This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

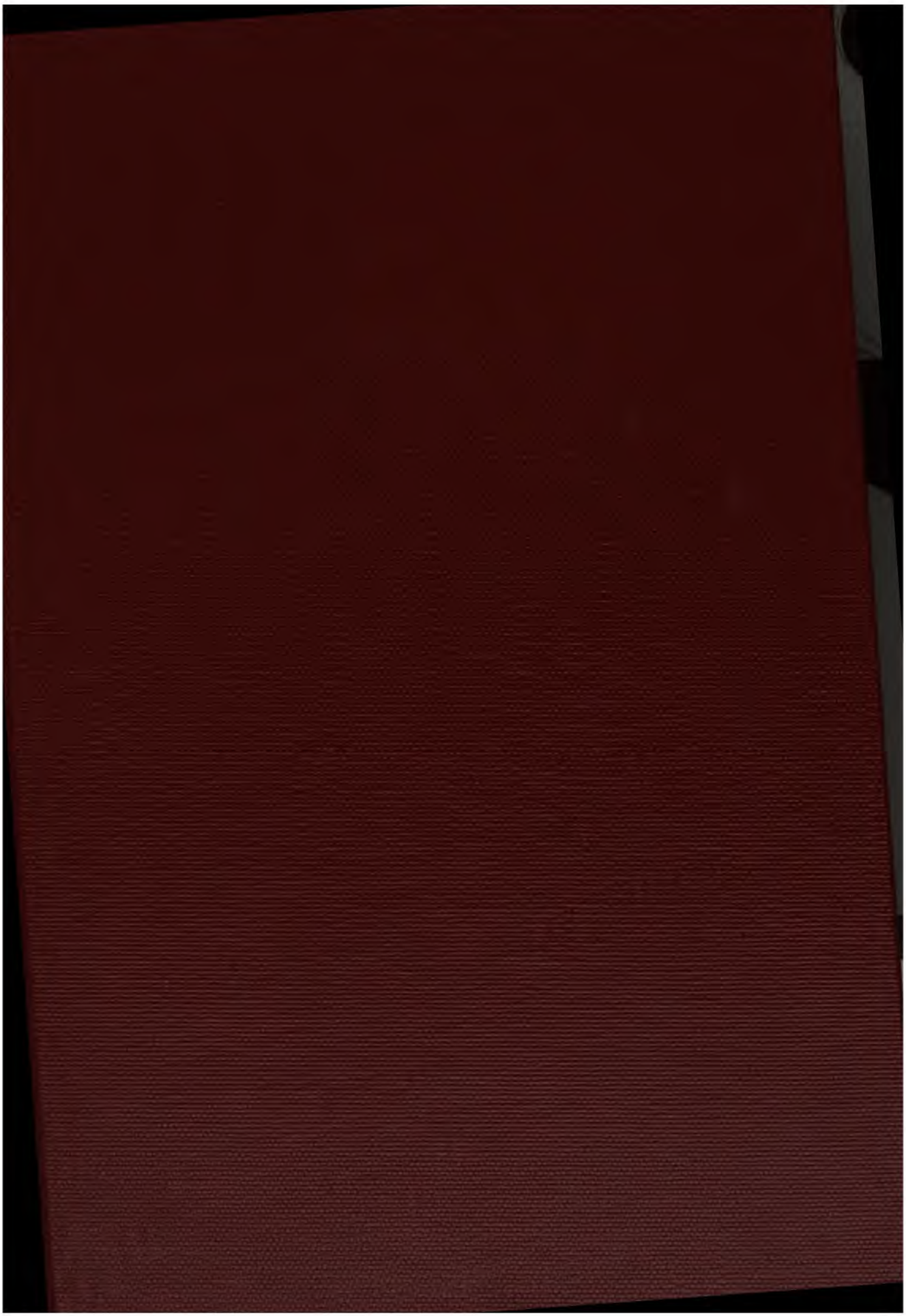

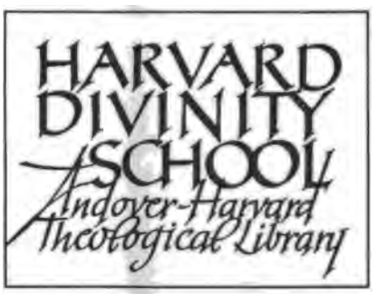
HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANNO 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA; DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUNIDON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIDIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ A S. BARNABA AD BESSARIONEM

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXL.

NICETAE AMBO. GEORG. ACROPOLITA. THEOD. DUCAS. ALEXANDER PAPA IV. ALII.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES

IN VIA DICTA: *AVENUE DU MAINE*, 189, OLIM *CHAUSSÉE DU MAINE*, 127.

1887

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIII. ANNI 1205-1270.

ΝΙΚΗΤΑ

ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

NICETÆ CHONIATÆ

OPERA OMNIA,

NEC NON FRATRIS EJUS

MICH. ACOMINATI CHONIATÆ

ATHENIENSIS ARCHIEPISCOPI

QUÆ ÆTATEM TULERUNT SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA;

INSUNT PRÆTEREA

GEORGII ACROPOLITÆ ANNALES BYZANTINI

ET

ALEXANDRI PAPÆ IV, THEODORI DUCÆ IMP. NICÆNI, GERMANI II, NICEPHORI, ARSENII, CPOLITANORUM PATRIARCHARUM; NICEPHORI CHUMNI, METHODII MONACHI

OPUSCULA, DIPLOMATA, EPISTOLÆ;

PHILADELPHIA
SEMINARY SCHOOL

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

NICETÆ TOMUS POSTERIOR. CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA DICTA : *AVENUE DU MAINE*, 189, OLIM *CHAUSSÉE DU MAINE*, 127.

1887

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO VI

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

(Græce apud Maium, *Spicil Rom.* t. IV.)

—

Περὶ Μακεδονίου.

ντεῦθεν δὲ τὴν περὶ τὸν πνευματομάχον Μα- A
ν τῷ λόγῳ δοῦναι προθέμενος ἀρχὴν, ἀναγ-
καῖα ταῦτα, προδιηγήσασθαι οἶομαι, ὡς ἀξία
στασθαι τοῖς φιλίστορσι, μηδὲ τοῖς ῥηθησο-
ἐπίπαν ἀσυναφῆ. Ὁ γάρ τοι πολλὰ καὶ ἐν
προσθεν δηλωθεὶς λόγοις Εὐσέβιος ὁ Νικομη-
πάντα τρόπον τοῖς ὀρθοδόξοις ἀντιτιθέμενος,
μὲν ἐπεβούλευσεν, ὡς εἰρήκαμεν, Εὐσταθίῳ
ντιοχείας, καὶ καθεῖλε τοῦτον ἐκ διαβολῆς·
ηδρου δὲ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας μετὰ μῆνας
τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου πρὸς Θεὸν ἐκδημή-
, διεδέξατο τὰ προεδριά Ἀθανασιος. Ἐπει-
ν οὖν ὁ τοῦ Εὐσεβίου χορὸς δι' ἐπιστολῶν
αὐτὸν ἐν' ἐς κοινωνιαν δέξηται τὸν Ἄρειον·
νὺκ εἶξε ταῖς παρακλήσεσι. τοιόνδε τι μηχά-
. Μελίτιος ὁ τῆς Λύκων ἐπίσκοπος, ὃν ἐν B
κατέκρινε σύνοδος, ἐκλείπων τὸν βίον, Ἰωάν-
ἀ τῶν αὐτῷ συνήθων ἀνθ' ἑαυτοῦ κατέστη-
ίσκοπον παρὰ τὸ δόγμα τῶν ἐν Νικαίᾳ. Τοὺς
τὰ Ἰωάννου φρονοῦντας ὑπελθόντες οἱ περὶ Εὐ-
, ἔπεισαν Ἀθανασίου κατηγορῆσαι· καὶ κατηγό-
ὡς οὐ κανονικῶς ἐχειροτονήθη, καὶ ὡς χιτωνίων
φόρον Αἰγυπτίοις ἐπέβαλε, καὶ γύναιον ἔρθειρε,
ὑ κρατοῦντι ἐπιβουλεύων, Φιλουμένῳ τινὶ τῶν
ῶν θεραπόντων ἔπεμψε λάρνακα χρυίου,
ἐξ Αἰγύπτου σιτοπομπίαν ἐκώλυσε, καὶ
ου τινὸς ἐκτεμὼν τὴν χεῖρα γοητείας ἕνεκεν

Διὰ ταῦτα τοίνυν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαι-
σύνοδον ὁ βασιλεὺς ἀθροισθῆναι προσέταξεν.
σίου δὲ ἀναβαλλομένου, διὰ τὸν Εὐσέβιον τὸν
λου τῆδε ἐπισκοποῦντα φίλον εἶναι καὶ ου- C
Εὐσεβίῳ τῷ Νικομηδείας, πάλιν οἱ Μελι-
κατεγόρησαν αὐτοῦ ὡς μυστικὸν ποτήριον ἐν
ρωτῆ συνέτριψε, καὶ ἐπισκοπικὸν καθεῖλε θρό-
καὶ ἕτερά τινα εἰργάσατο τῶν ἀπειρημένων.
ψε τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐν Τύρῳ γενέσθαι
, καὶ γενομένης αὐτῆς, Ἀθανάσιος ἐνίκησε
ράτος. Οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ ἐπίσκοποι
αὐτοῦ κατεψηφίσαντο· εἶτα καὶ εἰς τὸν Μα-
ἔπεμψαν, χώραν τινὰ τῆς Ἀλεξανδρείας
ν Μαρείας τῆς λίμνης· ἦσαν δὲ οἱ πεμ-
Θεόγνις ὁ Νικαίας, καὶ Μάρις ὁ Χαλκηδό-
δωρος Περίνθου ἤτοι Ἡρακλείας Νάρκισσος
δος, Οὐάλης Μούρσης, Οὐρσάκιος Σιγγηδό-

De Macedonio.

1. Jam de Macedonio, Spiritus sancti impugnatore, sermonem incipere statuens, necessarium puto hæc prius edisserere, tanquam digna quæ ab historicis cognoscantur, neque omnino ab iis quæ dicentur abhorrentia. Qui enim in prioribus sæpius exhibitus est Eusebius Nicomediæ episcopus, omni modo orthodoxis oppositus primo quidem insidiatus est, ut diximus, Eustathio Antiocheno, et eum calumniis depressit; Alexandro autem Alexandriæ episcopo quinto post Nicænam synodum mense ad Deum profecto, primam sedem accepit Athanasius. Tentaverunt autem Eusebii asseclæ illi persuadere ut Arium in communionem acciperet; cum autem illorum precibus non annuisset, aliquid tale machinati sunt. Melitius Lyciorum urbis episcopus, quem Nicæna synodus damnavit vitam relinquens, Joannem quemdam ex suis familiaribus pro se episcopum constituit contra Nicænæ synodi decretum. Eos igitur qui pro Joanne stabant, circumvenientes Eusebiani, iis persuaserunt ut accusarent Athanasium, et revera eum accusaverunt quod non canonice ordinatus esset, quod Ægyptiis linearum tunicarum tributum imposuisset, quod mulierculam corrupisset, quod ad Philomenum quemdam ex regiis servis, imperatori insidiaturus, arcam auro refertam misisset, quod frumenti ex Ægypto transmissionem impedivisset, et Arsenii cujusdam manum magicis artibus resecuisset.

2. Quamobrem Cæsaream Palæstinæ convenire concilium jussit imperator. Cum autem renuisset Athanius eo quod Eusebius Pamphili hujus urbis episcopus amicus et adjutor esset Eusebii Nicomediæ, rursus Meletiani eum accusaverunt quod mysticum calicem Mareotæ contrivisset sedemque episcopalem evertisset et nonnullula alia facinora admisisset. Concessit igitur imperator synodum in urbe Tyro fieri, et ea congregata, victoriam præstantissimam retulit Athanasius; inimiciautem veritatis episcopi eo magis eum damnavere; ac deinde Mareotam miserunt, in quamdam Alexandriæ regionem quæ suum nomen a Marea palude duxit. Erant autem qui missi sunt Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theodorus Perinthi seu Heracleæ, Narcissus Neroniadis, Vales Mursæ, Ursacius Singedonis, Macedonius Mopsuestæ; qui postquam de

sacro calice inquisierunt et de episcopalis sedis eversione, vera quidem prætermiserunt, falsa autem ipsi imaginati sunt, deposueruntque, ut credebant, Athanasium, ejus loco ipsum Arsenium accipientes. cujus manum amputatam esse dicebant; qui prius Meletianorum superstitionis episcopus tunc apud ipsos ut Hypseletorum urbis episcopus contra Athanasium subscripsit.

3. Interea vero perfecto Hierosolymis templo prope eum calvarii locum qui magnum testimonium vocatur, jussit imperator episcopos qui Tyri aderant Hierosolymam venire et hoc templum consecrare. Tunc autem occasionem invenientes Arianorum fautores tentaverunt ut Hierosolymis synodus fieret et communio Ario et Euzoio concederetur. Imperatori igitur illud per ipsius sororem Constantiam quemdamque hujus mulieris familiarem presbyterum arianum persuasere et curavere ut Arium Euzoiumque videret, quos postquam vidit censuitque fere ut Nicænos Patres credere, eos ad episcopos Hierosolymis congregatos misit, scribens ut de illis benignum ferretur suffragium, si recte credere viderentur. Occasionem igitur arripientes Ariani eos exceperunt, imperatorique et universis episcopis scripsere eos orthodoxos esse.

4. His ita actis, Athanasius Tyro fugiens Constantinopolim venit; cujus precibus annuens imperator dicentis se non juste damnatum esse, scripsit episcopis tunc Tyri congregatis ut ad ipsum descenderent, ut coram ipso Anathasii causa examinaretur. Postquam igitur advenerunt, Eusebius Nicomediæ contendebat justam in Athanasium latam esse sententiam; testes præstitit Theognim et Marium et Theodorum et Valentem et Ursacium. Imperator autem sive crederet vera quæ dicebantur, sive consentire suspicaretur episcopos ut e medio tolleretur Athanasius, mandavit ut is Treverim abduceretur, quæ est urbs occidentalium Gallorum; abductusque est Athanasius ibique mansit usque ad mortem Constantini.

5. Arius autem post habitam Hierosolymis synodum in Ægyptum venit. Cum illo autem non communicante Alexandrinorum Ecclesia, rursum Constantinopolim rediit. Atque ita adimpletæ sunt sancti Alexandri preces. Post hæc autem manifeste cœperunt innovare Eusebiani circa episcoporum Nicææ congregatorum expositionem et scripto consubstantiale rejicere. Synodum igitur Constantinopolim convenire curarunt, deposueruntque et in exilium mitti studuerunt consubstantialis præcones, Asclepium Gazæ episcopum, Climatium Antaradi, alterum Climatium Palti, Ephrationem Balani Cyrum Berrœæ, Domnionem Sirmii, Ellaneum Tripolis, Arium Petrarum Paleonæ, et Asterium Petrarum Arabiæ, Olympium Æni, Theodulum Trajanopolis, Vincentium Capuæ, Ephratam Agrippinæ, Eutropium Adrianopolis, cui successit Lucius,

A νος, Μακεδόνιος Μοψουεστίας, οἳ καὶ ζητήσαντες τὰ περὶ τῆς τοῦ μυστικοῦ ποτηρίου συντριβῆς, καὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ ἐπίσκοπικοῦ θρόνου, τὰ μὲν ἀληθῆ παρῆλθον, ἐπλάσαντο δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ ψευδῆ, καὶ καθήρησαν, ὡς ἐνόμισαν, Ἀθανάσιον, δεξάμενοι καὶ αὐτὸν Ἀρσένιον, οὗ ἔλεγον ἐκκεκόφθαι τὴν χεῖρα, πρότερον τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπος ὤν, τηνικαῦτα παρ' αὐτοῖς, ὡς τῆς Ὑψηλιτῶν ἐπίσκοπος πόλεως ὑπέγραψε κατὰ Ἀθανασίου.

γ'. Ἐν τούτῳ δ' ἐξεργασθέντος τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ περὶ τὸν τοῦ κρανίου χῶρον ὃς μέγα προσαγορεύεται μαρτύριον, ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐν Τύρῳ συνειλεγμένους ἐπισκόπους καταλαβεῖν τὴ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν τοιοῦτον καθιερῶσαι ναόν. Τηνικαῦτα δὲ καιρὸν εὑρόντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐσπούδασαν ἐν Ἱεροσολύμοις γενέσθαι σύνοδον, καὶ κοινωνίας μεταδοῦναι Ἀρείῳ καὶ Εὐζωΐῳ πείσαντες τοίνυν τὸν βασιλέα διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς Κωνσταντίας καὶ τοῦ προσκειμένου ταύτῃ πρεσβυτέρου ἀρειανοῦ, παρεσκεύασαν αὐτὸν θεάσασθαι Ἄρειον καὶ Εὐζώϊον, οὓς ἰδὼν καὶ ὑπολαβὼν παραπλησίως τοῖς ἐν Νικαίᾳ δοξάζειν, ἔπεμψε πρὸς τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις συνελθόντας, γράψας φιλάνθρωπον ἐπ' αὐτοῖς ἐνεχθῆναι ψῆφον, εἰ ὀρθῶς φαίεν δοξάζοντες· καιροῦ τοίνυν δραξάμενοι οἱ Ἀρειανοὶ ἐδέξαντο τούτους, καὶ αὐτῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἁπανταχοῦ ἐπισκόποις ἐγραψαν ὀρθοδόξους ὑπάρχειν αὐτούς.

δ'. Τούτων οὕτω πραττομένων, Ἀθανασιος ἐκ Τύρου φυγὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἦλθεν· οὗ τῆς δεήσεως ἀκούσας ὁ βασιλεὺς μὴ δικαίως κριθῆναι λέγοντος, ἔγραψε τοῖς ἐν Τύρῳ συναθροισθεῖσι τηνικαῦτα καταλαβεῖν πρὸς αὐτὸν, ὡς ἂν ἐπ ὄψεσιν αὐτοῦ δοκιμασθείη τὰ κατὰ Ἀθανασίου. Καταλαβόντων οὖν αὐτῶν, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας ἰσχυρίζετο δικαίαν τὴν ἐπὶ Ἀθανάσιον γενέσθαι ψῆφον, μάρτυρας παρῆγε Θέογνιν καὶ Μάριν καὶ Θεόδωρον καὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἴτε ἀληθῆ πιστεύσας εἶναι τὰ λεγόμενα, εἴτε ὁμονοήσειν ὑπονοήσας τοὺς ἐπισκόπους, ἵν' ἐκποδὼν γένοιτο Ἀθανάσιος, προσέταττε ἀπηνεχθῆναι τοῦτον εἰς Τρίβηρων τῶν πρὸς δύσιν Γαλατῶν, καὶ ὁ μὲν ἀπήχθη, καὶ ἦν ἔκτοτε ἕως τῆς Κωνσταντίνου τελευτῆς.

ε'. Ὁ δὲ Ἄρειος μετὰ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον, ἦκεν εἰς Αἴγυπτον· μὴ κοινωνούσης δὲ αὐτῷ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, πάλιν ἀνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ οὕτως ἔργον ἐγένετο τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ ἱεροῦ προσευχῆς. Μετὰ δὲ ταυτα νεωτερίζειν φανερῶς οἱ περὶ Εὐσέβιον ἤρξαντο περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελεγλυθότων, καὶ ἐκβάλλειν ἐγγράφως τὸ ὁμοούσιον· σύνοδον οὖν ἀθροισθῆναι παρασκευάσαντες ἐν Κωνσταντινουπόλει καθεῖλον καὶ πεμφθῆναι πρὸς ὑπερορίαν ἔσπευσαν τοὺς τοῦ ὁμοουσίου κήρυκας, Ἀσκληπᾶν ἐπίσκοπον Γάζης, καὶ Κλιμάτιον Ἀνταράδου, ἕτερον Κλιμάτιον Πολτου, Ἐφρατίωνα Βαλανέων, Κῦρον Βερρόης, Δομνίωνα Σίρμίου, Ἑλλάνιον Τριπόλεως, Ἄρειον Πετρῶν τῆς Παλαιόνης, καὶ Ἀστέριον Πετρῶν τῆς Ἀραβίας, Ὀλύμπιον Αἴνου, Θεόδουλον Τραϊανουπόλεως, Βικέντιον Καπύης, Ἔφρατην Ἀγριππίνης, Εὐ-

τρόπιον Ἀδριανουπόλεως, οὗ διάδοχος, Λουκιος, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν εἰρημένον Μάρκελλον τῆς Ἀγκύρας καθῆρησαν· ὑπερφυῶς γὰρ ἐχαλέπαινον αὐτῷ, οἷα μήτε ἐν τῇ κατὰ Φοινίκην συνόδῳ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὁρισθεῖσι κατὰ Ἀθανασίου συνθεμένῳ, μήτε τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ Ἀρείῳ, μήτε τῆς καθιερώσεως τοῦ μεγάλου μαρτυρίου μετασχόντι δι' ἀποφυγὴν τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας· καὶ ταῦτα μὲν ἔτι τοῦ μεγάλου περιόντος Κωνσταντίνου.

A et imprimis Marcellum Ancyræ deposuerunt. Valde enim illi indignabantur, utpote qui neque in synodo apud Phœnices habita iis quæ contra Athanasium decretæ sunt adhæserit, neque iis quæ Hierosolymis de Ario, neque magni testimonii consecrationi se admoverit, propter eorum communionis detestationem. Et hæc quidem vivente adhuc Constantino Magno.

ς'. Τελευτήσαντος δὲ ἐκείνου, καὶ τῆς ἀνὰ τὴν ὦ βασιλείας εἰς Κωνστάντιον περιστάσης, ἔσχε μᾶλλον ἐπίδοσιν τὰ τῶν Ἀρειανῶν· ὁ γάρ τοι πρεσβύτερος ἐκεῖνος ὃν ἀρειανόφρονα ὄντα Κωνσταντίνῳ συνέστησεν ἡ αὐτοῦ ἀδελφὴ, γέγονε καὶ Κωνσταντίῳ κεχαρισμένος οἷα τὰς τοῦ Κωνσταντίνου διαθήκας ἐκδοὺς αὐτῷ· συνήθης οὖν ἐντεῦθεν καὶ τῇ βασιλίδι γενόμενος καὶ τοῖς ἐν δυνάμει θαλαμηπόλοις εὐνούχοις, ὧν Εὐσέβιος ὁ ἐπαινέτης Ἀρείου προειστήκει, σφόδρα συνεκρότει τοὺς Ἀρειανούς. Ἐν τούτῳ δὲ Ἀθανάσιος ἐκ τῶν Γαλλιῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐπιτρέψαντος αὐτῷ τὴν κάθοδον, καὶ γράμματα δόντος πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς Κωνσταντίνου τοῦ ὁμωνύμου τῷ μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ παιδὸς αὐτοῦ, ὃς ἦρχε τῶν πρὸς ἑσπέρου Γαλατῶν.

6. Illo autem mortuo, et Orienti imperio ad Constantium deveniente, res Arianorum incrementum accepere. Ille enim presbyter quem Arii partes tenentem Constantino ipsius soror conciliaverat, fuit et Constantio charus, utpote qui illi Constantini testamentum detulerit. Inde igitur B imperatrici familiaris factus et eunuchis regii cubiculi potentissimis, quibus præerat Eusebius, Arii fautor, Arianos fovebat. Interea vero Athanasius ex Galliis Alexandriam redierat, reditum illi permittente litterasque ad Alexandrinos dante Constantino Constantini Magni filio, qui ad occidentem Galliæ imperabat.

ζ'. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου τὸν βίον λιπόντος, διεδέξατο τὴν ἐν τῇ Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐπισκοπὴν Ἀκάκιος· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, πόλεμον ἐπαγαγὼν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ Κώνσταντι, κτείνεται παρὰ τῶν ἐκείνου στρατηγῶν ἐν Ἀκυλίᾳ. Τότε δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως τελευτήσαντος, προεβλήθησαν παρὰ μὲν τῶν Ἀρειανῶν Μακεδόνιος, παρὰ δὲ τῶν ὀρθοδόξων Παῦλος, παρὰ γνώμην τοῦ Νικομηδείας ἐπισκόπου Εὐσεβίου, καὶ Θεοδώρου τοῦ τὴν ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας, οἷς ὡς γέγονεν ἡ χειροτονία διέφερεν. Ἐπὶ τούτοις οὖν ὀργισθεὶς Κωνστάντιος, παραγέγονεν εἰς Βυζάντιον, ἦν γὰρ ἀπόδημος τηνικάδε, καὶ σύνοδον καθίσας, παρέδωκεν Εὐσεβίῳ τῷ Νικομηδείας τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, δευτέραν ταύτην μετατεθέντι μετάθεσιν· ἐπὶ τούτου συνηθροίσθησαν εἰς Ἀντιόχειαν τὴν μεγάλην ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐπίσκοποι, ὧν εἰσι καὶ οἱ φερόμενοι κανόνες· ἠθροίσθησαν δὲ προφάσει μὲν ἐπὶ καθιερώσει τῆς ἐκεῖ νεουργηθείσης ἐκκλησίας ἣν ἤρξατο μὲν οἰκοδομεῖν Κωνσταντῖνος, ἐξειργάσατο δὲ Κωνστάντιος· ὡς δὲ τὸ ἀποδὰν ἔδειξεν ἐπὶ μεταποιήσει τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων.

7. Hoc autem tempore Eusebio Pamphili e vita profecto, Cæsareæ in Palæstina episcopatum suscepit Acacius. Nec longo post tempore Constantinus imperator qui proprio fratri Constanti bellum in- C dixerat, Aquileiæ ab ejus ducibus interficitur. Tunc autem et Alexandro Constantinopolitano mortuo, electi sunt ab Arianis Macedonius, ab orthodoxis vero Paulus, contra mentem Nicomediæ episcopi Eusebii, et Theodori Heracleæ in Thracia episcopi, ad quos ut vicinos pertinebat ordinatio. Ideo iratus Constantius Byzantium venit (tunc enim aberat); et synodo convocata Eusebio Nicomedensi Constantinopolitanum thronum tradidit qui hanc secundam translationem accepit. Interea Antiochiam magnam convenere nonaginta septem episcopi, convenerunt autem ut recenter ædificatam ecclesiam consecraturi, quam ædificare inceperat Constantinus; reipsa vero, ut eventus pro- D bavit, Nicæna decreta mutaturi.

η'. Ἤγοντο δὲ τῆς συνόδου ταύτης Εὐσέβιος Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀπὸ Νικομηδείας μετατεθείς, Ἀκακιος Καισαρείας τῆς κατὰ Παλαιστίνην, Πατρόφιλος Σκυθοπόλεως, Θεόδωρος Περινθου, Εὐδόξιος Γερμανικείας, Διαύσιος Καισαρείας Καππαδοκίας, καὶ Γεώργιος Λαοδικείας τῆς παρὰ Σύρους· Μάξιμος δὲ ὁ μετὰ Μακάριον Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος γεγονὼς ἐπίτηδες ἀποφυγε ταύτην τὴν σύνοδον, μεταμελόμενος καθότι ἀπατηθεὶς ἐγένετο σύμψηφος τοῖς Ἀθανασίου καθελοῦσιν ἐν Τύρῳ. Ὑπὸ τούτων οὖν τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντων πρὸς τῇ διατροπῇ τοῦ δόγματος Ἀθανασίου καταψηφισαμένων, προεβλήθη Ἀλεξανδρειας ἐπίσκοπος Εὐσέβιος ὁ ἐξ

8. Ducebant autem hanc synodum Eusebius Constantinopolitanus qui Nicomedia translatus fuerat, Acacius Cæsareæ in Palestina, Patrophilus Scythopolis, Theodorus Perinthi, Eudoxius Germaniciæ, Diausius Cæsareæ in Cappadocia, et Georgius Laodiceæ apud Syros. Maximus qui post Macarium Hierosolymæ episcopus factus erat, de industria synodum vitaverat; eum enim pœnitebat quod deceptus suffragium tulisset cum iis qui Tyri Anathasium deposuerant. Ab iis qui igitur Antiochiæ conversabantur et præter dogmatis perversionem Athanasium condemnaverant, electus est Alexandriæ episcopus Eusebius, Edessa,

Osroenorum urbe oriundus, factus vero deinceps Emesæ episcopus, qui partem astronomiæ auguralem dictam exercuisse arguebatur. Recusante vero Alexandriam Eusebio, suffectus est Gregorius Tarbæ episcopus, qua de re indignantes Alexandrini, ecclesiam Dionysii hujus urbis episcopi nomine dictam incenderunt; et Athanasius quidem fugiens Romam venit.

A Ἐδέσσης μὲν τῆς Ὀσροηνῶν ὑπάρχων, γενόμενος δὲ ὕστερον Ἐμέσης ἐπίσκοπος, ὃς καὶ διεβάλλετο ἀσκεῖσθαι τῆς ἀστρονομίας τὸ ἀποτελεσματικὸν καλούμενον μέρος· παραιτησαμένου δὲ τοῦ Εὐσεβίου τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπετράπη ὁ Γρηγόριος τῶν Ταρβασθηνῶν, ἐφ' ᾧ χαλεπήναντες οἱ Ἀλεξανδρεῖς, τὴν ὁμώνυμον Διονυσίου τοῦ τῇδε ἐπισκοπήσαντος, ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν· καὶ Ἀθανάσιος μὲν φυγὼν εἰς Ῥώμην ἀφίκετο.

9. Paulo post mortuo Eusebio, contenderunt rursum de Constantinopoli Paulus et Macedonius. Quod ubi cognovit Constantius Antiochiæ, Hermogeni exercitus duci qui in Thraciam missus erat, mandavit, ut iter pergeret ad expellendum Paulum ex ecclesia. Cum illuc advenisset, militarique manu uteretur, insurrexit populus, eumque raptatum interfecerunt. De eo certior factus Constantius, Constantinopolim venit, et Paulum quidem expulit, urbem vero punivit, frumenti eam quod pater præstabat, quadraginta mensurarum millibus et ultra eam privavit. Octoginta enim millia prius dabantur civibus singulis annis ex tributis Ægyptiaco populo impositis. Macedonium autem non statim urbis episcopum fecit; sed sivit illum adversus Paulum in prædicta ecclesia concilium facere in qua et ordinatus est; atque ita ipse Antiochiam reversus est; Paulus vero Romam descendit.

Β'. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τελευτήσαντος Εὐσεβίου, ἀντεποιήσαντο πάλιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Παῦλος καὶ Μακεδόνιος. Κωνστάντιος δὲ, τοῦτο μαθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐπέτρεψεν Ἑρμογένει τῷ στρατηλάτῃ πρὸς τὰ Θρᾴκια πεμπομένῳ μέρη, ὁδοῦ πάρεργον ποιῆσαι τὸ ἐξωθῆσαι Παῦλον τῆς ἐκκλησίας· οὗ παραγενομένου καὶ στρατιωτικῇ χειρὶ χρησαμένου, B ἐστασίασε τὸ πλῆθος, καὶ αὐτὸν σύραντες ἀπέκτειναν. Πυθόμενος δὲ τὸ γεγονὸς Κωνστάντιος, κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν μὲν Παῦλον ἐξήλασε, τὴν δὲ πόλιν ἐζημίωσεν, ἀφελὼν τοῦ σιτηρεσίου τοῦ παρασχεθέντος ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὑπὲρ τὰς τέσσαρας μυριάδας· ὀκτὼ γὰρ ἐγγὺς μυριάδες ἐχορηγοῦντο πρότερον σίτου τοῖς πολίταις ἑκάστου ἔτους ἐκ τῶν κομιζομένων ἀπ' Αἰγύπτου τῷ δήμῳ φόρων. Μακεδόνιον δὲ τῆς πόλεως τέως ἐπίσκοπον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' εἴασεν αὐτὸν ἐν τῇ λεγομένῃ ἐπὶ Παύλου ἐκκλησίᾳ συνάγειν, ἐν ᾗ καὶ ἐχειροτονήθη· καὶ οὕτως αὐτὸς μὲν ἀνέζευξεν εἰς Ἀντιόχειαν· Παῦλος δὲ τὴν Ῥώμην κατέλαβεν.

10. Ea vero quæ Alexandriæ facta sunt aliter narrat Theodoretus. Dicit enim Gregorium post Athanasii fugam episcopatum gessisse usque ad Sardicæ habitam synodum. Post hanc autem synodum Gregorium ab Alexandrinis depositum esse, rediisse tunc Athanasium in propriam sedem per Constantis litteras, qui tunc Romæ regnabat. Postquam autem Constans mortuus fuit, rursum fugisse Athanasium, et electum esse ab Arianis Georgium Cappadocem, eumque sexcenta mala Athanasii fautoribus machinatum esse, in exsiliumque misisse nonnullos Ægypti Lybiæque episcopos, Caium Parætonii, Agathum Phragonis et partis Eleurchiæ Ægypti, Ammonium Pachnemunis et reliquæ Eleurchiæ partis, Agathodæmonem Schedeæ et Menelaiti, Dracontium Hermopolis minoris, Adelphium Onuphis, Paphnutium Sais, cujus meminit magnus Athanasius in sua de ipsius fuga Apologia; et præter illos alterum Ammonium, Moium, Philonem, Hermem, Plinium, Psenesirim, Agamphum, Marcum, Nilammonem, Marcum alterum, Athenodorum, et presbyteros Hieracem et Dioscorum. Atque ita quidem Theodoretus. Socrates autem et Sozomenus narrant Arianos statim post Pauli expulsionem et reditum imperatoris Antiochiam, deposuisse Gregorium tanquam Alexandrinis non gratum et negligentem proprii dogmatis propugnationem; cujus in locum Georgium misere qui ex Cappadocia oriundus, sibi famam in Ariana superstitione acquisiverat.

Ι'. Περὶ δὲ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν συμβεβηκότων Θεοδώριτος μὲν ἄλλως ἱστορεῖ. Φησὶ γὰρ μετὰ τὴν Ἀθανασίου φυγὴν ἐπισκοπῆσαι Γρηγόριον ἄχρι τῆς ἐν C Σαρδικῇ συνόδου, μετὰ δὲ τὴν σύνοδον ταύτην, τὸν μὲν Γρηγόριον ἀναιρεθῆναι παρὰ τῶν Ἀλεξανδρίων, ἐπανελθεῖν δὲ πάλιν τὸν Ἀθανάσιον εἰς τὸν οἰκεῖον θρόνον διαγραμμάτων Κώνσταντος τοῦ ἐν Ῥώμῃ βασιλεύοντος. Ἐπεὶ δὲ Κώνστας ἐτελεύτησεν, αὖθις φυγεῖν Ἀθανάσιον, καὶ προβεβλῆσθαι παρὰ τῶν Ἀρειανῶν Γεώργιον τὸν Καππαδόκην, μυρία κακὰ τοῖς τὰ Ἀθανασίου φρονοῦσιν ἐνδείξασθαι, καί τινας τῶν ἀπ' Αἰγύπτου καὶ Λιβύης ἐπισκόπων ἐξορίσαι, Γάϊον Παραιτονίου, Ἄγαθον Φραγώνεως καὶ μέρους Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου, Ἀμμώνιον Παχνεμούνεως καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμονα Σχεδίας καὶ Μενελαΐτου, Δρακόντιον Ἑρμουπόλεως μικρᾶς, Ἀδέλφιον Ὀνούφεως, Παφνούτιον Σάεως, D ὧν καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς φυγῆς αὐτοῦ ἀπολογίᾳ μέμνηται· καὶ πρὸς τούτοις Ἀμμώνιον ἕτερον, Μώϊον, Φίλωνα, Ἑρμᾶν, Πλίνιον, Ψενέσιριν, Ἄγαμφον, Μάρκον, Νειλάμμωνα, Μάρκον ἕτερον, Ἀθηνόδωρον, καὶ πρεσβυτέρους Ἱέρακα καὶ Διόσκορον. Οὕτως μὲν οὖν Θεοδώριτος· Σωκράτης δὲ καὶ Σωζόμενός φασιν ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι Παῦλον, καὶ ἀναζεῦξαι Κωνστάντιον εἰς Ἀντιόχειαν, οἱ ἀρειανίζοντες μετέστησαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρειας Γρηγόριον, ὡς οὔτε Ἀλεξανδρεῦσι καταθύμιον, καὶ ὡς ἀμελῆ πρὸς σύστασιν τοῦ οἰκείου δόγματος· ἀντὶ δὲ τούτου, Γεώργιον ἔπεμψαν, ὃς ἐκ Καππαδοκίας μὲν ὥρμᾶτο, δόξαν δὲ περὶ τὴν ἀρειανὴν θρησκείαν ἐκέκτητο.

ια'. Ἐν τούτῳ δὲ τὴν Ῥώμην, ὡς ἔφαμεν, κατέλαβον Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ Μάρκελλος ὁ Ἀγκύρας, καὶ Ἀσκληπᾶς ὁ Γάζης, ὃν οἱ Ἀρειανοὶ, διαβαλόντες ὡς θυσιαστήριον καταστρέψαντα, καθεῖλον, καὶ ἀντ' αὐτοῦ Κεντιανὸν ἐχειροτόνησαν· πρὸς δὲ καὶ Λεύκιος ὁ Ἀδριανουπόλεως ἐπ' ἄλλῳ τινὶ κατηγορηθείς. Ὁ δὲ Ῥώμης ἐπίσκοπος Ἰούλιος, ὁμονοοῦντας τούτους εὑρὼν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, εἰς κοινωνίαν προσήκατο, καὶ τοῖς ἐκὰ τὴν Ἑω πᾶσιν ἐπισκόποις ἔγραψεν ἀποδοῦναι μὲν αὐτοῖς τοὺς ἰδίους θρόνους, πέμψαι δέ τινας εἰς ῥητὴν ἡμέραν τοὺς ἐλέγξοντας αὐτοὺς δικαίως ἐκβεβλημένους. Τούτοις θαρρήσαντες τοῖς γράμμασι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον, ἕκαστος τὸν ἑαυτοῦ κατέλαβε θρόνον. Οἱ δὲ τὰς ἐπιστολὰς δεξάμενοι, χαλεπῶς ἤνεγκαν· καὶ συλλεγέντες, εἰς Ἀντιόχειαν, Ἰουλίῳ μὲν ἀντέγραψαν ὡς οὐ δεῖ κανονίζεσθαι παρ' αὐτοῦ τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους, εἰ βούλοιτό τινας ἐξελαύνειν τῶν ἐκκλησιῶν, ὅτι μηδὲ οἱ τῆς Ἀνατολῆς ἀντεῖπον, ὅτε Ναυάτου ἐξήλασαν οἱ τῆς Δύσεως. Κωνστάντιον δὲ παρώτρυναν κατὰ Ἀθανασίου καὶ Παύλου· καὶ ὃς ἔγραψεν ἀπ' Ἀντιοχείας τῷ ἐπάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως Φιλίππῳ Παῦλον μὲν ἐξελάσαι τῆς πόλεως Μακεδονίῳ δὲ παραδοῦναι τὴν ἐκκλησίαν· ὁ μὲν οὖν Παῦλος εὐθὺς ἐξελάθη· Φίλιππος δ' ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἠπείγετο, σύνθρονον ἐπὶ τοῦ ὀχήματος ἔχων τὸν Μακεδόνιον· παρεῖπετο δὲ τούτοις καὶ χεὶρ στρατιωτικὴ ξιφήρης· πλήθους δὲ πολλοῦ παρόντος, καὶ τῷ ἐπάρχῳ καὶ τῷ Μακεδονίῳ παρόδου μὴ γινομένης, ὑπέλαβον οἱ στρατιῶται τοὺς ὄχλους ἀνθίστασθαι· καὶ λοιπὸν πολλοὺς μὲν αὐτοὶ τοῖς ξίφεσιν ἀνεῖλον, πολλοὶ δὲ καὶ ὑπ' ἀλλήλων συνεπατήθησαν· καὶ ἀπέθανον, ὡς λέγεται, περὶ τοὺς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα καὶ τρισχιλίους. Ἐπὶ τοιούτοις μὲν οὖν κατορθώμασι Μακεδόνιος παρὰ τοῦ ἐπάρχου ἐνεθρονίσθη.

A 11. Interea autem Romam, ut diximus, venerant Athanasius et Paulus, sed et Marcellus Ancyræ, et Asclepius Gazæ quem Ariani deposuerant, falso eum criminantes quod aram evertisset, et cujus loco Centianum ordinaverant; ac præter illos Lucius Adrianopolis alio crimine accusatus. Romæ vero episcopus Julius cos fidei Nicænæ consentientes inveniens in suam communionem admisit, atque omnibus Orientis episcopis scripsit ut iis proprias sedes redderent, mitterentque dicta die qui eos probarent juste depositos esse. His litteris confidentes Athanasii fautores receperunt singuli proprias sedes. Qui autem has litteras accepere, ægre tulerunt; convenientesque Antiochiam, Julio responderunt non oportere ab illo regi Orientis episcopos, si quos ex ecclesiis vellent expellere; B quia neque Orientis episcopi restiterint, quando Novatum expulere Occidentis episcopi. Constantium autem excitaverunt in Athanasium et Paulum; isque Antiochia scripsit ad Constantinopolis præfectum Philippum, ut Paulum quidem ex urbe pelleret, Macedonio autem traderet ecclesiam. Paulus igitur statim expulsus est. Philippus vero ad ecclesiam evectus est, consedentem in curru Macedonium habens; quos sequebatur militaris manus gladiis armata. Cum autem ingens adesset multitudo neque præfecto et Macedonio iter præberent, crediderunt milites velle turbam resistere; multosque gladiis interfecerunt, multi autem alii ab aliis conculcati sunt. Mortui sunt, ut dicitur, quasi tria millia centum et quinquaginta. Tali C igitur successu Macedonius a præfecto in episcopali sede constitutus est.

ιβ'. Ἀθανάσιος δὲ τὴν ἐπιβουλὴν Κωνσταντίου δείσας, θανάτῳ γὰρ ζημιοῦν αὐτὸν ἠπείλησεν, εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο· καὶ Παῦλος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπενεχθείς, ὅθεν καὶ τοὺς προγόνους ἔχειν ἐλέγετο, καὶ τὴν μὲν Ἑω φεύγειν ἐπιτραπείς, Ἰλλυρικῆς δὲ καὶ τῆς ἐπέκεινα γῆς ἐπιβαίνειν οὐ κωλυθείς, ἀπαίρειν εἰς Κόρινθον προεφασίσατο, καὶ τὴν Ῥώμην κατείληφε καὶ αὐτός. Ἀναδιδάξαντος οὖν Ἰουλίου τὸν βασιλέα Κώνσταντα τὰ περὶ αὐτῶν, ἔγραψεν ἐκεῖνος τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίῳ πέμψαι τινὰς τῶν ἐπισκόπων ἀπολογησομένους περὶ τῆς τούτων καθαιρέσεως. Ἐπέμφθησαν οὖν Νάρκισσος Εἰρηνουπόλεως, Θεόδωρος ὁ Ἡρακλείας, Μάρις ὁ Χαλκηδόνος, καὶ Μάρκος ὁ Ἀρεθούσης· οἱ τὴν μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ παρ' αὐτῶν ἐκτεθεῖσαν ἀπέκρυψαν πίστιν, ἑτέραν δ' ἐκάτυσαν ἀπάδουσαν ὅλως τῇ ἐν Νικαίᾳ· καὶ ταύτην τῷ βασιλεῖ Κώσταντι δεδωκότες, καὶ περὶ ὧν ἐβούλοντο μηδὲν ἀνύσαντες, ὑπέστρεψαν ἄπρακτοι. Μετὰ δὲ τριετῆ χρόνον ἑτέραν οἱ τῆς Ἑω συντάξαντες πίστιν, ἣν καὶ μακρόστιχον ἔκθεσιν ὠνόμασαν, ἔπεμψαν τοῖς ἀνὰ τὴν Δύσιν διὰ Εὐδοξίου τοῦ Γερμανικείας καὶ Μακεδονίου τοῦ Μοψουεστίας, ἐν ᾗ μνήμην μὲν οὐσίας οὐκ ἐποιήσαντο Θεοῦ, ἀπεκήρυξαν δὲ τοὺς ἐξ οὐκ ὄντων λέ-

12. Athanasius autem Constantii insidias formidans (ei enim mortem minatus erat) Romam abiit. Et Paulus Thessalonicam delatus, unde proavi orti dicebantur, cum Orientem relinquendi permissionem accepisset, neque Illyricum et quæ ultra est regionem petere prohiberetur, Corinthum se proficisci prætexuit, Romamque et ipse venit. Cum autem Julius monuisset imperatorem Constantem de eorum conditione, scripsit ille ad imperatorem D Constantium ut episcopos mitteret qui eorum depositionem defenderent. Missi sunt igitur Narcissus Irenopolis, Theodorus Heracleæ, Maris Chalcedonis et Marcus Arethusæ; qui quidem a seipsis Antiochiæ expositam fidem celavere, alteram autem struxerunt omnino Nicænæ repugnantem. Eamque postquam imperatori Constanti tradidere neque quidquam eorum quæ volebant perfecissent, reversi sunt nihil operati. Post autem tres annos, Orientis episcopi alteram composuerunt fidem quam μακρόστιχον ἔκθεσιν (longi ordinis expositionem) nominavere, eamque ad Occidentis episcopos misere per Eudoxium Germaniciæ et Macedonium Mopsuestiæ; in qua quidem nullam de Dei essentia mentionem faciebant, excommunicabant autem eos

qui dicebant Filium Dei esse de nihilo, ac fuisse tempus quando non erat; præterea et Sabellianos, quos nominant Romani Patropassimos, utpote Patrem cum Filio et Spiritu sancto confundentes, et nunc quidem eum Patrem, nunc Filium, nunc Spiritum sanctum appellantes. Promiscue enim et indiscrete Romana lingua dicitur passim. Cum autem hanc fidem non recepissent Occidentales, sed dicerent sibi sufficere Nicæna dogmata, scripsit ad fratrem Constans sibi justum videri ut Athanasii fautoribus propriæ sedes restituerentur.

13. Quoniam autem nihil perfectum fuerat, duobus imperatoribus placuit concilium Sardicam convocari. Et convenerunt ex Theodoreto ducenti et quinquaginta episcopi; ex Socrate autem et Sozomeno, ex occidentalibus partibus fere trecenti, ex orientalibus autem sex et septuaginta; quorum in numero erant Sabinus, Heracleæ in Thracia Macedonianorum episcopus, et Ischyras qui Mareotiæ episcopatum ab Athanasii adversariis acceperat. Occidentales quidem Sardicam convenerunt, orientales vero, cum Philippopolim pervenissent, iis notum fecerunt se cum iis non velle colloqui, nisi a sessione et communione expulerint Athanasii fautores ut depositos. Illis autem id non ferentibus, ii concilium habuere in ipsa urbe Philippopoli, et deposuerunt, pro libito, Julium Romanum, eo quod primus cum Athanasio et ejus fautoribus communicasset, Hosium Cordubensem propter eamdem causam, et quia amicus fuerat Paulini et Eustathii qui Antiochiam rexerant, Maximinum Trevirensem, utpote qui primus cum Paulo communicasset, Protogenem Sardicæ eo quod Marcellum defenderet quem prius condemnaverat, Gaudentium ut aliter agentem ac Cyriacus cui successerat, et ut plurimi facientem eos quos deposuerant.

14. Hosii autem fautores postquam convenerant, innocentes declaraverunt Athanasium quidem ut injuste ab iis qui Tyrum congressi erant vexatum, Marcellum vero ut minime annuentem se cogitare quæ falso arguebantur. Manifestæ enim erant, inquit Theodoretus, malæ Eusebianorum artes. Quæ emim Marcellus ut quæsita dixerat, ea ut ab ipso extra controversiam posita calumniabantur. Cum autem ea in synodo Sardicæ habita lecta essent, recta inventa est hujus hominis fides. Socrates autem dicit Marcellum ut condemnationem repelleret, persuasisse episcopis Sardicæ congregatis eos qui ipsum deposuerant non intelligere quæ scripserat, atque ideo se Samosatensis episcopi suspiciones incurrisse. Patriarcha vero Photius narrationes conferens Socratis ac Theodoreti, dicit Sardicenses episcopos vere deceptos esse; cumque non bene intellexissent Marcelli scripta, male eum justificasse; inde neminem accepisse eorum

A γοντας τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ὅτε οὐκ ἦν· πρὸς δὲ καὶ τοὺς Σαβελλιανούς, οὓς ὀνομάζουσι Ῥωμαῖοι πατροπασσίμους, ὡς τὸν Πατέρα συγχέοντες εἰς Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ποτὲ μὲν αὐτὸν Πατέρα, ποτὲ δὲ Υἱόν, ποτὲ δὲ Πνεῦμα ὀνομαζοντας· τὸ γὰρ χύδην καὶ ἀδιακρίτως πάσσιμον ἡ Ῥωμαϊκὴ λέγει φωνή. Ταύτην δὲ τὴν πίστιν μὴ παραδεξαμένων τῶν Δυτικῶν, ἀλλ' εἰπόντων ἀρκεῖσθαι τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασιν, ἔγραψε πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὁ Κώνστας ἀξιῶν ἀποδοθῆναι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον τοὺς οἰκείους θρόνους.

B ιγ'. Ὡς δὲ οὐδὲν ἠνύετο πλέον, ἔδοξε γνώμῃ τῶν δύο βασιλέων ἀθροισθῆναι σύνοδον ἐν Σαρδικῇ τῇ πόλει· καὶ ἠθροίσθησαν κατὰ μὲν Θεοδώρητον πεντήκοντα καὶ διακόσιοι ἐπίσκοποι, κατὰ δὲ Σωκράτην καὶ Σωζόμενον ἐκ μὲν τῶν ἑσπερίων μερῶν περὶ τοὺς τριακοσίους, ἐκ δὲ τῶν ἑῴων ἓξ καὶ ἑβδομήκοντα· οἷς συνηριθμεῖτο καὶ Σαβῖνος ὁ τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης Μακεδονιανῶν ἐπίσκοπος, καὶ Ἰσχύρας ἐπιτραπεὶς τὴν τοῦ Μαρεώτου ἐπισκοπὴν παρὰ τῶν ἀπεχθανομένων τῷ Ἀθανασίῳ. Καὶ οἱ μὲν Δυτικοὶ κατ' αὐτὴν τὴν Σαρδίκην συνῆλθον· οἱ δὲ Ἀνατολικοί, καταλαβόντες τὴν Φιλιππούπολιν, ἐδήλωσαν αὐτοῖς ὡς οὐκ ἄλλως εἰς λόγους ἐλθεῖν αὐτοῖς ἐθέλουσιν, εἰ μὴ τοὺς περὶ Ἀθανάσιον ἀπελάσουσι τοῦ συνεδρίου καὶ τῆς κοινωνίας ὡς καθῃρημένους. Τῶν δὲ μὴ ἀνεχομένων, ἐκεῖνοι συνήδρευσαν ἀλλήλοις ἐν αὐτῇ τῇ Φιλιππουπόλει, καὶ καθεῖλον, ὡς ἐνόμισαν, Ἰούλιον μὲν τῆς Ῥώμης, ὡς C ἄρξαντα τῆς πρὸς Ἀθανάσιον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν κοινωνίας, Ὅσιον δὲ τὸν Κορδούβης διά τε τὴν αὐτὴν αἰτίαν, καὶ ὅτι φίλος ἐγένετο Παυλίνῳ καὶ Εὐσταθίῳ τοῖς ἡγησαμένοις τῆς Ἀντιοχείας, Μαξιμῖνον δὲ Τριβέρεως ὡς πρῶτον Παύλῳ κοινωνήσαντα, Πρωτογένην δὲ τῆς Σαρδικῆς ὡς ὑπερμαχοῦντα Μαρκέλλου τοῦ πρότερον ὑπ' αὐτοῦ καταψηφισθέντος, Γαυδέντιον δὲ ὡς ὑπεναντία σπουδάζοντα Κυριακῷ ὃν διεδέξατο, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν καθῃρημένους περὶ πολλοῦ ποιούμενον.

D ιδ'. Οἱ δέ γε ἀμφὶ τὸν Ὅσιον, συνελθόντες, ἀθῴους ἀπέφηναν Ἀθανάσιον μὲν ὡς ἀδίκως ἐπιβουλευθέντα παρὰ τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων, Μάρκελλον δὲ οἷα μὴ οὕτω λέγοντα φρονεῖν ὡς διεβάλλετο· ἐφωράθη γάρ, φησὶν ὁ Θεοδώρητος, τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον ἡ κακοτεχνία· ὅτι ἃ ζητῶν ὁ Μάρκελλος εἵρηκε, ταῦτα ὡς ὡμολογημένα διαβεβλήκασι. Τούτων δ' ἐπὶ τῆς συνόδου τῆς κατὰ Σαρδικὴν ἀναγνωσθέντων, ὀρθὴ τοῦ ἀνδρὸς ἡ πίστις εὑρέθη. Σωκρατης δέ φησιν ὅτι ἀναπαλαίων ὁ Μάρκελλος τὴν καταδίκην ἔπεισε τοὺς ἐν Σαρδικῇ μὴ νοῆσαι τοὺς καθελόντας αὐτόν, ἃ γέγραφε· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ὑπόνοιαν τοῦ Σαμοσατέως λαβεῖν. Ὁ δὲ πατριάρχης Φώτιος, σχόλια παραθεὶς τοῦ τε Σωκράτους καὶ τοῦ Θεοδωρήτου, φησὶν ὅτι ἐν Σαρδικῇ μᾶλλον ἠπατήθησαν· καὶ μὴ νοήσαντες ἀκριβῶς τὸ Μαρκέλλου σύγγραμμα, κακῶς αὐτὸν ἐδικαίωσαν· ὅθεν οὐδεὶς παρεδέξατο τὴν περὶ τούτου κρίσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἔστιν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ὁ Μάρκελλος. Ἠθώω-

οἱ ἐν Σαρδικῇ καὶ Ἀσκληπᾶν τὸν Γάζης, ὡς A de illo sententiam; sed extra Ecclesiam esse Mar-
ν τοῦ Παμφίλου καὶ πολλῶν ἄλλων ὑπομνώ- cellum. Innocentes autem declaravere Sardicenses
πιφερόμενον δικαιοῦντα αὐτόν· ἔτι δὲ καὶ episcopi Asclepium Gazæ, ut ab Eusebio Pam-
τὸν Ἀδριανουπόλεως, ὡς τῶν κατηγόρων phili multisque aliis testimonia afferèntem quæ eum
ῳγῇ χρησαμένων· καθεῖλον δὲ Γεώργιον τὸν defendebant; adhuc et Lucium Adrianopolis, cu-
ῥείας, Βασίλειον Ἀγκύρας τὸν ἀντὶ Μαρ- jus accusatores aufugerant; deposuerunt autem
Κεντιανὸν Γάζης τὸν ἀντὶ Ἀσκληπᾶ, Θεό- Gorgium Alexandriæ, Basilium Ancyræ, Marcelli
Ἡρακλείας, Νάρκισσον Εἰρηνουπόλεως, Ἀκάκιον adversarium, Centianum Gazæ qui Asclepium ur-
ίας τῆς Παλαιστίνης, Μηνόφαντον Ἐφέσου, Οὐρ- gebat, Theodorum Heracleæ, Narcissum Irenopolis, Acacium Cæsareæ in Palæstina, Menophantum Ephesi, Ursacium Singidonis, Valentem Mursæ, Georgium Laodiceæ, quanquam ipse ab hac synodo aberat; et is, juxta magnum Athanasium, ex sacerdotio propter luxuriam a beato Alexandro depositus fuerat. Et hæc quidem hoc modo se habuere.

B

ἐ δὲ περὶ Ἀθανάσιον πάλιν τὴν Ῥώμην κατ- 15. Athanasii autem fautores Romæ aderant, et
καὶ ὁ τῶν ἑσπερίων βασιλεὺς Κώνστας, τὰ Occidentis imperator Constans, cum ea quæ Sar-
ιχῇ γενόμενα μαθών, ἔγραψε τῷ βασιλεῖ dicæ facta fuerant didicisset, ad imperatorem Con-
τίῳ τοῖς περὶ Ἀθανάσιον ἀποδοῦναι τὰς stantium scripsit ut Athanasii fautoribus suas
κλησίας. Ὡς δ' ἀνεβάλλετο, πάλιν ἔγραψεν ecclesias redderet. Cum autem hic procrastinaret,
θαι τούτους, ἢ πρὸς πόλεμον παρασκευάσα- rursum ei scripsit ut aut illos restitueretaut ad bel-
ῖς ἀνὰ τὴν ἕω τοίνυν ἐπισκόποις τοῦτο lum se appararet. Quod orientalibus episcopis
στιος κατωστάμενος, καὶ νομίσας εὐηθὲς εἶ- notum faciens Constantius credensque stultum
ἐ ταύτῃ αἰτίαν ἐμφύλιον αἱρεῖσθαι μάχην, esse ob hanc causam fraternum bellum suscitare, tribus litteris Athanasium ejusque amicos
ἔμπαστον Ἀθανάσιον μετεκαλέσατο καὶ τοὺς revocavit. Receperunt igitur suas sedes Paulus
τῷ· κατέλαβον οὖν τοὺς ἑαυτῶν θρόνους Constantinopolis, Marcellus Ancyræ, Asclepas Ga-
ὁ Κωνσταντινουπόλεως, Μάρκελλος ὁ Ἀγ- zæ, et Lucius Adrianopolis. Cum autem Athanasius
Ἀσκληπᾶς ὁ Γάζης, καὶ Λούκιος ὁ Ἀδρια- Antiochiam Syriæ rediisset ubi versabatur Con-
ς· Ἀθανάσιος δ' εἰς Ἀντιόχειαν τὴν Συρίας stantius, benevolum eum expertus est: ex Aria-
ος, ἔνθα διέτριβε Κωνστάντιος, εὔνουν δὴθεν C norum autem consilio, illi subjecit Constantius:
πειράθη· τῶν Ἀρειανῶν δὲ ὑποθεμένων, ἔφη Justum censeo ex multis quæ sub te sunt eccle-
τὸν ὁ Κωνστάντιος· Ἀξιῶ ἐκ πολλῶν τῶν siis ut unam habeant Alexandriæ qui tecum com-
Ἐκκλησιῶν μίαν ἔχειν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τους municare nolunt. E contra autem ille: Similem, in-
ὲν σοι παραιτουμένους. Ὁ δὲ, ὑπολαβών, quit, a te, imperator, efflagito gratiam, nempe ut
ησίαν, ἔφη, χάριν αἰτῶ κἀγώ, βασιλεῦ, unam Antiochiæ habeant ecclesiam qui heterodoxorum communionem fugiunt. Quod audientes
μίαν ἔχειν ἐκκλησίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς τῶν Ariani, nihil amplius quæsierunt. Inde igitur pro-
ύντων τὴν κοινωνίαν φεύγοντας· ὅπερ fectus Athanasius Hierolosymam pervenit; cujus
τες οἱ Ἀρειανοὶ παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐξή- urbis episcopus Maximus, locali synodo convocata,
λίσαν οὐδέν. Ἐκεῖθεν τοίνυν Ἀθανάσιος ἐξ- cum illo communicavit. Atque ita cum Alexan-
, τὰ Ἱεροσόλυμα κατέλαβεν· ὧν ὁ ἐπίσκο- driam rediisset Athanasius, omnes eos qui Ariana
ξιμος, σύνοδον τοπικὴν ἐπιτελέσας, ἐκοινώ- dogmata profitebantur, deposuit.
τῷ· καὶ οὕτως εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀφικόμενος
ιος, τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας ἅπαντας κα-

Ἐν τούτῳ δὲ Κώνστας ὁ τῆς Ἑσπέρας βασι- D 16. Interea vero Constans qui in Occidente re-
πὸ Μαγνεντίου κατὰ συσκευὴν ἀνῃρέθη, καὶ gnabat, a Magnentio per insidias interfectus est,
ντιος αὐτοκράτωρ γέγονε τῆς ἀρχῆς ἁπά- et factus est Constantius orbis universi imperator.
ὸς καὶ, τοῖς Ἀρειανοῖς πειθόμενος, τὰ προ- Qui ab Arianis seductus quæcumque ante decreta
ένα πάντα μετέστρεψεν εἰς τὸ ἐναντίον· crant in contrarium mutavit. Paulus igitur Constantinopolis in urbem Armeniæ Cucusum exsulatus laqueo interfectus est, et rursus hanc ecclesiam habuit Macedonius, Marcello autem expulso, episcopatu rursum potius est Basilius. Lucius ferro vinctus in carcere periit. Athanasius autem, quem interfici jusserat, vix aufugit. Profectus vero in Illyriam Constantius contra Brettanionem regnum affectantem, Sirmium venit ubi habita est contra Photinum synodus. Interea a suis legatis

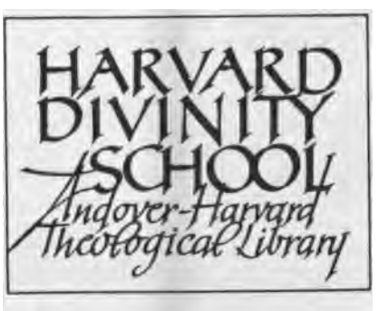
HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANNO 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA; DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUNIDON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT. EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ A S. BARNABA AD BESSARIONEM

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXL.

NICETRE AMBO. GEORG. ACROPOLITA. THEOD. DUCAS. ALEXANDER PAPA IV. ALII.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES

IN VIA DICTA: *AVENUE DU MAINE*, 189, OLIM *CHAUSSÉE DU MAINE*, 127.

1887

BR
60
.7138
t. 140

Clichy. — Ex typis PAUL DUPONT, 12, viâ dictâ Bac-d'Asnières. 17.4 87.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIII. ANNI 1205-1270.

ΝΙΚΗΤΑ

ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

NICETÆ CHONIATÆ

OPERA OMNIA,

NEC NON FRATRIS EJUS

MICH. ACOMINATI CHONIATÆ

ATHENIENSIS ARCHIEPISCOPI

QUÆ ÆTATEM TULERUNT SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA;

INSUNT PRÆTEREA

GEORGII ACROPOLITÆ ANNALES BYZANTINI

ET

ALEXANDRI PAPÆ IV, THEODORI DUCÆ IMP. NICÆNI, GERMANI II, NICEPHORI, ARSENII, CPOLITANORUM PATRIARCHARUM; NICEPHORI CHUMNI, METHODII MONACHI

OPUSCULA, DIPLOMATA, EPISTOLÆ;

PHILADELPHIA
PRINCETON SCHOOL

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

NICETÆ TOMUS POSTERIOR. CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,

IN VIA DICTA : *AVENUE DU MAINE*, 189, OLIM *CHAUSSÉE DU MAINE*, 127.

1887

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM III. ANNI 1205-1270.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXL CONTINENTUR

NICETAS CHONIATA.

(OPERUM CONTINUATIO,)

NICETÆ CHONIATÆ EX LIBRIS THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI.

Ex libro VI. *De Macedonio.* 9
Ex libro VIII. *De Nestorio.* 33
Ex libro IX. *De Eutychete.* 37
Ex libro X. *De quinta synodo.* 67
Ex libro XII. *De Aphtartodocetarum hæresi.* 75
Ex libro XV. *De sexta synodo.*
Ex libro XVII. *De hæresibus Armeniorum.* 89
Ex libro XX. *De superstitione Agarenorum* 105

De receptione eorum qui ab Agarenis ad rectam fidem accedunt. 123

Formula altera in Sylburgii notis. 125

Ex libro XXIII. *De erroribus Eustratii, Nicæni metropolitæ.* 135

Ex libro XXIV. *Synodus Græcæ Ecclesiæ de dogmate circa illa verba : « Tu es qui offers et qui offereris et qui recipis, » quod ventilatum fuit sub Manuele Comneno imp. contra Soterichum Antiochenum electum. Præit Soterichi de sua falsa doctrina dialogus cum Philone.* 137

Ex libro XXV. *Synodus habita propter illud dictum : « Pater meus major me est. » Præmittitur Editoris Romani Monitum.* 201

Ex libro incerto. *De Lizicinorum hæresi.* 281

Recensio codicis Medicei XXIV, Thesaurum Nicetæ continentis in libros XXVII digestum. 283

CPOLITANI AD INNOCENTIUM III.

Græcorum ad Innocentium III, Pontificem Romanum, Epistola, scripta post captam a Latinis Cpolin, regnante Henrico (Ἐρρίκῳ, *sire Henry*) imperatore. 293

MICHAEL ACOMINATUS CHONIATA, ATHENIENSIS ARCHIEPISCOPUS, NICETÆ FRATER.

Michaelis Acominati vita, res gestæ, scriptæ, ex D. Adolph. Ellissen, « Michael Akominatos von Chonæ, Erzbischof von Athen. » — 1. Varia Athenarum medio ævo fortuna usque ad finem sæculi XII. — 2. Michaelis ejusque fratris pueritia Choniæ et Cpoli acta. — 3. Michael Athenarum archiepiscopus. Græciæ miserrimus status. — 4. Michaelis cum Leone Sgura certamen male fratre ipsius Nicetæ referente, 1206. — 5. Quæ Athenis post Michaelis tempora acciderunt. — 6. Michaelis senectus et obitus. — 7. Scriptorum Michaelis catalogus in Bibliotheca Florentina servatus. Bandinium. Præmittitur Apostymi ad eadem scripta Præfatio encomiastica. 299

MICHAELIS ACOMINATI SCRIPTA.

Oratio habita in die festo Palmarum. 333
Epistolæ ad Eustathium Thessalonicensem archiepiscopum. 329
Monodia in eumdem defunctum. 337
Monodia in funere fratris habita. 361
Hypomnesticon ad imp. Alexium Comnenum. De fisci exactionibus. 377
Iambi de pristina urbis Athenarum dignitate. 383
APPENDIX. Laudatio SS. archangelorum Michaelis et Gabrielis. 1221

THEODORUS ALANIÆ EPISCOPUS.

Alanicus, sive de itinere suo per Alaniam. 385
Ejusdem ex inedito opusculo ad fratrem natu minorem. 413

THEODORUS ANDIDENSIS EPISCOPUS.

De divinæ Liturgiæ symbolis ac mysteriis. 417

MANUEL MAGNUS RHECTOR CPOLITANUS.

De processione Spiritus Sancti. Disputatio cum fratre Francisco, ordinis Fratrum Prædicatorum. 467

PANTALEO DIACONUS CP.

Contra errores Græcorum. 483
Narratio miraculorum Michaelis archangeli. 573

MANUEL CHARITOPULUS CP. PATRIARCHA.

Solutiones quarumdam quæstionum de jure patronatus et de translatione episcoporum. 591

GERMANUS II, CPOLITANUS PATRIARCHA.

Notitia duplex. 1. Ex Oriente Christiano. 2. Ex Bibliotheca Fabricii. 593

Epistolæ ad Gregorium IX papam et ad cardinales de unione Ecclesiarum, cum Gregorii responso duplici; Definitio apocrisiariorum Pontificis quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat æqualiter, cum Germani responso; item Acta concilii Nymphææ in Bithynia pro unione habiti. 601
Epistola prima ad Cyprios. 601
Epistola II ad eosdem. 613
Homiliæ. 621
Decreta synodalia. 757

MICHAEL CHUMNUS, THESSALONICENSIS METROPOLITA.

De gradibus cognationum 759

THEODORUS DUCAS LASCARIS.

Notitia ex Leonis Allatii Diatriba De Theodoris.

THEODORI SCRIPTA.

De nominibus divinis. Præmittitur Editoris Romani Monitum. 761
Canon exhortatorius, ad SS. Deiparam. 771
De communicatione naturali libri sex : Latine ex editione Basileensi, Græce ex cod. mss. Gr. Paris. 1259

METHODIUS MONACHUS.

De schismate vitando. Præmittitur Editoris Romani Monitum. 779

NICEPHORUS CPOLITANUS PATRIARCHA.

Contra eos qui dicunt mortuos sacro oleo ungendos esse. 805

CONSTANTINUS ACROPOLITA.

Sermo in S. Joannem Damascenum. 811
Sermo in sanctam Theodosiam. 887

ARSENIUS AUTORIANUS CPOLITANUS PATRIARCHA.

Anacreonticon in Dominicam Resurrectionis. 935
Privilegium pro monasterio SS. Deiparæ Macrinitissæ. 939
Testamentum. 941

GEORGIUS ACROPOLITA.

Annales, a capta anno 1201 a Latinis Cpoli usque ad eamdem anno 1261 a Michaele Palæologo recuperatam. 969

NICEPHORUS CHUMNUS. CANICLEO PRÆFECTUS,

Post assumptum monachalem habitum, NATHANAEL MONACHUS

Notitia ex Bibliotheca Fabricii ed. Harles. 1397

Antitheticus adversus Plotinum De anima ex Fred. Creuzeri editione post Plotinum De pulchritudine. 1399

Sermo consolatorius ad filiam suam imperatricem ob viduitatis ejus mœrorem cum decimum sextum ætatis annum ageret. 1437
De miraculo in Cana facto. 1451
De petitione Elisæi ad Eliam. 1455
Testamentum. 1465
De festo Dormitionis S. Mariæ. 1498

(Omnia ex interpretatione nostra.)

ALEXANDER PAPA IV.

Constitutio Cypria, qua ecclesiasticæ hierarchiæ historia medio ævo in Orientis partibus obtinentis mire illustratur. 1541

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO VI

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

(Græce apud Maium, *Spicil Rom.* t. IV.)

—

Περὶ Μακεδονίου.

α'. Ἐντεῦθεν δὲ τὴν περὶ τὸν πνευματομάχον Μακεδόνιον τῷ λόγῳ δοῦναι προθέμενος ἀρχὴν, ἀναγκαῖον καὶ ταῦτα, προδιηγήσασθαι οἶομαι, ὡς ἄξια τοῦ ἐπίστασθαι τοῖς φιλίστορσι, μηδὲ τοῖς ῥηθησομένοις ἐπίπαν ἀσυναφῆ. Ὁ γάρ τοι πολλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δηλωθεὶς λόγοις Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, πάντα τρόπον τοῖς ὀρθοδόξοις ἀντιτιθέμενος, πρῶτον μὲν ἐπεβούλευσεν, ὡς εἰρήκαμεν, Εὐσταθίῳ τῷ Ἀντιοχείας, καὶ καθεῖλε τοῦτον ἐκ διαβολῆς· Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας μετὰ μῆνας πέντε τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου πρὸς Θεὸν ἐκδημήσαντος, διεδέξατο τὰ προεδρικὰ Ἀθανάσιος. Ἐπειράθησαν οὖν ὁ τοῦ Εὐσεβίου χορὸς δι' ἐπιστολῶν κεῖθεν αὐτὸν ἵν' ἐς κοινωνίαν δέξηται τὸν Ἄρειον· ὡς δ' οὐκ εἶξε ταῖς παρακλήσεσι, τοιόνδε τι μηχανῶνται. Μελίτιος ὁ τῆς Λύκων ἐπίσκοπος, ὃν ἐν Νικαίᾳ κατέκρινε σύνοδος, ἐκλείπων τὸν βίον, Ἰωάννην τινὰ τῶν αὐτῷ συνήθων ἀνθ' ἑαυτοῦ κατέστησεν ἐπίσκοπον παρὰ τὸ δόγμα τῶν ἐν Νικαίᾳ. Τοὺς τοίνυν τὰ Ἰωάννου φρονοῦντας ὑπελθόντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, ἔπεισαν Ἀθανασίου κατηγορῆσαι· καὶ κατηγόρησαν ὡς οὐ κανονικῶς ἐχειροτονήθη, καὶ ὡς χιτωνίων λινῶν φόρον Αἰγυπτίοις ἐπέβαλε, καὶ γύναιον ἔφθειρε, καὶ τῷ κρατοῦντι ἐπιβουλεύων, Φιλουμένῳ τινὶ τῶν βασιλικῶν θεραπόντων ἔπεμψε λάρνακα χρυσίου, καὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου σιτοπομπίαν ἐκώλυσε, καὶ Ἀρσενίου τινὸς ἐκτεμὼν τὴν χεῖρα γοητείας ἕνεκεν εἶχεν.

β'. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης σύνοδον ὁ βασιλεὺς ἀθροισθῆναι προσέταξεν. Ἀθανασίου δὲ ἀναβαλλομένου, διὰ τὸν Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου τῆδε ἐπισκοποῦντα φίλον εἶναι καὶ συνεργὸν Εὐσεβίῳ τῷ Νικομηδείας, πάλιν οἱ Μελιτιανοὶ κατηγόρησαν αὐτοῦ ὡς μυστικὸν ποτήριον ἐν τῷ Μαρεώτῃ συνέτριψε, καὶ ἐπισκοπικὸν καθεῖλε θρόνον, καὶ ἑτερά τινα εἰργάσατο τῶν ἀπειρημένων. Ἐπέτρεψε τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἐν Τύρῳ γενέσθαι σύνοδον, καὶ γενομένης αὐτῆς, Ἀθανάσιος ἐνίκησε κατα κράτος. Οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ ἐπίσκοποι μᾶλλον αὐτοῦ κατεψηφίσαντο· εἶτα καὶ εἰς τὸν Μαρεώτην ἔπεμψαν, χώραν τινὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπώνυμον Μαρείας τῆς λίμνης· ἦσαν δὲ οἱ πεμφθέντες Θεόγνις ὁ Νικαίας, καὶ Μάρις ὁ Χαλκηδόνος, Θεόδωρος Περίνθου ἤτοι Ἡρακλείας Νάρκισσος Νερωνιάδος, Οὐάλης Μούρσης, Οὐρσάκιος Σιγγηδό-

De Macedonio.

1. Jam de Macedonio, Spiritus sancti impugnatore, sermonem incipere statuens, necessarium puto hæc prius edisserere, tanquam digna quæ ab historicis cognoscantur, neque omnino ab iis quæ dicentur abhorrentia. Qui enim in prioribus sæpius exhibitus est Eusebius Nicomediæ episcopus, omni modo orthodoxis oppositus primo quidem insidiatus est, ut diximus, Eustathio Antiocheno, et eum calumniis depressit; Alexandro autem Alexandriæ episcopo quinto post Nicænam synodum mense ad Deum profecto, primam sedem accepit Athanasius. Tentaverunt autem Eusebii asseclæ illi persuadere ut Arium in communionem acciperet; cum autem illorum precibus non annuisset, aliquid tale machinati sunt. Melitius Lyciorum urbis episcopus, quem Nicæna synodus damnavit vitam relinquens, Joannem quemdam ex suis familiaribus pro se episcopum constituit contra Nicænæ synodi decretum. Eos igitur qui pro Joanne stabant, circumvenientes Eusebiani, iis persuaserunt ut accusarent Athanasium, et revera eum accusaverunt quod non canonice ordinatus esset, quod Ægyptiis linearum tunicarum tributum imposuisset, quod mulierculam corrupisset, quod ad Philomenum quemdam ex regiis servis, imperatori insidiaturus, arcam auro refertam misisset, quod frumenti ex Ægypto transmissionem impedivisset, et Arsenii cujusdam manum magicis artibus resecuisset.

2. Quamobrem Cæsaream Palæstinæ convenire concilium jussit imperator. Cum autem renuisset Athanius eo quod Eusebius Pamphili hujus urbis episcopus amicus et adjutor esset Eusebii Nicomediæ, rursus Meletiani eum accusaverunt quod mysticum calicem Mareotæ contrivisset sedemque episcopalem evertisset et nonnullula alia facinora admisisset. Concessit igitur imperator synodum in urbe Tyro fieri, et ea congregata, victoriam præstantissimam retulit Athanasius; inimiciautem veritatis episcopi eo magis eum damnavere; ac deinde Mareotam miserunt, in quamdam Alexandriæ regionem quæ suum nomen a Marea palude duxit. Erant autem qui missi sunt Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theodorus Perinthi seu Heracleæ, Narcissus Neroniadis, Vales Mursæ, Ursacius Singedonis, Macedonius Mopsuestæ; qui postquam de

1407

sacro calice inquisierunt et de episcopalis sedis eversione, vera quidem prætermiserunt, falsa autem ipsi imaginati sunt, deposueruntque, ut credebant, Athanasium, ejus loco ipsum Arsenium accipientes. cujus manum amputatam esse dicebant; qui prius Meletianorum superstitionis episcopus tunc apud ipsos ut Hypseletorum urbis episcopus contra Athanasium subscripsit.

νος, Μακεδόνιος Μοψουεστίας, οἱ καὶ ζητήσαντες τὰ περὶ τῆς τοῦ μυστικοῦ ποτηρίου συντριβῆς, καὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ ἐπίσκοπικοῦ θρόνου, τὰ μὲν ἀληθῆ παρῆλθον, ἐπλάσαντο δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ ψευδῆ, καὶ καθήρησαν, ὡς ἐνόμισαν, Ἀθάνασιον, δεξάμενοι καὶ αὐτὸν Ἀρσένιον, οὗ ἔλεγον ἐκκεκόφθαι τὴν χεῖρα· ὃς, πρότερον τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπος ὤν, τηνικαῦτα παρ' αὐτοῖς ὡς τῆς Ὑψηλιτητῶν ἐπίσκοπος πόλεως ὑπέγραψε κατὰ Ἀθανασίου.

3. Interea vero perfecto Hierosolymis templo prope eum calvarii locum qui magnum testimonium vocatur, jussit imperator episcopos qui Tyri aderant Hierosolymam venire et hoc templum consecrare. Tunc autem occasionem invenientes Arianorum fautores tentaverunt ut Hierosolymis synodus fieret et communio Ario et Euzoio concederetur. Imperatori igitur illud per ipsius sororem Constantiam quemdamque hujus mulieris familiarem presbyterum arianum persuasere et curavere ut Arium Euzoiumque videret, quos postquam vidit censuitque fere ut Nicænos Patres credere, eos ad episcopos Hierosolymis congregatos misit, scribens ut de illis benignum ferretur suffragium, si recte credere viderentur. Occasionem igitur arripientes Ariani eos exceperunt, imperatorique et universis episcopis scripsere eos orthodoxos esse.

γ'. Ἐν τούτῳ δ' ἐξεργασθέντος τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ περὶ τὸν τοῦ κρανίου χῶρον ὃς μέγα προσαγορεύεται μαρτύριον, ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐν Τύρῳ συνειλεγμένους ἐπισκόπους καταλαβεῖν τὴ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν τοιοῦτον καθιερῶσαι ναόν. Τηνικαῦτα δὲ καιρὸν εὑρόντες οἱ ἀρειανόφρονες ἐσπούδασαν ἐν Ἱεροσολύμοις γενέσθαι σύνοδον, καὶ κοινωνίας μεταδοῦναι Ἀρείῳ καὶ Εὐζωΐῳ πείσαντες τοίνυν τὸν βασιλέα διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς Κωνσταντίας καὶ τοῦ προσφκειωμένου ταύτῃ πρεσβυτέρου ἀρειανοῦ, παρεσκεύασαν αὐτὸν θεάσασθαι Ἄρειον καὶ Εὐζώϊον, οὓς ἰδὼν καὶ ὑπολαβὼν παραπλησίως τοῖς ἐν Νικαίᾳ δοξάζειν, ἔπεμψε πρὸς τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις συνελθόντας, γράψας φιλάνθρωπον ἐπ' αὐτοῖς ἐνεχθῆναι ψῆφον, εἰ ὀρθῶς φανεῖεν δοξάζοντες· καιροῦ τοίνυν δραξάμενοι οἱ Ἀρειανοὶ ἐδέξαντο τούτους, καὶ αὐτῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἁπανταχοῦ ἐπισκόποις ἔγραψαν ὀρθοδόξους ὑπάρχειν αὐτούς.

4. His ita actis, Athanasius Tyro fugiens Constantinopolim venit; cujus precibus annuens imperator dicentis se non juste damnatum esse, scripsit episcopis tunc Tyri congregatis ut ad ipsum descenderent, ut coram ipso Anathasii causa examinaretur. Postquam igitur advenerunt, Eusebius Nicomediæ contendebat justam in Athanasium latam esse sententiam; testes præstitit Theognim et Marium et Theodorum et Valentem et Ursacium. Imperator autem sive crederet vera quæ dicebantur, sive consentire suspicaretur episcopos ut e medio tolleretur Athanasius, mandavit ut is Treverim abduceretur, quæ est urbs occidentalium Gallorum; abductusque est Athanasius ibique mansit usque ad mortem Constantini.

δ'. Τούτων οὕτω πραττομένων, Ἀθανασιος ἐκ Τύρου φυγὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἦλθεν· οὗ τῆς δεήσεως ἀκούσας ὁ βασιλεὺς μὴ δικαίως κριθῆναι λέγοντος, ἔγραψε τοῖς ἐν Τύρῳ συναθροισθεῖσι τηνικαῦτα καταλαβεῖν πρὸς αὐτὸν, ὡς ἂν ἐπ ὄψεσιν αὐτοῦ δοκιμασθείη τὰ κατὰ Ἀθανασίου. Καταλαβόντων οὖν αὐτῶν, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας ἰσχυρίζετο δικαίαν τὴν ἐπὶ Ἀθανάσιον γενέσθαι ψῆφον, μάρτυρας παρῆγε Θέογνιν καὶ Μάριν καὶ Θεόδωρον καὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἴτε ἀληθῆ πιστεύσας εἶναι τὰ λεγομενα, εἴτε ὁμονοήσειν ὑπονοήσας τοὺς ἐπισκόπους, ἵν' ἐκποδὼν γένοιτο Ἀθανάσιος, προσέταττε ἀπηνεχθῆναι τοῦτον εἰς Τρίβεριν τῶν πρὸς δύσιν Γαλατῶν, καὶ ὁ μὲν ἀπήχθη, καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς Κωνσταντίνου τελευτῆς.

5. Arius autem post habitam Hierosolymis synodum in Ægyptum venit. Cum illo autem non communicante Alexandrinorum Ecclesia, rursum Constantinopolim rediit. Atque ita adimpletæ sunt sancti Alexandri preces. Post hæc autem manifeste cœperunt innovare Eusebiani circa episcoporum Nicææ congregatorum expositionem et scripto consubstantiale rejicere. Synodum igitur Constantinopolim convenire curarunt, deposueruntque etin exilium mitti studuerunt consubstantialis præcones, Asclepium Gazæ episcopum, Climatium Antaradi, alterum Climatium Palti, Ephrationem Balani Cyrum Berrœæ, Domnionem Sirmii, Ellaneum Tripolis, Arium Petrarum Paleonæ, et Asterium Petrarum Arabiæ, Olympium Æni, Theodulum Trajanopolis, Vincentium Capuæ, Ephratam Agrippinæ, Entropium Adrianopolis, cui successit Lucius,

ε'. Ὁ δὲ Ἄρειος μετὰ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδον, ἦκεν εἰς Αἴγυπτον· μὴ κοινωνούσης δὲ αὐτῷ τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας, πάλιν ἀνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ οὕτως ἔργον ἐγένετο τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ ἱεροῦ προσευχῆς. Μετὰ δὲ ταυτα νεωτερίζειν φανερῶς οἱ περὶ Εὐσέβιον ἤρξαντο περὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελκυθότων, καὶ ἐκβάλλειν ἐγγράφως τὸ ὁμοούσιον· σύνοδον οὖν ἀθροισθῆναι παρασκευάσαντες ἐν Κωνσταντινουπόλει καθεῖλον καὶ πεμφθῆναι πρὸς ὑπερορίαν ἔσπευσαν τοὺς τοῦ ὁμοουσίου κήρυκας, Ἀσκληπᾶν ἐπίσκοπον Γάζης, καὶ Κλιμάτιον Ἀνταράδου, ἕτερον Κλιμάτιον Πολτου, Ἐφρατίωνα Βαλανέων, Κῦρον Βερροίας, Δομνίωνα Σίρμίου, Ἑλλάνεον Τριπόλεως, Ἄρειον Πετρῶν τῆς Παλαιόνης, καὶ Ἀστέριον Πετρῶν τῆς Ἀραβίας, Ὀλύμπιον Αἴνου, Θεόδουλον Τραϊανουπόλεως, Βικέντιον Καπύης, Ἔφρατην Ἀγριππίνης, Εὐ-

τρόπιον Ἀδριανουπόλεως, οὗ διάδοχος, Λουκιος, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν εἰρημένον Μάρκελλον τῆς Ἀγκύρας καθῆρησαν· ὑπερφυῶς γὰρ ἐχαλέπαινον αὐτῷ, οἷα μήτε ἐν τῇ κατὰ Φοινίκην συνόδῳ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὁρισθεῖσι κατὰ Ἀθανασίου συνθεμένῳ, μήτε τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ Ἀρείῳ, μήτε τῇ καθιερώσει τοῦ μεγάλου μαρτυρίου μετασχόντι δι' ἀποφυγὴν τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας· καὶ ταῦτα μὲν ἔτι τοῦ μεγάλου περιόντος Κωνσταντίνου.

A et imprimis Marcellum Ancyræ deposuerunt. Valde enim illi indignabantur, utpote qui neque in synodo apud Phœnices habita iis quæ contra Athanasium decretæ sunt adhæserit, neque iis quæ Hierosolymis de Ario, neque magni testimonii consecrationi se admoverit, propter eorum communionis detestationem. Et hæc quidem vivente adhuc Constantino Magno.

ς'. Τελευτήσαντος δὲ ἐκείνου, καὶ τῆς ἀνὰ τὴν ὦν βασιλείας εἰς Κωνστάντιον περιστάσης, ἴσχε μᾶλλον ἐπίδοσιν τὰ τῶν Ἀρειανῶν· ὁ γάρ τοι πρεσβύτερος ἐκεῖνος ὃν ἀρειανόφρονα ὄντα Κωνσταντῖνος συνέστησεν ἡ αὐτοῦ ἀδελφὴ, γέγονε καὶ Κωνσταντίῳ κεχαρισμένος οἷα τὰς τοῦ Κωνσταντίνου διαθήκας ἀποδώσας αὐτῷ· συνήθης οὖν ἐντεῦθεν καὶ τῇ βασιλίδι γενόμενος καὶ τοῖς ἐν δυνάμει θαλαμηπόλοις εὐνούχοις, ὧν Εὐσέβιος ὁ ἐπαινέτης Ἀρείου προειστήκει, σφόδρα συνεκρότει τοὺς Ἀρειανούς. Ἐν τούτῳ δὲ Ἀθανάσιος ἐκ τῶν Γαλλιῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐπιτρέψαντος αὐτῷ τὴν κάθοδον, καὶ γράμματα δόντος πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς Κωνσταντίνου τοῦ ὁμωνύμου τῷ μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ παιδὸς αὐτοῦ, ὃς ἦρχε τῶν πρὸς ἑσπέραν Γαλατῶν.

6. Illo autem mortuo, et Orienti imperio ad Constantium deveniente, res Arianorum incrementum accepere. Ille enim presbyter quem Arii partes tenentem Constantino ipsius soror conciliaverat, fuit et Constantio charus, utpote qui illi Constantini testamentum detulerit. Inde igitur B imperatrici familiaris factus et eunuchis regii cubiculi potentissimis, quibus præerat Eusebius, Arii fautor, Arianos fovebat. Interea vero Athanasius ex Galliis Alexandriam redierat, reditum illi permittente litterasque ad Alexandrinos dante Constantino Constantini Magni filio, qui ad occidentem Galliæ imperabat.

ζ. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου τὸν βίον λιπόντος, διεδέξατο τὴν ἐν τῇ Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἐπισκοπὴν Ἀκάκιος· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, πόλεμον ἐπαγαγὼν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ Κώνσταντι, κτείνεται παρὰ τῶν ἐκείνου στρατηγῶν ἐν Ἀκυλίᾳ. Τότε δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως τελευτήσαντος, προεβλήθησαν παρὰ μὲν τῶν Ἀρειανῶν Μακεδόνιος, παρὰ δὲ τῶν ὀρθοδόξων Παῦλος, παρὰ γνώμην τοῦ Νικομηδείας ἐπισκόπου Εὐσεβίου, καὶ Θεοδώρου τοῦ τὴν ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας, οἷς ὡς γείτοσιν ἡ χειροτονία διέφερεν. Ἐπὶ τούτοις οὖν ὀργισθεὶς Κωνστάντιος, παραγέγονεν εἰς Βυζάντιον, ἔν γὰρ ἀπόδημος τηνικάδε, καὶ σύνοδον καθίσας, παρέδωκεν Εὐσεβίῳ τῷ Νικομηδείας τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, δευτέραν ταύτην μετατεθέντι μετάθεσιν· ἐπὶ τούτου συνηθροίσθησαν εἰς Ἀντιόχειαν τὴν μεγάλην ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ ἐπίσκοποι, ὧν εἰσι καὶ οἱ φερόμενοι κανόνες· ἠθροίσθησαν δὲ προφάσει μὲν ἐπὶ καθιερώσει τῆς ἐκεῖ νεουργηθείσης ἐκκλησίας ἣν ἤρξατο μὲν οἰκοδομεῖν Κωνσταντῖνος, ἐξεργάσατο δὲ Κωνστάντιος· ὡς δὲ τὸ ἀποδὰν ἔδειξεν ἐπὶ μεταποιήσει τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων.

7. Hoc autem tempore Eusebio Pamphili e vita profecto, Cæsareæ in Palæstina episcopatum suscepit Acacius. Nec longo post tempore Constantinus imperator qui proprio fratri Constanti bellum in- C dixerat, Aquileiæ ab ejus ducibus interficitur. Tunc autem et Alexandro Constantinopolitano mortuo, electi sunt ab Arianis Macedonius, ab orthodoxis vero Paulus, contra mentem Nicomediæ episcopi Eusebii, et Theodori Heracleæ in Thracia episcopi, ad quos ut vicinos pertinebat ordinatio. Ideo iratus Constantius Byzantium venit (tunc enim aberat); et synodo convocata Eusebio Nicomedensi Constantinopolitanum thronum tradidit qui hanc secundam translationem accepit. Interea Antiochiam magnam convenere nonaginta septem episcopi, convenerunt autem ut recenter ædificatam ecclesiam consecraturi, quam ædificare inceperat Constantinus; reipsa vero, ut eventus pro- D bavit, Nicæna decreta mutaturi.

η'. Ἤγουντο δὲ τῆς συνόδου ταύτης Εὐσέβιος Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀπὸ Νικομηδείας μετατεθείς, Ἀκακιος Καισαρείας τῆς κατὰ Παλαιστίνην, Πατρόφιλος Σκυθοπόλεως, Θεόδωρος Περινθου, Εὐδόξιος Γερμανικείας, Διαύσιος Καισαρείας Καππαδοκίας, καὶ Γεώργιος Λαοδικείας τῆς παρὰ Σύρους· Μάξιμος δὲ ὁ μετὰ Μακάριον Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος γεγονὼς ἐπίτηδες ἀποφυγε ταύτην τὴν σύνοδον, μεταμελόμενος καθότι ἀπατηθεὶς ἐγένετο σύμψηφος τοῖς Ἀθανάσιον καθελοῦσιν ἐν Τύρῳ. Ὑπὸ τούτων οὖν τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντων πρὸς τῇ διαστροφῇ τοῦ δόγματος Ἀθανασίου καταψηφισαμένων, προεβλήθη Ἀλεξανδρειας ἐπίσκοπος Εὐσέβιος ὁ ἐξ

8. Ducebant autem hanc synodum Eusebius Constantinopolitanus qui Nicomedia translatus fuerat, Acacius Cæsareæ in Palestina, Patrophilus Scythopolis, Theodorus Perinthi, Eudoxius Germaniciæ, Diausius Cæsareæ in Cappadocia, et Georgius Laodiceæ apud Syros. Maximus qui post Macarium Hierosolymæ episcopus factus erat, de industria synodum vitaverat; eum enim pœnitebat quod deceptus suffragium tulisset cum iis qui Tyri Anathasium deposuerant. Ab iis qui igitur Antiochiæ conversabantur et præter dogmatis perversionem Athanasium condemnaverant, electus est Alexandriæ episcopus Eusebius, Edessa,

Osroenorum urbe oriundus, factus vero deinceps Emesæ episcopus, qui partem astronomiæ auguralem dictam exercuisse arguebatur. Recusante vero Alexandriam Eusebio, suffectus est Gregorius Tarbæ episcopus, qua de re indignantes Alexandrini, ecclesiam Dionysii hujus urbis episcopi nomine dictam incenderunt; et Athanasius quidem fugiens Romam venit.

A Ἐδέσσης μὲν τῆς Ὀσροηνῶν ὑπάρχων, γενόμενος δὲ ὕστερον Ἐμέσης ἐπίσκοπος, ὃς καὶ διεβάλλετο ἀσκεῖσθαι τῆς ἀστρονομίας τὸ ἀποτελεσματικὸν καλούμενον μέρος· παραιτησαμένου δὲ τοῦ Εὐσεβίου τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπετράπη ὁ Γρηγόριος τῶν Ταρβασθηνῶν, ἐφ' ᾧ χαλεπήναντες οἱ Ἀλεξανδρεῖς, τὴν ὁμώνυμον Διονυσίου τοῦ τῇδε ἐπισκοπήσαντο, ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν· καὶ Ἀθανάσιος μὲν φυγὼν εἰς Ῥώμην ἀφίκετο.

9. Paulo post mortuo Eusebio, contenderunt rursum de Constantinopoli Paulus et Macedonius. Quod ubi cognovit Constantius Antiochiæ, Hermogeni exercitus duci qui in Thraciam missus erat, mandavit, ut iter pergeret ad expellendum Paulum ex ecclesia. Cum illuc advenisset, militarique manu uteretur, insurrexit populus, eumque raptatum interfecerunt. De eo certior factus Constantius, Constantinopolim venit, et Paulum quidem expulit, urbem vero punivit, frumenti eam quod pater præstabat, quadraginta mensurarum millibus et ultra eam privavit. Octoginta enim millia prius dabantur civibus singulis annis ex tributis Ægyptiaco populo impositis. Macedonium autem non statim urbis episcopum fecit; sed sivit illum adversus Paulum in prædicta ecclesia concilium facere in qua et ordinatus est; atque ita ipse Antiochiam reversus est; Paulus vero Romam descendit.

Β'. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τελευτήσαντος Εὐσεβίου, ἀντεποιήσαντο πάλιν τῆν Κωνσταντινουπόλεως Παῦλος καὶ Μακεδόνιος. Κωνστάντιος δὲ, τοῦτο μαθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐπέτρεψεν Ἑρμογένει τῷ στρατηλάτῃ πρὸς τὰ Θρᾴκια πεμπομένῳ μέρη, ὁδοῦ πάρεργον ποιῆσαι τὸ ἐξωθῆσαι Παυλον τῆς ἐκκλησίας· οὗ παραγενομένου καὶ στρατιωτικῇ χειρὶ χρησαμένου, ἐστασίασε τὸ πλῆθος, καὶ αὐτὸν σύραντες ἀπέκτειναν. Πυθόμενος δὲ τὸ γεγονὸς Κωνστάντιος, κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν μὲν Παῦλον ἐξήλασε, τὴν δὲ πόλιν ἐζημίωσεν, ἀφελὼν τοῦ σιτηρεσίου τοῦ παρασχεθέντος ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὑπὲρ τὰς τέσσαρας μυριάδας· ὀκτὼ γὰρ ἐγγὺς μυριάδες ἐχορηγοῦντο πρότερον σίτου τοῖς πολίταις ἑκάστου ἔτους ἐκ τῶν κομιζομένων ἀπ' Αἰγύπτου τῷ δήμῳ φόρων. Μακεδόνιον δὲ τῆς πόλεως τέως ἐπίσκοπον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' εἴασεν αὐτὸν ἐν τῇ λεγομένῃ ἐπὶ Παύλου ἐκκλησίᾳ συνάγειν, ἐν ᾗ καὶ ἐχειροτονήθη· καὶ οὕτως αὐτὸς μὲν ἀνέζευξεν εἰς Αντιόχειαν· Παῦλος δὲ τὴν Ῥώμην κατέλαβεν.

10. Ea vero quæ Alexandriæ facta sunt aliter narrat Theodoretus. Dicit enim Gregorium post Athanasii fugam episcopatum gessisse usque ad Sardicæ habitam synodum. Post hanc autem synodum Gregorium ab Alexandrinis depositum esse, rediisse tunc Athanasium in propriam sedem per Constantis litteras, qui tunc Romæ regnabat. Postquam autem Constans mortuus fuit, rursum fugisse Athanasium, et electum esse ab Arianis Georgium Cappadocem, eumque sexcenta mala Athanasii fautoribus machinatum esse, in exsiliumque misisse nonnullos Ægypti Lybiæque episcopos, Caium Parætonii, Agathum Phragonis et partis Eleurchiæ Ægypti, Ammonium Pachnemunis et reliquæ Eleurchiæ partis, Agathodæmonem Schedeæ et Menelaiti, Dracontium Hermopolis minoris, Adelphium Onuphis, Paphnutium Sais, cujus meminit magnus Athanasius in sua de ipsius fuga Apologia; et præter illos alterum Ammonium, Moium, Philonem, Hermem, Plinium, Psenesirim, Agamphum, Marcum, Nilammonem, Marcum alterum, Athenodorum, et presbyteros Hieracem et Dioscorum. Atque ita quidem Theodoretus. Socrates autem et Sozomenus narrant Arianos statim post Pauli expulsionem et reditum imperatoris Antiochiam, deposuisse Gregorium tanquam Alexandrinis non gratum et negligentem proprii dogmatis propugnationem; cujus in locum Georgium misere qui ex Cappadocia oriundus, sibi famam in Ariana superstitione acquisiverat.

Ι'. Περὶ δὲ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν συμβεβηκότων Θεοδώριτος μὲν ἄλλως ἱστορεῖ. Φησὶ γὰρ μετὰ τὴν Ἀθανασίου φυγὴν ἐπισκοπῆσαι Γρηγόριον ἄχρι τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου, μετὰ δὲ τὴν σύνοδον ταύτην, τὸν μὲν Γρηγόριον ἀναιρεθῆναι παρὰ τῶν Ἀλεξανδρίων, ἐπανελθεῖν δὲ πάλιν τὸν Ἀθανάσιον εἰς τὸν οἰκεῖον θρόνον διαγραμμάτων Κώνσταντος τοῦ ἐν Ῥώμῃ βασιλεύοντος. Ἐπεὶ δὲ Κώνστας ἐτελεύτησεν, αὖθις φυγεῖν Ἀθανάσιον, καὶ προβεβλῆσθαι παρὰ τῶν Ἀρειανῶν Γεώργιον τὸν Καππαδόκην, μυρία κακὰ τοῖς τὰ Ἀθανασίου φρονοῦσιν ἐνδείξασθαι, καί τινας τῶν ἀπ' Αἰγύπτου καὶ Λιβύης ἐπισκόπων ἐξορίσαι, Γάϊον Παραιτονίου, Ἄγαθον Φραγώνεως καὶ μέρους Ἐλεαρχίας τῆς Αἰγύπτου, Ἀμμώνιον Παχνεμούνεως καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς Ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμονα Σχεδίας καὶ Μενελαίτου, Δρακόντιον Ἑρμουπόλεως μικρᾶς, Ἀδέλφιον Ὀνούφεως, Παφνούτιον Σάεως, ὧν καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς φυγῆς αὐτοῦ ἀπολογίᾳ μέμνηται· καὶ πρὸς τούτοις Ἀμμώνιον ἕτερον, Μώϊον, Φίλωνα, Ἑρμῆν, Πλήνιον, Ψενίσιριν, Ἄγαμφον, Μάρκον, Νειλάμμωνα, Μάρκον ἕτερον, Ἀθηνόδωρον, καὶ πρεσβυτέρους Ἱέρακα καὶ Διόσκορον. Οὕτως μὲν οὖν Θεοδώριτος· Σωκράτης δὲ καὶ Σωζόμενός φασιν ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι Παῦλον, καὶ ἀναζεῦξαι Κωνστάντιον εἰς Ἀντιόχειαν, οἱ ἀρειανίζοντες μετέστησαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρειας Γρηγόριον, ὡς οὔτε Ἀλεξανδρεῦσι καταθύμιον, καὶ ὡς ἀμελῆ πρὸς σύστασιν τοῦ οἰκείου δόγματος· ἀντὶ δὲ τούτου, Γεώργιον ἔπεμψαν, ὃς ἐκ Καππαδοκίας μὲν ὥρμᾶτο, δόξαν δὲ περὶ τὴν ἀρειανὴν θρησκείαν ἐκέκτητο.

ια'. Ἐν τούτῳ δὲ τὴν Ῥώμην, ὡς ἔφαμεν, κατέλαβον Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ Μάρκελλος ὁ Ἀγκύρας, καὶ Ἀσκληπᾶς ὁ Γάζης, ὃν οἱ Ἀρειανοὶ, διαβαλόντες ὡς θυσιαστήριον καταστρέψαντα, καθεῖλον, καὶ ἀντ' αὐτοῦ Κεντιανὸν ἐχειροτόνησαν· πρὸς δὲ καὶ Λεύκιος ὁ Ἀδριανουπόλεως ἐπ' ἄλλῳ τινὶ κατηγορηθείς. Ὁ δὲ Ῥώμης ἐπίσκοπος Ἰούλιος, ὁμονοοῦντας τούτους εὑρὼν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, εἰς κοινωνίαν προσήκατο, καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν Ἑῴαν πᾶσιν ἐπισκόποις ἔγραψεν ἀποδοῦναι μὲν αὐτοῖς τοὺς ἰδίους θρόνους, πέμψαι δέ τινας εἰς ῥητὴν ἡμέραν τοὺς ἐλέγξοντας αὐτοὺς δικαίως ἐκβεβλημένους. Τούτοις θαῤῥήσαντες τοῖς γράμμασιν οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον, ἕκαστος τὸν ἑαυτοῦ κατέλαβε θρόνον. Οἱ δὲ τὰς ἐπιστολὰς δεξάμενοι, χαλεπῶς ἤνεγκαν· καὶ συλλεγέντες, εἰς Ἀντιόχειαν, Ἰουλίῳ μὲν ἀντέγραψαν ὡς οὐ δεῖ κανονίζεσθαι παρ' αὐτοῦ τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους, εἰ βούλοιντό τινας ἐξελαύνειν τῶν ἐκκλησιῶν, ὅτι μηδὲ οἱ τῆς Ἀνατολῆς ἀντεῖπον, ὅτε Ναυάτου ἐξήλασαν οἱ τῆς Δύσεως. Κωνστάντιον δὲ παρώτρυναν κατὰ Ἀθανασίου καὶ Παύλου· καὶ ὃς ἔγραψεν ἀπ' Ἀντιοχείας τῷ ἐπάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως Φιλίππῳ Παῦλον μὲν ἐξελάσαι τῆς πόλεως Μακεδονίῳ δὲ παραδοῦναι τὴν ἐκκλησίαν· ὁ μὲν οὖν Παῦλος εὐθὺς ἐξελάθη· Φίλιππος δ' ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἠπείγετο, σύνθρονον ἐπὶ τοῦ ὀχήματος ἔχων τὸν Μακεδόνιον· παρείπετο δὲ τούτοις καὶ χεὶρ στρατιωτικὴ ξιφήρης· πλήθους δὲ πολλοῦ παρόντος, καὶ τῷ ἐπάρχῳ καὶ τῷ Μακεδονίῳ παρόδου μὴ γινομένης, ὑπέλαβον οἱ στρατιῶται τοὺς ὄχλους ἀνθίστασθαι· καὶ λοιπὸν πολλοὺς μὲν αὐτοὶ τοῖς ξίφεσιν ἀνεῖλον, πολλοὶ δὲ καὶ ὑπ' ἀλλήλων συνεπατήθησαν· καὶ ἀπέθανον, ὡς λέγεται, περὶ τοὺς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα καὶ τρισχιλίους. Ἐπὶ τοιούτοις μὲν οὖν κατορθώμασι Μακεδόνιος παρὰ τοῦ ἐπάρχου ἐνεθρονίσθη.

A 11. Interea autem Romam, ut diximus, venerant Athanasius et Paulus, sed et Marcellus Ancyræ, et Asclepius Gazæ quem Ariani deposuerant, falso eum criminantes quod aram evertisset, et cujus loco Centianum ordinaverant; ac præter illos Lucius Adrianopolis alio crimine accusatus. Romæ vero episcopus Julius cos fidei Nicænæ consentientes inveniens in suam communionem admisit, atque omnibus Orientis episcopis scripsit ut iis proprias sedes redderent, mitterentque dicta die qui eos probarent juste depositos esse. His litteris confidentes Athanasii fautores receperunt singuli proprias sedes. Qui autem has litteras accepere, ægre tulerunt; convenientesque Antiochiam, Julio responderunt non oportere ab illo regi Orientis B episcopos, si quos ex ecclesiis vellent expellere; quia neque Orientis episcopi restiterint, quando Novatum expulere Occidentis episcopi. Constantium autem excitaverunt in Athanasium et Paulum; isque Antiochia scripsit ad Constantinopolis præfectum Philippum, ut Paulum quidem ex urbe pelleret, Macedonio autem traderet ecclesiam. Paulus igitur statim expulsus est. Philippus vero ad ecclesiam evectus est, consedentem in curru Macedonium habens; quos sequebatur militaris manus gladiis armata. Cum autem ingens adesset multitudo neque præfecto et Macedonio iter præberent, crediderunt milites velle turbam resistere; multosque gladiis interfecerunt, multi autem alii ab aliis conculcati sunt. Mortui sunt, ut dicitur, quasi tria millia centum et quinquaginta. Tali C igitur successu Macedonius a præfecto in episcopali sede constitutus est.

ιβ'. Ἀθανάσιος δὲ τὴν ἐπιβουλὴν Κωνσταντίου δείσας, θανάτῳ γὰρ ζημιοῦν αὐτὸν ἠπείλησεν, εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο· καὶ Παῦλος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπενεχθείς, ὅθεν καὶ τοὺς προγόνους ἔχειν ἐλέγετο, καὶ τὴν μὲν Ἑῴαν φεύγειν ἐπιτραπείς, Ἰλλυρικῆς δὲ καὶ τῆς ἐπέκεινα γῆς ἐπιβαίνειν οὐ κωλυθείς, ἀπαίρειν εἰς Κόρινθον προεφασίσατο, καὶ τὴν Ῥώμην κατείληφε καὶ αὐτός. Ἀναδιδάξαντος οὖν Ἰουλίου τὸν βασιλέα Κώνσταντα τὰ περὶ αὐτῶν, ἔγραψεν ἐκεῖνος τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίῳ πέμψαι τινὰς τῶν ἐπισκόπων ἀπολογησομένους περὶ τῆς τούτων καθαιρέσεως. Ἐπέμφθησαν οὖν Νάρκισσος Εἰρηνουπόλεως, Θεόδωρος ὁ Ἡρακλείας, Μάρις ὁ Χαλκηδόνος, καὶ Μάρκος ὁ Ἀρεθούσης· οἳ τὴν μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ παρ' αὐτῶν ἐκτεθεῖσαν ἀπέκρυψαν πίστιν, ἑτέραν δ' ἐκάτυσαν ἀπάδουσαν ὅλως τῇ ἐν Νικαίᾳ· καὶ ταύτην τῷ βασιλεῖ Κώσταντι δεδωκότες, καὶ περὶ ὧν ἐβούλοντο μηδὲν ἀνύσαντες, ὑπέστρεψαν ἄπρακτοι. Μετὰ δὲ τριετῆ χρόνον ἑτέραν οἱ τῆς Ἑῴας συντάξαντες πίστιν, ἣν καὶ μακρόστιχον ἔκθεσιν ὠνόμασαν, ἔπεμψαν τοῖς ἀνὰ τὴν Δύσιν δι' Εὐδοξίου τοῦ Γερμανικείας καὶ Μακεδονίου τοῦ Μοψουεστίας, ἐν ᾗ μνήμην μὲν οὐσίας οὐκ ἐποιήσαντο Θεοῦ, ἀπεκήρυξαν δὲ τοὺς ἐξ οὐκ ὄντων λέ-

12. Athanasius autem Constantii insidias formidans (ei enim mortem minatus erat) Romam abiit. Et Paulus Thessalonicam delatus, unde proavi orti dicebantur, cum Orientem relinquendi permissionem accepisset, neque Illyricum et quæ ultra est regionem petere prohiberetur, Corinthum se proficisci prætexuit, Romamque et ipse venit. Cum autem Julius monuisset imperatorem Constantem de eorum conditione, scripsit ille ad imperatorem Constantium ut episcopos mitteret qui eorum de- D positionem defenderent. Missi sunt igitur Narcissus Irenopolis, Theodorus Heracleæ, Maris Chalcedonis et Marcus Arethusæ; qui quidem a seipsis Antiochiæ expositam fidem celavere, alteram autem struxerunt omnino Nicænæ repugnantem. Eamque postquam imperatori Constanti tradidere neque quidquam eorum quæ volebant perfecissent, reversi sunt nihil operati. Post autem tres annos, Orientis episcopi alteram composuerunt fidem quam μακρόστιχον ἔκθεσιν (longi ordinis expositionem) nominavere, eamque ad Occidentis episcopos misere per Eudoxium Germaniciæ et Macedonium Mopsuestiæ; in qua quidem nullam de Dei essentia mentionem faciebant, excommunicabant autem eos

qui dicebant Filium Dei esse de nihilo, ac fuisse tempus quando non erat; præterea et Sabellianos, quos nominant Romani Patropassimos, utpote Patrem cum Filio et Spiritu sancto confundentes, et nunc quidem eum Patrem, nunc Filium, nunc Spiritum sanctum appellantes. Promiscue enim et indiscrete Romana lingua dicitur passim. Cum autem hanc fidem non recepissent Occidentales, sed dicerent sibi sufficere Nicæna dogmata, scripsit ad fratrem Constans sibi justum videri ut Athanasii fautoribus propriæ sedes restituerentur.

13. Quoniam autem nihil perfectum fuerat, duobus imperatoribus placuit concilium Sardicam convocari. Et convenerunt ex Theodoreto ducenti et quinquaginta episcopi; ex Socrate autem et Sozomeno, ex occidentalibus partibus fere trecenti, ex orientalibus autem sex et septuaginta; quorum in numero erant Sabinus, Heracleæ in Thracia Macedonianorum episcopus, et Ischyras qui Mareotiæ episcopatum ab Athanasii adversariis acceperat. Occidentales quidem Sardicam convenerunt, orientales vero, cum Philippopolim pervenissent, iis notum fecerunt se cum iis non velle colloqui, nisi a sessione et communione expulerint Athanasii fautores ut depositos. Illis autem id non ferentibus, ii concilium habuere in ipsa urbe Philippopoli, et deposuerunt, pro libito, Julium Romanum, eo quod primus cum Athanasio et ejus fautoribus communicasset, Hosium Cordubensem propter eamdem causam, et quia amicus fuerat Paulini et Eustathii qui Antiochiam rexerant, Maximinum Trevirensem, utpote qui primus cum Paulo communicasset, Protogenem Sardicæ eo quod Marcellum defenderet quem prius condemnaverat, Gaudentium ut aliter agentem ac Cyriacus cui successerat, et ut plurimi facientem eos quos deposuerant.

14. Hosii autem fautores postquam convenerant, innocentes declaraverunt Athanasium quidem ut injuste ab iis qui Tyrum congressi erant vexatum, Marcellum vero ut minime annuentem se cogitare quæ falso arguebantur. Manifestæ enim erant, inquit Theodoretus, malæ Eusebianorum artes. Quæ emim Marcellus ut quæsita dixerat, ea ut ab ipso extra controversiam posita calumniabantur. Cum autem ea in synodo Sardicæ habita lecta essent, recta inventa est hujus hominis fides. Socrates autem dicit Marcellum ut condemnationem repelleret, persuasisse episcopis Sardicæ congregatis eos qui ipsum deposuerant non intelligere quæ scripserat, atque ideo se Samosatensis episcopi suspiciones incurrisse. Patriarcha vero Photius narrationes conferens Socratis ac Theodoreti, dicit Sardicenses episcopos vere deceptos esse; cumque non bene intellexissent Marcelli scripta, male eum justificasse; inde neminem accepisse eorum

A γοντας τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ὅτε οὐκ ἦν· πρὸς δὲ καὶ τοὺς Σαβελλιανοὺς, οὓς ὀνομάζουσι Ῥωμαῖοι πατροπασσίμους, ὡς τὸν Πατέρα συγχέοντας εἰς Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ποτὲ μὲν αὐτὸν Πατέρα, ποτὲ δὲ Υἱὸν, ποτὲ δὲ Πνεῦμα ὀνομαζοντας· τὸ γὰρ χύδην καὶ ἀδιακρίτως πάσσιμον ἡ Ῥωμαϊκὴ λέγει φωνή. Ταύτην δὲ τὴν πίστιν μὴ παραδεξαμένων τῶν Δυτικῶν, ἀλλ' εἰπόντων ἀρκεῖσθαι τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασιν, ἔγραψε πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὁ Κώνστας ἀξιῶν ἀποδοθῆναι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον τοὺς οἰκείους θρόνους.

ιγ'. Ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυετο πλέον, ἔδοξε γνώμῃ τῶν δύο βασιλέων ἀθροισθῆναι σύνοδον ἐν Σαρδικῇ τῇ πόλει· καὶ ἠθροίσθησαν κατὰ μὲν Θεοδώρητον πεντήκοντα καὶ διακόσιοι ἐπίσκοποι, κατὰ δὲ Σωκράτην B καὶ Σωζόμενον ἐκ μὲν τῶν ἑσπερίων μερῶν περὶ τοὺς τριακοσίους, ἐκ δὲ τῶν ἑῴων ἓξ καὶ ἑβδομήκοντα· οἷς συνηριθμεῖτο καὶ Σαβῖνος ὁ τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης Μακεδονιανῶν ἐπίσκοπος, καὶ Ἰσχύρας ἐπιτραπεὶς τὴν τοῦ Μαρεώτου ἐπισκοπὴν παρὰ τῶν ἀπεχθανομένων τῷ Ἀθανασίῳ. Καὶ οἱ μὲν Δυτικοὶ κατ' αὐτὴν τὴν Σαρδικὴν συνῆλθον· οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ, καταλαβόντες τὴν Φιλιππούπολιν, ἐδήλωσαν αὐτοῖς ὡς οὐκ ἄλλως εἰς λόγους ἐλθεῖν αὐτοῖς ἐθέλουσιν, εἰ μὴ τοὺς περὶ Ἀθανάσιον ἀπελάσουσι τοῦ συνεδρίου καὶ τῆς κοινωνίας ὡς καθηρημένους. Τῶν δὲ μὴ ἀνεχομένων, ἐκεῖνοι συνήδρευσαν ἀλλήλοις ἐν αὐτῇ τῇ Φιλιππουπόλει, καὶ καθεῖλον, ὡς ἐνόμισαν, Ἰούλιον μὲν τῆς Ῥώμης, ὡς C ἄρξαντα τῆς πρὸς Ἀθανάσιον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν κοινωνίας, Ὅσιον δὲ τὸν Κορδούβης διά τε τὴν αὐτὴν αἰτίαν, καὶ ὅτι φίλος ἐγένετο Παυλίνῳ καὶ Εὐσταθίῳ τοῖς ἡγησαμένοις τῆς Ἀντιοχείας, Μαξιμῖνον δὲ Τριβέρεως ὡς πρῶτον Παύλῳ κοινωνήσαντα, Πρωτογένην δὲ τῆς Σαρδικῆς ὡς ὑπερμαχοῦντα Μαρκέλλου τοῦ πρότερον ὑπ' αὐτοῦ καταψηφισθέντος, Γαυδέντιον δὲ ὡς ὑπεναντία σπουδάζοντα Κυριακῷ ὃν διεδέξατο, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν καθῃρημένους περὶ πολλοῦ ποιούμενον.

ιδ'. Οἱ δέ γε ἀμφὶ τὸν Ὅσιον, συνελθόντες, ἀθώους ἀπέφηναν Ἀθανάσιον μὲν ὡς ἀδίκως ἐπιβουλευθέντα παρὰ τῶν ἐν Τύρῳ συνελθόντων, Μάρκελλον δὲ οἷα μὴ οὕτω λέγοντα φρονεῖν ὡς διεβάλλετο· ἐφωράθη γὰρ, φησὶν ὁ Θεοδώρητος, τῶν περὶ τὸν D Εὐσέβιον ἡ κακοτεχνία· ὅτι ἃ ζητῶν ὁ Μάρκελλος εἴρηκε, ταῦτα ὡς ὡμολογημένα διαβεβλήκασι. Τούτων δ' ἐπὶ τῆς συνόδου τῆς κατὰ Σαρδικὴν ἀναγνωσθέντων, ὀρθὴ τοῦ ἀνδρὸς ἡ πίστις εὑρέθη. Σωκρατης δέ φησιν ὅτι ἀναπαλαίων ὁ Μάρκελλος τὴν καταδίκην ἔπεισε τοὺς ἐν Σαρδικῇ μὴ νοῆσαι τοὺς καθελόντας αὐτὸν, ἃ γέγραφε· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ὑπόνοιαν τοῦ Σαμοσατέως λαβεῖν. Ὁ δὲ πατριάρχης Φώτιος, σχόλια παραθεὶς τοῦ τε Σωκράτους καὶ τοῦ Θεοδωρήτου, φησὶν ὅτι ἐν Σαρδικῇ μᾶλλον ἠπατήθησαν· καὶ μὴ νοήσαντες ἀκριβῶς τὸ Μαρκέλλου σύγγραμμα, κακῶς αὐτὸν ἐδικαίωσαν· ὅθεν οὐδεὶς παρεδέξατο τὴν περὶ τούτου κρίσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἔστιν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ὁ Μάρκελλος. Ἠθώω-

σαν δὲ οἱ ἐν Σαρδικῇ καὶ Ἀσκληπᾶν τὸν Γάζης, ὡς Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου καὶ πολλῶν ἄλλων ὑπομνώματα ἐπιφερόμενον δικαιοῦντα αὐτόν· ἔτι δὲ καὶ Λούκιον τὸν Ἀδριανουπόλεως, ὡς τῶν κατηγόρων αὐτοῦ φυγῇ χρησαμένων· καθεῖλον δὲ Γεώργιον τὸν Ἀλεξανδρείας, Βασίλειον Ἀγκύρας τὸν ἀντὶ Μαρκέλλου, Κεντιανὸν Γάζης τὸν ἀντὶ Ἀσκληπᾶ, Θεόδωρον Ἡρακλείας, Νάρκισσον Εἰρηνουπόλεως, Ἀκάκιον Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Μηνόφαντον Ἐφέσου, Οὐρσάκιον Σιγγηδόνος, Οὐάλεντα Μούρσης, Γεώργιον Λαοδικείας, καίτοι μὴ παρόντα ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ· καὶ οὗτος κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον καὶ τοῦ πρεσβυτερίου καθαιρεθεὶς ὑπὸ τοῦ μακαρίου Ἀλεξάνδρου δι' ἀσωτίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τοιοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

A de illo sententiam; sed extra Ecclesiam esse Marcellum. Innocentes autèm declaravère Sardicenses episcopi Asclepium Gazæ, ut ab Eusebio Pamphili multisque aliis testimonia afferèntem quæ eum defendebant; adhuc et Lucium Adrianopolis, cujus accusatores aufugerant; deposuerunt autem Gorgium Alexandriæ, Basilium Ancyræ, Marcelli adversarium, Centianum Gazæ qui Asclepium urgebat, Theodorum Heracleæ, Narcissum Irenopolis, Acacium Cæsareæ in Palæstina, Menophantum Ephesi, Ursacium Singidonis, Valentem Mursæ, Georgium Laodiceæ, quanquam ipse ab hac synodo aberat; et is, juxta magnum Athanasium, ex sacerdotio propter luxuriam a beato Alexandro depositus fuerat. Et hæc quidem hoc modo se habuere.

B

ιε'. Οἱ δὲ περὶ Ἀθανάσιον πάλιν τὴν Ῥώμην κατέσχον· καὶ ὁ τῶν ἑσπερίων βασιλεὺς Κώνστας, τὰ ἐν Σαρδικῇ γενόμενα μαθὼν, ἔγραψε τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίῳ τοῖς περὶ Ἀθανάσιον ἀποδοῦναι τὰς ἰδίας ἐκκλησίας. Ὡς δ' ἀνεβάλλετο, πάλιν ἔγραψεν ἢ δέχεσθαι τούτους, ἢ πρὸς πόλεμον παρασκευάσασθαι. Τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω τοίνυν ἐπισκόποις τοῦτο Κωνστάντιος κοινωσάμενος, καὶ νομίσας εὔηθες εἶναι διὰ ταύτην αἰτίαν ἐμφύλιον αἱρεῖσθαι μάχην, τρισὶ γράμμασιν Ἀθανάσιον μετεκαλέσατο καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ· κατέλαβον οὖν τοὺς ἑαυτῶν θρόνους Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, Μάρκελλος ὁ Ἀγκύρας, Ἀσκληπᾶς ὁ Γάζης, καὶ Λούκιος ὁ Ἀδριανουπόλεως· Ἀθανάσιος δ' εἰς Ἀντιόχειαν τὴν Συρίας ἀφικόμενος, ἔνθα διέτριβε Κωνστάντιος, εὔνου δῆθεν αὐτοῦ ἐπειράθη· τῶν Ἀρειανῶν δὲ ὑποθεμένων, ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ Κωνστάντιος· Ἀξιῶ ἐκ πολλῶν τῶν ὑπὸ σὲ Ἐκκλησιῶν μίαν ἔχειν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοὺς κοινωνεῖν σοι παραιτουμένους. Ὁ δὲ, ὑπολαβών, Παρακλησίαν, ἔφη, χάριν αἰτῶ κἀγὼ, βασιλεῦ, ὥστε μίαν ἔχειν ἐκκλησίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς τῶν ἑτεροδοξούντων τὴν κοινωνίαν φεύγοντας· ὅπερ ἀκούσαντες οἱ Ἀρειανοὶ παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐζήτησαν πλέον οὐδέν. Ἐκεῖθεν τοίνυν Ἀθανάσιος ἐξορμήσας, τὰ Ἱεροσόλυμα κατέλαβεν· ὧν ὁ ἐπίσκοπος Μάξιμος, σύνοδον τοπικὴν ἐπιτελέσας, ἐκοινώνησεν αὐτῷ· καὶ οὕτως εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀφικόμενος Ἀθανάσιος, τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας ἅπαντας καθεῖλεν.

15. Athanasii autem fautores Romæ aderant, et Occidentis imperator Constans, cum ea quæ Sardicæ facta fuerant didicisset, ad imperatorem Constantium scripsit ut Athanasii fautoribus suas ecclesias redderet. Cum autem hic procrastinaret, rursum ei scripsit ut aut illos restitueretaut ad bellum se appararet. Quod orientalibus episcopis notum faciens Constantius credensque stultum esse ob hanc causam fraternum bellum suscitare, tribus litteris Athanasium ejusque amicos revocavit. Receperunt igitur suas sedes Paulus Constantinopolis, Marcellus Ancyræ, Asclepas Gazæ, et Lucius Adrianopolis. Cum autem Athanasius Antiochiam Syriæ rediisset ubi versabatur Constantius, benevolum eum expertus est: ex Arianorum autem consilio, illi subjecit Constantius: Justum censeo ex multis quæ sub te sunt ecclesiis ut unam habeant Alexandriæ qui tecum communicare nolunt. E contra autem ille: Similem, inquit, a te, imperator, efflagito gratiam, nempe ut unam Antiochiæ habeant ecclesiam qui heterodoxorum communionem fugiunt. Quod audientes Ariani, nihil amplius quæsierunt. Inde igitur profectus Athanasius Hierolosymam pervenit; cujus urbis episcopus Maximus, locali synodo convocata, cum illo communicavit. Atque ita cum Alexandriam rediisset Athanasius, omnes eos qui Ariana dogmata profitebantur, deposuit.

C

ις'. Ἐν τούτῳ δὲ Κώνστας ὁ τῆς Ἑσπέρας βασιλεύων ὑπὸ Μαγεντίου κατὰ συσκευὴν ἀνῃρέθη, καὶ Κωνστάντιος αὐτοκράτωρ γέγονε τῆς ἀρχῆς ἁπάσης· ὃς καὶ, τοῖς Ἀρειανοῖς πειθόμενος, τὰ προδιδογμένα πάντα μετέστρεψεν εἰς τὸ ἐναντίον. Παῦλος τοίνυν ὁ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κουκουσὸν τῆς Ἀρμενίας ἐξορισθεὶς ἀνῃρέθη βρόχῳ, καὶ πάλιν τὴν ἐκκλησίαν κατέσχε Μακεδόνιος· Μαρκέλλου δ' ἐκβληθέντος, ἐγκρατὴς αὖθις ἐγένετο τῆς ἐπισκοπῆς Βασίλειος· Λούκιος δὲ σιδήρῳ δέσμιος ἐν τῇ εἱρκτῇ διεφθάρη· Ἀθανάσιος δὲ κελευσθεὶς ἀναιρεθῆναι, μόλις διέφυγεν. Ἐκστρατεύσας δὲ ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα Κωνστάντιος κατὰ Βρεττανίωνος τυραννήσαντος, ἦκεν εἰς τὸ Σίρμιον, ἔνθα δὴ τῆς κατὰ

16. Interea vero Constans qui in Occidente regnabat, a Magnentio per insidias interfectus est, et factus est Constantius orbis universi imperator. Qui ab Arianis seductus quæcumque ante decreta crant in contrarium mutavit. Paulus igitur Constantinopolis in urbem Armeniæ Cucusum exsulatus laqueo interfectus est, et rursus hanc ecclesiam habuit Macedonius, Marcello autem expulso, episcopatu rursum potius est Basilius. Lucius ferro vinctus in carcere periit. Athanasius autem, quem interfici jusserat, vix aufugit. Profectus vero in Illyriam Constantius contra Brettanionem regnum affectantem, Sirmium venit ubi habita est contra Photinum synodus. Interea a suis legatis

D

interfectus est qui Romæ imperaverat Magnentius, et tyrannus alter, Silvanus nomine. Magna igitur securitate in veterem Romam profectus est Constantius jussitque synodum Mediolani fieri.

Φωτεινοῦ συνόδου γεγενυίας, ἐν τῷ μεταξὺ καθῃρέθη παρὰ τῶν αὐτοῦ στρατηγῶν ὁ τυραννήσας Ῥώμης Μαγνέντιος, καὶ ἕτερος τύραννος ᾧ Σιλβανὸς ὄνομα· κατὰ πολλὴν τοίνυν ἀδειαν ἐπὶ τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην ὁ Κωνστάντιος ὁρμήσας, ἐκέλευσεν ἐν Μεδιολάνῳ γενέσθαι σύνοδον.

17. Interea, ut narrat Sozomenus, cum Antiochiam convenissent Narcissus Irenopolis, et Theodorus Heraclææ, et Eugenius qui Theognidi Nicæno successerat et Petrophilus Scythopolis, et Menophantus Ephesi et alii prope triginta, universis episcopis contra Athanasium scripsere. Convenerunt autem Mediolanum pauci quidem ex Oriente, aliis prætexentibus, ut verisimile est, senectutem aut morbum aut itineris difficultatem; ex Occidente autem congregati sunt ultra trecentos. Orientalibus igitur dignum existimantibus communem ferri contra Athanasium sententiam, restiterunt quidam ex occidentalibus qui et in exsilium missi sunt, ut Liberius Romæ, Paulinus Treveris in Galliis, Dionysius Albæ in Italia, Eusebius Vercellensis in Liguria, Lucifer Carallarum in Sardinia, et Hilarius Pictaviensis in sècunda Aquitania.

ιζ'. Ἐν τούτῳ, καθά φησιν Σωζόμενος, εἰς Ἀντιόχειαν συνελθόντες Νάρκισσος ὁ Εἰρηνουπόλεως, καὶ Θεόδωρος Ἡρακλείας, καὶ Εὐγένιος ὁ διάδοχος Θεόγνιδος τοῦ Νικαίας, καὶ Πατρόφιλος Σκυθοπόλεως, καὶ Μηνόφαντος ὁ Ἐφέσου, καὶ ἄλλοι ἀμφὶ τριάκοντα, ἔγραψαν τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις κατὰ Ἀθανασίου· συνῆλθον δὲ εἰς τὸ Μεδιόλανον ὀλίγοι μὲν ἐκ τῆς Ἑω, τῶν ἄλλων, ὡς εἰκός, προφασισαμένων γῆρας ἢ νόσον ἢ ὁδοιπορίαν μακράν· ἐκ δὲ τῶν Ἑσπερίων ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους. Ἀξιούντων οὖν τῶν ἀνατολικῶν κοινὴν ἐκφέρεσθαι κατὰ Ἀθανασίου ψῆφον, ἀντέστησάν τινες τῶν ἑσπερίων οἳ καὶ πρὸς ὑπερορίαν ἐπέμφθησαν, οἷον Λιβέριος ὁ Ῥώμης, Παυλῖνος ὁ Τριβέρεως τῆς ἐν Γαλλίαις, Διονύσιος ὁ Ἄλβης τῆς ἐν Ἰταλίᾳ, Εὐσέβιος ὁ Βερκέλλων τῆς Λιγουρίας, Λουκίφερ ὁ Καράλλων τῆς Σαρδανίας, καὶ Ἱλάριος ὁ Πικταύων ἢ Ποτάμων τῆς δευτέρας Ἀκυϊτανίας.

18. Soluta autem infecta re synodo, Eudoxius Germaniciæ cum didicisset mortuum esse Leontium Antiochiæ in Syria, postulavit ab imperatore ut redire posset Roma Germaniciam, quæ ipsius reditum cupiebat. Quod cum obtinuisset, sortitus est Antiochiam, et Arianorum favore, præsertim vero regiorum eunuchorum, sibi hujus urbis episcopatum assecutus est. Cæterum rediit ad Aetii doctrinam dissimilem Patri Filium docentem, una cum Acacii Cæsareæ, et Uranii Cyri episcopi fautoribus. Georgius autem Laodiceæ de hac Eudoxii innovatione monuit Basilium Ancyræ, Macedonium Mopsuestiæ, et Necropœum Nicomediæ; qui, Eustathio Sebastæ, et Eleusio Cyzici juncti imperatori quod accidisset indicavere; rogantes ut ea fides prævaleret quæ dicit Filium non consubstantialem, sed similem natura Patri, sive non consubstantialem; et ut ii qui consubstantialem dicerent, deponerentur. His precibus annuens imperator, quas cæteroqui ab aliis episcopis laudatas reperiebat, nempe a Valente Mursæ, Ursacio Sigidonis, Germano Sirmii, Auxentio Mediolani, Demophilo Berrœæ in Thracia, decrevit celebrandam esse Nicææ synodum. Recusantibus autem iis qui imperatorem circumdabant, eo quod olim in eadem urbe de doctrina quæstiones agitatæ fuissent, placuit illam Nicomediæ fieri. Cum autem terræ motus eam vastavisset, rursum decretum est ut Nicææ fieret synodus. Imperator autem mutavit sententiam, et Seleuciæ in Isauria eam voluit congregari.

ιη'. Ἀπράκτου δὲ τῆς συνόδου ταύτης διαλυθείσης, Εὐδόξιος ὁ Γερμανικείας τελευτῆσαι μαθὼν Λεόντιον τὸν Ἀντιοχείας τῆς κατὰ Συρίαν, ἐδεήθη τοῦ βασιλέως ἐπανελθεῖν ἀπὸ Ῥώμης εἰς Γερμανικείαν, ὡς χρῃζούσης αὐτοῦ τῆς τοιαύτης πόλεως· ἐπιτραπεὶς οὖν τοῦτο, κατέλαχε τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ σπουδῇ τῶν Ἀρειανῶν, μάλιστα δὲ τῶν βασιλικῶν εὐνούχων, περιεποίησεν ἑαυτῷ τὴν ἐνθάδε ἐπισκοπήν· καὶ λοιπὸν ἐπανῄει τὸ Ἀετίου δόγμα τὸν Υἱὸν ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ δοξάζον, ἅμα τοῖς ὁμόφροσιν Ἀκακίῳ τῷ Καισαρείας καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τύρου. Γεώργιος δὲ ὁ Λαοδικείας ἐπίστειλε περὶ τῆς τοιαύτης Εὐδοξίου νεωτεροποιίας Βασιλείῳ τῷ Ἀγκύρας, καὶ Μακεδονίῳ τῷ Μοψουεστίας, καὶ Νεκροποίῳ τῷ Νικομηδείας· οἵ, προσλαβόντες Εὐστάθιον τὸν Σεβαστείας καὶ Ἐλεύσιον τὸν Κυζίκου, τῷ βασιλεῖ τὸ γεγονὸς ἐδήλωσαν, αἰτοῦντες ἐκείνην κρατεῖν τὴν πίστιν ἣ λέγει τὸν Υἱὸν οὐχ ὁμοούσιον, ἀλλ' ὅμοιον τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν εἴτε ἀνομοιούσιον· τοὺς δὲ λέγοντας ὁμοούσιον καθαιρεῖσθαι. Δεξάμενος δὲ τὴν αἴτησιν τούτων ὁ βασιλεύς, καὶ εὑρὼν ταύτην συνεπαινουμένην καὶ παρ' ἑτέρων ἐπισκόπων, οἷον Οὐάλεντος Μούρσης, Οὐρσακίου Σιγηδόνος, Γερμινίου Σιρμίου, Αὐξεντίου Μεδιολάνων, Δημοφίλου Βερροίας τῆς Θρᾴκης, ἔκρινεν ἐπιτελέσαι σύνοδον ἐν Νικαίᾳ. Παραιτησαμένων δὲ τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλέα διὰ τὸ καὶ πάλαι ἐνθάδε τὴν περὶ τοῦ δόγματος σύμβηναι ζήτησιν, ἔδοξε ταύτην ἐν Νικομηδείᾳ γενέσθαι· σεισμοῦ δὲ αὐτῇ ἐνσκήψαντος, πάλιν ἐκρίθη γενέσθαι τὴν σύνοδον ἐν Νικαίᾳ· μεταβουλευσάμενος δ' ὁ βασιλεὺς, ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας αὐτὴν ἠθέλησεν ἀθροισθῆναι.

19. Considerantes autem ii qui Eudoxii partes tenebant fore ut non possent omnibus episcopis una congregatis persuadere ut dissimile acciperent, sy-

ιθ'. Λογισάμενοι δὲ οἱ περὶ Εὐδόξιον ὡς, ἁπάντων ὁμοῦ τῶν ἐπισκόπων ἀθροιζομένων, οὐκ ἂν αὐτοὺς δυνηθεῖεν πεῖσαι τὸ ἀνόμοιον παραδέξασθαι, μερι-

σθείσης δὲ τῆς συνόδου ῥᾷον πείσουσι τοὺς ὀλίγους, παρεσκεύασαν, συμπραττόντων αὐτοῖς τῶν εὐνούχων, δύο γενέσθαι τὰς συνόδους, τῶν μὲν ἑσπερίων ἐπισκόπων ἐν Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας, τῶν δὲ ἑῴων ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας· καὶ ἵνα τὰ πολλὰ συντέμνω, τοῦ τῆς μακαρίας λήξεως Παύλου τὸν τῆς ὁμολογίας στέφανον εἰληφότος, ἀντεισάγεται Μακεδόνιος, ὡς ἄν τις εἴπῃ σκότος ἡμέρας διάδοχον· Ἦν δὲ τὰ μὲν πρῶτα συμφερόμενος τοῖς περὶ Ἀκάκιον τὸν Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ οὔτε ὁμοιούσιον τῷ Πατρὶ ἔλεγε τὸν Υἱόν, ἀλλ' ὅμοιον· μετὰ δὲ τὸ καθαιρεθῆναι πρὸς ἐκείνων ἀποχρησαμένων τῇ κατ' αὐτοῦ ὀργῇ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου, οἷς τὸν νεκρὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου παρεκίνησε, καὶ τῶν ἐντεῦθεν σφαγῶν ἀνεφάνη αἴτιος, περὶ δὲ τούτων εἰπεῖν ἔφθημεν, διέτριβε μὲν εἴς τι περὶ Πύλας τῆς Βιθυνίας χωρίον, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε· πρὸς δὲ τοὺς τοῦ ἑτέρου μέρους ἤτοι τοὺς Ἡμιαρείους, φημὶ δὲ τοὺς ἀμφὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικείας καὶ Βασίλειον τὸν Ἀγκύρας, ἀπέκλινε, καὶ τὸν Υἱὸν κατ' αὐτοὺς ἐδογμάτιζεν ὁμοιούσιον.

A nodo autem dissociata facilius fore ut paucis persuaderent, curaverunt ex eunuchorum auctoritate ut duæ synodi fierent, occidentalium episcoporum Ariminii in Italia, orientalium autem Seleuciæ in Isauria. Atque ut brevissime dicam, beatæ conditionis Paulo confessionis coronam adepto sufficitur Macedonius, ut ita dicam, quasi post lucem tenebræ. Erat autem primum Acacii Cæsareæ in Palæstina asseclis consentiens neque Filium Patri in substantia similem esse dicebat, sed tantum similem; postquam autem depositus est ab iis qui Constantis imperatoris ira abutebantur in eum indignantis eo quod Constantini patris cadaver loco moverat et recentis cædis causa fuerat (de his diximus antea), aliquandiu prope Pylas Bithyniæ B locum commoratus est, ubi et mortuus est. Ad eos vero qui alteram partem constituebant, Semia- rianos nempe, Georgii Laodiceæ, Basilii Ancyræ fautores declinavit, et Filium, sicut et ipsi, in substantia Patri similem esse docuit.

κ'. Αἱρεσιάρχης δὲ φιλοτιμηθεὶς ἀναῤῥηθῆναι, καινοτερόν τι προσεπενόησε, καὶ σφοδρότερον ἐλύττησε κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· τοῦτο γὰρ καὶ οἱ τὸ ὁμοιούσιον εἰσάγοντες, καὶ οἱ τὸ ὅμοιον ληροῦντες τῆς οὐσίας χωρὶς, καὶ ἁπλῶς οἱ ἀπὸ Ἀρειανῶν πάντες κτίσμα μὲν ἔλεγον καὶ τοῦ Υἱοῦ καταδεέστερον, ὅμως, δ' οὖν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι συνηρίθμουν· οὗτος δὲ ὁ κατάρατος εἰς τὴν Τριάδος αὐτὸ θεολογίαν συναναλαμβάνειν ἐξέκλινεν, ἄμοιρον εἶναι λέγων τῶν τοιούτων πρεσβείων, διάκονόν τε καὶ ὑπηρέτην καλῶν, καὶ ὅσα περὶ ἀγγέλων τις λέγων οὐκ ἂν ἁμάρτοι· ὅθεν αὐτός τε καὶ ἡ αὐτοῦ συμμορία πνευματομάχοι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐκλήθησαν. Ηὔξησαν δὲ μάλιστα τὴν αἵρεσιν ταύτην Μαραθώνιος ὁ Νικομηδείας, ἀφ' οὗ καὶ Μαραθωνιανοὶ πρός τινων οἱ Μακεδονιανοὶ ὠνομάσθησαν, καὶ Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου. Ἰουλιανοῦ δὲ βασιλεύσαντος, ἀσέβειας τῇ Κωνσταντίου τελευτῇ λαβόμενοι οἱ πνευματομάχοι, ὧν ἦν Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, Σιλβανὸς ὁ Ταρσοῦ, Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας, Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, Παυσίνικος ὁ Ζήλων, Λεόντιος ὁ Κωμάνων, Καλλίστρατος ὁ Καλλιουπόλεως, Θεόφιλος ὁ Κασταβάλων, Σωφρόνιος ὁ Πομπηϊουπόλεως, καὶ οἱ τούτων ὁμόφρονες, εἰς ἴδιον σύστημα διεκρίθησαν, καὶ Μακεδονιανοὶ καλεῖσθαι φανερῶς ἤρξαντο, συνόδους τέ τινας ποιησάμενοι, τοὺς ἀμφὶ Ἀκάκιον ἀπεκήρυξαν.

20. Hæresiarcha autem renuntiari peroptans novum aliquid excogitavit, et in quamdam violentiorem rabiem contra Spiritum sanctum incidit. Illum enim et qui Filium substantia similem finxerant et qui similem esse dicendo deliraverant, excepta substantia, utque uno verbo dicam, quotquot Arianas partes tenebant, creaturam Spiritum dicebant, Filioque minorem, illum tamen in C sancta Trinitate connumerabant, ille autem scelestus in Triadis theologia eum comprehendere renuit, talis dignitatis non participem esse dicens, ministrumque et servum eum vocans, iisque utens nominibus quibus ne angeli quidem nuncuparentur. Unde ipse et ejus consocii Spiritus sancti adversarii ab orthodoxis appellati sunt. Auxerunt autem hanc hæresim Marathonius Nicomediæ, a quo et Marathoniani a nonnullis Macedoniani nominati sunt, et Eleusius Cyzici. Juliano autem imperante, securitatem ex Constantii morte adepti pneumatomachi, ex quorum numero erant Basilius Ancyræ, Silvanus Tarsi, Eustathius Sebastiæ, Eleusius Cyzici, Pausinicus Zelarum, Leontius Comanæ, Callistratus Calliopolis, Theophilus Castabali, So- D phronius Pompeiopolis, eorumque asseclæ, in quoddam proprium collegium discreti sunt, et Macedoniani vocari manifeste cœperunt, synodosque facientes, Acacii fautores excommunicavere.

κα'. Ἰοβιανοῦ δὲ τῆς βασιλείας ἐπιβατεύσαντος, βιβλίον αὐτῷ δεήσεως ἔδωκαν, ἀξιοῦντες ἐξωθεῖσθαι τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς τὸ ἀνόμοιον δογματίζοντας, ἀντεισάγεσθαι δὲ ἑαυτοὺς ὡς τὸ ὁμοούσιον κηρύττοντας. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναποκρίτους αὐτοὺς ἀπέπεμψε, μόνον τοῦτο ἐπιφθεγξάμενος, μισεῖν μὲν φιλονεικίαν, ἀγαπᾷν δὲ τοὺς τῇ ὁμονοίᾳ προστρέχοντας. Τηνικαῦτα δὲ ὁ φιλόνεικος τρόπος τῶν περὶ Ἀκάκιον ἐξηλέγχετο, καὶ ὡς εἶησαν ἀεὶ πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἀποκλίνοντες. Συνελθόντες γὰρ ἐν Ἀν-

21. Joviano ad regiam dignitatem evecto, librum illi rogatorium dederunt, postulantes ut ab ecclesiis arcerentur qui Filium non similem esse docebant, ipsi vero introducerentur, ut consubstantialem proclamantes. Imperator autem illos absque sententia dimisit, illud tantum addens, se rixarum cupidos odisse, diligere vero eos qui ad concordiam properarent. Tum rixarum studium apud Acacii fautores reprehendebatur, simulque eis objurgabatur quod semper ad potentiores declina-

rent. Convenientes enim Antochiam Syriæ, in colloquium cum Meletio venere, qui consubstantiale docebat. Atque ita egerunt, postquam eum honoratum videre ab imperatore ibi tunc temporis degente. Communi igitur sententia concilium septem et viginti episcoporum convocavere, libelloque composito, consubstantiale confessi sunt; et Nicænam fidem confirmantes illum imperatori tradidere. Præerant huic synodo Meletius Antiochiæ, Eusebius Samosatæ, Acacius Cæsareæ, Pelagius Laodiceæ in Syria, Athanasius Ancyræ.

22. Ubi autem Valentinianus et Valens imperare cœperunt, omnes Macedoniani deputarunt pro se legatum ad Valentinianum Hypatum Perinthi episcopum, rogantes ut sibi liceret convenire ad corrigendam doctrinam. Respondit autem Valentinianus « Mihi non licet in populi ordine posito talia agitare; sacerdotes vero quibus de his rebus cura est, per seipsos quocunque voluerint, conveniant. Statim igitur illi Lampsacum convenere, duosque menses deliberationem habuere, et decreverunt irrita esse quæ Antiochiæ ab ipsis facta fuerant et melius esse Filium Patri substantia similem esse opinari. His definitis, redeunti ex Thracia Valenti (cum fratre enim Romam proficiscente aliquantum itineris fecerat), Heracleæ occurrerunt. Qui quidem iis suasit ne ab Eudoxio dissentirent. Hic autem Macedonio successerat, Eunomioque et ejus fautoribus consentiebat. Cum autem renuissent, eos in exsilium ire jussit. Postea vero Eleusium reduxit, coegitque ut eum Eudoxio in fide consentiret. Ac principio ille restitit; deinde vero exsilium et expulsionem reformidans, quod jussus erat, fecit; at statim eum pœnituit. Cyzicum enim rediens peccatum suum in ecclesia confessus est, suosque hortatus est ut sibi alium episcopum eligerent, eo quod ipse necessitate compulsus propriam doctrinam abnuisset. Cyziceni autem suo erga eum amore victi illius hæresim non admisere, mansere vero postea sub illius gubernatione; quo audito, Eudoxius Eunomium in Cyzici episcopatum proposuit

23. Expulsi sunt ab Eudoxio Constantinopolis episcopo et Valente imperatore non modo qui consubstantialem Filium profitebantur, sed jam et ipsi Macedoniani; qui injuriam non ferentes, statuerunt ad imperatoris fratrem et ad Liberium Romæ episcopum confugere, eorum fidem amplecti quam cum Eudoxio communicare præferentes. Mittunt igitur Eustathium Sebastiæ et Silvanum Tarsi, et Theophilum Castabali in Cilicia; qui postquam Liberium adiere, Arium condemnant et similiter eos qui Ario consentiebant ejusque doctrinam docebant, rejiciunt autem omnem hæresin fidei Nicænæ contrariam; et consubstantiale solummodo recipiunt, in eo sensu quod hæc vox substantia similem significaret. Hanc eorum confessionem scriptam accipiens Liberius, cum illis causam egit; litterisque ab illo acceptis, in Siciliam navi-

A τιοχείᾳ τῆς Συρίας, εἰς λόγους ἔρχονται Μελετίῳ πρεσβεύοντι τὸ ὁμοούσιον· τοῦτο δὲ ἐποίησαν, ἐπειδὴ τιμώμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐώρων ἐκεῖ τότε διάγοντος· κοινῇ οὖν γνώμῃ σύνοδον ἀθροίσαντες ἐπισκόπων ἑπτὰ καὶ εἴκοσι, βιβλίον συντάττουσι, καθομολογοῦσί τε τὸ ὁμοούσιον· καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ κυρώσαντες πίστιν, τῷ βασιλεῖ τοῦτο δεδώκασι· ἡγοῦντο δὲ τῆς συνόδου τούτης Μελέτιος Ἀντιοχείας, Εὐσέβιος Σαμοσάτων, Ἀκάκιος Καισαρείας, Πελάγιος Λαοδικείας τῆς κατὰ Συρίαν, Ἀθανάσιος Ἀγκύρας.

κβ'. Ἅμα δὲ τῷ βασιλεῦσαι Οὐαλεντιανὸν καὶ Οὐάλεντα, πάντες οἱ Μακεδονιανοὶ προεβάλοντο ὑπὲρ ἑαυτῶν πρέσβυν πρὸς Οὐαλεντιανὸν Ὑπάτιον τὸν Περίνθου ἐπίσκοπον, ἀξιοῦντες ἐπιτραπῆναι συνελθεῖν ἐπὶ B διορθώσει τοῦ δόγματος. Ὁ δὲ Οὐαλεντιανὸς ἔφη· Ἐμοὶ οὐ θέμις μετὰ λαοῦ τεταγμένῳ τὰ τοιαῦτα πολυπραγμονεῖν· οἱ δὲ ἱερεῖς οἷς τούτων μέλει, καθ, ἑαυτοὺς ὅπῃ βούλονται συνίτωσαν. Εὐθὺς οὖν ἐκεῖνοι συνῆλθον εἰς Λαμψακὸν, καὶ δύο βουλευσάμενοι μῆνας, ἐψηφίσαντο ἄκυρα εἶναι τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ παρ, αὐτῶν πεπραγμένα, καὶ κρατεῖν τὸ ὅμοιον δοξάζειν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κατ' οὐσίαν· ταῦτα ὁρίσαντες ἐπανιόντι τῷ Οὐάλεντι ἐκ τῆς Θρᾴκης (ἦν γὰρ ἀποδημοῦντι τῷ ἀδελφῷ εἰς Ῥώμην μέχρι τινὸς συναπελθών), ἐν Ἡρακλείᾳ περιέτυχον. Ὁ δὲ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς μὴ διαφέρεσθαι πρὸς Εὐδόξιον· ἦν δὲ οὗτος διαδεξάμενος Μακεδόνιον καὶ σύμφρων Εὐνομίῳ καὶ τοῖς κατὰ τοῦτον. Ἐπεὶ δὲ ἀντεῖπον, ἐκέλευσεν αὐτοὺς ὑπερορισθῆναι· μετέπειτα δὲ ἀγαγὼν Ἐλεύσιον ἐδιάζετο κοινωνεῖν Εὐδοξίῳ τῆς πίστεως. Ὁ δὲ τὸ μέν πρώτον ἀντέτεινεν· εἶτα ὑπερορίας φυγὴν καὶ δήμευσιν δειλιάσας, τὸ προσταχθὲν ἐποίει· καὶ εὐθὺς μετεμέλετο, ἐπανελθὼν γὰρ εἰς Κύζικον, C τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξήγγειλε, καὶ ζητεῖν ἑαυτοῖς ἕτερον ἐπίσκοπον ἐπέτρεπε, διότι αὐτὸς ἀνάγκῃ τὸ οἰκεῖον ἠρνήσατο δόγμα. Κυζικηνοὶ δὲ, τῇ περὶ τοῦτον φιλοστοργίᾳ κρατούμενοι, τῆς μὲν οἰκείας αἱρέσεως οὐ μετετίθεντο, ἔμενον δὲ ὅμως ὑπ' αὐτῷ ταττόμενοι· ὅπερ μαθὼν Εὐδόξιος προεβάλετο Εὐνόμιον εἰς τὴν Κυζίκου ἐπισκοπήν.

κγ'. Ἠλαύνοντο δὲ παρὰ Εὐδοξίου τοῦ Κωνσταντίνου πόλεως ἐπισκόπου καὶ Οὐάλεντος τοῦ βασιλέως οὐχ οἱ τὸν ὁμοούσιον πρεσβεύοντες μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτοὶ οἱ Μακεδονιανοί· οἱ καὶ, μὴ φέροντες τὴν D ἐπήρειαν, δεῖν ἔγνωσαν καταφυγεῖν ἐπὶ τὸν τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν, καὶ ἐπὶ Λιβέριον τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἀσπάζεσθαι μᾶλλον ἑλόμενοι τὴν ἐκείνων πίστιν ἢ κοινωνεῖν τοῖς περὶ Εὐδόξιον· πέμπουσιν οὖν Εὐστάθιον τὸν Σεβαστείας, καὶ Σιλβανὸν τὸν Ταρσοῦ, καὶ Θεόφιλον τὸν Κασταβάλων τῆς Κιλικίας· οἱ καὶ, πρὸς Λιβέριον παραγεγονότες, καταγινώσκουσι μὲν Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοίως αὐτῷ φρονούντων καὶ διδασκόντων· ἀποκηρύττουσι δὲ πᾶσαν αἵρεσιν ἐναντιουμένην τῇ πίστει τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου· καὶ τὸ ὁμοούσιον μόνον δέχονται, ὡς τῷ ὁμοίῳ κατ' οὐσίαν ταυτὸν σημαῖνον. Ταύτην αὐτῶν τὴν ὁμολογίαν ἔγγραφον λαβὼν ὁ Λιβέριος, ἐκοι-

νώνησεν αὐτοῖς· καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαβόντες, ἔπλευσαν εἰς Σικελίαν· συνόδου δὲ κἀκεῖ συναχθείσης, καὶ τὰ αὐτὰ ψηφισαμένων τῶν τῇδε ἐπισκόπων, ἐπανῆλθον.

κδ'. Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ σύνοδον ἀγόντων ἐν Τυάνοις Εὐσεβίου τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας, Ἀθανασίου Ἀγκύρας, Πελαγίου Λαοδικείας τῆς Συρίας, Ζήνωνος Τύρου, Παύλου Ἐμέσης, Ὀτρηίου Μελιτηνῆς, Γρηγορίου Ναζιανζοῦ, καὶ πολλῶν ἄλλων, οἷς καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ τὸ ὁμοούσιον ἐψηφίσαντο ἐπὶ τῆς Ἰοβιανοῦ βασιλείας, ἀνεγνώσθη τὰ Λιβερίου καὶ τῶν ἀνὰ τὴν δύσιν γράμματα· καὶ περιχαρεῖς ἐπὶ τούτοις γενόμενοι, ἔγραψαν πάσαις ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἐκκλησίαις ἐντυχεῖν τοῖς τοιούτοις γράμμασι, καὶ ἔτι ἥρος ὄντος, εἰς Ταρσὸν συνελθεῖν. Ἤδη δὲ συνίστασθαι μελλούσης τῆς ἐν Ταρσῷ συνόδου, τριάκοντα καὶ τέσσαρες Ἀσιανοὶ ἐπίσκοποι, συνελθόντες ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Καρίας, τὴν μὲν ἐπὶ τῇ ὁμονοίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν σπουδὴν ἐπῄνουν, παρῃτοῦντο δὲ τὸ τοῦ ὁμοουσίου· Οὐάλης δὲ ὁ Βασιλεὺς Εὐδοξίου σπουδῇ τὴν ἐν Κιλικίᾳ προσδοκωμένην σύνοδον ἔλυσεν· οἱ δὲ Μακεδονιανοὶ ἀδιάφορον ἕως τινὸς χρόνου τὴν κοινωνίαν ἐποιοῦντο ἀνὰ ἐκκλησίας τὰς ἐν ἑκάστῃ πόλει, ἀλλήλοις τε ἐπιμιγνύμενοι καὶ τοῖς ἐξ ἀρχῆς πρεσβεύουσι τὸ ὁμοούσιον.

κε'. Ἐπεὶ δὲ Οὐάλεντος τελευτήσαντος Γρατιανὸς ἐνομοθέτησε μετὰ ἀδείας ἑκάστους θρησκεύειν ὡς βούλονται καὶ ἐκκλησιάζειν, πλὴν Μανιχαίων καὶ τῶν τῇ Φωτεινοῦ καὶ Εὐνομίου φρονούντων, πάλιν οἱ πλείους ἐδογμάτισαν ἐκτρέπεσθαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνήν. Ὁ δὲ Βασιλεὺς Θεοδόσιος ὁ Μέγας τοῦ ὁμοουσίου σπουδαστὴς ὤν, σύνοδον ἐπισκόπων ὁμοδόξων ἑαυτῷ συνεκάλεσε βεβαιώσεως ἕνεκα τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων· ὑπολαβὼν δὲ δύνασθαι συντάξαι τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ τοὺς καλουμένους Μακεδονιανούς, συνεκάλεσε καὶ τούτους· συνῆλθον οὖν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τῶν ὁμοούσιον τὴν Τριάδα δοξαζόντων ἀμφὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, ἐν οἷς ἦν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ Νύσσης Γρηγόριος (1), Ἀμφιλόχιός τε καὶ ἕτεροι τῶν ἐπισήμων τότε Πατέρων, οἱ δὴ πάντες ἐδίοντο τῶν Μακεδονιανῶν ἐπιγνῶναι τὸ ὁμοούσιον, ἀναμιμνήσκοντες αὐτοὺς τῆς πρεσβείας καὶ ὁμολογίας ἣν ἔθεντο πρὸς Λιβέριον τὸν Ῥώμης διὰ Εὐσταθίου καὶ Σιλβανοῦ καὶ Θεοφίλου. Οἱ δὲ μηδέποτε ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀναφανδὸν δοξάζειν εἰπόντες, εἰ καὶ ἐναντία ταῖς πρὸς Λιβέριον ὁμολογίαις ἐροῦσιν, ἀπηλλάγησαν· οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους ἐπιμείναντες καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Κύριον καὶ ζωοποιὸν καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ τῷ Πατρὶ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον δογματίσαντες, ὡς καὶ ἐν τῷ θείῳ συμβόλῳ ἔγκειται, καὶ τὸν Μακεδόνιον καθυποβαλόντες ἀναθέματι, ὡσαύτως καὶ τοὺς τὸ ὁμοιούσιον καὶ ὅμοιον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ δοξάζοντας, καὶ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, δευτέραν ταύτην εὐσεβῆ στήσαμένοι, ἀλλὰ καὶ κανόνας ἐκθέμενοι πε-

gaverunt; synodoque ibi congregata, eadem decreverunt ac hujus insulæ episcopi, et reversi sunt.

24. Hoc autem tempore Tyani synodum agentibus Eusebio Cæsareæ in Cappadocia, Athanasio Ancyræ, Pelagio Laodiceæ in Syria, Zenone Tyri, Paulo Emesæ, Otrio Meletinæ, Gregorio Nazianzi et multis aliis, qui et Antiochiæ consubstantialem Filium decreverant, Joviano imperante, lectæ sunt Liberii et occidentalium litteræ. Quibus lætantes, ad omnes Asiæ Ecclesias scripserunt ut his litteris concordarent, et, dum adhuc ver esset, Tarsum convenirent. Cum autem jam in eo essent ut synodum Tarsi haberent episcopi, quatuor et triginta asiatici episcopi Antiochiæ in Caria congregati ad Ecclesiarum concordiam ardorem laudavere, sed rejecere consubstantiale. Imperator autem Valens Eudoxii machinationibus synodum quæ in Cilicia fieri debebat, dissolvit. Macedoniani vero indifferenter cum aliis in singularum urbium ecclesiis aliquantum temporis communicabant, alii aliis immisti iisque qui ab initio consubstantiale professi erant.

25. Postquam autem, Valente mortuo, Gratianus legem tulit ex qua secure quisque ut vellet, Deum coleret et concionaretur, exceptis Manichæis iisque qui Photino et Eunomio consentiebant, rursum plerique docuerunt exstirpandam esse vocem *Consubstantialis*. Imperator autem Theodosius Magnus, Consubstantialis fautor, synodum episcoporum sibi consentientium convocavit, ad confirmanda ea quæ Nicææ decreta erant; possibile autem fore putans catholicæ Ecclesiæ Macedonianos apponere, eos quoque convocavit. Convenerunt igitur Constantinopolim ex iis qui consubstantialem Trinitatem confitebantur centum et quinquaginta circiter, in quibus erat Gregorius Theologus, et Gregorius Nyssenus, Amphilochiusque et alii ex celeberimis hujus temporis Patribus, qui quidem omnes a Macedonianis petiere ut consubstantiale agnoscerent, in memoriam iis revocantes legationem et confessionem quas ad Liberium Romæ per Eustathium et Silvanum et Theophilum miserant. Illi autem se nunquam Patri consubstantialem esse Filium aperte docuisse dicentes, etsi contrarium in sua ad Liberium confessione dixerint, dimissi sunt. Cæteri vero partium aliarum remanserunt, et postquam decreverunt Spiritum sanctum Dominum esse vivificantem et ex Patre procedere et cum Patre adorari et glorificari ut in divino symbolo scriptum est, Macedoniumque eosque qui Filium substantia similem vel simpliciter similem docebant anathemate percusserunt, eamque secundam piam sy-

(1) Hac fortasse occasione S. Gregorius Nyssenus scripsit illos adversus Arium Macedonium-que tractatus, quos ego ex Vaticano codice edidi in Collectionis Vaticanæ tomo VIII.

nodum esse post Nicænam constituerunt, canonesque de diversis ecclesiasticis quæstionibus composuere, deliberationem habuerunt, quem in sede Constantinopolitana statuerent. Imperator autem qui Gregorium Theologum admiratione prosequebatur, hoc episcopatu eum dignum esse decrevit; consenserunt hujus synodi plerique. Ipse autem intelligens nonnullos obsistere præsertimque Ægyptios, aliquanto post recusavit. Diodoro igitur teste, Nectarius Tarsensis, nondum baptizatus, eligitur et baptizatur, baptismalique adhuc veste indutus Constantinopolitanus episcopus ordinatur.

26. Post hæc autem convenientes Nectarius et alii Nicænam fidem confirmarunt et omnem hæresim excommunicaverunt, decreveruntque omnes ecclesias administrandas esse juxta veteres canones, et episcopos in propriis ecclesiis manere debere: neque ad externas procedere neque non vocatos se peregrinis ordinationibus injicere, ut prius fiebat, et sæpius accidebat, male habita catholica Ecclesia; ea autem quæ acciderent apud uniuscujusque nationis concilium administranda, ut optime fieri posset. Post Romæ episcopum, præsidentiam habere Constantinopolis episcopum, quippe qui novæ Romæ thronum occuparet. Confirmaveruntque rursum Nicænam fidem, et patriarchas constituerunt distribuentes provincias, ita ut episcopos ultra suam diœcesim ad externas ecclesias non accederent. Sortitur vero imperatoriam urbem et Thraciam Nectarius; patriarchatum autem Ponticæ diœceseos Helladius Cæsareæ, et Gregorius Nyssæ, et Otreius Melitenæ, Asiaticam sortiuntur Amphilochius Iconii et Optimus Antiochiæ in Pisidia, Ægypti vero regiones Timotheo Alexandriæ commissæ sunt. Orientalium autem ecclesiarum administrationem Pelagio Laodiceæ, et Diodoro Tarsi tradidere, salva Antiochenæ ecclesiæ dignitate, quam Meletio, qui aderat, dedere. Definivit autem synodus provinciæ synodo, si opus esset, ea quæ per singulas provincias contingerent, curanda esse. Examini quoque subjecta sunt quæ ad Maximum spectabant, quem Alexandrinum genere, cynicumque ratione vivendi philosophum, ardentem vero Nicænæ doctrinæ fautorem clam Ægyptii tum congregati ordinaverant, episcopumque Constantinopolis constituerant, Gregorio Theologo hanc sedem adhuc tenente. Et decretum est nunquam illum fuisse episcopum, neque esse, neque clericos ab ipso ordinatos, sed manere irrita quæ de illo et ab illo facta fuerant.

A διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἐβουλεύσαντο τίνι δέοι τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτρέψαι. Ὁ δὲ βασιλεὺς, θαυμάζων τὸν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, τῆς ἐπισκοπῆς ἄξιον ἐψηφίζετο ταύτης· συνήνουν δὲ καὶ τῆς συνόδου οἱ πλείονες. Ἀλλ' αὐτὸς, αἰσθόμενός τινας ἀνταίρειν, καὶ μάλιστα τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου, παρητήσατο μετὰ καιρόν· Διοδώρου τοίνυν μαρτυρίᾳ Νεκτάριος συγκλητικὸς ὁ Ταρσεὺς ἀμύητος ὢν ψηφίζεται καὶ μυεῖται, καὶ τὴν μυστικὴν ἔτι ἐσθῆτα ἠμφιεσμένος χειροτονεῖται Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος.

κς'. Μετὰ δὲ ταῦτα συνελθόντες Νεκτάριος καὶ οἱ ἄλλοι, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἀπεκήρυξαν, καὶ διοικεῖσθαι τὰς πανταχοῦ διέταξαν Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς πάλαι κανόνας, καὶ B τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ τῶν ἰδίων μένειν Ἐκκλησιῶν, καὶ μὴ ταῖς ὑπερορίοις προβαίνειν, μήτε ἀκλήτους χειροτονίαις ἀλλοτρίαις ἑαυτοὺς ἐπιβάλλειν, καθὰ πρότερον, ὡς ἔτυχε πολλάκις καὶ συνέβη, διωκεμένης τῆς καθόλου Ἐκκλησίας· τὰ δὲ παρ' ἑκάστην συμβαίνοντα τὴν τοῦ ἔθνους σύνοδον, ὡς ἂν ἄριστα φανείη, διοικεῖν· μετὰ δὲ τὸν Ῥώμης, τὸν Κωνστάντινουπόλεως ἐπισκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν, ὡς τὸν θρόνον ἐπισκοπεύοντα τῆς νέας Ῥώμης· ἐβεβαίωσάν τε αὖθις τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ πατριάρχας κατέστησαν διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας· ὥστε τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις Ἐκκλησίαις μὴ προβαίνειν. Κληροῦται δὲ τὴν μὲν βασιλίδα πόλιν καὶ τὴν Θρᾴκην Νεκτάριος· τὴν δὲ τῆς Ποντικῆς διοικήσεως πατριαρχίαν Ἑλλάδιος C ὁ Καισαρείας, καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, καὶ Ὀτρήϊος ὁ Μελιτηνῆς· τὴν Ἀσιανὴν δὲ λαγχάνουσιν Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκονίου, καὶ Ὄπτιμος ὁ Ἀντιοχείας τῆς κατὰ Πισιδίαν· τὰ δὲ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Τιμοθέῳ τῷ Ἀλεξανδρείας, προσενεμήθη· τῶν δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν Ἐκκλησιῶν διοίκησιν ἐπέτρεψαν Πελαγίῳ τῷ Λαοδικείας, καὶ Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, φυλάξαντες τὰ πρεσβεῖα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀντιοχέων, ἅπερ ἔδοσαν τῷ Μελετίῳ παρόντι. Ὥρισε δὲ ὥστε, εἰ χρεία καλέσοι, τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τὴν τῆς ἐπαρχίας σύνοδον διοικεῖν. Ἐζητήθη δὲ καὶ τὰ κατὰ Μάξιμον, ὃν Ἀλεξανδρέα τὸ γένος ὄντα, κυνικόν τε φιλόσοφον τὸ ἐπιτήδευμα, σπουδαῖον δὲ περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, κλέψαντες τὴν χειροτονίαν οἱ τότε ἐξ Αἰγύπτου συνελθόντες, D ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως κατέστησαν, ἔτι Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τὸν θρόνον τοῦτον διέποντος· καὶ ὡρίσθη μήτε γεγενῆσθαι τοῦτον μήτε εἶναι ἐπίσκοπον μήτε κληρικοὺς τοὺς παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας, ἀλλὰ μένειν ἄκυρα τὰ ἐπ' αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ πεπραγμένα.

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO VIII

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

LIB. VIII

Περὶ Νεστορίου.

α΄. Νεστόριος ὥρμητο μὲν ἐν Γερμανικέων πολίχνης, οὐκ οἶδα ποταποῖς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐκτεθραμμένος ἐπιτηδεύμασιν, ἄλλην δὲ ἐξ ἄλλης ἀμείβων χώραν, καθάπερ Αἰγυπτιακή τις μάστιξ, τῇ μεγάλῃ τῶν Ἀντιοχέων ἐνέσκηψε πόλει. Ἐν ταύτῃ λόγων ἐλευθερίων μετρίως μετεσχηκώς, φωνήν τε ὅτι καλλίστην καὶ μεγίστην ἀσκήσας, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ προσιῶν εἰσεφθάρη, καὶ τῷ καταλόγῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐναρίθμιος γεγονώς, τόν τε τοῦ Θεοῦ λαὸν διδάσκειν πεπιστευμένος, ἔδειξεν εὐθὺς ἐν προοιμίοις οἷος παρὰ πάντα τὸν βίον γενήσεται· οὐ γὰρ τὸν εὐγενῆ καὶ γόνιμον, καὶ γεωργῆσαι ψυχὰς ἀνθρώπων δυνάμενον ἐζήλωσε χαρακτῆρα τῶν λόγων, ἀλλὰ πρὸς τὸ δημοτερπὲς ἀποκλίνας, καὶ τῶν εἰς ἀέρα λυομένων κρότων θηρευτὴς εἰ καὶ τις ἄλλος γενόμενος, τὸ B συρφετῶδες καὶ ἀστάθμητον πλῆθος πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐξεκαλέσατο πόθον, φαιὸν περιβεβλημένος ἱμάτιον, ἐστυγνακὼς βαδίζων, τοὺς ἀγοραίους ἐκκλίνων θορύβους, ὠχρότητι σώματος τὸ δοκεῖν ἐγκρατευτὴς εἶναι θηρώμενος, οἴκοι τὰ πολλὰ βιβλίοις προσανέχων, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἑαυτῷ συγγινόμενος, τοιούτοις σχήμασι καὶ πλάσμασι τοὺς πολλοὺς δελεάζων, μέχρι πόῤῥω προῆλθε τῆς ἡλικίας, τὸ δοκεῖν Χριστιανὸς εἶναι πρὸ τοῦ εἶναι διώκων, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ δόξης τὴν ἑαυτοῦ προτιμῶν.

β΄. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ Δεσπότῃ, οὐδὲν κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται, οὐδὲ ἀπόκρυφον ὃ οὐ μὴ εἰς φανερὸν ἔλθῃ, καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι, C καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ δύναται, κατά τὴν ἀνεξιχνίαστον τῶν τοῦ Θεοῦ κριματων ἄβυσσον, καὶ Νεστόριος ψήφῳ τῶν περὶ τὰ βασίλεια καὶ τοὺς θρόνους, καὶ αὐτοῦ τηνικαῦτα τῆς οἰκουμένης τὰ σκῆπτρα διέποντος, τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν τῶν ὀρθοδόξων καθολικῆς Ἐκκλησίας τὴν προστασίαν πιστεύεται, ουδὲν δὲ ἧττον καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. Ὡς δὲ τὸν μέγιστον ἐκεῖνον κατέλαβε θρόνον, καθάπερ τινὰ τυραννίδα τῆς ἀρχιερωσύνης τὴν προστασίαν ἁρπάσας, οὐκέτι κατέχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν ὠδῖνα τῆς ἀσεβείας οἷός τ' ἦν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐξουσίας προσλαβὼν ἀμαθῆ παῤῥησίαν, εἰς μέσον ἄγει καὶ προτίθησιν ἅπασιν, ἣν πάλαι συνέλαβε κατὰ τοῦ Μονογενοῦς βλασφημίαν, καὶ πόλεμον ἄντικρυς κατὰ τῶν ἀποστολικῶν αἱρεῖται δογματων· καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων, ἀφ' οὗ κατηγγέλη τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τῶν ὀρθοδόξων καθηγησαμένων πίστεως, ἐκβάλλειν πειρᾶται τοὺς λόγους,

De Nestorio.

1. Nestorius ortus erat ex Germaniæ oppido, nescio quibus ab initio disciplinis eruditus; de loco autem in locum migrans, tanquam quoddam Ægyptiacum flagellum, in magnam Antiochenorum urbem irruit. Ibi mediocriter bonarum artium particeps effectus, vocemque pulcherrimam ac optimam exercitio adeptus, in Dei Ecclesiam irrepsit et catalogo presbyterorum adscriptus, Deique populum docendi curam sortitus, ab initio exhibuit qualis per totam vitam futurus esset. Non enim ingeniosum et nobilem et animis excolendis aptum sectatus est orationum caracterem, sed ad populi adulationem proclivis plausuumque in aerem dissipatorum ut qui maxime amator, vilem et instabilem plebeculam suo desiderio imbuebat, fusco indutus pallio, tristis incedens, fori tumultum evitans, corporis pallore temperans videri cupiens, domi plerumque libris incumbens et per otium secum conversans, tali habitu et forma multitudinem captans, ad multam ætatem processit, Christianus videri potius quam esse peroptans, et Christi gloriæ propriam gloriam anteponens.

2. Cum autem, ut a Domino dictum est, nihil sit secretum quod non sciatur, nihil obscurum quod non reveletur, et bona opera manifesta sint et mala nequeant occultari, juxta investigabilem judiciorum Dei abyssum, et Nestorius eorum suffragio qui regiis et thronis assident et ipsius qui tum temporis orbis universi sceptra tenebat, orthodoxorum catholicæ Constantinopolitanæ Ecclesiæ præficitur, nec minus quam universo terrarum orbi. Ubi autem in maximam illam sedem ascendit rapuitque præsidentiam tanquam tyrannidem quamdam episcopatus, non jam in se cohibere valuit impietatis partum, sed ex sua potentia inauditam concipiens audaciam, in medium adducit præfertque cunctis quam jam dudum imaginatus esset in unigenitum blasphemiam, et bellum D palam adversus apostolica dogmata suscitat; et sanctorum Patrum, ex quo annuntiatum est Evangelium orthodoxorum ducum fidei, expellere conatur voces, turbans quidem regiæ civitatis Eccle-

siam, turbans et orbem universum. Neque a divino Paulo clamante conversus : *Qui vos turbat, judicium feret, quicunque sit ;* sed super candelabrum divinæ episcoporum cathedræ non veritatis lumen, sed impietatis tenebras ponit.

A ταράττων μὲν τῆς Βασιλίδος πόλεως τὴν Ἐκκλησίαν, ταράττων δὲ καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν· οὔδὲ τοῦ θεσπεσίου Παύλου κεκραγότος ἐπιστρεφόμενος. Ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρῖμα, ὅστις ἂν ᾖ· ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν τοῦ θείου τῶν ἀρχιερέων βήματος οὐ τὸν λύχνον τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ζόφον τίθησι τῆς ἀσεβείας.

3. Fit autem illi primum innovationis tentamen non oportere sanctissimam Virginem Dei Verbi secundum carnem matrem Dei matrem confiteri, sed tantum Christi, dum contra vetustissimi Ecclesiæ præcones, secundum apostolicam traditionem, Dei Matrem eam nominandam esse docerent et Domini Matrem credendam. Age vero, et blasphemam hanc verborum artem nemini prius notam observa: « Christi appellatio, inquit, duas naturas significat, Unigeniti nempe divinitatem et humanitatem ; *Dei* autem sejuncta vox simplicem et incorporalem Dei Verbi substantiam præbet ; vox autem *homo* solam humanam ostendit naturam : ideo Christi genitricem, inquit, non autem Dei, Virginem confiteri necesse est, ne forte nobis accidat ut Dei Verbum principium exsistendi ex sancta Virgine acceperit ; atque ita prius genitam esse matrem quam ille qui ex ea natus est, confiteri cogamur. »

γ'. Γίνεται δὲ αὐτῷ πρῶτον τῆς καινοτομίας ἐγχείρημα τὸ μὴ δεῖν τὴν ἁγίαν Παρθένον τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ σάρκα μητέρα Θεοτόκον ὁμολογεῖν Χριστοτόκον δὲ μόνον, τῶν παλαι καὶ τῶν προπάλαι τῆς Ἐκκλησίας κηρύκων, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, Θεοτόκον δοξαζόντων ὀνομάζειν καὶ πιστεύειν τὴν τοῦ Κυρίου Μητέρα. Φέρε μοι λοιπὸν καὶ τὴν βλάσφημον τεχνολογίαν παρατήρησον, οὐδενὶ πρότερον ἐγνωσμένην. Ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία, φησὶ, τῶν δύο φύσεων σημαντική, τῆς τε θεότητος τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀπολύτως λεγομένη φωνὴ τὴν ἁπλῆν καὶ ἀσώματον τοῦ Θεοῦ Λόγου παρίστησιν οὐσίαν· ἡ δὲ τοῦ ἄνθρωπος μόνην τὴν ἀνθρωπείαν ὑποδείκνυσι φύσιν· διὰ τοῦτο Χριστοτόκον, φησὶν, ἀλλ' οὐ Θεοτόκον τὴν Παρθένον ὁμολογεῖν ἀναγκαῖον, μήποτε λάθωμεν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λέγοντες τὸν Θεὸν Λόγον ἐκ τῆς ἁγίας εἰληφότα Παρθένου· καὶ οὕτω προγενεστέραν τὴν μητέρα τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτῆς, κατὰ τὸ ἀκόλουθον, ὁμολογεῖν βιασθῶμεν.

4. Ne autem videamur vanis injuriis sic hominem persequi, eum ipsum per ea quæ dixit, propriæ impietatis testem faciemus. Suis enim cogitationibus omnem apostolicarum doctrinarum memoriam transgressus et cujuslibet sancti, in orthodoxorum ecclesia multas istiusmodi proclamavit voces : « Non peperit, o optime, Deum Maria, sed hominem peperit divinitatis instrumentum. Et in aliis rursum nugatoriis irreprehensibilem Matrem gentium diis assimilat. Judaicam enim sententiam amplexus, non Verbo carnem factum esse absolute dicebat, sed in quodam homine inhabitasse, ut in aliquo prophetarum et sibi hunc proprium peculiari amore fecisse ; et esse quidem alium Filium, alium vero dici, neque esse genuinum Filium, sed adoptivum qui hoc nomine dicebatur, Jesum Christum. Inde dictum esse duos esse Filios, neque unum tantum. Itaque synodali suffragio et regia voluntate episcopatu expellitur ; et Oasim inhabitare jussus, futuræ impiorum pœnæ præludium accepit, sua propria dementia absumptus et in se adimplens illud Apostoli oraculum: *Quorumdam hominum culpæ manifeste ducunt ad damnationem.* Suscitavit enim in illum Deus spiritum Cyrilli Alexandriæ patriarchæ ; qui ad ipsum Nestorium scripsit, eum in orthodoxorum fidem impellens et hortans ut Dei Matrem sanctissimam Mariam nominaret ac crederet. Cum autem precibus non cederet, alteram rursus misit epistolam ; contradicente autem illo, convocatur postea Ephe-

δ'. Ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν λοιδορίαις κεναῖς ταῦτα τοῦ ἀνδρὸς κατηγορεῖν, αὐτὸν ἐκεῖνον οἷς εἶπε τῆς οἰκείας δυσσεβείας ποιήσομαι μάρτυρα. Τῶν γὰρ ἀποστολικῶν διδαγμάτων καί παντὸς ἁγίου μνήμην τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ὑπερορίσας, ἐν τῇ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίᾳ πολλὰς τοιαύτας ἐξεβόησε φωνάς· « Οὐκ ἔτεκεν, ὦ βέλτιστε, Μαρία Θεὸν, ἀλλ' ἔτεκεν ἄνθρωπον θεότητος ὄργανον. » Καὶ ἐν ἑτέροις πάλιν φληναφοις ἀνέγκλητον μητέρα Ἑλλήνων θεοῖς ἐπεισάγων. Ἰουδαϊκὸν γὰρ ἀναδεξάμενος φρόνημα, οὐ τὸν Λόγον σαρκα ἀτρέπτως γεγενῆσθαι ἔλεγεν, ἀλλ' εἴ, τινα ἄνθρωπον ἐνοικῆσαι, ὡς εἰς ἕνα τῶν προφητῶν, καὶ ἰδιοποιεῖσθαι τοῦτον ἐξαιρέτῳ ἀγαπήσει· καὶ εἶναι μὲν ἄλλον υἱὸν, ἄλλον δὲ λέγεσθαι μὲν, μὴ εἶναι δὲ γνήσιον, θετὸν δὲ υἱὸν τὸν λεγόμενον Ἰησοῦν Χριστόν· ἐντεῦθεν δύο Υἱοὺς, καὶ μὴ ἕνα, λέγεσθαι εἶναι. Ὅθεν τῆς ἀρχιερωσύνης ἐκβάλλεται ψήφῳ [συνοδικῇ] καὶ βασιλικῷ νεύματι· καὶ τὴν Ὄασιν καταδικασθεὶς οἰκεῖν τῆς μελλούσης τῶν ἀσεβῶν κολάσεως ἐδέξατο τὰ προοίμια, παρανάλωμα τῆς οἰκείας φρενοβλαβείας γενόμενος, καὶ ἐφ' ἑαυτῷ πληρώσας τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο λόγιον, ὅτι Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν. Ἐξήγειρε γὰρ ὁ Θεὸς κατ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα Κυρίλλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, καὶ γράφει πρὸς αὐτὸν Νεστόριον, εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐμβιβάζων πίστιν, καὶ Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν παρακαλῶν ὀνομάζειν τε καὶ φρονεῖν. Ὡς δὲ οὐκ ἐνεδίδου, ἕτερα πάλιν ἔπεμψε γράμματα· ἀντιλέγοντος δὲ αὐτοῦ, καὶ πρὸς ταῦτά σύνοδος ἐν

Ἐφέσῳ συγκροτεῖται, καὶ παραπέμπεται ἐκεῖσε Νεστόριος παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως καὶ ἑτέρων πολλῶν.

ε'. Θεοδόσιος δὲ ὁ νέος τὰς ἡνίας τότε τῆς βασιλείας ἐνεχείριστο· καὶ προήδρευεν ἐν ταύτῃ τῇ τρίτῃ συνόδῳ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Κελεστῖνος Ῥώμης (1), Ἰουβεναλιος Ἱεροσολύμων, Ἀκάκιος Μελιτηνῆς. Καὶ καθαιρεῖται μὲν Νεστόριος, κυροῦνται δὲ καὶ αἱ προγενέστεραι δύο σύνοδοι, τέλειόν τε αὐτὸν καὶ ἕνα Υἱὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι ὁμολογοῦσι, καὶ ἕνα καὶ οὐ δύο Υἱοὺς, ὡς δῆλοῖ ὁ παρ' αὐτῶν ἐκφωνηθεὶς ὅρος· καὶ οὕτως ἡ σύνοδος ἀπολύεται, Ἰωάννου δὲ τοῦ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ Θεοδωρήτου Κύρου ἀνθισταμένων τῷ μακαρίῳ Κυριλλῳ, κατὰ πρόφασιν τοῦ δοκεῖν χωρὶς αὐτῶν ἐκφωνηθῆναι τὸν ὅρον, καίτοι γε τοῦ μεγάλου Κυρίλλου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐκδεξαμένου αὐτοὺς, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἐριστικῶς πρὸς αὐτὸν καὶ οὐκ ὀρθῶς διακειμένων, μετέβαινον καὶ αὐτοὶ ἀσύμφωνοι πρὸς τὰ ἴδια, πολλὰ μεταξὺ θορυβήσαντες· ὡς καὶ Θεοδώρητον κατὰ τῶν δώδεκα κεφαλαίων Κυρίλλου ἕτερα δώδεκα συντάξαι κεφάλαια· καὶ πάλιν αὐτὸν Κύριλλον πρὸς ταῦτα ἀπολογήσασθαι, καὶ δεόντως τὰ ἴδια συστῆσαι κεφάλαια. Θεοδοσίου δὲ βασιλέως ταῦτα ἐπιγνωκότος, καὶ κινηθέντος καὶ καθ' ἑκατέρων μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ Κυρίλλου τοῦ ἐν ἁγίοις, πέμπεται ἐνταῦθα Ἀκάκιος ὁ Μελιτηνῆς ἀνὴρ θεοσεβὴς καὶ λόγιος, εἰς ἄκρον ἐλληλακὼς εὐλαβείας, καὶ τὰ τῆς συνόδου ἐμφανίζει τῷ βασιλεῖ, καὶ τὸν τούτου καταστέλλει θυμόν· καὶ τὰ ἐκφωνηθέντα τὸ κῦρος λαμβάνουσι· καὶ Κύριλλος εἰς τὴν ἰδίαν ἀπαίρει πόλιν· καὶ ἕνωσιν οἱ διεστῶτες δέχονται.

A sum synodus et ad veniendum invitatur Nestorius ab civitatis achiepiscopo et multis aliis.

5. Theodosius vero junior tunc temporis imperii habenas tenebat; et huic synodo præfuerunt Cyrillus Alexandriæ, Cœlestinus Romæ, Juvenalis Hierosolymæ, Acacius Melitenæ. Et deponitur quidem Nestorius, confirmantur duæ priores synodi, perfectumque ipsum et unum Filium in divinitate et perfectum in humanitate confitentur, et unum neque vero duos Filios esse, ut manifestat proclamata ab illis definitio. Atque ita solvitur synodus. Joannes vero Antiochiæ, et Theodoretus Cyri beato Cyrillo resistentes sub eo prætextu quod sine ipsis proclamata esset definitio, dum tamen B magnus Cyrillus eos per multos dies exspectasset, reipsa vero contentiose nec recte erga illum se habentes, abierunt et ipsi discordes ad proprios sensus, multum interea tumultum excitantes; ita ut Theodoretus contra duodecim Cyrilli capita alia duodecim capita composuerit, et rursus ipse Cyrillus ad ea se defenderit, commodeque propria stabilierit capita. Postquam autem imperator de his monitus est, in eos, præsertim vero in sanctum Cyrillum iratus est. Quapropter ad eum missus est, Acacius Melitenæ, vir pius ac doctus, in summam provectus prudentiam, qui acta synodi regi declaravit ejusque animum composuit; et quæ proclamata fuerant, vim accepere. Cyrillus vero in propriam rediit civitatem; et qui discordabant unitatem recepere. C

(1) Perversus ordo.

NICETÆ CHONIATÆ
EX LIBRO IX
THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

Περὶ Εὐτυχοῦς. D

α'. Ἐν τῷ χρόνῳ τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ νέου ἦν τις κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν ἀρχιμανδρίτης, ὀνομαζόμενος μὲν Εὐτυχὴς, ἡγούμενος δὲ μοναστηρίου, ὃ πρώην μὲν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ ἑβδόμου ἦν, καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔξω διέκειτο, καὶ τοῦ Ἰὼβ ἐπιλέγετο, νῦν δὲ ἐντὸς αὐτῆς ὁρᾶται, καὶ τῷ τοῦ ἁγίου Μωκίου νεῳ συνομορεῖ· καὶ τιμῶνται ἐν αὐτῷ Φαῦστος καὶ Δαλμάτιος σὺν Ἰσαακίῳ, ὡς δεξαμένης ἐς ὕστερον πλατυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τοῦ αὐτοῦ Θεοδοσίου, ὑφ' οὗ καὶ τὰ χερσαῖα τείχη τῆς αὐτῆς φασιν πόλεως δι' ἡμερῶν

De Eutychete.

1. Regnante Theodosio juniore, in urbe regia versabatur quidam archimandrita, Eutyches nomine, monasterio autem præfectus, quod quidem prius in septimi finibus erat et extra Constantinopolim jacebat et de Jobi nomine dicebatur: nunc autem intra urbem videtur et sancti Mocii templo confine est; et honorantur in eo Faustus et Dalmatius cum Isaaco. Recepit enim postea ab ipso Theodosio extensionem Constantinopolis, a quo, ut aiunt, terrestria urbis hujus mœnia intra dies sexaginta erecta sunt. An vera sit hæc fama

non accurate scio. Improbus igitur Eutyches blasphemans dicebat se scire Dominum nostrum Jesum Christum ex duabus constitisse naturis ante unionem, ex unica vero post unionem; et sanctissimam quidem Virginem consubstantialem nobis esse; qui autem ex ea carnem receperat, Deum Verbum non nobis esse consubstantialem. Corpus enim, inquit, Christi corpus dico, non jam est corpus hominis. Illius amicus et familiaris Eusebius Doryleæ episcopus sæpius illum hortatus est ut talia dogmata rectæ fidei contraria non diceret; cum autem illum immutabilem cerneret, Flaviano tunc temporis Constantinopolis patriarchæ denuntiavit.

2. Qui cum Eutychen ad se vocasset, et rem una cum ibi versante episcoporum synodo examinasset, Eutyches se condemnatum videns, cuidam Nomo nomine, et tunc temporis consuli et Chrysapho cubiculario cognomento Zymbæ ipsi consentientibus persuasit ut imperatorem de iis quæ ad ipsum spectabant, certiorem facerent, a patriarcha male haberi virum pium et justum. Quo facto, Florentius patricius a consulibus et proconsulibus missus est sessurus in Flaviani synodo Eutychemque injuria vexari non permissurus. Secundo igitur statuto examine, magis etiam quam prius malæ doctrinæ convictus est Eutyches et sacerdotio depositus est. Sed Nomus et Chrysaphius, levi imperatoris animo abusis, eum adduxere ut synodum juberet fieri Ephesi et judicari sanctissimum Flavianum cum Eutyche deposito, judicante Dioscoro Alexandriæ cum Eutyche consentiente, præsente et Barsumo presbytero et archimandrita cujusdam in Oriente monasterii, qui ut orthodoxus habebatur vitaque irreprehensibilis, cum tamen alius esset Eutyches quoad hæresim; præesse autem synodo Dioscorum Alexandriæ, Juvenalem Hierosolymæ, Thalassium Cæsaræ, Eusebium Ancyræ in Galatia, Basilium Seleuciæ in Isauria, Eustathium Beryti: omnemque auctoritatem et dominationem Dioscorum habere; adesse et Flavianum Constantinopolis, et Eusebium Doryleæ, nihil eos agere tamen aut dicere, ut non habentes judicantium ordinem sed aliorum exspectantes suffragia, quoniam, inquit, ea quæ ab iis decisa sunt, nunc judicantur.

ὡς μὴ δικαστῶν ἐπέχοντας τάξιν, ἀλλὰ τὴν τῶν ἄλλων κεκριμένα νῦν δοκιμάζεται.

3. Synodo igitur congregata, ingressus est Flavianus tanquam reus, et sedit quintus; vicarii autem Leonis sanctissimi Romæ Papæ, Julius episcopus et Hilarius diaconus, epistolam ejus dogmaticam ad synodum directam proferentes, ut ea legeretur petiere; Dioscorus id noluit concedere. Eutyche porro introducto, eum Dioscorus interrogavit num synodo Nicænæ et synodo Ephesinæ adhæreret; qui ubi respondit se adhærere, nihil amplius egit de hæresi, sed ita locutus est: Quoniam Eutyches dicit se Nicænæ et Ephesinæ synodo

A ἀνεγέρθῆναι ἐξήκοντα· εἰ δὲ καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος οὗτος, ἀκριβῶς οὐκ ἴσημι. Οὗτος οὖν ὁ δείλαιος Εὐτυχὴς βλασφημῶν ἔλεγεν εἰδέναι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ δύο μὲν φύσεων πρὸ τῆς ἑνώσεως, μιᾶς δὲ μετα τὴν ἕνωσιν· καὶ τὴν μὲν ἁγίαν Θεοτόκον ὁμοούσιον ἡμῖν ὑπάρχουσαν, τὸν δὲ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα Θεὸν Λόγον οὐχ ὁμοούσιον ἡμῖν. Σῶμα γὰρ, φησὶ, λέγω τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, οὐκέτι δὲ καὶ σῶμα ἀνθρώπου. Τούτῳ φίλος καὶ γνώριμος ὢν Εὐσέβιος ὁ Δορυλαίου ἐπίσκοπος, πολλάκις παρήνεσε μὴ τοιαῦτα λέγειν ἀλλότρια τῆς ὀρθῆς δόγματα πίστεως· ὁρῶν δὲ ἀμεταθέτως ἔχοντα, Φλαβιανῷ προσήγγειλε τὸ τηνικαῦτα πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως.

B β'. Οὗ μεταλεσαμένου τὸν Εὐτυχέα, καὶ μετὰ τῆς ἐνδημούσης τῶν ἐπισκόπων συνόδου τὸ πρᾶγμα ζητήσαντος, ἰδὼν Εὐτυχὴς κατακρινόμενον ἑαυτὸν, Νόμον τινὰ καλούμενον καὶ ὕπατον ὄντα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, πρὸς δὲ καὶ Χρυσάφιον κουβικουλάριον τὸν ἐπίκλην Τζούμβαν ὡς ὁμόφρονας, ἔπεισε τῷ βασιλεῖ γνωρίσαι τὰ κατ' αὐτὸν, ἀδικεῖσθαι παρὰ τοῦ πατριάρχου λέγοντας ἄνδρα θεοσεβῆ καὶ δίκαιον· οὗ γεγονότος, ἐπετράπη Φλωρέντιος πατρίκιος ἀπὸ ὑπάτων τε καὶ ἐπάρχων συνεδρεῦσαι τῇ κατὰ Φλαβιανὸν συνόδῳ, καὶ μὴ περιιδεῖν ἀδικούμενον Εὐτυχέα. Ζητήσεως τοιγαροῦν προβάσης δευτέρας, μᾶλλον ἢ πρότερον Εὐτυχὴς ἠλέγχθη κακοδοξῶν, καὶ αὐτὸν Φλωρέντιον ἐσχηκὼς καταψηφιζόμενον, ἐξέπεσε τῆς ἱερωσύνης. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Νόμον καὶ τὸν Χρυσάφιον, ἀποχρησάμενοι τῇ τοῦ βασιλέως
C κουφότητι, κελεῦσαι παρεσκεύασαν αὐτὸν ἐν Ἐφέσῳ γενέσθαι σύνοδον, καὶ κριθῆναι τὸν ἁγιώτατον Φλαβιανὸν μετ' Εὐτυχοῦς τοῦ καθῃρημένου, δικάζοντος Διοσκόρου τοῦ Ἀλεξανδρείας ὁμοδόξου τῷ Εὐτυχεῖ, παρόντος δὲ καὶ Βαρσουμᾶ πρεσβυτέρου καὶ ἀρχιμανδρίτου τινὸς τῶν κατὰ τὴν Ἕω μοναστηρίου, ὀρθοδόξου μὲν ὑπονοουμένου καὶ ἀνεπιλήπτου τὸν βίον, ἄλλου δὲ τὴν αἵρεσιν Εὐτυχοῦς ὑπάρχοντος· προεδρεύοντας μὲν εἶναι τῆς συνόδου Διόσκορον τὸν Ἀλεξανδρειας, Ἰουβεναλιον τὸν Ἱεροσολύμων, Θαλάσσιον τὸν Καισαρείας, Εὐσέβιον τὸν Ἀγκύρας τῆς
D Γαλατίας, Βασίλειον τὸν Σελευκείας τῆς Ἰσαυρίας, Εὐστάθιον τὸν Βηρυτοῦ· τὴν δὲ πᾶσαν αὐθεντίαν καὶ κυριότητα τὸν Διόσκορον ἔχειν· παρεῖναι δὲ καὶ Φλαβίανὸν τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Εὐσέβιον τὸν Δορυλαίου, ἡσυχάζειν μέντοι καὶ λέγειν μηδὲν, ἐκδεχομένους ψῆφον, ἐπειδὴ τὰ παρ' αὐτῶν φησι,

γ'. Τῆς συνόδου τοίνυν ἀθροισθείσης, εἰσῆλθε Φλαβιανὸς ὡς κατάκριτος, καὶ ἐκαθέσθη πέμπτος. Οἱ δὲ τοποτηρηταὶ Λέοντος τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ρώμης, Ἰούλιος ἐπίσκοπος καὶ Ἱλάριος διάκονος, ἐπιστολὴν αὐτοῦ δογματικὴν τῇ συνόδῳ πεμφθεῖσαν προφέροντες, ἠξίουν ἀναγνωσθῆναι ταύτην· ἀλλ' οἱ περὶ Διόσκορον οὐ συνεχώρησαν. Εὐτυχοῦς δ' εἰσαχθέντος, ὁ Διόσκορος ἤρετο τοῦτον εἰ συντίθεται τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ καὶ τῇ ἐν Ἐφέσῳ σὺν ταύτῃ. Τοῦ δὲ εἰπόντος συντίθεσθαι, περὶ τῆς αἱρέσεως οὐδὲν ἐπολυπραγμόνησε πλέον, ἀλλὰ διελάλησε

οὕτως· Ἐπειδὴ Εὐτυχὴς ἀκολουθεῖν φησι τοῖς ἐν Νικαίᾳ καὶ τῇ ἐν Ἐφέσῳ συνόδῳ, ὀρθόδοξον αὐτὸν ἡγούμεθα, καὶ τῆς ἱερωσύνης ἄξιον καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ ἰδίου μοναστηρίου. Ταῦτα διαλαλήσας παρεσκεύασεν ὑπογράψαι τῇ Εὐτυχοῦς ἀθωώσει πάντας καὶ αὐτὸν Βαρσουμᾶν· εἶτα πάλιν ἐξεφώνησεν· Ἐπειδὴ ἥ τε ἐν Νικαίᾳ σύνοδος καὶ ἡ ἐνταῦθα πρώτη ἐτύπωσαν μηδενὶ ἐξεῖναι πίστιν ἑτέραν ἐκτίθεσθαι, ἢ ζητεῖν, ἢ καινουργεῖν τι, ἢ ὅλως ἀνακινεῖν περὶ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας, φαίνονται δὲ Φλαβιανὸς ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Εὐσέβιος ὁ Δορυλαίου σκανδάλου καὶ ταραχῆς, γεγονότος πρόφασις ταῖς Ἐκκλησίαις, ἀλλοτρίους αὐτοὺς παντὸς ἱερατικοῦ καὶ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος κεκρικαμεν εἶναι. Ταῦτα ἐκφωνήσας, ἀνάγκασε τοὺς ἐπισκόπους εἰς ἄγραφον ὑπογράψαι χάρτην· καὶ ὕστερον οἷαν ἐβούλετο καθαίρεσιν Φλαβιανοῦ καὶ Εὐσεβίου γράψας, ὑπέγραψεν αὐτήν τε καὶ Βαρσουμᾶς· Φλαβιανοῦ δὲ εἰπόντος πρὸς Διόσκορον ὅτι Παραιτοῦμαί σε, λὰξ ἐκεῖνος ἐνέτεινε κατ' αὐτοῦ, καιρίαν τε παίσας, ἀρχὴν τῷ θανάτῳ παρέσχηκεν. Ἕτεροι δέ φασιν ὅτι Βαρσουμᾶς, αὐτὸν παρειληφὼς ἐπὶ τῷ ὑπερορίσαι πρὸς τὰ τῆς Ἑῴας μέρη, κατὰ τὴν ὁδὸν ἀποσφαγῆναι παρεσκεύασε. Καθεῖλε δὲ Διόσκορος καὶ Θεωδώρητον Κύρου, καὶ Ἴβαν τῆς Ἐδέσσης, καὶ Δόμνον τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ἑτέρους τῶν ἀνατολικῶν, πάντας ἀπόντας· ἐχειροτόνησε δὲ ἀντὶ Δόμνου Μάξιμον. Εὐσέβιος δὲ ὁ Δορυλαίου, διαφυγὼν ἐκεῖθεν, εἰς Ῥώμην ἦκε πρὸς Λέοντα τὸν Μέγαν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Ἰταλίας.

δ'. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ λιπόντος Θεοδοσίου τὸν βίον, Μαρκιανός τε καὶ Πουλχηρία πρὸς Λέοντα τὸν ἱερώτατον ἔγραψαν· καὶ ἤρεσεν ἀθροισθῆναι τὴν σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τοίνυν καὶ συνῆλθον ἐν τῷ κατὰ τὴν Χαλκηδόνα σεπτῷ ναῷ τῆς ἁγίας μάρτυρος Εὐφημίας ἐκ μὲν τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων Ἀνατόλιος πατρίκιος ἀπὸ ὑπάτων καὶ στρατηλάτης, Παλλάδιος ἔπαρχος πραιτωρίων, Τατιανὸς ἔπαρχος πόλεως, Βικόμαλλος μάγιστρος τῶν θείων ὀφφικίων, Μαρτιάλιος μάγιστρος, Σποράδιος κόμης τῶν δομεστίκων, καὶ Γενέθλιος κόμης πριβάτων· ἐκ δὲ τῶν ἐνδόξων συγκλητικῶν Φλωρέντιος πατρίκιος ἀπὸ ἐπάρχων, καὶ ὑπάτων, στενάτωρ ἀπὸ ὑπάτων καὶ πατρικίων, Πρωτογένης ἀπὸ ἐπάρχων πόλεως, Ἀπολλώνιος ἀπὸ ἐπάρχων, Ῥωμανὸς ἀπὸ πραιποσίτων, καὶ Ὠλύγιος ἀπὸ ἐπάρχων Ἰλλυρικοῦ. Τούτων οὖν τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν συγκλητικῶν καθεσθέντων ἐν τῷ μέσῳ πρὸ τῶν καγκέλλων τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου ἐκ μὲν τοῦ εὐωνύμου μέρους ἐκάθισαν οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ Ῥώμης, καὶ Ἀνατόλιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Μάξιμος ὁ Ἀντιοχείας, καὶ Θαλάσσιος ὁ Καισαρείας, καὶ Στέφανος ὁ Ἐφέσου, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ἀνατολικῆς καὶ Ποντικῆς καὶ Ἀσιανῆς καὶ Θρᾳκικῆς διοικήσεως ἄνευ τῶν Παλαιστινῶν· ἐκ δὲ τῶν δεξιῶν Διόσκορος ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰουβεναλίος ὁ Ἱεροσολύμων, Κύντυλλος ὁ τοποτηρῶν Ἀναστασίῳ τῷ Θεσσαλονίκης Πέτρος ὁ Κορινθου, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἦσαν δὲ τοποτηρηταὶ τοῦ Ῥώμης Πασχασῖνος καὶ Λουκινσιος ἐπίσκοποι, καὶ Βονιφάτιος πρεσβύτερος. Παρῆν δὲ καὶ

A obsequi, orthodoxum eum habemus et sacerdotio propriique monasterii gubernatione dignum esse censemus. Hæc locutus curavit ut omnes et ipse Barsumas ejus innocentiæ subscriberent. Deinde rursus verbum fecit: Quoniam Nicæna synodus et quæ prius Ephesi habita erat definierunt nemini licere aliam fidem exponere aut quærere et innovare quidquam aliud, aut omnino suscitare de nostra sancta religione; videntur autem Flavianus Constantinopolis et Eusebius Doryleæ scandali turbarumque ecclesiis causa fuisse, eos omni sacerdotali et episcopali dignitate dejectos esse judicamus. Postquam sic locutus est coegit episcopos in non scripta charta subscribere; ac deinde qualem voluit Flaviani et Eusebii depositionem scripsit, B cui et subscripsit Barsumas. Cum autem Flavianus dixisset Dioscoro, Recuso te, calce eum ille feriit, quo lethali vulnere principium ejus morti præstitit; alii vero dicunt Barsumam, cum eum assumpsisset in exsilium ad orientales regiones abducturus, in itinere eum trucidari jussisse. Deposuit quoque Dioscorus Theodoretum Cyri et Ibam Edessæ et Domnum Antiochiæ et alios orientales qui omnes aberant. Ordinavit autem pro Domno Maximum. Eusebius autem Doryleæ, inde fugiens Roman venit ad Leonem in Italicis regionibus maximum.

4. Hoc autem tempore cum Theodosius ex hac vita migrasset, Marcianus et Pulcheria ad sanctissimum Leonem scripsere; et jussit synodum Con- C stantinopolim convocari. Tunc igitur Chalcedonem in venerandum sanctæ martyris Euphemiæ templum convenere ex illustrissimis quidem præfectis Anatolius patricius e consulibus et exercitus dux, Palladius prætorii præfectus, Tatianus urbis præfectus, Vicomallus divinorum officiorum magister, Martialis magister, Sporadius domesticorum comes, et Genethlius privatorum comes; ex illustribus autem senatoribus Florentius patricius ex præfectis et consulibus, senator ex consulibus et patriciis, Protogenes ex urbis præfectis, Apollonius e præfectis, Romanus e præpositis, et Olygius ex Illyrici præfectis. His igitur præfectis et senatoribus in medio ante sacri altaris cancellos, a sinistris quidem D sederunt Romani papæ vicarii, et Anatolius Constantinopolis et Maximus Antiochiæ et Thalassius Cæsareæ et Stephanus Ephesi, cæterique orientalis et Ponticæ et Asiaticæ et Thracicæ diœcesis, absque Palæstinis: a dextris vero Dioscorus Alexandriæ, Juvenalis Hierosolymæ, Cyntillus Anastasii Thessalonicæ vicarius, Petrus Corinthi cæterique ex Ægypto et Illyrico et Palæstina. Vicarii autem Romani papæ erant Paschasinus et Lucinius episcopi, et Bonifacius presbyter. Aderat et Theodoretus Cyri. Ilic enim ut Nestorianus habitus eo quod contra duodecim beati Cyrilli capita scripsisset, a Dioscoro depositus est; cum autem Leonem Romæ papam adiisset et propriam fidem enuntiasset, or-

thodoxus agnitus est; cumque ab eo litteras ad imperatorem Theodosium retulisset, episcopatum recepit; jussus est autem huic soli vacare. Sub Marciono vero preces obtulit eos accusans qui non recte eum ut heteredoxum excommunicaverant.

A Θεοδώρητος ὁ Κύρου· οὗτος γάρ, ὡς Νεστοριανὸς λογιζόμενος διὰ τὸ γράψαι κατὰ τῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ιβ' κεφαλαίων, καθῃρέθη παρὰ Διοσκόρου· προσελθὼν δὲ Λέοντι τῷ πάπᾳ Ῥώμης, καὶ τὴν ἰδίαν ἀπαγγελίας πίστιν, ἐπεγνωσθη ὀρθόδοξος· καὶ γράμματα κομισάμενος ἐκείνου πρὸς τὸν Βασιλέα Θεοδόσιον, βασιλέα Θεοδόσιον, ἀπέλαβε τὴν ἐπισκοπήν· ἐκελεύσθη δὲ μόνῃ ταύτῃ σχολάζειν· ἐπὶ δὲ Μαρκιανοῦ δεήσεις ἐπιδέδωκε κατηγορῶν τῶν οὐκ εὐλόγως αὐτὸν ἀποκηρυξάντων ὡς ἑτερόδοξον.

5. Omnibus igitur, ut dictum est, congregatis, Romani papæ vicarii, præloquentes, censuerunt synodo non considere debere Dioscorum. Cum autem præfecti dixissent non oportere illum, antequam condemnaretur, a sessione expelli, Eusebius Doryleæ illum accusaturus assurgit; atque ita præfectis jubentibus, in medio constitutus est Dioscorus. Et flagitante Eusebio ut sua contra Dioscorum petitio regi tradita legeretur, præfecti censuerunt illum in medio statuendum, petitionemque legendam; quæ exponebat quomodo non canonice deposuisset Flavianum Dioscorus et cæteros orthodoxos, innocentem autem declaravisset hæreticum Eutychem. Deinde recitatæ sunt quæ ab imperatore Theodosio ad Dioscorum missæ fuerant, litteræ. Et cum mentionem facerent, de Theodoreto, statuentes ipsi non ad secundam Ephesi habitam synodum eundum esse, nisi omnibus convenientibus episcopis placeret, dixerunt præfecti: Ingrediatur et Theodoretus consessurus cum synodo, quoniam restituit illi episcopatum sanctissimus Leo.

ε'. Πάντων οὖν, ὡς εἴρηται, συναθροισθέντων, οἱ τοποτηρηταὶ Ῥώμης, προλογίσαντες, ἠξίουν μὴ συνεδριάσαι τῇ συνοδῳ Διοσκορον. Τῶν δὲ ἀρχόντων εἰπόντων ὡς οὐ δεῖ αὐτὸν πρὸ κατασὶκης ἐξωθεῖσθαι τοῦ συνεδρίου, Εὐσέβιος ὁ Δορυλαίου κατηγορήσων αὐτοῦ ἀνέστη· καὶ οὕτω κελευσάντων τῶν ἀρχόντων, ἐκαθέσθη Διόσκορος ἐν τῷ μέσῳ. καὶ τοῦ Εὐσεβίου αἰτήσαντος ἀναγνωσθῆναι τὴν παρ' αὐτοῦ δοθεῖσαν τῷ βασιλεῖ κατὰ Διοσκόρου δέησιν, οἱ ἄρχοντες προσέταξαν αὐΤὸν μὲν ἐν τῷ μέσῳ καθεσθῆναι, τὴν δέησιν δὲ ἀναγνωσθῆναι· ἧς διαλαμβανούσης ὡς οὐ κανονικῶς καθεῖλε Διόσκορος Φλαβιανὸν καὶ τοὺς λοιποὺς ὀρθοδόξους, ἠθώωσε δὲ τὸν αἱρετικὸν Εὐτυχέα, καὶξῆς ἀνεγνώσθη καὶ τὸ παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδοσιου πεμφθεν πρὸς Διοσκορον γράμμα· καὶ ἐπεὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐμέμνητο καὶ Θεοδωρήτου, διαλαμβάνον μὴ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν ἐν Ἐφέσῳ δευτέραν σύνοδον, ἐὰν μὴ πᾶσι δοξῃ τοῖς συνελθοῦσιν, οἱ ἄρχοντες εἶπον, Εἰσίτω καὶ Θεοδώρητος κοινωνήσων τῇ συνοδῳ, ἐπεὶ καὶ ἀποκατέστησεν αὐτῷ τὴν ἐπισκοπὴν ὁ ἁγιωτατος Λέων· καὶ ὁ θειότατος βασιλεὺς παρεῖναι τοῦτον ἐκέλευσεν.

6. Repugnantibus autem Dioscoro et ejus fautoribus, præsides inter se collocuti sunt permiseruntque ut ingrederetur tantum ut accusator et statueretur in medio. Accusatus igitur est Dioscorus a Romani papæ vicariis, et Eusebio Doryleæ episcopo, quod sanctissimi papæ Leonis epistolam non legisset, cum septies eam se lecturum jurasset. Et inde damnatur, ut perjurus; et quod sanctum Flavianum statim ut damnatum retulisset, neque ut se defenderet permisisset, sed non dicta causa eum deposuisset. Dioscorus vero de his apologiam præstans, dixit: Non mihi soli judicium reliquit imperator, sed et Juvenali et Thalassio et cæteris, nostræque sententiæ universa synodus consensit. Orientales vero episcopi exclamavere: Nemo consensit, vis adhibita est, depositionem nobis minati sunt, nobis instabant cum baculis et gladiis milites, et ictibus pressi in charta non scripta subscripsimus.

ς'. Ἐνισταμένου δὲ Διοσκόρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, οἱ ἄρχοντες διελάλησαν εἰσελθεῖν τέως αὐτὸν ἐν τάξει κατηγορου, καὶ καθεσθῆναι εἰς τὸ μέσον. Κατηγορεῖτο τοίνυν ὁ Διοσκορος παρά τε των τοῦ Ῥώμης τοποτηρητῶν, καὶ Εὐσεβίου τοῦ ἐπίσκόπου Δορυλαίου, ὅτι, τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Λέοντος ἑπτάκις ἐπί πάντων ὁμόσας ἀναγινώσκειν, οὐκ ἀνέγνω· καὶ ἐντεῦθεν κρίνεται ὡς ἐπίορκος· καὶ ὅτι τὸν ἐν ἁγίοις Φλαβιάνόν, ὡς κατάκριτον εὐθὺς εἰσήγαγε, καὶ οὐδ' ἀπολογίας ἠξίωσεν ἀλλ' ἀκρίτως οὕτω καθεῖλεν αὐτόν. Ὁ δὲ Διόσκορος ἀπολογούμενος ἐπὶ τούτοις ἔλεγεν· Οὐκ ἐμοὶ μόνῳ τὴν κρίσιν ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ Ἰουβεναλίῳ καὶ Θαλασσιῳ καὶ τοῖς λοιποῖς, καὶ ἐπὶ τοῖς κεκριμένοις πᾶσα συνῆνεσεν ἡ συνοδος· οἱ δὲ ἀνατολικοὶ ἐπισκοποι ἐξβοησαν· Οὐ τὶς συνῆνεσε, βια ἐγένετο, καθαίρεσις ἡμῖν ἠπειλήθη, στρατιῶται μετὰ βάκλων καὶ ξιφῶν ἐφίσταντο, καὶ μετὰ πληγῶν εἰς ἄγραφον χάρτην ὑπεγράψαμεν.

7. Cum Basilius Seleuciæ vehementius Dioscorum reprehenderet, et recte contra Eutychem opinaretur, illum interrogaverunt præsides: quare nunc recte opinans, depositioni Flaviani subscripsisti? Ille autem vim a Dioscoro adhibitam prætendit. Cum autem hic dixisset: Non oportebat te homines reformidare ita ut reprehensionem incurreres et caderes; respondit: Si ante præsides stetissem, protestatus essem; a te autem judicatus, ut a patre justo, non ausus sum, *Filius enim*, inquit, *a pa-*

ζ'. Βασιλείου δὲ τοῦ Σελευκειας σφοδρότερον ἐλέγχοντος Διόσκορον, καὶ ὀρθῶς κατὰ Εὐτυχοῦς δογματίζοντος, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ ἄρχοντες· Διά τί, νῦν ὀρθῶς δοξάζων, ὑπέγραψας τότε τῇ καθαιρέσάι Φλαβιανοῦ; Ὁ δὲ τὴν ἐκ Διοσκόρου προσβάλετο βίαν. Ἐκείνου δὲ εἰπόντος, Οὐκ ἔδει σε ἀνθρώπους ἐντραπῆναι εἰς κατάγνωσιν καὶ εἰς πτῶσίν σου, ἀπεκρίνετο· Εἰ πρὸς ἄρχοντας εἶχον, ἐμαρτύρησα ἄν. παρὰ σοῦ δὲ, κρινομενος, ὡ, παρὰ πατρὸς δικαίου, οὐκ ἐχρώμην· Παῖς γαρ, φησί, πατρὶ δικαια

λέγων τεθνάτω. Εὐσεβίου δὲ τοῦ Δορυλαίου λέγοντος ὅτι, Φλαβιανοῦ τοῦ καθελόντος Εὐτυχῆ κρινομένου, ἐγὼ ὁ κατηγορῶν Εὐτυχοῦς εἰσελθεῖν οὐ συνεχωρήθην καὶ τῶν ἀρχόντων αἰτιωμένων Διόσκορον ὡς τῶν κανόνων παραβάτην, αὐτὸς ἔφη· Καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε, Θεοδώρητον ἀφέντες εἰσελθεῖν εἰς τὴν σύνοδον. Οἱ δὲ εἶπον· Κατηγορήσων ἡμῶν εἰσεληλύθει· ὁ δέ, Καὶ διὰ τί, ἔφη, καθέζεται ὡς ἐπίσκοπος; Οἱ δὲ ἄρχοντες; Καλῶς, ἔφησαν, ὡς Εὐσέβιος καὶ Θεοδώρητος ἐν τάξει κατηγόρων καθέζονται, διότι καὶ ὑμεῖς ἐν τάξει κατηγορουμένων ὄντες καθέζεσθε.

η'. Πάντων δὲ ἐπὶ τούτοις ἀναγνωσθέντων τῶν τε ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ Φλαβιανοῦ πεπραγμένων εἰς τὴν Εὐτυχοῦς καθαίρεσιν, καὶ τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ δεύτερον παρὰ Διοσκόρου πραχθέντων ἐπὶ τῇ Φλαβιανοῦ καθαιρέσει, ζητουμένης τε τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς δοξης, καὶ Φλαβιανοῦ μὲν εὑρεθέντος ὅτι ἐκ δύο φύσεων καὶ δύο φύσεις ἔλεγε τὸν Χριστὸν, Διοσκόρου δὲ φάσκοντος ὅτι Τὸ ἐκ δύο δέχομαι, τὸ δύο οὐ δέχομαι· μετὰ τὴν ἕνωσιν δύο φύσεις οὐκ εἶσιν· οἱ ἄρχοντες καὶ ἡ σύγκλητος εἶπον· Περὶ μὲν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν τῇ ὑστεραίᾳ δεῖν γενέσθαι συνορῶμεν· ἐπεὶ δὲ Φλαβιανὸς καὶ Εὐσέβιος ἔκ τε τῆς τῶν πεπραγμένων ἀναγνώσεως καὶ τῆς φωνῆς τινῶν ἐξάρχων τῆς καθαιρέσεως αὐτῶν δείκνυνται μηδὲν περὶ τὴν πίστιν σφαλέντες, ἀλλὰ μάτην καθαιρεθέντες, φαίνεται ἡμῖν κατὰ τὸ Θεῷ ἀρέσκον δίκαιον εἶναι, εἰ παραστήσαιμεν τῷ θειοτάτῳ ἡμῶν βασιλεῖ Διοσκορον τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰουβενάλιον τὸν Ἱεροσολύμων, καὶ Θαλάσσιον τὸν Καισαρείας, καὶ Εὐσέβιον τὸν Ἀγκύρας, καὶ Εὐστάθιον τὸν Βηρυτοῦ, καὶ βασίλειον τὸν Σελευκείας, τοὺς ἐξάρχοντας τῆς τότε συνοδου τῷ αὐτῷ ἐπιτιμίῳ ὑποπεσεῖν, καὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ἀλλοτριωθῆναι· Λέγιμους, λέγιμους, τουτέστιν ἀνέγνωμεν. Ἰστέον γὰρ ὅτι διαλαλιὰς οἵας δήποτε γινομένης ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν ὑπηρετουμένων νοταρίων ἀπογραφομένης, ὑπέγραψέ τις αὐτῶν τὸ ἀνέγνωμεν πρὸς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν διαλαλιὰν, καὶ μηδεμίαν ἐμπίπτειν ὑπόνοιαν, ὡς ἐκακουργήθη τι παρὰ τῶν ὑπογραφείων. Καὶ τὰ μὲν τῆς πρώτης πράξεως τοιοῦτον ἔσχε τὸ τέλος.

tre justa reposcens, moriatur. Eusebius vero Dorylæe dixit sibi, dum judicaretur Flavianus qui Eutychem deposuerat, non licuisse ut Eutychis accusatori in synodum intrare. Et præsidibus Dioscorum ut canonum transgressorem arguentibus : Et vos, inquit, canones transgredimini, Theodoretum sinentes in synodum intrare. Qui dixere, Vos accusaturus introivit: Et quare, inquit, sedet ut episcopus? Et præsides : Bene, inquiunt, Eusebius et Theodoretus in accusantium ordine sedent eo quod et vos in reorum ordine sedetis.

8. Postquam deinde lecta sunt quæ Constantinopoli a Flaviano in Eutychis depositionem facta fuerant, et quæ Ephesi rursus a Dioscoro ad Flaviani depositionem acta fuerant, cumque recta et vera opinio quæreretur, et Flavianus dixisse reperiretur Christum ex duabus naturis et duas naturas esse, Dioscorus vero diceret se ex duabus naturis recipere, non autem duas naturas; duas naturas post unionem non esse, præsides et concilium dixere : De recta fide accuratius examen postera die fieri oportere intelligimus; cum autem Flavianus et Eusebius ex eorum quæ ab iis acta sunt lectione, et quorumdam eorum depositionis auctorum voce, non in fide erravisse exhibeantur, sed absque causa depositi sint, nobis videtur juxta Dei beneplacitum justum esse, si divinissimum imperatorem certiorem fecerimus Dioscorum Alexandriæ, Juvenalem Hierosolymæ, et Thalassium Cæsareæ, et Eusebium Ancyræ, et Eustathium Beryti, et Basilium Seleuciæ, illius synodi auctores eidem pœnæ subjectos fuisse et a dignitate episcopali decidisse : Legimus, legimus. Sciendum enim est præsidum quemdam, ubi tandem sententia ab ipsis pronuntiata esset et a ministrantibus notariis transcripta, subscribere solitos esse illud : *legimus*, ut firma esset sententia, neque quævis suspicio assurgeret quidquam ab amanuensibus adulteratum fuisse. Et talem quidem finem habuit prima actio.

Sequuntur in codice reliquarum actionum synodi summaria, quæ nos prætermittimus.

θ'. Χρεὼν δὲ εἰδέναι ὡς, τῆς ἁγίας ταύτης συνόδου καθαιρέσει Διοσκορον ὑποβαλούσης τὸν γενόμενον Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, οἱ τούτου ἀντιλαμβανόμενοι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπέστησαν, καὶ διακρινομένους ὠνόμασαν ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ μὴ συντίθεσθαι τοῖς δογματισθεῖσι παρὰ τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων Πατέρων, καὶ εἰς δώδεκα διῃρέθησαν τμήματα (1), ὧν οἱ μὲν Εὐτυχιανισταὶ λεγόμενοι Εὐτυχέα καὶ Διόσκορον δέχονται, οἱ καὶ λέγουσι τὸν Δεσπότην Χριστὸν ὁμοούσιον μὲν τῷ Πατρὶ, οὐκέτι δὲ καὶ ἡμῖν, διὰ τὸ μὴ κατατίθεσθαι

9. Scire oportet, Dioscori fautores, postquam hæc sancta synodus eum Alexandriæ factum episcopum deposuit, a catholica Ecclesia excessisse et seipsos *disceptantes* nominavisse ex eo quod iis quæ a Patribus Chalcedone congregatis decretaverant, non adhæsere, et in duodecim sectas divisos esse; quorum quidem ii qui Euthychiani dicuntur, Eutychem et Dioscorum accipiunt, qui et Dominum Christum Patri consubstantialem dicunt, non autem nobis, quia non credunt servari in Christo humanæ naturæ veritatem; qui autem vo-

(1) Animadverte duodecim sectas hæreticorum dissidentium a concilio Chalcedonensi. Fuit enim illud Orientalium schismatum fatale tempus. Videsis etiam Ebediesum de ver. ch. rel. a nobis editum Coll. Vat. t. X, lib. III, 4.

cantur acephali non receperunt enoticum Zenonis imperatoris, quia in illo non anathematizatur Chalcedonensis synodus. Acephali autem vocati sunt, eo quod non haberent episcopos. Unde apud ipsos deficientibus episcopis, non faciunt baptisma juxta ecclesiasticum canonem, sed sanctæ Epiphaniæ festo aquas hauriunt, easque reservantes in iis baptizant; sed neque collationem faciunt: communionem vero habentes ex pristinis temporibus custoditam, ex ea per festum Paschæ tenuissimas partes convenientibus porrigunt.

αὐτοὺς σώζεσθαι ἐν Χριστῷ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· οἱ δὲ καλούμενοι Ἀκέφαλοι οὐκ ἐδέξαντο τὸ ἑνωτικὸν τοῦ βασιλέως Ζήνωνος, διὰ τὸ μὴ ἀναθεματισθῆναι ἐν αὐτῷ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον. Ἀκέφαλοι δὲ ἐκλήθησαν ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν ἐπισκόπους· ὅθεν, ἐκλειπόντων τῶν παρ' αὐτοῖς ἱερέων οὐδὲ βάπτισμα ποιοῦσι κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, ἀλλ' ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν ὑφίων Θεοφανίων ἀρύονται ὕδατα, καὶ ταῦτα φυλάττοντες, βαπτίζουσιν ἐν αὐτοῖς· ἀλλ' οὐδὲ προσκομιδὴν ποιοῦσιν· ἔχοντες δὲ κοινωνίαν ἐκ παλαιτέρων χρόνων περυλαγμένην, ἐξ αὐτῆς κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα σμικροτάτας μερίδας τοῖς συνιοῦσι διδόασιν.

10. Alii Julianistæ, aut Cainitæ dicuntur qui Domini Christi corpus creatum quidem dicunt incorruptible autem ex ipsa incorruptibili assumptione. Alii autem dicunt ex illa assumptione non modo incorruptibile esse, sed et increatum; utrique Julianistæ appellati sunt ex Juliano quodam Halicarnasseo hujus doctrinæ auctore; Cainitæ a Caino eorum papa Alexandriæ facto, et Juliani successore ejusque dogmatum fautore; quos sui adversarii Phantasiastas et Manichæos vocant. Hi vero adversarios suos Phtartolatras (corruptionis cultores) et Ctenolatras (interfecti cultores) nominant; Severiani et Agnoetæ, qui dicunt Deum Verbum omnia noscere, unitam vero ipsi personaliter humanitatem multa ignorare; qui quidem ex sua doctrina Agnoetæ ab adversariis nominati sunt; sunt autem et Severiani, Contobabditæ, qui dicunt unum Deum numero esse, non autem per omnia simili æqualitate et eumdem Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicentes, qui Contobabditæ nominati sunt a suis adversariis, quia in iis Constantinopolis partibus quæ Contobabdon dicebatur detestandum quoddam conclave habebant eoque ii qui talia sentiebant, solebant convenire. Qui vero dicebantur Contobabditæ et qui vocabantur Agnoetæ, prius quidem vocabantur Theodosiani ut Theodosium Alexandriæ episcopum recipientes. Anathemate autem ab illo percussi, Agnoetæ quidem propter ignorantiæ doctrinam, Contobabditæque eo quod non reciperent de sancta Trinitate doctrinam ab ipso repositam, deinceps non jam Theodosiani vocantur a suis adversariis, ex quo non recipiunt Theodosium, ut dictum est. Sed alii ex doctrina sua Agnoetæ, alii eo loco Contobabditæ. Et concordant quidem in suis de Patre et Filio et Spiritu sancto sermone ut unam doctrinam tenentes, discrepant vero, per ignorantiæ doctrinam. Severumque recipiunt utrique, Antiochiæ factum episcopum, quapropter et Severitæ nominati sunt.

ι'. Ἄλλοι Ἰουλιανισταί, ἤγουν Γαϊανῖται, λέγονται, οἵτινες τὸ σῶμα τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ λέγουσι κτιστὸν μὲν, ἄφθαρτον δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀφθόρου συλλήψεως· ἕτεροι οἱ λέγοντες τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ οὐ μόνον ἄφθαρτον ἐξ αὐτῆς συλλήψεως, ἀλλὰ καὶ ἄκτιστον· ἑκάτεροι δὲ Ἰουλιανισταὶ ἐκλήθησαν ἀπὸ Ἰουλιανοῦ τινος Ἁλικαρνασέως κατάρξαντος τοῦ δόγματος αὐτῶν· Γαϊανῖται δὲ ἀπὸ Γαϊανοῦ τοῦ γενομένου αὐτῶν πάπα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ διαδεξαμένου Ἰουλιανόν, καὶ τὰ δόγματα αὐτοῦ· οὓς οἱ ἐναντίοι αὐτῶν Φαντασιαστὰς καὶ Μανιχαίους καλοῦσι· καὶ οὗτοι δὲ τοὺς ἐναντίους αὐτῶν φθαρτολάτρας καὶ κτηνολάτρας ὀνομάζουσι. Σεβηρῖται δὲ οἱ καὶ Ἀγνοῆται, οἱ λέγοντες μὲν τὸν Θεὸν Λόγον πάντα γινώσκειν, τὴν δὲ ἡνωμένην αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν ἀνθρωπότητα πολλὰ ἀγνοεῖν· οἵτινες ἀπὸ τοῦ δόγματος Ἀγνοῆται ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς· ἕτεροι δὲ Σεβηρῖται, οἱ καὶ Κοντοβαβδῖται, οἱ λέγοντες ἕνα Θεὸν εἶναι τῷ ἀριθμῷ, καὶ οὐχὶ τῇ ἀπαραλλάκτῳ ἰσότητι, καὶ τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα φάσκοντες, οἵτινες Κοντοβαβδῖται ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων αὐτῶν, διὰ τὸ ἐν τοῖς λεγομένοις Κοντοβάβδου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔχειν τι μυσαρὸν συνακτήριον, κἀκεῖ συνάγεσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα φρονοῦντας. Οὗτοι δὲ οἱ λεγόμενοι Κοντοβαβδῖται, οἱ καὶ καλούμενοι Ἀγνοῆται, πρῶτον μὲν ἐκαλοῦντο Θεοδοσιανοὶ, ὡς Θεοδόσιον δεχόμενοι τὸν γενόμενον πάπαν Ἀλεξανδρείας· ἀναθεματισθέντες δὲ παρ' αὐτοῦ οἱ μὲν Ἀγνοῆται διὰ τὸ δόγμα τῆς ἀγνοίας, οἱ δὲ Κοντοβαβδῖται διὰ τὸ μὴ δέξασθαι τὸν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος Λόγον τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτεθέντα, λοιπὸν οὐκέτι Θεοδοσιανοὶ καλοῦνται ὑπὸ τῶν ἐναντίων αὐτῶν, ἐπειδὴ οὐ δέχονται ἔτι Θεοδόσιον, ὡς εἴρηται, ἀλλ' οἱ μὲν ἐκ τοῦ δόγματος Ἀγνοῆται, οἱ δὲ ἐκ τοῦ τόπου, Κοντοβαβδῖται· καὶ συμφωνοῦσι μὲν ἀλλήλοις; ἑκάτεροι εἰς τὸν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος λόγον, ὡς ἓν δόγμα ἔχοντες, διαφωνοῦσι δὲ εἰς τὸ περὶ τῆς ἀγνοίας δόγμα· Σεβῆρον δὲ δέχονται δὲ ἑκάτεροι τὸν γενόμενον Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον· διὸ καὶ Σεβηρῖται ἀνομάσθησαν.

11. Alii Severitæ, Theodosiani et Paulianistæ, qui prædictos Severum et Theodosianum accipiunt et cum illis Paulum Melanum cognomine qui in sua de Patre et Filio et Spiritu sancto doctrina cum Contobabditis consentirent, discrepant autem

ια'. Ἄλλοι Σεβηρῖται, οἱ καὶ Θεοδοσιανοὶ καὶ Παυλιανισταὶ, οἱ δεχόμενοι Σεβῆρον καὶ Θεοδόσιον τοὺς εἰρημένους, καὶ σὺν αὐτοῖς Παῦλον τὸν ἐπίκλην Μελανὸν, οἵτινες ἐν μὲν τῷ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος δόγματι συμφωνοῦσι τοῖς

Κοντοβαβδίταις, διαφωνοῦσι δὲ πρὸς ἐκείνους ἐν τῷ τοὺς μὲν δέχεσθαι Θεοδόσιον καὶ Παῦλον εἰς ἐπισκόπους, τοὺς δὲ Κοντοβαβδίτας ἀμφοτέρους ἀποβάλλεσθαι· ἄλλοι Σεβηρῖται, οἱ καὶ Θεοδοσιανοὶ καὶ Ἀγγελῖται, καὶ Σαμιανισταὶ, οἱ δεχόμενοι Σεβῆρον καὶ Θεοδόσιον τοὺς μνημονευθέντας, καὶ Δαμιανὸν σὺν αὐτοῖς, οἵτινες λέγουσιν ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον τὸν Υἱὸν, καὶ ἄλλον τὸ Παράκλητον Πνεῦμα καὶ ἅγιον, μὴ εἶναι δὲ τούτων ἕκαστον καθ' ἑαυτοὺς φύσιν, ἀλλ' ἔχειν κοινὸν Θεὸν, ἤγουν θεότητα ἐνύπαρκτον, καὶ ταύτης μετέχοντας ἀμερίστως, εἶναι Θεὸν ἕκαστον· καλοῦσι δὲ τὸν μὲν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μίαν ὑπόστασιν· τὸν δὲ κοινὸν αὐτῶν Θεὸν οὐσίαν καὶ φύσιν· Ἀγγελῖται δὲ ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων αὐτῶν ἔκ τινος τόπου οὕτω καλουμένου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν ᾧ συναχτήριον ἔχοντες οἱ τὰ πρῶτα ἐν αὐτοῖς φέροντες συνάγονται· καλοῦσι δὲ αὐτοὺς οἱ ἐναντίοι αὐτῶν Σαβελλιανιστὰς καὶ Τετραδίτας· οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ Δαμιανισταὶ ὠνομάσθησαν ἀπὸ Δαμιανοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν. Οὗτοι πρότερον μὲν ἐδέχοντο τὸν μνημονευθέντα Παῦλον εἰς ἐπίσκοπον, ὕστερον δὲ τοῦτον ἀπεβάλοντο, διὰ τὸ κοινωνῆσαι αὐτὸν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ δέξασθαι τὴν ἁγίαν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον.

ιβ'. Ἄλλοι Σεβηρῖται, ἤγουν Θεοδοσιανοὶ, οἱ καὶ Πετρῖται, οἱ δεχόμενοι τὸν ἔσχατον Πέτρον εἰς ἐπίσκοπον, οἵτινες, δεχόμενοι Θεοδόσιον καὶ Σεβῆρον καὶ Πέτρον, Δαμιανὸν οὐ προσδέχονται, οὐδὲ Παῦλον, αἰτιώμενοι τὰ δόγματα ἑκατέρων· ὁμολογοῦσι γὰρ Θεὸν κατὰ ἀλήθειαν, καὶ οὐσίαν, καὶ φύσιν, ἕκαστον καθ' ἑαυτὸν, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα λέγοντες, οὐκ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ ἀπαραλλάκτῳ οὐσιότητι· οὓς οἱ Ἀγγελιανῖται (*ita cod.*) καὶ οἱ Παυλιανισταὶ Τριθείτας ὀνομάζουσι· καὶ οὗτοι πάλιν ἐκείνους ποτὲ μὲν Σαβελλιανιστὰς, ποτὲ δὲ Τετραδίτας· ἄλλοι Σεβηρῖται, ἤγουν Θεοδοσιανοὶ, οἱ καὶ Κονωνῖται, οἱ δεχόμενοι Θεοδόσιον καὶ Σεβῆρον, καὶ σὺν αὐτοῖς Κόνωνα ἐπίσκοπον· οἵτινες καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, καὶ φύσιν, καὶ οὐσίαν ἕκαστον, τὸν Πατέρα λέγοντες καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἔτι γε μὴν φασι καὶ τρεῖς ὑποστάσεις τὴν ἁγίαν Τριάδα, καὶ τρία πρόσωπα· τρεῖς δέ τινας τῷ ἀριθμῷ οὐσίας καὶ φύσεις ἴσας ἀπαραλλάκτους κατὰ τὴν θεότητα λέγοντες μίαν τε οὐσίαν, ἤγουν φύσιν, καὶ μίαν θεότητα, ἤγουν Θεὸν, τὴν ἁγίαν καὶ ὑμοούσιον Τριάδα ὁμολογοῦντες, οὐκ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ ἀπαραλλάκτῳ θεότητι, πρὸς θεοὺς ἢ θεότητας λέγειν παραιτοῦνται.

ιγ'. Καὶ οὗτοι δὲ Σεβῆρον καὶ Θεοδόσιον δεχόμενοι, οὔτε Δαμιανὸν, οὔτε Παῦλον, οὔτε τὸν ἔσχατον Πέτρον δέχονται. Καλοῦσι δὲ καὶ τούτους οἱ ἐκ Δαμιανοῦ καὶ Παύλου Τριθείτας, καὶ οὗτοι δὲ ἐκείνους ὀνομάζουσι ποτὲ μὲν Σαβελλιανοὺς καὶ Ἀρτεμωνιστὰς, ποτὲ δὲ Τετραδίτας· διίστανται δὲ καὶ ἀπὸ Πέτρου τοῦ ἐσχάτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ· διότι ἐκεῖνοι μὲν παραιτούμενοι τρεῖς λέγειν Θεοὺς, ἤγουν θεότητας τρεῖς, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, παραιτοῦνται καὶ τὸ λέγειν τρεῖς τῷ ἀριθμῷ οὐσίας ἴσας καὶ ἀπαραλλάκτους· οὗτοι δὲ τὸ μὲν λέγειν τρεῖς Θεοὺς, ἤγουν θεότητας, παραιτοῦνται· τρεῖς δὲ τῷ ἀριθμῷ οὐσίας, ἤγουν φύσεις τινὰς ἴσας, ὁμολογοῦσιν· οἱ δ' ἀπὸ Κόνωνος πρότερον δε-

A ab iis, ipsi quidem recipientes Theodosium et Paulum ut episcopos, Contobabditis vero utrumque rejicientibus: alii Severitæ, Theodosiani et Angelitæ et Damianistæ, qui memoratos Severum et Theodosianum accipiunt, cum iis Damianum, qui dicunt alium quidem esse Patrem, et alium Filium et alium Paracletum sanctum Spiritum, neque esse unumquemque eorum per se naturam, sed habere communem Deum, nempe deitatem in ipsis contentam, ejusque non separatim participem sic esse quemque Deum: vocant autem Patrem et Filium et Spiritum sanctum unicam personam; communem autem eorum Deum essentiam et naturam. Angelitæ autem vocati sunt a suis adversariis ex quodam loco Alexandriæ sic dicto, in B quo conclave habentes qui prima inter ipsos tenebant, convenire solebant.

12. Alii Severitæ, nempe Theodosiani qui et Petritæ, accipientes ultimum Petrum ut episcopum, qui Theodosium et Severum et Petrum accipientes, Damianum non accipiunt neque Paulum, utriusque dogmata criminantes. Confitentur enim Deum in veritate et essentia et natura, unumquemque per seipsum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicentes, non numero, sed per omnia simili natura; quos Angelianitæ et Paulianistæ Tritheitas nominant, atque illi rursum eos nunc Sabellianistas, nunc Tetraditas. Alii Severitæ, nempe Theodosiani qui et Cononitæ, recipientes Theo- C dosium et Severum et cum iis Cononem episcopum qui et ipsi confitentur Deum esse in veritate et natura et essentia unumquemque, Patrem dicentes et Filium et Spiritum sanctum, adhuc dicunt et tres hypostases sanctam Trinitatem et tres personas, tres vero numero essentias et naturas æquales et secundum divinitatem per omnia similes dicentes. Unam autem essentiam nempe naturam, et unam divinitatem, nempe Deum, sanctam et consubstantialem Trinatem confitentes, non numero, sed simillima Divinitate, tres deos aut divinitates dicere arguuntur.

13. Atque ii Severum et Theodosium recipientes, neque Damianum neque Paulum, neque ultimum Petrum recipiunt. Nuncupant autem eos Damiani et Pauli fautores Tritheitas; atque illi eos nominant nunc quidem Sabellianos et Artemonistas, nunc autem Tetraditas. In eo autem a Petro ultimo et ejus fautoribus dissentiunt, quod illi quidem renuentes dicere tres deos, nempe tres divinitates, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, nolunt et dicere tres numero essentias æquales ac per omnia similes; ii autem tres deos dicere; nempe divinitates abnuunt; tres vero numero essentias, nempe naturas quasdam æquales confitentur. Qui a Conone dicti sunt, prius Joannis

Alexandrini grammatici opera recipientes, cognomine Philoponi, in gentiles scripta cum aliis ejusdem scriptis ipsumque demum rejecerunt, et ejus opera. Prædictus enim grammaticus Joannes in suis ad Græcos libris et in aliis suis scriptis docuerat hæc omnia corpora sensibilia secundum materiam et formam ex nihilo ad exsistentiam a Deo educta esse, corruptibiliaque hæc esse facta et materia et forma corrumpi, ac pro his alia corpora his visibilibus meliora et incorruptibilia et æterna a Deo creanda esse ; consummationemque dicebat visibilis mundi transitum esse et novi mundi generationem ; resurrectionem autem mortuorum definiebat esse rationalium animarum cum corruptibili corpore unionem indissolubilem.

A χόμενοι τὰ συγγράμματα Ἰωάννου Ἀλεξανδρέως γραμματικοῦ, τοῦ ἐπίκλην Φιλοπόνου, τὰ καθ' Ἕλλήνων αὐτῷ γεγραμμένα μετὰ καὶ ἄλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων, αὐτόν τε ἔσχατον ἀπεβάλοντο, καὶ τὰ τούτου συγγράμματα· ὁ γὰρ εἰρημένος γραμματικὸς Ἰωάννης ἐν τοῖς πρὸς τοὺς Ἕλληνας βιβλίοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ συγγράμμασιν ἐπήγαγε τὰ σώματα τὰ αἰσθητὰ ταῦτα πάντα καὶ τὰ ὁρώμενα κατά τε ὕλην καὶ εἶδος ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, φθαρτά τε ταῦτα γενέσθαι καὶ φθείρεσθαι κατά τε ὕλην καὶ εἶδος, καὶ ἀντὶ τούτων ἕτερα σώματα κρείττω τούτων τῶν ὁρωμένων ἄφθαρτα καὶ αἰώνια ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργεῖσθαι· συντέλειάν τε ἔφη τοῦ ὁρωμένου κόσμου, ἤγουν παρέλευσιν καὶ καινοῦ κόσμου γένεσιν· ἀνάστασιν δὲ νεκρῶν ὡρίσατο εἶναι τὴν τῶν λογικῶν ψυχῶν πρὸς B σῶμα φθαρτὸν ἕνωσιν ἀδιάλυτον.

14. Conon igitur et ejus fautores, ut diximus, prius accipientes scripta in quibus hæc docebat et ipsum Philoponum viventemque et post mortem beatificantes, tandem ipsum illum et ejus scripta rejecerunt ; sermonesque scriptos ediderunt in quibus dicunt corpora hæc sensibilia ac visibilia quoad materiam non corrumpi, sed manere eadem et visibilia perpetuo neque corrupta, quoad formam autem solum corrumpi et rursus reformari, eadem materia meliorem formam recipiente incorruptibilem ; generationem enim visibilis mundi quoad materiam et formam exstitisse dicunt, illius autem corruptionem, transitum nempe, quoad solam formam. Materiam enim, ut diximus, semper permanere confitentur eamdem ; resurrectionem autem mortuorum definiunt esse corporis hujus cum rationali anima secundam unionem indissolubilem.

ιδ'. Κόνων δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὡς εἴπομεν, πρότερον δεχόμενοι τὰ συγγράμματα ἐν οἷς ταῦτα ἐδογμάτισε, καὶ αὐτὸν τὸν Φιλόπονον ζῶντά τε καὶ μετὰ τελευτὴν μακαρίζοντες, τελευταῖον αὐτόν τε ἐκεῖνον καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἀπεβάλοντο· λόγους ἐγγράφους ἐκδεδωκότες, ἐν οἷς λεγουσίν ὅτι τὰ σώματα τὰ αἰσθητὰ ταῦτα καὶ ὁρώμενα κατὰ μὲν τὴν ὕλην οὐ φθείρεται, ἀλλὰ μένουσι τὰ αὐτὰ καὶ ὁρώμενα εἰσαεὶ καὶ μὴ φθειρόμενα, κατὰ δὲ τὸ εἶδος μόνον φθείρεται, καὶ πάλιν ἀναμορφοῦται, τῆς αὐτῆς ὕλης κρεῖττον εἶδος δεχομένης ἄφθαρτον· γένεσιν μὲν γὰρ τοῦ ὁρωμένου κόσμου λέγουσι κατά τε ὕλην καὶ εἶδος, φθορὰν δὲ αὐτοῦ, ἤγουν παρέλευσιν, κατὰ μόνον τὸ εἶδος· τὴν γὰρ ὕλην, ὡς εἴπομεν, ἀεὶ διαμέ- C νειν ὁμολογοῦσι τὴν αὐτήν· ἀνάστασιν δὲ νεκρῶν ὁρίζονται εἶναι τὴν τοῦ σώματος τούτου πρὸς τὴν λογικὴν ψύχην δευτέραν ἕνωσιν ἀδιάλυτον.

15. Alii Severitæ, nempe Theodosiani, qui et Philoponiaci, qui accipientes Severum et Theodosium ut episcopos, accipiunt etiam ut magistrum Philoponum Joannem et ejus scripta, eumque sequuntur non modo in ipsius de Trinitate sententiis, sed etiam in ejus doctrina de visibilis mundi consummatione et visibilis ac futuri generatione et mortuorum resurrectione. Ii vero neque Damianum, neque Paulum neque ultimum Petrum accipiunt. Cumque prius Cononem accepissent, D deinde eum rejecerunt, eo quod ipse Joannem Philoponum et ejus scripta rejecisset ; et in suis de Trinitate sententiis cum Cononitis consentiunt, et Tritheitæ nominantur ab Angelianistis et Paulianistis : quos et ipsi nominant nunc quidem Sabellianistas, nunc vero Tetraditas. De visibilis mundi consummatione et mortuorum resurrectione manifeste iis opponuntur. Ipsi quidem Cononitæ Philoponiacos vocant Sadducæos et Simonianos et Græcos et Valentinianos et Marcionitas, et Manichæos et Hermogenistas. Et Philoponiaci hæc nomina Cononitis aptant, eo quod dicant sensibilis hujus mundi materiam incorruptibilem permanere. Cononitæ vero iisdem nominibus Philoponiacos

ιε'. Ἄλλοι Σεβηρῖται, ἤγουν Θεοδοσιανοί, οἱ καὶ Φιλοπονιακοί, οἱ καὶ δεχόμενοι τὸν Σεβῆρον καὶ Θεοδόσιον ἐπισκόπους, δεχομένοι δὲ εἰς διδάσκαλον καὶ τὸν Φιλόπονον Ἰωάννην καὶ τὰ τούτου συγγράμματα, καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ οὐ μόνον ἐν τοῖς περὶ Τριάδος λογοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς περὶ συντελείας τοῦ ὁρωμένου κόσμου καὶ γενέσεως τοῦ τε ὁρωμένου καὶ τοῦ μέλλοντος, καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως. Οὗτοι δὲ οὔτε Δαμιανόν, οὔτε Παῦλον, οὔτε τον ἔσχατον Πέτρον δέχονται· πρότερον δὲ δεχόμενοι Κόνωνα, ὕστερον αὐτὸν ἀπεβάλοντο, διὰ τὸ ἀποβάλλεσθαι ἐκεῖνον Ἰωάννην τὸν Φιλόπονον καὶ τὰ τούτου συγγράμματα· καὶ ἐν μὲν τοῖς περὶ Τριαδος λόγοις συνᾴδουσι τοῖς Κονωνίταις· καὶ Τριθεῖται ὀνομάζονται ὑπὸ τῶν Ἀγγελιανιστῶν (*ita cod.*) καὶ Παυλιανιστῶν· ὀνομάζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ ἐκείνους ποτὲ μὲν Σαβελλιανιστάς, ποτὲ δὲ Τετραδίτας· ἐν δὲ τῷ περὶ συντελείας τοῦ ὁρωμένου κοσμου καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐναντιοῦνται φανερῶς αὐτοῖς. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ Κονωνῖται τοὺς Φιλοπονιακοὺς ἅπαντας καλουσι Σαδδουκαίους, καὶ Σιμωνιανούς, καὶ Ἕλληνας, καὶ Οὐαλεντινιανούς, καὶ Μαρκιωνιστὰς, καὶ Μανιχαίους, καὶ Ἑρμογενιαστὰς ἀποκαλοῦντες· καὶ οἱ μὲν Φιλοπονιακοὶ τὰ ὀνόματα ταῦτα τοῖς Κονωνίταις προσάπτου-

σι, διὰ τὸ λέγειν αὐτοὺς τὴν ὕλην τοῦ αἰσθητοῦ τούτου κόσμου διαμένειν ἀτελεύτητον· οἱ δὲ Κονωνῖται τὰ αὐτὰ ὀνόματα τῶν Φιλοπονιακῶν κατηγοροῦσι, διὰ τὸ μὴ λέγειν αὐτοὺς τῶν σωμάτων τούτων ἀνάστασιν. Πρὸς τούτοις δὲ ἑκάτεροι, οἵ τε Φιλοπονιακοὶ καὶ οἱ Κονωνῖται, Ὠριγενιαστὰς ἀλλήλους ὀνομάζουσιν· εὑρηκότες γὰρ οἱ Φιλοπονιακοὶ τὸν Ὠριγένην λέγοντα ὅτι αὐτη ἡ ὕλη ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀναμορφοῦται, καὶ διὰ τοῦτο τῶν αὐτῶν σωμάτων γίνεται ἡ ἀνάστασις, ἐκάλεσαν τοὺς Κονωνίτας Ὠριγενιαστάς· πάλιν δὲ οἱ Κονωνῖται, εὑρόντες τὸν Ὠριγένην λέγοντα ἄλλων σωμάτων ἀνάστασιν, παλίμβολος γὰρ ὁ ἀνὴρ, ὠνόμασαν τοὺς Φιλοπονιακοὺς Ὠριγενιαστάς. Δέχονται δὲ οἱ Φιλοπονιακοὶ ἐπίσκοπόν τινα Ὠριγένην ὀνόματι καὶ τοὺς λόγους τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντας.

A appellant eo quod horum corporum resurrectionem non confiteantur. Præterea utrique et Philoponiaci et Coconitæ Origenistas se invicem appellant. Cum enim reperissent Philoponiaci Origenem dixisse ipsam materiam in futuro sæculo reformari, ac propterea eorumdem corporum fieri resurrectionem, Cononitas vocavere Origenistas. Rursum cum Cononitæ reperissent Origenem aliorum corporum resurrectionem dixisse (inconstans enim erat vir ille), nominaverunt Philoponiacos Origenistas. Accipiunt autem ut episcopum quemdam nomine Origenem ac libros ab illo editos.

ις'. Ἄλλοι Σεβηρῖται, ἦγουν Θεοδοσιανοί, οἱ καὶ Νιοβῖται, οἵτινες Σεβῆρον καὶ Θεοδόσιον δεχόμενοι καὶ Στέφανον τὸν σοφιστὴν τὸν ἐπίκλην Νίοβον· οὗτοι δὲ ἐν μὲν τοῖς περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγοις συμφωνοῦσι τοῖς Κοντοβαβδίταις καὶ τοῖς Ἀγνοήταις, ἐν δὲ τοῖς λόγοις τοῖς περὶ τῆς οἰκονομίας διαφωνοῦσιν οὐ μόνον πρὸς τούτους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἅπαντας· πάντες γὰρ δύο φύσεις ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου μετὰ τὴν ἕνωσιν οὐδενὶ λόγῳ ἀνέχονται εἰπεῖν· τὴν μέντοι διαφορὰν τῶν φύσεων ὁμολογοῦσι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν· οὗτοι δὲ, δύο φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν παραιτούμενοι ὁμολογεῖν, οὐδὲ τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων μετὰ τὴν ἕνωσιν σώζεσθαι βούλονται λέγειν.

B 16. Alii Severitæ, nempe Theodosiani, qui et Niobitæ, qui Severum et Theodosium recipientes, recipiunt etiam Stephanum Sophistam, Niobum cognomine : ii vero in suis de Patre et Filio et Spiritu sancto sententiis concordant cum Contobabditis et Agnoetis, in sua autem de Providentia doctrina dissentiunt non modo ab illis, sed et ab aliis omnibus ; omnes enim duas naturas in Christi mysterio post unionem nulla ratione dicere volunt ; distinctionem tamen naturarum confitentur et post unionem ; ii autem duas naturas post unionem confiteri nolentes, neque differentiam naturarum post unionem servari dicere volunt.

ιζ'. Τίνα μὲν οὖν τούτων τὰ σχίσματα, καὶ πόσα τυγχάνει, καὶ τίνες τούτων ὀνομασίαι, καὶ τί τὸ ἑκάστου σχίσματος δόγμα τῶν ἑαυτοὺς καλούντων διακρινομένους, διὰ τῶν εἰρημένων συντόμως ἐδηλώσαμεν· οὗτοι δὲ πάντες τὰ ἐπιτηδεύματα Ἀρείου τε καὶ τῶν ἐκείνου μαθητῶν ζηλώσαντες, ὁμοίως ἐκείνοις ἔξω τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἑαυτοὺς περιβόλων ἐποίησαν· κἀκεῖνοι γὰρ μυρίας μηχανὰς ἐπεδείξαντο, ἐξωθῆσαι τῆς Ἐκκλησίας σπουδάσαντες τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον· καὶ οὗτοι δὲ ὁμοίως πολυτρόπους μαγγανείας καὶ λογομαχίας ἐπετήδευσαν ἐξελάσαι τῆς Ἐκκλησίας προθυμούμενοι τὴν οἰκουμενικὴν καὶ ἁγίαν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον. Ἀλλ' ὅπερ κατὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐβουλεύσαντο, εἰς αὐτοὺς ἡ θεία περιέστησε ψῆφος, ἔξω που τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοὺς καταστήσασα περιβόλων· ἠκόνησαν γὰρ τὴν γλῶτταν αὐτῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡσεὶ ὄφεως· ἐνέτειναν τόξον αὐτῶν πρᾶγμα πικρὸν τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν ἀποκρύφοις ἄμωμον, ἐκραταίωσαν αὐτοῖς λόγον πονηρὸν, διεγήσαντο τοῦ κρύψαι παγίδα· εἶπαν, Τίς ὄψεται αὐτούς ; ἐξηρεύνησαν ἀνομίας, ἐξέλιπον ἐξερευνῶντες ἐξερεύνησεις· ἀλλὰ κατὰ τὸν θεῖον λογον, Βέλος νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, καὶ ἐξησθένησαν ἐπ' αὐτοὺς αἱ γλῶσσαι αὐτῶν· καὶ διεσχίσθησαν, καὶ οὐ κατενύγησαν· ηὐφράνθη δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκδίκησιν θεωρήσασα· καὶ ὑψώθη ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας, τῶν ἐκκλη-

C 17. Quænam sint igitur eorum sectæ et quot reperiantur, et quæ eorum cognomina et quodnam uniuscujusque dogma eorum qui seipsos discrepantes nominant, iis breviter dictis indicavimus. Illi autem omnes Arii ejusque discipulorum instituta æmulantes, quemadmodum et ii, seipsos extra ecclesiasticum sinum fecere. Atque illi sexcenta machinati sunt ut ex ecclesia repellere conarentur sanctam et œcumenicam Nicænam synodum; et ii similiter multiplices præstigias et logomachias adhibuere ut ab ecclesia ardenter repellerent œcumenicam et sanctam Chalcedonensem synodum. Sed quod in sanctos Patres machinati sunt, in illos divina convertit sententia, eos extra ecclesiasticum gyrum constituens. Acuerunt enim linguam suam, ut dictum est, sicut serpentis ; intenderunt D arcum suum, rem amaram, ut sagittarent in absconditis irreprehensibilem corroboraverunt sibi verbum malum, narraverunt ut absconderent tendiculam, dixerunt : Quis aspiciet nos ; perscrutati sunt iniquitates, defecerunt perscrutantes perscrutationes ; sed juxta divinum sermonem : « Telum infantium factæ sunt plagæ eorum et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum[1] ; » divisi sunt et non sunt compuncti[2]. Lætata est autem Dei Ecclesia, dum sanctorum Patrum ultionem contemplaretur. Et glorificatus est Deus veritatis, dum ecclesiastica dogmata incommuta-

[1] Psal. LXIII, 8, 9. [2] Psal. XXXIV, 16.

bilem acciperent firmitatem ac soliditatem. Sancta igitur et œcumenica Chalcedone habita synodus breviter eorum meminit quæ dicta sunt ab iis qui unam in Christo naturam compositam docent. Eam porro, ut ex multis pauca dicam, mentem exhibent quæ in proprii dogmatis defensionem impie proponunt.

σιαστικῶν δογμάτων ἀρράγῃ λαβόντων βεβαίωσίν τε καὶ παγιότητα. Ἡ ἁγία δ' οὖν καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἡ ἐν Χαλκηδόνι συστᾶσα διὰ βραχέων ἐμνήσθη τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν μίαν ἐπὶ Χριστοῦ δοξαζόντων φύσιν σύνθετον· εἰσὶ δέ, ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα εἰπεῖν, τοιαύτης ἐννοίας ἐχόμενα, ἅπερ εἰς συνηγορίαν τοῦ οἰκείου δόγματος ἀσεβῶς προτιθέασι.

Expositio nonnullorum capitum a Monophysitis propositorum.

Ἔκθεσις τινῶν κεφαλαίων προβαλλομένων παρὰ τῶν Μονοφυσιτῶν.

18. Utrum ex duarum in Christo naturarum unione factum est aliquid unum, annon? Si igitur non sit factum aliquid unum, quomodo et unitas fuisse eas dicemus? Quid enim est aliud uniri quam unum fieri? Non enim per illuminationem, ut de prophetis, unionem confitemur. Si autem ex duarum naturarum unione unum aliquid factum est, quid igitur est aliud unum? Utrum nomen vanum, an res? Si igitur nomen solummodo vanum esset sine re, non essent unitæ naturæ; quemadmodum et sidereus canis et terrestris, per solum nomen unitatem habentes, non uniti sunt per naturas, neque realis homo et qui inscriptus est: si igitur naturæ in quantum sunt uniuntur, et ideo ex earum unione, nempe compositione, unum aliquid factæ sunt, non id est vanum nomen, sed res. Si autem res, utrum id natura est, nempe essentia, esse aliquid ex substantiæ accidentibus? Igitur si per ipsum esse naturæ unitæ sunt, et ideo unum aliquid ex earum unione perficitur, neque vanum nomen est, neque substantiæ quoddam accidens et consequens, concludendum est illud esse essentiam aut naturam: supponimus nunc per utramque vocem idem significari, per essentiam nempe et naturam. Si igitur unum illud ex duarum naturarum perfectum unione natura est, scilicet essentia, recte ergo unam esse naturam Domini Christi post unionem confitemur, quanquam non simplicem, sed compositam eam esse dicimus. Nomen enim Christus non potest utriusque naturæ indicativum esse. Si enim non esset aliquid unum, quod ex duarum naturarum unione perficitur, impossibile esset sive de anima et corpore unum hominis nomen appellari, sive de Christi divinitate et humanitate, nisi ex iis unum quid factum sit, Christi nomen utrique dari.

ιη'. Πότερον ἐκ τῆς τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων δύο φύσεων ἑνώσεως γέγονέ τι ἕν, ἢ οὔ; Εἰ μὲν οὖν μὴ γέγονέ τι ἐξ αὐτῶν ἕν, πῶς καὶ ἡνῶσθαι ὅλως αὐτὰς ἐροῦμεν; Τί γὰρ ἄλλο ἐστὶ τὸ ἡνῶσθαι ἢ τὸ ἓν γεγονέναι; οὐδὲ γὰρ κατ' ἔλλαμψιν, ὡς ἐπὶ προφητῶν, ὁμολογοῦμεν τὴν ἕνωσιν· εἰ δ' ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων ἕν τι γέγονε, τί ποτε ἄρα τοῦτό ἐστι τὸ ἕν; Πότερον ὄνομα μόνον ψιλόν, ἢ πρᾶγμα; Εἰ μὲν οὖν ὄνομα μόνον ψιλὸν εἴη πράγματος χωρίς, οὐκ ἂν εἶεν αἱ φύσεις ἡνωμέναι· ὡς οὐδὲ ὁ ἀστρῷος κύων καὶ ὁ χερσαῖος, κατὰ ψιλὸν μόνον τοὔνομα τὸ ἓν ἔχοντες, ἡνωμένοι κατὰ τὰς φύσεις τυγχάνουσιν, οὐδ' ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος καὶ ὁ γεγραμμένος· οὐκοῦν εἰ αἱ φύσεις καθὸ τὸ εἶναι ἔχουσιν ἡνώθησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς ἑνώσεως αὐτῶν, ἤγουν συνθέσεως, ἕν τι γέγονεν, οὐκ ἄρα ψιλὸν ὄνομα τοῦτο ἐστιν, ἀλλὰ πρᾶγμα· εἰ δὲ πρᾶγμα, πότερον φύσις ἐστὶ τοῦτο, ἤγουν οὐσία, ἢ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν τι συμβεβηκότων; Οὐκοῦν εἰ κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι φύσεις ἡνώθησαν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἓν τὸ ἐκ τῆς ἑνώσεως αὐτῶν ἀποτελεσθὲν οὔτε ψιλόν ἐστιν ὄνομα, οὔτε συμβεβηκός τι καὶ παρακολούθημα φύσεως, λείπεται ἐξ ἀνάγκης, οὐσίαν εἶναι τοῦτο, ἢ φύσιν· κείσθω γάρ νυν δι' ἑκατέρου ταυτὸν σημαίνεσθαι, διὰ τῆς οὐσίας, φημὶ, καὶ τῆς φύσεως· εἰ δὲ τὸ ἓν τὸ ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσμένον φύσις ἐστὶν, ἤγουν οὐσία, καλῶς ἄρα μίαν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ μετὰ τὴν ἕνωσιν ὁμολογοῦμεν, εἰ καὶ μὴ ἁπλῆν, ἀλλὰ σύνθετον εἶναι ταύτην φαμέν· τὸ γὰρ Χριστὸς ὄνομα τῶν φύσεων ἀμφοτέρων εἶναι δηλωτικὸν οὐ δύναται· εἰ γὰρ μὴ εἴη τι ἓν τὸ ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσμένον, ἀδύνατον ἢ ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος ἓν τὸ τοῦ ἀνθρώπου κατηγορεῖσθαι ὄνομα, ἢ ἐπὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, μηδενὸς ἐξ αὐτῶν ἑνὸς γενομένου, τὴν Χριστοῦ λέγεσθαι προσηγορίαν ἑκατέρων.

Alia Monophysitarum propositio.

Ἕτερον πρόβλημα τῶν Μονοφυσιτῶν.

19. Si Christi naturæ unitæ duæ sunt vel, quod idem sonat, essentiæ (essentiæ enim sunt divina et humana procul dubio, ex quibus naturarum duplicitatis nomen inferunt), utrum alter quam ejus naturæ Christus est, an idem ac ejus naturæ? Si igitur alter est ac ejus naturæ Christus, quis est, ut alter esse possit? Sed nihil alterum est ac ejus natura aut essentia. Si enim hominis natura, essentiam dico, in eo consistit quod est animal rationale mortale (definitiones enim rerum earum essentias indicant), si homo quid diversum sit a sua essentia, non pro-

ιθ'. Εἶπερ αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις ἡνωθεῖσαι δύο τυθχάνουσι, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν οὐσίαι, οὐσίαι γὰρ δήπουθεν ἡ τε θεία· καὶ ἡ ἀνθρώπειος, ἐφ' ὧν τὸ τῆς δυάδος τῶν φύσεων φέρουσιν ὄνομα, πότερον ἕτερος τυγχάνει τῶν ἑαυτοῦ φύσεων ὁ Χριστὸς, ἢ ταυτόν ἐστι ταῖς αὐτοῦ φύσεσιν; Εἰ μὲν οὖν ἕτερός ἐστι τῶν αὐτοῦ φύσεων ὁ Χριστὸς, τίς ὤν, ἕτερος αὐτῶν τυγχάνει; Ἀλλ' οὐδὲν τῶν ὄντων τῆς αὐτοῦ φύσεως ἢ οὐσίας ἕτερόν ἐστιν· εἰ γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις, ἤτοι οὐσία, τὸ ζῷον λογικὸν θνητόν ἐστιν, οἱ γὰρ ὁρισμοὶ τῶν πραγμάτων τῆς οὐσίας

αὐτῶν εἰσι δηλωτικοὶ, ἕτερον δὲ εἴη ὁ ἄνθρωπος τῆς A
οὐσίας αὐτοῦ, ἕτερος ἂν εἴη τοῦ ζώου λογικοῦ θνητοῦ. Ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ζῶον λογικὸν θνητόν· οὐκοῦν εἰ καὶ ὁ Χριστὸς τῶν αὐτοῦ φύσεων, ἤγουν οὐσιῶν, ὑπάρχει ἕτερος, τὸ δὲ εἶναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν φύσιν ἤτοι οὐσίαν αὐτοῦ ἐστιν, ὡς ἐδείξαμεν, αὐτὸς ἄρα ἑαυτοῦ ὁ Χριστὸς ἕτερος ἔσται, ὅπερ πρὸς τῷ ἀτόπῳ καὶ τὸ γελοῖον ἔχει· οὐκ ἄρα ἕτερός ἐστιν ὁ Χριστὸς τῶν ἑαυτοῦ φύσεων· εἰ δὲ μὴ ἕτερος, ταυτὸν ἄρα Χριστὸν τε εἰπεῖν καὶ τὰς αὐτοῦ φύσεις· ἐπεὶ καὶ οἱ τἀναντία ὑμεῖς λέγοντες τῶν δύο φύσεων δηλωτικὸν εἶναί φατε τὸ Χριστὸς ὄνομα εἰ δὲ ταυτὸν ὁ Χριστὸς ταῖς αὐτοῦ φύσεσιν, ὡς ἄνθρωπος τῇ ἀνθρώπου φύσει ταυτόν, τουτέστι τῷ ζώῳ λογικῷ θνητῷ, δύο δὲ τυγχάνουσιν αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις καὶ οὐ μία, δύο ἄρα καὶ οἱ Χριστοὶ ἔσονται, καθὼς Νεστορίῳ δοκεῖ, καὶ οὐχ εἷς B
κατὰ τὰς Γραφάς. Εἰ οὖν εἷς κατὰ ἀλήθειαν ὁ Χριστὸς ὀνόματί τε καὶ πράγματι, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως δύο λέγειν Χριστοὺς ἐνδέχεται, ταυτὸν δὲ ὁ Χριστὸς τῇ αὐτοῦ φύσει, ἤγουν οὐσίᾳ, ἐπεὶ καὶ τῶν ὄντων ἕκαστον, μία δηλονότι καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις ἐξ ἀνάγκης ἔσται.

inde esset animal rationale mortale. Homo nihil aliud est quam animal rationale mortale; si igitur Christus alter est ac ejus naturæ, essentias dico, et esse rei cuilibet per suas naturas, nempe essentias inest, ut ostendimus, ipse a se diversus erit Christus, quod stolidum et ridiculum est. Non differt igitur Christus a suis naturis, si porro non differt, idem igitur est dicere Christum et ejus naturas; cum et vos qui nobis contraria dicitis duarum esse naturarum indicativum Christi nomen fateamini. Si autem Christus idem sit cum ejus naturis, ut homo idem est cum hominis natura, id est animali rationali mortali, duæque sint Christi naturæ nec una tantum, duo igitur Christi erunt, ut Nestorio videtur, neque unus secundum Scripturas. Si igitur secundum veritatem Christus nomine et re unus est, neque ullo modo de Domini Incarnatione duos Christos dicere fas est, idem autem est Christus cum ejus natura, nempe essentia, quemadmodum et aliorum omnium, una erit necessario et evidenter Christi natura.

Ἕτερον πρόβλημα τῶν αὐτῶν.

κ'. Ὥσπερ εἰ καὶ πλείονες ἐν τῷ ἡλίῳ φυσικῶν δυνάμεων θεωροῦνται διαφοραὶ, οἷον φέρε εἰπεῖν τὸ φωτιστικὸν αὐτοῦ καὶ τὸ θερμαντικὸν, ἔτι δὲ τὸ τριχῇ διαστατὸν, καὶ τὸ σφαιρικὸν, καὶ κυκλοφορικὸν, καὶ εἴ τι τυγχάνει τοιοῦτον ἄλλο, οὐκ ἤδη καὶ πλείονας τὰς τοῦ ἡλίου φύσεις λέγειν ἀνάγκη· οὐδὲν γὰρ καθ' ἑαυτὸ τῶν C
τοιούτων ἡλίου φύσιν ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ ἐκ πάντων ἅμα τῶν εἰρημένων σύγκριμα, ἐν καὶ πλείονα τυγχάνον, ἕνα τὸν ἥλιον καὶ μίαν αὐτοῦ τὴν φύσιν ἐργάζεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θεανθρώπου Χριστοῦ. κἂν αἱ τῆς θεότητος ἐν αὐτῷ καὶ ἀνθρωπότητος θεωρῶνται διαφοραὶ, οὐκ ἀνέξονται δύο λέγειν αὐτοῦ τὰς φύσεις οἱ κρίνειν ἀκριβῶς (*ita codices duo*) τὴν τῶν πραγάτων ὀρθῶς φύσιν δυνάμενοι· οὐδὲν γὰρ ἐκείνων καθ' ἑαυτὸ Χριστὸς ἂν εἴη, οὔτε τὸ θεῖον αὐτοῦ φημι, οὔτε τὸ ἀνθρώπινον· ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀμφοῖν σύγκριμα, ἐν δηπουθεν τυγχάνον, καὶ οὐ δύο, καὶ ἐν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐνθεωρούμενον ἑτέρῳ, ἕνα τὸν Χριστὸν, καὶ μίαν αὐτοῦ τὴν φύσιν ὁμολογεῖν ἡμᾶς ἐκ πάσης ἀνάγκης παρασκευάζει.

Alia eorumdem propositio.

20. Quemadmodum quamvis plures in sole physicæ vires diversæ animadvertantur, ut verbi gratia, lumen et calor, tres dimensiones, sphærica forma, motus circularis et alia hujusmodi; nec tamen ideo necesse sit ut plures esse solis naturas dicatur (nihil enim per se horum solis naturam constituit, sed ex his omnibus coagulum, quod simul unum et plura est, unum solem et unam ejus naturam constituit); ita et de Christo Deo homine, etsi animadvertantur apud eum divinitatis et humanitatis differentiæ, non audebunt duas ejus naturas dicere, qui quodammodo rerum naturam recte æstimare possunt (nihil enim horum per se Christus esset, neque ejus divinitas, neque ejus humanitas); sed ex ambabus coagulum, unum scilicet, nec duo nec in ullo alio animadversum, unum Christum et unam ejus naturam confiteri omnino cogit.

Ἕτερον πρόβλημα.

D

Alia expositio.

κα'. Εἰ ἡ δυὰς τῆς ἐκ μονάδος πρώτης διασκέψεως ἐστι δηλωτικὴ, ἡ δὲ διαίρεσις ἀντικειμένως ἔχει πρὸς τὴν ἕνωσιν, διὰ τοῦτο ἅμα τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ ἡνῶσθαί τε καὶ διῃρῆσθαι ἀμήχανον, οὐδαμοῦ ἄρα δυάς, καθό ἐστι δυάς, κατὰ τοῦτο λέγοιτ' ἂν ἡνῶσθαι, διῃρῆσθαι δὲ μᾶλλον· καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοίνυν, εἰ δύο εἰσὶν αἱ τούτου φύσεις, καὶ οὐχὶ μία, πᾶσα δὲ δυὰς, καθό δυάς ἐστι, διχάς τις οὖσα διῄρηται κατ' ἐκεῖνο, κατ' οὐχ ἥνωται, καὶ αἱ τοῦ Χριστοῦ ἄρα δύο φύσεις κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι δύο φύσεις τυγχάνουσαι καὶ οὐχὶ μία, κατ' αὐτὸ τοῦτο διῃρημέναι ἂν εἶεν, καὶ οὐχ ἡνωμέναι, καὶ Νεστορίου τὸ δόγμα εἰσάγεται.

Alia expositio.

21. Si dyas considerationis post monadem primam indicativa sit, divisio autem unitati sit opposita, ob id ipsum simul uniri et dividi idem secundum se impossibile est. Nulla igitur dyas, in quantum est dyas, secundum id potest dici uniri, sed potius dividi. Et de Christo igitur si duæ sunt ejus naturæ, neque una, omnis autem dyas, prout est dyas, duplex exsistens, secundum id dividitur, nec unitur, Christi igitur duæ naturæ, si secundum esse ipsum duæ sint et non una tantum, secundum id ipsum essent divisæ neque unitæ, et Nestorii doctrina inducitur.

Alia propositio.

22. Et de continuis sæpe numerum afferimus, ut, verbi gratia duobus cubitis longum esse quoddam lignum dicimus. Sed potentia tantum duo unum esse dicimus, non re; eo quod divisionem subire potest et duo fieri, lignum illud duobus cubitis esse dicimus.

Alia propositio.

23. Si Christus unus est nomine et re, omnis autem definitio unam naturam indicat, nisi sit ambigua; Christi numerus igitur unius naturæ est indicativus; si autem secundum nos duæ Christi naturæ duas habent definitiones non idem significantes, et Christus igitur, cum unus sit, duas definitiones non idem significantes habebit. Si autem id impossibile est (omnis enim rei unius existentis unica est definitio), non igitur duas habebit definitiones Christus. Si ita est, neque duæ erunt ejus naturæ; singulæ enim definitiones unam naturam significant, sive simplices sive compositæ.

Alia.

24. Si nomen Christus non substantiæ indicativum est, sed cujusdam naturæ accidentium ex unione ortorum, naturarum quæ duæ factæ sunt, indicativum est. Hoc autem nihil aliud est quam naturarum relativus habitus. Duæ autem naturæ vel unitæ remanent in Christo; secundum igitur vanum solummodo habitum naturarum alterius cum altera facta est unio; ut dicitur de choro et domo, et urbe et lapidibus et lignis quibus constat ædificium, quemadmodum et Nestorius docuisse reperitur.

Alia.

25. Si quæ uniuntur unum fiunt, quæ non fiunt unum omnino non uniuntur; si igitur duæ nec una sunt Christi naturæ, dyas autem, cum duplicitas sit, divisionis indicativa est, si, quæ divisa sunt, non sunt unita, non igitur unitæ sunt Christi naturæ; si igitur, eo quod non immistæ sint, duas esse Christi naturas censent, necesse est, propter unionem, ut unam ejus naturam dicant.

Alia.

26. Non quot cujuscunque rei sunt proprietates, tot et hujus sunt naturæ. Vel enim nihil eorum quæ propriam habent exsistentiam, unius erit naturæ, cum plures proprietates differentes in unoquoque animadvertantur; sed eorum omnium quæ suppositum constituunt coagulum, natura est. Ignis enim lumen et levitas proprietates sunt, sed non lumen aut levitatem ignis esse naturam dicimus, ut et aeris proprietates sunt caloris carentia et personatio; ut et aliorum elementorum videre est alias proprietates. Sed nemo audebit dicere multis unumquodque naturis esse eo quod multas habeat proprietates; si et de Christo divinitate et

A

Ἕτερον πρόβλημα.

κβ'. Καὶ ἐπὶ τῶν συνεχῶν πολλάκις φέρομεν τὸν ἀριθμὸν δύο φέρε εἰπεῖν πήχεων τὸ ξύλον λέγοντες· ἀλλὰ δυνάμει δύο φαμὲν εἶναι τὸ ἕν, οὐκ ἐνεργείᾳ. τῷ δὲ δύνασθαι τομὴν ὑπομένειν, καὶ δύο γενέσθαι, ταύτῃ φαμὲν αὐτὸ δύο τινῶν πήχεων εἶναι,

Ἕτερον πρόβλημα.

κγ'. Εἰ ὁ Χριστὸς εἷς ἐστιν ὀνόματί τε καὶ πράγματι, πᾶς δὲ ὁρισμὸς εἷς ὤν, εἰ μὴ ὁμώνυμος εἴη, μιᾶς φύσεως δηλωτικός ἐστι· καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ ἄρα ἀριθμὸς, μιᾶς τῆς αὐτοῦ φύσεως δηλωτικός ἐστιν. Εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς αἱ τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεις δύο ἔχουσιν ὁρισμοὺς, οὐ ταυτὸ δηλοῦντας, καὶ ὁ Χριστὸς ἄρα. εἷς ὤν. δύο B ὁρισμοὺς ἕξει οὐ ταυτὸ δηλοῦντας· εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον (παντὸς γὰρ πράγματος ἑνὸς ὄντος εἷς ἐστι καὶ ὁρισμὸς), οὐκ ἄρα δύο ἕξει καὶ ὁρισμοὺς ὁ Χριστός· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ δύο ἔσονται αὐτοῦ αἱ φύσεις· ἕκαστος γὰρ ὁρισμὸς μιᾶς φύσεως ἐστι δηλωτικός, εἴτε ἁπλοῦς, εἴτε σύνθετος.

Ἕτερον.

κδ'. Εἰ τὸ Χριστὸς ὄνομα οὐκ οὐσίας δηλωτικὸν, ἀλλὰ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν τινὸς τῶν ἐκ τῆς ἑνώσεως, τῶν δύο φύσεων γενομένων δηλωτικόν ἐστι· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ τῶν φύσεων πρὸς ἀλλήλας σχέσις· δύο δὲ φύσεις καὶ ἑνωθεῖσαι μεμενήκασιν ἐν Χριστῷ· κατὰ μόνην ἄρα σχέσιν ψιλὴν ἡ τῶν φύσεων πρὸς ἀλλήλας γέγονεν ἕνωσις· ὡς ἐπὶ χοροῦ, καὶ οἰκίας, καὶ C πόλεως, καὶ λίθων, καὶ ξύλων ἐν οἷς τὸ οἰκοδομούμενον, καθὼς καὶ Νεστόριος δογματίζων εὑρίσκεται.

Ἕτερον.

κε'. Εἰ τὰ ἡνωμένα ἓν γίνεται, τὰ μὴ γενόμενα ἓν οὐχ ἥνωται ἐξ ἀνάγκης· εἰ οὖν δύο καὶ οὐ μία τυγχάνουσιν αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις, ἡ δὲ δυὰς, διχάς τε οὖσα, διαιρέσεώς ἐστι δηλωτική, τὰ δὲ διῃρημένα οὐχ ἥνωται, οὐκ ἄρα ἡνωμέναι εἰσὶν αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις· εἰ τοίνυν διὰ τὸ ἀσύγχυτον δύο εἶναι τὰς τοῦ Χριστοῦ φύσεις φύσεις ἀξιοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἕνωσιν μίαν αὐτοῦ τὴν φύσιν λέγειν ἀναγκασθήσονται.

Ἕτερον.

κς'. Οὐχ ὅσαι πραγμάτος ἑκάστου ἰδιότητες τοσαῦται καὶ φύσεις τούτου εἰσίν· ἡ γὰρ ἂν οὐδὲν τῶν D ἐχόντων ἰδίαν ὕπαρξιν μιᾶς ἔσται φύσεως, πλειόνων ἰδιοτήτων ἤτοι διαφορῶν ἐν ἑκάστῳ θεωρουμένων, ἀλλὰ τὸ ἐκ πάντων σύγκριμα τῶν συμπληρούντων, τὸ ὑποκείμενον φύσις ἐστί· πυρὸς μὲν γὰρ τὸ φωτιστικὸν, καὶ τὸ κοῦφον ἴδιον· ἀλλ' οὐ φύσιν πυρὸς τὸ φωτιστικὸν, ἢ τὸ κοῦφον εἶναί φαμεν· ὥσπερ καὶ ἀέρος ἰδιότητες τὸ ἀχρωμάτιστον, τὸ διηχές· ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων στοιχείων ἔστιν ἰδεῖν ἑτέρας ἰδιότητας· ἀλλ' οὐδεὶς τολμήσει διὰ τὸ πολλὰς ἕκαστον τούτων ἰδιοτητας ἔχειν, οὕτω καὶ πολλῶν εἰπεῖν εἶναι φύσεων· οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ

συνεστῶτος ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, εἰ μὲν λέγοιεν δύο τὰς αὐτοῦ φύσεις, ἢ ἐν δύο φύσεσιν αὐτὸν θεωρεῖσθαι, ὥσπερ καὶ τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσι θεωρεῖσθαι λέγομεν, ἢ καὶ τοσάδε εἶναι τὰ τοῦ λόγου μέρη, τὸ ἓν τὸ ἐκ τῆς πάντων ἑνώσεως ἀποτετελεσμένον γινώσκοντες, ὡς εἰ καὶ τὸ τρίγωνον ἐν τρισὶν εὐθείαις ὑφεστάναι λέγοι τις, αὐτοῦ τοῦ τριγώνου σχήματος ἑνὸς ὄντος τοῦ ἐκ τῆς συναφῆς τῶν τριῶν εὐθειῶν ἀποτετελεσμένου, καὶ ἔτι τὴν οἰκίαν ἐν λίθοις εἶναι καὶ ξύλοις, ἑνὸς πάλιν τοῦ τῆς οἰκίας εἴδους ὑπάρχοντος, ὅπερ ἐκ τῆς ἐκείνων συνθέσεως γέγονεν, ἴσως ἄν τις συγχωρήσειε τῷ λόγῳ· εἰ γὰρ τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς δύο, ἴσον ἂν εἴη τό τε ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν εἶναι λέγειν, καὶ τὸ ἐν δύο φύσεσι, καὶ τὸ τρίγωνον ἐν τρισὶν εὐθείαις, καὶ ἐκ τριῶν, καὶ τὸ λοιπὸν τῶν εἰρημένων ἕκαστον, ὡς περὶ μόνην τὴν λέξιν, καὶ μὴ περὶ τὸ ἐκ τῆς λέξεως νοούμενον, τὴν διαφορὰν εἶναι· ὡς ἐξεῖναι μίαν τὴν τοῦ συνθέτου φύσιν λέγειν, ἐν δύο ταῖς ἁπλαῖς τὸ εἶναι ἔχουσαν, ὥσπερ ἐν τοῖς μέρεσι πολλοῖς οὖσι μίαν τὴν ὁλότητα εἶναί φαμεν. Εἰ δὲ μηδαμοῦ μίαν τοῦ ὅλου τὴν φύσιν σύνθετον δηλονότι φασί, καὶ ἡμεῖς τὴν ἐν δύο φωνὴν ὑποπτεύσομεν δικαιότατα· καὶ οὔτε διὰ τὸ ἕνα εἶναι τὸν Χριστὸν ἀρνούμεθα τὰ ἐξ ὧν τὸ ἓν τοῦτο συνέστηκεν, οὔτ' αὖ πάλιν διὰ τὸ δύο γνωρίζειν τὰς εἰς ἕνωσιν συνελθούσας φύσεις· τὸ ἓν τὸ ἐκ τούτων ἀποτελεσθὲν οὐχ ὁμολογήσομεν· ὅπερ εἴτε φύσιν μίαν καλεῖν τινι φίλον, εἴτε ὑπόστασιν, εἴτε Χριστὸν ἕνα, οὐ διαφερόμεθα· δι' ἑκάστου γὰρ ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ λοιπὰ συνεισάγεται.

Ἀντίῤῥησις μία, οὐδ' ἀποτάδην καὶ αὕτη ἐκτεθεῖσα, πρὸς τὰς καταστρωθείσας ἄνωθεν δόξας τῶν Μονοφυσιτῶν.

κζ'. Τοιαῦτα μὲν οὖν, ὡς ἐκ βραχέων ἐστὶ γνῶναι, οἱ μίαν ἐπὶ Χριστοῦ φύσιν δοξάζοντες ἐπισφαλῶς ἅ αν καὶ τὸ ὅλον ἀνενδέκτως φασὶν, ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ καθ' ἡμᾶς ἐπιχειρημάτων συνιστᾷν πειρώμενοι τὰ θεοπρεπῆ· ὃ δὲ καὶ πρότερον εἴρηκα, τοῦτο καὶ νῦν φημι, ὡς διήρηται ἡ τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου δόξα καὶ τῶν συμφρόνων αὐτοῖς, οὐδὲ μία τίς ἐστι καὶ σύντροχος· αὐτὸς μὲν γὰρ Εὐτυχὴς τοῦ σώματος ἠρνήθη τὴν πρόσληψιν, μηδὲν λέγων ἀνθρώπειον τὸν Θεὸν Λόγον ἐκ τῆς Παρθένου λαβεῖν, ἀλλὰ αὐτὸν ἀτρέπτως τραπέντα καὶ σάρκα γενόμενον τὴν πάροδον μόνην διὰ τῆς Παρθένου ποιήσασθαι· καὶ τῷ σταυρῷ προσηλωθῆναι καὶ προαπαγῆναι τὴν ἀπερίγραφον καὶ ἀπεριόριστον καὶ ἀχώρητον θεότητα τοῦ Μανογενοῦς, καὶ ταύτην, τῷ τάφῳ παραδοθεῖσαν, τετυχηκέναι τῆς ἀναστάσεως· ἐλιγγιάσας γὰρ πρὸς τὴν τῶν ἐναντίων σύνοδον, καὶ μὴ ἀποθαῤῥήσας πρὸς τὴν συνάφειαν, προεληλυθέναι τὸν Λόγον ἀπὸ γεννήσεως ἐδογμάτισε καὶ μὴ ἐν ἀληθείᾳ σῶμα ἐνδεδύσθαι, ἀλλὰ φαντάσαι τὴν οἰκονομίαν ὡς ἐντεῦθεν πλασματώδη πάντα τὰ σωματικὰ ἐλέγχεσθαι τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐκ τῆς μητρικῆς γαστρὸς προέλευσιν, τὴν σπαργάνωσιν, καὶ ἁπλῶς τὴν ὅλην τῆς οἰκονομίας περίοδον, καὶ οἷον σκιὰν καὶ εἴδωλον τῆς ἡμετέρας φύσεως ἑαυτῷ προσενῶσαι τὸν Λόγον.

κη'. Οἱ δὲ Μονοφυσῖται λεγόμενοι, ὥσπερ Εὐτυχὴς

humanitate constante, si dicerent duas esse ejus naturas, vel eum in duabus naturis videri, quemadmodum et totum in partibus videri dicimus, vel tot esse Verbi partes, unitatem ex omnium unione perfectam agnoscentes, ut et si triangulum tribus rectis lineis constare aliquis diceret, ipsius trianguli cum una sit forma ex trium linearum rectarum conjunctione constituta; et domum lapidibus et ligno constitui, cum una quoque sit domus species quæ ex eorum compositione effecta est, forsitan huic rationi consentiretur. Si enim ea ex quibus Christus est duo sunt, in idem recideret dicere Christum ex duabus naturis esse, et in duabus naturis, et triangulum in tribus rectis, et ex tribus, et cætera quæ diximus, ita ut sit differentia in sola dictione, non autem in his quæ ex dictione cogitamus; ita ut liceat dicere unam compositi naturam, in duabus simplicibus exsistentem, quemadmodum in multis partibus unum totum esse dicimus. Si vero unam totius naturam compositam dicere omnino nolint, nos merito quoque vocem in duabus suspicabimur. Et neque eo quod unus est Christus, negamus ea quibus illud unum constat, neque eo quod duas agnoscimus, naturas in unum convenientes, ex iis unum aliquid perfectum esse non confitebimur; quod sive quis unam naturam vocare velit, sive hypostasim, sive unum Christum, non contendemus: per singula enim et reliqua adducuntur.

Responsio unica, neque longius eadem exposita ad constratas supra Monophysitarum opiniones.

27. Talia igitur sunt, ut ex paucis videre est, quæ unam in Christo naturam esse docentes, periculose nimis et intolerabiliter omnino dicunt, ex humanis et terrestribus experimentis constituere tentantes divina: quod prius dixi, nunc et dico, nempe divisam esse Eutychis et Dioscori opinionem et eorum qui iis consentiunt, neque una est et concurrens. Ipse quidem Eutyches corporis assumptionem negabat, dicens nihil humani divinum Verbum ex Virgine accepisse, sed illud immutabiliter mutatum et carnem factum solum transitum per Virginem fecisse; et cruci affixam esse, et alligatam esse incircumscriptam et infinitam et in comprehensam divinitatem Unigeniti, eamque sepulcro traditam resurrectionem adeptam esse. Vertigine ad contrariorum viam pulsus, neque in eorum conjunctione confidens, prodiisse Verbum absque generatione docuit neque in veritate corpus induisse, sed sic rerum ordinem disposuisse ut inde omnia quæ ad corpus attinent fictitia esse creduntur Dei esse, ex matris ventre egressum, mamillarum tumorem, et omnem providentiæ ordinem, et quasi umbram imaginemque nostræ naturæ sibi univisse Verbum.

28. Qui vero Monophysitæ dicuntur, quemad-

modum Eutyches supposititio vultu et fictitio Verbum incarnationem simulasse docuit, sic et illi alia via procedentes, unam naturam de Christo dicere ausi sunt. Unam quidem et post unionem permansisse personam dicunt, non autem conjunctas naturas puras et inconfusas in suis proprietatibus servantem, sed post unionem ambas unum aliquid factas esse, confusas in sua immistione. Et aliud commune ex mistione apparuisse, quemadmodum et corpora ex quatuor elementis commistionem sortita, aliud quiddam post mistionem sunt. Neque ferum neque nostrum corpus aut ignis aut aer aut aliquid ex elementis pura sunt; sed ex eorum mistione formata sunt, et post mistionem aliquid aliud effecta sunt. Hic autem non res ita se habet. Sed postquam divina forma, nempe natura in una ex suis personis humanæ naturæ integræ conjuncta est, non aliud quiddam facta est ex ineffabili hac mistione et unione, sed post unionem naturæ inconfusæ permanent.

29. Ut autem ad exemplum quoddam vertamus oculos, hominem individuum supponamus; in cujusdam personam pervenere ejus corpus et anima; sed non aliud quiddam ultra est particularis homo. Hucusque modo stet exemplum. Si enim ulterius progrediamur, multam inveniemus differentiam. De particulari enim homine, proprie corpus et anima dicuntur, neque anima corpus appellaretur, neque corpus anima nominaretur. De Dei autem inter nos persona, et Deum securè diceremus hominem, et hominem Deum, mutatis vicissim et vicissim datis nominibus, secundum ineffabilem cohærentiam. Et particularium hominum communis est species; unde secundum hanc individualitatem per omnia similes dicuntur. Singulatim enim homines, caracteribus differentes, similitudinem omnimodam secundum speciem habent. Divinæ autem illius naturarum hypostasis, non est aliquid commune nomen Christus appellatum, quemadmodum de nobis vocabulum homo, quia non sunt multi Christi, sed unus Patris terminus et Verbum quod divinitate unxit humanitatem.

30. Si quis autem cum Eutyche consentiens occurrerit et objecerit hominem duabus naturis constare, hunc autem a Deo assumptum esse, qui altera ultra hominem natura est, ita ut ex tribus naturis efformatum esse Christum credere oporteat, duabus quidem hominis, anima nempe ac corpore, una autem propria, hoc illi responderetur unita esse aliqua ex continuis dici, sed non ex distantibus. Cur enim ipse non dicis hominem ex quinque componi, vel quod verius esset, ex septem, una quidem anima, quatuor autem corporis elementis, et adhuc materia et forma, quæ longius sunt? Et nos igitur Christum duabus naturis constare dicentes, tanquam unam naturam hominem accipimus, ad continuum attendentes neque ad naturas quibus ille constat.

A ὑποβολιμαίῳ προστώπῳ καὶ φασματώδει τὸν Λόγον ὑποκρίνασθαι τὴν σάρκωσιν ἐδογμάτιζεν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι, τὴν ἐναντίαν αὐτῷ τραπόμενοι, μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ τετολμήκασι λέγειν· ἓν μὲν γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν μεμενηκέναι φασὶ πρόσωπον, οὐ σῶζον δὲ τὰς συνελθυθυίας φύσεις καθαρὰς καὶ ἀσυγχύτους ἐν τοῖς ἰδίοις ἰδιώμασιν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀμφοτέρας ἐν τι γεγονέναι, συγχυθείσας ἐν τῇ παρ' ἀλλήλας ἀνακράσει· καίτοι κοινον ἕτερον ἐκ τοῦ μίγματος φανῆναι, ὥσπερ καὶ τὰ σώματα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων εἰληχότα τὴν κρᾶσιν ἄλλο τι παρ' ἐκεῖνα τυγχάνει· οὔτε μὴν ὁ σίδηρος, οὔτε τὸ ἡμέτερον σῶμα, ἢ πῦρ ἐστι καθαρὸν, ἢ ἀὴρ, ἢ τι τῶν ἄλλων στοιχείων, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων μὲν συνεκράθη, ἄλλο δὲ τι μετὰ τὴν σύγκρασιν γέγονε.
B Τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχον ἐστίν· ἀλλὰ τῆς θείας μορφῆς ἤτοι φύσεως ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων τῇ ἀνθρωπίνῃ οὐσίᾳ ἀτομωθείσῃ συνελθυθυίας, οὐκ ἄλλο τι γέγονεν ἀπὸ τῆν ἀῤῥήτου ταύτης μίξεως τε καὶ κράσεως, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἕνωσιν αἱ φύσεις τὸ ἀσύγχυτον ἔχουσιν.

κθ'. Ἵνα δὲ καὶ πρὸς τὸ παράδειγμα βλέψωμεν, ὁ καθέκαστον ὑποκείσθω ἄνθρωπος, εἰς οὑτινος ὑπόστασιν σῶμα διελήλυθε καὶ ψυχή· ἀλλ' οὐκ ἄλλο τι παρὰ ταῦτα ὁ μερικὸς ἄνθρωπος. Πλὴν μέχρι τούτου στήτω ἡμῖν τὸ παράδειγμα· προσωτέρω γὰρ χωροῦντες, πολλὴν τὴν διαφορὰν εὑρήσομεν· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μερικοῦ ἀνθρώπου, ἰδιαζόντως τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ λέγονται, καὶ οὔθ' ἡ ψυχὴ σῶμα ἂν κληθείη ποτὲ, οὔτε τὸ σῶμα ψυχὴ προσαγορευθείη· ἐπὶ δὲ
C τῆς τοῦ Θεοῦ καθ' ἡμᾶς ὑποστάσεως, καὶ τὸν Θεὸν θαῤῥοῦντας ἂν εἴποιμεν ἄνθρωπον, καὶ τὸν ἄνθρωπον Θεὸν, μεταχωρούντων ἀλλήλοις τῶν ὀνομάτων καὶ ἀντιδιδομένων, κατὰ τὴν ἄῤῥητον συμφυίαν. Καὶ τῶν μὲν μερικῶν ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ κοινὸν εἶδος· διὸ ἀπαραλλακτοι κατα τοῦτο τὸ μερικὸν λέγονται· οἱ γὰρ κατὰ μέρος ἄνθρωποι, τοῖς χαρακτῆρσι διεστηκότες, τὴν ἀπαραλλαξίαν κατὰ τὸ εἶδος ἔχουσι· τῆς δὲ θείας ἐκείνης τῶν φύσεων ὑποστάσεως οὐκ ἔστι τι κοινὸν ὄνομα Χριστὸς ὀνομαζόμενον, ὥσπερ ἐφ' ἡμῶν ἄνθρωπος, ὅτι μηδὲ πολλοὶ οὕτως Χριστοὶ, ἀλλ' εἷς ὁ τοῦ Πατρὸς ὅρος καὶ Λόγος τῇ θεότητι χρίσας τὴν ἀνθρωπότητα.

λ'. Εἰ δέ τις τὰ Εὐτυχοῦς φρονῶν ἀπαντήσει καὶ προβαλεῖται ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐκ δύο συνίσταται
D φύσεων, τοῦτον δὲ ὁ Θεὸς προσελάβετο, ἑτέρα φύσις παρὰ τοῦτον τυγχάνων, ὥστε ἐκ τριῶν φύσεων δοξάζειν χρεὼν τὸν Χριστὸν, δύο μὲν τῶν τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, μιᾶς δὲ τῆς οἰκείας ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν λέγοιτο, ὅτι τὰ ἐνούμενα ἐκ τῶν προσεχῶν ἐνοῦσθαι λέγεται, ἀλλ' οὐχὶ τῶν πόῤῥω· διὰ τί γὰρ αὐτὸς μὴ τὸν ἄνθρωπον ἐκ πέντε λέγει συγκεῖσθαι, ἢ τὸ γε ἀληθέστερον ἐξ ἑπτὰ, μιᾶς μὲν τῆς ψυχῆς, τεσσάρων δὲ τῶν στοιχείων τοῦ σώματος, καὶ ἔτι ὕλης καὶ εἴδους, τῶν πορῥωτέρω; Καὶ ἡμεῖς γοῦν τὸν Χριστὸν ἐκ δύο φύσεων δογματίζοντες, ὡς μίαν φύσιν τὸν ἄνθρωπον προσλαμβάνομεν, πρὸς τὸ προσεχὲς ἀφορῶντες, καὶ οὐ πρὸς τὰς φύσεις, ἐξ ὧν ἐκεῖνος συνέστηκεν.

λα'. Εἰ δὲ καὶ πρὸς ταύτην λυττᾷ τὴν ἐπίλυσιν, καὶ ἑτέραν προσθήσομεν· ὡς ὁ ἄνθρωπος ἢ μερικός ἐστιν ἢ καθόλου· ἡμεῖς δὲ φαμεν τὸν καθόλου ἄνθρωπον, τουτέστιν ἀνθρωπείαν φύσιν, εἰληφέναι τὸν Κύριον, ἥτις δὴ καὶ ἀσύνθετός ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο μία φύσις λέγεται. Ἐπεὶ γοῦν τοῦτον κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λόγον ἀνέλαβεν, ἀτομώσας ἐν τῷ προσλήμματι, διὰ τοῦτο ἐκ δύο συνεστάναι τὸν Κύριον δογματίζομεν φύσεων· ἓν δὲ πρόσωπον καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγομεν, ὃ δὴ καὶ Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος τέλειος διὰ τὴν καινοπρεπεστάτην ἀντίδοσιν· μὴ γὰρ τὰς φύσεις παραχαράξας τὰ ἐξ ὧν ἐν οἷς ἅπερ πέφυκε σώζων ἐστίν· ἔκ τε γὰρ δύο ὑφίστηκε σύσεων, καὶ ἐν ταύταις ταῖς φύσεσι πέφυκε, μᾶλλον δὲ οὐδὲν ἕτερον παρὰ ταύτας ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό ἐστι, δύο φύσεις, Θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλειος· οὐ γὰρ εἴ τι ἐξ ὧν ἐστι, τοῦτο δὴ αὐτὰ τυγχάνει τὰ ἐξ ὧν ἐστιν· ἐκ πυρὸς γὰρ καὶ γῆς οὐρανὸς κατὰ Πλάτωνα συνέστηκεν· ἀλλ' οὐχ ἅπερ ἐκεῖνα, ὁ οὐρανὸς πέφυκεν· ὁ δὲ Χριστὸς ἐξ ὧν συνέστηκεν, ἐκεῖνα τυγχάνει, οὐκ ἄλλο τι ποιησάσης τῆς μίξεως. Ἐκ δύο γοῦν φύσεων ὁ Χριστὸς καὶ ἐν ταύταις ταῖς φύσεσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παραδείγματος, εἷς μέν ἐστιν ὁ ἥλιος, φύσεις δὲ ἐν αὐτῷ δύο, ἡ μὲν τοῦ φωτός, ἡ δὲ τοῦ ἡλιακοῦ σώματος· καὶ ὁ Χριστὸς εἷς ἐστι, φύσεις δὲ δύο, ἡ μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἡ δὲ ἡμετέρα· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ καὶ ἑνὶ ὀνόματι ἑκατέρων τῶν πραγμάτων σημασία δείκνυται, θεότητος λέγω καὶ ἀνθρωπότητος· διὸ καὶ ἄνθρωπος λέγεται ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς λέγεται ὁ Χριστός· Ἀμέλει καὶ τοῦ σώματος τυπτομένου παρὰ τοῦ ὑπηρέτου, ὡς αὐτὸς πάσχων ἔλεγε, Τί με δαίρεις; καὶ ἄψαυστος ὢν τὴν φύσιν, ὅμως ἔλεγε, Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας· ἃ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπασχε τοῦ Λόγου, ταῦτα συνὼν αὐτῷ ὁ Λόγος εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερε· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἥλιος, ὁρῶν τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ ἐν τῷ ὑβριζομένῳ σώματι ἀνεχόμενον, τὰς ἀκτῖνας συνέστειλε, καὶ ἐσκότισε τὴν γῆν.

λβ'. Καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος οὕτω φησί· Τοῦτο ἡ κενωθεῖσα θεότης, τοῦτο ἡ προσληφθεῖσα σὰρξ, οὐ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἑνώσει κατὰ τὴν ἀνάκρασιν συγχυθεῖσα, καὶ εἰς μίαν οὐσίαν ἀποτελευτήσασα, οὐ γὰρ φυρμὸν ἢ ἀνάχυσιν ὁ Λόγος πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἔπαθεν, ἢ μετάστασιν τὴν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, ἀλλὰ, σκηνώσας ἐν ἡμῖν, οὐ μεθῆκε τὸ ἴδιον· μεμένηκε δὲ ὅπερ ἦν, καὶ καθ' ἕνωσιν φυσικὴν νοεῖται ὡς ἕτερον ἐν ἑτέρῳ· τουτέστιν ἡ θεία φύσις ἐν ἀνθρωπότητι, μὴ παθοῦσα κρᾶσιν ὁποίαν ἡ τῶν ὑγρῶν ἕνωσις· εἰ γὰρ κέκρανται αἱ φύσεις, εἰς μίαν μίξιν ἑτεροούσιαι τυγχάνουσαι, οὐδ' ὁποτέρα σώζεται, ἀλλ' ἀμφότεραι συγχυθεῖσαι ἠφανίσθησαν· καὶ οὔτε χωρισμὸν ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε διαίρεσιν ἐπιδέχονται κεκραμέναι. Ἡνώθησαν δὲ ἀῤῥήτῳ καὶ ἀφράστῳ λόγῳ, καὶ τῶν ἁπλῶν ἑκάτερον ἐν τῷ συνθέτῳ τὸν τῆς ἰδίας φύσεως σώζει λογον· ἐπεὶ καὶ ὧν ὁ λόγος οὐχ εἷς τούτων οὐδὲ ἡ φύσις μία, πρὸς οὐδὲν ὑπὸ τῆς πρὸς ἄλληλα συνδρομῆς καὶ ἑνώσεως μειουμένης αὐτῶν τῆς φυσικῆς

A 31. Et si ad hanc solutionem rabie excandescat, et aliam adducemus, nempe hominem esse vel in individuo, vel in universo. Nos autem dicimus hominem in universo, id est humanam naturam Dominum assumpsisse, quæ certe et incomposita est et ideo una natura dicitur. Quoniam igitur hanc communem humanæ naturæ rationem assumpsit, eam non dividens in illa assumptione, ideo duabus naturis constare Christum docemus. Unam autem personam et post unionem dicimus, quæ quidem est Deus et homo perfectus ob hanc insolitam com munionem. Cum autem non adulteraverit naturas, ea ex quibus et in quibus et quæ est servat. Duabus enim naturis constituitur, et est in his naturis imo vero nihil aliud est extra eas, sed hoc ipsum est,
B duæ naturæ, Deus perfectus et homo perfectus. Si quid enim ex quibus est, non est ea ex quibus est; igne enim et terra cœlum constat, juxta Platonem; sed non quod ea sunt, cœlum est. Christus vero est illa quibus constat, nihil aliud commistione efficiente; ex duabus igitur naturis Christus et in his duabus naturis. Sed et exempli gratia, unus quidem est sol, naturæ autem quæ in illo sunt, duæ, luminis quidem et solaris corporis. Et Christus unus est, naturæ autem duæ, una quidem supra nos, et nostra. In eodem enim et uno nomine, utriusque rei significatio ostenditur, divinitatis dico et humanitatis. Ideo et homo dicitur Christus, et Deus dicitur Christus. Nimirum et quando corpus ejus a servo verberatur, tanquam ipse
C passus dicebat: « Quid me cædis[3] ? » Et cum natura tangi non posset, dicebat tamen: « Dorsum meum dedi percutientibus[4]. » Quæ enim humanitas Verbi patiebatur, hæc cum ea conjunctum Verbum in se referebat. Idcirco sol, cernens suum Creatorem in corpore male habito sustinentem, radios coercuit et terram tenebris contegit.

32. Et Gregorius Theologus sic loquitur: Hoc privata Divinitas, illud assumpta caro, non per suam cum Deo Verbo unionem permistione confusa, et in unam substantiam terminata; (non enim mistionem aut confusionem Verbum cum humanitate passus est, aut in id quod non erat conversionem, sed habitans in nobis, non reliquit quod sibi proprium erat. Permansit autem quod
D erat, et secundum naturalem unionem concipitur ut alterum in altero; id est divina natura in humanitate, non permistionem sustinens qualem liquidorum unio. Si enim permistæ essent naturæ, in una mistura dissimilibus substantiis versatis, neutra servatur, sed ambæ confusæ evanuerunt. Et neque separationis neque divisionis capaces sunt permistæ. Unitæ sunt ineffabili et indicibili ratione, et simplicium utrumque in composito propriæ naturæ rationem servat; quorum enim non est una ratio, eorum non est una natura, nihil

[3] Joan. XVII, 23. [4] Isa. L, 6.

imminuta, per aliorum cum aliis concursum et unionem, eorum naturali perfectione; ut videre est de unione aeris et luminis. Manifesta enim utrinque permansit naturalis proprietas, nihil per unionem læsa. Neque enim lumen aliquid suæ naturæ amisit cum aere permistum, neque rursum aer in propria substantiæ suæ ratione quidquam passus est, eo quod lumen acceperit. Unde et dicimus passum esse Emmanuelem in ea natura quæ pati poterat, et permansisse impassibilem in impassibili Divinitatis substantia; quia aliud et aliud sunt ea ex quibus Christus; et patitur quidem humane propter carnem, in quantum est homo: divine autem est impassibilis ut Deus. Non alius autem est et alius, ut volebat Nestorius, hucusque delirans: qui ad patiendum natus erat, passus est; qui impassibilis erat, non passus est, ut Deus.

A τελειότητος· ὡς ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐπὶ τῆς ἑνώσεως τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ φωτός· εἰλικρινὴς γὰρ ἡ ἑκατέρου φυσικὴ μεμένηκεν ἰδιότης, μηδὲν ὑπὸ τῆς ἑνώσεως παραπρωθεῖσα· οὔτε γὰρ τὸ φῶς ἀπήμβλυνέ τι τῆς ἑαυτοῦ φύσεως τῷ ἀέρι μιχθέν, οὔτε πάλιν ὁ ἀὴρ εἰς τὸν ἴδιον τῆς οὐσίας πέπονθε λόγον, καθὸ ἀὴρ ἐστι τὸ φῶς δεξάμενος· ὅθεν καὶ φαμὲν παθεῖν τὸν Ἐμμανουὴλ τῷ πεφυκότι πεπονθέναι, καὶ μεμενηκέναι ἀπαθῆ τῷ κατ' οὐσίαν ἀπαθεῖ τῆς θεότητος· ὅτι ἄλλο καὶ ἄλλο τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστός· καὶ πάσχει μὲν ἀνθρωπίνως σαρκὶ, καθὸ ἄνθρωπος· ἀπαθὴς δέ ἐστι θεϊκῶς, ὡς Θεός. Οὐκ ἄλλος δέ ἐστι καὶ ἄλλος ὡς ἠβούλετο Νεστόριος, οὕτω ληρῶν· ὁ μὲν παθεῖν πεφυκὼς ἔπαθεν, ὁ δὲ ἀπαθὴς οὐκ B ἔπαθεν ὡς Θεός.

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO X

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI.

De quinta synodo, quæ quartam synodum confirmavit et stabilivit, convocata sub imperio Justiniani.

C Περὶ τῆς πέμπτης συνόδου, ἥτις τὴν τετάρτην σύνοδον ἐπεκύρωσε καὶ ἐκράτυνε, συγκροτηθεῖσα ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ.

1. De his quæ evenerunt statim post Dioscori et Eutychis depositionem et post lectam in synodo et traditam sanctissimi papæ Romani Leonis epistolam. Chalcedonensis sacra et divina quarta synodus sancivit se ita credere et confiteri Dominum nostrum Jesum Christum in Divinitate perfectum et in humanitate perfectum, in duabus naturis cognitum inconfuse et indivise, et unum eumdem Filium confiteri ut ante incarnationem, sic post incarnationem. Naturarum differentia minime post unionem sublata, servata autem potius et concurrente in unam personam et unam hypostasim; unde Patrum unusquisque multa D precati imperatori Marciano in proprias provincias rediere.

α'. Περὶ τῶν συμβάντων μετὰ τὴν καθαίρεσιν αὐτίκα τοῦ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς καὶ τὴν ἐπὶ συνόδου ἀνάγνωσιν καὶ παράδοσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ῥώμης Λέοντος. Ἡ μὲν οὖν ἐν Χαλκηδόνι ἱερὰ καὶ θεία τετάρτη σύνοδος κεκύρωκεν οὕτω δοξάζειν καὶ ὁμολογεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν θεότητι τέλειον καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον, ἐν δύο φύσεσι γνωριζόμενον ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ ἕνα τὸν αὐτὸν υἱὸν ὁμολογεῖν ὡς πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς οὐδαμῶς ἀνῃρημένης μετὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον καὶ συντρεχούσης εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν· ὅθεν καὶ τῶν Πατέρων ἕκαστος πολλὰ τοῦ βασιλέως ὑπερευξάμενοι Μαρκιανοῦ, εἰς τὰς οἰκείας ἐπαρχίας ἀπέτρεχον.

2. Classis autem quæ Alexandria Constantinopolim descendebat eum Dioscoro hujus urbis episcopo et chorepiscopis qui sub ejus potestate erant seditione excita multas operatur cædes eorum qui sui episcopi Dioscori depositioni et exsilio consenserant, suis actibus confirmans violentiorem igne esse navalem inobedientiam. Sed et Palæstinæis episcopis Constantinopoli commorantibus, monachi quidam Theodosium quemdam auctorem secuti, Ecclesiæ corpus scindere cœperunt, et indivisibilem ejus tunicam diffringere, et epis-

β'. Τὸ δὲ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ναυτικὸν ὃ κατῆρεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἅμα Διοσκόρῳ τῷ τῆς πόλεως ταύτης ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ χωρεπισκόποις στασιάσαν πολλοὺς ἐργάζεται φόνους τῶν τῇ καθαιρέσει καὶ ἐξορίᾳ συναινεσάντων τοῦ ἱερέως σφῶν τοῦ Διοσκόρου, ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ πιστούμενοι δραστικωτέραν εἶναι πυρὸς ἀπαιδευσίαν τὴν ναυτικήν. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ Παλαιστίνης ἱερέων ἐνδιατριβόντων ἔτι τῇ Κωνσταντινουπόλει, τινὲς τῶν μοναχῶν, ἔχοντές τινα Θεοδόσιον ἔξαρχον αὐτῶν, ἤρξαντο τὸ τῆς Ἐκκλη-

σιας σῶμα διαστᾷν, καὶ ἄλυτον αὐτῆς χιτῶνα διακρύπτειν, καὶ τοὺς ἐν τῇ συνόδῳ ἐπισκόπους ἀναθεματίζειν, καὶ ἑτέρους χειροτονεῖν ἀντ' αὐτῶν· φημίζοντες ὡς ἡ σύνοδος ἐκύρωσε καὶ ἀνεκαίνισε τὸ Νεστορίου δόγμα, προφάσει τῆς δυϊκῆς φωνῆς τῶν φύσεων τοῦτο τερατευόμενοι· ὅθεν κατέλαβον πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον, καὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ μοναστήρια· καὶ τὰ πλεῖστα τούτων παρέπεισαν μὴ δέχεσθαι τὰ κυρωθέντα παρὰ τῆς τετάρτης συνόδου.

A scopos qui synodo adfuerant anathematizare et alios pro illis ordinare; divulgantes synodum confirmasse et renovasse Nestorii doctrinam, duplicis naturarum vocis prætextu hoc fingente; unde astrinxere totam Palæstinam et Egyptum et quæ in deserto erant monasteria; et plerisque persuaserunt ne reciperent ea quæ a quarta synodo sancita erant.

γ. Διέλαμπε δὲ τοῖς ἐκεῖσε τότε μέρεσιν ὁ ἐπώνυμος ἐπ' ἀρετῇ Πατὴρ ἡμῶν Εὐθύμιος, ὃς καὶ τῆς κακοδοξίας τῶν πλείστων ἀπέστη μετὰ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μοναχῶν· δεξάμενος γὰρ τὸν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκφωνηθέντα ὅρον, συνεῖχεν αὐτοὺς καὶ παντοίως ἐπεχείρει πείθειν ὡς ἔννομον ἡ σύνοδος καὶ ὀρθὴν ἐποιήσατο τὴν τῶν δύο φύσεων ἐκφώνησιν, καὶ πολλοὺς ἀπῆλειφε καὶ παρεσκεύαζεν οὕτω φρονεῖν. Ὡς δὲ τὸ κακὸν πλέον ἐπενέμετο, χειρὶ τῆς βασιλίσσης Εὐδοκίας μάλιστα κρατυνόμενον ἐκεῖσε περὶ τοὺς ἁγίους τόπους διατριβούσης, συντεταχάμενος καὶ παραγγείλας τοῖς ἑαυτοῦ μοναχοῖς μὴ κοινωνῆσαι τῇ κακοδοξίᾳ Θεοδοσίου, ἀπεδήμησεν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ γνωρίσαντος αὐτοῦ τῇ Εὐδοκίᾳ τὴν φανερωθεῖσαν αὐτῷ ἐκ Θεοῦ μετάστασιν αὐτῆς ἐκ τοῦ σώματος, ἐκείνης τε ἀνιωμένης διὰ τὰ συμβάντα ἐν Ῥώμῃ δεινὰ τῶν αὐτῆς συγγενῶν ἐκεῖσε αἰχμαλωτισθέντων, καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ διὰ τὴν αἱρέσεως κοινωνίαν ἐπενεχθῆναι αὐτῇ κατὰ θείαν συγχώρησιν, κἀκείνη τε τῆς τοιαύτης ἀπέστη αἱρέσεως, καὶ τοῖς κυρωθεῖσιν ὑπὸ τῆς συνόδου ἐστοίχησε, καὶ τὰ τοῦ Θεοδοσίου ἀνεθεμάτισε δόγματα, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς δογματίζοντος, καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἐξοστρακίζοντος· καὶ πολλοὶ τῶν ἀποσχριστῶν αὐτῇ ἐκοινώνησαν, καὶ τὰ τῆς ὀρθοδοξίας ἠσπάσαντο δόγματα.

3. Illuxit autem suis partibus vir qui ex sua virtute cognominatus est Euthymius, Pater noster, qui et ex hac mala doctrina cum suis monachis declinavit. Postquam enim accepit declaratam a synodo definitionem, eos congregavit et omni modo illis persuadere tentavit synodum legitimam et rectam hanc definitionem pronuntiasse, et multos præmunivit induxitque ut sic crederent. Cum autem illud malum invalesceret, ab imperatrice Eudoxia præsertim roboratum tunc temporis illic prope loca sancta degente, præcepit suis monachis eosque hortatus est ne malæ Theodosii doctrinæ communicarent, recessitque in desertum. Paulo post autem cum Eudoxiæ ex divina revelatione ipsius migrationem eo corpore, brevi futuram declarasset, illaque tristitia afficeretur propter propinquorum mala qui Romæ bello capti erant, diceretque ea propter ejus cum hæreticis communionem, Deo permittente, accidisse, illaque ex hac hæresi abstitit, et ad dogmata a synodo confirmata rediit, et Theodosii dogmata anathematizavit, qui unicam Verbi et carnis naturam docebat et Chalcedonensem synodum proscribebat; et multi ex schismaticis ipsi adhæserunt, et orthodoxorum dogmata amplexi sunt.

δ'. Ταράχου δὲ πάλιν οὐ τοῦ τυχόντος τὴν Ἐκκλησίαν κατέχοντος, Λέων ᾧ τὸ ἐπώνυμον Μακέλλης, μετὰ Μαρκιανὸν βασιλεύς ἀνακηρυχθείς, ἐβούλετο μὲν καὶ αὐτὸς σύνοδον συγκροτῆσαι περὶ τούτων· γνοὺς δὲ ὡς οὐ πρὸ πολλοῦ ἡ ἐν Χαλκηδόνι συνήθροιστο, καὶ μὴ θέλων αὖθις τοὺς ἐπισκόπους ταῖς συχναῖς ἀποδημίαις καὶ μεταβιβάσεσι καταθρύπτεσθαι, τοῖς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόποις κελεύσεις ἀπέστειλε, δηλώσας δι' αὐτῶν, ποῖον ἔχουσι φρόνημα περὶ τῆς ἐκ Χαλκηδόνι συστάσης συνόδου, παραστῆσαί οἱ διὰ τάχους· οὗ γεγονότος, πλείους ἢ χίλιοι ἐπίσκοποι ὑπέγραψαν καὶ τὴν σύνοδον ἐπεκύρωσαν. Τοῦ δὲ Λέοντος τὸν βίον μετ' ὀλίγον τελευτήσαντος, Ζήνωνός τε καὶ Ἀναστασίου μετ' ὀλίγον βασιλευσάντων, παῤῥησίαν τοῦ λέγειν αὖθις κατὰ τῆς συνόδου οἱ δι' ἐναντίας ἐλάμβανον, καὶ τὸ τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Θεοδοσιανῶν ἐκώμασε πλῆθος, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς πρεσβευόντων, καὶ τὴν σύνοδον ἀναθεματιζόντων. Οἱ δ' αὐτοὶ ἐπειρῶντο καὶ τὸν τόμον ἀνατρέψαι τοῦ ἐν ἁγίοις Λέοντος πάπα Ῥώμης· ἀλλ' Εὐλόγιος ὁ ἐν ἁγίοις

4. Turbata autem valde Ecclesia rursum Leo cui cognomen Macelles, post Marcianum imperator electus, volebat quidem ipse synodum de his convocare. Cum autem didicisset Chalsedonensem non multo ante habitam esse, nolletque rursum episcopos continuis itineribus et translationibus vexare, singularum provinciarum episcopis misit mandata, quibus postulabat ut suam de Chalcedonensi synodo sententiam sibi quam citissime notatum facerent. Quibus acceptis mandatis, plures quam mille episcopi rescripserunt, synodumque confirmarunt. Postquam autem mortuus est Leo, Zenoque et Anastasius paulo post regnum adepti sunt, rursus contra synodum adversarii loqui ausi sunt et Jacobitarum Theodosianorumque commissata est multitudo, unamque Verbi et carnis naturam prædicabant synodumque anathematizabant. Iidem porro conabantur sancti papæ Romani Leonis tomum evertere. Sed Eulogius tomum hunc explicavit, ostendit eum recta incedere nihilque obliquum et ab orthodoxa fide

alienum illo inferri omnibus dilucide monstravit. Attamen et sic diutius in oblivionem incidit synodus, et unusquisque quod sibi jucundum esset principium arripuit, et quoniam singuli ad sibi acceptam fidem confugiebant, magna hæreticorum et schismaticorum multitudo recrevit. Anastasius igitur, magnæ Antiochiæ antistes pro synodo institit, et dogmaticos canones scripto deposuit; ipsamque synodum bene omnia definivisse contendit, et plena esse pietate ejus dogmata demonstrat.

A τόν τε τόμον ἐξηγήσατο (1)', καὶ καλῶς ἔχειν τοῦτον ἀπέδειξε, καὶ μηδὲν σκολιὸν καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀπέχον, τούτῳ ἐμφέρεσθαι διετράνωσεν ἅπασι. Πλὴν καὶ οὕτως ἡ τε σύνοδος ἐπὶ πολὺ ἀμνημόνευτος ἔμεινε, καὶ πᾶς τις τὴν ἐκείνῳ θυμήρη ἐπεσπᾶτο ἀρχήν, καὶ διὰ τὸ ὡς εἰπεῖν ἕκαστον πρὸς τὴν δοκοῦσαν ἑαυτῷ πίστιν ἀποτρέχειν, πλῆθος ὅτι πολὺ αἱρετικῶν ἀνεφύη καὶ ἀποσχιστῶν. Ἀναστάσιος μὲν οὖν ὁ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας πρόεδρος ὑπὲρ τῆς συνόδου ἐνίστατο, καὶ δογματικοὺς κανόνας ἐγγράφως ἐκτίθεται· αὐτήν τε τὴν σύνοδον καλῶς ἐπὶ πᾶσιν ὁρίσαι παρίστησι, καὶ

πλήρη θεοσεβείας εἶναι τὰ ταύτης συνίστησι δόγματα.

5. Fautores autem Caii, et Dioscori, et Jacobi ac postea Severi, et Joannis Philoponi qui et scripta multa de hac hæresi edidit intolerabilia ægreque reffellenda, unicam quidem naturam, duas vero hypostases impiissime docuerunt. In quibusdam tamen suorum librorum locis et ipsi duas naturas confitentur, sed addendum est, ne tali sermonis oppositione decipiamur et erremus, eos partim eadem ac nos opinari, quod plerique non accurate animadverterunt, et inde in eorum impietatem inducti sunt. Quidnam igitur docent? Quando in Christo convenientes naturas, alteram ab altera separant, duas esse eas necessario confitentur; quando autem utramque in Christi incarnatione uniunt, tunc non duas inconfusas convenientes ponunt, sed unam naturam compositam. Nobis unam hypostasim compositam nominantibus, illi unam compositam naturam opponunt, et sic verbum ludibrio habent. Quia quemadmodum homo animam et corpus habet, et altera quidem animæ, altera autem corporis natura, siquis unamquamque per se intueatur, postquam autem unitæ sunt, hominem efficiunt unicam naturam compositam habentem'; sic etiam Christum putant duabus naturis constare; post unionem vero unam esse naturam compositam.

B ε'. Οἱ δὲ περὶ Γάϊον, καὶ Διόσκορον, καὶ Ἰάκωβον, καὶ ὕστερον τὸν Σεβῆρον, καὶ τὸν Φιλόπονον Ἰωάννην, τὸν καὶ συγγράμματα ἐξενηνοχότα πλεῖστα περὶ τῆς τοιαύτης αἱρέσεως δυσφορώτατα καὶ δυσέλεγκτα (1), μίαν μὲν φύσιν, δύο δὲ ὑποστάσεις ἀσεβέστατα ἐδογμάτισαν· πλὴν ἐνιαχοῦ τῶν οἰκείων βιβλίων, δύο καὶ αὐτοὶ φύσεις ἀνομολογοῦσιν. Ἀλλὰ προσεκτέον ὥστε μὴ κλαπῆναι ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐναντιολογίας, μηδὲ ἀπατηθῆναι, ὅτι ἐν μέρει καὶ αὐτοὶ τὰ ἡμῖν δοκοῦντα δοξάζουσιν, ὅπερ οἱ πολλοὶ μὴ ἀκριβοῦντες ὠήθησάν τε καὶ τρόπον τινὰ εἰς τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν ἀπηνείχθησαν. Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ παρ' αὐτῶν δοξαζόμενον ; Ὅταν μὲν τὰς συνελθούσας τῷ Θεῷ φύσεις καθ' ἑαυτὰς ἑκάστην διαστήσωσι, δύο ταύτας ἀνομολογοῦσιν ἀναγκαζόμενοι· ὅταν δὲ ἀμφοτέρας ἑνώσωσιν εἰς τὴν τοῦ Λόγου σάρκωσιν, τότε οὐ δύο ἀσυγχύτους τὰς συνελθούσας τιθέασιν, ἀλλὰ μίαν φύσιν σύνθετον· ἡμῶν γὰρ μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ὀνομαζόντων, ἐκεῖνοι μίαν σύνθετον φύσιν ἀντιτιθέασι, καὶ παραδειγματίζουσιν οὕτω τὸν λόγον· ὅτι, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος ψυχὴν ἔχει καὶ σῶμα, καὶ ἄλλη μὲν φύσις ψυχῆς, ἄλλη δὲ σώματος, εἴ τις καθ' ἑαυτὴν ἑκάστην θεωροίη· ἐπειδὰν δὲ συνέλθωσιν, ἄνθρωπον ποιοῦσι φύσιν ἐχόντα μίαν σύνθετον· οὐδὲ γὰρ δεῖ λέγειν τὸν ἄνθρωπον, φασὶ, δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν σύνθετον· οὕτω

δὴ καὶ τὸν Χριστὸν οἴονται ἐκ δύο μὲν συνεστηκέναι φύσεων, μετὰ δὲ ἕνωσιν μίαν εἶναι φύσιν σύνθετον.

6. Idcirco et magnus in theologia Gregorius *ex quibus*, et *in quibus* dicit et *quæ*, de divinis naturis sermonem habens. Illud enim, *ex quibus* posuit, ut ex divinitate unitatem doceret; illud autem *in quibus*, ut naturas servaret, etiam post unionem; et ne eas per eam utriusque unionem confunderet; illud autem, *quæ*, ne quis putet alium factum esse Christum post naturarum unionem. Ex examinanda est doctrinæ accurata expositio. Ex quatuor elementis esse nostrum corpus in confesso, est igne, aere, aqua, terra, et in his elementis constitutio-

C ς'. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς, φησὶ, καὶ ἄπερ, περὶ τῶν θείων δογματίζων φύσεων· τὸ μὲν γὰρ ἐξ ὧν τίθεικε, ἵνα τὴν ἐκ θεότητος δογματίσῃ ἕνωσιν· τὸ δὲ ἐν οἷς, ἵνα τηρήσῃ τὰς φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν· καὶ μὴ συγχέῃ ταύτας διὰ τὸ ἑνωθῆναι ἀλλήλαις· τὸ δὲ ἅπερ, ἵνα μὴ οἰηθῇ τις ὅτι ἄλλος γέγονεν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν τῶν φύσεων ἕνωσιν. Καὶ σκοπητέον τὴν ἀκρίβειαν τοῦ δόγματος· ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὸ ἡμέτερον σῶμα ἀνωμολόγηται, πυρὸς, ἀέρος, ὕδατος, γῆς, καὶ ἐν τούτοις τοῖς στοιχείοις τὴν σύστα-

D

(1) Eulogii fragmenta multa legesis apud nos Coll. Vat. t. VII, itemque aliqua Classic. AA. t. X. Eulogii ejusdem homiliam in Ramos Palmarum Habuit Holstenius, teste ipso in epistolis, p. 209.

(2) De his Joan. Philoponi operibus, quæ mss. in manibus habemus, alibi nos locuturi sumus. Porro quæ in sequentibus (itemque partim in præcedentibus) Nicetas noster de tot sectis Monophysitarum scribit, ea sæpe ad verbum exscribit Nicephorus Callistus lib. XVIII, 45 et seqq. qui plus centum post Nicetam annis historiam suam alienis exuviis auxit atque exornavit. Itaque nos pleraque omisimus.

σιν ἔχει σώζεται γοῦν ἐν τῷ σώματι καὶ τὸ, ἐξ ὧν, καὶ τὸ, ἐν οἷς, οὐ μὴν τὸ, ἅπερ· μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν στοιχείων τὸ ἡμέτερον σῶμα οὔτε καθαρῶς ἐστι πῦρ, οὔτε εἰλικρινῶς ἀήρ, οὔτε ἀνόθευτος γῆ, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ τὰ τέσσαρα. Καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως· ἕκαστον γὰρ τῶν μερῶν τοῦ ἡμετέρου σώματος ἄλλο τι παρὰ τὰ στοιχεῖά ἐστιν· ἐπὶ δὲ τῆς θείας ἑνώσεως οὐκ ἄλλο τι μετὰ τὴν συνδρομὴν τῶν δύο φύσεων γέγονεν· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτό ἐστι ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

A nem habet. Servatur ergo in corpore et illud *ex quibus*, et illud *in quibus*, non tamen illud *quæ*. Post elementorum unionem nostrum corpus non pure est ignis, neque vere aer, neque vera et legitima terra, sed aliquid aliud ultra elementa, quod manifestum est ex sensibus. Unaquæque enim nostri corporis pars aliud est quam elementa ; in divina unione nihil aliud effectum est post duarum naturarum concursum ; sed hoc ipsum est Christus et Deus et homo.

ζ. Ἡ δὲ τοιαύτη αἵρεσις γέγονε παρὰ τὰς ἄλλας ὥσπερ ἀκριβεστέρα, διὰ τὸ σχεῖν προστάτας ἄνδρας σοφούς· ὁ γάρ τοι Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος ὀνομαζόμενος κατὰ μὲν τὴν ἰδέαν τοῦ λόγου οὐ τῶν πάνυ ἐπαινουμένων ἐστὶ, φιλόσοφος δὲ ἀκριβέστερος καὶ περὶ τὰς ἀποδείξεις θαυμασιώτατος· ὃς δὴ ὑπὸ Σεργίου τοῦ τηνικαῦτα πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως παρακληθεὶς τὴν τοιαυτὴν ἐν γράμμασι συστήσασθαι αἵρεσιν, συνεγράψατο λόγον δεινότατον, ἐπιγράψας αὐτῷ Διαιτητὴν ἢ Περὶ ἑνώσεως, καὶ ἐν δέκα κεφαλαίοις τὴν πᾶσαν τομὴν τῆς αἱρέσεως ἐξυφήνατο, πᾶσαν κινήσας πρὸς τοῦτο φιλοσοφίαν, καὶ πᾶσαν ἀποδειξιν ἐξακριβωσάμενος. Οὐ μέντοι καὶ τοὺς ἐλέγχους διέδρα παρὰ τῶν μετὰ ταῦτα λογίων καὶ πνευματικῶν τῷ ὄντι ἀνδρῶν· πολλοὶ μὲν γὰρ ἄλλοι τοῖς δόγματισθεῖσιν ἐκείνῳ ἀντέθεντο, μάλιστα δὲ Λεόντιος τις μοναχὸς ἐν τριάκοντα κεφαλαίοις ἀνατρέψας τὴν αἵρεσιν, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς εὐσέβειαν κραταιώσας· καὶ ὁ θαυμασιώτατος δὲ Γεώργιος ὁ Πισίδης ἡλικιώτης ὢν τῷ Φιλοπόνῳ, καὶ ὥσπερ εἰώθει ἐν μέτροις ἰαμβικοῖς πρὸς τὴν αἵρεσιν ἀντιβὰς, εἶτα δὴ καὶ παιδιὰν σπουδῇ κεραννὺς, οὕτω πώς φησι

7. Talis autem hæresis facta est aliis quasi accuratior eo quod homines sapientes duces habuit. Joannes enim Philoponus cognomine non quidem ob sui sermonis speciem inter insignissimos numeratus, sed doctissimus philosophus et in demonstrationibus admirabilis certe est ; qui quidem a Sergio tunc temporis Constantinopolis patriarcha invitatus ut scripto hæresim componeret, librum solertissime conscripsit, quem *Diætetem* seu *de unione* inscripsit, et in decem capitibus omnes hæresis sectiones contexuit, omnem ad hoc agitans philosophiam, omnemque adhibens demonstrationem. Non tamen objectiones vitavit hominum doctorum et vere spiritualium. Multi enim alii ejus dogmatibus adversabantur, præsertim vero Leontius monachus in triginta capitibus hæresim confutavit, nostramque piam doctrinam defendit ; et tanta admiratione dignus Georgius Pisides, qui eadem ac Philoponus ætate erat, ut solebat, metris iambicis hæresim agressus est, ac deinde jocum rationi immiscens, sic loquitur :

Ψήφιζε θᾶττον τὴν μίαν τε καὶ μίαν.
Εἰ γὰρ μίαν τε καὶ μίαν λέγεις μίαν.
Γέλως τὸ λεχθὲν γίνεται καὶ παιδίοις.

Saltem unamque et unam doce.
Si enim unamque et unam dicis unam,
Hæ voces risum vel pueris movebunt, etc.

ut apud Nicephorum lib. XVIII, 48.

η'. Αὕτη δὲ ἡ συγχυσις καὶ ἡ στάσις τῆς Ἐκκλησίας οὐθ' ὅλως ὑπέλιγε, καὶ οἱ λαοὶ πρὸς τὴν κιγκλίδα τοῦ θυσιαστηρίου ἱστάμενοι παίειν ἠπείλουν τοὺς ἱερεῖς καὶ ἀτίμως ἐξωθήσειν τοῦ βήματος, εἰ μνείαν ποιήσαιντο τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, καὶ καταγραφὴν ἐν τοῖς διπτύχοις καὶ ἐκφώνησιν τῶν ἐκθεμένων αὐτὴν Πατέρων· καὶ ταῦτα ἐπεκράτουν μέχρι τῆς Ἰουστινιανοῦ ἀνακλήσεως. Αὐτοῦ δὲ τὰ τῆς βασιλείας ἀνειληφότος σκῆπτρα, οἱ τῆς αἱρέσεως ταύτης προστάται ὅσα καὶ κνώδαλα, εἰς χηραμοὺς καὶ καταδύσεις τὰς ἑαυτῶν εἶχεν διατριβάς· σύνοδος γὰρ ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτεῖται ρξε' ἁγίων Πατέρων, ἐν οἷς ἦν Εὐτύχιος Κωνσταντινουπόλεως, Βιγίλιος Ῥώμης, Ἀπολλινάριος, Ἀλεξανδρείας, καὶ ἕτεροι, καὶ κυροῦται ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος, τῶν αὐτῶν δογμάτων καὶ ἐν αὐτῇ ἐκφωνηθέντων, καὶ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὁμοίως ὑπαγορευθέντος. Ἔτι γε μὴν καθ' ἑκατέραν φύσιν θελητικόν τε καὶ ἐνεργητικὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τῆς ἡμῶν ἕνεκα σωτηρίας ὑπάρχειν ὁρίσαντες, ἀναθεματίζουσι τὰ ιβ' Θεοδωρίτου κεφάλαια, καὶ τὴν τοῦ Ἴβα ἐπιστολὴν, τὴν πρὸς Μάριν συγγραφεῖσαν τὸν Πέρσην,

8. Hæc autem confusio et conturbatio Ecclesiæ non omnino cessavit, populique ad valvas sanctuarii stantes ictus sacerdotibus comminabantur et e cathedris deturbationem, si Chalcedonensem synodum commemorarent, et si inscriberent in diptychis et nominarent Patres qui hujus synodi fidem exposuerant. Et hæc invaluerunt, usque ad Justiniani decretum. Ubi enim ille regni sceptrum suscepit, hujus hæresis duces, tanquam feræ, in cavernis et latibulis suam sedem statuerant. Synodus enim Constantinopolim convocatur centum quinque et sexaginta Patrum, in quibus erat Eutychius Constantinopolis, Virgilius Romæ, Apollinariis Alexandriæ et alii, et confirmatur Chalcedonensis synodus iisdem dogmatibus rursum proclamatis, et fidei symbolo similiter exposito. Adhuc tamen pro utraque natura voluntatem et operationem habere Dominum nostrum Jesum Christum, salutis nostræ causa definierunt, anathematizaveruntque duodecim Theodoreti capita, et Ibæ epistolam ad Marim

Persam conscriptam, et Origenis opera, adhuc vero Theodorum Mopsuestiæ, et sic ad propria redierunt.

9. Paulo post autem Acephalus Severus Ecclesiam turbare tentavit, unam esse naturam Verbi et carnis docens. Neque satis illi fuit, sed et libros protulit, et scriptas interpretationes composuit, et perperam Scripturas exposuit. Fuit autem a Menna sanctissimo Constantinopoli episcopo condemnatus, ejusque opera oblivioni tradita, auxiliantibus Agapeto Romæ, Petro Hierosolymæ et Ephraim Antiochiæ, et simul Soterico Cappadociæ. Ac rursus jucunda et splendida et pacifica victoria ecclesiasticas res recreavit.

καὶ τὰ Ὠριγένους συγγράμματα, ἔτι δὲ Θεόδωρον Μοψουεστίας· καὶ οὕτως ἐπὶ τὰ οἰκεῖα μετέβαινον.

θ'. Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ὁ ἀκέφαλος Σεβῆρος τὴν Ἐκκλησίαν κυκᾶν ἐπεβάλετο, μίαν φύσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς δογματίζων· καὶ μηδ' ἐν τούτῳ ἱστάμενος, ἀλλὰ καὶ βίβλους προφέρων, καὶ ἑρμηνείας γραφικὰς συντιθείς, καὶ παρεξηγούμενος τὰς Γραφάς. Πλὴν καὶ οὗτος ὑπὸ Μηνᾶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κατακρίνεται, καὶ τὰ τούτου δόγματα ἀφανισμῷ παραδίδονται, συνεπαμυνόντων Ἀγαπητοῦ Ῥώμης, Πέτρου Ἱεροσολύμων, καὶ Ἐφραὶμ Ἀντιοχείας, καὶ πρὸς τούτοις Σωτηρίχου Καππαδοκίας· καὶ οὕτω πάλιν λευκή τις νίκη καὶ φαιδρὰ καὶ εἰρηναία κατάστασις τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐπεμειδίασε πράγμασιν.

NICETÆ CHONIATÆ.

EX LIBRO XII THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

De Aphtartocetarum hæresi. Et hæc actio quintæ synodo conjungitur.

1. Theodatus, Gothorum dux, cum a proprio imperio decedere victus a Belisario periclitaretur, ad imperatorem Justinianum legatum mittit Agapetum Romanum episcopum. Qui, postquam Byzantium pervenit Justinianumque adiit, primum de Deo et de recta in eum fide disserit, et Anthimi in novæ Romæ sedem electionem in causam adducit, eo quod non canonice Trapezunte, quæ urbium in Polemoniaco Ponto sitarum metropolis est, Constantinopolim translatus esset, et perversæ Severi doctrinæ particeps fuisset. Imperator autem qui imperatricis Theodoræ studio Anthimum Constantinopolica sede dignum censuerat, proprio actui inhæsit. Cum autem instaret adhuc divinus Agapetus, sæpius ei minatus respondit se posse quod vellet, dicere et facere. Irridente vero minantem imperatorem seque vel mortem libenter subiturum dictitante, beatumque fore si tali fine dignus haberetur, hac hujus viri divina libertate obstupuit imperator, mentemque mutans de doctrina examen haberi jussit, Anthimumque ex sede destituit, cum unum modo annum ea fruitus esset, ejusque in locum substituit Menam, Alexandria quidem in Ægypto oriundum, patrem ex hujus urbis illustrissimis habentem, necnon eloquentiæ peritum, divinæque præsertim.

2. Postquam igitur sic episcopatum obtinuit divinus Menas, aut potius postquam illum episcopatus sortitus est, particularem synodum convocat una cum papa Agapeto, et anathemati subjicit

Περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν. Καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη τῇ πέμπτῃ συνῆπται συνόδῳ.

α'. Θευδάτος ὁ τῶν Γότθων ἀρχηγός, ὑπὸ Βελισαρίου τῆς οἰκείας ἀρχῆς τέλειον ἐκπεσεῖν κινδυτεύων, στέλλει τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ πρεσβευτὴν Ἀγαπητὸν τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα. Ὁ δέ, καταλαβὼν τὸ Βυζάντιον, καὶ τῷ Ἰουστινιανῷ ἐντυχὼν πρῶτον περὶ Θεοῦ καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ὀρθῆς διαλέγεται πίστεως, καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς νέας Ῥώμης ἀναγωγὴν τοῦ Ἀνθίμου ὑπ' αἰτίαν ἐποιήσατο, ὅτι τε μὴ κανονικῶς ἐκ Τραπεζοῦντος, ἣ τῶν εἰς τὸν πολεμωνιακὸν πόντον κειμένων πόλεων τυγχάνει μητρόπολις, εἰς τὴν Κωνσταντίνου μετενήνεκτο, καὶ ὅτι καὶ τῆς Σεβήρου κακοδοξίας μετέσχηκεν. Ὁ δὲ βασιλεύς, σπουδῇ τῆς βασιλίδος Θεοδώρας τὸν Ἄνθιμον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καθέδρας ἠξιωκώς, τῆς οἰκείας ἀντείχετο πράξεως. Ἐνισταμένου δ' ἔτι τοῦ θείου Ἀγαπητοῦ, πολλάκις αὐτῷ ἠπείλησε κύριος εἶναι λέγειν καὶ πράττειν ὃ βούλοιτο· ὡς δ' ἐπεγέλα τῷ βασιλεῖ ἀπειλοῦντι καὶ ἡδέως ἂν δέξασθαι καὶ σφαγὴν ἀντεπῆγε, καὶ μακάριος εἶναι ἔλεγεν, εἰ τοιούτου τέλους ἀξιωθείη, ἡδέσθη ὁ αὐτοκράτωρ τὴν τοῦ ἀνδρὸς κατὰ Θεὸν παῤῥησίαν, καὶ μεταβαλὼν, ὑπὸ ζήτησιν τὸ δόγμα καθίστησι, καὶ τὸν Ἄνθιμον τοῦ θρόνου μεθίστησιν ἐν ἔτος αὐτοῦ ἀπολαύσαντα, ἀντεισήγαγε δὲ Μηνᾶν, αὐχοῦντα μὲν πατρίδα τὴν κατ' Αἴγυπτον Ἀλεξάνδρειαν, ἐκφύντα δ' ἑνὸς τῶν ἐν ταύτῃ ἐπιφανῶν, καὶ λόγων οὐκ ἀνομιλήτως ἔχοντα, μάλιστά γε τῶν θειοτέρων.

β'. Τῆς ἀρχιερωσύνης τοίνυν Μηνᾶς ὁ θεῖος τυχὼν, ἢ μᾶλλον αὐτῆς εὐτυχησάσης τοῦτον, μερικὴν συγκροτεῖ σύνοδον σὺν τῷ πάπᾳ τῷ Ἀγαπητῷ, καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλει Σεβῆρον καὶ Εὐτυχῆ, καί

Πέτρον, τὸν Ἁλικαρνάσέα Ἰουλιανὸν, καὶ Ζώπυρον [Ζωόραν], καὶ Ἄνθιμον, ὡς ἐκείνοις ὁμόφρονας· ἔτι δὲ ἐν τῷ Βυζαντίῳ διάγων ὁ ἱερώτατος Ἀγαπητὸς, τὸν βιον μετήλλαξεν. Ὁ μέντοι Μηνᾶς, ἐπὶ δέκα καὶ ἓξ χρόνους τὴν Ἐκκλησίαν ἰθύνας, τὴν ζωὴν κατέλυσε, καὶ ἀνήχθη εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν καθέδραν τῆς νέας Ῥώμης Εὐτύχιος, τοῦ μακαρίου Μηνᾶ ἐκ θείας προειπόντος ἀποκαλύψεως ὡς αὐτὸς εἴη ὁ τούτου διάδοχος· ἐφ' οὗ καὶ ἡ πέμπτη συνήθροιστο σύνοδος τῶν ρξέ ἁγίων Πατέρων, ὡς εἰπεῖν ἔφθημεν, κατά τε τοῦ Ὠριγένους καὶ τῶν ἀλλοκότων ἐκείνου δοξῶν καὶ τῶν πρεσβευόντων τὰ ἐκείνου, Διδύμου καὶ Εὐαγρίου, οἵτινες τῶν ψυχῶν προύπαρξιν ἐδογμάτιζον, καὶ τέλος τῆς κολάσεως ἔλεγον, καὶ τῶν δαιμόνων εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν, καὶ ἕτερα πλείονα· ἀλλὰ καὶ τὸν Μοψουεστίας Θεόδωρον τὰ Νεστορίου φρονοῦντα· παόντος ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανου καὶ συνευδοκοῦντος οἷς οἱ θεῖοι Πατέρες θεοφιλῶς ἐδογμάτιζον.

γ'. Ἀλλ' οὔπω συχνὸς παριππεύκει καιρὸς, καὶ ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς δαίμων, τὴν εὐστάθειαν καὶ κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας μηδαμῶς ὁρᾷν ἀνεχόμενος, τοῖς σαθροῖς δόγμασιν· ὥσπερ τίσι μηχαναῖς διασαλεῦσαι ταύτην καὶ καταβαλεῖν πειρώμενος, βλασφημεῖν τινας ἀνέπεισεν ὡς ἐν προσχήματι εὐσεβείας, ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου τῷ Χριστῷ προσληφθεῖσα σὰρξ πρὸ τοῦ πάθους ἄθαρτος ἦν· καὶ τοῦ βασιλέως τῇ ἀσεβείᾳ τοῦ δόγματος ὑπαχθέντος, καθαιρεῖται τοῦ θρόνου καὶ ἀπελαύνεται ὁ μέγας Εὐτύχιος, τὸ δυσσεβὲς τοῦ προβλήματος ἐξελέγχων. Καὶ ὁ μὲν ὑπερόριος γίνεται εἰς Ἀμάσειαν, ἔνθα καὶ τῆς ἀσκητοῦ ἀγωγῆς εἴχετο· ἀντεισάγεται δὲ πατριάρχης ὁ ἀπὸ σχολαστικῶν Ἰωάννης, Ἀντιοχείας ὢν ἀποκρισιάριος.

δ'. Λέγεται δὲ Ἰουστινιανὸς παρὰ τῶν τὰ κατ' αὐτὸν συγγεγραφότων τοσοῦτον θεοφιλῆ ἔρον εἰς τὸν Χριστὸν τρέφειν, ὁπόσος οὐδενὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτὸν βασιλεῖ μετὰ γε τὸν ἐν βασιλεῦσι τρισμέγιστον Κωνσταντῖνον ἐπιμαρτύρεται· ὥστε καὶ πολλὰ τῶν βιαίων δι' αὐτὸν εἰργάζετο· τούς τε γὰρ Σαμαρείτας τῆς οἰκείας αἱρέσεως μὴ ἀφισταμένους παντοίως ἐκάκωσε, καὶ τοὺς Ἑβραίους οὐ ξυνεχώρει τὸ ἴδιον Πάσχα πρὸ τῶν Χριστιανῶν ἐκτελεῖν, καὶ τῇ τῶν Ἀφθαρτοδοκητῶν δόξῃ προσέσχε, μὴ εἰμαθύνων τῷ δόγματι, τῇ δὲ σημασίᾳ τῆς λέξεως ὁριμυσσόμενος, καὶ μηδαμῶς ἀνεχόμενος τοιοῦτόν τι περὶ Χριστοῦ ἐνωτίζεσθαι. Δωδέκατον δὲ χρόνον ἐν τῇ ὑπερορίᾳ τελέσαντος Εὐτυχίου, γίνεται μὲν ἐξ ἀνθρώπων ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανός· καταλύει δὲ τὸν βίον καὶ Ἰωάννης ὁ πατριάρχης. Ἰουστίνου δὲ καὶ Τιβερίου ἐπὶ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας ἀναχθέντων, λαμπρῶς τῆς ἐπανόδου καὶ δεξιώσεως παρά τε τῶν βασιλέων αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τέλει πάντων τυχὼν Εὐτύχιος ἀναθέματι καθυποβάλλει τοὺς ἄφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα πρὸ τῆς ἀναστάσεως λέγοντας· καὶ θανὼν κατετέθη ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῶν μεγάλων κατὰ τὴν κρηπῖδα τῆς ἁγίας τραπέζης, ἔνθα κεῖται λείψανα.

Severum et Eutychem, et Petrum, Julianum Halycarnasseum et Zopyrum et Anthimum, ut cum illis concordes. Byzantii adhuc conversans sanctissimus Agapetus supremum diem obiit, Menas tamen sexdecim annos rexit Ecclesiam, et mortuus est. Tunc in episcopalem novæ Romæ sedem suffectus est Eutychius, ut divina revelatione beatus Menas prædixerat. Quo episcopatum gerente, convocata est quinta synodus, ut prius diximus, centum sex et sexaginta Patrum, contra Origenem et absurdas ejus opiniones et eos qui ejus doctrinam docent, Didymum et Evagrium, qui animarum præexsistentiam prædicabant, et pœnarum finem, et dæmonum in pristinum statum restitutionem, et multa alia ; sed et contra Theodorum Mopsuestæ Nestorii doctrinam sectantem, præsente in synodo imperatore Justiniano et doctrinis favente, quas divini Patres secundum Deum docebant.

3. Sed nondum multum effluxerat tempus, et zizaniarum seminator dæmon, felicem Ecclesiæ statum et tranquillitatem ægre ferens, corruptis dogmatibus tanquam machinis eam perturbare et evertere conatus, nonnullis persuasit ut sub specie pietatis blasphemarent dicentes eam carnem quam ex sanctissima Virgine Christus assumpserat, ante passionem incorruptibilem fuisse. Et imperatore doctrina hac impia seducto, a sua sede deponitur et expellitur magnus Eutychius, qui hujus propositionis impietatem reprehendebat. Amasiam in exsilium mittitur, ubi asceticam vitam transegit. Ejus in loco sufficitur patriarcha quidam vir eruditissimus, Joannes, Antiochiæ apocrisiarius.

4. Dicitur autem Justinianus ab iis qui de eo scripserunt amorem in Christum aluisse, qualis nulli ante eum et post eum imperatori, excepto tamen maximo inter imperatores Constantino, tribuitur ; ita ut multa inde violenter operatus sit. Multis modis Samaritanos a propria hæresi non recedentes male habuit, Hebræisque vetuit ne suum Pascha ante Christianos celebrarent; atque Aphartodocetarum hæresi adhæsit, non dogma proculcans, sed vocis significatione offensus, neque sustinens hujusmodi aliquid de Christo audire. Duodecimum jam annum exsulabat Eutychius, cum ex hominibus migravit imperator Justinianus. Excessit e vita et Joannes patriarcha. Postquam autem Justinus et Tiberius ad regiam dignitatem evecti sunt, splendide post reditum exceptus est ab imperatoribus Eutychius, anathematique subjecit eos qui incorruptibile Domini corpus ante resurrectionem esse dicebant, mortuusque depositus est in altari sanctorum magnorumque Apostolorum, prope sanctissimæ mensæ fundamentum, ubi Andreæ et Timothei et Lucæ sanctæ reliquiæ jacent.

Ἀνδρέου καὶ Τιμοθέου καὶ Λουκᾶ τὰ ἅγια κατά-

5. Erant autem Aphtartodocetæ qui a Juliano Halicarnasseo et Gaiano Alexandrino Julianitæ et Gaianitæ dicebantur; qui quidem in aliis dogmatibus cum Severo conveniunt dicentes impossibile esse naturam per se subsistere quin in indivisibili quodam subjecto consideretur. Quomodo enim esset lapidis et ligni una hypostasis, id est unicum indivisibile subjectum ? Et, si nomen Christus non essentiam indicat, sed aliquid eorum quæ ex duarum naturarum unione facta sunt ; hoc autem nihil aliud est quam duarum naturarum inter se habitus, si autem et duæ naturæ post unionem remanserunt, secundum igitur solum habitum facta est duarum naturarum inter se unio, ut dum agitur de choro et domo et urbe et lapidibus et lignis quibus constat ædificium, prout et Nestorius docebat.

ε'. Ἦσαν δὲ Ἀφθαρτοδοκῆται οἱ ἀπὸ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἁλικαρνασέως καὶ Γαϊανοῦ τοῦ Ἀλεξανδρέως λεγόμενοι Ἰουλιανῖται καὶ Γαϊανῖται, οἵτινες ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις δόγμασι τῷ Σεβήρῳ συμφέρονται λέγοντες ἀδύνατον εἶναι φύσιν ὑποστῆναι καθ' αὑτὴν μὴ ἐν ἀτόμῳ τινὶ θεωρουμένην· πῶς γὰρ ἂν εἴη λίθου καὶ ξύλου μία ὑπόστασις, τουτέστιν ἄτομον ἕν ; Καὶ εἰ τὸ Χριστὸς ὄνομα οὐκ οὐσίας δηλωτικόν, ἀλλὰ τῶν περὶ οὐσίαν τινὸς τῶν ἐκ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων γενομένων δηλωτικόν ἐστι· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡ τῶν φύσεων πρὸς ἀλλήλας σχέσις· εἰ δὲ δύο ἐν Χριστῷ φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν μεμενήκασι, κατὰ μόνην ἄρα σχέσιν ψιλὴν ἡ τῶν φύσεων πρὸς ἀλλήλας γέγονεν ἕνωσις, ὡς ἐπὶ χοροῦ καὶ οἰκίας καὶ πόλεως καὶ λίθων καὶ ξύλων ἐν οἷς τὸ οἰκοδομούμενον, καθὼς καὶ Νεστόριος ἐδογμάτιζεν.

6. Et rursum : Si quæ unita sunt, fiunt unum, quæ non facta sunt unum, non unita sunt, quod manifestum est. Si igitur duæ et una sunt Christi naturæ, dyas autem, cum duplex sit, divisionis sit indicativa, quæ divisa sunt, non sunt unita : non igitur unitæ sunt Christi naturæ. Si autem, eo quod non sunt confusæ, dignum est duas esse Christi naturas, sed propter unionem unam esse naturam dicere cogentur. Et rursum : Si dyas ex monadæ primæ divisionis indicativa est, divisio autem unitati opponitur, nulla igitur dyas, in quantum est dyas, unita esse dicitur. Atque igitur Christi naturæ, secundum suum esse si duæ essent nec una tantum, secundum id divisæ essent nec unitæ ; quæ Nestorii doctrina est.

ς'. Καὶ πάλιν· Εἰ τὰ ἡνωμένα ἓν γίνεται, τὰ μὴ γενόμενα ἓν οὐχ ἥνωνται ἐξ ἀνάγκης· εἰ οὖν δύο καὶ μία τυγχάνουσιν αἱ τοῦ χριστοῦ φύσεις, ἡ δὲ δυάς, διχάς τις οὖσα, διαιρέσεώς ἐστι δηλωτική, τὰ διῃρημένα οὐχ ἥνωνται, οὐκ ἄρα ἡνωμέναι εἰσὶν αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις· εἰ δὲ διὰ τὸ ἀσύγχυτον, δύο εἶναι τὰς τοῦ Χριστοῦ φύσεις ἄξιόν ἐστιν. ἀλλά γε διὰ τὴν ἕνωσιν μίαν αὐτοῦ τὴν φύσιν λέγειν ἀναγκασθήσονται. Καὶ αὖθις· Εἴπερ ἡ δυὰς τῆς ἐκ μονάδος πρώτης διαιρέσεώς ἐστι δηλωτική, ἡ διαίρεσις ἀντικειμένως ἔχει πρὸς τὴν ἕνωσιν, οὐδεμία ἄρα δυάς, καθό ἐστι δυάς, κατὰ τοῦτο λέγοιτ' ἂν ἡνῶσθαι· καὶ αἱ Χριστοῦ τοίνυν φύσεις, κατ' αὐτὸ τὸ εἶναι δύο τυγχάνουσαι καὶ οὐχὶ μία, κατ' αὐτὸ τοῦτο διῃρημέναι ἂν εἶεν καὶ οὐχ ἡνωμέναι· καὶ Νεστορίου τὸ δόγμα εἰσάγει.

7. Et Severus talia, ut ex multis pauca excerpam, syllogistice proponebat, unam scilicet hypostasim et unam in Christo naturam post unionem factam esse. Julianitæ vero et Caianitæ distinctionem naturarum in Christo post unionem docentes, incorruptibile Christi corpus ex ipsa plasmatione esse dicebant ; et passiones quidem Christum subire, famem dico, et sitim et fatigationem et cætera, sed ea pati non eodem modo quam nos. Nos enim ex necessitate naturaliter hæc patimur ; Christus autem voluntarie omnia subibat ; non enim naturæ legibus subditus erat.

ζ'. Καὶ Σεβῆρος μὲν τοιαῦτα ὡς ἐκ πολλῶν ὀλίγα εἰπεῖν συλλογιστικῶς προὔβαρε, μίαν ὑπόστασιν, ἔτι δὲ καὶ μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ γεγονέναι φάσκων μετὰ τὴν ἕνωσιν. Οἱ δὲ Ἰουλιανῖται καὶ Γαϊανῖται, διαφορὰν φύσεων ἐπὶ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἕνωσιν δογματίζοντες, ἄφθαρτον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα ἐξ αὐτῆς διαπλάσεως ἔλεγον γεγονέναι· καὶ τὰ μὲν πάθη τὸν Κριστὸν ὑπομεῖναι, πεῖναν φημι καὶ δίψαν καὶ κόπον καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἡμῖν ταῦτα πεπονθέναι· ἡμεῖς γὰρ ἐξ ἀνάγκης φυσικῶς ταῦτα πάσχομεν, ὁ δὲ Χριστὸς ἑκουσίως πάντα ὑπέμεινεν· οὐ γὰρ ἐδούλευε τοῖς νόμοις τῆς φύσεως.

8. Quibus respondemus neque nos dicere involuntarias esse Christi passiones, sed ipsum voluntarie legibus naturæ tanquam nos subjectum esse. Beatus enim Athanasius interpretans illud *Nunc anima mea turbata est*, dicit hanc vocem *nunc* significare : *quando volebat*. Non enim quod non est, ut præsens, nominabat, quasi opinione tantum dicta fierent; natura enim ac veritate omnia facta sunt. Theologus autem Gregorius rursum dicit Christum naturæ dedisse occasionem, quando volebat, propria operandi. Admirandus vero Cyrillus dixit ipsum carni permisisse ut leges naturæ se-

η'. Πρὸς οὓς φαμεν ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ λέγομεν ἀκούσια τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη, ἀλλ' ὅτι ἑκουσίως ἐδούλευε τοῖς νόμοις τῆς φύσεως ἐπίσης ἡμῖν· ὁ μὲν γὰρ μακάριος Ἀθανάσιος, ἑρμηνεύων τὸ, Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται, φησὶν ὅτι τὸ νῦν, τοῦτό ἐστιν ὅτε ἤθελεν· οὐ γὰρ τὸ μὴ ὂν ὡς παρὸν ὠνόμαζεν ὡς δοκήσει γινομένων λεγομένων· φύσει γὰρ καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐγένετο. Ὁ δὲ Θεολόγος Γρηγόριος πάλιν, ὅτι ἐδίδου τῇ φύσει καιρὸν, ὅτε ἐβούλετο ἐνεργεῖν τὰ ἴδια. Κύριλλος δὲ ὁ θαυμάσιος εἴρηκεν ἐφεῖναι αὐτὸν τῇ σαρκὶ διὰ τῶν τῆς φύσεως εἶναι νόμων· καὶ αὖθις ἑτέρωθι ἔλεγεν ὡς ἐπιτρέπει τῷ

σώματι καὶ τῇ ἀνθρωπότητι τὰ τῇ φύσει προσόντα πάθη εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατ' ἀλήθειαν φορέσαι σάρκα καὶ ἄνθρωπον γενητὸν κατὰ τὰς Γραφάς. Εἰ τοίνυν κατὰ τὸν σκοπὸν τῶν θεοφόρων Πατέρων τὸν αὐτὸν ἡμῖν τρόπον ἔπασχεν, εἰ καὶ ἑκουσίως καὶ ὅτε ἤθελε, πῶς δυνάμεθα τὸ πάσχον σῶμα ἄφθαρτον εἰπεῖν καὶ μὴ φθαρτὸν τῇ φύσει ὥσπερ καὶ τὸ ἡμέτερον;

θ'. Ἀνταποκρίνονται δὲ πάλιν ὅτι Ὃν τρόπον μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἄφθαρτον λέγοντες τὸ σῶμα Χριστοῦ ὁμοούσιον αὐτὸ λέγετε εἶναι ἡμῖν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς, πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἄφθαρτον λέγοντες, ὁμοούσιον αὐτὸ ὁμολογοῦμεν εἶναι. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι, εἰ καὶ ἄφθαρτον αὐτὸ ὁμολογοῦμεν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐ τῇ φύσει λέγομεν τὸ ἄφθαρτον, τῇ χάριτι δέ. Εἰ δὲ εἴποιεν ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως χάριτι ἄφθαρτον, λέγομεν ὅτι οὐ συγχωρεῖ τοῦτο τὰ περὶ Χριστοῦ λεγόμενα, πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἀναστάσεως καὶ πεινῆσαι λέγεται καὶ διψῆσαι καὶ τἆλλα παθεῖν, καὶ πῶς ἂν εἴη τὸ ταῦτα πεπονθὸς ἄφθαρτον; Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν οὐδὲν τούτων ἔπαθε.

ι'. Καὶ δῆλον ὅτι πρὸ μὲν τῆς ἀναστάσεως φθαρτὸν ἦν τὸ σῶμα, μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἄφθαρτον· εἰ γὰρ καὶ λέγεται φαγεῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τοῦτο δι' οἰκονομίαν ἐποίησεν· οὐχ ὡς τῷ ὄντι πεινῶν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν· ὃν τρόπον καὶ τοὺς τύπους λέγεται ἐπιδείξαι αὐτοῖς· καίτοι ἡμεῖς οὐδὲν τῶν πρὸ τῆς ἀναστάσεως παθῶν ἀνιστάμεθα ἔχοντες· ἀπαρχὴ δὲ τῆς ἐκ νεκρῶν ἡμῶν ἀναστάσεως ὁ Χριστός· καὶ ὅμως αὐτὸς εὑρέθη ἔχων. Ὡς δῆλον ὅτι δι' οἰκονομίαν τοῦτο γέγονεν· ἀμέλει οὐδὲ λέγει ἡ Γραφὴ ὅτι ἐπείνησεν, ἀλλ' ὅτι ἔφαγε. Δέον δὲ ἐπιστῆσαι ὅτι παραφέρουσι χρήσεις τινὰς ἀπὸ τῶν Ἑτέρων, ἀφθάρτου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ λεγούσας· ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου εἰπόντος ὅτι οὐχ ὑπεδέξατο φθορὰν ἡ τοῦ Λόγου σάρξ. Ὅταν δὲ τὰς τοιαύτας παράγωσι χρήσεις, χρὴ σκοπῆσαι τὸ τῆς λέξεως σημαινόμενον· τὸ γὰρ τῆς φθορᾶς ὄνομα δύο σημαίνειν οἶδε, κατὰ δέ τινας καὶ τρία.

queretur; et rursum ex altera parte concessisse corpori et humanitati adjacentes naturæ dolores, ut ostenderet se veram carnem induisse et genuinum hominem secundum Scripturas. Si igitur e divinorum Patrum mente eodem modo ac nos passus est, et si libenter et quando volebat, quomodo possumus patiens corpus incorruptibile dicere, neque natura corruptibile sicut et nostrum est?

9. Respondent autem iterum: Quemadmodum incorruptibile post resurrectionem Christi corpus dicentes consubstantiale illud nobis esse dicitis, sic et nos illud ante resurrectionem incorruptibile dicentes consubstantiale tamen confitemur. Nos autem dicimus illud, etsi incorruptibile post resurrectionem confitemur, non esse incorruptibile natura, sed gratia. Si vero dicerent illud et ante resurrectionem gratia incorruptible esse, dicimus hoc non cum eis quæ de Christo dicuntur convenire. Ante resurrectionem enim et esurire dicitur et sitire et alia pati. Et quomodo quod illa patitur, incorruptibile esset? Post resurrectionem autem nihil horum passus est.

10. Et patet ante resurrectionem quidem corruptibile fuisse corpus, post resurrectionem vero incorruptibile. Si enim et dicitur post resurrectionem vero incorruptibile. Si enim et dicitur post resurrectionem comedisse, id per providentiam egit, non tanquam reipsa comedens, sed ut discipulis ostenderet ipsum esse qui ex mortuis surrexerat, quemadmodum dicitur iis monstrasse corporis formas. Et nos resurgemus nihil eorum patientes quæ ante resurrectionem. Primitiæ autem nostræ ex mortuis resurrectionis Christus; et similiter ipse inventus est. Ita ut manifestum sit id per providentiam factum esse. Nempe non dicit Scriptura ipsum esurivisse, sed comedisse. Oportet autem animadvertere eos quædam Patrum oracula circumferre quæ corpus Christi incorruptibile dicunt; ut beati Cyrilli dicentis non corruptionem subiisse carnem Christi. Quando vero tales voces exhibent, examinandum est quid per has significatum sit; solet enim corruptionis vox duo significare, et juxta nonnullos etiam tria.

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO XV THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

Περὶ τῆς ἕκτης συνόδου.

α'. Αὕτη συνέστη ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ Πωγωνάτου διὰ τὴν αἵρεσιν τῶν Μονοθελητῶν, ἀρχθεῖσαν ἀπὸ Ἡρακλείου βασιλέως, καὶ διαρκέσασαν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου δισεγγόνου ὄντος τῷ βασιλεῖ Ἡρακλείῳ, τούτῳ γὰρ τῷ βασιλεῖ τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διέποντι καὶ τὰς κατὰ Περσῶν λαμπροτάτας

De sexta synodo.

1. Hæc synodus Constantino Pogonato imperante habita est, propter Monothelitarum hæresim, quæ sub imperatore Heraclio cœpta erat, duravitque ad usque imperatorem Constantinum Pogonatum, imperatoris Heraclii pronepotem. Cum enim ille Romanum imperium regeret, illustrissimasque de Persis victorias perageret, quæ septem

annos continuatæ sunt. Jacobitarum catholicus in eorum regionem pergenti ei occurrit. Quem videns imperator reprehendit quod Chalcedonensi synodo non adhæreret; hortatusque eum est ut a Monophysitarum opinione recederet, proclamaretque de Christo, quemadmodum orthodoxi sentiunt, duas naturas inconfuse inter se unitas, id est, divinitatem et humanitatem, si vellet ab ipso Antiochiæ partriarcha designari. Catholicus autem sedis magnitudine captus se ex hæresi recessurum pollicitus est duasque in Christo naturas crediturum affirmavit, de voluntatibus autem dicebat se nescire num eas quoque duas opinari oporteret, et ea de re a Sergio Constantinopolis patriarcha consilium petiit. Sciebat enim eum docere in Christo unicam esse voluntatem et operationem. Scribit imperator ad Sergium de hac quæstione. Hic autem qui palam Monothelitarum doctrinam profitebatur, imperatori respondet dicitque oportere unam operationem et unam voluntatem docere. Postea vero Heraclius, cum in urbem venisset, Cyrumque Phasidis qui eum adierat, de hac doctrina interrogasset reperissetque eum cum Sergio concordem, lutosa hujus opinionis persuasione ab hic mercenariis, minime autem pastoribus imbuitur, et Monothelitarum hæresi adhæret.

νίκας ἀνύοντι, ἐφ' αἷς καὶ χρόνος ἐπταετὴς ἐκμεμέτρηται, ὁ τῶν Ἰακωβιτῶν πρόσεισι καθολικὸς περί που τὴν ἐκείνων χώραν ἀφικομένῳ· ὃν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἠτιάσατο, μὴ τὴν ἐν Χαλκηδόνι προσιέμενον σύνοδον· καὶ παρήνει τῆς τῶν Μονοφυσιτῶν ἀφιστάναι δόξης, καὶ κηρύττειν ἐπὶ Χριστοῦ ἐπίσης τῷ ὀρθοδόξων συστήματι δύο φύσεις ἀσυγχύτως ἡνωμένας ἀλλήλαις, τουτέστι θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, εἴγε βούλοιτο πατριάρχης Ἀντιοχείας ὑπ' αὐτοῦ προβληθῆναι. Ὁ δὲ καθολικὸς τῷ μεγαλείῳ τοῦ θρόνου ἐνηδυνθεὶς τὴν ψυχὴν ἐξ αὐτῆς τὴν μεταβολὴν τῆς αἱρέσεως ἐπηγγείλατο, καὶ δύο ἐπὶ Χριστοῦ δοξάζειν φύσεις κατέθετο· περὶ δὲ τῶν θελημά των ἀγνοεῖν ἔλεγεν, εἰ χρεὼν καὶ ταῦτα δοξάζειν διττὰ, καὶ τὴν ἐκ Σεργίου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως διδαχὴν ἐξητεῖτο· ᾤδει γὰρ τοῦτον δοξάζοντα τὸν Χριστὸν μονοθέλητόν τε καὶ μονενέργητον. Γράφει τοίνυν ὁ βασιλεὺς τῷ Σεργίῳ περὶ τοῦδε τοῦ ῥήματος· ὁ δὲ τὰ τῶν Μονοθελητῶν πάλαι πρεσβεύων, ἀντεπιστέλλει τῷ βασιλεῖ, καὶ χρῆναι λέγει μίαν ἐνέργειαν καὶ μίαν θέλησιν ἐπὶ Χριστοῦ δογματίζειν. Ἐς ὕστερον δὲ Ἡράκλειος, τὴν πόλιν καταλαβών, καὶ Κῦρον τὸν Φάσιδος εἰς ὄψιν αὐτῷ ἐλθόντα περὶ τούτου τοῦ δόγματος ἐρωτήσας, καὶ τῷ Σεργίῳ εὑρὼν ὁμογνώμονα, τὴν θολερὰν τῆς δόξης ταύτης ἀνατροπὴν ποτίζεται καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν μισθωτῶν ἐκείνων καὶ μὴ ποιμένων, καὶ τῇ τῶν Μονοθελητῶν αἱρέσει συντίθεται.

2. Quo audito, Sophronius Hierosolymæ, in magnificam Constantini urbem advenit, cumque Sergium adiisset, eum corrigere tentavit, dicens in idem recidere unicam in Christo naturam docere et unicam voluntatem operationemque profiteri, atque ita renovari Monophysitarum hæresim, quam Chalcedonensis synodum rejiciendam decrevit. Hortatusque est Sergium ut Ecclesiam non rursus in certamina injiceret. Cum autem Sophronius Constantinopoli recessisset, Heraclius et Sergius sibi consentientem Joannem habentes qui tunc temporis antiquæ Romæ præsidebat, unicam esse Verbi et carnis voluntatem docuere, litterasque de hac re quocunque terrarum mittentes Ecclesias discidere.

β'. Τοῦτο δ' εἰς ὦτα δεξάμενος ὁ Ἱεροσολύμων Σωφόνιος, εἰς τὴν Κωνσταντίνου καλλίπολιν παραγίνεται, καὶ Σεργίῳ συγγενόμενος, πειρᾶται τοῦτον ἐπανορθοῦν, λέθων μηδέν τι διενηνοχέναι τοῦ μίαν φύσιν λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ τὸ δογματίζειν· ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν, καὶ ὡς οὕτω πάλιν ἡ τῶν Μονοφυσιτῶν αἵρεσις ἐπεισάγεται, ἣν ἡ ἐν Χαλκηδόνι σύνοδος ἀπόβλητον ἔκρινε. Καὶ παρεκάλει τὸν Σέργιον, μὴ καὶ αὖθις τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἀγῶνας ἐμβαλεῖν. Σωφρονίου δὲ τῆς Κωνσταντίνου ἀπάραντος, Ἡράκλειος καὶ Σέργιος σύμψηφον ἔχοντες καὶ Ἰωάννην (1) τὸν τῆς παλαιτέρας Ῥώμης τηνικαῦτα πρόεδρον, ἓν θέλημα τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἐδογμάτισαν, καὶ γράμματα περὶ τούτου πανταχοῦ διεκπέμψαντες, τὰς Ἐκκλησίας διέσπασαν.

3. Postquam autem Heraclius e vita migravit tricesimo ferme imperii sui anno, et Sergius mortuus fuit, sedem illam successor accepit Pyrrhus, qui

γ'. Ἡρακλείου δὲ τὸν βι ἀπολιπόντος κατὰ τὸν τριακοστὸν πρῶτον χρόνον τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ Σεργίου τὸ ζῆν καταστρέψαντος, ὁ μὲν Πύρρος

(1) Dic *Honorium*, cujus causæ tractandæ non est hic locus; quanquam Sophronii in longissima synodica epistola silentium de Honorio, ubi tot hæreticos etiam viventes appellat, Honorii innocentiam denotare videtur. Certe Joannem papam (quartum) cum orthodoxis potius connumeravit laudavitque noster Sophronius, teste S. Maximi biographo in codice Vat. 353, p. 139 b, his verbis: Ἐπεὶ δὲ τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Σωφρόνιος τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις θρόνον ἐνεχειρίσθη, ἀνὴρ εὐσεβείᾳ λάμπων καὶ ἀρετῇ, συναθροίζονται περὶ τοῦτον ὅσον ἀρχιερατικὸν καὶ ὀρθόδοξον, διαβάλλον μὲν σὺν αὐτῷ καὶ ἀναθέματι περιβάλλον τοὺς μίαν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ φυσικὴν ἐνέργειαν, καὶ ἓν δοξάζοντας θέλημα, εὐφημοῦν δὲ καὶ ἀνακηρύττον τοὺς πρὸς ταῖς δύο φύσεσι καὶ τὰς διττὰς ἐνεργείας μετὰ τῶν ἴσων θελημάτων ὁμολογοῦντας καὶ προϊέποντας. Βουλόμενος δ' ὁ ἱερὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ μειζόνως διατρανῶσαι τὰ ἐκτεθέντα, δηλοῖ ἀνὰ μέρος περὶ αὐτῶν καὶ Ἰωάννῃ τῷ Ῥώμης, οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο ἐκεῖνος, καὶ Σεργίῳ τῷ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ μὴν καὶ Κύρῳ τῷ Ἀλεξανδρείας, τοὺς μὲν κακίζων καὶ πολλὰ φαυλίζων τοῦ δόγματος, τὸν δ' ὡς εἰκὸς ἐπαινῶν τὸν Ἰωάννην καὶ μυρίοις καταστέφων τοῖς ἐγκωμίοις. Hoc ego perhonorificum non de Joanne papa solum, sed etiam de Sophronio, testimonium libenter hic recitavi. Adde sis Theophanem ed. Paris, p. 274, et lege quæ scribit copiose Binius Concil. Labb. t. V, p. 1756-7.

τὸν τῆς ἱερωσύνης διαδέχεται θρόνον, ὁμόδοξος ὢν τῷ Σεργίῳ, τὴν δὲ βασιλείαν Κωνσταντῖνος ὁ παῖς Ἡρακλείου κληροῦται. Τούτου δὲ φαρμάκῳ τὴν ζωὴν καταλύσαντος μετὰ χρόνον ἕνα τῆς μοναρχίας, εἰς Μαρτῖναν καὶ τὸν Ἡρακλεωνᾶν τὸν ἐξ αὐτῆς Ἡρακλείῳ ἀποτεχθέντα ἡ βασιλεία μεταχωρεῖ· μισηθέντες δὲ ὑπὸ πάντων, διὰ τὸν τοῦ Κωνσταντίνου θάνατον, τῆς αὐταρχίας ἐκπίπτουσιν. Ἐκβάλλεται δὲ καὶ Πύῤῥος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ φυγὴν εἰς μέρη τὰ ἑσπέρια κατακρίνεται, ὡς συμμέτοχος Ἡρακλεωνᾶ καὶ Μαρτίνῃ τῆς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου δολοφονήσεως· καὶ εἰς μὲν τὸν βασίλειον θρόνον ὁ τοῦ Κωνσταντίνου υἱὸς Κώνστας ἀνάγεται, εἰς δὲ τὸν ἀρχιερατικὸν Παῦλος ὁμογνωμονῶν Σεργίῳ καὶ Πύῤῥῳ.

A eadem ac Sergius profitebatur, imperium vero sortitus est Constantius Heraclii filius. Quo per venenum post unum imperii annum absumpto, ad Martinam et Heracleonem, quem ex ea genuerat Heraclius imperium devenit. Cum autem omnibus ob Constantini mortem odio essent, a summa decidunt potestate. Expellitur et Pyrrhus ab ecclesia, et in occidentales partes in exsilium ire jubetur, tanquam perfidæ Constantini cædis cum Heracleone et Martina particeps, et in regiam sedem Constantini filius Constans invehitur, in episcopali vero instituitur Paulus Sergii et Pyrrhi opiniones fovens.

ϛ'. Ἐπὶ τούτου βασιλέως ὁ φιλόσοφος Μάξιμος, ἀπορρήτις ὢν καὶ παρὰ βασιλεῦσι τετιμημένος τὰ μέγιστα, πάντα παρεὶς, τὸ ἐν τῇ Χρυσοπόλει καταλαμβάνει μοναστήριον, καὶ τὴν κοσμικὴν ἀποτίθεται τρίχα, μὴ φέρων τὴν τῶν Μονοθελητῶν αἵρεσιν παῤῥησιαζομένην ὁρᾶν, μηδ' ἀνεχόμενος συνδιάγειν, καὶ κοινωνεῖν ὁμιλίας βασιλεῖ καὶ πατριάρχῃ ἔκθεσμον τοιαύτην ἐπικρατύνουσιν αἵρεσιν· ἔπειτα καὶ εἰς Ῥώμην τὴν μεγαλώνυμον ἄπεισιν, ἔνθα καὶ τῷ Πύῤῥῳ εἰς διάλεξιν ἦλθεν ἐκεῖσε παραγενομένῳ μετὰ τὴν καθαίρεσιν, καὶ πείθει τὸν ἁγιώτατον τότε πάπαν Μαρτῖνον τοπικὴν ἀθροίσαι σύνοδον, καὶ δοῦναι τῷ ἀναθέματι τοὺς ἐπὶ Χριστοῦ μίαν θεληματίζοντας θέλησιν· ὁ καὶ γέγονε, συνελθόντων ἐπισκόπων ἑκατὸν σὺν πέντε καὶ εἴκοσιν. Ἐκ δὲ τῆς Ῥώμης ἐπανελθὼν Μάξιμος μετὰ τῶν δύο Ἀναστασίων τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ὑπὸ τῆς συγκλήτου εὐθύνεται, καὶ κατὰ τὴν Θράκην φρουρᾷ παραδίδοται, εἶτα καὶ τὴν χεῖρα καὶ τὴν γλῶτταν ἐκτέμνεται μετὰ καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν· ἀλλὰ καὶ Μαρτῖνος ὁ ἁγιώτατος ἐκσφενδονᾶται τοῦ θρόνου καὶ ὑπερορίᾳ καταδικάζεται, ἐν ᾗ καὶ τὸν βίον ἀπέλιπε.

B 4. Quo imperante, Maximus philosophus qui erat a secretis et maximo honore ab imperatoribus colebatur, cunctis rebus abdicatis, Chrysopolim in monasterium quoddam se contulit, capitisque ornamentum comam deposuit, non sustinens Monothelitarum hæresim tanta audacia fretam videre, neque valens conversari et colloqui cum imperatore ac patriarcha hanc perversam hæresim defendentibus. Deinde in insignem urbem Romam proficiscitur, et cum Pyrrho qui illuc post suam depositionem descenderat, in colloquium venit, persuasitque sanctissimo Papæ Martino ut localem synodum convocaret anathematique subjiceret eos qui unicam in Christo voluntatem esse docebant. Quæ convocata est, conveneruntque episcopi centum quinque et viginti. Postquam vero Roma rediit Maximus cum duobus Athanasiis ejus discipulis, a senatu reprehenditur, et in Thraciam relegatus custodiendus traditur, deinde et manus et lingua ipsius et ejus discipulorum amputantur. Sed et sanctissimus Martinus a sua sede deponitur, et ad exsilium damnatur, in quo et e vita migravit.

ε'. Τοῦ δὲ Κώνσταντος τελευτήσαντος ὁ τούτου παῖς Κωνσταντῖνος, ὃς ἐπεκέλητο Πωγωνάτος, τὴν βασιλείαν παρείληφε· καὶ οὗτος ὀρθόδοξος ὢν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον συνεκρότησεν, ἑνῶσαι τὰς Ἐκκλησίας γλιχόμενος, ἧς ἡγοῦντο τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα Ῥώμης, Ἀγάθωνος, Γεώργιος Κωνσταντινουπόλεως, Θεοφάνης Ἀντιοχείας· Ἀλεξανδρείας δὲ οὐκ ἦν πατριάρχης, οὔτε μὴν Ἱεροσολύμων· ὑπὸ γὰρ τῶν Σαῤῥακηνῶν αἱ πόλεις αὗται κατείχοντο· καὶ κυροῦται τὸ δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ καὶ λέγεσθαι καὶ πιστεύεσθαι. Καθυπεβλήθησαν δὲ ἀναθέματι οἱ προστάται τῆς τῶν Μονοθελητῶν αἱρέσεως, εἰ καὶ τὸ ζῆν προκατέλυσαν, Ὀνώριος Ῥώμης, Κῦρος Ἀλεξανδρείας, Σέργιος καὶ Πύῤῥος, Παῦλός τε καὶ Πέτρος Κωνσταντινουπόλεως, Μακάριος Ἀντιοχείας, καὶ ὁ τούτου φοιτητὴς Στέφανος, καὶ ὁ νηπιόφρων Πολυχρόνιος· ἠγωνίσαντο δὲ κατὰ ταύτην τὴν σύνοδον μάλιστα ὑπὲρ τοῦ εὐσεβοῦς δόγματος, Στέφανος Ἡρακλείας Πόντου ἐπίσκοπος, ἀνὴρ λόγιος καὶ μικροῦ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφὴν ἐπὶ στόματος φέρων, καὶ Ἰωάννης Ἀθηνῶν.

5. Constante mortuo, ejus filius Constantinus qui Pogonatus cognominabatur, regiam dignitatem accepit. Qui cum orthodoxus esset, Constantinopolim synodum coegit, ecclesias adunare cupiens, cui præerant Romani papæ Agathonis vicarii, Georgius Constantinopolis, Theophanes Antiochiæ. Alexandria vero non habebat patriarcham neque Hierosolyma; a Sarracenis enim hæ urbes occupatæ erant; decerniturque duas voluntates et duas operationes in Christo esse dicendum et credendum. Subjecti autem sunt anathemati Monothelitarum hæresis principes, etsi jam vivere desierant, Honorius Romæ, Cyrus Alexandriæ, Sergius et Pyrrhus, Paulusque et Petrus Constantinopolis, Macarius Antiochiæ, et Stephanus, ejus discipulus, et insanus Polychronius. Pugnavere in hac synodo pro pio dogmate imprimis Stephanus Heracleæ in Ponto episcopus, vir disertus et fere omnem divinam Scripturam in labiis ferens, et Joannes Athenarum.

Justiniani piissimi imperatoris ex epistola dogmatica ad Zoilum Alexandriæ sanctissimum patriarcham

Unus est ergo Christus, non sublata naturarum differentia per ineffabilem unionem, Verbum creditus homoque visus. Nec autem unio commistionem exclusit, nec differentia substantiarum in eo scissionem aut divisionem admittit. Miracula enim Christi videntes, illius divinitatem prædicamus, infirmitates vero inspicientes, humanitatem ejus non diffitemur; nec miracula sine carne, nec absque divinitate infirmitates. Verum autem non est dicere ipsum esse passum et non passum; passus est quidem, quia proprium ejus corpus patiebatur, atque in corpore ejus inerat qui non pateretur, scilicet qui natura Deus erat, nam Verbum erat impassibile. Erat incorporeus in corpore passibili, corpusque ejus in semetipso habebat impassibile Verbum, infirmitates ipsius corporis auferens; unumquodque enim altero comitante operatur, juxta quod proprium habuerit; Verbo quod est Verbi, corpore vero quod est corporis perficiente. Sic enim docet sanctus Cyrillus, in tricesimo secundo sermone Thesauri, in Epistolam ad Romanos: Neutiquam unam esse operationem naturalem Dei et creaturæ dicemus, ita ut nec quod factum est ad substantiam divinam referamus, nec quod divinæ naturæ peculiare est in locum proprium genitis, deprimamus. Idem sanctus Pater, in his quæ ad Theodosium, nos eadem docet: Totum toti unitum fuisse nostræ humanitati Verbum de Deo dicimus: non enim forsitan, quod melius est in nobis, id est animam, nullo verbo judicasset dignum soli carni quam inhabitabat verba tradens. Istis ambabus bene mysterium œconomiæ implebat; carne ut instrumento utebatur ad opera carnis, infirmitates scilicet ac quæcumque abessent a culpa; anima vero ad humana innoxiasque passiones; dicitur enim esuriisse, ex longis itineribus fatigationes sustinuisse, timorem, terrorem, tristitiam, agoniam atque in cruce mortem. Namque, nemine cogente, animam suam pro nobis a seipso posuit, *ut vivorum atque mortuorum dominetur*[5], carnemque suam omnium carni reddens æquale donum, animam pro anima pretium omnium faciens. Si autem iterum vita revocata fuerit, eo quod esset Deus, resurrexit; non enim certe justum esset dicere carnem, olim Verbo unitam, corruptione posse detineri, animamque divinam ipsius inferni portarum fieri captivam: *Non derelictus est in inferno*[5*], juxta quod dicit sanctus Petrus. Non autem dicendum est naturam ejus incomprehensam indissolutamque omnino fuisse morte, sed divinitatem Unigeniti in sinum terræ translatam etiam fuisse dicemus; non enim est mirabile, si in inferno

A

B

C

D

Ἰουστινιανοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως ἐκ τῆς πρὸς Ζωΐλον τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας δογματικῆς ἐπιστολῆς (1).

ζ'. Εἷς οὖν ἐστιν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἀνῃρημένης τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς διὰ τὴν ἄῤῥαστον ἕνωσιν, Λόγος νοούμενος καὶ ἄνθρωπος θεωρούμενος· οὔτε γὰρ ἡ ἕνωσις σύγχυτιν ἀπειργάσατο, οὔτε ἡ διαφορὰ τῶν ἐν αὐτῷ οὐσιῶν τομὴν εἴτουν διαίρεσιν ἐπιδέχεται. Βλέποντες γάρ τοῦ Χριστοῦ τὰ θαύματα, κηρύττομεν αὐτοῦ τὴν θεότητα· ὁρῶντες αὐτοῦ τὰ πάθη, οὐκ ἀρνούμεθα αὐτοῦ τὴν ἀνθρωπότητα· οὐδὲ τὰ θαύματα δίχα σαρκὸς, οὐδὲ τὰ πάθη χωρὶς τῆς θεότητος. Καὶ ἔστι παράδοξον ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων, καὶ μὴ πάσχων· πάσχων μὲν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπασχε σῶμα· καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἦν μὴ πάσχων ὁ τῇ φύσει Θεὸς ὤν, ὁ Λόγος ἀπαθὴς ἦν. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος ἦν ἐν τῷ παθητῷ σώματι· τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀπαθῆ Λόγον, ἀφανίζοντα τὰς ἀσθενείας αὐτοῦ τοῦ σώματος· ἐνεργεῖ γὰρ ἑκατέρα μορφὴ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας, ὅπερ ἴδιον ἔσχηκε, τοῦ μὲν Λόγου κατεργαζομένου τοῦτο ὅπερ ἐστὶ τοῦ Λόγου, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος ἅπερ ἐστὶ τοῦ σώματος. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος ἐν τῷ λβ' λόγῳ τοῦ θησαυροῦ διδάσκει τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐρμηνεύων Ἐπιστολήν· Οὐ δήπου μίαν εἶναι φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν φῶμεν Θεοῦ καὶ ποιήματος, ἵνα μήτε τὸ ποιηθὲν εἰς τὴν θείαν ἀναγάγωμεν οὐσίαν, μήτε μὴν τῆς θείας φύσεως τὸ ἐξαίρετον εἰς τὸν τοῖς γεννητοῖς πρέποντα καταγάγωμεν τόπον. Ὁ αὐτὸς δὲ ἅγιος Πατὴρ καὶ ἐν τοῖς πρὸς Θεοδόσιον τὰ αὐτὰ ἡμᾶς ἐκδιδάσκει λέγων· « Ὅλον ὅλῃ συγγνώσθαί φαμεν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωποτητι τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον· οὐ γάρ που τὸ ἄμεινον ἐν ἡμῖν, τουτέστι ψυχὴν, οὐδενὸς ἂν ἠξίωσε λογου μόνῃ δωρούμενος τῇ σαρκὶ τῆς ἐπιδημίας τοὺς λόγους. Ἐπράττετο δὲ οὐ ἁμαρτεῖν καλῶς τῆς οἰκονομίας τὸ μυστήριον· προσεχρήσατο καθάπερ ὀργάνῳ τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ πρὸς τὰ σαρκὸς ἔργα τε καὶ ἀῤῥώστήματα φυσικὰ καὶ ὅσα μώμου μακρὰν· ψυχῇ δ' αὐτῇ ἰδια πρὸς τὰ ἀνθρώπινά τε καὶ ἀνυπαίτια πάθη· πεινῆσαι γὰρ λέγεται, πονους τε ὑπενεγκεῖν τοὺς ἐκ μακρῶν ὁδοιπορίων, πτοήσεις τε καὶ φόβους καὶ λύπην καὶ ἀγωνίαν καὶ τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ θάνατον. Ἐπαναγκάζοντος γὰρ οὐδενὸς ἔθηκεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἰδίαν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ· σάρκα μὲν τὴν ἰδίαν τῆς ἁπάντων σαρκὸς ἀποτινυὺς ἀληθῶς ὄφλον ἀντάξιον· ψυχὴν δ' ἀντὶ ψυχῆς ἀντίλυτρον τῶν ἁπάντων ποιούμενος· εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὡς Θεος· οὐ γάρ τοι θέμις εἰπεῖν φθορᾷ μὲν δύνασθαι κρατεῖσθαί ποτε ἑνωθεῖσαν τῷ Λογῳ σάρκα, κάτοχον δὲ αὐταῖς ᾅδου πύλαις τὴν θείαν γενέσθαι ψυχήν· Οὐκ ἐγκατελείφθη γάρ εἰς ᾅδου, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Πέτρος. Οὐ γάρ ἔστιν εἰπεῖν ὡς τὴν ἄλη-

[5] Rom. XIV, 9. [5*] Act. II, 27.

(1) Citat hoc scriptum suum Justinianus in alio suo opusculo a nobis edito Coll. Vat. t. VII, p. 309. Citat rursus Agatho papa in epistola ad imperatores Concil. Labb. t. VI, p. 663 b.

πτον παντελῶς καὶ ἀναλλοίωτον τῷ θανάτῳ φύσιν, τουτέστι τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς ὑπὸ χθόνα μυχῶν ἀνακεχωρηκέναι φήσομεν· οὐ γὰρ ἂν ἠξιώθη τὸ χρῆμα θαύματος, εἰ μεμένηκεν εἰς τὸν ἅδην ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ τε καὶ φύσει παραδόξως τε καὶ ὑπὲρ λόγον πληρῶν τὰ πάντα καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπιδημῶν. » Εἶτα προιὼν τῷ λόγῳ ταῦτα πάλιν φησίν· « Ἀνθρώπινον μὲν τὸ τεθνάναι πάθος, ἐνέργημα δὲ θεϊκὸν τὸ ἀναβιῶναι· » δεικνὺς ἃ δι' ἀμφοῖν γνωρίζεται καθ' ἡμᾶς τε ἅμα καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὡς Θεός. Ὁρᾷς ὅπως ὁ σεβάσμιος οὗτος Πατὴρ τὰς τῶν δύο φύσεων ἐνεργείας ἐπὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως ἤτοι τοῦ ἑνὸς προσώπου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παραδίδωσι; Καὶ μετ' ὀλίγα· Εἶτα δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γενόμενος, ὁρατὸς καὶ ψηλαφητὸς γέγονε· καὶ διὰ τῶν θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν φανηρωθεὶς ὑπάρχειν ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, δέδωκεν ἡμῖν γινώσκειν ὅτι ἐν οἷς ἐγνώσθη, ἐξ αὐτῶν συνίσταται· οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες ἀμφοτέρας τὰς φωνὰς ὁμολογοῦντες, τουτέστι καὶ τὴν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος δι' ἑκατέρας αὐτῶν τὸ ἀσύγχυτόν τε καὶ ἀδιαίρετον τῆς οἰκονομίας τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παραδιδόασιν.

A habitaverit de Deo Verbum, cum deitatis virtute ac natura, mirabiliter ac supra id quod dici potest, omnia impleat, atque in nobis omnibus inhabitet. Deinde pergens, hæc iterum dicit : « Humana infirmitas est mors, virtus vero divina resurrectio ; » ostendens quod his ambabus agnoscitur, scilicet inter nos esse simul et supra nos ut Deum. Videsne quomodo hic venerabilis Pater duarum naturarum virtutes in una hypostasi seu una persona Christi Dei nostri demonstrat? *Et paulo post* : Deinde, propter nos homo factus, visibilis tractabilisque factus est. Cumque divinis atque humanis virtutibus in divinitate ac humanitate esse apparuisset, nobis cognoscendum dedit se ex ipsis subsistere quibus patefactus est. B Sic ergo sancti Patres has ambas voces confitentes, unam scilicet de deitate atque alteram de humanitate, ex utraque inconcretam atque individuam œconomiam magni Dei nostri Salvatoris Jesu Christi tradunt.

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO XVII THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI (*a*)

Περὶ αἱρέσεων τῶν Ἀρμενίων (1).

C *De hæresibus Armeniorum.*

α'. Τὴν μίαν ἐπὶ Χριστοῦ φύσιν καὶ μίαν ἐνέργειαν οὕτω πειρῶνται Ἀρμένιοι κρατύνειν· εἰ δύο φασὶν ἐνεργείας ἐπὶ Χριστοῦ δοίημεν, συνέψονται πάντως ταύταις καὶ δύο θελήματα· εἰ δὲ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης καὶ δυὸ συνεισαχθήσονται πρόσωπα.

1. Unam in Christo naturam et unam operandi facultatem Armeni hoc modo confirmare student : Si duas Christo operandi facultates attribuimus, duæ necessario voluntates stabiliendæ sunt ; quod si conceditur, duæ personæ emanent necesse erit.

Πρὸς δὲ ταῦτα οὕτως αὐτοῖς ἀντέπεσον οἱ θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν.

Ad hoc autem sic illis divini Patres nostri responderunt.

Τὸ φυσικὸν θέλημα οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ δύναμις τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ὀρεκτικὴ, καὶ τῶν ἰδιωμάτων συνεκτικὴ τῶν τῇ φύσει προσόντων οὐσιωδῶς, καθ' ἣν ἀεὶ τῷ φύσει θελητικῷ τὸ πεφυκέναι θέλειν ἐμπέφυκεν· οὐ ταυτὸν δὲ τὸ πεφυκέναι θέλειν καὶ θέλειν ἐστίν· ὥσπερ οὐδὲ τὸ πεφυκέναι λαλεῖν καὶ λαλεῖν· πέφυκε μὲν γὰρ ἀεὶ τὸ λαλητικὸν λαλεῖν, D λαλεῖ δὲ οὐκ ἀεί· ἐπειδὴ τὸ μὲν οὐσίας ἐστὶ λόγῳ φύσεως συνεχόμενον, τὸ δὲ βουλῆς, τῇ τοῦ λαλοῦντος γνώμῃ τυπούμενον· ὥστε φύσεως μὲν ἀεὶ

Naturalis voluntas nihil aliud est quam vis hujus quod secundum naturam est appetitum movens proprietatesque complectens quæ naturæ essentialiter insunt, ex qua semper voluntatem habenti posse velle inest. Non autem idem est posse velle et velle, quemadmodum nec idem est posse loqui, et loqui. Quod enim facultatem loquendi habet, potest semper loqui, non autem semper loquitur ; ut enim possit, in ratione naturæ comprehenditur ; ut autem velit, loquentis mente determi-

(1) Contra varias hæreses Armeniorum non pauca alia præcedunt in codice, quæ idcirco nos omisimus quia ea pene ad litteram edita reperimus apud Nicephorum Callistum hist. lib. XXIII, 53. Sed quia inter alios schismaticorum Armeniorum illaudabiles ritus sacra quoque cadaverum per oleum unctio recensetur, qua super re quemdam Macarii Hierosol. incertum et fortasse spurium canonem citant (videsis Collect. Vat., t. X, fin., p. 271 et pr. p. XXII), aio me vidisse idoneam hujus rei ms. refutationem Nicephori patriarchæ Constantinopolitani hoc titulo : Περὶ τῶν λεγόντων ὅτι χρὴ καὶ μετὰ τὸν θάνατον εὐχέλαιον ποιεῖν. Incipit : Οὐκ οἶδα ποίαν καὶ ἀτασθαλίας μεστήν· *Nescio quam amentiæ plenam.* Videsis tamen etiam Græca apud Cangium contraria excerpta voc. Ἔλαιον ἅγιον.

(*a*) Hoc libro continebatur etiam secunda Disputatio Theoriani cum Nersete, quam inter opera Theoriani edidimus, tom. CXXXIII, EDIT. PATR.

minatur ita ut naturæ quidem sit posse semper loqui, ut et posse velle. Si autem posse velle et quomodocunque velle non sunt idem, sed posterius ex volentis deliberatione procedit, habebat igitur posse velle incarnatum Verbum, ut homo, sua divina voluntate motum et efformatum. Ejus enim voluntas, nihil Deo opposita, omnino deificata erat. Si autem deificabatur, patet eam deificantis cohærentia deificatam esse. Deificum vero et deificatum duo certe sunt; sed non unum et idem natura; si quidem eorum, quæ sunt ad aliquid, deificans et deificatum sunt, ea vero quæ sunt ad aliquid possunt inter se uniri, alterumque per alterum concipi. Habebat igitur naturalem voluntatem, ut homo, Salvator sua divina voluntate efformatam et unificatam et non contrariam. Quod enim appetitivo in potentia motu caret, caret simul omni vitali potestate; quod autem ex natura non habet vitalem potestatem, omnino neque animam habet.

A τὸ πεφυκέναι λαλεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ πεφυκέναι θέλειν· εἰ δὲ τὸ πεφυκέναι θέλειν καὶ τὸ πῶς θέλειν οὐκ ἔστι ταυτόν, τὸ δὲ τῆς τοῦ θέλοντος ὑπάρχει βουλῆς, εἶχεν ἄρα τὸ πεφυκέναι θέλειν ὁ σαρκωθεὶς Λόγος, ὡς ἄνθρωπος, τῷ αὐτοῦ θεϊκῷ βουλήματι κινούμενον καί τυπούμενον· τὸ γὰρ ἐκείνου θέλειν οὐδὲν ὑπεναντίον Θεῷ, θεωθὲν ὅλον· εἰ δὲ τεθέωτο, τῇ τοῦ θεοῦντος δηλονότι συμφυΐᾳ τεθέωτο. Τὸ δὲ θεοῦν καὶ θεούμενον δύο πάντως, ἀλλ' οὐχ ἓν καὶ φύσει ταυτόν, εἴπερ τῶν πρός τι τὸ θεοῦν καὶ τὸ θεούμενον, τὰ δὲ πρός τι πάντως ἀλλήλοις συνεισάγεσθαι πέφυκε, καὶ θατέρῳ συνεπινοεῖσθαι θάτερον. Εἶχεν οὖν θέλημα φυσικὸν ὡς ἄνθρωπος ὁ Σωτὴρ τῷ αὐτοῦ θεϊκῷ θελήματι συντυπούμενον καὶ ἑνούμενον καὶ οὐκ ἐναντιούμενον· τὸ γὰρ κατ' ἔφεσιν ὀρεκτικῆς ἐστερημένον B κινήσεως καὶ πάσης ζωτικῆς δυνάμεως ἄμοιρον· τὸ δὲ ζωτικὴν οὐκ ἔχον ἐκ φύσεως δύναμιν πάντως οὐδὲ ψυχήν.

Ad eos qui dicunt se nescire alteram et alteram in Christo voluntatem, sed unam et hanc divinam, eo quod deificata fuerit caro

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ ἄλλο καὶ ἄλλο ἐπὶ Χριστοῦ εἰδέναι θέλημα, ἀλλ' ἓν καὶ τοῦτο θεϊκόν, διὰ τὸ τὴν σάρκα θεωθῆναι.

2. Nisi altera et altera sit secundum naturam divina et humana voluntas, manifestum est eam esse unam et eamdem natura. Si ita est, natura ipsa necessaria una et eadem erit. Ubi enim non est diversitas naturalis voluntatum, neque substantiæ et naturæ illic aderit varietas. Si autem natura altera et altera voluntates sint, omnino inter se differunt. Porro si differunt, quomodo earum numerum confiteri non necesse est et quot sint inquirere? Quomodo enim possibile est esse voluntates easque non numerari? Quod enim deificata est sua cum Deo unione caro, non ideo in sua essentiali entitate, quatenus natura rationalem et mente præditam animam habet, corrumpitur. Quemadmodum neque ferrum corrumpit in propria natura summa et perfecta cum igne commistio et unio; sed proprietates ignis contrahit, si quidem ignis per unionem factum est; simul autem grave est natura et secat, quia non propriæ naturæ jacturam passum est, neque naturalem vim omnino amisit, etsi cum igne exsistat secundum unam et eamdem hypostasim, atque simul operetur ea quæ secundum propriam naturam sunt, sectionem dico, rursusque ea quæ ex unione procedunt, nempe adustionem; ipsius autem est, quemadmodum et ignis, secandi actio propter summam mutuamque circumincessionem et communionem.

β'. Εἰ ἄλλο καὶ ἄλλο κατὰ φύσιν οὐκ ἔστι τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, δῆλον ὡς ἓν φύσει καὶ ταυτόν· καὶ εἰ τοῦτο, καὶ ἡ φύσις ἐξ ἀνάγκης μία καὶ ἀπαράλλακτος ἔσται· οὗ γὰρ ἑτερότης φυσικὴ θελημάτων οὐκ ἔστιν, οὐδὲ οὐσίας καὶ φύσεως τὸ παράπαν ἐκεῖσε παραλλαγή. Εἰ δὲ ἄλλο φύσει καὶ ἄλλο, διάφορα πάντως· καὶ εἰ διάφορα, πῶς τὸν C ἐν ποσῷ τούτων ἀριθμὸν οὐχ ὁμολογῆσαι χρεών; Πῶς γὰρ δυνατὸν εἶναι τὰ θελήματα, καὶ μὴ ἀριθμεῖσθαι; Τὸ γὰρ θεωθῆναι τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἑνώσει, καθὰ καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τῆς λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐψυχωμένης σαρκός, τῆς κατ' οὐσίαν ὀντότητος οὐκ ἐξίστησιν, ὥσπερ οὐδὲ τῆς οἰκείας τὸν σίδηρον φύσεως ἡ ἄκρα καὶ θειοῦν πρὸς τὸ πῦρ ἀνάκρασίς τε καὶ ἕνωσις· ἀλλὰ πάσχει μὲν τὰ πυρός, ἐπειδὴ πῦρ τῇ ἑνώσει γεγένηται· βρίθει δὲ πάλιν κατὰ φύσιν καὶ τέμνει, ὅτι μὴ τῆς οἰκείας φύσεως λωβὴν πέπονθεν, ἡ τῆς φυσικῆς ἐνεργείας ἔξεστη τὸ σύνολον, καίτοι μετὰ πυρὸς ὑπάρχων κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἀδιαστάτως ὁρῶν τά τε κατὰ φύσιν ἰδίαν, λέγω δὴ τὴν τομήν, καὶ τὰ καθ' ἕνωσιν αὖθις ὅπερ ἐστὶν ἡ καῦσις· αὐτοῦ γάρ ἐστι, καθάπερ καὶ τοῦ πυρὸς ἡ τομή, διὰ τὴν ἄκραν εἰς ἄλληλα περιχώρησιν καὶ ἀντίδοσιν. D

Et rursus circa idem.

Καὶ αὖθις περὶ τοῦ αὐτοῦ.

3. Si omnia quæ naturæ sunt nobiscum habuit Christus communia, Patris benevolentia et Spiritus sancti cooperatione propter nostram salutem, quomodo etiam naturalem non participabat voluntatem? Peccatum enim solum non participavit Verbum incarnatum, quia neque id naturæ est, sed deflexio et lapsus mentis ultra naturæ ra-

γ'. Εἰ πάντων τῶν τῆς φύσεως ἐπίσης κεκοινώνηκεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς εὐδοκίᾳ Πατρὸς καὶ συνεργείᾳ Πνεύματος ἁγίου διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὅπως οὐχὶ καὶ τῆς φυσικῆς μετεῖχε θελήσεως; Ἁμαρτίας γὰρ μόνης οὐχὶ μετέσχεν ὁ σαρκωθεὶς Λόγος, ὅτι μηδὲ τῆς φύσεως αὕτη ἐστίν, ἀλλὰ παρεκτροπὴ καὶ ὀλίσθημα γνώμης κεκινημένης παρὰ

τὸν λόγον τῆς φύσεως· διαστέλλεται γὰρ τὸ φυσικὸν θέλημα καὶ τὸ γνωμικόν· τὸ μὲν γὰρ φυσικὸν δύναμίς ὑπάρχει τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ὀρεκτική· τὸ δὲ γνωμικὸν αὐθαίρετος ὁρμὴ καὶ ζήτησις περὶ τοῦ ἀγνοουμένου, καὶ κθίσις καὶ διάθεσις περὶ τὸ κριθέν· καὶ οὐ φύσεως γαρακτηριστικόν, ἀλλὰ τοῦ προσώπου κυρίως οὗ ἐστι καὶ τῆς ὑποστάσεως, ὥσπερ καὶ τὸ πῶς θέλειν καὶ τὸ πῶς ὁρᾶν οὐ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας γνώμης· καθ' ὃν λόγον καὶ ὁ ἀνθρωπολάτρης Νεστόριος γνωμῶν ἕνωσιν ἀσεβῶς ἐδογμάτισεν, ἵν' ἑκατέραν δι' ἑκατέρας κυρώσῃ ὑπόστασιν, καὶ ὁ ψιλὸς ἄνθρωπος αὐτῷ τηρηθῇ γνώμῃ τινὶ καὶ αὐθαιρέτῳ κινήσει πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον, καὶ αὐτὸς, φησὶ, τὴν ἕνωσιν ποιησάμενος. Ὡς ἂν τοίνυν τὸ ἐντελὲς ἀκριβωθῇ τῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ, καὶ τὸ ἀντικείμενον διαῤῥιφῇ· τὸ μὲν φυσικὸν θέλημα ὡρίσθη ἐπὶ Χριστοῦ, τὸ δὲ γνωμικὸν οὐ κυρίως ἐῤῥέθη, ὡς μήτε τῇ διαιρέσει χώρα δοθῇ τῷ στασιάζειν ἐν τούτῳ, μήτε τῇ φαντασίᾳ παρείσδυσις τῷ μὴ ὑπάρχειν ἐκεῖνο.

tionem commotæ; distinguuntur enim naturalis voluntas et mentalis; naturalis quidem est vis appetitum movens hujus quod secundum naturam est; mentalis vero liber impetus et inquisitio circa aliquid ignoti, et circa id quod decretum est judicium et dispositio; neque naturæ est character, sed proprie personæ cui inest et hypostaseos, quemadmodum aliquo modo velle et aliquo modo videre non ad naturam pertinet, sed ad mentem nostram; unde et anthropolatra Nestorius mentium unionem impie docuit, ut alteram per alteram confirmaret hypostasim, et servaretur merus homo aliqua mente et libero ad Deum Verbum motu, et ipse, inquit, homo hanc unionem perficiens. Ut igitur naturæ summa in incarnato Deo assignaretur, oppositumque rejiceretur, naturalis quidem voluntas definita est de Christo, mentalis vero non proprie dicta est, ut neque divisioni locus daretur, dissensionis in hoc gratia; neque phantasiæ introitus, tanquam non sit illa.

Ἕτερον πρόβλημα τῶν Ἀρμενίων.

δ'. Εἰ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ δύο θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας φῶμεν, πάντως ἀλλήλοις ἐναντία ἔσονται τὰ θείου διαμαχομένου τῷ ἀνθρωπίνῳ, καὶ ὁ αὐτὸς καὶ εἷς Χριστός, ἢ διαστασιάζων ἑαυτῷ εὑρεθήσεται, ἢ αἱ φύσεις διαιρεθήσονται καὶ ἰδιοϋπόστατοι, καὶ τὸ τοῦ Νεστορίου δόγμα παῤῥησιάσεται,

Altera Armeniorum propositio.

4. Si in Christo duas esse voluntates et operationes concedamus, omnino inter se contrariæ erunt, divina voluntate adversus humanam repugnante; ac idem et unus Christus, vel a seipso dissentiens, invenietur, vel naturæ dividentur et singulæ propriam habebunt hypostasim; et Nestorii doctrina manifeste prædicabitur.

Ἀντίθεσις πρὸς τοῦτο τῶν εὐσεβῶν.

ε'. Εἰ μὲν τὰ δύο θελήματα, τό τε θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον, κατ' οὐσίαν ἀπὸ διάφορα, εὐσεβεῖτε· εἰ δὲ ἀντικείμενα, ψευδὴς ὁ λόγος· ἄλλο γὰρ θεότητος καὶ ἄλλο ἀνθρωπότητος θέλημα· ἀντικείμενα δὲ οὐδαμῶς, ὡς τοῦ ἀνθρωπίνου θελήματος τῷ θείῳ ἑπομένου, καὶ συντυπουμένου· οὔτε γὰρ εἴ τι διάφορον, πάντως τοῦτο καὶ ἀντικείμενον· διαφορὰ γὰρ οὐσιώδης· σύστασίς ἐστι τῶν ἐν τῇ φύσει πραγμάτων, οὐ μὴν ἐναντίωσις πρὸς τὴν τούτων θέσιν. Ἀπαραίτητον δὲ τὸν σαρκωθέντα Λόγον φυσικῶς ἔχειν καὶ τὸ ἀνθρώπινον θέλημα πρὸς πίστωσιν τῆς νοερᾶς αὐτοῦ καὶ λογικῶς ἐψυχωμένης σαρκός· εἴπερ τέλειος ἄνθρωπος γέγονε μηδενὸς τῶν ἡμετέρων λειπόμενος, πλὴν μόνης τῆς ἁμαρτίας· πάντα γὰρ ἔχων ὅσα ἡμεῖς ἀπαραλείπτως τὰ κατὰ φύσιν συστατικὰ τῆς ἡμετέρας οὐσίας, θέλει καὶ ἐνέργει ἐν ἑκατέρᾳ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας· ὧν μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ, τούτων καὶ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή· ὧν δὲ διάφορος ἡ οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὧν ἡ θέλησις καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτὴ, τούτων καὶ ἡ οὐσία ἡ αὐτή. ὧν δὲ διάφορος ἡ θέλησις καὶ ἐνέργεια, τούτων καὶ ἡ οὐσία διάφορος· ἐπὶ μὲν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐκ τῆς ταυτότητος τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ θελήματος καὶ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως γινωσκομεν· ἐπὶ δὲ τῆς θείας οἰκονομίας, ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν θελημάτων καὶ τὴν τῆς φύσεως

Ad hæc responsio orthodoxorum.

5. Si quidem duas voluntates, divinam et humanam, secundum essentiam differre dicitis, pie dicitis; si autem oppositas esse, mendaces estis. Altera enim est divinitatis et altera humanitatis voluntas; inter se tamen minime oppositæ, cum humana voluntas divinam voluntatem sequatur et ab illa efformetur. Non enim si quid differt, ideo opponitur; differentia enim est essentiæ: eorum quæ in natura sunt collatio est eorum sejunctionis loco, non sane oppositio. Inevitabile autem incarnatum Verbum naturaliter humanam voluntatem habere, ut ejus intelligenti et rationali carnis animæ fides sit, si quidem perfectus homo factus est, nihil quod nostrum sit non sibi suscipiens, excepto peccato. Omnia enim quæ et nos habens, nihil non suscipiens eorum quæ secundum naturam nostræ essentiæ constituta sunt, in utraque forma volebat operaturque cum alterius communione. Quorum autem differens est essentia, eorum quoque differens est et voluntas et operatio; quorum vero differens est voluntas et operatio, eorum quoque differens est essentia. Ideo et in Patre et Filio et Spiritu sancto ex voluntatis et operationis identitate, et naturæ identitatem agnoscimus. In divina autem incarnationis œconomia ex operationum et voluntatum differentia, et naturæ differentiam confitemur. Duas porro voluntates naturarum esse dicimus, non personales; neque se-

parationem inducimus naturarum, sed eamdem, et in hac unione naturarum ostendimus conservationem,

διαφοράν συνομολογούμεν· τὰ μέντοι δύο θελήματα φυσικά φαμεν, οὐχ ὑποστατικά· οὐδὲ διαίρεσιν εἰσάγομεν τῶν φύσεων, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν, κἂν τῇ ἑνώσει δηλοῦμεν φυσικὴν συντήρησιν.

6. Hoc etiam dicunt quod solo passionis tempore, quando quod nostri est perfecte in se referebat Christus et mori recusabat ut homo, duas voluntates habere visus est. Quod est inconsequens : si enim tunc habebat, et ab initio habebat ex quo factus est homo, neque id ex tempore habuit. Si autem ab initio non habebat, neque tempore passionis habuit, sed horrorem tantum simulavit, et pariter juxta illos cætera per quæ salvati sumus, lacrymas nempe, orationes, mœrorem, agoniam, crucem, mortem et sepulturam. Figurabat enim in seipso perfecte quod nostri est per naturalem secundum nos agoniam, ut et abilla nos liberaret, et propriæ carnis naturæ fidem faceret, et œconomiam ab omni phantasia alienam efficeret; quemadmodum suæ humanæ voluntatis cum propria sui ipsius Patrisque voluntate cohærentiam et unionem, id statuens et dicens : Non mea voluntas, sed tua fiat [6]. »

ς. Ἔτι τοῦτό φασιν, ὡς ἐν τῷ καιρῷ μόνῳ τοῦ πάθους, ἡνίκα τὸ ἡμέτερον ἐτύπου πραγματικῶς ἐν ἑαυτῷ ὁ Χριστὸς καὶ παρητεῖτο τὸν θάνατον ὡς ἄνθρωπος, δύο θελήματα ἔχων ἐδείκνυτο. Τοῦτο δὲ ἄτοπον· εἰ μὲν γὰρ εἶχε τότε, καὶ ἀπ' ἀρχῆς εἶχεν ἐξ οὗ γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχ ὕστερον ἐσχεδίασεν. εἰ δὲ ἀπ' ἀρχῆς οὐκ εἶχεν, οὐδὲ κατὰ τὸν καιρὸν εἶχε τοῦ πάθους, ἀλλὰ μόνον ἐμίμησατο τὴν παραίτησιν· κατ' αὐτοὺς δὲ καὶ τὰ λοιπὰ δι' ὧν σεσώσμεθα, οἷον τὸ δάκρυον, τὴν εὐχὴν, τὴν λύπην, τὴν ἀγωνίαν, τὸν σταυρὸν, τὸν θάνατον, καὶ τὴν ταφήν· ἐτύπου γὰρ ἐν ἑαυτῷ πραγματικῶς τὸ ἡμέτερον διὰ τῆς φυσικῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγωνίας, ἵνα καὶ ταύτης ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ, καὶ τῆς οἰκείας σαρκὸς τὴν φύσιν πιστώσηται, καὶ τὴν οἰκονομίαν καθαρὰν πάσης φαντασίας ἐργάσηται· ὥσπερ τὴν ἄκραν τοῦ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπικοῦ πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτοῦ καὶ πατρικὸν θέλημα συμφυΐαν καὶ ἕνωσιν, τῷ ἐπικρίνειν τοῦτο καὶ φάσκειν· Μὴ τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω θέλημα.

Alia Armeniorum propositio.

Ἕτερον προβλημα τῶν Ἀρμενίων.

7. Si indivisibilis est Christus, indivisibilium vero una est operatio et voluntas, quomodo non et de Christo unam operationem in voluntatem dicemus?

ζ. Εἰ ἄτομος ὁ Χριστὸς, τῶν δὲ ἀτόμων μία ἐνέργεια καὶ θέλησις, πῶς οὐχὶ καὶ ἐπὶ Χριστοῦ μίαν ἐνέργειαν καὶ θέλησιν εἴπωμεν;

Responsio.

Ἀντίθεσις.

Nihil naturalium, in quantum est indivisibile certe, sed pro hujus indivisibilis natura et essentia differentiam habet. Naturis enim non exsistentibus, evanescit quoque omnino quod naturis constat, compositam hypostasim dico. Si autem compositam Christi hypostasim confitemur ad quam attollitur, et contrariorum et oppositorum capax erit : mortalis enim et immortalis, visibilis et invisibilis, finita et infinita, initio carens et initium habens. Duplex quoque eorum, ut decet, erit operatio; et aliter utra natura absque operatione esset, vel extra naturalem suam operationem ? Quomodo autem possibile est ut naturalis secundum carnem virtutis expers Verbum incarnatum hominem perfectum ac simpliciter hominem seipsum nominet ? Non enim est absque naturali operatione homo. Ad hoc, neque indivisibilis proprie dicitur in Christo composita persona. Nullam enim relationem habet ad eam divisionem quæ ex remotissimo genere per genera inter se subjecta ad propinquissimam speciem pervenit in eaque proprium progressum circumscribit

Οὐδὲν τῶν φυσικῶν εἰς τὸ ἄτομον προηγουμένως, ἀλλ' εἰς τὴν τούτου φύσιν καὶ οὐσίαν ἔχει τὴν διαφοράν· φύσεων γὰρ οὐκ οὐσῶν, καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀφανίζεται πάντως, ἡ σύνθετος, λέγω, ὑπόστασις. Εἰ δὲ σύνθετος ἡ ὑπόστασις ὁμολογῆται τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἣν ἀναφέρεται, καὶ δεκτικὴ τῶν ἐναντίων καὶ ἀντικειμένων· ὑψητὴ γὰρ καὶ ἀθάνατος, ὁρατὴ καὶ ἀόρατος, περιγραπτὴ καὶ ἀπερίγραπτος, ἀναρχος καὶ ὑπ' ἀρχὴν· διπλῆ τούτων κατὰ τὸ εἰκὸς καὶ ἡ ἐνέργεια ἔσται· καὶ ἄλλως δὲ τίς φύσις ἀνενέργητος, ἡ φυσικῆς ἐνεργείας ἐκτός; Πῶς δὲ καὶ δυνατὸς ἀμοιρουντα φυσικῆς δυνάμεως κατὰ σάρκα τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον ἄνθρωπον τέλειον ἢ ὅλως ἄνθρωπον χρηματίσειν; Οὐδὲ γὰρ δίχα φυσικῆς ἐνεργείας ὁ ἄνθρωπος· πρὸς δὲ τούτοις, οὐδὲ ἄτομον κυρίως λέγεται τὸ κατὰ Χριστὸν σύνθετον πρόσωπον· οὐ γὰρ σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ἐκ τοῦ γενικωτάτου γένους διὰ τῶν ὑπ' ἄλληλα καθειμένων γενῶν πρὸς τὸ εἰδικώτατον εἶδος διαίρεσιν καὶ ἐν αὐτῷ τὴν οἰκείαν πρόοδον περιγράφουσαν.

8. Ideo juxta sapientissimum Cyrillum nomen ***Christus*** non vim definitionis habet. Non enim est species de multis numero diversis prædicata, neque aliquam alicujus essentiam ostendit : non enim aliquid indivisibile est ad speciem aut genus

η'. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὸν σοφώτατον Κύριλλον, τὸ Χριστὸς ὄνομα οὔτε ὅρου δύναμιν ἔχει· οὐ γὰρ εἰδός ἐστι πολλῶν ἀριθμῷ διαφερόντων κατηγορούμενον, οὔτε μὴν τήν τινος οὐσίαν δηλοῖ· οὐ γὰρ ἄτομον πρὸς εἶδος ἢ γένος ἀγόμενον ἢ κατ' οὐσίαν

[6] Luc. xxii, 42.

ὑπὸ τούτων περιγραφόμενον, ἀλλ' ὑπόστασις σύνθετος τὴν φυσικὴν τῶν ἄκρων διαίρεσιν ἐν ἑαυτῇ κατάκρας ταυτίζουσα, καὶ εἰς ἓν ἄγουσα τῇ τῶν οἰκείων ἑνώσει μερῶν· ἐπεὶ οὐδὲ ἑτέρωθεν τὸν αὐτὸν φύσει Θεὸν ὄντα καὶ ἄνθρωπον διαγινώσκομεν, ἢ ἐκ τῶν θεϊκῶς ἅμα καὶ ἀνθρωπικῶς χαρακτηριζόντων αὐτὸν ἐμφύτων ἰδιωμάτων τῆς τε θείας θελήσεως καὶ ἐνεργείας, καὶ τῆς ἀνθρωπικῆς τοῦ αὐτοῦ θελήσεως· αἷς καὶ δι' ὧν ὁ ἦν καὶ ὃ γέγονεν, ἐπεσφράγιζε· θαυματουργῶν μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς ὡς Θεός, πάσχων δὲ δι' ἡμᾶς ὁ αὐτὸς ἑκουσίως ὡς ἄνθρωπος· καὶ νῦν μὲν φθεγγόμενος πρὸς τὸν Φίλιππον· Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί; καὶ, Ὁ ἑωρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν. Νῦν δέ τί ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκα ὑμῖν;

A reductum aut secundum essentiam sub illis circumscriptum, sed hypostasis composita naturalem extremorum divisionem in se commiscens et identificans, et in unum agens propriarum partium adunatione, quoniam nec aliunde eumdem natura Deum et hominem agnoscimus quam ex iis quæ divine et humane simul eum signant, innatis proprietatibus divinæ voluntatis operationisque et humanæ ejus voluntatis. Quibus et per quas quod erat et quod factus est signavit; miracula quidem supra nos operans ut Deus, patiens autem propter nos voluntarie ut homo. Et nunc quidem Philippo dicens: « Non credis quia ego in Patre et Pater in me [7]? » Et: « Qui videt me, videt Patrem [8]; et, « Ego et Pater unum sumus [9]: » B nunc vero: « Quid quæritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis [10]? »

Ἑτέρα ἀντίθεσις Ἀρμενίων.

Alia Armeniorum objectio.

θ'. Πᾶν ἑτεροκίνητον ἀνενέργητον· ἡ τοῦ Κυρίου τοίνυν σὰρξ ὑπὸ τοῦ ἐνωθέντος αὐτῇ Λόγου κινουμένη ἀνενέργητος ἦν.

9. Quod ab alio movetur, absque operatione est: Domini igitur caro quæ a Verbo sibi unito movetur, absque operatione est.

Ἀντίθεσις καὶ ἀπολογία πρὸς τοῦτο.

Responsio et hujus objectionis confutatio.

Καὶ λοιπὸν οὐ διέφερε τῶν ἄλλων ἁγίων ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ· πνεύματι Θεοῦ ἐκινοῦντο καὶ Μωϋσῆς καὶ Δαβὶδ, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῆς θείας ἐνεργείας χωρητικοί· τοῦτο δὲ ἄτοπον. Ἀλλ' ἐπεὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀτρέπτως γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ὡς Θεὸς καταλλήλως τῇ αὐτοῦ θεότητι ἤθελέ τε καὶ ἐνήργει, καὶ ὡς ἄνθρωπος καταλλήλως τῇ αὐτοῦ ἀνθρωπότητι, τοῦ ἀνθρωπείου θελήματος οἷα καὶ θεωθέντος, τῷ C θεϊκῷ βουλήματι κινουμένου καὶ τυπουμένου. καὶ μαρτυροῦσι τοῦτο τὰ εὐαγγελικὰ ῥήματα ἃ φασιν οὕτωσί· « Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ὁ Ἰησοῦς εἰσελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· » καὶ πάλιν· « Θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ αὐτοὶ ὦσι· » καὶ αὖ· « Οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. » καὶ ἑτέρωθι· « Κἀκεῖθεν ἐξελθόντες ἐπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας· καὶ οὐκ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ· » καὶ ἀλλαχοῦ· « Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες αὐτῷ· Ποῦ θελεις ἀπελθόντες ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα; » Ταῦτα γὰρ πάντα καθὸ ὁ Κύριος ἄνθρωπος ἐφθέγγετο, καὶ οὐ καθὸ Θεός. Καὶ ἄλλως δὲ τὸ μὴ ἔχον ἐνέργειαν καὶ κίνησιν φυσικὴν νεκρὸν καὶ ἄψυχον· ἡ δὲ τοῦ Κυρίου σὰρξ ἔννους καὶ ἔμψυχος. D

Natura igitur caro Domini non differebat ab aliorum sanctorum carne. Spiritu Dei movebantur et Moyses et David et quicunque alii divinæ operationis capaces fuere. Quod ad eos spectat, ridicula esset objectio: sed postquam omnium Deus absque mutatione factus est homo, et ut Deus pro sua deitate volebat et operabatur, et ut homo pro sua humanitate, humana voluntate quasi deificata, et per divinam voluntatem mota et efformata. Atque id testantur evangelica verba quæ sic se habent; « Crastina die voluit Jesus intrare in Galilæam [11]; » et rursus: « Volo ut ibi sum ego, et illi sint [12]; et rursus: « Non enim volebat in Judæa ambulare, qui quærebant eum Judæi interficere [13]. » Et alibi: « Et inde egressi perambulabant Galilæam; et nolebat ut quis eum agnosceret [14]; » et alibi: « Et accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes. Ubi vis paremus tibi manducare Pascha [15]? » Hæc enim omnia, ut homo, Dominus loquebatur, non autem ut Deus. Et aliunde quod non habet operationem et motum naturalem, mortuum est et inanime. Domini autem caro mente et anima prædita erat.

Ἕτερον πρόβλημα Ἀρμενίων.

Alia Armeniorum propositio.

ι'. Ὥσπερ ἐπὶ Χριστοῦ τὴν τῶν δύο φύσεων συνδρομὴν σύνθετον φατε ὑπόστασιν, οὕτω χρεὼν καὶ μίαν σύνθετον λέγειν ἐνέργειαν.

10. Quemadmodum de Christo duarum naturarum concursum compositam hypostasim dicitis, sic dicendum est unam compositam operationem esse.

Ἀντίθεσις.

Responsio.

Εἰ τὸν Χριστὸν ἐν δύο φύσεσι θεωρούμενον μίαν δῶμεν σύνθετον ἔχειν ἐνέργειαν, ἡ τοιαύτη πάντως ἐνέργεια ἢ τῶν αὐτοῦ μερῶν ἐσεῖται, ἢ αὐτοῦ ὡς

Si Christum in duabus naturis consideratum concedamus unicam habere operationem, talis operatio vel ejus partium erit, vel ipsius est compositi. Et si quidem ejus partium sit, dividetur ad utrum-

[7] Joan. XIV, 10. [8] Ibid. 9. [9] Joan. X, 30. [10] Joan. VII, 20. [11] Joan. I, 43. [12] Joan. XVII, 24. [13] Joan. VII, 1. [14] Ibid. [15] Matth. XXVI, 17.

que scissa et solvetur, et simul ea quæ per ipsam uniuntur solvet. Si vero compositi, ipsa erit ut contrariorum capax mortalis et immortalis, creata et increata, finita et infinita. Si quis hoc concesserit, erit Christus propriam habens operationem, exsistentem et non exsistentem, secundum possessionem et secundum privationem. Idem autem et de voluntate dicendum est. Dicunt Armenii, quemadmodum organi et illud moventis eadem est operatio, sic et divinitatis et humanitatis unam esse operationem. Si igitur inducunt organum vel coexistens, ut sunt corpus et anima, omnino juxta illos dicendum erit creaturam esse divinam naturam vel corpus increatum. Si vero artis cujusdam organum dicunt, illud anima carebit, nec semper movebitur, sed quando operanti videbitur. Cæterum Apollinario et Ario consentiunt, quorum prior absque anima, Apollinarius autem absque mente esse carnem Christi dicebat.

A ὅλου· καὶ εἰ μὲν τῶν αὐτοῦ μερῶν, μερισθήσεται πρὸς ἀμφότερα τεμνομένη καὶ λυθήσεται, καὶ συνδιαλύσει τὰ κατ' αὐτὴν ἡνωμένα· εἰ δὲ τοῦ ὅλου, ἔσται ἡ αὐτὴ ὡς δεκτικὴ τῶν ἐναντίων θνητή καὶ ἀθάνατος, κτιστὴ καὶ ἄκτιστος, περιγραπτὴ καὶ ἀπερίγραπτος· καὶ εἰ τοῦτο δώσει τις, ἔσται ὁ Χριστὸς τὴν οἰκείαν ἔχων ἐνέργειαν, οὖσαν καί μὴ οὖσαν, κατὰ ἕξιν καὶ στέρησιν. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ θελήματος ἔστιν εἰπεῖν. Λέγουσιν οἱ Ἀρμένιοι ὅτι, ὥσπερ ὀργάνου καὶ τοῦ κινοῦντος αὐτὸ μία ἐνέργεια, οὕτω καὶ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος μία ἐνέργεια. Εἰ τοίνυν εἰσάγουσι τὸ ὄργανον καὶ σύγχρονον ὥσπερ σῶμα καὶ ψυχή, πάντως ἔσται κατ' αὐτοὺς ἢ κτίσμα τὴν θείαν φύσιν λέγειν ἢ τὸ σῶμα ἄκτιστον· εἰ δὲ τεχνικὸν τὸ ὄργανον λέγουσιν, ἄψυχον τοῦτο καὶ οὐκ B ἀεὶ κινούμενον, ἀλλ' ὅτε τῷ ἐργαζομένῳ δόξει· καὶ λοιπὸν συμφρονοῦσιν Ἀπολλιναρίῳ τε καὶ Ἀρείῳ, ὧν ὁ μὲν ἄψυχον, Ἀπολλινάριος δὲ ἄνουν τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ ἔλεγεν.

11. Si dicant Armenii Christum et post incarnationem unum esse Filium et sanctæ Trinitatis unum; sanctam autem Trinitatem unicam voluntatem et unicam operationem habere, atque inde Christum unicam habuisse operationem et unicam voluntatem, sic respondendum erit: Pater non ut Pater vult, sed ut Deus; et quoniam Deus est Filius, et Deus est Spiritus Sanctus, secundum id divina Trinitas unam voluntatem habet et unam operationem, Filius vero, nobiscum hominibus communicans carnis assumptione, duplicem quoque voluntatem et operationem habuit; unam C quidem ut Deo et Patri consubstantialis, alteram autem ut nobis consubstantialis. Attamen non separatas dicimus operationes, neque naturas separatim operari; sed utramque una cum alterius communione operari id quod proprium habuit. Neque enim humana humane operatus est; non enim simplex homo erat; neque divina secundum Deum tantum; non enim solummodo erat Deus. Sed duæ naturæ sunt unus Christus, et unus Christus est duæ naturæ. Et aliter: Si unam voluntatem dixerimus de Christo ut de sancta Trinitate, erit omnino una et eadem voluntas Patris et Verbi et carnis. Ad hæc quæ diximus, id forte adjicient qui ratiocinio uti volent: Non est natura absque hypostasi seu D persona; si igitur, inquiunt duas naturas in Christo dixerimus, duas quoque hypostases inducemus; atque ita cum Nestorio sentiemus qui duas hypostases in Christo esse docuit.

ια'. Εἴπερ φήσουσιν οἱ Ἀρμένιοι ὡς ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν εἷς ἦν Υἱὸς καὶ εἷς τῆς ἁγίας Τριάδος, ἡ δὲ ἁγία Τριὰς μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἔχει, καὶ κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς μίαν εἶχεν ἐνέργειαν καὶ μίαν θέλησιν, ῥητέον οὕτως· ὡς ὁ Πατὴρ οὐ καθὸ Πατὴρ θέλει, ἀλλὰ καθὸ Θεός· καὶ ἐπεὶ Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τοῦτο ἡ μὲν τρισυπόστατος Θεότης μίαν θέλησιν ἔχει καὶ μίαν ἐνέργειαν· ὁ δὲ Υἱός, ἐπικοινωνῶν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἡμῖν τῇ τῆς σαρκὸς προσλήψει, διπλῆν καὶ τὴν θέλησιν εἶχε καὶ τὴν ἐνέργειαν. τὴν μὲν ὡς ὁμοούσιος ὢν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν δὲ ὡς ὁμοούσιος ὢν ἡμῖν. Πλὴν οὐ διῃρημένας φαμὲν τὰς ἐνεργείας, οὐδὲ τὰς φύσεις ἐνεργουμένας κεχωρισμένως, ἀλλ' ἡνωμένως ἑκάστην μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ἐνεργοῦσαν τοῦθ' ὅπερ ἴδιον ἔσχηκεν· οὔτε γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως ἐνήργηκεν, οὐ γὰρ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος· οὔτε τὰ θεῖα κατὰ Θεὸν μονον, οὐ γὰρ ἦν μόνον Θεός· ἀλλ' αἱ δύο φύσεις εἷς ἐστι Χριστὸς, καὶ ὁ εἷς Χριστὸς δύο φύσεις ἐστί. Καὶ ἄλλως· Εἰ μίαν θέλησιν εἴπωμεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἔσται πάντως μία καὶ ἡ αὐτὴ θέλησις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκός. Πρὸς οἷς εἰρήκαμεν ἔτι καὶ τοῦτο ἴσως προσθήσουσι διασκευάζοντες συλλογιστικῶς· Οὐκ ἔστι φύσις ἀνυπόστατος ἤτοι ἀπρόσωπος· εἰ οὖν δύο, φασὶ, φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ εἴπωμεν, δύο καί ὑποστάσεις συνεισενέγκωμεν· καὶ οὕτω συμφρονοῦντες ἐσόμεθα Νεστορίῳ δύο ὑποστάσεις ἐπὶ Χριστοῦ δογματίζοντι.

Ad id respondendum est.

12. Pia Ecclesia, quemadmodum Sabellii synæresim repudians tres personas et unam naturam sanctissimæ Trinitatis confitetur, et Arii in tres dissimiles hypostases divisionem respuens, unicam naturam divinæ Trinitatis docet, sic et Monophysitas impugnat dictitantes unam esse naturam in Christo et unam esse hypostasim. Quod præten-

Ῥητέον δὲ πρὸς τοῦτο.

ιβ'. Ὡς ἡ εὐσεβὴς Ἐκκλησία, ὥσπερ τὴν Σαβελλίου συναίρεσιν ἀποπεμπομένη, τρεῖς ὑποστάσεις καὶ μίαν φύσιν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογεῖ, καὶ τὴν Ἀρείου εἰς ἑτερογενεῖς τρεῖς ὑποστάσεις ἀποσκυβαλίζουσα διαίρεσιν, μίαν φύσιν τρισυποστάτου Θεότητος δοξάζει, οὕτω καὶ τοῖς Μονοφυσίταις ἀπομάχεται, φάσκουσι μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ διὰ τὸ

καὶ τὴν ὑπόστασιν εἶναι μίαν. Καὶ κατασκευάζουσι τοῦτο ἐκ τοῦ λέγειν μὴ εἶναι φύσιν ἀνυπόστατον ἤτοι ἀπρόσωπον· οὐδὲ γὰρ ἡ ἐν Χριστῷ ἀνθρωτίνη φύσις ἀνυπόστατος οἷα τῷ Λόγῳ ἐνυποστᾶσα. Προσεπάγειν δὲ καὶ ταῦτα χρεὼν πρὸς τὰ παρ' Ἀρμενίων συλλογιστικῶς προτεινόμενα. Ὥσπερ αἱ δύο γεννήσεις Χριστοῦ, τουτέστιν ἡ πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἡ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκ Παρθένου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑποστάσει γενόμεναι, οὐκ ἐποίησαν προσθήκην ὑποστάσεως· οὕτως οὐδ' ἐκ τῶν δύο καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένων φύσεων προσθήκη προσώπου ἐγένετο. Πρὸς γοῦν τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι φύσιν ἀνυπόστατον, ῥητέον ὡς οὐδὲ τόκος ἐστὶν ἀπρόσωπος. Ἰστέον δὲ ὡς οἱ μίαν ἐπὶ Χριστοῦ φύσιν δοξάζοντες ἢ τὴν θεότητα τραπῆναι εἰς σάρκα δοξάζουσιν, ἢ τὴν σάρκα ὁμοούσιον τῇ θεότητι γενέσθαι, ἅπερ τῶν ἀμηχάνων καὶ ἀδυνάτων ἐστίν· εἰ δὲ μηδέτερον τούτων, ἑτέρα πάντως καὶ ἑτέρα φύσις ἐν Χριστῷ.

A dunt dicendo non esse naturam sine hypostasi seu persona. Non enim quæ in Christo est humana natura, sine hypostasi est, cum Verbo supponatur. Hæc et opponi oportet ad ea quæ syllogistice dicunt Armenii : Quemadmodum duæ Christi generationes, id est, æterna ex Patre generatio secundum divinitatem, et in fine temporum ex Virgine generatio secundum humanitatem in una Dei Verbi hypostasi habita: non hypostasis additionem effecere ; ita neque ex duabus per hypostasim unitis naturis personæ facta est additio. Ad eos igitur qui dicunt non esse naturam absque hypostasi, dicendum est, neque Christi generationem absque persona esse. Sciendum vero eos qui unicam esse in Christo naturam B opinantur, aut opinari divinitatem in carnem esse conversam,aut carnem divinitati consubstantialem factam esse, quæ absurda et impossibilia sunt ; si porro neutrum ex his, altera omnino et altera in Christo natura.

ιγ'. Ἔτι εἰ κατὰ ἀριθμὸν τῶν φύσεων διδάσκουσιν εἶναι καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὸ ἔμπαλιν, καὶ τρεῖς ἄρα φύσεις ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος εἰσενέγκωσι τρισυποστάτου οὔσης· ἢ τὸ ἀνάπαλιν μίαν ὑπόστασιν εἴπωσι διὰ τὸ ἐναδικὸν τῆς φύσεως. Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι ὡς οἱ Ἰακωβῖται καὶ οἱ Ἀρμένιοι πρὸ μὲν τῆς ἑνώσεως δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογοῦσι· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν μίαν σύνθετον συγχέοντες ἀμφοτέρας τήν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μίαν φύσιν ὀνομάζουσιν· ὅθεν καὶ δικαιολογούμενοι πρὸς τοὺς λέγοντας εὐσεβῶς δύο φύσεις C ἐπὶ Χριστοῦ, λέγουσι μὴ εἶναι φύσιν ἀνυπόστατον ἤτοι ἀπρόσωπον· καὶ ὡς οἱ φάσκοντες δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ καὶ δύο ὑποστάσεις εἰσάγουσι κατὰ τὸν Νεστόριον, καὶ οὐκέτι τρία πρόσωπα ἤτοι τρεῖς ὑποστάσεις εὑρίσκονται λέγοντες ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ καὶ τέσσαρας. Καὶ κατὰ τοῦτο τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀναθεματίζουσιν, ὡς δῆθεν δύο ὑποστάσεις ἐπὶ Χριστοῦ κυρώσασαν· οὕτω γὰρ κατὰ τὴν αὐτῶν δόξαν τὰς φύσεις φασί. Τῷ δὲ ἁγίῳ Κυρίλλῳ συνεργῷ τῆς αὐτῶν αἱρέσεως χρῶνται ἐν οἷς φησι μίαν φύσιν τοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, τὴν τοιαύτην ῥῆσιν οὐχ ὡς ἐκεῖνος ἔφησεν ἐκλαμβάνοντες, ἀλλ' εἰς ἣν αὐτοί φασι φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ συγκεχυμένην μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἢ μᾶλλον μεταβληθεῖσαν εἰς θεότητα.

13. Præterea si ex naturarum numero docent esse et personas ac vice versa, et tres igitur naturas sanctæ Trinitatis inducant, cum sit tribus personis constans ; vel rursum unicam hypostasim dicant, cum unica sit hujus natura. Id autem sciendum est Jacobitas quoque et Armenios ante unionem quidem duas naturas in Christo confiteri; post unionem vero unam compositam,ambas confundentes, divinam et humanam, et ideo unam naturam appellare. Unde sui defendendi causa iis qui pie dicunt duas esse in Christo naturas respondent non esse naturam absque hypostasi seu persona. Et eos qui duas esse in Christo naturas opinantur et duas hypostases, ut Nestorium, inducere, et non tres personas seu tres hypostases in sancta Trinitate dicentes reperiri, sed et quatuor. Et inde Chalcedonensem synodum anathematizant, utpote quæ duas in Christo hypostases esse decreverit : ita enim secundum suam doctrinam appellant naturas. Sancto autem Cyrillo ut suæ hæreseos complice utuntur, eo quod dixerit unicam esse naturam Verbi incarnatam, hanc vocem non in eodem sensu quam ille usurpantes, sed hanc naturam esse contendunt eam quam post unionen confusam esse dicunt, imo in divinitatem conversam. D

ιδ'. Πάλιν οἱ αὐτοὶ εὐσεβῶς νοοῦντες τὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου φωνήν, ἥτις φησὶ· Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, παράγοντες δὲ καὶ ῥῆσιν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου οὕτω λέγουσαν· « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα καὶ ἡ σὰρξ γένηται Λόγος· » ἀλλὰ καὶ Γρηγόριον τὸν Θεολόγον φάσκοντα. Καὶ θαῤῥῶ λέγειν ὁμόθεον, καὶ γεγονὸς ὅπερ τὸ χρίσαν· ἔτι δὲ καὶ τὸν Νυσσαέων Γρηγόριον οὑτωσὶ διεξιόντα· Καθάπερ σταγὼν ὄξους βληθεῖσα ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης οὐκ ἔτι ἐστὶν ἐν τοῖς ἰδίοις τοῦ ὄξους ἐδιώμασιν, ἀλλὰ μετεποιήθη καὶ συνεκράθη ἐς τὸ τοῦ πελάγους τῶν ὑδάτων

14. Rursus iidem impie hanc evangelistæ Joannis vocem adhibentes : *Et Verbum caro factum est ;* invocantesque has beati Athanasii voces : « Verbum caro factum est, ut et caro fiat Verbum ; » sed et Gregorium Theologum dicentem : « Audeo dicere Deo similem et factum quod est Verbum inungens ; » et ad hæc Gregorium Nyssæum sic eloquentem: « Quemadmodum aceti gutta in maris pelago immersa non jam aceti proprietates retinet, sed conversa et commista est in maris aquarum proprietates ; ita sane et sanctissimum illud corpus commistum divinitati

ietates retinet. » Atque sic
caro Verbum factum sit et
et Verbo commista sit et in
ıdo possunt dici duæ natu-
quæ est divinitatis ? »

ondendum : Creata et finita
unionem in suis naturalibus
sit, non omnino conversa in
et in Patri cœternum. Per
cem accessionem carnem
n hominem factum esse di-
ncedamus, juxta illos Verbi
n humanæ in Christo na-
actatio, tactus, fames, sitis,
tum, crucifixio, sepultura,
ideri, quorum oracula pro-
a eorum scripta, naturas in
locentia neque conversam
ıtem ; sed et verba Christi
dicentis : Mortuus est, et
ıoniam non eram ibi. Utrius
: « Non eram ibi [16] ? » Divini-
co circumscriptus est qui
omnia est ? Si vero carnis,
luæ in Christo naturæ ? Et
a effusæ, carnis omnino
s ; quemadmodum homini
osuistis eum ? »

erint, nos, si duas naturas
ristus, humanam nempe et
adorare, quippe qui ante
idamus ; vel si minius, esse
adoratus et non adoratus.
Filium Dei cum Patre et
ıs, sine corpore ante incar-
nunc autem eumdem in-
ɔitatem factum hominem.
tactui non est inaccessi-
lito, inaccessibile fit, non
ıia ignis accessit. Non enim
bilis est, sed carbo, i. e. li-
ıro quoque pro natura sua
erbo tamen incarnato ado-
ɔs carnem nudam adorare,
Deum incarnatum. Sed hoc
per compendium. Vir au-
ɔ Scripturis sacris exempla
ıut destruentia aut repro-
ɔrre potuerit.

A ἰδίωμα · οὕτω δὴ καὶ τὸ πανάγιον ἐκεῖνο σῶμα συνανακραθὲν τῇ θεότητι, οὐκέτι ἐστὶν ἐν τοῖς τῆς σαρκὸς ἰδιώμασι. Καὶ συλλογίζονται οὕτως · ὡς Ἐπεὶ ἡ σὰρξ γέγονε Λόγος καὶ ὁμόθεος, συνανεκράθη τῷ Λόγῳ καὶ μετεποιήθη, πῶς δυνατὸν δύο λέγειν φύσεις καὶ οὐχὶ μίαν καὶ ταύτην τῆς θεότητος ;

ιε. Πρὸς ἅπερ ἀποκρίνασθαι δεῖ ὡς ἡ κτιστὴ καὶ περιγραπτὴ φύσις πάλιν καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐπὶ τῶν ἰδίων μεμένηκε φυσικῶν ἰδιωμάτων, οὐδ' ὅλως μεταβληθεῖσα εἰς τὸ ἄκτιστον, καὶ ἀσχημάτιστον καὶ συναΐδιον τῷ Πατρί · διὰ δὲ τὴν τῶν φύσεων εἰς ἄλληλα περιχώρησιν, τὴν σάρκα θεωθῆναι · τὸν δὲ Θεὸν ἐνανθρωπῆσαί φαμεν · εἰ γὰρ μὴ τοῦτο δοίημεν, ἔσται ἂν τῆς τοῦ Λόγου φύσεως κατ' αὐτοὺς, B καὶ οὐχὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ αὔξησις, ἡ σπαργάνωσις, ἡ ψηλάφησις, ἡ πεῖνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, ἡ ἀγωνία, τὸ πτύσμα, ἡ ἐπὶ σταυροῦ πῆξις, ἡ ταφὴ, καὶ ὁ θάνατος. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς Πατράσιν οὕτω δοκεῖ, ὧν τὰς χρήσεις παράγουσι, μαρτυροῦσι τὰ λοιπὰ τουτωνὶ συγγράμματα, μὴ συγκεχύσθαι τὰς ἐν Χριστῷ φύσεις διδάσκοντα, μήτε μὴν μεταποιηθῆναι τὴν σάρκα εἰς θεότητα. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς περὶ τοῦ Λαζάρου λέγοντος ὅτι « Ἀπέθανε, καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ. « Τίνος νοητέον τὸ ῥῆμα τὸ « οὐκ ἤμην ἐκεῖ ; Τῆς θεότητος ; Καὶ πῶς τόπῳ περιγραπτὸς ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὤν ; Εἰ δὲ τῆς σαρκὸς, πῶς οὐχὶ δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ ; Καὶ τὸ ἐπὶ Λαζάρου δὲ ἄκρυον τῆς σαρκὸς πάντως ἦν, καὶ οὐχὶ τῆς θεότητος · ὥσπερ ἀνθρωποπρεπὲς καὶ τὸ ἐρωτᾷν « Ποῦ τεθείκατε αὐτόν ; C

ις'. Ἐὰν δὲ καὶ τοῦτο προσθήσουσιν ὡς, εἰ δύο φύσεις εἶχεν ὁ Χριστὸς ἀσυγχύτους, ἀνθρωπίνην καὶ θεϊκὴν, ἆρα τῇ κτίσει λατρεύομεν, ὡς κτιστῇ προσκανοῦντες φύσει · ἢ εἰ μὴ τοῦτο, εἴη ἂν ὁ αὐτὸς καὶ εἷς Χριστὸς προσκυνητός τε καὶ ἀπροσκύνητος · οὑτωσὶ λεκτέον · Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνοῦμεν, ἀσώματον μὲν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, νῦν δὲ τὸν αὐτὸν σεσαρκωμένον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον μετὰ τοῦ εἶναι Θεόν · καὶ ὥσπερ ξύλον ψιλὸν οὐκ ἔστιν ἀπρόσιτον τῇ ἁφῇ, πυρὶ δὲ προσομιλῆσαν, ἀπρόσιτον γίνεται οὐ δι' ἑαυτὸ, ἀλλὰ διὰ τὸ συνημμένον αὐτῷ πῦρ · καὶ οὕτω ἡ τοῦ ξύλου φύσις ὑπάρχει ἀπρόσιτος, ἀλλ' ὁ ἄνθρωξ, ἤτοι τὸ φεπυρωμένον ξύλον · οὕτως καὶ ἡ σὰρξ D κατὰ μὲν τὴν ἑαυτῆς φύσιν οὐκ ἔστι προσκυνητή · προσκυνεῖται δὲ ἐν τῷ σεσαρκωμένῳ Λόγῳ · καὶ οὐ φαμὲν ὅτι σάρκα προσκυνοῦμεν ψιλὴν, ἀλλὰ σάρκα Θεοῦ, ἤτοι σεσαρκωμένον Θεόν. Ταῦτα ὡς ἐκ προχείρου καὶ ἐν ἐπιτόμῳ · εὐκαιρία δέ τις χρώμενος, καὶ ἑτέρα ἂν πλείω ἐκ τῶν ἱερῶν Βιβλίων ἐπισυναγάγῃ, τὰς τῶν Ἀρμενίων αἱρέσεις καταστρέφοντα, καὶ τὰς ἀντιθέσεις αὐτῶν διελέγχοντα.

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO XX

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

(Mai, Biblioth. nov., t. IV.)

—

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΑΓΑΡΗΝΩΝ.

α'. Ἔστι δὲ καὶ ἡ μέχρι τοῦ νῦν κρατοῦσα λαοπλάνος θρησκεία τῶν Ἰσμαηλιτῶν πρόδρομός τις τοῦ ἀντιχρίστου. Κατάγονται δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ τοῦ ἐκ τῆς Ἄγαρ τεχθέντος τῷ Ἀβραάμ· διόπερ Ἀγαρηνοὶ καὶ Ἰσμαηλῖται προσαγορεύονται. Σαρρακηνοὺς δὲ αὐτοὺς καλοῦσιν ὡς ἐκ τῆς Σάρρας κενούς (1), διὰ τὸ εἰρῆσθαι ὑπὸ τῆς Ἄγαρ τῷ ἀγγέλῳ, ὅτι Ἡ Σάρρα κενήν με ἀπέλυσεν. Οὗτοι μὲν οὖν, εἰδωλολατρήσαντες καὶ προσκυνήσαντες τῷ ἑωσφόρῳ ἄστρῳ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἣν δὴ καὶ Χαμὰρ (2) τῇ ἑαυτῶν ἐπωνόμασαν γλώσσῃ, ὅπερ σημαίνει μεγάλην, ἕως μὲν τῶν Ἡρακλείου χρόνων προφανῶς εἰδωλολάτρουν· ἀπὸ δὲ Ἡρακλείου καὶ δεῦρο ψευδοπροφήτης αὐτοῖς ἀνεφύη Μωάμεθ ὀνομαζόμενος, ὃς περιτυχὼν Ἑβραίοις καὶ Χριστιανοῖς δῆθεν Ἀρειανοῖς καὶ Νεστοριανοῖς, ἀπανταχόθεν ἀρυσάμενος ἐξ Ἰουδαίων μὲν μοναρχίαν, ἐξ Ἀρειανῶν δὲ Λόγον καὶ Πνεῦμα κτιστὰ, ἀπὸ δὲ Νεστοριανῶν ἀνθρωπολατρείαν, τήν τε Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην ἐπελθὼν, καὶ τινι Ἀρειανῷ προσομιλήσας μονάζοντι, ἰδίαν συνέστησεν αἵρεσιν· καὶ προφάσει δῆθεν θεοσεβείας τὸ ἔθνος ὑποποιήσας, ἐξ οὐρανῶν γραφὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατενεχθῆναι παρ' αὐτὸν διεθρύλλησε· τινὰ δὲ συγγράμματα ἐν τῷ τοιούτῳ βιβλίῳ διαχαράξας γέλωτος ἄξια, τὸ σέβας αὐτοῖς παρέδωκε.

β'. Λέγει ἕνα Θεὸν ποιητὴν τῶν ὅλων εἶναι μήτε γενηθέντα μήτε γεγεννηκότα· λέγει τὸν Χριστὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ πνεῦμα αὐτοῦ, κτιστὸν δὲ καὶ δοῦλον· καί ὅτι ἐκ Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν ἄνευ σπορᾶς ἐτέχθη. Ὁ γὰρ Λόγος, φησὶ, τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μαρίαν (3), καὶ ἐγέννησε τὸν Ἰησοῦν, προφήτην ὄντα καὶ δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ἰουδαῖοι δὲ παρανομήσαντες ἠθέλησαν αὐτὸν σταυρῶσαι, καὶ κρατήσαντες ἐσταύρωσαν αὐτοῦ τὴν σκιάν. Αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐσταυρώθη, φησὶν, οὐδὲ ἀπέθανεν· ὁ γὰρ Θεὸς ἔλαβεν αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ τὸ φιλεῖν αὐτόν. Καὶ τοῦτο δὲ λέγει, ὅτι, τοῦ Χριστοῦ ἀνελθόντος εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐπερώτησεν αὐτὸν ὁ Θεὸς λέγων· Ὦ Ἰησοῦ, σὺ εἶπας τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι Υἱός εἰμι τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός; Ἀπεκρίθη, φησὶν, ὁ Ἰησους·

(1) Scribendum itaque potius esset Σαρρακενούς. Sed enim inepta videtur hæc etymologia.

(2) Ita codex. Cæterum mendum est *m* pro *b*, nam Arabice varie effertur, *chabar, cabar, chobar, cubar.*

DE SUPERSTITIONE AGARENORUM

1. Perseverat usque ad hodiernam diem populorum deceptrix religio Ismahelitarum quasi Antichristi quidam præcursor. Hi genus ducunt ab Ismahele, quam Agar Abrahamo peperit: Sarracenos autem eosdem appellant, quasi a Sarra vacuos, propterea quod Agar dixerit angelo, se *a Sarra vacuam dimissam.* Hi ergo cultui idololatrico addicti, et luciferum astrum Veneris adorantes, quam Chamar sua lingua nominant, quod significat magnam, usque ad Heraclii tempora sine dubio ethnici fuerant. Heraclio autem regnante et deinceps, pseudopropheta exortus est ipsis Mohamedes nomine, qui conversans cum Hebræis, et mox cum Christianis Arianis ac Nestorianis, undique hauriens, a Judæis quidem Dei unitatem, ab Arianis Verbum et Spiritum creaturas discens, a Nestorianis anthropolatriam, et vetus novumque testamentum percurrens, et familiari usus Ariano monacho, propriam conflavit hæresim. Moxque religionis prætextu, subordinato populo, de cœlis ad se dimissam a Deo scripturam dictitavit: et capitulis aliquot in eo libro exaratis risu dignis, religiosum cultum asseclis tradidit.

2. Dicit unum rerum omnium factorem, neque genitum neque gignentem. Dicit Christum filium esse Dei, spiritumque ejus, sed creatum ac servum; et ex Maria Moysis atque Aaronis sorore absque semine natum. Nam Verbum, inquit, Dei ac spiritus introiit in Mariam, pereritque illa Jesum prophetam servumque Dei. At Judæi contra fas voluerunt illum crucifigere, eoque potiti nonnisi umbram ejus crucifixerunt; nam Deus illum in cœlum sustulit, qui eum diligebat. Hoc etiam dicit, quod Christum in cœlos delatum interrogaverit Deus dicens: O Jesu, tune dixisti, filium Dei te esse ac Deum? Qui respondit, Propitius esto mihi, Domine, tu scis me hoc non dixisse, neque superbe id mihi adrogare, qui servus tuus

(3) Dicit hoc diserte Mohamedes sur. XXI, 91. *In Mariam quæ munitam servavit vulvam suam insufflavimus de spiritu nostro* (inquit Deus). *Et posuimus eam et filium ejus in miraculum omnibus sæculis.* Idem repetitur sur. LXVI, 13.

sum. At enim homines transgressores dixerunt me ita locutum, et me calumniati sunt, hique in errore versantur. Responditque, inquit, illi Deus : Scio te hunc sermonem non esse locutum. Aliaque multa monstrorum similia, risuque digna in eo libro scribens, hæc a Deo ad se demissa gloriatur.

3. Nobis vero rogantibus, Quodnam est testimonium datæ ipsi a Deo scripturæ ? vel quis propheta hunc surrecturum prophetam prædixit ? insuperque dicentibus, Moysem in Sina monte, universo spectante populo, in nube, igne, tenebris procellaque apparente Deo, legem recepisse ; prophetasque omnes a Moyse et deinceps de Christi adventu vaticinatos, fore scilicet ut Deus Deique Filius incarnatus adveniret, crucifigeretur, moreretur atque resurgeret, eumque judicem esse vivorum ac mortuorum ; mox adhuc nobis dicere pergentibus : Cur non ita propheta vester advenit, ut cæteri de eo testati antea fuissent ? sed nec omnibus vobis cernentibus, ut Moysi, populo cuncto spectante, et fumante monte legem Deus dedit, Mohamedi quoque vestram hanc scripturam contraditam, ut vos quoque fundamento aliquo niteremini ? Nobis, inquam, ita dicentibus Agareni respondent, quæcumque vult, Deum facere. Replicantibus nobis : Equidem id probe scimus, quærimus tamen quomodo scriptura ad prophetam vestrum venerit ? respondent, eo dormiente scripturam desuper ei traditam. Atqui hoc ridiculum est, respondemus ; et quia dormiens scripturam recepit, neque ejus rei sensum habuit, populare in eo proverbium completum fuit. Cumque denuo ab iis sciscitamur, Cur Mohamede vobis mandante in hac vestra scriptura, nequid faciatis aut admittatis absque testibus, cur, inquam, non ei dixistis : At tu prior testibus approba te esse prophetam, et a Deo venire ? et quænam scriptura de te testetur ? tunc pudore suffusi silent. Nos autem jure meritoque illis dicimus : Quoniam uxorem ducere haud licet absque testibus, neque mercari, neque emere, et ne asinum quidem aut prædium sine testibus adquiritis ; sed uxores, et prædia, et asinos, et reliqua, præsentibus testibus mancipi habetis, male profecto solam fidem atque scripturam intestatam tenetis : nam qui hanc vobis tradidit, nusquam habet firmitatem : neque ullus testis præcessit, sed librum dormiens Mohamedes recepit.

4. Appellant vero nos associantes, quia Deo, ut aiunt, socium adjungimus, dum Christum dicimus Dei Filium ac Deum. Quibus respondemus, Id scilicet a Scriptura sacra prophetisque traditum : vosque ipsi, ut certe affirmatis, prophetarum auctoritatem admittitis. Si ergo prave dicimus Christum Dei Filium, prave utique illi docuerunt

Ἱλεώς μοι, Κύριε · σὺ οἶδας ὅτι οὐκ εἶπον, οὐδὲ ὑπερηφανῶ εἶναι δοῦλός σου · ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι οἱ παραβάται ἔγραψαν ὅτι εἶπον τὸν λόγον τοῦτον, καὶ ἐψεύσαντο κατ' ἐμοῦ, καί εἰσι πεπλανημένοι. Καὶ ἀπεκρίθη, φησὶν, αὐτῷ ὁ Θεός · Οἶδα ὅτι σὺ οὐκ (4) ἔλεγες τὸν λόγον τοῦτον. Καὶ ἄλλα πολλὰ τερατολογῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ συγγραφῇ γέλωτος ἄξια, ταῦτα παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτὸν κατενεχθῆναι φρυάττεται.

γ'. Ἡμῶν δὲ λεγόντων, Καὶ τίς ἐστιν ὁ μαρτυρῶν ὅτι αὐτῷ γραφὴν δέδωκεν ὁ Θεός ; ἢ τίς τῶν προφητῶν προεῖπεν ὅτι τοιοῦτος ἀνίσταται προφήτης ; καὶ τούτοις αὖθις ἐπιφερόντων ὅτι ὁ Μωϋσῆς κατὰ τὸ Σινᾶ ὄρος ἐπ' ὄψει παντὸς τοῦ λαοῦ ἐν νεφέλῃ καὶ πυρὶ καὶ γνόφῳ καὶ θυέλλῃ φανέντος τοῦ Θεοῦ ἐδέξατο τὸν νόμον, καὶ ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἀπὸ Μωϋσέως καὶ καθεξῆς ἀρξάμενοι μερὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας προηγόρευσαν ὡς Θεὸς ὢν καὶ Θεοῦ Υἱὸς σαρκούμενος ἥξει, καὶ σταυρωθήσεται καὶ θανατωθήσεται καὶ ἀναστήσεται, καὶ ὅτι κριτὴς οὗτος ζώντων καὶ νεκρῶν ἐστιν · εἶτα προστιθέντων ὅτι Πῶς οὐχ οὕτως ἦλθεν ὁ προφήτης ὑμῶν, ἄλλων μαρτυρούντων περὶ αὐτοῦ ; ἀλλ' οὐδὲ πάντων ὑμῶν ὁρώντων ὁ Θεὸς, ὡς τῷ Μωϋσεῖ βλέποντος παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ καπνιζομένου τοῦ ὄρους δέδωκε τὸν νόμον, κἀκείνῳ τὴν γραφὴν ἣν φατε παρέσχεν, ἵνα καὶ ὑμεῖς τὸ βέβαιον ἔχητε ; ἀποκρίνονται ὅτι ὁ Θεὸς ὅσα θέλει ποιεῖ. Λεγόντων δὲ ἡμῶν ὅτι Τοῦτο καὶ ἡμεῖς οἴδαμεν, ἀποκρίνονται ὅτι ἐν ὅσῳ ἐκοιμᾶτο, κατέβη ἡ γραφὴ ἐπάνω αὐτοῦ · καὶ Τὸ γελοιῶδες, λέγομεν ἡμεῖς πρὸς αὐτοὺς, ὅτι, ἐπειδὴ κοιμώμενος ἐδέξατο τὴν γραφὴν, καὶ οὐκ ἤσθετο τῆς ἐνεργείας, εἰς αὐτὸν ἐπληρώθη τὸ τῆς δημώδους παροιμίας. Πάλιν ἡμῶν ἐρωτώντων, Πῶς αὐτοῦ ἐντειλαμένου ὑμῖν ἐν τῇ γραφῇ ὑμῶν μηδὲν ποιεῖν ἢ δέχεσθαι ἄνευ μαρτύρων, οὐκ εἴπατε αὐτῷ ὅτι Πρῶτος αὐτὸς ἀπόδειξον διὰ μαρτύρων ὡς προφήτης εἶ, καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθες, καὶ ποία γραφὴ μαρτυρεῖ περὶ σοῦ ; σιωπῶσιν αἰδούμενοι. Πρὸς οὓς εὐλόγως φαμὲν, Ἐπειδὴ γυναῖκα γᾶμαι οὐκ ἔξεστιν ἄνευ μαρτύρων, οὐδὲ ἀγοράζειν, οὐδὲ κρᾶσθαι, οὔτε δὲ ὑμεῖς αὐτοὶ καταδέχεσθε ὄνον ἢ κτῆμα ἀμάρτυρον ὄντα, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ κτήματα καὶ ὄνους καὶ τὰ λοιπὰ διὰ μαρτύρων κτᾶσθε, κακῶς ἄρα μόνην τὴν πίστιν καὶ τὴν γραφὴν ἀμάρτυρον ἔχετε · ὁ γὰρ ταύτην ὑμῖν παραδοὺς οὐδαμόθεν ἔχει τὸ βέβαιον · οὐδέ τις προμάρτυς αὐτοῦ γνωρίζεται, ἀλλὰ κοιμώμενος ἐδέξατο ταύτην.

δ'. Καλοῦσι δὲ ἡμᾶς ἑταιριαστὰς, ὅτι, φασὶν, ἑταῖρον τῷ Θεῷ παρεισάγομεν, λέγοντες εἶναι τὸν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν. Πρὸς οὓς φαμεν, ὅτι Τοῦτο ἡ ραφὴ καὶ οἱ προφῆται παραδεδώκασιν · ὑμεῖς δὲ, ὡς διισχυρίζεσθε, τοὺς προφήτας δέχεσθε. Εἰ οὖν κακῶς λέγομεν τὸν Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ, κακῶς ἄρα ἐκεῖνοι ἐδίδαξαν καὶ παρέδωκαν ἡμῖν. Καὶ τινὲς

(4) Ita Choniatæ codex denuo a me inspectus. At in Spicil. et retro p. 349, n. 4, mendose fuerat omissa particula negativa οὐκ.

μὲν αὐτῶν φασιν, ὅτι Ὑμεῖς οἱ Χριστιανοὶ τοὺς προ- A
φήτας ἀλληγορήσαντες τὰ τοιαῦτα προτεθείκατε· ἄλλοι δέ, ὅτι Οἱ Ἑβραῖοι μισοῦντες ὑμᾶς ἐπλάνησαν, ὡς ἀπὸ τῶν προφητῶν γράψαντες, ἵνα καὶ ἡμεῖς πλανώμεθα. Πάλιν δὲ φαμεν πρὸς αὐτούς· Ὑμεῖς, λέγοντες ὅτι ὁ Χριστὸς Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πνεῦμα αὐτοῦ, πῶς λοιδορεῖτε ἡμᾶς ὡς ἑταιριαστάς; Ὁ γὰρ Λόγος καὶ τὸ πνεῦμα ἀχώριστά ἐστι τοῦ ἐν ᾧ πέφυκεν· εἰ οὖν ἐπὶ τῷ Θεῷ ἐστιν ὁ Λόγος αὐτοῦ, θηλυνόμενοι καὶ Θεὸς ἐστιν· εἰ δὲ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος καθ' ὑμᾶς, ὁ Θεὸς καὶ ἄπνους· οὐκοῦν φεύγοντες ἑταιριάζειν τὸν Θεόν, ἐκοψατε αὐτόν. Κρεῖσσον δέ ἦν ὑμᾶς λέγειν ὅτι ἑταῖρον ἔχει, ἢ κόπτειν αὐτόν, καὶ ὡς λίθον ἢ ξύλον ἤ τι τῶν ἀναισθήτων παρεισάγειν. Ὥστε ὑμεῖς μὲν ἡμᾶς ψευδηγοροῦντες ἑταιριαστὰς καλεῖτε· ἡμεῖς δὲ ἀληθεύομεν κόπτας ὑμᾶς B
προσαγορεύοντες τοῦ Θεοῦ.

ε'. Διαβάλλουσιν ἡμᾶς εἰδωλολάτρας προσκυνοῦντας τὸν σταυρὸν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων, ἃ ἐκεῖνοι βδελύττονται· καί φαμεν πρὸς αὐτούς, Πῶς ὑμεῖς λίθῳ προστρίβεσθε κατὰ τὸν Γαβαθᾶν ὑμῶν, καὶ φιλεῖτε τὸν λίθον τοῦτον ἀσμένοι; Καί τινες μὲν αὐτῶν φασιν ὅτι ἐπάνω τούτου Ἀβραὰμ συνουσίασε τῇ Ἄγαρ. Ἄλλοι δέ, ὅτι αὐτοῦ προσέδησε τὴν κάμηλον μέλλων θύειν τὸν Ἰσαάκ. Καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀποκρινόμεθα· Τῆς Γραφῆς λεγούσης ὅτι ὄρος ἦν ἀλσῶδες, καὶ ξύλα ἀφ' ὧν εἰς τὴν ὁλοκάρπωσιν σχίσας Ἀβραὰμ ἐπέθηκε τῷ Ἰσαάκ, καὶ ὅτι μετὰ τῶν παίδων τὴν ὄνον κατέλιπε, ποθὲν ὑμῖν τὸ C
λυπεῖν; οὔτε γὰρ ἐκεῖ ξύλα δρυμώδη κεῖνται, οὔτε ὄνοι διοδεύουσιν· αἰδοῦνται οὖν. Ὅμως φασὶν εἶναι τὸν λίθον τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐπ' αὐτοῦ συνουσιάσαι γυναικί, καὶ ὅτι τὴν κάμηλον αὐτοῦ προσέδησεν. Εἶτα οὐκ αἰδεῖσθε, ἀλλ' ἡμᾶς εὐθύνετε ὅτι τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ προσκυνοῦμεν καὶ τὴν εἰκόνα, δι' ὧν δαιμόνων ἰσχὺς καὶ διαβόλου καταλύεται πλάνη; Οὗτος δὲ ὃν φασι λίθον, κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης ἐστὶν ἣ προσκύνουν, ἣν δὴ Χαμὰρ προσηγόρευον· ὑφ' οὗ καὶ μέχρι νῦν ἐν γλυφίδος ἀποσκίασμα ταύτης τοῖς ἀκριβῶς κατανοοῦσι φαίνεται.

ς'. Οὗτος τοίνυν ὁ Μωάμεθ πολλὰς, ὡς εἴρηται, λοιδορίας συντάξας, ἑκάστῃ τούτων προσηγορίας ἐπέθηκεν (5), οἷον ἡ γραφὴ τῆς γυναικός. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ λεγομένῃ γραφῇ τῆς γυναικὸς τέσσαρας γυναῖκας προφανῶς λαμβάνειν νομοθετεῖ, καὶ παλλακὰς, ἐάν τις δύνηται, χιλίας, ἢ ὅσας ἡ χεὶρ αὐτοῦ κατάσχῃ, ὑποκειμένας ταῖς τέσσαρσι γυναιξίν· ἣν δ' ἂν βουληθῇ ἀπολύειν, καὶ κομίζεσθαι ἄλλην ἣν ἂν ἐθέλῃ, ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἐνομοθέτησε. Σύμπονον δὲ ἔσχε Ζεὶδ προσαγορευόμενον· οὗτος γυναῖκα ὡραίαν εἶχεν, ἧς αὐτὸς ἠράσθη· καθημένων οὖν αὐτῶν, φησὶ πρὸς αὐτόν· Ζεὶδ, ὁ Θεὸς ἐνετείλατό μοι

id, nobisque tradiderunt. Nonnulli etiam illorum aiunt: Vos quidem Christiani prophetas allegorice interpretando, hanc doctrinam intulistis. Alii dicunt: Hebræi hostes vestri vos deceperunt, talia tanquam prophetica scribentes, ut nos quoque vobiscum decipiamur. Vicissim illis nos dicimus: Quum vos Christum Verbum Dei spiritumque ejus dicatis, cur nobis conviciamini tanquam adsociantibus? Verbum quippe ac spiritus separari nequeunt ab eo cui naturaliter hærent. Si ergo in Deo est Verbum ejus, Verbum quoque Deus est. Quod si extra Deum est, ut vos putatis, Deus certe spiritu caret. Igitur dum adsociare Deum devitatis, ipsum mutilatis. Præstat autem socium et illi adtribuere, quam eundem imminuere, et ceu lapidem vel lignum aut aliud quodvis insensatum inducere. Mentimini itaque cum nos adsociantes vocatis: nos contra vere dicimus, cum vos Dei cæsores appellamus.

5. Traducunt nos tanquam idololatras, quia crucem adoramus, Christique et sanctorum imagines, a quibus ipsi abhorrent. Nos vero respondemus: Cur autem vos lapidi advolvimini in vestro Gabatha, atque illum tam libenter osculamini? Atque eorum alii dicunt, supra hunc lapidem Abrahamum cum Agare concubuisse: alii camelum ad hunc alligasse cum Isaacum esset immolaturus. Quibus respondemus: Quoniam Scriptura dicit montem illum fuisse nemorosum, scissisque lignis ad sacrificium Abrahamum illic imposuisse Isaacum, et commendatam pueris reliquisse asinam; undenam istæ vobis nugæ? neque enim vestro in loco sunt ligna silvestria, neque transitus asinorum. Ad hæc sane pudefiunt; pergunt tamen dicere, lapidem illum Abrahami esse, ibique cum femina rem habuisse, et camelum illic alligasse. Age vero vos non pudet, sed objurgatis nos qui Christi crucem atque imaginem veneramur, quibus dæmonum potentia diabolique fraus prosternitur? Hic autem, quem dicunt, lapis caput est Veneris, quam colunt, quamque etiam Chamar appellant: ex quo lapide usque ad hunc diem plastico opere expressa adumbratio acute observantibus cernitur.

6. Hic igitur Mohamedes multa, uti dictum fuit, contumeliosa capitula consarcinans, horum singulis titulos apposuit, veluti est capitulum de muliere. Porro in hoc quod diximus de muliere capitulo, quatuor uxores palam duci lege statuit, et concubinas si quis poterit etiam mille vel quotquot cujusque manus adquisiverit, quatuor uxoribus subditas: ex quibus si quam dimittere voluerit, atque aliam ducere, hanc ob causam legem tulit. Ministerii socium habebat Zeidum quemdam nomine, cui cum pulchra uxor esset, Mohamedes in hujus amorem lapsus est

(5) Intellige Corani suras, quas singillatim recensuit refutavitque in opere suo, a n. 26 ad 82, Nicetas Byzantinus, ad quem lectores ablegamus (*tom. CV*).

Sedentibus ergo illis, ait Mohamedes: Zeide, Deus mandavit mihi, ut uxorem tuam dimittas. At ille protinus dimisit. Post paucos vero dies, rursus ait Mohamedes: Deus mandavit mihi, ut uxorem, quam tu dimisisti, mihi accipiam. Respondit ille: Legatus es, quicquid tibi mandavit Deus, confice. Tunc illa ducta Mohamedes, et mœchatus, hanc postea legem tulit: nempe ut quisquis voluerit, uxorem suam dimittat. Quod si illa post repudium, ad virum reverti voluerit, ducat alius quispiam: neque enim a priore viro recipi eam licet, nisi prius alteri nupserit. Quod si frater quispiam repudiet, ducat eam frater illius si voluerit. In eodem autem capitulo hæc quoque suadet: operare terram quam tibi Deus dedit, et deliciare in ea, et hoc ac tali modo age, Nolo enim cætera turpia, ut ille, loqui.

A ἵνα ἀπολύσῃς τὴν γυναῖκά σου. Ὁ δὲ ἀπέλυσε· καὶ μεθ' ἡμέρας τινάς φησιν· Ὁ Θεός ἐνετείλατό μοι τὴν γυναῖκα ἣν σὺ ἀπέλυσας λαβεῖν. Ὁ δὲ ἔφη· Ἀπόστολος εἶ· ποίησον ὅσα ὁ Θεός ἐνετείλατο. Εἶτα λαβὼν καὶ μοιχεύσας αὐτὴν, τοιοῦτον ἔθηκε νόμον· Ὁ βουλόμενος ἀπολύετω τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· ἐὰν δὲ μετὰ τὸ ἀπολυθῆναι, πρὸς αὐτὸν ἀναστρεψῃ, γαμείτω αὐτὴν ἕτερός τις· οὐ γὰρ ἔξεστι λαβεῖν αὐτὴν, εἰ μὴ γαμηθῇ ὑφ' ἑτέρου. Ἐὰν δὲ καὶ ἀδελφὸς ἀπολύσῃ, γαμείτω αὐτὴν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ βουλόμενος· Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ γραφῇ τοιαῦτα παραγγέλλει· Ἔργασαι τὴν γῆν ἣν ἔθηκέ σοι ὁ Θεός, καὶ φιλοκάλησον αὐτὴν, καὶ τόδε ποίησον, καὶ τοιῶσδε· ἵνα μὴ πάντα λέγω, ὡς ἐκεῖνος, αἰσχρά.

7. Rursus aliud capitulum inscribitur de camelo Dei; in quo dixit, exstitisse a Deo camelum feminam quæ integrum ebibit flumen, transiitque inter duos montes, ne comprehenderetur. Populos vero, inquit, in loco erat, qui priore die aquam bibit, postera autem camelus: quæ aqua potata populum aluit, lac pro aqua præbens. Sed enim consurgentes viri illi improbi, camelum occiderunt. Erat autem hujus pullus, parva camelus, quæ matre interempta, ad Deum vocem extulit, qui illam ad se recepit. Nos itaque Agarenis dicimus: Undenam camelus illa? Dicunt: A Deo. Pergimus dicere: Num alterius cameli societate usa est? Negant. Quomodo igitur, inquimus, peperit? videmus enim hanc camelum vestram sine patre, sine matre, sine genealogia. Sed postquam peperit, male passa est, neque apparet quis ei vim intulerit. At parva camela sublata fuit. Vester itaque propheta, cui Deus, ut dicitis, est locutus, cur nescivit ubinam parva camela pascatur? et quinam lac ejus mulgentes nutriantur? et an ipsa etiam, æque ac mater, malo aliquo casu intercepta perierit? vel potius in paradisum vobis præcurrens introierit? ex quo lactis flumen vobis manaturum nugamini. Tria quippe flumina in capitulo vestro, quod inscribitur de paradiso, fluere dicitis aqua, vino, et lacte. Si ergo extra paradisum est præcursoria vestra camelus, ea quidem fame ac siti periit, vel alii lacte ejus fruuntur. Frustraque propheta vester gloriatur cum Deo colloqui, quandoquidem cameli mysterium non fuit ei revelatum. Quod si forte in paradiso est, rursus aquam bibit, vosque aquæ pænuria arescitis in medio deliciarum paradisi, et aquam ex non transeunte cupitis potare; bibit enim totam camelus. Ergo merum bibentes venas inflammabitis, ebrietati et sommo indulgebitis: gravedine autem laborantes, rursusque post somnum crapulantes vino, paradisi voluptatum obliviscemini. Cur itaque propheta vester non ante cogitavit, ne quid hujusmodi in deliciarum para-

B ζ'. Πάλιν ἄλλη γραφὴ ἡ τῆς καμήλου τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ λέγει ὅτι ἦν κάμηλος ἐκ Θεοῦ, καὶ ἔπινεν ὅλον τὸν ποταμὸν, καὶ διήρχετο μεταξὺ δύο ὀρέων (6) διὰ τὸ μὴ χωρεῖσθαι. Λαὸς δὲ, φησὶν, ἦν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τὴν μίαν ἡμέραν αὐτὸς ἔπινε τὸ ὕδωρ· ἡ δὲ κάμηλος τῇ ἑξῆς· πίνουσα δὲ τὸ ὕδωρ, ἔτρεφεν αὐτοὺς, γάλα παρεχομένη ἀντὶ τοῦ ὕδατος. Ἀνέστησαν οὖν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι πονηροὶ ὄντες, καὶ ἀπέκτειναν τὴν κάμηλον. Τῆς δὲ γέννημα ὑπῆρχε μικρὰ κάμηλος, ἥτις, φησὶ, τῆς μητρὸς ἀναιρεθείσης ἐβόησε πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ἔλαβεν αὐτὴν πρὸς ἑαυτόν. Πρὸς οὓς φαμεν· Πόθεν ἡ κάμηλος ἐκείνη; Καὶ λέγουσιν ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ φαμεν· Συνεβιβάσθη αὐτῇ ἄλλη κάμηλος; Καὶ λέγουσιν, Οὔ. Πόθεν οὖν, φαμὲν, ἐγέννησεν; ὁρῶμεν γὰρ ταύτην τὴν κάμηλον ὑμῶν ἀπάτορα, ἀμήτορα, ἀγενεαλόγητον. Γεννήσασα δὲ, κακὸν ἔπαθε, καὶ οὐδὲ ὁ βιασάμενος φαίνεται. Ἡ δὲ μικρὰ κάμηλος ἀνελήφθη. Ὁ οὖν προφήτης ὑμῶν, ᾧ, καθὼς λέγετε, ἐλάλησεν ὁ Θεὸς, διὰ τί περὶ τῆς μικρᾶς καμήλου οὐκ ἔμαθε ποῦ βόσκεται, καὶ τίνες τῷ γάλακτι τρέφονται αὐτὴν ἀμέλγοντες; ἢ καὶ αὐτὴ μήποτε τοῖς κακοῖς ὡς ἡ μήτηρ περιτυχοῦσα ἀνῃρέθη; ἢ ἐν τῷ παραδείσῳ πρόδρομος ὑμῶν εἰσῆλθεν; ἀφ' ἧς ὁ ποταμὸς ὑμῖν ἔσται τοῦ γάλακτος; ὃν λήρειτε· τρεῖς γὰρ ποταμοὶ ἐν τῇ γραφῇ ὑμῶν, τῇ περὶ τοῦ παραδείσου, φατὲ ῥέειν ὕδατος, οἴνου, καὶ γάλακτος. Εἰ μὲν οὖν ἐκτός ἐστι τοῦ παραδείσου ἡ πρόδρομος ὑμῶν κάμηλος, ἐξηράνθη πείνῃ καὶ δίψῃ, ἢ ἄλλοι τοῦ γάλακτος αὐτοῦ ἀπολαύουσι. Καὶ μάτην ὁ προφήτης ὑμῶν φρυάττεται ὡς ὁμιλήσας Θεῷ· οὐ γὰρ τὸ μυστήριον αὐτῷ ἀπεκαλύφθη τῆς καμήλου. Εἰ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐστὶ, πάλιν πίνει τὸ ὕδωρ· καὶ ὑμεῖς ἀνυδρίᾳ ξηραίνεσθε ἐν μέσῳ τῆς τρυφῆς τοῦ παραδείσου, καὶ ὕδωρ ἐκ τοῦ μὴ παροδεύοντος ἐπιθυμήσετε ποτοῦν· ἀπέπιε γὰρ ὅλον ἡ κάμηλος· ἄκρατον οὖν πίνοντες, μέλλετε ἐκκαίεσθαι καὶ μέθαις παρακπέμπεσθαι, καὶ καθεύδειν· καρηβαροῦντες δὲ καὶ μεθ' ὕπνον κεκραιπαληκότες ἐξ οἴνου, τῶν ἡδέων τοῦ παραδείσου ἐπιλανθάνεσθε. Πῶς οὖν ὁ προφήτης ὑμῶν οὐκ ἐνενοήθη ταῦτα, μήποτέ τι συμβῇ ἐν τῷ

(6) Male itaque Barth. Edessenus in opusculo contra Mohamedem alibi a nobis citato ait p. 444: Μέσον δύο ὡρῶν, *spatio circiter duarum horarum.*

παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ; οὐδὲ περὶ τῆς καμήλου περφρόντικεν, ὅπως νῦν διάγει ; ἀλλ' οὐδὲ ὑμεῖς ἠρωτήσατε αὐτόν, ὡς ὑμῖν περὶ τῶν τριῶν διηγόρευσεν ὀνειροπολούμενος ποταμῶν ; Ἀλλ' ἡμεῖς σαφῶς τὴν θαυμαστήν ὑμῶν κάμηλον εἰς πόας ᾅδου, ὅπου καὶ ὑμεῖς μέλλετε διάγειν, ὡς κτηνώδεις, προδραμοῦσαν ὑμῖν ἐπαγγελλόμεθα. Ἐκεῖσε δὲ σκότος ἐστὶν ἐξώτερον, καὶ κόλασις ἀτελεύτητος, πῦρ ἔχουν, σκώληξ ἀκοίμητος, καὶ τάρταροι δαίμονες.

η'. Ἐναύτῃ δὲ τῇ γραφῇ τῇ περὶ τοῦ παραδείσου λέγει ὁ Μωάμεθ ἑαυτὸν εἶναι κλειδοῦχον τοῦ παραδείσου, καὶ ὅτι παραστήσεται Μωσῆς σὺν τοῖς Ἰσραηλίταις· καὶ ὡς παραβάται τοῦ νόμου τῇ κολάσει τοῦ πυρὸς ἐκδοθήσονται· οἱ δὲ Χριστιανοί, ὡς τὸν Χριστὸν Υἱὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν ἀποκαλίσαντες, καὶ σεσαρκωμένον, καὶ ἐσταυρωμένον αὐτὸν δογματίσαντες (φησὶ γὰρ ὅτι ἡ σκιὰ αὐτοῦ ἐσταυρώθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων), τῇ τοῦ πυρὸς γεέννῃ παραδοθήσονται. Εἶτα ἑαυτὸν φησιν ὑπὸ Θεοῦ κεκλῆσθαι, καὶ ὡς μάλα θεοσεβῆ καὶ παντὶ τῷ αὐτῶν ἔθνει αἴτιον θεοσεβείας ὑπάρξαντα ἐπαινεῖσθαι, καὶ τούτου χάριν κλειδοῦχον χρηματίσαι· καὶ ἀπεστάλθαι τοῦ ἀνοῖξαι, καὶ συνεισελεύσεσθαι αὐτῷ ἀντιρρήτως λόγου χωρὶς καὶ διακρίσεως ἑβδομήκοντα χιλιάδας. Καὶ τοὺς λοιποὺς κριθήσεσθαι φάσκει, καὶ τοὺς μὲν δικαίους ἀναμφιβόλως τῆς τρυφῆς ἀπολαῦσαι, τοὺς δὲ εὑρισκομένους ἁμαρτωλοὺς πιττάκια φορέσαι ἐν τοῖς τραχήλοις δεδεμένα, καὶ εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθεῖν, καὶ τούτους ἐπονομάζεσθαι ἀπελευθέρους τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μωάμεθ· τὰς δὲ γυναῖκας συνεῖναι μὲν αὐτοῖς ἀπαθῶς, καὶ θεραπεύειν αὐτούς, καὶ φιλοκαλεῖν αὐτῶν τὰς κόμας. Καὶ τοὺς Σαμαρείτας ἴσῃ εἰσέρχεσθαι ἐν τῷ παραδείσῳ οὐ πρὸς τὸ ἀπολαῦσαι, ἀλλ' ἵνα τὰ ἐκφόρια καὶ τὴν κόπρον αὐτῶν τοῦ παραδείσου ἐκβάλλωσιν, ὅπως ἂν μὴ ἀποζέσειεν ὁ παράδεισος· ἕκαστον δὲ ὡς ἂν ἐνταῦθα βιώσειεν εἴτε ἐν πλούτῳ, εἴτε ἐν πενίᾳ, οὕτω καὶ ἐκεῖθεν διάγειν. Τοὺς δὲ Ἰουδαίους καὶ τοὺς Χριστιανοὺς λέγει ξύλα πυρὸς γενομένους βληθήσεσθαι εἰς αὐτό.

θ'. Ἑλίκιν ἄλλη γραφὴ ἡ περὶ τῆς τραπέζης, ὅτι ᾐτήσατο ὁ Χριστὸς τράπεζαν παρὰ τοῦ Θεοῦ μετὰ τὸ πληροφορῆσαι αὐτόν, ὅτι οὐκ εἶπεν ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ· καὶ παρέσχεν αὐτῷ εἰπὼν οὕτως· Δέδωκά σοι τράπεζαν ἄφθαρτον, ἵνα εὐφραίνῃ. Καὶ πάλιν ἄλλη γραφὴ ἡ περὶ τοῦ βοϊδίου, ἐν ᾗ λέγει τινὰ ῥήματα γέλωτος ἄξια, ἃ διὰ τὸ πλῆθος παραδραμεῖν οἶομαι δεῖν. Περιτέμνεσθαι δὲ αὐτοὺς νομοθετήσας, καὶ μήτε σαββατίζειν, μήτε βαπτίζεσθαι προστάξας· καί τῶν μὲν τῷ νόμῳ ἀπηγορευμένων ἐσθίειν, τῶν δὲ ἀπέχεσθαι παραδοὺς, οἰνοποσίαν παντελῶς ἀπηγόρευσεν ὁ πλάνος οὗτος. Πρὸς τούτοις παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ αἴτιον ὑπάρχειν τὸν Θεὸν ἐδογμάτισε, καὶ πᾶν ὅπερ ἐπέλθῃ ἐξ ἐπηρειάσεως τοῦ πονηροῦ ἐναντίου, ἐκ Θεοῦ εἶναι ἐτερατεύετο· καὶ τοὺς λῃστὰς καὶ φαρμακοὺς καὶ ὅσους ἂν ἐπ' ἀπηγορευμένοις πράγμασιν ἁλόντας καὶ ἀναιρουμένους ἴδοι τις, οὕτω, φησίν, ἔγραψεν ὁ Θεὸς γενέσθαι, καὶ οὕτως ἀποθανεῖν ἠβουλήθη, τύχην διορισάμενος εἶναι καὶ εἱμαρμένην, καὶ ἄλλους πλείστους λήρους· οἷς ὀνειροπληθέντες οἱ ἄθλιοι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ὡς

A diso accideret ? neque de camelo sollicitus fuit, ubinam degat? nec vos denique eum interrogastis, ut aliquid de trium fluminum fabula vobis narraret ? Cæteroqui nos sine ulla ambage præclaram hanc camelum vestram ad inferni herbas, ubi vos quoque incoletis, præcurrisse vobis nuntiamus. Ibi vero tenebræ exteriores, pœna incessabilis, ignis stridens, vermis vigil, dæmonesque tartarei.

8. In eodem de paradiso capitulo ait Mohamedes se esse paradisi ostiarium, ibique fore Moysem cum Israelitis : legis autem transgressores supplicio ignis traditum iri. Christianos pariter, ceu qui Christum Dei Filium Deumque appellaverint, et incarnatum crucifixumque affirmaverint (ipse B enim ait a Judæis umbram tantum illius crucifixam), gehennæ ignem experturos. Deinde ait se a Deo vocatum, atque ut apprime religiosum, et universæ genti suæ religionis factum auctorem, laude ornatum ; et eapropter paradisi factum ostiarium, missumque ad aperiendum ; et illuc secum ingressuros absque obice et sine ulla contradictione aut judicio homines septuaginta mille. De reliquis judicatum iri ait ; et justos quidem sine dubio deliciis potituros ; eos autem qui inventi fuerint peccatores, libellos gestaturos collo appensos ; nihilominus paradisum ingressuros, et Dei libertos ac Mohamedis vocatum iri. Mulieres quoque cum illis futuras sine menstruis, eisdem ministraturas, et capillos eis ornaturas. Sed etiam C Samaritanos paradisum dicit ingressuros, non ad fruendum, sed ad illorum stercora paradiso exportanda, ne forte paradisus fœteat. Unumquemque vero, prout in hac vita dives fuerit, aut pauper, ita illic futurum. Postremo Judæos atque Christianos ait fore tanquam ligna igni deputata, quæ in illum projicientur.

9. Rursus aliud capitulum de mensa inscribitur ; quia nempe postulaverit Christus a Deo mensam, postquam ei persuaserat, se filii Dei nomen non usurpasse. Hanc illi Deus præbuit dicens : Dedi tibi mensam perpetuam, ut ea fruaris. Adhuc aliud capitulum est de bucula, in quo verba quædam dicit risu digna, quæ, ne sim prolixus, omittenda judico. Cumque suis circumcisionis legem statuD rit, neque sabbatum neque baptismum imperavit. Item vetitis a lege vetere partim vesci, partim abstinere docens, vini potu prorsus interdixit impostor hic. Insuper dogma sanxit boni omnis ac mali causam Deum esse ; et quidquid ex hostis maligni dolo nobis accidit, id a Deo esse prodigiosa impietate dicit. Et si oculis occurrant latrones, venefici, et quilibet vetitorum facinorum rei, atque ob ea interempti, ita, inquit, Deus fieri scripserat, et sic eos mori voluit ; quo dicto fortunæ numen ac fatum constituit ; atque alias gerras plurimas ; quibus infelices Agareni decepti, æternis gaudiis ut blasphemi impiique excluden-

tur. Orta est autem hæc Ismaelitarum hæresis A Heraclii imperantis ætate, ad quem ab orbe condito anni fluxerunt VI M CXLV.

ἀσεβεῖς καὶ βλάσφημοι ἀπαλλοτριοῦνται. Ἀνεφύη δὲ ἡ τοιαύτη τῶν Ἰσμαηλιτῶν αἵρεσις ἐπὶ τῶν χρόνων Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως, ὡς εἶναι μέχρις αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτη ςρμε' (7).

10. Ut autem prædictis adjiciamus, quod nihil veri Mohamedes dicat, age hæc recitemus ex ejusdem libro excerpta. Christi mentionem faciens atque Evangelii, ait veluti ex persona Dei : Misimus postremum prophetarum omnium Jesum Mariæ filium, ut quæ ante eum fuerant, rata faceret, atque ad eum demisimus Evangelium, in quo est directio ac justitia, secundum virtutem præcedentis ei legis. Atqui si hæc omnia Jesu ejusque Evangelio concessa fuerunt, quid tibi reliquum fecisti, o Mohamede, quod hominibus conferres ? Nihil aliud prorsus quam errorem, et verorum B dogmatum perversionem. Rursus tanquam ex Dei persona ait : Cum regionem aliquam pessumdare voluimus, incolis ejus mandavimus, ut ibi luxuriose agerent : atque ita justa evasit sententia de illorum perditione, et de illato illis decreto : damnisque eos damnificavimus, multosque pessum dedimus. Atqui non luxurie, inquam, neque hominum exitio gaudet Deus, sed is potius qui luxuriari mandat diabolus.

ι'. Ἵνα δὲ προσθῶμεν τοῖς εἰρημένοις τὸ κατὰ μηδὲν τὸν Μωάμεθ ἀληθὲς λέγειν, εἰρήσεται καὶ ταῦτα ἐκ τῆς αὐτοῦ βιβλου παρεκβληθέντα. Ἐπιμνησθεὶς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, φησὶν ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ · Ἀπεστείλαμεν ἀκόλουθον τῶν προφητῶν πάντων Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν Μαρίας, εἰς τὸ ἀγαθοποιῆσαι τὰ πρὸ αὐτοῦ, καταγαγόντες πρὸς αὐτὸν τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ ἐστιν ὁδήγησις, φησὶ, καὶ δικαιοσύνη κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ πρὸ αὐτοῦ νόμου. Εἰ γοῦν ταῦτα πάντα τῷ Ἰησοῦ καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ δέδοται, σοί τί λέλοιπας, ὦ Μωάμεθ, συνεισενεγκεῖν τοῖς ἀνθρώποις ; Οὐδὲν ἕτερον πάντως ἢ πλάνην, καὶ τῶν ἀληθῶν δογμάτων διαφθοράν. Πάλιν λέγει ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ · Ὅταν ἠθέλομεν ἀπολέσαι χωρίον, ἐκελεύομεν τοῖς ἐστῶσιν ἐν αὐτῷ, καὶ ἠσώτευον ἐν αὐτῷ · καὶ ἐδικαιοῦτο ἐπάνω αὐτῶν ὁ λόγος ὁ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν, καὶ τῆς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεως · καὶ ἐδαμάσαμεν αὐτοὺς δαμάσεσι, καὶ πολλοὺς ἀπωλέσαμεν. Οὐκ ἀσωτίαις καὶ ὀλέθροις ἀνθρώπων χαίρει Θεὸς, ἀλλ' ὁ κελεύων ἀσωτεύειν διάβολος.

11. Solem ac lunam equitare dicit, ignorans miser hæc utpote inanimata haud posse equitare. Quomodo item equi, caruncula corruptibili induti, currus ignei vicem præstare poterunt ? Etenim illi Heliæ ignei equi, haud tales natura erant, sed equorum tantummodo speciem præ se ferebant. C Ex hirudine genitum dicit hominem. Animalibus omnibus vesci hortatur, præterquam sue. Comedite, inquit, ex iis quæ in terra sunt : etenim munda sunt ac bona, nec Satanæ vestigia sequamini ; Satanam scilicet appellans Deum, qui munda et immunda designavit. Jam si Satanas est, o delire, qui veterem legem tulit, cur eum alibi Deum nominas ? De jejunio legem scribens ait : Sufficit vobis nox jejunii ad uxorum vestrarum copulam : hæ quippe sunt vobis operimentum. Noverat enim Deus, vos animas vestras fraudaturos in jejunio, fuitque vobis indulgens : misceamini illis ad solatium, et comedite vespere ac bibite, donec quod in nocte nigrum est, interdiu album appareat. Quodnam genus jejunii est, o impure ac D flagitiose, vel quænam Dei lex, tota nocte epulari et libidinari ? Tum de temperantia cum illis loquens, ait : Uxores vestræ ager vester sunt : ingredimini in agrum vestrum cum volueritis, et animabus vestris favete ; id est omnem animarum vestrarum cupiditatem explete : atque utamini uxoribus vestris utrinque, Quid, oro, his verbis libidinosius et exsecrabilius ?

ια'. Τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἐφ' ἵππους εἶναί φησιν · οὐκ εἰδὼς ὁ ἄθλιος ὡς ἄψυχα ταῦτα ὄντα, ἱππεύειν οὐ δύναται. Πῶς δὲ καὶ ἵπποι, σαρκίον φθαρτὸν περικείμενοι, ὄχημα πυρὸς εἶναι ὑποστήσονται ; Οἱ δὲ κατὰ τὸν Ἡλίαν ἔμπυροι ἵπποι οὐ φύσιν, ἀλλὰ σχῆμα μόνον ἵππων περιέκειντο. Ἐκ τῆς βδέλλας φησὶ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον (8) · καὶ πάντα τὰ ζῶα βιβρώσκειν προτρέπεται, πλὴν τοῦ χοίρου · Φάγετε γὰρ, φησὶν, ἐκ τῶν ὄντων ἐν τῇ γῇ, καθαρὰ γὰρ καὶ καλὰ, καὶ μὴ ἐξακολουθεῖτε τοῖς ἴχνεσι τοῦ Σατανᾶ · Σατανᾶν τὸν Θεὸν ἀποκαλῶν, τὸν τὰ μὲν καθαρὰ, τὰ δὲ ἀκάθαρτα προσηγορευκότα. Καί εἰ Σατανᾶς, ὦ λῆρε, ὁ τὸν παλαιὸν νόμον θέμενος, πῶς ἐν ἄλλοις Θεὸν αὐτὸν ὀνομάζεις ; Περὶ νηστείας νομοθετῶν οὕτω φησίν · Ἔξεστιν ὑμῖν ἡ νὺξ τῆς νηστείας εἰς μίξιν τῶν γυναικῶν ὑμῶν · αὗται γὰρ ὑμῶν εἰσι σκεπάσματα · ἔγνω γὰρ ὁ Θεὸς ὅτι παραβουλεύεσθε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐν νηστείᾳ, καὶ ἵλεως ὑμῖν γίνεται · μίχθητε αὐταῖς εἰς παράκλησιν, καὶ φάγετε ἐσπέρας καὶ πίετε, ἕως τὸ τῆς νυκτὸς μέλαν φανῇ λευκὸν διὰ τῆς ἡμέρας. Ποία νηστεία, βδελυρὲ καὶ ἀκάθαρτε, ἢ ποῖος νόμος Θεοῦ τὸ δι' ὅλης νυκτὸς ἐσθίειν καὶ ὑσελγαίνειν ; Περὶ σωφροσύνης αὐτοῖς διαλεγόμενος, φησίν · Αἱ γυναῖκες ὑμῶν νεατὸς ὑμῶν · εἰσέλθετε εἰς τοὺς νεατοὺς ὑμῶν ὅταν βούλεσθε, καὶ συνέλθετε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν · τουτέστι, πᾶσαν ἐπιθυμίαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν πληρώσατε · καὶ χρήσασθε ταῖς γυναιξὶν ὑμῶν ἀμφοτέρωθεν. Τί τῶν ῥημάτων τούτων ἀσελγέστερόν τε καὶ μιαρώτερον ;

12. Asseclas suos ad bellum contra nos acuens

ιβ'. Εἰς τὸν καθ' ἡμῶν πολεμον ἐπεγείρων τοὺς

(7) Ita codex Choniatæ. Reapse tamen hegiræ initium fuit anno mundi 6122, Christi 621, Heraclii imperantis undecimo.

(8) Recole de his et aliis hujusmodi quæ dicta sunt vel emendata in nostris ad Byzantinum adnotationibus.

μαθητὰς αὐτοῦ, φησὶ· Φονεύσατε αὐτοὺς ὅπου ἂν A συναντήσητε αὐτοῖς. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ Θεῷ μισθαποδοσίαν κεῖσθαι τοῖς καταχραίνουσιν αὐτοὺς τοῖς τῶν Χριστιανῶν αἵμασιν. Ἀλλὰ καὶ τὴν πέμπτην μοῖραν τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν ἄλλων σκύλων ἀνατίθεσθαι τῷ Θεῷ ὑποτίθησι, καὶ τῷ προφήτῃ Μωάμεδ. Παραινεῖ δὲ καὶ κατατάττεσθαι τοῖς Χριστιανοῖς, εἰ τὴν τῶν Σαρρακηνῶν θρησκείαν ἐπανέλωνται· καὶ εἰς ἀδελφοὺς αὐτοὺς παραδέχεσθαι, ἐκ τῆς ἄκρας ἀπηνείας τὸ ἀκρότατον τῆς ἀγάπης ἐπαναιρούμενος. Ἔστι δὲ τὸ ἐκ τούτου μηχάνημα ἐξόμνυσθαι τοὺς ἀφελεστέρους τὰ τῶν Χριστιανῶν ὅρκια, σαινομένους τῷ περιόντι τῆς ἀδελφότητος. Παραινεῖ τοῖς ἰδίοις λέγων· Μὴ γίνεσθε ἀντιλήπτορες Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν· ὅστις γὰρ ὑπερασπίζεται αὐτῶν ἐξ ὑμῶν, ὁ τοιοῦτος B ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει. Καὶ πάλιν ταλανίζων Χριστιανοὺς καὶ Ἰουδαίους λέγει· Οὐαὶ ὑμῖν, οἰκεῖοι Γραφῶν! οὐδὲν ἔσται ὑμῖν, ἕως ἂν ἐξακολουθῆτε τῷ νόμῳ καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ. Καὶ κατὰ μὲν Χριστιανῶν ταῦτα φθεγγόμενος, οὐδέν τι καινὸν διαπράττεται ὡς καὶ μισῶν αὐτοῦς κατὰ κράτος· Ἰουδαίους δὲ, ὧν τὴν περιτομὴν ἀσπάζεται, καὶ πολλὰ τῶν ἐθίμων τηρεῖν παραδίδωσι, καθ' ὁντινα λόγον ἐπεμβριμᾶται τὰ πάνδεινα;

ιγ'. Πάλιν ἑαυτῷ κατασκευάζων τὸ ἀξιόπιστον εἰσάγει τὸν Θεὸν μαρτυροῦντα περὶ αὐτοῦ, καὶ ὀμνύοντα, καὶ λέγοντα· Μὰ τὸ ἄστρον τὸ δυόμενον, οὐκ ἐπλανήθη ὁ ἑταῖρος ὑμῶν, οὐδὲ ἠνόμησε, καὶ οὐκ ἐφθέγξατο ἐκ θελήματος· ἀλλὰ καὶ Ἰησοῦν, τὸν τῆς Μαρίας Υἱὸν, προφητεῦσαι περὶ αὐτοῦ εἰπόντα· C Ἐγὼ ἀπόστολός εἰμι τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς, ἀληθοποιῶν τὰ ἔμπροσθέν μου τὰ τοῦ νόμου, εὐαγγελιζόμενος ἀπόστολον ἐρχόμενον μετ' ἐμὲ, ὄνομα αὐτῷ Μωάμεδ. Καὶ ποῦ τοῦτο προεφήτευσεν ὁ Χριστὸς, ἢ ἐν ποίᾳ γραφῇ εἴρηκεν; Ἐν οὐδεμιᾷ πάντως· ὥστε ψευδορράφος καὶ ἀπατεὼν ὁ Μωάμεδ, μαρτυρίας εἴκων πρὸς ἑαυτὸν τοῦ Χριστοῦ, ἃς οὐδεὶς τῶν Χριστωνύμων ἐπίσταται. Λέγουσιν οἱ Σαρρακηνοὶ ἶσον εἶναι τὸ τὴν παρθένον τεκεῖν, καὶ τὸ πλασθῆναι τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ χοός. Φαμὲν δὲ ἡμεῖς, ὡς ὁ Χριστὸς ἐκ Παρθένου γεγέννηται, διὰ τὸ εἶναι Θεὸς καινοποιήσας ἐκ ταύτης προοδον· ὁ δὲ Ἀδὰμ, πλάσμα τοῦ Θεοῦ γενόμενος, καὶ μὴ ἐκ προγενεστέρας διαδοχῆς τὴν γένεσιν ἔλκων, ἐκ πηλοῦ διήρτισται· πολὺ οὖν τὸ μέσον Θεοῦ γεννήσεως καὶ ἀνθρώπου πλάσεως. D

ιδ'. Φασὶν οἱ Σαρρακηνοὶ ὡς ὁ Μωάμεδ ἐστὶν ὁ δηλούμενος ἐν τῷ Δανιὴλ ἄνευ χειρὸς ἐξ ὄρους τιληθῆναι λίθος· ἀκούουσι δὲ, ὡς Τίς μετουσία τῷ Δανιὴλ καὶ τῷ Μωάμεδ, ὥστε περὶ αὐτου τὸν προφήτην τοιαῦτα λέγειν, κακολογοῦντος Μωυσία καὶ τὸν νόμον; Ποίαν δὲ καὶ εἰκόνα ὁ Μωάμεδ ἐπάταξε καὶ ἐλέπτυνεν, ὡς ὁ Χριστὸς τὴν πολυθεΐαν, ὃς καὶ ἐγένετο εἰς ὄρος μέγα, καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν; Πάλιν λέγουσι, τί ὠφέλοιεν ἡμᾶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σαρκωθείς; Καί φαμεν ἡμεῖς ὡς τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἐπεγνώσθη, καὶ ἐπιστεύθη τῷ κόσμῳ παντί· ἡ δὲ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπά-

dicit : Occidite illos, ubicunque iis occurreritis. Neque id solum dicit, sed etiam propositam esse a Deo mercedem his qui se Christianorum sanguine impiaverint. Quintam vero captivorum aliarumque manubiarum partem Deo offerri constituit ac Mohamedi prophetæ. Hortatur etiam ut reconcilientur Christianis, si Sarracenorum religionem susceperint, atque in fratrum loco habeant ; a summa crudelitate ad eximiam charitatem transiens. Est autem hoc quoque artificium, ut simpliciores sacra Christianorum fœdera abjurent, fraternitatis prærogativa illecti. Cæteroqui suos monet, ne sint Judæorum et Christianorum defensores. Quisquis enim, inquit, vestrum illos protegit, hic perinde ac unus illorum est. Deinde Judæos atque Christianos veluti deplorans ait : Væ vobis Scripturarum asseclis! nihil emolumenti vobis exstabit, quandiu legem sequemini aut Evangelium. Sane hæc de Christianis clamitans, nihil novum agit, quia illos toto animo odit. Judæis autem, quorum circumcisionem retinet, et legalia multa observari præcipit, cur per sermones singulos gravissime interminatur?

13. Item sibi fidem concilians, Deum inducit de ipso testantem, jurantemque ac dicentem : Per sidus occiduum, non erravit sodalis vester, neque a norma discessit, neque propria voluntate locutus est. Sed et Jesum Mariæ Filium de ipso vaticinantem facit, atque dicentem : Ego sum Dei legatus ad vos, vera esse demonstrans quæ ante me exstiterunt in lege, nuntians insuper legatum post me venturum, cui nomen Mohamedes. Atqui ubinam hoc Jesus vaticinatus est, vel quanam in Scriptura hoc dixit? Plane in nulla. Quamobrem falsidicus impostorque Mohamedes, qui Christi testimonia ad se trahit, quæ nemo Christianorum novit. Aiunt Sarraceni perinde esse virginem parere, ac Adamum formari de pulvere. Nos autem dicimus Christum de Virgine natum, quia utpote Deus insolitum sibi confecit de illa progressum. At vero Adamus Dei factura, neque ex anteriore serie ortum trahens, de luto fuit conformatus. Multum itaque interest inter Dei nativitatem et hominis formationem.

14. Dicunt Sarraceni, Mohamedem esse illum a Daniele ostensum, absque manus opera ex monte divulsum lapidem. Sed a nobis audiunt : Quænam est participatio Danielis cum Mohamede, ita ut ille de hoc talia dicat, qui Moysi maledicit ac legi? Quamnam statuam Mohamedes percussit atque comminuit, sicuti polytheismum Christus, qui et in montem magnum excrevit, atque universam terram implevit? Adhuc rogant, quid nobis profuerit Dei Filius incarnatus? Nos vero respondemus, sic revelatum fuisse et cognitum et ab universo orbe creditum Trinitatis mysterium :

ethnicum vero polytheismi errorem sublatum, divinationem item, et magiam, et diabolicas præstigias procul submotas. Baptismus vero quo adoptionem consequimur, et redemptio, atque charismatum diribitio cunctis credentibus patuerunt; a solis ortu usque ad occasum Evangelium diffusum; medius maceriæ paries antiquæ cum Deo inimicitiæ destructus, reconciliato nobis Deo per ejus Filii intercessionem; regnum cœlorum patefactum, aliaque multa data hominibus dona sunt, quæ sigillatim commemorare omittimus.

A τῆς πολυθεΐα ἠφάνισται, μαντεία, καὶ φαρμακεία, καὶ δαιμονιώδης μαγγανεία ἐκποδὼν ᾠχετο· υἱοθεσίας δὲ βάπτισμα, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ διανομαὶ χαρισμάτων πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν ἐξεπλώθησαν· ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν διεδόθη τὸ Εὐαγγέλιον· τὸ τοῦ φραγμοῦ τῆς παλαιᾶς ἔχθρας Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μεσότοιχον διαλέλυται, καταλλαγέντος ἡμῖν τοῦ Θεοῦ τῇ ἰδίου Υἱοῦ μεσιτείᾳ· καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία ἀνέῳκται, καὶ ἄλλα ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις κεχάρισται, ὧν κατὰ μέρος μνημονεύειν παρήκαμεν.

15. Item aiunt: Vel volens Christus crucifixus fuit, vel nolens: si volens, insontes sunt crucifixores: si vero nolens, id ei infirmitatem atque impotentiam imputat. Porro nos respondemus, et volentem Christum crucifixum fuisse, et tamen B extrema damnatione dignos esse crucifixores. Quod sponte sit passus, ostendit ipse dum ante passionem ait: *Potestatem habeo deponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam; et nemo eam a me tollit, sed ego depono eam a me ipso* [1]. Sed et sæpenumero cum in eum manus injicere Judæi vellent, non tamen injecerunt, quia præfinitum passionis tempus nondum aderat. Pati autem voluit ut mortem destrueret, viamque ad resurrectionem ex mortuis muniret. Cur autem rei sunt crucifixores? Quia cum legem ac prophetas legerent, qui tempus adventus ejus nuntiabant, non solum non agnoverunt ipsum esse qui ob communem salutem venerat, sed et multorum beneficiorum auctorem in crucem sublatum C exstinxerunt.

ιε'. Ἔτι φασὶν ὡς θέλων ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, ἢ μὴ θέλων· καὶ εἰ μὲν θέλων, ἀνεύθυνοι οἱ σταυρώσαντες· εἰ δὲ μὴ θέλων, ἀσθένειαν αὐτῷ τοῦτο καὶ ἀδυναμίαν περιάπτει. Ἀποκρινόμεθα οὖν ὅτι καὶ θέλων ἐσταύρωται ὁ Χριστὸς, καὶ τῆς ἐσχάτης κατακρίσεως οἱ σταυρωταὶ ἄξιοι. Ὅτι δὲ ἑκουσίως ἔπαθεν, αὐτὸς ἔδειξε πρὸ τοῦ παθεῖν εἰρηκώς· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἀλλὰ καὶ πολλάκις βουληθέντες αὐτῷ χεῖρας ἐπιβαλεῖν Ἰουδαῖοι, οὐκ ἐπέβαλον, διὰ τὸ μήπω τὸν προωρισμένον τοῦ πάθους ἐληλυθέναι καιρόν. Ἠθέλησε δὲ παθεῖν ἵνα καταργήσῃ τὸν θάνατον, καὶ ὁδοποιήσῃ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Πῶς δὲ κατηγοροῦνται οἱ σταυρωταί; Ὅτι, νόμον καὶ προφήτας ἀναγινώσκοντες, τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ παρουσίας προκαταγγέλλοντας, οὐ μόνον οὐκ ἔγνωσαν αὐτὸν εἶναι τὸν εἰς κοινὴν σωτηρίαν ἐρχόμενον, ἀλλὰ καὶ πολλὰς εὐεργεσίας ἐπιδειξάμενον ἀνεῖλον σταυρώσαντες.

16. Item aiunt: *Si maledictus* est *omnis qui pendet in ligno* [2], sublatus autem in crucem Christus quoque fuit, hic pariter maledictus est. Quomodo autem a maledicto benedictio dabitur? Sed audiunt a nobis: quod Deus quum esset, factus est propter nos homo, et infirmitates nostras portavit, et languores pertulit, et mortem gustavit, ut nos morti ac maledicto subtraheret. Nam sententia, *Quo die comederitis, morte moriemini* [3]; et, *Maledicta terra in operibus tuis* [4], hæc humani nostri generis pueri sunt. Sic etiam maledictio Christus dictus fuit, et tamen a legis maledictione nos redemit. Et sicut in Adamo omnes mortui sumus, sic in Christo omnes vivemus. Licet etiam exem- D plo hoc demonstrare. In deserto serpentes mordebant Hebræos: serpentis autem, qui olim maledictus fuerat, facta ænea imagine Moyses, ligno eam suspendit, dixitque: *Qui a serpente morsus fuerit, ad hunc serpentem respiciat, et salvus fiet* [5]. Erat autem is serpens Christi figura.

ις'. Πάλιν λέγουσιν· Εἰ ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου, ἀνηρτήθη δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ ξύλου, ἐπικατάρατος ἄρα καὶ οὗτός ἐστι. Καὶ πῶς ἀπὸ τοῦ ἐπικαταράτου εὐλογία δοθήσεται; Ἀκούουσι δὲ ἐξ ἡμῶν, ὅτι Ὥσπερ ὁ Θεὸς ὢν γέγονε δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἦρε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε, καὶ θανάτου ἐγεύσατο, ἵν' ἡμᾶς καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς κατάρας ἐλευθερώσῃ· τὸ γὰρ, Ἧ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, καὶ τὸ, Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, τῶν ἀνθρώπων ἡμῶν ἐπιτίμιον· οὕτω καὶ κατάρα ἦκουσε, καὶ τῆς ἐκ τοῦ νόμου κατάρας ἡμᾶς ἐξηγόρασε· καὶ ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀπεθάνομεν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζήσομεν. Ἔξεστι δὲ καὶ ἀπὸ παραδείγματος παραστῆσαι τοῦτο· ἐν τῇ ἐρήμῳ οἱ ὄφεις τοὺς Ἑβραίους ἔδακνον· εἰκόνα δὲ χαλκῆν ὄφεως, ὃς ἐπικατάρατος ἦκουσε, ποιήσας Μωϋσῆ, ἀνεσταύρωσέ τε τουτονί, καὶ εἶπεν· Ὁ δακνόμενος ὑπὸ ὄφεως προσεχέτω τούτῳ τῷ ὄφει, καὶ σωθήσεται. Ἦν δὲ ὁ ὄφις οὗτος ἀντίτυπος τοῦ Κριστοῦ.

17. Insuper illi aiunt: Vos, Christiani, ita crucem honoratis quemadmodum Christo ipsi honorem defertis. Atqui, nos inquimus, calumnia hæc manifesta est. Nam Christus a nobis honoratur ut

ιζ'. Πρὸς τούτοις λέγουσιν ὡς Ὑμεῖς οἱ Χριστιανοὶ οὕτω τιμᾶτε τὸν σταυρὸν, καθὼς ὥρα καὶ τὸν Χριστὸν τιμᾶτε. Τοῦτο δέ ἐστι συκοφαντία πρόδηλος· ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς τιμᾶται παρ' ἡμῶν ὡς Θεός, ὁ δὲ

[1] Joan. x, 18, 19. [2] Deut. xxi, 23; Galat. iii, 13. [3] Gen. ii, 17. [4] Gen. iii, 17. [5] Num. xxi, 8.

σταυρὸς ὡς θείας χάριτος μετασχὼν διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθῆναι καταδεξάμενον, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐνήργηκε, καὶ καθεκάστην ἐνεργεῖ πολλὰ θαύματα· διὰ τοῦτο καὶ τιμητέος ἡμῖν ὁ σταυρός, οὐχ ὡς ξύλον, ἀλλ' ὅτι τῷ πάθει τοῦ Χριστοῦ κεχαρίτωται. Ἐπεὶ καὶ σὺ ἐν τῷ Μέκκε παραγινόμενος, κἀκεῖσε τελῶν τὰ δοκοῦντά σοι ὄρκια, οὐχὶ τοῖς λίθοις καὶ τοῖς τοίχοις ἀπονέμεις τὸ σέβας, ἀλλὰ τῷ τιμωμένῳ ἐν τῷ ἐκεῖσε οἴκῳ. Ἀκούομεν δὲ καὶ ὡς ἁψάμενός τις τῆς νομικῆς κιβωτοῦ τετιμώρηται· ἦν δὲ κἀκείνη ἐκ ξύλων κατεσκευασμένη· πλὴν διὰ τὴν χάριν τῶν ἀποκειμένων ἐν αὐτῇ πολὺ τὸ σεβάσμιον εἶχεν ἀπὸ Θεοῦ.

ιη'. Πρὸς οἷς εἴπομεν, ἐπεγκαλοῦσιν ἡμῖν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ παράβασιν, κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδοῦσι, καὶ μεριμνῶσι περὶ τροφῆς καὶ ἐνδύματος· φαμὲν οὖν ὡς Οὐ παραβαίνομεν τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον, τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν καὶ ταῦτα τοὺς ἀπίστους ἀμυνόμενοι, ἀλλὰ μᾶλλον πληροῦμεν τὸ δίκαιον· παραινεῖ γὰρ ὁ νόμος τοῖς ἡμῖν αὐτοῖς πταίουσι συγχωρεῖν, τοῖς δ' ἀδικουμένοις ἐπαμύνειν. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε, καταποντίσας Φαραὼ τὸν τοῖς Ἑβραίοις πολέμιον· καὶ γὰρ ὁ Δαβίδ, Νίψομαι, φησίν, ἐν αἵματι ἁμαρτωλοῦ· ἀλλαχοῦ ψάλλων. Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσι μοι κακά, ἀποπέσοιμι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός. Ἐκεῖνο τοῦ ζήλου ἐνδειξις ἢ ἐμπύρευμα ἦν κατὰ τῶν χαιρόντων ταῖς κοινοβλαβέσι πραξεσι· τοῦτο δὲ τῶν ἐκείνῳ προσπταιόντων συγχώρησις· καὶ ἄλλως δὲ εἰπεῖν· Ὁ μὲν κατάρχων πολέμου καὶ ἀδικίας καὶ νόμον παραβαίνει, καὶ τὴν φύσιν ἀθετεῖ· ὁ δὲ κατὰ τοῦ τοιούτου ὁπλιζόμενος καὶ τὴν φύσιν ἐλεεῖ, καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξομοιοῦται Θεῷ, Ἐξέλισθε πτωχὸν καὶ πένητα, λέγοντι, ἐκ χειρὸς ἁμαρτωλοῦ ῥύσασθε αὐτόν. Τὸ δέ, Μὴ μεριμνήσητε τροφῆς καὶ ἐνδύματος, τοῖς ἀποστόλοις διατέτακται, ὡς ἂν μήτε ἐν μεγάλῳ μήτε ἐν μικρῷ καταγινώσκωντσι· Τὸν γὰρ τὸ ἅλας μωρανθῇ, φησίν, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; Πλὴν οὐδὲ τὴν χρείαν ἀπαγορεύει, ἀλλὰ τὰ περιττά· πολλοὶ δὲ τῶν πάλαι Χριστιανῶν, καὶ τῶν σήμερον δὲ οὐκ ὀλίγοι, γεγόνασιν καὶ εἰσὶ τῶν ὑψηλῶν τούτων καὶ μεγάλων ἐντολῶν φύλακες.

A Deus, crux autem ceu divinæ gratiæ particeps est, propter eum qui in ea configi sustinuit; per quam etiam prodigia multa effecit et quotidie efficit. Propterea nobis venerabilis est crux, non quatenus lignum est, sed quia Christi passioni inservivit. Namque et tu Meccam profectus, ibique sacris ritibus pro tuo libito celebratis, nequaquam saxis murisque cultum impendis, sed ei qui in illo colitur ædificio. Audimus autem hominem quoque illum, qui legalem arcam attigit, punitum; cum tamen et illa lignis esset compacta; sed propter rerum in ea contentarum gratiam, multum ei religionis Deus contulerat.

18. Præter hactenus dicta, imputant nobis mandatorum Christi transgressionem, quia malum pro B malo reddimus, et de esca ac vestimento solliciti sumus. At enim respondemus, nequaquam nos Christi legem transgredi, dum hostes nostros et præcipue infideles ulciscimur. Monet enim lex, ut iis qui nobis supplices fiunt parcamus; injuste autem oppressis opem feramus. Hoc etiam Deus egit, cum Pharaonem Hebræorum hostem mari submersit. Tum etiam David: *Lavabor*, inquit, *in sanguine peccatoris* [6]. Et tamen alibi psallens: *Si retribui*, inquit, *retribuentibus mihi mala, decidam utique ab inimicis meis inanis* [7]. Illic zeli demonstratio et ardor erat adversus eos qui noxiis rei publicæ actibus delectantur: hic autem erga sibi supplices indulgentia. Aliter quoque hoc explanare licet. Nimirum qui belli et injuriarum C initium facit, hic legem transgreditur, et naturam abolet: qui autem adversus hunc arma sumit, naturæ fert opem, et pro viribus Deo exæquatur dicenti: *Eripite pauperem et egenum*; *de manu peccatoris eruite illum* [8]. Jam illud: *Ne de esca aut de vestimento solliciti sitis* [9], apostolis mandatum fuit, ut neque in gravibus neque in minimis condemnarentur. *Nam si sal*, inquit, *infatuetur, in quo salietur* [10]? Cæterum haud usum vetat, sed superfluitatem. Multi autem Christiani veteres, neque pauci etiam hodie, celsorum hujusmodi ac magnorum præceptorum observantes fuerunt.

[6] Psal. LVII, 10. [7] Psal. VII, 5. [8] Psal. LXXI, 4. [9] Luc. XII, 22. [10] Matth. V, 13.

ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΑ

ΤΑΞΙΣ ΓΙΝΟΜΕΝΗ ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΑΠΟ ΣΑΡΑΚΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΥΣΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΘΑΡΑΝ ΚΑΙ ΑΛΗΘΗ ΠΙΣΤΙΝ ΗΜΩΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ (1).

NICETÆ

ORDO QUI OBSERVATUR SUPER IIS QUI A SARACENIS AD NOSTRAM CHRISTIANORUM PURAM VERAMQUE FIDEM SE CONVERTUNT.

(Ex Sylburgii *Saracenicis*, in-12. Coloniæ Agrippinæ 1595.)

Primum is qui ad rectam fidem accedit, jejunat ad duas septimanas, doceturque nobis a Domino nostro Jesu Christo in divinis sanctisque evangeliis traditam precationem, et sacrum fidei symbolum. Deinde sacerdos sacerdotalem sibi stolam circumponens, in baptisterium, præsentibus etiam aliis fidelibus, quotquot adesse voluerint, arcessit illum : et ante sanctam piscinam eum retecto capite statuens, ad ipsum ait : Tu ille qui a Saracenis hodie ad Christianorum fidem accedis, non vi aliqua vel necessitate, neque dolo aut simulatione, sed toto animo, corde puro ac sedulo, Christum Christique fidem amante : [dic,] Renuntio toti Saracenorum religioni, anathematizoque Moamedem, qui et Muchumet dicitur ; quem Saraceni ut Dei apostolum et prophetam honorant. Illoque assentiente, eademque verba dicente, vel per se, vel per interpretem, si ipse Græce loqui nesciat, vel per susceptorem suum, si est puer : rursum sacerdos infert sequentia : iterumque fit responsio ad eundem modum. Totoque anathematismo completo, diaconus ait, *A Domino petamus* : et populus, *Domine, miserere,* et quæ sequuntur, Et post *Amen,* eum signans dimittit ; et die insequente annumeratur catechumenis.

Προαγουμένως μὲν ὁ προσιὼν τῇ ὀρθῇ πίστει νηστεύει ἐπὶ ἑβδομάδας δύο, καὶ διδάσκεται τὴν ἐν τοῖς θείοις καὶ ἁγίοις Εὐαγγελίοις παραδοθεῖσαν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσευχὴν, καὶ τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως σύμβολον· εἶτα περιτιθέμενος τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὁ ἱερεὺς, ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ, συμπαρόντων καὶ ἑτέρων πιστῶν ὅσοι βούλονται, μετακαλεῖται τοῦτον· καὶ ἱστὼν πρὸ τῆς ἁγίας κολυμβήθρας ἀπερικάλυπτον ἔχοντα τὴν κεφαλὴν, φησὶ πρὸς αὐτόν· Ὁ δεῖνα ὁ ἀπὸ Σαρακηνῶν σήμερον προσερχόμενος τῇ πίστει τῶν Χριστιανῶν οὐκ ἔκ τινος βίας ἢ ἀνάγκης, οὐδὲ ἀπὸ δόλου ἢ ὑποκρίσεως, ἀλλ' ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας καθαρᾶς καὶ ἀδόλου, τὸν Χριστὸν ἀγαπώσης καὶ τὴν αὐτοῦ πίστιν (2). Ἀποτάσσομαι πάσῃ τῇ τῶν Σαρακηνῶν θρησκείᾳ, καὶ ἀναθεματίζω Μωάμεδ τὸν καὶ Μουχούμετ, ὃν οἱ Σαρακηνοὶ τιμῶσιν ὡς ἀπόστολον Θεοῦ καὶ προφήτην. Κἀκείνου συντιθεμένου, καὶ λέγοντος τὰ αὐτὰ ῥήματα ἢ δι' ἑαυτοῦ ἢ δι' ἑρμηνέως, ἐὰν αὐτὸς μὴ Γραικίζῃ, ἢ διὰ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ, εἰ παιδίον ἐστὶ, πάλιν ὁ ἱερεὺς ἐπιφέρει τὰ ἀκόλουθα· καὶ αὖθις γίνεται ἡ ἀπόκρισις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Καὶ τοῦ ἀναθεματισμοῦ παντὸς πληρουμένου, φησὶν ὁ διάκονος, Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν· καὶ ὁ λαὸς, Κύριε, ἐλέησον· καὶ τὰ ἑξῆς. Μετὰ δὲ τὸ Ἀμὴν σφραγίζων αὐτὸν ἀπολύει· καὶ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ συναριθμεῖται τοῖς κατηχουμένοις (3).

(1) Catechesis ista Saracenorum ad Christianam fidem accedentium, e ms. Palatinæ bibliothecæ libro satis vetere desumpta est : in quo multæ sunt ejusmodi constitutiones sive ordinationes, super iis qui ab hæresi aliqua, gentilismo, Judaismo, et similibus, ad Christianam religionem sese aggregant : quam et Nicetæ Choniatæ temporibus sub Manuelis Comneni imperio in usu fuisse, infra docebitur.

(2) Post πίστιν subaudiendum λέγε, vel simile quid ; sacerdos enim hic baptizando verba solemni more præit.

(3) In Constitutionibus illis quæ S. Apostolorum esse perhibentur, p. 133. similis formula est. Εὔξασθε, οἱ κατηχούμενοι· καὶ πάντες οἱ πιστοὶ κατὰ διάνοιαν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχέσθωσαν, λέγοντες, Κυριε, ἐλέησον. Id est, *Orate catechumeni, omnesque fideles animo ac mente sua pro eis precentur, dicentes, Domine, miserere.* Et rursum, 134, b. Εὔξασθε, οἱ φωτίζομενοι : ἐκτενῶς οἱ πιστοὶ πάντες ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν· ὅπως ὁ Κύριος καταξιώσῃ αὐτοὺς, μυηθέντας εἰς τον τοῦ Χριστοῦ θάνατον, συναναστῆναι αὐτῷ, καὶ μετόχους γενέσθαι τῆς βασιλείας αὐτοῦ· καὶ κοινωνοὺς τῶν μυστηρίων αὐτοῦ, ἑνώσῃ καὶ συγκαταλέξῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν σωζομένων ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτου Ἐκκλησίᾳ. Σῶσον καὶ ἀνάστησον αὐτοὺς ἐν τῇ σῇ χάριτι. Id est, *Orate, illuminandi* (h. e. baptizandi) : *enixe omnes fideles pro eis obsecremus, ut Dominus eos in Christi mortem initiatos, cum eodem resurgere, regnique ipsius participes fieri dignetur; et in communionem mysteriorum ipsius receptos, uniat atque annumeret*

Ἔστι δὲ ὁ ἀναθεματισμὸς τῶν Σαρακηνῶν τοιοῦτος. Ὁ θεῖνα ὁ ἀπὸ Σαρακηνῶν σήμερον προσερχόμενος τῇ πίστει τῶν Χριστιανῶν, οὐκ ἔκ τινος βίας A

Est autem anathematizatio Saracenorum, talis : Ego ille qui a Saracenis hodie ad Christianorum fidem accedo, non vi aliqua vel necessitate, neque

iis qui in sancta ipsius Ecclesia servantur. Serva et suscita eos [*Domine*] *in gratia tua.* Additurque hic epilogus, κασασφραγισάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, κλίναντες εὐλογείσθωσαν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου. Hoc est. *Obsignati Deo per Christum ipsius, flexis genibus et cervicibus ab episcopo benedicantur.* Additur et εὐλογίας formula quam episcopus eis imprecari debeat. Multum etiam lucis huc affert caput illud quod in eodem nostro ms. inscribitur. Πῶς χρὴ δέχεσθαι τοὺς ἀπὸ αἱρέσεων τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ προσερχομένους. Quamobrem illud cum Latina versione hic subjungere placuit : Προηγουμένως · μέντοι χρὴ, ἡνίκα μέλλουσι προσάγεσθαι τῇ ὀρθῇ πίστει, νηστεύειν αὐτοὺς ἡμέρας μὲν δέκα, ἢ δεκαπέντε · καὶ σχολάζειν ταῖς εὐχαῖς, πρωΐας καὶ δείλης, μανθάνοντας ψαλμούς, ὡς κατηχουμένους · καὶ τότε ἀξιοῦσθαι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ἱστῆσι δὲ ἕκαστον αὐτῶν ὁ ἱερεὺς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας κολυμβήθρας · καὶ λέγει αὐτῷ ταῦτα · Εἰπὲ, Ἀνάθεμα τῷ θεῖνι, καὶ τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ, καὶ τοῖς συνευδοκοῦσιν αὐτῷ, καὶ τοῖς φρονοῦσι τὰ αὐτοῦ · ἀποτάσσομαι γὰρ αὐτῷ, καὶ παντὶ αἱρετικῷ δόγματι · καὶ πιστεύω εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἁγίων Πατέρων, τῶν ὀρθοδόξως ἐκτεθέντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας · καὶ ἀποκρίνεται πρὸς ἕκαστα ὁ μετερχόμενος. Καὶ λοιπὸν ἐρωτᾷ αὐτὸν τοῦτον ὁ ἱερεύς. Πιστεύεις εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα ; Καὶ ἀποκρίνεται, Πιστεύω · καὶ ἐπικλίναντος τοῦ ἐπερχομένου τὴν κεφαλὴν ποιεῖ ὁ ἱερεὺς εὐχὴν, λέγων οὕτως · Ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ βουλόμενος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, προσδέξαι τὸν δοῦλον σου τοῦτον, τὸν μόλις ἀνανήψαντα ἐκ τῆς πλάνης, καὶ ἐπιποθήσαντα εἰς τὴν ἐπίγνωσιν ἐλθεῖν τῆς ἀληθείας. Σὺ γὰρ εἶπας, Κύριε · Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης · κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν · καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι · καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. Ποίμανον τοίνυν αὐτὸν ἐν τῇ δόξῃ σου εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἁγίων σου ἐνδόξων ἀποστόλων · καὶ καταξίωσον αὐτὸν τῆς σφραγῖδος τοῦ ἁγίου μύρου καὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ τιμίου σου αἵματος · καὶ ἀνάδειξον αὐτὸν τέλειον δοῦλόν σου · ἵνα τῇ ποίμνῃ σου συγκαταριθμηθῇ καὶ αὐτὸς εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τῆς μεγαλωσύνης σου. Ὅτι σού ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς [αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.] Καὶ χρίει αὐτὸν τῷ μύρῳ, καθὰ καὶ τοὺς νεοφωτίστους, τὴν αὐτὴν ἐπιρρῆσιν καὶ ἐπ' αὐτῷ ποιούμενος · καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν εὔχεται, λέγων οὕτως · Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταξιώσας τέλειον ἀναδεῖξαι τὸν δοῦλόν σου τοῦτον, διὰ τῆς εἰς σὲ ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ τῆς σφραγῖδος τοῦ μύρου τοῦ ἁγίου σου · σὺ, Δέσποτα τῶν ἁπάντων, τὴν εἰς σὲ πίστιν ἀληθῆ ἐν αὐτῷ διατήρησον, ἄξιον αὐτὸν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ πᾶσι τοῖς παρὰ σοῦ χαρίσμασι κατακόσμησον. Εἶθ' οὕτω κοινωνεῖ, καὶ λαμβάνει παραχρῆμα ταῖς ἑπτὰ ἡμέραις ἐκείναις κοῖλα μὴ χαρεῖν, μηδὲ νίψασθαι τὴν ὄψιν · ἀλλὰ, καθὼς οἱ βαπτιζόμενοι, οὕτω διατελεῖν · καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἀπολούεται. Id est, *primo tamen oportet eos, cum ad rectam fidem adducendi sunt, jejunare dies decem aut quindecim ; et vacare precibus, mane ac vesperi, dicentes psalmos, tanquam catechumenos ; ac tum demum dignos haberi orthodoxa fide. Statuit autem unumquemlibet eorum sacerdos ante sanctam piscinam, et dicit ei hæc :* Dic anathema illi N. et dogmatibus ejus, et illis qui eum approbant, et idem cum eo sentiunt : renuntio enim illi, et omni hæretico dogmati : et credo in sanctam coessentialemque Trinitatem, secundum expositionem sanctorum Patrum qui recte nobis secuerunt verbum veritatis. *Et ad*

singula respondet is qui accedit. Deinde illum ipsum interrogat sacerdos : Credis in sanctam coessentialemque Trinitatem? *et respondet,* Credo. *Tum eo qui accedit, caput inclinante, sacerdos preces facit, in hæc verba :* Deus Servator noster, qui vis omnes homines servari, et ad veritatis cognitionem venire, accepta istunc servum tuum, qui vix tandem ex errore resipuit, et ad veritatis cognitionem venire desideravit. Tu enim dixisti, Domine. *Et alias oves habeo quæ non sunt ex caula istac ; etiam illas me adducere oportet : vocemque meam audient ; et fiet unus grex, unus pastor.* Pasce igitur eum in gloria tua ad cognitionem veritatis, secundum expositionem sanctorum gloriosorumque apostolorum tuorum : et dignare eum B signaculo sancti unguenti sumptioneque pretiosi sanguinis tui : et redde ipsum perfectum servum tuum, ut et ipse gregi tuo adnumeretur, ad gloriam laudemque majestatis tuæ. Quia tuum est regum et potentia et gloria, Patris, Filii et Spiritus sancti, nunc et semper, et in omnia sæcula. Amen. *Et ungit eum unguento, quemadmodum et recens illuminatos* [*id est baptizatos*] : *et eamdem etiam super ipso addit verborum formulam. Post hæc rursum precatur, in hæc verba :* Domine Deus noster, qui dignatus es perfectum reddere istunc servum tuum, per orthodoxam in te fidem, et signaculum unguenti sancti tui : tu, Domine omnium, veram in te fidem in eo conserva, augens eum in justitia, et omnibus eum gratiæ tuæ dotibus exornans. *Atque ita deinde communicat, et præceptum accipit, ne septem illis diebus carnes comedat, nec faciem lavet, sed quemadmodum ii qui baptizantur, ita perseveret : et die octava se abluit.* In C eamdem sententiam quædam leguntur etiam in supradictis Constitutionibus Apostolorum nomine vulgatis, 113, b, nam et ibi episcopis et presbyteris hoc baptizandi præceptum datur, Χρίσεις δὲ πρῶτον ἐλαίῳ ἁγίῳ · ἔπειτα βαπτίσεις ὕδατι · καὶ τελευταῖον σφραγίσεις μύρῳ · ἵνα τὸ μὲν χρίσμα μετοχὴ ᾖ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ δὲ ὕδωρ σύμβολον τοῦ θανάτου · τὸ δὲ μύρον, σφραγὶς τῶν συνθηκῶν. Εἰ δὲ μήτε ἔλαιον ᾖ, μήτε μύρου, ἀρκεῖ ὕδωρ καὶ πρὸς χρίσιν καὶ πρὸς σφραγῖδα, καὶ πρὸς ὁμολογίαν τοῦ ἀποθανόντος ἤτοι συναποθνήσκοντος. Πρὸ δὲ τοῦ βαπτίσματος νηστευσάτω ὁ βαπτιζόμενος. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος πρῶτον βαπτισθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου, καὶ εἰς τὴν ἔρημον αὐλισθείς, μετέπειτα ἐνήστευσεν. Id est. *Primum vero unges oleo sancto : deinde baptizabis aqua : et postremo signabis unguento : ut olei quidem inunctio sit participatio Spiritus sancti : aqua vero, signum mortis : et unguentum, signaculum fœderis. Si vero nec oleum nec unguentum suppetat, aqua sufficit et ad inunctionem et ad obsignationem confessionemque mortis, mortis inquam* [*a Christo jam*] *obitæ, et nobis cum* [*eodem*] *obeundæ. Ante Baptismum vero jejunet is qui baptizandus venit, nam et Dominus primum a Joanne baptizatus atque in deserlum subductus, postea jejunavit.* Institutionis hujus ratio redditur etiam in quæstionibus et responsionibus ad Orthodoxos, Justini nomen præferentibus, cap 137 : in Apologia tamen Justini, simplicior baptismi expositio est, absque ulla olei unguentique mentione, 73, 33 Mystice Paulus II Corinth. I, Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν, καὶ χρίσας ἡμᾶς, Θεὸς ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. De quo τῆς σφραγῖδος mysterio et Clemens noster 249, 13 : Apud quem etiam aurium obsignatio per ignem facta, 346, 49. Diabolum quoque in suis mysteriis

dolo aut simulatione, sed toto animo, corde puro ac sedulo, Christum Christique fidem amante : renuntio toti Saracenorum religioni, anathematizoque Moamedem, qui et Muchumet dicitur ; quem Saraceni ut Dei apostolum et prophetam honorant. Anathematizo Alim, Moamedis generum : et Chasanen Chusenenque, filios ejus ; item Apupiker, qui et Cubiker dicitur : et Umar, et Talchar, et Apupacren Paducen : item Mævie, et Zupeer, et Adellan, et Zeit et Izit, et Saitem et Uthman, et reliquos omnes summystas adjutoresque ac successores Moamedis. Anathematizo Zadoze et Aise, et Zetheinep et Omkelthim, primas cæterisque scelestiores Moamedis uxores, et Phatman filiam ejus. Anathematizo cum qui Curan dicitur; summam videlicet seu scripturam Moamedis : quam fingit sibi per archangelum Gabrielem [cœlitus] delatam esse : omnemque doctrinam ac legum instituta, narrationes apocryphas, mysteria, et traditiones ac blasphemias ejus. Anathematizo paradisum Moamedis, in quo dicit quatuor esse fluvios, ex aqua turbari nescia, lacte nativam dulcedinem non mutante, vino suavi, et melle defæcato : et venturo illo die, quem quingentis annorum millibus circumscribit, Saracenos cum mulieribus suis in eo vitam acturos, carnique et affectibus suis indulturos : et sub umbra quarumdam arborum quæ vocantur Sedre et Talech, comesturos carnes avium quas concupiscunt, omnisque generis fructus autumnales ; ac bibituros e fonte caphura, et e fonte zingiber, cui nomen Salsabila : vinumque potaturos cujus crama seu mistura hausta sit e fonte Thesnim : eorumque staturas cœlum proceritate sua tacturas, virorum pariter et mulierum : membra [genitalia] quadragenum cubitorum fore : et absque satietatis tædio coituros in conspectu Dei : propterea (inquit) quia Deus pudore non afficitur (*a*). Anathematizo eos qui a Moamede nomi-

A ἢ ἀνάγκης, οὐδὲ ἀπὸ δόλου ἢ ὑποκρίσεως, ἀλλ' ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ καρδίας καθαρᾶς καὶ ἀδόλου, τὸν Χριστὸν ἀγαπώσης καὶ τὴν αὐτοῦ πίστιν · ἀποτάσσομαι πάσῃ τῇ τῶν Σαρακηνῶν θρησκείᾳ · καὶ ἀναθεματίζω Μωάμεδ τὸν καὶ Μουχούμετ · ὃν οἱ Σαρακηνοὶ τιμῶσιν ὡς ἀπόστολον Θεοῦ καὶ προφήτην. Ἀναθεματίζω Ἀλεὶμ τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν τοῦ Μωάμεδ · καὶ Χασάνην καὶ Χουσένην, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ · καὶ Ἀπουκίπερ (4) τὸν καὶ Κουβίκερ · καὶ Οὔμαρ, καὶ Τάλχαρ, καὶ Ἀπουπάκρην τὸν Παδούκην (5) · καὶ Μαευίε, καὶ Ζουπέερ καὶ Ἀδέλλαν, καὶ Ζείτ καὶ Ἰζίτ, καὶ Σαίτην καὶ Οὐθμᾶν, καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας συμμύστας καὶ συνεργοὺς καὶ διαδόχους τοῦ Μωάμεδ. Ἀναθεματίζω Ζαδόζε καὶ Ἄϊσε καὶ Ζεθεινεπ καὶ Ὁμκελθείμ, τὰς πρώτας καὶ μιαρωτέρας τῶν γυναικῶν τοῦ Μωάμεδ · καὶ Φάτμαν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Ἀναθεματίζω τὸν λεγόμενον Κουρᾶν, τὴν ὅλην ἤτοι γραφὴν τοῦ Μωάμεδ · ἣν πλάττεται διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ κατενεχθῆναι αὐτῷ · καὶ πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς νομοθεσίας, καὶ τὰς ἀποκρύφους διηγήσεις, καὶ τὰ μυστήρια καὶ τὰς παραδόσεις, καὶ τὰς βλασφημίας αὐτοῦ. Ἀναθεματίζω τὸν παράδεισον τοῦ Μωάμεδ · ἐν ᾧ λέγει τέσσαρας εἶναι ποταμούς, ἐξ ὕδατος ἀθολώτου, καὶ γάλακτος μὴ ἀλλάσσοντος τὸν νόστον αὐτοῦ, καὶ οἴνου ἡδέος, καὶ μέλιτος ὑλιστοῦ · καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, ἣν περιορίζει εἰς πεντήκοντα μυριάδας ἐτῶν, διάγειν ἐν αὐτῷ τοὺς Σαρακηνοὺς μετὰ τῶν ἰδίων γυναικῶν, σαρκικῶς καὶ ἐμπαθῶς ζώντας · καὶ ὑπὸ σκιὰν τινων δένδρων, ἃ καλεῖται Σίδρη καὶ Τάλεχ, κρέα τρώγοντας ὀρνέων ὧν ἐπιθυμοῦσι (6), καὶ ὀπώραν παντοίαν · πίνοντάς τε ἀπὸ καφουρὰ πηγῆς, καὶ ἀπὸ ζιγγίβιρ πηγῆς, ὠνομασμένης Σαλσάβιλα · καὶ οἶνον προστιθεμένους οὗ τὸ κέρασμα ἐκ πηγῆς Θεσνείμ · ὧν αἱ ἡλικίαι οὐρανομήκεις. ἀῤῥένων τε καὶ θηλειῶν · καὶ τὰ μόρια τεσσαράκοντα πήχεις (7) · συνουσιαζόντων ἀκορέστως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ · διότι Θεὸς (φησὶν) οὐκ αἰσχύνε-

B

C

D

hos ritus imitatum esse, scribit Tertullianus libro De prescriptionibus hæreticorum, ubi de diabolo inter alia dicit, *Tinguit et ipse quosdam utique credentes et fideles suos ; et sic adhuc initiat Mithræ : signat illic in fronte milites suos. Celebrat et panis oblationem, et imaginem resurrectionis induci.*

(4) Qui Ἀπουπίκερ et Κουβίκερ hic dicitur, is (opinor) est, qui supra 58, 5 (*b*). et in Joannis Siculi Chronico ms. Βουβάχας · infra Ἀβουβάχαρος 101, 3 : (itemque 92, 9 : 96, 5, 26 : 100, 3, 20 : necnon in Cedreni Annalibus passim, uti et in Constantini Thematibus a Bonaventura Vulcanio editis, 29, 22) et Βουβίκερ 97, 5, 24 : 101, 4, 21 : primus nempe Moamethi successor : ut Οὔμαρ qui sequitur, tertius a Moametho princeps statuitur 102, 15. Unde et 101, 22, pro ὁ Ἄμαρος legendum videatur Οὔμαρος seu Οὔμαρος. Sed in sequentium serie dissentit Theophanes : quippe apud quem Umari successor est Οὐθμάν · Uthmani. Μανίας · Maviæ. Ἰζίδ, filius ejus: Izidi, Ἀβδελᾶς, filius Zuber : Abdelæ, Μαρούας · post quem Ἀβιμέλεχ, et deinceps alii, ita ut Talchar et Apupacres ex symmystarum, non ex successorum numero esse videri queant, quod et de Zeite ac Saite sentire liceat ; cum eorum mentio in principatus successoribus non inveniatur.

(5) Τὸν Παδούκην incertum est sitne gentile, an cognomen quodpiam.

(6) Respicere videtur ad azoaram 62, in qua est, *De fructibus omnimodis vobis datis, optimoque victu comedite atque bibite* : et mox, *Super vestium stramenta formosissima pro modo vestro discumbite ducturi virgines decentissimas, cum oculis immensis atque pudibundis, nusquam nisi tantum ad maritos suos flectendis*, et rursum, *Illis fructus et carnes pro sui voti modo multiplicaturi*. De sequentibus fontibus, azoara 36, *Ex vase camphora condito, et ex aperto fonte homines Dei potabunt*. Et paulo post, *Ibidem cum vasis vitreis et argenteis optimæ compositionis, illis potus, velut zinziber saporifer, ex fonte Zelzebil administrabitur*.

(7) Congruentis τεσσαρακονταπήχεια, vel contracte τεσσαρακονταπήχη, ut non ad homines, sed ad membra eorum referatur ; sic enim et præcedentium et sequentium aptior erit cohærentia. Ibidem mox in ms. est συνθυσιαζόντων, nihil ad rem.

(*a*) Locum hunc, qui legitur in suræ II, vers. 25, male intellexit Nicetas. Vide tom. CV, col. 711, not. 26. Edit.

(*b*) Id est apud Euthymium *Contra Agarenos*. Vide tom. CXXX.

ται. Ἀναθεματίζω τοὺς ὀνομαζομένους παρὰ τοῦ Μωάμεδ ἀγγέλους, τόν τε Ἀρὼθ καὶ τὸν Μαρώθ, καὶ τὸν Τζάφα καὶ τὸν Μαρούα· οὓς ἐκ τῶν σεβασμίων εἶναι τοῦ Θεοῦ τερατεύεται· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοὺς μυθευομένους ὑπ' αὐτοῦ προφήτας καὶ ἀποστόλους, εἴτουν τὸν Χοὺδ καὶ Τζαλιτ ἢ Σάλιχ (8), καὶ τὸν Συνάϊπ καὶ τὸν Ἐδρῆς, καὶ τὸν Δουαλκιφὶλ καὶ τὸν Λοκμάν. Ἀναθεματίζω πάσας τὰς μαρτυρίας τοῦ Μωάμεδ, ὅσας ἐκ τῆς παλαιᾶς δῃθεν Γραφῆς (9), διαστρέφων αὐτὴν καὶ νοθεύων, καὶ μυρία καταψευδόμενος τοῦ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰωσὴφ καὶ Ἰὼβ, καὶ Μωσέως καὶ Ἀαρὼν, καὶ Δαβὶδ καὶ Σολομῶντος, καὶ Ἠλίου καὶ Ἰωνᾶ, καὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς Ἰωάννου. Ἔτι ἀναθεματίζω ὅσα φυσιολογεῖ βαρβάρως καὶ ἀμαθῶς περὶ τε τῶν ἄλλων τοῦ Θεοῦ ποιημάτων, καὶ περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, λέγων αὐτοὺς καβαλλαρίους εἶναι. Ἀναθεματίζω τὴν παρὰ τοῖς Σαρακηνοῖς ἀπόκρυφον διδασκαλίαν καὶ ὑπόσχεσιν τοῦ Μωάμεδ· ἥτις φησὶ κλειδοῦχον αὐτὸν γενήσεσθαι τοῦ παραδείσου, καὶ εἰσάξειν μὲν ἐν τούτῳ ἑβδομήκοντα χιλιάδας Σαρακηνῶν δικαίων, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς κριθήσεσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ πιττακίων εἰς τοὺς τραχήλους αὐτῶν περιτιθεμένων, οὕτως εἰσελεύσεσθαι καὶ τούτους εἰς τὸν παράδεισον, ὀνομαζομένους ἀπελευθέρους Μωάμεδ. Ἀναθεματίζω (10) τὰς νομοθεσίας τοῦ Μωάμεδ, τὰς περὶ γάμων καὶ λύσεως γάμων, καὶ καθαρισμοῦ μοιχευομένων γυναικῶν, καὶ ἀριθμοῦ γυναικῶν καὶ παλλακίδων· καὶ πάντα τὰ περὶ τοιούτων ἀκάθαρτα διδάγματα. Ἀναθεματίζω τὴν τοῦ Μωάμεδ βλασφημίαν τὴν λέγουσαν ὅτι ὁ Θεός, ὃν θέλει, πλανᾷ· καὶ ὃν θέλει, ὁδηγεῖ εἰς ἀγαθόν· καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἤθελεν, οὐκ ἂν ἐπολέμουν ἀλλήλοις οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' αὐτὸς ποιεῖ ὅπερ βούλεται· καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ αἴτιος αὐτός ἐστι· καὶ τύχη καὶ εἱμαρμένη πάντων κρατεῖ. Ἀναθεματίζω τὴν τοῦ Μωάμεδ φλυαρίαν, τὴν λέγουσαν ὅτι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μωσέως καὶ Ἀαρὼν ἐγεννήθη ἄνευ σπορᾶς ἐκ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ ἔτι νήπιος ὤν, πετεινὰ ἐκ πηλοῦ ἐπλαστούργει· καὶ ἐμψυχῶν, ἐποίει αὐτὰ ζῶα· καὶ τυφλοὺς ἰᾶτο, καὶ νεκροὺς ἤγειρε· καὶ ὅτι ἐκ παρακλήσεως τῶν ἀποστόλων ἠτήσατο τὸν Θεὸν, καὶ κατήνεγκεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τράπεζαν, καὶ ἐξίθρεψεν αὐτούς· καὶ ὅτι οὔτε ἐσταυρώθη, οὔτε κατὰ ἀληθειαν ἀπέθανεν ὡς ἄνθρωπος· ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν μόνην ταῦτα παρὰ τῶν Ἑβραίων ὑπέστη· καὶ ὅτι ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ ὠνόμασεν ἑαυτὸν Θεὸν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀρνήσατο, λέγων ὅτι Σὺ πάντα γινώσκεις καὶ οἶδας οὐκ ὅτι οὐκ ὠνόμασα ἑαυτὸν Θεὸν ἢ Υἱόν σου· δοῦλος γάρ σού εἰμι, καὶ οὐχ ὑπερφρονεύομαι τοῦτο καλεῖσθαι. Ἀναθεματίζω τὴν διδαχὴν τοῦ Μωάμεδ, τὴν λέγουσαν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπόστολον καὶ προφήτην· καθότι (φησὶν) ὁ Θεὸς κοινωνὸν οὐκ ἔχει· καὶ

A nantur angeli, Aroth et Maroth, Tzapha et Marua: quos in venerabilibus Deo esse prodigiose fabulatur. Adhæc etiam eos qui fabulose ab illo prædicantur prophetæ atque apostoli, nempe Chud et Tzalet sive Salech, item Synaip et Hedres, Dualkiphil et Locman. Anathematizo omnia Moamedis testimonia, quotquot e veteris Testamenti Scriptura citat, pervertens eam atque adulterans, et innumera spargens mendacia de Noe, Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Josepho, Jobo, Mose, Aarone, Davide, Solomone, Elia, Jona, et Zacharia Joannis patre. Anathematizo etiam omnia quæ barbara inscitaque physiologia et de cæteris Dei creaturis et de sole ac luna fabulatur, caballarios eos esse dicens. Anathematizo apocrypham illam apud Saracenos doctrinam et promissionem Moamedis: quæ dicit eum futurum esse paradisi clavigerum, et in eum introducturum esse septuaginta millia Saracenorum justorum: at peccatores a Deo judicatum iri; appensisque ad colla eorum pittaciis, ita et ipsos in paradisum intraturos esse, ac Moamedis libertos nominatum iri. Anathematizo leges a Moamede latas de matrimoniis et matrimoniorum solutione, de mœchantium mulierum purificatione, de uxorum et pellicum numero, omnemque de talibus impuram ejus doctrinam. Anathematizo Moamedis blasphemiam quæ dicit Deum, quem vult, in errorem impellere, et quem vult, in bonam viam deducere; et, si Deus vellet, non inter se bellaturos esse homines, sed ipsum facere quod vult, omnisque boni pariter et mali auctorem ipsum esse, tum fortunam et fatum obtinere in omnibus. Anathematizo Moamedis futilitatem quæ dicit Dominum Deumque nostrum Jesum Christum, et Maria Mosis et Aaronis sorore absque semine natum esse, [conceptum] de Verbo ac Spiritu Dei: et cum adhuc infans esset, volucres e luto finxisse, inflatuque suo animantes eas reddidisse, sed et cæcos sanasse, mortuos excitasse, apostolorumque rogatu a Deo petiisse, et mensa e cœlis deducta eos aluisse, neque crucifixum aut revera mortuum esse ut hominem, sed imaginarie solummodo hæc ab Hebræis passum esse: et interrogatum a Deo an se Deum in mundo nominarit, negasse, ac dixisse: *Tu omnia nosti, et scis quod non nominarim me Deum aut Filium tuum. Sum enim servus tuus, nec ita superbus sum ut sic vocari detrectem.* Anathematizo Moamedis doctrinam quæ dicit Christum non esse Filium Dei, sed apostolum et prophetam: quoniam (inquit) Deus communionis socium non habet: et omnes qui Christum ei communionis socium dicunt, in gehenna ignis punientur. Anathematizo Moamedis fabulam in qua dicit Deo domum precationis ab Abrahamo et Ismaele structam esse in Bacche sive Make aut Makech: quam nominat adoratorium hujusmodi verbum.

B

C

D

(8) De prophetis istis et apostolis vide Euthymium.

(9) Post Γραφῆς desideratur προφέρεται, aut aliud

(10) Plenius apud Euthymium.

vationis ; imperatque ut ubicunque sint sic precentur, facies suas ad illam partem convertant. Anathematizo etiam ipsam illam precationis domum in Make : ... in cujus medio jacere aiunt lapidem magnum, Veneris effigiem in se habentem: honorari autem istum lapidem, quasi Abraham super eo cum Agare coierit ; aut camelum ei alligaverit, cum Isaacum sacrificaturus erat. Eos autem qui precatum illuc eunt, alteram manum ad lapidem extendere, altera vero aurem suam tenere, atque ita in orbem sese circumagere donec e vertigine offusis tenebris concidant. Anathematizo etiam ipsum Meke, et totum ejus ambitum, et qui a Saracenis ibi contra Christianos jactantur septem lapides ; omnemque ipsorum precationem, cultum ac rituum solemnia. Anathematizo Moamedis doctrinam de camelo femina; quam, cum Deo sacra esset, ab ejus temporis hominibus, occisam fuisse dicit, et Deum propterea illos ultum esse. Anathematizo eos qui matutinum sidus, sive Luciferum et Venerem adorant : quam Arabum lingua Chabar, id est *Magnam* nominant. Anathematizo omnia Moamedis instituta, in quibus probra Christianis dicens, negatores, communicatores, et sodalitiarios eos nominant ; ac Saracenos ad eos truculenter jugulandos concitat, bellum contra Christianos *viam Dei* nominans ; et Saracenos qui in tali bello moriuntur, Dei filios et paradiso dignos vocans. Anathematizo scelestum et impurum institutum Moamedis de precibus, in quo et hoc apponit ut, si non in promptu inveniant aquam, tenuem humum capiant, eaque manus ac facies suas fricent. Anathematizo Moamedis doctrinam de fictura hominis, in qua dicit hominem ex humo, stilla, sanguisugis et materia manducata fictum esse : et cum homo fictus esset, cæteros quidem angelos omnes Dei jussu eum adorasse ; at solum Belialem non obedisse ut eum adoraret. Et præter hæc omnia, anathematizo Deum Moamedis, de quo dicit eum esse unum Deum solidum, qui nec genuerit nec genitus sit, nec quempiam ei similem exstitisse.

πάντες οἱ λέγοντες αὐτῷ κοινωνὸν τὸν Χριστὸν μέλλουσι κολάζεσθαι εἰς τὴν γένυαν τοῦ πυρός. Ἀναθεματίζω τὴν μυθοποιίαν τοῦ Μωάμεδ ἐν ᾗ φησι γενήσεσθαι (11) τῷ Θεῷ οἶκον προσευχῆς παρά τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσμαὴλ εἰς τὸ Βάκχε ἤτοι τὸ Μάκε ἡ Μάκεχ · ὃν ὀνομάζει προσκυνητήριον τοῦ παρατηρήματος · καὶ προστάσσει (12), ὅπου ἂν ὦσι καὶ εὔχωνται, στρέψωσι τὰ πρόσωπα αὐτῶν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἀναθεματίζω καὶ αὐτὸν τὸν εἰς τὸ Μάκε οἶκον τῆς εὐχῆς · . . . (13) ἐν ᾧ φασι κεῖσθαι μέσον λίθον μέγαν, ἐκτύπωμα τῆς Ἀφροδίτης ἔχοντα · τιμᾶσθαι δὲ τοῦτον, ὡς ἐπάνωθεν αὐτοῦ τῇ Ἄγαρ ὁμιλήσαντος τοῦ Ἀβραάμ · ἢ ὡς αὐτῷ τὴν κάμηλον προσδήσαντος, ὅτε τὸν Ἰσαὰκ ἔμελλε θύειν. Τοὺς δὲ εἰς εὐχὴν ἐκεῖ ἀπιόντας τὴν μὲν μίαν ἑαυτῶν χεῖρα πρὸς τὸν λίθον ἐκτείνειν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ τὸ οὖς κατέχειν τὸ ἴδιον · καὶ οὕτω κυκλοτερῶς ἑαυτοὺς περιφέρειν, ἕως ἂν πέσωσι σκοτοδινιάσαντες. Ἀναθεματίζω δὲ καὶ αὐτὸ τὸ Μέκε, καὶ τὴν περιοχὴν αὐτοῦ πᾶσαν · καὶ τοὺς παρὰ τῶν Σαρακηνῶν ἐκεῖ ῥιπτομένους ἑπτὰ λίθους κατὰ τῶν Χριστιανῶν · καὶ πᾶσαν τὴν προσευχὴν καὶ τὴν λατρείαν, καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν. Ἀναθεματίζω τὴν διδαχὴν τοῦ Μωάμεδ τὴν περὶ τῆς καμήλου θηλείας, ἣν λέγει, τοῦ Θεοῦ ἱερὰν οὖσαν, φονευθῆναι παρὰ τῶν τηνικαῦτα ἀνθρώπων · καὶ διὰ τοῦτο ἀμύνασθαι αὐτοὺς τὸν Θεόν. Ἀναθεματίζω τοὺς τῷ πρωϊνῷ προσκυνοῦντας ἄστρῳ, ἤγουν τῷ ἑωσφόρῳ καὶ τῇ Ἀροδίτῃ (14) · ἣν κατὰ τὴν Ἀράβων γλῶσσαν Χαβὲρ ὀνομάζουσι, τουτέστι μεγάλην. Ἀναθεματίζω πάσας τὰς διατάξεις τοῦ Μωάμεδ, ἐν αἷς τοὺς Χριστιανοὺς ὀνειδίζων ἀρνητὰς (15) ὀνομάζει καὶ κοινωνητὰς καὶ ἑταιρειαστάς · καὶ διεγείρει τοὺς Σαρακηνοὺς πρὸς τοῦτο τὸ μύσος καὶ τὴν σφαγὴν, ὁδὸν Θεοῦ ὀνομάζων καὶ τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν πόλεμον · καὶ τοὺς ἐν τῷ τοιούτῳ πολέμῳ ἀποθνήσκοντας Σαρακηνοὺς υἱοὺς Θεοῦ καὶ ἀξίους τοῦ παραδείσου καλῶν. Ἀναθεματίζω τὰς περὶ τῶν εὐχῶν διατάξεις μιαρὰς καὶ ἀκαθάρτους τοῦ Μωάμεδ, ἐν αἷς καὶ τοῦτο προστίθησιν, ἵνα, ἐὰν μὴ εὑρίσκωσιν ἑξ ἑτοίμου ὕδωρ, λαμβάνωσι χοῦν λεπτὸν (16), καὶ μετ' αὐτοῦ τρίβωσιν αὐτῶν τὰς χεῖρας καὶ τὰς ὄψεις. Ἀναθεματίζω τὴν περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεδ (17), ἐν ᾗ φησιν ὅτι ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ χώματος καὶ σταγόνος,

(11) Pro futuro γενήσεσθαι requiritur præteritum γεγενῆσθαι aut γενέσθαι, ut apud Euthymium.

(12) Post προστάσσει subaudiendum ἵνα, vel similis particula.

(13) In archetypo est spatium vacum, duodecim circiter litterarum capax ; narratio eadem apud Euthymium.

(14) De Lucifero et Venere vide Euthym.

(15) Ἀρνητάς Christianos appellare videtur, vel ob Petri negationem, vel ob negationem Christi, at κοινωνητάς et ἑταιρειαστάς, quod Christum Deo communionis socium credant, partim etiam quod sanctorum et inter se, et cum Christo capite suo, communionem profitentur. Vide Euthymium.

(16) De purificatione per humum et de fictura hominis vide Euthym.

(17) Belle huc faciunt quæ a Niceta Choniate narrantur de Manuele Commeno imperatore Constantinopolitano, et Theodosio patriarcha, insignioribusque sacerdotii proceribus, 108. 21, Ἔγκειται τῷ κατηχητικῷ πυκτίῳ μεθ' ἑτέρων ἀφορισμῶν καὶ τὸ ἀνάθεμα τῷ Θεῷ τῷ τοῦ Μωάμετ · περὶ οὗ λέγει ὡς οὔτε ἐγέννησεν οὔτε ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ὁλοσφυρός ἐστι. Τὸν τοιοῦτον τοίνυν ἀναθεματισμὸν ἀπαλεῖψαι τῶν ὅλων κατηχητηρίων βίβλων προείθετο, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ πυκτίδος ἀρξάμενος. Καὶ ἡ προφασις ὡς μάλα εὐπρόσωπος. Ἔφασκε γὰρ ὡς εἰς σκανδαλον προκειται τῶν μετατιθεμένων Ἀγαρηνῶν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θεοσεβῆ πίστιν· τὸ βλασφημεῖσθαι ὅλως Θεόν. Οὐκοῦν μετάκλητον τίθησι τὸν μέγιστον Θεοδόσιον, ὃς διεῖπε καὶ ἐκόσμει τηνικαῦτα θρονον τὸν πρωτιστον, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐνδημούντων ἀρχιερέων τοὺς λόγῳ καὶ ἀρετῇ διαπρέποντας · καὶ κοινοῦται τούτοις τὸ σκέυμα μετ' ὀγκηρων προεισοδίων τῆς ὑποθέσεως. Ἀνανεύοντας δὲ πάντας εὗρε, καὶ μηδ' ἄκροις παραδεχομένους ὡσί τὰ εἰσηγουμενα, ὡς ἀποφημα, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀληθεστάτης δοξης

καὶ βδελλῶν καὶ μασσήματος· καὶ ὅτι, τοῦ ἀνθρώπου πλασθέντος, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄγγελοι Θεοῦ προστάξει προσεκύνησαν αὐτῷ· μόνος δὲ ὁ Βελίαρ οὐκ ἐπείσθη προσκυνῆσαι. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀναθεματίζω τὸν Θεὸν τοῦ Μωάμεδ, περὶ οὗ λέγει ὅτι αὐτός ἐστι Θεὸς εἷς ὁλόσφυρος [ὃς] οὐκ ἐγέννησεν οὐδὲ ἐγεννήθη, οὐδὲ ἐγένετο ὅμοιος αὐτῷ τις.

Τὰ εἰρημένα τοίνυν ἅπαντα, καὶ αὐτὸν τὸν Μωάμεδ, καὶ τὸν σφυρήλατον αὐτοῦ Θεὸν ἀναθεματίζων, καὶ ἀποτασσόμενος αὐτοῖς, συντάσσομαι τῷ μόνῳ ἀληθινῷ Θεῷ τῷ Χριστῷ (18)· καὶ πιστεύω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον Τριάδα· καὶ τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν ὁμολογῶν τοῦ τῆς ἁγίας Τριάδος ἑνὸς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Λογου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεννηθέντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· γενέσθαι τοῦτον πληροφορούμαι κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον, μὴ ἐκστάντα τῆς οἰκείας θεότητος· καὶ εἶναι τὸν αὐτὸν Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως, ἐν ὑποστάσει καὶ δυσὶ φύσεσιν· ἑκουσίως τε πάντα παθεῖν καὶ σταυρωθῆναι σαρκὶ, τῆς θεότητος ἀπαθοῦς μεινάσης· καὶ ταφῆναι, καὶ τριήμερον ἀναστῆναι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθῆναι· καὶ ἥξειν ἐν δόξῃ, μέλλοντα κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς (19). Καὶ τὴν κατὰ σάρκα τοῦτον τεκοῦσαν Παρθένον, ἁγίαν Μαρίαν Παρθένον, καὶ μείνασαν μετὰ τόκον παρθένον, κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον καὶ πιστεύω καὶ λέγω, καὶ ὡς κατὰ ἀλήθειαν Μητέρα Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντος· καὶ διὰ τοῦτο κυρίαν καὶ δέσποιναν ἐν χάριτι γεγενημένην πάσης τῆς κτίσεως προσκυνῶ καὶ τιμῶ. Καὶ τὸν παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς μυστικῶς ἱερουργούμενον ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ὧν ἐν ταῖς θείαις τελεταῖς μεταλαμβάνουσι, πείθομαι καὶ ὁμολογῶ καὶ πιστεύω σῶμα καὶ αἷμα κατὰ ἀλήθειαν εἶναι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεταβαλλόμενα τῇ ἐκείνου θεικῇ

A Prædicta igitur omnia, ipsumque Moamedem, et solidum ejus Deum, anathematizo, ab eoque me abjungo, et conjungo me cum solo vero Deo Christo, et credo in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, sanctam coessentialemque et inseparabilem Trinitatem: et e divina dispensatione profectam incarnationem, atque ad homines adventum unici unigenitique sanctæ Trinitatis Filii et Verbi Dei; qui e Patre ante omnia sæcula genitus est, et per quem omnia facta sunt: certoque persuasum habeo, hunc vere hominem factum esse, non deposita tamen divinitate sua: eumdemque vere Deum esse, et vere hominem, absque ulla confusione, mutatione, alteratione, in una persona, et duabus naturis: voluntarie quoque omnia passum esse
B et crucifixum carne; ita tamen ut divinitas passionis expers manserit: sepultum etiam esse ac tertia die resurrexisse, atque sursum in cœlos assumptum esse: et rediturum esse in gloria ad judicandum vivos et mortuos. Ac Virginem illam quæ secundum carnem eum peperit, [nempe] sanctam Mariam Virginem, quæ et post partum virgo mansit, proprie vereque Deiparam et credo et dico, vereque Matrem Dei inter homines in humana natura versati: et propterea per [Dei] gratiam omnis creaturæ dominam heramque factam adoro et honoro. Quæque apud Christianos mystice sacrificantur, panem ac vinum; quæ etiam in divini ritus peractione [ab eis] sumuntur: persuasum habeo, credo, et confiteor, revera Do-

ἀπάγοντα· ἐξηγουμένους δὲ θεοφιλῶς τὸ εἰς σκάνδαλον
C δῆθεν καὶ πρόσκομμα κείμενον· καὶ διασαφοῦντας μὴ ὅλως Θεὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν καθυποβάλλεσθαι ἀναθέματι, ἀλλὰ τὸν παρὰ τῷ λήρῳ καὶ δαιμονώδει Μωάμετ ἀναπλαττόμενον ὁλόσφυρον Θεόν, καὶ μήτε γεννηθέντα μήτε γεννήσαντα. Παρὰ Χριστιανοῖς μὲν γὰρ δοξάζεσθαι Πατέρα Θεόν· αὐτὰ δὲ τὰ ἀποβλητα τοῦ Μωάμετ ληρήματα, τοῦτο ἀπαγορεύειν· ὅλως καὶ ἄλλως δὲ μὴ συνιέναι ἀκριβῶς ὁποῖόν τί ἐστί τὸ ὁλόσφυρον. Id est, Hieronymo Volfio interprete, *Exstat inter cæteras catecheticæ tabulæ sanctiones, anathema in Moameti deum; quem nec genuisse, nec genitum, sed holosphyron esse affirmat. Id anathema ex omnibus catecheticis libellis aboleri voluit, ab ipsa Magnæ ecclesiæ tabula auspicatus; idque ratione probabili scilicet. Aiebat enim blasphemiis in Deum qualibuscumque offendi Agarenos, qui ad piam nostram religionem deficerent. Proinde accersito maximo Theodosio, qui tunc principem sedem curabat atque ornabat, et primariis sacerdotibus qui tum in urbe erant, eloquentia et virtute præstantes, quæstionem cum tumido exordio proponit. Sed omnes refragabantur, nec ullo modo illa admittebant, ut absurda et a vera de Deo sententia abducentia: atque anathema illud offensionis scilicet plenum, pie explicabant. Nec enim Deum cœli et terræ conditorem ullo modo anathemate notari; sed holosphyron illum Deum, quem delirus et furiosus Moametus nec genitum nec gignentem confingeret. Nam apud Christianos Deum Patrem celebrari; quod detestandis Moameti nugamentis plane prohibea-*

tur. Deinde se non satis intelligere quid sit illud holosphyron. Ubi etiam nota libellum hunc appellari κατηχητικὸν πυκτίον, seu κατηχητήριον βίβλον, nempe Catechesin eorum qui a Saracenismo ad Christianam fidem sese agregant, eumdemque superioribus duobus tempore non inferiorem, sed æqualem aut etiam antiquiorem esse. Quippe quod Euthymii Panoplia sub Alexio Comneno scripta sit; hæc vero Catechesis, etiam Manuelis Comneni temporibus in usu fuerit: quadraginta circiter annis post Alexium, ut patet ex Constantinopolitanorum imperatorum catalogo, editionis nostræ 897, 29. Cæterum imperator in eo sacri ordinis responso non acquievit, sed suapte auctoritate codicillum edidit, in quo superiores imperatores atque antistites taxavit, ut qui minus considerate permisissent verum Deum anathemati subjici; ut fusius ibidem Nicetas refert.

D (18) Mallet forte aliquis Θεῷ τῶν Χριστιανῶν· sed locutio illa, Θεῷ τῷ Χριστῷ, repetitur in archetypo nostro etiam aliquanto post, folio 105, in catechesi eorum qui a Judaismo ad Christianam fidem sese conferunt; ubi et sequentia eisdem verbis exstant.

(19) In prædicta illa Judæorum catechesi et Judaismi anathematizatione, eodem folio 105, altera facie, aversa scilicet, brevius est, καὶ τὴν κατὰ σάρκα τοῦτον τεκοῦσαν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν, καὶ μείνασαν μετὰ τόκον παρθένον, *Et sanctam Virginem Mariam, quæ hunc secundum carnem peperit, et post partum virgo mansit.*

mini Jesu Christi corpus ac sanguinem esse, transmutaa [videlicet] divina illius potentia : idque mente et non oculis perceptibili, omnemque naturalem cogitationem superante modo, quem ipse solus novit : atque ita et ego me illa cum cæteris sumpturum assentior, ut quæ vere caro et sanguis ejus sint, et ad animæ corporisque sanctificationem, vitam æternam, regnique cœlestis hæreditatem adipiscendam sumantur, ab illis qui ea in perfecta fide participant. Sanctumque Christi baptisma, puro seduloque animo et corde, ac fide sincera, accipere desidero ; certo ac vere persuasum habens, illud mente perceptibilem purificationem esse, animique pariter et corporis regenerationem. Sed et venerabilem crucem ejusdem veri Christi Deique nostri, ut quæ non amplius corruptionis et exsecrationis, sed libertatis et vitæ æternæ instrumentum, victoriæque adversus diabolum ac mortem signum sit : præterea et venerabiles imagines, et [salutiferæ] illius Dei Verbi apud homines in carne apparitionis, et ejus quæ ineffabiliter istud peperit castæ Virginis Deique Matris, divinorumque angelorum, et sanctorum omnium, ut primitivorum symbola, et accepto, et honoro atque exosculor. Sed et ipsos sacros angelos, sanctosque omnes, qui bene Deo placuere, ut servos illius, fidosque ministros, propter honorem illi habitum, honoro et veneror : atque ita toto animo et corde, veroque animi proposito, ad Christianorum fidem accedo. Si vero cum simulatione ac dolo hæc dico, et non ex solida totius animi fide, Christumque amanti corde, sit mihi anathema et catathema, animaque mea collocetur cum Satana et dæmonibus.

A δυνάμει νοερῶς τε καὶ ἀοράτως, ὑπὲρ πᾶσαν φυσικὴν ἔννοιαν, ὡς οἶδε μόνος αὐτός· καὶ οὕτω κἀγὼ μεταλήψεσθαι τούτων συντίθεμαι, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ὄντων σαρκός τε καὶ αἵματος αὐτοῦ, καὶ εἰς ἁγιασμὸν ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ζωὴν αἰώνιον, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν μεταλαμβανομένων, τοῖς αὐτῶν ἐν πίστει τελείᾳ μετέχουσι. Καὶ τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα μετὰ καθαρᾶς καὶ ἀδόλου ψυχῆς καὶ καρδίας, καὶ πίστεως εἰλικρινοῦς, ἐπιζητῶ δέξασθαι, πληροφορούμενος ἀληθῶς κάθαρσιν αὐτὸ νοητὴν εἶναι, καὶ ἀναγέννησιν ψυχῆς τε καὶ σώματος. Καὶ τὸν σεβάσμιον δὲ σταυρὸν τοῦ αὐτοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ὡς οὐκέτι φθορᾶς καὶ ἀρᾶς ὄργανον, ἀλλ' ἐλευθερίας καὶ ζωῆς αἰωνίου, καὶ σημεῖον τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ θανάτου νίκης. Ἔτι δὲ καὶ τὰς σεβασμίους εἰκόνας τῆς τε κατὰ σάρκα πρὸς ἀνθρώπους ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ τῆς ἀφράστως αὐτὸν τεκούσης ἁγνῆς Παρθένου καὶ Θεομήτορος, καὶ τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων ἁπάντων, ὡς σύμβολα τῶν πρωτοτύπων, καὶ δέχομαι καὶ τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι. Καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἱεροὺς ἀγγέλους, καὶ τοὺς ἁγίους ἅπαντας, τοὺς τῷ Θεῷ εὐαρεστήσαντας, ὡς δούλους ἐκείνου καὶ πιστοὺς θεράποντας, τιμῶ καὶ σέβομαι διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον τιμήν· καὶ οὕτως ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, καὶ προαιρέσεως ἀληθοῦς, προσέρχομαι τῇ πίστει τῶν Χριστιανῶν. Εἰ δὲ μεθ' ὑποκρίσεως καὶ δόλου ταῦτά φημι, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως ὁλοψύχου καὶ καρδίας τὸν Χριστὸν ἀγαπώσης, εἴη μοι ἀνάθεμα καὶ κατάθεμα, καὶ ἡ ψυχή μου ταχθείη μετὰ τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν δαιμόνων.

B

C

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO XXIII

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

(Ap. Le Quien *Oriens Christianus* I, 649, in Eustratio Nicææ metropolita.)

—

Aliquanto tempore elapso, discipulus illius Joannis Itali monachi novæ alterius doctrinæ auctoris Eustratius, qui Nicææ Bithyniæ metropolis pontifex erat, cum sæpe coram imperatoris tribunali cum Latinis disputasset de azymis et de Spiritu sancto, mandare scriptis volens quæ Latinis attulerat, quæque ab eis inter disputandum audierat, non accurate, nec laudabiliter suos sensus enuntiavit. Quin etiam cum Philippopoli in audientia imperatoris cum Armenio quodam de duabus Christi naturis colloqueretur, nonnulla de Deo non consulta prorsus injecit, et nullo pudore effutiit, jam olim nuncque assumptam a Verbo naturam

D Χρόνου τινὸς διαγενομένου, τούτου (Ἰωάννου τοῦ Ἰταλοῦ) μαθητὴς Εὐστράτιος, ὃς τῆς τῶν Βιθυνῶν πόλεως Νικαίας ἀρχιερατικῶς προήδρευε, πολλάκις ἐπί βασιλικοῦ βήματος μετὰ Λατίνων εἰς λόγους ἐλθών περί τε ἀζύμων καὶ τοῦ θείου Πνεύματος, καὶ θελήσας γραφῇ παραδοῦναι ὅσα εἴρηκε πρὸς τοὺς Λατίνους, καὶ οἷα παρ' ἐκείνων ἐν τῷ διαλέγεσθαι ἀκηκόει, οὐκ ἀσφαλῶς, οὐδὲ ἐπαινετῶς τοὺς περὶ τοῦ Πνεύματος λόγους ἐξήνεγκε, Ἐνίοτε δὲ κατὰ Φιλιππούπολιν ἐπ' ἀκροάσει τοῦ βασιλέως ἐπ' Ἀρμενίου τινὸς περὶ τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων ποιούμενος τὴν διαλεξιν, οὐδέποτε καθηκόντως τῇ θεηγορίᾳ ἐπέβαλεν, ἀλλ' ἀσεβῶς ἐφθέγξατο, καί

πρότερον καὶ νῦν τῷ Πατρὶ λατρεύειν τοῦ Κυρίου τὸ πρόσλημμα· οὐκ οἶδ' ὁπόθεν τὴν ἐκθέσιμον ταύτην τὴν φωνὴν πορισάμενος. Πρὸς δὲ τὴν ἄτοπον ταύτην, καὶ παντάπασιν ἀσυνήθη ῥῆσιν ἐκπλαγεὶς ὁ Ἀρμένιος, ὕβρεσι τὸν Εὐστράτιον ἔπλυνε, Τζυάκλην καλέσας. Δηλοῖ δὲ ἡ λέξις παρὰ Ἀρμενίοις τὸν κτηνοβατούμενον· ἀλλὰ καὶ οἱ ἑστῶτες τοῦ βασιλέως λόγιμόι ἄνδρες τῆς λέξεως ἐπιλαβόμενοι, ὡς αἱρετίζοντι τῷ Εὐστρατίῳ ἐπέπληττον· Μικρῷ δὲ ὕστερον καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης Εὐστράτιος καθαιρεῖται, ὡς γεννήτωρ νέας αἱρέσεως.

A Deo Patri servilem præstare cultum, vocis hujus expositionem nescio quo auctore subjiciens. Qua absona voce, ejusque insulsa explicatione audita attonitus Armenius probris Eustratium aspersit, Tzyaclen eum appellans, quod Armeniorum lingua hominem belluino more gradientem significat. Sed etiam qui imperatori astabant viri prudentes et eruditi, improbato dicto, Eustratium tanquam hæreticum increpabant. Paulo post vero Eustratius tanquam novæ hæresis parens pontificatu amovetur.

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO XXIV

THESAURI ORTHODOXÆ FDEI

—

ΣΥΝΟΔΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ « ΣΥ Ο ΠΡΟΣΦΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΕΧΟΜΕΝΟΣ, » ΛΑΛΗΘΕΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

—

SYNODUS

GRÆCÆ ECCLESIÆ

DE DOGMATE CIRCA ILLA VERBA, « TU ES QUI OFFERS, ET QUI OFFERERIS, ET QUI RECIPIS, » QUOD VENTILATUM FUIT SUB IMP. DOMINO MANUELE COMNENO CONTRA SOTERICHUM PATRIARCHAM ANTIOCHENUM ELECTUM.

Præit Soterichi de sua falsa doctrina dialogus cum Philone.

(Mai, Spicil. Rom, t. X.)

—

Βασιλεύοντος Μανουὴλ, ὃς προπάτορα μὲν τὸν βασιλέα ἔσχεν Ἀλέξιον, τοκέα δὲ Ἰωάννην τὸν ἐν ἀναξι περιώνυμον, ἐκινήθη δόγμα περὶ τοῦ, « Σὺ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος· » καὶ οἱ μὲν μόνῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν προσηνέχθαι ἔφασκον, οὐ μὴν καὶ αὐτῷ τῷ προσενέγκαντι Λόγῳ, φάσκοντες ὡς, εἰ τοῦτο δοίη τις, εἰς δύο πρόσωπα πάντως ὁ εἷς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς διαστήσεται, ὁποῖα ὁ λῆρος παρεισῆγε Νεστόριος· οἱ δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Υἱῷ γενέσθαι τὴν προσφορὰν ἰσχυρίζοντο, ὡς ἑνί καὶ ἀχωρίστῳ τῆς ὑπεραρχίου ὄντι Τριάδος· οἱ γοῦν τότε λογιότητι χαίροντες τῇ προτέρᾳ προσεφύησαν δόξῃ· ἦσαν δὲ

B Regnante Manuele, qui avum habuit imperatorem Alexium, patrem vero Joannem inter reges celeberrimum, comota est quæstio de dogmate, « Tu es qui offers, et qui offereris, et qui recipis. » Atque alii quidem Patri tantummodo ac Spiritui sacrificium crucis oblatum aiebant, non tamen ipsi quoque oblatori Verbo : dicebant enim, quod si id concederetur, in duas omnino personas unicus Dei Filius divisus abiret, quæ fuit nugacis sententia Nestorii. Alii contra affirmabant ipsi quoque Filio factam esse oblationem, utpote uni et indiviso Trinitatis summæ consorti. Qui tunc igitur eloquentiæ gloria gaudebant, priori sententiæ adhærebant.

Erant autem hi : Soterichus Panteugenus, patriarcha designatus Antiochiæ Syriacæ, ejus videlicet quam Orontes alluit, et Zephyrus ventus perflat : Eustathius Dyrrachi episcopus, Basilaces, atque Nicephorus, et Thessalonicæ episcopus Michael, qui omnes gradu suo modi fuerunt. Atque ex his partim quidem secreto mussabant, partim vero fidenter ac manifeste sententias suas enuntiabant, ac multitudinis auribus occinebant. Demum Soterichus Panteugenus dogma suum scripto tradidit, et cuique volenti noscendum obtulit, in quam videlicet ipse sententiam flecteret ; ac Platonis imitatus dialogos, hujusmodi disputationem instituit.

A οὗτοι· Σωτήριχος (1) ὁ Παντεύγενος ὑποψήφιος ὢν τῆς κατὰ Συρίαν Ἀντιοχείας, ἣν Ὀρόντης ποτίζει καὶ Ζέφυρος καταπνεῖ ἄνεμος· ὁ Δυρραχίου Εὐστάθιος, ὁ βασιλάκης, καὶ Νικηφόρος, καὶ ὁ Θεσσαλονίκης Μιχαὴλ (2), οἱ καὶ καθήρηνται πάντες. Τούτων δὲ οἱ μὲν ἄλλοι ὑπ' ὀδόντα ἐμυσσον, οὐδὲ παῤῥησίᾳ καὶ διαῤῥήδην τὰς ἑαυτῶν ἐξέφερον γνώμας, καὶ τοῖς τῶν πολλῶν ἐνήχουν ὠσίν· ὁ δὲ Σωτήριχος ὁ Παντεύγενος λογογραφεῖ τὸ δόγμα, καὶ παρίστησι τοῖς βουλομένοις ὁποίᾳ τῶν δοξῶν προσνένευκε, Πλατωνίζων τῇ διαλέξει, καὶ οὕτω τὰ γραφέντα συνθέμενος.

PHILO. Compertum mihi est, nuper duos in synodo diaconos de quodam dogmate inter se contendisse ; atque horum utrique favisse aliquos ex his qui apud nos doctrinæ primatum tenent. Verumtamen cupienti mihi sermonum argumenta cognoscere, nondum licuit. Sed num tu, venerande amice, num tu, inquam, intereras?

ΦΙΛΩΝ. Ἐπυθόμην ὡς ἐν συνόδῳ διακόνω δή τινε περὶ δόγματος διεφερέσθην, καὶ ὡς ἑκατέροιν τοῦτοιν συνέστησαν ἄνδρες ἐπ' ἄκρον τῆς καθ' ἡμᾶς B παιδείας ἐλάσαντες. Προθυμουμένῳ δέ μοι μαθεῖν τοὺς λόγους οὐκ ἐξεγένετο· παρῆς οὖν αὐτός, ἱερὰ φιλότης, τότε παρῆς ;

SOTERICHUS. Equidem interfui, mi jucundissime, et amborum orationem perquam attente auscultavi : neque tamen his delectatus sum, quia plus contentionis quam considerationis habebant : imo hujus seditionis auctoribus subirascebar, quia cum res divinæ silentio potius transmittendæ sint, prout illarum abstrusa natura postulat, et Patrum monita suadent, hi jamdiu definita prætergrediuntur, et silentio a veteribus pressa suscitant ; neque præceptum sapientis cujusdam viri in mentem revocant, qui soli et igni res divinas comparans, monebat, ne rectum contra solem visum intendamus, connivere enim atque hebescere oculos necesse est : non idcirco tamen ab hoc pulcherrimo aspectu abstinendum, sed eo caute fruendum, quantum licet : item igni non esse admodum proximandum, ne comburamur, nihilominus haud nimis procul consistendum, si certe calore frui volumus.

ΣΩΤΗΡΙΧΟΣ. Παρῆν, ὦ μακάριε, καὶ τῶν ἑκάστοις λεγομένων ὡς ἐπιμελέστατα ἤκουον· οὐ σὺν ἡδονῇ μὲν τοὺς λόγους ἀποδεχόμενος φιλονείκως ἔχοντας μᾶλλον ἢ ἐσκεμμένως, ἀχθόμενος δὲ καὶ τοῖς αἰτίοις ταύτης τῆς στάσεως, ὅτι δέον παριέναι σιωπῇ τὰ θεῖα· τοῦτο γὰρ ἥ τε φύσις αὐτῶν ὡς δυσκατάληπτος ἀπαιτεῖ, καὶ ἡ πάτριος παραίνεσις ὑποτίθεται· οἱ δὲ τὰ ἐσκεμμένα τε ὑπερβαίνουσι, καὶ τὰ καλῶς σεσιγημένα τοῖς παλαιοῖς διακαίουσι, μηδὲ τῆς ἀνδρός τινος σοφοῦ μεμνημένοι παραγγε- C λίας, ὃς ἡλίῳ παρείκαζε καὶ πυρὶ τὰ θεῖα, παρῃνεῖ δὲ μήτε ἀντωπεῖν ἡλίῳ· σκαῤῥαμύττειν γὰρ καὶ ἀμαυροῦσθαι τὰ ὄμματα· μήτε ἀπολείπεσθαι τοῦ κάλλίστου τούτου θεάματος, ἀλλ' ἀπολαύειν αὐτοῦ παρατηροῦντας ὡς οἷόν τε· τῷ τε πυρὶ μὴ πάνυ τι προσεγγίζειν· καίεσθαι γάρ· ἀλλὰ μηδ' ἀπωτάτω ἀφίστασθαι, τῆς θερμότητος βουλομένους μεταλαγχάνειν.

PHIL. Quam bene, o charum caput, de divinis judicas! Prorsus enim in his religiose agendum est, et curiosius studium omittendum. Quin adeo medicorum servanda est de hellebori usu præscriptio, quem crasso frusto sumptum purgationem facere aiunt ; comminutum autem, utentem suffocare. Sed enim illorum audaciam accusare jam desinamus, qui juvenili impetu mediam lineam, ut laconice cum ipsis loquar, prætervecti sunt. Tu vero prædictorum orationem mihi narra.

ΦΙΛ. Ὡς εὖ γε, ὦ φίλη μοι κεφαλή, περὶ τῶν θείων διανοῇ ! πάνυ γὰρ ἐπὶ τούτοις εὐλαβεῖσθαι δεῖ, τὴν λεπτολόγον παραιτουμένους ἀκρίβειαν· καὶ τὴν ἐφ' ἑλλεβόρῳ τῶν ἰατρῶν κἀν τούτοις διαφυλάττειν διάταξιν, ᾧ καθαίρεσθαί φασι παρειλημμένῳ παχυμερῶς, εἰς δὲ λεπτότατα τεμνομένῳ τὸν χορησάμενον ἀποπνίγεσθαι. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκείνοις τῆς D τόλμης ἐγκαλεῖν ἀφείσθω, νεανικῇ προθυμίᾳ τὴν μέσην [καὶ κατ' αὐτούς, λακωνικῶς εἰπεῖν, ὑπερβαίνουσι· σὺ δέ μοι τὸν λόγον διέξιθι.

SOT. Oratio, ut paucis dicam, erat hujusmodi : quod videlicet adsumpta a Verbo natura, sanguinem suum non soli Patri, verum etiam Unigeniti

ΣΩΤ. Ὁ μὲν λόγος, ὡς εἰπεῖν συλλήβδην, ἀπεφαίνετο τὴν προσληφθεῖσαν τῷ Λογῳ φύσιν μήτε τῷ Πατρὶ προσεννοεχέναι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ θεό-

(1) Soterichus dicitur adhuc diaconus in hac ipsa quam vulgamus synodo. Porro in catalogo ms. codicum Sfortianorum (cod. Vat. reg. 2099) legi ego notitiam etiam alterius operis hujus viri, qua libenter lectores impertior, nempe : *Soterichi diaconi Constantinopolitani tractatus de generatione æterna Filii Dei, et pro defensione vocabuli quo usus est beatus Basilius, qui carnem Domini vocavit θεοφόρον, ad Michaelem patriarchan.* Michaelem intellige secundum, qui sedem Constantinopolitanam abdicavit anno Christi MCXLVI, id est decennio ante hanc synodum quæ damnavit Soterichum.

(2) Quatuor hi, cum nonnullis diaconis, favisse Sotericho dicuntur etiam in Græco scholio quod Nicetæ Choniatæ codici appingitur.

τητι τοῦ Μονογενοῦς τὸ οἰκεῖον αἷμα. Τοῦτο ῥηθὲν πολλούς τε ἄλλους, καὶ δὴ καὶ ἄνδρας ἀρετῇ καὶ λόγῳ διαπρεπεῖς τεθορύβηκεν, ὡς μὴ μόνον ἂν ταῖς ἡμεδαπαῖς ἀρχαῖς ἀνακόλουθον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ Νεστόριον εἰσάγον διαίρεσιν· εἰ γὰρ δὴ τῶν φύσεών ἐστι τὸ τὴν μὲν προσάγειν, τὴν δὲ προσίεσθαι, πᾶσα ἀνάγκη καὶ τὴν προσάγουσαν ὡς ἀρχιερέα καὶ θύτην λέγειν ὑπόστασιν, καὶ τὴν προσιεμένην ὡς Θεὸν τὰ περὶ τὴν θυσίαν ὁμοίως ὑπόστασιν. Τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Νεστορίου θανατῶδες ἁμάρτημα. A

ΦΙΛ. Ὡς δεινόν τι λέγεις εἶναι τὸ τοῦ εἰπόντος;

ΣΩΤ. Οὐκ οἶδα εἰπεῖν εἴτ' ἀγνόημα εἴτε παράπτωμα· εἰ γὰρ οὕτως εἶπεν ὡς ὁ Θεὸς Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος αὐτὸς ὡς θύτης κατὰ τὴν πρόσληψιν προσενήνοχεν, αὐτὸς ὡς θῦμα κατὰ τὴν σάρκα προσήνεκται, αὐτὸς ὡς Θεὸς προσήκατο τὸ τυθέν, καὶ πανταχοῦ τὴν ὑπόστασιν κατὰ τὰς ἐνεργείας τῶν φύσεων παρειλαμβάνου, ἦν μὲν καὶ οὕτως ὁ λόγος, ὀλέγου δέω λέγειν, οὐκ ἀσφαλής· τὸ δὲ τὰς φύσεις διιστῶντα λέγειν καθ' ἑαυτὰς ἐνεργεῖν μηδαμῇ παρειλημμένης τῆς ὑποστάσεως, βαβαί! κινδυνώδες καὶ ἐπιεικῶς ἐστι χαλεπόν. Ἀλλ' εὐξαίμην ἂν μήτε αὐτὸν τῇ δόξῃ συνεστάναι ταύτῃ, μήτε τοὺς περιεστηκότας αὐτὸν· ὅθεν ὡς αὐτόθεν ἄτοπον καὶ μὴ λόγων πολλῶν δεόμενον εἰς ἔλεγχον διὰ τὴν ἀτοπίαν αὐτοῦ, χαίρειν ἐάσθω. Ὑποκειμένου δὲ τοῦ μὴ τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν θεάνθρωπον Σωτῆρα Χριστὸν τὴν σωτήριον θυσίαν προσενεγκεῖν, σκεπτέον εἰ καὶ τῇ αὐτοῦ θεότητι προσήνεκται τὸ τυθέν. B C

ΦΙΛ. Ἀλλὰ πρότερον αὐτὸς εἰπὲ τί ἦδ' ὅσον, ὁ ἐγκαλούμενος τίς αὐτῷ, καὶ πόθεν ἡ τοῦ λόγου τούτου κατασκευή;

ΣΩΤ. Πολλὰ ἅττα συνείρων, τὸν ἑαυτοῦ συνίστησι λόγον. Ἐγὼ δὲ ὁπόσα μου τὴν μνήμην ἐπέρχεται, ταῦτα ἐρῶ. Ἐπεί, φησίν, ὁ Θεὸς Λόγος θυσίαν πᾶσαν ἁγιάζει καὶ τελειοῖ, πῶς οὐχὶ καὶ τὴν τῆς οἰκείας σαρκὸς θυσίαν ἡγίακέ τε αὐτὸς καὶ τετελείωκεν; Οὐκ ἂν δὲ ἄλλως ἡγίασεν, εἰ μὴ τῇ ἑαυτοῦ θεότητι προσενήνεκτο.

ΦΙΛ. Πρὸς οὖν τοῦτο πῶς ποτε ἡμᾶς διατίθεσθαι χρή; Πότερον εἰρημένον εὖ ἀποδέχεσθαι τουτονὶ τὸν λόγον; D

ΣΩΤ. Οὔκ, ὦ ἀγαθέ· δόξειε γὰρ οὗτος ὁ λόγος οὐκ ἀληθής· καὶ πρὸς τοῦτον ἡμεῖς ἐκεῖνό φαμεν ἂν ὡς, ἐπειδὴ ὁ Λόγος τῇ σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεὶς ἡγίακέ τε καὶ τετελείωκεν αὐτὴν εὐθύς, τί ποτε ἔδει τῇ πρὸς τὴν αὐτοῦ θεότητα προσαγωγῇ ταύτην αὐτὴν ἁγιάζεσθαι; Τί δὲ τελειοῦν τὴν ἀνωτέρω φυλαχθεῖσαν πάσης ἁμαρτίας προαιρετικῆς τε καὶ τῆς ἐκ σπέρματος φυσικῆς; Μόνης οὖν ἐδεῖτο τῆς πρὸς τὸν Πατέρα διὰ θυσίας προσαγωγῆς, ἣν ἁγιασμὸν ὠνόμασεν ὁ Σωτήρ· πρὸς γὰρ τῷ πάθει γενόμενος ἔλεγεν· Ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν ὑπὲρ αὐτῶν· ὡς εἶναί δῆλον δεῖπτὸν εἶναι τὸν ἁγιασμόν· τὸν μὲν οὖ

deitati obtulerit. Dictum hoc, cum alios multos tum etiam aliquot virtute et doctrina pollentes viros turbavit, quia non solum religiosis nostratium rudimentis alienum erat, verum etiam quia Nestorianam divisionem invehebat. Si enim ex his naturis altera offert, altera vero excipit, prorsus necesse est et illam quæ offert, sacerdotis et sacrificuli instar, appellari a nobis personam : rursusque illam naturam, quæ uti Deus victimam excipit, personam pariter nominari. Hoc autem est mortiferum Nestorii crimen.

PHIL. Quam periculose hoc existimas ab eo dictum ?

SOT. Utrum inscitiam appellem an errorem, nescio. Si enim dixisset, quod Deus Verbum, factus homo, ipse quidem tanquam sacerdos, ratione humanitatis assumptæ, sacrificium obtulerit ; idemque ipse tanquam victima secundum carnem oblatus fuerit; atque idem denique tanquam Deus rem oblatam exceperit, servata ubique persona actionibus naturarum accommoda ; hoc etiam pacto pene dixerim, minime tutum esse sermonem hujusmodi : verum enimvero distinctas naturas dicere unamquamque per se operari, seposita velut persona, id demum periculosum est, et difficultate summa laborans. Utinam vero neque is qui dicebat, neque ejus auditores sententiam hanc animo imbibant ! Quamobrem utpote absurdam, neque prolixa refutatione egentem, multum eam valere jubeamus. Verum si affirmetur, haud quidem ab assumpta natura, sed ab ipso theandrico Servatore Christo salutarem hostiam fuisse oblatam, dispiciendum superest, utrum is suæ quoque ipsius divinitati sacrificium fecerit.

PHIL. Tu vero apprime dic mihi, quid ille, et quamdiu dixerit, quis ei sit abversatus, quænam argumenti hujus demonstratio fuerit.

SOT. Multis ille verbis sermonem suum exornavit, quæ ego quantum memini referam. Quoniam, aiebat, Deus Verbum sacrificium quodvis sanctificat atque perficit, quidni propriæ quoque carnis sacrificium sanctificasse credendus sit ? Haud porro aliter sanctificavit, quam propriæ deitati offerendo.

PHIL. Quid ergo hac super re sentiendum nobis est ? Utrum dictis auscultandum, necne ?

SOT. Minime gentium, o bone ; neque enim vera hæc videtur oratio. Etenim nos ita potius disserimus : quandoquidem Verbum carni hypostatice unitum, ipsam sanctificavit perfecitque, cur opus erat ut per oblationem suæ ipsius deitati faciendam, illam sanctificaret ? Cur eamdem perficeret, quæ superne omni immunis fiebat vel voluntario peccato, vel ex origine naturali contracto ? Hoc ei igitur tantummodo deerat, ut Patri ceu sacrificium offerretur ; quam rem Servator sanctificationis nomine expressit, cum passioni proximus aiebat : *Ego sanctifico me ipsum propter eos.* Patet ergo

duplicem esse sanctificationem, alteram quam A ipse carni contulit cum ei hypostatice unitus est, alteram vero quam per sacrificium operatus est quod Patri obtulit.

PHIL. Atqui si carnem, dicet aliquis, unione sua jam sanctificaverat, cur altera sanctificatione vel perfectione opus fuit ?

SOT. Longius a proposito meo, optime Philo, aberrare me dicendo cogis ; attamen tui causa hunc laborem suscipiam. Iis qui invicem reconciliantur mos est mutui aliquid muneris, quasi conglutinatæ amicitiæ arrham, impertiri. Quoniam itaque et nos, post Dei offensam, reconciliari eidem oportebat, is quidem morem suæ bonitatis minime omittens, primus ipse Deus Verbum, qui ab initio subsistebat, substantia nostra suscepta, peccatorum B remissionem nobis largitus est, atque ex antiqua fraude eripuit, multis mirisque collatis beneficiis. Sed quia etiam Patrem, qui adoptione nos dignabatur, aliquid a nobis accipere æquum erat, nobis autem nihil purum aderat, aut Dei majestate dignum, peccato omnia commaculante, idcirco ipsum theandricum Verbum, paupertatem nostram ceu mediator supplens, humanitatis forma indutus, suum obtulit sanguinem, victimam immaculatam, salutarem hostiam, ad nos cum Patre conciliandos efficacissimam. Quam rem sæpe declarat divus Paulus: *Justificati enim*, ait *in sanguine Filii, per ipsum salvi erimus* [1]. Et rursus : *Qui inimici eramus, reconciliati sumus per sanguinem Filii ejus* [2]. Quidni ergo valde sit absurdum dicere, sacrificium hoc C Deo Verbo fuisse oblatum ? Quid enim ipsum necesse erat reconciliari nobis, qui jam inde ab eo tempore, quo se carni conjunxit, nobis erat reconciliatus ? Cur rursus non sit insanum, per hujusmodi sacrificium sibimet ipsum esse reconciliatum ? Aut naturam quidem ejus ex nobis sumptam, pacem habere nobiscum ; ejusdem vero deitatem humanitati unitam, oportere nobis per sacrificium reconciliari ? Quasi cum Paulo dicamus : Num divisus est Christus ? ita ut pars ejus, amica, pars vero alia, adversaria sit ?

PHIL. At enim, si quod Patri offertur, per Deum Verbum offertur : *Nemo enim*, uti scriptum est, *ad Patrem venit nisi per me* [3] ; quomodo fieri poterat ut hoc sacrificium offerretur, nisi antea ipsius D Unigeniti deitati fuisset oblatum ?

SOT. Non Verbi deitas, o sodes, namque ad ipsum orationem meam converto, sed theandricum ipsummet Verbum, ceu in assumpta natura pontifex, et tunc proprium sanguinem obtulit, et nunc salvatos Patri offert, ut gratia sua deificet : hic quippe est oblationis finis. Intelliges autem quod dicimus vel ex illo quod in figura fiebat sacrificio. Nam quatuor in figurali illo spectabantur, oblatio, consecratio, elevatio, expiatio. Offerebatur enim

τῇ σαρκὶ μετέδωκεν αὐτὸς ἑνωθείς, τὸν δὲ δεύτερον ὃν εἰργάσατο διὰ θυσίαν, εἰς τὸν Πατέρα ταύτην ἀνενεγκών.

ΦΙΛ. Ἀλλ' εἴπερ ἐξ αὐτῆς ἠγίακε ταύτην ἑνώσεως, φαίη τις ἄν, τί δεῖ ποτε καὶ ἑτέρου δευτέρου ἁγιασμοῦ ; ποίας δὲ τελειώσεως ;

ΣΩΤ. Μακρότερά με καὶ τοῦ λόγου, ἄριστε Φίλων, ἀναγκάζεις λέγειν · πλὴν καὶ τοῦτο σὴν εἰρῆται χάριν. Ἔθος τοῖς καταλλαττομένοις ἐστί λαμβάνειν τι παρ' ἀλλήλων τῆς ἐμπεδωθησομένης φιλίας ἐχέγγυον · ἐπείπερ οὖν καὶ ἡμᾶς δι' ἔχθρας γεγονότας Θεῷ ἐχρῆν καταλλάττεσθαι, τῆς θείας οὐκ ἀνασχόμενος ἀφεστάναι διαπαντὸς ἀγαθότητος, πρότερον αὐτὸς ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν ὑποστήσας Λόγος τὴν ἡμεδαπὴν εἰληφὼς οὐσίαν ἀντέδωκεν ἡμῖν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, τὴν ἐκ τῆς πλάνης ἀπαλλαγήν, τὰς πολλὰς ἐκείνας ἐνηργηκὼς εὐεργεσίας καὶ θαυμαστάς · ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν Πατέρα ἐχρῆν λαβόντα τι παρ' ἡμῶν τὴν υἱοθεσίαν ἀντιχαρίσασθαι, πρόσφθν δὲ ἡμῖν οὐδὲν καθαρὸν, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος ἄξιον, τῆς ἁμαρτίας πάντα ἐπιθολούσης, αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος Λόγος, τὸ τῆς ἡμεδαπῆς ἀπορίας ἀναπληρῶν ἅτε μεσίτης, ἐν προσώπῳ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ αὐτοῦ προσενήνοχεν αἷμα, ἄχραντον θῦμα, σωτήριον καλλιέρημα, τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καταλλαγῆς ἡμῖν αἰτιώτατον · ὃ πολλαχοῦ καὶ θεσπέσιος ἀποφαίνεται Παῦλος · Δικαιωθέντες γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ αἵματι τοῦ Υἱοῦ σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ · καὶ αὖθις · Ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Πῶς οὖν οὐκ ἐπιεικῶς ἐστιν ἄτοπον ταύτην προσενεχθῆναι τὴν θυσίαν λέγειν τῷ Θεῷ Λόγῳ ; Τίνος γὰρ ἡμῖν πρὸς τοῦτο ἔδει καταλλαγῆς, ὃς ἐξ αὐτῆς ἡμῖν κατήλλαττεν τῆς ἑνώσεως ; Πῶς δὲ οὐκ ἀνόητον λέγειν διὰ τῆς θυσίας ταύτης αὐτὸν ἑαυτῷ καταλλάττεσθαι ; ἢ τὴν μὲν ἐξ ἡμῶν προσληφθεῖσαν φύσιν ἔχειν πρὸς ἡμᾶς οἰκείως, τὴν δ' ἑνωθεῖσαν αὐτῇ θεότητα δεῖσθαι τῆς πρὸς ἡμᾶς διαθυσίας καταλλαγῆς ; Ἢ κατὰ Παῦλον εἰπεῖν · Μεμέρισται ὁ Χριστός ; ὡς εἶναι τὸ μὲν φίλον αὐτῷ, τὸ δὲ ἀντίθετον.

ΦΙΛ. Ἀλλ' εἴπερ, φησὶ, τὸ τῷ Πατρὶ προσαγόμενον διὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου προσάγεται · Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, πρὸς τὸν Πατέρα ἔρχεται εἰ μὴ δι' ἐμοῦ, πῶς ἐνὴν προσενηνέχθαι τὴν θυσίαν ταύτην, μὴ πρότερον τῇ τοῦ Μονογενοῦς προσενεχθεῖσαν θεότητι ;

ΣΩΤ. Οὐχ ἡ τοῦ Λόγου θεότης, ὦ οὗτος, πρὸς γὰρ ἐκεῖνον στρέφω τὸν λόγον, ἐν ταῖς πρὸς τὸν Πατέρα προσαγωγαῖς ἐμεσίτευσεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἐνανθρωπος Λόγος χρηματίσας κατὰ τὴν πληροφορηθεῖσαν φύσιν ἀρχιερεὺς, καὶ τότε τὸ οἰκεῖον αἷμα προσαγαγών, καὶ νῦν τοὺς σωζομένους δι' αὐτοῦ προσάγων τῷ Πατρὶ, ἵνα θεώσῃ τῇ χάριτι · τοῦτο γὰρ τῆς προσαγωγῆς τὸ τέλος. Μάθοις δ' ἂν καὶ ἐκ τῆς κατὰ τύπον θυσίας ὃ λέγομεν · τέσσαρά τινα

[1] Rom. v, 9. [2] Ibid. 10. [3] Joan. xiv, 6.

περὶ τὴν ἐν τύπῳ θυσίαν ἐθεωρεῖτο, προσαγωγὴ, καθιέρωσις, ἀναγωγὴ, ἀφοσίωσις· προσήγετο μὲν γὰρ ὁ ἀμνὸς καθιερωθησόμενος· καθιερωμένον δὲ οἱ τὸ αἷμα εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἀνήγετο Ἅγια· ἀνηγμένον δὲ καὶ προσενεχθὲν, ἀφωσίωτο. Ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστι λέγειν προσάγεσθαι τὸν ἀφωσιωμένον ἤδη καὶ ἡνωμένον, οὕτως οὐδὲ τὸ τοῦ Σωτῆρος αἷμα, τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀχώριστον ὄν, ἔνεστι λέγειν τῇ κατ' ἄκρας ἡνωμένῃ φύσει προσάγεσθαι.

ΦΙΛ. Ἀλλ' εἰ τῇ θεότητί, φησὶ, τοῦ Πατρὸς, ἡ θυσία προσήγετο, ἡ αὐτὴ δὲ θεότης κἂν τῷ Μονογενεῖ, τί κωλύει καὶ τῇ τοῦ Μονογενοῦς θεότητι λέγειν ταύτην τότε προσάγεσθαι;

ΣΩΤ. Ἡ αὐτὴ μὲν, ὦ τᾶν, θεότης ἀμερίστως ἐνθεωρεῖσθαι ταῖς τριτταῖς ὑποστάσεσιν ὡμολόγηται· πλὴν ὅ πολλάκις εἴρηται, καὶ νῦν οὐκ ὀκνοῦμεν λέγειν, ὡς οὐχὶ τῇ φύσει τοῦ Πατρὸς, τῇ δὲ τοῦ Πατρὸς ὑποστάσει προσήγετο· ὡς καὶ τὸν προσάγοντα προσάγειν ὑποστατικῶς, καὶ τὸν δεχόμενον ὑποστατικῶς ὑποδέχεσθαι. Διό μοι διττῶς ἐξαμαρτάνειν δοκεῖς, ἀπομερίζων μὲν τὸ εἰς σέ γε ἧκον τὴν ἀμέριστον φύσιν, παρέχων δὲ καὶ ταῖς φύσεσι τὰ τῶν ὑποστάσεων ἰδιώματα. Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ τῷ εἶναι κοινὴν Υἱῷ καὶ τῷ Πατρὶ τὴν φύσιν, διὰ ταῦτα συμβαίνει κοινὴν εἶναι καὶ τὴν τῆς θυσίας ὑποδοχὴν, ἀνάγκη εἶναι λέγειν κοινὴν καὶ τὴν σάρκωσιν ἀμφοῖν· εἰ γὰρ ἡ νοῦ Λόγου θεότης σεσάρκωται, ἡ αὐτὴ δέ ἐστι θεότης καὶ ἐν Πατρὶ καὶ ἐν Πνεύματι, ἀνάγκη καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα σεσαρκῶσθαι λέγειν. Ὁρᾷς οἷά σοι τοῦ λόγου παρ' ἡμῶν ὑποτιθέντος συνάγεται;

ΦΙΛ. Ἀλλὰ Βασίλειος ὁ θεῖος τοῖς παρ' ἡμῶν, φησὶ, λεγομένοις προσμαρτυρεῖ· κατὰ γὰρ τὴν θείαν μυσταγωγίαν ὑποφωνεῖ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ μυστικώτερον, Σὺ εἶ, λέγων, ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος.

ΣΩΤ. Εἰ μὲν τὸν Σωτῆρα λέγεις, ὦ οὗτος, προσφέρειν μὲν τῷ Πατρὶ τοὺς δι' αὐτοῦ σωζομένους, προσφέρεσθαι δὲ τὸν αὐτὸν διὰ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τῆς εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ γενομένης, προσδέχεσθαι δὲ αὐτὸν τὰ παρ' ἡμῶν ὡς Θεὸν συνευδοκοῦμεν τῷ λόγῳ καὶ συντιθέμεθα· εἰ δὲ τὰς ἀντικειμένας ταύτας λέξεις συναπομερίζεις ταῖς φύσεσι, παρασιωπῶν τὴν ὑπόστασιν, καὶ λέγεις προσφέρειν μὲν τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν τὰ τῆς σαρκὸς, προσφέρεσθαι δὲ τὴν τῆς σαρκὸς θυσίαν, προσδέχεσθαι δὲ τὴν θεότητα, σὺ μὲν τὸ ἐξ ἄμμου σχοινίον πλέκων σαυτὸν λανθάνεις.

ΦΙΛ. Ἡμεῖς δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀντιστησόμεθα γνώμης, καὶ ὁμόσε χωρήσομεν, οὐκ ἐφιέντες τῷ λόγῳ ὡς παρακεχαραγμένῳ, καὶ τῆς τοῦ Νεστορίου φρενοβλαβείας ἐξαρτοημένῳ.

ΣΩΤ. Χωρὶς δὲ τούτων τίς τῶν εὐσεβούντων προσοῖτο ἂν τὸ προσέρειν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ πάθος γενομένης θυσίας προσδέχεσθαι; τοῦ ἀποστόλου κεκραγότος Παύλου· Ἅπαξ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε· καὶ πάλιν· Τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ

A agnus consecrandus, consecratus autem ejus sanguis ad Sancta sanctorum elevabatur, elevatum denique expiabatur. Sicut ergo dici nequit, quod offeratur id quod jam expiatum fuerit et Deo unitum, ita ne Servatoris quidem sanguis, utpote ab ejus deitate indivisus, dici potest quod naturæ ipsimet arctissime unitæ offeratur.

PHIL. At si Patris deitati sacrificium offertur, eadem autem Unigeniti quoque est deitas, quid quæso obstat, quominus idem Unigeniti quoque deitati offerri dicatur.

SOT. Sane eamdem, o bone, deitatem indivisam in tribus personis fatemur. Attamen, quod sæpe diximus, et nunc quoque repetere nos haud piget, B non naturæ, sed personæ Patris facta est oblatio, ita ut et offerens personaliter obtulerit; pariterque recipiens nonnisi personaliter acceperit. Quamobrem mihi dupliciter peccare videris, dum et indivisam naturam, quantum in te est, dividis; et dum naturis ea quæ sunt personarum propria attribuis. Præterea, si quia communis est Filio Patrique natura, idcirco communem quoque contingit essse receptionem, necessario sequitur, ut incarnatio quoque ambobus fuerit communis. Nam si Verbi deitas est incarnata, eadem autem deitas in Patre Spirituque est, prorsus oportet ut Patrem quoque et Spiritum incarnatos esse dicamus. Viden ad quam te absurditatem sermo a nobis expositus perducat?

C PHIL. Interim tamen divus Basilius sententiæ meæ suffragatur. Etenim in sacrosancta liturgia Christo Servatori pientissime succlamat; Tu es qui offers, et qui offereris, et qui recipis.

SOT. Siquidem Servatorem dicis offerre Patri homines qui per eum salvi fiunt, ipsummet vero offerri per incruentum sacrificium, quod in ejus commemorationem fit, denique ipsum utpote Deum recipere quæ offeruntur a nobis, assentimur sermoni tuo, et pedibus in sententiam imus. Sin vero has locutiones de naturis prædicas, omissa persona, aisque assumptam quidem naturam offerre quæ carnis sunt, offerri autem carnis sacrificium, ob ipsa vero divinitate hanc recipi, incaute ignoD ras te funiculum ex arena contexere.

PHIL. Nos tamen in eadem sententia manebimus, et tibi adversabimur, neque sermoni tuo seu adulterino cedemus, quia de Nestorii insana sententia manat.

SOT. Atqui vel his omissis, quis sano dogmate inbutus oblationem intelligat de sacrificio illo in passione peracto? cum Paulus apostolus clamet: *Semel Christus mortuus est pro nobis*[4]. Et rursus: *Hoc enim fecit semel se ipsum offerendo*[5]. Denique

[4] Hebr. VII; 28. [5] Hebr. X, 10.

alibi: *Unica enim oblatione consummavit eos, qui* A *sertant, in perpetuum* [6]. Cum ergo Apostolus dicat, semel et unicam fuisse ejus oblationem, tu eum semet offerre quotidie affirmas?

PHIL. Se ipsum quidem semel obtulit, offert tamen et nunc, ut diximus, eos qui per ipsum salvi fiunt. Offertur denique per hostiam mire conversam in ejus vivificum et salutare corpus ac sanguinem. Nonne enim sacerdotes audis in singulis missis dicentes: « Immolatur Agnus?

SOT. Præclare quidem hoc ab ipsis dicitur, dum veterem illam passionem tanquam præsentem exprimunt. Quasi enim præsentia ac nova peragit imaginando, vel potius repræsentando ea quæ olim B patrata fuere, ritus ille commemorandi, quem nos observare Servator jussit. More scilicet panegyricarum orationum, quibus præterita tanquam præsentia habentur, quocunque demum die solemnitas fiat. Hinc illas locutiones, Christus nascitur, vel baptizatur, oratorie usurpamus. Sic de passione quoque Dominica loqui solemus. Hæc, o reverende mihi ac dulcissime, viro illi refer. Et si tibi salus ejus cordi est, ut a suo dogmate recedat, suade.

PHIL. Omitte hanc, o bone curam; etenim ne illum quidem diutius adversaturum opinor, sed palinodia potius cantata sententiam mutaturum, Quapropter illi ignoscendum a nobis existimo, et in gratiam redeundum.

C

SOT. Ego quoque tibi, clarissime, indulgeo, et resipiscenti dexteram porrigo: præsertim quia hæc nequaquam ex præmeditato dici solent, sed quasi ex abrupto loquentibus excidunt.

SYNODUS.

Commentarius super quæstione quæ proposita fuit in aula patriarchali, congregatis ibi multis episcopis, et ex senatu non paucis, qui omnes in hac orthodoxa sententia uno ore consenserunt, quod non Patri solum, verum etiam Filio ac Spiritui sancto, uni scilicet Deitati, pretiosus Unigeniti sanguis fuerit oblatus.

Mensis Januarii die vicesima sexta, indictione quarta, præsidente sanctissimo domino nostro et D œcumenico patriarcha Constantinopoleos in æde divo Thomæ sacra, suffragium una ferente Nicolao sacratissimo Hierosolymorum patriarcha, præsentibus pansebasto sebasto et magno drungario domino Stephano, gloriosissimo et magno logotheta domino Joanne, illustrissimo a secretis domino Nicolao Zonara, illustrissimo nomophylace et domesticis præposito domino Theodoro Pantechne; considentibus etiam sacratissimis episcopis Ephesi, Heracleæ, Ancyræ, Cyzici, Sardium, Claudiopoleos, Antiochiæ in Pisidia, Athenarum, Mocesi, Trapezuntis, Larissæ, Rhodi, Dyrrachii, Euchai-

[6] Hebr. x, 14.

ἑαυτὸν ἀνενέγκας· καὶ ἀλλαχοῦ· Μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκε τοὺς ἁγιαζομένους εἰς τὸ διηνεκές. Οὕτω τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ἅπαξ καὶ μίαν εἶναι τὴν ἑαυτοῦ προσφοράν, σὺ προσφέρειν ἑαυτὸν καθ' ἑκάστην λέγεις;

ΦΙΛ. Ἀλλὰ προσήνεγκε μὲν ἑαυτὸν ἐφάπαξ, προσφέρει δὲ καὶ νῦν τοὺς δι' αὐτοῦ σωζομένους, ὡς ἔφημεν. Προσφέρεται δὲ διὰ τῆς εἰς τὸ αὐτοῦ ζωοποιὸν καὶ σωτήριον σῶμα καὶ αἷμα μεταβαλλομένης ὑπερφυῶς θυσίας· Ἀλλὰ τῶν ἱερουργούντων, φησίν, οὐκ ἐπαΐεις καθ' ἑκάστην ἱερουργίαν λεγόντων· « Θύεται ὁ ἀμνός; »

ΣΩΤ. Λέγεται μὲν παρ' αὐτοῖς γε τοῦτο καὶ λίαν καλῶς, τὸ τότε γενόμενον σωτήριον πάθος τελοῦσιν ὡς ἐνεστώς. Ὡς ἐνεστῶτα γὰρ τὰ πάλαι γεγενημένα καινίζει φανταστικῶς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἰκονικῶς, ἡ ἀνάμνησις, ἣν ποιεῖν ἡμᾶς ἐπέταξεν ὁ Σωτὴρ· καὶ καθάπερ ὁ πανηγυρικὸς ἔχει νόμος τὰ παρῳχημένα λέγειν ὡς ἐνεστῶτα, καθ' ἣν ἂν ποτε τελῆται ἡμέραν. Διὸ καὶ, ὁ Χριστὸς γεννᾶται, καὶ βαπτίζεται, πανηγυρικῶς λέγομεν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ σωτηρίου πάθους τελεῖν εἰωθος ἐστι. Ταῦτα, ὦ χρῆμα ἱερὸν καὶ φίλον ἐμοι, τῷ ἀνδρὶ ἐκείνῳ διάγγελλε, καὶ εἴ τί σοι μέλει τούτου, ὑφεῖναι πεῖθε τοῦ δόγματος.

ΦΙΛ. Ἀμέλησον, ὦ γενναῖε· κακείνῳ γὰρ οὐκ οἶμαι μένειν εἰς ἔτι τὰ τῆς ἐνστάσεως, ἀλλὰ παλινῳδίαν ᾄσειν καὶ μεθαρμοσασθαι. Διὸ καὶ συγγνώναι οἱ δεῖν ἡγοῦμαι καὶ σπείσασθαι.

ΣΩΤ. Συγγνωμων, ὦ φιλοτης, καὶ αὐτὸς ἐγὼ σοι, καὶ μεταμελομένῳ δίδωμι δεξιάν· καὶ μᾶλλον ἂν ἀμελετήτου γνωμης εἴρηται ταῦτα· πολλὰ δὲ τοιαῦτα συμβαίνειν τοῖς σχεδιάζουσιν εἰωθεν.

ΣΥΝΟΔΟΣ.

Σημείωμα ἐπὶ τῇ ῥηθείσῃ ὑποθέσει γεγονὸς ἐν τῷ πατριαρχείῳ πολλῶν συνελθόντων ἀρχιερέων, καὶ ἐκ τῆς συγκλήτου οὐκ ὀλίγων, καὶ πάντων ὀρθοδόξως ὁμοφωνησάντων, ὅτι οὐ μόνον τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῇ μιᾷ Θεότητι, τὸ Μονογενοὺς προσηνέχθη τίμιον αἷμα.

Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, κς' ἡμέρᾳ, ἰνδικτιῶνι δ', προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῷ Θωμαΐτῃ, συνδιαγνωμονούντος αὐτῷ Νικολάου τοῦ ἱερωτάτου πατριάρχου Ἱεροσυλύμων, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πανσεβάστου σεβάστου καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Στεφάνου, τοῦ μεγαδοξοτάτου καὶ μεγάλου λογαριαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου, τοῦ μεγαεπιφανεστάτου ἀστικρῆτις κυροῦ Νικολάου τοῦ Ζωναρᾶ, τοῦ μεγαεπιφανεστάτου νομοφύλακος καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Ἀντεχνους· συνεδριαζόντων καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Ἀγκύρας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Σάρδεων, του Κλαυδιοπολεως, τοῦ Ἀντιοχείας Πισι-

δίας, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Μωκησσοῦ, τοῦ Τραπεζοῦντος, τοῦ Λαρίσσης, τοῦ Ῥόδου, τοῦ Δυρραχίου, τοῦ Εὐχαΐτων, τοῦ Ῥωσίας, τοῦ Αἴνου, τοῦ Ἀπαμείας, τοῦ Μεθύμνης, τοῦ Παροναξίας, τοῦ Μεσημβρίας, τοῦ Βρυσέως, τοῦ Γοτθίας καὶ τοῦ Ἡρακλείος, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτῶν, ἀρχόντων, καὶ ἑτέρων οὐκ ὀλίγων.

A tarum, Russiæ, Æni, Apameæ, Methymnæ, Paronaxiæ, Mesembriæ, Bryseos, Gothiæ et Heraclidis, astantibus etiam Deo charissimis despotis, principibus, aliisque non paucis.

Τοῦ μακαρίου ἀποστόλου Παύλου μεμνημένοι λέγοντος. Ἔχοντες ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρατῶμεν τῆς ὁμολογίας· ὀφείλομεν πάντως καὶ ἡμεῖς, οἱ τοῦ μεγάλου καὶ πρώτου ἀρχιερέως ἱερουργοὶ κατ' ἴχνος, τῆς ἀποστολικῆς ταύτης παραγγελίας συνεπεσθαι, καὶ ἐπὶ πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς τε καὶ θείοις δόγμασιν, οὐχ ἥκιστα καὶ ἐπ' αὐτῇ τῇ τῆς ἱερουργίας φρικώδει καὶ σεπτῇ τελετῇ, ᾗ καὶ πρώτιστον, ἔργον τῶν τὰ θεῖα μυσταγωγούντων ἐγνώρισται. Ἐπεί οὖν οὕτω μὲν ταῦτα προσήκει, λόγος δέ τις παρεμπέπτωκεν, ὃν δὴ καὶ εἰς τὰς ἁπάντων σχεδὸν ἀκοὰς διατεθρυλλῆσθαι ἤδη συμβέβηκεν, ὡς ἄρα ἡ ἐπὶ τοῦ σωτηρίου πάθους ἐκτελεσθεῖσα παρὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου θυσία, τοῦ Δεσποτικοῦ φαμεν σώματος καὶ αἵματος, προσεπὶ τούτοις δὲ καὶ ἡ καθ' ἡμέραν παρὰ τῶν ἱερουργούντων ἐνεργουμένη μυστηριώδης ἁγιστία πρὸς τὴν ἐκείνου ἀνάμνησιν, οὐ καὶ τῷ Υἱῷ προσηνέχθη τε καὶ προσάγεται, ἀλλά γε μόνῳ τῷ Πατρί.

Memores beati apostoli Pauli dicentis: *Habentes pontificem magnum, qui in cælum conscendit, Jesum Dei Filium, teneamus fidei, confessionem* [7]; nos quoque omnino debemus, cum sub magno primoque pontifice sacerdotes simus, apostolicum hoc præceptum presse sequi, cum in aliis omnibus sacris divinisque dogmatibus, tum haud segnius in ipso tremendo venerandoque missæ sacrificio, quod sacerdotum munus constat esse præcipuum. B Quandoquidem igitur hæc, ita se habere necesse est, et sermo quidem commotus fuit, quem ad cunctorum prope aures pervenisse jam contigit quod nempe peractum in salutari passione ab incarnato Verbo sacrificium, Dominici, inquam, corporis sanguinisque; et quod insuper quotidiana sacerdotum mystica res divina, quæ in illius commemorationem fit, haudquaquam Filio oblata fuerit vel nunc offeratur, sed Patri tantummodo.

Μέλλων δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ῥωσίας μακροτέραν ἀποδημίαν τὴν πρὸς τὴν ἰδίαν ποιεῖσθαι, τὴν μὲν οἰκείαν γνώμην ἀριδηλοτέραν ἡμῖν καὶ ἄλλοτε παρέστησεν, ὡς μικρῷ κατωτέρω περὶ ταύτην ῥηθήσεται, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ἀδελφότητος περὶ τούτου δόξαν ὅπως ἔχει μαθεῖν διαφόρως ἐζήτησε, καὶ ἦν ἀναγκαῖον διὰ ταῦτα μὴ ἐν παρέργῳ θέσθαι τοῦτο τὸ σπούδασμα, δεῖν ἔγνωσται τῇ ἡμῶν μετριότητι μὴ μόνον τοὺς ἐνδημοῦντας τὸ τέως ἐνταῦθα συλλειτουργοὺς αὐτῆς συγκαλέσασθαι ἅπαξ πάντας, ἀλλ' ἐν πρώτοις μὲν καὶ αὐτὸν τὸν ἁγιώτατον ἀδελφὸν αὐτῆς καὶ συλλειτουργὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων Νικόλαον, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ βασιλίδι ταύτῃ πόλει παρατυχόντας τό γε νῦν ἔχον μέγα ὑπερόχους ἄνδρας τῷ ὄντι καὶ ἐλλογιμωτέρους τῶν τῆς συγκλητικῆς βουλῆς.

Cum præterea deberet sacratissimus Russiæ metropolita longum iter ad provinciam propriam suscipere, qui suam utique sententiam alias jam aperte nobis exposuerat, nunc autem fratrum C quoque suorum hac super re mentem cognoscere magnopere postulabat, sane oportuit non perfunctorio opere studio huic occurrere, visumque est mediocritati nostræ non hujus tantummodo regionis consacerdotes omnes nunc esse convocandos, sed in primis consacerdotem nostrum ac fratrem sanctissimum Hierosolymorum patriarcham Nicolaum: atque insuper quotquot sunt in hac regia urbe sublimiores ex ordine senatorio atque doctiores.

Καὶ δὴ γενομένου καὶ πλήρους καταστάντος τοῦ συνεδρίου τὴν σήμερον ἔκ τε τῆς τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, ὡς εἴρηται, συνελεύσεως, τῶν τε τῆς συγκλήτου, λογάδων καὶ τῆς ἱεραρχικῆς ὁμηγύρεως, ὧς διείληπται, ὁ διαληφθεὶς ἱερώτατος μητροπολίτης Ῥωσίας ταῦτα καὶ πάλιν εἰς κοινὴν ἀκρόασιν ἀπετείνατο, ὡς αὐτὸς μὲν οὕτω προσβεύει, εἰ καὶ ἀραρότως ἔχει, περὶ τῆς ζωοποιοῦ θυσίας, μήτ' ἀρχῆθεν, ὅτε παρὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ δηλονότι τετέλεστο, μήτ' αὖθις τὸ ἀπ' ἐκείνου μέχρι καὶ σήμερον, μόνῳ τῷ ἀνάρχῳ τοῦ Μονογενοῦς Πατρὶ ταῦτα προσῆχθαι καὶ προσάγεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ ἐνανθρωπήσαντι Λόγῳ· ναὶ μὴν μηδὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῆς τοιαύτης θεοπρεποῦς τιμῆς ἀπολείπεσθαι· καὶ ἁπαξαπλῶς πρὸς τὴν ἐν

Quod cum factum fuerit, plenusque sit hodiernus consessus tum propter sanctissimi patriarchæ, ut dictum est, adventum, tum etiam aliorum ex senatu, ut diximus præcipuorum, nec non ex hierarchico cœtu, memoratus antea Russiæ metropolita, hoc rursus cunctis audientibus pronuntiavit, se quidem ita censere, quod reapse evidenter ita se habet, nempe vivificum sacrificium neque initio cum a Servatore Christo peractum fuit, neque denuo posthinc usque ad hodiernum diem, uni æterno Unigeniti Patri oblatum fuisse vel offerri, verum etiam ipsi quoque Verbo incarnato: imo ne sanctum quidem Spiritum hujus divinæ oblationis non esse participem; ita ut omnino Deitati, quam in Trinitate personarum conjunctam et unicam

[7] Hebr. x, 23.

atque unius ejusdemque naturæ simulque immortalem esse cognoscimus, hæc mysteriorum oblatio et olim facta fuerit et nunc fiat, atque a Trinitatis potestate omni tempore perficiatur. Hoc ille aiebat se indubitanter sentire, hoc firmiter a divinis comprobari Scripturis, pro hoc demum dogmate paratum se mori.

Ita quidem confidenti animo Russus loquebatur. Cum autem res posceret, ut episcoporum quoque consessus suum singillatim ferret suffragium, sacratissimus metropolitanæ ecclesiæ Ephesi archiepiscopus, haud diutius divini sui zeli impetum continere sustinens, se cum Russo primus sentire exclamavit, atque in hac confessione moriturum confidenter admodum affirmabat. Parem sententiam reliquus etiam episcoporum cœtus protulit, qui pariter consentientes concordesque nacti sunt quotquot erant in eo consessu ex senatu vel aliunde convocati; ante omnes vero sanctissimum patriarcham Hierosolymorum Nicolaum; quibus accedebant quotquot prædicto dogmati definite astipulabantur et adhærebant.

Oportet autem et ipsorum nomina sigillatim perscribere. Ex senatu quidem hi: pansebastus sebastus magnus drungarius dominus Stephanus Comnenus, Gloriosissimus protonotarius et magnus logotheta dominus Joannes. Illustrissimus a secretis dominus Nicolaus Zonaras. Illustrissimus nomophylax, et domesticorum præpositus Theodorus Pantechnes. Ex veneranda autem Deo chararum dignitatum caterva, reliquoque sacro senatu, magnus archidiaconus, magnus œconomus, chartophylax, sacellarius, protonotarius, canistrarius, referendarius, ab actis, primus ostiarius, magister Evangeliorum, suggestor, primus Ecclesiarum præpositus, a supplicibus libellis, secundus ostiarius, secundus Ecclesiarum præpositus, doctissimi patriarchales notarii, secundus diaconus, aliique; item non modica pars qui astant patriarchali throno doctissimorum atque piissimorum diaconorum qui firmo judicio propositæ circa vivifici sacrificii oblationem sententiæ adeo favebant ut ne quæstionem quidem ullam cum iis habituri essent, qui huic dogmati prorsus adhærerent.

Post hos Deo cahrissimus primus defensor Michael Thessalonicensis suam pariter sententiam proferre rogatus, ait se quamvis antea de hac re dubitasset, posthinc tamen sententiæ synodicæ, quæ jam dicebatur, omnino non adversaturum, imo eam secuturum spondebat.

Dyrrachiensis autem, cum et ab ipso postularetur ut sensum suum aperiret, primo quidem hanc ad verbum sententiam protulit: Domine mi sancte, vosque domini mei atque consacerdotes, magnis

A Τριάδι προσώπων ἐνιζομένην καὶ μίαν γνωριζομένην θεότητα συμφυῆ τε καί συναΐδιον τὴν τῶν μυστηρίων προσαγωγὴν γεγενῆσθαί τε και γίνεσθαι, τελειουμένην διὰ τῆς τελειοποιοῦ Τριάδος ἑκάστοτε. Τοῦτο ἀνενδοιάστως φρονεῖν, τοῦτο βεβαίως καὶ ἀπὸ τῶν θείων πεπληροφορῆσθαι Γραφῶν, τούτῳ και συναποθνήσκειν ἑτοίμως ἔχειν τῷ δόγματι.

Ὁ μέν Ῥωσίας ταῦτα πεπαῤῥησιασμένῳ φρονήματι ἐξελάλει. Ὡς δὲ ἀπῄτει τὸ πρᾶγμα, καί τὸ τῆς κοινῆς τῶν ἀρχιερέων ἀποκαλύπτεσθαι σύνθέμα, ὁ ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπολεως Ἐφέσου πρῶτος αὐτίκα τὴν ὠδῖνα μὴ στέγειν ἔτι οἷός τε ὢν τοῦ ἐνόντος τούτῳ ἐνθέου ζήλου, ὁμοφρόνως τῷ Ῥωσίας φρονεῖν ἀνεκήρυξε, συναποθανεῖν καί αὐτὸς τῇ τοιαύτῃ ὁμολογία μάλα
B θαῤῥούντως ἰσχυριξόμενος· τὰ αὐτὰ δὲ τούτοις πρεσβεύειν καί λοιπὴ τῶν ἀρχιερέων ὁμήγυρις συγκατέθετο, σύμφρονας ἐπι τούτοις εὑροῦσα και ὁμογνώμονας ὅσον τε τοῦ συλλόγου μέρος ἐκ τῆς συγκλήτου συήνδρευε, καὶ ὃς ἄλλοθεν παρεστηκὼς ἐγνωρίζετο· πρὸ δὲ τούτων ἁπάντων αὐτὸν τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην Ἱεροσολύμων Νικόλαον· μεθ' ὧν ἦσαν οἱ τῷ ῥηθέντι δόγματι κατὰ πάντα στοιχοῦντές τε καί ἐμμένοντες.

Δεῖ γὰρ κἀνταῦθα τούτων ἐπιμνησθῆναι κατ' ὄνομα. Ἐκ μὲν τῆς συγκλήτου βουλῆς οἵδε· ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ μέγας δρουγγάριος κῦρος Στέφανος ὁ Κομνηνός· ὁ μεγαδοξότατος πρωτονοτάριος καὶ μέγας λογαριαστὴς κῦρος Ἰωάννης· ὁ μεγαεπιφανέστατος ἀσηκρῆτις κῦρος Νικόλαος
C ὁ Ζωναρᾶς· καί ὁ μεγαεπιφανέστατος νομοφύλαί καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν κῦρος Θεόδωρος ὁ Παντεχνής· ἐκ δὲ τῆς ἐντιμοτέρας τῶν τε θεοφιλεστάτων ἀρχόντων πληθύος και τῆς ἄλλης ἱερᾶς γερουσίας οὗτοι· ὁ μέγας ἀρχιδιάκονος, καὶ ὁ μέγας οἰκονομος, ὁ χαρτοφύλαξ, ὁ σακελλάριος, ὁ πρωτονοτάριος, ὁ κανστρίσιος, ὁ ῥαιφερενδάριος, ὁ ὑπομνηματογράφος, ὁ πρῶτος ὀπτιάριος, ὁ διδάσκαλος τῶν Εὐαγγελίων, ὁ ὑπομιμνήσκων, ὁ πρῶτος ἄρχων τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων, ὁ δεύτερος ὀστιάριος, ὁ δεύτερος ἄρχων τῶν Ἐκκλησιῶν, οἱ λογιώτατοι πατριαρχικοὶ νοτάριοι, ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων, καὶ ἕτεροι· οὐκ ὀλίγη τε τῶν περὶ τὸ βῆμα ἐλλογιμωτέρων εὐλαβεστάτων διακόνων ἀπόμοιρα, οἵ γε καὶ ἀδιστάντῳ γνώμῃ τοῖς περὶ τῆς προσαγωγῆς τῆς ζωοποιοῦ θυσίας διειλημμένοις δεδογμένοις προσκείσθαι ξύμπαντες διετείναντο, ὡς μηδὲ συζήτησιν οἱανδήτινα ἔχουσι παρὰ τοῖς προσέχειν ὅλως ἐθέλουσιν.

Ἐφ' οἷς ὁ θεοφιλέστατος πρωτέκδικος Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεσσαλονίκης, ὅπως ἔχει καὶ οὗτος φρονήματος περὶ τούτου διερώτωμενος, εἰ καὶ ἀπορητῶς, ἔφησε, περὶ τούτου διέκειτο πρότερον, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τοῦδε μὴ ἀντιτείνειν μηδ' ὅλως τοῖς, δόξασιν ἤδη συνοδικῶς, ἕπεσθαι δὲ τούτοις καὶ αὐτὸς κατετιθετο.

Ὁ μέντοι Δυῤῥαχίου, τὸν οἰκεῖον σκοπὸν καὶ οὗτος εἰπεῖν ἀπαιτούμενος, πρῶτα μὲν γνώμην δέδωκε κατά ῥῆμα ταῦτα διαλαμβάνουσαν. Δέσποτά μου ἅγιε, καὶ ὑμεῖς δεσπόται μου καὶ σῦλλειτουρ-

γοὶ, περὶ μεγάλων πραγμάτων ῥᾳδίως οὐ δύναμαι ἀποφαίνεσθαι. Διὰ τοιοῦτο, ὅπερ καὶ ἄλλοτε πολλάκις πρὸς τὴν ὑμετέραν εἶπον ἁγιωσύνη, καὶ νῦν διὰ τῆς παρούσης λέγω γραφῆς μου. Ἀξιῶ τὴν ὑμῶν ἁγιωσύνην δοῦναί μοι ἐγγράφως τὰ κινούμενα ζητήματα, καὶ τίνα ἡ ὑμῶν ἁγιωσύνη περὶ τούτων φρονεῖ, ὡς ἂν [ἀκριβῶς ταῦτα διασκεψάμενος, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων συγκροῦσας λόγοις, εἰ μὲν οὐμφωνα νοήσω, ἀπαλλήκω ἐμαυτὸν ἀπορίας· καὶ σύμφρων (γενόμενος, εἴ ἔτι) διστάζω, ἐρωτῶ πάλιν καὶ μανθάνω. Οὐ γὰρ αἰσχύνομαι τοῦτο· ἐπεὶ καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος ὁ μέγας Γρηγόριος λέγει, Βούλομαι διὰ βίου παῖς εἶναι καὶ μαθητής. Καί τις τῶν ἔξω σοφῶν, Ἀγαθὸν ὅτῳ κἂν ἐν γήρᾳ σοφία καὶ φρόνησις πρόσεστιν. Ἐγχωρεῖται γὰρ ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων καὶ ἀπὸ τούτων ὠφελεῖσθαι. Ἡ ἁγία ὑμῶνη εὐχ χαρισθῇ μοι! Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Δυῤῥαχίου.

A ego de rebus haud facile judicium meum pronuntio. Idcircirco, veluti et alias sæpe coram vestra sanctitate dixi, nunc etiam præsenti meo scripto aio. Rogo videlicet sanctitatem vestram, ut mihi perscriptæ tradantur quæ nunc moventur quæstiones, et vestræ sanctitatis de his judicium; ut his sedulo consideratis, et cum sanctorum doctrina scripta collatis siquidem hæc consona agnovero, memetipsum dubio expediam, vobisque sine ulla hæsitatione assentiar: et post consensum, siquid insuper dubitavero, vos iterum interrogem et erudiar. Neque enim id erubesco; quandoquidem magnus etiam ille Gregorius, qui Theologi nomen sortitus est, ait velle per universam vitam tanquam puerum se gerere et discipulum. Itemque B ex ethnicis quidam: Recte est, si cuipiam vel in senectute sapientia ac prudentia obtingat. Sancti enim homines ab ethnicis quaque nos discere sinunt. Sanctæ vestræ preces mihi faveant! Humilis metropolita Dyrrachii.

Ὡς δὲ ταῦτα περιεῖχε τὸ παρ' αὐτοῦ δεδομένον δελτάριον, καὶ ἤκουσε μετὰ τὸ ἀναγνωσθῆναι αὐτὸ διαφόρων χρημάτων γραφικῶν ἐν τῷ μέσῳ προκομιζομένων εἰς συγκροτισμὸν καὶ παράστασιν ἐναργῆ τοῦ ἀμφιβαλλομένου αὐτῷ, τοῦ συνεδρίου αὐτίκα ἐξαναστὰς, ἐπιστὰς ἐπὶ τοῦ μέσου, Εἰ καιρὸν ἔφθην ἐξαιτήσασθαι διασκέψεως, ἔφησεν, ἐξ ὧν γνωμοδοτήσας γέγραφα οἷα δειλαινόμενος, ἵνα μὴ λέγω καὶ εὐλαβούμενος, ἑτοιμότατα περὶ τῶν τοιούτων ἀπόκρισιν τίθεσθαι· ἀλλὰ γὰρ [πεπεισμένος λοιπὸν ἀφ' C ὧν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀκήκοα μαρτυριῶν πολλῶν γραφικῶν, σκέψεως μέν ἁπάσης τὸ ἐντεῦθεν ἀφίσταμαι· κατατίθεμαι δὲ συμφρονεῖν ἐπὶ τῇ παρούσῃ ὑποθέσει κατὰ πάντα τῇ ἐμῇ ἀδελφότητι· ὅθεν καὶ διατορῷ στόματι ἀνακηρύττω τε καὶ ὁμολογῶ πιστεύειν ἀληθῶς μὴ τῷ Πατρὶ μόνῳ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ παναγίᾳ Τριάδι, τὸ ζωοποιὸν αἷμα καὶ σῶμα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ πρώτως ἐπὶ τοῦ Δεσποτικοῦ πάθους προσενεχθῆναι, καὶ ἔκτοτε τὰς ὁσημέραι τελουμένας ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς μυστικὰς ἁγιστείας τῇ τρισυποστάτῳ πάντως Θεότητι παρὰ τῶν ταύτας ἱερουργούντων προσάγεσθαι·

Post ablatum hujusmodi ab eo libellum, cum eo lecto audivisset recitari publice de scriptis varias auctoritates quæ favebant lucideque id confirmabant quod ab eo dubitabatur, statim in consessu surgens et in medium progressus, Si antea postulavi, inquit, tempus ad considerandum, ut scripto meo dixi, timidi id fuit ne dicam scrupulosi animi, hac super re nolentis ex abrupto respondere. Verumtamen iis jam convictus, quæ recitari audivi hujus dogmatis testimoniis, omnem posthinc dubitationem abjicio; aioque me prorsus subscribere vestræ fraternitatis sententiæ; ideoque rotundo ore prædico atque confiteor sincere me credere, quod non Patri soli, sed etiam Filio, totique sanctissimæ Trinitati, vivificus sanguis et corpus Servatoris Christi, et tunc primum in Dominica passione oblatum fuerit: et deinceps quotidianas, quæ fiunt in sacris mysteriis mysticas oblationes, Deitati in tribus personis subsistenti, ab iis qui sacris operantur offerri.

Ταῦτα μὲν καὶ ὁ Δυῤῥαχίου· ὡς δὲ ζήλῳ θείῳ κεκίνηντο ξύμπαντες ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς ἅμα τῇ ἡμῶν συμπνευσάσῃ μετριότητι, καὶ τῷ προδιαληφθέντι ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ Ἱεροσολύμων, τοὺς τῆς κακοδόξου ταύτης θρησκείας γεννήτορας, εἴ τινες ἂν καὶ εἶεν, εἰ μὲν ἐμμένοιεν τῇ σφετέρᾳ καὶ ἔτι αἱρέσει, ἀναθέματι καθυπέγραφον· μετανοοῦντας δὲ οὐκ ἄλλως ἐδέχοντο, ἢ καθὼς οἵ τε θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες τὰ περὶ τούτων διακελεύονται, καὶ τῶν Πατέρων αἱ παραδόσεις· ταῦτα παρεκβληθέντα τῶν ἡμετέρων σχεδαρίων τῶν συνοδικῶν παρασημειώσεων, καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγῖδι βεβαιωθέντα Ἰωάννου θειφιλεστάτου χαρτοφύλακος τοῦ Παντεχνοῦς, ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἰνικδτιῶνι τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτει ,ςΧΞΔ'· ἡ ὑπογραφή· ὁ χαρτοφύλαξ Ἰωάννης Παντεχνής.

Hactenus Dyrrachiensis. Tunc vero universi sacratissimi antistites, suffragante mea quoque mediocritate, [prædictoque sanctissimo Hierosolymorum patriarcha, divino zelo commotisunt, ut insanæ hujus doctrinæ auctores, si qui essent, atque in sua adhuc hæresi perseverarent, anathemati subjicerent: quod si forte resipiscerent, non aliter eos esse recipiendos quam divini sacrique canones Patrumque traditiones jubent. Hæc ex Commentariis Actorum synodicorum excerpta, subscriptione et sigillo Joannis Deo charissimi chartophylacis Pantechnis firmata, edita sunt mense et indictione prædictis, anno VIMD XIV. (Christi 1156.) Subscriptio: Joannes Pantechnes chartophylax.

PATRUM AUCTORITATES.

Quod singulis diebus immolatur Agnus Dei, Patris Filius, qui tollit peccata mundi; sicuti et illi, qui mysticum quotidie sacrificium peragunt, apud se submissa voce se ita agere affirmant.

Andreæ Cretensis ex sermone de ramis Palmarum.

Si igitur ita currimus, nos quoque poterimus pro nobis omnino sine eruore immolatum (etenim in symbolicis speciebus sacrificatur) totum ipsum intra nos recipere, et substantialiter introducere, manducatum quidem ceu panem, mente tamen uti revera agnum intellectum.

Domini Leonis Bulgariæ qui primus promotus fuit a beato Calaphate imperatore, ex ejus epistola De azymis.

Sicuti Israel, transmisso Erythræo, Pascha celebravit, immolans agnum et comedens; *et paulo post*: sic et nos ad terram immortalitatis per divinum baptisma pergentes, immolavimus et adhuc immolamus, cum Patris beneplacito, rationalem agnum Dominum nostrum Jesum Christum.

Theodoreti ex vicesimo quarto capitulo interpretationum in obscuriores Exodi locos, cujus est initium: Cur fugientibus mandavit Paschæ festum celebrare?

Mandavit, accepto hyssopi fasciculo, et sanguine immolatæ ovis tincto, postes ac limen inungi; ut cum exterminator ad percutiendos Ægyptiorum primogenitos veniret, viso sanguine, Hebræorum domos præterveheretur: non quod hujusmodi signis incorporea natura indigeret; sed quia per hoc symbolum opertebat et illos Dei providentiam, et nos quoque qui immaculatum Agnum immolamus, typum jamdiu descriptum agnoscere. *Et paulo post*: His autem omnibus mysteria nostra portendebantur. Nam et nos quoque ungimus Agni nostri immolati sanguine non tantum limen, verum etiam utrumque postem, linguam videlicet ac labra purgantes et sanctificantes. Porro intelligitur in limine quidem rationalis facultas, in duobus autem postibus iracundia et concupiscentia.

Magni Basilii, ex commentariis in Isaiam prophetam

Quæcunque de victimis et holocaustis dicuntur, ea referri videntur ad misericordiæ et charitatis rationem, quia lex quoque universa hoc præcepto comprehenditur: *Diliges proximum tuum sicut te*

ΠΑΤΕΡΩΝ ΧΡΗΣΕΙΣ.

Περὶ τοῦ ὅτι ἑκάστης ἡμέρας θύεται ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καθὼς καὶ οἱ τὴν μυστικὴν ἐπιτελοῦντες καθ' ἑκάστην θυσίαν καθ' ἑαυτοὺς ὑποφωνοῦσιν αὐτῷ ταῦτα ἐπιτελεῖν.

Ἀνδρέου Κρήτης ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν Βαϊοφόρον.

Εἰ τοίνυν οὕτω τρέχομεν, δυνησόμεθα καὶ αὐτοὶ τὸν διὰ παντὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀθύτως θυόμενον (θύεται γὰρ ἐν ἀντιτύποις ὑπὲρ ἡμῶν συμβόλοις ἱεροθετούμενος) ὅλον αὐτὸν ἐν ἡμῖν ὑποδέξασθαι καὶ οὐσιωδῶς εἰσοικίσασθαι, ὡς ἄρτον μὲν ἐσθιόμενον, ὡς ἀμνὸν δὲ νοούμενον (3).

Τοῦ κυροῦ Λέοντος τοῦ Βουλγαρίας τοῦ πρωτοπροβλήτου παρὰ τοῦ μακαρίτου καλοῦ ἤτοι Βασιλείου (4) ἐκ τῆς Περὶ τῶν ἀζύμων ἐπιστολῆς αὐτοῦ.

Ὥσπερ ὁ Ἰσραὴλ διαβὰς τὴν Ἐρυθρὰν ἐτέλεσε τὸ Πάσχα θύσας καὶ φαγὼν τὸν ἀμνὸν· καὶ μετὸλίγα· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν γῆν τῆς ἀπαθείας τῷ θείῳ διαβάντες βαπτίσματι, ἐθύσαμεν καὶ ἔτι θύομεν εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς τὸν νοητὸν ἀμνὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Θεοδωρήτου ἐκ τοῦ κδ' κεφ. τῶν εἰς τὸ ἀπόρρητον τῆς Ἐξόδου ἐρωτήσεων, οὗ ἡ ἀρχή· Διὰ τί διαφεύγουσιν ἐπιτελέσαι προσέταξε τοῦ Πάσχα τὴν ἑορτὴν (5);

Παρεκελεύσατο γὰρ δέσμην ὑσσώπου λαβεῖν, καὶ τῷ αἵματι τοῦ θυομένου προβάτου ἐμβάψαντας, τοὺς σταθμοὺς ἐπιχρίσαι καὶ τὴν φλιάν· ἵνα, ὅταν εἰσέλθῃ ὁ ὀλοθρεύων παταξαι τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων, ἰδὼν τὸ αἷμα, ὑπερβῇ τῶν Ἑβραίων τὰς οἰκίας· οὐκ ἐπειδὴ τοιούτων ἐδεῖτο σημείων ἡ ἀσωματος φύσις, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ συμβόλου τούτου κἀκείνους ἔδει μαθεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν, καὶ ἡμᾶς τοὺς τὸν ἄμωμον Ἀμνὸν θύοντας γνῶναι προδιαγραφέντα τὸν τύπον. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ταῦτα δὲ πάντα τῶν ἡμετέρων ἐστὶ μυστηρίων αἰνίγματα· χρίομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς τῷ αἵματι τοῦ ἡμετέρου Ἀμνου θυομένου οὐ μόνον τὴν φλιὰν ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο σταθμούς, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ χείλη καθαίροντές τε καὶ ἁγιάζοντες· κατὰ δὲ τὸ νοούμενον, ἀντὶ μὲν φλιᾶς τὸ λογικὸν, ἀντὶ δὲ δύο σταθμῶν τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν.

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐκ τῆς εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐξηγήσεως (6).

Καὶ ἔοικεν ὁ πᾶς περὶ θυσιῶν καὶ ὁλοκαυτωμάτων λογος τῷ περὶ ἐλέους καὶ ἀγάπης ἐμπεριέχεσθαι λογῳ· ἐπεί καὶ ὅλος ὁ νόμος ἀνακεφαλαιοῦται ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

(3) Edit. Combefis. p. 84.

(4) Audeo corrigere Καλαφάτου βασιλέως. Nam Calaphates regnavit Constantinopoli anno 1041; Leo autem dicitur electus anno 1040, apud Coletum *Illyr. sacr.* t. VIII, p. 198, col. 2. Vix igitur tempora variant. Catalogus vero episcoporum Achridensium apud Lequinium *Or. Chr.* t. II, p. 292, dicit hunc primum ex Byzantino clero fuisse electum. Porro hujus epistola de azymis exstat ms. in variis codicibus. Cæterum apud Bandinium quoque *Rer. Græcar.* t. II, p. 14, legitur Βασιλείου.

(5) Edit. Sirmond. t. I. p. 90.

(6) Edit. Garner. t. I, p. 401, ubi perperam ἑορτῶν τόπος pro λόγος.

καὶ ὁ περὶ τῶν ἑορτῶν δὲ λόγος τῷ αὐτῷ εἴδει τῆς ἐξηγήσεως ὑπαχθήσεται · ὥστε καὶ τὸ Πάσχα μὴ ἑορτάζειν ἡμᾶς ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, θυομένου πρὸς ἑσπέραν, τουτέστιν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, τοῦ ἀληθινοῦ προβάτου Χριστοῦ, οὗ ἡ σὰρξ ἀληθής ἐστι βρῶσις.

ipsum[8]. Festorum quoque institutum eidem interpretationi obnoxium erit : ita ut Pascha celebremus non in fermento malitiæ et improbitatis, sed in azymis sinceritatis et veritatis ; immolata vespere, id est in sæculi fine, vera ove Christo, cujus caro verus est cibus.

Τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐκ τοῦ Περὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων, κεφ. πζ' (7).

Οὐκ ἔστι τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ · μὴ γένοιτο! ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τεθεωμένον · αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος · Τοῦτό μού ἐστιν, οὐχ ὁ τύπος τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα · καὶ οὐχ ὁ τύπος τοῦ αἵματος, ἀλλὰ τὸ αἷμα · καὶ πρὸ τούτου τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι Εἰ μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, οὐχ ἕξετε ζωὴν αἰώνιον. ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις · καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις · καὶ πάλιν · Ὁ τρώγων με ζήσεται. — Καὶ μετ' ὀλίγα · Αὕτη ἐστὶν ἡ καθαρὰ θυσία ἀδιάδοχος καὶ ἀναίμακτος, ἣν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν αὐτῷ προσφέρεσθαι διὰ τοῦ προφήτου ὁ Κύριος ἔφησε · καὶ μετ' ὀλίγα · Εἰ δὲ καὶ τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφόρος ἔφη Βασίλειος, οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι αὐτὴν τὴν προσφορὰν οὕτω καλέσαντες.

Damasceni ex capitulo LXXVI De sanctis atque purissimi Domini mysteriis.

Panis vinumque haud sunt typi corporis et sanguinis Christi, absit ; sed ipsum Christi corpus est quod oculis objicitur, ipso Domino dicente : *Hoc est*, non corporis typus, sed *corpus* ; neque sanguinis typus, sed *sanguis*[9]. Imo et antea Judæis dixerat : ***Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam æternam***[10]. ***Caro enim mea verus est cibus, est sanguis meus verus est potus***[11]. Et rursus : ***Qui me manducat, vivet***[12]. ***Et paucis interjectis*** : Hæc est pura victima atque incruenta, quam ab ortu solis usque ad occasum ipsimet oblatum iri ait per prophetam Dominus[1]. ***Et paulo post*** : Quod si qui antitypa corporis et sanguinis Domini panem et vinum appellaverunt, sicuti divus Basilius, haud post, sed ante sanctificationem, ita de oblatione locuti sunt.

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τοῦ Περὶ ἱερωσύνης (8).

Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν Κύριον τεθυμένον καὶ κείμενον, καὶ τὸν ἀρχιερέα ἑστῶτα τῷ θύματι καὶ ἐπευχόμενον, καὶ πάντας ἐκείνῳ τῷ θείῳ φοινισσομένους αἵματι, ἆρα ἔτι μετὰ τῶν ἀνθρώπων εἶναι νομίζεις καὶ ἐπὶ γῆς ἑστάναι, ἀλλ' οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς μετανίστασαι, καὶ πᾶσαν σαρκικὴν διάνοιαν τῆς ψυχῆς ἐκβαλών, γυμνῇ τῷ ψυχῇ καὶ καθαρῷ τῷ νῷ περιβλέπεις τὰ ἐν οὐρανοῖς; Ὦ τοῦ θάυματος! Ὦ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας! Ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἄνω καθήμενος, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ταῖς ἁπάντων κατέχεται χερσὶ, καὶ δίδωσιν αὐτὸν τοῖς βουλομένοις περιπτύξασθαι καὶ περιλαβεῖν καὶ καταπρυφῆσαι[a]· ἕστηκεν ὁ ἱερεύς, οὐ πῦρ καταφέρων κατὰ τὸν Ἠλιοὺ, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ τὴν ἱκετηρίαν ἐπὶ πολὺ ποιεῖται, οὐχ ἵνα τις λαμπὰς ἄνωθεν ἀφθεῖσα [b] κατανα λώσῃ τὰ προκείμενα, ἀλλ' ἵνα ἡ χάρις ἐπιπεσοῦσα τῇ θυσίᾳ, δι' ἐκείνης τὰς ἁπάντων ἀνάψῃ ψυχὰς, καὶ ἀργυρίου λαμπροτέρας ἀποδείξῃ πεπυρωμένου. Ταύτης οὖν τῆς φρικωδεστάτης τελετῆς τίς μὴ μαινόμενος μηδὲ ἐξεστηκὼς ὑπερφρονῆσαι δυνήσεται; Ἢ ἀγνοεῖς ὅτι οὐκ ἄν ποτε ἀνθρωπεία ψυχὴ τὸ πῦρ ἐκεῖνο τῆς θυσίας ἐβάστασεν, ἀλλὰ ἅρδην ἅπαντες ἠφανίσθη-

Chrysostomi ex tertio libro De sacerdotio.

Cum videris immolatum Dominum et in mensa positum, sacerdotemque hostiæ assistentem atque orantem, cunctosque divino illo sanguine delibutos ; num adhuc te existimas inter homines atque in hac terrestri regione versari, et non potius te protinus in cœlos transferri, omnique carnali cogitatione ex animo abjecta, nudo spiritu puraque mente cœlestia regna spectare! O miraculum! O Dei erga homines charitatem ! Qui cum Patre superne sedet, hora illa omnium manibus tenetur, seque tradit amplecti, teneri, et frui volentibus. Stat sacerdos, haud ignem sicut Elias ferens sed sanctum Spiritum ; precesque diu protrahit, non ut flamma desuper accensa propositam oblationem absumat, sed ut gratia in victimam decidens, per ipsam omnium animos inflammet, ignitoque argento lucidiores efficiat. Quis hoc ergo tremendum mysterium, nisi plane insanit ac furit, despicere poterit ? An nescis, nullam humanam animam ignem hujus sacrificii fore toleraturam, imo omnes destructum iri, nisi validum divinæ gratiæ adesset præsidium ? Si quis enim cogitet quanti negotii sit hominem carne adhuc et sanguine implicitum, ad beatam

[8] Levit. xix ; Matth. xxii, 39. [9] Matth. xxvi, 26, 27. [10] Joan. vi, 54. [11] ibid. 56. [12] Malach. i, 11.

[a] Deest κατατρυφῆσαι in edit. [b] Edit. ἀφεθεῖσα.

(7) Edit. Lequinii, t. I, p. 271, 273.

(8) Edit. Montf., t. I, p. 382.

illam et incorruptam naturam proxime accedere, tunc præclare intelliget, quantum sacerdotibus honorem sancti Spiritus gratia largita sit. Per hanc enim et hæc et alia etiam his haud inferiora efficiuntur.

σαν, εἰ μὴ πολλὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἦν ἡ βοηθεια; Εἰ γάρ τις ἐννοήσειεν ὅσον ἐστὶν ἄνθρωπον ὄντα καὶ ἔτι σαρκὶ καὶ αἵματι πεπλεγμένον τῆς μακαρίας καὶ ἀκηράτου φύσεως ἐκείνης, ἐγγὺς δυνηθῆναι γενέσθαι, τότε εἴσεται καλῶς ὅσης τοὺς ἱερεῖς τιμῆς ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἠξίωσε χάρις· δι' ἐκείνης γὰρ καὶ ταῦτα τελειοῦται, καὶ ἕτερα τούτων οὐδὲν ἀποδέοντα.

Ejusdem ex sexto de sacerdotio libro.

Cum autem et sanctum Spiritum invocat, et tremendum mysterium perficit, et communem continuo Dominum contigerit, quidam, oro, de sacerdote existimabimus? quantam in eo puritatem, quantam pietatem exigemus? Cogita enim quales esse debeant, quæ talia tractant manus; qualis lingua, quæ illa verba effundit; quidni purissima et sanctissima anima, quæ tantum Spiritum recipit. Tunc et angeli sacerdoti astant, et cœlestibus virtutibus totum sanctuarium atque omnis circa altare locus impletur, ob eum honorandum qui illic jacet. Quod quidem facile nobis persuadere potest ipsa mysteriorum, quæ ibi fiunt, dignitas. Ego vero etiam quemdam narrantem audire memini, se a sene viro admirabili, et revelationes videre solito intellexisse, quod is nimirum visionis hujusmodi beneficio fruitus esset, ut per illud tempus multitudinem angelorum aspiceret, quantum homini liceret, vestibus indutam splendidis, circa altare diffusam, demissis humi oculis, ceu milites videre est qui regi præsenti astant. Cui prorsus ego narrationi assentior.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἕκτου περὶ ἱερωσύνης λόγου (9).

Ὅταν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καλῇ, καὶ τὴν φρικωδεστάτην ἐπιτελῇ θυσίαν, καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων συνεχῶς ἐφάπτηται Δεσπότου, ποῦ τάξομεν, εἰπέ μοι; Πόσην δὲ αὐτὸν ἀπαιτήσομεν καθαρότητα, καὶ πόσην εὐλάβειαν; Ἔννόησον γὰρ ὁποίας τὰς ταῦτα διακονουμένας χεῖρας εἶναι χρή· ὁποίαν τὴν γλῶσσαν τὴν ἐκεῖνα προχέουσαν τὰ ῥήματα· τίνος δὲ οὐ καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν τὴν τοσοῦτον πνεῦμα ὑποδεξομένην ψυχήν. Τότε καὶ ἄγγελοι παρεστήκασι τῷ ἱερεῖ, καὶ οὐρανίων δυνάμεων ἅπαν τὸ βῆμα, καὶ ὁ περὶ τὸ θυσιαστήριον πληροῦται τόπος εἰς τιμὴν τοῦ κειμένου. Καὶ τοῦτο ἱκανὸν μὲν πεισθῆναι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπιτελουμένων τότε· ἐγὼ δὲ καὶ τινος ἤκουσα διηγουμένου ποτὲ ὅτι αὐτῷ τις πρεσβύτης θαυμαστὸς ἀνὴρ καὶ ἀποκαλύψεις ὁρᾶν εἰωθὼς ἔλεγεν ὄψεως ἀξιῶσθαι τοιαύτης ποτὲ, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἅφνω πλῆθος ἀγγέλων ἰδεῖν, ὡς αὐτῷ δυνατὸν ἦν, στολὰς ἀναβεβλημένων λαμπράς, καὶ τὸ θυσιαστήριον κυκλούντων, καὶ κάτω νευόντων, ὡς ἂν εἴ τις στρατιώτας βασιλέως παρόντος ἑστηκότας ἴδοι· ὃ ἐγω πείθομαι.

Ejusdem ex libro adversus Judæos.

Portendens Deus legalis sacerdotii dissolutionem, ait per Davidem: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec* [13], qui nequaquam legales victimas offerebat, sed preces panemque et vinum, ut sacra historia tradit. Constat autem legalem quoque politiam simul cum Aaronis sacerdotio cessasse, Melchisedeci vero sacerdotium cum conveniente sibi politia successisse.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κατὰ Ἰουδαίων βίβλου (10).

Προμηνύων ὁ Θεὸς τὴν κατάλυσιν τῆς νομικῆς ἱερωσύνης, εἴρηκε διὰ τοῦ Δαβίδ· Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὃς οὐ θυσίας νομικὰς ἱέρευεν, ἀλλ' εὐχὰς καὶ ἄρτον καὶ οἶνον, ὡς ἡ ἱστορία διδάσκει. Πρόδηλον δὲ ὡς τῇ μὲν ἱερωσύνῃ τοῦ Ἀαρὼν συνανῃρέθη καὶ ἡ νομικὴ πολιτεία· τῇ δὲ τοῦ Μελχισεδέκ συναντεισήχθη πολιτεια προσήκουσα.

Ejusdem ex interpretatione Evangelii secundum Matthæum.

Et sicuti prisca lex oves vitulosque habuit, ita hæc nova Dominicum sanguinem: *Hoc facite*, inquit, *in meam commemorationem* [14]. Viden ut abducit a Judaicis ritibus et abstrahit? Sicut illud faciebatis, inquit, ob commemorationem Ægyptiacorum miraculorum, ita et hoc inquit, ob memoriam mei. Illud ob primogenitorum salutem effusum fuit, hoc in remissionem peccatorum universi orbis. Quid ergo? Num etiam antiquum illud, ait, sacrificium est? Nego enimvero. Propterea enim dixit *Hoc facite*, ut ab illo abstraheret. Nam si hoc remissionem peccatorum, ut reapse fit, operatur, superest ut illud jam sit inutile.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἑρμηνείας.

Καὶ ὥσπερ ἡ Παλαιὰ πρόβατα καὶ μόσχους εἶχεν, οὕτως αὕτη ἡ Καινὴ τὸ αἷμα τὸ Δεσποτικόν· Τοῦτο ποιεῖτε, φησὶν, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Εἶδες πῶς ἐξάγει τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθῶν καὶ ἀφίστησι; Καθάπερ ἐκεῖνο ἐποιεῖτε, φησὶν, εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θαυμάτων, οὕτω καὶ τοῦτο εἰς τὴν ἐμήν. Ἐκεῖνο ἐξεχύθη εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων, τοῦτο εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, Τί οὖν; Χρὴ ποιεῖν κἀκεῖνο τὸ παλαιόν; φησίν. Οὐδαμῶς· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, Τοῦτο ποιεῖτε, ἵνα ἐκείνου ἀπαγάγῃ· εἰ γὰρ τοῦτο ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐργάζεται, ὥσπερ οὖν καὶ ἐργάζεται, περιττὸν ἐκεῖνο λοιπόν.

[13] Psal. CIX. 4. [14] Luc, XXII, 19.

(9) Edit, p. 424.

(10) Confer orat. VII adversus Judæos.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς.

Ὁρα γάρ· ἄνω ἔχομεν τὸν ἱερέα, ἄνω τὴν θυσίαν· τοιαύτας ἀναφέρομεν θυσίας τὰς ἐν ἐκείνῳ δυναμένας προσφέρεσθαι θυσιαστηρίῳ.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἀπόστολον Θωμᾶν.

Οἶδα τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὡς θεόν· οἶδα τὸν Χριστὸν τῆς δούλης αὐτοῦ καὶ μητρὸς ὡς υἱὸν φερόμενον· οἶδα τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· οἶδα τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπου· οἶδα τὸν Χριστὸν ἐπουράνιον καὶ ἐπίγειον, ἀόρατον καὶ ὁρώμενον· οἶδα τὸν Χριστὸν ἀψηλάφητον, καὶ παρὰ τοῦ Θωμᾶ ψηλαφώμενον· οἶδα τὸν Χριστὸν χιλιάδας ῥήματι θρέψαντα, καὶ νεκροὺς ἀναστήσαντα, καὶ μυρία ποιήσαντα θαύματα τῇ δυνάμει τῆς οἰκείας θεότητος· οἶδα τὸν Χριστὸν πεινάσαντα καὶ διψήσαντα καὶ ἀγωνιάσαντα καὶ κοπιάσαντα καὶ ἱδρώσαντα τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος· οἶδα τὸν Χριστὸν ἀποθανόντα σαρκί· γνωρίζων τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ τὸ διάφορον, οὐ μερίζω τὸν ἕνα Υἱὸν εἰς δύο υἱούς (11).

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ φῶτα (12).

Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα· Υἱὸς ὁμοούσιος, οὐχ ἑτεροούσιος· ὁμοούσιος ἐμοὶ κατὰ τὸ ἀόρατον, καὶ ὁμοούσιος ὑμῖν κατὰ τὸ ὁρώμενον, χωρὶς ἁμαρτίας· οὐκ ἄλλος ἐστὶν ὁ Υἱός μου, καὶ ἄλλος ὁ Μαρίας υἱός. Μὴ διέλητε τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς θεότητος αὐτοῦ· ἀχώριστα γάρ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἑρμηνείας.

Ἥνίκα προσέρχῃ τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ μεταλαμβάνεις τὸ αἷμα Χριστοῦ ἐκ τοῦ ποτηρίου, οὕτω νόμιζε ὅτι τὸ στόμα σου τῇ πλευρᾷ Χριστοῦ προσέθηκας, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ πίνεις.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἑρμηνείας.

Ὥσπερ γὰρ Ἰουδαῖοι περιτέμνονται, ἡμεῖς δὲ βαπτιζόμεθα· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι τὸν Πατέρα μόνον Θεὸν ὁμολογοῦσιν, ἡμεῖς δὲ σὺν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὥσπερ τε ἔθυον ἐκεῖνοι πρόβατον, ἦν δὲ τύπος τοῦ Χριστοῦ, ἡμεῖς οὐκέτι τὸν τύπον θύομεν πρόβατον, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν.

Τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ « περὶ θεολογίας καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων. »

Κείμενον, « τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ θύματος καὶ ἀρχιερέως. » Ἑρμηνεία τοῦ ἐλαχίστου (13) Βασιλείου· Μεγάλου μὲν Θεοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ

A *Ejusdem ex interpretatione Epistolæ ad Hebræos.*

Specta enim : superne sacerdotem habemus, superne victimam. Tales nos adducimus victimas, quæ in illo queunt altari offerri.

Ejusdem ex sermone de Thoma apostolo.

Scio Christum Dei Patris Filium tanquam Deum. Scio Christum Matris ancillæ suæ tanquam Filium manibus gestatum. Scio Christum Deo Patri consubstantialem. Scio Christum hominibus consubstantialem, uti hominem ex hominibus. Scio Christum cœlestem et terrenum, invisibilem et visibilem. Scio Christum impalpabilem, et a Thoma palpatum. Scio Christum phalangem verbo prosternentem, eumdemque mortuos suscitantem, et B plurima efficientem miracula suæ divinitatis virtute. Scio Christum esurientem, sitientem, agonizantem, laborantem, sudantem in humana natura. Scio Christum in carne mortuum. Et quanquam naturarum ejus differentiam agnosco, unicum Filium in duos filios non divido.

Ejusdem in sancta lumina.

Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui[15]. Filius consubstantialis non alius substantiæ; consubstantialis mihi quatenus invisibilis, consubstantialis vobis quatenus visibilis, sed sine peccato. Non est alius Filius meus, et alius Mariæ filius. Ne separetis humanitatem ejus ab ejusdem divinitate; C sunt enim indivisibiles.

Ejusdem ex interpretatione Evangelii secundum Joannem.

Cum ad altare accedis, et Christi sanguinem ex calice hauris, existima te ad Christi latus os apponere, atque inde potare.

Ejusdem ex eadem interpretatione.

Sicuti enim Judæi circumciduntur, ita et nos baptizamur. Sicuti illi unum Deum Patrem confitentur, sic nos cum Patre Filium quoque et Spiritum sanctum. Sicut illi ovem mactabant quæ Christi typus erat, sic nos haud amplius ovem typum immolamus, sed ipsam veritatem Christum.

D *Theologi ex oratione de theologia et episcoporum constitutione.*

Textus. « Magni Dei et hostiæ et pontificis. » Basilii minimi interpretatio. Magnum quidem Deum, Dominum nostrum Jesum Christum dicit,

[15] Matth. III, 17.

(11) Conferantur hæc cum edit. t. VIII, ubi de S. Thoma, sed aliter.

(12) De hoc argumento non semel concionatus est Chrysostomus, ut constat ex editis ejus sermonibus.

(13) Cod. *μεγαλου*, certo errore amanuensis de magno Basilio cogitare soliti. Atqui non *magni*, sed *minimi* Basilii habentur manuscripti commentarii ad Nazianzeni orationes, a me quoque observati in codd. De his loquitur Bandinius cod. gr. Laurent, t. I., p. 536.

non tamen nunc Patrem. Hoc adnotamus adversus illos qui vocabulum *magnum* Patri tantum ascribunt, Filio autem partes secundas dant. Hostiam porro et pontificem appellant, illud quidem ob passionem et pro nostra salute oblationem; alterum autem, quia non ab alio, sed propria voluntate immolatus fuit, et ad voluntariam mortem accessit.

A Χριστοῦ λέγει, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ Πατρὸς νυν. Τοῦτο σημειούμεθα πρὸς τοὺς τὸ μεγάλου τῷ Πατρὶ μόνῳ περιγράφοντας, τῷ δ' Υἱῷ τὰ δευτερεῖα διδόντας· θύματος δὲ καὶ ἀρχιερέως τὸ μὲν ὡς σφαγιασθέντος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας προσενεχθέντος σωτηρίας· τὸ δὲ ὡς οὐχ ὑπ' ἄλλου, ὑφ' ἑαυτοῦ δὲ ἑαυτὸν τεθυκότος, καὶ εἰς σφαγὴν ἑκούσιον προτεθεικότος.

Sancti Maximi.

Dei Verbum semel in carne natum, his quidem qui volunt, sponte ob suam erga homines charitatem semper renascitur. Fitque infans, se ipsum virtutibus corporaliter in illis effingens, tantumque se demontrans quantum continere valet ille qui capit; haud sane invidia aliqua suæ magnitudinis speciem minuens, sed quia trutina veluti B examinat illorum qui se videre cupiunt virtutem. Sic igitur semper apparens, pro recipientium merito Dei Verbum, semper manet per mysterii excellentiam invisibile. Unde sapienter divus apostolus mysterii virtutem discernens, ait: *Jesus Christus heri et hodie, idemque in æternum* [16]. Sciens semper novum esse mysterium et nulla mentis comprehensione veterascens.

Τοῦ ἁγίου Μαξίμου (14).

Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐφάπαξ κατὰ σάρκα γεννηθείς, ἀεὶ γεννᾶται, θέλων κατὰ πνεῦμα διὰ φιλανθρωπίαν τοῖς θέλουσι· καὶ γίνεται βρέφος ἑαυτὸν ἐν ἐκείνοις σωματικῶς διαπλάττων ταῖς ἀρεταῖς, καὶ τοσοῦτον φαινόμενος ὅσον χωρεῖν ἐπίσταται τὸν δεχόμενον, οὐ φθόνῳ σμικρύνων τοῦ οἰκείου μεγέθους τὴν, ἔκφανσιν, ἀλλὰ μέτρῳ σταθμίζων τῶν ὁρᾶν [cod. ἐρᾶν] ποθούντων τὴν δύναμιν· οὕτως ἀεὶ φαινόμενος τοῖς τρόποις τῶν μετόχων ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀεὶ διαμένει κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μυστηρίου τοῖς πᾶσιν ἀθέατος· ὅθεν σοφῶς τοῦ μυστηρίου ὁ θεῖος ἀπόστολος τὴν δύναμιν διασκοπήσας φησίν· Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· εἰδὼς ἀεὶ καινὸν μυστήριον, καὶ μηδέποτε περιλήψει νοὸς παλαιούμενον.

Photii patriarchæ ex sermone de sancti Spiritus mystagogia.

Idcirco paulo post addit: *Ille me glorificabit* [17]; ubique scilicet consubstantialitatem, et unitatem naturæ, parisque honoris dignitatem incolumem servans. Tanquam si quis diceret, supersubstantiali et gloriosissimæ Trinitati commune esse, ut se invicem ineffabili oratione dilaudent. *Et paucis interjectis:* Est illis communis dominatio, virtus, potentia: sic rursus et gloria, non ea solum quæ a nobis attribuitur, verum etiam illa mutua quam inter se invicem accipiunt.

Φωτίου πατριάρχου ἐκ τοῦ λογόυ τοῦ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυσταγωγίας.

Διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον ἐπιφέρει, ὅτι Ἐκεῖνο ἐμὲ δοξάσει· πανταχοῦ τὸ ὁμοούσιον καὶ ὁμοφυὲς, καὶ τὸ τῆς ὁμοτιμίας ἀξίωμα, ἀκήρατον συντηρῶν· ὡς ἄν τις εἴπῃ, Κοινόν ἐστι τὸ τῆς ὑπερουσίου καὶ C ὑπερθεοδοξασμένης Τριάδος τὸ παρ' ἀλλήλων ἀρρήτῳ λόγῳ δοξάζεσθαι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ ἔστιν αὐτῶν ὥσπερ κοινὸν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ τὸ κράτος· οὕτω καὶ ἡ δόξα, οὐ μόνον ἡ παρ' ἡμῶν ἀναφερομένη, ἀλλὰ καὶ ἣν αὐτοὶ δέχονται παρ' ἑαυτῶν.

Magni Athanasii ex sermone de Incarnatione.

Primo quidem suum a mortuis suscitavit corpus Dominus, secumque exaltavit. Deinde membra quoque corporis sui suscitabit, ut omnia illis largiatur utpote Deus, quæcunque ipse suscepit ut homo. Ipse igitur sibi impertitur vitam, ipse se sanctificat, ipse se exaltat. Cum ergo ait quod Pater ipsum sanctificavit, et resuscitavit, sibique D nomen super omne nomen largitus est, vitamque donavit, satis constat, quod per ipsum omnia Pater operatur. Per ipsum itaque eumdem suscitat, per ipsum eumdem sanctificat, per ipsum eumdemmet exaltat. Et cum spiritum suum in Patris manus uti homo commendat, sibi ipsi commendat ut Deo, ut homines Deo commendet. Ipse enim Dei manus est.

Τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ περι τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγου.

Πρῶτον οὖν τὸ ἴδιον σῶμα ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ Κύριος καὶ συνύψωσεν ἑαυτῷ· μετὰ ταυτα ἐγερεῖ καὶ τὰ μέλη του σώματος αὐτου, ἵνα χαρίσηται αὐτοῖς τὰ πάντα ὡς Θεὸς, ὅσα αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἔλαβεν. Αὐτὸς οὖν ἑαυτῷ χαρίζεται ζωὴν, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἁγιάζει, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὑψοῖ· ὅτε οὖν λέγει ὅτι ὁ Πατὴρ ἡγίασεν αὐτὸν, καὶ ἤγειρεν αὐτὸν, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν, δῆλον ὅτι δι' αὐτου τὰ πάντα ποιεῖ ὁ Πατήρ· δι' αυτοῦ οὖν αὐτὸν ἐγείρει, καὶ δι' αὐτου αὐτὸν ἁγιάζει, καὶ δι' αὐτου αὐτὸν ὑψοῖ, καὶ δι' αὐτου τὴν ζωὴν αὐτῷ δίδωσιν· καὶ ὅτε παρατίθεται τὸ πνευμα αὐτου ὡς ἄνθρωπος εἰς χεῖρας του Πατρὸς, ἑαυτῷ παρατίθεται ὡς Θεῷ, ἵνα πάντας ἀνθρώπους παράθηται τῷ Θεῷ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ.

[16] Hebr. XIII, 8. [17] Joan. XVI, 14.

(14) In capitulis theologicis ed. Combefis. t. I, p. 512.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου ἑρμηνείας εἰς τὸ, « Γενέσθω ἡ χείρ σου σῶσαί με. »

Ζητῶ χεῖρα τοῦ Θεοῦ περὶ ἧς εὔχεται ταῦτα λέγων· Ἐν χειρὶ κραταιᾷ ἐξήγαγεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· Τίς δὲ αὕτη; Χριστὸς Ἰησοῦς· οὗτος γάρ ἐστι καὶ χεὶρ καὶ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ· Γενέσθω οὖν, φησὶ, ἡ χείρ σου τοῦ σῶσαί με· τάχα καὶ τὸ γενέσθω δηλοῖ τοιοῦτόν τι, οἷον, Εἰς, γένεσιν ἐλθέτω ἡ χείρ σου, καὶ γενέσθω ἐπὶ τοῦ σῶσαί με·

A *Ejusdem ex interpretatione Psalterii ad ea verba:* « *Fiat manus tua ad salvandum me.* »

Quæro quænam sit Dei manus pro qua sic obsecrat dicens: In manu forti eduxit Israelem Deus ex Ægypto. Quænam hæc est? Christus Jesus. Hic enim est manus et dextera Dei. *Fiat igitur*, ait, *manus tua ad salvandum me* [18]. Fortasse et verbum *fiat* ita significat: Veniat manus tua ad nativitatem, ut salvet me.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τῶν κατὰ Πνευματομάχων ἀντιῤῥητικῶν λόγων (15).

Δάκτυλον Θεοῦ καλεῖν οἶδε Γραφὴ τὸ Πνευμα τὸ ἅγιον, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς εἴρηκεν· Εἰ δὲ ἐν τῷ δακτύλῳ Θεου ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· ὅπερ ἄλλος εὐαγγελιστὴς ἐν Πνεύματι Θεου εἶπεν· ὁμοίως δὲ προσονομάζει δεξιάν καὶ βραχίονα τὸν Υἱὸν, ὡς τὸ, Ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτου· ὥσπερ, οὖν ὁ βραχίων ὁμοουσιός ἐστιν οὗ ἐστι βραχίων, οὕτως ὁ δάκτυλος οὗ ἐστι δάκτυλος· ὁμοούσιον ἄρα τῷ Πατρι καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνευμα τὸ ἅγιον.

Sancti Cyrilli ex antirrheticis sermonibus contra pneumatomachos.

Digitum Dei solet Scriptura apellare Spiritum sanctum, sicuti Christus dixit: *Si ego in digito Dei ejicio dæmonia* [19], id quod alius evangelista *in Spiritu Dei* [20] dicit. Sic item dexteram brachiumque Filium appellat, ut est illud: *Servavit eum dextera ejus, et brachium sanctum suum* [21]. Sicuti ergo brachium consubstantiale est ei cujus est brachium, sic digitus ei cujus est digitus. Ergo patri Filioque consubstantialis est Spiritus sanctus.

Περὶ του, Ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος, ὡς ἀρχιερεὺς, καὶ θυμα, καὶ Θεὸς, ἤτοι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Quod idem unusque est qui offert et qui offertur et qui recipit, uti pontifex, hostia, Deus, nempe Dominus noster Jesus Christus.

Ἐκ τῆς εὐχῆς του μεγαλου Βασιλείου, ἧς ἡ ἀρχή· « Οὐδεὶς ἄξιος. »

Ex precatione magni Basilii, cujus initium: « *Nemo dignus.* »

C

Ἀξίωσον προσενεχθῆναί σοι ὑπὲρ ἐμου του ἁμαρτωλου καὶ ἀναξίου δούλου σου τὰ ὧρα ταυτα· σὺ γὰρ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Dignare, ut tibi offerantur pro me peccatore et indigno servo tuo hæc dona. Tu enim es offerens, et oblatus, et receptor, et distributor Deus noster.

Του ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον.

Sancti Cyrilli Alexandrini in mysticam cænam,

Πίνωμεν αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ ἅγιον εἰς ἱλασμὸν τῶν ἡμετέρων παραπτωμάτων, καὶ μέθεξιν τῆς ἐν αὐτῷ ἀθανασίας· πιστεύοντες ἅμα ὅτι περ αὐτὸς ἱερεὺς καὶ θυσία, αὐτὸς ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος· μὴ διαιρουντες εἰς δύο προσωπα τὴν θείαν καὶ ἀδιάσπαστον καὶ πρός γε τούτων ἀσύγχυτον ἕνωσιν του ἑνὸς c τῆς παντίμου D Τριάδος (16).

Bibamus sanctum ejus sanguinem, ad peccatorum nostrorum remissionem, et immortalitatis cum ipso participationem; credentes simul, ipsum esse sacerdotem et hostiam, ipsum qui offert, et qui offertur, et qui recipit, et qui distribuit. Neque idcirco in duas personas dividimus divinam et inseparabilem atque inconfusam unionem unius de venerabili Trinitate.

Του ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἀπὸ του εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν λόγου, οὗ ἡ ἀρχὴ, « Χαῖρε σφόδρα. »

Sancti Cyrilli Hierosolymitani ex sermone in festo de occursu Domini, cujus est initium: « *Gaude magnopere.* »

Ἰρίφος βλέπω, νομικὴν θυσίαν προσάγοντα ἐπὶ γῆς· ἀλλ' αὐτὸν τὰς πάντων εὐσεβεῖς θυσίας δεχόμενον ἐν οὐρανοῖς, αὐτὸν ἐν θρόνῳ χερουβικῷ θεοπρεπῶς, αὐτὸν προσφερόμενον καὶ ἁγνιζόμενον, αὐτὸν τὰ πάντα ἁγιάζοντα καὶ καταίροντα· αὐτὸς τὸ ὧρον, αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς, αυτὸς τὸ θυσιαστήριον, αὐτὸς τὸ ἱλαστήριον, αὐτὸς ὁ προσφέρων, αὐτὸς ὁ ὑπὲρ κόσμου θυσία προσφερόμενος, αὐτὸς τὸ πυρ

Infantem video, qui legalem in terris hostiam offert; sed hunc ipsum omnium pias oblationes in cœlis recipientem, eumdem in cherubico throno magnifice residentem, eumdem oblatum et sanctificatum, eumdem omnia sanctificantem et purgantem. Ipse donum est, ipse pontifex, ipse propitiatorium, ipse offerens, ipse victima pro mundo oblata, ipse ignis, ipse holocaustum, ipse lignum

[18] Psal. CXVIII, 173. [19] Luc XI, 20. [20] Matth. XII. 28. [21] Psal. LXXXVII, 1.

c Deest in edit. του ἑνός.

(15 De hujus operis titulo a libi, ut puto, dicturi sumus.
(16). Edit. Auberti, t. V, part. II, p. 378.

vitæ et scientiæ, ipse agnus, ipse gladius Spiritus, ipse pastor, ipse agniculus, ipse sacrificator, ipse lex, ipse denique legem implens.

A ὑπάρχων, αὐτὸς ὁλοκαύτωσις, αὐτὸς τὰ ξύλα τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως, αὐτὸς ὁ ἀμνός, αὐτὸς ἡ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, αὐτὸς ὁ ποιμὴν, αὐτὸς τὸ ἀρνίον, αὐτὸς ὁ θύτης, αὐτὸς ὁ νόμος, καὶ αὐτὸς ὁ τὸν νόμον πληρῶν.

Sancti Cyrilli Alexandrini ex duodecim capitulis adversus Theodoretum.

Cum autem factus est homo, sacerdotis quoque gessit officium, haud sane ut Deo tanquam majori rem sacram faceret, sed ut et sibi et Patri nostræ fidei confessionem exhiberet. Pudet te audientem, quod sacerdos fuerit quatenus homo? Cur deinde non miraris, quod non cæterorum sacerdotum more sacrificat, sed sibi ipsi potius ac Patri?

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῶν ιβ΄ κεφ, τῶν κατὰ Θεοδωρήτου.

Ἐπεὶ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, κεχρημάτικε καὶ ἱερεὺς, οὐχ ὡς μείζονι Θεῷ προσκομίζων τὴν ἱερουργίαν, ἀλλ' ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, τῆς πίστεως ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν πραγματευόμενος. Ἐρυθριᾷς δὲ ἀκούων ὅτι κεχρημάτικεν ἱερεὺς διὰ τὸ ἀνθρώπινον; Εἶτα πῶς οὐ τεθαύμακας ὅτι μὴ κατὰ τὸ τῶν ἱερέων ἔθος ἑτέρων ποιεῖται τῆς ἱερουργίας τὸν τρόπον, ἑαυτῷ δὲ μᾶλλον καὶ τῷ Πατρὶ;

B

Ejusdem ex sermone ad reginas.

Ipse igitur fuit sacerdos quatenus homo, quanquam omnium excipiebat sacrificia quatenus Deus. Ipse hostia secundum carnem, idemque peccata nostra condonans pro deitatis suæ potestate.

Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πρὸς Βασιλίσσας λόγου.

Αὐτὸς οὖν ἄρα γέγονεν ἀρχιερεὺς κατά γε τὸ ἀνθρώπινον, καίτοι παρὰ πάντων θυσίας δεχόμενος θεϊκῶς· αὐτὸς τὸ θῦμα κατὰ τὴν σάρκα· αὐτὸς ὁ ταῖς ἁμαρτίαις ἱλασκόμενος ἡμῶν κατά γε τὴν τῆς θεότητος ἐξουσίαν.

Ejusdem ex loco ubi de obedientia Christi.

Animadverte quomodo sacerdotium gerit uti homo, fitque mediator Dei et hominum. Cujusvis enim sacerdotis est intercedere. Verumtamen sacrificium haud illa ratione, qua cæteri sacerdotes, id est serviliter offert; ita ut nihil ex sacrificio ad ipsum redundet: sed sibi operatur, et per se C ipsum, atque in sese Deo et Patri. Et *paucis interjectis*: Igitur etiamsi sacrificare secundum humanam naturam dicitur, nihilo tamen minus hostiam ipsemet suscipit quatenus Deus; idem scilicet Deus simul atque homo.

Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ περὶ ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ (17).

Ἄθρει δὲ ὅπως ἱερατεύει μὲν ἀνθρωπίνως, καὶ μεσίτης τίθεται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· μεσιτεύει γὰρ πᾶς ἱερεύς· τὸν δέ τῆς θυσίας τρόπον οὐκέτι καθ' ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερέων προσκομίζει δουλοπρεπῶς, μηδὲν αὐτὸς ἐπικοινωνῶν τῶν εἰς τὸ λαβεῖν αὐτήν· ἀλλ' ἑαυτῷ πραγματεύσεται καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Καὶ μετ' ὀλίγα, Οὐκοῦν κἂν ἱερατεύειν ἀνθρωπίνως λέγεται, ἀλλὰ δέχεται τὴν θυσίαν αὐτὸς θεϊκῶς ὁ αὐτὸς ὢν ὁμοῦ καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

Ex tetraevangelio, interpretatio archiepiscopi Bulgariæ.

Lucas autem ait, id quoque dixisse Dominum: *Hoc facite in meam commemorationem* [18]. Hoc, inquit, est novum mysterium; illud vero vetus. Et illud quidem ob memoriam fiebat servatorum in Ægypto Hebraicorum primogenitorum, et illius quam Judæi adepti sunt libertatis; hoc autem in domini commemorationem fit. Per D hoc enim sacrificium in memoriam nobis revocamus, quod is suum corpus morti tradiderit, suumque sanguinem fuderit; perpetuoque hoc ritu memoriam rei renovamus. Viden' quomodo a vetere sacrificio ad novum transtulit? Cur enim diutius opus erat imagine his qui prototypum jam tenebant? Porro ait Chrysostomus, Christum ipsum initium fecisse participandi ei mysterio, ut ita impelleret quominus a vescendo carne et sanguine propter rei insolentiam non abhorrerent. Id quod ejus dicto satis demonstratur; *Dico enim vobis, non bibam ulterius ex hoc genimine vitis, usque ad diem illam cum illud novum vobiscum bibam in re-*

Ἐκ τοῦ τετραευαγγέλου ἑρμηνεία τοῦ Βυλγαρίας.

Λουκᾶς δὲ λέγει καὶ τουτο εἰπεῖν τότε τὸν Κύριον, ὅτι Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· τοῦτο, φησὶ, τὸ καινὸν μυστήσιον· καί μὲν ἐκεῖνο τὸ παλαιόν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ θυσιασμα εἰς ἀνάμνησιν ἐγένετο τῆς ἐν Αἰγύπτῳ σωτηρίας τῶν Ἑβραϊκῶν πρωτοτόκων, καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἐλευθερίας· τοῦτο δὲ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Δεσπότου· διὰ τῆς τοιαύτης γὰρ θυσίας ἀναμιμνησκόμεθα ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ παρέδωκεν εἰς θάνατον, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξέχεε· καὶ τῇ συνεχείᾳ τὴν μνήμην ἀνανεούμεθα. Εἶδες πῶς μετέθηκε τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς θυσίας ἐπὶ τὴν καινήν; Ποία γὰρ εἰκόνος ἔτι χρεία τοῖς ἤδη τὸ πρωτότυπον ἔχουσι; Φησὶ δὲ καὶ ὁ Χρυσόστομος ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς πρῶτος τότε μετέσχε τοῦ μυστηρίου, ἵνα μὴ ἀηδίσθωσι σαρκὸς καὶ αἵματος μεταλαβεῖν ἐπιτρεπόμενος· καὶ τούτου δὲ τεκμήριον τοῦ εἰπεῖν αὐτόν· Λέγω δὲ ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπάρτι ἐκ του γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ του

[18] Luc. XXII, 19.

(17) Particula est hæc ejusdem sermonis Cyrilliani ad reginas.

Πατρός μου· εἰ δὲ τοῦ ποτηρίου μετέσχε, μετέλαβεν ἄρα καὶ τοῦ ἄρτου. A

Τοῦ αὐτοῦ εἰς ῥητὸν τῆς πρὸς Κολασσαεῖς Ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου Παύλου, τὸ φάσκον· « Καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν. »

Δι' αὐτοῦ, τουτέστιν αὐτὸς ὁ ἐνεργήσας τὴν σωτηρίαν, ταύτην ἡμῖν περιεποιήσατο. Ἵνα δὲ μὴ νομίσῃς ὅτι ὑπηρέτου τάξιν ἔλαβε, φησὶν εἰς αὐτὸν, τουτέστιν αὐτὸς ἑαυτῷ τοὺς ἀνθρώπους κατήλλαξε. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ εἶπεν ὅτι τῷ Θεῷ κατήλλαξεν· ἆρα οὖν κοινὰ καὶ Υἱοῦ τὰ τοῦ Πατρός· οὐκ εἶπε δὲ καταλλάξαι, ἀλλὰ ἀποκαταλλάξαι, τουτέστιν ἀποδοῦναι ὡς ὀφειλήν τινα πάλαι κεχρεωστημένην.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς εἰς τὸ βασίλειον ἱεράτευμα.

Μελχισεδέκ τις βασιλεὺς Σαλήμ. Δύναται δὲ τοῦτο B εἰρήνης, τύπος Χριστοῦ γενόμενος, οὐ μόνον ὡς ἀπάτωρ τε καὶ ἀμήτωρ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὁ αὐτὸς τὰ τῶν βασιλέων τε καὶ ἱερέων ποιῶν, καὶ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν τυπῶν διά τε ἄρτου καὶ οἴνου (18)· καὶ οὗτος γοῦν τὸ βασίλειον κατέδειξεν ἱεράτευμα. Κατὰ δὲ τὴν νῦν πολιτείαν αὐτὸς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς ἡμῖν Μελχισεδέκ, ὡς ἐπ' ἀληθείας ἀπάτωρ τε καὶ ἀμήτωρ· τὸ μὲν τὸ πρότερον, τὸ δὲ τὸ δεύτερον· καὶ ἄρχων εἰρήνης· βασιλεὺς μὲν ὡς Θεὸς, καὶ ἱερεὺς δὲ ὡς ἑαυτοῦ θύτης τε καὶ προσαγωγεύς· ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον.

Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστου ἐκ τοῦ εἰς τὸν ψαλτῆρα προοιμίου ἐξηγουμένου ὡς ἐν παρόδῳ τὸ « Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, » καὶ τὰ C ἑξῆς (19).

Περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ φησι· Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· οὐ γὰρ ἡ θεότης διὰτὸ ἀγαπῆσαι δικαιοσύνην καὶ μισῆσαι ἀδικίαν χρίεται· οὔτε γὰρ ὅλως χρίεται, οὔτε Θεὸν ἔχει, αὐτὸ γὰρ τὸ χρῖσμα Θεός ἐστιν· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ χρίεται ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, ἵνα εἴπῃ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ παρὰ τοὺς μετόχους αὐτῆς, τουτέστι παρὰ πάντας τοὺς Χριστούς· ἡ γὰρ θεότης μετόχους ἄλλους οὐκ ἔχει· εἷς γάρ ἐστι Θεός, ὅ τε Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ δὲ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, μάλιστα τοὺς χριστοὺς ἔχει μετόχους· διὰ τοῦτο γὰρ εἶπεν ὅτι παρὰ πάντας ἐχρίσθη ἡ ἀνθρωπότης τοῦ D Χριστοῦ, χρισθεῖσα Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει· ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἄλλων Χριστῶν ὑπῆρξεν οὕτως ἐξειπεῖν παρὰ πάντας τοὺς μετόχους σου· ὅλον δὲ αὐτὸν ψαλμὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐπὶ βασιλέως

gno Patris mei[23]. Quod si calicem gustavit, utique et panem.

Ejusdem de dicto illo Epistolæ ad Colossenses magni Pauli : « *Et per ipsum omnia reconciliare in se ipsum*[24]. »

Per ipsum, il est ipse qui salutem operatus est, hanc nobis contulit. Ne autem forte existimes eum famuli ordinem suscepisse, dicit de se ipso, quod ipse sibi homines reconciliaverit, cum alibi dixisset Deo eosdem reconciliasse. Est ergo id commune Filio Patrique. Haud porro dixit conciliasse, sed reconciliasse, hoc est ceu debitum quoddam jamdiu solvendum reddidisse.

Sancti Athanasii ex interpretatione quid sit regale sacerdotium.

Melchisedech quidam rex Salem. Postremum hoc vocabulum *pacem* significat, erat quippe hic homo Christi typus, non solum quia sine patre ac matre, sed quia et regum et sacerdotum officio fungebatur, et incruentum sacrificium pane ac vino portendebat. Hic ergo exhibuit in se regale sacerdotium[25]. Secundum autem præsentem politiam Christus nobis verus est Melchisedech, utpote qui vere est sine patre et sine matre ; hoc quidem antea, illud vero postea ; et princeps pacis[26]. Rex quidem ut Deus, sacerdos vero utpote sui ipsius sacrificator et oblator. Ipse enim et sacerdos et victima est.

Cosmæ Indicopleustæ ex ejus proœmio ad psalterium, dum enarrat tanquam in transitu verba illa, « *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem,* » et reliqua.

De sua humanitate dicit : *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem* ; *propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis*[27]. Non enim deitas, propter justitiæ amorem et iniquitatis odium ungitur : neque hæc ungitur, neque Deum supra se habet, ipsa enim unctio Deus est ; sed utique humanitas ejus ungitur *oleo lætitiæ*, videlicet sancto Spiritu, *Præ consortibus ejus*, id est præ omnibus unctis. Deitas enim consortem non habet ; unus est enim Deus, Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Christi autem humanitas, præ cunctis hominibus, præcipue chrismate delibutos habet consortes. Propterea dixit, Christi humanitatem præ cunctis unctam fuisse sancto Spiritu et virtute ; quod nulli aliorum unctorum sic dicere contigit. Præ cunctis participibus, tuis. Universum vero psalmum de Christo et Ecclesia, tanquam de rege et regali sponsa dixit ad finem usque David.

[23] Matth. XXVI, 29. [24] Coloss. I, 20. [25] I Petr. II, 9. [26] Isa. IX, 6. [27] Psal. XLIV, 8.

(18) Melchisedici sacrificium incruentum ex pane vinoque, portendisse SS. Eucharistiam, satis communis et recta Patrum sententia est. Quod vero quidam Armenii heterodoxi hinc sumunt argumentum pro vini meri oblatione, ut ipsi faciunt, aquæ admistione exclusa, mera hæc vanitas est. Namque utrum proprie meracum Melchisedecus ipse obtulerit, incertum est ; ab evangelico autem vocabulo κεράσας, *miscens*, atque ab Ecclesiarum traditione, aquæ mistio perspicue suadetur vel potius præcipitur.

(19) Exstat in Cosmæ *Topographia Christiana*, ed. Montf. p. 226-228.

Similiter et quinquagesimum nonum psalmum de eodem recitavit. Quam rem testatur ipse Dominus Judæis dicens : *Quomodo ergo David in Spiritu sancto vocat eum Dominum his verbis : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis*[28]? Si Filius ejus est, quomodo Dominus ejusdem est? Ergo verbis, *Dominus ejus*, Deum manifeste appellat. Tum verba, *Sede a dextris meis*, perspicue humanitati conveniunt ; nam vocabulum, *sede*, de nondum sedente dicitur. Atqui deitas in sua beatitudine, honore gloriaque fundata sedet, quin ab aliquo majore ad id vocetur aut compellatur : sed utique Christi humanitas ab unita sibi inseparabiliter deitate invitatur dum audit, *Sede a dextris meis*, id est veluti in honoris mei paritate. Neque enim vel dextram vel sinistram Deus habet, utpote non circumscriptus. Dicit ergo : Sede in honore meo, tanquam mea persona, utpote imago Dei universo mundo ostentata. Quippe ita Daniel quoque ait : *Et ipsi datum est regnum, honor, potestas*[29], et reliqua. Quin adeo ipse Dominus dixit : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra*[30]. Mox vero in ejusdem psalmi progressu ait de divinitate : *Ex utero ante luciferum genui te*[31] : tanquam si Pater ad Filium ratione divinitatis dicat : Ante omnem creaturam ex utero, hoc vocabulo consubstantialitatem denotare volens ; non postea assumens, sed in me ipso te habens sine principio vel fine : tanquam ex utero ex nostra substantia te genui conjunctum mihi et coexsistentem. Deinde rursus illicoque de humanitate prædicat : *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*[32] : non enim deitas sacrificat, sed potius colitur et hostias recipit. Meminit hujus testimonii Paulus quoque apostolus in Epistola ad Hebræos sic : *Sicuti Aaron, sic et Christus nequaquam sibi sacerdotii honorem vindicavit, sed qui dixit ei : Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Sicut et alibi ait : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*[33] : videlicet omnia de humanitate intelligens.

A νυμφίου καὶ νύμφης βασιλίδος ἐξειπὼν ἐτέλεσεν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν ρθ' ψαλμὸν εἰς αὐτὸν εἴρηκε· καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγων πρὸς Ἰουδαίους· Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου ; Εἰ Υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν, πῶς Κύριος αὐτοῦ ἐστι ; τὸ μὲν Κύριος αὐτοῦ ὡς Θεὸν σαφῶς προειπών· τὸ δὲ Κάθου ἐκ δεξιῶν μου σαφῶς τῇ ἀνθρωπότητι ἁρμόζει· τὸ γὰρ κάθου τῷ μὴ καθεζομένῳ λέγει. Ἡ δὲ θεότης ἵδρυται εἰς τὴν οἰκείαν μακαριότητα τιμήν τε καὶ δόξαν, παρ' ἑτέρου μείζονος μὴ ἐπιτρεπομένη ἢ προτρεπομένη εἰς τοῦτο· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῆς ἡνωμένης αὐτῇ ἀχωρίστως θεότητος ἐπιτρέπεται ἀκούουσα, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὡσανεὶ ἐν τῇ ἐμῇ τιμῇ· οὔτε γὰρ δεξιὰ οὔτε ἀριστερὰ ἔχει ὁ Θεὸς ἀπερίγραπτος ὑπάρ-
B χων· ἀλλὰ τοῦτο αὐτὸ λέγει, ὅτι Κάθου ἐν τῇ ἐμῇ τιμῇ, ὡσανεὶ εἰς πρόσωπον ἐμόν, ὡς εἰκὼν Θεοῦ παντὶ τῷ κόσμῳ δεικνυμένη· οὕτω γὰρ καὶ Δανιὴλ λέγει· Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ βασιλεία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ τὰ λοιπά. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριός φησιν· Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Παρακατιὼν δὲ λέγει πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ περὶ τῆς θεότητος· Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε· ὡσανεὶ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν θεότητα λέγοντος ὅτι Πρὸ πάσης κτίσεως ἀπὸ γαστρός· τὸ ὁμοούσιον θέλων σημᾶναι· οὐχ ὕστερον προσλαβών, ἀλλ' ἐν ἐμαυτῷ σε ἔχων ἀνάρχως καὶ ἀπεράντως· ὡς ἀπὸ γαστρὸς ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας σε ἐγέννησα συνόντα καὶ συνυπάρχοντα. Εἶτα πάλιν εὐθέως καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος δηλῶν φησίν· Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ
C ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· οὐ γὰρ ἡ θεότης ἱερατεύει, ἀλλὰ μᾶλλον λατρεύεται, καὶ τὰ ἱερεῖα προσδέχεται. Μέμνηται δὲ καὶ τῆς χρήσεως ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ λέγων οὕτως· Καθάπερ ὁ Ἀαρών, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενέσθαι ἀρχιερεύς, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καθὰ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· πάντα περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐκλαβών.

Syllogismus magni drungarii domini Stephani.

Num universam deitatem, quæ deitas scilicet in tribus spectatur personis, Patre Filio et Spiritu sancto, offendimus nos præcepti transgressione, an potius solum Patrem? Si Patrem tantummodo offendimus, utique huic soli, juxta hos blaterones, reconciliati sumus per Filii ejus incarnati sanguinem. Quod si totam Trinitatem offendimus, utique toti Trinitati oblatus fuit unigeniti Filii Dei sanguis. Sicut enim in uno eodemque Christo, qui in unica persona subsistit, agnoscitur corruptibilitas et incorruptibilitas, mortalitas et immorta-

Συλλογισμὸς τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Στεφάνου.

Ὅλῃ τῇ θεότητι προσκεκρούκαμεν ἡμεῖς διὰ τῆς
D παραβάσεως, τῇ ἐν ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι θεωρουμένῃ, Πατρὸς, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἢ μόνῳ τῷ Πατρί ; Εἰ μὲν μόνῳ τῷ Πατρί, καὶ αὐτῷ μόνῳ κατὰ τοὺς φληναφοῦντας κατηλλάγημεν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ αὐτοῦ· εἰ δὲ ὅλῃ τῇ Τριάδι, ὅλῃ τῇ Τριάδι προσηνέχθη καὶ τὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ αἷμα. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἑνί καὶ τῷ αὐτῷ Χριστῷ, ἤτοι τῇ μιᾷ τούτου ὑποστάσει, θεωρεῖται τὸ φθαρτὸν καί τὸ ἄφθαρτον, τὸ θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον· οὕτω καὶτὸ προσάγον καὶ τὸ

[28] *Matth.* XXII, 43, 44. [29] Dan. VII, 14. [30] Matth. XXVIII, 18. [31] Psal. CIX, 3. [32] ibid. 4. [33] Heb. V, 4-6.

προσδεχόμενον· ὁ αὐτὸς γὰρ ὡς ἄνθρωπος προσήγαγε, καὶ ὡς Θεὸς προσεδέξατο.

A litas, sic etiam oblatio et receptio. Idem enim quatenus homo obtulit, quatenus Deus recepit.

Εὐστρατίου τοῦ Νικαίας ἐκ τοῦ δευτέρου Περὶ τῶν ἀζύμων λόγου (20).

Eustratii Nicæni ex secundo De azymis sermone.

Ἀλλὰ καὶ ὅτε χαριστήριον τοῦ σωτηρίου πάθους τῷ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντι προσφέρεται, καὶ ὅτε ὑπὲρ ζωῆς ἡμῶν τῆς ἐν σώματι, καὶ ὅτε ἵνα ἀφεθῇ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἃ ζῶντες ἐνταῦθα προσεκρούκαμεν, καὶ ὅτε ὑπὲρ τῶν ἐντεῦθεν οἰχομένων πιστῶν, ἀναγκαῖον ζυμῷ τὸν ἄρτον εἶναι τὸν προσφερόμενον, τὸν ψυχῆς ἔχοντα σύμβολον (21) τό τε γὰρ δι' ἡμᾶς πεπονθὸς σῶμα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ζῶν τε καὶ ἔμψυχον, τά τε ἡμέτερα ὡσαύτως, καὶ τὰ ὑπὲρ ἀφέσεως σφαλμάτων, εἴτε τὸ ἐν τῇ παρούσῃ ἔτι ἐνδημούντων ζωῇ, εἴτε τῶν ἐκ ταύτης ἤδη ἀπολυθέντων πιστῶν, ὑπὲρ ψυχῶν ἐστι προσφερόμενα. Οὐδέν δέ B τι πάντως προσίσταται, εἰ χαριστήριόν ποτε τῆς ζωῆς ἡμῶν τῆς ἐν σώματι τὸν ἄρτον προσφέρομεν· ὡς γὰρ τὸ ἡμέτερον ὁ Σωτὴρ ἑαυτῷ διὰ τῆς προσλήψεως ᾠκειώσατο, οὕτως καὶ τὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσφερόμενον ἑαυτῷ οἰκειούμενος ἑαυτοῦ σῶμα ποιεῖται, καὶ ἡμῖν αὐτοῦ μεταδίδωσι.

Revera et cum salutaris passionis sacrificium, ei qui pro nobis est passus offertur, sive pro nostra corporali vita, sive pro animabus nostris ut remittantur ea quæ in vita peccavimus, sive pro iis qui hinc migraverunt, necesse est panem illum qui offertur esse fermentatum, quia fermentum animæ symbolum est. Nam et Christi in passione corpus vivum erat et animatum; et nostra similiter sacrificia, pro remissione peccatorum, sive adhuc viventium fidelium sive defunctorum, pro animabus offeruntur. Nihil vero prorsus officit, quod aliquando ob gratiarum actionem pro corporali nostra vita, panem offerimus: sicuti enim corpus nostrum Dominus per incarnationem fecit suum, ita panem quem pro se quisque offert, sibi vindicans suum corpus efficit, nobisque retribuit.

Φωτίου πατριάρχου ἐκ τοῦ λόγου, οὗ ἡ ἀρχή. « Πῶς θελητός τε καὶ ἀθέλητος τῷ Πατρὶ ὁ θάνατος λέγοιτ' ἂν εἶναι τοῦ Χριστοῦ; Καὶ πῶς πάλιν ὁ αὐτὸς συνέλθοι τῷ πονηρῷ θελητός τε ἅμα εἶναι καὶ ἀθέλητος (22).

Photii patriarchæ, ex sermone, cujus initium est: « Quomodo et voluntaria simul et involuntaria Patri mors Christi dici queat. Et quomodo rursus accidat ut eadem mors diabolo voluntaria simulque involontaria fuerit. »

Ἐπεὶ τὸ λύτρον πρός δύο τινα τὴν ἀναφορὰν ὡς ἐπίπαν ἔχει, ῥύσιόν τε τῶν κατεχομένων εἶναι, καὶ δῶτον ὁρᾶσθαι τῷ κατέχοντι· ὡς μὲν ῥύσιον τῶν κατεχομένων λύτρον ἂν εἴη τὸ σωτήριον αἷμα· ὡς δὲ C δῶρον τοῦ κατέχοντος οὐδαμῶς· ἐπεὶ καὶ πολλὰ ἄλλα τῷ κυρίως λεγομένῳ προσόντα λύτρῳ, τῇ ἁρπάστῳ ταύτῃ καὶ ὑπὲρ λόγον οὐ προσεστιν οἰκονομίᾳ· καὶ γὰρ ὁ μὲν τὸ λύτρον δοὺς, οὐκέτι δυνάμενος κύριος εἶναι ὧν παρέσχε, τὴν ζημίαν ἔχει κατὰ τὸ ἀπαραίτητον ἀκολουθοῦσαν· κερδαίνει δ' ὁ λαβών, καὶ καθίσταται δεσπότης ὧν πρότερον τὴν ἐξουσίαν οὐκ εἶχεν· ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον ἅπαν· ὁ μὲν καταθέμενος τὸ λύτρον (καὶ γὰρ πάντα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ οὐδὲ τὸ τοῦ Ἄβελ αἷμα, οὐδὲ μὲν τῶν μαρτύρων, ἔξω τῆς αὐτοῦ καθέστηκε προνοίας καὶ χειρός) οὐδὲν μὲν ὀλιγώτι ἐζημίωται· τίς γὰρ ἂν ὅλως εἰπεῖν ἐννοήσοι ὡς μὲν τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, καὶ ὧν ἐκενώθησαν αἱμάτων, ἔστι λόγος αὐτῷ, καὶ μετὰ θάνατον ὡς ἀθανάτων βοώντων ἀκούει; τὸ D δὲ σωτήριον καὶ ζωοποιὸν αἷμα τοῦ κόσμου οὐκ ἐν τοῖς ἀθανάτοις τῆς αὐτοῦ προνοίας ταμείοις συνέχει ἀωλεθρον αὐτῷ, καὶ φθορᾶς σωμάτων ἀνέπαφον σωτηρούμενον; Οὐκ ἐζημίωται τοίνυν οὐ μὲν οὖν ὁ τὸ λύτρον καταθέμενος, ἀλλὰ καὶ του γένους ἡμῶν παντὸς ὁ φιλάνθρωπος προσεκέρδησε τὴν σωτηρίαν.

Redemptionis pretium *duplici* sub notione generatim consideratur, nimirum ut captivorum redimiæ, atque ut captivorum domino donum oblatum. Christi sanguis, quatenus redimiarum vice fungitur, sane pretium redemptionis dici potest: verumtamen quatenus donum mangoni est, illo nomine uti nequit. Et quidem alia multa redemptionis proprie dicto pretio insunt, quæ arcanæ huic et incnarrabili œconomiæ non congruunt. Siquidem qui pretium dedit, quia rei ejus deinceps dominus esse non potest, detrimentum necessarium patitur: contra qui accipit, lucro augetur, fitque rei dominus quæ in ejus potestate antea non erat. Nunc omne contra est. Qui pretium obtulit (quandoquidem omnia in Dei potestate sunt, neque ipsius Abelis neque martyrum sanguis ab ejus providentia dominioque abfuit), hic, inquam, nullum cepit detrimentum. Nam quis omnino existimare velit, ab eo qui famulorum suorum, et quorum sanguis exhaustus fuit, curam gerit, quique mortuorum tanquam viventium clamores audit; quis, inquam, putet, salutarem et qui orbem vivificat sanguinem, in thesauris providentiæ suæ ab eo non fuisse incolumem conservatum, atque ab omni corporea corruptione defensum? Non igitur damnum passus est qui pretium contulit, imo universi generis nostri clemens Jesus salutem lucratus est.

(20) Non exstant hi de azymis sermones Eustratii.

(21) Levem oppido hanc objectionem Græcorum judicat Ciampinius in suo de Azymo opusculo cap. 1. Tum cap. 3, apud eumdem dissolvit eam Græcus Gennadius, qui concludit utrumque ritum sive Latinum sive Græcum recte se habere,

(22) Est hoc Photii quæstio Amphilochiana 24. quam nos edidimus Scrip., vet. t. I. Fragmentum hoc legitur ibi, p. 79.

Damasceni.

Universorum Deus et Pater vultne quatenus Pater est, an quatenus Deus? Si quatenus Pater, alia erit voluntas ejus quam Filii; neque enim Pater idem est qui Filius. Sin vult quatenus Deus, Deus autem æque est Filius et sanctus Spiritus, utique voluntas naturæ est, id est naturalis. Ergo tu quoque similiter syllogismum instrue : Universorum Deus et Pater, num quatenus Pater est, sanguinem Unigeniti excepit, an quatenus Deus? Si quatenus Pater, alia erit ejus virtus et operatio quam Filii; non enim idem Pater ac Filius. Sin quatenus Deus est excepit, Deus autem æque est Filius et Spiritus sanctus, sequitur ut Unigeniti sanguinem, id est, unius de sancta Trinitate, eadem sancta Trinitas, quatenus Deus est, exceperit.

A

Τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ Πατὴρ καθ' ὃ Πατὴρ, θέλει, ἢ καθ' ὃ Θεός; Ἀλλ' εἰ μὲν καθ' ὃ Πατὴρ, ἄλλο τὸ αὐτοῦ ἔσται παρὰ τὸ τοῦ Υἱοῦ θέλημα· οὐ γὰρ Πατὴρ ὁ Υἱός· εἰ δὲ καθ' ὃ Θεός,, Θεὸς δὲ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἆρα τὸ θέλημα φύσεως, ἤγουν φυσικόν. Καὶ σὺ γοῦν κατὰ τοῦτον συλλογισάμενος ἐρώτησον· Ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ Πατὴρ καθ' ὃ Πατὴρ προσεδέξατο τὸ τοῦ Μονογενοῦς αἷμα, καθ' ὃ Θεός; Ἀλλ' εἰ μὲν καθ' ὃ Πατὴρ, ἄλλη αὐτοῦ ἔσται παρὰ τὴν τοῦ Υἱοῦ δύναμίς τε καὶ ἐνέργεια· οὐ γὰρ Πατὴρ ὁ Υἱός· εἰ δὲ καθ' ὃ Θεός, Θεὸς δὲ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἆρα τὸ τοῦ Μονογενοῦς αἷμα τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, ἡ αὐτὴ ἁγία Τριὰς καθ' ὃ Θεὸς προσεδέξατο.

B

Ex libro synodico qui in Magna Ecclesia legitur.

Iis qui dicunt, quod Dominus et Servator noster Jesus Christus, tempore salutaris suæ passionis, pretiosi sui corporis sanguinisque sacrificium, tanquam pontifex in humana pro nobis assumpta natura, quia et sacrificator est et victima, ut magnus ait theologus Gregorius, obtulerit quidem Deo Patri, non tamen ipse Unigenitus exceperit quatenus Deus, itemque Spiritus sanctus; ita ut hac affirmatione excludant ipsum Dei Verbum, nec non consubstantialem et congloriosum Spiritum Paracletum, a divini honoris puritate ac dignitate, anathema.

Ἐκ τοῦ συνοδικοῦ τοῦ ἀναγινωσκομένου ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (23).

Τοῖς λέγουσιν ὅτι τὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κοσμοσωτηρίου τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσαχθεῖσαν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας παρ' αὐτοῦ θυσίαν τοῦ τιμίου αὐτοῦ σώματός τε καὶ αἵματος, ὡς ἀρχιερέως κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δι' ἡμᾶς χρηματίσαντος, ὅτιπερ ὁ αὐτὸς καὶ θύτης καὶ θῦμα κατὰ τὸν πολὺν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, προσήγαγε μὲν αὐτὸς τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, οὐ προσεδέξατο δὲ ὡς Θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς αὐτός τε ὁ Μονογενὴς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὡς διὰ τούτων ἀποξενοῦσιν αὐτόν τε τὸν Θεὸν Λόγον καὶ τὸ ὁμοούσιον καὶ ὁμόδοξον τούτου Παράκλητον Πνεῦμα τῆς θεοπρεποῦς ὁμοτιμίας τε καὶ ἀξίας, ἀνάθεμα.

C

Iis qui peractum quotidie sacrificium a Christi sacerdotibus divina mysteria tractantibus non concedunt sanctæ Trinitati offerri, contradicentes sanctis divinisque Patribus Basilio et Chrysostomo, quibuscum consentiunt et reliqui pleni Deo Patres in suis sermonibus atque scriptis : anathema.

Τοῖς τὴν καθ' ἑκάστην προσαγομένην θυσίαν ὑπὲρ τῶν παραλαβόντων ἀπὸ Χριστοῦ τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργίαν, μὴ δεχομένοις τῇ ἁγίᾳ Τριάδι προσάγεσθαι, ὡς ἀντιφθεγγομένοις ἐντεῦθεν τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις Πατράσι Βασιλείῳ τε καὶ τῷ Χρυσορρήμονι, οἷς συμφωνοῦσι καὶ οἱ λοιποὶ θεοφόροι Πατέρες ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις τε καὶ συγγράμμασιν, ἀνάθεμα.

Iis qui cum audiunt Servatorem in instituto a se divinorum mysteriorum sacrificio dicentem : *Hoc facite in meam commemorationem*[84], haud recte intelligunt vocabulum *commemorationem*, sed dicere audent quod sacerdotes phantastice et imaginarie renovant peractum a Servatore nostro in pretiosa cruce sacrificium sui corporis atque sanguinis ob communem humanæ naturæ redemptionem ac propitiationem, dum quotidianam hostiam offerunt eo ritu quem Servator Dominusque noster tradidit; ideoque diversum esse hoc sacrificium astruunt ab illo quod Servator noster olim peregit, ad idemque nonnisi phantastice et imaginarie referri; his, inquam, tanquan evacuantibus tremendi divinique sacrificii mysterium, per

D

Τοῖς ἀκούουσι μὲν τοῦ Σωτῆρος περὶ τῆς παρ' αὐτοῦ παραδοθείσης τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργίας, λέγοντος· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, μὴ ἐκλαμβανομένοις δὲ ὀρθῶς τὴν ἀνάμνησιν, ἀλλὰ τολμῶσι λέγειν ὅτι καινίζει φανταστικῶς καὶ εἰκονικῶς τὴν ἐπὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πραχθεῖσαν θυσίαν τοῦ ἰδίου σώματός τε καὶ αἵματος εἰς κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λύτρον τε καὶ ἐξίλασμα ἡ καθ' ἑκάστην προσαγομένη θυσία παρὰ τῶν τὰ θεῖα ἱερουργούντων μυστήρια, καθὼς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Δεσπότης τῶν ὅλων παρέδωκε· καὶ διὰ τοῦτο ἄλλην εἶναι ταύτην παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῷ Σωτῆρι τετελεσμένην εἰσάγουσι, καὶ πρὸς ἐκείνην φανταστικῶς καὶ εἰκονικῶς ἀναφερομένην· ὡς κενοῦσι τὸ τῆς φρικτῆς καὶ θείας

[84] Luc. XXII, 19.

(23) Libri synodici Magnæ, id est Constantinopolitanæ Ecclesiæ bonas particulas, nos recitavimus ex cod. Vat. Spicileg. t. VII, in Præfatione.

ἱερουργίας μυστήριον, δι' οὗ τὸν τῆς μελλούσης A ζωῆς ἀρραβῶνα λαμβάνομεν· καὶ ταῦτα τοῦ θείου Πατρὸς Ἰωάννου τοῦ πανσόφου καὶ χρυσορρήμονος διατρανοῦντος τῆς θυσίας τὸ ἀπαράλλακτον, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι φάσκοντος ἐν πολλαῖς τῶν τοῦ μεγάλου Παύλου ῥητῶν ἐξηγήσεσιν, ἀνάθεμα.

quod futuræ vitæ arrham accipimus; præsertim cum divus Pater et sapientissimus Joannes Chrysostomus perspicue docuerit nullam esse utriusque sacrificii differentiam, unumque et idem affirmaverit in multis magni Pauli interpretationibus : anathema.

Τοῖς χρονικὰς διαστάσεις ἐπὶ τῆς καταλλαγῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πρὸς τὴν θείαν καὶ μακαρίαν φύσιν τῆς ζωαρχικῆς καὶ πανακράτου Τριάδος ἐπινοοῦσι καὶ παρεισάγουσι· καὶ πρότερον μὲν τῷ μονογενεῖ Λόγῳ νομοθετοῦσιν ἐξ αὐτῆς καταλλάχθαι ἡμᾶς τῆς προσλήψεως, ὕστερον δὲ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατὰ τὸ σωτήριον πάθος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, καὶ διαιροῦσι τὰ ἀδιαίρετα, τῶν θείων καὶ μακαρίων Πατέρων διὰ τοῦ τῆς οἰκονομίας μυστη- B ρίου παντὸς, καταλλάξαι ἡμᾶς ἑαυτῷ τὸν Μονογενῆ διδασκόντων, καὶ δι' ἑαυτοῦ τε καὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἀκολούθως δὲ πάντως καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, ὡς καινῶν ζητημάτων καὶ ἀφύλων ἐφευρεταῖς, ἀνάθεμα.

Iis qui temporum distantias in conciliatione humanæ naturæ cum divina beataque vivificæ sanctissimæque Trinitatis excogitant atque invehunt; et primo quidem statuunt nos fuisse conciliatos unigenito Verbo vi assumptæ ab ipso humanitatis, postea vero conciliatos quoque Deo Patri tempore salutaris passionis Christi Domini; atque ita dividunt indivisibilia; cum contra divi beatique Patres per universum simul incarnationis mysterium sibi nos conciliatos ab Unigenito doceant, et per ipsum Deo Patri, consequenterque omnino etiam sanctissimo et vivifico Spiritui : his, inquam, tanquam novarum quæstionum et peregrinarum auctoribus, anathema.

ΤΟ ΕΠΙ ΤΩ ΑΝΑΦΥΕΝΤΙ ΛΟΓΜΑΤΙ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΥΓΕΝΟΥ ΣΩΤΗΡΙΧΟΥ ΓΕΓΟΝΟΣ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.

ACTA SYNODICA DE DOGMATE CUJUS AUCTOR FUIT PANTEUGENUS SOTERICHUS.

Μηνὶ Μαΐῳ, ιβ' ἡμέρᾳ, ἰνδ ε. Προκαθημένου τοῦ θεοστέπτου ἡμῶν βασιλέως αὐτοκράτορος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν, παρισταμένων τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ βασιλείᾳ τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν αὐτοῦ καὶ υἱῶν, τοῦ ἀοιδίμου C σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πρωτοσεβαστοῦ·

Mensis Maii die duodecima, indictione quinta. Præsidente a Deo coronato imperatore potentissimo domino Manuele Comneno, in Blachernarum palatio, assistentibus sanctæ majestati ejus valde amabilibus ejusdem consobrinis, filiis illustris sebastocratoris domini Andronici protosebasti;

Καὶ πρωτοβεστιαρίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ Ἀλεξίου·

Protovestiario domino Joanne Comneno, ejusque fratre domino Alexio;

Τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας, κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου·

Valde amabili consobrino potentis sanctique imperatoris domino Alexio Contostephano;

Τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ·

Pansebasto sebasto genero potentis sanctique nostri imperatoris domino Joanne Cantacuzeno;

Τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τῆς μακαριστάτης πορφυρογεννήτου καὶ περιποθήτου αὐταδέλφης του κραταιου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυρᾶς Θεοδώρας, κυρου Ἰωάννου Ἀγγέλου·

Pansebasto sebasto genero beatissimæ porphyrogenitæ valdeque amabilis sororis potentis sanctique nostri imperatoris, dominæ Theodoræ, domino Joanne Angelo;

Του πανσεβάστου σεβαστου κυρου Ἰωάννου του Κοντοστεφάνου· D

Pansebasto sebasto domino Joanne Contostephano;

Του πανσεβάστου σεβαστου κυρου Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου·

Pansebasto sebasto domino Constantino Palæologo;

Του πανσεβάστου σεβαστου κυρου Ἀλεξίου του Παλαιολόγου·

Pansebasto sebasto domino Alexio Palæologo;

Του πανσεβάστου σεβαστου καὶ ἐπάρχου κυρου Ἀνδρονίκου του Καματηρου·

Pansebasto sebasto et eparcho domino Andronico Camatero;

Του μεγαδοξοτάτου μεγάλου λογαριαστου του σεβαστου καὶ πρωτονοταρίου κυρου Ἰωάννου·

Gloriosissimo magno logariasta sebasto et protonotario domino Joanne;

Του μεγαδοξοτάτου πρωτονοταρίου καὶ ἐπὶ του Κανικλείου κυρου Θεωδώρου του Στυπειώτου·

Gloriosissimo protonotario, et Caniclei præposito, domino Theodoro Stypiota;

Του μεγαδοξοτάτου μυστικου κυρου Νικηφόρου του Βορβόνου·

Gloriosissimo mystico domino Nicephoro Borbno;

Gloriosissimo magno drungario domino Joanne Macrembolita ;

Magno perillustri protoasecretis domino Nicolao Zonara ;

Magno perillustri protocuratore et a supplicibus libellis domino Michaele Camatero ;

Magno perillustri protocuratore nomophylace, et domesticis rebus præposito Theodoro Pantechne ;

Magno perillustri protocuratore et custode domino Elia Burteo ;

Presente senatu, et considentibus negotiumque simul agentibus ;

Constantinopoleos patriarcha Constantino ;

Hierosolymorum patriarcha monacho Joanne ;

Considente nobiscum electo quoque magnæ Dei urbis Antiochiæ Sotericho Panteugeno ;

Rem propositam simul urgentibus :

Archiepiscopo totius Bulgariæ monacho Joanne ;

Archiepiscopo Cypri monacho Joanne ;

Pariter simul censentibus nobis episcopis Cæsareæ Stephano, Cyzici Joanne, Nicomediæ Theophylacto, Sidæ Joanne, Thessalonicæ Basilio, Neocæsareæ Constantino, Laodiceæ Calo, Corinthi Theodoro, Athenarum Georgio, Mocesi Leone, Naupacti Basilio, Philippopoleos Theodoro, Adrianopoleos Leone, Apameæ Georgio, Corcyræ Constantino, Ataliæ Nicolao, Paronaxiæ Joanne, Mesembriæ Theodoro Arcadiopoleos Constantino, Parii Niceta, Selybriæ Joanne, Arabizyæ Gregorio, Lemni Michaele, Heracliadis monacho Acacio ;

Itemque aliis qui versabantur in urbe Deo charissimis episcopis :

Patrarum Georgio, Trachalæ.... Hyrcaniæ Dionysio, Dalisandorum Constantino, Argorum Leone, Demetriadis Joanne, Artæ Basilio. Antandri...

Præsentibus etiam Deo charissimis ecclesiasticis præpositis :

Quod pii regis cor in manu Dei sit, ut ait Scriptura ; et quod non procul a divina voluntate consilia ejus recedant, manifeste nobis actibus ipsis coronatus a Deo imperator nunc ostendit ; quem mente Christi factum divitem dicere possumus, ut divi magnique apostoli verba usurpemus. Etenim qui animam suam corpusque divinæ gubernationi commisit, fieri nequit ut ab officio discedat. Itaque reliquas nunc quidem enumerare ejusdem virtutes, sive quæ exterius regem sistunt supra humanam conditionem magnificum, sive quæ interius et reconditæ demonstrant eum divinæ pulchritudinis archetypum egregie conformatum ; has, inquam, recensere supervacuum fortasse videretur atque importunum.

Του μεγαδοξοτάτου μεγάλου δρουγγαρίου κυρου Ἰωάννου του Μακρεμβολίτου ·

Του μεγάλου ἐπιφανεστάτου πρωτασηκρῆτις κυρου Νικολάου του Ζωναρᾶ ·

Του μεγάλου ἐπιφανεστάτου πρωτοκουράτωρος καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρου Μιχαὴλ του Καματηρου ·

Του μεγάλου ἐπιφανεστάτου πρωτοκουράτωρος νομοφύλακος καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν κυρου Θεοδώρου του Παντεχνους ·

Τοῦ μεγάλου ἐπιφανεστάτου πρωτοκουράτωρος καὶ φύλακος κυρου Ἠλία του Βουρτσου ·

Συμπαρισταμένης καὶ τῆς συγκλήτου, καὶ συνεδριαζόντων αὐτῇ καὶ συνδικαιτώντων τῇ ὑποθέσει ·

Του Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου ·

Του Ἱεροσολύμων μοναχου Ἰωάννου ·

Συνεδριάζοντος ἡμῖν καὶ του ὑποψηφίου Θεου πόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας Σωτηρίχου του Παντευγένου ·

Συνδικαιτώντων ὡσαύτως τῇ ὑποθέσει καὶ ἡμῶν ·

Του ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας μοναχου Ἰωάννου ·

Καὶ του Κύπρου μοναχου Ἰωάννου ·

Καὶ συνδιαγνωμονούντων καὶ ἡμῶν τῶν ἀρχιερέων, του Καισαρείας Στεφάνου, του Κυζίκου Ἰωάννου, του Νικομηδείας Θεοφυλάκτου, του Σίδης Ἰωάννου, του Θεσσαλονίκης Βασιλείου, του Νεοκαισαρείας Κωνσταντίνου, του Λαοδικείας Κάλου, του Κορίνθου Θεοδώρου, του Ἀθηνῶν Γεωργίου, του Μωκησου Δέοντος, του Ναυπάκτου Βασιλείου, του Φιλιππουπόλεως Θεοδώρου, του Ἀδριανουπόλεως Δέοντος, του Ἀπαμείας Γεωργίου, του Κερκύρας Κωνσταντίνου, του Ἀτταλείας Νικολάου, του Παροναξίας Ἰωάννου, του Μεσημβρίας Θεοδώρου, του Βιζύης Θεοδώρου, του Ἀρκαδιουπόλεως Κωνσταντίνου, τοῦ Παρίου Νικήτα, τοῦ Σηλυβρίας Ἰωάννου, τοῦ Ἀραβιζύης Γρηγορίου, τοῦ Λήμνου Μιχαὴλ, τοῦ τῆς Ἡρακλείος μοναχοῦ Ἀκακίου ·

Καὶ τῶν παρευρεθέντων ἐν τῇ πόλει θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ·

Του Πατρῶν Γεωργίου, του Τραχαλης.... του Ὑρκανίας Διονυσίου, του Δαλισάνδων Κωνσταντίνου, του Ἄργους Λέοντος, του Δημητριάδος Ἰωάννου, του Ἄρτης Βασιλείου, του Ἀντάνδρου.....

Συμπαρισταμένων καὶ τῶν θεοφιλεστάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων ·

Ὅτι καρδία βασιλέως εὐσεβους ἐν χειρὶ Θεου, ὡς γέγραπται, καὶ ὅτι μὴ πόρρω θείας βουλῆς τὸ κατ' αὐτὸν περαίνεται διαβούλιον, ἀτεχνῶς αὐτοῖς ἔργοις ὁ θεοστεφὴς ἡμῶν αὐτοκράτωρ καὶ ἄρτι παρέδειξεν · ὃν καὶ Χριστου νουν εἰπών τις πεπλουτηκέναι φάναι κατὰ τὸν θεῖον καὶ μέγαν ἀπόστολον · ἅτε δὲ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τῇ θείᾳ κυβερνήσει προσαναθέμενον, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τον πρέποντος · τἆλλα μὲν οὖν ἐπὶ του παρόντος ἀπαριθμεῖσθαι τούτου πλεονεκτήματα, ὅσα τε τὸν ἐκτὸς καὶ φαινόμενον βασιλέα μεγαλουργὸν παρίστησιν ὑπὲρ ἄνθρωπον · καὶ ὅ γε τὸν ἐντὸς καὶ κρυπτόμενον διαδείκνυσιν ἐμφανέστατα πρὸς τὸ του θείου · κάλλους ἀρχέτυπον ἀκριβῶς ἐξεικονιζόμενον, περιττὸν ἴσως δόξει καὶ ἄκαιρον.

Πλὴν ἀλλὰ ταῦτα μόνα ῥητέον, ἐφ' οἷς ἄρα τὸν παρόντα συγκεκρότηκε σήμερον σύλλογον· ὡς γὰρ ἀπόφημά τινα καὶ τῆς ὀρθοτόμου δόξης ἀλλότρια περί τε τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν καιρῷ τοῦ πάθους γενομένης ἱλαστηρίου τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσαγωγῆς τοῦ ἰδίου σώματός τε καὶ αἵματος, ναὶ δὴ καὶ τῆς ὀσημέραι παρὰ τῶν θεῖα μεταχειριζομένων ἱεροτελεστῶν γινομένης ἐν ταῖς ἱεραῖς ἁγιστείαις τῶν ζωοποιῶν μυστηρίων, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ κατήρξατο, ὡς ἱστοροῦσι τὰ ἱερὰ καὶ θεόπνευστα Εὐαγγέλια, φρονεῖν τε καὶ δογματίζειν τῶν τινες ἱερωμένων ἐπύθετο· ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους ἤδη τὴν νόσον ταύτην ὑφέρπουσαν κατεμάνθανεν, ἣν δυσέριδές τινες καὶ φιλόνεικοι ἄνθρωποι οὐκ ἴσμεν ὅπως φρενοβλαβῶς νενοσήκασιν, ἔνθεον ζῆλον ἀναλαβών ὁποῖος οὗτος τὰ πρὸς εὐσέβειαν ζηλωτὴς τῷ ὄντι διάπυρος· καὶ πάσαις ἄλλαις εἰπὼν ἐῤῥῶσθαι τέως κατεπειγούσαις κοσμικαῖς ὑποθέσεσιν, ὁπόσα τούτου τὸ ἔνθεον κράτος ἀλλεπαλλήλως περιστοιχίζουσι· τοῦτο ἐκεῖνο τὸ ἐν Εὐαγγελίοις εὖ ποιῶν καὶ αὐτὸς εὐσεβέστατα συνεπράξατο· ἐξαπέστειλε τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ συγκαλέσασθαι τοὺς συλλέξοντας ἐκ τοῦ μέσου ταῦτα δήπου τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν· διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, εἶτ' οὖν συλλογισμοῖς· καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν.

Ἔνθεν τοι καὶ ἐν ἁγίῳ συναθροισθέντες ἅπαντες πνεύματι ὁπόσοι τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων ἐκ τῶν ἐγγιστά τε καὶ πόῤῥω ταύτης ἐπαρχιῶν ἐπιδεδημήκαμεν βουλῇ καὶ γνώμῃ τοῦ θεοκυβερνήτου ἡμῶν αὐτοκράτορος· προκαθημένου μὲν τοῦ ἐνθέου κράτους αὐτοῦ, παρισταμένης δὲ τῆς συγκλήτου, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν πατριαρχῶν τόῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων τὰ τῆς ὑποθέσεως τῷ κράτει τούτου συνδιακειτώντων, καὶ τοῦ ὑποψηφίου Θεουπόλεως Ἀντιοχείας συνεδριάζοντος, οὐ μὴν οὐδὲ ἡμῶν τῶν ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Βουλγαρίας, καὶ τοῦ Κύπρου, τῆς τοιαύτης ἀπολιμπανομένων συνδιαιτήσεως, αὐτὰ ἐκεῖνα καὶ νῦν ὁμοφρονοῦντες ἐπικρατύνομεν ἃ κἂν τῷ γινομένῳ συνοδικῷ σημειώματι κατὰ τὴν κς' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τῆς ἤδη παρελθούσης τετάρτης ἐπινεμήσεως τοῦ ,ςχξδ' ἔτους, οἱ τότε συνελθόντες ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἱεράτατοι ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὶ, οἷς καί τινες ἐξ ἡμῶν τῷ τότε συμπαρελήφθησαν, ὡς πρὸς ἐρώτησιν εἰσαχθεῖσαν τὸ τηνικαῦτα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου συναδέλφου ἡμῶν καὶ μητροπόλίτου Ῥωσίας Κωνσταντίνου, εὐσεβῶς ἀπεκρίναντο.

Εἰ γὰρ καὶ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς τὸν ἐν μιᾷ τῇ ὑποστάσει νοούμενον Θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ συναϊδίου τούτου Πατρὸς, τὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας οἰκονομήσαντα, ὡς μέγαν καὶ πρῶτον ἀρχιερέα προσαγαγεῖν ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ θυσίαν ζωοποιὸν καὶ κοσμοσωτήριον διειλῆπται καὶ ὡμολόγηται, ἀλλ' οὐχ, ὥς τινές φασιν, οὐδὲν ἐπικεκοινώνηκεν εἰς τὸ ταύτην λαβεῖν, οὔτ' αὐτὸς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν προσαγαγὼν ἄμωμον ἱερεῖον ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὔτε μὴν τὸ ὁμοούσιον

Nunc itaque illud solum dicemus, cur præsentem synodum congregandam judicaverit. Statim ac enim intellexit, sacerdotes quosdam fovere animo ac verbis pronuntiare absurda quædam dogmata et a recta fide abhorrentia circa illud quod Dominus Deus ac Servator noster Jesus Christus suæ passionis tempore pro peccatorum nostrorum propitiatione obtulit sacrificium proprii corporis sanguinisque, nec non circa illud quod fit quotidie in sacra vivificorum mysteriorum liturgia a sacerdotibus, cujus rei initium fecit ipse Jesus in sacra cœna, ut sancta et a Deo inspirata Evangelia narrant; cumque ad alios quoque manare sensim morbum hunc cognovisset, quo morosi quidam contentiosique homines temere laborabant; divino statim zelo correptus, pro suo rectæ fidei inflammato amore; sepositis interim quæ instabant mundanis curis; his enim sanctus ejus thronus sine intermissione pulsatur; evangelicum illud exemplum recte ac religiosissime secutus est, videlicet ut angelos suos mitteret ad tollenda de medio hæc scandala, et eos qui operantur iniquitatem: qui agnoscentes quidem Deum, non tamen uti Deum glorificabant, sed in cogitationibus suis syllogismisque evanuerant, quorum insipiens cor obscuratum erat; et dum sapientes se dictitabant, facti sunt stulti.

Quamobrem in sancto congregati Spiritu omnes quotquot in hac regia urbe et in proximis longinquisque provinciis versamur, sic volente ac censente a Deo gubernato imperatore nostro; præsidente sancta majestate ejus, astante senatu nobisque patriarchis Constantinopoleos, et Hierosolymorum, negotium hoc cum majestate ejus gerentibus; nec non nobis Bulgariæ et Cypri archiepiscopis cooperantibus, eademque sentientibus et firmantibus quæ et in Actis synodicis die 26 Januarii, quarta jam præterita indictione, anno VIDCLXIIII (Christi 1156) quotquot tunc convenerunt in sanctissima magna Ecclesia episcopi reliquique homines (quibuscum et nonnulli ex nobis fuerunt) ad propositam a sanctissimo confratre nostro Russiæ metropolitano Constantino quæstionem orthodoxe responderunt.

Etsi enim sæpe in Scriptura affirmatur et in confesso est, æterni hujus Patris Verbum Filiumque, quem Deum simul et hominem in una persona intelligimus, quo tempore nostram salutem operabatur, ceu magnum primumque pontificem obtulisse semet Patri hostiam vivificam et mundo salutarem; nequaquam tamen, ut certe nonnulli aiunt, hostiæ particeps vel ipse unigenitus Dei Filius fuit qui pro nobis se victimam immaculatam sistebat, vel etiam consubstantialis eidem vitæque

auctor sanctus Spiritus : neque item oblatam a nobis ex ejus instituto hostiam Patri, Filius et Spiritus recipiunt. Quanquam igitur de illa oblatione sic sæpe prædicto modo locuta est Scriptura, ut constat; nusquam tamen in eadem divina Scriptura traditum quis inveniet, quod hypostatice Verbum se obtulerit, id est quod natura divina ipsa per se Patri obtulerit, ut isti nugantur, salvificam illam nostri generis victimam; neque quod illam Filius simul cum sancto Spiritu non receperit.

A ζωαρχικόν τε καὶ θεῖον Πνεῦμα· οὔτε δὲ τὴν παρ' ἡμῶν τελουμένην ζωοποιὸν θυσίαν προσαγομένην κατ' αὐτὸν τῷ Πατρὶ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ συμπροσδέχονται. Εἰ γοῦν καὶ οὕτω τὰ περὶ τῆς εἰρημένης πρώτης προσαγωγῆς πολλαχῶς, ὡς δεδήλωται, γέγραπται, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὑποστατικῶς αὐτὸν, ὡς καὶ καθ' ἑαυτὴν τῆς θείας προσαγούσης, φύσεως κατὰ τὴν αὐτῶν ληρωδίαν προσαγαγεῖν τῷ Πατρὶ τὴν σωτήριον ἐκείνην τοῦ ἡμετέρου γένους θυσίαν, ὅπου δήποτε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς παραδεδομένην ἐφεύροι τις, οὐδ' ὅτι μὴ ταύτην συμπροσεδέξατο καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ut autem scripta quoque testimonia sistamus, quæ dogmatis hujus veritatem evidenter demonstrant, age testes procedant irrefutabiles divi Patres, qui disertis verbis rem hanc ad liquidum B deduxerunt. Atque in primis magnus et in divinis valde versatus Basilius, cujus vocem haud secus quam Dei vocem auscultamus, in compositæ ab eo Mystagogiæ precibus sic manifeste scribit, ubi Servatorem Christum alloquitur: Dignare, ut a me peccatore et indigno hæc tibi dona offerantur. Tu enim es qui offers, et qui offerris, et qui recipis, et qui distribuis, Christe Deus noster. Quæ verba Chrysostomus in precibus a se editæ liturgiæ admittens nullo modo immutavit. Quin etiam miraculis celeberrimus divus Gregorius in edito a se sermone super evangelico dicto : *Hic est Filius meus dilectus* [35], ad litteram ita ait : Hic est Filius meus et agnus, idem sacerdos ac victima, idem offerens et oblatus, idem immolans et immolatus, C idem hostia factus idemque hostiam recipiens.

Ἵνα δὲ καὶ χρήσεων γραφικῶν φανότατα τὸ τοῦ δόγματος ἀληθὲς παραστήσαιμεν, ἄγε καὶ μάρτυρες παρ' ἡμῶν παραγέσθωσαν ἀπαράγραπτοι θεοφόροι Πατέρες, οἱ καὶ ῥητῶς ἤδη τὰ περὶ τούτου διατρανώσαντες· καὶ πρῶτον ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ μέγας Βασίλειος, οὗ καὶ τὴν φωνὴν ὡς Θεοῦ φωνὴν κατέχομεν ἀντικρυς ἐν ταῖς τῆς παρ' αὐτοῦ ἐκτεθείσης Μυσταγωγίας εὐχαῖς, οὕτω γράφων σαφῶς, ἡνίκα πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ἀναφέρει τὸν λόγον· Ἀξίωσον ὑπ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου προσενεχθῆναι σοι τὰ δῶρα ταῦτα. Σὺ γὰρ εἶ ὁ προσφέρων, καὶ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος, καὶ διαδιδόμενος, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν· ὃ δῆτα καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶσσαν ἐν ταῖς εὐχαῖς τῆς παρ' αὐτοῦ ἐκτεθείσης ἱεροτελεστίας δεξάμενος οὐκ ἠλλοίωσεν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν θαύμασι περιβόητος θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ ἐκτεθέντι λόγῳ εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν, τὸ, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, κατὰ ῥῆμα οὕτω διεξιών, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου καὶ ἀμνὸς, ὁ αὐτὸς ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον, ὁ αὐτὸς προσφέρων καὶ προσφερόμενος, ὁ αὐτὸς ἱερουργῶν καὶ ἱερουργούμενος, ὁ αὐτὸς θυσία γινόμενος καὶ αὐτὸς τὸν θυσίαν δεχόμενος (24).

Consona his Ecclesiæ quoque Hierosolymitanæ lampas Cyrillus in eo quem de occursu Domini scripsit sermone: Idem, inquit, est sacrificator, idemque victimæ receptor. Insuper et maximus ac divus Cyrillus Alexandriæ luminare in suo de mystica cœna et lotione sermone, diserte sic ait : Bibamus, etc. *usque ad* de venerabili Trinitate (ut col. 166). Idem in suo pariter ad reginas sermone sacerdotio Christi sæpe commemorato, sic prosequitur : Animadverte quomodo, etc. *usque ad* D Deus simul et homo (ut col. 167). Præterea sapiens Theodoretus apostolicum locum enarrans ubi dicitur : *Qui non habet necessitatem quotidie prius pro suis delictis hostiam offerre, deinde pro populi* [36], hæc addit: Hic autem suummet obtulit corpus; idem sacerdos et victima ; et quatenus Deus, cum Patre et Spiritu donum recipiens. Enarrans autem Davidicum textum : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* [37], sic interpretatur: Sacrificat nunc quoque Christus de Juda secundum carnem natus, etsi nihil is offert, sed offe-

Συνῳδὰ τούτοις καὶ ὁ τῆς Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας λαμπτὴρ ἐφθέγξατο Κύριλλος ἐν τῷ εἰς τὴν θείαν Ὑπαπαντὴν πονηθέντι παρ' αὐτοῦ λόγῳ· Αὐτὸς ὁ θύτης, εἰπὼν, καὶ αὐτὸς ὁ τὴν θυσίαν δεχόμενος. Ἔτι δὲ καὶ ὁ πάμμεγας καὶ θεσπέσιος Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων φωστὴρ ἐν τῷ εἰς τὸν μυστικὸν δεῖπνον καὶ νιπτῆρα λόγῳ αὐτοῦ, διαῤῥηδὴν οὕτως ἀποφαινόμενος· Πίνωμεν αὐτοῦ τὸ αἷμα etc., *usque ad* παντίμου Τριάδος. Ὃς καὶ ἐν τῷ εἰς τὰς βασιλίσσας λόγῳ αὐτοῦ, πολλαχοῦ τῆς κατὰ Χριστὸν ἱερωσύνης μεμνημένος, οὕτω διέξεισι· Ἄθρει δὲ ὅπως etc., *usque ad* ὁμοῦ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· Ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς Θεοδώρητος τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν διηγούμενος τὸ λέγον, Ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίαν ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ, οὕτως ἐτάγει· Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἕτερα προσέφερον θύματα, οὗτος δὲ ἑαυτοῦ προσενήνοχε σῶμα· αὐτὸς ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον γενόμενος· καὶ ὡς Θεὸς, μετὰ Πατρὸς καὶ Πνεύματος τὸ δῶρον δεχόμενος. Ἐξηγούμενος δὲ καὶ τὸ Δαυϊτικὸν ῥητὸν, τὸ Σὺ εἶ

[35] Matth. III, 17; 17, 5. [36] Hebr. VII, 27. [37] Psal. CIX, 4.

(24) Hic S. Gregorii Thaumaturgi locus excidisse videtur ex calce sermonis ab eo dicti de Christi baptismo, ubi optime hæc verba quidem quadrant, minime tamen nunc leguntur.

ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, περὶ τῆς καθ' ἡμέραν γινομένης ἱεροτελεστίας οὕτως ἑρμήνευσεν· Ἱερατεύει δὲ καὶ νῦν ὁ ἐξ Ἰούδα κατὰ σάρκα βλαστήσας Χριστός, καίτοι μηδὲν αὐτὸς προσφέρων, ἀλλὰ τῶν προσφερόντων κεφαλὴ χφηματίζων· σῶμα γὰρ ἑαυτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν καλεῖ· καὶ ἱερατεύει μὲν ὡς ἄνθρωπος, δέχεται δὲ τὰ προσφερόμενα ὡς Θεός.

A rentium caput est. Corpus enim suum Ecclesiam appellat. Et sacrificat quidem ut homo, hostiam vero recipit ut Deus.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ πολλῶν ὀλίγα παρὰ τῶν θείων Πατέρων ἐρανισάμενοι πρὸς ἐναργῆ τῆς ἀληθείας παράστασιν, τῇ παρούσῃ γραφῇ ἐνετάξαμεν, τὸ μῆκος τοῦ λόγου ἐκφεύγοντες. Ἔξεστι δὲ τοῖς βουλομένοις φιλοπονεῖν, καὶ ἐξ ἄλλων μυρίων συνάγειν τοῦ θείου δόγματος τὴν ἀκρίβειαν· Τῶν οὖν θεοφόρων Πατέρων οὕτως ὁμοφρόνως εἰρηκότων τὰ περὶ τούτου, εὔδηλον ὡς, ὁπηνίκα καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἑαυτὸν ἑκουσίως ἱέρευσε, προσήγαγε μὲν ἑαυτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς δὲ Θεὸς καὶ αὐτὸς συνάμα τῷ Πατρὶ καὶ Πνεύματι τὴν θυσίαν ἀνεδέξατο. Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐφ' ᾗ καὶ πρώτως συνήλθομεν· καὶ οὕτω δεῖ φρονεῖν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας τροφίμους ὡς τῆς Τριάδος προσκυνητάς· καὶ κατ' ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ Δεσποτικοῦ πάθους τὸν θεάνθρωπον Λόγον τὸ σωτήριον θῦμα προσενεγκεῖν τῷ Πατρί τε καὶ ἑαυτῷ ὡς Θεῷ καὶ τῷ Πνεύματι· παρ' ὧν κἀκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρῆχθη ὁ ἄνθρωπος· οἷς καὶ προσέπταισε τὴν ἐντολὴν παραβάς· οἷς καὶ διὰ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ καταλλάγημα· ἀλλὰ καὶ νῦν ὡσαύτως τὰς ἀναιμάκτους θυσίας τῇ παντελείῳ καὶ τελειοποιῷ Τριάδι προσάγεσθαι, καὶ ταύτην ταύτας προσαποδέχεσθαι.

Pauca hæc de multis ex divis Patribus decerpentes ad evidentem veritatis demonstrationem, in hunc commentarium inseruimus, prolixitatem verborum vitantes. Licebit autem lucubrare volentibus, ex aliis quoque permultis locis colligere sacri dogmatis demonstrationes. Cum igitur pleni Deo Patres tam concorditer de hac re loquantur, palam est quod cum Christus Dominus se ipsum sponte sacrificio obtulit, quatenus quidem homo erat, se obtulit; quatenus vero Deus, ipse quoque cum Patre et Spiritu hostiam recepit. Atque in hoc proposita quæstio vertitur, cujus causa superiore quoque tempore congregati fuimus. Sic autem omnino credere oportet Ecclesiæ alumnos et Trinitatis cultores: nempe et olim in Passione Dominica Verbum theanthropum salutarem hostiam exhibuisse tum Patri, tum ipsi sibi uti Deo nec non Spiritui: a quibus ex nihilo ad existendum productus est homo; quos ipse transgressione sua offendit; quibus denique per Christi passionem reconciliatus fuit. Imo nunc quoque incruentas hostias creatrici rerum omnium et auctrici Trinitati reapse offerri, easque ab eadem recipi.

B

Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν τοῦ βασιλέως μεγαλονοίας, οὐ μὴν οὐδὲ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀδελφικῆς συμπνοΐας καὶ ὁμονοίας, τὸ μὴ καὶ τοὺς σπορίας τῶν ζιζανίων σπεύσαι πάντα τρόπον ἐφευρεθῆναί καὶ ἐλεγχθῆναι, τὸ φαῦλον τοῦτο καὶ ἀκανδῶδες σπέρμα τῷ καθαρῷ τῆς εὐσεβείας σίτῳ ἐγκαταμίξαντας, καὶ λόγοις ἀλλοκότοις ἐπιχειροῦντας κατασκευάζειν ὅτι τῆς Νεστορίου λύσσης ἐστὶ παραπλήρωμα τὸ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὀρθοδόξως δογματιζόμενον, ὡς εἰς δύο Χριστούς, βαβαὶ τῆς ἀπονοίας! οἰομένους ἐντεῦθεν διαιρεῖσθαι τὸν θεάνθρωπον Κύριον, ἐφ' οἷς ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ παρ' ἡμῶν καταγγέλλεται προσφέρειν μὲν ὡς ἄνθρωπος, ὡς δὲ Θεὸς καὶ προσδέχεσθαι· ἐβέβησε λοιπὸν διὰ ταῦτα καὶ ὑμῶν τοῦ καθ' ἕνα πυθέσθαι, ὅπως ἕκαστος ἔχει περὶ τούτου φρονήματος· ναὶ δὴ καὶ τούτων ὁπόσοι τοῦ συλλόγου μέρος ὄντες, καὶ οὗτοι τὸ τίμιον ἐν διακόνοις συνεξετάζονται. Ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων ἁπάντων ἐντίμων διακόνων ὅσοι τῷ βασιλείῳ τούτῳ καὶ ἱερῷ παρίστανται βήματι μιᾷ ψυχῇ καὶ γλώττῃ συμφρονούντων καὶ συνομολογούντων τὰ δεδογμένα, ὁ τῶν ἀποστόλων διδάσκαλος Νικηφόρος ὁ Βασιλάκης (25), αὐτίκα κατ' ἀρχὰς τῆς ἡμῶν συνελεύσεως εἰς μέσον τέμερον ἑαυτὸν ἐμβαλών, πολὺν ἀρχῆθεν ἐποιήσατο τὸν κατέλογον, ἐν ὑπηκόῳ πάντων ὑφηγησάμενος τὸ συμπεσὸν αὐτῷ αἴτιον τῆς περὶ δόγ-

C

Quoniam vero fieri non poterat quin magnanimus imperator, itemque nostra concors ac fraterna caterva, horum zizaniorum satores omni studio detegere atque arguere curaret, qui nempe malum hoc spinosumque semen orthodoxiæ frumento immiscuerunt; absurdisque sermonibus ausi sunt dicere, quod rectum Ecclesiæ dogma Nestorianæ vesaniæ additamentum sit; quia videlicet putant, quasi in duos Christos (hem vesaniam!) isto modo dividi theanthropum hominem, dum unigenitus Filius et Verbum Dei a nobis dicitur offerre quidem ut homo, recipere vero quatenus Deus; quocirca optavit imperator, ut singuli vestrum rogarentur de hac re sententiam, necnon quicunque hujus concilii participes sunt, si modo sint honore diaconatus præditi, interrogentur. Tum quidem cum reliqui omnes honorabiles diaconi, quotquot regali huic sacroque throno astant, uno animo ac voce dogma id confiterentur eique consentirent, Nicolaus Basilaces apostolicarum lectionum magister, statim initio nostri congressus, et hodie etiam in medium prosiliens, longum abs rei initio verborum ambitum orsus, cunctis audientibus rationes exposuit quarum causa de hoc dogmate dubitabat; omnino his quæ dixit significans, se principem ejus discidii

D

(25) Basilacis hujus ethopœias seu declamationes aliquot edidit Leo Allatius in suis rhetorum Excerptis. Manu scriptas ego vidi in cod. Vat. 1409.

fuisse : ideoque id dogma a se novum existimatum, prorsus nolle admittere.

Jam vero cum nos duo patriarchæ in hoc dogmate consentiremus, necnon et nos archiepiscopi Bulgariæ et Cypri, cæterique omnes in synodo episcopi unanimem sententiam nemine discrepante teneremus, necesse fuit etiam electum civitatis Dei Antiochiæ magnæ patriarcham Soterichum, qui nobiscum considebat, propriam sententiam rogare. Tum vero, quod quærebatur, manifeste compertum est. Is enim modo tempus poscebat considerandi ante responsum, quasi vero tanta temporis intercapedo post hujus adversus Christum blasphemiæ initium, ipsi haud suffecisset ad sani dogmatis cognitionem ; modo autem alia atque alia parum sibi constantia respondebat. Ergo hodie interrogatus a nobis, utrum existimaret beatæ Trinitati sacrificium et olim fuisse oblatum et nunc etiam offerri, ut superior nostra explicavit oratio, an potius soli Patri fuisse oblatum ; neque soli Patri respondit offerri, neque non soli. Interdum ad absurdas sententias divertebat ; nam vocabulæ *offerre*, hypostaticam Filio tribuere proprietatem aiebat, nescio unde hanc doctrinam expiscatus. Recipere autem, paternæ personæ propriam quamdam affirmabat esse qualitatem, æque ac ingeniti attributum, quod unicum peculiare Patris esse attributum Ecclesia a vetere traditione accepit. Deinde nitebatur nos quoque in suam sententiam contrariis syllogismis pertrahere. Si enim, ut ipse aiebat, haud proprium paternæ personæ esset recipere, sed divinæ potius, ut nos dicimus, naturæ, absurdum quid consequeretur : esset enim Deus modo nequaquam. Non enim est sempiterna oblatio, sed et sumpta humanitate posterior, et res creata est : proptereaque receptio quoque in quodam temporis spatio fit. Hæc ille aiebat ; quasi vero nos statueremus recipere instar esse cujusdam definitionis atque rationis (sive pertinere ad essentiam) incomprehensibilis et supersubstantialis deitatis ; et non potius hanc proprietatem a divina dignitate arceremus. Hæc fuit Antiocheni electi summa orationis, ne singula ab eo dicta percurrentes, diutius hunc sermonem protrahamus.

Sed enim ante nos omnes sapientissimus et augusta prudentia plenus, et æque ac Salomon divinitus doctam mentem gerens, potentissimus et sanctus noster imperator, non detrectavit usque ad dialecticos sermones cum Sothericho descendere, verbisque adhortatoriis eumdem diu nitebatur a sua sententia retrahere ; argumentis etiam urgens pro sua ingenita regali scientia, et modo huc modo illuc adversarium contortis epichirematibus versens. Inter cætera amanter illi in mentem revocabat Pauli verba ad Corinthios, ut id ipsum videlicet

A ματος τούτου ἀμφιβολίας · καὶ διὰ πάντων ἐξ ὧν εἶπε δεικνὺς ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐπὶ τούτῳ ἠγωνάκτησεν, ὡς ἔφησε· τῷ τοι καὶ ὡς καινοφανὲς αὐτὸ λογιζόμενος, ὅλως τοῦτο οὐκ ἤθελε παραδέχεσθαι.

Ἐπεὶ δὲ τῶν δύο πατριαρχῶν ἡμῶν ὁμοφώνως γνωμοδοτούντων τὰ περὶ τούτου, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν ἀρχιεπισκόπων, τοῦ τε Βουλγαρίας καὶ τοῦ Κύπρου, καὶ τῆς λοιπῆς ἡμῶν τῶν ἀρχιερέων ὁμηγύρεως εἰς μίαν γνώμην συνερχομένων, καὶ κατὰ μηδέν τι περὶ τούτου διαφερομένων πρὸς ἀλλήλους, ἔδει καὶ τὸν ὑποψήφιον πατριάρχην Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας Σωτήριχον ὡς συνεδριάζοντα καὶ τοῦτον ἐρωτηθῆναι· ἐνταῦθα μᾶλλον ἦν ἰδεῖν τὸ ζητούμενον εὑρισκόμενον · νῦν μὲν γὰρ καιρὸν B ἐζήτει διασκέψεως πρὸς ἀπόκρισιν, ὡς οὐ τοσούτου καιροῦ ἐξ οὗ παρεισεφθάρη τοῦτο τὸ δυσσεβῶς κατὰ Χριστοῦ βλασφημούμενον μὴ ἀρκοῦντος καὶ τούτῳ εἰς διασκόπησιν τοῦ τῆς ὑγιαινούσης δόξης φρονήματος, νῦν δὲ ἄλλ' ἄττα καὶ οὐ συμβαίνοντα ἑαυτῷ ἀπεκρίνατο. Ἐρωτώμενος οὖν καὶ αὐτὸς παρ' ἡμῶν τήμερον, πότερον τῇ μακαρίᾳ Τριάδι λέγει τὴν θυσίαν προσῆχθαί τε καὶ προσάγεσθαι, ὡς ὁ λόγος φθάσας διετράνωσεν ἀνωθεν, ἢ τῷ Πατρὶ μόνῳ, οὔτε μόνῳ ἔλεγε τούτῳ προσάγεσθαι, οὔτε οὐ μόνῳ. Ποτὲ δὲ καὶ εἰς ἀλλοκότους δόξας ἔπιπτε · τὸ μὲν γὰρ προσάγειν ὑποστατικὴν ἀπένεμε τῷ Υἱῷ ἰδιότητα, οὐκ ἴσμεν ταύτην πόθεν εὑρών · τὸ δὲ προσδέχεσθαι τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἴδιόν τι κα τοῦτο ἐτίθετο γνώρισμα μετὰ τῆς ἀγεννησίας, ἣν C ἰδιότητα μόνον τοῦ προωνάρχου Πατρὸς ἡ Ἐκκλησία παρέλαβεν ἔκπαλαι· Εἶτα δὴ καὶ ἐντεῦθεν ἡμᾶς πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτῷ κατεσυλλογίζετο · εἰ γὰρ μὴ, καθὼς αὐτός φησιν, ἰδιαίτατον εἴη τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως τὸ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ τῆς θείας, ὡς ἡμεῖς φαμεν, φύσεως, ἄτοπόν τι τάχα συμβήσεται · ἔσται καθ' ἡμᾶς ὁ Θεὸς ποτὲ μὲν Θεὸς, ποτὲ δὲ οὔ · οὐ γὰρ ἀΐδιος, φησὶν, προσαγωγὴ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνθρώπησιν καὶ γεγενημένη · διὰ δὲ τοῦτο πάντως ἔν τινι χρόνῳ καὶ τὸ προσδέχεσθαι· ὥσπερ ἂν εἰ τῆς ἀκαταλήπτου καὶ ὑπερουσίου θεότητος ὅρον τινὰ καὶ λόγον ἡμεῖς τὸ προσδέχεσθαι· ἐτιθέμεθα, ἀλλὰ μὴ τῷ θείῳ ταύτην ἀφοσιοῦντες ἦμεν τοῦτ' αὐτὸ δὲ ἀξιώματι. Ταῦτα μὲν ὁ Ἀντιοχείας, ἵνα μὴ, τὸ καθ' ἕκαστον τῶν παρ' αὐτοῦ λεχθέντων ἐπεξιόντες, ἐπὶ πολὺ τὸν λόγον ἐκτείνωμεν.

Ὡς δὲ πρὸ πάντων ἡμῶν ὁ πολὺς τῇ φρονήσει καὶ γεραρὸς τῷ νοεῖν, ὁ θεοδίδακτον ὄντως φέρων κατὰ τὸν Σολομῶντα διάνοιαν, κράτιστος καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς, καὶ εἰς λόγους αὐτῷ συνελθεῖν διαλεκτικῶς οὐκ ἀπώκνησε, καὶ ῥήμασι παραινετηρίοις ὑπαγαγέσθαι σπεύδων αὐτὸν οὐ διέλιπε, καὶ τοῖς ἐλέγχοις βάλλων αὐτοφυῶς ὁ μεγαλοφυὴς καὶ ἐπιστημονάρχης οὐκ ἐνέκρησε, καὶ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο ποιῶν ἀγχιστρόφοις ἐπιχειρήμασιν οὐκ ἀπέκαμεν· ἐν οἷς ἐκεῖνα παρακαλῶν αὐτὸν ἐφιλανθρωπεύετο, ἄττα δήπου καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων ὁ μέγας

Παῦλος προέγραψεν, ἵνα τὸ αὐτὸ δηλονότι λέγωμεν πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ἡμῖν σχίσματα· ὁ μὲν δὲ κατηρτισμένος ἐν τῷ αὐτῷ νοὶ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ, εἶτ' οὖν ὁ ταράσσων τὴν Ἐκκλησίαν, αὐτὸς βαστάζει τὸ κρῖμα. Ὡς οὖν οὕτω ταῦτα, ὁ δὲ καὶ ἔτι τῆς οἰκείας ἐνστάσεως οὐ μεθίστατο, καὶ τοιοῦτόν τί φησι πρὸς αὐτὸν ὁ σοφὸς τὰ θεῖα τῷ ὄντι κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεύς· Ποῖος φόβος ἐπήρτηται σκοπητέον τῷ λέγοντι τὴν ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσιὰν προσδέχεσθαι· καὶ τίνι τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὴν κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησιν ἐπενδείξασθαι οἴεται. Πότερον ὁ Πατὴρ τῷ τοιούτῳ ἀνθρώπῳ ἀγανακτήσει ὅτι τὸν Υἱὸν ἰσότιμον τίθησιν; ἄπαγε. Ἀλλ' ὁ Υἱὸς ἐν τούτῳ δυσχέρανεῖ ὅτι τῷ ἰδίῳ Πατρὶ παρ' ἡμῶν συνδοξάζεται; Καὶ μὴν αὐτὸς τῆς δόξης τῆς πατρικῆς ὢν ἀπαύγασμα ἐν Εὐαγγελίοις εἶπεν· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐδὲ τὸν Πατέρα τιμᾷ· καὶ ὅτι Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα, ὃν συναίδιόν ἐστι τούτοις καὶ σύνθρονον; Οὐ μὴν οὖν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲν τῆς Τριάδος καθέστηκεν ἄτιμον. Ὡς παράλογος ἄρα ὁ περὶ τούτου φόβος, ἵνα μὴ λέγω πάντη καὶ ἀλογώτατος.

Τοῖς γοῦν τοιοῖσδε λόγοις πολὺ μὲν ἔχουσι τὸ σοφὸν, οὐχ ἧττον δὲ τούτου καὶ τὸ ἀναγκαστικὸν πρὸς πειθώ τε καὶ συγκατάθεσιν, τὸ σκληρὸν τῆς τούτου ἐνστάσεως καὶ ἀνένδοτον καταμαλάξας ὀψέ ποτε μόλις αὐτὸν μεταμέλῳ χρησάμενον μεταβουλεύσασθαι πέπεικεν· ἐφ' οἷς ὁμοφρονεῖν ἡμῖν καὶ αὐτὸς συγκατέθετο τοσοῦτον, ὥστε, τὴν οἰκείαν γνώμην ἐγγράφως ἐκθέμενος, ἀναθέματι καθυποβαλεῖν τοὺς μὴ οὕτω φρονοῦντας, μηδὲ πιστεύοντας ὡς τῇ Ἐκκλησίᾳ δοκεῖ· ἣν δὲ γνώμην ἐν μέσῳ τοῦ βασιλείου τοῦδε καὶ ἱεροῦ συνεδρίου αὐτὸς ἀναστὰς ὑπανέγνωσεν, τάδε πρὸς ἔπος διαλαμβάνουσαν. Ὁμοφρονῶ τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ συνόδῳ ἐπὶ τῷ τὴν θυσίαν καὶ τὴν νῦν προσαγομένην, καὶ τότε προσαχθεῖσαν παρὰ τοῦ μονογενοῦς καὶ ἀνθρωπήσαντος Λόγου, καὶ τότε προσαχθεῖσαν, καὶ νῦν πάλιν προσάγεσθαι, ὡς τὴν αὐτὴν οὖσαν καὶ μίαν· καὶ τῷ μὲν οὕτω φρονοῦντι ἀνάθεμα· κἄν τι πρὸς ἀνατροπὴν εὑρίσκηται γεγραμμένον, ἀναθέματι καθυποβάλλω· Ἡ ὑπογραφή· Σωτήριχος Παντεύγενος.

Τούτων οὖν συνενεχθέντων, ἐδόξεν ἡμῖν δίον εἶναι τὸ κατασκοπῆσαι λοιπὸν καὶ τὰ περὶ τῆς αὐτοῦ καταστάσεως., εἰ ἄρα χρὴ τοῦτον ἐν ἱερατικῇ καταστάσει μένειν τὸ ἀπὸ τοῦδε, εἴτε καὶ εἰς ἀρχιερέα προβιβασθῆ· αὐτίκα οὖν ὁ κράτιστος καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς, τὴν περὶ τούτου ζήτησιν μὴ ἀνήκειν τῷ μεγίστῳ κράτει αὐτοῦ ἐπειπὼν, κατὰ τὸ δοκοῦν ἡμῖν ἐνδεχόμενον κανονικῶς τὰ περὶ τούτου ἐπέτρεψε διαπράξασθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκριβεστάτην συντήρησιν ἀποδεκτέαν λογίζεται. Συνδιασκεψαμένοις οὖν ἡμῖν ἐν κοινῷ περὶ τούτου, ἀπεντεῦθεν πάσης ἱερατικῆς ἀξίας ἀνάξιος κέκριται ὁ ὑποψήφιος Ἀντιοχείας Θεουπόλεως Σωτήριχος ὁ Παντεύγενος· ἐκτὸς τοίνυν ἐξ ἡμῶν τῶν κατωτέρω ῥηθησομένων

A omnes dicamus, et in nobis non sint schismata[36]; qui autem in suo proposito sententiaque perseverat, id est Ecclesiam conturbat, ipse judicium portabit. His auditis, cum ille nihilominus resistendo non desisteret, hæc divina doctrina instructus vere potens et sanctus imperator noster addidit: Age videamus quisnam timor impendeat dicenti, quod consubstantialis et invidua Trinitas hostiam pro nobis oblatam recipiat; et cujusnam ex tribus personis indignationem formidare queat. Num Pater indignabitur huic homini, qui Filium æque secum honorandum statuit? apage. Num Filius ægre feret se cum suo Patre conglorificatum? Atqui ipse cum sit paternæ gloriæ splendor, in Evangelio ait: *Qui Filium non honorat, ne Patrem quidem honorat*[36a]; et: *Ego ac Pater unum sumus*[36b]. B Num denique irascetur sanctus Spiritus, qui cum his sempiternus est et in eodem residens throno? Minime gentium. Nihil enim in Trinitate caret honore. Stultus igitur hac super re timor, ac pene dixerim, stultissimus.

Hisce igitur valde doctis sermonibus persuadentibus æque et ad assensum compellentibus, contentionis suæ duritiem ac pertinaciam sero vix molliens, persuaderi sibi contrarium tandem est passus; ac per propriam sententiam scripto traditam, aliter sentientes neque Ecclesiæ doctrinam amplectentes anathemati subjecit: quam suam sententiam in medium progressus hujus regii sacrique synedrii stans legit, quæ ita ad litteram se habebat: Assentio sacræ sanctæque synodo in hoc dogmate, C quod sacrificium tam quod nunc offertur, quam illud ab unigenito olim incarnato Verbo oblatum, et tunc oblatum fuerit et nunc offeratur, tanquam unum idemque. Et qui minime sic censet, eum anathematizo; et si quid contrarium reperiatur scriptum, id pariter anathematizo. Soterichus Panteugenus subscripsi.

His ita compositis, visum est nobis dispiciendum quoque fore de hujus ordinatione, nempe utrum oporteret hunc deinceps in ecclesiastico statu manere, vel ad ipsum pontificatum promoveri. Statim igitur potentissimus sanctusque noster imperator, hanc quoque quæstionem minime esse differendam sua maxima auctoritate annuens, quid- D quid nobis canonice facere placuisset concessit. Putat enim sacrorum divinorumque canonum exactam observantiam in cunctis tenendam. Ergo communi consilio deliberantibus, omni in posterum sacerdotali dignitate indignus judicatus est Soterichus Panteugenus Antiochiæ Dei civitatis electus patriarcha. Cum vero septem ex nobis infra nominandi postulassent, ut primo accuratius de

[36] I Cor. 1, 10. [36a] Joan. v, 23. [36b] Joan. x, 30.

hac re dispiceremus, deinde in alia sessione sententiam quisque suam proferrent.

Ego quidem Constantinopolitanus, non admittendum ad sacerdotium aio hunc, quia jam biennio non clam neque in angulis, sed manifeste recto dogmati contradicit, seque publicum pravæ doctrinæ fautorem defensoremque profitetur.

Ego Hierosolymitanus idem censeo quod sanctissimus dominus meus et consacerdos Constantinopolitanus de hoc proposito pie et secundum Dei voluntatem statuit.

Ego Bulgarus aio fieri non posse ut hic sacerdotium retinere sinatur, quia tantum contra Dei Ecclesiam scandalum suscitavit, et qui complures huic esse asseclas puto, nescimusque utrum ad veritatem sincero judicio reversuri aliquando sint. Quod si juxta effatum Dominicum, homini qui minimum aliquem Christo credentem scandalizaverit, expedit ut lapide molario in ejus collum immisso præcipitetur, et in maris profunditatem jaciatur[40]; qui multos circa dogma scandalizavit, quantæ erit pœnæ obnoxius ? Insuper ex diversis divinis canonibus satis cognoscitur, hunc ad sacerdotium minime admitti posse, imo deponendum.

Ego quoque Cyprius aio, me utpote extraneum antea quidem non satis cognovisse quas iste vomit blasphemias adversus rectum Ecclesiæ dogma. Sed enim ex his quæ hodie ipsum audivi dicentem ante regium et ecclesiasticum thronum, non pontificatui tantummodo cum prorsus ineptum judico, verum etiam diaconali gradu, quem hactenus tenuisse videtur, indignum, ita ut ex hoc etiam ejiciendus videatur.

Ego Cæsariensis hunc, utpote sæpe orthodoxiæ adversatum, ad sacerdotium non admitto.

Ego Corinthius judico hunc omni sacerdotio indignum, utpote irreligiosum et blasphemias non solum mente foventem, verum etiam loquentem. Quamvis enim illis nunc anathema dixit, nihilominus sacerdotio et clero excluditur juxta magnum Athanasium Alexandrinum in Epistola ad Rufinianum episcopum, juxtaque alios divinos canones. Certe synodica sexti concilii definitio ita partim se habet : « His itaque cum omni diligentia curaque eximia a nobis constitutis, definimus nemini licere aliam fidem proferre seu conscribere, vel componere, neque aliud symbolum exponere aut docere vel tradere. » Et paucis interpositis : « Vel novum loquendi genus, seu vocabulorum inventionem invehere, ad dogmatum quæ definivimus subversionem. Quod si id faciant episcopi aut clerici, episcopatu et clericatu extorres fiant ; si

A αἰτησαμένων κατασκέψασθαι πρότερον περὶ τούτου τὸ τελεώτερον, καὶ ἐν ἑτέρᾳ συνελεύσει τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀποφήνασθαι.

Ἐγὼ μὲν ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἀπαράδεκτον εἰς ἱερωσύνην τοῦτόν φημι εἶναι, ὡς ἐπὶ δύο ἤδη χρόνους οὐ κρύφα οὐδ' ἐν γωνίᾳ, ἀλλὰ φανερῶς κατὰ τοῦ ὀρθοῦ παῤῥησιαζόμενον δόγματος, καὶ συνήγορον ὄντα λαμπρὸν τῆς ἀσεβείας καὶ πρόμαχον.

Ἐγὼ δὲ ὁ Ἱεροσολύμων αὐτὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς γνωματεύω ἅπερ ὁ ἁγιώτατος ἐμοῦ δεσπότης καὶ συλλειτουργὸς ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει θεαρέστως ἄγαν καὶ εὐσεβῶς ἀπεφήνατο.

Ἐγὼ δὲ ὁ Βουλγαρίας λέγω ἀδύνατον εἶναι τὸ παραδεχθῆναι τοῦτον ἔχειν ἱερωσύνην, ὅτι τε τοιοῦτον σκάνδαλον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξήγειρε, B καὶ ὅτι καὶ διάφοροι τούτῳ οἶμαι συνηκολούθησαν, καὶ ἀγνοοῦμεν εἰ πρὸς ἀλήθειαν μετὰ ὀρθοῦ φρονήματος καὶ τότε ἐπιστραφῆσονται· καὶ εἴπερ κατὰ τα Κυριακὰ λόγια τῷ ἕνα τινὰ τῶν μικρῶν σκανδαλίσαντι των πιστευόντων εἰς τὸν Χριστὸν συμφέρον ἐστὶν ἵνα λίθος μυλωνικὸς εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ κρεμασθῇ, καὶ εἰς βυθὸν θαλάσσης ἀπορριφῇ, ὁ πολλοὺς σκανδαλίσας ἐπὶ τῷ δόγματι, ὁποίᾳ ἔσται τιμωρίᾳ ὑπόδικος ; Ἀλλὰ καὶ ἐκ διαφόρων θείων κανόνων τὸ ἀπαράδεκτον πρὸς ἱερωσύνην καὶ καθῃρημένον τοῦτον εἶναι διαγινώσκεται.

Ἀλλὰ κἀγὼ ὁ Κύπρου τοῦτό φημι, ὡς τὰ μὲν ἄλλα τοῦ ἀνδρὸς ἀπόδημος ὤν, τὸ πρότερον οὐ σύνοιδα ἀκριβῶς ὅσα καὶ βλασφημῆσαι λέγεται κατὰ τοῦ ὀρθοῦ δόγματος τῆς Ἐκκλησίας· ἀφ' ὧν δὲ C σήμερον ἐνώπιον τοῦ βασιλικου καὶ ἱερατικου βήματος τουδε ἐκροασάμην λέγοντος τούτου, οὐ μόνον εἰς ἀρχιερωσύνην ἀπαράδεκτον εἶναι παντάπασιν ἀποφαίνομαι αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτον του διακόνου βαθμου ὃν δοκεῖ τέως ἔχειν, ἀνάξιος πάντη καθέστηκεν, ὡς ἀφαιρετέου καὶ τούτου τυγχάνοντος ἐξ αὐτου.

Ἐγὼ δὲ ὁ Καισαρείας ὡς πολλάκις κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτὸν ἐνστάντα εἰς ἱερωσύνην οὐ παραδέχομαι.

Ἐγὼ δὲ ὁ Κορίνθου κρίνω τουτον πάσης ἱερωσύνης ἀνάξιον, ὡς ἀσεβῆ τε καὶ βλάσφημα φρονήσαντα καὶ λαλήσαντα· εἰ γὰρ καὶ ἀναθέματι νυν καθυπέβαλεν, ἀλλὰ τῆς ἱερωσύνης καὶ του κλήρου ἐκβέβληται, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας μέγαν Ἀθανάσιον πρὸς Ῥουφινιανὸν ἐπισκοπον γράψαντα, καὶ καθ' ἑτέρους θείους κανόνας· ὁ μέν τοι συνοδικὸς ὅρος τῆς ἁγίας ἕκτης συνόδου οὕτως ἐν μέρει διείξεισι· D « Τούτων τοίνυν μετὰ πάσης ἀκριβείας τε καὶ ἐμμελείας πανταχόθεν παρ' ἡμῶν διατυπωθέντων, ὁρίζομεν ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν, ἤγουν συγγράφειν ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, ἢ προκομίζειν ἢ διδάσκειν ἢ παραδιδόναι ἕτερον σύμβολον. » Καὶ μετά τινα· » Ἢ καινοφωνίαν ἤτοι λέξεων ἐφεύρεσιν πρὸς ἀνατροπὴν εἰσάγειν τῶν νυν παρ' ἡμῶν διορισθέντων, ἐπισκόπους μὲν ὄντας ἢ κληρικούς, ἀλλοτρίους εἶναι τῆς ἐπισκοπῆς καὶ του

[40] Matth. xviii, 6.

κλήρου· μονάζοντας δὲ ἢ λαϊκούς, , ἀναθεματίζεσθαι. » Τούτῳ συμφθέγγονται καὶ ὁ τῆς ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον ἁγίας συνόδου ὅρος, καὶ ἕτερος θεσμὸς τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων.

Ἐγὼ δὲ ὁ Ἀθηνῶν ὑψί φημι καὶ μόλις μεταμαθόντα αὐτὸν τὴν ἀσέβειαν, καὶ ταῦτα ὑποψήφιον ὄντα πατριάρχην, εἰς ἱερωσύνην οὐκ ἄν ποτε παραδέξωμαι· ἀλλὰ κἄν τινες παραδέξωνται, ἑαυτὸν ἐξ αὐτῶν ἀποῤῥήγνυμι.

Ἐγὼ δὲ ὁ Λαρίσσης, τῷ Ἀθηνῶν ἐς τὰ λοιπὸν συμφρονῶν, ἀπὸ τῆς τοῦ μεγάλου μᾶλλον Ἀθανασίου ἐπιστολῆς ἀποκηρύττω τοῦτον τοῦ ἱερατικοῦ παντὸς ἀξιώματος.

Ἐγὼ δὲ ὁ Ἀδριανουπόλεως τοῦτο λέγω, ὅτι, ἐὰν ἀπὸ τῶν θείων καὶ ἀχράντων εὐαγγελιστῶν, καὶ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων, οὐ δύναται τῆς ἱερωσύνης (τυγχάνειν) κἂν ἅπαξ ἐλεγχθῇ ἑαλωκὼς ἐπί τινι ἁμαρτήματι, οἷοις δὴ περιπίπτομεν ἄνθρωποι ὄντες, καὶ τὸν πηλὸν τοῦτον καὶ σαρκικὸν περικείμενοι, πῶς ἔστι δυνατὸν εἰς ἱερωσύνην προβιβασθῆναι τὸν ὑποψήφιον Ἀντιοχείας, ἄνθρωπον ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα ἔτη γενόμενον, δοκοῦντά τε λόγοις σοφοῖς ἐνευδοκιμεῖν, καὶ εἰς πατριαρχικὸν θρόνον προβεβλημένον, καὶ νῦν φάντα οὐ μόνον λόγους τῆς ὀρθοδόξου ἀλλοτριόφρονας πίστεως, ἀλλὰ καὶ λόγον συγγραψάμενον πλήρη βλασφημιῶν καὶ ἀποφημιῶν δυσσεβῶν, καὶ μόλις ποτὲ μεταπεισθέντα καὶ μεταμαθόντα τὸ εὐσεβὲς καὶ τὸ ὀρθόδοξον; Διὰ τοῦτο τοίνυν οὐδὲ αὐτὸς ἄξιον ἱερωσύνης τὸν τοιοῦτον λογίζομαι.

Καὶ εἰς ἀνασκοπὴν συνελθόντες οἱ αὐτίκα τὴν κατ' αὐτὸν ψῆφον ἐκθέμενοι, ἀποφαινόμεθα τοῦτον ἱερωσύνης πάσης ἀνάξιον, οὐ διὰ τὰ σήμερον μόνον παρ' αὐτοῦ λαληθέντα μετὰ πολλῆς τῆς ἐναντίας, ἀλλ' ὅτι περ ἐξ ὅτου τὸ βλάσφημον τοῦτο διεθρυλλήθη δόγμα, καὶ λόγος ἐξέθετο τῆς καινοφανοῦς ταύτης αἱρέσεως συνήγορος· καὶ οὐ μόνον προστάτης ἐγγράφως καὶ πρόμαχος τῆς τοιαύτης ἀσεβείας ἐδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως πλειστάκις διαλεγόμενος πρός τε ἄλλους πολλοὺς καὶ τινας ἐξ ἡμῶν, οὕτως ἀναφανδὸν ἐκύρου τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν, καὶ τὰς τῶν Χριστιανῶν ψυχὰς ἐσκανδάλιζε. Καὶ ἡμῖν μὲν οὕτω τὴν σήμερον τοῖς πλείοσι τοῦ συλλόγου τὰ κατ' αὐτοῦ ἀποπέφαντσι, ἐν ᾗ καὶ ἡ τῶν ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντων θείων Πατέρων ὁμήγυρις ἐπὶ τῇ τοῦ ματαιόφρονος Ἀρείου καθαιρέσει, τῇ Ἐκκλησίᾳ εὖ ποιοῦσα συνέδραμε· τισὶ δὲ ἐξ ἡμῶν, ἤγουν τῷ Ἡρακλείας, τῷ Κυζίκου, τῷ Σίδης, τῷ Θεσσαλονίκης, τῷ Καισαρείας, τῷ Φιλίππων, καὶ τῷ Λαοδικείας, οὐκ ἀπεντεῦθεν γνωμοδοτῆσαι περὶ τούτου δεῖν ἔδοξεν ἀλλὰ σκοπῆσαι, καὶ οὕτω τὸ δόξαν ἀποφήνασθαι.

Μηνὶ Μαΐῳ, ιγ' ἡμέρᾳ, β' ἰνδικτιῶνι, προκαθημένου τοῦ θεοστέπτου βασιλέως ἡμῶν καὶ αὐτοκράτορος ἡμῶν Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν, παρισταμένων τῇ ἁγίᾳ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντων τῶν ἀναγεγραμμένων, ἄνευ τοῦ πρωτονοταρίου, τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου, τοῦ πρωτασηκρήτις, καὶ τοῦ νομοφύλακος, συνεδριαζόντων αὐτῷ ἄνευ τοῦ Ἀντιοχείας ἡμῶν τῶν καὶ διαι-

A monachi aut laici, anathemate feriantur. » Canoni huic consona secundæ quoque Nicænæ synodi definitio, atque aliæ etiam sanctorum atque a Deo afflatorum Patrum auctoritates.

Ego Atheniensis hunc vix seroque a sua impietate recedentem, et quidem cum jam esset patriarcha electus, ad sacerdotium nunquam admittam. Quin si qui eum admiserint, me ab his segrego.

Ego Larissæus cum Atheniensi cæteroqui consentiens, fretus magni præsertim Athanasii epistola, huic homini omnem ecclesiasticam dignitatem abjudico.

Ego Adrianopolitanus aio, quod si jubentibus divis incorruptisque evangelistis, sacrisque et B divis canonibus, haud licet sacerdotium assequi homini illi qui vel semel alicujus peccati convictus fuerit, cujusmodi accidunt hominibus hoc limo et carne circumdatis, qui liceat ad sacerdotium provehere hunc electum Antiochenum, hominem sexagenariam ætatem prætervectum, litteratura clarum, patriarchali sedi destinatum, nunc autem non modo sermonibus utentem ab orthoxa fide abhorrentibus, verum etiam libelli auctorem, qui blasphemiis impiisque absurditatibus scatet, vixque demum resipiscentem, et ad pietatem orthodoxiamque redeuntem? Quæ cum ita se habeant, ego quoque a sacerdotio hunc repello.

Ergo ad scrutinium convenientes, qui modo C sententiam contra illum diximus, declaramus eum omni sacerdotio indignum, non ob ea tantummodo quæ is hodie multa cum pertinacia locutus est, sed quia ab ipso blasphemum hoc dogma divulgatum est, et libellus etiam perscriptus novæ hujus hæreseos assertor. Neque solum antesignamus atque defensor scripto suo hujusce impietatis exstitit, verum etiam absque scripto sæpe colloquens modo cum aliis multis, modo etiam cum nostrum nonnullis, sic manifeste impium hunc errorem sanciebat, et Christianorum animabus scandalo erat. Et nos ergo synodi hujus pars major in hunc hominem hoc die sententiam dicimus, quo collectum quoque Nicææ sanctorum Patrum concilium ad vesani Arii damnationem, similiter Ecclesiæ laboranti justas suppetias tulit. Attamen nonnullis D nostrum nimirum Heracleensi, Cyziceno, Sidensi, Thessalonicensi, Cæsariensi, Philippensi, Laodiceno, haud visum est in præsenti de hoc decernere, sed adhuc considerandum, et tum demum sententiam ferendam.

Mensis Maii die tertia decima, indictione secunda, præsidente a Deo coronato imperatore nostro et domino Manuele Comneno, in Blachernarum palatio, assistentibus sanctæ majestati ejus cunctis prædictis, exceptis protonotario, magno drungario protoasecretis, et nomophylace; considentibus nobis patriarchis, absque Antiocheno, et de hac re judicantibus; socio judicii nostri Bul-

garo, absque Cyprio qui non interfuit, nobis inquam, suprascriptis episcopis astipulantibus.

Quandoquidem hesterna acta quæ propter temporis augustias lecta non fuere, hodie demum legenda erant, neque aderat magnæ Dei civitatis Antiochiæ electus olim patriarcha Soterichus Panteugenus, etsi is a regia divaque circumspectione sine dilatione comparere hodie jussus fuerat; idcirco necesse fuit illi iterum intimare notitiam, ut actorum lectioni interesset; quod si forte nollet nihilominus actorum lectionem fieri oportere. Delegati sunt igitur ad ipsum e nostris præsulibus Corinthi Theodorus, Adrianopoleos Leo, Parii Nicolaus; quibuscum missus fuit etiam judex veli Thomas Hapluchres. Hi vero rem significantes, scriptam denuntiationem apud eum reliquerunt comparendi, uti dictum est. Scheda autem tradita ita ad litteram se habebat:

Mensis Maii die tertia decima, indictione secunda, præsentibus diacono Magnæ Ecclesiæ Belissariota Theodoro, Georgio lectore Antiochiæ modestiæ præposito, Georgio Scutariota lectore Adrianopolitano; regali divoque et venerando jussu, licet non scripta, nos episcopi auctoritate demandata a sanctissimo domino et œcumenico patriarcha, et a sanctissimo Hierosolymorum patriarcha monacho domino Joanne, insuper etiam a sanctissimo archiepiscopo totius Bulgariæ, charissimo patruo potentis sanctique nostri imperatoris, monacho inquam, domino Joanne Comneno; nec non ad ea quæ in Blachernarum palatio convenit sancta divaque synodo; pervenimus ad venerandum Hodegorum cœnobium, atque in conspectum admissi electi olim patriarchæ Dei urbis Antiochiæ magnæ domini Soterichi Panteugeni, nuntiavimus ei quæ in mandatis habuimus, his verbis: Potentissimus et sanctus imperator noster jussit heri, ut dicta sancta synodus tuque etiam hodie conveniatis ad lectionem audiendam commentarii de rebus disputatis et actis, te audiente, hesterna die quæ fuit præsentis mensis duodecima coram regali throno, sanctaque et divina synodo. Quoniam vero dicti sanctissimi patriarchæ cæterique antistites convenerunt in Blachernarum palatio, ac jam præsidente a Deo coronato imperatore, et synodi pleno numero, tu non adfuisti, missi nos fuimus, uti dictum est, ad te invitandum, ut sine mora adsis hodie lectioni actorum hesternorum. Scito enim, quod si minime id facias, vel te absente acta nihilominus legentur. Coactus enim a Deo electus sanctissimus noster imperator

(26) Περιωπή, Latine *circumspectio*, vocabulum honoris quo utitur erga cardinales Adrianus VI. PP, apud nos *Spicileg.* t. II, Præf. p. XIII. Equidem absque hoc synodalis scripturæ exemplo, nunquam putassem Latinos a Græcis hujusmodi titulum sumpsisse.

A τώντων τῇ ὑποθέσει πατριαρχῶν, συνδιαιτῶντος ὁμοίως καὶ ἐμοῦ Βουλγαρίας, ἄνευ τοῦ Κύπρου μὴ συμπαρουσιάζοντος, συνδιαγνωμονούντων ἡμῶν τῶν προαναγεγραμμένων πάντων ἀρχιερέων.

Ἐπεὶ τὸ κατὰ τὴν χθὲς γεγονὸς σημείωμα μὴ φθάσαν ἀναγνωσθῆναι διὰ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ ἐμελλεν ἀναγνωσθῆναι τὴν σήμερον, οὐ παρῆν δὲ ὁ φθάσας πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας Σωτήριχος ὁ Παντεύγενος, καὶ ταῦτα παραγγελθεὶς παρὰ τῆς βασιλείου καὶ θείας περιωπῆς (26) παρουσιάσαι ἀνυπερθέτως τὴν σήμερον· ἐδέησε διὰ ταῦτα καὶ πάλιν δοθῆναι αὐτῷ εἴδησιν ὡς ἂν παρουσιάσῃ ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τοῦ τοιούτου σημειώματος· εἰ μὴ βούλοιτο, καὶ ἀπόντος αὐτοῦ τὴν τούτου γενέσθαι ἀνάγνωσιν. Ἀπεστάλησαν οὖν πρὸς B αὐτὸν ἀπὸ μὲν τῶν ἀρχιερέων ἡμῶν ὁ Κορινθου Θεόδωρος, ὁ Ἀδριανουπόλεως Λέων ὁ Παρίου Νικόλαος· συνδιεστάλη δὲ τούτοις ὁ κριτὴς τοῦ βήλου Θωμᾶς Ἁπλούχρης· καὶ διεμηνύσαντο τούτων. παραγγελίαν ἔγγραφον θέμενοι πρὸς αὐτὸν, ἵνα παρουσιάσῃ, ὡς εἴρηται. Ἔσχεν τὸ παρ' αὐτῶν ἐκτεθὲν σημείωμα ῥητῶς οὑτωσί.

Μηνὶ Μαΐῳ, ιγ΄ ἡμέρᾳ, ἰνδικτιῶνι β΄, παρουσίᾳ διακόνου Θεοδώρου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ Βελισσαριώτου, Γεωργίου ἀναγνώστου Ἀντιοχείας τοῦ ἐπὶ τῆς εὐταξίας, Γεωργίου ἀναγνώστου Ἀδριανουπόλεως τοῦ Σκουταριώτου, Νικολάου ἀναγνώστου τοῦ Ἀττικοῦ, καὶ Λέοντος τοῦ Ἀδριανουπολίτου· ἀπὸ βασιλικῆς καὶ θείας προσκυνήτης ἀγράφου προστάξεως, ἡμεῖς οἱ ἀρχιερεῖς ἐξ ἐπιτροπῆς τοῦ τε C ἁγιωτάτου δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων μοναχοῦ κυροῦ Ἰωάννου, ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας καὶ περιποθήτου θείου τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως μοναχοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν συνδραμούσης τὴν σήμερον ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, παρεβάλομεν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῶν Ὁδηγῶν, καὶ εἰς ὄψιν ἐλθόντες τῷ φθάσαντι προβληθῆναι πατριάρχῃ Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας κυρῷ Σωτηρίχῳ τῷ Παντευγένῳ, ἀνηγγείλαμεν αὐτῷ τὰ ἐνταλθέντα ἡμῖν, εἰπόντες ὡς Ὁ κράτιστος καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς ὥρισε κατὰ τὴν χθὲς συνελθεῖν κατὰ τὴν σήμερον τὴν ῥηθεῖσαν ἁγίαν σύνοδον καὶ σὲ ἐπὶ τῷ ἀναγνωσθῆναι τὰ σημειωθέντα ἐπὶ τοῖς λαληθεῖσι καὶ πραχθεῖσιν ἐπ' ἀκροάσει σου κατὰ τὴν χθὲς ιβ΄ τοῦ D παρόντος μηνὸς ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ βήματος καὶ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν ῥηθέντες ἁγιώτατοι πατριάρχαι καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς συνῆλθον εἰς τὸ ἐν Βλαχέρναις παλάτιον, καὶ προκαθίσαντος τοῦ θεοστεφοῦς ἡμῶν αὐτοκράτορος καὶ τοῦ συλλόγου παντὸς πλήρους ὄντος, σὺ οὐκ ἐνεδήμησας· ἀπεστάλημεν ἡμεῖς, ὡς δεδήλωται, μεταπαλέσασθαί σε, ἐφ' ᾧ ἀνυπερθέτως παρουσιάσαι τὴν σήμερον ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῶν σημειωθέντων κατὰ τὴν

χθές· ὀφείλοντα εἰδέναι ὡς, εἰ μὴ τοῦτο ποιήσαις, καὶ σοῦ μὴ ἐνδημήσαντος ἀναγνωσθήσεται τὸ τοιοῦτον· κατεπειγόμενος γὰρ ὁ θεοπρόβλητος καὶ κράτιστος ἡμῶν αὐτοκράτωρ ἐξελθεῖν εἰς τὴν προκειμένην εὐτυχῶς σὺν Θεῷ ἐκστρατείαν, διά τάς ἐπικειμένας κοσμικὰς ἀναγκαίας φροντίδας οὐκ ἔχει πλέον ἀναρτᾷν τὴν ἐξέλευσιν· καὶ διὰ τοῦτο χθές τε ὥρισε συνελθεῖν πάντας κατὰ τὴν σήμερον, καὶ νῦν προκάθηται πανημέριος τὴν σὴν ἀναμένων ἐπιδημίαν.

A procedere ad paratam Deo favente militarem expeditionem, propter instantes necessariasque imperii curas, haud diutius discessum suum potest differre. Proptereaque heri mandavit, ut cuncti hodie convenirent; et nunc tota die sedet in solio tuum præstolans adventum.

Ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἀντεφθέγξατο μὴ δύνασθαι παρουσιάσαι μήτε τήμερον μήτε αὔριον διὰ τὸ πυρέττειν, ὡς ἔλεγεν· ἐπὶ κλίνης γὰρ ἀνέκειτο, καὶ ἀγνοεῖν εἰ ἐπιταθῇ αὐτῷ τὰ τῆς νόσου· προσθέμενος ὅτι, Ἐμοῦ ἀπόντος, ὃ αἱροῦνται ποιησάτωσαν, Ἡμεῖς δὲ καὶ αὖθις διελαλήσαμεν πρὸς αὐτὸν, ὡς εἰ μὴ παρουσιάσει ἄρτι, ἀναγνωσθήσεται τὸ διαληφθὲν σήμερον, καὶ πᾶσα θύρα δικαιολογίας τούτῳ ἀποκλεισθήσεται. Ἀνεγνώσθη τοίνυν αὐτὸ ἐπὶ βασιλικοῦ βήματος· καὶ ἠρωτήθημεν οἱ παρουσιάσαντες πατριάρχαι, κἀγὼ ὁ Βουλγαρίας, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἡμεῖς, εἰ δεῖ λοιπὸν τὴν ἀνάγνωσιν γενέσθαι τοῦ ἐκτεθέντος κατὰ τὴν χθές, ὡς δεδήλωται, σημειώματος· καὶ ὡς οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀμφιβάλλων πρὸς τὸ ἀναγνωσθῆναι τοῦτο ἐτύγχανεν, ἀνεγνώσθη αὐτό. Ἐπεὶ οὖν συμπαρῆμεν καὶ οἱ κατὰ τὴν χθὲς ζητήσαντες ἀρχιερεῖς σκέψασθαι περὶ τοῦ εἰ δεῖ ἐν ἱερᾷ καταστάσει τε εἶναι, εἴτε καὶ εἰς ἀρχιερέα προβιβασθῆναι τὸν δηλωθέντα Παντεύγενον εἴτε καὶ μή, τῶν ἄλλων ἁπάντων εἰπόντων ἀνάξιον αὐτὸν πάσης ἱερατικῆς καταστάσεως εἶναι, εἴπομεν καὶ ἡμεῖς, ὅ Ἡρακλείας δηλονότι, ὁ Κυζίκου, ὁ Σίδης, ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ Νεοκαισαρείας, ὁ Φιλίππων, ὁ Λαοδικείας, τὰ αὐτὰ, καὶ περὶ τούτου φρονεῖν καὶ λέγειν τοῖς λοιποῖς συλλειτουργοῖς ἡμῶν, καὶ μηδὲν ἔχειν ἀμφίβολον.

Ad hæc respondit Soterichus, haud se posse vel hodie vel cras adesse, propter febrim qua se correptum dicebat; nam et in lecto jacebat, et ignarum se num morbus augeretur aiebat. Addidit tamen, ut se quoque absente, quod placitum foret decernerent. Tum nos rursus ipsi significavimus, quod nisi statim compareret, hodie legenda esset res prædicta, atque omni deinceps defensioni fores præcludendæ. Lectum fuit igitur synodale decretum coram regali throno; moxque fuimus interrogati nos patriarchæ ibi præsentes, et ego Bulgarus, cæterique nos episcopi, num reapse facienda lectio hesternorum, uti dictum est, actorum. Postquam vero nemo ex nobis quominus ea legerentur ambiguum se demonstravit, lecta fuerunt. Cum autem adessemus etiam nos alii episcopi, qui adhuc deliberandum heri censebamus, num vel in ecclesiastico statu retinendus esset vel etiam ad patriarchatum promovendus prædictus Panteugenus, necne; cæteris omnibus omni ecclesiastico statu indignum affirmantibus, nos quoque, Heracleensis scilicet, Cyzicenus, Sidensis, Thessalonicensis. Neocæsariensis, Philippensis, Laodicenus, pedibus in sententiam ivimus, neque eadem et sentire et loqui cum reliquis consacerdotibus nostris absque ulla dubitatione edidimus.

Ὁ ταπεινὸς μοναχὸς Λουκᾶς καὶ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος νέας Ῥώμης τοῖς ἐν τῷ παρόντι τόμῳ γεγραμμένοις ἐπὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν μακαριωτάτου πατριάρχου κυροῦ Κωνσταντίνου στοιχήσας καὶ αὐτὸς καὶ ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis monachus Lucas, Dei miseratione archiepiscopus novæ Romæ, actis in præsenti tomo scriptis sub præcessore nostro beatissimo patriarcha domino Constantino consentiens ego quoque et definiens subscripsi.

Ὁ ταπεινὸς μοναχὸς Ἰωάννης καὶ ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης τῆς μητρὸς πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἁγίας Σιὼν πόλεως Ἱερουσαλὴμ ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis monachus Joannes, Dei miseratione patriarcha matris omnium Ecclesiarum sanctæ Sion urbis Jerusalem, definiens subscripsi.

Ὁ ταπεινὸς μοναχὸς Ἰωάννης καὶ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος πρώτης Ἰουστινιανοῦ καὶ πάσης Βουλγαρίας ὁ Κομνηνὸς ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis monachus Joannes Comnenus, Dei miseratione archiepiscopus primæ Justinianæ et totius Bulgariæ, definiens subscripsi.

Εἰ καὶ μετὰ τὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας ὑπέγραψα διὰ τὸ θεῖον καὶ ἀναγκαῖον τῆς ἐκκλησιαστικῆς, ὑποθέσεως, ἀλλ' οὖν οὐδὲν ἐκ τούτου τῷ θρόνῳ τῆς Σόπρου γενήσεται πρόκριμα ἐκ τῆς ἐμῆς ὑπογραφῆς, τὸν ἄνω τόπον, ὡς ἐγὼ λέγω, ἐκ διαφόρων δικαίων ἔχοντι· διὸ στοιχῶν καὶ αὐτὸς τοῖς ἐν τῷ τόμῳ ὁρισθεῖσι, φυλάττω καὶ ἐμαυτῷ τὸ τοῦ θρόνου δίκαιον. Ἀσπάζομαι δὲ καὶ τὰ γεγραμμένα, καὶ ταύταις ταῖς ἐννοίαις καὶ πίστεσι συναποθανεῖν εὔχομαι· Ὁ μοναχὸς ἐλάχιστος καὶ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἰωάννης.

Humilis monachus Joannes, Dei miseratione archiepiscopus Cypri Joannes.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Καισαρείας Καππαδοκίας Στέφανος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis archiepiscopus Cæsareæ metropoleos Cappadociæ Stephanus definiens subscripsi.

Vilis metropolita Heracleæ Petrus definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἡρακλείας Πέτρος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Ancyræ Stephanus definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀγκύρας Στέφανος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Cyzici Joannes definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Κυζίκου Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Nicomediæ Theophylactus definiens suscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Νικομηδείας Θεοφύλακτος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Metropolita Nicææ Leo, quanquam huic quæstioni ventilandæ non interfui, de qua in præsenti commentario agitur, nihilominus consentiens præsenti actioni et ipse subscripsi.

Ὁ μητροπολίτης Νικαίας Λέων, εἰ καὶ μὴ παρῆμεν ἐπὶ τῇ ζητήσει τῆς παρούσης ὑποθέσεως, ἐφ' ᾗ καὶ τὸ παρὸν σημείωμα γέγονεν, ἀλλὰ στοιχῶν τῇ παρούσῃ πράξει ὑπέγραψα καὶ αὐτός.

Vilis metropolita Chalcedonis, etsi indignus, Constantinus consentiens et ipse pariter subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Χαλκηδόνος, εἰ καὶ ἀνάξιος, Κωνσταντῖνος στοιχήσας καὶ αὐτὸς ὁμοίως ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Sidæ Joannes ipse quoque definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Σίδης Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis archiepiscopus metropoleos Thessalonicæ Calus, ita semper per Dei gratiam sensi et sentio, docui et doceo; et sic usque ad vitæ meæ miserandæ terminum sentire et docere spondens, uti in præsenti tomo continetur, secutus cæterorum exemplum ipse quoque definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Κάλος, οὕτω Θεοῦ χάριτι φρονήσας τε καὶ φρονῶ, διδάσκων τε καὶ διδάξας, καὶ ἄχρι τέλους τῆς ἐλεεινῆς μου ζωῆς φρονεῖν τε καὶ διδάσκειν κατατιθέμενος, ὡς ἐν τῷ παρόντι τόμῳ διείληπται, ἀκολούθως τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὸς ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Claudiopoleos Gregorius definiens snbscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Κλαυδιουπόλεως Γρηγόριος ὁρίσας ὑπέγραψα,

Humilis episcopus sanctissimæ metropoleos Neocæsareæ definiens subscripsi.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Νεοκαισαρείας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Laodiceæ Calus definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Λαοδικείας Κάλος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis archiepiscopus metropoleos Corinthi definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπός τς μητροπόλεως Κορίνθου ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis episcopus metropoleos Athenarum Georgius definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος τῆς μητροπόλως Ἀθηνῶν Γεώργιρς ὁρίσας ὑπέγραψά·

Vilis metropolita Amastridis Joannes definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀμάστριδος Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Mocesorum Leo definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μωκησῶν Λέων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Patrarum Constantinus, etsi hujus quæstionis examini nequaquam interfui, tamen consentiens præsenti actioni et ipse subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Πατρῶν Κωνσταντῖνος, εἰ καὶ μὴ παρῆμεν ἐπὶ τῇ ζητήσει τῆς παρούσης ὑποθέσεως, ἀλλὰ στοιχῶν τῇ παρούσῃ πράξει καὶ αὐτὸς ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Larissæ Georgius et ipse definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Λαρίσσης Γεώργιος καὶ αὐτὸς ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis episcopus Nicopolitanæ sanctæ Dei Ecclesiæ Basilius et ipse subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος τῆς ἐν Νικοπολει ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας Βασίλειος καὶ αὐτὸς ὑπέγραψα.

Theodorus vilis metropolita Philipporum definiens subscripsi.

Θεόδωρος ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Φιλίππων ὁρίσας ὑπέγραψα

Georgius vilis metropolita Apameæ definiens subscripsi.

Γεωργιος ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀπαμείας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Corcyræ Constantinus definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Κερκύρας Κωνσταντῖνος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Methymnæ Michael consentiens definiensque subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μηθύμνης Μιχαὴλ στοιχήσας καὶ ὁρίσας ὑπέγραψα.

Joannes vilis metropolita Paronaxiæ et ipse definiens subscripsi.

Ἰωάννης ὁ εὐτελὴς μητροπαλίτης Παρονακξίας καὶ αὐτὸς ὁρίσας ὑπέγραψα.

Nicolaus vilis metropolita Attaliæ definiens subscripsi.

Νικόλαος ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀτταλείας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Vilis metropolita Acardiopoleos Constantinus definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς Ἀρκαδιουπόλεως Κωνσταντῖνος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Μιχαὴλ ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος Λήμνου ὁρίσας ὑπ- A ἐγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἡρακλέος Ἀκάκιος μοναχὸς ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Ὑρκανίας Διονύσιος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ἀρχιερέων νείατος εἰνὶ [*ita cod.*] λόγῳ ἠδὲ τιμῇ σκεπτὴρ νωνύμων Δαλισανδῶν Κωνσταντῖνος ἰσοβριθῆ μοι τὰ ζυγὰ τοῦ νοῦ φέρω τῷ δεσπότῃ μου Σκουταριώτῃ Σίδης.

Ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος Πατάρων Γεώργιος ὁρίσας ὑπέγραψα..

Michael vilis episcopus Lemni definiens subscripsi.

Vilis archiepiscopus Heracleæ Acacius monachus definiens subscripsi.

Vilis archiepiscopus Hyrcaniæ Dyonisius definiens subscripsi.

Antistitum ultimus et sermone et honore, ignobilium Dalisandorum excubitor, mentis meæ lancem gero parem domino meo Scutariotæ Sidensi.

Vilis epicopus Patarorum Georgius definiens subscripsi.

EX LIBRO XXV

LECTORI BENIVOLO ANGELUS MAIUS.

(Script. vet. tom. IV.)

1. Ineditam Græcæ Ecclesiæ synodum, dogmatis gravitate venerabilem, patriarcharum et metropolitanorum numero insignem, Manuelis gloriosissimi Cæsaris præsentia et actibus cohonestatam, ex autographo vetere, in ipsisque synodi penetralibus confecto codice, Deo favente, vulgamus. Est is codex Græcus Vaticanus 1176, membraneus, in-4, litteris paulo grandioribus summaque sedulitate et calligraphia scriptus; quem quidem olim vidit Leo Allatius (1), sed ubinam is latitaret, nequaquam indicavit, nunc autem in Vaticanæ bibliothecæ pluteis quærenti mihi facile occurit. Codicem esse autographum, docent ipsæ episcorum postremæ subscriptiones, charactere proprio singulorum satis vario et difficili exaratæ. Insuper hanc synodici codicis αὐθεντίαν demonstrant Manuelis imper. ejusque conjugis Mariæ, in fronte codicis auro et variis coloribus pictæ imagines, quæ nonnisi viventium principum fieri potuerunt : mortuo quippe Manuele, rerum statim publicarum summa conversio facta est, tyranno oborto Andronico, qui Mariam Augustam illico occidit, pauloque post Alexium puerum, Manuelis hæredem, pari scelere exstinxit. Eadem synodus exstat etiam in recentioribus Vaticanæ bibliothecæ codicibus, nempe Vat. 680, Reg. 67, Separatim yero dogmaticum Manuelis imp. edictum scribitur in Ottob. 309. Jam synodi hujus historicam notitiam apud Cinnamum (2), nec non apud Choniatam (3), atque Ephræmium (4) legere licet : cætera vero cum ex ipsa lectione synodi, quam ego Latinam feci, perquam lucide appareant, nolui hac super re verbosius præfari.

(1) *De consens.* lib. II, 12.
(2) *Hist.* VII, 5.
(3) *Hist.* VI, 2.
(4) *Vit. Cæsar.* V. 4746 sqq.

ΣΥΝΟΔΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΡΗΤΟΥ, ΟΤΙ, Ο ΠΑΤΗΡ ΜΕΙΖΩΝ ΜΟΥ ΕΣΤΙΝ.

SYNODUS

HABITA PROPTER ILLUD DICTUM, QUIA, *PATER MEUS MAJOR ME EST.*

Ἔκθεσις τῶν πραχθέντων ἐπὶ τῇ ζητήσει τῆς B ἐξηγήσεως τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ ἐμφερομένου ῥητοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ

Expositio eorum quæ gesta sunt ob controversiam interpretatione sententiæ, quæ in Evangelio prolata legitur a vero Deo et Servatore nostro Jesu

Christo, videlicet *Pater meus major me est* [1]. Recitatur autem quidquid antea dictum fuit ab iis qui varie sententiam illam interpretati sunt : atque in medium afferuntur sanctorum Patrum auctoritates : tum ea quæ deinde decreta fuerunt ; nec non illa quæ post veram interpretationem decreto constitutam, acciderunt. Postremo potentis sanctique regis nostri Porphyrogeniti, Romanorum imperatoris, domini Manuelis Comneni, religiosissimum edictum ponitur.

A Χριστὸν τοῦ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι. Δηλοῦσα καὶ τὰ πρότερον μὲν λαληθέντα παρὰ τῶν τὸ τοιοῦτον ῥητὸν διαφόρως ἑρμηνευόντων, τὰς προκομισθείσας τε χρήσεις τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ τὰ μετὰ τοῦτο κυρωθέντα, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ τὴν κύρωσιν τῆς ἀληθοῦς ἑρμηνείας συνεκχυθέντα. Καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως Πορφυρογεννήτου καὶ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων, κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ εὐσεβέστατον ἴδικτον.

ACTIO PRIMA.

1. Tertio jam et vicesimo anno imperii sceptrum tenente Manuele Comneno, quem in ipso partu purpura excepit, sapientia ad vitale lumen protraxit, fortitudo aluit, fides veræ religionis ad perfectam ætatem perduxit ; quem ut Davidem Deus elegit, quia æque mansuetissimum esse cognovit, et ad paterni diadematis obtinendam hæreditatem majoribus natu fratribus antetulit, atque ab orientalibus plagis usque ad occasum relatis de hoste tropæis condecoravit ; hoc, inquam, anno quæstio per Ecclesiam coorta est, quæ vel uti ignea favilla tenui nata principio, augentibus hinc inde contrariarum partium spiritibus, in excelsam facem evasit ; neque solum episcopales sedes corripuit, verum etiam monasticos cœtus invasit ; neque hos tantummodo, sed etiam magistratus et aulicos, senatum simul et omnes qui regio in palatio versabantur. Cuncti videlicet mira pertinacia et fervore ardentissimo ad veritatis rapiebantur vestigationem. Neque hactenus contentionis flamma substitit, sed ad popularem quoque turbam plebisque fecem devenit. Initium quæstionis fuit ex dicto veri Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, quem in Passionis nocte discipulos alloquentem apud evangelistam Joannem theologum hæc dicere comperimus : ***Si diligeretis me, gauderetis utique, quod dixi vobis me ire ad Patrem ; quia Pater meus major me est*** [2]. Ambigebatur itaque, quanam ratione quove sensu major Christo pater appellaretur.

ΠΡΑΞΙΣ Α΄.

α΄. Ἤδη τὸν ἐπὶ τῷ εἰκοστῷ τῆς αὐτοκρατορίας τρίτον χρόνον ἀνύοντος Μανουὴλ τοῦ ἐκ Κομνηνῶν τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα διέποντος, ὃν πορφύρα μὲν ἐκ μητρικῶν ὠδίνων παρέλαβε, φρόνησις δὲ ἐμαιεύσατο, καὶ ἀνδρία ἐτιθηνήσατο, καὶ πίστις εὐσεβείας ἠνδρώσατο · ὃν κατὰ τὸν Δαβὶδ Θεὸς ἐξελέξατο, ὡς κατ' ἐκεῖνον πραότατον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν εὑράμενος, καὶ πρὸς τὴν τοῦ πατρικοῦ στέφους διαδοχὴν τῶν ἐν αὐταδέλφοις πρωτογεννήτων προέκρινε (1), καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν τοῖς κατ' ἐχθρῶν τροπαίοις ἐσέμνυνε · τότε δὴ τότε ζήτημά τι πρὸς μέσην Ἐκκλησίαν ἐνέπεσεν · ὃ καὶ, κατὰ τοὺς τοῦ πυρὸς σπινθῆρας ἀπὸ βραχέων ἀρχάμενον τοῖς τῶν ἐξ ἑτέρας πρὸς ἑτέραν ἀντιθέσεων πνεύμασιν, ἐπὶ πυρσὸν κατέληξεν ἐναέριον, καὶ οὐκέτι μόνον περὶ τοὺς ἀρχιερατικοὺς σταθμοὺς ὑπανήπτετο, ἀλλ' ἤδη καὶ τὸν τῶν ἱερωμένων κατάλογον ἐπενέμετο · καὶ οὐ τοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσους τῶν ἐντελῶν αὐχεῖ τὰ βασίλεια, σύγκλητόν τε ἅμα, καὶ τοὺς ἄλλως τὰ λαμπρὰ περιπολοῦντας ἀνάκτορα, εἰ καὶ μὴ πάντας εἶχεν ἐκτεφρουμένους καὶ λυομένους, ἀνθρακιζομένους δέ τινας μᾶλλον τῷ τοῦ τῆς ἀληθείας ἔρωτος ἐμπυρεύματι. Οὐ μέχρι δὲ τούτου τὰ τῆς φλογὸς περιέστατο, ἀλλά γε καὶ τὸν ἀγελαῖον ὄχλον καὶ σύρφακα τῆς ἑαυτοῦ πυρκαϊᾶς ἐτίθετο παρέργου. Τὸ δὲ ζήτημα περὶ τῆς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φωνῆς ἀρχῆς ἐκ πρώτης προὐβέβλητο · ἦν τῇ τοῦ πάθους νυκτὶ τοῖς μαθηταῖς ὁμιλῶν παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ καὶ θεολόγῳ λέγων εὑρίσκεται · Εἰ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἄν, ὅτι εἶπον, Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα · ὅτι ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι. Πῶς οὖν καὶ κατά τινα τρόπον καὶ οἵαν τὴν ἐκδοχὴν μείζων αὐτοῦ ὁ Πατὴρ ὠνόμασται, διηπόρητο (2).

2. Alii quidem pertinacissime verba hæc pronuntiata affirmabant, quatenus Pater causa fuit æternæ et absque principio et venerandæ Filii divinitatis in prima nativitate : et aliquem ex sanctis Patribus pro se proferebant, qui id dictum sic fuerat interpretatus : neque ferendum omnino judicabant, sicuti aliquot ecclesiastici doctores intellexerant, Christum nempe, etiam ob suam huma-

β΄. Οἱ μὲν οὖν ἐνστατικώτατα ταύτην ῥηθῆναι τὴν φωνὴν ἐγνωμάτευον, κατὰ μόνην αἰτίαν τῆς ἀχρόνου καὶ ἀϊδίου καὶ ἀξίας τῆς αὐτοῦ θεότητος, πρωτης γεννήσεως, καὶ τόνδε τινὰ τῶν θεοφόρων ἁγίων εἰς μέσον παρῆγον οὕτω ταύτην τὴν φωνὴν ἐκλαβόμενον · καὶ οὐκ ἀνεκτὸν ὅλως ἦγηντο, καὶ κατὰ τὸ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπινον μείζονα παρ' αὐτοῦ τὸν Πατέρα ῥηθῆναι, ὡς ἀνθρώπου τελείου ὄντος

[1] Joan. XIV, 28. [2] ibid.

(1) Manuelem, inter Joannis II Comneni imp. filios natu minimum, propter majores regias dotes, prælatum fuisse testamento patris ut imperium adipisceretur, dicit præter alios historicos Ephræmius v. 4048. collect. vat. T. III. part. I. p. 100.

(2) Hanc quæstionem propositam fuisse ab ipso Manuele imp., ait Ephræmius v. 4763, quem auctorem legesis narrantem de concilio hoc ipso ob eam rem coacto. Adi præterea Nicetam Choniatam *Hist.* VII, 5.

μετὰ τῆς τελείας θεότητος, καθώς τισι τῶν ἁγίων τᾶς Ἐκκλησίας διδασκάλων ἐξείληπται. Τοῖς δὲ, καὶ κατὰ τοῦτο δὴ τὸ ἀνθρώπινον λεχθῆναι τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ἐδόκει ἐφερμηνεύεσθαι· ἀλλ' ὅτε μὲν κατὰ τὸ αἴτιον μόνον εἰρῆσθαι ταύτην ἐμάνθανον, οἱ διδόντες τὸ, καὶ κατὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἀνθρώπινον λέγεσθαι, πολλὰ κατὰ τῶν οὕτω φρονούντων συνῆγον ἐντεῦθεν τὰ ἄτοπα· καὶ ἐξελέγχειν τούτους ἐπεχείρουν, ὡς οὐχὶ καὶ ἄνθρωπον τέλειον τὸν αὐτὸν Χριστὸν δογματίζοντας· ὥσπερ δὲ καὶ πρὸς μίαν ἀνακραθέντα φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μονοφυσίταις οἷον συμπίνοντας. Ὅτε δὲ καὶ κατὰ τὸ ἐν τούτῳ ἀνθρωπινον λέγεσθαι τοῖς τῷ τοιῷδε λόγῳ προστιθεμένοις, ἐκεῖνοι πάλιν κατήκουον, διαιρεῖν αὐτοὺς τὸν ἕνα Χριστὸν ἐπεδοῶντο, καὶ τὰ Νεστορίου φρονεῖν, καὶ εἰς δύο τέμνειν υἱούς τὸν ἕνα καὶ ἀδιαίρετον. Καὶ τοιούτοις λόγοις καὶ ἀντιθέσεσι τὸ τῆς ἁγνῆς Ἐκκλησίας ἐν σῶμα καὶ ἀδιάσπαστον διχῇ διαιρεθὲν ἐσχίζετο, μικροῦ δὲ διίστατο. Τῷ δὲ συναπέρρωγε καὶ τὸ περὶ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν πολὺν πάντα δῆμον, τῶν μὲν τούτοις, τῶν δ' ἐκείνοις συμφρονούντων, καὶ συνῳδὰ φθεγγομένων καὶ ἀντικρινομένων τοῖς ἕτερα λέγουσιν· ἀγυιαὶ ταῦτα εἶχον καὶ λεωφόροι καὶ στενωποὶ καὶ οἶκοι, περιλαλούμενα. Ἔστι δὲ οἷς καὶ ἄλλως τὸ ῥητὸν ἐφερμήνευτο, ὡς τοῦ Σωτῆρος οἷον ὑποδυομένου τὸ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως πρόσωπον (3)· ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ μόνον τὸν τῆς κενώσεως τρόπον εἴτουν συγκαταβάσεως· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὅτε ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ καθ' ἑαυτὴν νοεῖται οὕτως, ὥσπερ εἰ μηδὲ τῇ θεότητι ἥνωτο· καὶ ἄλλ' ἄττα προβαλλομένοις, ἅπερ δὴ ταῦτα μετὰ τὴν ἀληθῆ τοῦ ζητουμένου γνῶσιν καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἕνωσιν καθυπεβλήθησαν ἀναθέματι.

nitatem, majorem appellavisse Patrem, quandoquidem Christus perfectus simul homo Deusque est. Alii contra secundum humanam quoque naturam intelligenda putabant verba: *Pater meus major me est*, verumtamen iidem hi, qui etiam secundum humanam naturam dictum illud fuisse putabant, multa absurda de iis diffamabant, qui tantummodo propter vim paternam Filii causativam, sic locutum Christum docebant: eosque accusabant, ceu si Christum perfectum hominem non agnoscerent, vel ex una concretum natura crederent, ideoque cum Monophysitis conspirarent. Vicissim autem ii, qui verba illa etiam de homine intelligebant, redargui se cernebant, tanquam si unicum Christum dividerent, atque, ut Nestorio placuit, duos filios introduceret, cum unus reapse sit atque individuus. Atque his sermonibus et contradictionibus unum atque individuum castæ Ecclesiæ corpus bifariam scindebant: resque jam parum a manifesto schismate aberat. Namque inter se dissidebat senatus, plebisque multitudo, dum alii aliis adhærerent; et cum his conspirarunt, illis contradicerent: atque ita fora, viæ, vici, ædes, variis sermonibus personabant. Nonnulli etiam aliter dictum illud interpretabantur, ceu si Servator quodammodo gereret naturæ nostræ humanæ personam; solumque intelligebant extenuationis humilitatisque modum: carnem denique solam per se spectabant, ceu si ne divinitati quidem esset cunjuncta, aliaque hujusmodi effutiebant, quæ post veram rei controversæ cognitionem Ecclesiæque concordiam revocatam, anathemate perculsa sunt.

γ'. Οὕτω δὴ τῆς Ἐκκλησίας κυμαινομένης ταῖς τοῦ πονηροῦ πνεύματος αὔραις, φιλοτεικοῦντος ἐκρῆξαι τὰ τῆς πίστεως πείσματα, τῆς ἀκρογώνου πέτρας Χριστοῦ τοῦ τὰ διεστῶτα συνάψαντος, οὐκ ἐμέλησεν ὁ τῆς κοσμικῆς μεγάλης ὀλκάδος κυβερνήτης προβεβλημένος ἡμέτερος βασιλεύς· οὐδ' ἐπενύσταξεν οὗτος ὁ φυλάσσων τὸν νεόλεκτον Ἰσραὴλ τὸν καὶ Θεὸν ὁρῶντα τῷ τῆς σαρκὸς προβλήματι σκιαζόμενον, καὶ τῷ αὐτῷ Θεῷ καθορώμενον καὶ σωζόμενον· ἀλλ' ὡς βασιλεὺς τῆς εἰρήνης καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιστημονάρχης ἐθών τε καὶ πράξεων (4), φιλοπονώτερον περὶ ταῦτα καὶ φροντιστικώτερον διατίθεται. Οὐδὲν μὲν ἧττον καὶ τῶν ὀσημέραι παρεμπιπτουσῶν κατὰ τὰς ὁμβριμαίας σταγόνας κοσμικῶν φροντίδων ἀντιποιούμενος, ὅλον δὲ ὅμως ἑαυτὸν συντείνας, ἐφ' ᾧ τὸ μὲν νοσοῦν ὑγιῶσαι, καὶ τὸ διαῤῥαγὲν ἀρτιῶσαι· καὶ πρὸς μίαν αὖθις τὰ πάντα συναγαγεῖν ὁλομέλειαν. Ἐντεῦθεν καὶ ὅσα παρὰ διαφόρων θεοφορουμένων

3. Cum hac tempestate jactaretur Ecclesia mali spiritus flabris perflantibus, nitentibusque fidei firmamentum dissolvere, id est angularem lapidem Christum qui distantia conjungit; haud socordem se præstitit rex noster mundani magni navigii delectus gubernator; neque darmitavit hic custos novi Israelis qui Deum humana carne contectum vidit, atque ab ipso Deo visitatus servatusque fuit: verum tanquam rex pacis, et ecclesiasticæ disciplinæ actionumque sapiens moderator, magno labore studioque ad id negotium incubuit. Et quanquam orbis universi curas, imbrium instar, in se quotidie ruentes sustineret, nihilo tamen minus toto animo dedit operam ut ægra sanaret, disjecta sarciret, atque ad unitatem cuncta rursus membra reduceret. Quamobrem sententias etiam complurium inspiratorum theologorumque hominum super hoc proposito scriptas colligi ordinatimque in libro disponi curavit: atque has divorum auctoritates

(3) Hinc Victorinus Comm. in epist. ad Galat. cap. IV, v. 14. (Collect. Vat. t. III, part. II, p. 48) ait: ***Catholicum Christus corpus ad omnem hominem habuit: omne quod passus est catholicum fecit, id est ut omnis caro in illo crucifixa sit.***

(4) Mallem id reservatum pontificibus et episcopis, quorum istud sacrum officium et potestas est. Et quidem Græcus Ephræmius haud unum dilaudat Byzantinum imperatorem, propterea quod nihil in ecclesiastica disciplina novaverant.

singulis sanctissimis patriarchis jussit, itemque aliis delectis per id tempus congregatisque in divina sacraque synodo viris, perque hos ipsos universo deinceps Ecclesiæ populo : Patrum igitur sententiæ erant hæ.

καὶ θεολόγων ἀνδρῶν περὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ συνεγράφησαν, συλλεγῆναι καὶ συνεγγραφῆναι στοιχηδὸν διετάξατο · καὶ δὴ καὶ τὰς τοιαύτας τῶν ἁγίων τούτων χρήσεις ἑκάστῳ τῶν τε ἁγιωτάτων πατριαρχῶν ἐκδοθῆναι διεκελεύσατο, ναὶ μὴν καὶ τοῖς τηνικαῦτα συνειλεγμένοις λογάσι τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, καὶ δι' αὐτῶν παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι · ἃ καὶ κατὰ ῥητὸν οὕτως ἔχουσι.

Sancti Joannis Damasceni.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (5).

4. Eorum, quæ humano more de Servatore Christo prædicantur, sive dicta, sive gesta fuerint, sex modi sunt. Quædam enim ex illis naturaliter ratione carnis assumptæ facta dictaque sunt, velut partus ex Virgine, atque ætatis incrementum et profectus, fames, sitis, defatigatio, lacrymæ, somnus, clavorum fixura, mors aliaque similia, quæ naturales et inculpatæ passiones sunt. In his enim omnibus manet quidem divinæ naturæ cum humana conjunctio, corporis tamen ea vere esse creduntur : quippe cum divinitas nihil horum pertulerit, sed per ea salutem nobis procurarit. Quædam dissimulandi modo, ut cum de Lazaro quærit : *Ubi posuistis eum*[2]? Cum orat, et cum se subducit. His enim neque ut Deus neque ut homo opus habebat : verum humano more illud prætexebat, quod necessitas atque utilitas exposcebat. Nimirum idcirco, puta, precabatur, ut se minime Deo adversari ostenderet; utque Patrem, velut sui causam, honore afficeret. Interrogabat, non quod ignarus esset; sed ut se, quanquam Deus manebat, hominem quoque vere esse demonstraret. Hæc denique ipsi causa secedendi erat, ut nos doceret pericula temere non adire, nec nos ipsos ultro prodere. Quædam rursus dicuntur per assumptionem ut, illud : *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti*[4]? Item : *Ipse Filius Patri subjicietur*[5]. Nec enim quatenus Deus nec quatenus homo, a Patre unquam derelictus fuit : nec peccatum, nec maledictum factus est, nec Patri subjici opus habet. Etenim quatenus, Deus est, æqualis est Patri, non autem adversarius, nec subjectus : quatenus autem homo, nunquam adversus Patrem contumax fuit. Ex quo sequitur, eum, nostri assumpta persona, partes nostras suspiciendo, his verbis usum esse. Quædam autem per excogitatam mente præcisionem dicuntur. Nam si ea quæ revera disjungi nequeunt, hoc est carnem a Verbo, cogitando sejunxeris, caro serva erat et ignara : verum eadem ob hypostaticam cum Deo Verbo conjunctionem id habuit, ut nec serva esset nec ignara. Eadem de causa Patrem Deum suum vocavit. Quædam vero aiebat, ut se nobis manifestaret, nostramque firmaret fidem, veluti cum dixit : *Pater, clarifica me claritate quam habui, prius quam mundus esset, apud te*[6]. Etenim ipse quidem et tunc clarificatus erat, et nunc clarificatur : ne-

δ'. Τῶν ἀνθρωποπρεπῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λεγομένων εἴτε ἐν ῥήμασιν εἴτε ἐν πράγμασι τρόποι εἰσὶν ἓξ. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κατὰ φύσιν οἰκονομικῶς πέπρακταί τε καὶ λέγεται · οἷον ὁ ἐκ Παρθένου τόκος, ἡ καθ' ἡλικίαν αὔξησίς τε καὶ προκοπή, ἡ πεῖνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, ὁ ὕπνος, τὸ δάκρυον, ἡ τῶν ἥλων τρῆσις, ὁ θάνατος, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅσα φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη τυγχάνουσιν. Ἐν τούτοις γὰρ ἅπασι μίξις μέν ἐστι τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον · πλὴν τοῦ σώματος ἀληθῶς εἶναι πιστεύεται, οὐδὲν τούτων τοῦ θείου πάσχοντος, δι' αὐτῶν δὲ τὴν ἡμῶν οἰκονομοῦντος σωτηρίαν. Τὰ δὲ κατὰ προσποίησιν, τὸ ἐρωτᾷν Ποῦ τεθείκατε Λάζαρον, ἡ προσευχή, τὸ ὑπαναχωρεῖν. Τούτων γὰρ οὔτε ὡς Θεὸς, οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἐχρῄζε · πλὴν ἀνθρωποπρεπῶς ἐσχηματίζετο πρὸς ὅπερ ἡ χρεία καὶ τὸ λυσιτελὲς ἀπῄτει. Οἷον τὴν προσευχὴν, διὰ τὸ δεῖξαι ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθετος · καὶ ὡς αἴτιον αὐτοῦ τιμῶν τὸν Πατέρα. Τὸ ἐρωτᾷν, οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὡς κατὰ ἀλήθειάν ἐστιν ἄνθρωπος μετὰ τοῦ εἶναι Θεός · τὸ ὑπαναχωρεῖν, ἵνα διδάξῃ μὴ προπετεύεσθαι μηδὲ ἑαυτοὺς προδιδόναι. Τὰ δὲ κατ' οἰκείωσιν · ὡς τὸ, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνατί μ' ἐγκατέλιπες · καὶ τὸ, Αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ Πατρί. Οὔτε γὰρ ὡς Θεὸς οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἐγκατελείφθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς · οὔτε ἁμαρτία, οὔτε κατάρα γέγονεν, οὔτε ὑποταγῆναι χρῄζει τῷ Πατρί. Καθὸ μὲν γὰρ Θεὸς ἴσος ἐστὶ τῷ Πατρὶ, καὶ οὐδὲ ἐναντίος οὐδὲ ὑποτεταγμένος · καθὸ δὲ ἄνθρωπος οὐδέποτε ἀνήκοος γέγονε τοῦ Γεννήτορος. Τὸ ἡμέτερον τοίνυν οἰκειούμενος πρόσωπον, καὶ μεθ' ἡμῶν τάσσων ἑαυτὸν, ταῦτα ἔλεγε. Τὰ δὲ διὰ τὴν κατ' ἐπίνοιαν διαίρεσιν. Ἐὰν γὰρ τῇ ἐπινοίᾳ διέλῃς τὰ τῇ ἀληθείᾳ ἀχώριστα, ἤγουν τὴν σάρκα ἐν τοῦ Λόγου, ἡ σὰρξ δούλη ἦν καὶ ἀγνοοῦσα · ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν οὔτε δούλη ἦν, οὔτε ἠγνόει. Οὕτω καὶ Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα ἐκάλεσε · τὰ δὲ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φανέρωσίν τε καὶ πίστιν. Ὡς τὸ, Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. Αὐτὸς γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ ἐστίν · ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἦν φανερωθεῖσα καὶ πιστωθεῖσα ἡ δόξα αὐτοῦ · τὰ δὲ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ προσώπου οἰκείωσιν. Καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἀριθμῶν ἑαυτόν · ὡς πρὸς τὴν Σαμαρεῖτίν φησιν · Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε · ἡμεῖς

[2] Joan. XI, 34. [4] Matth. XXVII, 46. [5] I Cor. XV, 28. [6] Joan. 17, 5.

(5) *De fide orthodoxa*, lib. IV, cap. 18, edit. Lequienii, t. I, p. 286. Carptim tamen hæc desumi excerptorum auctor.

προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν· ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. A quaquam tamen nobis claritas ejus patefacta comprobataque erat. Postremo interdum ita loquebatur, tanquam Judæorum personam adscivisset, se in eorum numerum ascribendo; ut cum Samaritanæ ait: *Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus: quia salus ex Judæis est*[7].

Του ἁγίου Γρηγορίου του Θεολόγου ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου τοῦ περὶ Υἱοῦ (6).

Sancti Gregorii Theologi ex oratione secunda de Filio,

ε'. Τὸ γὰρ δὴ λέγειν ὅτι του κατὰ τὸν ἄνθρωπον νοουμένου μείζων, ἀληθὲς μὲν, οὐ μέγα δέ. Τί γὰρ τὸ θαυμαστὸν, εἰ μείζων ἀνθρώπου Θεός;

5. Dicere autem, quod Pater major Christo sit, quatenus hic modo intelligitur; verum id quidem est, haud tamen magnum. Quid enim mirum, si Deus homine major est?

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ διαλεκτικοῦ λόγου, ὃν ἐποιήσατο ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν ἁγίᾳ πρώτῃ μεγάλῃ συνόδῳ πρὸς τὸν Ἄρειον (7).

S. Athanasii ex disputatione quam habuit in sancta prima Nicæna magna synodo adversus Arium.

ζ'. Ἀθανάσιος εἶπε· Τίνες οὖν κοπιῶσιν, ἄνθρωποι ἢ ἄγγελοι; Ἄρειος εἶπεν· Ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσι, πρὸς τὸ διακονοῦντας αὐτοὺς καμάτου πεῖραν μὴ λαβεῖν· ἀνθρώπου δὲ τὸ κάμνειν ἴδιον διὰ τὴν τοῦ σώματος βαρεῖαν ὀλκήν. Ἀθανάσιος εἶπεν· Ὁ οὖν Κύριος πῶς ἐκοπίασε; Γέγραπται γὰρ· Ἰησους δὲ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐκαθέζετο. Ἄρειος εἶπεν· Συνήγαγές με, ὡς ἠθέλησας, ἐκ του παραδείγματος τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι οὐχ ὡς Θεὸς Λόγος ἐκοπίασεν, ἀλλ' ἵνα φανῇ ὅτι σάρκα, ἣν οὐκ εἶχε πρότερον ὁ Λόγος καὶ Θεὸς, ταύτην ἀνέλαβεν· διὰ τοῦτο τῇ σαρκὶ συνεχώρησε πάσχειν τὰ ἴδια, ἵνα φανῇ ὅτι σάρξ ἐστιν. Ἀθανάσιος εἶπε· Μέμνησο ὅτι προωμολόγηται ὅτι παντάχου πάρεστιν ὁ Λόγος καὶ Θεός. Ἄρειος εἶπεν· Ἀραρότως. Ἀθανάσιος εἶπεν· Εἰ οὖν πανταχου πάρεστι, τίνος ἕνεκεν ἔφασκεν, Ὁ Πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων ἐστιν; Ἄρειος εἶπεν· Παρακαλῶ σε, μὴ ὀκνήσῃς ἀποκαλύψαι τὸ κάλυμμα ἀπὸ του γράμματος ἐν τάχει. Λίαν γὰρ ἀνιῶμαι. Ἀθανάσιος εἶπεν· Τίς ἐστιν ὁ κεκοπιακὼς, ἄνθρωπος, ἢ ὁ Θεὸς Λόγος; Ἄρειος εἶπεν· Ἄνθρωπος. Ἀθανάσιος εἶπεν· Οὐκουν σόν ἐστι τὸ νοῆσαι λοιπόν, Ἄρειος εἶπεν· Κατελαβόμην σου τὸν νοῦν ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, ὅτι, τοῦ Θεοῦ Λόγου πανταχου παρόντος, δῆλον ὅτι διὰ τὴν σάρκα εἶπεν, Ὁ Πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων ἐστὶν, τὴν βαδίζουσαν καὶ κοπιῶσαν, καὶ ἀπό τόπου εἰς τόπον ἕτερον πορευομένην. Ἀληθῶς ὁρθῶς ἔχει τοῦτο.

6. Athanasius dixit: Quinam igitur fatigantur; hominesne, an angeli? Arius dixit: Angeli incorporei sunt, ut cum ipsi ministrant, nullum lassitudinis experimentum percipiant. At hominis proprium est fatigari, propter gravem nempe corporis molem. Athanasius dixit: Quomodo ergo fatigatus est Dominus? Scriptum enim est: *Jesus vero fatigatus ex itinere, sedebat*[8]. Arius dixit: Ut veluisti, eo me, angelorum hominumque exemplo, adduxisti, ut fatear Verbum non ut Deum fatigatum esse, sed ut appareret carnem hanc, quam antea Verbum et Deus non habebat, assumpsisse: idcirco carni quæ sibi erant propria pati permisit, ut carnem esse evidens fieret. Athanasius dixit: Memor sis, concessum jam esse Verbum et Deum ubique exsistere. Arius dixit. Recte admodum. Athanasius dixit: Si igitur ubique præsens est, quanam de causa ait: *Pater meus, qui misit me, major me est?* Arius dixit: Obsecro te, ne graveris velum a littera quam cito detrahere. Valde enim angor animo. Athanasius dixit: Quis fatigatus est, homone, an Deus Verbum? Arius dixit: Homo. Athanasius dixit: Tuum igitur jam est intelligere. Arius dixit; Percipio quid tuo hoc responso intelligas, nempe cum Deus Verbum ubique adsit, prorsus constare ipsum propter carnem dixisse: *Pater meus qui misit me, major me est.* Caro enim gradiebatur et fatigabatur, et a loco in locum migrabat. Certe id recte se habet.

Τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐκ του κατὰ Ἀρειανῶν λόγου (8).

S. Amphilochii ex sermone adversus Arianos.

ζ'. Διὰ τουτο γὰρ πῇ μὲν ἀνηγμένους, πῃ δὲ ταπεινοὺς φθέγγομαι λόγους· ἵνα διὰ μὲν τῶν ὑψηλῶν του ἐνοικουντος λόγου ἀποδείξω τὴν εὐγένειαν, διὰ δὲ τῶν ταπεινῶν τῆς ἐνοικουμένης σαρκὸς γνωρίσω τὰ ἀσθενῆ. Καὶ πάλιν· Πῇ μὲν ἐμαυτὸν ἴσον λέγω τῷ Πατρὶ, πῇ δὲ μείζονα τὸν Πατέρα· οὐ μαχόμε-

7. Idcirco nunc sublimi, nunc humili oratione utor; nempe ut sublimi, inhabitantis Verbi nobilitatem demonstrem; humili autem, comitantis carnis infirmitatem significem. Et iterum: Modo me Patri æqualem, modo Patrem majorem dico: neque ipse mihi repugno, sed me Deum homi-

[7] Joan. IV, 22. [8] ibid. 6.

(6) Edit. Maurin. t. I, orat. 30, § 7.

(7) Edit. Maurin. t. II, p. 210. Porro vides Græcam sæculi XII synodum agnovisse ut genuinum Athanasii opus, quod postea Maurini aliique critici inter Spuria Athanasiana confidenter collocaverunt.

(8) In S. Amphilochii reliquiis apud Combefisium p. 149 citatur idem hic titulus; sermo vero ipse periit: ita tamen ut particula quædam Vaticani hujus fragmenti occurrat etiam apud prædictum Combefisium, p. 146, cum titulo: *In illud*, « *Pater major me est.* »

nemque demonstro; Deum, sublimitate sermonis; hominem, humilitate. Neque tamen cor vestrum turbetur, quia dixi vobis: *Pater meus major me est*; major enim est illo qui ad eum vadit, non illo qui in ipso est; nam quatenus Deus sum, in Patre sum; quatenus autem homo, ad Patrem vado. Illo igitur major Pater est, qui ad ipsum vadit; non illo qui semper in ipso est. Atque ut verba ad compendium conferam, major simul est atque æqualis: major sciscitante: *Quot panes habetis*[9]? æqualis populum universum quinque panibus saturanti: major interrogante: *Ubinam Lazarum posuistis*[10]? æqualis Lazarum jussu suscitanti: major dicente: *Quis me tetigit*[11]? æqualis perpetuum hæmorrhoissæ fluxum sistenti: major dormiente in puppe, æqualis mari increpanti: major eo quem damnavit Pilatus; æqualis ei qui mundum damnatione liberat: major eo qui alapam crucemque sustinuit cum latronibus; æqualis ei qui latronem gratis justificavit: major eo qui veste nudatus fuit, æqualis ei qui animam ornat: major eo cui propinatur acetum; æqualis ei qui proprium sanguinem ex vino facit: major eo qui dissolutionem templi (id est corporis sui) passus est; æqualis ei qui suum templum (id est corpus) suscitavit; illo, inquam, major, huic æqualis. Et iterum. Haud pluribus verbis vos morabor. Cernis, hæretice, quonam major sit Pater, eo nimirum qui ait: *Jam plura vobiscum non loquar*[12]; non eo qui dicit: *Non relinquam vos orphanos*[13]; etenim *vobiscum sum cunctis diebus usque ad sæculi consummationem*[14]. — *Venit princeps hujus mundi, neque in me quidquam invenit*[15]. Cernis quonam sit major; ille scilicet qui coram principibus damnatus fuit, non eo qui mundum fecit. *Surgite eamus hinc*[16]. Quonam major est Pater? nempe dicente: *Eamus*; non dicente, *Habitabo vobiscum et inambulabo*[17-18]. — *Ego sum vitis vera*[19]; cernis quonam major sit Pater nimirum dicente: *Ego sum vitis*; non dicente: Ego veram vitem plantavi.

νος ἐμαυτῷ, ἀλλὰ δεικνὺς ὡς Θεός εἰμι καὶ ἄνθρωπος· Θεὸς μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν, ἄνθρωπος δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν. Ἀλλὰ μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία, ὅτι εἶπον ὑμῖν, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι· μείζων γάρ ἐστι τοῦ πορευομένου πρὸς αὐτόν, οὐ τοῦ ὄντος ἐν αὐτῷ· ὡς γὰρ Θεός εἰμι ἐν τῷ Πατρί· ὥστε ὡς ἄνθρωπος πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐκείνου οὖν μείζων ὁ Πατήρ, τοῦ πορευομένου πρὸς αὐτόν, οὐ τοῦ ἀεὶ ὄντος ἐν αὐτῷ· καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, μείζων ἐστὶ καὶ ἴσος· ἴσος τοῦ ἐκ πέντε ἄρτων δῆμον ὁλόκληρον κορεννύντος· μείζων τοῦ ἐρωτῶντος, Ποῦ τὸν Λάζαρον τεθείκατε; ἴσος τοῦ τὸν Λάζαρον ἀνιστῶντος λόγῳ· μείζων τοῦ λέγοντος, Τίς μου ἥψατο; ἴσος τοῦ τὰς ἀκενώτους πηγὰς τῆς αἱμορροούσης ξηράναντος· μείζων τοῦ καθεύδοντος ἐπὶ τῇ πρύμνῃ· ἴσος τοῦ ἐπιτιμῶντος τῇ θαλάσσῃ· μείζων τοῦ κρινομένου ἐπὶ Πιλάτου· ἴσος τοῦ κρίσεως ἐλευτεροῦντος τὸν κόσμον· μείζων τοῦ ῥαπιζομένου, μείζων τοῦ συσταυρουμένου λῃσταῖς· ἴσος τοῦ τὴν λῃστὴν δικαιοῦντος δωρεάν· μείζων τοῦ γυμνουμένου τὴν ἐσθῆτα· ἴσος τοῦ στολίζοντος τὴν ψυχὴν· μείζων τοῦ ποτιζομένου ὄξος· ἴσος τοῦ τὸ οἰκεῖον οἰνοχοοῦντος αἷμα (9)· μείζων τοῦ λυομένου ναοῦ· ἴσος τοῦ καὶ μετὰ τὴν λύσιν τὸν οἰκεῖον ἐγείραντος ναόν· ἐκείνου μείζων, τούτου ἴσος. Καὶ πάλιν· Οὐκέτι πολλὰ λαλήσω μεθ' ὑμῶν. Ὁρᾷς, αἱρετικέ, τίνος μείζων ἐστὶν ὁ Πατήρ, τοῦ λέγοντος· Οὐκέτι πολλὰ λαλήσω μεθ' ὑμῶν· οὐ τοῦ λέγοντος· Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς· μεθ' ὑμῶν γάρ εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας. — Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν. Ὁρᾷς τίνος ἐστὶ μείζων, τοῦ κρινομένου ἐπ' ὄψεσιν ἀρχόντων, οὐ τοῦ ποιήσαντος τὴν οἰκουμένην· Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν· ὁρᾷς τίνος ἐστὶ μείζων ὁ Πατήρ, τοῦ λέγοντος Ἄγωμεν· οὐ τοῦ λέγοντος· Ἐνοικήσω ἐν ὑμῖν καὶ ἐμπεριπατήσω· — Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή· Ὁρᾷς τίνος ἐστὶ μείζων ὁ Πατήρ, τοῦ λέγοντος· Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος· οὐ τοῦ λέγοντος, Ἐγὼ ἐφύτευσα ἄμπελον ἀληθινήν.

S. Cyrilli ex homilia in Ramos Palmarum.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὰ Βάϊα λόγου (10).

8. Sed quamvis rationalis natura nostra personaliter Verbo unita fuit, non tamen est æquata. Qui enim fieri potest, ut temporale exæquetur æterno; id quod habuit initium, ei quod sine initio est? Et paulo post, Quomodo inquit: *Ego et Pater, unum sumus*? ob cœlestem scilicet ante sæcula nativitatem. Quomodo *Pater meus major me est*? ob terrenum ex Virgine ortum,

η'. Ὅμως, εἰ καὶ ἡνώθη καθ' ὑπόστασιν τῷ Λόγῳ ἡ λογικὴ ἡμῶν φύσις, ἀλλ' οὐκ ἰσώθη· Πῶς γὰρ ἰσωθήσεται τῷ προαιωνίῳ τὸ πρόσφατον; ἢ πῶς ὁμοιωθήσεται τῷ ἀνάρχῳ τὸ ἔναρχον; Καὶ μετ' ὀλίγα· Πῶς φησίν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν; τῇ ἄνω πρὸ αἰώνων γεννήσει, Πῶς, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι; τῇ κάτω ἐκ Παρθένου γεννήσει.

Ejusdem ex sermone ad reginas.

Του αυτου ἐκ του εις τὰς βασιλίσσας λόγου (11).

9. At quomodo is angelis minor evasit, qui ab illis adoratur, unaque cum Patre regni solium ob-

θ'. Πῶς οὖν ἠλάττωται παρὰ τοὺς ἀγγέλους ὁ πρὸς αὐτῶν φροσκυνούμενος, ὁ σύνεδρος Πατρί;

[9] Matth. xv, 34. [10] Joan, xi, 34. [11] Marc. v, 31. [12] Joan xiv, 30. [13] ibid. 18. [14] Matth. xxviii, 20. [15] Joan. xiv, 30. [16] ibid. 31. [17-18] Levit. xxvi, 12. [19] Joan. xv, 1.

(9) Notemus de eucharistica transsubstantiatione testimonium catholicum ecclesiastici Patris valde nobilis, qui sæculo quarto post Christum floreba.

(10) Edit. Paris, t. V, part. II, p. 497, 498.

(11) Edit. cit. t. v, part. II, p. 133. D.

Ἀλλ' ἔστι σαφὴς ἡ πρόφασις· καθίκετο γὰρ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις, καὶ τὸ ἀποθνήσκειν πεφυκὸς σῶμα λαβών, ἴδιόν τε αὐτὸ ποιησάμενος, ἐν αὐτῷ πέπονθε ἐκών, καὶ ταῖς ἀνωτάτω δόξαις στεφανοῦται διὰ τὸ πάθος, ὡς δι' αὐτοῦ καταργήσας τὸν θάνατον, καὶ ἄπρακτον ἀποφήνας τὴν φθοράν· ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχων ἀφθαρσία καὶ ζωή. Ὅταν οὖν Ἰησοῦν ὀνομάζῃ, καὶ ἠλαττῶσθαι λέγῃ παρὰ τοὺς ἀγγέλους αὐτόν, οὐκ ἄνθρωπον ἀνὰ μέρος καὶ ἰδικῶς, ἀλλ' αὐτὸν νοοῦμεν τὸν Μονογενῆ, παραχωροῦντα τοῦ προὔχειν οἰκονομικῶς τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις· ὅτι ἀληθείᾳ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ τῆς ἐκείνων ὑπεροχῆς ἠττώμενος· τὰ δὲ τῆς ὑπεροχῆς τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις, ὅτι καὶ ἔξω σαρκὸς, καὶ τοῦ τεθνάναι κρείττους εἰσί· γεγονότος ἐν τούτοις τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν ἑκούσιον κένωσιν. Ἀλλ' ὁ βραχύ παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένος, διά γε τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, ἐν ὑπεροχῇ θεότητος ὤν, προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, καὶ ἐνίδρυται θώκοις, οὓς περιιστᾶσιν ἐκεῖνοι δοξολογοῦντες ἀεὶ, καὶ τῶν δυνάμεων αὐτὸν ὀνομάζοντες Κύριον.

A tinet? In promptu est responsio : Nam corpore, quod mori posset, assumpto, ad humanæ naturæ infirmitates se ipsum demisit, in eoque veluti proprio spontaneam mortem sustinuit. Ob eam porro mortem et passionem, summæ gloriæ coronam promeruit ; quippe qui ipsa vita et incorruptio est, et mortem abolevit, et corruptionem omni vi spoliavit. Cum Jesum ergo nominat, et angelis minorem prædicat, non simpliciter nos hominem, seorsumque ac per se positum, mente concipere oportet ; sed ipsummet Unigenitum propter incarnationis ordinem potiores partes angelis deferentem. Nam qui excellentiæ illorum cedere prædicatur, is vere homo factus dignoscitur. Illa autem sanctorum angelorum eminentia in hoc B præcipue posita est, et quod carne sunt immunes, et quod morti non sunt obnoxii : his autem infirmitatibus propter voluntariam exinanitionem subjectus fuit Filius. Verum enimvero, qui propter humanæ naturæ conditionem paululum infra angelos minoratus dicitur [20], is in deitatis excellentia exsistens, ab illis adoratur, considetque in iis majestatis thronis, quos illi venerabundi undequaque cingunt, indefesso laudum præconio illum extollentes, ac virtutum Dominum appellantes.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ Ἀρείου, καὶ εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν, οὗ ἡ ἀρχὴ, « Τῇ προτέρᾳ Κυριακῇ » (12).

S. Joannis Chrysostomi contra Arium, et in Annuntiationem Deiparæ, homilia quæ incipit : Præcedente Dominica. »

ι'. Ἐὰν εἴπῃ· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, αὐτοῦ ἀκούετε· ἐὰν εἴπῃ· Ὁ ἑωρακώς με ἑώρακε τὸν Πατέρα, αὐτοῦ ἀκούετε· οὐ γὰρ δὴ ψεύδεται ἡ C Ἀλήθεια· ἐὰν εἴπῃ· Ὁ πέμψας με Πατὴρ μείζων μου ἐστι, τοῦτο μὴ θροήσητε· οὐ γὰρ θεότητα πρὸς θεότητα λέγει, ἀλλ' ὅτι θεότης τῆς ἀνθρωπότητος μείζων· πρὸς τὸ μεῖζον τὸ ἔλαττον ἁρμόζεται.

10. Si dixerit : Ego et Pater unum sumus, ipsum audite. Si dixerit : *Ego in Patre et Pater in me est*, ipsum audite. Si dixerit : *Qui vidit me, vidit Patrem*, ipsum audite ; Veritas enim non mentitur. Si dixerit : *Qui misit me Pater, major me est*, id vos ne terreat : neque enim divinitatem divinitati opponit; sed ait divinitatem majorem humanitate ; res minor ad majorem refertur.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἑρμηνειῶν τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς (13).

Ejusdem ex interpretatione Epistolæ ad Hebræos.

ια'. Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον, φησὶ, βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. Εἶτα χρηστὰ πάλιν, Δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον. Εἶδες, πῶς αὐτῷ πάντα ἡρμοσε; Τὸ γὰρ βραχύ τίνι ἂν ἢ αὐτῷ ἁρμόσειε μᾶλλον τῷ τρεῖς ἡμέρας ἐν ᾅδῃ γενομένῳ μόνα ; Ἀλλ' οὐχ ἡμῖν τοῖς ἐπιπολὺ φθειρομένοις. Εἶτα πάλιν παρακατιὼν λέγει· Εἰ γὰρ ὁ προσκυνούμενος ὑπ' ἀγγέλων, φησὶν, ἠνέσχετο βραχύ τι παρ' ἀγγέλων ἔχειν διὰ σὲ, πολλῷ μᾶλλον σὺ, ὁ τῶν ἀγγέλων ἐλάττων, πάντα φέρειν ὀφείλεις.

11. *Aliquantulum infra angelos minoratum videmus*, inquit, *Jesum propter mortis passionem* [21]. Deinde rursus bona adjecit : *Gloria et honore coronatum* [22]. Viden' ut cuncta ad hominem accommodavit? Nam illud *aliquantulum*, cuinam magis quam ei congruerit qui tres tantummodo dies in inferis mansit? Certe nobis haudquaquam qui ad D longum tempus corrumpimur. Deinde progrediens ait : Nam si is qui adoratur, inquit, ab angelis, sustinuit quiddam minus habere quam angeli propter te. multo magis tu qui es minor angelis, debesomnia propter ipsum perferre.

Ἐκ τῆς ὁμιλίας τοῦ ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπισκόπου Ἰκονίου εἰς το· « Ὁ ἀποστείλας με Πατὴρ μείζων μού ἐστι » (14).

Ex homilia sancti Amphilochii episcopi Iconiensis in illud : « Qui misit me Pater, major me est. »

ιβ'. Εἰπὲ κατὰ ποῖον λόγον λέγεις τὸν Πατέρα μείζονα

12. Dic mihi quonam sensu ais Patrem Filio

[20] Hebr. II, 9. [21] ibid. [22] ibid.

(12) Hanc homiliam inter Spurias collocat Montfauconius, t. XI, p. 858. At Græci certe sub Manuele Comneno genuinam existimabant. Verum ipsa materia codicis Vaticani est inedita. Imo vero idem sermo videtur, qui supra dicitur *contra Arianos*. Etenim locus apud nos (col. 209) citatus dicitur apud Combefisium ex sermone in illud : *Pater major me est.*

(13) Edit. Montf. t. XII, homil. IV, p. 41 A.

(14) Titulus hic exstat apud Combefisium, p. 145.

majorem? Haud ego, inquit, dico, sed dicenti credo. Ipsemet enim ait : *Qui misit me Pater, major me est.* Si dicenti credis, jam tu a contentione desiste, et ego quoque linguam cohibebo, ipsique Filio permittamus proprii sermonis interpretationem. Ain ergo, Domine, cur modo dicis : *Ego et Pater unum sumus*; modo autem : *Qui misit me Pater, major me est?* Si major, quomodo æqualis? si æqualis, quomodo major? Ego, inquit, utrumque affirmo : nam et major me est, et mihi æqualis : nempe secundum divinitatem, æqualis; secundum incarnationem, major. Ego æqualis illi sum, quatenus ab eo genitus : major ille me est, quatenus ego ex Virgine natus sum.

A τοῦ Υἱοῦ; Οὐκ ἐγώ, φησὶ, λέγω, ἀλλα τῳ λέγοντι πείθομαι· οὗτος γὰρ ἐστιν ὁ εἰπών· Ὁ ἀποστείλας με Πατὴρ μείζων μού ἐστιν. Εἰ τῷ λέγοντι πείθῃ, παῦσον καὶ σὺ τὴν μάχην κἀγὼ συστελῶ τὴν γλῶσσαν· καὶ δῶμεν τῷ Υἱῷ τὸν οἰκεῖον λόγον ἑρμηνεῦσαι. Εἰπὲ γοῦν, Δέσποτα, διατί ποτὲ μὲν λέγεις· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν, ποτὲ δὲ, Ὁ ἀποστείλας με Πατὴρ μείζων μού ἐστιν; Εἰ μείζων, πῶς ἴσος; εἰ ἴσος, πῶς μείζων; Τὰ δύο λέγω· ἐπειδὴ καὶ μείζων μου ἐστὶ καὶ ἴσος· κατὰ τὴν θεότητα ἴσος, κατὰ τὴν οἰκονομίαν μείζων. Ἴσος αὐτοῦ εἰμι, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθην· μείζων μου ἐστὶν, ἐπειδὴ ἐκ τῆς Παρθένου ἐγεννήθην.

Ex epistola S. Leonis papæ Romani, quæ dicitur columna rectæ fidei.

13. Ita non ejusdem naturæ est dicere : *Ego et Pater unum sumus;* et dicere : *Pater major me est.* Quamvis enim in Domino Jesu Christo Dei et hominis una persona sit; aliud tamen est, unde in utroque communis est contumelia, aliud unde communis est gloria. De nostro enim illi est minor Patre humanitas; de Patre illi est æqualis cum Patre divinitas.

B

Ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Λέοντος πάππα Ῥώμης τῆς λεγομένης στήλης ὀρθοδοξίας (15).

ιγ'. Οὕτως οὐ τῆς αὐτῆς ἐστι φύσεως τὸ λέγειν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν· καὶ τὸ λέγειν· Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστιν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἐν τῷ Δεσπότῃ Ἰησοῦ Χριστῷ, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἓν ἐστι πρόσωπον, ὅμως ἕτερόν ἐστιν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἐν ἑκατέρῳ κοινόν ἐστι τὸ τῆς ὕβρεως· καὶ ἕτερον, ἐξ οὗ κοινὸν τὸ τῆς δόξης καθέστηκεν· ἐξ ἡμῶν μὲν γὰρ ἐστιν αὐτῷ ἡ ἐλάσσων τοῦ Πατρὸς ἀνθρωπότης· ἀπὸ δὲ τοῦ Πατρός ἐστιν αὐτῷ ἡ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἴση θεοτης.

S. Anastasii capitulum septimum ex sexdecim adversus Monophysitas.

14. Qui philosophice vel potius insipienter aiunt carnem factam esse divinam æquatamque Dei Verbo, dicant nobis utrum haud contrectabilis quoque, invisibilis, et incircumscripta post conjunctionem cum Dei Verbo caro evaserit. Quod si ita est, incarnatio quidem nihil aliud nisi phantasia spectrumque est. Sin vero has qualitates non habet, quomodo æquata est incircumscripto atque invisibili?

C

Ἐκ τῶν δεκαὲξ κεφαλαίων τῶν κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου τὸ ἑβδομον.

ιδ'. Οἱ φιλοσόφως, μᾶλλον δὲ ἀσόφως λέγοντες ὅτι ἀπεθεώθη καὶ ἰσώθη ἡ σὰρξ τῷ Θεου Λόγῳ, εἰπωσιν ἡμῖν εἰ ἄρα καὶ ἀψηλαφήτος καὶ ἀόρατος καὶ ἀπερίγραπτος μετὰ τὴν ἕνωσιν ἡ σὰρξ τῷ Θεῷ Λογῳ. Εἰ δὲ τοῦτο, φαντασία πάντως καὶ δόκησις ἡ οἰκονομία· εἰ δ' οὐ ταυτα ἔσχεν ἡ σὰρξ, πῶς ἰσώθη τῷ ἀπεριγράπτῳ (16);

S. Gregorii Nysseni ex sermone de divinitate Filii sanctique Spiritus, et de Abrahamo.

15. Cum igitur Verbum dicit, *se non posse facere*, perspicuum est non deitati unigeniti Filii impotentiam attribuere; sed imbecillitatem nostræ naturæ impotentem esse testari. Infirma autem caro est, quemadmodum scriptum est : *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma* [18]. Ergo per utraque verum dicit divina Scriptura, dum et majorem Patrem confitetur, et æqualem Filium non negat; nam ubi Verbum humanam spectat naturam, eum qui non cernitur, majorem eo dicit esse qui per carnem cernebatur : sed ubi mentem ad divinitatem ducit, desinit hæc majoris et minoris comparatio; proque his unitas prædicatur : *Ego et Pater unum sumus.* At ea quæ per inæqualitatem variant, unum esse non possunt.

D

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ τοῦ περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος καὶ εἰς τὸν Ἀβραάμ (17).

ιε'. Ὅταν οὖν ἀποφαίνηται ὁ λόγος ὅτι οὐ δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι οὐχὶ τῇ θεότητι τοῦ Μονογενοῦς τὴν ἀδυναμίαν προστίθησιν, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἡμετέρας φύσεως προσμαρτυρεῖ τὸ ἀδύνατον. Ἀσθενὴς δὲ ἡ σὰρξ, καθὼς γέγραπται, ὅτι· Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· οὐκοῦν δι' ἀμφοτέρων ἀληθεύει ἡ θεία Γραφὴ, καὶ τὸ μεῖζον ὁμολογουσα, καὶ τὸ ἴσον μὴ ἀρνουμένη· ὅταν γὰρ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ὁ λόγος βλέπῃ, μείζονα ὁμολογεῖ τοῦ διὰ σαρκὸς ὁρωμένου τὸν μὴ ὁρώμενον· ὅταν δὲ πρὸς τὸ θεῖον χειραγωγῇ τὴν διάνοιαν, ἀργεῖ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος ἡ συγκριτικὴ αὕτη ἀντιπαράθεσις· καὶ ἀντὶ τούτου ἑνότης κηρύττεται· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν. Τὰ δὲ παρηλλαγμένα κατὰ τὸ ἄνισον, ἓν εἶναι οὐ δύναται.

[18] Matth. XXVI, 41.

(15) Edit. Ballerin, t. I, p. 823.

(16) His sæpe similia sunt in *Hodego* apud Anastasium, præsertim cap. 13.

(17) Edit. Paris, t. III, p. 471 C.

Τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου.

ις'. Ἐπίγνωθι τὴν διττὴν φύσιν τοῦ Χριστοῦ· τὴν θείαν δὴ λέγω, τὴν ἴσην ὑπάρχουσαν τῷ Πατρί· καὶ τὴν ἀνθρωπείαν, ἧς μείζων ἐστὶν ὁ Πατήρ (18).

Τοῦ Δαμασκηνοῦ κεφ. ρ' (19).

ιζ'. Καὶ σεσάρκωται τοίνυν ὁ Λόγος, καὶ τῆς οἰκείας ἀϋλότητος οὐκ ἐξέστηκε· καὶ ὅλος σεσάρκωται, καὶ ὅλος ἐστὶν ἀπερίγραπτος· σμικρύνεται σωματικῶς καὶ συστέλλεται, καὶ θεϊκῶς ἐστιν ἀπερίγραπτος, οὐ συμπαρεκτεινομένης τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τῇ ἀπεριγράπτῳ αὐτοῦ θεότητι. Ὅλος μὲν οὖν ἐστι Θεὸς τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ Θεός· οὐ γὰρ μόνον Θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος· καὶ ὅλος τέλειος ἄνθρωπος· οὐχ ὅλον δὲ ἄνθρωπος· οὐ μόνον γὰρ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ Θεός.

Ἐκ τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν Θησαυρῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ ἑνδεκάτου κεφαλαίου (20).

ιη'. Ὅταν λέγῃ Χριστὸς ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα μείζονα, ἴσταται πάλιν τῇ ἀνθρωπότητι πρέπων ὁ λόγος, οὐ τῆς θείας οὐσίας αὐτοῦ κατηγόρημα, ὡς ἐν ἐλάττοσι κειμένης, ἢ ἐν οἷς ἐστιν ὁ γεννήσας αὐτόν. Καὶ πάλιν προϊών· Ἴσος ἄρα τῷ Πατρὶ καὶ ὁμοούσιος ὁ Υἱός. Οἰκονομικῶς δὲ εἰρῆσθαι πιστεύομεν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ μεῖζον. Ὅταν γὰρ ἐνανθρωπήσας φαίνεται, τότε καὶ τοῦτό φησιν ὡς ἄνθρωπος.

Τοῦ αὐτοῦ ἐν ἑβδόμῳ τῶν πρὸς Ἑρμείαν λόγῳ.

ιθ'. Ἀνθρωπότητι γὰρ καθ' ἕνωσιν οἰκονομικὴν ἀπορρήτως συνενηγμένος ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος νοεῖται Χριστός· ἀνωτέρω μὲν ἀνθρωπότητος, ὡς φύσει Θεὸς καὶ Υἱός· ὑφιζάνων δέ τι βραχὺ τοῦ ἐν δόξῃ θεοπρεποῦς, ὡς ἄνθρωπος, Τοιγάρτοι ποτὲ μὲν ἔφασκεν· Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καί, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν. Ποτὲ δὲ αὖ πάλιν, Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστιν.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ πρώτου τοῦ περὶ Υἱοῦ λόγου (21).

κ'. Σὺ δέ μοι καταριθμει πρὸς ταὐτὰ τὰ τῆς ἀγνωμοσύνης ῥήματα· τὸ, Θεόν μου καὶ Θεὸς ὑμῶν· τὸ, μείζων· τὸ, ἔκτισε· τὸ, ἡγίασε. Καὶ μετ' ὀλίγα· Τούτων γὰρ ἕκαστον οὐ χαλεπὸν καὶ κατὰ μέρος ἐπεξιόντα ἐξηγεῖσθαί τοι πρὸς τὸ εὐσεβέστατον καὶ ἀνακαθαίρειν τὸ ἐν τοῖς γράμμασι προσκομμα· εἴ γε προσπταίεις ὄντως, ἀλλὰ μὴ ἐκὼν κακουργεῖς. Ἐνὶ δὲ κεφαλαίῳ τὰ μὲν ὑψηλότερα πρόσαγε τῇ θεότητι καὶ τῇ κρείττονι φύσει παθῶν καὶ σώματος, τὰ δὲ ταπεινότερα, τῷ συνθέτῳ καὶ τῷ διὰ σὲ κενωθέντι καὶ σαρκωθέντι.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

κα'. Τίς οὖν ἀντερεῖ λόγος κτίσμα μὲν λέγεσθαι

A

S. Augustini

16. Agnosce geminam substantiam Christi ; divinam scilicet, qua æqualis est Patri ; humanam, qua major est Pater.

Damasceni capitulum centesimum.

17. Et caro igitur Verbum factum est, et naturam suam materia expertem non amisit. Totum incarnatum est et totum est incircumscriptum. Minuitur corporaliter et contrahitur, divinitus autem manet infinitum : neque vero ejus caro extenditur ad ejusdem divinitatis infinitatem. Totus igitur est Deus perfectus ; neque tamen ejus universitas est Deus ; non enim tantummodo est Deus, verum etiam homo. Totus perfectus est homo ; non tamen ejus universitas est homo : neque enim tantummodo est homo, verum etiam Deus.

B

Ex primo libro Thesaurorum S. Cyrilli, cap. XI.

18. Cum Christus dicit, Patrem majorem se esse, sermo hic humanitati illius convenit, non autem divinam ejusdem essentiam lædit, quasi inferior sit Genitori suo. Et infra : Æqualis igitur est et consubstantialis Patri Filius. Incarnationis vero causa credimus Patrem majorem a Filio vacatum. Cum enim humanitatem assumpsit tum etiam ut homo hoc dixit.

Ejusdem in septimo sermonum ad Hermiam.

19. Humanitati per nexum hypostaticum ineffabiliter conjunctum Dei Verbum, Christus intelligitur : superior quidem humanitate, utpote natura Deus et Filius : minoratus autem aliquantum infra gloriam Deo dignam, utpote homo. Quamobrem modo dixit : *Qui vidit me, vidit Patrem.* Item : *Ego et Pater unum sumus.* Modo autem : *Pater meus major me est.*

C

S. Gregorii Theologi ex sermone primo de Filio.

20. Tu vero mihi illas vecordium hominum voces enumera : *Deus meus et Deus vester*, et *major*, et *creavit*, et *sanctificavit*. Et paulo infra : Hæc enim singula sigillatim persequi, pioque sensu explicare, minime difficile est ; atque offendiculum illud, quod in litteris exsistit, removere ; si modo vere offendis, et non potius de industria peccas. Ut autem summatim dicam, tu quidem sublimiora dicta divinitati, passionibusque et corpore experti naturæ, attribue ; humiliora autem composito homini tuique causa exinanito et incarnato.

D

Ejusdem ex eodem sermone.

21. Quænam ergo ratio vetat, quominus creatu-

(18) Vestiganti mihi occurrit hic locus apud Aug. in Joan. tract. LXXVIII, 3. Ibi tamen est *agnoscamus* non *agnosce*.

(19) In editione Lequienii, *De fid. orth.* lib. III, cap. 7, t. I, p. 215.

(20) Edit. cit. t. V, part. I, p. 85, A, et p. 86 B.

(21) Edit. Maurin, t. I, orat. 29, § 18.

ram Sapientiam dicamus secundum terrestrem nativitatem ; Filium autem secundum primam magisque incomprehensibilem ?

S. Joannis Damasceni ad eos qui rogant, sitne Christi persona creata, an increata.

22. Dei Verbi persona, ante carnem assumptam simplex erat, nec composita. corpore expers, et increata. Ex quo autem carnem suscepit, carni quoque persona facta est, compositaque evasit ex divinitate, quam nunquam non habuit, et ex carne quam assumpsit : geritque adeo duplicis naturæ proprietates, utpote quæ in duabus naturis noscitur. Quo fit ut una eademque persona et divinitatis ratione increata sit, et creata ratione humanitatis ; visibilis simul et invisibilis. Nam alioqui in eas angustias adducemur, ut vel unum eumdemque Christum dividamus, duas personas asserendo ; vel naturarum distinctionem inficiantes, conversionem aut confusionem inducamus.

Ejusdem capitulum CVI, *de naturarum proprietatibus.*

23. Eumdem porro Dominum nostrum Jesum Christum, et perfectum Deum, et perfectum homi nem prædicantes, hoc profitemur, eumdem et omnia habere, quæ pater habet, excepta ingeniti proprietate ; ei omnia item, quæ primus Adam, excepto solo peccato, hoc est, corpus et animam ratione et intelligentia præditam : quin habere etiam eum, uti duabus naturis consentaneum est, duplices naturarum duarum naturales proprietates ; hoc est, duas naturales voluntates, divinam et humanam : duas item naturales operationes, divinam et humanam ; duas naturales arbitrii libertates, divinam et humanam : ac denique sapientiam et scientiam duplicem, divinam et humanam. Nam cum ejusdem ac Pater substantiæ sit, libere vult et agit ut Deus : rursus cum consubstantialis sit nobis, libere item vult et agit, ut homo. Ipsius enim miracula sunt, ipsius quoque passiones.

Ex secunda S. Leonis papæ Romani ad Leonem imperatorem epistola, cujus est inscriptio : « Gloriosissimo et tranquillissimo filio Augusto Leoni, Leo episcopus. »

24. In vero Dei atque hominis Filio, Verbi et carnis una persona est, quæ inseparabiliter atque indivise communes habet actiones. Intelligendæ tamen sunt ipsorum operum qualitates, et sinceræ fidei contemplatione cernendum est, ad quæ provehatur humilitas carnis, et ad quæ inclinetur altitudo deitatis : quid sit quod caro sine Verbo non agit, et quid sit quod Verbum sine carne non efficit ? Sine Verbi enim potentia nec conciperet Virgo nec pareret ; et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret. Sine Verbi potentia non adorarent Magi puerum, stella indice declaratum ; et

A τὴν Σοφίαν κατὰ τὴν κάτω γέννησιν, γέννημα δὲ κατὰ τὴν πρώτην καὶ πλέον ἀληπτον ;

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ πρὸς τοὺς λέγοντας, ἡ ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ κτιστὴ, ἢ ἄκτιστος · Κεφ. ρκζ' (22).

κβ'. Ἡ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς τὴς σαρκώσεως ἁπλῆ ἦν καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀσώματος καὶ ἄκτιστος. Σαρκωθεῖσα δὲ αὐτη γέγονε καὶ τῇ σαρκὶ ὑπόστασις · καὶ γέγονε σύνθετος ἐκ θεότητος, ἣς εἶχεν ἀεὶ, καὶ ἐξ ἧς προσείληφε σαρκός · καὶ φέρει τῶν δύο φύσεων τὰ ἰδιώματα, ἐν δυσὶ γνωριζομένη ταῖς φύσεσιν. Ὥστε καὶ αὐτὴ μία ὑπόστασις, ἀκτιστός τέ ἐστι τῇ θεότητι, καὶ κτιστὴ τῇ ἀνθρωπότητι, ὁρατή τε καὶ ἀόρατος. Ἐπεὶ ἀναγκαζόμεθα διαιρεῖν τὸν B ἕνα Χριστὸν, δύο τὰς ὑποστάσεις λέγοντες, ἢ τὴν τῶν φύσεων ἀρνεῖσθαι διαφοράν · καὶ τροπὴν εἰσάγειν καὶ σύγχυσιν.

Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαιον ρς' περὶ τῶν ἰδιωμάτων τῶν φύσεων (23).

κγ'. Τέλειον δὲ Θεὸν ὁμολογοῦντες τὸν αὐτὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τέλειον ἄνθρωπον, φαμὲν τὸν αὐτὸν πάντα ἔχειν ὅσα ὁ Πατὴρ, πλὴν ἀγεννησίας · καὶ πάντα ἔχειν ὅσα ὁ Ἀδὰμ ὁ πρῶτος δίχα μόνης τῆς ἁμαρτίας · ἄτινά ἐστι σῶμα καὶ ψυχὴ λογική τε καὶ νοερά · ἔχειν δὲ αὐτὸν κατ-αλλήλως ταῖς δυσὶ φύσεσι διπλᾶ τὰ τῶν δύο φύσεων φυσικὰ ἰδιώματα · δύο θελήσεις φυσικὰς, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην · καὶ ἐνεργείας δύο φυσικὰς, τήν τε C θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην · καὶ αὐτεξούσια δύο φυσικὰ, θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον · καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν, θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην. Ὁμοούσιος γὰρ ὢν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, αὐτεξουσίως θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὡς Θεός · ὁμοούσιος δὲ καὶ ἡμῖν, αὐτεξουσίως θέλει καὶ ἐνεργεῖ ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Αὐτου γὰρ τὰ θαύματα, αὐτου καὶ τὰ παθήματα.

Ἐκ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Λέοντος πάππα Ῥώμης πρὸς Λέοντα τὸν βασιλέα, ἧς ἡ ἐπιγραφὴ, « Τῷ ὑπερενδοξοτάτῳ καὶ γαληνοτάτῳ υἱῷ Αὐγούστῳ Λέοντι, Λέων ἐπίσκοπος (24). »

κδ'. Τῷ ἀληθεῖ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου Υἱῷ τοῦ τε Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἓν ὑπάρχει πρόσωπον, D ὅπερ ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως κοινὰς ἔχει τὰς πράξεις. Δεῖ νοεῖν ὅμως αὐτῶν τῶν ἔργων τὰς ποιότητας · καὶ τῇ κατανοήσει τῆς εἰλικρινους πιστεως δεῖ καθορᾶν, ἐπὶ ποῖα μὲν ἡ τῆς σαρκὸς προάγεται ταπεινοτης, ἐπὶ ποῖα δὲ τὸ ὕψος τῆς θεότητος ἐπικλίνεται · καὶ τί μὲν ἐστὶν, ὅπερ σὰρξ οὐ πράττει δίχα του Λόγου · τί δὲ εἴη ὅπερ ὁ Λόγος χωρὶς τῆς σαρκὸς οὐκ ἐργάζεται. Δίχα μὲν γὰρ τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως οὐδ' ἂν ἡ Παρθένος συνέλαβεν, οὐδὲ ἔτεκεν · δίχα δὲ τῆς ἀληθείας τῆς σαρκὸς οὐκ

(22) Edit. Lequien. *De fid. orth.* lib. IV, cap. 5.
(23) Oper. cit. lib. II, cap. 13.
(24) Edit. Ballerin. t. I, p. 1366.

ἂν κεκαλυμμένη τοῖς ῥάκεσιν ἔκειτο νηπιότης. Καὶ δίχα μὲν τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως οὐκ ἂν προσεκύνησαν οἱ Μάγοι τὸ παιδίον, τὸ ὑπὸ τοῦ μηνύοντος ἀστέρος δηλούμενον· δίχα δὲ τῆς ἀληθείας τῆς σαρκὸς οὐκ ἂν ἐκελεύετο τὸ παιδίον εἰς Αἴγυπτον μεταφέρεσθαι, καὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἡρῴδην ὑπεξάγεσθαι διωγμοῦ. Καὶ δίχα μὲν τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως οὐκ ἂν ἔλεγεν ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς, ἐξ οὐρανῶν ἀφεθεῖσα, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα· δίχα δὲ τῆς ἀληθείας τοῦ σώματος οὐκ ἂν προσεμαρτύρατο ὁ Ἰωάννης· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Καὶ δίχα μὲν τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως οὐκ ἂν ἐγένετο τῶν τε ἀσθενούντων ἡ ῥῶσις καὶ τῶν τεθνεώτων ἡ ζωοποίησις· δίχα δὲ τῆς ἀληθείας τῆς σαρκὸς οὔτε τροφὴ τῷ νηστεύοντι, οὔτε μὴν ὕπνος ἀναγκαῖος ὑπῆρχεν τῷ κοπιάσαντι. Καὶ τὸ δὴ πέρας δίχα μὲν τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως οὐκ ἂν ἑαυτὸν ὁ Κύριος ἴσον τῷ Πατρὶ συγχάνοντα ὡμολόγει· δίχα δὲ τῆς ἀληθείας του σώματος οὐκ ἂν ὁ ἑαυτὸς ἔλεγε μείζονα εἶναι ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα· ὁπότε καὶ ἡ καθολικὴ πίστις ἑκάτερον δέχεται, καὶ ἑκάτερον ἐκδικεῖ, ἥτις κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ μακαρίου ἀποστόλου Πέτρου, ἕνα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἄνθρωπον πιστεύει καὶ Λόγον. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοίνυν ἐξ ἐκείνης τῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου ὁ Λόγος γέγνε σάρξ, τουτ' ἔστι σάρκα ἔλαβεν, οὐδ' ὅτι οὖν ἦν διαιρέσεως μεταξὺ τῆς ἑκατέρας μορφῆς· καὶ δι' ἁπάσης αὐξήσεως σωματικῆς ἑνὸς προσώπου αἱ του παντὸς χρόνου πράξεις γεγόνασιν· ὅμως αὐτὰ ταῦτα, ἅπερ ἀχωρίστως γεγένηται, κατ' οὐδεμίαν ἐπιμιξίαν συγχέομεν· ἀλλὰ ποίας εἴη μορφῆς, ἐκ τῆς τῶν ἔργων ποιότητος αἰσθανόμεθα.

A sine veritate carnis non juberentur in Ægyptum transferri puer, et ab Herodis persecutione subduci. Sine Verbi potentia non diceret vox Patris missa de cœlo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*[24]; et sine veritate carnis non protestaretur Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*[25]. Sine Verbi potentia non fieret redintegratio debilium, et vivificatio mortuorum; et sine veritate carnis nec cibus jejuno, nec somnus esset necessarius fatigato. Postremo sine Verbi potentia non se Dominus Patri profiteretur æqualem; et sine veritate carnis non idem diceret Patrem se esse majorem: cum catholica fides utrumque suscipiat, utrumque defendat, quæ secundum confessionem beati apostoli Petri, unum Christum Dei vivi Filium, et hominem credit et Verbum. Quamvis itaque ab illo initio, quo in utero virginis Verbum caro factum est, nihil unquam inter utramque formam divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea unius personæ fuerint totius temporis actiones; ea ipsa tamen, quæ inseparabiliter facta sunt, nulla permistione confundimus; sed cujus formæ sit, ex operum qualitate sentimus.

B

C

Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας τοῦ ὁμολογητοῦ (25).

S. Athanasii episcopi Alexandrini confessoris.

κε'. Ὅσαι τοίνυν ταπειναὶ λέξεις καὶ ἔργα, εἰς τὸ σῶμα τοῦ Υἱοῦ γεγραμμένα νόει· ὅσα δὲ ἔνδοξα ῥήματα, εἰς τὴν τοῦ Λόγου θεότητα. Ὅταν πεινᾷ μετὰ νὸ νηστεῦσαι, τοῦ σώματος ἐλάττωμα· ἡνίκα δὲ ἐκ πέντε ἄρτων τοὺς πεντάκις χιλίους ἄνδρας χωρὶς παιδίων καὶ γυναικῶν τρέφει, καὶ δώδεκα κοφίνους πλήρεις κλασμάτων περισσεύει, τῆς θεότητος τοῦ Λόγου τὸ ἔργον. Ἡνίκα δὲ ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον ἐν τῷ πλοίῳ κοιμᾶται, ἀναπαύσεως σωματικῆς ἔργον· ὅταν περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἀπειλῇ τοῖς κύμασι καὶ τοῖς ἀνέμοις, Σιώπα, πεφίμωσο, εὐθὺς ἀκούει παρὰ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ μεθ' ὅρκων ὁμολογούντων, Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ. Ὅταν ἑστὼς πρὸς τῷ μνήματι Λαζάρου δακρύῃ, καὶ ὀπηνίκα πάσχειν ἔμελλε, λέγῃ· Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου, καὶ ἀσημονῇ· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τῆς θεότητος πρόθυμον εἰς πᾶσαν οἰκονομίαν λέγῃ, τὴν δὲ σάρκα ἀσθενῇ, τοῦ σώματος ἀσθένεια, τὸ λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν· ὅταν κελευστικῶς λέγῃ, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, καὶ ἀνέστη ζῶν ὁ νεκρὸς τετραήμερος ἤδη λελυμένος (ὃ οὐκ ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς τῆς κτίσεως), τῆς θεότητος τὸ σημεῖον.

25. Cunctas igitur humiles dictiones de Filii corpore scriptas existima: gloriosas autem dictiones ad Verbi divinitatem refer. Cum esurit post jejunium, corporis est infirmitas; cum autem quinque panibus virorum quinque millia, absque pueris mulieribusque, saturat, et duodecim cophinos fragmentis implet, hoc a Verbi divinitate procedit. Cum in navi capite reclinato dormit, id corporalis requiei proprium est: cum autem ambulans supra mare fluctibus ventisque imperans ait: *Sile, obmutesce*, statim audit navis socios cum sacramento affirmantes: *Vere Filius Dei es*[26]. Cum sepulcro Lazari astans lacrymatur; et cum passioni proximus dicit: *Tristis est anima mea usque ad mortem atque tædiat*; et divinitatis quidem spiritum ad omne opus incarnationis paratum ait, carnem autem infirmam; hæc est videlicet corporis infirmitas, quæ tristatur atque tædiat; cum vero imperative dicit: *Lazare, veni foras*, surgitque redivivus qui quatriduanus jam fœtebat (cujusmodi res ab orbe condito nunquam acciderat), hæc divinitatis demonstratio est.

D

[24] Matth. III, 17; XVIII, 5. [25] Joan. I, 29. [26] Marc. IV, 39.

(25) Sequentibus similia legebam etiam in spurio, ut dicitur, opere S. Athanasii de fide sua, quod exstat Latine in edit. Maurin. t. II, p. 629. Item paria habet Nicetas Aquileiensis in opusculo *De ratione fidei* a me divulgato.

S. Cyrilli ex libro nono operis de adoratione in spiritu.

26. Non igitur æquare poterit divinitatis excellentiam humana natura ; id enim fieri minime potest. Itaque, ut qui nostri similis factus esset, talisque intelligeretur, dicebat : *Pater major me est*, cum tamen idem ex natura divinitatis æqualis sit, et nihilo inferior excellentia Genitoris.

S. Cyrilli.

27. Nonne de ipso scriptum est inferiorem esse, quod ad humanitatem attinet, præstante angelorum natura ; infraque horum gloriam paulo minoratum ? Ita est. Dixit enim Paulus : *Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria et honore coronatum*. At quid causæ sit, cur licet præstantiorem naturam nacti supernæ civitatis incolæ, et certissima atque indubitata prorsus Dei cognitione præditi, illum qui natura inferior est, et ipsorum gloriæ cedit, adorandum fecerint, expone, quæso. Equidem tuæ jam sunt hæ partes. Igitur, si est idem et inferior simul, et incomparabiliter excellens, facile tribuemus humanitati id quod inferius est, quod in eam congrue cadit (multum enim distat ab angelis natura hominis) : deitati vero omnia superanti, supereminere et attolli supra res creatas, et ultra omnem rationalem substantiam et omne nomen quod nominatur, substantialiter excedere concedemus. Sin autem etiam absque carne, et nondum humanitati velut insertum Verbum ipsis quoque angelis inferius esse censeatur, minus quidem erit ipsum suis creaturis, ac præterea adorator ; nec ei jam succurret aut patrocinabitur demum nostra defensio. Quod si hæc dicere ac sentire impium est simul ac fallacissimum, minor autem est, quoniam et homo est ; utique sequetur id esse cogitandum, scilicet adoratorem esse, quatenus homo est.

Ejusdem.

28. Cum autem apostolico dicto insultent, perinde ac si ad vulgarem aliquam hominem referretur, age totam sententiam ab initio repetamus, quatenus ad institutum sermonem pertinet. Scriptum itaque est : *Eum autem qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum. Et paulo infra*. Ecce enim, et quidem apertissime cum dicat minoratum infra angelos propter passionem mortis, atque ob id coronatum esse gloria et honore, manifeste illum ostendit de quo verba fecit, nimirum Unigenitum : participem enim ait factum esse carnis et sanguinis perinde ac nos.

(26) Edit.cit. t. I, p. 317 D.
(27) *De Trinitate*, dialog. IV, t. V, part. I, p. 624 D.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀπὸ τοῦ ἐνάτου λόγου τοῦ περὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας. Κεφ. β' (26).

κζ'. Οὐκοῦν οὐκ ἰσοστατήσει τῆς θεότητος ὑπεροχαῖς τὸ ἀνθρώπινον · πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν ὡς καθ' ἡμᾶς γεγονὼς καὶ νοούμενος · Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, καίτοι κατὰ φύσιν θεότητος ἰσομέτρως ἔχων, καὶ τῆς τοῦ τέκοντος ὑπεροχῆς οὐχ ἡττώμενος.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου (27).

κζ'. Ἡ γὰρ οὐχὶ γέγραπται περὶ αὐτοῦ ὡς ὑφιζήσειεν ἂν κατά γε τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν ἀμείνω φύσιν, τουτέστι τὴν εὐαγγελικὴν, καὶ τῆς ἐκείνων εὐκλείας νοοῖτ' ἂν ἡττᾶσθαι βραχύ ; Ἀληθές. Ἔφη γὰρ ὁ Παυλος · Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομέν Ἰησουν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον. Εἶτα τί παθόντες, εἰπέ μοι, καίτοι τὴν ἀμείνω φύσιν λαχόντες οἱ τὴν ἄνω τρίβοντες πόλιν, καὶ ἁπλανῆ που πάντως καὶ ἀπαραλόγιστον τὴν ἐπὶ Θεῷ γνῶσιν πεπλουτηκότες, τὸν ἐν μείονι φύσει καὶ κατόπιν ἥκοντα τῆς ἐνούσης εὐκλείας αὐτοῖς, ἐποιοῦντο προσκυνητὸν, φράσαις ἄν, ὦ ἑταῖρε. Καὶ μὴν καὶ τουτό γέ ἐστιν ἤδη σόν. Οὐκουν, εἴπερ ἐστὶν ὁ αὐτὸς ἐλάττων τε ἅμα καὶ ἐν τοῖς ἀσυγκρίτως ὑπερκειμένοις, ἀπονεμοῦμεν εὐκρινῶς τῇ μὲν ἀνθρωπότητι τὸ χωροῦν ἐπ' αὐτῇ πρεπόντως, τὸ ἔλαττον (παρὰ πολὺ γὰρ ἀγγέλων ἀνθρώπου φύσις) · τῇ δὲ ὑπὲρ πάντα θεότητι τὸ ὑπεροκεῖσθαι τε καὶ ὑπεραίρειν τὰ γενητὰ καὶ πάσης ἐπέκεινα λογικῆς οὐσίας καὶ παντὸς ὀνόματος διάττειν οὐσιωδῶς. Εἰ δὲ δὴ καὶ δίχα σαρκὸς, καὶ οὔπω τοῖς καθ' ἡμᾶς οἷον συμπλακεὶς ὁ Λόγός, τό γε ἐν ἐλάττοσι κεῖσθαι καὶ αὐτῶν ἀνεικότως ἀποφέροιτο τῶν ἀγγέλων, μειων μέν ἐστι τῶν ἰδίων κτισμάτων, καὶ πρός γε τούτῳ προσκυνητὴς, οὐδὲν ἐπαμύνοντος ἢ ὑπερδικοῦντος ἔτι του παρ' ἡμῖν λόγου. Εἰ δὲ δὴ ταυτὶ φάναι τε καὶ φρονεῖν δυσσεβές τε ἅμα καὶ σφαλερώτατον · μείων δὲ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος · ἕψεταί που πάντως ἐκεῖνο νοεῖν · προσκυνητὴς γάρ ἐστι, ὅτι καὶ ἄνθρωπος.

Τοῦ αὐτοῦ (28).

κη'. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀποστολικὴν κατεξανιστᾶσι ῥῆσιν, ὡς ἐπ' ἀνθρώπου κοινοῦ προενηνεγμένην, φέρε λέγωμεν ἐλόντες ἄπ' ἀρχῆς τῶν γεγραμμένων μέχρι καταλήξεως τῆς ἀποχρώσης τῷ λόχῳ. Γέγραπται τοίνυν · Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα του θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον. — Καὶ μετ' ὀλίγα · Ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ καὶ μᾶλα σαφῶς ἠλαττῶσθαι λέγων αὐτὸν παρὰ τοὺς ἀγγέλους διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, κατεστέφθαι γε μὴν δι' αὐτὸ τιμῇ τε καὶ δόξῃ, καθίστησιν ἐμφανῆ τὸν ἐφ' ᾧ ποιεῖται τοὺς λόγους · δῆλον δὲ ὅτι τὸν Μονογενῆ · μετεσχηκέναι γάρ φησιν αὐτὸν αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως ἡμῖν.

(28) Dialog. *Quod unus est Christus*, t. V, part. I, p. 763 B.

Τοῦ Χρυσοστόμου (29).

κθ'. Ἀλλὰ καὶ περιφέρων τὴν σάρκα, ἀφίησιν αὐτὴν τὰ τῆς φύσεως ἐλαττώματα ὑπομεῖναι, καὶ διψῆσαι, καὶ καθεσθῆναι, καὶ κοπιάσαι· τέλος δὲ καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐρχόμενος, ἀφίησιν αὐτὴν τὰ τῆς σαρκὸς παθεῖν· διὰ τοῦτο καὶ κρουνοὶ ἱδρώτων κατεφέροντο ἐξ αὐτῆς· καὶ ἄγγελος ηὐρίσκετο αὐτὴν διακρατῶν· καὶ λυπεῖται, καὶ ἀδημονεῖ· καὶ γὰρ πρινὴ ταῦτα εἰπεῖν, φησὶν, Ἡ ψυχή μου τετάραχται· καὶ, Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου.

Chrysostomi.

29. Sed carne assumpta, sinit eam naturæ infirmitates perferre, videlicet et sitire, et requiescere, et laborare : denique ad crucem deveniens, sinit carnem quæ sunt propria ejusdem perpeti. Proptereaque et sudoris rivi ex ea defluebant, et angelus apparuit illam confortans; et tristatur et mœsta est. Nam et antequam hæc diceret : *Anima,* inquit, *mea turbata est,* Item : *Tristis est anima mea usque ad mortem.*

Τοῦ αὐτοῦ.

λ'. Ὁ δὲ Χριστὸς σῶμα καθαρὸν ἁμαρτημάτων εἶχεν, οὐ φυσικῶν ἀναγκῶν ἀπηλλαγμένον· ἐπεὶ οὐδὲ σῶμα ἦν.

Ejusdem.

30. Christo autem corpus erat peccatis purum, non tamen naturalibus necessitatibus alienum. Alioqui corpus non fuisset.

Τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου (30).

λα'. Ὡς ἄνθρωπος οὖν ἐνδοιάζει, ὡς ἄνθρωπος ἐκταράττεται· οὐ ταράττεται γὰρ ἡ δύναμις οὐδὲ ἡ θεότης αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ψυχὴ ταράττεται καὶ σπαράττεται κατὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης σαθρότητος πρόληψιν.

Sancti Ambrosii.

31. Ut homo ergo dubitat, ut homo turbatur. Non turbatur ejus virtus, non turbatur ejus divinitas; sed turbatur anima : turbatur secundum humanæ fragilitatis assumptionem.

Τοῦ αὐτοῦ (31).

λβ'. Ὁ οὖν ἴσος ἐν τῇ Θεοῦ μορφῇ ἐλάσσων ἐν τῇ προσλήψει τῆς σαρκὸς, καὶ τῷ πάθει τοῦ ἀνθρώπου· πῶς γὰρ ἠδύνατο ἡ αὐτὴ φύσις ἐλάττων εἶναι καὶ ἴση; Πῶς δὲ, ἐὰν ἐλάττων ἐστὶ, τὰ αὐτὰ ποιεῖ ὁμοίως ἅπερ ὁ Πατὴρ ποιεῖ; Καὶ γὰρ τίνα τρόπον ἡ αὐτὴ ἐνέργεια διαφόρου ἐστὶ δυνάμεως; Μή τι οὕτως δύναται ἐνεργεῖν ὁ ἧττων, καθ' ὃν τρόπον ὁ μείζων; ἢ μία ἐνέργεια δύναται εἶναι, ὅπου διάφορος οὐσία ἐστί; Τοίνυν λάβε τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν θεότητα μὴ δύνασθαι ἐλάττονα λέγεσθαι.

Ejusdem.

32. Æqualis ergo in Dei forma, minor in susceptione carnis et hominis passione. Nam quomodo eadem posset minor esse æqualisque natura? Quomodo autem si minor est, eadem similiter facit quæ Pater facit? Nam quemadmodum eadem operatio diversæ esset potestatis? Numquid sic potest minor, quemadmodum major operari? aut una operatio potest esse, ubi diversa substantia est? Itaque accipe Christum secundum divinitatem, minorem non posse dici.

Τοῦ ἁγίου Ἀγάθωνος (32).

λγ'. Καὶ ἐν ὅσῳ δείκνυσιν ὁ μέγας Ἀμβρόσιος μὴ δύνασθαι διαφόρου δυναμεως μίαν ἐνέργειαν ὑπάρχειν, μηδὲ τὴν ἐλάσσονα δύνασθαι ἐνεργεῖν τὰ τῆς μείζονος, οὔτε ὅπου διάφορος οὐσία ἐστὶ, μίαν δύνασθαι νοεῖσθαι τὴν ἐνέργειαν, ἀποδείκνυσι φανεροῖς μηνύμασι τὸ μὴ δύνασθαι μίαν φυσικὴν ἐνέργειαν ἔχειν τὰν θεότητα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ· εἰ καὶ ἑνὸς προσώπου εἶναι γινώσκομεν, καὶ μετὰ τῆς ἀλλήλων κοινωνίας ἐνεργεῖν θεωροῦνται· Ὅπου τοίνυν μείων καὶ ἐλάττων ἐνέργεια λέγεται, οὐ περὶ μιᾶς, ἀλλὰ περὶ δύο φυσικῶν τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ ἐνεργειῶν φανεροῦται (33). — Καὶ ταῦτα μὲν εἶπεν ἐπικυροῦσα ἡ ἕκτη σύνοδος τὰ παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου γραφέντα· ἡ δέ γε πέμπτη σύνοδος ταῦτα ἐξεφώνησε περὶ αὐτῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων τῶν τότε συνελθόντων, ὅτι Δεχόμεθα πάντα τὰ παρ' αὐτῶν περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως εἰς κατάκρισιν τῶν αἱρετικῶν ἐκτεθέντα· Καὶ μετά τινα· Καὶ εἴ τις ἑαυτὸν τῆς ἐν αὐτοῖς κοινωνίας

Sancti Agathonis.

33. Et dum ostendit magnus Ambrosius, non posse diversæ potestatis unam operationem existere, nec minorem posse operari quod magnam; nec ubi diversa substantia est, unam posse operationem intelligi, demonstrat manifestis indiciis, quod non possit unam naturalem operationem habere divinitas et humanitas Christi, licet unius personæ esse noscantur, et alterum cum alterius communione operari cernantur. Ubi itaque major et minor dicitur operatio, non de una sed de duabus naturalibus unius Christi operationibus intimatur. — Atque hæc quidem sexta synodus decreto firmavit, quæ videlicet sanctus Ambrosius scripserat. Quinta vero synodus tum huic sententiæ tum reliquis sanctorum Patrum congregatorum sic acclamaverat : Recipimus cuncta, quæ ab ipsis circa rectam fidem prolata sunt ad hæreticorum condemnationem. *Et paulo post.* Et si quis ab horum consensu semet abstrahit, contraria sentiens,

(29) Sequentium apud Chrysostomum verborum sedem vestigandam per otium eruditis permitto.
(30) Ex oper *De fide,* lib. II, cap. 7, n. 56.
(31) Lib. cit. cap. 8, n. 70.
(32) Ex concil. III Constantinop., ed. Coleti, t. VIII, p. 686 D.
(33) Hactenus exstat textus apud citatum concilium.

hic quoniam recta fide se abalienat hæreticisque connumerat, merito a sancta Dei Ecclesia damnatur atque anathemati subjicitur.

χωρίσει τὰ ἐναντία φρονῶν, ὁ τοιοῦτος, ἑαυτὸν ἀλλοτριῶν καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τοῖς αἱρετικοῖς συναριθμῶν, δικαίως ὑπὸ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατακρίνεται καὶ ἀναθεματίζεται (34).

Ex synodicis quæ Romam misit sanctus Pater noster Sophronius patriarcha Hierosolymorum, de dominica incarnatione, et quod sit unus ex Trinitate Jesus Christus Filius Dei et Dominus noster.

Ἀπὸ τῶν συνοδικῶν ὧν ἔπεμψεν ἐν Ῥώμῃ ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Σωφρόνιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν.

34. Nos unum Christum et Filium incarnatum, nempe Verbum, asserimus; et unicam ejus substantiam compositam dicimus, et duas ejus confitemur naturas, voluntates atque operationes. Duas quoque ejusdem Verbi Dei nativitates credimus, unam quidem ex Deo Patre quam intemporalem et sempiternam scimus; ex Deipara matre alteram, quam et nuperam et temporalem cognoscimus. Et naturarum proprietates servari dicimus, duas nempe physicas voluntates, et duas physicas operationes. Et quatenus Deus est, consubstantialem ipsum Patri affirmamus: Matri autem nobisque consubstantialem, quatenus homo est, eumdem pronuntiamus; visibilem puriter et invisibilem, creatum et increatum, corporeum et incorporeum, contrectabilem et incontrectabilem, circumscriptum et incircumscriptum, terrenum et cœlestem, carne cum rationali anima præditum et simul divinitate, nuperum et sempiternum, humilem et excelsum, et quæcumque duplicis inseparabiliter reperiuntur naturæ. Et sublimia quidem is semper habuit, utpote sempiterna natura præditus; humilia vero propter nos extremis temporibus immutabiliter ascivit, propter assumptam humanam naturam. Quare unus simul esse deprehenditur atque duo: unus quidem secundum subsistentiam atque personam, duo vero secundum ipsas naturas ac naturales earum proprietates, videlicet voluntatis et operationis. Utraque enim forma cum mutua communione operatur quod proprium sui est: ita ut Verbum operetur quod Verbi proprium est cum corporis communione; corpus autem quæ sunt propria peragit, non sine Verbi cooperatione. Porro ex his unum prodigiis coruscat, alterum contumelias perpetitur.

λδ'. Ἡμεῖς ἕνα Χριστὸν καὶ Υἱὸν τὸν σαρκωθέντα Λόγον πρεσβεύομεν· καὶ μίαν αὐτου τὴν ὑπόστασιν λέγομεν σύνθετον· καὶ ἐν δυσὶν αὐτὸν ὁμολογουμεν ταῖς φύσεσι, θελήμασί τε καὶ ἐνεργείαις· καὶ δύο τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ Λόγου γεννήσεις πιστεύομεν· μίαν μὲν τὴν ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἣν ἄχρονον καὶ ἀΐδιον οἴδαμεν· καὶ δευτέραν τὴν ἐκ τῆς Θεοτόκου μητρὸς, ἣν καὶ πρόσφατον καὶ χρονικὴν ἐπιστάμεθα· καὶ τὰ τῶν φύσεων φάσκομεν σύζεσθαι ἴδια· τουτέστι δύο φυσικὰ θελήματα, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας· καὶ ὁμοούσιον ὡς Θεὸν τῷ Πατρὶ τὸν αὐτὸν ἀναγράφομεν· καὶ ὁμοούσιον τῇ μητρὶ καὶ ἡμῖν τὸν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον φάσκομεν· ὁρατὸν αὐτὸν καὶ ἀόρατον· κτιστὸν τὸν αὐτὸν ὡσαύτως καὶ ἄκτιστον· σῶμα τὸν αὐτὸν καὶ ἀσώματον· ἁπτὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἀνέπαφον· περιγραπτὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἀπερίγραπτον· ἐπίγειον τὸν αὐτὸν καὶ οὐράνιον· σάρκα τὸν αὐτὸν ἐψυχωμένην λογικῶς καὶ θεότητα· πρόσφατον τὸν αὐτὸν καὶ ἀΐδιον· ταπεινὸν τὸν αὐτὸν καὶ ὑπέρτατον· καὶ ὅσα διττῆς ἀμερίστως εὑρίσκεται φύσεως. Καὶ τὰ μὲν ὑψηλὰ ὑπῆρχεν ἀεὶ, ὡς φύσιν ἔχων ἀΐδιον· τὰ δὲ ταπεινὰ δι' ἡμᾶς ἐν χρόνῳ ἐσχάτῳ ἀτρέπτως ἐγένετο, ὡς φύσιν προσλαβὼν τὴν ἀνθρώπειον. Καὶ ἔστιν ἓν καὶ δύο ὁ αὐτὸς γνωριζόμενος· ἓν μὲν κατὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὸ πρόσωπον, δύο δὲ κατὰ τὰς φύσεις αὐτὰς καὶ τὰς φυσικὰς αὐτῶν ἰδιότητας, λέγω δὲ θελήματος καὶ ἐνεργείας· ἐνεργούσης ἑκατέρας μορφῆς μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας, ὅπερ ἴδιον ἔσχηκε· τοῦ μὲν Λόγου κατεργαζομένου τουθ' ὅπερ ἐστὶ τοῦ Λόγου μετα τῆς κοινωνίας τοῦ σωματος, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος ἅπερ ἐστὶ τοῦ σώματος, κοινωνοντος αὐτῷ του Λόγου τῆς πράξεως. Καὶ τὸ μὲν αὐτῶν διαλάμπει τοῖς θαύμασι, τὸ δὲ ταῖς ὕβρεσιν ὑποπέπτωκε.

S. Basilii in illud: « Ego sum vitis. »

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου εἰς τό, « Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος (35). »

35. Hic me invadunt hæretici, aiuntque: Si vitis est Servator, nos palmites, agricola autem Pater; rursus si palmites ejusdem naturæ sunt, cujus vitis, vitis autem non est agricolæ consubstantialis; Filius quidem ejusdem est naturæ cujus nos sumusque nos ipsius pars: non autem Filius ejusdem est naturæ cujus Pater, sed omnino alienus. Quibus respondebimus, vocatos nos esse non deitatis illius palmites, sed carnis; secundum eum qui dixit; *Nos enim sumus corpus Christi et membra ex*

λε'. Ἐνταυθά μοι ἐπισκήπτουσιν οἱ αἱρετικοὶ καὶ φασιν· Εἰ ἄμπελος μὲν ὁ Σωτὴρ, κλήματα δὲ ἡμεῖς, γεωργὸς δὲ ὁ Πατὴρ, τὰ δὲ κλήματα ὁμοφυῆ τῇ ἀμπέλῳ, ἡ δὲ ἄμπελος οὐχ ὁμοφυὴς τῷ γεωργῷ· ὁμοφυὴς ἄρα ἡμῖν ὁ Υἱὸς, καὶ μέρος ἡμεῖς αυτου· οὐχ ὁμοφυὴς δὲ τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, ἀλλὰ κατὰ πάντα ἀλλότριος. Πρὸς οὓς ἐρουμεν· Οὐ τῆς θεοτητος αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς εἵρηκεν ἡμᾶς ὁ Χριστὸς κλήματα· κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. Καὶ πά-

(34) Ex concil. cit. t. VII, p. 897-899.
(35) *Adversus Eunomium*, lib. IV ed. Garnerii, t. I, p. 291.

λιν· Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ A ἐστιν; Οὐκ εἰς τὴν θεότητα οὖν τοῦ Λόγου, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ παρουσίαν ἀναφέρω τὸ, Ἐγὼ ἡ ἄμπελος· ἡμεῖς γὰρ κατὰ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου συγγενεῖς ἐσμεν· καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο εἶπεν· Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· καὶ ὥσπερ ἐστὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου καὶ ἐξ αὐτῆς, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὁμογενῆ τὰ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ Κυρίου, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνομεν· κἀκεῖνο ῥίζαν ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν σωτηρίαν. Ὁ δὲ Πατὴρ εἴρηται ὁ γεωργός· αὐτὸς γὰρ εἰργάσατο διὰ τοῦ Λόγου τὴν ἄμπελον, ἥτις ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Σωτῆρος· καὶ αὐτὸς δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου τὴν εἰς βασιλείαν ἡμῖν ὁδὸν ἡτοίμασεν.

parte[27]. Et rursum: *Nescitis quod corpora vestra, membra Christi sunt*[28]? Non igitur ad Verbi divinitatem, sed ad humanum ejus adventum verba refero: *Ego sum vitis*[29]. Nos enim secundum corpus cognati sumus Domini. Et ipse propterea dixit; *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis*[30]. Et sicuti palmites consubstantiales sunt viti ex eaque procedunt, sic et nos homogenea corpora habentes corpori Christi, ex ejus plenitudine accipimus; idque habemus veluti radicem resurrectionis atque salutis. Pater vero dicitur agricola; ipse enim per Verbum excoluit vitem, quæ est ipsius Servatoris humanitas; ipse demum per idem Verbum viam nobis ad regnum munit.

Τοῦ Χρυσοστόμου ὁμιλία κζ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἅγιον Εὐαγγέλιον (36).

Chrysostomi ex homilia 27 *in sanctum Joannis Evangelium.*

B

λϛ'. Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε. Καὶ, Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου ἐνταῦθα οὐ τὴν σάρκα ἐκάλεσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ὅλον ἑαυτόν, ἵν' οὕτως εἴπω, ὠνόμασε νῦν· καὶ γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτῷ, πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν καλεῖν.

36. *Si terrena dixi vobis, et non creditis; quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis*[31]? *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit. Filius hominis qui est in cœlo*[32]. Filium hominis hic non carnem vocavit, sed a minore substantia se totum, ut ita dicam, nominavit. Solet enim sæpe a divinitate, sæpe item ab humanitate se totum vocare.

λζ'. Ἐφ' ἱκανὸν δὲ τῆς τῶν τοιούτων χρήσεων γενομένης κατεξετάσεως, καὶ πρότερον μὲν πολλάκις ὁ φιλοθεώτατος οὗτος ἡμῶν βασιλεὺς συνδιεσκοπεῖτο περὶ τοῦ πράγματος· ὁτὲ μέν τισι τούτων, ὁτὲ δ' ἐκείνων, διομιλούμενος· ἔστι δ' οὗ C καὶ κοινῇ τῶν τινας περὶ τούτων διαφερομένων ἐπεκκαλούμενος, καὶ τῆς ὀρθοτομουμένης καὶ εὐσεβοῦς ἑρμηνείας ἀντιποιούμενος, ἣν ἐκ χειλέων προήνεγκεν αὐτίκα τοῖς λεγομένοις οὕτως ἐπιβαλὼν ἐκ πρώτης τῆς τοῦ ζητήματος ἀκροάσεως· ὥστε ποτὲ καὶ τοιῷδε τῷ ἐπιχειρήματι χρήσασθαι. Ἐπεὶ γάρ τισιν ἐδόκει κατὰ το τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως πρόσωπον τὴν τοιαύτην φωνὴν ἐκλαμβάνεσθαι, τότε δὴ οὗτος ὁ θεόσοφος βασιλεὺς τῷ μεγάλῳ καὶ θεολογικωτάτῳ Ἀθανασίῳ προεντυχὼν διαλεγομένῳ πρὸς Ἄρειον, καὶ τοῦτον ἀνατρέπειν σπουδάζοντι, εἰς ἀνίσους φύσεις τὴν ὁμοούσιον ἁγίαν διαιροῦντα Τριάδα, καὶ δευτερεύοντα τοῦ Πατρὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν εἶναι λέγοντα, καὶ ταύτῃ δὴ τῇ φωνῇ πρὸς παράστασιν τῆς οἰκείας αἱρέσεως D ἀποχρώμενον, τὰς ἐκείνου συλλαβὰς εἰς μέσον παρῆγε, πρὸς Ἄρειον λέγοντος (37)· « Τίς ὁ κεκοπιακὼς; ἄνθρωπος ἢ Θεὸς Λόγος; Ἄρειος εἶπεν· Ἄνθρωπος. Ἀθανάσιος εἶπεν· Οὐκοῦν σόν ἐστι τὸ νοῆσαι λοιπόν. Ἄρειος εἶπε· Κατελαβόμην σου τὸν νοῦν ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ὅτι, τοῦ Θεοῦ Λόγου πανταχοῦ παρόντος, δῆλον ὅτι διὰ τὴν σάρκα εἶπεν, Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας μείζων μου ἐστι, τὴν βαδίζουσαν καὶ κοπιῶσαν καὶ ἀπὸ τόπου εἰς

37. Postquam satis hæ Patrum auctoritates perpensæ fuerunt, in primis quidem ac sæpenumero Deo dilectissimus noster rex hoc negotium cum cæteris expendebat, modo hos modo illos alloquens. Interdum vero et gregatim aliquot qui sententiis dissidebant convocans, rectam religiosamque interpretationem defendebat; quam ipse ore suo statim illis significabat, quia vix audito controversiæ initio, sic rem ipse sibi persuaserat. Quare aliquando sic etiam argumentatus est. Cum enim nonnullis videretur ad generalem hominum naturam trahenda esse evangelici dicti interpretatio, Cæsar autem superno lumine instructus in magni summique theologi Athanasii dialogum cum Ario habitum incidit, ob illum coarguendum qui sanctam consubstantialemque Trinitatem in naturas impares dividebat, inferioremque Patri unigenitum Filium dicebat, atque hoc ipso evangelico dicto ad suæ hæreseos propugnationem abutebatur. Athanasii ergo ipsa verba Cæsar in medium attulit, adversus Arium disputantis: « Qui fatigatus est, homone an Deus Verbum? Arius dixit. Homo. Athanasius dixit: Tuum igitur jam est intelligere. Arius, inquit: Percipio quid tuo hoc responso intelligas; nempe, cum Deus Verbum ubique adsit, palam esse ipsum propter carnem dixisse: *Pater meus, qui misit me, major me est.* Hæc enim gradiebatur et fatigabatur, et a loco in locum migrabat. Certe id recte se habet. »

[27] I Cor. XII, 27. [28] I Cor. VI, 15. [29] Joan. XV, 5. [30] Psal. XXI, 23. [31] Joan. III, 12. [32] ibid. 13.

(36) Edit. Montfauc. t. VIII, p. 153, 154.

(37) Recole supra not. 7.

Atque ita Athanasius interpretabatur, non secundum divinam substantiam hæc Christum passum fuisse, sed secundum quam induerat carnem naturalibus sine peccato obnoxiam passionibus. Habuitque in his consentientem Arium, concedentemque majorem dici Patrem Christo quatenus homo est. Aque hinc valide invicteque concludebat Cæsar, nequaquam ad generalem hominum naturam retulisse magnum Athanasium Christi dictum : *Pater major est.* Qui enim fieri poterat, ut adversarius Arius in his rebus acutissimus, et in sermonibus ventilandis solertissimus, pateretur magnum hunc virum de alio individuo loqui, eoque Patrem dicere majorem : dum ipse de Christo quæreret, atque hoc Unigenito diceret secundum suam naturam Patrem majorem? Tunc enim idem evenisset ac si illi, qui falces petunt, audiuntque sibi ligones denegari, minime id ægre ferrent. Sed neque aliter Nicænæ primæ synodi Patres, Arii hujus adversus unigenitum Verbum hæresim, quæ ab eo nomen contraxit, refutassent (is enim Verbo secundum divinam ejus substantiam accommodabat dictiones : *Creavit me*, et *Fidelem ei qui se fecit*, et *Apostolum ac pontificem confessionis nostræ*); nisi ejusmodi locutiones ad Christi humanitatem retulissent. Nam de divina natura scriptum pronuntiarunt : *In principio erat Verbum ;* et : *Ego et Pater unum sumus*, et quæ his sunt similia.

Α τόπον ἕτερον πορευομένην. Ἀληθῶς ὀρθῶς ἔχει τοῦτο. Καὶ οὕτω μὴ κατὰ τὴν θείαν οὐσίαν ταῦτα παθεῖν τὸν Χριστὸν ἐρμηνεύοντος, ἀλλὰ καθ' ἣν ἐφόρεσε σάρκα τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις ὑποκειμένην πάθεσι, καὶ τοῦτον δὴ τὸν Ἄρειον συνιέντα τῶν λεγομένων ἔχοντος, καὶ τὸ μείζονα λέγεσθαι τὸν Πατέρα ὡς ἀνθρώπου τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ συντιθέμενον· κἀντεῦθεν ἀναμφιλέκτως καὶ ἰσχυρῶς ἐπεπέραινε μὴ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων λέγειν τὸν μέγαν Ἀθανάσιον εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ Χριστοῦ τὸν Πατέρα μείζονα· πῶς γὰρ ἂν καὶ ὁ ἀντικαθιστάμενος Ἄρειος τῶν περὶ ταῦτά τε τυγχάνων δεινῶν, καὶ ἀκριβολογεῖν εἰδὼς τὰ λεγόμενα, τὸν μέγαν τοῦτον ἄνδρα ἐδέξατο περὶ ἑτέρου ἀτόμου διαλεγόμενον, κἀκείνου λέγοντα τὸν Β Πατέρα μείζονα, ὁ περὶ Χριστοῦ συζητῶν; καὶ τοῦτον ὡς μονογενοῦς Υἱοῦ κατὰ τὴν φύσιν λέγων εἶναι τὸν Πατέρα μείζονα; Ταυτὸν γὰρ ἂν ἦν τοῖς κατὰ τὴν παροιμίαν ἅμας μὲν ἐκζητοῦσιν, ἀπαρνουμένας δὲ τὰς σκάφας μανθάνουσι (38), καὶ μὴ πρὸς τὴν ἀπόκρισιν δυσχεραίνουσιν· οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ἄλλως οἱ τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης συνόδου τῷ Ἀρείῳ τούτῳ τὴν ἐπωνύμως κατὰ τοῦ μονογενοῦς Λόγου μανίαν ἐναπεκρούσαντο (τῇ τούτου ὑποστάσει κατὰ τὴν θείαν οὐσίαν προσάπτοντος τὴν τοῦ, Ἔκτισέ με, φωνὴν, καὶ τὴν τοῦ, Πιστὸν τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, καὶ τὴν τοῦ, Τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆν ὁμολογίας ἡμῶν)· εἰ μὴ τὰς τοιαύτας φωνὰς τῷ τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπίνῳ ἀπένειμαν· περὶ γὰρ τῆς θείας φύσεως τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, παρήγαγον· καὶ τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν· καὶ ὅσα τούτοις παρόμοια.

38. Huic optimo ac tantopere demonstrativo argumento, aliam quoque adjecit mirificus Cæsar confirmationem, restringendo scilicet ac subtiliter explicando sanctorum dicta, ut opportune, prout par erat intelligerentur. Sic enim aiebat. Cum aliqui occurrunt Ecclesiæ defensores Patres dictum illud explicantes secundum quod Pater causa est cælestis nativitatis, hi tunc de unigeniti Filii Dei persona theologice id dicunt, ut adversariorum ora occludant, qui differentiam in unam eamdemque naturam invehunt; ipsi autem Patres affirmant haud differre a paterna Filii naturam; neque in gradu majore Patrem versari, quasi substantiæ seu naturæ habeat differentiam. Sed quamvis Pater dicatur major a Filio, id tamen dictum sempiternam orginem causamque, id est ad ineffabilem D inexplicabilemque generationem, referunt, veluti de unigenito Filio Dei personaliter eloquentes ; et sic unice tunc intelligendam dictionem aiunt. Cum autem unigeniti Verbi incarnationem spectant, atque ad conjunctas inconfuse naturas sermonem convertunt, earumque differentiam definire volunt, tunc Christi quoque humanitati hanc locutionem accommodant. Magnus igitur theologus Gregorius hic in medium proferebatur, qui post priorem interpretationem secundum causam divinæ generationis, hanc quoque adjecit : Nam dicere quod

C λη'. Ἐπὶ δὲ τῷ τοιούτῳ ἀρίστῳ καὶ ἀποδεικτικῷ τοῦ λόγου ἐπιχειρήματι καὶ ταύτην ὁ θειότατος ἐπήγαγε βασιλεὺς τὴν ἐπὶ τοῖς προκειμένοις συγκρότησιν· καταλεπτύνων οἷον καὶ ἰσχνολογῶν τὰς τῶν ἁγίων φωνὰς ὅπως κατὰ καιρὸν ὡς ἔδει παρελαμβάνοντο. Ὅτε, γὰρ, ἔφασκεν, εὑρίσκονταί τινες τῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑπερμάχων Πατέρων τὴν τοιαύτην φωνὴν κατὰ τὸ αἴτιον τῆς ἀνωτάτω γεννήσεως ἐξηγούμενοι, τότε δὴ περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑποστάσεως θεολογοῦντες τοῦτο διδάσκουσι, τοὺς ἑτεροδοξοῦντας ἐπιστομίζοντες, διαφορὰν ἐπὶ τῆς μιᾶς αὐτῆς εἰσάγοντας φύσεως· καὶ ἀποδεῖξαι βουλόμενοι μηδέν τι κατὰ φύσιν τοῦ Πατρὸς διίστασθαι τὸν Υἱὸν, μηδὲ τὸν μείζονα κλῆρον ἐπέχειν τὸν Πατέρα διὰ τὸ τῆς οὐσίας εἶτουν φύσεως ἐν τούτοις διάφορον. Ἀλλ' εἰ καὶ ἑαυτοῦ μείζων εἴρηται παρὰ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, πρὸς ἄναρχον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, τουτέστι τὴν ἄῤῥητον γέννησιν, τὸ τοιοῦτο ῥητὸν ἀναφέρουσιν, ὡς περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑποστατικῶς τὸν λόγον ἐκφέροντες· οὐ μέντοι δὲ καὶ κατὰ ταύτην μόνην ἐπάγουσιν αὐτὴν ἐκλαμβάνεσθαι. Ὅτε δὲ τὸν μονογενῆ Λόγον σεσαρκωμένον θεωρεῖν ἔχουσι καὶ πρὸς τὰς ἐν αὐτῷ ἡνωμένας ἀσυγχύτως φύσεις χειραγωγεῖν τὸν λόγον ἐπιχειροῦσι καὶ διευκρινεῖν τὸ ἐν ταύταις διάφορον, τότε καὶ τῇ ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρωπότητι τὴν τοιαύτην φωνὴν προσαρμόζουσιν. Ὁ μέγας, οὖν ἐν θεολογίᾳ

(38) Zenob. proverb. I, 83.

Γρηγόριος ἐντεῦθεν εἰς μέσον παρήγετο μετὰ τὴν προτέραν κατὰ τὸ αἴτιον τῆς θείας γεννήσεως ἑρμηνείαν, ἐπάγων καὶ ταῦτα· « Τὸ γὰρ δὴ λέγειν ὅτι τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον νοουμένου μείζων ἀληθῶς μὲν, οὐ μέγα δέ. Τί γὰρ τὸ θαυμαστὸν, εἰ μείζων ἀνθρώπου Θεός; » Ἐφεξῆς δὲ καὶ ὁ τῆς παλαιτέρας Ῥώμης ἁγιώτατος πάππας Λέων, τάδε διαλαμβάνων· « Δίχα μὲν τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως οὐκ ἂν ἔλεγεν ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς ἐξ οὐρανῶν ἀφεθεῖσα Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα· δίχα δὲ τῆς ἀληθείας τοῦ σώματος οὐκ ἂν προεμαρτύρετο Ἰωάννης, Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ αὖθις ἕκαστος τῶν ἀνωτέρω καταγεγραμμένων Πατέρων, ὡς οἷα τοῦ βασιλέως ἐπὶ γλώσσης ὥσπερ ἐγγεγραμμένα τὰ ῥήματα φέροντος.

A Christo, quatenus homo intelligitur, pater major est; verum id quidem, sed non magnum. Quid enim mirum, si major homine Deus est? Præterea senioris quoque Romæ sanctissimus papa Leo de hoc dicto edisserens: Sine Verbi, inquit, potentia non diceret vox Patris missa de cœlo, *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui* Et sine veritate carnis non protestaretur Joannes: *Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi...* Et sic ex ordine unusquisque Patrum, quorum auctoritates supra sunt perscriptæ, in ore Cæsaris erat, tanquam si impressa verba eorum mente haberet.

λθ'. Οὐκ ἠρκεῖτο τούτοις ὁ ἀκάμας καὶ σῶμα καὶ νοῦν βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι προιζόμενος ἐπινθύμημα, B τοῖς προλαβοῦσιν ἐπῆγε διατρανοῦν τῶν ἐν τῷ Χριστῷ ἡνωμένων φύσεων τὸ ἀδιαιρέτῳ ὑποστάσει σεσωσμένων διάφορον. Τὸ γὰρ καταπλουτῆσαι τὴν ἁγίαν τοῦ Κυρίου σάρκα τὰ τῆς προσλαβούσης αὐτὴν θεότητος αὐχήματα προσλαμβανομένων τινῶν, καὶ ταύτῃ προσκόπτειν κινδυνευόντων, ὡς καὶ περὶ τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη καινοτομεῖν τοὺς λόγους, καὶ ἀποστέλλεσθαι λέγειν παθητὴν εἶναι τὴν προσληφθεῖσαν τῷ Κυρίῳ σάρκα κατὰ τὴν τῶν σαρκῶν φύσιν, καὶ τῷ ἑκουσίως τὸν Χριστὸν παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τοῦτο ἀποχρωμένων, καὶ ἀποδιιστώντων αὐτὴν τοῦ κατὰ φύσιν πάθους καὶ τῆς νεκρώσεως· οὗτος καὶ τὴν λεχθησομένην ἐπαγωγὴν τῆς ἐννοίας προήνεγκε· περὶ γὰρ ἰδιωμάτων καὶ αὐχημάτων φιλοσοφήσας καὶ τῷ διαιρετικῷ τῶν ὑποκειμένων λόγῳ χρησόμενος τίνα μὲν τὰ ἰδιώματα, τίνα δὲ τὰ C αὐχήματα διετράνωσε· τὰ μὲν οὖν ἰδιώματα φύσεως εἶναι, τῶν ὁμολογουμένων ἐτίθετο. Καὶ γοῦν τῆς θείας καὶ μακαρίας ἐν τῇ μοναρχικῇ Τριάδι φύσεως ἰδιώματα τὸ ἀπερίγραπτον ἔλεγε, τὸ ἄκτιστον, τὸ αἰώνιον, καὶ τἄλλα δὴ τὰ τούτοις ὁμοστοιχα· αὐχήματα δὲ ταύτης, τοῖς ἀπηριθμημένοις ἰδιώμασι παριτόμενα, τὸ παντοδύναμον, τὸ ζωοποιὸν, καὶ ὅσα ταύτης τῆς τάξεως. Ἐντεῦθεν καὶ προσέπῃγε τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα τῶν μὲν αὐχημάτων πάντως μετασχεῖν τοῦ προσλαβομένου ταύτην μονογενοῦς Θεοῦ, ἅτε καὶ ζωοποιόν τε καὶ παντοδύναμον, οὐ μέντοι γε τῶν ἰδιωμάτων τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως· οὐδὲ γὰρ ἀπερίγραπτός ἐστιν, οὐδὲ ἄκτιστος, οὐδὲ ἄχρονος διὰ τὰ αὐχήματα. Οὐκοῦν, ἐπείπερ ἑκατέρα τῶν φύσεων ἐπὶ τῶν οἰκείων ἰδιωμάτων ἀσύγχυτος D ἔμεινε, τί τὸ προστιτάμενον ἐντεῦθεν τὸ μεῖζον παρὰ τούτοις ἐνθεωρεῖν· καὶ τοῖς τῆς θείας φύσεως ἰδιώμασι τὸ ὑπερέχον ἀπονέμειν, τῇ πρὸς τὰς τῆς σαρκὸς ἰδιότητας παραθέσει ἐπόμενον.

39. Neque tamen hic substitit indefessus corpore ac mente Cæsar, sed alium quoque protulit cogitatum suum, quo explicaret naturarum in Christo conjunctarum, salva unica individua persona, differentiam. Nam quia sancta Domini caro, postquam assumpsit eam divinitas, gloriosis dotibus instructa fuit; ea re nonnulli non sine periculo erroris utebantur; ita ut de naturalibus sine peccato passionibus Domini novos sererent sermones; minimeque auderent affirmare passibilem fuisse assumptam a Christo carnem secundum carnium ipsam naturam; abuterenturque ad id argumento illo, quod Christus sponte pro nobis passus est; ita ut ipsum naturali passione ac mortalitate eximerent; his, inquam, Cæsar excogitatam a se sententiam, quam jam dicemus, opposuit. Nam de idiomatibus et de gloriosis dotibus disputans, atque utramque rem accurate distinguens, quænam sint idiomata, quænam item gloriosæ dotes, perspicue enucleabat. Et idiomata quidem propria esse naturæ, extra dubitationem ponebat. Ac divinæ et beatæ, in monarchica Trinitate, naturæ idiomata esse dicebat, ut infinita sit, increata, sempiterna aliisque hujusmodi proprietatibus prædita: dotes autem gloriosas prædicta idiomata comitantes, omnipotentiam, vivificandi virtutem, atque alia ornamenta ejusmodi. Deinde concludebat, Domini carnem omnino præditam fuisse gloriosis dotibus divini Unigeniti a quo est assumpta, virtute scilicet vivificandi et omnipotentia; non tamen divinæ naturæ idiomatibus. Nam etiamsi habet gloriosas dotes, non idcirco tamen infinita est caro, vel increata, vel ante tempora. Igitur quoniam utraque natura in propriis idiomatibus inconfusa manet; hinc cognoscere, inquit, licet quonam pertineat illud epithetum *major*, de quo nunc controversia fit: oportetque divinæ naturæ idiomatibus gradum sublimiorem attribuere, consentaneum comparationi cum carnis proprietatibus.

μ'. Ταῦτα μὲν οὖν τοῦ βασιλικοῦ νοὸς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τοῦ τῶν ἀνθρωπίνων νόων βασιλέως πορίσματα καὶ γεννήματα, καὶ τῆς ὑπερχούσου γλώττης γλυκίω μέλιτος ἀπαγγέλματα. Ἐπεὶ δὲ πολλὰς μὲν νύκτας ἀύπνους, πολλὰς δ' ἡμέρας ἐμφρόντιδας ἐξετέλεσε, καὶ δέον ἔκρινε τὸ εὐσεβὲς διατρανωθῆναι τῆς ἐξηγήσεως,

40. Hæ igitur regalis mentis, vel potius humanarum mentium regis, propositiones atque conclusiones erant, linguæque aureæ dulciora melle effata. Postquam autem complures noctes insomnes multosque dies in harum rerum meditatione consumpsit, existimans oportere orthodoxam

dicti evangelici interpretationem ad liquidum deduci ; ne ob ejus ambiguitatem corda infirmiorum perturbarentur : ad extremum sanctissimos patriarchas sacramque et divinam congregavit synodum, ad quam senatores quoque convenerunt, præsentibus etiam illustrissimorum omnium monasteriorum abbatibus. Et Cæsar quidem residebat in regio throno, qui est in conclavi mare versus magni palatii nuper ab ipso Cæsare exstructi, quod occidentali urbis muro imminet, habetque id conclave ad ipso Manuele nomen : quo in loco innumerabiles imperatoris victorias brevi gyro comprehensas ars pictoria, aureis lapillis varios interserens colores, prout fieri potuit, descripsit. Hic fuit consistorii locus ; ibique definita sunt quæ infra ponemus, consentientibus inter se sanctissimis patriarchis, sacratissimisque archiepiscopis, reliquoque sacerdotali cœtu, et senatoribus universis ; sic favente pacis Deo, necnon religiosi nostri a Deo coronati imperatoris zelo. De his autem tomus quoque conscriptus fuit, in quo ad litteram sequentia continentur.

ἵνα μὴ τῷ ἀδήλῳ ταύτης αἱ τῶν ἀπαγεστέρων καρδίαι διαταράττοιντο · τέλος τοὺς ἁγιωτάτους πατριάρχας καὶ τὴν ἱερὰν καὶ θείαν συνήθροισε σύνοδον · ἀλλ' οὐδὲ οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀπελείποντο · παρῆσαν δὲ καὶ οἱ τῶν ἐπισημοτάτων πασῶν μονῶν καθηγούμενοι · καὶ τὸν μὲν ὁ βασιλικὸς εἶχε θρόνος ἐν τῷ πρὸς θάλατταν ὑπερῴῳ τοῦ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ νεουργηθέντος οἴκου τῷ βασιλεῖ τοῦ δυτικωτέρου τείχους ἐφυπερθεν, φερώνυμον τὴν κλῆσιν ἐκ τῆς τοῦ Μανουὴλ προσρήσεως φέροντος · ἐν ᾧ καὶ τῶν δυσαριθμήτων κατορθωμάτων τοῦ αὐτοκράτορος βραχέ' ἅττα παραλαβοῦσα ἡ ζωγράφος τέχνη ἐκ καταχρύσων ψηφίδων ποικιλοχρόοις ἑτέραις ἐπειμιγνυμένων, ὡς εἶχεν, ἐνδιεγράψατο · ἐνταῦθα μὲν δὴ τὰ τῆς συνελεύσεως · κυροῦνται δέ τὰ ὑποτεταγμένα, ὁμογνωμονησάντων ἀλλήλοις, τῶν τε ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ ἱερατικοῦ λοιποῦ καταλόγου, καὶ ξυμπάντων τῶν τῆς συγκλητικῆς γερουσίας, εὐδοκίᾳ τοῦ τῆς εἰρήνης Θεοῦ καὶ διαπύρῳ ζήλῳ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν καὶ θεοστεφοῦς αὐτοκράτορος · ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ τόμος ἐκτίθεται, τάδε κατὰ ῥῆμα δια ξιών.

ACTIO II.

Mensis Martii die secunda, indictionis XIV die quarta.

1. Præsidente a Deo coronato sancto nostro rege et imperatore domino Manuelo Comneno, in tropico conclavi meridiem versus, nempe in magni palatii porphyromanuelico triclinio ; astantibus sanctæ majestati ejus, amabilibus consobrinis, filiis inclyti sebastocratoris domini Andronici,scilicet protosebasto et protovestiario domino Joanne Comneno, ejusque fratre domino Alexio Comneno ; amabili consobrino potentis sanctique nostri regis, domino Andronico Comneno, filio pansebasti celsissimi domini Theodori Batatzæ ; fratre ejus et amabili consobrino potentis sanctique nostri regis domino Alexio Comneno, amabili patruele potentis sanctique nostri regis, nato ex amabili patruo potentis sanctique nostri regis, pansebasto celsissimo domino Constantino Angelo, domino, inquam, Joanne Duca : fratre ejusdem, amabili nepote potentis et sancti nostri regis, domino Andronico Duca ; genero potentis et sancti nostri regis sebasto domino Joanne Cantacuzeno ; genero potentis et sancti nostri regis domino Constantino Duca ; sebasto domino Gudelio Tzicandile ; sebasto et magno hetæriarcha domino Georgio Palæologo ; sebasto domino Joanne Duca ; sebasto et domestico vestiario potentis et sancti nostri regis domino Alexio Petralipha ; sebasto et domestico vestiario potentis et sancti nostri regis domno Isaacio Duca ; sebasto et domestico vestiario potentis et sancti nostri regis domino Alexio Rogerio ; sebasto et domestico vestiario potentis et sancti nostri regis et chartulario domino Andronico Lombardo ; proto-

ΠΡΑΞΙΣ Β΄.

Μηνὶ Μαρτίῳ δευτέρᾳ, ἡμέρᾳ τετάρτῃ ἰνδικτιῶνος ιδ΄.

α΄. Προκαθημένου τοῦ θεοστέπτου ἁγίου ἡμῶν βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἐν τῇ ὑπερῴᾳ τροπικῇ τῇ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ πορφυρομανουηλάτου τρικλίνου, παρισταμένων τῇ ἁγίᾳ βασιλείᾳ αὐτοῦ τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν αὐτοῦ καὶ υἱῶν τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ πρωτοβεστιαρίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ · τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ Ἀνδρονίκου νοῦ Κομνηνοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανσεβαστοπιρτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου · τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ καὶ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ · τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, τοῦ υἱοῦ τοῦ περιποθήτου θείου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, τοῦ πανσεβαστοπιρτάτου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀγγέλου, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα · τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ, τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα · τοῦ γαμβροῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ · τοῦ γαμβροῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα · τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Γουδελίου τοῦ Τζικανδίλη · τοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου ἑταιρειάρχου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Παλαιολόγου · τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα · τοῦ σεβαστοῦ καὶ οἰκείου βεστιαρίτου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Πετραλίφα · τοῦ σεβαστοῦ καὶ οἰκείου βεστιαρίτου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Δούκα · τοῦ σεβαστοῦ καὶ οἰκείου βεστιαρίτου τοῦ κραταιοῦ καὶ

ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Ῥογέρη· τοῦ σεβαστοῦ καὶ οἰκείου Βεστιαρίτου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, καὶ χαρτουλαρίου κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Λαμπαρδᾶ· τοῦ πρωτονωβελισσίμου καὶ ἐπάρχου βασιλείου τοῦ Καματηροῦ· τοῦ πρωτονωβελισσίμου καὶ πριμικηρίου τῶν βαρδαριωτῶν Βασιλείου τοῦ Τριψύχου· καὶ ἑτέρων οὐκ ὀλίγων. A nobilissimo et eparcho Basilio Camatero ; protonobilissimo Isaacio Acolutho ; nobilissimo et primicerio bardariotarum Basilio Tripsycho et non paucis aliis,

β'. Συνεδριαζόντων τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Λουκᾶ· τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Θεουπολίως μεγάλης Ἀντιοχείας κυροῦ Ἀθανασίου· καὶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυροῦ Νικηφόρου· παρισταμένων καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας Μιχαήλ, τοῦ Ἀμασείας Νικήτα, τοῦ Μελιτηνῆς Νικήτα, τοῦ Γαγγρῶν Ἰωάννου, τοῦ Μύρων Χριστοφόρου· τοῦ Κορίνθου Θεοδώρου, τοῦ Ἀθηνῶν Νικολάου, τοῦ Μωκησοῦ Λουκᾶ, τοῦ Κρήτης Ἰωάννου, τοῦ Τραπεζοῦντος Μιχαήλ, τοῦ Λαρίσσης Ἰωάννου, τοῦ Φιλιππουπόλεως Βασιλείου, τοῦ Ῥόδου Λέοντος, τοῦ Φιλίππων Ἰωάννου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως Λέοντος, τοῦ Ἱεραπόλεως Γεωργίου, τοῦ Μιτυλήνης Ποθοῦ, τοῦ νέων Πατρῶν Εὐθυμίου, τοῦ Εὐχαίτων Κωνσταντίνου, τοῦ Ἀμάστριδος Ἰωάννου, τοῦ Θηβῶν Ἰωάννου, τοῦ Σερρῶν Θεοδώρου, τοῦ Αἴνου Ἰωάννου, τοῦ Δρίστρας Λέοντος, τοῦ Κερκύρας Κωνσταντίνου, τοῦ Ἀβύδου Μιχαήλ, τοῦ Μηθύμνης Νικολάου, τοῦ Λακεδαιμονίας Νικήτα, τοῦ Μεστεμβρίας Θεοδώρου, τοῦ Μιλήτου Νικήτα, τοῦ Μαρωνείας Νικήτα, τοῦ Ἀρκαδιουπόλεως Κωνσταντίνου, τοῦ Παρίου Νικολάου, τοῦ Προικοννήσου Ἰσαακίου, τοῦ Σελυβρίας Θεοδούλου, τοῦ Δέρκου Ἰωάννου, καὶ τοῦ Ἀγγιάλου Στεφάνου· συμπαρισταμένων καὶ τῶν θεοφιλεστάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων. B 2. Considentibus sanctissimis patriarchis, nempe sanctissimo et œcumenico patriarcha domino Luca, sanctissimo patriarcha urbis Dei magnæ Antiochiæ domino Athanasio, et sanctissimo patriarcha Hierosolymitano Domino Nicephero: præsentibus etiam sacratissimis episcopis, Heracleæ Michaele, Cyzici Basilio, Nicomediæ Michaele, Amaseæ Niceta, Melitenes Niceta, Gangrorum Joanne, Myrorum Christophoro, Corinthi Theodoro, Athenarum Nicolao, Mocesi Luca, Cretæ Joanne, Trapezuntis Michaele, Larissæ Joanne, Philippopoleos Basilio, Rhodi Leone, Philipporum Joanne, Hadrianopoleos Leone, Hierapoleos Georgio, Mitylenes Potho, Neopatrarum Euthymio, Euchaitarum Constantino, Amastridis Joanne, Theborum Joanne, Serrarum Theodoro, Æni Joanne, Dristræ Leone, Corcyræ Constantino, Abydi Michaele, Methymnæ Nicolao, Lacedæmoniæ Niceta, Arcadiopoleos Constantino, Parii Nicolao, Prœconnesi Isaacio, Selybriæ Theodulo, Derci Joanne, Anchiali Stephano : astantibus etiam Dei amantissimis ecclesiasticis præpositis.

γ'. Ἐπεὶ πρό τινων ἡμερῶν ἔφθασε λαληθῆναι λόγος παρά τινων περὶ τοῦ ὅπως νοεῖται τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, συνῆλθον προστάξει τῆς Βασιλείας μου σήμερον οἱ ἐνδημοῦντες τῇ μεγαλοπόλει ἀρχιερεῖς, καὶ ἠρωτήθησαν ὅπως νοεῖται τὸ τοιοῦτον εὐαγγελικὸν ῥητόν. Πρῶτος τοίνυν ὁ Ἡρακλείας ἐρωτηθεὶς εἰ τὸ Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν. εἴρηται παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ κτιστὴν φύσιν καθ' ἣν καὶ πέπονθε, δέδωκε τῷ Πατρὶ καὶ κατὰ τοῦτο τὸ μείζων· καὶ τὰς λοιπὰς εἰς τοῦτο τῶν ἁγίων Πατέρων ἐξηγήσεις εἰπὼν ἀποδέχεσθαι. Ὁ Κυζίκου τῆς αὐτῆς εἶπε γνώμης εἶναι τῷ Ἡρακλείας. Ὁ Νικομηδείας ἐφη ὡς, Ἐπεὶ τὸν ἕνα καὶ ἀδιαίρετον τὸν Χριστόν, καὶ μετὰ τὴν ἄῤῥητον σάρκωσιν ἐν δυσὶ φύσεσι θεωρῶ ἀτρέπτοις καὶ ἀσυγχύτοις, ἀκτίστῳ τε καὶ κτιστῇ, ἀπαθεῖ τε καὶ παθητῇ, ἐκλαμβάνομαι τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, καὶ κατὰ ξτὴν ἐν αὐτῷ κτιστήν τε καὶ παθητὴν φύσιν· ἀποδεχόμενος καὶ τὰς ἄλλας περὶ τοῦ τοιούτου ῥητοῦ ἐρμηνείας, ἃς οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες εἰρήκασι. Τὰ αὐτὰ ἀπαραλλάκτως λέγειν τῷ Νικομηδείας καὶ ὁ Ἀμασείας ἐφθέγξατο, Ὁ Μελιτηνῆς εἶπεν ὅτι Ἀκούσας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, λέγω τοῦτο εἰρηκέναι αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ C 3. Quoniam ante aliquoi dies sermo a nonnullis commotus fuit, quomodo intelligenda sint verba *Pater meus major me est,* convenerunt jussu majestatis meæ hodie, qui erant in magna urbe pontifices, rogatique sunt quinam sensus sit evangelici hujus dicti. Primus ergo Heracliensis rogatus sententiam, an verba *Pater meus major me est,* dicta fuerint a Domino et Deo et Servatore nostro Jesu Christo etiam secundum suam creatam naturam in qua et passus est ; concessit Patri epithetum *major* ; et cæteras quoque effati hujus sanctorum Patrum interpretationes se admittere dixit. Cyzicenus ia eadem sententia se esse dixit, quam Heracliensis protulerat Nicomediensis dixit : Ego de unius et individui Christi, etiam post ineffabilem incarnationem, duabus naturis inconvertibilibus et inconfusis, increata scilicet et creata, impassibili et passibili. intelligo evangelicum dictum, *Pater meus major me est* ; nempe etiam ad creatam ipsius passibilemque naturam id refero : recipioque simul alias quoque hujusce dicti interpretationes, quas Ecclesiæ illuminatores pronuntiaverunt. In Nicomediensis sententiam pedibus se ire Amasenus dixit. Melitensis ait : Ego audiens Dominum nostrum Jesum Christum in Evangeliis dicentem : *Pater meus major me est,* aio hoc dici etiam de creata ejusdem natura. Gangrensis dixit : Ego au- D

diens Dominum dicentem : *Pater meus major me est*, aio id ab eo dici etiam secundum assumptam humanam naturam. Myrensis dixit : Ut interpretantur sanctus Basilius, et theologus Gregorius, et Chrysostomus, sic et ego hoc effatum interpretor et accipio : et quoniam alii quoque complures sancti dixerunt, œconomice id a Christo dictum, quatenus nempe homo est, ne his quidem contradico.

4. Corinthius ait : Majorem Patrem Christus dixit, etiam quatenus exinanivit se, et usque ad corpus se demisit sponte qui erat altissimus, sustinuitque carnem suscipere inconfuse, inconvertibiliter, indivisibiliter, ejusdemque recipit œconomice passiones sine peccato ; mortem denique nobis salutarem et causam nostræ resurrectionis, cujus antea spe carebamus. Atheniensis dixit : Servator noster Deus, ineffabili misericordia factus etiam perfectus homo, quandoquidem theanthropum Verbum est, una hypostasis, unaque persona, propter summam duarum naturarum conjunctionem ; ego quidem a sanctis disco, quod quatenus est hypostasis, neque Patri cohæret neque Spiritui, neque matri vel nobis. Secundum igitur humanitatem, qua matri nobisque communicat, existimo ipsum dixisse Patrem majorem. Amplector autem sanctorum quoque de hoc dicto sententias. Mocesinus dixit : Majorem Patrem appellat Christus, sicuti sanctæ synodi sanctusque affirmat Apostolus. Aio igitur majorem dixisse Patrem, quatenus Filius carnem nostræ similem sibi ascivit ac sanguinem, et quatenus creatam naturam habet, in qua etiam passus est. Cretensis dixit : Ego cunctas sanctorum sententias super effato : *Pater meus major me est* recipiens, ne illam quidem repudio quæ id intelligit dictum secundum humanitatem id est, secundum Christi creatam naturam, in qua etiam passus est : consentioque et suffragor confratri meo Heracliensi, et synodorum sententias amplector. Secundum verba Cretensis dixit sententiam etiam Trapezuntius. Larissæus dixit : Verba *Pater mens major me est*, deprehendimus a sanctis theologo Gregorio, magno Basilio, et a Chrysostomo intellecta secundum qualitatem causativam honoremque patris, et quasi ob discipulorum solatium dicta fuerint. Sed quia novi a nonnullis sanctis affirmari, sic locutum fuisse Dominum etiam propter humanitatem, ad quam se demisit, atque ut humanæ suæ naturæ fidem faceret, hanc ego quoque amplector sententiam.

5. Rhodiensis dixit : Quoniam scio theanthropum Verbum secundum œconomiam multa dixisse, veluti illud *de die autem illa atque hora nemo scit, neque angeli neque Filius* ; aio ipsum dixisse item *Pater major me est* œconomice, id est secundum creatam suam naturam : accedoque sanctorum etiam hujus dicti interpretationibus,

κτιστὴν φύσιν· Ὁ Γαγγρὼν εἶπεν ὅτι, Ἀκούσας τοῦ Κυρίου λέγοντος, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, λέγω τοῦτο εἰρηκέναι αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν παρ' αὐτοῦ προσληφθεῖσαν. Ὁ Μύρων εἶπεν ὡς, Καθὼς ἑρμηνεύει τοῦτο ὁ ἅγιος Βασίλειος καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος καὶ ὁ Χρυσόστομος, ἑρμηνεύω τοῦτο κἀγὼ καὶ δέχομαι· ἐπεὶ δὲ καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῶν ἁγίων εἶπον οἰκονομικῶς τοῦτο λεχθῆναι παρ' αὐτοῦ Χριστοῦ καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲ τούτοις ἐναντιοῦμαι.

δ'. Ὁ Κορίνθου εἶπεν ὅτι Μείζονα τὸν Πατέρα εἰρηκε, καὶ καθόσον ἐκένωσεν ἑαυτόν, καὶ κατῆλθε μέχρι καὶ σώματος ἑκὼν ὁ Ὕψιστος, καὶ ἠνέσχετο σάρκα προσλαβεῖν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως· καὶ τὰ τοιαῦτα ἀδιάβλητα πάθη κατεδέξατο οἰκονομικῶς· καὶ θάνατον σωτήριον ἡμῖν καὶ ἀναστάσεως πρόξενον, ἧς οὐκ εἴχομεν ἐλπίδα πρότερον. Ὁ Ἀθηνῶν εἶπεν· Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Θεός, γενόμενος δὲ ἄφατον ἔλεον καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ἐπειδὴ θεάνθρωπος ὢν Λόγος μία ὑπόστασίς ἐστι καὶ ἓν πρόσωπον διὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν τῶν δύο φύσεων· μανθάνω ἀπὸ τῶν ἁγίων ὅτι, ὡς μὲν ὑπόστασις οὔτε τῷ Πατρὶ συνάπτεται καὶ τῷ Πνεύματι, οὔτε τῇ μητρὶ καὶ ἡμῖν· κατὰ γοῦν τὴν ἀνθρωπότητα καθ' ἣν ἐπικοινωνεῖ τῇ μητρὶ καὶ ἡμῖν νομίζω εἰρηκέναι αὐτὸν μείζονα τὸν Πατέρα· ἀσπάζομαι δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ τοιούτου ῥητοῦ τῶν ἁγίων ῥήσεις. Ὁ Μωκησσοῦ εἶπεν ὅτι Μείζονα ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα καλεῖ, καθὼς αἱ ἅγιαι σύνοδοι καὶ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος εἶπον. Λέγω οὖν μείζονα εἰρηκέναι αὐτὸν τὸν Πατέρα καθὸ κεκοινώνηκε παραπλησίως ἡμῖν σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ κτιστὴν φύσιν καθ' ἣν καὶ πέπονθεν. Ὁ Κρήτης εἶπεν· Ἐγὼ μὲ πάσας τὰς ῥήσεις τῶν ἁγίων τὰς περὶ τοῦ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ἀποδεχόμενος οὐδὲ τὸ κατὰ τὰ ἀνθρώπινον εἶναι μείζονα ἀποπέμπομαι, ἤτοι κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ κτιστὴν φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθε· συμφρονῶν καὶ συμφθεγγόμενος τῷ συναδέλφῳ μου τῷ Ἡρακλείας· καὶ τὰ λεχθέντα παρὰ τῶν συνόδων κατασπαζόμενος. Τὰ αὐτὰ τῷ Κρήτης εἶπε λέγειν καὶ ὁ Τραπεζοῦντος. Ὁ Λαρίσσης εἶπε· Τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, εὑρίσκομεν ἀπὸ τῶν ἁγίων, τοῦ τε Θεολόγου Γρηγορίου, τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ διὰ τὴν τιμὴν, καὶ πρὸς παρηγορίαν τῶν μαθητῶν ἔκλαμβανόμενον. Ἐπεὶ δὲ εὑρίσκω τινὰς τῶν ἁγίων λέγοντας εἰρηκέναι τοῦτο τὸν Κύριον καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, καθὸ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὡς θέλων πιστώσασθαι τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν τὴν ἐν αὐτῷ, ἀσπάζομαι τοῦτο καὶ αὐτός.

ε'. Ὁ Ῥόδου εἶπεν· Ἐπεὶ εὑρίσκω τὸν θεάνθρωπον Λόγον οἰκονομικῶς λέγοντα πολλά, ἐξ ὧν ἐστι καὶ τὸ, Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν οὐδέν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οὐδὲ ὁ Υἱός, λέγω εἰρηκέναι αὐτὸν καὶ τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, οἰκονομικῶς, τουτέστι κατὰ τὴν κτιστὴν φύσιν τὴν ἐν αὐτῷ· προστιθέμενος καὶ

ταῖς τῶν ἁγίων ἐξηγήσεσι τοῦ τοιούτου ῥητοῦ. Ὁ Φιλιππουπόλεως εἶπεν ὡς, Ἐπεὶ κατὰ τὴν χθὲς παραγενόμην ἀπὸ τῆς ἀχχούσης, με, καὶ οὐκ ἐδυνήθην εὑρεῖν χρόσεις τῶν ἁγίων περὶ τοῦ ζητουμένου ῥητοῦ, λέγω ὅτι οἷς εἶπον οἱ φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι ἡμῶν, εἴτε ὑψηλῶς, ἤγουν κατὰ τὴν ἄνω γέννησιν καθ' ἣν καὶ τιμᾷ τὸν Πατέρα· εἴτε ἀνθρωπικῶς, ὁηλονότι κατὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου γέννησιν, καθ' ἣν δὴ παραπλησίως ἡμῖν σαρκὸς καὶ αἵματος κεκοινώνηκε, τὴν κτιστὴν φύσιν καὶ παθητὴν καθ' ἣν καὶ πέπονθε προσλαβόμενος, τούτοις συντίθεμαι καὶ αὐτός. Ὁ Φιλίππων εἶπεν ὅτι Διπλοῦς ὢν ὁ Χριστὸς ἐκ θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως, μείζονα τὸν Πατέρα εἴρηκε κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τιμήν, ἴσος ὢν αὐτῷ κατὰ τὴν θεότητα. Ὁ Ἀδριανουπόλεως εἶπεν· Ὁ σαρκὸς καὶ αἵματος ὑπερουσίως κεκοινωνηκώς, καινήν τινα θεανδρικὴν ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένος, οὐχ ὡς μὴ ἄνθρωπος, ἀλλ, ὡς ἐξ ἀνθρώπων, ἀνθρώπων ἐπέκεινα, μείζονα ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα εἶπε, καθὼς ὁ μέγας Χρυσόστομος, καὶ ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος ἑρμήνευσαν, καὶ μὴν καὶ ὁ θειότατος Κύριλλος. Λέγω δὲ ὅτι εἴρηκε τοῦτο καὶ ὡς ἄνθρωπος διὰ τὴν ἐν αὐτῷ κτιστὴν φύσιν καθ' ἣν καὶ πέπονθεν. Ὁ Ἱεραπόλεως εἶπεν ὅτι Τῇ γνώμῃ τοῦ Ἡρακλείας καὶ τοῦ Κρήτης ἀκολουθῶ ἐπὶ πᾶσιν. Ὁ Μιτυλήνης ἔφη ὅτι, Ἐπεὶ εὑρίσκω τὸν μέγαν Ἀπόστολον λέγοντα ὅτι, Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκένωσεν ἑαυτὸν ἀκενώτως μορφὴν δούλου λαβών, λέγω εἰπεῖν τὸν Σωτῆρα τὸν Πατέρα μείζονα κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἤτοι τὴν συγκατάβασιν καὶ τὴν κένωσιν, καθὼς ὁ θαυματουργὸς μέγας Γρηγόριος διδάσκει με, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος, καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος· ἤγουν κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ φύσιν τὴν βαδίσασαν καὶ κοπιάσασαν.

Philippopolitanus dixit : Quoniam pridie ex ecclesia mea huc perveni, nondumque potui sanctorum auctoritates de controverso dicto nancisci ; aio me assentiri sententiis quas illuminatores magistrique nostri protulerunt ; quod nimirum Christus vel divinitus sic Patrem honorat propter cœlestem nativitatem ; vel humanitus loquitur, propter suam ex perpetua Virgine nativitatem, ob quam æque ac nos carni et sanguini communicavit, creata videlicet passibilique natura assumpta, in qua etiam passus est. Philippensis dixit : Quia duplex est Christus ex divina humanaque natura, majorem Patrem dixit secundum humanitatem, atque ob qualitatem causativam honoremque patris ; quamvis eidem sit æqualis secundum divinitatem. Hadrianopolitanus dixit : Qui carni et sanguini supernaturaliter participavit, novam quamdam theandricam operationem apud nos exseruit, non quod non esset homo, sed veluti ex hominibus supra homines, majorem Patrem quam se dixit, sicuti magnus Chrysostomus et Pelusiota Isidorus interpretati sunt, imo etiam eximius Cyrillus. Aio tamen Christum id dixisse etiam quatenus homo erat, propter creatam suam naturam, in qua et passus est. Hierapolitanus dixit se prorsus accedere ad Heracliensis et Cretensis sententiam. Mitylenæus dixit : Quoniam novi magnum Apostolum dicentem [38], quod Filius Dei seipsum exinanivit manens inexhaustus, cum servi formam accepit, aio a Servatore dictum Patrem majorem secundum humanitatem sive demissionem atque exinanitionem, quemadmodum me docent thaumaturgus Gregorius, Nyssenus Gregorius, sanctus Cyrillus, et sanctus Athanasius ; videlicet secundum illam ejus naturam quæ ambulabat et fatigabatur.

Ϛ'. Ὁ νέων Πατρῶν εἶπε· Τὸ ταπεινὸν τοῦτο ῥῆμα τό, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, οὕτως εἰπεῖν νοῶ τὸν Μονογενῆ καθ' ὃν λόγον καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ταπεινοτέρων δέδωκεν ἑαυτῷ, τὴν οἰκονομίαν δηλονότι πιστούμενος, καὶ ὅτι κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπος γέγονεν· Ὁ Εὐχαΐτων εἶπε· Λέγω ὡς κατὰ τὸ αἴτιον καὶ τὴν τιμὴν καὶ πρὸς παρηγορίαν τῶν μαθητῶν καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σάρκα ἣν ἀνελάβετο παραπλησίως ἡμῖν κοινωνήσας σαρκὸς καὶ αἵματος. Ὁ Ἀμάστριδος εἶπεν ὅτι Οὐδεμίαν χρῆσιν τῶν ἁγίων ἀποπέμπομαι, ἀλλὰ πάσας προσδέχομαι· καὶ κατὰ τοῦτο νοῶ ὅτι εἶπεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὅτι Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ἀνθρώπινον δὲ λέγω τὴν συγκατάβασιν, τὴν κένωσιν, τὴν ταπείνωσιν, καὶ τὸ παραπλησίως ἡμῖν κοινωνῆσαι σαρκὸς καὶ αἵματος· καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθανάσιον, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ κτιστὴν φύσιν τὴν κοπιάσασαν καὶ βαδίσασαν, καθ' ἣν καὶ πέπονθεν. Ὁ Θηβῶν ἔφη· Ἐπεὶ τὸν Υἱὸν συγκτίστην καὶ συνδημιουργὸν τῷ Πατρὶ οἶδα, δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ἴσον

6. Neopatrensis dixit : Humilem hanc locutionem : *Pater meus major me est* prolatam intelligo ab Unigenito eadem ratione qua cæteras humiliores partes sibi attribuit, videlicet ut incarnationem suam testaretur, et quod homo reapse exsisteret. Euchaitensis dixit : Aio sic locutum fuisse secundum causativam qualitatem honoremque Patris, et ob discipulorum solatium, et propter nostram quam ipse assumpserat carnem, communicans æque ac nos carni et sanguini. Amastrianus dixit : Nullam e dictis apud sanctos sententiis repudio, sed cunctas amplector ; et secundum illas existimo dixisse Dominum nostrum Jesum Christum : *Pater meus major me est*, et secundum humanitatem ; humanitatem autem dico demissionem, exinanitionem, humiliationem, nostræque carnis et sanguinis participationem ; atque ut censet sanctus Athanasius, propter creatam ejus naturam, quæ laborabat et fatigabatur, in qua etiam passus est. Thebanus dixit : Quoniam Filium creatorem auctoremque rerum una cum Patre scio : nam per

[38] Philipp. II, 7.

ipsum Pater fecit et sæcula ; idcirco Filium Patri æqualem censeo. Sed quoniam dixit : *Pater meus major me est*, propositumque pridie fuit ut disquireretur quænam hac de re nonnullorum sanctorum mens fuisset ; censeo id dictum fuisse a Christo etiam secundum humanitatem et humiliationem miramque demissionem ad humanam quam assumpsit naturam, in qua non secus atque nos carni et sanguini participavit. Serrensis dixit : Quoniam evangelicum hoc dictum : *Pater meus major me est*, sancti Patres alii aliter interpretati sunt ; et quoniam horum nonnulli etiam secundum humanitatem hoc fuisse prolatum affirmarunt, recipio amplectorque cunctas sanctorum Patrum locutiones, unaque hanc quæ dictum refert ad humanitatem. Porro humanitatem intelligo creatam in Christo naturam, in qua æque ac nos carni et sanguini communicavit.

A ἴχω τοῦτον τῷ Πατρί. Ἐπεὶ δ' εἶπεν ὅτι Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, καὶ ἐτυπώθη τῇ προτεραίᾳ κατεξετασθῆναι πῶς τινες τῶν ἁγίων προσέθεντο· καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον νοῶ τοῦτο εἰρῆσθαι παρ' αὐτοῦ διὰ τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἄκραν συγκατάβασιν πρὸς τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην ἣν προσελάβετο, καθ' ἣν παραπλησίως ἡμῖν σαρκὸς καὶ αἵματος κεκοινώνηκεν. Ὁ Σερρῶν εἶπεν ὅτι Τὸ εὐαγγελικὸν τοῦτο ῥητόν τό, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, διάφοροι τῶν ἁγίων Πατέρων διαφόρως εὑρήκασιν· ἐπεὶ δέ τινες τούτων καὶ κατὰ τὸ ἀνθρωπινον εἶπον εἰρῆσθαι, ἀποδέχομαι μὲν καὶ ἀσπάζομαι πάσας τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων φωνάς, ἀλλὰ δὴ καὶ ταύτην τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγουσαν. Ἀνθρώπινον δὲ λέγω τὴν ἐν αὐτῷ τῷ B Χριστῷ κτιστὴν φύσιν, καθ' ἣν παραπλησίως ἡμῖν σαρκὸς καὶ αἵματος κεκοινώνηκεν.

7. Ænensis dixit : Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi sermones, modo humanitatem spectant, modo sententiam ad divinitatem dirigunt. Cum igitur humanitatem respiciebant, tunc Servator majorem Patrem confitebatur, ut veræ incarnationis fidem faceret. Hoc autem sic affirmo, ut cæteras non respuam sanctorum opiniones. Dristrensis primo quidem dixerat se cum Atheniensi metropolita consentire : deinde audita reverendissimi et magni œconomi sententia, ait se ab Atheniensis mente discedere, atque ad reverendissimi sententiam accedere eamque sequi. Corcyrensis dixit : Comperimus in evangeliis a Domino C Patrem majorem dici, et Deum quoque suum. cum ait : *Deum meum et Deum vestrum* [84]. Existimo autem utriusque dictionis parem esse vim. Quoniam vero Damascenus, ait, humanitus cum mentali distinctione *Deum suum* dictum esse Patrem a Domino ; eadem ratione censeo, *majorem* quoque appellatum fuisse. Et simul recipio cunctas hac super re sanctorum Patrum sententias, qui dictum id etiam ad humanitatem retulerunt. Abydenus dixit : Ego hanc Domini dictionem sciens a sanctis Patribus et Ecclesiæ doctoribus varie explicatam, aio sic dixisse Christum etiam ut hominem, quatenus æque ac nos carni et sanguini communicavit. Sequor autem Heracliensis quoque et Nicomediensis sententiam. Methymnæus dixerat, D sequi se Corcyrensis sententiam : postea tamen, auditis patriarcharum judiciis, mutata mente ait se discedere a Corcyrensis sententia, atque illis sanctissimorum patriarcharum adhærere.

ζ'. Ὁ Αἴνου εἶπεν· Οἱ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγοι ποτὲ μὲν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἀφεώρων, ποτὲ δὲ πρὸς τὸ θεῖον ἐχειραγώγουν τὴν διάνοιαν. Ὅτε γοῦν πρὸς τὸ ἀνθρωπινον ἀπετείνοντο, τότε ὁ Σωτὴρ ὡμολόγει τὸν Πατέρα μείζονα ἑαυτοῦ, πιστούμενος τὴν οἰκονομίαν. Λέγω δὲ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ὧν οἱ ἅγιοι λέγουσιν. Ὁ Δριστρας πρῶτα μὲν εἶπεν ὁμοφρονως φρονεῖν τῷ μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν· ἐπεὶ δὲ ὕστερον ἠκροάσατο τῆς γνώμης τοῦ ὑπερτίμου καὶ μεγάλου οἰκονόμου, μεταβαλὼν εἶπεν, ἀφίστασθαι μὲν τῆς τοῦ Ἀθηνῶν γνώμης, προστίθεσθαι δὲ τῇ τοῦ ὑπερτίμου γνώμῃ, καὶ ταύτῃ στοιχεῖν. Ὁ Κερκύρων εἶπεν· Εὑρίσκεται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος καὶ μείζονα ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα λέγων, καὶ Θεὸν αὐτοῦ ἐν τῷ λέγειν καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. Ἡγοῦμαι δὲ ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ἰσοδύναμα εἶναι· ἐπεὶ γοῦν φησιν ὁ Δαμασκηνὸς ἀνθρωποπρεπῶς διὰ τὴν κατ' ἐπίνοιαν διαίρεσιν Θεὸν αὐτοῦ εἰρηκέναι τὸν Πατέρα, τὸν Κύριον φημι· καὶ μείζονα ἑαυτοῦ οὕτως ἐξεῖπεν· ἀποδεχόμενος καὶ πάσας τὰς περὶ τούτων τῶν ἁγίων Πατέρων φωνὰς τῶν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρωπινον εἰρῆσθαι τοῦτο λεγόντων. Ὁ Ἀβύδου εἶπεν· Ἐγώ, τὴν τοῦ Κυρίου ταύτην φωνὴν τὴν λεγουσιν, ὅτι Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, εἰδὼς τοὺς ἁγίους Πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας κατὰ διαφόρους ἐξηγησαμένους ἐπιβολὰς, λέγω εἰρηκέναι τὸν Κύριον καὶ ὡς ἄνθρωπον. καθ' ὃ παραπλησίως ἡμῖν σαρκὸς καὶ αἵματος κεκοινώνηκε· στοιχῶ δὲ καὶ τῇ γνώμῃ τοῦ τε Ἡρακλείας καὶ τοῦ Νικομηδείας. Ὁ Μηθύμνης εἶπε μὲν στοιχεῖν τῇ τοῦ Κερκύρων γνώμῃ· ἀκροασάμενος δὲ μετὰ ταῦτα τῶν πατριαρχικῶν γνωμῶν, μεταβαλὼν εἶπεν ἀφίστασθαι μὲν τῆς τοῦ Κερκύρων γνώμης, στοιχεῖν δὲ ταῖς τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν.

8. Lacedæmonius dixit : Verborum *Pater meus major me est* interpretationes SS. Patrum Gregorii theologi, Basilii Magni, et Chrysostomi veneror recipioque : aio insuper carnem ratione et anima præditam susceptam a Domino nostræ salutis causa

η'. Ὁ Λακεδαιμονίας εἶπεν ὅτι Τὰς περὶ τοῦ Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν ἑρμηνείας τῶν ἁγίων Πατέρων, ἤγουν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Βασιλείου τοῦ μεγάλου, καὶ τοῦ Χρυσοστόμου, προσκυνῶ καὶ ἀποδέχομαι· λέγω δὲ σάρκα ἔννουν

[84] Joan. xx. 17.

καὶ ἐμψυχον ἀνειληφέναι τὸν Κύριον διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· καὶ κατὰ ταύτην λέγειν ἑαυτοῦ μείζονα τὸν Πατέρα. Ὁ Μεσημβρίας εἶπε τῇ τοῦ Ἡρακλείας γνώμῃ στοιχεῖν. Ὁ Μιλήτου εἶπε Τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, οὕτω νοῶ καὶ κατὰ τὸ ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρώπινον ἐκλαμβάνεσθαι, οὐ κατὰ δοξαν, οὐ κατὰ τιμήν, οὐ κατὰ ἀξίαν, οὐ κατὰ δύναμιν, οὐ κατὰ ἐξουσίαν, οὐ κατά τι ἕτερον, ὅσα τῆς θείας δοξης τε καὶ μεγαλειότητος· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐν αὐτῷ κτιστον, καθὸ καὶ πέπονθεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς γνώμης τοῦ συναδέλφου μου τοῦ Νικομηδείας ἠκροασάμην, ὡς καλῶς ἐχούσης καὶ ταυτῃ ἕπομαι κατὰ πάντα. Ὁ Μαρωνείας εἶπεν· Ἐπεὶ εὑρίσκω τὸν μέγαν Βασίλειον, τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, τὸν Χρυσόστομον, καὶ τὸν ἅγιον Ἰσίδωρον λέγοντας, τὸν μὲν διὰ τιμὴν, τὸν δὲ κατὰ τὸ αἴτιον, τὸν δὲ διὰ παραμυθίαν τῶν μαθητῶν, δέχομαι τούτους καὶ ἀσπάζομαι· ναὶ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰπόντας εἰρῆσθαι τοῦτο παρὰ τοῦ Κυρίου οἰκονομικῶς, ἤτοι κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, δηλονότι κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ Χριστῷ παθητὴν καὶ κτιστὴν φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθεν.

θ'. Ὁ Ἀρκαδιουπόλεως εἶπεν· Ὅπως μὲν εἶπε τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς, ἐκεῖνος οἶδεν αὐτός ὁ γινώσκων καὶ πῶς ἐνηνθρώπησε· καθόσον δὲ καὶ τῶν θεοπνεύστων ἁγίων Πατέρων ἑκάστῳ χάρις ἐπεμετρήθη ἄνωθεν, τὸ ῥητὸν θεοκινήτως ἡρμήνευσε· καὶ καθ' ὅσους ἂν τρόπους ἡρμήνευσαν, οὐδένα τούτων κατ' οὐδένα λόγον ἀποβάλλομαι· ἀλλὰ πάντες σχεδὸν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινόν αὐτοῦ εἰρηκέναι τοῦτο εἶπον τὸν Κύριον· καὶ ἀσπάζομαι καὶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. Ἐπεὶ δὲ βλέπω αὐτὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὄντα κατὰ τὴν ὑπόστασιν, δύο δὲ κατὰ τὴν ἑτερότητα ἐν αὐτῷ δύο φύσεων, κατανοῶ εἰπεῖν τὸν Κύριον μείζονα αὐτοῦ τὸν Πατέρα κατὰ τὸν ἐν αὐτῷ κτιστὸν τῆς σαρκὸς φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθεν. Ὁ Παρίου εἶπεν· Ἐπεὶ εὑρίσκω τινὰς τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἑρμηνεύοντας τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, κατὰ διαφόρους τρόπους, καὶ μὴν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀσπάζομαι πάντας· λέγω δὲ ἀνθρώπινον τὴν ἐν αὐτῷ σάρκα ἣν ἐξ ἡμῶν προσελάβετο. Ὁ Προικοννήσου εἶπε μὲν στοιχεῖν τῇ γνώμῃ τοῦ Ἀθηνῶν· ἀκροασάμενος δὲ τῶν γνωμῶν τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν μεταβαλὼν εἶπεν ἀφίστασθαι μὲν τῆς γνώμης τοῦ Ἀθηνῶν, στοιχεῖν δὲ ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν. Ὁ Σηλυβρίας εἶπεν· Ἐντυγχάνων τῇ εἰς τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ἑρμηνείᾳ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, καὶ εὑρίσκων αὐτὸν τοῦτο λέγοντα, « Πῶς φησι, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν ; τῇ ἄνω πρὸ αἰώνων γεννήσει· πῶς Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι ; τῇ κάτω ἐκ Παρθένου γεννήσει, στοιχῶ τῇ τοῦ ἁγίου διδασκαλίᾳ· ἀποδεχόμενος καὶ τὰς τῶν ἑτέρων ἁγίων φωνάς· ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς πνεύματος ἐκφωνηθείσας· νοῶν ἐξ αὐτῶν καὶ κατὰ τὸ ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρώπινον, ἤγουν τὴν

A fuisse : et propter hanc, dictum ab eo Patrem majorem. Mesembriensis dixit se Heracliensis judicio subscribere. Milesius dixit : Verba *Pater meus major me est* dicta intelligo etiam secundum Christi humanitatem : non secundum gloriam, honorem, dignitatem, virtutem, potestatem, vel aliud quodvis divinæ gloriæ et magnitudinis ornamentum ; sed secundum naturam ejus creatam in qua passus est. Attaman postquam et confratris mei Nicomediensis sententiam intellexi recte se habentem, huic etiam prorsus subscribo. Maroniensis dixit : Quoniam comperio magnum Basilium, theologum Gregorium, Chrysostomnm : et sanctum Isidorum retulisse verba illa, alium quidem ad honorem, alium ad qualitatem causativam, alium ad disci-
B pulorum solatium, recipio hos atque approbo. Insuper et eos qui censent, dictum id a Christo fuisse œconomice, id est, humanitus, ut significaret passibilem creatamque naturam suam, in qua reapse passus est.

9. Arcadiopolitanus ait : Quonam sensu dixerit, *Pater meus major me est*, Dominus et Deus noster Jesus Christus, ipse scit, qui etiam quomodo factus sit homo, novit. Sancti autem Patres, prout unicuique gratia superne data fuit, ita hoc dictum interpretati sunt : quarum ergo explicationum nullam excludo. Verumtamen plerique omnes etiam secundum humanitatem sic locutum Domi-
C num affirmavarunt, quam et ego sententiam probo recipioque. Quoniam vero video Christum esse unum secundum personam, duplicem autem secundum duarum in eo naturarum diversitatem, existimo dictum a Domino *Patrem majorem* secundum creatam suam naturam, in qua etiam passus est. Parius dixit : Quia comperio nonnullos Ecclesiæ doctores interpretatos esse verba : *Pater meus major me est* alio alios modo, et quidem etiam secundum humanitatem, ego omnes laudo sententias : dico autem humanitatem, carnem ejus quam ex nobis ascivit. Præconnesius dixerat sectari se Atheniensis sententiam : verum auditis sanctissimorum patriarcharum judiciis, resipiscens ait recedere se ab Atheniensi, sequi vero sanctis-
D simos patriarchas. Selybriensis dixit : Cum verborum *Pater meus major me est* interpretationem legerim sancti Cyrilli, compererimque ipsum dicentem : Quomodo ait. *Ego et Pater unum sumus*[33] ? videlicet secundum æternam nativitatem. Quomodo ait. *Pater meus major me est* ? scilicet secundum terrestrem ex Virgine nativitatem : sequor sancti viri doctrinam ; ita tamen ut cæterorum locutiones probem, tanquam ex eodem unoque spiritu profectas ; ex his cognoscens, etiam secundum humanitatem, id est creatam Christi naturam, in qua et passus pro nobis est, dictum

[33] Joan. xx, 30.

fuisse *Pater meus major me est.* Dercensis dixit, ire se pedibus in sententiam Cretensis. Similiter etiam Anchialensis dixit se prorsus cum suffragio Cretensis conspirare.

ἐν αὐτῷ κτιστὴν φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθε δι' ἡμᾶς, ἐρῆσθαι τὸ Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, Ὁ Δέρκου εἶπεν ἕπεσθαι τῇ γνώμῃ τοῦ Κρήτης ἐν ἅπασιν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἀγχιάλου εἶπε τῇ τοῦ Κρήτης γνώμῃ ἐν πᾶσι στοιχεῖν.

10, Reverendissimus et magnus œconomus ait: Multa quidem dicere haberem, quamobrem existimem dictum a Domino Patrem majorem ob suam etiam humanitatem; contentus tamen ero apostolico brevitatis causa effato *ex uno omnes, tum qui sanctificat, tum sanctificati*; utque hac verbi *uno* interpretatione, quod nempe communis omnium Pater est Deus, ut factor atque creator; et quidem etiam ipsius Christi, quatenus homo est. Nihilque absonum, si secundum hanc rationem majorem Patrem se homine dixit. Magnus Scevophylax dixit: Nondum in apostolis plena firmaque erat de Servatore fides; proptereaque majorem curam postulabat horum infirmitas, quam divinæ gloriæ magnitudinisque demonstratio. Quare cum Judæis parem Deo se facere visus est, lapides adversus eum sustulerunt. Igitur ut paritatem cum Deo subtraheret, exilitatem suam demissionem que et humilitatem aperte asserens, humanitatisque modulum non indignans, congruentesque extenuationi locutiones non repudians, opportuno tempore majorem Patrem appellavit, quatenus ipse servi formam acceperat. Magnus sacellarius dixit: Unigenitum Verbum Dei et Patris, prosper nostram salutem exinanitum, atque ad incarnationem usque demissum, ait in Evangeliis, *Pater meus major me est*, videlicet etiam propter incarnationem, ac naturam humanam quam comitem habebat passibilem creatamque, quæ reapse passa est. Chartophylax dixit: Quoniam unigenitus Filius Dei. Patri consubstantialis honoreque par, perfectus Deus, homo quoque perfectus propter nostram salutem factus est, æque ac nos carnis sanguinisque participans, idcirco majorem Patrem appellavit, etiam secundum creatam naturam suam, in qua et passus est. Canstrisius dixit: Ego quoque scio, inter exegeticas sanctorum Patrum explicationes effati hujus, nonnullos affirmare, dictum id fuisse etiam de humanitate: humanitatem autem intelligo quatenus homo factus est. Imo etiam dictum intelligo secundum substantialem physicamque rationem humanitatis quæ in ipso est, cujus creatam substantiam hypostatice increatæ substantiæ unitam et deificatam ob summam conjunctionem, non inconfuse solum et inconvertibiliter, verum etiam immobiliter, unica admiratione veneramur et colimus in increato Verbo: Deusque perfectus in propria inconvertibilitate mirabiliter est et nominatur.

ι', Ὁ ὑπέρτιμος καὶ μέγας οἰκονόμος εἶπεν· Εἶχον μὲν πολλὰ εἰπεῖν ὅπως νοῶ εἰρηκέναι τὸν Κύριον μείζονα τὸν Πατέρα καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ἀρκοῦμαι δὲ τῷ ἀποστολικῷ ῥητῷ διὰ βραχυλογίαν τῷ οὕτως λέγοντι, ὡς Ἐξ ἑνὸς πάντες, ὁ τε ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι· καὶ τῷ ἑρμηνεύοντι τὸ ἐξ ἑνός, ὅτι κοινὸς πάντων πατὴρ ἐστιν ὁ Θεὸς, ὡς κτίστης καὶ δημιουργὸς, καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Χριστοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτου. Καὶ οὐδὲν ἀπεικος εἰ κατὰ τὸν λόγον τοῦτον μείζονα τὸν Πατέρα εἴρηκε καὶ ὡς ἄνθρωπος. Ὁ μέγας σκευοφύλαξ εἶπεν· Οὔπω τὰ τῆς πληροφορίας τῆς περὶ τοῦ Σωτῆρος τοῖς ἀποστόλοις ἦν βέβαια· καὶ διὰ τοῦτο πλείονος φροντίδος ἠξιοῦτο ἡ τούτων ἀσθένεια, ἢ ἡ τῆς θείας δόξης καὶ μεγαλειότητος ἀνάδειξις. Ὅτε γοῦν ἰσόθεον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ὅλως ἐνόμισαν λέγεσθαι, λίθους ἦραν ἐπ' αὐτόν· διὸ τὸ ἀνθρωπότητος οὐκ ἀτιμάζων μέτρον, τοὺς τῇ κενώσει πρέποντας οὐκ ἀποπεμπόμενος λόγους, ἐν τῷ πρέποντι καιρῷ μείζονα εἶπε τὸν Πατέρα, ἅτε μορφὴν δούλου λαβών. Ὁ μέγας σακελλάριος εἶπεν· Ὁ μονογενὴς Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κενωθεὶς καὶ ὑπὸ σύνθεσιν ἐλθών, εἶπεν ἐν Εὐαγγελίοις, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, καὶ διὰ τὴν σύνθεσιν, ἤγουν διὰ τὸ φορέσαι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν παθητὴν καὶ κτιστὴν, ἥτις καὶ πέπονθεν. Ὁ χαρτοφύλαξ εἶπεν. Ἐπεὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ ὁμοτιμος, Θεὸς τέλειος ὤν, καὶ ἄνθρωπος γέγονε τέλειος, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν παραπλησίως ἡμῖν μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκὸς, μείζονα τὸν Πατέρα εἶπεν ἑαυτοῦ καὶ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ κτιστὴν φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθεν. Ὁ καναστρίσιος εἶπεν· Οἶδα μὲν καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς περὶ τοῦ τοιούτου ῥητοῦ ἐξηγητικαῖς ὑπαγορεύσεσι τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ ὡς ἄνθρωπον εἰρηκέναι τοῦτο τὸν Κύριον λέγοντάς τινας· οὕτω δὲ νοῶ τὸ, ὡς ἄνθρωπον, καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν οὐσιώδη καὶ φυσικὸν δηλονοτι λόγον τῆς ἐν αὐτῷ ἀνθρωπότητος, ἧς τὸ κτιστὸν ὑποστατικῶς ἑνωθὲν τῷ ἀκτίστῳ καὶ θεωθὲν ἐξ ἄκρας ἑνώσεως, οὐκ ἀσυγχύτως μόνον καὶ ἀμεταβλήτως, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀδιαστάτως, μιᾷ προσκυνήσει προσκυνεῖται ἐν τῷ ἀκτίστῳ Λόγῳ· καὶ Θεος τέλειος μετα τῆς οἰκείας ἀτρεψίας ὑπερφυῶς ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται.

11. Referendarius dixit: Cum diu super evangelico dicto *Pater meus major me est* quæstio agitaretur, utrum etiam secundum Domini divinitatem a sanctis sacerdotibus nostris divisque Patribus illud intellectum fuerit; cumque ejus effati sensum considerassem, prout de eo pronuntiatum est: deque eodem collocutus non semel fuissem

ια'. Ὁ ῥαιφερενδάριος εἶπεν· Ἐν καιρῷ ἱκανῷ τῆς περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητου τοῦ. Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, γινομένης ζητήσεως εἰ καὶ κατὰ τὸ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀνθρώπινον παρὰ τοῖς ἁγιοις μυσταγωγοῖς ἡμῶν καὶ θεοφόροις Πατράσιν ἐξείληπται, καὶ τὴν περὶ τούτου ἔννοιαν ἀναλογιζόμενος, ὅπως ἔφησαν περὶ τούτου, καὶ διομιλησάμενος δια-

φόρως τῷ ἁγιωτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, κατειλαβόμην τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην αὐτοῦ ἀκολούθως τοῖς ἁγίοις Πατράσιν διερμηνεύουσαν τὸ ῥητόν· καὶ ἐμμένω τῇ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης αὐτοῦ γνώμῃ. Ὁ ὑπομνηματογράφος εἶπεν ὅτι Ἀκροασάμενος τῶν γνωμῶν τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, ἕπομαι ταύταις. Ὁ ἱερομνήμων εἶπεν· Ἕπομαι καὶ αὐτὸς ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν. Ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶπε καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ λέγειν. Ὁ διδάσκαλος εἶπεν· Εἷς ἡμῶν ἐστι διδάσκαλος καὶ καθηγητὴς ὁ Χριστός· τούτου μαθητὴν ὀρθόφρονα γινώσκων τὸν ἁγιώτατον ἡμῶν δεσπότην καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην, στοιχῶ τῇ τούτου γνώμῃ. Ὁ ὑπομιμνήσκων εἶπεν ὡς Εἰδὼς Χριστοῦ χάριτι τὸν ἁγιώτατον ἡμῶν δεσπότην ὀρθῶς φρονοῦντα, καὶ κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν θείων Πατέρων, ἕπομαι καὶ αὐτὸς τοῖς παρ' αὐτοῦ λαληθεῖσιν. Τὰ αὐτὰ τούτῳ εἶπε καὶ ὁ πρῶτος ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν. Ὁ μαΐστωρ τῶν ῥητόρων εἶπε· Τὸ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰρημένον παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων, οὕτω μοι νοεῖσθαι κατείληπται· ἐνὶ μὲν λόγῳ, ὅτι ὁ Πατὴρ ἔμεινεν ἐν οἷς ἦν ἀεί· ὁ δὲ Υἱὸς τὴν ἑκούσιον ὑπομείνας κένωσιν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ κατέβη· ἑτέρῳ δ' αὖ κατὰ τὸν ὅρον καὶ λόγον τῆς προσληφθείσης αὐτῷ ἀνθρωπίνης κτιστῆς καὶ θνητῆς φύσεως. Ὁ δεύτερος ὁστιάριος εἶπε ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν στοιχεῖν.

ιβ'. Ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης εἶπεν ὅτι Ἐμοὶ δοκοῦσιν ὅσοι εἶπον τῶν ἀρχαιρέων καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὸ ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρώπινον εἰρῆσθαι τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν· ἤγουν κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀνθρωπίνην κτιστὴν φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθεν, ὀρθῶς καὶ ἀπροσκόπτως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκοίνεσθαι· οἱ δὲ ἄλλως εἰρηκότες, ἀσαφῆ ποιησάμενοι τὴν ἀπόκρισιν, καὶ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους μὴ συμφωνήσαντες, οὐδὲ πρὸς τὴν ἐρώτησιν δοκοῦσί μοι ἀκριβῶς ἀποκρίνασθαι. Ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας εἶπεν εἰρῆσθαι τὸ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, παρὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀνανθρώπησιν, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ κτιστόν τε καὶ παθητόν. Ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Ἱεροσολύμων εἶπεν· Ἔφθασε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ἑρμηνεῦσαι διὰ τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν συνόδων· δέχομαι γοῦν πάσας τὰς ἐκδοχὰς καθ' ἃς ἡρμήνευσαν αὐτό· ἐπειδὴ εἰρήκασιν ὅτι ὡς Θεὸς τέλειος καὶ ὡς ἄνθρωπος τέλειος εἴρηκεν ὁ αὐτὸς Χριστὸς τὸ τοιοῦτον ῥητόν, ἤγουν ὡς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν κτιστὴν φύσιν καὶ παθητήν, καθ' ἣν καὶ πέπονθε, λέγω καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ καὶ οὐ δύναμαι ἀρνεῖσθαι.

ιγ'. Τούτων οὕτω γνωματευθέντων παρὰ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, ἠρωτήθησαν οἱ ἀσαφῶς γνωματεύσαντες εἰπεῖν, εἰ ταῖς τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν γνώμαις στοιχοῦσιν, εἴτε καὶ μή. Καὶ αὐτίκα ὁ Μύρων εἶπε ταύταις στοιχεῖν. Ὁ Κορίνθου εἶπε καὶ αὐτὸς ταύταις στοιχεῖν, μηδὲ ἐν τῇ γνώμῃ

A cum sanctissimo Domino et œcumenico nostro patriarcha: cognovi. magnam sanctitatem ejus haud aliter quam sanctos Patres id effatum interpretari. Maneo igitur in magnæ sanctitatis ejus sententia. Qui est a commentariis dixit: Sequor quas audivi sententias sanctissimorum patriarcharum. Hieromnemon dixit: Sequor et ego sanctissimorum patriarcharum sententias. Minister a genibus dixit, se quoque in id conspirare. Præceptor dixit: Unus est præceptor noster et antecessor Christus: cujus cum noverim orthodoxum esse discipulum sanctissimum nostrum dominum et œcumenicum patriarcham, ad hujus sententiam accedo. Monitor dixit: Quoniam favente Deo sanctissimum nostrum Dominum recte sentientem novi, retinen-
B temque divorum Patrum traditiones, sequor et ipse doctrinam ejus. Idem dixit etiam primus præpositus ecclesiarum. Magister rhetorum dixit: Quod sancti divique Patres dictum illud ad humanitatem retulerunt, id mihi sic intelligendum videtur; partim quidem quia Pater in suis dotibus semper permansit; at Filius voluntariam subiens exinanitionem ad servi formam descendit: partim vero secundum circumscriptionem rationemque assumptæ ab eo humanæ creatæ mortalisque naturæ. Secundus Ostiarius dixit sanctissimorum patriarcharum sententiis sese adhærere.

12. Sanctissimus noster dominus et œcumenicus patriarcha dixit: Mihi videtur quotquot episcopi
C ac præpositi de Christi humanitate dicta affirmarunt verba: *Pater meus major me est*, id est secundum ejus creatam humanam naturam in qua et passus est, recte et inoffense atque ad propositum respondisse: qui autem aliter dixerunt, obscure respondisse videntur, imo inter se discordes neque ad propositum collineantes. Sanctissimus patriarcha urbis Dei magnæ Antiochiæ ait, dictum fuisse *Pater meus major me est* a Christo etiam secundum incarnationem creatamque ejus naturam ac passibilem. Sanctissimus patriarcha Hierosolymitanus dixit: Jam sanctus Spiritus verba *Pater meus major me est* explicavit per sanctos magnosque illuminatores Ecclesiæ, sacrosanctasque synodos. Recipio igitur cunctas traditiones secun-
D dum quas illa verba intellecta sunt. Quoniam vero affirmarunt Patres, dictum hoc a Christo fuisse tum quatenus verus Deus est, tum etiam quatenus verus homo, qui nempe creatam passibilemque naturam habet, in qua etiam passus est; aio id ipsum ego quoque, neque inficias ire queo.

13. Postquam hæ sententiæ a sanctissimis patriarchis dictæ fuerunt, interrogati sunt ii qui subobscure sententiam dixerant, utrum ad sanctissimorum judicia accederent, necne. Primusque Myrensis dixit consentire. Corinthius dixit se quoque his suffragari, neque contrarium quidquam

in sua sententia protulisse; quippe qui dixerat Christum passiones sine peccato œconomice, id est vere, recepisse. Atheniensis dixit se quoque sanctissimorum patriarcharum sententias sequi. Similiter Larissensis, Rhodiensis, Philippensis, easdem sectari confirmarunt. Neopatrensis autem dixit postremo sententiæ suæ vocabulo addere se, *assumpta carne creata passibilique, in qua et passus est.* Ænensis dixit: se quoque post sententiæ suæ verba, *ut incarnationis fidem faceret*; itemque ante verba. *hoc autem sic affirmo ut cæteras non respuam sanctorum opiniones*, supperaddere sententiæ suæ, *utpote qui carnem assumpserat mortalem passibilemque, in qua videlicet et passus est.* Cocyræus dixit recedere se prorsus a sententia sua, atque ad illas patriarcharum accedere. Magnus scevophylax interrogatus et ipse, utrum sanctissimorum patriarcharum sententiis assentiretur, ait se ad postremam sententiæ suæ dictionem, *quatenus ipse servi formam acceperat*, adjicere verba *carnemque visibilem contrectabilem creatam circumscriptam et passibilem assumpserat, in qua reapse et passus est.* Subdiditque se patriarcharum quoque sententiis adhærere. Magnus item sacellarius ait sequi se sanctissimorum patriarcharum sententias. Canstrisius dixit se pariter patriarcharum judiciis acquiescere. Denique etiam magister rhetorum cum iisdem conspirare se ait. Cum ergo omnes consensissent, nec quisquam ambiguus jam superesset, facta est a cunctis fausta acclamatio, mense et indictione suprascriptis, anno 6674.

αὐτοῦ αὐταῖς ἐναντιωθείς· ὡς εἰπὼν ἐν αὐτῇ τὰ πάθη τὰ ἀδιάβλητα οἰκονομικῶς, εἴτουν ἀληθῶς, τὸν Χριστὸν καταδέξασθαι. Ὁ Ἀθηνῶν καὶ αὐτὸς ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν εἶπε στοιχεῖν. Ὁ Λαρίσσης εἶπε καὶ αὐτὸς ἕπεσθαι ταύταις· Ὁμοίως καὶ ὁ Ῥόδου ταύταις εἶπε στοιχεῖν. Καὶ ὁ Φιλίππων καὶ αὐτὸς εἶπε ταύταις ἕπεσθαι. Ὁ δὲ Νέων Πατρῶν προστιθέναι εἶπε τῷ τελευταίῳ ῥήματι τῆς γνώμης αὐτοῦ (39), σάρκα λαβὼν κτιστὴν καὶ καθητήν, καθ' ἣν καὶ πέπονθε. Καὶ ὁ Αἴνου δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ τὸ ἐν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ γεγραμμένον (40), τὸ, πιστούμενος τὴν οἰκονομίαν· καὶ πρὸ τοῦ. Λέγω δὲ τοῦτο μετὰ καὶ τῶν ἄλλων ὧν οἱ ἅγιοι λέγουσι, προστιθέναι εἶπε τῇ γνώμῃ αὐτοῦ το, ὡς καὶ σάρκα λαβὼν θνητὴν καὶ παθητήν, καθ' ἣν δῆτα καὶ πέπονθεν. Ὁ δέ γε Κερκύρων εἶπεν ἀφίστασθαι καθόλου τῶν παρ' αὐτοῦ γνωματευθέντων· ἕπεσθαι δὲ ταῖς γνώμαις τῶν πατριαρχῶν. Ὁ μέγας σκευοφύλαξ, ἐρωτηθεὶς καὶ αὐτὸς εἰ ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν ἕπεται, εἶπε προστιθέναι μὲν καὶ τῷ τελευταίῳ ῥήματι τῆς γνώμης αὐτοῦ (41) μορφὴν δούλου λαβὼν, τὸ, καὶ σάρκα ὁρατὴν καὶ ἁπτὴν καὶ κτιστὴν καὶ περιγραπτὴν καὶ παθητήν, καθ' ἣν δῆτα καὶ πέπονθεν. Εἶπε δὲ καὶ ταῖς τῶν πατριαρχῶν γνώμαις στοιχεῖν. Καὶ ὁ μέγας σακελλάριος καὶ αὐτὸς εἶπεν ἕπεσθαι ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν. Ὁ καναστρίσιος εἶπε καὶ αὐτὸς στοιχεῖν ταῖς γνώμαῖς τῶν πατριαρχῶν. Καὶ ὁ μαΐστωρ δὲ τῶν ῥητόρων καὶ αὐτὸς ταύταις στοιχεῖν εἴρηκεν. Ὡς οὖν ἅπαντες ὡμοφώνησαν καὶ οὐδεὶς ὑπελείφθη διχονοῶν, γέγονε καὶ παρὰ πάντων ἡ εὐφημία μηνὶ καὶ ἰνδικτιῶνι τοῖς προφεγραμμένοις ἔτους σχοδ'.

ACTIO TERTIA

Mensis Martii die sexta, indictionis XIV, die prima.

1. Præsidente a Deo coronato potentissimo sanctoque nostro rege et imperatore domino Manuele Comneno in eodem tropico conclavi; assidentibus sublimi majestati ejus, despota amabili genero sanctæ majestatis ejus domino Alexio, sanctissimo et œcumenico patriarcha domino Luca; sanctissimo patriarcha urbis Dei magnæ Antiochiæ domino Athanasio; sanctissimo patriarcha Hierosolymorum domino Nicephoro; astantibus potenti sanctoque nostro regi amabilibus nepotibus ejus, filiis inclyti fratris majestatis suæ, porphyrogeniti et sebastocratis domini Andronici, id est protovestiaro domino Joanne, et domino Alexio Comnenis; amabili patruele potentis sanctique nostri regis domino Joanne Duca, filio inclyti Porphyrogeniti et sebastocratoris domini Andronici, amabilis patrui sanctæ majestatis ejus; amabili consobrino potentis et sancti nostri regis domino Andronico, Cæsaris filio; amabilibus consobrinis sancti

ΠΡΑΞΙΣ Γ'.

Μηνὶ Μαρτίῳ ἕκτῃ, ἡμέρᾳ πρώτῃ ἰνδικτιῶνος ιδ'·

α'. Προκαθημένου τοῦ θεοστέπτου κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἐν τῇ αὐτῇ ὑπερῴᾳ τροπικῇ· συνεδριαζόντων τῷ ἐνθέῳ κράτει αὐτοῦ τοῦ δεσπότου καὶ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας κυροῦ Ἀλεξίου· τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Λουκᾶ· τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας κυροῦ Ἀθανασίου· καὶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυροῦ Νικηφόρου· παρισταμένων τῷ κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν αὐτοῦ, τῶν υἱῶν τοῦ ἀοιδίμου αὐταδέλφου τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ τε πρωτοσεβαστοῦ καὶ πρωτοβεστιαρίου κυροῦ Ἰωάννου, καὶ τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τῶν Κομνηνῶν· τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀοιδίμου πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ περιποθήτου θείου

(39) Pag. 44.
(40) Pag. 48.
(41) Pag. 49.

τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας· τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ A
τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἀνδρο-
νίκου τοῦ υἱοῦ τοῦ Καίσαρος· τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν
τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν Κοντοστεφάνων, τοῦ
τε κυρίου Ἰωάννου καὶ τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου· τῶν περι-
ποθήτων ἀνεψιῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν
υἱῶν τοῦ μακαρίτου περιποθήτου γαμβροῦ τῆς ἁγίας
αὐτοῦ βασιλείας τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου κυροῦ Θεο-
δώρου τοῦ Βατάτζου, τοῦ τε κυροῦ Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ
κυροῦ Ἀλεξίου· τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ βασι-
λέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα τοῦ
υἱοῦ τοῦ ἀοιδίμου Καίσαρος τοῦ Βρυεννίου· τοῦ περι-
ποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου,
κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσε-
βάστου· τῶν περιποθήτων ἐξαδέλφων τοῦ βασιλέως
ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν υἱῶν περιποθήτου θείου τῆς ἁγίας B
αὐτοῦ βασιλείας τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου κυροῦ Κων-
σταντίνου τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ τε κυροῦ Ἰωάννου, τοῦ
κυροῦ Ἀλεξίου, τοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου, καὶ τοῦ κυροῦ
Ἰσαακίου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τοῦ
κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ
Καντακουζηνοῦ· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμ-
βροῦ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου κυροῦ Κωνσταν-
τίνου τοῦ Δούκα· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμ-
βροῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ
Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ
γαμβροῦ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου κυροῦ Ἰωάννου
τοῦ Ἀρβανιτινοῦ· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ
Λέοντος τοῦ Καμύτερος· τοῦ πανσεβάστου κυροῦ Ἀλε-
ξίου τοῦ Βρανᾶ· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ
Γουδελίου τοῦ Τζικανδίλη· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ C
κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ· τοῦ πανσεβάστου σε-
βαστοῦ καὶ μεγάλου ἑταιρειάρχου κυροῦ Γεωργίου τοῦ
Παλαιολόγου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ αὐτα-
δέλφου αὐτοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου· τοῦ πανσεβάστου
σεβαστοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Παλαιολόγου· τοῦ πανσε
βάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ
Ἀνδρονίκου τοῦ Καματηροῦ· τοῦ πανσεβάστου σε-
βαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κοντοστεφάνου· τοῦ πανσε-
βάστου σεβαστοῦ καὶ πρωτονοταρίου κυροῦ Βασιλείου
τοῦ Καματηροῦ· τοῦ πρωτονωβελισσιμοϋπερτάτου κυροῦ
Μιχαὴλ τοῦ Ἀγγέλου· τοῦ πρωτονωβελισσιμοϋπερτάτου
λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ ὀρφανοτρόφου κυροῦ Μιχαὴλ
τοῦ Ἀγιοθεοδωρίτου· τοῦ πρωτονωβελισσιμοϋπερτάτου
ἐπὶ τοῦ Κανικλείου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Καματηροῦ. τοῦ
μεγαλεπιφανεστάτου πρωτασηκρῆτις τοῦ Μακρεμβολι- D
του· τοῦ πρωτονωβελισσίμου καὶ ἐπάρχου Βασιλείου
τοῦ Καματηροῦ· τοῦ πρωτονωβελισσίμου ἐπὶ τῶν δεήσε-
ων καὶ φύλακος Μιχαὴλ τοῦ Καματηροῦ· τοῦ πρωτο-
νωβελισσίμου Ἰσαακίου τοῦ Ἀκολούθου· τοῦ νωβελισ-
σίμου καὶ πριμικηρίου τῶν βαρδαριωτῶν Βασιλείου τοῦ
Τριψύχου· τοῦ νωβελλισσίμου καὶ κεπαίστωρος Γεωρ-
γίου τοῦ Μαγγάνη· τοῦ μεγαλεπιφανεστάτου δικαιοδό-
του καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν Θεοδώρου τοῦ Παντεχνῆ· τοῦ πρωτοκουροπαλάτου Γεωργίου τοῦ Σκυ-
λίτζη· τοῦ πρωτοκουροπαλάτου καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων Ἰωάννου τοῦ Καριανίτου· τῶν κουροπαλατῶν
καὶ κριτῶν τοῦ Βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ ἱπποδρόμου Γεωργίου τοῦ Σπληναρίου, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεσαρι-
του· τῶν κριτῶν τοῦ Βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ ἱπποδρόμου Θωμᾶ τοῦ Ἀπλούχειρος καὶ Λέοντος τοῦ Μονασ-
τηριώτου.

nostri regis Contostephanis, domino Joanne et domino Alexio; amabilibus consobrinis sancti nostri regis, filiis beati et amabilis generi sanctæ majestatis ejus, pansebasto celsissimo domino Theodoro Vatatze, et domino Andronico, et domino Alexio; amabili patruele sancti nostri regis domino Joanne Duca filio inclyti Cæsaris Bryennii; amabili patruele sancti nostri regis, domino Alexio Comneno filio pansebasti celsissimi; amabilibus patruelibus sancti nostri regis, filiis amabilis patrui sanctæ majestatis ejus, pansebasti celsissimi domini Constantini Angeli, domino Joanne, domino Alexio, domino Andronico, et domino Isaacio; pansebasto sebasto et genero potentis sanctique nostri regis domino Joanne Cantacuzeno; pansebasto sebasto et genero sancti regis nostri domino Constantino Duca; pansebasto sebasto et genero potentis regis nostri domino Josepho Bryennio; pansebasto sebasto et genero sancti regis nostri domino Joanne Arbantino; pansebasto sebasto domino Leone Camytere; pansebasto sebasto domino Alexio Brana; pansebasto sebasto domino Nicephoro Bryennio; pansebasto sebasto domino Gudelio Tzicandile; pansebasto sebasto domino Alexio Comneno: pansebasto sebasto et magno hetæriarcha domino Georgio Palæologo; pansebasto sebasto fratre ejus germano domino Constantino; pansebasto sebasto domino Alexio Palæologo; pansebasto sebasto et magno drungario domino Andronico Camatero; pansebasto sebasto domino Joanne Contostephano; pansebasto sebasto et protonotario domino Basilio Camatero; protonobilissimo celsissimo domino Michaele Angelo; protonobilissimo celcissimo logotheta cursus et orphanotropho domino Michaele Hagiotheodorita; protonobilissimo celsissimo Caniclei præside domino Joanne Camatero; magno et illustrissimo protoasecretis Macrembolita; protonobilissimo et eparcho Basilio Camatero; protonobilissimo a supplicibus libellis et custode Michaele Camatero; protonobilissimo Isaacio Acolutho; nobilissimo et primicerio bardariotarum Basilio Tripsycho; nobilissimo et quæstore Georgio Mangane; magno et illustrissimo dicæodota rerum domesticarum Theodoro Pantechne; protocuropalata Georgio Scylitze; protocuropalata et judiciorum præside Joanne Carianita; curopalatis et judicibus Beli et hippodromi præsidibus Georgio Spleniario et Constantino Mesarita; judicibus Beli et hippodromi præsidibus Thoma Hapluchire et Leone Monasteriota.

2. Astantibus etiam sacratissimis episcopis, Heracleæ Michaele, Cyzici Basilio, Nicomediæ Michaele, Amaseæ Niceta, Melitenes Niceta, Gangrorum Joanne, Myrorum Christophoro, Corinthi Theodoro, Athenarum Nicolao, Mocesi Luca, Cretæ Joanne, Trapezuntis Michaele, Larissæ Joanne, Philippopoleos Basilio, Rhodi Leone, Philipporum Joanne, Hadrianopoleos Georgio, Mitylenes Potho, Neopatrarum Euthymio, Euchaitarum Constantino, Amastridis Joanne, Thebarum Joanne, Serrarum Theodoro, Æni Joanne, Dristræ Leone, Coreyræ Constantino, Abydi Michaele, Methymnæ Nicolao, Lacedæmoniæ Niceta, Mileti Niceta, Maroneæ Niceta, Arcadiopoleos Constantino, Parii Nicolao, Præconnesi Isaacio, Selybriæ Theodulo, Derci Joanne, Anchiali Stephano.

β'. Περισταμένων καὶ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἡρακλείας Μιχαὴλ, τοῦ Κυζίκου Βασιλείου, τοῦ Νικομηδείας Μιχαὴλ, τοῦ Ἀμασείας Νικήτα, τοῦ Μελιτηνῆς Νικήτα, τοῦ Γαγγρῶν Ἰωάννου, τοῦ Μύρων Χριστοφόρου, τοῦ Κορίνθου Θεοδώρου, τοῦ Ἀθηνῶν Νικολάου, τοῦ Μωκησοῦ Λουκᾶ, τοῦ Κρήτης Ἰωάννου, τοῦ Τραπεζοῦντος Μιχαὴλ, τοῦ Λαρίσσης Ἰωάννου, τοῦ Φιλιππουπόλεως Βασιλείου, τοῦ Ῥόδου Λέοντος, τοῦ Φιλίππων Ἰωάννου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως Λέοντος, τοῦ Ἱραπόλεως Γεωργίου, τοῦ Μιτυλήνης Πόθου, τοῦ Νέων Πατρῶν Εὐθυμίου, τοῦ Εὐχαΐτων Κωνσταντίνου, τοῦ Ἀμάστριδος Ἰωάννου, τοῦ Δρίστρας Λέοντος, τοῦ Κερκύρας Κωνσταντίνου, τοῦ Ἀβύδου Μιχαὴλ, τοῦ Μεθύμνης Νικολάου, τοῦ Λακεδαιμονίας Νικήτα, τοῦ Μιλήτου Νικήτα, τοῦ Μαρωνείας Νικήτα, τοῦ Ἀρκαδιουπόλεως Κωνσταντίνου, τοῦ Παρίου Νικολάου, τοῦ Προικοννήσου Ἰσαακίου, τοῦ Σηλυβρίας Θεοδούλου, τοῦ Δέρκου Ἰωάννου, καὶ τοῦ Ἀγχιάλου Στεφάνου.

3. Astantibus etiam Dei amantissimis dominis præpositis, reverendissimo et magno œconomo Alexio, magno scevophylace Joanne, magno sacellario Stephano, chartophylace Joanne, canstrisio Samuele, referendario Michaele, a commentariis Constantino, hieromnemone Georgio, ministro a genibus Constantino, magistro sanctorum Evangeliorum Nicolao, monitore Constantino, protopræposito ecclesiarum Theodoro, magistro Basilio, et secundo ostiario Myrone.

γ'. Συμπαρισταμένων καὶ τῶν θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων, τοῦ ὑπερτίμου καὶ μεγάλου οἰκονόμου Ἀλεξίου, τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος Ἰωάννου, τοῦ μεγάλου σακελλαρίου Στεφάνου, τοῦ χαρτοφύλακος Ἰωάννου, τοῦ κανστρισίου Σαμουὴλ, τοῦ ῥαιφερενδαρίου Μιχαὴλ, τοῦ ὑπομνηματογράφου Κωνσταντίνου, τοῦ ἱερομνήμονος Γεωργίου, τοῦ ἐπὶ τῶν γονάτων Κωνσταντίνου, τοῦ διδασκάλου τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων Νικολάου, τοῦ ὑπομιμνήσκοντος Κωνσταντίνου, τοῦ πρώτου ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν Θεοδώρου τοῦ μαίστορος τῶν ῥητόρων Βασιλείου, καὶ τοῦ δευτέρου ὀστιαρίου Μύρωνος.

4. Majestas mea subscriptura die secunda præsentis Martii decreto condito et lecto circa interpretationem evangelici dicti: *Pater meus major me est*, voluit subscriptionem suam non sine additamento peragere, quod palam lectum fuit, atque ita ad litteram se habet. Sequor sententias sanctissimorum patriarcharum sacræque et divæ synodi, aioque ipsam Domini carnem, vi conjunctionis ipsius exaltatam, supraque omnem honorem collocatam (ita ut hoc eximio nexu deificata sit) immutabiliter, invariabiliter, inconfuse, inconvertibiliter, hypostaticæ conjunctionis gratia inseparabilem indivisibilemque manentem, simul cum assumente ipsam Deo Verbo, pari honore coli et adorari, unica adoratione, regioque et divino in solio ad Patris dexteram residere; utpote quæ gloriosas divinitatis dotes adepta est salvis naturarum proprietatibus.

δ'. Ἡ βασιλεία μου, μέλλουσα ὑπογράψαι ἐν τῷ κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ παρόντος Μαρτίου μηνὸς γεγονότι καὶ ἀναγνωσθέντι σημειώματι ἐπὶ τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ τοῦ, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ἠθέλησε μετὰ προσθήκης ποιήσασθαι τὴν οἰκείαν ὑπογραφὴν, ἣ καὶ ἀνεγνώσθη εἰς ἐπήκοον, ἔχουσα ἐπὶ λέξεων οὕτως· Στοιχῶ ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν καὶ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου, καὶ λέγω, ὅτι αὐτὴ ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως ὑπερυψωθεῖσα καὶ ἀνωτάτω πάσης τιμῆς ὑπερκειμένη, ὡς ἐξ ἄκρας ἑνώσεως ὁμόθετος γενομένη, ἀμεταβλήτως, ἀναλλοιώτως, ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ ἀχώριστος καὶ ἀδιάσπαστος μένουσα τῷ προσλαβομένῳ αὐτὴν Θεῷ Λόγῳ, ἰσοκλεῶς αὐτῷ τιμᾶται καὶ προσκυνεῖται μιᾷ προσκυνήσει· καὶ τοῖς βασιλικοῖς καὶ θείοις ἐγκαθίδρυται θώκοις ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὡς τὰ τῆς θεότητος αὐχήματα καταπλουτήσασα, σωζομένων τῶν ἰδιοτήτων τῶν φύσεων.

5. Postquam igitur probabile sanctissimis patriarchis sacræque et divæ synodo visum est hoc additamentum, cui et ipsi consonabant, prout ipsæmet sententiæ demonstrant quæ in decreto scriptæ sunt (etsi non ita late in iis hac super re perscriptum est, quia de ea minime sermo fuit), subscripsit majestas mea cum hoc additamento. Erat autem rubricatis litteris sic.

ε'. Ὡς οὖν ἀρεστὴ τοῖς τε ἁγιωτάτοις πατριάρχαις καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ ἔδοξεν, ὡς οὕτω καὶ αὐτοῖς φρονοῦσι, καθὼς καὶ ἀπὸ τῶν γνωμῶν αὐτῶν ἐμφαίνεται, τῶν ἐν τῷ δηλωθέντι σημειώματι ἀναγεγραμμένων (κἂν μὴ πλατύτερον τὰ περὶ τούτου ἐν αὐταῖς ἐγράφη, διὰ τὸ μηδὲ τοιοῦτον λόγον εἰσαχθῆναι), ἀπεγράφη παρὰ τῆς βασιλείας μου μετὰ καὶ τῆς τοιαύτης προσθήκης· εἶχε δὲ καὶ δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων.

ς'. Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς Πορφυρογέννητος καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς στοιχῶ ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν καὶ τῆς θείας ἱερᾶς συνόδου, καὶ λέγω ὅτι αὐτὴ ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως ὑπερυψωθεῖσα, καὶ ἀνωτάτω πάσης τιμῆς ὑπερκειμένη, ὡς ἐξ ἄκρας ἑνώσεως ὁμόθεος γενομένη, ἀμεταβλήτως, ἀναλλοιώτως, καὶ ἀτρέπτως, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ ἀχώριστος, καὶ ἀδιάσπαστος μένουσα τῷ προσλαβομένῳ αὐτὴν Θεῷ Λόγῳ, ἰσοκλεῶς αὐτῷ τιμᾶται καὶ προσκυνεῖται μιᾷ προσκυνήσει· καὶ τοῖς βασιλικοῖς καὶ θείοις ἐγκαθίδρυται θώκοις ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὡς τὰ τῆς θεότητος αὐχήματα καταπλουτήσασα, σωζομένων ἰδιοτήτων τῶν φύσεων.

A 6. Manuel in Christo Deo fidelis rex Porphyrogenitus et Romanorum imperator Comnenus, sequor sententias sanctissimorum patriarcharum sacræque et divæ synodi, aioque ipsam Domini carnem vi conjunctionis ipsius exaltatam, supraque omnem honorem collocatam (ita ut hoc eximio nexu deificata sit) immutabiliter, invariabiliter, inconfuse, inconvertibiliter, hypostaticæ conjunctionis gratia inseparabilem indivisibilemque manentem, simul cum assumente ipsam Deo Verbo, pari honore coli et adorari, unica adoratione, regioque et divino in solio ad Patris dexteram residere, utpote quæ gloriosas divinitatis dotes adepta est, salvis naturarum proprietatibus.

Αἱ ὑπογραφαὶ τῶν πατριαρχῶν.

B *Subscriptiones patriarcharum.*

ζ. Ὁ ταπεινὸς μοναχὸς Λουκᾶς καὶ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης ὁρίσας ὑπέγραψα.

7. Humilis monachus Lucas et divina miseratione archiepiscopus Constantinopoleos novæ Romæ definiens subscripsi.

Ἀθανάσιος ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Athanasius divina miseratione patriarcha urbis Dei magnæ Antiochiæ definiens subscripsi.

Νικηφόρος ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης τῆς μητρὸς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἁγίας Σιὼν πόλεως Ἱερουσαλὴμ ὁρίσας ὑπεγραψα.

Nicephorus divina miseratione patriarcha matris omnium Ecclesiarum Sionis urbi Jerusalem definiens subscripsi.

Αἱ ὑπογραφαὶ τῶν μητροπολιτῶν.

Subscriptiones metropolitarum.

η'. Στέφανος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Καισαρείας Καππαδοκίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

8. Stephanus miseratione Dei archiepiscopus metropoleos Cæsareæ Cappadociæ definiens subscripsi,

Μιχαὴλ μητροπολίτης Ἡρακλείας ὁρίσας ὑπέγραψα. C

Michael metropolita Heracleæ definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Κυζίκου Βασίλειος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Cyzici Basilius definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Νικομηδείας Μιχαὴλ ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Nicomediæ Michael definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Νικαίας Γεώργιος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Nicææ Georgius definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Χαλκηδόνος Κωνσταντῖνος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Chalcedonis Constantinus definiens subscripsi.

Ὁ ταπεινὸς, εἰ καὶ ἀνάξιος, εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀμασείας Νικήτας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis et indignus et vilis metropolita Amaseæ Nicetas definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μελιτηνῆς Νικήτας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Melitenes Nicetas definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Γαγγρῶν Ἰωάννης ὁρισας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Gangrorum Joannes definiens subscripsi.

Ὁ ταπεινὸς μετροπολίτης Μύρων Χριστοφόρος ὁρίσας ὑπέγραψα. D

Humilis metropolita Myrorum Christophorus definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς πητροπολίτης Καρίας Λέων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Cariæ Leo definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου Θεόδωρος ὁρισας ὑπέγραψα.

Humilis archiepiscopus Corinthi Theodorus definiens subscripsi.

Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Νικόλαος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis episcopus Athenarum Nicolaus definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μωκησοῦ Λουκᾶς ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Mocesi Lucas definiens subscripsi.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Κρήτης Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Archiepiscopus metropoleos Cretæ Joannes definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Μιχαὴλ ὁρισας ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Trapezuntis Michael definiens subscripsi.

Humilis metropolita Larissæ Joannes definiens subscripsi.

Humilis metropolita Philippopoleos Basilius maximus definiens subscripsi.

Humilis metropolita Rhodi Leo definiens subscripsi.

Humilis metropolita Philipporum Joannes definiens subscripsi.

Minimus archiepiscopus Hadrianopoleos Leo definiens subscripsi.

Humilis metropolita Hierapoleos Georgius definiens subscripsi.

Humilis metropolita Dyrrachii Michael definiens subscripsi.

Constantinus humilis metropolita Smyrnæ definiens subscripsi.

Humilis metropolita Mitylenes Pothus definiens subscripsi.

Humilis episcopus metropoleos Neopatrarum Euthymius definiens subscripsi.

Constantinus humilis metropolita Euchaitarum definiens subscripsi.

Humilis metropolita Amastridis Joannes definiens subscripsi.

Humilis metropolita Thebarum Joannes definiens subscripsi.

Humilis episcopus metropoleos Serrarum Theodorus definiens subscripsi.

Indignus servus Christi et Dei mei Leo metropolita Dristræ definiens subscripsi.

Humilis metropolita Æni Joannes definiens subscripsi.

Humilis metropolita Corcyræ Constantinus definiens subscripsi.

Humilis metropolita Abydi Michael definiens subscripsi.

Humilis metropolita Methymnæ Nicolaus definiens subscripsi.

Humilis metropolita Lacedæmoniæ Nicetas definiens subscripsi.

Humilis metropolita Paronaxiæ Constantinus definiens subscripsi.

Humilis metropolita Mileti Nicetas definiens subscripsi.

Humilis archiepiscopus Bizyæ Theodorus definiens subscripsi.

Humilis archiepiscopus Maroneæ Nicetas definiens subscripsi.

Humilis archiepiscopus Arcadiopoleos Constantinus definiens subscripsi.

Humilis archiepiscopus Parii Nicolaus definiens subscripsi.

Humilis archiepiscopus Prœconnesi Isaacius definiens subscripsi.

Humilis archiepiscopus Selybriæ Theodulus definiens subscripsi.

Humilis archiepiscopus Nicæ Demetrius definiens subscripsi.

A Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Λαρίσσης Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Βασίλειος ὁ μέγιστος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ῥόδου Λέων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπόλίτης Φιλίππων Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ ἐλάχιστος ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως Λέων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἱεραπόλεως Γεώργιος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μετροπολίτης Δυῤῥαχίου Μιχαὴλ ὁρίσας ὑπέγραψα.

Κωνσταντῖνος ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Σμύρνης ὁρισας ὑπέγραψα.

B Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μιτυλήνης Πόθος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἐωίσκοπος τῆς μητροπόλεως Νέων Πατρῶν Εὐθύμιος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Κωνσταντῖνος ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Εὐχαΐτων ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀμάστριδος Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Θηβῶν Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Σερρῶν Θεόδωρος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ ἀνάξιος δοῦλος τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μου Λέων μητροπολίτης Δρίστρας ὁρισας ὑπέγραψα.

C Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Αἴνου Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Κορκύρων Κωνσταντῖνος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μετροπολίτης Ἀβύδου Μιχαὴλ ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μηθύμνης Νικόλαος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Νικήτας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Παροναξιας Κωνσταντῖνος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς μετροπολίτης Μιλήτου Νικήτας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπὸς Βιζύης Θεόδωρος ὁρίσας ὑπέγραψα.

D Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Μαρωνείας Νικήτας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Ἀρκαδιουπόλεως Κωνσταντῖνος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοποσ Παρίου Νικόλαος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Προικοννήσου Ἰσαάκιος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Σηλυβρίας Θεόδουλος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Νίκης Δημήτριος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Δέρκου Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis archiepiscopus Derci Joannes definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Γοτθίας Ἰωάννης ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis archiepiscopus Gothiæ Joannes definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Ἀγχιάλου Στέφανος ὁρίσας ὑπέγραψα.

Humilis archiepiscopus Anchiali Stephanus definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Νεοκαισαρείας Βασίλειος, ἀπαιτούμενος ἀπὸ τοῦ προσόντος δικαίου τῇ λαχούσῃ με ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἄνωθεν τοῦ Μύρων ὑπογράψαι, διὰ τὸ συντελεσθῆναι καὶ ὑπογραφῆναι τὸν θειότατον τοῦτον τόμον πρὸ τοῦ χειροτονηθῆναί με, ὁρίσας ἐνταῦθα ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Neocæsareæ Basilius, exigente jure sanctissimæ Ecclesiæ meæ, ut superius ante Myrensem subscriberem, quia hic venerabilis tomus absolutus fuit eique subscriptum, ante quam ego consecrarer episcopus, idcirco hic definiens subscripsi.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἰκονίου Ἰωάννης ἀπαιτούμενος ἀπὸ τοῦ προσόντος δικαίου τῇ λαχούσῃ με ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἄνωθεν τοῦ Κορίνθου ὑπογράψαι, διὰ τὸ συντελεσθῆναι καὶ ὑπογραφῆναι τὸν θειότατον τοῦτον τόμον πρὸ τοῦ χειροτονηθῆναί με, ὁρίσας ἐνταῦθα ὑπέγραψα.

Humilis metropolita Iconii Joannes, exigente jure sanctissimæ Ecclesiæ meæ, ut superius ante Corinthium subscriberem, quia hic venerabilis tomus absolutus fuit eique subscriptum, antequam ego consecrarer episcopus, idcirco hic definiens subscripsi.

ΠΡΑΞΙΣ Δ.

ACTIO QUARTA.

α'. Ἐγγὺς δὲ τῇ Κυριωνύμου ταρεισελαυνούσης ἡμέρας, καθ' ἣν τὰ περὶ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀναστηλώσεως ἐπ' Ἐκκλησίας συνοδικὰ διαλαλεῖται συγγράμματα, καὶ τὰ τῆς ὀρθοδοξίας ἀνακηρύττεται, ἐκτίθενται μὲν κεφάλαια τέτταρα, τῷ δὲ συνοδικῷ βιβλίῳ ἐγκαταγράφονται· καὶ αὐτοῦ δὲ βασιλέως τὸ αὐτοκρατορικὸν περιθεμένου διάδημα, καὶ τοῖς ἁγιωτάτοις πατριάρχαις καὶ τοῦ ἱερωτάτων πάντων ἀρχιερέων χοροῦ τὰς ἱερὰς συνεισελθότος κιγκλίδας, ὁ συντεθειμένος τόμος, ὡς εἴρηται, τῇ ἀπροσμάχῳ τούτου παλάμῃ φερόμενος, παρὰ τὴν μυστικὴν καὶ οὐρανίαν ἀνατίθεται τράπεζαν· καὶ τὰ συντεθέντα κεφάλαια τοῖς προλαβοῦσιν ἐγγεγραμμένοις συνεκφωνοῦνται, καὶ τοῖς συνελθοῦσι γνωρίζονται· ἃ καὶ ἐπὶ λέξεων οὕτω διαλαμβάνουσι.

1. Appropinquante Dominica die, qua recitantur decreta synodica prædicaturque orthodoxa sententia de restaurato sanctarum imaginum cultu, proposita fuerunt capitula quatuor synodicoque in libro prescripta : ipsoque rege imperatoria redimito corona, et sanctissimis patriarchis sacratissimoque omnium episcoporum cœtu intra sacros cancellos se recipientibus ; compositus, uti dictum est, tomus invicta regis manu delatus, super mystica cœlestique ponitur mensa : et concinnata capitula cum præcedentibus scriptis approbantur congregatoque cœtui præleguntur, quæ adamussim hæc erant.

Α'. — β'. Τοῖς μὴ ὀρθῶς τὰς τῶν ἁγίων διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας θείας φωνὰς ἐκλαμβανομένοις, καὶ τὰ σαφῶς καὶ ἀριδήλως ἐν αὐταῖς διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος εἰρημένα παρερμηνεύειν τε καὶ περιστρέφειν πειρωμένοις, ἀνάθεμα.

I. — 2. Iis qui haud recte sanctorum doctorum Ecclesiæ Dei venerabiles locutiones excipiunt ; quæque aperte manifesteque ibi per sancti Spiritus gratiam dicta sunt, perversa interpretatione pessumdare nituntur, anathema sit.

Β'. — γ'. Τῶν παραδεχομένων τὴν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φωνὴν τὴν, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, λέγεσθαι σὺν ταῖς λοιπαῖς ἑρμηνείαις τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀνθρωπότητα καθ' ἣν καὶ πέπονθε, καθὼς διαῤῥήδην ἐν πολλοῖς τῶν θεοπνεύστων λόγων αὐτῶν οἱ ἅγιοι Πατέρες ἀνακηρύττουσιν· ἔτι δὲ καὶ λεγόντων τὸν αὐτὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα παθεῖν αἰωνία μνήμη.

II. — 3. Eorum qui veri Dei et Servatoris nostri Jesu Christi dictionem *Pater meus major me est* intelligunt, cum reliquis SS. Patrum interpretationibus, etiam de Christi humanitate, in qua et passus est, sicuti diserte in multis a Deo inspiratis sermonibus suis sancti Patres deprædicant ; insuper eorum qui affirmant eumdem Christum in sua carne revera fuisse passum ; æterna memoria sit.

Γ'. — δ'. Τοῖς νοοῦσι καὶ φθεγγομένοις τὴν θέωσιν τοῦ προσλήμματος μετάμειψιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς θεότητα· καὶ μὴ φρονοῦσιν ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως, θείας μὲν ἀξίας καὶ μεγαλειότητος μετασχεῖν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ προσκυνεῖσθαι μιᾷ προσκυνήσει ἐν τῷ προσλαβομένῳ αὐτὸ Θεῷ Λογῳ, καὶ εἶναι ὁμότιμον, ὁμόδοξον, ζωοποιὸν, ἰσοκλεὲς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, καὶ ὁμόθρονον· μὴ μέντοι γε γενέσθαι ὁμοούσιον τῷ Θεῷ·

III. — 4. Iis qui incarnationis deificationem existimant aiuntque esse humanæ naturæ in divinitatem conversionem ; neque credunt ob ipsam conjunctionem corpus quidem Domini divina dignitate et honorificentia frui, unicaque adoratione adorari in assumente illud Deo Verbo ; adeoque esse simul honorabile, gloriosum, vivificum, paris cum Deo Patre sanctissimoque Spiritu honoris, in eodemque throno sedere ; non tamen consub-

stantiale Deo, ita ut physicas rei creatæ proprietates amittat, nempe circumscriptionem, et cætera quæ in Christi humana natura cernuntur; sed putant humanitatem conversam fuisse in divinitatis substantiam; ita ut hinc concludant vel phantasticam fuisse atque haud veram Domini incarnationem et passionem, vel Unigeniti divinitatem passam fuisse; anathema sit.

IV. — 5. Eorum qui dicunt, carnem Domini vi conjunctionis ipsius exaltatam, supraque omnem honorem collocatam (ita ut hoc eximio nexu deificata sit) immutabiliter, invariabiliter, inconfuse, inconvertibiliter, hypostaticæ conjunctionis gratia inseparabilem, indivisibilemque manentem simul cum assumente ipsam Deo Verbo, pari honore coli et adorari, unica adoratione, regioque et divino in solio ad Patris dexteram residere; utpote quæ Divinitatis dotes gloriosas adepta est, salvis naturarum proprietatibus: sic dicentium, inquam, æterna memoria sit.

6. Hæc quotannis eadem die Dominica cum antea dictis esse profitenda decretum est. Imo vero, cum per id tempus ordinandus esset Neocæsareæ episcopus, ad cætera quæ ob explorandam mentis orthodoxiam descripta erant, hoc etiam tunc imperatum est recitari his adamussim verbis.

7. Etiam amplector et profiteor ea quæ de effato Dominico in sanctis Evangeliis: *Pater meus major me est* tradita sunt a sanctis Patribus, declarata autem in religioso tomo, qui compositus est nutu divinitus inspirati potentis sanctique nostri regis Porphyrogeniti et imperatoris domini Manuelis Comneni: nempe quod locutionem hanc protulit Dominus et Deus noster Jesus Christus etiam secundum suam creatam circumscriptamque naturam in qua et passus est. Recipio autem de locutione hac cæteras quoque sanctorum Patrum interpretationes. Atque hæc a cunctis consecrandis deinceps episcopis profitenda esse constitutum est.

8. His actis, unius Dei Ecclesia in unum corpus rediit et unita est: exclamavitque cum magno Paulo: *Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum* [35]; et eum, qui æque ac Salomon sapientia infusa prædítus erat, apprime pacificum et vere unctum Domini regem magnificavit.

ACTIO QUINTA.

1. Neque tamen interim dormitabat is qui zizanium in religionis tritico serere molitur; neque porro demoratus est, neque malitiam diu distulit. sed rumores iterum insonuerunt, qui persanatum nuper Christianitatis corpus exulcerare tentabant: denuoque obloquebantur quidam, conditum to-

[35] Ephes. II, 14.

A ὡς ἐκστῆναι τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τοῦ κτιστοῦ, του περιγραπτοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει τοῦ Χριστοῦ θεωρουμένων· μεταμειφθῆναι δὲ εἰς τὴν θεότητος οὐσίαν, ὡς ἐκ τούτου εἰσάγειν ἢ φαντασίᾳ καὶ οὐκ ἀληθείᾳ γεγονέναι τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου καὶ τὰ πάθη, ἢ τὴν τοῦ Μονογενοῦς θεότητα παθεῖν, ἀνάθεμα.

Δ'. — ε'. Τῶν λεγόντων ὅτι ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως ὑπερυψωθεῖσα, καὶ ἀνωτάτων πάσης τιμῆς ὑπερκειμένη, ὡς ἐξ ἄκρας ἑνώσεως ὁμόθεος γενομένη, ἀμεταβλήτως, ἀναλλοιώτως, ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ ἀχώριστος καὶ ἀδιάσπαστος μένουσα τῷ προσλαβομένῳ αὐτὴν Θεῷ Λόγῳ, ἰσοκλεῶς αὐτῷ τιμᾶται καὶ B προσκυνεῖται μιᾷ προσκυνήσει, καὶ τοῖς βασιλικοῖς καὶ θείοις ἐγκαθίδρυται θώκοις ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός, ὡς τὰ τῆς θεότητος αὐχήματα καταπλουτήσασα, σωζομένων τῶν ἰδιοτήτων τῶν φύσεων, αἰωνία ἡ μνήμη.

ς'. Ταῦτα δὴ καὶ ἐτησίως κατὰ ταύτην τὴν κυριώνυμον συνεκφωνεῖσθαι τοῖς προγραφεῖσι κεκύρωται· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ τηνικαῦτα τότε χειροτονηθῆναι μέλλοντος ἀρχιερέως τῆς Νεοκαισαρέων πόλεως, τοῖς παρὰ τοῦ πρότερον πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ἑαυτῶν φρονήματος γραφομένοις καὶ ταῦτα συνεξησφάλισται πρὸς ἔπος οὕτω διαλαμβάνοντα·

ζ'. Ἔτι κατασπάζομαι καὶ ὁμολογῶ τὰ περὶ τῆς ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις Δεσποτικῆς φωνῆς τῆς, C Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστι, παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων παραδοθέντα καὶ διατρανωθέντα, ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς τόμου τοῦ ἐκτεθέντος θεοκινήτῳ νεύματι τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως Πορφυρογεννήτου καὶ αὐτοκράτορος κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ· ἤγουν ὅτι τὴν φωνὴν ταύτην εἴρηται ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ κτιστὴν καὶ περιγραπτὴν φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθε. Δέχομαι δὲ καὶ τὰς περὶ τοῦ τοιούτου ῥητοῦ ἑτέρας ἑρμηνείας τῶν ἁγίων Πατέρων. Ἅπερ καὶ ἐφεξῆς οἱ χειροτονεῖσθαι μέλλοντες πάντες ἀρχιεροῖς ὡρίσθησαν ἀσφαλίζεσθαι.

η'. Γέγονε ταῦτα· καὶ ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ Ἐκκλησία πρὸς ἓν συνήγετο καὶ συνήνωτο· καὶ κατὰ τὸν μέγαν Παῦλον· Χριστός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν, ἀνακέκραγε· καὶ τὸν κατὰ Σολομῶντα τὸ τῆς φρονήσεως χύμα πλουτήσαντα καὶ εἰρηνικώτατον ἀληθῶς τὸν Χριστὸν Κυρίου βασιλέα προσεμεγάλυνεν.

ΠΡΑΞΙΣ Ε'.

α'. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἦν ἀμελεῖν τὸν ἄγρυπνον τῶν ζιζανίων σπορέα τῷ τῆς εὐσεβείας σίτῳ ἐπιβουλεύοντα· οὔκουν οὐδ' ἀνεβάλετο, οὐδὲ τὴν κακίαν ἐπὶ μακρὸν ὑπερέθετο· ἀλλ' ὑποτονθορυσμοί τινες πάλιν ἐπανηχοῦντο, τὸ συνουλωθὲν ἤδη τοῦ τῶν Χριστωνύμων σώματος ἀναξαίνειν ἀποπειρώμενοι· καὶ

λόγοι πάλιν τὸν ἐκτεθέντα τόμον τῆς ἀσαφείας ἀπαιτιώμενοι, καὶ παρερμηνεύειν τὰς ἐγκαταγεγραμμένας γνώμας ἐπιχειροῦντες, καὶ ἀναστατοῦν τινας βιαζόμενοι· ἐντεῦθεν καὶ συνοδικῆς γενομένης κατεξετάσεως, δέον ἐκρίθη καὶ τὸ περὶ τούτων λυθῆναι περιθρυλλούμενον· καὶ γοῦν ἔγγραφον συνετέθη καὶ τῆς θείας συνόδου μέσον ἐξελαλήθη, τοιᾶσδέ τινος ὂν περιλήψεως.

A mum synodicum obscuritatis insimulantes, scriptarum ibi sententiarum sensum pervertentes, sectamque sibi conflare conantes. Quam rem cum synodus considerasset, necessarium esse judicavit rumores hujusmodi comprimere. Quamobrem formula composita mediaque in synodo recitata fuit, cujus continentia hæc.

β'. Στοιχῶ τῇ γνώμῃ τοῦ κρατίστου καὶ θεοστέπτου ἁγίου ἡμῶν βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος, καὶ τοῦ ἁγιωτάτου μου δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ τῶν ἑτέρων ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, τοῦ τε Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας συνόδου· καὶ πάντα τὸν μὴ ταύταις ἀμεταθέτως καὶ μετὰ καθαρᾶς ἀκολουθήσαντα συνειδήσεως, ἢ ἐναντία φρονήσαντα, B ἐξότου τὸ κῦρος αἱ τοιαῦται γνῶμαι εἰλήφασιν, ἢ διὰ βίου φρονήσαντα, ἀναθέματι καθυποβάλλω, καὶ ἐμαυτὸν δέ, εἰ μὴ οὕτως ἔχω. Ἐπεὶ δὲ σκάνδαλον ἐνέπεσεν, ὅτι τινὲς μὲν τὰς τοιαύτας γνώμας παρερμηνεύουσι, λέγοντες μὴ νοεῖσθαι τὴν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φωνὴν τὴν, Ὁ Πατήρ μου μείζων ἐστὶ, καθώσπερ κατὰ διαφόρους ἐξηγήσεις παρὰ τῶν θεοφόρων ἁγίων Πατέρων ἡρμηνεύθη, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐν τῷ αὐτῷ Χριστῷ ἀνθρωπίνην κτιστὴν καὶ περιγραπτὴν φύσιν, καθ' ἣν παθητὴν τότε οὖσαν καὶ πέπονθε, μόνῃ δὲ τῇ κενώσει τὴν τοιαύτην φωνὴν προσαρμόζουσι· τινὲς δὲ καὶ τῇ κατὰ ψιλὴν ἐπίνοιαν διαιρέσει τὴν τοιαύτην τοῦ Κυρίου φωνὴν ἀπονέμουσι, λέγοντες προσαρμόζειν ταύτην, ὁπότε ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ νοεῖται καθ' C ἑαυτὴν κεχωρισμένη τῆς θεότητος, ὥσπερ εἰ μηδὲ ἑνωθῇ· καθ' ὃν τρόπον καὶ δούλη καὶ ἀγνοοῦσα λέγεται· καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν κατὰ ψιλὴν ἐπίνοιαν διαιρέσεις, ὡς εἴρηται, λέγουσι τὴν φωνὴν ταύτην εἰρῆσθαι, ἣν ὁ αὐτὸς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶπε κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀνθρωπίνην κτιστὴν καὶ περιγραπτὴν φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθεν· ἢ καὶ ὅτι τὸ τῆς κοινῆς φύσεως ὑποδυόμενος πρόσωπον τοῦτό φησι· καθ' ὃν τρόπον λέγεται καὶ ἡ ἐγκατάλειψις, ἥπερ ἐστὶ τοῖς θεηγόροις Πατράσι προσώπῳ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἐκλαμβανομένη· καὶ τοὺς τοιούτους καθυποβάλλω τῷ ἀναθέματι.

2. Sequor sententiam potentissimi a Deo coronati sancti nostri regis et imperatoris, nec non sanctissimi mei domini et œcumenici patriarchæ, et aliorum sanctissimorum patriarcharum, nempe urbis Dei magnæ Antiochiæ, ac Hierosolymorum, sacræque et divinæ synodi. Et quicunque his firmiter et cum pura conscientia non adhæserit, vel contraria senserit, postquam hæ doctrinæ definitæ fuerunt vel in posterum sentiet, eum ego anathemati subjicio, meque adeo ipsum, nisi sic credidero. Quoniam vero scandalum incidit, propterea quod nonnulli has sententias prava interpretatione pessumdant, dicentes non intelligi veri Dei et Servatoris nostri Jesu Christi locutionem *Pater meus major me est*, sicuti juxta diversas sanctorum et inspiratorum Patrum interpretationes explicata fuit, etiam secundum humanam Christi creatam circumscriptamque naturam, in qua tum passibili reapse passus est: sed uni exinanitioni hujusmodi dictionem ipsi accommodant: quidam vero etiam secundum unicam ac simplicem distinctionem mentalem hæc verba intelligunt; dicentes recte se habere locutionem, si per mentis præcisionem caro Domini ipsa per se et absque divinitate cogitetur, tanquam ne unita quidem esset; juxta quam rationem et serva et inscia dicitur; propterea que secundum simplicem mentis distinctionem verba hæc prolata affirmant, quæ reapse idem Christus Deus noster dixit secundum suam humanam creatam circumscriptamque naturam, in qua etiam passus est: vel etiam dicunt Christum sic locutum, quatenus communis naturæ personam repræsentabat; secundum quam rationem dicitur etiam derelictio in cruce, quam Deo inspirati Patres de communis hominum naturæ persona arcipiunt; hos etiam, inquam, sic opinantes anathemati subjicio.

γ'. Αἱ μέντοι γνῶμαι· ἦγουν ἡ μὲν τοῦ κρατίστου θεοστέπτου ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος ἔχει οὕτως· Στοιχῶ ταῖς γνώμαις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου· καὶ λέγω ὅτι αὐτὴ ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου, ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως ὑπερυψωθεῖσα, καὶ ἀνωτάτω πάσης τιμῆς ὑπερκειμένη, ὡς ἐξ ἄκρας ἑνώσεως ὁμόθεος γενομένη, ἀμεταβλήτως, ἀναλλοιώτως, ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ ἀχώριστος καὶ ἀδιάσπαστος μένουσα τῷ προσλαβομένῳ αὐτὴν Θεῷ Λόγῳ, ἰσοκλεῶς αὐτῷ τιμᾶται καὶ προσκυνεῖται μιᾷ προσκυνήσει· καὶ τοῖς βασιλικοῖς καὶ θείοις ἐγκαθίδρυται θώκοις ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὡς τὰ τῆς θεότητος

3. En autem ipsas sententias. Et quidem potentissimi a Deo coronati sancti nostri imperatoris sententia ita se habet. Sequor sententias sanctissimorum patriarcharum et divinæ sanctæque synodi, aioque ipsam Domini carnem conjunctione cum Verbo exaltatam, supraque omnem honorem collocatam, (ita ut hoc eximio nexu deificata sit) immutabiliter, invariabiliter, inconfuse, inconvertibiliter, hypostaticæ conjunctionis gratia inseparabilem indivisibilemque manentem, cum assumente ipsam Deo Verbo, pari honore coli et adorari, unica adoratione, regioque et divino in solio ad Patris dexteram residere, utpote quæ Divinitatis dotes

gloriosas adepta est, salvis naturarum proprietatibus.

4. Sanctissimi autem nostri domini œcumenici patriarchæ sententia talis fuit. Mihi videntur quotquot episcopi ac præpositi de Christi humanitate dicta affirmarunt verba: *Pater meus major me est*, id est secundum ejus creatam humanam naturam in qua et passus est, recte et inoffense atque ad propositum respondisse : qui autem aliter dixerunt, obscure respondisse videntur, imo inter se discordes neque ad propositum collineantes. Sanctissimi autem urbis Dei magnæ Antiochiæ patriarchæ, hæc fuit. Sanctissimus patriarcha urbis Dei magnæ Antiochiæ ait, dictum fuisse a Christo : *Pater meus major me est*, etiam secundum incarnationem creatamque suam naturam acpassibilem. Sanctissimi denique Hierosolymorum patriarchæ ejusmodi sententia fuit. Sanctissimus Hierosolymorum patriarcha dixit : Jam sanctus Spiritus verba, *Pater meus major me est*, explicavit per sanctos magnosque illuminatores Ecclesiæ, sacrosanctasque synodos. Recipio igitur cunctas traditiones, secundum quas illa verba intellecta sunt. Quoniam vero affirmarunt *Patres*, dictum hoc a Christo fuisse tum quatenus verus Deus est, tum etiam quatenus verus homo, qui nempe creatam passibilemque naturam habet, in qua etiam passus est, aio id ipsum ego quoque, neque inficias ire queo. His autem sententiis sigillatim subscriptum fuit; eæque lectæ sunt audiente sanctissimo œcumenico Patriarcha divinaque et sacra synodo, per Dei amantissimum magnum scevophylacem Joannem pantechnem. Denique adjectum est decretum synodicum, cujus continentiam in consequentibus damus.

αὐχήματα καταπλουτήσασα, σωζομένων τῶν ἰδιοτήτων τῶν φύσεων.

δ'. Ἡ δὲ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου οὕτως (42) · ὅτι Ἐμοὶ δοκοῦσιν ὅσοι εἶπον τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὸ ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρώπινον εἰρῆσθαι τό, Ὁ Πατήρ μου μειζων μού ἐστιν, ἤγουν κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀνθρωπίνην κτιστὴν φύσιν, καθ' ἣν καὶ πέπονθεν, ὀρθῶς καὶ ἀπροσκόπτως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίνασθαι · οἱ δὲ ἄλλως εἰρηκότες, ἀσαφῆ ποιησάμενοι τὴν ἀπόκρισιν, καὶ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους μὴ συμφωνήσαντες, οὐδὲ πρὸς τὴν ἐρώτησιν δοκοῦσι μοι ἀποκρίνασθαι. Ἡ δὲ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας οὕτως. Ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Θεούπολεως μεγάλης Ἀντιοχείας εἶπεν εἰρῆσθαι τό · Ὁ Πατήρ μου μείζων μου παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ κτιστόν τε καὶ παθητόν. Ἡ δὲ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων οὕτως · Ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Ἱεροσολύμων εἶπεν · Ἔφθασε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ · Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, ἑρμηνεῦσαι διὰ τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν συνόδων · δέχομαι γοῦν πάσας τὰς ἐκδοχὰς καθ' ἃς ἑρμήνευσαν αὐτό. Ἐπεὶ δὲ εἰρήκασιν ὅτι καὶ ὡς Θεὸς τέλειος, καὶ ὡς ἄνθρωπος τέλειος εἴρηκεν ὁ αὐτὸς Χριστὸς τὸ τοιοῦτον ῥητόν, ἤγουν ὡς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν κτιστὴν φύσιν καὶ παθητὴν καθ' ἣν καὶ πέπονθε · λέγω καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ καὶ οὐ δύναμαι ἀρνεῖσθαι · ὅ καὶ ὑπεγράφη, ὑναγνωσθὲν ἐν ἐπηκόῳ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου μεγάλου σκευοφύλακος Ἰωάννου τοῦ Παντεχνῆ. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ σημείωμα συνοδικὸν ἐξετέθη, ταῦτα καὶ αὐτὸ ῥητῶς διηγούμενον.

ACTIO SEXTA.

Mensis Martii die vicesima, indictionis decimæ quartæ, die prima.

1. Præsidente sanctissimo nostro domino œcumenico patriarcha domino Luca in occidentali catechumeneo; considentibus Cæsariensi, Nicomediensi, Melitenensi, Gangrensi, Larissensi, Cretensi, Philippopolitano, Euchaitensi, Philippensi, Hierapolitano, Serrensi, Abydeno, Paronaxio, Milesio, Arcadiopolitano, Pario, Præconnesio, Selybriensi, Anchialensi; astantibus dominis præpositis; Dei amantissimus magnus scevophylax Joannes Pantechnes, ut se omni suspicione purgaret, sicuti palam fit ex progredientibus synodi decretis, sistens se hodie legit ex libello continentiam ejus. Postquam igitur hæc lecta sunt publice coram nostra mediocritate sacraque synodo, in hac schedula nomen suum subscripsit, seque omni suspicione purgavit, ita ut superiora synodi decreta nihil ad ipsum jam attinerent. Deinde exaratum in eadem schedula scriptum hujusmodi, eique per complures dies subscripserunt alii quoque episcopi, quia non-

ΠΡΑΞΙΣ ς'.

Μηνὶ Μαρτίῳ κ', ἡμέρᾳ πρώτῃ ἰνδικτιῶνος ιδ'.

α'. Προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριαρχου κυροῦ Λουκᾶ ἐν τοῖς δυτικοῖς κατηχουμενείοις · συνεδριαζόντων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Λαρίσσης, τοῦ Κρήτης, τοῦ Φιλεπποπολέως, τοῦ Εὐχαίτων, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Ἱεραπόλεως, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Ἀβύδου, τοῦ Παροναξίας, τοῦ Μιλήτου, τοῦ Ἀρκαδιουπόλεως, τοῦ Παρίου, τοῦ Προικοννήσου, τοῦ Σηλυβρίας, καὶ τοῦ Ἀγχιάλου · παρισταμένων καὶ δεσποτικῶν ἀρχόντων · ὁ θεοφιλέστατος μέγας σκευοφύλαξ Ἰωάννης ὁ Παντεχνής, ἑαυτὸν ἀπαλλάττων πάσης ὑποψίας, καθὰ δηλοῦται τοῖς προβᾶσι συνοδικοῖς σημειώμασι, παραστὰς τὴν σήμερον, ἀνέγνω ἀπὸ εἰληταρίου τὰ ὑποτεταγμένα · ὡς οὖν ἀνέγνω ταῦτα ἐπὶ κοινοῦ καὶ ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἐν τῷ τοιούτῳ χαρτίῳ ὑπέγραψεν, ἑαυτὸν πάσης ὑποψίας ἀπήλλαξεν, ἀπρακτεῖν ὀφειλόντων ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ τῶν προγεγονότων συνοδικῶν σημειωμά-

(42) Vide col. 250.

των (43) Εἶτα ἐγκατεστρωμένων ἦν ἐν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον ἔγγραφον· ἐπὶ δὲ τῷ προγραφέντι ἐγγράφῳ, κατὰ διαφόρους ἡμέρας ὑπέγραψαν καὶ ἕτεροι ἀρχιερεῖς διὰ τὸ σκανδαλισθῆναί τινας τῶν ἀρχιερέων καὶ ἐπ' αὐτοῖς· καὶ θέλειν καὶ τούτους μηδὲν ὑποψίας ἔνδελμα κατ' αὐτῶν, παρ' οἱῳδήτινι σώζεσθαι. οἱ καὶ ἦσαν· ὁ Μύρων Χριστοφόρος, ὁ Λαρίσσης Ἰωάννης, ὁ Ῥόδου Λέων, ὁ Ἀδριανουπόλεως Λέων, ὁ Νέων Πατρῶν Εὐθύμιος, ὁ Θηβῶν Ἰωάννης, καὶ ὁ Μαρωνείας Νικήτας· ὧν ἐφ' ἑκάστου ὑπογραφῇ καὶ σημείωματα, συνοδικά ἐξετίθεντο, τῆς αὐτῆς ὄντα δυνάμεως.

A nulli scandalum de aliis sumpserant; qui noluerunt ullam suspicionis speciem de se apud quemlibet superesse. Erant autem hi: Myrorum Christophorus, Larissæ Joannes, Rhodi Leo, Hadrianopoleos Leo, Neopatrarum Euthymius, Thebarum Joannes, Maroneæ Nicetas: de quorum singulorum subscriptionibus condita sunt decreta synodica tenoris ejusdem.

β' Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἕτερον προέβη συνοδικὸν σημείωμα, αὐτολεὶ οὑτωσὶ περιέχον,

2. Post hæc aliud quoque prodiit synodicum decretum hisce verbis.

Μηνὶ Ἀπριλλίῳ ς' ἡμέρᾳ δ' ἰνδικτιῶνος ιδ'.

Mensis Aprilis die sexta, quarta indictionis decimæ quartæ.

Προκαθημένου Λευκᾶ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς ἀλεξιακοῖς κατηχουμενείοις· συνεδριζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Καρίας, τοῦ Ἰκονίου, τοῦ Κορίνθου, τοῦ Μωκησσοῦ, τοῦ Κρήτης, τόν Τραπεζούντος, τόν Φιλίππων, τοῦ Ἱεραπόλεως, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Θηβῶν, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Δρίστρας, τοῦ Κερκύρας, τοῦ Ἀβύδου, τοῦ Μιλήτου, τοῦ Μαρωνείας, τοῦ Παρίου, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Νίκης, καὶ τοῦ Ἀγχιάλου· παριστημένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων· ὁ θεοφιλέστατος διάκονος καὶ καιστρίσιος τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας Σαμουὴλ, πάσης ὑποψίας ἑαυτὸν ἀπαλλάττων, κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ παρόντος Ἀπριλλίου μηνὸς ἐπὶ τοῦ μέσου στὰς, καὶ τὸ διαφόρως παρά τινων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ θεοφιλεστάτων ἀρχόντων ἀναγνωσθὲν καὶ ὑπογραφὲν εἰλητάριον ἀνὰ χεῖρας λαβών, εἰς ἐπήκοον τοῦ ἱεροῦ συνεδρίου ἀνέγνω τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα μετὰ καὶ προσθήκης, προστεθείσης αὐτῷ, διὰ τὸ εὑρεθῆναι χάρτῃ, τοιαῦτα διαλαμβάνοντα οἷα ἡ προσθήκη περιεῖχεν· ἣ καὶ εἶπεν ἐπὶ λέξεων οὕτω.

Præsidente Luca sanctissimo nostro domino et œcumenico patriarcha in dextro alexiano catechumeneo; considentibus cum magna sanctitate ejus sacratissimis episcopis, Cæsariensi, Nicomediensi, Nicæno, Melitenensi, Gangrensi, Cario, Iconiensi, Corinthio, Mocesino, Cretensi, Trapezuntio, Philippensi, Hierapolitano, Mitylenæo, Thebano, Serrensi, Dristrensi, Corcyræo, Abydeno, Milesio, Maroneensi, Pario, Selybriensi, Nicensi, Anchialensi; astantibus Dei amantissimis dominis præpositis; Dei amantissimus diaconus et canstrisius sanctissimæ Dei magnæ Ecclesiæ Samuel, omni suspicione semet liberans, quarta die præsentis Aprilis in medio consistens, et jam multipliciter a nonnullis sacratissimis episcopis Deique amantissimis præpositis lectum et subscriptum libellum præ manibus tenens, audiente sacro synedrio legit continentiam ejus, itemque additamentum ipsi subnexum. Causa ejus rei fuerat, quod inventa charta fuerat ea continens quæ in additamento perscribebantur, his videlicet verbis.

γ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ χαρτίον ἐνεφανίσθη ἔχον οὕτως ἐν καταρχαῖς· Ἐκεῖ ἐδειλίασαν φόβον οὗ οὐκ ἦν φόβος, ἐν προσήταις Προφήτης ἅμα καὶ βασιλεὺς, ἔφησί που ψαλλων ἐν πνεύματι, παρατούμενον δὲ κατὰ τὸ τέλος ἐν τούτοις· εἰ γοῦν ἀπερέχειν φασίν αἱ Γραφαὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν Πατέρα (44), καθὸ τέως οὗτος οὐκ ἐνηνθρώπησεν, οὐδὲν καινὸν εἰ καὶ τὸ μεῖζον ἔχειν τοῦ ἐν αὐτῷ ἀνθρωπίνου διανοητικῶς φαντασθήσεταί τισι καὶ ῥηθήσεται. Ὥστε δὲ καὶ τοῖς παρὰ τῶν ἁγίων ῥηθεῖσιν ὁμοφώνως ἔχοντα δεῖξαι ταῦτα τὰ δεδογμένα, ἡμῖν λεγέτωσαν οὗτοι, καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν· ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ χάρτῃ μετά καὶ ἄλλων τενῶν ἀπεμφαινόντων καὶ ἀπᾴδόντων πρὸς τὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ὀρθότατα δόγματα, καὶ ταῦτα ἐμπεριέχεται· ἐῶμεν γὰρ λέγειν Ἀμφιλοχίου καὶ

3. Quoniam schedula apparuit, cujus initium est hoc: *Ibi expaverunt timore ubi non erat timor*[36], Propheta summus idemque rex inspiratus dixit in Psalmo, id quod modo ad exitum deductum est. Etenim si Patrem extollunt supra Christum Scripturæ, quo tempore nondum venerat ad incarnationem, nil profecto novi est, quod majorem Patrem humanitate Christi quidam nunc imaginantur atque affirmant. Verumtamen isti si certe nobis demonstrabunt dicta sua cum sanctorum quoque sententiis conspirare, tum demum silentium nobis imponent. In eadem autem schedula, præter alia quædam abhorrentia et dissona a sanctæ Dei catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ rectissimis dogmatibus, hæc quoque continebantur. Mitto enim Amphilochium, Ambrosium, aliosque haud paucos in-

[36] Psal. XIII, 5.

(43) Vide col. 262.

(44) Nimirum, ut nonnulli explicant, quatenus auctor est Filii Pater, ut in præcedentibus dictum fuit; quæ tamen res nihil Filio detrahit, neque inferiorem Patri constituit.

spiratos viros, quorum alii audacter de hoc dogmate locuti sunt, quantum certe ipsa verba sonant : alii ipsum aperte præ se tulerunt. Et infra : Mente quidem Christum, prout homo est, separatim imaginari ; atque ita majorem ipso Patrem cogitare ; atque hanc schedulam, quatenus scilicet præter orthodoxam pietatem loquitur ; et hæc ipsa sanctis Patribus nostris verba injuriosa ; et confingere sibi distinctam veluti Christi humanitatem ; atque ita majorem ipso Patrem judicare ; hæc, inquam, manifesto subjicio anathemati ; itemque eum qui sic credat vel scribat, vel scripturus sit aut crediturus, quisquis sit, sive ego sive alius quispiam.

A Ἀμβροσίου καὶ ἑτέρων οὐκ ὀλίγων πνευματοφόρων ἀνδρῶν· ὧν οἱ μὲν τολμηρὰ περὶ τοῦ τοιούτου δόγματος ἀπεφθέγξαντο, ὅσον κατὰ τὸ τῶν λέξεων πρόχειρον· οἱ δὲ καὶ ἐνέφηναν τοῦτο. Καὶ κατωτέρω· Σκιαγραγεῖν μέντοι τῷ νῷ τὸ κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπινον, καὶ οὕτω μείζονα τὸν Πατέρα διανοεῖσθαι· καὶ τὸν τοιοῦτον χάρτην, καθόσα δηλαδὴ παρὰ τὸν ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας διέξεισι λογον, καὶ αὐτὰ δὴ ταῦτα τὰ περὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἀπόφημα ῥήματα, καὶ τὸ σκιαγραφεῖσθαι τὸ κατὰ τὸν Χριστὸν ἀνθρωπινον, καὶ οὕτω μείζονα τὸν Πατέρα τούτου διανοεῖσθαι, λαμπρῶ καθυποβάλλω τῷ ἀναθέματι (45)· καὶ τὸν ταῦτα φρονοῦντα καὶ γράφοντα, εἴτε ποτὲ γράψοντα ἢ φρονήσοντα, ὁποῖος ἂν καὶ εἴη, εἴτε ἐγὼ εἴτε ἕτερος.

4. Postquam igitur hæc legit, et coram nostra mediocritate, sacraque considente fraternitate, huic libello subscripsit ; decretum est hodie quidem ipsum, his peractis, pergere porro et ulterius prægredi, sicuti et alios qui cæteris libellis subscripserant, versarique nobiscum et officio fungi cum nostra mediocritate et cum sancta divinaque synodo. Visum insuper est, præter capitula, nuper constituta, synodico tomo, qui in orthodoxiæ festo die legendus esset, hæc esse adjicienda. — Iis qui respuunt sanctorum Patrum locutiones, quæ ad rectorum Ecclesiæ Dei dogmatum confirmationem dictæ sunt, Athanasii, Cyrilli, Ambrosii, Amphilochii, inspirati a Deo Leonis Papæ veteris Romæ, aliorumque ; nec non repudiantibus œcumenicarum synodorum actus, quartæ, inquam, et sextæ anathema sit.

B δ'. Ὡς οὖν ἀνέγνω ταῦτα καὶ ἐπ' ὄψει τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς συνεδριαζούσης ἱερᾶς ἀδελφότητος ἐν τῷ τοιούτῳ εἰληταρίῳ ὑπέγραψεν, ὡρίσθη τὴν σήμερον αὐτὸν μὲν ἀκολούθως προκόπτειν καὶ προοδεύειν ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν ὥσπερ καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς ἐν τοῖς ἑτέροις εἰληταρίοις ὑπογράψαντας· καὶ τῇ ἡμῶν συνέρχεσθαι καὶ συλλειτουργεῖν μετριότητι, παὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ· προστεθῆναι δὲ καὶ τοῖς ἐναγχος ἐντεθεῖσι κεφαλαίοις τῷ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ὀρθοδοξίας ἀναγνωσκομένῳ συνοδικῷ καὶ ταῦτα. — Τοῖς ἀποβαλλομένοις τὰς τῶν ἁγίων Πατέρων φωνὰς, τῆς ἐπὶ συστάσει τῶν ὀρθῶν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας δογμάτων ἐκφωνηθείσας, Ἀθανασίου, Κυρίλλου, Ἀμβροσίου, Ἀμφιλοχίου, τοῦ θεηγόρου Λέοντος πάππα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ τῶν λοιπῶν· ἔτι δὲ καὶ τά τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων πρακτικὰ, τῆς τετάρτης τέ φημι καὶ τῆς ἕκτης μὴ κατασπαζομένοις, ἀνάθεμα.

C

5. His omnibus, tanquam domui super petram fundatæ, pulcherrimum tectum accessit, quam petram esse Christum magnus Paulus docuit[37] ; et tanquam fonti orthodoxiam aquam fundenti sigillum sacrum et genuinum ; denique tanquam horto lignum vitæ habenti porta inexpugnabilis accessit potentissimi sanctique nostri regis edictum, quod ita se habet.

ε. Τούτων ἁπάντων, ὡς μὲν οἰκίας ἐπὶ τὴν πέτραν τεθεμελιωμένης περικαλλέστατος ὄροφος, ἣν πέτραν εἶναι τον Χριστόν ὁ μέγας Παῦλος ἐδίδαξεν· ὡς δὲ πηγῆς τὸ τῆς εὐσεβείας ὕδωρ ἀναδιδούσης, σφραγὶς ἱερὰ καὶ ἀνόθευτος· ὡς δὲ κήπου τὸ τῆς ζωῆς ξύλον ἔχοντος πύλη ἀκαταμάχητος, τὸ τοῦ κρατιστου ἡμῶν καὶ ἁγίου βασιλέως γέγονεν ἴδικτον, οὕτως ἐπ' αὐτῶν διαξαμβάνον τῶν λέξεων.

6. Manuel in Christo Deo fidelis rex Porphyrogenitus, etc.

Ϛ'. Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς κ. τ. λ.

(Manuelis edictum jam edidimus in tomo nostro CXXXIII, cum aliis ejusdem imperatoris constitutionibus ecclesiasticis).

Erat autem hoc religiosissimum edictum subsignatum rubris litteris manu propria potentissimi et sancti nostri imperatoris, mense Aprili, indictione XIV ; sigilloque aureo munitum.

D Ἦν δὲ τὸ τοιοῦτον εὐσεβέστατον ἴδικτον ὑποσεσημασμένον τῇ αὐτοχείρω ἐρυθρογράφῳ ὑπογραφῇ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος κατὰ μῆνα Ἀπριλλίου ἰνδικτιῶνα ιδ', καὶ χρυσῇ σφραγῖδα ἐπιφερόμενον.

ACTIO SEPTIMA.

1. Post hoc lectum venerabile edictum regium, prodiit synodicum decretum verbis his :

ΠΡΑΞΙΣ Ζ'.

α'. Τοῦ δὲ τοιούτου βασιλικοῦ καὶ θείου ἰδίκτου ἀναγνωσθέντος, σημείωμα προίδη συνοδικὸν, τάδε κατὰ ῥῆμα διεξιόν·

[37] I Cor, x, 4.

(45) Videlicet ob metum Nestoriani erroris.

Μηνὶ Ἀπριλλίῳ δ', ἡμέρα δευτέρα ἰνδικτιῶνος ιδ'.

Προβαθημένου τοῦ Λουκᾶ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς ἀλεξιακοῖς κατηχουμενείοις· συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Γαγγρῶν, τοῦ Νεοκαισαρείας, τοῦ Μύρων, τοῦ Καρίας, τοῦ Ἰκονίου, τοῦ Κορίνθου, τοῦ Μωκησοῦ, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Σμύρνης, τοῦ Εὐχαΐτων, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Θηβῶν, τοῦ Αἴνου, τοῦ Κερκύρων, τοῦ Ἀβύδου, τοῦ Παροναξίας, τοῦ Μιλήτου, τοῦ Μαρωνείας, τοῦ Ἀρκαδιουπόλεως, τοῦ Παρίου, τοῦ Προικοννήσου, τοῦ Σηλυβρίας καὶ τοῦ Νίκης· παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

β'. Ὁδοὶ ζωῆς, διανόημα τῶν συνετῶν· καὶ ἐν καρδίᾳ ἀνδρὸς ἀγαθῇ σοφία Θεοῦ· ταῦτά φησί που ἐν Παροιμίαις ὁ Σολομών· αὐτοῖς δὲ πράγμασιν ὁ θεοδίδακτος ἡμῶν αὐτοκράτωρ ἐφ' ἑαυτῷ τετελεσμένα ὑπέδειξε, τὰς εἰς τὴν ἀληθῆ ζωὴν καὶ ἀνώλεθρον ἀπαγούσας ὁδοὺς τοῖς αὐτοῦ θεοκυβερνήτοις διανοήμασι καὶ νοήμασι, καὶ τοῖς τῆς θεοκινήτου γλώττης αὐτοῦ ῥήμασι πᾶσιν ἑτοιμασάμενος· ἅτε μὴ μόνον τὰ ἐν μέσῳ σκῶλα περιαιρῶν καὶ προσκόμματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς προσάντη καὶ δυσνόητα ἐξομαλίζων, καὶ εὐθεῖα τοῖς συνιοῦσι καὶ εὑρίσκουσι γνῶσιν, ἀπεργαζόμενος· καὶ γὰρ τὰ κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ προσεχῶς παρελθόντος Μαρτίου μηνὸς πραχθέντα, καὶ τηνικαῦτα μὲν τὸ κύρος τῇ τε τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ ταῖς τῶν ἑτέρων ἁγιωτάτων πατριαρχῶν καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου γνώμαις δεξάμενα, κατὰ δὲ τὴν ἕκτην τοῦ αὐτοῦ μηνός, καὶ τῇ αὐτοκρατορικῇ ἁγίᾳ χειρὶ ἐρυθρογραφέντα, τοῖς ἀνὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν καὶ νῆσον καὶ ἤπειρον δῆλα γενέσθαι βουλόμενος, ἵνα πάντες καὶ κατὰ τὴν τοιαύτην δογματικὴν κύρωσιν ὀρθοδοξεῖν ἔχωσι· καὶ μὴ ταῖς τῆς πλάνης ἀνοσίαις συμπεριφέρωνται, θεῖον προσκυνητὸν ἐξέθετο ἔδικτον, καὶ πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ τὴν ἱερὰν καὶ θείαν ἐξαπέστειλε σύνοδον· ὃ καὶ ἀπεγνώσθη ἐπὶ κοινοῦ, ἔχον ἐπὶ λέξεων οὕτω·

γ'. Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς, Πορφυρογέννητος, Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ, εὐσεβέστατος, ἀειςέβαστος, Αὔγουστος, Ἰσαυρικὸς, Κιλικικὸς, Ἀρμενικὸς, Δαλματικὸς, Οὐγγρικὸς, Βοσθνικὸς, Χροβατικὸς, Λαζικὸς, Ἰβηδικὸς, Βουλγαρικὸς, Σερβικὸς, Ζεχικὸς, Χαζαρικὸς, Γοτθικὸς, θεοκυβέρνητος, κληρονόμος τοῦ στέμματος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ ψυχῇ νεμόμενος πάντα τὰ τούτου δίκαια· ὡς τινων ἀποστατησάντων τοῦ κράτους ἡμῶν, τοῖς τοῦ φιλοχρίστου ἡμῶν παντὸς λαοῦ τῆς θεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλίδος πόλεως, ἔτι δὲ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν ὑπὸ τὴν τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἐξουσιαν χωρῶν ἠπειρωτικῶν τε καὶ θαλαττίων οἰκήτορσι.

δ'. Εἰ μακαρίζει Πέτρον Χριστὸς τὸν ἐν ἀποστό-

A *Mensis Aprilis die quarta, indictionis decimæ quartæ die secunda.*

Præsidente Luca sanctissimo nostro domino et œcumenico patriarcha in dextero alexiano catechumeneo; assidentibus magnæ sanctitati ejus sacratissimis episcopis, Cyziceno, Nicomediensi, Nicæno, Melitenensi, Gangrensi, Neocæsariensi, Myrensi, Cario, Iconiensi, Corinthio, Mocesino, Atheniensi, Philippensi, Hadrianopolitano, Smyrnensi, Neopatrensi, Euchaitensi, Amastridensi, Thebano, Ænensi, Corcyrensi, Abydeno, Paronaxio, Milesio, Maronensi, Arcadiopolitano, Pario, Prœconnesio, Salybriensi, Nicensi; astantibus etiam Dei amantissimis dominis præpositis.

B

2. *Viæ vitæ, eogitatio prudentium; et in corde bono viri, sapientia Dei*[38]. Hoc ait in proverbiis Salomon; re autem vera, a Deo doctus noster imperator in se perfectum demonstravit; dum ad veram immortalemque vitam ducentes semitas suis a Deo rectis cogitatibus et consiliis, suisque a Deo motæ linguæ verbis cunctis hominibus præparavit: quippe qui non solum impedimenta de medio sustulit et offendicula, verum etiam ea quæ multis ardua erant atque aspera et intellectu difficilia explanavit, faciliaque reddidit iis qui inveniunt comprehenduntque eruditionem. Etenim ea, quæ die secunda proxime præteriti Martii mensis peracta fuerant, e tunc confirmationem a nostra mediocritate atque C a cæterorum sanctissimorum patriarcharum sacræque synodi suffragiis acceperant; sanctæ vero ejusdem mensis die imperatoriæ sanctæ manus rubris litteris subscripta fuerant; cum omnibus urbibus, regionibus, insulis, continenti, palam fieri vellet, ut cunctis homines secundum hanc dogmaticam definitionem recta fide uterentur, neque in errores impervios deferrentur, divinum venerandumque proposuit edictum, atque ad nostram mediocritatem sacramque et divinam misit synodum; quod et coram omnibus lectum fuit, atque ita se habet:

3. Manuel in Christo Deo fidelis rex Porphyrogenitus, Romanorum imperator, piissimus, semper sebastus, Augustus, Isauricus, Cilicicus, Armeniacus, Dalmaticus, Ungaricus, Bosthnicus, Chrovaticus, Iazicus, Ibericus, Bulgaricus, Servicus, Zecchicus, Chazaricus, Gothicus, a Deo directus, hæres coronæ magni Constantini, animo gestans cuncta hujus jura, quanquam nonnulli a nostro imperio defecerunt; universo nostro philochristo populo regiæ nostræ a Deo custoditæ urbis, cunctisque imperio nostro subjectis terrestrium maritimarumque regionum incolis.

4. Si beatum prædicat Petrum Christus aposto-

[38] Prov. VI, 23; XIV, 33.

lorum summum apicem, propterea quod omnes præcessit fervore amoris, et ipsum testatus fuit esse Christum, Dei viventis Filium; utpote a Deo Patre mysterium de illo edoctus; quidnam aliud beatius erit. — Sequebatur deinde universum supra a nobis scriptum edictum. Postremo hæc addebantur verba.— Postquam igitur palam venerandum hoc edictum lectum fuit, consueta ab omnibus facta est acclamatio, invictæ majestati ejus stabilitatem vitam incolumitatemque diutinam comprecantibus.

5. Hæc igitur ita gesta sunt atque absoluta. Verumtamen non cessavit tentator, quominus Ecclesiæ moliretur perturbationem; neque se victum, quamvis per supra dicta gesta fugatus, fassus est: verum quibus actibus primitivam ipse gloriam amisit, iisdem maxime adversus homines struere solet insidias: læva quidem semper parte hostiliter aggrediens; dexteræ autem simulatione fraudem obtegens, esca scillicet hamum, mortiferas herbas mellis perunctione. Sic ergo iste sacratissimum quoque Nicææ metropolitam parum abfuit quin in fatale projiceret periculum, ita ut ne sacram quidem personam stationemve huic reliquam faceret, profundis aquis merso, unde prorsus enatare non posset. Is enim gloriosum sibi existimavit si præfracte in divinis rebus resisteret; ignorans videlicet zelum, qui secundum scientiam non est, divina Scriptura teste, ab Ecclesia esse respuendum. Quod autem hæc ita se habeant, decretum synodi jussu conditum palam faciet, quod est hujusmodi.

ACTIO OCTAVA.

Mensis Maii die sexta, indictionis decimæ quartæ die sexta.

1. Præsidente Luca sanctissimo nostro domino et œcumenico patriarcha in dextero alexiano catechumeneo; assidentibus magnæ sanctitati ejus sacratissimis episcopis Cæsariensi, Heracliensi, Cyziceno, Nicomediensi, Melitenensi, Gangrensi, Cario, Mocesino, Cretensi, Trapezuntio, Philippensi, Mitylenensi, Neopatrensi, Euchaitensi, Amastridensi, Serrensi, Thebano, Ænensi, Apameensi, Abydeno, Lacedæmonio, Paronaxio, Arcadiopolitano, Pario, Selybriensi, Nicensi, Brysensi, Dercensi; astantibus etiam Dei amantissimis dominis præpositis.

2. *Tempus tacendi et tempus loquendi,* sapiens Ecclesiastes dicit[89]; his verbis sobrium cordatumque auditorem admonens ne quid inconsulte loquatur neque intemperanter labiis effutiat, verum ut antea exploret discernatque quod mente revolvit, seduloque consideret, ne vitiosus sermo ex ore nostro procedat, sed contra si quis est bonus et salutaris, atque alienæ ædificationi idoneus. Hæc

[89] Ecc. III, 7.

λοις κορυφαιότατον, ἐπεί προφθάνει πάντας τῷ διαπείρῳ τῆς ἀγαπήσεως, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν διατείνεται τὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος Υἱόν, ἅτε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποκαλυφθεὶς τὸ κατ' ἐκεῖνον μυστήριον, τι δήποτ' ἂν εἴη μακαριστότερον; — Καὶ ἑφεξῆς περιεῖχε κατὰ ῥῆμα τὸ προγραφὲν ἅπαν ἴδικτον· καὶ μετὰ τοῦτο, ταῦτα ῥητῶς. — Ὡς οὖν εἰς ἐπήκοον τὸ τοιοῦτον προσκυνητὸν ἴδικτον ἀνεγνώσθη, ἡ συνήθης παρὰ πάντων γέγονεν εὐφημία, συμφώνως ἐπευξαμένων τῷ ἀηττήτῳ κράτει αὐτοῦ διαμονὴν καὶ ζωὴν καὶ ὑγείαν μακραίωνα.

ε'. Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως ἤνυστο καὶ τετέλεστο· Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ πάλιν ἀπίστη ὁ πειραστὴς, τὸν ἐκκλησιαστικὸν διαμελετώμενος τάραχον· οὐδὲ εἰς τὰ ὀπίσω πεμφθείς, ἀπὸ τῶν προλαβόντων τὴν ἧτταν προσωμολόγησεν· ἀλλ' οἷς αὐτὸς τῆς πρωτοθρόνου δόξης ἔκπτωσιν κατακέκριται, τούτοις καὶ μᾶλλον τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλὴν συγκατεσκευάζεται· ἐκ τῶν ἀριστερῶν μὲν πάντη τε καὶ πάντως προσβάλλων· τῇ δὲ τῶν δεξιῶν φαντασίᾳ περικαλύπτων τὸ σκαιωρούμενον· ὡς δεῖσαι φάναι τὸ ἄγκιστρον, ἢ τὰς θανασίμους πόας τῇ περιχρίσει τοῦ μέλιτος· οὕτω γοῦν οὕτω καὶ τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Νικαίας, μικροῦ δεῖν, εἰς ἀνυπεξάλυκτον κατήνεγκεν κίνδυνον, ὡς μηδὲ ὑπόστασιν τούτῳ περιλειφθῆναι, βαθέων μέχρις ὑδάτων κατενεχθέντι, καὶ ἀνανήξασθαι τέλος οὐκ ἔχοντι· ἅτε δὴ νομίζοντι κάλλιστον εἶναι τὴν ἐπὶ τοῖς θείοις οὐκ εὐένδοτον ἔνστασιν· ἀγνοοῦντι δὲ ὅμως ὡς ὁ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλος παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, τῆς Ἐκκλησίας ἀπόβλητος. Ὅτι δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, τὸ συνοδικῶς ἐκτεθὲν παραδηλώσει σημείωμα· ἔχει γὰρ οὕτω.

ΠΡΑΞΙΣ Η'.

Μηνὶ Μαΐῳ ς', ἡμέρᾳ ζ' ἰνδικτιῶνος ιδ'.

α'. Προκαθημένου Λουκᾶ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς ἀλεξιακοῖς κατηχουμενείοις· συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἁγιωσύνῃ αὐτοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Καρίας, τοῦ Μωκησσοῦ, τοῦ Κρήτης, τοῦ Τραπεζοῦντος, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Νέων Πατρῶν, τοῦ Εὐχαΐτων, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Σερρῶν, τοῦ Θηβῶν, τοῦ Αἴνου, τοῦ Ἀπαμείας, τοῦ Ἀβύδου, τοῦ Λακεδαιμονίας, τοῦ Παρωναξίας, τοῦ Ἀρκαδιουπόλεως, τοῦ Παρίου, τοῦ Σηλυβρίας, τοῦ Νίκης, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Δέρκου· παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

β'. Καιρὸς τοῦ σιγᾶν καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν, ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστὴς ἀναφθέγγεται· διὰ τῶν ῥημάτων τούτων παιδεύων ἀκροατὴν τὸν νηφάλιον καὶ ἀρτίφρονα, μὴ ἀθασανίστως τι φθέγγεσθαι, μηδ' ἀσυντηρήτως τῶν χειλέων προφέρειν ἐκτός, ἀλλὰ δοκιμάζειν καὶ κρίνειν πρῶτα τὸ διανοούμενον ἔνδοθεν ἐν ψυχῇ καὶ συνορᾶν ἰμμερίμνως, ἵνα μὴ σαπρὸς λόγος ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν ἐκπορεύηται,

ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς καὶ σωτήριος καὶ πρὸς οἰκοδομὴν ἑταίρων καὶ ἐπιστήριξιν· Ταῦτα τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὰ ῥήματα μὴ κατὰ νοῦν θέμενος ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Νικαίας Γεώργιος, μηδὲ τοῦ Σιρὰχ λόγον ἐνωτισάμενος, ὑποτιθέμενον τὸν μὲν εἰδότα λαλεῖν καὶ παῤῥησιάζεσθαι· τὸν δὲ μὴ εἰδότα τιθέναι τὴν χεῖρα ἐπὶ στόματι, ἀνοίξας τὸ στόμα οὐχ εἵλκυσε πρῶτα πνεῦμα· καὶ οὕτω μετὰ τοῦ πνεύματος, ἠρεύξατο τὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἀσυντηρήτως προήνεγκε· καθὼς δηλοῖ τὸ κατὰ τὴν ἕκτην τοῦ παρελθόντος Ἀπριλλίου μηνὸς τῆς ἐνεστώσης τεσσαρεσκαιδεκάτης ἐπινεμήσεως ἐκτεθὲν συνοδικὸν σημείωμα· ἀμέλει γοι καὶ κατὰ τὸ τοιοῦτον συνοδικὸν σημείωμα τότε καταδίκῃ ἐνομίσθη εἶναι ὑπεύθυνος.

γ'. Ὅθεν καὶ πρὸς τὴν ἀνεξάντλητον τοῦ ἐλέους πηγὴν, μᾶλλον δὲ θαῤῥούντως εἰπεῖν, τῆς συμπαθείας τὴν ἄβυσσον, τὸν θεοστεφῆ κραταιότατον ἅγιον ἡμῶν αὐτοκράτορα καταπέφευγε· καὶ θερμοῖς τὴν φίλοικτον αὐτοῦ καὶ θείαν ψυχὴν πρὸς οἶκτον ἐξεκαλέσατο δάκρυσιν· ὡς καὶ μήνυμα θεῖον προσκυνητὸν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν ἡμῶν μητριότητα καὶ τὴν ἱερὰν καταπεμφθῆναι σύνοδον, διὰ τοῦ μεγαλεπιφανεστάτου πρωτοκουροπαλάτου τοῦ βασιλικοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Γεωργίου τοῦ Σκυλίτζη· καθὼς τὸ κατὰ τὴν ιδ' τοῦ παραδραμόντος Ἀπριλλίου μηνὸς τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης ἰνδικτιῶνος ἐκτεθὲν ἐπὶ τῇ τοῦ τοιούτου βασιλικοῦ καὶ θείου μηνύματος πρὸς ἡμᾶς διαπορθμεύσει συνοδικὸν σημείωμα παριστᾷ. Ὅτι γοῦν καὶ σήμερον πάλιν διὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλικοῦ γραμματικοῦ ἀνηγγέλῃ τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ ὡς οὐ προστακτικῶς, ἀλλ' ὡς ἐν εἴδει συμβουλῆς ὁ κράτιστος ἡμῶν ἅγιος βασιλεὺς φιλανθρωποτέρου διατεθῆναι περὶ τὸν Νικαίας ἡμῖν ὑποτίθησι, πλὴν τῶν κανόνων σωζομένων, ἡ μετριότης ἡμῶν συναίμα τῇ ἱερᾷ ἀδελφότητι, ἀναγνωσθέντος τοῦ κατὰ τὴν ς' τοῦ παρελθόντος Ἀπριλλίου μηνὸς τῆς ἐνεστώσης ιδ' ἰνδικτιῶνος γεγονότος συνοδικοῦ σημειώματος, ἐν ᾧ καὶ καταδίκῃ ὑπεύθυνος ὁ Νικαίας εἶναι ἐνομίσθη, σκοπηθῆναι δεῖν ἔγνω, ὁποία τις τῷ Νικαίας ἐκ τῶν κανόνων καταδίκη ἐπάγεται· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ ἔτι λειπόμενον, τὸ καὶ τὴν ποιότητα τῆς ἐπαγομένης αὐτῷ καταδίκης διαγνωσθῆναι· ὅτι γοῦν οὐ καθαίρεσις εἶναι διεγνώσθη τούτῳ τὸ ἐπιτίμιον, ἀφορισμῷ τοῦτον ἀλειτουργησίας ἐπὶ διετίᾳ ὑπέβαλλε, πρὸς τὸ φιλανθρωποτέρον ἀπονεύσασα. Ὅτι δὲ πολλοῖς ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ὥραις ὁ Νικαίας, κατὰ γῆς ἑαυτὸν ῥίψας, τὸ ἱερὸν τοῖς δάκρυσι κατέβρεχεν ἔδαφος, καὶ σκεναγμοὺς ἐκ βάθους ἀνέπεμπεν, ὡς καὶ σύμπαν εἰς οἶκτον τὸ ἱερὸν συνέδριον προκαλέσασθαι, καὶ συγκινῆσαι πάντας εἰς δάκρυα, ὡς οὐδὲν ἧττον ἐκείνου παρακαλεῖν εἰς ἔλεον τὴν ἡμῶν μετριότητα, ἡ μετριότης ἡμῶν συναίμα τῇ ἱερᾷ ἀδελφότητι εἰς ἕνα καὶ μόνον ἐνιαυτὸν τὰ τῆς ἀλειτουργησίας αὐτῷ περιέστη, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτῷ καὶ τὴν ἐπὶ ταῖς ψήφοις συνέλευσιν ἀποκλείσασα. Ὡς οὖν οὐ μόνον κανονικὴ, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπος ἡ τοιαύτη πᾶσιν ἔδοξεν ἐπιτίμησις, ἐπεδόθη αὐτῷ αἰτήσαντι καὶ τὸ παρὰ διαφόρων ὑπογραφὴν εἰληφάριον· καὶ ὑπέγραψε καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ.

A Ecclesiasticæ dicta minime secum reputans sacratissimus Nicææ metropolita Georgius; et ne Siracidis quidem audito monito, suadentis ut sapiens loqui audeat, insipiens autem super os ponat manum suam [40]; is igitur, resoluto ore, haud antea contraxit spiritum; atque ita cum spiritu eructavit quæ erant spiritus, sed inconsiderate profudit; sicuti palam fit in synodico decreto sexta die præteriti Aprilis mensis condito præsentis indictionis quartæ decimæ; quo synodi decreto reus pœnæque obnoxius judicatus est.

B 3. Quamobrem ad inexhaustum misericordiæ fontem, imo ut confidentius dicam, ad clementiæ abyssum, id est ad coronatum a Deo fortissimum sanctumque nostrum imperatorem confugit; fervidisque mitem ejus divumque animum ad misericordiam commovit lacrymis: ita ut divum quoque venerandum rescriptum ad nostram mediocritatem inde missum fuerit sacramque synodum, per magnum atque illustrissimum protocuropalatam regium scribam dominum Georgium Scylitzen; sicuti narratur in synodico decreto, quod die 14 præteriti Aprilis mensis, præsentis decimæ quartæ indictionis, ob hujus regii diique rescripti ad nos missionem conditum fuit. Quia vero hodie quoque per eumdem regium scribam denuo significavit mediocritati nostræ sacræque et divæ C synodo, non imperative quidem sed quasi suadens, præstantissimus noster sanctusque rex, ut clementius erga Nicænum nosmet geramus, salvis tamen canonibus, mediocritas nostra cum sacra fraternitate, post lectum synodicum diei sextæ præteriti Aprilis mensis præsentis decimæ quartæ indictionis, decretum quo pœnæ obnoxius judicatus Nicænus fuit; quærendum censuit, quamnam canonicam mereretur Nicænus pœnam; id enim definiendum supererat, nempe ut de infligendæ pœnæ qualitate judicium ferretur. Cumque pœna canonica non esset comperta depositio, Nicæno per biennium ministerio interdixit, clementiæ ratione habita. Cum autem ad complures horas Nicænus humi stratus sacrum permultis lacrymis pavimentum rigaret, suspiria profundo pectore D mittens, ita ut ad misericordiam synedrium universum cieret, lacrymasque cunctis eliceret; nostramque adeo mediocritatem ad clementiam æque commoveret; nostra, inquam, mediocritas cum sacra fraternitate uno tantummodo anno Nicænum ministerio prohibuit, itemque suffragiis conventiciis. Quæ cum pœna non solum canonica verum etiam mitis omnibus visa esset; traditus ipsi quoque petenti libellus fuit a compluribus jam subscriptus, eidemque et ipse suscripsit.

[40] Eccli. v, 14.

4. Hunc Deus finem suprascriptis rebus imposuit; sic magna Ecclesiæ tempestas sedata est; sic regii sceptri dignus moderator, ab universali gubernatore Deo impulsus atque directus, traditos sibi subditos custodivit, nemoque omnino, periit, nemo in profundum hæretici cordis mare projectus fuit; imo lucente velut speculari face ducti ad rectæ fidei portum cuncti pervenerent. Sic nunc etiam Dei sapientia, novellum alterum sibi habitaculum in hoc rege ædificavit, septemplici divini Spiritus munere exornatum: cumque Patre adveniens, mansionem sibi in eo effecit, ut in Evangelio promittitur: et scientiæ poculo eidem tradito, cunctis inde haurire insatiabiliter concessit; qua gratia reapse repleti, veræ vitis palmites cuncti evaserunt, in hac videlicet manentes et fructificantes, vinumque propinantes quod orthodoxa corda lætificat. Hæc est nimirum præteritorum imperatoris meritorum coronis; hoc est incomparabilium tropæorum ejus culmen; hæc est futurorum ejusdem maximorum facinorum arrha. Sic Deus imitatorem suum regem, ut cum magno Jeremia loquamur, quasi munitam urbem in omne tempus statuit, et quasi columen cuncti regnatoribus terræ atque potentibus, et sacerdotibus, atque populo orbis. Quare etiam ea quæ sequuntur ibi, confidenter prædicare licet; nunquam scilicet fore ut adversus eum quivis hostis prævaleat, quia Dominus cum ipso est. Huic igitur maximo imperatori nostro (qui in eo quoque similitudinem cum Deo servat, quod aliud nullum ex usitatis nomen est, prærogativis ejus mentis, animi, manus, atque prudentiæ convenientius) nemo prorsus debitas referre gratias poterit. Attamen effusis ex imo corde precibus cuncti huic favemus atque plaudimus: et cum rege Davide canimus, Ponat Deus thronum ejus sicut dies cœli, atque in sempiternum præparet semen ejus, omnesque cordis ejus petitiones compleat; cunctæ gentes serviant ei; et ejusdem fructus supra Libanum exaltetur, et rex nunquam appellari desinat: donec ex hoc terrestri, post longos solis anfractus, ad cœleste immortale regnum commigret.

δ'. Τοιοῦτον Θεὸς τὸ πέρας τοῖς προτεθεῖσιν ἐπήνεγκεν· οὕτως ἡ μεγάλη ζάλη τῆς Ἐκκλησίας ἐγκατεστόρεσται· οὕτως ὁ τῶν βασιλικῶν σκήπτρων οἰακοστρόφος ἐπάξιος, τῷ τοῦ παντὸς κυβερνήτῃ Θεῷ κινούμενος καὶ οἰκονομούμενος, τοὺς αὐτῷ δεδομένους καὶ ἀρχομένους ἐφύλαξε, καὶ οὐδεὶς τῶν πάντων ἀπώλετο· οὐδὲ εἰς βάθη καρδίας ἑτεροδόξου θαλάσσης ἀπέρριπται· ἀλλ' ὡς πύργῳ φρυκτωροῦντι τούτῳ καθοδηγούμενοι τοῖς τῆς ὀρθοσεβείας λιμέσι πάντες ἐγκαθωρμίσθησαν· οὕτω καὶ νῦν ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία καινότερον ἕτερον τρόπον οἶκον ἑαυτῇ τὸν βασιλέα τοῦτον ἀνῳκοδόμησε· τοῖς ἑπταδικοῖς τοῦ θείου Πνεύματος πεπυκασμένον χαρίσμασι· καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐλθοῦσα τὴν μονὴν ἐν αὐτῷ ποιεῖται, κατὰ τὴν ἐν Εὐαγγελίοις ὑπόσχεσιν· καὶ τὸν τῆς γνώσεως κρατῆρα τούτῳ χειρίσασα, πᾶσιν ἀπαντλεῖν ἀκένωτα δίδωσιν· οὗ καὶ χάριτος κλήματα τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου πάντες εὑρέθησαν, ἐν ταύτῃ μείναντα καρποδοτήσαντα, καὶ τὸν τὰς ὀρθοδόξους καρδίας εὐφραίνοντα τῆς εὐσεβείας οἶνον πηγάζοντα· τοῦτο τῶν προλαβόντων κατορθωμάτων τοῦ αὐτοκράτορος ἄριστον ἀκροθίνιον· τοῦτο τῶν ἀπαραμίλλων αὐτοῦ τροπαίων μέλιστον ἐγκαλλώπισμα· τοῦτο μελλόντων μειζόνων μεγαλουργημάτων ἐχέγγυον· οὕτω Θεὸς τὸν αὐτοῦ μιμητὴν βασιλέα, κατὰ τὸν μέγαν Ἱερεμίαν εἰπεῖν, ὡς πόλιν ὀχυρὰν ἐν παντὶ καιρῷ τέθεικε· καὶ ὡς στῦλον ἅπασι τοῖς κρατοῦσι τῆς γῆς, καὶ τοῖς ἄρχουσι, καὶ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τῷ λαῷ τῆς γῆς· ὡς ἐντεῦθεν θαῤῥούντως καὶ τὰ ἑξῆς ἀναφθέγγεσθαι· οὐ μὴ δύνωνται πρὸς αὐτὸν πάντες οἱ ἀντικείμενοι· διότι Κύριος μετ' αὐτοῦ ἐστιν. Τοῦτον δὴ τὸν μέγιστον ἡμῶν αὐτοκράτορα τὸν κἂν τούτῳ τὴν πρὸς Θεὸν ἐμφέρειαν σώζοντα, ὅτι μηδέν ἐστι κοινόν τι προσαρμοζόμενον ὄνομα (ἀῢ) τοῖς κατὰ νοῦν καὶ ψυχὴν καὶ χεῖρα καὶ σύνεσιν αὐτοῦ προτερήμασιν, ἑτέρῳ μὲν οὐδενὶ πάντως ἀμείβεσθαι τρόπῳ τῶν τις ἁπάντων δυνήσεται· εὐχαῖς δὲ ξύμπαντες ἐγκαρδίοις καὶ υτγγλιχόμεθα καὶ συνδεξιούμεθα· μετὰ τοίνυν τοῦ βασιλέως Δαβίδ, Θείη Κύριος, ᾄδομεν, τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἰς αἰῶνα ἑτοιμάσαι τὸ σπέρμα αὐτοῦ· καὶ πληρῶσαι πάντα τὰ τῆς αὐτοῦ καρδίας αἰτήματα· καὶ πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ· καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ ὑπεραρθείη ὑπὲρ τὸν Λίβανον· καὶ τέλος τῆς βασιλικῆς προσωνυμίας τούτῳ μὴ γένοιτο· ἐκ τῆς ἐπιγείου ταύτης μετὰ μακροὺς ἡλίου κύκλους, ἐπὶ τὴν ἐν οὐρανοις ἀκατάλυτον βασιλείαν μεταχωρήσαντι.

Sequuntur subscriptiones autographæ.

Humilis monachus Lucas miseratione Dei archiepiscopus Constantinopoleos novæ Romæ.

Ὁ ταπεινὸς μοναχὸς Λουκᾶς καὶ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης.

Humilis archiepiscopus metropoleos Cæsareæ Cappadociæ Stephanus.

Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Καισαρείας Καππαδοκίας Στέφανος.

Sanctissimæ metropoleos Ephesi archiepiscopus humilis Nilus.

Ὁ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Ἐφέσου ἀρχιεπίσκοπος ταπεινὸς Νῖλος.

Humilis metropolita Heracleæ Michael.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἡρακλείας Μιχαήλ.

Humilis metropolita Cizici Basilius.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Κυζίκου βασίλειος.

Humilis metropolita Nicomediæ Michael.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Νικομηδείας Μιχαήλ.

Humilis metropolita Nicææ Georgius.

Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Νικαίας Γεώργιος.

(46) *Emmanuel* significare *Deus nobiscum* nemo ignorat.

Ὁ μητροπολίτης Ἀμασείας Λέων (47).
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Γαγγρῶν Ἰωάννης.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Κλαυδιουπόλεως Ἰωάννης.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μωκησοῦ Λουκᾶς·
Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Κρήτης Ἰωάννης.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Πατρῶν Θέων.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Φιλίππων Ἐπιφάνιος (48).
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἱεραπόλεως Γεώργιος.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Δυῤῥαχίου Μιχαήλ.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Αἴνου Ἰωάννης,
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀπαμείας Ἰσαάκιος.
Ὁ εὐτελὴς μετροπολίτης Ναζιανζοῦ, εἰ καὶ ἀνάξιος. Νικηφόρος.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Ἀβύδου Μιχαήλ.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Μηθύμνης Νικόλαος.
Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Νικήτας.
Ὁ εὐτελὴς μετροπολίτης Μιλήτου Νικήτας.
Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Παρίου Νικόλαος.
Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Προικοννήσου Ἰσαάκιος.
Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Σηλυβριας Θεόδουλος.
Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Κίου Μιχαήλ.
Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοτος Ἀπ. . . . (49).
Ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Κυψέλλων Ἰωάννης.
Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Βρύσεως Κωνσταντῖνος.
Ὁ εὐτελὴς ἀρχιεπίσκοπος Γοτθίας Κωνσταντῖνος (50).
— (*Reliquæ subscriptiones desunt propter extrema folia e codice abcisssa*).

A Humilis metropolita Amaseæ Leo.
Humilis metropolita Gangrorum Joannes.
Humilis metropolita Claudiopoleos Joannes.
Humilis metropolita Mocesi Lucas.
Archiepiscopus metropoleos Cretæ Joannes.
Humilis metropolita Patrarum Theon.
Humilis metropolita Philipporum Epiphanius.
Humilis metropolita Hierapoleos Georgius.
Humilis metropolita Dyrrachii Michael.
Humilis metropolita Æni Joannes.
Humilis metropolita Apameæ Isaacius.
Humilis metropolita Nazianzi, quanquam indignus. Nicephorus.
Humilis metropolita Abydi Michael.
Humilis metropolita Methymnæ Nicolaus.
B Humilis metropolita Lacedæmoniæ Nicetas.
Humilis metropolita Mileti Nicetas.
Humilis archiepiscopus Parii Nicolaus.
Humilis archiepiscopus Prœconnesi Isaacius.
Humilis archiepiscopus Selybriæ Theodulus.
Humilis archiepiscopus Cii Michael.
Humilis archiepiscopus. . . .
Humilis archiepiscopus Cypsellorum Joannes.
Humilis archiepiscopus Bryseos Constantinus.
Humilis archiepiscopus Gothiæ Constantinus.

(47) Atqui in præcedentibus, Amaseæ metropolita dicitur *Nicetas*; et sic alia quoque in his autographis subscriptionibus nonnula nomina a suprascriptis differunt. Videtur igitur concilii amanuensis mendose interdum scripsisse; neque enim ipsi episcopi nomina propria ingnorabant; neque tam brevi synodi intervallo mutatos episcopos reor.

(48). Retro *Joannes*.

(49) Urbis hujus episcopique nomina ex tachygraphica nota informi ac perdifficili explicare nequeo. Legebam tamen Ἀπ... cum leni spiritu accentuque in prima syllaba acuto.

(50) Retro in codice nostro est *Joannes*. Sed tamen *Constantinus* Gothiæ episcopus sub Manuele Comneno occurrit etiam apud Allatium *de Consens.* p. 685.

NICETÆ CHONIATÆ

EX LIBRO INCERTO

THESAURI ORTHODOXÆ FIDEI

(Mai Spicil. Rom. t. IV, 498).

Περὶ τῆς καινοφανοῦς αἱρέσεως τῶν Λιζικιανῶν. D *De recenti Lizicinorum hæresi.*

Ἰστέον ὅτι, καθά φησι Γρηγόριος ἀρχιεπίσκοπος Σικελίας, ὁ τὸν βίον τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως συγγραψάμενος, ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας τῆς αὐτοῦ μητρὸς ἦν τις ἀσηκρῆτις, ᾧ τὸ ἐπώνυμον

Notandum, secundum quod dicit Gregorius, archiepiscopus Siciliæ, qui vitam sancti Patris Methodii, patriarchæ CP., conscripsit, sub regno Michaelis et Theodoræ matris ipsius virum quemdam a secretis, qui nomen Licix, extitisse. Hic

Manichæorum hæresim amplexus, crucem venerabilem stultitiam arbitratus est esse, Deum et Dominum nostrum Jesum Christum creaturam nominando etsanctissimam ejus matrem Deiparam esse negando. Idem mysteriorum tremendorum communionem irrisit, et cum asseclas invenisset non paucos, Lizicinorum secta originem inde traxit. Hunc virum sanctus Methodius ad fidem orthodoxam cum reduxisset, id effecit ut alii quoque ejus exemplum sequerentur. Hos die aliquo festo solemniter sacro unguente delibutos et candidis vestibus ornatos postquam faces in eorum manibus posuisset, orthodoxorum choro immiscuit.

A Λίζιξ, ὅς, τὰ Μανιχαίων φρονήσας, τὸν προσκυνητὸν σταυρὸν μωρίαν ἡγεῖτο, καὶ τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὀνομάζων κτίσμα, τὴν πάναγνον αὐτοῦ μητέρα Θεοτόκον οὐκ ἐλέγε· ἐγέλα δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν τῶν φρικτῶν καὶ θείων μυστηρίων ρετάληψιν. Πολλῶν δὲ αὐτῷ καὶ ἄλλων ἀκολουθησάντων, ἐντεῦθεν ἡ τῶν λεγομένων Λιζικιανῶν αἵρεσις συνέστη. Τοῦτον τοίνυν ὁ ἅγιος Μεθόδιος πείσας μεταθέσθαι πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, συνέπεισε δὶ αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀλλους· καὶ παρασκευάσας ἐν ἐπισήμῳ ἡμέρᾳ θριαμβεῦσαι τὴν οἰκείαν αἵρεσιν, χρίσας τε μύρῳ ἁγίῳ, καὶ λευκοῖς κοσμήσας ἐμφωτείοις, λαμπάδας κατέχοντας τοῖς ὀρθοδόξοις συνέστησεν.

RECENSIO CODICIS MEDICEI XXIV,

PLUT. IX.

(Ex Ang. Mariæ Bandinii fasciculo rerum Græcarum. Florentiæ 1763).

Continet hic codex Nicetæ Choniatæ *Thesaurum orthodoxæ Fidei*, in libros XXVII digestum, quem ipse in gratiam amici, qui capta a Latinis Constantinopoli, solum vertere secum coactus fuerat, in exsilio conscripsit, ubi post expositam salutarem doctrinam, omne genus hæresum sectarumque ad suam usque ætatem persequitur, et testimoniis veterum Ecclesiæ doctorum, vel propriis argumentis refellit. Cum vero totum hoc opus propter molem hactenus lucem, quam meretur, haud viderit, quoniam duo facile volumina in folio compleret, librorum argumenta, quorum index præcurrit, ac primas duas codicis paginas occupat, subjicere animus erat ; sed cum jam prolata fuerint, et a Fabric. *B. G.* t. VI, p. 420 seqq. et a Montefalconio *Palæogr. Græc.* p. 327 seqq., nos iis omissis, quæ cum dictis editionibus concordare comperimus, argumentum tantummodo libri IV, quod aliquantum ab iis differt, proferimus, quod ita habet :

Τόμος τέταρτος. Ἐν τούτῳ κεῖνται πᾶσαι αἱ παλαιαὶ αἱρέσεις αἱ ἀναφανεῖσαι μέχρι τῆς Ἀρείου αἱρέσεως. Ἐγράφη δὲ πρώτη ἡ τοῦ Σίμωνος, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῷ ἀντίρρησις, ἐν ᾗ δηλοῦται καί ὅπως ὁ Σίμων κακῶς ἐξέρρηξε τὴν ψυχήν· δευτέρα ἡ τῶν Νικολαϊτῶν· τρίτη ἡ τῶν Καρποκρατηνῶν· τετάρτη ἡ τοῦ Βαλεντίνου, ἐν ᾗ εἰρήκαμεν καὶ περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως· πέμπτη ἡ τοῦ Πτολεμαίου· ἕκτη ἡ τοῦ Μάρκου· ἑβδόμη ἡ τῶν Ἀσκοδρούγων ἔνθα καὶ περὶ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου καὶ ἄλλα τινὰ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐρρέθησαν· ὀγδόη ἡ τοῦ Καλοδάρσου· ἐννάτη ἡ τῶν Ὀφιτῶν, ἐν ᾗ καὶ περὶ τοῦ, πῶς ἐκλήθη φρονιμος ὁ ὄφις, καὶ περὶ αἰώνων, καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ παραδείσου ἐκβολῆς τοῦ Ἀδάμ· δεκάτη ἡ τοῦ Προδίκου, ὅς κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας παρεδίδου ἀκολούθως τῷ Πλάτωνι. Ἐνδεκάτη ἡ τῶν Καϊνῶν· δωδεκάτη ἡ τῶν Σηθιανῶν· τρισκαιδεκάτη ἡ τῶν Ἀρχοντικῶν· τεσσαρεσκαιδεκάτη ἡ τοῦ Κέρωνος καὶ Μαρκίωνος, ἐν ᾗ καὶ περὶ τῆς ὕλης. Πεντεκαιδεκάτη ἡ τοῦ Λουκιανοῦ· ἑξκαιδεκάτη ἡ τοῦ Ἀπελλῆ· ἑπτακαιδεκάτη ἡ τοῦ Σεβηριανοῦ· ὀκτάκαιδεκάτη ἡ τοῦ Τατιανοῦ· ἐννακαιδεκάτη ἡ τῶν Ἐγκρατητῶν· εἰκοστὴ ἡ τῶν Ἀσκοδρουγιτῶν· εἰκοστὴ πρώτη ἡ τῶν Κυντιλιανῶν καὶ Ἡρισκιλιανῶν καὶ Ἡπουζιτῶν, καὶ Ἀρτοτυριτῶν· εἰκοστὴ δευτέρα ἡ τῶν Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν, ἐν ᾗ καὶ περὶ τῶν θείων μυστηρίων· εἰκοστὴ τρίτη ἡ τῶν Ἀλόγων· εἰκοστὴ τετάρτη ἡ τῶν Ἀδαμιανῶν· εἰκοστὴ πέμπτη ἡ τῶν Σαμψαίων καὶ Ἐλκεσαίων, ἐν ᾗ καὶ περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου· εἰκοστὴ ἕκτη ἡ τῶν Θεοδοτιανῶν, ἐν ᾗ καὶ τὸ, πῶς νοεῖται, τῷ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται· εἰκοστὴ ἑβδόμη ἡ τοῦ Νοήτου καὶ τοῦ Ναβάτου· εἰκοστὴ ὀγδόη ἡ τοῦ Σαβελλίου· εἰκοστὴ ἐννάτη ἡ τοῦ Μαρκέλλου. τριακοστὴ ὡ τῶν Οὐαλησίων· τριακοστὴ πρώτη ἡ τοῦ Ὠριγένους, ἐν ᾗ καὶ διάφοροι δόξαι Ἑλληνικαὶ περὶ ψυχῆς, καὶ ἑρμηνεία τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, ὃ φησιν, Ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει. » Τριακοστὴ δευτέρα ἡ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως· τριακοστὴ τριτη ἡ τῶν Μανιχαίων καὶ Κουβρίκων, ἐν ᾗ καὶ ἐξήγησις τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ λέγοντος, « Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου φανῆναι τὸν Κύριον, καὶ σχήματι εὑρεθῆναι ὡς ἄνθρωπον· » τριακοστὴ τετάρτη ἡ τῶν Ἱερατικῶν· τριακοστὴ πέμπτη ἡ τῶν Κόλλυριδιανῶν· τριακοστὴ ἕκτη ἡ τῶν Μασσαλιανῶν, ἐν ᾗ καὶ τὰ κεφάλαια τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀνατάττονται, καὶ διάφοροι κατ' αὐτῶν ἀντιρρήσεις· τριακοστὴ ἑβδόμη ἡ τῶν Κηρινθιανῶν· τρια-

κοστὴ ὀγδόη ἡ τῶν Ἰκετῶν· τριακοστὴ ἐννάτη ἡ τῶν Γνωσιμάχων· τεσσαρακοστὴ ἡ τῶν Θνητοψύχων· τεσσαρακοστὴ πρώτη ἡ τῶν Χριστολυτῶν· τεσσαρακοστὴ δευτέρα ἡ τῶν Ἐθνοφρόνων, ἐν ᾗ καὶ διάφορα περὶ ἀστρονομίας· τεσσαρακοστὴ τρίτη ἡ τῶν Παρερμηνευτῶν· τεσσαρακοστὴ τετάρτη ἡ τῶν Μελιτιανῶν. Ex argumento vero libri XXV desunt in nostro codice ultima verba, Ἡμεῖς γὰρ ταῦτα, κ. λ.

Indicem argumentorum sequitur inscriptio totius operis, hoc pacto : Συλλογὴ τῶν ὅλων σχεδὸν δοξῶν καὶ αἱρέσεων, καὶ ἱστορία τῶν ἀποτεκόντων αὐτὰς ἀνδρῶν· ἔτι δὲ καὶ ἀντιῤῥήσεις ἐπ' ἐνίαις τούτων, καὶ μάλιστα ταῖς παλαιτέραις· καὶ ἕτερα τινα χρήσιμα τοῖς εὐσεβέσι, πονηθέντα παρὰ τοῦ σεβαστοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, τοῦ δὲ γεγονότος κριτοῦ τοῦ Βήλου, ἐπὶ τῶν κρίσεων ἐφόρου, γενικοῦ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος (1), ἔπειτα δὲ καὶ μεγάλου λογοθέτου τῶν σεκρετῶν. *Collectio omnium fere opinionum et hæreseum, et historia hominum qui illas instituerunt ; insuper contradictiones adversus quasdam earum, et maxime antiquiores; et alia quædam piis hominibus utilia, elaborata a venerabili Niceta Choniata, electo judice Beli, judiciorum ephoro, ac generali imperialis fisci præfecto, deinde vero etiam magno secretorum logotheta* (2). Deinde Procœmium, cujus initium, p. 3 : Θεῷ καὶ θεοφιλέσιν ἀνδράσι τις ἂν ἀξία προσαγωγὴ γένοιτο ; Ὁ μὲν γὰρ τὸ ἀκροτατον ὢν ἁπάντων τῶν ἐφετῶν οὐδενὸς τῶν ὄντων ἐφίεται. Finis : Ὅπως μίαν ἀνελίττων βίβλον τῷ πολυειδεῖ τοῦ συγγράμματος χαίρῃς, κἀκ τούτου ἐρανίζῃ πανάκειαν τοῖς ὅλεθρίοις ἀντίμαχον δόγμασιν· ἔνθεν τοι καὶ τοῦ λέγειν, ἐνθένδε ἄρξομαι. Tum liber primus pag. 3 b. inc. Ἀδὰμ πρῶτος πλασθεὶς ἀπὸ γῆς ὑπὸ Θεοῦ, καὶ λαβὼν τὸ ζωογόνον ἐμφύσημα ἔσχεν ἐκ μιᾶς τῶν αὐτοῦ πλευρῶν Εὔαν ἑαυτῷ ὁμοίαν· βιώσας δὲ Ἀδὰμ ἔτη ἐννακόσια τριάκοντα, γεγέννηκε Κάϊν μετὰ παράβασιν τῆς ἐντολῆς, καὶ τὴν ἐκ τοῦ παραδείσου ἀπόπεμψιν. Liber ultimus des. Ἃ δὴ πάντα ἐμώρανεν ἡ τῆς μιᾶς θεότητος ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι δύναμις τῇ χάριτι καὶ ἁπλότητι τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος.

II, p. 362, b, Nicetæ Thesaurum excipit pars posterior Historiarum ejus, in libros duos divisa, quæ cum ab editionibus non modo quoad librorum distinctionem, sed etiam in phrasi, et in ipsis quoque rebus, libro præsertim posteriore, discrepet, digna profecto esset quæ, si nova pararetur hujus scriptoris editio, cum editis conferretur. Præcedit titulus : Ἐνταῦθα ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως, καί τινα τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων. *Hic captivitas urbis, et quædam ex iis quæ postea acciderunt.* Liber primus incipit a cap. 8 lib. III Alexii Comneni, edit. Paris. pag. 345, Genev. p. 582, a verbis : Ἀλλὰ μέχρι μὲν δὴ τούτων εὔδρομος ἡμῖν ὁ λογος, καὶ διὰ λείας φέρων ὁδοῦ. Des. τῶν δ' ἡλικιῶτων ἐπὶ Κύριον τῇ παιδείᾳ σύνδρομος ἡ παράκλησίς τε καὶ ἐπανάκλησις. Liber secundus pag. 372 incipit a verbis capitis primi lib. de Constantinopolis statu edit. Paris. pag. 377. Genev. pag. 634, nimirum : Εἶχε μὲν οὕτω ταῦτα, καὶ ἡ Κωνσταντίνου καλλίπολις τὸ κοινὸν ἁπάντων ἐθνῶν ἐυρύφημά τε καὶ περιλάλημα, κ. λ. Des. Ὃς καὶ δίκαιον ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον δείκνυσιν ἐπιβαίνοντα, καὶ λέοντα καταπατοῦντα καὶ δράκοντα. Ubi notandum ex hoc posteriore libro fragmentum satis longum, in quo de urbis direptione, et de status ac monumentis post captam per Latinos CPolim eversis et conflatis agitur, utpote quod in impressis desideratur, a Fabricio referri loc. cit. a pag. 403 ad p. 418.

Tandem pro recensionis hujus coronide, cum Fabricius l. c. pag. 435. Indicem scriptorum, a Niceta Choniata in Historia Byzantina laudatorum exhibeat, nos quoque illius exemplum secuti, alium SS. Patrum et aliorum auctorum catalogum, quorum in ejusdem Nicetæ Thesauro referuntur loca atque sententiæ, in medium proferre voluimus, qui sequens est :

Agatho, p. 343.

Ambrosius Mediol. pag. 233, b. 343. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ Ἀπολλιναρίου, p. 178 b. Ἐκ τῆ πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα. Ibid.

Amphilochius Iconiensis Ἐκ τῆς πρὸς Σελεύκιον ἐπιστολῆς, p. 178 b. Ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν λόγου, pag. 340. Ἐκ τῆς ὁμιλίας εἰς τὸ, « Ὁ ἀποστειλας με Πατὴρ μείζων μού ἐστιν. » Pag. ead. b.

Anastasius Sinaita ἐν τῆς βίβλου τῆς λεγομένης Ὁδηγοῦ, p. 177 b, 178, 188 b, 233 b. Ἐκ τῶν ις' κεφαλαίων τῶν κατὰ Μονοφυσιτῶν τὸ ζ, p. 341 b.

Andreas Cretensis ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν Βαϊοφόρον, p. 330.

Athanasius pag. 342 b, 341 b. Εἰς τὸ, « Οὐκ ἀεὶ ἦν Υἱός, » pag. 105 b. Κατὰ τῶν εἰσαγόντων τὸ ὁμοιούσιον, pag. 107 b. Ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου, pag. 178 b. Χρήσεις κατὰ Θεοπασχιτῶν, pag. 187 b. Πρὸς τοὺς λέγοντας, Ἔπαθεν ὁ Θεὸς ὡς ἤθελεν, pag. 188. Ἐκ τοῦ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγου, pag. 332. Ἐκ τῆς ἑρμηνίας τῆς εἰς τὸ βασιλικὸν ἱεράτευμα, pag. 333. Ἐκ τοῦ διαλεκτικοῦ λόγου, ὃν ἐποιήσατο πρὸς τὸν Ἄρειον, pag. 340.

Augustinus, p. 341 b. (3).

Basilius Magnus, pag. 104 b, 107 b, 108, 122, 190. Ἐκ τῆς πρὸς Γρηγόριον τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολῆς, pag. 11 b, 240. Εἰς τὸ, « Ἀεὶ ὁ Θεὸς Πατὴρ, pag. 104 b. Ἐκ τῆς πρὸς Σωζοπολίτας ἐπιστολῆς, pag. 178 b.

(1) Κοιτὼν apud Græcos medii et infimi ævi, pro fisco, seu domo ærarii imperialis accipitur.

(2) Duo ejusdem operis exemplaria habentur in Biblioth. Regis Christianiss. et aliud in Biblioth. Baluziana, ut videre est in Palæograph. Græc. Montisfalconii loc. cit.

(3) A multis retro sæculis non pauca S. Augustini opera Græca fuere versa.

Ἐκ τοῦ πρὸς Εὐνόμιον πρώτου λόγου, pag. 234. Ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρείου λόγου, ibid. Ἀπὸ τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον τὸν Ἰκονίου τριάκοντα κεφαλαίων, pag. 245 b. Ἐκ τῆς εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐξηγήσεως, pag. 330 b. Ἐκ τῆς εὐχῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ, Οὐδεὶς ἄξιος, κ. λ., pag. 332. Εἰς τὸ, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος, » pag. 344. »

Cosmas Indopleustes ἐκ τοῦ εἰς τὸν ψαλτῆρα προιμίου ἐξηγουμένου ὡς ἐν παρόδῳ τὸ, « Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, » καὶ τὰ ἑξῆς, pag. 333.

Cyrillus Alexandrinus, pag. 105, 106 a, 106 b, 107 a, 107 b, 109 b, 147 b, 190 b. Ἐκ τοῦ λόγου, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Ἀπόδειξις διὰ τῶν ἀρχῆθεν γεγενημένων θείων χρησμῶν τοῖς θεσπεσίοις πατριάρχαις περὶ τῆς ἀμείψεως καὶ μεταθέσεως τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνῶν, pag. 18. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι Εἰς τρεῖς θεοὺς πιστεύομεν. P. ead. b. Κατὰ τῶν εἰσαγόντων τὸ ἧττον τῷ Υἱῷ ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν λέγειν ἐν Εὐαγγελίοις, « Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, » pag. 108. Περὶ τῆς προκοπῆς τοῦ Χριστοῦ, pag. 111 b. Ἐκ τῶν κατὰ τῶν Πνευματομάχων ἀντιῤῥητικῶν λόγων, pag. 123 b, 124, 125, 126. Ὅτι ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας ψυχὴν μετὰ σώματος ἀνέλαβεν, » pag. 131 b. Κατὰ Νεστοριανῶν ἐκ τῶν σχολίων τῶν περὶ ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ, pag. 133 b. Ἐκ τῆς πρὸς Ἀκάκιον ἐπιστολῆς, pag. 134, 135 b. Ἐκ τῆς ὁμιλίας τῆς περὶ ἑνὸς Υἱοῦ, pag. 134 b, 135. Ἐκ τοῦ περὶ ἐνανθρωπήσεως λόγου, p. 135 b. Ἐκ τοῦ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν λόγου, pag. 136, 137 b, 138 b. Ἐκ τῆς πρώτης ὁμιλίας τῆς, Ὅτι οὐ χρὴ λέγειν ἄνθρωπον θεοφόρον, ἀλλὰ Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, pag. 140 b. Ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς, pag. 141. Ἐκ τῆς ὁμιλίας τῆς, Ὅτι εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, pag. 141 b. Ἐκ τοῦ πρὸς τὴν εὐσεβεστάτην βασιλίδα προσφωνητικοῦ, pag. 141 b. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ μοναχοὺς, pag. 142, 143, 146 b. Ἐκ τοῦ εἰς τὰς δεσποίνας προσφωνητικοῦ, pag. 143. Ἐκ του ἕκτου ἀναθεματισμου, ibid. Ἐκ του ἑβδόμου αναθεματισμου, ibid. Ἐκ τῆς πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῆς, pag. 179. Ἐκ του πρὸς Ἀλεξανδρεῖς προσφωνητικου λόγον, ibid. Ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑκραίους ἐπιστολῆς, ibid. Ἐκ τῶν κατὰ Νεστορίου, pag. 188 b. Ἐκ του κατὰ Ἀρειανῶν τετάρτου λόγου, pag. 204, Ἐκ του τρίτου βιβλίου τῶν κατὰ Ἰουλιανου δογμάτων, ibid. Ἐκ τῆς ἑρμηνείας βιβλίου ὀγδόου, pag. ead. b. Πρὸς Ἑρμείαν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ πευσιν καὶ ἀπόκρισιν, pag. 233. Ἐκ τῆς πρὸς Ἐπίκτητον ἐπιστολῆς, pag. 234. Ἐκ του πρὸς Θεοδόσιον προσφωνητικου, ibid. Εἰς τὸ μυστικὸν δεῖπνον, pag. 332 b. Ἐκ τῶν ιβ' κεφαλαίων τῶν κατὰ Θεοδωρήτου, ibid. Ἀπὸ του πρὸς βασιλίδας λόγου, ibid. et pag. 340 b. Ἀπὸ τῶν περὶ ὑπακοῆς του Χριστου, pag. 332 b. Ἐκ του εἰς τὰ Βάϊα λόγου, pag. 340 b. Ἐκ του α' βιβλίου τῶν Θησαυρῶν, ἐν του ια' κεφαλαίου, pag. 342. Ἀπὸ του θ' λόγου τῆς ἐν πνεύματι λατρείας δύο pag. ead· b.

Cyrillus Hierosolymitanus ἀπὸ του εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν λόγου, οὗ ἡ ἀρχὴ, Χαῖρε σφόδρα, κ. λ. pag. 322 b.

Dionysius Areopagita ἐκ του δευτέρου κεφαλαίου του περὶ ἡνωμένου καὶ διακεκριμένου, pag. 11. Ἐκ του ιγ' κεφαλαίου του περὶ του τελείου καὶ ἑνὸς, pag. ead. b. Περὶ Θεου, pag. 15. Ἐκ του πρώτου κεφαλαίου τῆς περὶ θείων ὀνομάτων, pag. 59 b. Ἐκ τῆς πρὸς Γάϊον τὸν θεραπευτὴν ἐπιστολῆς, ibid. Ἐκ τῶν θεολογικῶν στοιχειώσεων του ἁγίου Ἱεροθέου, pag. 40.

Του ἁγίου Ἐφραὶμ ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, ἐξ ὧς ἐποιήσατο ἀπολογίας ὑπὲρ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, καὶ του τόμου του ἁγίου Λέοντος, pag. 207 b.

Eustratius metropolita Nicænus ἀπὸ του λόγου του πρὸς Γροσολάνον ἐπίσκοπον Μεδιολάνων περι τῆς του ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, pag. 266. Ἐκ τόν αὐτου πρὸς αὐτὸν ἐπίσκοπον Μεδιολάνων δευτέρου λόγου, pag. 268 b. Ἐκ του αὐτου ἑτέρου λόγου, pag. 273 b. Του αὐτου κεφάλαια ἐπιστημονικὰ δι' ὧν δείκνυται ἀδύνατον εἶναι ἐκ του Πατρὸς καὶ του Υἱου τὸ Πνευμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, pag. 275. Ἐκ του δευτέρου περὶ τῶν Ἀζύμων λόγου, pag. 333 b.

Εὐθυμίου μοναχοῦ Ζιγαβηνοῦ κατὰ τῶν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ἤτοι Ἰταλῶν, κεφάλαια ιβ' δηλουντα, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ Υἱου ἐκπορεύται τὸ Πνευμα τὸ ἅγιον, pag. 296.

Gregorius Nazianzenus ἐκ του περὶ Υἱου πρώτου λόγου, pag. 12, 105, 108 b, 109, 342. Ἐκ τοῦ περὶ Υἱοῦ δευτέρου λόγου, pag. 40 b, 106 b, 109 b, 110, 178 b, 190, 340. Ἐκ του λόγου του περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων, pag. 12. Ἐκ του λόγου του πρὸς Ἀρειανοὺς, καὶ εἰς ἑαυτὸν, pag. 12 b. Ἐκ του μεγάλου ἀπολογητικοῦ, pag. 16. Ἐκ του λόγου του εἰς τὰ γενέθλια, pag. 40. Ἐκ του εἰς τὰ Φῶτα λόγου, pag. ead. b. Ἐκ του πρὸς Κληδόνιον δευτέρου λόγου, ibid. Ἐκ του εἰς τὸ Πάσχα δευτέρου λόγου, ibid. Ἐκ του λογον του προτρεπτικου εἰς τὸ βάπτισμα, ibid. Ἐκ του λόγοῦ του εἰς τὴν τῶν ρν' ἐπισκόπων παρουσίαν, pag. 107. Ἐκ του λογου του περὶ ἀκαταλήπτου γεννήσεως του Υἱου καὶ Θεοῦ, pag. 108. Περὶ του ἁγίου Πνεύματος, pag. 121, 122, 123. Ἐκ του πρὸς Κληδόνιον πρώτου λόγου, pag. 127 b. 128.

Gregorius Nyssenus, pag. 105 b. Περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἐκ του κατηχητικου λόγου, pag. 40 b. 246. Ἐκ του λόγου του πρὸς Θεόφιλον Ἀλεξανδρείας, pag. 129. Ἐκ του πρὸς Ἀπολλινάριον ἀντιῤῥητικου λόγου, pag. ead. b. 130, 131, 179. Ἐκ του λόγου του περὶ θεότητος Υἱου καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ εἰς τὸν Ἀβραὰμ, pag. 341 b.

Πίστις ἀποκαλυφθεῖσα τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ τῷ Θαυματουργῷ, ὡς ἐν διδαχῇ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου.

καὶ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, pag. 28. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κατὰ μέρος πίστεως ῥήσεις περὶ τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων, pag. 178 b.

Ignatius S. apostolus, episcopus Antiochenus, pag. 188 b.

Joannes Chrysostomus, pag. 343. Ἐκ τῆς βιβλου τῆς περὶ ἀκαταλήπτου, p. 16 b. Ἐκ τῆς πρὸς Ἀκάκιον ἐπιστολῆς, p. 179. Ἐκ τῆς ξέ ὁμιλίας τῶν ἑρμηνειῶν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, p. 204. Ἐκ τῆς ζ' ὁμιλίας τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς, pag. 233 b. Ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρείου, καὶ εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν ὁμιλίας, ib. et p. 340 b. Ἐκ τοῦ τρίτου λόγου τοῦ περὶ ἱερωσύνης, p. 330 b. Ἐκ τῆς κατὰ Ἰουδαίων βίβλου, p. 331. Ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἑρμηνείας, ibid. Ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, pag. 331 b, 340 b. Εἰς τὸν ἀπόστολον Θωμᾶν, pag. 331 b. Ἐκ τοῦ εἰς τὰ Φῶτα, ibid. Ἐκ τῆς κζ' ὁμιλίας εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἅγιον Εὐαγγέλιον, pag. 341.

Joannes Damascenus, pag. 106, 107 b, 109 b, 112, 146 b, 147 b, 173 b, 174 b, 175, 186 b, 201 b, 202, 334, 339 b. Ἐκ τοῦ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διακεκριμένη ἅμα καὶ ἡνωμένη θεολογία, pag. 13. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ διαφόρων Πατέρων, pag. ead. b. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, pag. 19 b. Περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Χριστοῦ, pag. 34 b. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως, pag. 42. Ὅτι πᾶσα ἡ θεία φύσις ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτοῦ ὑποστάσεων ἡνώθη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ οὐ μέρος μέρει, pag. ead. b. Περὶ τῆς ἐν εἴδει καὶ ἀτόμῳ θεωρουμένης ὑποστάσεως καὶ διαφορᾶς ἑνώσεως καὶ σαρκώσεως, pag. 43. Περὶ φυσικῶν καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν, pag. ead. b. Περὶ τοῦ Τρισαγίου, pag. 189. Περὶ τῆς θεανδρικῆς ἐνεργείας, pag. 202 b. Πρὸς τοὺς λέγοντας, εἰ δύο φύσεων καὶ ἐνεργειῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀναγκη ἐπὶ Χριστοῦ τρεῖς φύσεις λέγειν, καὶ τοσαύτας ἐνεργείας, pag. 235. Ἐκ τοῦ περὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ Κυρίου μυστηρίων κεφαλαίου πς', p. 330 b. Πρὸς τοὺς λέγοντας, Ἡ ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ κτιστὴ, ἡ ἄκτιστος, κέφαλ. ρκζ' pag. 342. Περὶ τῶν ἰδιωμάτων τῶν φύσεων, κεφαλ. ρυί. *Idem.*

Ἰωάννου Ἱεροσολύμων ἐπιστολὴ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων πρὸς Ἰωάννην τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ἐπικυροῦσα τὰ κατὰ Σεβῆρον πραχθέντα, pag. 167. b.

Isidorus Pelusiota ἐκ τῆς πρὸς Θεωνᾶν ἐπιστολῆς, p. 236.

Julius Romæ, p. 188 b.

Justinianus imperator ἐκ τῆς πρὸς Ζωΐλον τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας δογματικῆς ἐπιστολῆς, pag. 208. Διάταξις κατὰ Ἀνθίμου, Σεβήρου, Πέτρου, καὶ Ζωόρα, pag. 166. Ἐκ τοῦ ἰδίκτου, οὗ μέμνηται καὶ Ἀγάθων ὁ ἁγιώτατος πάπας Ῥώμης ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ σταλείσῃ ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς ἀοιδίμους βασιλεῖς Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον, τῇ καὶ κειμένῃ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἕκτης συνόδου, pag. 236.

Justinus philosophus et martyr ἐκ τοῦ περὶ πίστεως λόγου pag. 178 b.

Leo papa ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς λεγομένης στήλης ὀρθοδοξίας, pag. 341 b. Ἐκ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς πρὸς Λέοντα βασιλέα, ἧς ἡ ἐπιγραφὴ, Τῷ ὑπερενδοξοτάτῳ καὶ γαληνοτάτῳ υἱῷ αὐτοῦ Λέων ἐπίσκοπος, pag. 342.

Τοῦ κυρίου Λέοντος τοῦ Βουλγαρίας τοῦ πρώτως προβλη..... παρὰ τοῦ μακαρίτου βασιλέως κυρίου Βασιλείου ἐκ τῆς περὶ τῶν Ἀζύμων ἐπιστολῆς αὐτοῦ, pag. 330 b.

Ἐκ τῶν κεφαλαίων Λεοντίου τῶν κατὰ Σεβήρου, pag. 180, 181.

Γράμμα τοῦ βασιλέως κυρίου Μανουὴλ πρὸς τὸν καθολικὸν τῆς Ἀρμενίας, pag. 216 b.

Maximus, pag. 168, 169, 170, 194, 196 b, 197, 199, 331 b. Περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διακεκριμένη ἅμα καὶ ἡνωμένη θεολογία, p. 13. Περὶ Θεοῦ κοινῶς, pag. 16. Περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως τοῦ περὶ τῆς ὁμολογίας λόγου, pag. 41 b. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ, ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὔτε διαιρεῖ, οὔτε διαιρεῖται, pag. 168 b. Ὅτι οὐχ, ὡς ἔλεγεν ὁ Πύῤῥος, νεύματι τοῦ ἐνωθέντος Λόγου ἡ σὰρξ ἐκινεῖτο, pag. 199 b. Ἐκ τῆς πρὸς Πύῤῥον διαλέξεως, pag. ead. et 200 et 205 b. Ἐκ τῆς πρὸς Νίκανδρον ἐπιστολῆς, pag. 201. Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι μίαν Χριστοῦ χρὴ λέγειν τὴν ἐνέργειαν κατ' ἐπικράτειαν, ibid. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι ὥσπερ ὀργάνου καὶ τοῦ κινοῦντος μία ἐνέργεια, οὕτω καὶ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος μία ἐνέργεια, ibid. Πρὸς τοὺς λέγοντας μίαν σύνθετον ἐπὶ Χριστοῦ ἐνέργειαν, p. ead. b. Ἐκ τοῦ πρὸς Ἀπολλινάριον τὸν αἱρετικὸν ἀντιῤῥητικοῦ λόγου, pag. 188 b.

Melito Sardensis, pag. 188 b.

Nicephorus patriarcha CPolitanus. *Vide infra in voce* Photius.

Nicolaus Methonensis episcopus, p. 307. Ἐκ τοῦ κατὰ Λατίνων ὑπὲρ τοῦ Πνεύματος λόγου, pag. 262. Κεφαλαιώδεις ἔλεγχοι τοῦ παρὰ Λατίνοις καινοφανοῦς δόγματος, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, συνοψισθέντες παρ' αὐτοῦ ἐκ τῶν διὰ πλάτους ἐν διαφόροις λόγοις γεγραμμένων, pag. 296 b.

Photius patriarcha CPolitanus ἐκ τῆς περὶ τοῦ Πνεύματος ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, ἐν ᾗ αἰτιᾶται τοὺς Λατίνους, ὡς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγοντας, pag. 288. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυσταγωγίας, pag. 332. Ἐκ τοῦ λόγου, οὗ ἡ ἀρχὴ, Πῶς θελητὸς τῷ Πατρὶ ὁ θάνατος λέγοιτ' ἂν εἶναι τοῦ Χριστοῦ, κ. λ., pag. 334. Χρήσεις κατὰ Εἰκονομάχων ἐκ τῶν συγγραμάτων, Νικηφόρου καὶ Φωτίου τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, pag. 210.

Πρόκλου χρήσεις, pag. 235 b.

Sophronius patriarcha Hierosolymitanus ἐκ τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς, p. 206 b, 343 b.

Συλλογισμὸς τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυρίου Στεφάνου, pag. 333 b.

Ἐκ του συνοδικοῦ τοῦ ἀναγινωσκομένου ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, pag. 334.

Ἔκθεσις Σωτηρίχου τοῦ παντευγενεστάτου παριστῶσα, ὅπως ἐφρόνει περὶ τοῦ δόγματος, ὅ φησι, Σὺ εἶ ὁ προσφέρων, καὶ προσφερόμενος, pag. 327 b. Τὸ ἐπὶ τῷ ἀναφυέντι δόγματι κατὰ τοῦ παντευγενεστάτου Σωτηρίχου γεγονὸς σημείωμα, pag. 334 b.

Theodoretus Ἐκ τοῦ κδ' κεφαλαίου τῶν εἰς τὰ ἀπόῤῥητα τῆς Ἐξόδου ἑρμηνειῶν, οὗ ἡ ἀρχὴ, Διατί φεύγουσιν ἐπιτελέσαι προσέταξε τοῦ Πάσχα τὴν ἑορτὴν, pag. 330 b.

Ἐκ τοῦ περὶ τῶν Ἀζύμων καὶ του Πνεύματος λόγου του. . . . . .κυρου Θεοδώρου Σμυρναίου, pag. 293 b.

Theodorus Studita. *Vide supra in voce* Photius.

Theophylactus archiepiscopus Bulgariæ ἐκ τῶν περὶ του Πνεύματος, pag. 275. Ἐκ τῆς του Τετραευαγγέλου ἑρμηνείας, pag. 332 b. Εἰς τὸ ῥητὸν τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς Ἐπιστολῆς του μεγάλου Παύλου τὸ φάσκον, «Καὶ δι' αὐτου ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, » pag. 333.

Ex synodis afferuntur, prima generalis pag. 178 b. Synodus IV Chalcedonensis pag. 152 b, et synodus sexta pag. 193.

III. In ultima tandem pagina iambici quidam versus leguntur, quibus instar tituli hæc præcedunt: Του Θεσσαλονικου Μεσοποταμίτου τινὸς διελθόντος τὴν βίβλον ἑτοίμου στιχηρὸν προσφώνημα ὡς ἐν εἴδει ἐπιγράμματος. . . . . (4). Του φιλοπονήσαντος τὴν συνθήκην τῆς βίβλου προκειμένης, διπλῆν πραγματείαν, τήν τε προταχθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, καὶ τὴν πρὸς τὸ τέλος. . . . . .Thessalonici Mesopotamitæ cujusdam in librum, quem legerat, extemporanea ex iambis acclamatio instar epigrammatis. . . . in qua studuit hujusce libri compositionem, duplicemque tractationis scopum exprimere, videlicet præpositam historiam ecclesiasticam, et quæ in fine. . . .

Iambici vero versus ita habent:

Εὐαγγελικὸς ἄλλος οἰκοδεσπότης	Evangelicus alter paterfamilias
Θησαυροφυλάκιον ἠνοίχθη στόμα·	Os adaperuit thesaurum continens;
Ἐξάγεται δὲ καὶ παλαιὰ καὶ νέα,	Proferuntur autem nova et vetera,
Ἀρχαῖκὰ δόγματα καὶ καινοὶ λόγοι.	Antiqua dogmata, et nova oracula.
Ἡ βιβλιακὴ σύνθετος διαρτία	Hæc libri bene digesta compositio
Ἀνθρωπικὸν σύγκριμα μικτὸν δεικνύει,	Humanam repræsentat mixtam fabricam,
Ψυχὴ δοκεῖ καὶ σῶμα, γνῶσις καὶ φθίσις,	Anima videtur et corpus, cognitio, et corruptio,
Κἂν οὐρανὸς πρὸς ὕψος, ἂν δὲ γῆ κάτω,	Ac si cœlum sursum, terra vero deorsum,
Κόσμου μίμημα δέλτος ἡ προκειμένη,	Vera mundi imago est præsens libellus,
Τὰ θεῖα πρῶτον, ὕστερον τὰ πρακτία.	In quo divina primum, et deinde humana.
Καὶ μετρικὸν μὲν γράμμα τὴν Ἰλιάδα	Ac metricum quidem illud opus Iliados
Σμαραγδογλυφὴς ἐνθαλαμεύει θίβη·	Recubuit in arcula smaragdina:
Ἀλεξάνδρου καὶ τουτο τῆς εὐψυχίας,	Quod Alexandri ostendit animi præstantiam,
Βασιλικῆς γνώρισμα φιλοδωρίας,	Et regiæ fuit munificentiæ indicium,
Ἀνακτορικῆς δεῖγμα λαμπρᾶς καρδίας,	Regalis et vere splendidi cordis testimonium,
Χλωρὰ λίθος, βλάστημα λειμῶκως λόγου,	Vivens lapis, germen prati, ut est sermo,
Σαφὴς διόπτρα του πρὸς Ὅμηρον πόθου.	Lucida dioptra in Homerum affectus.
Ὕλη δέ τις καλύπτρα ταύτης πυκτίδος·	Sed quædam abscondita materies est hujus libri;
Τὰς καρδιακὰς πτύχας ἐξανοικτέον,	Cordisque sunt evolvendæ paginæ,
Καὶ τὴν μεταξὺ χώραν ὑφαπλωτέον.	Totusque medius explicandus locus.
Κλίνην Σολομώντειον εὐτυχησάτω·	Bene ei lectus Salomonis convenit:
Τοιουτος οἶκος ἄξιος ταύτης τόπος,	Hæc ejus digna domus, hic dignus locus.
Ζωῆς ἔμαθον βίβλον, ἀλλ' ἰδοὺ βλέπω,	Vitæ librum perlegi, et ecce video.
Τὰ ζωτικὰ ῥήματα γράμματα φέρει,	Vitæ verba continent litteræ,
Κἂν θνητὰ, μικτὰ τοῖς ἀθανάτοις λόγοις,	Licet mortalia, mixta dictis immortalibus,
Προφητικῆς πλήρωμα θεσπιῳδίας,	Propheticæ implementum vaticinationis,
Τῆς ἑπτάδος μέρισμα καὶ τῆς ὀκτάδος,	Septenarii divisionem, et octenarii,
Εἰ μή τις ἄλλην ἄλλος ἑπτάδα λέγει	Nisi quis alius alium malit septenarium dicere,
Τὴν ἑπτάκαυλον συνοδικὴν λυχνίαν,	Septemplicem illam synodicam lampadem,
Ἥτις ἀνῆψεν ὧδε σωστικὸν σέλας.	Quæ super nos accendit ita salutare lumen.

Codex Græcus chartaceus ms. in fol. sæc. XIII, in cujus ultima pagina, codicis integumento affixa, ab eadem, ut videtur, manu notatum legitur: Βίβλιον του παπᾶ κυρίου Μάρκου του πνευματικου. Constat foliis scriptis 385.

(4) Ubi puncta illa interposita vides, ibi verba tineis corrosa sunt ac mutilata.

CIRCA INITIUM SÆCULI XIII

GRÆCORUM

AD INNOCENTIUM III PONTIFICEM ROMANUM

EPISTOLA

SCRIPTA POST CAPTAM A LATINIS CONSTANTINOPOLIM, REGNANTE HENRICO IMPERATORE.

(Ex Joan. Bapt. Cotelerii Monum. Eccl. Græcæ, tom. III).

—

Δέσποτα, εἰ μὴ τὴν τοῦ μέλλοντος θείου Σαββά- A του Παρασκευὴν τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐγινώσκομεν, γοερὰν ἂν ἐπλέξαμεν πρός σε τραγῳδίαν, καὶ θρήνοις μακροῖς τοῦ νέου λαοῦ τὴν ἅλωσιν ὠδυράμεθα. Ἐπεὶ δὲ καλῶς ἐπιστεύσαμεν, ὡς πάντοτε συμπαρὼν ἡμῖν ὁ Χριστὸς, τὴν φθαρτὴν ἡμῶν ταύτην ζωὴν πρὸς τὴν ἄφθαρτον ἐκείνην μεταπλάττει καὶ κρείττονα, ἰδοὺ συντριβόμενοι διὰ τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἀνάπλασιν χαίρομεν· εὐχαριστοῦμεν δὲ καὶ αὐτῷ τῷ μεθ' ἡμῶν, καὶ πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν ἑλομένῳ Χριστῷ· οὐ γὰρ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ προσκυνεῖσθαι ἴσα τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἑκὼν παρεδόθη, καὶ σὺν ἡμῖν ἁλοὺς ἐσκυλεύθη καὶ ἀπηνέχθη καὶ παρεδόθη, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα πρὸς τὴν γῆν πεσὸν καὶ ῥυ ἐν ἐπατήθη, καὶ πάντα ὑπέμεινεν, ἵνα τοὺς δύο B συνάψῃ λαοὺς, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν, ἢ μᾶλλον τὸ εἰς δύο σχισθὲν αὐτοῦ σῶμα, ἑνώσῃ πάλιν εἰς ἕν· « Τίς σοφὸς, καὶ φυλάξει ταῦτα. Τίς ἱκανὸς, » καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς θαυμάσεται θείαν προμήθειαν; Ἐντεῦθεν ἡμῖν γλυκὺ τὸ ἁλῶναι, ἡδὺ τὸ παθεῖν, καὶ τὸ αἰχμαλωτισθῆναι φίλον καὶ χάριεν. Πῶς γὰρ ἐμέλλομεν τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν ἑνωθῆναι, οἷς οὐδὲ προσομιλῆσαι πρὶν ἠνεσχόμεθα; Ἀλλὰ δεινὰ τὰ εἰς ἡμᾶς γεγονότα; Ναὶ πάνυ δεινὰ, ὡς τῶν Λατίνων μὲν τὰς ψυχὰς λυμηνάμενα, τῶν δὲ Ῥωμαίων τὰ σώματα. Πλὴν ὁ παρακύψας εἰς τὰ θεῖα μυστήρια ὄψεται τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ, ἀμέτρητον ἄβυσσον. Πολλοὶ πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀλλὰ τὴν χάριν ταύτην οὐκ ἔλαβον. Σὺ, δέσποτα, μετὰ πολλὰς γενεὰς ἠξιώθης ταύτης τῆς C χάριτος, ἑνῶσαι τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν, καὶ ἀπόστολος τρισκαιδέκατος γενέσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι. dignus habitus es, ut Orientem ac Occidentem mineris.

Οἶδας δὲ, τίμιε δέσποτα, τὸ παρὰ Θεοῦ δοθὲν τοῖς ἀνθρώποις φρόνημα, καὶ ὅτι βουλομένων, οὐ

Domine, nisi sciremus præsentem vitam esse futuri divini Sabbati Parasceven, lugubrem ad te tragœdiam concinnassemus, longisque lamentationibus novi populi captivitatem deflevissemus. Quia vero bene credidimus. Christum, qui nobis semper adsistit, mortalem hanc nostram vitam ad immortalem illam et præstantiorem transformare; ecce contriti, propter reformationem in melius, lætamur; sed et agimus gratias ipsi Christo, qui nobiscum est, iterumque pro nobis pati voluit. Non enim rapinam arbitratus est adorari æqualiter cum Deo et Patre; verum iterum sponte traditus est; et nobiscum captus, spoliatus est [1], abductus ac proditus, ipsiusque corpus et sanguinem in terram dejecerunt ac effuderunt, atque conculcaverunt; necnon cuncta sustinuit, ut duos populos connecteret, interficiens inimicitias [2], seu potius corpus suum in duo scissum rursus in unum conjungeret et adunaret: « Quis sapiens, et custodiet hæc [3]? Quis idoneus [4], » et divinam erga nos providentiam admirabitur? Dehinc nobis dulce est captos fuisse, suave pati, in captivitatem duci carum et gratum. Quo enim modo cum fratribus nostris unionem fecissemus, cum quibus ne vel colloqui antea sustinebamus? Sed gravia sunt quæ adversus nos acta fuere? Profecto plane gravia, ut quæ Latinorum quidem animas, Romanorum vero seu Græcorum corpora labefactarint. Verum qui in divina secreta introspexerit, judicia Dei, immensam abyssum conspecturus est. Multi patriarchæ et imperatores diem hunc videre desideraverunt, sed eam gratiam non sunt consecuti. Tu, domine, post multas generationes hac gratia unias, et decimus tertius apostolus fias ac nomineris.

Nosti autem, honorande domine, quis sensus hominibus a Deo datus fuerit, quodque volentium,

[1] Philipp. II, 6. [2] Ephes. II, 15, 16. [3] Psal. CVI, 43. [4] II Cor. II, 16.

non tyrannicam vim passorum sit pietatis sacramentum. Hoc enim si ita non esset, ipsos quoque Judæos baptizaremus invitos. Quia igitur in dogmatibus pœnam quidem irrogare et cogere absurdum est, facillimum quippe, ac potentis cujuslibet; persuadere autem, dogmatum principiis utendo, boni viri est et colentis veritatem; electurusne es, domine, nobis vim absque examine adhibere, tanquam brutis animantibus, ut mutemur, an potius sermones nostros admittere, et rationem orationemque nobis impertiri, quo divinarum rerum veritas expendatur et cognoscatur. Scito namque, a nobis posterius probari et quæri, quod illi divinitus tradito verbo obtemperemus : « Scrutamini Scripturas[5]. » Per violentiam autem nemo nostrum capi potest; sed cuncti quasi pro Christo periclitabimur. Porro existimamus admodum verisimiliter, spiritum sapientiæ tuæ jure merito nos ea in re laudaturum. Laudabilis enim est quicumque ad synodicum judicium, illincque procedentem sententiam appellat.

A τυραννουμένων τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἑβραίους οὐχ ἑκόντας ἂν ἐβαπτίσαμεν. Ἐπεὶ τοιγαροῦν τὸ μὲν ἐπιτιμᾷν ἐν τοῖς δόγμασι καὶ βιάζεσθαι ἄτοπον· ῥᾷστον γὰρ καὶ τοῦ δυναμένου παντός· τὸ δὲ πείθειν χρώμενον ταῖς τῶν δογμάτων ἀρχαῖς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ σέβοντος τὴν ἀλήθειαν· πότερον ἕλοιο, δέσποτα, τὸ βιάζεσθαι ἡμᾶς ἀνεξετάστως, ὡς ἄλογα, πρὸς μετάθεσιν, ἢ προσδέξασθαι τοὺς ἡμετέρους λόγους καὶ μεταδοῦναι λόγον ἡμῖν, ὡς γυμνασθῆναι καὶ γνωσθῆναι τὴν τῶν θείων πραγμάτων ἀλήθειαν; Ἴσθι γὰρ ὅτι τὸ μὲν δεύτερον ἐπαινοῦμεν καὶ ζητοῦμεν, τῷ θεοπαραδότῳ ἕπει πειθόμενοι, λέγοντι· « Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· » τῇ βίᾳ δὲ οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἁλωτός· ἀλλὰ πάντες ὡς ὑπὲρ Χριστοῦ κινδυνεύσομεν. Οἰόμεθα δὲ καὶ λίαν εὐστόχως, ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα τῆς σῆς σοφίας δικαίως ἐπὶ τούτου ἡμᾶς ἐπαινέσεται. Ἐπαινετὸς γὰρ ἅπας ὁ συνοδικὴν ἐπικαλούμενος κρίσιν καὶ τὴν ἐκεῖθεν διάγνωστιν.

Itaque quandoquidem exiguum interstitium Latinos inter et Græcos est, quod unius Ecclesiæ continuitatem solvit, statue synodum œcumenicam congregari, et majestatis tuæ vicarios mittito, fiatque colloquium, omniumque controversorum solutio. Si tu quoque, juxta magnum apostolum Paulum [6], Dei fueris adjutor, prompti sumus, domine, nos quoque a diœcesi Constantinopolitana discedere, atque migrationem in Orientem vel Occidentem suscipere. Sed et putamus dominum habere imperatorem nostrum Sirerrim, atque sub ejus umbra vivere, mercede servire, agros colere, pascere, mare navigare : absque nobis autem non implebitur area, neque torcular, non comedetur panis, non caro, non piscis, non olus; sed nec stabit vita et conversatio humana. Et hæc quidem elaboramus fratribus nostris Latinis, atque conferimus, ex deteriori vitæ nostræ portione, mortali nimirum illa et dissolvenda; cupimus autem etiam juxta potiorem eadem sentire, tum quandiu vivimus, tum post mortem, ut qui membra simus unius corporis immortalis : ideoque scribimus quotidie ad Occidentales per regionem fratres nostros, comministros et coepiscopos, paratos esse ad Constantinopolim convenire. Quin etiam in quacumque provincia positis suggerimus, ut in locum defunctorum pontificum, alios juxta canonum præscripta ordinent; maximeque præ omnibus, in urbe regia. Oportet enim cunctos in synodo considere, tum nostrum patriarcham, tum metropolitas, aliosque pontifices, nihilque mutilum imperfectumque inveniri apud nos.

Τοίνυν ἐπεὶ μικρόν ἐστι τὸ μεταξὺ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ῥωμαίων μεταίχμιον, ὃ λύει τὴν τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας συνέχειαν, θέλησον σύνοδον οἰκουμενικὴν ἀθροισθῆναι, ἐξαποστελεῖς δὲ τοποτηρητὰς τῆς σῆς μεγαλειότητος, καὶ λαληθήτω, καὶ λυθήτω πᾶν τὸ ἀμφισβητούμενον. Ἐὰν εἶης καὶ αὐτὸς συνεργὸς Θεοῦ, κατὰ Παῦλον τὸν μέγαν ἀπόστολον, εὐχερῶς ἔχομεν, δέσποτα, καὶ αὐτοὶ ἀπᾶραι τῆς διοικήσεως Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετοικίαν σταλῆναι πρὸς τὴν ἀνατολὴν, ἢ τὴν δύσιν. Ἀλλά γε οἰόμεθα αὐθέντην ἔχειν τὸν βασιλέα ἡμῶν Σιρρέριν (1), καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τούτου ζῆν, καὶ θητεύειν καὶ γεωπονεῖν, καὶ ποιμαίνειν, καὶ πλέειν θάλασσαν· χωρὶς δὲ ἡμῶν οὐ πληρωθήσεται ἅλως, οὐδὲ ληνὸς οὐδὲ βρωθήσεται ἄρτος, οὐ κρέας, οὐκ ἰχθύς, οὐδὲ λάχανον· ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρωπίνη ζωὴ καὶ πολιτεία σταθήσεται. Καὶ ταῦτα μέντοι πονοῦμεν τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν τοῖς Λατίνοις, καὶ συγκομίζομεν, κατὰ τὸ χεῖρον τῆς ζωῆς ἡμῶν μέρος, τὸ θνητὸν καὶ λυόμενον· εὐθέλομεν δὲ καὶ κατὰ τὸ κρεῖττον ὁμοφρονῆσαι καὶ ζῶντες, καὶ μετὰ θάνατον, ὡς μέλη σώματος ἑνὸς ἀθανάτου τυγχάνοντες· καὶ διὰ τοῦτο γράφομεν καθεκάστην καὶ πρὸς Δυτικοὺς τῆς χώρας ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς καὶ συνεπισκόπους, ἑτοίμους εἶναι συνελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν ὑποτιθέαμεν, ἀντὶ τῶν τελευτησάντων ἀρχιερέων, ἑτέρους χειροτονῆσαι κανονικῶς· καὶ μάλιστά γε πρὸ πάντων εἰς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν. Δεῖ γὰρ πάντος ἐν τῇ συνόδῳ συνεδριάζειν, καὶ τὸν ἡμέτερον πατριάρχην, καὶ τοὺς μητροπολίτας, καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς, καὶ μηδὲν ἡμῖν ἐλλιπὲς εὑρεθῆναι.

Opus autem nobis est etiam ante synodum patriarcha ejusdem sententiæ ac vocis, qui doceat

Χρεία δὲ ἡμῖν καὶ πρὸ τῆς συνόδου ὁμογνώμονος πατριάρχου καὶ ὁμοφώνου, διδάξαντος τὰ συνήθη

[5] Joan. v, 39. [6] I Cor. III, 9.

(1) Σιρρέριν. Scribo Συρερρῆν, aut Σιρερρῆν, Σιρερῆν, *Sire Henry*. Est enim Ἐρρῆς seu Ἐρῆς, Henricus, Errieus, Herricus, Ericus. Γέριος in *Hist. concil. Florent.*, p. 20, 40.

καὶ μεταδώσοντος, καὶ ὑποδεξαμένου τὰς ἡμετέρας ἐξαγορείας. Διὰ ταῦτα γὰρ καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἑνὸς ῥηγὸς ὄντος, δύο ἦσαν ἀρχιερεῖς, καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ εἰς τοὺς Λατίνους, ὁμογνώμων αὐτοῖς καὶ ὁμόγλωττος, αὐτοῖς πάλιν ὅμοιος. Οὐδὲ γὰρ ἦν θεμιτὸν, δι' ἑρμηνέως πρὸς ἑτερόγλωσσον πατριάρχην ἐξομολογεῖσθαί τινα τὰ κρύφια, κἂν ἴσως καὶ ὁμογνωμοσύνη παρῇν. Χρὴ τοιγαροῦν ταῦτα μέχρι τῆς ἑνώσεως καὶ εἰς ἡμᾶς φυλαχθῆναι. Ἐθέλομεν γὰρ καὶ εὐχόμεθα τὴν οἰκείαν αὐθεντίαν ἔχειν πάλιν τὰ ἀποστολικὰ καὶ συνοδικὰ καὶ βασιλικὰ καὶ νομικὰ διατάγματα, ὅσον τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἑκάστης ἀρχιερεῖς παρὰ τοῦ πρώτου τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐκλέγεσθαι καὶ χειροτονεῖσθαι διακελεύονται. Αἰτούμεθα δὲ καὶ τὸ σὸν ἀρχιερατικὸν μεγαλεῖον προσδέξασθαι τὸ παρὸν τῆς ἡμῶν εὐτελείας γράμμάτιον, καὶ θελῆσαι σύνοδον οἰκουμενικὴν συναχθῆναι, ὥστε διαγνωσθῆναι τὴν τῶν θείων δογμάτων ἀλήθειαν. Ἀδύνατον γὰρ ἀληθεύειν ἄμφω τὰ μέρη κατὰ τὸ φρόνημα · ὅτι μηδὲ τἀναντία, ταυτά. Γεωμετρικαῖς γὰρ ἀνάγκαις εἷς ἀκροφωνιαῖος λίθος, συνδέτης τῶν πλαγίων εὑρίσκεται, καὶ μία ἐστὶν ἡ ὀρθὴ γωνία, μὴ παραδεχομένη μήτε τὸ μεῖζον μήτε τὸ ἔλαττον. Ἐκτραπεῖσα μὲν γὰρ πρὸς τὸ μεῖζον, ἔσται ἀμβλεῖα · πρὸς δὲ τὸ ἔλαττον, ἔσται ὀξεῖα · ἑκάστη δὲ τούτων, ἀόριστος.

Ἐπεὶ δὲ ὁ θεοπρόβλητος καὶ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς ὑπέθετο ἡμῖν, τὴν ἀνήκουσαν τιμὴν εὐμενῶς προσνεῖμαι τῷ ὕψει σου, ᾠδέσθημεν τῆς ἡμερότητος αὐτοῦ τὸ ἐπίταγμα, καὶ κατετιθέμεθα τιμὴν σοὶ νεῖμαι, δέσποτα, πρέπουσαν, ἥτις ἐστὶν εὐφημία, ταῖς βασιλικαῖς εὐφημίαις ἰσόρροπος, οὕτως ἐπὶ λέξεως ἔχουσα · « Ἰνοκεντίου δεσπότου πάππα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, πολλὰ τὰ ἔτη· » ὀφείλουσα λέγεσθαι παρ' ἡμῶν μετὰ τὴν τελευταίαν εὐχὴν τῶν συνάξεων, μέχρις ἂν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σύνοδον συναγάγῃ, καὶ μυσταγωγήσῃ ἡμῖν τοῦ δόγματος τὴν ἀκρίβειαν. Τότε γὰρ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἐπὶ ἄμβωνος, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς, οὐ μόνον ἡμεῖς, ἀλλ' Αἰθίοπες ἅμα καὶ Λίβυες, Αἰγύπτιοί τε καὶ Σύροι, Ῥῶσοι, Ἀλανοὶ, Γότθοι, Ἴβηρες, καὶ πάντα τὰ ἔθνη τὰ τοῖς δόγμασιν ἡμῶν ὑποκείμενα, τὸ σὸν ἀνακηρύξουσιν ὄνομα, καὶ πρό γε πάντων, αὐτὸς ὁ Χριστὸς ταῖς ἁγίαις βίβλοις ἐγγράψεται · ὃς εἴη μάρτυς ἡμῖν, ὅτι οὐ νικῆσαι ποθοῦμεν, ἀλλ' ἡττηθέντες ὡς χρὴ χαρησόμεθα · μόνον εἰ τὴν ἡμέραν ἀθροίσαιμεν. Ὁ γὰρ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ οὐκ ἀσφαλὴς ἐν τοῖς δόγμασιν οἴσεται θανὼν τὴν ζημίαν, πῦρ καὶ σκότος κληρονομήσας, ἀνθ' ὧν τὸ φῶς οὐκ ἐγνώρισε. Ταύτην μὲν οὖν ἡμεῖς τὴν ζημίαν προϋποθέντες, καὶ ἐλεήσαντες τὰς πολλὰς μυριάδας τῶν ἀπολλυμένων ἀνθρώπων, γράφομεν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐπιφωνηματικῶς πρὸς τὴν σὴν ἁγιότητα · ἵνα τάχιον φροντίσῃς σύνοδον οἰκουμενικὴν ἀθροισθῆναι, πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Χριστιανῶν, καὶ σωτηρίαν τῆς ἁγίας ψυχῆς σου.

consueta et impertiat, nostrasque suscipiat confessiones. Eapropter namque Hierosolymis et Antiochiæ, cum unus rex esset, duo erant pontifices, Romæis, alter, alter Latinis, ejusdem cum iis opinionis et linguæ, adhucque ipsis consimilis. Neque enim fas est ut quispiam per interpretem occulta confiteatur patriarchæ alterius linguæ, quamvis forsan sententiarum consensus adsit. Oportet igitur hæc usque ad unionem erga nos observari quoque. Volumus siquidem et optamus, ut iterum sua auctoritate potiantur apostolicæ, synodicæ, imperatorum legumque constitutiones, quatenus præcipiunt uniuscujusque provinciæ pontifices a primo ejusdem provinciæ eligi atque ordinari. Petimus etiam a tua pontificali magnificentia, ut præsens tenuitatis nostræ epistolium admittat, velitque synodum generalem cogi, quo divinorum dogmatum veritas dijudicetur. Cum fieri nequeat utramque partem in vera esse sententia ; quoniam quæ contraria sunt, non sunt eadem. Geometrica enim necessitate unus invenitur lapis imus angularis, obliquorum connexor, unusque exsistit rectus angulus, qui neque majus neque minus admittit. Siquidem in majus mutatus, erit obtusus, in minus vero, acutus; atque horum uterque indefinitus.

Cæterum quoniam a Deo promotus et Christi studiosus imperator noster præcepit nobis, ut convenientem honorem celsitudini tuæ benevole tribuamus, reveriti sumus clementiæ ejus edictum, et constituimus tibi, domine, congruum honorem deferre, qui est laudatio et acclamatio imperatoriis laudibus acclamationibusque æqualis, ita ad verbum : « Innocentii domini papæ veteris Romæ, multos annos ; » quæ a nobis proferri debeat post ultimam collectarum orationem ; donec Spiritus sanctum concilium coegerit, nosque ad sacri dogmatis perfectam duxerit cognitionem. Tunc enim nudo capite, ex ambone, inter ipsam sacram oblationem, non solum nos, sed Æthiopes simul ac Libyes, Ægyptii et Syri, Russi, Alani, Gotthi, Iberi, omnesque gentes quæ doctrinæ nostræ subjiciuntur, tuum nomen proclamabunt; necnon ante cunctos ipse Christus sanctis libris inscribet ; qui nobis testis sit, quod vincere non gestiamus, sed prout oportet victi, gavisuri simus ; dummodo lucem conspexerimus. Nam qui in hacce vita erga dogmata cautus tutusque non est, damnum in morte feret, ignem ac tenebras in hæreditatem accepturus, pro eo quod lumen non agnoverit. Hoc nos igitur damno præsupposito, multaque hominum pereuntium dena millia miserati, ad sanctitatem tuam in sancto Spiritu cum exclamatione scribimus ; ut citius universale concilium congregari cures, ad utilitatem Christianorum, sanctæque animæ tuæ salutem.

ANNO DOMINI MCCXX

MICHAEL ACOMINATUS CHONIATA

ATHENIENSIS ARCHIEPISCOPUS

—

NOTITIA.

MICHAELIS ACOMINATI VITA, RES GESTÆ, SCRIPTA[*].

—

Græciæ per medium ævum historia tenebris obruta tandiu fuit, donec vir cel. Ducangius decimo septimo sæculo, isque fere solus, lumen ei aliquod aspersit ; novissimis autem temporibus Villemanii, Fallmereyeri, Tafelii, Zinkeisenii, Paparrhigopuli. et præsertim Buchonii, ejusce generis studiis præmatura morte erepti, utilem operam experta est. Sic igitur noctem dies excepit, et operæ pretium erit de viris ingenio aut virtute claris mentionem facere, quantum per coævorum testimonia vel aliter licebit. Melius enim de populi alicujus indole, ingenio judicabimus, ubi unius mores, agendi rationem ante oculos habemus. Quocirca operæ pretium me facturum arbitror, si de nobilissimorum aliquo medii ævi Græcorum verba fecero, probe gnarus hocce meum opusculum tantorum, quos nominavi, virorum auctoritate minime dignum esse. In quo tamen id mihi assumo dicere, libellum quem litterarum cultoribus offerro, majus aliquid præstiturum fuisse, si in bibliotheca Florentina ac Parisiensi codices Michaelis Choniatæ manuscriptos oculis lustrare mihi contigisset. Sed tum temporis (cur enim dicere erubescam quod mihi cum viris doctioribus commune fuit ?) hujus scriptoris ne nomen quidem noveram.

Nostris quidem temporibus Tafelius, prof. universitatis Tubing., reipublicæ litterariæ egregie consuluit opere cui titulus : *Dissertatio de Thessalonica ejusque agro*, quam in usum convertimus nostrum, ut et plura alia quæ huc spectant opera.

§ I. *Varia Athenarum, durante medio ævo, fortuna usque ad finem sæculi* XII.

Athenæ Cecropia civitas, quam Theseus Atticæ metropolim, Solon orbis antiqui legislatricem, Themistocles marium Græcorum dominam constituerant; quæ ex ruinis quas a bello Persico traxerat, Periclis et sociorum opera splendidior resurrexerat; cujus favorem post Lysandri ac Philippi victoris tempora magnus hujus filius ambire non erubuerat, quam posteriores e Macedonia domini, quam Ptolemæi libertate ultro oblata et splendidis ædificiis honorabant; cujus civibus contumacibus consul Rom. victor, paternæ gloriæ habita ratione, veniam dabat ; cui Hadrianus et Julianus imperatores, uterque Athenis educatus, magnam pristinæ gloriæ partem restituerant ; quæ porro Gallieno regnante, Dexippo duce, Gothorum invasionem repulerat, et quæ Alarici tempore classibus Byzantinis commodum præbuerat refugium, quæ solidioris doctrinæ et morum puriorum gloria inter urbes Orientis refulserat, donec Justinianus philosophorum scholas claudi jussit in Palladis urbe quæ, paganismo imbuta ac nutrita, diutius quam cæteræ Græciæ urbes Christianismi introductoribus restitit: illæ Athenæ antiquæ quæ per viginti sæcula in varia fortuna, si non potentiam ac libertatem, saltem indolem particularem et nationis robur servaverant, Justiniani illustris tempore Slavorum ferro et igne ubique grassantium invasionibus occubuerant. At quidem, ut Persarum tempore, ante 1000 annos, Athenienses contra hostium furorem in vicina Salamine insula refugium quærebant, sed vario eventu. Tum enim in mari

[*] Michaelis Acominati vitam et res gestas egregie illustravit ejusque scripta recensuit Dr Adolf Ellissen in libro Gottingæ anno 1846 vernaculo sermone edito cui titulum fecit : *Michael Akominatos von Chona, Erzbischof von Athen. Nachrichten über sein Leben und seine Schriften, mit Beifügung der letztern, soweit sie bekannt sind, im Original und in deutscher Uebersetzung, ein Beitrag zur politischen und literarischen Geschichte Athens im Mittelalter.* Is est fons sane uberrimus ex quo sequentia Latinitate donata in usum nostrum derivavimus.

vicino victoriam, libertatis et cultus præcipuam causam vidit; postea autem exigua eadem insula per quadringentos annos exsilii locum dabat, per quos custodes Acropolis Byzantini non impediebant Slavos quo minus Atticam in desertum, Athenas autem in desolationis abominationem mutaverint. Ampelaciæ quoque Salaminis in urbe dum morarentur Athenienses, res gravissimas passi sunt: iram imperatoris, dein anathema, quod una cum Ægæi maris insulis imperatoribus Isauricæ domus Iconoclastis resistere ausi fuerant. Huc accedit quod morbis, fame, piratis, ignibus subterraneis, qui campos in Attica terra fœde vastabant, mirum in modum vexarentur. Post ubi exsulum Athenienisum reliquiæ cum aliis imperii colonis patriam desertam repeterent, novas e ruinis domus excitaturi, paucitas eorum urbem qualis et quanta fuerat circa Acropolim restituere non valuit. Athenienses ad sua redeuntes (sæc. X et ineunte XI) dura a Bulgaris rapacibus, Atticam imo totam Græciam ferro et igne vastantibus, perpessi sunt. Ea tempestate annus 1019 in Annalibus Atticis aliquantisper refulget, quo Basilius II imperator, Βουλγαροκτόνος cognominatus, debellatis ad Achridam hostibus, Deiparæ ecclesiæ Athenis dona splendidissima obtulit (1).

Uzorum gens septentrionalis quæ, Constantino X Duca, anno 1065, Macedoniam et Græciam septentr. invasit, utrum Atticam populata sit, apud Jo. Scylitzen Curop. altum silentium. Utut est, Athenarum municipium Byzantinum XI et XII sæculis tristem faciem præbuisse et majore jure quam Arcadii tempore *δίρμα πάλαι ποτὲ ζώου* præsentasse videtur. Vid. Synes. ep. 135. Cf. Zygomalas et M. Crusii *Turco-Græcia*.

Vellus aureum (ita enim Athenas appellitaverim) quo tempore Crucigeris, novo Argonautarum generi, succumbere videbatur, dynastis Byzantinis non restituendum, imo barbarorum Asianorum ferro subigendum, in ipsa Athenarum urbe virum obvium habemus qui, licet alienigena, adeo de Athenis meruit, ut inter medii ævi Athenienses memoratu dignos, una cum Irene imperatrice, quæ et ipsa externa Ἀτζαίωλῶν familia oriunda, præcipuum locum occupare dignus sit; de Michaele Choniate archiepiscopo loquimur.

§ II. *Michaelis ejusque fratris pueritia Chonis et Constantinopoli acta.*

Quemadmodum fratres Michael et Nicetas Acominati dum vivebant mutua pietate, qualis inter magistrum et discipulum esse debebat, et intellectuali commercio juncti erant, ita alter alterius vitam et studia in lucem edendo hoc novo vinculo uniti videntur, ut in hoc nostro tractatu de Michaele non possimus Nicetæ vitam silentio præterire, quippe qui in opere de rebus quæ post Cpolin per Latinos captam evenerunt fratris cum merita laude mentionem facit, qui ipse superstes fratrem defunctum in biographia et panegyri debitis elogiis honoravit.

Michael Acominatus circa quadragesimum sæculi XII annum, initio regni Manuelis Comneni Chonis vel Colossis Phrygiæ urbe natus est, quam frater ejus Nicetas (*Hist.* ed. Par. p. 115) opibus divitem et hominibus frequentem vocat (3*). Patre eumdem usum fuisse opulento, nulli dubitamus. Qui enim filios Byzantium in artibus liberalibus ibi misisset educandos? qua dein ratione iidem ad imperii dignitates nisi pecunia aulæ corruptibili data, evecti fuissent? Affinitatis quodam splendore non caruerunt, siquidem Nicetas clericum aliquem Choniatem, cujus Manuel imperator utilem operam in bello contra Turcos expertus est, consobrinum appellat et urbis metropolitano patre spirituali usus est.

Pauca tantum de ineunte Michaelis ætate comperta habemus, eaque in sola parentatione in fratris defuncti memoriam dicta hæc in verba exposita : « Pater meus, qui litteras non minus quam liberos suos diligebat, me adolescentulum qui in grammatica et poetica satis provectus eram, ex Asia Byzantium traductum artium liberalium et philosophiæ magistris instituendum tradidit. » Horum magistrorum in numero Joannes et Isaac Tzetzæ fuerunt, quorum vita in 1130-1160 incidit. Michael Nicetam fratrem utroque parente *κασίγνητον* germanum sibi novennem ea lege traditum a patre esse dicit ut nutritoris, institutoris, imo patris loco ei esset. Michael ipse affirmat cum majore se, quam fratrem decet, pietate, triplex illud officium explevisse. Pietatis et animi grati certamen inter fratres intercedebat, ita tamen ut Michael archiep. Athen. factus pro modestia sua se fratri ad altissimas dignitates evecto multorum in se collatorum beneficiorum debitorem evasisse asserat. Est etiam ubi Michael fratri quoad ingenii dotes, se inferiorem fatetur, ubi de communibus ipsorum studiis mentionem facit. Dum enim ipse ad *μαθήματα* animum attenderet, Nicetam inde a puero rerum majorum exercitationi ac studiis deditum eo pervenisse, ut audaciori volatu in regiones *τῶν θεωρημάτων* evolaverit, id est, proprio marte meditatus sit.

(1) Καὶ ἐν Ἀθήναις γενόμενος καὶ τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια τῇ Θεοτόκῳ δοὺς, καὶ ἀναθήμασι πολλοῖς λαμπροῖς καὶ πολυτελέσι κοσμήσας τὸν νεὼν, ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Georg. Cedr. ed. Par. p. 717. Templum Minervæ, Erichthonii matris, Parthenon illud in S. Virginis ac Deiparæ ecclesiam est mutatum, ut et Thesei templum ecclesiæ sancti Georgii qui draconem interemit, locum cessit.

(2) Chonarum nomini postea Colossarum substitutum esse urbis Phrygiæ, quæ præsertim Pauli ad Christianos ejus civitatis epistola innotuit, citra dubium est. In lexico Mich. Pselli geographico quod P. Morellus citat, legimus : Κολοσσαι, πολις Φρυγίας, αἱ νῦν λεγόμεναι Χῶναι, et Nicetas ipse dicit in *Thesauro fidei orthod.* IV, 22 : Ὡς ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς τοὺς πατριώτας μοι Κολοσσεῖς Ἐπιστολῇ θεολογεῖ κτλ.

Quo tempore Nicetas ὑπογραμματέως βασιλικοῦ titulo aut sub Manuele Comneno ante a. 1180, aut Alexio II regnante, usque ad a. 1183 ad rerum administrationem accessit, ubi postea ad maximos honores provectus est, Michaeli, minus prospera uso fortuna, archiepiscopus tantummodo Athenarum ut fieret contigit. Sed ut nominis Attici gloriam prætereamus, archiepiscopus Atheniensis e numero præcipuorum inde a IX sæculo metropolitanorum diœcesis Illyriæ erat, et decem quidem episcopi Aulonis in Phocide, Daulliæ et Coroneæ in Bœotia, Orei, Euripi, Porthmi, Carysti in Eubœa, et insularum Scyri, Andri et Syræ ei ut suffraganei subjecti erant. (Cf. Le Quien, *Oriens Christianus* II, p. 167 sqq.).

§ III. *Michael Athenarum archiep.—Byzantium rerum statum permutat; legum per Græciam abolitio.*

Michael, si asserit se per triginta annos munere sacerdotali functum esse, sub finem (1175) sæc. XII sub Charitone patriarcha munus iniisse videtur. Casim. Oudinus (*Comment. de scriptor. eccles.* p. 1536 et 1712) duos in XII sæculo metropolitas Athenienses, Michaelis nomine designatos memorat quorum priorem anno 1170 assignat, et Const. Manassis et Simeonis Metaphrastæ contemporaneos facit; quo errore Harlesius quoque obstringitur (Fabricii *Bibl. Gr.* ed. nov. XI, p. 188, not.), quamvis opera ab Oudino majori Michaeli attributa, nostro Michaeli Acominato, idque jure, ascribit. Inter ista opera orationem habes Athenis muneris iniit die habitam, et cujus verba introductoria sola apud Bandinium (*Epist de Michaele Acominato*), Τὸν μὲν δὴ προσήκοντα, et ultima : Ἵνα καὶ αὐτοὶ ναὸς Θεοῦ εἴημεν ἐν αὐτῷ Χριστῷ, etc., legimus. Michael licet antiquo more educatus, in ista phrasi divina ut et in cæteris omnibus quæ scripta reliquit, orthodoxiam ex oculis non amittit, quæ καλοκαγαθίας antiquæ loco Græci cujuslibet supremam laudem constituit. Quodsi Michaelem nostrum Atticis innutritum artibus et litteris Athenis quæ templis, statuis abundabant, Periclei ævi monumenta inspirabant, idem, qua Christianus ac sacerdos, divini quasi ætheris flamina experiebatur. Ante eum D. Paulus Atheniensibus in Areopago pacem, et in templo Dei incogniti Deum in Christo manifestatum annuntiaverat; et ibidem Dionysius Areopagita primus episcopus memoratur, idem martyr Græcus, quem Gallia quoque apostolum et patronum suum venerata est eo tempore, quo ipsa novi Evangelii apostolos per omnem orbem, præsertim in eam regionem emisit, unde præter Christianismum perantiqua libertatis civilis traditio ei venerat, in Græciam dico (1).

Michael Athenas sacras oratione celebrat in Leonidem martyrem et socios habita; heroici ejusdem civitatis ævi, in allocutione ad prætorem Demetrium Drimetem, Athenas reducem, meminit : Τὸν Θησία φασὶν ἐκεῖνον. Eustathii postea archiepiscopi Thessalon., interpretis cel. carminum Homeri, quo familiarissime utebatur, mors profanarum æque ac Christianarum meditationum ansam præbuit; ejus memoriam oratione funebri honoravit, cujus initium : Ὦ στυγνὸς αἰών, ὡ τλήμων ἡμεῖς γενεά, finis καὶ λατρεύοντες. Paucæ hæ voces de monodiæ pretio statuere non permittunt; at hocce sæculum et nostrum genus accusare licebit negligentiæ, cui solus Tafelius remedium apportavit, qui in Dissertatione *De Thessalonica ejusque agro* etiam Monodiam in Eustathium publici juris fecit.

Eustathii Thessalon. mors (a. 1198) sex annis catastrophen antecessit, quæ Michaeli occasionem dedit ostendendi se non solum bonum ovium pastorem pacis tempore esse, sed qui, urgente necessitate, lupum Argolicum fortiter a grege repellat, licet mox feris occidentalibus cedere coactus fuerit.

Atque hoc quidem loco dicendum est qui fuerit Acominatorum sermo justo magis metaphoricus (2). Cujus rei ut majorem fidem faciamus, Nicetæ verba quibus in Michaelis fratris Vita utitur, repetamus, usurpationem antea memorantes imperii Byzantini per Alexium III Angelum (a. 1195), quam octo annis postea expeditio Italorum Gallorumque Constantinopolin versus, et post redintegrationem Isaacii cæcati cum filio ejus Alexio IV impotentemque Alexii V Ducæ Murzuphli dominationem, secunda Cpolis expugnatio per Francos (12 Ap. 1204) et imperii Latini fundatio secuta est. Nicetæ Acominati Historiæ libri V ultimi (XVII-XXI) et J. Villharduini Annales Gallice conscripti magnam circa eas res auctoritatem habent. Nicetas quidem usque ad a. 1206 progreditur, quamvis in fine libri XIX dicat : Οὐκ ἂν ᾠσάμην τὰ βαρβάρων αὐτὸς, οὐδ' ἐσοίμην παραπέμπων τοῖς ἔπειτα πράξεις πολεμικὰς, ἐν αἷς μὴ νικῶσιν Ἕλληνες. Οἱ γὰρ βάρβαροι κατὰ τὸν ἐμπρήσαντα τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος οἰχέσθωσαν ἄϊστοι τε καὶ ἄπυστοι, μηδὲ προσρήματος γοῦν τινος, ὑφ' ἡμῶν ἀξιούμενοι, ἕως οὗ παρέλθοι ἡ ἀνομία κἀπὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ

(1) Contra Gregorium Turon., Bedam et quosdam alios Dionysium Gallicum ab Atheniensi distinguendum et tertio demum post Christum natum sæculo accensendum esse arbitrantes, auctoritati Sim. Metaphrastæ et Mich. Syngeli, abb. Hilduini et multorum virorum sine dubio orthodoxorum et doctorum obtemperamus, qui unum Dionysium agnoscunt. Persuasum enim habemus criticam quam vocant historicam ad Acta sanctorum haud impune applicari.

(2) Nicetæ quidem dictio obscurissima est in *Præfatione ad Historiam* ubi maxime monet nullibi magis quam hic claritate et simplicitate opus esse. Inde versus sequentes ad marginem cod. Fugger. scripti et a Wolfio Alexandro Chartophylaci attributi :

Οὐκ οἶδα τί φῂς ἐνθάδε, Χωνειάτα,
Σοφὸν τὸ σαφὲς συγγράφων εἶναι λέγεις,
Εἶτα γπιφώδη καὶ βαραθρώδη γράφεις.
Nescio, Choniata, quid dicere velis.
Dictionis claritudinem virtutem dicis.
Et nihil tu ipse nisi per ampullas componis.

τὸ θεῖον παρωλιθήσεται. *Absit ut ego res gestas Barbarorum decantem, aut ea bella memoriæ posterorum prodam, in quibus non vincunt Græci. Imo illi, ut is qui Ephesiæ Dianæ templum incendit, pereant ignoti et obscuri; nec ullo verbo quisquam nostrum eos dignetur, donec transierit iniquitas et Deus servos suos clementer respexerit.* Nicetas fusius refert ea quæ ipse post captam Cpolin passus sit, ac memorat se virginem quamdam e barbari alicujus manibus, asserendo eam sibi nuptam esse eripuisse, repetente idem Michaele (1), non sine laudibus justo majoribus, siquidem fratrem Herculi et Theseo, Abrahamo, Isaaco ac Levi, Simeoni, Davidi ac Danieli præponit, imo cum Christo comparat, qui pro Ecclesia, sponsa sua, mortuus est.

Nicetas postquam de rebus abominandis quarum capta Cpolis testis fuit, retulit, de provinciis a Latinis expugnatis ac inter duces exercitus distributis loquitur. Dein ad regnum Thessalonicense Bonifacio Monteferratensi (ὁ Μόντης Φεράντης μαρχέσιος Βονιφάτιος) sub conditionibus feudi traditum, et ea quæ ipse contra Græciam conatus est facere procedit. Ibi enim, rebus jam dudum turbatis adjuti in fine regni Alexii III in multis urbibus usurpatores Græci surrexerant qui contra Francos non minus pertinaciter quam contra imperatorem Græcum libertatem suam defendebant. Ex his in Ætolia et in Epiro australi circa Nicopolin et Epidamnum nothus aliquis ex familia Ducæna oriundus regnabat; dux Græcus quidam in Dolopiæ montibus; in Messenia Theod. Melissenus e gente Comnenorum; in Laconia Leon Chamaretus non minus tyrannice quam Nabis ipse: in Argolide et Corinthi Leo Sgurus sæviebat. Hujus cum Atheniensibus sub Mich. Acominato, et cum Francis sub marchione Monteferratensi pugnas Nicetam fusius narrantem hinc inde introducimus (*Hist.*, ed. Paris, p. 390 sqq.)

§ 4. *Michael cum Leone Sguro certamen init, fratre ipsius Niceta referente.*

« Leo Sgurus, Nauplio ortus, aliquandiu vi magis quam voluntate popularium principatum tenuit « a patre susceptum, ad cujus imitationem non sine sanguine imperavit. Sed confusione rerum auc- « tus, et turbulentis temporibus, ut torrentes imbribus et turbinibus undæ, tumefactus, e parvo ma- « gnus exstitit. Argos dolo, Corinthum latrocinio cepit: et grassando subinde progressus ipsas Athe- « nas cum bellicis navibus et exercitu per Isthmum traducto est adortus, ea spe se arcis facile po- « titurum, aut machinis adductis imbelle præsidium facile territurum. Cæterum ea agitabat animo et « frustra conabatur, quæ ad exitum perduci non poterant. Nam Athenarum summus pastor Michael « Choniates, frater meus (meus inquam: nam laudi mihi duco cognationem ejus, et ei me sanguine « propinquum esse gaudeo, licet a virtute et eloquentia ejus remotissimus), cum sui muneris esse « intelligeret consilio et precibus rem publicam juvare, Sguri castris visis, pie cum eo agere instituit, « an hominem, præsertim non ignotum sed sæpe collocutum, amovere posset. Itaque ex urbe tan- « quam superiore loco monitorum sagittas ejaculatur, et pastorali funda divina verba jacit. Ali- « quando etiam spiritualibus minis tanquam arietibus animum illius sternere instituit. Non enim « decere eum qui Christianus sit et inter Romanos nomen suum profiteatur, Romanos bello petere « nisi forte solis labiis Christianum agat, ut et veste et lingua duntaxat Romanum, corde vero a Chris- « tianis sit remotissimus. Quam vero causam habeat oppugnandi Athenas? nam Argivis ob vicini- « tatem posset forsitan aliquid crimini dare, quo illorum expugnatio excusetur, quemadmodum et « Corinthiis nuper archiepiscopi eorum crebras insidias objecerit, unde Romanum exercitum Nau- « plium accurrere et naves hostiles appellere nunquam recusarit, et suavitate orationis ejus magis « afficiatur quam mellis dulcedine, eaque semper frui cupiat, hic vero ipsum in spiritualium libero- « rum numerum retulerit. Ac hujusmodi armis usus Michael precabatur ut inde recederet. Sgurus « vero non dissimulanter prætendens se vim posse facere, et tempora intueri jubens quæ pro viri- « bus quemque agere monerent, cum omnium urbium princeps afflictissima esset, denique postulabat « ut quidam adolescens ad necem sibi dederetur. Quem etsi alius aliquis etiam non petenti libentis- « sime dedidisset, ut semen uniquum et multis auctorem interitus, pessima quæque et manu et « consilio contra patriam machinari solitum, ille apertum patriæ persecutorem et spiritualis nutricis « Ecclesiæ violatorem et insidiatorem, cujus violentos conatus sæpius et ipse expertus erat, in eorum « numero habuit quos evangelice diligeret, neglectoque Sguro supplicem defendit. Sed cum leonem « illum sapientibus hisce monitis placare non posset, aspidis in morem ultro aures obturantem et « omnis generis tela in arcem conjicientem, orato Deo ut in nefarium hominem et subnascentium « malorum auctorem cladem omnem converteret, machinas et ipse in mœnibus disponit, ibidemque « sagittarios et funditores collocat. Nam quid ille ad propulsandos hostes non effecisset, vir omni doc- « trina sacrarum et profanarum litterarum perpolitus summaque facundia ornatus? qui si voluisset, « igni pluere super temerarios aut crabrones in exercitum immitere potuisset, aut aliquid aliud eis

(1) In *Monodia*, infra, col. 373.

« perniciosum divinitus impetrare. Neque enim cunctatus esset Deus, si manus ille sustiliisset aut « labia ad invocationem numinis aperuisset. Sed a tali vel cogitatione, nedum facto, eum abduxit is « qui filio tonitrui compescuit, ne ignem cœlo elicerent, cum diceret : « An nescitis cujus spiritus « sitis ? »

« Sgurus autem, desperata victoria, adversarii aciei instruendæ tam periti, tam diserti, tam in- « comparabili virtute præditi, et irrita oppugnatione rupium arcis intellecta, iram suam contra eam « urbem exstimulat cujus arcem expugnare non poterat, villas incendit, greges armentaque rapit. « Et post dies aliquot soluta obsidione Thebas oppugnat ; quibus primo impetu captis, ulterius con- « tendit, ac Thermopylis superatis per Œtam montem descendendo Larissæ cum Alexio imperatore « se conjungit. Is enim a septentrionalibus lateribus avulsus et urbe imperatrice excussus in Thessa- « lica Tempe pervenerat. Ac filiam illius Eudociam uxorem ducit, quæ prius Stephano Triballorum « duci nupta, ab eoque repudiata et Byzantium reversa, post captam urbem et desertam, Alexio « Ducæ cognomento Murzuflo, qui Romanum imperium postremus invasit, nupserat. Sed ne is qui- « dem illam ad senectutem usque tenuit. Nam Eudociæ pater Alexius, haud scio qua re impulsus, dolo « eum comprehensum luminibus orbavit, erro erroni infestissimus, et imperio dejectus simili cala- « mitate conflictato inimicissimus. Neque multo post excæcationem a Latinis comprehensus Ducas « Byzantium reducitur, et ob dominum et imperatorem suum comprehensum et laqueo enectum in « judicium adductus, pro sui defensione attulit, illum patriæ proditorem exstitisse et dignas suo sce- « lere dedisse pœnas. Neque se unum id fecisse, sed et reliquos illius cognatos. Verum illi, spreta « ejus oratione, et iis quæ adjungere cupiebat plane repudiatis, capitis hominem condemnant, novo « et violentissimo supplicii genere. Nam in altissimam columnam, quæ in Tauro stat, perductum « præcipitant. Is vero aliquandiu in pedes descendens, deinde in caput subversus et humi allisus « miserabiliter interiit. Sgurus autem ducta Eudocia, marchione in Græciam transituro, ut paulo ante « dixi, Thermopylarum angustias et altum montem eis imminentem, cæteraque loca quæ Græciæ « aditum intercludunt, accurate custodiebat. Verum nihilominus ille iis locis facillime potitus est ob « nostrorum ignaviam ac degeneres abjectosque animos, subinde potentiores colere volentium ; id- « que cum non magnum adduceret exercitum nec inter se consentientem, sed plerisque in rebus, « quippe ex multis urbibus collectum, dissidentem. Et cum ipsam Bœotiam invaderet, tam cupide « susceptus est quam quisquam qui ex longinqua et diuturna peregrinatione domum revertitur. Pro- « gressus etiam Attica potitur et arci præsidium imponit. Cum autem idem archiepiscopus, ut pridem « Sgurum, ita et tunc marchionem propulsare posset, tamen tempus a resistendo alienum esse ratus, « quippe urbe imperatrice expugnata et tam Orientalibus quam Occidentalibus provinciis Latinæ has- « tæ umbram subeuntibus, citra dimicationem munitione cedit. Postremo Eubœa quoque, omissa « defensione, supplices ad marchionem manus tendit, et exercitui Euripo concitatiori pontem subs- « ternit ; et in ipso freto castellum ædificatum, in eoque sedentem exercitum cernit, a quo « mutabiles insularium animi et callida consilia a defectione coercerentur. Sed quid meam orationem « barbari antevertunt et historiæ cursum occupant, nec ab ullo adversario destinentur? nam hæc « ut Thebis spoliatis et Athenis occupatis in Eubœam transierint, adhuc refert : illi vero, non ut pedi- « tes, sed ut aeriæ volucres, alis supra historiam evecti, ad Isthmum tendunt, oppositum ibi Roma- « num exercitum profligant, urbem in Isthmo sitam locupletem olim Corinthum intrant. Unde Argos « transeunt ; Laconiam pervagati impetum in Achiam faciunt. Inde Methonem petunt ; ad Pylum Nes- « toris, patriam contendunt. Ad Alpheum etiam accessuros arbitror, ex eoque potos et lotos veterem « jucundam fabulam audituros, fluvium eum Arethusæ fontis Siculi, quem Italorum filii bibunt, amore « liquescentem vereri ne suæ aquæ successus Latinorum et res quas contra Græcos gesserint inscrip- « tas ad populares eorum perferre cogatur. Verum, o Græce fluvie Alphee, latex per salsuginem ma- « nans potabilis, res auditu mira, amoris incendium, cave Græcorum calamitates Siculis barbaris « explices, aut commemores quantas res populares eorum contra Græcos gesserint, ne choreæ du- « cantur, ne pæanes cantentur, ne plures hostes appellant. Paulisper exspecta. Multæ sunt belli vices; « tesseræ instar volvuntur res mortalium. Nunc his, nunc illis favet victoria ; ne Alexandro quidem « ferunt omnia successisse ex sententia, nec Cæsaris fortuna caruit offensionibus. Per ipsam Arethu- « sam te obtestor. «

Huc usque Nicetas, ex cujus narratione traditio de regionibus Græcis a Latinis expugnatis per 41 iambos trimetros in chronicum metricum ab Angelo Maio an. 1828 editum transiit ; compositum autem est chronicum illud ad Ephraim, monacho Byzantino, qui Thermophylas in municipium Atticæ convertit, et certamen ducem Naupliotam inter et archiepiscopum Atheniensem in hocce tetrasticho absolvit :

Τέλος προσαῤῥάσσει δὲ καὶ ταῖς Ἀθήναις·	Postremo Athenas ipsas adoritur.
Ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς ἀρχιποιμένος λόγοις	Sed repulsus sapientissimi antistitis
Τοῦ Χωνειάτου Μιχαὴλ τοῦ πανσόφου,	Michaelis Choniatæ eloquentia,
Θήβαις ἐφορμᾷ ταχέως ἱπταπύλοις.	Thebas confestim Bœotias invadit.

Brevius dein de Atticæ et regionum vicinarum expugnatione:

Μαρκίσιος δὲ τὴν Βοιωτίαν φθάσας, Marchio Bœotiam ingressus,
Ταύτην παρεστήσατο ταῖς στρατηγίαις· Armis eam subegit :
Κρατεῖ προιών Ἀττικῆς σὺν Εὐβοίᾳ. Atticam cum Eubœa suæ ditionis fecit.

§ V. *Quæ Athenis post Michaelis tempora acciderunt.*

Niceta auctore Sgurus post cladem ad Thermopylas acceptam Acrocorinthum se recepit, ubi ut bellua in antro se abdidit, corpusque contra Latinos defendit. Athenas deinde (unde Michael excesserat, et cujus arx a multis Francorum copiis custodiebatur) et Bœotiam Bonifacius, rex Thessalonicæ, eminentissimo e consiliariis suis, Ottoni de Rupe gubernanda tradidit; utriusque autem provinciæ sicut Eubœæ et Bodonitzæ dominium Guillelmo de Champlitte cessit, quia ex Achaia et Elide profectus Peloponesum subjugare cœperat.

Καὶ ἐκεῖνος γὰρ ὡς εὐγενὴς καὶ ῥήγας ὁποῦ ἦτον, Ille autem generosus ut rex erat,
Τοῦ ἔδωκε καὶ ἐχάρισεν τῆς Ἀθηνοῦ τὸ ὁμάτζιο. In homagium ei dedit Athenas;
Μέγαν Κύρην τὸν ἔλεγαν, οὕτως τὸν ὠνομάζαν Ut Magnus Dominus sultani nomen accepit,
Ἐκεῖνον ὁποῦ αὐθέντευεν ἐτότε τὴν Ἀθήναν· Qui illo tempore Athenas imperio rexit;
Ἐκ τῶν Ἑλλήνων τὸ εἴχασι τὸ ὄνομα γὰρ ἐκεῖνο. Nomen autem a Græcis mutuati sunt.
Ὡσαύτως γὰρ τοῦ ἔδωκε τρία ὁμάτζια τοῦ Εὐρίπου, Item tria homagia super Euripum
Τῆς Πονδενίτζας ἀλαδὴ, τὸ ἐκράτησεν ὁ Μαρκέζης, Et super Bodonitzam, concessit marchio lege san-
Νὰ τὰ κρατοῦσιν ἀπ' αὐτὸν καὶ αὐθέντη νὰ τὸν [ciens ut incolæ
[ἔχουν. Eum pro domino suo agnoscerent.
Ο αὐθέντης δὲ τῆς Ἀθηνοῦ ἀπὸ Βουργουνιάν ἦτον, Oriundus autem erat Athenarum gubernator ex
[κτλ. (1) [Burgundia, etc.

Ab Ottone de Rupe (Ὀθῶν ντὲ λὰ Ῥῶτζε), Burgundione, Athenarum moderatore, cujus nepoti ac successori Ludovicus sanctus, rex Franciæ, principis Achaiæ dignitatem concessit, i. e. anno 1205, series incipit principum Francorum qui per ducentos quinquaginta annos ad 1453 usque Athenas regebant, qua in urbe inde a Codro et Pisistratinis rex nullus sederat, et ubi quinque sæculis post illum Burgundionem, alteri cuidam Ottoni, Germani sanguinis, reservatum erat, ut magnam Græciæ partem cum dignitate et honore leni sceptro subjecerit.

Una cum domino sæculari eoque usurpatore Athenarum, Michaelis expulsi sedem archiep. Romanus, nomine Berardus occupavit, quem non nisi ex epistolis quas Innocentius III PP. ei scripsit, novimus. In notis quas editor Fr. Bosquetius adjecit (ed. Tolos., not. p. 9) Michaelis Choniatæ mentionem facit ita duriuscule scribens : « Græcis rerum dominis Atheniensi Ecclesiæ præerat Michael Choniates, qui captis Athenis a marchione Montisferrati urbe cessit, ut narrat ejus frater Nicetas, qui eum nobis *Græca fide* et fraterno affectu *sanctum prædicat.* » Nihilominus idem alio in loco, hunc Michaelem cum archiepiscopo Romano confundere videtur, ad quem Innocentius litteras scripsit. Ex istarum epistolarum una patet, ut Schlosserus quoque (*Hist. exped Crucig.* II, p. 63) declarat, a Latinis e pluribus diœcesibus, civitatibus, etc., expulsos fuisse Græcos eadem inclementia, qua postea a Turcis (2). Videre etiam e duobus aliis epistolis Papeæ ad archiep. Thebanum (l. I, ep. 110) et archiep. Amyclæensem (l. IV, ep. 98), Ottonem in certaminibus sæcularibus et ecclesiasticis anathema incurrisse, cujus rei pertæsus, dignitate abdica, anno 1221 nepotem Guidonem sibi succedere voluit et in Franciam reversus est.

§ VI. *Michaelis senectus et obitus.*

Michael exsul non minus tragice quam Nicetas aulicus, totius imperii Romæorum miserrimum statum, gregis custodiam ereptam et exsilium deplorat (3) : «Lamentationis copiosa mihi materia adest tum ob communem calamitatem tum propter meam ipsius, eapropter quod templum illustre, opulentum, proh Deum immortalem ! quod majores nostri Deiparæ consecrarant, cujus altare meæ custodiæ creditum erat, ante oculos meos ab hominibus sacrilegis spoliatum vastatumque est. Ipse autem post triginta annos quos ibidem peregeram, ut truncus aridus, inutilis, vi ventorum e sacrario Domini ereptus, contra ripas, contra rupes, in imum mare abreptus vix jam vivo. Ecce exsilio damnatus, sine sacerdotio, sine festorum solemnitate, sine urbe, sine civibus, bubonis instar de calamitate omnium et in eo ipsius infortunio amare lamentor. » Ex inscriptione porro nonaginta, quas codex Bibl. Laur. asservat, epistolarum videmus, insulam Ceon pro refugio eum habuisse : τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολαὶ ἃς ἔγραψεν ἀπὸ τῆς νήσου τῆς Κέω· Id quod tenore epistolarum confirmatur, siquidem P. Morellus monasterium S. Prodromi in ista insula ut asylum ejus designat.

Hoc in loco senem exulem annuntiata fratris mors mirum in modum afflixit quem sibi superstitem

(1) Βιβλίον τῆς κουγκεστας νης Ῥωμανίας καὶ τον Μωραίως, p. 59, Ed. Buchon. Paris, 1845.

(2) « Dilectus filius Otto de Roca, dominus Atheniensis, per litteras vestram petiit providentiam admoneri, ut in castris suis et villis in quibus duodecim Latini abundantes certas habuerint mansiones, proprios sacerdotes, quibus integræ a Latinis laicis decimæ persolvantur, instituere curaretis, » etc. INNOC. III, *Epist.* lib. XIII, ep. 418.

(3) Vide infra, col. 371.

fore desideraverat. Nicetas Acominatus, post captam Cpolim, ut omnes ii qui ingenio, virtutibus, in patriam amore excelluerant, cum uxore et liberis Nicæam Bithyniæ se recepit, ubi apud Theodorum Lascarin imperatorem non minus quam apud Comnenos auctoritate valebat, id semper agens ut civibus Bizantii exsulibus auxilio ac præsidio, fratri autem seni exsuli solatio foret. Michael quidem in *Monodia* hæcce dicit: « Licet procul a me viveret, quoties eum vivere ac valere nuntii attulissent, quasi novo spiritu afflatum me sensi.Et ut David animæ suæ solamen reperiri non posse dicit, exhilarari autem ubi primum Dei memoria ipsi in mentem venerit; ita ego quoque ubi præsentium ærumnarum pondere molestarer, mirum solamentum sensi ubi fratrem valere accepi. Quotiescumque itaque epistola fraterna manu signata afferebatur, vultus ac sermonis ejus intime memor caput et manus tangere et osculari mihi videbar; et extemplo atra cura ex animo excessit et gaudio novo locum dedit. » Hæc cum legeris amoris fere plus quam fraterni testimonia, jam non miraberis, si idem dicit se umbra mortis obstringi ob gubernaculum vi ipsi ereptum morte fratris Nicetæ, qui Michaeli et Joanni consobrinis æque flebilibus Romæorum imperio in morte successerit. « Si tanti viri obitus, Michael adjicit, Europam et Asiam æquo dolore ac desiderio afflixit, adeo ut mortem tuam, o anima charissima, ferre non sustineant, quis tandem nostrarum lacrymarum ac gemituum modus erit? » Sequitur de luctu communi gentis Acominatorum per Europam et Asiam disseminatæ, cujus individui defuncti splendore illustrarentur, et qui ejus auxilium multifariam experti sunt. Deinceps de dolore viduæ loquitur, nepte magni Belisarii, quam uxorem ducturus Nicetas, sicut in omnibus gravioribus rebus fratris consilium expetierat; de luctu liberorum teneræ ætatis, e quibus unus errabundus vagabatur; de proprio suo luctu et plaga irremediabili quam fratris mors acerba inflixit. Jam sibi lacrymas præ doloris magnitudine deesse queritur, unde sibi calamitates vitæ futuras siccis oculis ferendas fore, donec ipse in remoto terræ angulo aut in medio mari projectus, senex juniori fratri successerit. Vir pius cum esset, Deo ipsi diem dicit, adeo dolor mentem occæcarat: « Dolor adeo me stimulat ut voces proferam quæ impietati ac temeritati forte dabuntur. Cur enim ego canum caput et annis gravis, inutile tandem terræ pondus ac ulcus diutius in hoc carcere retineor? »

In promptu non est dicere quo anno Michael vinculis corporis liberatus decesserit; jam enim vita otiosa in monasterio transigenda graviter incommoda sub finem esse debebat. Eum tamen anno 1215 in vivis fuisse epistola quam ad Manuelem patriarcham dedit probare videtur: ad alium neminem enim scripta esse potest nisi ad Manuelem Charitopulum illo ipso anno ad patriarchatum evectum.(V. Le Quien, *Oriens Christ.* t. I, p. 278). Hæc eadem epistola et plures aliæ quas in Ceo insula composuit probare possunt Michaelem, quamvis solitarium, ut ipse quidem dicit nihilominus sub finem vitæ præstantissimis imperii viris per litteras saltem conjunctum fuisse, ipsumque Lascarim imperatorem in ejus amicorum numero fuisse. Sed quare non orthodoxi hujus et amici principis domum habitavit? Cur non Nicææ vivere maluit prope Phrygiam, ubi frater dilectissimus cum suis vixit et in medio populo demortuus est, quam in Ceo insula petrosa Ægæi maris, hæreticisque vicinus occidentalibus, de quibus in epistola ad Euthymium scripta queritur? Ad hanc is fere quæstionem respondebit qui in patria Bacchylidis ac Simonidis Hymettum et Brilessum sub auroram coruscantes vidit; qui Michaelem in Thesei urbe per generationem pedum Dionysii Areop. manibus portasse et postremo Dexippi gladium non sine gloria strinxisse meminerit.

§ VII. *Scriptorum Michaelis catalogus, in bibliotheca Florentina secundum Bandinium. Præfatio.*

Scripta a Michaele opera, non minus quam ossa in Cei ripis, in Occidentis bibliothecis oblivioni data esse videbantur. Huc usque non nisi orationum satis multarum summaria, tractatus, epistolæ, carmina quorum pauca aliqua Græce, duo maximi momenti Latine tantum a Michaele Choniata supersunt.

Anno 1767 bibliothecæ Laurentianæ quæ Florentiæ est, custos, A. M. Bandinius Academiæ Parisiensi libellum misit sub titulo *Epistola de Michaele Acominato ejusque scriptis*, quem anno sequenti in catalogo codicum Græcorum bibliothecæ Laurentianæ reproduxit. Nos catalogum collectionis Michaelis scriptorum integræ, quorum summum jam Montfaucouius in *Bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum*, I. p. 355 seqq. dedit, e Bandiniano catalogo extractam, nulla habita titulorum latinorum ratione, damus, et Bandinii exemplum secuti, titulos eodem, quo in codice leguntur, ordine in medium proferimus, præmissa Anonymi ad Michaelis opuscula Præfatione, quam primus edidit doctissimus Tafelius in Dissertatione *De Thessalonica ejusque agro*.

I. p. 1. Προθεωρία εἰς τὴν παροῦσαν βίβλον τοῦ . . . .

(Nihil amplius; scriptoris nomen in lacuna intercidit. (V. Tafel, *l. l.*, p. 376 *et seqq.*)

Φιλόλογος ὁ τοῦ βιβλίου τοῦδε πατὴρ, καὶ σοφίας ἐραστὴς ἑκατέρας, τῆς ἡμετέρας φημὶ καὶ τῆς θύραθεν, ὡς ἔστιν ἀπ' αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων γνῶ-

Litterarum et omnis sapientiæ vere amicus hujusce libri auctor est, quod lector benevolus ex ipso scripto facile dijudicabit. Sed longiorem hac

ναι τὸν ἐντυγχάνοντά. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν δέοιτο πλείονος, οἶμαι, λόγου, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον προδιοριστέον, ὡς τῶν λόγων ἔνιοι μὲν πρὸ τῆς ἱερωσύνης ἐγράφησαν (ὁ πρῶτος δηλονότι, ὁ πρὸς τοὺς αἰτιωμένους (1) τὸ ἀφιλένδεικτον· καὶ ὁ ἐφεξῆς, ὁ τοῦ μακαρίτου ἀρχιεπισκόπου Χωνῶν ἐγκωμιαστικός· καὶ ὁ μετ' αὐτὸν, ὁ πατριαρχικός)· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μετὰ τὴν ἱερωσύνην. Καὶ δεῖ μὴ ἀγνοεῖν τοῦτο τὸν σὺν ἐπιστήμῃ τοῖς λόγοις ἐντευξόμενον καὶ συγγνωσόμενον τῷ ἀνδρὶ, εἰ νῦν μὲν πρὸς τὸ νεανικώτερον ἀποθρασύνεται, καὶ τοῖς ἐκ ποιητικῆς ὀνόμασιν ὡραΐζεται, κουρίζων, ὡς ἄν τις εἴποι, καὶ ὑπὸ θερμότητος ἀφερόμενος· νῦν δὲ ὕπαυχμος φαίνεται τὰ πολλὰ, καὶ τὸ ἀγλευκὲς περιπτύσσεται· Αἰτία γὰρ οὐ τοσοῦτον ἡ ὕλη τῶν ὑποθέσεων, ὅσον ἡ τῶν βίων διαφορά. Πλὴν καὶ οὕτως ἡ ὁμοιότης ἁπάντων διαφαίνεται, καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς φῦναι τούτους κἀκείνους κατηγορεῖ. Ἔτι κἀκεῖνο προθεωρεῖν ἀναγκαῖον, ὡς, ἡνίκα μὲν ἦγε σχολὴν, καὶ περὶ μόνους εἶχε τοὺς λόγους, ἐπιδείξεως χώραν οὐδ' ἐπὶ κοινοτέρου ἀκροατηρίου ἐθεατρίσατο· εἴ τι δὲ ἐπονήσατο, καθ' ἑαυτὸν, ὅ φασιν, ᾄδων ἐπονήσατο· τοῦτο δ' ὅσον κολούει τὴν ἐπὶ λόγοις ἀκρίβειαν ἅμα καὶ φιλοτιμίαν, ἴσασιν οἱ εἰδότες. Ἐπεὶ δὲ ἱερωσύνης ἐπέβη καὶ παρὰ τοῦ ἐπαγγέλματος τὸ τοῦ λέγειν καὶ γράφειν ἐνδόσιμον ἔλαβεν, οὐδ' ἐνταῦθα τὰ τῆς ἐπιδείξεως εἶχε προβάλλειν φιλοτιμότερα· τοῦτο μὲν τῆς ἱερωσύνης οὐ προσποιουμένης οὐδὲ τὰς ἐν λόγῳ ἐπιδείξεις, ὥσπερ οὐδὲ τὰς ἐν ἑτέρῳ οἱῳδηποτοῦν κατορθώματι, ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον κηλῖδας νομιζούσης καὶ μειρακιώδη ἀθύρματα, ἢ σπουδάσματα· τοῦτο δὲ τῶν ἀκροωμένων Ἀθήνησιν οὐκέτ' ὄντων φιλομαθῶν, οὐδὲ προσεκκαιόντων τὴν τοῦ λόγου θερμότητα, μᾶλλον δὲ ποιούντων ἐπινυστάζειν, οἷς ὑπόκωφον ἐνδείκνυνται τὴν ἀκρόασιν, ἵνα μὴ λέγω, ὅτι ὅσα καὶ λύρας ὄνος, κατὰ τὴν παροιμίαν, τοῦ περισσόν τι λέγοντος ἐπιστρέφονται· Ἡ γε μὴν ἀσχολία καὶ τὸ ὑπὸ πραγμάτων ἀνθέλκεσθαι οὐκ ἐῶντων ἐξακριβοῦσθαι τὰ τοῦ λόγου, μᾶλλον δὲ καὶ πάρεργα προσδιαζομένων λογίζεσθαι, τρίτον ὂν τῇ ἀπαριθμήσει, πρῶτον τῇ δυνάμει φαίνεται.

Ταῦτα συννοοῦντα τὸν ἐντευξόμενον, χρεὼν μὴ βαρὺν λογιστὴν καθέζεσθαι, ἀγάπης δὲ μᾶλλον, εἰ μὴ πάνυ τι τοῦ ἀκριβοῦς τὰ οὕτω πεπονημένα ἐκπέπτωκεν, ἀλλ' ἔστιν οὗ καὶ τῆς τέχνης ἐξέχεται, καὶ τὰς ἰδέας τοῦ πολιτικοῦ λόγου συγκίρνησι, καὶ οὔτε τὸ καθαρὸν ἔχει πεπατημένον καὶ εἰς χυδαιολογίαν καταβεβλημένον οὔτε τὸ περιβεβλημένον σφόδρα περιηγκωνισμένον καὶ λαβυρινθώδες, ἀλλὰ καὶ ἡ περιβολὴ διευκρίνηται, καὶ τὸ σαφὲς περιβέβληται, καὶ μετρίως ἀμφότερα. Ἥρμοσται δὲ καὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἰδεῶν, ἐς ὅσον ἐξῆν· μάλιστα δ' εἰς μέγεθος αἴρεται, καὶ πλέον, ἢπερ ὁ τοῦ πολιτικοῦ θεσπίζει κανών. Καὶ οὐ κακία τοῦτο δήπου τοῦ λόγου, ὅτι μηδὲ σφόδρα βουλομένῳ οἷόν τε ἦν, ὅσον ἐπὶ σεμναῖς ἐννοίαις μὴ διαίρεσθαι, αἷς πᾶσα χριστιανικὴ ὁμιλία κοσμεῖται· οὐ μόνον ἐν λογογραφίαις, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν τῇ ἁπλῇ κοινωνίᾳ τοῦ λόγου. Ὅσα γὰρ, φησὶν ὁ ῥήτωρ τῆς Ἐκκλησίας, σεμνὰ, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα καὶ λογίζεσθε. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἱερωσύνην

de re sermonem concinnare operæ non est pretium; id unum notandum est, plures eum orationum suarum antequam sacerdotii munus iniisset, scripsisse, et primam quidem: Ad eos qui indignabantur quod lumen suum sub modio posuisset; dein orationem laudatoriam in beatum archiepiscopum Chonarum; tertiam denique in patriarcham; cæteras autem omnes post initum sacerdotale munus editas fuisse; quas cum legerit aliquis mente candida, auctori ignoscet, ubi cum temeritate juvenili, flosculis poeticis pueriliter inhæret, et alibi oratorem se aridum et nudum gerit; cujus rei causa non dissertationum materia, sed differentia annorum habenda est, quibus illas composuit. Omnes tamen sic quoque similitudinem aliquam præ se ferentes ab eodem se scriptore exortas esse satis clamant. In quo id quoque prænotare juvat quod, si decoro cum otio litteris solis studeret, non auditorum benevolentiam captaret, id unum agens ut sibi ipsi sufficeret. Hoc quantum noceat operi conficiendo, rerum hujusmodi periti probe norunt. Sed post sacerdotium quoque initum, ubi dicendi scribendive locus erat, vir parum ambitiosus longe ab omni ostentatione abfuit. Nec mirum; sacerdotes enim de operibus a se scriptis non magis quam de quacunque re mundana spiritus sumere decet; quæ omnia e contra pro nugis ac quisquiliis habenda sunt. Huc adde quod Athenienses nostri temporis, audiendi parum cupidi, arte oratoris difficulter excitantur, imo inter concionem obdormire solent, et parvi pendere eum qui egregiam aliquam rem protulit, a qua non minus quam asinus a lyra abhorrent. Si tertium dein impedimentum admittere voles, memento, otii absentiam, negotiorum urgentiam facere ut stylum et dictionem, rebus parvi momenti nimis intentus, minus cures.

Cujus rei memor lector non rigidus judex sedebit, sed indulgebit operi minus expolito, ubi artis vestigia aliqua in vocibus, ubi orationum ornamenta non contemnenda comprehendet cum claritate sufficiente. Sæpissime enim stylus ad sublime usque ascendit ultra quam fas est et ars oratoria permittit. Id quoque nullo modo cum vituperio notandum est si orator in edendis divinis meditationibus sublimitatem affectat, id quod nec in eloquentia Christiana, nec in oratione pedestri displicuerit. Namque Ecclesiæ summus orator dicit: Quæcunque pulchra, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate (*Philipp.* IV, 8). Si vero post munus sacerdotale initum, orationes elegantiam poeticam redolent, quippe quæ aliter politæ esse nequibant, non est quod lectorum veniam expetas haud ignorantium hodiernarum declamationum bacchicum furorem a sola Calliope oriundum, ut omittam

(1) In inscriptione hujus or. apud Band.. Πρὸς τοὺς ἀχθομένους διὰ τὸ ἀφιλένδεικτον.

Demosthenica illa : Per terram ! per fontes ! per flumina ! per rivos ! et alia his similia plus quam dithyrambica. Qui autem majorum nostrorum scripta utpote antiqua exempla perlegere amant, meminerint velim, antiquos scriptores elegantiarum et leporis haud parcos fuisse, ut Socratici Plato et Xenophon. Sed et Polemo præfractim dixit, scripta pedestria humeris, poetica in plausiris amovenda esse, quod novum rei nostræ documentum affert.

Λόγοι ποιητικοῖς ὀνόμασιν ἔστιν οὓς διανθίζονται, ἐπειδὴ οὐκ ἐξὴν ἄλλως μετέχειν τι καὶ τοῦ ἀβροῦ, τοῦτο οὐδὲ παραιτήσεως ἄξιον πρός γε τοὺς εἰδότας, ὅπως τὰ τῶν νῦν ῥητορευόντων παράδαχχα πνέουσιν, ὡς κάτοχα τοῦ τῆς Καλλιόπης ἀτεχνῶς ἄσθματος· οὐ λέγω, κατ' ἐκεῖνα τὰ τοῦ Δημοσθένους, μὰ γῆν, μὰ κρήνας, μὰ ποταμούς, μὰ νάματα· ἐπὶ πλέον δὲ πολλῷ καὶ τῶν διθυράμβων φρονιμώτερον. Τοὺς δ' ἀποβλέποντας εἰς τὰ τῶν παλαιῶν συγγράμματα, ὅσα καὶ πίνακας (ὅ φασιν) ἀρχαίας χειρὸς, ἐκεῖνο ἀπόχρη καὶ μόνον ὑπομνῆσαι, ὡς οὐδ' οἱ παλαιοῖ τὰ τε ἄλλα τῆς ποιητικῆς, καὶ δὴ τὸ τῆς λέξεως ἄνθος παράπαν ἀπεδοκίμασαν, καὶ μᾶλλον οἱ σοφώτεροι ἐκείνων, τοὺς Σωκρατικοὺς λέγω, ὧν ἐν τοῖς μάλιστα Πλάτωνα καὶ Ξενοφῶντα οἰδαμεν. Τοῦ δὲ Πολέμωνος οὐ μόνον ὁ ῥοῖζος, ἀλλὰ κἀκεῖνος. Τὰ μὲν καταλογάδην ὤμοις δεῖ ἐκφέρειν, τὰ δὲ τῶν ποιητῶν, ἀμάξαις, πᾶσαν τὴν τοιαύτην παραιτεῖται νέμεσιν.

II, p. 3, b. Πρὸς τοὺς ἀχθομένους διὰ τὸ ἀφιλένδεικτον. Inc. Ὁμήρῳ τῷ μεγαλοφωνοτάτῳ. Fin. : ἢ ῥαθ' ὑπίρρυκος κοίλην εἰσέπτατο πέτρην.

III. Ἐγκώμιον εἰς τὸν μακάριον ἀρχιεπίσκοπον Χωνῶν κύριον Νικήταν. Inc. Κωρὸς μὲν ἀνήρ. Fin. Τοῦτο γέρας ἔχεις λαβών.

Vix credere possum Bandinium, Caveum, Oudinum, Harlesium, hunc archiepiscopum cum Michaelis fratre Niceta historico confudisse, qui, ut omnes sciunt, munere sæculari fungebatur, et de cujus uxore ac liberis sæpe sermo est.

IV, p. 19. Λόγος ἐκδοθεὶς τινι τῶν ῥητορευόντων εἰς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην κύριον Μιχαὴλ. Inc. Ἔστι που Εἰκελικός τις λειμών. Fin. Ὡς στίλεχος φοίνικος πολὺν χρόνον.

V, p. 24. Τοῦ αὐτοῦ λόγος ὅτε πρῶτον ταῖς Ἀθήναις ἐπέβη. V. p. 12.

VI, p. 27, b. Τοῦ αὐτοῦ ὁμιλία ῥηθεῖσα κατὰ τὴν τρίτην κυριακὴν τῶν νηστειῶν, ἐν ᾗ καὶ ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς προτιθέμενος προσκυνεῖται. Inc. Καὶ ὁδοιπόρος ὀρθίας ἐλαύνων. Fin. Καὶ ἀκαταλύτῳ ἑορτῇ ἡμῶν. Ἀμήν.

VII, p. 28. Εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν βαΐων. Inc. Ὁ μὲν προφητικώτατος. Fin. Καὶ λέγειν κατὰ Θεόν. Αὐτῷ ἡ δόξα κτλ.

Hujus orationis versio Latina integra exstat auctore Franc. Combefisio in *Bibl. Patrum concionatoria*, ed. Venet. t. IV, p. 419 sqq. Hæc quidem homilia, quam Combefisius elegantem orationem appellat, non nisi deumbratio est eloquentiæ Michaelis, quam certe nemo sanus cum Periclis ac Demosthenis facundia comparabit. Id certe non negabis, calorem quemdam et vim et dicendi suavitatem inesse huic certe *in Dom. Palmarum* homiliæ, ac Voltarium haud vere dixisse affirmando, Græcos istius temporis a majoribus præter garrulitatem nihil hæreditasse. Admonitio quidem quæ in fine legitur, ad virum quemdam quasi prorumpens adolescentem illum in memoriam revocat, de quo Nicetas in Historia de obsessis per Sgurum Athenis ut contemptore Ecclesiæ maligno atque adversario archiepiscopi loquitur evangelico ipsum amore protegentis ; qui num idem cum nostro fuerit non hujus loci est disquerere.

Sequitur de Michaelis scriptis. Fragmentum panegyridis in imperat. Is. Angelum dictæ; ad archiepiscopum Thessalonicensem Eustathium epistolæ.

VIII, p. 30, b. Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κύριον Νικήφορον τὸν προσοῦχον ταῖς Ἀθήναις ἐπιστάντα. Inc. Τίς λαλήσαι τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου. Fin. Καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως ᾧ ἡ δόξα κτλ. XV epist.

IX, p. 38. Εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Λεωνίδην καὶ τὴν συνοδίαν αὐτοῦ. Inc. Εἶτα πάλαι μὲν Ἀθήνησι, ς'. Ἧς γένοιτο τυχεῖν καὶ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ Χριστῷ, κτλ.

X, p. 39, b. Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κύριον Δημήτριον τὸν Δρίμυν ταῖς Ἀθήναις ἐπιστάντα. Inc. Τὸν Θησέα φασὶν ἐκεινον. Fin. Καὶ γῆρας παρεκτείνων ἀκρότατον. XIX epist.

XI, p. 52, b. Ὁμιλία ἐπιστάντος τῷ κατ' Εὔβοιαν Εὐρίπῳ. Inc. Ὁ μὲν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Fin. Καὶ ὢν καὶ καλούμενος, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

XII, p 54. Θρηνῳδὰ ἐπὶ τῷ μακαρίτῃ κυρίῳ Θεοφυλάκτῳ τῷ Βελισαριώτῃ. Inc. Θρήνους μὲν πλέκειν ἀμετρους. Fin. Καὶ ποιμένος καὶ ἀμνοῦ δι' ἡμᾶς. Ἀμήν.

XIII, p. 57. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα κύριον Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον. Inc. Εἶτα βασίλισσα μὲν νότου. Fin. Καὶ τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς ἐπεκτείνοντος.

Hanc se panegyrim in imperatorem qui Andronici Comneni tyrannidi finem imposuit, publici juris facturum esse promiserat Tafelius in ed. sua. Opp. min. Eustathii Thessal. p. 8, sed septem annis post nonnisi sequens exiguum fragmentum edidit demonstraturus in quam misero statu Attica languesceret, quippe quæ præ indigentia tributum imperatori regnum ineunti solvi solitum pendere nequiret.

Athenæ coronam auream capiti victoris imponere non poterant ; caret enim urbs denario, ut ipsa parum locuples est, imo incolis fere destituta in eo est ut penitus intereat, nisi, benevola aliqua

Αὕτη (urbs Athenarum) χρυσοῦν μὲν στέφανον οὐχ οἵα τε ἦν προσενεγκεῖν, καὶ τὴν νικηφόρον κεφαλὴν ἀναδῆσαι· ἀχρήματος γὰρ ἡ πόλις καὶ πενιχρὰ καὶ τοῦ κύκλου διαγραφῇ καὶ τῶν πόλεων

(*l.* πολιτῶν), καὶ παράπαν ἀφαντωθῆναι κινδυνεύουσα, εἰ μὴ νῦν ἀνενέγκοι μικρὸν καὶ συλλέξοι πνεῦμα, παρὰ τῆς μεγαλουργοῦς καὶ πλουτοδότιδος ἀναλαμβανομένη δεξιᾶς, καὶ μετὰ τῆς κοινῆς ἀναζώσεως ἀπολαύσοι καὶ ἰδίας ἐμπνεύσεως.

A manu auxiliante spiritum recuperat. Nam non nisi cum regno renascente ipsa renasci posse videtur.

Hanc panegyrin undecim epistolæ sequuntur.

XIV, p. 73. Ἐπιταφίος εἰς τὸν μακαρίτην ἀρχιμανδρίτην τῶν ἐν Ἀθήναις μοναστηρίων κύριον Νέοφυτον. Inc. Εἰ καὶ Σολομῶν ἔφη που γνωματεύων. Fin. Ἡ πρότερον ἱλεούμενος.

Post hæc codex orationem funebrem in archiepiscopum Thessalonicensem Eustathium exhibet. Sed ne ordinem temporum perturbemus, epistolas sex ad illustrissimum illum Ecclesiæ antistitem missas huic loco inserimus, textu Græco e Tafellio sumpto (*a*).

XV, p. 78, b. Μονῳδία εἰς τὸν ἁγιώτατον Θεσσαλονίκης κύρον Εὐστάθιον.

XVI, p. 86. Ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλέα κύρ. Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν.

Monendus erit lector ut hocce scriptum ad Alexium III Angelum tantummodo referat, qui auctore Niceta (*Hist.* p. 295 B), postquam fratrem regno spoliasset, sive ejusdem odio, sive quod nomen gentis, quæ per annos supra centum purpuram gestaverat, et unde ipse per matrem ortus erat, nobilius ducens, Comneni nomen adoptasset. Ut verum dicamus, de Alexio II imp., qui anno 1183 sextum decimum agens annum interfectus est, hoc loco cogitare haud licet, quod ordo chronologicus, quem Michael nunquam non religiose servavit, ejusmodi monogrammate turbaretur. De Alexio autem V aut VI sermo esse non potest, quia nusquam Comneni nomen assumpserunt, gentis nomine Angeli et Ducæ contenti; imo vero simile est de ipsorum regno brevi eoque tumultuario Athenienses parum curasse. Pius noster archiepiscopus, quem Atheniensibus a feroci Sguro obsessis quamcunque posset opem pro virili parte tulisse vidimus, hoc ipso christo demonstrat se a sacris suis meditationibus non eum in modum absorptum fuisse, ut civium suorum salutem ac prosperitatem ex oculis amiserit. Quod dictionem auctoris nostri attinet, et quam justo devotiorem aliquis dixerit, memineris in omnibus quæ ad imperatores suppliciter scriberentur, summam semper humilitatem requisitam fuisse. Id autem minime silentio erit prætereundum Michaelem ore liberrimo imperatorem de prætorum ac magistratuum concussionibus et malis artibus monuisse, id quod nostris quidem temporibus iniquioribus certe auribus acciperetur. Ad politicam quidem Athenarum historiam illustrandam libellus præsens plus quam ad Eustathii litterariam dilucidandam contribuerit, quippe quæ nobis monstrat, certas Athenis immunitates fuisse non spernendas quæ vi prætorum usurpativa nefarie læderentur. Dictionis deinde Michaelicæ barbaries et obscuritas gravissima in aliam linguam traducentibus obstacula præbent. Hanc scriptiunculam in codice Laurentiano octodecim epistolæ sequuntur.

XVII, p. 93. Προσφώνημα εἰς τὸν γυναικάδελφον τοῦ βασιλέως Βασίλειον τὸν Κομνηνόν. Inc. Τὸν μεγαλουργὸν Ἡρακλῆν. Fin. Τῆς μετεώρου λυχνίας τῶν ἀνακτόρων.

XVIII, p. 98, b. Προσφώνημα εἰς τὸν μέγαν Δούκαν τὸν Στρυφνόν. Inc. Ἔδει μὲν διαμεμενηκέναι Ἀθήνας. Fin. Καὶ πρὸς τοὺς ἐκεῖσε γαληνίους λιμένας μεθορμίζοντος. *Postrema hujus allocutionis recentiori manu suppleta sunt propter unius folii defectum ante pag.* 104, *cujus propterea prima verba* τῇ δόξῃ · δεδοξασμένα δὲ ὅμως πάντα κτλ. *quo pertineant ignoramus; ultima tamen esse alicujus homiliæ, patet ex conclusione, quæ ita habet* : Ὧν ἐν μεθέξει καὶ ὑμεῖς εὑρεθείημεν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κτλ· BANDIN, p. 15.

Quatuordecim epistolæ non parvi momenti, siquidem rerum maximarum, quarum Michael testis fuit, ut Constantinopolis captæ, belli contra Sgurum et Latinos gesti, auctoris exsilii usque ad mortem fratris documenta exhibent.

XIX, p. 116, b. Μονῳδία εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κύριον Νικήταν τὸν Χωνιάτην. Inc. Ὦ πονηρᾶς ἀγγελίας, ὦ πικρᾶς ἀκοῆς, ἧς ἀδοκήτως μοι ἐπιπεσούσης ὥτα μὲν ἀθρόως περιβομβηθέντα ἀμφοτέρα ἤχησε! *O acerbum nuntium ac tristissimum, quo aures meæ mire resonant.*

Superest hæc oratio funebris in Latinum tradita sermonem a Petro Morellio, et legitur in *Historia rerum in Oriente gestarum*, Francof. 1568 et in Bibliothecis PP. Post Monodiam 78 epistolæ leguntur :

XX, p. 164. Προθεωρία εἰς τοὺς ἀπὸ ψυχῆς καὶ σώματος λόγους. Inc. Τὴν τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς διαφοράν. Fin. Ταῦτα ἔδει προθεωρηθῆναι, καὶ δὴ προτεθεώρηται. Ex orat. animæ : Εἰ μὲν παρ' ἄλλοις οὐκ εἰδόσιν ἐπ' ἀκριβὲς τὴν κατ' ἐμοῦ ἐπήρειαν τοῦ συζυγοῦς τότε σώματος. Fin. Δι' ὑμῶν κτλ. — P. 169. Ex orat. corporis : Ὅσην μὲν ὕβριν καὶ λοιδορίαν καὶ ἠλίκα σκώμματα ξυμφορήσασα κατέχειμου ἡ σεμνὴ ψυχή. Fin. Ψῆφος καὶ τὰ πρακτέα, καὶ μὴ διορίζουσα. — P. 176. Ἡ διαίτησις τῶν δικαστῶν. Inc. Ἐπειδήπερ καὶ ἀμφοτέρων τοὺς λόγους ἠκούσαμεν ἀνὰ μέρος. Fin. Εἰς τὴν χώραν τῶν ἀσεβῶν ἀπενεχθῆναι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κτλ.

Prolixa hæc et absurda *Prosopopœia*, quam Morellius nominat, non Michaelem auctorem habet, sed Gregorium Palamam, archiep. Thessal., qui apud Catholicos Romanos hæreseos promotor audiebat: Tales enim Michaelem, senem calamitosum, in animo pueriles ludos egitasse longe a vero abhorret.

XXI, p. 177. Τοῦ αὐτοῦ σχέδος. Inc. Εἰ καὶ μὴ χρόνιο ; ἦν ἐν γῇ βαρβάρων. Adde locum mutilum : Οὑτωσὶ εἰσεκώμασε τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων, καὶ τὸ μήπω...

(*a*) Michaelis scripta infra colligemus : ideo titulos hic tantum exhibemus. EDIT. PATR.

Dein versus aliquot iambici sequuntur, quorum primus :

Ἀλλ' ὦ κατοικῶν οὐρανοῦ κῦτος μέγα, κ. τ. λ. Qui amplum incolis firmamentum.

XXII, p. 180. Carmen hexametrum cum hac inscriptione : Τοῦ Ἀθηνῶν (archiepiscopi Athenarum).

Præcedunt tituli loco septem versus minio exarati, nullo prorsus metro, et procul dubio librarii ignorantia aut negligentia male habiti. Quos, nulla adhibita emendatione, secundum Bandinium subjicimus.

Ἡσυχίης τόδ' ἄθυρμ' ἐμὸν, τελέσχη μακρά,	Quos vides otii fructus, nugæ sunt, nævi;
Ἀνδρὸς ἀκηδιόωντος ἀήματι νυσταλόεντι,	Quales somniator male sanus excitat;
Οὐ μὰν ἄμουσον πάμπαν, ὅλον τε πόνῃ πέπαικται.	Nec tamen Musarum afflatu prorsus carent,
Ἀλλ' ἐπιμὶξ τῆς παιδιῆς ἔσθ' ἅκεν ἐσπούδασται·	Imo joci seriis misti exhibentur,
Οὐδέ γε αὖ ἱερῇ πολιῇ καθάπαξ ἀπεοικός,	Quales senem venerandum non dedecent.
Οὔνομα καὶ Θεανὼ κικλήσκεται, οὔνομα σεμνόν,	Theano nomen cuivis audienti sacrum;
Καί κε σὺ τοῦτο γνώσεαι, ὦ φίλος, αὐτίκ' ἐπελθών.	Sed id tu ipse ubi volueris, cognitum habebis.

Primus carminis versus legitur :

Κόσμον ἐμῶν προθύρων συκίην σκιόεσσαν ἀείδω. Ficum cano ædes meas obumbrantem.

Ultimus :

Δουλοσυνάων ἀργαλέα προταμὼν ζυγοδέσμα. Servitutis vincula prementia dirimens.

XXIII, p. 185, b. Septem carmina, quorum quatuor prima : Εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν, εἰς τὸ θεοτόκιον et εἰς τὸν μονόχειρον (*sic!*) numeris hexam., tria posteriora, Εἰς τὴν σταύρωσιν, εἰς τρίμορφον et εἰς ἀγγέλους, metro iambico composita sunt.

XXIV, p. 187. Ἀρχαί τινων διαφόρων ἐπιστολῶν 23 numero, styli exercendi gratia, sicut Bandinius autumat, exaratæ.

Hinc inde Bandinius (p. 19-36) universas Michaelis epistolas ordine chronologico in codice observato enumerat, addendo : *Epistolarum* CLXXX *Michaelis Acominati, Atheniensis metropolitæ, recensio per alphabeti litteras digesta.*

En, ordine alphabetico quoad nomina eorum ad quos missæ fuere, epistolarum Michaelis seriem damus, additis aliquibus notulis e Lequienii *Oriente Christiano* aut Ducangii *Glossario ad Scriptores mediæ et infimæ Græcitatis* desumptis.

Τῷ γέροντι τῆς μονῆς τοῦ Κομνηνοῦ κυρ. Ἀθανασίῳ. — Τῷ πατριάρχῃ κυρ. Βασιλείῳ. — Τῷ λογοθέτῃ κυρ. Βασιλείῳ τῷ Καματηρῷ. — Τῷ γυναικοθείῳ τοῦ βασιλέως σεβαστοῦ Λασκαρίνης κυρ. Βασιλείῳ τῷ Καματηρῷ (1). — Τῷ Πικριδίῳ κυρ. Βασιλείῳ, τῷ λογαριαστῇ (2) τοῦ πραιτωρίου. — Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ τῷ Βελισσαριώτῃ. — Τοῖς Βελισσαριώταις. — Τῇ Βεριδοήσσῃ. — Τῷ τεσσάρακοντα πήχῃ κυρῷ Γεωργίῳ. — Τῷ μεγάλῳ σκευοφύλακι (3) (ἔπειτα τῷ πατριάρχῃ) κυρῷ Γεωργίῳ τῷ Ξιφιλίνῳ. — Τῷ Παδυάτῃ κυρ. Γεωργίῳ. — Τῷ ἀναγραφεῖ (4) κυρ. Γεωργίῳ τῷ Κολυμβᾷ. — Πρὸς τὸν αὐτὸν καὶ τὸν σύντροφον αὐτοῦ κυρὸν τὸν Νομικόπουλον. — Τῷ Καμάκωνι κυρ. Γεωργίῳ. — Τῷ ἀνεψιῷ αὐτοῦ κυρῷ Γεωργίῳ τῷ σεβαστῷ. — Τῷ ἀρχιτρῷ κυρῷ Γεωργίῳ τῷ Καλλίστῳ. — Τῷ υἱῷ αὐτοῦ κυρῷ Γεωργίῳ. — Τῷ Βαρδύνῃ κυρ. Γεωργίῳ. — Τῷ πιστοφίλῳ κυρ. Γεωργίῳ. — Τῷ Θηβῶν γραμματικῷ. — Τῷ ᾧ στκ. (fort. πρωτασηκρήτῃ, B) κυρ. Δημητρίῳ τῷ Δρίμῃ. — Τῷ σεμνῷ καὶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου (5) κυρ. Δημητρίῳ τῷ Τορνίκῃ. — Τῷ λογοθέτῃ (τοῦ δρόμου) κυρ. Δημητρίῳ τῷ Τορνίκῃ cum voc. initial. : Αἰεὶ παῖδες οἱ Ἕλληνες (6). — Τῷ μεσάζοντι (7), τῷ Τορνίκῃ κυρ. Δημητρίῳ. — Τῷ Καρύστου κυρ. Δημητρίῳ. — Τῷ μακρεμβολίτῃ κυρ. Δημητρίῳ. — (incipit : Οἴμοι, οἴμοι, ὅτι τῆς ὑπερορίας). — Τῷ Γαρδικίου (8) καὶ Περιστερᾶς ἐπισκόπῳ κυρ. Ἐπιφανίῳ. — Τῇ τυχο (*superscr.* μρ.) κυρᾷ Εὐγενείᾳ. — Τῷ Νέων Πατρῶν ὑπερτίμῳ κυρ. Εὐθυμίῳ. Πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀθηνῶν τοῦ ὑπερτίμου Νέων Πατρῶν κυροῦ Εὐθυμίου. Τῷ Τορνίκῃ κυρ. Εὐθυμίῳ. — Τῷ αὐτῷ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἁγιοσοφίταις. Πρὸς τὸν κυρὸν Εὐθύμιον. — Τῷ Θεσσαλονίκης κυρ. Εὐσταθίῳ. — Τῷ ὁσιωτάτῳ κυρ. Ἡσαΐᾳ τῷ Ἀντιοχείτῃ. — Τῷ Φουρνίτῃ τῷ Θεογνώστῳ. — Τῷ πατριάρχῃ κυρ. Θεοδοσίῳ. (9) — Τῷ Ματζούκι κυρ. Θεοδοσίῳ. — Τῷ (ἐπὶ τοῦ κανικλείου) σεμνῷ κυρ. Θεοδώρῳ (10)

(1) Basilius Camaterus fuit patriarcha Constantinopolitanus ab a. 1183 ad a. 1186, ac Theodosio in insulam Terebinthum secedenti successit. Bandini. (Cf. Nicet. Hist. p. 169 A).

(2) Λογαριαστῶν duo genera erant; primi dicebantur λογαριασταὶ τῆς αὐλῆς, ii nimirum, qui in palatio merentibus stipendia exsolvebant; alteri λογαριασταὶ τῆς πλόας, qui classis rationes expendebant : prioris generis erat hic Basilius. B. (Cf. Goar ad Codin. ed. Par. p. 33, n. 64, Gretser, ib. p. 212).

(3) Σκευοφύλαξ erat qui sacra ecclesiæ vasa custodiebat. B. — (Cf. Gretser et Goar. l. l. p. 161, et p. 10, n. 8). — Georg. Xiphilinus ex magno sceuophylace creatus est patriarcha Constantinop. a. 1192. B.

(4) Ἀναγραφεύς, proprie descriptor, erat tributorum exactor B. (Du Cange, l. l. p. 47).

(5) Κανίκλειον, caniculus, erat atramentarium imperatoris, cui qui præerat, ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου dicebatur; hoc autem illi nomen est inditum, sive quod caniculi formam referret, sive quod caniculis fictitiis, ut hodie etiam fieri solet, sustentaretur. B.

(6) Plat. Tim. ed. Stephan. p. 22.

(7) Μεσάζοντες dicebantur, qui in aula imperatoris primas obtinebant, scilicet rerum ministri. B. (Du Cange, glossar. gr. p. 909, conf. Goar. l. l. p. 72, n. 38).

(8) Gardicium unus erat ex episcopatibus metropolitano Larissæ in provincia Thessaliæ subjectis. B. (Cf. Le Quien, *Or. chr.* II, p. 103).

(9) Fuit monachus collis S. Auxentii et patriarcha Constantinopolitanus ab a. 1178 ad. a. 1183. B. (Conf. Nicet. p. 139, 158, 164 et 168).

(10) Ille est fortasse Theodorus Irenicus, cognomine Copas, qui anno postea 1215 Nicææ patriarcha electus est. B.

τῷ Εἰρηνικῷ. — Τῷ Εὐρίπου κυρ. Θεοδώρῳ. — Τῷ κρατίστῳ κυρ. Θεοδώρῳ τῷ Δούκᾳ. — Τῷ Βελισσαριώτῃ κυρ. Ἰωάννῃ· — Τῷ Θηβῶν κυρ. Ἰωάννῃ. — Τῷ Θεσσαλονίκης κυρ. Ἰωάννῃ. — Τῷ παρακοιμωμένῳ (10*) κυρ. Ἰωάννῃ τῷ ἡνονπό (ντῳ). — Τῷ καλῷ καιρῷ κυρ. Ἰωάννῃ. — Τῷ Ναυπάκτου κυρ. Ἰωάννῃ. — Τῷ καθηγουμένῳ τοῦ ἁγίου Μελετίου κυρ. Ἰωαννικίῳ. — Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς (11) τοῦ κυνη (γίου) τῶν φιλοσόφων. — Τῷ καθηγουμένῳ τῶν ἁγίων ὁμολογιτῶν. — Τῷ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Καισαριανῆς. — Τῷ πανεντιμουπερτάτῳ θείῳ τοῦ βασιλέως Κασταμονίτῃ. — Τῷ Πηγονίτῃ κυρ. Κωνσταντίνῳ. — Τῷ θεοφιλεστάτῳ σπαύαρίῳ (12) κυρ. Κωνσταντίνῳ. — Τῷ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς σακέλλης (13) κυρ. Κωνσταντίνῳ τῷ Μεσοποταμίτῃ. — Τῷ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κυρ. Κωνσταντίνῳ τῷ Τορνίκῃ. — Τῷ Κρήτης ἀρχιερεῖ. — Τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀνατολῆς τῷ Λασκάρει. — Τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ κυρ. Λεοντίῳ (14). — Τῷ ὁσιωτάτῳ μοναχῷ κυρ. Λουκᾷ. — Τῷ ἀρχιμανδρίτῃ κυρ. Λουκιανῷ. — Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ στουδείου κυρ. Λευκιανῷ. — Τῷ Θηβῶν κυρ. Μανουήλ. — Τῷ σεβαστῷ κυρ. Μανουὴλ τὸν Ὑαλέα. — Τῷ Βιριδόῃ κυρ. Μανουήλ. — Τῷ πατριάρχῃ κυρ. Μανουήλ. — Τῷ πανοσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Προδρόμου κυρ. Μαρτενιανῷ. — Τῷ Αὐτωρειανῷ κυρ. Μιχαήλ. — Τῷ ἀνεψιῷ αὐτοῦ κυρ. Μιχαήλ. — Πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κύριον Νικήταν τὸν Χονιάτην. — Τῷ ἀνεψιῷ αὐτοῦ κυρ. Νικήτᾳ. — Τοῖς ἀνεψιοῖς αὐτου τῷ τε κυρ. Νικήτᾳ καὶ τῷ κυρ. Μιχαήλ. — Τῷ Βιριδόῃ κυρῷ Νικηφόρῳ. — Τῷ μεγαλυπερόχῳ πρωτονοταρίῳ καὶ πραίτωρι κυρ. Νικολάῳ τῷ Τριψύχῃ. — Τῷ ἰατρῷ κυρ. Νικολάῳ τῷ Καλοδούκῃ. — Τῷ Πιστοφίλῳ κυρῳ Νικολάῳ. — Πρὸς τὸν Νέων Πατρῶν τὸν Μεσοποταμίτην καὶ Κοστομήρην λεγόμενον. — Τῷ σακελλαρίῳ τῷ Πλευρῇ. — Τῷ ἐπισκόπῳ ῥε (*superscr.* δς).— Τῷ μεγάλῳ δουκί τῷ Στρυφνῷ. — Τῷ σακελλαρίῳ τῶν Ἀθηνῶν τῷ Φωκᾷ.

§ X. *Alia Michaelis scripta quæ in Bibliothecis Oxoniensi ac Parisina asservantur. Carmen de Athenis. Conclusio.*

Post Epistolarum Michaelis catalogum Bandinius (§ 44 sqq.) plura de tribus Greg. Naz. epistolis, tum de Theophylacti, Bulgarorum archiepiscopi, scriptis in Bibl. Florent. asservatis in medium profert, quæ hujus loci non sunt. Memoratu autem digna videntur aliquot Michaelis scripta, quæ dum in *Bibliotheca* Medicæa desunt, in Oxoniensi visuntur, sec. Catalogum libr. mss. Angliæ et Hiberniæ (Oxon. 1697), quibus tituli : *Catechesis prima* ; *Homilia de creatione hominis, et Lamentatio demortui Adyephi*; deinde in Bibliotheca Parisina *Tractatus de cruce*, quem Fabricius perperam in *orationem* permutavit, et qui forsitan rectius carmen iambicum *de pristina urbis Athenarum dignitate* esse videtur, quodque Boissonadius in tomo V *Anecdotorum* publici juris fecit.

Ob ultimos hujus carminis versus non immerito exordium longioris poematis suspiceris. Ut ut est, certe lamentationem licet mutilam habes scriptam de Athenarum fatali sorte ab ultimo antistite ejus urbis, qui cantico, ut ita dixerim, olorino fatum ejus urbis fatale memoriæ prodidit. Restat ut carmen Morelli, finem haud spernendum dissertationi nostræ imposituri, lectoribus mente benevola impertiamur :

Cecropidum præsul Michael, dum tristia fratris
Nicetæ queritur funera Choniatæ,
Cygnea testatur tua vox, o Græcia, quænam
Viribus effetis, cum morerere, fuit.
Atticus ille lepos, Xenophon quo scilicet olim
Nobilis a teneris claruit unguiculis,
Occidit,heu! tecum tumulumque subivit eumdem
Fædaque successit nec mora barbaries.
Qui volet ergo tuas cognoscere, Græcia, vires,
Cum Xenophonte legat funera Choniatæ :
Ille tuas cunas nascentis floribus ornat,
Hic tua fraterno funere fata gemit.

(10*) Παρακοιμώμενος, præpositus cubiculi ; ac prioribus sæculis dignitas erat eunuchis tributa ; extremis vero temporibus duplicis fuit generis ; alius enim erat παρακοιμώμενος τον κοιτῶνος, cubicularius imperatoris ; alius παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης, annuli signatorii custos. B.

(11) Μονὴ est μοναστήριον. V. Du Bange l. I. p. 949, de καθηγούμενος (Abbas, Prior), p. 473.

(12) Σπαθάριος, armiger. Du cange, p. 1415, Cf. Goar. l. I. p. 29, n. 34.

(13) Ὁ ἐπὶ τῆς σακέλλης idem valet ac σακελλάριος. B. p. 26. Sacellarius erat ecclesiasticæ pecuniæ curator et custos. Σακέλλη enim sive σακέλλιον dicebatur sacculus pecuniarius, h. e. ærarium ecclesiæ, quo eleemosynæ asservabantur. Id. p. 21.

(14) Septem tantum menses patriarchalem sedem obtinuit Constantinopoli Leontius a. 1190, dictus Theotocoistes, quod per Θεοτόκον, quam sibi apparuisse dicebat imperator (Is. Ang.), electus fuisset. B. (Cf. Nicet. 259. C·).

MICHAELIS ACOMINATI

CHONIATÆ

SANCTISSIMI ATHENARUM METROPOLITÆ

ORATIO

HABITA IN DIE FESTO PALMARUM.

(Combefis. Biblioth. concionat., tom. III, p. 417).

Præclarissimus regum propheta David, immensam solis pulchritudinem, indefessamque celeritatem admirans, et ipse ait : *Tanquam sponsus procedens de thalamo suo : exsultabit ut gigas ad currendum viam suam : et occursus ejus usque ad summum cœli, nec est qui se abscondat a calore ejus* [1]. Miratus quippe vir sapientissimus est, sidus hoc maximum, quanta prænitens pulchritudine in morem sponsi in orientali horizonte oritur, giganteaque celeritate atque vigore ad horizontem pervadit e diametro oppositum, nihil obscurato tantis illis annorum voluminibus ipsius decore ac specie, neque vi dissoluta, sed eodem semper modo exsultare, rerumque universitatem nullo labore lustrare, nec non vitali micantissimæ lucis defluo implere. Quin etiam ego qui ipsum justitiæ solem Christum, atque siderum conditorem, nova pompa procedentem videam, eadem cum Davide ut canam adducor, nempe quod ipse sponsi in morem procedens de thalamo suo exsultarit ut gigas ad currendam viam suam, per mediam Jerusalem, inauditi sæculis omnibus triumphi ac miraculum omne vincentis specie extemporaneus ovans. Ac quidem exitus ejus a summo cœlo : inde siquidem nostræ salutis causa nihil loco dimotus, viam secare cœpit ; et occursus ejus usque ad extrema cœli, infimas scilicet inferni partes ; illic namque dispensationis cursus terminum habuit, ut nec inferna illa loca ab ejus se calore absconderet : indeque rursus velut ab occidente, matutinus exortus, iisdem cœli sedibus restituitur. Prius tamen quam in infernum descendens inter mortuos splendeat, divinam quamdam velut præmisit vocem, ea quatriduanum a mortuis suscitans [2], quem unum ex animarum extraxit caveis, cujus victoria, pompa hodie procedit, ac præsentem ex tempore triumphum instituit ; nempe Sionis Rex ille mansuetus [3], non aureis phaleris instrato equo, seu alias curru aureo, sed pauperculo asello paupere A comitatu vectus, adversus infernum velitatione functus Rex gloriæ, inferni proxime prædam aggressus est, primasque inde charissimum Lazarum tulit manubias. Unius vocis sono tyranni perterruit arces, exque mediis cuncta vorantis feræ faucibus, ovem suam bonus Pastor extraxit. Sua in specu correptum latro Lazarum detinebat : mox tamen audita Dominica voce infremuit, atque ad lucis auram redivivum emergere dimisit. Non enim fas erat obdormire in mortem velut natum ex muliere, sed expergisci qui ipsi vitæ charissimus esset. O ingentis virtutis, quin imo omnipotentem vocem ! qua portæ mortis metu panduntur, infernique janitores stupore obriguerunt, ac quatriduanus exsiliit mortuus. Vere catulus leonis Christus [4] ; nuncque solo rugitu feram exterruit : *Leo enim rugiet*, inquit, *et quis non pavebit* [5] ? Brevi autem post ipse quoque recubans dormiet : at ubi conserto veluti pede cum morte congressus fuerit, penitus profligabit. Nunc quidem tremendum ac ingentem cetum solo eminus clamore subegit : mox vero Jonæ in morem ejus sponte rictu absorbendus est, quo ipsius disrupto ventre, quos a sæculo absorpsit omnes extraxerit [6]. Tametsi terra erat, et in terram abierat Lazarus, at Christus erat qui hominem e terra condiderat [7] ; ex quo etiam clamore, uti et spiraculo, mortuo iterum figmento animam refudit. Jam quidem fœtebat tabo resolutum cadaver atque corruptum ; at Christi vox vitæ illi odor fuit. Quod mortis vinctus institis astrictus erat, vetuit nihil quin longe progrederetur, jubente scilicet Christo : *Veni foras* [8], qui educit vinctos in fortitudine ; similiter eos qui habitant in sepulcris [9].

Psallat jam Lazarus cum Davide : *Non dereliquisti animam meam in inferno, nec dedisti sanctum tuum videre corruptionem* [10], et, *Implesti me lætitia cum vultu tuo* : non enim oblivioni traditus sum, sicut mortuus a corde [11] ; sed mortuo mihi

[1] Psal. XXIII, 6 seqq. [2] Joan. II, 41. [3] Zach. IX, 9. [4] Gen. XLIX, 9. [5] Amos. III, 3. [6] Joan. II, 1. [7] Gen. II, 7. [8] Joan. II, 44. [9] Psal. LXVIII, 7. [10] Psal. V, 10. [11] Psal. XXX, 13.

fecisti mirabilia [12]. Sane quidem complura Christus exhibuit magnifica opera, quibus sensu destitutis Judæis suam manifestam fieri gloriam voluit; multosque mortuos suscitavit, nempe servum centurionis, lari filiam, viduæ unicum filium. Ac quidem mortui, audito, *Puella, surge* [13], et, *Adolescens, tibi dico, surge* [14], confestim dicto audientes erant, lumenque redivivi cernebant; hi autem, ne sic quidem videntes videbant, nec audientes audiebant. Idcirco etiam ad extremum Lazari suscitationis opus, quod prodigii novitate cuncta vinceret, ceu cujus vis major esset, remedium admovit. Nam illos quidem mortuos statim suscitavit; hunc vero cum jam putruisset, inque elementa quibus concreta corporis fabrica erat, diffluerat. Atque illic quidem defuncti loculum tetigit, ac puellæ manum apprehendit ad vitam instaurans contactu vivifici corporis : hic autem sola voce vitam reparavit, voce nimirum, quam Judaicus populus non audivit, ut quos, juxta Davidem [15], mors pasceret; quæ nimirum velut oves, qua ii laborabant cæcitate, in inferno ipsos poneret : Lazarus vero tanquam ovis Christi, revocantem pastoris vocem confestim sensit, infernique barathro dimissus ad vocantem rediit. Quodque Mosem quidem se scire, Dominum autem nescire se incircumcisi asserebant [16], manifestius seipsum hodie ostendit, libere triumphans, regioque magis cultu procedens ; lactentes denique infantes producens, qui Dominum suum agnoscant, ac testes sint, ipsum Dominum esse qui custodit parvulos [17], ac quem David vaticinatus est perfecisse laudem ex ore infantium et lactentium [18]; Zacharias vero Sionis Regem prædixit, mansuetum et salvantem, ac qui asello vehatur [19]. Cum enim Scribæ et Pharisæi velamen cordi impositum [20], dum prophetæ ac Moses leguntur, habeant, ac clavem scientiæ tenentes nedum ipsi non ingrediantur, sed et ingredi volentes prohibeant [21], infantium ora, quæ de Christo sunt, vaticiniis promendis laxantur, ac quibus linguæ usus negatus, pueri balbutientes, Scripturarum obscura dilucidissime explanant; docentque surdos parentes, ac qui more aspidum aures obturant [22]. Docti a Deo pueri, sumpto Davidico psalterio, lectisque, quæ sint apta atque congruant, ejus canticis, Solem justitiæ aquilarum visus acumine clare prospiciunt, ac parentibus qui acute cernere nolint, nec aquilæ juventute renoventur, sed litteræ vetustate cæcutiant, adaperiunt: *Hosanna*, aiunt; *Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel* [23]. Vix non digito monstrant infantes, atque predicant Sionis Regem esse, mansuetum illum ac salvantem. Idem enim valet *Hosanna*, ac, *Salva, quæso*. Haud tamen miraculum in pueros convertit qui incircumcisi cordibus essent : unde neque in cœlorum regnum ingressi sunt. Erant enim utres veteres ac putres [24], nec gratiæ vinum tanquam novi, ac Spiritus capaces, poterant capere. Proh cæcitatem, callumque ! *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui* [25]; Israel autem Regem suum non cognovit, sed deprehensus est bove dementior, et asino stupidior, cognoscendo Dominum suum ; idque cum infantes minime bovem in lingua ferrent, sed Regem asello insidentem, pompaque hodie procedentem, ac quod olim vaticinio proditum esset, implentem, prædicarent; alligare scilicet ad vitem pullum suum [26], quod est, novum ex gentibus populum, quem necdum quis jugo manciparat, ad vitem ex Ægypto translatam colligare [27].

Enimvero, eorum quæ mysterio insunt, miraculorum vim intelligamus; quin potius celebritatis miracula in nobis ipsi exhibeamus. Efficiamur Lazari Christi amici ; sorores nobis sapientiam atque virtutem faciamus ; ac si quando velut homines infirmari contigerit, seu etiam in mortem obdormire, fuerimusque tanquam in specu quadam in præsenti sepulti sæculo, aderit, qui est vita, Christus, magnaque evangelicorum documentorum voce clamabit : *Venite foras* [28] a sæculi morte ; atque ut alio quodam loco dicit, *Surgite eamus hinc* [29], nos inde transferens, atque a sæculi morte educens ; ac statim e sæculo egrediemur, nulloque prohibente ad vitam procedemus, tametsi institis ligari, quod maxime novum ac inauditum ; nempe etiam carnis vinculis astricti : ab eo enim quod est vincire animam, Græca voce δίμας (ac si vinculum dicas) sapientibus corpus nuncupatur. Nihil tamen illud vetat, quin mundi hujus mortem afferentis necessitudine excedamus, dum solum Domini vocem audierimus, atque ad ipsum extra castra exeamus, velut qui manentem hic civitatem, ut divinus Apostolus loquitur [30], non habeamus, nec vitæ reparandæ spem abjiciamus, vel si mundi libidine quatriduani fœtemus ; qui nimirum quatuor ætates, pueritiam, adolescentiam, virilem, ac senectutem mortui egerimus, atque ad ipsam dissolutionem venerimus : quippe Christus qui mortui sint delictis [31] suscitare novit. Ad hæc jumenti indolem apud Salvatorem Davide auctore [32] induamus, ut pompa pro nobis adversus mortem procedentem ipsum vehamus. Sternamus ei vestimenta, nempe carnem spiritui subjicientes, humilitatem colamus. Si necdum licet in arbores juxta aquarum exitus consitas [33], puta palmam, aut cedrum Libani, sive olivam fructiferam (cujusmodi arbor Job ille justus erat, cujusmodi divinus David adolescere : vel ramos ex sanctis illis arboribus, virtutum scilicet stolones, quibus illi scatentes eluxuriabant, tollamus, plausuque venien-

[12] Psal. LXXXVII, 11. [13] Luc. VIII, 54. [14] Luc. VII, 14. [15] Psal. XLVIII, 15. [16] Joan. IX, 29. [17] Psal. CXIV, 6. [18] Psal. VIII, 3. [19] Zach. IX, 9. [20] II Cor. III, 15. [21] Luc. II, 52. [22] Psal. LVII, 5. [23] Psal. CII, 5. [24] Matth. IX, 17. [25] Isa. I, 5. [26] Gen. XLIX, 11. [27] Psal. LXXIX, 9. [28] Joan. II, 44. [29] Joan. XIV, 31. [30] Hebr. XIII, 13. [31] Coloss. II, 13. [32] Psal. I, 3.

tem accipientes, Salvatori prætendamus. Si fuerimus justi homines, veraces, sine crimine, Dei cultores, ab omni re mala nos abstinentes, sic Jobi more [34] perfectæ exstiterimus arbores, qui nimirum ut sublimis frondosaque palma efflоruit; aiebat enim fore ut senesceret ætas sua, sicut truncus palmæ: rursusque erimus uti David oliva fructifera [35], si ejus pariter fortitudinis, ac mansuetudinis æmulatores fuerimus, quo vir cordi placens, exque ejus moribus a Deo inveniamur. Quod si nostra segnitie non possumus omnem illorum virtutem imitari, flores illos, fructuum copiam, patientiam, laborum certamina, vel Davidis saltem mansuetudinem, aut modestiam colamus [36], quatenus etiam se vermem, non vero hominem appellabat [36*]: vel mores pacificos cum iis, qui pacem oderunt [37], animum nihil injuriarum tenacem, lenitatem, rursusque Jobi in tentationibus invictam constantiam, liberare pauperem de manu potentis, pupillum juvare cui desit adjutor [38], induere justitiam, ac tanquam diploide se vestire judicio; oculum esse cæcorum, claudorum pedem, invalidorum patrem. Harum virtutum opera si exhibuerimus, ex arboribus a Deo satis ramos excidimus, ac Salvatoris cultus gestavimus.

Ad hæc nos a malis abstineamus: infantium simplicitatem imitemur, *talium enim est regnum cælorum* [39]. Ex horum etiam ore nunc Deus laudem perfecit. Si Ecclesiæ filius es, humiliare sicut ablactatus super matre sua [40]. Noli malitiæ hærere ac superbiæ, nutrici in spiritu adhære. Quorsum cum Deo pugnas, qui adversus Christi sponsam insania feraris? *Maledictio matris eruit fundamenta* [41]. Sin autem illa etiam Christi sponsa est, ejus maledictio quid non præstabit? Noli qui per baptisma Dei filius factus es, in vipere fetum demutari, eam mordentem ac exedentem quæ te spirituali partu enixa est; neque ingratus deprehendaris, qui velut asinus lacte distentus in altricem calcitres. Terreat flagellum, quo plexo hodie Christus, contemptores, ac qui profanarent domum orationis, cædendo abegit [42]. Terreat te proditoris restis, ne et ipse in eam incidas, qui locelli causa magistrum tradidit; neve nefarii eorum consilii socius efficiaris, quibus cum Caipha et Pilato pastorem percutere ac oves dispergere convenit. Hactenus enim omitto dicere de Core, Datham et Abiron, quorum seditiosa adversus Aaronem coitio, dehiscente terra ac absorbente viventes cum familia in infernum detrusit [43]. Nec jam mihi Samuelis erit mentio, cujus spreti injuriam in seipsum Deus recepit. *Non enim*, inquit, *te spreverunt, sed me* [44]. At nos neque Samuel, neque Elias, neque Aaron sumus, qui *invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos* [45]: nec velut illi dii sumus, neque filii Excelsi [46]; sed sicut homines morimur, et sicut unus e principibus cadimus. Veræ hæc objicis, o bone; ac nos quidem, inquit, tales sumus; tu vero unde nobis novus repente Daniel ortus est [47]? Quis tibi presbyterium dedit, ut judicibus judicium ponas, ac illumines oculum, qui pes, aut manus, vel auris exsistas, atque ovis pastorem pascas ac regas, doctorique discipulus sancias? quorum leonum ora frenasti [48]? cujus draconis, sine saxo ac fuste medium ventrem dirupisti [49]? Quænam tibi futurorum revelata mysteria? Proh cæcitatem, qua festucam in fratris oculo vides, nec in te maximam trabem advertis [50]! Non sumus Samuel, neque Aaron; neque enim sicut illi Dei testimonia custodimus, et mandata Dei quæ dedit nobis: non tamen propterea qui non spernas, seu alias judices, justificaberis; aut, quod miserabilius, a pœna immunis eris, partim docente Christo ut quæ dicunt sacerdotes sequaris, neque quæ agunt curiosius inquiras [51]; partim monente Paulo ut præpositis obedias, ac illis subjectus sis; quippe qui vigilent tanquam rationem pro animabus nostris reddituri [52]. Vides, jussus ipse sum ut vigilem ac quæ te spectant, diligentius scruter, velut rationem pro te redditurus; non tibi præceptum ut easdem in me partes exsequaris. Lege mihi cautum ut populi lepram dispiciam, ac qui hac ægritudine laboret vel mundum, vel immundum pronuntiem: parce igitur dignitati, eique reverentiam habe, quæ Aaronico ac Samuelis sacerdotio atque ordine venerabilior exsistat. Serviebant illi umbræ futurorum, nos autem Christi sacerdotii unctione delibuti sumus. Quis majori Caipha abominatione habendus, qui Christum condemnavit [53]? Ille nihilominus talis ceu pontifex anni illius prophetia fungitur, ceditque lingua illa Spiritui organum, quæ morti Christum addixit. Sic Deus sacerdotium honorare novit, ut ejus causa etiam Spiritu afflet qui impii sunt: tu vero cum te deceret sacerdotium vereri, ac nostræ propensius infirmitati parcere; secus vero ejus occasione ac prætextu inconcessa præsumis illisque pueris succenturiaris, qui Elisæi calvum caput subsannarunt, cum nescirent, quot quantisque caput illud donis Spiritus ornaretur [54]. Vide igitur, ne tu quoque ferarum præda factus, docearis prophetæ non illudere, quod glaber sit ac depilis; juvenum scilicet capillitio carens, sed venerari ac colere, quod unctus Spiritus est, velut etiam unguento quod in Aaronis capite, in venerabilem illam barbam descendit [55]. Hæc a me paterne ac disciplinæ causa dicta sunt, non reprehendendi aut ulciscendi libidine. Non enim tantum valeat fraterna injuria, ut Christi penitus

[34] Job XXIV, 18. [35] Psal. LI, 10. [36] Psal. LXXXVIII, 21; Act. XIII, 22; [37] Psal. CXIX, 7. [38] Psal. CXIX, 7. [38*] Job XXIX, 12, 14, 15. [39] Luc. XVIII, 16. [40] Psal. CXXX, 2. [41] Eccli. III, 11. [42] Joan. II, 15. [43] Num. XVI, 33. [44] I Reg. VIII, 7. [45] Psal. LXXXVIII, 6, 7. [46] Psal. LXXXI, 6. [47] Dan. XIII, 4. [48] I Reg. XVII, 34. [49] Dan. XIV, 26. [50] Matth. VII, 3. [51] Matth. XXII, 3. [52] Hebr. XIII, 17. [53] Joan. XI, 49. [54] IV Reg. II, 23. [55] Psal. CXXXII, 2.

patientiam explodat, quibus nulla alia ratio earum quas nunc agimus celebritatum exsistat, quam longa illa Christi tolerantia atque lenitas, qua nedum patitur, fertque impertubati animi firmitate turpissima sputa, verba, alapas, verum etiam Deum ac Patrem, pro iis qui in crucem egissent interpellat, ut cuncta reconciliet, et in unum concordiæ vinculum cogat : qui et nos in uno spiritu unoque animo coagmentans, idipsum sapere atque dicere secundum Christum inducat. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MICHAELIS ACOMINATI

CHONIATÆ

EPISTOLÆ AD EUSTATHIUM THESSALONICENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Α'. Τῷ Θεσσαλονίκης, κυρῷ Εὐσταθίῳ.

Ὤμοι ἐγώ ! τί ποτε τοσοῦτος ὑπερρύη χρόνος, καὶ γράμμα τῆς σῆς οὐκ ἐδεξάμην ἁγιότητος, μακαριώτατε δέσποτα, ἵν' ἀκριβῶς εἰδείην, ὅπως ἤνυσταί σοι τὰ τῆς ὁδοιπορίας, ὅπως ἐς τὴν Θεσσαλονικέων ἀφίκου ; Μήποτ' ἡ νυμφευσαμένη σε πόλις αὕτη κατὰ τὰς βαρυζήλους τῶν γυναικῶν οὐκ ἀνίγεται ἐπιστρέφεσθαι σε πρὸς τὴν Κωνσταντίνου τὴν βασιλίδα, οὔτε μὴν ἐπιστολὰς οἷον μηλοβολεῖν, ἀλλ' αὐτῆς ὅλον εἶναι, καὶ πάντα τῇδε χαρίζεσθαι ; Ἢ τοῦτο μὲν οὐχί · οἶσι δ', ὥσπερ τἄλλα τοῦ παρόντος ἄπιστα καιροῦ, οὕτω καὶ τὸ περὶ σὲ φίλτρον οὐκ ἔμπεδον, καὶ παρὰ τοῦτο οὐδ' αὐτὸς ἐθέλεις φυλάττειν θερμὸν τὸν ἀντέρωτα ; Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐ μὰ τὴν σὴν ἱερὰν κεφαλήν. Μᾶλλον μὲν οὖν νῦν οἱ ποθοῦντες πλέον τῷ πόθῳ κάμνουσι, παρόσον τῇ ἀποστάτες πλέον τῷ πόθῳ κάμνουσι, παρόσον τῇ ἀποστάσει μανθάνουσιν, οἷον ἔχοντες ἀγαθὸν ἐλάνθανον ἑαυτούς · ἐπεὶ καὶ θαλῆς ἡλίου, καὶ ὑγεία, καὶ ἅπαν καλὸν τότε μᾶλλον θυμάζεται, ἡνίκα βαρὺς ἐμπεσεῖται χειμὼν, καὶ νόσος εἰσφθαρῇ, καὶ τὰ τῆς ἐναντίας ὅλως συστοιχίας ἀντεισαχθῇ. Οὕτω καὶ Ἀθηναῖοι Σωκράτην ἔχοντες μὲν ἐβάσκαινον, μετὰ δὲ τὴν κύλικα ὡς σοφὸν ἐθαύμαζον · καὶ ὅπερ ᾔδεσαν ἔχοντες ἀγαθὸν, τοῦτο ἀποβαλόμενοι, ἐπόθουν ἀνακαλούμενοι. Σοῦ δὲ καὶ πρότερον περιειχόμεθα, καὶ νῦν ἔτι μᾶλλον ποθήσειν ἐμέλλομεν. Ἐπεὶ τοίνυν ἔχεις μαθὼν τὴν περὶ σὲ νῦν ἐνταῦθα διάθεσιν, ἐπίστειλε, σόφωτατε. Φεῖσαι κἀμοῦ διατεθρυλλημένου τὰ ὦτὰ παρὰ τῶν πυνθανομένων τὰ περὶ σοῦ. Διατηροίη σε Θεὸς πολυχρόνιον.

Β'. Τῷ Θεσσαλονίκης, κυρῷ Εὐσταθίῳ.

Εὐδαίμων οὗτος ἀνὴρ, καὶ εἴ τις ἄλλος. Πάλαι μὲν τῇ ; πρὸς τὴν σὴν ἁγιότητα συνηθείας ἔσχεν εὐτυχῶς, σοφώτατε δέσποτα · εἶτα δ' ἐπὶ χρόνον τινὰ τοῦ καὶ ἀγγέλοις αὐτοῖς αἰδεσίμου προσώπου διαστὰς, αὖθις τὴν αὐτοψίαν τοῦδε κατὰ θεῖον ηὐτύχησε, σκιερὰν δ' ὑπὸ φηγὸν, ἀελίου φρύγοντος, ὁδοιπόρος ἔδραμεν ὡς τις. Ἡμῖν δὲ τοῖς περὶ τοῦ σοῦ πόθου κάμνουσιν ἀμήχανον τὸ δεινὸν, ἕως ὁ καθ' ἡμᾶς σὺ μόνος ζέφυρος τὴν μὲν σὴν πανευδαίμονα Θεσσαλονίκην εἰς περιεχῶν, ἡμᾶς δ' οὐκέτι ζωσγόνον περιπνέοις, καὶ τὸ λυποῦν ἅπαν ἀναψύχοις ὡς ποότερον. Εἶτα τίνας

I. *Domino Eustathio, Thessalanices archiepiscopo.*

Me miserum ! quantum tempus elapsum est, ex quo epistolam a sanctitate tua non accepi, quæ me de itinere tuo et in urbem Thessalonices adventu certiorem faceret. Nunc forte urbs, recens tibi nupta, more feminarum quæ zelotypia vexantur, non tibi permittit oculos in Constantini reginam convertere, nedum poma favoris ei mittere ei soli unice deditum ? Nonne est ita ? At de perfidia queritur ; te ipsum inconstantiæ in amore accusat. In quo fallitur, per sacrum tuum caput ! Interea autem amici tui desiderio laborant ; ex oculis enim sublatum te recuperare gestiunt. Sic sol, sic sanitas tum maximi penditur, ubi hiems dura, aut morbus aut aliud malum quodcunque irruperit. Sic Athenienses Socratem calumniabantur quamdiu cum iis vivebat ; veneno absorpto mortui sapientiam in cœlum tollebant, et virum antea spretum ex intimo animo desiderare non cessarunt. Nos quoque amorem quo te semper amplexi sumus, in nobis jugiter crescere sentimus. Nunc igitur, vir sapientissime, cum te adeo diligi vides, tandem nobis rescribe. Parce, quæso, auribus meis quas circumstrepunt clamores eorum qui quomodo valeas perscrutantur. Deus te protegat per multos annos !

II. *Domino Eustathio, archiepiscopo Thessalonices.*

Fortunatus hicce vir inter omnes. Prius enim ei cum sanctitate tua vivere contigit, nunc autem postquam vultus tui ipsis angelis venerabilis aspectu per tempus aliquod privatus fuisset, te fortuna sic volente, denuo aspiciendi copiam adeptus est, ut per calores æstivos viator in fagi umbra quietem petit. Nos autem, tui desiderio vexati, omni jam solamine privati sumus, ex quo tu, quo uno zephyro gaudebamus, dilectam habitas Thessalonicen, nihil jam nobis aspirans lenimenti. Ad quos, nisi ad nos, calamitatibus oppressos

verba aliqua consolatoria miseris? Quam regionem, nisi nostram igne ardentem, magis vexatam ignibus appellaris quam Thessalonicen? Liquefacti nos prorsus nimio calore, in cinerem redigemur, quando epistolis tuis ultra privati erimus. O me miserum! Quamvis enim Euxinus boream lætum mittit quo tota regio refrigescit, animus tamen mihi ob sanctitatis tuæ absentiam igne inexstinguibili devoratur. Crede mihi : quoties animum mœrore oppressum relaxare cupio; quoties de iis quæ inter legendum minus bene comprehendo, cum amico aliquo loqui volo, vicinos quidem, sed frustra quæro. Quid igitur? Ad magnum Thessalonices pastorem oculos converto, et Patrem spiritualem, consolatorem, consiliarium, in omnibus auxiliatorem cum fiducia invoco. Hinc fumus gemituum e pectore ascendens ignem intus ardentem accusat, qui epistolis tuis aliquantisper lenitur, nunquam vero plane exstinguitur. Has epistolas si quis ex ordine componeret, totidem gradus strueret per quos tu nos consolaturus descendere dignaris; tu, inquam, qui maximas virtutes omni tempore exerces; quamobrem si non angelorum choro annumeraris, at saltem paulo iis inferior habendus es, quippe qui per eadem cum illis scalam ascendis ac descendis. Ego contra de rebus meis desperans timebam ne ex oculis Providentiæ abriperer, ignarus te mihi angelum custodem fidelem additum esse, qui non tantum, ut prius, res meas administrahat, in litteris viam monstrabat, omnia quæ ad cultum necessaria suppeditabat, quibus opus erat. Denique neque temporis nec spatii ratione habita desiderium sui in nobis renovat, libri instar divini, ubi nomina nostra referuntur. Thessalonicensium lumen bene sibi habeat nobisque per nocturnas hujus vitæ pugnas lucem suam impertiat.

παρ' ἡμᾶς ὡς ὑπερεκκαιομένους ἡμῶν ὁ συμπαθὴς A
ἐλεεῖν ἔγραψες, ἢ τίνα παρὰ τὰ καθ' ἡμᾶς πυρφόρα
ἐκάλεις κλίματα, ὡς τοῦ κατὰ Θεσσαλονίκης καυ-
ματωδέστερα; Ἡμεῖς τοι κἂν διατακέντες ἐλύθη-
μεν, κἂν εἰς τέφραν ἀπῃθαλώθημεν, εἰ μὴ γραμμά-
των αὖραις ἐζώγρεις ἐκλείποντας. Ὤ μοι! Καὶ γὰρ
εἰ λαμπρὸν ἀπαρκτίαν ὁ Εὔξεινος καταγει, καὶ τὸ
περιέχον περιψύχει, πῦρ δ' ἄλλο ὑπονέμεται τὰ
οπλάγχνα θερμότερον διὰ τὸ τῆς ἁγιωσύνης ἀπόδη-
μον. Μή μοι διαπιστήσῃς. Εἴποτε βουλοίμην κενῶσαι
τῆς ψυχῆς τὸ λυπούμενον, ἤδη γεγονὸς ὑπεραντλῶν,
ἢ τῶν ἀνεγνωσμένων, ὅσα προσίσταταί μοι, πρὸς
ἐπιστατικώτερον ἀνακοινώσασθαι νοῦν, ἢ πυθέσθαι
τι, ἢ ξυμβουλεύσασθαι, καὶ ὧδε κἀκεῖσε τῇ διανοίᾳ
περικλεψάμενος οὐδένα ὁρῶ, παραχρῆμα ἐς τὸν μέ- B
γαν τῶν Θεσσαλονικέων ποιμένα ὑπὸ τῆς ποίμνης
ἀνάγομαι, καὶ στένων ἀνακαλοῦμαι τὸν κατὰ πνεῦμα
πατέρα, τὸν καθηγητήν, τὸν παρήγορον, τὸν ἀγαθὸν
σύμβουλον, τὸν ἐς ἅπαν, ἐφ' ὅτῳ ἄν τις δέοιτο, ικα-
νώτατον. Καὶ ἐπὶ τούτοις στεναγμοῦ καπνὸς ἐκ τῶν
στέρνων ἀναθρώσκων καὶ τὸ ὑποτυφόμενον ἔνδον
ὑποσημαίνων πῦρ· ὅπερ ὡς διά τινων σβεστηρίων
ὀργάνων, τῶν σῶν γραμμάτων, ὑπολέγει μὲν, ἀλλ'
οὐ καὶ παράπαν ἀποσβέννυται. Ὦ γραμμάτων, ἃ
διὰ τὸ συνεχῶς ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἁρμόττεσθαι καὶ
συντίθεσθαι βαθμίδας οὐκ ἀκόμψως θείη τις ἄν, δι'
ὧν πρὸς χθονίους ἡμᾶς καθιέναι προνοητικῶς οὐκ
ὀκνεῖς, ὁ τὰς ἀναγωγοὺς τῶν ἀρετῶν πάλαι καὶ νῦν
ἀνειρόμενος· ὡς ἐντεῦθεν, εἰ καὶ μὴ τῷ χορῷ τῶν
ἀγγέλων ἐντάττεσθαι, παρ' ἀγγέλους γοῦν οὐδὲν ἧ
βραχύ τι ἐλαττοῦσθαι καὶ σὲ, ἅτε τὴν αὐτὴν ἐκεί- C
νοις ἀναβαίνοντα καὶ καταβαίνοντα κλίμακα. Ἐγὼ
δὲ ὁ δύσελπις ἀεὶ ᾠμην τῶν τῆς Προνοίας πανδερκῶν
βλεφάρων ἔζω που πίπτειν, οὐκ εἰδώς, ὡς ἀγγέλῳ
τοιῷδε πεπίστευμαι, ᾧ τὰ κατ' ἐμὲ θαυμασίως οἰκο-
νομοῦνται. Οὐκ ἀπέχρησε τὰ τῆς προτέρας προμη-
θείας φιλότιμα· τὸ περὶ λόγους φῶς· ἡ κατ' οἶκον εἰσοί-
κισις· ἡ κατὰ πνεῦμα εἰσποίησις· ὁ πορισμὸς, ὁπόσων ἐνδεὴς ἐγὼ ἄνθρωπος. Οὐκ ἀπέχρησε ταῦτα, ἀλλ' ἔτι μὴ
τοπικῷ ἢ χρονικῷ διαστήματι διειργόμενος, τὴν ἡμῶν θέλπει μνήμην, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἐπιστροφῆς ἐμπυρεύει
ἄσβεστον ἔνανσμα. Ὦ νοῦς πανδεχής! ὦ δέλτος ψυχῆς μνήμονος! βιβλίον ἀτεχνῶς Θεοῦ, ἐν ᾧ μυρίοι γεγράμμεθα.
Ἀλλὰ διατηρηθείη τὸ τῶν Θεσσαλονικέων εὐφεγγέστατον φῶς ἄσβεστον, ὡς ὑπὸ λοιπῷ τούτῳ πυρσῷ κατὰ τὴν τοῦ
βίου νυκτομαχίαν λαμπώμεθα.

III. *Domino Eustathio, archiepiscopo Thessalonices.*

Maxime te effero laudibus, sanctissime domine, quod me sustinueris vacillantem manibus ne caderem, aut lapsum elevasti, sicut quis puerum nandi vix ac ne vix quidem peritum manibus arreptum super aquas tollit, ne ab undis absorbeatur. Equidem si ex voragine rerum emergebam, ut aquam salsam pusillanimitatis biberem, littora tamen vitæ legere nequivi. Tu vero bonum pretiosum cœlitus missum, oculus Christi illuminator ubi, quo in statu essem cognoveras, epistolam porrexisti salutarem; et extemplo qui lapsus erat erigebatur, et qui undis tantum non absorptus erat valida manu retinebatur. Inus quidem velum non vidi, quod Ulyssis per mare fluctibus jactati membris expansum mirum in modum auxiliabatur. Epi-

Γ'. Τῷ Θεσσαλονίκης, κυρῷ Εὐσταθίῳ.

Ὑψώσω σε, θειότατε δέσποτα, ὅτι ὑπέλαβές με D
εἴτε τοῦτό ἐστι τὸ ὑπολαβεῖν, περιτρεπομενον ἤδη
τινὰ μεγάλαις χερσὶν ὑποδέξασθαι καὶ ἀπεῖρξαι τοῦ
πτώματος, εἴτε ὑποκουφίσαι καταδυόμενον· ὡς εἴ
τις ἀβαλάττωτον παῖδα καὶ τοῦ νήχεσθαι ἀρτιμαθῆ,
τὰς χεῖρας ὑπολαβὼν, μετεωρίζει, καὶ οὐκ ἐᾷ πί-
πτειν ὑπόβρυχα. Ἔγωγε γὰρ κἂν ἀνατέτραμμαι
σκοτοδινιάσας ἐκ τῆς ἀστάτου τῶν πραγμάτων πε-
ριστροβήσεως, κἂν ὕδωρ ὀλιγοπιστίας ἐξέπιον ἁλ-
μυρὸν, οὐχ οἷός τε ὢν οὐδὲ ταῖς τοῦ βίου ἀκταῖς
ἐπινήχεσθαι. Ἀλλὰ σὺ, ὦ θεῖον καὶ κοινὸν ἀγαθὸν,
ὦ φωσφόρον ὄμμα Φριστοῦ, ὡς εἶδες, ὡς ἔγνως
οὕτως ἔχοντα, οἷα χεῖρα γενναίαν καλὸν γράμμα
ὑπώρεξας. Καὶ παραχρῆμα ὄρθιος ὁ πίπτων, καὶ ὁ
μικροῦ καταδὺς τῶν κυμάτων κατωχρήσατο. Καὶ τὸ

μὲν κρᾴδεμνον τῆς Ἰνοῦς οὐκ οἶδα, ὁ τί ποτε τῷ τλήμονι Ὀδυσσεῖ συνεισήνεγκεν, ὅτε θαλαττομοχθοῦντι τοῖς στέρνοις αὐτὸ ὑπετείτετο. Τό γε μὴν σὸν γράμμα, ὃ ἐν τοῖς στέρνοις φέρω, τὸ πᾶν ἡμῖν καὶ τὸ ὅλον τῆς σωτηρίας εἴργασται· καὶ ταῦτα, ὅτε οὐκ ἦν ἡμῖν ἐλπὶς τοιοῦδε καλοῦ, τὸ ἄσχολον εἰδόσι τῆς σῆς ἁγιότητος· ὡς μᾶλλον ἂν ἐπεπείσμην τὸν Αἰθιοπικὸν τουτονὶ γραμματοκομιστὴν εἰς λευκοχρώτα μεταβαλεῖν, ἢ γράμμα τῆς ἱερωτάτης σου ψυχῆς μετὰ χεῖρας ἄρτι λαβεῖν· ὃν πάνυ καταλλήλως εἰς Μωσῆν ἐξεδέξω, διὰ τὸ οἷον ἐκ γνόφου κατέρχεσθαι ὅλον ὑπόζοφον. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸ ἑπόμενον συλλογίζομαι, ὅτι καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ πλάκας κομίζει τὰ παρὰ σοῦ γράμματα. Μήποτε δέ, ὦ Δέσποτα, καὶ βάτῳ καιομένῃ που ὀρειβατῶν ἐντετύχηκεν, εἶτ' οὐκ ἐνόησεν ἀποστρέψαι τὰς ὄψεις, καὶ παρὰ τοῦτο τὸ πρόσωπον κατησβόλωτο; Ἀλλ' ὁ μὲν ἕως ἡμῖν γραμματοφορεῖ καὶ μηνύει λευκὰς περὶ σοῦ ἀγγελίας, καὶ εἰς ἄγγελου φωτὸς καὶ ἡμέρας υἱὸν τεταξεται, κἂν ἐπισθερμίδι σαρκὸς μελαίνης σκιάζηται. Σὺ δὲ εἶης ἀεὶ πίπτοντας ἔξω τοῦ καλοῦ ἐπανάγων διδασκαλικῶς ἅμα καὶ πατρικῶς. Τὸ ἐπιτείχισμα τοῦ δεινοῦ καὶ δυσκόλου γείτονος τωτέως μὲν εἰς κενὸν ἔσχασε καὶ μυρίαι κορῶναι αὐτῷ ἐπικρώζουσιν. Εἰ δ' ἐπιτετήναιτό τι καὶ ἔτι, οὐκ οἶδα. Ἐταλάνισα, μὰ τὴν σὴν σοφίαν, τὸ σαπτὸν γερόντιον, οἷς (?) σοροπηγεῖν ἑαυτῷ λαθόμενον, ἐποικοδομεῖν κατὰ τῶν γειτονούντων ἐπεβάλετο μέγαρα ἠνεμόεντα ἄλλως, οἷς ἀνεμιαῖα ἠλέγχθησαν, καὶ ὡς αὔραι λυθέντα διεφυσήθησαν. Τοῦ περὶ νηστείας λόγου οὕπω γεγεύμεθα, τῆς δὲ μονῳδίας τοσοῦτον, ὅσον εἰ καὶ τράπεζαν παραφέρων τις, ὄψων πολλῶν καὶ καλῶν γέμουσαν, πρὶν ἢ καὶ χεῖρας ἐπιβαλεῖν, εὐθὺς ἥρπασε, τὸν δαιτυμόνα ἀφεὶς ἐπιχαίνοντα, καὶ μόνῃ τῇ ὄψει ἀνιαρῶς παραψαύσαντα. Δοίη σοι Θεὸς ζωὴν μακροχρόνιον.

A stola quidem tua, quam tanquam pectorale gestas benefica fuit in me salvando, idque tempore quo tu minime otio abundabas. Hominem sane Æthiopicum non suspicabar litteras abs te nobis portare; quem cum Moyse comparaverim qui facie umbratili e tenebris prorupit, et si tabulas divinas Moyses, tuus epistolas divinas portavit. Num in monti bus errans rubum vidit ardentem qui ejus palpebras combussit? Nos eum dummodo epistolas tuas affert prosperas, luminis nuntium et diei filium veneramur, licet cum cute nigra. Tu autem perge succurrere ut pater et præceptor omnibus qui circa virtutem in errore deprehenduntur. Quod vicinus hostis contra nos propugnaculum fecerat dirutum est, graculorum crocitantium domicilium evasit. B Opusne præterea aliud conficiatur ignoro. Ego quidem senem istum ex animo deplorabam qui, nescius se mortem sibi maturare, contra vicinos domos ventosas et aerias construere studuit. Orationem tuam de jejunio nondum gustavi, et Monodiam vix inchoavi, ei plane similis qui tabulam lautis cibis refertam, priusquam tangere possis, removet et hospitem falsis escis illicit, postremo decipit. Deus te longævum reddat!

Δ'. Πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτὸν Θεσσαλονίκης.

Ὁ δ' αὖ πάλιν ἔμφορτος πολλῶν γραμμάτων καπνοῦ, τάχ' ἂν πρὸς τὸν γραμματοκομιστὴν τὸν παρόντα κομψεύσαιο· καὶ μάλ' ἀληθῶς. Οὐδὲν γὰρ τὰ ἡμέτερα ταῦτα ἢ καπνός· τεκμήριον μόνον τοῦ παρ' ἡμῖν ἀσβέστους ὑποκάεσθαι ἔτι τοὺς σοὺς θερμοὺς ἔρωτας· τὰ δέ γε ἄλλα εἰς ἀέρα σκιδνάμενος καὶ λυόμενος. Εἰ δέ σοι καὶ φίλτατος, ὅτι τῇ λόγῳ σε θρεψαμένης ἀποθρώσκει, τοῦτο λέγοις μὲν αὐτός· ἀκούομεν δὲ ἡμεῖς. Πλὴν καὶ οὕτω καπνός. Καὶ παρὰ τοῦτο, οἶμαι, καὶ ὁ κομίζων καπνηρὸς ὅλος καὶ γρηῒ καμινοῖ ἴσος. Ἀλλ' ὁ τοιόσδε καὶ ὢν καὶ ἔχων ἐνθένδε στιλπνὸς ἡμῖν ἐπανήκοι — πῶς εἶποις — καὶ ἰδεῖν ἥδιστος καὶ φαιδρὸς λάμποντι προσώπῳ, ἐκ τῆς σῆς δήπουθεν αὐτοπτήσεως, καὶ τοῦ κεστοῦ τῶν γραμμάτων σου ἐπισχεδιάζοντος αὐτῷ τὸ ἐπιχαρι· ὃς καὶ τῇ σῇ ἁγιότητι αὖθις ἀναγγελεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς, ὅπως ἔχουσιν. Ἵλεως εἴη μοι Θεός, διὰ τῶν σῶν ἱερωτάτων ἐντεύξεων.

C IV. *Ad eumdem Thessalonices archiepiscopum.*

Ecce iterum hominem vapore epistolari admodum oneratum, dices, tabellarium nostrum videns, et omni jure. Quidquid enim scribimus vapor inanis est simulque amoris nostri ardentis indicium. Quem si amas quia ex urbe ascendit quæ litteris te imbuit dic nobis; volupe enim nobis est. Vapor id quod esse non desinit, quare etiam qui portat, niger est ut atramentarius. Utcunque id sit, redux nobis candidus visu ac splendidus apparet postquam te facie contemplatus est abs teque epistolari zona cinctus fuerit. Ab eo sciscitando sanctitas tua quomodo nos ipsi valeamus comperiet. Dominus precibus tuis exauditis propitius mihi esto!

Ε'. Τῷ Θεσσαλονίκης, κυρῷ Εὐσταθίῳ.

Ἁγιώτατε δέσποτα, οἶδα τὴν ἱερωτάτην σου ψυχὴν τὴν αὐτὴν οὖσαν, οὐ μᾶλλον ἐν τῷ ἀναλλοιώτῳ τῶν λοιπῶν καλῶν ἢ τῇ περὶ ἡμᾶς διαθέσει σου· οὐδενὸς γὰρ καλοῦ μεταπίπτειν μεμάθηκας, ἀλλ' ἐς ακριβέστερον μᾶλλον ἐγκάεσθαι. Καὶ γράμμασι μὲν εὐδὲν ἢ μικρῷ προσέχεις διὰ φιλίαν χαραττομένοις, εἰς ψυχὴν δὲ μᾶλλον προκύπτεις, κἀκεῖθεν λαμβάνεις τὸ τῆς ἀγάπης ἐχέγγυον. Οἶδα, ὅτι νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον τὰ καθ' ἡμᾶς ἔλεεῖς ὁ φιλάνθρωπος· καὶ πλέον ἐλεῶν προσπάσχεις ῥιμύτερον· τὸ δὲ

D V. *Domino Eustathio Thessalonices archiepiscopo.*

Sanctissime domine, probe novi, candidam tuam animam tum quod bonum rectumque est semper sequi, nosque eodem semper amore amplecti. Nunquam ab honestis artibus recessisti, imo earum vestigia semper pressisti. Commercium epistolare inter amicos te parum movet, qui ex sola anima amoris pignus et certitudinem hauris. Id quoque scio te pro humanitate tua res nostras cordi habere et nos amore continuo amplecti ac fovere. Si dein amatus redamas, ego tibi similis non sum; quod

enim publicani faciunt, quomodo res magni momenti esse poterit? Me amantibus eo quo par est animi affectu sanitatem et longævitatem opto.

Præsens monachus timidioris indolis frater est venerabilis Demetrii Thessali, cui auxilio tuo opus est. Fruatur igitur benignitate tua ac paternitate. — Deus mihi propitius esto ob sacras preces tuas.

ἀφθονώτερον τρίφει τὸ τῆς ψυχῆς διακείμενον. Εἰ δὲ τὸ μὴ ἀγνοεῖν ἀγαπώμενον οἶδε τίκτειν ἀντέρωτα, τοῦτο ὀκνῶ κομπάζειν ἐγώ, ὅτι μηδὲ πάνυ σεμνὸν καὶ τὸ παρὰ τελώναις αὐτοῖς κατορθούμενον· ἐπεύχομαι δὲ τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς ὡς αἰτίῳ καὶ τῆς ἀνταγαπήσεως ὑγιεινὴν ζωὴν καὶ μακρόβιον. Ὁ εὐλαβὴς οὗτος μοναχὸς ἀδελφός ἐστι τοῦ μακαρίτου Δημητρίου τοῦ Θετταλοῦ, καὶ δεῖται τῆς σῆς ἀντιλήψεως***** Ἀπολαυσάτω γοῦν τῆς σῆς ἀγαθότητος, δι' ἣν τε εἶχες εἰς ἐκεῖνον πατρικὴν διάθεσιν, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν ἀξίωσιν. Ἵλεως εἴη μοι Θεὸς διὰ τῶν σῶν ἱερωτάτων εὐχῶν.

VI. *Domino Eustathio, Thessalonices archiepiscopo.*

Tecum esse velim, domine sacratissime, luctusque vestri particeps esse, et concinere cum Jeremia aut etiam Ezechiele nostro, quia urbs tua eadem, qua olim civitas sancta, calamitate premitur. Sed cum hoc maxime tempore separati sumus, has tibi litteras luctus mei testes mitto. Quæ urbs ab hostibus capta est! Prima videlicet post primam et omnium vere reginam! quantum Romæorum infortunium sol vidit! Eheu, armorum Italorum vim perniciosam! Quot naves cum ipsis nautis mare Siculum absorpsit! Quam urbem inundavit! Væ Telchinis! Proh invidiam, quæ urbis secundis rebus adversaria terra marique repit, utrinque protectam funditus perdidit. Cujus tandem urbs sancta criminis rea neque patroni urbani, nec archiepiscopi venerabilis, nec omnium piorum supplicationibus salvari potuit? quis enim pro Thessalonice pia vota, communi hospitio non fecisset? Preces nostræ vanæ fuerunt; Deus enim amaritudinis calicem omnibus hauriendum obtulit et civitatem luxuriosam perdidit. Quem unquam Thessalonice aut Byzantio advenientem aut in quemvis locum proficiscentem hospitio non excepit? quæ instar cordis in imperio sita erat uni Byzantio postponenda, multis in rebus æquiparanda, nunc communi plaga flagellata jacet. Nec mirum, te, sanctissime, plus quam cæteros perpessum esse. Deus enim qui omnium vires metitur, adæquatum cuique onus imponit, et dum homini effeminato nil portare valenti parcit, fortissimis quibusque quorum tu numero ascribendus videris, durissima pericula, utpote honorem inde consecuturis obeunda proponit. Quare absurdum esset virum consolari voluisse qui nos ipsos omnem sapientiam edocet, et quem Deus per multos annos conservet!

ς'. Τῷ Θεσσαλονίκης, κυρῷ Εὐσταθίῳ.

Ἤθελον αὐτὸς συμπαρεῖναί σοι, μακαριώτατε δέσποτα, μαὶ ξυναυλίαν θρηνεῖν, καὶ τοῦ ὀλοφυρμοῦ κοινωνεῖν τῷ καθ' ἡμᾶς Ἱερεμίᾳ εἴτ' οὖν Ἰεζεκιὴλ, καθότι παραπλήσιον ἐκείνοις τοῖς πάλαι τῆς αἰχμαλωσίας τῆς σῆς παραπήλαυσας πόλεως. Ἐπεὶ δὲ ἀνάγκη διεστάναι, γράμματι τφτίως ἀφοσιοῦμαι τὸ συμπενθεῖν καὶ δακρύουσαν καὶ ὃ φασιν ἀχνυμένην ταύτην πέμπω σκυτάλην. Ὢ οἵα πόλις ἑάλω, πρώτη μετὰ τὴν πρώτην καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἁπασῶν βασιλεύουσαν! οἵαν Ῥωμαίων συμφορὰν εἶδεν ὁ ἥλιος! Φεῦ ἡλίκον ἴσχυσεν Ἰταλικὴ αἰχμή! Ὅσον Σικελικὴ ἀνερροίβδησεν ἄμπωτις! οἵαν πόλιν ἐπέκλυσε! Φεῦ τοῦ φθόνου, φεῦ τῶν Τελχίνων! Φθόνος ἦν ὁ τοῖς ἀγαθοῖς βασκήνας τῆς πόλεως· φθόνος κατὰ γῆν στρατεύει, καὶ κατὰ θάλατταν ἕρπει, καὶ τὴν δορυφορουμένην παρ' ἑκατέρων στοιχείων ἑκατέρωθεν πορθεῖ καὶ κατάκρας αἱρεῖ. Οἴμοι! τί τοσοῦτον πολις πεπλημμέληκεν εὐσεβὴς, ἵνα καὶ μάρτυρος πολιούχου ἐντευξις αἰσχυνθῇ, καὶ σοφοῦ ἀρχιερέως ὁσία εὐχὴ, μᾶλλον δὲ παντων εὐσεβῶν δέησις; Τίς γὰρ οὐκ ἐδεῖτο ὑπὲρ Θεσσαλονίκης θεοκλυτῶν, ὡς κοινῆς πατρίδος καὶ καταγωγίου κοινοῦ; Ἀλλ' ἠλέγχθημεν μάτην εὐξάμενοι· πᾶσι γὰρ, οἶμαι, κεραῖσαι πικρίας ποτήριον Θεὸς ἐδεικαίωσε, καὶ παρὰ τοῦτο τὸ κοινὸν ἐντρύφημα προῦδωκε. Τίνα τῶν ἁπάντων οὐκ ἐδεξιοῦτο Θεσσαλονίκη, ἐκ Βυζαντίου ἢ ἐς Βυζάντιον ἢ ὁπουδήποτε παροδεύοντα; Οἵα γὰρ τις καρδία τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς τὴν μέσην αὐτῆς ἔλαχε χώραν, καὶ πασι κοινὸν ἀγαθὸν ἐξέκειτο· καὶ τῇ Κωνσταντίνου, ὅσα κεφαλῇ καὶ πόλει τοῦ κράτους, ὑφιζάνουσα, τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν ἠμφισβήτει. Οὐ γὰρ πλέον τι λέγειν ἢ περὶ τὴν βασιλεύουσαν αἰδὼς δίδωσιν. Ἐπὶ κοινῇ γοῦν, ὡς ἔφην, μάστιγι τὸ κοινὸν ἑάλω παραμύθιον. Εἰ δὲ πλέον αὐτὸς, ἀγιώτατε καὶ σοφώτατε δέσποτα, τῆς πικρίας ἐγεύσω, καινὸν οὐδέν. Φιλεῖ γὰρ τὸ Θεῖον τὰς δυνάμεις μετρεῖν, καὶ ταῖς δυνάμεσιν ἐπάγειν τὸ βάρος τῆς πείρας ἀνάλογον. Καὶ ὥσπερ τὸν μαλακὸν καὶ οἷον μηδὲν φέρειν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν καθῆκεν εἰς οὐδὲν δυσχερὲς, ἵνα πρὸς τῷ μηδέν τι κερδᾶναι καὶ τῇ λύπῃ καταποθῇ, οὕτω τῷ γενναίῳ κατὰ σὲ καὶ τὴν πεῖραν τῶν ἀδουλήτων καὶ ὕλην ποιουμένῳ εὐδοκιμήσεως θερμοτέραν τὴν παρα τῶν κινδύνων ἐπήνεγκε πύρωσιν· Ἀπειρόκαλον οὖν τοιῷδε ἀνδρὶ παραμυθητικὸν ἐπιστέλλειν, ὃν ἔχομεν αὐτοὶ πάσης φιλοσοφίας διδάσκαλον, ἀεὶ φυλαττόμενον παρὰ Θεοῦ πολυχρόνιον.

ΜΟΝΩΔΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΩΤΑΤΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΚΥΡΟΝ ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ

MONODIA

IN

SANCTISSIMUM THESSALONICES EPISCOPUM

DOMINUM EUSTATHIUM

Ὦ στυγνὸς αἰών, ὡ τλήμων ἡμεῖς γενεά! οἷα πεπόνθαμεν! Πῶς ἐκτραγῳδήσω τηλικοῦδε κακοῦ μέγεθος; Πῶς ὀλοφύρωμαι; Μέχρι γὰρ τινὸς ἀφασίᾳ πίσσω τὸ ἄλγος καὶ κωφοῖς δάκρυσι, μέχρι τινὸς ὑπομινυρίζω θρηνῳδὸς κατ' ἐμαυτόν· τὰ μὲν αἴφνης ἐκπεπληγμένος ὡς ἤχῳ σκληροτέρας βροντῆς τῷ ἀδοκήτῳ τῆς σκυθρωπῆς ἀκοῆς, ἢ καὶ ὡς καταιβάτῃ βεβλημένος σκηπτῷ, καὶ στεναγμὸν μόνον τωτέως ὡς καπνὸν ἀφιείς, τῆς ἐμπιπρώσης ὀδύνης ἐναργὲς σήμαντρον· τὰ δὲ μὴ θέλων οὕτω ῥᾳδίως βαρυτάτῃ πιστεύειν ἀγγελίᾳ ὡς ἀβουλήτῳ μοι, ἐπιπολὺ δ' ἀπειθεῖν καὶ διαπιστεῖν ὡς ἂν μάτην οὕτω ῥεούσῃ κἀκείνα λογοποιούσῃ, ὅσα μὴ θέμις προφέρειν εἴτε προσίεσθαι· Ἴσης γὰρ ἀτοπίας εἴτε καινοτομίας ἐνόμιζον πυνθάνεσθαι καὶ πιστεύειν ἀστέρα τινὰ διαφανέστατον οὐρανόθεν χαμαὶ πεσεῖν, καὶ τὸν μέγαν Εὐσταθιον ὑποδῦναι γῆν.

A

O sæculum exsecrabile! O infortunatos nos ipsos! Quomodo hujus calamitatis magnitudinem deplorem? Unde verba luctum satis testantia sumam? Longo a tempore dolorem meum edo, mutis tantum lacrymis effusis. Nuntium quidem de Eustathii morte mentem ut tonitru, ut fulmina improvisa percussit, nec aliud nisi fumum, doloris intimi quo crucior, indicem emitto. Primo quidem fidem rei novæ habere nec potui nec volui, at per longum tempus lucidissimam stellam de cœlo delapsam Eustathium sepulcro conditum esse incredulus acceperam.

Οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα αὖος ἔστην ἐς δεῦρο καὶ ἐνεός, εἰ καὶ ἄλλως, ὡς ἔφην, ἀλαλήτοις στεναγμοῖς ἐκοπτόμην, καὶ περιελιμναζόμην ὑποβροχίοις δάκρυσι καὶ πρὸ καιροῦ διαζομένοις τὴν ἔκρηξιν. Νῦν δὲ ἀλλὰ καὶ πέπεισμαι, ὡς οὐκ ὤφελον, ἀληθευούσῃ τῇ πικρᾷ ἀγγελίᾳ, καὶ πῶς μικρὸν τῆς ἐκπλήξεως ἀνενεγκών, ἔκπυστον ἀνοιμώζω καὶ γοερὸν, καὶ φωνὴν ἀφίημι κλαυθμῷ σύμμικτον. Τάχα γὰρ, οὕτω τοῦ ἄλγους τῇ γεγωνοτέρᾳ προσεκκλεύσει κενουμένου θύραζε πρὸς βραχὺ, κουφισμόν τινα τοῦ λυποῦντος εὕρω· καὶ ἅμα τῷ κειμένῳ κόσμον οἰκεῖον ἀποδώσω τοῦτον καὶ δικαιότατον ὄφλημα. Καί τοί γε ἄλλως ἐπ' ἀμφοτέρᾳ τῇ γνώμῃ ῥιπτάζομαι, διαπορῶν, ποτέρως ἂν μᾶλλον τηλικούτῳ πάθει καταλληλα φαινοίμην ἀφοσιούμενος ἄρα τῇ χθὶς βαθείᾳ σιωπῇ καὶ τοῖς ἀφώνοις στενάγμασι τὸ ὑπερβάλλον τοῦ πάθους παραδεικνὺς, ὡς οἱ παρὰ τοῖς μύθοις ἀποδενδρούμενοι καὶ λιθούμενοι· ἢ μᾶλλον ἀνοιμώζων καὶ θρήνου κατάρχων σήμερον κατὰ τοὺς ποιουμένους παρὰ τῷ προφήτῃ κοπετὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων σειρήνων; Ἔοικε γὰρ ἑκάτερον, οὐκ ἔξω πίπτον καιροῦ, παραμετρεῖν συμφορᾶς μέγεθος.

B

Sic inter lacrymas et gemitus hærens voce intercluса mei compos non fui, ubi nuntium verum esse, proh dolor! compertum habui. Sed et cum apertam calamitatem non minus plango; nunc quoque lacrymæ vocem occludunt. Attamen ubi dolor vocem non impediverit lenimenti aliquid invenero, et amico defuncto officium debitum persolvero. Sed quid tandem faciendo dolorem meum melius manifestare videbor? Obmutescamne ut heri eorum ad instar qui secundum fabulam præ nimio dolore in arbores aut saxa mutati sunt; aut gemam fremamque ut modo, ad exemplum eorum qui secundum Prophetam planctum faciunt velut draconum, et luctum quasi struthionum? Utrumque mihi e re esse videtur ob magnitudinem calamitatis.

Φεῦ τοῦ κοινοῦ πάθους! φεῦ τοῦ παγκοσμίου κακοπραγήματος! Εἷς ὑπολέλειπτο βίου λαμπτὴρ,

Væ commune infortunium! væ jactura universalis! Una supererat vitæ stella, fax una litteris,

unum luminare mundi, unus sol sacri ordinis. Sed res ne fando quidem audita: hic quoque exstinctus est, nos in æternum deseruit. Quomodo, o sol, sustinuisti solem terrestrem amplius non videre, qui inter mortales fuit quod tu inter astra? At nunc atra caligo universo mundo incubat, tenebræ et nox illunis vitam persequitur; nos errantes sicut quondam Ægyptii pastorem ereptum desideramus qui sapientia pastoritia inter omnes, sicut pastor inter pecora, eminebat; nos philosophiæ amici regem scientiarum, parentem eloquentiæ deflemus. Jure enim majori Eustathius de nomine regio gloriari poterat quam sophista ille Atticus; synodus sacra quoque oculum suum et vocem illam quærit quæ verba rege digna longe lateque pronuntiaverat.

εἷς λόγου πυρσὸς, ἓν κόσμου μέγα φῶς, εἷς τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης ἥλιος. Καὶ νῦν (ὢ τῆς τοῦ παντὸς συγχύσεως !) καὶ οὗτος (ἀλλὰ πῶς γλῶττα θρασεῖα, τὸ τοσοῦτον ἂν φθέγξαιο;) ἀπέσβη, παρῴχετο· τὸ φροῦδος ἡμῖν τοῦ λοιπου. Εἶτα πῶς ἀνέσχες αὐτὸς, ὦ ἥλιε, οὐκέτ' ὀψόμενος τὸν ἀντανισχοντά σοι γῆθεν ἀνθήλιον καὶ τοῦτ' ὄντα τοῖς ὑπὸ σὲ, ὅπερ σὺ τοῖς λοιποῖς ἀστράσι ; Ζόφος οὖν ἀκοσμίας ἐπικέχυται τῷ παντὶ διὰ ταῦτα, καὶ σκότος ἀλαμπὲς τὸν ἡμέτερον βίον κατέσχε, καὶ συμφορας ἄναστρος νυξ· καὶ ὡς Αἰγύπτιοι πρότερον ὑπὸ ψηλαφητῷ σκότῳ πλαζόμενοι, ποθοῦμεν οἱ ποιμαίνοντες λογικὼς τὸν ἐπιστήμη ποιμαντικῇ τοσούτῳ πάντας ὑπερβαλόντα, ὅσα καὶ νομεὺς βοσκήματα, οἱ περὶ λόγους τὸν βασιλέα τῶν λογων καὶ πατέρα τῆς λογιότητος. Δικαιότερος γὰρ ὁ μέγας Εὐστάθιος τῇ βασιλείῳ κλήσει σεμνύνεσθαι, ἥπερ ἐκεῖνος ὁ Ἀττικὸς σοφιστής, καθότι καὶ τὴν σοφίαν οὗτος ἐκείνου πολὺ βασιλευτερος. Ζητεῖ καὶ σύνοδος ἱερὰ τὸν ἑαυτῆς διαφανέστατον ὀφθαλμὸν, καὶ τὰ βασίλεια περιλαλοῦσαν ταῦτα φωνὴν καὶ περιαγρυμένην τοῖς πέρασιν.

Civitas Thessalonice heri felicissima, hodie perquam infortunata, quia tanto filio privata quanto cum luctu sponsum, pastorem bonum, præceptorem sapientem, salvatorem, genium tutelarem, popugnatorem, uno verbo columnam, ut cum Pindaro loquar, immobilem, et si quid aliud laudabile et salutare cogitari potest, quanto, inquam, cum lectu reposcit! Sic igitur mœrore confecta quasi secunda vice capta et destructa foret, humi jacet et metuit ne pejora experiatur. Prius namque, Italis terra marique irruentibus ac muros destruentibus, e manibus hostium erepta fuit ab Eustathio nostro qui virtutum suarum fama adeo hostes ipsos commovit ut vultum ejus aspicere non ausi sint, imo exercitus ferox ad ipsius pedes sponte procubuerit. Nunc vero hoc tanto propugnaculo destituta misere humi jacet, quasi vi capta nullis jam mœnibus defendatur.

Ἡ γε μὴν εὐδαίμων χθὲς δι' ἐκεῖνος Θεσσαλονίκη, καὶ νῦν οὐκ εὐδαίμον ἐκείνου χήρα γεγωνότερον οἰμώζουσα, παρόσον καὶ διαφερόντως τῶν ἄλλων τῆς συμφορᾶς ᾔσθετο, οἷα κατολοφύρεται, καὶ μεθ' ὅσων καὶ οἵων τῶν δακρύων ἀνακαλεῖται τὸν ὡραῖον νυμφίον, τὸν καλὸν ποιμένα, τὸν καθηγητὴν, τὸν σοφὸν, τὸν σωτῆρα· τὸν πολιοῦχον, τὸν προβολον καὶ κίονα, κατὰ Πίνδαρον, ἀστραβῆ· καὶ εἴ τι ἄλλο ἐράσμιον καὶ σωτήριον πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Οὕτω δὲ ἄρα πενθεῖ, καὶ πρὸς τοῦ πένθους ἀπάγεται, ὡς ἂν εἰ κατάκρας ἑάλω, καὶ τοῦτο δεύτερον ἐκπεπόρθηται· ἢ καὶ σχετλιώτερα πάσχειν οἴεται. Πρῶτον μὲν γὰρ, Ἰταλῶν ἐκ γῆς καὶ θαλάττης ἐπικωμασάντων αὐτῇ καὶ καθυπερτέρα τῆς ἁλώσεως ἵστατο τῷ φρονήματι, τοῦ πολιούχου ταύτης ἐκείνου περιοντος, καὶ πλείστην ὅσην καὶ δυσαντίβλεπτον ποῖς πολιορκηταῖς προβαλλομένου τὴν ἐκ τῆς ἀρετῆς αἰδὼ, καὶ μόνον οὐχ ὑπὸ πόδας τὸν ἀγέρωχον στρατὸν ῥιπτάζοντας. Νῦν δὲ τοιοῦδε προβόλου γεγυμνωμένη, καταβέβληται τῇ γνώμῃ παρὰ τοῦ πάθους, ὡς νῦν ὄντως ἐκπεπελίορκεκένη καὶ πάντα περικεκαρμένη κρήδεμνα.

Quid tandem urbium regina in hoc rerum discrimine facit? faciliusne an ægrius infortunium portabit, cui Eustathius beneficia in eum collata largo fœnere et cum grati animi pignoribus reddidit? Quæcunque enim dum in ea viveret, sapientiæ thesauros honestarum artium amantibus benigne largitus est; fuit enim eloquentiæ prytanem, sapientiæ focus universalis, hortus nulli non apertus, ager fertilis sub auspiciis divinis, eloquentiæ fons perennis. Hinc evenit ut discipuli gratis metere gratis haurire possent nec amplius artium ac litterarum disciplinam sitirent. Brevi enim tempore sine præludiis, sine prolegomenis, sine certaminibus aut studiis prævis philosophia se imbutum sensit quicunque illum adibat, quasi ex ipsius Aristotelis schola exiisset. Quamvis enim torpore profundo languesceret ignorantiæ, ubi primum ille cibum spiritualem obtulisset, discipulus quasi a Musis ipsis afflatus discessit. Sed non amari ut folia lauri fuere fructus hujus arboris sapientiæ; imo dulciores sicut epistola quam

Τί δ' ἡ πόλεων βασιλὶς ; Πότερον κουφότερον ὑποίσει τὴν κοινὴν δυσπραγίαν, ἡ πολλῇ ἐπαχθεστερον οἷς ἐλευθεριώτατα καὶ κάλλιστα παρ' αὐτῇ τεθραμμένος, ὡς ἐν ἀποδόσει τροφείων πάσας χάριτας φιλοτίμως ἐξέτισεν· οὐχ ὅπως κοσμος ἄξιως αὐτῇ καὶ λαμπρότατον γενομενος ὄνομα, ἀλλὰ καὶ, ὃν ἱδρῶτι πολλῷ συνελέξαθο παρ' αὐτῆ πλοῦτον σοφίας, τοῦτον μεταδιδοὺς ἀφθόνως τοῖς φιλοπονοις, κοινὸν πρυτανεῖον λογου, καὶ σοφίας πανδεχὴς ἑστία, καὶ ἄλλως Ἑλικὼν προκείμενος ; Κῆπος γὰρ ἦν ἄκλειστος σοφίας, καὶ πλήρης ἀγρὸς, ὃν εὐλόγησε Κύριος καὶ πηγὴ λόγων ἀσφράγιστος. Καὶ παρῆν τοῖς μαθητιῶσι δρέπεσθαι προῖκα, καὶ ἀρύεσθαι, καὶ κατεμφορεῖσθαι. καὶ μετέτι πείνην ἢ δίψην τοῦ ἀκούσαι λόγον τεχνικὸν εἶτ' ἐπιστημονικὸν. Ἐν βραχεῖ γὰρ χρόνῳ, καὶ ὅσον ἐγκυκλίου προπαιδείας γεύσασθαι ἢ συφιστικοῖς παλαίσμασι προσγυμνάσασθαι, ἢ προθύρων ἐπιβῆναι φιλοσοφίας, εἴ τις περοίτηκε παρ' ἐκεῖνον, εὐθὺς ὁ παρὰ τῷ Σταγειρίτῃ πεπαιδευμένος ἐωρᾶτο, καὶ ὁ παρὰ τῶν Μουσῶν ἐμπνευσθεὶς τὴν ποίησιν. Εἰ γὰρ ὑπ' ἀγροικίας βαθεῖ κάρῳ

καθεύδοι, ἀλλ' ἅμα μικρ' ἄττα ἐψωμίζετο παρ' ἐκείνου, καὶ παραχρῆμα διυπνίζετο, μουσικοῦ τινος κάτοχος ἄσθματος. Πλὴν οὐκ ἔμπικρα ἦν, ὡς τὰ θάφνης πέταλα, τὰ ψωμιζόμενα παρ' ἐκείνου, τῆς τῶν σοφῶν ἐπιφυλλίδος, καὶ νῦν οἴμοι! τετρυγημένης θανάτου τομῇ, γλυκάζοντα δὲ μᾶλλον, ὡς ἡ κεφαλὶς ἡ βεβρωμένη τῷ Ἰεζεκιὴλ προφητικῶς ὀνειρώττοντι. Μέλιτος γὰρ ἀπίσταζον αἱ τῶν ὁμιλιῶν Εὐσταθίου χάριτες, ὡς ἀτεχνῶς ἀπορρῶγές τινες νέκταρος· ὅθεν καὶ εἰς ἄκρον ψυχῆς μυελὸν τοῖς ἀκροαταῖς εἰσδυόμενα τὰ διδάγματα, καὶ ἄντικρυς ἐγκαθήμενα, διετηροῦντο ἀνέκπλυτα λήθης ῥεύματι. Τὸ γὰρ ἡδονῇ ψυχῆς ἐκτυπούμενον μάθημα μνημονικωτέρᾳ δέλτῳ φρενὸς ἐγκολάπτεται, ὡς θᾶττον ἂν ὑπιδέσθαι καὶ περὶ τούτου ὁ καὶ περὶ σοφιστοῦ τινος παλαι λόγος διέρρει, ὡς ἄρα Χαλδαϊκαῖς τισι μαγγανείαις τοὺς ὁμιλητὰς ἐργάζοιτο μνήμονας. Τοιούτῳ φαρμάκῳ τὸ μνῆμον εἰς βάθος τοῖς μαθηταῖς ἐνεχάραττες, ὦ Χαρίτων ἁπασῶν ἀνάκτορον σὺ, καὶ Ἰύγγων καὶ Σειρήνων ἐπαγωγότερε, καὶ πείθων τὰ μέχρι σοῦ μυθευόμενα, ὡς ἀληθῆ τοῦ λοιποῦ πιστεύεσθαι· ὥσπερ καὶ τὸ πολυμαθὲς καὶ πολλῶν ἐπιστῆμον ἐναπετίθεις σφίσιν ἐν χρόνῳ βραχεῖ διὰ τῶν ὡς ἑκάστοτε ὁμιλιῶν σου τῶν ἀποβαπτομένων εἰς πᾶσαν λογικὴν μέθοδον. Οὐ γὰρ τῆς χροιᾶς βίβλου μόνης τὸν νοῦν ἀνέπτυασσες ἐν ταῖς ὁσημέραι συναναγνώσεσιν, εἴτε τὰ τῆς ἑρμηνείας, εἰ ὑπό τι μελαίνοιτο, διελεύκαινες· ἀλλὰ γε καὶ τῶν ἄλλων πολλὰ ξυνεφόρεις παραμιγνὺς, οὐκ ἐξώροις παραβρομαῖς τῶν προκειμένων φιλοτιμούμενος, παρὰ δὲ τῆς αὐτόθεν προκυπτούσης ἀφορμῆς δεχόμενος τὸ ἐνδόσιμον, καὶ τὴν παρέκβασιν οὐ παρὰ θύραν (τὸ τοῦ λόγου) ποιούμενος, ὡς ἂν εἰ καὶ παραφανέντος ὄνυχος ὅλος λέων κατὰ τὴν παροιμίαν διήρθρωτο.

A Ezechiel per somnium edidit. Mel enim Eustathio lingua, flumina nectare saturata distillabat; quare præcepta ejus in intimum penetrabant animum neque ulla vi eradicari valebant. Omnium enim mentes, quas doctrina ac disciplina sua adimplesset, philtris Chaldaicis, ut ita dicam, imbuisse videbatur. Tu Castellum Gratiarum, artificiis jucundis discipulos docebas, et voce tua Sirenum vocem superante eo perduxisti ut quæ antea fabulosa habita fuerant, nunc pro veris ducerent. Quofactum est ut felicissima alios instituendi methodo multis multa communicaveris. Non enim librum aliquod cum aliis legens ea quæ necessario interpretanda venerunt, explicuisti, locos, si qui erant difficiles dilucidando, sed alia plurima sponte immiscendo quæ ad rem facere videbantur.

B

Ἀλλ' οὐκ ἀκλαυτὶ ταυτὶ διηγεῖσθαι οἷός τέ εἰμι· μικρὸν γὰρ τοῦ πάθους ἀνανήψας, ὦ παρόντες, εἰς ὀλοφύρσεις καταῤῥέω πάλιν. Τῶν γὰρ ὁμιλητῶν ἐκείνου τὸν κύκλον ἀναπληρῶν καὶ αὐτὸς, φιλοτιμότερον ἐφιλοφρονούμην παρ' αὐτῷ, καὶ ὑπὸ κρατῆρι σοφίας μείζονι· ταύτῃ καὶ ἡ μνήμη τούτων προσπίπτουσα στρέφει μου τὴν καρδίαν, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ συμπιέζουσα αἷμα εἰς δάκρυα προσαναβλίβει, κατὰ βρομβους αἵματος συλλειβόμενα. Πλὴν πειρατέον καὶ αὖθις ἀναφέρειν, καὶ ὡς ἔξον ἀνακωχεύειν τὸ δάκρυον, ἵνα μὴ μόνον ἀφοσιωσώμεθα τῷ ἀνδρὶ τὸ ἀπολοφύρασθαι, ἀλλά καί τι τῶν ἐκείνου καλῶν θαυμασώμεθα. Χρὴ γὰρ κἀνταῦθα μνήμην δικαίου γενέσθαι μετ' ἐγκωμίου μετρίου καὶ διαπλεκομένου τοῖς πένθεσι· καὶ τοῦτο οὐ μετὰ ῥυθμοῦ κομψοῦ τινος ἡ περιφοντος ἔξωρα. Μουσικὰ γὰρ ἐν πένθει, κατὰ τὸν σοφὸν, διήγησις ἀκαιρος.

C Sed, o chari amici, siccis hoc oculis referre non valeo, et in pristinum mœrorem semper relabor. Memini enim quanta comitate ego ipse, qui in ejus discipulorum numero eram, exceptus ab eo fui, ut plenum sapientiæ calicem exhaurirem. Me miserum! Præteritorum temporum reminiscentia cor occupat et lacrymas cum sanguine miscet. Sed, Mitte lacrymari, mihi ipsi dico, ut virum defunctum non lugeamus tantum, sed admirationis ei debitum officium ob claras ejus virtutes persolvamus. Justorum enim memoria modica laude eaque simplici et rite limitata, honorauda est. Musica enim, in luctu, secundum Sapientem, importuna narratio,

Ὁ γοῦν ἐλέγομεν, μικρὰ μὲν ἅμα τελεῖσθαι καὶ μεγάλα μυστήρια τοὺς αὐτοὺς οὐκ ἦν ποτε θεμιτὸν, οὔτε μὴν χορεύειν δαδουχεῖν τε καὶ ἐποπτεύειν κατὰ ταυτόν. Ἀμαθὲς γὰρ καὶ σφαλερὸν οἶδεν ἡ παροιμία τὸ ἐν πίθῳ τὴν κεραμεῖαν διδάσκεσθαι. Παρ' ἐκείνῳ δ' ὅμως ἱεροφαντοῦντι τὰ λογικῶν τεχνῶν ὄργια ἅμα τὰ Μουσων πεπάτηκέ τις προπύλαια, καὶ παραχρῆμα καὶ τὰ τῶν ἀνακτόρων ἐπώπτευεν ἄδυτα, καὶ τῆς τελετῆς οὐδὲν ἦν, ὅπερ ὑπελείπετο πάντη τοῖς νεοτελέσιν ἀνέκφορον. Ἀλλά τις τῶν φοιτώντων πυκτίδα ποιητικὴν ὑπὸ μάλης φέρων, ἐδεῖτο μέτρων μὲν νόμους μυεῖσθαι, καὶ ῥυθμοὺς ἁρμονίας, καὶ τοῦ ἐτύμου τῶν ὀνομάτων ἀνάπτυξιν, ψυχαγωγεῖσθαί τε πράξεων ὀρχαιολογουμένων μυθεύμασιν· εἶθ' ὑπέστρεφε τούτων τε θεωρὸς ἐντελὴς καὶ τῶν μυστικωτέρων οὐ παράπαν ἀτέλεστος. Οὐδὲ γὰρ διεσπουδάζετό οἱ τούτων τὴν ἕρεσιν ἀποπλῆσαι μόνον τοῖς μύσταις, ἀλλὰ γε καὶ

Jam alidi diximus contra normam esse initiari ad magna simul et parva mysteria; jam enim in proverbio est stulti esse in vase pretioso artem figulinam discere velle. Sub ipsius autem auspiciis qui ut sacerdos initiator sapientiæ mysteria ac rhetoricen docebat, discipuli Musarum propylæa ingrediebantur, palatii sanctissimum contemplabantur; nulla enim provincia mysteriorum occlusa erat neophytis. Quid? quod si discipulorum aliquis versificationis rhythmum et harmoniam ediscere cupiebat aut vocum etymologiam, Eustathium habebat ducem peritum in docendis antiquitatis traditionibus et in brevi temporis momento solutionem problematum desideratam obtinebat. Id enim fecit ut adolescentium studiis favendo ad rerum multitudini occultarum cognitionem januas reseraret. Quotusquisque non lacte, sed fortiori cibo et ingenii maturitate saturatus inde rediit!

D

Sed majora memoremus. Multi quidem ad eloquentiæ fastigium se evectos autumabant atque idoneos ad docendum alios quod ipsi scire se putabant, donec sub Eustathii auspiciis quantum ignorarent intelligerent. Multi in Gratiarum se mysteria initiatos credebant, donec ipso monente, errorem suum cognoscerent. Plures in philosophia maximopere profecisse sibi, videbantur, donec sese cum illo viro artium ac litterarum peritissimo se conferrent. Igitur postquam cognovissent se nil scire, ad ipsa rudimenta redire non erubescebant et in optimi magistri schola jam ætate provectiores meliora melius addiscere. Equidem alumnorum omnibus horis domum ejus frequentantium agmina contemplando, Homeri de apum examinibus loquentis memini, quarum ad instar innumeri omnium ætatum homines ejus audiendi causa quotidie convenerunt ad eum qui virtutis normam et regulas non verbo tantummodo, sed proprio exemplo dare posset.

τὰ τῶν μύθων παραπετάσματα διασχεῖν, καὶ θοῦναι εἴσω χωρῆσαι, καί τι τῶν πολλοῖς ἀνεφικτων ἐποπτεῦσαι θέαμα. Πόσοι προσίοντες νήπιοι ἐλάνθανον ἀντὶ γαλακτος στερροτέραις μαθημάτων τροφαῖς ἐξανδρούμενοι τὰ αἰσθητήρια τοῦ νοῦ ἐπανήκοντες· καὶ χθὲς μὲν ταῖς γλώτταις ὑποψελλίζοντες, ἔντρανον δὲ καὶ τορὸν φθεγγόμενοι σήμερον. Εἶπω τὸ καινότερον· πόσοι μέχρι τούτου γραμματικὴν ἠκριβῶσθαι τοσοῦτον ὤοντο, ὡς ἐπαγγέλλεσθαι καὶ ἄλλοις καθηγεῖσθαι τῆς τέχνης, ἕως ἐκείνῳ κανόνι καὶ ποτὶ σπάρτον φασὶ λίθον παραθεῖναι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἔγνωσαν. Πόσοι μέχρι τούτου ῥητορικαῖς χάρισι θύειν ἐνόμιζον, ἕως τῶν Εὐσταθίου Σειρήνων ἠκροάσαντο. Πόσοι φιλοσοφίαν μέχρι τούτου πρεσβεύειν ἐδόκουν, ἕως ἐκεινῳ τεχνοῦντι τέχνας καὶ πάσας ἐπιστήμας ἐπιστημοῦντι παρέβαλον· Τὸ δ' ἐντεῦθεν γνόντες ἑαυτοὺς, κἀκεῖνο πρῶτον καλῶς σοφιζόμενοι τὸ περὶ ἑαυτῶν, ὡς οὐδὲν εἰδότων, εἰδέναι σαφῶς, τὸ εἶναι τοῦ οἴεσθαι τὸ λοιπὸν ἀντηλλάττοντο. Ταύτῃ τοι καὶ στρεφόμενοι καὶ ὡς παῖδες ἀρτιμαθεῖς γινόμενοι, ἠγάπων, ἢ νῦν γοῦν ἀρχόμενοι παρ' ἐκείνῳ μεταδιδάσκοντι μαθητεύοιντο, καὶ γηρῷεν μανθάνοντες. Ὅτε καὶ τοὺς ἀεὶ προσφοιτῶντας καὶ ἀποφοιτῶντας θεώμενος, τῆς Ὁμηρικῆς ἀνεμιμνησκόμην εἰκόνος· Ὡς γὰρ πέτρης ἐκ γλαφυρῆς ἔθνη μελισσῶν ἔξεισιν, οὕτω καὶ τῷ Εὐσταθίου μελισσῶνι προσίπταντο καὶ ἀφίπταντο βοτρυδὸν ὁσημέραι φιλολόγων σμήνη μυρία, καὶ εἴ τινες ἄλλως ἀρετῆς τι μετεποιοῦντο, καὶ ῥυθμίσοντος προσεδέοντο. Νόμος γὰρ ἦν ἔμψυχος ἀρετῆς, καὶ μεγίστη πρὸς ἀρετὴν παράκλησις, οὐ μόνον φθεγγόμενος, ἀλλὰ καὶ μόνον βλεπόμενος.

O vultum, o staturam magis veerandam quam Periclis, quam Xenocratis, utpote quæ morum integritatem primo intuitu revelabat! O sermones acutos simul et venustos, facetiis ac nugis pariter alienos ac a rigore et duritie verborum, imo sale divino, ut Apostolus præscribit, suffusos! Totos sane dies eum audire, ab eo discere juvabat, et patriæ ipsius, ut illi apud Lotophagos, oblitus esses. Quæ ingenii acies, quæ in omnibus rebus prudentia, quæ constantia animi in rebus adversis, quæ strenuitas in agendo! Qualis fons virtutis et sapientiæ in unius morte exstincta est cujus memoria ac desiderium omnium oculos lacrymis replet! Quis mihi linguam, quis virtutem Eustathii dabit ut eum pro dignitate collaudem? sine quibus laudatio mea vituperium esse mihi videtur.

Ὦ προσώπου σεμνοῦ! ὦ εὐσχήμονος σχήματος καὶ Περικλέους καὶ Ξενοκράτους αἰδεσιμώτερον, μόνῳ τῷ φαίνεσθαι σωφρονίζοντος τοὺς ὁρῶντας, πρὸς τὴν ὄψιν μεταβαλλομένους αὐτὴν καὶ τυπουμένους ἐς ἠθῶν ἐπικόσμησιν! Ὦ διαλέξεων ἀποβαπτομένων μὲν εἰς νοῦν, παντοδαπαῖς δὲ σταζομένων χάρισιν! Ὦ λόγων ἐκεινων, μήτε βωμολόχοις εὐτραπελίαις γελοιαζόντων σκηνικώτερον, μήτε ἀηδιζόντων στρυφνότητος ὀμφακιζούσης βαρύτητι, ὑποσέμνῳ δὲ κεκραμένων ἀστειοσύνῃ, καὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ὑποθήκην θείῳ παρηρτυμένων ἁλατι· ὡς τὸν ἀκροώμενον διημερεύειν ἀσμένως, τῶν οἴκοι κατὰ τοὺς λωτοφαγοῦντας λαθόμενον! Ὦ σωφροσύνης ἄκρας! ὦ φρονήσεως ἐντεχνοῦς! ὦ ψυχῆς ἐν τοῖς δεινοις ἀτρέπτου, καὶ βεβαιούσης τὴν κλῆσιν τοῖς πράγμασιν! Ὅσος ἀρετης πλοῦτος, ὅσον χῦμα σοφίας ἐνὶ τετελευτηκότι ἀνδρὶ συναπέῤῥευσε, μνήμην κατελελοιπότι μόνην ἡμῖν, καὶ τὸ ἐπι τῇ μνήμῃ θαῦμα καὶ δάκρυον! Τίς ἂν μοι δοίη γλῶτταν Εὐσταθίου, καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ γλῶτταν Εὐσταθίου θαυμάσομαι ὅσον ἀξιον; Ὡς νῦν γε τοὺς ἐπαίνους τούτους ἴσα καὶ ψόγους αἰσχύνομαι.

Eustathius vitæ integerrimæ exemplo et summa sermonis inter omnes præfulgebat; magnus enim in utroque fuit; ad quem comparati nos umbra sumus. Quis alius præter illum philosophiæ ac theologiæ antistes æquo lumine fulsit? Israelitis olim Deus per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis viam ostendit: Eustathius non altero munere fungebatur, qua orator ignivomus, qua dux in semita virtutis, imo hinc orator altisonans inde sacerdos purus et eloquens omnibus errantibus ut pharus viam præmonstrabat: quoties enim pro rerum gravitate verba facienda erant, qua vi audientium animos movebat, adversarios ipsos convincebat, ita antiquitas tota vix similis oratoris exemplum

Ἀνὴρ γὰρ ἐκεῖνος μόνος, ὡς ἔοικεν, ἀπαραμίλλον ἄλλοις ἀπεδείξατο βίον, καὶ βίῳ γλῶτταν ἀνθαμιλλον, καὶ οἷός τοι κατ' ἀμφότερα πέπνυτο· οἱ δὲ σκιαὶ ἐίσομεν. Ἀμέλει καὶ ὡς ἄμφω φάεα καλὰ, βίου καὶ λόγου, προβεβλημένος, ὡς ἐπὶ τριωπὴν δυοῖν λυχνίαιν, σοφιστικοῦ καὶ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, μετεωρίζεται· τῷ μὲν ἐνιδρυθεὶς μικρῷ πρότερον, τῷ δ' ὕστερον. Καὶ τοῦ παλαιοῦ μὲν Ἰσραὴλ ἡμεράς ἡγεῖτο στῦλος νεφέλης, νυκτὸς δὲ στῦλος πυρός· Εὐστάθιος δὲ οὐκ ἀνὰ μέρος ἡγεῖτο, πῇ μὲν ὡς ῥήτωρ περίπνους, πῇ δ' ὡς πνευματικῷ βίῳ προλάμπων (πνεύματος γὰρ νεφέλη σύμβολον). Ἀλλ' ὅτε ῥητορικῶς (τὸ τοῦ λόγου) ᾖρ' ἄρματος ὕστραπτε, καὶ πνευματικῶς προσεπέλαμπε· καὶ ὅτε

διεφύγαζεν ἀρχαιρατικῶς, καὶ ῥητορικῶς διεπύρσευε, καὶ τῶν κατ' ἀμφότερα πλανωμένων ἡγεμόνευεν ἀμφοτέρωθεν· Ὡς γὰρ πρὸ τοῦ ἐπαγγέλματος ἀπητεῖτο τὴν πομπικωτέραν τῶν λόγων ἐπίδειξιν, πῶς ἂν εἴποιμι, ὅσοις καὶ οἵοις ἐχειροῦτο τὸ θέατρον πάθεσιν, ἐκπλήττων ἅμα καὶ θέλγων καὶ συμπείθων τοῖς καθ' ἑαυτὸν, ὡς οὐδὲ τὰ τῶν παλαιῶν ἄρα θαύματα καθάπαξ μεμύθευτο ; Ἀεισδὲ μὲν γὰρ κλέα βασιλέων μεγαλουργῶν, καὶ ὑψιθρόνων πατριάρχων· τὰ δ' ἐπέρρεον ἔθνεα σοφιστῶν καὶ παντοίων ἑτέρων ἀκροατῶν, ὡς ὑπὸ κρουμάτων Ὀρφέως ἑλκόμενα. Ἐξέπληττε δ' αὖ ἀστράπτων καὶ βροντῶν ὑπὲρ τὸν ξυγκυκῶντα ποτὲ τὴν Ἑλλάδα δημηγορίᾳ Περικλῆν, οἷς ὑπερεφώνει τὴν ὑπέρτονον Δημοσθένους ἠχὼ καὶ τὸν ὑψήγορον ῥοῖζον Ὁλέμωνος, καὶ οἷς οὐδέν τι τῶν κοινῶν ἠνείχετο μὴ οὐ καινῶς φραζειν ἐκ τῆς τοῦ φράζειν πολλῆς πιριουσίας καὶ καινοπρεποῦς ἀφθονίας καὶ περιττότητος, οὐκ ἀλλόκοτα ὀνοματοθετῶν, ἢ μεταφέρων ἀνασε συρμενα, ἢ παφλάσμάσι διθυράμβων ἐκτραχυνόμενος, ἢ παρακρήμνοις ἐκτραχηλίζόμενος δριμυτησι. Ταῦτα γὰρ τῶν τηνικαῦτα παρανομίαις τῆς τέχνης χρωμενων πλημμελήματα οἳ τοῦ μὲν ἀληθοῦς ὕψους τῶν λόγων οὐκ ἐφικνούμενοι, ἐπὶ τὸν ὑπόκενον καὶ πομφολυγώδη κενεμβατοῦντες ὄγκον κατέπιπτον. εἶτα τὴν ἐνιοχοῦσαν οὐκ ἐχοντες ἐπιστήμην, ἀλογιστως ἤγοντό, τε καὶ ἐφέροντο, κεινῇ ὄχεα καθ' Ὅμηρον κροτέοντες. Εἰ δὲ καὶ κἄλλους τοῦ περὶ λόγους ἐρασθείεν, τοῦ μὲν ὄντος, ὡς ὁ Ἰξίων τῆς Ἥρας καὶ τῆς Πηνελόπης οἱ φνηστῆρες, ἀπεσφάλλοντο· εἴδωλον δέ τι ἀνεμώλιον ἢ θεραπαινίδιον πορνικῇ κομμωτικῇ διεσκευασμένον πειρώντες ἠλάνθανον ἑαυτούς. Ὥσπερ καὶ, ὅτε βουληθείεν ἐξαλλάττοντες ἀλλοῖοί τινες φαίνεσθαι, τοῦ μὲν καινοτέρου τρόπου, καὶ ὅσον ἢ σχῆμα γοῦν ἢ ὄνομα ἐκ τοῦ καθωμιλημένου εἰς τὸ ἀθικτότερον μεθαρμόσασθαι, εἴδες ἂν τοὺς ἄνδρας οὐδ' ἐγγὺς ἥκοντας, τῆς ποητικῆς δὲ μόνον τὴν τραχυτέραν συμφορούντας ἁμαξαις, τῷ καταλογάδην καὶ πεζαιτέρῳ, καὶ οἷον ἐπίβλημα πορφύρας φαύλοις ἐπιῤῥίπτοντας ῥάκεσί, μᾶλλον δὲ τῆς ἐθάδος καὶ Ἑλληνος ῥητορικῆς, ἔκφυλόν τινα σκευὴν μεταμπισχομένους, ἐπὶ τῷ σφῶν αὐτῶν οὐκ εὐσχήμονι, ὡς καὶ τὴν Περσικὴν στοχὴν τῆς Μακεδονικῆς φασι μετενδύσασθαι τὸν Ἀλέξανδρον· ἕως ὁ πολὺς τὴν γλῶτταν Εὐστάθιος προστάτης καὶ σωτὴρ ἀνεφάνη τῆς τέχνης κινδυνευούσης, εἴπερ ποτὲ τηνικαῦτα, κατὰ τὴν Πλατωνικὴν διαβολὴν τοῦ χορου τῶν τεχνῶν διαγράφεσθαι, καὶ μηδὲ πολιτικοῦ τινος καλεῖσθαι μορίου εἴδωλον. Οὐ γὰρ πρότερον ἀνῆκεν ἐπιστρέφων καὶ μεταῤῥυθμίζων (τοῦτο μὲν οἷς ἐθεμίστευεν ἀπὸ τεχνικῶν ἀξόνων· τοῦτο δὲ, οἷς ἐπιστημονικῶς ἐξεπονεῖτο πρὸς τὰ τῆς τέχνης ἀρχέτυπα), ἕως τοὺς οὕτως ἀτόπως ἐκτετοπίσμένους συμφύλων νόμων ῥητορικῆς ἐπανάγων κατά βραχὺ, πρὸς τὰ τῆς τέχνης τελευτῶν κατήγαγε πάτρια. Ἅτε καὶ οὗτοι ποιοῦντες εὖ ἐνεκαλύπτοντο, παρόσον τὰ μὲν κατ' αὐτοὺς ἐκ παραθέσεως ἐξουδενοῦντο ὡς ὕδωρ εἰκῇ διαπορευόμενον, τὰ δ' Εὐσταθίου ὑπερεθαυμάζοντο, ὡς ἀτεχνῶς ἐοικότα χρυσίου ποταμῷ ῥέοντι καὶ ῥοιζοῦντι δ' — ἂν εἴποιεν — ἀτὸ τοῦ Λιβάνου κατὰ τὸ Σολομώντειον ᾆσμα, ὅσοι τὸ ῥεῖθρον τῶν τοῦ ἀνδρὸς λόγων ὡς εἰς πηγὴν ἀρχέγονον τὸν ἐκεῖθεν ἐπωνυμοῦντα καὶ ῥέοντα σοφιστὴν, ἀναφέρουσιν, οὐκ

offerre possit. Qui ubi regum præclare facta, aut illustrium patriarcharum gloriam celebrabat, omnis generis studiosi quasi Orphica lyra allecti undique confluebant ad eum, cujus in labiis tonitru ac fulmen plus quam in ipsius Periclis residebat, qui Demosthenis vim et Polemonis vehementiam æque superabat; qui antiquis novitatem dare callebat; qui quæcunque dicebat decus conservando novo aliquo modo ac colore efformabat ob ingenii particularis abundantiam, æque alienus ab ostentatione ac duritie, vitiis quæ peculiaria sunt iis qui veram orationis sublimitatem attingere non valentes ad ampullas descendunt, et laxatis habenis, omnibus fastidiosi, curribus illis inanibus apud Homerum similes tantum crepitant. Ut enim sermonis venustatem ament et magni faciant, peculiarem tamen ejus amorem non magis quam Ixion Junonem aut Pene lopem proci attingunt; nec vident se a simulacro aliquo vel lenocinii artibus deceptos esse. Fuere etiam qui tironum more inusitatis verbis ac tropis uterentur, nec tamen quod tentabant nec in poesi nec prosa oratione ab iis tractata, ubi pannum vilibus corporibus purpureum assuebant, nec in rhetorica obtinuerunt. In hac enim propriæ vili formæ vestem non vernaculam circum imponebant (sicut Alexander paludamento Macedonico vestem Persicam superimposuisse fertur), donec Eustathius fortiter orando artis oratoriæ sospitator exstitit, quæ tum maxime in eo erat, ut ex artium choro deleretur, quæ hucusque artis principia docendo et ad exemplarium antiquorum imitationem exhortando eos qui rhetorices regulas imprudenter neglexerant, ad novum brevi tempore cultum reduxit ejus artis qua majoribus nostris nihil antiquius erat. Ejusmodi igitur discipuli si proprias declamationes cum Eustathii scriptis compararent, non videre nequibant ingentem distantiam qualis est aquæ stagnantis a Pactolo qui jucundo cum strepitu e summo Libano delabitur, ut cum Salomone loquamur [1]; ita quicunque elocutiam auctoris nostri sophisticam censent, iniqui æstimatores mihi quidem erunt. Non enim sicut Macedones in Pyrrho Epirota Alexandrum sibi redditum credebant propter celeritatem in pugnando et stremitatem morum; sic ab Eustathio imago illustris alicujus oratoris ob oculos ponebatur audientium; imo una Eustathii figura quidquid præclarissimum est ac typum venustatis oratoriæ præferebat, ut artifex aliquis a pluribus feminis quod quæque eximii offerebat, sumendo picturam confecit omnibus numeris absolutam.

[1] Cant. IV, 15.

ἀκριβῶς οἶμαι φυλοκρινοῦντες τὸν ἄνδρα καὶ διακωδωνίζοντες. Οὐ γὰρ, ὥσπερ οἱ Μακεδόνες ἐν τῷ Ἠπειρώτῃ Πύρρῳ μαχομένῳ βλέπειν ᾠοντο ὄψιν καὶ τάχος Ἀλεξάνδρου καὶ κίνημα καὶ τῆς παρὰ τοὺς ἀγῶνας φορᾶς ἐκείνου σκιὰς καὶ μιμήματα, οὕτω καὶ ἐν τῷ Εὐσταθίῳ λογογραφοῦντι τῶν ἐπὶ λόγοις ὀνομασθέντων ἑνὸς οὑτινοσοῦν χαρακτῆρα τοῖς ἀκροαταῖς ἐποίει φαντάζεσθαι. ἀλλὰ μίαν μὲν ἰδέαν ὁρᾷν, ἁπάντων δὲ κρατίστων ἐκμεμαγμένην τὰ κράτιστα καὶ διεκπεπονημένην εἰς ἓν τι λόγου κάλλος ἀμήχανον. ὡς καὶ τις τῶν σοφῶν χειρὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀρίστων γοναικῶν ἑκάστης μέλος, καθότι τῶν λοιπῶν περιῆν, ἀπομιμούμενος, εἰκόνα καλλίστην ἔγραψεν.

Quemadmodum igitur is qui picturæ pulchri- A tudinem in una ejus parte positam diceret, perperam judicaret in pingendi arte; ita hoc quoque loco qui egregium oratorem unius tantum virtutis gratia eum maximo aliquo veterum oratorum comparat male admodum de ipso viro judicaverit, ut nec solem integrum contemplando satis admiraretur qui cum ex uno radio mensuraverit. Melius autem aliquis auctorem nostrum judicaret qui poetam imitando qui Agamemnoni oculos Jovis, Martis staturam, pectus Neptuni attribuit, qui, inquam, eum quem nunc laudamus, huic compararet, deinde alii ob aliam virtutem, cum tertio denique ob tertiam virtutem, et ob eam rem cujus causa perfectus esse credebatur, ad ultimum quæ fuerit Eustathii perfectio oratoria, compertum habueris. B

Ὡς γοῦν εἴ τις ἐκεῖ πρὸς μίαν ἠντινοῦν ὅλον τὸ κάλλος τῆν εἰκόνος ἀνέφερε διὰ τὴν πρός ἓν τι τῶν ἐκείνης ὁμοίωσιν, γελοῖος ἂν ἐδόκει τῆς γραφικῆς κριτὴς, οὕτω κἀνταῦθα, εἰ ἑνί γε τῷ τῶν παλαιῶν προσεικάζοι καθ' ἓν τι τῶν τοῦ λόγου μερῶν τὸν ἐξ ἁπάντων ἄριστα ἡρμοσμένον, οὐχ ἑώρκε τὸν ἄνδρα, ὡς θέμις ὁρᾷν, οὔτε τὸν ἥλιον ὅλον βλέψας ἐθούμασεν ἀκτῖνι παραμετρῶν. Γένοιτο δ' ἂν εἰκαστὴς τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἀνάξιος, εἰ ζηλοίη τὸν σοφὸν ποιητήν· καὶ ὡς ἐκεῖνος τὸν Ἀγαμέμνονα ὑπογράφων ὄμματα μὲν, φησὶ, καὶ κεφαλὴν ἔκελον Διΐ, Ἄρεϊ δὲ ζώνην, στέρνα δὲ Ποσειδάωνι, οὕτω καὶ οὗτος πρὸς τόνδε μὲν ἀντεξεταζος τὸν νῦν ἐπαινούμενον κατὰ τόδε, πρὸς ἐκεῖνον δὲ κατ' ἄλλο, καὶ καθ' ἕτερόν τι πρὸς ἕτερον καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἄκρων, καθ' ὃ τῶν λοιπῶν ἄκρος ἐδέδοκτο· καὶ τάχ' ἂν οὕτω τὴν παναρμόνιον πολυφωνίαν Εὐσταθίου ὁποσοῦν ὑπογράψαιμεν.

Jam paucis eloquentiam ejus verbis designemus. Qua idearum abundantia, qua creandi facultate lætabatur! Vox ejus quam sonora, actio quam virilis! quæ lineamentorum concinnitas! quæ vocum in loco idoneo opportunitas! quæ oris rotunditas! Equidem censeo, si quid in scientia, si in eloquentia deesse videatur, auditorem aut æmulatorem sapientiæ et sermonis Eustathiani deficere. Satis cuique erit decoris, satis dignitatis ubi sermoni suo Eustathiani aliquid immiscere poterunt, quamvis levidense fuerit. Sic omnium studia ex eo tanquam eloquentiæ deo dependebant, adeo ut quidquid profabatur vocis divinæ ac normæ C loco esset, nec absurde de illo Pythagoreorum dicto: Ipse dixit, cogites.

Ἐγὼ δ' ἵνα τὸν περὶ τῶν λόγων λόγον συνέλω (οὗ γὰρ ἐφίησιν ὁ καιρὸς ἐπιξιέναι)· ὅσον μὲν τὸ ἐνθυμηματικὸν ἐκείνου καὶ γόνιμον! ὅσος δὲ ὁ τόνος! οἷα δὲ ἡ φορὰ, ὅτε πνεύσειεν! ἡλίκη δὲ ἡ δεινότης καὶ ἡ ἀμήχανος ὥρα τῷ στρογγύλῳ καὶ κομψῷ τῶν περὶ τὴν ἑρμηνειαν ἐπιμειδιῶσα μετὰ τῆς γλαφυρᾶς τῶν νοημάτων χάριτος! Ἐκεῖνο φημί· ὡς, εἴ τι ἦ περὶ λόγου τέχνην ἠντινοῦν ἢ ἐπιστήμην ὄφελός ἐστι νῦν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ, τῶς Εὐσταθίου σοφίας καὶ περιττῆς γλώττης ὁμιλητὴς ἐστιν ἢ καὶ ζηλωτής. Ἀπόχρη γὰρ πᾶσιν εἰς λογον ἀπολαμπρύσματος καὶ σεμνώματος ἀντὶ ποσῶν ἰδεῶν, εἰ πρός ἓν γέ τι τῶν ἰδίων ἐκείνου καὶ ἀμυδρῶς γοῦν ἀναφέροιτο. Οὕτως ἅπαν τὸ φιλολογοῦν ὡς εἰς θεόν τινα λόγιον ἐπέστραπται τοῦτονί καὶ ὅ τι ἂν φθέγξοιτο, φωνή τίς ἐστι θεία καὶ θεσμὸς τεχνογίας ἀπάσης ὑπερανεστηκώς, καὶ κανόνων κανών μὴ κινούμενος, καὶ ὡς τοῖς Πυθαγορικοῖς τὸ Αὐτὸς ἔφατο προβαλλόμενος.

Nil mirum igitur si duæ terræ partes talem virtutis sapientiæque arcem sibi vindicant. Jam enim hæc nostra urbs a pluribus diis dilecta fuit; jam ob id certamen olivetum et Piræei amphitheatrum nuncupantur. Quod idem fere apud nos quoque contigit. Lyciæ caput suum te vindicavit, o vir egregie, qui animæ candore omnes coævos superas; te enim Ecclesiæ ad Christi instar antistitem præ- lucere decebat, qui jam antea justitia ut veste sacerdotali indutus eras. Sed antequam epithalamium sacerdotale inchoasses, Thessalonice dilecta, recognita et æmulæ talem sponsum invidens viduam simulavit ut sponso potiretur. Acre itaque certa- men inter utramque Ecclesiam exarsit, vereque ali- D quis dixerit Europam atque Asiam certasse utra te possessura foret. Una enim tibi studet utpote qui

Οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμι λοιπὸν, εἰ τοιάδε καὶ οὕτως ἀρετῆς καὶ σοφίας ἀκρόπολις δυοῖν ἠπείροιν ἀμφήρευτος γέγονεν· ὡς καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς αὐτὴ πόλις θεοῖς τισι παιδικά ποτε γενέσθαι μεμύθευται, καὶ σύμβολα τῆς κατ' ἔρωτα φασὶν ἔριδος τὸν τῆς ἐλαίας θαλλὸν καὶ τοῦ Πειραιῶς τὸ μηνοειδὲς καὶ νήνεμον ῥόθιον· Οἷα γὰρ καὶ ἡ περὶ τούτου καινοτομία. Ἐμνηστεύετο μέν σοι, ὦ κάλλει τὰ πάντα καὶ κάλλει ψυχῆς ὡραῖε σὺ παρὰ πάντας τοὺς νῦν υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἡ τῆς Λυκίας μητρόπολις· ὅτε καὶ τῆς ἱερωσύνης, ὡς ἄλλου καλοῦ παντὸς, ἐχρῆν σε τῇ Ἐκκλησίᾳ προκεῖσθαι μετὰ Χριστὸν ἐκτυπὲν ἀρχέτυπον, τὸν καὶ πρὸ τοῦ σεμνοῦ ποδήρους τὴν καπόλου δικαιοσύνην ἐνδεδυμένον ἱεροθρεπέστατα Πρινὴ δὲ ἅσαι τὸν πνευματικὸν ὑμέναιον, ὑ πολυέραστος καὶ πολυμνήστη Θεσσαλονίκη αἰσθομένη

τοῦ γενομένου, καὶ ὡς βαρεῖά τις ἀντίζηλος δεινὸν ἠγησαμένη, εἰ τοιοῦδε νυμφίου ἑτέρᾳ παραχωρήσειε, χηρεύει τε παραχρῆμα ὥσπερ ἐπίτηδες, καὶ μεθέλκειν πειρᾶται πρὸς ἑαυτήν. Δεινὴ δέ τις ἄρα ἔρις αὐτὴ ταῖν Ἐκκλησίαιν ἀμφοτέραιν· ταύτὸν δὲ εἰπεῖν, Ἀσία καὶ Εὐρώπη ἀνέῤῥωγεν. Ἡ μὲν γὰρ ὡς ἤδη μνηστῆρος ἀπρὶξ περιείχετό σου, καὶ δεινὰ πάσχειν ᾤετο, εἴπερ ἐγγυηθεῖσά σοι, ἄλλως δὲ καὶ ὑπερκειμένη, καὶ πάσας τὰς ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν εὖ γεγονυίας ὑπεραίρουσα προσέτι δὲ καὶ πατρικῶν μύρων ἀπόζουσα ἥδιον, εἶτα παραγκωνισθεῖσα καλοῦ μνηστῆρος διαζυγήσεται· ἡ δ' αὖ πάλιν, ἅτε μετὰ τὴν βασιλίδα πολιν πρώτη δυσμόθεν ἀνίσχουσα πανευδαίμων, καὶ ὀσφραδίοις μαρτυρικοῖς ἀντιπνέουσα οὐκ ἀνασχετὸν ἡγεῖτο παρευημερηθῆναι καὶ ἀποσφαλῆναι τοιοῦδε καὶ οὕτως ἐρασμίου καλοῦ. Οὔκουν ἀνῆκε λέγουσα πάντα καὶ πράττουσα, ἕως τῷ καλῷ σοι νυμφίῳ, καὶ οἵῳ οὐδέπω πρότερον, ἥρμοστο, οἶμαι. μᾶλλον δὲ οἶδα σαφῶς, ὡς οὐδ' ἐσαῦθις ἁρμοσθήσεται ποτε, ὅτι μηδ' ὁ ἐσόμενος χρόνος, οἷός τε ἔσεται φῦσαι ἀνθρώπου τοιόνδε χρῆμα, ὁποῖον σὲ τελευταῖον τῶν κατὰ Χριστὸν ἀρχιερέων σοφῶν ὡς ἐν γήρᾳ καὶ ὀψίγονον ἔτεκεν ὁ πάντα γεννῶν καὶ φθείρων· ὡς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν στρατηγῶν ὕστατον εἴρηκέ τις τὸν ἀρχαῖον Φιλοποίμενα.

olim ipsi sponsus eras, et ægre prorsus ferebat si sponsa ut fuerat, ac præterea cœlo orientali ac myrrha vernacula gaudens alteri postponeretur. Altera, secundum urbem imperialem prima inter civitates Occidentis et pretioso martyrum cruore madefacta te privari, tali tantoque viro moleste ferebat. Quare nihil intactum nec dicendo nec agendo reliquit donec tua fieret sponsa. Equidem compertum habeo nunquam fore ut meliori adjungatur; nunquam enim ætas futura virum tibi similem ferret. Ut enim olim Philopœmen ultimus ducum Græcorum insignis fuit, sic te ultimum in Christo antistitem tempus ferax rerum edaxque in lucem edidit.

Τίς γὰρ, οἷος σὺ, τοῦ λοιποῦ ὑψηλὸς τὸν βίον, τὸν λόγου μετέωρος, τὴν ἱερωσύνην αἰθέριος, καὶ ὡς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θρόνου Χριστοῦ θεμιστεύων ἄντικρυς, εἶπω δ' ἄν, καὶ ὡς ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκρωρείας τοῦ Σινᾶ χρηματίζων λογιζόμενος, ὅπως βίου μὲν τοῦ κατὰ σὲ προβῆναι περιωτῇ, ἢ ἐπ' αὐτὸν ἐλάσαι τὸν βατῆρα τοῦ λόγου, οὐδ' ἂν ἑνὶ τῶν ἁπάντων ἐγγένοιτο; Εἶσω δὲ δῦναι νεφέλης τῶν παρὰ σοὶ νοημάτων, καὶ λογικῶν ἀκοῦσαι μεθόδων, οὐδὲ τοῦτο προστυχόντος, ὅτι μὴ Μωσαϊκοῦ τινος ἦν ἀνδρός· ὁ δέ γε σύμμικτος καὶ πολὺς κάτω που περὶ τὰ κράσπεδα τοῦ ὄρους εἱστήκει, μόνης τῆς θεσπεσίας ἠχοῦς ἀγαπητῶς ἀκροώμενος. Πολλοῦ γε μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς ἔδει τὴν σὴν καταθαρσεῖν ἔντευξιν θηρίον ὁτιποτοῦν, ὡς ἐγγὺς γενέσθαι μὴ μετὰ φρικῆς καὶ δείματος, εἴτε τις φορολογικὸς ἦν λέων καὶ ἔγκατα πάντα λαφύσσων, εἴτε δυνάστης ἐνδαπὸς ποικίλη πονηρίᾳ στικτὸς ὡσεὶ πάρδαλις, εἴτε λύκος ἅρπαξ τῷ ποιμνίῳ ἐμπίπτων καὶ λυμαινόμενος. Πεφόβητο γὰρ ἅπαν τοιοῦτο καὶ περιίστατο φυλαττόμενον, μὴ τοῖς σοῖς λόγοις ὡς λίθοις βιβλήσεται. Καίτοι τι τοῦτο ὡς τι θαυμαστὸν εἴρηται, ὅτε καὶ βασιλεῦσιν αὐτοῖς οὐκ ἀσπουδεὶ παρῆν ἐντυγχάνειν σοι, καὶ ὡς τοῖς ἄλλοις, ἐκ τοῦ ὑπέρφρονος, σὺν αἰδοῖ δὲ μᾶλλον καὶ ὑποστολῇ, ὁποίαν σχεῖν ἂν καὶ μαθηταὶ πρὸς διδάσκαλον; Ἅγιον μὲν οὖν καὶ φοβερὸν ἀνυμνοῦσι τὸ ὄνομα Θεοῦ οἱ ψαλμοί, καὶ Θεὸν αὐτὸν οὐ μόνον φῶς, ἀλλὰ καὶ πῦρ καταναλίσκον ᾄδουσι· καὶ πολυόφθαλμοι Σεραφεὶμ βλέπουσι μὲν διαπαντὸς τοῦτο τὸ πρόσωπον· οὐκ ἀτενέστερον δὲ κατεμβλέπουσιν, οὔτε ὅλον καὶ ὅλοις ἀναπεπταμένοις καὶ ὄμμασιν, ὑφ' ὅσον αἱ πτέρυγες, αἵτινές ποτέ εἰσιν αἱ πτέρυγες αὗται, παρισταλμένοις δὲ παρρῶσι, καὶ παρανοίγουσι. Καὶ ἥλιος δὲ οὗτος ὁ αἰσθητὸς, οἷς μὲν ἀπόχρη μόνων ἀπολαύειν ἀκτίνων, ἥδιστος ἀστέρων καὶ οἷον ὀφθαλμοῖς ἐστιν ὄψεως· εἴ τις δὲ ἀναιδέστερον ἀντιβλέπειν αὐτῇ τῇ παγαίᾳ τῶν ἀκτίνων σφαίρᾳ φιλονεικήσειε, θᾶττον ἂν ὑφέξει δίκην τῆς ἀσυμμέτρου ταῖς κόραις ἀντοφθαλ-

Quis enim alius præter te nascetur cum pari morum dignitate, fulmen eloquentiæ, orator, judex sanctus, ut ita dicam, quasi e Christi throno, ut e summo Sinai oracula reddens? Quis te vitæ sanctitate, quis eloquentiæ vi unquam æquabit? Cogitationum porro tuarum cursum sequi, te docentem audire paucis admodum dabatur, quos vel ad montis radices vocis divinæ sonum audire juvabat. Quo magis igitur te præsente nemo non delectabatur, si forte animal rapax apparebat, sive leo tributorum exactor intestina nostra devoraturus, sive panthera maculata, id est dynasta domesticus, sive lupus gregis inimicus et insidiator processerit. Hi omnes enim te præsente absconditi consistebant loco, ne verbis tuis quasi totidem lapidibus tangerentur. Quid mirum? siquidem ne reges quidem ipsi te coram immoto vultu æquave mente aspicere sustinuerunt, imo, ut alumni, dicto audientes et modestos se gerebant. Psalmi nomen Dei ut sanctum, ut lumen, imo ut ignem devorantem prædicant. Seraphim multoculi vultum ejus non directe, sed ex obliquo et oculis semiapertis contuentur, et parum alas suas explicant. Pari modo sol hic visibilis iis tantum astrum jucundissimum erit qui radiis ejus fruentes contenti sunt. Qui autem rectis illud oculis intueri ausus fuerit, haud impune et cum maximo visus detrimento fecerit. Sic tibi quoque nemo nisi plane imprudens et temerarius, tibi qui solem divinum reddis, inania loquens aut incongrua faciens appropinquaverit; quicunque enim abs te reprehendebatur idem pati putabat quam si terra ante pedes dehisceret. Tu enim in tradendis Musarum artibus vera et doctrina et disciplina utebaris, aliter ac *ille vir strenuus qui*, teste Homero, *insontem quoque culpæ* accusarit. Ratione item, non vehementia duce, sontium ac reorum animos culpam confitentium et reprehensionem vitæ admittentium ad pœnitentiam compellebas. Sic tibi, vir maxime venerande, casta venustas ade-

rat, et incantamentum honorificum te ut sanctitatis propugnaculum ubique sequebatur. Tu homines qui a principio minus te digni videbantur, rationis et orationis auxilio, ac nonnunquam aquæ purificatoriæ ope ad resipiscendum perduxisti. Ille Clearchus, Laco natione, Xenophonte teste, vultu tetro, rauca admodum voce erat, quod tamen nequaquam obstaculo fuit quin militibus suis in pugna splendidus hilarisque antesignanus fuerit. Tua morum lenitas jucundo semper tenore occurrentibus arrisit, idque tum quoque, ubi justa ira in malos exardescebas. Quis autem abs te vituperatus, dummodo non cum anima vili esset, non contentus fuerit, verba audiens consolatoria magis quam vituperatoria, rosas plus quam spinas ea æstimando? Sic nec mansuetudo tua sine aculeo erat, quo opus habebat ad vim admonitionibus dandam; nec acrimonia jucunditate carebat: utrumque enim felicissima mistura consociatum erat. Tu ipse probe nosti nihil eorum quæ aut cum sudore elaborasti, aut per ludum composuisti, litterarum studiosos fugere, siquidem res tuæ in foro et viis publicis fando repetitæ in proverbium abierunt.

μήσεως. Κατὰ ταυτὰ καὶ τῶν προσιόντων σοι, τῷ καθ' ἡμᾶς θεοειδεστάτῳ ἡλίῳ, οὐκ ἀνδρεῖος ἦν, ἀλλ' ἄνους καὶ ἰταμός, ἀγνοῶν, ὅποι ποτὲ κινδύνου φέρηται, ὁ μὴ πάνυ τι εὐλαβῶς προσιὼν παὶ πεφυλαγμένος, μήπου τι ἐκμελὲς παραφέγξαιτο, ἢ ἄλλως ὑπαγροικίσαιτο. Τὸ γὰρ ἐπιτιμηθῆναι παρὰ σοῦ ἴσον ἦ τῷ γε μαινομένῳ, καὶ τὴν γὴν διαστῆναί οἱ αὐτόν. Οὐ γὰρ ψυχαγωγῆσαι μόνον ἐμμούσως ἐπαγωγότατος ἦσθα καὶ χαριέστατος, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλῆξαι παιδευτικῶς ἐμβριθέστατος· οὐ κατὰ τὸν παρ' Ὁμήρῳ δεινὸν ἄνδρα, ὃς τάχα κεν, φησὶ, καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο. Τὸ γὰρ εὐλόγῳ καὶ καιρίῳ πλέον ἢ τῷ σφοδρῷ βάλλων, ἐπέστρεφες τὸν ὑπαίτιον, ὡς μηδ' ἂν αὐτὸν τὸν ἐπιτιμώμενον ἀπαρνεῖσθαι τὸ μὴ οὐ δικαίως εὐθύνεσθαι. Οὕτως ἦ τε ἁγιοπρεπὴς χάρις ἐπεμειδία σοι, μακαριώτατε ἀνδρῶν, καὶ τὸ φοβερὸν ὥσπερ τι θεῖον ἁγιότητος παρείπετο δορυφόρημα· ὡς τοὺς ἐντευξομένους, ὑφορωμένους μὴ τῶν σῶν χαρίτων ἐκπέσοιεν, ἢ ταῖς σαῖς ἐπιτιμήσεσι περιπέσοιεν, συνάγειν εὐλόγῳ δέει τὸν νοῦν, καὶ κατὰ τοὺς τελεσθησομένους μόνον οὐ περιῤῥαντηρίων δεῖσθαι καθάρσεων. Καὶ Κλέαρχος μὲν ὁ Λακωνικὸς, ὥς που Ξενοφῶν ἱστόρηκε, καὶ στυγνὸς ἦν ὁρᾶν καὶ τραχὺς τῇ φωνῇ· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον στυγνὸν ἐν τοῖς δεινοῖς, φησὶ, φαιδρὸν τοῖς στρατιώταις ἐφαίνετο. Σοῦ δὲ καὶ τὸν ἀεὶ μὲν χρόνον ὁρωμένου καὶ φθεγγομένου, φαιδραὶ τοῖς προσομιλοῦσι προσεγέλων αἱ χάριτες· διεφαίνοντο δὲ οὐδὲν ἧττον, καὶ ὅτε ζήλῳ δικαίῳ παρεθερμαίνου κατὰ τῶν μοχθηροτέρων καὶ δεομένων τραχυτέρας τῆς ἐμβριμήσεως. Καί πού τις ἐπιπληττόμενος, μὴ πήνυ τι συώδης ὢν τὴν ψυχὴν, ἧττον ἐδόκει δάκνεσθαι ἢ ᾄδεσθαι, μέμψεων ἐπακούων γλυκυθύμων πλέον διὰ τὸ εὔχαρι, ἢ δακεθύμων διὰ τὸ ἐπίχολον· καὶ ῥόδοις χαρίτων πένεσθαι πάττεσθαι, ἢ κέντροις ἐπιστρέφουσι βάλλεσθαι. Οὕτως οὔτε τὸ χαριέν σου ἄκεντρον ἦν (ἀνειμένου γὰρ ἂν ἦν, καὶ πρὸς νουθεσίαν ἀμβλύτερον), οὔτε τὸ παροξυνόμενον ἄχαρι τῷ παντι· Ἑκάτερον δὲ δι' ἑκατέρου περιχωροῦν ἄριστα κεκραμένον ἐγκατεμέμικτο. Οὐκοῦν τίνα τῶν σῶν, εἴθ' ὅσα σπουδάζοντί σοι πεπόνηται, εἴτε σχολάζοντι πέπαικται χαριέντως, οὐκ ἀνὰ στόμα τοῖς φιλολόγοις φερόμενα περιᾴδονται; Ὧν οὐκ ὀλίγα κἀπὶ ταῖς ἀγοραῖς καὶ τριόδοις ἀκούσαι τις ὡς τὰ παροιμιώδη περιλαλούμενα.

Tanti et tam boni viri mortem luctus omnium civium secuta est, præsertim ejus urbis quæ, ut uxor marito privata, luctu oppressa humi sedet, imo omne solamen recusans in defuncti tumulum projecta adeo mœrori indulget ut lacrymæ ipsius genas permeent, ut cum Jeremia loquar [2]. Jam enim corona ab ejus capite delapsa erat, et uxor inhumari quam conjuge privari malebat; imo si daretur, se ipsam marito sacrificare parata erat, ut apud Xenophontem Panthea uxor mariti amantissima.

Εἰκότως οὖν ἐπὶ τοσούτῳ καὶ οὕτως ἀγαθῷ ἀνδρὶ καὶ κοινωφελεῖ τετελευτηκότι κοινὸν καὶ πένθος ἁπάντων καθίκετο· μάλιστα δὲ τῆς ἴδιον ἀγαθὸν λαχούσης ἐκεῖνον πόλεως, ἣ καὶ νῦν, ὥσπερ τις γενναία γυνὴ παρθενικὸν αὐτῆς ἄνδρα πενθοῦσα, κάθηται χαμαὶ, μᾶλλον δὲ περὶ τὸν πολυδάκρυτον τάφον κυλινδομένη κατολοφύρεται ἀραράκλητα· καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς, εἴποι ἂν Ἱερεμίας κατοικτείρων αὐτὴν ὡς τὴν πάλαι Σιὼν, ἐπὶ σιαγόνων αὐτῆς. Ἔτεσι γὰρ ὁ στέφανος τῆς κεφαλῆς αὐτῆς, καὶ τὴν αὐτὴν ὑποδῦναι γῆν πρὸ τοῦ περιεῖναι, μονουμένης ἐκείνου, τίθεται. Εἰ δ' ἐξῆν, κἂν ἐπίσφαξεν ἑαυτὴν τῷ ἀνδρὶ, ὡς ἡ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι καλὴ καὶ φίλανδρος Πάνθεια.

Hæc fere autem lugens gemensque dixerit: « Quis sine gemitu profundo, quis sine lacrymis nuntium allatum audiverit? Me miseram! Obiit pastor egregius qui vitam pro me dedit; decessit vir sapiens qui multimoda virtute valebat, antistes meus, magnus Eustathius, nomen venerandum, celeberrimum! Me miseram quæ sponsum perdidi, cui quondam feliciter nupta fui, et qui mihi nunc morte ereptus est; qui nuper, ut cum Davide loquar [3], vestiebat me coccino in deliciis et præbe-

Ἄγε μὴν ἐξάρχουσα τοῦ θρήνου εἴποι ἄν . « Τίς ἀκούων οὐκ ἂν ἐπιστενάξοι βαρὺ, καὶ πολύκρουνον ἐπισπένδοι δάκρυον; Τάλαινα ἐγώ· οἴχεταί μοι ὁ καλὸς ποιμὴν, ὁ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἐμοῦ τιθείς. Οἴχεταί μοι ὁ σοφὸς, ὁ πολὺς παντοίαν ἀρετὴν, ἐμὸς ἀρχιερεὺς, ὁ μέγας Εὐστάθιος, οἴμοι! τὸ σεμνὸν καὶ πολυύμνητον ὄνομα. Ἴμοι τῇ δυστήνῳ! φροῦδος ὁ καλὸς νυμφίος ἐμοῦ, ᾧ πάλαι μὲν ὑπὸ νυμφα γωγῷ τῷ πνεύματι εὐτυχῶς ἥρμοσμαι, νῦν δὲ θανάτῳ διέζευγμαι δυστυχέστατα· ὃς ἐναγχος μὲν

[2] Jerem. IX, 18. [3] Psal. XLIV, 10.

(χρησάτω γάρ μοι καὶ Δαυὶδ ἐκ τῶν ἑαυτοῦ θρήνων) ἐνεδίδυσκέ με κόκκινον καὶ χρυσοῦν κόσμον, τοὺς πολυτιμήτους ἐκείνους καὶ λαμπροὺς λόγους· νῦν δὲ σιωπῶντος ἀποκεκόσμημαι, καὶ ὄρφνινα περιβέβλημαι, καὶ οἷα καταμελαίνειν οἶδεν ὑπὲρ πᾶσαν ἀσβόλην ἡ λιγνυώδης καὶ καπνηρὰ τῆς χηρείας κάμινος. Μὴ εὐαγγελισάσθω τις τῇ πρεσβυτάτῃ Ῥώμῃ τὸν Εὐσταθίου μόρον, μηδ' ἀγγειλάτω ταῖς ὑπ' αὐτὴν Ἰταλικαῖς πόλεσι, μήποτε ἐφησθῶσιν οἱ ἀλαζόνες καὶ ὑπερήφανοι, καὶ τὰς ἐπὶ δογματικοῖς προβλήμασι διαλεκτικὰς προσβολὰς θαρσήσωσιν, ἃς τωτέως ἀντιπεριίσταντο, τὸ τῆς ἐκείνου γλώττης ἄμαχον ὑφορώμενοι. Πέπτωκεν ἀνὴρ, οὗ πᾶς ὁ κόσμος οὐκ ἦν ἄξιος· πέπτωκε, φεῦ! ὁ ὑπανέχων με, ὁ φέρων ὑψοῦ. Καὶ πῶς οὐκ ἤδη πεσοῦμαι δεῖλαία καὶ αὐτὴ, ὑποσπασθέντος τοῦ ὑπερείδοντος; Τίς οὐκ ἐπικλύσει με φλοῖσβος ὑβριστὴς, τὸν μέγαν ἀποβεβλημένην προβλῆτα, περὶ ὃν ἅπας κλύδων προσαράσσων εἰς ἀφρὸν διελύετο; Ὦ οἷον λειμῶνα χαρίτων θάνατος ἐπιστρατεύσας ἐδήωσεν οὗ καὶ Σικελικὸς πόλεμος, καίπερ διαφθείρων πάντα θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα πράγματα, ὡς ἀψαύστου καὶ ἱεροῦ τινος ἄλσους ἐφείσατο! Ὦ οἷον μύρον σοφίας εἰς ᾅδου κατέῤῥευσεν, οὗπερ τῷ μαρτυρικῷ μου τούτῳ προσεπιπνέοντος ἥδιστον εἰς ὀδμὴν πᾶς τις φιλόκαλος ἔθειεν! Ἐγὼ δὲ κατὰ τὴν ἐν ἄσμασι νύμφην ἐν μύροις ἐστηριζόμην, καὶ μύροις διπλοῖς, τῷ τε ἀφ' αἱμάτων μαρτυρικῶν καὶ τῷ ἐξ ἱδρώτων ἀρχιερατικῶν ἀπατμίζοντι· καὶ τῆς ἀπ' ἀμφοῖν εὐωδίας Χριστοῦ, κατὰ Παῦλον, χθὲς εἰς μὲν ὀσμὴν ὠσφραινόμην ζωῆς, νῦν δὲ ῥιγίστῃ θανάτου ὀδμῇ εἰς θάνατον ἀποπίνομαι. Οἷον στόμα χάρισι βρύον, καὶ παῤῥησίας εὐλόγου πέλεκυς, ὕστατα μέμυκεν! Οἵα χάρις χειλέων μυρίπνους κέχυται κατὰ γῆς! Οἵα γλῶττα πυρίπνους ἀπέσβηκεν! Ἰλίκη διέπτη φωνή! Ὦ σχῆμα καὶ πρόσωπον, αὐτοσεμνότητος ἄγαλμα, εὐλαβείας ἀκρόπολις! Ὦ ὄμματα, τῆς ἔνδον σταθηρᾶς γαλήνης ἄγγελοι, ὦ αἰδοῦς λύχνοι, ὦ σοφροσύνης θάλαμοι, ποῦ ποτε οἴχεσθε; Δεῦρ' ἴθι, φιλοσοφία σεμνή. Δεῦρ' ἴθι, χλιδῶσα δι' ἐκεῖνον ῥητορική. Παρομάρτει καὶ σύ, γραμματικὴ μετὰ χοροῦ, ὅσος ἐγκύκλιος. Καλῶ γὰρ ὑμᾶς ὡς σοφὰς, κατὰ τὸν προφήτην, καὶ θρηνούσας ἢ συνθρηνούσας, ὡς συγχηρευούσας ἐμοὶ νυμφίου κοινοῦ· ὅτι μὴ δυοῖν ἀδελφαῖν ἐπιστήμαιν κατὰ τὸν θεῖον Ἰακὼβ, ἀλλ' ἁπασῶν ἁπαξαπλῶς ἦν ἀνὴρ ὁ ἀνὴρ· οὐδ' ἔθνους ἑνὸς φυλάρχους δώδεκα, τῶν δ' ἑκασταχοῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς σχεδὸν ἁπασῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνας δι' αὐτὸν ἐτεκνώσατο. Ὥστε καὶ πάσας ἐκκλησίας ὡς ὀρφανίας προγόνου κοινοῦ κατὰ λόγον συγκαλέσω τοῦ θρήνου συναπάρχεσθαι, καὶ πρό γε πασῶν τὴν πρεσβυτάτην ἁπασῶν μητέρα, τὴν νέαν Σιών, ὡς τοῦ καλλίστου, ὃν ἠγάπα, πεσόντος κατὰ τὴν προφητικὴν ἀπειλήν. Οὕτω γὰρ τραγικώτερον περιστήσομαι κύκλον εἰς ξυναυλίαν πένθους κοινοῦ καὶ συμφορᾷ κοινῇ πρέποντος. Ἤ που καὶ ὡς Αἴγυπτος ἐπὶ πολὺ τὸν Ἰακὼβ τοῖς περὶ τὸν Ἰωσὴφ

bat ornamenta aurea cultui meo, id est orationibus splendidissimis. Nunc autem ubi silet, ornamento exuta, nigris induta vestibus incedo et caligine viduitatis omni nigredine atriori. Absit ut quis veteri Romæ aut cæteris Italiæ urbibus Eustathii mortem ut lætum afferat nuntium, ne superbi et invidi de calamitate nostra gaudeant et novo ardore fidei quosdam aggrediantur articulos, quod hucusque facere ausi non sunt, Eustathii eloquentiam victricem timentes. Sic vir e vivis secessit, quo totus non dignus erat mundus. Eheu! occidit præsidium meum. Et quomodo egomet rebus desperatis ipsa non cadam? Diri posthac fluctus me propugnaculo privatam vexabunt, qui antea scopulis allisi in spumas abierant! Quod pratum amœnum mors vastavit, quod bellum Siculum, quod omnia divina et humana ædificia destruxit, tanquam lucum diis sacrum intactum reliquit. Jam pretiosum sepientiæ balsamum profusum est, quod odoris suavitate omnes qui res præstantes amant allexit; et ex utroque ego heri secundum Pauli verba Christi dulcem odorem vitæ gustavi; nunc autem mortis horribili odore suffocor. Cum eo vita defuncto os gratiosum, instrumentum magnæ libertatis, periit! Labia balsamica obmutuerunt; lingua ignivoma exstincta est. O vultum archetypum summe venerandum, arcemque prudentiæ! O oculos perpetuos veræ lætitiæ indices, qui verecundiam, qui castitatem demonstrabatis, quid evasistis? Adesto, Philosophia, adesto, Rhetorica, ab Eustathio tantopere promota! Adesdum tu quoque, Grammatica, cum satellitibus tuis. Lamentatrices vos statuo sapientes, secundum verba prophetæ [4], ut, viduæ cum sitis et ipsæ, magnum sponsum mecum plangatis. Non enim tantum ad instar Jacobi patriarchæ, scientias geminas uxores ducebat, sed omnium una maritus erat; nec unius populi duces numero decem, sed omnium provinciarum Romanarum duces procreavit. Hanc ob causam omnes civitates avo communi orbatas in spiritu convoco ut planctum mecum ineant; sed ante omnes omnium avitam, novam Sionem, cujus præstantissimus filius (secundum prophetæ verba) quem unice diligebat, decessit. Ita enim majori lugentium caterva stipatus ero, ut in communi calamitate convenit. Quemadmodum enim Ægyptii cum Josepho ejusque familia Jacobum diu lugebant, ita multi exteri cum Romæis salem apostolicum terræ, solem universi evangelicum qui hinc inde virtutis ac sapientiæ splendorem effundit, desiderio suo prosequuntur. Hic enim sol non ad me solum, sed per universam almam terram radios suos emisit. Nunc autem, ubi communis omnium pharus exstincta jacet, caligo non brevis, sed diuturna, imo æterna tellurem occupat, postquam sepulcrum sidus coruscans devoravit. Per has tenebras, animalibus rapacibus ac furibus justo

[4] Jerem. IX, 17.

amiciores, que me miseram calamitas manet! Publicanis et vectigalium exactoribus præda facilis et grata ero, quam pastor egregius non amplius custodit, curaque particulari ac sollicitudine prosequitur. Somnum enim æternum dormit Eustathius telis exutus, quibus nos contra malos defendebat; qua pastor alter Davides [5] erat qui ursum ac leonem raptorem, ove e gula erepta, occidit, « sicut pastor, teste Scriptura [6], de ore leonis duo crura aut extremum auriculæ eruit. » Aut enim ad Dominum preces effudit, aut regum animos permovit, et mala fortuna evanuit. Nunc vero, proh dolor! postquam quieti se daturus in lectulo recubuisset, me insalutato, diem obiit supremum. Tanto viro quomodo misera ego superstes ero? »

A συνεπάνθησεν, οὕτω καὶ τῶν ἑτεροφύλων, πολλοὶ Ῥωμαίοις συνολοφύρονται τουτονί, τὸ ἀποστολικὸν ἅλας τῆς γῆς, καὶ κόσμου παντὸς εὐαγγελικὸν ἥλιον, καὶ ὡς ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ διϊκνούμενον ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ σοφίας καὶ ἀρετῆς περιλάμψεσιν. Εἰ γὰρ καὶ ὡς ἐν δίσκῳ τῷ κατ' ἐμὲ περιβόλῳ περιεγράφετο, ἀλλὰ τὰς ἀκτῖνας ἐς πάντα πολυφόρβου πείρατα γαίης ἐξέτεινε. Καὶ νῦν τούμοῦ καὶ κοινοῦ λαμπτῆρος ἐκλελοιπότος, σκότος τῷ παντὶ σχεδιάζεται, οὐκ ἐν μορίῳ χρόνου βραχεῖ, ἀλλ' ἐς τὸν ἀεὶ καὶ εἰς ὅσον ὁ στυγερὸς οὗτος τοῦ τάφου λύχνος, ὡς λύχνῳ μέδιμνος ἀντιφράττων, ἐπιπροσθήσειν. Ὑπὸ δὲ ζόφῳ τοιῷδε, κλέπταις καὶ θηρσὶ νυκτὸς ἀμείνονι, τί τῶν δεινῶν ἡ σχετλία οὐ πείσομαι; Πάντως φορολόγοις ἐκκείσομαι· πάντως δασμολόγοις βρωθήσομαι, ὡς ἑτοίμη καὶ ἀγαθὴ θήρα, καὶ τοῖς ἀνθρωποφάγοις τούτοις θηρσὶν ἔκδοτος· Οὐκέτι γὰρ ἐπαγρυπνήσει μοι ἐκεῖνος ὁ μέγας ἐμὸς ποιμήν, καὶ μυρίοις διεγκηγορὼς ὄμμασιν· οὐ φυλάξει νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπ' ἐμὲ φυλακάς· καθεύδει γὰρ ὕπνον οὕτως παγκρατῆ καὶ τοῦ συνήθους μακρότερον· ἀτρεμὴς δὲ σφενδόνη λόγων ἐκείνου, καὶ οὐκέτι φοβεῖ θηρία πονηρὰ βάλλουσα. Ἄλλος γὰρ ἦν οὗτος τὴν ποιμαντικὴν Δαυὶδ ἄρκτον τύπτων καὶ πατάσσων λέοντα, εἴποτε λάβοι τι τῆς κατ' αὐτὸν ἀγέλης ἐπιών, ὅπερ καὶ ἐξέσπα τοῦ στόματος· « ὡς ὅτου ἐκσπάσῃ, φησίν, ὁ ποιμὴν δύο σκέλη, ἢ λοβὸν ὠτίου ἐκ στόματος λέοντος. » Ἡ γὰρ ἀλαλήτως ἐδόα πρὸς Κύριον, ἡ βασιλεῦσιν ἐπέστελλε, καὶ παραυτὰ τὸ λυποῦν ὥσπερ τι νέφος παρίπτατο. Νῦν δὲ ἀλλὰ καὶ ὁ τοιόσδε φεῦ! ἁρπάγη θανάτῳ νυκτὸς ἐπιπεσόντι, ὅτε πρὸς βραχὺ τοῖς μεθημερινοῖς μόχθοις ἐπινυστάξας κατακλιθείη ἐπὶ στρωμνῆς, οὐδὲ λοισθίου μεταδούς μοι προσφθέγματος, οὐκ ἐπισκήψας τὰ ὕστατα, οὐ τὰ ἐξιτήρια συνταξάμενος. Εἶτα τοιοῦδε ἀνδρὸς ἐκπεσοῦσα, ἐπιβιώναι ἡ δυσδαίμων ἀνέξομαι;

Hæc et alia hujusmodi cum gemitu clamans Thessalonice mortuum deplorabit et in vanum evocabit: semper enim tam chari capitis, præsertim inter res adversas, memor erit. Tu quidem, beatissime ac sapientissime antistes, cum summa tranquillitate e vita excessisti, nullo morbo, nulli curis terrestribus vexatus; corpus enim tanquam indusium sine animi dolore exuisti. Corporis enim membrorum rationi consentaneum gessisti curam, ut mortem quam longissime procrastinares. Ut enim globus uno tantum puncto terræ superficiem tangit, sic quoque corpus tuum quam minime animam contrectabat, ne per sensuum voluptates damnum inferretur. Cum dein in somnum qui curas solvit labereris, oculis temporibusque quietem dabas; dein primo somno alterum, somno interrupto somnum diuturnum, brevi longum, leni durum substituisti, et sic somnum sanctorum Dei dormivisti qui Domino placet. Manus non mortales oculos tuos clauserunt, aut membra tua frigore contracta in lecto reposuerunt; sed somnus dulcis atque incantator te sopitum et animo lætum per somniorum portas ad mortem, aut, ut verius dicamus, ex hoc domicilio terrestri in cœlestem illam patriam traduxit, quemadmodum Ulysses post varios casus ex insula non sua somno sepultus in sua appellit ubi in lucem editus fuerat. Ad Jacobi enim patriarchæ exemplum, finitis mandatis quibus filios instruebas, pedes tuos super lectulum collegisti, et obiisti [7]; tu ut Jacob scalam

B Πολλὰ τοιάδε Θεσσαλονίκη πολλάκις ἀνοιμώζουσα καὶ κωκύουσα, ποθήσει τὸν οὐκέτι παρόντα, καὶ μάτην ἀνακαλέσεται, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς δεινοῖς μεμνήσεται. Σὺ γάρ, ὦ τῶν πώποτε πανσόφων ἀρχιερέων μακαριστότατε, μετέβης ἐνθένδε ἵλεως, καὶ ἄτρυτος νόσοις, καὶ πάσης θνητῆς δυσχερείας ἀπηλλαγμένος, ὡς χιτωνίσκον ἐκδεδυκὼς τὸ σῶμα, εἶτ' οὖν ἀποθέμενος, οὐ βίᾳ περιπλεκομένου καὶ ἐπισπωμένου ἀπερρωγώς. Πάλαι γὰρ τὰς σχετικὰς τοὐδε ἀντιλαβὰς ἐξαλυσκάζων, ἀπεστάτεις φιλοσόφῳ μελέτῃ θανάτου· ἀκροθιγῶς δὲ παραψαύων καὶ βραχεῖ ποδὶ καὶ οἷῳ ἄν τις ἐν ἐπιπέδῳ ἐπιφανείας ἐφαπτοιτο σφαῖρα, τοσούτῳ περιέκεισο ἢ παρήρτησο τούτο, ὅσῳ μὴ ζημιοῦσθαι τὰ παρ' αὐτοῦ εἰσφερόμενα τῇ ψυχῇ φυσικά τε καὶ ὀργανικὰ πρὸς ἀρετὴν C ὑπουργήματα· ὡς ἐπὶ λυσιμελεῖ δὲ ὕπνῳ ἀνακλιθείς, δέδωκας ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς κροτάφοις ἀνάπαυσιν· εἶτ' ἐλελήθεις ὕπνῳ ὕπνον ἐπισυνάψας, τῷ διακοπτομένῳ τὴν ἐγρήγορσιν τὸν συνιχῆ τῷ βραχεῖ τὸν μακρότατον, καὶ τῷ ἀδεδαίῳ τὸν χάλκεον· καὶ οὕτως ὑπνώσεις εἰς θάνατον ὁσίων Θεοῦ καὶ Θεῷ τιμιώτατον. Οὐ χεῖρες θνηταὶ καθεῖλον ὄμματα σά, ἢ μέλη, ἐπὶ λέχους νεκρούμενα ἥρμοσαν· ὕπνου δὲ πανάπαλος ἐπαφή, τοῖς φίλοις ἑαυτῆς θελγήτροις εὐνάσασα καὶ κλινοπετῆ ῥυθμισασα, ἀτάραχον οὕτω καὶ ἔποχον ὑπνηλῇ γαλήνῃ καὶ ὡς δι' ὀνειρείων πυλῶν εἰς θάνατον προὔπεμψεν, ἢ (προσφυέστερον εἰπεῖν) ὡς ἐξ ἀλλοδαπῆς τῆσδε τῆς παροικίας εἰς τὴν ἐκεῖσε πατρίδα διεπόρμθευσεν· ὡς καί τις ἡρωϊκὸς καὶ πολυπλανὴς

[5] I Reg. XVII, 34. [6] Amos III, 12. [7] Gen. XLIX, 32.

σοφὸς ἐξ ἀλλοτρίας νήσου παρὰ τῇ ποιήσει καθεύδων εἰς τὴν ἐνεγκαμένην νῆσον κομίζεται. Κατὰ γὰρ τὸν θεσπέσιον Ἰακὼβ ὡς κατέπαυσας ἐπιτάσσων τοῖς κατὰ πνεῦμα υἱοῖς σου, ἐξάρας ἐπὶ τὴν κλίνην τοὺς πόδας ἐξέλιπες· ὅτε καὶ ὕπαρ, οὐκ ὄναρ, κατ' αὐτὸν ἑώρας, ὃν αὐτὸς ἑαυτὸν διεβαθμίδωσας κλίμακα· ὡς κρηπῖδα μὲν βαλόμενος πολιτευτικὴν μετριοπάθειαν, τῇ δὲ μετριοπαθείᾳ τὴν καθαρτικὴν ἐποικοδομησάμενος ἀπάθειαν, ἐπὶ δὲ τῇ ἀπαθείᾳ τὴν νοερὰν ἐνέργειαν, ἐπὶ δὲ τῇ νοερᾷ ἐνεργείᾳ τὴν ἐπὶ πᾶσι βάθραν τῆς θεώσεως· ἐφ' ἣν καὶ ἄγγελοι πάντως ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον, ὁδοποιοῦντές σοι τὴν ἄνοδον καὶ προπέμποντες ἀνιόντα· ἐκ μὲν συναγελαστικοῦ καὶ σπουδαίου ἀνδρὸς εἰς θεωρίαν κεκαθαρμένον, ἐκ δὲ θεωρητοῦ πρὸς νοερόν, ἐκ δὲ νοεροῦ πρὸς Θεόν. Οὕτω καὶ ἡ κατὰ σὲ κλίμαξ ἐστηρίκτο μὲν ἐν τῇ γῇ, τὴν δὲ κεφαλὴν εἶχεν ἀφικνουμένην εἰς οὐρανόν, ἐφ' ἧς καὶ ὁ Κύριος ἐπεστήρικτο, εἰς ὃν ἀνῆλθες ἐξ ἡμῶν τῶν χαμαὶ ἐρχομένων διὰ τῆς ἀναγωγῆς ταύτης κλίμακος, Θεὸς ἀγγέλοις καταιοῦσι καὶ συναναιοῦσι δορυφορούμενος. Ἔχοιμ' ἂν λέγειν, καὶ ὡς ἀποστολικῶς τὸν δρόμον τετέλεκας. Ἀμέλει τοι καὶ ὡς ἐν φυλακῇ, τῷ βίῳ τῷδε, καὶ σὺ κατὰ τὸν κορυφαῖον Πέτρον τηρούμενος, ἐδέδεσο δυσὶν ἁλύσεσιν, ὑπνῳ καὶ δεσμῷ φυσικῷ· ἀλλ' ἐπέστη σοι ἄγγελος Κυρίου, ὡς ἐκείνῳ κειμένῳ νυκτὸς, καὶ παραχρῆμα ἐξέπεσον ἀπὸ σοῦ αἱ ἁλύσεις αὗται, καὶ τῆς φυλακῆς ἐξῆεις ἄδετος, καὶ ἠκολούθεις τούτῳ ψυχαγωγοῦντί σε. Τάχα που καὶ ὅραμα κατ' ἐκεῖνον ἐδόκεις βλέπειν ἀμφιγνοῶν, εἰ ἀληθές ἐστι τὸ δι' αὐτοῦ γινόμενον· ἕως τῆς σιδηρᾶς πύλης αὐτομάτως ἀνοιχθείσης σοι, τῆς φερούσης εἰς τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν ἐξῆλθες, ὄντως καὶ σαφῶς, ἔγνως, ὅτι ἀληθῶς ἐξαπέστειλε Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό σε ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου. Μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος αὐτὸς μέσης νυκτὸς ἐλθών, ἐγρηγορότα σε ὑπὸ λύχνῳ διακρίσεως καιομένῳ, καὶ σωφροσύνῃ τὴν ὀσφὺν περιεζωσμένον εὗρεν. Εἰ γὰρ καὶ φυσικῶς ἐκάθευδες, ἀλλ' ἡ καρδία σου ἄλλως ἠγρύπνει, κατὰ τὰς φρονίμους παρθένους ἄσβεστον τὴν λαμπάδα κοσμήσασα. Τούτῳ τοίνυν καὶ τῷ καλῷ νυμφίῳ ἀωρὶ τῆς νυκτὸς ἐλθόντι ἑτοίμως ἀπήντησεν.

non per somnum, sed veram vidisti, cujus gradus pertransiisti, a moderatione in rebus mundanis ut fundamento exorsus, animam a cupiditatibus liberans, spirituale instituens regnum, summum autem gradum divinitati attribuens; scalam, inquam, per quam angeli ascendebant et descendebant, viam tibi monstrantes, et Eustathium, qui per episcopatum ad contemplationem præparatus erat, a contemplatione a Dei ipsius intuitionem perducentes. Sic quoque scala ante oculos tuos posita cœlum attingebat, et in cujus apice Deus residebat; per quam, nobis humi relictis, per medios angelos, deus factus ipse, ad Deum ascendisti, et ut apostolus iter tuum confecisse mihi videris. Nam procul dubio, sicut Petrus princeps apostolorum, tu quoque in carcere duabus vinctus catenis, somno ac corpore tenebaris, sed angelus Domini ut illum quondam noctu, nunc te adiit, et confestim catenæ ceciderunt de pedibus tuis, et vinculis exemptus eum qui animam tuam traducebat, sequebare. Tu quoque fortasse, ut Petrus, visionem videre tibi videbaris, et utrum ab angelo facta vera essent dubitabas, donec porta ferrea sponte aperiretur et in urbem egregie obmunitam egressus videres, Dominum vere angelum suum misisse qui te è mortis manibus eriperet. Quin Dominum ipsum media nocte expergefactum zona honestatis te cinctum reperiisse crediderim. Quamvis enim corpus tuum dormiret, mens tamen tua vigilans, ut virgines prudentes, lampadem ardentem ornabat. Quare ad obviam Sponso eundum hora noctis intempestiva paratus eras.

Ὄντως τοῦ πάλαι χρυσοῦ γένους κόμμα σὺ λοιπόν· καὶ παρὰ τοῦτο κατὰ τὰ πάτρια ἐκείνου βιοὺς, οὕτω καὶ τέθνηκας μαλακῷ δεδεμένος ὑπνῳ· μᾶλλον δὲ συζεύξας ξυνωρίδα ἀδελφῷ διδυμεύοντι, ὕπνον καὶ θάνατον, ξυνωρικεύσω, καὶ ἐπετάσθης εὐθὺ τοῦ χώρου τῶν ζώντων, καὶ τῶν οὐρανοῦ πυλῶν ἀνοιγομένων σοι χαίρων εἰσίδυς, κατὰ στολὴν ἀρχιερατικῆς δόξης ἠμφιεσμένος, καὶ τοῖς ἀμφιπονουμένοις τὸ ἐκεῖσε θυσιαστήριον προστιθέμενος. Ἔνθα τῶν μὲν περὶ τὸν Ἀαρὼν καὶ Σαμουὴλ ὁ θίασος ὑπανίστανταί σοι καὶ προεδρίας παραχωροῦσιν, αἰδούμενοι οὐ μόνον ὡς ἱεραρχίᾳ σεμνοτέρᾳ τῇ κατὰ Χριστὸν ἐπιπρέποντα, ἀλλὰ καὶ ὡς λαμπροτέροις τῶν παρ' ἐκείνοις χρυσῶν ῥοΐσκων καὶ κωδώνων κυκλούμενον, οἷς εὐαγγελικῶς ἅμα καὶ ῥητορικῶς ὑπερήστραπτές τε καὶ ὑπερεβρόντας τὰ κατὰ τὸν ὑπόζοφον νόμον καὶ ἰσχνόφωνον σύμβολα. Τῶν δ' ἐν τῇ χάριτι πάλιν ἄκρων καὶ σοφίας στεφάνῳ τὴν ἱερατικὴν ἐπικεκοσμηκότων κίδαριν ἔνθεν μὲν Κλήμεντες καὶ Διονύσιοι προσυπαντῶσι καὶ περιπτύσσονταί σε, χαίροντες τῷ ὁμοίῳ καὶ

Ætatis aureæ tu revera superstes esse videris, et, ut tum fiebat, dulci somno irretitus mortuus es, imo post obitum in biga somni ac mortis vectus e viventium terra ferebaris, et per portas cœli apertas lætus, gloriæ archiepiscopalis veste indutus ingressus, iis quibus sacra peragere demandatum erat, accensebaris. Ibi coram te, inque tuum honorem surgent qui circa Aaronem ac Samuelem sacra faciunt, non tantum quia inter Ecclesiæ antistites mirum in modum excellis, sed quia tunica tua pluribus quam illorum tunica malis punicis ac tintinnabulis aureis interstincta erat; quam ob rem ut Evangelii prædicator et ut orator legis obscuræ symbola fulgurando superabas. Ibi tu viros ingenii ac animi dotibus ornatissimos, Clementes ac Dionysios obvios habebis et de te ut fratre gaudentes, qui ad ipsorum exemplum, philosophiam Græcam Christianæ philosophiæ, servam diligentem dominæ sanctæ subjecisti. Te Basilii et Gregorii gratissimum advenam excipiunt, et dignum qui cohæres sis judicant cum iis qui sicut tu orationibus exi-

miis et plus quam argenteis vel aureis Ecclesiam condecoraverunt. Phineæ quoque collegium eine odio et invidia te ad ipsorum partes trahunt; probe enim sciunt te ad impietatem lapsos verbis reprobatoriis acrius quam gladio vulnerasse. Tandem Christus, verbum vivum, sapientia omnium creatrix, te a dextris propre thronum sistit, majusque sapientiæ poculum offerens, novam tibi potionem propinat, quam cum hominibus perfectis in regno paterno gustare ab omni tempore destinatum erat: « Neminem enim diligit, Salomon dicit, nisi eum qui cum sapientia habitat [8]. » Tu autem qui jugiter cum illa manes, solius sapientiæ illecebris detinebaris, imo cum ea quasi cum uxore conjunctus ei vivebas, ei mortuus es, et nunc quidem ab omnibus corporis miseriis liberatus, fontis ejus æterni jnstam partem es assecutus.

κατὰ ταυτὰ σφίσιν ὑποκλίναντι τὴν Ἑλλησα φιλοσοφίαν τῇ Χριστιανικῇ θεοσοφίᾳ καὶ σεμνῇ δεσποίνῃ σπουδαίαν θεράπαιναν · ἔνθεν δὲ Βασίλειοι καὶ Γρηγόριοι δεξιοῦνταί σε, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς συγκληρονομεῖν ἀξιοῦσι μόνων, οἷς κατ' ἐκείνους περιέθηκας κόσμον τῇ Ἐκκλησίᾳ πολύτιμον, λόγους λαμπροὺς καὶ δόγμασιν εὐαγγελικοῖς γεγανωμένους θαυμασίως, καὶ ὡς εἴ τις ἀργύρῳ χρυσὸς ἐπιχέοιτο. Ἤ που καὶ τοῖς περὶ τὸν ζηλωτὴν Φινεὲς οὐκ ἄζηλα τὰ κατὰ σὲ καὶ ἄλλως ἀθήρητα; Ἀνθέλκουσι δὲ σε καὶ οὗτοι πρὸς ἑαυτοὺς καὶ καθίζουσι πόρεδρον, εἰδότες, ὡς πλείους αὐτὸς ἤπερ οὗτοι πλανομίαις ἐκφύλοις συμφθειρομένους δι' ἀμφοῖν ὤθησας, καὶ τομώτερον σειρομάστου παντὸς ἐλέγχοις διήλασας. Ἐπὶ πᾶσι Χριστὸς, ὁ Λόγος, ὁ ζῶν, ἡ αὐτοσοφία, ἡ πάντων γενέτις, καὶ πάντων τεχνῖτις, ἐκ δεξιῶν καὶ ὡς ἐγγυτάτω τῶν ἑαυτῆς θρόνων παρεστήσατό σε καὶ μείζονα σοφίας ἵστησί σοι κρατῆρα, καὶ τοῦ καινοῦ προπίνει σοι πόματος, ὅπερ μετὰ τῶν ἀξίων ἐν τῇ πατρικῇ βασιλείᾳ πίνειν ἀψευδῶς ἐπήγγελτο. Αὐτός σε γὰρ οὐδὲν ἀγαπᾷ, ὡς φησι Σολομῶν, εἰ μὴ τὸν σοφίᾳ συνοικοῦντα. Καὶ σὺ δὲ, παροικῶν ἔτι δεῦρο, μόνου κάλλους σοφίας ἐάλως, καὶ μόνῃ σοφίᾳ προσετετήκεις εὐθὺς ἐκ παιδὸς, καὶ συνδιαβεβίωκας ταύτῃ καὶ ἐπανέψυξας, καὶ νῦν τὴν ἀίδιον ταύτης πηγὴν, κατάλληλον λῆξιν, κεκλήρωσαι, τῶν ἐνταῦθα περὶ τὸ σῶμα καὶ ἐν σώματι δυσκόλων ὑπεραρθείς.

Quod si nos terrestres incolas respicis, o chara anima ut sane facis; vox enim mystica nos docet hoc præmium honorificum esse justis, ut tu, aut pignus bonorum promissorum, quæ oculus non vidit, auris non audivit ef quæ in cor hominis nunquam descenderunt [9], noli hocce lacrymarum sacrificium aspernari, quod tibi quamvis super sepulcrum tuum non effusum offero (quod complecti consolationis ergo non mihi datum); quamvis istæ lacrymæ melle laudum tuarum non satis conditæ sint. Tu mihi quoque guttulam gratiæ tuæ committas; ejusmodi enim officia præstare, dummodo velis, nunc maxime magis quam antea vales. Non postea oculis nos videbimus, non per litteras confabulabimur; immensum enim spatium inter terram et cœlum sidereum, id est inter nos intercedit; attamen non desperamus fore ut tecum una simus. Ista quidem intercapedo nobis quoque transilienda, quamvis post tempus, erit. Sed alia mihi nunc intercapedo in mentem venit multo horribilior, nec minor quam distantia inter sinum Abrahami et inferni gurgitem, et ubi hinc inde transire non datur. Tu quidem in beatorum numero versaris, nobis autem maxime metuendum est ne ut divitis illius in gehenna ardentis socii ad eamdem pœnam condemnemur et in æternum a te separemur; quæ quidem separatio cum præsens tum futura animum meum gravissime angit. Faxit Deus pro misericordia et tui gratia ut Moysem et prophetas audiamus Christique Domini testimonio credamus qui a mortuis resurrexit, et ut sinceram faciamus pœnitentiam agamus, ne et ipsi in istum locum tormentis horrendum detrudamur, sed digni habeamur qui tecum Deo omnipotenti sacra per-

Ἀλλ' εἴ τι τῶν ἐνταῦθα καὶ νῦν κλύων ἐπέστραψαι, ὦ σοφὴ καὶ φίλη ψυχὴ, ὥσπερ ἄρα καὶ ἐπέστραψαι δήπου (γέρας γὰρ, ὡς ἐν ἀπορρήτοις μανθάνομεν, τοῦτο τοῖς κατὰ σὲ, εἴτ' οὖν ἀρραβὼν τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν, τῶν οὔθ' ὁρατῶν ὀφθαλμοῖς, οὔτ' ἀκουστῶν ὥσιν, οὔτ' ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ καταληπτῶν), δέχοιο τήνδε ὧν σπένδω σοι δακρύων χοὴν, οὐκ ἐπὶ τῷ πολυόλβῳ καὶ πολυκλαύτῳ σῷ κεχυμένην τύμβῳ (ὅτι μηδὲ περιπτύξασθαι τοῦτον ἔνεστί μοι, καὶ τινα παραψυχὴν ἐκεῖθεν ἀρύσασθαι), οὔτε πολλῷ καὶ ὅσον ἐχρῆν ἐγκωμίων σῶν κεκραμένων μέλιτι · καὶ μοι τῶν σῶν χαρίτων ἐνσάλαξον ὁσονοῦν ψέκασμα · ἐξὸν γάρ σοι βουλομένῳ χαρίζεσθαι, καὶ μείζω νῦν ἢ πρότερον. Οὐ γὰρ ἄτερος ὀψόμεθα θάτερον τοῦ λοιποῦ, οὔτε γοῦν, ἀντεπιστέλλοντες ἀλλήλοις, τὴν ἀπόδημον ὁμιλίαν σοφισόμεθα · χάσμα γὰρ μέγα, καὶ ὅσον μεταίχμιον γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος, ἐστήρικται μεταξὺ ἡμῶν τε καί σοῦ. Καὶ εἴθε μόνον ἦν τοῦτο, καὶ οὐκ ἂν κρεῖττον ἢ κατ' ἐλπίδα ἡμετέραν ἐδόκει τὸ καὶ ἐσαῦθις συνέσεσθαί σοί ποτε · πρατὸν γάρ ἐστιν ἡμῶν ἀναγκαίως τοῦτο τὸ χάσμα, καὶ ὅσον οὐδέπω καὶ αὐτοὶ πρὸς τὰ αὐτόθι που πάντως ἐνθένδε διαβησόμεθα. Νῦν δὲ δεύτερον ἐπ' αὐτῷ χάσμα πυνθάνομαι πολὺ φοβερώτερον, καθότι καὶ ἀποτομίᾳ διαστάσεως ἀπέρρωγε πλείονι, καὶ ὅση τις ἂν γένοιτο ἡ ἀπὸ κευθμώνων ᾅδου ἐς κόλπους Ἀβραὰμ ἀγομένη διάμετρος · ὡς οὐδ' ἐτέρωσε τοῦ λοιποῦ διαβαίνειν ἐξεῖναι τοῖς παρ' ἑκάτερα. Δεδεῖναι γοῦν ἄξιον, μὴ, σοῦ γε κατειληφότος ἤδη τὴν τῶν κατὰ σὲ μακαρίων χώραν, ἡμεῖς ὡς ἀδελφοὶ τοῦ ἐν ᾅδῃ βασανιζομένου πλουσίου εἰς τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ τόπον ἀπαχθησόμεθα, καὶ τότε δὴ τότε μεγάλῳ ὄντως καὶ οὐδόλως περατῷ διαστησόμεθα χάσματι. Οὕτω καὶ

[8] Sap. VII, 28. [9] I Cor. II, 9.

ἤδη παρόντι τῆς διαστάσεως ὑπεράχθομαι, καὶ τὸ μέλλον τοῦ χωρισμοῦ πλέον περοδύμαι· δοίη δὲ Θεὸς, ἱλεούμενος παρὰ σοῦ, ἀκούειν μὲν Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, πείθεσθαι δὲ διαμαρτυρομένῳ ἡμῖν καὶ τῷ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντι δεσπότῃ Χριστῷ, καὶ γνησίως μετανοεῖν· ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους τῆς βασάνου ἀπέλθοιμεν. ἀλλ' ἀξιωθείημεν σὺν σοὶ θῦσαι τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, εἰς τὸ ἐνδότερον ἅγιον τῆς ἀληθινῆς σκηνῆς, ἣν ἔπηξε Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος, εἰσιόντες, καὶ τῷ ἐκεῖ νοητῷ θυτηρίῳ καθαρώτερον προσεδρεύοντες καὶ λατρεύοντες.

A agamus et in sanctissimum veri tabernaculi a Deo ipso, non ab hominibus exstructi introeamus purificaitque sacrificio supplices assistamus.

MICHAELIS ACOMINATI

CHONIATÆ

SANCTISSIMI ATHENARUM METROPOLITÆ

MONODIA

IN FUNERE FRATRIS, JUDICIORUM EPHORI IMPERATORIOQUE CUBICULO PRÆPOSITI, C. NICETÆ CHONIATÆ, HABITA·

Ex edit. Morellii. Paris. 1580, 8°, —Græcum textum post impressa Latina invenimus in cod. Paris. 1234, sæculi decimi quarti, bombycino, sed lacunis misere fœdato, quas Morellius interpres conjiciendo explevit. Exstat qualis qualis in fine hujus tomi)

—

O calamitosum nuntium! o adversum infestumque rumorem! qui simul ac improviso et insperato hominum sermone meas ad aures allatus est; illæ mox tanto terrore concitatæ sunt, ut mihi (quod delirantibus et mente captis usuvenire solet) tinnire atque circumsonare, pectusque adeo ipsum mœrore contabescens, mucrone peti transfigique videretur. Unde cruentas hasce, opinor, quas effundunt oculi lacrymas conceperunt cruentis illis guttis persimiles, quas tragœdiis perapposita scenica vulgo venustas effingit: ut mirum sit, quin et ipse attonitorum illorum fanaticorumque unus aliquis evaserim, omnique sensu privatus in columnam aliquam dirigerim. Ad hodieruum tamen usque diem in vivorum numero supersum, non ignarus quantas in miserias sim prolapsus, quarum cognitione et conscientia, querulas has voces et singultus reciprocos elicio.

Verumenimvero fieri potest, ut hac arte pœnas a me vindex Numen exigat, ne forte mente in universum captus, et sensibus orbatus, extremo hoc supplicio siccis oculis, citraque dolorem constringar, sed integra mente præditus, quæqué dolores persentiscere possit, acrius inde vivus videnque lanciner. quidquid sane tristium sensu privatur, id demum doloris expers esse dicimus. At ego etiamsi in statuam aliquam transmuter, sive lapideam illam, quæ (ut in fabulis est) mutas distillat lacrymas: sive illam, cujus in Scriptura mentio fit, quæque vulgo statua salis appellatur [1] (eodem certe mecum communique nomine, qui nihil aliud esse mihi videor, quam sal insulsum (1), idcircoque foras projectum, ut ab hominibus conculcetur), tamen ne sic quidem vindicis Adrastææ Nemesin effugi; quippe qui diuturniores pœnas luam, dum semper idem futurus, infesto numine cunctis illudendus exponor (2). Altior etiam multo vel jecur ad ipsum dolor penetrat dum cominus contemplor, qualis malorum colophon misellæ animæ insultet, qualis ærumnarum coronis pristinis malis accrescat, denique quam perniciosa rebus meis, infortunataque summa accesserit: quæ mihi, quæso, pœna jam gravior irrogari potest?

Hei mihi! charissime frater, hei mihi! quam procul a nobis dissitus es! non quanto certe heri nudiusve tertius spatio, nimirum aliquo illo chasmate, quod Græciam et Bithyniam interjacet, sed multo vastiore et remotiore: quanto scilicet Orcus a viventium regione disjungitur. Heu me miserum! quod hinc ad remotissima illa loca sis admissus, ex quibus nulla reditus ad nos spes affulget. Omni igitur videndorum de cætero liberorum tuorum, vel ab ipsis videri spe, impri-

[1] Gen. XIX,

(1) *Alludit ad illud Matth.* V, 13: *Vos estis sal terræ*, etc.

(2) *Ad Tityi fabulam alludit.*

misque adeo sororis charissimæ interclusus es. Quis hoc mihi tribuat, ut morte mea vitam tibi redimam, ut scilicet illud ipsum præstem quod tanopere divinus ille Davides expectabat (3), idque in Absalone filio, qui in eum violentus insurrexerat, ejusque vitæ insidiatus erat?

Quod si ille propriam vitam profundere non detrectaverit, modo filium moribus tam deploratis infamem a morte assereret, qui non et ipse votis omnibus nomine tuo lubens vitam morte commutare percupiam, cum præsertim mihi sis frater, omniumque adeo fratrum longe charissimus, quamvis si disciplinæ sit habenda ratio, a me per alterius cujusdam multiplicis habitus temperamentum progenitus videaris? Ambo quidem certe ex ejusdem patris semine, ejusdemque matris B sanguine ortum habuimus: natuque adeo maximus ego nativitatis limine pedem prior extuli, qui utinam limini quoque mortis prior intulissem, sicque fratres alios tanquam ex multis unus subsecutus fuissem!

Cæterum cum pater, librorum juxta liberorumque amantissimus, ex Asia Byzantium discendi gratia adduxisset quo tempore pubertatis annos attingebam magistris artium liberalium, et vivendi præceptoribus (jam enim grmmatices utilisque versuum componendorum methodi fundamenta jeceram) in disciplinam tradidit. Postea cum ibi agenti multum temporis interfluxisset, illum quoque mihi annos ad novem natum pater C in manu dedit, obtestatus ut omnium muneri, patris, inquam, alumni, pædagogi et præceptoris, in instituendo fratre vicarius succederem. Quorum sane omnium officium, pietatem, diligentiam præstiti: atque dum omnes in eorum vultus, et oris habitus, me compono, et plura etiam præsto quam a fratre expectari soleant, illorum tandem accessionibus ad summum pietatis fraternæ officiique gradum conscendi, nec remissiore vicissim studio ad eamdem ille fraternæ benevolentiæ excellentiam animo connitebatur, laboreque contendebat, præterquam quod ille vel longe plura perceperit, quam contulerit beneficia, tantisper dum apud nos moribus juxta liberalibusque disciplinis informandus conversatur. D

Cum primum vero Athenæ me meæ illumque non inter pedarios, sed primariæ auctoritatis viros, imperatoris excepit aula, sine ulla mora et confestim accipiendis rependendisque beneficiis inter nos certare desiimus. Nobis enim et ego et Athenæ multorum nec contemnendorum beneficiorum ab illo sæpenumero perceptorum conscii sumus: cum tamen a nobis ille vel nulla omnino, vel admodum pauca vicissim perceperit.

Verumenimvero tantum abest, ut sic illa fraterni amoris gratia disjuncta fuerit, cum etiam arctioribus utrinque nodis, minusque dissolubilibus coierit. Quod si quis utrique *in commune* casus infestior interveniset (ut naturalis illa sympathia animos hominum lætis exhilarare, contraque tristibus exulcerare solet), facile quivis per se conjiciat, quanto nobis inde eo potissimum tempore, quo inter extraneos constituti, amicorum cæterorumque familiarium necessitudine intercludebamur, alienaque ope destituti operas soli mutuas inter nos conferebamus, atque inter ipsa peregrinæ regionis incommoda, mutuo solatio dolorumque fomento levabamus, tanto scilicet amore patriæ desiderioque tenebamur, in qua non sine varia laborum lucubrationumque vicissitudine, artium liberalium cognitionem conceperamus, quarum argutiis et acuminibus ingenia nostra meditantes exercueramus, cum nimirum ad eos me conferrem, qui majorum gentium disciplinas et mathemata pertractabant, ille vero a me, quantum tenella pueri ferebat ætas, semper ab ipsis incunabulis ad meliora quæque et perfectiora capessenda institutus, in illis paulatim exerceretur, sicque proficeret, ut tandem velut enatis et coalescentibus pennis per illum diciplinarum orbem, et in primis sophistarum argutias, alarum levitate subvectus, jam deinceps ad ea quoque theoremata, quæ sublimioris et augustioris contemplationis indigent, subvolare posset.

Verumenimvero cum jam sumpta virili toga ad id ætatis adolevisset, quo quidem de multis hujus vitæ semitis una omnino seligenda erat, quam insisteret, aut ingrederetur, tunc temporis, (eheu, qui siccis oculis obductam reipublicæ status, tunc inaudita novitate immutati, et accisi cicatricem refricare potero!) tunc temporis, inquam, prima dissidii occasio exoriri ausa est, quæ fratrum unum idemque sentientium conjunctionem diversa vitæ conditione disjungeret. Atque mihi quidem (quem parentes a puero, tanquam sobolis suæ primitias, sacri altaris ministerio inauguraverant) vita privata vel imprimis arridebat. Itaque unam petii a Domino, ut sancto ejus templo præficerer, nec ad tantula negotia, quantulis hominum vulgus obrui solet, animum applicarem, sed potius bonas horas otio literario, evolvendisque veterum scriptis consumerem. Ille vero antequam certum ullum scholasticæ, nudave eorum quæ sunt cognitionis et scientiæ specimen dedisset, totum se in eo vitæ statu et instituto ultro collocavit, quod ad humanas actiones propensius, reipublicæ studiosius, denique pluribus expositum curis est, quam ei qui serio philosophari velit, expediat. Ut autem quod ipse sibi subjecerat, atque apud animum suum proposuerat, in melioribus auspiciis, magisque e re sua succederet, cautionem quoque et diligentiam adhibuit. Itaque facultatem et copiam dicendi, jurisque civilis scientiam quanta potuit agendi et

(3) *Quis mihi tribuat ut ego moriar pro te, Absalon fili mi, fili mi Absalon?* II *Reg.* XVIII.

cogitandi solertia, tanquam perapposita percommodaque ad rempublicam capessendam subsidia et instrumenta sibi comparavit. Siquidem me præceptore politicis disciplinis in sapientissimorum doctissimorumque virorum corona animum excoluit atque informavit; nec ita multo post vagæ volubilisque fortunæ telis expositus est.

Hæc nimirum fuit dira illa Andronici tyrannis, quæ velut hedera multiplici erraticoque lapsu serpens (sic enim tyrannidis vim depingere liceat) claviculis suis, quasi manibus herbescentem imperii nostri viriditatem complexa, repressit et suffocavit. Simul ac enim certa cum reipublicæ pernicie in ædes augustas irrepsit, quo nimirum tempore frater meus, ex scribis et amanuensibus imperatoris unus erat, tum demum lethale virus B afflare, majoreque hominum odio, quam tetra ulla immanisve bellua laborare cœpit. Et quemadmodum torvis truculentisque leæna nuper enixa venaticos canes oculis obtueri solet, ita tyrannis, si quem inter imperatoris aulicos et familiares fidum et industrium deprehendere potuit, eum statim suspectum habere, omnique ad illum procul extrudendum conniti animo et labore contendere cœpit. Illud vero utique præstitit, quam plurimosque potuit uno et eodem supplicii genere multavit.

Quæ cum præsens ille tyrannorum, aut (ut generaliore verbo utar) improborum osor intueretur, a tyranno communi hominum gurgite, et immani C belluone secedere, quam libidini crudelitatique illius inservire maluit; illud quidem audaciæ, hoc vero impietati ascribens. Itaque procul ab Jove (ut aiunt) et fulmine recedere decrevit.

Inde ergo ubi imperium in tyrannidem versum, nec amplius ulli patere videt (qui saltem veræ religionis studiosus sit), obfirmato animo contra nititur, ad studiumque juris civilis transfugiens, imperium tyrannide deformatum legum museis, Themidosque sacrariis commutat: quæque frequenti et assidua lectione ex librorum chartulis excerpere potest, ea in pectoris sui pugillares transcribit, atque adeo tandem viva legum tabula, spiransque commentarius evadit. Deinde sublata tyrannide, imperioque redivivo, ille quoque ad D res augustales obeundas, velut postliminio revertitur. Opus sane tanto commendabilius, ut quod legitimis reipublicæ gradibus succederet, quanto remotius hesterna tyrannide secessisse, vel etiam ex diametro repugnasse videbatur.

Idem præterea alio magistratu exornatus est. Tametsi vero in Thraciam non statim missus sit, ut ibi arcibus reficiendis, civitatibusque communiendis præesset, atque adeo militarium ordinum delectus haberet, id muneris tamen paulo post exsecutus est. Cæterum quo tempore de ratione vitæ intituenda consilia nobiscum inire cœpit (quia res domesticæ bene disponendæ sunt, isque A adeo se privatis in ædibus tanquam parva quadam republica exercere debet, qui ad rerum majorum communiorumque gubernacula contendit), de familia sua constituenda primum cogitavit nuptiis cum singularis exempli femina contractis, quæque Dei Opt. Max. dono obtigisse, frugi domesticarum curarum consors futura videretur, atque eo præsertim nomine in manu viri convenisse, ut carnis utrinque liberorumque communio coiret, quæ nullo temporis unquam tractu dissolveretur, et id ex hujusmodi convictu præstaret, ne viri medullæ ullum inde incommodum aut detrimentum caperent, quemadmodum pulchre Sapientis ἀποφθέγμα suadet (4). Quod fratris institutum cum plerisque innotuisset, qui recensere possim, quot primarii adolescentes affinitate sese nobiscum devincire studuerunt? Non tot hercle proci temulento agmine comessabundi ad Penelopem, quot ad illum matrimonii contrahendi interpretes, et quasi proxenetæ confluebant: quorum alii filiarum, alii sororum nuptias moliebantur. Magnifica et gloriosa ostentatione alii alios superare conantes, atque etiam venditatione quadam eorum quibus unusquisque ad nuptias illas tot nobilium procorum votis et concertationibus expetitas, maxime eniti, et nervos ætatis industriæque suæ contendere, earum denique potiri, composque fieri posset. Itaque alii vel generis, vel formæ, vel etiam utriusque præstantia gloriando, alii contra sententiarum gravitate, verborumque ponderibus, tanquam in procinctu se tutati sunt: ut mihi frater dubitans et hæsitans non parvum officii onus imposuerit, dum judicio meo socerorum delectus committit, seque vel imprimis amplexurum affirmat quidquid super ea re mihi arrideret, factoque opus esse videretur.

O animum vere fraternum, qui mihi omnia sua commendaret et concrederet, cujusque consilia a me, non secus atque ab aliquo numine, vim suam et effectum caperent! Quo hercule facto evidentissime patuit, quomodo meus ille, imo bonarum litterarum alumnus ad virtutem affectus esset: qua quidem nihil ex omnibus quæ sunt in rerum natura antiquius, aut observatione dignius arbitraretur: non opes, non formæ dignitatem, non generis claritatem, non famæ celebritatem: tametsi ea ætate esset, quæ facile hujusmodi fortunæ ludibriis et illecebris irretiri solet, et coacescere, dum ad avitas et patrias res augendas, nobilitandum genus corpusque reficiendum et curandum indulgentius quam par sit et ferventius incumbit.

Omnibus enim procis, iisque præsertim qui vel summam dotem dicerent et promitterent, non sine animi excellentia et præstantia posthabitis, illustrium Belissariotarum probitati et ingenuitati

(4) Prov. XII: *Mulier diligens corona est viro suo*, etc. Et Eccli. XXVI: *Gratia mulieris sedulæ delectat virum suum*, etc.

facile cessit, quos idem contubernium, earumdemque sub iisdem magistris artium quasi communio et societas ad necessitudinem nostram adjunxerat; illorum enim sororem, quæ in optimæ parentis oculis intra thalami parietes caste et pudice educata fuerat, duxit frater ille meus, quem Belissariotis simillimum non tam necessitudo et affinitas, quam morum convenientia effecerat. Itaque ut fratres animis non secus atque corporibus una unis in ædibus habitabant, eadem ex mensa cibos in dies capessebant, iisdem gaudentes, iisdem vicissim commovebantur, una forum, templum, conciones publicas, palatium adibant: inde rursus non singuli, sed pro more bini domum revertebantur, mirificum se alter alteri comitem præbebat, ut jam æmulandum cognationis par, et auctoramentum beatissimum in ore omnium versaretur, atque adeo maxime perspicua temperantiæ exemplaria audirent. Quandiu certe cælibes egerunt, nobile par fratrum passim hominum increbrescens pervagatum est, posteaquam vero honorabili connubio in omnibus et toro immaculato jugati sunt, tum vero illis affinis idem qui mihi frater fuit. Hi alii aliorum medullis et visceribus imis velut colliquefacti, usque adeo inhærere cœperunt, ut statim illos in unam massam concretos coiisse quivis æstimaturus esset, quæ quidem nullo temporis tractu dirimi aut intersecari posset, ea potissimum de causa, quod Belissariotæ quidem pro suis dignitatibus in urbe reipublicæ commodis consulerent, frater autem meus non in urbe tantum, sed etiam in provincias et municipia, ut jam dixi, ab aliis aliisque imperatoribus missus, rerum summæ præfuit.

Tempus quidem certe mutationi usquequaque patens et expositum, imperatoribus etiam superstitibus imperia ademit, a Sceptuchorumque manibus abrepta sceptra ad alios, ab hisque denuo ad alios transtulit: fratri autem meo honores et magistratus continua imperatorum successio integros illibatosque, nec ullius successione interruptos conservavit, imo vero qui subsequebantur præcedentibus erga illum benevolentia anteire quasi contendentes, ad pristinos illius honores aliquid insuper adjiciebant, viri nimirum virtute obstupescentes, tantumque ex imperio suo imminui existimantes, quantum de honoribus illius imminueretur.

Neque vero vulgares tantum et plebeii homines (quibus ad honores vix ullus patet aditus, quorumve conatibus fortuna tenuior et obscurior obstare solet) palatia frequentabant, quantovis pretio honorem ab imperatoribus delatum æstimabant, publicaque qua poterant arte munera, lucto addicti venabantur; sed hi etiam de quibus mihi sermo est, una cum virtutis et honesti amantibus illo se conferebant, beneque de Augustis multa munifice et large dantes promerebant, et velut sumptuosiores quidam margaritarii uniones smaragdos, lychnitasque magno pretio comparatos inde domum asportabant, satius esse rati, si dignitatum prærogativas pretio sibi compararent, quam si ab illis ultro ornarentur. Quorum certe singularem eximiamque virtutem imperatores experti, quod nimirum lucri privatæque utilitatis contemptu Aristidem, temperantia Hippolytum, Bellerophontem et Josephum, juris denique observantia Minoem, judices minime nummarii, longe præverterent, rebus illos, suis domi forisque præfecerunt, ærariorum illis, thesaurorumque et cubiculorum suorum januas patefecerunt, charissima quæque non secus atque familiarissimis concrediderunt; illos denique in aperta et propatula urbis administratione magnos logothetas, ephoros et polyarchas designaverunt. Illorum enim virtute, veluti quodam regno, civitatum gubernacula ita exornaverunt, ut ea potius ab illis, quam illi ab ullis rerum publicarum honoribus, præmiis aut splendore, Augustorum munificentia collatis illustrarentur. Imo vero, ut dicam id quod res est, ab Augustis in clarissimorum temporum suorum ornamenta, reipublicæque gubernacula ex legum præscripto moderanda quasi communes quidam harmostæ, morumve magistri, creati sunt; cujusmodi quondam magistratus suos nullo non honorum gradu cum maxima sui nominis celebritate perfunctos vetustissima illa Roma noverat, qui vicissim urbis illius, quæ cæterarum omnium facile princeps tunc temporis floreret, imperiique sui fines longe lateque protenderet, ornamenta in commune totius orbis ornamentum, communemque humanæ societatis utilitatem cedere arbitrarentur.

Ut rem paucis expediam, salva quidem sunt prosperitatis humanæ propugnacula, Pharos autem et portus, quorum illa sunt adminiculis conservata, naufragium nobis abstulit (5).

Qui tamen hoc fieri potest, ut tantorum virorum virtutes tam succincte, verbisque tam paucis ita percurram? ut plurima silentio præteream? partim quidem confusus ex eo, quod affectu sim vehementi et concitato magis quam bonis illis adducto et persuaso, quibus et in vita præditi et in morte non sine magno sæculi nostri detrimento privati fuerunt: partim vero cautius prospiciens, ne quis hanc orationem suggillet, ut quæ instituti argumenti oblita, majorem Thylaco, ut in proverbio est, accessionem fecerit.

Quandoquidem nova Sion, non secus atque vetus illa, a suis tanto in rerum discrimine deserta, in hostium manus incidit, et funditus eversa est. Quidquid etiam in ea supplementi, vel latebrarum, vel levis armaturæ beneficio, manus hostiles subterfugerat, Nicæam Bithyniæ metropolim commi-

(5) Alludit ad illud Scip. Nasicæ apud B. Aug. de Civit. Dei lib. I : *Stant mœnia, ruunt mores.*

gravit, ibique adeo nunc exsulant, qui hesterno die concivium suorum lætitiæ congratulati, hodierno, proh dolor! mœrentibus congemiscunt: ut qui beatæ antea civitati ornamento fuerunt, iidem hodie infelici solatium afferant. Iis enim ipsis quæ dicebant, quæque sapienti et magno animo disciplinæ attenti patiebantur, non parum consolationis afferebant, ignavit que pectoris et hebetioris ingenii hominibus non parvos ad fortitudinem capessendam aculeos adjiciebant.

Itaque quemadmodum Ezechiel et Daniel eos qui apud Babylonem animo deficiebant, exclamantes: *Exaruernnt ossa nostra, spes nostra* desperata cilicet *evanuit* [1]: perapposisitis colloquiis recreabant, quandiu vivis illis frui, quandiu condolentes et consolantes experiri licuit, leviora procul dubio fortunæ tela sentiebant, nec omnino a patria se sua exsulare arbitrabantur, ut qui pulcherrima civitatis suæ donaria, capitaque adeo quibus reipublicæ gubernatio innititur, etiam tum ostentarent. Non enim ex mœnibus, quamlibet illa hominum manibus affabre structa, aut tectis sublimibus, aut porticibus, aut foro exornata sint, vera civitatis forma dependet (6); sed ex hominum probitate, honestate, religione: quibus quicunque præditus est, etiam si sub quercu pernoctet, melioris ille naturæ hospes efficitur, dignior interim, quem civium suorum catalogo quælibet urbs accenseat, ne dicam mundum ipsum, quantusquantus est, hisce moribus incola prorsus indignum.

Quæ quidem omnia, tanquam piæ civitatis fundamenta, præsentes illi vel solo nutu adimplebant, ut quorum animis reipublicæ bene constitutæ forma altius impressa esset, ac si ejusdem leges animatæ, quoddamque velut superstitis Contantinopoleos propugnaculum essent. Posteaquam vero par illud fratrum sanctimoniæ fama celebrium, ad cœlestem illam rempub. paucis ante diebus evocatum est, nec ita multo post frater ille meus, qui duorum jugo tertius accesserat, eodemque quo illi senatorio munere fungebatur, una quoque cum illis assumptus, æternique senatus albo adscriptus est; tunc vero nostri illi Megalopolitani(7), qui Nicæam commigraverant, illos a se abductos senserunt, tunc uno omnium consensu nudos se, pristinæque gloriæ ornamentis spoliatos agnoverunt: tunc denique se nihil aliud quam miseros exsules et extorres, atque omnino civitate pulsos ingenue professi sunt. Quamobrem in luctus etiam æque acerbos inciderunt, atque si ipso in temporis articulo civitas illa repentino hostium incursu victa eversaque corruisset. Eninvero cum præstississimis quibusque rebus spoliata esset, cum sua illa ditissima æraria hostium direptioni exposita vidisset, quantum, proh dolor, Christianæ reipub, vinculum dissectum est! quæ civitatis unitas dissoluta concidit! quantus bonorum cumulus inversus est! qualem probitatis honestatisque triplicem funiculum(8), non calamitatum quidem, juxta sapiens illud ἀποφθεγμα disrupit στασις, aut circumstantium casuum violentia divulsit, at sola mors auream virorum illorum catenam dissolvens, sigillatimque dissipans, ad nihilum tandem redegit: cumque adeo clementissimus ille vir, optimusque Michael primus fato concessisset, ex facili illa et simplici anima tantum superfuit, quantum Megalopolitana colonia suos in usus reposuit: unicum interim dolorum solatium, locupletem illum scilicet multiscumque Joannem sibi proponens; illum, inquam, qui consilio et prudentia reliquos antecellere cives, reipublicæque adeo optime constitutæ vivum exemplar dicebatur.

Verum posteaquam paucis interjectis diebus hoc quoque fratrem subsecuto nostra colonia orbata est, atque justa funeri ejus persolvit, Nicetas frater meus supererat, quem illa prædicaret, tanquam eum, quo in uno omnes animi duorum præcedentium dotes elucescerent, cujus etiam causa non parvam animo exspectationem conceperat. Quem simul atque naufragio postremum amisit, immodicis hodie doloribus fatiscens, tanquam fluctibus adobruta, ad imumque demersa est. Hujus audita morte, dici non potest quantos in luctus inciderit Asia, quamque querulis lamentis queritanti mœstior Europa responderit, simul atque de commun omnium damno certior facta est. Quod si utrique continenti velut universale fatum tantam cladem intulit (sive probitatem utraque tuam ante experta fuerat, sive rerum a te præclare gestarum fama ad earumdem aures pervenerat), ut tam ægre mortem tuam, o charissima mihi sanctissimaque anima, tulerint, quem nos, quæso, gemitibus et querelis modum imponere debemus? qui si cujusmodicunque habitus, aut cognationis, ut jam dixi, ratio habeatur (generis enim origo eadem nobis est) innumeris afflictamur modis? nos, inquam, quibus a te officiorum infinitorum cumulus accessit, quibus tuæ virtutis ergonulla non honorisspecies accrevit, qui non exiguam ex rebus a te præclare gestis laudem nostro quasi jure nobis vendicamus, cum nunc tandem sine ulla mora et confestim nos tui splendore nominis privatos videamus (gentem alias multiplicem et proletariam, quæque per omnes Asiæ atque Europæ regiones longe lateque diffunditur, et tui nominis auspicio nobilitatur) quos tamen hoc tempore separari, aut domi quemque suæ seorsum lugere minime decebat, sed in unum potius locum coeuntes, atque tumulum tuum circumstantes, me misero luctus coryphæo, lugubrisque næniæ præcentore, tristissimis concentibus et lamentis dolorem testari conveniebat, illo non mi-

[1] Ezech. xxxvii, 11

(6) Alludit ad Lacedæmoniorum rempub. quæ viris, non mœnibus inniteretur.

(7) Constantinopolitanos intelligit.

(8) Nicetam et Belissariotas duos intelligit.

horem, quo Josephi exercitus, cum Jacobo justa persolveret, commotus fuisse fertur. Nam si hoc pacto luctus nostros instituissemus, nihil omnino fuisset, quod nobis hac in re defuisse merito quisquam objicere potuisset.

At vero cum nunc alii ab aliis sejuncti simus, conjux quidem digna quæ tecum vulgo decantatam cornicis vitam transigeret, aliquo in angulo, mediaque humi procumbentium filiorum scilicet, et puberum et impuberum, corona, pullis induta vestibus sedens, et seipsam marito, et filios parente orbatos, ejulatu miserabili lamentatur. Ex liberis autem ætate provectioribus alter aliis, nescio quibus errans in locis tacitus apud se luget querulamque monauliam prosequitur. Propinqui denique alii consanguineique quotquot Asiam incolunt, lugubris hujus tragœdiæ actus, ad eos qui in Græcia habitant, transmiserunt.

Ego porro longe infelicissimus et miserrimus frater hesterno quidem die, nudiusque tertius amplam aliunde luctus materiam nactus, cum ex publicis, tum privatis meis ipsius incommodis (9) : eo præsertim nomine, quod opulentissimum juxta et celeberrimum templum Atheniense (illud, inquam, sancte domine, augustissimum templum, quod Dei Genitrici consecratum est, talique præside in perpetuum eget) mihi commissum, cujusque adeo spirituali altari præessem, ubi quam maxime poteram sacro ministerio exhibendo assiduus invigilabam, me præsente, proh dolor! atque his oculis vidente a nefangis sacrilegis expilatum et vastatum est. Ego antem qui ante tres annorum decadas ibi velut insitus fueram, ex aula Domini avulsus, ut siccus quidam et prorsus inutilis truncus, vehementiore procellæ flatu, nunc in littora variis fluctibus adobruta, vel confragosos aliquos scopulos ejectus, nunc in depressam convallem æstuantis maris exundatione protrusus fui : his scilicet exsul in locis, sine clero, sine ulla dierum festorum celebritate, sine civitate, denique mediastinus desertæ ululæ in morem, lugubre, nescio quid, apud me tacitus de publica et privata pernicie queritor. Nunc autem, si luctus hujusmodi de rebus ulterius mihi protrahendus non sit, sola saltem memoria nunquam excidet.

At vero ille charissimi capitis obitus, qui tot meis malis instar decimæ Ægyptiorum plagæ, nimirum primogenitorum internecionis, accessit, omnem ad se planctum, omne lamentum, nænias omnes, omnes denique lacrymas attraxit. Hæc enim ille qui suæ indignationi vitam præparat, quasi manifesta quædam tormentorum gymnasia mihi prætendisse videtur, hoc autem certamen iusuper accumulasse, maximum quidem illud et summum, nec omnino periculi expers. Ex quo fit, ut pristinæ illæ plagæ leves, tuberculisque summam cutem delibantibus similes, atque adeo facile medicabiles evadant, hæc autem contra certo ictu *inflicta* sit animique recessus intimos penetret: *vel* fieri quidem potest, ut tentationum fumus indignatione Numinis ascenderit, qui futurum incendium prænuntiaret, et crebras ex oculis lacrymas eliceret, post quem afflictionum ignis exardesceret. Longe vero calidiores et diuturniores esse, quas jam luo pœnas, dies hodiernus ostendit, quo quidem carbones exarserunt, qui mihi nunquam restingui aut a cordis mei sanguine depascendo cohiberi posse videntur. Ex quo evenit, ut illæ me lacrymæ destituerint, sive quod pristinis meis malis exhausta sit aqua illa, quæ meo de capite distillabat, sive quod majore nunc sim metu perculsus, atque adeo cor meum mille antea modis afflictatum, tandem sicut fenum aruit, nec in posterum tantus aut lacrymarum rivus, aut lugubrium sermonum fons ex illo scaturire possit, quantum perturbationis ipsius magnitudo requirit, ut quo doloris illius, quem animo concepi meo, tandem ejecto pondere, levior et expeditior evadam. Quare jam mihi siccis oculis, mutisque singultibus intolerabilis, hic alioqui dolorum fetus necessario tolerandus est, cui etiam breviusculo miserabilis hujus vitæ, si quod superesse videtur, excurso spatio, commoriar, atque nescio quam subterraneorum barathrorum, marinorumque sinuum in partem projectus, jacebo : atque ita fratri, senior juniori, decrepitus perfectæ ætatis crudaque senectutis viro, conjungar.

O divina providentia, quam nullius hominum industria conjecturave ulla assequi potest, quæ modis inenarrabilibus res divinas et humanas moderaris, quæ mens, quæso, fatali judiciorum tuorum abysso se credere in eaque natare audeat! quamlibet illa philosophiæ addictissima studio, nodos dissolvere, implicataque explicare possit? Differor equidem dolore, qui me ita exstimulat, ut tale quid profari cogar, ex quo periculum est, ne temeritatis mihi nota inuratur. Qui fit, ut canus ego, telluris inutile pondus (10), qui gravi senio premor, nihilque sum, quod aiunt, quam vulnus, in quod omnia naturæ fata confluxerunt, diutius captivus hoc in terreno carcere supersim? spectaculum certe nec satis rerum universitati conveniens, nec jam tale quod jubari solis exponendum sit. Ille vero qui nondum pedem limini senectutis intulerat, longe dignior qui vita diuturniore frueretur, eo præsertim nomine, quod uxoris et filiorum non paucorum servator, majoribus suis sua virtute præluxerat, atque adeo multa in communem totius orbis utilitatem contulerat, tanquam gloriæ splendorisque mei corona, et qui ad hanc meam vitam concinnitatis aliquid in dies afferret : ille, inquam, immatura morte, quod me ad insaniam prope adigit, non sine communi externorum propinquorumque jactura præreptus est. Illo enim non exter-

(9) Hic videtur alterum periodi membrum deesse, quamvis in exemplari nulla lacuna sit.

(10) Alludit ad illud Homeri : Ἑτώσιον ἄχθος ἀρούρης.

norum tantum bonum, quod de justo viro sapientes dictitant, sed nostrum quoque repositum erat.

Ubi gentium nunc, quæso, degunt, et qui genuina sanguinis cognatione freti, et qui eamdem confingentes ad illum accedebant, illoque auspice quæ ab imperatoribus petierant, ea celerius gratis consecuti, tandem hilares domum suam revertebantur, et gratias multo uberiores beneficiorum auspici quam collatoribus agebant? Illorum certe plures vel etiam nulli huc unquam in medium processerunt.

Huc ehodum omnes concurrite, eodemque mecum luctu prædíti nostræ gentis encomia planctibus meis intermiscete, ut justi hujus viri memoriæ merita laudum præconia tribuamus, nec solis eam lacrymis decoremus. Neuter enim modus ab honesto seu decoro alienus est. Siquidem justi viri mors lacrymas provocat, efficitque ut illius desiderio laboremus: memoriam autem laudibus non excolere non possunt ii, qui ab illo quæ imitentur, virtutis exempla petunt.

Ubi vero nunc mihi virgo illa vultu tam liberali, cui barbarus hostis, cum primum nostra Megalopolis capta est, utraptæ jam stuprum illaturus erat, nisi acer hic honestatis et pudicitiæ amator ut vidit, ut misertus ejus est! qui sine ulla mora in hostem irruens, tametsi Phineem in illa defendenda imitari non potuerit, quamlibet eodem quo illo olim, noster hic quoque zelo flagraret, puellam saltem sibi vindicavit, uxorem legitimam esse clamitans, seque fida conjuge privari, atque ideo acerbissimis afflictari modis queritans. Ambarum itaque tenacitate manuum prehensam pancratice cum hoste colluctatus, cujus animum amore ebrium furor efferarat, ad se retraxit, nec prius conquievit, quam a violenti hostis manibus virginem ereptam, virginem patri restitueret. Præsto sit vero nunc et illa, ut lamentis, gemituque et femineo ululatu suæ libertatis vindicem conclamet, illum, inquam, a quo servata, nec secus a stupro liberata est, atque si pudicitiæ ejus conservandæ integritatique custodiendæ jam olim præfectus fuisset.

O præclarum facinus! cuique ex priscis illis nullum respondeat. Fertur Hercules Hesionem quondam liberavisse, cum belluæ marinæ objecta fuisset: itidem et Perseus Andromedam. At illi armati, ferroque accincti belluas aggressi sunt, et virgines tandem matrimonii sibi nexu conjunxerunt Hic autem inermis armatam belluam invasit, eamque tot mendaciunculis aspersit, tot astutiis circumvenit, vir alioqui verax, minimeque mendax, ut intactam puellam patri tandem ejus restituerit.

Cæterum Simeon et Levi sororem raptoribus extorserunt, et jam violatam et constupratam, idque certaminis vix, ac ne vix quidem sine crebra in ancipitem gyrum circumcursatione, nec sine cædibus innumeris, totiusque civitatis excidio peregerunt. Quare non sunt illi cum hoc nostro conferendi, qui puellam integram et illæsam sola certans oratione sine cæde receptam reduxit. Equidem præclarum illum fratrem meum in Abrahami filium propter fidem adoptatum fuisse certo scio: quin et hoc audacter ac libere dicere non verebor, patribus illis Abrahamicis nostrum hunc multo præstantiorem fuisse: Abrahamus enim primum apud Pharaonem, deinde apud Abimelechum Saram suam esse sororem, non conjugem professus est, ut et Rebeccam Isaacus. Illi nimirum terrefacti conjuges suas dicere verebantur, ne propter illas interirent: hic vero virginem necdum sibi in matrimonium collocatam, suam tamen uxorem nominabat, ad se retrahebat, sibi vindicabat: vitæ pro illa discrimen subire, si res itaferat, haudquaquam detrectans.

Quod si Susannam Daniel a violentorum amatorum et iniquorum judicum furore asseruit, at pro tribunali prius sederat, libidine excæcatos judices seorsum abduxerat, utrumque interrogaverat sigillatim, suo ipsorumque judicio convictos, et capitis, damnatos, lapidibus cooperiri jusserat atque hoc pacto pudicam ab iniqua sententia liberaverat. Deliciæ vero meæ, vir hic nimirum, qui natura sic comparatus erat, ut nemo nostrum votis omnibus similis illi evadere non expetat, non judicans, ut Daniel, sed hostem adulterii crimine accersens: non constupratæ fratrem fingens, ut Abrahamus; non id mentitus, quod in reprehensionem incurrere merito posset, ut Isaac (11): sed virginis etiamnum viro crudæ virum (quod sapientius juxta ac virilius fuit) se dictitans, violentum illum raptorem fefellit et repulit.

Hinc perspicuum est ea quæ nunc recenseo priscis illis longe præstantiora esse; quippe quæ Christum redoleant, atque ita legali illa justitia longe excellentiora sint. Quemadmodum enim seipsum Christus Ecclesiæ nomine tradidit, cum tamen adhuc Ecclesia nusquam esset, nedum Christo desponsata (adhuc enim peccatores eramus, cum pro nobis mortuus est Christus, ut Apostolus ait [2]); ipsa quoque ignominiæ sibi conscia, quam impietate pristina sibi contraxerat: *Nigra sum*, inquit alicubi, *filiæ Jerusalem* [3]; ita etiam frater meus pro illa, quam nondum in uxorem duxerat, nec adhuc omnino ducturus erat, parum abfuit quin vitam profunderet, dum certis se periculis objicit, et qui virum simulaverat, patris revera munere perfunctus est, atque patris in quo naturalis erga liberos amor, eorumdemque salutis propugnatio, multo magis quam in eo qui puellam genuerat, elucesceret. Ille siquidem victoribus cessit, fugaque salutem quæsivit: hic vero

[2] Ephes. v. 25; II Cor. v, 15, [3] Cant. i, 4,

(11) In codice Græco δαδ. pro 'σαὰκ male suppositum videtur.

ædibus consecrata annuum ei sancto festum dicabat, quem ubivis gentium coli videret : ita ut ex ejus tentorio sine intermissione vox exsultationis et salutis, justique illius viri Psalterium exaudiretur.

His itaque de causis illum ad amicos pervenisse et in eadem illa sempiterna tentoria, in quibus illi quiescunt, invectum fuisse, æterna cum illis beatitudine frui, denique jam pro nobis quoque A audacter et libere cum aliis de causis, tum quia fratris amantissimus est, intercedere certo scio, ut ille qui non aliter atque fusorius ignis, herbave balneatoria sordidos expurgat, nos quoque tentationibus quibus hic objicimur, velut igne et aqua expiet, sicque tandem suum in refrigerium transducat, et justificatis per fidem concedat, ut eodem in loco, atque admirandi illius tentorii æterni loco simul inhabitemus.

ΥΠΟΜΝΗΣΤΙΚΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ

ΚΥΡΙΟΝ ΑΛΕΞΙΟΝ ΤΟΝ ΚΟΜΝΗΝΟΝ.

—

YPOMNESTICON

AD IMPERATOREM

DOMINUM ALEXIUM COMNENUM.

—

Τολμῶντες οἱ ἀνάξιοι καὶ πανευτελεῖς δοῦλοι τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας σου δεόμετα, δέσποτα ἡμῶν ἅγιε. B

Indigni nos atque humiles Majestatis tuæ servi hocce abs te petere audemus.

Τὸ καθ' ἡμᾶς ὅριον τῶν Ἀθηνῶν, πάλαι τοῦ πλήθους τῶν ἐποίκων αὐτοῦ διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπηρείας ἐκκενούμενον ἀεί, νῦν κινδυνεύει καὶ εἰς αὐτὴν περιστῆναι τὴν παροιμιαζομένην ἐρημίαν Σκυθικήν. Τὸ δὲ αἴτιον ὅτι πολλαῖς ἐπηρείαις βαρυνόμεθα, μᾶλλον δὲ πλείοσι καὶ βαρυτέραις, ἤπερ οἱ γειτονοῦντες ἡμῖν λοιποὶ κατωτικοί. Οὐ μόνον γὰρ ἡμεῖς δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις παρὰ τὰς γείτονας ἡμῶν χώρας ὑπίστημεν ἀναγραφὰς καὶ ἐπιτηρήσεις ἀναφορῶν γεωμετρουσῶν ἴχνεσι ψυλλῶν ἀντικρυς τὰ ὑπόψαμμα ταυτὶ καὶ λυπρόγεα ἡμῶν γήδια, καὶ σχεδὸν καὶ τὰς τρίχας αὐτὰς τῶν κεφαλῶν ἡμῶν διαριθμουμένων, πόσῳ γε μᾶλλον ἀμπέλου φύλλον ἢ φυτοῦ τινος. Ἀλλὰ καὶ αἱ καθεκάστην λοίπαὶ κοσμικαὶ C ἐπήρειαι ἐν μὲν ταῖς λοιπαῖς χώραις ἢ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐνεργοῦνται, ἢ παρὰ τῶν πραιτώρων κουφίζονται, χαριζομένων αὐταῖς τὰ τοιαῦτα, ἅτε καὶ τὰς ἐπηρείας ταυτὰς ἐνεργούντων αὐτῶν ὡ τὰ πολλὰ, ἢ συνεργουντων πάντως τοῖς ἐνεργοῦσιν · ἐν ἡμῖν δὲ πᾶσαι ἐνεργοῦνται, καὶ ἐπιβαρῶς ἅπασαι καὶ τῶν ἄλλων πρώτιστα, καὶ ταῦτα ἐν τῇ τῆς Ἑλλάδος κειμένοις ἐσχατιᾷ.

Ager Atheniensis quem habitamus, inde a longo tempore civibus qui olim plurimi fuere, privatus jacet et omnis generis malis vexatur, imo in eo est ut deserto Scythico comparari possit. Hujus rei causa est quod vectigalibus gravioribus quam vicinæ gentes premimur, siquidem publicani et vectigalium exactores triplicibus molestiis vexant ; agros enim nostros arenosos ac parum fertiles non humana, sed pulicosa mensura ac proportione metiuntur ; imo ut capillos capitum nostrorum, ita vitis folia numerant. Adde quod cæteræ insuper exactiones fisco destinatæ in cæteris regionibus commode ac sine vexationibus efficiuntur, siquidem prætores sæpissime debita condonant, aliter ac apud nos qui, et ultimos quidem Græciæ fines incolentes, durissima quæque perpetimur.

Καὶ μαρτυρεῖ τὸ προσεχῶς παρελθὸν ἔθος, ὅτε κτίσεως κατέργων ὁρισθείσης, ἡμεῖς πρῶτει καὶ μόνοι τῶν ἄλλων, καίπερ μὴ κισθέντων, ἐζημιώθημεν · ὅτε τοῦ Πανσίου (Παυσίου ?) Στειριόνου καταπεπλευκότος, μόνοι πάλιν ἡμεῖς ὑπὲρ πλοίμων κατεβαλόμεθα · ἡνίκα πάλιν ὑπὲρ πλοίμων τῷ

Hoc ita esse annus proxime elapsus testatur. Cum enim navium constructio juberetur, grandissima nobis pecunia summa imperabatur, nec tamen classis ædificata fuit. Cum dein Pansias Stirionos mare lustraret, novæ nobis pecuniæ imperatæ sunt. Sguro quoque ac prætori ad navis ædifican-

ἄλλως τῷ δημοσίῳ ἐπιζήμιον)· καὶ πρῶτα ἀπαλλάξαι ἡμᾶς τῆς πραιτωρικῆς ἐφόδου, καταδρομῆς τε καὶ διαρπαγῆς τοῦ δοθέντος ἡμῖν δεφενδαρίου, μεγαλυπερόχου μυστικοῦ, τὸ παρ' ἡμῶν ἀφαιρούμενον ὑποκρατοῦντος ἐκ τῶν εἰσκομιζομένων παρὰ τῶν πραιτάρων, ὡς διώρισται, καὶ ἑτέρας τινὸς ἐγγράφου ἐπιφωνήσεως καὶ ἀπειλῆς ἐπανατεινομένης αὐτοῖς, τὰ ἔσχατα πείθεσθαι, εἰ μὴ ἀπόσχοιντο τοῦ ὁρίου τῶν Ἀθηνῶν· ἔπειτα καὶ συνδοσίας πλωΐμων καὶ πλωΐμους διδόναι, ὅσους ἡμῖν ἐπέθηκεν ἡ ἀπογραφὴ τοῦ χρηματίσαντος λογοθέτου τοῦ δρόμου, κυροῦ, Ἰωάννου τοῦ Δούκα, καὶ μὴ πλείους αὐτῶν· μήτε ἀντὶ τῶν ἐπιβαλλόντων ἡμῖν πλωΐμων ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπογραφῆς συνδοσίας ἀπαιτεῖν ἄνευ ὁρισμοῦ. Καὶ τοῦτο γὰρ ἐφ' ἡμῖν τολμᾶται τοῖς ταλαιπώροις ἐνίοτε.

A decretis tuis insistendo ad res nostras rite componendas procedat. Tum naves et pecunias in usus maritimos dabimus quantas logotheta dromi dom. Joannes Ducas nobis imperaverit, decretis imperatoriis obtemperando, quibus sæpe a populi adversariis contraitur.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πολλὰς ἀναγραφὰς ὑπέστημεν, ὡς μικρὸν ἄνωθεν ἀνηνέγκαμεν, δεόμεθα, μὴ καὶ αὖθις βάρος ἀναγραφῆς ἐπιῤῥιφῆναι τῇ χώρᾳ ἡμῶν εἰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τυχὸν χώραις τῶν κατωτέρων ὁρισθῇ γενέσθαι ἀναγραφή· ἀλλ' ἐπικυρωθῆναι καὶ τὸν ἕνεκα τούτου ἐπορεχθέντα ἡμῖν προσκυνητὸν ὁρισμὸν τῆς ἁγίας βασιλείας σου· καὶ μὴ μόνον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διαφόρως ἀπολυθέντας, καὶ ἀπειργοντας τοὺς πειρωμένους ἐκ τῶν καστρητῶν κατέχειν ὁπωσδήποτε καὶ νέμεσθαι χωρία καὶ στάσεις χωριτικάς. Εἰς συντριβὴν γὰρ τοῦτο τῶν δρούγγων καὶ ὄλεθρον ἀφορᾷ· ἡ δὲ τῶν δρούγγων ἀπώλεια τοῦ καθ' ἡμᾶς ὁρίου παντός ἐστιν ἀπώλεια. Καὶ τούτων γενομένων, σωζοίμεθ' ἂν ἡμεῖς, σώζοιτο δ' ἂν καὶ τῷ δημοσίῳ τὰ ἐξ ἡμῶν συνεισφερόμενα· καὶ σωζόμενοι οὐ παυσαίμεθα τοῦ ὑπερεύχεσθαι τῆς ἁγίας βασιλείας σου, ἧς ὡς ἀνάξιοι δοῦλοι Τολμήσαντες ἐδεήθημεν.

Eorum quæ nobis rite imposita sunt pecuniarum onerum magna est summa, quam ne augeas supplici-ter rogamus, et si alicubi in patria nova instituere tributa necessum fuerit, nos quidem immunes esse statueris, nec permiseris ut milites præsidiarii stativa apud nos habeant, unde boni nihil, pestis autem inter milites, ideoque communis ruina sequeretur. Salvari possumus ea conditione ut iis quæ petimus pro munificentia tua annuas, sic enim solvendo nos pares semper habebis. Salvi autem facti pro sacra tua Majestate preces fundere humillimi tui servi ex grato animo non desinemus.

ΣΤΙΧΟΙ

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

Ἐπὶ τῇ ἀγχετύπῳ ἀνιστορήσει αὐτῶν, τουτέστι τῆς πόλεων τῶν Ἀθηνῶν·

—

Ἔρως Ἀθηνῶν τῶν πάλαι θρυλλουμένων
Ἔγραψε ταῦτα ταῖς προσαθύροις,
Καὶ τοῦ πόθου τὸ θάλπον ὑπαναψύχων·
Ἐπεὶ δ' ἔτ' οὐκ ἦν οὐδαμοῦ, φεῦ! προσβλέπειν
Αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀοίδιμον πόλιν,
Τοῦ δυσαρίθμου καὶ μακραίωνος χρόνου
Λίθοις, βυθοῖς κρύψαντος, ἠφαντωμένην,
Ἐρωτολήπτων ἀτεχνῶς πάσχω πάθος·
Οἱ τὰς ἀληθεῖς τῶν ποθουμένων θέας
Ἀμηχανοῦντες τῶν παρόντων προσβλέπειν,
Τὰς εἰκόνας ὁρῶντες αὐτῶν ὡς λόγῳ
Παραμυθοῦνται τῶν ἐρώτων τὴν φλόγα.
Ὡς δυστυχὴς ἔγωγε, καινὸς Ἰξίων,
Ἐρῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἐκεῖνος τῆς Ἥρας,
Εἶτα λεὼν εἴδωλον ἠγλαϊσμένης,

A Φεῦ! οἷα πάσχω καὶ λέγω τε καὶ γράφω!
Οἰκῶν Ἀθήνας οὐκ Ἀθήνας που βλέπω,
Κόνιν δὲ λυπρὰν καὶ κενὴν μακαρίαν.
Ποῦ δὴ τὰ σεμνὰ, τλημονεστάτη πόλις;
Ὡς φροῦδα πάντα καὶ καταλληλα μύθοις,
Δίκαι, δικασταὶ, βῆματα, ψῆφοι, νόμοι,
Δημηγορίαι τε πειθανάγκη ῥητόρων,
Βουλαὶ, πανηγύρεις τε καὶ στρατηγίαι
Τῶν πεζομάχων ἅμα καὶ ναυμάκων.
Ἡ παντοδαπὴς Μοῦσα, τῶν λόθων κράτος!
Ὅλωλε σύμπαν τῶν Ἀθηνῶν τὸ κλέος·
Γνώρισμα δ' αὐτῶν οὐδ' ἀμυδρόν τις ἴδῃ.
Συγγνωστὸς οἰκουν, εἴπερ οὐκ ἔχων βλέπειν
Τῶν Ἀθηναίων τὴν ἀοίδιμον πόλιν,
Ἴνδαλμα ταύτης γραφικὸν ἐστησάμην.

—

ΙΑΜΒΙ

SAPIENTISSIMI ATHENARUM METROPOLITÆ

DOMINI

MICHAELIS CHONIATÆ

De pristina urbis Athenarum dignitate.

—

Athenarum amor quondam celeberrimarum hæc dictavit verba, in umbris rerum præteritarum desiderio ardenti solamen affectando. Nusquan, heu! splendidissimæ illius urbis nisi ruinæ visuntur per sæcula turpiter cumulatæ sursum deorsum projectæ, nulli flebiliores quam mihi ipsi! Ii quibus oculis intueri id quod amant non contingit, simulacro rei amatæ contenti nihilo secius cupiditate ardent. Me miserum! qui, ut Ixion Junonis, Athenarum amore teneor, nec potis sum dolores quibus crucior describere! Athenas habitans, nullas video Athenas, B et quæ felicitatis quondam sedes fuerat, jam non nisi fœdas trahit ruinas. Ubi tandem sacra tua, civitas infortunatissima? Cuncta in nihilum abierunt: tribunalia, judices, populi suffragia, leges, oratorum potestas, concilia, opes terrestres ac maritimæ; Musa ipsa multicolor, eloquentiæ vis, omnia quæ Athenis gloriæ fuerunt, periere, ne vilissimo quidem pristini ævi monumento relicto. Quare certe me haud dedecet in mediis Athenis habitantem, hujus urbis veram imaginem memoriæ prodere.

ANNO DOMINI MCCXXX.

THEODORUS
ALANIÆ EPISCOPUS

—

NOTITIA

(Ex Leone Allatio *De Theodoris* ap. Maium Biblioth. nov. PP. t. VI.)

—

Theodori episcopi Alaniæ *ethicorum libri* x, Græce in bibliotheca quadam Italiæ. Gesnerus. Sunt vero hæc : Θεοδώρου ἐπισκόπου Ἀλανίας ἠθικὰ, ἐν τμήμασι δέκα *Theodori episcopi Alaniæ ethicorum sectiones decem.* I. Sectionis P. Καὶ τοῦτό μοι τοῦ λόγου τὸ σύγγραμμα σῆς ἕνεκα κηδεμονίας ἐπινενόηται. II. Ἐν τούτοις μὲν δὴ τὴν ἡμετέραν σπουδὴν, ἤ τίς ποτε ἦν. III. Ἆρα σοι, ὦ οὗτος, τὰ νῦν λεγόμενα τοῖς πρότερον ἀκουσθεῖσιν ἔχει τί συγγενές. IV. Ἅμα μὲν, ὦ βέλτιστε, τῷ λόφῳ τούτῳ ἐπεδαλόμην. V. Ἃ μὲν δὴ ὁ πρῶτος εἶχε θεῖος σκοπὸς καὶ πρὸς ὃ τῆς δημιουργίας. VI. Ἐν τούτοις μὲν δὴ παρὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου μὴν του βίου διεξαγωγήν. VII. Μικροῖς μὲν διαλόγοις τὴν πρὸς σὲ ὁμιλίαν οἶδα περαίνων. VIII. Ὅπως μὲν οὖν ὁ φυσικὸς νόμος νοερὸς τὸ πρότερον ἦν. IX. Ἀεὶ μὲν ἀνακινεῖν τὸν λόγον εἰς αὐτὰ δὴ πάλιν τὰ προλεχθέντα. X. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς εὐαγγελικῆς περιωπῆς ἐντὸς ἐγενόμεθα.

Ejusdem λόγος ἐπιστολιμαῖος πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοὺς ἐνδημουντας τῶν ἐπισκόπων, εἰ καὶ διὰ τὰ συμβάντα παρεκτέταται, καί τοι τὰ πλείω συντέμνων · ἐπιγέγραπται δὲ, μετὰ τὴν χειροτονίαν ἡ Ἀλανικός. *Oratio per modum epistolæ ad patriarcham Constantinopolitanum, et alios advenas episcopos ; quanquam propter rerum eventus longius protracta est, etsi majorem rerum partem compendio decurtet. Inscribitur vero, post ordinationem, vel Alanicus* (1). P. Πῶς ἡμῖν ἂν ἔχοι τὰ τῆς ὁδου, ἐκ πολλου οἶδ' ὅτι καὶ πρότερον μαθεῖν ἐζητεῖτε.

Ejusdem λόγος σχεδιασθεὶς εἰς τὴν ταφὴν του Σωτῆρος Χριστου Θεου ἡμῶν. *Oratio ex imparato dicta in sepulturam Servatoris Christi Dei nostri.* P. Ἀναβάλλεται μὲν ὁ Ἰησους, καὶ φῶς ὡς ἱμάτιον, πηνίκα τοῖς μαθηταῖς ἀστράπτων ἐπὶ του ὄρους Θαβώρ.

Ejusdem Ματθαῖος, ἢ λόγος *Matthæus, sive oratio,* in septem sectiones distincta. I. P. Ὅτι μοι τὰ τῆς ἠθικῆς μελέτης εἰς τὸν εὐαγγελικὸν κατήντησε λόγον. II. Ὁ τέλειος ἀληθεύει ἄν, εἰ πρὸς τὸν μόνον ὁρῴη τέλειον. III. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς διαλέγεται. IV. Ἢ μετὰ τοῦ λόγου συνάγειν τὰ διεσκεδασμένα λαδών. V. Ταῦτα μὲν δὴ κρυφιώτερα καὶ μυστικώτερα · νῦν δὲ ἀλλ' ἐξέρχεται ὁ λόγος ἐκ τούτων. VI. Ὁ λόγος εἰ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐκφανθείη, οὐκ ἤδη καὶ πᾶσιν ἐκφαίνεσθαι βούλεται. VII. Ἐν πᾶσι μὲν οὖν τοῖς προλαδοῦσι διδάγμασί τε ὁ λόγος εἶχεν. Et hæc Theodori Alaniæ indigna ratus, quæ diu in tenebris delitescerent, doctissimus Vincentius Riccardius ex autographo exscripta Latine reddidit, editurus in lucem aliquando, quod exoptare debemus omnes, qui antiquitatis optima monumenta, ne pereant, totis viribus incumbimus. Ex hoc Riccardii exemplari exscripta, ne in uno tantum exemplari res tanti momenti periclitaretur, in munificentissimi principis Barberini bibliotheca conservantur (2).

(1) Hanc Alanicam orationem in manibus habeo (cum cæteris Theodori scriptis) et jam Latina veste me donatam editurus libenter sum propter historicam utilitatem. A. M.

(2) Vidi olim in bibliotheca Barberina exemplar Græcum Theodori Alaniæ ; sed Latinam interpretationem Riccardii (si forte ea superest) non memini me vidisse. A. M.

NOTITIA ALTERA

(*Biblioth. nov. PP.* t. VI.)

—

De hoc Theodoro, vel potius de ejus scriptis, dixit Allatius in Diatriba n. CXV. Ea scripta omnia nos præmanibus habemus in codice Vaticano ; ex quibus interim delegimus typis vulgandum iter

ejus Constantinopoli per Bosphorum Cimmerium in Alaniam, quia hanc præ cæteris lucubrationem lectoribus jucundam fore speravimus. De Alania et Alanis non semel Constantinus Porphyrogenitus in op. De adm. imp. *Est autem ea regio ultra Mœotim circa Tanaim, atque ut Constantinus ed. Paris. p.* 113 *affirmat,* των ὀρέων Καυκασίων ἄνωθεν ἡ χώρα τῆς Ἀλανίας. *Itidem noster infra n.* 5. *Denique copiose optimeque describit Alaniam Cellarius in Geogr. antiq., multis veterum citatis auctoritatibus. Ad ejus sedem episcopalem quod attinet, ea in catalogo Leonis Sap. erat metropolis sexagesima secunda, et in illo Andronici senioris numeratur quarta supra septuagesimam :* ὁ Ἀλανιας · καὶ αὐτὴ ξϚ οὖσα, οὐ γέγονεν *(post Codin. ed. Paris. p.* 402). *Hæc de Alania. De ipso autem Theodoro nihil fere cognoscebatur præter id quod ex Dosithei Hierosol. Historia adnotaverat Lequintus* Or. Ch. *t. I, col.* 1348, *nempe eum fuisse episcopum tempore Germani II, qui fuit patriarcha Constantinopolitanus ab anno* 1222 *ad* 1240. *Nunc demum ex hoc luculento Theodori sermone plura et quidem historiæ utilia comperimus. Namque et Alaniæ fines vicesque describit, et miserandam populi conditionem, cum religionis amore vix tamen Christiani :* Χριστιανοὶ δὲ μόνον ὀνόματι Ἀλανοὶ *(n.* 24), *propter pastorum scilicet raritatem, et infirmam rei sacræ constitutionem. Prorsus est hoc Alanicarum antiquitatum rarum monumentum nec contemnendum. Lepida autem est illa Lazorum episcopi in Alaniam excursio, ejusque supina in conferendis sacris ordinibus inscitia et irreverentia, quem pravum morem apud hæreticos quoque Habessinos vigere, a nostri orthodoxiæ illic præconibus audivi. Cæterum de non facile repetendo sacramenti illius ritu, prudenter auctor loquitur. Incommoda sua et pericula præsertim Chersone, et a latronibus, et ab illarum regionum satrapis memorat. Item suum pastorale regimen modeste exponit. Quædam tamen, initio præsertim, non sine ænigmate dicuntur. Sacra sæpe Biblia, canones interdum, nec non ipsum Homerum, utpote homo Græcis disciplinis imbutus, recitat. Cæteroqui stylus Theodori plerumque durior est, narratio veluti abrupta, prout ipse interdum fatetur, et nullo artificio contexta, et mihi interpreti ægre quandoque pervia. Sed rem hic quærimus, bona elocutionis exempla aliunde petemus.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΑΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΝΔΗΜΟΥΝΤΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ.

εἰ καὶ διὰ τὰ συμβάντα παρεκτέταται, καίτοι τὰ πλείω συντέμνων.

Ἐπιγέγραπται δὲ, Μετὰ τὴν χειροτονίαν, ἢ

ΑΛΑΝΙΚΟΣ.

THEODORI EPISCOPI ALANIÆ

SERMO EPISTOLARIS

AD CONSTANTINOPOLIM MORANTESQUE IN EA EPISCOPOS,

qui propter rerum eventus prolixus, quanquam pleraque sunt breviata.

Inscribitur autem : *Post ordinationem episcopi*, sive

ALANICUS

---

1. Quænam fuerit itineris nostri ratio, jamdiu scio vos et antea cognoscere expetisse, et nunc potissimum, o magne pastor, et post primum proxime (1), nec non vos compastores; qui nimirum fuerit longæ peregrinationis exitus, quid in ea gestum sit, præcipue vero quomodo nos Spiritus deduxerit; a quo, esti non semper permoti

α'. Πῶς ἡμῖν ἂν ἔχοι τὰ τῆς ὁδοῦ, ἐκ πολλοῦ οἶδ' ὅτι καὶ πρότερον μαθεῖν ἐζητεῖτε, καὶ νῦν ἔτι μᾶλλον, σύ τε ὁ μέγας ποιμὴν, καὶ μετὰ τὸν πρῶτον εὐθὺς, καὶ ὑμεῖς οἱ συμποίμενες, πῶς τὰ τῆς μακρᾶς ἐπιδημίας, καὶ τίς ἡ ταύτης ἐργασία, μᾶλλον δὲ τῆς ὁδηγίας τοῦ Πνεύματος · ὅπερ, εἰ μὴ καὶ ἀεὶ, κεκινήμεθα, ἀλλά γε νῦν ἐκ του χρίσαντος·

(1) Confer sermonis clausulam. Utroque enim in loco primus pastor videtur intelligi Christus.

Ἆρα χρηστοτέρας τῆς ὁδοιπορίας ἐτύχομεν, καὶ τὴν εὐθὺ τῆς ποίμνης ἐτέμνομεν; ἢ λῃσταῖς περιπεσόντες, τὴν περὶ ψυχῆς ἐτραπόμεθα; Ὡς δ' ἂν ἔχοιεν, εὖ τε καὶ ἄλις τὰ συμπεσόντα ἡμῖν; Ἆρα μόλις ἔστημεν τῆς ὁρμῆς, ἢ καὶ εἰσέτι φέρομεν; Καὶ ποῦ ποτε δυεῖν θάτερον; καὶ τέως εἰ μὴ πάντα τοῦ σκοποῦ διημάρτομεν; Ταῦτα μὲν οὖν ὑμῖν σκοπεῖσθαι συμβαίνει, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐρευνᾷν· καὶ πείθομαι ὡς ἔστι σπουδαῖον τὸ πρᾶγμα, καὶ τῶν οὐχ ἥκιστα φροντίδος τετυχηκότων, εἴ πού τι τῶν ἡμετέρων ἀκριβολογοῖτό τινι· καίπερ ὁποῖα φιλεῖ συμβαίνειν ἐν τοῖς τοιούτοις, ἄλλο ἕτερον καὶ κοινῇ κατηκριβωμένως οὐδέν, ἡ παύδημος φήμη προφέροι ἄν. Ἐγὼ δέ, εἰ μὲν οὕτως εὐκαιρίας καὶ παρασκευῆς εἶχον, ὡς πάντα λέγειν καὶ γράφειν, κἂν τῶν ἐμοὶ σπουδαζομένων τὸ ἔργον ἦν, διηγουμένῳ τὸ βέλτιον εἰς παραψυχὴν καὶ συμπαθὲς τοῖς ἀκούουσι· νῦν δὲ οὐκ ἔστι· πολλῶν γὰρ ἂν ἡμῖν λόγων ἐδέησεν· πονεῖν δὲ ἄρτι ὡς ἐν συγγράμμασιν ἴδιον ἂν εἴη ὥσπερ εἴ τις ἐν νυκτομαχίᾳ τὸ δεξιῶς ὁπλίσθῃναι, καὶ τοιῶσδε ἐπιβαίνειν σκοπεῖ· καίτοι καὶ ἄλλως οὐδ' ἂν δυναίμην, πεπλανημένος, ἤδη τὴν ἔννοιαν ὑπὸ τοῦ μεταμανθάνειν τὰ βάρβαρα. Εἰ δὲ καὶ ταῦτα μὴ παρῆν παρακαλοῦντα με σιωπᾷν, ἀλλὰ τὸ διήγημα ἴλιγγον ἔχει οὐ φορητόν, ὡς καὶ ἠπειρώτῃ ναυτίᾳ, καὶ τοῖς τρυφῶσι καὶ θρυπτομένοις τὰ φάρμακα.

β'. Πεθοῦσι δὲ ὑμῖν, ὦ πάτερ καὶ ὅμιλος ἀδελφῶν, οὓς συνάγει καὶ διεστῶτας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπίσχω τῶν ἡμετέρων τὴν γνωριμωτάτην. Καὶ μή πού τις Ἰωσὴφ ἐνταῦθα; Ὁ γὰρ πατριάρχης Ἰακὼβ δῆλος πενθῶν οἶδ' ὅτι τὸν ὕστατον ἐν υἱοῖς κατὰ πνευματικὰ ψελλίζοντα ἔτι· καὶ παρὰ τοῦτο καὶ ἀγαπώμεθα. Ἐγεώργουν μὲν οὖν οἱ μείζους ἀδελφοὶ τὸν ἄσταχυν τῆς ζωῆς, καὶ εἰς διακονίαν αὐτὸς ἐτετάγμην ὑπηρετούμενος ὁπόσα προσέτατταν ὁ πατήρ· οἱ δ' ἀπεμπολοῦσιν, οὐκ οἶδ' ὅ τι παθόντες. Πλὴν ὅμως καὶ τραγῳδία τὰ ἐντεῦθεν οὐδ' ἀπαράλληλα· πλὴν ὅ τι γνωρίσω μὲν ἐμαυτὸν, εἰ καὶ σκιωδῶς οὐδ' ἀπαρακαλύπτως· παραδραμοῦμαι γὰρ τὰ πολλά. Βασιλεύω δὲ οὐκέτι τῶν Αἰγυπτίων διὰ τὸν Φαραὼ, εἰ καὶ παραχωρηκέναι τινὸς δυναστείας, οὐ βούλεται μὲν, πείθεται δὲ ὑπὸ τοῦ ὁράσεις διδόντος καὶ ἐνυπνιάζοντος πνεύματος· ὑποχωρεῖ γὰρ ἡ αἴσθησις τῷ νοΐ, παρ' αὐτοῦ διδαχθεῖσα ὅσα συμβολικῶς ὑποδέχεται· οὐ γὰρ ἡ νὺξ τοῦ βίου κεχώρηκε τὴν ἀλήθειαν· εἶεν.

γ'. Τὴν μὲν οὖ ὁδὸν ἅπασαν ἐξ ἀπαρχῆς ἀναλέγεσθαι ὑπὲρ τὸν παρόντα καιρόν ἐστι, καὶ τὴν τοῦ λόγου σπουδήν· ὅσα τε ὑπενεγκόντας ἡμᾶς τρίτος ἑώρακεν ἥλιος. Καὶ μήν γε τούτων οὐ πολλοστὰ αἰτησαμένοις τισὶν ἐκδεδώκαμεν, ἐπιδρομάδην διεξελθόντες ἐκ τοῦ παρήκοντος, εἰ μὴ καὶ τὴν ὑμετέραν φιλοπευστίαν παραδεδράμηκεν. Ὁ πρῶτος ὁδοστατήσας ἐξέθλιψέ με· κατέλαβέ με διώξας, διεμερίσατο σκύλα, εἰ καὶ μὴ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνέπλησεν. Ὁ δεύτερος λυμεών, εὐπορηστότερος ἐν κα-

fuimus, nunc certe postquam nobis unctionem largitus est. Num ergo felicius iter nacti simus, rectaque ad gregem nostrum venerimus? an in latrones delapsi, animæ retinendæ causa fugerimus? Qui status rerum sit, et num satis bene nobis evenerit? Num fortunæ impetus vix demum desiverit, an adhuc in cursu simus? Et horum duorum utrum teneamus? et num hactenus scopo prorsus aberraverimus? Hæc ergo vobis considerare contingit, et inter vos disquirere. Sane arbitror grave esse negotium, et non minima cura dignum, si quis velit nostra diligentius inspicere. Quanquam, ut in his solet contingere, alia quælibet, nihilque publice satis probatum, popularis fama divulgat. Ego vero si certe tantum otii et commoditatis haberem, omnia dicerem ac scriberem; etsi præcipuam curam gererem meliora narrandi ob solatium mutuumque affectum audientium. Nunc id non licet, quia longo mihi sermone opus foret. Laborem autem scribendo impendere, perinde nunc esset, ac si quis ad nocturnam pugnam eleganter se armis exornaret, atque ita ornatus procederet. Sed et alioqui id minime possem, mente adhuc vaga, dum res barbaricas discere incipio. Jam quamvis hæc me ad silentium non compingerent, narratio tamen intolerabilem vertiginem crearet, veluti homini mediterraneo fit in mari nausea, et sicut delicatis et mollibus pharmaca accidunt.

2. Cæterum cupientes vos, o pater et fratrum cœtus, quos licet distantes sanctus Spiritus congregat, nescio quomodo celem rem inter nostras longe notissimam. Et numquid hic est Joseph aliquis? Patet enim quod patriarcha Jacob luget postremum ex suis filiis, qui adhuc spiritu infans est; et idcirco diligimur. Excolebant igitur majores fratres vitæ messem, atque ego ipse ministerio fui addictus, operam impensurus prout pater imperavisset. Illi autem vendiderunt nescio quo animi pravo instinctu permoti: sed certe tragœdia hic fuit, ne veteri dissimilis. Novi tamen me ipsum, quanquam in umbra nec sine velamine. Etenim multa prætereo. Neque impero jam Ægyptiis per Pharaonem, qui etsi cedere alicui potentiæ renuit, persuadetur tamen ab eo qui visiones et somnia immittit spiritu. Cedit quippe sensus intellectui ab illo edoctus quidquid per symbola suscipit. Neque enim nox mundi veritatem comprehendit. Sed hæc missa faciamus.

3. Igitur viam quidem universam jam inde ab initio describere, præter hujus temporis spatium est, et præter sermonis officium; et quanta nos perpessos tertius sol viderit. Et quidem horum haud pauca postulantibus nonnullis cursim significavimus, transitorie narrando, nisi hæc forte vestram curiositatem fugerunt. Primus viarum custos vexavit me, comprehenditque persequens, et spolia divisit, etsi cupiditatem suam non explevit. Secundus vastator, magis adhuc malitia

abundans, sed tamen non prævaluit. Nam prodigia rursus patrat Deus famigeratis illis haud minora: mare divisit, deduxit inermes homines, non tam persequentibus quam jam comprehendentibus hostibus, quod pluris est. Cæcitate percussit secundum: erat enim etiam apud nos confidentissimus Paulus, gentium apostolus, qui præ Evangelio cuncta flocci æstimabat, zelo flagrans, mysteriorum Spiritus gnarus, pastor meus, imo vero pater potius spiritalis quam corporalis. Erepti vinculis æque ac Petrus, transivimus primam alteramque custodiam. Ut autem divinæ dispensationis mos est, parumper ea remisit, ut mox majora prodigia patraret. Hæc nos breviter exposuimus; neminemque fore credimus, qui si inquirat, minime ei manifesta appareant.

4. Res porro hic gestas novit Cherson et Scythica regio, quæ nos liberaliter viatores tractavit, auditis nostrarum calamitatum casibus. Nam postquam is qui improborum malitiam irritam reddit, persuasit tyranno nostro, ut contra suam voluntatem ageret, ille nos exsules expulit et vinctos, civitas autem liberos esse sivit. Verumtamen hoc ejus non placuit animo (2), misitque malos nuntios ad magistratus, et gravia verba addidit (3). Et hi quidem, nullo vetito interposito, civibus permittebant, ut pro suo libito nobis uterentur. Sed Deus aderat cohibens, qui unum de Chersonis proceribus permovit, hominem prorsus celebri Joanni parem: qui tamen libertatem fugiendi periculum non concessit, quia plebis impetum metuebat, ne forte a sanguinario illo viro occideretur, contraque se commoveretur populus qui undique alieno impulsu agebatur. Itaque medios inter libertatem et vincula retinebat. Quid porro is qui omnia sola sua voluntate perficit? Erat enim et hic ferrea fornax, nova Ægyptus, et Israel de libero captivus, et Moyses majorum mysteriorum mysta et cognitor. Nam et hic missus fuit, ut ex luto et opere lateritio me liberaret, invito licet regnante Pharaone duro, et coram divinis prodigiis cæco. Prope aderat exterminator; et civitas propria mala deflebat: namque orbam reddebant foris quidem ethnicorum gladius, intus autem bellum consurgebat civile. Non vero statim fugam arripuimus.

5. Neque vero hic substitit perditus ille, et sinistra parte vere dignus. Sed quoniam haud procul Chersone in Alanica regione exsules eramus (etenim dispersa admodum gens Alanica est, atque a Caucasiis montibus usque ad Iberas pertingit, qui erat illorum priscus patriæ finis; solet autem et nonnullas colonias emittere, ita ut Scythiam prope universam et Sarmatiam impleverit); illic etiam nos persecutus est calliditate sua et machinationibus, necem adeo inferre conatus: nihil enim aliud jam insuper erat. Discurrit igitur hic

A κοῖς, εἰ καὶ μὴ κατίσχυσε· τερατουργεῖ γὰρ καὶ πάλιν Θεὸς τῶν ὑμνουμένων οὐκ ἔλαττον· θάλασσαν ἔτεμε, διήγαγεν ἀόπλους ἀνδρας, οὐδὲ διωκομένους, ἀλλὰ κατεχομένους τὸ μεῖζον· ἀορασίᾳ πλήττει τὸν δεύτερον· ἦν γὰρ καὶ παρ' ἡμῖν παῤῥησιαζόμενος Παῦλος ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος, ὁ τῷ Εὐαγγελίῳ μικροῦ τὰ πάντα περιλαβών, ὁ ζηλωτὴς, ὁ θεωρὸς τῶν μυστηρίων τοῦ Πνεύματος, ὁ ἐμὸς ποιμὴν, καὶ μᾶλλον ὁ πνεύματι πατὴρ ἢ τῷ σώματι· ἁρπάγημεν τῶν δεσμῶν μετὰ Πέτρου, διήλθομεν πρώτην φυλακὴν καὶ δευτέραν. Ἵλις δὲ νόμος τῆς θείας οἰκονομίας, μικρὸν ἐνδιδῶσιν ἵνα μείζω θαυματουργῇ. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν μικρῷ τε ἡμεῖς ἐκθεσώκαμεν· καὶ τῶν ἐρευνωμένων οἶμαι μηδένα εἶναι, ὥπερ οὐκ ἂν εἴη ταῦτα γε ἄῤῥητα.

B

ε'. Τὰ δ' ἐντεῦθεν οἶδε Χερσὼν καὶ γῆ Σκυθικὴ, φιλοξενοῦσα τοὺς παροδεύοντας τοῖς τῶν ἡμετέρων παθημάτων ἀκούσμασιν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ σφάλλων τὴν τῶν πονηρῶν πανουργίαν ἔπεισε καὶ τὸ ἡμέτερον τύραννον τὰ τῇ γνώμῃ πράττειν ἀντίθετα, ὁ μὲν ὑπερορίους, ἔπεμπεν ἡμᾶς καὶ δεσμώτας, ἐλευθέρους δὲ ἡ πόλις ἐᾴδου. Ἀλλ' οὐκ ἐκείνου ἤνδανε θυμῷ· κακοὺς δὲ ἀγγέλους ἠφίει τῷ πολιτεύματι, κρατεροὺς δ' ἐπὶ μύθους ἔττελλε· καὶ οἱ μὲν ἀντέτεινον οὐδ' ἐπὶ μικρὸν εὐθὺς ἐνδιδόντες αὐτοῖς ὅ τί ποτε πράττειν βεβουλημένοις ἡμᾶς· Θεὸς δὲ ἦν ὁ ἀνέχων, κινήσας τῶν τινα περιφανῶν ἐν Χερσῶνι, καὶ οἷος οὐκ ἄλλος, Ἰωάννην τὸν πάνυ· ἐᾴδου μὲν οὐδ' οὕτως ἐλευθέριον ἡμᾶς τὸ ἀποδράναι τὰ χειρω, ὑφορώμενος τὴν ὁρμὴν τοῦ δήμου, μήποτε κατασφάζοιτο παρὰ τοῦ μιαιφόνου ἀνδρὸς, καὶ κατ' αὐτοῦ C κινοῖτο δῆμος ὢν ἑτεροβριθὴς καὶ φερόμενος πανταχόθεν. Ἐτήρει δὲ μέσους ἐλευθερίας τε καὶ δεσμοῦ. Τί δὲ ὁ πάντα ποιῶν καὶ μόνῳ τῷ βούλεσθαι; Ἦν μὲν κἀνταῦθα σιδηρᾶ κάμινος, Αἴγυπτος ἄλλη, καὶ Ἰσραὴλ καταδουλούμενος ὁ ἐλεύθερος, καὶ Μωσῆς μυστηρίων μειζόνων μύστης καὶ θεωρός· πέμπεται γὰρ καὶ οὗτος, ἵνα τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθείας ἐλευθερώσῃ με, κἂν ἀντιτυπῇ ὁ δυναστεύων Φαραὼ ὁ σκληρὸς, καὶ πρὸς τὰς θεοσημείας τυφλώττων, Ἔγγυς δὲ ὀλοθρευτὴς· καὶ ἡ πόλις μὲν ἐπέθνει τὰ οἰκεῖα κακά; ἠτέκνου γὰρ μάχαιρα ἔξωθεν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἔνδοθεν ὁ ἐμφύλιος ἀνέκυπτε πόλεμος. Ἡμεῖς δ' εὐθὺς ἀποφεύγομεν.

D

ς'. Ἵσταται μὲν οὖν οὐδὲ μέχρι τούτου ὁ κάκιστ' ἀπολούμενος ἐκεῖνος, καὶ τῆς ἀριστερᾶς μοίρας ὄντως ἄξιος· ἀλλ' ἐπειδήπερ τῆς Χερσωνος ἐγγὺς ἐν Ἀλανικῷ χωρίῳ φυγάδες ἦμεν (πολυσχιδὲς γὰρ τὸ ἔθνος τοῦτο, καὶ διῆκον μὲν ἀπὸ τῶν Καυκασίων ὀρῶν ἐς Ἴβηρας, τὸ ἀρχαῖον καὶ πάτριον ὅριον· ἀγαπᾷ δὲ καὶ μετοικεσίας πολλοστῶν τινων πέμπειν· ὡς μικροῦ Σκυθικήν τε πᾶσαν καὶ τῶν Σαυρομάτων ἐκπλεροῦν)· κἀντεῦθεν ἡμᾶς ἐδίωκε πολλοῖς ὅ τι πανουργήμασί τε καὶ μηχανήμασι, ζητῶν ἤδη καὶ θανατῶσαι· ἦν γὰρ τὸ λειπόμενον οὐδὲν

(2) *Ilaid*, I, v, 24.

(3) Ibib. v. 25.

ἕτερον· καὶ κατέδραμεν ὁ θεοστυγής, γενόμενός τε εἰς Χερσῶνα, πόλεμον ἠπείλει τοῖς μικροῖς Ἀλανοῖς, μόνον εἰ μὴ προδῶσιν ἡμᾶς. Οὕτως ἐκεῖνος πονηρὰ φύσις ἦν ὁ γελοῖος Τζαμάνης καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιος, πλὴν ὅτι κακίας πλήρης καὶ τοῦ Πονηροῦ ὑπηρέτης. Ἠγνόησε δὲ ὁ πᾶν ὅ τι κακὸν εἶναί τε γὰρ σπουδάσας καὶ λέγεσθαι ἄξιος, ὡς Θεοῦ ἡμεῖς ἀπόστολοι νεανιεύομαι γὰρ, καὶ Θεὸς τερατουργεῖ ἡμῖν· ὁ γὰρ διατεμὼν καὶ συνάψας τὴν Ἐρυθρὰν, καὶ τὸ μὲν φυγάδα διασώσας λαὸν, τὸ δὲ τὸν διώκοντα καταποντίσας, τέμνει τὴν πόλιν τὸ πρότερον οἰκείῳ πολέμῳ καὶ ἀλλοτρίῳ, καὶ τὸ διεχὲς ἐκείνης ἐδίδου ἡμῖν τὴν δίοδον. Συνάπτει δὲ πάλιν τῇ ὁμοπνοίᾳ, ὡς μικροῦ κινδυνεῦσαι τὸν ἁλιτήριον βουλόμενον κατατυραννεῖν, εἰ μὴ ὄρασμῷ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσατο. Οὕτω δὴ ταῦτα.

ς'. Ἃ δὲ δεινὰ καὶ ὁ ἱερὸς ἡμῖν ἀνερρίπισε πόλεμος, λεγέσθω γὰρ καὶ οὕτως, ὥσπερ τυραννικὸς, τί χρὴ καὶ λέγειν ἀλλὰ κακὴν ὁμόνοιαν; ἵνα πύργος βλασφημίας ἀνυψωθεὶς τοῦ ὕψους περιφρουρουμένου τοῦ ἀξιώματος· εἰ καὶ ἡ τῆς γλώσσης ἐγγὺς σύγχυσις· ἢ συνδρομὴ τῶν τῆς αἰσχύνης ἱερέων κατὰ τινος Ἡλίου· ἦν γὰρ ὁ ζηλωτὴς παρ' ἡμῖν, εἰ καὶ κατασφάττει τοῦτο τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος· ἡ κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ τῶν Ἀσσυρίων παρεμβολὴ ἐπισφαλῶς ἐπεισφρήσασα, καὶ ἐπικινδύνως ἀνθυποστρέψασα. Τὸ δὲ ἦν, ἵνα μικρόν τι ἐνδιατρίψωμεν τοῖς παθήμασι· Παροικοῦσι τῇ Χερσῶνι καὶ Ἀλανοὶ, οὐχ ἧττον θεληθέντες ἢ θελήσαντες, ὡς οἷόν τε περιτείχισμα ταυτῇ καὶ περιφρούρημα. Τούτους ἐγώ τε εἶδον, καὶ περιχαρῶς αὐτοὶ τὸν πάτριον ποιμένα περιέτρεχόν τε καὶ περιίσταντο· βουλόμενοί τε παρ' αὐτοῖς ἡμᾶς ξενισθῆναι, πάντα ἐποίουν τὰ ἐπιτήδεια. Ἡμεῖς δὲ ἀντεισήγομεν τὸν τῆς παραινέσεως λόγον, ὡς ἂν βιῷεν ἀξίως τῆς κλήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἦσαν δὲ ἀληθῶς (οὐ γὰρ ἂν αἰσχυνοίμην λέγειν, μηδέ μοι γένοιτο ὑφορᾶσθαι μικροψυχίας τινὸς) ποίμνιον ἐσκορπισμένον εἰς ὄρη καὶ ἐρήμους καὶ βάραθρα, οὐκ ἔχον μάνδραν οὐδὲ καλύβην, ἕτοιμον εἰς κατάβρωμα τοῖς θηρίοις· οὐ γὰρ ἦν ὁ ποιμαίνων, εἰ καὶ πολλῶν τὸ ἐπάγγελμα· καίτοι καὶ βουλομένοις οὐδ' ἂν ἐξέστασι· ὅτι μὴ πρότερον, οἷον εἶναι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον, ἤκουσαν· εἰ καὶ Παῦλος ἐκβοᾷ, ἡ μεγάλη σάλπιγξ, ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος, καὶ διὰ τοῦτο ἡμέτερος. Οἴονται δὲ τρυφερὸν εἶναι ἐπισκοπεῖν καὶ σπουδάζον τὰ κοσμικά.

A Deo odibilis Chersonem, et pusillis bellum Alanis interminatus est, nisi nos dederent. Tam improbæ naturæ erat ridiculus iste Tzamanes et nulla re dignus, nisi quatenus malitia plenus erat, et Diaboli administer. Porro ignorabat hic, nihil præter nequitiam sapiens, et flocci faciendus, nos esse Dei apostolos, dicam enim audacter, et Deum pro nobis miracula operari. Qui enim divisit recollegitque Erythræum, et fugitivum populum servavit, et persecutorem pari tempore aquis submersit, civitatem hanc in partes scidit, bello concitato simul civili et extraneo; idque discidium ansam nobis evadendi obtulit. Sed civitatem Deus rursus ad concordiam reduxit, ut parum a periculo abfuerit perditus ille, qui tyrannidem affectabat, B nisi fuga saluti suæ consuluisset. Hæc hactenus.

6. Quæ autem mala a sacro etiam illata nobis sunt bello, ea pariter narranda sunt, utpote quæ vim tyrannicam in nos exercuerunt; quæ res nullo alio nomine appellari potest, nisi pravæ conspirationis : ut blasphemiæ nimirum turris in altum attolleretur sub dignitatis munimine. Et quidem prope abfuit a linguarum confusione; vel quædam fuit sacerdotum ignominiæ adversus Eliam aggressio. Erat enim quidam zelotes apud nos, etsi et hunc interficit gladio spiritus. Vel contra Jerusalem Assyriorum exercitus periculose semet inferens, nec tuto revertens. Res ita se habuit, ut breviter calamitatem narremus. Habitant prope Chersonem etiam Alani, non minus C expetiti quam volentes, ut sint circa eam urbem quasi vallum quoddam et custodia. Hos ego vidi, illique admodum exhilarati, ad patrium suum pastorem accurrebant, eumque circumsistebant, volentesque nos apud eos hospitari, nullum officii genus prætermittebant. Nos vero vicissim adhortationis verbum adhibebamus, ut digne Christi vocatione viverent. Erant autem (neque me pudebit dicere, neque offensionem quamdam subverebor) grex palans in montibus locisque desertis et foveis, neque ovile neque caulam habens, ideoque ferarum devorationi expositus; neque enim aderat qui ei pastoralem curam impenderet, etsi D multorum erat ambitio. Cæteroqui ne volentibus quidem id licuisset; quia nondum, qualem oporteat esse episcopum, cognoverant; quamvis Paulus noster [1]. Sed illi existimant deliciosum quid esse clamat, magna tuba, gentium doctor, ideoque episcopatum, et mundanis curis deditum.

ζ'. Οἴδατε τὸν Χερσῶνος· καὶ τί ἂν ἀκριβολογοίμην εἰδόσιν; Οὗτος ὁ γέρων καὶ ἀρχαῖος ἐπίσκοπος θανατᾷν ἔδοξεν, ὅτι παρ' ἡμῖν Ἀλανοὶ, ἢ μᾶλλον ὅτι παρὰ Χερσῶνι ἡμεῖς· καὶ ὁ τῆς ἐνορίας λόγος εὐθύς· καὶ ὡς ἐγχώριος ἐπισκοπῇ, καὶ τὸ ἐμὸν παροδευτὸν καὶ παρόριον· τὰ γνώριμα ταῦτα ὧν νῦν ἐπισκόπων τῆς μικροψυχίας καὶ τοῦ φθόνου περικαλύμματα, ἵνα μὴ λέγω καὶ τῆς ἀβελτηρίας γνωρί-

7. Nostis Chersonis episcopum : cur enim gnaris verba multa faciam? Senex hic et priscus episcopus mori sibi videbatur, quia Alani apud nos essent, vel potius quia nos Chersone morabamur. Statim ergo de jurisdictionis limitibus sermo, et quod episcopatus loci proprius esset, meum vero officium transitorium et extraneum. Noti sunt hi hodiernorum episcoporum prætextus, quos suæ

[1] Tim. III, 2.

μένοις ὁ καὶ τοῦ κρίνειν κύριος ὤν · ἐῶ τἄλλα · δίκαιον γάρ. A

η΄. Ἀλλ ἐπειδή τινος ἐλευθερίας λαβόμενοι, καὶ τὴν ὁδὸν ἐσκοποῦμεν ὡς ἂν ἕκαστος τὸν σκοπὸν τῆς ἀφετηρίας εἶδε, τὴν ἰθὺ Βοσπόρου ἐτέμνομεν · ἐδείδου δὲ ὅ τε καιρὸς χειμῶνος ἄγων τὰ μέσα, καὶ τῶν Σκυθῶν ἡ κατὰ τοῦ Βοσπόρου τηνικαῦτα ὁρμὴ διεκώλυεν · εἰ καὶ ἡμεῖς ἐβιάζομεν τὴν ὁδὸν, ἐξ οὗ καὶ διηλέγχημεν ἄπρακτοι. Τίς ἂν εἴποι τὰ σκυθικά ; τίς θρηνήσει ἃ τε ἴδοιμεν, ἃ τε πάθοιμεν ; Ἀφίσταται δὲ ἄρα οὔτε τοῦ κυβερνᾶν καὶ παραπλέειν ὁ ναύαρχος, κἂν ὅσα τοῖς ἀνέμοις ἐκπεπολέμωται, μέχρις ἂν εἰς λιμένα καταγάγοι τὴν ναῦν · καὶ τὸν αὐτὸν ἡμεῖς σκοπὸν εἴχομεν · καὶ πάλιν ὁδοῦφ ροντις, καὶ ὅσα παρόδια · καὶ πάλιν τὰ πρῶτα παθήματα ἐπὶ τοῖς B αὐτοῖς · ἐντὸς ἡ νόσος ξενιτεύει, καὶ ἀπορία συμβαίνουσα, καὶ τοῦ σκοπουμένου μᾶλλον διαμαρτεῖν. Καὶ αὐτὸς μὲν ἦγον τὸ συμβεβηκός ὡς ἂν ἔχοι · τὸν δὲ πατέρα καὶ πάλιν πρὸς τὰ οἰκεῖα τρέχειν ἠνάγκαζον. Τίνα τὰ ἐπὶ τούτοις ; Μόνος ὁ πρέσβυς ἀρχιερεύς, καὶ γε σὺν τῷ ὑστάτῳ τῶν τέκνων ἐπὶ Βόσπορον ἄπεισι.

τ΄. Καὶ πάλιν ἑτέρα συμφορὰ καὶ κάκωσις ἄλλη · οὐ γὰρ ἐδέχθη τῷ ἄρχοντι. Οἴδαμεν πάντες τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο κακὸν, τὴν ἀρχαίαν ἔχθραν καὶ πρώτην, καὶ τὸ δεινότερον, καὶ ὅπερ ἐκ πάσης καρδίας ἐκκαλοῖτ' ἂν καὶ δάκρυα · ἐγειτόνει ὁ ποιμὴν καὶ τοσοῦτον ὅσον ὁρᾶσθαί τε καὶ ὁρᾶν · καὶ ὁ μὲν, τῷ καλάμῳ θρηνῶδες μέλος ἐνέπνει καὶ ἀνακλήτως · τὸ δὲ περιτρέχειν μὲν ἤθελε τὸν ποιμένα καὶ περισκαίρειν · ἤκουε γὰρ τῆς φωνῆς καὶ ἐγίνωσκεν. C ἠδύνατο δὲ οὐδαμῶς. Φασὶ πανσυδὶ τὴν πόλιν προστένειν τῷ δυναμένῳ · καὶ ἢ τεθνηκέναι πάντως οἰτήσασθαι, ἢ τὸν ἀρχιερέα λαβεῖν · οὐκ ἔκαμπτε δὲ τοῦτον οὐ πρέσβυς πενθῶν, οὐκ ἀνὴρ σκυθρωπάζων, οὐ παῖς ἀλαλάζων, οὐδ' ὀλοφυρομένη γυνὴ, οὐ πόλις ὅλη τῷ πάθει νικηθεῖσα καὶ δυσωποῦσα. Τίνος ἕνεκεν ; Ὅτι ζῆλος τὸν ἄνδρα κατέφαγε, καὶ ὅτι στερρὸς καὶ ἀντίτυπὸς, οὐδ' ὡς τὰ πολλὰ τοῖς ἄρχουσιν ἀπειθής · εἰ μὲν ἀκαίρως τε καὶ ἀλόγως, δεινὸν τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐδ' ἡμεῖς ἐπαινέσομεν · εἰ δ' ἀθλητικῶς καὶ γενναίως, καὶ ὡς τῶν πρόσθεν ἐπευθύμεθα κλέα ἀνδρῶν (5), μετ' ἐκείνων ἂν ὡς ἂν συμπέσοι τὰ πράγματα.

ια΄. Ἐπεὶ δὲ ἀπειρήκειμεν τὸ ἐκεῖθεν ἐλθεῖν, ἑτέραν μείζονα πολλῷ καὶ σκληροτέραν, τί γὰρ ἂν D καὶ πάθοιμεν ; ἐτραπόμεθα. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ τέως μένει παρὰ τοῖς ὀλιγοστοῖς Ἀλανοῖς, πάντα φέρων, πενίαν, ὀνειδισμοὺς, χλευασμούς· οὐ γὰρ χωροῦσι πάντες τὸν λόγον τοῦ πνεύματος, καὶ εἰσὶ κριταὶ τῶν τεταγμένων μάλιστα κρίνειν · καὶ τὸ χεῖρον, ὅτι καὶ κατακρίνουσιν · ἡμεῖς δὲ μέσην Σκυθίαν ἠλαύνομεν ὅλην ἑξηκοντάδα τῶν ἡμερῶν, πέντε ἄνδρες, οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων εὐπορεῦντες. Πλὴν ανεκτὸν, ὅτι μὴ πολὺ πόρρω τῆς ἀποστολικῆς καὶ πρώτης ὁδοῦ · καὶ Θεοῦ διδόντος νεῦμα τῷ ὑμᾶς εὐξασθαι, ὦ πάτερ καὶ ἀδελφοὶ, τὸ ἐπιθυμητὸν ἐμοὶ καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, τὴν ποίμνην ὁρῶμεν, ἀγαπητὸν

(5) Illiad. IX, 520.

manus ; peregrinis scilicet, is qui suam patriam tenebat ; reis, is qui judicii arbiter erat, ut cætera omittam, prout par est.

9. Age vero postquam aliquam libertatis partem nacti fuimus, de via cogitavimus prout quisque itineris sui scopum habebat, rectaque ad Bosphorum tetendimus. Timebatur vero et mediæ hiemis tempus, et Scytharum circa Bosphorum præsens incursio impedimento erat : nihilominus nos vi iter arripuimus, quamvis successu fortasse carituri. Quis mala scythica narret ? quis satis defleat, quæ vidimus aut passi sumus ? Sed enim neque clavum regere, neque navigare gubernator desiit, quibuslibet repugnantibus ventis, donec navim in portum deduxisset. Idem nobis scopus erat ; ideoque rursus itineris cura atque apparatus : rursuque priores ærumnæ viæ comites. Et nobiscum quidem morbus peregrinabatur, et quæ solet comitari egestas, et a proposito scopo aberratio. Porro res ego prout se dabant ferebam ; sed patrem denuo in patriam redire cogebam. Quid vero postea ? Solus senex præsul, cum postremo filiorum ad Bosphorum venit.

10. Et en rursus alia calamitas atque afflictio : quippe a principe receptus non fuit. Nostis omnes antiquum illud malum, priscam et primam inimicitiam ; quodque gravius, et lacrymas de corde exprimit, in propinquo erant pastor et grex, in tantum ut invicem cernerent : et ille quidem fistula lamentabilem sonum invitandi causa edebat ; grex autem accurrere quidem volebat ad pastorem et circumsistere ; nam vocem ejus audiebat atque agnoscebat ; neque tamen poterat. Aiunt globatim civitatem ad potentem virum accessisse, se vel mori velle dicentem, vel præsulem suum recipere : quia tamen illum flecteret sive senex flens, sive vir mœstus, sive puer ejulans, sive mulier lamentans sive universa civitas dolore consternata et lugubris. Cur id, inquam ? Quia livor hominem consumebat, et quia durus contumaxque erat, neque pro more suo principibus non obsequens. Quod si intempestive atque absurde egit, grave negotium est neque a nobis laudandum. Sin potius fortiter atque strenue, ac veluti priscorum audivimus facinora virorum, cum his nimus utcunque res evenerint.

11. Postquam vero prohibiti fuimus illuc accedere, ad aliam longe ampliorem atque asperiorem, quidquid passuri essemus, conversi regionem sumus. Et pater quidem illic remansit interim apud exiguum Alanorum numerum, ærumnarum omne genus ferens, egestatem, contumelias, convitia. Neque enim omnes capiunt spiritus sermonem ; et fiunt judices illorum qui judicando potissimum sunt præpositi ; et quod pejus est, illos condemnant. Nos autem mediam in Scythiam progressi sumus, sexaginta omnino dierum itinere, homines pauperes, et omni re necessaria destituti. Verum tamen hoc fuit tolerabile, quod haud procul apostolico primo itinere recessimus ; Deoque vestris pre-

cibus annuente, o pater et fratres, desiderata mihi sodalitas et nomen, gregem videmus, rem mihi charissimam et præ omnibus æstimatam. Quidni? quoniam a Deo mihi hæreditas ista, et quidem optima[2].

12. Hactenus mihi sermo facile decurrit, et ordine ferme suo processit. Verum quæ supersunt, ea ab alio dici malim, ipse autem silentium tenere; nam neque lingua eloqui patitur, neque manus scribendo operam facilem præbet: « Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est[3]! » ut in exsecrandos dies jam fortasse inciderimus, in quibus ipse quoque Antichristus fortasse emersurus est. Jam enim fumus ejus mordaci nos humore contigit, unde et lacrymari cœpi, neque dum a plorando desino, ausimque dicere me neque desiturum! Heu jam nostra mala inceperunt, et nunc primum fortasse nobis inflammabitur supremæ calamitatis fornax, minutis succensa sarmentis! Nonne enim illico arbores corripiet, quoniam sinceriorum quoque fidem Satanas subvertit? Heu mihi, quia facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, dicit Scriptura[4]! Heu mihi, quia super fundamento apostolorum paleæ et arundo ædificatæ sunt, et igni statim consumptæ fuere! O quis hic gemebundus propheta nos defleat sicut olim Jerusalem! Certe nec ego, o vos qui adestis, neque sermo meus mendax est; non, inquam; per fornacem hanc juro calamitatis quam media in anima recepi.

13. Ad hanc partem sermonis cum devenerim, ad lacrymandum tantum permoveor, et dolore perturbor, nec qui sim, nec quali narratione utar, explico: sentio autem me nonnisi abrupte rem narraturum. Sum enim non mediocriter conturbatus, neque pote est, ut mens animam regat: « Pastores, inquit Scriptura, demoliti sunt vineam meam[5]. » Nunc autem pseudopastores desiderabilem Christi portionem ignominia affecerunt. Neque dubito affirmare, quod in desertis et carentibus viva doctrinæ aqua locis, et qui erant impervii evangelizantium speciosis pedibus, rosa fidei efflorescebat, ex radice primæ vix prædicationis humore irrigata. Unde et nos forsitan ad ejus amorem ascensi fuimus, ut ignotam plerisque rem revelem, et controversam hujus meæ peregrinationis causam aperiam: nempe ut arvum inaquosum in sudore vultus colerem, et rursus struere vitæ culmum possem, vel antiquæ damnationis. Utique id Deus concedat! si modo haud remisso animo curam suscepti muneris arripuimus, zeli flammam suscitantes.

14. Multa vero tempus attulit, quæ nec enumerare quis facile queat. Solent enim tempore rerum vices semper innovari; sed rem huic parem nunquam obtulit. Ex anonyma quadam regione et per hiemem cœnosa, infidelitatis ignobilis quidam spiritus commotus, hoc populorum mare contur-

ἐμοὶ χρῆμα καὶ παντὸς τιμώμενον ἄλλου· πῶς γάρ; ἐπειδὴ παρὰ Θεοῦ κληρονομία μοι αὕτη, εἴη δὲ καὶ κρατίστη.

ιβ. Μέχρι μὲν οὖν τούτων εὔδρομος ἦν ἡμῖν ὁ λόγος, καί πως εὐτάκτως φερόμενος· τὰ δ' ἐντεῦθεν ἑτέρῳ μᾶλλον ἐβουλόμην εἰρῆσθαι, καὶ ἡσυχίαν ἄγειν αὐτός· οὔτε γὰρ ἀνεκτῶς ἔχει λέγειν ἡ γλῶσσα, καὶ ἡ χεὶρ οὐκ ἂν ὑπηρετῆσαι ῥᾳδία. « Οἴμοι! ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη, » ὡς τὰς ἐπαράτους ἡμέρας ἤδη καταλαβεῖν, ἐν αἷς ἴσως καὶ ὁ Ἀντίχριστος ἐκραγήσηται· ἤδη γὰρ ὀξέκεινου καπνὸς ἡμᾶς ἐδρα μυξεν· ὑφ' οὗ καὶ δακρύων ἀρξάμενος, ἐπαυσάμην οὐδέπω, καὶ πείθομαι λέγειν οὐδὲ πεπαύσομαι. Οἴμοι! ὅτι ἀφ' ἡμῶν κατήρξατο τὰ δεινά· καὶ τάχα γε πρῶτον ἡμῖν ὑπαναφθήσεται καὶ ἡ τῆς ἐσχάτης συμφορᾶς κάμινος, μικροῖς ὑπανακαιομένη φρυγάνοις· οὐ γὰρ ἂν εὐθὺς τῶν δένδρων ἐφάψοιτο, ἐπειδὴ καὶ τῶν ἀφελεστέρων τὴν πίστιν ὑποσκελίζει ὁ Σατανᾶς. Οἰμοι! ὅτι ἐγενήθημεν ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἤρξας ἡμῶν, φησὶν ἡ Γραφή. Οἴμοι! ὅτι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων ἄχυρα καὶ καλάμη ἐπῳκοδόμητο, καὶ τῷ πυρὶ εὐθὺς εἰς φρυῦδον ἐγένετο. Ὦ τίς ἐνταῦθα θρηνητικὸς προφήτης καὶ ἀπωδύρατο ἂν ἡμᾶς ὡς τὴν Ἱερουσαλήμ! Ὡς ἔγωγε, ὦ παρόντες, καὶ οὐ ψευδὴς ὁ λόγος, οὐ μὰ τὴν κάμινον τῆς συμφορᾶς ἣν ἐδεξάμην κατὰ μέσης ψυχῆς.

ιγ'. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, μόνον δακρύειν παρακινοῦμαι, καὶ ὑπὸ τοῦ πάθους συγκέχυμαι, καὶ οὐκ ἔχω τίς γένωμαι καὶ ὅπως τῷ διηγήματι χρήσωμαι· καὶ οἶδα ὡς ἀδιάρθρωτά μοι τὰ τοῦ πράγματος λαληθήσεται· ἔχω γὰρ οὐ τὸν τυχόντα θόρυβον· οὐδ' ἐν ὅσῳ κυβερνᾷ ὁ νοῦς τὴν ψυχήν. « Ποιμένες, » φησί, « διέφθειράν μου τὴν ἄμπελον· » νυνὶ δὲ ψευδοποιμένες τὴν ἐπιθυμητὴν Χριστοῦ μερίδα κατήσχηναν. Καὶ οὐκ ἂν ὀκνήσαιμι λέγειν ὅτι ἐν ἐρήμοις; καὶ ἀνύδροις τόποις τοῦ τῆς διδασκαλίας ὕδατος ζῶντος, καὶ ἀβάτοις τοῖς τῶν εὐαγγελιζομένων ὡραίοις ποσί, τὸ ῥοδὸν ἤνθει τῆς πίστεως, μόνον ὑπὸ τῇ ῥίζῃ τοῦ πρώτου κηρύγματος ἀρδευόμενον· ὑφ' οὗ τάχα καὶ ἡμεῖς πρὸς ἔρωτα ἀνεκαύθημεν, ἵνα τὸ πολλοῖς ἀπόῤῥητον ἐκκαλύψω, καὶ τὴν ἀντιλεγομένην αἰτίαν τῆς ἐμῆς ταύτης ἐκδημίας ὑπαναπτύξω· εἰ φυτηκομοίην γεώργιον ἄνυδρον ἐν ἱδρῶτι προσώπου, καὶ τῆς ζωῆς ἐκκαλαμᾶσθαι δυναίμην τὸν ἄσταχυν ἔμπαλιν, ἢ τὸ τῆς παλαιᾶς κατακρίσεως. Θεοῦ δὲ εἴη ἄν, εἰ καὶ τῆς προθυμίας οὐ δεύτεροι ἀπαντῶμεν ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸ πῦρ ζήλου ὑπανακαίοντες.

ιδ'. Ἤνεγκε μὲν οὖν ὁ χρόνος πολλά, καὶ ὅσα περ οὐδ' ἂν ἀριθμῆσαί τις ἔχοι ῥᾷον· καινοτομεῖν γὰρ οὗτος οἶδε τὰ πράγματα· τοῖον δὲ οὐδέποτε ἤνεγκεν. Ἐξ ἀνωνύμου χώρου ποθὲν καὶ τελματώδους τῷ χειμῶνι τῆς ἀπιστίας ἀγεννές τι πνεῦμα ἐκτιναχθὲν τὴν τῶν ἐθνῶν ταύτην διετάραξε θάλασσαν, καὶ τὴν

[2] Psal. xv, 6. [3] Psal. cxix, 5. [4] Isa. lxiii, 19. [5] Jerem. xii, 10.

ὀλκάδα τῆς Ἐκκλησίας, οὐ γὰρ ὁ κυβερνώμενος ἦν, ἐπὶ μικραῖς ἐλπίσι σαλεύουσαν ἤδη καὶ εἰς βυθὸν κατήνεγκεν ἀπογνώσεως. Ἰού, ἰού! ἠλίκον τὸ τόλμημα! Πῶς ἂν ἐμοὶ καὶ γενήσεται ἐκφορον πρᾶγμα; Οἶδ' ὅτι πειθοῦς ἀπάσης ἀνάξιον· Εἶχε μὲν ἡ τῶν Ἀλανῶν ἐκκλησία τῆς κεφαλῆς τὸν κόσμον ἀφαιρεθεῖσα, τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον λέγω ποιμένα καὶ τὸν ἀπόστολον μὴ ψευσάμενον· αὐτοῦ γὰρ καταλύει τὸν βίον διακονήσας καλῶς εἶχε δὲ καὶ ὁ τῆς κακίας πρόβολος γυμνῷ, ὃ δὴ λέγεται, κεφαλῇ τὸν κατ' αὐτὴν ἀπερυθριάσας ἀγῶνα· καὶ οἷα τὰ ἐκείνου μηχανήματα καὶ προβλήματα, τὴν φιλοχρήματον λύσσαν ὑπανακαίει τέν τινι πρὸς ὑπουργίαν ἐκείνῳ ἐπιτηδείων, τὴν τοῦ ἔθνους ἀφέλειαν προδεικνύς, καὶ τὸ δυσπραγές τοῦ καιροῦ, καὶ ὅτι τοὺς Ἀλανοὺς εὐθὺς ὑποσύροιτ' ἄν.

ιε'. Ἦν γὰρ αὐτοῖς οὐκ ἀφανὴς ὁ ἀνὴρ, ἐγγὺς τοῦ γένους ἔχων πρὸς τὸν ποιμένα ἐκεῖνον. Οὗτος σκέπτεται βουλὴν τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἀξίαν καὶ ὄντως ἄβουλον· παραλαβὼν γὰρ μεθ' ἑαυτοῦ, ὡς ὁ ἐν Εὐαγγελίοις ἐκεῖνος θριαμβευόμενος δαίμων ἑπτὰ δαιμόνια ἕτερα, τοὺς περὶ τὸν ποιμένα λύκους, τὸ δὲ παράδοξον, ἄνδρας τῆς σὺν ἐκείνῳ ἀνακτροφῆς ἀναξίους, ἄλλως ἀλλαχόθεν φυγάδας, καὶ τὸ πᾶν οὐδὲν ὑγιές, καί τινα Λαζόθεν ποθὲν, μετενδυτοῦντα μόνον τάχα που καὶ ἐπίτηδες, καὶ σεσαρωμένην εὐρών, καὶ τοῦ τὰ πάντα πληροῦντος ἀγαθοῦ κενὴν Πνεύματος, εἴσεισιν ἐλευθέρῳ ποδὶ, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων· ἦσαν γὰρ σύδ' ἐκεῖνά πως ὑγιῆ. Πῶς ἂν εἴπω τὴν τοῦ πονηροῦ προσβολὴν, καὶ ὅπως ἴχνους ἐλάβετο, καὶ τὴν ἀξειλογουμένην τῶν ἐπιτηδείων ὑπηρεσίαν; Δότε μοι συγγνώμην, ὦ παρόντες, συγκεχυμένῳ, καὶ τὸν λόγον ἰθυτενῶς προσάγειν [μὴ] δεδυνημένῳ. Καίτοι γε σπεύδοντες οὕτως ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τῶς πολυελίκτου φορᾶς τοῦ πράγματος ἠμηχάνησα· καὶ οἶδα εἰρηκὼς οὐδὲν ἔτι· καὶ συσκιάζειν γὰρ τὰ πλείω ἀνάγκασμαι· ὑφ' οὗ καὶ ἡμῖν ἂν ἀπορεῖν συμβαίη καὶ πᾶσι. Τέως εἰσίασιν οἱ γενάδαι· καὶ ὁ μὲν, ὁ λυμεὼν ἐκεῖνος Λαζὸς, ἐπίσκοπος ὀνομάζεται· οἱ δ' ἀτεχνῶς καὶ γέρα αἰτοῦσιν, ὅτι μὴ τὴν Ἀλανίαν οὕτωσι περιεῖδον ἀποίμαντον, ἀλλὰ πάντα καμόντες καὶ πάντ' ἐνεγκόντες, πλὴν αλλὰ ταύτῃ προικὶ τὸν νυμφίον δεδωρηνται.

ις'. Πρώτῳ μὲν οὖν εὐθὺς τῷ βατῆρι ὡς Αἰγυπτιακή τις ἐπισκήπτει πληγή· πλὴν ὅτι μὰ καὶ ἡ πρώτη, ἥ γε μὴν ὑστάτη ὅσα καὶ βαρυτέρα· τὴ γὰρ πρωτότοκα καὶ ἅπερ ἀφιερούσθαι ὡσίωται, ταῦτα δὴ ὁ ὀλοθρευτὴς περιέδραμεν. Ἦνδε ἄρα οὐδέ τις σοφὸς Μωϋσῆς, ἵνα τὸ τοῦ χρίσαντος προειρμηνεύοι μυστηριῶδες περὶ τοῦ αἵματος τοῦ Ἀμνοῦ· καὶ προφυλακὴ μὲν οὐδεμία, καὶ ἅρδη ὁ ὄλεθρος· ἔρχεται γὰρ ὁ κλέπτης ἵνα λήψῃ καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ. Ὡς ἀπόλοιτο ἡ κακία, ἣν παρυφεισταμένην οἶδα τῇ ἀμελείᾳ τοῦ κρείττονος! εἰ γὰρ ἐγρηγόρει ὁ οἰκοδεσπότης, οὐκ ἂν ὁ κλέπτης τὴν οἰκίαν κατώρυξε· Βούλεσθε μικρὸν ὑμῖν καὶ τὰ τῆς ποιμαντικῆς ἀναλέξωμαί;

bavit, et Ecclesiæ navim, gubernatore carentem, jam levi cum spe periclitantem in desperationis abyssum conjecit. Heu! heu! quantum facinus! Quomodo rem enarrare queam? Sentio enim prorsus esse incredibilem. Erat quidem Alanorum ecclesia capitis honore spoliata, sacro, inquam, pastore illo, qui minime mentiebatur apostolum: illic enim is vitam finivit, præclare functus officio. Erat etiam quidam nequitiæ protector. impudens nudc, ut aiunt, capite pro illa bellum gerens. Et quæ ejus artificia et machinæ esse solent, avaritiæ rabiem succendit nonnullorum ministerium illi præbentium, gentis simplicitatem imprimis prætendens, et temporis difficultatem, et quod Alanorum gens facile seduceretur.

15. Erat quippe apud eos homo prædictus non obscurus genere, pastorem illum attingens. Hic consilium init capite suo dignum, et vere inconsultum. Etenim secum assumens, velut ille in Evangeliis jam devictus dæmon septem alia dæmonia, circumstantes pastori lupos, et quod mirere, viros illius conversatione indignos, quorum alii aliunde fugitivi erant, et nihil omnino sanum habebant; nec non quemdam ex Lazorum aliquo angulo emersum, idoneo ut videtur habitu ornatum, nec indecoram, ut aiunt, barbam gerentem; hic, inquam, Alanorum ecclesiam scopis mundatam inveniens, et illo qui omnia replet bono spiritu vacuam; libero pede ingreditur, et fiunt novissima pejora prioribus: nam neque illa satis sana fuerant. Quibus ergo verbis improbi illius incursionem narrem, et quibus vestigiis insiterit, et illud nactus fuerit non aspernandum digniorum hominum obsequium? Date mihi veniam, o qui adestis, mentem turbatam habenti, et orationem recto cursu provehere impotenti. Et quidem festinanter, sic dolore animi, et ob varium negotii cursum anceps, video me nihil adhuc dixisse: nam pleraque silentio premere coactus fui; quo fiet, ut mihi et omnibus in perplexitatem versari contingat. Interim ingrediuntur egregii illi; et ille quidem pestilens Lazus, episcopus nominatur: isti autem aperte et

præmia exspocunt, quod Alianam absque pastore esse non siverint, sed cum omni patientia ac labore tali gratuito dono sponsum munerati sunt.

16. Ergo primo statim in limine, tanquam Ægyptiaca quædam plaga incumbit; nisi quod hic prima fuit, quæ illic postrema et gravior. Nam primogenita, et quæ Deo consecrari sanctum erat. hæc iste exterminator circumibat. Neque aliquis aderat sapiens Moyses, ut illius unguentis mysterium explanaret, de Agni videlicet sanguine: neque ulla tutela, sed internecivum exterminium. Venit enim fur, ut rapiat, et mactet, et perdat [6]. Male sit nequitiæ, quam obstrusam vidi, ob recti negligentiam! Nam si vigilasset pater familias, nequaquam domum fur effodisset. Vultis et acta ejus pastoralia aliquantum enumerem? Quid enim illud Pauli

[6] Jean. x, 10.

præceptum, ut manus cito nemini imponantur [7]? At iste intra paucos dies, formicarum veluti examen sacerdotes emisit: et hos viginti, aiunt ab eo tanquam equite prætereunte ordinatos, pauca intra dentes neminique intellecta murmurante, et certe labiis minime prolata. Alios quinquaginta dum cibos in mensa manderet, et calicem manuteneret: alios dum noctu in lecto jaceret. Sunt enim qui diro cum juramento affirmant, eum ne de lecto quidem consurrexisse Sed cur plura inquiram, mihi quidem haut dictu facilia, vobis autem audientibus intolerabilia? Denique his actis, diffugit in Luzicam, ligonis sui rursus cupidus. Non est, ut puto, homo ignotus mercatoribus nonnullis illuc commeantibus.

17. Sentio equidem multas interrogationes apud vos qui auditis commotum iri ab hoc sermone. Alii autem ne sibi quidem persuaderi patientur; id quod probe agnosco, dum mea cum vestris comparo. Nam nec ego auditis statim credidi; per otium primo hæc intellexi, deinde vero et multa interrogando cognovi. Sed ita facile fuit volenti decipere; et sic lupum sequebantur oves, quasi neminem unquam vidissent pastorem, neque ejusdem vocem audissent. Quid vero? nonne ab heri et nudiustertius egregius hic pastor erat? nonne ipsius episcopatum inordinatum sciebant? Rem certe haud obscuram neque non manifestam pluribus: etsi autem haud omnibus, sacerdotibus certe qui ordinationem ab eo susceperunt. Alterutrum itaque esse oportet: vel enim nesciebant, quod est incredibile, nam qui ignorare poterant, qui experti sunt? vel aliter, id est, rem sciebant; et cur sic magnum chrismatis negotium spreverunt, atque ab eo gratiam suscipere putarunt, qui nihil sanum habebat? Præsertim quia sunt nonnulli, qui trium episcoporum successionem viderunt, et nunc me quartum; qui et insignia magni sacerdotii illis exponebam, sive obvia in vestibus sive in bematis ornatu: quæ omnibus palam prostabant, ut inde episcopum agnoscerent. Gradus etiam ipsis enumerabam, quibus is promovetur qui sacerdotio functurus est. Hæc, inquam, et his plura mihi suadebant, ne me accurate tuteque rem audisse crederem; sed imperitiam damnabam et tædio habebam talia narrantes. Sed auditis sermonibus agnovi postea non temere fidem adhibuisse.

18. Num ergo videar, si sermonem confusione spoliem, meum ad vos alloquium juste refingere? Atqui hujusmodi non est lex loquentibus posita. Voluissem autem ab alio potius quam a me hæc vos audire, atque ita in abdito denuo reponere orationem; publicare vero litteris hoc negotium non auderem. Ipse porro accusatorem me gerere haud didici: neque judicare velim evangelico monito obtemperans; nam ubi sermo volucer, ibi et damnatio alas sumit [8]. Interim hæc sunt acta, atque hoc benignitatis genere nos grex excepit. Exterius

[7] I Tim. v, 22. [8] Matth. VII, 1.

A Τί γὰρ ἡ τοῦ Παύλου, ὃς μηδενὶ χεῖρας ταχέως ἐπιτιθέναι νομοθετεῖ; Ἀλλ' οὗτος ἡμερῶν ὀλίγοστύϊ τινῶν μυρμηκιὰς ἱερέων ἡμῖν ἀνέῳξε· τὴν εἰκοσάδα ταύτην φασὶν παρόδιος ἱππότης ἐχειροτόνησε, μίκρ' ἄττα ψιθυρίσας καὶ ὑποδόντινα καὶ τέως ἀνήκουστα. τῶν γάρ χειλέων ἦσαν ἀνέκφορα· καὶ τὴν. πεντηκοντάδα ἐκείνην, διαμασσώμενος ἐπὶ τραπέζης, καὶ τῇ χειρὶ κυλικοφορῶν· ἑτέρους νύκτωρ ἐπὶ στρωμνῆς. Ἑαυτοῖς ἐπαρῶνται τὰ φρικώδη οἱ λέγοντες ὡς οὐδὲ τῆς κοίτης ἐξανισταμένος. Καὶ τί ἂν τὰ πλείω διερευνώην, ἐμοί τε λέγειν οὐ ῥᾴδια, καὶ ὑμῖν ἀκούειν οὐ φορητά; Τέως οὕτω δράσας, οὕτω καὶ διαπέφευγεν ἐν τῇ Λαζικῇ, καὶ πάλιν τῇ σκαπάνῃ φιλοτιμούμενος· οὐ γάρ ἐστιν ἀφανὴς ἐκεῖ παροδεύουσιν ἐμπόροις ἴσως τισίν.

B ιζ'. Οἶδα μὲν σὺν ὅτι πολλὴν τὴν πεῦσιν ὠδίνει πρὸς ταῦτα τῶν ἀκροασαμένων ὑμῶν, ὦ παρόντες, λόγος· καὶ ποῦ γε καὶ οἱ οὐδ' ἂν ἐνέγκοιεν τὸ πεπεῖσθαι· καὶ οἶδα, τοῖς ἐμοῖς παραμετρῶν τὰ ὑμέτερα· οὐ γὰρ οὐδ' αὐτὸς εὐθὺς ἐπεπείσμην μαθών· ἀργῶς τε τὰ πρῶτα περὶ τούτων ἤκουσα· ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπὶ πλέον ἀεί, πολλὰ ἠρόμην. Ἀλλ' οὕτως εὐχερὴς τῷ βουλομένῳ πλανᾶν, καὶ οὕτω λύκῳ τὰ πρόβατα ἠκολούθησαν, ὡς εἰ μηδὲ ποιμένα εἶδόν ποτε μηδὲ ποιμένος φωνὴν ᾔσθοντο. Τί δέ; οὐ χθὲς καὶ πρὸ τρίτης ὁ καλὸς ἐκεῖνος ποιμήν; οὐ παρ' ἐκείνου τὴν ἐπισκοπὴν ἀταξίαν ᾔδεισαν; Τὴν γοῦν τοῖς πολλοῖς οὐκ ἀφανῆ οὐδ' ἀνέκφορον· καὶ εἰ μή πάντες, πλὴν ὅμως οἱ τοῦ βήματος, παρ' ἐκείνου τὴν χειροτονίαν δεξάμενοι· Δυεῖν τοίνυν θάτερον· ἢ οὐκ ἤδεισάν, καὶ ὁ λόγος ἀπίθανος· πῶς γὰρ οἱ πεπονθότες C οὗτοί; ἢ τὸ ἕτερον· καὶ πῶς ὑπερεῖδον τὸ μέγα χρῆμα τοῦ χρίσματος, καὶ μετέσχηκέναι τῆς χάριτος πεπιστεύκασιν, οὕτω παρὰ τοῦ μηδὲν ὑγιές; Καίτοι γέ εἰσιν ὁπόσοι καὶ τρεῖς τῶν ἐπισκόπων παρήμειψαν· καὶ τέταρτον ὀρῶσιν ἄρτι ἐμέ· ἐγὼ δὲ καὶ τὰ ἐπίσημα τῆς μεγάλης ἱερατείας κατέλεγον· ὁπόσα τε ἐν ἀμφίοις ἁπλῶς, καὶ ὅσα τοῦ βήματος· ἅπερ εἰδέναι πάντα εἰκός, κἀκεῖθεν οὐκ ἀγνοεῖν τὸν ἐπίσκοπον. Καὶ τοὰς βαθμοὺς ἀνελεγόμην ὁπόσοις προβάζεται ὁ ἱεράσθαι λαχών. Καὶ ταῦτα, καὶ τούτων ἔτι πλείω ἔπειθέ με μὴ κατηκριβωμένως ἀκούειν μηδ' ἀσφαλῶς· ἀγροικίαν δὲ κατηγόρουν καὶ κατηλαζονευόμην τοῦ λέγοντος· ὅπερ οὖν εἶχεν ὁ λόγος, οἶδα πρὸς ταῦτα οὐκ εὐχερῶς πεπεῖσθαι ἡμᾶς.

D

ιη'. Ἆρα τοίνυν σκοπὸν ἂν τὸν λόγον ἐκριπτείας ἀποστερῶν, τῆς πρὸς ὑμᾶς ὁμιλίας ἐνδίκως μεταποιεῖσθαι; Καίτοι νόμος οὐχ οὕτω τοῖς λέγουσιν, Ἐβουλόμην δὲ παρ' ἑτέρου μᾶλλον ἀμᾶς ἢ παρ' ἐμοῦ κατακοῦσαι, καὶ οὕτως ἐν ἀρρήτῳ αὖ πάλιν ἀποτεθεῖσθαι τὸν λόγον· στηλιτεῦσαι δὲ γράμμασι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἂν θαῤῥήσαιμι· αὐτός τε γὰρ αἰτιᾶσθαι μεμαθηδα οὐδαμῶς· μὴ γὰρ ἂν κρίναιμι κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ὑποθήκην· καὶ ὁ λόγος πτερόεις, καὶ ἡ κατάκρισις ἂν πτερύξαιτο. Τέως γέγονε ταῦτα, καὶ τούτοις ἡμᾶς ἡ ποίμνη φιλοφρο-

νησαμένη ἐδεξιώσατο. Ἔξωθεν ἡμᾶς ἀτεκνοῦν ἠπείλησε μάχαιρα ἡ θηριώδης ἐκείνη καὶ δίστομος · ἐφιλονείκει γὰρ ἡμῖν περὶ τῆς τῶν Ἀλανῶν πατριᾶς, καὶ ἐκ τῶν ταμιείων φόβος οὕτως ἀνέκυπτεν ἕτερος · ναὶ γὰρ ὁ φόβος ἐμοὶ, ὅτι μηδὲ κατανοῆσαι εἶχον ὅπως τῷ πράγματι χρήσωμαι.

A nos liberis orbare minabatur gladius ille sævus utrinque exacutus. Invidebat enim nobis Alanorum patriam, et quasi de promptuario alius emergebat timor. Utique in timore versabar, qui neque excogitare poteram, quemadmodum ea in re me gererem.

ιθ'. Πρὸς ταῦτα τί ποτε οἴεσθέ με παθεῖν τὸν δειλὸν ἱερέα καὶ τὰ τῆς ποιμαντικῆς ἀμαθῆ ; Δανιὴλ ἐκεῖνος τῶν πρεσβυτέρων κριτὴς προκαθέζεται, καὶ τῶν βιασαμένων καταψηφίζεται · καὶ ἡ βιασθεῖσα τὴν δίκην ἐκπέφευγε · καὶ ποῦ τὸ πνεῦμα Δανιήλ ; Καίτοι βιαιότερον τὸ ἡμέτερον · τὴν γὰρ σωφροσύνην ἡ καθ' ἡμᾶς Σωσάννα κατεζημίωται, τὸ μὲν ἀγνοίᾳ, τὸ δ' ἐρημίᾳ τοῦ βοηθήσοντος. Ὦ δυσπραγὴς ἄνθρωπος ἐγὼ, καὶ τοῦ ζυγοῦ βαρέος εὐθὺς αἰσθόμενος ! Ἢ μή ποτε ὁ μὲν ζυγὸς χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον ἐστὶν ἐλαφρὸν · τολμηρῶς δ' ἐπηυχενισάμην αὐτὸς, καὶ παρὰ τοῦτο τῆς ἐλαφρίας οὐδὲ πεπείραμαι ; Ὁ γὰρ μὴ τὸν σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἀράμενος πρότερον καὶ περὶ τὴν κοσμικὴν ἀργίαν γενόμενος ἐντριβὴς πῶς ἂν καὶ τὸν αὐχένα κλίναι, τὸ πνεῦμα παράθηται τῷ Πατρὶ ; ἐπεὶ καὶ τῆς ἐν τῷ ἀγαθῷ βασίμου ἰδρύσεως τὸ ποτήριον προτεθεῖται καὶ τὸ βάπτισμα. Ὦ δυσμήχανος ἐχθρὸς ὁ ἀρχαῖος πολέμιος, ὃς τὸν μὲν δίκαιον ἐξαιτεῖται · οὐ γὰρ [9] αὐτόθεν πειράσαι δεδύνηται · τὸν δ' ἄλλως ἀβέλτερον, καὶ καταπιεῖν δοκιμάζει ! Εἰ δὲ περὶ ἡμᾶς οὕτω τοὺς ἀφελεστέρους καὶ τοὺς μικροῖς παλαίσμασιν ἑτοίμους καταπεσεῖν ἡλίκος ἂν ἐνσκήπτοι τοῖς μεγάλοις ἀγωνισταῖς καὶ ὄντως σταδιοδρόμοις τοῦ πνεύματος ;

19. Ad hæc quid me existimatis tunc passum fuisse, timidum sacerdotem et pastoralis artis ignarum? Daniel ille seniorum judex sedet, et turpis violentiæ reos damnat; et illa vim passa damnationem vitavit. Et ubinam Danielis spiritus? Et tamen status noster violentior erat. Etenim Susanna nostra majus pudicitiæ detrimentum passa est, adjutoris partim inscitia, partim ejusdem privatione. O infelix ego homo, et grave jugum statim B expertus! An potius jugum quidem suave est, et onus leve, ego vero contumacius collum subduxi, ideoque nec levitatem illius agnovi? Nam qui crucem humeris non tulit, et in mundana ignavia versatus est, quomodo cervicem inclinans spiritum Patri commendet? Quandoquidem et ante stabile in bono fundamentum, calix proponitur et baptisma. Callidus hostis, et priscus adversarius justum hominem expetit; neque enim illic tentare potuit [9]; at hominem per se vecordem, vorandum etiam existimat. Quod si tales adversus nos est tenuiores et levibus quoque certaminibus succumbere solitos, quantus ille ingruet magnis athletis, et vere in spiritus stadio currentibus?

C

κ'. Τό γε μὴν ἐμὸν εἰς ἀμηχανίαν ἐμὲ περιέστησεν · οὐ γὰρ εἶχον ἀποσκοπῆσαι πρὸς οὕτω γενόμενον ἕτερον · οὐδέ τις πατὴρ ἐγγὺς οὐδέ τις μείζων ἀδελφὸς τῷ λόγῳ καὶ τῇ πείρᾳ δοκιμασθεὶς, ἵν' ὑπόθοιντο. Καὶ ἦν μὲν τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ τὴν ἐμὴν σκέψιν, καὶ μείζονος δεδεημένον καὶ ὄντως ὑμετέρας, ὦ πάτερ καὶ ἀδελφοὶ, τῆς ἐν πνεύματι διακρίσεως. Καὶ ἠγνόησα οὐδ' αὐτὸς, καίπερ οὐδ' ἔγγιον ὡς ἂν ἐπιχειροῖ τινι περὶ τούτων ἔργῳ. Ἐθέμην δὲ ἀργίαν κατὰ σκοπὸν, ἕως ἂν ἐξενέγκῃ ψῆφον μετ' ἐπιστημονικῆς δοκιμασίας ἡ κοινωνητικὴ τῶν τοῦ λόγου προεστώτων ὁμοτονοία. Ἀλλ' ἡ βαρβαρικὴ ἐπίθεσις καὶ ἡ ἄλογος βία, καὶ τὸ ἀναγκαῖον τοῦ χρήματος, καὶ τὸ ἀφ' ὑμῶν δυστυχὲς διάστημα ὡς ἀπὸ τῶν κόλπων τοῦ Ἀβραὰμ, τὸ τῆς κακώσεως δυσχερές. Καὶ τὰς αἰτίας, εἰ βούλεσθε ἀκούειν, ἔχοιμ' ἂν λέγειν. Εἰ μὲν ἄκυρος, φησὶν, ἡ νομισθεῖσα χειροθεσία, ἀλλὰ σὺ κανονικῶς χειροτόνει · εἰ δὲ κατοκνεῖς τὸ ἔργον, ἔα ἱερατεύειν τοὺς ὁπωσοῦν ἀξιωθῆναι νομίσαντας. Τοῦτο μὲν οὐκ ἂν αὐτὸς, ἔφην, ὑποσταίη ποτὲ, οὕτω διδόναι τούτους ἱεράσθαι, ὁ καὶ τῷ γεγενημένῳ δυσφόρως ἔχων · χειροτονεῖν δὲ πῶς ἂν οὐκ ὀκήσαιμι, οὐκ ἐκεῖνο δεδιὼς μή ποτε καὶ ἀναχειροτονεῖν δοξαιμι ; ὅπερ ὁ ἱερὸς ἐκεδοκίμασε νόμος. « Ὅσα γὰρ ὁ νόμος λέγει, τοῖς ὑπὸ νόμον λαλεῖ · » καὶ ἡ ἀναχειροτονία δῆθεν, εἰ κανονι-

D

29. Ad me quod attinet, in perplexitatem prorsus incurri : non enim ad alium quemvis tali in facto respicere poteram : neque aliquis pater aderat, neque major frater, doctrina et experientia probatus, qui consilium suppeditarent. Eratque plane supra meam intelligentiam negotium, ac majore indigens vereque vestra, o pater et fratres, spiritali discretione. Neque ipse ignoravi, quanquam haud noveram fore ut aliquod ejusmodi opus ille aggrederetur. Et otium interposui studiose, donec non sine prudente experimento suffragium ferret communis illorum qui Evangelio præsunt æquabilitas. Sed barbarica incursio, et insana vis, et negotii necessitas, et infelix mea a vobis absentia tanquam ab Abrahami sinu, ærumnæ molestiam gravavit. Quin et causas, si avetis audire, dicam : Si irrita est, aiebam, illa quæ creditur ordinatio, tu quidem canonice ordina. Sin id agere renuis, sine eos sacerdotio fungi qui utcunque se ordinatos existimant. Atqui hoc nequaquam ille, aiebam, feret unquam, neque his permittet sacerdotio fungi, qui et factum ægro animo fert. Ordinare autem quidni cunctarer, neque timerem quominus forte iterum ordinare viderer? quod sacra lex vetat : « Nam quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur [10]. » Propterea que iterata ordi-

[9] Luc. xxii, 31. [10] Rom. iii, 19.

natio, dummodo quis canonice antea ordinatus fuerit, apud nos non agnoscitur. Quis ordinationem existimet ab eo fieri, qui gratiam non accepit quam vicissim impertiatur?

21. Atque hæc in transcursu, prout sacra doctrina tradit. Sed quod absurdius est, videbatur illis satis id esse, quantumlibet quispiam hinc falleretur. Non hoc igitur, sed quia in legis violationem inciderant profane sacerdotio fungentes : et sane insusurrabant surdis et carnalibus quæ sunt spiritus. Me tamen non tam insana illorum violentia, quam urgens rei necessitas, permovit : « Nam messis, inquit Evengelium, multa ; operarii autem pauci[11] ; » quamcunque demum quis dicat hanc messem, et quoscunque hos operarios. Audio enim peregrinatos fuisse aliquando etiam patriarchas illos, qui et sibi panes habebant, et jumentis pabula. Neque profecto nos rejicit, corpori licet terræque deditos, bonus ille agricola ; pastores, inquam et greges, et congrue alteri alterum assignat ; tali, inquam, messi, tales operarios. Ego igitur ita comparatus eram, ut nihil absque vestro consilio essem acturus.

22. Sed quia nemo viæ intermedius erat, et properans negotium urgebat ; nam Ecclesiæ communitati periculum impendebat, cunctis ita infirmis, nulloque ad sacerdotale officium idoneo jam exstante (dicam, et vos mihi indulgete) : non sine examine, nec cito, sed tamen manus denique his imposui : docens primo ut suam priorem sententiam damnarent, et ut misericordiæ operibus Deum pro viribus placarent ; neque omnes ordinavi, sed quorum vita dignitati non repugnabat ; denique, quod pluris interest, ignorantiæ illorum indulgens, quidquid majus perfectius deerat. Hæc si forte haud digne acta sunt, cum venia vos corrigite ; ego enim in numero vestrorum discipulorum me esse profiteor. Quod si sero et post factum interrogo, quid agam? cum et longinquitate, et necessitate, et in his perplexitate gravatus fuerim? Constat autem, cum nunc interrogem, ne tum quidem id omissurum : neque ante interrogandum, aliquid acturum, si certe ambiguum foret. Quidni enim, cum nunc post factum interrogem? Utrum vero res hæc haud omnino procul scopo vestro spirituque sit, vos ipsi statuite. Atque hæc ita sunto.

23. Quæ autem populus Alaniæ mala alit, quis ego sum qui eis mederi coactus fui prædicatione mea? Nam si exhibere Domino populum electum destinatus sum, cur ego de spinis ficus colligo, aut de rubo uvam, ut ait Scriptura[12]? Nunc intelligo evangelicam parabolam, quando semen quidem bonum est, sed tamen haud pura zizaniorum inde spica censurgit : præter quam quod illic quidem post semen intervenit ignavia, nobis autem pejus

[11] Matth. IX, 37. [12] Luc. VI, 44.

κῶς τις πρῶτον ἐχειροθετεῖτο ὡς τὸ οὐκ ἐφ' ἡμῖν · τίς γὰρ χειροτονίαν λογίσαιτο παρὰ τοῦ μὴ λαβόντος χάριν ὡς καὶ δοῦναι ;

κα'. Καὶ ταῦτα παροδευτικῶς, ὡς ὁ λόγος ἐδήλωσε · τὸ δ' ἀτοπώτερον, ὡς ἔδοξεν ἂν τούτοις ἱκανῶς ἔχειν, κἂν ὁστισοῦν αὐτοὺς καὶ ὅπως ἀπατῷτο τὰ ἀπὸ τοῦδε. Οὐ τοῦτο τοίνυν, ἀλλ' ὅτι περ εἰς παρανομίαν κατώλισθον τὸ ἀνιερῶς ἱερατεῦσαι · ἐπεψιθύριζον δὲ ἄρα παρα κωφοῖς καὶ τοῖς σαρκικοῖς τὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐμὲ δὲ οὐ τοσοῦτον ἡ ἄλογος ἐκείνων ἔπειθε βία, ὡς τὸ κατεπεῖγον καὶ ἀναγκαῖον τοῦ πράγματος · « Ὁ γὰρ θερισμός, » φησί, « πολύς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι · [11] » ὁποῖον ἂν τις τοῦτον θερισμὸν εἴποι, καὶ ὁποίους τούτους ἐργάτας · ἀκούω γὰρ ἐπιξενουμένους καὶ πατριάρχας ἐκείνους ποτὲ, καὶ ἑαυτοῖς ἔχοντας ἄρτους καὶ τοῖς ὄνοις χορτάσματα · οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοὺς σωματικωτέρους καὶ προσγείους ἡμᾶς ὁ καλὸς ἀποπέμπεται γεωργός · ποιμένας ἅμα καὶ ποίμνια, καὶ ἀναλόγως ἑκατέρῳ προσνέμειν ἑκάτερον, τῷ τοιῷδε θέρει, φημί, τοιουσδὲ καὶ τοὺς ἐργάτας. Παρασκευῆς μὲν οὖν αὐτὸς οὕτως εἶχον καὶ γνώμης, ὡς μηδὲν ἄνευ τῆς ὑμῶν ἐργασόμενος ὑποθήκης.

κβ'. Ἐπεὶ δὲ παρῆν τῆς ὁδοῦ μεσίτης οὐδείς, καὶ ταχὺ τὸ πρᾶγμα κατήπειγε · τῷ γὰρ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας κινδύνῳ περιέστατο, πάντων οὕτω λελωβημένων, καὶ μηδενὸς ἄλλου ἐπιτηδείου ἱερᾶσθαι παρευρημένου (πῶς ἂν εἴπω, καὶ σύγγνωτέ μοι). οὐκ ἀβασανίστως μὲν οὐδὲ ταχέως, πλὴν ὅμως χεῖρας ἐπιτέθεικα τούτοις · ἑαυτῶν τῆς γνώμης καταγνῶναι διδάξας πρότερον, καὶ τῷ πρὸς δύναμιν ἐλέῳ Θεὸν ἱλεώσασθαι · καὶ οὐ πᾶσιν, ἀλλ' οἷς ὁ βίος οὐ πάνυ ἀντιβαίνων τῷ ἀξιώματι · καὶ τῇ ἀγνοίᾳ συγγνοὺς τὸ μεῖζον καὶ τελεώτερον. Ταῦτα εἰ μὲν οὐκ ἀξίως εἴργασται, μετὰ τοῦ συγγνῶναι καὶ διορθώσασθε · ἐγὼ γὰρ τῶν μαθητευομένων εἶναι καθωμολόγησα · εἰ δὲ πυνθάνομαι ὀψιαίτερος καὶ τοῦ ἔργου δεύτερος, τί ποτ' ἂν πάθω ; καὶ μακρισμῷ καὶ ἀνάγκῃ, καὶ τῇ ἐπὶ τούτοις ἀμηχανίᾳ βεβαρημένος. Δῆλον δὲ οἷς ἄρτι πυνθάνομαι, ὡς οὐδὲ τότ' ἂν κατώκνουν, οὐδ' ἂν οὐδὲ πρὸ τοῦ πυθέσθαι ἐνήργουν οὐδέν, εἰ οὐκ ἀμηχανον ἦν · πῶς γὰρ ὁ καὶ μετὰ τοῦτο πυθόμενος ; Εἰ δ' οὐ πάντη πόρρω τοῦ ὑμετέρου σκοποῦ καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ οὕτω πλὴν ὑμεῖς κυρώσατε. Εἶεν.

κγ'. Ἃ δὲ τὸ κοινὸν τῆς Ἀλανίας τρέφει κακὰ, τίς γένωμαι ταῦτα θεραπεύειν ἠναγκασμένος τῷ ἐπαγγέλματι ; Εἰ γὰρ παριστάνειν τῷ Κυρίῳ λαὸν περιούσιον τέταγμαι, πῶς ἂν ἐξ ἀκανθῶν τρυγῶ αὐτὸς σῦκα ; ἢ ἐκ βάτου σταφυλὴν, ὡς ὁ λόγος [12] ; Εἶδον ἐγὼ τὴν εὐαγγελικὴν ἐνταῦθα παραβολὴν, πηνίκα ὁ μὲν σπόρος ἀγαθὸς, ἀνατέλλει δὲ οὐ καθαρὸς ζιζανίων ἀσταχυς · πλὴν ὅσον ἐκεῖ μὲν μετὰ τὸν σπόρον ἡ ῥαθυμία · ἐν ἡμῖν δὲ τὸ χεῖρον ὅτι καὶ

ἐν αὐτῷ. Καὶ λοιπὸν τὸ τῆς ἑτέρας συμβαίνει παραβολῆς· κατὰ γὰρ τῶν ἀκανθῶν ὁ σπόρος γεγένηται καὶ αὗται μὲν ἀρχαιόθεν ἐρρίζωνται· ὁ δὲ λόγος τῆς πίστεως ἔστι μὲν οὗ καὶ πάντη συμπέπνικται· ἐνιαχοῦ δὲ καὶ σὺν ταῖς ἀκανθαις ὑπανακύπτει· τάχα γε καὶ ὑπὸ τῆς ἕξεως ἀκανθώδης γεγένηται καὶ αὐτός· ὡς ἦν ἄμεινον, εἰ παρὰ τοῦ πυρὸς ἐλθόντος βαλεῖν ἐπὶ γῆς ἀναφθέντης, εὐθὺς τὰς ἀκάνθας τέως ἀπετεφρώσαμεν· εἰ παρὰ τοῦ μαχαιραν ἐλθόντος βαλεῖν προθελύμνως ταῦτα ἐτέμνομεν. Καὶ καθαρὰ μὲν ἡ γῆ, καθαρὸν δὲ τὸ σπέρμα, καὶ οἱ φύλακες γρήγοροι, καὶ Χρυσοῦν τὸ θέρος, καὶ ὁ θεριστὴς εὐθηνούμενος· ὡς νῦν γε οὐχ ὅτι ἑκαστοτεύιεν ἂν αἰτησαίμην τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἀρετῆς μέχρι τοῦ παντὸς ἐπεκτείνεσθαι· οὐδ' εἰς ἑξηκοντάδα προκόπτειν τὸ ὅλως ἐργάσασθαι· ἱκανῶς δ' ἂν εἶχον B κἂν τοῖς τριάκοντα, εἰ τοῖς φυσικοῖς ὅροις τὸ ἐνὸν γεώργιον παρεμέτρει τὸ ἐνεργές. Ἀλλ' ἐγὼ δέδοικα, μή ποτε οὐδὲ τὴν χεῖρα θερίζων πλπρώσαιμι, μηδὲ τὸν κόλπον ὁ δραγματιζόμενος· ἴσθι ὀπισθιαίτερος, καίτοι γε ἦν ἂν οὐ πάντη δύσελπις, ὁ δυσκλεὴς ἐγὼ ποιμὴν καὶ γεωργὸς οὐκ εὐδαίμων· ἀλλ' ὡς ἐπὶ δομάτων γοῦν ἐκαρπίζομεν μικρὰ, τοὺς ὑπεραναβάντας ὀλίγου τὴν παμμητέρα πλάνην, καὶ τὸν λόγου θερισαμένους ὡς ἐφικτὸν, εἰ μὴ καὶ τούτοις ἦσαν πάλιν οἱ τοῦ ἀέρος ὄρνεις ἐπίβουλοι. Οἴμοι, ὅτι ἀκάνθας καὶ τριβόλους βρύει μοι τὸ γεώργιον! τὴν κατάκρισιν τῆς ἀπὸ Θεοῦ διαμαρτίας, ὡς ὀπίσω τῆς κεντρώδους πλάνης τὸν διαμαρτόντα πορεύεσθαι· καὶ πορνεύει μοι τὸ ποίμνιον οὐκ ἐν τῷ ξύλῳ μόνον ὡς γέγραπται[13], ἤδη δὲ καὶ λίθοις πᾶσι καὶ C ἴδασι· καὶ προσκυνοῦσι μὲν οὐ γλυπτοῖς, δαιμονίοις δὲ τισιν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς.

κδ'. Χριστιανοὶ δὲ μόνον ὀνόματι Ἀλανοί· εἰ δέ που τις καὶ μερὶς Ἰακὼβ, ὁ ἐχθρὸς ἐνέσπειρε τὰ ζιζάνια· εἰ γὰρ καὶ πρὸς τῷ γήρᾳ τέως οὖν ἡ Σάῤῥα γεγέννηκε· πονηρεύεται δὲ κατὰ τοῦ Ἰσαὰκ Ἰσμαὴλ· καὶ τίς Ἀβραὰμ, ἵνα τὴν δούλην Ἄγαρ, καὶ τοῦ τῆς πλάνης ἀνελεύθερον σκότους, τῆς συνοικίας ἀπώσαιτο; Ἔστι τις ὀλίγη παρεμβολὴ καὶ ἐμοὶ ἣν Θεὸς ἐξάγει τοῦ νοητοῦ Φαραώ· καὶ διεξάγω ταῦτα ἐγὼ κατὰ Μωσῆν μὲν οὐκέτι, πλὴν ὅμως· ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι τρισταται καταδρομοῦσιν, ἡ τῷ θυμῷ φονῶσα ψυχὴ, καὶ τὸ πρὸς τὰ χαμαίζηλα λιχνον, ὅ πείθει τοῖς ἀλλοφύλοις συγχραίνεσθαι· καὶ τὸ τοῦ λοξοῦ περίτρεπτον περί τινας ἀτόπους δόξας D οὐκ ἀντιτεῖνον ὡς διὰ πολλά. Καὶ ποῦ στῦλος νεφέλης ἐντοῦθα τὸ διεστάναι διδοῦς; ἢ τῶς ἂν τῶν ἐθνῶν διέστη ἡ θάλασσα; Οἴμοι ὅτι ποιμαίνειν μὲν ἀγέλας πεπίστευμαι ἀναβαινούσας ἀπὸ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος! ποιμαίνει δὲ ταύτας μᾶλλον τῆς ἀπιστίας ὁ θάνατος· στμόατι μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν, ἀνῶ δὲ λέγειν εἰς σωτηρίαν· ὅτι μὴ καὶ εἰς δικαιοσύνην πρῶτον τῇ καρδίᾳ πιστεύουσιν. Ὅμοιόν τι, Ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς ἐμῆς ταύτης γῆς· καὶ οὐκ ἔστι μοι ἀνάπαυσις αὕτη.

κε'. Ἆρα ἀναστὰς πορεύσομαι; Δέδια περὶ τῇ

accidit, quod in ipsa seminatione vitium gliscit. Tum et reliquæ congruunt parabolæ partes: in spinis fit seminatio quæ quidem olim evulsæ sunt; at fidei verbum alicubi prorsus suffocatur: interdum etiam cum ipsis spinis nascitur: item fortasse affectione quadam fit et ipsum spinosum. Melius certo foret, si ab eo qui ignem venit mittere in terram inflammati, statim spinas comburemus: si ope ejus, qui gladium pariter venit mittere in terram, funditus hæc excideremus. Et quidem pura terra, purum semen, custodes vigiles, aurea messis messor, robustus. Ut tamen nunc res se habent, haud equidem ad centuplicem usque fructum postulem virtutis viribus extendi; neque ad sexagesimum optem provehi, sed satis habeam, si quatenus physicis regulis licet, tricesimum fructum opera exæquet. Imo ego vereor, ne forte manum, quidem metens impleam, neque sinum qui manipulos colligo. Sim sane tardior post alios, quanquan non omnino desperans, infelix ego pastor non beatus. Quippe qui super tecta serentes parum fructus effecimus, nempe illos lucrando qui matrem omnium malorum hæresim vitaverunt, et verbum pro viribus messuerunt; nisi forte et his pariter insidiati sunt aeris aves. Heu mihi, quia spinas et tribulos campus germinat! damnationem scilicet ob recessum a Deo, dum spinosum errorem vagus grex sectatur; dum fornicatur non in ligno solum, uti scriptum est[13], verum etiam in lapidibus cunctis et aquis; dum non sculptilia adorant, sed quosdam dæmones in locis excelsis.

24. Christiani nomine tenus sunt Alani. Quod si alicubi est pars Jacob aliqua, inimicus homo zizania superseminavit. Nam etsi in senectute, Sara tamen peperit; sed insectatur Isaacum Ismael. Et quis est Abraham qui famulam Agar et hæreseos serviles tenebras, domo procul ableget? Est mihi quoque pusillus exercitus, quem Deus ab intellectuali Pharaone eripit. Hunc ego ducto, non quidem ut alter Moyses, sed tamen ducto. Se! Ægyptii tribuni persequuntur, nempe animus furens cædi inhians, et terrenarm rerum cupiditas; quæ suadent ut cum alienigeni, commaculentur; denique obliquæ mentis volubilitas ad absurdas quasdam opiniones, minime ut plerumque fit renitens. Et ubinam est nebulæ columna, quæ separationem præstet? vel quomodo gentium recessit mare? Heu mihi, cui pascere greges commissum est de baptismatis lavacro ascendentes! Pascit autem hos potius infidelitatis mors. Ore quidem, ægre dico, confitentur ad salutem; neque tamen antea credunt corde ad justitiam. Simile est illud: Periit religiosus ab hac terra mea; neque hæc mihi stationis requies est.

25. Num ergo surgens abibo? Vereor ne forte

[13] Jerem. III, 9.

hoc malum participem. Num enim sum ego Abdias? Hic quidem cum Achaabo famularetur, genua tamen Baali non flexit [14]. Metuo etiam pusillæ justorum sorti; nam virga impiorum commovetur. Quid faciam? Ubi Jesu flagellum, ut Patris domus purgetur? Odi ecclesiam malignantium: sed in hanc projectus fui, qui sacerdotium temere assumere ausus sum: « Nonnè odientes te, Domine, oderam et super inimicos tuos tabescebam? » Cur maledictioni illi audacter me objeci? Cœlum æneum reputatus ego sum, terra ferrea neque arata neque sata hæreditas mea. Quisnam Paulus rursus hos parturiat, donec formetur in eis Christus? Nothi adhuc et non filii, quia fascinavit eos Satanas, ne quis veritati forte credat, atque ut sint deinceps infidelitatis filii. Iram timeo, revera enim sunt vasa iræ ad perditionem formata. Heu! ferarum dentes video, cum furore rapientium super terram! Nam meorum insignia veluti sunt, homicidia in primis et alia mortium genera. Heu Dathan atque Abiron mihi inhiant: et quis adest Aaron, ut Deus miracula edat? Sacerdotii dignitas conculcata est, et quis adest Samuel, ut Deus injuriam ceu sibimet illatam reputet? « Invocabant enim illi Dominum, et ipse exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur eis. » Nempe ego sacrorum testimoniorum custodiam serio observo. Fortasse aliqis calvitiem quoque irridet, si forte pileo me exuam, ut cum fide haud velata sacro munere fungar. Quis aderit Elisæus ut culpam ultio mox subsequatur? Eliæ discipulum audacter me dicam: sed non idcirco Elisæus sum. Et gratiam quidem suscepi, sed non idcirco extra caducarum rerum impetum sum, neque in pacem extra omnem animi perturbationem ingressus sum. Et quid mirum, si rursus Moyses dux sit, et nihilominus itinerantium membra in deserto ceciderint? Nam ex vocatis pauci sunt electi.

26. Sed quousque in his dilatabo orationem, et non illum potius scopum attingam? nempe ut rogem pastorem meum, et fratres simul deprecer. Utique ex ventre inferi audient clamorem meum. Eleva ad Deum oculos, o pater: sanctas extende manus, unde mihi sacerdotii gratiam postulasti. Pete nunc ut cursum consummem, fidem servem, prævaricantes doceam vias Domini, irreligiosos convertam: si quando hæc nobis Dominus beneficia addat. Ferte in hoc opem patri vos quoque amantissimi fratres: communi ac principi pastori commendate me, qui regi potius quam regere indigeo. Fortasse recordabitur mirabilium suorum is qui parvulos custodit: fortasse memoriam faciet operum suorum, qui terram inaquosam in aquarum scaturiginem mutat. Nam si exsiccat fluvios Ethan, et terram fructiferam ponit in salsuginem, idem nihilominus dat mel sugere de petra,

τοῦ κακοῦ μεταλήψει· μὴ γὰρ ἐγὼ Ἀβδιοῦ; Ὑπηρετήσας δὲ ἄρα ἐκεῖνος τῷ Ἀχαάβ, γόνυ τῇ Βάαλ οὐκ ἔκαμψε. Δέδια [14] καὶ περὶ τῷ μικρῷ τῶν δικαίων κλήρῳ· ἡ ῥάβδος γὰρ τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπισείεται. Τίς ἐγὼ γένωμαι; Ποῦ τὸ φραγγέλιον Ἰησοῦ, ἵνα ὁ οἶκος τοῦ Πατρὸς ἐκκαθαίροιτο! Ἐίσηκα ἐκκλησίαν πονηρευομένων· ἀλλ' εἰς ταύτην ἀπέρριμμαι, ὅτι προπετῶς ἱερωσύνην ἐθαῤῥησα, « Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἐξετηκόμην; » Ἵνα τί τὰ τῆς ἀρᾶς ἐκείνης ἐθαῤῥησα; Καὶ χαλκοῦς μὲν οὐρανὸς ἐνομίσθην ἐγώ, σιδηρᾶ δὲ γῆ, καὶ ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος ἡ κληρονομία μου· Ὢ τίς Παῦλος καὶ πάλιν ὠδῖνα τούτους, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς; Νόθοι δὲ ἄρτι καὶ οὐχ υἱοί ὅτι ἐβάσκηνεν αὐτοῖς ὁ Σατανᾶς, ἵνα μὴ, τῇ ἀληθείᾳ εἰ καὶ πείθωνται, καὶ λοιπὸν τῆς ἀπειθείας υἱοί. Καὶ δέδοικα τὴν ὀργήν· ὄντως γὰρ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰσὶν εἰς ἀπώλειαν. Οἴμοι! ὅτι θηρίων ὀδόντας ὁρῶ μετὰ θυμοῦ συρόντων ἐπὶ τῆς γῆς· τὰ γὰρ ἐπίσημα τῶν ἐμῶν φόνος τὸ πρῶτον, καὶ ἄλλων εἴθνεα κηρῶν. Οἴμοι, ὅτι Δαθὰν καὶ Ἀβειρών με περιεχήνασι· καὶ τίς Ἀαρὼν ἵνα τερατουργοίη Θεός; Καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης κατεζουθένηται· καὶ τίς Σαμουὴλ, ἵνα τὸ γεγονὸς εἰς ἑαυτὸν Θεὸς ἀναδέξοιτο; « Ἐπεκαλοῦντο γὰρ ἐκεῖνοι τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσήκουσεν αὐτῶν· ἐν στύλῳ νεφέλης ἐλάλει πρὸς αὐτούς. » Ἆρ' οὖν ἐγὼ τῶν μαρτυρίων τὴν φυλακὴν ἐθέμην περὶ σπουδῇ. Τάχα τις καθυβρίζεται καὶ τῆς φαλάκρας, εἰ τῶν καλυμμάτων ἀποχυμνοῖτο, ἐν' ἀκαλυφεῖ τῇ πίστει ἱερατεύοι. Καὶ τίς Ἐλισσαῖος, ἵν' ἡ θεὶς παρέποιτο; Ἠλιοῦ μὲν γὰρ θαῤῥήσω λέγειν ὡς μεμαθήτευμαι· ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν Ἐλισσαῖος ἐγὼ· καὶ χάριν μὲν ἐδεξάμην ἀλλ' οὐ ταύτῃ καὶ τὴν τῶν ῥεόντων παρῆλθον φοράν. οὐδ' εἰς τὴν εἰρήνης εἰσῆλθον ἀπάθειαν. Καὶ τί καινόν, εἰ καὶ πάλιν Μωϋσῆς ὁδηγεῖ, τῶν ὁδηγουμένων δὲ τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ κατέπεσον; Τῶν γὰρ κλητῶν ὀλίγοι οἱ ἐκλεκτοί.

κς'. Ἀλλὰ μέχρι τίνος τούτοις ἐμπλατυνθήσομαι καὶ οὐκ ἐκείνου μᾶλλον γίνομαι τοῦ σκοποῦ; αἰτήσομαι τὸν ἐμὸν ποιμένα, δυσωπήσω τοὺς ἀδελφούς. Ἆρα ἐκ κοιλίας ᾅδου κραυγῆς μου ἀκουσονται· Ἆρον πρὸς Θεὸν ὀφθαλμούς, ὦ πάτερ· ἔκτεινον ὁσίας χεῖρας, δὸς ἡμῖν τὴν χάριν ἠτήσω· καὶ τὸν δρόμον ἐκτελέσαι νῦν αἴτησαι, τὴν πίστιν τηρῆσαι, διδάξαι ἀνόμους ὁδοὺς Κυρίου, ἀσεβεῖς ἐπιστρέψαι. εἴ ποτε προσθείη Κύριος ἐφ' ἡμᾶς. Συμπονησατε τῷ πατρὶ καὶ ὑμεῖς, ἀδελφοὶ καὶ φιλάδελφοι· παράθεσθέ με τῷ κοινῷ καὶ πρώτῳ ποιμένι τὸν ποιμαίνεσθαι μᾶλλον ἢ ποιμαίνειν δεόμενον. Ἴσως μνησθήσεται τῶν θαυμασίων αὐτοῦ ὁ φυλάσσων τὰ νήπια· ἴσως μνείαν τῶν ἔργων αὐτοῦ ποιήσεται ὁ γῆν ἄνυδρον εἰς διεξόδους ὑδάτων μεταποιῶν· Εἰ γὰρ καὶ ξηραίνει ποταμοὺς Ἤθάν, καὶ γῆν καρποφόρον εἰς ἅλμην τίθησιν, ἀλλὰ καὶ μέλι θηγάζειν ἐκ πέτρας δίδωσι, καὶ ἐκ στερρᾶς πέτρας ἔλαιον· τίς οἶδεν εἰ ἀντὶ κνίδης καὶ

[14] III Reg. XVIII, 3.

ὃς μυρσίνη καὶ κυπαριττος ἀναθήσεται ; μό- A et de lapide duro eleum. Quis scit, an pro urtica
ὁ ξηρὰ συναρμολογῶν ὀστᾶ καὶ ζωὴν ἐμπνέων et herba inutili, myrtus et cyparissus exsurgat ?
ν ἡμῖν δοξασθήσεται. Τοῦτο παρ' ὑμῶν ἐμὸν Modo ille qui arida ossa rursus compingit, vitam-
α· τοῦτο μετὰ δακρύων αἰτούμενος, οὐδ' ἀν que inspirat, in nobis quoque glorificetur. Hæc
μαι. Δότε μοι τὴν χάριν ταύτην, χαρίσασθέ est mea a vobis postulatio : ita cum lacrymis de
ὴν αἴτησιν, ὦ σκεῦος ἐκλογῆς, ὦ στόμα Θεοῦ, precari non desinam. Date mihi hanc gratiam,
ωτεύων ἐν πᾶσι μετὰ τὸν πρῶτον· ὦ λαμπτῆρ- petitioni huic annuite, o vas electionis, o Dei os,
κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. o prime omnium post primum, o luminaribus
mundi verbum vitæ præbentes.

*rimus supra Theodorum sub patriarcha Germano II claruisse ; quo videlicet tempore Constanti-
lis, pulsis Græcis, in Latinorum potestate erat. Reapse Theodorum in primo adhuc inedito opus-
quod ad fratrem natu minorem scripsit, ait f.* 1 : Ἐάλω μὲν ἡ πατρὶς, ἀλλ' ἀνδρὶ σοφῷ πᾶς τόπος
: *Et f.* 2 : Τῆς πατρίδος ἡμεῖς ὑπὸ δυσημερίας ἀπογενόμενοι, ὁ μὲν πατὴρ ἤδη πρίσβυς ἦν, καὶ πρεσβυτέρα
, ἀντιλαμβανομένη καὶ αὐτὴ βίου τελεωτέρου, ἐξ οὗπερ ἐν ἐπισκόποις ἐκεῖνος. *Nimirum patre nostri Theo-
creato episcopo, uxor religiosam vitam sectata est. Adhuc Theodorus de patre suo* : Σχολάσας δὲ
τῆς ἐπισκοπῆς παροικίας, ἐπειδὴ αὖτη περὶ Σαυρομάτος καὶ Σκύθας ἦν· *Revera in Alicano n. 9 indicium
Theodori patrem in borealibus illis regionibus episcopatum gessisse : quare et verba* εἰς τὰ οἰκεῖα
*am patriam fortasse quam diœcesim denotant. Illic etiam complura Theodorus dicit de suis
rum studiis, quarum minori fratri magister fuit, et de libris etiam poeticis lectis loquitur, nec
le compositis. Et quidem dum in barbaricis regionibus versaretur,* ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἤδη
ων ἡμῶν, οὕτω τῆς ἀνάγκης κατεπειγούσης. *Interim vero ait se ad infulas fuisse vocatum :* Ἡ χάρις
ισκοπὴν ἐκκαλεῖ ἐθνῶν.

ANNO DOMINI MCC... (?)

THEODORUS ANDIDENSIS

(Ang. Mai Biblioth. nova PP. tom. VI, p. 545.)

—

tremum hunc reservaveram Theodorum Andidensem, quia verebar, ut huic forte capiendo tomus
ret. Nunc moræ longioris impatiens, tot Theodororum agmen hoc Andidensi concludam: cujus
m oppido ac prope nullam biographicam notitiam tradidit Allatius in diatriba de Theodoris
VII. In libro autem Contra Creygtonum p. 519, ubi locum ejus recitat, *auctorem* dicit *non recen-
ed satis antiquum*. Hæc tantum Allatius. At Lequinius in *Or. Ch.* t. I, col. 1030, nomen hoc, apud
um *De concensu* lib. III, cap. 15, a se lectum, ponit inter episcopos Andidorum, quæ fuit urbs se-
e Pamphyliæ; neque tamen ætatem ejus definit. Dicit insuper scribendum esse Σανδίδων, ut est in
s episcopatuum, pro Ἀνδίδων; quod haud recte opinari videtur Lequinius; etenim in tribus hujus
codicibus Vaticanis, constanter Ἀνδίδων scribitur. Quin adeo Basilium quoque Phytiæ episcopum
rygia Salutari) cui suam hanc lucubrationem Theodorus mittit, ignorat prorsus Lequinius in Phy-
iscopologio, *Or. Ch.* t. I, col. 844. Quamobrem ne ex Basilii quidem utpote ignota ætate lumen ad
ori sæculum cognoscendum accedit. Sane Theodorus noster n. 5 ad magni Basilii tractatum quem-
liturgicum provocat; sed quia id scriptum non magno Basilio, sed Germano (primove an se-
?) Byzantino patriarchæ bibliographi tribuunt; hinc saltem appareret Theodorum nostrum præ-
certe opere esse recentiorem. Verumtamen, quia putatum Germani opus valde fuit interpolatum,
escimus quid Basilii, quid Germani, quid aliorum antiquorum aut paulo recentiorum in eo cinno
sit: ideoque ad ferendum de Theodori ætate judicium parum ea libri nominatio prodest. Igitur in
dhuc Allatii affirmatione acquiescendum est, quod haud recens auctor sed satis antiquus sit hic
orus. Ne autem diu de ipso opere loquar, cujus dignitas et utilitas per se ipsa legentibus inno-
, dicam tantum me id reperisse in tribus bibliothecæ Vaticanæ codicibus, nempe 1. in 856, bom-
o, sæculi ferme duodecimi. 2. in 430, chartaceo, sed bonæ nitidæque scripturæ, cujus textus ab
ioris codicis in paucis differt. 3. in codice 632, item chartaceo, sed antiquiore; in quo quidem
tur exordium, ut infra suo loco dicam, verumtamen in textu permultæ sunt additiones ac varie-
Primum codicem ac tertium viderat Allatius (nam de secundo silet), laudatosque ab eo locos in-

fra nos adnotabimus. Titulus autem operis ille est, quem nos typis impriminus : nisi quod mendose in secundo codice *Nicolaus* scribitur pro *Theodoro*, librarii nimirum ἀδελφία, qui tunc fortasse de Nicolao Cabasila cogitabat, cujus liturgicus commentarius jamdiu editus subsequitur in codice post illum Theodori.

Parergon de alia sacræ missæ expositione, et de canone 44 Nicæno.

Stephanus Aldoensis, anno 1670 factus patriarcha Antiochenus Maronitarum, et anno 1705 vita defunctus, ut tradit Assemanus in Catalogo codicum *Or. Vat.* t. III, p. 503, complura ingenii atque industriæ suæ monumenta reliquit, nempe Annales orientales ; de origine Maronitarum ; horum vindicias ; item de metro carminum ; nec non Orationale juxta ritum Maronitarum, ut videre est in nostro prædicti Catalogi supplemento Script. vet. t. V. codd. Syr. 392, 393, 394, 395, 396, 397, 411, 444. Quod vero ad rem præsentem attinet, in carsciunico apud nos codice 400 continetur ejusdem Aldoensis magnum opus de sacrificio missæ, duobus tomis comprehensum, quorum tamen primus deest. Sed ecce, fortunæ beneficio, desideratus hic carsciunicus tomus, suppletur ab ejusdem interpretatione Latina, quæ in codice Vaticano 7410 conservatur. Reapse cum totum opus in decem partes (seu candelabra, ut Orientales malunt dicere) distribuatur, sex quidem priores partes in Latino continentur, quatuor vero postremæ in carsciunico : quo fit ut ab utroque conjunctim codice liturgicum hoc Aldoensis opus nobis totum suppeditetur. Quisnam vero fuerit Latinus interpres, codex non docet; sed suspicari licet de Petro Benedicto illo S. Ephræmii notissimo interprete. Namque Naironus apud Assemanum, loco supradicto, affirmabat Romæ se quædam Aldoensis exemplaria accepisse a Petro Benedicto Maronita commodata. Et nos quidem ab Aldoensis opere typis tradendo, moles, ipsa deterret ; nihil tamen vetat, quominus hujus tenuem saltem imaginem delineemus.

Etenim operis partium decem, ut diximus, in plures unaquæque tractatus subdividitur, hique rursus in sectiones, tantaque est argumenti abundantia, et tam copiosa tractatio, ut nihil hac super re indictum relinquatur. I. Pars de missa fere generatim, id est de ejus nominibus, definitione, partibus, etc. II. De loco conveniente celebrandæ missæ, id est de ecclesiis, earumque partibus, altaribus, supellectile, etc. III. De sacerdote missæ ministro, et de sacerdotii gradibus, officiis, etc. IV. De præparatione sacerdotum ad missam, vestibus, etc. V. Singillatim de missæ partibus. VI. Adhuc de reliquis missæ partibus. Hactenus codex Latinus. In carsciunico autem, parte VII. Prosecutio est ordinis missæ, scilicet, de pace danda, et de altaris velamine, nec non apertione mysteriorum. VIII. De consecratione sacramenti, quod est secundum missæ segmentum. IX. De signaculo crucis super calicem, de Oratione Dominica, et sacramenti elevatione X. De fractione specierum panis, et aspersione sacratissimi sanguinis super illas, et de sacramenti distributione fidelibus.

Jam vero in tractatu tam ubere, multa esse bona et utilia, et quandoque etiam peregrina, quis dubitet ? Imprimis testimonia clarissima de Christi corpore in Eucharistia præsente, et quod Christi ipsius institutoris verbis fiat consecratio. Item de Petri et Romani pontificis primatu, quem summis viribus propugnat, et ad universam Ecclesiam, prout in Florentino œcumenico definitum est, extendit. (Par erga Petri successorem profitetur obsequium etiam auctor libri ms. quem præ manibus habeo cærimoniarum Ecclesiæ Maroniticæ, ubi in prologo dicitur Deus fundasse Ecclesiam ac stabilivisse supra patrem fidei Petri). Deinde de patriarchatu Antiocheno agit Aldoensis ; de SS. imaginum veneratione ; de vestibus atque ornatibus pontificalibus, etc. Postremo copiose disseritur de trisagio, cujus etiam celebre additamentum *qui crucifixus est pro nobis*, in Ecclesiis Orientalibus vulgo usurpatum, Aldoensis tuetur ; non ad Trinitatem tamen relatum, sed ad Filium ; imo non additamentum tantummodo, sed trisagium totum, ad solum Filium ab Orientalibus referri narrat ; secus vero a Græcis et Occidentalibus, omisso semper additamento, id ad solam Trinitatem referri solere : qua distinctione adhibita, pacem Ecclesiarum circa hanc controversiam conciliari posse judicat. Interim pro illa ultima particula profert testimonia 1. Ephræmii, patriarchæ Antiocheni. 2. Joannis Maronis item patriarchæ Antiocheni. 3. Dionysii Barsalibi, Amidensis episcopi ; 4. concilii Armeniorum Tarsensis. 3. librorum liturgicorum. Concedit tamen Petrum Fullonem sensu hæretico illam clausulam usurpasse ; atque hinc ortum totum ejus rei odium et disceptationem. Hæc de patriarcha Maronitarum. Alium vero æque ingentem commentarium liturgicum Nersetis Lamprunensis, Armeniorum sæculo duodecimo episcopi, Latinæ item Ecclesiæ reverentissimi, alio nos tempore fortasse exponemus.

Notissimus est canon 44 Nicænus Arabicus, cujus clausulam de Romani pontificis auctoritate supra omnes etiam patriarchas, ponam accurate translatam ex Arabico textu, quem recitat Coptus Ben-Assali, sæculi XII Monophysita auctor, in codice Arabico Vaticano 151, ubi ejus tractatus cononicus legitur. Is ergo in parte I, cap. 4, postquam dixit, primum, imo et caput, patriarcharum esse Romanum, diserte scribit : « Sicut patriarcha imperio et auctoritate erga sibi subjectos præditus est, ita Romæ Domnus

auctoritate erga omnes patriarchas pollet : quoniam ipse primus est, tanquam Petrus; quatenus hic videlicet auctoritate super omnes Christianitatis præsules fruebatur, et erga multitudinem, ex qua illa conflatur : utpote Christi Domini nostri successor, populo ejus Ecclesiisque præpositus. » (Et sic Leo noster magnus, serm. IV, 2 : « Petrus cunctis Ecclesiæ Patribus præpositus. » Et Joan. Cæsariensis in inedito opere de conc. Chalc. dicit ipsum Leonem caput episcoporum).Quo canone post Coptum Ben Assali usus est etiam Naironus Maronita in *Evoplia*, p. 276 et 293. Præter illa quæ de primatu Romano disputavit alter clarus Maronita, Abrahamus Ecchellensis, in tractatu *De origine nominis papæ*. Addesis quæ S. Anselmus Lucencis amplissime de hac re scribit lib. I et II. in sua collectione canonica, cujus nos titulos edidimus. Adde item duo nova testimonia in nostris Augustini sermonibus Vaticanis LII, 1 et CXX, 13. Denique Casin. Parisiensis sermo XXIII, quia nobis in item cod. Vat. Ottob. 977, f. 262, legebatur, ita concluditur. « Communicet Petro, qui vult partem habere cum Christo. »

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΔΙΔΩΝ

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΓΙΝΟΜΕΝΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

Πονηθεῖσα

ἐκ προτροπῆς καὶ ἀξιώσεως τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Φυτείας Βασιλείου

—

THEODORI EPISCOPI ANDIDORUM

BREVIS COMMENTATIO

DE DIVINÆ LITURGIÆ SYMBOLIS AC MYSTERIIS

Composita

hortante ac postulante Deo charissimo episcopo Phytiæ Basilio.

—

α'. Πολλοὶ τῶν ἱερᾶσθαι ἠξιωμένων ἴσασι μὲν καὶ ὁμολογοῦσι τὰ ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ τελούμενα τύπον εἶναι τοῦ Σωτηρίου πάθους καὶ τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν· ὅτι δὲ καὶ πάσης τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς σωτηριώδους ἐπιδημίας τε καὶ οἰκονομίας σημαίνουσι τὰ παρηκολουθηκότα γνωρίσματα, ἀπ' αὐτῆς ἀρχῆς τῆς συλλήψεως τοῦτου, γεννήσεώς τε καὶ ἀναλωγῆς τῆς τριακονταετοῦς· πρὸς δὲ καὶ τῆς τοῦ Προδρόμου αὐτοῦ λειτουργίας, καὶ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι αὐτοῦ ἀναδείξεως· ναὶ μὴν καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς, καὶ τοῦ τῶν θαυμασίων τριετοῦς χρόνου, ἐξ ὧν ὁ φθόνος (*al. cod.* φόνος) καὶ ὁ σταυρὸς κατεσκεύαστο οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπεῖν, ὡς οἶμαί ἀγνοοῦσι. Καίτοι γε οὐδὲ σῶμα καλοῖτ' ἂν ποτε τὸ μόνην κεφαλὴν ἔχον, ποδῶν δὲ καὶ χειρῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν ἀπεστερημένον. Ὅτι δὲ σῶμα τέλειον τὸ θυόμενον, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· « Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.» Ἀλλ' οὐδὲ βίου καὶ πολιτείας εἰκὼν ἡ λογικὴ ἱστορία παρά τινος ὑπογράφοιτο, εἰ μὴ τὰ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γεννήσει παρηκολουθηκότα, καὶ τὰ ἐν μέσῳ γεγονότα, καὶ ἐν τῷ τέλει συμβεβηκότα, ἐνσημανθῶσιν. Εἰ οὖν παρὰ ἀνθρώπων γενόμενα οὕτω συμπλέκονται, ὡς εἶναι πάντη συμπεπλεγμένα καὶ ἀνιστόρητα, πῶς ἂν τὰ περὶ

1. Multi qui sacerdotii officio funguntur, sciunt equidem et confitentur, ea quæ in divina liturgia fiunt, figuram esse Salvatoris passionis, et sepulturæ ac resurrectionis Salvatoris Christi Dei nostri. Quod autem ejusdem quoque salutaris adventus et incarnationis præ se ferant consequentem notitiam, jam inde ab initio, conceptionis ejus, et nativatis, actæque per triginta annos vitæ ; nec non et ipsius Præcursoris,et Christi in baptismate manifestationis ; præterea et electionis apostolorum, et triennalis patratorum miraculorum temporis, quæ ipsi invidiæ et crucis causa exstiterunt ; id, inquam, haud scio cur isti, ut puto, ignorent. Atqui ne corpus quidem illud appellabitur quod caput tantummodo habens, pedibus ac manibus aliisque membris careat. Sane quod corpus perfectum sit, quod immolatur, audi Christum ipsum dicentem : « Accipite, manducate, hoc est corpus meum [1]. » Sed nec actæ vitæ imago probabilis a quoquam describetur, nisi ab initio res quæ nativitatem comitatæ sunt, et quæ in medio cursu evenerunt, et quæ in fine contigerunt, adnotentur. Si ergo rehumanæ ita conectuntur ut sint plane inter se copulatæ atque involutæ, quis ea, quæ divinus Spiritus figurat ac representat,tam imperfectam imagi-

[1] Matth. XXVI, 27.

nem habere dicat? Ergo ne hujus quidem vivifici corporis per omnia similis imago, manca ullatenus comperietur, neque ullo membro destituetur. Verumtamem quia adoperata sunt divini Spiritus oracula, et quia sub brevibus sæpe verbis atque figuris, multæ sensuum difficilesque intellectu divitiæ comprehenduntur; id, inquiam, nostræ ætatis hominibus purgatam mentem minime habentibus, offendit nebulas, et imperfecta esse quæ sunt perfecta suadet.

2. Quod autem prolata hæc indubia veritate verba, maximis demonstrationibus firmissime fulciantur, inde fit exploratum, quia graphica sacrorum evangelistarum historia, tanquam ab ipso Christo Deo nostro inspirata, sic jam inde ab ejus conceptione, utitur imaginibus vocis et verbi, amici et sponsi, lucernæ et solis, usque ad postremam Christi in cœlos ascensionem, et ejusdem illinc novissimo reditu, non sparsim neque abrupte, sed simul omnia complectitur. Cui rei sapienter mentem intendentes ii, qui primitus pontificali munere digni fuerunt, et qui post eos sancti Patres exstiterunt, usque ad tempora quibus orta sunt magna luminaria, et ecclesiarum Dei ædificatores, Basilius, in quam, et Joannes Chrysostomus, primi pontificis circa ritum hunc mandata, sancto Spiritu deducente, exsecuti sunt. Quænam autem hæc mandata fuerunt? multa quidem et alia, sed præcipue quæ ad purgationem nostram et quasi reditum in vitam pertinent: » Accipite, manducate, ait, hoc est corpus meum. » Nihil enim vetat, quominus denuo necessaria hæc verba repetamus. Et paulo post: « Hoc facite in meam commemorationem. » Igitur tantopere cordi fuit his beatis commemorationem Christi facere, ut et corpus per divina symbola incolume perfectumque conficerent, mente atque anima præditum, injecto in massam fermento, et substantialiter deitate plenum; adeo ut qui digne participent, sanctificatione et gratia donentur, magnarumque passionum medelam consequantur.

3. Sed enim tertia quoque accedit prædictarum rerum confirmatio, quæ cum sacra liturgia ecclesiis Dei præclare pieque tradita est. Quænam vero hæc? Sacrarum nimirum imaginum ope colorum exhibitio. In his enim incarnationis Christi Dei nostri mysteria omnia a religiosis hominibus cernuntur exposita, ab archangeli Gabrielis ad virginem adventu usque ad Domini in cœlos assumptionem ac novissimum reditum. Habes et alium

τοῦ θείου Πνεύματος τυπούμενα καὶ εἰσηγούμενα· οὕτως ἐλλιπῆ τὴν εἰκόνα φαιη' τις ἂν δέξασθαι; Οὐκοῦν οὐδὲ ἡ τοῦ ζωαρχικοῦ τούτου καὶ θείου σώματος ἀπαράλλακτος εἰκὼν ἐλλιπὴς ὅλως εὑρεθήσεται, εἰ τῶν μελῶν τι ἔρει περιῃρημένον· ἀλλ' ἐν τῷ εἶναι συγκεκαλυμμένα τὰ τοῦ θείου Πνεύματος λόγια, καὶ ἐν βραχέσι πολλάκις ῥήμασι καὶ τύποις πολὺν περιέχεσθαι νοημάτων πλοῦτον καὶ δυσθεώρητον, τοῦτο τοῖς κατ' ἐμὲ τῶν νοῦν μὴ καθαρομένοις γνόφος καθίσταται, καὶ ἀτελὴν εἶναι τὰ τέλεια ὑποτίθησιν.

β'. Ὅτι δὲ τὰ προβεβλημένα ταυτί ῥήματα ἐκ θείας ἀναμφηρίστῳ μεγίστοις στηρίζονται ὑποδείγμασι κραταιότατα, ἐντεῦθέν ἐστι δῆλον· ὁ γὰρ ζωγράφος τῶν θείων εὐαγγελιστῶν λόγος, ὡς ἐξ αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὑποσημανθείς, οὕτω τὰ ὑπὸ τῆς συλλήψεως, τῆς φωνῆς καὶ τοῦ λόγου, τοῦ φίλου καὶ τοῦ νυμφίου, τοῦ λύκνου καὶ τοῦ ἡλίου, ἄχρι τῆς τελευταίας ἀνόδου Χριστοῦ τῆς εἰς οὐρανούς, καὶ τῆς ἐκεῖθεν αὐτοῦ δευτέρας παρουσίας, ἄριστα ἐξεικόνισεν, οὐ διεσπαρμένως, οὐδ' ἀπερρηγμένως, ἀλλ' ὑφ' ἓν πρὸς πάντα κατηρτισμένος. Ὧ δὴ καὶ νουνεχέστερον προσεχόντες οἱ πρώτως ἀρχιερατικοῦ καταξιωθέντες χαρίσματος, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς θεῖοι Πατέρες, ἄχρι τῶν χρόνων τῆς γεννήσεως τῶν μεγάλων φωστήρων καὶ τεχνουργῶν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, Βασιλείου, φημὶ, καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὰς ἐν αὐτοῖς ἐντολὰς τοῦ πρώτου ἀρχιερέως Πνεύματι θείῳ ποδηγούμενοι ἀνεπλήρωσαν. Τίνες δὲ ἄρα αἱ ἐντολαί; Πολλαὶ μὲν καὶ ἄλλαι, ἐξαιρέτως δὲ αἱ πρὸς τὴν ἡμετέραν κάθαρσιν καὶ οἱονεὶ ἀναζώωσιν. « Λάβετε φάγετε », φησὶ· « τοῦ ἐστι τὶ σῶμά μου· οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ αὖθις τοῖς ἀναγκαίοις τοῦτο ἐπαναλαμβάνειν· καὶ μετ' ὀλίγον· « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Οὐκοῦν οὕτως ἔσπευσαν οἱ μακάριοι ποιεῖσθαι τὴν ἐκείνου ἀνάμνησιν, ὡς καὶ τὸ σῶμα διὰ τῶν θείων συμβόλων σῶον καὶ ἄρτιον ἀποτελεῖν, ἔννουν καὶ ἔμψυχον, θεότητος κατ' οὐσίαν πεπληρωμένον· ὥστε τοὺς ἀξίως μεταλαμβάνοντας ἁγιασμοῦ καὶ χάριτος ἀξιοῦσθαι, καὶ μεγάλων παθῶν ἴασιν δέχεσθαι.

γ'. Ἀλλ' ἔστι καὶ τρίτη βεβαίωσις τῶν προτεθειμένων, ἥτις μετὰ τῆς θείας ἱερουργίας ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις καλῶς καὶ θεοφιλῶς παραδέδοται. Τίς δὲ αὕτη; Ἡ τῶν ἱερῶν εἰκόνων διὰ χρωμάτων ἀναστήλωσις (2)· ἐν ταύταις γὰρ τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἅπαντα μυστήρια τοῖς εὐσεβέσιν ὁρῶνται καθιστορούμενα ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον ἀφίξεως μέχρι καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως

(1) Hoc dicit secundum constantem Græcorum sententiam ac ritum consecrandi fermentatum; quem ritum non improbat Latina Ecclesia, ita tamen ut a Græcis vicissim azymum nollet damnari. Itaque paulo vehementius loquitur S. Petrus Damiani in sua præclara et religiosissima canonis missæ expositione (n. 1.) a nobis edita *Script. vet.* t. VI: *Panis fermentatus non debet offerri in sacrificium, tum ratione facti, tum ratione mysterii. Græci tamen in suo pertinaces errore de fermento conficiunt.* Verumtamen idem Petrus semet emendat aut explicat in Collectaneis tom. cit. p. 243, cum nostra adnotatione.

(2) Græci prima Quadragesimæ Dominica festum venerationis imaginum celebrant, subtitulo ὀρθοδοξίας, ob eam dogmaticam disciplinam in septimo concilio definitam. De quo festo multæ extant homiliæ, quas inter memini me legere Macarii Chrysocephali, et aliam in collectione Agapi monachi Cretensis.

τοῦ Κυρίου· καὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας (3). Ἔχεις καὶ ἄλλον ἀπαράγραπτον μάρτυρα ἐνάγοντά σε πρὸς τὴν τῶν θείων μυστηρίων τοῦ ὅλου σώματος ἕνωσιν καὶ συναφειαν, τὸν μέγαν φημὶ ἐν θεολόγοις Γρηγόριον, ὃς ἐν τῷ τῶν Χριστοῦ γενεθλίων λόγῳ οὐ μόνον τὰ ἐν τῇ γεννήσει παρηκολουθηκότα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ὅλης οἰκονομίας συνέταξε· καὶ αὖθις ἐν τῷ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὰ ἐν τῇ γεννήσει εἰρημένα αὐτῷ, ἀμετάθετα εἶασεν· ὃ δὴ καὶ φανερώτερον ἀποδεικνὺς, τοιοῦτόν φησι τὸ τοῦ γεννηθέντος γενέθλιον, καὶ τοῦ παθόντος ἐντάφιον. Διὰ ταῦτα προηγουμένως μὲν κατὰ τὸν πρόχειρον λόγον καὶ νῦν τοῦτο (4) πᾶς πιστὸς εἰδέναι ὀφείλει ὡς ἡ τῆς θείας ἱερουργίας ἅπασα τελετὴ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ὅλην οἰκονομίαν τῆς περὶ ἡμῶν σωτηριώδους συγκαταβάσεως τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς προείρηται, διὰ τῶν ἐν αὐτῇ τελουμένων μυστηρίων συμβολικῶς δηλοῖ (5)· εἰ καὶ χαλεπὸν ἑφ' ἑκάστῳ τῶν παρὰ Κυρίου γεγενημένων, καὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις εἰς αὐτὸν πεπραγμένων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀφαιρῆσαι πρᾶξιν ἐν τοῖς συμβόλοις· πολλάκις γὰρ τὸ ἓν τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τελουμένων ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ τῶν τότε νοοῦνται καὶ ἀναφέρονται, ὡς προϊὼν ὁ λόγος δείξει σαφέστερον.

δ'. Αὐτίκα γοῦν ἡ θεία καὶ ἱερα τράπεζα, καὶ εἰς τὸ ἐστρωμένον ἀνώγεων [*al. cod.* ἀνώγαιον] ἐκλαμβάνεται, καὶ φάτνη κατονομάζεται, καὶ τάφος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπικέκληται (6). Ταῦτα δὲ, εὐσεβῶς νοούμενά τε καὶ δεχόμενα, οὐδὲν τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας λυμαίνεται, καὶ μᾶλλον ὅταν ὁ προκείμενος λόθος ζητεῖ τὸ οἰκεῖον καὶ πρόσφορον τῷ καιρῷ· καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὁμοίως· Ὥστε εἴ τις τῶν ἐν τῷ τέλει τῷδε συντάγματι ἐντυγχάνων, εὑρήσει τινὰ ἑτέρως ὀνομασθέντα παρά τινος, καὶ οὐ καν τηνὰ ἡμετέραν ἐξήγησιν· μηδαμῶς ξενιζέσθω, μόνον εἰ πρὸς εὐσεβείας λόγον καὶ ταῦτα ὁρᾷ· πολλὰ γὰρ καὶ τοῦ τότε καιροῦ τὰ θαυμάσια· καὶ ἴσως τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις ἀποστόλοις, καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοφόροις Πατράσιν ἔδοξε τὸ ἐν τῶν νῦν λεγομένων, ὡς εἴρηται, πρὸς πλείονα τῶν τότε ἀναποδίδοσθαι· ἢ καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἀναγκαῖον νενόμισται, ὥστε τὰ μείζονα καὶ συνεκτικώτερα τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐντάξαι τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ, κατὰ τὴν τῶν θείων εὐαγγελιστῶν παρατήρησιν· τούτων γὰρ ἡ σαφεστέρα πραγματεία τε καὶ σπουδὴ οὐκ ἄλλο τι ἐναργέστερον δείκνυσιν ἀλλ' ἢ τὸ ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τε καὶ θεοτόκου συλληφθῆναί τε καὶ γενν ηθῆναι τὸν τοῦ προανάρχου Πατρὸς ὁμοούσιον Υἱὸν καὶ Λόγον· εἶτα βαπτισθῆναι μαρτυρούμενον ὑπὸ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ὁυουσίου αὐτοῦ Πνεύματος· ἔπει-

sine exceptione testem, qui te ad illam totius corporis in divinis mysteriis unionem et conjunctionem deducit, magnum dico inter theologos Gregorium, qui in sermone de Christi natali, non solum ea quæ nativitatem comitata sunt, verum etiam totius dispensationis res conexuit. Rursusque in sermone de Paschate et resurrectione, ea quæ in natali dixerat, loco suo non commovit. Quod ut apertius significet, talis, inquit, fuit geniti Christi nativitas, talis et ejusdem passi sepultura. Propterea principaliter juxta præsentem tractatum, nunc fidelis omnis scire debet a divinæ liturgiæ universo ritu, illam ipsam totam dispensationem salutaris condescensionis veri Dei ac salvatoris nostri Jesu Christi, uti dictum est, per ea quæ fiunt in eodem ritu mysteria, symbolice ostendi; quanquam difficile est, circa singula quæ Dominus egit, vel Judæi contra eum gesserunt, unum eumdemque spectare in symbolis actum. Sæpe enim unum aliquid in divina nunc liturgia operatum, de duobus vel tribus tunc temporis actibus intelligitur, ad eosque refertur, sicut in sequentibus fiet clarius.

4. Ecce enim divina et sacra mensa et pro strato cœnaculo accipitur, et præsepe appellatur, et sepulcrum quoque Christi Dei nostri vocitatur. Et tamen hæc pie cogitata et accepta, nullatenus rectæ religionis doctrinam lædunt, tunc præsertim cum propositus sermo temporis propria et accommodata requirit. Et similiter cætera. Quare si quis eorum qui sacra dignitate cluent, hunc meum legens commentarium, forte aliqua abs quovis aliter nominata comperiet, et non secundum nostram expositionem, ne, quæso, miretur, dummodo et ista rectæ religionis doctrinam respiciant. Multa enim illius quoque temporis admiranda fuerunt. Et fortasse sacris divisque apostolis, ipsisque a Deo inspiratis Patribus, quod nunc uno nomine comprehenditur, ut diximus, tunc ad plura referre placuit. Vel etiam hoc necessarium illis visum est nempe ut majora et summaria salutis nostræ documenta in divinam mystagogiam insererent, juxta sanctorum evangelistarum traditionem. Horum quippe manifestum præcipue negotium studiumque nihil aliud apertius demonstrat, quam quod de sancto Spiritu Maria semper Virgo et Deipara conceperit genueritque consubstantialem æterno Patri Filium ac Verbum; cui deinde baptizato testimonium dederit vivificus et consubstantialis ejusdem

(3) SS. imaginum venerationi addictissimi Græci sunt, eorumquæ ecclesiæ his passim ornantur. Sic etiam in Occidente toti templorum parietes olim studiosius venustabantur Veteris Novique Testamenti et martyrum sanctorumque virorum pictis historiis; quem morem in hodiernarum ecclesiarum parietibus non ita frequentatum dolemus. Certe nullum decorius ornamentum, aut populo Christiano edocendo aptius, adhiberi posse censemus.

(4) Hinc tantummodo incipit codex 632.

(5) Sic Algerus scholasticus in brevi opusculo *De sacrificio missæ*, quod nos edidimus in tomo IX *Script. vet.* ait: *Solemnis celebratio totius missæ ad hoc instituta est, ut memoriam exprimat Christi venientis in carnem*, etc.

(6) Concha sive lacunar Græci altaris denotat Bethleemi antrum seu præsepe. Ibidem autem modo cœnaculum pingi solet, modo sepulcrum Domini.

Spiritus. Postea propter triennalem miraculorum cursum, Judæorum invidiam incurrisse, et a discipulo proditum, illusumque et crucifixum, sepulcro conditum, denique in vitam revocatum, in cœlum conscendisse, et judicem denuo venturum exspectari. Quæ omnia perspicue divina liturgia sistit per ea quæ in ipsa fiunt, secundum Domini traditionem et mandata singula.

5. Verum hæc quidem tanquam adumbrata quædam futurarum rerum proponuntur descriptio. At nostra particulatim rituum Dei gratia statutorum explanatio, quantum infirmissimum ingenium nostrum valuerit, vim interim eorum palam faciet, quorum symbola intellexisse arbitramur. Neque enim mente talem tantumque conatum concepimus, utpote nimis contemplativum, ut fortasse in cunctis nostræ audaciam expositionis ostendamus. Imo et diserte veniam a legentibus imploramus, quos scire volumus, nos obediendi præcepto obsequentes, vel potius viro per omnia Deo amabili adhortanti cedentes, negotium ultra vires audacter aggredi ; non autem scientia inflatos, res humano nisui intactas attingere. Quod si quid vel circa pontificalia indumenta, vel alia aliquot in ecclesiæ more posita, sermo noster præterierit, id, inquam, haud absque causa factum est. Cum enim harum rerum, scriptam quamdam sub magni Basilii nomine interpretationem invenerimus, de iis dicendum a nobis non judicavimus. Quamobrem, circa illa etiam de quibus loqui jussi fuimus, si quando invenire nobis licuit præcedentium Patrum aliquam expositionem aut declarationem; ad hanc potius hortatorem nostrum episcopum ablegavimus : dum nos interim quietum tutumque silentium tenere maluimus. Sed agesis Dei benignitati propositum aggrediamur.

6. Initium doctrinæ arcanæ, et sanctissimorum symbolorum, illud ipsum spiritalis sermo proponit, quod tum humana natura ceu quamdam oblationem ex universa humana massa Domino Deo nostro offert ; tum prophetica gratia divini Spiritus multis diversisque vocabulis significavit, congruas operato mysterio appellationes imponens, typis quibusdam ac symbolis præmonstratas. Sed congrua et connaturalia nomina rei gestæ modo

A τα τὸ ἐπί τρισὶν ἐνιαυτοῖς θαυματουργοῦντα ἐπιφθονον γενέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ὑπὸ μαθητοῦ προδοθῆναι, ἐμπαιχθῆναι τε καὶ σταυρωθῆναι· εἶτα καὶ ἀναστάντα ἀναληφθῆναι, καὶ ὡς κριτὴν προσδοκώμενον πάλιν ἐλεύσεσθαι· ἃ πάντα σαφῶς καὶ ἡ θεία ἱερουργία συνίστησι διὰ τῶν ἐν αὐτῇ τελουμένων, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν, καὶ τὰς διῃρημένας ἐντολάς.

ε'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς σκιαγραφία τῶν μελλόντων προτίθεται· ἡ δὲ κατὰ μέρος τῶν παρ' ἡμῶν Θεοῦ χάριτι νομοθετηθέντων ἐξήγησις, κατά γε τὴν ἡμετέραν ἀσθενεστάτην διάνοιαν, δηλωσει τέως τὴν δύναμιν, ὥσπερ συμβόλων ἐγικέσθαι ᾠήθημεν· οὐδὲ γὰρ εἰς νοῦν τοιαύτην ὁρμὴν ἐδεξάμεθα, ὡς ἄγαν θεωρητικὴν τάχα ἐν πᾶσι τὴν τόλμαν τῆς ἐξηγήσεως ἐπιδείξασθαι· ἐπεὶ κἂν τοῖς λόγοις συγγνώμην αἰτοῦμεν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, εἰδόσιν ὡς ἐντολῇ ὑπακοῆς πειθόμενοι, μᾶλλον δὲ τῷ πρὸς ταῦτα προτραψαμένῳ ἀνδρὶ τὰ πάντα ὄντι θεοφιλεῖ εἴκοντες, τῶν ὑπὲρ δύναμιν κατετολμήσαμεν· ἀλλ' οὐχὶ γνώσει βρενθυόμενοι, τῶν καθ' ἡμᾶς ἀψαύστων ἁψάμεθα. Εἰ δέ τινα τῶν περὶ τῶν ἀρχιερατικῶν ἀμφίων καὶ ἑτέρων τινῶν τῶν τῇ ἐκκλησίᾳ δεδομένων ὁ λόγος παρῆκεν, οὐκ ἄνευ λόγου πρέποντος δέδρακε. Εὑρόντες γὰρ περὶ τούτων ἐπ' ὀνόματι τοῦ μεγάλου Βασιλείου (7) ἑρμηνείαν τινὰ γεγραμμένην, οὐδὲ φθέγξασθαι περὶ τούτων δέον ἐλογισάμεθα· ὥστε εἰ καὶ περὶ ὧν εἰπεῖν ἠναγκάσθημεν, εὑρεῖν ἠδυνήθημέν τινα τῶν προειληφότων Πατέρων δήλωσιν ἢ σαφήνειαν, πρὸς ἐκείνην αὐτὸν ἡμᾶς συνωθοῦντα ἐρχιρία παρεπεμψάμεθα· αὐτοὶ δὲ τὴν ἄπρακτον καὶ ἀκίνδυνον εἰλόμεθα σιωπήν· ὁμοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ θαρροῦντες, καὶ ταῖς εὐχαῖς τοῦ προτρεψαμένου τῆς ὑποθέσεως ἀρκόμεθα ὧδε·

et hortatoris nostri precibus confisi suseeptum

ζ. Ἀρχὴν μὲν τῶν μυστικωτάτων λόγων καὶ θειοτάτων συμβόλων (8) αὐτὴν ἐκείνην ὁ πνευματικὸς ὑποτίθησι λόγος, ἣν εἴτε ἀνθρωπεία φύσις οἷον τινα προσφορὰν ἐξ| ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν προσήγαγε· καὶ ἡ προφητικὴ χάρις τοῦ θείου Πνεύματος πολλοῖς καὶ ποικίλοις ὀνόμασι παρεδήλωσε, καταλλήλους τῇ ὑπουργία τοῦ μυστηρίου τὰς προσηγορίας ἐπιφημίσασα, τύποις (9) τισὶ καὶ συμβόλοις προθεωρηθείσας. Ἀλ-

(7) Verissime Theodorus noster dicit inscriptum se vidisse divo Basilio opusculum de quo loquitur ; etenim nos quoque in cod. Vat. 430, post Theodori tractatum legimus f. 151 : titulum excerptorum ἐκ τῆς τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπ. Καισαρείας Καππαδοκίας μυσταγωγικῆς ἐκκλησιαστικῆς. Tum vero in cod. Vat. 662, f. 238, exstat idem opus plane integrum sub ejusdem Basilii nomine, cum titulo : Ἱστορία μυσταγωγικὴ ἐκκλησιαστική. Attamen nihil aliud id est, nisi cum varietatibus, quam opusculum illud sub patriarchæ Germani nomine non semel vulgatum, imprimis autem in pulcherrima Parisiensi Morelii editione. Richardus quoque Simonius codicem hujus operis habuit sub Basilii nomine, ut ait in Catalogo p. 287, post notas ad Gabrielem Philadelphiensem. Ejusdem generis aliud opusculum S. Sophronii edidimus nos in *Spicilegio rom.* t. IV, quanquam fine multatum. Sed exstat in cod. Vat. 790. f. 36-40, scriptum aliud : Ἐξήγησις τῆς θείας λειτουργίας, quo Sophronii defectus suppleri utcunque videtur.

(8) Sacramenta, et res simul et symbolum sunt. Verbi gratia Eucharistia, res est propter veram Christi præsentiam : simulque, ut ait Critopulus in Confess. eccl. cap. 9, symbolum τῆς συσσωματώσεως καὶ ἐγκεντρίσεως ἡμῶν πρὸς τὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ.

(9) Præcludendo eorum ori qui panem eucharisticum typum tantum seu figuram corporis Christi blasphemant, adest antiquissimus quoque testis Cyrillus Hierosol, in Mystag. IV, 3 : Ἐν τύπῳ ἄρτου δίδοταί σοι τὸ σῶμα· *in typo* (id est *specie*) *panis datur tibi corpus*. Itaque non corporis est figura, seu species, panis est ; sed corpus sub spe-

πρόσφορα καὶ συμφυῆ ὀνόματα τῇ οἰκονομίᾳ A imponere, ita ut ipsum vocabulum peracta mysterii symbola proprie denotaret, id, inquam, divinis
ὅγον φερωνυμίας τῶν συντελουμένον συμ-
τοῦ μυστηρίου τοῖς θεοκήρυξιν ἀποστόλοις præconibus apostolis, sanctisque Patribus curæ
οἷς Παπράσι πεφύλακται, ἄρτον αὐτὸν ἐπ- fuit. Itaque appellarunt panem, benedictionem,
σιν, εὐλογίαν, προσφοράν, ἀπαρχήν· ἄρτον oblationem, primitias: panem quidem, tanquam
), ὡς τὸν οὐράνιον ἄρτον, αὐτόν, δηλαδὴ τὸν cælestem panem, ipsum videlicet Christum, soli-
, σωματικώτερον ἐκ τῶν ἰδίων αἱμάτων αἰ- dius ex propriis sanguinibus sensibiliter confec-
ἀρτοποιησάσης τῆς πανάχράντου Θεοτόκου· tum ab immaculata Deipara; benedictionem, ut-
δὲ ὡς τῆς ἀρᾶς τῶν πρωτοπλάστων ἀναί- pote maledictionis primis creatis hominibus im-
προσφορὰν δὲ, ὡς ἐξ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου pactæ exstinctionem; oblationem, tanquam ex
τος οἷόν τινὰ φιλοτιμίαν τῷ Θεῷ καὶ κτίστῃ universa humana massa munus quoddam Deo crea-
Ἅγια τῶν ἁγίων προσενεχθεῖσαν· ἀπαρχὴν δὲ, tori ad sancta sanctorum delatum; primitias de-
των ἀπαρχμάτων Θεῷ προσενεγμένων τυγ- nique, tanquam omnium primigeniorum Deo
τε ἱερωτέραν καὶ ἁγιωτέραν. Ταύτην τοίνυν oblatorum rem sacratissimam et sanctissimam-
ἁγίαν καὶ προσφοράν, καὶ τοῖς εἰρημένοις B Hanc igitur benedictionem dictam, atque oblatio-
ὀνόμασιν ὀνομαζομένην, εἰς τύπον τῆς παν- nem, aliisque supradictis nominibus appellatam,
Θεοτόκου (11) πιστῶς δεχόμεθα καὶ δοξά- augustis exhibitam templis, et prothesi, ut voci-
tamus impositam, ceu figuram laudatissimæ Dei-
paræ, fideliter suscipimus et honoramus.

Ι πρόθεσις δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ἰσο- 7. Nostræ autem Ecclesiæ prothesis pari digni-
; πεφυκε τοῖς τῶν ἁγίων ἁγίοις τῆς σκιώ- tate est atque sancta sanctorum umbratilis Ju-
κτρείας τῶν Ἰουδαίων· μᾶλλον δὲ πολὺ ταύ- dæorum cultus, imo vero his superior. Nam divina
ίζων· ἡ γὰρ θεία τράπεζα, ἐν ᾗ θύεται ὁ mensa, in qua immolatur Agnus, qui tollit peccatum
ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀσυγκρι- mundi. incomparabiliter sublimior est mensa illa
τὴν ὑψηλοτέρα τῆς παλαιᾶς ἐκείνης τραπέζης vetere, propter sanctitatis rationem, et peccatorum
ρὸς ἁγιασμοῦ λόγον καὶ συγχώρησιν πταιστ- remissionem, quam iis confert qui cum fide pura-
τοῖς μετὰ πίστεως καὶ καθαρᾶς συνειδήσεως que conscientia accedunt. Neque tamen materiæ
ρομένοις· οὐ μὴν πρὸς σύγκρισιν ὕλης· facienda est comparatio; illa quippe auro tota
γὰρ ἐκείνη διειλεκόσμητο. Τὸ δὲ μίαν αὐτοῖς exornata erat. Quod autem una illis præfinita fuerit
τράπεζαν, καὶ ἐφ' ἑφ' ἑνὶ ταύτην τόπῳ περι- C mensa, et quidem uno in loco circumscribi jussa,
ς εἶναι νομοθετεῖσθαι, ἀλλαχοῦ δὲ μήτε alibi vero neque mensam neque altare statui per-
τήριον πήγνυσθαι ἀπαγορεύεται, ἆρ' οὐχὶ missum, nonne manifestum indicium erat, tum
ἐστι γνώρισμα τοῦ καὶ ταύτην καὶ τὰς ἐν hanc, tum immolatas ibi victimas, congruo tem-
ιλουμένας θυσίας καιρῷ τῷ προσήκοντι παν- pore prorsus antiquatum iri? Et olim quidem vo-
κφανίσαι; Ἐν μὲν γὰρ ἀρχαῖς τῇ γνώμῃ luntati indulgens gulosorum crassiorumque Ju-
ιστριμάργων καὶ παχυτάτων Ἰουδαίων συγ- dæorum, ethnico more vivere volentium, sivit ut
Ἑλληνικῶς ἐθελόντων βιοῦν, συνεχώρησε victimas nomini tantum bonitatis Dei ipsius sacri-
σίας ἐπ' ὀνόματι μόνῳ τῆς αὐτοῦ Θεοῦ ἀγα- ficarent; ut deicidii tempore patria expulsi, co-
ταύτας καθιεροῦν, ἐν ᾧ καιρῷ τῆς χριστο- piam minime haberent, alio in loco hos ritus per-
ἐκεῖθεν ἀπελαθέντες οὐδαμῶς ἔχοιεν πάρ- agendi, propria videlicet ipsorummet lege inter-
ἑτέρῳ τόπῳ ταυτα δρᾶν, τῷ σφῶν κωλυό- dicti: atque ita talis cultus memoria quoque
νόμῳ· κἀντεῦθεν ἐκποδὼν γένηται καὶ ἡ aboleretur. Certe nisi ex mera erga Judæorum

nis. Pergit Cyrillus dicere: Μὴ πρόσεχε ὡς τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ οἴνῳ· σῶμα γὰρ καὶ αἷμα
κατὰ τὴν Δεσποτικὴν τυγχάνει ἀπόφασιν. D corpus et sanguinem. Et mox. p. 160, negat symbo-
longinquioris quoque nationis testimonia lum Dei esse panem (id est speciem panis) sed ibi
inaudita nobis accersamus, adest sapiens corporis substantiam contineri propugnat. Rem
aeniorum episcopus Nerses Lamprunensis, perspicuis verbis adfirmat etiam pp. 130, 161, 351, 361
sacræ liturgiæ explanatione, patrio ser- atque ut noster Hieronymus ep. 146, ad sacerdotum
conscripta, p. 161, diserte ait: *Panis fit* preces ait Christi corpus sanguinemque confici, sic
Christi. Similiter p. 389: *Spiritu sancto* et Nerses, p. 45, sacerdotum dignitatem suspicit, di-
te, de pane fit corpus Christi. Item p. 397: rigendi Spiritum sanctum, et materiam in Deum
a exanimis (panis) *vitam suscepit: anima-* consecrandi. Denique Armenii in hymno eucha-
fuit, cui deerat spiritus: symbolum in rem ristico canunt: *Hic panis est corpus Jesu Christi*. De
sum est: species corporis Christi, substan- hoc sacramento præclare etiam Stephanus Al-
omnino Christi corpus effecta est. Deni- doensis patriarcha Maronitarum in Commentario
468: *Per sacerdotis orationem descendit* de Missa, quem jam retro laudavimus.
s ad speciem (panis) *vivificandum*. Quibus (10) Petrus Damiani op. cit. n. 2: *Ideo panem*
quomodo pars aliqua dubitationis restet, *et vinum in sacrificium corporis et sanguinis sui*
non video Et diserte alibi, ut per- *Christus instituit, quod sicut præ cæteris cibis cor-*
icere HR. PP. Mechitaristæ in Apologia *poralibus panis et vinum reficiunt, ita corpus et*
rsete, venerabile dogma veraciter tra- *sanguis Christi præ cæteris cibis et potibus spiri-*
irum, p. 158, pluribus verbis asserit non *tualibus interiorem hominem reficiunt et saginant*.
Christi esse Eucharistiam, sed ipsum ejus (11) Confer infra, n. 9.

infirmitatem indulgentia Deus illis sacrificia indixisset, quid causæ erat, quominus in universum terrarum orbem diffundi ea decrevisset, æque ac illa, quæ per prædicationem apostolorum, jubente Deo instituta sunt, quæ soli et aeri, cæterisque mundi ornatibus assimilantur? Sed, ut diximus, Judæorum sacrificia condescensione Dei permissa fuerunt. Etenim dum hæc adhuc peragebantur, millies divino Spiritu per prophetas loquente, recusata sunt, quemadmodum Isaias ait: « Si afferatis ad me similam, vana est oblatio, abominatio, inquiam, mihi est. Quis enim hæc de manibus vestris exquisivit[2]? » David autem : » Num manducabo carnes taurorum, et sanguinem hircorum potabo[3]? » Et alibi : « Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi[4]. » Quibus verbis Propheta, Christi Dei nostri, ante veteres generationes dispositum incarnationis mysterium denotat. Quomodo igitur post novæ gratiæ adventum, vestigium aliquod veterum sacrificiorum, quicunque mentis est compos, dicat superfuisse? Sed hæc hactenus de legalium sacrificiorum cessatione vel abjectione et vetito.

8. Sed fortasse dicet aliquis ex adversariis : Vos, ex quibus prophetarum indicationibus panem vinumque ceu typum corporis ac sanguinis Christi offerre didicistis? In primis igitur respondemus, Christi Dei, qui est ipsa veritas, facta et traditiones neminem posse scrutari : « Hoc enim facite, inquit (ut denuo dicam) in meam commemorationem. » Quod si propheticas de his prædictiones quæris, audi virum prophetæ simul regisque auctoritatem habentem ; imo vero ipsum cœlestem Patrem, genito ab se ante luciferum ineffabiliter et impassibiliter Filio dicentem : « Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec[5]. » Quid hic porro Deo offerebat? panem ac vinum, quibus Abrahamum divinitus muneratus est, post victoriam ab eo patratam. Si ergo oriundus ex alieno populo Melchisedec, figura Christi existimatur et creditur, utique expulsum est leviticum sacerdotium. Impossibile enim est Deum mentiri, postquam jurejurando promisit se excitaturum aliquem secundum ordinem Melchisedec, qui carnaliter esset de Davidis semine pontifex simul Deusque ante sæcula. Ejectis igitur qui de Levi tribu erant, ut suprascriptum est, necesse vicissim fuit ut veteris tum legis tum cultus immutatio fieret ; sicut alicubi magnus quoque Paulus dicit : Universum enim Judæorum cultum per levitas et contribules exerceri, lege cautum erat ; quibus cessantibus, lex quoque irrita evasit[6]. Sed et per alium prophetam, de nostro sacrificio et cultu hæc Deus prædixit dicens : « Ecce thymiama mihi exhibetur in universa terra[7]. » Atque hæc dicta sunto de abolitione Judaicorum sacrificiorum ac rituum et

A μνήμη τῆς τοιαύτης λατρείας· εἰ γὰρ μὴ συγκατεβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ τῶν Ἰουδαίων τὰς θυσίας προσέταξεν ὁ Θεός, πῶς οὐκ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐφαπλοῦσθαι αὐτὰς διωρίσατο, ὡς καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ κηρύγματος τῶν ἁγίων ἀποστόλων κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἐκτεθείσας, αἵτινες ἡλίῳ καὶ ἀέρι καὶ τοῖς ἄλλοις κοινοῖς ἐντρυφήμασιν ἐξωμοίωνται ; Ἀλλ' ὡς προεῖρηται, συγκαταβάσεως ἕνεκεν αἱ θυσίαι τῶν Ἰουδαίων συνεχωρήθησαν· εἰ γὰρ ἔτι τούτων τελουμένων μυριάκις ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος διὰ τῶν προφητῶν ἀνετράπησαν, καθὼς διὰ Ἡσαΐου φησίν· « Ἐὰν φέρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμά μοί ἐστι· τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ; » Διὰ δὲ Δαβίδ· « Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι ; » Καὶ ἑτέρωθι· « Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· » τὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν πάντων σωματώσεως πρὸ γενεῶν ἀρχαίων ἠτρεπισμένον φάσκων μυστήριον· πῶς ἄρα μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς νέας χάριτος ἴχνος ὑπολελεῖφθαι τῶν παλαιῶν θυσιῶν φήσειεν ἄν τις τῶν νοῦν ἐχόντων ; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῆς τῶν νομικῶν θυσιῶν παύλης ἢ ἀποβολῆς καὶ ἀπαγορεύσεως.

η'. Ἀλλ' ἴσως ἔροιτο τις τῶν ἀντιθέτων· Ὑμεῖς δὲ ἐκ ποίων προφητικῶν ἀποδείξεων τὸν παρ' ὑμῶν προσφερόμενον ἄρτον καὶ οἶνον εἰς τύπον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ προσφέρειν παριλάβετε ; Φαμὲν οὖν κατὰ πρῶτον λόγον ὡς τὰ περὶ τῆς αὐτοαληθείας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ πραχθέντα καὶ παραδοθέντα οὐδεὶς ἠντεξετάζειν δύναται· « Τοῦτο γὰρ ποιεῖτε, » φησίν, ἵνα καὶ αὖθις ἐρῶ, « εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Εἰ δὲ προφητικὰς περὶ τούτων προρρήσεις ζητεῖς, ἄκουσον προφήτου καὶ βασιλέως ἀμφοῖν τὸ ἀξιοπιστον ἔχοντος· μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς πρὸς τὸν πρὸ ἑωσφόρου γεννηθέντα ἐξ αὐτοῦ ἀῤῥήτως καὶ ἀπαθῶς· « Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. » Καὶ τί τὰ παρ' αὐτοῦ προσφερόμενα τῷ Θεῷ ; Ἄρτος καὶ οἶνος, οἷς τὸν Ἀβραὰμ ἐδεξιοῦτο θεοπρεπῶς, νίκην ἐπεργασάμενον. Εἰ οὖν ἐξ ἑτέρας φυλῆς ὁ Μελχισεδέκ, τύπος δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ λογίζεται καὶ πιστεύεται, ἐκβέβληται ἄρα ἡ λευϊτικὴ ἱερωσύνη· ἀδύνατον γὰρ ψεύσασθαι Θεόν, καὶ ταῦτα μεθ' ὅρκου ἐπαγγειλάμενον κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀναστήσεσθαι τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα, ἀρχιερέα τὸν αὐτὸν ὄντα καὶ Θεὸν προαιώνιον. Τῶν ἐκ τῆς λευϊτικῆς τοίνυν φυλῆς ἐκβεβλημένων, ὡς προγέγραπται, ἀναγκαῖον πάλιν ἐστὶ καὶ τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τῆς λατρείας γενέσθαι μετάθεσιν· ὥς που καὶ Παῦλος ὁ μέγας φησι· Πᾶσα γὰρ ἡ τῆς λατρείας τῶν Ἰουδαίων πραγματεία καὶ ἐντολὴ διὰ τῶν λευϊτῶν καὶ συμφυλετῶν αὐτῶν ἐνεργεῖσθαι τῷ νόμῳ ἐκτέτακται. Παυομένων δὲ ἐκείνων, κατήργηται καὶ ὁ νόμος. Ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρου προφήτου περὶ τοῦ ἡμετέρου θύματος καὶ τῆς λατρείας τοιαυτα προαναφωνεῖ λέγων· « Ἰδοὺ θυμίαμά μοι

[2] Isa. I, 13. [3] Psal. XLIV, 73. [4] Psal. XXXIX, 7. [5] Psal. CIX, 4. [6] Hebr. VII, 11. [7] Malach. I, 11.

σεται ἐν πάσῃ τῇ γῇ. » Ταῦτα μὲν εἰς ἀπα- A
ν τῶν Ἰουδαϊκῶν καὶ θυσιῶν καὶ ἐθῶν, πρό-
δε τῶν ἡμετέρων καὶ πάσῃ τῇ γῇ τελουμένων
; ἀναιμάκτου θυσίας.

Ἀλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον ὅθεν ἐξέβημεν·
παρεκβατικῶς εἴρηται ταῦτα, διὰ τὸν τῶν
κτόνων ἔλεγχον. Οὕτω τοίνυν καὶ διὰ τὰ προ-
α ἡ προσφορὰ, καὶ ὁ ἄρτος, καὶ ἡ εὐλογία,
ἀπαρχὴ, εἰς τύπον τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεο-
λαμβάνεται (12). ἥτις κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πα-
ταὶ θέλησιν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Λόγου, καὶ
ει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸν ἕνα τῆς ἁγίας
ς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγον εἰσδεξαμένη, τέ-
ειόν καὶ τέλειον ἄνθρωπον ἀπεκύησεν· ὥσπερ
ιν ὁ ὑπερούσιος Θεός, σάρκα ἐκ ταύτης λα-
; ἐν μιᾷ ὑποστάσει, τέλειος ἦν καὶ ἄνθρωπος, B
ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας· οὕτω καὶ
ιακὸν σῶμα, ὡς ἔκ τινος κοιλίας καὶ αἱμάτων,
ρκὸς τοῦ παρθενικοῦ σώματος, τοῦ ὅλου ἄρ-
ημι, τῆς εὐλογίας καὶ τῆς προσφορᾶς, παρὰ
ικόνου, ὡς ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία (13) παρέλαβε,
νεται σιδήρῳ τινί, ὅπερ καὶ λογχην λέγου-
ι), εἰ καὶ μήπω ταύτης ἐστὶν ὁ καιρός· καὶ
ἰδιυπόστατος (15) ἐκ μέσου ταύτης ἀφιερού-
ο μέντοι διάκονος, ὁ τοῦτο διενεργῶν, ἑτοι-
σὺν αὐτῷ καὶ τὸ μέλλον ἀποτελεῖσθαι Δεσπο
εῖμα ἐν τῷ προσήκοντι τοῦ πάθους καιρῷ
ῆς τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως,
ταῦτα ἐν τῇ προθέσει, τὴν ταύτης εὐχὴν
ντος τοῦ ἱερέως.

Αὐτὸς δὲ ὁ τὸ θεῖον σῶμα διατέμνων διάκονος C
ῆς εὐλογίας, τὸν ἄγγελον μιμεῖται, τὸν τῇ
ᾳ τὸ « Χαῖρε » προσφθεγξάμενον. Εἰ δὲ καὶ ἱε-
ιοῦτο τέμνουσιν, ἀλλ' ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ
ἐτελεῖτο πάλαι, καὶ παρὰ τῶν διακόνων ἡ
ρὰ διετέμνετο. Ὁ μέντοι διάκονος, ὁ κατὰ
πον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πάλαι τοῦτο
ῶν, ἑτοιμάσας σὺν αὐτῷ καὶ τὸ μέλλον ἀπο-
αι Δεσποτικὸν αἷμα ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ
θους διὰ τῆς τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος ἐπιφοίτη-
ἀφίησι ταῦτα ἐν τῇ προθέσει, τὴν ταύτης εὐ-
λέγοντος τοῦ ἱερέως. Οὕτω τοιγαροῦν ἀφίεται
ν σῶμα ἐν τῇ προθέσει, ὥσπερ Βηθλεέμ, ὅπου
ται ὁ Χριστὸς, οὐ αἱ ἔξοδοι ἀπ' ἀρχῆς ἡμερῶν
. Ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς ἐν τῇ Ναζαρὲτ, πρὸς δὲ καὶ
Καπερναοὺμ διατριβῆς, τὸν τόπον ἡ πρόθεσις D
οῖ· τούτου γὰρ ἕνεκεν ἐν προοιμίοις προέφημεν,
ἐν τῶν νῦν τυπουμένων ἐν δυσὶ καὶ τρισὶ τῶν
λεῖται καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν τὸν τριακονταετῆ χρόνον

de prælatione nostrorum quæ in universa terra per incruentum sacrificium fiunt.

9. Sed enim illuc jam oratio revocanda est, unde discessit : etsi hæc ipsa transeunter dicta fuerunt ob occisorum Christi reprehensionem. Sic itaque, uti dictum est, oblatio, et panis, et benedictio, et primitiæ, in typum semper Virginis Deiparæ assumuntur ; quæ beneplacito Patris, voluntate Filii ipsius, et adventu sancti Spiritus, unum de sancta Trinitate, Filium Dei ac Verbum in se excipiens, perfectum Deum et perfectum hominem peperit. Sicque pariter supersubstantialis Deus carnem ex hac sumens, unica sub hypostasi, perfectus æque homo fuit, similis nobis per omnia absque peccato. Sic etiam dominicum corpus, tanquam ex quodam utero et sanguinibus et carne virginei corporis, ex toto, inquam, pane et benedictione et oblatione, a diacono, ut in Magna Ecclesia mos est, ferreo instrumento secatur, quod lanceam vocant, etiamsi necdum hac utendi tempus est ; atque ita per se subsistens ex media eulogia consecratur. Et diaconus quidem, hujus divisionis auctor, parans simul illum qui consecrandus est sanguinem, congruo passionis tempore, per vivifici Spiritus adventum, deponit hæc in prothesi, dum interim propriam hujus rei orationem dicit sacerdos.

10. Ipse vero qui divinum corpus desecat diaconus ab eulogia, angelum imitatur, qui virgini dixit : « Ave. » Quod si etiam sacerdotes id desecant, attamen in Magna Ecclesia sic ab antiquo fiebat, et a diaconis oblatio secabatur. Igitur diaconus qui ex Magnæ Ecclesiæ more sic olim agebat, parans simul mox futurum Dominicum sanguinem congruo passionis tempore, per vivifici Spiritus interventum, relinquit hæc in prothesi, dum hujus precem sacerdos recitat. Sic itaque relinquitur divinum corpus in prothesi, veluti in Bethlehem ubi natus est Christus, cujus exitus ab initio dierum sæculi. Simul etiam tanquam in Nazareth, insuperque instar incolatus in Capharnaum, vice fungitur prothesis. Quam ob rem in procemio jam diximus, quod unus ex præsentibus typis, duobus vel tribus tunc actis rebus æquiparetur. Ut summatim dicam, tricennale spatium et vitam ante baptismum prothesis repræsentat. Concedit ergo tempus pon-

Ita Christophorus Angelus, Græcus homo, *chiridio de statu hodiernorum Græcorum* 4 : Σημαίνει δὲ οὗτος τὴν Παρθένον.

Magna Ecclesia intelligitur Constantinopoli- id est S. Sophiæ templum.

Stephanus Aldoensis patriarcha Antioche- laronitarum in Expositione missæ, sect. 3, Vat. 7410. f. 90 b. sic. ait : *Cultro utuntur quasi ad cogitationem lanceæ, qua transfos- it latus Christi, unde quando sacerdos immo- nem, ante quam sacrificet, ferit illum acumi- ne cultri in parte dextera, ita ut capulus attingat calicem ; appareatque sanguinem qui est in calice, eumdem esse qui e latere Christi manavit.* Legatur etiam Allatius de templis Græcorum, ed. Paris. p. 145.

(15) Adverbialiter. Sed et pro adjectivo ἰδιυπόστατος citantur a cl. Boissonado in nova Lexici Stephaniani editione exempla Areopagitæ, et scholiastæ ad Epictetum ; cui Lexico nunc hoc adverbium adjiciatur.

tifex primo sacerdoti, qui divinam incipere mystagogiam debet : id autem temporis spatium significat illud a propheta Isaia prædictum tempus, nativitatis videlicet prophetæ Joannis præcursoris, Christique ad nos adventus. Horum enim amborum, nempe et nativitatis tempus, et Christi adventum, præter alios deiloquos viros, Isaias perspicue vaticinatus est, de Joanne quidem ita dicens : « Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram me [9]. » Item alia quotquot de eodem prænuntiavit. De Christo autem : « Ecce virgo in utero habebit [9]. » Et quidquid ille de passione, sepultura, ac resurrectione prædixit. Namque hoc tempore, reconditi quoque a constitutione mundi mysterii manifestatio exitum nacta est.

καὶ ἀναστάσεως προηγόρευσεν· ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ κόσμου ἡ φανέρωσις τὸ πέρας ἐδέξατο.

11. Jam vero sacerdos, qui initium divinæ liturgiæ facit, imaginem gestat Joannis Baptistæ præcursoris, qui videlicet prædicationem exorsus est dicens : « Pœnitentiam agite ; appropinquavit enim regnum cœlorum[10] ; » et accedentes omnes baptizabat. Cœpta igitur ab hoc liturgia, accedunt post primam precem propheticæ lectiones, quas Antiphona appellamus, tum quia prophetæ prædixerunt eum qui jam natus est ; tum quia reapse Vetus Testamentum præcessit, cujus legislator fuit hic modo natus in fine dierum. Sciendum vero est, quod initio cujuslibet officii, tum matutini tum vespertini, primo Veteris Testamenti canuntur Psalmi ; deinde novæ gratiæ cantica, ut omnes agnoscant unum eumdemque esse Dominum, qui et hæc et illa mandavit, Christum. Canuntur igitur, ut diximus, post primam precem Antiphona ; quæ primo ingerunt, quod bonum sit confiteri nato Domino pro humani generis salute ; deinde elata voce clamant illud : « Dominus regnavit ; » id est nunc magis regnat æternus Rex et Dominus, postquam humilem hanc sibi carnem induit, quam fortitudinem appellaverunt : sicut multis æstimatam ignominiam, crucis scilicet, gloriam Salvator nominavit [11]. Sicut enim rex, quanquam semper potentia ac fortitudine præditus, haud interdum his utitur ad reprimendos hostes qui subditis suis vim inferunt ; postea vero ulciscendi capto consilio consurgens, exigua aliqua cum armatura, propriarum virium pondere hostes prosternit ; atque his in barathrum perditionis projectis, cunctos quos tyrannide hostili liberavit, audit sibi dicentes : « Nunc regnavit Dominus noster, nunc induit fortitudinem, » quia nimirum propositum ejus ac voluntatem ulciscendi, *regni* et *fortitudinis* nomine appellant ; sic etiam Propheta prævidens venturi in carne Dei Verbi tempus, et humani generis defensionem, simulque hostis et sociorum ejus dæmonum cladem supremam, insuper ipsius mortis

τὸν πρὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὰς διατριβὰς ἡ πρόθεσις ἐκπληροῖ. Δίδοται τοίνυν καιρὸς παρὰ τοῦ ἀρχιερέως τῷ πρώτῳ τῶν ἱερέων μέλλοντι ἄρχεσθαι τῆς θείας μυσταγωγίας· οὗτος δὲ ὁ καιρὸς σχηματίζει τὸν παρὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου προαναφωνηθέντα καιρὸν, τῆς τοῦ προφήτου Ἰωάννου καὶ Προδρόμου γεννήσεως, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας· ἀμφοτέρων γὰρ τούτων τῆς τε γεννήσεως τὸν καιρὸν, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας, μετὰ τῶν ἄλλων θεηγόρων ὁ Ἡσαΐας ἀριδήλως προεφήτευσε· περὶ μὲν τοῦ Ἰωάννου οὕτως εἰπών· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν μου. » καὶ τἆλλα ὅσα περὶ, αὐτοῦ προηγόρευσε· περὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει. » καὶ ὅσα ἐκεῖνος περὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ταφῆς, καὶ τοῦ ἀποκεκρυμμένου ; μυστηρίου πρὸ καταβολῆς

ια'. Ὁ δέ γε ἱερεὺς ὁ τὴν ἔναρξιν τῆς θείας ἱερουργίας ποιούμενος εἰκόνα φέρει τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου καὶ Βαπτιστοῦ, προκαταρξαμένου τοῦ κηρύγματος καὶ λέγοντος, « Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, » καὶ βαπτίζοντος πάντας τοὺς προσερχομένους. Ἀρχομένου δὲ τούτου τῆς θείας ἱερουργίας, παράγονται μετὰ τὴν πρώτην αἴτησιν τὰ προφητικὰ ἅπερ ἀντίφωνα καλοῦμεν· ἅμα μὲν ὡς προανακηρύξαντα τὸν προαναφανέντα, ἅμα δὲ καὶ ὡς προηγησαμένης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἣς νομοθέτης οὗτος ὁ γεννηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐχρημάτισεν. Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐν ἀρχῇ πάσης τελετῆς ὀρθρινῆς τε καὶ λυχνικῆς πρῶτον τῆς Παλαιᾶς ᾄδονται οἱ ψαλμοὶ, εἶτα τὰ τῆς νέας χάριτος ᾄσματα, ἵν' ἔχοιεν εἰδέναι πάντες ὡς εἷς καὶ αὐτὸς Δεσπότης ἐστὶν ὁ ταῦτα κἀκεῖνα νομοθετήσας Χριστός. Ἄδονται τοιγαροῦν, ὡς εἴρηται, μετὰ τὴν πρώτην αἴτησιν ἀντίφωνα· πρῶτον μὲν προτρεπόμενα τὸ ὡς ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ τεχθέντι Κυρίῳ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρωπείου γένους παραγενομένῳ· δεύτερον κηρύττονται μεγαλοφώνως τὸ, « Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε, » τουτέστι νῦν μειζόνως βασιλεύει ὁ πρὸ αἰώνων βασιλεύς καὶ Κύριος, ἐνδυσάμενος τὴν ταπεινὴν ταύτην σάρκα, ἣν καὶ δύναμιν προσηγόρευσαν· καθάπερ τοῖς πολλοῖς δοκοῦσαν αἰσχύνην τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δόξαν ὁ Σωτὴρ ἐπονόμασεν· ὥσπερ γάρ τις βασιλεὺς, ἀεὶ μὲν τὸ κράτος καὶ τὴν δύναμιν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, οὐ κέχρηται τούτοις πρὸς ἄμυναν τῶν ἐχθρῶν τῶν τυραννούντων τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ· ὕστερον δὲ βουληθεὶς ἐκδικῆσαι τούτους, διαναστὰς ἐν μικρῷ τινι ὅπλῳ, οἰκείᾳ ῥοπῇ θραύει τοὺς πολεμίους, καὶ βυθῷ ἀπολείας τούτους παραδοὺς, ἀκούει παρὰ πάντων τῶν ἐλευθερωθέντων τῆς τυραννίδος, « Νῦν, ἐβασίλευσεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν, νῦν ἐνεδύσατο δύναμιν, » τὴν βουλὴν αὐτοῦ καὶ τὴν θέλησιν τῆς ἐκδικήσεως βασιλείαν καὶ δύναμιν ὀνομαζόντων· οὕτω καὶ ὁ προφήτης προορῶν τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν χρόνον, καὶ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τήν τε τοῦ

[9] Isa. XL, 3. [9] Isa. VII, 14. [10] Matth. III, 1. [11] Joan. XII, 32.

ὁ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δαιμόνων καταλύσιν, ἔτι καὶ τὴν θανάτου νέκρωσιν, καὶ τὴν τῶν παρ' κατεχομένων ἐλευθερίαν, καὶ τῶν τῇ γεννήσει ν παρὸν τὸ σπήλαιον, τό, « Νῦν ἐβασίλευσεν, » ησεν· καὶ « Νῦν ἐνεδύσατο δύναμιν· » οὐχ ὡς ἐν μὴ ὑπάρχουσαν παρ' αὐτῷ, ἀλλ' ὡς ἀεὶ ναν, εἰς παρωρισμένον δὲ καιρὸν ταμιευομένην μαι. Εἴωθε δὲ ἡ τοῦ θείου Πνεύματος χάρις λλοντα ὡς ἐνεστῶτα καὶ γεγενημένα ἀνακη-ν.

A exstinctionem, et ab ea detentorum liberationem, et nati Christi speluncam coram aspiciens, verba: « Nunc regnavit, » inclamat; et: « Nunc sibi fortitudinem induit: » non quod antea hæc illi non adesset, sed quia tanquam perpetuo inhærentem, certo tamen tempori reservatam ad comparendum. Solet enim divini Spiritus gratia, futura tanquam præsentia et jam acta prædicare.

Συντέτακται δὲ τῷ τέλει τοῦ πρώτου ἀντιφώ-ὸ, « Τῆς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου σωσον » Τίνος χάριν; ἢ πάντως ἵνα βεβαιωθῇ τὰ σν εἰρημένα περὶ τοῦ τύπου τῆς Ἀειπαρθέ-ίτε αὐτὴ τῆς τοιαύτης προηγεῖται διακονίας λῃθοῦς οἰκονομίας· τοῦ δευτέρου δὲ τὸ ἑφύμ-.6), « Ταῖς πρεσβείαις τῶν ἁγίων σου· » ἐπεὶ τὴρ σωτηρίας ψυχῶν καὶ συγχωρήσεως πταισ-τὴν θείαν τελοῦμεν μυσταγωγίαν, εἰκότως περτέραν οὖσαν τὴν Θεομήτορα πάντων τῶν ῆ καὶ αὐτῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, εἰς ἱκε-προσκαλούμεθα· εἶτα τοὺς εὐαρεστήσαντας τῷ ς Υἱῷ· εἰ γὰρ καὶ προϊὼν ὁ λόγος εὑρίσκει ἁγίους ἅπαντας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν παν-τον οἱονεὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως μεσιτευομένην « Ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν (17) ταύ-τρείαν, » Ἀλλὰ καθ ἕτερον λόγον λέγεται τοῖς σι ταῦτα διορίζεσθαι, ὃν ἀποδώσομεν Θεοῦ ὄντος ἐπ' αὐτὸ τὸ χωρίον τῆς ἀκολουθίας ς. Νυνὶ δὲ τῶν ἐφεξῆς ὁ λόγος ἐχέσθω· ἤδη ρὸς τὸ τρίτον ἀντίφωνον ἐπεραιώθημεν. Τὸ δὲ ιον τὸ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἀντιφώνου νον, τό, « Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ » παρὰ τοῦ τῇ θείᾳ λήξει βασιλέως Ἰουστι-ἐκπεφώνηται· σφόδρα φάρ καὶ αὐτὸ τοῖς ἱοις καὶ τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἐφαρμόζον· γὰρ, φησὶν, ὁ γεννηθεὶς, ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ τοῦ προαναρχου Πατρὸς ὑπάρχων, καταδεξά-διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ ρίας Θεοτόκου, ἀτρέπτου μεινάσης τῆς θεότη-ὶ ἀσυγχύτου, εἷς ἐστι τῆς ἁγίας Τριάδος ωπήσας, καὶ σταυρωθῆναι καταδεξάμενος· ιτητως γὰρ καὶ ἀχωρίστως τῶν Πατρικῶν καταβὰς, σεσάρκωται· ὁ καὶ ἐν τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ συνδοξαζόμενος ὑπό τῶν νοερῶν καὶ ὑπου-δυνάμεων· αὐτὸς οὖν ἐστιν ὁ σώζων ἡμᾶς.

B 12. Subjunguntur autem fini primi Antiphoni verba: « Intercessionibus Deiparæ, salva nos. » Quam ob causam? prorsus ut confirmentur dicta antea de typo perpetuæ Virginis, quod nempe ipsa huic ministerio et œconomiæ præeat. Secundi vero Antiphoni subsequens carmen est: « Intercessionibus sanctorum tuorum. » Quia enim pro salute animarum, et peccatorum venia divinam peragimus mystagogiam, merito ceu excelsiorem Dei Matrem sanctis omnibus, ad intercedendum invocamus, et deinde charos ejusdem Filio sanctos. Nam etsi sequens noster sermo, omnium quoque sanctorum inveniet invocationem, attamen ipsam immaculatam, tanquam ab ipso episcopo interpositam illis verbis: « Adhuc exhibemus tibi hunc rationalem cultum. » Sed enim id a patribus institutum dicitur, secundum aliam etiam rationem, quam cum ad proprium pervenerimus officii locum, Deo favente, trademus. Nunc reliqua sermo prosequatur. Jam enim ad tertium antiphonum devenimus. Troparium autem in fine secundi antiphoni dictum « Unigenitus Filius et Verbum Dei » a beato rege Justiniano additum fuit, quod ipsum nativitatis Christi symbolis valde congruit: Hic enim, inquit, unigenitus Filius et Verbum æterni Patris, dignatus pro nostra salute incarnari ex Deipara, immutabili manente et inconfusa deitate, unus est de sancta Trinitate, qui inhumanari et crucifigi sustinuit. Etenim sine discessu et sine separatione a paternis sinubus descendens, incarnatus est: qui etiam in trisagio hymno a spiritalibus cœlestibusque virtutibus collaudatur: ipse ergo est Salvator noster.

C

D 13. Sic ei accommodatus est a Patribus trisagii quoque hymnus, ut te ille qui in tropario laudatur, unus de sancta Trinitate prædicetur, consubstantialis Patri et sancto Spiritui, naturæ ejusdem et inseparabilis. Jam verba « sanctus Deus, » ii qui hypostaticas proprietates distinguunt, patri aftribuunt: tum verba « Sanctus fortis, » propriæ hypostasi Filii

Οὕτω συνάρμοσται παρὰ τῶν Πατέρων καὶ ἅγιος ὕμνος, ἵνα καὶ ὁ διὰ τοῦ τροπαρίου ενος εἷς ὢν κηρυχθῇ τῆς ἁγίας Τριάδος, ιος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ συμ-ται ἀδιαίρετος· τὸ γὰρ Ἅγιος ὁ Θεὸς οἱ τὰς τικὰς ἰδιότητας διαιροῦντες τῷ Πατρὶ προσ-· τὸ δὲ Ἅφιος ἰσχυρὸς τῇ ἰδιότητι τῆς ὑπο-

Citatur hic Andidensis locus ex ms. ab Alcontra Hottingerum p. 182. Item de Purgat.

crificio. Nimirum λόγος, et *ratio* est, et *verbum* seu *locutio*. Posteriorem autem sensum Cabasilas prætulit. Aliter tamen Germanus, seu quivis sub ejus nomine latens, ed. Paris, p. 160: Λατινοὶ χέγουσι ραζιονάβιλε· Ἕλληνες δὲ λεγουσι φρόνησιν καὶ λογιότητα.

Nicolaus Cabasilas in comm. cap 51, λογιuod dicimus *rationalem*, mavuit *verbalem* gere, quia nihil aliud a sacerdote, quam sacramentalia precesque fiant in hoc sa-

Verbi assignant. Denique: « Sanctus immortalis, vivi- A
fici et consubstantialis Spiritus personæ tribuunt:
quanquam et unicuique trium personarum unius
deitatis, triplicatum hoc vocabulum « sanctus »
convenit. Harum enim unaquæque et sancta est et
fortis et immortalis. Conjunctus autem fuit tropa-
rio trisagii hymnus, ob significandam naturæ uni-
tatem et consubstantialitatem Filii cum duabus per-
sonis reliquis. Natura sane et substantia tribus una
est, nomen vero commune unicum deitas ; etiamsi
singulæ tres personæ appellentur perfectus Deus
In his vero brevibus verbis præclare intelligitur
etiam illud magni Theologi dictum : Nam dividitur
indivise, ut ita loquar, et conjungitur divisim. Et
alibi idem Pater : Non possum tria dividere, sed
in unum confero. Nemo vero testimonia hæc tri- B
sagii audiens. existimet initium cepisse trisagium
a Christi Dei nostri inhumanatione. Antiquitus
enim a deiloquis prophetis mystice in spiritu præ-
cantatum erat. Hujus enim formam ac verba evol-
vens David, breviter idem exhibet : « Sitivit,
dicens, anima mea ad Deum fortem vivum [12]. » Et
alibi : « Verbo Domini cœli firmati sunt, et spi-
ritu oris ejus omnis virtus eorum [13]. » Et alio loco:
« In lumine tuo videbimus lumen [14]. » Jam ille
cantatus ab Isaia hymnus seraphicus [15], qui san-
cta tria et unam dominationem confert atque dei-
tatem, quamnam præ se fert differentiam ab eo
quod a nobis cantatur trisagio ? Itaque troparii
cum trisagio connectitur dictio, propterea quod
utrumque ad deitatem refertur ; eaque dictio me- C
dium dividit episcopi procedentem introitum.

παρίου μετὰ τοῦ τρισαγίου συνῆπται ὁ λόγος διὰ τὴν πρὸς τὴν θεότητα τούτων ἀναφοράν, διατεμὼν τὴν ἐν μέσῳ προβαίνουσαν τοῦ ἀρχιερέως εἴσοδον·

14. De hoc ergo introitu, prout Deus dederit, nostræque valent vires, loquamur. Putamus enim Christi Dei nostri ostensionem apud Jordanem, et manifestationem, ab episcopi introitu innui. Hinc itaque, ut videtur, flumina appellantur illa in Magnæ Ecclesiæ pavimento stricta et nigra marmorea quasi ordines, mediocribus intervallis inter se distantia. Nam usque ad introitum quanquam pon- D
tifex Christus erat, haud omnibus manifestus erat
et cognitus ; tametsi in medio versans, supernatu-
ralia et immensa faciebat. Tunc capto tempore
sacerdos, qui in medio altari consistebat ante epi-
scopi introitum, velut Præcursor tunc ministrabat
pœnitentiæ baptisma, introeuntem cernens epi-
scopum, secedit ; propemodum illud tacite dicens,
quod Joannes aiebat : « Hunc oportet crescere, me
autem minui [16] ; » ideoque confestim cedit episcopo
majora operari. Jam cum in introitu canunt psal-
tæ : « Venite exsultemus Domino, verba post
baptismum significat apostolorum, quæ de Christo
dicebant : Namque ante vocationem alii quidem
aiebant : « Venite, invenimus, quem exoptabamus ; alii vero. « Veni et vide. » Alii denique :

στάσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου ἀφορίζουσι· τὸ δὲ Ἅγιος ἀθάνατος τῇ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ὁμοουσίου Πνεύματος ἀφιεροῦσιν. Ἁρμόττει δὲ καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν τριῶν προσώπων τῆς μιᾶς θεότητος τὰ τρία ταυτὶ ἅγια· ἕκαστον γὰρ τούτων καὶ ἅγιός ἐστι, καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἀθάνατος, Συνῆπται μὲν οὖν τῷ τροπαρίῳ καὶ ὁ τρισάγιος ὕμνος, εἰς δήλωσιν τῆς συμφυΐας καὶ ὁμοουσιότητος τοῦ Υἱοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων δύο· φύσις μὲν γὰρ καὶ οὐσία τοῖς τρισὶ μία, ὄνομα δὲ κοινὸν ἡ θεότης· εἰ καὶ ἕκαστον τῶν τριῶν προσώπων Θεὸς ὀναμάζεται τέλειος. Ἐν τούτοις δὲ τοῖς βραχέσι ῥήμασι καλῶς νοεῖται καὶ τὸ παρά τοῦ μεγάλου θεολόγου οὕτω πως εἰρημένον· Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ συνάπτεται διῃρημένως· καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτός· Οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι. Ἀλλὰ μή τις, τὰς μαρτυρίας ταύτας τοῦ τρισαγίου ἀκούων, νομίσῃ τὴν ἀρχὴν λαβεῖν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως· πάλαι γὰρ ὑπὸ τῶν θεηγόρων προφητῶν μυστικῶς τῷ πνεύματι προαναφωνούμενον ἦν· τούτου γὰρ τὸν τύπον καὶ τὰς ῥήσεις ἱστορῶν ὁ Δαβὶδ, διὰ βραχυλογίαν παρίστησι τοῦτον· « Ἐδίψησε, » λέγων, « ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα· » καὶ ἀλλαχοῦ· « Τῷ λόγῳ Κυρίου οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· » καὶ ἑτέρωθι. « Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. » Ὁ δ' ὑπὸ Ἡσαίου ἐκφωνηθεὶς σεραφικὸς ὕμνος, καὶ τὰ τρία ἅγια εἰς μίαν κυριότητα συνάγων καὶ θεότητα, τίνα διαφορὰν φέρει τοῦ παρ' ἡμῶν ᾀδομένου τρισαγίου ; Τοῦ μὲν οὖν προ-

ιδ'· Λεγέσθω τοιγαροῦν περὶ ταύτης ὅσα δοίη Θεὸς κατὰ τὸ ἡμῖν ἐγχωροῦν. Λοκοῦμεν γὰρ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου ἀνάδειξιν καὶ φανέρωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν τὴν τοῦ ἀρχιερέως εἴσοδον ὑπαινίττεσθαι. Ἐκ τούτου οὖν, ὡς ἔοικε, ποταμοὶ ὀνομάζονται τὰ ἐν τῷ ἐδάφει τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κείμενα μαμμάρινα στενὰ καὶ μέλανα δίκην ὀρδίνων, καὶ μετρῷ μετρίων διαστημάτων ἀλλήλων διαιρούμενα· μέχρι γὰρ τῆς εἰσόδου, εἰ καὶ ἦν ἀρχιερεύς, ἀλλ' οὐχὶ πᾶσι δῆλος καὶ γνώριμος· εἰ δὲ εἰς μέσον ἑστὼς, καὶ τὰ ὑπερφυῆ καὶ ἐξαίσια διατελῶν· ἀλλ' ὁ τὸν καιρὸν λαβὼν ἱερεύς, ὁ καὶ μέσον τοῦ θυσιαστηρίου ἑστάμενος, πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἀρχιερέως, ὡς Πρόδρομος ἐνήργει τὸ διὰ μετανοίας βάπτισμα· ὃς εἰσελθόντα ἰδὼν τὸν ἀρχιερέα, μεθίσταται· μονονουχὶ τοῦτ' ἐκεῖνο ῥήμα διαλεγόμενος, ὅπερ ἔφησε καὶ Ἰωάννης, « Τοῦτον δεῖ αὐξάνεσθαι, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι· » διὸ καὶ εὐθὺς παραχωρεῖ τῷ ἀρχιερεῖ τὰ μείζονα τελεσιουργεῖν. Τὸν δὲ ᾀδόμενον παρὰ τῶν ψαλτῶν, « Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, » τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα λύγους ἐμφαίνει τῶν ἀποστόλων, οὓς ἔλεγον περὶ τοῦ Χριστοῦ· καὶ πρὸ τοῦ κληθῆναι

[12] Psal. XLI, 3. [13] Psal. XXXII, 5. [14] Psal. XXXV, 10. [15] Isa. VI, 3. [16] Joan. III, 30.

οἱ μὲν ἔλεγον, « Δεῦτε, εὑρήκαμεν τὸν ποθούμενον· » A οἱ δέ, « Ἔρχου καὶ ἴδε· » καὶ ἕτεροι, « Ἦλθον, φησι, καὶ εἶδον ποῦ μένει, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην· » καὶ τἆλλα ἁπλῶς ὅσα ἐχόμενα τοῦ βαπτίσματος πρὸ τῆς καθολικῆς κλήσεως οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον. Τὸ δέ, « Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, » τοῦτο δηλοῖ· Ἐπειδή, φησίν, οὗτος ὁ νῦν φανεὶς προαιώνιος μέν ἐστι Θεός, καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης δημιουργός, γέγονε καὶ νῦν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, πάντα τὰ τῆς ἀντρωπίνης φύσεως ἴδια ἔχων, πλὴν μόνης τῆς ἁμαρτίας· μέλλει δὲ αὖθις ἐν ὑστέροις καιροῖς μετὰ τοῦ αὐτοῦ προσώπου καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὐκέτι μὲν τοιούτῳ σώματι, οὐκ ἀσώματος δέ. οἷς οἶδεν αὐτὸς λόγοις θεοειδεστέρου σώ- B ματος, δεῦτε προσκυνήσωμεν αὐτῷ, πιστεύοντες ὡς Θεῷ, προσπίπτοντες ὑπὲρ ὧν ἡμάρτομεν. Προφθάσωμεν δὲ καὶ προκαταλάβωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει καὶ συντριβῇ καρδίας· ἵνα αὐτὸν ἐκεῖνον ἐκεῖθεν ἵλεων εὕρωμεν κρίνοντα· ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ οὐκ ἔστιν ἐξομολόγησις· διὸ χρὴ νῦν καὶ προκαταλαβεῖν καὶ προφθάσαι.

ιε'. Εἰθὺς οὖν μετὰ τὴν εἴσοδον, καὶ τὸ τέλος τοῦ τρισαγίου, ἡ ἄνω καθέδρα (18), ἥτις τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἄνοδον, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς χαμαιρεποῦς πολιτείας τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὴν ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συγκαταβατικῶς ἐγχωρηθείσης αὐτοῖς, δηλοῖ μετάβασιν· ὡς ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι μετὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ βαπτίσματος ἀρχὴν λαμβανούσης τῆς θείας χάριτος· ὧν C μέσον ἔνεστι τὸ λεγόμενον προκείμενον· ὅπερ οὕτως εἴρηται, διότι προκειται πάντων τῶν συμβόλων τῆς νέας χάριτος· μετὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων κλῆσις, καὶ ἡ ἀνάδειξις αὐτῶν ἀναφαίνεται διὰ τῆς τῶν Πράξεων αὐτῶν, ἢ τῶν ἐπιστολῶν ἀναγνωσεως· πρὸς δέ, καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραφότων τὰ θεῖα Εὐαγγέλια χάρις. Ἡ δὲ σφραγὶς ἣν ὁ ἀρχιερεὺς ἔσωθεν ποιεῖν εἴωθεν ἐν τῷ τέλει τοῦ τρισαγίου, εἰς πλήρωμα μὲν καὶ σύνεσει ἐκσφράγισμα τῶν περὶ Χριστοῦ προειρημένων προφητικῶν φωνῶν χαρακτηρίζεται· ἡ γὰρ διὰ σαρκὸς αὐτοῦ παρουσία σφραγὶς ἐγένετο ἐπικυροῦσα τὰ ὑπ' ἐκείνων προηγορευμένα ὡς ἀληθῆ· αὕτη δὲ καὶ εἰς ἀρχὴν τῶν θεοπρεπῶν ἔργων, καὶ τῆς τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἀναπλάσεως τέτακται· ἀλλὰ καὶ σφραγὶς ἐστιν, Εἰρήνης, ἥτις D τὰς τότε μερικὰς ἀρχὰς κατέλυσε, καὶ τοῖς μακρὰν ἔθνεσιν εἰρήνην ἐβράβευσεν. ὅθεν καὶ εἰρήνη πᾶσιν (19), ὁ ἀρχιερεὺς ἐκφωνεῖ, αἰνιττόμενος, ὅπως ὁ Χριστὸς ὁ τῆς εἰρήνης Πατὴρ εἰς ἑνότητα. ἤγαγε καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια.

ις'. Καὶ μή τις σκανδαλιζέσθω ἀκούων ταῦτα, καὶ λέγων, Πῶς τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν γεγονότα παρὰ τῶν ἀποστόλων, ταῦτα σὺ ἐν ἀρχῇ τῶν πρὸ

« Iverunt, inquit, et viderunt ubi maneret et apud eum manserunt die illa [17] ; » et alia quæcumque, circa tempus baptismi, ante generalem vocationem, dicipuli inter se aiebant. Porro verba : « Præoccupemus faciem ejus in confessione, » hoc indicant : Quoniam, inquit, hic qui apparuit, sempiternus est Deus, cœli terræ marisque creator, et nunc factus est similis nobis homo, omnia humanæ naturæ propria habens, excepto peccato : rursusque postremis temporibus cum eadem persona et substantia eadem venturus est judicare vivos et mortuos : haud equidem in ejuscemodi corpore, neque tamen incorporeus, sed ea ratione quam ipse novit divinioris corporis : venite, adoremus illum, credentes ei ut Deo, procidentes propter ea quæ peccavimus. Præveniamus autem et præoccupemus faciem ejus in confessione et cordis contritione, ut eum illic misericordem judicem comperiamus : in inferno enim nulla est confessio : propterea oportet nunc et præoccupare et prævenire.

15. Statim itaque post introitum et trisagii finem, ad cathedram conscenditur, quæ res a terra in cœlum conscensum, et ab infima Judæorum vita, et a lege ac vetere fœdere indulgenter ipsis concesso, significat transitum : ut hinc fiat exploratum, quod post baptismi institutionem, initium cepit divina gratia. Porro illud interponitur quod dicitur προκειμενον, propterea quod cunctis novæ gratiæ symbolis præit. Posthinc enim apostolorum quoque vocatio et designatio divulgatur, actibus illorum atque epistolis legendis : nec non ipsorum qui divina Evangelia scripserunt gratia. Benedicendi vero actus seu signaculum, quod episcopus intus facere solet in fine trisagii, plenitudinem et quasi sigillum propheticorum de Christo prælectorum verborum denotat. Namque hujus in carne adventus, sigillum fuit quod prædictorum ab illis veritatem obsignavit. Atque hoc benedictionis signaculum initio quoque divinorum operum et creationis hominis adhitum fuit. Est insuper signaculum pacis ejus, quæ partiales principatus dissolvit, cunctisque sive proximis sive longinquis gentibus pacem sancivit. Ideoque : « Pax omnibus, » episcopus inclamat : innuens videlicet, quod Christus pacis Pater, terrestria ac cœlestia unum fecit.

16. Nec vero quisquam hæc audiens scandalum patiatur, dicatque : Curnam quæ ab apostolis post resurrectionem acta fuerunt, hæc initio ante pas-

[17] Joan. I, 38, 39.

(18) Cathedra hoc loco idem videtur quod *bema*, a Latinis dictum *presbyterium*. Alioqui tamen pontifex post dictum introitum, revera in cathedram suam, id est sedem, conscendit.

(19) Latinus episcopus dicit : *Pax vobis* ; Græcus, itemque Armenius, *Pax omnibus*, quæ locutio latius patet ; quanquam et Latinus et Græcus nonnisi astantes omnes alloquantur.

sionis symbola collocasti? At velim scias, quisquis ita loqueris, neque ænigma, neque symbolum, neque parabolam servare posse invariabiliter eorum quæ imitantur paritatem, neque item personæ, temporum, ordinis prioris aut posterioris, et reliquorum hujusmodi similitudinem, nedum idem cum illis esse posse: verum hæc ita figurantur, ut imaginem prototypi gerant: sed certe æqualitatem servari impossibile est. Dicimus ergo, lectionem apostolicorum Actuum et Epistolarum, electionem simul repræsentare et finem promissionum Christi Dei nostri: unde hujus potentia, et veritatis firmitas comprobatur. Dixit enim illis: « Venite post me, faciam vos piscatores hominum [13]. » Specta igitur, quomodo mundum universum prædati sunt de abysso erroris hi piscatores et illiterati: atque ab ortu solis usque ad occasum horum dogmata prædicantur, ac præ aliis cunctis legibus et statuis, horem valent traditiones. Quodque omnium mirabilissimum est, vis horum artificum haud eatenus tantum operata est, quatenus ii vixerunt, quod piscatoribus cæteris usuvenit, et post mortem evanuit; sed potius, facta aliqua ab iis per omnes gentes satione, jactum manu ipsorum semen, piscatores multos cepit, venatores, milites, mercatores, agricolas, multiplicem Domino et creatori fructum reddentes: ita ut videre liceat usque ad hodierum diem, et usque ad sæculi hujus consummationem, infideles multos ad baptismum accedentes, piscatorum horum sagena captos. Atque hæc quidem de Actuum apostolorum atque Epistolarum lectione dita sunto.

τοῦ πάθους συμβόλων τέθεικας; Ἀλλ' ἴσθι ὁ ταῦτα λέγων ὡς οὔτε αἴνιγμα οὔτε σύμβολον οὔτε παραβολὴ δύναται φυλάξαι ἀπαραλλάκτως τῶν ὧν μιμεῖται πάντων τὴν ἐμφέρειαν (20)· ἀλλ' οὐδὲ προσώπου καὶ καιρῶν καὶ τάξεως πρώτης καὶ δευτέρας καὶ τῶν ἑξῆς τὴν ὁμοίωσιν, μᾶλλον δὲ τὴν ταυτότητα· Ἀλλ' οὕτως ἐσχημάτισται, ὡς τὴν εἰκόνα φέρειν τοῦ πρωτοτύπου· τὸ μέντοι παραπλήσιον παρατηρηθῆναι ἀδύνατον. Εἴπωμεν τοίνυν ὡς ἡ τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων ἀνάγνωσις, καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν, παρίστησι τὴν ἐκλογὴν, καὶ τὸ τέλος τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν· ἐξ ὧν ἡ δύναμις τούτου, καὶ τὸ ἀδιάπτωτον τῆς ἀληθείας συνίσταται. ἔφησε γὰρ πρὸς αὐτοὺς, « Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων. » Ὅρα τοίνυν πῶς κόσμον ὅλον ἐξώγρησαν ἐκ βυθοῦ τῆς πλάνης οἱ ἁλιεῖς καὶ ἀγράμματοι· καὶ ἐξ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν τὰ τούτων κηρύττεται, καὶ παντῶν τῶν ἄλλων νόμων καὶ θεσπισμάτων τούτων κρατοῦσιν αἱ παραδόσεις· καὶ τὸ δὴ πάντων θαυμασιώτερον, ἡ τῆς τέχνης τούτων ἐνέργεια, οὐκ ἐφ' ὅσον χρόνον ἐν τῷ βίῳ διέτριβον ἐνήργησεν, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἁλιέων, εἶτα μετὰ θάνατον κατηργήθη· ἀλλὰ μᾶλλον τότε μερικὸν οἱονεί σπόρου ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι κατασπειράντων αὐτῶν, τὸ παρ' ἐκείνων καταβληθὲν σπέρμα πολλοὺς ἁλιεῖς ἐξώγρησε καὶ θηρευτὰς καὶ στρατιώτας καὶ ἐμτόρους καὶ γεωργοὺς, πολύχουν τὸν καρπὸν τῷ Δεσπότῃ καὶ δημιουργῷ προσφέροντας· ὡς ἐξιέναι ὁρᾷν ἔως καὶ σήμερον καὶ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου πολλοὺς τῶν ἀπίστων τῷ θείῳ προσερχομένους βαπτίσματι, τῇ σαγήνῃ τῶν ἁλιέων τούτων ἁγρευομένους. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων καὶ τῶν θείων τούτων ἐπιστολῶν ἐπιδίδοται.

17. Jam venerabilium ac divinorum Evangeliorum elata voce lectio, ipsius Christi Dei nostri demonstrat sermones, mandata, leges ipsas quas nobis tulit, passionem sepulturam, resurrectionem, assumptionem. Nam miraculorum levem oppido mentionem evangelistæ fecerunt, uno tantum verbo innumerabilem prodigiorum multitudinem significantes. Quia vero quem decantamus, Deus simul homoque est mistos pariter hymnos ei composuerunt beati Patres. Et sicut trisagii hymnus, ita etiam Alleluia, angelica est hymnodia; ut Christum Deum esse ex angelicis, hominem item esse, ex nostris hymnis palam fiat. Thuribolum autem, quod dum canitur Alleluia, cum thymiamate agitatur, gratiam Spiritus sancti denotat datam discipulis, quando eos misit ad omnem morbum languoremque sanandum in Israel. Tum post evangeliorum lectionem preces et postulationes, usque ad cherubicum hymnum, triennale magisterium Christi Dei nostri innuunt, et paratorum ad baptisma catechesim; quia hos videlicet prædica-

ις· Ἡ δὲ τῶν σεπτῶν καὶ θείων Εὐαγγελίων ἐκφώνησις, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν δηλοῖ τοὺς λόγους, τὰς ἐντολὰς, τοὺς νόμους αὐτοὺς, οὓς ἡμῖν ἔθετο, τὰ πάθη, τὴν ταφὴν, τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν· τῶν γὰρ θαυμάτων οἱ εὐαγγελισταὶ ὀλίγον ἐποιήσαντο λόγον, ἑνὶ ῥήματι πλῆθος ἄπειρα θαυμάτων παραδηλώσαντες. Ἐπεὶ δὲ ὁ ὑμνούμενος Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος ἅμα, συγκεκερασμένους καὶ τοὺς ὕμνους αὐτῷ διατετάχασιν οἱ μακάριοι Πατέρες· καὶ ὥσπερ ὁ τρισάγιος ὕμνος, οὕτω δὴ καὶ τὸ Ἀλληλούϊα ἀγγελική ἐστιν ὑμνῳδία, ἵν' ὅτι μὲν ἐστι Θεὸς ἐκ τῶν ἀγγελικῶν ὕμνων γνώριμον γίνηται, ὅτι δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν· ὁ δὲ θυμιατὸς ὁ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Ἀλληλούϊα μετὰ θυμιάματος κινούμενος τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δηλοῖ, τὴν δεδομένην τοῖς μαθηταῖς, ὅτε τούτους ἀπέστειλε, τοῦ ἰάσασθαι πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ Ἰσραήλ· αἱ δὲ μετὰ τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων ἀνάγνωσιν εὐχαί τε καὶ αἰτήσεις ἄχρι τοῦ χερουβικοῦ ὕμνου τὴν ἐπὶ τρισὶ χρόνοις διδασκολίαν ὑπεμφαίνουσι τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν,

[13] Matth. IV, 19.

(20) Hanc regulam criticam intelligendarum parabolarum jam tradiderat S. Cyrillus in Commentario ad Lucam cap. XVI, apud nos t. II p. 347.

καὶ τῶν πρὸς τὸ βάπτισμα εὐτρεπισμένων κατήχησιν · ἐφ' ᾧ τούτους ἡ τῶν λόγων δύναμις, καὶ ἡ τῶν θαυμάτων ἐνέργεια συνεφείλκετο. Τότε δὴ καὶ οἱ κατηχούμενοι, καὶ μήπω καταξιωθέντες τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἔξω μεθίστανται. Αἱ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ τούτων γινόμεναι εὐχαὶ ὑπὲρ αὐτῶν τε γίνονται τῶν κατηχουμένων, καὶ τῶν πιστῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀρχιερέως · ἐννοοῦντες γὰρ οἱ θεσπέσιοι Πατέρες, ὁποίαν εἶναι χρὴ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν χεῖρα τοῦ μέλλοντος ἅπτεσθαι τοῦ παναχράντου σώματος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὅτι καθαρωτέραν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ταύτην δεῖ τυγχάνειν, τὰς ὑπὲρ τῆς συγχωρήσεως τούτων εὐχὰς διὰ φιλανθρωπίαν Θεοῦ ἐσομένης ἐξέθεντο.

ιε'. Ἡ δὲ τῶν ἁγίων μετάθεσις, τοῦ σώματος, φημὶ, τοῦ Δεσποτικοῦ καὶ τοῦ αἵματος ἀπὸ τῆς προθέσεως (21), καὶ ἡ τούτων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδος κατὰ τὸ χερουβικὸν, τὴν ἀπὸ Βηθανίας πρὸς Ἱερουσαλὴμ δηλοῖ τοῦ Κυρίου εἰσέλευσιν· τηνικαῦτα γὰρ καὶ ὁ πλεῖστος ὄχλος καὶ οἱ τῶν Ἑβραίων παῖδες ὡς βασιλεῖ καὶ νικητῇ τοῦ θανάτου τὸν ὕμνον ἀνέφερον αἰσθητῶς · νοητῶς δὲ ἄγγελοι μετὰ τῶν χερουβὶμ τὸν τρισάγιον ἀπεδίδοσαν ὕμνον · καὶ τὰ σκῆπτρα καὶ τὰς ῥομφαίας (22), ἃς τὸ παλαιὸν ἔφερον, ὡς σύμβολα βασιλείας ἐπιφέρουσιν οἱ διάκονοι · καὶ τὰ ῥιπίδια, ἃ καὶ ῥιπίδες γράφονται, εἰς τύπον εἰσὶ τῶν χερουβίμ. (23) Ὁ δὲ ᾁδόμενος χερουβικὸς ὕμνος προτρέπεται πάντας ἐντεῦθεν καὶ μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἱερουργίας προσεκτικώτερον ἔχειν τὸν νοῦν πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν κάτωθεν ἀφιεμένους, ὡς βασιλέα μέγαν μέλλοντας δέχεσθαι διὰ τῆς κοινωνίας. Ἡ δὲ πρὸς τὴν ἁγίαν τράπεζαν τῶν ἁγίων ἀπόθεσις μίμησιν ἔχει τηνικαῦτα μὲν τοῦ ἐστρωμένου ἀνωγέου, μετ' ὀλίγον δὲ ἡ αὐτὴ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὕψωσιν · ἐν δὲ τῷ τέλει τὴν ταφὴν εἰκονίζει, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀνάληψιν · ἵνα γὰρ μὴ τὸ καθ' ἕκαστον τῶν τότε γενομένων τὴν ὥραν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον ἀφορίζοντες οἱ μακάριοι Πατέρες, ἔτι καὶ μεταθέσεων ἑτέρων καὶ θυσιαστηρίων πλειόνων δεηθῶσι, κἂν τούτων ὡσανεὶ μωμητὸν τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον καταστῇ, ἄξιον τῆς θεουργοῦ δημιουργίας τρόπον ἐμιμήσαντο, ὡς οἷόν τε ἀνθρώπῳ τὰ θεῖα μιμεῖσθαι καὶ κατεργάζεσθαι. Καὶ δὴ ὡς οὐρανὸν μὲν τὸ ἐπάνωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὀρόφιον ἀπαρτίζουσι · ὡς ὅλην δὲ γῆν ὁρίζονται τὸ ὑπὸ τεσσάρων κιόνων τοῦ κιβωρίου συγκλειόμενον ἢ περιγραφόμενον ἱερὸν ἔδαφος · ἐν ᾧ πληροῦται καὶ ὁ προφητικὸς λόγος, ὁ, « Εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ Θεός · » πάντων γὰρ ὁμολογούντων ἐν Ἱεροσολύμοις περιεγράφθαι τῆς γῆς τὸ μεσαίτατον, ἔνθα δὴ καὶ πάντα τὰ τοῦ

A tionis vis, et miraculum operatio attraxit. Tunc vero catechumeni, nondum Christi sacramentorum digni, extra mittuntur. Quæ autem hoc intervallo funduntur preces, tum ipsorum catechumenorum, nec non et fidelium, atque ipsius denique episcopi causa fiunt. Cogitantes enim divi Patres, qualem esse oporteat animam itemque manum illius qui immaculatum contrecturus est Christi Dei nostri corpus, nempe oportere solaribus radiis esse puriorem, ideo preces pro impetranda his venia, quam a Dei clementia exspectant, instituerunt.

18. Age vero sanctarum rerum a prothesi translatio, corporis, inquam, Dominici et sanguinis, et B horum ad altare introitus resonante hymno cherubico, indicat Domini ex Bethania ad urbem Jerusalem processum. Tunc enim et turba plurima, et Hebræorum pueri, tanquam regi mortisque victori, hymnum voce sensibili cecinerunt ; intellectualiter autem angeli cum cherubinis trisagii hymnum dixerunt. Et sceptra gladiosque, quorum olim usus erat tanquam regni symbola gestant diaconi. Tum et ventilabra, figuram cherubinorum gerunt. Qui autem canitur hymnus cherubicus, admonet omnes, ut nunc, et usque ad liturgiæ finem, attentiore animo sint, omissa omni mundana terrenaque cura, ceu qui magnum Regem in sacra communione suscepturi sunt. Jam et rerum sanctarum in sancta mensa repositio, imitatur stratum illud cœnaculum, et paulo post, in crucem exaltationem ; C et in fine demum sepulturam repræsentat, et resurrectionem et deinde assumptionem. Ne enim si omnium sigillatim tunc actorum horam ac tempus locumque definirent beati Patres, adhuc aliis translationibus, pluribusque altaribus indigerent, atque hinc quasi risui expositum œconomiæ mysterium evaderet, decoram mundanæ Dei creationis rationem imitati sunt, quatenus homini divina imitari licet atque operari. Itaque cœli instar superius sanctæ mensæ lacunar fabricarunt. Instar vero universæ terræ esse constituerunt sub quatuor ciborii columnis clausum et circumscriptum sacrum pavimentum. Qua in re impletur propheticum illud dictum : « Qui operatus est salutem in medio terræ [19]. » Nam cum omnes confiteantur Hierosolymam in media terræ statione esse collocatam, D qua in civitate universam passionem suam sustinuit Dominus, proditionem, judicium, et ea quæ crucem præcesserunt ac subsecuta sunt ; cum in-

[19] Psal. LXXIII, 12.

(21) Al. codex addit ἢ σκευοφυλακίου, *aut a scevophylacio ;* quod mendum videretur, cum non eadem mensa fuerit πρόθεσις et σκευοφυλάκιον, quod etiam *diaconicum* nonnulli appellant. Sed tamen in libello Delineationis ecclesiæ Orientalis Græcæ, auctore Eustrathio Joannide Rutheno, p. 117, legimus : *Prius quam ad altare, consecrationis gratia, deferrentur oblationes, in gazophylacium* (idem quod *scevophylacium*) *portabantur, donec inquisitio facta fuisset, num eæ tales essent, quæ Domino digne offerrentur.* Sed legesis Allatium *De Græcorum templis*, ed. Paris. p. 136.

(22) Hinc in picturis Græcæ missæ vides angelos, quorum vicem gerunt diaconi, gladiis armatos. Et cæremoniarum apud nos magistris baculus instar sceptri est.

(23) Hic quoque tractus, usque ad κοινωνίας, exstat in solo codice 632, p. 6. a.

super sanctam mensam medium inter cœlum ac terram tenere locum appareat, eademque media inter columnas ac ventilabra sit, merito ipsa cœlo supposita esse dicetur: atque sive in India sive in Britannicis insulis ea consistat, salutem in medio terræ patratam fuisse denotat per ea quæ in ipsa peraguntur mysteria. Quod si quis dicat, non omnem ecclesiam habere ciborium et crepidines atque columnas, satis, inquam, erit si semicirculare bema habeat, quod in qualibet ecclesia fieri constitutum est, cujus curvum lacunar cœleste hemisphærium repræsentat, mediam habens ex adverso sanctam mensam.

19. Jam post sanctorum donorum repositionem, precem episcopus pro se et populo recitans, postulat ut gratum sit Deo Patri sacrificium Filii ejus unigeniti qui immolatur. Etenim hic immolatus hostiam se in sui Patris honorem obtulit, quanquam id Pater non exigeret. Atque sanguis ejus liberando universo hominum generi pretium exstitit, et quasi redemptio. Postea elata voce: Amemus invicem, clamat diaconus; ita ut sensibilis quæ tunc fit salutatio, intellectualiter intra cor recipiatur, et omnis injuriarum memoria abstergatur. Tum bis diaconus inclamans ait: « Portas, portas; in sapientia attendamus; » id est, Ne insipienter neque inconsiderate sancta hæc tractare ausimus, nec quasi quotidiana consuetudine inviolabile hoc peragamus officium et actum, ut acceptabile videa mur Domino sacrificium offerre : sed postquam cum puritate cognoverimus cui vel quali modo singula prototypa, quæ nunc fiunt, utiliter congrueque competant. Oportet itaque ut mystæ atque initiatores harum rerum, sacerdotes, inquam, atque episcopi, cunctique ministri, rationem noverint officiorum horum, et cui unumquodque referatur. Quod est enim rationalis naturæ proprium, id his verbis, « In sapientia attendamus, » imperatur. Sequitur : « Stemus honeste, stemus cum timore attendamus sanctæ anaphoræ. » Quænam porro anaphora? Nempe ad prototypa perficiendorum symbolorum respectus. Demonstrativum enim est, et similitudinis indicativum, anaphoræ vocabulum. Ideoque trementes pariter et lacrymantes, quasi ipsum nunc cerneremus patientem pro nobis theanthropum, ita stemus sobrie et composite, ut cum pace, et sine terrenarum cogitationum perturbatione, hæc exhibentes, digni fiamus inclytam ejus resurrectionem cernere, atque hinc gaudio repleri; præcipue qui, prout loci sanctitas postulat, corpus suscipiunt. Hi enim et ei compatiuntur, et consepulti, postea simul resurgunt.

πάθους ὑπέστη ὁ Κύριος, τὴν προδοσίαν, τὴν κρίσιν, τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὰ μενὰ τὸν σταυρόν· ἐπεὶ καὶ ἡ ἁγία τράπεζα μεθόριον οὐρανοῦ καὶ γῆς ὡς παραδείκνυται, καὶ κατὰ τὸ μέσον τῶν κιόνων καὶ τῶν κύκλῳ ριπίδων ἔχει τὴν στάσιν, εἰκότως ἐπ' οὐρανὸν εἴη αὐτη, εἴτε ἐν Ἰνδίᾳ, εἴτε ἐν Βρεταννικαῖς (24) νήσοις, ἐν μέσῳ τῆς γῆς (25) τὴν σωτηρίαν ἐργάζεσθαι ὑπεμφαίνει διὰ τῶν τελουμένων ἐν αὐτῇ· τῷ δὲ λέγοντι, Ἀλλ' οὐ πᾶσα ἐκκλησία κιβώριον ἔχει καὶ κρηπῖδας καὶ κίονας, ἀρκέσει τὸ τοῦ βήματος ἡμικύκλιον ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ νομοθετηθέν (26)· οὗ καὶ ὁ μύαξ τὸ οὐράνιον ἡμισφαίριον σχηματίζει, ἐν μέσῳ ἔχον καταντικρὺ τὴν ἁγίαν τράπεζαν.

ιθ'. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόθεσιν τῶν ἁγίων δώρων, τὴν εὐχὴν ὁ ἀρχιερεὺς ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ποιούμενος, αἰτεῖται εὐπροσδόκητον γενέσθαι τὴν προτεθεῖσαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ θυσίαν τοῦ θυομένου μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ· οὗτος γὰρ ὁ θυόμενος εἰς τιμὴν τοῦ οἰκείου Πατρὸς, ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ἐκδώκει καὶ ταῦτα μὴ αἰτήσαντος τοῦ Πατρός· καὶ τὸ εἰς τιμὴν πατρικὴν χυθὲν αἷμα, τοῦτο τιμὴ ἐγένετο πρὸς ἐλευθερίαν πάσης ἀνθρωπότητος, καὶ οἱονεί τις ἐξώνησις· εἶνα τὸ, « Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, » ἐκφωνεῖ ὁ διάκονος, ὥστε τὸν αἰσθητὸν γινόμενον ἀσπασμὸν νοητῶς ἐν τῇ καρδίᾳ εἰσδέχεσθαι, καὶ πᾶσαν ἐξορίζειν μνησικακίαν. Ἀναδιπλασιάζει δὲ παρεγγυώμενος ὁ διάκονος λέγων, « Τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσσχωμεν· » τουτέστι, Μὴ ἀσόφως καὶ ἀλογίστως τολμῶμεν ταυτὶ τὰ ἅγια, μηδ' ὑπὸ τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνηθείας τὸ ἀνεπισφαλὲς κατορθοῦντες τῆς πράξεως καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, δοκῶμεν θυσίαν εὐπρόσδεκτον τῷ Κυρίῳ προσφέρειν· ἀλλ' ὅταν μετὰ καθαρότητος ἐπιγινώσκωμεν, τινι καὶ ποίῳ τρόπῳ τῶν πρωτοτύπων ἕκαστον τῶν νῦν τελουμένων προσφόρως καὶ καταλλήλως συνάπτεται. Χρὴ οὖν τοὺς μύστας καὶ μυσταγωγοὺς τῶν τοιούτων, ἱερεῖς, φημί, καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ πάντας τοὺς ταῦτα διακονουμένους, εἰδέναι τὸν λόγον τῶν τελουμένων, καὶ πρός τί ἕκαστον ἀναφέρεται· τοῦτο γὰρ ἴδιον τῆς λογικῆς φύσεως, ὡς καὶ τὸ, « Ἐν σοφίᾳ προσσχωμεν, » διεντέλλεται. Τούτοις ἕπεται καὶ τὸ, « Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου· πρόσσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ. » Τίς δὲ ἡ ἀναφορά; Ἡ πρὸς τὰ πρωτότυπα τῶν τελουμένων συμβόλων ἔποψις δηλονότι· δεικτικὸν γὰρ καὶ ὁμοιωματικὸν τὸ τῆς ἀναφορᾶς ὄνομα· καὶ διὰ τοῦτο τρέμοντες ὁμοῦ καὶ δακρύοντες, ὡς νῦν αὐτὸν ὁρῶντες πάσχοντα ὑπὲρ ἡμῶν τὸν θεάνθρωπον, οὕτω στῶμεν νηφόντως καὶ εὐσταθῶς, ὅπως ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀταραξίᾳ τῶν κάτωθεν λογισμῶν, ταῦτα προσφέροντες ἢ ἀναφέροντες, καταξιωθῶμεν ἰδεῖν αὐτοῦ τὴν θείαν ἀνάστασιν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν χαρᾶς ἐμπλησθῶμεν· καὶ μάλιστα οἱ ἀξίως τοῦ θείου τόπου μεταλαμβάνοντες σώματος· οὗτοι γὰρ καὶ συμπάσχουσιν αὐτῷ, καὶ συνθαπτόμενοι συνανίστανται.

(24) Male apud Germanum βενετικαῖς. *venetis.* Item alibi ἀνώγαιον ἐσταυρωμένον pro ἑστρωμένον.

(25) Diceres cum poetis ἐν ὀμφαλῷ τῆς γῆς.

(26) Vides legem Græcam de semicirculari presbyterio, ut apud Allatium *De templis Græc.* ed. Paris. p. 166. Quin adeo decoram hanc legem servatam videmus in priscis etiam Romæ et civitatis Toscaniæ basilicis.

κ'. Παρεγγυᾶται δὲ πρὸς τούτοις ὁ ἀρχιερεὺς ἄνω τὰς καρδίας ἔχειν, καὶ ὅλον τὸν νοῦν. Οἱ πιστοὶ δὲ, τούτων λεγομένων, ἐπαγγέλλονται προσφέρειν πρῶτον μὲν ἔλεον, εἶτα εἰρήνην ὡς θυσίαν αἰνέσεως. Ὁμολογοῦσι δὲ καὶ τὰς καρδίας οὕτως ἔχειν πρὸς Κύριον, ὥσπερ ἐντέλλονται. Ἐπὶ τούτοις τὸ θεῖον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον λέγεσθαι διατέτακται, ἵν' ἐκ τούτου γνώριμον εἴη τοῖς πᾶσιν ὅτι ὁ εἷς τῆς Τριάδος ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, οὗτος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ ἄνθρωπος γέγονε, σαρκωθεὶς ἐν τῇ ἁγίας Παρθένου, σταυρωθεὶς, καὶ ταφεὶς, καὶ ἀναστάς· οὗ κατὰ τὰς θείας ἐντολὰς τὰ τελούμενα ταῦτα πράττομεν, ἵνα μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις εἰσαεὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐνεργουμένης, οὕτω φαινώμεθα ζῶντες ὁμοῦ καὶ πολιτευόμενοι· καὶ τὰ μὲν πάθη σαρκὶ τοῦτον ὑπομεμενηκέναι ὁμολογῶμεν, ἀπαθῆ δὲ τούτου φυλάττεσθαι τὴν θεότητα· ἅμα δὲ ἵνα τῇ ἐκφωνήσει τοῦδε τοῦ θείου συμβόλου καὶ οἱ ἀγνῶτες καὶ ἀμαθεῖς, τούτου ἀκούοντες τοῦ ἀδομένου, διὰ παντὸς ἐν γνώσει ἔχωσι τὰ ἔκφορα τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως καὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς οὐκ ἀπόρρητα.

κα'. Ἡ δὲ τῶν θυρῶν κλεῖσις, καὶ ἡ ἐπάνω τούτων ἐξάπλωσις τοῦ καταπετάσματος, ὡς ἐν τοῖς μοναστηρίοις εἰώθασι, καὶ ἡ τοῦ λεγομένου ἀέρος (27) τῶν θείων δώρων ἐπικάλυψις, ὡς οἶμαι, τὴν νύκτα ἐκείνην δηλοῖ, καθ' ἣν ἡ τοῦ μαθητοῦ προδοσία προέβη, καὶ ἡ πρὸς Καϊάφαν ἀπαγωγὴ, καὶ ἡ πρὸς Ἄνναν παράστασις, καὶ αἱ ψευδομαρτυρίαι, ναὶ μὴν καὶ οἱ ἐμπαιγμοὶ, καὶ οἱ κολαφισμοὶ, καὶ τἆλλα ὅσα τὸ τηνικαῦτα συμβέβηκε· διὰ τι γὰρ τὸ κάλυμμα τοῦτο ἀὴρ ὠνομάσθη, ἢ πάντως διὰ τὸ τὸν ἐπικαλυπτόμενον παρ' αὐτοῦ σκοτεινὸν ἀέρα τῆς εἰρημένης νυκτὸς εἰκονίζεσθαι; καθ' ὃν καὶ Πέτρος ὁ μέγας ἔξω τὴν θύρας ἑστὼς, πρεσβεία τοῦ ἐγνωσμένου τῷ ἀρχιερεῖ μαθητοῦ, ἔνδον ἐγένετο τῆς αὐλῆς· ἔνθα καὶ ἡ παιδίσκη τούτῳ ἐντυχοῦσα· καὶ οἱ πρὸς τῇ πυρᾷ παριστῶτες, διήλεγχον· καὶ τὰ λοιπὰ τούτῳ ἐπηκολούθησαν ὅσα πρὸς τὸν κρημνὸν τῆς ἀρνήσεως κατηπείγοντο, διὰ τὸ πτῶμα συγχωρηθέντι οὕτω γενέσθαι τῆς ἐπάρσεως ἢ καυχήσεως. Αἰρουμένου δὲ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ καταπετάσματος συστελλομένου, τῶν θυρῶν τε ἀνοιγομένων, ἡ πρωΐα διατυποῦται, καθ' ὃν ἀπήγαγον αὐτὸν καὶ παρέδωκαν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι· ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ τῆς τῶν θυρίδων δηλαδὴ κλείσεως καὶ τοῦ καταπετάσματος τοὺς ὑποδιακόνους ἔξωθεν ἵστασθαι ἐν τῷ πλάτει τοῦ θείου ναοῦ, ὡς ἐν αὐλῇ τάχα τοῦ σεπτοῦ θυσιαστηρίου, οἱ θεῖοι Πατέρες διατετάχασι, τὰ σκάνδαλα ἐκ μέσου αἴροντες, καὶ τοὺς ἀναιδῶς καὶ ἀνερυθριάστως ὧδε κἀκεῖσε περιτρέχοντας ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀφελεστέρων, οἷά τινα παιδίσκην ἀποσοβοῦντας καὶ ἀναστέλλοντας, οἵ γε καὶ τὸ, « Ὅσοι πιστοι, » ἐκφωνοῦντες τοὺς παριστῶτας ἀσφαλίζονται, τοῦ πτώματος τοῦ κορυφαίου μυστικῶς κατὰ ταύτην τὴν ὥραν ἀναμιμνήσκοντες, ὡς ἂν

20. Hortatur mox episcopus, sursum corda totamque mentem habere. Fideles autem, dum hæc dicuntur, promittunt exhibere primo quidem misericordiam, deinde pacem, ceu sacrificium laudis. Fatentur item, se ita habere corda erga Dominum, ut jubentur. Post hæc divinum orthodoxæ fidei symbolum dici ordinatum est, ut hinc omnibus fiat exploratum, quod unus de Trinitate unigenitus Filius et Verbum principio carentis Patris, propter nostram salutem homo sit factus, incarnatus de sancta Virgine, crucifixus, sepultus, et resuscitatus : cujus divino mandato hæc sacra facimus ut haud verbis tantum, verum etiam operibus salutem nostram assidue operantes, sic non vivere tantum sed cum virtute vivere videamur: atque cruciatus ipsum quidem carne passum confiteamur, sed ejusdem impassibilem mansisse divinitatem; simulque ut dum hæc divini symboli elata voce recitatio fit, idiotæ ignarique homines, canticum hoc audientes, mente percipiant mysterii notitiam, quæ jam multorum auribus divulgatur.

21. Portarum vero clausura, nec non veli his superimpendentis apertio, ut in monasteriis fieri solet, tum et illud divinorum donorum operimentum, quod vulgo dicitur aer, illam, ut reor, noctem in qua discipuli proditio evenit, denotant, et ad Caipham deductionem, et coram Anna præsentationem, et falsa testimonia, et illusiones, et colaphos, et quæcunque hujusmodi tunc contigerunt. Cur enim operimentum hoc appellatur, aer, nisi quia adopertus tenebris aer noctis illius ab eo figuratur? qua et magnus Petrus, cum extra januam staret, rogatu discipuli, qui erat pontifici notus, intromissus in atrium fuit : ubi et ancilla ei occurrens, et qui sedebant ad prunas, eum coarguerunt; et alia ei evenerunt, quæ ad negationis præcipitium impulerunt; dum hos lapsu corruere permissus est elationis suæ causa et gloriationis. Ablato autem aere, et retracto velo, portisque patentibus, mane illud figuratur, quo Christum abductum Pontio Pilato prætori tradiderunt. Hoc enim tempore, nempe dum portæ clausæ sunt, et velum prætensum, subdiaconos foris manere in venerabilis templi spatiis, quasi in sacri altaris atrio, sancti Patres mandarunt, scandala e medio subducentes, et eos qui inverecunde impudenterque huc illuc discurrunt cum simpliciorum damno, ancillæ cujusdam instar abigentes et cohibentes. Item illi qui illa verba inclamant ; « Quicunque fideles, » præsentes omnes a lapsu cavere monent; dum illis coryphæum hoc tempore in memoriam revocant; ne quis horum, metu aut dolo subripiente, ab iis qui semper in punitionis prunis sunt dæmonibus, igneas cogitationes injicientibus in corda potissimum virtute sublimiorum, mente

(27) Velum nempe persubtile, quo res sacræ in altari operiuntur.

torpeat; etiamsi non sputa tantum et colaphos reputet, verum etiam sanguinem et passionem mortemque Dei memorari audiat: et nihilominus quasi Dei impassibilitati favens, omnino et indolentiam absque ulla molestia insipienter largiatur: atque ita in hæreticorum phantasticorum barathrum deferatur, et totam Christi œconomiam in arcana mentis suæ officina videatur negare.

A μή τις τούτων, φόβῳ ἢ δόλῳ κλαπείς, ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πυρᾷ τῆς κολάσεως ἀεὶ ἑστηκότων δαιμόνων, πυρίνους τοὺς λογισμοὺς ἐνιέντων εἰς τὰς καρδίας, μάλιστα τῶν ὑψηλοτέρων κατ' ἀρετήν, ὀκλάσῃ τὸν λογισμὸν οὐ μόνον ἐκπτυσμοὺς καὶ κολαφισμοὺς ἐννοῶν, ἀλλὰ καὶ αἷμα καὶ πάθος ἀκούων Θεοῦ καὶ θάνατον· κἀντεῦθεν ὡς συνήγορος δῆθεν Θεοῦ, τὸ παντελῶς ἀνάλγητον αὐτῷ καὶ ἀνώδυνον ἀνοήτως χαρίσηται· καὶ οὕτως εἰς τὸ Φανταστικῶν κατενεχθῆναι βάραθρον, καὶ ἄρνησιν οἰκονομίας τῆς ὅλης Χριστοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς διανοίας ἐργαστηρίῳ ὀφθείη ποιούμενος.

22. Videsis autem quomodo divi Patres res magni Petri hoc loco repræsentari voluerint, ut reputare possimus, quod si Ecclesiæ fundamentum, super quo ipsa ædificanda mox erat, Providentia sic disponente, sacro episcopatu spoliari, et tali tantoque lapsu proruere periclitatum est, qui fieri B poterit, ut hodierni aliqui sacrum episcopatum minime sibi convenientem adepti, in tale barathrum non incidant? Nonnulli vero aiunt subdiaconos quasi imaginem gestare legalis virgæ, quam olim manu tenebant ii qui pascha illud comedebant: quia nimirum subdiaconi foris consistentes quietem a fidelibus exigunt, ut commoditatem habeant qui intus sunt sacerdotes divina mysteria imperturbate peragendi.

κβ'. Σκόπει δὲ πῶς οἱ θεσπέσιοι Πατέρες τὰ τοῦ μεγάλου Πέτρου παραδεδώκασιν ἐνταῦθα εἰδοποιεῖσθαι, ἵν' ἔχοιμεν λογίζεσθαι ὡς, εἴπερ ὁ θεμέλιος τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὃν αὖτη οἰκοδομεῖσθαι ἐμέλλεν, οἰκονομικῶς τῆς θείας ἐπισκοπῆς ἀμοιρῆσαι τῷ τηνικαῦτα καὶ πτῶμα τοιοῦτον κατενεχθεὶς ἀπόλλυσθαι ἐκινδύνευε, πῶς δυνατόν τινας τῶν νῦν ὄντων, μὴ τῆς προσηκούσης θείας ἐπισκοπῆς καὶ ἐπιμελείας τυγχάνοντας, πρὸς τοιοῦτον μὴ καταπεσεῖν βάραθρον; Τινὲς δὲ λέγουσιν ὡς τύπον φέρειν τοὺς ὑποδιακόνους τῆς νομικῆς ῥάβδου τῆς ἐγκειρισμένης τοῖς τὸ Πάσχα ἐκεῖνο ἐσθίουσι· διότι τῶν ὑποδιακόνων ἔξωθεν ἀπαιτούντων τοὺς πιστούς, τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀταραξίαν ὡσανεὶ βάσιν ἔχοντες ἔνδον οἱ ἱερεῖς, ἀταράχως τῶν θείων μυστηρίων μεταλαμβάνουσι.

22. Videsis autem quomodo divi Patres res magni Petri hoc loco repræsentari voluerint, ut reputare possimus, quod si Ecclesiæ fundamentum, super quo ipsa ædificanda mox erat, Providentia sic disponente, sacro episcopatu spoliari, et tali tantoque lapsu proruere periclitatum est, qui fieri B poterit, ut hodierni aliqui sacrum episcopatum minime sibi convenientem adepti, in tale barathrum non incidant? Nonnulli vero aiunt subdiaconos quasi imaginem gestare legalis virgæ, quam olim manu tenebant ii qui pascha illud comedebant: quia nimirum subdiaconi foris consistentes quietem a fidelibus exigunt, ut commoditatem habeant qui intus sunt sacerdotes divina mysteria imperturbate peragendi.

23. Quid autem dicendum de ventilabris, quæ diaconi interim manu tenent, et celeriter commovent supra res sanctas, quasi attoniti, usque ad complementum augustæ precis: « Mitte Spiritum sanctum tuum super nos et super proposita dona hæc? » Audacis sanæ linguæ est de his dicere, sed C quia semel mandato jubentis cessimus, agesis de his quoque loquamur, prout Deus concesserit et siquidem aliis quoque dicta nostra fuerint accepta, Deo sint gratiæ; certe haud omnino vituperanda fore scio, neque extra fidei christianæ dogmata. Dicimus ergo, ubique et semper astitisse cœlestes potestates Christo Domino, illa vero potissimum nocte qua traditus fuit. Ipsæ igitur videntes abductionem ad Caipham, coram Anna præsentationem, falsa testimonia, virgæ percussiones, sputa, colaphos, illa Judæorum convicia, coccineum a militibus impositum indumentum, spineam coronam, adorationes cum risu, et quæcunque alia divinorum evangeliorum enumerat narratio, et quotquot propter multitudinem fortasse præteriit; D ad hæc singula ambigentes, et patientiæ magnitudine obstupescentes, facies suas velantes, semet avertebant: rursusque Domini sui majestatem reverentes, redibant. Idque agebant usque ad elationem in crucem. Finis enim corporis cruciatuum, et ignominiæ ex his manantis, crux fuit; quæ reapse gloria exstitit, non ignominia; hinc enim operationum ac virtutum deitatis initium; hinc ille generalis universalis terræmotus, et trium horarum tenebræ in universa terra; nec non veli ac petrarum scissio, et monumentorum apertio, denique mortuorum resurrectio, et quæcunque ad inferos descendens Salvator fecit.

κγ'. Τί δ' ἂν τις εἴποι περὶ τῶν θείων ῥιπιδίων, ἅρτι ἐγκεχειρισμένων τοῖς διακόνοις, καὶ ὑπ' αὐτῶν στρεφομένων ἐπάνω τῶν ἁγίων, ὡς ἐν ἐκπλήξει, ἄχρι συμπληρώσεως εἰς τὸ, « Κατάπεμψον τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, » τῆς θεολέκτου προσευχῆς; Τολμητὸν μὲν οὖν τὸ περὶ τούτων φθέγγεσθαι ἔτι· ἐπεὶ δ' ἅπαξ ὑπείξαμεν τῇ ἐντολῇ τοῦ κελεύσαντος, φέρε καὶ περὶ τούτων εἴπωμεν, διδόντος Θεοῦ· εἰ μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις δεκτὰ, τῷ Θεῷ χάρις· οὐ γὰρ πάντη ψεκτὰ εὖ οἶδα, οὐδ' ἔξω τῶν δογμάτων τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως. Φαμὲν οὖν ὡς πάντοτε μὲν ἀδιαστάτως παρῆσαν καὶ δυνάμεις οὐράνιαι τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ᾗ παρεδόθη. Αὗται τοίνυν ὁρῶσαι τὴν πρὸς Καϊάφαν ἀπαγωγὴν, τὴν πρὸς Ἄνναν παράστασιν, τὰς ψευδομαρτυρίας, τὰ ῥαπίσματα, τὰ ἐμπτύσματα, τὰ κολαφίσματα, τὴν χλεύην ἐκείνην τῶν Ἰουδαίων, τῶν στρατιωτῶν κόκκινον ἔνδυμα, τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, τὰς μετὰ γέλωτος προσκυνήσεις, ταῦλα πάντα ὅσα ἡ τῶν θείων Εὐαγγελίων ἱστορεῖ διήγησις, καὶ ὅσα διὰ τὸ πλῆθος ἴσως παρέλιεψεν, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν γινομένων διαπορουῦσαι καὶ ἐκπληττόμεναι τῆς μακροθυμίας τὸ μέγεθος, καλύπτουσαι τὰς ἑαυτῶν ὄψεις, ἀπεστρέφοντο· καὶ πάλιν τὴν θεσποτείαν αἰδούμεναι, ἀνθυπέστρεφον. Τοῦτο δὲ ἐποίουν ἄχρι τῆς ἐπὶ σταυροῦ ἀνυψώσεως· τέλος γὰρ τῶν τοῦ σώματος παθῶν καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις αἰσχύνης ὁ σταυρὸς γέγονε· ὃς δόξα μᾶλλον καὶ οὐκ αἰσχύνη· ἀρχὴ γὰρ οὗτος τῶν ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων τῆς θειότητος· ἐντεῦθεν γὰρ ὁ κοσμικὸς ἐκεῖνος σεισμὸς καὶ τὸ τρίωρον σκότος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἥ τε τοῦ καταπετάσματος καὶ τῶν πετρῶν διαῤῥῆξις, καὶ ἡ τῶν μνημάτων ἐξάνοιξις· ἔτι γε μὴν ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ὅσα ἐν ᾅδου κατελθὼν ὁ Σωτὴρ εἰργάσατο.

κδ'. Καὶ διὰ τοῦτο παρ' αὐτῷ τόπῳ τῆς σταυρώ- A σεως γενομένῳ τῷ Χριστῷ τὰ τῆς ἐκπλήξεως καὶ τοῦ θαύματος εἴδη αἱ θεῖαι δυνάμεις ἀπέθεντο. Εἰς μίμησιν οὖν ἐκείνων, ὡς εἴρηται, στρέφουσιν οἱ διάκονοι τὰ θεῖα ῥιπίδια. Κἀντεῦθεν δῆλον ὡς τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ πάντα ὠνείδη, αἱ χλευαστικαὶ τιμαὶ, καὶ οἱ καταγέλωτες, πλεῖον ἥπτοντο τοῦ πάσχοντος, ὥσπερ καὶ τῶν νοερῶν καὶ θείων δυνάμεων. Ἐπεὶ οὖν ὁ ταῦτα πάσχων, ἄνθρωπος ὢν τέλειος, καὶ Θεὸς ὁμοίως τέλειος ἦν, ἐν μιᾷ ὑποστάσει τὰς δύο φέρων φύσεις, ἀσυγχύτους, ἀτρέπτους, ἀναλλοιώτους, τῆς μὲν ἀνθρωπίνης τὰ πάθη ὑφισταμένης, τῆς θεότητος δὲ ἀπαθοῦς τηρουμένης· καὶ κατὰ τοῦτο καὶ οἱ μύσται τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ οἱ μυσταγωγοὶ ποτὲ μὲν τὴν διὰ πάθους οἰκονομίαν καὶ μακροθυμίαν ὑμνοῦσι· ποτὲ δὲ θεοπρεπῆ καὶ καθαρὰν τῇ ὑπερ- B ουσίῳ φύσει τὴν δοξολογίαν προσφέρουσιν, ὡς ἐξ αὐτῶν χερουβὶμ καὶ τῶν σεραφὶμ ἀποδιδομένην αὐτῷ· εἰς τοῦτο γὰρ ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἡ λέγουσα ἐκφώνησις τὸν ἐπινίκιον ὕμνον· δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἀναβραμεῖν ὅθεν ἐξέβημεν.

24. Propterea postquam ad cruxifixionis locum Christus pervenit, stuporem et admirationem cœlestes illæ potestates seposuerunt. Illorum ergo imitatione, uti dictum est, agitant diaconi sacra ventilabra. Atque hinc exploratum est, cuncta ante crucem opprobria, derisorios honores, ludibria, magis affecisse patientem, itemque spiritales cœlestes potestates. Quoniam igitur, qui hæc passus est, perfectus homo pariterque perfectus Deus erat, una in persona duas gerens naturas, inconfusas, non mutabiles, invariabiles; humanam, dolores excipientem; divinam impassibilem manentem: idcirco mystici salutis nostræ ministri et mystagogi, modo quidem passionis dispensationem ac tolerantiam celebrant; modo Deo dignam puramque supersubstantiali naturæ doxologiam extollunt, tanquam ab ipsis Cherubinis ac Seraphinis ei tributam. Ad hoc enim nos deducit elata prolatus voce triumphalis hymnus; nam nos oportet illuc, unde discessimus, regredi.

κε'. Πρὸς δὲ καὶ ὁ μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τρισάγιος ὕμνος· τούτου δὲ ᾀδομένου, ἡ εὐχὴ μάλιστα μὲν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου, ἀπὸ τῆς θείας ἀρχομένη φύσεως εἰς τὴν σάρκωσιν κάτεισι, καὶ πᾶσαν τὴν σωτήριον οἰκονομίαν διαγορεύσαντες, ἐκφωνοῦσι τὸ, « Λάβετε, φάγετε. » Ζήτησιν οὖν τινα δοκεῖ ἔχειν ἡ ἔλλειψις τοῦ « πάντες, » ἐν τῷ « Λάβετε, φάγετε· » καὶ αὖθις ἐν τῷ « Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, » προσθήκη. Φαμὲν οὖν ὅτι διττὴν ἔχει τὴν σημασίαν τὸ, « πάντες, ἱστορικῶς ὁμοῦ C καὶ πνευματικῶς· ἱστορικῶς μὲν, διὰ τὸν παρὰ τοῦ προδότου κἀν τοῖς μυστηρίοις γεγενότα δόλον· πνευματικῶς δὲ ὡς οἱ θεόπται ἀπόστολοι καὶ θεῖνι Πατέρες. Εἶτα λεκτέον τὸ πνευματικώτερον· Πάντων τῶν μαθητῶν τὸν θεῖον ἄρτον ἓν ταῖς χερσὶ δεξαμένων ἐκ τῶν χειρῶν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, φόβῳ τε καὶ πίστει μετειληφότων, μόνος Ἰούδας λαβὼν ἔκρυψε τοῦτον, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκφανίσας, τὸ μυστήριον ἐξεπόμπευσε (28)· τούτου γὰρ ἕνεκα, ὡς φασι, τό, « Οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἴπω, » πρόσκειται [τῷ,] « Ἐπι τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ. » Τὸ μέντοι θεῖον αἷμα ὡς ἐξ ἑνὸς ποτηρίου χείλεσι πάντων καὶ στόμασι δεχομένων, ἀποκρύψαι οὐκ ἠδυνήθη ὁ δόλιος, ἀλλ' ἐπ' ἴσης τοῖς ἄλλοις μεταλαβὼν, ἔπιεν· ὅπερ εἰδὼς ὁ πάντα πρὶν γενέσθαι D ἐπιστάμετος Κύριος, ἐπι μὲν τοῦ ἄρτου τὸ, « πάντες, » παρέδραμεν· ἐπι δὲ τοῦ ποτηρίου, ὡς μεταλῃψομένου καὶ τοῦ Ἰούδα, προστέθεικε. Καὶ τοῦτο μὲν οὕτως εἴρηται.

25. Post vocis itaque elationem, trisagii canitur hymnus; quo cantato, oratio præsertim dicitur magni Basilii vel etiam divi Chrysostomi, quæ a divina natura exordiens pergit ad incarnationem: totamque Salvatoris œcononiam hi sancti prædicantes, elata voce proclamant: « Accipite, manducate. » Quæstionem quamdam videtur commovere defectus vocabuli « omnes » in dictione: « Accipite, manducate: » vicissimque additio ejusdem vocabuli « omnes » ad verba: « Bibite ex eo. » Dicimus ergo duplicem habere significatum *omnes*: nempe dici historice ac spiritaliter. Historice quidem, propter proditoris inter hæc ipsa mysteria dolum: spiritaliter vero, ut Dei spectatores apostoli, divique Patres. Postremo dicendum id quod præcipue spiritale est. Cum omnes discipuli divinum panem in manus suas recepissent a Christi Dei nostri manibus, et cum timore ac fide communicassent, solus Judas acceptum panem abscondit, Judæisque manifestans, mysterium publicavit. Hanc ob causam, ut aiunt, illud, » Non enim inimicis tuis revelabo mysterium, » additur verbis: « Super mystico tuo convivio. » Divinum quidem sanguinem ex uno calice labiis et ore cunctis suscipientibus, clam agere proditor non potuit, sed æque ac cæteri participans bibit. Quam rem cognoscens, qui omnia ante quam fiant scit Dominus, de pane agens, prætermisit « omnes: » de calice autem, quia Judas quoque sumpturus erat, additamentum vocabuli fecit. Atque hactenus de hoc dictum esto.

(28) Quiquid sit de hac Theodori opinione, aut vulgari traditione, circa sacrum arcanum Judæis abs Juda revelatum, ipsum quidem participasse cum cæteris mysteria, ait etiam Petrus Laodicenus apud nos p. 544. Item S. Petrus Damiani, quem supra citavimus, ad canonem missæ n. 6: *Solet* inquit, *dubitarian Judas acceperit, quod videtur, cum dicat: Bibite ex hoc omnes. Sed quæritur qua ratione medicus salutaris medicinam dabat ægroto, quam ei sciebat mortiferam? Ad hoc scilicet dabat, ut suo doceretur exemplo, quod sacerdos non debet ulli communionem negare, cujus crimen, etsi sibi sit notum, non tamen Ecclesiæ; ne forte non sit corrector, sed proditor.*

26. Reliquum est, ut etiam quod ad communem utilitatem ac magisterium postea mystici exposuerunt, dicamus. Absolute dictum est. « Accipite, manducate, » stylo didascalico et hortatorio tanquam ad omnes homines, quos paterno affectu divi Patres cohortantur; ut infideles quidem ad fidem accedant, haud vi vel necessitate ducti, sed persuasione potius atque animi proposito, quæ reapse est cultus fideique lex. Postquam vero accesserimus,et sacro baptismate mundati fuerimus, sic demum digni simus solidiorem dogmatum alimoniam recipere. Ait enim magnus Basilius sacro baptismate nondum tinctis : « Mellis dulcedinem quomodo significem ignorantibus? *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus* [20]. » Qui tamen jam crediderunt,et orthodoxi cœtus membra sunt, ne omnino indifferenter et sine probatione sumant. Dicit enim Apostolus : « Probet autem se ipsum unusquisque, et sic de pane illo edat, et de calice bibat [21]. » Unumquemque autem hoc loco dicit fidelem. Qui ergo conscius est se esse indignum horum participatione, neque sumere audeat neque manducare. Idcirco dictioni « accipite » non est additum « omnes. » Id est, accipite, qui probata conscientia estis. In locutione autem « bibite omnes » lex fertur participantibus divinum corpus, mandans his dicensque : Nemo eorum qui ad sacram synaxim admittuntur, secum dicat, necessarium non esse de sanguine quoque bibere, sed omnes quotquot divinum corpus sumpsistis, de calice quoque divinum sanguinem bibite : ut hoc etiam ritu naturas duas in persona una Christi Dei nostri confiteamini; atque hunc, tanquam libertatis mundi pretium sponte collatum sumentes. postremo vos ipsi libertatem consequemini. Hoc autem in illius commemorationem facere admonemur. Et quidem locutio : « Quotiescunque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, » demonstrat, debere hoc quotidie fieri ab iis qui possunt, ejusque pro nobis passionem glorificari, et usque ad secundum ejus gloriosum adventum concelebrari.

κς'. Λοιπον δὲ καὶ τὸ εἰς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ διδασκαλίαν μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν μυστηπόλων διατυπούμενον διηγητέον. Απλῶς εἴρηται τὸ « Λάβετε, φάγετε, » νόμῳ διδασκαλίας καὶ παραινέσεως πρὸς πάντας ἀνθρώπους, πατρικώτερον τούτους τῶν θείων Πατέρων παρακαλούντων, ἵνα οἱ μὲν ἄπιστοι τῇ πίστει προσέλθωσιν, οὐ βίᾳ τινὶ ἢ ἀνάγκῃ ἀγόμενοι, πειθοῖ δὲ μᾶλλον καὶ προαιρέσει ψυχῆς, ὅσπερ δὴ νόμος λατρείας καὶ πίστεως · προσελθόντες δὲ, καὶ διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος καθορθέντες, οὕτω καταξιωθῶμεν δέξασθαι τῆς στερεᾶς τῶν δογμάτων τροφῆς · λέγει γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος τοῖς ἀμυήτοις τοῦ θείου βαπτίσματος, « Γλυκύτητα μέλιτος πῶς ἀναγγείλω τοῖς ἀγνοοῦσι; Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. » Οἱ μέντοι ἤδη πιστεύσαντες, καὶ τοῦ τῶν ὀρθοδόξων συστήματος μέρος τυγχάνοντες, μὴ πάντως ἁπλῶς ἀδοκιμάστως λάθωσι · λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος · « Δοκιμαζέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. » Ἕκαστον δὲ ἐνταῦθα τὸν πιστὸν φησιν. Ὃς γοῦν σύνοιδεν ἑαυτὸν ἀνάξιον ὄντα τῆς τούτων μεταλήψεως, μήτε λαβεῖν τολμήσῃ μήτε φαγεῖν · τούτου γὰρ ἕνεκεν ἀπέλειψεν ἐν τῷ « λάβετε » τὸ, « πάντες · » τουτέστι, Λάβετε οἱ δεδοκιμασμένοι τὴν συνείδησιν. Τὸ δὲ ἐν τῷ, « πίετε πάντες, » νόμος ἐστὶ τοῖς μετειληφόσι τοῦ θείου σώματος, παρακελευόμενος τούτοις καὶ λέγων · Μηδεὶς τῶν τοῦ θείου σώματος καταξιωθέντων μεταλαβεῖν εἴποι πρὸς ἑαυτὸν ὡς οὐκ ἀναγκαῖόν ἐστιν πιεῖν καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος (29) · ἀλλὰ πάντες ὅσοι ἐκ τοῦ σώματος μετελάβετε, καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῷ ποτηρίῳ θείου αἵματος πίετε · ἵνα καὶ τούτῳ τὰς δύο φύσεις τοῦ ἐν μιᾷ ὑποστάσει Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὑπογράψητε · καὶ ὡς τιμὴν τοῦτο ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ἐλευθερίας ἐκουσίως καταβληθεῖσαν δεχόμενοι, τελείως καὶ αὐτοὶ τεύξεσθε τῆς ἐλευθερίας. Τοῦτο δὲ ποιεῖν διὰ παντὸς εἰς τὴν ἐκείνου ἀνάμνησιν ἐπετράπημεν · τὸ γὰρ « Ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, » τοῦτο δηλοῖ, ὡς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρὴ τοῦτο τελεῖσθαι παρὰ τῶν δυναμένων (30), καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ πάθη δοξάζειν, καὶ ἀνυμνεῖν ἄχρι τῆς δευτέρας αὐτοῦ καὶ ἐνδόξου παρουσίας.

27. Et post recitatam precem ostendit episcopus res sanctas dicens : « Et fac ut panis hic sit ipsum pretiosum corpus Domini Dei ac Servatoris nostri Jesu Christi; quod autem est in hoc calice, sit ipse pretiosus sanguis Christi tui, immutans sancto Spiritu tuo, qui effusus fuit pro mundi vita. »Quæ

κζ'. Καὶ μετὰ τὴν ἐπαγομένην εὐχὴν ἀναδείκνυσιν ὁ ἀρχιερεὺς τὰ ἅγια, λέγων · Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ · τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν (31) τῷ Πνεύματί σου τῷ

[20] Psal. XXXIII, 9. [21] I Cor. XI, 28.

(29) Proponit hic Græcus homo tanquam peremptionem Christi legem de communione sub utraque specie. Sed videsis apud theologos apologias plurimas pro communionis sub unica specie ritu, quo utuntur Latini. Exstat quoque Allatii hac de re disputatio pro Latinis; neque enim omnes Græci contradicunt.

(30) S. Petrus Damiani op. cit. n. 8 : *Faciat unusquisque quod pium crediderit esse faciendum; hortor tamen omnibus diebus Dominicis esse sumendum, si tamen mens non sit in affectu peccandi.* Græci hodierni, ut audio, quater saltem in anno communicant.

(31) Concorditer Græci mutationis dogma confitentur, sed non omnes modum explicant. Critopulus cap. 9 : Ἔστι γὰρ ἀληθῶς σῶμα Χριστοῦ ὁ ἱερουργούμενος ἄρτος, καὶ τὸ ἐν τῷ ποτηρίῳ αἷμα Χριστοῦ ἀναμφιβόλως · ὁ δὲ τρόπος τῆς τοιαύτης μεταβολῆς ἄγνωστος καὶ ἀνερμήνευτος. En tamen in alia Ecclesia Orientalis confessione Nectarii

ἁγίῳ (32), τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· » ἃ δὴ καὶ γινώσκομεν καὶ πιστεύομεν, οὕτω μεταποεῖσθαι ὡς ἡ ἐπίκλησις ἔχει. Ἀλλ' ὁ μέγας Βασίλειος ἀντὶ (33) τοῦ μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ, τὸ Ἐκχυθὲν ὑπὲρ τοῦ κοσμου ζωῆς τέθεικε. Ταῦτα δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλήλοις ἐναντία· ὁ μὲν γὰρ τὴν ἰδιότητα τοῦ ζωαρχικοῦ δηλῶν Πνεύματος, τοῦτο ἔγραψεν· ὁ δὲ οὐρανοφάντωρ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, πρὸς δὲ καὶ θελήσεως καὶ δυνάμεως τῆς Τριάδος παρίστησιν, ἀποδιδοὺς τὴν συνέργειαν τῆς μεταποιήσεως τῷ Πατρί· κἀντεῦθεν συνιστῶσιν ἀμφότεροι τὸ, Ὅσα ὁ Πατὴρ ἐνεργεῖ, ταυτα καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὅσα ὁ Υἱὸς, ταῦτα καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Παράκλητος· καὶ ὅσα οὗτος, ταῦτα καὶ ὁ Πατὴρ καὶ Μονογενής. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἡ μετὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν θείων δώρων λεγομένη εὐχὴ, διπλῆν φέρουσα καὶ αὐτὴ τὴν σημασίαν ἀπό τε τοῦ νοὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ του χρυσοῦ παντὸς τιμιωτέρου ἔχοντος στόμα, Ἰωάννου τοῦ πάνυ, τοῖς ζητοῦσι τὰ κάλλιστα καθοράται· ὁ μὲν γὰρ θεῖος Βασίλειος τὴν μνήμην τῶν ἁγίων οὕτω πως παρεισάγει λέγων· Ἵν' εὑρωμεν ἔλεον καὶ χάριν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων Πατέρων, προπατέρων, καὶ τῶν ἐξῆς πάντων δικαίων· ὁ δὲ χρυσορρήμων, ὡς γέγραπται, καί ὑπὲρ αὐτῶν δικαιοῖ προσφέρεσθαι τὴν θυσίαν (34). Καὶ εἰκότως· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτολῶν μόνον τὸ αἷμα ἐξέχεεν ὁ Ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ θυσία τῷ Πατρί εἰς καταλλαγὴν τούτων γέγονεν, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν δικαίων· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ὃς ζήσεται καὶ οὐχ ἁμαρτήσει, σὺδ' ἂν εἰ μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ ᾖ· ἐκεῖ δὲ ὑπεύθυνοι πάντες, ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν· ὅτι καὶ οἱ πρὸ τοῦ σταυρου πάντες ἐκ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου παραβάσεως καὶ των προσγινομένων ἄλλων κακῶν ὑπεύθυνοι ἐτυγχανον, καὶ δέσμιοι τῷ θανάτῳ. Ἀλλ' οὐδὲ νόμος Μωϋσέως τινὰ τούτων ἐτελείωσεν. Εἷς οὖν τότε ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν. Τὸν αὐτὸν δὲ θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν ὁμολογοῦμεν ὁρᾶν διὰ τῶν μυστηρίων· πάντα δῆλον καὶ νῦν πληροῦται τοῖς κατ' ἀξίαν προσφέρουσιν, ὅσα τοῦ τότε καιροῦ.

κθ'. Καὶ μή τις λεγέτω, Πῶς ἂν αὐτοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκὸν ὑπὲρ τοιούτων μεσιτεύειν ἁγίων (35); Μά- A utique agnoscimus et credimus, ita transmutaris, ceu invocatio habet. Sed magnus Basilius loco illius μεταβαλὼν Spiritu sancto tuo, posuit : qui effusus est pro mundi vita. Hæc autem inter se non discrepant ; ille enim (Chrysostomus) proprietatem vivifici Spiritus indicans scripsit ; deiloquus autem (Basilius) unam eamdemque essentiam et operationem, nec et voluntatem ac virtutem Trinitatis demonstrat : cooperationem transmutationis Patri regerens. Indeque uterque comprobat, quæcunque Pater operatur, illa eadem et Filium et Spiritum sanctum operari : et quæcunque Filius, ea lem et Patrem et Paracletum : et quæcunque Paracletus, eadem et Patrem et Unigenitum. Deinde oratio post divinorum donorum ostensionem dici B solita, quæ et ipsa duplicem habet significatum, nempe et illum juxta mentem magni Basilii, et alium magni Joannis prætiosius omni auro os habentis ; ut curiose scrutantibus egregie apparebit. Nam divus Basilius sanctorum memoriam ita inducit dicens : Ut inveniamus misericordiam et gratiam cum sanctis Patribus, patriarchis, et cunctis deinceps justis. Chrysostomus autem, ut ibi scriptum est, etiam pro ipsis æquum judicat offerri sacrificium. Et merito ; neque enim pro peccatoribus tantum sanguinem fudit Pastor bonus, et hostiam se Patri ob horum reconciliationem obtulit, sed pro ipsis quoque justis. Non enim est, non, inquam, est, qui vivet, et non peccabit, etiamsi C unius diei vita ejus fuerit : ideo ergo quia omnes obnoxii, pro omnibus mortuus est. Nam et illi qui ante crucem exstiterunt omnes, ob protoplasti transgressionem, et supervenientia alia peccata, obnoxii erant, et morti dediti. Sed neque lex Moysis quemquam horum justificavit. Unus tunc igitur pro omnibus mortuus est. Eamdem porro mortem ac resurrectionem confitemur contemplari in mysteriis, atque omnia nunc perinde compleri exploratum est ab iis qui digne offerunt, prout illo tempore actum fuit.

28. Nec quisquam dicat : Quomodo ipsis episcopis licat pro talibus sanctis intercedere ? Enim-

Hierosolymorum patriarchæ, ubi de hoc sacramento agitur (p. 167) ita affirmatur : Μετὰ τὰ ῥήματα ταυτα ἡ μετουσίωσις (transubstantiatio) παρευθὺς γίνεται· καὶ ἀλλάσσει ὁ ἄρτος εἰς τὸ ἀληθινὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ etc. Denique tertia Orientalis Ecclesiæ confessio seu apologia, auctore Gabriele metropolita Philadelphiensi, p. 4 (et sæpe alibi) ed. Paris. utitur pariter vocabulo ***transsubstantiationis*** : Κατὰ μετουσίωσιν, ὅταν τὴν ἰδίαν ἀποβάλλῃ ἅπασαν οὐσίαν τῆς ὑγρότητος, καὶ εἰς σαρκα καὶ αἷμα Χριστοῦ μετουσιωθῇ, Sed de hac re præclare diuque Richardus Simonius in notis uberioribus ad Gabrielem. Cæterum quod ait Anglicanus Cavæus art. ***Innocentius III*** ab hoc papa ***monstrosum transsubstantiationis figmentum*** inter fidei articulos fuisse repositum, nunc videmus in citato Petri Damiani (qui sæculo ferme ac dimidio senior est) n. 7, et 14, vocabula ***transubstantiatio***, et ***transubsantiare***. Recole dicta hoc nostro volumine p, 449. (***supra col. 419.***)

(32) Hunc quoque locum citat ex ms. Allatius *De purgatorio*, p. 108.

(33) Ita codices ἀντὶ, cujus loco mihi videretur scribendum *πρό*, *ante*. Etenim in editionibus certe missæ sancti Basilii non desunt verba μεταβαλὼν etc., sed postponuntur. At noster Theodorus aliter se legisse demonstrat, id est omisso τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ quandoquidem mox conversionis miraculum Patri tribuit. Judicent eruditi.

(34) Hic in cod. 430, f. 142, b, nec non in codice 856, f. 335, b, desideratur nonullorum versuum comma ; quod cum casu comperissem recitari ex ms. ab Allatio *contra Creygtonum* p. 519, recurri ego ad meos codices, idque reapse inveni in solo codice 632 f. 9, b.

(35) Quod attinet ad preces, quasi pro sanctis, in liturgia præsertim Chrysostomi scriptas, audiatur Augustinus mentis Ecclesiæ legitimus explanator in Joan. tract. LXXXIV, 1 : ***Ideo quippe ad ipsam mensam non sic martyres commemoramus,***

vero, inquam, quoniam digni facti sunt, ut magni pontificis personam gerant, id fieri potest. Nam et alioquin isti, quæ quidem ex persona propria dicunt vel agunt in divina liturgia, velut accepta ab hominibus auctoritate; ut episcopi factitare videntur; illa tamen quæ supra hominis conditionem exhibent, velut hymnos cherubicos ac seraphicos et alia omnia, utique hæc præter ipsorum dignitatem, tum elata tum submissa voce pronuntiari ab eis constat, sicut magnus quoque Dionysius manifestius nobis sistit. Is enim nostram hanc divinam liturgiam ad imitationem fieri cœlestium potestatum, et ordinum illorum, quorum figuram gerunt sacri ministri, alii quidem primam sortiti stationem et ordinem, alii secundum, et sic reliquos. Et diaconum quidem appellat expiantem; sacerdotem, illuminantem; episcopum, perficientem. Cum itaque verba audies: « Adhuc offerimus tibi rationalem cultum hunc, et aliorum sanctorum nomina mystice submissa voce insusurrantem episcopum; et mox clara voce clamantem: » Præcipue sanctissimæ, immaculatæ, et præ cæteris benedictæ Dominæ nostræ Deiparæ, » qualem quantumque tu hæc dicentem esse arbitraris? Mihi certe hæc ex Domini persona videtur pronuntiare. Namque alia inprece dicit: « Tu enim es qui offers et offerris et excipis et das. » Sic ergo demonstratur, ipsum solum carere peccato theanthropum Dominum, et pro omnibus simpliciter satisfecisse; et illa ejus temporis acta, passionem, inquam, sepulturam, resurrectionem, nunc per symbola a credentibus recte omnia perfici. Atque idem pari modo a deiloquis magistris confiteri statutum fuit.

29. Simplicem autem rei intelligentiam nos docet illa post recitatam hanc orationem exclamatio, quæ tum etiam a magno Basilio, tum etiam a Chrysostomo dicitur. Quomodo enim concordabit dictum: « Ut inveniamus misericordiam et gratiam, » præcipue cum, « sanctissima immaculata? » in quo et aliud prorsus significat deiloquus: nempe quoniam omnes justi in dextra judicis parte constituri sunt, ibique et ipsa theanthropi Domini Mater, et uniuscujusque gradus et statio distinctus erit; nihilominus, tanquam in una omnes partes siti fuerimus, rogat sacerdos ut illorum statione digni habeamur, qui sine peccato videlicet Christo placuerunt; non autem cum sinistris et damnatis connumeremur. Sed longe est melius hæc intelligi tanquam a Christo dicta et acta. Est enim Filius et Verbum, sine immolatione immolatus, agnus et victima idem et pontifex in æternum. Ipse ergo orat pro nobis Patrem suum. Reapse dum dicit sacerdos: « Accipite, manducate, hoc est corpus meum; » nonne hoc tanquam ab ipso Christo dicitur? Sic ergo tripliciter intelliguntur ab episcopo dicta in divina mystagogia; alia quidem ut a mediatore

λιστα μὲν οὖν τοῖς ἀξίοις, ὡς τὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως φέρουσι πρόσωπον, οὐκ ἀδύνατον· καὶ ἄλλως δ' οὗτοι τὰ μὲν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ἢ πραττομένων ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ ὡς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενοι ἀρχιερεῖς ποιεῖν φαίνονται· τὰ δὲ ὑπὲρ ἄνθρωπον πεφυκότα προσφέρουσι, τοὺς χερουβικοὺς καὶ σεραφικοὺς ὕμνους, καὶ τἆλλα πάντα ὅσα ὑπὲρ τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν ἐκφωνοῦντες ἢ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιόντες δείκνυνται· καθὰ καὶ ὁ μέγας Διονύσιος ἀριδηλότερον παρίστησιν (36)· ἐκεῖνος γὰρ τὴν παροῦσαν θείαν λειτουργίαν κατὰ μίμησιν φησὶ τελεῖσθαι τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, καὶ τῶν ταγμάτων ἐκείνων, ὧν τύπον φέρουσιν οἱ λειτουργοῦντες, οἱ μὲν τῆς πρώτης λαχόντες στάσεως καὶ τάξεως, οἱ δὲ τῆς δευτέρας, καὶ τῶν ἑξῆς. Καὶ τὸν μὲν διάκονον καθαρτικὸν ὀνομάζει, τὸν δὲ ἱερέα φωτιστικόν, τὸν δὲ ἀρχιερέα τελεστικόν. Ὅταν δ' ἀκούσῃς τὸ, Ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν λατρείαν ταύτην, καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἁγίων τὰς κλήσεις μυστικῶς ὑποψιθυρίζοντα τὸν ἀρχιερέα, ἐκφωνοῦντα δὲ τρανότερον τὸ, « Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀκράντου ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, » ποταπὸν εἶναι οἴῃ τὸν τοῦτο λέγοντα; Ἐμοὶ δοκεῖ ὡς ἐκ προσώπου τοῦτο λέγεσθαι τοῦ Κυρίου· λέγει γὰρ ἐν ἑτέρᾳ εὐχῇ· « Σὺ γὰρ εἶ προσφέρων καὶ προσφερόμενος, ὁ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος· » ἵν' οὖν δειχθῇ ὅτι μόνος αὐτὸς ἐκτὸς ἁμαρτίας ὁ θεάνθρωπος Κύριος, καὶ ὅτι ὑπὲρ πάντων ἑαυτὸν ἁπλῶς δέδωκε, καὶ ὅτι ὅσα τότε, τὸ πάθος, ἡ ταφὴ, καὶ ἡ ἀνάστασις εἰργάσατο ταῦτα παντα καὶ νῦν διὰ τῶν συμβόλων τοῖς πιστεύουσι κατορθοῦται· καὶ ταλτὸ τοῖς θεηγόροις καὶ διδασκάλοις τοιουτρόπως τελεῖσθαι τεθέσπισται.

κθ'. Εἰς τὴν ἁπλῆν δὲ ἔννοιαν ἡμᾶς ἀνάγει ἡ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς τοιαύτης εὐχῆς ἐκφώνησις οὕτως εἰρημένη καὶ παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὡς καὶ παρὰ τοῦ Χρυσοστόμου· πῶς γὰρ ἂν συνταχθείη τὸ εἰρημένον, « Ἵνα εὕρωμεν ἔλεος καὶ χάριν, » μετὰ τοῦ, « ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀχράντου; » ὃ πάντως τάχα καὶ ἄλλο ὁ θεοφάντωρ ὑποσημαίνει· ὡς ἐπεὶ πάντες οἱ δικαιοι ἐν τοῖς δεξιοῖς τοῦ κριτοῦ μέρεσι μέλλουσιν ἵστασθαι, πρὸς δὲ καὶ αὕτη ἡ τεκούσα τον θεάνθρωπον Κύριον, καὶ ἡ τάξις, καὶ ἡ στάσις ἑκάστου ἀποδιήρηται· ἀλλ' ὅμως ὡς ἐν μέρει ὄντας ἅπαντας, αἰτεῖ τοῦ μέρους τῆς στάσεως αὐτῶν καταξιωθῆναι ἡμᾶς τῶν ἀμέμπτως δηλαδὴ εὐαρεστησάντων αὐτῷ, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἀριστεροῖς καὶ καταδεδικασμένοις. Κυριώτερον δὲ τοῦτο νοεῖν, ὡς παρὰ τοῦ Χριστοῦ λέγονταί τε ταῦτα καὶ πράττονται· Υἱὸς γὰρ καὶ Λόγος τὸ ἀθύτως θυόμενον, καὶ ἀμνὸς καὶ θῦμα ὁ αὐτὸς καὶ ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Αὐτὸς οὖν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ. Αὐτὸ δὲ τὸ λέγειν τὸν ἱερέα, « Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστιν τὸ σῶμα, » οὐχ ὡς παρ' αὐτοῦ λέγεται τοῦ Χριστοῦ; Οὕτως οὖν τριχῶς νοεῖται τὰ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως λεγόμενα ἐπὶ τῇ θείᾳ μυστ-

quemadmodum alios qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhæreamus.

(36) *De ecclesiastica hierarchia*, cap. 5.

γωγίᾳ· τὰ μὲν ὡς παρὰ μεσίτου ἐξ ἀνθρώπων, καὶ προχειριζομένου τῷ Πατρὶ, τὰ δὲ κατὰ μίμησιν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων· τὰ δὲ, ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν. Τίνος δὲ ἕνεκεν συνῆψαν τοὺς τῆς Παλαιᾶς πάντας ἁγίους καὶ τοὺς τῆς Νέας Διαθήκης; Πρῶτον μὲν διὰ τὰ προειρημένα πάντα. ἔπειτα δεικνύντες ὅτι εἷς Θεός ἐστι κἀκείνων καὶ τούτων, ὁ τὸ παρὸν τοῦτο μυστήριον εὐδοκήσας τελέσαι πρὸ τῶν αἰώνων· καὶ ὅτι πάντες τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰάθημεν, καὶ ὅτι ὑπὲρ πάντων ἐχύθη τὸ αἷμα αὐτοῦ. A

λ'. Εἶτα τοῦ διακόνου τὰ δίπτυχα ὑποψιθυρίζοντος τῶν κεκοιμημένων, ὁ ἀρχιερεὺς πάλιν ἀρχὴν ποιεῖται τῶν τῆς Νέας Διαθήκης ἁγίων, τὸν Πρόδρομον Ἰωάννην ταύτῃ προτιθείς· ὥσπερ οἱ εὐαγγελισταὶ τοῦτο τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Σωτῆρος προὔθηκαν, οἷα πρῶτον ἄγγελον καὶ κήρυκα τῆς παρουσίας Χριστοῦ· καὶ ὡς ἐπικυροῦντες τὸν τοῦ Χριστοῦ λόγον, « Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἐγήγερται τούτου. » εἶτα τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς ἁγίους, ὧν τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν. Διὰ τί δὲ Διαθήκην λέγομεν αὐτά; Ἐπειδὴ ὁ τύπος ταύτης ἡ δοθεῖσα νομοθεσία τῷ Μωσεῖ, καὶ αὐτὴ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου προχαράγματα ταύτης ἐτύγχανον, ἅτινα παρὰ τοῦ νομοθέτου Διαθήκη ἐκλήθησαν. Εἰ οὖν ὁ τύπος Διαθήκη, πολλῷ μᾶλλον ἡ φανερωθεῖσα ἀλήθεια. Εἶχεν οὖν ἐκείνη πρώτου σκηνὴ, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, δικαιώματα λατρείας, καὶ ἄλλα τῶν μυστηρίων θαυμασίων μαρτύρια· εἶχε δὲ καὶ ἐντολὰς Θεοῦ καὶ προστάγματα καὶ ἐπαγγελίας τοῖς ταῦτα φυλάττουσι· περὶ ὧν ὁ νομοθέτης ὅρον ἔπηξε λέγων, ἀκούειν μὲν αὐτοῦ καὶ τῶν δοθέντων προσταγμάτων, ἄχρις ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀποκειται, καθὼς φησιν Ἰακώβ· αὐτὸς δὲ Μωσῆς οὕτωσι κατὰ ῥῆμα δείξεισι· « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν εἴπῃ ὑμῖν. » B C

λα'. Τοῦ προφητευθέντος τοίνυν ὑπ' ἐκείνων, τοῦ τε Ἰακὼβ καὶ τοῦ Μωσέως, πρὸς δὲ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα θεοπνεύστων προφητῶν. ἐληλυθότος καὶ πληρώσαντος τὰ ἐλλείποντα τοῖς παλαιοῖς νόμοις, καθὼς αὐτὸς ἔφη, « Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι· » πεπλήρωκε δὲ, ἅτε δὴ τὰς ῥίζας καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἀποτεμών· ὧν φυλαττομένων, οὐδεὶς πρὸς ἁμαρτίας τέλος χωρήσει ποτέ· τοῦ γὰρ παλαιοῦ νόμου λέγοντος, « Οὐ φονεύσεις, » ὁ τούτου τε καὶ σῆς νέας θεσπέσιος Χριστὸς, « Οὐδὲ ὀργισθήσῃ, » προσέθετο. « Οὐ μοιχεύσεις, » ἐκεῖνος· οὗτος, « Οὐδὲ ἐπιθυμήσεις· » ὅσα ἐξῆς τῶν θείων Πατέρων μᾶλλον ἔστιν ἀκούειν. Ἐν αἵματι ἡ προτέρα ἐγκαινίσταται Διαθήκη· καὶ αὕτη ὁμοίως τοῦ ἀμολύντου Ἀμνοῦ βεβαιωθεῖσα οἷά τις Διαθήκη ἐν Ἐρυθρῷ τινι βασιλικῇ βαφῇ, χειρὸς γράμματι δι' ὅλου τοῦ ὕφους στιγμασμένη, ἀῤῥήκτος καὶ ἀδιάπτωτος διαμένει τῇ Ἐκκλησίᾳ· καίτοι πολλὰς ἐπαναστάσεις ἐχθρῶν ὑποστᾶσα, ἀλλὰ καὶ πυλῶν ᾅδου ἰσχυροτέρα δέδεικται τῇ δυνάμει D

inter homines, et Patri exhibita : alia ad imitationem cœlestium potestatum ; alia denique ab ipso Christo Deo nostro. Cur vero globatim omnes tum Veteris tum Novi Testamenti sanctos memorarunt? Primo, ob ea omnia quæ diximus ; deinde, ut demonstrarent unum esse tum horum tum illorum Deum, cui ut præsens mysterium confieret, ante sæcula placuit. Deinde quia omnes livore ejus sanati fuimus, et quia pro omnibus sanguis ejus effusus fuit.

30. Postea diacono defunctorum diptycha submissa voce recitante, episcopus rursus incipit Novi Testamenti sanctorum commemorationem, præposito in hac Præcursore Joanne, sicut evangelistæ hunc adventui Servatoris præposuerunt, ceu primum Christi adventantis nuntium et prædicatorem; et Christi verba quasi confirmantes; quod major hoc inter natos mulierum non surrexerit. Deinde ponuntur apostoli et sancti, quorum memoriam agimus. Cur autem hæc Testamentum appellamus? Quia nostri hujus figura fuit, data a Moyse legislatio ; et ipsum testimonii tabernaculum, delineatio quædam hujus prævia erat. quæ a legis datore dicta est Testamentum. Si ergo figura est testamentum, multo magis veritas quæ apparuit. Habuit ergo Testamentum illud tabernaculum, juxta divum Paulum [22], justificationes cultus et alia mysteriorum mirabilium testimonia. Habuit etiam præcepta Dei et mandata, et promissiones hæc observantibus ; dequibus legislator decretum edidit dicens obaudiendum esse ipsi datisque præceptis, donec ille veniret cui repositum est, ut ait Jacob. Ipse vero Moyses sic ad litteram locutus est: Prophetam vobis suscitabit Dominus, tanquam me: illum audietis in omnibus quæ vobis loquetur [23].

31. Ergo ille ab eis prædictus, a Jacobo nimirum et Moyse, aliisque postea inspiratis a Deo prophetis, venit complevitque quæ priscis legibus deerant, sicut ipse dixit: « Non veni solvere legem, sed adimplere [24]. » Et re sane vera adimplevit, dum radices originesque peccatorum amputavit : cui si mos geratur, nemo unquam peccatum consummabit. Nam vetere lege dicente : « Non occides, » dator illius ac novæ Christus, « Non irasceris, » adjunxit. Illa, « Non adulterabis ; » hic Non concupisces [25] ; » et quæcunque alia a sanctis præcipue Patribus discenda sunt. Et prius quidem Testamentum sanguine dedicatum fuit ; et nostrum hoc similiter immaculati Agni sanguine firmatum quasi testamentum in Erythræo quodam regiæ tincturæ, manuali scriptura per totum contextum signatum, infragile et non caducum manet Ecclesiæ, multas ea licet inimicorum agressiones pertulerit; firmiorque portis inferi apparuit, virtute illius qui hanc in cordibus fidelium impressit. Dicit enim ipse

[22] Hebr. IX, 1. [23] Deut. XVIII, 15. [24] Math. V, 17. [25] Exod. XX, 13-17 ; Matth. V, 21 seqq.

prophetæ ore: « Ecce dies veniunt, et statuam fœdus, non secundum fœdus quod statui cum patribus vestris [26]; sed dabo leges meas in corda ipsorum, et cognoscent me cuncti a parvo ad maximum, et erunt omnes docibiles Dei [27]. » Propterea nihil scriptum reliquit Christus, sed verbatim doctrinam atque mandata, id est legem nostram, dedit; et per practicam traditionem, mysterium. Insuper promisit dicens : « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, ille vos docebit omnia, et in mentem revocabit quæ vobis dixi, et alia annuntiabit, quæ nondum audire et ferre valetis [28]. » Factum vero id est, cum advenit Paracletus.

A τοῦ ταύτην ταῖς ψυχαῖς τῶν πιστῶν ἐγχαράξαντος· λέγει γάρ διὰ τοῦ προφήτου· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν, ἀλλ' ἔσομαι διδοὺς νόμους μου εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν· καὶ εἰδήσουσί με πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν· καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. » Διὰ τοῦτο οὐδὲν ἐγγράφως κατέλιπεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ διὰ λογων μὲν τὰ διδάγματα καὶ τὰς ἐντολὰς τὴν καθ' ἡμᾶς νόμον ἐπέταξεν· διὰ δὲ παραδόσεως πρακτικῆς τὸ μυστήριον. Ἐπὶ δὲ ὑπέσχετο λέγων· « Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρός, ἐκεῖνος διδάξει ὑμᾶς καὶ ὑπομνήσει πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν· καὶ τἄλλα ἀναγγελεῖ, ὅσα ἀκούειν ἢ βαστάζειν οὐ δυνασθε ἄρτι. » Γέγονε δὲτῶπερ ὑπέσχετο, τοῦ Παρακλήτου ἐλθόντος.

32. Tunc apostoli exstitere episcopi; et divino qui in ipsis inhabitabat, snb ignearum linguarum specie, Spiritu erudiente eos quæ oportebat, et unicuique gentem suam assignante, cujus eosdem linguam docebat, divinas mysteriorum preces et sacra officia, prout gens quæque pati poterat, et temporum adjuncta ferebant, et persequentium insidiæ, sic peragebant. Et precibus quidem ac proclamationibus fortasse inter se differebant; sed tamen traditorum mysteriorum forma ea prorsus fuit quam Dominus noster Jesus Christus tradidit. Post deiloquos autem apostolos, nonnulli sanctorum Patrum, peculiariter singuli, preces faciebant et proclamationes, et absolutæ liturgiæ officia; veluti sanctus illustris Epiphanius, et magnus Basilius, et divus Chrysostomus. Cuncti autem ex vivifici fontis Paracleti fluentis hauserunt dogmata, quæ orthodoxorum Ecclesia, ceu ab ipso Christo dicta et facta recepit : et nunc præ cæteris divina liturgia magni Basilii, nec non divi Chrysostomi in more est, cum illa præsanctificatorum, quam nonnulli Jacobi esse dicunt, qui frater Domini appellatus fuit; alii Petri apostoli ac summatis; alii aliorum.

B λβ'. Τότε δὴ· καὶ ἀρχιερεῖς οἱ ἀπόστολοι ἐχρημάτισαν, καὶ τοῦ ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐνοικήσαντος ἐν αὐτοῖς θείου Πνεύματος, διδάσκοντος αὐτοὺς οἷα δεῖ, καὶ προχειρισαμένου ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ ἔθνει, οὗ τὴν διάλεκτον λαλεῖν τούτους ἐσοφισε (37), εὐχὰς (38) μυστηρίων θείας καὶ ἱερουργίας καταλλήλους τῇ καρτερίᾳ τοῦ ἔθνους, καὶ τοῖς καιροῖς τῶν περιστάσεων, καὶ ταῖς ἐνέδραις τῶν διωκόντων, ἐποίουν. Καὶ ἐν μὲν ταῖς εὐχαῖς καὶ ταῖς ἐκφωνήσεσιν, ἴσως διέφερον ἀλλήλων· ὁ δέ γε τύπος (39) τῆς παραδοσεως τῶν μυστηρίων, καθὰ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦτον παρέδωκε. Μετὰ δὲ τοὺς θεηγόρους ἀποστόλους τινὲς τῶν ἁγίων Πατέρων ἰδιαζόντως ἕκαστος καὶ εὐχὰς ἐποιοῦντο, καὶ ἐκφωνήσεις, καὶ ἀπηρτισμένης ἱερουργίας ἀκολουθίαν (40)· ὡς ὁ ἐν ἁγίοις ἐπιφανὴς Ἐπιφάνιος, καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος. Πάντες δ' ὅμως ἐκ τῶν ναμάτων τῆς ζωηρρύτου πηγῆς τοῦ Παρακλήτου ἐρύσαντο τὰ δόγματα· ἄπερ ἡ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησία ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λεχθέντα τε καὶ πραχθέντα ἐδέξατο· καὶ νῦν πρὸ τῶν ἄλλων ἡ θεία λειτουργία τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου κρατεῖ μετά γε τῆς τῶν προηγιασμένων, ἣν τινες μὲν Ἰακώβου εἶναί φασι τοῦ ὀνομασθέντος ἀδελφοῦ Κυρίου, ἕτεροι δὲ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου καὶ κορυφαίου, καὶ ἄλλοι ἄλλων.

C

33. Post prædictorum apostolorum sanctorumque commemorationem, nomina nuntiantur defunctorum, quorum fit mentio, nec non illorum pro quibus fiunt oblationes; mox sacerdotum ac regum et omnium simul. Atque hi magistri liturgiæ, volentes Deo similem esse episcopum, pro inimicis quoque ab eo preces fundi, æquum censent: talem enim esse oportet episcopum, inter Deum videlicet et homines mediatorem. Deinde elata voce : Memento in primis, Domine, archiepiscopi nostri; quibus verbis odedientia ostendi-

λγ'. Μετὰ δὲ τὴν μνήμην τῶν προειρημένων ἀποστόλων καὶ ἁγίων καὶ ὁ κατάλογος γίνεται τῶν μνημονευομένων νεκρῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν αἱ προσφοραί· εἶτα ἱερέων καὶ βασιλέων καὶ πάντων ὁμοῦ. Οὗτοι δὲ σπεύδοντες ἐξομοιοῦσθαι τῷ Θεῷ τὸν ἀρχιερέα, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι δικαιοῦσι· τοιοῦτον γὰρ εἶναι δεῖ τὸν ἀρχιερέα, μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Εἶτα ἡ ἐκφώνησις (41)· Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν· ἀφ' ὧν δείκνυται ὑποταγὴ ἡ πρὸς τὸ ὑπερέχον· καὶ ὅτι τούτου μνημονευομένου ἀρχιερέως κοινωνός ἐστι καὶ

[26] Jerem. xxxi, 31. [27] Isa liv, 12 [28] Joan. xv, 26.

(37) Animadverte auctoris nostri opinionem, quod unusquisque apostolus doctus fuerit divinitus linguam nominatim gentis ejus, cui peculiariter destinandus foret.

(38) Ita etiam sanctus Sophronius apud nos *Spicil. Rom.* t. IV. p. 31.

(39) Citat hunc locum ex ms. Allatius *Contra Hottingerum* p. 11.

(40) Deest mendose apud prædictum Allatium vocabulum ἀκολουθίαν.

(41) Laudat hinc particulam ex ms. idem Allatius in opere *De consensu*, col. 1185

ὁ προσφέρων τῆς πίστεως, καὶ τῆς παραδόσεως τῶν μυστηρίων διάδοχος, Αλλ' οὐχί καινός τις μύστης ἢ εὑρετὴς των παρ' αὐτοῦ προσφερομένων συμβόλων· Μετὰ δὲ τὰς τοιαύτας ἐκφωνήσεις τὰ δίπτυχα τῶν ζώντων, οἷον ἀρχιερέων βασιλέων, καὶ λοιπῶν, ἐκφωνοῦντος τοῦτο τοῦ διακόνου, λέγονται· καὶ ὁ ἀρχιερεὺς εἰρήνην πάσαις ταῖς ἐκκλήσίαις ἐπεύχεται καὶ τὴν τῶν αὐτων πλημμελημάτων συγχώρησιν ἐξαιτεῖ· καὶ εὐθὺς καὶ ἑτέρα εὐχὴ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ· εἶτα μετὰ τὴν ἐκφωνησιν ἀναφώνειται παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμων προδιδαχθεῖσα εὐχή. « Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

A tur erga superiorem potestatem ; et quod illius quem commemorat episcopi communicat fidei, is qui offert, et traditionis mysteriorum successor est, non autem neotericus quidam mysta, aut oblatorum a se symbolorum inventor. Post hujusmodi proclamationes, diptycha vivorum, puta episcoporum, regum, et reliquorum, elata voce a diacono pronuntiantur, episcopus autem pacem cunctis ecclesiis precatur, et peccatorum ipsis remissonem postulat. Et statim alia oratio pro se et pro populo. Postea elata voce recitatur ab universo populo illa a Christo Deo nostro dictata oratio : « Pater noster qui es in cœlis. »

λδ'. Αὕτη δὲ καὶ δι' ἕτερα μὲν πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα τετύπωται ἐνταῦθα λέγεσθαι ἅπερ μόνοις τοῖς δυναμένοις ἀνακαλύπτειν μυστήρια Θεοῦ εἰσι γνώριμα· ὅσον δὲ εἰς τὸν ἡμέτερον ἧκει νοῦν, διὰ τὸ εἶναι καὶ ταύτην συνημμένην τῇ κυριωτέρᾳ ἱεροτελεστίᾳ, ὡς παντὸς περιεκτικήν· καὶ ἵνα μὴ ἔχωσιν χώραν τινὲς λέγειν ὅτι ταύτην τὴν εὐχὴν μόνην ἐκέλευσεν ὁ Χριστὸς λέγειν ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἄλλο τι, ὥσπερ λέγουσι καί οἱ λεγόμενοι Εὐχῖται αἱρετικοί, οὓς καὶ Μεσσαλιανοὺς καὶ Φουνδαΐτας κατονομάζουσιν· οὗτοι γὰρ διενίστανται. ὅτι, κἂν μυριάκις εἴπε ταύτην, πάλιν αὐτὴν χρὴ λέγειν, καὶ ἄλλο τι μὴ προστιθέναι, βαττολογίαν δῆθεν τοὺς λοιποὺς ὕμνους καὶ τὰς ἐξομολογήσεις ἀφρόνως κατονομάζοντες· τοῦ Χριστοῦ γὰρ καὶ Θεοῦ ἡμων ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, οὕτω κἀν τῇ εὐχῇ τύπον καὶ εἶδος τῶν αἰτημάτων ἐπραίνοντος καὶ διδάσκοντος, πῶς δεῖ ὑπὲρ ὧν χρὴ προσεύχεσθαι, καὶ διὰ τῶν τῆς προσευχῆς ῥημάτων ταύτης τὴν αἴτησιν τῶν φθειρομένων καὶ τῶν προσκαίρων ἀπαγορεύοντος, μονον δὲ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, εἶτ' οὖν τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος συγκρατοῦντα καὶ συνέχοντα, πρὸς τὸ μὴ παντελεῖ λιμῷ διαφθείρεσθαι· πρὸς δὲ, καὶ τὸ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, ἐντεῦθεν αἰτεῖν συγχωρήσαντος, τὰ δ' ἄλλα πάντα πνευματικὰ, καὶ τῷ ἐκεῖθεν αἰῶνι πρέποντα, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα, καὶ τὸν νομοθετοῦντος πᾶσιν.

B 34. Hanc autem cum ob alia multa et gravia decretum est hoc loco recitari, quæ solis mysteriorum Dei consciis nota sunt ; tum mea quidem sententia, quia hæc cum principaliore liturgiæ parte cohæret, utpote omnia continens : et ne insuper ansam caperent quidam dicendi, hanc solam a nobis recitari Christum mandasse, nihil præterea aliud, ut aiunt Euchitæ hæretici quos et Massalianos et Phundaitas appellant. Quippe hi præfracte affirmant quod etiam si decies millies eam recita verimus, eamdem denuo dicere oporteat, nihilque addere, loquacitatem meram reliquos hymnos et confessiones stulte nominantes. Jam vero Christus Deus noster sicut in reliquis omnibus, ita etiam in hac prece typum nobis formamque precandi ostendit ac docuit, quomodo nempe quæ necessaria sunt petere oporteat : et hujus precis verbis petitionem rerum caducarum et temporalium vitare ; solum petere panem substantialem, id est, qui corporis substantiam corroboret atque conservet, quominus fame conficiatur, Insuper ne intremus in tentationem, simul postulare indulsit. Reliqua vero omnia spiritalia, et futuro sæculo convenientia, secundum formam et characterem hujus divinæ orationis contexere omnibus imperavit.

C

λε'. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ θεοκατάρατοι Εὐχῖται, οἱ καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦδε τοῦ παντὸς κόσμου τῷ πονηρῷ νέμοντες ἀλογίστως, ὢ τῆς ἀνοίας ! πᾶσαν τὴν εὐχὴν παντὸς εὐχομένου ἐν τούτοις μόνοις τοῖς ῥήμασι περιγράφουσιν· ἀλλ' ὁ τῶν θεηγόρων ἀποστόλων χορὸς, καὶ ὁ μετ' αὐτοὺς τῶν ἁγίων Πατέρων κατάλογος διδάσκοντες ὁμοίαις μὲν χρήσιν αἰτεῖσθαι τοὺς εὐχομένους, καὶ τῷ αὐτῷ χαρακτῆρι προσοικυίαις, ῥήμασι δὲ πλείστοις, καὶ διαφόροις δοξολογίαις τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην ἐξευμενίσθαι, πολλαῖς καὶ ἄλλαις εὐχαῖς συνῆψαν καὶ ταύτην. Τί γὰρ ; Ὅτι μὴ δακρύειν τῇ εὐχῇ ταύτῃ προσέθετο ὁ Χριστὸς καὶ στενάζειν, κατὰ τοῦτο ἀπαγορεύειν καὶ ταῦτα χρή ; Καὶ πῶς Δαυὶδ ὁ μέγας προφήτης καὶ Βασιλεὺς, ἐκ ποίων τρόπων τῆς μοιχείας καὶ τοῦ φονου ἀπήλειψεν ἐγκλήματα ; Οὐχὶ λούων καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην καὶ τὴν στρωμνὴν ἐν δακρυσι ; Πῶς δὲ οἱ τρεῖς παῖδες ἐν μέσῳ τοῦ

D 35. At hi a Deo maledicti Euchitæ, qui et potestatem atque principatum hujus universi mundi diabolo stultissime attribuunt (tanta ipsorum insania est!) omnes orantis preces in his tantum verbis circumscribunt. Sed enim deiloquorum apostolorum chorus, et post illos sanctorum Patrum series, etsi docent ut paribus sententiis orantes precentur, eidemque formæ analogis, verbis tamen plurimis diversisque doxologiis bonum Dominum placare student, et cum aliis precibus hanc quoque copularunt. Quid enim ? Quia lacrymari et gemere in hac oratione non docuit Christus, num proinde hæc vetare oportet ? David magnus propheta et rex quibusnam modis adulterii et homicidii crimina abstersit ? Nonne lavans singulis noctibus lectum suum stratumque lacrymis ? Quomodo tres pueri in medio igne rorem experti sunt ? Nonne his verbis dicendis : Peccavimus, inique egimus [29] ? »

χαρακτῆρα τῆς θειολέκτου ταύτης εὐχῆς ἐξυφαίνεσθαι

[29] Dan. III, 29.

Et nunc haud nobis os aperire licet : ignominia et opprobrium facti sumus servis tuis, et colentibus te : et quæcunque alia comprehenduntur illa oratione. Nam veluti haud his contenti, creaturam universam ad agendas gratias decantandumque Creatorem invitant. Num et hæc loquacitas fuit, o Antichristi discipuli, ejusque adventui præeuntes ? neque enim vos præcursores illius appellare dubito. His ergo a sanctis Patribus compositis orationibus Deus potissimum propitiatur, atque ad misericordiam flectitur.

A πυρὸς ἱδρωσίζοντο ; οὐχὶ, Ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν, λέγοντες ; Καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα· αἰσχύνη καὶ ὄνειδος ἐγενήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ τοῖς σεβομένοις σε· καὶ ὅσα τῇ εὐχῇ ταύτῃ συντέτακται· εἶτα ὡς μὴ ἀρκούντων αὐτοῖς τούτων, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν εἰς εὐχαριστίαν καὶ ὕμνον ἀνακαλοῦντες τοῦ Ποιητοῦ. Μὴ ἄρα καὶ ταῦτα βαττολογία, ὦ τοῦ Ἀντιχρίστου μαθηταὶ καὶ προτρίχοντες οὐτοῦ παρουσίας ; Οὐ γὰρ προδρόμους ὑμᾶς ἐνίσχομαι ὀνομάζειν ἐκείνου. Τούτοις οὖν τοῖς πρὸς τῶν ἁγίων εἰρημένοις τὸ Θεῖον μᾶλλον ἐξιλεοῦται καὶ πρὸς συμπάθειαν κάμπτεται.

36. Age vero ad hunc sermonis locum delatus post recitatam elata voce orationem, quæ dicitur inclinationis capitis, ea quæ fiunt juxta ecclesiasticam traditionem hic interserenda esse putavi. Dictum enim jam fuit, quod cum instruitur prothesis, præparatur cum divino corpore etiam Dominicus sanguis a diacono, qui et exiguam aquæ partem immittit : eaque ita manent sanctificata et transmutata a sancto Spiritu, usque ad tempus, quo elevatur pretiosum Christi corpus Dei nostri. Tunc vero affertur aquæ ferventis parva phiala, ex eaque infundunt in sanctæ mensæ imposita vasa, sive crateres sint sive pocula ; ut quemadmodum ambo (aqua et sanguis) ex vitali sacri lateris fonte calentes prodierunt, ita aqua fervida sumptionis tempore injecta, perfectum typum absolvat, dum communicantes papillam veluti calicis, quasi ipsum vitale latus attingunt. Sed ad sermonis seriem redeamus.

λϛ'. Ἀλλ' ὧδε τοῦ λόγου γενόμενος, μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς εὐχῆς κεφαλοκλισίας πραττόμενα κατὰ παράδοσιν ἐκκλησιαστικὴν παρενθεῖναι ᾠήθην· εἴρηται γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς προθέσεως ὡς ἑτοιμάζεται μετὰ τοῦ θείου σώματος καὶ τὸ Δεσποτικὸν αἷμα παρὰ τοῦ διακόνου, ἐπεμβάλλοντος δηλονότι καὶ μέρος μικρὸν ὕδατος· καὶ μένουσιν οὕτως ἁγιαζόμενα καὶ μεταποιούμενα τῷ ἁγιῷ Πνεύματι ἄχρι τοῦ καιροῦ τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν· τότε δὴ κομίζεται ὕδωρ θερμότατον εἰς λεβητάριον, καὶ κιρνῶσιν ἐξ αὐτοῦ τὰ προκείμενα ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, εἴτε κρατῆρες εἴτε ποτήρια εἶεν· ἵν' ὥσπερ ὡς ἐκ ζωῆς προῆλθον τῆς θείας πλευρᾶς, ἀμφότερα θερμότητος πεπληρωμένα, οὕτω δὴ τὸ ὕδωρ θερμότατον ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως ἐπεμβαλλόμενον, τέλειον τὸν τύπον ἀναπληροῖ τῶν μεταλαμβανόντων τῇ θηλῇ τοῦ ποτηρίου, ὡς αὐτῇ τῇ ζωοπαρόχῳ πλευρᾷ ψαυόντων. Ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου ἐπαναδράμωμεν.

B

C

37. Post proclamatam itaque orationem quæ dicitur inclinationis capitis, et post episcopi profundam adorationem, fit elevatio venerandi corporis Christi Dei nostri, ut attestans ait sacerdos, propemodum ita dicens : » Exaltate Dominum Deum, nostrum et adorate scabellum pedum ejus, quia sanctus est : ecce prædictus sanctus Dominus elevatur. Quisquis igitur sanctus est, accedat. Nam sancta sanctos decent. » Auditores vero, humanæ naturæ infirmitatem reputautes, dicunt : « Unus sanctus Dominua Jesus Christus, peccato omnino inaccessus. » Statimque divini perficitur corporis divisio. Sed quanquam in partes scinditur, manet tamen impartibilis et indivisus in unaquaque divisarum partium idem totus Deus homo etiam in partes sectus. Etsi enim et corruptibilitati fuit obnoxius ac morti, attamen caro ejus in inferno non agnovit corruptionem. Elevatio autem venerandi corporis elevationem in crucem repræsentat, ibique mortem, ipsamque resurrectionem. Porro et participatio denotat illam ante passionem in mystico convivio traditionem panis et communis calicis ; de quo dixit Servator noster : « Amodo ex hoc non bibam, donec novum bibiturus sum in regno Patris mei ; » quem reapse post resurrectionem bibit mirabiliter et insolite : non enim quasi

λζ'. Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν οὖν τῆς κεφαλοκλισίας καὶ τὴν ὑπόπτωσιν τοῦ ἀρχιερέως γίνεται ὑπὴ ψωσις τοῦ τιμίου σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν. ὡς διαμαρτυρόμενος λέγει ὁ ἱερεὺς, μονονουχὶ οὑτώσι φάσκων ὅτι ἐπειδὴ οἱ προφῆται πρὸ πολλῶν γενεῶν προετρέψαντο λέγοντες. « Ὑψοῦτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστιν· ἰδοὺ ὁ προρρηθεὶς ἅγιος Κύριος ὑψοῦται. Ὅστις οὖν ἅγιος, προστελθέτω. Τὰ γὰρ ἅγια τοῖς ἁγίοις πρέπει. » Οἱ δὲ ἀκροαται, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ ἀσθενὲς ἀναλογιζόμενοι, λέγουσιν· « Εἷς μόνος ἅγιος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἁμαρτίας παντελῶς ἀνεπίδεκτος. » Καὶ εὐθὺς ὁ μερισμὸς τοῦ θείου τελεῖται σώματος. Ἀλλὰ κἂν μερίζεται, ἀμέριστος διαμένει καὶ ἄτμητος ὑφ' ἑνὶ ἑκάστῳ μέρει τεμνομένων ὁ αὐτὸς ὅλος θεάνθρωπος μεριζομένός τε καὶ εὑρισκόμενος· εἰ γὰρ καὶ φθορᾷ ὑπέστη καὶ θανάτῳ, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἐν τῷ ᾅδῃ οὐκ εἶδε διαφθοράν. Ἡ δὲ ὕψωσις τοῦ τιμίου σώματος εἰκονίζει τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὕψωσιν, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ θάνατον, καὶ αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν. Δηλοῖ δὲ καὶ ἡ μετάληψις τὴν πρὸ τοῦ πάθους ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου μετάδοσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ κοινοῦ ποτηρίου· περὶ οὗ εἶπεν Σωτὴρ ἡμῶν, « Οὐκέτι ἐκ τούτου πίω, ἄρχις ὅτου κάινὸν αὐτὸ πίω ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός μου. »

D

ὃ καὶ ἔπιε μετὰ τὴν ἀνάστασιν ξένως ὁμοῦ καὶ καινοπρεπῶς· οὐ γὰρ ὡς χρείαν τηνικαῦτα τοῦ σώματος ἔχοντος τροφῆς, ἀλλ' εἰς πληροφορίαν τῶν μαθητῶν τῆς ἀναστάσεως ἕνεκα. A

tunc corpus esca egeret, sed ut discipulis resurrectionem suam suaderet.

λη'. Μετὰ ταῦτα ἡ εὐχὴ τῆς εὐχαριστίας, καὶ ἡ ἄρσις τῶν καταλειφθέντων θείων λειψάνων, ἥτις τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ὑπαινίττεται· λέγει γὰρ τότε ὁ ἱερεύς· « Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. » Ὑψουμένου γὰρ ἐν τῇ ἀναλήψει, ἔλεγον οἱ ἄγγελοι τοῖς ἀποστόλοις· Οὗτος ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ ὑμῶν πάλιν ἐλεύσεται ὡς κριτής. Τότε δὲ πᾶν γόνυ κάμψει αὐτῷ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ ἔσται ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα αὐτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ νῦν εἰσί τινες τῶν μὴ ὁμολογούντων αὐτόν, ἀλλὰ τοτε οὐδεὶς ἀντερεῖ. Τότε γάρ, ησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. πιστεύσουσιν, ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ κατορχόμενον, καὶ ὡς κριτὴν καθεζόμενον. Ὁ δὲ τελευταῖος βυμιατὸς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου δηλοῖ Πνεύματος τὴν δι' ἐμφυσήματος δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν ἀνάστασιν· ἡ δ' ὀπισθάμβωνος εὐχὴ οἱονεί σφραγίς ἐστι πάντων τῶν αἰτημάτων, καὶ ἀνακεφαλαίωσις τακτικὴ, πρέπουσα τοῖς πρώτοις καὶ τιμιωτέροις ἐπιλόγοις (42)· ἐπειδὴ γαρ πᾶσα ἡ θεία ἱερουργία, προηγουμένως μὲν ὑπὲρ τῶν προσενεγκόντων, καὶ δι' οὓς προσήγαγον τελεῖται· ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν καταλειφθέντων κατὰ μόνην εὐχήν· ἐπειδὴ γάρ τινες τῶν ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου ἑστώτων εἰς ἀπορίαν πολλάκις χωροῦσι, γνωσιμαχοῦντες καὶ λέγοντες, Τίς ἄρα ὁ σκοπὸς, καὶ ἡ τῶν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ὑποψιθυριζομένων εὐχῶν ἔννοιά τε καὶ δύναμις; καὶ ἐφίενταί τινα εἰδῆσιν καὶ τούτων λαβεῖν· κατὰ τοῦτο οἱ θεῖοι Πατέρες ὡς ἀνακεφαλαίωσιν πάντων τῶν διὰ τῶν εὐχῶν αἰτουμένων τὸν χαρακτῆρα ταύτης ἐποιήσαντο, διδάσκοντες τοὺς ἐπιζητοῦντας ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα. Τί δ' ἄλλο ἐστι τὸ λειπόμενον ἢ ὁ τοῦ παρθενικοῦ σώματος τύπος, ὁ μερισμὸς τῆς εὐλογίας καὶ προσφορᾶς (43); Κλᾶται γὰρ ὁ ἄρτος, διατέμνεται δὲ ὡς ἀῤῥήτου εὐλογίας μετάληψις τοῖς μεταλαμβάνουσι μετὰ πίστεως· ὡς προσφορὰ δὲ τοῖς ἐνηνοχόσι πλήρης ἁγιωσύνης ἐκ τῶν ἁγίων ἀντιπροσφέρεται· καὶ οὕτως ἀπὸ μέν τῆς μεταλήψεως τοῦ ἀχράντου σώματος τοῦ ἐξ αὐτῆς τεχθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ὁ ἁγιασμὸς καὶ ἡ εὐλογία τοῖς πιστοῖς περιγίνεται. B C

38. Exin fit oratio gratiarum actionis, et sublatio divinorum quæ relicta sunt fragmentorum, quo actu assumptio Domini Dei nostri innuitur. Tunc enim dicit: « Exaltare super cœlos, Deus; et in universa terra gloria tua. » Namque eo, dum assumeretur, exaltato aiebant angeli apostolis: Hic qui assumptus est a vobis, sic denuo veniet tanquam judex. Tunc autem omne genu flectetur ei cœlestium et terrestrium, eritque in universa terra gloria ejus. Quanquam enim nunc sunt nonnulli qui eum non confitentur, tunc tamen nemo contradicet. Tunc sane, inquit Gregorius Theologus, credent cum eum videbunt de cœlo venientem, et judicis more sedentem. Jam postremus suffitus gratiam sancti Spiritus significat, quam flando dedit apostolis post resurrectionem. Denique oratio post ambonem, sigillum veluti est omnium precum, et ordinata recapitulatio, quæ primis et æstimabilioribus epilogis æquiparatur. Nam quia tota divina liturgia, præcipue pro offerentibus, et propter quos ii obtulerunt perficitur, postremo et pro reliquis omnibus, una hac oratione suppletur. Quippe quia nonnulli extra altare consistentes, in perplexitate sæpe versantur fluctuantes animis dicentesque: Quinam scopus est, et quinam susurratarum secreto ab episcopo precum sensus ac vis? optantque harum quoque notitiam percipere; propterea divi Patres, tanquam recapitulationem omnium per preces postulationum, talem hujus orationis formam excogitarunt, edocentes, tanquam ex fimbria contextum, rei curiosos. Quid autem reliquum est, nisi virginalis corporis typus, diribitio nimirum eulogiæ atque oblationis? Frangitur enim panis, dividiturque tanquam ineffabilis eulogiæ participatio sumentibus cum fide: ut oblatio autem, iis qui attulerunt, plena sanctitatis ex sacro ritu redhibetur. Atque ita a participatione immaculati corporis ex Virgine nati Christi Dei nostri, et pretiosi sanguinis, sanctificatio et benedictio fidelibus contingit.

λθ'. Ἓν ἔτι προσθεὶς, τέλος ἐπιθήσω τῷ λόγῳ· Ἐπειδή τινες τῶν ἱερέων, οἱ μὲν πενίας προφάσει, οἱ δὲ ἀκορέστῳ πλεονεξίᾳ δύο ποιεῖν λειτουργίας οὐ φείδονται, ἀλλὰ τολμηρῶς σταυροῦσι τὸν Χριστὸν, καὶ αὖθις ἀναστανροῦσι πολλάκις καὶ ἐφ' ἑνὶ ταῦτα δρῶντες θυσιαστηρίῳ, τὸ φρικωδέστατον καὶ κατὰ τοῦτο σπουδάζοντες· πολλάκις δὲ καὶ κατὰ περιπέτειαν βίου ἢ ῥᾳθυμίαν ἀφιᾶσι τὰ ὅλως ἀτέλεστα, D

39. Uno adhuc addito, finem sermoni imponam. Quoniam nonnulli sacerdotes, partim inopiæ prætextu, partim insatiabili avaritia, duas celebrare missas non dubitant, audacterque Christum semel et iterum crucifigunt, sæpe id in uno etiam peragentes altari, rem tremendam hac quoque ratione attentantes; nec raro propter vitæ fortuitos casus, vel ob negligentiam, imperfectum opus derelin-

(42) Hæc oratio respondet quodammodo postremæ Latinorum orationi, *Libera nos, quæsumus, Domine,* quam S. Petrus Damiani, n. 17, appellat *embolismum*.

(43) Legesis Christophorum Angelum cap. 14. Armenii quoque more Græcorum dispensant, sed pro buccellis fermentatis, azymi tenues formas cum typo agni.

quentes ; acciditque ut post triduum vel ultra etiam comperiantur sacra dona madore aut fuligine plena, ideoque a nemine possint absumi ; propterea, inquam, necesse est hæc igne consumere, et reliquos ex iis cineres, in loco nobili collocare. Sic enim etiam relicta agni illius veteris ossa igne comburebantur. Neque vero qui hæc neglexerit sacerdos, pœnas a canonibus impositas vitabit : namque Agni nostri nihil non edule est, nihil durum aut osseum. Quippe est enhypostaticum Verbum. Suscipitur autem Verbum ab omni anima semet digne parante ut sit habitaculum ejus : ad quam non ipsum solum Verbum, sed et Patrem secum dixit esse venturum, nec non Spiritum sanctum, et mansionem apud ipsam facturos.

40. Hæc pro nostra imbecillitate raptim conscripsimus, propter assiduam jubentis hominis ferventissimam deprecationem. Qui vero hæc leget, nondum plenam sacrorum mysteriorum explanationem hoc scripto factam existimet. Sed hoc sibi evenisse putet, ceu si quis spectare cupiens urbis pulchritudinem eximiam et incognitam, ducem aliquem nanciscatur, a quo manuductus, tanquam ex aliqua fenestra videre queat radiorum velut inde missorum lucem atque splendorem, non tamen ipsam naturam bonorum illic reconditorum. Nam secreta mea, inquit Dominus, mihi meisque [30]. Quomodo autem ego, qui non solum a Deo me elongavi, sed etiam appropinquantibus ei procul absum, dignum aliquid Deo cogitare aut eloqui queam ? Attamen gratum est, quidquid pro viribus fit, dummodo id ab illius dogmatibus atque præceptis haud videatur discedere. Quod si quis utile aliquid in his scriptis deprehendet, is pro me qui elaboravi, precem pro venia impetranda Deo offerat, erratorum meorum causa. Deinde etiam gratiarum actionem, propterea quod ille solet eos illuminare a montibus æternis, qui digni habiti fuerint intellectualiter contemplari. Quia ipsum decet omnis gloria, honor, et adoratio, Patrem scilicet, et Filium, et sanctum Spiritum, nunc et semper et per sæcula sæculorum. Amen.

[30] Isa. XXIV 16.

καὶ συμβαίνει μετὰ παροδρομὴν ἡμερῶν τριῶν ἢ καὶ πλειόνων εὑρεθῆναι ταῦτα πεπληρωμένα νοτίδος καὶ λιγνύος, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατον, τινὰ προσέσθαι, δέον ἐστὶ ταῦτα πυρὶ ἀναλωθῆναι (44), καὶ τὴν ἐκ τούτων καταλειφθεῖσαν σποδὸν, ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ ἐγκαταθεῖναι· οὕτω γὰρ καὶ τὰ καταλειφθέντα ὀστα τοῦ ἀμνοῦ ἐκείνου τοῦ παλαιοῦ πυρὶ κατεκαίοντο· οὐ μὴν ὁ ταῦτα καταλιμπάνων ἱερεὺς, τῶν ἐκ τῶν κανόνων ὁρισθέντων ἐπιτιμίων ἐλεύθερος ἔσται· ὅτι περ τοῦ ἡμετέρου Ἀμνοῦ ἄβρωτον οὐδὲν οὐδὲ τραχὺ καὶ ὀστῶδες· ὅτι καὶ Λόγος ὑποστατος οὗτος· καὶ χωρητὸς ἐστιν ὁ Λόγος εἰς πᾶσαν ψυχὴν τὴν ἀξίως ἑτοιμάσασαν ἑαυτὴν εἰς κατοικίαν αὐτοῦ· πρὸς ἣν οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα ἔφησε σὺν αὐτῷ ἐλεύσεσθαι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσεσθαι.

μ΄. Ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν ἐσχεδίασται, διὰ τὴν ἐπίμονον τοῦ ἐντειλαμένου ἀνδρὸς θερμοτάτην ἀξίωσιν· ὁ δέ γε τούτοις ἐντυγχάνων, μήπω πάσης ἐξηγήσεως τῶν σεπτῶν μυστηρίων ἐν τούτοις τελεῖσθαι νομίσῃ· ἀλλὰ τοιούτῳ τινὶ οἰέσθω ἐντετυχηκέναι, ὡς ἐάν τις τῶν ποθούντων ἰδεῖν καλλὴ πόλεως ὑπερφυῆ καὶ ἀθέατα, τύχοι τινὸς ὁδηγοῦντος, ὑφ' οὗ χειραγωγούμενος, ὡς διά τινος θυρίδος ἰσχύσει κατιδεῖν τὴν ἐκεῖθεν ἐκπεμπομένων ἀκτίνων αὐγὴν τε καὶ λαμπρότητα· οὐ μὴν αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν ἔνδον ἀποκειμένων ἀγαθῶν. Τὰ γὰρ μυστήριά μου, φησὶν ὁ Κύριος, ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς. Πῶς δὲ αὐτὸς ἐγὼ, ὁ μὴ μόνον ἐξ αὐτοῦ μακρύνας ἐμαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐγγιζόντων αὐτῷ μακρὰν ἀπεσχισμένος, ἐπάξιόν τι τῶν ἐκείνου νοῆσαι ἢ φθέγξασθαι δυνηθείην ; Ἀλλ' ὅμως φίλον κἀκείνῳ τὸ κατὰ δύναμιν, εἰ μόνον μὴ πόρρω τῶν ἐκείνου δογμάτων καὶ ἐντολῶν εἴη τὸ θεωρούμενον· εἰ δέ τις ὠνήσιφόρον τι εὕροι τοῖς γεγραμμένοις, ὑπὲρ ἐμοῦ μὲν τοῦ πεπονηκότος, εὐχὴν συγχωρήσεως θεῷ ἀποδοτω τῶν ἐπταισμένων μοι ἕνεκα· ἔπειτα δὲ καὶ εὐχαριστίαν, ἀνθ' ὧν ἄνωθεν εἰώθε φωτίζειν ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων, τοὺς νοερῶς ἀξιωθέντας ὁρᾶν· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δοξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(44) Sic omnino solebat S. Petrus Damiani op. cit. n. 4. *Ego quod residuum est, igne comburo : nam credere jubemur, distinguere prohibemur.* Vide ibi cætera quæ sunt præclara.

CIRCA ANNUM DOMINI MCCXL

MANUEL

MAGNUS RHETOR CONSTANTINOPOLITANUS.

—

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ·

ΤΟΥ ΦΡΑΡ ΦΡΑΤΖΗΣΚΟΥ

Καθὼς ἐκεῖνος ἔγραψε

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΡΗΤΟΡΑ

—

FRATRIS FRANCISCI QUÆSITA

PER EPISTOLAM

AD MAGNUM RHETOREM (a)

—

Ταῦτα τὰ κεφάλαια καὶ δόγματα τῆς εὐσεβείας κρατῶ, καὶ παρὰ σοῦ, μέγα ῥήτωρ καὶ διδάσκαλε, τοῦ σφάλω διδαχθῆναι ἐπιζητητέον. A

Hæc capita et religionis dogmata credo et profiteor, et quæro a te, rhetor magne, ut ubi me errare contigerit, docere non dedigneris.

Συμπεράσματα θεολογικὰ καὶ ὀρθοδοξα τοῦ φρὰρ Φρατζήσκου Περδικατόρου.

Conclusiones theologicæ et orthodoxæ fratris Francisci Prædicatoris

Πρῶτον. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεται.

Prima. Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit.

Δεύτερον. Εὐλόγως τὴν ἀναπτυξιν τῶν ῥημάτων, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, προστεθῆναι χρή.

Secunda. Recte voces istæ, et *ex Filio,* addi debuerunt. Nimirum Symbolo Constantinopolitano.

Τρίτον. Ἐν ἀζύμῳ καὶ ἐν ζύμῳ ἄρτῳ σιτίνῳ τὸ σωμα τοῦ Χριστοῦ τελειοῦται.

Tertia. In azymo, et in fermentato pane triticeo conficitur corpus Christi.

Τέταρτον. Καθαρτικὸν πῦρ πρὸ τῆς κρίσεως πιστευτέον.

Quarta. Ignis purgatorius credendus et admittendus ante ultimum judicium.

Πέμπτον. Τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ εἰς τὸν οὐρανὸν εὐθὺς, εἰς τὸν οὐρανὸν προσλαμβάνεσθαι καὶ καθαρῶς τὸν Θεὸν θεωρεῖν δεῖ. B

Quinta. Animæ sanctorum recta tenduntin cœlum, et in cœlum receptæ, debent Deum pure videre.

Ἕκτον. Πρῶτός ἐστι τῆς ἱερωσύνης θρόνος ὁ τῆς Ῥώμης πάππας.

Sexta. Primus hierarchiæ thronus est papa Romanus.

Ἑβδομον. Ἓν βάπτισμα Φράγγων καὶ Γραικων.

Septima. Baptisma Francorum, seu Latinorum, et Græcorum, est unum et idêm.

Ὄγδοον. Ὁ ἀπολύσας τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ ἢ γημήσας ἄλλην, καὶ μετὰ λόγου πορνείας ἀπὸ τῆς πρώτης ἀποστὰς, μοιχᾶται.

Octava. Qui uxorem repudiat proper aliam causam quam propter fornicationem, vel qui repudiata uxore propter foruicationem, aliam sibi matrimonio jungit, ille mœchatur.

Ἔννατον. Ὁ Χριστὸς ἄρτον ἄζυμον ἔδωκεν ἐν τῷ Δείπνῳ.

Nona. Christus in Cœna dedit panem azymum sine fermento

Δέκατον. Μόνον ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, « Λάβετε, φάγετε. τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, » τέλειον σῶμα ποιεῖ, καὶ οὐδαμῶς τοῦ Χρυσοστόμου ἡ εὐχὴ ἡ λέγουσα, Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον.

Decima. Sola verba Christi : « Accipite, comedite, hoc est corpus meum, » conficiunt corpus Christi, nuspiam vero oratio et liturgia Chrysostomi, in qua dicitur, Et fac hunc panem, etc.

(a) Lemoine, *Varia sacra,* tom. I.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΠΗ

ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΤΟΥ ΦΡΑΡ ΦΡΑΤΖΗΣΚΟΥ

—

APOLOGIA ET REFUTATIO

CAPITUM

FRATRIS FRANCISCI

—

Manuel magnus rhetor Magnæ ecclesiæ, fratri Francisco prædicatori veteris Romæ, salutem.

Scripta tua epistola ad nos pervenit et simul ubique tuæ mentis exiguitatem prodidit, tam circa alia, quam circa grammaticam Græcam ; erras enim in dictionibus, litteris, et accentibus, et declaras id quod est longe a vera theologia constitutum. In scripto quippe tuo capita continentur, et quædam problemata multoties jam agitata, et explorata, illa vero inscribis Conclusiones theologicas, cum sint potius cacodoxæ et pessimæ, et a veritate et recta doctrina penitus alienæ. Conclusio enim, ut hoc obiter dicam, est rei determinatæ et demonstratæ probatio. Istæ vero tuæ quæstiones sunt potius assertiones, theses iniquæ, et propositiones mentis non sibi cohærentis et decipientis, quæ sufficienter tractatæ sunt, multoties, et variis diversisque temporibus, tam a veteribus quam recentioribus divinis hominibus, perfecta sapientia et sanctitate ornatis et præstantibus ; et ut blasphema, contraria et opposita ipsi veritati, nimirum Christo Deo nostro, reprobata sunt et rejecta. Quaproper nos armati luce veritatis et veræ theologiæ.

Tuam primam quæstionem quæ asserit Spiritum sanctum procedere a Patre et Filio blasphemam et hæreticam declaramus (1). Non enim in Evangiliis Dominus sic loquitur, sed illum ex Patre tantum procedere, ubi dicit: « Cum venerit Paracletus quem ego vobis mittam a Patre, Spiritus veritatis qui a Patre procedit, ille de me testabitur [1] ; » missio vero et processio non sunt idem. Processio enim importat modum et conceptum exsistentiæ, missio vero legationem et apostolatum nota. Et secundum processionem Spiritus sanctus ex persona Patris tanquam ex causa immediate habet esse, secundum missionem vero Filius et Pater una mittunt Spiritum sanctissimum in fideles et eos

[1] Joan. xv, 26.

(1) Vides Græcorum insaniam.

A Μανουὴλ ὁ μέγας ῥήτωρ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας φρὰρ Φρατζήσκῳ τῷ Πρεδικατορῳ παλαιᾶς Ῥώμης χαίρειν.

Τὸ ἐπιστολαῖόν σου πρὸς ἡμᾶς ἐλθὸν γράμμα δέδειχεν ἀμωσγέπως γε τό τε βραχύτατον τῆς διανοίας τῆς σῆς πρὸς τε τὰ ἄλλα, καὶ πρὸς τὴν καθ' Ἕλληνας γραμματικήν· ἔν τε γὰρ λέξεσι καὶ ἀντιστοιχείοις καὶ προσωδίαις ἐσφαλμένον ἐστι, καὶ τὸ πόῤῥω δηλῶν καθεστάναι τῆς ἀληθοῦς θεολογίας. Τὰ γὰρ ἐν αὐτῷ κεφάλαια, ζητήματα, καὶ προβλήματα ὄντα, καὶ τῶν ζητημάτων πολλάκις διακωδωνισθέντα, ἐπιγράφεις αὐτὰ συμπεράσματα, καὶ ὀρθόδοξα, κακόδοξα μᾶλλον ὄντα, καὶ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἀληθείας ἀποπεπτωκότα. Καὶ τοί γε συμπέρασμά ἐστιν, ὡς ἐν τύπῳ εἰπεῖν, ἀπόφασις B διωρισμένου καὶ ἀποδεδειγμένου πράγματος. Ταῦτα δὲ τὰ ζητήματα ὄντα, μᾶλλον δὲ θέσεις ἢ προθέσεις ἄθεσμοι, καὶ προτάσεις διανοίας ἀσυλλογίστου καὶ κακόφρονος, ἀρκούντως ἐτρακταίσθησαν πολλάκις καὶ πολλαχοῦ ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρων ἐτῶν ὑπό τε παλαιῶν καὶ νέων θείων ἀνδρῶν, τελείᾳ σοφίᾳ τε καὶ ἁγίωσύνῃ κεκοσμημένων, καὶ ὡς βλάσφημα καὶ τὴν ἐναντίωσιν εἰσάγοντα προφανῶς καὶ τῇ αὐτοαληθείᾳ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἀντιφερόμενα, ἀπεδοκιμάσθησάν τε καὶ ἀπερρίφησαν, διὸ καὶ ἡμεῖς καθωπλισμένοι ὄντες τῷ τῆς ἀληθείας καὶ ἀληθοῦς θεολογίας φωτι.

Τὸ πρῶτόν σου ζήτημα, λέγον ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, βλάσφημον καὶ αἱρετικὸν ἀποφαινόμεθα. Ὁ γὰρ Κύριος C ἡμῶν ἐν Εὐαγγελίοις οὐκ οὕτω φησίν, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐν οἷς λέγει· « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει, περὶ ἐμοῦ. » Πέμψις δὲ καὶ ἐκπόρευσις οὐ ταὐτόν· ἡ μὲν γὰρ ἐκπόρευσις ἔννοιαν ὑπάρξεως εἰσάγει, ἡ δὲ πέμψις ἀποστολὴν καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐκπόρευσιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ὡς ἀπ' αἰτίας ἀμέσως ἔχει τὸ εἶναι· κατὰ δὲ τὴν πέμψιν ὁ Υἱὸς συναποστέλλει τῷ Πατρὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα πρὸς τοὺς

πιστοὺς καὶ τοὺς τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀξίους. Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι μία ἐστὶ βουλὴ καὶ δύναμις καὶ ἐνέργεια, ὡς μία οὐσία τῷ ἀριθμῷ καὶ μία θεότης. Ὅθεν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποστέλλει τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν χρονικὴν γέννησιν, ὡς ἐν Ἡσαΐᾳ γέγραπται τῷ προφήτῃ· « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με· » ὥστε μόνου ἡ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις οὐκ ἀποστέλλεται, ὡς ῥίζα καὶ πηγὴ τῆς θεότητος· ἡ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἀλλήλοις ἀποστέλλονται τῇ τοῦ Πατρὸς εὐδοκίᾳ, ὁ μὲν Υἱὸς κατὰ τὴν χρονικὴν γέννησιν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ τὴν χρονικὴν πρόοδον, καὶ τὴν εἰς τοὺς πιστοὺς ἐπιφοίτησιν· οὐ μὴν κατὰ τὴν ἄχρονον ἐκείνην ἐκπόρευσιν, τὴν ἀμέσως ἐκ τῆς πατρικῆς ὑπόστάσεως οὖσαν, καθ' ἣν ἔχει τὸ εἶναι ἐκπορευτῶς, ὡς καὶ ὁ Υἱὸς ἀϊδίως ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ἀμέσως γεννητῶς. Ὅθεν καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος, τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος χρονικὴν καὶ μεταδοτικὴν δηλῶν πρόοδον, φησιν· « Ἔσωσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ δηλονότι διὰ λουτροῦ καὶ ἀνακαινίσεως Πνεύματος ἁγίου οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Εἰ τοίνυν γνωριμώτερα εἶναι δεῖ καὶ δῆλά τε καὶ σαφῆ, ὅσα εἰσὶν ἐγγυτέρω τῶν ἀρχῶν φύσει φανερωτάτων οὐσῶν, ἀρχαὶ δὲ εἰσιν ἡμῖν τῆς πίστεως οἱ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγοι, οἷς οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀσφαλῶς ἑπόμενοι συμφωνοῦσιν· εὔδηλον ὅτι καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ὀρθότης τῶν δογμάτων τῆς πίστεως ἐν ἡμῖν ἐστι καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς καθηγηταῖς καὶ διδασκάλοις ἡμῶν, καὶ προστάταις αὐτῆς· Ὧν πρῶτος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐν δευτέρῳ κεφαλαίῳ περὶ ἡνωμένης θεολογίας καὶ διακεκριμένης φησί πως· Ἄκουσον τοῦ, Τάδε λέγει Κύριος, ὁ ὤν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος, καὶ ὁ παντοκράτωρ, καὶ σὺ δὲ αὐτὸς εἶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ ὄν, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα αὐτοῦ ἐπιστολῇ· Οὔκουν καλῶς φρονοῦντες περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐδὲ περὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονοῦσιν· εἰ γὰρ ἐγρόνουν ὀρθῶς περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐφρόνουν ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἴδιόν ἐστιν, ὃ παρ' αὐτοῦ δίδοται τοῖς μαθηταῖς, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. Ὅρα τὰς δύο προόδους τοῦ παναγίου καλῶς θεολογήσαντος Πνεύματος, τὴν μὲν ἐκ μόνης τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως τὴν ἀΐδιον ἐκείνην καὶ ἀῤῥητον, καὶ ὑπαρκτικήν, καθάπερ καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις εἰρήκει, καὶ τὴν ὑπὸ χρόνον καὶ μεταδοτικήν, τὴν δι' Υἱοῦ. Ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τῷ περὶ Τριάδος αὐτοῦ λόγῳ· Θεός ἐστιν ἡ πάντων ἀρχὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα· Εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ γὰρ ὁ Λόγος ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευτῶς. Καὶ ὁ θεῖος καὶ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Γρηγόριον ἐπιστολῇ αὐτοῦ οὕτω φησίν. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ

qui sunt digni gratia sua. In tribus personis unica est voluntas, unica virtus, unica est operatio, sicut unica numero essentia, et unica divinitas. Unde fit ut Spiritus sanctus mittat Filium secundum temporalem suam generationem, sicut hoc scribitur apnd Isaiam prophetam : « Spiritus Domini est super me, ideo me unxit, et misit me ad Evangelium annuntiandum pauperibus [2] ; » adeo ut sola Patris persona non mittatur, cum sit radix et fons divinitatis ; persona vero Filii et persona Spiritus sancti alternatim et a se invicem mittuntur secundum Patris beneplacitum' Filius quidem secundum temporalem generationem, Spiritus sanctus vero, secundum temporalem processum, et in fideles accessum et adventum, non vero secundum æternam illius processionem, quæ immediate originem trahit a persona Patris, et secundum quam habet esse processionaliter seu per processionem, sicut Filius ab æterno habet esse immediate ab eadem persona Patris per generationem. Quapropter divus apostolus Paulus, ostendens temporalem et gratiosam missionem Spiritus a Patre per Filium, dicit : « Servavit nos Deus et Pater per lavacrum, et renovationem Spiritus quem super nos abundanter diffudit per Jesum Christum [3] . » Si notiora clariora, manifestiora ea debent esse, qua viciniora sunt, et propius accedunt ad ipsa prima principia et initia, cum ipsa principia sint per se clariora et magis perspicua, principium vero fidei nostræ sit verbum Domini Jesu Christi, cui sine ulla aberratione adhærent et consentiunt apostoli et doctores ; manifestum est veritatem et recta fidei dogmata obtinere apud nos, et apud catholicam Ecclesiam nostram, et apud ejus informatores doctores et præsules. Horum vero primus fuit Dionysius Areopagita qui in secundo capite de unita et separata theologia sic infit : Audi illud : Hæc dicit Dominus qui est qui erat, et qui venturus est et omnipotens, et tu ipse es, et Spiritus veritatis qui est, qui procedit a Patre. Et magnus Athanasius in sua ad Serapionem epistola : Non bene sentiunt de Spiritu sancto, nec bene sentiunt de Filio ; si enim rectam de Filio haberent sententiam, utique et sanam sententiam foverent de Spiritu sancto, qui procedit a Patre, et proprius est Filii, qui ab illo datur discipulis suis, et iis qui in illum credunt. Vide duas processiones sanctissimi Spiritus quas docet optima et recta theologia. Unam ex sola persona Patris, illamque æternam, invisibilem, ineffabilem, personalem, sicut Dominus loquitur in Evangeliis ; aliam vero temporalem et gratiosam quæ fit per Filium. Idem Athanasius in suo de Trinitate tractatu, Deus, inquit, est rerum omnium principium, secundum apostolum dicentem : Unicus Deus, scilicet Pater a quo sunt omnia ; nam Filius ipse est ab illo per generationem, et ipse Spiritus per processionem.

[2] Isa. LXI, 1 ; Luc. IV, 18. [3] Tit. III, 5.

οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ πάντες δὲ οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς μεγάλης καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀγιώτατοι καθηγεμόνες καὶ διδάσκαλοι τὸ αὐτὸ φρονοῦσί τε καὶ κηρύττουσιν, ὡς Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ ἱεροῖς προσεχῶς ἑφεπόμενοι μαθηταῖς. Ἀλλὰ καὶ Δάμασος ὁ ἁγιώτατος πάππας Ῥώμης, πρὸς Παυλῖνον ἐπίσκοπον γράφων, φησίν· Εἴ τις μὴ εἴποι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀληθῶς καὶ κυρίως, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ Θεοῦ Θεὸν Λόγον, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ ἡ ἑβδόμη δὲ σύνοδος καὶ αὐτὴ φησιν· Ἡμεῖς τῇ ἀρχαίᾳ θεσμοθεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς ἑπακολουθοῦμεν, ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν ἀποστόλων καὶ Πατέρων φυλάττομεν, ἡμεῖς τοὺς προστιθέντας ἢ ἀφαιροῦντάς τι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀναθεματίζομεν. Ἀκούεις τὰς ἀποφάσεις τῶν ἁγίων καὶ τῶν συνόδων, τί ἀποφαίνονται, ὅτι ἐκ μόνης τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ἀμέσως τὸ θεῖον ἐκπορεύεται Πνεῦμα, δι' Υἱοῦ δὲ τοῖς υἱοθετουμένοις ἐκλάμπον καὶ χορηγούμενον διά τε τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας καὶ τὴν ὁμοβουλίαν. Καὶ ὁ θεῖος δὲ καὶ μέγας ἀπόστολος Παῦλος τῷ ἀναθέματι παραπέμπων φαίνεται τοὺς προστιθέναι τε τολμήσαντας τοῖς τῆς πίστεως δόγμασι, παρ' ὁ παρέλαβον ἐξ αὐτοῦ πρῶτον Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἔπειτα ἐκ τούτου τε καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις καὶ διδασκάλοις. Καίτοι γε αὐτοί ἐστε ὑμεῖς οἱ προστιθέντες, καὶ προσθήκην ἐσφαλμένην ἄγαν τε καὶ αἱρετικὴν καὶ ἀντίθεον. Μὴ τοίνυν τοῦ λοιποῦ ἀμαθῶς τολμήσῃς σοφίζεσθαι, καὶ ψευδοδοξεῖν ἐν ὕλῃ καὶ ὑποθέσει, ἧς ἡ ἀλήθεια ἡμῖν ἐκλάμπει ὡς μέγας ἥλιος ἀπ' αὐτῶν πρώτων τῶν θείων ῥημάτων τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ σοφῶν θεολόγων, οἱ γεγόνασι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπελογησάμεθά σοι πρός τε τὸ πρῶτόν σου ζήτημα καὶ τὸ δεύτερον.

γ'. Πρὸς δὲ τὸ τρίτον σου ζήτημα, ἐν ᾧ λέγεις ὅτι ἐν ἀζύμῳ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τελειοῦται, πορρώ τῆς ἀληθείας ἄγαν καὶ τοῦτο καθέστηκεν. Οὐκ οἶδας γὰρ ὅτι τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἔνθα ἦν ἄζυμα, καθαρῶς αὐτὰ ἄζυμα ἐπονομάζει, ἔνθα δὲ ἦν ἄρτος, ἤγουν ἔνζυμον φύραμα, ἐμφανῶς ἄρτον φησί. Διὸ καὶ λέγεται, Ἦν δὲ τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα. Τὸ γὰρ τηνικαῦτα Πάσχα, ὅτε αὐτὸ οἱ Ἰουδαῖοι ἔτέλουν, ὁ Χριστὸς ἁρπάζοντο τῷ σταυρῷ· καὶ σύνες τὸ λέγον εὐαγγελικὸν ῥητόν. Καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα. Καὶ τὸ μὲν Πάσχα οἱ Ἰουδαῖοι ὁρθοστάδην ἐσθίειν νενομοθέτηνται· ὁ δὲ Κύριος προλαβὼν ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ τὸ ἀληθινὸν Πάσχα τοῖς μαθηταῖς μυσταγωγῶν καὶ παραδιδοὺς ἀνακείμενος μετ' αὐτῶν ἔσθιε, καθὼς τὸ ἱερὸν διεξεισιν Εὐαγγέλιον. Ὀψίας δὲ γενομένης ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα· ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐλογήσας ἔκλασε καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς. Καὶ δῆλον ἐντεῦθεν ὅτι τὸ Ἰουδαϊκὸν οὐκ ἦν Πάσχα, ἔνθα ἦσαν τὰ ἄζυμα, ἀλλὰ τὸ μυστικὸν καὶ ἀληθινόν. « Ἐπιθυμίᾳ γὰρ ἐπεθύμησα, » φησίν, « τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν, » δεικτικῶς τοῦτο ἀποφαινόμενος. Διὸ ἄρτος ἐν ἀληθείᾳ ἦν, ἤγουν ἔνζυμον φύραμα, κἂν μυρίας λογῶν ματαίας συμφέρηται λεσχηνείας καὶ φλυαρίας.

magistri idem sentiunt et annuntiant, Christi et discipulorum suorum jure vestigia prementes. Quod et ipse Damasus sanctissimus papa Romanus, epistola ad Paulinum episcopum dicit : Si quis non asserat Spiritum sanctum a Patre, sicut Filius Dei et Verbum Deus, esse, sit anathema. Denique ipsa synodus septima idem asserit dicens : Nos decreta apostolorum et Patrum observantes, nos antiquis legibus Ecclesiæ catholicæ insistentes, nos addentes aliquid, aut tollentes, ex Ecclesia removemus, et anathematis vinculo innodamus. Audis declarationes sanctorum, et synodorum, quid declarent et asserant, ex sola nimirum persona Patris divinum Spiritum immediate procedere, per Filium vero, effulgentem et suppeditatum filiis adoptionis, propter conjunctionem essentiæ et unitatem voluntatis. Et divus magnus apostolus Paulus videbitur anathemati tradere eos qui eo temeritatis abripiuntur, ut aliquid addant fidei dogmatibus quæ primo accepta sunt et tradita a Christo Deo nostro, et postea ab illo et cæteris apostolis et doctoribus. Vos vero ipsi estis qui additis, et quidem additionem vehementer erroneam, hæreticam , et Deo contrariam. Ne ergo inposterum audeas sophisticum agere, et falsa dogmata cudere in materia et hypothesi, cujus veritas nos illustrat sicut sol magnus, quæ lumen suum mutuatur primo a verbis ipsis Domini nostri, deinde ex verbis sanctorum apostolorum, et theologorum saniorum et sapientiorum, qui ut sidera in mundo radiarunt, servantes verbum vitæ.

Et hæc sunt vindiciæ nostræ ad primam et secundam tuam quæstionem.

3. Accedimus vero ad tertium quæsitum tuum in quo dicis quod corpus Christi conficitur in azymo, quod certe a veritate tam est alienum quam quod maxime. Nescis enim quod sanctum Evangelium, ubi azymorum occurrit mentio facienda, ea azyma clare et rotunde pronuntiat. Ubi vero est panis et fermentata massa, manifeste panem memorat et notat. Ideo dicitur. Erat Pascha et solemnitas azymorum. Eo vero quo Judæi Pascha celebrabant tempore, Christus in crucem raptus et elatus fuit, et animadvertenda sunt verba evangelica. Illi non ingressi sunt prætorium, ne polluerentur, sed comederent Pascha ; et Judæis lex erat posita qua *stantes* festum Paschatis debebant celebrare. Dominus vero antevertens, et quasi anticipans, in mystica cœna, verum Pascha mystice peragens et tradens discipulis cum illis mensæ *accumbens* comedit, sicut hoc declarat sanctum Evangelium. Vespertino tempore accubuit cum duodecim Apostolis, illis vero comedentibus, cum Jesus panem accepisset, illum benedixit, et fregit, et dedit discipulis, hinc manifeste ostendens, quod non erat Judaicum Pascha, in quo azyma solebant usurpari, sed verum et mysticum Pascha « Desiderio, inquit, desideravi comedere vobiscum hoc Pascha antequam patiar ', » hoc ipsum manifeste

et demonstrative declarans. Ideo constat vere panem fuisse, seu massam fermento maceratam, etiamsi contra innumeras congeratis verborum ineptias, nugas et futilitates.

4-5. Quod ad ignem purgatorium, nullus exsistit post mortem, seu hinc migrationem et exitum. Est quippe fetus hæreseos Origenianæ, ideoque illum ut blasphemum rejicit et divinæ veritati contrarium Ecclesia nostra sancta et orthodoxa, et eos qui istam sententiam tuentur jure anathemati subjicimus. « In inferis quippe quis tibi confitebitur? » inquit Psalmographus [5], id est, nullus. Tentationes vero iis qui præsenti vita fruuntur illatas a Deo propter quædam peccata, et cum patientia toleratas, et ad Deum cum gratiarum actione relatas, eas dicimus esse speciem quamdam ignis purgatorii; probatione quippe istarum tentationum ad instructionem inflictarum contingit quosdam emendari et a peccatis purgari. Ut cum dicitur : « Transivimus per ignem, et per aquam, » et, « Nos tandem deduxisti ad locum refrigerii [6]. » Et si post mortem talis daretur ignis qui purgaret animas ante diem judicii, ut male existimatis, omnes animæ purgarentur tam longo et infinito temporis intervallo, et nulla reperiretur tempore judicii, quæ adhuc pœnis et suppliciis esset obnoxia. Adeo ut frustra dictum fuisset a Domino : « Et isti ad æternum supplicium abibunt, justi vero ad vitam æternam [7]. » Ævum vero est particeps æternitatis. Æternitas vero nec est tempus, nec pars temporis, nam non est mensurabilis. Unde dicitur sine fine et termino. Vides ergo quod in eo etiam Domino manifeste contradicitis.

δ'-ε'. Ἔτι καθαρτήριον πῦρ οὐδ' ὅλως ὑπάρχει μετὰ θάνατον καὶ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγήν καὶ ἀποδίωσιν. Τοῦτο γὰρ τῆς Ὠριγένους αἱρέσεώς ἐστιν ἀποκύημα, διὸ ὡς βλάσφημον καὶ ἀντίθετον τῇ θείᾳ ἀληθείᾳ μακρὰν ἀπερρίφη τῆς καθ' ἡμᾶς ὀρθοδόξου ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς οὕτω φρονοῦντας τῷ ἀναθέματι ἐνδίκως ὑποβάλλομεν. « Ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι, » φησὶν ὁ Ψαλμῳδός, ἀντὶ τοῦ, οὐδείς. Τοὺς ἔτι δὲ τῷ παρόντι περιοῦσι βίῳ ἐπιφερομένους πειρασμοὺς τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος διά τινας ἁμαρτίας, καὶ μεθ' ὑπομονῆς ἀνεχομένους, καὶ εὐχαρίστως πρὸς Θεὸν ἀναπεμπόμενοι, τούτους φαμὲν ἡμεῖς εἶναι ὥσπερ τι καθαρτήριον πῦρ. Τῇ γὰρ χρονίᾳ πείρᾳ τῶν τοιούτων πειρασμῶν παιδευτικῶς ἐπιφερομένων, καθαίρεσθαι συμβαίνει τινὰς ἐξ ἁμαρτιῶν· ὡς τὸ « Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, » καὶ, « Ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. » Εἰ δ' ἦν τοιοῦτόν τι πῦρ καθαρτήριον μετὰ θάνατον τῶν ψυχῶν πρὸ τῆς κρίσεως, ὡς φρονεῖτε ὑμεῖς κακῶς, αἱ ψυχαὶ δὲ πᾶσαι τῷ τοῦ χρόνου ἀπείρῳ μήκει ἐκαθάρθησαν ἄν, καὶ οὐδεμία ἐν τῷ τῆς κρίσεως εὑρέθη καιρῷ κολάσει ὑπόδικος. Ὥστε μάτην λέλεκται τῷ Κυρίῳ τὸ, « Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Αἰώνιον δὲ τὸ μετέχον αἰῶνος. Αἰὼν δὲ οὔτε χρόνος οὔτε χρόνου τι μέρος· οὐδὲ γὰρ μετρητόν· ὡσεὶ ἔλεγεν ἀτελεύτητον καὶ ἀπέραντον. Ὁρᾷς ὅτι κἂν τοῦτῳ προφανῶς ἀντιφθεγγόμενοι ἐστε τῷ Κυρίῳ.

Responsum ad quintam interrogationem, quæ est *De primatu papæ*, consulto omittimus.

6. Baptisma vero in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, cum tribus immersionibus administratum, secundum morem apostolorum et Patrum, admittimus, quod non est idem cum eo quod apud vos usurpatur. Nos quippe dicimus in formula administrandi baptismi : « Baptizatur servus Dei, » ista ratione ostendentes spontaneum, liberum, et voluntarium motum baptizandi, accedentis ad sacrum baptisma. Vos vero cum vanitate et superbia dicitis : « Ego te, N., baptizo, » quod certe non in eumdem scopum et consilium nobiscum collineat. Quomodo ergo unum et idem esset baptisma, quandoquidem certissime hæc facitis et dicitis?

8. Insuper autem quod cum contumelia ac injuria nobis objicis, nos scilicet a viro separare uxorem quæ in adulterium et fornicationem incidit, est indicium te nescire quid dicas. Nam hoc facimus recte, et secundum leges, et erga Deum charitate et reverentia ducti. Sic enim loquitur Dominus ipse in Evangeliis : « Qui uxorem suam dimiserit et repudiaverit alia ratione quam propter fornica-

ζ'. Βάπτισμα δὲ τὸ εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐν τρισὶ γινόμενον καταδύσεσι, καὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν καὶ πατρικὴν ἱεροτυπίαν ἀπεδεξάμεθα, ὅπερ οὐκ ἔστι ταὐτὸν τῷ γενομένῳ ὑφ' ὑμῶν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ λέγομεν, « Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, » δεικνύντες ἐντεῦθεν τὴν αὐθαίρετον καὶ ἐξ ἰδίας θελήσεως κίνησιν τοῦ βαπτιζομένου πρὸς τὸ θεῖον βάπτισμα· ὑμεῖς δὲ ἀλαζόνως πως καὶ ὑπερηφάνως φατέ· « Βαπτίζω ἐγώ τὸν δεῖνα· » ὅπερ οὐ τὸν αὐτὸν τῷ ἡμετέρῳ ἔχει σκοπόν. Πῶς οὖν ἂν γένοιτ' ἄν; Ἐπισφαλῶς γὰρ τοῦτο καὶ ποιεῖτε καὶ λέγετε.

η'. Ἔτι ὅπερ ὀνειδιστικῶς προσφέρεις ἡμῖν, ὅτι χωρίζομεν τοῦ ἀνδρὸς γυναῖκα, τὴν πορνείᾳ περιπεσοῦσαν, ἔοικεν ὅτι οὐκ οἶδας τί λέγεις. Καὶ τοῦτο γὰρ καλῶς μάλιστα, καὶ θεοφιλῶς, καὶ νομίμως ποιοῦμεν. Οὕτω γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν Εὐαγγελίοις φησίν, « Ὃς ἂν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσει ἄλλην, μοιχᾶται. » Ὥστε δίκαιόν ἐστιν αὐτὴν ἀπολῦσαι, ἐάν περ πορνείᾳ πε-

[5] Luc. XXII, 15. [6] Psal. VI, 6. [6] Psal. LXV, 12. [7] Matth. XXV, 46.

μιπέσῃ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν· ᾗ κατα- A κολουθοῦντες ἡμεῖς, τὴν περιπεσοῦσαν γυναῖκα πορνείας μολυσμῷ, τοῦ ἀνδρὸς ἀποδιιστῶμεν καὶ χωρίζομεν. Ὑμεῖς δὲ οἱ κατ' ἐκ' πολλῆς δικαιοσύνης ἐνούσης ὑμῖν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παρανοίας καὶ ὑποκρίσεως, καὶ αὐτῷ ἀντιφθεγγόμενοί ἐστε ἀναιδῶς τῷ Κυρίῳ· διὸ δὴ καὶ μετὰ λόγου πορνείας οὐ διαχορίζετε, ἐῶντες τὸν ἄνδρα ἁμαρτάνειν εἰς τὸ ἴδιον ἀεὶ σῶμα, ὅπερ ὁ θεῖος ἀπείργει Παῦλος.

tionem, et aliam uxorem matrimonio sibi junxerit, fornicatur et adulteratur[8]. » Quapropter justum et æquum est illam repudiare, si in fornicationem inciderit, secundum Domini nostri sententiam et declarationem. Cui nos adhærentes, fornicationis labe et impuritate contaminatam uxorem a viro segregamus et separamus. Vos vero qua estis insigni æquitate, sanctitate, et justitia, imo insipientia, et hypocrisi, ipsi Domino nostro impudenter et inverecunde contradicitis, ideo quia uxorem propter rationem fornicationis a viro non separatis, permittentes virum in suum proprium corpus peccare, quod ipse D. Paulus arguit et prohibet [9].

η'. Ἔτι περὶ τῶν θείων καὶ μυστικῶν λέγεις συμβόλων, τοῦ θείου καὶ Δεσποτικοῦ φημὶ σώματος, ὅτι μόνα τὰ ῥήματα τοῦ Κυρίου, « Λάβετε, φάγετε, καὶ πίετε, » μεταβάλλουσι καὶ τελειοῦσιν αὐτὰ, οὐ μὴν καὶ αἱ θεῖαι τῶν ἁγίων εὐχαι, καὶ ἱεραὶ ἐπῳδαί. Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτὰ τὰ θεῖα καὶ Δεσποτικὰ ῥήματα πρὸς τελείωσίν φαμεν αὐτων, καὶ ἡ τῆς ἱεροσύνης δύναμις διὰ τῶν θείων εὐχῶν καὶ ἐπῳδῶν τοῦ ἱεροῦ τυχὸν Χρυσοστόμου ἢ τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Τὸ γὰρ θεῖον τῆς ἱερωσύνης χάρισμα διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δέδοται τοῖς ἀποστόλοις, καὶ ἐξ, ἐκείνων ἀλληλοδιαδόχως, καὶ πρὸς ἡμῶν τοῖς ἱεροῖς εἰς τὸ τελειοῦν κατὰ τὰ θεῖα δῶρα, διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος. Οὕτως ἡμεῖς περὶ τούτων φρονοῦμεν καὶ λέγομεν ὀρθοδόξως, καὶ ἀποστολικοπατροπαραδότως, οὐ καθάπερ ὑμεῖς φρονεῖτε καὶ λέγετε ὡσὰν ἡ ἐν ὑμὶν δόξειεν ἡ ὑπερόφρυς ἀλαζονεία καὶ οἴησις. Ἀλλὰ περί τούτων τοσαῦτα ὑμῖν ἀποχρώντως σχεδόν τι εἴρηται· Καιρὸς δέ ἐστι ὡς εἰπεῖν ἤδη καί περί τῶν ψυχῶν τίνα γε ἡμεῖς περί αὐτῶν δόξαν ἔχομεν.

8. Quod vero dicis de divinis et mysticis symbolis divini et Dominici scilicet corporis et sanguinis, quod sola verba Domini: « Accipite, comedite, bibite, » illa symbola transmutent et perficiant, non vero divinæ sanctorum preces, et sacræ orationes et cantilenæ, nos vero etiam dicimus ipsa divina et Dominica verba ad eorum perfectionem; sacerdotii vero virtus exseritur per divinas preces et liturgias sancti videlicet Chrysostomi, aut magni Basilii. Nam divinum sacerdotii donum propterea a Christo communicatum est apostolis, et eorum successoribus, et sacerdotibus nostris, ad perficienda divina dona, per invocationem et adventum sanctissimi Spiritus. Sic de rebus istis loquimur et sentimus orthodoxe et secundum traditionem apostolorum et Patrum, non vero sicut vos sentitis et loquimini, secundum placita vestræ superciliosæ superbiæ et opinionis et præsumptionis. Sed de istis forsan abunde et sufficienter. Nunc jam tempus est disserendi de statu animarum, et quam de illis post mortem sententiam foveamus, tandem significare.

Cætera desunt.

[8] Matth. XIX, 9. [9] I Cor. VI, 16.

JACOBI BASNAGII

IN TRACTATUM CONTRA GRÆCOS OBSERVATIO.

Pantaleoni tribuitur hic tractatus; id sensisse videntur novissimæ Bibliothecæ Patrum editores in admonitione ad lectorem tom. XXVI, ubi de Joanne Caleca agitur. Id sensit etiam Ciampinus, quanquam alias dubius hæreat, utpote qui tract: tum ut anonymum citaverit. Revera hæc leguntur ad finem operis, auctorem, ut prima fronte videtur, indicantia : *Ego Pantaleon cum essem ibi, Constantinopoli, ubi hoc actum est, hoc idcirco Memorabile feci.*

Fuit autem Pantaleon diaconus et chartophylax Ecclesiæ Constantinopolitanæ, et ex eo quod dicatur apud Gretserum, qui ipsius tractatum *in exaltationem crucis* edidit, *presbyter monasterii Byzantinorum*, ex diacono presbyterum alicujus monasterii factum conjicit Combefisius. Ipsi tribuit idem Combefisius Orationes *in transfigurationem Domini*. Quanquam ei sit aliqua suspicio, eas orationes stylo discrepantes binos habere parentes. Denique eidem Pantaleoni asseruit opusculum *de miraculis Michaelis*, quod legitur apud Surium, indeque concludit, Pantaleonem vixisse diu post Theodoram, cum miracula longo tempore post imperatricis obitum patrata narraverit.

Quæ Combefisii conjectura satis indicat, ipsi fuisse incertam Pantaleonis ætatem, ideoque non ipsi vindicasse *Tractatum contra Græcos* cujus parens procul dubio an. 1252 vixisse debuit; aliter tamen alii, ut superius observatum.

Nos hunc tractatum, in quo multa occurrunt observatione digna, in tres partes distinguimus, quæ tot habeant auctores.

Prior pars, quæ quatuor dissertationes adversus Græcos continet, non modo edita est *Constantinopoli in ædibus Fratrum Prædicatorum an.* 1252, ut fert titulus; sed ab ipsis Fratribus Dominicanis fuit concinnata. Sic enim ipsi loquuntur: *Hæc scripta sunt anno* 1252, *in civitate Constantinopoli a Fratribus Prædicatoribus ad ædificationem et profectum animarum, ad laudem et gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.*

Duo sunt notanda: 1°. Hic desinere opus illud, quod tentaverant Fratres; illi quippe quatuor capitula adversus Græcos probaverant, deinde clausulam *Amen*, qua finis operis indicatur, adjecerunt: denique, ut patebit inferius, quæ sequuntur ex aliis scriptis sunt excerpta. 2°. Inde patet Pantaleonem non esse hujus scripti auctorem, utpote qui diaconus aut aliquando monasterii presbyter, non vero monachus dicatur. At indubium est, illum tractatum a monachis confectum fuisse, et anonymum remanere debuisse, ut solent quæ jussu et opera congregationis alicujus scripta sunt: ideo plurimos auctores præfert et semper plurali numero sese indicant auctores: *In proœmio hujus opusculi testati sumus.*

Secunda pars non fuit Dominicanorum, sed Hugonis Ætheriani, qui sæculo præterito Græcos confutaverat. Miror hoc non vidisse viros eruditos, quippe, 3°, sic loquuntur Fratres Prædicatores : *Quod licet jam quatuor dictis articulis demonstretur, tamen adhuc in his quæ subjecta sunt ostenditur, quæ ex dictis magistri Hugonis Ætheriani nuper extracta huic operi duximus inserenda. Dicunt enim et scribunt*, etc. Vides hic finito opere, quædam ex Hugonis Ætherii scriptis adjici. Quid evidentius? Unum tamen addi potest, multa ibi dici quæ Fratribus Prædicatoribus non conveniant. Asserit auctor, sese velut singularem personam indicans, vidisse sacerdotes sacratis manibus *qui viri sanguinum essent*, dum *sequerentur imperatorem per Cappadociam Persarumque regiones*. Subjicit deinde se vidisse clericos fustigatos et verberatos, sublata prius τιμαρίῳ, hoc est *veste clericali*, idque ipsi evenisse in *Nicæa civitate*. An credas Fratrum gregem vestigiis imperatoris adhæsisse, dum Orientales peragraret regiones? Deinde, quis imperator ille? An Balduinus II, qui e parte Latinorum præerat? Sed hic adversus Persas bellum nunquam gessit. Verum quidem est, Joannem Vatatzem, quem *Ducam* appellant plurimi, Nicææ sedem imperialem habuisse. Sed verisimile non fit Prædicatores eo tempore in ejus aulam admissos itinera cum ipso varia confecisse. Hæc non modo verisimilia, sed vera sunt de Ætherio, qui, cum gratia summa polleret apud Manuelem Comnenum, Latinis faventem et sæpius adversus Turcas Saracenosque belligerantem, ipsum per varios casus et discrimina rerum sequebatur. Unum objici potest, quæ leguntur in *Tractatu contra Græcos* non reperiri apud Ætherium; sed inde nova oriri potest conjectura, plurima edidisse Ætherium opuscula adversus Græcos, ex quibus quæ hic proferuntur fuerint excerpta.

Tertia denique pars hujus scripti, ab aliis plane diversa, continet tantum narrationem portenti cujusdam quod temporibus Michaelis Cerularii debuit evenisse. Sed non potuit habere Fratres Prædicatores auctores, qui prius fuse egerant de schismate Michaelis, et ne verbum quidem de illo portento dixerant, quodque huic operi sine fibula fuit affixum. Illa brevis narratio potest esse Pantaleonis, cui male totum opus adscribitur.

in Divinitate. Sed hoc est inconveniens.
:.
Item in Joanne dicit Veritas discipulis
ia quæcunque audivi a Patre meo, nota
[1]. Ubi dicit Glossa : « Omnia necessaria
n scripta sunt in Evangelio. » Sed illud
:riptum in Evangelio ; ergo non est de
is ad salutem. Ergo non tenemur cre-
. quæ vera sunt tenemur credere, et ve-
axime quæ divinam essentiam videntur
:. Sed istud non tenemur credere. Ergo
erum.
: cum Veritas faceret mentionem de pro-
Spiritus sancti ait : *Qui a Patre procedit* [2],
: Et a Filio. Quod si Veritas aliud intel-
aliud dixisset ; ego autem verbis ejus
on audeo, nec præsumo.
lon solum Christus hoc tacuit, sed nec
postolorum tale aliquid dixit ; nullus san-
oc prædicavit. Imo, quod plus est, in
reræ fidei, sancta concilia nihil super hoc
mt ; sed ponentes in Symbolo, quæ neces-
it ad salutem, omnem additionem, exposi-
declarationem sub anathematis vinculo
runt et rejecerunt.
ulti nostrorum doctorum quorum anti-
scripta apud nos usque hodie perseverant,
oritus, et quidam alii, contrarium hujus
vestræ scripserunt et mandaverunt. Da-
s quoque, cujus scriptis certe contradi-
potestis, volens ostendere, quod tam Fi-
n Spiritus sanctus exsistunt a Patre, et
ritus sanctus non procedit a Filio, meta-
vocis et intellectus adducens in medium,
mo est intellectus, deinde verbum exte-
icet vox ; spiritus autem vehiculum est
tellectus igitur format vocem, et in ipsa
stenditur intellectus. Et intellectus Patri,
n Filio, spiritus Spiritui sancto attribui-
t ergo videmus, quod ab intellectu proce-
us et vox et non spiritus a voce ; sic a
ocedit Filius et Spiritus sanctus, et non
sanctus a Filio. »
inius sanctus, episcopus Cypri, in libro
Deitate, de Spiritu sancto sic testatur :
s sanctus Deus est, et Spiritus Christi est,
ndum aliquam compositionem, quemad-
n nobis corpus et anima : scilicet in medio
Filii. » Non ergo mediante Filio, ut vos
procedit Spiritus sanctus a Patre ; cum
n Patris hujus vocem, medius inter Patrem
ordinetur Spiritus sanctus.
uis vobis hoc revelavit ? Unde habuistis ?
am nobis hoc non fuit revelatum ? Quare
lo tale quiddam inseruistis, quod nusquam
uit a sanctis Patribus ? Si vero quorumdam
a occasione divinæ Scripturæ, dicentium

A Spiritum Filii, vel quod Spiritus mittatur a Filio hoc habuistis : sciatis, vos vel non intelligere Scripturas, vel intellectas studiose pervertere, aut certe per ignorantiam multum a veritate et sanctorum expositionibus deviare. Quare ad nos, qui fontes sumus, redeuntes, audire poteritis veritatem. Dicitur igitur Spiritus Filii, non quia procedit ab eo, sed quoniam ratione divinæ essentiæ, est ei consubstantialis.

Item, dicitur mitti, vel dari a Filio Spiritus sanctus, quia ab ipso mittitur, ad sanctificandum creaturas, sicut in Joanne ipse testatur dicens : *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos si autem abiero, mittam eum ad vos* [3]. Quod vero alibi dicit ipse Filius : *Ille me clarificabit, quia de meo* B *accipiet* [4], intelligendum est, de meo Patre. Omnia enim, quæ Patris sunt, exceptis proprietatibus personalibus, communia sunt utrique : proprium dicimus esse Patri, ut ab ipso tantum, et non ab alio procedat Spiritus sanctus.

Responsio contra prima duo objecta.

Iis aliisque quam plurimis conaminibus, quæ causa brevitatis non sunt posita (illa autem quæ magis usitata sunt, posita sunt), sanctam Romanam Ecclesiam errasse, et in canonem latæ sententiæ incidisse, mendaciter fatentes Græci, debitam obedientiam et reverentiam devotam eidem Ecclesiæ juste se subtraxisse, hominibus simplicibus persuadere laborant. Nos vero Latini, his et C aliis contumeliis loco suo dimissis,

Ad primum et secundum objectum unam dantes responsionem sic solvimus : Concedimus quod plena et perfecta processione procedit a Filio : nec tamen sequitur quod sint duæ processiones, et una earum superflua, quia in illa simplicissima Divinitatis natura, nec numerus vicissitudinum, nec temporis varietas, nec localis positio, nec fluxus, nec incisio, nec interstitium, aut spatium temporis cadere potest. Inde est, quod illa processio qua Spiritus sanctus procedit a Patre et Filio nec intervallo temporis, nec spatio loci, cum non sit prius vel posterius, alias perficitur : sed simul et semel est a Patre et Filio ; a Patre tamen procedens, mediante Filio, secundum testi- D monia inferius posita, procedit : id est, hoc habet Filius a Patre, ut ab ipso procedat et spiretur Spiritus sanctus, mittatur et detur. Unde et ad ipsum Patrem, de quo etiam habet Filius omne quod suum est, referens, et ei totum attribuens, dicit apud Joannem : *Mea doctrina, non est mea, sed ejus qui misit me* [5]. Et iterum : *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit* [6] ; ac si diceret Filius : Patrem tantum in processione Spiritus nomino : quia omne quod habeo, ratione esse et principii, ab ipso Patre, qui est causa et principium in di-

xv, 15. [2] ibid. 26. [3] Joan. xvi, 7. [4] Ibid. 14. [5] Joan. vii, 16. [6] Joan. xv, 26.

vinitate, me habere cognosco. Nam ut a Filio procedat Spiritus sanctus, hoc habet Filius a Patre; Pater vero non ab alio, sed a se tantum.

Istam itaque differentiam sacri doctores, fidei oculo interioris hominis et sane discernentes, in multis locis inveniuntur dixisse, quod Spiritus sanctus procedit a Patre *principaliter*. Alii dixerunt, quod *proprie* a Patre : alii quod a Patre per Filium, vel Filio *mediante*. Et licet verum sit quod sancti asserunt, et contradici non possit : non tamen sequitur, quod Græcus intelligit, scilicet, quod idem Spiritus prius a Patre, postmodum a Filio, vel quod magis a Patre quam a Filio procedat : aut quod sint duæ processiones, et una earum superflua ; sed quia Pater gignendo ab æterno Filium, dedit ei totum esse suum, est enim verus Deus de Deo : et quod idem Filius, æternaliter exsistens, a Patre nascendo accepit omne quod habet, et ut Spiritus sit et procedat ab eo. Quam essentiam Spiritus a Filio sancti doctores, maxime Græci, considerantes, Filium causam et fontem Spiritus sancti nominant, nec non et ipsum Spiritum imaginem Filii. Quemadmodum utique Filius imago est Patris, et talem numerum et ordinem Spiritus ad Filium assignant, qualem habet Filius ad Patrem : secundum quod in sequentibus plenius apparebit.

Diximus ergo, quod procedit Spiritus sanctus pariter et æqualiter a Patre et Filio, tanquam donum amborum, et amor utriusque : sed procedit a Patre per Filium, vel mediante Filio, ut diximus : aut certe principaliter et proprie a Patre, quia ut ab eo procedat, Pater a nullo habuit : Filius vero non a se, sed a Patre accepit. A quo enim habet, ut sit, ab eodem etiam habet ut Spiritus sanctus sit ab eo, et procedat, detur, et mittatur, ut ab eo esse accipiat. Quæ cuncta vocabula sane intelligentibus unum et idem, id est, essentiam Spiritus a Filio prædicant et manifestant. Quod tamen, sicut diximus, Græcus non confitetur.

Assertio catholicæ veritatis. Et primum ex Græcorum Patrum auctoritatibus.

Quod Spiritus sanctus procedat a Patre per Filium, vel mediante Filio, ut dictum est ; vel quod idem Filius dicatur fons, et causa Spiritus sancti : et etiam quod idem Spiritus sanctus vocetur imago Filii, et esse accipiat ab eo : omissis argumentationibus multis, quas nec recipiunt, nec plane intelligunt, sanctorum suorum testimoniis insistentes, sic probamus :

Gregorius Nazianzenus in sermone, qui incipit *Odibiles*, etc., ita dicit : « Spiritus ex essentia Patris per Filium æternaliter missus sanctificat omnem creaturam, » etc.

In Epistol. Dionysii : « Credo in Spiritum sanctum, Deum et vivificum, ex Patre per Filium procedentem. »

Basilius in sermone de Trinit. qui sic incipit : *Cognitio Patris*, etc. : « Antiquitus Divinitatis non ignorabatur mysterium. *Verbo enim Domini*, inquit Psalmista, *cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus, omnis virtus eorum* [7] ; sed nec alio Verbo, quam Filio, nec alio Spiritu, quam Spiritu sancto. Unus est enim Spiritus. Et sicut ex ore Dei proveniens Filius, sic Trinitatem Verbo unit, et antiquitus, et nunc. »

Item in eodem, ante finem : « Via Dei cognitionis est ab uno Spiritu per Filium unum ad unum Patrem. Naturalis bonitas, et quæ secundum naturam sanctificatio, et regalis dignitas ex Patre per Unigenitum ad Spiritum pervenit. »

Item Athanasius in editione fidei, cujus est initium : *Credimus in unum unigenitum Deum*, etc., parum ante finem : « Spiritus autem sanctus processivum ens Patris, et ferentis Filii, per quem implevit omnia. »

Item in Epistola Athanasius de Spiritu sancto, ad Serapionem, cujus est initium : *Litteræ tuæ devotionis*, etc. : « Uno exsistente Filio viventi unam oportet esse plenam, perfectam, et sanctificativam vitam : quæ est operatio ejus, et donum, quod ex Patre dicitur procedere : quia ex Verbo, quod ex Patre est, manifeste resplendet, et mittitur et donatur. »

Gregorius Nyssenus in Epistola ad Eulalium, quæ sic incipit : *Vos quod justum*, etc., parum ante finem : « Immutabilem vere confitentes eum, qui secundum causativum et causatum est, differentiam non negamus ; in quo solum discerni alterum ab altero comprehendimus, hoc quoddam causativum credentes ; hoc autem ex causativo et ejus quod ex causativo est ; alteram iterum differentiam intelligimus, hoc enim proxime de primo : hoc autem per proximum de primo. »

Item, idem libro contra Eunomium, quasi in fine, ibi loquitur : « Sicut enim copulatur Patri Filius, et ex ipso esse habens, non est posterior secundum exsistentiam : sic iterum et ab Unigenito habetur Spiritus sanctus, intellectu solo secundum causæ rationem præspeculata Spiritus hypostasi. »

Item Athanasius in sermone contra Aerios cujus initium est : *Qui malitiose*, in fine loquens de aqua saliente in vitam æternam, sic ait : « Propter hoc David psallens Deo sic ait : *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* [8]. Sciebat enim apud Patrem esse Filium fontem Spiritus sancti ; sicut per prophetam Filius dicit : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* [9], » etc.

Item Cyrillus in sermone septimo, cujus initium est : *De humanatione Unigeniti*, quasi post duas partes sermonis : « Solvens enim a peccato eum qui sibi consentit, proprio jungit de cætero Spi-

[7] Psal. xxxii, 6. [8] Psal. xxxv, 10. [9] Jerem. ii, 13.

ritu, quem immittit ipse : ut sicut ex Deo Patre est Verbum, ita ex propria nobis natura refundit Spiritum. »

Quod autem hic *refundi* dicimus, in Græco dicitur ἀναπηγάζειν, et a fontis nomine secundum ἀνὰ præpositionem derivatur. Ex quo liquide apparet, sanctum Patrem intellexisse Filium esse fontem Spiritus sancti.

Beatus Gregorius, cognomento Thaumaturgus, in suæ editione Fidei, quæ in Vita ejus legitur, sic ait : « Unus Spiritus sanctus ex Deo esse essentiam habens, et per Filium lucens liquide hominibus, imago Filii perfecta. »

Item Magnus Athanasius, in ea quæ ad Serapionem est de Spiritu sancto, Epistola, cujus est initium : *Litteræ tuæ sacræ affectionis*, etc., sic dicit : « Sicut in propria imagine est Filius in Spiritu : sic et Pater in Filio. » Et post modicum : « Imago Filii dicitur et est Spiritus sanctus, dicente Paulo : *Quos præscivit*, inquam, *et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii Dei*[10]. » Item in eadem : « Manifestum enim erit, quod neque creatura Spiritus, neque angelorum essentia, in eo quod illi convertibiles sunt, sed imago Verbi et Patris propria est. » Item in ejusdem Epistolæ abbreviato sermone : « Si autem bonus odor et forma Filii est, manifestum est quod non erit Spiritus creatura. »

Item Basilius in quarto sermone contra Eunominum, qui sic incipit : *Si natura Deus Filius*, etc.: « Imago quædam Dei Christus est : *Qui est*, inquam, *imago Dei invisibilis* [11], imago autem Filii Spiritus. »

Item in eodem libro cap. cujus titulus : *Quod sicut Filius ad Patrem se habet, sic Spiritus ad Filium* ; in ipso initio capituli, sic ait : « Propter hoc et Dei quoddam verbum Filius ; verbum autem Filii Spiritus : *Portans*, inquam, *omnia verbo virtutis suæ* [12].

Item beatus Cyrillus in libro Dialogorum cum Hermia (?), de Spiritu sancto loquens, cujus est initium, *Labor beatorum fructus gloriosus*, etc.: « Character verus et naturalis ad summum certitudinis, quæ secundum similitudinem intelligitur, ipse est Filius ; similitudo pura et naturalis Filii Spiritus est ; scribente audies beato Paulo : *Quia quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii Dei, quos autem prædestinavit, hos et vocavit.* »

Athanasius ad Serapionem in Epistola de Spiritu sancto, ut supra adnotatum est : « Et Filius inquit, *Quæ audivi a Patre, hæc loquor in mundo*[13], *Spiritus autem a Filio accipiet, et annuntiabit vobis*[14]. »

Item Basilius ad Amphilochium, cap. 5 : « Scribens ad Ephesios Paulus ait : *Veritatem autem facientes*, etc. *Ex plenitudine ejus nos omnes accepimus* [15]. Et ipse inquit Dominus : *Quoniam de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* »

Item Gregorius Nyssenus in sermone contra Arium et Sabellium, qui sic incipit : *Quid dico ? Dic mihi : Spiritus sanctus immortalis est*, etc. « Sanctus, principalis, justus, verus, profunda scrutans Dei, ex Patre procedens, ex Filio esse accipiens, » etc.

Item Epiphanius in libro qui *Ancyrotus* seu *Ancoratus* dicitur, sic dicit : « Spiritus autem sanctus, Spiritus Dei ens cum Patre et Filio, non est alius Deus a Deo ; a Deo autem ens a Patre procedit, a Filio accipit, et in eodem Filius revelat Patrem. Nullus enim novit Patrem nisi Filius, a quo procedit, a quo accipit. »

Ecce patet ex præmissis, qualiter Spiritus sanctus sit ex Filio, sive, quomodo precedit æqualiter ab utroque : quia nil aliud est Spiritum sanctum a Patre esse, vel a Filio, quam procedere ab eis. Quia cum non sit alius modus, quo persona sit ab alia, nisi generationis, aut processionis, necesse est ut, si est a Filio Spiritus sanctus, quod negare Græcus non potest, sit etiam ab eo per modum processionis : nisi forte novam velint fingere hæresim, ut dicant, quod idem Spiritus sanctus generetur a Filio, et sint in Divinitate duo Filii, et unus eorum nepos.

Ostensum est insuper, quod Spiritus sanctus, ut sit a Filio, hoc habet Filius a Patre : propter quod a Patre per Filium, vel mediante Filio, vel certe principaliter et proprie dicitur Spiritus pro edere vel spirari a Patre. Terminatum est enim, quomodo idem Spiritus a Filio, qui est ejus causa et fons, propter modum essendi a Filio, catholice dicitur esse ratio et forma Filii. Unde et verbum et imago Filii propter eamdem rationem Spiritus nuncupatur. Quæ prudens lector si consideret diligenter, multa quæ a Græcis objiciebantur, soluta inveniet ; et licet breviter, tamen et catholice, et vere terminata.

Solutio ad tertium objectum.

Ad tertium autem objectum, quod dicit : *Omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota faciam* [16]. Concedimus sicut et ipsi glossant, omnia necessaria ad salutem. Hoc tamen necessario addimus in glossa, quod, aut implicite, aut explicite nota facit eis omnia. Nam cum verba sint Veritatis, Veritas mentiri non potest. Dicit enim : *Multa alia habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*[16*], quasi dicat : Horum et aliorum verborum meorum intelligentiam relinquo magisterio Spiritus sancti, qui docebit vos, *et suggeret omnia, quæcunque dixero vobis* [17].

Item, quamvis non inveniatur secundum vocem

[10] Rom. VIII, 20. [11] Coloss. I, 15. [12] Hebr. I, 3. [13] Joan. VIII, 26. [14] Joan. XVI, 14. [15] Joan. I, 16. [16] Joan. XV, 15. [16*] Joan. XVI, 13. [17] ibid.

in Evangelio, quod Spiritus procedit a Filio invenitur tamen secundum veritatem intellectus, in pluribus locis. Dicitur enim Spiritus Veritatis, id est Filii, quia de se Veritas increata loquebatur tunc, Christus. Si ergo est Spiritus Veritatis, aut quia Spiritus est a Veritate, aut quia Veritas est a Spiritu. Sed quod Veritas sit a Spiritu error est, quia Filius a Patre solo est et non a Spiritu : confiteri necesse est, quod sit Spiritus Veritatis, id est Filii, hoc est, a Filio. Si autem a Filio, aut generatione, aut processione, ut supra. Quia vero [id] est bonæ expositionis, patebit in sequentibus.

Spiritum sanctum esse Spiritum Veritatis, hoc est Filii, ex Græcorum Patrum expositionibus comprobatur.

Beatus Cyrillus, in recapitulatione de Spiritu sancto, dimembrationibus sexaginta sex, demonstratione sic ait : « In Evangeliis quidem Salvator sic ait de se : *Ego sum veritas*[18]. Beatus autem Joannes ex Patris essentia, et Filii Spiritum ostendens, in Evangeliis quidem ait : *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit.* »

Idem sanctus, in quarta epistola ad Nestorium, cujus est initium : *Salvatore nostro dicente*, etc., parum ante finem : « Et si in hypostasi Spiritus sanctus propria, et intelligitur secundum se, vel quod Spiritus est, et non Filius, tamen non est alienus ab ipso Filio. Spiritus enim Veritatis nominatus est. Est autem Christus Veritas, et profunditur ab ipso, quemadmodum utique et ex Patre. Quid autem sit profundere, exponit idem Cyrillus in expositione Symboli Nicæni, tractans verbum illud, *Qui ex patre procedit*, dicens : « Transacto de Christo ipso sermone, cum beati Patres sancti Spiritus memoriam facerent : Credo, dixerunt, in eum, quemadmodum in Patrem, et Filium ; consubstantialis enim eis, et funditur Spiritus, et procedit tanquam a fonte Deo et Patre. »

Beatus quoque Basilius, in libro *De Spiritu sancto*, ad Amphilochium, cap. 18 : « *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Unde solus glorificat Deum. *Ille me clarificabit*, inquam, *quia de meo accipiet et annuntiabit vobis* non sicut creatura, sed sicut Spiritus sapientiæ, Christum, Dei virtutem et Dei sapientiam, in sua magnitudine revelans : et sicut Paracletus Spiritus characterizat ejus, quæ promisit per Spiritum, Paracleti bonitatem, et in sui dignitate majestatem demonstrat ejus. » Unde et *provenit* ; quod idem est, quod *procedit*.

Idem sanctus Epiphanius in libro *De Ancorato* : « Pater veri Filii est Pater, lumen totus Filius, Patris Verbum, lumen ex lumine, non utique facta vel creata applicatione sola ; et Spiritus sanctus, Spiritus veritatis, lumen tertium ex Patre et Filio. »

A Item, alia auctoritas Evangelii, Spiritum ex Filio procedere comperte clamat. Dicit enim Filius : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura : flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit* (ait evangelista) *de Spiritu, quem acepturi erant credentes in eum*[19]. Audisti, Græce, quod Spiritus procedit ab eo qui credit in eum ? Nonne etiam fluit a Filio Spiritus ? Imo. Quomodo a credentium mentibus fluere dicit Spiritum, nisi quia fluit ab eo, quem habet in se credens in eum, hoc est, a Filio ? Quid est vero, Spiritum a Filio fluere, nisi procedere ab ipso ? Quod autem flumina Spiritus sancti procedunt, monstratur manifeste in libro Jesu filii Sirach : *Ego*, inquit, *Sapientia effudi flumina*[20]. Quid enim in hoc loco per Sapientiam, B nisi Filium, et quid per flumina, nisi Spiritum sanctum intelligimus ? Effudit ergo Sapientia flumina, quia Filius ex se emittit Spiritum, qui procedit ab ipso.

Item dicit de eodem Filius in Evangelio : *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso*[21]. Quid aliud in hoc loco per vitam, nisi Spiritum sanctum intelligimus, quem Pater habet in se, et dedit Filio : ut ipse ta Spiritum habeat in se ipso, sicut habet Pater ? iErgo Filius non solum habet Spiritum, quem habet Pater, sed etiam ita habet Spiritum, sicut habet Pater. Videamus itaque, quomodo Pater habet Spiritum in semetipso. Pater autem sic habet Spiritum ut semper sit in Patre, et semper procedat a Patre : et ita semper procedit a Patre, ut C semper in Patre maneat, et ita semper in Patre manet, ut tamen semper a Patre procedat. Si Filius isto modo habet Spiritum in semetipso, verum est, quod ipse dicit : *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.* Si autem isto modo non habet, quomodo erit verum, quod dicit : *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit et Filio habere vitam in seipso* ? Sed falsum esse non potest, quod a Veritate est dictum. Ergo verum est quod Veritas dixit.

Item : *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat*[22]. Vivificare Spiritus sancti est, etc., sicut Veritas dicit : *Spiritus est qui vivificat*[23], etc. Quando ergo Pater mortuos vivi- D ficat, de Spiritu sancto, quem mittit in eos, vivificat. Spiritus sanctus enim est, qui mortuos vivificat vitam dando mortuis operatione sua, et etiam vitam gratiæ mortuis in peccatis inspiratione sua. Si igitur Filius ita de Spiritu sancto vivificat, sicut Pater, sequitur quod sicut ad Patrem pertinet Spiritus, etiam illo modo pertinet ad Filium. Sed ad Patrem pertinet, ut ab ipso procedendo det vitam mundo, sicut alias scriptum est. Ita ergo et ad Filium.

Sed dicet Græcus : « Non ita pertinet Spiritus ad Filium, sicut ad Patrem, quia Pater dedit Fi-

[18] Joan. XIV, 6. [19] Joan. VII, 38. [20] Eccli. XXIV, 40. [21] Joan. V, 26. [22] Ibid. 21. [23] Joan. VI, 64.

lio, ut possit mittere ; sibi autem retinuit, ut procedat ab eo. » Absit ab animis fidelium hoc deliramentum, ut Spiritus sanctus coæterus et consubstantialis Patri et Filio, aliter et aliter detur et sit : vel quod aliquid aliud temporaliter accepit vel aliud æternaliter exsistat. Ista enim varietas non cadit in Deum, sed in creaturas. Nunquam etiam Filius ad mensuram accepit Spiritum, sicut et nos, et uti est scriptum. Legimus enim : *Non ad mensuram dat Deus Spiritum* [24] ; supple, Filio suo. Si verum est, quod Pater ita dedit Filio Spiritum, ut aliquam gratiam dominationis in se Filius (Pater) retinuisset, tunc revera dedisset Filio Spiritum ad mensuram, ita ut nos possemus illam donationem mensurare dicentes : Hoc quidem dedit Pater Filio, hoc autem non dedit ; sic dedit, et sic non dedit. Nonne Græcus mensurat Filio Spiritum, quando dicit : Filius sic habet Spiritum ut mittat, et donet illum ; sed non sic habet, ut procedat ab ipso.

Item Filius de Spiritu sancto ait : *Novi de me virtutem exisse* [25]. Et Evangelium similiter : *Virtus de illo exibat et sanabat omnes* [26] . Quæ autem erat illa virtus, quæ sanabat omnes ? De qua virtute iterum scriptum est : *Vos autem sedete in civitate Jerusalem, quousque induamini virtute ex alto.* [27]. Qui ergo negat Spiritum a Filio procedere, negat pariter verba sua ab ipso esse. Verumtamen evangelista : *Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant ore ejus* [28].

Quid plura ? Ipsa namque Veritas, Salvator noster, volens omnem ambiguitatem istam de medio removere, post gloriam resurrectionis suæ jam immortalis factus et impassibilis, Spiritum sanctum ex se procedentem ostendit, cum inspirans discipulis ait : *Accipite Spiritum sanctum* [29], etc. Quam auctoritatem beatus Athanasius exponens in sermone de ea, quæ in carne, dispensatione Verbi Dei, et de Trinitate contra Arianos, cujus initium est : *Qui malitiose*, etc., sic dicit : «Propter hoc insufflat in faciem apostolorum dicens : *Accipite Spiritum sanctum*, ut discamus, quod de plenitudine Divinitatis est, qua datur Spiritus sanctus discipulis : *In Christo* enim, inquit, hoc est, in carne ejus, *habitat omnis plenitudo Divinitatis* [30]. Sicut Joannes Baptista dicit: *Nos autem omnes de plenitudine ejus accepimus* [31], » etc. Corporali etiam specie visus est Spiritus sanctus sicut columba descendens, et manens super eum. In nobis autem pignus et primitiæ Divinitatis habitant, in illo autem plenitudo Divinitatis, ne quis putet, quod non habens Spiritum, ipsum tunc accepit. Ipse enim ipsum desursum mittebat ut Deus, et ipse ipsum deorsum recipiebat ut homo. Ex ipso ergo in ipsum descendebat, ex divinitate ejus in humanitatem. » Et hoc quidem Athanasius.

Beatus Cyrillus de eodem Spiritu, quod Spiritus sanctus sit ex Filio, et quod ipse Filius dederat tunc Spiritum sanctum apostolis cum insufflavit, et dixit : *Accipite Spiritum sanctum*, super Genesim sic testatur : « Sicut beatus Moyses ostendit hominem a Deo accepisse spiraculum vitæ, hoc Christus innovans in nobis post resurrectionnem a mortuis, insufflavit discipulis dicens : *Accipite Spiritum sanctum*, ut iterum reformati ad pristinam imaginem, conformes appareamus Creatori per participationem Spiritus. »

Quando ergo Spiritus sanctus in nobis factus, conformes nos Dei ostendit, procedit autem a patre et Filio, manifestum, quia de eadem essentia est essentialiter in ipsa, et ex ipsa procedens, velut ex humano ore excurrit insufflatio : etsi parvum et non dignum sit exemplum. Omnia enim superabit Deus.

Item Anastasius patriarcha Antiochenus, in sermone de recta veritate dogmatum, qui sic incipit : *Dominus Deus meus fortitudo mea*, etc., de Spiritu sancto sic testatur : « Etenim Dominus ipsum Spiritum ex se ostendens existere, insufflans aiebat : *Accipite Spiritum sanctum.* »

Ecce, ut diximus, omnia quæ necessaria sunt ad salutem, aut explicite, aut implicite scripta sunt in Evangelio : quod ex dictis, et subsecutis sanctorum testimoniis probavimus, et in sequenti capitulo manifestius apparebit.

Ad quartum solutio

Ad quartum objectum, quo dicitur : « A Patre tantum dixit Filius procedere Spiritum, et non addidit, a Filio, » dicimus quod non est necesse, quod ubicunque subticetur una persona, excludatur ipsa, et non intelligatur ; quod isto modo in multos errores præcipitasset nos ipsa Veritas, Filius Dei. Verbi gratia, in Evangelio Scriptum legimus : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* [32] . Item : *Ego et Pater unum sumus* [33], dixit Filius, et nullam mentionem fecit de Spiritu sancto. Et iterum : *De die autem et hora illa nemo scit nisi Pater* [34] . Item Paulus : *Misit Deus Spiritum Filii sui* [35] , non dicit, suum. Et iterum : *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* [36]. Item Filius in Evangilio : *Spiritus est. qui vivificat* [37]. Si igitur illa sola persona intelligitur in his auctoritatibus, de qua fit mentio, et non alia : ergo Spiritus, Patris tantum est Spiritus, et non Filii, quia de Filio non fit mentio, nisi de Patre. Item solus Spiritus loquitur, et non pater, vel Filius. Item sic Pater novit quæ ventura sunt novissimis diebus, et non Sapientia ejus, id est, Filius, vel Spiritus sanctus.

Item : Quis est iste Spiritus Filii, quem immittit Pater in corda credentium ? numquid alius erit ab

[24] Joan. III, 34. [25] Luc VIII, 46. [26] Luc. VI, 19. [27] Luc: XXIV, 49. [28] Luc. IV, 22. [29] Joan. XX, 21. [30] Coloss. II, 9. [31] Joan. I, 16. [32] Matth. X, 20. [33] Joan. X, 30. [34] Matth. XXIV, 36. [35] Galat. IV, 6. [36] Rom. VIII, 9. [37] Joan. VI, 64.

ipso, de quo scriptum est : *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* [38] ? Item de persona Patris Dominus in Evangelio loquens ait : *Si dimiseritis hominibus peecata eorum, Pater vester dimittet vobis peccata vestra* [39] ; et iterum : *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est* [40]. Nunquid et in his persona Filii, non intelligitur ; quare excluditur, cum dicitur, *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit ?* præsertim cum de se Veritate loquatur Filius, prout in præcedentibus demonstratum est. Nulla est ratio, nisi quia sic placuit Græcis adversari volentibus. Verumtamen firmiter credimus, et catholice tenemus, quod aliquando solius Patris nomen ponitur in locutione, et ipsius Filii nomen intelligitur : et aliquando nomen Filii in his non intelligitur, vel Spiritus sancti, et ipsis tantum personis convenit, et non Patri. Sed tunc considerare oportet, si id quod de una persona dicitur, possit convenire aliis, servatis proprietatibus uniuscujusque personæ sine confusione. Unde dicimus quod quædam conveniunt soli Patri, quædam soli Filio, quædam soli spiritui sancto. Quædam Patri et Filio, et Spiritui sancto, et quædam simul tribus personis. Patri tantum convenit hoc nomen *ingenitus*, *inprincipiatus* et *genitor ;* Filio, *genitus*, et *principiatus* ; Spiritui sancto *procedens* ; et hoc nomen, Spiritus sanctus, appropriato vocabulo Patri et Filio est commune, tam secundum Græcos sanctos, quam secundum Latinos ; *dare*, *mittere*, et *habere*, et *spirare*, sancto Spiritui vero et Filio commune est, quod ambo exsistunt æternaliter a Patre : hic per processionem, ille autem per generationem. Omnia vero alia communiter conveniunt tribus personis. Ea ergo, quæ non auferunt proprietatem, nec confundunt distinctionem, non est necesse, si dicantur de una tantum, quod alia propter hoc excludatur. Quia in talibus licet non nominetur, tamen semper subintelligitur, et si non specificetur, ut in præmissis est ostensum.

Quod Spiritus sanctus procedit a Filio, secundum apostolos, et Græcos.

Ostenso igitur quod Spiritus procedit a Filio secundum Evangelium, secundum quod sacri doctores nobis exposuerunt : restat, et necesse est, ut in pluribus mendaciis adversarii veritatis deprehensi, eorum assertionibus nulla de cætero fides adhibeatnr.

Cyrillus ita exponens istud verbum, quod in Actibus apostolorum positum est : *Ministrantibus autem Domino, et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus : Segretate mihi Bernabam et Saulum* [41], ita dicit : « Si igitur vocante ipsos in apostolatu Spiritu, a Jesu vocatos eos dicunt, ostenditur manifeste, quod non alienus est ab essentia Filii Spiritus sanctus, sed in ipso, et ex ipso, quasi operatio quædem naturalis ommia potens explere, quæcunque et vult. »

Et post pauca, verbis respondens hæreticorum, dicentium, Spiritum imperfectum esse, et nihil habentem ex se, sed ex participatione exsistentem, propter hoc, quod de ipso dicit Dominus : *Non enim loquetur a semetipso* [42], etc., sic ait : « Non enim imperfectum Spiritum ostendens hoc de ipso ait Salvator, sed ut magis certificet audientes, quod essentiæ exsistens ejus, non aliud quid loquitur, quam quod ipse vult, et sensus exsistens ejus juxta B. Paulum dicentem de Spiritu : *Nos sensum Christi habemus* [43] : ille prorsus rationabitur et ordinabit, quæ et ipse, cujus est sensus. Propter hoc nihil ex se ipso Spiritum locuturum affirmavit, quasi dicat : Ego sum iterum qui loquor ; velut si et qui in homine est sensus, dicat de procedente ex se ipso ratione : Non loquetur a se ipso aliquid, sed quæcunque audiet loquetur. »

Et statim post aliqua verba interposita ait sanctus Cyrillus : « Talem quemdam intellectum oportet accipere de Spiritu sancto. Cum enim exsistat Spiritus sanctus Christi, omnia quæ ipse loquitur discipulis, non inseparata quadam voluntate ab eo, in quo est, loquitur : sed tanquam ex essentia illius naturaliter procedens, et totam voluntatem ejus habens, sicut et operationem. » Quod autem hic transtulimus *procedens*, in Græco dicitur προϊὸν et ex dictis sanctorum, et vi grammaticæ æquipollens dignoscitur τῷ ἐκπορευομένον participio. Cujus participii verbum legitur in Evangelio, ubi ex Patre dicit Spiritum procedere.

Idem sanctus exponens aliam autoritatem beati Pauli, idem repetit dicens : « Scribit Paulus quibusdam dicens taliter : *Notifico autem vobis quod nemo loquens in Spiritu Dei dicit anathema Jesu : et nemo potest dicere : Dominus Jesus nisi in Spiritu sancto* [44]. Manifestum est ergo, quod qui participat Spiritum sanctum, novit esse Dominum Jesum : qui autem non participat, ignorat. Qualiter qui participat Spiritum, novit esse Dominum Jesum : sicut qui de melle gustaverit, scit quod dulce est mel : sic et Spiritus participes. Ergo ex essentia Filii Spiritus sanctus qualitas quædam, ut ita dicamus, Dominationis omnis Dei. »

Cyrillus in serm. 2, ad Hermiam (3), parum ante medium super id, *Ecce ego vobiscum sum* [45], etc., dicit : « Misit nobis Filius de cœlo Paracletum, per quem et in quem nobiscum, et in nobis moratur : non alienum sive extraneum nobis effundens, sed essentiæ suæ, et Patris personæ Spiritum. »

[38] Joan xv, 26. [39] Matth. vi, 14. [40] Matth. xii, 50. [41] Act. xiii, 2 [42] Joan. xiv, 10. [43] I Cor. ii, 16. [44] I Cor. xii, 3. [45] Matth. xxviii.

(3) Dial. vii *de Trinit.* in quo probatur divinitatis Spiritus sancti, sicut in sex prioribus dialogis divinitas Filii.

Item Anastasius Antiochenus patriarcha in præfato sermone de recta veritate dogmatum sic ait : « De sana nostra fide, et rectis Ecclesiæ documentis diligenti et subtili ratione corporis et proprietatis assumentis, tanquam exemplum distinctionum divinarum personarum, statuimus per membrorum proportionem et proprietatem comparare. Etenim Spiritus oris ejus, scilicet Dei, dicitur Spiritus sanctus, ore exsistente Unigenito. Et Spiritus iterum ex ipso procedens, et missus non solum a Patre, sed etiam a Filio. »

Epiphanius Cypri in memorato libro *Ancorato* de processione Spiritus a Filio talia testatur : « Spiritus enim Deus est, et Spiritus Patris, et Spiritus Christi, non secundum aliquam compositionem, quemadmodum in nobis corpus et anima : sed in medio Patris et Filii, ex Patre et Filio. »

Idem sanctus in libro *De una Deitate* : « Ait ergo Petrus his, qui circa Ananiam erant : Ut quid tentat vos Satanas mentiri Spiritui sancto ? Non estis mentiti hominibus, sed Deo. » Ergo : « Deus ex Patre et Filio Spiritus, cui mentiti sunt, qui de pretio fraudaverunt. »

Item in eodem opere : « Vita tota Deus, ergo vita ex vita Filius : *Ego enim, inquit, sum via, veritas et vita.* Spiritus enim sanctus ab ambobus Spiritus et vita. Nam Spiritus Deus est. »

Et iterum. « Numquid dicimus duos esse Filios ? Et quomodo Unigenitus ? Imo, tu quis es, qui respondeas Deo ? Si Filium quidem vocat, id est, procedit ex se, Spiritum vero sanctum ex ambobus ? »

Quid ergo dicemus ? Adhuc egemus testibus ? Audivimus Græcorum blasphemias dicentium : Spiritus sanctus non procedit a Filio, quia perfecte procedit a Patre : quasi etiam non perfecte mittatur et detur a Filio ?

Item, Non procedit, inquiunt, a Filio, quia duo essent causæ, et duo principia. Ergo cum Scripturæ sacræ et Evangelium Filium principium scilicet de principio nominent, ut illud : *Ego principium, qui et loquor vobis* [45]. Et Psalmista : *Et tu in principio, Domine, terram fundasti* [46].

Idem, non procedunt quæ dicunt, quod Christus hæc tacuit, apostoli non dixerunt, sancti etiam de hoc nil prædicaverunt. Sed ex præmissis auctoritatibus, mendaciis eorum jam patefactis, restat nunc ostendere qualiter et in his quæ sequuntur, suis rationibus mentiantur.

Dicunt enim : « Sancti Patres in conciliis super hoc nil definierunt : sed ponentes in Symbolo, ea quæ sunt necessaria ad salutem, eos qui aliud adderent excommunicaverunt ; sed vos addidistis : ergo estis excommunicati. »

Responsio Latinorum.

Ad quod respondentes breviter sic dicimus : Sancti hoc in Symbolo non posuerunt, quia minime dubitaverunt. Non enim proponebant in Symbolo, vel definiebant in synodis, nisi ea quæ in quæstionem ab hæreticis vertebantur, et mundum vel universalem Ecclesiam in errorem ducebant. Unde nec Symbolum tunc temporis exposuissent, nisi eos ad hæc hæreticorum pravitas compulisset. Unde in prima et sancta universali synodo, quæ sub sanctissimo papa Sylvestro, tempore Constantini principis, a trecentis octodecim Patribus sanctis in provincia Bithyniæ, civitate Nicæa, contra impiissimum dogma Arii, dicentis Filium Dei factum et creatum, est celebrata, nil aliud definierunt de Spiritu sancto, nisi quod in ipso credi debeat, et quod sit Dominus, et vivificans.

In secunda vero synodo, quæ sub beato papa Damaso, tempore Theodosii principis, a centum quinquaginta Patribus in urbe Constantinopolitana contra Macedonium, præfatæ urbis episcopum, dicentem Spiritum sanctum minorem Patre et Filio, vel certe ministrum Trinitatis, celebrata est, definierunt prædicti Patres, Spiritum non factum nec creatum, sed potius creatorem, ab ipso fonte in Divinitate, Patre, tanquam a primaria vena procedentem. Et hoc in secundo Symbolo, quod Constantinopolitanum dicitur, diligentius notaverunt. Quia vero non fuit quæstio, sive dubium: Utrum Spiritus a Filio procederet, vel non ? sancti Patres, sicut et multa alia quæ postmodum in aliis conciliis catholice definita sunt, sub silentio transierunt. Processu vero temporis, increscente quorumdam malitia, in Occidentalibus partibus, dicentium Spiritum sanctum non procedere a Filio, pro eo quod in Symbolo non ponatur, aggregati in unum episcopi illarum partium, de licentia et auctoritate summi pontificis, veritatem fidei, quam tenemus in Symbolo declarantes, cantari etiam hoc in Ecclesia ab omnibus mandaverunt. Græci vero et cæteri Orientales vocati non sunt, aut quia nimis distabant, aut quia non dubitabant etiam hoc adducere in quæstionem.

Quod autem eis tunc licuerit, et liceat hodie nobis aliquid scribere, prædicare, et cantare, quod in Symbolo non est expressum, docemur ex quarto, quinto, sexto, septimo conciliis, quorum quædam definiunt, quod non est expressum in Symbolo : ut de sacris imaginibus, super quibus septima fuit synodus, nihil in Symbolo continetur. Sic nec de duabus voluntatibus et operationibus in Christo Symbolum manifeste determinat, de quibus sexta synodus definivit ; sic nec Theodorus Mopsuestiæ, nec Theodoriti scripta, quæ contra beatum Cyrillum composuit, condemnat Symbolum, quamvis secunda universali synodo (4) condemnentur. Sic nec duas naturas inconfusas et impermistas in

[45] Joan. VIII, 25. [46] Psal CI, 26.

(4) Fuit synodus secunda Constantinopolitana.

ANNO DOMINI MCCL

PANTALEONIS

CP. DIACONI *

TRACTATUS CONTRA GRÆCORUM ERRORES

Ex manuscripto codice bibliothecæ Bavaricæ, in lucem prolatus studio Petri Stevartii Leodii, SS. theologiæ professoris, et in tomo IV *Lectionum antiquarum* Canisii edit. Basnagii repetitus

LECTORI STEVARTIUS.

Reprimus tractatum istum in bibliotheca Bavarica absque speciali auctoris nomine. Itaque neque nos de auctore divinabimus. Codex Bavaricus perquam vitiosus erat. Quocirca ne mireris, si et liber iste inemendatus in manus tuas veniat. Satius et aliquid, quam nihil. Forsan alius in exemplar correctius incidet, præstabitque, quæ a nobis præstari nequiverunt. Interea his qualibuscumque fruere, et studium nostrum illustrandæ orthodoxæ antiquitatis favore tuo juva. Cum enim novatores hujus temporis studiose in lucem extrahant quidquid olim chartarum seu a Græcis, seu a Latinis adversus cathedram Petri a male sanis ingeniis conscriptum est; nihil laborantes de sermonis elegantia vel inelegantia, par non est ut ea quæ pro S. Petri successore Romano pontifice etiam rudi stylo exarata sunt, a blattis et tineis absumi sinamus, quisquiliisque hæreticis et schismaticis solidas refutationes, licet cultu styli carentes, non opponamus. Vale.

* De hoc Pantaleone vel homonymo seniore vide Fabricium cum Harlesii notis in tomo nostro XCVIII, col. 1239. Ibi exstant Pantaleonis, quisquis sit, *Homilia de luminibus sanctis*, ex Ducæo; item *in Jesu Christi Transfigurationem* homiliæ duæ, ex Combefisio; *Encomium Michaelis archangeli*, ex eodem; *homilia in Exaltationem crucis*, ex Gretsero. Scripta sequentia seriem absolvunt eorum quæ Pantaleoni tribuuntur quæque fortasse præstabat in unum fasciculum colligere. EDIT. PATR.

JACOBI BASNAGII

IN TRACTATUM CONTRA GRÆCOS OBSERVATIO.

Pantaleoni tribuitur hic tractatus; id sensisse videntur novissimæ Bibliothecæ Patrum editores in admonitione ad lectorem tom. XXVI, ubi de Joanne Caleca agitur. Id sensit etiam Ciampinus, quanquam alias dubius hæreat, utpote qui tractatum ut anonymum citaverit. Revera hæc leguntur ad finem operis, auctorem, ut prima fronte videtur, indicantia : *Ego Pantaleon cum essem ibi, Constantinopoli, ubi hoc actum est, hoc idcirco Memorabile feci.*

Fuit autem Pantaleon diaconus et chartophylax Ecclesiæ Constantinopolitanæ, et ex eo quod dicatur apud Gretserum, qui ipsius tractatum *in exaltationem crucis* edidit, *presbyter monasterii Byzantinorum*, ex diacono presbyterum alicujus monasterii factum conjicit Combefisius. Ipsi tribuit idem Combefisius Orationes *in transfigurationem Domini*. Quanquam ei sit aliqua suspicio, eas orationes stylo discrepantes binos habere parentes. Denique eidem Pantaleoni asseruit opusculum *de miraculis Michaelis*, quod legitur apud Surium, indeque concludit, Pantaleonem vixisse diu post Theodoram, cum miracula longo tempore post imperatricis obitum patrata narraverit.

Quæ Combefisii conjectura satis indicat, ipsi fuisse incertam Pantaleonis ætatem, ideoque non ipsi vindicasse *Tractatum contra Græcos* cujus parens procul dubio an. 1252 vixisse debuit; aliter tamen alii, ut superius observatum.

Nos hunc tractatum, in quo multa occurrunt observatione digna, in tres partes distinguimus, quæ tot habeant auctores.

Prior pars, quæ quatuor dissertationes adversus Græcos continet, non modo edita est *Constantinopoli in ædibus Fratrum Prædicatorum an.* 1252, ut fert titulus; sed ab ipsis Fratribus Dominicanis fuit concinnata. Sic enim ipsi loquuntur: *Hæc scripta sunt anno* 1252, *in civitate Constantinopoli a Fratribus Prædicatoribus ad ædificationem et profectum animarum, ad laudem et gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.*

Duo sunt notanda: 1°. Hic desinere opus illud, quod tentaverant Fratres; illi quippe quatuor capitula adversus Græcos probaverant, deinde clausulam *Amen*, qua finis operis indicatur, adjecerunt: denique, ut patebit inferius, quæ sequuntur ex aliis scriptis sunt excerpta. 2°. Inde patet Pantaleonem non esse hujus scripti auctorem, utpote qui diaconus aut aliquando monasterii presbyter, non vero monachus dicatur. At indubium est, illum tractatum a monachis confectum fuisse, et anonymum remanere debuisse, ut solent quæ jussu et opera congregationis alicujus scripta sunt: ideo plurimos auctores præfert et semper plurali numero sese indicant auctores: *In procemio hujus opusculi testati sumus.*

Secunda pars non fuit Dominicanorum, sed Hugonis Ætheriani, qui sæculo præterito Græcos confutaverat. Miror hoc non vidisse viros eruditos, quippe, 3°, sic loquuntur Fratres Prædicatores : *Quod licet jam quatuor dictis articulis demonstretur, tamen adhuc in his quæ subjecta sunt ostenditur, quæ ex dictis magistri Hugonis Ætheriani nuper extracta huic operi duximus inserenda. Dicunt enim et scribunt*, etc. Vides hic finito opere, quædam ex Hugonis Ætherii scriptis adjici. Quid evidentius? Unum tamen addi potest, multa ibi dici quæ Fratribus Prædicatoribus non conveniant. Asserit auctor, sese velut singularem personam indicans, vidisse sacerdotes sacratis manibus *qui viri sanguinum essent*, dum *sequerentur imperatorem per Cappadociam Persarumque regiones*. Subjicit deinde se vidisse clericos fustigatos et verberatos, sublata prius τριβωνίῳ, hoc est *veste clericali*, idque ipsi evenisse in *Nicæa civitate*. An credas Fratrum gregem vestigiis imperatoris adhæsisse, dum Orientales peragraret regiones? Deinde, quis imperator ille? An Balduinus II, qui e parte Latinorum præerat? Sed hic adversus Persas bellum nunquam gessit. Verum quidem est, Joannem Vatatzem, quem *Ducam* appellant plurimi, Nicææ sedem imperialem habuisse. Sed verisimile non fit Prædicatores eo tempore in ejus aulam admissos itinera cum ipso varia confecisse. Hæc non modo verisimilia, sed vera sunt de Ætherio, qui, cum gratia summa polleret apud Manuelem Comnenum, Latinis faventem et sæpius adversus Turcas Saracenosque belligerantem, ipsum per varios casus et discrimina rerum sequebatur. Unum objici potest, quæ leguntur in *Tractatu contra Græcos* non reperiri apud Ætherium; sed inde nova oriri potest conjectura, plurima edidisse Ætherium opuscula adversus Græcos, ex quibus quæ hic proferuntur fuerint excerpta.

Tertia denique pars hujus scripti, ab aliis plane diversa, continet tantum narrationem portenti cujusdam quod temporibus Michaelis Cerularii debuit evenisse. Sed non potuit habere Fratres Prædicatores auctores, qui prius fuse egerant de schismate Michaelis, et ne verbum quidem de illo portento dixerant, quodque huic operi sine fibula fuit affixum. Illa brevis narratio potest esse Pantaleonis, cui male totum opus adscribitur.

TRACTATUS

CONTRA ERRORES GRÆCORUM,

DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI. DE ANIMABUS DEFUNCTORUM. DE AZYMIS ET FERMENTATO, DE OBEDIENTIA ROMANÆ ECCLESIÆ,

Editus Constantinopoli, in ædibus Fratrum Prædicatorum, anno Domini 1252.

—

Licet Græcorum Ecclesiam virtutum floribus et philosophiæ studiis olim decoratam noverimus, nec non et sanctorum Patrum, prophetarum, et apostolorum veloci cursu calcans vestigia, quam plures ex se vivos et ignitos lapides in ædificium supernæ Jerusalem dudum transmiserit construendum, nunc tamen in fine temporum, quod sine gravi mœrore proferre non possumus, innumeris et diversis errorum obfuscata turbinibus, in eadem caligine suarum opinionum, diversa a sancta Romana Ecclesia perseverat. Et quamvis infinita hæresium germina a trecentis octoginta annis, et circa, id est, a tempore Photii, vel Photini (1), primi hujus schismatis inventoris, in diversis suis partibus, propter defectum scientiæ, et invidiæ amaritudinem, manifeste pullulaverint: præcipue tamen in quatuor articulis generaliter, seu communiter dignoscitur deviare a nobis. Quorum primus, quia ab ipsa divina majestate inchoans, ore polluto affirmat contra opinionem, imo fidem catholicam, tertiam personam in Trinitate, id est, Spiritum sanctum « a Filio minime procedere, » vel spirari, aut exsistentiam habere.

Secundus autem, secundum theologos, virtutem numero secundam, id est spem fidelium, virulento conanime interimere studens, asserit, « defunctorum animas nec Paradisi gaudiis perfrui, nec infernorum suppliciis, vel igne purgatorio, » citra diem judicii, aut ante latam sententiam extremam, judiciis posse subjacere.

Tertius vero ipsam omnipotentis Dei potentiam creaturæ fermenti termino volens coarctare, voce blasphema prædicat, non nisi in fermentati panis materia perfici posse mysterium sacramenti. His itaque fidei, et charitatis, spcique virtutibus, a cordibus fidelium dicto studio et ordine deletis: ultimo, in totius consummationem nequitiæ, quartum eam (ad quam horum et similium errorum spectat correctio), id est, sanctam Romanam Ecclesiam, aggreditur; nec ei obediendum communiter asserendo prædicat, moribus affirmat, et factis dicit.

Contra quos errores pestiferos quamvis multorum jam fidelium desudavit labor, et plurima scripta ad defensionem veræ fidei catholicæ dimiserint perlegenda: quia tamen moderni Græci, novi pariter, et antiqui schismatici, nec argumentis vel rationibus, nec sacræ Scripturæ testimoniis, nisi suorum scriptis sanctorum, quibus plurimum innituntur tam apocryphis, quam veris, nolunt superari: fraternis quoque precibus inclinatus, qualiter ex suis libris eorum convincatur pertinacia, virtute, qua potero, ostendere laborabo.

Si quid ergo vobis, frater charissime, in his gratum fuerit, ad fontem bonorum omnium Deum referentes, ei, cui omne cor patet, et omnis voluntas loquitur, orationum frequentia me sedulo commendate. Si qua vero, præter intentionem meam, minus veritati consona forsan apparebunt, vestræ correctionis lima depuretis, ad lumen veritatis charitatisve reducentes, meæ imperitiæ et brevitatis inopiæ veniam concedatis.

SEQUUNTUR OPINIONES GRÆCORUM.

Rationes Græcorum ad primum articulum: quod Spiritus sanctus non procedat a Filio.

Igitur Græci primum articulum suis rationibus, et auctoritatum testimoniis defendere volentes, ita procedunt.

Primo: Si Spiritus sanctus, inquiunt, procedit a Patre, secundum Evangelium, aut procedit perfecte; sive, illa processio perfecta est, aut non: si perfecta, ut concedetis, quare necesse est, ut a Filio procedat Spiritus sanctus? Ergo superfluit secunda processio, quod est superfluum, aut inconveniens in Divinitate. Ergo, etc.

Item, cum una sit causa et fons in Divinitate, scilicet Pater, tam Filius quam Spiritus sanctus exsistunt a Patre, ille per generationem, iste per processionem. Sed si a Filio exsistit aut procedit Spiritus sanctus, etiam Filius erit causa Spiritus sancti, et ita duæ causæ: et per consequens, duo

(1) Male; Photius enim a Photino fuit plane diversus. Bas.

principia in Divinitate. Sed hoc est inconveniens. Igitur, etc.

Tertio : Item in Joanne dicit Veritas discipulis suis : *Omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis* [1]. Ubi dicit Glossa : « Omnia necessaria ad salutem scripta sunt in Evangelio. » Sed illud non est scriptum in Evangelio ; ergo non est de necessariis ad salutem. Ergo non tenemur credere. Sed quæ vera sunt tenemur credere, et venerari, maxime quæ divinam essentiam videntur prædicare. Sed istud non tenemur credere. Ergo non est verum.

Quarto : cum Veritas faceret mentionem de processione Spiritus sancti ait : *Qui a Patre procedit* [2], non dixit : Et a Filio. Quod si Veritas aliud intellexisset, aliud dixisset ; ego autem verbis ejus addere non audeo, nec præsumo.

Item : Non solum Christus hoc tacuit, sed nec aliquis apostolorum tale aliquid dixit ; nullus sanctorum hoc prædicavit. Imo, quod plus est, in editione veræ fidei, sancta concilia nihil super hoc definierunt ; sed ponentes in Symbolo, quæ necessaria sunt ad salutem, omnem additionem, expositionem, declarationem sub anathematis vinculo concluserunt et rejecerunt.

Item multi nostrorum doctorum quorum antiquissima scripta apud nos usque hodie perseverant, ut Theodoritus, et quidam alii, contrarium hujus opinionis vestræ scripserunt et mandaverunt. Damascenus quoque, cujus scriptis certe contradicere non potestis, volens ostendere, quod tam Filius quam Spiritus sanctus exsistunt a Patre, et quod Spiritus sanctus non procedit a Filio, metaphoram vocis et intellectus adducens in medium, ait : » Primo est intellectus, deinde verbum exterius, scilicet vox ; spiritus autem vehiculum est verbi. Intellectus igitur format vocem, et in ipsa spirata ostenditur intellectus. Et intellectus Patri, et verbum Filio, spiritus Spiritui sancto attribuitur. Sicut ergo videmus, quod ab intellectu procedit spiritus et vox et non spiritus a voce ; sic a Patre procedit Filius et Spiritus sanctus, et non Spiritus sanctus a Filio. »

Epiphanius sanctus, episcopus Cypri, in libro *De una Deitate*, de Spiritu sancto sic testatur : « Spiritus sanctus Deus est, et Spiritus Christi est, non secundum aliquam compositionem, quemadmodum in nobis corpus et anima : scilicet in medio Patris et Filii. » Non ergo mediante Filio, ut vos deliratis, procedit Spiritus sanctus a Patre ; cum secundum Patris hujus vocem, medius inter Patrem et Filium ordinetur Spiritus sanctus.

Item, quis vobis hoc revelavit ? Unde habuistis ? Quare etiam nobis hoc non fuit revelatum ? Quare in Symbolo tale quiddam inseruistis, quod nusquam positum fuit a sanctis Patribus ? Si vero quorumdam verborum occasione divinæ Scripturæ, dicentium Spiritum Filii, vel quod Spiritus mittatur a Filio hoc habuistis : sciatis, vos vel non intelligere Scripturas, vel intellectas studiose pervertere, aut certe per ignorantiam multum a veritate et sanctorum expositionibus deviare. Quare ad nos, qui fontes sumus, redeuntes, audire poteritis veritatem. Dicitur igitur Spiritus Filii, non quia procedit ab eo, sed quoniam ratione divinæ essentiæ, est ei consubstantialis.

Item, dicitur mitti, vel dari a Filio Spiritus sanctus, quia ab ipso mittitur, ad sanctificandum creaturas, sicut in Joanne ipse testatur dicens : *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos si autem abiero, mittam eum ad vos* [3]. Quod vero alibi dicit ipse Filius : *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet* [4], intelligendum est, de meo Patre. Omnia enim, quæ Patris sunt, exceptis proprietatibus personalibus, communia sunt utrique : proprium dicimus esse Patri, ut ab ipso tantum, et non ab alio procedat Spiritus sanctus.

Responsio contra prima duo objecta.

His aliisque quam plurimis conaminibus, quæ causa brevitatis non sunt posita (illa autem quæ magis usitata sunt, posita sunt), sanctam Romanam Ecclesiam errasse, et in canonem latæ sententiæ incidisse, mendaciter fatentes Græci, debitam obedientiam et reverentiam devotam eidem Ecclesiæ juste se subtraxisse, hominibus simplicibus persuadere laborant. Nos vero Latini, his et aliis contumeliis loco suo dimissis,

Ad primum et secundum objectum unam dantes responsionem sic solvimus : Concedimus quod plena et perfecta processione procedit a Filio : nec tamen sequitur quod sint duæ processiones, et una earum superflua, quia in illa simplicissima Divinitatis natura, nec numerus vicissitudinum, nec temporis varietas, nec localis positio, nec fluxus, nec incisio, nec interstitium, aut spatium temporis cadere potest. Inde est, quod illa processio qua Spiritus sanctus procedit a Patre et Filio nec intervallo temporis, nec spatio loci, cum non sit prius vel posterius, alias perficitur : sed simul et semel est a Patre et Filio ; a Patre tamen procedens, mediante Filio, secundum testimonia inferius posita, procedit : id est, hoc habet Filius a Patre, ut ab ipso procedat et spiretur Spiritus sanctus, mittatur et detur. Unde et ad ipsum Patrem, de quo etiam habet Filius omne quod suum est, referens, et ei totum attribuens, dicit apud Joannem : *Mea doctrina, non est mea, sed ejus qui misit me* [5]. Et iterum : *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit* [6] ; ac si diceret Filius : Patrem tantum in processione Spiritus nomino : quia omne quod habeo, ratione esse et principii, ab ipso Patre, qui est causa et principium in di-

[1] Joan. XV, 15. [2] ibid. 26. [3] Joan. XVI, 7. [4] Ibid. 14. [5] Joan. VII, 16. [6] Joan. XV, 26.

vinitate, me habere cognosco. Nam ut a Filio procedat Spiritus sanctus, hoc habet Filius a Patre; Pater vero non ab alio, sed a se tantum.

Istam itaque differentiam sacri doctores, fidei oculo interioris hominis et sane discernentes, in multis locis inveniuntur dixisse, quod Spiritus sanctus procedit a Patre *principaliter*. Alii dixerunt, quod *proprie* a Patre : alii quod a Patre per Filium, vel Filio *mediante*. Et licet verum sit quod sancti asserunt, et contradici non possit : non tamen sequitur, quod Græcus intelligit, scilicet, quod idem Spiritus prius a Patre, postmodum a Filio, vel quod magis a Patre quam a Filio procedat : aut quod sint duæ processiones, et una earum superflua ; sed quia Pater gignendo ab æterno Filium, dedit ei totum esse suum, est enim verus Deus de Deo : et quod idem Filius, æternaliter exsistens, a Patre nascendo accepit omne quod habet, et ut Spiritus sit et procedat ab eo. Quam essentiam Spiritus a Filio sancti doctores, maxime Græci, considerantes, Filium causam et fontem Spiritus sancti nominant, nec non et ipsum Spiritum imaginem Filii. Quemadmodum utique Filius imago est Patris, et talem numerum et ordinem Spiritus ad Filium assignant, qualem habet Filius ad Patrem : secundum quod in sequentibus plenius apparebit.

Diximus ergo, quod procedit Spiritus sanctus pariter et æqualiter a Patre et Filio, tanquam donum amborum, et amor utriusque : sed procedit a Patre per Filium, vel mediante Filio, ut diximus : aut certe principaliter et proprie a Patre, quia ut ab eo procedat, Pater a nullo habuit : Filius vero non a se, sed a Patre accepit. A quo enim habet, ut sit, ab eodem etiam habet ut Spiritus sanctus sit ab eo, et procedat, detur, et mittatur, ut ab eo esse accipiat. Quæ cuncta vocabula sane intelligentibus unum et idem, id est, essentiam Spiritus a Filio prædicant et manifestant. Quod tamen, sicut diximus, Græcus non confitetur.

Assertio catholicæ veritatis. Et primum ex Græcorum Patrum auctoritatibus.

Quod Spiritus sanctus procedat a Patre per Filium, vel mediante Filio, ut dictum est ; vel quod idem Filius dicatur fons, et causa Spiritus sancti : et etiam quod idem Spiritus sanctus vocetur imago Filii, et esse accipiat ab eo : omissis argumentationibus multis, quas nec recipiunt, nec plane intelligunt, sanctorum suorum testimoniis insistentes, sic probamus :

Gregorius Nazianzenus in sermone, qui incipit *Odibiles*, etc., ita dicit : « Spiritus ex essentia Patris per Filium æternaliter missus sanctificat omnem creaturam, » etc.

In Epistol. Dionysii : « Credo in Spiritum sanctum, Deum et vivificum, ex Patre per Filium procedentem. »

Basilius in sermone de Trinit. qui sic incipit : *Cognitio Patris*, etc. : « Antiquitus Divinitatis non ignorabatur mysterium. *Verbo enim Domini*, inquit Psalmista, *cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus, omnis virtus eorum* [7] ; sed nec alio Verbo, quam Filio, nec alio Spiritu, quam Spiritu sancto. Unus est enim Spiritus. Et sicut ex ore Dei proveniens Filius, sic Trinitatem Verbo unit, et antiquitus, et nunc. »

Item in eodem, ante finem : « Via Dei cognitionis est ab uno Spiritu per Filium unum ad unum Patrem. Naturalis bonitas, et quæ secundum naturam sanctificatio, et regalis dignitas ex Patre per Unigenitum ad Spiritum pervenit. »

Item Athanasius in editione fidei, cujus est initium : *Credimus in unum unigenitum Deum*, etc., parum ante finem : « Spiritus autem sanctus processivum ens Patris, et ferentis Filii, per quem implevit omnia. »

Item in Epistola Athanasius de Spiritu sancto, ad Serapionem, cujus est, initium : *Litteræ tuæ devotionis*, etc. : « Uno exsistente Filio viventi unam oportet esse plenam, perfectam, et sanctificativam vitam : quæ est operatio ejus, et donum, quod ex Patre dicitur procedere : quia ex Verbo, quod ex Patre est, manifeste resplendet, et mittitur et donatur. »

Gregorius Nyssenus in Epistola ad Eulalium, quæ sic incipit : *Vos quod justum*, etc., parum ante finem : « Immutabilem vere confitentes eum, qui secundum causativum et causatum est, differentiam non negamus ; in quo solum discerni alterum ab altero comprehendimus, hoc quoddam causativum credentes ; hoc autem ex causativo et ejus quod ex causativo est ; alteram iterum differentiam intelligimus, hoc enim proxime de primo : hoc autem per proximum de primo. »

Item, idem libro contra Eunomium, quasi in fine, ibi loquitur : « Sicut enim copulatur Patri Filius, et ex ipso esse habens, non est posterior secundum exsistentiam : sic iterum et ab Unigenito habetur Spiritus sanctus, intellectu solo secundum causæ rationem præspeculata Spiritus hypostasi. »

Item Athanasius in sermone contra Aerios cujus initium est : *Qui malitiose*, in fine loquens de aqua saliente in vitam æternam, sic ait : « Propter hoc David psallens Deo sic ait : *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* [8]. Sciebat enim apud Patrem esse Filium fontem Spiritus sancti ; sicut per prophetam Filius dicit : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ* [9], » etc.

Item Cyrillus in sermone septimo, cujus initium est : *De humanatione Unigeniti*, quasi post duas partes sermonis : « Solvens enim a peccato eum qui sibi consentit, proprio jungit de cætero Spi-

[7] Psal. XXXII, 6. [8] Psal. XXXV, 10. [9] Jerem. II, 13.

ritu. quem immittit ipse : ut sicut ex Deo Patre est Verbum, ita ex propria nobis natura refundit Spiritum. »

Quod autem hic *refundi* dicimus, in Græco dicitur ἀναπηγάζειν, et a fontis nomine secundum ἀνὰ præpositionem derivatur. Ex quo liquide apparet, sanctum Patrem intellexisse Filium esse fontem Spiritus sancti.

Beatus Gregorius, cognomento Thaumaturgus, in suæ editione Fidei, quæ in Vita ejus legitur, sic ait : « Unus Spiritus sanctus ex Deo esse essentiam habens, et per Filium lucens liquide hominibus, imago Filii perfecta. »

Item Magnus Athanasius, in ea quæ ad Serapionem est de Spiritu sancto, Epistola, cujus est initium : *Litteræ tuæ sacræ affectionis*, etc., sic dicit : « Sicut in propria imagine est Filius in Spiritu : sic et Pater in Filio. » Et post modicum : « Imago Filii dicitur et est Spiritus sanctus, dicente Paulo : *Quos præscivit*, inquam, *et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii Dei*[10]. » Item in eadem : « Manifestum enim erit, quod neque creatura Spiritus, neque angelorum essentia, in eo quod illi convertibiles sunt, sed imago Verbi et Patris propria est. » Item in ejusdem Epistolæ abbreviato sermone : « Si autem bonus odor et forma Filii est, manifestum est quod non erit Spiritus creatura. »

Item Basilius in quarto sermone contra Eunominum, qui sic incipit : *Si natura Deus Filius*, etc.: « Imago quædam Dei Christus est : *Qui est*, inquam, *imago Dei invisibilis*[11], imago autem Filii Spiritus. »

Item in eodem libro cap. cujus titulus : *Quod sicut Filius ad Patrem se habet, sic Spiritus ad Filium* ; in ipso initio capituli, sic ait : « Propter hoc et Dei quoddam verbum Filius ; verbum autem Filii Spiritus : *Portans*, inquam, *omnia verbo virtutis suæ*[12].

Item beatus Cyrillus in libro Dialogorum cum Hermia (?), de Spiritu sancto loquens, cujus est initium, *Labor beatorum fructus gloriosus*, etc.: « Character verus et naturalis ad summum certitudinis, quæ secundum similitudinem intelligitur, ipse est Filius ; similitudo pura et naturalis Filii Spiritus est ; scribente audies beato Paulo : *Quia quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii Dei, quos autem prædestinavit, hos et vocavit.* »

Athanasius ad Serapionem in Epistola de Spiritu sancto, ut supra adnotatum est : « Et Filius inquit, *Quæ audivi a Patre, hæc loquor in mundo*[13], *Spiritus autem a Filio accipiet, et annuntiabit vobis*[14]. »

Item Basilius ad Amphilochium, cap. 5 : « Scribens ad Ephesios Paulus ait : *Veritatem autem facientes*, etc. *Ex plenitudine ejus nos omnes accepimus*[15]. Et ipse inquit Dominus : *Quoniam de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* »

Item Gregorius Nyssenus in sermone contra Arium et Sabellium, qui sic incipit : *Quid dico ? Die mihi : Spiritus sanctus immortalis est*, etc. « Sanctus, principalis, justus, verus, profunda scrutans Dei, ex Patre procedens, ex Filio esse accipiens, » etc.

Item Epiphanius in libro qui *Ancyrotus* seu *Ancoratus* dicitur, sic dicit : « Spiritus autem sanctus, Spiritus Dei ens cum Patre et Filio, non est alius Deus a Deo ; a Deo autem ens a Patre procedit, a Filio accipit, et in eodem Filius revelat Patrem. Nullus enim novit Patrem nisi Filius, a quo procedit, a quo accipit. »

Ecce patet ex præmissis, qualiter Spiritus sanctus sit ex Filio, sive, quomodo precedit æqualiter ab utroque : quia nil aliud est Spiritum sanctum a Patre esse, vel a Filio, quam procedere ab eis. Quia cum non sit alius modus, quo persona sit ab alia, nisi generationis, aut processionis, necesse est ut, si est a Filio Spiritus sanctus, quod negare Græcus non potest, sit etiam ab eo per modum processionis : nisi forte novam velint fingere hæresim, ut dicant, quod idem Spiritus sanctus generetur a Filio, et sint in Divinitate duo Filii, et unus eorum nepos.

Ostensum est insuper, quod Spiritus sanctus, ut sit a Filio, hoc habet Filius a Patre : propter quod a Patre per Filium, vel mediante Filio, vel certe principaliter et proprie dicitur Spiritus pro edere vel spirari a Patre. Terminatum est enim, quomodo idem Spiritus a Filio, qui est ejus causa et fons, propter modum essendi a Filio, catholice dicitur esse ratio et forma Filii. Unde et verbum et imago Filii propter eamdem rationem Spiritus nuncupatur. Quæ prudens lector si consideret diligenter, multa quæ a Græcis objiciebantur, soluta inveniet ; et licet breviter, tamen et catholice, et vere terminata.

Solutio ad tertium objectum.

Ad tertium autem objectum, quod dicit : *Omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota faciam*[16]. Concedimus sicut et ipsi glossant, omnia necessaria ad salutem. Hoc tamen necessario addimus in glossa, quod, aut implicite, aut explicite nota facit eis omnia. Nam cum verba sint Veritatis, Veritas mentiri non potest. Dicit enim : *Multa alia habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*[16*], quasi dicat : Horum et aliorum verborum meorum intelligentiam relinquo magisterio Spiritus sancti, qui docebit vos, *et suggeret omnia, quæcunque dixero vobis*[17].

Item, quamvis non inveniatur secundum vocem

[10] Rom. VIII, 20. [11] Coloss. I, 15. [12] Hebr. I, 3. [13] Joan. VIII, 26. [14] Joan. XVI, 14. [15] Joan. I, 16. [16] Joan. XV, 15. [16*] Joan. XVI, 13. [17] ibid.

in Evangelio, quod Spiritus procedit a Filio invenitur tamen secundum veritatem intellectus, in pluribus locis. Dicitur enim Spiritus Veritatis, id est Filii, quia de se Veritas increata loquebatur tunc, Christus. Si ergo est Spiritus Veritatis, aut quia Spiritus est a Veritate, aut quia Veritas est a Spiritu. Sed quod Veritas sit a Spiritu error est, quia Filius a Patre solo est et non a Spiritu : confiteri necesse est, quod sit Spiritus Veritatis, id est Filii, hoc est, a Filio. Si autem a Filio, aut generatione, aut processione, ut supra. Quia vero [id] est bonæ expositionis, patebit in sequentibus.

Spiritum sanctum esse Spiritum Veritatis, hoc est Filii, ex Græcorum Patrum expositionibus comprobatur.

Beatus Cyrillus, in recapitulatione de Spiritu sancto, dimembrationibus sexaginta sex, demonstratione sic ait : « In Evangeliis quidem Salvator sic ait de se : *Ego sum veritas*[18]. Beatus autem Joannes ex Patris essentia, et Filii Spiritum ostendens, in Evangeliis quidem ait : *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit.* »

Idem sanctus, in quarta epistola ad Nestorium, cujus est initium : *Salvatore nostro dicente*, etc., parum ante finem : « Et si in hypostasi Spiritus sanctus propria, et intelligitur secundum se, vel quod Spiritus est, et non Filius, tamen non est alienus ab ipso Filio. Spiritus enim Veritatis nominatus est. Est autem Christus Veritas, et profunditur ab ipso, quemadmodum utique et ex Patre. Quid autem sit profundere, exponit idem Cyrillus in expositione Symboli Nicæni, tractans verbum illud, *Qui ex patre procedit*, dicens : « Transacto de Christo ipso sermone, cum beati Patres sancti Spiritus memoriam facerent : Credo, dixerunt, in eum, quemadmodum in Patrem, et Filium ; consubstantialis enim eis, et funditur Spiritus, et procedit tanquam a fonte Deo et Patre. »

Beatus quoque Basilius, in libro *De Spiritu sancto*, ad Amphilochium, cap. 18 : « *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Unde solus glorificat Deum. *Ille me clareficabit*, inquam, *quia de meo accipiet et annuntiabit vobis* non sicut creatura, sed sicut Spiritus sapientiæ, Christum, Dei virtutem et Dei sapientiam, in sua magnitudine revelans : et sicut Paracletus Spiritus characterizat ejus, quæ promisit per Spiritum, Paracleti bonitatem, et in sui dignitate majestatem demonstrat ejus. » Unde et *provenit* ; quod idem est, quod *procedit*.

Idem sanctus Epiphanius in libro *De Ancorato* : « Pater veri Filii est Pater, lumen totus Filius, Patris Verbum, lumen ex lumine, non utique facta vel creata applicatione sola ; et Spiritus sanctus, Spiritus veritatis, lumen tertium ex Patre et Filio. »

Item, alia auctoritas Evangelii, Spiritum ex Filio procedere comperte clamat. Dicit enim Filius : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura : flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit* (ait evangelista) *de Spiritu, quem acepturi erant credentes in eum*[19]. Audisti, Græce, quod Spiritus procedit ab eo qui credit in eum ? Nonne etiam fluit a Filio Spiritus ? Imo. Quomodo a credentium mentibus fluere dicit Spiritum, nisi quia fluit ab eo, quem habet in se credens in eum, hoc est, a Filio ? Quid est vero, Spiritum a Filio fluere, nisi procedere ab ipso ? Quod autem flumina Spiritus sancti procedunt, monstratur manifeste in libro Jesu filii Sirach : *Ego*, inquit, *Sapientia effudi flumina*[20]. Quid enim in hoc loco per Sapientiam, nisi Filium, et quid per flumina, nisi Spiritum sanctum intelligimus ? Effudit ergo Sapientia flumina, quia Filius ex se emittit Spiritum, qui procedit ab ipso.

Item dicit de eodem Filius in Evangelio : *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso*[21]. Quid aliud in hoc loco per vitam, nisi Spiritum sanctum intelligimus, quem Pater habet in se, et dedit Filio : ut ipse ta Spiritum habeat in se ipso, sicut habet Pater ? iErgo Filius non solum habet Spiritum, quem habet Pater, sed etiam ita habet Spiritum, sicut habet Pater. Videamus itaque, quomodo Pater habet Spiritum in semetipso. Pater autem sic habet Spiritum ut semper sit in Patre, et semper procedat a Patre : et ita semper procedit a Patre, ut semper in Patre maneat, et ita semper in Patre manet, ut tamen semper a Patre procedat. Si Filius isto modo habet Spiritum in semetipso, verum est, quod ipse dicit : *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.* Si autem isto modo non habet, quomodo erit verum, quod dicit : *Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit et Filio habere vitam in seipso* ? Sed falsum esse non potest, quod a Veritate est dictum. Ergo verum est quod Veritas dixit.

Item : *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat*[22]. Vivificare Spiritus sancti est, etc., sicut Veritas dicit : *Spiritus est qui vivificat*[23], etc. Quando ergo Pater mortuos vivificat, de Spiritu sancto, quem mittit in eos, vivificat. Spiritus sanctus enim est, qui mortuos vivificat vitam dando mortuis operatione sua, et etiam vitam gratiæ mortuis in peccatis inspiratione sua. Si igitur Filius ita de Spiritu sancto vivificat, sicut Pater, sequitur quod sicut ad Patrem pertinet Spiritus, etiam illo modo pertinet ad Filium. Sed ad Patrem pertinet, ut ab ipso procedendo det vitam mundo, sicut alias scriptum est. Ita ergo et ad Filium.

Sed dicet Græcus : « Non ita pertinet Spiritus ad Filium, sicut ad Patrem, quia Pater dedit Fi-

[18] Joan. XIV, 6. [19] Joan. VII, 38. [20] Eccli. XXIV, 40. [21] Joan. V, 26. [22] Ibid. 21. [23] Joan. VI, 64.

lio, ut possit mittere ; sibi autem retinuit, ut procedat ab eo. » Absit ab animis fidelium hoc deliramentum, ut Spiritus sanctus coæterus et consubstantialis Patri et Filio, aliter et aliter detur et sit : vel quod aliquid aliud temporaliter accepit vel aliud æternaliter exsistat. Ista enim varietas non cadit in Deum, sed in creaturas. Nunquam etiam Filius ad mensuram accepit Spiritum, sicut et nos, et uti est scriptum. Legimus enim : *Non ad mensuram dat Deus Spiritum* [24] ; supple, Filio suo. Si verum est, quod Pater ita dedit Filio Spiritum, ut aliquam gratiam dominationis in se Filius (Pater) retinuisset, tunc revera dedisset Filio Spiritum ad mensuram, ita ut nos possemus illam donationem mensurare dicentes : Hoc quidem dedit Pater Filio, hoc autem non dedit ; sic dedit, et sic non dedit. Nonne Græcus mensurat Filio Spiritum, quando dicit : Filius sic habet Spiritum ut mittat, et donet illum ; sed non sic habet, ut procedat ab ipso.

Item Filius de Spiritu sancto ait : *Novi de me virtutem exisse* [25]. Et Evangelium similiter : *Virtus de illo exibat et sanabat omnes* [26] . Quæ autem erat illa virtus, quæ sanabat omnes ? De qua virtute iterum scriptum est : *Vos autem sedete in civitate Jerusalem, quousque induamini virtute ex alto.* [27]. Qui ergo negat Spiritum a Filio procedere, negat pariter verba sua ab ipso esse. Verumtamen evangelista : *Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant ore ejus* [28].

Quid plura ? Ipsa namque Veritas, Salvator noster, volens omnem ambiguitatem istam de medio removere, post gloriam resurrectionis suæ jam immortalis factus et impassibilis, Spiritum sanctum ex se procedentem ostendit, cum inspirans discipulis ait : *Accipite Spiritum sanctum* [29], etc. Quam auctoritatem beatus Athanasius exponens in sermone de ea, quæ in carne, dispensatione Verbi Dei, et de Trinitate contra Arianos, cujus initium est : *Qui malitiose*, etc., sic dicit : «Propter hoc insufflat in faciem apostolorum dicens : *Accipite Spiritum sanctum*, ut discamus, quod de plenitudine Divinitatis est, qua datur Spiritus sanctus discipulis : *In Christo* enim, inquit, hoc est, in carne ejus, *habitat omnis plenitudo Divinitatis* [30]. Sicut Joannes Baptista dicit : *Nos autem omnes de plenitudine ejus accepimus* [31], » etc. Corporali etiam specie visus est Spiritus sanctus sicut columba descedens, et manens super eum. In nobis autem pignus et primitiæ Divinitatis habitant, in illo autem plenitudo Divinitatis, ne quis putet, quod non habens Spiritum, ipsum tunc accepit. Ipse enim ipsum desursum mittebat ut Deus, et ipse ipsum deorsum recipiebat ut homo. Ex ipso ergo in ipsum descendebat, ex divinitate ejus in humanitatem. » Et hoc quidem Athanasius.

Beatus Cyrillus de eodem Spiritu, quod Spiritus sanctus sit ex Filio, et quod ipse Filius dederat tunc Spiritum sanctum apostolis cum insufflavit, et dixit : *Accipite Spiritum sanctum*, super Genesim sic testatur : « Sicut beatus Moyses ostendit hominem a Deo accepisse spiraculum vitæ, hoc Christus innovans in nobis post resurrectionnem a mortuis, insufflavit discipulis dicens : *Accipite Spiritum sanctum*, ut iterum reformati ad pristinam imaginem, conformes appareamus Creatori per participationem Spiritus. »

Quando ergo Spiritus sanctus in nobis factus, conformes nos Dei ostendit, procedit autem a patre et Filio, manifestum, quia de eadem essentia est essentialiter in ipsa, et ex ipsa procedens, velut ex humano ore excurrit insufflatio : etsi parvum et non dignum sit exemplum. Omnia enim superabit Deus.

Item Anastasius patriarcha Antiochenus, in sermone de recta veritate dogmatum, qui sic incipit : *Dominus Deus meus fortitudo mea*, etc., de Spiritu sancto sic testatur : « Etenim Dominus ipsum Spiritum ex se ostendens existere, insufflans aiebat : *Accipite Spiritum sanctum.* »

Ecce, ut diximus, omnia quæ necessaria sunt ad salutem, aut explicite, aut implicite scripta sunt in Evangelio : quod ex dictis, et subsecutis sanctorum testimoniis probavimus, et in sequenti capitulo manifestius apparebit.

Ad quartum solutio

Ad quartum objectum, quo dicitur : « A Patre tantum dixit Filius procedere Spiritum, et non addidit, a Filio, » dicimus quod non est necesse, quod ubicunque subticetur una persona, excludatur ipsa, et non intelligatur ; quod isto modo in multos errores præcipitasset nos ipsa Veritas, Filius Dei. Verbi gratia, in Evangelio Scriptum legimus : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* [32]. Item : *Ego et Pater unum sumus* [33], dixit Filius, et nullam mentionem fecit de Spiritu sancto. Et iterum : *De die autem et hora illa nemo scit nisi Pater* [34]. Item Paulus : *Misit Deus Spiritum Filii sui* [35], non dicit, suum. Et iterum : *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* [36]. Item Filius in Evangilio : *Spiritus est. qui vivificat* [37]. Si igitur illa sola persona intelligitur in his auctoritatibus, de qua fit mentio, et non alia : ergo Spiritus, Patris tantum est Spiritus, et non Filii, quia de Filio non fit mentio, nisi de Patre. Item solus Spiritus loquitur, et non pater, vel Filius. Item sic Pater novit quæ ventura sunt novissimis diebus, et non Sapientia ejus, id est, Filius, vel Spiritus sanctus.

Item : Quis est iste Spiritus Filii, quem immittit Pater in corda credentium ? numquid alius erit ab

[24] Joan. III, 34. [25] Luc VIII, 46. [26] Luc. VI, 19. [27] Luc: XXIV, 49. [28] Luc. IV, 22. [29] Joan. XX, 21. [30] Coloss. II, 9. [31] Joan. I, 16. [32] Matth. X, 20. [33] Joan. X, 30. [34] Matth. XXIV, 36. [35] Galat. IV, 6. [36] Rom. VIII, 9. [37] Joan. VI, 64.

ipso, de quo scriptum est : *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* [38] ? Item de persona Patris Dominus in Evangelio loquens ait : *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, Pater vester dimittet vobis peccata vestra* [39] ; et iterum : *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est* [40]. Nunquid et in his persona Filii, non intelligitur ; quare excluditur, cum dicitur, *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit ?* præsertim cum de se Veritate loquatur Filius, prout in præcedentibus demonstratum est. Nulla est ratio, nisi quia sic placuit Græcis adversari volentibus. Verumtamen firmiter credimus, et catholice tenemus, quod aliquando solius Patris nomen ponitur in locutione, et ipsius Filii nomen intelligitur : et aliquando nomen Filii in his non intelligitur, vel Spiritus sancti, et ipsis tantum personis convenit, et non Patri. Sed tunc considerare oportet, si id quod de una persona dicitur, possit convenire aliis, servatis proprietatibus uniuscujusque personæ sine confusione. Unde dicimus quod quædam conveniunt soli Patri, quædam soli Filio, quædam soli spiritui sancto. Quædam Patri et Filio, et Spiritui sancto, et quædam simul tribus personis. Patri tantum convenit hoc nomen *ingenitus, inprincipiatus* et *genitor ;* Filio, *genitus,* et *principiatus* ; Spiritui sancto *procedens* ; et hoc nomen, Spiritus sanctus, appropriato vocabulo Patri et Filio est commune, tam secundum Græcos sanctos, quam secundum Latinos ; *dare, mittere,* et *habere,* et *spirare,* sancto Spiritui vero et Filio commune est, quod ambo exsistunt æternaliter a Patre : hic per processionem, ille autem per generationem. Omnia vero alia communiter conveniunt tribus personis. Ea ergo, quæ non auferunt proprietatem, nec confundunt distinctionem, non est necesse, si dicantur de una tantum, quod alia propter hoc excludatur. Quia in talibus licet non nominetur, tamen semper subintelligitur, et si non specificetur, ut in præmissis est ostensum.

Quod Spiritus sanctus procedit a Filio, secundum apostolos, et Græcos.

Ostenso igitur quod Spiritus procedit a Filio secundum Evangelium, secundum quod sacri doctores nobis exposuerunt : restat, et necesse est, ut in pluribus mendaciis adversarii veritatis deprehensi, eorum assertionibus nulla de cætero fides adhibeatur.

Cyrillus ita exponens istud verbum, quod in Actibus apostolorum positum est : *Ministrantibus autem Domino, et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus : Segretate mihi Bernabam et Saulum* [41], ita dicit : « Si igitur vocante ipsos in apostolatu Spiritu, a Jesu vocatos eos dicunt, ostenditur manifeste, quod non alienus est ab essentia Filii Spiritus sanctus, sed in ipso, et ex ipso, quasi operatio quædem naturalis ommia potens explere, quæcunque et vult. »

Et post pauca, verbis respondens hæreticorum, dicentium, Spiritum imperfectum esse, et nihil habentem ex se, sed ex participatione exsistentem, propter hoc, quod de ipso dicit Dominus : *Non enim loquetur a semetipso* [42], etc., sic ait : « Non enim imperfectum Spiritum ostendens hoc de ipso ait Salvator, sed ut magis certificet audientes, quod essentiæ exsistens ejus, non aliud quid loquitur, quam quod ipse vult, et sensus exsistens ejus juxta B. Paulum dicentem de Spiritu : *Nos sensum Christi habemus* [43] : ille prorsus rationabitur et ordinabit, quæ et ipse, cujus est sensus. Propter hoc nihil ex se ipso Spiritum locuturum affirmavit, quasi dicat : Ego sum iterum qui loquor ; velut si et qui in homine est sensus, dicat de procedente ex se ipso ratione : Non loquetur a se ipso aliquid, sed quæcunque audiet loquetur. »

Et statim post aliqua verba interposita ait sanctus Cyrillus : « Talem quemdam intellectum oportet accipere de Spiritu sancto. Cum enim exsistat Spiritus sanctus Christi, omnia quæ ipse loquitur discipulis, non inseparata quadam voluntate ab eo, in quo est, loquitur : sed tanquam ex essentia illius naturaliter procedens, et totam voluntatem ejus habens, sicut et operationem. » Quod autem hic transtulimus *procedens*, in Græco dicitur πρσιὸν et ex dictis sanctorum, et vi grammaticæ æquipollens dignoscitur τῷ ἐκπορευομένον participio. Cujus participii verbum legitur in Evangelio, ubi ex Patre dicit Spiritum procedere.

Idem sanctus exponens aliam autoritatem beati Pauli, idem repetit dicens : « Scribit Paulus quibusdam dicens taliter : *Notifico autem vobis quod nemo loquens in Spiritu Dei dicit anathema Jesu : et nemo potest dicere : Dominus Jesus nisi in Spiritu sancto* [44]. Manifestum est ergo, quod qui participat Spiritum sanctum, novit esse Dominum Jesum : qui autem non participat, ignorat. Qualiter qui participat Spiritum, novit esse Dominum Jesum : sicut qui de melle gustaverit, scit quod dulce est mel : sic et Spiritus participes. Ergo ex essentia Filii Spiritus sanctus qualitas quædam, ut ita dicamus, Dominationis omnis Dei. »

Cyrillus in serm. 2, ad Hermiam (3), parum ante medium super id, *Ecce ego vobiscum sum* [45], etc., dicit : « Misit nobis Filius de cœlo Paracletum, per quem et in quem nobiscum, et in nobis moratur : non alienum sive extraneum nobis effundens, sed essentiæ suæ, et Patris personæ Spiritum. »

[38] Joan xv, 26. [39] Matth. vi, 14. [40] Matth. xii, 50. [41] Act. xiii, 2 [42] Joan. xiv, 10. [43] I Cor. ii, 16. [44] I Cor. xii, 3. [45] Matth. xxviii.

(3) Dial. vii *de Trinit.* in quo probatur divinitatis Spiritus sancti, sicut in sex prioribus dialogis divinitas Filii.

Item Anastasius Antiochenus patriarcha in præfato sermone de recta veritate dogmatum sic ait : « De sana nostra fide, et rectis Ecclesiæ documentis diligenti et subtili ratione corporis et proprietatis assumentis, tanquam exemplum distinctionum divinarum personarum, statuimus per membrorum proportionem et proprietatem comparare. Etenim Spiritus oris ejus, scilicet Dei, dicitur Spiritus sanctus, ore exsistente Unigenito. Et Spiritus iterum ex ipso procedens, et missus non solum a Patre, sed etiam a Filio. »

Epiphanius Cypri in memorato libro *Ancorato* de processione Spiritus a Filio talia testatur : « Spiritus enim Deus est, et Spiritus Patris, et Spiritus Christi, non secundum aliquam compositionem, quemadmodum in nobis corpus et anima : sed in medio Patris et Filii, ex Patre et Filio. »

Idem sanctus in libro *De una Deitate* : « Ait ergo Petrus his, qui circa Ananiam erant : Ut quid tentat vos Satanas mentiri Spiritui sancto ? Non estis mentiti hominibus, sed Deo. » Ergo : « Deus ex Patre et Filio Spiritus, cui mentiti sunt, qui de pretio fraudaverunt. »

Item in eodem opere : « Vita tota Deus, ergo vita ex vita Filius : *Ego enim*, inquit, *sum via, veritas et vita.* Spiritus enim sanctus ab ambobus Spiritus et vita. Nam Spiritus Deus est. »

Et iterum. « Numquid dicimus duos esse Filios ? Et quomodo Unigenitus ? Imo, tu quis es, qui respondeas Deo ? Si Filium quidem vocat, id est, procedit ex se, Spiritum vero sanctum ex ambobus ? »

Quid ergo dicemus ? Adhuc egemus testibus ? Audivimus Græcorum blasphemias dicentium : Spiritus sanctus non procedit a Filio, quia perfecte procedit a Patre : quasi etiam non perfecte mittatur et detur a Filio ?

Item, Non procedit, inquiunt, a Filio, quia duo essent causæ, et duo principia. Ergo cum Scripturæ sacræ et Evangelium Filium principium scilicet de principio nominent, ut illud : *Ego principium, qui et loquor vobis* [45]. Et Psalmista : *Et tu in principio, Domine, terram fundasti* [46].

Idem, non procedunt quæ dicunt, quod Christus hæc tacuit, apostoli non dixerunt, sancti etiam de hoc nil prædicaverunt. Sed ex præmissis auctoritatibus, mendaciis eorum jam patefactis, restat nunc ostendere qualiter et in his quæ sequuntur, suis rationibus mentiantur.

Dicunt enim : « Sancti Patres in conciliis super hoc nil definierunt : sed ponentes in Symbolo, ea quæ sunt necessaria ad salutem, eos qui aliud adderent excommunicaverunt ; sed vos addidistis : ergo estis excommunicati. »

Responsio Latinorum.

Ad quod respondentes breviter sic dicimus : Sancti hoc in Symbolo non posuerunt, quia minime dubitaverunt. Non enim proponebant in Symbolo, vel definiebant in synodis, nisi ea quæ in quæstionem ab hæreticis vertebantur, et mundum vel universalem Ecclesiam in errorem ducebant. Unde nec Symbolum tunc temporis exposuissent, nisi eos ad hæc hæreticorum pravitas compulisset. Unde in prima et sancta universali synodo, quæ sub sanctissimo papa Sylvestro, tempore Constantini principis, a trecentis octodecim Patribus sanctis in provincia Bithyniæ, civitate Nicæa, contra impiissimum dogma Arii, dicentis Filium Dei factum et creatum, est celebrata, nil aliud definierunt de Spiritu sancto, nisi quod in ipso credi debeat, et quod sit Dominus, et vivificans.

In secunda vero synodo, quæ sub beato papa Damaso, tempore Theodosii principis, a centum quinquaginta Patribus in urbe Constantinopolitana contra Macedonium, præfatæ urbis episcopum, dicentem Spiritum sanctum minorem Patre et Filio, vel certe ministrum Trinitatis, celebrata est, definierunt prædicti Patres, Spiritum non factum nec creatum, sed potius creatorem, ab ipso fonte in Divinitate, Patre, tanquam a primaria vena procedentem. Et hoc in secundo Symbolo, quod Constantinopolitanum dicitur, diligentius notaverunt. Quia vero non fuit quæstio, sive dubium: Utrum Spiritus a Filio procederet, vel non ? sancti Patres, sicut et multa alia quæ postmodum in aliis conciliis catholice definita sunt, sub silentio transierunt. Processu vero temporis, increscente quorumdam malitia, in Occidentalibus partibus, dicentium Spiritum sanctum non procedere a Filio, pro eo quod in Symbolo non ponatur, aggregati in unum episcopi illarum partium, de licentia et auctoritate summi pontificis, veritatem fidei, quam tenemus in Symbolo declarantes, cantari etiam hoc in Ecclesia ab omnibus mandaverunt. Græci vero et cæteri Orientales vocati non sunt, aut quia nimis distabant, aut quia non dubitabant etiam hoc adducere in quæstionem.

Quod autem eis tunc licuerit, et liceat hodie nobis aliquid scribere, prædicare, et cantare, quod in Symbolo non est expressum, docemur ex quarto, quinto, sexto, septimo conciliis, quorum quædam definiunt, quod non est expressum in Symbolo : ut de sacris imaginibus, super quibus septima fuit synodus, nihil in Symbolo continetur. Sic nec de duabus voluntatibus et operationibus in Christo Symbolum manifeste determinat, de quibus sexta synodus definivit ; sic nec Theodorus Mopsuestiæ, nec Theodoriti scripta, quæ contra beatum Cyrillum composuit, condemnat Symbolum, quamvis secunda universali synodo (4) condemnentur. Sic nec duas naturas inconfusas et impermistas in

[45] Joan. VIII, 25. [46] Psal CI, 26.

(4) Fuit synodus secunda Constantinopolitana.

Christo in unitate personæ, sine omni conversione per Symbolum habemus expressum, cum sic esse definierit quarta universalis synodus, Leonem papam primum secuta: epistolam quoque ejus quem prædiximus, fidei orthodoxæ columnam usque hodie Græcus appellat : et quod forsan aliquis miretur, sancta et universalis synodus prohibet, ne alicui liceat proferre, vel scribere, vel componere alteram fidem ab ea quæ definita est a sanctis Patribus Nicææ congregatis, quamvis secunda synodus Symbolum ediderit, ut supra ostensum est, in quo aliqua continentur, quæ in Nicæno concilio non habentur : quod ex collatione utriusque synodi manifestum est lectori. Ipsam vero prohibitionem ad verbum sic continet, tertiæ synodi cap. ult. : Iis igitur lectis definit sancta synodus, alteram fidem nemini licere proferre, vel scribere, vel componere, præter eam, quæ definita est a sanctis Patribus Nicææ cum sancto Spiritu ; præsumentes alteram fidem, proferre, vel offerre, converti nolentes ad agnitionem veritatis ex judaismo, vel hæresi qualicunque, hos, si quidem fuerint, anathematizari. »

Sed dicet Græcus : Quid ultra quæritur ? Ecce habemus propositum ex definitione.

Responsio Latinorum.

Ad quod respondentes sic dicimus : Prohibitio sancti concilii sicut sancta et vera esse ostenditur. ita nil contra veritatem dignoscitur continere. Dicit enim : Si quis aliam fidem a veritate prædicaverit, scripserit, anathema sit. Sed Latinus scribit et prædicat illud, quod sanctorum auctoritatibus et sacræ Scripturæ testimoniis probat esse verum. Ergo non aliam, sed eamdem minus expressam olim in Symbolo, tam fidelibus quam infidelibus, prædicat fidem.

Quod autem vera sit expositio, probatur per auctoritatem Apostoli, et per ipsos tractatores sacræ fidei, qui in dictis conciliis personaliter interesse meruerunt. Dicit ergo Paulus quibusdam sic : *Quicunque vobis aliud prædicaverit, præter id quod accepistis*, hoc est, si quis vobis aliud, id est, contrarium evangelizaverit, vel contrario modo docuerit, *anathema sit*[47]. Non dicit : Si quis vobis addiderit. Nam si illud dixisset, sibi ipsi præjudicasset, qui cupiebat venire ut suppleret, quæ eorum fidei deerant. Sed qui supplet, quod minus erat addit, non quod inerat tollit.

Qui prætergreditur fidei regulam, non addit ad omnia, sed recedit a via. *Aliud* ergo positum est pro opposito. Nam, quæ de Deo est, veritatem nullus hominum prohibere potest, quin possit cantari, legi, et prædicari in ecclesiis. Unde idem Apostolus ait : *Nihil possumus adversus veritatem*[48]. Cum igitur Romana Ecclesia aliud, aut contrarium sanctorum definitionibus non scribat, vel prædicet, sed quod verum est, et cujus oppositum facit hæresim, nec non et ejus veritas periculoso silentio petentibus denegatur : patet quod, si propter pietatis naufragium, quod imminebat, addidit veritatem fidei, in Symbolo non expressam, non est excommunicata.

Si vero propter declarationem fidei talem, ut Græci asserunt, additionem factam in Symbolo, excommunicationis sententiam Latini incurrerunt, confiteri necesse est omnes qui in secundo, quarto, quinto, sexto, septimo, conciliis fuerunt, pro eo quod præter ea quæ in Symbolo Nicææ continebantur, aliqua imo multa de fide definierunt, anathematis gladio fuisse percussos. Sed quæ major dementia, et major cæcitas, quam dicere, aut proferre, aut prorsus cogitare, quod tertium concilium excommunicaverit præteritos, et futuros, qui aliquid plus, quamvis verum, definierunt in Ecclesia, quam illud, quod definitum est a sanctis Patribus in sancta Nicæna synodo constitutis ?

Item, numquid Nicænum, aut Constantinopolitanum Symbolum omnia continet, quæ necessaria sunt ad salutem, ubi nullum de septem sacramentis Ecclesiæ, excepto baptismo, aliud expressum ibidem continetur ? Cui ergo dubium videtur, quædam vera esse de Deo, quæ in libris non continentur ? Et ut de his nunc taceamus, (5) qui non lecta expletis sequuntur : Patrem et Spiritum, Filio incarnato, incarnatos non esse, aut passos, ubi in Scriptura poteris invenire ? quod tamen ita verum est, ut oppositum vel mente concipere, sit absurdum.

Item, quomodo tertium concilium excommunicat primum et quartum, quintum, et sextum, et septimum ? cum in fine cujuslibet concilii hanc eamdem prohibitionem factam ab eis recipiat, scilicet : *Si quis alteram fidem*, etc. Si vero excommunicati quomodo sancti, si autem sancti non excommunicati. Quomodo tamen non excommunicati, nisi prohibitionis juxta sententiam, alteram fidem, id est, contrariam rectæ fidei præsumpserunt prædicare ? Quod vero tam studiose et sollicite in omni concilio hoc ipsum prohibuerunt, contra hæreticos, non in præjudicum veritatis factum esse aperte probant quæ in sequentibus continentur.

Dicit enim beatus Cyrillus in Epistola ad Nestorium : « Non tibi sufficiet confiteri Symbolum fidei solum editum pro tempore in Spiritu, a magna synodo pro tempore congregata Nicææ. Intellexisti enim non recte : sed interpretatus es non recte : sed perverse contra hæreticorum importunitates dictum est, plus vel minus aliam fidem affirmare conscribere, componere, docere, vel sapere : quæ aliquid superinducere, vel subtrahere moliuntur

[47] II Cor. XI,4, [48] II Cor. XIII, 8,

(5) Locus mendosus.

sanæ mentis intellectui eorum qui in Nicææ Symbolum conscripserunt. »

Item de eodem Athanasius : « Nil amplius debere scribi de fide, sed contentos esse ea quam in Nicæa sancti Patres conscripserunt, fide, propter hæreticorum cautum est cavillationes : » non ut pietati præjudicium inferretur; alias omnes sanctos, qui postea aliquid de fide dixerunt, et sex venerabiles synodos in contemptum egisse ponemus.

Item Cyrillus in Epistola, cujus est initium : *Legi commonitorium* : « Athanasius dixit, sanctam synodum non fecisse memoriam dictionis Genitricis : ego autem scripsi, quod et si non fecit synodus memoriam, bene fecit. Neque enim erat motum aliquid hujuscemodi tunc temporis, propter quod non erat necessitas quæ non quærebantur ferre in medium. »

Item Basilius in Epistola quam scripsit Epiphanio, ita dixit : « Nihil possumus addere fidei nos, neque præter eam quæ in Spiritum sanctum, glorificationem, quam in transcursu Patres nostri hujus memoriam fecerunt nondum de ipso tunc mota quæstione. »

Patet igitur ex præmissis, quod contra hæreticorum importunitates, quæ veritatem pervertere nituntur, facta fuit hæc pro his, non ut pietati præjudicium inferretur. Et quod ea quæ in transcursu dicta sunt, declarare licet etiam cum additionibus, nec non et veritatem tacitam pro tempore in manifestum prodire, scribere, et cantare licet. Quod, cum negare Græci non possunt, nisi forsan scripta sua et Patres suos sanctos velint condemnare, necesse habent nobiscum et ipsi fatendo dare, Romanum pontificem propter additionem factam in Symbolo (quam veram esse nullus sanctorum dubitavit) non esse excommunicatum, vel hæreticum, sed pium doctorem, et catholicum et fidelem dispensatorem [49] quem Dominus super familiam suam, id est, universalem Ecclesiam constituit, ut det illis cibum in tempore opportuno [50].

Opinio Græcorum.

Dicunt igitur Græci iterum : Multorum doctorum nostrorum hactenus, quorum scripta apud nos usque hodie perseverant, ut Theodoritus et cæteri, vestræ opinioni erroneæ contraria scripserunt.

Responsio Latinorum.

Quibus responsum reddentes dicimus : Quod si omnes quos doctores nominant, tales sunt, quales Theodoritus fuisse probatur ; eos tanquam pestem fugimus, et tanquam hæreticos reprobamus. In quinto (6) namque concilio, cum dictus Theodoritus nisu temerario ausus erat se opponere (7). B. Cyrillo, pro eo quod in pluribus scriptis suis Spiritum sanctum ex Filio esse fateatur ; excommunicationis sententiam in pleno concilio sustinuisse meruit : donec ea quæ contra prædictum Patrem dixerat et scripserat, publice retractaret.

Auctoritatem ergo hujus (8) Theodoriti tanquam blasphemam respuentes, ad illam Damasceni, quæ sic incipit : « Primo est intellectus, deinde verbum exterius, spiritus autem est verbi vehiculum, » accedamus.

Item solutio ad verbum Damasceni.

Sciendum est Græcis, quod est verbum exterius, et verbum interius. Verbum interius, sicut sancti doctores dicunt, est intellectus, vel cogitatio. Verbum exterius, sermo est. Similiter est spiritus duplex : interior spiritus, et exterior. Interior spiritus amor est ; exterior vero, aer. Jam ergo doctores, sicut sanctus Augustinus et alii, exemplificantes de Verbo incarnato et Spiritu increato, comparant spiritum interiorem ad verbum exterius, de quibus dicit sanctus Augustinus : « Prius est mens : dictum est verbum, sive cogitatio, quia cogitatio in mente concepta, verbum dicitur. » Consequenter sequitur, quod ex utroque spiretur affectus sive amor. Mens namque Patri attribuitur ; verbum Filio ; amor Spiritui sancto. Ex hoc ergo dicimus Spiritum ab utroque procedere, sicut amorem ex mente et verbo interiori, sive cogitatione.

Auctoritas Damasceni aliter ista accipit, et ideo in errorem multos induxit. Aliam vero auctoritatem Damasceni, quæ dicit : « Nos Spiritum sanctum ex Filio esse non dicimus, » si tanquam authenticam per concilia recipere vellemus (quamvis non sit) sicut sanctorum, de quibus supra memoriam fecimus, sic exponemus : « Nos dicimus, » id est, « Non cantamus. » Quod quidem verum est. Illud enim : *Filioque procedit* : omnino in Ecclesiis subticetur ab eis. Si autem fiat vis in præpositione, *ex*, secundum quod importat aliquando universalem auctoritatem principii, aut principalem causam, potest sustineri. Nam quod Spiritus procedat a Filio, hoc habet a Patre ; secundum quod in præcedentibus testificati sumus.

Ad aliam autem auctoritatem Epiphanii, quæ fatetur Spiritum medium inter Patrem et Filium, dicimus id intelligendum, quod Spiritus est connexio et amor utriusque. Nam ipse Epiphanius, et omnes alii cum eo, Spiritum sanctum ex ambobus, sicut supra notatum est, et ordine mediante confitentur. Unde cum dixisset Epiphanius in auctoritate præallegata, « non secundum aliquam compositionem, quemadmodum in nobis anima et corpus, sed in medio Patris et Filii, » statim sub-

[49] Luc. XII, 42. [50] Psal. CLXIV, 15.

(6) Imo in tertio, hoc est. in Ephesino. STEW.

(7) Non fuit hæc controversia inter Cyrillum et Theodóretum, sed utrum Christus una, an duæ persona esset. ID.

(8) Resipuit Theodoretus, et a concilio Chalcedonensi receptus est. ID.

junxit, quod Græcus occultaverat: « Spiritum ex Patre et Filia. »

Sed et Basilius in sermone qui incipit: *Non erat. ut videtur*, etc., vicesimo septimo capitulo, cujus est initium: *Sed forte dicet quis*, etc., sic testatur: » Pater quidem sine principio, et ingenitus, et semper intelligitur. Ex ipso autem secundum propinquum, sine interstitio, unigenitus Patri communis est. Per ipsum autem Unigenitum etiam cum ipso antequam alia (9) majus, et subsistens per medium intercidit intellecto, statim et Spiritus sanctus copulatione comprehenditur. » Dicitur ergo medius, prout diximus, quia amor est utriusque. Ordinatur vero post Filium, quia ex ambobus procedit.

Unde in *Ancorato* Epiphanii: « Pater semper ingenitus, increatus, incomprehensibilis: Filius, genitus, et semper increatus, et incomprehensibilis: Spiritus sanctus, semper non genitus, non creatus, non confrater, non ex Patre frater, non proles Patris, non proles Filii; sed ex eadem essentia Patris et Filii Spiritus sanctus, Spiritus omnium Deus est, »

Ad illud, quod quærebatur: « Quis vobis revelavit hoc? Unde habuistis? Quare, et nobis non fuit revelatum? Quare in Symbolo tale quid intrusistis, » etc., quia in superioribus ostensum est, vel responsum est et solutum, ideo hic sub silentio prætermissum.

Ad auctoritates etiam Evangelii, quas prave exponunt, dicentes: « Dicitur Spiritus Filii, quia mittitur ab eo ad sanctificandas creaturas: vel quia est consubstantialis ei, » sic respondemus:

Quærimus a Græcis: Aut Spiritus erat ab æterno Filii, aut si dicunt, Non, contra Gregorius Thaumaturgus in editione fidei suæ, quæ in sua Vita legitur, Spiritus esse Filii ab æterno claro sermone denuntians ait: « Neque defecerit unquam Filius Patri, nec Spiritus Filio, sed inconvertibilis et inalterabilis eadem Trinitas semper. »

Item Gregorius Theologus in sermone de Penetecoste, qui sic incipit, *De hac solemnitate breviter philosophemur*, circa medium sermonis, sic testatur de eodem Spiritu: « Erat semper Spiritus sanctus, et est, et erit, neque incepit neque deficiet: sed semper Patri et Filio coordinatur et connumeratur. Neque decebat deficere Filium Patri unquam, et Spiritum Filio. »

Item Epiphanius, episcopus Cypri, de perfecta humanatione Dei Verbi: «Et quoniam animam et intellectum suscipit, et quanquam est homo. » Et de Trinitate post unum folium: « Pater erat semper, et Filius ex Patre erat semper, et Spiritus sanctus ex Patre et Filio erat semper. Et neque Filius creatus, neque Spiritus, creatura, etc., sed ab æterno, ut sancti testantur, fuit Spiritus Filii, et a Filio. « Quomodo ergo dicit Græcus, quod dicitur Spiritus Filii, pro eo quod mittatur ad sanctificandas creaturas, cum ab æterno non esset qui sanctificaretur, eo quod creaturæ incipiunt sub tempore? Ergo non dicitur Filii, quia mittitur ad sanctificandas creaturas, sed quia æternaliter exsistat ab eo. Si autem exsistit ab eo æternaliter, aut generatione, aut processione, ut supra.

Sed dicit Græcus iterum: Spiritus sanctus Filii esse dicitur, quia ratione divinæ essentiæ ei est consubstantialis.

Latinus: Absit ab auribus fidelium hoc deliramentum. Quia si ista ratione dicitur esse Spiritus Filii, scilicet quia est ei consubstantialis: eadem ratione Filius ipse, et Pater etiam dicerentur Spiritus sancti, vel a Spiritu sancto, quia similiter sunt ei consubstantiales.

Videtis, Græci, quorsum tendunt hic congruæ expositiones vestræ? Nam prima Macedonium, altera Sabellium blasphemos imitantur. Primus enim Spiritum sanctum inter creaturas ordinat; secundus in Trinitate ordinem confundit. Ubi ergo nunc est vestra gloriatio, quia impudenter vos de pulchritudine scientiæ jactatis, dicentes: « Si autem occasione quorumdam verborum, » et cætera. Ast rursus ad nos redeuntes audire poteritis veritatem. Estne ista veritas primæ veritatis, ut relictis sanctorum Patrum sententiis, sequamur Macedonium et Sabellium hæreticos jam condemnatos? Quid ergo est? Dicitur Filii Spiritus, secundum omnes sane intelligentes, quia procedit ab eo: quod utique ita verum est, ut qui contrarium sentit vel prædicat, secundum quod patebit inferius, est in via perditionis.

Quia igitur multo conamine nisi sunt Græci Romanum pontificem, et totam Occidentalem Ecclesiam ostendere in canonem latæ sententiæ incidisse, et quod juste, et sine culpa aliqua sint separati a nobis, et minime potuerunt: restat nunc ostendere, qualiter ipsi in laqueum, quem ipsi paraverunt nobis, inciderunt, et utrum dicendi sint hæretici, vel tantum excommunicati, vel quod magis dolendum, utrum utrumque simul.

Ostendit Græcos incidisse in canonem ob errorem de Spiritu sancto.

Quod in canonem latæ sententiæ inciderunt sic probatur: Constat jam omnibus, quod ipsi dicunt Spiritum sanctum non procedere a Filio, nec esse omnino ex ipso: et quod nec datur ab eo, nec mittitur, nisi temporaliter ad sanctificandas creaturas. Et constat similiter, in cunctis Scripturis authenticis, et receptis conciliis, hoc quod prædiximus, scilicet, quod Spiritus sanctus est essentialiter a Filio, et procedit ab eo, manifestius contineri. Quæ scripta ita recepta et approbata sunt per concilia generalia, ut qui eorum aliud contrarium sentit vel prædicat, ipso facto et jure sit excommunicatus·

(9) Locus valde corruptus.

Definit enim secundum concilium (10) sic : « Condemnamus et anathematizamus cum omnibus aliis hæreticis condemnatis et anathematizatis a catholica et apostolica Ecclesia, etiam Theodorum, qui fuit episcopus Mopsuestiæ, et impias ejus conscriptiones, nec non et impia scripta a Theodorito adversus rectam fidem, et contra capitula Patris nostri beati Cyrilli et tertiæ sanctæ synodi Ephesinæ ; et quidquid ad suggestionem Theodori et Nestorii (11) »

Esse audivimus ; beati Cyrilli duodecim capitula, ubi maxime exsistentia sancti Spiritus a Filio tangitur, ita universaliter sunt recepta, ut qui eorum sentit contraria, vel prædicat, ipso jure sit excommunicatus cum aliis hæreticis et olim condemnatis. Dicit itaque Cyrillus, in nono capitulo prædictorum duodecim : « Si quis dicit, unum Dominum Jesum Christum glorificatum esse a Spiritu, tanquam aliena virtute ab ipso data utentem et ab ipso recipientem, ut operari possit contra spiritus immundos et implere in homines divina signa ; anathema esto. » Hunc autem anathematismum ipse idem sanctus Pater interpretans sic ait : « Homo factus Unigenitus Dei Verbum permansit, et sicut Deus omnia exsistens quæcunque et pater, præter solum esse Pater, et proprium habens, quod ex Patre est, et essentialiter inhærens illi Spiritus sanctus, signa illa divinæ potentiæ operatus est. » Istam igitur expositionem accepit tertia synodus, quinta confirmavit, et contradicentes excommunicavit ; Ecclesia universalis tenet, et tenuit, et approbavit. Sed Græci nostri temporis contradicunt nono capitulo expositionum ejusdem, et allegant pro se scripta Theodoriti hæretici, et per concilium excommunicati ; ergo, secundum vim propositæ definitionis hæretici sunt judicandi. Unde beatus Augustinus in libro *De fide ad Petrum*, cum in octavo capitulo ejusdem, Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere firmasset testimoniis, in fine omnium capitulorum (12) subjunxit, et ait Petro : « Hæc interim quadraginta capitula ad regulam veræ fidei firmissime pertinentia, fideliter crede ; fortiter tene, firmiter defende. Et si quem contraria his dogmatizare cognoveris, tanquam pestem fuge, et tanquam hæreticum abjice. » Ita enim ista quæ posuimus, fidei catholicæ congruunt, ut si quis non solum omnibus, sed etiam singulis voluerit contraire, in eo quod singulis horum contumaciter repugnat, et his contraria docere non dubitat, hæreticus, et fidei Christianæ inimicus, atque ob hoc omnibus catholicis anathematizandus appareat.

Propter eamdem insuper causam, hoc est, quia obstinato animo negant processionem Spiritus sancti a Filio, et plurimos etiam alios errores, in quibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ adversantur, anno ab incarnatione Domini millesimo quinquagesimo quarto, excommunicationis sententia contra eos in urbe regia Constantinopolitana lata est. Et magnum ejusdem civitatis ecclesiæ altare hanc ipsam continet sententiam impositam, scriptam a sedis apostolicæ legatis, tempore Leonis papæ IX ut videndum exhibent quæ apud eam urbem sunt, tam Græca quam Latina hujus rei monumenta.

Sed Innocentius papa III, in editione quam fecit catholicæ fidei temporibus nostris, præsidens in generali consilio Laterani celebrato, et dicens : « Patrem a nullo, Filium a Patre solo, Spiritum sanctum ab utroque, » omnem excommunicavit et anathematizavit hæresim, extollentem se adversus eam quam composuit, sanctam orthodoxam et catholicam fidem. Sed Græcus manifeste se erigit contra articulum de Spiritu sancto. Ergo, etc.

Item : Falsarii Scripturarum authenticarum sunt excommunicati per concilia ; sed ipsi falsificant Scripturas, et utuntur falsis, et scienter. Ergo anathematis gladio percussi incedunt per viam damnationis.

Et beatus Athanasius in Symbolo rectæ fidei, cum dixisset : « Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus : Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus ; Spiritus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens, » in fine libri subjunxit et ait : « Hæc est fides catholica, quam nisi quisque fideliter : firmiterque crediderit, salvus esse non poterit. » Sed Græci non credunt, quæ in eo continentur ; salvari ergo non possunt.

Nos autem sanctorum Græcorum et Latinorum sententias secuti, credimus et confitemur, cantamus, et scribimus, et docemus Patrem a se, non ab alio : Filium a Patre solo genitum : Spiritum sanctum a Patre et Filio æqualiter procedentem, et pariter tres quidem discretas, distinctas, et perfectas hypostases ; sed unam essentiam, unam deitatem, unam potestatem, unam causam : a quo omnia, et per quem, et in quo sunt omnia : et ipsi est gloria, et honor, et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Illos vero qui dicunt : Spiritus sanctus procedit quidem a Patre, sed non a Filio, vel aliter, et plus a Patre, quam a Filio : aut prius a Patre, quam a Filio, et similia, ratione fidei adversantia : et hoc asserendo credunt, prædicant et scribunt, sicut jam dudum definitum est a sanctis Patribus, tanquam hæreticos a catholica Ecclesia abjicimus, et vitamus, maledicimus, et reprobamus.

Distinctio de animabus.

Expedito in præcedentibus primo articulo, scilicet de processione Spiritus sancti a Filio, in quo, ut singulis versutis Græcorum objectionibus

(10) Constantinopolitanum.
(11) Deest aliquid.
(12) Cap. 44.

respondimus, et ipsos tanquam veritatis falsarios ex libris suis, quibus se jactant, et contra Romanam erigunt Ecclesiam, non solum errasse, verum etiam in Canonem latæ sententiæ incidisse probavimus ; forsan plus necessario præter propositum prolixi fuimus ; restat nunc videre per eadem testimonia, ubi animæ talium, id est, infidelium et male credentium, exeuntes a corpore recipiantur. Opinio enim eorum est, sicut diximus : quod neque in paradisum bonæ, neque in infernum ante diem judicii vadunt animæ reproborum : sequentes quemdam hujus hæreseos inventorem, archiepiscopum quondam Cæsareæ Cappadociæ, Andream nomine, qui dicit propria corpora præstolari, ut cum eis, cum quibus bona vel mala commiserint, retributiones similiter factorum recipiant. Qui etiam ad confirmandam suam opinionem erroneam, auctoritatem Apostoli ad Hebræos pro se introducit, qua dicitur : *Et hi omnes testimonio fidei probati, non receperunt repromissionem Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur* [51].

Cui Andreæ obviat beatus Joannes Chrysostomus in expositione ejusdem Epistolæ, et talia testatur : « Perceperunt quidem juxta coronas debitas. Si unum corpus sumus omnes, major efficitur isti corpori delectatio sive fruitio, quando communiter, et non particulariter coronantur. Etenim etiam justi in hoc sunt admirabiles, quia gaudent fraternis bonis tanquam in propriis. Itaque et hoc ipsum secundum voluntatem eorum est, ut simul cum propriis membris coronentur ; nam simul glorificari magna est ei fruitio. » Quasi dicat sanctus, juxta illud Apocalypsis : *Datæ sunt singulis stolæ albæ* [52], prætendentibus vindictam proprii sanguinis, id est, desiderantibus mutationem in melius corporum. Singulæ stolæ albæ, id est, prima stola, quæ est glorificatio animæ : *Et dictum est eis, ut quiescant adhuc modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum vestrorum* [53] ; hoc erit in fine mundi, quando resumptis corporibus gloriosis, in utroque, et de utroque gaudebunt. Tunc quidem habebunt perfectum gaudium sancti, qui quoniam habent modo adhuc oculum mentis ad corpus naturale, eorum gaudium imperfectum aliquo modo etiam a sanctis nostris doctoribus judicatur.

Beatus quoque Athanasius, in libro *Quæstionum* suarum, cum interrogatus fuisset, ubi essent nunc animæ defunctorum ? respondit quærenti : « Extranea quidem, et metuenda quæstio, et hominibus occultata. Non enim permisit Dominus, quemlibet eorum solvi, qui ibi sunt, et ad nos venire, ubi vel quomodo sint præassumptæ animæ defunctorum. »

Verumtamen ex divinis Scripturis docemur, quod peccatorum animæ in inferno sunt, subtus omnem terram et mare, sicut, docet Psalmista : *In tenebrosis et umbra mortis, et lacu inferiori* [54]. Et sicut scriptum in Job : *In terram tenebrosam et turbulentam, in terram tenebrarum æternarum, ubi non est claritas, nec videre vitam* [55]. Justorum autem animæ post adventum Christi, sicut in latrone didicimus, in paradiso sunt. Non enim propter animam solam latronis Christus Dominus paradisum aperuit, sed et propter reliquas sanctorum animas.

De isto insuper latrone Joannes Chrysostomus, exponens illud verbum Lucæ : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* [56], ita loquitur : « Quidam dicunt nondum assecutum esse latronem paradisi mansionem, sed propter promissionis firmitatem, et immutabilitatem dicunt dominum dixisse : *Hodie mecum eris in paradiso.* » Alii autem, et ad vocabulum cogunt. Dicunt enim : Oportet nos distincte et punctatim legere sic : *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* ; quasi in futurum tempus æstiment respicere promissionem. Impossibile est, inquiunt, ipsum nunc esse in paradiso, cum Apostolus dicat de sanctis in Epistola ad Hebræos : *Hi omnes non receperunt promissiones, ut non sine nobis consummarentur* [57]. Et post pauca adjungit idem sanctus, reprobatis istorum opinionibus, dicens : « Et latro quidem paradisum possidet, sive assecutus est. Non enim mentiri potest, qui dicit : *Hodie mecum eris in paradiso.* »

Item in prædicto libro *Quæstionum*, cum iterum diceret quærens : « Numquid non memores erunt animæ præassumptæ, sicut angeli memores sunt ? sanctorum quidem animæ prorsus memores sunt ; peccatorum vero animæ cum sint in inferno, neque Dei, neque nostri memores sunt. » Et addidit David dicentem ad Dominum : *Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi* [58] ? Et iterum : *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum* [59].

Idem sanctus in prædicto libro, ad aliam quæstionem sibi factam : Quid, scilicet, ibi operentur nunc animæ præassumptæ, respondit : « Anima a corpore soluta, nec bonum, nec malum valet operari (13). Nam visiones, quas vident quidam de his qui mortui sunt, dispensatione Dominus ostendit ad nostram utilitatem. Sicut enim lyra non habens pulsantem, otiosa jacet et absque opere : sic anima et corpus ab invicem separata nihil operari queunt. Sanctorum autem animæ a Spiritu sancto impulsæ sive tactæ cum angelis in terra viventium Dominum laudant, et exsultant. »

[51] Hebr. XI, 39. [52] Apoc. VI, 11. [53] ibid. [54] Psal. LXXVII, 7. [55] Job X, 21. [56] Luc. XXIII, 43. [57] Hebr. XI, 40. [58] Psal. VI, 6. [59] Psal. CXIII, 17.

(13) Meritorie scilicet, vel demeritorie.

Ecce habemus ex his magnis duobus testibus Athanasio et Chrysostomo, quod sanctorum animæ, secundum fidem et spem Romanæ Ecclesiæ, regnant etiam nunc cum Christo ; animæ reproborum, factorum suorum dignam mercedem recipientes, cruciantur in inferno in sæcula sæculorum.

Quod similiter ita fuit olim certum Ecclesiæ Græcorum, quod non solum in libris, verum etiam parietibus ecclesiarum suarum, antiqui Patres manifestis indiciis imprimere curaverunt. In quibusdam enim picturis, angelos lucis deferentes sanctorum animas in cœlos conspicimus. In nonnullis vero Satanæ angelos ex corporibus morientium reproborum, cum quadam violentia extrahentes animas, et in tartara secum ferentes reperimus. Unde quomodo nunc ad tantam dementiam devenerunt ut dicant, defunctos nec paradisi perfrui gaudiis, nec cruciatus infernales pro varietate meritorum sustinere, nescimus, sed solum mirari possumus. Præsertim cum de hoc populi aures repleant in ecclesiis in officio suo frequentato. Dicunt enim de martyribus sic : « Famosissimi martyres, vos terra non absorbuit, vel occultat, sed cœlum suscepit, et intus exsistentes ligno vitæ remunerati estis : apud Christum intercedite, ut detur nobis pax et magna misericordia. »

Item : « Vos, qui pro Verbo passi estis usque ad mortem, athletæ, animas quidem habetis in cœlis in manu Dei, et per universum orbem honoramini. Vestras reliquias sacerdotes et reges adorant, et omnes populi exsultantes assueti clamant : Somnus pretiosus est in conspectu Domini mors sanctorum ejus. »

Item in eodem officio talia cantantur : « Chorus sanctorum invenit fontem vitæ, januam paradisi. Inveniam et ego veniam per pœnitentiam ; ovis errabunda ego sum : revoca me, Salvator, et salva me. »

Item : « Per vos, qui prædicantes Agnum Dei occisi estis ut oves, et ad vitam quæ sine senio est, et sempiternam transpositi estis. Hunc enim Agnum attentius martyres petite, debitorum solutionem nobis donantes. »

Item in Officio mortuorum talia pro defunctis orant : « Dona requiem, Deus, famulis tuis, et ordina eos in paradiso, ubi chori sanctorum sunt, Domine, et justi fulgent in gloria, « His ita se habentibus, quis eorum potest excusari de ignorantia ?

De quatuor receptaculis defunctorum.

Sed et si plus aliquid scire cupiunt Græci de animabus defunctorum, legant et intelligant libros suos, et invenient quatuor receptacula defunctorum, scilicet cœlum empyreum, quod et paradisus beatorum dicitur, infernum, limbum et purgatorium.

De primo et secundo dicta sufficiant.

De tertio respondebit Athanasius vice nostra. In prædicto siquidem libro *Quæstionum* suarum, movetur iterum a quærente quæstio talis : *Ubi, quæso, sunt, vel perveniunt pueri defuncti, vel in tormentis vel in regno ?* Et ubi infidelium pueri ? Ubi etiam non baptizati, et defuncti ? cum fidelibus vel infidelibus ? Ad has itaque quæstiones breviter satisfaciens quærenti respondit : « Domino nostro dicente : *Sinite parvulos venire ad me, talium est regnum cœlorum* [60] ; iterumque Apostolo dicente : *Nunc autem filii vestri sancti sunt* [61], manifeste constat, quod tanquam mundati et fideles, in regnum intrant Christianorum filii baptizati. Non baptizati autem, et etiam gentilium pueri, neque in regnum intrant, neque iterum ad tormenta vadunt : sunt enim expertes peccati (14). » Cum igitur Pater sanctus asserendo dicat, animas puerorum non baptizatorum nec paradisi perfrui gaudiis, neque iterum cruciatus inferni, cum sint sine actualibus peccatis, sustinere, reliquit in nostra intelligentia locum tertium, ubi animæ talium, Deo jubente, post hanc vitam recipiuntur, in quo scilicet nec boni præsentiam, nec mali sensibilem pœnam aliquam experiantur. Et licet huic loco Pater sanctus nomen non imposuerit, sancti tamen Latini, ut Augustinus. Gregorius et cæteri, quippe qui eodem spiritu repleti fuerunt, determinantes de nomine loci, hunc locum *sinum Abrahæ*, sive limbum nominaverunt, in quem ante adventum Christi sancti Patres descendebant. Nunc vero pueri, qui absque baptismo decedunt, sine pœna sensibili, ut dictum est, detinentur,

Probatio, quod sit purgatorium.

De quarto loco, id est purgatorio, multa sanctorum Patrum testimonia reperimus. Et primo in Epistola ad Corinthios, ubi loquitur Apostolus : *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, pretiosos lapides, lignum, fœnum, stipulam : uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, qui in igne revelabitur ; et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet ; si opus arserit, detrimentum patietur ; ipse autem salvus erit ; sic tamen quasi per ignem* [62]. Cum quidam doctorum suorum inter eos attentius ut dictum locum exponeret, adjecit : « Ignem istum credimus καθάρτήριον, id est mundificatorium, in quo animæ defunctorum probantur tanquam aurum in fornace. »

[60] Matth. x, 13. [61] I Cor. vii, 14. [62] I. Cor. iii, 11-15.

(14) Actualis scilicet.

Sancta quoque Macrina, soror beati Basilii, cum esset liberalibus studiis imbuta et Spiritu sancto repleta, inter alia quæ de sacris eruditionibus divinarum Scripturarum exposuit, de igne purgatorio talia testata est dicens : « Oportet animam ad similitudinem Dei factam, ad ipsum redire ; non redit autem nisi purgata ; purgatur vero per ignem, post hanc vitam paratum. »

Istud testimonium reperitur in tractatibus qui *Macrina* nominantur. Sed forsan dicent nobis : Nos testimonium mulierum non credimus. Esto ! Audiant igitur fratrem ejusdem virginis magnum doctorem Ecclesiæ beatum Gregorium Nyssenum, quæ, et qualia in sermone, qui in primo Sabbato post Pentecosten in commemoratione defunctorum, legitur, de igne purgatorio referat testimonia. Dicit enim : « Si humanam naturam voluntarie juxta liberi arbitrii motum quidem indecenter præcipitantem se, violenter ac coacte ad suum beneplacitum transponeret, id est, ad se traheret Deus, vel induceret, ablatio esset hæc utique præhabitæ bonitatis et æquipollentis Dei dignitatis privatio. Æquale Dei est liberum arbitrium. Ut ergo et potestas maneret naturæ, et malum aboleretur, hoc invenit Dei sapientia consilium, dimittere scilicet hominem in his, in quibus voluit esse, ut gustatis malis, quæ operatus est, rursus redeat per desiderium voluntarium ad pristinam beatitudinem, omneque vitiosum et irrationabile quoddam pondus postponens, et removens a natura, sive præsenti vita per orationes et observantiam mandatorum expleatur : vel post hanc vitam penitus per purgatorii ignis conflationem purgetur. »

Item beatus Basilius, introducens personam defuncti loquentem in Officio mortuorum talia dicit : « Imago sum ineffabilis gloriæ tuæ. Et si stigmata vel punctiones porto delictorum, miserere tuæ plasmationis, Domine, et purga per viscera misericordiæ tuæ : et desiderabilem pœnitentiam concede mihi, paradisi civem rursus faciens me. »

Item Damascenus, in sermone mortuorum, volens probare quod eleemosynæ, et orationes, et alia beneficia Ecclesiæ prosint defunctis, introducit, verbi gratia, exemplum, quod in Vitis Patrum de quodam discipulo cujusdam Patris legitur, et dicit : « Cum autem defunctus esset discipulus ejus, scire volens senex, quæ et qualia meruisset in vita sua juvenis ille, cœpit aures Domini orationum instantia pulsare. Cumque ista per aliqua horarum spatia fierent, vidit senex prædictum juvenem in fluvio igneo usque ad gulam demersum. Cum vero orationi anxius incumberet, prospexit eumdem usque ad cingulum. Ultimo autem orationis beneficio ex toto liberatum aspexit. »

Sed dicent forsan Græci : « Ignem istum credimus ignem infernalem, a quo etiam quidam virtute orationis liberantur, ut Trajanus imperator, qui per beatum Gregorium, qui Dialogus dicitur, fuit sustentatus. » Sed contra beatus Basilius in Officio mortuorum, de infructuosa pœnitentia exsistentium in inferno talia fatetur : « Quid turbaris importune, o homo ? una hora, et omnia prætereunt : non est in inferno pœnitentia ; nec est ibi requies. Ibi vermis, qui non dormit, ibi terra obscura et tota nebulosa. »

Item beatus Athanasius, cum quæreretur a quodam, quæ essent illa peccata, quæ per orationes, et alia beneficia, et suffragia diluentur post mortem, respondit de his : « Magnus Dionysius sic dicit : Si quidem levia et subtilia exsistunt peccata defunctorum, percipiunt utilitatem de beneficiis, quæ pro eis fuerint : si vero gravia vel turpia fuerint peccata hominis, conclusit contra eum, vel adversus eum Deus. Verum tamen oportet nos curam gerere de propriis animabus, et non sperare post mortem per alias oblationes consequi veniam delictorum. » Hæc et his similia in Vitis Patrum, et in Dialogo beati Gregorii, quem similiter recipiunt, de animabus defunctorum reperiuntur testimonia : quæ purgatorium locum post mortem esse sufficienter indicant, etsi Paulus tacuisset. Græci nostri temporis terrenarum rerum sollicitudine, non tam pro se, quam pro uxoribus suis et filiis occupati, tenent libros pulchros quidem et veros, nisi quos corruperunt, clausos, quin et sibi penitus ignotos ; unde nobis veritatem, quam tenent, et ignorant, prædicantibus, quasi falsariis Scripturarum, et nova inaudita dogmatizantibus contradicere non verentur.

Alii vero obducto supercilio grandia verba trutinantes, auctoritatem Apostoli ad Corinthios repugnantem, pro se exponere conantur. Dicunt enim : *Fundamentum aliud nemo ponere potest præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus* [63]. Fundamentum unum, sicut jam diximus, est ille lapis angularis Christus, super quem ædificati sunt apostoli et prophetæ, et qui pro tempore fuerunt Patres Spiritus Dei pleni. Aurum vero, et argentum, et lapides pretiosi sunt evangelica præcepta, et altitudo divinorum dogmatum, contra quæ portæ inferi non possunt prævalere. Conati sunt nihilominus super illud fundamentum immobile, malitiosi sectatores, hæresiarchæ dico, adulterantes et corrumpentes sermonem veritatis, ædificare ; id est omnem materiam pravæ doctrinæ superinducere, putantes, ut ita dicamus, in hoc se obsequium præstare Deo. Sed veniet secundus Domini adventus, sive apparitio, et inutilia quædam ædificationis opera cæterorum doctorum cum detrimento consumentur, sive comburentur ; ipsi autem sic salvi erunt, quasi per ignem, inexstinguibilem scilicet. Salvabitur ergo talis, *sanabitur*, *servabitur* per ignem sicut adamas, qui nunquam consumitur per ignem. Sic et ipsi hæretici et malitiosi sectatores salvabuntur, non ad purgandum, sed ad cruciatus

[63] I Cor. III, 11.

æternos sustinendos, Hæc est, inquiunt, expositio vera, et hic sensus auctorum.

Ad quod, licet superius satis determinatum sit, dupliciter respondemus. Primo, per virtutem verbi, quod dicitur, *salvabitur*. Istud namque verbum σώζω, quod Latine redditum, sonat, *solvo*, ita proprie significat salutem, id est, liberationem ab omni molestia: quod nunquam, et maxime in pœna conservationem. Et cum abundantissima et copiosissima exsistat lingua Græca, ita appropriatæ sunt verborum significationes suis terminis: quia nunquam, aut rarissime, præcipue in sacra pagina ponitur unum pro reliquo. Unde aliter definierunt, *custodire*, aliter *conservare*, aliter *sanare*. Primum namque dicunt φυλάττω, secundum τηρῶ, tertium σώζω, quod salutem, id est, liberationem ab omni incommodo, quod est electorum: quo verbo usus est Apostolus in præmissa auctoritate, definierunt. Sic σώζω, unde σωτηρία salus, et σωτὴρ, id est, Salvator. Unde iste expositor præmissæ auctoritatis Apostoli aut virtutem verborum ignoravit: aut, quod magis præsumendum est, sciens et prudens veritatem fidei malitiose abscondit.

Secundo respondemus, quod præpositio verbi hujus, *per*, sumitur aut causative, aut instrumentaliter. Quocunque istorum modorum sumatur, nusquam adamas salvatur secundum eos per ignem; quia non habet hoc ab igne, ut conservetur lapis illæsus, sed potius a natura taliter sibi a Deo insita, ut scilicet ab elemento ignis non possit corrumpi. Similiter et homo corruptibilis cum sit, non habebit hoc ab igne sive gratia ignis, ut in æternum sive vivens in igne crucietur; sed Deo jubente, supra naturam ad malum suum, tale quid post resurrectionem recipiet, ut sit in æternum vivens, sine fine per ignem, et in igne, non jam salvetur, id est, conservetur secundum Græcos, sed potius crucietur. Salvari ergo hominem dicimus, cum a peccatorum venialium maculis, mediante illo igne temporali et purgatorio, liberabitur: ut sic videlicet anima purgata, seu purificata propriis maculis, digna conspectui judicis quandoque præsentetur. Scriptum est enim *Nihil coinquinatum intrabit in eam* [61]; sed anima portat inquinamenta venialium, ut supra ostensum est per illam antiphonam: *Imago sum ineffabilis*, et cætera. Ergo, non nisi purgata. Et sicut habemus de divite et Lazaro, quod irrefragabiliter responsum accepit, quod non posset transire aliquis a loco tormentorum, igitur purgabitur alibi. Istum locum dicimus locum purgatorii, ad quem transeunt animæ, quæ dum adhuc viverent, de suis excessibus plenarie non satisfecerunt. Habemus igitur ex præmissis quatuor receptacula defunctorum, id est, paradisum bonorum, infernum damnatorum, lymbum puerorum non baptizatorum, et purgatorium pœnitentium.

[61] Apocal. xxi, 27.

Incipit tertia distinctio. De sacramento altaris.

Dicto superius de processione Spiritus sancti, quam Græci negant et de paradiso, et inferno, nec non et de purgatorio, de quibus similiter male sentiunt: nunc de sacramento charitatis, id est Eucharistiæ, consequenter videamus. Verum quia quasdam frivolas rationes videntur prætendere in suam defensionem sui erroris, illa postponenda sunt, quæ sub prætextu pietatis errore hujusmodi nutriunt, ut non solum visis rationibus et auctoritatibus, reprobentur: verum unde, et a quo habuerunt originem declaremus, ut cum absque robore firmitatis, velut domus sine fundamento, apparuerint, ad modicum impulsum fidelium, omnis eorum structura nequitiæ, ruinæ exponatur.

Anno itaque ab incarnatione Domini millesimo quinquagesimo tertio, tempore Leonis papæ noni, fuit quidam patriarcha in urbe regia Constantinopoli, nomine Michael Circularios [Cerularius.] Hic si quidem secutus per omnia prædecessorem suum Photium patriarcham, qui prius superbam cervicem suam contra summum pontificem erigere attentavit, nisus est quantum potuit, etsi non quantum licuit, Latinos, qui in eadem urbe tunc temporis sub imperatore Græco degebant, ad Græcorum ritus, et præcipue ad sacrificandum in fermentato, tandem per censuram ecclesiasticam invitare. Sed quia tantum nefas diu Romanam curiam latere non potuit, missi sunt a pontifice summo legati ad prædictam civitatem, qui hujusmodi furentium impetum per auctoritatem sedis apostolicæ refrenantes, eum et sequaces ejus anathematis gladio percusserunt, ex tunc itaque Græci majoris invidiæ stimulis agitati, quam plures libros, seu tractatus in confusionem Romanæ Ecclesiæ ediderunt, et suis posteris legendos, tanquam authenticos, et fidei catholicæ firmitatem habentes, districte mandaverunt; eos vero, qui in his contraria dogmatizare præsumerent, annuatim in ecclesiis, voce præconis, quod usque hodie in eorum ecclesiis conventualibus observatur, hæreticos denuntiarent.

Hunc igitur Michaelem Græci usque hodie sequentes, Latinos *Azymitas* voce publica asserere non verentur. Unde in tantam excæcationem et contemptum apud eos devenit mysterium sacramenti, ut non solum in mortis articulo ex eo sumere recusent, verum etiam incendii supplicium potius eligant sentire, quam simpliciter confiteri. Probat hoc Cyprius, qui nostris temporibus duodecim monachos Græcos, isto errore laborantes, novos diaboli martyres, per flammas ignis produxit. Dicebant enim prædicti monachi: Sacramentum Latinorum lutum esse, et non sacramentum: et quod sacrificantes, vel sumentes ex eo, more gentilium dæmoniis immolarent. Rationes autem quas contra Latinos allegant, et quibus se tueri videntur, sunt istæ

Rationes Græcorum contra Latinos in azymo consecrantes.

Primo dicunt, quod Dominus noster, qui in sui memoriam hoc fieri mandavit, non in azymo, sed fermentato pane tradidit discipulis suis. Constat enim, quod secundum legem Moysi, quarta decima luna fiebat immolatio agni et esus azymorum, sicut scriptum est Levitici XIII, quæ dies Pascha proprie vocabatur. Sed Dominus juxta Evangelium Joannis, *ante diem festum Paschæ*[63 66] celebravit. Cœnam cum discipulis suis, et mysterium corporis et sanguinis sui tradidit. Si in tali die, qui erat tertia decima luna, celebravit Pascha, tunc utebantur fermentato; ergo de fermentato tradidit corpus suum,

Item: *Non introierunt prætorium, ut non contaminarentur, sed manducarent Pascha* [67]. Sed tunc fuit luna quarta: decima ergo in præcedenti, fuit luna tertia decima, quando Dominus tradidit corpus suum, et inde ut prius.

Item cum evangelista de materia illius panis faceret mentionem, non dixit: Jesus accepit azyma, sed: Accipiens Jesus ἄρτον Et ἄρτος supponit pro fermentato. Ergo, etc.

Item cum scriptum sit, quod stando et cum lactucis agrestibus et festinanter deberet comedi agnus paschalis, nullum tale quid in Evangelio reperitur. Unde constat, quod illa cœna non fuit Pascha Judæorum, sed potius cœna et Pascha Christianorum, et non cum azymis, sed cum fermentato pane, quod significat Christi perfectionem, fuit celebratum. Nam Christus noster Dominus duas naturas in unam personam sibi univit, et sicut divina est simplicissima, ita humana est composita ex anima et corpore, sive carne. Sicut ergo in Christo fuit et est divinitas, anima, et corpus: ita in mysterio sacramenti nostri, quod ex perfecto pane, id est fermentato, perficitur, similiter tria reperiuntur, scilicet forma, fermentum, et aqua. Vestrum autem sacramentum non solum non est verum sacramentum, sed nec sacramentum quidem, quod tantum discrepat a veritate. Hæ sunt rationes, quas in eorum libris me invenisse recolo, et ab ore ipsorum audivisse in disputatione.

Responsio ad rationes Græcorum.

Ad primum igitur objectum respondemus sic: Quod fecit Dominus Pascha tempore et modo debito, aut non. Si dicaut, non: contra Joannes Chrysostomus, homilia octagesima quarta super Matthæum, ita dicit: « Non enim Christus transgreditur Paschæ tempus, sed Judæi, qui omnia præsumunt, Christum conculcant et leges; quia diligenter fervebant furore, et sæpe conantes interficere, non valuerunt: tunc accipientes ipsum ex insperato, voluerunt etiam Pascha dimittere, pro homicida sua voluntate implenda. Propter quod congregati sunt omnes, » etc.

Idem super Joannem: « Non ergo, ut aliter opinantibus visum est, Dominus Salvator, qui et ipse ait: *Non veni solvere legem, sed adimplere* [68], Pascha suum anticipavit: sed tempore, et modo debito cuncta consummavit. » Fecit ergo Pascha Dominus cum discipulis suis, sicut evangelista testatur, quando fecit cum azymis et agno immaculato, ut in lege scriptum est.

Item Theophylactus, Bulgariæ episcopus, exponens illud quod legitur ad Corinthios: *Convenientibus vobis in unum*[69], etc. ita dicit: « Non possum non concedere, quando ipse Dominus corpus suum ex pane, quem habebat, scilicet azymo, cum dies essent Azymorum, tradidit discipulis suis, si secundum Evangelia et sanctorum Patrum sententias, celebravit Dominus tempore debito Pascha; unde tunc fermentatus apparuit contra legem? Sicut enim scriptum est in Exodo XII *Septem diebus fermentatum non apparebit in domibus vestris*[70]. Quod si credimus verbis Veritatis dicentis: *Non veni solvere legem*, etc., credendum est, et prædicandum, Dominum Jesum nec unum iota, nec unum apicem legis præteriisse, et ut totius transgressionis immunem, dixisse insidiatoribus suis: *Quis ex vobis arguet me de peccato*[71]? alioqui nec peccata multorum tulisset, nec pro transgressoribus orasset ut non perirent, nec pro nobis passus, sed pro sua prævaricatione *juste punitus* [72] fuisset, præsertim quod non solum transgressor legis inventus esset fermento tunc apud se reperto; sed insuper multos discipulos reos mortis effecisset, cibans eos fermentato, et in injuriam divinæ legis; quod est impossibile. »

Unde quamvis principes sacerdotum falsum testimonium quæsissent adversus eum, ut eum morti traderent, nullum tamen tale quid objecerunt, quale Græci nunc objiciunt. Quod si fuisset objectum, solum sufficisset ad perdendum enm. Nec Pilato dicente: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum*, dixissent: *Non licet nobis interficere quemquam* [73], quia ipsi præcepto legis interfecissent fermentati participem, et dixissent: *Nos legem habemus, et secundum legem debet mori*[74], quia fermentatum comedit in Pascha, aut certe apud eum apparuit.

Sed forte dicit Græcus: Non in publico, sed in occulto hoc egit. Absit! Quia non solum de factis suis, sed etiam de dictis ait ipsi summo pontifici: *Ego palam locutus sum mundo, et in abscondito locutus sum nihil. Qnid me interrogas? interroga eos qui audierunt* [75]. Sed etiam numquid dominum domus, in qua Pascha celebravit, latuit? aut certe si ipse consensit, numquid et Judam complicem malignorum latere potuit? qui juxta Psalmistæ vocem: *Dux meus et notus meus* vocatur [76]; præsertim cum fuerit dispensator, quem Dominus dilecto

[63.66] Joan. XIII, 1. [67] Joan XVIII, 28. [68] Matth. V. 17. [69] I Cor. II, 18, [70] Exod. XII, 20. [71] Joan VIII 46. [72] Isa. LIII, 1 seqq. [73] Joan. XVIII, 31. [74] Joan. XIX, 7. [75] Joan. XVIII, 20, 21. [76] Psal. LIV, 14.

anni demonstrans ait: *Ipse est, cui intinctum porrexero*[77]; et: *Qui mecum intingit manum opside, hic me tradet*[78]. Quod si ita est, quæ hibuit infelicem Judam, de memorato fer- to ipsum prodere sanguinem justum palam, mnibus modis quærebat prodere clam? aut cesse habuit dicere: *Peccavi tradens san- justum*[79]; cum tradendo transgressorem vertit a se et a populo furorem Domini, et n promeruit? Sicut enim scriptum est in onomio: *Si propheta quilibet, aut filius tuus, a, seu uxor, et amicus quem diligis ut ani- am, voluere clam persuadere tibi, ut averta- æremoniis leges, non acquiescas eis, nec au- nec parcat ei oculus tuus, nec miserearis, et s eum, et statim proditopopulo interficies, ut tur Dominus ab ira furoris sui, et misereatur ultiplicetque te*[80], etc.

iterum dicunt Græci: Si creditur omnipo- oluit utique subito fermentatum undecunque re, aut certe ipsum azymum benedicendo ntare. Quod quam sit frivolum, nemo est, qui telligat: quia quocunque modo apud eum in olemnitate fermentatum apparuisset, legis ressor fieret, et plane dignus puniri, qui in legis contumeliam fermentatum tractasset. si quolibet modo tantum miraculum factum , aliquis evangelistarum narrasset; cum etiam m minima, nec narratione adeo digna, ut de tione discipulorum, diligenter fuerint nar- mnia ergo tam obstinato silentio reticuerunt arii sacramenti initium, quod totius Ecclesiæ t fundamentum. Unde quamvis sit omnipo- tud facere non potuit, quia noluit. Quare ? Quia transgredi legem noluit. Unde? *Non olvere legem, sed adimplere*[81]. Quod autem otentia sua ligetur ratione necessaria et robatur per evangelistam Matthæum, dicen- patria Christi: *Non potuit ibi virtutes mul- ere, propter incredulitatem eorum*[82].

Responsio ad auctoritatem Joannis.

secundum objectum de auctoritate Joannis: *n introierunt*[83], etc., dicimus, quod Pascha liciter accipiatur. Aliquando enim est dies lationis: unde Levitici: *Decimo quarto die ad vesperam Pascha Domini est*[84]; et in Mat- *Scitis quia post biduum Pascha fiet*[85]. Ali- lo agnus immolatus, ut: *Unde vis paremus scha*[86]? Quandoque vero dies azymorum, sic- petur in Actibus apostolorum de Petro: *Vo- st producere eum populo; erant enim dies azy- n*[87]. Aliquando autem panes azymi, sicuthic: *introierunt in prætorium, ut non contamina, , sed ut manducarent Pascha*[88], id est, panes azymos. Unde, licet Dominus dixerit discipulis suis: *Scitis quia post biduum Pascha fiet*[88], etc., Matthæus tamen ipsius diei, in cujus vespera, qua Pascha fiebat, mentionem faciens ait: *Primo die azymorum accesserunt discipuli*[89], etc. Cui concordans Marcus ait: *Erat autem Pascha et azyma post biduum*[90]. Et post pauca: *Prima die azymorum, quando Pascha immolabant*[91], etc. Si igitur videretur non accipiendum Pascha et azyma, ut modo Pascha, pro festo azymorum, et modo festum azymorum intelligatur pro Pascha; quomodo stabit: *Erat Pascha et azyma post biduum?* Sed beatus Lucas omnem solvens hæresis controversiam ait: *Appropinquabat dies azymorum, qui dicitur Pascha*[92]; et quia cum eo, qui proprie Pascha dicebatur, subsequentes quoque dies azymorum abusive nuncupantur Pascha, quem diem vellet intelligi, in sequentibus ostendit dicens: *Venit autem dies azymorum in qua necesse erat occidi Pascha*[93]. Quod plane in decima quarta luna fiebat ad vesperum, quando agnus occidebatur; quem etiam Pascha dici, evangelista sic perhibuit, ut in ipso Pascha occidendum diceret.

Porro, qualiter intelligi debeat, quod ait: *Ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha*[94-99]. Paulo post ait: *Erat autem Parasceve Paschæ hora quasi sexta*[1]. Parasceve Paschæ, præparatio Paschæ interpretatur: quando jam præparabatur, et instabat celebritas dici magni Sabbati, qui celebrior cunctis diebus tunc habebatur paschalibus apud Judæos: adeo ut observantia ejus gentilis hominis cohabitatione, veluti introitu prætorii, pollueretur. Igitur: *Ne in cruce remanerent corpora in Sabbato, rogarunt Pilatum, ut tollerentur*[2]. Pascha igitur, in præmissa auctoritate, accipitur pro azymis: quo necessario concesso, cessat adversariorum objectio.

Solutio ad tertiam.

Ad tertiam, quod dicunt, quod ἄρτος supponitur pro fermentato, dicimus, quod multum discrepant a veritate: quia ἄρτος in sacra Scriptura non solum pro azymo, verum etiam pro quolibet pane sumitur, prout in sequentibus apparebit. Scriptum est in Luca, quod cum Dominus apparuisset in specie peregrini, coactus fuit a duobus discipulis, ut discumberet, et post: *accepit ἄρτον, et benedixit*, et quæ sequuntur[3]. Sed constat, quod hæc facta sunt in die Resurrectionis, hoc est, in die azymorum, qui per septem dies secundum legem durabant, in quibus non solum non comedi, verum nec in domibus, nec in finibus illis omnibus, panis fermentatus poterat inveniri. Constat ergo, quod ille panis, qui secundum Græcos ἄρτος dicitur, non fuit fermentatus, sed azymus. Ἄρτος ergo supponit pro azymo.

oan. XIII, 26. 78 Matth. XVI, 23. 79 Matth. XXVII, 4. 80 Deut. XIII, 6-10. 81 Matth. V, 17. 82 Matth. 3. Marc. VI. 83 Joan. XVIII, 28. 84 Exod. XII, 18. 85 Matth. XXVI, 2. 86 Ibid. 17. 87 Act. XII, 3, 4. n. XVIII, 18. 89 Matth. XVI, 2. 90 Marc. XIV, 1. 91 Ibid. 12. 92 Luc. XXII, 1. 93 Ibid. 7. 94-99 Joan. 28. 1 Joan. XIX, 14. 2 Ibid. 31. 3 Luc. XXIII, 13.

Atque hoc ipsum habemus in Levitico, ubi Moses de panibus propositionis fecit mentionem, qui azymi erant, secundum legem [4]. Item, ubi ait: *Comedetis panes azymos cum lactucis agrestibus*[5], habens in Græco, comedetis ἄρτον. Item in Sapientia, ubi scriptura de pane cœlesti, id est manna, *paratum de cœlo* [6], etc., dicit Græcus, ἄρτον. Item Psalmista, ubi nos dicimus: *Panem angelorum* [7], in Græco habetur ἄρτον ἀγγέλων. Item Salomon: *Suavis est panis mendacii* [8]. Ecce manifesto constat, quod hoc nomen *panis* indifferenter accipitur, tam pro azymo, quam pro fermentato; et tam de eo quod replet ventrem, quam pro eo quod satiat mentem, hoc est, desiderium hominis, sive in bono, sive in malo.

Sed dicit iterum Græcus: Veritas debet correspondere umbræ. Sed quarta decima luna ad vesperam immolabatur agnus typicus. Ergo in die Parasceve fuit luna quarta decima. quia quarta decima luna immolatus fuit Agnus verus. Ergo et in quinta feria præcedenti fuit luna tertia decima, et tunc fecit Christus Pascha suum. Ergo Christus comedit azyma Pascha.

Dicimus quod veritas respondet umbræ, quia in Pascha typico erant duo, scilicet agni immolatio, et comestio. Agnus typicus immolabatur luna quarta dicima; et immolatio veri Agni inchoata est luna decima quarta, qua captus erat Dominus. Et immolatio respondet immolationi. Comestio autem comestioni totaliter respondet; quia agnus typicus comedebatur quarta decima luna, et Dominus dedit corpus suum discipulis suis.

Si autem objiciatur de mulieribus, quod paraverunt aromata, quod non fecissent in die festo: dicendum est, quod opera misericordiæ non prohibebantur, sed tantum opera servilia, sicut dixit Dominus de Magdalena: *Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud* [9]. Item, circumcidere licebat in die Sabbato, quia hoc erat opus spirituale, non servile, sicut dicitur Matth. XII, 5: *Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant* circumcidendo hominem, *et sine crimine sunt.*

Si vero opposuerint nobis de die Sabbati · *Quia erat magna illa dies* [10]; dicendum est quia dies Sabbati magnus dicebatur, quia erat dies Sabbati, et insuper festum azymorum; non quia esset primus azymorum; quia omnes dies illi septem erant magni; primus tamen et ultimus majores erant. Hic autem dicebatur magnus esse, quia, sicut dictum est, duo concurrebant, scilicet Sabbatum, et festum Azymorum, id est una dies de septem diebus. De hoc vero, quod Judæi clamaverunt: *Non in die festo*; ergo non erat festum, quando crucifixus erat Dominus, dicimus quod licet clamaverunt, tamen fecerunt contra se, tanquam prævaricatores legis. Primo igitur die azymorum, qui erat dies, fecerunt Christum occidi.

Responsio ad aliud.

Ad id, quod sequitur, quoniam illa tria, quæ sunt in Christo, scilicet corpus, et anima, et divinitas, si ista fabula aliquo modo digna esset responsione, possumus dicere, quod præter illa tria, aliæ duæ proprietates possent in suo fermentato assignari. Est enim in farina fermentata sal, aqua, et ignis, sine quo unquam panis ad essentiam suam potest pervenire. Et ita non ternarius, ut ipsi mentiuntur, sed quaternarius et quinarius numerus in pane invenitur fermentato.

In nostro vero sacramento, in quo nihil est superfluum, etiam secundum significationes suas, tria tantum reperiuntur, scilicet farina, aqua et ignis; mediante quo farina et aqua conjunguntur. Farina supponit pro carne; aqua, pro anima; ignis vero pro divinitate; quæ utraque assumpsit in unitatem personæ. Sed quid nobis de istis fabulis vetularum? Audiant Græci super hoc beatum Gregorium in Dialogis, quæ, et qualia sacramento detrahentibus responderit Græco sermone, cum in Græcia translegatione fungeretur. Dicit enim: « Solet plane moveri quæstio, quod in Ecclesia alii fermentatum offerunt; alii panes azymos. Esse namque Ecclesiam distinctam quatuor ordinibus, novimus, scilicet Romanorum, Alexandrinorum, Hierosolymitanorum, et Antiochenorum: quæ Ecclesiæ generaliter nuncupantur, cum unam teneant catholicam fidem, diversis tamen utuntur officiorum mysteriis. Unde fit, ut Romana Ecclesia offerat panes azymos, propter quod Deus sine ulla commistione carnem suscepit. Scriptum est: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* [11]. Sic ergo pane azymo efficitur corpus Christi. Nam cæteræ supradictæ Ecclesiæ offerunt fermentatum, pro eo, quod Verbum Patris indutum est carne, et est verus homo; ita quod fermentatum commisceatur farinæ, et efficiatur corpus Domini nostri Jesu Christi verum. Sed tam Romana Ecclesia, quam prædictæ pro ineffabili mysterio, tam fermentatum, quam azymum, dum sumimus, unum corpus nostri Salvatoris efficitur. » Hæc sunt verba Gregorii, quæ in Vita ipsius Græco sermone reperiuntur (15).

Sed Joannes Chrysostomus, cum hujusmodi litem vellet de medio removere, in quadam epistola sua, quam Græcis de sacramento et aliis consuetudinibus Latinorum dubitantibus, de Constantinopoli transmisit, ita dicit: « Volentibus nobis aliquid dicere de sacra communione, utrum ex azymo, vel fermentato in sacra Dominica cœna facta fuerit: longioris temporis, et etiam perfec-

[4] Levit. XXI, 17. [5] Exod. XII, 8; Num. 9, 11. [6] Sap. XVI, 20. [7] Psal. LXXVII, 24, 25. [8] Prov. XX, 17. [9] Joan. XII, 7. [10] Joan. XIX, 31. [11] Joann. I, 14.

(15) Vide S. Thomam opusc. extremo, de error. Græcor.; Gennad. scholar. pro concil. Flor. c. 2, sect. 8.

scriptoris indigemus spatio. Sed multis
is, id quod utile et pacificum est, imo ut ita
, quod magis est secundum dispensationem et
arium, et quod magis continet veritatem,
lum est ; panis antequam consecretur, et
iatur, sive azymus, sive fermentatus fuerit,
renter panis est et dicitur sacris Eloquiis,
postmodum ostendemus. Postquam conse-
fuerit, neque azymus neque fermentatus
, vel est ; sed corpus et caro Domini, ea-
nec alia, quam quæ ab incorrupta Virgine
o Dei assumpta, et in dextera collocata, a
orthodoxis et catholicis mystice sumitur,
r quod et mysterium, hoc est, abscondi-
ominatur. Et ideo nonnullis est incompre-
ile hoc sacramentum ; transmutatur autem
virtute a Spiritu sancto in corpus et san-
n Jesu Christi, secundum quod ipsa sacra
a indicat, et etiam manifestat. Dicimus enim :
amus, Sancte sanctorum, ut beneplacito tuæ
tis veniat Spiritus sanctus tuus super nos,
er omnia hæc tua dona (sive munera) et bene-
et sanctificet, et ostendat quidem hunc pa-
ipsum pretiosum corpus Domini et Dei Sal-
s nostri Jesu Christi. »

gitur divina virtus, sive Deus transmutat
sita dona in corpus et sanguinem Jesu
i, superfluum est contendere, utrum ex azy-
ive fermentis fuerit, sive album, sive ru-
forsitan vinum, et hujusmodi quasdam stul-
riositates de metuendis et tremendis myste-
rscrutari.

A cant Eloquia sacra : *Sed super his omnibus tertia dies est, quo hæc facta sunt* [15], infra autem septem dies, erat dies illa. Ἄρτος ergo vocatur, ut ostensum est, azymus. Nam hoc nomen ἄρτος genus est fermentati et azymi ; et de ambobus prædicatur, sicut de speciebus. Ex his ergo verbis, ut dictum est, Chrysostomi, et aliis pro ista materia allegatis, satis manifeste colligitur, quod sancti Patres antiqui, tam Græci, quam Latini, tam de sacramento altaris, quam de aliis fidei articulis, sicut Ecclesia Romana, catholice et sancte senserunt. Moderni vero Græci, quia jugum obedientiæ sacrosanctæ dictæ Romanæ Ecclesiæ a collo suo indebite excutere voluerunt, multis eam involutam esse erroribus prædicare non verentur. Quia tamen ipsi suam rebellionem pertinacem quibusdam suis rationibus palliare non verentur : quid eorum libri contra clament, ex multis pauca in medium proferemus.

B

Quarta distinctio. In qua ostenditur quod papa est caput Ecclesiæ.

Sciendum vero, quod ad probandam obedientiam et debitam reverentiam Ecclesiæ Romanæ oportet nos quærere primo : « A quo habuit Ecclesia istam potestatem ? secundo, quando ? tertio an super omnes universaliter, an particulariter ? »

Quantum ad primum, distingue : Quia aut habuit a Deo, mediante Petro aut a principibus sæcularibus ; aut simul ab istis tribus ; aut a conciliis generalibus ; aut simul ab istis tribus ; aut a nullo istorum : sed usurpato sibi honore utitur Ecclesia violenter et indigne. Et istam ultimam concedunt Græci. Et dicunt quod nullus apostolorum fuit major altero : sed omnes fuerunt æquales et fratres, juxta illud : *Omnes autem vos fratres estis, et patrem nolite vocare vobis super terram, quia unus Pater vester cælestis est* [15].

C

Ad quod respondentes dicimus, quod Dominus hic non removet officium prælationis, cum Paulus apostolus dicat : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis* [16], sed libidinem dominandi. Unde non dixit : Nolite statuere : *Nolite vocari* : unde cum nos eligimus pastorem Ecclesiæ, non eligimus nobis patrem, vel matrem simpliciter, sed potius vicarium Patris nostri veri et Magistri, qui in cœlis est, sed, nec quem eligere volumus nos, sed quem Deus dare, juxta sanctiones et canones apostolorum suorum, constituit et ordinavit, juxta illud : *Nemo sumit sibi honorem, nisi vocatus a Deo, tanquam Aaron* [17]. Unde Glossa super illum locum : *Patrem nolite vobis vocare super terram* [18], sic ait : Quod Deo debetur, vobis non præsumatis ; nec alios Rabbi vocetis, nec divinum honorem hominibus deferatis. » Item alia Glossa : « Deus dicitur Pater et Magister, nam indulgentia Pater, ut honor ætati deferatur, non auctor vitæ habeatur : magi-

D

enim ἄρτος ab ἀρθώς, id est, *perfectione* :
is autem non est perfectus : quia caret
iento : ergo non est ἄρτος. Dominus autem
benedixit. » Talis est mirabilis eorum syllo-
s. Nos vero ad syllogismi hujus machina-
m, cum nullius valoris sit, infirmum, et de-
ullam faciamus responsionem ; ne videamus,
ensionem ejus, quæ in nobis est rationalis
æ, multa loqui et inutiliter. A sanctis ta-
vangeliis ἄρτον vocatum esse azymum pro-
us, sive ostendemus, et mendax istorum
logia apparebit. In Luca enim scriptum est :
tum est, discumbente eo cum eis [13]. Et post
: *Cognoverant eum in fractione* ἄρτου [14].
bi azymum ἄρτον nominavit. Quod autem
s fuerit ille, qui tunc in Emmaus Cleophæ
comitanti sibi datus est, hinc est manife-
Post immolationem agni septem diebus co-
ant Judæi azyma, quibus diebus fermentatus
non inveniebatur apud eos. Infra autem sep-
ies, benedixit Dominus panem istum, de
emoriam fecimus, in Emmaus, sicut indi-

uc. XXIV, 30. [13] Ibid. 35. [14] Ibid. 21. [15] Matth. XXIII, 8, 9. [16] Heb. XIII, 17. [17] Hebr. V, 4.
th. XXIII. 9.

ster. ex consortio veri Magistri tanquam ejus nuntius, et pro reverentia ejus, qui mittitur, honoratur.

Petrus autem habuit prærogativam dignitatis super apostolos, et plenitudinem potestatis super omnes homines. Quod probatur sic : In Evangelio Joannis, cum Dominus ter requisisset a Petro singulariter et specialiter, an ipsum diligeret, audivit : *Pasce oves meas* [19]. Super quem locum dixit Joannes Chrysostomus : « Quia igitur finis erat Cœnæ, Petro præposituram orbis omnium committit, non alteri dat, sed huic tantum. Quare? Quia omnium præcipuus et caput totius chori. Et ideo etiam, ut ostendat ei, quod potest confidere, tanquam negatione oblitterata ; quia ei neque illam improperat, nec profert in medium : sed : Si diligis me, præesto fratribus, et ferventem amorem, quem in me habere dicebas ita ut mori velles pro me, nunc ostende. Interrogat autem eum ter, simul quantam curam habeat de ovibus sibi commissis. » Et post aliqua dicit ei : *Sequere me* [20]. Commisit quidem Petro prælationem omnium fidelium. Quia etsi Jacobus Hierosolymitanam sedem suscepit, Petrus tamen totius orbis : quasi dicat : Sanctus vocatus est Jacobus in partibus Hierosolymitanis ; sed Petrus in plenitudine potestatis. Unde in mandato : *Tibi dabo claves* [21], tibi discretive quasi ab aliis, dabo claves. » Super quo Joannes Chrysostomus ita : « Sicut Pater dedit tibi revelationem confessionis veræ fidei ; sic ego dabo tibi claves cœlestes. Divinorum ergo dignitates tradidit Preto, potestative in terris exsistens, et cœlestibus intrans. »

Item Chrysostomus : « Et quidem alios prætermittens, huic, id est, Petro, de ovibus disponit, cum sit princeps apostolorum, et caput chori. Propter quod Paulus ascendit Hierosolymam, tunc videre ipsum præ cæteris. » Hæc sunt verba Chrysostomi.

In quibusdam tamen codicibus reperiuntur, quæ videntur sapere, quod non solum Petro, sed etiam apostolis communiter eamdem tradidit Dominus potestatem. Super quo voluimus admonitum esse lectorem, ut habeat, quo debeat adversariis respondere, si quæ inveniuntur in Glossa Chrysostomi posita, quæ dicunt plenitudinem potestatis non esse traditam tantum Petro, sed omnibus aliis, absque dubitatione aliqua dicit, quicunque legerit, quod illa non sunt verba Chrysostomi, sed potius Theophylacti, archiepiscopi Bulgarorum, qui missus est a Photio, tempore schismatis in Bulgariam, ut ipsos Bulgaros, tunc temporis Ecclesiæ Romanæ devotos et obedientes, ad Græcorum ritus et obedientiam revocaret. Quod et factum est. Iste itaque Theophylactus, cum omnia fere scripta beati Joannis Chrysostomi suo ingenio abbreviasset, quidquid pro Latinorum Ecclesia facere videbatur, aut omnino tacuit, aut de suo superaddendo verum intellectum corrupit. Inveniuntur tamen quædam originalia Chrysostomi adhuc illæsa in armariis monasteriorum Græcorum.

Item Græci in officio suo de apostolis Petro et Paulo talia testantur, cuilibet laudem cantantes : « Petro, qui divisi sunt corpore (16), uniti sunt spiritu. Divinorum prædicatorum præpositos ; Petrum quidem tanquam apostolorum principem ; Paulum vero tanquam præ cæteris laborantem. »

Item Dominus in Evangelio de Petro : *Tu vocaberis Cephas* [22], quod in Latino redditum sonat *caput* ; ut ex ipsa impositione nominis *caput* Ecclesiæ eumdem demonstraret. Quod sacri tractatores fidei considerantes, ubicunque de Petro mentionem aliquam fecerunt, κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων, id est, caput vel verticem apostolorum, vel apicem nominaverunt. Quam prærogativam nominis nunquam alibi legi. Quanquam Germanus Nicænus archiepiscopus, iste scilicet, qui nuper defunctus est, in quibusdam suis litteris, quas contra Latinorum fidem nuper transmisit, etiam apostolum Paulum κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων nominavit. Quia autem quidam Græcorum episcopus nunquam talem abusionem se audivisse testatus est, unde et derisit hominem. Sed esto. Quid ad rem ? Romanus namque pontifex, non solum Petri, sed etiam Pauli meruit esse successor. Petro successit in potestate clavium, Paulo in discussione causarum. Nam sicut Petrus auctoritatem ligandi atque solvendi accepit a Domino, ita Paulus scientiæ plenitudinem. Et licet omnes apostoli ligandi et solvendi claves a Domino susceperint, nullus tamen plenitudinis potestatem sibi aliquo tempore vindicavit. Sunt vero vocati in partem sollicitudinis, sicut archiepiscopi a papa, episcopi ab archiepiscopis, et ab episcopis sacerdotes. Unde factum est, ut successores aliorum apostolorum, non summi pontifices, sed archipræsules, vel archiepiscopi nuncupentur. Romanus vero pontifex, quia Petro, id est, Christi vicario successit, non immerito summus pontifex et papa, hoc est, *Pater Patrum*, singulariter nuncupatur.

Aliorum etiam locorum episcopi, in quibus ipse personaliter præfuit, ut Antiochiæ, vel ad quam vicarium suum misit, ut Marcum Alexandriæ, et item Cæsareæ Palæstinæ, ubi concilium ordinavit, et ei vices suas commisit, propter Petri reverentiam singulare privilegium et dignitates præ cæteris Ecclesiis meruerunt, ut dictarum Ecclesiarum episcopi, non solum episcopi vel archiepiscopi, sed patriarchæ, hoc est, principes Patrum, vel principales, appropriato vocabulo, a cunctis nominarentur.

Si vero quæritur, Unde ergo Jerusalem et Constantinopolis habent patriarcham ? respondemus :

[19] Joan. XXI, 17. [20] Ibid. 22. [21] Matth. XVI, 19. [22] Joan. I, 42.

(16) Locus corruptus.

In primo generali concilio, Patres sancti, qui adérant, considerantes loci reverentiam, de Jerusalem scilicet, quam Redemptor omnium sua præsentia et suo cruore piissime dignatus est consecrare, honorem hujusmodi, et patriarchatus ejusmodi loci episcopo dispensative concesserunt. Dixerunt enim : « Statuimus, ut Æliæ episcopus propter reverentiam Domini, præeminentiam vel prærogativam honorem patriarchatus habeat : salvo jure et reverentia metropolis, » hoc est, archiepiscopi Palæstinæ Cæsareæ. Quod ideo factum est, quia Cornelius centurio, sicut diximus, a Petro apostolo episcopus ibidem ordinatus vices ipsius apostoli apostolorum principis in vita sua gerebat. Distinctio sexagesima quinta ita habet, quam mos antiquus et vetusta traditio obtinuit, ut Æliæ, id est, Jerusalem episcopo honor deferatur, habeat consequenter honorem, manente tamen metropolitanæ civitatis propria dignitate.

Constantinopolis « *proprie sedem non habet* ; » sed Theodosius imperator in secundo concilio coegit centum quinquaginta Patres, clam summo Pontifice, sine cujus consensu fieri non potuit, prout *legentibus* hunc libellum patebit, ut Constantinopolis sedem sublimarent, nomen ei patriarchatus attribuentes, quod ante non habebat. Processu vero temporis, crescente Græcorum malitia, et potentia invalescente, Patres, qui convenerant in quarto concilio, suasu principis Martiani, quædam privilegia Romanæ sedis similia, et hoc nomen οἰκουμενικὸς patriarcha, quod sonat, orbicularis, sive universalis patriarcha, eidem Constantinopolitano episcopo, contradicentibus apostolicæ sedis legatis, contulerunt. Et, ut habeat primum locum post papam : cum Alexandrinus archiepiscopus primitus eam dignitatem habuerit, in primo, et secundo, et tertio concilio, propter reverentiam beati Marci, discipuli beati Petri. Verumtamen quia ea definiebantur in conciliis sine consensu papæ, vel legatorum ipsius, robur firmitatis habere non poterant, dicti Patres IV concilii cuncta, quæ egerant, ad ipsum transmittentes, petunt humiliter eorumdem confirmationem. Sed quia tale ambitionis nomen et potestatem usurpatam indebite, non sine magna injuria aliorum patriarcharum et maxime papæ, sibi arrogaverunt Græci; ideo beatus Leo papa petitioni concilii nullo modo assensum præbere voluit, sed scripsit eis sic (17) : « De negotiis fidei synodum congregari permisimus, et ut sanctorum Patrum canones conserventur, quæ in Nicæna synodo inconcussis dogmatibus edita fuerunt. Quapropter, inquam, consideratione vestræ sanctitatis innotesco, quod Ecclesiarum, prout ab illis trecentis decem et octo Patribus divinitus inspiratis edita sunt, volumus ut permaneant ; ut nil inverecunda ambitio desideret. » Inde Anatolio prædictæ civitatis episcopo, petenti confirmationem suæ dignitatis, et querenti de legatis sedis apostolicæ, eo quod non consenserunt prædictæ ordinationi, ita dicit : « Sed temetipsum accusas, quod eis (legatis) parere nolueris, dum illicita moliris ; superflue non concedenda appetens et insalubriter contraria concupiscens, quæ nullum unquam potuerunt nostrum obtinere consensum. Absit enim a conscientia mea, ut tam prava cupiditas meis studiis adjuvetur, » etc. Hæc autem scripta sunt in gestis quarti concilii, de quo præfati sumus.

Sed Gregorius Dialogus episcopum ejusdem urbis Eleemosynarium reprehendens, eo quod tale nomen habere præsumpserit, ita scribit in suo Registro : « Papa insuper Romanus cum oblatum esset ei a conciliis nomen illud, nunquam voluit suscipere: » Et post pauca : « Sufficiet, inquit, tibi, quod dignitatem patriarcharum dedimus tibi, cum non habeas sedem. » Sedem vocat auctoritatem Petri videlicet : locum quem per se, vel per alium præsidendo auctorisabilem et reverendum reddidit, ut merito sedes apostolica nominetur. Hoc semper Constantinopolis curavit. Propter quod et inter sedes apostolicas non numeratur vel computatur.

Unde Leo papa in IV concilio ad Martianum imperatorem, de Anatolio, præfatæ urbis episcopo temere usurpante jus non sibi concessum, ita scribit : « Sufficiat prædicto, scilicet Anatolio, quod tuæ pietatis auxilio et studio seu sollicitudine, nostro assensu tantæ civitatis episcopatum obtinuit : nec indignum se faciat habere regalem civitatem : quam quidem apostolicum locum, sive sedem facere non poterit. Sed nec aliquo modo speret, quod offendendo alios, possit ipse crescere. Nam prærogativæ honorum sanctarum ecclesiarum Patrum canonibus, et venerabilis synodi Nicææ celebratæ decretis, constituta, nulla possunt temeritatis audacia moveri, nec etiam aliqua novitate mutari. » Unde beatus Gregorius Dialogus dicit, cum de sedibus generalibus faceret mentionem, sicut supra in tractatu de sacramento Eucharistiæ ostensum est, Ecclesiam quatuor ordinibus distributam esse, id est, Romanorum, Hierosolymorum, Alexandrinorum, et Antiochenorum : qui generaliter, inquam, Ecclesia nominetur.

Hic se sic habentibus, multum videtur oppositio quorumdam Latinorum infirmari, quod dicunt, quod patriarchiæ dictæ sunt, quia in his locis apostoli præsederunt. Sed eo, quod apostolus præsidet, id est Petrus, vel per se, vel suum vicarium, valeret quod dicitur. Si simpliciter intelligi volunt, quomodo stare possit non videmus : quoniam essent plures, quam hæc. Nec omnia supra nominata loca patriarchali, honore ornarentur. Nullus enim apostolorum sedit. Constantinopoli, vel Alexandriæ, nisi Petri dicipulus sanctus Mar-

(17) S. Leo ad concilium IV

cus. Sedit enim Mediolani Barnabas, electus apostolus gentium cum beato Paulo, et aliqui de apostolis quibusdam regionibus specialiter præfuerunt. Sed si quorumdam apostolorum, et discipulorum Domini sessio faceret sedem : necessario esset, sicut diximus, quod essent plures, quam quinque patriarchæ in mundo. Sed quoniam hoc non videmus, sequitur, quod gratia Petri prædictarum civitatum sedes honorem hujusmodi præ cæteris Ecclesiis meruerunt. Suscepit Petrus in plenitudine potestatis, et eam posteris suis successivo jure dimisit ; ut qui in ea sede, quam, ut ita dicam, martyrio crucis consecravit pro Domino, isque secundum canonem fuerit electus, Christi vicarius non immerito cognoscatur. Quod ut nescientibus antiquas historias innotescat, quoquo modo de multis pauca in medium adducimus.

Scribit enim Leo papa (18) congregatis sanctis Patribus in quarto consilio sic : « Misit nobis imperator, ut venerabili synodo nostram præsentiam præberemus ; quod quidem nec necessitas temporis, nec ulla consuetudo poterat permittere. Tamen in his fratribus Paschasino et Lucentio episcopis, Bonifacio et Basilio presbyteris, qui ab apostolica sede directi sunt, me synodo vestra fraternitas existimet præsidere : nec sejunctam a vobis præsentiam meam confidat, qui nunc in vicariis meis adsum, et jamdum fidei catholicæ prædicatione non desum, » etc. Qui legati auctoritatem summi pontificis functi, sic in concilio locuti sunt :

« A beatissimo et apostolico episcopo Romano, qui est caput omnium Ecclesiarum, mandata habemus, ut Dioscorus, patriarcha Alexandriæ, in concilio non sedeat. Quod si sedeat, expellatur. » Item, legati dant contra Dioscorum sententiam, rogati a concilio sic : « Rogamus sanctitatem vestram, qui locum obtinetis sanctissimi archiepiscopi Leonis, ut sententias contra eum, et pœnas quæ in canonibus continentur, definiatis in ipsum. Omnis enim et tota universalis synodus vestræ sententiæ non discordabit. » Qui definientes dixerunt : « Manifesta fiant omnibus ea quæ dixit Dioscorus. » Et post pauca sententiam dantes, deposuerunt eum. Cui sententiæ concordans patriarcha Constantinopolitanus, et tota synodus : « Ego, ait, ea, quæ apostolicus thronus per omnia sentit, sentio, et consentio deponi, » etc.

Item Leo papa dicto patriarchæ sic scribit : « De Eutyche non cognovimus, qua justitia a communione est separatus. Quapropter cognoscere volentes de causa, volumus tui facti rationem cognoscere, ut omnia suspendantur, usque ad nostram notitiam. Quoniam nos, qui volumus sacerdotum Domini justa esse judicia, non possumus non cognitis rebus in præjudicium alicujus partis ferre sententiam, antequam ea quæ gesta sunt, cum veritate audiamus, » etc.

Idem Leo papa his, qui in concilio Ephesi celebrato erant, ita scribit : « Itaque ad perfectionem divinitus statutorum apostolicæ cathedræ petiit imperator apponi confirmationem tanquam a B. Petro fuerit facta. »

Item principes qui intererant concilio loco imperatoris, de papa ita loquuntur : « Quia igitur lecta est epistola domini nostri sancti Patris archiepiscopi Leonis, qui cathedram apostolicam ornat, expedit etiam ut beati Cyrilli epistola, quæ contra Nestorium scripta, legatur. »

Item dicti Leonis papæ epistolam de duabus naturis in Christo, plenam fidem continentem tota perfecta synodus devote suspiciens et approbans, in episcopis singulis, et per singulos dicit : « Fateor epistolam archiepiscopi nostri Leonis apostolicæ sedis patriarchæ, consonam esse editioni trecentorum decem et octo Patrum, qui in Nicæna, et centum quinquaginta, qui in Constantinopolitana, nec non in ejus, quæ in Epheso sub B. Cyrillo fuit celebrata. Et eidem epistolæ consentio et subscribo. »

Alii autem ex ipsis vocant eum *episcopum omnium Ecclesiarum*. Nonnulli, *papam*, *plures patrem suum* : *alii patriarcham œcumenicum*, id est, *universalem*. Quidam vero *dominum suum*, addentes plures, *apostolorum sedi præsidentem*, et similia, quæ causa brevitatis hic non ponimus. Et tamen si de singulis velint verificari, legant concilia generalia, et maxime quartum concilium, Græcorum Chronica inspiciant, ubi dictorum omnium absque dubio reperient veritatem.

Item patriarcha Constantinopolitanus ad eumdem papam Leonem pontificem, illa scribit : « Sanctissimo et beatissimo Patri, » etc. Narratis his, quæ in concilio gesta fuerunt, dicit : « Oportet hæc omnia ad notitiam sanctitatis tuæ pervenire, necessario mittens ea illuc per talem, et talem episcopum, » etc. Et infra : « Quæ per eos manifesta facimus, optamus ut per prosperam responsionem, quam vos decet, læti ad nos redeant, laudantes in omnibus charitatem et providentiam vestræ beatitudinis, quam erga sedem hujus regiæ urbis, paterna semper consuevistis sollicitudine habere. » Et infra : « Etenim sedes Constantinopolitana patrem habet apostolicum thronum vestrum. Unde ea quæ in sancta synodo consecutive gesta sunt confirmare dignemini : nec non definitioni, de qua dictum est, hujus Constantinopolitanæ sedis. »

Et fine totius dicti concilii ex parte omnium scribunt ; sic ad eumdem narrantes, quæ in concilio gesta sunt, et confirmationem eorumdem postulantes. Dicunt ergo : « Beatissimo et sanctissimo, » etc. Et post : « Repletum est gaudio os

(18) Epist 47, ad synodum Chalcedonensem.

nostrum, et lingua nostra exsultatione. » Et infra : « Quam fidem tu veluti aureum flumen usque ad nos præcepto conditoris deductum custodisti, omnibus beati Petri interpres, vel expositor constitutus. Unde nos te tanquam auctorem boni ad utilitatem utentes, sortem veritatis filiis Ecclesiæ demonstramus. » Infra : « Si enim ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine ejus, id est, Dei, ibi dixit se esse in medio, quantam putas circa ducentos viginti sacerdotes inhabitationem ostendere, et familiaritatem, quæ etiam (9) patientiæ, et labori, cognitioni, quæ in confessione ipsius præposuerunt, quibus tu utique ut caput membrorum præsidebas? »

Et infra : « Dioscori Alexandriæ præsulis causas depositionis exponentes inter multa intulerunt de vinea Domini, et custode ejus. Insuper inquiunt : Contra ipsum vineæ custodem, qui a Salvatore deputatus est custos, insaniam suam ostendit, dicimus scilicet sanctitatem tuam et incommunicabilem eum qui corpus Ecclesiæ unire sollicitus est, meditatus fuit facere. » Et infra : « Ea igitur, quæ definimus ad remotionem totius confusionis, ad robur vero ecclesiasticæ ordinationis propria et amicabilia, ad decorem congrua, stabilire digneris, *sanctissime* et beatissime Pater. Nam hi, qui locum tuum obtinent sanctissimi episcopi Paschasius et Lucentius, et hi, qui cum eis directi presbyteri, Bonifacius et Basilius, dictis definitionibus fortiter assisterunt, volentes prorsus, ut hoc bonum a vestra providentia incipiatur, » etc. Et in fine ejusdem sic loquitur : « Ut autem sciatis, quod non ad gratiam, aut ad odium fecerimus alicujus, sed tanquam divino nutu gubernati et directi sumus, cuncta vobis gestarum rerum nota facimus, ut a vobis, quæ gesta sunt, statuantur, roborentur, et concedantur. » Pariter quædam consimilia, etc.

Imperatores vero Petri auctoritatem et successorum ejus non ignorantes, ad eumdem Leonem ita scribunt : « Victores Valentinianus, et Marcianus, gloriosi triumphatores, semper Augusti, sanctissimo Patri et venerabili archiepiscopo Leoni : Beatitudinem tuam syllabis nostræ serenitatis velocissime valere optamus : inquirentes, ut cura omnipotentis Dei, vestrarum precum interventu nobis concedatur, ita ut pia et pacifica sua magnificentia, omnia prospera et optata nostro imperio concedere dignetur. Miramur maxime, quod post synodum Chalcedonensem, et litteras venerabilium episcoporum, qui ad tuam in Deo amicitiam missæ sunt, per quas omnia in ipsa facta, vobis nuntiaverunt : nequaquam a tua sanctitate tales litteræ missæ sunt, quæ videlicet in sanctissimis ecclesiis lectæ ad omnium notitiam pervenirent, pro quorumdam animabus, quæ Eutychetis pravam adhuc opinionem sectantur, ambigutatem immisit : utrum videlicet tua beatitudo, ea quæ in synodo sancta edita sunt, confirmaverit. Et propter hæc vestra reverentia litteras mittere dignetur, per quas omnibus ecclesiis et populis notum sit, universa, quæ in sancta synodo gesta sunt, a tua beatitudine esse confirmata. Illud tamen, ut decebat episcopum apostolicæ sedis, tua sanctitas excellenter dixit, quod ecclesiasticos canones conservans, nihil ab antiqua consuetudine in ordinatione olim edita, et immobili, usque hodie perseveranti, aliquid patiebatur diminui : » Et infra : « Cum autem confirmaverit catholicam fidem et veram orthodoxam, noveritis Chalcedonense concilium, omnibus episcopis consentientibus, fuisse secutam. Propter hoc quod et tua venerabilitas, proprias et speciales velocissime mittat, per quas confirmare vos ipsam, quæ in Chalcedonensi celebrata est, synodum manifestissime ostendatis : ut nec illi, qui desiderant, ignominiosam possint habere aliquam suspicionem de judicio tuæ sanctitatis gloria, id est, quod tua sanctitas de his, quæ acta sunt, judicat esse tenendum. » Hoc autem dicit, quia sine confirmatione papæ, vel legatorum ejus, infectum negotium habebatur. Ista autem quæ diximus, colliguntur ex IV concilio.

Sed ne aliquibus videatur, quod propter dictam definitionem, editam in memorato concilio, quid videatur imminutum de potestate papæ, de consequentibus conciliis, quæ multo post celebrata sunt, aliqua proponamus. In sexta enim synodo (20), quæ sub papa Agathone, tempore Constantini principis, et Heraclii, et Tiberii fratrum suorum, in urbe Constantinopoli, contra Monothelitas celebrata est, Patres qui convenerant, auctoritatem principis apostolorum non ignorantes, de successione ipsius, in octava sessione ejus libri talia fatentur et scribunt. Demetrius [Domitius] episcopus Phisiadis [Prusiados] civitatis ita dicit : « Relationibus missis ab apostolica et principali sede antiquioris Romæ, id est Agathone, ad a Deo coronatum et mitissimum dominum nostrum magnum Victorem imperatorem, tanquam a Spiritu sancto editis, per os sancti, et principis apostolorum Petri, et per digitum B. benedicti papæ, Agathonis scriptis, ego assentior, et sic credo, et sic sentio, istas duas nostras voluntates in Christo unitas personæ, etc.

Item, Theodorus episcopus Berissensis Armeniæ : « Ego audiens relationes missas ad Dominum nostrum benignissimum, a Patre nostro, Romano papa Agathone, et auctoritatum quæ in ipsis feruntur, intentionem capiens ; credo, sicut credit ipse Pater noster papa antiquioris Romæ. » In hunc modum omnes episcopi consurgentes dixerunt : « Nos omnes illa credimus, et illam fidem tenemus, et istam sequimur, » etc. Et peractis rite omnibus referentes Deo gratias, et papæ, qui eos direxit ad

(19) Locus corruptus.

(20) Conc VI act. 8.

bonum in laudem ipsius, totum concilium ista A scripsit : « Sanctissimo et beatissimo, » etc. Et infra : « Unde et nos omnes tibi, tanquam principali sedi Ecclesiæ totius orbis, quod gestum est, attribuimus, vel committimus supra firmam petram fidei stanti, litterisque a vestra beatitudine ad piissimum imperatorem missis, in quibus vera confessio continetur, libenter consensimus, quæ tanquam summo apice apostolorum enuntiata, agnoscimus. »

Item Joannes, episcopus Constantinopolitanus, Constantino papæ ita scribit : « Sanctissimo, » etc. Et infra : « Licet suæ divinitatis et potentiæ indicium ipsam magnitudinem creationis, quæ in visibilibus est, posuit Deus : præcipue tamen in pretiosissima sensibili creatura, hoc est, in nostro B plasmate, illa, quæ suæ gloriæ et sapientiæ sunt, demonstravit. Ex quo etiam admirandam esse Dei sapientiam Propheta exclamavit ipse. Itaque nostræ naturæ Conditor diligenti operatione toti corpori caput præposuit, in quo perfectionem, sive integritatem sensuum apponens, sive attribuens, omnem inde reliquorum membrorum motum et perfectionem fieri et conservari fecit, ita ut si horum aliquod offendi contigerit, aut alio modo affligi, non sine provisione eorum cura sit posita, sed etiam in novissimis, membris, sive viribus naturalem compassionem ostendit, per manuum submi- nistrationem et oculorum per visionem ducatum, sanatur, quod afflictum est et dolet ; non injuriatur, despicit, aut rejicit horum cooperationem vel C officium, tanquam inutile. Et his itaque, quæ circa vestram præsentiam sunt, habemus parabolice loqui, o sanctissime. Nam cum caput sacerdotii, quod in Christo est, canonice vos esse reputamus, congrue quærimus per vos auxilium dolori, qui contingit, et tristitiæ. Ecclesiastico ergo corpori, quod in nobis est, propter pestilentem et morbidam plagam animarum a tyrannica potestate inflictam, consolationem mittite. Prorsus enim ratione proprietatis capitis, nos inconsulte, vel non voluntarie infirmatos non despiciatis, neque identitatem a natura obliti, repellatis nos (21), sed magis plagis nostris condoleatis. *Cum* enim *patitur unum membrorum*, secundum Pauli vocem, *compatiuntur* merito *omnia membra* [23]. Nunc igitur et recursum, D quoad sanitatem sit, ad restitutionem perfectam nobis concedite justissime. Et maxime, quando infirmitas occasionem non sine causa corporis sui stabilimentum acceperit, sed ad extrinsecus coacto et improviso impensa, sive casum suum acceperit. »

Postea mutat personam, quia loquitur concilio, quod congregaverat papa, propter eamdem causam, de qua hic igitur, scilicet propter Iconomachos, scilicet impugnatores imaginum. Inde subdi- tur : « Propter quam causam nobis necessario, fratres adeo honorabiles, præsentem litteram manifestæ certitudinis misimus vobis, et ostendimus, quam sit importabile pondus plagæ, propter quod et usque ad vestram sanctitatem, secundum quod exigit consuetudo synodalis attestationis, seu proclamationis, devenire prohibeamur, tyrannice detenti, » etc.

Quem in favorem Ecclesiæ ponendum decretum Constantini, quod post receptam gratiam in urbe Romana beato Petro et Papæ successoribus condidit, et tam Latinis quam Græcis litteris cunctis fidelibus in æterna memoria reliquit. Scribit enim sic :

Privilegium Constantini (22).

« Necessarium judicamus cum omnibus satrapis nostris et toto consultu, et principibus et populo, qui est sub potestate Romanæ Ecclesiæ, ut sicut sanctus Petrus ex persona fidelis Dei est in terra, sic episcopi et successores principis apostolorum, potestatem in terra habeant magis, quam imperium nostrum gloriæ nostræ. Et hoc concessum a nobis, et ab imperio nostro et volumus nos ipsum principem apostolorum, et successores ejus ex persona ejus, primos ad Deum Patres esse et defensores. Et sicut imperialis potestas nostra in terra veneratur et honoratur, sic faciamus, ut veneretur et honoretur Romana Ecclesia, et magis quam imperium nostrum. Et æternam sedem sanctam cathedram beati Petri volumus glorificari et exaltari : dantes ei potestatem, et gloriæ dignitatem, et discernentes sancimus ut habeat potestatem principalem, et sit ipsa caput quatuor sedium, scilicet sedis Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymorum, et Constantinopolis. Et similiter in omnibus Ecclesiis totius orbis episcopus, qui est in sancta Romana Ecclesia sacerdos mundi. Et quidquid est ad sanctitatem, vel utilitatem Dei, et correctionem, et firmitatem fidei Christianorum, ut ab ipso judicetur. Justum est enim, ut ibi sancta lux habeat caput et principium, qui sanctus Legislator, id est, Salvator noster Jesus Christus beato Petro jussit tenere cathedram, et etiam ubi passionem sustinuit crucis, et beatæ mortis calicem bibit, factus imitator Magistri et Domini sui, et ut ibidem gentes inclinent capita sua propter confessionem nominis Christi, ubi doctor eorum beatus Paulus apostolus propter Christum extendens cervicem, coronam martyrii suscepit, et usque in finem mundi ibi requirant doctorem, ubi sanctorum reliquiæ requiescunt. »

Et infra : « Propter hoc utile æstimamus, imperium nostrum et potentiam imperii ad partes orientales transferri, et in regionem Byzantii, in loco

[23] I Cor. XII, 20.

(21) Locus obscurus et mendosus.

(22) Hæc Constantini donatio fidem non meretur et a criticis omnibus reprobatur.

utili civitatem condere, et imperium nostrum ibidem collocare. Quoniam ubi est principium sacerdotii, et caput Christianæ religionis a Rege cœlorum traditum, indignum est, ut ibi rex terrenus habeat potestatem. »

Hæc et his simlia quam plurima continentur in dicto privilegio Constantini, quod ad honorem et reverentiam sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, illo tempore Græcis et Latinis, ut dictum est, litteris promulgavit. Hoc tamen a semetipso non habuit, sed cum esset tunc tempore Christianissimus, sanctorum trecentorum decem et octo Patrum concilio interesse meruit vel studuit; et eodem Spiritu quo et ipsi pleni, sedem apostolorum principis, prout in Evangelio a Domino didicerat, in honore dignam esse decrevit. Ibi enim prædicti sancti Patres prærogativam dignitatem Ecclesiis per universum orbem dispensantes, Romanam Ecclesiam esse caput omnium Ecclesiarum in suis definierunt sententiis; prout in præallegatis conciliis necessario comprobatur.

Sed et reliqui imperatores orthodoxi thronum Petri omnibus aliis præferentes, tales de ipsa leges condiderunt: « Volumus, ut omnis regio ecclesiastica consuetudines Romanæ Ecclesiæ imitetur. » Et iterum: « Dictam sedem omni honore dignam decrevimus, quia quidquid ad correctionem fidei spectat, ab illa sede fuit semper receptum, correctum et emendatum. »

Quæ cuncta si diligens lector discutere volet, inveniet illa tria, quæ in principio istius partis fuerant quæsita, esse soluta. Videlicet quo tempore Romana Ecclesia habuit istam potestatem, vel a quo, et utrum super omnes universaliter, vel particulariter super aliquos. Quod iterum repetentes dicimus: Quod auctoritatem habuit Ecclesia a Christo, mediante Petro, cui cura omnium spiritualium specialiter singulariterque fuit commissa: exsecutionem tamen potestatis, vel auctoritatis habet Ecclesia a primo concilio Nicæno celebrato (23): in quo unaquæque sedes secundum plus et minus, honorem ab apostolis receperat, et minus fuit privilegiata et exaltata: dignitatem vero et potentiam temporalem recepit a fidelibus imperatoribus, qui a tempore B. Sylvestri, pro ea publicas leges promulgantes, ei pacem dederunt. Unde, et donis largissime dotata, jus suum libere super omnes, et ubique ex tunc cœpit extendere. Unde et duos patriarchas Photium, et quemdam alium (24) in urbe Constantinopolitana deposuisse dignoscitur, et quosdam alios excommunicasse. Imo in cuncta reverentia habita est ante schisma sedes apostolica, quod legati missi ab ea Constantinopolim summo cum honore et laudibus reciperentur. Inde est, ut ipse imperator de equo proprio resiliens, equum legatorum pedester traheret (25) usque ad palatium quod Cardinalium vocabatur, imitando scilicet Constantium I, Christianorum principem, qui beato Sylvestro talem reverentiam dignoscitur fecisse, prout in præfato privilegio continetur manifeste. Ait enim: « Et tenentes frenum ejus, propter timorem et reverentiam B. Petri, stratoris officio usi sumus, per scripturam publicam cunctis innotescant. » Unde tanta cæcitas modernis Græcis, et mentis hebetudo, ut dicant, se non teneri ad obedientiam Ecclesiæ Romanæ?

Item quæramus, et ipsi respondeant: Aut reliquit Petrum ut vicarium sedis suæ, aut non. Si sic, habemus propositum, et cessat omnis quæstio, et sumus in pace. Si non: sed eadem ratione, quia Petrus non relinquitur, nec Andreas, nec Jacobus, nec aliquis alius apostolus. Unde ergo in Ecclesia multitudo sedium, et dignitatum diversitas, et ligandi atque solvendi animas tanta potestas? Unde etiam Constantinopolitano præsuli tanta vel talis potestas, unde dicat se primum post papam, vel super alios patriarchas? Sed dicunt, quod a conciliis. Sed concilia sedem Petri, prout ostensum est, aliis præferunt. Unde beatus Stephanus νέος, id est, novus martyr (supple, his, qui vocabant eum ad quoddam falsum concilium) respondit: « Quomodo vestra synodus universalis vocabitur, in quo Romano non placuit præsuli, sine quo impossibile est prorsus, res ecclesiasticas canonizari? » Istud testimonium invenitur passione sua confirmare. Et alioqui infirmare ante legatos non poterat concilium, nec congregari similiter sine consensu papæ. Ergo et Romanus pontifex habet potestatem similiter principalem a conciliis; et inde ut prius.

Si vero dixerint: Nos reputamus eum excommunicatum et hæreticum; quia addidit in Symbolo: *Filioque;* et ideo non obediemus ei (26).

Item quæritur ab eis: In quo concilio, aut in qua synodo tantus pastor et Pater Ecclesiæ fuit convictus de mendacio et hæresi, communi sententia condemnatus: quæ cum ostendere non potuerunt, quia nunquam factum est, dicimus, quod etiamsi verum esset, quod ei imponitur, tamen falsum est, sicut supra demonstravimus. Antequam convincatur principaliter per concilium, manet semper penes eum auctoritas; nec debet vitari, sed omnes tenentur ei obedire, quousque, sicut diximus, in sua præsentia cognoscatur causa. Hoc

(23) Hoc sano sensu accipi debet. STEW.

(24) Anthimum forsan, ab Agapeto depositum temporibus Justiniani, voluit indicare. BASN.

(25) Romani pontifices Constantinopoli suos habere responsales sive apocrisiarios, sed illi non dicebantur legati, nec fuerunt cardinales, nec id a temporibus Constantini, sed Justiniani potius institutum. Nec tunc temporis palatium fuit cardinalium; quippe non in ædibus propriis, sed in palatio regio habitabant apocrisiarii, ut patet ex epistola Phocæ ad Gregorium Magnum. Nec ullum occurrit palatium cardinalium apud Constantinopolim. Nec denique mos fuit imperatoribus tantos honores legatis deferendi. BASN.

(26) Deest responsio.

docent concilia, ratio docet et suggerit, et canones compellunt. Unde in quarto concilio patriarcha Alexandrinus Dioscorus, et Eutyches archimandrita, cum per suam facinorosam hæresim forent deponendi, ante tamen latam sententiam et causam cognitam, manifeste loca sua tenuerunt in concilio, et semper *venerabiles Patres, et sanctissimi* vocabantur.

Cum igitur nec in hoc se possint excusare Græci, unde est, quod a matre Ecclesia tanto tempore recedentes, redire ad obedientiam tam obstinato animo recusant ? Puto quod longiturnitas temporis hanc cæcitatem interioris hominis induxit eis. Transacti sunt enim trecenti octoginta anni et amplius, ut creditur, quod istud schisma et scandalum cœpit oriri. Sed nunquid tempus præjudicat in talibus ? imo tanto magis rei schismatis, apud examen æterni Judicis, quanto indultæ pœnitentiæ temporibus ingrati abutuntur ; præsertim cum semel, bis, ter, sicut in Græcis reperiuntur historiis, per legatos Romanæ curiæ, et nuper per fratres nostri ordinis, et Fratres Minores tempore Gregorii IX papæ, a suo errore fuerint dulciter revocati : ut tandem, licet sero, ad sinum matris Ecclesiæ redeuntes, uno ore, quamvis diversis sonorum vocibus, benediceremus pariter Redemptorem nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

Constat ergo ex his quæ dicta sunt, quod Romanus pontifex caput est omnium Ecclesiarum, sive universalis Ecclesiæ cum una sit, et non plures, successorque Petri et vicarius Dei in terris ; et ei tanquam ipsi Domino oportet fideles, in hisquæ secundum Deum sunt, devote et humiliter obedire. Eos vero, qui contumaciter impugnant, et ipsam sedem Ecclesiæ non asserunt esse caput, sicut jam a pontificibus ejusdem sedis decretum est, anathematis gladio percussi, cum Dathan et Abiron schismatis incursuros dicimus dispendium damnationis æternæ.

De quatuor causis schismatis.

Causas vero sive excusationes schismatis credimus esse quatuor. Prima fuit divisio imperii. Licet enim imperatores, qui regnabant Constantinopoli, post recessum Constantini ab urbe Romana, pro eo quod totum contulerant Ecclesiæ, sicut supra diximus, nullum jus haberent in Italia, interdum tamen ubique regnaverunt. Sed cum infra Italiam usque ad Romam barbara gens irruisset, et summus pontifex auxilium imperatoris Leonis, qui erat Constantinopoli, requisisset, et ille negligenter agendo, auxilium præstare Ecclesiæ refutasset, compulsus est prædictus papa magnum Carolum de Gallicis partibus evocare, et in Italia imperatorem constituere, et Ecclesiæ defensorem. Etenim erat ille Leo, ut legitur, valde voluptuosus, et ideo in regimine imperii sui valde remissus. Unde suo tempore Saraceni Syriam, Turci vero Cappadociam obtinuerunt, et sic facta est divisio imperii Romani.

Secunda occasio divisionis fuit, quia non tuerunt vocati ad concilium Ultramontanum, quando illa dictio : *Filioque*, fuit apposita. Verum, quia superius causam signavimus, hic subticemus.

Tertia occasio fuit, quam ipsi aliquando nobis in familiari colloquio assignaverunt, scilicet superba nimis exactio legatorum papæ. Dicebant namque (27) referentes, quod quando legati summi pontificis ab ipsa sede apostolica annuatim Constantinopolim chrisma deferebant, nisi octoginta libras auri a clero et urbis populo, præter alia dona et munuscula eisdem impenderentur, non recedebant. Taceo age, aiebant, de pompa, et superbia, quam ipsi ostendebant.

Quarta vero et potissima, quantum ad clerum, fuit depositio Photii patriarchæ, et excommunicatio ipsius, et aliorum prælatorum, et quorumdam abbatum. Sed numquid hæc sufficiunt ad excusationem tanti schismatis, et perditionem tot animarum ? Minime Sed « occasionem pro facto quærit, qui vult recedere ab amico. » Sed quid sequitur in auctoritate ? *Omni tempore*, inquit Salomon, *erit exsecrabilis* [24], id est, vitandus ab omnibus, despectus et vilis ; quod præsens dies indicat in ecclesiis Græcorum. Nam incarcerantur eorum clerici et monachi, sicut cæteri rustici, et populares exactiones et pedagia fiunt super eos, quemadmodum super laicos, ut verum sit, quod per prophetam scriptum est : *Sicut populus, sic sacerdos* [25]. Translata est quippe gloria ab eis sacerdotalis, dignitas et ecclesiastica libertas in contemptum redacta. Nam quæ vult ipse, qui imperat instituere, instituit ; et quem vult deponere, similiter deponit. Et merito. Ut qui subesse Ecclesiæ Romanæ et personis ecclesiasticis contempserunt, subjaceant nunc laicis principibus vel inviti. Recognoscant distantiam servitutis, et dominorum orbis terrarum et convertantur, et clament ad Dominum, et summum pontificem, et liberet eos.

Hæc autem scripta sunt anno Domini millesimo, ducentesimo quinquagesimo secundo in civitate Constantinopolis, a fratribus Prædicatoribus, ad ædificationem Ecclesiæ, et profectum animarum, ad laudem et gloriam Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen (28).

[24] Prov. XXVIII, 9. [25] Isa. XXIV, 2.

(27) Eadem prorsus fuit Lutheri et Lutheranorum olim querela, quando defectionem ab Ecclesia moliebantur ; iniqua prorsus, mendax, et calumniosa utrobique. STEW.

(28) Hic erat finis tractatus adversus Græcos, quem composuerunt fratres Dominicani. Quæ sequuntur sunt alterius auctoris, *Hugonis* nempe *Ætheriani*, qui scripserat an. 1170. Id patet ex ipso titulo : *Quæ admista prædictis*. Vide obs. præf. BASN.

Quædam admista prædictis.

it in procœmio hujus opusculi testati sumus. rum Ecclesia doctorque olim sua venustate plurimos ad æmulationem fidei provocabat rum, ita et nunc erroris caligine obfuscatus, horrorem sua fœditate aspicientibus incutiat, non Ecclesia fidelium, sed potius congrega- n immerito hæresiarcharum possit appellari. licet jam quatuor dictis articulis demonstre- men adhuc in his, quæ subjecta sunt osten- Quæ ex dictis *magistris Hugonis Ætheriani* extracta, huic operi duximus inserenda. t enim, et scribunt de Latinis sic:

Contra Romanum ponificem (29).

anus Pontifex, et omnes partium occidenta- Christiani, sacerdotes et laici præter Cala- ante multa tempora extra catholicam Eccle pervagantur evangelistarum et apostolicarum ionum ignari, et a fide alieni. Nam Theoto- 30) a ritibus gentium parum discordant, in impii; sed Calabri, et cæteri orthodoxi, antiquitus, et apostolicæ, et Ecclesiæ nostræ ni ejus moribus informati sunt. Cæteri omnes erunt, impios a corpore Ecclesiæ non solum s alios et ignotos amplectentes, verum ipsam atem sanctam blasphemantes. Etenim sua nnantes, et alienis adhærentes, neque divinis uris redarguentibus illorum errores, neque qui eos miserunt, volunt morem gerere.

gis sanctos Patres nostros et doctores, sic sen- et inde se habere talem traditionem mentiun- am in sancto Symbolo, quod a Patribus no- qui apud Niceam convenerant universali synodo consequenter manifeste sic definitum « Et in Spiritum sanctum Dominum, et vivi- em, ex Patre procedentem , » sed et in sancto gelio evidenter clamitante de Spiritu sancto: *Patre procedit*, supra nominati viri addide- *Et ex Filio*, fallaciter, et ad suum periculum. ntamen, ut opinor per angustiam suæ linguæ esse arbitrati sunt, Spiritus ex Patre proces- m. et causam quæ per Filium sit, ad nos mis- m barbare et inconvenienter intellexerunt. « fermentato azyma offerunt, et calumniantur um Petrum, et sanctos Patres Romanos pon- « auctores exstisse talis traditionis.

erdotes principes cum laicis ad bella profi- ntur armati, et in acie bellant ante alios gra- es . Jejunant in Sabbatis; et si festa dies itatis sit, vel Epiphaniæ, non solvunt jejunium manam edulio casei dicatam non agnoscentes s comedunt. Secunda die Jovis ova, caseum, manducant, a quibus minime, per totam quadragesimam suos pueros prohibent. » Historias sanctorum præter passionem Christi, in Ecclesiis suis non designant. » Et ipsam non pictura, sed opere plumario in similitudine sculptilium, et in terra similium [fictilium] faciunt. In sancta templa ingredientes super pavimenta cadunt in faciem, et primo susurrant. Deinde crucem uno digito insurgentes osculantur, et hanc orationem consummantes surgunt, et sacras imagines renuunt osculari. Sanctam Dei Genitricem, Matrem Domini nostri Jesu Christi, tantum *sanctam Mariam* vocant. Secus altare ecclesiarum quælibet accedit, cujuscunque sit sexus, ætatis, vel ordinis. Et in solemnitate missarum mulieres sedere possunt, si velint, in sede sacerdotum. Sic sciunt distinguere inter sacra et profana! comedunt suffocata, capta a bestiis, morticina sanguinem, ursos, fibros, quos vocant castores, ericios, quæque his spurciora contra apostolicum decretum : sicut Lucas in apostolorum historia refert his verbis: *Visum est enim Spiritui sancto, et nobis, nihil ultra imponere vobis, quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione* [16].

Sacerdotes et episcopi sacerdotales stolas, id est, casula non de lana, sed de sericis netura contexentes eis operiuntur, diuturnas (31) ipsas præparantes; cum hujusmodi stola, id est, casula vel planeta Christi habitum repræsentant, sive habitum quem habuit, quando exutus fuit vestimentis, in dutus est chlamyde coccinea, quæ de lana contexta erat, qua nos utimur Quadragesimali tempore. In alienis vero diebus utimur albis, eo quod Christus agnus immolatus dicatur. Et ideo ex vestimentis ovium nobis casula præparamus. In signum sanctæ Ecclesiæ desponsationis annulos portant, et chirothecas, in dextra quidem scribunt: *Domini dextra*, in sinistra vero: *Agnus Dei*. Sacerdotes eorum solum in aqua baptizant, et salem in os mittentes baptizandi: baptizandos postquam spuunt in sinistra manu et dextra miscentes salivam, mungunt. Postquam ad ætatem pervenerunt, peccatis ob noxios oleo perunguntin remissionem peccatorum et bis baptizari videntur. Iidem sacerdotes quasdam purgationes faciunt jugiter, et aspersionem, quibus alligantur culparum Judaicis servientes ritibus: quinque digitis quomodo aliqui benedicunt, et cum pollice faciem signant, tanquam Monothelitæ. Cum igitur debeant disponi digiti in consignationibus, quod per eos duæ naturæ significentur, et tres personæ, prout Christus monstravit, quando in cœlum ascensurus discipulis manibus elevatus benedixit. A Septuagesima usque ad Pascha non cantant *Alleluia*. Affirmant non de-

ct. xv, 28, 29.

) Notandum, in hoc sequenti opusculo pludici ex auditione et rumore vulgi ignobit ignari. Item, ex odio et invidia contra m. sedem. Novatoribus pleraque potius con-

veniunt. Stew.

(30) *Teutones.*
(31) Videtur locus mendosus.

bere aliis linguis Dominum venerari, nisi istis tribus, scilicet Hebræa, Græca, et Latina. Mortuos sepeliunt manibus eorum nequaquaquam constitutis in modum crucis, sed deorsum missis circa inferiora instrumenta.

Omnia cera oppilant. Sacerdotes ter quater in die celebrant super uno altari, ubicunque contigerit. Ut unus sacerdos ter, vel quater celebrat quater in die cum felix sit, qui unam digne possit cantare. Tradunt filias suas nuptui accipientes consororis filiam filio suo, aut fratri, aut consanguineo. Si quis monachus in episcopum promoveatur, carnes manducet intrepide. Et monachi parva vexati ægritudine carnibus vescuntur. Communiter autem omnes pinguedine porcina utuntur.

Venerabilem quidem crucem in aliis diebus in ecclesia vident et adorant; in sancta Quadragesima velant sindonibus, cum qua et occultant *Alleluia*. Et in sancto magno Sabbato de penetralibus educentes ipsam, tanquam de sepulcro resurgentem demonstrant populo; et de subito cum magno clamore cantant: *Alleluia*, et multoties, et per multas horas vociferantur, quemadmodum Christus surrexit. Cum missæ celebrantur et mysteria conficiuntur, plerique assistentium laicorum, si placet eis, loquuntur et sedent. Participationem sanctæ communionis, non similiter ut nos Græci, perficiunt sed dicunt quod qui missam celebrat sacerdos, osculatur volentem communicare, promotiones episcoporum et laicorum non per omne tempus perficiunt antistites, sed tantum in anno quater, et per observabilem diem. Nam cum anni quatuor tempora sunt, scilicet ver, æstas, autumnus, hiems, horum temporum initia, primo eum (32) mensi Martii scilicet, et Junii, Septembris, atque Decembris observant. In primis hebdomadibus clericos, et diaconos, presbyteros, episcopos, promovent: male sentientes, et barbarice, adventum Spiritus sancti non secundum virtutem promoventis et promoti arbitrantes descendere ; sed in diebus quibusdam putant hunc venire, ut insipientes. Non patiuntur sacerdotes habere uxorem, et sacramentorum peragere mysteria. Duos fratres duabus sororibus carnaliter copulari permittunt. Radunt barbas presbyteri more suorum militum, præter apostolicam institutionem. Sanctam Eucharistiam negligentissime spectant: nam ad ægros proficientes sine lumine ipsam deferunt et tribuunt. Et qui castra sequuntur, in marsupio ponunt, et portant in vestibus, in pileis. Clerici eorum et laici non sunt distincti; altare velato capite accedunt. Sanctis ac terribilibus locis nullam aut modicam exhibent reverentiam. Ad tempus sonum rœseutando in nocte Nativitatis Domini, Matutinæ cantantur; vesicas explodi permittunt circa altare, ut habeant risus materiam. In diebus Passionis, cum ambulant extinctis luminibus in ecclesiis, terræmotus faciunt, sedes, tabulas, parietes percutiunt malleolis et lagenas confringunt; et cum deberent vigilare in orationibus alii in stuporem mentis, alii in risum convertuntur, et alia quædam in ipsis tenebris fiunt, quæ nec fatu digna judicavi. Verum hac de grecogice (33) laicorum lapsum excerpsi, ut si quando ad aures eorum devenerint, ad se reversi correctionibus vacent.

Græcorum malæ consuetudines.

Græcorum intolerabilis est, redargutio, Vulcanum imitando, qui altero pede claudus dicitur. Matrem suam scilicet sedem Petri apostolorum principis, contra faciens contemnit, et abhonorat. Porro stultam fecit Deus talium sapientiam. Nam vanitatis opinione pleni, poma, ut Tantalus, fugacia quæritant. At vero munda vult [debet] esse manus, quæ alias debet tergere sordes. Quare collyrio primum inungant oculos suos, abstersuri saltem deinceps lippitudinem aliquando, et aliorum vitia nequibunt discernere subtiliter. In scatebris quidem temeritatum, in præsumptionis aculeo, in jactantia amaritiam proferendo, quod prius auditum non est, Spiritum sanctum scilicet ex solo Patre procedere, talparum formicarumque cuniculos male fortes exstruxerunt. Dividunt utrique cum Ario divinam substantiam. Nam ex eorum disputatione, Patre minor necessario Filius reperitur. Confundunt nascentis et procedentis differentiam, quæ in hoc tamen bene dignoscitur, quod Filius ex uno solo, Spiritus vero ex duobus provenit. Nam cum Spiritus imago Filii sit naturaliter, sicut magnus Basilius, Theologus Gregorius, atque Damascenus tradunt, necesse est habere de ipso exsistentiam, et procedere. Propterea liber sub imperio Manuelis editus, quem *De immortali causa* præsignat titulus, cui Græci contradicere non possunt, scilicet Spiritum ex duobus pariter procedere, inexpugnabilibus argumentis demonstrat. Ergo Græci *locuti sunt falsa, et erraverunt ab utero* [27] matris suæ Ecclesiæ, quam Christus in synodo, et imperatores omnium Ecclesiarum principem constituerunt. Obliti sunt illud Salomonis : *Conserva, fili mi, patris tui præcepta, et ne dimittas legem matris tuæ. Liga eam in corde tuo jugiter, et circumpone gutturi tuo* [28], *atque a stultitiis, quæ ad rem non pertinent, avertere* [29]. Arefacti conversi sunt in arbores autumnales expositi, non solum scilicet in rebus, verum etiam in plerisque fructibus veritatis, quod ex tractato capitulo et reliquis quæ subscribuntur, patet.

Contra instructionem Christi Salvatoris, nostri, fermentata offerunt, cum supercilio enim ignorant, quis dux fuerit illius traditionis ; Christo in Cœna benedicente azyma, quod trium exangelistarum

[27] Psal. LVII, 4. [28] Prov. XX, 21. [29] Ephes. V, 4.

(32) Locus mendosus; forte *eorum*.

(33) Monstrum verbi.

firmatur testimonio. Dicunt, et quod nequaquam relatu dignum esset, nisi quod ei omnes, tanquam magno propugnatori innituntur, asserentes fermentati panis vitam et animationem conferre, Sed omne corpus articii, sicut ex se simile non producit, ita vita caret et animatione. Nimirum causam extrinsecus habet moventem, ut stannum, domus, arca, fermentatus panis, et similia. Quæ vero intrinsecus habent moventem causam, naturalia sunt, ut quæque animata. Non autem est in pane vis sanctificationis, sed in verbo. Unde non videtur fidei consentire hujusmodi eorum factum et assertio, quæ penuriam monstrare volentes, ut Armeni, qui nil aquei laticis suæ immolationi apponunt, superflui inveniuntur. Nam simul frigidam, calidamque denuo, quasi benedictio impotens conficiendi fuerit, Dominico sanguini ad consummationem admiscent.

Diebus paschalibus cum populus communicaturus aride præparant, insuper abundantiam conficiunt in Dominicum corpus, et post distributionem, reliquiarum acervos, quia durabile non est, sepeliunt. Communicandis panem intinctum præparant. et accedentibus offas porrigunt cum cochlearto: *quod* Christus nequaquam fecisse legitur. Diaconi eorum qui ad aliquam promotionem incedunt, accipiunt uxores, ne honores perdant, quod contrarium est decimo canoni Nicænæ synodi. Sacerdotes eorum in plerisque locis, viri sanguinum exsistunt, et inferunt (34) sacratis manibus ; quod propriis oculis imperatorem sequendo per Cappadociam (35) Persarumque regiones, intuitus sum. Sacerdotibus debitum honorem subtrahentes, inter convivia sibi assistere faciunt. Pro facili occasione, pœnis et flagellis sacerdotes et clericos instar paganorum affligunt. Et ut habeant ridendi materiam, in capitibus eorum pileos pugnis conquassant: cum scriptum sit (36) : « Si quis manum in clericum jecerit, aut sine causa seu confingens occasionem, anathema esto. »

In sorte Simonis Magi de jure ponendi sunt Græcorum pontifices, qui nullis ecclesias sine pecunia largiuntur. Quos vere tangit illud apostolicum: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* [39]. Sacros ordines, qui gratis dedent dari, nisi manus eorum ære graventur, non tribuunt; sepulturas in cœmeteriis non faciunt, nisi accepta pecunia, a quibuslibet, prorsus inficiant. Patriarchæ eorum, et archiepiscopi, et archimandritæ, secundum quod aliquando fuit in primitiva Ecclesia hæreticorum, ad obtinendos honores, celsitudines, a laicis promoventur. Quod prorsus hoc in tempore tricesimus apostolorum canon inhibet fieri, qui est hujusmodi: « Si quis episcopus per mundanos principes dignitatem obtinuerit, excommunicetur, et separetur, et omnes ejus consortes. » Sed etenim et tertius canon synodi, quam Græci septimam vocant, pronuntiat omnem electionem a principibus sæculi factam fore irritam. Unum solum Sabbatum, quod nos sanctum vocamus, pro sepultura Domini Salvatoris jejunio commendaverunt : reliqua vero anni Sabbata, epulæ, balnea, et ludicra, et quælibet penes illos celeberrima esse prætendunt. Sed errore satis jucundo traducuntur, quomodo apostolis sancitum esse sub anathemate mentiendo astruant, dicentibus: Maledictus, qui in Sabbato jejunaverit, præter unum. Nam si propter singularem Domini resurrectionem omnes dies Dominici cultu digno venerantur, et propter singularem mortem, sexta feria, nonne et propter singularem sepulturam, singulis Sabbatis, nisi solemnitas inhibeat, a qua et jejunium, et tristitia abducenda non sint beatus Sylvester asseruit?

Natura quidem hominis a principio in ruinam posita est, verum Græcorum gula cum ea certet, quæ e corruptine inest malitia. Nam non solum bis, sed quotiescunque opportunitas aliqua præbet, alimenta ori immittunt. Hinc est quod in quibusdam diebus Veneris, postposita omni verecundia, carnibus vescuntur; septem solis diebus in anno jejunant: quinque pro tota Quadragesima, in principio suæ illorum septimanæ, Sabbato sancto, in vigilia Epiphaniæ Domini. Etenim per omnem magnam Quadragesimam cœna minime abstinent, sed posito per singulos semel comedunt; nec secundum opinionem suam Quadragesimam celebrant, cum Quadragesima jejunium quadraginta dierum significet. Ipsi vero majorem septimanam a numero Quadragesimæ secludentes sex hebdomadis Quadragesimam claudunt. Tot enim sunt a prima eorum septimana usque ad Sabbatum, quod palmarum arborumque ramos præcedit, in quo universaliter ab illis cantatur: » Quæ animæ utilis est, complemus Quadragesimam, » a quibus sex septimanis, si sex dies Dominici cum totidem Sabbatis subtrahantur, triginta solum dies invenientur. De Dominicis vero diebus supervacuum est disserere: in quibus Christianis omnibus prohibetur jejunium. At igitur si Græci jejunant in diebus Dominicis (nam eisdem cibariis vescuntur in Sabbatis), anathematis rei sunt canonis, dicunturque anathema: sic qui in Sabbatis jejunaverit, præter unum Cum igitur die Sabbatorum jejuniis valefaciant, et omnia illa de festivitate (37), etiam si major septimana reliquis numeretur, evidentissime constat, eos non habere Quadragesimam.

Monachi extra claustrum pernoctantes, ut pecudes, singulis horis in plateis ipsi comedunt, de

[39] Act, VIII, 20.

(34) Videtur deesse vocula *mortem*, aut similis quæpiam,

(35) Hæc non conveniunt Fratribus Prædicatoribus, sed, Ætheriano, qui Manuelem, Græcorum imperatorem, sequebatur, dum bella gereret in Ægypto, Asia, etc. BASN.

(36) Can. Apost.

(37) Locus corruptus.

sinu, tanquam ex arca fructus, vel aliquid vescibile extrahentes, manducant. Declinant ut caupones, et calido lyæo comesta inferiora credunt.

Penes monachos non est unum marsupium, sed obliti dicentem: *Nisi quis renuntiaverit omnibus, quæ possidet* [31], etc., singuli habent singula. Græci nequaquam venerantes præceptum apostolicum illud: *Vir si comam nutriat, ignominia est illi* [32]. Omnes cum maximo studio incrementis operam præstant. Hujus lapsus clerici maxime rei sunt, et etiam, quos nullo modo decet, monachi nutriunt. Etenim in coronæ modum, sicut regula præcipit, tonsuram capillorum non faciunt, sed pene ut mulieres in fronte dividendo discriminant, servatis undique capillis, ut colli nuda, et aurium cartilagines protegant. Mulieres deserto naturali cultu capillorum, comis mortuorum densissimis subornantur, contra monitionem beati Petri apostoli, dicentis: *Mulieribus non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus* [33]. Mulieres fusco [fuco] et puniceo facies suas pingunt, et variis coloribus insigniuntur.

Viri et mulieres sacramentum conjugii pro futili reputant. Nam quoties alter displicet, vel altera alteri, coram prætore urbano voluntatibus eorum expositis, instrumentis et cingulis præcisis, sine contradictione viri uxores, et mulieres viros pro libitu accipiunt, contra mandatum, quod dicit: *Quod Deus conjunxit, homo ne separet* [34]. In domibus suis mansiunculas construunt, in quibus sanctorum imagines collocant, et eis omne obsequium exhibent lampadarum, cereorum, et incensi; et synodales, quas patres eorum construxerunt, ecclesias, in solitudinem sinunt et in paupertatem redigi: et pene in cubitibus suis faciunt missarum solemnia celebrari, beato Sylvestro hoc inhibente. Can. « Nullus presbyter celebrare præsumat, nisi in sacratis locis, in villis, in oppidis provinciarum. » Uxores sacerdotum, chorum ingredientes, oblatos panes de altari tollunt, et obsequium diaconi peragentes, cuncta quæ in cunctis suis necessaria sunt officiis missarum, præparant. Missam circa horam tertiam, pene nullos auditores habens sacerdos celebrat. Et quod nefas puto, uxori, vel puero filio associatus, quos non habet socios, vel comites salutando dicit: « Pax vobis. » Omnibus in Quadragesimali tempore Sabbatis, et Dominicis diebus missas celebrant, et Dominicum corpus conficiunt. Reliquis vero cum major incumbit necessitas, missarum solemnitates prorsus abdicantes, præsanctificatis utuntur. In Quadragesima silentio commendant: *Deus Dominus, et illuxit nobis* [35], quod reliquis anni temporibus decantant. Sacerdotes eorum more Judaico, promittunt barbas, quæ sunt Dominico sanguine, cum ab illis bibitur, madentes. Suffocatorum nec abstinent sanguine; nam turbos comedunt laqueis strangulatos, et alias aves, et intestina sanguine porcino implentes, pro deliciis vescuntur, contra apostolorum decreta. Sanguine humano porcos alunt, qui artem minuendi (38) exercent. Cum ad mortuum sepeliendum conveniunt, noti amici et cognati accedentes, ei osculum præstant singuli, tanquam licentiam accepturi, more paganorum, qui ad mortuos intendebant verba hæc « Vade, cum natura te vocaverit; sequemur te. » Misturam sanguinis prohibitam a sanctis Patribus faciunt jugiter. Nam consobrini consobrinas uxores ducunt. In baptizando præter Salvatoris præceptum apostolorumque consuetudinem, duo faciunt multum superstitiosa. Unum quidem, quod oleo per totum, baptizandum perungit sacerdos, ne aquæ tinctura illum pertingat; alterum vero, quod aquam fieri mandant calidam infantulum perpurgaturam: quod neque, Christus neque aliquis discipulorum fecisse legitur: quare duo baptismata faciunt, cum scriptum sit: *Unus Dominus, unum baptisma, una fides* [36].

Frustra quidem arguunt Latinos Græci, aquæ causa, quæ per dies Dominicos in ecclesiis ad sanctificandum populum benedicuntur; cum si hæc culpa sit, ipsi multipliciter rei sint. Nam singuli papyris oleo lampadarum ardentium coram imaginibus sanctorum intinctis, frontes suas perungunt, et aqua se aspergunt, a reliquiis sanctorum contacta; et in singulis Kalendis diligentissime aquam sanctificant. Ad quam tollendam, de vicinia venientes atque asportantes in domos suas, non solum ipsi aspergunt, sed verius delibant. Apostoli apostolorumque successores prorsus etiam cum uxore coire, ne sacerdotium polluerent, omiserunt; Græci vero sacerdotes, derelictis sanctorum vestigiis, *ut animales*, contrahentes matrimonium, *non percipiunt ea quæ Dei sunt* [37]. Et quod abominabilius est, a concubitu mulieris surgentes, sancta profanant mysteria, quæ pollutos et receuter cum mulieribus coinquinatos nullo modo admittunt. Christum minus posse, quam κύριον putant. Nam ex hoc probari potest, quod *Christe eleison* nunquam concinunt: *Kyrie eleison* frequentissime cantant in officiis suis. Prælatio sacerdotii apud eos tantum inter monachos esse videtur. Soli enim monachi potestatem solvendi atque ligandi exercent, quæ Petro, Petrique successoribus principaliter est tradita. Qua de causa studium singulare pecuniæ sacerdotes in monastico habitu constitutos complectitur, multaque inde facinora profluunt, ut evanescant in cogitationibus suis et redargutionibus suis truces. Nam quod in magno Constantini palatio diligentissime observatur, hoc Latinos facientes coarguunt. In Ecclesia utique dicti palatii,

[31] Luc. XIV, 33. [32] I Cor. XI, 14. [33] I Petr. III, 3. [34] Matth. XIX, 6. [35] Psal. CXVII, 27. [36] Ephes. IV, 5. [37] I Cor. II, 14.

(38) Secandi venas.

ubi sanctæ constituunt reliquiæ, sanctæ Dei Genitricis imago post altare sita, quam quodam excellentiæ privilegio vocant dominam domus ; statim a capite jejunii in conclavi clauditur usque ad magnum Sabbatum, panno illius portæ operiuntur, similiter autem sancti mantellis, sanctique Koramidii (39) locos, Quadragesimæ tempore, usque ad illud Sabbatum velaminibus tectos custodiunt ; sanctæ Dei Genitricis imaginem, ut filios parturiat compellant, eaque mediante ipsam Domini Matrem, ut commater fiat, accersunt, hoc modo. Imagini sindonem connectunt, ut baptizatum puerum de manu sacerdotis, ipsa ut commater accipiat. Quam superstitionem a se fieri sermone profitentur. Sed quid imago loquatur, aut fidem spondeat pro puero, aut testimonium reddat baptismi, nisi Deum contemnat, quis audeat asserere ? Nullam superstitionis speciem volentes omittere, et vivos fratres habentes odio, sanctos per suas imagines invitos sibi fratres faciunt. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non intuetur, neque cognoscit, quomodo diliget? Magis autem cum ficta et simulata est et inunita fraternitas hujusmodi, ære conducunt sacerdotem, cum *in Ecclesia* cantatur missa ; funduntur pro exsecrabili fraternitate preces non exaudiendæ. Animalis enim est hujusmodi fraternitas, non spiritualis. Cerei ad minus accenduntur duo, et perungitur oleo fictus frater, et sanctam amplectitur imaginem, quam ausus est dicere fratrem; qui homicida esse convincitur, cum fratres suos viventes odio habeat .

Contradicunt Christo patenter, et super sanctissimo illius corpore verbis operibusque occursant. Nam cum ipse azymorum panis specie carnem suam discipulis dederit hi asserunt azymos panes in carnem non posse converti per benedictionem. Qua ex re, sacramenti corporis Domini Latinos aiunt expertes . Sed o Pelagiana incredulitas ! si non credas Latinum sacerdotem incruentam immolare hostiam, conficere corpus Christi, hæreticus es . Nam multi per ipsam immolationem sanctificantur per quorum reliquias jugiter fiunt miracula. Rursus si credis, hereticus. Nam detestaris quod Ecclesia Latinorum conficit corpus Dominicum ; et potius vis in sorte Judæ traditoris annumerari, quam illius sanctissimi corporis participare ; sed attendere debet Christianus, quod sicut vina diversa verbum Dei in sanguinem, ita panes azymos et fermentatos, non adeo differentes permutat in carnem . Si forte Latinus sacerdos, quod vix permittitur in Ecclesiis eorum, Dominica peragat, Græcus non nisi abluto altari ibidem celebrat. Ulterius, Latinus cum Græca muliere volens matrimonium contrahere, juramento compellitur deserere communionem suam, confessionem suam, baptismum, jejunium Sabbatorum, et Christi carnis edulium. Omnis enim, qui in regia urbe de fratribus Græcorum uxorem ducit, scripto spondet juramento quod deinde non manducabit in azymis carnem Domini, nec filios secundum ritum faciet baptizari, neque sacerdoti Latino peccata confitebitur, neque in Sabbato jejunabit præter unum solum, neque non a Dominica Quadragesimæ usque ad Pascha vescetur carnibus.

Græcorum sacerdotes omnibus modis laborant ostendere plus factis quam dictis, quod inviolata fides sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ irrita sit. Nam quemcunque Latinum sibi associant per fidem, sive latenter, sive patenter baptizant. Unde Latinorum filios, mediantibus matribus, dicti sacerdotes, patribus nescientibus, rebaptizant, baptizatos jam secundum ritum Latinorum. Quod omnibus dictis supra abominationibus detestabilius est. Ex indice hoc mellitum lac inter cæteras Græcorum consuetudines repertum expressi : ut cum eo ipsi pectora purgaverint, ter plurium animarum se reos recognoscant.

De conciliis generalibus.

Consequenter post prædicta videndum est de conciliis generalibus et particularibus, videlicet ubi, quando, et a quibus, et pro quibus causis fuerunt celebrata : et etiam qui sint, qui dictis conciliis fuerunt condemnati.

Sciendum, quod licet septem vel octo dicantur concilia apud sapientes Græcorum, in libro qui *Nomoranon* dicitur, invenimus tamen quinque tantum ex ipsis quæ generalia habentur concilia, et non plura, et ideo contigisse credunt, quod non intercessit in eis pontificis Romani auctoritas ; et episcopi non fuerunt universaliter citati, vel certe quia non ediderunt canones, fidei doctrinam continentes, sed tantummodo illa quæ ad honestatem et mores Ecclesiæ pertinebant. Verum sive generalia, sive particularia, vel quocunque nomine censeantur, cuncta tamen, quæ in ipsis fideliter gesta sunt, communiter sunt recepta : et eorum auctoritas, tam in negotiis fidei, quam in aliis, parem obtinet firmitatem.

De prima sancta et universali synodo Nicæna; homousion Filium Patri definit, verum Deum et hominem, creatorem omnium, non creaturam.

Prima igitur sancta et universalis synodus in provincia Bithyniæ, civitate Nicæa, tempore Constantini Magni principis, quem Græci in Catalogo sanctorum numerant, sub beatissimo papa Sylvestro, ubi interfuit Osius episcopus Cordubæ, et Victor de Italia, vicarii domini Papæ, Metrophanes archiepiscopus Constantinopolitanus, et Alexander patriarcha Alexandrinus, Eustathius Antiochenus, Macarius Hierosolymitanus. Fuerunt autem cum istis et alii Patres sancti, numero trecenti et octo et decem.

Convenerunt autem contra Arium vana sapien-

(59) Locus corruptus.

tem, qui fuit tunc temporis presbyter Ecclesiæ Alexandrinæ. Hic quidem Arius blasphemavit Dominum nostrum Jesum, Deum verum, et verum hominem. Dicebat enim illum esse creaturam. Ideo impius, et consubstantialem Deo Patri nec unquam confiteri, nec considerare cum aliis catholicis viris voluit; cum ista confessio communis esse omnibus, cunctis prædicata, scilicet quod omnis filius ejusdem naturæ sit cum genitore et substantiæ; et, qui Filium inter creaturas computat, de necessitate etiam Patrem creaturam confitetur. Unde, hunc tanquam inimicum veritatis, simul cum illis, qui idem sapiebant, anathematizantes, ab Ecclesia ejecerunt, hoc est, Eusebium Nicomediæ, Eunomium et Macedonium. Hi enim quamvis in dictionibus suis differrent, tamen ut Arius a veritate exciderunt. Orthodoxam autem fidem confirmaverunt, consubstantialem Patri Filium confirmantes et prædicantes, creatoremque universitatis, et non creaturam, sed verum Deum et dominatorem [in Symbolo] declararunt, quod ipsi sancti Patres in inspiratione sancti Spiritus tunc temporis ediderunt.

De secunda synodo, Constantinopolitana prima, quæ Spiritum sanctum Patri *et Filio consubstantialem pronuntiat.*

Secunda autem sancta et universalis synodus fuit Constantinopolitana, tempore magni Theodosii imperatoris, sub Damaso papa. Ubi fuit Nectarius ejusdem urbis archiepiscopus, et Timotheus patriarcha Alexandriæ, Meletius Antiochiæ, qui et in ipsa synodo vitæ finiit cursum; Cyrillus Hierosolymorum, Gelasius Cæsareæ Palæstinæ, Gregorius Nyssenus, Gregorius Theologus sive Nazianzenus, qui tunc temporis thronum obtinebat Constantinopolis: qui quidem, discessione facta, voluntarie in ipsa synodo renuntiavit honori, secedens in locum, qui dicitur Nazianzum. Fuerunt autem cum istis et alii sancti Patres numero centum quinquaginta.

Convenerunt autem contra impium Macedonium, qui patriarchalem sedem civitatis furtive et tyrannice rapuerat, et blasphemavit in Spiritum sanctum dicens, quod non esset Deus. Quo juste deposito, ordinatus fuit statim Nectarius de quo supra fecimus mentionem. Eapropter Macedonium ut inimicum pietatis, ibi cum suis complicibus anathematizantes condemnaverunt. Deum autem verum, ac universitatis dominum sanctissimum Spiritum in Symbolo ampliaverunt : et quod consubstantialis sit Patri, et Filio, et ejusdem divinitatis, prout in Symbolo fidei continetur, quod ipsi latius et diffusius gratia ejusdem Spiritus sancti prædicaverunt.

Insuper contra Apollinarium Laodiceæ, et Sabellium Libyæ, blasphemos, et qui cum his similia sentiunt, excommunicationis sententiam protulerunt. Qui dicebant carnem Domini nostri Jesu Christi inanimatam, id est, sine anima rationali, et intellectu humano et in morte corporis commortuam divinitatem, asserebant, Sancti vero prædicti Patres ipsam carnem animatam et intellectualem confirmaverunt, habentem animam nostris animabus similem et rationalem.

In sancta tamen synodo dictus imperator Theodosius multum excessit, faciens quædam, contra primæ et sanctæ synodi, ac reverendæ instituta. Etenim coegit supra nominatos centum quinquaginta Patres clam summo pontifice et vicario ejus, ut Constantinopolitanam sedem sublimarent nomine patriarchæ, illi attribuentes, quod ante non habebat. Quæ res vehementis discordiæ et perturbationis sentina et causa exstitit, et usque hodie perseverat.

De tertia synodo, Ephsina prima : Dei Genitricem confitetur Mariam

Tertia sancta et universalis synodus celebrata fuit apud Ephesum temporisbus Theodosii Junioris sub Cœlestino papa Romano. Ubi interfuit Cyrillus magnus doctor, et patriarcha Alexandriæ et propugnator Ecclesiæ, Joannes Antiochiæ, Juvenalis Hierosolymorum, et Memnon Ephesiorum. Præerat autem tunc temporis sedi Constantinopolitanæ impius Nestorius Cum his itaque sanctis Patribus fuerunt et alii sancti quam plures, numero ducenti. Convenerunt autem contra ipsum Nestorium anthropolatriensem, id est hominis cultorem : Christum separantem et dividentem. Dicebat ipsum hominem esse purum, et non Deum incarnatum. Duos filios in uno Christo Deo docens et duas personas. Unde nec sanctam Mariam Virginem, quæ peperit ipsum Christum Jesum, Θεοτόκον id est, Dei Genitricem, sed Χριστοτόκον nominibat. Hujus rei gratia dicta synodus perseverantem in dicta blasphemia deposuit, tanquam Judaice, ἀνθρωπολάτρην et proprie, et vere Dei Genitricem, omnifariam sanctam Virginem Mariam demonstrarunt, et eum, qui ex ipsa sine semine incarnatus est, Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, et Deum verum prædicaverunt.

Joannes vero, Antiochenus patriarcha, contristatus, quod sine ipso depositus fuisset Nestorius, accipiens qui secum venerant episcopos, in quibus et erat Theodoritus deposuit Cyrillum, quod nefas est dicere, qui etiam in ipso Ephesino concilio locum summi pontificis obtinebat, veluti præter canones Ecclesiæ dictam fecisset synodum. Et ita fecit schisma inter eos. Postea vero cura et sollicitudine ejusdem imperatoris iterum uniti fuerunt consentientes in unum. Nestorius itaque impius missus est in exsilium.

Secunda ergo synodus, quæ eodem Theodosio Juniore in Epheso facta est, tanquam furtiva et reproba habetur. Et quoniam Dioscori prava sapientis, et Eutychetis fatuitates consensit tenere, et approbavit, a sancta catholica et apostolica Ecclesia merito est repulsa prædicta synodus.

De quarta synodo Chalcedonensi: verum hominem, et verum Christum confitetur in duabus naturis, sine confusione et divisione.

Quarta vero sancta et universalis synodus celebrata fuit in Chalcedonensi urbe, tempore Marciani imperatoris, sub sanctissimo Leone papa, magna columna Ecclesiæ. In qua fuerunt Anatolius archiepiscopus Constantinopolitanus, Maximus Antiochenus, Juvenalis Hierosolymorum; Alexandriæ vero fuit Dioscorus superbus, cum quibus et alii sancti Patres numero DCCL [DCXXX].

Convenerunt autem contra ipsum Dioscorum et Eutychen archimandritam monasterii, cognomento Studii, quod in ipsa regia urbe est. Hi enim Salvatoris et Dei nostri Jesu Christi incarnationem recusabant, facientes prorsus ipsum phantastice indutum carnem. Unde et in una natura ipsum exsistere dicebant, divinitati attribuentes quas sustinuit passiones. Propter hoc ergo, ipsis perseverantibus in hujusmodi errore, excommunicavit et anathematizavit et omnes eis consentientes sancta synodus.

Promulgavit ergo super hæc sacramenta definitionem, quod ipse sit perfectus Deus, et perfectus homo in duabus naturis, sine confusione et divisione.

Epistolam quoque sanctissimi Leonis, quam misit Flaviano episcopo Constantinopoleos, tanquam columnam orthodoxæ fidei, susceperunt, et usque hodie sic appellatur.

Scire etiam oportet, quod hi, qui dicuntur Theodositæ a quodam Theodosio, et Jacobitæ a quodam Jacobo, et Severiani a quodam Severo, similia scilicet prædictis Dioscori et Euthychetis abominabilium hæreticorum et exsecrandorum erroribus, tanquam ipsi exsecrati, seu exsecrandi, sentiunt et sapiunt, et resistunt, cum aliis hæreticis, seipsos alienantes a sancta Ecclesia catholica.

Tempore ipsius Marciani pervenit ad aures beati Leonis, de quo facta est mentio, quod Anatolius, Constantinopolitanæ sedis antistes, invaderet paulatim alienas sedes suoque illas adderet pontificio, ideoque dictus papa Anatolio, ut ab hujusmodi rapina cessaret, scripsit. Sed omnis ejus monitio cum nihil proficeret, cessit in irritum. Ex quibus tunc non cessaverunt dictæ sedis præsules fovere discordiam, et ob depositum cum Romana Ecclesia contendere. Unde et in quarto concilio sine consensu papæ et legatorum ejus, sicut alias, in tractatu *De potestate papæ* dictum est, canonem pro se ediderunt, de quo in fine hujus operis aliqua disseremus.

De quinta synodo, Constantinopolitana secunda.

Quinta sancta et universalis synodus celebrata est Constantinopoli, temporibus Justiniani imperatoris, sub papa Vigilio Romano. Ubi interfuerunt Eutyches archiepiscopus Constantinopolitanus, Apollinarius patriarcha Alexandrinus, Domnus Antiochiæ, et Eutyches Hierosolymorum cum aliis centum septuaginta.

Quæ sancta synodus in primis approbavit et confirmavit Chalcedonensem synodum sanctam nec non et orthodoxa et salutaria ejus dogmata. Et quæ a diversis exortæ sunt hæreses anathematizavit, et excommunicavit eadem sancta synodus Origenem, et omnia ejus impia scripta, Evagrium, et Didymum, et similes, et æqualia sapientes, et doctrinis gentilium contemnentes [*inhærentes* vel *insistentes*.] Etenim ipsi corpora, in quibus nunc sumus, dixerunt, tanquam sine intellectu et insipienter, non esse resurrectura, et quod paradisus sensibilis non est factus a Deo, nec est; et quod Adam non fuit formatus a Deo in carne; et quod pœna reproborum finem habeat; et quod dæmones reducentur in statum pristinum, quem habuerunt, scilicet antequam caderent. Non solum autem hoc, sed et alias infinitas blasphemias colligentes seipsos immerserunt in profundum. Quæ tamen usque in publicum, vel in manifestationem non prædicaverunt, sed apud aliquos in occulto habebantur, nec potuerunt perfecte æstimari prædicta dogmata de sancta synodo. Quia cum dicti tres hæretici multo antiquiores fuissent prædicto quinto concilio, multos in diversis partibus mundi attraxerunt sibi. Cumque multum populum corpissent hujusmodi impia dogmata corrumpere, statim et quintum concilium voluntate Dei fuit celebratum, ubi ipsos, et eorum blasphemias reprobans, eos et omnes similia sequentes anathematis gladio percussit.

Insuper et Theodorum Mopsuestiæ impii Nestorii discipulum cum suis exsecratis dogmatibus excommunicavit et ejecit ab Ecclesia. Cum quibus et Antiochum, et Petrum Zoam eliminavit, nec non et Theodoritum, qui contra propugnatorem pietatis et veritatis, beatum Cyrillum, multum impie et male scripserunt, et etiam contra primam sanctam synodum Ephesinam, et contra fidei nostræ documenta mentitus est, donans se infideli Nestorio et profano, ab Ecclesia tanquam hæreticum ejecerunt, donec omnia revocaret; quæ omnia tanquam pestifera cum illa epistola, quæ Ibæ dicitur, quæ missa fuit in Persidem ad Marim, penitus exstiparverunt; non solum rectis doctrinis adversantia erant hujusmodi, sed cum omni impietate participabant. His itaque rite peractis confirmaverunt, ut dictum, dogmata Ecclesiæ, et roboraverunt.

De sexta synodo, Constantinopolitana tertia. Damnat unam in Christo voluntatem et operationem.

Sexta sancta et universalis synodus facta etiam fuit Constantinopoli, Constantini Pogonati, filii Justiniani, temporibus, sub Agathone papa Romano. In qua fuit Gregorius patriarcha Constantinopolitanus, Theophanes Antiochiæ, et Petrus monachus vicarius Alexandriæ (vacabat enim sedes), cum aliis centum septuaginta.

Congregati autem fuerunt contra quosdam, qui novam hæresim confinxerunt in sancta catholica et apostolica Ecclesia. Dico autem contra Theodorum episcopum de Pharan, Honorium Romanum. Cyrum Alexandriæ, Sergium et Pyrrhum, Paulum et Petrum episcopos Constantinopolitanos, nec non contra eos qui denuo hæresim ipsorum innovaverunt in ipsa sancta synodo, hæreticos; dico contra Macarium præsulem Antiochiæ, qui depositus fuit, eo quod obviaret his quæ ab ipsa synodo catholice definiebantur, et Stephanum ipsius discipulum. Hi præscripti hæretici ausi fuerunt temerarie dicere, unam voluntatem et unam operationem esse in Christo post incarnationem; conjunctionemque, quæ orthodoxæ fidei est, solvere volebant. Hujus gratia sancta universalis synodus sexta prædictos hæreticos tanquam impugnatores Dei anathemate perculit, et omnia eorum dogmata, et omnes similia eis sapientes, et qui unquam sapuerunt, vel futuri sunt sapere, et non pœnitentes, cum his et Polychronium, puerilia sapientem senem, qui mortuos resurrecturos negabat, similiter excommunicaverunt.

Roboravit igitur sancta synodus fidem catholicam de duabus voluntatibus naturalibus et operationibus post unionem Verbi ad humanam naturam, non in divisione autem personarum, quod absit! sed quia unitæ, quæ in Christo sunt naturæ, suam quælibet habuit voluntatem propriam et operationem. Alii enim, qui hujusmodi naturæ auferunt proprietates, aut destruunt operationes et voluntates, aut naturas confundunt, quarum exsistunt proprietates. Nullum tamen canonem hæc synodus edidit, prout etiam ipsi Græci mirantes testantur.

Secunda sexta synodus reprobata, et canones ejus.

Hujus Constantini (39) filius Justinianus, Rhinotmetus nomine, post obitum patris sui, cum suscepisset sceptri moderamina, in fraudem et injuriam apostolicæ sedis synodum congregavit in Trullo palatii sui, et appellavit eam similiter sextam synodum, quæ non sancta, sed exsecrabilis est dicenda: cum clam pontifice Romano ad condemnationem sanctæ Dei Latinorum Ecclesiæ, canones ediderunt centum numero cum duobus. Adversantur autem sanctæ Dei Romanæ Ecclesiæ, præcipue tertius, decimus, tricesimus, quadragesimus quintus, et quinquagesimus secundus canones: qui infra in objectionibus Græcorum subnotantur.

De septima synodo, Nicæna secunda, adversus Iconomachos.

Septima quoque fuit synodus Nicææ, ubi et prima omnium fuit celebrata, tempore Adriani papæ Romani. Constantinus namque cum Helena matre sua cum pariter a piissimis prædecessorum scitis deviaret *Nasimutili* Justiniani pertinaciam secutus est. Verumtamen ad sacrarum memoriam imaginum populum revocare gestiens, synodum congregari jussit, quam septimam et universalem visus est vocare, cum nullum favorem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, et apostolicæ sedis haberet, secundum quod quidam volunt (40). Attamen in libris Græcorum legitur contrarium in hunc modum.

Septima sancta et universalis synodus convenit Nicææ, ubi et prima omnium fuit celebrata, tempore Constantini principis; qui filius Herenæ reginæ sub Adriano papa Romano, in qua fuit Tharasius patriarcha Constantinopolitanus, Alexandriæ, Theodoritus Anthiochiæ, et Heliæ Hierosolymorum, cum quibus et alii sancti Patres, in numero sexaginta sex (350). Vicarii vero dicti papæ fuerunt Petrus presbyter, cardinalis, monachus, et Petrus abbas monasterii Sanctæ Sabinæ, quod est in ipsa urbe Roma.

Hi omnes congregati sunt contra εἰκονομάχους, id est, contra impugnatores imaginum, figurarum Christi, crucis et beatæ Mariæ Virginis, et aliorum sanctorum, quas asserebant nullo modo esse colendas: ignorantes tales infelices hæretici, quod honor, qui talibus impenditur, non propter se, sed propter illum, quem imago repræsentat, exhibetur. Et quod propter hujusmodi picturas, antiqua et strenua facta sanctorum infiguntur memoriæ simplicium, qui per scripturas eas capere non sufficiunt, et successivo ordine transmittuntur in posteros, ut eorum gloriosi triumphi oblivione non deleantur, sed cum omni pietate venerentur, eorum imitentur facta per exemplum bonorum. Ideo barbaram et erroneam opinionem multorum sacræ Scripturæ testimoniis confutantes ab Ecclesia eliminaverunt, perpetuo anathemate damnantes eos qui de cætero super hoc aliquid temere attentarent. Hic est tenor septimi concilii, qui supradictis multum repugnare videtur.

Sed ista contrarietas citius solvitur, si rei gestæ tempus et ordo videantur. Revera dicti monachi nuntii fuerunt sedis apostolicæ, non ut synodum celebrarent, sed ut dictum imperatorem ex parte papæ cum litteris suis diligentius monerent, ut relicto errore sacrarum imaginum, quo tunc tota Græcia infecta erat, ad antiquum et pristinum honorem ecclesiarum picturæ restituerentur, sicut et fecit. Accepta igitur occasione dictus imperator, ex litteris papæ, congregavit septimum conciliumin ipsa regia urbe primitus, sed facta dissensione, cum non possent concordare, discesserunt ab invicem, qui convenerant.

Verum detenti fuerunt in eadem urbe per annum integrum, et sic postmodum jussu dicti imperatoris convenerunt. Cui concilio præfuerunt dicti nuntii papæ, et Tharasius patriarcha, quem sanctum nominant, et alii prælati supra nominati. Pace in Ecclesiis per istum modum restituta, retulit, ut mos erat, Tharasius patriarcha Constantinopolitanus

(39) Pogonati. Vide Baron. tom. III Eccl. Histor. anno Christi 680.
(40) Perperam isti sentiebant. Stew.

totum processum summo pontifici, ut sic tale concilium sua auctoritate confirmaretur. Nam colliguntur septem concilia in libro, qui *Nomocanon* appellatur. Quid tamen papa responderit, non inveni.

De synodis particularibus.

Dicendum quoque, præter istas septem universales synodos, fuit et una alia, universalis quidem, sed quia non agit de articulis fidei, non ponitur in numero generalium synodorum ab antiquis Græcis sed inter alias quæ locales nominantur. Moderni vero Græci, schismatici cum sint, ab omni numero illam excluserunt, et nomen ejus audire subticuerunt, eo quod eorum patriarcha Photius, hæresiarcha, fuit in ipsa dignitate patriarchali quam sibi injuste usurpaverat, nuper depositus. Et beatus Ignatius, qui studio dicti Photii a dicta sede injuste expulsus fuerat, honorifice restitutus. Testatur hoc Chronicon nomine Paphlagonis, in quo pene inaudita enarrantur de Photio exsecranda maleficia in damnationem ipsius. Fluxerunt autem a septima universali synodo usque ad istam octavam, anni octingenta duo; ab eadem autem sexta trecenti septem.

Particulares, sive locales synodi in partibus *Orientis* fuerunt istæ:

Prima fuit celebrata in Antiochia Pisidiæ, tempore Aureliani imperatoris, contra Paulum Samosatensem, qui primus ausus est blasphemare Christum Dominum nostrum Filium Dei, dicens purum eum fuisse hominem; sed per gratiam fuisse insignitum et sublimatum. Quod audientes prælati Ecclesiarum, confluxerunt undique complures ad dictam civitatem, obviantes errori novo, et primitus exorto. Præfuit autem isti synodo tunc temporis Hymenæus Hierosolymorum episcopus, et beatus Gregorius Neocæsareæ Cappadociæ, qui agnominatur Thaumaturgus, id est, mirificus, et alii, qui Paulum communi sententia deponentes ab Ecclesia ejecerunt. Utrum vero ediderit canones, non habetur.

Post istam immediate fuit secunda in civitate, quæ dicitur Anguria [Ancyra]; in provincia Galatiæ, cui præfuit Jutellius [Vitalis] Antiochiæ Syriæ præsul, et Agricolaus Cæsareæ Cappadociæ. Convenerunt prædicti Patres, et multi cum eis in dicto loco propter quosdam, qui tempore persecutionis in Ecclesia, propter nimia tormenta negaverunt Christum: scire volentes, utrum tales recipiendi essent ad fidem de cætero, et quomodo essent reconciliandi. Unde, inquisitione facta, definierunt multa super hoc, et fecerunt canones viginti quinque.

Fuit et tertia synodus consequenter post illam, et in Neocæsarea Ponti: quæ similiter canones edidit quatuordecim.

Hanc secuta est prima generalium in civitate Nicæa, conta Arium, ut superius expressum est, cujus canones sunt vigiuti.

Alia synodus celebrata fuit postmodum in Antiochia Syriæ, tempore Constantini [Constantii] principis, filii Constantini Magni, quæ viginti canones ecclesiasticos promulgavit. Post istam fuit et alia synodus in civitate, quæ dicitur Gangra, in regione Paphlagonum. Quæ viginti quinque canones pro honestate clericorum edidit et ordinavit.

Alia fuit in civitate, quæ Sardis dicitur (41), propter Constantium imperatorem, filium magni Constantini, qui declinavit in hæresin Arianorum. Huic frater suus [Constans], qui regnabat in occidente, ad monitionem papæ, misit litteras comminatorias, scilicet, quod pugnaret contra eum, nisi a dicto errore desisteret. Tandem de utriusque voluntate exstitit, ut synodus congregaretur in partibus Orientis, et quidquid Patres super hoc definirent, eorum starent consilio et sententiæ. Et cum factum esset, definivit prædicta synodus Sardica, Symbolum Nicænum summe esse tenendum: addens viginti unum canones ad doctrinam fidei pertinentes.

Similiter in Laodicea metropoli quædam alia fuit synodus, quæ 59 canones promulgavit.

Post hanc vero congregata est secunda et universalis synodus, quæ Constantinopolitana dicitur, contra Macedonium, præfatæ urbis episcopum, sicut supra fecimus mentionem, qui contra Spiritum sanctum impie blasphemavit. Sed canones non edidit nisi quinque.

Hanc secuta est tertia generalis, in civitate Epheso celebrata, contra impium Nestorium, sicut habetur supra. Cujus canones fuerunt sex.

Post istam vero fuit tertia in urbe Constantinopolitana contra Eutychen, sed particularis: nullos tamen canones edidit, nec habentur.

Deinde secuta est illa, quæ in Chalcedone urbe a sexcentis triginta Patribus sanctis celebrata fuit. Cujus canones sunt viginti quinque.

Fuit et alia synodus Contantinopolitana, particularis tamen contra Severum. Anastasius siquidem imperator, declinans in hæresim Eutychetis, multos et magnos prælatos ejecit de locis suis, suscitans per universum imperium suum persecutibnem universæ Ecclesiæ Christi. Unde cum præstitisset favorem Severo hæretico, ut fieret patriarcha Ecclesiæ Antochenæ sine irrita electione Flaviani, quem canones advocabant martyrem (42); scandalis, et persecutionibus, et homicidiis implevit Ecclesiam Christi prædictus Severus: ita ut Anastasius ipse protector suus et fautor per litteras ipsi comminaretur, quod nisi desisteret a tali insania, eum ab honore patriarchatus deponeret. Quo Anastasio defuncto, suscepit Justinus homo catholicus sceptrum imperii. Quod timens et videns Severus, voluntarie cessit honori, latenter fugam iniens, et pergens Alexandriam ad suos complices. Cumque ibidem in prædictum errorem plurimos induxisset, Justinianus imperator, qui prædicto Justino suc-

(41) Synodus ista est universalis, tametsi Nicænæ synodi appendix quædam censeri soleat.
(42) Locus mendosus.

cesserat, rogatu episcoporum orthodoxorum illius patriæ, congregari synodum petiit in urbe Constantinopolitana. Eodem tempore papa Agapetus, propter persecutionem, quæ totam Italiam occupaverat, cum multis clericis et episcopis venit Constantinopolim. Hujus autem autoritate dicta synodus condemnavit impium Severum et omnes ejus similes. Nam Anthemium, præfectæ urbis episcopum, complicem Severi, qui contra jura canonum dictæ civitatis occupaverat sedem, beatus papa Agapetus ab honore deposuit et condemnavit.

Post illam fuit illa quinta synodus generalis, quæ fuit ab Justiniano principe, contra Origenem et theodorum Mopsuestiæ, et reliquos hæreticos, prout superius fecimus mentionem : quæ habuit canones viginti duos.

Post istam fuit sexta et septima, quæ ultimo describuntur, inter quinque ; et superius nominata fuit. Celebratum est illud famosissimum concilium (43). Plurimos canones edidit, scilicet centum triginta tres.

Sed et Photius patriarcha, qui erat hæresiarcha, duo successive concilia celebravit in urbe Constantinopoli. Primum in templo Sanctorum Apostolorum : reliquum, cui præbuit, ut dicunt, papa Joannes favorem, in ecclesia Sanctæ Sophiæ.

Ista igitur sunt concilia quæ recipit Græcorum Ecclesia et retinet : de quorum canonibus adversus Romanam Ecclesiam gloriatur addens istis canones apostolorum, quos a beato Clemente se accepisse testatur ; quorum numerum in suis libris assignans, ponit eos esse octoginta quinque.

Furtiva insuper synodus, quæ in Trullo palatii fuit facta, fecit canones ad libitum imperatorum, ut dictum est supra, centum et duos.

Sed et synodus Photii, cui præstitit favorem Joannes papa, ut ipsi volunt, fecit canones septem et decem. Quorum ultimus videtur multum facere pro Latinis.

Sunt igitur in universo omnes canones nominati, computati canonibus apostolorum, cum his, et qui in furtiva synodo de Trullo editi fuerunt, CCCXXI. Habent insuper quasdam epistolas sanctorum suorum, Basilii, Cyrilli, Athanasii et aliorum, in quibus continentur canones plures, quos inter alios authenticos recipiunt, et pari veneratione imitantur.

Horum igitur auctoritate Græci suffulti, quam plurimos latratus contra Romanam Ecclesiam latrando emittunt : pro eo, quod multa in eis, quæ contra Latinos, et pro Græcis prima facie agere videntur. Quorum tenorem diligenti investigatione considerantes, de Græco in Latinum pro legentium exercitatione tractabimus, huic operi superimmiscentes.

[37] I Petr. II, 23.

Oppositiones Græcorum.

Sit ergo unus canon apostolorum: » Episcopus, aut presbyter, aut diaconus uxorem suam occasione honestatis, vel castitatis non ejiciat. Si autem ejecerit, excommunicetur. Perseverans autem, deponatur. » Sed vos, inquiunt, accedentes ad sacros ordines, votum emittere castitatis adigitis. Ergo compellitis vos uxores dimittere, si volunt assequi talem gradum. Ergo, etc.

Item vicesimus septimus canon dicit : » Episcopum, presbyterum, aut diaconum verberantem fideles, qui peccant, aut infideles inique agentes, et per hoc timeri volunt, deponi præcipimus. » Nequaquam autem hoc docuit vos Dominus; *sed cum malediceretur, non remaledicebat*[37]. Sed vos Latini manifeste disciplinatis eos, quos absolvitis, et quandoque usque ad effusionem sanguinis. Ergo juxta sanctiones Patrum estis deponendi.

Item sexagesimus tertius dicit: »Quod si episcopus, aut sacerdos aut diaconus, seu omnino de catalogo clericorum carnes comederit in sanguine animæ ipsius, aut captum a bestia, vel morticinium, deponatur. Hoc enim lex prohibet. Si vero laicus fuerit, excommunicetur.» Sed constat, dicunt, quod Latini indifferenter vescantur talibus. Igitur, etc.

Item sexagesimus quartus præcipit: « Neque quis jejunet Sabbati die, nisi sit vigilia Paschæ. Si quis clericus inventus fuerit diem Dominicum jejunans aut Sabbatum, præter unum solum, deponatur. Si laicus est, excommunicetur. » Sed Latini fere omni die Sabbati jejunant. Ergo, etc.

Item octogesimus clamat sic : « Episcopus vel presbyter aut diaconus militiæ vacans, et volens utrumque tenere, scilicet mundanum principatum et sacerdotalem diœcesim, deponatur. » Nam quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ Dei, Deo. Sed prælati Latinorum, et etiam ipse Papa, assumit sibi talium dignitates, et vocantur quidam *duces*, quidam *comites*, quidam etiam *marchiones*. Ergo, etc.

Item canon tertius consilii in Neocæsarea celebrati injungit pœnitentiam bigamis. Et multo majorem his, qui in trigamia, et ultra ceciderunt, et indicat beatus Basilius tale matrimonium fornicationem. Dicit enim concilium : « De his, qui in pluribus nuptis ceciderunt. Equidem tempus pœnitentiæ manifestum est, quod definitum est, sed conversatio eorum et fides abbreviat tempus.»

Item septimus canon ait : « Presbyter in nuptiis bigami non comedat : quia cum veniam petat bigamus, quis erit ille presbyter, cui propter comestionem quærat bigamus confiteri ? »

Item in canonibus beati Basilii de eodem habetur sic : de trigamis, et pluribus nuptiis copulatis, eumdem definimus canonem, quem et de

(43) Locus mutilus. Forte Carthaginiense, cujus apud Balsamonem exstant canones 136.

bigamis proportionaliter, annum quidem super bigamis ; alii dixerunt duos. Quidam trigamos, et ultra, tribus, et quatuor puniunt, quidam insuper excommunicant eos. »

Item eodem dicto canone : » De nuptiis pluries celebratis Patres conticuerunt, tanquam incentivum essent, quod et omnino alienum a genere humano : nobis autem evidens est, quod plus sit quam peccatum fornicationis. » Sed Latini celebrant tales nuptias sine contradictione. Ergo faciunt contra instituta canonum, et sanctorum Patrum. Sed qui talia agunt, excommunicandi sunt. Ergo, etc.

Item canon Timothei episcopi Alexandriæ dicit : « Quod mulieres menstruatæ non debent accedere ad ecclesiam, etiam pro baptismo recipiendo, sed debent abstinere ab ingressu ecclesiæ, et differre baptismum, quousque purificentur. »

Item Laodicensis concilii canon quadragesimus quartus prohibet ne mulieres partem illam aliquomodo ecclesiæ, quam nos chorum dicimus, intrent. Item canon ejusdem concilii septimus prohibet, ne quis presbyterorum, aut episcopus offerat sacrificium in aliqua domo, nisi ubi est *ecclesia*. Quæ cuncta, qualiter in Ecclesia Latinorum serventur et a viris, et a feminis, omnis, qui oculos habet, videre potest.

Item tertius canon secundi concilii ita dicit : « Constantinopolitanum episcopum habere prærogativam honoris post Romanum episcopum, « supple, decrevimus : eo quod ipsa sit nova Roma. Cui convenit vicesimus octavus canon Chalcedonensis concilii, qui sic definit : » Ubique sanctorum Patrum definitiones sequentes, et canonem, qui nuper lectus est, centum quinquaginta Dei amantissimorum episcoporum (sub piæ memoriæ Theodosio Magno, qui fuit imperator, in regali Constantinopoli urbe, nova Roma), cognoscentes, » eumdem et nos definimus et statuimus de prærogativis sanctissimæ ejusdem Ecclesiæ Constantinopoleos, novæ Romæ. Etenim throno antiquioris Romæ, eo quod regnaret illa civitas, Patres congrue et decenter tradiderunt tunc primitivum honoris : et eodem respectu moti, centum quinquaginta Dei amantissimi episcopi, æqualem prærogativam honoris attribuerunt etiam sanctissimæ novæ Romæ ; et ut in ecclesiasticis rebus, sicut ipsa, magnificetur, secunda post ipsam exsistens.

Hoc idem definit sexta synodus. Sed etsi non eamdem potestatem habet patriarcha Constantinopolitanus, quam habet papa, constat quod par est et similis in potestate. Sed par in parem non habet imperium. Unde ergo ei tanta præsumptio, ut dicat se principem super omnem terram ? et etiam, quod dicta sedes novæ Romæ subdita sit sibi ? Hoc nihil est, nisi invadere sedes alienas. Sed qui hoc agunt, anathema sunt. Ergo, etc.

Item canon quinquagesimus secundus septimi concilii, quod factum fuit in Trullo, prohibet celebrationem Missæ in Quadragesima, diebus Sabbatis et Dominicis exceptis, dicens : « In omnibus diebus jejunii sanctæ Quadragesimæ, præter Sabbatum et Dominicam, Annuntiationisque diem, fiat de præsanctificatis sacra missa ; » sed Latini omni die in Quadragesima celebrant, et ubique, etiam bis in die. Ergo faciunt contra instituta. Ergo sunt excommunicati et anathematizati.

Responsio Latinorum ad auctoritates canonum.

His, ut dictum est, auctoritatibus Ecclesia Græcorum se muniens et erigens contra Latinos. non cessat iisdem insultare, rabiem prævaricationis et anathematis imponendo. Et licet nostræ facultatis et ingenii non sit, ad singula, prout competit, respondere : quædam tamen lectorem, juris ignarum, cautiorem facere possunt, sicut possumus compendiosius pro parte Latinorum. Deo auctore, obviabimus supradictis.

Respondentibus igitur primis, generali modo loquendi, dicimus : quod omnis scriptura, quam Græcus pro se contra Latinum, præter textum Bibliæ, adducit, suspecta est et esse debet cuilibet viro sapienti, eo quod ab initio nascentis Ecclesiæ, tantum exercuit [se exseruit] perversum dogma hæreticorum in gente prædicta, quod eorum studium et intentio fuit, semper dicta sanctorum vera removendo, aut falsa inserendo, corrumpere, destruere, et dilacerare, Probant hoc concilia, et maxime unum ; ubi ex parte Monothelitarum, libris corruptis in medium prolatis, imponebant beato papæ Vigilio, quod quosdam anathematizaverat qui non confitebantur duas naturas, et unam voluntatem et operationem fuisse in Christo. Imo ita fuit et est familiare Græcis et proprium, Scripturas sacras corrumpere ; quod ad compescendam hujusmodi insaniam sancti Patres sub anathematis attestatione hoc in suis fieri prohibuerunt, utentes verbis Apocalypsis [38] cum tali additione : « Quicunque apposuerit his, vel diminuerit : si clericus est, deponatur ; si laicus, excommunicetur, » etc., ut supra fecimus mentionem. Et ut omnis via eisdem hæreticis præcluderetur, ordinaverunt insuper, ut communiter dicitur, ut libri, præcipuo sanctorum conciliorum, in chartis bombycinis scriberentur, eo scilicet, quod rasuram non sustineat hujus pergameni (*f.* sicut pergamena).

Contra canones vero apostolorum et aliorum, qui nobis objecti sunt, multiplex erit responsio, et diversimode possunt adversarii confutari. Constat enim, sicut ipsi dicunt, canones, quot apostolis inscribuntur, de Latino in Græcum a beato papa Clemente fuisse translatos. Cum igitur omnis aqua fluens in fonte et origine naturalior et verior, quam in rivulis, qui procedunt ab eo, inveniatur,

[38] Apoc. xxi, 7 seqq.

supponendum et credendum est, quod in Ecclesia Latina, a quibus tanquam a fonte rivuli processerunt, dicti canones veriores et puriores sunt, quam in Ecclesia Græcorum : præsertim cum per ora plurium hæreticorum et schismaticorum, a trecentis octoginta annis, et citra transierunt : quod multas alias soliti sunt corrumpere scripturas. Sed cum in Ecclesia Romana plures ex eis, et maxime, qui modo Latinis objecti sunt, minime reperiantur, sequitur, quod aut superadditi sunt ab eis : cum sit verissimum, quod de Latino in Græcum fuerunt assumpti,

Sed si verum est, quod sint ficti ab hæreticis et schismaticis, et aliis canonibus veris inserti, merito et absque quæstione aliqua sunt repudiandi. Si vero ab aliquo, nescimus quo, talem scripturam suscepit et tenuit Ecclesia Græcorum, dicimus, quod in Græca auctoritate ignoratur ipsius veritas, et inter apocrypha et dubia sunt computanda : apocrypha autem Ecclesia nescit, ubi maxime eorum silentio veritati penitus convincitur obviare. Quid ergo est ? Nos sane primam partem hujus argumentationis eligentes, dicimus cum expositore canonum, re et nomine maxime inter Græcos (44) quod Photius, vel Photinus patriarcha, auctor schismatis, qui multa de corde suo fixit contra Latinos, dubios canones, et plures alios apostolorum canonibus, et aliorum sanctorum Patrum interseruit, et in multis locis libens veritatem condemnavit.

Secundo ad idem dicimus, quod beati apostoli et sancti Patres etiam complura definierunt et ordinaverunt in Ecclesia, pro variis causis et eventibus, locorum nimirum et temporum, etiam personarum, quibus procul dubio causis de medio sublatis, eorum similiter effectus debuit, et debet rationabiliter et sine causa removeri. Hinc est, quod interdum rigida, interdum remissa imperant. Quandoque etiam in his quæ sunt suis prædicationibus contraria, inveniuntur dispensasse. Probant hoc actus eorumdem apostolorum, ubi de consensu unanimi pauca quædam, sed tamen gravia gentibus imponentes, scilicet *abstinere ab idolis immolatis, et sanguine suffocato, et fornicatione*[39] ; quædam postmodum Paulus doctor gentium, qui eodem spiritu plenus erat, ut infra dicetur, salubriter revocavit. Idem etiam Apostolus, pro tempore, pro causa etiam utili, circumcidit Timotheum, et postmodum dixit Galatis : *Si circumcidimini, Christus vobis nihil prodest*[40]. Hinc est quod Cephas quædam legalia coram Judæis tenuit, licet appareret reprehensibilis, propter infirmos. Et Paulus similiter totondit sibi caput in Cenchris, coruscante jam Evangelio, et purificandus secundum legem ascendit Hierosolymam, ut tractaret cum quibusdam, qui votum fecerant in templum Domini. Hinc est etiam, quod Salvator noster, et legum Dominus pro varietate temporum diversa visus est imperare apostolis, cum scilicet eos modo cum unica tunica, et sine sandalis, et absque baculo, modo cum duabus, et calceatos mittit ad prædicandum.

In definitionibus quoque Patrum, sicut diximus, multa inveniuntur, quæ hoc idem probant similiter, hoc est, quædam pro tempore, et ad tempus statuta fuisse, Dicunt enim in quibusdam suis definitionibus, prout Græcorum probant exemplaria, tali modo : Si quis carnes et caules in die Dominico non comederit, si clericus est, deponatur ; si laicus est, excommunicetur. Et iterum : Si quis diem Dominicum jejunare inventus fuerit, vel Sabbatum præter unum, anathema sit. Hæc et iis similia multa statuerunt. Quod, ut sæpe diximus, factum est, ut ex talibus statutis errores, qui erant in Ecclesia, evellerent ; non, ut legem perpetuam ex hoc hominibus persuaderent. Cui enim dubium est, quod multi fidelium abstinent a carnibus omni tempore ? et tamen non peccant ; et quod plures alii tam in festis, quam in aliis pro salute corporis, quidam pro salute animæ ? et tamen in tali opere nullo modo peccant, quia intentio finem imponit operi, non opus intentioni, secundum quod iidem Patres sancti in plerisque suis tractatibus aperte exposuerunt. Sed ne nostrorum adversariorum manus, sic generaliter respondendo, effugisse videamur, redeamus ad singula, et videamus, utrum nos objecta, an Græcos, qui ea objiciunt, miserabiliter damnent.

Dicit unus canon, quem apostolorum nominant, sicut supra ostensum est, isto modo : « Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus suam uxorem, » etc.

Dicimus, quod in Ecclesia Dei occidentali nusquam tale vidimus, nec permittimus fieri quale nobis Græci objiciunt ; videlicet, ut aliquis matrimonio legitime copulatus sub prætextu alicujus religionis vel honestatis, suam dimittat uxorem, ipsa reclamante, aut renitente. Sed potius nos tales per censuram ecclesiasticam compellimus, si quam religionem ingressi sunt, dimittere, et suæ sponsæ legitime copulari. Verum si soluti sunt, et ad sacrum ordinem sponte et voluntarie confugere volunt, cum mos antiquus in occidentali Ecclesia, ob religionem fidei et sacramenti reverentiam, obtinuerit, ut ministri immaculati altaris, et non umbræ et carnalibus sacrificiis, sed veritati et spiritui servirent, exiguntur revera votum castitatis emittere, quemadmodum hi, qui seipsos propter regnum cœlorum castraverunt ingressu religionis, votum obedientiæ, castitatis et paupertatis profitentur ; et quædam alia secundum regulæ instituta. Non ergo cogimus clericos ad continentiæ sortem descendere, sed eis religiose et pie prædicimus.

[39] Act. xv, 20. [40] Galat. v, 2

(44) *Nominato*, vel simile quid defuit in ms.

quod, si talem ordinem et gradum ascendere desiderant, oportet eos jura sui ordinis inviolabiliter observare. Congruum est quippe, et consonum rationi, ut si sacerdos legalis ingressurus tabernaculum, vel templum ad immolandam victimam, vel incensum Domino, tempore vicis suæ, carnem suam freno continentiæ moderabatur; quod sacerdos evangelicus, qui hostiam immaculatam, Agnum scilicet verum, non obumbraticum quotidie offerre debet, quotidie et continue castitatis et puritatis veste induatur, si omnipotenti Deo sacrificium acceptabile offerre concupiscit. Non igitur nos illa inhibitio, sed Græcorum Ecclesiam tangit, quæ in istam maledictionem ab initio corruit, et usque hodie miserabiliter in eo perseverat. Ipsa namque est, quæ laicos et plebeios viros, uxoratos tamen, B assumens in episcopos, vel contra, cogit eos contradicentibus eorum uxoribus, castitatis votum emittere, vel monasterium aliquod introire, ipsas sponsas, continentiam profiteri. Istud probatione non indiget, quia pene tot testes sunt, quot gentis illius consuetudines non ignorant. Nonne hic caput Goliathi proprio ense inciditur? nonne gladius eorum, super Latinos vibratus, *intrat in corda eorum, et arcus* [41] indebite tensus, in suis manibus fractus esse monstratur?

Sed canon apostolorum est, qui dicit: « *Si quis episcopus*, » etc. Quare non observatur ab eis? Cur nobis innocentibus suam damnationem et turpitudinem tam obstinato animo objiciunt? Cum ergo respondere non possint, transeamus ad vicesimum septimum canonem, qui dicit: « Episcopum, sive C presbyterum, vel diaconum verberantes fideles, » etc.

Respondeo: In quolibet peccato manifesto tria ad minus reperiuntur, scilicet, libido interior, opus exterius, et evidentia libidinis. Interiori offenditur Deus. Difformatur quippe anima ad imaginem Dei facta, et Deus, qui tibi prohibuit, despicitur a creatura. Opere exteriori corrumpit homo seipsum et alium. Evidentia vero, vel enormitate, quæ est clamor cum voce, totam Ecclesiam offendit. Oportet ergo, si vult recte pœnitere, ut contra istos tres morbos tria quædam objecta remedia penitus adhibeat, scilicet dolorem contritionis, contra libidinem mentis; laborem satisfactionis, per exsecutionem operis; privatim tamen pro privatis, pu- D blice pro manifestis.

Item peccatorum quædam sunt ex ignorantia, quædam ex infirmitate, quædam ex studio et malitia perpetrata. Quando ergo aliquis de numero fidelium non privatim, sed publice, non ignoranter, sed studiose et superbe peccans, separatus est ab Ecclesia, tam merito delicti, quam sententia prælati, justum est, ut si vult reconciliari Ecclesiæ, a cujus integritate abscissus est peccando, quod condignam et congruam delicti satisfactionem offerat ad arbitrium sacerdotis. Discernentes autem sacerdotes Ecclesiæ, quorum est discernere inter fidelium lepram, et non lepram, judicaverunt, ut is qui per contumaciam ab unitate fidelium separatus est, et matrem suam, id est Ecclesiam, imo Deum in ipsa contristat contemnendo, prostratus coram eo petat veniam, et in signum subjectionis et humilitatis corpus percutiendum et verberandum offerat, imitatus eum; qui dicit: *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus* [42]. Et iterum: *Disciplina pacis nostræ super eum* [43], etc. Et ut ex hoc ostendat pœnitens, Ecclesiam Dei matrem et magistram esse vitæ et moribus parvulorum, *in quorum* nimirum *cordibus* secundum Sapientiæ voces, *stultitia colligata est, et virga disciplinæ fulgabit eam* [44]. Esto etiam, quod verum sit, quod canon ille sit apostolorum sanctorum; Latinos tamen non tangit, quia non dicitur ibidem: « Quod quicunque episcopus voluerit, etc., quacunque ex causa, » sed dicitur: « Episcopus, etc., verberantes fideles, et propter hoc timeri volunt, » etc. Non enim hoc agit Ecclesia Romana in suis filiis, tanquam tyrannicam exercens potestatem, vel odio commota, sed propter illas causas, quas prædiximus, et alias, quas propter brevitatem judicamus reticendas.

Sed Ecclesia Græcorum, quæ trabem gestat in oculo, quam non videt, sed potius festucam modicam in oculo fratris sui [45], hoc, quod nobis objicit, studiosius implet, non dico in suis laicis, ad quos nimirum manus extendere non præsumit, sed in suis papatibus et clericis, quos tanquam viles et rusticos, pugnis faciunt verberari, sublato tamen prius τῷ ἰματίῳ, id est, veste clericali, ad horam, prout propriis oculis aspeximus in civitate Nicæa.

Nunc ergo, si ita est, imo quia ita est, stultam fecit Dominus Græcorum sapientiam. Hunc igitur canonem tanquam inutilem relinquentes ad sexagesimum tertium, qui de sanguine et suffocato loquitur, sermonem convertamus.

Et licet generalis responsio supposita sufficiat, tamen aliquid latius respondeamus. Fatemur sane, verum decretum fuisse ab apostolis in Actibus eorum, ut hi, qui conversi erant de gentibus, abstinerent [46]. Quod quidem expediebat tempori illi et statui infirmorum, eo quod synagoga conversorum Judæorum, cum honore et obsequio, sicut dicit beatus Augustinus, ducenda erat ad sepulturam. Processu vero temporis, roborata prædicatione Evangelii, et multitudine gentium ad fidem currente, per Paulum doctorem gentium et apostolum specialem earum, imo per ipsum Dominum, qui per Apostolum loquebatur, hujusmodi sententia revocata est. Dicit enim ad Corinthios: *Omne quod in macello venit, comedite, nihil interrogantes, propter conscientiam* [47]. Item: *Omnia munda mundis* [48]. Et alibi: *Scio et confido in Domino Jesu: quis es, qui judicas alienum servum* [49]?

[41] Psal. xxxvi, 13. [42] Isa. l, 6. [43] Isa. liii, 5. [44] Prov. xxii, 15. [45] Matth. vii, 3. [46] Act. xv, 29. [47] I Cor. x, 25. [48] Tit. i, 15. [49] Rom. xiv, 4.

Scilicet, qui salva pura conscientia comedit, quidquid a majoribus comedendum accepit. Idem: *Nemo vos judicet in cibo et potu* [50]. Ac si dicat: Nemo vos velut Judæos discernat ab his, inter quos habitatis, in differentia ciborum, et in reliquis, quæ idem apostolus adjecit. Ad idem facit quod Dominus in Evangelio dicit: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem* [51], etc. Quod quidem primo pastori declarare volens Dominus in visione illa cœlesti et admirabili, quia idem pastor Ecclesiæ Petrus linteum quatuor initiis de cœlo ad terram submitti videbat, post admirationem, quam habuit, dixit ei: *Quod Deus permundavit, tu ne commune dixeris* [52].

His auctoritatibus et multis rationibus Ecclesia Dei Romana sufulta loco et tempore talibus utitur absque offendiculo et conscientia peccati. Sed Ecclesia Græcorum, cui omnia in scandalum et offendiculum conscientiæ versa sunt, non absque macula criminis talibus abutitur. Quis Latinorum cum tanto studio et attentione utitur porcino sanguine, sicut populus Græcorum? Et ut oculis propriis vidimus, pro summis reputat deliciis: quoties illo sanguine confecto, quod ut credimus cipuncti (45) vocant in suis epulis, velut canes impudentissimi, ingurgitari possunt? Item numquid non utuntur suffocatis, et captis a bestia, quando venatitiis carnibus, ut leprum, qui canum dentibus præfocantur, et aliorum animalium, nec non et avium, quæ loqueo captæ sunt, vel reti, et manibus aucupum eorum capita retorquentur, et tam diligenter et curiose vescuntur? Unde ergo eis tanta insania, ut hoc, quod ipsi tam summo studio peragunt, in se approbent, in aliis reprobent, derideant, et depravent? Obmutescant saltem nunc eorum dolosa labia, et impudentes frontes decidant jam confusæ.

Post hunc sequitur canon sexagesimus quartus, qui sic incipit: « Si quis clericus inventus fuerit jejunans diem Dominicum, vel diem Sabbati præter unum, » etc.

Respondeo: Canon iste non est apostolorum, sed quorumdam, qui, propter causam superius assignatam, talem sententiam promulgaverunt. Si enim esset canon apostolicus, fuisset utique tempore Sylvestri papæ. Constat autem, quod in diebus suis mota fuit quæstio a Græcis, quod videlicet non jejunaret Sabbatum, præter unum, allegantibus quibusdam de lege Moysis, sicut habetur in Vita ipsius papæ; sed cum nullum assensum præbere voluisset, Sylvester papa ait: « Si omnis Dominicus resurrectionis est colendus in gaudium Christianorum, et omnis Sabbati dies sepulturæ est deputandus ad exercitationem Judæorum. Omnes enim discipuli Domini fletum habuerunt Sabbato, sepultum suspicantes, et Judæis epulantibus lætitia inerat; discipulis autem jejunantibus tristitia imperabat. Tristemur ergo cum tristantibus de sepultura domini, si volumus cum iisdem de Domini resurrectione gaudere. Neque enim fas est ut distinctiones ciborum, et cæremonias Judæorum more Judaico observemus. »

Hæc et his similia dicente beato Sylvestro, placuit quibusdam orientalibus conventibus illa traditio apostolicæ sedis. Sed magis elegerunt Sabbatum celebrare cum Judæis. Cujus sententiæ concordans beatus Innocentius papa ait: « Sabbato jejunandum esse, ratio evidentissima demonstrat. Nam si diem Dominicum ob reverentiam Domini non jejunamus, Sabbatum prætermittere non debemus: quod inter tristitiam et lætitiam temporis illius videtur inclusum. Nam utique apostolos constat biduo isto, et in mœrore fuisse, et propter metum Judæorum se occultasse. Quod utique non est dubium, et in tantum jejunasse biduo memorato, ut traditio Ecclesiæ habeat, isto biduo sacramenta penitus non celebrare. Quæ forma per singulas hebdomadas est tenenda. Hic loquimur secundum modum, qui tunc erat, propter quod commemoratio illius (47) diei semper est celebranda. Quod si putant semel, atque uno Sabbato jejunandum; ergo et dies Dominica, et sexta feria, semel in Pascha erit utique celebranda. Si autem Dominici diei, aut sextæ feriæ per singulas hebdomadas reparanda est imago, dementis est, bidui agere consuetudinem, Sabbato prætermisso, cum non disparem habeat causam, a sexta feria, in qua Dominus passus est, quando et apud inferos fuit, ut die tertia resurgens redderet lætitiam, post biduanam præcedentem tristitiam. Non ergo nos negamus, sextam feriam jejunandam; sed dicimus, et Sabbato hoc agendum, quia ambo dies tristitiam apostolis, ac iis qui Christum secuti sunt, » indixerunt, qui die Dominica exhilarati, non solum ipsum festivum esse voluerunt, sed etiam per omnes hebdomadas frequentandum esse dixerunt.

Ut ergo ad primum verbum nostrum revertamur, canon iste, quem Græci apostolorum esse mentiuntur, si fuisset tunc temporis, suffecisset illis in adjutorium suæ petitionis, seu opinionis, hoc decretum apostolicum, quod nimirum immutabile secundum eos permanet; maxime, si istud Dei apostoli immutabiliter omnibus servandum mandaverunt. Quæ fuit ergo causa, quæ eorum clausit labia, ut non haberent recursum in diebus illis ad certitudinem apostolicæ sanctionis? Nulla prorsus fuit: quia nec editus erat, nec canon dici poterat, quia nec erat.

[50] Coloss. II, 16. [51] Matth. XV, 11. [52] Act. X, 15.

(45) Barbara lexis, fartorum, *Blutwurst oder Rosenwurst*.

(46) Epist. 1, ad Decentium.

(47) Quæ utique forma per singulas tenenda est hebdomadas, propter id quod commemoratio illius etc.

Sed octogesimus, inquiunt, qui sic incipit : « Episcopus, vel presbyter, seu diaconus militiæ vacans, » etc., rursum clamat contra Latinos.

Respondeo, si vim canonis inspiciat lector, supposito etiam quot sit apostolorum, Latinis non obviat. Quia nec militiæ vacant episcopi nostri, eo modo quo canon accipit; nec [*quisquam eorum*] utrumque principatum unquam tenuit, vel tenet, ut simul rex et sacerdos sit, vel vocetur, nisi spiritualiter, sicut dicit Scriptura : *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotium*[53]. Si vero ipsam exhortationem, quam fecit Ecclesia principi sæculari, vel auctoritatem, quam dat, vel adjutorium, quod præstat contra persecutiones ipsius Ecclesiæ, et viros nefandos, militiam reputant, quis in hoc non offenditur? Nonne Ecclesia Græcorum dat coronam imperatoribus gestandam in signum pulchritudinis, et gladium in manu tenendum ad vindictam sanguinis exercendam? Nonne cum ipsis vadunt in exercitium, et pugnaturis exhibent sacramenta sua, et orant pro eis generaliter et specialiter in secreto Missæ? sicut scriptum est : «Memento, Domine, piissimorum et fidelissimorum imperatorum,» etc. Et post pauca : « Robora eorum brachia, exalta eorum dextram, confirma eorum regnum, subjice eis omnes barbaras nationes, et eos qui bella volunt,» etc. Nec recusamus utrumque gladium esse, materialem scilicet et spiritualem. Sed unum concedit militi ad nutum sacerdotis educendum, alterum vero retinuit sibi. *Ecce*, inquiunt apostoli in Evangelio, *gladii duo hic*[54]. Et rursus loquens de materiali Dominus ait : *Converte gladium tuum in vaginam*[55]. Dicendo *tuum*, materialem gladium significat, quo percusserat servum principis Sacerdotum. De spirituali vero nemini venit in dubium, cum idem Petro per cujusdam specialitatis apicem, ligandi atque solvendi concessit potestatem. Uterque igitur gladius Ecclesiæ traditur. Sed ab ipsa Ecclesia unus exercendus ; alius, sicut supra diximus, pro Ecclesia manu sæcularis principis eximendus. In quo ergo peccat Ecclesia, si suo jure utitur a Domino sibi concesso? Uterque igitur gladius, ut dictum est, ad Ecclesiam pertinet, et de utroque disposuit, sicut sibi videtur, ad tuitionem fidelium, et reipublicæ conservationem.

Quam dignitatem seu potestatem Constantinus primus Christianorum imperator providens in spiritu mox postquam ad fidem conversus est, contulit eo modo eidem Ecclesiæ libere, quo supra in quarta distinctione hujus operis plenius est expressum. Quamvis enim quidam prælatorum, pro terris et regionibus, quas ad usus Ecclesiæ retinent, vocentur duces, comites, seu marchiones, et interdum procedunt in expeditionem, tamen manus suas semper mundas custodiunt a sanguine peccatorum. Non enim pugnant ipsi personaliter sed pugnaturis fidelibus contra iniquos assistentes, eos sic, puta A verbo et opere, reddere satagunt animæquiores. Et ita, quæ Cæsaris sunt Cæsari persolvunt, et quæ sunt Dei, Deo exhibent.

De bigamis autem, et ultra, nobis brevis incumbit responsio. Aut enim qui talia statuerunt, de clericis, et non de laicis, intelligi voluerunt : aut, si de omnibus accipiendum est, de illis solis loquuntur, qui vivente prima contrahunt cum secunda, et tertia : aut certe, ut quidam eorum sane interpretati sunt, non est hoc accipiendum de copula matrimoniali, sed de benedictione nubentium et solemnitate nuptiarum, quæ aliter erga viduas, aliter erga virgines observatur. Cui etiam sententiæ concordare videtur littera canonis, qui dicit : « De nuptiis pluries celebratis patres conticuerint, » B etc. Si autem, ut Græci autumant, simpliciter et nude intelligenda sunt verba canonis, verbi gratia, ut dicatur, non licere homini prima uxore mortua contrahere cum secunda, dicimus, quod cum sit contra doctrinam Apostoli, et salutem infirmorum, nulla ratione debet exaudiri. Ait enim Apostolus ad Corinthios *Mulier est alligata legi, quandiu vir suus vivit. Si autem mortuus fuerit, cui vult nubat, tantum in Domino*[56]. Dominus quoque in Evangelio de muliere, quæ causa suscitandæ prolis septem viros fratres successive habuerat, non redarguit talem copulam toties repetitam, sed tantum erroneam opinionem eorum qui futuras carnales nuptias in regno justorum sperabant[57]. Item Samaritanæ, quæ plures viros habuerat, juxta puteum C loquens, de illo solo illam redarguit, quem suum non esse virum divinitus intellexit. Ait enim : *Quinque viros habuisti, et hunc, quem habes, non est tuus vir*[58]. Copulari ergo pluribus vicibus successive non est prohibitum, sed concessum; etiam status talium non est condemnandus, sed tolerandus, cum nec ab aliquo homine possit prohiberi, id quod per Spiritus gratiam pro salute infirmorum cernimus esse indultum.

Item quæritur a Græcis, Potestne fieri dispensatio alicujus concilii? Si dicunt, quod non, quis ergo Græcorum salvabitur, posito, quod sint in fide catholica, seu orthodoxa vere obedientes? Nonne contra istum canonem, et illos supra positos, quotidie veniunt? Si dicunt, quod sic; sed, si prælatus aliD quis, multo magis summus pontifex, qui potestatem plenitudinis obtinet a Christo, mediante Petro apostolo. De qua require supra quarta distinctione.

Interea consulimus Græcis aurum sapientiæ ab Ecclesia Romana emere, quam despiciunt, ut locupletes fiant, et caliginosis oculis collyrium apponant : ut in speculo sacri Eloquii clare inspicientes recognoscant Romanam ecclesiam, quæ omnium Ecclesiarum caput est, insuper et magistra : eo quod nil in dictis evangelicis et Epistolarum. et etiam doctorum, contrarium invenit, quod, interpretative, vel dispensative secundum statu-

[53] Apoc. v. 10. [54] Luc. xxii, 38. [55] Joan. xviii, 11, [56] I Cor. vii, 39. [57] Matth. xxii, 24 seqq. [58] Joan. iv, 18.

ta sanctorum Patrum, in unitate Spiritus non con A cordat.

Distinguentes, itaque inter ea quæ dispensationem recipiunt, et illa, quæ aliter se habent dicimus quod sunt præcepta primæ necessitatis, quæ assimilant animam Deo, sicut præcepta Decalogi; et illa non recipiunt dispensationem. Item sunt præcepta secundæ necessitatis, ut unus uni jungatur et hæc quandoque fuerunt dispensata, ut patet in patre Abraham, et Jacob, David, et aliis sanctis, qui pluribus conjuncti fuerunt· Sunt et præcepta tertiæ necessitatis, ut est votum voluntarium et hoc quadruplex, continentiæ, religionis, abstinentiæ, peregrinationis. Duo prima non recipiunt dispensationem (48); alia duo recipiunt, cum æquipollenti. Sunt insuper et quartæ necessitatis, ut institutiones prælatorum; et hæc recipiunt dispensationem, quoties et quando eis pro causa utili et necessaria, videtur expedire. B

Hisce sit habentidus, et rite intellectis, patet solutio ad plurima, quæ nondum etiam fuerunt quæsita. De his autem, quæ sequuntur et de mulieribus menstruatis, et quæ ingrediuntur chorum, propter sui ignobilitatem auditum præstare nolumus : nisi tantum de patriarcha Constantinopolitano, qui suæ superbiæ consulens, plures fingi fecit canones talis ambitionis, ut super omnes prælatos videatur prælatus. Vocat autem se οἰκουμενικὸν patriarcham, id est *orbicularem patriarcham* : et licet in quarta distinctione hujus operis, satis de eo disputatum sit, tamen adhuc, in detestationem et sugilationem hujus superbi nominis, pauca repetemus C

(49) Canon iste de ambitione dictæ sedis editus fuit in secunda synodo, clam summo pontifice, ut magister Hugo Etherianus refert, vir utique sapiens, et peritus in utraque lingua. Responsio supra est in secunda synodo in fine. Et quia fieri non potuit, nec debuit, ipso facto suscitavit scandalum et discordiam inter Græcos et Latinos non modicam, usque ad tempora papæ Vigilii. Nullum tamen is favorem præbuit dicto canoni, quod nos scimus, etiam dato, quod posset in præjudicium prædecessorum suorum præbere assensum. Interea post Ephesinam celebratur quarta synodus in civitate Chalcedone : in qua quidem Anatolius præsul regiæ urbis, satis egit pro principatu sui sacerdotii. Et factus est inde canon. Verum quia legati D Leonis primi viriliter obstiterunt, petiit totum concilium pro se, et imperator seorsum, nec non et dictus Anatolius a dicto Leone humiliter dicti canonis confirmationem. Sed cum omnes preces incassum caderent, remansit dictus canon infirmus et inutilis de jure, etsi non de facto, prout supra in quarta distinctione, et in quarta synodo continetur. Nam, sicut supra dictus Anatolius superbus alienas sedes paulatim et occulte rapiens suo illos ausus est addere pontificio; in synodo quoque, quam sextam nominant, quæ dicitur furtiva fuisse, similiter dictum canonem renovaverunt. Itaque usque hodie Ecclesia Græcorum non concessa possidet, tenet, et utitur, sicut patet. Quis enim in pontificatu Romanæ sedis potuit se exspoliare potestate propria, et dare alteri ? ut sint in uno corpore duo capita, scilicet in Ecclesia Dei ; Res utique monstruosa.

Item : Si habuerunt in jure ex vi constitutionis in secunda synodo factæ, quæ necessitas fuit repetere in quarta ? et, si in quarta obtinuerunt suum propositum Græci, quare iterum in sexta synodo, quæ post multa tempora fuit, hoc idem repetierunt ? Non fuit alia, nisi quia urgebat eos prava eorum conscientia, quia videre poterant, et per concilia intelligere, quod nullus canon vigorem et firmitatem obtinet aliquam, nisi favorem pariter et assensum summi Pontificis obtineat. De quo supra in quarta distinctione. Unde istum canonem, tanquam inutilem et furtive intrusum respuentes, dicimus, sicut alias : omnes illos, qui asserunt Romanum pontificem non esse caput universalis Ecclesiæ, per viam incedere damnationis vel perditionis et esse de numero Core, Dathan, et Abiron schismaticorum, qui in signum damnationis æternæ absorpti sunt a terra.

De celebratione autem Missæ in Quadragesima, et de quibusdam aliis, non respondemus, tum quia frivola sunt tum quia in furtiva synodo de Trullo similiter fabricata sunt. Si vero objiciunt nobis illud decretum sextæ synodi, quod papa Adrianus approbavit : *Quia in eo statutum est* .etc. et illud Innocentii, *Renovantes*, etc.. Respondemus, quod illa propriam interpretationem et catholicam recipiunt, et non secundum pravum intellectum Græcorum. Alia vero discussioni jurisperitorum et arbitrio relinquamus.

(50) Tempore, quo victoriosissimus imperator Constantinus, cognomento Monomachus, imperii perspicaciter moderabatur dignitatibus, erat quidam Michael Constantinopolitanæ sedis patriarcha actibus et intellectu stultissimus, qui, prout verba ejus attestantur, hæresiarcha potius, quam patriarcha esse omnibus innotuit, Hic læva suasione sui cordis exactus, sanctæ Romanæ sedis Eucharistiam nefanditer infamabat, tractans secum, quod melius esset Græcorum sacrificium, quam Latinorum, eo quod ipsi fermentatum, et Romana Ecclesia, ut ab apostolis acceperat, azymum sacrificat. Interea dum præfatus patriarcha, ut libelli sui apices asseverant, sacrificium Latinorum arguere conaretur, hoc sanctissimus Leo papa IX audiens, more solito ad nefandam alterationem exstirpandam, dominum Stephanum cancellarium religiosissimum virum qui tertius post eum papa Romanæ sedis exstitit, et honestæ sedis pontificem, et cum illis Petrum Melphitanum magistrum, et doctos cum suis apicibus transmisit. Qui Constantinopolitanam urbem in-

(48) Cur non auctoritate summi pontificis? Stew.

(49) Hæc addita sunt a Fratribus Prædicatoribus qui superiora e libris Etheriani excerpserant.

(50) Hæc sunt Pantaleonis meræ fabulæ. Basn.

gressi, et imperiali honorificentia sublimati, ejusdem urbis patriarcham (adeuntes) quater cum eo colloquium de nominato sacrificio habuerunt... (51) per nuntium asciverunt. Quod ipse audiens se ab eorum colloquio deviavit. Mox ipsi Sanctæ Sophiæ basilicam ingredientes, super altare paginulam posuerunt. Exeutes autem ab ecclesia sublatis pedum sandaliis pavimentorum marmora percutientes, in mari pulverem projecerunt, et hoc secundum Evangelii vocem egerunt dicentes: *Quamcunque civitatem introvieritis, et renuerint dogma vestrum, nihil exinde efferatis. Sed inde abeuntes pulverem pedum vestrorum excutite* [50]. Præterea ipsis e civitate discedentibus stupendum valde miraculum actum est. Liminare marmoreum ejusdem ecclesiæ miræ magnitudinis dissolvitur; statimque talis est clades subsecuta, ut diebus paucis sexaginta Græcorum millia morerentur, nec ullus alienæ gentis: interim et per triduum inæstimabiles coruscationes, et tonitrua, et imbrium et grandinum multitudines exstiterunt.

Hæc vero gesta sunt anno ab Incarnatione Domini millesimo quinquagesimo quinto, indictione octava. Quod ego Pantaleon, cum essem ibi Constantinopoli, ubi hoc actum est, hoc idcirco memorabile feci, quo legentibus pateat Latinæ sereitatis institutio, et nemo audeat talia præsumere.

[50] Matth. x; Marc. vi; Luc. ix.

(51) Lacuna in ms.

PANTALEONIS

DIACONI ET CHARTOPHYLACIS MAGNÆ ECCLESIÆ

NARRATIO

MIRACULORUM MAXIMI ARCHANGELI MICHAELIS *

I. Magnæ et multæ et variæ sunt tuæ incorporeæ et magnificæ archangelicæ virtutis et dignitatis notiones, donaque et gratiæ, O gloriosissime Michael princeps militiæ, amplusque et revera sublimis et multiplex decoræ tuæ materiæ, expertis formæ, et vitæ status. Est autem parva et nihili facienda humanæ linguæ carnea potestas, angustusque et humilis et artificio carens, qui per instrumenta corporea a nostro corde sermo proficiscitur. Quomodo ergo te, o omnipotentis Dei princeps militiæ, pro dignitate, licet conemur, laudibus affecerimus? Quam vocem incorpoream, incorporeo tuo intelligenti ordini respondentem, per materialia et corporea labra offeremus? Quibus utemur sonis, quæ significent ineffabilem et inexplicabilem tuam gloriam? Dubitat revera universa natura terrigenarum te laudare et celebrare, quies princeps ordinis supercœlestis. Enarrari enim et verbis explicari non potest locus divinæ tuæ pulchritudinis et splendoris. Quomodo enim mirabilis facta est scientia Dei ex nobis! invaluit, non poterimus nos homines ab eam [1]: ita etiam archangelicæ essentialis tuæ bonitatis et potestatis infinita multitudo, a qua arcana et divina emanant fidelibus, apprehendi et investigari non potest humanis cogitationibus.

II. Sed quoniam alicubi dicit divinum Eloquium: «Quod didicimus, prædicamus: et quod scimus, annuntiamus [2]; » ea de causa mittentes infinita magnalia tuorum miraculorum, pauca quædam, apposite et convenienter collecta ex divini. Spiritus eloquiis, conamur exprimere nostrorum verborum coloribus, et graphice narrare magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ, et terribilium tuorum miraculorum eructare potentiam, et prodigia tua annuntiare iis qui hodie fide sunt congregati in divino tuo festo, ut salutis jam propositum argumentum omnibus, qui ardenter ad id accurrunt, o maxime et imprimis admirabilis Michael princeps Dei militiæ. Hodie enim tanquam magnificentissimus quidam convivator, convocas nos omnes spiritales convivas ad epulum tui festi, quod exortum est sole

[1] Psal. cxxxviii, 6, [2] I Joan. i, 1.

* In codice Græco 308 apud Nanios asservato leguntur hujus sermonis titulus et initium: Tit. Παντελέοντος διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας διήγησις θαυμάτων τοῦ παμμεγίστου ἀρχαγγέλου Μιχαήλ. Inc. Μεγάλαι αἱ πολλαὶ καὶ ποικίλαι τῆς ἀσωμάτου καὶ μεγαλοπρεποῦς ἀρχαγγελικῆς σου ἀρετῆς καὶ ἀξίας ἐννοιαι καὶ δῶρεαί τε καὶ χάριτες, πανσεβάσμιε Μιχαὴλ ἀρχιστράτηγε· καὶ πλατεῖα καὶ τῷ ὄντι μετέωρος καὶ πολυειδὴς τῆς πανευπρεποῦς ἀΰλου σου μορφῆς, καὶ ζωῆς ἡ κατάστασις Cod. Nan. pag. 521.

luminosius, quod positum est ad principia orbis terræ, qui est a finibus usque ad fines: in quo miraculorum et animæ utilitatis deliciis se explent omnia corda fidelium. Sed nunc quoque, ut semper, miserere nostræ humilitatis, qui es excelsus assessor regni cælorum, et exorere nobis splendoribus benignæ tuæ providentiæ, qui a benigno Deo accepisti benignitatem, benigne Michael princeps militiæ. Qui es lecta et luminosa, significansque et splendida stella solis gloriæ. Qui es fortissimus pugnator et propugnator ac defensor eorum qui Dominum diligunt. Qui provides et prospicis, eosque firmo tuo patrocinio adjuvas et defendis, qui te invocant, et magno desiderio ad te accedunt in divinam tuam ædem et maxime venerandam. Tu illumina nostros intelligentes cordis oculos, ut intelligamus, menteque apprehendamus et enuntiemus, quoad ejus fieri poterit, miracula tuæ majestatis. Nam per te universa copiosa omnium bonorum suppeditatio datur ab omnipotenti Dei providentia, iis qui in te sperant citra ullam dubitationem, et se conferunt ad omnem tui laudationem.

III. Quid autem cogitantes, aut quibus verbis utentes imprimis, poterimus sufficienter ostendere divinæ providentiæ et benignitatis infinitum pelagus? Ad primum enim bonum et quod præcipue primo operatur, quoad ejus fieri potest, oportet aperte omnes extolli. Principaliter ergo et aperte et ex debito debemus mente cogitare, qui figuram ferimus et imaginem ejus, qui ex se habet potestatem et dominium divinæ essentiæ, quod unus est solus Deus, qui propter infinitam bonitatem est omnia fabricatus, quæ sunt in cœlis et in terra, ut dicit divinus Apostolus: « sive visibilia, sive invisibilia, sive Throni, Dominationes, sive Potestates, sive Virtutes, sive Principatus, sive Archangeli, sive Angeli, sive Seraphim, sive Cherubim; et ipse est ante omnia et omnia in ipso constant [3]. » Qui hanc etiam variam condidit creatam naturam in unam unius mundi harmoniam et complementum. Qui solus est ingenitus et æternus. Qui solus est expers principii, et in quem non cadit interitus et finis. Qui solus est ejusmodi, ut comprehendi et investigari et videri nequeat. Qui omni circumscriptione et comprehensione essentiam habet superiorem. Qui nullam potest suscipere mutationem et alterationem: estque omnipotens, et ab exitio et interitu aliena natura, fons perennis, et qui nunquam exinanitur, miserationum et bonitatis: omnium divinorum donorum et gratiarum, qui exhauriri minime potest, abyssus : misericordiæ, quod non potest exprimi, pelagus: beatissima et summa pulchritudo, et sola revera digna, quæ ametur. Universi, quod dicitur et intelligitur, boni efficiens et impertiens et largiens causa, et prima causa. Hic est, qui propter solam bonitatem essentialem et naturalem, ea quæ non erant aliquando, vocavit ad hoc ut essent, et omnia ad essentiam deduxit et constituit, eaque comprehendit et continet, dirigit et ducit, ferens solo nutu suæ majestatis et potentiæ.

IV. Atque primum quidem, convenienter et quod dicit Theologus Gregorius, mente agitavit angelicas et cœlestes potestates : et quod mente agitavit, fuit opus verbo completum, et spiritu perfectum. Sicque constiterunt secundi splendores, ministri primi splendoris, sive intelligentes spiritus, sive ignem, utpote materiæ expertem et incorporeum, sive aliquam aliam naturam, quod quam proxime ad ea quæ dicta sunt, accedat, eos existimare oporteat. Volo quidem, inquit, dicere eos primum ad malum immobiles, et qui solum habent boni motum, ut qui sint circa Deum, et primo a Deo illuminantur, nam quæ hic sunt, sunt secundæ illuminationis, Mihi autem persuadet, ut non immobiles, sed ad movendum difficiles eos existimem, qui propter splendorem Lucifer, et factus est et dicetur tenebræ propter elationem, et quæ sub eo consistunt potestates, architectatrices vitii, boni fuga, et nobis conciliatrices. Atque sic quidem qui apprehenditur intelligentia, et propter hæc mundus fuit constitutus.

V. Cum autem prima ei recte se haberent, secundum mente agitat mundum materia præditum, et qui cernitur. Et is quidem est id, quod ex cœlo et terra, et iis quæ intercedunt, est constitutum et coagmentatum. Luciferum autem, eum qui a Deo defecit et cum eo pugnavit et est insolens et jactabundus, diabolum vocat Theologus, ex voce Isaiæ prophetæ, qui ejus casum deplorat, et dicit: « Quomodo cecidit e cœlo Lucifer qui mane oriebatur, et contritus est super terram [4] ? De eo enim divinus quoque David, ad eos qui similiter a divina charitate defluxerant, atque sceleratus ille et malitiosus, qui defecerat, dicit : « Et tanquam unus ex principibus cadetis [5]. » Princeps enim erat unius angelici ordinis in cœlis diabolus, non diabolus ab initio productus et factus, sed bonus ex bono, et pulcher ex pulchro et qui solus bona facit, opifice universorum. Postremo autem præter legem naturæ, decretumque et rationem divinæ justitiæ, imperii cupiditatis œstro percitus, rebellavit adversus Creatorem, regnum et gloriam sibi conans usurpare. Secum autem attraxit etiam infinitam rebellium multitudinem, quæ suæ stultitiæ et malitiæ eum accepit adjutorem. Nam propter hanc causam impiæ cogitationis, ex cœli convexis vehementi impetu cecidit exsecrandus. Nam simul atque ei venit in mentem sceleratissima et maxime impia cogitatio, fuit confestim contritus ab omnipotenti Domino, qui dixit : « Videbam Satanam tanquam fulgur e cœlo cadentem [6]. » Similiter autem de eo quoque dixit per Ezechielem prophetam : « Simul atque elatum fuit cor tuum propter pul-

[3] Coloss. I, 16. [4] Isa XIV, 12. [5] Psal, LXXXI, 7. [6] Luc. X, 18.

chritudinem tuam, et dixisti in cogitatione tua, Deus ego sum : statim a sancto monte meo in terram te dejeci per Cherubim, et interiit scientia tua cum pulchritudine tua : et dabo te in cinerem super terram coram omnibus te videntibus[7], » fidelibus scilicet. Quomodo etiam dixit Dominus in divinis Evangeliis : « Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpios, super omnem potstatem inimici [8]. »

VI. Nonnulli autem discendi cupidi inquirunt, num propterea sit ejectus, quod Adam eum non adoraverit. Est autem stultorum et insipientium hoc dicere. Cecidit diabolus priusquam factus esset Adam, quomodo Patres aperte pronuntiant omnes angelos fuisse factos ante cœlum et terram. Diabolum vero est probabile quarto die cecidisse, quando Deus facit luminaria, sicut scriptum est in Job : « Quando facta sunt astra, laudarunt me magna voce omnes angeli mei, et hymnis celebrarunt[9]. » Semper enim etiam non tacite angelis Dominum glorificantibus, tunc majori voce eum laudibus celebrarunt, ut significavit Scriptura, propter justum scilicet casum maligni illius, qui defecerat. Oportet autem scire ex nostris scriptis, o dilecti, quod omnis chorea et ordo habet ducem ordinis, qui incipit melodiam. Sic etiam de sanctis angelis dicit Dionysius, angelicorum ordinum divinissimus interpres : Non absurde divina et cœlestia, materiali nostræ hierarchæ, pro viribus sensiliter, quoad ejus fieri potest, sunt assimilata. Ducem vero ordinis angelicæ choreæ lucidissimum et maximum militiæ principem Michaelem intelligere, a superis accepimus.

Miraculum primum de rebelli et superbo Satana, et immundis ejus spiritibus.

VII. Hic ergo fidelissimus et sanctissimus, magnus exercitus dux Michael, divini consilii pius minister, qui propter Dominicum et omnipotentem divinum jussum, in terram jecit ex cœlestibus absidibus rebellem et superbum Satanam cum ejus immundis, et malignis spiritibus : tunc in eos invectus, et triumphum agens de eorum malitia, congregatis cunctis angelorum populis, magna voce laudavit Deum universorum et omnipotentem Dominum, angelicos greges eo veluti ducens ut status meminissent immobilis, et quæ bona facit stabilitatis, et dicit : Attendamus, perinde ac si diceret : Qui creati fuerant, et quibus obtigerat, ut Deus increatus et inaspectabilis eos produceret propter naturalem suam bonitatem, quid eis accidit qui nobiscum hucusque divinis illustrabantur splendoribus ? Animadvertamus quam repente mutati sunt in tenebras propter arrogantiam et contemptionem ejus qui eos fecerat. Cognoscamus quos fructus conciliet liberi arbitrii voluntas inconsiderata, et stemus immobiliter in timore, quotidie divinum officium offerentes. Porro autem quamdam quæ eos contineret hymnodiam, ut qui in primo loco staret, cum Seraphim et omnibus simul divinis et cœlestibus potestatibus, magna voce cecinit, divinam illam et quæ nunquam potest desinere omnipotentis divinitatis, quæ est principium luminis, unicaque est trina, per sanctam glorificationem : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : plena est universa terra gloria ejus [10]. A Dei vero administratoria divina gloria alienatus maleficus diabolus, cum vidisset terrestrem hominem esse quavis re creata honoratiorem, ut qui Dominicis manibus factus esset ad suam imaginem et similitudinem, statuit eum totis viribus separare et eripere ad ejus, qui ipsum fecerat et honoraverat, salutari præcepto. Videns enim malignus et scleratus se in extrema esse ignominia, valde cruciabatur : et cum non posset ad Deum converti, in Dei imaginem suam effudit improbitatem, et effecit ut homo esset obnoxius interitui et morti, eo ejecto e divinis et vivificis paradisi deliciis, Et statuit Deus Cherubim et flammeam rhomphæam versatilem, ut custodiret paradisum. Sed etsi sic quidem cecidisset homo, qui liberum habebat arbitrium, et a bono statu defluxisset, non eum despexit Deus, sed ut qui sit natura benignus et ingens mare habeat bonitatis, veluti quædam arma ad conservandum validissima ei præbuit magnum Michaelem militiæ principem adversus diaboli potentiam : ut custodiret et defenderet hominem, qui lapsus fuerat, ut quomodo ceciderat per imperitiam, per laboriosiorem cursus vivendi rationem et divinam virtutem instaurato prælio, victor effectus coronetur.

VII. Porro autem archangeli Michaelis suasionibus et monitis instructus Adam, et ligone terram fodiens, et sudore et labore frugaliter nutritus, non fuit amplius seductus ad hominis inimico et Dei hoste, nec passus est aliam commotionem. Nam ab eo tempore omnino eum valde habebat odio mente agitans per propheticum rorem, qui adhuc in eo inerat illud : « Ne des in commotionem pedem tuum, et non dormitabit, qui te custodit[11], » angelus. Ab eo enim tempore credimus nos habere angelum unicuique animæ ducem, ut dicit Dominus in Evangeliis : « Videte ne despietatis unum ex his parvis, qui sunt minimi : angeli enim eorum assidue vident faciem Patris vestri, qui est in cœlis [12]. » Similiter etiam dicit Jacob patriarcha : « Angelus, qui me liberat a malis omnibus [13]. » Non dixit : Qui me liberavit, sed : Qui me liberat. Quin etiam beatum apostolum Petrum a manu Herodis angelus Domini liberavit [14]. Simul atque enim constitutum fuit humanum genus, jussi sunt angeli ejus vitæ curam gerere, et unumquemque hominem fidelem sortitus est bonus angelus, ut ejus vitam componeret, et ejus animam perficeret. Multi autem cum eo luctantur dæmones a via recta eum facientes aberrare. Immundis enim dæmonibus

[7] Ezech. xxxviii, 7 seqq. [8] Luc. x, 19. [9] Job xxxviii, 7. [10] Isa. vi, 3, [11] Psal. cxx, 3. [12] Matth. xviii, 10. [13] Gen. xlviii, 16. [14] Act. xii, 6 seqq.

non sunt curæ infideles, sed ii qui pie vivunt : eis enim invident, et cum eis bellum gerunt. Quando autem ambulat quidem in sanctitate et justitia homo fidelis, lætatur angelus, qui et fuit datus ad ipsum custodiendum. Quando vero a via recta declinaverit, tristis quidem est bonus angelus, dæmones autem exsiliunt. Jam vero magnus quoque dicit Basilius : Sunt angeli, qui in utraque ecclesia describunt eos qui orant et jejunant. Vide, o homo, ne propter parvam voluptatem et brevem hoc damnum accipias, quod te non descripserit angelus.

IX. Et in fidelibus quidem, ut prius diximus. unus angelus a Deo datus est unicuique. In infidelibus autem unamquamque integram gentem sortitus est unus angelus, ut dicit Scriptura : « Statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei [14]. » Et ut Judæorum quidem gentem custodiret, constitutus est Michael, magnus Dei militiæ princeps [15], utpote quod in Deum credidissent. Alius vero præfectus fuit Persis, alius vero Græcis, et deinceps similiter. Cæterum divinus quidem et magnus dux exercitus Michael est princeps omnium cœlestium potestatum. præestque et curam gerit totius gentis fidelis : et rursus fideles, qui laborant, prævenit et conservat, ut qui a Deo jussus sit celerem habere naturam, et tamquam fulguris adeptus velocitatem, universam terram et ætherem uno momento percurrere. « Exsiliit enim inquit, angelus, qui ambulabat ante castra filiorum Israel [17]. » Hunc autem angelum, militiæ principem Michealem esse dixit Scriptura in Jesu Nave [18]. Nam nomen ejus aperte declaravit in propheta Daniele [19].

X. Hic ergo magnus et gloriosus Dei militiæ princeps Michael, et veteri, ut convenit, fuit administer, et novo magis administrat, quæ sunt salutaria. Postquam enim valde irritarunt et penitus dereliquerunt Dominum Deum increduli Israelitæ, et ea de causa fuerunt penitus exterminati, et advocati sumus qui credidimus ex gentibus, et factus est novus Israel, a Christo denominatus, et Christum intelligens (nam si interpreteris Israel, is est *mens videns Deum*), tunc divinum quoque militiæ principem Michaelem removit a Judæorum consuetudine bonus Deus, et ab eo tempore eum nobis electis Christianis constituit maximum defensorem et servatorem, aliarum gentium curam suscipientibus aperte aliis minoribus angelis. Nam quo est gens quidem sancta Christianorum reliquis omnibus præstantior, eo necesse est esse majorem dignitatem archangeli Michaelis, qui curam gerit generis Christianorum. Non enim essentia angelorum habet differentiam, sed dignitatis excellentia. Vult enim omnes homines esse salvos, qui universorum curam gerit et est natura benignus.

XI. Sed cum miseri homines sua stultitia in errore perseverarent et cultu simulacrorum, et nequaquam vellent id quod oportebat intelligere, et effectorem agnoscere ex magnitudine et pulchritudine rerum ab eo creatarum, pius ille Abraham, cum ex rebus creatis meute comprehendisset Creatorem, et infinitæ potentiæ admiratus esset artificium, valdeque ægre ferret et indignaretur in stultos, et incredulos, qui rem creatam colebant ultra Creatorem, Deus e cælo eum est allocutus, dicens : « Egredere e terra tua et ex cognatione tua et domo patris tui, et veni in terram, quam indicabo tibi [20]. » Deinde sic ei apparuit in specie trium angelorum [21]. Ab eo autem hospitio acceptus apud quercum Mambre, præclare ejus hospitalitatis mercedem præbuit ei jam seni, et cum sterilis esset uxor Sara, pium filium Isaac et in moribus et virtute ei similem [22]. Postquam autem præter spem natus esset filius, omnibus probatiorem reddens ejus animi magnitudinem, fideique et animi pietatem, ei rursus dixit : « Abraham, Abraham, accipe filium tuum dilectum, quem genuisti Isaac, et eum mihi offer in sacrificio. Ille autem simul atque fuerat ei imperatum, rem exsequebatur, et cum ligasset Isaac, et extendisset manum quæ tenebat gladium, jam guttur illius tacturum, eum repressit angelus Domini, Michael scilicet, dicens : « Ne immittas manum tuam in filium. Nunc enim novi, quod tu timeas Dominum ; sed aspice tuis oculis, et vide ad te missum arietem ligatum, et eum offer pro Isaac filio tuo [23]. » Hunc autem angelum, qui hæc dixit patriarchæ, militiæ principem Michaelem aperte esse credimus. Etenim Jacob quoque, quem frater persequebatur Esau, militiæ princeps liberavit et servavit. Qui etiam ei animum addens, ne timeret eum qui persequebatur, cum eo luctatur in nocte, et tangit ejus femur, propemodum dicens : « Si cum angelis valuisti luctari, quid times hominem in quem cadit interitus [24] ?

XIII. Cum autem multiplicati essent, qui ex pii Abrahæ genere descenderant, ut pollicitus ei fuerat angelus, ii vero in Ægypto male haberentur, eorum misertus est Deus, qui est natura benignus, et elegit Moysen famulum suum, et per ipsum archangelum Michaelem, eum constituit ducem totius generis Abrahæ, ut educeret eos e terra Ægypti, et per mare Rubrum tanquam per siccam terram eos transmitteret, properante populo ad terram eis promissam, quæ fluebat lacte et melle, Michaele archangelo parante viam ejus ante ipsum [25]. Cum autem pervenisset in regionem Moabitarum, ut transiret per eorum fines, ei restitit Balac rex Moab, prohibens eum transire. Accersiit quoque ipse rex Balac vatem quemdam senem insignem, nomine Balaam, ad exsecrandum populum Moysis, ut vinceretur. Proficiscenti autem Balaæ in via occurrit angelus Domini, Michael scilicet defensor Israelitarum. Quem cum vidisset asina Balaæ, declinavit, et allisit pedem Balaæ ad parietem, et eum arguit asina humana voce, ostendens terribilem ar-

[14] Deut. xxxii, 8. [15] Dan. x, 27. [17] Exod. xiv, 19. [18] Josue v, 13. [19] Dan. xii, 1. [20] Gen. xii, 1. [21] Gen. xviii, 1. [22] Gen. xxi, 1 seqq. [23] Gen. xxii, 1-14. [24] Gen. xxxii, 28. [25] Exod. xiv, 1 seqq.

changeti visionem. Balaam autem cum aspexisset splendorem qui ex eo emicabat, valde territus, dixit : Parce mihi, parce mihi Domine. Nam ignorans peccavi. Sed hanc licet visionem aspexisset Balaam, non statim est reversus ; sed venit ad regem Balac, qui eum accerserat, ut desiderio ejus satisfaceret. Sed ambo a scopo exciderunt. Nam cum in altissimo loco stetisset Balaam, et conspexisset castra Israel tanquam cedros propter aquas, propheticam benedictionem loco exsecrationis vel invitus vates effatus est populo Israelitico, dicens : « Orietur stella ex Jacob, et surget homo ex Israel et confringet duces Moab, » etc. Propter malum autem omnino et exsecrandum suum consilium, quod merebat, Balaam accepit exitium

XIV. Quod autem esset Michael princeps Domini militiæ, qui occurrit Balaæ, et ei denuntiavit, ut qui esset dux populi Judæorum, eumque præcederet et educeret, aperte ostendit Scriptura in corpore Moysis, ut divinissimus Judas apostolus frater Domini, dixit in sua Catholica Epistola : Michael autem archangelus, quando contendens cum diabolo, disserebat de corpore Moysis, non ausus est efferre judicium blasphemiæ, sed dixit ei angelus : Increpet te Dominus. Quid autem cum diabolo dissereret militiæ princeps Michael, scimus. Conabatur hostis, et inimicus, et profanus diabolus cum summa impudentia, et contendebat in decessu Moysis, qui Deum maxime est contemplatus efficere, ut ejus corpus redigeretur sub potestatem interitus, ut nullus videret bonum signum in futurum ad humanam essentiam. Et ideo dicebat tenebricosus Satan luminosissimo Dei militiæ principi Michaeli, Moysem fecisse cædem Ægyptii, et alia in eum confingebat calumnias et criminationes. Superbo ergo et jactabundo maligni animo resistens Michael archangelus et contradicens, et nunc hoc, nunc illud respondens ad ea confutanda, quæ ab illo dicebantur improbe, postremo videns ejus insignem impudentiam, eum increpavit, dicens : Increpet te Dominus ; hoc est : Te, o diabole, perdat Deus. Statimque evanuit sceleratus adversarius. Talis est enim potentia divini et Deum contemplantis Michaelis, et hæc est, quæ fuit disputatio et contentio in decessu magni Moysis, quando ejus corpus abscondit Michael princeps militiæ, qui est angelicarum potestatum præstantissimus.

XV. Sedis quoque etiam post decessum divini Mosis, cum Jesus Nave divinitus in populum Israeliticum obtinuisset imperium, et eum duceret in terram promissionis, et struxisset aciem contra adversarios et de committendo prælio dissereret, visus ei tanquam fortissimus miles militiæ princeps Michael, stans omnino erectus, læto vultu et veste insignis, eratque strictus gladius in manu ejus. Accedens vero Jesus, qui erat armatus, ei acerbe dixit, ut est verisimile : Nosterne es, an adversariorum ? Præclarus enim tuus et varius aspectus incitat me, ut te interrogem. Dic ergo mihi ocius, priusquam te cæsim aggrediar. Non enim convenit, ut acie relicta in discrimine, ego te pergam alloqui. Arbitror enim te venire nos speculatum. Sin autem venisti transfuga, abjecto hoc tuo micante gladio, sis cito nobiscum, et liberare ab exitio, quod impiæ urbi Jericho imminet, Sin autem es noster, cur solus stas extra aciem, quæ versatur in certamine ? Dic mihi autem ocissime, ego enim ex lingua Hebraica te agnoscam. Hæc cum interrogaret Jesus Nave, respondit ei Michael magnus ductor Dei ordinum : Ego præcipuus dux copiarum Domini nunc accessi. Protinus autem, abjectis armis suis, Jesus Nave humi cecidit in terram, et eum adoravit, dicens : Domine, domine, quid imperas tuo famulo ? Nam ego quoque sum tuus famulus, sicut etiam dominus meus Moyses. Tu mecum quoque duc exercitum, me perpetuo, sicut illum, corroborans. Ecce enim adversus hostes fortiter direxi aciem, fretus invictis tuis viribus, per quas sævus et immanis Pharao cum toto exercitu, colligatis simul curruum axibus, ut mari funditus obrueretur effecisti : et qui dominum meum Moysen in via obsistendo impedierunt, impios Moabitas ad internecionem delevisti. Quid imperas famulo tuo, domine ? Sanctissimus autem princeps Dei militiæ dicit ei : Solve calceos ex pedibus tuis. Locus enim in quo stas, est sanctus. Quod cum statim factum esset, jussit ut audacter invaderet urbem illam, septem muris circundatam et inexpugnabilem : et simul atque invasisset cum septem sacerdotibus tuba canentibus, eam ad solum usque diruit admirabiliter, et eam totam cum omnibus ædibus et divitiis exussit, ut qui eam Domino, tanquam consecratum donarium et prædæ primitias, obtulerit. Deinde sic postea viginti et novem reges, præter Jericho cum eorum exercitibus et urbibus Jesus Nave filius consumpsit, non habens civitatem, non ullam belli sedem, non milites, qui ullam haberent belli peritiam, sed divino nutu, et auxilio maximi ducis omnium cœlestium potestatum.

XVI. Erat enim hic militiæ princeps, qui etiam in Goliath pone est jaculatus, et eum pronum prostravit, quando divina funda fuit percussus Dei parentis David. Nisi enim angelus Domini eum pone percussisset, supinus cecidisset in fronte accepto vulnere [29].

XVII. Eumdem autem maximum militiæ principem videt etiam Dei summus contemplator propheta Daniel, arguens sceleratos, qui adversus castam Susannam insanierant, et dicit alteri eorum : « Exspectat angelus Dei jam tenens gladium, ut te secet medium [30]. » Quin etiam postquam venit in mentem Dei parenti et regi David, facti ab eo pec-

[26] Num. XXII-XXXI. [27] Judæ, 9. [28] Josue V-XII. [29] I. Reg. XVII, 1 seqq. [30] Dan., XIII, 59.

cati, et egregiam illam compunctionem et pœnitentiam cito ostendit, cum qua flens ex profundo cordis clamavit : « Peccavi Domino ; » postquam vidit propheta Nathan angelum, qui erat paratus, recessisse, dixit divino Davidi : « Dominus quoque abstulit peccatum tuum ; non morieris [31], » magnam et ineffabilem benigni Dei bonitatem ei annuntians, et eum consolans.

XVIII. Jam vero cum exsecrandus Sennacherib rex Assyriorum, plurimas gentes redegisset in servitutem, et multas Judææ munitas cepisset civitates, venit et circumdedit Jerusalem cum maximis copiis, et statuit Rasphacen sævissimum suum ducem ad piscinam viæ superioris, et clamavit Hebraice ad Ezechiam et Judæos, qui erant in civitate, blasphema verba dicens et satanica : « Hæc autem dicit vobis rex magnus Assyriorum : Quæ est hæc fiducia, qua confiditis, quod dicitis : In Dominum Deum confidimus ? Egredimini ad dominum meum potentem regem Sennacherib, et vivetis, et non moriemini : et comedet vir ficum suam, et bibet vitem suam : et accipiam ex vobis in terram meam, et glorificabo valde et magnificabo : et ne audiatis Ezechiam, quoniam vos decipit, dicens : Dominus nos liberabit. Num liberantes liberarunt dii gentium unusquisque suam regionem a manu regis Assyriorum ? » Hæc cum audiisset Ezechias, induit saccum, et ingressus est in domum suam, et flevit vehementer, dicens : » Domine Deus Israel, qui sedes super cherubim, et in orbem circumdaris et glorificaris non tacite a seraphim, et ab omnibus sanctis angelis. Tu Deus solus in omnibus regnis terræ. Tu fecisti cœlum et terram, et omnia quæ sunt in eis. Inclina, Domine, aurem tuam, et audi : aperi, Domine, oculos tuos, et vide, et attende sermones Sennacherib quos emisit, exprobrans Deum viventem, Quoniam in veritate, Domine, desertas reddiderunt gentes reges Assyriorum. Et nunc, Domine Deus noster, serva nos a manu ejus, et cognoscent omnia regna terræ quod tu es Dominus Deus solus. Et egressus est angelus Domini nocte illa, et interfecit ex castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Et cum mane surrexissent, invenerunt corpora mortua. Et dum averteretur et fugeret Dei hostis Assyrius Sennacherib, eum interemerunt duo filii ejus graviter in gladio, « cum permansisset nulla ductus pœnitentia [32]. Cujus autem fuit hoc stupendum, præclarumque et admirabile facinus et potentia ? nonne omnium regis Domini Sabaoth principis copiarum Michael, qui non visus duxit exercitum, et adversarios temporis momento sine gladio aperte concidit, in auxilium et custodiam suorum, qui spem suam collocarunt in Deum vivum ultionum, et qui solus potest servare ?

XIX. Sed ingrati Judæi, et stulti, et increduli, et ignari, qui plurimorum divinorum beneficiorum fuerunt immemores, post manu angeli hostium illorum infestissimorum factam cladem, et turpem illorum fugam, ne sic quidem potuerunt intelligere et agnoscere, sed dicebant : Manus nostra excelsa fecit hæc omnia prodigia. Propterea tradidit eos Deus omnino in manus Nabuchodonosor regis Chaldæorum, qui etiam diruit omnes muros Jerusalem, et incendit civitatem totam, et domum Domini, et bello capta accepit vasa sacra, et multitudinem divitiarum eorum, et duxit omnia Babylonem. Et fuerunt Judæi servientes in captivitate cum magno metu Chaldæis, colentes omnes eorum simulacra, præter sanctos tres pueros et prophetam Danielem.

XX. Hi enim soli viri pii, etiamsi plane infantes abducti essent in captivitatem, Dei timorem semper habentes, non cum sui generis pontificibus, Scribis et Pharisæis eo deducti sunt, ut colerent deos, qui non sunt neque regium illud jussum timuerunt : sed in Deum vivum, qui dat salutem, confidentes, cum ducti essent ad tyrannum, audacter dixerunt : Notum tibi sit, rex, quod deos tuos non colimus, et imaginem auream, quam posuisti, non adoramus. » Tunc Nabuchodonoser rex in ira et furore injecit Ananiam, Azariam et Misael in fornacem ignis ardentem. Dei autem angelus, Michael scilicet, simul cum eis descendit in fornacem ; et nec omnino quidem eos tetigit ignis, sed excussit angelus flammam fornacis, et transiit ignis circumcirca, et combussit viros omnes, qui ipsos injecerant, hoc est, administros regis. Tunc tres tanquam uno ore lætantes, laudabant et benedicebant et solum Deum glorificabant. Rex autem audivit ipsos Deum laudantes in medio fornacis, et cito surgens, dixit magnatibus suis : » Non tres viros vinctos injecimus in medium ignis, et aspectus quarti est similis Filio Dei ? Tunc cum rex eos accersisset, egressi sunt illæsi. Cum autem divini pueri egressi essent absque ulla læsione, coram eis adoravit rex, et dixit : « Benedictus Dominus Deus Sidrach, Misach, et Abdenago, qui misit angelum suum, et eripuit pueros suos ex igne fornacis ardentis. Tunc rex constituit eos principes, et maximo eos honore affecit cum propheta Daniele [33] Pulchre revera divinus cantor David psallit : » Castrametabitur angelus Domini in circuitu timentium eum, et liberabit eos [36]. »

XXI. Simile autem rursus miraculum ostendit Deus admirabilium, per gloriosum archangelum suum Michaelem, in famulo quoque suo Daniele, injecto in lacum leonum. Nam postquam regnarunt reges alii a Nabuchodonosor, diligebatur ab omnibus sapientissimus Daniel, ut qui ex Deo somnia conjiceret. Babylonii autem invidia moti, insurrexerunt eo tempore adversus Cyrum, qui tunc apud eos regnabat, sicut prius adversus Darium, et dicunt ei : « Rex, da nobis, ut morte afficiamus Hebræum Danielem : quoniam Bel deum nostrum

[31] II Reg. XII, 13. [32] IV Reg. XVIII, 28-33. [33] IV Reg. XIX, 15-37 [34] IV Reg. XXV, 1 seqq. [35] Dan. III, 1 seqq. [36] Psal. XXXIII, 8.

contrivit, et venerandum draconem interfecit, et sacerdotes et incantatores nostros occidit. Sin minus, te interimemus et domum tuam, ut judaizantem. » Cum vere vidisset rex: quod eum valde urgerent, coactus, tradidit eis Danielem. Illi autem injecerunt eum in lacum leonum et fuit illic sex dies. Erant autem in lacu septem leones. Occlusit vero archangelus Michael ora leonum, et non molestia affecerunt Danielem, neque attigerunt omnino corpus ejus. Cum vero venisset rex septimo die, ut lugeret Danielem in lacu, invenit salva quæ fixerat signacula, et lacu aperto, videt Danielem stantem rectum, et manus habentem extensas, et Deum laudantem, et dicentem: « Benedictus es, Deus, qui misisti angelum tuum, et obstruxit ora leonum, et mihi non nocuerunt. » Tunc rex cito cum gaudio Deum glorificans, sustulis Danielem e lacu illæsum et adoravit eum; Viros autem, qui Danielem accusaverant, injecit in lacum leonum [37]. Non prius autem fuerunt in solo lacus, quam eos invadentes leones devorarunt, et omnia ossa eorum, tanquam in pulverem comminuerunt. Hic ergo vir desideriorum Daniel, sanctissimum archangeli nomen nobis ostendit, quod vocaretur Michael, id est, *dux Dei exercitus*, ut qui hoc mysterium acceperit ab alio angelo.

XXII. Porro vero Habacuc quoque propheta erat in Judæa. Ipse autem coxerat pulmentum et panes intinxerat ad nutrimentum, et ibat ut id ferret suis messoribus. Angelus Domini apprehendit verticem Habacuc, et impetu sui spiritus eum portavit a Judæa Babylonem cum lentis alimento; et intulit ipsum archangelus in lacum leonum, non solutis illic signaculis. Comeditque Daniel servus Domini, et lætatus est. Et rursus idem angelus Michael restituit confestim Habacuc in locum suum, nihil ei impedimenti afferens, quominus eadem hora veniret et eodem cibo messores suos copiose aleret [38]. Papæ, quanta est divini archangeli pernicitas.

XXIII. Validissimo quoque suo impetu, divino nutu, similiter rursus alias assumpsit divinum quoque prophetam Ezechielem, ut dicit ipse Ezechiel in sua prophetia: « Et aspexi, et ecce similitudo, viri a lumbis suis, et inferius ignis: et a lumbis ejus et superius tanquam visio electri. Et accepit me a vertice in spiritu suo in medio cœli et terræ, et deduxit me Jerusalem [39]. »

XXIV. Quid etiam apostolum quoque Philippum similiter rapuit angelus Domini mei, et transtulit in Azotum, et non vidit amplius ipsum eunuchus reginæ Æthiopum, postquam ab eo accepit baptismum salutarem [40].

XXV. Mentem autem impellit, et mihi animum excitat eximia gratia et virtus divini ordinum ductoris supernarum potestatum, et ducit ad narrandum unum solum ejus miraculum. Vincitur enim et caligat omnis vis dicendi, intuens ad altitudinem et multitudinem et excellentiam infinitorum et variorum et omnis generis ejus miraculorum, et recusat omnino de iis scribere. Deficiet enim plane tempus nos ut divinus ait Apostolus, narrantes. Est enim pelagus metiri facilius, et stellas numerare, quam maxima, quæ a maximo incorporeo quotidie in nos fiunt, miracula. Ex magnis ergo et insignibus ejus miraculis, audebo pauca quædam vobis narrare admirabilia opera.

XXVI. Tempore Michaelis imperatoris et Theodoræ ejus matris, erat vir quidam, nomine Marcianus, qui a teneris unguiculis fuerat cerifer venerandi hujus templi. In ipso enim divino et venerando et pulcherrimo templo archangelico, omnes qui mari agitantur omne genus morborum, et accedunt in fide, et ex intemerata illa ejus imagine bibunt unguentum emanans, statim assequuntur, quæ speratur, curationem. In hoc ergo divino et religioso templo assidue perseverabat prædictus Marcianus archangeli ceifer, usque ad senectutem cum magno amore et fide neque unquam omnino opus habuerat medico, sed simul atque aliquando incidisset in illum morbum, protinus procidebat in dicto templo ductoris ordinum Michaelis brevique sanus redibat in domum suam propter totam suam in eum affectionem,

XXVII. Cum eum ergo aliquando gravis morbus et plane desperatus invasisset, jacuit in inferiori parte templi archangeli aliquot dies cum stabili et firma in eum fiducia. Cum plurimi autem amici et medici ad eum congregarentur, et dicerent alii alia, quæ ad ejus pertinebant curationem, ipso vero ne eos quidem omnino de hic audire sustinente, ausus est unus ex medicis facere ea, quæ dicuntur fomenta, et jussit iis qui ipsi ministrabant, ut ei mederentur ante matutinum, vellet an non. Cum autem fomenta composuisset medicus, domum re, diit. Illa autem nocte Marcianus cum a se veluti discessisset et esset in exstasi, quomodo et vir hic pius narravit, et subjectum argumentum ostendit veritatem, omnes templi portas vidit repente apertas, et lavacrum, quod exstabat, virum terribilem cum impetu e cœlo equitem descendisse. Cum is autem ex equo descendisset in purpureo, quod illic erat, marmore, ingressus est in templum, a plurimis stipatus, tanquam præpositi veste indutus, et impletum est universum templum odore ineffabili. Paulo post vero cum accessisset ad lectum Marciani, finxit se ea attrectare, quæ erant in scamno, et rapere quæ in eo erant posita ad alimentum et usum; et cum invenisset in catino posita, quæ dicta sunt, fomenta, ea accepta tulit ad Marcianum, rogans quid hæc sibi vellent, et quisnam esset, qui ea temere fecisset in domo sua. Cum is autem respondisset cum tremore, dicit ille terribilis et gloriosus duobus suis satellitibus : Tollite ea, et eun-

[37] Dan. XIV, 1-42. [38] Ibid. 33-38. [39] Ezech. VIII, 2. [40] Act. VIII, 26-39.

tes, quamprimum perforate caput ejus, qui me contempsit, et ipsa in id injicite. Cumque intinxisset summum digiti sui in candela, quæ impendebat ejus admirabilium rerum effectrici imagini, signavit caput Marciani sancto oleo in figuram crucis, et ex ecclesia egressus, equo rursus conscenso, sublatus est ad cœlum, statimque clausæ sunt omnesportæ ecclesiæ, ita ut, quomodo, videri non potuerit. Marcianus autem magno timore affectus, et animo anxius usque ad matutinum, propter terribilem visionem, accersit presbyterum ecclesiæ, et narravit ei omnia. Tunc presbyter cum quæsiisset, quæ a medico parata fuerant, fomenta, nec invenisset, Marciani quoque caput animadvertisset, et vidisset sanctam crucem in eo per sanctum oleum expressam, obstupefactus abiit quamprimum ad medicum, ut ei narraret omnia, et consuleret, ut ipse quoque peteret veniam ab ordinum ductore Michaele de iis, quæ ipse admiserat.

XXVIII. Cum autem venisset presbyter in domum medici, invenit illic multitudinem innumerabilem et luctum qui non poterat comprimi, cognatorum et amicorum ejus sociorum : qui omnes defebant repentinum, et non prius animadversum, lethalem ejus morbum, ipsum autem jacentem in medio omnium, totamque ejus faciem ustulatam, clamantemque graviter, et magna voce ejulantem : Miseremini mei, qui Deum timetis. Scindite, Christiani, caput meum, non fero enim dolores. Postquam vero audivit a presbytero verba terribilia, quæ audiverat a pio Marciano, tunc intellexit medicus esse plagam dignam sua audacia, et statim acerbe exclamavit: Ego sum causa gravis hujus meæ mortis: sed me tollite et abducite, et jacite in sanctam ædem ejus, et si quid jubet ejus misericordia, faciet in me indignum suum servum. Portantes autem eum, tulerunt una cum lecto. Marcianus autem cum sensisset tumultum assedit: et cum causam rescivisset, seipsum consideravit, et inventus est omnino sanus. Tunc cito descendens de lecto suo, Deum glorificavit, suumque defensorem et dominum et magnum medicum et militiæ principem Michaelem: cursimque egressus, processit obviam, et sustulit medicum e lecto, et portavit eum suis manibus simul cum presbytero, et posuit eum ante sanctam aram, miserabiliter deflentem et confitentem, ut ei esset propitius sanctus princeps militiæ. Marcianus autem cum per se manare fecisset unguentum e sacra illa imagine, unxit caput patientis medici statimque fugatum est [illegible]rbum illud tormentum, et ardentes facici pustulæ sunt exstinctæ, et factus est sanus omnino sicut prius, glorificans Deum et sanctissimum ejus militiæ principem Michaelem. Mansit vero de cætero medicus ille perseverans et munifice offerens in eodem glorioso templo archangelico, toto tempore vitæ suæ Dominum laudibus extollens, et eum qui fuit velox ad ferendum auxilium et eum defendendum, militiæ principem Michaelem.

XXIX. Atque nonnulli quidem dicunt esse novem eorum ordines, convenienter parabolæ Servatoris, quæ dicit : » Si mulier aliqua habens decem drachmas, unam ex eis perdiderit, non accensa lucerna eam quærit, et quando eam invenerit, convocat amicas, dicens : Gratulamini mihi, quoniam inveni drachmam quam perdideram [41]. » Sunt autem novem ordines incorporeorum, nempe Angeli, Archangeli, Principatus, Potestates, Virtutes, Dominationes, Throni, Cherubim, Seraphim : et decimus ordo est hominum. Nonnulli vero dicunt nonaginta novem esse eorum partes : centesimam autem esse hominum, convenienter parabolæ centum ovium, de quibus dicit Christus : « Si fuerint alicui homini centum oves, et aberraverit una ex ipsis, non relictis nonaginta novem in montes profectus, quærit eam quæ errat? et si contigerit eam invenire, de ea magis lætatur, quam de nonaginta novem, quæ non aberraverunt [42]. » Revera enim nos sumus, fratres, qui male aufugimus, et aberramus super montes et colles nefariæ actionis et incredulitatis : quos non despexit pastor bonus et benignus, sed quæsivit, et supra suum humerum portavit, et retulit in numerum gregis boni et non errantis.

De S. archangelo Gabriele.

XXX. Laudemus ergo omnes Dominum, fratres, et nomen ejus simul extollamus, qui facit magna et quæ investigari nequeunt, gloriosaque et admirabilia quorum non est numerus, per sanctissimum Michaelem quotidie, et olim et nunc, et hic et alibi, et multis et singulis. Nam etsi per alios sanctos angelos innumerabiles, fecit Deus admirabilium innumerabilia miracula per universum orbem terræ, trium tamen solum ostendit divina Scriptura pretiosa et veneranda nomina, Michaelis et Gabrielis, et aperte colendi Raphaelis. Et quod sanctissimus quidem Michael fecerit hæc omnia, quæ sunt simul posita terribilia miracula, hinc patet ex divinis Scripturis. Divinissimus autem Gabriel missus fuit ab omnipotente Deo et Patre, tempore divini et benigni in terram descensus, veluti quidam pronubus Dei Verbi, ad sanctam Virginem, et Dixit : « Ave gratia plena, Dominus tecum, » et hac voce depulit antiquissimam et diuturnissimam molestiam primæ parentis Evæ, et implevit lætitia universum orbem terræ [43]. Prius vero sterili quoque clarissimæ Annæ, quæ in horto suo obsecrabat Dominum, prædixit fore, ut ex ea nasceretur Dei parens. Quin etiam prophetæ Zachariæ in templo suffienti ipse dixit fore, ut in senectute gigneret Præcursorem : quo tempore eum etiam fecit obmutescere in pœnam incredulitatis [44]. Eumdem ergo divinissimum Gabrielem vidit rursus idem Zacharias in sanctis sanctorum, cibum e

[41] Luc. xv, 8, 9. [42] Ibid. 4-6. [43] Luc. i, 26-38. [44] Ibid. 5-20.

cœlis afferentem ad Dei matrem. Eumdem autem Gabrielem viderunt etiam pastores in ortu Christi, annuntiantem eis magnum gaudium et universo mundo [45]. Alii quoque similiter plurimi boni, insignes et divini fratres, sunt ab eo in divinis initiati mysteriis. Nam per hos duos, Michaelem, inquam, et Gabrielem, descendit omnis datio bona et omne bonum perfectum, quod desuper mittitur in terram a Deo omnipotente. Hæ enim sunt duæ maximæ et pari momenti lucernæ Divinitatis, quæ est principium luminis, et est unica et trina : et quæ non occidunt luminaria totius orbis terræ, qui est sub cœlo, mystæque arcanorum, et ad futurorum introducentes mysteria.

De archangelo Raphaele.

XXXI. Inducitur autem præclarus Raphael, quando Tobiæ excæcatos oculos artificiose illuminavit [46]. Hic enim Tobias fuerat abductus captivus in prima Hebræorum captivitate Ninive. Cum autem esset pius justus, convenienter legi, eorum qui erant sui generis, morientium in captivitate corpora clam sepeliebat, qui contemptui habebantur, et non sepeliebantur. Quodam autem die cum reversus esset ex hoc pio opere, deposuissetque ligonem et bipalium, dormiit extra domum suam, propterea quod ipse esset pollutus, convenienter legi, quæ dixit : « Quicunque tetigerit mortuum, immundus erit usque ad matutinum [47]. » Illa autem nocte calidum excrementum in ejus oculos demisit passer, et statim fuit excæcatus. Nequaquam vero blasphemiis incessens, perpetuo agebat gratias Deo, qui id permiserat. Post hæc autem cum accersivisset Tobias filium suum, dixit ei : « Ecce ergo, ut vides, fili et cæcus et senex factus sum propter multitudinem meorum peccatorum. Age ergo, mittam te ad Gabelum cognatum meum. Deposui enim apud eum ante captivitatem aliquot auri talenta : et affer ea ad sustentandas meas calamitates. Sed viam, o fili, nescis, quoniam est magna. Inveniamus autem hominem, qui sciat viam, timentem Deum, et cum eo conveniamus de justa mercede. Qui tibi sit comes post Deum et te rursus reducat ad meos obscuratos oculos illæsum et lætum. Cum autem talis homo ab eis quæreretur, accessit ab eos divinus archangelus Raphael humana specie, præ se ferens se velle conduci mercedula, et dicit eis : « Paciscimini mecum, ut par est, et ergo ipsum concervabo post Deum. Recte enim scio et locum, et cognatum tuum Gabelum, et ejus uxorem, et filiam ejus. »

XXXII. Cum ii ergo sic convenissent, et accepisset puerum angelus, qui videbatur mercede conductus, cum plurimis votis ex senis manibus, ambulaverunt sine labore multos dies. Eos vero consecutus est canis quoque e domo. Cum ipsi autem venissent ad Tigrim fluvium, sedit puer Tobias ad lavandos pedes, et aspexit piscem exsilientem, ut eum devoraret ; et exclamavit puer. Dicit ergo ei viæ comes angelus : Ne timeas, sed eum teneas audacter. Id autem cum factum esset, rursus dixit ei : Disseca eum, et cor quidem et jecur diligenter serva in vase, fel vero in altero vase. Habet enim senex quidam, ad quem proficiscimur, formosam filiam habentem spiritum immundum, qui vocatur Asmodæus. Qui propter ejus amorem suffocavit septem viros, qui eam desponderant. Loquar autem ego cum sene de contractu, et persuadebo ei, ut accipias filiam ejus in uxorum. Suffumiga autem eam ex jecore et corde, et fugiet ab ea Asmodæus, homines occidens dæmonium, in supremas partes Ægypti per me ligatum vinculis insolubilibus, et non repente morieris. Et revertetur ipsa quoque nobiscum cum multis facultatibus in domum tuam. Quod etiam factum est, ut summatim dicam. Tunc puer servavit cor et jecur et fel, piscem autem comederunt.

XXXIII. Cum autem venissent, et alacriter accepti essent a sene Raguele, et verba movissent de contractu, nolebat senex, timens maxime propterea quod esset ei propinquus genere, et ostendebat eis sepulcra septem virorum. Tandem autem persuasus cum celebrasset nuptias, et eum aspexisset virum, quomodo ei suggesserat ejus viæ comes, Deo magnas egit gratias, et eam dedit senex uxorem Tobiæ, et dimidium suorum bonorum, et misit eos cum magno gaudio. Ipsis vero reversis, et simul cum ea ancillis et famulis et infinita pecunia accepto etiam a Gabelo deposito, cum venissent prope domum Tobiæ, canis loco agnito procurrens, ingressus est domum, et complexus pedes Tobiæ, ei blandiebatur. Ille autem cum ex eo cognovisset adventum filii, surrexit propere, et ivit ei obviam, et hic et illic offendebatur ad parietem non videns. Viæ vero comes dicit Tobiæ « Accipe fel piscis, et cum in foribus occurreris patri tuo, priusquam ipse te amplectatur, unge oculos ejus, et statim ascipiet. » Quod cum factum esset et protinus visum recepisset, steterunt obstupefacti, Deum laudantes propter omnia bona, quæ eis fecerat. Volentibus autem ipsis magnas referre gratias viæ comiti, qui existimabatur mercenarius, et prompto et alacri animo ei dare dimidium pecuniæ quam attulerant, se eis aperuit archangelus Domini, et dixit : « Ego sum Raphael, unus ex septem archangelis, qui Deo offerunt preces justorum : et neque comedi, neque bibi etiamsi vos putaretis. Domino vero perpetuo agite gratias, et semper ei confitemini, quod magnificavit misericordiam suam super vos. Quæ cum dixisset, statim fuit sublatus ab eorum oculis. » Hoc ergo solum dixit Scriptura fecisse Raphaelem,

[45] Luc. II, 9-12. [46] Tob. XI, 14, 15. [47] Levit. XI, 39.

quod fuit optimum et maximum miraculum. Dicit autem se unum ex septem archangelis, quoniam omnium ordinum supercœlestium, et quæ intelligentia apprehenduntur, classium et cœtuum duces sunt et principes [48], sicut dictum est superius.

XXXIV. Celebremus autem nos hic quoque sincére, ut debemus, o sacrosancte et a Deo collecte cœtus, lætum et illustrem et admirabilem diem festum ordinum ductoris Michaelis, qui animas et corpora beneficio afficit : et ei offeramus dona accepta et digna, et pios ei hymnos perpetuo non cessemus psallere, ut ipse quoque moveat vehementiores intercessiones ad communem Dominum et Creatorem, ut nobis det veniam, qui multiplicium peccatorum humana imbecillitate circumdati sumus et miseria. Ad eum ergo clamemus et dicamus : Benigne minister benigni Domini, qui in mysteriis initias, Michael princeps militiæ, assiduis tuis apud Regem gloriæ intercessionibus, omnes tuos laudatores et fideles tuos famulos, cum per pœnitentiam, ut meliores evadant, deduxeris, et ut sanctos decet vivant, erudieris, illic colloca in statione justorum. Te enim omnis cœtus Christianorum, post Deum et intemeratam ejus Matrem, patronum habemus maximum et salutis defensorem. Te nostri auxilii arma validissima et mœnia adversus omnes hostes, tam qui in intelligentiam cadunt, quam qui sub sensum, opponimus. Te nostræ defensionis divinam et evidentissimam circumferimus gloriationem. Per te fideles reges assequentur trophæa victoriæ. Per te duces exercitus Christiani populi, vincunt et dedecore afficiunt phalanges gentium infidelium. Per te omnis gratia illuminans, et prædictio, et sapientia, et virtus ut est fidelibus hominibus. De cætero ut qui habeas etiam quod potes, da etiam vicissim eventum petitionum. Protege semper et conserva vitam nostram pennis tuis archangelicis, et nos libera ab omni nocumento. Cura affectiones eorum qui ægrotant. Fac ut in auram evanescant, et dissolvantur spiritus eorum qui probris insultant et injuriis. Adhuc magis deprime et dejice elatum et gloriosum supercilium et magniloquentiam perversi et Dei hostis, et hominibus infesti Satanæ, et fac ut cessent et otiose reddantur improbæ ejus machinationes. Depelle dæmonum insidias, quæ adversus nos structæ sunt. Evelle, quæ ab inimico sata sunt zizania in agro Ecclesiæ. Purga veri Patris familias et Domini sementem. Oppugna, et ignominia affice, et dissolve cœtus eorum qui male sentiunt, et sunt impii. Nos perpetuo confirma et corrobora intercessionum tuarum defensionibus ad hoc, ut citra impedimentum faciamus Dominicam et divinam voluntatem : ut per tuam providentiam et defensionem digni habiti, qui vitam agamus in veritate et justitia, assequamur æterna Christi bona in regno cœlorum, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potentia in sæcula sæculorum. Amen.

[48] Tob. I-XIV.

ANNO DOMINI MCCXL

MANUELIS CHARITOPULI

CP. PATRIARCHÆ

SOLUTIONES QUARUMDAM QUÆSTIONUM,

DE JURE PATRONATUS

DE TRANSLATIONE EPISCOPORUM.

Vide tom. CXIX, col. 807-816.

ANNO DOMINI MCCXL

GERMANUS II

PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS

—

NOTITIA

(Lequien *Oriens Christianus*, tom. I.)

—

Manueli successit Germanus II, sapientissimus sanctissimusque vir, Callisto, imo et Acropolitæ cap. 42 **aliisque** Græcis, ex Anaplo Proponditis oriundus, piscatoris, ut ferebatur, filius; qui, cum Magnæ Ecclesiæ diaconus esset, Constantinopoli expugnata, in Achyrenæ monasterium S. Georgii Paneumorphi secesserat. Anno 1232, mensis Augusti die sexta, indictione v, acceptis litteris Manuelis Ducæ, Epiri et Thessaliæ principis, synodum habuit aliquot metropolitarum, Christophori scilicet Ancyræ Galatiæ, Joannis Nicomediæ, Nicolai Amastridis, Basilii Serrarum, Agapeti Lupadii et Melitopolis, Leonis Prusæ, Nicephori Pontoheracleæ, Leonis Pompeiopolis, Basilii Præconnesi, Georgii Didymothici; cujus synodi gesta indicantur a Lambecio ex cod. Cæsareo Græco 241, atque ad Manuelem Ducam ab ea delegatus dicitur Christophorus Ancyranus. Germano patriarchatum gerente, Joanne Batatzi imp., anno 1231, die 26 Aprilis concilium Nymphæi in Bithynia habitum est, propter nuntios quatuor Romani papæ Gregorii IX, qui Ecclesiæ unionis restituendæ gratia advenerant; quorum duo ex ordine Prædicatorum, duo alii ex Minorum erant: cujus synodi acta Græca Latinaque exstant. Concilii nullus qui sperabatur exitus fuit: Gregorio tamen papæ Germanus patriarcha epistolam dedit. Nicephorus Callistus addit, Germanum contra Latinos scripsisse; ejusque profecto opuscula aliquot exstant, jejuna prorsus et inficeta, ut fere nullum aliud Græcorum deterius prodierit. Morti proximus monasticum institutum resumpsit, accito sibi *Georgii* monachi nomine; cumque Ecclesiæ suæ annos decem et octo præfuisset, vitam morte commutavit. Onuphrius in Chronico sex menses addit, eumque obiisse censet anno 1240. Ephræmius, quem Leo Allatius laudat lib. II *De consens.* cap. 14, in sua patriarcharum CP. Chronologia, quam versibus politicis composuit, hunc inter sanctos pontifices ascriptum tradit, quem proinde in tribus catalogis abesse permirum est.

GERMANI II SCRIPTA.

(Ex Fabricii Bibliotheca Græca ed. Harles tom. XI.)

—

Scripta inedita.

I. *De processione Spiritus sancti adversus Latinos.* Incipit: Ἐὰν ὑμεῖς μένητε ἐν τῷ λογῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστε. Collegit auctoritates Patrum etiam Latinorum, Græcis tamen verbis expressas, teste eodem Allatio II, 14 pag. 712. Libro I contra Latinos, responsione 10 (*a*), citatur a Nic. Comneno p. 336 *Prænot. mystagog.* (*b*) Ex *epistola ad patriarcham Cpol. Latinum* (Nicolaum) Allatius p 300, 568,

II. *De azymis* ad Theodorum Studitam juniorem, scriptum inficetum prorsus et inscitiæ plenum,

(*a*) S. *De Ecclesiæ Orientalis et Occidentalis consensione*, cujus locum repetiit Lambec. III, p. 312 sq. HARL.

(*b*) Vindobon. in cod. Cæsar. LXIV, n. 27, est synopsis testimoniorum S. Scripturæ et SS. Patrum contra Latinorum hæreses et errores *de processione Spiritus sancti, azymis et baptismate ex Germani. patriarchæ CPolitani, Niceæ residentis responsione ad epistolam papæ Gregorii IX.* V. Lambec. III, pag. 318 sqq. ed. Kollàr. Paris. in bibl. publ. cod. MCCLXVII, II. 2. Conf. Oudin *De script. eccles.*, III, p. 56. sqq. HARL.

judice Stephano de Altimura Ponticensi in Panoplia contra schisma Græcorum p. 358. FABR. Exstat in cod. Vindob. Cæs. modo laudato, et Paris, in bibl. publ. cod. MCCXV, n. 3, HARL.

III. *De purgatorio*, et IV. *De tribus modis administrandi baptisma.* Allatius l. c. pag. 712.

V. *Homiliæ* plures et *Catecheses*, cum *epistola* ad Nicolaum grammaticum, servatæ in codice Coislini-ano, cujus notitiam ex eruditiss. Montfauconi catalogo pag. 391 hic apponere non gravabor. « Codex CCLXXVIII, olim CCCLXIII, bombycinus, XIV circiter sæculi, foliorum 236. Sancti Germani patriarchæ CP. Sermones et homiliæ.

« Fol. 4. S. Germani archiep. CP. Sermones. Primus in ordinatione ejus in patriarcham CP. init.: Πάλιν ἐπ' ἐμὲ χρίσμα καί πνεῦμα. FABR. Hic et sequens aliique sermones quatuor, nec non epist. ad populum Cpol. postquam episcopus factus esset, et epistola ad *Nicolaum grammaticum*, qui ad partes Musulmanorum transierat, et scripta ignominiosa contra orthodoxam fidem vulgaverat, postea vero ad sanam mentem redierat, Oxon. in cod. Barocc. CXXXI. — Germani sermo, quando archiepiscopus ipse consecratus esset; ejusdem sermo indictionis initio; ejusdem homilia contra clericos avaros et parænesis ad parentes de liberis; homilia de sacra synaxi, et quod adhuc durant miracula, denique sermo in Annuntiationem B. Virginis, in Thomæ Gale cod. XLVI, f. 5880 cat. mss. Angl. vol II. HARL. — 2) Εἰς ἀρχὴν ἐνδίκτου. Init. Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ. — 3) In Exaltationem S. Crucis. Init, Πάλιν ἑορτῆς μυστήριον, καί πάλιν. — 4)Epist. post ordinationem ejus. Init. Ἀββακοὺμ πάλαι ἐκεῖνον τὸν ἐν προφήταις θαυμ. — 5) Ad Constantinopolitanos, contra Bogomilos. Iinit. Ἀνάγκη ἐλθεῖν τά σκάνδαλα. [Conf. Schroeckh. libr. cit. tom. XX, p. 475. HARL.] — 6.) Contra eos, qui conveniunt in ecclesiam. Init Ἤδη μὲν ὁ τῆς ἡμέρας ὀφθαλμός ἥλιος. — 7) Cratiarum actio pro concursu populi, et contra vanitatem vitæ. Init. Εὐλογμτὸς Κύριος ὁ ποιῶν θαυμάσια. — 8) Gratiarum actio de Sampsone, de Davide, et contra mœchos. Init. ἡΩσπερ τά ἐν αὐχμηρίᾳ φυτά, ὅταν μὲν ἀρδ. — 9) Πρὸς τοὺς ἱερωμένους, etc. Init..... Τὸ τοῦ προσώπου ἐρύθημα. — 10) De misericordia et futuro judicio. Init. Ἐβουλόμην καὶ τὸ σήμερον καιριώτερα. — 11) Quo scopo homo compositus factus sit, etc. Init. Ἀσπάζομαί σε, πρωτίστητῶν. — 12) De bono in Ecclesia ordine, etc. Init. Αἱ μητέρες ὅταν ἀπογαλακτίζειν. — 13) De eodem argumento. Init. Ἀδολεσχήσω καί πάλιν, ἵν' ὑμεῖς ἀσχολή. — 14) De præparatione ad mysteria accipienda. Init. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ παλαιός ἐκεῖνος, καί τῇ σκιᾷ. — 15) De superhumerali summi pontificis, etc. Init. Ὁ μὲν νομικὸς ἐκεῖνος ἱεράρχης, καὶ τυπικός. — 16) Contra clericos inordinatos, etc. Init. Οὐκ ἀφνὴς ἐγὼ τὴν ποιμαντι. — 17) De amore Dei erga homines, etc. Init. Τίς ἡ τυραννις ἦν ἐκ τῆς πρὸς ὑμᾶς. — 18) Post reditum ex Lydia, et de condemnatione hæretici Leontii. Init. Λύει μου τὴν γλῶσσαν ἡ παρεῦσα πανήγορις. — 19) Homilia κατανυκτική. Init. Ἡ μὲν ἀπολογια τῆς ἐμῆς ἐμῆς σιωπῆς. — 20) De conventu in Ecclesia, etc. Init. Τί ἂν ἀνθορωπος πάθοι ἐπιστασίαν. — 21) Quod Deus multum curet de hominibus, etc. Init. Φέρε δὲ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν τεχνίτην. — 22) Cum Canicleus (*a*) diaconum percussit. Init· Ὦ γλυκεῖα ὄψις, ὦ γάνος ψυχῆς. — 23) De eodem Canicleo. Init. Οἴμοι ἐγὼ, μητερ, ὡς τινα με ἐτεκες. — 24) Ad populum, quod non semel per hebdomadem ad vigilias in ecclesiam concurrant. Init. Τί ποτε, ὦ ταρόντες, οἴεσθε. — 25) Quod oporteat os psalmodiis sanctificare. Init Κύριε, ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου, κία. — 26) In parabolam cœnæ apud Lucam. Init. Ἔχει μὲν τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς τῆς σήμερον. — 27) Gratiarum actio, quod inciderit in morbum in adornanda hac homilia, et de mysteriis sacris. Init. Ὑπολαμβάνειν μοι ἔπεισα, ω φιλοχρ. — 28) Homilia μεθεόρτιος Christi nativitatis. Init. Τῆς περι λόγοις μεγιστης πτωχείας μου. — 29) Hom. post festum Luminum. Init. Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ. — 30) Εἰς τά ἀπό κρεωφαγίας. Init. οἶδα, ὡς ἐν θαὐματι κείσεται τοῖς πολλοις.— 31) Homilia apologetica de diuturniore silentio. Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως. — 32) Post nativitat^em Christi et ante Lumina. Init. Χθὲς τοῖς λαμπροῖς γενεθλίοις τοῦ. — 33) In primam Dominicam Jejuniorum. Init. Ὡς ἐμεγαλύνθη τά ἔργα σου, Κύριε. — 34) In infanticidium. Init. Τίς Θεός πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὁ Θεός. — 35) De eodem festo. Init. Οἱ μικρολόγοι τῶν ἑστιατόρων. — 36) Alia sine titulo. Init. Ὁρᾶτε, μὴ καταφρονήσητε ἑνός. — 37) Alia sine titulo. Init. Τῶ καιρῶ εισῆρχετο. — 38) In primam Dominicam Jejuniorum. Init. Ὡς ἀγαπητά τά ακηνώματα σά. — 39) In secundam Dominicam Jejuniorum. Init. Ἡνυσται μὲν ἰδοὺ σὺν Θεῶ καὶ ἡ. — 40) In tertiam Dominicam Jejuniorum. Init. Ἡ μὲν τῶν Εὐαγγελίων πανὶερος βιβλος. — 41) In quartam Dominicam Quadragesimœ. Init. Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἄνθρωπός τις. — 42) In quintam Dominicam Jejuniorum. Init. Τὸν μὲν δὴ τῆς τεσσαρακονθημερου. — 43) In Dominicam ante nativitatem, et in tres pueros. Ἐπειδὴ πολυανθρωπότερον σήμερον τὸ ἀθροισμα. — 44) Quod non sit accedendum ad divinos et præstigiatores. Init Χριστὲ ἀναξ αὐτοσυμπαθὲς, αὐτόνυκτε. — 45) In tertia Dominica Jejuniorum et in sanctam Crucem. Init. Ἰδοὺ ἡ κλίνη Σαλομὼν ἑξήκοντα δυνατοί. — 46) Homilia sine titulo. Init. Ὅταν στρατοπεδευσάμενον ἐνταῦθα κατίδω. »

(*a*) Ὁ Κανίκλειος, vel ὁ Κανίκλης, vel ὁ Κανικλείων a Byzantinis scriptoribus is appellatur qui *caniculo*, sive atramento imperatoris præerat. Vas enim illud, *caniculum*, a caniculis fictitiis sustentabatur. Vide Villoison in *Anecdotis Gr.* tom. II. p. 72. HARL.

« Deinde sequuntur catecheses ejusdem : Primæ catechesis initium : Οἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας. — Secundæ init. Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου. — Tertiæ catechesis init. Ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευΐ. — Quartæ catechesis init. Τὴν ἀλλοίωσιν ἐλαιῳ. — Quintæ init. Ὅποι τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συν. Sine titulo, init. Ἀλλὰ καὶ Ἰωνᾶς ἐκεῖνος. — « Fol. 193. Epistola *ad Nicolaum grammaticum*, qui in Musulmanorum religionem se contulerat, etc. Hæc epistola est inter primam et secundam catechesim. Init. Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου. [« Vide paulo ante de cod. Coislin. ad n. 1. HARL.] ».

Hactenus codex Coislinianus. Ex his solæ editæ homiliæ quatuor, quibus asteriscum præfixi, 3, 34, 38 et 45.

VI. *Epistola ad Manuelem Ducam*, despotam Epiri et Thessaliæ, ms. in bibl. Cæs. [Vindob.] Inc. Ἠττήμεθα νὴ τὰς σὰς ἀριστείας, ἠττήμεθα, πανευτυχέστατε Δέσποτα. Vite Lambecium V, p. 107 (*a*). Ubi etiam memorat Manuelis Ducæ epistolam ad Germanum, ad quam hic respondet, et in qua Germanum (*b*) ille vocat παναγιώτατον δεσπότην καὶ τῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ Χριστιανῶν ἀπλανέστατον ὁδηγόν.

Mandatum seu Commonitorium synodale, traditum Christophoro, metropolitæ Ancyrano, cum is ex synodo Nicæna A. C. 1232 celebrata tanquam legatus patriarchalis ad Manuelem Ducam esset profecturus. Ms. in eodem Codice Cæsareo, [n. 4, pag. 227 sqq., ubi conf. not. Kollarii, *A*.] sed posteriore parte mutilum. Incipit : Καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους καὶ καιρὸς τοῦ συναγαγεῖν λίθους. [conf. Oudin. l. c. III. p. 59 sqq. HARL.

VII. *Oneirocriticon*. Lambec. V, p. 237., seq. sive p. 478 ed. Kollar. — Oudin. l. c. tom. III, pag. 61 et pag. 236, illam somniorum interpretationem in cod. Vindobon, pertinere arbitratur ad Nicephorum II patriarcham Cpol. a. 1250. Sed forsan Lambec. tutius judicat, Nicephori oneirocriticon esse brevius, quam Germani, et ab hoc illum sua videri per compendium accepisse. — In Montfauc. Bibl. bibliothecar. mss. I, pag. 708. *D*, inter codd. bibl. Sfortianæ cod. sic citatur : « Germanum Cpol. scripsisse adversus eos qui dicunt, dæmones convertendos, meminit Photius. » HARL.

Scripta edita.

I. *Epistola ad Gregorium IX* papam Rom. de unione, quæ Latine sæpius prodiit inter Gregorii IX epistolas et apud Matthæum Paris, ad. a. 1237, cum alia Germani *id cardinales* epistola ; et apud Odoricum Raynaldum ad a. 1232, n. 46, et in conciliorum tomis, cum Gregorii IX responsione duplici, ut tom. IX Labbei, pag. 318, et tom. VII Harduin., pag. 149. Sed Harduinus primus etiam Grece dedit p. 1961 acceptam a Michaele Le Quien, qui ex codice regio MMDIII descripserat. Incipit : Ὦ Κύριε, σῶσον δή ὦ Κύριε, εὐόδωσον δή. Apud eumdem Harduinum pag. 157-162. Græce et Latine exstat definitio apocrisiariorum Gregorii IX ad Germanum missa, quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat æqualiter hæc in codice Cæsareo apud Lambecium III, p. 118 (*c*) inscribitur : Ἔκθεσις τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως τῶν Λατίνων συγγραφεῖσα καὶ ἀποσταλεῖσα παρὰ Γρηγορίου πάππα Ῥώμης πρὸς Γερμανὸν τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. In eodem codice Cæsareo subjuncta Germani responsio Græce adhuc inedita : Τοῦ ἁγιωτάτου Γερμανοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῆς σὺν αὐτῷ ἱερᾶς συνόδου ἀπάν-

(*a*) S. p. 225 sq. ed. Kollar. in. cod. CCLI, n. 2 et 3, et Oudin. l. cit. III, p. 58 sq. HARL.

(*b*) Nicephoro Gregoræ, Ἀνὴρ συνετός, καὶ ἀρετῇ καὶ λόγῳ βίον κοσμήσας.

(*c*) Sive p. 305 sq. n. 24 et 25, in cod. LXIV ed. Kollar. Add. ibid. p. 311, n. 27. Synopsis argumentorum etc. supra de ineditis Germani II scriptis ad n. II citata : — Infra, in vol. XI pag. 530. ed. vet. — Schroekh. *Hist. Eccl. Christ.* tom. XXIX, pag. 414 sqq. — In codd. dudbus bibl. Sfortianæ secundum Montfauc. Bibl. biblioth, mss. I, pag. 706. *D. E.* Epistola Gregorii papæ ad patriarcham CPolitan. in qua loquitur ille de duplici gladio Ecclesiæ, temporali et spirituali, et usu utriusque ; atque Germani, patriarchæ CPol. et synodi ejus disputatio de Spiritu sancto adversus legatos sedis apostolicæ. — Ibid. II, pag. 1319 *C*, n. 36, papæ epist. ad patriarch. CPolit. ejusque ad ipsum *super unione*, Manuele imperatore ; — et n. 41-45 inder codd. Mazarin. Germani epist. ad Gregorium papam ; Gregorii papæ ad ipsum ; Fratrum Minorum, legatorum Romani pontificis, fidei editio ; Germanii cum iis disputatio. — Oxon. in cod. Baroc. XCI, Germani CPol. patriarchæ epistola ad papæ Romani legatum qui presbyteros quosdam Græcos male tractaverat, et in carcere detinuerat : inc. Δέσποτα. — Ibid. in cod. Guil. Laudi LXXVIII, n. 18-21. (sive n. 720 cat. codd. Angliæ etc., tom. I.) Germani ep. ad Gregorium papam ; Gregorii papæ. ep. ad Germanum ; Determinatio *Fratrum Minorum*, f. confessio de processione Spiritus sancti a Patre Filioque, etc., et Germani ac synodi, quæ cum ipso, oppositio adversus Phræmenarios, a Gregorio papa missos reliquosque — ibid. inter adversaria mss. Gerardi Langhæni (cat. cit. pag. 268, n. 6). Germani epistola ad Latinorum CPoli patriarcham, græcos sacerdotes, ut papæ in supplicationibus memoriam facerent, cogentem. — Paris in bibl. publ. cod. CMLXX, n. 4, Gregorii papæ fidei expositio missa ad Germanum ; n. 5, Germani responsio ad illam expositionem, et Gregorii ad legatos Minoritas : ibi de processione Spiritus sancti imprimis disputatur. — In cod. MCCLVII, n. 1, Gregorii expositio, etc. et n. 3, Germani et synodi, cui præerat responsum, quo Latinorum dogma de processione Spiritus sancti refutatur. — Venetiis in bibl. Marc. cod. DLXXV, Gregorii papæ epistola ad Germanum, et hujus epistola ad illum Gregorium de unione : Ἀπάντησις τοῦ Γερμανοῦ, καὶ τῆ, σὺν αὐτῷ ἱερᾶς συνόδου πρὸς τους ἀπο του παππα Γρηγορίου σταλέντας Φραιμενουρίους καὶ τοὺς λοιπούς. Inc. Εἴπατε ἡμῖν, etc. V. cat. codd. Gr. Marc., p. 303. HARL.

τησις πρὸς τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν τοῦ πάππα, καὶ πρὸς τοὺς ὑπ' ἐκείνου σταλέντας Φρεμενουρίους (*a*) καὶ λοιποὺς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Hanc Latine vulgavit Lucas Waddingus in Annalibus ordinis Minorum. diversam a priore Germani scripto de processione Spiritus sancti quod ex Allatio paulo ante memoravi, illiusque veluti summa ac compendium. Confer Altimuram pag. 359, 360. *Panopliæ contra schisma Græcorum.* FABR. Edita est Græce ex cod. Cæsareo Vindobon. a Franc. Carolo Altero, ad calcem edit libri: Χρονικὸν Γεωργίου Φραντζῆ, etc. Vindobon. Austr. 1796, fol., pag. 139 seq. Gregorii ἔκθεσις — missa ad Germanum. In fine: ὑπογραφαὶ τῶν ἀποκρισιαρίων. Pag. 140 seqq. sequitur Germani et synodi cum illo responsio, f. ἀπάντησις, etc., in qua multa et sacrorum et ecclesiasticorum scriptorum loca testimoniaque afferuntur. In præfat. autem pag. 11 seq. Alter. agit de codd. Vindobonensi atque Vaticano. HARL.

II. *Homiliæ variæ.* 1) *In infantes Betlehemiticos.* Κυροῦ Γερμανοῦ εἰς τὴν σφαγὴν τῶν ἁγίων νηπίων, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου, ἀναγινωσκομένη Κυριακῇ πρὸ τῶν Φώτων. Incipit: Τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Græce ex codice Augustano edidit David Hœschelius inter homilias sacras variorum Patrum, Augustæ Vindel. 1586, pag. 154-181. FABR. De Germani homiliis et codd. in bibloth. Angliæ asservatis, in quibus illæ aliaque Germani scripta exstant, copiose agit Oudin. l. c. tom. III. pag. 61 seq. — In cod. Augustan. Vind. secundum Reiseri indicem mss. bibl. Augustanæ, pag. 8, n. 20, sunt septem sermones Germani, archiep. Cpolitani: 1) *In sepulturam Christi,* dictus die magni Sabbati; 2) *In annuntianem Marie;* 3) *In primam jejuniorum Dominicam,* deque imaginum restitutione; 4) *In venerationem vivificæ crucis,* dictus tempore jejunii; 5) *De infantibus, ab Herode occisis*; 6) *In exaltationem sanctæ Crucis;* 7) *In Dominicam ante Natalem Christi, deque tribus pueris in fornacem missis.*— Ex Germani sermonibus permultis plura collegit excerpta Macarius Chrysocephalus in opere, Ῥοδωνιὰ inscripto, quod exstat in cod. Veneto CCCCLII bibl. Marc. Vide Villoison, in *Anecdotis Græcis,* tom. II, p. 72. — In indice ad hunc tomum, voc. *Germani,* citatur fragmentum ex quadam illius oratione, in qua explicatio allegorica arboris illius, in medio paradiso positæ. HARL.

2) *In exaltationem venerandæ crucis, et contra Bogomilos.* Εἰς ὕψωσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ κατὰ Βογομίλων. Incipit: Πάλιν ἑορτῆς μυστήριον, καὶ πάλιν ὁ ἱμὸς λαὸς χορευτὴς μυστικός. Græce et Latine edidit Jacobus Gretserus tom. II *De cruce,* pag. 156-173. Ingolstad. 1600, 4.

3) In vivificam crucem, tertia Jejuniorum Dominica. Τῇ τρίτῃ Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν, καὶ εἰς τὸν ζωοποιὸν σταυρόν. Incipit: Ἰδοὺ ἡ κλίνη Σολομών. Græce et Latine apud eumdem Gretserum, pag. 294-308.

4) *In adorationem Crucis, tempore medii Jejunii.* Εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμιου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐν τῷ καιρῷ τῷ Μεσονηστίμῳ. Incipit: Φωτίζου, Ἱερουσαλήμ. Græce et Latine apud eumdem Gretserum, p. 308-311.

5) *In primam Jejuniorum Dominicam, et in sanctarum imaginum restitutionem.* Εἰς τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν. Incipit: Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων. Græce et Latine apud eumdem Gretserum, pag. 549-565. In hac quoque homilia Bogomilorum mentio pag. 552. Ἠρώτησέ μέ τις τῶν δαιμονοπροσώπων τούτων Βογομίλων· Διὰ τί, φησί, προσκυνεῖτε τοίχους, καὶ σανίδας καὶ ἄσβεστον καὶ διάφορα χρώματα; Latine exstat etiam ex Gretseri versione in supplemento Bibl. Patrum Morelliano Paris. 1639, tom. I, pag. 70, et in Bibl. Patrum Coloniensi a. 1618, tom. IX, et in Lugdunensi a. 1672, tomo XX. [V. cat. bibl. Leidens. pag. 44].

6) *In Dominici corporis sepulturam, et in magnum Sabbatum.* Λόγος εἰς τὴν θεόσωμον τάφὴν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστου, ῥηθεὶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ μεγάλου Σαββάτου. Incipit: Σάββατον μέν ἐστι σήμερον. Græce et Latine vulgavit Combefisius tom. I auctarii novi, pag. 1469, 1524. Paris. 1648 fol. Latine ex Combefisii versione in tom. XX Bibl. Patrum edit Lugd. et in Bibliotheca Patrum concionatoria Combefisiana. FABR. In cod. antea citato Augustano Vindel. — Oxon. in cod. Barocc. CCXLI. — Vindobonæ in cod. Cæsar. LXIV, n. 20. V. Lambec. III, p. 299, Kollar. — Paris, in bibl. publ. codd. DCCCLIV, n. 14, et MCLXXXVI, n. 22. HARL.

[*In dedicationem templi B. Mariæ,* etc. Paris, in bibl. publ. codd. MCLXXVI, n. 42; MCLXXVII, n. 34, et MCXCIV, 11. Add. supra, vol. X, pag. 285 bis. HARL.]

In decollationem Sancti Joannis Baptistæ homiliam Germani a Combefisio editam tradit præstantissimus Caveus, lapsus memoria: Andreæ enim Cretensis, non Germani sermonem eo de argumento Combefisius publicavit. Andreæ etiam est, non Germani Idiomelon in Annuntiationis festum ab eodem Caveo memoratum.

III. *Epistolæ duæ* suo et synodi nomine missæ *ad Cyprios, eorumque archiepiscopum Neophytum,* cum

(*a*) Al. Φρεμινουρίους, *Fratres ordinis Minorum* intellige. [V. Jo. Meursii Glossar. Gr. barbar. voc. Φρεμηνοραῖος.].

cogerentur a Latinis (*a*), illis subjici. Prior incipit : Ἡ νῆσος ἡ Κύπρος· altera ; Ἀνδρες φιλοχριστοτατοι καί φιλευσεβεῖς. Græce et Latine edidit Cotelerius tom. II *Monument. Ecclesiæ Græcæ*, pag. 462 et 475, 482. Paris. 1681, 4, FABR. Venetiis in cod. bibl. Marc. DLXXV epistolæ duæ, Germani et synodi nomine missæ ad Cyprios, eorumque archiepisc. Neophytum ; it. ex Germani epistola, quam misit Nicæa ad Patres Cpolit. V cat. codd. gr. Marc., pag. 303. — In cod. Mazarino LXXXVII, n. 37 seqq. Germani epist. 1) ad Neophytum ; 2) altera ad Cyprios ; 3) ad Latinorum patriarcham Cpoli, cogentem Græcos presbyteros papæ nomen recitare. V. Montfauc. Bibl. biblioth. mss., II, p. 1319. HARL.

IV. *Decreta tria in jure orientali* Enimundi Bonefidii, a. 1573, 8, apud H. Stephanum edito libro II, Græce p. 89 seq. et Latine p. 156 atque in *Jure Græco-Romano* Marquardi Freheri Francof. 1596, fol ; Græce et Lat. p. 232 238 : *primum* contra Joannem (*b*) metropolitanum Naupacti de quibusdam episcopalibus monasteriis, et de virgine quæ ante pubertatem, nuptialem benedictionem accepit : datum indictione VIII, a. 6743, hoc est anno Christi 1235 ; *secundum* et *tertium* de paralauriis patriarchalium monasteriorum, ad quem pertinere debeant (*c*). In his et synodi mentio et ὑπομνημάτων συνδικῶν de patriarchalibus stauropegiis factorum 27 novembr. et 8 Januar. indictionis V, hoc est anno 1232. FABR.

De Germani *scholiis in Dionys. Areopagitam* v. supra, vol. VII, p. 10, pag. 15 de cod. Laurent. p. 16 de cod. Marc. — et de cod. Veneto bibl. Marc. CXLIII, confectorem catal. codd. Gr. Marc., p. 81, atque cel. Morell. bibl. mss. Gr. et Lat. I, p. 88 seq., qui laudat de illis Jo. Fr. Betnard. de Rubeis in diss. præliminari edit. ipsius operum Areopagitæ, Venet 1755, fol. HARL.]

(*a*) Willebrandus ab Oldenburg, illorum temporum scriptor, in Συμμίκτοις Allatii, pag. 141 *Græci, quibus Latini per totam Cyprum dominantur tredecim habent episcopos, quorum unus est archiepiscopus. Omnes ipsis Francis obediunt, tributum tanquam servi persolventes.*

(*b*) Male interpres *dominum Joannis pro, dominum Joannem*, κατά μητροπολίτου Ναυπάκτου κυρίου Ἰωάννου.

(*c*) Florent. in cod. Laurent. II, n. 94, plut. V. *Sigillum Germani de Paralaurüs patriarchalium monasteriorum, ad quem pertinere debeant, factum mense Junio, v indiction. et insinuatum secreto sacri chartophytacii, ubi agitur de patriarchalibus Stauropegiis.* Inc. Τά περὶ τῶν πατριαρχικῶν σταυροπηγίων. Sequitur alterum ejusdem. Inc. τὰ κατὰ συαρπαγὴν λαβόντα σύμπηξιν V. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur., tom. I, p. 10. HARL.

Germani Epistolæ ad Gregorium IX papam et ad cardinales De unione Ecclesiarum, cum Gregorii IX responsione duplici ; Definitio apocrisiariorum Pontificis quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat æqualiter, cum Germani responso ; item acta concilii Nymphææ in Bithynia pro unione habiti : hæc omnia post Regesta exstant Gregorii IX, quem vide in Patrologia Latina ad an. 1241.

GERMANI EPISTOLÆ

AD CYPRIOS.

(Ex Joannis Baptistæ Cotelerii *Monumentis Ecclesiæ Græcæ*, tom. III)

Γερμανοῦ (1) τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κάνσταντινουπόλεως ἐπιστολὴ σταλεῖσα ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ παρά τε αὐτοῦ καί τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἀρχιερανεύοντος ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ τοῦ κυροῦ Νεοφύτου, καὶ ἀναγκαζομένου παρὰ Λατινων ὑποταγῆναι αὐτοῖς.

A *Germani sanctissimi patriarchæ Constantinopoleos epistola missa in insulam Cyprum, tam ab ipso quam a sacra synodo, cum in ea insula summum sacerdotium teneret dominus Neophytus, et cogeretur a Latinis, illis subjici.*

α'· Ἡ νῆσος ἡ Κύπρος, ἡ περιλάλητος, ἣν πόντου μὲν ὑγρὸν στόμα κύκλῳ προσπτύσσεται, πυριμενῇ δὲ χείλη ῥητόρων καὶ γραφέων διαφημίζουσιν, εὖ μὲν θέσεως, εὖ δὲ κράσεως ἔχουσαν, οἷα

1. Cyprus insula, illa percelebris, quam liquidum quidem ponti ostium undequaque cingit, ignea vero oratorum scriptorumque labia prædicant, commodo situ bonaque temporis gaudentem quasi

(1) Γερμανοῦ. Est Germanus II CP. qui vixit sæculo decimo tertio sub imperatoribus Latinis. Ad eum pertinent Decreta Juris Græco-Romani p. 232, etc., non vero ad illum qui antea fuerat pontifex Adrianopolitanus, ut dicitur in margine, quique est Germanus III. Patet ex p. 235, ubi notatur annus mundi 6743, qui est Christi 1235. De Cypro autem et Cypriis per illa tempora lege inter alios Wildebrandum ad Oldemborg Itinerarii, p. 141, 142 in Symmictis Allatii.

maris uber bonis abundans, et in loco sterili ho- A tum, salsuginis solum dulcem succum fundens, aliam beatorum, insulam terram lacte manantem ; quæ non modo ex seipsa feracitatem omnem profundat, sed etiam externis repleatur bonis, quotquot nimirum per liquidum in eam inferuntur.

2. Hæc porro ipsa Cyprus, antea felix atque splendida, non adeo ex naturæ donis insignis erat, quemadmobum jam sermo repræsentavit, neque eam quidquam e cæteris aliud tantum decorabat, quantum ipse pietatis fructus, atque Evangelii seges, ad centuplum bonis spicis feta, quantum lerge fluentes doctrinæ latices, Scripturarumque floridum pratum, et Ecclesiæ fiiliorum maltitudo instar omnigenarum herbarum agri; velut insulam innovatam, ut cum Scriptura loquar [1], et quotidie B in melius renovatam ac proficientem. Unde factum est, ut in unam maximarum provinciarum promoveretur, et ad archiepiscopatus eveheretur dignitatem, sors eximia Christi effecta, atque per semetipsam directa propriumque sub pastoribus suis ordinans gregem.

3. Verum non erat scelesti Satanæ, hanc absque invidia intueri, qui terram minatnr atque mare se deleturum. Scilicet armat manus barbaricas, et gentem inimicam excitat adversus Ecclesiam, imo beneficam ; geutem, quæ hæc quidem dentibus comedit, illa vero unguibus dilacerat, alia autem pedibus conculcat, prorsusqus omnia ad disperditionem vastat, juxta Danielis visïonem [2]. Constipati enim Latini, etiam Cyprios adorti sunt : alius quidam pontus immensus et obvia quæque inundans, conspicuo illo insulamque ambiente impetuosior ; quandoquidem conspicuus non eam obtegere contendit, sed propriis terminis circumscribitur, in semetipso fluctus confringens, et Creatoris providentiæ frenis obsecundans [3].

4. At Italorum audacia proprias transilit stationes, et fluctus iræ volvit, extra terminos currit, atque in exteros irruit. Ejusmodi atrox tempestas excitata est in præclara Cypro ; cum qua fœdus servat mare, et cicurem se reddit unda. Id sane diluvium, ad aliquod usque tempus venustiora quæque corrupit, et in terram prostravit quæcunque eminebant. Mox vero et hominum corpora attigit. Verumtamen tolerabilis erat calamitas, licet esset admodum gravis ; quoniam ad corpoream spectabat noxam, et corporum perniciem, quæ ad

θηλὴν θαλάσσης βρίθουσαν ἀγαθοῖς, καὶ ἐν ἀτρυγήτῳ παράδεισον, καὶ τῆς ἅλμης πέδον γλυκύχυμον, καὶ νῆσον ἄλλην μακάρων, καὶ μελιτόβρυτον γῆν· οὐ μόνον ἐξ ἑαυτῆς τὸ πάμφορον βλύσασαν, ἀλλά καὶ τοῖς ἐξωθεν περιαντλουμένην καλοῖς, ὁπόσα ταύτῃ παρὰ τῆς ὑγρᾶς ἐπεισβάλλουσιν.

β'. Ἥδε ἡ Κύπρος αὕτη, ἡ πρὶν εὐδαίμων τε καὶ λαμπρὰ, οὐ τόσον ἐκ τῶν φυσικῶν χαρίτων ἐπίσημος ἦν ὡς ὁ λόγος προδιεμόρφωσεν, οὐδ' οὕτω ταύτην ἄλλο τι τῶν ἁπάντων ἐσέμνυνεν, ὡς ὁ τῆς εὐσεβείας μᾶλλον καρπὸς, καὶ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου σπόρος, ἑκατοστεύων εἰς εὔσταχυν, τά τε τῆς διδασκαλίας εὔρυτα νάματα καὶ ἡ πολυανθὴς λειμωνία τῶν Γραφῶν, καὶ ἡ τῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας πληθὺς, ὡς τοῦ ἀγροῦ τὸ παμβότανον· ὥσπερ νῆσον ἐγκαινιζομένην, τὸ τῆς Γραφῆς, καὶ ὁσημέραι πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνανεουμένην τε καὶ προβαίνουσαν. Ἐντεῦθεν εἰς μίαν προήχθη τῶν μεγίστων ἐπαρχιῶν, καὶ πρὸς ἀρχιεπισκοπῆς ἐπήρθη ἀξίωμα· λάχος ἔκκριτον καθεστηκυῖα Χριστοῦ, καὶ καθ' ἑαυτὴν διεξαγομένη (2), καὶ τὸ οἰκεῖον ὑπὸ ποιμέσι διατάττουσα ποίμνιον.

γ'. Ἀλλ' οὔκουν [*An* οὐκ ἦν] ἄρα τοῦ τελχῖνος Σατὰν μὴ καὶ ταυτῃ *βάσκανον* [*An pro* βασκανως] ἐνιδεῖν, τοῦ γῆν ἀπειλοῦντος (3) ἐξαλείφειν καὶ θάλασσαν. Ἀμέλει καὶ χεῖρας ὁπλίζει βαρβαρικὰς, καὶ πολέμιον ἔθνος ἐπήγειρε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μᾶλλον ὑποδρηστεῦον αὐτῇ· ἔθνος, τὰ μὲν τοῖς ὀδοῦσιν ἐσθίον, τὰ δὲ σπαράσσει τοῖς ὄνυξιν, ἀλλὰ δέ ποσι συμπατοῦν, καὶ ἁπλῶς τὰ πάντα πρὸς ἀφανισμὸν ἀχρειοῦν, κατὰ τὸν Δανιὴλ θεαματισμόν. Οἱ C γὰρ φρακτοὶ Λατῖνοι καὶ τοῖς Κυπρίοις ἐπέδρισαν. πόντος ἄλλος τις ἀχανὴς καὶ κατακλυζων τὸ προστυχὸν, τοῦ προφανοῦς καὶ τὴν νῆσον ὑπανέχοντος βιαιότερος, παρ' ὅσον μὲν οὐ καλύψαι ταύτην φιλονεικεῖ, ἀλλὰ τοῖς οἰκείοις ὅροις συμπεριγράφεται, ἐν ἑαυτῷ συνθραύων τὰ κύματα, καὶ προνοίας χαλινοῖς εὐπείκων Δημιουργοῦ.

δ'. Τὸ δὲ θράσος τῶν Ἰταλῶν τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνει σταθμούς, καὶ κύματα κυλίνδει θυμοῦ, καὶ ὑπερόρια τρέχει, καὶ τῶν ὀθνείων κατεμπηδᾷ. Τηλίκος ἐπερράγη τῇ καλῇ Κύπρῳ κλύδων ἀλλόκοτος. πρὸς ἣν ἡ θάλασσα σπένδεται, καὶ ἠμεροῦται τὸ ῥόθιον. Ὁ δὲ τοιοῦτος κατακλυσμὸς μέχρι μέν τινος τά ὡραῖα διέφθειρε, καὶ πᾶν ἀνάστημα κατέρριψε γῆς. Ἤδη δὲ καὶ σωμάτων ἀνθρωπων παρ- D ήψατο. Ἀλλ' ἦν ὅμως φορητὸν τὸ δεινὸν, καίπερ ὂν βαρυσύμφορον· ἐπεί καὶ προς σωματικὴν ἀπέβλεπε λύμην καὶ σκηνωμάτων ἀπώλειαν, συντιθεμένων

[1] Isa. XLV, 16, [2] Dan VII, 7, 19. [3] Job XXXVIII, 11.

(2) Καθ' ἑαυτὴν διεξαγομένη. Hoc est αὐτοκέφαλος. Qua de re vide Allatium *De Ecclesiæ Oecidentalis et Orientalis perpbtua consensione*, lib. I, cap. 25, et Adnotationes Beveregianas in canones p. 58, 59, 147.

(3) Τοῦ γῆν ἀπειγοῦντος. Habuit in animo illud Isa. X, 14 : Καί σείσω πόλεις κατοικουμένας, καί τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομοι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιαν· καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠά ἀσῶ *Et concutiam civitates habitatas, et orbem terræ totum apprehendam manu quasi nidum, et quasi ova derelicta tollam*. Unde Gregorius. Nyssenus orat. 5 in Canticum canticorum, p. 551 D : Ὁ' καταλαμβάνων τὴν οἰκουμένην ὡς νοσσιὰν. καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠά αἴρων αὐτὰ, seu potius αὐτὰν, cum interprete. ac ems. Reg. 1797, Apud Cæsarium quæst 121, περιλήψομαι.

ἐπὶ βραχὺ καὶ λυομένων μετ' οὐ πολύ. Τὰ νῦν δὲ ἀλλὰ καὶ ψυχῶν τὸ πρᾶγμα κατεκαυχήσατο, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον τῆς εὐσεβείας διασαλεύειν ἐπιχειρεῖ. Τοῖς γὰρ πολεμισταῖς Λατίνοις, καὶ ἱερατικὸν ἐκ τοῦ γένους οὐκ ὀλίγον τῇ νήσῳ προσέπιθὰν, τὰς ἐκκλησίας συνέχει, καὶ πρὸς ἑαυτὸ πάντα τὰ θεῖα ἐφελκύσαι νεανιεύεται.

ε'. Ἔνθεν ὁ μὲν γνήσιος καὶ κανονικὸς πρωτοποίμην, ὁ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος Κυπρίων, ὁ κῦρις Νέοφυτος, τοῦ οἰκείου θρόνου ἀποδιώκεται· παρένθετος δέ τις καὶ ἀλλόθροος ἄνθρωπος ἐκ Λατινικῆς φυλῆς τῷ τοιούτῳ θρόνῳ ἐγκαθεσθεὶς, οὐκ ἂν ἄλλως ἀνήσειν τοὺς ἡμετέρους ἱερατικοὺς ἰσχυρίζεται ἐπισκόπους τε καὶ λοιποὺς τὸν Ῥωμαϊκὸν παιμαίνειν καὶ διδάσκειν λαὸν, εἰ μὴ πρότερον τὴν πα ρ' αὐτοῖς ὑποταγὴν ὑπεισέλθωσι, καὶ συνθήκας καταθυμίους τῷ νέῳ ἀρχιερεῖ καὶ νόθῳ παρέξουσιν· ἢ μὴν καὶ τούτους ἐξοστρακισθῆναι της νήσου παντάπασιν· ὡς τῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων διασπαρέντων κινδυνεύειν τὴν ἀγέλην Χριστοῦ εἰς κρημνοὺς ἀποπλανᾶσθαι καὶ βάραθρα.

ς'. Ἦν μὲν πρὸ πολλοῦ θρυλούμενα ταῦτα, καὶ εἰς ἀκοὰς τῆς ἡμετέρᾶς ἐρχόμενα μετριότητος· τὰ νὺν δὲ καὶ ὁ θεοφιλέστατος τῆς κατὰ τὴν Κύπρον ἁγιώτατος ἐπισκοπῆς Σολείας Λεόντιος, καὶ ὁ εὐλαβὴς καθηγούμενος τῆς τῶν Ἀψινθίων μονῆς ἱερομόναχος Λεόντιος, πρὸς τὴν ἡμῶν ἀναπεμφθέντες μετριότητα παρά τε τοῦ οἰκείου μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ δὴ καὶ παντὸς τοῦ ἱερωμένου πληρώματος καὶ τοῦ ὀχλώδους λαοῦ, τὰς τοιαύτας συνοδικῶς ἀνήγειλαν συμφορὰς ἐνώπιον τῆς ἡμῶν μετριότητος· καὶ παραστάντες τὴν σήμερον ἐπὶ τοῦ μέσου, διεπρεσβεύσαντο ὁπόσα παρ' ἐκείνων ἀνενεγκεῖν ἐπετράπησαν. Ἔφασκον γὰρ ὡς τῷ ἀρχιεπισκόπῳ κυρῷ Νεοφύτῳ παρὰ τῶν Λατίνων οὐ συγκεχώρηται τῇ νήσῳ ἐνδιατρίβειν τὸ σύνολον· ἅτε τοῦ σφῶν καὶ ἑτέρου ἀρχιεπισκόπου μηδόλως ἄλλον ἀκούειν ἀρχιεπίσκοπον στέγοντος. Ἀμέλει καὶ τέλεον ἐκείνους [*f.* ἐκεῖνον] ἀπήλασαν. Καὶ νῦν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ἀνατολῆς διάγει πλανώμενος

ζ'. Αὐτοὺς δέ γε τοὺς ἐπισκόπους, φασὶ, καὶ τοὺς λοιποὺς ἱερατικοὺς, εἰς ὑποταγὴν ἐκβιάζεται ὁ τῶν Λατίνων ἀρχιερεὺς, καὶ οὕτως ἐάσειν τούτους καθυπισχνεῖται τὰς οἰκείας ἔχειν ἐπισκοπὰς καὶ ἱερατικῶς ἐνεργεῖν. Καὶ παρεγκλήτευον τὸ ποιητέον μαθεῖν παρά τε τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῆς ἱερᾶς ἀδελφότητος. Διὰ γὰρ τῆς τούτων γλώσσης τὰς τῶν Κυπρίων πάντων ἔλεγον παρεστάναι ψυχὰς, καὶ τὴν ἡμῶν γουνάζεσθαι μετριότητα τῆς ἐκείνων σωτηρίας ἀντιποιήσασθαι, καὶ μὴ χώραν οὕτω πλατεῖαν καὶ πολυάνθρωπον καταλιπεῖν ἀπροστάτευτον, ὡς λιμὸν λιμῶξαι (4) καὶ δίψαν παθεῖν, οὐ βρώματος οὐδὲ πόματος, ἀλλὰ τοῦ ἀκούειν λόγον Θεοῦ.

[a] Amos VIII, 11.

breve temporis spatium compinguntur, et solvuntur paulo post. Jam vero et res adversum animas sese superbe extulit, conaturque rectum pietatis sermonem concutere. Nam una cum bellatoribus Latinis non pauci ejusdem generis sacerdotes in insulam ingressi, Ecclesias conturbarunt, et ad se cuncta divina pertrahere petulanter nituntur.

5. Hinc legitimus et canonicus pastorum primus, beatissimus Cypriorum archiepiscopus, dominus Neophytus, a sua sede pulsus est, adscititius autem quidam et peregrinæ linguæ homo, e Latinorum genere, in eodem throno insidens, non alia ratione se permissurum asseverat, ut nostri sacrati homines, tum episcopi, tum cæteri, populum Romanum seu Græcum pascant et doceant, nisi prius subjectionem illam eorum subierint, et astipulationes novo nothoque pontifici gratas præstiterint; alioquin eos omnino ex insula ejiciendos esse, adeo ut pastoribus et doctoribus dispersis, periculum sit ne Christi grex in præcipitia et barathra divagetur.

6 Atque hæc quidem jam a lougo tempore divulgata fuerant, et ad aures mediocritatis nostræ pervenerant. Nunc vero religiosissimus sanctissimi episcopatus Soleæ in Cypro, Leontius, et reverendus monasterii Apsinthiorum præpositus, sacer monachus Leontius, ad nostram missi mediocritatem, tum a suo batissimo archiepiscopo, tum a reliquis episcopis, nencon ab omni sacro cœtu, ipsaque plebe, hasce synodice calamitates coram nostra mediocritate retulerunt; hodieque in medium prodentes, ex legatione quæ ab illis demandata sibi fuerant prolocuti sunt. Nempe dixerunt, nequaquam a Latinis concessum esse domino Neophyto archiepiscopo ut illo modo in insula maneret, cum alter ille eorum archiepiscopus nullatenus alium sustineret audire archiepiscopum. Unde penitus eum expulerunt, Et nunc per Orientis plagas oberrat.

7. Addiderunt legati, quod episcopos ipsos cæterosque sacri ordinis ad subjectionem, Latinorum pontifex cogit, atque ea conditione pollicetur se iis permissurum habere episcopatus suos, sacraque obire munia. Tum obsecraverunt, uti a nobis et sacra fraternitate discerent quid agendum esset. Aiebant quippe, cunctorum Cypriorum animas per suam linguam adesse, et mediocritatis nostræ genua amplecti, suppliciterque orare ut salutis eorum curam suscipiamus, nec regionem adeo amplam et populosam patrocinio destitutam relinquamus, ita ut esuriat et sitim patiatur, non defectu cibi et potus, sed audiendi verbum Dei [a].

(4) Λιμὸν λιμῶξαι. Fames spiritalis, de qua expono locum obscurum Leonis imperatoris orat. 6 Auc. Combef. I, c. 1690, D: Δὸς πεινῶντι τροφὴν, ὁ λιμῷ κινδυνεύων, καὶ τῷ ἐξ οὐρανοῦ καταβάντι ἄρτῳ τραφείς. Id est: *Da cibum esurienti qui fame periclitaris, et pane illo qui de cælo descendit nutriris.* Sic idem Augustus orat. ult. c. 1 743. de Maria. Χαῖρε ἡ τὸν κ ινῶς καὶ ὑπερφυῶς

8. Ista cum episcopus oraret supplex, et abbas obsecraret,rem mediocritas nostra una cum sacra fraternitate deliberandam proposuit. Visumque est duplex utrinque imminere periculum, et casum ex utraque parte præcipitem. Tantum enim populum absque pastorali patrocinio deseri, quorum sanguis per Deum e manibus pastorum requirendus est [5], peccatum est ingenti censura condemnandum : Latinorum autem voluntati cedere, et cum schismaticis consensionis facere fœdus, dissonum videtur a canonum rigore,alienumque ab ecclesiaticis consuetudinibus. Erat igitur anceps disceptatio, et ad alterutrum propensio dubia. Verum postquam et mediocritas nostra et sacra fraternitas multas volutavit considerationes, demum censuit mediocritas nostra, ipsa speciem subjectionis quam Latani postulabant proferri ad synodum debere. Unde cohortata est episcopum et abbatem, ut spiritaliter cum veritate explicarent quænam illa essent quæ a Latinis postularentur.

9. Responderunt illi tria hæc Latinos inevitabiliter requirere : primum, manus manibus immittere, sacerdotales sacerdotalibus, nostros Latinis: hoc namque esse infestis tutam cautionem, servilis in negotiis demissionis ; secundum, ut Romanus ad sacerdotalem honorem provehendus, post electionem a popularibus suis factam, sive in episcopum promoveatur,sive ad alitam ordinationem vel ad monachalem præfecturam assumptus fuerit, nullus omnino absque Latini notitia constituatur in dignitate ad se pertinente. Id porro Latinos propter turpe lucrem duntaxat expetere contestati sunt. Tertium ad hæc adjecerunt, ut Græci a suis quidem episcopis, cum necesse fuerit, judicentur ; si quis tamen e judicatis forsan voluerit ad Latinorum archiepiscopum provocare, tanquam oppressus videlicet, seu clericus seu laicus sit, ab illo controversia discutiatur. Super his mediocritas nostra post disquisitionem una cum fratrum congregatione, et inchoato definitivo decreto, necnon ea quæ visa sunt declarans, hunc in modum pronuntiavit.

10. Omnes sacros canones, cunctas traditiones divinas, universas venerabiles piissimæ nostræ Ecclesiæ ritus amplecti et servare illæsos ac inviolatos, jam sanximus tam manu quam lingua adhucque sancimus, Christi gratiæ confisi. Ita siquidem et scripsimus et confessi sumus,tum singulis diebus pro iis decertamus, atque oramus, ut manus pariter et vox Jacobi patriarchæ consistant, qui etiam antequam nasceretur a Deo dilectus est [6].

[5] Ezech. III, 18. [6] Rom. IX, 11-13.

η'. Ταῦτα τοῦ ἐπισκόπου καθικετεύοντος, καὶ τοῦ ἡγουμένου προσλιπαροῦντος, ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς ἱερᾶς ἀδελφότητος εἰς σκέψιν ἔθετο τὰ τοῦ πράγματος. Καὶ ἐδόκει διπλοῦς ἑκατέρωθεν κίνδυνος καὶ ἀμφίκρημνος ὄλισθος. Τό τε γὰρ τοσοῦτον ἐγκαταλειφθῆναι λαὸν προστασίας ἄτερ ποιμαντικῆς, ὧν τὰ αἵματα ἐζήτηται [*An.* ἐκζητεῖται *vel* ἐκζητήσεται] παρὰ τῷ Θεῷ ἐκ τῆς τῶν ποιμαινόντων χειρὸς, μεγάλην τὴν εὐθύνην ἔχει τὸ κατάκριμα, καὶ τὸ ἐνδοῦναι δὲ θελήσει Λατινικῇ καὶ σχισματικοῖς συνθέσθαι καὶ σπείσασθαι ἀπᾷδον τῇ τῶν κανόνων ἀκριβείᾳ δοκεῖ, καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων ἀλλότριον. Ἦν γοῦν ὁ λόγος ἀμφίβολος, καὶ ἡ πρὸς θάτερον νεῦσις ἀμφισβητήσιμος. Ὡς δὲ πολλοὺς ἡ τε μετριότης ἡμῶν καὶ ἡ ἱερὰ ἀδελφότης ἀνείλιττε λογισμούς, τέλος καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀπαιτουμένης παρὰ τῶν Λατίνων ὑποταγῆς συνοδικῶς ἡ μετριότης ἡμῶν χρωματισθῆναι [*f.* χρημ.] διενοήσατο. Ὅθεν παρεγγυήσατο τῷ ἐπισκόπῳ τε καὶ τῷ καθηγουμένῳ πνευματικῶς διευκρινῆσαι μετ' ἀληθείας, τίνα γε ἄρα τὰ παρὰ τῶν Λατίνων ἀπῃτημένα εἰσί.

θ'. Καὶ οὗτοι τρία ταῦτα ζητεῖν ἀπαραιτήτως ἔφασαν τοὺς Λατίνους· χεῖρας χερσὶν ἐμβαλεῖν ἱερατικαῖς· τοῦτο γὰρ εἶναι τοῖς ἐπηρεασταῖς ἐχέγγυον ἀσφαλὲς, δουλωτικῆς ἐν πράγμασιν ὑποκλίσεως· δεύτερον τὸ τὸν μέλλοντα Ῥωμαῖον εἰς ἱερατικὴν προβαίνειν τιμὴν, μετὰ τὴν τῶν ὁμοφύλων ἐπιλογὴν, εἴτε εἰς ἐπίσκοπον προβιβάζεται, εἴτε καὶ εἰς ἀλλοίαν χειροτονίαν ἤ καὶ ἡγουμενείαν ἐγκέκριται, μὴ δίχα τῆς τοῦ Λατίνου εἰδήσεως τῇ προσφόρῳ ἀξίᾳ ὁποιονδήτινα ἐγκαθίστασθαι· τοῦτο δὲ χάριν αἰσχροκερδείας καὶ μόνης ἀπαιτεῖν τοὺς Λατίνους διεμαρτύροντο· τρίτον ἐπὶ τούτοις ἐπήγαγον τὸ τοὺς Ῥωμαίους κρίνεσθαι μὲν παρὰ τοῖς οἰκείοις ἐπισκόποις ὅτε δεήσειεν· εἰ δ' ἴσως τις τῶν κρινομένων θελήσειε πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῶν Λατίνων, ὡς δῆθεν βαρυνόμενος, ἵνα παρ' αὐτῷ ἡ ὑπόθεσις ἀνακρίνηται. Ἐπὶ τούτοις ἡ μετριότης ἡμῶν συνδιασκεψαμένη μετὰ τῆς τῶν ἀδελφῶν ὁμηγύρεως, καὶ τῆς ἀποφαντικῆς ἀπαρχομένης ἀπαγγελίας καὶ τὰ δόξαντα διασαφοῦσα, οὕτως εἶρηκε.

ι'. Πάντας μὲν ἱεροὺς κανόνας, πάσας παραδόσεις, πάντα σεβάσμια ἤθιμα τῆς καθ' ἡμᾶς πανευσεβοῦς Ἐκκλησίας, στέργειν καὶ φυλάττειν ἀπαράτρωτά τε καὶ ἀπαρεγχείρητα καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ διεβεβαιωσάμεθά τε καὶ εἰσέτι διαβεβαιούμεθα τοῦ Χριστοῦ τῇ χάριτι πεποιθότες. Καὶ γάρ οὕτω καὶ ἐνεγραψάμεθα καὶ ὡμολογήσαμεν, καθ' ἡμέραν καὶ ὑπὲρ τούτων πυκτεύομεν καὶ εὐχόμεθα, ὅπως αἵ τε χεῖρες, ἥ τε φωνὴ, τοῦ πατριάρχου

γεωργηθέντα ἄρτον φέρουσα τράπεζα· οὗ τραφέντες οἱ τῇ γεωργίᾳ τῆς ἀκάνθης λιμῷ ἀπολλύμενοι, τοῦ κινδύνου διασισώσμεθα· *Ave, mensa quæ panem illum novo naturamque superante modo excultum et confectum gestas; quo nutriti qui spinæ cultura et messe fame enecabamur, e discrimine evasimus.* Gen. III, 18.

εἶεν Ἰακώβ, τοῦ καὶ πρὸ γενέσεως ἀγαπηθέντος ὑπὸ Θεοῦ. Ὅπου δέ γε οὐκ ἐπισείεται τις ἀθέτησις τῶν κανόνων, τῶν παραδόσεων, τῶν ἐθίμων, αὐτῆς τῆς πίστεως, εἴ τί που εὐμεθόδως καὶ ἀπροσκόπως τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ μετελθεῖν δυνήσονται οἱ Κύπριοι ἐπίσκοποι, κἀκ τοῦ δοκεῖν ὑποπίπτειν, καταπιπτούσας ταῖς ἀληθείαις, τὰς ἑαυτῶν ὑποστηρίξαιεν ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἀπειλουμένης ψυχολέθρου συντριβῆς ἀπαλλήξαιεν, συγγνωστέον ἂν οἶμαι τῆς τοιαύτης οἰκονομίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὑποκρίσεως, καὶ ἀκαταιτίατον [*f.* ἀκαταιτίατοι] λογισθήσονται, τὸν μέγαν Παῦλον εἰς τοῦτο συνήγορον ἔχοντες.

ια'. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἡ τῆς ἡμῶν μετριότητος διάγνωσις ἀπηγγέλλετο, καὶ παρίστατο τηνικάδε πλῆθος οὐ μετρητὸν τῶν τῆς Κωνσταντίνου θρεμμάτων, τριχθὲν δεδασμένον, εἰς κληρικοὺς, εἰς μονάζοντας, εἰς λαϊκούς, τῶν μὲν ἤδη καὶ διδιωγμένων ἐκεῖθεν, καὶ μητέρα ταύτην, τὴν Κωνσταντίνου φημὶ, μεμισηθέντων διὰ τὴν πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα τελείαν ἀγάπησιν καὶ ὁμολογίαν, ἱδρῶσι σεμνυνομένων· τῶν δ' αὖθις, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον, ἐπὶ τὴν μητέρα ἀναστρεψάντων, καὶ τοῖς γηραιαῖς αὐτῆς καὶ πτωχικαῖς ἀγκάλαις καὶ ἔτι ἐνθαλπομένων, οἱ τοιοῦτοι τὴν καρδίαν ἐκζέσαντες ὑπὸ τῶν πυρανθράκων τοῦ ζήλου, καὶ πῦρ οἱονεὶ πνεύσαντες, τὸν λόγον σφοδρυνόμενοι, πρὸς ἡμᾶς ἀμετείνοντο·

ιβ'. Λαμψάτω, λέγοντες, τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων μὴ μόνον ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν· καὶ σκοτεινὸν μηδὲν μηδὲ ἀσαφὲς ταῖς ὑμετέραις διαγνώσεσιν ἐγκυπτέσθω. Ἐμάθομεν ἀφ' ὧν ἐπάθομεν τὴν Λατινικὴν δολοπλοκίαν. Ἡμεῖς ἀρκούντως αὐτοῖς συνεπλάκημεν, πολὺν ἀνέτλημεν κάματον, ἐγκαρτερήσαντες φυλακαῖς, τῆς ἐνεκγαμένης ἀπελαθέντες, ἐξυβρισθέντες εἰς τὸ τοῦ πώγωνος σίμωμα (5)· κἀκ τούτων πάντων τὰς αὐτῶν ῥᾳδιουργίας ἐκμεμελετήκαμεν ἀκριβῶς. Λατῖνοι ἄλλα μὲν βάζουσιν, ἄλλα δ' ἐν φρεσὶ κεύθουσι. Χερσὶ χεῖρας ἐμβαλεῖν ἀπαιτοῦσι τὰς ἡμετέρας ταῖς ἑαυτῶν, καὶ τοῦτο παντάπασιν ἀκαταιτίατον καὶ ἀνεπίληπτον ἰσχυρίζονται. Τὸ δὲ οὐδέν τι ἕτερόν ἐστιν ἀλλ' ἢ πατροπαραδότου πίστεως προδοσία καὶ χειραγωγία πρὸς ὑποταγὴν τῆς σφῶν Ἐκκλησίας, καὶ εἰς πάνθ' ὅσα τὰ τῆς γηραλέας εἴθισται Ῥώμης παραληραφρονήματα.

ιγ'· Οἷα γὰρ ἀεὶ πολέμοις ἀναστρεφόμενοι, καὶ καθαρῶς τυγχάνοντες ἀρειμάνιοι πάντες ὁμοῦ λαϊκοί τε καὶ ἱερεῖς αὐτῶν, καὶ ἔθιμα τῶν πολέμων ἠκρίβωθέντες, καὶ τοῦτ' αὐτὸ τὸ διδόναι χεῖρας σημεῖον ἥττης καὶ παντελοῦς δουλοσύνης νομίζουσιν, ὡς ἐν ταῖς μάχαις εἰώθασιν οἱ ἁλισκόμενοι δρᾷν. Παρα-

A Verumtamen ubi nulla injicitur abdicatio canonum, traditionum, rituum, ipsius fidei, si quid episcopi Cyprii ex industria et citra Ecclesiæ Christi offensionem potuerint exsequi, atque ex eo quod videbuntur delabi per id Ecclesias suas revera decidentes, suffulserint, liberaverintque ab animæ perniciosa contritione quæ intentatur; in hac ego æconomia seu dispensatione veniam dandam arbitror, aut ut verius dicatur in hac simulatione; et culpæ immunes reputabuntur, ut qui eo in negotio magnum Paulum patronum habeant.

11. Postquam igitur poc pacto pronuntiata fuit nostræ mediocritatis sententia, cum tunc temporis adesset non modica Constantinopoleos alumnorum B pars, eaque tripliciter divisa, nempe in clericos, in monachos, in laicos; quorum alii jam illinc fugati fuerant atque odio habiti propter perfectam erga cœlestem Patrem charitatem et confessionem qui et sudoribus laboribusque suis decorabantur; alii rursus, tanquam *ablactatum* [7], ad matrem redierant (matrem dico hanc Constantini urbem), adhucque anilibus et inopibus ejus ulnis confoventur; hujusmodi homines corde ex ignitis zeli carbonibus fervidi, ac velut ignem spirantes, acrii voce usi, in nos contendebant.

12. Dicentes: Luceat lux vestra coram hominibus, non solum ex operibus, sed et jam ex ipsis verbis [8]; nihilque tenebrosum aut obscurum in vestris decretis occultetur. Ex iis quæ perpessi C sumus, Latinorum fraudes didicimus. Nos abunde cum iis congressi sumus, multum laboris toleravimus, perdurantes in carceribus, a patria expulsi, in barbæ decus contumelia affecti; atque ex iis omnibus, plene illorum fallacias edocti sumus. Latini alia quidem loquuntur, alia vero in mentibus occulunt. Postulant ut manibus manus injiciantur, nostræ suis, idque omnino extra culpam et reprehensionem esse asseverant; cum hoc nihil aliud sit, quam fidei a majoribus traditæ proditio, et manuductio ad obedientiam illorum Ecclesiæ exhibendam, atque ad omnia plane deliramenta. quæ in senili Roma usurpantur.

D 13. Nam utpote semper in bellis versati, quique sint plane Martii cuncti, laici simul et sacerdotes eorum, atque bellorum instituta probe noverint, id ipsum, tradere manus, censent esse signum devictionis et omnimodæ servitutis: quemadmodum in præliis ii facere solent qui superati fuerunt.

Psal. [7] CXXX, 2. [8] Matth. XVI, 5.

(5) Ἐξυβρισθέντες εἰς τὸ τοῦ πώγωνος σίμωμα. Et intra n. 15: Τὸ περιχωμένον τοῦ πώγωνος χειρόμενα κόσμημα. De barbæ decore, et de injuria erga barbam, ad Willelmum Tyrium, aliosque a clarissimis viris citatos, adde præcipue Vitam Stephani junioris in Damasceno f. 489, dum historicis Orientaliumque synodica ad Theophilum imperatorem, de Copronymo, necnon Vitam S. Sabæ cap. 22, et Clementis Alexandrini *Pædagogum*. In oratione historica de festo restitutionis imaginum, Auct. II Combef. refertur quod Theophilus imperator quæstorem iniquum, graviter flagellatum, caputque cum barba adustum, et oblitum pice, exsilio perpetuo multaverit. Teste autem Joanne Cinnamo *Historiarum* lib. II, cap. 10, Niphon, hæreticus Bogomilus synodali, judicio condemnatus, barba, quam ad talos usque protensam gerebat, derasa, in carcerem conjectus est.

Hortamur ergo ut synodicis decretis hoc etiam expresse inseratur, ne Italis Cyprii manus tradant; licet res non digna visa fuerit, cujus per sacros canones mentio fieret. Nam nisi ita fiat, apertum periculum est, ut mox concidat quadrangulum firmumque ac irreprehensibile pontificum qui te præcesserunt ædificium, quod illi permultis sudoridus longisque operum laboribus construxerunt, quotidie suis nos firmantes monitis, et super apostolorum fundamentum stabilientes, neve tentationum fluvios ac ventos timeremus adhortati.

A καλοῦμεν οὖν ἐντεθῆναι ῥητῶς ταῖς συνοδικαῖς διαγνώσεσι καὶ τὸ μηδὲ χεῖρας δοῦναι τοῖς Ἰταλοῖς τοὺς Κυπρίους· εἰ καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀμνημόνευτον παρατεθεώρηται τοῦτο. Εἰ γὰρ μὴ οὕτω γενήσεται, κίνδυνος προφανὴς τὴν τετράγωνον καὶ στερεὰν καὶ δίχα ψόγου τῶν πρὸ σοῦ ἀρχιερέων οἰκοδομὴν ἄρτι καταπεσεῖν, ἣν ἐκεῖνοι συχνοῖς ἱδρῶσι καὶ ἐργομοχθίαις μακραῖς ἀνεδείμαντο, ἐπερείδοντες καθεκάστην ἡμᾶς ταῖς νουθεσίαις αὐτῶν, καὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων ἑδράζοντες, καὶ μὴ δεδοικέναι τοὺς τῶν πειρασμῶν ποταμοὺς μηδὲ τοὺς ἀνέμους ὑποτιθέμενοι.

14. Quæ cum astans piissima plebs, fervido zelo prosequeretur ad nostram mediocritatem synodo præsidentem, conspiciens mediocritas nostra, quod hic œconomiæ ratio juvaret nihil, sed magis fieret tumultus; quodque non modo non recta ipsa ad servandam percelebrem Cyprum jam naufragium facientem, tenderet, dum juxta nauticas leges, pedem refert, velumque intinctum laxat; sed etiam periculum esset, ne propriæ navis vectores compelleret ad seditionem; et quasi ad vexationem non sufficerent externi piratæ, aperte metuendum esset, ne ipsos inter se committeret navigationis socios; hæc ad Cyprios prolocuta est: Chrisi os Paulus, per os meum profert sententiam, atque ad interrogationem vestram ita respondet: *Rogo vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt; et declinate ab illis hujusmodi enim Christo Domino non serviunt, sed suæ equitiæ; et per dulces sermones et benedictions seducunt corda innocentium* [9]. Nobis omnino sufficit hæc defensio, et ad interrogationem aptissime se habet' abundeque potest id quod utile futurum est edocere.

ιδ'. Ταῦτα τοῦ παριστηκότος φιλευσεβεστάτου λαοῦ θερμῷ τῷ ζήλῳ πρὸς τὴν ἡμῶν ἀποτεινομένου μετριότητα προκαθημένην συνοδικῶς, ἡ μετριότης ἡμῶν συνιδοῦσα ὡς ἐνταῦθα ὁ τῆς οἰκονομίας λόγος οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται· καὶ ὡς οὐ μόνον οὐκ εὐθυπλοεῖ αὕτη πρὸς τὴν περιώνυμον Κύπρον ναυαγοῦσαν ἤδη διασώσασθαι, ἐνδιδοῦσα τὸν πόδα κατα νόμους ναυτηλικούς, καὶ τὸ ἱστίον βάπτον ἀποκενοῦσα· ἀλλά γε δὴ καὶ τοὺς τῆς οἰκείας φροντίδος [*f.* φορτίδος] ἐπιβάτας στασιαστὰς ἐργάζεσθαι κινδυνεύει καὶ ὡς μὴ ἀρκούντων εἰς κάκωσιν τῶν ἔξωθεν πειρατῶν, καὶ αὐτοὺς καθ' ἑαυτῶν ἐκπολεμῶσαι τοὺς συμπλωτῆρας φόβος οὐκ ἀξυμφανής· πρὸς τοὺς Κυπρίους ταῦτα ἐξεῖπε· Παῦλος τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, διὰ τοῦ ἐμοῦ στόματος γνωμοδοτεῖ, καὶ πρὸς τὴν ὑμῶν ἐρώτησιν ταυτὶ ἀποκρίνεται. Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε ποιοῦντας, καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ· καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. Ἀρκοῦσα παντως ἡμῖν ἡ ἀπολογία, καὶ ἁρμοδιωτάτως πρὸς τὴν ἐρώτησιν, καὶ ἱκανῶς ἔχουσα τὸ συνοῖσον ἀνδιδάξαι.

B

C

15. Vos autem, o fratres in Christo Cyprii, imitatores sitis Constantinopolitanæ Ecclesiæ; hujus pastores imitentur qui Cypri pastores sunt, sermonum fistula indesinenter insufflantes, et allicientes canticis adhortatoriis et salutaribus. Cyprii greges' Constantinopoleos pecora æmulentur Hæc quippe longo intervallo a pastoribus dissita, cum immanibus lupis communem pastum habentia, capillatum barbæ ornamentum detonsa, et carnibus concisa, fidei sigillum ab insidiis tutum servarunt, luposque frustra hiantes arguerunt. Quod si ex iis nonnulli, perpauci numero, alicujus scabiei, vel etiam rabiosi morsus participes fuerint, verum ad *resinam in Galaad* [10] et ad spiritales hujusce loci medicos accurrerunt; per quos et ad pristinam redierunt sanitatem, non minorem ac illæsi invulneratique laudem ipsi quoque consecuti, ob suæ infirmitatis agnitionem, et quod velociter medelam quæsierint.

ιε'. Ὑμεῖς δέ, ὦ κατὰ Χριστὸν ἀδελφοὶ Κύπριοι, μιμηταὶ γίνεσθε τῆς τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησίας· τοὺς αὐτῆς ποιμένας οἱ τῆς Κύπρου ποιμένες μιμείσθωσαν· τῇ τῶν λόγων ἀκαύστως ἐμπνέοντες σύριγγι, καὶ ἀνακλητικὸν ἐπᾴδοντες καὶ σωτήριον. Τὰ Κύπρια ποίμνια ποίμνια τῶν τῆς Κωνσταντίνου ζηλούτωσαν θρεμμάτων. Καὶ γάρ ταῦτα τοῖς μακροῖς ὅροις τῶν ποιμένων διεστηκότα, καὶ λύκοις δεινοῖς συμβοσκόμενα, καὶ τὸ τετριχωμένον τοῦ πώγωνος κειρόμενα κόσμημα, καὶ κρεουργούμενα. ἀνεπιδούλευτον τὴν σφραγῖδα τῆς πίστεως διεφυλάξαντο, καὶ τοὺς λύκους χανόντας μάτην ἀπήλεγξαν. Εἰ δὲ καί τινες ἐξ αὐτῶν σφόδρα ὀλίγοι ψωρας τινὸς μετέσχον, εἰ καὶ λυσσώδους τοῦ δήγματος, ἀλλὰ ταχέως πρὸς τὴν ἐν Γαλαὰδ καὶ τοὺς ἐν τῷδε τόπῳ πνευματικοὺς ἀκέστορας [*An.* ῥητίνην] ὑπαινίττεται [*An.* ὑπανίστανται] παρ' ὧν καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἐπανῆλθον ὑγίειαν· οὐκ ἔλαττον τῶν ἀβλήτων καὶ ἀτραυματίστων καὶ οὗτοι ἐπαινεθέντες διὰ τὴν τῆς οἰκείας ἀσθενείας ἐπίγνωσιν, καὶ τὸ ζητῆσαι ταχέως τὴν ἴασιν.

[9] Rom. VI, 17, 18. [10] Jerem. VIII, 22.

ις'. Καὶ τοὺς Κυπρίους τοιγαροῦν ποιμένας, εἰ A συμβήσεται τοῖς λύκοις συμπλεκομένους, καὶ τῶν οἰκείων ὑπερμαχοῦντας ποιμνίων, καὶ τῆς αὐτῶν φροντίζοντας σωτηρίας, ὑποκλάσαι τι καὶ ὑπενδοῦναι μικρὸν, ὅπερ ἀπείη, παρακαλοῦμεν μὴ εἰς ἀπόγνωσιν εὐθὺς ἐμπεσεῖν, μηδὲ ἀπελπίσαι τὴν σωτηρίαν, μηδὲ ἀνομίαν ἐπὶ τὴν ἀνομίαν προσθεῖναι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀσπάσασθαι προκοπὴν, καὶ μιγῆναι τοῖς ἔθνεσι, καὶ μαθεῖν τὰ ἔργα αὐτῶν· ἀλλ' εὐθὺς ἀνανεῦσαι τοῦ πτώματος, καὶ πρὸς τὸν ἰατρὸν ἐπαναδραμεῖν. Ἀλλὸ ταῦτα μὲν οὕτως.

ιζ'. Τὰ μέντοι ἕτερα δύο κεφάλαια· τὸ μὴ δίχα δηλαδὴ τῆς τῶν Λατίνων εἰδήσεως τῇ προσφόρῳ πνευματικῇ ἀξίᾳ ὁποιονδήτινα ἐγκαθίστασθαι, καὶ τὸ μὴ κωλύεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, εἴτε ἱερωμένοι εἰσὶν εἴτε λαϊκοὶ, ἐγκλητεύειν πρὸς τοὺς Λατίνους, B ἐν ταῖς περὶ βιαιοτέρων πραγμάτων φιλονεικείαις οἰομένους παρὰ τῶν ὁμογενῶν κριτῶν ἀδικεῖσθαι· ἀδιάφορα δοκεῖ τῇ ἡμῶν μετριότητι, καὶ διὰ μόνην φανερῶς αἰσχροκέρδειαν τοῖς Λατίνοις ζητούμενα. Οὐ μικρὸς γὰρ ἐντεῦθεν αὐτοῖς ὁ χρηματισμὸς ἀναφαίνεται, Καὶ ἡ ἡμῶν μετριότης συμβουλεύει τοῖς τῶν Κυπρίων ποιμέσιν, ἐν ὅσοις ἐνστατικοί τινες καὶ φιλόνεικοι φαίνονται οἱ Λατῖνοι ἐφίσει λημματισμῶν, ἐνδιδόναι τούτοις, καὶ μὴ ἀνθίστασθαι. Ἐπαινετὸν γὰρ σωματικῆς ζημίας ψυχικὸν ἀλλάττεσθαι κέρδος· καθάπερ καὶ τὸ χαλκείων ἀντεμείβεσθαι χρύσεα. Ἴσως γὰρ, πλωρωσαντες χρημάτων τὰς χεῖρας, ἀπολύσουσι τούτους τοῦ τῆς χειροδοσίας ζητήματος· κἀκείνων κατασπασθεισῶν κάτω τῷ βάρει, ἐξέσθαι αὐτοῖς ὁσίας χεῖρας C ἐπαίρειν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ δίχα σκινδαλμοῦ τινος καὶ προκρίματος, τὰ τῆς ἱεροτελεστίας ἀποπληροῦν.

ιη'. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνόδων [*An.* συνοδικῶν] παρασημειώσεων, καὶ τῇ γραφῇ [*f.* ὑπογραφῇ] καὶ σφραγῖδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεου μεγάλης Ἐκκλησίας Θεοδώρου τοῦ Στιλβῆ βεβαιωθέντα, ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἐπινεμήσει τῆς προγεγραμμένης [*f.* τοῖς προγεγραμμένοις] ἔτους ςψλα' [*Christi* 1223].

16. Itaque sic etiam contigerit, ut pastores Cyprii, cum lupis congressi, et pro ovilibus suis pugnantes, eorumque salutis curam gerentes, nonnihil labascant, paulumque cedant, quod absit, hortamur eos, ne statim in desperationem incidant, neve salutis spem abjiciant, neque iniquitatem iniquitati adjungant, et in deterius progressum apprehendant, misceantur cum gentibus, earumque discant opera; sed confestim a lapsu erigant sese, et ad medicum recurrant. Atque hæc quidem ad hunc modum.

17. Cæterum quod spectat ad duo alia capita, videlicet, ne citra Latinorum notitiam quilibet incongrua sibi dignitate spiritali constituatur, et ne Romani sive clerici sive laici prohibeantur ad Latinos appellare, in contentionibus vehementiorum negotiorum, si putaverint se a gentis suæ judicibus injuria affici; ea nostræ mediocritati videntur indifferentia, aperteque ob solam turpis lucri comparationem a Latinis requisita. Non parvus enim illis inde quæstus exhibetur. Atque mediocritas nostra hoc Cypriorum pastoribus consilium dat, ut in quibuscunque Latini pervicaces contentiosique apparebunt, cupiditate capturæ ac emolumenti, in iis cedant, nec ipsis obluctentur. Est quippe res laude digna, corporali detrimento lucrum animæ comparare; quemadmodum cum areis compensare aurea. Forsitan enim postquam manus pecuniis repleverint, eos absolvent a petita manuum traditione; illorumque manibus pondere depressis, hisce licebit sanctas manus elevare ad Deum, et absque ullo astu et præjudicio sacra celebrare mysteria.

18. Ista desumpta e diurnis synodorum adnotationibus, et per subscriptionem sigillumque reverendissimi sanctissimæ Dei magnæ Ecclesiæ chartophylacis Theodori Stilbe confirmata, data sunt mense et indictione supra scriptis, anno 6731.

Τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου κυροῦ Γερμανοῦ ἐπιστολὴ δευτέρα πρὸς τοὺς Κυπρίους.

α'. Ἄνδρες φιλοχριστότατοι καὶ φιλευσεβεῖς, ὅσοι τὴν περιώνυμον νῆσον τὴν Κύπρον ἐλάχετε κατοικεῖν, Ῥωμαῖοί τε καὶ Σύροι, πάντες ὀρθοδοξίας ἐρασταὶ, φύλακες ἀκριβεῖς τῆς πατροπαραδότου ἡμῶν πίστεως, ἐφ' ᾗς ὁ παντοδύναμος βραχίων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ᾠκοδόμησε, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· ὅσον γὰρ ἂν αὐτὴ πολεμῆται, τοσοῦτον μᾶλλον κρατύνεται, ἐγκαλλωπιζομένη τῇ τοῦ Χριστου ἐκμιμήσει. Λ·τοῦ γάρ ἐστιν, ἀψευδέστατος λόγος οὑτωσὶ φάσκων. Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· εἰ τὸν λόγον μου ἐτήρησαν, καὶ τὸν ὑμέ-

Ejusdem sanctissimi domini Germani epistola secunda ad Cyprios.

1. Christianissimi viri et pietatis amantes, quotquot Cyprum percelebrem insulam inhabitatis, D Romani et Syri, cuncti orthodoxiæ amatores, accurati fidei nobis a Patribus traditæ custodes, super quam omnipotens Dei et Patris brachium Christus, Ecclesiam suam ædificavit, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam [11]. Quanto enim magis ipsa oppugnata fuerit, eo plus corroboratur, per Christi imitationem sese efferens. Ipsius quippe verissimus est sermo, quo ita ait: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur; si sermonem meum servaverunt; et vestrum servabunt* [12]. Igitur, fratres,

[11] Matth. xvi, 18. [12] Joan, xv, 20.

Gaudete in Domino semper; *et iterum dico, gaudete* [13]. Dei frater Jacobus cum Paulo cœli ascensore charitatem vestram ad spirituales agones perungant atque incitent. Jacobus quidem cum dicit: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationnes varias incideritis* [14]. Hic vero, dum libenter gloriatur in infirmitatibus suis, et sibi in tribulationibus complacet [15].

2. Ego certe minimus et inutilis inter pontifices, beatum me censui in infirmitatibus, quod ad populum obedientissimum et ad aures audientium locutus fuerim. Neque enim cecidit super petram semen verbi nostri [16], neque in aquis scripsimus, neque doctrinæ retia frustra laxavimus [17]; sed seminavimus potius in terra bona et spicis ferace, scripsimus autem in cordibus illuminatis ac puris, mota lingua nostra instar calami scribæ illius de quo in Psalmis [18]; cumque in verbo Christi demisissemus rete, cepimus vos ad obedientiam fidei, et Christo obtulimus opsonium cœlesti ejus mensa dignum. Unde et lætitia affecti ob primam capturam, ipsosque nos beatos rati quod propositum successisset, rursus in Christi nomine linguam velut verriculum ad doctrinam demittimus.

3. Nequaquam vos latet, homines litterarum disciplinarumque studiosissimos, quod qui a principio exstiterunt Deiferi et divini præcones Patres nostri, Spiritu divino moti, et apostolica dogmata secuti, cuncta quæ ad catholicam Ecclesiam spectant, in funiculo spiritalis distributionis ordinaverint ac determinaverint, juxta Dei inspirationem, variisque Ecclesiarum determinationibus, septa circumposuerint, atque singulas ubique provincias circumvallaverint ad cautionem, ne ambitiosi et arrogantes facile a suis ad alienas insilirent; sed veriti macerias terribilissimarum excommunicationum atque a Deo alienationum, excolerent singuli spartam sibi designatam, propriaque sorte ac hæreditate accommodata essent contenti.

4. Sed, o mea errata! o inexplebilem ambitionem! quæ omnem modo canonicam disciplinam abjecit, omnemque Christianam institutionem evertere connititur, imo vero et adversus ipsum Ecclesiæ caput quod est Christus, confidenter desilit, neque stimulos formidat, quos olim Saulo comminatus est Christus, dicens ad eum: *Durum est tibi contra stimulos calcitrare* [19].

5. Novimus enim cuncti qui Christiano intincti fuimus baptismo, quod unus est magister et ductor noster, Christus, ipseque est omnium per orbem Christianorum caput; universi autem pontificali honorati dignitate, fratres sumus et membra cor-

A τερον τηρήσουσι· χαίρετε οὖν ἐν Κυρίῳ, ἀδελφοὶ πάντοτε, καὶ πάλιν ἐρῶ χαίρετε. Ἰάκωβος ὁ θεἀδελφος σὺν Παύλῳ τῷ οὐρανοβάμονι πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐπαλειφέτωσαν· ὁ μὲν δὴ Ἰάκωβος, Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, λέγων, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις· ὁ δὲ, ἥδιστα καυχώμενος ἐν ταῖς ἀσθενείαις αὐτου, καὶ ἐπευδοκῶν ἐν ταῖς θλίψεσιν.

B β'. Ἐγὼ μὲν ὁ ἐλάχιστος καὶ ἀχρεῖος ἐν ἀρχιερεῦσι μακάριον ἐμαυτὸν ἐν ταις ἀσθενείαις ἠγημαι, ὅτι πρὸς λαὸν εὐπειθέστατον, καὶ πρὸς ὥτα ἀκουόντων λελάληκα. Οὐ γὰρ εἰς πέτραν ὁ σπορος τοῦ λόγου ὑμῶν ἔπεσεν, οὐδὲ καθ' ὑδάτων ἐγράψαμεν, οὐδὲ τὰ δίκτυα τῆς διδασκαλίας διακενῆς ἐχαλάσαμεν· ἀλλ' ἐσπείραμεν μᾶλλον εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν καὶ εὔσταχυν, ἐγράμαπεν δὲ εἰς πεφωτισμένας καρδίας καὶ καθαράς, ὡς κάλαμον τοῦ ψαλμικοῦ γραμματέως τὴν γλῶτταν κινήσαντες· καὶ ἐπὶ τῷ ῥήματι τοῦ Χριστοῦ καθέντες τὸ δίκτυον, ἠγρεύσαμεν ὑμᾶς πρὸς ὑπακοὴν πίστεως, καὶ ὀψώνιον τῷ Χριστῷ προσηγάγομεν ἄξιον τῆς οὐρανίου τραπέζης αὐτοῦ. Ἔνθεν τοι καὶ εὐφρανθέντες ἐπι τῇ πρώτῃ ἄγρᾳ, καὶ τῆς εὐστοχίας ἑαυτοὺς μακαρίσαντες, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ πάλιν τὴν γλῶτταν ὡσπερ ἀμφίβληστρον ἐπὶ τῆς διδασκαλίας καταχαλῶμεν.

C γ'. Οὐκ ἀγνοεῖτε πάντως, φιλώλογοτατοι ἄνθρωποι καὶ φιλομαθέστατοι, ὡς οἱ ἀνέκαθεν θεοφοροι καὶ θεοκήρυκες Πατέρες ἡμῶν, θείῳ κινούρενοι Πνεύματι καὶ ἀποστολικαῖς διδασκαλίαις ἑπόμενοι, πάντα τή τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν σχοινίῳ πνευματικῆς κληροδοσίας θεοκινήτως ἔταξαν τε καὶ ὡροθέτησαν, καὶ ταῖς διαφόρος τῶν Ἐκκλησιῶν ὁροθεσίαις φραγμοὺς περιέθηκαν, καὶ περιετείχισαν τὰς ἑκασταχοῦ ἐνορίας πρὸς ἀσφάλειαν· ὥστε μὴ τοὺς φιλοδόξους τε καὶ ἀλαζόνας ἀπὸ τῶν οἰκείων ἐπὶ τὰς ἀλλοτρίας εὐκόλως ἐπιπηδᾷν· ἀλλὰ διδοικότας τὰς αἱμασιὰς τῶν φρικωδεστάτων ἀφορισμῶν καὶ τῶν ἀπὸ Θεοῦ ἀλλοτριώσεων, στέργειν ἕκαστον ἣν ἔλαχε Σπάρταν, καὶ ἀρκεῖσθαι τῷ ἰδίῳ λάχει καὶ τῇ προσαρμοσάσῃ κληροδοσίᾳ.

D δ'. Ἀλλ' ὢ τῶν ἐμῶν ἀγνοημάτων! ὢ τῆς ἀπλήστου φιλοδοξίας! πᾶσαν ἀρτίως κανονικὴν εὐταξίαν ἐξουδενωσάσης, καὶ ἀνατρέπειν ἐπιχειρούσης τὴν Χριστιανικὴν κατάστασιν πᾶσαν· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κατ' αὐτῆς τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, θρασέως κηθαλλομένης, καὶ μὴ φοβουμένης τὰ κέντρα ἃ καί τῷ Σαύλῳ ἐπηπειλήσατό ποτε ὁ Χριστὸς, Σκληρόν σοι, φάμενος πρὸς αὐτὸν, πρὸς κέντρα λακτιζειν.

ε'. Οἴδαμεν γὰρ ἅπαντες ὅσοι τὸ Χριστιανικὸν βεβαπτίσμεθα βάπτισμα, ὡς εἷς ἐστιν ἡμῶν ὁ καθηγητὴς, ὁ Χριστός· καί αὐτός ἐστι κεφαλὴ τῶν ἁπανταχοῦ τᾶς οἰκουμένης Χριστιανῶν· πάντες δὲ οἱ τῷ ἀρχιερατικῷ τετιμημένοι ἀξιώματι ἀδελφοί

[13] Philipp. IV. 4. [14] Jac. I, 2. [15] II Cor. XII, 9, 10. [16] Luc. VII, 5. [17] Luc, V, 5. [18] Psal. XLIV, 2. [19] Act. IX, 5.

ἐσμεν καὶ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὸ μὲν ἀληθὲς οὕτως ἔχει· καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἡ αὐτοαλήθεια, καὶ οἱ αὐτόπται τούτου καὶ ὑπηρέται· ὁ δέ γε Ἰταλικὸς τῦφος τοῦτο οὐ βούλεται, οὐδ' ἀνέχεται τὸν Χριστὸν κεφαλὴν καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι· ἀλλ' ἐκβάλλων τοῦτον ταύτης τῆς τάξεως, τῷ ἀρχιερεῖ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ταύτην χαρίζεται· καὶ ἀναχωνεύειν ἐπιχειρεῖ τὰ πενταδικῶς ἀριθμούμενα πατριαρχεῖα, καὶ ἐν ἐκ τούτων ἀποτελεῖν, καὶ τιθέναι τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐπὶ τῶν τεφελῶν ἀποθραάβεται [*f.* ἀποβρασύνεται], καὶ τῷ Ὑψίστῳ ἁρμοιοῦν. Νεφέλας δ' ἐγώ φημι τοὺς ὑπερέχοντας ἀρχιερατικοὺς θρόνους καὶ ὑψηλούς, καὶ ἀποτεταγμένους εἰς πατριαρχεῖα· ἐξ ὧν ὑψίζεται τὸ περίγειον ἅπαν, βροχὴν ἑκούσιον καὶ μυστικὴν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας δεχόμενον. Ὦ πόσων ταῦτα δακρύων ἄξια, πόσων στεναγμῶν ! ὅτι τὸ τῆς ὑπερηφανίας πνεῦμα τὸ σκοτεινὸν καὶ μυρίστων πτωμάτων παραίτιον τοῦ μεγάλου τούτου γένους καὶ πολυανθρώπου κικράτηκε.

poris Christi. Ac veritas quidem ita habet; testaturque ipse Christus, qui est ipsa veritas, necnon qui eum ipsi viderunt, et fuerunt ejus ministri [20]. Verum fastus Italicus id non vult, neque sustinet Christum caput esse et vocari; sed eum ab hoc ordine ejiciens, senioris Romæ pontifici illum largitur; tum quinarii numeri patriarchatus reconflare ac unum ex iis conficere tentat, audetque thronum illius ponere super nubes, atque Altissimo assimilare [21]. Nubes autem ego dico eminentes pontificias sedes, altasque, et in patriarchia destinatas; per quas exaltantur cuncta terrestria, voluntarium mysticumque spiritualis doctrinæ imbrem suscipientia. O quantis lacrymis hæc digna sunt, quantis gemitibus ! quod superbiæ spiritus, tenebrosus, quique maximorum delictorum auctor est, magnum hoc hominibus refertissimum genus devicerit.

ς'. Πρώτη μὲν οὖν καὶ μεγίστη τόλμα τῶν Ἰταλῶν ἡ ἐν τῷ ἁγίῳ συμβόλῳ τῆς πίστεως ἀπηγορευμένη προσθήκη· ὅπερ ἵνα μήποτε ἀποτολμηθῇ, ἀναθέματι αἰωνίῳ αἱ οἰκουμενικαὶ καὶ ἅγιαι σύνοδοι τοὺς τολμήσαντας καθυπέβαλον. Καὶ ὁ βουλόμενος ἀναγινωσκέτω τὸν τῆς οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου πρῶτον κανόνα, οὕτω ῥητῶς περὶ τὸ τέλος λέγοντα. Εἰ δέ τις τῶν ἁπάντων μὴ τὰ προειρημένα τῆς εὐσεβείας δόγματα κρατεῖ καὶ ἀσπάζεται, καὶ οὕτω δοξάζει τε καὶ κηρύττει, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας εἶναι τούτων ἐπιχειρεῖ ἔστω ἀνάθεμα, κατὰ τὸν ἤδη ἐκτεθέντα ὅρον ὑπὸ τῶν προδηλωθέντων ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων· καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ καταλόγου ὡς ἀλλότριος ἐξωθείσθω καὶ ἐκπιπτέτω· Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστεθέναι τι, οὔτε μὴν ὑφαιρεῖν κατὰ τὰ προορισθέντα παντελῶς διεγνώκαμεν, ἢ καθ' ὁντινοῦν διδυκήσιβα λόγον. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ δηλωθεὶς κανών· Ὅτι δὲ κατὰ πᾶσαν οἰκουμενικὴν σύνοδον συνευδοκῶν ἦν καὶ ὁ κατὰ τὴν ἡμέραν πάππας διὰ τοποτηρητῶν τοῖς κεκυρωμένοις δόγμασί τε καὶ κανόσιν, οὐδεὶς τῶν τροφίμων λόγου ἠγνόησε.

6. Primum equidem maximumque Italorum facinus est interdicta illa ad fidei Symbolum additio; quod ne aliquando tentaretur, anathemati perpetuo eos qui ausi essent subjecerunt œcumenicæ sanctæque synodi. Legat qui voluerit, generalis sextæ synodi canonem primum, qui ita ad verbum circa finem habet: *Si quis autem ex omnibus prædicta pietatis decreta non tenet et amplectitur, sicque opinatur et prædicat, sed iis contra adversari conatur, sit anathema. secundum jam expositum prius declaratorum sanctorum et beatorum, Patrum decretum; et a Christiano catalogo, ut alienus extrudatur et excidat. Nos enim neque aliquid adjicere, neque quidquam adimere, juxta ea quæ prius definita fuerunt, omnio statuimus, vel ullo modo potuimus.* Et hæc quidem memoratus canon. Quod autem in omni œcumenica synodo, constitutis dogmatibus et canonibus consensum per vicarios præbuerit papa illius temporis, nullus eruditionis alumnus ignorat.

ζ'. Τί οὖν τὸ ἐνταῦθα συναγόμενον ; Ὅτιπερ οἱ νῦν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀρχιερεῖς οὐδὲ τοὺς ἐπὶ τῶν οἰκουμενικῶν καὶ ἁγίων ἑπτὰ συνόδων ἀρχιερεῖς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀποδέχονται καὶ ἀσπάζονται· ἀλλ' ὡς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, κἀκείνους ἀποστρέφονται καὶ ἐξουθενοῦσι, μὴ δεχόμενοι τὰ παρ' ἐκείνων συνοδικῶς λαληθέντα καὶ κυρωθέντα. Ὡς εἶναι τοὺς νῦν Ἰταλοὺς νέας πίστεως δογματιστὰς, καὶ ἑτέρων κανόνων εὑρετὰς. Ζητείτωσαν οὖν καὶ Χριστὸν ἕτερον καὶ ἀποστόλους ἑτέρους. Καὶ γὰρ οἱ ἐπὶ τῶν συνόδων θεορόροι καὶ θεοκήρυκες Πατέρες οὐ πεπιστεύκασιν εἰς Πνεῦμα ἅγιον ἐκ δύο προσώπων τὴν ὑπαρξιν ἔχον· ἀλλὰ πεπιστεύκασι τῷ Χριστῷ, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι, καὶ ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος.

7. Jam quid inde colligere est? Quod hujus temporis veteris Romæ pontifices nequaquam suscipiunt et amplectuntur eos veteris Romæ pontifices, qui temporibus vixerunt septem generalium sanctorumque conciliorum; sed sicuti nos Græcos, ita et illos aversantur et nihili pendunt, dum ea non recipiunt quæ ab illis synodice pronuntiata sunt atque confirmata. Adeo ut nunc Itali sint novæ fidei novique dogmatis introductores, et aliorum inventores canonum. Quærant igitur tum alium Christum tum alios apostolos. Etenim synodorum illi Patres Numine afflati, ac Dei præcones, nullatenus in Spiritum sanctum crediderunt, qui ex duabus personis exsistentiam habeat, sed fidem adjunxerunt Christo, ut in cæteris omnibus, sic

[20] Luc. I, 2. [21] Isa. XIV, 13, 14.

etiam in verbis de Spiritu, quando docuit eum a Patre procedere [22].

8. Et hæc quidem vestræ charitati compendiario declaravi, ut intelligeretis quantum malum sit subjici spiritualiter atque parere senioris Romæ specialibus institutis : abstineo enim ab asperiore dictione. Quocirca omnibus laici injungo, vobis qui catholicæ Ecclesiæ genuini estis liberi, toto pede fugere ab iis sacerdotibus qui Latinorum obedientiæ sese submiserunt : neve in ecclesiam cum illis convenite, nec ullam e manibus eorum suscipite benedictionem. Præstat enim, in domibus vestris Deum solitarie precari, quam in ecclesia collectas cum subjectitiis Latina sentientibus facere. Si quis autem dictorum sacerdotum vita quidem honesta, decoratur, pietatemque amplectitur, in eo vero duntaxat delinquit, quod aut per vim aut per surreptionem succubuerit Latinorum tyrannidi quæ illic ecclesias invasit, professusque fuerit se papam pro pontifice suo agnoscere; non aliter permittatur vobiscum coire in ecclesiam et sacerdotaliter operari, nisi prius conversus, coram Latinorum archiepiscopo et episcopis ei subditis, dixerit : Non erit ad hunc modum ; sed robur habeat quæ ante missa fuit synodica segregatio. Rursusque, donec juxta id quod illa scriptura complectitur, ad divinam sacramque synodum mediocritatemque nostram recurrerint.

9. Et clerici iis subjecti, quotquot nostræ adhærent Ecclesiæ, voluntque fidem a Patribus traditam retinere, non subdentur pontificibus suis qui præstiterint obedientiam ; neque si ii, cum Ecclesiæ Latinæ obtemperent, illos excommunicaverint, ulla ex parte quidquam ullatenus curabunt. Ejusmodi quippe censura irrita est, quin imo ad censores revertitur ; quoniam et scandalorum conciliatores exstiterunt populo Dei, cum sacrorum canonum disciplinam conculcarunt, invasores et alienorum appetitores [23] receperunt, atque iis dederunt manus, quod est signum obedientiæ et servitutis, licet contendant dicendo : Patrios mores nostros nequaquam prodidimus, neque aliquid extra sacrorum canonum præscripta peregimus ; ignari ejus quod loquuntur. Nam sanctorum apostolorum divinorumque Patrum canones segregationi subjiciunt episcopos qui alienas regiones invadunt ; sed et eos anathemati

A λόγοις, παρὰ τοῦ πατρος ἐκπορεύεσθαι τοῦτό διδάξαντι.

η'. Ταῦτα μὲν συνοπτικῶς τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ ἐδηλωσα, ἵνα γνῶτε πόσον ἐστὶ κακὸν τὸ πνευματικῶς ὑποτάττεσθαι καὶ πειθαρχεῖν ταῖς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἰδιορρυθμίαις. φείδομαι γὰρ τραχύτερόν τι εἰπεῖν. Ὅθεν καὶ ἐπισκήπτομαι πᾶσι τοῖς λαϊκοῖς, ὅσοι τῆς κατολικῆς Ἐκκλησίας ἐστὲ τέκνα γνήσια, φεύγειν ὅλῳ ποδὶ ἀπὸ τῶν ὑποπεσόντων ἱερέων τῇ Λατινικῇ ὑποταγῇ (6)· καὶ μηδὲ εἰς ἐκκλησίαν τούτοις συνάγεσθε, μηδὲ εὐλογίαν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν δέχεσθε τὴν τυχοῦσαν· Κρεῖσσον γὰρ ἐστιν ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν τῷ Θεῷ προσεύχεσθαι καταμόνας, ἢ ἐπ' ἐκκλησίας, συνάγεσθαι μετὰ τῶν Λατινοφρόνων ὑποταγάτων (7). Εἰ δέ τις τῶν εἰρημένων ἱερέων βίῳ μὲν κοσμεῖται σεμνῷ καὶ εὐλαβείας ἀντέχεται, τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶν ἡμαρτηκώς τὸ διὰ βίαν ἢ συναρπαγὴν ὑπενδοῦναι τῇ ἐπισφρησάσῃ ταῖς αὐτόθι ἐκκλησίαις τυραννίδι Λατινικῇ, καὶ τὸν πάππαν ἔχειν ἀρχιερέα ὁμολογῆσαι· ὁ τοιοῦτος ἄλλως μὴ παραχωρείσθω σὺν ὑμῖν ἐκκλησιάζεσθαι καὶ ἱερατικῶς ἐνεργεῖν, εἰ μὴ πρότερον κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Λατίνων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ ἐπισκόπων ἐπιστραφεὶς εἴποι· Οὐχ οὕτως ἔσται· ἀλλ' ὁ προαπεσταλμένος συνοδικὸς ἀφορισμὸς κρατείτω· καὶ πάλιν, μέχρις ἂν κατὰ τὴν περίληψιν τῆς τοιαύτης γραφῆς πρὸς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον καὶ τὴν ἡμῶν μετριότητα ἀναδράμωσι.

B

θ'. Καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς κληρικοὶ, ὅσοι τὴν ὑμετέραν ἀσπάζονται Ἐκκλησίαν, καὶ τῆς πατροπαραδότου πίστεως ἀντέχεσται βούλονται, οὐχ ὑποκείσονται τοῖς τὴν ὑποταγὴν ποιησαμένοις ἀρχιερεῦσιν αὐτῶν· οὐδὲ ἀφοριζόντων αὐτῶν ἕνεκα τοῦ πείθεσθαι τῇ Λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ μικρόν τι ἐπιστραφήσονται. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἀφορισμὸς ἄκυρός ἐστι, καὶ πρὸς τοὺς ἀφορίζοντας μᾶλλον ἐπαναστρέφει· ὅτι καὶ σκανδάλων γεγόνασι πρόξενοι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, καταπατήσαντες τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκρίβειαν, καὶ τοὺς ἐπιβήτορας καὶ ἀλλοτριοεπισκόπους δεξάμενοι, καὶ χεῖρας δόντας [*l.* δόντες] αὐτοῖς σημεῖον εὐπειθείας καὶ δουλώσεως· κἂν διεσχυρίζωνται λέγοντες, ὡς Οὐ καταπροδεδώκαμεν τὰ πάτρια ἡμῶν ἔθη, οὐδὲ δι τῶν ἱερῶν κανόνων ἔξω πεπράχαμεν· μὴ εἰδότες ὃ λέγουσιν. Οἱ γὰρ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν θείων Πατέρων κανόνες ἀφορισμῷ καθυποβάλλουσι τοὺς τῶν ἀλλοτρίων ἐνοριῶν κατεπεμβαίνοντας ἐπισκόπους ἀλλὰ

C

D

[22] Joan. xv, 26. [23] I Petr. iv, 15.

(6) Τῇ Λατινικῇ ὑποταγῇ. Idem Germanus Græcorum patriarcha CP. Epist. ad æmulum suum patriarcharum Latinorum CP., productus ab Allatio *De lib. eccles. Græc.* : Ἐγὼ δὲ καὶ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικοὺς φήσας ἀφορισμῷ καθυπέβαλόν, μηδενὶ τῶν ἱερέων διὰ χαύνωσιν ψυχῆς ὑποχαλασθέν τῶν εἰς ὑποταγὴν καὶ θέλημα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, μηδὲ προσφορὰν δέχεσθαι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, μηδὲ συμψάλλειν αὐτοῖς, ὡς προδόταις τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, καὶ τῶν πατροπαραδότων ἐθῶν. *Ego vero et Græcos qui Constantinopoli degunt jam excommunicationi subjeci, si aut a manu cujusquam sacerdotum, qui propter animi mollitiem in obedientiam et voluntatem veteris Romæ delapsi sunt, oblationem accipiant, aut una cum iis psallant, ut divinorum sacrorumque canonum et a majoribus traditarum, consuetudinum proditoribus.*

(7) Ὑποταγάτων. Michael Balsamon in Anaphora cleri CP. apud Leonem Allatium *De Eccl. Occident. et Orient. consensione* lib. III, cap. 2, II. 4, Ἐσμὲν ὑποθησιάριοι πάντες.

καὶ τοὺς καινοτομίαν εἰσαγοντας εἰς τὴν ἀμύμητον A πίστιν τῶν Χριστιανῶν ἀναβέματι καθυποβάλλουσι. Καὶ ἔχει μὲν οὕτω τὸ ἀληθές.

submittunt, qui novitatem inducunt in inculpatam Christianorum fidem. Atque ita quidem habet veritas.

ι'. Ὑμεῖς δέ, λαὸς περιούσιε τοῦ Χριστοῦ, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε· τοὺς ἀτάκτους σωφρονίζοντες, ἐλέγχοντες τοὺς τὴν εὐσέβειαν παραποιοῦντας· μηδὲν τῶν ὀρθῶν δογμάτων καταπροδιδόντες, ὧν ἀνέκαθεν παρειλήφατε· πᾶσαν θλῖψιν βιωτικὴν καὶ πᾶσαν ζημίαν χαρὰν καὶ κέρδος ἡγούμενοι ἵνα μόνον ἐν ὑμῖν ἄσυλος διαφυλαχθείη ὁ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως θησαυρός· ὃν ἐν τῷ τέλει τῆς ζωῆς ἕκαστος ἡμῶν ἐπιφερόμενος, ἐξέλθοι τοῦδε τοῦ βίου· γυμνὸς μὲν ἐξ ἁπάντων τῶν κατὰ κόσμον πραγμάτων, ἐπὶ μόνῳ δὲ τούτῳ τῷ θησαυρῷ τὰς ἐλπίδας σαλεύων· καὶ τῆς εὐκταίας ἐκείνης φωνῆς προσδοκῶν ἐπακοῦσαι· B Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην· ἧς οὐκ ἔστιν ὅριον οὐδὲ τέλος.

10. Vos vero, peculiaris plebs Christi, *state in fide, viriliter agite, confortamini* [24]; inordinatos compescite, pietatem adulterantes redarguite; nullum rectorum dogmatum prodentes, quæ ab origine accepistis; omnem hujusce vitæ ærumnam, omneque detrimentum gaudium atque lucrum rati, dummodo inviolatus in vobis conservetur orthodoxæ fidei thesaurus; quem in fine vitæ unusquisque nostrum importans, ex hoc sæculo egrediatur; nudus quidem a cunctis mundanis rebus, et in hoc solo thesauro spem figens, illamque optabilem vocem exspectans audire: *Fides tua te salvum fecit; vade in pace* [25]; cujus non datur terminus neque finis.

ια'. Εἶητε φυλαττόμενοι πάντες τῇ παντοκρατορικῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, Ῥωμαῖοί τε καὶ Σύροι, ὅσοι τε ἱερῷ κοσμεῖσθε ἀξιώματι. θαὶ ἀκαταδούλωτον τὴν γνώμην φυλάττετε ἀπὸ τῆς περὶ τὴν πίστιν νέας παρεκτροπῆς, καὶ ὅσοι ἐν λαϊκοῖς ἐστε ζηλωταὶ τῆς ὀρθοδοξίας θερμοί.

11. Incolumes custodiamini universi per omnipotentem Dei dexteram, tam Romani quam Syri, quotquot sacra ornati estis dignitate, mentemque servatis ab ea servitute liberam quæ ex novo oritur circa fidem deflexu, et quotquot inter laicos fervidi estis orthodoxiæ æmulatores.

ιβ'. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

12. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei et Patris, et communicatio sancti Spiritus, sit cum omnibus vobis [26]. Amen.

Μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐπινεμήσει β'.

Mense Julio, indictione secunda.

[24] I Cor. XVI 13. [25] Marc. V, 34. [26] II Cor. XII 13.

GERMANI II

CONSTANTINOPOLITANI PATRIARCHÆ

HOMILIÆ

C

Εἰς Ὕψωσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ κατὰ Βογομίλων (1).

In exaltationem venerandæ crucis et contra Bogomilos.

(Gretser de cruce opp. t. II, p. 112)

Πάλιν ἑορτῆς μυστήριον, καὶ πάλιν ὁ ἐμὸς λαὸς χορευτὴς μυστικός, καὶ ἐκκλησιάζεται Χαίρων ἐντεῦθα, καὶ συναθροίζεται παμπληθεὶ καὶ μετὰ κύ-

Rursus festivitatis mystica solemnitas nobis illuxit. Rursus populus meus mysticas choreas agitat, et in concionem plenus gaudio huc convenit, con-

(1) Ex codice manuscripto reipublicæ Augustanæ n. 66, descripsimus quatuor orationes Germani patriarchæ, tres de cruce, quartam in primam jejuniorum Dominicam, et in imaginum restitutionem. In eodem codice exstant aliæ ejusdam, ut in sepulturam Christi, εἰς εὐαγγελισμόν. (Calvinianus interpres apud Curopalatam vertit *Annuntiationem evangelicam*. Satis evangelice, nam catholicus vertisset: *Annuntiationem D. Virginis* vel certe *annuntiationem incarnationis Christi*. De infantibus ab Herode occisis, inque principium evangelistæ Marci, quam Græce edidit Hœschelius. In Dominicam ante Natalem Christi, deque tribus pueris in fornacem missis. – Titulus habet κυροῦ Γερμανοῦ *domni Germani*. Usurpant enim recentiores Græci κυρὸς per syncopen pro κύριος, et κυρὰ pro κυρία ut et Latina ecclesiastica monumenta, *Dominus* pro *Dominus*. Curopalata: κυρὸς πατριάρχης *Dominus patriarcha*; κυρὸς Ἀνδρόνικος, *dominus Andronicus*. Cedrenus: Μάρκος ὁ τὸ

ν εὐκαιρίᾳ παρακαλοῦσι. Κἀγὼ διάρας κύκλῳ ὀφθαλμούς, καὶ ἰδὼν μου συνηγμένα τὰ τέκνα περὶ αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ, σκιρτῷ μὲν ὑφ' ς, καὶ χαρμονῆς ἀμέτρου πληροῦμαι, ἐνηδό-τῷ καλῷ τούτῳ χύματι τοῦ λαοῦ, οἱονεὶ κυ-ουμένῳ καὶ περικλύζοντι προσηνῶς τὸν ἱερὸν ί σκόπελον, ἐφ' ὃν ἐπιβέβηκα· ὅτι δὲ πτωχὸς ένης εἰμὶ, ἡ τῶν λόγων ἀρτοθήκη κεκένωται μοί, καὶ θέλων τρέφειν τὰ τέκνα οὐκ εὐπορῶ μαι σφόδρα, καὶ ἀρίμειά μοι ὀδύνη μέσῃ τῇ ε ἐνσταλάττει. Οὕτω πτωχὸς καὶ ἀλγῶν ὼ, καὶ, ἡ καρδία μου τετάρακται ἐντός μου, ὸν Ψάλτην εἰπεῖν βασιλέα.

σάψει δὲ μοί τις προσγόρῳ; ἀποτεμὼν τῆς ν προφητείας ἐκεῖνο τὸ λόγιον, ὃ δὴ περὶ ἐπὶ φευγοντος προστασίαν λαοῦ διὰ τὴν ἔνου-ὐτῷ πρὸς τοῦτο πενίαν· καὶ ἀποκριθεὶς λέγε· ἡ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐρεῖ, Οὐκ ἔσομαι ἀρχηγός· ἐστιν ἐν τῷ οἴκῳ μου ἄρτος, οὐδὲ ἱμάτιον. γὰρ στηρίζειν καρδίας ἀνθρώπων τῷ ἄρτῳ τῶν ἰσχύομεν, οὐδ' ὑφαίνειν χιτῶνας ἔχομεν εὖ ἐκ τε τῶν τῆς Παλαιᾶς στημονων Γραφῆς, οἵτ-τροϋπόκεινται καὶ τῆς ὕστερον ἐπιβεβλημένης τῆς εὐαγγελικῆς, ἐν ᾗ τὸ ποικιλτὸν πολὺ καὶ ιχρυσον, δι' ὧν ἀσχημοσύνη ψυχῆς συγκαλύ-, καὶ γύμνωσις περιστέλλεται. Διὰ ταῦτα καὶ χὴν ἀναβάλλομαι καὶ ἀνεδύομαι πρὸς τὸ λει-μα. Καὶ γοῦν ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων

hortanturque, ut *dem illis escam in tempore opportuno* [1]. Et ego oculis undique circumactis, vidensque filios meos ad matrem suam Ecclesiam collectos, exsilio præ voluptate, et immensa lætitia compleor, delectatus insigni hoc confluxu populi, qui instar undarum ferit et leniter circumluit sacrum hunc scopulum, in quem ascendi. Quia vero inops et pauper ego, omnisque orationis copia jam consumpta est, volentemque cibum præbere filiis meis facultas destituit, mirum in modum angor, acerbusque dolor medium cor meum occupat. Sic *pauper et dolens ego sum.* [2], *et cor meum intra me conturbatum est* [3] ut cum regio Psalte loquar.

Commode autem objecerit mihi quispiam illud ex Isaiæ prophetia dictum quod de quodam protulit, qui præfecturam populi refugiebat, propter eam qua laborabat inopiam et respondens ait: In *illa die dicet: Non ero dux, non enim est in domo mea panis, neque vestimentum* [4], neque enim possumus pane orationis corda hominum confirmare; neque scite et eleganter tunicas texere novimus ex Veteris Scripturæ quasi staminibus, quæ substernuntur ei, quod postea interitur Evangelio tramati seu subtegmini, in quo illud variegatum et deaurato consistit, quo animæ nostræ verecundi contegitur, et nuditas velatur. Propterea magistratum quoque initio inire cunctabar, et ministerium hoc detractabam, totoque die mœstus incedo, et ob pe-

al. CII, 27. [2] Psal. LXXVIII, 30. [3] Psal. XXXVII, 11. [4] Isa. III, 7.

m Nicephorus Gregoras, lib. IV, de alio Ger- patriarcha Constantinopolitano, successore i; sed huic homiliæ istæ attribui nequeunt, osterior iste floruit sub Michaele Paleologo, bem recuperavit, et postea sub eodem impe- patriarchatu cessit, successore relicto Jose- onacho, teste eodem Nicephoro Gregora. De- in Catalogo patriarcharum Constantinop. antea mentionem fecimus ponitur sub Jo- Duca imperatore Γερμανὸς ὁ μέγας *Germanagnus*, ut de ætate ejus nullum amplius du- relinquatur.

est autem hic prætereundus error Cedreni, i, qui Gregorium pontificem Romanum eum o sacris imaginibus cum sancto Germano rcha Constantinopolitano adversus Leonem m egregie pugnavit. Διάλογον vocat; cum ius Germani æqualis fuerit hoc nomine ses, is autem qui a Græcis Dialogus appella- ob dialogos de Vitis sanctorum Patrum Ita- ie conscriptos, et in Græcam linguam a Za- pontifice conversos) sit Gregorius Magnus, omine primus. Qua *Dialogi* appellatione atur itidem Gregorius Magnus ab Jeremia, rcha Constantinop; cap. 12 ejus libri, quo de na Lutheranorum censuram tulit: ubi Tu- ses deceptia Cedreno male id accipiunt (in o ad marginem) de Gregorio, qui tempore s Iconomachi floruit, cum accipiendum Gregorio Magno, cui omnes recentiores , ut Gennadius, Bessarion, Dialogi nomen nt ut et Damascenus, seu quisquis ille est Orationis pro fidelibus defunctis inter Damasceni et Lutprandus episcopus Cremo- in legatione ad Nicephorum Phocam, edi- onis Magni imperatoris nomine, licet Ca- Sigonius et alii docti viri Gregorium II Dia- omine indigitent; forsan Cedreni auctoritatem secuti, quam ego rationi, et aliorum auctoritati longe majori non injuria posthabeo.

De Bogomilis contra quod Germanus disputat ita Constantinus Harmenop. lib. *De hæresibus: Significat Bogomili juxta Mysorum linguam, qui Dei misericordiam implorat.* Nicetas, tom. XIX *Contra hæreses* (exstat manuscriptus in Bibliotheca Bavarica): Βογ μὲν ἡ τῶν Βουλγάρων γλῶσσα καλεῖ τὸν Θεόν, μιλοὺ δὲ τὸ ἔλεητον. Ἐξ ὧν ἂν Βογόμιλος κατ' αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον ἐπιστρωμενος. *Bog Bulgarorum lingua* Deum *vocat, miloui vero, Misereri, ut proinde Bogomilus idem sit ac misericordiam Dei attrahens.*

De erribus Bogomilorum hæc paucis Harmenopulus: *Veteris et Novi Testamenti libros repudiant, una cum ex posito in eis Deo, quasi qui per afflatum Satanæ scripti fuerint; septem duntaxat exceptis, in quorum numero et Evangelium est. Hos ipsos quoque libros falso interpretantur, et sacrilegis exsecrandis que sensibus ad ea, quæ ipsis videntur, detorquent. Ignominia crucem divinam afficiunt, veluti quæ Dominum necaverit, itidemque reverentia dignum illud faciunt Dominici corporis atque sanguinis; quod qui dem inhabitantium templis dæmonum sacrificium appellant. Nam in omnibus sacris ædibus habitare dæmones aiunt. Nostrum baptisma. Joannis; suum vero Servatoris esse dicunt. Solam vocant precationem « Pater noster, » cæteras repudiant, battologiam nominant. Deiparos dicunt illos, quotquot apud ipsos hoc consecuti sunt, ut Spiritus sanctus in eis habitet, quasi qui Verbum in docendo gignant. Non modo per somnum, sed vigilantes etiam videre se dicunt Patrem, ut senem, cui prolixa barba sit admodum: Filium ei similem, qui recens primam lanuginem mutet: Spiritum sanctum, instar juvenis; cui valde nudæ sint genæ.* Hæc Harmenopulus de Bogomilorum deliriis et blasphemiis.

nuriam frequenter ingemisco. Terret enim me terribilis illa sententia, quæ dicit: *Esurivi, et non dedistis mihi manducare. Nudus eram, et non operuistis me* [5]. Neque enim mihi os aperire fas est, et exemplo Pauli populum meum admonere, et dicere: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti erimus* [6]: Neque enim victum ego vobis suppeditavi.

Nihilominus, quamvis in hac tanta inopia constitutus, utrumque præstare conabor, quantum vires ferunt, ut et esurientes pascam, et nudos vestiam, omni mea spe ex illo, qui panis vivus est, suspensa qui de cœlo descendit, mundumque a fame: animas perdente, liberavit; qui et ipse est vestimentum salutis, et tunica lætitiæ ex cœlestibus contexta, qui omnium Adami posterorum nuditatem texit. Quicunque enim *in Christo baptizati sumus*, Christum *induimus* [7]. Sed quidnam populum meum huc convocavit? Unde ista tam insignis concio? Qua conventione sacer iste exercitus coactus est? An quia cum sceptrum ubique regnantis Regis hoc loco hodie exaltetur, signumque omnia tenentis imperatoris eximium in hujus templi altari collocatum sit et erectum, consequens est, ut et Imperatoris milites et satellites circa hoc sceptrum castra ponant, et tentoria figant? Macte populo fidelis Conditori. Macte benevolentia erga Dominum; macte et obedientia.

Quid igitur, o egregii Christi milites, et electa Dei castra? Num satis vobis erit huc convenisse, neque quidquam amplius præstabitis, quam ut Regis sceptrum adoretis? Num et arma sumere cupitis, et bellum inire, et tela jacere in corda inimicorum Regis nostri? Ipsamque, quæ ab illis blasphematur et calumnis incessitur, crucem, tanquam tropæum contra illos erigere? Scio vos jam ad conflictum properare, et quærere, quinam sint inimici crucis, ut totum impetum contra illorum cohortem dirigatis, eisque ad sanguinem resistatis, et glorificetur in vobis ille; qui propter vos in gloriam crucis mortem subiit. Age igitur induamus vos armis fidei, vestramque mentem prægnantem pietatis telis efficiamus, ut jaculis impetere possitis Deo invisos et scelestos homines, quos multi barbare Bogomilos nominant. Cum enim multi sint inimici crucis, Judæi, Agareni, et alii, omnes tamen istos abominatione et impietate longe superant Bogomili, quos manifestum est esse os diaboli, et præcursores Antichristi, et ejus jam instantis præsentiæ perspicuos præcones, et consummationis mundi non dubios indices. Nec sine teste hoc dico. Habeo enim Paulum mihi consentientem, dum ita scribit: In *novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmonum, in hypocrisi loquentium mendacium et cauteriatam habentium suam conscientiam; prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum*

πορεύομαι, καὶ πυκνὰ στενάζω ἐξ ἀπορίας. Φοβεῖ γάρ με ἡ φρικώδης ἐκείνη ἀπόφασις, Ἐπείνασα, λέγουσα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. Γυμνὸς ἤμην, καὶ οὐ περιεβάλετέ με. Οὐκ ἔστι δέ μοι στόμα ἀνοῖξαι καὶ μετὰ Παῦλον τὸν ἐμὸν νουθετῆσαι λαὸν καὶ εἰπεῖν· Ἔχοντες διατροφὴν καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. Οὐδὲ γὰρ αὐτὴν ἐγὼ ἐχορήγησα.

Ὅμως δὲ καὶ οὕτως ἐνδεῶς ἔχων περὶ ἀμφότερα, πειράσομαι κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ θρέψαι τοὺς πεινῶντας, καὶ περιβαλεῖν τοὺς γυμνητεύοντας, τὸ πᾶν τῆς ἐλπίδος ἐπικρεμάσας εἰς τὸν ζῶντα, καὶ τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, καὶ τῆς ψυχολέθρου λιμώξεως τὸν κόσμον ἐκλυτρωσάμενον. Ἔστι δὲ αὐτὸς ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτὼν εὐφροσύνης ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντός, ὁ πάντων των ἐξ Ἀδὰμ περιστείλας τὴν γύμνωσιν. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν βεβαπτίσμεθα, Χριστὸν ἐνδεδύμεθα. Ἀλλὰ τί τὸ συγκαλέσαν τὸν ἐμὸν λαὸν ἐνταυθοῖ; Πόθεν ἡ καλὴ παράταξις αὕτη; Κάκ τίνος συνθήματος τὸ ἱερὸν συνεκροτήθη στρατόπεδον; Ἢ πάντως, ἐπεὶ τὸ τοῦ παμβασιλέως σκῆπτρον ἐνταῦθα σήμερον ἀνυψοῦται, καὶ ἡ τοῦ παντοκράτορος σημαία ἐπὶ βωμοῦ τούτου τοῦ ἱεροῦ λαμπρὰ λαμπρῶς ἀνεστήλωται, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τοὺς τοῦ παντοκράτορος στρατιώτας περὶ τοῦτο τὸ σκῆπτρον στρατοπεδεύσασθαι: Καὶ εὖγέ σοι, λαὲ πιστὲ τῷ ποιήσαντι, εὖγε τῆς πρὸς τὸν Δεσπότην εὐνοίας· εὖγε καὶ τῆς ὑπακοῆς.

Τί οὖν ὦ καλοὶ στρατιῶται Χριστοῦ, καὶ παρεμβολὴ Θεοῦ ἐκλεκτή; Ἀρκεῖσθε μόνον τῇ ἐνταῦθα συνδρομῇ καὶ οὐδέν τι πλέον τοῦ προσκυνῆσαι τὸ τοῦ παμβασιλέως σκῆπτρον ἐνδείξεσθε; Ἢ προθυμεῖσθε καὶ ὅπλα κινῆσαι καὶ πόλεμον συγκροτῆσαι, καὶ ἀφιέναι βέλη κατὰ καρδίας τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν, καὶ τρόπαιον συτήσασθαι κατ' αὐτῶν, αὐτὸν τὸν ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενον σταυρόν; Οἶδα ὅτι πρὸς παράταξιν ἤδη ἐπείγεσθε, καὶ ζητεῖτε τίνες οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ, ὡς ἂν τὴν πᾶσαν ὁρμὴν κατὰ τῆς αὐτῶν κινήσητε φάλαγγος, καὶ μέχρις αἵματος αὐτοῖς ἀντικαταστῆτε καὶ δοξασθῇ ἐν ὑμῖν ὁ τὸν ἄδοξον δι' ἡμᾶς τοῦ σταυροῦ καταδεξάμενος θάνατον. Φέρε οὖν ἐνδύσωμεν ὑμᾶς τὰ ὅπλα τῆς πίστεως καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας βελῶν ἐγκύμονα τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ἐργασώμεθα, ἵν' ἔχοιτε κατακοντίζειν αὐτὰ τῶν θεοστυγῶν ἀνθρώπων καὶ μιαρῶν, οὓς Βογομίλους βαρβαρικώτερον οἱ πολλοὶ ὀνομάζουσι. Πολλῶν γὰρ ὄντων ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ Ἰουδαίων, Ἀγαρηνῶν καὶ ἑτέρων, οἱ τοιοῦτοι Βογόμιλοι βδελυκτότεροι καὶ δυσσεβέστεροι πάντων τούτων εἰσί, καὶ στόμα τοῦ διαβόλου προδήλως, καὶ πρόδρομοι τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ τῆς ὅσον ἤδη παρουσίας αὐτοῦ κήρυκες ἐκδηλοι, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀναμφίβολα σήμαντρα. Καὶ ὁ λόγος μοι οὐκ ἁμάρτυρος. Ἔχω γὰρ τὸν Παῦλον συνηγορεύοντά μοι καὶ οὕτωσι γάσκοντα, ὅτι Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύματι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων,

[5] Matth. xxv, 42, 43. [6] I Thim. vi, 8. Galat. iii, 27.

ἐν ὑποκρίσει ψευδλόγων, κεκαυτηριασμένων A *cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur*[8]. Hæc cum annuntient jam desertores fidei, et cultores spirituum erroris, et dæmonum doctrinis attendentes planum faciunt, tempora, quæ Paulus novissima vocat, esse illa ipsa, quibus isti adeo scelestam et plenam impietate doctrinam effutiunt.

τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον. Ταῦτα κηρύττοντες νῦν οἱ ἀποστάται τῆς πίστεως καὶ λατρευταὶ τῶν πνευμάτων τῆς πλάνης, καὶ δαιμόνων διδασκαλίαις προσέχοντες, φανερῶς παριστῶσιν ὅτι περ οὗς ὁ Παῦλος ὑστέρους λέγει καιροὺς, οὗτοί εἰσι, καθ' οὓς τὰ μιαρὰ ταῦτα καὶ δυσσεβείας μεστὰ φλυαροῦνται διδάγματα.

Λέγει δὲ καὶ ταῦτα ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ ἐπιστολῇ· Μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον· ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ B ἀντικείμενος. καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν, ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσαι ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ Θεός. Περὶ τίνων οὖν, ἔφη, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ πρῶτον ἡ ἀποστασία; Περὶ αὐτῶν, οἶμαι, τῶν Βογομίλων, περὶ ὧν καὶ πρὸς Τιμόθεον γράφων εἰρήκει, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται, ὅτι ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως. Ὅτι δὲ τὸν ἔννομον γάμον κωλύουσι, καὶ ὅτι πάντων βρωμάτων ἀκαθαρσίαν καταψηφίζονται, καὶ ὅτι Θεὸν κηρύττουσι τὸν διάβολον οἱ διαβολιανοὶ τῷ ὄντι Βογόμιλοι, καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ φαινομένου κόσμου τούτῳ ἀποχαρίζονται, ἔξεστιν αὐτῶν λεγόντων ἀκοῦσαι. Ἀλλ' ὦ τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστὲ βασιλεῦ! ὦ τῆς πάντα νοῦν νικησάσης μακροθυμίας σου! ἀληθινὲ C δημιουργὲ καὶ ποιητὰ πάσης κτίσεως, ὁρωμένης τε καὶ ἀοράτου, ὅτι τῶν τηλικούτων ἀνέχῃ βλασφημιῶν· Καὶ ἔτι τοὺς κεραυνοὺς ἐπέχεις καὶ συνέχεις τὴν γῆν, καὶ οὔτε τούτους κατακοντίζεις τῶν μιαρῶν κεφαλῶν, οὐ ταύτην ἀνοίγεις καὶ καταγεις τοὺς ἐναγεῖς, ἀνθιστάντας τῷ πιστῷ σου οἰκέτῃ Μωσῇ θρασύτερον ἢ οἱ περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών. Καὶ σὺ τιμῶν τὸν οἰκέτην σου τῷ χάσματι τούτους συγκαλύπτεις τῆς γῆς. Ἀλλότριον πῦρ οἱ παῖδες τοῦ Ἀαρὼν τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρουσι, καὶ ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν ἔκδικος πυρεκβολῶν ἀστραπὰς κατὰ τούτων τῶν ὑβριστῶν. Τούτων δὲ τῶν ἀθέων, οὐ κατὰ Μωσέως ἀνθισταμένων, ἀλλὰ κατὰ τοῦ παμ- D βασιλέως καὶ παντοδυνάμου Θεοῦ, καὶ σεαυτὸν τῶν σῶν πονημάτων καὶ δεσποτείας καὶ προνοίας ἐξοικιζόντων, συνέχεις ἔτι τὸ στόμα τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἐᾷς καταποθῆναι τοὺς μιαροὺς. Οὐκ ἀλλότριον προσφέρουσι πῦρ, ἀλλὰ δημιουργὸν χειροτονοῦσιν ἀλλότριον εἰς τὰ τῆς χειρός σου ποιήματα τὸν ἀνταρτὴν καὶ ἀποστάτην σου, ὃν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν σοι ἡ δὲ κατὰ τούτων ἐκτέρρωσις; Τί ἔτι καὶ μέλλεις;

Idem Apostolus hæc quoque monet in secunda ad Thessalonicenses Epistola: *Ne quis vos seducat alio modo, quoniam nisi venerit discessio primum et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur, super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se, tanquam sit Deus*[9]. De quibus igitur dixit, *nisi venerit discessio primum*? De ipsis, ut puto, Bogomilis. De quibus et ad Timotheum scribens dixerat, ut supra jam vidimus, fore ut quidam a fide deficerent. Quod autem legitimas nuptias prohibeant, quodque omnia esculenta immunditiæ damnent et quod diabolici plane Bogomili diabolum tanquam Deum annuntient, eique hujus aspectabilis mundi effectionem ascribant, quivis ipsis id affirmantibus et profitentibus intelligere potest? sed, o tuam Christe patientiam! o longanimitatem, quæ omnem cogitationem excedit! Unice et verissime creator et effector omnis creaturæ aspectabilis et inaspectabilis, cur tales blasphemias sustines? Cur adhuc fulmina cohibes, tersamque contines, neque illa in hæc tam nefanda capita vibras, neque hanc aperis, et detrudis scelestos istos, qui fideli servo tuo Moysi audacius obsistunt, quam Dathan et Abiron cum suis? Et tu honorans famulum tuum, hiatu terræ istos contegis. Alienum ignem filii Aaron altari inferunt, et ecce superne in ultionem exsurgit cœlum, fulguribus contra injuriosos missis[10]. His vero atheis et sceleratissimis, non jam Moysi obluctantibus, sed tibi, qui universorum Rex es et omnipotens Deus, teque tuis ex operibus, ex dominatione, imperio, cura et providentia ejicere conantibus fauces terræ alhuc concludis, neque permittis, ut exsecrandos istos deglutiant. Non alienum imponunt ignem, sed alium conditorem statuunt, et in opera manus tuæ subintroducunt adversarium et desertorem tuum, quem pedibus in te credentium subjecisti. Ubi vero fulmina? Cur non vertuntur in cineres. Quid adhuc moraris?

Ἀλλὰ τὸν μὲν ἄλλον τῆς αἱρέσεως αὐτῶν βόρβορον, καὶ τὸ πολὺ τῆς τοῦ στόματος αὐτῶν ἀποκλυζούσης ἀκαθαρσίας ἐν ὑπονόμῳ μετοχετεύσω τῆς σιωπῆς. Φόβοῦμαι γὰρ μή ποτε τὸ πᾶν σήμερον ἐπιχειρῶν ἐξαντλεῖν δυσωδίας, τὸν εὐώδη τοῦτον τόπον πληρώσω, τὰς καλὰς ὑμᾶς περιστερὰς ἐξε- πεπιστευκότων ὑπέστρωσας. Οἱ δὲ κεραυνοὶ ποῦ;

Verum alias quidem hæreseos illorum sordes et ingentem illam immunditiam, quam ore suo evomunt, silentio, velut fossa quadam et canali transmittam, et alio derivabo. Vercor enim, ne si hodie coner totam illam fœtoris sentinam exantlare, suaveolentem hunc locum compleam, vosque pulchras

[8] I Tim. IV, 1-4. [9] II Thess. II, 3, 4. [10] Num. XVI, 1 seqq.

columbas procul hinc expellam. Nam columbis A fœtor valde adversatur. Quam vero blasphemiam contra benedictam crucem eructent illi qui animam omni abominatione refertissimam habent, dum ego explico, vobis ad patienter audiendum vim inferte, ut eum cognoveritis, quo stultitiæ processerint, rideatis illorum insipientiam, vel potius ob illorum perniciem et interitum lamentemini. Adeste igitur, lignumque in blasphema illorum ora immittamus et conteramus illos de terra viventium, lignum, inquam, crucis vivificum illis qui ei fideliter labia admovent : mortem vero afferens illis quibus os est blasphemum et exsecrandum, more unguenti, quod odorantibus hominibus voluptatem parit, scarabæis antem exitium. Cujus figura olim adversus aquam B expressa, populum quidem fidelem confirmat, durum vero et impium Pharaonem submergit [11].

Quæ sunt igitur illa, quæ contra adorandam crucem garriunt? Non oportet, inquiunt, crucem adorare et osculari, sed inhonorare et aversari, ut illam, quæ Christum sustulit e medio et occidit. Allatoque argumento, vos videlicet in dubitationem conjiciunt. Si quis, inquiunt, tuum patrem in ligno suspensum interfecisset, num lignum illud honorasses et adorasses? Nequaquam vero; sed et adversatus illud fuisses, et pessime odisses, et vel procul intuitus, fugisses, tanquam inimicum, quippe quod dilectum tibi parentem peremit. Jam audivistis blasphemiam illorum. Quid vobis videtur? C Vultis, ut tanquam telam araneæ totam hujus argumentationis connexionem dissolvam, redarguamque nugas istas impietate plenas? Agedum refellamus. Insitum est a natura hominibus, ut benevolo sint animo in benefactores, vicemque et grates reponant : neque solum ipsos de se bene meritos honorant, debitoque cultu prosequuntur, sed et illa, quæ ut media ad beneficentiam intercesserunt, et instrumenta salutis procurandæ illis, qui periculum subeunt, beata prædicant : fidemque tibi faciat sapientissimus Salomon, qui ait *Benedicite lignum quo salus obtingit* [12]. Multi etiam gladium regium honorarunt; sublato per eum tyrannorum quopiam et restituta oppressis civitatibus libertate, imo et ad loca, et ad tempora, quibus vel quies et tranquillitas, vel emolumentum aliquod aliquibus obD venit honos processit.

Et ut rem in pauca conferam, omne illud quod hominibus aliquo modo adjumento est, ut beneficium vel gaudium obtineant, laude dignum apud homines et charum habetur pro ratione utilitatis, quam affert. Quomadmodum e contrario ea, quæ nocumenti alicujus causa fuerunt, et molestiæ efficientia, odimus et aversamur sive instrumenta sint, sive loca, sive tempora. Fuit, qui ensem, quo frater peremptus erat defoderit, virgamque filii interfecti icem confregerit. Maledicit David montibus Celboe, quod ibi amicus occubuisset [13]. Maledicit

λάσω μακράν. Ἐχθρὸν γὰρ ἀκριβῶς ἡ δυσωδία ταῖς περιστεραῖς Ἦν δὲ δυσφημίαν κατὰ τοῦ πανευφήμου σταυροῦ ἀπερεύγονται οἱ πάσης βδελυγμίας ἀνάμεστον ἔχοντες τὴν ψυχὴν, ἀναγγέλλοντός μου καὶ διασαφοῦντος παραβιασάμενοι ἑαυτοὺς καρτερήσατε, ἵνα, γνόντες πόσον εἰσὶν ἀνόητοι, καταγελάσητε τῆς ἀνοησίας αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τῆς ἀπωλείας καταθρηνήσητε. Δεῦτε οὖν καὶ ἐμβάλλωμεν ξύλον εἰς τὰ βλάσφημα τούτων στόματα, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτοὺς ἀπὸ γῆς ζώντων, ξύλον τὸ τοῦ σταυροῦ τὸ ζωοποιὸν μὲν τοῖς πιστῶς προσφαύουσι χείλεσι, νεκροποιὸν δὲ τοῖς βλασφήμοις στόμασι, καὶ μυροῖς κατὰ τὴν φύσιν μύρου, ὃ τοῖς μὲν ὀσφραινομένοις ἀνθρώποις εὐφραντικὸν, τοῖς δὲ καθάροις νεκρωτικὸν· Καὶ ὁ τύπος δὲ αὐτοῦ γραφεὶς ποτε καθ' ὑγρῶν, τὸν μὲν πιστὸν λαὸν διασώζει, τὸν δέ γε σπληρὸν κατακοντίζει καὶ βλάσφημον Φαραώ.

Τίνα γοῦν εἰσιν, ἃ τοῦ προσκυνητοῦ καταψυχροῦσι σταυροῦ; Οὐ χρὴ, φασὶ, τὸν σταυρὸν προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι, ἀλλ' ἀτιμάζειν καὶ ἀποστρέφεσθαι, ὡς τὸν Χριστὸν ἀνελόντα καὶ θανατώσαντα. Καὶ ἐπάγουσιν εἰς ἀπορίαν ἁθθην ὑμᾶς ἐμβαλόντες. Εἴ τις, λέγοντες, τὸν σὸν πατέρα ἐπὶ ξύλου κρεμάσας ἀνεῖλεν, ἐτίμησας ἂν καὶ προσεκύνησας ἐκεῖνο τὸ ξύλον; Πάντως οὐχί· ἀλλὰ καὶ ἀπεστράφης αὐτὸ καὶ ἐμίσησας, καὶ πρόρρωθεν βλέπων ἀπέφευγες ἄν, ὡς ἐχθρόν, οἷα τὸν σὸν φίλον πατέρα ἐναποκτείναν. Ἤδη ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτῶν. Τί ὑμῖν δοκεῖ; Θέλετε ὡς ἱστὸν ἀράχνης διαλῦσαι τῆς ἀπορίας ταύτης τὸν σύνδεσμον; καὶ τὸν λῆρον τοῦτον δυσσεβείας ἀπελέγξαι μεστόν· Φέρε καὶ ἀπελέγξωμεν. Νόμος ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τῆς φύσεως περὶ τοὺς εὐεργέτας εὐγνωμονεῖν καὶ ἀντιχαρίζεσθαι τὰ εὐχαριστήρια· καὶ μὴ μόνον αὐτοὺς τοὺς εὐεργέτας τιμᾶν, καὶ τὸ προσῆκον σέβας ἀπονέμειν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ μεσιτεύσαντα πρὸς τὴν τῆς εὐεργεσίας ἐκπλήρωσιν, καὶ ὄργανα σωτηρίας τοῖς κινδυνεύουσι χρηματίσαντα μακαρίζειν· καὶ πειθέτω σε ὁ πάνσοφος Σολομὼν οὕτω λέγων· Εὐλογεῖτε ξύλον, δι' οὗ γίνεται σωτηρία. Πολλοὶ καὶ σπάθην βασιλικὴν τετιμήκασιν ἀνδροποκτόνων τύραννων ἀνελοῦσαν, καὶ πόλεσι τυραννουμέναις ἐλευθερίαν χαρισαμένην ἀλλὰ καὶ μέχρι τόπων καὶ χρόνων καθ' οὓς εὐκαιρίας τινὸς ἢ ὠφελείας μετέσχον, ἔτεροι ἐσεβάσθησαν.

Καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἅπαν τὸ κατά τι μεσιτεῦσαν τοῖς ἀνθρώποις εὐεργεσίαν καὶ χαρμονὴν παρασχόμενον ἐπαινετὸν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἠγαπητὸν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ὠφελείας· ὥσπερ αὖ τοὐναντίον καὶ τὰ βλάβης αἰτιά τισι γεγονότα, καὶ ἀνιαροῦ τινος πρόξενα, καὶ μισοῦμεν, καὶ ἀποστρεφόμεθα, εἴτε ὄργανά εἰσιν, εἴτε τόποι, χρόνοι. Καὶ μάχαιραν γάρ τις ἀδελφοκτόνον κατώρυξε, καὶ ῥάβδον παιδοκτόνον διώρυξεν. Ἐπαρᾶται Δαυὶδ τὰ ὄρη τὰ Γελβουὲ διὰ τὴν ἐκεῖσε τοῦ φίλου ἀναίρεσιν· ὁ Ἰὼβ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐγεννήθη, διὰ τὰς ἐπισυμβάσας

[11] Exod. xiv. 26 seqq. [12] Sap. xiv, 7. [13] II Reg. I, 21.

συμφορὰς καὶ τὰς κυμαγωγίας τῶν πειρασμῶν. Ἴδωμεν οὖν τὸν σταυρόν, τίσιν ὠφέλιμος γέγονε, καὶ τίσιν ἐπιβλαβής· καὶ ὁ μὲν ὠφεληθεὶς ἀναλογον τῇ ὠφελείᾳ καὶ τὴν τιμὴν προσφερέτω, ᾧ δὲ βλάβης αἴτιος γέγονε, τοῦτον οὕτος ἀποστρεφέσθω καὶ βδελυττέσθω δικαίως· Ἀναγινωσκέσθω τοίνυν τὰ τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, οὑτωσὶ ῥητῶς ἐμφερόμενα, καὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος λεγόμενα. Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου ἐκβληθήσεται ἔξω· κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν· Ἰδοὺ ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις ῥήμασιν ἔξεστι διδαχθῆναι τίς ὁ εὐεργετηθεὶς διὰ τοῦ σταυροῦ, τις δὲ ὁ συντριβὴν ὑποστάς. Ὅτι δὲ περὶ τῆς ἑκουσίου σταυρώσεως ὁ Χριστὸς ταῦτα ἔφη, ἔχομεν αὐτὸν τὸν Εὐαγγελιστὴν μάρτυρα τοῦ λόγου ἀξιόπιστον· Ἐπάγει γάρ· Τοῦτο δὲ ἔλεγε, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἤμελλε ἀποθνήσκειν.

Πάλιν οὖν τὸν λόγον ἐπαναλήψομαι. Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· κρίνει δὲ ὡς βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου βεβηκὼς βασιλικοῦ τοῦ σταυροῦ. Ἡ δὲ κρίσις εἰς ταύτην ἐκφέρεται τὴν ἀπόφασιν, ἵνα ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων ἔξω τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς ἐκβληθῇ, καὶ ἡ κατὰ τῶν ἀνθρώπων τυραννὶς αὐτοῦ καὶ ἡ πολυχρόνιος κάκωσις στῇ, καὶ ὁ τύραννος ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν τυραννουμένων πέσῃ διὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος ἄδικον θάνατον καὶ τὴν κατὰ τοῦ παμβασιλέως ἀναισχυντίαν τὴν πάντολμον, καὶ οὐκ ἔτι λέγεται κοσμοκράτωρ. Ἐκβέβληται γὰρ σταυρωθέντος Χριστοῦ, καὶ τῷ οἰκείῳ αἵματι τὸν κόσμον ἐξαγοράσαντος. Καὶ ὁ ἀγοράσας εὐαγγελιζόμενος τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις ἔφη. Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Καὶ ἀπὸ τοῦδε οἱ γηγενεῖς, οἱ χθές που καὶ πρότριτα ἐκ γῆς εἰς ᾅδην καταφερόμενοι, νῦν ἐν οὐρανοῖς πολιτογραφοῦνται· Ἀπεφήνατο γάρ, ὡς Ἐὰν ὑψωθῶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ αὐτοὶ ὦσι μετ' ἐμοῦ.

Τίς οὖν ὀφείλει τὸν σταυρὸν ἀγαπᾷν ; Οἱ τῆς τυραννίδος ἀπαλλαγέντες τοῦ διαβόλου τῇ σταυρικῇ συνεργείᾳ, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐξ ᾅδου ἀναδραμόντες, καὶ ἰσαγγέλου δόξης ἀξιωθέντες, ἢ ὁ διάβολος ὁ τῆς προτέρας ἐξουσίας ἀποπεσὼν διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ εἰς τὸ καταπαίζεσθαι, καὶ καταπατεῖσθαι, ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων οἰκτρῶς ὑποκείμενος ; Πάντες οἱ μὲν ἄνθρωποι πολλῶν ἀξιωθέντες τῶν ἀγαθῶν διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ζωὴν εὑρόντες αἰώνιον, δικαίως ὀφείλουσι καὶ προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι τὸν σταυρὸν, δι' οὗ τῶν ἀγαθῶν ἐπιγέγονεν ἡ ἀπόλαυσις· τῷ δὲ γε διαβόλῳ ἀνάγκη μισεῖν τὸν σταυρὸν, καὶ φεύγειν μακρὰν ἐξ αὐτοῦ, ὡς φεύγει τις ἐκ πυρός· δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ συντριβὴ αὐτοῦ καὶ ἐκνεύρισις καὶ παντελὴς ἐξολόθρευσις· Ὅσοι γοῦν τὸν σταυρὸν μισοῦσι, καὶ ἀποστρέφονται, φανερὰν εὔνοιαν ἀποδεδόασι τῷ διαβόλῳ, καὶ πιστοὶ οὕτῳ χρηματίζοντες, ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι τὸν αὐτοῦ ἐχθρὸν ἐποφείλουσιν,

et Job diei, in quo natus est, propter eas, quæ sibi evenerant, calamitates procellasque tentationum [14]. Videamus igitur crucem, quibusnam utilitatem, et quibus damnum attulerit, isque qui emolumenti aliquid accepit, parem utilitati honorem depromat; cui autem crux detrimenti causa exstitit, hic eam merito suo aversetur et abominetur. Legantur igitur ea quæ in Evangelio secundum Joannem reperiuntur, quæ sic ad verbum habent, et ab ipso Salvatore nostro pronuntiata sunt : *Nunc judicium est mundi hujus*; *nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*; *et ego cum exaltatus fuero a terra, omnes ad meipsum traham* [14a]. Ecce ex his pauculis verbis discere licet, qui crucis ministerio beneficiis sit affectus, et quis damnum et contritionem passus. Quod vero Christus hæc dixerit de voluntaria illa. quam subiturus erat, crucifixione, testem fide dignum ipsum Evangelistam habemus. Subjungit enim: *Hoc vero dicebat, significans, qua morte moriturus esset* [15].

Eumdem igitur sermonem resumam : *Nunc judicium est mundi hujus;* judicat vero ut rex in thronum regalem crucis conscendens. At judicium in hanc sententiam terminatur, ut princeps mundi extra suum imperium ejiciatur, ipsiusque adversus homines tyrannis et diuturna violentia cohibeatur, et tyrannus pedibus eorum qui tyrannide opprimebantur, subjiciatur propter mortem inique Salvatori illatam, et propter effrenatam illam impudentiam in omnium Regem et Dominum, et ut non amplius mundi princeps appelletur. Ejectus est enim Christo crucifixo, postquam proprio sanguine mundum emit, quique mundum emit, is ad amicos suos concionans dixit : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* [16]. Et ex isto tempore, terrigenæ, qui heri et nudiustertius ad inferos deferebantur, nunc tanquam cives in cœlo conscribuntur. Asseruit enim : *Si exaltatus fuero in cruce, omnes traham ad me ipsum*, ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum.

Qui igitur crucem honorare debent? An qui beneficio crucis ex diaboli tyrannide erepti, et ad cœlum evecti, et æqualis cum angelis gloriæ participes effecti sunt ; an diabolus, qui ex priore potestate per crucem excidit, quique nunc hominum pedibus miserabiliter substratus est, ut ab illis ludibrio haberi et conculcari possit ? Universi quidem homines multis affecti et aucti commoditatibus per crucem, vitamque æternam adepti, merito debent et adorare et osculari crucem, ex qua tanta bonorum copia ad illos manavit. At vero diabolus necesse habet, ut crucem oderit, et procul ab ipsa aufugiat, sicut qui ex igne aufugit ; per ipsam enim contritus, et enervatus, et funditus eversus est. Quicunque igitur crucem oderunt et aversantur, manifesta suæ erga diabolum benevolentiæ documenta edunt ; et ut ei fideles et obnoxii, id quod ei inimicum est, inimici loco ducere

[14] Job III, 1. [14a] Joan. XII, 32, 32. [15] Ibid. 33. [16] Matth. XXVIII, 18.

debent ; quemadmodum vicissim amare id quod A ipse amat. Consentanee igitur et convenienter affectioni suæ erga diabolum, et inviolato fœderi conformiter, affirmant Bogomili, iniquum esse ut lignum, in quo pater alicujus aut amicus interfectus sit, adorent filii aut amici ejus. Ecce enim pater illorum diabolus infinita mala per crucem passus est, sicut ostendimus, et propterea crucem oderunt patris sui interfectricem et perditricem. Salvator enim mundi Christus, licet sponte sua cruci sit suffixus, et sanctissimam suam animam in paternas manus libens volensque deposuerit, attamen denuo eamdem propria potestate et libertate resumpsit, juxta verissimum illud ejus oraculum : *Potestatem habeo ponendi animam meam. et potestatem habeo iterum sumendi eam* [17], morsque B hujus hominibus vitæ æternæ causa exstitit.

Vere verbum crucis *pereuntibus* quidem *stultitia est*, nobis vero, qui salvamur, *Dei virtus est* [18]. Quid igitur tibi videtur, amice diaboli Bogomile? An Apostolo obtemperandum est asseveranti crucem esse virtutem Dei, an tibi perdito et profligato, qui crucem stultitiam nominas? Si vero tu diabolo rem gratam faciens, nunquam cessas, quin crucem voces stultitiam, at ego iterum fidenter et audacter aio, Deum *quæ stulta sunt mundi elegisse* [19] *.et animalem hominem non percipere ea quæ sunt Spiritus* [20]. Si vero tu, diaboli discipulus, dedecus esse arbitraris crucem, sed magister meus, *Mihi absit, inquit, in alio quopiam*, quæ in mundo C gloriosa et splendida censentur, *gloriari, quam in cruce Christi* [21]. Quid Petro firmius, cui neque sanguis, neque caro Filium Dei revelavit, sed ipse solus Pater, et solus ingenitus? Nihilominus cum ei adhuc passionis mysterium ignotum et absconditum esset, magistrumque ad crucis patibulum festinantem intelligeret, conatus quidem est, tenero quodam amoris affectu, cursum illum et festinationem prohibere, illudque, *Propitius esto tibi, Domine, non erit hoc tibi* [22], commiseratione quadam ductus protulit, sed contra audit cum gravi indignatione illud : *Vade post me, Satana, scandalum mihi es, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum* [23]. O miraculum ingens ! *Satanas* appellatur magnus Petrus quod crucem detrectet, D quam ut commodum toti mundo longe fructuosissimum Christus arripere cogitabat, et ut petra scandali et lapis offensionis retro abjicitur infractum illud Ecclesiæ fundamentum ; quo supplicio non eris dignus, qui blasphemias contra crucem clatras et crucifixum accusas ? In vitam enim comminisceris crucifixionem, et non modo non fructuosam et conducibilem, sed et ipsi crucifixo damnosam, ipsosque qui Christum crucifixerunt, potentiores crucifixo statuis, tanquam qui nolentem et reluctantem ad crucem rapuerint.

ὥσπερ αὖθις φιλεῖν τοὺς φίλους αὐτοῦ. Ἀκολούθως οὖν καὶ ἁρμοδίως τῇ πρὸς τὸν διάβολον διαθέσει αὐτῶν καὶ πίστει ἀπαρασπόνδῳ οἱ Βογόμιλοι λέγουσιν ὅτι ἄδικόν ἐστι τὸ ξύλον ἐν ᾧ πατήρ τινος ἢ φίλος ἐθανατώθη προσκυνεῖσθαι ὑπὸ τῶν τέκνων ἢ τῶν φίλων αὐτοῦ. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν καὶ φίλος διάβολος μυρία δεινὰ πέπονθε διὰ τοῦ σταυροῦ, καθὼς ἀπεδείξαμεν, καὶ διὰ ταῦτα τὸν σταυρὸν μισοῦσι, τὸν τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἀναιρέτην καὶ ὀλοθρευτήν. Ὁ γὰρ Σωτὴρ τοῦ κόσμου Χριστός, εἰ καὶ ἑκουσίως τῷ σταυρῷ προσεπάγη, καὶ τὴν ὑπεραγίαν ψυχὴν εἰς χεῖρας αὐτεξουσίως τὰς πατρικὰς ἐναπέθετο. ἀλλὰ πάλιν αὐτὴν αὐτεξουσίως προσελάβετο κατὰ τὴν ἀψευδεστάτην αὐτοῦ πρόῤῥησιν, Τὴν ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχήν μου θεῖναι, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν ταύτην λαβεῖν, λέγων. καὶ ὁ θάνατος τούτου ζωῆς αἰωνίου τοῖς ἀνθρώποις γέγονε προξενος.

Οὕτως ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστιν. Τί οὖν σοι δοκεῖ, φίλε τῷ διαβόλῳ Βογόμιλε ; Τῷ Ἀποστόλῳ χρὴ πείθεσθαι τῷ λέγοντι ὅτι δύναμις Θεοῦ ἐστιν ὁ σταυρός, ἢ σοὶ τῷ ἀπολλυμένῳ μωρίαν τὸν σταυρὸν ὀνομάζοντι ; Εἰ δὲ σὺ τῷ διαβόλῳ καταχαριζόμενος οὐ παύῃ μωρίαν ἀποκαλῶν τὸν σταυρόν, ἀλλ' ἐγὼ καὶ πάλιν ἐρῶ μετὰ θάῤῥους ὅτι· Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέλατο ὁ Θεὸς, καὶ ὅτι ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν. Εἰ δὲ καὶ διαβόλου σὺ μαθητὴς αἰσχύνην ἡγῇ τὸν σταυρὸν, ἀλλ' ὁ διδάσκαλος ὁ ἐμὸς, Μή μοι γένοιτο, λέγει, ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν κατὰ κόσμον ἐνδόξων καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ . Τί τοῦ Πέτρου στερρότερον, ᾧτινι οὐκ αἷμα οὐδὲ σὰρξ τὸν Υἱὸν ἀπεκάλυψεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ μόνος Πατὴρ, καὶ μόνος ἀγέννητος ; Ὅμως ἐπείπερ ἔτι ἀποκεκρυμμένον ἦν αὐτῷ τὸ τοῦ πάθους μυστήριον καὶ πρὸς τὸν σταυρὸν ἐπισπεύδοντα τὸν διδάσκαλον κατενοει, ἐπειράθη μὲν φιλοστόργῳ δῄθεν διαθέσει τῆς ὁρμῆς κωλυσαι καὶ τῆς ἐπειξεως, καὶ, Ἱλεώς σοι, Κυριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. συμπαθῶς ἀπεφθέγγετο. Ἀντήκουσε δὲ μετ, ἐμβριμήσεως ὅτι σφοδρᾶς, Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ. Σκάνδαλον μοι ἐγενήθης· οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. Τοῦ θαύματος ! Σατανᾶς ὁ μέγας Πέτρος ἀκούει διὰ τὸ ἀπαναίνεσθαι τον σταυρὸν, ὃν ὡς κοσμωφελέστατον αρπάζειν ἤθελεν ὁ Χριστὸς, καὶ ὡς πέτρα σκανδάλου καὶ λίθος προσκόμματος ὀπισω εναποῤῥίπτεται ἀῤῥαγὴς τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιος. Τί δ' ἂν πάθοις αὐτὸς ὁ βλάσφημα καθυλακτῶν τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸν ἐσταυρωμένον κατηγορῶν : Ἀκούσιον γὰρ εἰσάγεις τὴν σταυρώσιν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ὠφελήσασαν, οὐδὲ λυσιτελῆ φανεῖσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν κατακλάψασε τὸν ἐσταυρωμένον· καὶ οὐτοὺς δὲ τοὺς σταυρώσαντας ἰσχυροτέρους τοῦ σταυρωθέντος εἰσάγεις, ὡς καὶ μὴ βουλόμενον ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐφελκύσαντας.

[17] Joan, x, 18. [18] I Cor. I, 18. [19] I Cor. I, 27. [20] I Cor. II, 14. [21] Galat. VI, 14. [22] Matth. XVI, 22. [23] Ibid. 25.

Καὶ ταῦτα οἱ πάντολμοι κατὰ τοῦ παντοδυνάμου βλασφημοῦντες Χριστοῦ, Χριστιανοὺς καλοὺς ἑαυτοὺς ὀνομάζουσιν οἱ ταῖς ἀληθείαις ἀντιχριστιανοί. Τὰ γὰρ τοῦ ἀντιχρίστου πρεσβεύουσι, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύουσι, καὶ πρὸς αὐτὸν τὰς ἐλπίδας ἀνατιθέασιν. Ἀλλ' οὗτοι μὲν οἱ ἀποστάται μετὰ τοῦ συναποστάτου αὐτοῖς ἐρρέτωσαν δαίμονος, καὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον αὐτῷ συμπαραπεμπέσθωσαν. Τοιοῦτον καὶ γὰρ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ θησαυρὸν ὁ πατὴρ αὐτῶν ἐθησαυρίσατο· ὅπου τῶν θησαυρῶν αὐτῶν εὑρήσουσιν ἄνθρακας ἐκπυρίζοντας, καὶ ὁ ἀντίχριστος τὰ τοῦ Χριστοῦ ἱεροσυλήσας περὶ τῶν αὐτοῦ λεγέτω μαθητῶν· Θέλω, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ αὐτοὶ ὦσι μετ' ἐμοῦ. Καὶ ὁ ἄρχων τοῦ σκότους μετὰ τῆς τάξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἴδιον τόπον συγκατερχέσθω. Ἡμεῖς δὲ, ἡ κληρονομία Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὑ περιούσιος, ἣν διὰ τοῦ σταυροῦ περιεποιήσατο, καὶ τῷ ἰδίῳ ἐξηγόρασεν αἵματι, δεῦτε προσκυνωσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτοῦ τῷ σταυρῷ, καὶ οἱ πολυτρόπως εὐεργετηθέντες δι' αὐτοῦ πολυωνύμως τοῦτον ἐγκωμιάσωμεν, θρόνον λέγοντες αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἀναβὰς τῷ κόσμῳ, καὶ τὸ κόσμου τυράννῳ κρίσιν πεποίηκε· καὶ τὸν μὲν κόσμον τῆς τυραννίδος ἀπήλλαξε καὶ διέσωσε, τὸν δὲ κατακεκριμένον καὶ κατησχυμμένον, ἔξω ἐκβέβληκε μετὰ τῶν δορυφόρων αὐτοῦ, καὶ καθεῖλα δυνάστας ἀπὸ θρόνου, καὶ ὕψωσε ταπεινούς.

Καὶ ὁ μὲν διάβολος, τῆς πάλαι δόξης ἀπωπεσὼν διὰ τὴν ἔπαρσιν ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὰς νεφέλας, κατ' ἀναποδισμὸν κάτεισι· θήσειν γὰρ ἐπ' αὐτῶν τὸν θρόνον αὐτοῦ βουλόμενον, ὑπετόπασεν ἀπὸ τῶν νεφελῶν ἐπὶ τὴν γῆν, ἣν καὶ ἐξαλείφειν ἠλαζονεύσατο, ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν τάρταρον· Σειραῖς γὰρ ζόφου ταρταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν τηρούμενον· ἡμεῖς δὲ ὅσοι διὰ τοῦ σταυροῦ σεσώσμεθα, κατὰ προποδισμὸν καὶ προκοπὴν ἀνατρέχομεν· Εἰ γὰρ καὶ πρότερον ὑποσκελισθέντες τῷ πονηρῷ ἀντιπάλῳ καὶ δολερῷ μέχρις ᾅδου κατενηνέγμεθα, ἀλλὰ νῦν διὰ τοῦ σταυροῦ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἀνατρέχομεν. Καὶ μοι διὰ ταῦτα καὶ εἰς κλίμακα θεωρεῖν ἐπέρχεται τὸν σταυρὸν, ἐν ᾧ καὶ ἀνάβασις φαίνεται καὶ κατάβασις. Ἀναβαίνουσι μὲν γὰρ ἕως τῶν οὐρανῶν οἱ ἄνθρωποι· καταβαίνουσι δὲ ἕως τῶν ἀβύσσων οἱ δαίμονες. Σκῆπτρόν ἐστι βασιλικὸν ὁ σταυρὸς τοῖς ἐξ Ἀδὰμ μέχρι συντελείας ἀνθρώποις περίβλεπτον, καὶ αὐτοῖς αἰδέσιμον τοῖς ἀγγέλοις. Τότε γὰρ, φησὶ, φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, ὅσαι δηλαδὴ μὴ τῆς αὐτῆς πίστεως οὖσαι τῷ Ἀβραὰμ οὐκ ἠγαλλιάσαντο, ἰδεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ πάθους αὐτοῦ, ἣ καὶ ἰδοῦσαι οὐκ ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ δόξῃ αὐτοῦ· μᾶλλον δὲ καὶ θρασέως ἀντεῖπον, Οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεύσαι ἐφ' ἡμᾶς.

Θυσιαστήριόν ἐστιν ὁ σταυρός. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἐτύθη ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ τῇ θεοϋποστάτῳ σαρκὶ καὶ τῷ θεορρύτῳ αἵματι ὁλοτελῶς καθηγίασται. Μεῖζον γὰρ ἐνταῦθα τὸ δῶρον τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπὸ τοῦ δώρου τὸ θυσιαστήριον καθαγιάζεται. Πλὴν οὖν καὶ

Hæc dum audacissimi adversus omnipotentem Christum blasphemo ore evomunt, egregios Christianos seipsos appellitant, cum revera sint Antichristi. Rem enim Antichristi et legatos ejus agunt, eique soli serviunt, et in ipso spes suas repositas habent. Sed abeant isti desertores cum dæmone æque apostata, et in ignem æternum ipsi paratum ablegentur. Talem enim filiis suis thesaurum pater ipsorum thesaurizavit, thesaurorum suorum carbones ignitos reperient. Et Antichristus ea quæ Christi sunt, sublegere solitus de suis itidem discipulis dicat : Volo, ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum. Et princeps tenebrarum cum cohorte sua ad proprium locum descendat. Nos vero, hæreditas veri Dei peculiaris et electa, quam cruce acquisivit, proprioque sanguine emit, adeste adoremus, et accedamus ad ipsam crucem, et qui varia ab illa beneficia accepimus, variis itidem nominibus eamdem celebremus. Thronum illam Dei nominemus, in quem ascendens mundo mundique tyranno judicium indixit, et mundum quidem ex tyrannide liberavit et servavit, condemnatum vero et confusum ejecit cum satellitibus suis. et *deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles*[24].

Et diabolus quidem ex antiqua gloria excidit, eo quod ex cœlo supra nubes sese sublevare cogitarit ; revocatoque quasi gradu descendit. Volentem enim in nubibus thronum suum collocare deturbavit e nubibus in terram, quam se etiam deleturum jactavcrat, et ex terra in tartara : *Rudentibus enim caliginis in tartara detractum tradidit in judicium reservari*[25]. Nos vero, qui per crucem salvati sumus, progressu et profectu sursum tendimus. Licet enim prius subnervati et prostrati a maligno et doloso adversario ad inferos usque descenderimus, at nunc opera crucis ex terra in cœlum usque sublevamur. Horum gratia scalæ etiam similitudinem mihi crux habere videtur, in qua et ascensus et descensus cernitur. Ascendunt quidem usque ad cœlos homines, descendunt usque ad abyssum dæmones. Regium sceptrum crux est, Adami posteris usque ad finem sæculi admirandum et conspicuum, ipsisque angelis reverendum. *Tunc enim*, inquit, *parebit signum Filii hominis in cœlo, et plangent omnes tribus terræ*[26], quæ videlicet, fidem Abrahami non complexæ, non exsultaverunt videre diem passionis ejus, vel si viderunt, non gavisæ sunt ob gloriam ejus, quin potius audacter contradixerunt: *Nolumus hunc regnare super nos*[27].

Altare est crux. In ipsa enim sacrificatus est Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi, et carne in Deo subsistente, et divino sanguine consecratum est ; majus enim in proposito munus est quam altare, et a munere altare ipsum sanctificatur. Cæterum et qui in hoc crucis altari jurat, jurat quo-

[24] Luc. I, 52. [25] II Petr. II, 4. [26] Matth. XXIV, 30. [27] Luc. XIX, 14.

que in vivifica illa hostia, quæ super eo posita est : nam cum cruce animo et cogitatione simul concipitur Christus. Crux lectulus est Dominicus, quem non lacrymis, more Davidis, sed sanguine lavit, qui ex Davide secundum carnem procreatus est Christus, non proprium expians peccatum, natura enim sua immaculatus est, sed destruens et abolens peccatum mundi natum ex ligno, et in totum mortale genus propagatum, dormiensque in illo somnum, vitæ et vigiliæ æternæ causam et effectorem, surrexit propria potestate, *in matutino interficiens omnes peccatores terræ* [28],

Quin honore et cultu dignum nunc lectulum invenio, ejusque rei testem do Isaiam, qui disertis verbis prædixit : *Et erit requies ejus honus* [29]. Requies appellatur, quia peregrinationis labor et sudor, et aliæ naturales et indetrectabiles passiones et affectiones concessu divinitatis, quando opus erat, commotæ et concitatæ in humana Christi natura usque ad crucis supplicium ; de cætero consopitæ sunt, Christique morte mortuæ. Nam si quando post resurrectionem aliquo ivit, itio illa supra naturam, et plane admiranda fuit quemadmodum nova itidem fuit manducandi illa actio. Dies me deficiat, si omnia vivificæ crucis miracula persequi velim.

In Rubro mari crux adumbratur ; eratque hoc præsignificatio et prædelineatio ejus ruboris, qui ei postea per Domini sanguinem est illitus [30]. Amaritudinem aquæ transmutat in dulcedinem' populumque errabundum et fugitivum vivificat [31]. Sauciantes serpentes perimit, servatque ictos et saucios [32]. Utinam et venenatas istas viperas, Bogomilos inquam, in crucem injuriosos, a facie terræ exterminasset, qui omnia perreptantes, populum Dei mordent, venenumque impietatis suæ infundunt piorum animis ; quos non sine commiserationis affectu jure sic alloquar : *Genimina viperarum*, quomodo, et quo a judicio gehennæ fugietis [33], quam vos vobismet ipsi accendistis, abnegata pietate absque persecutione et tormentis ? Sed res illorum in hunc finem desinent, nisi resipuerint pœnitentiamque egerint.

Nos vero agedum populum Christi communiamus sacris precationibus, ne mortiferum hujus hæresis venenum animam ejus contingat. Largiter enim ubique malitia diffusa est, et circumcirca obambulant impii, ut egregio Christi gregi aliquid nocumenti inferant. At vos videte graves lupos, videte canes ;

A ὁμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τούτῳ τῷ σταυρικῷ ὁμνύει ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ ἐπάνω αὐτοῦ ζωοποιῷ θύματι. Τῷ γὰρ σταυρῷ συνεννοεῖται καὶ ὁ σταυρωθείς. Κλίνη ἐστὶ Δεσποτικὴ ὁ σταυρὸς, ἣν οὐχὶ δάκρυσι, κατὰ τὸν Δαυὶδ, ἀλλ' αἵμασιν ἔλουσεν ὁ ἐκ Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς· οὐχὶ τὸ ἑαυτοῦ ἐκπλύνων ἁμάρτημα, κατὰ φύσιν γὰρ ἐστιν ἄχραντος, ἀλλὰ καταίρων τὴν ἁμαρτίαν ταῦ κόσμου τὴν ἐκ τοῦ ξύλου ἀναφυεῖσαν, καὶ εἰς ἅπαν ἐκδραμοῦσαν τὸ γένος τὸ βρότειον, καὶ ὑπνώσας ἐν αὐτῷ ζωῆς καὶ ἐγρηγόρσεως αἰωνιζούσης προξενον ὕπνον ἀνέστη αὐτεξουσίως εἰς τὴν πρωΐαν ἀποκτείνων πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς.

Ἀλλὰ καὶ σεβάσματος ἀξίαν εὑρίσκω ταύτην τὴν κλίνην· καὶ τὸν Ἡσαΐαν παράγω σοι μάρτυρα, B Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμὴ (3), προλέγοντα φανερῶς. Ἀνάπαυσις δὲ, ὅτι καὶ ὁ ἐκ τῆς ὁδοιπορίας κόπος καὶ ὁ ἱδρὼς, καὶ τἆλλα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη, ἐκχωρήσει τῆς θεότητος, ὅτε καὶ ἔδει κεκινημένα ἐν τὸ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπίνῳ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ· τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀνενέργητα μεμενήκασι, καὶ τῇ νεκρώσει τούτου συνενεκρώθησαν. Ἡ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁδοιπορία ἑτέρα ἦν, ὑπερφυὴς καὶ παράδοξος, ὥσπερ δὴ καὶ ἡ βρῶσις καινοπρεπής. Ἐπιλείψει με καὶ ἡ ἡμέρα τὰ θαυμάσια διηγούμενον τοῦ ζωοπαρόχου σταυροῦ.

Ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ ὁ σταυρὸς εἰκονίζεται· καὶ ἦν τοῦτο προχάραγμα τοῦ ἐν τῷ Δεσποτικῷ αἵματι ἐπιχρωσθέντος αὐτῷ ἐρυθήματος. Πικρίαν ὑδάτων C εἰς γλυκύτητα μεταποιεῖ, καὶ λαὸν πλανήτην καὶ φυγαδα ζωογονεῖ. Δάκνοντας ὄρεις ἀναιρεῖ καὶ διασώζει τοὺς δακνομένους· ὡς εἶδε καὶ τὰς ἰοβόλους ταύτας ἐχίδνας, τοὺς ὑβριστὰς οὗτοι Βογομίλους, ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ἐξηφάνισεν, οἵτινες ἔροντες πανταχοῦ δάκνουσι λαὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἰὸν τῆς δυσσεβείας αὐτῶν ἐγχέουσι ταῖς τῶν εὐσεβούντων ψυχαῖς, πρὸς οὓς περιπαθῶς ἂν ἐροίμην ὄφεις· Γεννήματα ἐχιδνῶν, ποῦ φύγοιτε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης ; ἢ αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐξεκαύσατε χωρὶς διωγμοῦ καὶ βασάνων τὴν εὐσέβειαν ἀρνησάμενοι. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατ' αὐτοὺς εἰς τοῦτο λήξει τὸ τέλος, ἐὰν μὴ μετανοήσωσι.

Ἡμεῖς δὲ (4) ἀλλὰ φέρε καὶ κατασφαλισώμεθα D τὸν λαὸν τοῦ Χριστοῦ ἐπῳδαῖς ἱεραῖς, ἵνα μὴ τῆς θανατηφόρου ταύτης αἱρέσεως ὁ ἰὸς καθάπτηται τῆς τούτων ψυχῆς. Δαψιλὲς γὰρ τὸ κακὸν ἐκκέχυται πανταχοῦ, καὶ κύκλῳ οἱ ἀσεβεῖς περιπατοῦντες τὴν καλὴν ποίμνην λυμαίνονται τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ'

[28] Psal. c, 8. [29] xi, 10. [30] Exod. xiv, 1 seqq. [31] Exod. xv, 23-25. [32] Num. xxi, 6-9. [33] Luc. iii, 7.

(3) Ita 70 Interp. Isaiæ xi. ubi vulg. edit. *Et erit sepulcrum ejus gloriosum*. Locum etiam secundum LXX accepit S. Hieron. de sepulcro Christi, his verbis epist. ad Marcellam, nomine Paulæ et Eustochii : *Cujus sepulcri gloria multo antequam excideretur a Joseph, scimus Isaiæ vaticinio prophetatum ; dicentis : Et erit requies ejus honor : quod scilicet sepulturæ Domini locus esset ab omnibus honorandus.*

(4) Sequitur aculeatus in Latinos Epilogus, scriptus eo tempore, quo Veneti et alli Itali, sicuti et Franci, gravissima bella cum Græcis gerebant, ipsa imperii sede Græcis adempta. Quo minus mirandum, Germanum istum Latinæ gloriæ inimicum, linguam et calamum asperius et mordacius in Latinos strinxisse. Similes invectivæ in Latinos exstant apud Nicetam, Gregoram et alios Græcos.

ὑμεῖς βλέπετε τοὺς βαρεῖς λύκους, βλέπετε τοὺς κύνας. Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς· ὕνα κἀγὼ τολμήσω μετὰ Παύλου καυχήσασθαι· Πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, καὶ νῦν κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια· φυλάξατε τὴν καλὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως ἄσυλον καὶ ἀνεπιβούλευτον. Μέλλομεν γὰρ ἅπαντες ταύτην ἀπαιτηθῆναι σῶαν καὶ ἀνελλιπῆ ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλά μοι τὸν λόγον ἤδη ἐπισφραγιστέον ταῖς ὑπὲρ τοῦ κρατίστου σεσιν.

A videte malos operarios, et observate eos qui sic ambulant sicut habetis formam nos, ut audeam cum Paulo gloriari: *Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, et nunc flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus* [31]. Custodite insigne fidei depositum intactum et illibatum. A quolibet enim salvum et integrum reposcetur, cum ad terribile tribunal Christi assistemus. Verum orationem nunc quasi obsignemus precibus votisque ardentibus et assiduis pro optimo imperatore nostro.

ἡμῶν αὐτοκράτορος προσευχαῖς καὶ ἐκτενέσι δεή-

Ἄρατε οὖν, εὐσεβὴς λαός, χεῖρας ἅπαντες πρὸς Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἐκείνου χειρῶν πολλὰ καμούσας ἤδη ἐν ταῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν συμπλοκαῖς, ἵνα θείη R τόξον χαλκοῦν τοὺς βραχίονας αὐτοῦ, διδάξῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς πόλεμον, εἰς τὸ ἀποβαλεῖν τὴν ἰταλικὴν ὀξυχειρίαν εἰς τὸ καθαρπάζειν τὰ ἀλλότρια ἵνα ἐπιστρέψωσιν εἰς ἐσπέραν, τὴν ἰδίαν πατρίδα, εἴγε τινὲς ἀπολειφθεῖν, καὶ λιμώξωσιν ὡς κύνες, οὐκ ἔχοντες οἱ αἱμοχαρεῖς ἔτι λείχειν αἵματα τὰ αὐσονικά. Καὶ κυκλώσωι τὴν ἰδίαν πόλιν λιμαγχονούμενοι καὶ βαΰζοντες μάταια. Ἰωάννης ὁ βαπτίσας αὐτοὺς τοῖς αἵμασιν ἑαυτῶν, ὁ θεοφρούρητος ἡμῶν αὐτοκράτωρ, ὑμῖν τοῖς ὑπὸ χεῖρα εὐαγγελίζεται, Πᾶσα φάραγξ, λέγων, πληρωθήσεται, ἡ τεταπεινωμένη γενιὰ τῆς τῶ χρόνῳ μὲν νεαζούσης Ῥώμης, ταῖς συμφοραῖς δὲ γεγηρακυίας ἐλεεινῶς, παὶ πᾶν ὄρος καί βουνὸς ταπεινωθήσεται. ἡ καθ' ἡμῶν ἐπαιρομένη ἀθέρωχος ὀφρὺς ἡ C ἰταλική. Καὶ ἔσονται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, ἐκείνου προσδοποιοῦντος, καὶ ἐπανάγοντος τοῦ καὶ τὰ ἡμῖν ἀδύνατα δυναμένου Χριστοῦ. Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Τῶν κλάδων γὰρ ἀποτετμημένων ἄρτι καὶ κατὰ γῆς ἐστρωμένων καὶ κορμηδὸν ἐῤῥιμμένων εἰς τοῦδαφος, οὐκ ἀπελπιστία καὶ ἡ ῥιζοτόμησις. Τάχα δὲ ἀσθενὴς ἡ ῥιζοβόλησις, ὡς ἐκ μεταφυτεύσεως. Πίστευε τῷ Θεῷ τῷ πάντα δυναμένῳ, βασιλέων εὐσεβίστατε καὶ πραότατε, κατὰ τὸν Δαυίδ, ὡς ὅπλῳ κυκλώσει σε τῷ σταυρικῷ ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, ὃς ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ τοῦ ἀφανῶς σοι προβάλλοντος, καὶ δειλανδρίαν ἐμποιοῦντος, οὐδ' ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, καὶ φανερῶς σοι ἀνθισταμένου ἐχθροῦ. Πάντα γὰρ ταῦτα ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς ἀποσοβήσει μακράν, καὶ ὁδηγός D σοι πρὸς ἅπαν τὸ καταθύμιον, καὶ ὡς ὅπλον εὐδοκίας στεφανώσει σε, τροπαιφόρον, μεγαλόνικον ἀναδείξας σε παρὰ τοὺς ἐμπροσθεν βασιλεῖς, ἱκετευούσης τῆς πανυπεραμώμου δὲ δεσποίνης ἡμῶν, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ τῶν καλλινίκων μαρτύρων Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἁπάντων. Γένοιτο ταῦτα, Τριὰς παντοδύναμε καὶ παντάνασσα, ἡ ἐν προσώποις προσ-

Tollite igitur, o fidelis popule, manus vestras ad Deum pro illius, quæ tot jam labores subierunt in conflictibus et prœliis adversus hostes, ut *ponat brachia ejus velut arcum æreum et doceat manus ejus ad prœlia* [35], ut repellant Italicam illam velocitatem rapiendi aliena, ut revertantur in occasum, propriam suam patriam, si qui supersint, et esuriant ut canes [36], non habentes amplius sanguinarii cruorem Ausonicum, quem lingant. Et *circumeant* propriam *civitatem* fame pressi, incassum latrantes [37]. Joannes, qui baptizavit eos in proprio ipsorum sanguine, custoditus a Deo imperator noster evangelizans, acclamat nobis subditis: *Omnis vallis implebitur* [38], abjecta et afflicta generatio, annis quidem novæ Romæ, calamitatibus vero miserabiliter jam vetustæ. *Et omnis mons et collis humiliabitur* [39], elatum videlicet. Italorum supercilium *Et erunt prava in directa* [40], illo tanquam viæ duce præeunte, et omnia revocante Christo, qui et ea, quæ nobis sunt impossibilia, potest. Jam vero et *securis ad radicem posita est* [41]. Ramis enim modo amputatis, et in terram dejectis, truncatimque solo allisis, non desperandum est, quin et radix incidi possit. Forte enim, ut ex transplantatione, infirmæ sunt illæ, quas miserunt, radices. Fide igitur Deo, qui omnia potest, imperatorum piissime et mitissime, teque ut David ait, tanquam *scuto* crucis *circumdabit veritas ejus, et non timebis a timore nocturno* [42] ejus, qui occulte te aggreditur, formidinemque immittit, *nec a sagitta volante in die* [43], et hoste palam tibi resistente. Omnia enim hæc longe crux Christi repellet, et dux tibi erit ad omnia, quæ desideras, et *ut scutum bonæ voluntatis coronabit te* [44], triumphatorem et victorem supra superiores imperatores effectum; precibus et interventu castissimæ Deiparæ, et immaculatæ Dominæ nostræ, et semper Virginis Mariæ, fortissimisque victoribus Christi martyribus, et omnibus sanctis intercedentibus isthæc eveniant, o sanctissima et omnia gubernans Trinitas, in tribus personis et in una Deitate adorari solita, quam decet omnis gloria, honos et adoratio in infinita sæcula. Amen (5).

[31] Philipp. III, 18, 19. [35] Psal. XVII, 35. [36] Psal. LVIII, 7. [37] Ibid. 15. [38] Luc. III, 5. [39] Ibid. [40] Ibid. [41] Ibid. 9. [42] Psal. XC, 5. [43] Ibid. 6. [44] Psal. 5, 13.

(5) Disquisistio de isto Germano revocat mihi in memoriam, quod est apud Possevinum in *Apparatu sacro*, v° *Germanus*, sub prisci illius Germani, patriarchæ Constantinop. nomine circumferri librum *De*

κυνουμένη τρισι καὶ δίᾳ τῇ θεότητι, ᾗ πρέπει πᾶσα δοξα, τιμή, καί προσκύνησις εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰωνας. Ἀμήν.

II.

In vivificam crucem tertia jejuniornm Dominica. Τῇ τρίτῃ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν καὶ εἰς τὸν ζωοποιὸν σταυρόν.

(Gretser, ibid. p. 228.)

En lectulum Salomonis, sexaginta fortes in circuitu ejus ex potentibus Israel, omnes tenentes gladios, bellumque docti [1]. Rigauda enim sunt statim radix et principium encomiorum, quæ de venerando crucis Dominicæ ligno instituemus, idque fluentis aquarum e Canticis deductarum, et liquore sapientiæ a Salomone profectæ, ut si secundum fluvium oratio decurrat, fructus lætitiæ inde illis exsistat, qui umbram ejus desiderant, et sub ea consident. Salomon igitur, si interpretari hoc nomen velimus, *pacificum* significat, Christus vero *pax nostra est*, ut Paulus testatur, *qui fecit utraque unum et medium parietem inimicitiarum dissolvit* [2]. Lectulus autem hujus Salomonis crux est, in quo consopitus, dormivit vitalem somnum, et quo eum, qui corruerat, Adamum denuo excitavit, cum sponte sua super hoc caput suum reclinasset.

Sexaginta vero fortibus lectulus circumsepitur et ambitur a potentibus Israelis suntque illi, qui sub veteri et nova lege vixerunt. Nam qui ex duodecim tribubus Israelitici populi, Dei amantes fuerunt, in duos diversos status distributi sunt; alter enim vitæ status ante legem latam fuit alter post tabulas (legis) et tabernaculum. Similiter et illi, qui oculis suis divinum Verbum coram aspexerunt, et gratiæ præcones et nuntii exstiterunt, ad æqualem duodenarium numerum redacti sunt, omnes tamen triplici quasi classe continentur ob Trinitatis cul-

A Ἰδοὺ ἡ κλίνη Σολομών, ἑξήκοντα δυνατοὶ κύκλῳ αὐτῆς ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραὴλ, πάντες κατέχοντες ῥομφαίας, δεδιδαγμένοι πόλεμον. Ἀρδευτήριον γὰρ εὐθὺς τὴν ῥίζαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐγκωμίων τοῦ πανσέπτου ξύλου τοῦ σταυροῦ Κυρίου, ταῖς διεξόδοις τῶν ἀσματικῶν ὑδάτων καὶ τῷ χύματι τῆς Σολομώντος σοφίας, ἵνα κατὰ ῥοὺν φερομένου τοῦ λόγου καρπὸς εὐφροσύνης ἐκεῖθεν ἀναθηλήσῃ τοῖς ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ ἐπιθυμήσασι καὶ καθίσασι. Σαλομων μὲν οὖν εἰς εἰρηνικὸν μετεγλώττισται· Χριστὸς δέ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, ὁ ποιήσας ἀμφότερα ἓν καί τὸ τῆς ἔχθρας μεσότοιχον καθελών. Κλίνη δὲ τούτου τοῦ Σολομὼν ὁ σταυρὸς, ἐν ᾧ ἐκοιμήθη, καὶ ὕπνωσε τὸν φυσίζωον ὕπνον, B καὶ τοῦ πεσόντος Ἀδὰμ ἀνεστάσιμον, ἐπικλίνας αὐτῷ τὴν κεφαλὴν ἑκουσίως.

Ἑξήκοντα δὲ δυνατοῖς ἡ κλίνη περιστοιχίζεται καὶ περιέπεται ἀπὸ τῶν δυνατῶν Ἰσραὴλ, τοῦ τε παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου νόμου. Ὅσοι τε τοῦ θεοφιλοῦς φυλοῦ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἐνέσχον θεοφιλεῖς ταῖς διαφόροις διεσπάρησαν καταστάσεσιν (ἑτέρα γὰρ ἡ πρὸ τοῦ νόμου διαγωγὴ, καὶ ἑτέρα μετὰ τὰς πλάκας καὶ τὴν σκηνὴν), καὶ ὅσοι τοῦ θείου Λόγου ἐπόπται, καὶ τῆς χάριτος κήρυκες εἰς τὴν ἴσην μὲν ἀνακεφαλαιούμενοι δώδεκα, τρισσούμενοι δὲ ὅμως τῇ λατρείᾳ τῆς Τριάδος, καὶ ταῖς ἰσαρίθμοις τοῦ, βαπτίσματος καταδύσεσι τελειούμενοι. Προφητῶν

[1] Cant. III, 7 [2] Ephes. II, 14.

processione sancti Spiritus, et librum *De pane in fermentato et de purgatorio, et de tribus modis administrandi baptismi*. Isti tractatus nullo modo ascribendi sunt sancto Germano, qui sub Leone Isaurico floruit, quia fuit orthodoxus, cum Romano Pontifice conjunctissimus: et necdum controversiæ istæ inter Græcos et Latinos exstiterant. Si sunt alicujus Germani, erunt forte hujus ipsius, de quo nobis sermo est; schismaticus enim fuit, et acer hostis Latini nominis.

Neque etiam sancti Germani sunt ea responsa, quæ exstant lib. III *Juris Græco-Romani*, fol. 232, ut sentire videtur Baronius, tom. IX *Annalium* anno 730, num. 6, in margine; quia repugnat numerus annorum mundi subscriptus. Et in primo responso mentio fit Constantini Comneni, quem clarum est, vixisse nonnullis sæculis post Germanum. Scholiastes *Juris Græco Romani* tribuit Germano, qui prius Adrianopoleos, postea Constantinopolis pontifex fuit, de quo Gregoras, et Catalogus patriarcharum Constantinop. in fine libri quarti *Juris Græco-Romani*.

Nec sunt sancti Germani homiliæ in D. Virginem, ex quibus Canisius multa citat lib. I *De beata Virgine*, et quæ Græce exstant in Bibliotheca Augustana, num. 51 et 66. Sed sunt vel nostri Germani, vel alicujus posterioris, quia stylus et genius prorsus idem est. Nec refert, quod homilia de Præsen-

C tatione D. Deiparæ dicit apud Surium haberi in Simeone Metaphraste, qui istos posteriores Germanos ætate antecessit: quia volumina illa Metaphrastæ centones sunt, quibus posteriores Græci perpetuo aliquid assuerunt. Quare non probo, quod doctissimus vir Petrus Pantinus homiliam in præsentationem D. Virginis, a se editam, sancto Germano attribuit, eumque eumdem esse putat cum illo Germano, cujus exstat homilia in cædem infantium, ab Herode patratam. Nam utraque homilia est recentioris Germani, de quo supra. Nec Cyrus ei loci est nomen proprium, vel prænomen, sed vocabulum honoris a recentioribus Græcis iis qui in dignitate sunt tribui consuetum. Nec iste Germanus sanctus est, sed schismaticus.

Et quia semel censoris munus suscepimus, addo, mihi jampridem eam suspicionem injectam esse, ne ipsam quidem *Theoriam rerum ecclesiasticarum* quæ tomo VI *Bibliothecæ SS. Patrum* inserta est, pertinere ad sanctum et vetustum illum Ger-
D manum, sed ad aliquem ex posterioribus; quod vel unus ille locus de *fidelibus, in Veneticis insulis habitantibus persuadet*, nam temporibus prisci illius Germani paucæ, imo forsan nullæ insulæ Græcæ sub Veneto imperio tenebantur. Et auctor *fideles* vocare videtur eos qui, Græcorum opinionibus addicti, in insulis Veneticis a Latinorum ritibus abhorrebant.

γὰρ καὶ ἀποσπόλων καύχημα ὁ σταυρός, δι' οὗ παντὸς γεγόνασι δυνατώτεροι δυνάμεις πολλὰς καὶ σημεῖα ἐκτελέσαντες, καὶ δι' οὗ αὐτοῖς κόσμον ἐσταύρωται, καὶ τούτων ἕκαστος τῷ κόσμῳ, οἷος ἦν ἐκεῖνος ὁ εὐδοκῶν ἐν ταῖς ἀσθενείαις αὐτοῦ καί λέγων, Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι.

Πάντες, φησί, κατέχοντες ῥομφαίας διά τῶν μηρῶν αὐτῶν ἀπό θάμβους ἐν νυξί. Προκείσθω γὰρ τὸ λειπόμενον τῆς ἁσματικῆς ταύτης περικοπῆς. Ῥομφαίας ἐπί τῶν μηρῶν, τοῦ λόγου νοοῦντος τὰς ἀναιρετικὰς ἐγκρατείας τῶν ὑπογαστρίων παθῶν, καί ἔστι τοιοῦτος ῥομφαιοφόρος πρό τῶν ἄλλων ὁ μέγας στρατιώτης τῆς χάριτος, ὃς ἐπιστέλλων φησίν. Ὑπωπιάζω μὲν τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι· Ἐφάρμοσται δέ ἀρίστως τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ καὶ τὸ, ἀπό θάμβους ἐν νυξί. Κἀγὼ τῆς Δαυϊδικῆς ὁπλοθήκης τὴν ῥομφαίαν ταύτην ἀναλεγόμενος συμμαχῶ τῷ λόγῳ ἀγωνιζομένῳ πρός τὴν ἀπόδειξιν· Ὅπλῳ, φησί, κυκλώσει σε ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ· οὐ φοβηθήσῃ ἀπό φόβου νυκτερινοῦ· Τὸ γάρ ὅπλον ἀναιρετικόν τῶν ἐπαναστάσεων τῆς σαρκός, καὶ τῶν ἐντεῦθεν νυκτερινῶν φαντασμάτων. Τοιοῦτόν μοι τοῦ λόγου τὸ ὁρμημα σήμερον ἐκ κλίνης μὲν ἀνιστάμενον, καί τῆς κινήσεως ἀπαρχόμενον, εἰς δέ γε τὰς πρωΐας ταύτας τάς προσκυνησίμους τοῦ παναγιωτάτου σταυροῦ ἀποκτείνον πάντας τοὺς ἁμαρτωλούς τῆς γῆν. Οὗτοι δέ εἰσι δαίμονες, δημιουργοί τῆς ἁμαρτίας καί τῆς κακίας γεννήτορες. Ἀὴρ γάρ ἢ τῇ χειρί τυπούμενος, ἢ τῇ γλώττῃ τυπτόμενος, τῇ γραφῇ, τῇ κλήσει τῇ σταυρικῇ, τὰ ἐναέρια πνεύματα μακράν ἀπελαύνει, Βαρύς ἐστιν ἡμῖν καὶ βλεπόμενος, καὶ ἀκουόμενος, λέγοντα, ὁ σταυρός.

Ὅτι τοίνυν ὀφθαλμοί μέν τῶν πιστῶν, ὀπτικάς ἀπορρόας ἐξακοντίσαντες ἐπί τόν σταυρόν, καθηγιάσθησαν. αἱ δέ τοῦ ἁγιασμοῦ κορεσθεῖσαι πλήρεις χάριτος παλίρροοι πρός τήν ἰδίαν πηγήν ἀνεχύθησαν χείλη δέ διασταλέντα πρός ἀσπασμόν, εἶτ' ἀθρόον συμπτυχθέντα καὶ τόν ἐποχούμενον ἀέρα τῷ θείῳ σταυρῷ ἀνιμησάμενα, καὶ συνεφελκιζόμενα ἔνδοθεν, πᾶσαν τήν τῶν σπλάγχνων οἰκονομίαν ζωοποιοῦ ἐμπνεύσεως ἔπλησαν, καὶ ὀσφρησίς διά τῆς ἐκεῖθεν · ἀποπνεομένης εὐωδίας ἠγαλλιάσατο· μέτωπα δέ, βλέφαρά τε καὶ κορυφαὶ ταῖς ἁφαῖς καθηγιάσθησαν· φέρε καὶ τάς ἀκοάς κατακοσμήσωμεν, ὡς ἔν τισι ἐνωτίοις χρυσοῖς τοῖς τοῦ σταυροῦ ἐγκωμίοις, οὐχ ὅτι τά ἡμέτερα χρύσεα, οὐ τοῦτό φημι, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτόν ἐγκωμιαζόμενον τίμια. Τιμᾶται γάρ καὶ ξύλον χερσί δρυτόμου ἀστρώγος δένδρου τινός, καὶ τούτου ἀκάρπου, εἶτα εἰς κοντόν ἀποτορνευμένον, καὶ σκῆπτρον ὑπανέχον τό βασιλικόν. Οἶδα μέν οὖν ὅτι καὶ τάς ἀκοάς ἡγιάσθητε μελουργουμένων τῶν ὕμνων τῶν σταυρικῶν. Πλήν ἀλλά πεφεισμένως, καὶ οὐ κατά

tum, todidemque baptismi, quibus perficiuntur, immersiones, Prophetarum et apostolorum gloriatio crux est, qua omnibus potentiores effecti sunt, multis virtutibus et signis patratis, per quam mundus illis crucifixus est, et quilibet illorum mundo, qualis erat ille, qui sibi placebat in infirmitatibus suis, dicens : *Quando infirmor, tunc potens sum* [3].

Omnes, inquit *tenentes gladios super femora sua propter timores nocturnos.* Addendum enim est id quod restat de sententia ex Canticis. Per gladios super femora nil aliud intelligitur, quam coercitiones illæ et cohibitiones, quæ cupiditates ad ventrem spectantes de medio tollunt. Hujusmodi ense ante alios præcinctus erat magnus ille gratiæ miles, qui in quadam epistola ita loquitur : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar* [4]. Huic sententiæ aptissime quadrat etiam illud, *propter timores nocturnos* [5]. Et ego ex Davidico armamentario gladium hunc depromens, orationi ad propositum demonstrandum aggressæ quasi suppetias feram : *Scuto,* inquit, *circumdabit te veritas ejus ; non timebis a timore nocturno* [6]. Nam scuto hoc impressiones carnis, et omnia, quæ hinc enascuntur, nocturna phantasmata et spectra comprimit. Tale mihi hodie dicendi exordium erit, ex lectulo quidem exsurgens, et ad hoc progredi incipiens ad matutinas vero istas omni veneratione dignæ crucis adorationes, *omnes peccatores terræ interficiens* [7]. Isti autem. sunt dæmones, satores peccati et malitiæ genitores. Aer enim vel manu formatus, vel lingua percussus, signo et invocatione crucis aerios spiritus procul abigit. Gravis, inquiunt, nobis est crux et visu et auditu.

Quando igitur oculi fidelium emissiones illas visivas ad crucem ejaculantes sanctificati sunt, illæque donis cœlestibus cumulatæ, gratia plenæ, reciproco cursu ad suam originem remearunt, labia vero diducta adsalutationem et osculum ; deinde confestim conducta et compressa, et aerem divinæ cruci circumfusum haurientia, et introrsum trahentia, omnem membrorum fabricam et dispositionem vivifica quadam inspiratione compleverunt, olfactus insuper voluptate perfusus est ob suaveolentiam inde manantem ; frontes præterea, et supercilia, et vertices contactu sanctificationem perceperunt : agedum aures quoque ornemus, quasi quibusdam inauribus aureis crucis præconiis, non quod nostra existimemus aurea ; non ita sentio ; sed quod sint ad ipsam, quæ laudatur, omni veneratione digna. Honoratur enim et lignum [manibus lignatoris ex arbore, eaque infructuosa recisum, si postea in contum efformetur, sceptrumque regium sustineat. Non me fugit igitur, vestras quoque aures sanctificatas esse hymnis in crucem decantatis.

[3] II Cor. XII, 10. [4] I Cor. IX, 27. [5] Cant. III, 8. [6] Psal. XC, 5. [7] Psal. C, 8.

κατὰ γῆς κυλιόμενον, καὶ περισυρόμενον. Γίνεται τοίνυν ὁ νέος Ἀδὰμ, καὶ ἐμφανίζεται τῷ κόσμῳ ἀνθρωποτροπικῶς, τὸ θεοπρεπὲς οἰκονομικῶς ἐν πολλοῖς συγκαλύπτων διὰ τὸν ἀντίπαλον. Καὶ ἦν ἔμπρακτος τοῦτο διδασκαλία τῷ προπάτορι μυσταγωγουμένῳ προδήλως, ὅπως καὶ αὐτὸν ἔδει τὴν πάλην τότε μεταχειρίσασθαι. Εἰ γὰρ ἐγὼ, φησὶ, κατὰ φύσιν Θεὸς ὢν κἂν τοῖς οὐρανοῖς κατοικῶν, εἰς γῆν ἀφῖγμαι, καὶ μέχρι δούλου μορφῆς ἐμαυτὸν ἐταπείνωσα, διά τί σὺ γήϊνον ἑαυτὸν εἰδὼς, πηλίνην οἰκίαν οἰκοῦντα, ἐνὶ πηδήματι τῶν οὐρανίων ὑπερθεν ἀντύγων ἐπειράθης ὑπεραλλεσθαι; Ἐδέησε τοιγαροῦν τὸν ἴσον ἀγῶνα ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξασθαι τὸν ἀγωνοθέτην, καὶ ἐντέχνως ὑποσκελίσαι τὸν ἡμέτερον πτερνιστήν.

Φυτεύεται τοιγαροῦν ξύλον ἐν τόπῳ Κρανίου. Τὸ δὲ Κρανίου, λόγος φιλαλήθης, προπάτορος τυγχάνει Ἀδὰμ, καὶ ὡσανεὶ ἐπ' αὐτῷ ὄντι τὸ στάδιον ὑπέρχεται τοῦ παλαίσματος ὁ Χριστός. Ὁ καιρὸς δὲ τοῦ ξύλου τούτου θάνατος ἦν προδηλότατος, μηδὲν προβεβλημένος ἐπαγωγὸν, μηδὲ ἔνδοξον, ἀδοξίαν δὲ μεγίστην καὶ ὄνειδος φρονοῦσι τὰ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ μὲν καιρὸς ἐκεῖνος τῆς γνώσεως, ὡραῖος ἦν εἰς ὅρασιν καὶ καλὸς εἰς βρῶσιν, καὶ ὑψηλὰς ἐλπίδας τῆς θεώσεως προὔτεινεν· ὁ δὲ σταυρικὸς, τοὐναντίον ἅπαν, ὥστε πόρρωθν τὸν Ἡσαΐαν τοῦτον ἰδόντα, καὶ παθημάτων λέγειν· Εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους. Καὶ οὐ μόνον ἄδοξος ὁ τοῦ ξύλου τούτου καρπὸς, ἀλλὰ καὶ πικραίνων τὴν αἴσθησιν. Χολὴν γὰρ ἀπέβλυζε· τὰ γὰρ γλυκέα τῷ προπάτορι εἰς χολὴν ἐστράφη τῷ τὴν πτῶσιν τούτου ἀναπαλαίοντι· καὶ γίνονται τὰ ἐναντία ἰάματα τῶν ἐναντίων, καὶ ὁ πικρανθεὶς σώζει τὸν ἡδυνθέντα τῷ καλῷ πρὸς βρῶσιν καρπῷ, καὶ ἐκουσία γύμνωσις τὸ τῆς φθορᾶς ἔνδυμα θεραπεύει, καὶ ὁ ἀθέκτος θάνατος τὸν δίκαιον ἀναιρεῖ, καὶ τὸ ξύλον, τὸ πρώην ἐπάρατον καὶ θανατοποιὸν, εἰς εὐλογίαν ἐποτέλευτᾷ, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἀναθάλλει.

et velut pilam quamdam in terra volvi et trahi. Nascitur ergo novus Adam, mundoque specie humana innotescit, divinam majestatem, certa dispensatione in multis tegens ob adversarium. Quod primo parenti efficacis institutionis loco erat; quippe perspicue edocto, quomodo et ipsum tunc ad pugnam accingi oportuerit. Si enim ego, inquit, qui natura Deus sum, et in cœlis habito, in terram descendi, et usque ad formam servi me demisi et abjeci, quare tu, qui te terrestrem esse, et in lutea domo habitare non ignorabas, uno saltu super omnes cœlestes orbes saltare conatus es? Quamobrem necesse fuit, ut ipse Agonothetes noster parem pro nobis pugnam iniret, eumque qui calcaneum nostrum observat, artificiose supplantaret.

Eapropter lignum plantatur in loco Calvariæ. Hæc vero Calvaria, ut vera traditio habet, primi parentis Adami est, quo velut spectatore ingreditur Christus stadium locumque certaminis. At fructus ligni hujus mors erat certissima et præsentissima; nihil, quod recreare posset, nihilque gloriæ continens, quin potius plena dedecoris et opprobrii, judicio illorum, qui humana tantum sapiunt. Et fructus ille quidem scientiæ pulcher erat visu, et jucundus gustatu, et magnifica divinitatis adipiscendæ spe implebat. At crucis fructus contrario prorsus modo sese habuit; ut Isaias eminus eumdem conspicatus et miseratus dixerit: *Vidimus illum, et non habebat formam, neque pulchritudinem, sed speciem illius sine honore fuit* [12], ut, quod ad illam attinet, omnibus hominibus forma inferior fuerit. Neque solum fructus hujus arboris inglorius fuit, sed et sensum amaritudine infecit; nam fel stillabat; quæ enim primo parenti fuere dulcia, ea in fel conversa sunt ei, qui casum illius reparavit, fiuntque contrariorum contraria medicamenta, et is qui amaritudinem expertus est, servat illum qui pulchro fructu sese oblectarat, et voluntaria nuditas corruptionis in dumentum curat, morsque injusta justum perimit, et lignum jam pridem exsecrandum et mortiferum in benedictionem desinit, vitamque æternam producit.

Κἀντεῦθεν παιδαγωγούμεθα πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα, καὶ ἐπιγινωσκομεν τὴν μέθοδον τοῦ παλαίσματος· καὶ μανθάνομεν τὰ ἡδύνοντα πάντα, ὡς ὀδυνηρά, παρατρέχειν, γυμνοὶ προσθαθείας εἶναι τοῦ κόσμου, ἵνα μὴ ἔχῃ κοσμοκράτωρ λαβάς· ὑπερεύχεσθαι ἐπηρεαστῶν ὡς εὐεργετῶν, ἂν διαμερίζωνται τινες τὰ ἱμάτια τὰ ἐκ τῆς τετρακτύος τῶν στοιχείων συμπεπλεγμένα, μηδ' ἐπιστρέφεσθαι· τί γὰρ ἂν καὶ βλάψειαν τοῦ ἄνωθεν ἐξυφασμένου χιτῶνος, φημὶ τῆς ψυχῆς, σώου καὶ ἀῤῥαγοῦς διαμένοντος; τὸν θάνατον τοίνυν ὡς ὄναρ λογίζεσθαι. Ἔσται γὰρ ὅταν διυπνισθῶμεν, καὶ τὴν ἀνέσπερον ἡμέραν ὀψόμεθα καὶ κατάσχωμεν ἀσφαλῶς τὴν ἐν νυκτὶ τοῦ βίου φανταζομένην ἡμῖν βασιλείαν.

Quæ omnia ad ingens certamen nos erudiunt, et hinc pugnæ rationem cognoscimus, discimusque omnia jucunda ut tristia et acerba defugere, quo nudi simus ab omni erga mundum affectione, ne princeps hujus mundi occasionem adversus nos accipiat. Discimus etiam hinc orare pro iis qui nos lædunt tanquam pro benefactoribus: et nihil morari, si qui dividant vestimenta ex quadruplici elementorum serie coagmentata; quid enim nocumenti inferre queant, si tunica superis in oris texta, anima inquam, salva et integra permaneat? Discimus denique ipsam mortem tanquam somnium quoddam reputare. Erit enim tempus cum expergefiemus, diemque sine vespera intuebimur, secureque occupabimus illud, quod in nocte hujus vitæ animo et cogitatione concepimus regnum

[12] Isa, LIII, 2.

ληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Πρῶτον οὖν πρὸς τὴν ἱστορίαν ἀπορηματικῶς ἀπαντήσωμεν. Τί δή ποτε δακνομένου τοῦ λαοῦ ὑπὸ ὄφεως, καὶ ἀποθνήσκοντος, εἰς τὸν ἐπὶ μετεώρου χαλκοῦν ὄφιν ἀναρτᾷν τὰς τῆς ζωῆς ἐλπίδας ἐπέτρεψεν ὁ Θεός; Καὶ μὴν ἀπ' ἀρχῆς δι' ὄφεως θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἀπεστέρηται. Διὰ τί δὲ μὴ πρὸς τὴν κιβωτὸν ἐκείνην τὴν σεβάσμιον, τὴν θαυματοποιὸν ἀτενίξιν ἐπέτρεψεν ὁ Θεός, καὶ τὴν θεραπείαν λαμβάνειν; Ἡ δὲ Μωσαϊκὴ ῥάβδος ποῦ, ἡ τοὺς ὄφεις καταναλώσασα τῶν ἐπαοιδῶν; διὰ τί μὴ καὶ αὐτὴ ἀποθηριωθεῖσα, καθὼς καὶ τὸ πρότερον, τοὺς ἐρημικοὺς κατέπιεν ὄφεις; Τὸ δὲ· Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, οὔτε τῶν ἐν οὐρανῷ, οὔτε τῶν ἐν τῇ γῇ, πῶς παρὰ του νομοθέτου ἠκύρωται, καὶ δοξάζεται ὄφις χαλκοῦς ψιλαῖς ἐπεντρανίσεσι ζωοποιῶν (1);

Ὁρᾷς τὴν τῆς ἀπορίας σειρὰν ὡς πολύπλοκος, ὡς ἰσχυρά, ὡς δυσδιάλυτος; Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ. Οὕτως προωρισμένον ἦν πρὸ αἰώνων τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ· καὶ ἄλλως οὐκ ἔδει πραγματευθῆναι τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν ἢ μόνον διὰ σταυροῦ. Ὁ δὲ προτετύπωται μὲν πρότερον κἀν τῷ μονογενεῖ παιδὶ τοῦ Ἀβραάμ τῷ ἐξ ἐπαγγελίας, τῷ εὐλογημένῳ· καὶ δεύτερον ἐν τῷ καλῷ τὰ πάντα Ἰωσήφ· ἀλλ' ὅτι ἔνδοξα τὰ προσκιάσματα ἦσαν καὶ πίνακας, ἔφερον ταῦτα εὐλογημένου γένους, καὶ μεμακαρισμένου ἀπεζεσμένοι, οὐχ ἵστησι μέχρι τούτου τὴν προτύπωσιν ὁ δι' ἑαυτοῦ τὰ εἰκονουργήματα πρὸς τὸν ἐντελόμορφον διαζωγραφήσας λόγος Θεοῦ, ἀλλ' εἰδὼς ὅτι μετὰ ἀνόμων λογισθήσεται, καὶ τοῖς ἐν κατάρᾳ συναριθμηθήσεται διὰ τὸν θάνατον τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸ δι' ὄφεως συμπαραλαμβάνει προχάραγμα, οἱονεί τινος χρώματος μέλανος· ἔστι γὰρ οὗτος τῶν ἐπικαταράτων, καὶ συμμυσολογογραφεῖ δι' αὐτοῦ τὴν εὐλογίαν τοῦ κόσμου. Προσέλαβε γὰρ τὴν καταραθεῖσαν φύσιν ἡμῶν, καὶ δείκνυσι ταύτην σωτηρίας αἰτίαν, καὶ ζωῆς ἀθανάτου πηγαστικήν. Ὁμοιοῦται δὲ τοῖς ὄφεσι, τουτέστι τοῖς κατηραμένοις ἀνθρώποις ἄνευ ἁμαρτίας, καὶ ὁ χαλκοῦς ὄφις ἔλεγχος κήρυξ τῆς ἀναμαρτησίας τοῦ προσλήμματος, ἰοῦ θανατοφόρου ἀπηλλαγμένος. Ὄφις δὲ τὸν ἰὸν ἐπὶ σώματος φέρει, καὶ ἔβλαψεν ἐν τῷ παραδείσῳ ὁ προελθὼν ἐκεῖθεν μετὰ δόλου ψιθυρισμός. Χριστὸς δὲ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποιησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ σώζει τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς φθορᾶς.

Ἰῶδεις οἱ ὀδόντες τοῦ ὄφεως καὶ θανάτου μέλανος πρόξενοι, Χριστοῦ δὲ οἱ ὀδόντες λευκοί, ἢ γάλα κατὰ τὴν προφητείαν Ἰακώβ, τοῦτο μέν, , ὅτι πρὸς τὴν γῆν ἡμᾶς ὁδηγεῖ ὁ λόγος αὐτοῦ ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα, τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ· τοῦτο δέ, διὰ

historiam dubitationibus quibusdam percurremus. Quæ de causa, cum populus a serpente morderetur et moreretur, præcepit Deus, ut spem vitæ suspensam haberent ab æneo serpente in altum elato? Atqui statim a condito mundo mors per serpentem in mundum intraverat, lignoque vitæ homo privatus fuerat. Cur non permisit Deus, ut oculos converterent ad venerandam illam et miraculorum effectricem arcam, sicque curarentur? Ubi vero virga Mosaica, quæ serpentes magorum devoravit? cur non et ipsa in serpentem, ut olim, commutata, absumpsit illos in eremo serpentes? Illud autem: *Non facies omnem similitudinem, neque eorum, quæ in cœlo, neque eorum, quæ in terra*[16]; quomodo a legislatore violatum est, et irritum redditum, dum æreus serpens non sine gloria, solo et nudo intuitu, vitam largitur?

Vides dubitationis quasi catenam. Quam est multiplex, quam firma et quam indissolubilis! *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei*[17]! Vere ante sæcula jam prædefinitum erat crucis mysterium, nec aliter hominum salus procuranda fuit, quam per solam crucem, quæ quidem prius etiam præfigurata est in unigenito filio Abrahæ, in eo, qui ex promissione, in illo benedicto. Et rursum in Josepho illo formoso in omnibus. Verum quia istæ figuræ illustres erant, insigniaque ferebant benedictæ et beatæ stirpis, non contentus fuit hac præsignificatione divinus sermo, qui seipso imagines futurorum plena, et omnibus numeris perfecta figura describit; sed quia sciebat Christum cum iniquis reputatum iri, et inter maledictos numerandum, propter crucis supplicium, eam ob causam asciscit quoque effictam speciem serpentis, tanquam nigri cujusdam coloris, qui maledictis et devotioni obnoxiis proprius est, tacite que per serpentem mundi salutem insinuat. Prius enim assumpsit exsecrationi subjectam naturam nostram, eamque salutis causam et vitæ immortalis fontem, et originem esse ostendit. Similis autem fit serpentibus, hoc est, maledictioni obnoxiis hominibus sed absque peccato, clarusque testis et præco immunitatis a peccato ejus, qui cruci appensus, est ipse æreus serpens, veneni mortiferi expers, Serpens vero venenum fert in ore, nocuitque in paradiso dolosus ille et fraudulentus susurrus, qui inde prodiit. At Christus *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*[18], servatque mundum a corruptione.

Venenati sunt dentes serpentis, mortisque atræ auctores; at Christi dentes candidi sunt, vel potius lac secundum prophetiam Jacob[19], partim quidem quod sermo ejus nos ducat in terram melle et lacte manantem, ad Jerusalem illam spiritualem,

[16] Exod. xx, 4. [17] Rom. xi, 33. [18] I Petr. ii, 21. [19] Gen. xlix, 12.

(1) Verba illa referri possunt ad ipsum Moysem, si lectio hoc modo constituatur: Καὶ δοξάζεται ὄφεις χαλκοῦς ψιλαῖς ἐπεντρανίσεσι ζωοποιῶν. *Et tamen laudatur et celebratur Moyses quod æreos serpentes effinxerit*, ita ut ζωοποιῶν non sit vivificare, sed animalis speciem effingere.

et solo intellectu coguosci aptam; partim vero, quod typicarum repræsentationum non sit capax, nam solum lac ex omnibus humidis speciem nullam effigiat, neque formas corporeas reddit et repercutit. Serpens autem exuvias quotannis ponit. At Christus nihil habuit de veteri homine, qui corrumpitur secundum desideria deceptionis neque quidquam abjecit; sine peccato enim novus Adam vixit novæque creaturæ auctor. Talis cum esset, in crucem ascendit, seque statim omnis maculæ expertem esse publice testificatur; accedensque ille, qui jam deprimebatur serpens, nihil in eo reperit. Omnibus enim modis superior erat venenum jaciente malitia, præfocaturque perniciosus ille serpens, et draco apostata qui calcaneum nostrum observat, conservatur autem Israel, animus videns Deum, cognoscensque salutem æternam repositam in hoc Deo, carne quidem crucifixo, per divinitatem vero vivificante mortuos; in quem perspicue competit et desinit oraculum Moysis sic vaticinantis: *Videbitis vitam vestram pendentem ante oculos vestros* [20]. Necesse enim habuerunt et illi, qui prius a serpentibus icti fuerant, ad eum, qui ex columna suspensus erat, serpentem, oculos levare quasi aliter eis vita non esset obventura, quam ab intento aspectu in illum.

A τὸ τῶν τυπικῶν ἐμφάσεων ἀπαράδεκτον. Γάλα γὰρ μόνον ἐξ ἁπάντων ὑγρῶν οὐκ οἶδεν ἐνβάλλειν χαρακτήρων ἐμφάσεις, καὶ τύπους ἀποπάλλειν σωματικούς. Ὄφις δὲ τὴν λεβηρίδα δι' ἔτους ἀπαμφιέννυται. Χριστὸς δὲ οὔτ' εἶχέ τι τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τοῦ φθειρομένου κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, οὔτ' ἀπεβάλλετο, ἀναμαρτήτως νέος Ἀδὰμ γεγονώς, καὶ τῆς καινῆς κτίσεως ἀρχηγός. Τοιοῦτος ὢν ἀνατρέχει ἐπὶ τὸ ξύλον, καὶ στηλιτεύει ἑαυτὸν εὐθὺς ἀναμάρτητον, καὶ ὁ κάτω συρόμενος ὄφις εἰλθών, εὑρίσκει ἐν αὐτῷ οὐδέν. Παντελῶς γὰρ ἦν τῆς ἰοβόλου κακίας ὑπέρτερος, καὶ κατάγχεται μὲν ὁ δεινὸς ὄφις καὶ δράποστάτης ὁ ἐπιτηρῶν τὴν πτέρναν ἡμῶν, σώζεται δὲ ὁ Ἰσραὴλ ὁ ὁρῶν νοῦς τὸν Θεὸν, σωτηρίαν αἰώνιον ἐπιγινώσκων τοῦτον Θεὸν, σαρκὶ μὲν ἐσταυρωμένον, θεότητι δὲ ζωοποιοῦντα τοὺς νεκρωθέντας, εἰς ὃν ἐκβαίνει προδήλως ἡ προφητεία Μωϋσέως προλέγοντος· Ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν· Ἀνάγκην γὰρ εἶχον καὶ οἱ τοῖς ὄφεσι πρότερον δεδηγμένοι πρὸς τὸν ἀνεστηλωμένον ὄφιν ἐκτροκιάζειν, ὡς οὐχ ἑτέρως χορηγουμένου τούτοις τοῦ ζῆν ἢ ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὸν ἀτενίσεως.

B

Et nunc nos quibus ante oculos Jesus Christus depingitur consona divino psaltæ Davidi canamus: *Oculi omnium in te sperant et tu das illis escam in tempore opportuno* [21]. Sacrificatus enim et suspensus Agnus Dei propriam carnem edendam apponit illis qui in te spem salutis reponunt. Aperis tu manus tuas, expandens eas in cruce, et imples omne animal Patris tui beneplacito. Patris vero beneplacitum est, ut omnes homines salvi fiant, per voluntariam tuam passionem et crucem, et ut omnes in agnitionem veritatis veniant. Agnitio autem veritatis est fides recta in te, tuumque Patrem principio carentem, sanctumque Spiritum. Quis non adorabit scutum salutis nostræ, quis non celebrabit profligatricem homicidæ Satanæ? Crux videlicet lumen vultus Dei est *signatum super nos* [22]. Nam sceptrum Regis lumen ejus est, ignaros ut lucerna ad ipsum deducens. Hæc significatio est, data timentibus Dominum, *ut fugiant a facie arcus* [23] et diabolicarum impressionum. Hæc et lignum plantatum secus exitus aquarum fontiumque salutis. In omnibus enim divinæ Scripturæ locis, hymnis et laudibus crux decantatur, quæ fructum suum *dedit in tempore suo* [24], quo in Lithostroto depacta est. Gaudet vero crux iis, qui vita fluxa, molli et delicata contempta, asperitati et severitati Christianæ disciplinæ sese dedunt. At fructus ejus est remissio peccatorum, quam in

C

D

Καὶ νῦν ἡμεῖς, οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρωμένος γράφεται, συνῳδὰ τῷ θεσπεσίῳ ψαλτῳδοῦμεν Δαυίδ. Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι, καὶ σὺ δίδως τὴν τροφὴν αὐτοῖς ἐν εὐκαιρίᾳ. Τεθυμένος γὰρ καὶ κρεμαννύμενος ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ τὰς οἰκείας ἐστιᾷ σάρκας τοῖς εἰς σὲ τὰς ἐλπίδας ἀναθεμένοις τῆς σωτηρίας. Ἀνοίγεις σὺ τὰς χεῖρας σου ἐφαπλῶν αὐτὰς τῷ σταυρῷ, καὶ ἐμπιπλᾷς πᾶν ζῷον τῆς πατρικῆς εὐδοκίας. Εὐδοκία δὲ Πατρὸς τὸ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι διὰ τοῦ ἑκουσίου σου πάθους, καὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Ἐπίγνωσις δὲ ἀληθείας ἡ πρός σε καὶ τὸν ἀναρχόν σου Πατέρα καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα πίστις ὀρθόδοξος· Τίς οὐ προσκυνήσει τὸ ὅπλον τῆς σωτηρίας ἡμῶν; Τίς οὐ δοξάζει τὸν ἀναιρέτην τοῦ βρωτοκτόνου Σατάν; Τοῦτο φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ σημείουμενον ἐφ' ἡμᾶς. Σκῆπτρον γὰρ βασιλέως φῶς αὐτοῦ ὡς λύχνος, πρὸς αὐτὸν τοὺς ἀγνοοῦντας ἐφοδηγοῦν. Τοῦτο σημείωσις δεδομένη τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου, καὶ τῶν δαιμονικῶν προσβολῶν. Τοῦτο καὶ ξύλον πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων καὶ τῶν τοῦ σωτηρίου πηγῶν. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς θείαις Γραφαῖς ὕμνοις περιαντλούμενος ἐστιν ὁ σταυρὸς, ὃς τὸν καρπὸν αὐτοῦ δέδωκεν ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καθ' ὃν ἐν τῷ Λυθοστρώτῳ (2) ἐπεφύτευτο. Χρίει δὲ ὁ σταυρὸς τοῖς τὸν ἔνυγρον μὲν βίον καὶ πλαδαρὸν διαπτύουσι, τῇ

[20] Deut. XXVIII, 66. [21] Psal CXLIV, 15. [22] Psal. IV, 7. [23] Psal. LIX, 6. [24] Matth. XXIV, 45.

(2) Vocat Germanus Calvariæ montem Lithrostroton quod et ab aliis Græcis factum observavimus. Nec satis mihi notum qua ratione; cum Lithrostotos fuerit tribunal Pilati, ex quo sententiam mortis in Christum dixit.

τραχύτητι δὲ καὶ σκληραγωγίᾳ τῆς κατὰ Χριστὸν διαγωγῆς προσανέχουσιν. Ὁ δὲ κάρπος αὐτοῦ ἄφεσις ἁμαρτιῶν, ἣν ὁ ἐν αὐτῷ προσπαγεὶς Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐδωρήσατο.

A ea affixus Agnus Dei, *qui tollit peccatum mundi* [25], donavit credentibus in ipsum.

Ἀλλὰ δεῦτε πάντες προσκυνήσωμεν ὑῷ ὑποποδίῳ τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ. Προσπίσωμεν ἑκόντες, ἵνα μὴ ἄκοντες τοῦτο πάθωμεν, ὅταν ὁ Πατὴρ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Υἱοῦ ὑποποδίον θῇ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Δεῦτε τοίνυν προσπίσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ πλάσαντος, ἡμᾶς, εἶτα φθαρέντας τῇ παρακοῇ ἀναπλάσαντος διὰ σταυροῦ, ἵνα μὴ κλαύσωμεν, ὅταν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ ὀφθήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. Ὡς γὰρ ἀψευδὴς Θεὸς ὁ Χριστὸς προειδήλωσε, προπορεύσεται τῆς δευτέρας παρουσίας αὐτοῦ ὁ σταυρὸς, ὡς βασιλικὴ σημαία πανεύσημος, καὶ γνωρίσουσι πάντες οἱ ἐξ Ἀδὰμ μέχρι τῆς συντελείας ἄνθρωποι, ὡς ὁ ἐσταυρωμένος Χριστὸς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Προφθάσωμεν οὖν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει. Οἰκειωθῶμεν τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων καὶ κριτῇ πάσης πνοῆς τῷ ἐσταυρωμένῳ Χριστῷ οἰκείωσιν τὴν διὰ μιμήσεως. Μιμεῖται δὲ τὸν Χριστὸν ὁ καθηλώτας τῷ θείῳ φόνῳ τὰς ἑαυτοῦ σάρκας, καὶ ᾧ κόσμῳ σταυρωθεὶς καὶ ἀπονεκρωθείς

B

Cæterum adeste omnes, adoremus scabellum ubique regnantis Christi, procidamus volentes, ne id nolentes facere cogamur, quando Pater inimicos Filii posuerit scabellum pedum ejus. Adeste igitur, *procidamus et ploremus coram Domino qui fecit nos* [26]. perditosque ob inobedientiam reparavit per crucem, ne ploremus, quando virtutes cœlorum commovebuntur, *apparebitque signum Filii hominis in cœlo, et plangent omnes tribus terræ* [27]; ut enim mentiri nescius Christus Deus prædixit, crux secundum ejus adventum antecedet, tanquam regale vexillum ab omnibus facile cognitu. Et cognoscent omnes ex Adamo progeniti usque ad consummationem, Christum crucifixum venire judicatum vivos et mortuos. *Præoccupemus igitur faciem ejus in confessione* [28]. Similes fiamus Regi sæculorum et judici omnis spiritus Christo crucifixo, similitudine, quæ est per imitationem. Imitatur vero Christum, qui divinæ morti carnem suam clavis affigit, mundo crucifixus et mortuus.

Κάμμυσόν σου τοὺς ὀφθαλμούς, ἐπάν τι τῶν θελγόντων αὐτοὺς προσβάλῃ ποθεν, πρὸς ἀδονῆς βλαβερᾶς παρασύρον σε ὄλεθρον. Κλεῖσον τὸ στόμα σου ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν διάβολον ἐναντίον σου ἐριθίζοντα πρὸς ὕβρεις καὶ καταλαλοῦντα τοῦ πλησίον. Κωφώθητι καταλαλούμενος, ὑβριζόμενος, καὶ ψάλλε μετὰ Δαυὶδ κατὰ νοῦν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ. Δέσμευσόν σου τὰς χεῖρας, ἵνα μὴ πρὸς τὰς ψυχοβλαβεῖς ἐκτείνοιντο πράξεις, μηδὲ πρὸς τὴν ἁρπαγὴν τῶν μὴ ἀνηκόντων σοι. Συνδέσμευσον καὶ τοὺς πόδας πειρωμένους τρέχειν πρὸς ἃ οὐδὲς βάραθρα, καὶ ἁπλῶς εἰ πεῖν, καθήλωσον καὶ χεῖρας καὶ πόδας τῷ φόβῳ τοῦ διὰ μολυσμὸν τοῦ ψυχικοῦ ἐνδύματος δεθέντος χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ ἀποῤῥιφέντος εἰς κόλασιν. Ἐὰν οὕτω συσταυρωθῇς τῷ Χριστῷ, συνδοξασθήσῃ αὐτῷ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων. Τότε προσκυνήσεις τελειότερόν τε καὶ ὑψηλότερον τὸν πολυπόθητον τοῦ Κυρίου σταυρόν, κατιδὼν ἡλιακὰς ἀκτῖνας φωτοβολοῦντα, καὶ ταῖς ἀγγελικαῖς περικυκλούμενον ταξιαρχίαις, καὶ συνθηματίζοντα τοῖς πιστοῖς τὴν πρὸς τὸν βασιλέα συνδρομὴν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀφοριζοντα, καὶ πρὸς τὴν κληρονομίαν τῆς ἀδιαδόχου βασιλείας συγκαλούμενον, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

C

Claude tuos oculos, cum quid delectabilium in eos incurrerit, abripiens te ad perniciosæ voluptatis exitium. Claude os tuum, cum consistit adversum te peccator calumnians, et irritans ad injurias, et obtrectans proximo. Surdus esto ad oblocutiones et injurias, et cane cum Davide mente tua : *Ego vero tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum* [29]. Liga manus tuas, ne extendantur ad actiones animæ damnosas, neque ad rapinam earum rerum quæ nihil ad te attinent. Colliga simul et pedes, si conentur currere ad devia et barathra, et ut paucis dicam, confige manus et pedes timore ejus, qui ob contaminationem animalis indumenti manibus et pedibus ligatus et ad pœnam expositus est. Si ita simul cum Christo crucifigaris, gloriam cum ipso consequeris, quando venerit in gloria Patris sui cum sanctis angelis. Tunc adorabis perfectiorem jam et sublimiorem desiderabilem Domini crucem, cum videris solares radios ejaculantem, angelicisque turmis circumdatam, signumque fidelibus, ut ad Regem confugiant, præbentem, et ab hostibus segregantem, et ad hæreditatem expertem successionis convocantem, quam omnes nos assequi contingat in ipso Christo Deo nostro, quem decet omnis gloria, honor, et adoratio, cum Patre principio carente, sanctoque et bono et vivificante Spiritu, nunc et in infinita sæculorum sæcula. Amen.

D

[25] Joan. I, 29. [26] Ps XCIV, 6. [27] Matth. XXIV, 30. [28] Psal. XCIV, 2. [29] Psal. XXXVII, 14.

τοὺς, ὡς καὶ σώματα παραβιάζειν πρὸς ἕνωσιν, καὶ εἰς πῆγμα ἓν συσφίγγεσθαι καὶ συνάγεσθαι.

Ἡ δὲ τηλικαύτη πανήγυρις ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ἀνάμνησιν τῆς τῶν παναγίων εἰκόνων ἀναστηλώσεως. Ἔκειτο μὲν γὰρ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ οὐ τριήμερος, ἀλλὰ πολυχρόνιος ὑπὸ τὸν τῆς ὀφαντώσεως τοπον, βασκανίᾳ τῶν Ἰουδαιοφρόνων αἱρετικῶν. Νῦν δ' ἀλλ' ἐκεῖθεν εὐδοκίᾳ Πατρὸς ἐξανίσταται, καὶ πρώτη τῆς ἀναστάσεως ταύτης εὐαγγελίστρια ἡ σεμνοτάτη ἐν γυναιξὶ καὶ μαθήτρια τοῦ Χριστοῦ, ἡ τῆς θείας δωρεᾶς (4) φερώνυμος βασιλὶς, καὶ δι' αὐτῆς πρὸς πάντας τοὺς τότε ἀποστολικοὺς ἄνδρας καὶ χριστοκήρυκας τῆς ἀναστάσεως διαβαίνει τὸ κήρυγμα, καὶ καλλωπίζεται αὖθις ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τοῖς ἱερομόρφοις, καὶ εὐωδιάζεται πλεῖστον ἀπαλλαγεῖσα τῆς εἰκονομαχικῆς βδελυρίας. Μυροφόρου γὰρ τάξιν ἀποπληρώσασα ἡ καλὴ αὕτη μαθήτρια καὶ θεοστεφὴς ἄνασσα τοὺς μεταλαβόντας τῆς τοῦ Κοπρωνύμου αἱρέσεως, ὡς τινας κοπρογενεῖς κανθάρους, ἀποπνίξασα ὤλεσε, καὶ τὸν οἰκεῖον σύνευνον τὸν βασιλέα Θεόφιλον ἀθλίως αἰχμαλωτισθέντα ὑπὸ τῆς τυραννικῆς δυσσεβείας, ὡς ἀπὸ κοπρίας πτωχὸν ἐξήγειρεν, ἡ κοινωνὸς μὲν τοῦ βίου, τοῦ δὲ φρονήματος ἀκοινώνητος. Ὢ καλῆς γυναικὸς πολλῶν γυναικῶν ἀναπαλαισάσης ἥττήματα! Εὔα τὸν ἄνδρα τοῦ παραδείσου ἐκβάλλει, μολύνασα τὸ κατ' εἰκόνα διὰ τῆς παρακοῆς. Ἐπὶ τῆς κοπρίας ὁ Ἰὼβ ἐκάθητο, τὸ μὲν σῶμα δύσοσμος, τὴν δὲ ψυχὴν εὔοσμος, καὶ ἡ πονηρὰ ἐκείνη γυνὴ συνεβούλευε τοῦτῳ, ἵνα καὶ τὴν ψυχὴν ῥυπώσῃ διὰ βλασφημίας. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ θεόφιλος αὕτη γυνή· αὐτῇ γὰρ ἐμφαρμόσει μᾶλλον τὸ τοῦ ἀνδρὸς ὄνομα. Θεὸν γὰρ ἀγαπήσασα, ὑπὸ Θεοῦ ἠγαπήθη, καὶ διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνδρα (5) ἐφίλησεν οὕτω σφοδρῶς, ὡς ἐξ ᾅδου ἁρπάσαι καὶ τῶν ἐκεῖ δικαιωτηρίων, καὶ πρὸς παράδεισον ἀντεισαγαγεῖν σπουδάσματι φιλοθέῳ καὶ μόχθῳ πνευματικῷ, ἐπὶ δὲ τῆς κοπρίας καθήμενον τῆς τοῦ Κοπρωνύμου βδελυρωτάτης αἱρέσεως τῆς κατ' αὐτὴν βλασφημίας μᾶλλον ἐῤῥύσατο, καὶ θερμὸν εἰσήνεγκε τὸν ἀγῶνα προσοικειώσαι τοῦτον τῷ Χριστῷ, οὗ μύρον ἐκκενωθὲν τὸ ὄνομα.

Οὕτως ἀγαπᾶτε, γυναῖκες, τοὺς ἄνδρας· οὕτω βοηθεῖτε· ἀλλὰ μὴ μόνοις τοῖς σαρκικοῖς τὸ κοινωνικὸν ἔχετε πρὸς τοὺς συζύγους ἄνδρας, διὰ· ἡδυπάθειαν φιλοῦντες αὐτούς· ἀλλὰ συνεργεῖτε καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ὠφελοῦντα, καὶ συμβουλεύετε τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν. Κἂν πρὸ ὑμῶν ὁ θάνατος ἐκείνους ἁρπάσειεν ἔτι ἐσπιλωμένους κατὰ ψυχὴν, θέσθε φροντίδα τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ προσευχῶν, διὰ δακρύων, δι' ἐλεημοσυνῶν, διὰ θαίων ἱερουργιῶν. Δύνασαι γὰρ, ὦ γύναι, καὶ θανόντα τὸν ἄνδρα σῶσαι (6) διὰ τῶν

(4) Theodora imperatrix uxor Theophili, mater Michaelis de qua Zonaras Cedrenus, et alii. Alludit ad Theodoræ nomen verbis illis : Ἡ τῆς θείας δωρεᾶς φερώνυμος βασιλίς.

(5) Sunt qui scribant Theophilum imperatorem sub finem vitæ resipuisse, et ab Iconomachorum impietate destitisse. Ita refertur in Perioche, seu

A Deo, et inter se vinculo, ut et corpora quodammodo ad unionem et conjunctionem compellant, utque in unum quasi pegma coagmententur et concrescant.

Tanti vero concursus causa est commemoratio sanctarum imaginum restitutarum. Jacebat enim Christi imago, non triduo, sed longissimo tempore in obscuro et tenebricoso loco invidia hæreticorum idem cum Judæis sentientium : sed nunc inde voluntate Patris exsurgit et prima hujus resurrectionis annuntiatrix exsistit gravissima inter mulieres et discipula Christi regina, quæ a divino munere nomen habet : et per ipsam ad omnes, qui tunc erant apostolici viri, Christique præcones, resurrectionis hujus præconium manat, rursusque
B exornatur Christi Ecclesia sanctorum imaginibus et typis, gratumque odorem acquirit, ab Iconomachorum abominatione liberata. Vasis enim unguentarii vice functa egregia illa discipula, et a Deo coronata regina, omnes qui Copronymi hæresi infecti erant, tanquam scarabæos quosdam, ex cœno progenitos, suffocans perdidit : et proprium conjugem imperatorem Theophilum miserabiliter a tyrannica impietate captum, tanquam de stercore inopem excitavit, vitæ quidem consors, at sententiæ exsors. O eximiam mulierem, quæ multarum mulierum clades et damna præstitit! Eva virum ex paradiso ejicit' contaminata per inobedientiam illa quæ secundum Deum est, similitudine. Sedebat Job in sterquilinio, corpore
C quidem graviter olens, anima autem gratum odorem halans. Et improba illa mulier suadebat ei, ut et animam blasphemiis proferendis inquinaret. Non ita Dei amantissima hæc femina. Ipsi enim mariti nomen competit. Nam cum Deum diligeret, a Deo dilecta est, propterque Deum virum quoque tam vehementer amavit, ut eum ex inferno, eoque, quod inibi est, tribunali eripuerit, et ad paradisum conatu et studio superis grato, et spirituali labore traduxerit, hærentemque in cœlo exsecrandæ hæreseos Copronymi, ab hac blasphemia expedivit, validumque certamen subiit et sustinuit, ut eum vindicaret Christo, cujus nomen unguentum effusum.

In hunc modum, o mulieres, amate maritos vestros ; sic opem ferte, neque in solis carnalibus
D communionem cum viris vestris habete, amantes illos propter voluptatem ; sed et subministrate ea quæ animæ conducunt ; et suggerite quæ ad salutem pertinent. Etsi prius mors illos abripuerit adhuc vitiis inquinatos, curate illorum salutem precibus, lacrymis, eleemosynis et divinis sacrificiis. Potes enim, o mulier, mortuum quoque virum his operibus salvum reddere. Quia vero adhuc

summa libri vicesimi primi Nicephori Callisti : qui liber simul cum aliis post decimum octavum sequentibus necdum prodiit. Clycas tamen ait IV p. *Annal.* Theophilum moriturum petiisse ne imagines sacræ rusus erigerentur. Idem Zonaras in Theophilo.

(6) Locus pro purgatorio probando.

supersunt retrimenta quædam de abominatione Copronymi, audentque rabidi illi canes et amici luto sues contra adorandas et sacras imagines Christi, omniumque sanctorum, fenum et stercus evomere (sic enim impia et blasphema illorum dicta apello, sunt autem isti, qui vulgo Bogomili vocantur, verissimi Antichristi discipuli, et proditoris Judæ condiscipuli), ideo ad ipsos orationem convertam. Etenim non raro illis in faciem restiti, illorumque impudentes vultus confudi, subsidio Christi, qui ab illis injuria et contumeliis afficitur. Paucula vero quædam ex disputatione illa selecta et delibata, cum vestra etiam charitate communicabo, ut cognita illorum errore, fraudulentis verbis inscientes non circumveniamini. Multi enim nunc circumeunt, inque domos sese insinuant, in tenebris ambulantes, et pietatis specie multos simul abripiunt. Nam cum sint tenebricosi diaboli, transfigurant sese in angelos lucis.

Rogavit me quidam ex diabolicorum Bogomilorum numero : Quare, inquit, adoratis parietes, et asseres, et calcem, et diversos colores? Iis vero sacras imagines tacite significabat. Ad quem ego: Quando vidisti aliquem Ecclesiæ nostræ alumnum ad fornaces, ubi calx est vel ad rudera, ubi lapidum cumuli visuntur, vel ad officinas, ubi venduntur colores, properare, et ista adorare et colere? Si enim lapidibus et coloribus cultum exhiberemus, necesse esset ut ubicunque lapidem vel asserem conspiceremus, ea adoraremus. At longe aliter se res habet. Neque tu quantumvis inimicus veritatis, id affirmare ausis. Cultum enim exhibemus non simpliciter materiæ, sed ei, quæ in materiis elucescit, figuræ ; neque omni figuræ, sed Christi, castissimæ Dei Matris, aliorumque sanctorum. Nam honor imaginis transit ad prototypum. Et forte quidem historice Christus expressus est vel in hac tabula, vel in pariete, cruci affixus, nudus. Astant autem Judæi porrigentes acetum cum felle latus fodientes. Pilatusque in throno considens, assistentibus ei multis satellitibus : omnia hæc illis in coloribus et historiis repræsentantur. At nos, relicto eo, qui sedet in throno, relictis illusoribus Judæis, militibusque Christum vulnerantibus, eum, qui nudus in cruce pendet et ab ipsis illuditur, adoramus et salutamus. Hic sunt colores et ibi colores : hic figuræ et ibi figuræ. Quare igitur illas quidem odimus et aversamur, has vero amplectimur et osculamur ? Qua de causa ?

Ego tibi explicabo : Scimus eorum, quorum prototypa et exemplaria sancta sunt, sanctas itidem imagines esse. Quorum vero prototypa exsecrabilia sunt, eorum itidem imagines detestandas esse. Iterum ergo interrogabo te, tu iterum responde. Librum Evangeliorum sanctum esse confiteris, eumque, ut thesaurum æternorum bonarum colis, an et hunc

τοιούτων. Ἀλλ' ὅτι καὶ νῦν εἰσί τινες τῆς Κοπρωνύμου βδελυρίας ἀποσκυβαλίσματα, καὶ ἀποτολμῶσιν οἱ λυσσητῆρες κύνες καὶ φιλοβόρβοροι χοῖροι κατὰ τῶν προσκυνητῶν καὶ ἱερῶν χαρακτήρων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων πάντων κόπρια ἐναποπτύειν (οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὰ ἐκείνων βλάσφημα ῥήματα οὗτοι δέ εἰσιν οἱ νῦν Βογόμιλοι κεκλημένοι, οἱ γνήσιοι μαθηταὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ τοῦ προδότου Ἰούδα συμμαθηταί,· πρὸς αὐτούς τὸ τοῦ λόγου πρόσωπον τρέψω · καὶ γὰρ αὐτοῖς ἐγὼ πολλάκις κατὰ πρόσωπον ἀντέστην, καὶ τὰ μιαρὰ τούτων κατήσχυνα πρόσωπα, συνεργείᾳ τοῦ παρ' αὐτῶν ὑβριζομένου Χριστοῦ. Ὀλίγα δέ τινα τῆς τότε διαλέξεως ἀποτεμόμενος καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐρῶ, ὡς ἂν ἐν εἰδήσει τῆς πλάνης ἐκείνων ὄντες, μὴ λάθητε τοῖς ἀπατηλοῖς ῥήμασι τούτων ἐξ ἀγνοίας περιπαρέντες. Πολλοὶ γὰρ ἀρτίως περιπατοῦσι, καὶ τὰς οἰκίας εἰσδύνουσιν ἐν σκότει διαπορευόμενοι, καὶ σχήματι εὐλαβείας πολλοὺς συναρπάζουσι · σκοτεινόμορφοι γὰρ ὄντες διάβολοι εἰς ἀγγέλους φωτὸς μετασχηματίζονται.

Ἠρώτησέ με τις τῶν δαιμονοπροσώπων τούτων Βογομίλων, Διὰ τί, φησί, προσκυνεῖτε τοίχους, καὶ σανίδας, καὶ ἄσβεστον, καὶ διάφορα χρώματα ; Τοῦτο δὲ οὕτω λέγων τὰς ἁγίας εἰκόνας ἠνίττετο. Καὶ ἐλὼ πρὸς αὐτόν · Πότε δὲ εἶδές τινα τῶν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τροφίμων ἐπὶ τὰς καμίνους πορευόμενον, ὅπου ἡ ἄσβεστος, ἢ ἐπί ἐρείπια, ὅπου αἱ τῶν λίθων σωρεῖαι, ἢ ἐπὶ τὸ τῶν χρωμάτων πωλητήρια, καὶ προσυνοῦντα ταῦτα καὶ σέβοντα; Εἰ γὰρ τοῖς λίθοις καὶ τοῖς χρώμασι τὸ σέβας ἐνέμομεν, ἀνάγκη, ἔχομεν, ἔνθα ἂν εἴδομεν ἢ λίθον ἢ σανίδα, προσκυνεῖν αὐτά. Νῦν δὲ τοῦτο μέν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ σὺ ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς τολμήσεις τοῦτο εἰπεῖν, ἀππνέμομεν δὲ τὸ σέβας οὐχ ἁπλῶς ταῖς ὕλαις, ἀλλὰ τῇ ἐμφαινομένῃ ταῖς ὕλαις μορφῇ, καὶ οὐ πάσῃ μορφῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Χριστοῦ, τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Καὶ ἱστόρηται μὲν ὁ Χριστὸς τυχὸν ἐπὶ τῆς σανίδος ταύτης, ἢ ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἡπλωμένος γυμνός· Ἰουδαῖοι δέ παρίστανται ποτιζοντες ὄξος μετὰ χολῆς, τὴν πλευρὰν κεντοῦντες αὐτοῦ · ὁ Πιλᾶτος καθήμενος ἐπὶ θρόνου, παρισταμένων αὐτῷ πολλῶν δορυφόρων. Ταῦτα πάντα ἐν χρώμασι καὶ ἐν ἱστορίαις. Καὶ ἡμεῖς ἀφέντες τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου, τοὺς ἐμπαίζοντας Ἰουδαίους, τοὺς τιτρώσκοντας δορυφόρους, τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμάμενον γυμνὸν καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐμπαιζόμενον προσκυνοῦμεν καὶ ἀσπαζόμεθα. Ἐνταῦθα χρώματα, κἀκεῖ χρώματα, ἐνταῦθα μορφαί, κἀκεῖ μορφαί, Διὰ τί γοῦν τὰς μὲν μισοῦμεν καὶ ἀποστρεφόμεθα, τὰς δὲ ἀγαπῶμεν καὶ ἀσπαζόμεθα ; Διὰ τί ;

Ἐγώ σοι ἐρῶ. Οἴδαμεν, ὅτι ὧν τὰ πρωτότυπα ἅγια, καὶ τὰ εἰκονίσματα ἅγια · ὧν δὲ τὰ πρωτότυπα μιαρά, καὶ τὰ εἰκονίσματα μιαρά. Πάλιν οὖν ἐρωτῶ σε· καὶ πάλιν μοι ἀποκρίθητι. Τὴν βίβλον τῶν Εὐαγγελίων ἁγίαν εἶναί λέγεις, καὶ σέβῃ ταύτην ὡς θησαυρὸν τῶν αἰωνίων, ἀγαθῶν, ἢ καὶ ταύτην ἀποστρέφεις καὶ ἐν τοῖς ἀτίμοις τάττεις ; Οὐγί, φησίν, ἄτιμον'

ἀλλὰ πολλῆς ἀξίαν τιμῆς ταύτην ἡγούμενος καὶ προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι. Τοῦτο καλῶς εἶπας. Ἔστι γὰρ ἀληθῶς καὶ τιμιωτάτη, καὶ ἁγιωτάτη, καὶ βίβλος ὄντως ζωῆς διαιωνιζούσης. Ἰδοὺ οὖν ἐκ τοῦ στόματός σου κατακριθήσῃ, Βογόμιλε. Εἰπὲ τοίνυν, ἡ βίβλος αὕτη οὐκ ἀπὸ σανίδων σύγκειται; οὐκ ἀπὸ δερμάτων; οὐκ ἀπὸ νημάτων τῶν τὰ δέρματα συσφιγγόντων; οὐκ ἀπὸ μέλανος καὶ ἑτέρων πολλάκις χρωμάτων; Ἆρ' οὖν καὶ σὺ τὸ βιβλίον τῶν Εὐαγγελίων προσκυνῶν καὶ ἀσπαζόμενος, τὰς σανίδας, καὶ τὸ μέλαν, καὶ τὰ δέρματα προσκυνεῖς καὶ ἀσπάζῃ, ἢ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐγγεγραμμένους τῇ βίβλῳ; Ναί, φησὶ, τοὺς λόγους τοὺς ἐγγεγραμμένους τῇ βίβλῳ. Δύνασαι δὲ ἄλλως τοὺς λόγους τούτους γραφῇ παραδοῦναι καὶ εἰς ἀνάγνωσιν χωρὶς μέλανος καὶ χάρτου; Οὐχί, φησί. Τί οὖν λοιπὸν τὸ συναγόμενον; Ὅτι πρὸς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων ἀναγραφὴν παραλαμβάνονται τὰ δέρματα, τὸ μέλαν, καὶ τἆλλα· τὸ δὲ τιμώμενον οἱ λόγοι εἰσὶ τοῦ Κυρίου οἱ τῇ βίβλῳ ἀνάγραπτοι. Ὥστε εἴ τις ἀπαλείψει τοὺς λόγους, συναπήλειψε καὶ τὴν τῆς βίβλου τιμὴν, καὶ τὸ ἐναπομεῖναν ἀσέβαστον καὶ ἀπροσκύνητον. Οὕτω μοι νόησον, αἱρετικὲ καὶ ἀνόητε, κἀπὶ ταῖς τῶν ἁγίων ζωγραφίαις εἰκόνων, ὅτι τὸ τιμίομενον καὶ προσκυνούμενον ὁ χαρακτὴρ ἐστι καὶ τὸ ὄνομα εἴτε τοῦ Χριστοῦ, εἴτε τῆς Θεοτόκου, εἴτε τινὸς τῶν ἁγίων. Ταῦτα δὲ μορφωθῆναι ἢ γραφῆναι ἀδύνατον, εἰ μὴ ἐκ διαφόρων χρωμάτων· τοῦ δὲ χαρακτῆρος ἀπαλειφθέντος (7), ἄτιμος τὸ ἀπὸ τοῦδε ἡ ὕλη καὶ κεκοίνωται.

Ὡς ἐν παραδείγματι δὲ εἰπεῖν, ἔστω που ἱστάμενον ἔσοπτρον ἢ ἐξ ὑέλου ἢ ἐκ σιδήρου, καὶ ὑπόθου τὸν Χριστὸν ἱστασθαι ἀντὶ προσώπου τινὸς τῶν τοιούτων ἐσόπτρων. Εἰδοποιείσθω δὲ καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ τῇ τοῦ ἐσόπτρου στιλπνότητι καὶ ἐμφαινέσθω καθαρῶς ἐν αὐτῇ. Ἐάν οὖν ἐκ πόθου τις προσιὼν τῷ ἐσόπτρῳ, ἐν ᾧ ἡ μορφὴ ἐμφαίνεται τοῦ Χριστοῦ, καὶ προσψαύσῃ τοῦτο τοῖς χείλεσι καὶ ἀσπάσεται, ἆρ' οὖν τὸ ἔσοπτρον ἐτίμησεν ἢ τὴν ἐν τῷ ἐσόπτρῳ μορφὴν τοῦ Χριστοῦ; Εὔδηλον, ὅτι τὴν μορφήν. Εἰ γὰρ τὴν φύσιν ἐτίμησε τοῦ ἐσόπτρου, καὶ τὸ σέβας ταύτῃ ἀπένειμεν· ἀκόλουθον ἦν αὐτῷ πάντα ὕελον καὶ πάντα σίδηρον προσκυνεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε, πώποτε, ἐκεῖνο δὲ μόνον ἠσπάσατο, ἐν ᾧ ἐφάνη τὸ μόρφωμα τοῦ Χριστοῦ· δῆλόν ἐστι καὶ τυφλῷ, ὅτι τὴν ἐν τῇ ὕλῃ ἐμφαινομένην μορφὴν ἐτίμησε τοῦ Χριστοῦ. Τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων λογίζου. Ἀλλά σὺ ὁ αἱρετικὸς οὐχ ἁπλῶς οὕτως Εἰκονομάχος εἶ, ἀλλ' ἀντικρὺς Χριστομάχος, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ εἰκόνος ἐκπεπολέμωσαι, καὶ ἐκτεθηρίωσαι ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντός σοι δαίμονος. Καὶ γὰρ καὶ τὰς παρδάλεις φασὶν ἀπεχθῶς ἔχειν πρὸς τὰ τῶν ἀνθρώπων πρόσωπα, καὶ λυττᾷν κατ' αὐτῶν μανικῶς, κἄν που ἱστορουμένην ἴδοι ἐνανθρωπείαν μορφήν,

aversaris, et honore indignum ducis? Nequaquam, inquis, honore indignum, sed plurimo honore dignum existimans, eum adoro et osculor. Recte hoc dixisti. Vere enim omni veneratione dignus et sanctissimus est, vereque liber æternæ vitæ. Vide igitur, ex ore tuo condemnaberis, Bogomile. Dic ergo, nonne liber hic ex asseribus compactus est? Nonne ex pellibus? Nonne ex filis pelles connectentibus? Nonne ex atramento, et aliis non raro coloribus? An igitur et tu librum Evangeliorum adorans et deosculans asseres et atramentum et pelles adoras et oscularis, an verba Dei libro illi inscripta? Vere, inqnit, verba Dei in libro scripta. An potes vero verba Dei scribere, et ut legi possint, efficere absque atramento et charta? Non, inquit Quid igitur hinc concluditur? Videlicet ad Scripturam evangelicorum verborum adhiberi pelles, atramentum, et his similia; id vero quod honoratur, esse ipsa Domini verba in illo libro exarata. Itaque si quis verba deleat, simul etiam libri honorem et reverentiam oblitteravit, idque, quod remanet, inglorium, et inhonorum, et adorationis expers effecit. Sic, hæretice et fatue, de sanctis itidem imaginum picturis cogita, id nimirum quod honoratur et adoratur, esse figuram et nomen sive Christi, sive Deiparæ, sive alicujus ex cœlitum numero. Hæc vero formari aut pingi aliter nequeunt, nisi ex diversis coloribus; figura autem expuncta inhonora de cætero remanet materia et communis.

Et ut exemplo rem illustremus: sit speculum aliquod vel vitreum vel ferreum, et finge e regione alicujus ex speculis consistere Christum. Effigietur vero forma etiam illius, splendore speculi et claritudine, et in ea clare reluceat. Si igitur quis desiderio tactus ad speculum accedat, in quo species Christi relucet, illudque labiis attingat et osculetur, num talis speculum honoravit, an eam, quæ est in speculo, formam Christi? Perspicuum est, quod formam. Si enim speculi naturam coluisset, eique cultum exhibuisset, consequens esset, ut omne vitrum et omne ferrum adoraret. Si autem hoc nemo unquam fecit, illud vero duntaxat osculatus est, in quo Christi species apparuit, planum est vel cæco, eum illam, quæ in materia elucescebat, formam honorasse: idem de sacris imaginibus statue. Sed tu, qui hæreticus es, non simpliciter Iconomachus, hoc est, imaginum hostis, sed adversa fronte Christomachus, hoc est, Christi oppugnator es, eaque de causa contra sacram ipsius imaginem arma corripis, et efferatus es. Nam et pardales ferunt hostili animo esse in humanam figuram, et in eam rabiose furere, et sicubi speciem hominis efformatam viderint, in eam insanire, et iracunde insilire, unguesque expromere et exacuere. Tales sunt et filii

(7) Hæretici interpretes Cedreni et Glycæ, Iconomachos et Iconoclastas vocant *simulacriperdas*, nomine hæretico, et ad fraudem prorsus apto; et ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων, vocant *restitutionem simulacrorum*, ut et εἰκόνας, *simulacra*; ignoscerem, nisi scirem, qua mente hanc vocem usurpent, et quo et quonam usurpando alludant Magis probo interpretem in rebus ecclesiasticis magis ecclesiasticum, quam Latinum, etsi nomen imaginis æque Latinum, ac illud alterum.

perditionis, et Antichristi præcursores diabolici revera Bogomili, qui Christum insigniter oderunt, neque vel oculis usurpare sustinent venerandam ejus imaginem, quin et idolum illam nominant.

σοῦντες ἐκτόπως, οὐδὲ τὴν πανσέβαστον αὐτοῦ μορφ ὀνομάζουσιν.

Vere « sepulcrum patens est guttur eorum [56], » halans multam fetoris blasphemiam, filii tenebrarum, et ad lumen veritatis cæci sunt. Christus, mundi conditor, cum vidisset similitudinem quamdam Tiberii Cæsaris, hominis impii et idololatræ, non affecit eam injuria, neque idolum nominavit, sed imaginem. Tu vere, miser, non cohorrescis, cum impium illum hominem, quoad honorem et cultum præponis Christo, cælorum Regi, sanctisque angelis inaccesso, cumque imaginem illius idolum esse blasphemas? Ubi autem figuram Cæsaris Christus imaginem appellet, audi. Interrogarunt aliquando Christum Judæi, tui amici, et fratres, et fœderati, nihil enim a Judæo differt Bogomilus; quin potius omni Hebræo sceleratior est Bogomilus: Hebræus enim licet cætera improbus sit, attamen Deum rerum conditorem esse confitetur. At Bogomilus diabolo rerum procreationem ascribit. Obstupesce, cœlum, super hoc, et fundamenta terræ, movemini, et disrupta absorbete desertores istos, et in communem rerum effectorem et creatorem injuriosos, ut et olim Dathan et Abiron cum suis.

Quod igitur dicere instituebamus, hoc erat: interrogarunt aliquando Christum Judæi, « si liceret censum dare Cæsari, an non? » Ille vero respondit dicens: « Ostendite mihi numisma census. » Illisque ostendentibus, rursus respondit: « Cujus est imago hæc et superscriptio? Dicunt ei: « Cæsaris. » Et Christus: « Reddite, inquit, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo [57]. » Audisti, exsecrande Bogomile, Christum dicentem: *Cujus est hæc imago et superscriptio?* quodque similitudo Cæsaris in numismate expressa imago fuerit, non idolum. Sed objicit: Scriptura testatur, « simulacra gentium argentum et aurum [58] » esse, et nec loqui nec videre, neque ambulare. Cum igitur etiam imagines nihil eorum operentur vel agant, quæ agere solent illi, quibus ex appetitu sese movendi, et loquendi, et ambulandi facultas inest, affirmamus illas idolis non esse absimiles. Insipiens, et stolido corde homo! Si loquerentur imagines, si viderent, si audirent, si circuirent, non essent imagines, neque similitudines sed prototypa et homines perfecti. At imago est tantum similitudo prototypi, et imitatio quædam notis expressa. Divina vero Scriptura idola appellat dæmonum similitudines. Dæmones enim erant gentilium dii. Num igitur, quod dæmones fuerint dii gentium, abnegabimus nos verum Deum, et ut athei in hoc mundo versabimur? Hoc enim affirmare tuæ tenebricosæ

A ἐπιμαίνεσθαι ταύτῃ, καὶ ἐκθύμως καθάλλεσθαι, καὶ ἐκπτύσσειν τοὺς ὄνυχας. Τοιοῦτοί εἰσι καὶ οἱ τῆς ἀπωλείας υἱοὶ, καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου πρόδρομοι οἱ διαβολιανοὶ τῷ ὄντι Βογόμιλοι, οἱ τὸν Χριστὸν μιῆν ἀνέχονται καθορᾶν, ἀλλὰ καὶ εἴδωλον αὐτὴν

Ἀληθῶς « τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, » πολλὴν ἀποπνέων τὴν δυσωδίαν τῆς βλασφημίας, υἱοὶ τοῦ σκότους καὶ περὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, τυφλοί. Ὁ Χριστὸς, ὁ ποιητὴς τοῦ κόσμου, ὁμοίωμα θεασάμενος τοῦ Τιβερίου Καίσαρος, ἀνθρώπου δυσσεβοῦς καὶ εἰδωλολάτρου, οὐχ ὕβρισεν, οὐδὲ εἴδωλον κατωνόμασεν, ἀλλὰ εἰκόνα. Σὺ δὲ οὐ φρίττεις, ἄθλιε, τοῦ ἀσεβοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς ἀτιμότερον ἡγούμενος τὸν Βασιλέα τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις ἀπρόσιτον, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦτου εἴδωλον εἶναι βλασφημῶν; Ποῦ δὲ τὴν μορφὴν τοῦ Καίσαρος ὁ Χριστὸς εἰκόνα κατονομάζει, ἄκουσον. Ἠρώτησάν ποτε τὸν Χριστὸν οἱ σοὶ φίλοι, καὶ ἀδελφοὶ, καὶ ὁμόφρονες. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει Ἑβραίου Βογόμιλος, μᾶλλον δὲ καὶ παντὸς Ἑβραίου δυσσεβέστερός ἐστιν ὁ Βογόμιλος. Ἑβραῖος μὲν γὰρ, κἂν τἆλλα εἴη κακὸς, ὅμως ποιητὴν τῶν κτισμάτων τὸν Θεὸν εἶναι ὁμολογεῖ· ὁ Βογόμιλος δὲ τῷ διαβόλῳ τὴν δημιουργίαν ἀποχαρίζεται. Ἔκστηθι, οὐρανὲ, ἐπὶ τούτῳ, καὶ τῆς γῆς σαλεύθητε, τὰ θεμέλια, καὶ διαῤῥαγέντα καταπίετε τοὺς ἀποστάτας τούτους καὶ ὑβριστὰς του κοινου Ποιητοῦ καὶ Δημιουργοῦ, ὡς πάλαι τοὺς περὶ Δαθάν τε καὶ Ἀβειρων.

Ὅπερ οὖν ἐλέγομεν, ἠρώτησάν ποτε τὸν Χριστὸν οἱ Ἰουδαῖοι, « Εἰ ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὔ; » C Ὁ δὲ ἀπεκρίθη λέγων· « Ἐπίδειξατέ μοι τὸ νομισμα τοῦ κήνσου. » Κἀκείνων ἐπιδειξάντων, πάλιν ἀπεκρίνατο· « Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἐπιγραφή; Λέγουσιν αὐτῷ· Καίσαρος. » Καὶ ὁ Χριστός· « Ἀπόδοτε, ἔφη, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεου τῷ Θεῷ. » Ἤκουσας, Βογόμιλε βδέλυρε, εἰπόντος του Χριστου, Τινος ἡ εἰκὼν αὕτη, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ; καὶ ὅτι ὁ ἐν τῷ νομίσματι τύπος Καίσαρος εἴη εἰκὼν, ἀλλ' οὐκ εἴδωλον. Ἀλλὰ λέγει, φησὶν ἡ Γραφὴ· « Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον· » καὶ ὅτι τὰ τοιαυτα οὔτε λαλοῦσιν, οὔτε βλέπουσιν, οὔτε περιπατοῦσιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ αἱ εἰκόνες οὐδέ τι τῶν καθ' ὁρμὴν κινουμένων, καὶ λαλούντων, καὶ περιπατούντων ἐνεργοῦσιν ἢ ποιοῦσιν, οὐκ ἀπεοικέναι λέγομεν τῶν εἰδώλων. Ἀνόητε καὶ D τὴν καρδίαν ἀναίσθητε! Ἐὰν ἐλάλουν αἱ εἰκόνες, ἐὰν ἔβλεπον, ἐὰν ἤκουον, ἐὰν περιεπάτουν, οὐκ ἂν ἦσαν εἰκόνες, οὐδὲ ὁμοιωματα, ἀλλὰ πρωτότυπα καὶ ἄνθρωποι τέλειοι. Ἡ δὲ εἰκὼν ὁμοίωμα μόνον ἐστὶ πρωτοτύπου καὶ μίμημα χαρακτῆρος. Ἡ δὲ θεία Γραφὴ εἴδωλα τὰ τῶν δαιμονων ὁμοιώματα λέγει. Δαίμονες γὰρ ἦσαν οἱ τῶν Ἑλλήνων θεοί. Λέγει γὰρ οὕτως· « Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. » Ἆρ' οὖν, διοτι δαιμόνια ἦσαν τῶν ἐθνῶν οἱ θεοὶ, ἀρνησόμεθα ἡμεῖς τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν, καὶ ὡς ἄθεοὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ περιπατήσομεν; Τῆς σῆς γὰρ ἐστι

[56] Psal. v. 11; xiii, 3. [57] Matth. xxii, 17-21. [58] Psal. cxiii, 4.

τοῦτο εἰπεῖν ζοφώδους φρενός· ὡς, ἐπεί οἱ θεοί τῶν ἐθνῶν δαιμόνια ἦσαν, μηδ' ὑμεῖς τιμήσητε Θεόν, ἵνα μὴ νομισθείητε δαιμονολάτραι, ἀλλ' ἔστε ἄθεοι. Εἰ δὲ τοῦτο ἄθεον καὶ ἀσεβές, ὁμοίως ἔσται καὶ περὶ τῶν ἐκτυπωμάτων. Οἱ γὰρ Ἕλληνες δαιμόνων μορφὰς προσεκύνουν· ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. « Τίς [γὰρ] κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελιάλ; »

Εἰ γοῦν ἔστι τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος ἓν καὶ τὸ αὐτό, ἔσται ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ εἴδωλον ἕν. Ἀλλά τρίποιτο κατὰ τῆς σῆς βδελυρᾶς κεφαλῆς ἡ βλασφημία, Βογόμιλε τρισκατάρατε. Μάθε τοιγαροῦν τὴν ἀλήθειαν, τῆς ἀληθείας ἐχθρέ, ὅτι τὰ ἔθνη ἐκεῖνα τὰ πολύθεα καὶ ἄθεα δαιμόνων γλυπτὰ ὁμοιώματα κατασκευάζοντα ὡς θεοῖς τούτοις ἐλάτρευον, καὶ κηδεμόνας τῆς ζωῆς αὐτῶν τὰ ἐστερημένα ζωῆς ὑπεστόπαζον· καὶ ἦσαν ὁμοῦ, καὶ τὰ πρωτοτυπα, καὶ τὰ ὁμοιωματα, δαίμονες, καὶ δαιμόνων ὁμοιώματα. Ὁ δὲ Χριστὸς Θεὸς ὢν ἀληθινός, ὡς μονογενὴς Υἱός, καὶ Λόγος τοῦ ἀνάρχου Πατρός, γέγονε δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, μείνας ὅπερ ἦν, καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀνθρωπείας αὐτοῦ μορφῆς καθιστοροῦμεν, καὶ τιμῶμεν ὡς ἅγιον· ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς πανάγιος. Ὁμοίως δὲ τοῦτο ποιοῦμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, ἀλλὰ καὶ τιμῶντες, καὶ προσκυνοῦντες τὰς ἁγίας εἰκόνας διὰ τὴς τῶν πρωτοτύπων ὁμοιότητα, οὐχ ὡς θεοὺς ταύτας σεβόμεθα, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν τοὺς εἰς τουτο συκοφαντοῦντας ἡμᾶς· ἐπεὶ τοῦ Χριστοῦ ὑπεξῃρημένου, οὐδὲ αὐτὰ τὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων πρωτότυπα θεοὺς κατὰ φύσιν ἡγούμεθα· δούλους δὲ μᾶλλον γνησίους τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγαπῶμεν αὐτούς, διότι ἐν ἀληθείᾳ τὸν Θεὸν ἠγάπησαν, καὶ τιμῶμεν, ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς τιμῆς τοῦ Χριστοῦ μέχρι τέλους ἠγωνίσαντο.

Πάλιν οὖν ἐρωτῶ σε· Τίς ἐστιν ὁ λέγων· « Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, » καὶ τὰ ἑξῆς; Ὁ Δαυίδ, πάντως ἐρεῖς. Αὐτὸς δὲ ὁ Δαυὶδ ποίου νόμου μαθητὴς τε ἦν καὶ λατρευτής; Τοῦ παλαιοῦ καὶ σκιώδους, ἢ τοῦ νέου καὶ φωτοειδοῦς; Τοῦ παλαιοῦ φανερῶς. Καὶ πῶς ὁ Βογόμιλος σὺ τὰ βιβλία τοῦ παλαιοῦ νομου ἐξοβελίζων, καὶ τὴν νομοθεσίαν ἐκείνην τοῦ πονηροῦ λέγων εἶναι, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ πάντων τούτων σιγὴν καταψηφισάμενος, μόνον τὸ τεμάχιον τοῦτο τῶν στίχων ἀποδιελών, προτείνεις ἡμῖν; Δεῖ γάρ σε ὅλον τὸν νόμον καταδέξασθαι, ἢ ἐκεῖνον μὴ καταδεχόμενον, μηδὲ τὸ βραχυσύλλαβον τοῦτο διάψαλμα καταδέξασθαι. Ἀνόητον γὰρ μίαν ἀκτῖνα ἐξ ὅλου τοῦ ἡλίου ἐπαινέσαντα ὡς λαμπράν, ὡς χρυσοειδῆ, τῶν ἄλλων ὅλων ἀκτίνων ζοφωσιν καταγνῶναι. Ἢ πῶς δυνήσῃ τῆς μιᾶς πηγῆς τὸ ῥεῦμα διελεῖν ὡς γλυκὺ καὶ πικρόν; Τοῦτο δὲ πῶς ἐκὼν παρατρέχεις, ὅτι ὁ παλαιὸς νόμος, μᾶλλον δὲ ὁ ἐν τῷ νόμῳ λαλήσας ἀληθινὸς Θεὸς διαταττόμενος τῷ Ἰσραὴλ καὶ λέγων, « Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα οὔτε τῶν ἐν οὐρανῷ, οὔτε τῶν ἐν τῇ γῇ, » ὁ αὐτὸς διετάξατο δύο Χερουβὶμ κατασκευάσαι

A mentis est, ut cum dii gentium dæmonia fuerint, neque vos honoretis Deum, ne censeamini dæmonum cultores, sed athei sitis. Si vero hoc atheum et impium est, eadem quoque ratio erit imaginum. Gentiles enim dæmonum formas adorabant, nos Christi et sanctorum ejus. »Quæ (enim) participatio luci ad tenebras, vel quæ conventio Christo ad Belial [59] ?»

Si igitur lux et tenebræ unum et idem sunt, tunc itidem imago Christi et idolum unum et idem erunt; sed in sceleratum tuum caput, ter exsecrande Bogomile, hæc blasphema expetat. Disces igitur, o hostis veritatis, veritatem gentes illas multorum deorum cultrices et atheas, dæmonum sculptiles
B similitudines effecisse, eisque ut diis servisse, et vitæ suæ curatores, vitæ expertes constituisse, erantque simul et prototypa et similitudines, dæmones et dæmonum effigies. Christus vero cum verus Deus sit, tanquam unigenitus Filius et Verbum Patris principio carentis, factus est homo propter nos secundum veritatem, et non tantum imaginarie, manens id quod erat, speciemque humanæ ipsius formæ exprimimus et honoramus, ut sanctam, quia et Christus sanctissimus est. Idem et in cæteris sanctis præstamus, honorando et adorando sanctas imagines propter exemplarium similitudinem. Nec ut deos istas colimus, absit! quin et anathemati subjicimus illos, qui hanc calumniam nobis irrogant; cum Christo excepto, neque ipsa sanctarum imaginum prototypa, deos natura sua arbitremur: sed potius legitimos Dei servos,
C amamusque illos, quod in veritate Deum amarint, et honoramus, quod pro gloria Christi usque ad finem decertarint.

Iterum ergo interrogo te: Quis est, qui dicit « idola gentium argentum et aurum esse [60] ?» et cætera quæ sequuntur. David, inquies. Ipse vero David cujus legis discipulus et cultor exstitit? Num veteris et umbratilis, an novæ clareque lucentis? Veteris certe. Et quomodo tu, qui Bogomilus es, libros veteris legis expungens, totamque legislationem illam a maligno, non a bono Deo profectam asseverans, et omnia illa silentio condemnans, solum hoc frustillum versuum abscissum nobis proponis? Oportet enim te totam legem recipere, vel si illam
D non recipis, neque hunc paucarum syllabarum versiculum approbare. Stultum est enim unum duntaxat radium ex toto sole, ut splendidum, et ut aurifluum laudare, reliquis omnibus ut caliginosis condemnatis. Vel quomodo poste unius et ejusdem fontis aquam dulcem et amaram internoscere? Et qua tandem ratione volens libensque hoc prætervolas: nimirum veterem legem, vel potius Deum verum, qui in vetere lege locutus est qui mandando Israeli hoc præcepit: « Non facies omnem similitudinem, neque eorum, quæ in cœlo, neque eorum,

[59] II Cor. VI, 14. [60] Psal. CXIII, 4.

φαγίαν ἀσπάζεσθαι καθ' ὥραν ἐννάτην· καὶ νῦν αὖθις περὶ τούτου τὴν ὑμετέραν ἀγάπην παρακαλῶ. Τοῦτο γάρ ἐστι νηστεία, ἡ περὶ τὸ βραδύτερον τῆς ἡμέρας μετρία τροφή. Εἰ δ' οὐχ οὕτω ποιεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὴν συνήθη πάλιν ὥραν ἐσθίεις, νηστείας τοῦτο κατάλυσις, οὐχὶ σύστασις, κἂν τῶν εὐτελῶν ἡ τράπεζα εἴη, καὶ τῶν ἀπεριττῶν. Οὐδὲ γὰρ ὅτι ἀπέχεις κρεῶν, ἤδη καὶ νηστείαν ἄγεις· μὴ ἀπατῶ, ἀλλὰ δεῖ σε τὴν γαστέρα πρὸ τῆς ὥρας εἰς βρῶσιν ὀργῶσαν ἐπέχειν. Δοῦλος εἰ τοῦ Χριστοῦ. Πρότερόν σου τὸν Δεσπότην θεράπευσον· παράστηθι προσευχόμενος· δὸς αὐτῷ φαγεῖν τὴν φροντίδα τῆς σῆς σωτηρίας· ταύτης γὰρ σφόδρα πεινᾷ. Εἶθ' οὕτω τράπηθι πρὸς τὴν τῆς σῆς γαστρὸς ἐπιμέλειαν. Εἰ δὲ ταύτην τοῦ σοῦ Δεσπότου προτιμοτέραν ἡγῇ, οὐκ εἶ Χριστόδουλος, ἀλλὰ κοιλιόδουλος. Καὶ τοῦτο πάντοτε μὲν ποιεῖν ὀφείλομεν, εἴτουν προτιμᾶσθαι τὴν θείαν παράστασιν, καὶ δοξολογίαν τῆς σωματικῆς τροφῆς· ἀλλ' ὅτι ἀσθενεῖς ἐσμεν μᾶλλον δὲ ῥᾳθυμοι καὶ νωχελεῖς. Κἂν γοῦν ἐν ταῖς νηστίμοις ταύταις ἡμέραις τοῦτο ποιήσωμεν, καὶ στήσομεν τὸ καθ' ἡμῶν ὄνειδος τῶν Λατίνων, ὁ περὶ τῆς διφαγίας ἡμῖν ἐπάγουσιν, ἅπαξ τῆς ἡμέρας καὶ βραδύτερον ἐσθίοντες.

Ἀλλ' ἐκεῖνοί φασιν· Εἰ καὶ βραδύτερον πρὸς τροφὴν τρέπονται, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον τῆς τραπέζης ἀνιστάντες, λιπαρώτερον τὸ ἑστιατόριον ἔχοντες, φύρδην ὁμοῦ ἰχθύας, λάχανα, ὄσπρια ἔλαίῳ λιπαινόμενα καθ' ἑκάστην κατακόρως, ἐσθίοντες, ὥστε σχολῇ γ' ἂν περὶ τὸ τῆς αὔριον βραδύτερον τὰ βεβρωμένα πρὸς πέψιν ἐλθεῖν· Ἔπιχε τὴν γλῶτταν, ἄνθρωπε, πρὸς τοὺς λόγους, ὡς καὶ πρὸς τὴν βρῶσιν τὸ στόμα, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων σὺ τὸν ἐσθίοντα μὴ κρίνε. Πλὴν ἐγὼ οὐ λέγω σοι, Ὅλην τὴν κατάστασιν ζήλωσον τῆς Λατινικῆς νηστείας, ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῇ ὁπωσοῦν θεωρούμενον ἀγαθόν. Οἶδε γὰρ πολλάκις ὁ νουνεχὴς οὐ μικρὰν ὠφέλειαν ἐκπορίζεσθαι τοῦ ἐχθροῦ τε καὶ βλαπτικοῦ. Ὅταν οὖν ἡμῖν ὁ Κύριος παραγγέλλει, » Γίνεσθε, λέγων, φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς περιστεραί, » οὐχὶ τὸ ἰοβόλον καὶ ἀναιρετικὸν τοῦ ὄφεως ἐκμιμεῖσθαι ἡμᾶς συμβουλεύει, οὐδὲ τὸ ἄνουν

A moneo. In hoc enim consistit jejunium ut serius in die cibus, isque mediocris sumatur. Quod si non ita agis, sed consueta hora manducas, non est hoc jejunii observatio, sed dissolutio; etiamsi mensa cibis tenuibus et minime superfluis sit exstructa. Non enim hoc ipso, quod carnibus abstines, jejunium observas: ne fallaris, sed oportet te ventrem ante horam præfinitam cibos appetentem continere. Servus Domini es. Prius Dominum tuum cura. Vaca orationi. Appone illi curam salutis tuæ quasi comedendam. Hanc enim esuriens quærit. Quo facto ad curam ventris tui convertere. Quod si hunc Domino tuo præponis, haud Christi famulus, sed mancipium ventris appellandus eris. Et hoc quidem semper facere debemus, nempe divinum cultum et B venerationem corporali nutrimento præferre, sed infirmi sumus, vel potius ignavi, desides et tardi. Si igitur his jejunii diebus hoc fecerimus, Latinorum adversus nos probrum de duplici cibi sumptione cohibebimus et evitabimus, si nimirum semel qnotidie et serius comedamus.

Sed aiunt: Licet serius cibum sumant, at serius quoque ex mensa surgunt, lautius instructo et præparato convivii loco, promiscue simul, pisces, olera, legumina oleo pinguefacta, in dies singulos, usque ad satietatem comedunt, ut vix usque ad eamdem crastini diei tardiorem horam, omnia, quæ vocarunt, digerere possint. Contine linguam, o homo, ad hæc verba, sicut et os ad C cibum, et tu qui non manducas, manducantem ne sperne. At ego te hortor, non ut totam Latini jejunii formam et rationem secteris, sed ut qualequale, quod in ea apparet, bonum amplectaris. Prudens enim, et intelligens novit non modicum ex eo etiam, quod inimicum et noxium est, utilitatem reportare. Quando igitur Dominus nos monet: « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ [61], » non vult, ut morem serpentis,

[61] Matth. x, 16.

casei, respondetque nostræ Quinquagesimæ. Dominica quæ hanc antecedit, respondetque nostræ Sexagesimæ, vocatur a Græcis Κυριακὴ τῆς ἀποκρέου, seu ἀπόκρεω, quasi dicas, *Carnisprivii*; et tam hæc, quam prior illa Dominicæ appellatio desumpta est D ab hebdomade Dominicam antecedente, quarum una dicitur τυροφάγος, altera ἀπόκρεως· utraque nomen suum Dominicæ, tanquam termino suo tribuit. Alterum jejunium quadragesimale observant Græci ante Natalem Domini; illudque inchoant 14 Novembris, ut docet Balsamon in Scholiis super interrogationes quorumdam monachorum, quæ habentur post commentarium illius in Photii *Nomocanonem*. Idem constat ex Typico sancti Sabæ, cap. 14. Nec introductum est hoc jejunium ab apostolis, ut jejunium magnæ Quadragesimæ; quod ex canone 69 apostolorum manifestum evadit, ubi unius tantum Quadragesimæ fit mentio; sed successu temporis consuetudine receptum est. Nec omnes æqualiter obligat toto illo 40 dierum numero; ait enim Balsamon satis esse si quis jejunet septem dies ante Natalem, et hoc necessario faciendum esse, sive a laicis, sive a monachis: *Et qui non ita facit ab orthodoxorum communione separabitur*, ait Balsamon. At monachis ex statutis suorum ordinum jejunandum esse ait a 14 Novembris: *Quia hoc est canonicum et salutare; sicut et laici, qui sua sponte ita jejunant, laude et gratiarum actione digni habebuntur*. De hac Quadragesima loquitur Curopalata lib. *De off. aulæ Constantinop.* cum ait, ad mensam imperatoris protopapam accedere, καὶ ποιεῖν εὐχὴν τῆς βασιλικῆς τραπέζης, διὰ τὸ τὴν τεσσαρακοστὴν παρελθεῖν· *Quod Quadragesima præterierit*. In quæ verba Calvinianus scholiastes: *Græci jejunium quadragesimale ante γενέσθαι Χριστοῦ, id est, in Adventu, celebraverunt*; explicandum erat, quale hoc jejunium fuerit, quando inchoari consuetum: num in Adventu, an ante Adventum, num solum et unicum, et id genus alia, ne quis ex verbis tam generalibus, vel scholiasten errasse crederet, vel ipsemet errandi occasionem abriperet, existimans vernum quadraginta dierum jejunium Græcis fuisse ignotum.

φαγίαν ἀσπάζεσθαι καθ' ὥραν ἐννάτην· καὶ νῦν αὖθις περὶ τούτου τὴν ὑμετέραν ἀγάπην παρακαλῶ. Τοῦτο γάρ ἐστι νηστεία, ἡ περὶ τὸ βραδύτερον τῆς ἡμέρας μετρία τροφή. Εἰ δ' οὐχ οὕτω ποιεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὴν συνήθη πάλιν ὥραν ἐσθίεις, νηστείας τοῦτο καταλυσις, οὐχὶ σύστασις, κἂν τῶν εὐτελῶν ἡ τράπεζα εἴη, καὶ τῶν ἀπειρίττων. Οὐδὲ γὰρ ὅτι ἀπέχεις κρεῶν, ἤδη καὶ νηστείαν ἄγεις· μὴ ἀπατῶ, ἀλλὰ δεῖ σε τὴν γαστέρα πρὸ τῆς ὥρας εἰς βρῶσιν ὀργῶσαν ἐπέχειν. Δοῦλος εἶ τοῦ Χριστοῦ. Πρότερόν σου τὸν Δεσπότην θεράπευσον· παράστηθι προσευχόμενος· δὸς αὐτῷ φαγεῖν τὴν φροντίδα τῆς σῆς σωτηρίας· ταύτης γὰρ σφόδρα πεινᾷ. Εἶθ' οὕτω τράπηθι πρὸς τὴν τῆς σῆς γαστρὸς ἐπιμέλειαν. Εἰ δὲ ταύτην τοῦ σοῦ Δεσπότου προτιμοτέραν ἡγῇ, οὐκ εἶ Χριστόδουλος, ἀλλὰ κοιλιόδουλος. Καὶ τοῦτο πάντοτε μὲν ποιεῖν ὀφείλομεν, εἴτουν προτιμᾶσθαι τὴν θείαν παράστασιν, καὶ δοξολογίαν τῆς σωματικῆς τροφῆς· ἀλλ' ὅτι ἀσθενεῖς ἐσμεν μᾶλλον δὲ ῥάθυμοι καὶ νωχελεῖς. Κἂν γοῦν ἐν ταῖς νηστίμοις ταύταις ἡμέραις τοῦτο ποιήσωμεν, καὶ στήσομεν τὸ καθ' ἡμῶν ὄνειδος τῶν Λατίνων, ὁ περὶ τῆς διφαγίας ἡμῖν ἐπάγουσιν, ἅπαξ τῆς ἡμέρας καὶ βραδύτερον ἐσθίοντες.

Ἀλλ' ἐκεῖνοί φασιν· Εἰ καὶ βραδύτερον πρὸς τροφὴν τρέπονται, ἀλλὰ καὶ βραδύτερον τῆς τραπέζης ἀνιστάντες, λιπαρώτερον τὸ ἑστιατόριον ἔχοντες, φύρδην ὁμοῦ ἰχθύας, λάχανα, ὄσπρια ἔλαίῳ λιπαινόμενα καθ' ἑκάστην κατακόρως, ἐσθίοντες, ὥστε σχολῇ γ' ἂν περὶ τὸ τῆς ἀύριον βραδύτερον τὰ βεβρωμένα πρὸς πέψιν ἐλθεῖν· Ἔπεχε τὴν γλῶτταν, ἄνθρωπε, πρὸς τοὺς λόγους, ὡς καὶ πρὸς τὴν βρῶσιν τὸ στόμα, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων σὺ τὸν ἐσθίοντα μὴ κρίνε. Πλὴν ἐγὼ οὐ λέγω σοι, Ὅλην τὴν κατάστασιν ζήλωσον τῆς Λατινικῆς νηστείας, ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῇ ὀπωσοῦν θεωρούμενον ἀγαθόν. Οἶδε γὰρ πολλάκις ὁ νουνεχὴς οὐ μικρὰν ὠφέλειαν ἐκπορίζεσθαι τοῦ ἐχθροῦ τε καὶ βλαπτικοῦ. Ὅταν οὖν ἡμῖν ὁ Κύριος παραγγέλλει, » Γίνεσθε, λέγων, φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς περιστεραί, » οὐχὶ τὸ ἰοβόλον καὶ ἀναιρετικὸν τοῦ ὄφεως ἐκμιμεῖσθαι ἡμᾶς συμβουλεύει, οὐδὲ τὸ ἄνουν

A moneo. In hoc enim consistit jejunium ut serius in die cibus, isque mediocris sumatur. Quod si non ita agis, sed consueta hora manducas, non est hoc jejunii observatio, sed dissolutio; etiamsi mensa cibis tenuibus et minime superfluis sit exstructa. Non enim hoc ipso, quod carnibus abstines, jejunium observas: ne fallaris, sed oportet te ventrem ante horam præfinitam cibos appetentem continere. Servus Domini es. Prius Dominum tuum cura. Vaca orationi. Appone illi curam salutis tuæ quasi comedendam. Hanc enim esuriens quærit. Quo facto ad curam ventris tui convertere. Quod si hunc Domino tuo præponis, haud Christi famulus, sed mancipium ventris appellandus eris. Et hoc quidem semper facere debemus, nempe divinum cultum et B venerationem corporali nutrimento præferre, sed infirmi sumus, vel potius ignavi, desides et tardi. Si igitur his jejunii diebus hoc fecerimus, Latinorum adversus nos probrum de duplici cibi sumptione cohibebimus et evitabimus, si nimirum semel qnotidie et serius comedamus.

Sed aiunt: Licet serius cibum sumant, at serius quoque ex mensa surgunt, lautius instructo et præparato convivii loco, promiscue simul, pisces, olera, legumina oleo pinguefacta, in dies singulos, usque ad satietatem comedunt, ut vix usque ad eamdem crastini diei tardiorem horam, omnia, quæ vocarunt, digerere possint. Contine C linguam, o homo, ad hæc verba, sicut et os ad cibum, et tu qui non manducas, manducantem ne sperne. At ego te hortor, non ut totam Latini jejunii formam et rationem secteris, sed ut qualequale, quod in ea apparet, bonum amplectaris. Prudens enim, et intelligens novit non modicum ex eo etiam, quod inimicum et noxium est, utilitatem reportare. Quando igitur Dominus nos monet: « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ [64], » non vult, ut morem serpentis,

[64] Matth. x, 16.

casei, respondetque nostræ Quinquagesimæ. Dominica quæ hanc antecedit, respondetque nostræ Sexagesimæ, vocatur a Græcis Κυριακὴ τῆς ἀποκρέου, seu ἀπόκρεω, quasi dicas, *Carnisprivii*; et tam hæc, quam prior illa Dominicæ appellatio desumpta est D ab hebdomade Dominicam antecedente, quarum una dicitur τυροφάγος, altera ἀπόκρεως· utraque nomen suum Dominicæ, tanquam termino suo tribuit. Alterum jejunium quadragesimale observant Græci ante Natalem Domini; illudque inchoant 14 Novembris, ut docet Balsamon in Scholiis super interrogationes quorumdam monachorum, quæ habentur post commentarium illius in Photii *Nomocanonem*. Idem constat ex Typico sancti Sabæ, cap. 14. Nec introductum est hoc jejunium ab apostolis, ut jejunium magnæ Quadragesimæ; quod ex canone 69 apostolorum manifestum evadit, ubi unius tantum Quadragesimæ fit mentio; sed successu temporis consuetudine receptum est. Nec omnes æqualiter obligat toto illo 40 dierum numero; ait enim Balsamon satis esse si quis jejunet septem dies ante Natalem, et hoc necessario faciendum esse, sive a laicis, sive a monachis: *Et qui non ita facit ab orthodoxorum communione separabitur*, ait Balsamon. At monachis ex statutis suorum ordinum jejunandum esse ait a 14 Novembris: *Quia hoc est canonicum et salutare; sicut et laici, qui sua sponte ita jejunant, laude et gratiarum actione digni habebuntur*. De hac Quadragesima loquitur Curopalata lib. *De off. aulæ Constantinop.* cum ait, ad mensam imperatoris protopapam accedere, καὶ ποιεῖν εὐχὴν τῆς βασιλικῆς τραπέζης, διὰ τὸ τὴν τεσσαρακοστὴν παρεληλυθεῖν· *Quod Quadragesima præterierit*. In quæ verba Calvinianus scholiastes: *Græci jejunium quadragesimale ante γενέσθαι Χριστοῦ, id est, in Adventu, celebraverunt*; explicandum erat, quale hoc jejunium fuerit, quando inchoari consuetum: num in Adventu, an ante Adventum, num solum et unicum, et id genus alia, ne quis ex verbis tam generalibus, vel scholiasten errasse crederet, vel ipsemet errandi occasionem abriperet, existimans vernum quadraginta dierum jejunium Græcis fuisse ignotum.

quem habet, venena spargendi et interficiendi, vel ut insipientiam columbæ imitemur; sed ut serpentis instar curam et solertiam capitis custodiendi ostendamus. Id enim unum elaborat serpens, ut præreliquo corporis tractu, caput illæsum conservet. A columba autem mutuari nos cupit animum malitiæ expertem, et ut eos, qui nos injuria afficiunt, toleremus, neque vindictam exspetamus, privata enim pullis suis sustinet, neque ob id domo excedit: et hæc tantum ad imitationem proponenda, alia omnia procul abjicienda sunt. Hoc et tu fac; idque quod in Latinis jejuniis inesse cernitur bonum, quod est, tardius cibum sumere uberiorem illis relinque.

Si dicas: A fame superor et esuriens manducare cogor, præsertim cum alias venter mala bestia sit, et nescia cicurari; audi quid respondeam. Idcirco tempus hoc jejunii, dilecte, et est et dicitur, ut esuriamus. Et qui famem fugit, is fugit et jejunium, et satietatem sequitur. At satietas et jejunium ita sibi adversantur, sicut aqua et ignis. Quando autem esuris, in mentem revoca et reputa paradisi delicias, et eorum quæ istic sunt bonorum fruitionem, futuramque gloriam, et aperi os tuum, et imple Davidicis cantibus, et libere ad Christum dicito: « Ego vero in justitia apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit mihi gloria tua [65], » cum veneris cum sanctis angelis tuis reddere unicuique secundum opera sua. Summa orationis sit: Per multas tribulationes oportet nos ingredi in regnum cœlorum, cum « angusta et arcta sit via, quæ ducit ad vitam, lata vero et spatiosa, quæ ducit ad perditionem [66]. » Si ad vitam æternam pervenire velis, amplectere ea, quæ sensum affligunt et contristant. Alia enim via in eam ingredi non licet, si autem fugiendo id, quod asperum et laboriosum, declinaveris ad id, quod spatiosum est, noveris finem hujuscemodi viæ esse ignem inextinctum, et vermem irrequietum. Ecce testificatus tibi sum, et ostendi duas istas vias, et utriusque exitus. Gradere quacunque voles. Hoc unum te ignorare nolo, licet quis centum sæcula in hoc mundo affligatur, id totum nihil esse ad cruciatus vel unius diei, qui sunt in gehenna. Utinam vero nobis contingat per pusillas tribulationes, et mediocres ærumnas malorumque perpessiones æternam invenire in cœlis requiem, gratia et humanitate Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi; ipsi gloria cum Patre principio carente, et cum sancto et vere vivificante Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

V.

In divini corporis Domini ac Salvatoris nostri Jesu Christi sepulturam, in die Magni Sabbati.

τῆς περιστερᾶς ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ ὄφεως τὸ περὶ τὴν ἰδίαν κεφαλὴν προφυλακτικόν τε καὶ προμηθὲς ἐπιδείκνυσθαι· σπουδὴ γὰρ τῷ ὄφει τὴν κεφαλὴν πρὸ παντὸς τοῦ ὁλικοῦ ἀνεπιβούλευτον διατηρεῖν· ἐκ δὲ τῆς περιστερᾶς τὸ ἄκακον, καὶ τὸ ἀνέχεσθαι τῶν ἀδικούντων, καὶ μὴ ἀμύνασθαι· ἀφαιρουμένη γὰρ τὰ νεόττια στέργει τὴν ἀδικίαν, τῆς οἰκίας οὐκ ἐξεσταμένη· καὶ ταῦτα μόνα ζηλοῦν, τὰ δ' ἄλλα πόρρω που ἀποῤῥίπτειν. Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον· καὶ τὸ εὑρισκόμενον ἐν τοῖς Λατίνοις καλὸν, τὸ δέ ἐστι τὸ βραδύτερον ἐσθίειν, ζήλωσον· τὸ δὲ πολυφαγεῖν ἔασον παρ' ἐκείνοις.

ænulare. Crebriorem vero cibi sumptionem et

Εἰ δὲ λέγεις, Ἀλλὰ νικῶμαι ὑπὸ τῆς πείνης, καὶ πεινῶ ἐσθίειν καταναγκάζομαι. ἄλλως γὰρ τὸ θεῖον θηρίον, ἡ κοιλία, οὐχ ἡμοροῦται· ἐμοῦ ἀποκρινομένου σοι ἄκουε. Διὰ τοῦτο, ἀγαπητὲ, ὁ καιρὸς οὗτος νήστιμος λέγεται καὶ ἔστιν, ἵνα πεινῶμεν. Ὁ δὲ φεύγων τὴν πεῖναν φεύγει καὶ τὴν νηστείαν καὶ τὸν κόρον μεταδιώκει· κόρος δὲ καὶ νηστεία οὕτως ἐναντία, ὡς ὕδωρ καὶ πῦρ. Ὅταν δὲ πεινᾷς, ἀναλογίζου τὴν τοῦ παραδείσου τρυφὴν, καὶ τὴν τῶν ἐκεῖ ἀπολαυσιν ἀγαθῶν, καὶ τὴν μέλλουσαν δοξαν, καὶ ἄνοιξόν σου τὸ στομα, καὶ πλήρωσον ᾀσμάτων Δαυϊδικῶν, καὶ εἰπὲ πρὸς τὸν Χριστὸν μετὰ παῤῥησίας. » Ἐγὼ δὲ ἐν δικαιοσύνῃ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου, χαρτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δοξαν σου, » ὅταν ἔλθῃς μετὰ ἁγίων ἀγγέλων ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Κεφάλαιον τοῦ λόγου· Διὰ πολλων θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐπεὶ « στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα πρὸς τὴν ζωὴν, πλατεῖα δὲ καὶ εὐρύχωρος ἡ φέρουσα εἰς τὴν ἀπωλειαν. » Ἐὰν θέλῃς κατανῆσαι εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, κατάδεξαι τὰ θλιβερὰ καὶ λυποῦντα τὴν αἴσθησιν· ἀλλαχοθεν γὰρ εἰς ταύτην ἐπενεχθῆναι ἀδύνατον. Ἐὰν δὲ φεύγων τὸ τραχὺ καὶ ἐπίπονον πρὸς τὴν εὐρύχωρον παρεκνεύῃς, γίνωσκε, ὅτι τὸ τέλος τῆς τοιαύτης ὁδοῦ πῦρ ἐστιν ἄσβεστον, καὶ σκώληξ ἀκοίμητος. Ἰδοὺ διεμαρτυράμην καὶ ὑπέδειξά σοι τὰς δύο ὁδοὺς, καὶ τὰ ἀμφοτέρων καταντήματα· ἣν ἂν θέλῃς βάδιζε. Ἐν δὲ τουτο θέλω εἰδέναι σε, ὅτι κἂν ὅλους ἑκατὸν χρόνους κακοπαθήσῃ τις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὐδέν ἐστι πρὸς μίαν ἡμεραν τοῦ ἐν τῇ γεέννῃ βασανισμοῦ. Γένοιτο δὲ ἡμῖν καὶ διὰ μικρῶν τινων θλίψεων καὶ μετρίας τῆς κακουχίας αἰωνίαν εὑρίσθαι ἀνάπαυσιν ἐν τοῖς οὐρανοῖς χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀληθῶς ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ε'.

Εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου.

(Exstat inter homilias Germani I, Patrologiæ tom. XCVIII, col. 243).

[65] Psal. xvi, 15. [66] Matth. vii. 14.

MONITUM.

Sermonem sequentem e Monachiensis bibliothecæ codice primus Græce edidit novaque versione donavit Ant. Ballerini, S. J., in opere cui titulus: *Sylloge monumentorum ad mysterium conceptionis immaculatæ Virginis Deiparæ illustrandum.* Romæ 1856. Tom. II, pag. 293. In prælatione, quam editor inscribit *De Germani homiliis in Deiparæ Annuntiationem*, ac veluti appendicem præbet alterius Dissertationis *De Germani homiliis in SS. Deiparam*, orationi *in Præsentationem* præfixæ, evincit, e duabus quæ hujus argumenti feruntur, Germani homiliis, alteram quidem, a Combefisio Græce et Latine editam, senioris esse Germani *(Patr. t. XCVIII, col. 319)*; præsentem vero recentioris esse Germani II, qui titulum Constantinopolitani episcopi tenens in urbe Nicæna sedem habuit, quo tempore urbs regia Constantinopolis a Latinis occupabatur.

ς'.

Εἰς τὸν Εὐάγγελισμον.

Α'. Ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· ὕψωσον τῇ ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἰερουσαλήμ. Ἐκ τῆς κατηνθρακωμένης τοῦ Ἡσαΐου γλώττης τῷ τοῦ θείου ἀνθρακος γεύματι δανειστέον τὸ προοίμιον, ὥσπερ ἀπό γείτονος γείτων μεταλαμβάνει πυρός. Ἀγχιθυροῦσι γάρ τά τῆς νέας χάριτος τοῖς παλαιοῖς, καὶ φῶς ἓν ἐξ ἀμφοτέρων ἀνάπτεται· καὶ λύχνος γίνεται τοῖς ποσί τῶν τρεχόντων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀνεύρεσιν.

Ἀνωφορείσθω τοίνυν ὁ λόγος οὕτω πεπυρωμένος πρὸς τὸ τῆς ἡμέρας ὕψος μετάρσιον· καὶ συνιπτάσθω Γαβριὴλ τῷ πυριμόρφῳ ἀγγέλῳ. Τοῦτον γάρ ὁ προφητικὸς λόγος πρὸς τὰ τῆς πανυπεράγνου Παρθένου εὐαγγέλια συντονώτερον κατεπείγει· τὴν δὲ εἰς Ἰερουσαλὴμ καὶ Σιὼν ἡ προφητικὴ διόπτρα προέβλεψε, τὸ μὲν ὡς πόλιν τοῦ Βασιλέως τοῦ μεγάλου, περὶ ἧς κυρίως δεδοξασμένα λελάληται· τὸ δ' ὅτι πρὸς κατοικίαν ἑαυτοῦ τὴν ὑψηλὴν ταύτην Σιὼν ἡρετίσατο.

Β'. Τὸ δέ συναγόμενον ὡς ὑπερφυές. Τῷ οὐρανοβάμονι γάρ, τούτῳ τῷ τοῦ Θεοῦ πρωταγγέλῳ προσήλως ὁ λόγος διακελεύεται, ὡς ἀπό πεδίνου τινος ἤκοντι καὶ ἀγχωμάλου, ἀνατρέχειν εἰς ὕψος, καὶ τὴν φωνὴν ἰσχυρῶς ἀνυψοῦν.

Ἔστι γάρ ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἡ Παρθένος τῶν οὐρανίων ἀψίδων ὑψηλοτέρα, καὶ τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων θεοειδεστέρα· κἂν τερί που βαθίζῃ τῆς Γαλι-

A

VI.

In Annuntiationem.

I. *Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion; exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem* (1). Ab Isaiæ lingua e divini carbonis tactu ignita (2) dicendi proœmium mutuandum fuit, non secus ac vicinus a vicino petere ignem solet. Et proxima sane veteribus illis sunt quæ spectant ad novam gratiam, et utraque ad accendendam conspirant unam facem, quæ lucerna fit pedibus eorum (3), qui ad inveniendam veritatem properant.

B Hoc itaque incensa igne ad excelsam hujus diei sublimitatem sese attollat oratio, et cum angelo Gabriele adinstar flammæ rutilante (4) simul advolet. Hunc enim ad nuntium felix Virgini illi supra captum purissimæ (5) deferendum propheticus sermo vehementius provocat; eam vero in Jerusalem et Sion a longe prophetica dioptra prospiciebat, sive tanquam civitatem magni Regis, de qua (6) proprie *gloriosa dicta sunt*, sive tanquam excelsam hanc Sion, quam *in suam* ipsius *habitationem Deus elegit* (7).

II. Quod vero conficitur, quam sublime supra naturæ fines eminet! Illi enim inter angelos Dei C principi, qui per cœlos graditur, quasi ex humili atque ima regione proficiscatur, (propheticus) sermo manifeste indicit, ut in altum ascendat, ac vocem vehementer attollat.

Est enim Virgo, est omnino cœlorum verticibus sublimior, ac præ angelis divina forma præstantibus, Deo longe similior (8), etsi in angulo quodam

(1) Isa. XL, 9. Cum Græca SS. Bibliorum exemplaria constanter hic legant, ἐπὶ ὄρος ὑψηλόν.., patet, mendoso codice usum esse Nicodemum monachum, qui (*Heortodrom.* pag. 208) initium hujus homiliæ refert hisce verbis: Ἐπὶ ὄρος ὑψηλοῦ....

(2) Isa. VI, 6-7. *Et volavit ad me unus de seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari: et tetigit os meum.*

(3) Psal. CXVIII, 105.

(4) Adeo non Græcis modo, sed et Syris, Coptis Armenis consuetum fuit cœlestibus spiritibus quamdam veluti formam igneam tribuere, ut ad eos indicandos non raro absoluta voce *ignei* seu *flammei* utantur. Neque admodum repugnandum, si quis hunc morem contendat deductum esse ex Psaltis verbis (Psal. CIII, 4): *Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem*, seu, ut Græci legunt, πῦρ φλέγον, seu πυρὸς φλόγα, seu πῦρλάθρον, seu πυρίνων φλόγα, vel φλογερὸν πῦρ. Conf. Joan. Lorinum in h. l.

(5) Vide singulare studium exquisitissima usurpandi vocabula ad singularem Deiparæ puritatem denotandam: alias autem innuimus (*in not. ad* § VI *Orat. Isidori Thessal.* part. I, pag. 423*), vix alam vocem proferri posse, qua puritas et intensive et extensive summa significetur.

(6) Psal. LXXXIII, 3.

(7) Psal. CXXXI, 13.

(8) Postulat contextus, ut sanctæ Virginis eminentia atque expressissima cum Deo similitudo non ad divinæ maternitatis honorem, sed ad prærogativas animæ insitas referatur: lis ergo anima ejus

* Tom. CXXXVI. initio.

Galilææ versetur (Galilæa autem, vi vocis spectata, humilem locum significat), atque, ut humana fert conditio, vitæ hujus vallem perambulet, etsi paupere fabri tecto in Nazareth se contineat.

III. Qua quidem in re magnum prætereа latet mysterium; et quod utique etiam in proverbio est, e domo præsto est testimonium (9). Nam paterfamilias, et ars fabrilis, quam ipse exercet, compendiario totum oculis mysterium subjiciunt. Et sane vel ipse rex David testatur, *Verbo Domini cælos firmatos esse* (10); Verbum porro subsistens (11) intellige et supersubstantiale, qui non modo hæc cœli convexa, sed et universas, quæ hoc omnia circumcingente ambitu continentur, creaturas earumque ordinem firmavit. Nunc autem hic advenit ad collapsum Davidis tabernaculum rursus erigendum, ac jucundius (12) restaurandum. Defecerant jam principes e tribu Juda; Davidis quoque regnum dissolutum erat, et simul tabernaculum ejus corruerat. Ast hodie *in domo David cornu salutis erigitur* (14); siquidem e familia David suam Josephus ducit originem. Cornu autem nostræ salutis est Christus, qui cum et *Patris dilectus sit Filius* (15), filius unicornium appellatus est, canente Psalmista : *Et dilectus quemadmodum filius unicornium* (16). Nam ipse et in cœlis ut unigenitus ex solo Patre natus effulsit, et in terris e sola matre ortus est in tempore, ipse, inquam, qui et *exspectatio gentium* (17) vocatus fuit. Hoc itaque tabernaculum rursus ædificat, æternam suam ipsius deitatem quamdam veluti basim ac fundamentum inconcussum supponens, et super hanc illud exstruens ac firmans, quod (sancto) Spiritu operante assumpsit. Et hac quidem ratione regnum statuit sempiternum : nam *regni ejus non erit finis* (18.)

IV. Hæc et per prophetas prædicta sunt. Cum enim ista et ille polliceretur, qui fallere nescius est : *Post hæc, inquit, revertar, et reædificabo tabernaculum David, quod decidit, et diruta ejus reædificabo, et erigam illud, ut requirant cæteri hominum Dominum, et omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum super eos* (19). Hic porro et tanquam *lapis angularis* (20) Judæos cum gentibus conjungit; *ac pacem se annuntiare profi-*

λαίας, εἰς καταγελαστὸν δέ ἡ Γαλιλαία μεταγλωττίζεται, καὶ τὴν τοῦ βίου κοιλάδα κατῇ ἀνθρωποπρεπῶς, κἂν ἐπὶ τῆς Ναζαρὲτ τῷ πενιχρῷ τοῦ τέκτονος συγκλείηται οἰκήματι.

Γ'. Ἐν ᾧ δὴ καὶ τὸ μέγα μυστήριον ἐνθαλαμεύεται· καὶ ἀφ' ἑστίας ὁ μάρτυς, ὅ φέρου καὶ λέγεται. Ὁ γὰρ οἰκοδεσπότης καὶ τὸ τούτου τεχνούργημα τὸ πᾶν ἐν ὀλίγῳ διαγράφει μυστήριον. Τῷ λόγῳ μὲν οὖν Κυρίου ἐστερεώθησαν τοὺς οὐρανούς, καὶ ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ μαρτυρεῖ· ὁ δὲ λόγος ἐνούσιος καὶ ὑπερούσιος· καὶ οὐ τὸν ὄροφον τοῦτον ἑστερέωσε μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἐντὸς τῆς παντοστέγους σφαίρας ἐμπεριειλημμένην σύστασίν τε καὶ σύγκρισιν. Ἧκει δὲ νῦν τὴν πεπτωκυῖαν τοῦ Δαυὶδ σκηνὴν ἀναστήτων, καὶ ἀνανεώσων ἐπιτερπέστερον. Ἐκλελοίπασιν οἱ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἄρχοντες· συνδιαλέλυται καὶ ἡ βασιλεία Δαυὶδ, καὶ ἡ τούτου σκηνὴ κατηρείπωται. Ἐγείρεται δὲ κέρας σωτηρίας σήμερον ἐν οἴκῳ Δαυὶδ, εἴτουν τοῦ ἐκ φυλῆς Δαυὶδ γενεαλογουμένου Ἰωσήφ. Κέρας δὲ σωτηρίας ἡμῶν ὁ Χριστός, ὃς καὶ ἠγαπημένος ὢν Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, υἱὸς μονοκερώτων ὠνόμασται καὶ ὁ ἠγαπημένος, ᾄδοντος τοῦ ψαλμοῦ, ὡς υἱὸς μονοκερώτων. Καὶ ἄνω γὰρ μονογενὴς ἐκ μόνου προεξήγασε τοῦ Πατρὸς, καὶ κάτω προσφάτως ὁ αὐτὸς ἐκ μόνης μητρὸς ἀνατέταλκεν· ὁ αὐτὸς δὲ καὶ προσδοκία ἐθνῶν προκηρύττεται. Ἀνοικοδομεῖ τοίνυν τὴν σκηνὴν ταύτην, οἷόν τινα βάσιν καὶ θεμέλιον ἀῤῥαγῆ τὴν ἑαυτοῦ ἀΐδιον ὑποστήσας θεότητα· καὶ ταύτῃ ἐποικοδομήσας καὶ ἐπιστηρίξας τὸ πρόσλημμα τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ Πνεύματος (13), οὕτως ἀπαθανατίζει τὴν βασιλείαν· τῆς γὰρ βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

Δ'. Ταῦτα καὶ διὰ τῶν προφητῶν προλελάληται. Καὶ ὁ ἀπαγγελλόμενος ἀψευδής· Μετὰ ταῦτα γάρ, φησίν, ἀναστρέψω, καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτὴν, ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ὡς ἀκρογωνιαῖος λίθος Ἰουδαίους συνάπτει

splendoribus, etiam antequam ab angelo salutaretur, enitebat, ut angelis eminentior, sanctior, purior, pulchrior prædicanda foret.

(9) Haud eodem plane sensu, uti patet, Auctor usurpat adagium, ἀφ' ἑστίας ὁ μάρτυς, ac veteres Græci dicere consueverunt, οἴκοθεν ὁ μάρτυς. Hoc enim postremum in testem quadrat, cui, tanquam suspecto, vix ulla fides haberi possit: id autem prorsus alienum est a scopo Germani. Putaverim itaque, *testem domesticum* hic appellari Davidem, e cujus progenie sancta Virgo exorta est. Testatur autem David, in fabrili arte Josephi prostare mysterii typum, quatenus Dei Verbum exhibet veluti hujus universi artificem, qui dein ad collapsum tabernaculum restaurandum manum admovet.

(10) Psal. xxxii, 6. *Verbo Domini cœli firmati sunt.*

(11) Ἐνούσιος, cui opponitur λόγος προφορικὸς et ἀνούσιος. Ea de re Cyrillus (lib. v *in Joan.*, cap. v, v. 29) : Οὐκ ἔστιν ἀνυπόστατος, ὥσπερ ἀνθρώπινος λόγος, ἀλλ' ἐνούσιός τε καὶ ζῶν ὡς ἰδίαν ἔχων ἐν Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς τὴν ὑπαρξιν· *Non caret subsistentia, ut humanum verbum, sed subsistens est ac vivens, ut qui propriam in Patre et cum Patre existentiam habet.*

(12) Nisi forte pro ἐπιτερπέστερον (*jucundius*), legendum sit ἐπιφανεστέρον (*magnificentius*), prout res malle videtur.

(13) Cod. particulam καὶ bis repetit.

(14) Luc. i, 69.

(15) Luc. iii, 22.

(16) Psal. xxviii. 6.

(17) Gen. xlix, 10.

(18) Luc. i, 33.

(19) Act. xv, 15. 16 ex Amos ix, 11, 12.

(20) Isa. xxviii, 16 : Eph. ii, 20 : I Petr. ii, 6.

τοῖς ἔθνεσι, καὶ τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγὺς ἐπαγγέλλεται εἰρήνην εὐαγγελίζεσθαι · καὶ οὐ μόνον ἐπὶ θρόνου Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατὰ σάρκα ἐνιδρύεται, ἀλλὰ καὶ βασιλεύει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. Πότε δὲ, τὸ ἐπαγόμενον τῆς προφητείας δηλοῖ. Εἰπὼν γὰρ · Ὁ Θεὸς ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὰ ἔθνη, ἐπήγαγεν · Ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἐστιν ἡ Παρθένος, καθ' ἣν ἐνθρονισθεὶς διὰ τῆς ἐξ αὐτῆς σαρκώσεως, τῆς τῶν ἐθνῶν βεβασίλευκε πανσπερμίας, ὑπήκοα ταῦτα παραστησάμενος ἑαυτῷ.

Οὕτω μὲν οὖν νομισθεὶς Πατὴρ τοῦ ἐπὶ γῆς ὀφθέντος Θεοῦ, τὴν βουλὴν προεσχημάτισε τῷ σφετέρῳ ἐπιτηδεύματι τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἡμῶν ἀμαπλάσεως. Καὶ ἡ Παρθένος δὲ ἀξιόχρεως διάκονος εἰς τὴν ταύτης ἀνοικοδόμησιν, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῆς χορηγοῦσα τὰς πανάγνους ὕλας καὶ τῷ ἀύλῳ ἐπιτηδείας, ἐξ ὧν ἡ ζῶσα σοφία τοῦ Θεοῦ τὸν οἶκον ἑαυτῇ ᾠκοδόμησεν, ἐρηρεισμένον στύλοις ἑπτά · τοσαυτάριθμα γὰρ τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα · ἐκ Πνεύματος δὲ ἁγίου καὶ ἡ σύμπηξίς τοῦ προσλήμματος (21).

Ε'. Ἀλλά πῶς ἂν ὁ ἐμὸς λόγος, χαμερπὴς ὢν καὶ διανοίας ἄγγελος χαμαιζήλου, ἐπὶ τηλικοῦτον ὕψος ἐπιτολμήσειεν, ὡς θεοειδεῖ συμπτερύξασθαι πρωταγγέλῳ, καὶ πρὸς ὄρος τοῦτο φθάσαι τὸ θεοβάδιστον, ὡς πρὶν Μωσῆς ἐπὶ τὸ Σινά ; Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ταύτην ἡμέραν τὸ τῆς νηστείας ἀνύομεν τεσσαρακονθήμερον, ἀλλ' οὐχί καὶ τὴν ἐκείνου φέρομεν κάθαρσιν · ὅτι μηδὲ κατ' ἐκεῖνον ἡμεῖς νηστευταὶ, καὶ οὐδὲν τῶν θαυμαστωσάντων ἐκεῖνον πλουτοῦμεν, ὅτι μὴ τὴν βραδυγλωσσίαν μόνην καὶ τὸ ἰσχνόφωνον. Ἢ πῶς ἂν ἀπρόσκοπα τὴν ἐπὶ τὴν Ναζαρὲτ βαδίσωμεν φέρουσαν, εἰ μὴ Θεὸς ἐξαποστελεῖ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ πρὸ προσώπου τοῦ Λόγου, καὶ τὴν ὁδὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ κατασκευάσει εὐδιάβατον ; Ὑπὸ τοινυν προηγῷ τῷ φωτοειδεῖ τούτῳ ἀρχαγγέλῳ ἀγόμενοι, εὖ οἶδα, κατευθυνθησόμεθα εἰς ὁδὸν εἰρήνης. Ὡραῖοι γὰρ εἰσιν οἱ πόδες αὐτοῦ εὐαγγελιζομένου τῇ πανάγνῳ εἰρήνην καὶ ἀγαθά · Χριστὸς δὲ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. Ἧκει γὰρ τὰ διεστῶτα συνάψαι, καὶ τὰ διαμαχόμενα εἰρηνεῦσαι, ἀγαθά, τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης ταύτης δαψιλῶς τῷ κόσμῳ πηγάσαντα τῇ τῆς Θεομήτορος μεσιτείᾳ.

tetur tum iis qui longe tum iis qui prope sunt (21'), neque solum *sedet in throno David patris ejus* (22) secundum carnem, sed etiam *regnat Deus super gentes* (23). Quando autem (hæc futura sint), declarat, quod in ipso vaticinio additur. Cum enim dixisset : *Regnavit Deus super gentes*, protinus subdidit : *Deus sedet super sedem sanctam suam* (24). Hæc autem sedes est Virgo, in qua per carnem ex ipsa assumptam veluti in throno sedens, cum variarum mentium universitatem sibi obsequentem effecisset, super omnes regnavit.

Sic igitur ille, qui Dei in terra apparentis pater putabatur (25-26), ejusdem de universo nostro genere restaurando consilium arte sua fabrili in antecessum adumbravit. Virgo autem dignissima insuper hujus reædificationis cooperatrix fuit, non aliunde, sed ex semetipsa plane immaculatam ac (Deo) materiæ experti congruentem materiam suppeditans, e qua vivens *Dei sapientia ædificavit sibi domum, columnis septem innixam* (27) ; totidem enim numero sunt charismata (sancti) Spiritus ; idem autem Spiritus et assumptæ carni formam indidit.

V. Verum quomodo oratio mea, humi repens ac mentis humo defixæ interpres, ad tantam sese efferre celsitudinem audeat, ut simul cum angelorum principe, Dei speciem habente, alas explicet, et ad hunc montem, in quo Deus deambuleat, non secus ac olim Moyses in montem Sina, subito ascendat ? Licet enim nos quoque quadraginta dierum jejunium præsenti hac die absolvamus (28), non eamdem tamen ac ille puritatem consecuti sumus ; quoniam neque jejunium nostrum cum jejunio illius comparandum est, neque, præter unam linguæ tarditatem exilitatemque vocis, quidquam eorum possidemus, quæ illum admirabilem effecerunt. Aut quomodo inoffenso pede viam, quæ ducit ad Nazareth, teremus, nisi Deus miserit angelum suum ante faciem Verbi (29), et facilem ante eum viam paraverit ? Hunc porro refulgentem archangelum cum ducem habeamus, *in viam pacis*, certe scio, *dirigemur* (30). *Speciosi* enim *sunt ejus pedes evangelizantis purissimæ* (Virgini) (31) *pacem et bona* (32) ; *pax* vero *nostra Christus est* (33). Advenit enim, ut dissita conjungat, ac pugnantia ad pacem componat, quæ quidem bona ex hujusmodi pace profluentia, madiatrice Dei Matre, uberrime in universam terram effusa sunt.

(21) Cod. προσλήματος.

(21') Isa. LVII, 19.

(22) Psal. CXXXI, 11 ; Isa. IX, 7 ; Jerem. XXXVI, 30.

(23) Psal. XLVI, 9.

(24) Ibid. sec. LXX, qui legunt ἐβασίλευσεν (*regnavit*), ubi Vulgatus habet *regnabit*.

(25-23) Luct III, 33 : *Putabatur filius Joseph.*

(27) Prov. IX, 1. Quod dicitur *vivens sapientia* (σοφια ζῶσα), palam facit, sermonem esse de sapientia *subsistente*, videlicet de Filio Dei. Hinc ut paulo ante vidimus, *viventem* (ζῶντα) Cyrillus dicit Λόγον (*Verbum*), ut *subsistentem* fateatur.

(28) Hinc patet, homiliam habitam esse postremo Jejunii quadragesimalis die ; annus autem, quo Pascha sequenti die 26 Martii recurrebat, sub Germano II reperitur 1228.

(29) Malach. III, 1 ; Luc. VII, 27 ; Marc. I, 2. Quod de incarnato Dei Verbo scriptum est, non sine aliquo abusu ad sermonem suum auctor transferre videtur.

(30) Luc I, 79.

(31) Vides Deiparam indicatam absoluta appellatione τῆς πανάγνου, quod significat ἁγνὴν κατὰ πᾶν, ac proinde *omni ex parte puram* autonomastice compellatam.

(32) Rom. X, 15 : Isa III, 7 : Nahum, I, 15.

(33) Ephes II, 14.

VI. Salutaris itaque ex natura sua est pax, quæ est a Deo et imperturbatæ beatæque vitæ conciliatrix et custos, et semper bona, sibique perpetuo constans, undique turbulentis, dissidiis, ac levi etiam scissioni omnino inaccessa. Quæ vero inter homines pax est, atque e terrenis enascitur animorum consensio, haud semper est bona : quin imo fit ut quandoque scelesta exsistat, et cum illorum, qui pacem eam habent, studiis componitur, bello ipso infestior reperiatur; quemadmodum e contrario plus pacis inest interdum in ipso bello, plusque salutis in discordia, quam in ea quæ humana paritur voluntate, concordia.

A ς'. Εστι μὲν οὖν ἡ ἐκ Θεοῦ εἰρήνη σωτήριος φύσει, καὶ τῆς ἀστασιάστου καὶ μακαρίας διαγωγῆς ἐπιστάτης καὶ ἔφορος, πάντοτε ἀγαθὴ, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα, πάντη πάντως ἀνεπίδεκτος θορυβοποιοῦ διχονοίας καὶ σκανδάλου. Ἡ δὲ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰρήνη, καὶ ἡ χαμαὶ ἐρχομένη ὁμόνοια, οὐ πάντοτε ἀγαθὴ· ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ πονηρεύεται, καὶ πολεμιωτέρα πολέμου εὑρίσκεται τῶν εἰρηνευόντων συνδιατιθεμένη τῇ προαιρέσει· ὥσπερ αὖ τοὐναντίον καὶ πολεμός ποτε εἰρήνης εἰρηνικώτερος, καὶ τῆς κατὰ γνώμην συνεχείας σωτηριωδεστέρα ἡ διέχεια.

VII. Pacem habuit prima parens mea in paradiso cum serpente, et convenerunt simul ad colloquendum hinc amans recti natura, inde osor humani generis animus, Satanas. Et erat illa quidem sincere agens in simplicitate sua; iste vero indutus amictu fraudulentiæ erat, cujus exterior quidem species fulgorem æqualitatis cum Deo ac splendidissima quæque callide proponebat; quod vero interius abscondebatur, ad vulpinos tantum dolos tendebat, subducebatque paulatim in deceptionem, atque ad leonem, vulpina pelle indutum, prædæ inhiantem pertrahebat.

B Ζ'. Εἰρήνευσεν ἡ προμήτωρ μου ἐν παραδείσῳ μετα τοῦ ὄφεως, καὶ εἰς ὁμιλίαν συνῆλθον ἥ τε φιλάγαθος φύσις καὶ ἡ μισάνθρωπος προαίρεσις, ὁ Σατάν. Καὶ ἦν ἡ μὲν γυμνὴ τῇ ἁπλότητι, ὁ δὲ τὴν διπλοιδα περιβεβλημένος τῆς δολιοτητος, ἧς τὸ μὲν ἐκτὸς καὶ ὑποψιον τὸ στιλπνὸν τῆς ἰσοθειας καὶ φωτοειδὲς ὑπεφάνταζε, τὸ δ' ἔνδον καὶ ὑποκρυπτόμενον μονον ὑπῆρχεν ἀλωπεκῆ, καὶ ὑπέκλεπτε πρὸς ἀπάτην, καὶ τῷ τὴν ἀλωπεκῆν ὑποδυομένῳ λέοντι, μαινομένῳ εἰς βρῶσιν, ὑπέσυρεν.

Et hoc colloquio atque unione *concipiebatur dolor, et,* vulnere divinæ legi per exitialem ligni esum inflicto, *pariebatur peccatum* (34); *peccatum vero generavit mortem* (35), crudelem viperam, quæ primam matrem occidit.

Ἐκ ταύτης τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς ἑνώσεως συνελαμβάνετο πονος, καὶ ἐτίκτετο ἀνομία, τοῦ θειου νομου παρεκτρωθεντος τῇ ὀθλητηριωδει βρωσει του ξύλου· ἡ δὲ ἀνομία θάνατον ἀπεγέννησε, τὴν πικράν ἐχιδναν τὴν τῆς προμήτορος ἀναιρετιν.

Rex autem pacis inter hominem ac serpentem *inimicitiam ponit* (36), bellumque implacabile in omnia sæcula duraturum. *Ipse,* inquit 37), *observabit caput tuum, tuque observabis calcaneum illius*; id est, jugis inter utrumque et ab initio ad finem usque erit pugna, quandoquidem homo primæ illius fraudis laqueum memoriæ defixum semper retinebit, et cladem rependere, teque ultionis ac pœnæ timore terrere conabitur. Erit enim, erit, quando tu, spiritualis serpens, calcaneum hominis observabis. Nam postremis illis diebus inexpugnabilis ipsi *potestas calcandi supra serpentes ac scorpiones* (40), tuamque omnem, inimice, potentiam proterendi tribuetur.

C Τίθησιν ὁ βασιλεὺς τῆς εἰρήνης ἔχθραν ἀνὰ μέσον ἀνθρώπου καὶ ὄφεως, καὶ πολεμον ἀκαταλλακτον τῷ παντὶ αἰωνι παρεκτεινομενον. Αὐτος σου τηρήσει, φησὶν, κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτου πτέρναν· εἶτουν ἐν ἀμφοτέροις διηνεκὲς ἔσται τὸ μάχιμον καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους· ἐπὰν (38) ὁ μὲν ἄνθρωπος τῆς πρωτης ἐκείνης ἐξαπάτης (39) ἀείμνηστον ἕξει τὸν δολον, καὶ πειρώτο τὴν ἧτταν ἀναμαχίσασθαι, σὲ δὲ φοβεῖσθαι τὴν ἄμυναν καὶ τὸ ἀντίποινον. Ἔσται γὰρ, ἔσται, ὅταν σὺ, ὁ νοούμενος ὄφις, τὴν του ἀνθρώπου πτέρναν τηρήσεις, Ἐφ' ἡμερῶν γὰρ τῶν ἐσχάτων δοθήσεταί οἱ ἄμαχος ἐξουσία του πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμίν σου, ἐχθρέ.

VIII. Et hæ quidem mihi in Eden (obvenerunt) antiquissimæ clades; sed e Nazareth omne per mulierem, quidquid est boni dimanat. Ad hanc advolat angelus pacis, mysticæ unionis nuntium allaturus. Nam cum serpenti olim præbuissemus aures, contumaces in Creatorem fueramus, et ad apostatam deficientes, eramus a Rege divulsi. Maledicta fuit Eva, repleta autem fuit gratia Maria; radix acerba, sed fructus melle dulcior (41): radix in

D Η'. Τοιαὐτά μοι κατὰ τὴν Ἐδὲμ ἀρχαιότατα πτώματα· ἐκ δὲ τῆς Ναζαρὲτ πᾶν, εἴ τι ἀγαθὸν, διὰ γυναικὸς ἐκπηγάζεται. Εἰρήνης ἐπ' αὐτὴν ἐφίπταται ἄγγελος, τὰ τῆς μυστικῆς ἑνώσεως εἰσηγούμενος μηνυτρα. Τῷ γὰρ ὄφει πάλαι πεισθέντες, ἠπειθήσαμεν τῷ δημιουργῷ, καὶ προσρυέντες τῷ ἀποστάτῃ, τοῦ βασιλέως ἀπερράθημεν. Κεκατἠραται ἡ Εὔα, κεχαριτωται δὲ ἡ Μαριάμ· ἡ ῥίζα πικρά, ὁ δὲ καρπὸς γλυκύτερος μέλιτος· ἡ ῥίζα τῇ

(34) Psal. VII, 15.
(35) Jac. I, 15.
(36) Gen. III, 15.
(37) Ibid.
(38) Vigerus, nemine diffidente, tradit, particulam ἐπὰν tantum de tempore usurpari: at palam est, alio sensu hic eam adhiberi.
(39) Cod. ἐξ ἀπάτης.
(40) Luc, X, 19.
(41) Iste ergo fructus, Maria scilicet, particeps

γῇ κατορώρυκται πρὸς φθοράν, ὁ καρπὸς τὴν γῆν ὑπερίπταται τῇ ἐξ ἁγιότητος ἀφθαρσίᾳ· ὅπου γὰρ ἡ ἁγιωσύνη, ἐκεῖσε καὶ τὸ ἀκήρατον· ὅπου φρόνημα κοιλαινόμενον, οἷον ἐκ μετριοφροσύνης, καὶ ταπεινούμενον, ἐκεῖ ὁ ἐπουράνιος ὄμβρος κατιὼν ἐλλιμνάζεται. Ὅφεως ἐπαγγελλομένου τῇ προμήτορι θέωσιν, τῷ λόγῳ εὐθὺς ἐπεπήδησεν· οὐρανοβάμονος ἀρχαγγέλου εὐαγγελιζομένου, Θεοῦ μητέρα γενέσθαι τὴν Μαριάμ, αὐτὴ καθυποστέλλεται, καὶ διενλαβεῖται, καὶ τὰ εὐαγγέλια πολυπραγμονεῖ· Οὕτω τὸ εὔκολον τῆς γυναικείας φύσεως ὑπερανέβη. Οὕτως ἦν πάντοθεν κατεσφραγισμένη τοῦ μεγάλου βασιλέως ἡ πύλη.

A terra ad corruptionem sepulta est; fructus terram supervolat in sanctitatis incorruptibilitate; ubi enim sanctitas ibi est et integritas; ubi animi sensus, quantum per modestiam sui opinionem licet, se deprimit ac humiliat, illic cœlestis imber delabens stagnat. Cum serpens primæ parenti divinitatem polliceretur, exsiliens illa verbum arripuit; (contra) dum archangelus per æthera gradiens Mariæ denuntiat, ipsam electam in Dei matrem esse, semet hæc colligit sibi sollicite cavet, et quæ nuntiantur, diligenter perscrutatur, Sic a muliebris generis facilitate se longe extulit! Sic obfirmata undequaque erat magni Regis porta!

Θ'. Κατωκάρα, φησί, τὰ δένδρα βιοῦν, καὶ τὰς ῥίζας ἔχειν ὡς κεφαλὰς, κἀκεῖθεν βδάλλοντα τὴν ὑγρότητα περὶ τοὺς καρποὺς διασωληνίζειν καὶ ἀνασύρειν μετέωρον. Οἱ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀρχηγοὶ πρὸς γῆν ἐπὶ κεφαλὴν κατωρύγησαν, καὶ σκώληκες ῥιζωρύχοι τὰς ῥίζας ταύτας κατεβοσκήθησαν. Τὸ δὲ τελευταῖον καὶ ὁ καρπὸς ἀφθαρσίας ἐμπέπλησται, καὶ μεταγγίζει ταύτην κἀπὶ τὰς ῥίζας ἐνηλλαγμένως τῇ τάξει τῆς φύσεως· καὶ ἀναγεννᾷ τὸ γέννημα τοὺς γεννήτορας· ζωογονεῖ τὰ νεκρωθέντα, καὶ γλυκαίνει τὰ ἔμπικρα. Ὡς γὰρ ὑπερκειμένη καθ' ὑπεροχὴν ὑπερβολικὴν τῆς συγγενοῦς φύσεως ἐξ ἁγνείας καὶ καθαρότητος καὶ κορυφαία, οἷον ὑπεριδρυμένη καταβαίνοντα οὐρανόθεν τὸν θεῖον ὑετὸν πρώτη καθυπεδέξατο· κατέδη γάρ, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, ἐπὶ τὴν ὑπέραγνον ταύτην καὶ πανυπεραμώμητον Μαριὰμ, ὡς ἂν τὴν γῆς ξηρασίαν μυστικωτέραις θεραπεύσειε ταῖς ἀρδείαις. Χρόνος μὲν ἐτρίβη μακρὸς, ἐξ ὅτου (46) ταῖς νεφέλαις ταῖς προφητικαῖς ἐντειλάμενος ἔχει, τοῦ μὴ βρέξαι ὑετὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα μὴ ἐπὶ μᾶλλον ἡ τοῦ ἀμπέλωνος ὑλομανήσειεν ἀκανθηφορία. Νῦν δ' ἀλλ' ἐπεὶ εὕρηται κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, ὑπὲρ χιόνα λευκὸν, ὑπὲρ μύρον εὐῶδες, στιλπνότητα ἠμφιεσμένον παρθενικὴν, ἡ καλλονὴ, φημὶ, τοῦ Ἰακὼβ, κάτεισιν ἐπ' αὐτὴν ὁ ἐπουράνιος ὄμβρος

IX. Aiunt, arbores capite inverso vivere, ac radices pro capite tenere, inde autem (a sepulto capite) sugentes humorem per canaliculos transmittere ac sursum attrahere ad fructus producendos. Generis nostri auctores primi in caput humo defossi erant, ac radicum arrosores teredines hasce radices depascebantur. Verum hic tandem fructus incorruptionis munere ditatus est, et, inverso naturæ ordine, hanc in radices quoque incorruptionem transfundit (42); et quod genitum est generatores suos regenerat (43), quæ demortua erant, ad vitam parit (44), et quæ amara, dulcia efficit. Superemi-nentissima enim prærogativa propter innocentiam et puritatem (45) super cognatam naturam elevata et coryphæa constituta, tanquam sublimissimum locum tenens divinum e cœlo depluentem imbrem prima in se excepit: *Descendit* enim *sicut pluvia in vellus* (47), scilicet in purissimam hanc ac supra captum ex omni parte immaculatam Mariam (48), ut ariditati, qua omnis terra squalebat per mysticas irrigationes præsens remedium afferret. Longum sane tempus effluxerat, ex quo secundum prophetas *mandaverat nubibus ne pluerent imbrem super terram* (49), ne vepres videlicet ac spinæ amplius in vinea succrescerent. At vero postquam in medio spinarum nunc lilium inventum est (50), nive can-

non fuit acerbitatis illius et corruptionis, quæ radicem inferat. Si enim fingas, sermonem esse de dulcedine, quæ acerbitati ejusdem fructus successerit, jam nulla Evam inter ac Mariam oppositio intercederet: nam tenemus omnes, etiam Evam divinæ gratiæ ope a peccato mundatam fuisse, atque adeo etiam Evam hoc sensu, acerbitate exuta, dulcem fructum evasisse.

(42) Audis Germanum proclamantem, Mariam fructum exstitisse, qui non modo corruptionem non contraxit, sed e corruptione radicem liberavit.

(43) Gemina habes in oratione Isidori Thessalonicensis in Nativ. Deiparæ, ubi (§ IX) de Anna et de Adam scribit: *Anna, mater veneranda, cum generaret, filia sua indigebat ut regeneraretur.... neque ipsa solum.... sed et progenitor opus habuit, ut ipsam (Mariam) veluti matrem nanciscerentur.* Porro cum sermo sit de generatione spirituali, qua indigent quotquot in Adam perierunt, plane liquet non posse eadem ruina interemptam eam haberi, quæ regenerationis interemptorum est causa.

(44) Deipara ergo inter demortuos non censetur: mortui autem quinam hic intelliguntur, nisi, ut diximus, quicunque peccati originalis labe infecti sunt?

(45) Puritas, quæ Mariam supra universum hominum genus elevabat, ratione habita contextus, ea est, qua a communi omnium squalore sejungebatur. Atqui communis ille squalor nihil est aliud, quam primævum vitium ab Adam in posteros propagatum. Apertissime ergo Deipara a lapsorum hominum sensu sejuncta describitur.

(46) Cod. ἐξότου.

(47) Psal. LXXI, 6.

(48) Ut puritatem auctor designet, propter quam in Dei matrem ac salutis humanæ mediatricem electa est Maria, hanc ὑπέραγνον, atque πανυπεραμώμητον appellat; quibus sane vocibus quod summum excogitari potest puritatis, exprimitur.

(49) Isa. V, 6.

(50) Ecce tibi tristissimam illam penes Patres imaginem, qua universam Adæ progeniem ceu dumetum exhibeut sentibus horrens, sanctam vero Virginem unicum inter tot spinas lilium. Ratio autem oppositionis satis evincit, privilegium illud Virginis hic designari, vi cujus a reliquis omnibus secernitur, immunitatem nempe ab eo originis reatu, qui solus omnibus est communis. Neque prætereas, quam accurate ac vigilanter hoc Virginis privilegium designet Germanus. Postquam enim

didius, unguentis, suaveolentius, ac virgineo indutum splendore (*species*, inquam, (51) *Jacob*), cœlestis iu illam ac vivificans imber descendit. Quænam huic mysterio inest significatio? Quænam hæc humilitas in sublime evehens? Aut qualis hæc celsitudo humillima?

A καὶ ζωοποιός. Τίς ἡ τοῦ μυστηρίου δύναμις τούτου; Τί τὸ βάθος τὸ ὑψοποιόν; Τί τό ὕψος τὸ ταπεινόν;

X. Israelitico olim populo necessaria fuit legum constitutio, quæ eorum ruditati prospiceret, eosque compelleret ad timorem Domini, qui ipsos plasmaverat et mira prorsus ratione servaverat. Repente ac specie nunquam visa intuentibusque terrifica in monte Sina se sistit legislator. Personabant enim omnia magnis tubarnm clangoribus: densa montem undequaque involvebat caligo: tubarum clangori respondebat ex adverso turbo horrendum stridens, et quæcunque circumstabant, multiplicis plena erant terroris. Ejusmodi scilicet terriculamentis Juqæi animis puerascentes indigebant.

Ι'. Ἐδίησε νομοθεσίας ποτὲ τοῖς Ἰσραηλίταις, ἐπανορθουμένης τὴν ἀπαιδευσίαν αὐτῶν, καὶ εἰς φόβον συνωθούσης τοῦ πλάσαντος καὶ σώσαντος σωτηρίαν παράδοξον. Ἐφίσταται ὁ νομοθέτης τῷ ὄρει Σινᾶ ἐμφανείᾳ ξένῃ καὶ τῶν θεωμένων κατα-πληκτικῇ. Σαλπιγγες γὰρ ἤχουν μέγα· γνόφος βαθὺς τὸ ὄρος περιεκέχυτο· θύελλά τις σφοδρὰ φοβερὸν ἀντήχει ταῖς σάλπιγξι, καὶ πλήρη τά ἐκεῖσε ποικίλων ἐκδειματώσεων· ἔχρηζον γὰρ τοιούτων φοβήτρων οἱ νηπιόφρονες Ἰουδαῖοι.

Quid porro post hæc sequitur? Lex tabulis insculpitur, quæ nempe tacite innuerent cor subditorum lapideum, durumque adeo, ut neque perpetuo manantibus divinæ providentiæ guttis ullatenus excavatnm, neque vel paululum fecundatum ex ipsis unquam fuerit. Et saue statim ac misericorditer cum illis actum est, miserationis imbrem repellente duritie, gratia incassum decidit. Cum enim Moyses præceptor e monte, ubi edoctus fuerat, jam descenderet, tabellasque in manibus ferret, quibus elementa legis insculpta fuerant atque has hominibus illis puerilem mentem gerentibus in manus traditurus esset; isti, *cum jam manducassent et bibissent, surrexerunt ludere* (55), præceptorem ac præcepta ridentes. Quapropter divinorum interpres gravissimo dolore simul et indignatione percitus, tabellas quidem in terram projecit, easque contrivit ebriis se præstare abnuens præceptorem; discipulis autem ludendi studiosis congruam sane adhibet disciplinam, non quidem virgam aliquam ullatenus quærens; quid enim hæc cum lapideo ac durissimo eorum corde profuissent? Sed quoniam lapis ferro utitur, ac ferri locum tenuerunt pugiones (56).

B Τὰ δὲ μετὰ τοῦτο οἷα; Λογογραφεῖται ὁ νόμος ἐπὶ πλακῶν ὑπαινισσομένων τὸ τῶν ἀκροατῶν λιθοκάρδιον οὕτως ἀπόκροτον, ὡς οὐδέποτε κοιλανθησόμενον ταῖς ἐνδελιχούσαις ῥανίσι τῆς θείας ἐπισκοπῆς, μηδὲ (52) λιπανθησόμενον ἐξ αὐτῶν· ἅμα γὰρ ἠλέηνται, καὶ ἡ χάρις ἐξέῤῥευσε τῆς ἀντιτυπίας ἀποπτυσάσης τὸν τοῦ ἐλέους ὑετόν. Ἤδη φὰρ τοῦ διδασκάλου (53) κατιόντος, καὶ τὰς πινακίδας ἐπὶ χειρῶν φέροντος, αἷς τὰ τοῦ νόμου στοιχεῖα ἐγκεχάρακται καὶ μέλλοντος ἐγχειρίζειν ταύτας τοῖς νηπιόφροσιν, ἐκεῖνοι φαγόντες καὶ πιόντες ἀνέστησαν παίζειν κατορχούμενοι καὶ διδασκάλου καὶ μαθημάτων. Ἐφ' οἷς ὁ μυσταγωγός, περιπαθές τι βαρυθυμήσας, τὰς μὲν πινακίδας ἔβαλε κατὰ γῆς, καὶ συνέτριψε μεθύοντας διδάσκειν ἀπαγορεύσας· C τοῖς γε μὴν φιλοπαίγμοσι μαθηταῖς τὴν παιδείαν ἐπάγει προσήκουσαν· ῥάβδου μὲν οὐδὲν ὡὴ (54) τὸ παράπαν τινὸς δεηθείς· τί γὰρ ταῦτα πρὸς τὴν λιθοκαρδίαν ἐκείνων καὶ τὸ ἀνένδοτον; Ἀλλ' ἐπεὶ λίθος σιδήρῳ συντρίβεται, οὕτω μεθοδεύει τὴν παίδευσιν, καὶ ἦσαν αἱ παρεξιφίδες ὁ σίδηρος.

XI. Porro antiqua ista, utut plena terrore ac severitate, propter vecordiam tamen illius populi cervicis durissimæ, et propter duritiem cordis illorum, nihil eorum quæ sperari possent obtinebant.

At posterior, quæ hodie celebratur, descensio priori illa multo est admirabilior. Pacifica enim et tumultus expers adeo fuit, ut descendisse Deum

contund itur, sic ista demum erudiendi methodo

ΙΑ'. Τὰ μὲν παλαιὰ τοιαῦτα, φοβερὰ μὲν καὶ ἀπότομα, ἤνυον δὲ τῶν ἐλπιζομένων οὐδὲν διὰ τὴν ἀναλγησίαν τοῦ σκληροτραχήλου λαοῦ καὶ τὸ τῆς καρδίας ἀπόκροτον.

Δευτέρα κατάβασις σήμερον πολὺ τῆς προτέρας παραδοξοτέρα. Εἰρηνικὴ γὰρ καὶ ἀθόρυβος, ὡς καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν λειτουργοὺς καὶ παραστάτας τοῦ

D

Mariam lilium dixit, hinc quidem illud nive quoque candidius, ad excludendam scilicet cujusvis nævi vel levissimam suspicionem, prædicat ac suaveolentissimum, inde vero virgineo præterea decore nitens idem celebrat, quo innuat, purissimum illum candorem, cujus gratia lilii nomen Mariæ competit, alium a virginitatis candore intelligendum esse.

(51) Psal. XLVI, 5

(52) Cod. μὴ δέ.

(53) Cod. διδασκαλίου, quæ vox sane Græca est, sed ad rem non pertinet.

(54) De mendo, quod hoc loco occurrit in codice, placet ea subjicere, quæ vir clarissimus Georgius Krabinger in exemplari ad me transmisso adnotavit; « Codex (inquit in clausula lineæ habet ὡς et initio sequentis male τὸς pro τως. Scribi potius debebat ὡς et supra lineam οὕτως, ita ut vera lectio sit ὡς, et οὕτως tanquam glossa vocullæ ὡς compareat; nam οὐδενὼς pro οὐδὲν οὕτως (ut apud Thucydidem et Platonem οὐδὲ ὡς, μηδέ ὡς, καὶ ὡς) poni solet. Vid. *Astius* ad Platonis Protagoram, p. 148 in Plat. Opp. tom. X.

(55) Exod. XXXII, 6.

(56) Exod. XXXII, 26, 27: *Congregatique sunt ad eum (Moysem) omnes filii Levi: quibus ait: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ponat vir gladium super femur suum: ite et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem et amicum et proximum suum.*

θρόνου τον κατερχόμενον Θεὸν διαλαθεῖν, μήτοιγε A nedum homines solum, sed et angelos latuerit qui
ἀνθρώπους μόνον· καὶ ἵνα τὸ τῆς Γραφῆς ἐρῶ, ὡς circa ipsum ministerium obeunt, ac throno ejus
ὑετὸς ἐπὶ πόκον κάτεισιν ἀψοφητὶ, καὶ ἀνεπαι- assistunt, et ut Scripturarum effatum usurpem,
σθήτως καὶ αὐτοῖς τοῖς πλησίον κατὰ συγγένειαν *descendit sicut pluvia in vellus* (57), sine strepitu et
Ἰσραηλίταις. Ἡμεῖς γὰρ, φησίν, οἴδαμεν, ὅτι clam iis quoque Israelitis, qui viciniores ipsi se-
Μωσεῖ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδα- cundum cognationem erant. *Nos scimus*, inquit (58),
μεν. πόθεν ἐστί. Πολλάκις γὰρ σκληρότης καρδίας *quia Moysi locutus est Deus : hunc autem nescimus,*
ἠπαλύνθη λόγοις ἡμέροις, καὶ σχολαιοτέρα βάδισις *unde sit.* Videlicet contumacia cordium sæpe man-
καὶ ἀτάραχος τὸν ἀτίθασσον θῆρα ἐζώγρησεν. suetis verbis mollitur, ac lentior tranquillusque in-
cessus vel indomitas feras sæpe vivas cepit.

ΙΒ'. Ἔχω μὲν οὖν καὶ ἑτέρως μεθοδεῦσαι τὸν λό- XII. Enimvero et alia mihi se offert ratio disse-
γον, καὶ τὰ κατὰ τὸν πόκον ὑψηλολογῆσαι διεξοδι- rendi, et copiosiori enarratione ea, quæ ad vellus
κώτερον. Οἶδα γὰρ τοὺς τοῦ γένους προπάτορας, hoc spectant, celebrandi. Et sane compertum nobis
δερματίνους χιτῶνας ἠμφιεσμένους, καὶ ξηρούς καὶ est, primos generis nostri parentes, tunicis indutos
ἀλίβαντας διὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς νεκρώσεως, τῆς pelliceis, ac propter mortis sententiam terrore
εὐυδρίας ἐξοριζομένους τοῦ παραδείσου. Ἐκείνων prostratos ac veluti exanimes, a paradisi deliciis
θυγάτηρ, ὡς ἄνθρωπος, ἡ Παρθένος, πλήν ὅτι λεπτά expulsos fuisse. Virgo autem, eorum filia utpote
γνωρίσματα περιφέρει τῆς ἐκείνων ζωῆς, θνητόν homo, si quasdam levioris momenti excipias pro-
μὲν περικειμένη τὸ σῶμα, καὶ φθαρτῷ συναναστρε- prietates cum eorum vita communes, quod nempe
φομένη, τὰ δ' ἄλλα λίαν ὑπέρτερα καὶ θειότερα. mortalem hanc carnis sarcinam gereret, et corrup-
Τοὺς γὰρ ἀῤῥαβῶνας τῆς ἀφθαρσίας προειμέ- tibili cum corpore viveret (59, quoad reliqua
νη στεύετο, καὶ ἀνθρώποις συνδιαιτωμένη πρὸς ἀγγε- longe illis sublimior erat ac divinior. Incorruptibi-
λικὴν αὐλίαν ἀνέβαινε, καὶ κλίμαξ οὐρανομήκης litatis enim arrhas sibi comparabat, et inter ho-
ἐπεγινώσκετο, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρα- mines vivens ad materiæ expertem conditionem
νὸν, τὰ ἐκεῖσε κάλλη διανοουμένη καὶ θεωμένη, εἰ angelicam assurgebat, ac cernebatnr ceu scala
καὶ κατὰ γῆν τὴν βάσιν ἤρειδε, καὶ ἐστήριζε τῷ quædam celsissima, cujus summitas ad cœlos usque
τῆς οὐσίας κατωβρίθει. Ἐπὶ ταύτην ἀνέβαινον καὶ pertingeret (60), quæ illic portenta sunt conside-
κατέβαινον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ· ἀνέβαινον τῇ κατὰ rans atque contemplans (quanquam basim firmaret
φύσιν τῆς αὐλίας ὑπεροχῇ κατέβαινον ὑπὸ τῆς in terra), nec terrenæ substantiæ pondere ad hæc
παρθενικῆς ἡττώμενα καθαρότητος· καὶ ὁ Κύριος infirma deprimebatur. Juxta ipsam ascendebant et
ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτήν. descendebant Dei angeli ; ascendebant nimirum
præstantia quadam conditionis omni materia ex natura sua carentis ; descendebant autem virginea
illius puritate victi ; eidem vero Dominus ipse innitebatur.

Βαβαὶ τῶν χαρίτων! Βαβαὶ τοῦ τῆς Παρθένου C Oh quantum gratiarum cumulum ! Oh quantam
ἀξιώματος! Πάντα δεύτερα τῆς δόξης αὐτῆς· πάντα Virginis dignitatem ! Omnia gloriæ ejusdem cedunt ;
μειονεκτούμενα, κἂν τὰ φρικωδέστατα ἀξαπτέρυγα omnia sunt inferiora, vel si animo cogites treme-
διενθυμηθῇς· ἡ γὰρ λαβὶς, ὁ τύπος αὐτῆς, εὐλα- dissimos illos (Seraphim) sex alas habentes (61) ;
βῶς τοῖς ἐξαπτερύγοις τούτοις κατέχεται· κἂν τὰ reverenter enim hi forcipem, quæ erat illius
πολυόμματα Χερουβὶμ ἐρεῖς, ἃ καὶ εἰς θρόνους ὁ typus (92), apprehendunt ; aut etiam si in medium
θεῖος θεαματίζεται Ἰεζεκιὴλ, ἐφ' ὧν πτερυσσόμε- proferas plenos oculis Cherubim (63), quos divinus
νον εἰσάγει τὸν Ὕψιστον, καὶ ἐπὶ τροχῶν ἁρπτά- Ezechiel repræseutat ceu thronos, supra quos ex-
μενον· ἐκινεῖτο μέν γὰρ ἀπ' αἰῶνος, τῇ ἐμφύτῳ hibet Altissimum alas agitantem, et supra rotas
χρηστότητι, ἐπὶ τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, volitantem (64), siquidem a sæculo insita sibi
καὶ τῆς πρὸς ἀνθρώπους φανέρωσιν· οὔπω δὲ bonitate ad incarnationis mysterium complendum,
προσήκων ἐνειστήκει καιρός, ὃν ἡ ὑπεράπειρος τῶν et ad manifestandum se hominibus ferebatur ; at
κριμάτων αὐτοῦ ἐπεγίνωσκεν ἄβυσσος· Ὁ μέντοι nondum opportunum tempus advenerat, quod im-
πατριαρχικὸς νοῦς ἐκεῖνος καὶ τὸν Θεὸν ὁρῶν, ἐστη- perscrutabilis judiciorum ejus abyssus noverat.
ρεγμένον ἐπὶ τὴν Παρθένον ὁρᾷ. Ὅτε γὰρ εὑρηται Illud sane (mysterium), ac Deum in spiritu pa-
D
pice porro, quomodo hinc auctor occasionem arri-
piat, puritatem Virginis præ angelorum puritate ce-
lebrandi : quod quidem encomium abs re esset, si
olim Virgo peccati deformitate fœdata fuisset.

(57) Psal. LXXI, 6.

(58) Joan. IX, 29.

(59) Numquid non se clare prodit hoc etiam loco doctrina veterum Græcorum de conditione Mariæ communis lapsis hominibus probri expertis? Sane nisi filiam fatearis illius reatus exsortem, qui primos parentes e felici statu in abyssum miserrimum deturbavit, inanis est oppositio, quam filiam inter ac parentes auctor instituit.

(60) Gen. XXVIII, 12, 13: *Viditque (Jacob in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlum; angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innixum scalæ.* Ins-

(61) Isa. VI, 2 : *Seraphim stabant super illud : sex alæ uni, et sex alæ alteri.*

(62) Consuetum scilicet SS. Patribus fuit, ut forcipem, qua Seraphim calculum sumpsit de altari, habeant uti sanctæ Virginis typum.

(63) Ezech. X, 12 : *Et omne corpus ..., et colla, et manus, et pennæ ... plena erant oculis.*

(64) Ezech. I, 28, 29.

triarcha (Jacob) videns, Virgini innixum Deum conspicit (65). Quando enim dignum imcomprehensibilis Deitatis inventum est domicilium (66), tun c*consilium antiquum ac verum* (67) finem attigit, atque in opus deductum est ; et puro Virginis sinu, pront infantes solent, incomprehensibile fertur Patris Verbum, Adamiticæ massæ ex sancta hac et superimmaculata terra desumptæ atque efformatæ secundum hypostasim conjunctus.

XIII. Omnia itaque, quæ ad eam attinent, divinæ majestati congrua, omnia magno digna mysterio (69) ; verumtatem (jam enim priorem sententiam resumit oratio) nec Evæ se secundum naturam filiam esse diffitebatur, neque omnino tunicas illas pelliceas respuebat., Limus (70) enim, quo constabat, eamdem illi cum aliis natura inesse fidem faciebat ; neque tamen pellium crassities in ipsa locum habebat, hujus nempe vitæ tulmultus ac importunæ curæ, quæ mortalem hanc vitam comitari solent. A tertio enim ætatis suæ anno Deo eonsecrata est ; a tertio ætatis anno angelus memsam ipsi instruens, victum suppeditabat ; a tertio ab ipsa quoque paterna domo abstinebat.

Quod quidem ita faciendum esse, præsignificatum jam fuerat. Nam rubus ille (71) flamma undique correptus, qui subobscura ac levis erat Virginis figura, haud tulit, ut pastor Moyses propius progressus accederet ; quia nimirum pedes aliis circumvestiverat pellibus, quibus naturali plantarum pelli prospiceret, ne forte nudus pes incedens a terræ asperitate doleret. Haud aliter enimvero opus esse dixerim, ut quisquis vias Domini terere aggreditur, a terrenarum rerum affectu spiritales pedes expeditos servet, neque hujus vitæ sollicitudinibus implicari se sinat.

Talis nimirum fuit anima innocentissima undequaque immaculatæ Mariæ ; quin imo et super hæc omnia longe sesse extulit. Sanctior enim quibusvis sancti, et præ omnibus Deo charis charissima ipsa Deo exstitit. Ac propterea unigenitus in ipsam descendit Verbum *sicut pluvia in vellus et sicut stillicidium stillans super terram* (72), squalentem ter-

τῆς ἀστέκτου θεότητος δοχεῖον ἐπάξιον, τότε καὶ ἡ ἀρχαία βουλὴ καὶ ἀληθινὴ τὸ πέρας εἴληφε, καὶ εἰς πρᾶξιν ἐκβέβηκε· καὶ ἐπιστηρίζεται βρεφοπρεπῶς ὁ τοῦ Πατρὸς ἀπερίγραπτος Λόγος τῇ καθαρᾷ τῆς Παρθένου νηδύϊ (68), καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεὶς τῷ Ἀδαμιαίῳ φυράματι ἐκ γῆς ταύτης ὑποστάντι τῆς ἁγίας καὶ ὑπεραμώμου.

ΙΓ'. Πάντα μὲν οὖν τὰ κατ' αὐτὴν θεοπρεπῆ καὶ τοῦ μεγάλου μυστηρίου ἐπάξια· ἦδε γὰρ καὶ πάλιν ὁ λόγος ἀντέχεται τοῦ προτέρου νοήματος· καὶ ὅμως τὸ κατὰ φύσιν εἶναι θυγάτηρ τῆς Εὔας οὐκ ἀπηρνεῖτο· οὐδὲ τοὺς δερματινους ὁλοτελῶς ἀπεσείετο χιτῶνας· ὑποχίκους γὰρ ἐμαρτύρει τὸ συγγενές· παχύτης μὲν δερμάτων οὐκ ἦν ἐν αὐτῇ, εἶτουν τύρβαι βιωτικαὶ καὶ ἀκαιροι μέριμναι τῷ θνητῷ τούτῳ βίῳ συνεζευγμέναι. Ἀπὸ γὰρ τριετίας τῷ Θεῷ ἀνετέθη· ἀπὸ τριετίας ἄγγελος τραπεζοκόμος τά τῆς τροφῆς διεκόνει· ἀπὸ τριετίας ἐπελάθετο τῆς λαώδους ὀχλήσεως καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρικοῦ.

ætatis anno non a popularibus modo turbis, sed

Σημεῖον δέ· ἡ γὰρ πυρίνδυτος βάτος, τύπος οὖσα ταυτης σκιώδης καὶ ἀνυδρος, τὸν προβατέα Μωσῆν οὐκ ἐδέχετο πλησιάζειν ἐπιβαλόμενον· διὰ τὰ ἐπι τῶν ποδῶν ἀσκητὰ δέρματα, οἷς τὰς συμφύτους τῶν πελμάτων ἐπιδερμίδας ἐφύλαττεν ἵνα μὴ ταῖς ἀμέσοις ἐπιβολαῖς τῇ τραχύτητι τῆς γῆς καταῤῥοιωτο. Χρῆναι γάρ φημι τὸν τὰς ὁδοὺς Κυρίου ποτεύεσθαι ἀπαρχομενον, ἀδέτους τοὺς νοουμένους πόδας διαφυλάττειν ἐκ τῆς ἐμπαθοῦς προσπαθειας τῶν κάτω, καὶ ἀπροσκολλήτως ἔχειν τοῖς βιωτικοῖς τυρβασμοῖς.

Τοιαύτη τις ἦν ἡ πάναγνος τῆς παναχράντου Μαρίας ψυχή· μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ταύτα. Ἁγιωτέρα γὰρ τῶν ἁγίων, καὶ τῶν φιλοθέων φιλοθεωτέρα. Διὸ καί, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, ὁ Μονογενὴς ἐπ' αὐτὴν καταβέβηκε Λόγος, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν, τὴν αὐχμηρὰν καὶ χηίνην φύσιν ἡμῶν ἱλαρῶς ἐπάρδων, καὶ πρὸς καρποφορίαν ἡμέραν

commune habuerit.

(65) Gen. XXVIII, 13.

(66) Nondum scilicet inventum fuerat dignum tremendæ Deitatis domicilium, quia quotquot exorti fuerant ex Adam filii, ad unum omnes paterna labe turpes erant ac Deo invisi. Dignum propterea Dei domicilium Maria fuit, quia ab illa labe immunis servata est. vide quæ gem na habet Isidorus Thessalonic. *Hom. in Deip. Nativ.* § VI. *part* I, *pag.* 213, 214.

(67) Isa. XXV, 1, *secundum* LXX ; nam Vulgatus habet, *cogitationes fideles, antiquas.*

(68) Cod. νηδείαι.

(69) Quisnam, quæso, sciscitanti de ratione conceptionis, quæ et Dei Genitrici congrua et digna tanto mysterio haberi queat, quis, inquam, respondendo affirmare audeat, ejusmodi conceptionem eam esse, quæ filios iræ mundo profert ? Ergo si quæcumque ad Virginem spectant, ea divinæ majestati congrua fuerunt, ac digna incarnationis Dominicæ mysterio, sane et conceptio Virginis ea fuerit oportet, quæ cum reatu filiorum iræ nihil

(70) Græce habes ὑποχίκους, vocem scilicet lexicographis incompertam, ac mendi plane suspectam Haud tamen obscure contextus vocem postulat quidpiam significantem, e quo evincatur Virginis natura cum aliis hominibus communis. Et ejusmodi sane est *terrena substantia*, in quem sensum pertrahi utcunque possent nonnullæ voces Græcæ quæ aliquo modo ad formam vocis ὑποχίκους accedunt. At viderint ea de re sapientiores.

(71) Licet prodigium rubi, flammis correpti neque tamen combusti, a Patribus habeatur uti figura miraculi, quo Virgini Dei Genitrici sua servata est integritas, unde illud in sacris officiis : ***Rubum, quem viderat Moyses incombustum, conservatam agnoremus tuam laudabilem virginitatem*** : auctor tamen, uti ex sequentibus patet, ad summam illam potius puritatem spectat, quæ Verbum Dei ad se attraxit.

(72) Psal. LXXI, 6. Etiam Complutensis editio et Aldina cum ea, habent σταγὼν ἡ στάζουσα pro

διανιστῶν. Αὐλεία γὰρ γέγονε καὶ τέφρας αὐχμωδεστέρα, ἐξ ὅτου (73), ὡς ἀστραπὴ πρηστηριώδης, ὁ Σατανᾶς πεσὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καιρίως ταύτην βαλὼν, κατηθάλωσε, καὶ ἀνιαρὸν ἀπειργάσατο καὶ πρὸς καροποφορίαν θείων ἔργων ἀδέξιον. Ἀνατελεῖ, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. Ἐπεξεργάσθω γὰρ ὁ λόγος καὶ τοῖς ἐξῆς τοῦ ψαλμοῦ, καὶ καθ' ὁδὸν προεργάσθω ἐπὶ τὴν τῶν κρυπτομένων σαφήνειαν. Ἤδη γὰρ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατέλλειν ἀπαρχομένου, τὰ ἐν τῷ σκιώδει τοῦ γράμματος συγκρυπτόμενα εἰς φῶς ἐξαγέσθωσαν.

A renamque naturam nostram copiose irrigavit, atque ad suaves fructus ubertim ferendos excitavit. Squalida enim, et cineribus ipsis siccior evaserat, ex quo Satanas, ceu fulgur comburens e cœlo lapsus, cum lethaliter ipsam sauciasset, omnem ei virorem abstulit, aridamque et ad divinorum operum producendos fructus ineptam reddidit. *Orietur*, inquit (74), *in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna.* Par enim fuerit, ut et quæ reliqua sunt hujus Psalmi, oratio persequatur, rectaque via ad eorum quæ in eo lateant, explanationem progrediatur. Cum enim illucescere sol justitiæ jam incipiat consonum fuerit nt quæ occultantur umbra litteræ, in lucem apertam educantur.

ΙΑ'. Ἀλλ' ὦ, τίνες οἱ κατόπιν ἡμῶν ἀρτίως βαζοντες, καὶ θροῦν μέγαν καὶ τάραχον ἀνεγείροντες, καὶ κατὰ τοῦ λόγου βρύχοντες τοὺς κυνόδοντας (75); Ἰουδαῖοι πάντως εἰσὶ, τὸ φιλοτάραχον φῦλον καὶ κραυγάζον· ὧν καροποφορημα κραυγὴ ἀντὶ σταφυλῆς, φάναι καθ' Ἡσαΐαν.

B XIX Verum oh, quinam sunt, qui nobis a tergo nunc latrant, magnumque strepitum ac tumultum excitant, et caninis dentibus in sermonem (nostrum) frendent? Prorsus Judæi sunt, turbulentum clamosumque genus; quorum fructificatio, ut cum Isaia loquar (78), pro uva clamor.

Τί οὖν ποιήσομεν; Ἐάσομεν ταῖς ὑλακαῖς διαῤῥήγνυσθαι, μηδεμίαν ἐπιστροφὴν τῶν περιλυαρημένων αὐτοῖς ποιούμενοι; Ἢ ἐπιστραφέντες ὀλίγ' ἅττα (76) λιθίδια τοῦ ἀναιδοῦς αὐτῶν κατακοντίσομεν στόματος; Δοκεῖ μοι τὸ δεύτερον ἰσχυροτέρον. Κἂν γὰρ ἐπιῤῥάμωσι διαῤῥιπτουμένοις τοῖς λίθοις ἐπιχανόντες τούτοις, ὡς σύνηθες· ἀλλ' οὐχὶ καὶ διαμασσήσασθαι ἂν δυνηθεῖεν, τὸ στερρὸν ἀπὸ τῆς ἀληθείας αὐχοῦντας. Ἀλήθεια δὲ ὁ Χριστὸς, ὁ τοὺς τῶν ἁμαρτωλῶν συντρίβων ὀδόντας, ἵνα μὴ τὸν τῆς πίστεως ἄρτον ἀδίκως διαλυμαίνωνται (77).

Quid ergo faciemus? Sinemusne, ut suis ipsi latratibus disrumpantur, nihil adversus ea quæ garriunt vicissim reponentes an vero parvos aliquos lapillos in impudens eorum os jaciemus? Efficacius postremum hoc mihi videtur argumentum. Etsi enim in conjectos hos lapides hiante ore, ut solent, occurrant, haud tamen et mandere eos facile poterunt, utpote qui soliditate, quæ est a veritate, gaudeant. *Veritas* autem *est ipse Christus* (79), *qui dentes peccatorum conterit* (80), ne forte panem fidei impie discerpant.

C

ΙΕ'. Ἀλλά τί κράζεις ὄπισθεν μου, ἀναιδὲς ἀνθρώπιον καὶ φιλοτάραχον, Ἰουδαῖε; Εἰ ἔχεις ἀπὸ κρίσεως λόγον, εἰπέ. Εἰς Σολομῶντα, φησὶν, ἀποτείνονται ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ λόγον τοῦτον ἀγαθὸν ἐκ τῆς καρδίας ἐνεύγεται ὁ Δαυὶδ τῷ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ γεγεννημένῳ διαδόχῳ τῆς βασιλείας. ἀλλ' οὐχ ὡς σὺ λέγεις ὁ Χριστιανὸς, περὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν λόγον ποιεῖται. Ἔα, ματαιολόγε καὶ φλύαρε, κατ' εὐθυωρίαν προτρέχειν τὸν λογον, καὶ μὴ ἀντιπερίσπα πρὸς ἑαυτόν. Οὐ γάρ ἐστιν ἄρτι δικανικῆς ἀντιστασίας καιρὸς, ἀλλὰ ψαλμῳδικῆς ἀντιφωνίας χορός. Ἥκει γὰρ οὐρανόθεν ὁ ἐμὸς Δεσπότης ἐπὶ τὴν γῆν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κοσμον. Ὅμως, ἵνα μὴ δόξωμεν δι' ἀπορίαν ἀντιλογίας τὸ τῆς πορείας προπερατίζεσθαι σύντονον, ὡς οἷόν τε συνεπτυγμένως, τὴν σὴν ἐλέγξομεν ἄνοιαν.

XV. Porro, quid post me clamas, Judæe, effrons ac contentiose homuncio? Si quid habes, quod regeras, dicto. *Ad Solomonem,* inquit, *hæc dicta referuntur, et hoc verbum bonum e corde eructat David successori* (81) *regni ejus, qui ex utero ipsius egressus est* (82); *non autem, prout tu Christianus contendis, sermonem de Christo instituit.* Sine, quæso inepte nugarum venditor, rectum suum tramitem prosequatur oratio, neve eam ad te ipsum nitaris divertere. Neque enim nunc tempus est contentionis forensis, sed hymnos alternis choris canendi. Dominus enim meus e cœlo *venit in* terram *non ut judicet mundum, sed ut mundum vivificet* (83). Verumtamen ne properandi cursum sollicitos nos ideo finegre videamur quod nobis non suppetant quæ contra reponamus, summatim, quoad licuerit, rem perstringentes, inscitiam tuam convincemus.

D

Ις'. Ὁ ψαλμὸς οὗτος τρία ταῦτα τὰ μέγιστα εἰσηγεῖται περὶ τοῦ ἐν αὐτῷ διειλημμένου εἰρηνικοῦ,

XVI. Iste Psalmus (84) de eo, quem celebrandum sumit, pacifico (85) (id enim significat *Salomon*)

στάλονες στάζουσαι, quod non modo in reliquis Græcis editionibus, sed et in textu Hebraico ac Vulgata legimus,

(73) Cod. ἐξοτου.
(74) Psal. LXXI, 7.
(75) Cod. κυνιδοντας.
(76) Cod ὀλιγάττα..
(77) Cod. διαλυμαίνονται.
(78) Isa. v 4, 7.
(79) I Joan, v 6.
(80) Psal. III, 8.
(81) Psal. XLIV, 1
(82) II Reg. VII, 12.
(83) Joan. XII, 47,
(84) Scilicet Psalmus LXXI.
(85) Notissimum est *Salomon* שלמה reddi *pacificum*; quocirca cum Psalmus inscribatur *in Salomonem*, jure inquit auctor, de *Pacifico* eum Psal-

tria hæc, eaque potissima proponit; sunt vero ista: prænuntiati illius e cœlo descensio, et hæc pacifica sane et sine strepitu. *Descendet*, inquit (86), *sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidium stillans super terram.* Et hoc quidem primum est; alterum vero, dominatio ac potestas plenissima in universam terram ac postremos ejus terminos. Subdit enim: Et *dominabitur a mari usque ad mare, et a fluminibus* (88) *usque ad terminos orbis terrarum* (89) scilicet ab oriente usque ad occidentem ac per circuitum. Tertium est, quod nullum ipse exsistendi initium, neque ullum finem prorsus agnoscebat. Nam et in hanc sententiam inducunt Psalmi dicta.

XVII. Porro Salomon neque exstitit, antequam ipsum partu Bersabee eniteretur, neque e cœlis descendit. Quod enim nondum exsistit, nec substantia constat, id profecto neque ascendit, neque descendit. Sed neque ullo pacto Salomoni congruit illud: *Sicut pluvia in vellus.* Nam quæ facta fuerunt adversus fratrem Adoniam, ejus in regnum ingressum tumultu ac consternatione impleverunt. Memorare autem parco, eum fraterno sanguine, quod scelerum omnium teterrimum est, (thronum) contaminasse, et alterum post Cain propter regnum temporale fratricidam reperiri.

Neque rursus universi, qua late patet, terrarum orbis imperium obtinuit; sed ditionis ejus terminos circumscribentia duo hinc inde flumina intra se concludebant. Euphrates videlicet et Nilus, quæ uti opinor, Judaici regni instabilitatem et celerrimam horum finium mutationem subobscure indicabant. Porro juxta ac Danieli ostensum fuit (91), regnum Christi nullum finem habiturum est.

XVIII. Quod si Salomonem præexstitisse neque tu ipse admittis, neque asseris, eum e cœlo descendisse, et tamen perverse dicta (Psaltis) interpretaris, atque ea quæ prolata sunt de exsistentia, accipis de præscientia, adeo ut contendas Salomonem in incomprehensibili ac divina cognitione exstitisse, et ab eo qui cuncta novit antequam fiant (92), et cognitum et prædestinatum in regem fuisse; iterum ipse sciscitor: Quomodo potuit id descendere, quod non exsistebat? Cæterum scias velim, te demum ea de Salomone tradere, quæ quispiam vel de rana aut culice affirmabit. Quoniam vel rana quæpiam atque iste etiam culex infinitam atque ad universa se porrigentem divinæ naturæ scientiam non effugit. Nam cuncta cognomum esse. Hæc autem appellatio si regni Salomoni convenit, a fortiori competit Christo, de quo Isaias (IX, 6): *Vocabitur nomen ejus .... Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Hinc illæ voces, quibus nascentem Dominum collaudat Ecclesia: *Rex pacificus magnificatus est, cujus vultum desiderat universa terra.*

(86) Psal. LXXII, 6.

(87) Cod. στάζουσι.

(88) Ista lectio *fluminibus*, non modo a Vulgata Latina discedit et a veritate Hebraica; sed etiam a communi LXX versione, quæ habet ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ: consentientes tamen habet editiones tum Complutensem tum Aldinam, quæ cum auctore legunt, ἀπὸ τῶν ποταμῶν.

(89) Psal. LXXI, 8.

(90) Cod. χείριστον.

(91) Dan. VII, 14: *Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur; et regnum ejus, quod corrumpetur.* Et rursus (ibid. V, 27): *Cujus regnum, regnum sempiternum est.*

(92) Dan. XIII, 42.

A τοῦτο γὰρ ὁ Σολομών· καὶ εἰσι ταῦτα· ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ προφητευομένου, καὶ αὐτὴ εἰρηναία καὶ ἀθόρυβος. Καταβήσεται γάρ, φησίν, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα (87) ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ τοῦτα μὲν πρῶτον· δεύτερον δὲ ἡ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ τὰ πέρατα ταύτης κατακυρίευσις καὶ κράτος τὸ παντεξούσιον. Ἐπάγει γὰρ· Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, ὅπερ ἐστιν, ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν καὶ τῶν κυκλόθεν. Τριτον, ὅτι ἀναρχός ἐστιν ἡ τούτου ὕπαρξις, καὶ παντελῶς ἀτελεύτητος. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐννοίας φέρει τὰ ψαλμικὰ ῥήματα.

IZ'. Σολομὼν δὲ οὔτε πρὸ τοῦ τὰς ὠδῖνας λῦσαι B τῆς Βερσαβεὲ προϋπῆρχεν, οὔτ' ἄνωθεν κατέβηκε. Τὸ γὰρ μήπω ὄν, μηδὲ οὐσιωμένον, οὔτ' ἄνεισιν, οὔτε κάτεισιν. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ, ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, ἀκολουθίαν ἔχει πρὸς Σολομῶντά τινα. Τὰ γὰρ κατὰ τὸν ἀδελφὸν Ἀδωνίαν τὴν βάσιν εὐθὺς τῆς βασιλείας ἐκείνου θορύβου καὶ ταραχῆς ὑπανέπλησε. Φείδομαι δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἀδελφικοῖς κατέχρανεν αἵμασι, τὸ πάντων χείριστον (90) ἐγκλημάτων, καὶ μετὰ Καὶν δεύτερος οὗτος ἀδελφοκτόνος εὑρίσκεται διὰ τὴν πρόσκαιρον βασιλείαν.

Οὔτε τοῦ οἰκουμενικοῦ παντὸς κατεκράτησεν ἐξαπλώματος· ἀλλὰ τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ἑκατέρωθεν περισχόντες δύο ποταμοὶ συνέκλειον ἔνδοθεν, Εὐφράτης οὗτοι καὶ Νεῖλος, τὸ ἀστατον, εἶμαι, τῆς C Ἰουδαϊκῆς βασιλείας καὶ ὀξύτερον παρερχόμενον ῥεύματος τῶν ὁρίων τούτων ὑποδηλοῦντων. Τῆς γὰρ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας, κατὰ τὴν ὅρασιν Δανιὴλ, τέλος οὐκ ἔσται.

IH'. Εἰ δὲ τὸ προϋπάρχειν τὸν Σολομῶντα καὶ αὐτὸς οὐ δέχῃ, οὐδ' ἄνωθεν λέγεις καταβεβηκέναι, παρεξηγῇ δὲ τὰ ῥητὰ, καὶ τὴν πρόγνωσιν ἀνθ' ὑπάρξεως ἐκλαμβάνεις, καὶ ἐν τῇ ἀκαταλήπτῳ καὶ θείᾳ γνώσει τὸν Σολομῶντα ὑπάρχειν διισχυριζῇ, καὶ ὑπὸ τοῦ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν εἰδότος ἐγνωσμένον εἶναι, καὶ εἰς βασιλέα ἐψηφισμένον· πάλιν αὐτός ἐρωτῶ· Πῶς τὸ μὴ ἐν ὑποστάσει ὂν καταβέβηκε; Πλὴν ἴσθι, ἐκεῖνα περὶ Σολομῶντος ἀποφαινόμενος, ὅσα ἂν τις εἰπεῖ περὶ βατράχου καὶ κώνωπος. Ὅτι ὁ σεῖνά ὁ βάτραχος καὶ οὗτος ὁ κωνωψ D τὴν ἀπεριόριστον γνῶσιν καὶ περιδραστικὴν τοῦ παντος τῆς θείας οὐ διέφυγε φύσεως. Οἶδε γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα παλαμηφορεῖται τῆς γῆς καὶ τὰ

ἐντὸς τῆς παλάμης ὀξέως ὁρᾷ, κἂν τῶν ἄγαν εἴη λεπτεπιλέπτων, κἂν τῶν μήπω παρενηνεγμένων.

ΙΘ'. Μέγα δὲ σοι, ὅτι καὶ εἰς βασιλέα κέχρισται τοῦ Ἰσραήλ. Μείζων ἂν εἴη τούτου ὁ Σαούλ· ὅτι καὶ κατὰ θείαν κέχρισται ψῆφον· καὶ ὁ χρίστης πολυθρύλλητος τὰ εἰς ἁγιωσύνην, Σαμουὴλ γάρ· καὶ ὅτι πρῶτος βασιλεὺς καὶ ἀρχὴ πάντων τῶν μετ' αὐτόν. Καὶ οὔτε εἰδωλολατρήσας εὑρίσκεται, οὔτ' ἀλλοφύλοις συμφθαρεὶς γυναιξίν, ὧν τὰς ἐπιμιξίας ὁ Θεὸς ἀπηγόρευσεν. Ἀλλ' ὅτιπερ ἐν πολλοῖς παρήκοος ὤφθη τῶν τοῦ παντοκράτορος προσταγμάτων, εἰς τὴν τῶν κατακεκριμένων μοῖραν ὠθέλισται, καὶ πικρῷ θανάτῳ τὸν βίον κατέστρεψε, καὶ ὠφέληται οὐδὲν ἀρ' ὧν ὁ Θεὸς δι' οἰκείαν συμπάθειαν αὐτῷ ἐχαρίσατο· μᾶλλον δὲ καὶ καταδίκῃ καθυποβέβληται τῇ ἰσχάτῃ, ὅτι τὸν εὐεργέτην ἐξώργισεν, ἀντὶ ἀγαθῶν κακοῖς ἀμειψάμενος.

nium damnationem propterea provolutus est, suum ad indignationem concitavit.

Κ'. Πάλιν οὖν ἐρωτῶ σε, καὶ πάλιν μοι ἀποκρίθητι· Ἐν τίνι τῶν τοῦ Σολομῶντος μεγαλαυχεῖς, καὶ ὑπὲρ τίνος πολλὸς ἐπαίνοις αὐτὸν καταντλεῖς; Ὅτι, φησί, σοφώτερος τῶν τε πρὸ αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν βασιλέων φανερῶς μεμαρτύρηται· καὶ δόξης ὑψώματος καὶ πλούτου ὀγκώματος βασιλικῷ τῷ πήχει τοὺς ἄλλους νενίκηκεν·

Εἰπὲ οὖν μοι, πρὸς τοῦ σοῦ Σολομῶντος· Θεὸς τοῦ χρήματος τούτου δοτὴρ τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ συχνῶν ἱδρώτων καὶ μακρῶν πονημάτων τῆς ἀρετῆς ἔπαθλον ἔλαβεν; Οὔ, φησί· πῶς γάρ, δωδεκαέτης που τῆς βασιλείας ἁραξάμενος; Θεία δὲ ἡ χάρις, καὶ τὸ δῶρον θεόπεμπτον.

Σύμφημί σοι κἀγώ· καὶ προσκυνῶ τὸν δοτῆρα, καὶ τὸ δῶρον ἀσπάζομαι. Ἀποδέδεικται οὖν, ὡς ἡ σοφία, ἡ δόξα, ὁ πλοῦτος, ὁ τῆς κατασχίσεως πλατυσμὸς θεοδώρητά ἐστι φιλοτιμήματα. Ναί, ἢ τί φῄς; Καὶ πάνυ γε. Οἷς δὲ πολὺ πιστεύεται, καὶ πολὺ ἀπαιτηθήσεται· καὶ οἱ δυνατοὶ δυνατῶς ἐτασθήσονται. Τίθεμαι· αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ ἀπόφασις Σολομῶντος. Ὁ γοῦν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀπολαύσας θείων χαρίτων διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, μακαριστῷ τέλει τὸν βίον ἐσφράγισαι καὶ ἀξίῳ τῆς δεδωρημένης τούτῳ σοφίας; ἢ ἐπὶ κεφαλὴν εἰς βάραθρον ἀσεβείας κατεκυλίσθη, καὶ ἐβεβήλωσε τὰ ἅγια ταῦτα δωρήματα;

Τί σιωπᾷς, Ἰουδαῖε; Ἐπέλιπέ σε λόγος τῆς ἀποκρίσεως οὕτω ταχέως; Ἐγώ σου τῇ ἀπορίᾳ βοηθήσω, τὸν θεσπέσιον Ἰεζεκιὴλ παραγαγών, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν αὐτῷ λελαληκότος Θεοῦ, δεηθείς, ἵνα τὴν διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἀπόφασιν πάλιν ἀποφανῇται (96). Ἐν τῷ

(93) Psal. xxiv, 4.
(94) Luc. xii, 48.

A scit antequam fiant, et *in manu ejus omnes fines terræ* (93) sustinentur, et quæ constricta cujusvis manu abdantur, acutè perspicit, etsi minutissima sint, etsi necdum in luce prolata.

XIX. At magnum quid tibi videtur, quod in regem Israel (Salomon) unctus sit. Atqui potior in Saule hæc prærogativa videri posset; tum quia nutu divino unctus fuit; tum quia qui eum unxit, celeberrimus erat sanctitate; nam unxit eum Samuel; tum quia inter reges primus fuit, et cunctorum, qui postipsum fuerunt, exorsus; sed neque uspiam deprehenditur idololatriam lapsus, neque ab alienigenis, quarum Deus consuetudinem interdixerat, feminis corruptus. Attamen cum Omnipotentis mandatis pluries se male obsequentem exhibuisset, in reproborum sortem deputatus est, et B vitam acerba morte absolvit; et nihil ei profuerunt beneficia, quibus illum Deus ex benignitate sua sponte cumulaverat, imo vero in gravissimam omquod, mala pro bonis, rependens, benefactorem

XX. Rursum itaque te interrogo, ac mihi rursum responde: Quamobrem ex omnibus, quæ ab Salomonem spectant, tantopere jactas? Qua de causa tam multis eum laudibus obruis? Quia, inquit, universis regibus, qui eum seu præcesserunt seu subsecuti sunt, sapientiorem illum fuisse, omnibus exploratissimum est: et quia gloriæ sublimitate et opum superbia regio cubito reliquos superavit.

C Die ergo mihi, gratuitone, quod ad tuum Salomonem attinet, Deus homini cuncta hæc tam ampla dono dedit, an vero tanquam sudorum jugiter manantium, diuturnorumque laborum justam mercedem iste ea retulit? Nequaquam, inquit; quomodo enim puer duodennis regnum uspiam obtinuisset? Hoc sane beneficium fuitdivinum, ac donum cœlitus collatum.

Ego quoque tecum sentio, et largitorem adoro, donumque ipsum exosculor. Compertum est igitur sapientiam, gloriam, divitias ac possessionum amplitudinem totidem gratuita divinæ munificentiæ munera exstitisse. Faterisne ita prorsus esse? Fateor enimvero. Porro *quibus multum concreditum est, multum requiretur ab eis* (94); *et potentes potenter tormenta patiuntur* (95), Certum id habeo; D est enim sententia ipsius Salomonis. Hic igitur, qui tot tantisque e Dei bonitate cœlestibus muneribus cumulatus est, num exitu admodum beato ac digno sapientia sibi donata vitam coronavit? An non potius in impietatis barathrum usque ad caput devolutus est, ac divina illa munera profanavit?

Quid taces, o Judæe? Adeone cito nullum tibi suppetit responsum? Suppetias hærenti egomet feram, divinitus doctum Ezechielem in medium producens, seu potius Deum ipsum, qui per eum locutus est, deprecans, ut sententiam per Ezechielem

(95) Sap. vi, 7.
(96) Cod. ἀποφανεῖται.

latam rursus ipse edoceat : *Si conversus justus a justitiis fuerit, et fecerit iniquitatem, in peccatis suis morietur, et non erunt in memoria justitiæ ejus, quas fecit* (1). Quandoquidem igitur eo impietatis adversus Altissimum in his provectus est Salomon, ut abierit post Astartem et Chamos aliaque ejusmodi exsecranda idola atque abominationes; id vero propheticum Davidis et perspicacissimum oculum non effugit, atque adeo multo minus latuit præscientiam illius, qui *incerta et occulta sapientiæ suæ Davidi manifestaverat* (2) : quomodo fieri potuit, ut adeo sublimia ac prorsus divina de Salomone prædicaverit, homine scilicet fratricida, idololatra, mulierum voluptatumque cupidine tam facile ad insaniam percito ?

A ἀποστραφῇ (97) δίκαιον ἀπὸ τῶν δικαιοσυνῶν (98) αὐτοῦ, καὶ ποιήσει παράπτωμα, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ ἀποθανεῖται, καὶ (99) οὐ μὴ μνησθῶσιν αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ἃς ἐποίησεν. Ἐπεὶ οὖν ταῦθ' οὕτω καὶ ἠσέβησε Σολομὼν εἰς τὸν Ὕψιστον, πορευθεὶς ὀπίσω τῆς Ἀστάρτης καὶ τοῦ Χαμὼς καὶ ἑτέρων τοιούτων βδελυγμάτων τε καὶ προσοχθισμάτων · τοῦτο δὲ τὴν προφητικὴν τοῦ Δαυὶδ οὐ διέφυγεν ὀξυδέρκειαν, μᾶλλον μὲν οὖν τὸ προγνωστικὸν τοῦ τὰ ἀδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς ἰδίας σοφίας ἀποκαλύψαντος τῷ Δαυίδ · πῶς ἔμελλε τὰ ὑψηλὰ ταῦτα καὶ θεοπρεπῆ περὶ Σολομῶντος προαγορεύσαι, τοῦ ἀδελφοκτόνου, τοῦ εἰδωλολάτρου, τοῦ κεπφωθέντος ὀπίσω γυναικείας φιληδονίας ;

Credisne, Deum per Davidem locutum fuisse ? Omnino, inquit. Eorum igitur, quæ sequuntur, profesionem anticipato præmisisti. Quid, inquis, illud est ? Nimirum ante solem et lunam præcognita Deo fuisse, quæ ad eum (Salomonem) spectabant ; et non quidem partim cognita, partim incognita, sed perspecta plane omnia tum mala tum bona (Deo fuisse). Quo igitur pacto Davidi per Spiritum suum magna illa, quæque Deum decent, de eo inspirasset, quem noverat, more juvencæ, ut Ephraim, insaniturum ? Sane id summe vertatur.

B Πιστεύεις, ὅτι ὁ Θεὸς λελάληκεν ἐν Δαυίδ ; Ἐκ παντός, φησίν. Τὸ δ' ἐφεξῆς προῳθάσας αὐτὸς ὡμολόγησας. Ὁποῖον, φῄς ; Ὅτι πρὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ἐγνωστει ἔκειντο τὰ κατ' αὐτὸν τῷ Θεῷ · οὐ τὰ μὲν, τὰ δ' οὔ, ἀλλ' ἅπαντα πονηρά τε καὶ ἀγαθά. Πῶς οὖν τὰ μεγάλα ταῦτα καὶ Θεῷ πρέποντα διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος ἔμελλεν ἐμπνεῖν τῷ Δαυίδ, εἰδὼς αὐτὸν παροιστρήσοντα, ὡς δάμαλιν κατὰ τὸν Ἐφραίμ ; Βλασφημίας τοῦτο ἰσχάτης · τρέποιτο δὲ ἡ βλασφημία ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλήν.

blasphemum : in caput tuum blasphemia ista

Quem itaque locum hic habet insulse a te memorata præscientia ? Dictum est enim non modo eum exstitisse ante solem et ante lunam ; sed et illud additur : *Permanebit cum sole* (3), et illud : Donec *auferatur luna* (4). Stat sane præscientia, si illud quod prævisum est, impletum fuerit : et sum, quod ad id spectat, exitum sortitur. Ad vero ille, de quo prophetavit hæc David cum sole et luna permanet ; et nunc quidem Salomon non exsistit, ac thronus regni ejus eversus prorsus evanuit; sol autem et luna consuetos sibi cursus adhuc perficiunt. Quærite igitur, et eum invenietis, qui permanet cum sole, simulque ante solem exsistentiam habet. Et cum inveneritis, *accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestræ non confundentur* (5).

Ποῦ τοίνυν χώραν ἐνταῦθα ἔχει ἡ ἀγνοήτως εἰρημένη σοι πρόγνωσις ; Οὐ γὰρ μόνον πρὸ τοῦ ἡλίου εἴρηται καὶ τῆς σελήνης, ἀλλὰ καὶ τὸ, συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, καὶ τὸ, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη. Ἵσταται γὰρ ἡ πρόγνωσις, τοῦ προεγνωσμένου πεπληρωμένου · καὶ τὸ γε ἴκον εἰς τοῦτο τέλος λαμβάνει. Ὁ δὲ, περὶ οὗ τῷ Δαυὶδ πεπροφήτευται ταῦτα, συνδιαιωνίζεται τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ · καὶ Σολομὼν μὲν νῦν οὐκ ἔστι, καὶ ὁ θρόνος τῆς βασιλείας αὐτοῦ καταῤῥάγεις ἠφανισται · ὁ δὲ ἥλιος καὶ σελήνη τοὺς οἰκείους δρόμους ἀνύουσι. Ζητήσατε οὖν καὶ εὑρήσετε (3) τὸν συμπαραμένοντα τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τοῦ ἡλίου τὴν ὕπαρξιν ἔχοντα. Καὶ εὑροντες, προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτίσθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῇ.

XXI. Esto, inquit, de Christo ea prædicta fuisse. Si Christus solari cursui commensurabitur, ergo deficiente sole, deficiet pariter qui cum eo permanet Christus,

ΚΑ'. Ἔστω, φησὶ, περὶ τοῦ Χριστοῦ προειρῆχθαι τὸν λόγον. Εἰ οὖν ὁ Χριστὸς τῷ ἡλιακῷ συμμετρηθήσεται δρόμῳ, ἡλίου ἐκλείψαντος συνεκλείψει καὶ τὸ συμπαραμονιμον τοῦ Χριστοῦ.

Obmutesce, os blasphemum. Virtus Christi sempiterna (est) et indeficiens. Nam si (de illo) dictum est etiam : ante solem, jam temporaneæ eximitur exsistentiæ.

Φιμώθητι, βλάσφημον στομα. Ἀΐδιον τὸ τοῦ Χριστοῦ κράτος καὶ ἀτελεύτητον. Εἰ γὰρ καὶ εἴρηται, πρὸ τοῦ ἡλίου, τὴν χρονικὴν ὕπαρξιν διαρεύγει.

Deinde vero, tu quoque mihi responde : quo-

Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἀπόκριναί μοι · πῶς νοεῖ, τὸ

(97) Discedit auctor a communi Græca lectione (Ezech. III, 20) ἀποστρέψειν.
(98) Ita cum communiori LXX lectione : codex tamen Alex. habet τῆς δικαιοσύνης.
(99) Græca lectio communis habet διότι, non vero καί.
(1) Ezech. III, 20.
(2) Psa. L. 8
(3) Cod. εὑράσεται.
(4) Osee X, 11 ; *Ephraim vitula docta diligere triturum.*
(5) Psal, LXXI. 5.
(6) Ibid. 7
(6) Psal XXXIII, 6

Πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι, καὶ πλασθῆναὶ τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ ; Ἆρ' οὖν ὁ Θεὸς τοῖς οἰκείοις ποιήμασι σύγχρονος ἢ καὶ ὀλίγον τι πρόχρονος, ἐπειδήπερ εἴρηται, πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν τοῦτον τὴν ὑπαρξιν ἔχειν ; Οὐχί, φησί· προτεθὲν δὲ ὁμως τὸ ἀπ' αἰῶνος, τὴν πεπλανημένην διάνοιαν ἀνωσθώσατο· εἴρηται γὰρ οὕτως· Καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ.

A modo illud intelligis: *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, et a sæculo et usque in sæculum tu es* (8) ? Num igitur Deus operibus suis coævus aut paulo anterior pronuntiabitur, propterea quod dictum est eum exsistentiam habere, *priusquam montes fierent aut formaretur terra* ? Nequaquam inquit: verumtamen illud *a sæculo*, quod præmittitur sententiam forte errantem corrigit: sic enim ibi legitur: *Et a sæculo et usque in sæculum tu es*.

Ἐπαινῶ σε τῆς ἀποκρίσεως, εἰ καὶ τῆς ὑποκρίσεως προσοχθίζομαι. Τὰ συνῳδὰ γὰρ καὶ ἰσοδύναμα ἰδεῖν ἤδη μου ἐρχομένου (9), δέδοικα, μὴ ἀποδὺς πετάσῃς εὐθύς, καὶ πρὸς ἀδιανοήτους πάλιν χωρὴσῃς μωρολογίας. Ὅμως αὐτό, φησί, τὸ πρᾶγμα φανεῖ.

Laudo responsum tuum, etsi ægre feram simulationem. Vereor enim, ne si consimilia quædam et æquipollentia dicere jam aggrediar, protinus resiliens effugias, et rursus ad insulsas ineptias revertaris. Id vero, inquit, facta demonstrabunt.

B

Εἴρηκας, ὅτι τὸ, ἀπ' αἰῶνος, προσκείμενον τὸ ἄναρχον διατρανοῖ τοῦ Θεοῦ. Πρόσσχες οὖν ποι λοιπὸν, ὅτι κἀνταῦθα τῷ, πρὸ τῆς σελήνης, προστεθὲν τὸ γενεὰς γενεῶν, τὸ ἴσον ἀναρχον ὑπεστήμανε, καὶ ἔστιν ἰσοδύναμον τῷ ἀπ' αἰῶνος.

Dixisti illud *a sæculo*, quod adjungitur, perspicue evincere, Deum principio carere. Igitur mihi et reliquum concede, nimirum illud *generationes generationum* (10), quod ibi sequitur illud *ante lunam*, pari ratione significare *expertem principii*, idemque valere atque illud, *a sæculo*.

ΚΒ'. Εἰ δὲ καὶ ἔτι τρανοτέρας χρῄζεις τῆς ἐπιλύσεως, τὴν αὐτὴν Δαυϊδικὴν λύραν ἐμμελεστέρως κινήσομεν, εἴπερ μὴ καὶ πρὸς ταύτην ὄνος φανεῖς λύρας ἀκούων, τὸ παροιμιῳδούμενον. Βασιλεύσει Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Θεός σου, Σιών, εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Τί τούτου σαφέστερον ; Δέδεικται γάρ, ὅτι ταυτόν ἐστι τῷ εἰς τὸν αἰῶνα τὸ εἰς γενεάν· καὶ μὴν ἐκεῖσε πλέον εἴρηται. Πληθυντικῶς γὰρ τὸ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν, τοῦτ' ἔστι πρὸ τῶν αἰώνων. Ἐνταῦθα δὲ γενεὰν εἴρηκε καὶ γενεάν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης φησί· Κύριε, τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὸ μνημόσυνόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Διὰ πάντων τούτων ἑνὸς δηλουμένου, τοῦ τὸν Θεὸν ἄναρχον εἶναι καὶ ἀτελεύτητον, ἀλλ' οὐχὶ τῷ αἰῶνι τούτῳ ταῖς ὑποχρονίοις λεπταῖς συμπαρεκτεινόμενον· ἐξ ὧν καὶ τὸ τῆς αὐτῆς εἶναι διανοίας συνίσταται, τὸ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν.

XXII. Quod si evidentiorem præterea cupis explicationem, eamdem Davidis lyram (nisi tamen etiam ad hanc, ex veteri proverbio, apparebis lyram audiens asinus) diligentius pulsabimus: *Regnabit.* inquit (11), *Dominus in sæculum, Deus tuus, Sion in generationem et generationem.* Quid hoc mannifestius, quid hoc præclarius ? Evidentissime enim constat, idem prorsus valere *in generationem* atque *in sæculum*; quin imo ibi plus aliquod dictum invenitur. illud enim, quod per numerum pluralem dicitur, *ante lunam generationes generationum* idem est *ac ante sæcula.* Hic vero dixit, *generationem et generationem.* Et rursus inquit idem propheta: *Domine, nomen tuum in æternum, et memoriale tuum in generationem et generationem* (12). Ex his omnibus illud unum perspicue evincitur, Deum principio æque ac fine carere, non autem ipsum huic sæculo et generationibus

C

quæ cum tempore defluunt, quasi coextendi. Ex quibus exsurgit, etiam illud, *ante lunam generationes generationum*, eamdem prorsus continere sententiam.

Τὸ δὲ προϋπάρχον τῶν ποιημάτων πάντων οὐ ποίημα· εἰ δὲ οὐ ποίημα, ἄκτιστον· τὸ δὲ ἄκτιστον, ὁμολογουμένως ἄχρονον· τὸ δὲ ἄχρονον, ἀτελεύτητον· τὸ δὲ κατὰ φύσιν ἀτελεύτητον, καὶ ἄναρχον. Συνῆκται τοιγαροῦν ὡς ὁ πρὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν διαμένων καὶ ἄναρχός ἐστι τὴν ἀπὸ χρόνου ἀρχὴν, καὶ ἀτελεύτητος.

Porro quod præexsistit universis quæ facta sunt, haud factum ipsum est, si autem non factum, est increatum; increatum vero in confesso est temporis esse expers; quod autem est extra tempus, non novit finem; et quod ex natura sua non novit finem, neque principium ullum habet. Exploratum est igitur eum qui ante solem et lunam per generationes generationum permanet, et principio quod spectat ad initium temporis (13),

D

carere, ac nullum nosse finem.

(8) Psal. LXXXIX, 2.

(9) Quispiam forte suspicabitur, legendum potius ἀρχομένου.

(10) Psal. LXXI, 5.

(11) Psal. CXLV, 10, sec. LXX. qui habent εἰς τὸν αἰῶνα, ubi Vulgatus legit, *in sæcula.*

(12) Psal. CXXXIV. Auctor in principio secundi hemistichii cum communiori lectione Græca habet particulam καὶ, ubi Vulgatus Latinus repetit vocem, Domine. Neque tamen Latina lectio penitus Græcis incomperta fuit: nam suffragatur ei Alexandrinus codex, qui ibidem reptit. Κύριε.

(13) Cum sermo sit de Filio Dei, scite Germanus eum ἄναρχον non infinite, sed quadantenus, id est, κατὰ τὴν ἀπὸ χρόνου ἀρχὴν, appellat, ubi ἄναρχος idem valet ac ἀίδιος. Hæc sententia et vetustioribus Patribus familiaris fuit; e quibus S. Gregorius Nazianz. sic breviter ac dilucide, quo sensu Filius

Posuisti, o Judæe, custodiam ori tuo, et faciem tuam obscuro pudoris velo abscondisti, dum magna hæc luminaria tibi suum ipsorum conditorem clare manifestant (14).

XXIII. Quod si rursus supercilium vel ipso templi pinnaculo altius præ fastu attollens, ad jactantiam Salomonem ejusdem templi exstructorem sermoni velis subinferre (enarrans) quomodo impensissimum studium ad Dei gloriam contulerit, eximia nempe arte Dei tabernaculum varie auri gemmarumque splendore exornans, nihil non molitus, quod intuentium oculos delectaret, et manuum hominum operibus Deo lætitiam afferre se posse existimans, cum ipsemet Dei opus reliquis omnibus præcellens foret, ac sciret, Deum et *cælos implere* (17), omnemque terram palmo metiri;

Hæc si fastuose forte jactes, Cyrus Persarum rex, vir licet idololatra (18) et incircumcisus, vanum fastum tuum comprimet. Hic siquidem templum a Salomone exædificatum, dirutum deinde ac funditus eversum, ingentibus auri ponderibus et animo maxime alacri, hic inquam, multo post tempore denuo et erexit atque instauravit, populumque e captivitate in suam patriam restituit. *sustinuistis* enim *qui simul constristaretur, et non fuit; et qui consolaretur* (20), et ex tribubus vestræ gentis *nemo unus inventus est*; hic vero, vir alienigena, beneficum se vobis ac redemptorem præbuit.

XXIV. Et sane per eam Ecclesiam, quæ est ex gentibus, filii quoque Israel quotidie ad pristinam paradisi hæreditatem vocantur et introducuntur. Ac templum animatum, quod Nabuzardan (21) accendens cupiditatum flammam animas dire fœdantem, incendio absumpserat, Verbum omnium conditor atque artifex, renovat, et jucundissime exornat, illud in semetipso excitans purissimum, sanctissimum, fulgentissimum. Ecquid enim aliud est templum hoc excitasse, quam deificatione (22) factum fuisse Deum et divinam gloriam participasse? Quæ autem (huic templo exædificando) purissimam materiam suppeditat, præstantissimum

Ἔθου τῷ στόματί σου φυλακὴν, Ἰουδαῖε, καὶ τὸ πρόσωπόν σου αἰσχύνῃ σκοτομένῃ περιεκάλυψας, τῶν φωστήρων τῶν μεγάλων τούτων τὸν ἑαυτῶν δηλοποιησάντων σοι ποιητήν.

ΚΓ'. Ἢ καὶ πάλιν τὴν ὀφρὺν αἴρεις ὑψηλοτέραν τοῦ ἱεροῦ, τὸν οἰκοδόμον τοῦδε Σολομῶντα εἰς καύχημα τῷ λόγῳ παρεισκυλῶν· ὅπως τε σπουδὴν ὑπέρθερμον κατεβάλλετο εἰς δόξαν Θεοῦ, ποικίλλων τὸ τοῦ Θεοῦ σκήνωμα καλλιτεχνίαις, εὐχροίαις χρυσοῦ, εὐχροίαις λίθων, ἀνθρωπίνων ὄψεων θέλγητρα πάντα ἐπιτεχνώμενος, καὶ χειρῶν ἀνθρωπίνων ἔργοις τὸν Θεὸν ἡδύνειν οἰόμενος, αὐτὸς ἔργον ὢν τοῦ Θεοῦ τὸ πάντων ἐξαίρετον, καὶ Θεὸν εἰδὼς τὸν οὐρανὸν πληροῦντα, καὶ τὴν γῆν πᾶσαν μετριῶντα (15) τῇ σπιθαμῇ (16).

Ἐὰν ἐπὶ τούτοις κομπάζῃς, Κῦρος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τὸ φρύαγμα κατασβέσει σου, ἄνθρωπος εἰδωλολάτρης καὶ ἀπερίτμητος. Τὸ γὰρ ὑπὸ Σολομῶντος ἀνεγερθὲν ἱερὸν, κατερειπωθὲν καὶ ἀφανισθὲν εἰς τὸ παντελὲς, βαρυταλάντοις ὁλκαῖς χρυσίου καὶ ψυχῇ θερμοτάτῃ, οὗτος μακροῖς ὕστερον χρόνοις ἐξανίστησί τε καὶ ἀνενεώσατο, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ τῇ οἰκείᾳ πατρίδι ἀποκατέστησεν. Ὑπεμείνατε γὰρ συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε· καὶ τὸν παρακαλοῦντα, καὶ οὐχ εὕρετο ἀπ' οὐδεμιᾶς τῶν τοῦ ἡμετέρου γένους φυλῶν· ὁ δὲ ἀλλογενὴς οὗτος ἄνθρωπος εὐεργέτης ὑμῖν ἐγνωρίσθη καὶ λυτρωτής.

ΚΔ'. Διὰ τῆς ἐξ ἐθνῶν γὰρ Ἐκκλησίας καὶ οἱ τοῦ Ἰσραὴλ παῖδες πρὸς τὴν προτέραν κληρονομίαν τοῦ παραδείσου τὸ καθ' ἡμέραν προσκαλοῦνται καὶ εἰσοικίζονται. Καὶ τὸν ναὸν τὸν ἔμψυχον, ὃν ὁ Ναβουζαρδὰν ἐνεπύρισε, τὴν ψυχόλεθρον (19) ἐκκαύσας κάμινον τῶν παθῶν, ὁ τοῦ παντὸς ἀρχιτέκτων Λόγος καὶ παντεχνήμων ἀνανεοῖ καὶ ἐπιτερπέστατα καθωραΐζει, ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσας πανάχραντον, πανάγιον, πανυπέρφωτον. Καὶ τί γὰρ ἕτερον, ἢ τῇ θεώσει Θεὸν καὶ τῶν θείων αὐχημάτων μετεσχηκότα καὶ γεγονότα, ὅπερ τὸ ὑποστῆσαι; Ἢ δὲ χορηγὸς τῶν πανάγνων τούτων ὑλῶν, τὸ τῆς γυναικείας φύσεως ἐξοχώτατον καύχημα, τὴν τῶν οὐρανίων ἀγγέλων ὑπέρ-

ἀναρχος dicendus sit aut non dicendus, tradit (orat. 39, § 12) :Πατὴρ ὁ Πατὴρ, καὶ ἄναρχος· οὐ γὰρ ἐκ τινός. Υἱὸς ὁ Υἱὸς, καὶ οὐκ ἄναρχος· ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ· εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνοις ἀρχὴν καὶ ἄναρχος. ποιητὴς γὰρ χρόνων οὐχ ὑπὸ χρόνον. *Pater Pater est et principii expers; neque enim ex ullo est. Filius Filius est, ac non principii expers; ex Patre siquidem. Quod si temporis principium accipis, etiam principio caret; neque enim temporum effector tempori subest.* Hic gemina prope ad verbum legere est in ejusdem Gregorii orat. 20. al 29, § 7.

(14) Luminaria auctor dicit *solem et lunam*, de quibus in Psalmi loco, de quo disserit, sermo est.

(15) Cod. μετριοῦντα quod μετριῶτα a μετριάω emendandum censui: at aliter Græca versio loci Isaiæ, e quo sententia desumpta est (Isa. XL. 12) Τίς ἐμέτρησε... τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;

(16) Cod. σπαθαμῇ, scilicet consueto iotacismi vitio.

(17) Jerem. XXIII, 14: *Numquid non cælum et terram ego impleo dicit Dominus?*

(18) Utique idolorum cultui addictus fuerat Cyrus; ac non æque certum est idololatram eum permansisse, aut talem adhuc, fuisse cum templum Hierosolymitanum reædificandum jussit.

(16) Cod. ψυχόλυθρον.

(20) Psal. LXVIII, 21.

(21) Quemadmodum Cyrus, qui restaurandum curavit templum Domini, habitus est a SS. Patribus ceu typus Christi Salvatoris; ita Nabuzardan, qui (IV Reg. XXV, 8 seqq.; et Jerem. LII, 12 seqq.) templum atque urbem Jerusalem incenderat et destruxerat, habitus est ut typus diaboli, qui humanum genus impulit in ruinam.

(22) Deificatio (θέωσις) dicitur tum ea, qua natura Christi humana assumpta fuit in unitatem personæ, tum ea, qua homines, in filios Dei adoptati, divinæ illuminationis participes fiunt.

λαμπρον καθαρότητα κάτω βάλλουσα (23), κατὰ σύγκρισιν ὡς ὑπεροχαῖς ἀσυγκρίτοις αὐτὴν ὑπερβάλλουσα.

ΚΕ'. Τὸν ναὸν τοῦτον καὶ αὐτὸς Σολομὼν προβλεπτικοῖς ὄμμασιν ἐθεάσατο, καὶ τὸ μέλλον ὡς ἐνεργούμενον κατενόησεν, Ἡ σοφία, λέγων, ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά· ἔσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα, οὐχ οἷα τῷ ὑπ' αὐτοῦ ᾠκοδομημένῳ ναῷ προσεφέροντο, τὰ κνίσσης καὶ καπνοῦ τοῦ ναοῦ τὸν χῶρον ἀποπληροῦντα· ἀλλ' ὁποῖα; Ἔλθετε, φησί φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν. Τοιαύτη γὰρ ἡ κατὰ Χριστὸν θεόδεκτος καὶ ἀναίμακτος ἱερουργία. Ἀπολίπετε (27), φησὶν, ἀφροσύνην, καὶ ζήσεσθε. Ἀφροσύνη γὰρ ὄντως τὸ οἴεσθαι χαίρειν τὸν Θεὸν θύμασιν ἀλόγων καὶ καπνῷ καὶ κνίσσῃ καὶ τοῖς τοιούτοις. Μὴ γὰρ, φησὶ, φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι; Καὶ τίς ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν;

ΚΣ'. Ἢ ὡς δὲ, Ἰουδαῖε, τῷ Σολομῶντι ἐναρμοσθήσεται τὸ· Ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας; καὶ τὸ· Πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν; Εἰ εὐλογημένος ὁ Σολομὼν, ὁ θεόπτης ἐρωτάσθω Μωσῆς. Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὅστις ποιήσει γλυπτὸν καὶ χωνευτὸν, βδέλυγμα Κυρίῳ, ἔργον χειρῶν τεχνίτου. Εἰ γοῦν ἀλώσιμος τῷ ἐγκλήματι τούτῳ Σολομὼν, πῶς εὐλογημένος ἔσται ὁ ἐπικατάρατος; Πῶς δὲ πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτὸν, ὡς ἡμεῖς γε τέως ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία, τὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐλογούμεν καὶ μακοριζόμεν ὄνομα, ὅτι αὐτὸς ἡμᾶς ἐρρύσατο τῆς τῶν δαιμόνων ἀπάτης; Ἀπέστειλε γὰρ, φησιν, ὁ Θεὸς τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν καὶ τῶν τῆς ἀσεβείας ἐπιτηδευμάτων. Οἱ δὲ τῆς καλλίστης ταύτης ἠξιωμένοι ἀπολυτρώσεως πῶς ἂν μακαρίσωμεν, ἢ πῶς εὐλογήσωμεν Σολομῶντα, τῷ κατ' αὐτὸν ὑποδείγματι τὴν εἰδωλολατρείαν ἐπιβεβαιοῦντα, καὶ ὀπίσω τῶν ψευδωνύμων θεῶν πορεύεσθαι ἄντικρυς εἰσηγούμενον;

sane muliebris generi ornamentum, ipsorum quoque cœlestium spirituum nitentissimam obscurat puritatem (24), utpote quæ, comparatione instituta, istam immenso superat intervallo.

XXV. Hoc porro templum et ipse Salomon propheticis oculis conspexit, et futurum velut jam ædificatum contemplatus est, ubi inquit: *Sapientia ædificavit sibi domum* et suffulsit *columnas septem, immolavit victimas suas* (25); non quales in templo, quod ille (Salomon) extruxit, offerebantur quæ nidore et fumo templi ambitum replebant; quales igitur? *Venite*, inquit (26) *comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis.* Hujusmodi est enim secundum Christum Deo acceptabile et incruentum sacrificium (28): *Relinquite* inquit (29) *insipientiam, et vivetis.* Prorsus enim insipientia est existimare, Deum brutorum animantium victimis, et fumo et nidore atque his similibus oblectari. *Numquid enim*, inquit (30), *manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Ecquis ista e manibus vestris exquisivit?*

XXVI. Præterea quanam, o Judæe, ratione Salomoni convenient illa: *Erit nomen ejus benedictum in sæcula* (31)? Quomodo et ea: *Omnes gentes illum beatum prædicabunt* (32)? Moyses, qui Deum vidit, ipse interrogatur, num benedictus sit Salomon. *Maledictus*, hic inquit, (33) *homo quicunque fecerit sculptile, et conflatile, abominationem Domino, opus manuum artificis.* Si itaque Solomon hujus criminis reus convincitur, quomodo habebitur benedictus, qui maledictus deprehenditur? Quomodo insuper omnes gentes beatum illum prædicabunt, sicuti interim nos utique Ecclesia e gentibus collecta nomen Christi et benedicimus et beatum prædicamus quoniam a dæmoniorum errore ipse nos eripuit? *Misit enim*, inquit (34) Deus *Verbum suum, et eripuit eos de interitionibus eorum*, et a studio impietatis. Nos autem, qui eximia hac redemptione digni habiti sumus, quomodo beatum jactabimus, et quomodo benedictionibus Salomonem cumulabimus, qui exemplo suo idololatriam confirmabat, et post falsos deos abire aperte docebat?

(23) Nisi quis malit legendum unica voce κατα. βάλλουσα.

(24) Si nitentissimam angelorum puritatem tam longe excedit Virginis Deiparæ puritas, ut eam plane obscuret, quis suspicari potest, Virginis animam aliquando tenebris ac fœditate peccati obvolutam? Hæc vero diligentius in Germano advertenda. Cum enim disertissime deinceps originalem hanc Deiparæ puritatem profiteatur, hinc sensus istarum quoque sententiarum luculentior evadit.

(25) Prov. IX, 1. Germanus cum LXX habet ὑπήρεισε, *suffulsit*: Aquila tamen et Symmachus verterunt ἐλατόμησε, *excidit*, uti et Vulgatus Latinus legit

(26). IX, 5. Auctor habet ἔλθετε (*venite*) sed communis LXX lectio est, ἔλθατε.

(27) Apud LXX legitur ἀπολείπετε.

(28) Disertissimum habes testimonium fidei nostræ de incruento altaris sacrificio.

(29 Prov. IX, 6. Lectio hujus loci, quam Germanus exhibet, consentit cum Complutensi editione, quæ pariter habet, ἀπολείπετε ἀφρόσυνην, καὶ ζήσεσθε, et sic utraque suffragatur Vulgatæ Latinæ editioni, *relinquite infantiam, et vivite.* Communior Græcorum lectio habet, Ἀπολείπετε ἀφροσύνην, ἵνα εἰς αἰῶνα βασιλεύσητε. Aldina autem editio utrumque sensum sic jungit: Καὶ ζήσεσθε εἰς τὸν αἰῶνα βασιλεύσητε.

(30) Psal. XLIX, 13. LXX tamen habent φάγομαι ... πίομαι.

(31) Psal. LXXI, 17. Germanus cum Aldina editione ἔσται τὸ ὄνομα... communior tamen Græca lectio, cum Vulgata Latina consentiens, habet: ἔστω τὸ ὄνομα κ. τ. λ.

(32) Ibid Paulo aliter Vulgata Latina: *Omnes gentes magnificabunt eum.*

(33) Deut. XXVII, 15. Auctor cum cod. Alexandrino et editione Complutensi habet τεχνίτου pro τεχνιτων, uti communior fert Græca lectio Latinæ Vulgatæ consentiens.

(34) Psal. CVI, 20.

Quod vero benedicendum et adorandum inter omnes gentes sit nomen Christi, auctor nobis est altisonus Isaias, seu ille potius, qui Isaiæ prophetica inspiravit oracula, sic omnino aperte pronuntians : *Vocabitur servis meis nomen novum, qui benedicetur in terra; laudabunt enim Deum verum* (35). Populus enim Dei non amplius Jacob (appellatur), non amplius Joseph aut Ephraim; vetera illa et obsoleta sunt nomina sed novo vocatur nomine (36), quoniam et testamentum novum est, et novus populus. Quodnam vero istud ? Christianus, et a Christo hoc nomine cognominatus, vere nomen suum gerit. Quicunque autem benedicit eum, qui vere nomine suo sic appellatur, (eo ipso) Deum verum benedicit, scilicet Christum, a quo Christianus nomen sortitur.

A Ὅτι δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα εὐλογητὸν ἐστι καὶ προσκυνητὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἔχομεν τὸν Ἡσαΐαν συνήγορον μεγαλοφωνότατον, μᾶλλον δὲ τὸν αὐτῷ τὰ τῆς προφητείας ἐμπνεύσαντα, καὶ οὕτωσὶ διαῤῥήδην ἀποφηνάμενον · Τοῖς δουλεύουσί μοι κληθήσεται ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς · εὐλογήσουσι γὰρ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν. Οὐκ ἔτι γὰρ τοῦ Θεοῦ λαὸς Ἰακὼβ, οὐκ ἔτι Ἰωσὴφ καὶ Ἐφραὶμ, τὰ παλαιὰ ταῦτα καὶ σεσηπότα ὀνόματα · ἀλλὰ καινὸν ὄνομα, ἐπεὶ καὶ καινὴ Διαθήκη καὶ καινὸς λαός. Καὶ ποῖον τοῦτο ; Τὸ Χριστιανός, καὶ ὁ ἀπὸ Χριστου παρωνομασμένος ὀνόματι τούτῳ φερωνυμεῖται. Καὶ ὁ τὸν οὕτω φερωνυμούμενον εὐλογῶν εὐλογεῖ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν, τοῦτ' ἔστι Χριστὸν, ἀφ' οὗ ὁ Χριστιανὸς παρωνόμασται.

Age itaque, et exinde sta mecum, atque ambo simul Christum verum Deum adoremus; et fac nobiscum signeris (37) lumine vultus illius ac novi Testamenti sanguine, sicque mortis auctorem et tenebrarum principem effugias.

B Δεῦρ' ἴθι, καὶ στῆθι λοιπὸν μετ' ἐμοῦ, καὶ προσκυνήσωμεν ἅμφω Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν · καὶ σημειώθητι μεθ' ἡμῶν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τῷ αἵματι τῆς νέας Διαθήκης, καὶ διαφύγῃς τὸν ὀλεθρεύοντα καὶ τοὺ σκότους τὸν ἄρχοντα.

XXVII. At scriptum est, inquit, quod *Orietur in diebus ejus justitia et et abundantia pacis* (38). Et hoc oraculum profecto Salomon operibus implevit, utpote qui sapientibus rectisque judiciis lites diremperit, et irruentes hostes per circuitum sibi subjecerit.

ΚΖ'. Ἀλλὰ γέγραπται, φησίν, ὡς ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης. Καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ὁ Σολομὼν τὸν λόγον ἐκύρωσε, σοφαῖς εὐθυδικίαις τὰς ἀντιδικίας διαλύσας καὶ τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων κατακυριεύσας ἐχθρῶν.

At vero, quomodo, o sacrilege tacuisti quod sequitur ? Quomodo, fili ministerii, quod merito nocti comparatur, lunam abscondisti ut thesaurum veritatis suffurari posses ? Quodnam vero hoc furtum ? Hoc nempe : *donec auferatur luna*. Verum cum lumine veritatis dubitationibus tuis occurram.

Ἀλλὰ πῶς, ἱερόσυλε, τὸ ἑξῆς ὑπεκράτησας ; Πῶς, ὦ υἱὲ τῆς νυκτὶ παρωμοιωμένης λατρείας, τὴν σελήνην ὑπέκρυψας, ἵνα ὑποκλέψῃς τὸ χρῆμα τῆς ἀληθείας ; Καί τί τὸ κλέμμα ; Τὸ, ἕως οὗ ἀντ- G αναιρεθῇ ἡ σελήνη. Ὅμως ἀπαντήσω σου μετὰ τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς τοῖς προβλήμασι.

Scriptum est (nam et ego consimilia quædam tibi narrabo) quod *Suscitavit Dominus satan Salamoni Ader Idumæum, et Esrom et Baramceth, et Andraezer ; et convenerunt adversus eum ; et erat dux agminis et occupavit Damasec : eratque satan Israeli cunctis diebus Salomonis* (39). Satan porro dicit hic hostem et oppugnatorem.

Γέγραπται, κἀγὼ γὰρ σοι τὰ ἴσα ἐρῶ, ὅτι Ἤγειρε Κύριος σατὰν τῷ Σαλομὼν τὸν Ἀδὲρ τὸν Ἰδουμαῖον, καὶ τὸν Ἐσρωμ, καὶ τὸν Βαραμεὲθ, καὶ τὸν Ἀνδραίζερ · καὶ συνηθροίσθησαν ἐπ' αὐτῷ · καὶ ἦν ἄρχων συστρέμματος, καὶ προκατελάβετο τὴν Δαμασέκ . καὶ ἦν σατὰν τῷ Ἰσραὴλ πάσας τὰς ἡμέρας Σαλομών. Σατὰν δὲ τὸν ἀντικείμενόν φησι καὶ πολέμιον.

Sed dicam tibi etiam de justitia Salomonis, seu potius non ego, sed Regnorum liber ista enarrat : *Et locutus est populus ad regem Roboam, dicentes : Pater tuus durissimum jugum imposuit nobis* (pater autem Roboam fuit Salomon). *Tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo et gravissimo jugo, quod ipse imposuit nobis* (40). Audisne gratiarum actiones, quas Salomon recipit pro sua erga populum justitia ? Adeo ut ipsa quoque populi defectio ad Samariam, et ad vitulos (42)

Ἐρῶ δὲ σοι καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Σαλομὼν · μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ἡ τῶν Βασιλειῶν βίβλος · Καὶ ἐλάλησεν ὁ λαὸς πρὸς τὸν βασιλέα Ῥοβοὰμ, λέγοντες · Ὁ πατήρ σου ἐβάρυνε τὸν κλοιὸν ἡμῶν · πατὴρ δὲ τοῦ Ῥοβοὰμ Σολομών. Καί σὺ νῦν κούφισον ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ πατρός σου τῆς σκληρᾶς, καὶ ἀπὸ τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ τοῦ βαρέος, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. Ἀκούεις τῆς εὐχαριστίας (41), ἧς εὐχαριστεῖται ὁ Σολομὼν περὶ τῆς εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ δικαιοσύνης ; Ὥστε καὶ ἡ ἀποστασία

(35) Isa. LXX, 15 sec. LXX ; nam Vulgatus Latinus paulo aliter : *Servos suos vocabit nomine alio ; in quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo, amen.*

(36) Referri huc possunt quæ leguntur Isa. LXII, 2, 12.

(37) Psal. IV, 7.

(38) Psal. LXXI, 7.

(39 III Reg. IX, 14, sec. LXX versionem, a qua valde hic differt Vulgata Latina, adeo ut nonnulla, quæ apud LXX hoc 14 versiculo continentur, in Vulgata legantur vv. 23 et 25.

(40) III Reg. XII, 3-4 sec. LXX.

(41) Cod εὐχαριστείας.

(42) Vitulos aureos auctor innuit a Jeroboam erectos. Vide III Reg. XII, 28-32.

τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ πρὸς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰς δαμάλεις αὐτοῦ μετανάστευσις (43) αἰτίαν ἔχουσι τὴν τοῦ Σολομῶντος ἐπήρειαν.

A suos conversio nullam præter iniquas Salomonis vexationes causam habuerit.

ΚΗ'. Οὐδὲ τὸ, ἕως οὗ ἀνταναιρεθήσεται ἡ σελήνη, κοινωνίαν ἔχει τινὰ πρὸς Σολομῶντα. Νῦν γὰρ καὶ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ὡς ἀρχῆθεν ἐτάχθησαν, τὸν οἰκεῖον διελαύνουσι δρόμον, καὶ ὑπηρετοῦσι τοῦ δημιουργήσαντος τῷ κελεύσματι· ἡ δὲ τοῦ Σολομῶντος δόξα εἰς χοῦν κατεσκήνωσε.

XXVIII. Sed nec quidquam cum Salomone commune habet et illud, *donec auferatur luna*. Hucusque enim tum sol tum luna cursum suum, prout constitutum ipsis ab initio fuit, perficiunt, et Conditoris sui nutui obsequuntur ; at Salomonis gloria in pulverem abiit.

Χριστὸς δὲ φιλανθρωπευσάμενος τοῦ κατασκηνῶσαι δόξαν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν, ὅπερ ἐστὶ, τὸ τὴν γηΐνην σάρκα τῇ θεώσει Θεὸν ἀπεργάσασθαι, βασιλεύει ἀθάνατα. Εἰρήνη δὲ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐδαμῶς. Πανταχόθεν γὰρ ἐλαύνεται, λιθολευστεῖται, ῥαβδίζεται, ὡς κόσμου δυσωδέστατον μίασμα, Μονος Χριστὸς αἰώνιος βασιλεύς, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον. Ἡσαίου καὶ τοῦτο, οὐκ ἐμὸν, ὅπερ ἐστὶν, ὡς οὔτε ἀρχὴν ἔχει, οὔτε τέλος. Τὸ δὲ ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον μόνου Θεοῦ, καὶ τῆς ἀκτίστου ἴδιον φύσεως.

Christus vero, qui ob suam in homines charitatem voluit ut *inhabitaret gloria in terra nostra*, (44), hoc est, ut per unionem cum Deo terrestris caro nostra Deus fieret, Christus, inquam, regnat in æternum. Adde, quod Israelitica gens nuspiam pace fruatur. Ubique enim terrarum vexatur, lapidibus petitur, cæditur virgis, tanquam pestilentissima mundi labes. Solus Christus rex est æternus, et pacis per ipsum partæ nullus est finis. Atque hoc etiam, Christum nempe neque initium habere neque finem, non meum est, sed Isaiæ prophetæ. Initio autem ac fine carere solius Dei est, naturæ videlicet increatæ proprium.

ΚΘ'. Ὥσπερ καὶ ἡ δικαιοσύνη Χριστοῦ ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρώπων δικαιοσύνην. Οὐ γὰρ περὶ διανομὴν καθέλκεται πραγμάτων φθειρομένων, καὶ τῷ βίῳ τούτῳ καταλιμπανομένων, καὶ παιζόντων τοὺς ἔχοντας, ἐν τῷ ἄλλοτε ἀλλαχοῦ μεταπίπτειν καὶ ῥέπεσθαι· ἀλλ' οποία ; Ἧς λιμὴν ὑψηλὴ, καὶ περὶ τὸν ἄνθρωπον καμπτομένη, δι' ὃν ὁ σύμπας κοσμος καὶ τὰ ἐν κοσμῳ. curam gerens hominis, propter quem et totus mundus, et quæ sunt in mundo, condita fuerunt.

XXIX. Atque eadem pariter ratione etiam justitia Christi humanam omnem justitiam longe prætergreditur. Non enim exhauritur in tribuendis bonis, quæ corruptibilia ex natura sua sunt. et cum præsenti vita amittuntur, dumque huc illuc decidunt et transferuntur, possessores suos illudunt ; verum qualis ea est ? Perquam altissima, et

Ἐπειδὴ γὰρ ἐκλελεκται τῷ Θεῷ ἐκ πάντων των τηνικάδε ἀνθρώπων ὁ θεοφιλὴς καὶ μακάριος Ἀβραάμ, ὅτι τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἑαυτὸν ἠγάπησε, καὶ οὐ μόνον πατρίδα καὶ συγγένειαν καταλελοιπὼς καὶ πάντα τὰ κτήματα, μετανάστης ἐπὶ την ἀλλοτρίαν ἐχώρει, καὶ οπηποτε ὁ ἄγων ἐκέλευεν, ἤγετο· ἀλλ' οὐδὲ τοῦ μονογενους καὶ κληρονόμου ἐφείσατο δι' αὐτόν· ἐπήγγελται τῷ πατριάρχῃ ὁ Θεος, ὅσα δῆτα ἐπήγγελται, σπέρματος πληθυσμὸν, καὶ γῆς πλατυσμὸν· καὶ, ἵνα μὴ μέγαν κινῶ τὸν ἀνάγυρον, διέδη τὰ τῆς εὐλογίας καὶ ἅπαν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ.

Et vero postquam Abraham, vir Deo charus ac beatus ex omnibus, qui per eam ætatem vivebant, electus a Deo est, quippe qui Deum magis quam semet dilexit, et non modo patriam et cognationem ac possessiones omnes relinquens, peregrinus venit in terram alienam, et quocunque jussit ille, qui eum regebat, alacriter sese contulit : sed propter Deum ipsum neque unigenito atque hæredi suo pepercit ; vicissim patriarchæ Deus promisit, quæcunque demum promisit, innumeram scilicet posteritatem ac terram late possidendam, atque, ne plura congerens tædio sim (45), benedictiô in universam Abrahæ posteritatem transiit.

Ἀλλ' οὐ πατρῴζον ἐδείχθη τὸ σπέρμα ποτέ· ἀλλὰ τὴν ἐκ διαμέτρου ἐναντιουμένην οἱ Ἀβραμιαῖοι ἐβάδισαν, καὶ γεγόνασι των ἐθνικῶν ἀσεβέστεροι. Κεφάλαιον τῆς ἀσεβείας ἐκείνων, ὅτι ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς δαιμονίοις. Οὕτω τὴν θεοφιλεστάτην θυσίαν τὴν ἐπὶ τῷ μονογε-

Verum posteri ejus haudquaquam paternos mores in semetipsis aliquando expresserunt ; imo vero viam diametro oppositam terebant, et filii Abrahæ vel ipsos ethnicos impietate prætergressi sunt. Caput autem impietatis eorum fuit, quod *filios suos et filias immolaverunt dæmoniis* (56). Sic

(43) Nisi quis malit mendose positum μετανάστευσις; pro μετανάστασις, addenda erit lexicis græcitatis serioris et hæc vox quasi a μεταναστεύω.

(44) LXXXIV, 10.

(45) Germani verba ἵνα μὴ μέγαν κινῶ τὸν ἀνάγυρον, adagium continent Græcis familiare, de quo Suidas (ad v. κινεῖς) : Κινεῖς τὸν ἀνάγυρον· ἐπὶ τῶν ἐπισπωμένων ἑαυτοῖς τὰ κακὰ : ***Moves annagycum ; de illis dicitur qui mala in suum caput attrahunt.*** Et hoc sensu idem adagium referunt et explicant Erasmus (Opp. tom. II. p. 52) et Henr. Stephamus (Thesaur. Vol. V, ad V. ἀνάγυρος). At hic sensus, uti patet, ad rem non facit. Itaque cum Suidas addat : Ἔστι δὲ φυτὸν ὁ ἀνάγυρος δυσώδες τρίφυλλον, *Anaggrus autem est planta, quæ si teratur, malum spirat odorem* ; putaverim adagium latiori sensu a Germano usurpatum de iis qui utcunque alicui rei diutius insistendo molesti evadunt.

(46) Psal. cv, 37.

gratissimum Deo sacrificium, quod in unigenito Abrahæ perfectum fuerat, imitati sunt isti perperam ex Abrahæ lumbis et progeniti et progressi ! *Infensus igitur fuit Deus generationi huic et dixit: Semper hi errant corde* (47). Cæterum ethnicorum permistæ multitudinis nulla tunc ratio habita fuerat. Et vero cum *idem Deus esset Judæorum et gentium* (48), utpote communis utrorumque creator et conditor, et omnes opera manuum ejus essent; at gentibus neque legem (scriptam) dederat, neque prophetas ad eos miserat, neque vi miraculorum ad se attrahere illos voluit. Æquum igitur Deus censuit, hos quoque atque eorum res providentia sua visitare, et experientia probare, an gentes divinis mandatis obsequentes se præberent. Et rursus tamen memor promissionum, quibus se erga patriarchas obstrinxerat, et *semen Abrahæ (apprehendit)* (49), et inter Judæos versatus est, licet nosset, se ab illis haud receptum iri. Factus est homo : conspiciendum se præbuit: *cum hominibus conversatus est* (50) ; beneficia sua instar fluenti effudit in Judææ totius conspectu. Ast illi, quasi gravissimam injuriam passi, livore in eum exarserunt, et non secus ac fragranti unguento scarabæi solent, salutaribus aquis exstincti sunt. Tradiderunt, crucifixerunt, morti addixerunt benefactorem suum. Hæc longanimitatis fuerunt : quæ vero potestatis, e mortuis resurgit : per apostolos suos ad gentes transmigrat : effunditur in universam terram *aqua saliens in vitam æternam* (51) ; et *quemadmodum desiderat cerva ad fontes aquarum* (52), ad undas Siloe leniter fluentes avidiori siti (gentes) desideraverunt: et *repleta est universa terra scientia Domini* (53). Hoc disposuit Dei justitia. Nam longe alia hominum perquam iniquissimorum sententia est. Decernunt hi scilicet, e multis fratribus eum solum dignum esse, ut a Patre honoribus cumuletur, qui et contumax, et duræ cervicis, et parricida fuit ; reliquos vero, qui nullius iniquitatis rei deprehenduntur, imo ad mortem usque Patri obsequi parati sunt, ab hæreditate paterna excludendos esse. Porro si hoc est iniquum, uti profecto iniquissimum est, igitur quod ei opponitur, justum est, imo nihil hoc æquius inveniri unquam poterit ejusmodi, quidem fuit justitia, quæ per eos dies orta est (54), quando in terris versabatur Salomon meus ; atque eadem de causa jam antea ab alio propheta (55) hic appellatus est *sol justitiæ*.

νεῖ τοῦ Ἀβραὰμ ἐμιμήσαντο οἱ κακῶς καὶ φῦντες καὶ ἀνατραφέντες ἐξ ὀσφύος Ἀβραάμ. Προσώχθισεν οὖν ὁ Θεὸς τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπεν · Ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ. Τῆς δ' ἐθνικῆς πανσπερμίας τότε λόγος οὐδείς. Καὶ μὴν κοινὸς ὁ Θεὸς καὶ Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν, ὡς πλάστης καὶ δημιουργὸς, καὶ πάντες ἔργα χειρῶν αὐτοῦ, καὶ οὔτε νόμον τοῖς ἔθνεσιν ἔδωκεν, οὔτε προφήτας ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς οὔτε τῇ τῶν θαυμάτων ἀνάγκῃ ἠθέλησεν ἑφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι. Ἐδικαίωσεν οὖν σκοπῇ ἐπισκέψασθαι καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ γνῶναι τῇ πείρᾳ, εἰ πειθηνίως ἔχει τὰ ἔθνη πρὸς τὰ θεῖα κελεύσματα. Πλὴν καὶ πάλιν μνημονεύων τῆς πρὸς τοὺς πατριάρχας ἐπαγγελίας, καὶ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιφοιτᾷ, καὶ ταῦτ' εἰδὼς, ὡς οὐ παραδέξονται. Ἐνηνθρώπησεν · ἐφάνη · ἀνθρώποις συναναστράφη · ποταμηδὸν τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ ἐπὶ πρόσωπον τῆς Ἰουδαίας ἐξέχεεν. Οἱ δὲ, ὡς τὰ μέγιστα ἠδικημένοι, τῷ φθόνῳ ἐνεπυρίζοντο · καὶ τῷ ὕδατι, ὡς μύρῳ οἱ κάνθαροι, ἀπεπνίγοντο. Προὔδωκαν, ἐσταύρωσαν, ἐθανατώσαν τὸν ἴδιον εὐεργέτην. Ταῦτα τὰ τῆς μακροθυμίας · τὰ δὲ τῆς ἐξουσίας, ἀνίσταται ἐκ νεκρῶν · μεταβαίνει διὰ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τὰ ἔθνη · κενοῦται πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἁλλόμενον ὕδωρ · τὰ δὲ ὃν τρόπον ἐπεπόθει ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸς τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ ἡσυχῇ ῥέον διψητικώτερον ἐπεπόθησαν · καὶ ἐπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον. Τοῦτο ἡ δικαιοσύνη Θεοῦ. Ἐπεὶ τὸ ἕτερον τῶν λίαν ἀδικωτάτων ἐστὶν, τὸ πολλῶν ὄντων ἀδελφῶν τὸν σκληροτράχηλον μόνον καὶ πατραλοίαν καὶ ἀπειθῆ ἀξιοῦν τιμᾶσθαι παρὰ τοῦ πατρός · τοὺς δὲ μηδὲν ἠδικηκότας, ἀλλ' ἑτοίμως ἔχοντας μέχρι θανάτου πείθεσθαι τῷ πατρὶ, τῆς κληρονομίας ἐκβάλλεσθαι. Εἰ τοῦτο ἄδικον, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, τὸ τούτῳ ἀντικείμενον δίκαιον, καὶ μείζονα ταύτης τῆς δικαιοσύνης οὐδεὶς ἂν εὑρήσει ποτέ. Τοιαύτη ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς κατὰ γῆν διατριβῆς τοῦ ἐμοῦ Σολομῶντος δικαιοσύνη ἀνέτειλεν · οὗτος καὶ δικαιοσύνης ἥλιος ὑφ' ἑτέρου προφήτου προηγορεύθη τῆς αὐτῆς ἕνεκα διανοίας.

XXX. Quid adhuc (postulas) ? Salomoni (inquit) divinitus collata sapientia fuit.

Λ'. Τί ἔτι ; Θεόσδοτος ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος.

Esto ; sed et terrestris paradisus a Deo plantatus fuit, et paradisi divinitus plantati habitator Adam ipse quoque a Deo conditus est : ipse quoque divinitus sapientia ditatus fuit, idque testantur aptissimæ significationes nominum, quæ sane

Ἀλλὰ καὶ ὁ παράδεισος, θεοφύτευτος καὶ τοῦ θεοῦ φυτεύτου τούτου ἐνδιαιτητὴς (56) ὁ Ἀδὰμ, καὶ οὗτος θεόκτιστος · καὶ οὗτος θεόσοφος, καὶ μαρτυροῦσιν αἱ καταλληλοι σημασίαι τῶν κλήσεων, ἅσπερ ἅπασι τοῖς ζώοις ἐν παραδείσῳ προσήρμοσεν. Ἀλλ' εἰ καὶ

(47) Psal. XCIV, 19, sec. LXX.
(48) Rom. III, 29.
(49) Heb. II, 16.
(50) Bar. III, 38, sed apud LXX, V. 37.
(51) Joan. IV, 4.
(52) Psal. XLII, 1, sec. LXX.
(53) Isa. XI, 9.
(54) Isa. XL V, 8.
(55) Malach. IV, 1 : *Et orietur vobis, timentibus nomen meum, sol justitiæ.*
(56) Cod. ἐνδιατητητής.

τὰ πρῶτα μακαριστέα, τά γε μὴν δεύτερα ταλαιπωρίας, καὶ τὰ τῆς εὐλογίας μετεστράφησαν εἰς κατάραν διὰ τὸν ὄφιν καὶ τὴν γυναῖκα. Ὁ μὲν γὰρ εἰσηγήσατο τὴν πολυθεΐαν· Ἔσεσθε γάρ, φησίν, ὡς θεοί· ἡ δὲ τῶν εἰσηγήσεων διάκονος πρὸς ἄνδρα γεγένηται. Καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν ἐπιγείων ἁπάντων, γυμνός, αἰχμάλωτος, ἄθλιος, τοῦ παραδείσου ὑπερορίζεται.

A ipse in paradiso universis animantibus convenienter imposuit. Verum si prima hæc uti fortunata laudanda sunt, enimvero ut valde ærumnosa deploranda sunt posteriora, ac benedictionis illius conditio in maledictionem propter serpentem atque mulierem conversa est. Nam serpens quidem deorum invexit multitudinem, quoniam dixit: *Eritis sicut dii* (57); mulier autem malorum (serpentis) consiliorum administra apud virum facta est. Hinc rex ille universorum, quæ erant super terram, nudus, captivus, miserabilis e paradiso expellitur.

Μὴ τὸ κατὰ τὸν Σολομῶντα δρᾶμα τῆς κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἀπάτης ἀπέοικε; Μὴ τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἀκατάλληλα πρὸς τὸν Σολομῶντα; Τῶν θείων χαρισμάτων πλήρεις ἀμφότεροι· γυνὴ καὶ ὄφις καὶ πολυθεΐα ἀπαλλοτριοῦσι τοῦ Θεοῦ τοὺς (58) ἡμετέρους προπάτορας· ταυτοπαθεῖ τοῖς προπάτορσι καὶ ὁ B ἀπόγονος καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοίων ἁλίσκεται. Ἐπεὶ κἀντεῦθα συμβουλὴ γυναικῶν, καὶ πρὸς πολυθεΐαν παρεκτροπή· καὶ οὐδὲ ὄφις ἄπεστι κακοσύμβουλος. Τοῦτο οἶδεν ὁ πεπονθώς· ἐκείνου γὰρ λόγος τό, Καθαιροῦντα φραγμὸν δήξεται ὄφις· εἰς φραγμὸν δέ μοι ὁ τὰς ἐπεὶ ταῖς ἀλλοφύλοις ἐπιμιξίας ἀποτειχίζων νόμος ἐξείληπται· καὶ τὴν ἀπάτην ταύτην ὁ νοητὸς γεγέννηκεν ὄφις.

Numquid non Adæ ruinæ par invenitur Salomonis tragœdia? Nunquid non simillimi Adæ ac Salomonis casus? Ambo divinis muneribus cumulati; mulier et serpens et deorum multitudo nostros a Deo primos parentes alienant: eadem, quæ primis parentibus, et nepoti obveniunt mala, iisdemque laqueis hic prehenditur. Nam etiam hic suasiones mulierum, et ad polytheismum conversio; et ne serpens quidem deest mali auctor consilii. Id sensit et ille, qui horum malorum particeps fuit; ipsius enim vox illa est: *Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber* (59). Sepes autem hic, mea quidem sententia, pro lege accipitur, quæ instar muri a permistione cum mulieribus alienigenis arcebat; et hanc quoque ruinam spiritalis serpens peperit.

ΛΑ'. Ταῦτά σοι τῷ πεπλανημένῳ Ἰουδαίῳ καὶ σκληρογνώμονι ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα. Οὐδὲ γὰρ συγχωρεῖ ταῖς ἀντιῤῥήσεσιν ἐμπλατύνεσθαι ἡ ἐνεστῶσα πανήγυρις. Δικανικοῦ γὰρ τὸ σφοδρύνεσθαι κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων, καὶ ταῖς ἀντιθέσεσιν ἀντιπαρατάττεσθαι. Πανηγυριστοῦ δὲ τὸ ῥυθμίζειν τὸ ἐπιθυμοῦν τῆς ψυχῆς ταῖς εἰρηνικαῖς κυταστάσεσι, κἀπὶ τὸ ἀτάραχον καὶ ἀθόλωτον κατάστημα τῆς καρδίας τὴν ἑορτιον ἡδονὴν θαλαμεύειν ἀστενοχώρητον. Ἀλλ' οὗτοι μὲν οἱ χριστομάχοι θῆρες οἰχέσθωσαν, καὶ κατισχυμένοι φευγέτωσαν· Καὶ γενηθήτω ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος καὶ ὀλίσθημα· καὶ ἄγγελος Κυρίου καταδιωκέτω αὐτούς, ὁ τὰ εὐαγγέλια κομίζων τῇ Ἀσιωαρθένῳ· ἡμῶν δὲ οὗτος προπορευέσθω, καὶ εἰς αἴσιον τέλος τὸν λόγον ἀγέτω· εἶεν.

XXXI. Atque hæc pauca e multis tibi, o Judæe, aberranti et in errore pervicaciter perseveranti dicta fuerint. Neque enim longioribus refutationibus insistere, quæ nunc celebratur festivitas, patitur. Et causidici quidem fuerit, adversus contradicentes vehementius contendere, atque objecta refellere. Panegyrim vero celebrantis magis munus est animi motus ad tranquillum ordinem componere, et exinde in corda, quæ serena ac tranquilla pace fruantur, jucundissimam inducere festivitatis voluptatem. Sed abeant sane belluæ istæ Christo infensæ, et pudore suffusi discedant; *Fiatque via illorum tenebræ, et lubricum: et persequatur eos angelus Domini* (61), qui felix nuntium ad perpetuam illam Virginem defert: ipse autem nobis præeat, et orationem nostram ad felicem exitum perducat. Ac de his hactenus.

ΛΒ'. Ἀλλ' ὁρῶ προφητικὸν χορὸν ὁμοθυμαδὸν τῇ πανηγύρει συντρέχοντα γεγανωμένῳ προσώπῳ καὶ μειδιῶντι, καὶ βίβλους ὑπαγκάλους βαστάζοντα, καὶ ἕτοιμους ἔχοντυ τῷ ἐσφραγισμένῳ τοῦ Θεοῦ βιβλίῳ D ἐκ βίβλου προσομιλειν. Χοραρχεῖ δὲ τῆς πανεγύρεως ὁ Μωϋσῆς, οὐκ ἔτι μογιλαλῶν (60), ὥσπερ τὸ πρότερον, ὡς ἐν τῇ γλώσσῃ βαστάζων τὸ βαρὺ φορτίον τοῦ νόμου, ἀλλὰ τετρανωμένῃ γλώττῃ φθεγγόμενος. Φθέγγεται δὲ τί; Παρελθὼν ὄψομαι τὸ ὅραμα τὸ μέγα τοῦτο, τί ὅτι οὐ κατακαίεται ἡ βάτος, καὶ ταῦτα τὸ πῦρ τὸ ἐπτόμενον τῶν ὀρίων καὶ

XXXII. At ecce universum chorum prophetarum video, ad hanc celebritatem læto ac subridenti vultu una simul omnes accurrentes, libros ulnis gestantes, paratosque obsignatum illum Dei librum (sc. sanctam Virginem) e suis voluminibus alloqui. In hac porro celebritate primas agit partes Moyses, non amplius, ut olim, ore blæso, quippe qui in lingua grave legis onus ferebat, sed expeditissime loquens. Quid porro clamat? *Transiens videbo visionem hanc magnam, quare rubus non comburatur* (62), idque, licet in semetipsa illum gerat

(57) Gen. III, 5.
(58) Cod. τῆς.
(59) Eccle, x, 8.
(60) Cod. μογγιλαλῶν.
(61) Psal. XXXIV, 6. Fortasse Germanus non vitio codicis, quem manu terebat, sed ratione syntaxeos posuit καταδιωκέτω pro καταδιώκων, prouti consone cum Latina Vulgata habet et Græca LXX versio.
(62) Exod. III, 3.

ignem *qui tangit montes et fumigant* (64). Nam cæterum haud timeo illud : *Ne appropies huc* (65). Corporeum enim calceamentum, quo medio cœlestis anima terræ insistit, jamdiu tum dimisi. Insuper ignis iste haud *ignis consumens est* (66), sed suaviter illuminans et exhilarans : *Neque enim venit, ut judicet mundum, sed ut mundo salutem ferat* (67). Rursus video Deum *inclinantem cœlos et descendentem* (68) in montem sanctum, qui universæ terræ supereminet, et nihil nisi cœleste sapit (69). Video *terram promissionis lacte et melle* remissionis *manantem* (70). Pro vetere illa mihi horrisona voce, dulcissimam nunc exaudio : audivi olim : *Ascende in hunc montem. et morere ibi* (71); et cum ascendissem, statim inde ad inferos descendi : nunc vero per hunc inambulantis Dei ac miræ celsitudinis montem ad cœlestem vitam et immediatam Dei visionem evehor.

XXXIII. Una vero cum Moyse prodit in conspectum et frater (Aaron) nuceam virgam (72) manu tenens, eamque ob oculos Virgini ponens, ut ne cogitationibus ipsa incerta fluctuet, neve hæsitans ad archangelum respondeat : *Quomodo fiet istud mihi, quoniam virum non cognosco* (73)?

Ecce enim et puellæ cognatus rex David. propheticum agmen perrumpens, in medium prosilit. ac lyram pulsans virginei cordis conturbationem leniter sedat : *Audi, filia,* inquit (74), *et vide.* Audi angelum ; cerne virgam non irrigatam et plane aridam, utpote omni humore carentem, quomodo (tamen) germinat, quomodo fert fructus, quomodo suave olet, tantummodo ut tui supra naturæ ordinem partus figuram præsignet. Ne turberis ad Gabrielis dictum ; verissimum illud est, licet naturæ fines prætergrediens : *In duobus vel tribus testibus stabit omne verbum* (75). Partum tuum admirandum, qui verbis Gabrielis annuntiatur, cœli insuper enarrant. Inde enim adest archangelus ; adest præterea *testis in cœlo fidelis* (76), qui promisit, *de fructu ventris mei positurum se esse super sedem meam* (77) *et thronum meum sicut dies cœli* (78) jugiter servaturum, atque ad ejusdem cœli celsitudinem evecturum, adeo ut non terrestris modo, sed et cœlestis, non ad tempus tantummodo, sed et in æternum sit duraturus.

XXXIV. Et hæc quidem David. Sed et venerandi patriarchæ, qui primam honoris sedem obtinent, divina prorsus de partu tuo prædicant ac testantur. Et hinc quidem Abraham in exiguo et concinno ta-

καπνίζονται (63), φέρουσα ἐν ἐκυτῇ. Καὶ ἄλλως γὰρ τὸ Μὴ ἐγγίσῃς ὧδε, οὐ δέδοικα. Τότε γὰρ σωματικὸν ὑπόδημα, ᾧ μέσῳ ἡ οὐράνιος ψυχὴ προσδιατρίβει τῇ γῇ, φθάσας ἀπελυσάμην. Καὶ τὸ πῦρ δὲ τοῦτο οὐ πῦρ ἐστι καταναλίσκον, ἀλλ' ἥμερον φωτίζον καὶ ἱλαρόν. Οὐ γὰρ ἦλθεν, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον. Πάλιν ὁρῶ Θεὸν οὐρανοὺς κλίνοντα, καὶ εἰς τὸ ἅγιον κατερχόμενον ὄρος, τὸ πάσης τῆς γῆς ὑπερκείμενον καὶ μόνα φρονοῦν τὰ οὐράνια · ὁρῶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν γάλα καὶ μέλι τῆς ἀφέσεως ῥέουσαν. Ἀντὶ τῆς προτέρας δυσηχοῦς μοι ἐκείνης φωνῆς, τῆς γλυκυτάτης ἐμακροῶμαι · ἤκουσα πάλαι · Ἀνάβηθι εἰς τόδε τὸ ὄρος, καὶ τελεύτα ἐκεῖ · καὶ ἀναβάς, εὐθὺς ἐκεῖθεν κατέβην ἐπὶ τὸν Ἅιδην · νῦν δὲ διὰ τοῦ θεοβαδίστου τούτου ὄρους καὶ ὑπερυψήλου πρὸς τὴν οὐράνιον ἀνυφοῦμαι ζωὴν καὶ τὴν ἄμεσον θεοπτίαν.

ΛΓ'. Τῷ Μωσεῖ τούτῳ καὶ ὁ ἀδελφὸς συνεισέρχεται, τὴν καρυΐνην ῥάβδον βαστάζων, καὶ ὑποδεικνὺς κατ' ὀφθαλμοὺς τῇ Παρθένῳ, ἵν' ἔχοι τοὺς λογισμοὺς ὑποστηρίζειν ἐν ταύτῃ, καὶ μὴ ἀποροῦσα λέγοι πρὸς τὸν πρωτάγγελον · Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω ;

Ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ συγγενὴς τῆς κόρης βασιλεύς, ὁ Δαυίδ, τὸ προφητικὸν σύστημα διακόψας, ἐπὶ τὸ μέσον ἐξάλλεται, τὴν λύραν κινῶν, καὶ κατευνάζων τῆς παρθενικῆς καρδίας τὸν θόρυβον · Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε. Ἄκουσον τοῦ ἀγγέλου · Ἴδε τὴν ῥάβδον τὴν ἀπότιστον, τὴν κατεξηραμένην, ὡς ἐκάθος πάσης χηρεύουσαν, πῶς βλαστάνει, πῶς καρποφορεῖ, πως εὐωδιάζει, ἵνα μόνον τὴν ὑπερφυῆ σου προχαράξειε κυοφορίαν. Μὴ διαταραχθῇς πρὸς τὸ ῥῆμα τοῦ Γαβριὴλ · παναληθὲς γάρ, εἰ καὶ ὑπερφυές · Ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύτων πᾶν ῥῆμα σταθήσεται. Τὸν δὲ σὸν παράδοξον τοκον, τὸν ὑπὸ τοῦ ῥήματος Γαβριὴλ μηνυόμενον οὐρανοὶ διηγοῦνται. Ἐκεῖθεν γὰρ ὁ ἀρχάγγελος, καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός, ὃς ἐκ καροῦ τῆς κοιλίας μου θήσειν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου ἐπηγγείλατο, καὶ τὸν θρονον μου ταῖς ἡμέραις συμπαρεκτείναι του οὐρανοῦ καὶ τῷ ὕψει τούτου συμπαρυψῶσαι, ἵνα μὴ μονον εἴη ἐπίγειος, ἀλλὰ καὶ οὐράνιος, μὴ πρόσκαιρος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτελεύτητος.

ΛΔ'. Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ ταυτα. Οἱ δὲ πατριάρχαι σεμνοὶ, σεμνῶς προκαθήμενοι, τὰ θεοπρεπῆ τῷ σῷ τόκῳ πρόσμαρτυροῦσιν. Ὁ μὲν ἐν βραχυδιαστάτῳ σκηνῇ καὶ εὐπεριγράπτῳ εἰσοικίζων τὸν ἀπερίγρα-

(63) Cod. καταπνίζονται.
(64) Psal. CIII, 32.
(65) Exod. III, 5.
(66) Deut. IV, 24; Hebr. XII, 29.
(67) Joan. XII, 47.
(68) Psal. XVII, 10.
(69) Audis, Virginem Deiparam sancto monti comparari, qui non modo universæ terræ supereminet, sed nihil terram sapit.
(70) Deut. XXXI, 20. Frequenter porro SS. Patres sanctæ Deiparæ symbolum hâbuere terram promissionis.
(71) Deut. XXXII, 49.
(72) Virga Aaron, quæ non irrigata floruit, SS. Patribus fuit typus Deiparæ, quæ sine tactu pudoris inventa est mater Salvatoris.
(73) Luc. I, 34.
(74) Psal. XLIV, 11.
(75) Deut. XVII, 6 ; I Tim. V, 19.
(76) Psal. LXXXVIII, 38.
(77) Psal. CXXXI, 11.
(78) Psal. LXXXVIII, 30.

πτον, ὁ Ἀβραάμ· ὁ δ' ἐκ τοῦ λίθου τέκνον Ἀβραάμ ἐγειρόμενος, ὁ Ἰσαάκ· λιθώδης γὰρ ἡ τῆς Σάρρας νηδύς, καὶ πρὸς παιδογονίαν ἀνύπεικτος.

Ὁ τρίτος δὲ ὁ Ἰακὼβ χριστὸν ἐλαίῳ ἀναδείκνυσι λίθον, καὶ οἶκον ὀνομάζει Θεοῦ· τῷ λίθῳ τούτῳ τὴν κεφαλὴν ὁ ἀληθὴς Ἰσραὴλ ὑπανέπαυτε, τὸν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας παραμυθούμενος κόπον, μονονουχὶ κράζοντος τοῦ λίθου τούτου προϋπακούσας· Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ὁ δὲ λίθος ἦν ὁ Χριστός. Εἰ δὲ ὁ Ἰακὼβ οὗτος καὶ Ἰσραὴλ κέκληται, ὁ Ἰσαὴλ δὲ νοῦς ὁρῶν Θεὸν διηρμήνευται, ἔσται ὁ λίθος οὗτος τὴν κεφαλήν, ἤ, σαφέστερον φάναι, τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς ὑπανίσχων τῶν αὐτοῦ θεραπόντων, καὶ τῆς γῆς ἐκμετεωρίζων ἐν τῷ γήϊνον μηδὲν, μηδὲ χαμαίζηλον ἐν κόσμῳ φρονεῖν ὑποτίθεσθαι.

Καὶ μάρτυς ἡ κλίμαξ τῆς ἀναβάσεως, ἐκ γῆς ἀφεικνουμένη πρὸς οὐρανόν. Ἐπεστήρικτο δὲ ταύτῃ Θεὸς ᾧ καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω ὑπήρεισεν ὁ Ἰακώβ, ἵνα τὴν διὰ μέσης τῆς νοητῆς κλίμακος, τῆς Παρθένου, ἀῤῥητον ἕνωσιν τῆς τε θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ὑποτυπώσειεν· ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ εἷς, καὶ κάτω ἔσται καὶ ἄνω, τὸ ἀπερίγραπτον ἔχων θεότητι, τὸ δὲ περίγραπτον ἀνθρωπότητι.

AE,Ταῦτα μὲν οὖν οἱ τρεῖς πατριάρχαι συμμαρτυροῦσιν. Ἐμοὶ δὲ καὶ πάλιν παῤῥησιαζέσθω Δαυὶδ, καὶ τῆς κινύρας (85) διπλασιαζέτω τὰ κρούματα. Τοῦ ποταμοῦ, φησὶ, τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. Εἰς ποταμὸν δὲ εἰρήνης ὁ Ἡσαΐας τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου προεθεάσατο σάρκωσιν, οὗ τὰ ὁρμήματα καὶ ἡ ἐξ ὑπερβαλλούσης φιλανθρωπίας κίνησις εἰς τὴν παράδοξον ἐνανθρώπησιν εὐφραίνουσι τοῦ Θεοῦ τὴν πολιν τὴν ἔμψυχον. Ταύτης γάρ ἐστιν ἡ φωνὴ, ἡ, Μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον, λέγουσα, καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου.

Φέρε δὲ, καὶ τὸ χύμα τῆς Σολομωντείου σοφίας μετοχετευτέον πρὸς τὰ τοῦ εἰρηνικοῦ ὁρμήματα ποταμοῦ, τοῦ ἐπικλύζοντος δόξαν ἔθνεσι, καὶ νάματα ῥαμάτων τὰ ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων δεικνύσθωσαν, Ἰδοὺ εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί· Τοῦ ἀθανάτου νυμφίου τὰ ῥήματα, συμμαρτυροῦντα τῇ νύμφῃ Μαριὰμ τὸ πάντων κτιστῶν ὑπερκεῖσθαι, καὶ δι' ὑπερβολὴν καθαρότητος τῷ ἀκτίστῳ προσεγγίζειν ἐν φύσει κτιστῇ.

bernaculo eum excipiens, qui nullis finibus circumscribitur (79); inde vero Isaac *suscitatus de lapide filius Abrahæ* (80); lapideus enim Saræ uterus erat, et ad liberos gignendos clausus.

Tertius autem se sistens Jacob, lapidem oleo inunctum ostendit, domumque Dei nominat (81): super hunc lapidem caput reclinavit versus Israel a labore itineris semet reficiens, quasi in antecessum, clamante hoc ipso lapide, illud audierit: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis et ego reficiam vos* (82); *lapis autem erat Christus* (83). Porro si Jacob iste recepit nomen Israelis, Israel vero, vi vocis, est *mens Deum videns; lapis erit* iste, qui caput, seu, ut clarius dicamus, mentem servorum suorum suffulciat, et sursum e terra elevet, dum nihil terrestre, abjectum nihil in mundo eos sapere docet.

Testis est et scala ascensionis, quæ e terra ad cœlum usque pertingit (84). Hujus autem summitati innitebatur Deus, qui tamen etiam Jacobi caput inferius sustinebat, ut divinæ scilicet et humanæ naturæ ineffabilem unitionem mediante spirituali hac scala, nempe Virgine typice designaret: unus enim idemque erit et in terra, et in cœlo, e divinitate habens quod sit immensus, ex humanitate vero quod loco circumscribatur.

XXXV. Hæc utique tres illi patriarchæ testantur. At mihi vel iterum David eloquatur, modulosque citharæ suæ ingeminet; *Fluminis impetus*, inquit, *lætificant civitatem Dei* (86). Porro in symbolo *fluminis pacis* prævidit (87) Isaias incarnationem Dei Verbi, cujus impetus, immensæ scilicet in homines charitatis ad nostram naturam ineffabiliter assumendam impulsus, animatam *Dei civitatem* (88) lætificant. Hujus enim est vox illa, inquiens: *Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo* (89).

Sed agednm, et effluvium quoque sapientiæ Salomonis derivetur ad impetus pacifici illius fluminis, quod exundans in gentes gloriam effundit, et Cantica canticorum semet præbeant fluenta fluentorum: *Et ce tu pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (90). Immortalis Sponsi ista suut verba, quæ testimonium de Sponsa Maria ferunt eam scilicet universis creaturis supereminere, et utut inter creatas res censeatur, suæ tameu puritatis præcellentia (91) ad eum, qui est increatus, aceedere,

tua sicut gurges maris.

(79) **Gen. XVIII. Abrahami tabernaculum typus fuit Virginis Deiparæ, quæ immensi Dei hospitium facta est.**
(80) Matth. III, 9,
(81) Gen. XXXV, 14, 15.
(82) Matth. XI, 28.
83)) I Cor. X.4.
(84) Gen. XXVIII, 12.
(85) Cod. κινύρας.
(86) Psal. XLV, 5 sec. LXX.
(87) Isa. XLVIII, 18: *Utinam attendisses mandata mea! facta fuisset sicut flumen pax tua, et justitia*

(88) Vide sanctam Deiparam symbolo expressam civitatis Dei, de qua in Psalmo XLV.
(89) Luc. I, 47.
(90) Cant. I, 14, et IV, 7.
(91) Eximium habes puritatis Deiparæ encomium, qua scilicet et omnibus antecellat creaturis, atque ad divinam puritatem, quantum creaturæ fas est accedat. Atqui utrinque necessario profluit, ejusmodi puritatem nedum fœdissima aliqua labe turpatam, sed ne levi quidem nævo obnubilatam haberi posse.

XXXVI. Cum itaque ad Sponsum, qui ex natura sua imperscrutabilis est sanctitatis abyssus, Sponsam accedere, præstantissimum quid sit omnem mensuram excedens, continenter hujus accessus eucomium oratione prosequitur; et iterum: *Surge*, inqui, *propera, amica mea, formosa mea, columba mea: ecce enim hiems transiit, imber abiit recessit sibi, flores apparuerunt in terra, tempus putationis advenit, vox turturis audita est in terra nostra* (94). Hæ Canticorum figuræ et adumbrationes obvio quidem sensu veris adventum et primi apud Judæos mensis initium significant: quo tempore omnium mater (terra) frigoris soluta vinculis, et ipsa fœturam absolvit, omnigenasque herbas progignit. Dei autem Mater et vere sancta terra, ac sola non accepto semine fetum progerminat nullo humano opere excultum, atque implementum accipiunt illa Isaiæ oracula: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ascendet* (95).

XXXVII. Verni itaque temporis' venustatem, velut exsistentiæ suæ fundamentum, in ipsis rerum initiis invenit prima naturæ humanæ plasmatio; et vernum hunc ornatum invenit modo naturæ nostræ regeneratio et renovatio mundi. Et sane alicubi sacraram Scripturarum dictum est, quod *vidit Dominus Deus terram, et erat corrupta; quippe omnis caro corruperat viam suam super terram* (98) *et terra repleta erat iniquitate* (99). Ad hanc igitur iniquitatem sistendam aperiuntur cataractæ cœli (1) et omnes fontes abyssi, et horrida fit e diluvio facies terræ, ac pristinæ elegantiæ loco ad integrum annum facies terræ aquis inundatur, simulque cum iis omnibus, quæ ex ipsa assurgunt, affligitur, insuetamque hanc hiemem subit. Verum quid eadem rursus dicit Scriptura? *factum est sexcentesimo primo anno vitæ Noe, primo mense, prima die mensis, defecerant aquæ a facie terræ, et aperuit Noe operculum arcæ, quod fecerat, et vidit quod defecisset aqua a facie terræ* (2). Videsne, quomodo et secundi mundi exordium a primo veris tempore incipit? Omnia ex æquo vetera illa ad præsentem spectant solemnitatem, qua et divini vultus aversio, et iræ ejusdem profunda hiems finem sumunt: tum vero terram salutari visitatione Deus lustrare, et isto vere ceu florida corona ipsum exornare incipit, et ejus sulcos bonitatis suæ muneribus inebriare. Sed et David vernantem prope dixerim vultum explicans, ac vocem citharæ sono conjungens, huic terræ renovationi congrua sic canit: *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum* (3).

Ας. Ὡς τοίνυν ὑπερβολικῶς ἐξαίρετον ὂν τὸ πλησιάζειν τῷ νυμφίῳ τὴν νύμφην, κατὰ φύσιν ὄντι ἀπείρῳ ἀβύσσῳ τῆς ἁγιότητος ἐνδελεχέστερον τοῖς λόγοις ἐπισυνείρει τοῦ πλησιασμοῦ τὸ ἐγκώμιον· καὶ, Ἀνάστα, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου, πάλιν φησί, καλή (92) μου περιστερά μου (93). ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν· ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν· ἐπορεύθη ἑαυτῷ. τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῇ. καιρὸς πῆς τομῆς ἔφθασε (94) φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. Ταῦτα τὰ ἀσματικὰ προβλήματα καὶ αἰνίγματα, κατὰ μὲν τὴν πρόχειρον ἔννοιαν, τὴν τοῦ ἔαρος δηλοῦσιν ἐπιδημίαν, καὶ τὴν τοῦ πρώτου παρὰ Ἰουδαίοις μηνὸς ἐπιφάνειαν· καθ' ἣν ἡ παμμήτωρ, τῶν τοῦ κρύους ἀπολυθεῖσα δεσμῶν, λύει καὶ αὐτὴ τὰς ὠδῖνας· καὶ ἀπογεννᾷ τὸ παμβότανον. Ἡ δὲ Θεομήτωρ, καὶ ἁγία ὄντως γῆ, καὶ ἄσπορος μόνη τὴν ἀνήροτον ἀναβλαστάνει κυοφορίαν. καὶ τὰ τῆς προφητείας Ἡσαΐου πέρας ἀπολαμβάνει, Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται.

AZ. Εὗρε μὲν οὖν κατ' ἀρχὰς ἡ πρώτη πλάσις τῆς ἀνθρωπότητος τῆς κατ' αὐτὴν ὑποστάσεως θέμεθλον, τὴν ἐαρινὴν εὐκοσμίαν· εὑρίσκει δὲ ταύτην ἀρτίως καὶ ἡ παλιγγενεσία τῆς ἡμῶν φύσεως, καὶ τοῦ κόσμου ἡ ἀνανέωσις. Εἴρηται μέν που τῷ γράμματι τῷ ἱερῷ, ὡς Εἶδε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη· ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας. Κατὰ ταύτης τοίνυν τῆς ἀδικίας ἀνοίγονται οἱ καταράκται τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσαι αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου, καὶ ἀχρειοῦται τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας εὐχροίας ὑδριᾷ εἰς ὅλον ἐνιαυτόν· καὶ συμπάσχει παντὶ τῷ ἐξ αὐτῆς ἀναστήματι, καὶ τὸν ἀσυνήθη τοῦτον χειμῶνα ὑφίσταται. Ἀλλά τί πάλιν τὸ αὐτό φησι γράμμα; Ἐγένετο ἐν τῷ ἑνὶ καὶ ἑξακοσιοστῷ ἔτει ἐν τῇ ζωῇ τοῦ Νῶε, ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, μιᾷ τοῦ μηνός, ἐξέλιπε τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς καὶ ἀπεκάλυψε Νῶε τὴν στέγην τῆς κιβωτοῦ, ἣν ἐποίησε, καὶ εἶδεν, ὅτ' ἐξέλιπε τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Ὁρᾷς, ὅπως καὶ ἡ τοῦ δευτέρου κόσμου ἀρχὴ τοῦ πρωτοκαιρίου ἔαρος ἐξάρχεται; Ὁμῶς (97) ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ παλαιὰ πρὸς τὴν ἐνιστῶσαν βλέπουσιν ἑορτήν· καθ' ἣν τὰ μὲν τῆς ἀποστροφῆς τοῦ θείου προσώπου, καὶ ὁ βαρὺς χειμὼν τῆς τούτου ὀργῆς τέλος λαμβάνει. ἔρχεται δὲ τὴν γῆν ἐπισκέπτεσθαι σωτήριον ἐπισκοπήν, καὶ τῷ ἀνθεινῷ στεφάνῳ τῷ ἔαρι καταστέφειν αὐτὴν, καὶ μεθύειν τὰς αὔλακας ταῖς τῆς χρηστότητος δωρεαῖς. Ἐνσαρίζων δὲ καὶ ὁ Δαυίδ. καὶ τῇ ἀνακαινίσει τῆς γῆς τὰ πρόσφορα ψαλτῳδῶν· Ὁ Κύριος δώσει χρηστότητα, ἐπάδει, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς.

(92) Cod. καλαί.
(93) Excidit e cod. μου.
(94) Cant. II, 10-12 sec. LXX.
(95) Lect. com. ἔφθακε.
(96) Isa. XI, 1 sec. LXX, qui legunt *de radice* ubi Vulgata Latina habet, *de radice ejus*.
(97) Cod. ὅμως.
(98) Gen VI, 12.
(99) Ibid. 11,
(1) Gen. VIII, 11.
(2) Gen. VIII, 13 sec. LXX.
(3) Psal. LXXXIV, 13.

ΛΗ'. Ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἵσταται τῆς μακρᾶς περιπλανήσεως καὶ ξένης κυμαγωγίας ἡ κοσμικὴ κεβωτὸς, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον τέλεον ἐκλιμπάνει. Ἀποκαλύπτεται τὰ συγκεκαλυμμένα μυστήρια τῆς ἀρχαίας βουλῆς τῆς ὄντως ἀληθινῆς · ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἐπιλάμπει τῷ κόσμῳ · καὶ φῶς μέγα ἰδεῖν οἱ χρονίως ἐν σκότει καθήμενοι καὶ σκιᾷ τοῦ θανάτου καταξιοῦνται, καὶ τὸ στρεῖον τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ ἐνύγρου καὶ πλαδαροῦ βίου ἀντιλαμβάνουσι. Περιστερὰ μὲν οὖν ἐκεῖσε ἄγγελος τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦς κατακλυσμοῦ · ἤτι χειμῶνος ἐκείνου ἔτι ἐπικρατοῦντος οὐκ ἐπαῤῥησιάζετο · ἐπεὶ δὲ παρῆλθεν οὗτος, ἐξῆλθεν ἐκείνη. Καὶ ὑπὲρ χιόνα δὲ λευκὴ ἐκ τοῦ κατὰ ψυχὴν φωτισμοῦ ἡ πάναγνος καὶ λογικὴ περιστερὰ, τοῦ νοητοῦ κατακλυσμοῦ ὑποῤῥεύσαντος, τῷ κόσμῳ ἐνεφανίσθη· Λεά τοι τοῦτο, Ἐλθὲ, ἡ πλησίον μου, λέγει ὁ νυμφίος, καλή μου περιστερά · ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθε. Περιστερὰν δὲ τὴν κεχαριτωμένην ἡ ἀσματίζουσα ὀνομάζει, καὶ διὰ τὸ ὅλην δὲ ὅλου πρὸς τὸ πνευματικὸν μετῤῥυθμίσθαι καὶ οἱονεὶ πεποιῶσθαι · ἀλλὰ καὶ ὅτι τὴν παῦλαν τοῦ τῆς πλάνης χειμῶνος τοῖς ἀνθρώποις ἐμήνυσε, καὶ τὸν χρισθέντα τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ τῷ κόσμῳ ὑπέδειξε. Καὶ πάλαι μὲν ἐλέγετο πρὸς τοῦ Θεοῦ, ἐξοργιζομένου κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν, ὡς Οὐ μὴ μείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτοὺς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας · τοῦ Πνεύματος γοῦν ἐξοικισθέντος ἐκεῖθεν τοῦ ζωοποιοῦ, ὁ νεκροποιὸς κατακλυσμὸς ἐπενηνεκται. Ἐνταῦθα τί : Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις τοῦ Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι τῇ πανυπεραμωμήτῳ, ἔλεγεν ὁ ἀρχάγγελος.

A XXXVIII. Jam circumferri tandiu huc illuc, ac funesta procella jactari cessat arca mundi, et instabiles (4) aquas omnino deserit. Jam revelantur abscondita antiqui illius et sane veri consilii (5) mysteria : mundo illucescit. Sol justitiæ (6) : et qui diu in tenebris et in umbra mortis sedebant, digni facti sunt, ut magnam lucem videant (7), et pro fluctuanti illa et flaccida vita soliditatem spiritalis mansionis adipiscuntur. Ibi itaque recedentis diluvii nuntia (apparet) columba ; quæ quidem dum adhuc procella obtineret, prodire nequaquam audebat : prodit vero, postquam diluvium cessavit. Sed et cum defluerat spiritale diluvium, candidior nive ob animæ splendorem, purissima ac rationalis columba (8) mundo apparuit. Ac propterea dicit Sponsus (9) : *Veni, amica mea, pulchra mea, columba mea : ecce enim hiems transiit, imber abiit.* Nomine autem columbæ vox Canticorum *gratia plenam* (10) appellat, tum quia tota et semper ad normam Spiritus semetipsam expresserat, eamque normam quamdam veluti naturam induerat; tum etiam quia finem hiemis errorum annuntiavit hominibus, atque *unctum oleo exsultationis præ participibus suis* (11) mundo ostendit. Et olim quidem a Deo, adversus peccatores irato, dictum, fuit : *Non permanebit Spiritus meus in ipsis, propterea quod caro sunt* (12); proinde cum vivificans Spiritus inde recessisset, mortiferum inductum est diluvium. Hic autem quid? *Spiritus sanctus*, inquit archangelus, *superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (13), quæ præ omnibus creatis prorsus es immaculata

B

ΛΘ'. Ἀλλ' ἐπιπλεκέσθω καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ Ἄσματος τῇ τοῦ λόγου ὑφῇ · Καιρὸς τῆς τομῆς ἔφθασε · φωνὴ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. Ἐν τούτοις ὁ προδραμὼν τοῦ παρθενικοῦ τόκου, τῆν στσίρας βλαστὸς, παρεμφαίνεται. Καὶ γὰρ καὶ εὐάγγελος ἄγγελος ἐπισυνείρει ἀμφότερα. Εἰπὼν γὰρ πρὸς τὴν Παρθένον · Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι · διὸ καὶ τὸ γεννωμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ · ἐπισυνῆψε τούτοις εὐθὺς τὴν προδρομικὴν σύλληψιν · Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ, ἡ συγγενής σου, εἰπὼν, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα. υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς. Οὗτός ἐστιν ἡ τρυγὼν ἡ φιλέρημος; . οὗτος τὴν τομὴν ἐγγίσαι διαμαρτύρεται, ὅπου φησί · Ἤδη δὲ καὶ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται.

C XXXIX. Verum et quæ sequuntur in Cantico, orationis texturæ inserantur ; *Tempus putationis advenit ; vox turturis audita est in terra nostra* (14). In his germen quoque sterilis præcursor virginei partus, simul exprimitur. Et sane angelus faustus ille nuntius utrumque simul connectit. Nam postquam Virgini dixit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque quod nascetur sanctum vocabitur Filius Dei* (15); continuo præcursoris conceptionem his adjunxit, inquiens : *Et ecce Elisabeth cognata tua et ipsa concepit filium in senectute sua* (16) Hic est turtur solitudinis amicus : hic tempus putationis appropinquasse testatur, ubi ait : *Jam enim securis ad radicem arborum posita est* (17). Postquam enim

(4) De voce ἀνυπόστατον ita Henric. Stephanus : *Hieronymus enarrans, quod Græci Bibliorum interpretes reddiderunt* ὕδωρ ἀνυπόστατον, verbum, *inquit*, apud Græcos ambiguum est, et potest sonare, quod non subsistat, et quod intolerabile sit.

(5) Isa. XXV, 1 sec. LXX.

(6) Malach. IV, 2.

(7) Isa. IX, 2, et Matth. IV. 16.

(8) Spirituale diluvium est ruina in universum genus per Adam inducta. Porro res ipsa postulat, ne eo diluvio periisse putetur columba illa purissima, quæ nuntia communis salutis apparet.

(9) Cant. II, 10. Hoc etiam loco Germanus omittit μου, quod ex communi vers. LXX adjungitur voci περιστερά.

(10) Vide Deip ram antonomastice τῆς κεχαριτωμένης, *gratia plenæ*, appellatione designatam.

(11) Psal XLIV, 8

(12) Gen. VI, 3 sec. vers. LXX, cujus tamen Vulgata editio paulo aliter habet, μὴ καταμείνῃ... ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις : voces autem εἰς τὸν αἰῶνα etiam in edit Aldin. desunt.

(13) Luc. I, 35.

(14) Cant. II, 12.

(15) Luc. I, 35.

(16) Ibid. 36.

(17) Luc III, 9.

hiems pertransiit, et vivificus Sol justitiæ resplenduit, flosque e radice Jesse germinavit, plane oportet ut quæcunque arbores, hujus solis radiis circumfotæ in pristina sterilitate, nullum frugiferæ vitæ succum promittentes, perseverant. Jam excidantur, et in ignem conjiciantur et comburantur (19) Namque æquissimum et id ita judicavit Sol justitiæ: *Ut quid enim*, inquit, *etiam terram occupat* (20) ?

XL. Quanta vero mihi exemplorum copia suppetit, quibus veluti coloribus hodiernæ festivitatis mysterium pridem jam ad vivum designatum reperitur ! Mensis iste, principium mensium et totius annui orbis caput, ipse est, qui in Ægypto Israelem vidit tum in mediis calamitatibus intuentem suave libertatis lumen, tum exemptum per sanguinem ab angelo exterminatore ; cujus rei testis erat sacer paschalis ritus. Verum illi temporaria servitute, atque laboriosis ærumnis, quæ saltem per mortem cessant, ea occasione liberati fuerunt. At illi, qui ab Adam vel usque ad hunc Christi adventum vitam finierunt, tyrannidem sane acerbiorem, in tenebricosas inferorum sedes descendentes passi sunt. Et certe aptius his, qui vinculis mortis atque inferorum captivi detinebantur, convenerit quæ in Psalmis dicta sunt : *Et clamaverunt* (inquit) *ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos : Misit Verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interionibus eorum* (12). Nemo quippe alius de morte tropæum erexit, et naturam a corruptione liberavit, nisi Patris subsistens et coæternum Verbum, qui secundum paternum beneplacitum ecce advenit, ut incarnatus ex virgineo sanguine sit *primogenitus in multis fratribus* (22), et cognatos suos invisat. Manifeste enim compertum est. Dominum e tribu Judæ ortum esse. Erit autem, quando propter fratrum invidiam in Egyptum, in tenebrosa nempe inferni regna, descendet.

XLI. Quin etiam vidit hic (primus mensis) opere completum (23) tabernaculum illud vectile, cujus princeps artifex fuit Beseleel, nulli utique subnixum fundamento, intus vero nihil continens, nisi figuras veri tabernaculi, et animatæ illius vere *sanctificationis Arcæ*, de qua etiam cantatum in Psalmis fuit : *Deus in medio ejus et non commovebitur* (24) Tum dedicatio tabernaculi, hoc ipso mense ab Israelitis celebrata est (35). Adeo nempe dignum maxima cura Domino Deo visum est divinum illud ac magnum mysterium, quod hodierna die perficitur, ac propterea variis ante symbolis descriptum fuit.

XLII. Nunc etiam *Sapientiæ Dei* domus con-

Διὰ γὰρ, ἐπειδὴ ὁ χειμὼν παρῆλθε, καὶ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ζωογόνος (18) ἐπέλαμψε, καὶ τὸ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ ἄνθος ἐβλάστησεν, ὅσα τῶν δένδρων, μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ἡλίου περίθαλψίν, ἐπὶ τῇ πρώτῃ μένουσιν ἀκαρπίᾳ, μηδεμίαν ἰκμάδα τῆς εὐζωίας ἐπαγγελλόμενα, ἐκκόπτεσθαι, καὶ εἰς πῦρ βάλλεσθαι, καὶ καίεσθαι. Δίκαιον γὰρ καὶ τοῦτο οὕτω τῆς δικαιοσύνης ὁ ἥλιος κέκρικεν · Ἵνα τί γὰρ, φησὶ, καὶ γῆν καταργεῖ ;

Μ'. Ὡ πόσων μοι τῶν παραδειγμάτων, ὡς χρωμάτων τὸ θαψιλὲς, δι' ὧν τὸ τῆς παρούσης ἑορτῆς προεζωγραφεῖτο μυστήριον ! Ἡ πρωτομηνίτις αὕτη κορυφαία, καὶ παντὸς τοῦ χρονικοῦ κυκλοφορήματος ἔξαρχος, καὶ τὸν τλητὸν ἐν Αἰγύπτῳ Ἰσραὴλ εἶδεν ἰδόντα φῶς γλυκὺ τῆς ἐλευθερίας, καὶ φυγόντα δι' αἵματος τὸν ὀλοθρεύοντα ἄγγελον · μαρτύριον δὲ τούτου τοῦ Πάσχα ἡ τελετή. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν προσκαίρου δουλείας, καὶ ἐργομοχθίας θανάτῳ ἀναπαυομένης, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀπελύοντο · οἱ δὲ ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν παρουσίαν Χριστοῦ τὸ ζῆν καταλύσαντες, τὴν πικροτέραν ὑφίσταντο τυραννίδα, ἐπὶ τὴν σκοτεινὴν παροικίαν καταβάντες τοῦ ᾅδου. Καὶ τὰ ἐν Ψαλμοῖς εἰρημένα τοῖς τῷ θανάτῳ καὶ τῷ ᾅδῃ τυραννουμένοις μᾶλλον ἁρόσειεν · Ἐκέκραξαν, φησὶ, πρὸς τὸν Κύριον ἐν τῷ θλιβέσθαι αὐτούς, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἔσωσεν αὐτούς. Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς, καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. Οὐδεὶς γὰρ ἕτερος κατὰ θανάτου τροπαῖον ἔστησε, καὶ τῆς διαφθορᾶς τὴν φύσιν ἀπήλλαξεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ Πατρὸς ἐνυπόστατος Λόγος καὶ συναίδιος, ὃς κατ' εὐδοκίαν ἰδοὺ πατρικὴν ἀφικνεῖται, ἵνα γένηται πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς διὰ τῆς ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων σαρκώσεως, καὶ τοὺς συγγενεῖς ἐπισκέψηται. Προῴδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ὁ Κύριος ἀνατέταλκεν. Ἔσται δὲ, ὅτε φθονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν εἰς Αἴγυπτον καταβήσεται, καὶ τὰ σκοτεινὰ τοῦ ᾅδου βασίλεια.

ΜΑ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν σκηνὴν ἐκείνην τὴν μεταφορητὸν, ἣν ἀρχιδομήτωρ Βεσελεὴλ, τὴν θεμελίους μὲν οὐκ ἔχουσαν, τύπους δὲ μόνον ἐνδοθεν περικλείουσαν τῆς ἀληθινῆς σκηνῆς, καὶ ἐμψύχου, περὶ ἧς καὶ ᾐσμένισται, Ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς καὶ οὐ σαλευθήσεται, τῆς οὕτως κιβωτοῦ τοῦ ἁγιάσματος, ὁ μὲν οὗτος τὴν πῆξιν λαβοῦσαν τελέσας. Καὶ τὰ ἐγκαίνια τοῖς Ἰσραηλίταις ἐν τούτῳ πεπανηγύρισται. Οὕτω μεγίστης ἀροντίδος ἠξίωτο τῷ Δεσπότῃ Θεῷ τὸ τελούμενον σήμερον θεοπρεπὲς καὶ μέγα μυστήριον, καὶ παρὰ τοῦτο ποικίλοις προχαράγμασι προϊστόρηται.

ΜΒ'. Πήγνυται καὶ νῦν τῇ Σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀθε-

(18) ζωογόνον.
(19) Luc. III, 9.
(20) Luc. XIII, 7.
(21) Psal. CVI, 20 et 28.
(22) Rom. VIII, 29.
(23) Exod. XL, 2 et 15: *Mense primo, prima die mensis, erige tabernaculum testimonii... Igitur primo mense anni secundi, prima die mensis, collocatum est tabernaculum.*
(24) Psal. XLV, 6. Particulam *et*, quæ et a Vulgata Latina, et a communi Græca LXX lectione abest, retinent tamen cum Germano editiones Aldina et Complutensis.
(24) Conf. Exod. XL.

μελίωτος οἶκος τά γε εἰς ἀνδρικὴν συνεργίαν καὶ φύσεως ἀκολουθίαν. Ἐνταῦθα γὰρ ὁ ἔνοικός ἐστι τοῦ οἴκου θεμέλιος καὶ ἐπὶ τῷ οἰκοδόμῳ παραδόξως ὁ οἶκος ἐστήρικται. Ἡ αὐτὴ γὰρ τοῦ Λόγου ὑπόστασις καὶ θεμέλιός ἐστι τῷ οἴκῳ· τὸ γὰρ πρόσλημμα θεοὔπόστατον, καὶ αὐτὸς αὐτῷ ἐνοικεῖ, ἵν ' εἴη τῶν ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ δύο φύσεων τὸ διάφορον πρόδηλον· ἐπείπερ ἄλλο τὸ ἐνοικοῦν τι (26), καὶ ἄλλο τὸ ἐνοικούμενον. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν διάνοιαν εἰρῆσθαι καὶ τὸ τοῖς Ψαλμοῖς ἐμφερόμενον. Ἔσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπ ' ἄκρων τῶν ὀρέων, αὐτὸς εὐτυβόλως, ὡς οἶμαι, νενόηκα. Στήριγμα γὰρ καὶ ὑπόστασις ὁ Μονογενὴς γεγονὼς τῇ γηίνῃ σαρκί, ἣν ἐκ τῆς Παρθένου προσείληφεν, ὑπερύψωσε ταύτην, καὶ σαρκοφόρος ἐπ ' ἄκρων τῶν ὀρέων δοξάζεται, τοῖς χερουβικοῖς ἐποχούμενος νώτοις θεοπρεπῶς· εἰς ὄρη γάρ πολλαχοῦ οἱ ἄγγελοι ἐκλαμβάνονται. Τετραχῶς δέ ποτε τοῦ δωδεκαφύλου τῶν ' Ἰουδαίων εὐτάκτως διαιρεθέντος, καὶ προηγουμένης (28) τῆς κιβωτοῦ, ἕτερον ἐκ τούτου μυστήριον προεσημαίνετο. ὡς τῇ ἐκ παναγνων παρθενικῶν αἱμάτων θεοὔποστάτῳ σκηνῇ κάμψουσι γόνυ τὰ οὐράνια, καὶ οἱ ἐπὶ γῆς ἄνθρωποι εἰς Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους διῃρημένοι (29), καὶ αὐτὰ δὴπου τὰ καταχθόνια

struitur, eaque, quod ad humanam cooperationem et ordinem naturæ spectat, carens fundamentis. Hic enim inhabitator ipse est habitationis fundamentum ; et modo plane mirabili domus super ipsum ædificatorem suum cernitur fundata. Quæ enim Verbi est hypostasis, eadem et domui est fundamentum ; quoniam illud, quod assumptum est, in Deo subsistentiam habet, ac Deus in eo inhabitat ; adeo ut duarum, quæ in uno Christo sunt, naturarum discrimen manifeste appareat: quoniam aliud sane est, quod inhabitat in aliquo, aliud vero, quod inhabitatur (27). Recte igitur, ut mihi videtur, in eamdem sententiam dici et illud ipse censui, quod continetur in Psalmis : *Erit firmamentum in terra super summis montium* (30). Unigenitus enim fundamentum et hypostasis factus terrestri carni, quam ex Virgine assumpsit, hanc exaltavit ; et humanam gerens carnem, glorificatur super summis montium, cherubicis scilicet, prout Deum decet, invectus humeris, cum angeli frequenter montium nomine accipiantur. Sed et aliud mysterium in eo præsignabatur, quod aliquando duodecim Judæorum tribus pulchro ordine quadrifariam distributæ sint, arca vero præcederet (31); præsignabatur nempe futurum, ut tabernaculo, ex purissimo sanguine Virginis ædificato et in Deo subsistentiam habente, tum cœlestium tum terrestrium, hominum nempe, qui distinguebantur in Judæos et Græcos, et ipsorum utique inferorum genua flecterentur.

ΜΓ'. Ἄλις λοιπὸν τῶν σκιωδῶν ὑποδειγμάτων καὶ τυπικῶν· ἄλις τῶν Δαυϊδείων ψαλτῳδημάτων καὶ τῶν Σολομωντείων ἀσμάτων. Ἰτέον ἐπ ' ἐκεῖνα τοιγὰρ, ἃ πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, καὶ οὐκ εἶδον.

XLIII. Cæterum jam satis symbolorum typo rumque adumbrationibus perscquendis immorati sumus ; satis ex multiplicibus variisque prophetarum oraculis attulimus. Satis Davidicorum psalmorum, et Salomonis canticorum delibavimus. Ad illa itaque pergendum, quæ *multi prophetæ et reges cupiverunt videre, et non viderunt* (32).

Ὁ παριστάμενος ἄνω μετὰ δέους τῷ παντοκράτορι γυναικὶ παρίσταται σήμερον μετὰ πλείστης τῆς εὐλαβείας πρὸς ταύτης ὁ πυρίμορφος ἀνταστράπτεται· ὁ ἄυλος τὴν ἔνυλον δέδοικε· Ζαχαρίας ὁ ἀρχιερεὺς ἔτι τῆς ἀμφιβολίας ἐπιτίμια καρτερεῖ τὴν ἀφωνίαν, τὴν κώφευσιν. Οἶδε τοῦτο ἡ Παρθένος ἡ συγγενής. καὶ εἰδυῖα, ὅμως ἀντιλέγει πῷ ἀρχαγγέλῳ. Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Ὁ δὲ οὐκ ἐπιτιμᾷ, ἀλλὰ τὸ ἀμφισβητήσιμον διαλύει, μεθ' οἵας ἄν τις φαίη δουλικῆς συστολῆς· Οὐ γὰρ μόνου του ἀρχιερέως μείζονα ταύτην ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων ἱλαστηρίου ἔνθα ὁ ἀρχιερεὺς θυμιῶν πεπήρωται τὰ αἰσθητήρια, ἵνα μὴ πρὸς τὰ κατ' αἴσθησιν ἔχων τὸν νοῦν τοῖς ὑπὲρ καταλήψιν ἀπιστῇ. Ἡ δὲ Παρθένος τὰ ὑπὸ τὴν αἴσθησιν διαβεβηκότα εἶχε τὸν νοῦν, καὶ μετὰ τῶν ἀΰλων νόων Θεῷ παριστάμενον. Οἶδε τοῦτο καὶ

Ille qui in cœlis cum timore astat coram Omnipotente, maxima cum reverentia hodie astat coram muliere ; ab hujus splendore, utut ignea ipse fulgens forma, percellitur ; materiæ expers corpore constantem veretur. Summus sacerdos Zacharias adhuc diffidentiæ suæ pœnam mutus, elinguis luit Non nescit id cognata Virgo ; cumque id noverit, archangelo tamen illud objicit : *Quomodo erit mihi istud, quoniam virum non cognosco* (33) ? Ast hic non pœnam intentat, sed cum ea demissione, qua servulus uteretur, propositam dubitationem solvit. Hanc quippe noverat non modo summo sacerdoti præcellere, sed vel ipsi, quod in Sanctis sanctorum latebat, propitiatorio, ubi sacerdos, dum thymiama adoleret, exstasi a sensibus abstractus est, ne scilicet sensibilibus mentem adhibens, ab iis credendis, quæ mentis captum superarent, avocaretur.

(26) Cod. ἐνοικοῦντι.

(27) Adverte discrimen Nestorianam inter et catholicam sententiam. Utrisque enim, Catholicis ac Nestorianis, familiare fuit hanc imaginem usurpare et in Christo Domino habitaculum simul et inhabitantem contueri. At Nestoriani, dum in habitaculo et habitante *alium et alium* vident, duas in Christo personas impie distinguunt : Catholici vero dum mere *aliud et aliud* dicunt inhabitatorem et habitaculum, duas naturas, servata personæ unitate, profitentur.

(28) Cod. προηγουμένου, sed mendose, nam (Num. x, 35) Scriptura testatur, arcam præivisse

(29) Cod. διῃρημένον.

(30) Psal. LXXI, 16.

(31) Num. x, 33.

(32) Luc. x, 24.

(33) Luc. I, 34.

At Virgo mentem supra omnia, quæ sensus affi- A ciant, longe evectam, et simul cum incorporeis mentibus Deo astantem gerebat. Perspexit id et Gabriel ; quodque contra sibi responsum fuerat, non sane ex incredulitate, sed ex diligenti cautela quæ purissimam deceret Virginem, profectum videbat. Propterea neque ad pœnas intentandas movetur.

ὁ Γαβριὴλ, καὶ τὴν ἀντιλογίαν οὐκ ἐξ ἀπιστίας, ἀλλ' ἐξ ἀσφαλείας πανάγνῳ προσηκούσης Παρθένῳ, ἐγίνωσκε προειλθεῖν. Διὸ οὐδ' ἐκφέρεται πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν.

XLIV. Agedum igitur, cum principe hoc psalte, cum archangelo, festivis vocibus ad Virginem clamemus, dicentes : *Ave, gratia plena. Dominus tecum* (34). Nunc enim Deus cum hominibus reconciliatur. Dixit alicubi, quisquis illo est, Israelitis : *Iniquitates vestræ diviserunt inter me et vos* (35) ; at postquam dignum gloria sua habitaculum te reperit, vetustum divortium aufert, et versatur tecum, et per te ad omnes, quibuscum communem habes B naturam, accedit. Ne, quæso, dicas,o super omnes purissima : *Quomodo hoc erit mihi, quoniam virum non cognosco* ? Propterea enim id erit, quoniam virum non cognoscis. Propterea in te, volumine scilicet adhuc integro, inscribetur subsistens Patris Verbum, quia virilis consuetudinis atramento es inaccessa. E terra virgine Dei manibus plasmatus est ab initio Adam ; nunc autem Adæ illius plasmator ex te (39) oritur novus Adam, ut veterem illum jacentem erigat, et corruptione resolutum refingat.

ΚΔ Ἄγε οὖν ὑπὸ πρωτοψάλτῃ τούτῳ, τῷ πρωτ-αγγέλῳ, τὴν χαρμόσυνον φωνὴν ἀλαλάξωμεν τῇ Παρθένῳ· Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος, λέγοντες, μετὰ σοῦ. Νῦν γὰρ καταλλάσσεται Θεὸς μετ' ἀνθρώπων. Ὅστις ἐφη που πρὸς τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διιστῶσιν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν. ἀλλ' ἐπεὶ σὲ κατοικητήριον ἄξιον τῆς ἑαυτοῦ δοξης ἐφεύρηκε, τὴν παλαιὰν διάστασιν καταλύει, καὶ γίνεται μετὰ σοῦ, καὶ διὰ σοῦ πρὸς ἅπαν τὸ συγγενές σοι. Μὴ λέγε, ὦ πανυπέραγνε· Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Διὰ τοῦτο γὰρ ἔσται, ὅτι ἄνδρα οὐ γινωσκεις. Διὰ τοῦτο ἐγγραφὴσεταί σοι τῷ καινῷ τόμῳ τοῦ Πατρὸς ὁ ὑπόστατος Λόγος, ὅτι μέλανος ἀνεπίδεκτος εἶ τῆς ἀνδρικῆς συνουσίας. Ἐκ Παρθένου γῆς ἐπλάσθη πρότερον Θεοῦ χερσὶν ὁ Ἀδάμ· καὶ νῦν ὁ τοῦ Ἀδὰμ πλάστης, νέος Ἀδάμ, ἐκ σοῦ γίνεται, κείμενον ἀναστήσων τὸν παλαιὸν, καὶ ἀναπλάσων διαλυθέντα.

Quomodo fiet istud mihi,quoniam virum non cognosco ? Hoc solum dicis ? At præstantiora silentio premis, o quæ gloria cœlis es sublimior, terrestris vero modesta tui opinione. Haud magnum in te illud est, quod virum non cognoscas, sed potius quod mentem, supra modum omnem purissimam, C imperviam habeas vel minimo motionis inordinatæ minusve decentis vestigio (40). Paradisus es a Deo plantatus, et ex quo (41) genitalibus naturæ legibus tibi propriis sata fuisti, Deus mandavit Cherubim, ut et *gladium flammeum atque versatilem* in orbem circum te rotarent, teque undequaque inaccessam fraudulenti serpentis insidiis servarent.

Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Τοῦτο μόνον λέγεις; Τὸ δὲ μεῖζον παρυποκρατεῖς, ὦ ὑπερουρανία τῇ δόξῃ, καὶ χθονία τῇ μετριοφροσύνῃ. Οὐ μέγα σοι, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκεις ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ ὑπερηγνισμένος (36) σου νοῦς ἄβατος ἔχνει (37) προσβολῆς ἐπιμώμου (38) καὶ ἀπρεποῦς. Παράδεισος εἶ θεοφύτευτος· καὶ ἐξ ὅτου τοῖς σοῖς πεφυτουργησαι φυτοσπόροις φύσεως νόμοις, τὰ Χέρουβὶμ ἔταξεν ὁ Θεὸς, καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεγομένην κυκλόθεν σου στρέφεσθαι, καὶ πάντοθεν ἀνεπιβούλευτον συντηρεῖν ἐκ τοῦ δολιόφρονος ὄφεως.

XLV. *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (43). Cum Eva, paradisum inhabitans, huc illuc vagaretur, tortuosus ad eam spiritus, sinuosis utens serpentis flexibus, accessit. In te vero rectus et sanctus superveniet Spiritus : quoniam, ut vox tibi Canticorum concinit (44), *rectitudo dilexit te.*

ΜΕ' Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Οτε τῷ παραδείσῳ ἔνοικος ἡ Εὔα ἐστρέφετο, τὸ στρεβλὸν ἐπ' αὐτὴν ἐλήλυθε πνεῦμα τάς τοῦ ὄφεως ὑπολοξώσεις οἰκειωσάμενον. Ἐπὶ δέ σε Πνεῦμα εὐθὲς (42) καὶ ἅγιον ἐπελεύσεται· ἐπειδὴ καὶ ἡ εὐθύτης ἠγάπησέ σε ὡς ἡ ἀσματικὴ μελῳδεῖ σοι φθογγή.

(34) Luc. I, 28.
(35) Isa. LIX, 2. *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.*
(36) Cod. ὑπερηγνύσμενος.
(37) Cod. ἔχνη.
(38) Cod. ἐπὶ μώμου.
(39) Ecce Virginem Deiparam comparatam habes terræ illi, quæ maledictionem nesciebat.
(40) Cernis Mariam a pugna illa exemptam, quæ originalis peccati est consectarium.
(41) Perspicua juxta atque eleganti imagine oculis subjicitur originalis innocentia Deiparæ. Est enim sermo de primo exsistendi initio, cum creari anima illa sanctissima non potuerit antequam secundum naturæ leges generaretur ; non prius vero genita exhibetur, quam Deus cherubim illam custodiendam tradiderit, ne ullus ad eam aditus antiquo serpenti pateret. Neque advertere omittas, quomodo hoc Virginis privilegium commemoraturus, de ejusdem conceptione auctor loquatur. Ita enim eam fatetur genitam secundum naturæ leges, ut tamen aliquid, quod ad eam solam pertineat, intercessisse subindicet, inquiens, τοῖς σοῖς... φύσεως νόμοις. Et lex sane naturæ obtinuit, quia eousueto naturæ ordine concepta est : singulare vero illud fuit, quod *parens Anna*, ut cum Niceta Paphlagone loquar (Hom. in Nativ. Deip. *Auct.* Combefis. vol. III, pag. 437) *in se ipsa malitiæ vitiique torrentem stilerit* ; atque adeo, cherubico flammeo gladio serpentem arcente, ex polluta radice impollutus fructus progerminavit.
(42) Apud LXX εὐθὴς pro εὐθές.
(42) Luc. I, 35.
(44) Cant. I. 3 sec. LXX ; nam Latina Vulgata, *Recti diligunt te*

Καὶ δύναμις τοῦ Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· ὅτις ἐστὶν ὁ τοῦ Ὑψίστου Υἱός· Δαυὶδ μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς Ἰουδαίων, Ποῦ, φησὶ, πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; πρὸς τὸν Πατέρα τὸν λόγον ποιούμενος, οὗ πρόσωπον ὁ Υἱὸς, καὶ ἀπαράλλακτος χαρακτήρ· ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ τούτοις τοῖς λόγοις τὸ τῆς Τριάδος ἐκφαίνει μυστήριον. Ἄνθρωπος δὲ ὢν, καὶ στραφεὶς εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναι τούτῳ τῆς ἁμαρτίας τὴν ἄκανθαν, φοβούμενος τὴν Δεσποτικὴν ἐπεξέλευσιν, δρασμὸν μελετᾷ· καὶ ὑποσκάζων ἔτι τὸν πόδα τῇ πληγῇ τῆς ἀκάνθης, ἀπορεῖ, ποῦ ποτ' ἂν καὶ ἀποδράσοι καὶ τὸν ἀλάθητον λήσεται ὀφθαλμόν. Ὁ μὲν Δαυὶδ ταῦτα· ἡ δ' ἐκ Δαυὶδ Παρθένος μυσταγωγοῦντος τοῦ ἀρχαγγέλου, τὸ ὑπερουράνιον μάθημα ἐκμανθάνει τῆς μιᾶς ἐν Τριάδι θεότητος, Πνεῦμα ἅγιον καὶ δύναμιν τοῦ Ὑψίστου, ἐξ οὗτινος Ὑψίστου ἡ δύναμις καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προαιωνίως ὑπέστησαν. Πλὴν οὐχὶ δρασμὸν διανοεῖται καὶ αὕτη· ἀλλὰ τί φασι πρὸς τὸν μηνυτήν; Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Οὐκ ἀγνοῶ, φησὶ, τὴν παλαι προωρισμένην ἐπὶ γῆς κατάβασιν τοῦ Θεοῦ. Οἱ γὰρ προφῆται, χεῖλος ὥσπερ ἐν γεγονότες, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ μέλλειν ἐκ γυναικὸς σεσαρκῶσθαι πολυτρόπως ἐκήρυξαν· καὶ χαίρω τῇ σωτηρίᾳ τῶν ὁμογενῶν, καὶ προσκυνῶ τὸν Ὕψιστον, τὸν διὰ τῆς ἐμῆς ταπεινώσεως εὐδοκήσαντα τὴν φθονηθεῖσαν φύσιν ἀφθόνου χαριτος καταξιῶσαι, καὶ μεσῖτίν με δεῖξαι τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας καί θεώσεως.

Μ΄ς΄. Ἐγὼ δ' ἀλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ ὑπ' ἐκπλήξεως ἔνθους γεγενημένος διαπρύσιον ἀνακράζω· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· σφόδρα ἐβαθύνθησαν οἱ διαλογισμοί σου. Ἀνὴρ ἄφρων, Ἰουδαῖος, οὐ γνώσεται, καὶ ἀσύνετος, Νεστόριος, οὐ συνήσει ταῦτα. Καὶ ὄντως τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου μυστήριον πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου προώρισται· καὶ, ὡς ἐν πίνακι ἀύλῳ, τῷ θείῳ ἀρχιστρατήγῳ διὰ τοῦ Πνεύματος προεζωγράφηται. Τὸ γὰρ Γαβριὴλ ἐξ Ἑβραίδος εἰς Ἑλλάδα μεταφερόμενον γλῶτταν θεανδρικῶς διερμηνεύεται, τοῦτ' ἔστιν ἄγγελος θεανδρικός. Διὰ τοῦτο καὶ πρέσβυς (51) τῆς πρὸς ἀνθρώπους καταλλαγῆς τοῦ Θεοῦ ὁ Γαβριὴλ κεχειροτόνηται ἀπ' αὐτῆς τῆς κλήσεως, ὥσπερ ἀπὸ σημείων βασιλικῶν τὸν σκοπὸν παριστάνων τοῦ ἀμοστείλαντος βασιλέως, ὅστις τέ ἐστι, καὶ ὅ τι βούλεται.

Βούλεται δὲ συνελθεῖν τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἕνωσιν· οὐχ, ὡς ἄν τις εἴπῃ αἱρετικὸς, φιλικήν τε καὶ σχετικὴν καὶ κατὰ μόνης ταυτοβουλίαν συνερχόμενος·

Et virtus Altissimi obumbrabit tibi: quæ virtus plane Filius est Altissimi. Et sane Judæorum rex David, *Quo*, inquit (45), *ibo a spiritu tuo et quo a facie tua fugiam?* Patrem scilicet alloquitur, cujus facies et per omnia similis imago est Filius; qui enim vidi Filium, vidit Patrem (46); et sic Trinitatis mysterium in illis verbis ostendit. Cum porro homo (hic) esset, et *conversus in ærumna, dum configitur* ipsi peccati *spina* (48), timens ultionem Domini, fugam meditatur; et e spinæ vulnere adhuc pede claudicans, hæret incertus, quo tandem et a fugiat et lateat oculum, quem nihil latet. Ita quidem David: at Virgo e Davide exorta archangelo sublimia edocente, supercœleste unius in Trinitate Deitatis mysterium (et ipsa) discit, nempe Spiritum sanctum, et Virtutem Altissimi, e quo Altissimo Virtus (Filius et Spiritus sanctus (48) ante omnia sæcula subsistentiam habuerunt. Verumtamen nequaquam et ipsa fugam cogitat, sed quid nuntio reponit? *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (47). Non ignoro, inquit, jam præstitutum ab antiquo fuisse, ut Deus in terram descenderet. Prophetæ enim veluti uno labio loquentes, Dei Verbum carnem e muliere assumpturum multifariam prænuntiaverunt; lætor autem de eorum salute, qui communem mecum habent naturam, Altissimumque adoro, cui per humilitatem meam complacuit, naturam, invidia perditam, uberrima gratia dignam efficere, meque salutis, imo et deificationis mundo conciliandæ mediatricem constituere.

XLVI. Ego vero oratione mea huc appellens atque exstasi quadam divina præstupore correptus, ad vehementer exclamandum feror: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ! Vir insipiens*, Judæus *non cognoscet, et stultus*, Nestorius, *non intelliget hæc* (50). Et vere incarnationis Verbi Dei mysterium ante mundi constitutionem prædestinatum fuit; atque in divino illo exercitus duce, velut in tabula quadam incorporea, antea per Spiritum ad vivum fuit expressum. Vox enim Gabriel, ex Hebræa in Græcam linguam conversa *theandricum* quid sonat id est *angelus theandricus*. Idcirco Gabriel vel ex ipso nomine designatus apparet reconciliationis Dei cum hominibus internuntius, non secus ac si quis regis, qui eum miserit, consilium in regiis insignibus præferat, et quisnam nempe sit, et quid velit.

Vult porro (rex) arctam cum hominibus conjunctionem inire, non quidem, ut hæreticus quispiam forte diceret, et amicitia solum et habitu, et vo-

(45) Psal. CXXXVII. 7.
(46) Joan. XIV, 9. *Qui videt me, videt et Patrem.*
(47) Psal. XXXI, 4 sec. LXX: Ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν ἐντῷ ἐμπαγῆναι ἄκανθαν.
(48) Habes hic mancam fidei confessionem, quæ Spiritus sancti, æque ac Filii, originem a solo Patre repetit. Nil mirum cum noverimus hoc quoque doctrinæ caput in causa fuisse, quod legatis a Gregorio IX missis ad extorres Græcos Ecclesiæ reconciliandos Germanus cum suis obstiterit. Vid. Raynald ad an. 1233 n.6 et 13.
(49) Luc. I, 38.
(50) Psal. XCI, 6, 7.
(51) Cod. πρίσθις.

luntatis tantummodo consensione semet cum illis conjungens; sed summam (inire vuit) unionem, et quamdam sine confusione permistionem, utque in unam hypostasim concursum : adeo ut propter personæ identitatem ea quæ uniuntur, uno eodemque nomine appellentur, et unica adoratione propter personæ unitatem honorentur, etsi quæ uniuntur, quoad naturam, neque discrimen amittant, neque duplicitatem recussent

A ἀλλὰ πρὸς ἕνωσιν ἄκραν καὶ κρᾶσιν ἀσύγχυτον καὶ τὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν συνδρομήν· ὡς καὶ ἑνὶ ὀνόματι τὰ ἡνωμένα καλεῖσθαι διὰ τὸ ὁμοϋπόστατον, καὶ μιᾷ προσκυνήσει τιμᾶσθαι διὰ τὸ τοῦ προσώπου μοναδικόν, εἰ καὶ τὰ ἡνωμένα τῆς κατὰ φύσιν διαφορᾶς οὐκ ἐξέστησαν καὶ τὸ δυαδικὸν οὐκ ἠρνήσαντο.

Consimilem huic dignitatem tu quoque, o Christiane, participas, si tamen huic appellationi et obsequium per opera erga Altissimum, et mandatorum ipsius custodiam præterea adjicias. Tunc enim et ipse theandricus minister et astator regis Christi proprie vocaberis. Nam si Christus Deus homo est, ergo Christianus ipsi administrans theandricus appellabitur, non secus ac *regius* dicitur regis administrer. Videsne, ad qualem et quam sublimem dignitatem nos Verbum evexit? et quomodo ipsi archangelo nos per nominis communionem conjunxit (52)?

Τοῦ ἴσου ἀξιώματος καὶ σὺ μετέχεις, Χριστιανέ, εἰ καὶ τῇ κλήσει ταύτῃ προσθήσεις καὶ τὸ διὰ τῶν ἔργων θεραπεύειν τὸν Ὕψιστον, καὶ τοῖς αὐτοῦ κελεύσμασι πείθεσθαι. Τότε γὰρ καὶ αὐτὸς θεανδρικὸς ὑπηρέτης κυρίως κληθήσῃ, καὶ παραστάτης τοῦ σοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς θεάνθρωπος B καὶ ὁ Χριστιανὸς θεράπων θεανδρικός, ὡς ὁ τοῦ βασιλέως ὑπηρέτης βασιλικὸς ονομάζεται. Ὁρᾷς, εἰς οἷον ἀξίωμα φέρων ἡμᾶς ὁ λόγος ἀνήγαγε ; καὶ ὅπως τῷ ἀρχαγγέλῳ τούτῳ καθ' ὁμωνυμίαν συνῆψε ;

XLVII. Immensi hujus beneficii conciliatrix nobis illa est (Virgo), quæ cælos sublimitate superat. Et quid dico, pari cum angelis honore per eam nos dignos effectos fuisse, quando humanam substantiam, quæ ex ipsa est, subsistentem (in) Deo Verbo, in eodem throno cum Patre et Spiritu sancto sedentem, et a cunctis angelorum ordinibus glorificatam atque adoratam cerno? Namque unico Christo, qui Deus est et homo, perfectus quoad utramque naturam exsistens, simul cum Patre et sancto Spiritu honores divini deferuntur.

ΜΖ'. Τοῦ ὑπερμεγέθους τούτου εὐεργετήματος πρόξενος ἡμῖν ἡ ὑψηλοτέρα τῶν οὐρανῶν. Καὶ τί λέγω ἀγγελικῆς ἰσοτιμίας ἀξιωθῆναι διὰ ταύτης ἡμᾶς, εἰδὼς τὴν ἐξ αὐτῆς ὑποστᾶσαν τῷ Θεῷ Λόγῳ ἀνθρωπίνην οὐσίαν, σύνθρονον Πατρί τε καὶ Πνεύματι, καὶ ὑπὸ πάσης ταγματαρχίας ἀγγελικῆς δοξαζομένην τε καὶ προσκυνουμένην ; Τῷ ἑνὶ γὰρ Χριστῷ προσφέρεται ἡ λατρεία μετὰ Πατρός τε καὶ Πνεύματος, ὅδε ἐστὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἐν ἀμφοτέροις τὸ κατὰ φύσιν τέλειον ἔχων. C

XLVIII, Ast tu o homo, quæ per primum hominem es e terra ; et simul, Deipara, quæ per secundum hominem es itidem e cœlo ! O filia patris mortalis, et Mater Filii immortalis ! O quæ Deum corpore induisti, eos vero, qui constant corpore, in Deos evexisti ! O universi hominum generis salus communis ! O indissolubile cœlestium cum terrestribus vinculum, quæ Deum cum ministrantibus angelis in terram attraxisti, et homines cum congenita sibi terra ad cælos elevasti ! O sola e sæculo et proprie Dei Genitrix ! Hac enim appellatione velut quodam Dominæ sigillo et aureo et honorificentissimo sermonem meum obsigno. Hoc nomen et ore et corde et anima tota amplector : et utinam hoc idem tum etiam in ore habens deprehendar, cum instans vitæ finis ad postremos ducendos spiritus me adiget ! Firmiter enim credo, crudeles humanoque generi infensos aeris exactores illud formidaturos, ac transitum ab exactione liberum mihi permissuros. Hoc ipsum tuum Dei Genitricis nomen sit mihi ultimus linguæ loquentis motus, ut illud velut olivæ ramum in ore ferens, instar columbæ avolem, et in salutari paradisi arca requiescam (54). Vehementissime enim

ΜΗ'. Ἀλλ', ὦ ἄνθρωπε, διὰ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἐκ γῆς . καὶ, ὦ θεοποιέ, διὰ τὸν δεύτερον καὶ ἐξ οὐρανοῦ ! Θύγατερ τοῦ θνητοῦ, καὶ μῆτερ τοῦ ἀθανάτου ! Ὦ Θεὸν σωματωσασα, καὶ τοὺς ἐνσωμάτους θεώσασα ! Ὦ κοινὴ σωτηρία τοῦ τῶν ἀνθρώπων πληρώματος ! Ὦ σύνδεσμε ἄῤῥηκτε τῶν ὑπερκοσμίων τε καὶ ἐγκοσμίων ! Θεὸν μετὰ τῶν ὑπηρετούντων ἀγγέλων εἰς γῆν ἀγαγοῦσα, καὶ ἀνθρώπους μετὰ τῆς συμφύτου γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνυψώσασα ! Ὦ μόνη ἐξ αἰῶνος καὶ κυρίως Θεομῆτορ ! Ταύτῃ γὰρ τῇ κλήσει, ὡς σφραγῖδι δεσποινικῇ ἐπισφραγίζω τὸν λόγον μου τῇ χρυσῇ τε καὶ ὑπερτίμῳ · ἣν καὶ στόματι καὶ καρδίᾳ καὶ ψυχῇ κατασπάζομαι · ὡς εἴθε ταύτην ἐπὶ γλώττης φορῶν εὑρεθείην, καὶ ὅτε τὰς D ὑστάτας πνοὰς πνέειν με τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἀπαιτήσεται (53). Πεπίστευκα γὰρ ὡς αἰδεσθήσονται ταύτην τοῦ ἀέρος οἱ πράκτορες οἱ πικροὶ καὶ μισάνθρωποι, καὶ μοι τῆς διαβάσεως ἀφορολογήτου παραχωρήσουσιν. Αὕτη μοι ἔστω ἡ σὴ θεοτόκειος κλῆσις ἔλλογον γλώττης κίνημα τελευταῖον, ἵν' ὡς κάρφος ἐλαίας ταύτην ἐπὶ στόματος φερων πετασθήσομαι, καὶ καταπαύσω δίκην περιστερᾶς εἰς τὴν τοῦ παραδείσου σωστικὴν κιβωτόν. Φιλυποστροφῶ γὰρ σφοδρα σφοδρα · ἐκεῖθεν γὰρ ὁ τοῦ

(52) Communem cum Gabriele archangelo appellationem ex Germani sententia sortimur, quia vi nominis Gabriel dicit *theandricum*; theandrici autem et nos merito nuncupamur, utpote administri famulantes Christo, qui θέανδρος seu θεάνθρωπος, Deus et homo est.

(53) Cod ἀπαιτήσετε.

(54) Psal. LIV, 7.

πρώτου κόσμου Πατὴρ ἀποστῆναί με ἠνάγκασε, καὶ πρὸς τὸν ἔνυγρον τουτον βίον φέρεσθαι προετρέψατο.

ΜΘ'. Ναὶ δή, κοσμοσώτειρα κιβωτέ, κύρωσόν μου τὴν δέησιν, καὶ τὸν πενιχρόν μου τοῦτον λόγον καὶ εὐτιδανὸν πρόσδεξαι. Καὶ ὡς νεφέλη κούφη καὶ φωτεινὴ ἐπισκίασον ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἀφ' ὑψους με πλεμοῦντες, καὶ πυῤῥόροις βάλλοντες βέλεσιν Ἔπαρον τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὰς ἐπάρσεις καὶ ὑπερηφανίας αὐτῶν, καὶ σύντριψον ἐν τάχει τούτους ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Εἰ δὲ καὶ χοῦς τίς ἐστιν ἐν τοῖς ποσὶν ἡμῶν, ἐκ τῶν ἐπιτηρούντων τὰς πτέρνας ὄφεων ἐπιτριβείς, λειξάτωσαν τοῦτον αὐτοὶ ἐν τῷ ἐπιστρέψαι τὸν πόνον αὐτῶν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτῶν τὴν ἀδικίαν καταβῆναι.

Ν'. Ἱλέωσον ἡμῖν τὸν ἐκ σοῦ γεννηθέντα Θεόν · χρεωλυτίαν τῶν ὀφλημάτων αἴτησαι παρ' αὐτοῦ. Ὁρᾷς, ὅσον τὸ κατάχρεων ἡμῶν· ἐγχειρίζομέν σοι λοιπὸν τὸ χειρόγραφον · μὴ πρὸς τὸν ὄγκον ἀπίδῃς αὐτοῦ, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὀφλημάτων. Ὡς γὰρ ὁ χρόνος ἡμῶν εὐπερίληπτός ἐστι καὶ ἡ κατὰ γῆν διατριβὴ, οὕτω καὶ τὰ χρέα ἀπεριόριστα. Κἂν τὸ δυσαρίθμητον ἔχουσι παρ' ἡμῖν, ἡ δὲ τοῦ σοῦ Υἱοῦ ἀγαθότης οὐθ' ὑπ' ἀρχὴν πίπτει, οὔτε τέλει περιορίζεται · Μὴ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ποιησάτω ἡμῖν, μηδὲ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνταποδότω ἡμῖν. Καὶ γὰρ κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βρότειον πλήρωμα, κλίνας οὐρανοὺς, καὶ καταβὰς ἐπὶ γῆν διὰ φιλανθρωπίας ὑπεράπειρον ἄβυσσον. Καθ' ὅσον (62) ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀνατολὴ μὲν ἀείφωτος καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος · δύνας δὲ δι' εὐσπλαγχνίαν (63) ἀνείκαστον ἐπὶ τὴν σκοτίαν (64) τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου καὶ τοῦ σαρκίου · εἰ καὶ οὐ κατέλαβεν αὐτὸν ἡ σκοτία · μᾶλλον οὖν καὶ διεσκέδασε τὸ ζοφῶδες καὶ μετεστοιχείωτε πρὸς τὸ φωτοειδές. Λοιπὸν ὀλίγα τὰ τραύματα τὰ ἡμέτερα πρὸς τὴν ἀπεριόριστον ἔμπλαστρον, ἣν τῷ παντὶ συνιξέτεινεν, ἵνα θεραπεύσῃ τὰ πάντα. Ἔγκειται δὲ τῇ ἐμπλάστρῳ τὸ δραστικώτατον φάρμακον, τὸ αἷμα αὐτοῦ τὸ θεόῤῥυτον, καταναλίσκον τῶν ἡμετέρων τραυμάτων τὴν κακοήθειαν, ὡς καὶ τὰς οὐλὰς ἐξαλείφειν, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ὑγείαν (68*) ἀποκαθιστᾷν.

illuc remeare cupio ; quoniam inde avolare me pristini mundi pater coegit (55), perque hanc vitam fluctibus diluvii demersam jactandum tradidit.

XLIX. Tu itaque, o arca mundi servatrix, preces meas, obsecro, ratas habe, et meum hunc misellum ac nullius pretii sermonem excipe. Ac velut levis ac lucida nubes (56), *obumbra caput meum in die belli*. (57) Multi enim sunt, qui ab alto me oppugnant, et sagittis ignitis jaculantur. *Leva manus tuas in superbias* tumoremque *eorum* (58), et cito contere eos sub pedibus nostris. Quod si pedibus nostris etiamnum pulvis aliquis per serpentes calcaneo insidiantes (59) injectus, adhæret : huic *ipsi lingant* (60), *cum convertetur dolor eorum in caput illorum, et in verticem ipsorum iniquitas eorum descendet* (61),

L. Redde nobis propitium Deum, qui ex te natus est; exora ab ipso debitorum nostrorum remissionem. Vides, quam ingens sit debitum nostrum : hoc unum nobis superest, ut chirographum tibi in manus tradamus : ne, quæso, propter ejus pondus et propter debitorum cumulum oculos tuos avertas : sicut enim exiguum nobis tempus, ac breve reliquum est præsentis vitæ spatium, sic immensa quoque sunt debita nostra. Quanquam ista a nobis vix numerari possint, at Filii tui clementia quemadmodum expers est principii, sic nullis finibus circumscribitur. *Non secundum peccata nostra* faciat *nobis, neque secundum iniquitates nostras* retribuat *nobis* (65). *Quoniam secundum altitudinem cœli a terra corroboravit misericordiam suam super universum mortalium genus*, propter immensam amoris sui erga homines abyssum *cœlos inclinans et* in terram descendens (66). *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras* (67), *oriens* quidem semper lumine splendidus et exsistens et appellatus ; *occidens* vero propter inæstimabilis misericordiæ suæ viscera ad vitæ nostræ et ad humanæ carnis tenebras se demittens. Quanquam *tenebræ eum non comprehenderunt* (68) ; quinimo et quidquid tenebricosum erat, dispulit et in lucidum transformavit. Cæterum levia censeri possunt vulnera, nostra, si cum illo infinitæ virtutis pharmaco comparentur, quod omnibus ex æquo porrexit, ut omnia sanaret. Inest enim huic pharmaco efficacicissimæ virtutis elementum, ejus

(55) Mundi pristini, id est corrupti qui redemptionem antecedit, pater est Adam, qui totum genus humanum quodam veluti diluvio demersit. Cum vero paulo post Maria designetur ceu arca Noetica hinc plane concludas licet, hoc symbolum, quo sæpius penes Patres Deipara celebratur, ad prærogativam quoque devitatæ ab ea communis ruinæ denotandam spectare.

(56) Isa. XIX, 1.

(57) Psal. CXXXIX, 8.

(58) LXXIII, 3.

(59) Gen. III, 15.

(60) Psal. LXXI, Καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσι: *Et inimici ejus terram lingent*. Eamdem sententiam legere est Isa. XLIX, et Mich. VII, 17.

(61) Psal. VII, 17

(62) Cod. καθόσον.

(63) Cod· ἐσπλαγχνίαν.

(64) Cod. σκοτείαν.

(65) Psal. CII, 10, 11.

(66) Psal. XVII, 10.

(67) Psal. CII, 12.

(68) Joan. I, 5.

(68*) Ita cod cum dialecto vulgari, ut Hedericus censet, pro ὑγίειαν.

nempe sanguis divinitus fluens, qui vulnerumnostrorum ita malignitatem absumit, ut ipsis quoque cicatrices abstergeat et in pristinam sanitatem integram restituat.

LI. Tui itaque (o Deipara), sume chirographum, A quo tam multa debita nostra continentur, et illud dilacera immaculatis illis tuis manibus, quibus uti mater eum, qui portat in manu sua universum mundum, gestati ; hac enim de causa eum gestasti, quo sicicet humano generi debita solverentur. Etiam nobis igitur Deum ex te natum propitium redde, ipsumque a veteri (quo tibi obstrictus tenetur) debito libera. Fenoris enim, quod ipsa universorum Domino commodasti (69), carnis scilicet hypostatice a Deo assumptæ, rationem ipse habet, et gratiam tibi gratiis omnibus potiorem debet, quod hoc idem fenus, purum prorsus supra quam dici possit, et omni auro splendidius ac sincerius sonans, et dignum, quo ipse uteretur, ei servaveris. Quod quidem nos contrectare digni facti sumus inter sacra mysteria, ac veluti collybistæ mysticæ ac sanctæ mensæ minutas in partes tribuimus, et per gratiam ipsius pauperes spiritu ab antiquis debitis, uti credimus, liberos dimittimus.

Introduc, o Domina universorum, in cœleste regum omnes qui tibi se dedunt, teque vere ac proprie Dei Genitricem credunt, et corda hac fide sanctificant, et linguam hac voce purificant, quique auxilio tuo gloriantur ac spei anchoram tuæ meditationi adnectunt post Deum, quem iu Patre et Filio et sancto Spiritu adoramus et glorificamus; cui soli latriæ cultum deferimus, et quem solum omnium nostrum conditorem novimus, et a quo creata omnia pendent, ut consistant et conserventur ; soli increatæ ac sempiternæ naturæ, cui decet omnis gloria, honor et adoratio, decusque ac maguificentia nunc et in infinita sæcula sæculorum, Amen.

ΝΑ'. Ὅθεν λαβοῦσα τὸ πολύστιχον χειρόγραφον τῶν ἡμετέρων χρεῶν, διάῤῥηξον ταῖς σαῖς πανάγνοις χερσὶν, αἷς τὸν ἐν χειρὶ αὐτοῦ τὸν κόσμον βαστάζοντα ὡς μήτηρ ἐβάστασας · ἐβάστασας δὲ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην τῆς τῶν ἀνθρώπων χρεωλυσίας. Ἵλεων οὖν καὶ ἡμῖν τὸν ἐκ σοῦ τεχθέντα Θεὸν, καὶ τῆς πολυχρονίου ἀπάλλαξον ὀφειλῆς. Αἰδεῖται γὰρ τὸ χρέος, ὅπερ αὐτὴ τῷ τοῦ παντὸς Δεσπότῃ δεδάνεικας, τὴν σάρκα λέγω τὴν θεοϋπόστατον · καὶ χάριν σοι ὀφείλει πασῶν χαρίτων τὴν μείζονα, ὅτι τὸ δάνειον τοῦτο πανυπερκάθαρον διετήρησας, καὶ χρυσίου παντὸς ἡλιοειδέστερόν τε καὶ ὀβρυζότερον καὶ ἄξιον τῆς αὐτοῦ χρήσεως. Ὅπερ μεταχειρίζεσθαι ἀξιωθέντες ἡμεῖς ἱερουργικῶς, κατακερματίζομεν οἱ τραπεζῖται τῆς μυστικῆς καὶ ἁγίας τραπέζης, καὶ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι πολυχρονίων λυτρούμεθα τῶν ὀφειλῶν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος, ὡς πιστεύομεν.

Πάντας εἰσάγαγε πρὸς τὴν οὐράνιον βασιλείαν, ἡ Δέσποινα τῶν ἁπάντων, τοὺς ὁμολογοῦντάς σε καὶ φρονοῦντας κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον, καὶ καρδίαν ἁγιάζοντας τῷ φρονήματι, καὶ γλῶσσαν ἁγνίζοντας τῷ φωνήματι, κἀπὶ ταῖς σαῖς ἀντιλήψεσι καυχωμένους, καὶ τὴν ἄγκυραν τῆς ἐλπίδος τῆς σῆς ἐξάψαντας μεσιτείας, μετὰ Θεὸν τὸν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι προσκυνούμενόν τε καὶ δοξαζόμενον · ᾧ μόνῳ λατρεύομεν, καὶ ὃν μόνον δημιουργὸν ἡμῶν ἐπιστάμεθα, καὶ οὗ τὰ κτίσματα πάντα ἐξέχεται πρὸς συνοχήν τε καὶ σύστασιν, τῇ μόνῃ ἀκτίστῳ φύσει καὶ προανάρχῳ, ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, μεγαλωσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VII.

In sanctorum Innocentium occisionem, et in initium sancti Evangelii secumdum Marcum. Lecta Dominica ante Lumina.

Ζ'.

Εἰς τὴν σφαγὴν τῶν ἁγίων νηπίων, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κατὰ Μάρκον ἁγίου Εὐαγγελίου. Ἀναγινωσκομένη Κυριακῇ πρὸ τῶν Φώτων.

(Inter Homilias variorum Patrum ed. Hœschelius. Augustæ Vindelic. 1586, 4°.)

I. « Quis Deus præter Deum nostrum, Deus ille qui præcingit me virtute et instruit pedes meos tanquam cervorum, et in excelsa statuens me[1] ? » Rursum David orationi præcurrat cum solito decachordo et suavi melodia animam meam remissam et dormientem quasi inungens ad doctrinæ stadium eamque ad Dei laudes excitans, qui me virtute præcingit scientiæ, sterilemque meam mentem inhabitare facit in sacra hac domo, matrem filiorum lætantem; ipsis inde genitis doctrinæ sermonibus. Non enim meus est ille fructus, sed totus a gratia Dei procedit ; non quod sim ego illa dignus, sed quod dilectus est Deo populus meus : et propter nos me roborat et dat verbum in apertione

Α'. « Τίς Θεὸς πλὴν τοῦ ἡμῶν, ὁ Θεὸς ὁ περιζωννύων με δύναμιν, ὁ καταρτιζόμενος τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἱστῶν με ; » Πάλιν ὁ Δαυὶδ προτρεχέτω τοῦ λόγου μετὰ τῆς συνήθους κινύρας καὶ τῶν ἡδυφθόγγων μελουργιῶν ἐπαλείφων ὥσπερ τὸ τῆς ψυχῆς ἀνειμένον καθυπτιάζων πρὸς τὸ στάδιον τῆς διδασκαλίας καὶ πρὸς δοξολογίαν διεγείρων Θεοῦ, τοῦ περιζωννύντος με δύναμιν γνώσεως, κατοικίζοντος τὴν στείραν μου διάνοιαν ἐν οἴκῳ τούτῳ ἱερῷ, μητέρα ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην, τοῖς αὐτόθεν ἀποτικτομένοις λόγοις διδακτικοῖς. Οὐ γὰρ ἐμὸν τοῦτο κατόρθωμα, ἀλλ' ὅλον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ · οὐχ ὅτι ἄξιος ταύτης ἐγὼ, ἀλλ' ὅτι ἀγαπητὸς ὁ ἐμὸς λαὸς τῷ Θεῷ, καὶ δι' ἡμᾶς ἐμὲ δυναμοῖ, καὶ

[1] Psal. xvii, 32-34.

(69) Conf. I Reg. ii, 20.

δίδωσι λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος, καὶ μοῦ κατ- A
αρτίζει τοὺς πόδας εὐαγγελιζομένου εἰρήνην καὶ
ἀγαθά· καὶ ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἱστᾷ ξυλολόφιον
κήρυκα εὐσεβείας καὶ διδάσκαλον ἀρετῆς. Καὶ πάλιν
αὐτὸς ὡς σημαία ἐπὶ βουνοῦ, καὶ ὡς ἱστὸς ἐπ' ὄρους,
συναθροίζων τὸ ἱερὸν στρατολόγιον. Οὐ γὰρ ἂν τολ-
μήσω εἰπεῖν ὅτι ὡς πόλις ἐπάνω ὄρους, καὶ ὡς λύ-
χνος ἐπὶ λυχνίας· ταῦτα γὰρ τῶν ἀναβάσεις ταῖς
σφῶν καρδίαις τιθεμένων καὶ τὰς τῶν ἀναβαθμῶν
ψαλλόντων ᾠδάς, ὧν καὶ τὸ φῶς τῶν ἔργων ἔμπρο-
σθεν τῶν ἀνθρώπων λάμπει, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον.
Φέρε τοίνυν ἐξ ἑορτῆς μετελευσώμεθα εἰς ἑορτὴν τῆς
παρωχημένης τὴν μέλλουσαν, ἐκ τῆς Δεσποτικῆς
κατὰ σάρκα γεννήσεως ἐπὶ τὴν τῶν δούλων ἡμῶν
ἀναγέννησιν· ἐκ τοῦ ἀστέρος πρὸς τὸν μέγαν λύχνον,
τοῦ προρδόμου τῶν ἀστρολατρῶν ἐπὶ τὸν πρόδρο- B
μον τοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, οὐ τριττὰ προσφέ-
ροντες δῶρα, πίστιν δὲ μᾶλλον τὴν εἰς Πατέρα καὶ
Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἣν ἐπισφραγίζει τὸ βάπτισμα.
Μετ' ἀγγέλων ἐδοξάσαμεν πρότριτα τὴν ἐνανθρώ-
πησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ ἀγγέλους ἐδοξάσθημεν διὰ
ταύτην· « Οὐ γὰρ ἀγγέλων ἐπελάβετο, καθὼς ἂν ὁ
Παῦλος ἐρεῖ· ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ, ὅθεν κατὰ
πάντα ἡμῖν ὡμοιώθη χωρὶς ἁμαρτίας. » Μετὰ ποιμέ-
νων περιελάμφθημεν τῇ δόξῃ τοῦ γεννηθέντος, καὶ
ὑπὲρ ποιμένας τὸ ἀφάταστον τῆς σαρκώσεως ἐπ-
εγνώκειμεν οὐκ ὀφθαλμοῖς μόνον παραλαβόντες κεί-
μενον ἐν φάτνῃ τῇ μυστικῇ, ἀλλὰ καὶ στόματι διαψη-
λαφήσαντες τὸν οὐράνιον ἄρτον εἰς βεβαιοτέραν
τὴν πίστωσιν. Ὀφθαλμῶν μὲν γὰρ ὠτίων πιστότεροι,
ὀφθαλμῶν δὲ ἁφὴ βεβαιοτέρα, στόμα δὲ καὶ ἀμφο- C
τέρων πιστότερον.

Ε'. Πάντων οὖν τῶν ἐν Βηθλεὲμ ἱεροπρεπῶς τελε-
σθέντων χαρμονικῶν ὄντων καὶ τερπωλῆς ἐμφορη-
τικῶν διαβαινούσης εἰς τὴν ψυχήν, ἐν ἦν τὸ ἀνιάσαν
καὶ συγχέαν τὰς διανοίας τῶν φιλοχρίστων, ἡ τῆς
ἀπειροκάκου νεολαίας ἀναίρεσις. ὁ θερισμὸς τῆς ἀώ-
ρου χλόης καὶ ἀρτιφυοῦς. Πλὴν καὶ τότε τοῖς μὲν
θερίζουσι μᾶλλον ἐπεδακρύσαμεν, τοῖς δὲ θεριζομέ-
νοις ἐφηδύνθημεν δράγμασιν· ὅτι ἐν μαλακῇ τῇ ποᾷ
καὶ νεοθαλεῖ ἀδρὸν τὸν στάχυν ἀποδεδωκασιν, ἀπο-
θηκῶν τῶν ἄνω ἐπάξιον. Καὶ οὐκ εἴπομεν, Εὐλογία
Κυρίου ἐπὶ τοὺς θερίζοντας· ἀλλὰ τὴν εὐφορίαν τῶν
δραγμάτων ἐμακαρίσαμεν. Εἰ γὰρ καὶ παραπλη-
σίως τοῖς ἐπὶ τῶν δωμάτων ἐσχήκασι τὸ εὐμάραντον,
ἐν ὀλίγῳ ἀνθήσαντά τε καὶ ἀπανθήσαντα· ἀλλὰ τὸν
κόλπον ἐπλήρωσαν τοῦ Ἀβραὰμ τοῦ τὰ τοιαῦτα συλ- D
λέξαντος δράγματα καὶ συγκλείσαντος. Ἀλλὰ ἔλαθεν
ἑαυτὸν ὁ μεμηνὼς Ἡρῴδης καὶ ἔκνους, ὁ τῷ ὄντι
θερμάτινος. Εἰς τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσις αὐτοῦ μετ-
ενηλώττισται. Ἔλαβε τὸ ἠρυθροδανωμένον ἐκεῖνο
δέρμα ἐξ ἀθώων αἱμάτων, τὸ συντελοῦν εἰς τὰ σκη-
νώματα τῆς Κηδάρ, ἔνθα ὁ τοῦ σκότους ἄρχων καὶ
ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἐπαναπαύεται. Καί γε πῶς
ἐλπίδος ἐσφάλη, καὶ ὑπὲρ ἑνὸς δεδιὼς βασιλέως,
πολλοὺς αὐτὸς ἀπετέλεσεν, οὓς τὴν ἐξ αἱμάτων ἠμ-
φίεσε πορφυρίδα. Οἱ δὲ συμβασιλεύουσι τῷ ἀθανάτῳ

oris mei, et erigit pedes meos ad evangelizandum pacem et bona; et me super hanc excelsam cathedram statuit pietatis præconem et virtutis magistrum. Et rursum ipse tanquam vexillum in colle et tanquam malus in monte, congregans sacrum exercitum. Non enim audebo dicere me esse tanquam urbem supra montem aut tanquam lampadem supra candelabrum : hæc enim eorum sunt qui in vestris cordibus progressus statuere, et graduum psallentium cantus posuere, quorum lux ex operibus coram hominibus lucet secundum Evangelium. Eia igitur e festo transeamus ad festum, ex celebrato ad futurum, ex Domini secundum carnem generatione ad nostram servorum regenerationem ; ex stella ad magnam lampadem, ex stellarum adoratorum itinere ad totius justitiæ Solis progressum, non tria afferentes dona, sed potius fidem in Patrem et Filium et Spiritum sanctum quam consignat baptisma. Triduo ante cum angelis glorificavimus Dei incarnationem, ac per eam super angelos sumus glorificati. « Non enim angelos suscepit, ut inquit Paulus, sed semen Abrahæ unde in omnibus nobis similis factus est absque peccato [2]. » Cum pastoribus gloria nati Salvatoris splendide circumdati sumus, et magis quam pastores quod in incarnatione invisibile erat cognovimus, non oculis modo eum qui in mystico stabulo jacebat percipientes, sed et ore contrectantes cœlestem panem in firmiorem fidem. Oculi enim auribus fideliores sunt, oculis autem tactus sincerior os vero et ambobus fidelius.

II. Omnia igitur quæ Bethleem divine peracta sunt, jucunda sunt plenaque lætitia quæ mentem penetrat ; unum autem fuit quod Christianorum animas mœrore afficit ac turbat, innocentium parvulorum ablatio, immaturæ et recentis herbæ messis. Quanquam et tunc metentibus potius illacrymavimus, demessis autem lætati sumus manipulis. In tenera enim et florente herba plenam spicam tradiderunt, horreis cœlestibus dignam. Et non diximus : Benedictio Domini super metentes ; sed manipulorum ubertatem beatam diximus. Et si enim quemadmodum et ii qui in domibus sunt marcescere possent, brevi florentes ac deflorentes : sed sinum Abrahæ impleverunt, qui tales congregavit et conclusit manipulos. Sed seipsum latuit furens Herodes et demens ac revera coriaceus. Sic enim ejus nomen interpretati sunt. Accepit illud rubrum corium innocenti sanguine effectum, pertinens ad tabernacula Cedar, ubi princeps tenebrarum et qui ab initio homicida est, requiescit. Sed sua eum spes fefellit, et unius causa timens regis, multos ipse interfecit, quos sanguinea induit purpura. Illi cum immortali rege regnant atque in æternum vivunt. Insecutores autem, propter suas adversus innocentes injurias, occidentur ; et zelus perdet impios,

[2] Hebr. II 16.

ut optime dicit Salomon [3]; violenta etenim morte crudelem et homicidam animam erupit impius postea. Et ut largius in scena eum cohibeam, coriaceus ille uter et vetus tempore ac malitia, ut novum vinum, recenter effusum infantium sanguinem accipiens, discissus est ac distractus, et postquam has immaturas uvas comedit, ipsius immanitatem subiere proprii filii, ab ipso interfecti, ut narrat Josephus. Videbatur enim furens ille ac in Deum pugnans Hebræorum dementiæ præludere, rex malorum subjectorum, ac illud omnino vociferare de innocentibus, quod postea ab eo constitutus populus de Christo : « Sanguis eorum super nos et super filios nostros [4];» sic rabidus ille ac insatiabilis lupus, assuetus in teneros agnos irruere, et in proprios catulos quasi furens rabie excanduit. Sed gratias Deo qui injustos non sinit justitiæ manus diutius effugere, sed glorificatur in Pharaone, et in iis qui, quemadmodum ille, contumaces sunt et divina mandata contemnunt et humilem plebem despiciunt. Sed et nunc audire mihi videor Deum dicentem : « Loquere filiis novi Israel, et parent se non ex Ægypto ad mare Rubrum, sed ex sanguinis purpura quæ novum Pharaonem et puerorum occisorum perdidit (innocentis enim sanguinis effusio mors est ei qui eum effudit), ad pulchrum Jordanem, facilem illam et laboris expertem purificationem. Dum enim tria sunt quæ purificant eos qui procedunt ad ablutionem et abstersionem veterum macularum, nempe baptisma, lacrymæ et per sanguinem martyrium, ostendit incarnatus Deus ab initio sui adventus has sacras oblationes victimasque, accipiens excelsiorem esse eam quæ per sanguinem est, purificationem, non modo quia secundis maculis non inquinatur, sed quia et lacrymis ipsis perseverantior est. Purificatio enim per baptismum alia est, cum gratiæ et Spiritus sancti muneris sit. Charitatis autem in Deum immensæ manifestissimum testimonium non aliud tantum est quantum pro eo qui nos diligit proprii sanguinis effusio « Majorem enim hac dilectionem nemo habet quam ut si quis animam suam ponat pro amicis suis [5]; » si pro amicis vero, quanto magis pro Domino ac Creatore ? Sanguis enim ardentem dilectionem indicat ; lacrymæ autem, ut solet fieri, ob pœnarum timorem effunduntur. Paucorum enim et virtute perfectorum est ex dilectione lacrymas effundere ; qui Dei desiderio flagrant, quorumque animæ quam citissime cum dilecto conversari et uniri peroptant. Qualis erat ille dulce sonans protopsaltes, citharæ chordas scite contrectans et cantum blandum accinens et amore plenum. « Quando veniam, ait, et apparebo ante faciem Dei ? Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus [6]? « Perinde ac si quidam obtrectatores venerandæ ac sapienti uxori quæ modo sponsi societatem gustavit, ab-

A βασιλεῖ καὶ συζῶσιν αἰώνια. Οἱ δὲ διῶκται, ἀνθ' ὧν ἠδίκουν νηπίους, φονευθήσονται· καὶ ἐτασμὸς ὀλίσει τοὺς ἀσεβεῖς, ἐπικαίρως φάναι τὸ Σολομώντειον· βιαίῳ καὶ γὰρ θανάτῳ τὴν ἀνήμερον καὶ μιαιφόνον ψυχὴν ἐξέρρηξεν ὁ ἀνόσιος ὕστερον. Καὶ, ἵνα πλατύτερον κωμῳδήσω τὸν τῆς τραγῳδίας ταύτης δραματουργόν, ὁ δερμάτινος ἐκεῖνος ἀσκὸς καὶ παλαιὸς τῷ χρόνῳ καὶ τῇ κακίᾳ, ὡς οἶνον νέον τὸ νεοθλιβὲς τῶν νεογνῶν δεξάμενος αἷμα διέσχισται καὶ διέρρηκται, καὶ ὄμφακας τούτους φαγόντος αὐτοῦ, τὰ ἴδια τέκνα αἱμωδίαν ὑπέστησαν, ὑπ' αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἀναιρεθέντα, καθὼς Ἰώσηππος ἱστορεῖ. Ἔοικε γὰρ ὁ ἐκμανὴς ἐκεῖνος καὶ θεομάχος προλαμβάνειν τὴν τῶν Ἑβραίων ἀπόνοιαν, ὁ βασεβεὺς τῶν κακῶς βασιλευομένων, κἀκεῖνο φθέγγεσθαι ἀντικρυς περὶ τῶν

B βρεφῶν, ὅπερ ὕστερον ὁ ὑπ' αὐτὸν λαὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ, « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· » οὕτως ὁ λυσσώδης ἐκεῖνος καὶ ἄπληστος λύκος ἐνεθισθεὶς ἀπαλοῖς ἀρνίοις ἐπιπηδᾷν, καὶ τοῖς οἰκείοις λυκιδέοις ὡς μεμηνὼς ἐπελύττησεν. Ἀλλὰ χάρις τῷ Θεῷ, τῷ μὴ συγχωροῦντι τοὺς ἀδικοῦντας τὰς τῆς δίκης χεῖρας ἀποδιδράσκειν ἐπὶ πολύ, ἀλλ' ἐνδοξαζομένῳ ἐν Φαραὼ, καὶ εἴ τις κατ' ἐκεῖνον σκληροκάρδιος, καὶ θείων κατολιγωρῶν κελευσμάτων, καὶ κατοφρυώμενος λαοῦ ταπεινοῦ. Ἀλλ' ἐπαίειν ἄρτι δοκῶ λέγοντος τοῦ Θεοῦ· Λάλησον τοῖς υἱοῖς τοῦ νέου Ἰσραὴλ, καὶ ἀναζευξάτωσαν, οὐκ ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν Ἐρυθράν, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν αἱμάτων ἐρυθρᾶς ἥτις τὸν νέον Φαραὼ καὶ παιδοκτόνον ἐξώλεσεν (ἀθῴου γὰρ αἵματος χύσις θάνατος τῷ ἐκχέαντι) πρὸς τὸν καλὸν Ἰορδάνην, τὴν

C ἄπονον κάθαρσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄμοχθον. Τριῶν γὰρ ὄντων καθαρτηρίων τῶν διαβιβαζόντων εἰς τὴν ἔκπλευσιν, καὶ τὰ ἐπιτρίμματα τῶν παλαιῶν μολυσμῶν τέλεον ἀπονιπτόντων, βαπτίσματος, δακρύων, καὶ τοῦ δι' αἵματος μαρτυρίου, ἔδειξεν ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός ἐκ προοιμίων αὐτῶν τῆς αὐτοῦ παρουσίας προσδεξάμενος τὰ ἱερὰ ταῦτα προσθύματα καὶ προσφάγια τὸ δι' αἵματος εἶναι τὸ ὑπεροχικώτερον, οὐ μόνον ὅτι δευτέροις ῥύποις οὐ μολύνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν δακρύων αὐτῶν πολλοῖς τοῖς μετοῖς ἐπίμονώτερον. Τὸ γὰρ διὰ βαπτίσματος καθαρτήσιον ἄλλως ἔχει, ὅλον τῆς χάριτος ὂν καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἀγάπης δὲ ἀκραιφνοῦς τῆς πρὸς Θεὸν τεκμήριον ἐκδαλότατον, οὐχ ἕτερόν τι

D οὕτως ὡς τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπῶντος τοῦ ἰδίου αἵματος ἀφεισθῆσαι. « Μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ· » εἰ δὲ φίλων, πολλῷ μᾶλλον Δεσπότου καὶ Ποιητοῦ. Τὸ μὲν γὰρ αἷμα, ἀγάπης ἐνθέρμου δηλωτικόν, τὸ δὲ δάκρυον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας· ὀλίγων γὰρ καὶ τούτων τῶν τελειοτάτην τὴν τὸ ἐξ ἀρετῆς ἀγάπης δακρύειν, καὶ πόθου τοῦ πρὸς Θεὸν, ὀρεγνωμένης τῆς ψυχῆς τῷ ποθουμένῳ τάχιον προσομιλῆσαι καὶ προσενωθῆναι τῷ ἐρωμένῳ. Οἷος ἦν ἐκεῖνος ὁ καλλικέλαδος πρωτοψάλτης εὐφυῶς ἐπαφώμενος τῆς νευρᾶς τῆς κινυ-

[3] Prov. VI. 34. [4] Matth. XXVII, 25. [5] Joan. XV, 13. [6] Psal, XLII. 2, 3,

ρας, καὶ τι προσεπάδων ἐπαγωγὸν καὶ ἐράσμιον, « Πότε ἥξω, λέγων, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; Ἐγενήθη τὰ δάκρυά μου ἐμοὶ ἄρτος ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ἐν τῷ λέγεσθαί μοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν · Ποῦ ἐστιν ὁ Θεός σου; » Ὥσπερ εἴ τινες τῶν βασκάνων σεμνοτάτῃ τινὶ καὶ σώφρονι νύμφῃ, ἄρτι γευσαμένῃ τῆς τοῦ νυμφίου ὁμιλίας, διαστάντος ἐκείνου ἐπὶ μικρὸν ἐπεμβαίνοντες ἔλεγον · Ποῦ ἐστιν ὁ ἐραστής σου; ὥχετο καταλιπών σε μεμονωμένην. Ὅτι μὲν οὖν οὐ πρόκειται ἄρτι τῷ λόγῳ τὸ μαρτυρικοὺς ἀγῶνας ἐγκωμιάζειν, ἀλλὰ τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος ἐκθειάζειν · ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα, τὴν ὁρμὴν τοῦ λογου κινήσωμεν, καὶ τὸ τῶν νηπίων ἀδίκημα τρόπον ἕτερον διεκδικούμενον κατοψωμεθα. Ἡ γαρ Ἰορδάνειος χύσις εἰς μυστικὴν ἀποτελεῖται γαστέρα, καὶ διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μαιεύσεως πολυτεκνίαν ὁμοῦ καὶ καλλιτεκνίαν προφέρει.

Γ'. Καὶ τῇ μὲν Βηθλεὲμ ἀτεκνουμένῃ βαρυηχὲς τὸ τραγῴδημα ὁ πολύδακρυς Ἱερεμίας ἐπέπλεκε, « φωνὴν ἐν Ῥαμὰ λέγων ἀκουτισθῆναι, καὶ θρῆνον καὶ ὀδυρμὸν πολύν. » Ἐπὶ δὲ τῆς πνευματικῆς ταύτης εὐτέκνου γονῆς ὁ μεγαγοφωνότατος Ἡσαίας τὰ γενέθλια μελῳδήματα χαρμόσυνα ἐξυφαίνει · « Εὐφράνθητι, στεῖρα, ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα · ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. » Ὢ τῆς παγκοσμίου χορείας! ὡ τῆς μεγαλοφωνίας τῶν κηρύκων του μυστηρίου, πανταχόθεν μοι καταυλοῦνται τὰ ὦτα · ἐξ οὐρανοῦ, ἐξ ἀνύδρου ἐρήμου, ἐξ ὑδάτων αὐτῶν. Οὐρανόθεν ὁ Πατὴρ τῶν φωτων βοᾷ · « Οὗτος ἔστω Υἱὸς ὁ ἀγαπητός μου, ἐν ᾧ ηὐδόκησα · » ἐπὶ γῆς « Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ · Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου · » ἐξ ὑδάτων, « Ἐπῆραν οἱ ποταμοὶ φωνὰς αὐτῶν, ἀροῦσιν οἱ ποταμοὶ, ἐπιτρίψεις αὐτῶν ἀπὸ φωνῶν ὑδάτων πολλῶν. » Ἐπὶ τρισὶ τούτοις μάρτυσιν ὁ ἐπιφανεὶς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ θεάνθρωπος τοῦ κόσμου μαρτυρεῖται δεσπότης καὶ πνιητής · καὶ ὁ τὰ πάντα πλήρων κατὰ κύκλον δοκεῖ περιοδεύειν τὸν κόσμον · ἵνα τὸν ἐξ οὐρανοῦ πεσόντα ἑωσφόρον, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν ἐξαλείφειν καυχώμενον πάντοθεν ἐκδιώξῃ, τὴν αὐτοῦ καθελὼν τυραννίδα. Ὅρα γὰρ, ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν ὁ Κύριος, ἐπὶ γῆς σαρκοφόρος ἐτέχθη, ἐν ὕδασιν ἐπιβαίνει, ἐξ ὑδάτων ἀνερχομένῳ οἱ οὐρανοὶ πάλιν αὐτῷ ὑπανοίγονται, ἀπεκδεχόμενοι τὸν οὐράνιον μετὰ τῆς γηίνης σαρκὸς ἀνελευστόμενον, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρώσαντα. Ὃν γὰρ τρόπον ἀγαθός τις ποιμὴν καὶ κηδεμονικὸς προβάτου ἀπολωλότος καὶ τῶν συννόμων μεμακρυσμένου κατ' ἴχνια τούτου ἑπόμενος πρόεισι, φιλοπραγμονῶν τὰς ὁπλὰς, κἂν εἰς φάραγγα φέρῃ τὰ ἴχνη, κάτεισιν, ἐρευνῶν κἂν εἰς σπήλαιον εἰσδύνῃ, συνεισδύνει, κἂν δι' ὕδατος ἐπορεύθη, ἀκολουθῶν διαβαίνει μέχρις ἂν τὸ πεπλανημένον καταλάβῃ, καὶ καταλάβων ἐπὶ τῶν ὤμων βαστάσῃ καὶ συναγελάσῃ τοῖς εὐπλανέσιν · οὕτω δὴ καὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, τοῦ ἀνθρώπου καταπεσόντος ἐξ ὕψους τῆς ἀρχαίας εὐκλείας, εἰς γῆν πορευθέντος, δι' ὕδατος κατακλυσθέντος καὶ εἰς ἐσχάτην παρασυρέντός ἀπώλειαν, διὰ τῆς αὐτῆς τῷ πεπλανημένῳ ἔρχεται ἁτραποῦ ἑκουσίως καὶ ἀναμαρτήτως · ἐξ ὕψους

sente paululum temporis conjuge, dicant; Ubi est amator tuus? Abiit relinquens te. Quoniam autem non suscepimus martyrum agones verbis celebrare sed baptismi gratiam laudibus efferre, ad flumen nostros cursus, nostrum ardorem dirigamus, et infantium injuriam alio modo vindicatam exquiramus. Jordanica enim ablutio in mysticum sinum perficitur, et sancti Spiritus operatione multiplicem pulchrumque partum profert.

III. Et quidem Bethleem filiis orbatæ lamentabilem tragœdiam lacrymosus Jeremias contexuit: «Vox in Rhama audita est, inquit, et ploratus et ululatus multus [7]. » De spirituali autem, illa et fecunda generatione eloquentissimus Isaias natalia cantica lætitiaque plena connectit; » Lætare, sterilis, quæ non paris; erumpe et clama, quæ non parturis; quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum [8]. » O universalem saltationem! O mysterii præconum eloquentiam! Undique mihi aures personant: e cœlo, ex inaquosa solitudine, ex aquis ipsis. E cœlo hominum Pater clamat: « Hic sit Filius meus dilectus, in quo bene complacui [9];» in terra: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini [10]; » et aquis: Elevaverunt flumina vocem suam, elevabunt flumina fluctus suos avocibus aquarum multarum [11]. » A tribus his testibus monstratus in Jordane Deus homo declaratur mundi Dominus et conditor. Et qui omnia replet, per circuitum videtur mundum obire; ut eum qui e cœlo decidit, luciferum, terramque et mare se deleturum jactitantem undique expellat, ejus destruens tyrannidem. Vide enim, e cœlo descendit Dominus carne indutus natus est, in aquis incedit, ex aquis egresso cœli rursum illi aperiuntur, accepturi cœlestem cum terrestri carne redituram, postquam nostræ naturæ damna reparaverit. Quemadmodum enim bonus pastor et misericors, si ovis perdita sit et longe ab aliis erraverit, ejus vestigia sequens, procedit ungulas observans, et si in præcipitium ducant vestigia, descendit investigans, et si in speluncam introierit, intrat et ipse et si per aquas incesserit, transit et ipse aquam, donec errantem receperit receptamque in humeris portet congregetque cæteris feliciter vagantibus; ita sane et bonus Pastor qui animam suam pro ovibus ponit, homine a pristinæ gloriæ summitate dejecto in terram, per aquas inundantes incedente et ad extremam miseriam adducto eadem semita ac homo errabundus libenter et absque peccato venit. De excelso in terram venit, speluncam ingreditur, errantem inquirens; præsepe scrutatur propter eum qui jumentis comparatus est; in aquam descendit fluvialem

[7] Jerem. xxxi, 15. [8] Isa. liv, 1. [9] Matth. iii. 17; xvii. 5, [10] Isa. xl, 3; Matth. iii, 3. [11] Psal xcii, 3.

propter eam ovem quæ aquis submersa est. Invenit quod erraverat, et statim cœlestes januæ aperiuntur, imo vero, ut Scripturæ verbo utar[12], patefactæ sunt cataractæ cœli, unde et prius eruperunt inundantes pluviæ, et hominem per aquas salvatum, qui prius per aquas perierat, suscipiunt, non autem, per aquas tantum, sed et per divinum Spiritum. Atque id per ingeniosam consequentiam. Audiit; enim ante diluvii immissionem hominum genus:» Non remanebit Spiritus meus in illis hominibus, quia caro sunt [13];» unde ei postquam Spiritus ille, tanquam columba, evolavit (non enim tantam corruptorum hominum pestilentiam sustinebat), spiritus procellæ ejus in locum adductus est, et per aquas destructio; atque ita Deo odibile scelus hominum diluvio perditorum erat, ut renasceretur pro aquæ natura. Non enim tunc Spiritus Dei super aquas ferebatur. Dum enim adhuc aquæ tumescerent, cadaveraque ut verisimile est, innatarent, corvus quidem ex ea quæ omnia continebat, arca evolans, redire noluit, mortuis corporibus insidens, et corruptis gaudens, symbolum effectus dæmonis qui hominum casibus lætatur, sanguine gaudet nobisque jacentibus irridet. Columba autem non reperiens ubi pedes sisteret, ad eum qui miserat rediit. Sanctus enim Spiritus non habitabit in corpore peccatis serviente. Columba porro solet adhiberi ut Spiritus sancti symbolum. Ita res se tunc habebant, et vitalis aqua hominibus perniciem attulit. Nunc autem, secunda, ut aiunt, navigatio, et puppim nostræ naturæ impellens substantia ab eo qui nobis invigilat nostraque curat, refluens venit et via viæ priori contraria incedit. Ex aquis in Spiritum, a Spiritu in cœlum, et desideratam deificationem. Quam intempestive olim invadere conata mulier, extensione dexteræ, perdidit et quæ in manibus habebat, et cum Deus fieri tentaret homo, parum abfuit quin et homo esse desineret Homo enim constat anima et corpore; quem mortis gladius scindit, unionemque dissolvit, quacum solvitur et appellatio, et terra solum modo nominatur. Ait enim : » Terra es, et in terram reverteris[14]. » Cum enim uno impetu et confestim in cœlum ascendere cogitaret, fraude seductus lapsus est, et decidit, et tanquam gleba ruptus est super terram, et in infernum dissipata ossa ejus. Accinat enim David suum [15] primo homini dejecto opportunum epitaphium. Oportebat autem non ita, sed quodam ordine et consequentia eum ascensionem suam curare excellenti humilitate tanquam duce utentem.

IV. Sed agedum et conabimur explicationem aggredi verborum Evangelii quæ hodie legenda sunt. Quæ quidem divinissimum Marcum extollunt, par-

κάτεισιν, ἐπὶ γῆς ἔρχεται, σπήλαιον εἰσέρχεται, τὸ πεπλανημένον ἀναζητῶν, τὰς φάτνας διερευνᾷ διὰ τὸν παραβληθέντα τοῖς κτήνεσιν· εἰς ὕδωρ καταβαίνει ποτάμιον διὰ τὸ κατακλυσθὲν τοῖς ὕδασι πρόβατον· εὑρίσκει τὸ πλανηθὲν, καὶ εὐθὺς αἱ οὐράνιαι πτύχες ἀναζυγοῦνται, μᾶλλον δὲ φάναι τὸ τῆς Γραφῆς, ἀνοίγονται οἱ καταῤῥάκται τοῦ οὐρανοῦ, ὅθεν καὶ ὁ κατακλύσας ὑετὸς πρότερον κατεῤῥάγη, καὶ δι' ὕδατος σωζόμενον, τὸν ἐξ ὕδατος ἀπολωλότα πρώην ἄνθρωπον ὑποδέχονται, πλὴν οὐ δι' ὕδατος μόνον, ἀλλὰ καὶ Πνεύματος θείου. Καὶ τοῦτο κατ' ἀκολουθίαν εὐμήχανον· ἤκουσε γὰρ πρὸ τῆς ἐπιφορᾶς τοῦ κατακλυσμοῦ τὸ ἀνθρώπινον ὡς « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα· » ὅθεν καὶ τοῦ Πνεύματος τότε δίκην περιστερᾶς ἀποπτάντος (οὐκ ἔφερε γὰρ τὴν τοσήνδε τῶν ἀκαθαρσιῶν δυσωδίαν) πνεῦμα καταιγίδος ἀντεπενέχθη, καὶ ἡ ἐξ ὑδάτων πανωλεθρία καὶ οὕτω θεοστυγὲς τὸ μύσος ἦν τῶν κατακλυσθέντων ἀνθρώπων ὡς ἀναβλαστῆναι τοῦτο καὶ τὴν φύσιν τοῦ ὕδατος. Οὐ γὰρ ἐπεφέρετο τότε Πνεῦμα Θεοῦ ἐπάνω τοῦ ὕδατος· τεκμήριον δὲ, καὶ γὰρ ἔτι τούτου ἐπικυμαίνοντος καὶ τῶν πτωμάτων ὡς εἰκὸς ἐπινηχομένων, ὁ μὲν κόραξ ἀποπτερυξάμενος τῆς παντοδέγμονος κιβωτοῦ τὴν ὑποστροφὴν ἀπηνήνατο, ἐφιζάνων τοῖς νεκροῖς σώμασι καὶ τοῖς θνησιμαίοις ἐπεντρυφῶν, σύμβολον ὢν τοῦ χαίροντος τοῖς ἀνθρωπίνοις πτώμασι δαίμονος καὶ αἱμοχαροῦς καὶ ἐπεγγελῶντος κειμένοις ἡμῖν· ἡ γε μὴν περιστερὰ μὴ εὑροῦσα τοῖς ποσὶν αὐτῆς ἀνάπαυσιν παλίμπτερος ἀνθυποστρέφει τῷ ἀποστείλαντι. Πνεῦμα γὰρ ἅγιον οὐ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρεῳ ἁμαρτίαις· ἐπείπερ συμβολογραφεῖν οἶδε περιστερὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἦν μὲν ταῦτα τὸ τηνικάδε, καὶ τὸ ζωτικὸν ὕδωρ ὀλέθριον γέγονε τοῖς ἀνθρώποις. Τὰ νῦν δὲ δεύτερος, ὅ φασι, πλοῦς, καὶ πρύμναν κρουσαμένη τῆς ἡμῶν φύσεως ἡ ὑπόστασις παρὰ τοῦ συμφέροντος καὶ κυβερνῶντος τὰ καθ' ἡμᾶς ἀνάῤῥους ἥκει καὶ τὴν ἐναντίαν τῇ προτέρᾳ καταβάσει πορεύεται, ἐξ ὕδατος εἰς τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἐπιθυμουμένην θέωσιν. Ἧς ἀκαίρως πρώην ἐπιδράξασθαι πειραθεῖσα τῇ ἐκτάσει τῆς δεξιᾶς ἀπώλεσε καὶ τὰ ἐν χερσὶ, καὶ Θεὸς γενέσθαι προσδοκήσας ὁ ἄνθρωπος κεκινδύνευκε μηδ' ἄνθρωπος εἶναι. Ἄνθρωπος γὰρ τὸ σύνθετον ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος· τὸν δὲ τὸ τοῦ θανάτου ξίφος διχοτομεῖ, καὶ τὴν συμπλοκὴν ἀναλύει, καὶ ἡ κλῆσις συναναλύεται, καὶ γῆ ὀνομάζεται μόνον. « Γῆ γὰρ εἶ, φησὶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. » Ἐπεὶ γὰρ ἑνὶ πηδήματι καὶ ἀθρόον πρὸς οὐρανὸν ἀναβῆναι ᾤετο· τῇ ἀπάτῃ συναρπαγεὶς ὀλισθήσας κατέπεσε, καὶ ὡσεὶ πάχος γῆς ἐῤῥάγη ἐπὶ τῆς γῆς, διεσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ παρὰ τὸν ᾅδην. Ἐπιψαλλέτω γὰρ ὁ Δαβὶδ τῷ γενάρχῃ κειμένῳ τὸν ἐπιτάφιον πρόσφορον· ἔδει δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τάξει τινὶ καὶ ἀκολουθίᾳ τὴν ἀνάβασιν μελετῆσαι ὁδηγῷ ἀρίστῃ ταπεινοφροσύνῃ χρώμενον.

Δ'. Ἀλλὰ φέρε καὶ πειρασόμεθα τῇ ἐξηγήσει ἐπιβαλέσθαι τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ῥημάτων τῶν σήμερον ἀναγνωσθησομένων. Τὰ δὲ συγγραφέα τὸν θειότατον

[12] Gen. VII, 11. [13] Gen. VI, 3. [14] Gen. III, 19. [15] Psal. LI, 6.

κύχουσι, μικρὸν μὲν ὄντα πρώην ἐν τοῖς A vum prius inter fratres Christi (ex septuaginta enim
ς αὐτοῦ (τῆς γὰρ τῶν ἑβδομήκοντα συναυ- discipulis erat), sed ejus manus salutis instrumen-
νὴρ), ἀλλ' ὅτι αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐποίησαν ὁρ- tum confecere et digiti ejus ordinavere scribentes
ωτηρίας, καὶ οἱ δάκτυλοι αὐτοῦ ἡρμόσαντο τὸ Evangelium regni. Ad maximam gloriam elatus est
ισιλείας γράψαντες Εὐαγγέλιον· εἰς μέγιστον et usque ad coryphæorum honorem ascendit. Evan-
πρθη καὶ πρὸς ἰσοτιμίαν ἀνέβη τῶν κορυ- gelizavit enim justitiam in magna totius orbis Ec-
εὐηγγελίσατο γὰρ δικαιοσύνην ἐν Ἐκκλησίᾳ clesia et in omnem terram exivit sonus ejus. Et
πάσης τῆς οἰκουμένης, καὶ εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν quorumdam quidem ex duodecim nomina multis
λθεν ὁ φθόγγος αὐτοῦ. Καὶ ἐνίων μὲν τῶν ἐν forte sunt ignota ; hujus autem mirabile est nomen
δεκα τὰ ὀνόματα τάχ' ἂν τοῖς πολλοῖς ἄγνω- in universa terra, et excelso præconio evangelista
ὸ δὲ ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομα ἐν πάσῃ τῇ γῇ, una cum Evangelio clare magnificatur et proclama-
ὑψηλῷ τῷ κηρύγματι ὁ εὐαγγελιστὴς τῷ tur in sacro Ecclesiæ suggestu. Et si in barbarorum
ίῳ συμμεγαληγορεῖται καὶ συνεκφωνεῖται ecclesiam intres, Christianam tamen, fieri potest ut
ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκκλησίας ὀχοίβαντος. Κἂν evangelicas voces non intelligas propter linguæ di-
βαρβαρικὴν ἐκκλησίαν εἰσέλθῃς, Χριστιανι- versitatem ; Marcus autem non adulteratus tuas
μοῖς, τῶν μὲν εὐαγγελικῶν ῥημάτων ἐστέρη B aures penetrabit, et evangelicorum verborum lectio-
ς διὰ τὸ ἀλλόγλωττον· ὁ Μάρκος δὲ ἀπαρα- nem meditaberis et laudabis Dominum. Hic igitur
εἰσδύσεταί σου τὰς ἀκοὰς, καὶ ἀναγνωσιν tantus evangelista dictione brevis, scientia autem
ικῶν ῥημάτων τεκμήραιο καὶ δοξάσεις τὸν latus, initium sui Evangelii facit Filii Dei in Jordane
Οὗτος τοίνυν ὁ τηλικοῦτος εὐαγγελιστὴς, ὁ manifestationem. Prius igitur vobis dicam quod ab
σιν ἐπίτομος, τὴν δὲ γνῶσιν πλατὺς, ἀρχὴν uno ex sapientissimis Evangelii interpretibus ex-
αὐτὸν Εὐαγγελίου ποιεῖται τὴν ἐν τῷ Ἰορ- cogitatum et scriptum est de quatuor evangelista-
ανέρωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Πρότερον οὖν rum numero : Qui super cherubim, inquit, sedet
ς ὑμᾶς, ὅπερ τινὶ τῶν τοῦ Εὐαγγελίου σοφω- Deus, quibus quatuor vultus Scriptura tribuit, tra-
ξηγητῶν χαριέντως νενόηταί τε καὶ γέγρα- didit nobis quadruplici facie Evangelium, in uno
Τῆς τῶν εὐαγγελιστῶν ἕνεκα τετρακτύος ὁ spiritu comprehensum. Quemadmodum enim che-
Χερουβὶμ, φησὶ, καθήμενος Θεὸς, ἃ τετρα- rubim unumquodque unam quidem faciem habebat
α ἡ Γραφὴ λέγει, παρέδωκεν ἡμῖν τετράμορ- leoni similem, aliam vero homini, et tertiam aquilæ,
Εὐαγγέλιον ἐν ἑνὶ πνεύματι συνεχόμενον. et quartam vitulo ; ita et evangelici præconii actio.
οὖν τῶν Χερουβὶμ ἕκαστον ἓν μὲν πρόσωπον Et quidem Evangelium secundum Joannem habet
ιοιον λέοντι, ἕτερον δὲ ἀνθρώπῳ καὶ ἕτερον C Iconis faciem ; animal enim regium est et imperato-
αὶ ἕτερον μόσχῳ· οὕτω καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελι- rium leo ; similiter igitur et Joannes a regia et Do-
ρύγματος πραγματεία. Καὶ τὸ μὲν κατὰ minica divinitatis dignitate sermonem cepit, di-
ν Εὐαγγέλιον ἔχει λέοντο πρόσωπον, βασι- cens : « In principio erat Verbum, et Deus erat Ver-
ὸ ὁ λέων καὶ ἡγεμονικόν· ὁμοίως οὖν καὶ bum [19]. » Evangelium autem secundum Matthæum
ης ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ καὶ δεσποτικοῦ ἀξιώ- faciem hominis habet : a nativitate enim secundum
ῆς θεότητος τοῦ Λόγου ἤρξατο, εἰπών· « Ἐν carnem et Verbi incarnatione narrationem incipit.
ν ὁ Λόγος, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· » τὸ δὲ κατὰ Evangelium vero secundum Marcum aquilæ com-
ν ἀνθρωπόμορφον· ἀπὸ γὰρ τῆς κατὰ σάρκα paratur ; a Joannis enim prophetia incepit ; prophe-
ως καὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου ἤρξατο. tia porro, cum res prævideat, rapide ea quæ longe
κατὰ Μάρκον ἀετῷ παρεικαζόμενον· ἀπὸ γὰρ sunt prospiciens, aquila est ; acutissime enim videt
φητείας ἤρξατο Ἰωάννου· ἡ δὲ προφητεία, aquila. Vitulo simile est Evangelium secundum
τροορατικὴ οὖσα, ὀξέως τὰ πόρρω βλέπουσα Lucam, eo quod incipiat a sacerdotali Zachariæ
στι· ὀξυδερκέστατος γὰρ ὁ ἀετός. Μόσχῳ δὲ dignitate pro peccatis populi sacrificium offerentis,
κατὰ Λουκᾶν, διότι ἀπὸ τῆς ἀρχιερατικῆς et tunc temporis vitulus immolabatur. Et hæc qui-
ὁ Ζαχαρίου ἤρξατο ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ D dem eleganti conceptu celebrat. Tribus igitur aliis
ειῶντος· καὶ μόσχος δὲ ἦν ὁ θυόμενος τότε· vultibus omissis, aquila jam eloquatur alas solvens
ῖτα μὲν οὕτω κατ' ἀστεῖαν τινὰ τὴν ἐπιβολήν et nobis suis pullis supervolitet, per Evangelium
ῖται. Των τριῶν τοίνυν παρεισβάντων προσ- enim ab apostolis geniti sumus ; et alas suas ex-
ἀετὸς ἄρτι παῤῥησιαζέσθω, τὸ κατ' αὐτὸν tendens nos obumbret per Spiritum qui in ipsa est ;
πτερὸν, καὶ ἐφιπτάσθω ἡμῖν τοῖς νεοσσοῖς αὐ- et participes nos faciat sui acuminis ut possimus
τὰ γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου τοῖς ἀποστόλοις ἡμεῖς intueri ea quæ in divinorum sermonum profundi-
μεθα. Καὶ δοὺς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐπι- tate abscondita sunt. Laudo quidem eam Evange-
ω διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ Πνεύματος· καὶ ὀξυδερ- lii secundum Marcum cum aquila comparationem.
παθιδότω εἰς τὸ κατοπτεῦσαι τὰ ἐν τῷ βάθει Accurata enim est comparatio non modo propter
ων λόγων ἐγκεκρυμμένα νοήματα. Ἐπαινῶ Joannis prophetiam, sed quia sermonis facies sta-
ἀετὸν τὸ κατὰ Μάρκον παρεικάσαντα Εὐαγ- tim Jordanem aspicit, ubi sol justitiæ recens oritur.

an. 1, 1.

Aquila autem sola ex omnibus animalibus potest intentis oculis et absque dolore solis radios intueri. Ostendit evangelica aquila et in flumine Jordane celebratum divinum mysterium. Quemadmodum enim humana facies Evangelii secundum Matthæum festivitatis mysterium designavit, ita et Evangelii secundum Marcum aquila mysterium revelat divini baptismatis quo renovatur, ut aquilæ, veteris Adami juventus, abluta hodie in Jordane et eam quæ ex transgressione prodierat, corruptionem excutiens. Et aliunde aquila sola inter volucres ex aquis generationem habuit Creatoris mandato ; et hoc secundum Marcum Evangelium a divino baptismate incipit, et in altum conscendens in cœlo requiescit, Dominicæ asumptionis modum edocens, volatumque concludens per Salvatoris Christi ad Deum et Patrem ascensionem. Ac nisi longior videri deberem, in medium quoque afferrem aetitem lapidem mire aquilæ huic in pullos utilem. Petrus autem hanc faciem aquilæ præbens Evangelium plurimum juvit dictando, bene ad volandum movens historiam ad hunc salutarem conatum. Sed hæc ambitiosius dicta sunt, cum erectus mihi sermo sit ad magnam hanc aquilam. Hujus igitur initium est evolvendum abundantius. Initium corporis cujuslibet omnino est caput. Caput autem evangelicæ hujus narrationis est Christus, etsi caput in modum servi ante Baptistam inclinet.

γέλιον· εὔστοχος γὰρ ἡ παρεικασία οὐ μόνον διὰ τὴν προφητείαν Ἰωάννου, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ πρόσωπον εὐθὺς τοῦ λόγου κατευθὺ τοῦ Ἰορδάνου ὁρᾷ, ὅπου ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἄρτι ἀνίσχει· ἀετοῦ δὲ μόνου τῶν ἁπάντων ζώων τὸ ἐπιστρανίζειν ἀσκαρδαμυκτὶ καὶ δίχα καταμύσεως τοῖς ἡλιακοῖς ἀκτινοβολήμασι. Δηλοῖ δὲ ὁ εὐαγγελικὸς ἀετὸς καὶ τὸ ἐν Ἰορδάνῃ τῷ ποταμῷ ἱερουργούμενον θεῖον μυστήριον. Ὡς γὰρ τὸ ἀνθρωπόμορφον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου τὸ τῆς ἑορτῆς μυστήριον ὑπεσήμαινε, τοῦ Θεοῦ λόγου τὴν ἐνανθρώπησιν· οὕτω καὶ ὁ κατὰ Μάρκον ἀετὸς τὴν τελετὴν ὑπεμφαίνει τοῦ θείου βαπτίσματος, δι' οὗ ἀνακαινίζεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης τοῦ παλαιοῦ Ἀδὰμ, λουομένη σήμερον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ τὴν ἐκ παραβάσεως ἀποσειομένη φθοράν. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ ἀετὸς οἷα δὴ πτηνὸν ἐξ ὑδάτων ἔσχε τὴν γένεσιν κελεύσματι δημιουργικῷ· καὶ τὸ κατὰ Μάρκον τουτὶ Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος ἄρχεται, καὶ προϊὸν εἰς τὸ ὕψος καταλήγει τοῦ οὐρανοῦ, τῆς Δεσποτικῆς ἀναλήψεως ἐκδιδάσκον τὸν τρόπον καὶ συμπεραῖνον τὴν πτῆσιν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα ἀναβάσει τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Εἰ δὲ μὴ περιεργότερος ἔμελλον δοξαι πλέον τοῦ δέοντος, καὶ τὸν ἀετίτην λίθον εἰς μέσον ἂν παρηγαγον ἐπιεικῶς τῷ πτηνῷ τούτῳ πρὸς τοὺς τόκους συμφέροντα. Πέτρος δὲ τῷ ἀετομόρφῳ τούτῳ Εὐαγγελίῳ τὸ πλεῖστον συνεβάλετο, ὑπαγορευτὴς αὐτοῦ γεγονὼς, εὖ ἀναπτερώσας τον συγγραφέα πρὸς τὴν σωτηριώδη ταύτην ἐγχείρησιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν φιλοτιμότερον εἴρηται συμμετεωρισθέντος μοι τοῦ λόγου τῷ μεγάλῳ τούτῳ ἀετῷ. Τὴν ἀρχὴν τοίνυν τούτου περιεργαστέον ἐξηγητικώτερον. Ἀρχὴ δὲ σώματος πάντη πάντως ἡ κεφαλή. Κεφαλὴ δὲ τῆς εὐαγγελικῶς ταυτησὶ πραγματείας Χριστος, κἂν τὴν κεφαλὴν δουλικῶς ὑποκλίνῃ τῷ Βαπτιστῇ.

V. « Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei, ut scriptum est in prophetis : Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamatis in deserto : Parate viam Domini [47], » et reliqua. Granum frumenti in terræ sinu absconditum et solutum principium fit abundantis messis et spicam profert multis pro uno granis refertam. Veteri lege nimium arcta jam cessante et soluta (omnes enim prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt), initium quoddam alterum et altera germinatio inde apparet, vita secundum Christum et Evangelium regni. Quemadmodum igitur in terram injectum frumentum finis quidem est spicarum unde ortum est, initium autem fit aliarum quæ inde nasci debent spicarum ; sic et tibi baptisma et Præcursor venit ut sit quidem finis legis et prophetarum sigillum concludens, principium autem et radix Novi Testamenti et gratiæ plenitudinis. Et postquam principium illud et semen corruptum est, ille qui semen Abrahæ suscepit Dominus, spicam emisit vitæ, evangelicum dico præconium, unde conficitur purus angelorum panis, panis quidem, sed immaterialis, per eum qui in ignis figura sponte descendit, sanctissimum Spiritum ; panem angelorum dico, angelicam vitam

Ε'. « Ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, » καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ κόκκος τοῦ σίτου, ἐγκατακρυβεὶς ταῖς λαγόσι τῆς γῆς καὶ λυόμενος, ἀρχὴ γίνεται πολυφόρου σιτοδοσιας, καὶ στάχυν προφέρει πολλοῖς ἀνθ' ἑνὸς βρίθοντα κόκκοις. Τοῦ τοίνυν παλαιοῦ νόμου καὶ λίαν ἐστενωμένου ἤδη λήγοντος καὶ λυομένου (πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν) ἀρχή τις ἑτέρα καὶ βλάστη ἐκεῖθεν προφαίνεται ἡ κατὰ Χριστὸν πολιτεία καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας. Ὥσπερ τοίνυν ὁ καταβαλλόμενος ἐν τῇ γῇ σῖτος τέλος μὲν τῶν σταχύων ὅθεν ἐξέφυ, ἀρχὴ δὲ γίνεται αὖθις τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀναφυησομένων ἀσταχύων ἑτέρων· οὕτω σοι συνῆλθε κἀπὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ Προδρόμου, ὡς εἶναι αὐτὸν πέρας μὲν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἐπισφράγισμα, ἀρχὴν δὲ καὶ ῥίζαν τῆς Νέας Διαθήκης καὶ τοῦ τῆς χάριτος πληρώματος· καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ σπέρματος τούτου φθινόντων ὁ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαβόμενος Κύριος, τὸν στάχυν ἐξήνθησε τῆς ζωῆς, τὸ εὐαγγελικὸν φημι κήρυγμα, ὅθεν ἀρτοποιεῖται ὁ καθαρὸς τῶν ἀγγέλων

[47] Marc. I, 1.

ἄρτος, καὶ ἄρτος καὶ ἄὐλος διά τοῦ ἐν εἴδει πυρὸς αὐτεξουσίως κατελήλυθότος Πνεύματος παναγίου. ἄρτον δέ ἀγγέλων φημι τον ἀγγελικὸν βίον καί τὴν φιλάρετον διαγωγήν, ἣν καί ὁς Θὸς πεινᾷ, καί τοῖς μὴ παρέχουσιν ἐπεμβριμώμενος. « Ἐπείνασα, » λέγει, «καί οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. » Πεινᾷ γάρ πάντοτε τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Ἡ δέ σωτηρία βίος ἐστί καθαρὸς καί ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη. Ὅπερ οὖν ἔλεγον, σπόρου τύπον ἐπεῖχε τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κῆρυγμα καί τὸ βάπτισμα. Καί αὐτοῦ λυθέντος καί ὑποῤῥεύσαντος, ἐξήνθησεν ὁ τῆς χάριτος ἀσταχυς. Καί τοίνυν τὴν ἑαυτοῦ μέν μείωσιν ὁ Βαπτιστὴς συνορῶν, προκοπὴν δέ καί αὐξησιν τοῦ τῆς χάριτον στάχυος, ἑδόα παῤῥησια πρὸς τούς συνιόντας, «Ἐμέ δεῖ ἐλαττοῦσθαι, ἐκεῖνον δέ αὐξάνειν, » περί τοῦ Χριστοῦ λέγων, οὐκ ἀλγυνόμενος ἐπί τούτου, ἀλλ' ἀγαλλιώμενος· ἡ τε γάρ φθίσις τούτου καί ἡ τοῦ Εὐαγγελίου φύσις εἶτουν βλάστησις εἰς ἓν συνέβαινον καί συνέτρεχόν, τὸ συνθεῖναι τὸν ἄνθρωπον. Καί ἄλλως δὲ τὸ τοῦ νόμου ἐστενωμένον κόκκου λόγον ἐπεῖχε διά τὸ τοῦ ἔθνους τοῦ ὑπὸ τὸν νόμον μονοειδές· γνωστὸς γάρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεὸς, καί οὐ περαιτέρω· ἡ δέ χάρις τήν τῶν ἐθνῶν συνήγαγε πανσπερμίαν καί εἰς ἑκατὸν καί εἰς ἑξήκοντα καί εἰς τριάκοντα ἐμφορία [εὐφορία] τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς πράξεων ἐπληθύνθη· Οὕτως ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Χριστοῦ ἡ τοῦ Ἰωάννου πρὸς τούς ἀνθρώπους φανέρωσις. Διό καί φησι, « Ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις· Ἰδού ἐγώ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου. » Ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστιν ὁ λόγος τὸν ἐξ αὐτοῦ Μονογενῆ λελεγμένος, καί ἄγγελον ὀνομάζων τὸν ἀγγελόβιον Ἰωάννην, ἵνα μὴ μόνον τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως ἄγγελος προτρέχῃ ὁ Γαβριήλ, ἀλλά καί τῆς ἐν Ἰορδάνῃ ἀναγεννήσεως, ἣν ὑπέρ ἐμοῦ ἀνεγεννήθη (ἐμή γάρ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀναγέννησις), ἄγγελος ὁ Ἰωάννης προεισάγηται. Ἀλλά τότε μέν ἄὐλος καί ἀόρατος διά τὸ ἔτι κεκρύφθαι τὴν τῆς σαρκώσεως οἰκονομίαν, καί πλήν τῆς Παρθένου ἄγνωστον εἶναι πᾶσι τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν· τά νῦν δέ ὁ ἔνσαρκος ἄγγελος τῆς τοῦ Δεσπότου παρουσίας πρὸτρέχει, χάριτος μέν ἀγγελικῆς ἔμπλεως, φωνὴν δέ ἀφιείς γέμουσαν παῤῥησίας. Βροντήν ἄλλην φαίη τις ἄν τους κεντροφόρους σκορπίους καταπτήσσουσαν, καί ἰοβόλους ὄφεις φοβοῦσαν, καί μόνον οὐχί δύνεν ὑπό γῆν εὐχομένους τῷ φόβῳ. Τί γάρ ἕτερον βούλεται τό γεννήματα ἐχιδνῶν τούτους ὀνομαζομένους σιγᾷν καί ἀνέχεσθαι τῶν αὐστηρῶν τουτωνί ῥημάτων, καί ἐνεσύς ἑστηκέναι ὡς ἐμβροντήτους ; Ἔνσαρκος οὖν ἄγγελος, μᾶλλον δέ ἀγγελόβιος ἄνθρωπος, τῆς θεοφανείας προτρέχει Χριστοῦ, ἀλλ οὐχί ἄὐλος καί ἀσώματος πολλῶν ἕνεκεν τρόπων. Ἔδει γάρ ἀντεμέτωπον ἱστάμενον τοῖς Ἰουδαίοις λέγειν τε καί ἀκούειν καί οἷον δακτυλοδεικτοῦντα ὑποδεικνύειν τοῖς ἀγνοοῦσι τόν φανέντα Χριστόν. Εἰ δέ φύσει ἄγγελος ἦν ὁ τά τοιαῦτα τελέσων, ἔπαθον ἄν καί τότε τό τοῦ Μανωέ οἱ ὁρῶντες, « Ἀπολώλαμεν, » γεγοντες « Θεόν ἑωρά-

et virtutis amicam conversationem, quam et Deus esurit, et non eam præstantes valde increpat ; « Esurivi, inquit, et non dedistis mihi manducare [18]. » Esurit enim omnino nostram salutem ; salus autem vita pura est et in proximum dilectio. Quemadmodum igitur dixi, seminantis typum præbuit Joannis Baptistæ præconium et baptisma. Quo soluto et subterlapso, effloruit gratiæ spica. Et propriam quidem diminutionem conspiciens Baptista, progressum autem et incrementum gratiæ illius spicæ, sincere ad eos qui se adibant clamabat : « Me oportet minui, illum autem crescere [19], » de Christo dicens, non de hoc contristatus, sed lætatus. Hujus enim corruptio et Evangelii seminatio et germinatio in unum coibant et concurrebant, hominis nempe concinnationem. Et aliunde legis coarctatio granum unum emittebat propter unitatem gentis quæ sub lege erat : « Notus enim in Judæa Deus [20], » neque ultra. Gratia vero gentium omnimodum semen congregavit et in centum et in sexaginta et in triginta bonorum ejus actuum productio multiplicata est. Ita initium Evangelii Christi est Joannis ad homines revelatio. Ideo et inquit : « Ut scriptum est in prophetis : Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viam tuam ante te. » Ut ex Patre venit vox ad Unigenitum directa, angelum nominans hunc qui vitam angelorum ducit Joannem, ne solummodo nativitati ex Virgine præcurrat Gabriel, sed hujus in Jordane regenerationis, qua pro me regeneratus est (mea enim est Christi regeneratio), angelus Joannes adduceretur. Sed tunc quidem immaterialis et invisibilis, quia adhuc abscondebatur incarnationis œconomia, ac nemini nisi Virgini nota erat hujus vis mysterii. Nunc autem indutus carne angelus Domini præsentiæ præcurrit, gratia angelica plenus, vocem autem sinceritate plenam emittens. Diceres tonitru scorpiones stimulum gerentes stupore percellens venenatosque serpentes terrore implens tanto ut fere sub terram descendere cupiant. Quid enim sibi vult illud, quod genimina viperarum nominati silent et austera hæc verba retinent, et stupefacti stant, quasi fulmine percussi ? Indutus igitur carne angelus, imo vero vitam angelorum ducens homo Christi Dei manifestationi præcurrit, sed non immaterialis et incorporeus, multas ob rationes. Oportebat enim coram Judæis stantem dicere et audire et tanquam digito eis indicare ac ostendere Christum manifestatum quem ignorabant. Si enim natura fuisset angelus, qui eum vidissent, id passi essent quod Manue, dicentes : « Perimus, Deum vidimus [21], » formam hanc nusitatam non ferentes. Sed et quia ad baptismatis ministerium necesse erat ut ille assumeretur, necesse erat ut manibus Dominum tractaret, humilitatisque exemplar eo ipso baptismate præberetur, Domini capite inclinato, tacto et ad aquas descen-

[18] Matth. xxv, 42. [19] Joan. III, 30. [20] Psal. LXXV, 2. [21] Judic. XIII, 21.

dente. Arrogantium enim et ostentatorum Hebræorum erat illud : » Noli me tangere [22], » quod et iis Isaias [23] exprobrat dicens : « Væ iis qui dicunt : Longe a me, noli me tangere, mundus enim sum. » Omnium autem rationum solidissima hæc est : Cum deberet revelatus Deus vitam in terris degere angelos plane decentem et edocere jejunium indesinentes preces, humi cubationem extremam paupertatem, sinceritatem in veritate adversus potentes usque ad mortem propugnanda, peccato resistentiam, hæc autem impossibilia viderentur et impraticabilia audientibus : hanc enim viventem et divine descriptam vitæ imaginem introduxit Christus ex omnibus qui modo dicta sunt coloribus conflatam ac juxta accuratam formam depictam ; quam ut imitarentur, eos qui vellent incitavit. Licet enim, dummodo velint. Una enim est natura apud omnes, et omnium horum capax est, si ei vis adhibeatur. Propter hæc omnia per hominem, non autem per angelum facta est Christi adventus manifestatio. Inhærendum igitur nostro proposito.

A καμεν' » τὸ τῆς μορφῆς μὴ φέροντες ἔξαλλον. Ἀλλ' ὅτι καί πρὸς λειτουργίαν τοῦ βαπτίσματος ἔδει τοῦτον παραληφθῆναι, ἔδει χειραπτηθῆναι παρ' αὐτοῦ τὸν Δεσπότην, ἔδει τοῦ τῆς ταπεινώσεως τύπου ἐξ αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος ὑποδειχθέντος διὰ τῆς ὑποκλίσεως τῆς Δεσποτικῆς κεφαλῆς ἁπτομένην καί καταβιβάζουσαν ἐπὶ τὰ ὕδατα. Τῶν γάρ οἰηματιῶν τούτων καί ἀλαζόνων Ἑβραίων ἦν το, « Μὴ μου ἅπτου· » ὃ καί ὁ Ἡσαίας τούτων κατηγορεῖ λέγων· « Οὐαί οἱ λέγοντες, Πόῤῥω ἀπ' ἐμοῦ, μὴ μου ἅπτου, καθαρός γάρ εἰμι. » Τὸ δέ κεφαλαιωδέστερον τῶν ἄλλων αἰτίων τοῦτό ἐστιν· Ἐπεί ἔμελλεν ὁ ἐπιφανείς Θεός πολιτείαν ἐπί γῆς εἰσάγειν ἀγγέλοις πρέπουσαν ἄντικρυς καί διδάσκειν νηστείαν, ἀδιάλειπτον προσευχήν, χαμευνίαν, ἐσχάτην ἀκταμοσύνην, παῤῥησίαν, ὑπέρ τῆς B ἀληθείας πρός τούς ἐν ὑπεροχῇ μέχρι θανάτου, πρός τήν ἁμαρτίαν, ἀντικατάστασιν, ταῦτα δέ ἀδύνατα τοῖς ἀκούουσιν ἐδόκει καί ἀκατόρθωτα· τήν ζῶσαν ταύτην εἰκόνα καί θεόγραφον ὁ Χριστός εἰσήγαγεν ἐν τῷ βίῳ, ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων συγκειμένην χριομάτων, καί πρός ἀκριβῆ τήν μόρφωσιν ἐζωγραφημένην, καί μεταγράφειν ἐκεῖθεν τούς βουλομένους ἀνήκεν· ἔξεστι γάρ, ἐάν μόνον βουληθῶσι. Μία γάρ ἡ φύσις ἐν πᾶσι καί πάντων τούτων χωρητική, ἐάν βιάζηται. Διά ταῦτα πάντα δι' ἀνθρώπου, καί οὐ δι' ἀγγέλου, ἡ φανέρωσις τῆς παρουσίας ἐγένετο τοῦ Χριστοῦ. Ἀνθεκτέον οὖν πάλιν τοῦ προκειμένου.

VI. « Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viam tuam ante te. » Ita major omnibus prophetis est Joannes, et tanto, quanto major est homine angelus. Maximus igitur inter prophetas et Ezechiel ; atque hujus viri magnificentia exhibetur ei qui ejus librum tractat, oculisque mentis terribiles illas visiones intuetur. Hoc quidem ministro et propheta usus Dominus C Sabaoth ut Judæis suam voluntatem intimet : « Fili hominis, inquit, mittam ego te ad domum Israel exacerbantis me [24]. » Joannem autem non ita advocat. Sed quomodo ? « Ecce mitto angelum meum » Deinde quid ? Angelus quidem nominatur : num autem eorum est qui longe sunt a Domini facie (etenim propter divinam qua gaudent familiaritatem longe distantium cohors, ut aiunt, magis proprium angelorum nomen sortita est) ? Minime. Illud enim : « ante faciem tuum, » significat, prope faciem tuam ; « qui præparabit viam tuam ante te : » hominum animas disponet ad tuam cognitionem, scandalorum lapides longe disjiciet, verretque eas pœnitentiæ prædicatione, abluet introductorio baptismate et si pali quidem emergant e terra, et D infructuosæ arbores inutiliter solum occupent, prope est securis, et tam prope ut jam ad radicem mittatur. Et propter hæc omnia faciles vias faciet ante præsentiam tuam.

ϛ'. « Ἰδού, ἐγώ ἀποστέλλω τόν ἄγγελόν μου πρό προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τήν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. » Οὕτως μείζων πάντων τῶν προφητῶν ὁ Ἰωάννης, καί τοσοῦτο μείζων, ὅσον ἄγγελος ἀνθρώπου. Μέγιστός μέν οὖν ἐν προφήταις καί Ἰεζεκιήλ· καί μάθοι ἄν τις τό τοῦ ἀνδρός μεγαλεῖον ἐν τῇ κατ' αὐτόν παρακύψας βίβλῳ, καί νοός ὄμμασι τάς φρικώδεις ἐκείνας ὁράσεις ἰδών. Τούτῳ δή ὁ βασιλεύς Σαβαώθ ὑπηρέτῃ καί λειτουργῷ χρώμενος εἰς τό γνωρίσαι τοῖς Ἰουδαίοις τό ἑαυτοῦ βούλημα, « Υἱέ ἀνθρώπου, φησίν, ἐξαποστελῶ ἐγώ σε πρός τόν οἶκον Ἰσραήλ τοῦ παραπικραίνοντος. » Τόν Ἰωάννην δέ οὐχ οὕτω καλεῖ. Ἀλλά πῶς ; « Ἰδού, ἀποστέλλω τόν ἄγγελόν μου. » Εἶτα τί ; Ἄγγελος μέν ὀνομάζεται· ἔστι δέ ἄρα τῶν ἀφισταμένων πόῤῥωτέρω τοῦ δεσποτικοῦ προσώπου (καί γάρ κατεγγύς θείας οἰκειώσεως διισταμένων, οἷόν φασι τό τάγμα τό ἰδικωτέραν τήν ἀγγελωνυμίαν λαχών) ; Οὔμενουν. Τό γάρ, « πρό προσώπου σου, » τοῦτο δηλοῖ, τό ἐγγύς τοῦ προσώπου σου· « ὃς κατασκευάσει τήν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου, » προετοιμάσει τάς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς εἰς τήν σήν ἐπίγνωσιν· τούς τῶν προσκομμάτων λίθους διαῤῥίψει μακράν· σαρώσει ταύτας τῷ τῆς μετανοίας κηρύγματι, ἐκπλυνεῖ τῷ εἰσαγωγικῷ βαπτίσματι· κἂν σκόλοπές τινες τῆς ἀνακύπτωσι καί ἄκαρπα δένδρα καταργῶσι τόν τόπον, ἡ ἀξίνη ἐγγύς, καί τοσοῦτον, ὡς καί τῆς ῥίζης ἅπτεσθαι ἤδη· καί διά τούτων πάντων λείας τάς ὁδούς ποιήσει τῆς παρουσίας σου.

« Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini. » Angelus et vocis repressio Joannis prænuntiavit conceptionem. Natus deinde qui conceptus

Ζ'. « Φωνή βορῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τήν ὁδόν Κυρίου. » Ἄγγελος καί φωνῇ ἐποχή τήν Ἰωάννου προεδήλωσε σύλληψιν. Εἶτα γεννηθείς ὁ

[22] Joan. xx, 17. [23] Imo Thren. iv, 15. [24] Ezech. ii, 3.

συνειλημμένος καὶ μικρὸν φανεὶς ἀπεκρύβη, καὶ ἐφ' ὅλην τριακονταετίαν πατρώζων ἣν τὰ εἰς ἀφωνίαν, οὐ κωλυομένης τῆς φύσεως ἐκ πάθους τινὸς, ἀλλ' ὡς μὴ ὄντος τοῦ ἀκροωμένου ἀνθρώπου· ὁ δὲ ὡμίλει, τῷ Θεῷ ὡμίλει, ὃς καὶ σιωπώντων ἀκούει. Οὗτος τοίνυν ἄγγελος καὶ φωνὴ ἐν παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἀναφαίνεται· ἄγγελος, διὰ τὸν Κύριον Σαβαὼθ ἐλθόντα πληρῶσαι τὴν γῆν ὡς καὶ τὸν οὐρανὸν τῆς ἑαυτοῦ δόξης· φωνὴ, διὰ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα καὶ Θεόν. Τοῦτο δὲ παραδραμεῖν ὑμᾶς οὐ βούλομαι ὅτι δύο προφητείας ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὡς μίαν, παρέθηκε. Τοῦτο δὲ ἐστι τῆς κατ' ἐξαίρετον συντομίας τοῦ Μάρκου. Τὸ μὲν γὰρ, « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου, » τῆς Μαλαχίου ἐστὶ προφητείας, ὃς ἑρμηνεύεται ἄγγελος· τὸ δὲ, « Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, » τοῦ μεγαλοφωνατάτου Ἡσαΐου προσφορώτατα εἰρημένον· « Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. » Ἔρημος δ' ἂν εἴη καὶ ἡ τῆς Ἰουδαίας ἅπασα χώρα καὶ ἡ τῶν πόλεων ταύτης μητρόπολις Ἱερουσαλὴμ καὶ κατὰ τὸ ἐνεστὼς καὶ τὸ μέλλον· κατὰ τὸ ἐνεστὼς μὲν, ὅτι καρπὸς δικαιοσύνης οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς, γῇ δὲ ἦσαν ἄβατος καὶ ἄνυδρος. Ταύτῃ τοι καὶ ὁ Ἰωάννης τὴν ἀκαρπίαν αὐτῶν διορθούμενος ἔλεγε· « Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας. » Αἱ δὲ ψυχαὶ αὐτῶν ἐρημικαὶ ἄβατοί τε τῇ θεογνωσίᾳ καὶ ἄνυδροι ἀπὸ τῶν προφητικῶν νεφελῶν· ἐντέταλται γὰρ αὐταῖς παρὰ Θεοῦ τὸ μὴ βρέχειν ἐπ' αὐτούς. Καὶ παντελῶς τὸ τῆς προφητείας ἔργῳσε χάρισμα. Δαβὶδ δὲ, ᾧ τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε, τὴν ἐναλλαγὴν τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ κρεῖττον (ὃ καὶ σεισμὸς παρὰ τῇ Γραφῇ ὀνομάζεται) καὶ τὴν τῆς ἀβάτου ταύτης ἐρήμου ἐξημίρωσιν καὶ διόρθωσιν προεξυμνῶν ἔψαλλεν· « Ὁ Θεὸς, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ γῇ ἐσείσθη. Καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ Σινᾶ. Βροχὴν ἑκούσιον ἀφορισῆς, ὁ Θεὸς, τῇ κληρονομίᾳ σου, καὶ ἠσθένησε· σὺ δὲ κατηρτίσω αὐτήν. » Ἐκδηλότατα οὖν τὴν τοῦ Υἱοῦ παρουσίαν καὶ τὴν τοῦ νόμου πρὸς τὴν χάριν μετάθεσιν ἡ προφητεία δηλοῖ, κατ' εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐν τῷ Σινᾶ τελεσιουργηθεῖσαν. Θεὸν δὲ τοῦ Σινᾶ τὸν Πατέρα ἐκάλεσε διὰ τὴν ἐκεῖσε νομοδοσίαν. Τὴν γε μὴν δεδωρημένην παρὰ τοῦ Υἱοῦ θαψίλειαν τῶν θείων δωρεῶν καὶ τὸ τῆς χάριτος Εὐαγγέλιον, βροχὴν ἑκούσιον, ἀφωρισμένην τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ τῇ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίᾳ, ὁ Λαβὶδ, ὡς ἐγὼ οἶμαι, κατονομάζει· ἡ γὰρ παλαιὰ νομοθεσία οὐ καθ' ἑκούσιον οὐδὲ κατὰ προηγουμένην εὐδοκίαν ἐκτέθειται, ἀλλὰ κατὰ συγκατάβασιν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ πατὴρ προσπαίζει τοῖς τέκνοις, ἀνθέλκων αὐτὰ τῶν βλαβερῶν ἀθυρμάτων καὶ τῆς μετὰ τῶν ἐξωλεστάτων συνδιατριβῆς. Τί γὰρ ἔδει τῷ Θεῷ τῆς πολλῆς κρεωμαγειρίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν κνίσσης; ἧς τὸ ἀηδὲς καὶ τὸ δυσπρόσιτον καὶ ἄνθρωποι ἀποστέργουσιν. Ὅτι δὲ ἀκούσιος, αὐτὸς ὁ πρὸς τοῦτο συγκαταβὰς ὕστερον τὸ οἰκεῖον ἀνεκάλυψε βούλημα, « Τίς ἐξεζήτησε ταῦτα, » λέγων, « ἐκ τῶν

A fuerat et paululum visus se abscondit et ad usque triginta annos patris silentium imitatus est; non quod impediebatur quodam morbo naturæ, sed quod non erant homines qui audirent. Cum Deo autem conversabatur, qui et tacentes audit. Ille igitur angelus et illa vos in Christi præsentia revelatur. Angelus, quia Dominus Sabaoth venerat implere terram et cœlum sua gloria; vox, propter vocem Dei ad eum qui erat Deus et homo. Hoc autem vos præterire nolo, duas prophetias ut unam tradidisse prophetam; quod ex solita Marci brevitate procedit. Illud enim: « Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, » e Malachiæ prophetia sumitur, qui angelus interpretatur. Id autem: »Vox clamantis in deserto, » convenientissime abB eloquentissimo Isaia dictum est: «Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini.» Desertum fuerit omuis Judææ regio et ejus urblum metropolis Jerusalem et in præsenti et in futuro. Præsenti quidem tempore, quia justitiæ fructus apud eos non erat. Terra enim erant invia et inaquosa [25]. Ideo et Joannes sterilitatem eorum corrigens dicebat: »Facite fructus dignos pœnitentiæ [26]. » Animæ autem eorum desertæ et Dei cognitioni inviæ et nubibus propheticis inaquosæ. Mandavit enim illis Deus ne pluerent super eos. Atque omnino prophetiæ gratia cessavit. David cui obscura et abscondita sapientiæ suæ revelavit Deus, conversionem in melius (terræmotus enim in Scriptura nominatur) et hujus invii deserti fecunditatem et correctionem C prophetans cecinit: « Cum Deus pertransiret in deserto, terra mota est. Etenim cæli distillaverunt a facie Dei Sinai. Pluviam voluntariam segregabis Deus, hæreditati tuæ, et infirmata est; tu vero perfecisti eam [27]. « Manifestissime igitur Filii præsentiam et legis ad gratiam transitum prophetia ostendit, secundum Dei Sinai benevolentiam perfectum. Deum autem Sinai Patrem appellavit propter legem in hoc monte datam; donatam autem a Filio abundantiam divinorum munerum et gratiæ Evangelium, pluviam voluntariam, segregatam ejus hæreditati. gentium ecclesiæ, David, ut opiuor, nominavit. Vetus enim lex non secundum voluntatem, neque secundum præcipuam benevolentiam exposita est; sed secundum accommodationem, D quemadmodum pater cum filiis ludit, retrahens eos a periculosis ludis et perditorum societate. Quid enim Deo opus erat carnium mactatione et adipe inde provenienti? quam etiam ut injucundam et odibilem homines aspernantur. Quod autem id invitus fecerit, ipse qui ad id se accommodabat, propriam deinde manifestavit voluntatem, Quis exquisivit, inquit, hæc de manibus vestris [28]?»Et David: «Hostiam et oblationem noluisti [29]. » Non modo autem propter bonorum actuum absentiam deserta Judæa nominata est, sed et propter futurum excidium et vastationem. Id enim et ipsa ve-

[25] Gen. I, 2. [26] Luc. III, 8, [27] Psal. LXVII, 8, 9, 10. [28] Isa. I, 12. [29] Psal, XXXVIII, 7.

ritas Christus prædixit : « Ecce relinquitur domus vestra deserta [30]. » Et dum esset in cruce et passione et descenderet ad inferos, terra mota est, et petræ scissæ sunt, et cœli distillaverunt lacrymas pro rore.

χειρῶν ὑμῶν ; » Καὶ ὁ Δαβίδ, « Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας. » Οὐ μόνον δὲ διὰ τὴν ἀκαρπίαν τῶν ἐναρέτων πράξεων ἔρημος ἡ Ἰουδαία ὠνομάσθη, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν χρόνιον καταστροφὴν καὶ ἐκπόρθησιν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἡ αὐτοαλήθεια προεῖπε Χριστός·

« Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. » Καὶ ἐν τῷ διαβαίνειν ἐκ τοῦ τε διὰ σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους καὶ καταβαίνειν πρὸς ᾅδην, γῆ ἐσείσθη, καὶ πέτραι διερράγησαν, καὶ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν θάκρυον ἀντὶ δρόσου.

VIII. « Rectas facite semitas ejus. » Si enim rejecerint similitudinem cum genitis viperis, et qui decepit, serpentis vias omiserint, rectas semitas facient. Sic enim iis transgressiones corrigere licebit, et eos quæ in Cantico laudatur justitia amabit, et regenerationem quæ per baptismum est obtinebunt, et Patris cœlestis vere filii erunt. Si vero in priore via permanserint rursumque inveterationis et claudicationis incessum tanquam perversi et depravati filii, serpentium more circumvolunt, pectore et ventre incedentes, cupiditatibus et helluatione fruentes, futuram iram non effugient : furor enim illis, ut ait David, secundum similitudinem serpentis qui ab initio homicida est ; ventris autem cupiditate et cetaceos ventres supergrediuntur : domos enim viduarum comederunt, et orphanorum miseriis lætati sunt immisericordes.

Η'. « Εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. » Ἐὰν γὰρ τὴν πρὸς τὰς γεγεννηκυίας ἐχίδνας ὁμοιότητα διαπτύσαιεν καὶ τοῦ ἀπατήσαντος ὄφεως ἐκκλίνοιεν τὰς ὁδούς, εὐθείας τὰς τριβοὺς ποιήσουσιν. Οὕτω γὰρ αὐτοῖς καὶ τὰ διαβήματα κατευθυνθῆναι προσέσται, καὶ ἡ ἐν τῷ Ἁσματι εὐθύτης αὐτοὺς ἀγαπήσει, καὶ τῆς διὰ βαπτίσματος νεοποιήσεως ἐπιτεύξονται, καὶ τέκνα γνήσια τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς ἔσονται. Εἰ δ' ἐπὶ τῆς προτέρας μενοῦσι, καὶ αὖθις παλαιώσεως καὶ χωλάνσεως, ὡς ἀλλότριοι υἱοὶ καὶ ὡς γενεὰ σκολιὰ καὶ διεστραμμένη, ὀφιωδῶς ἑλιξουσι τὴν πορείαν, ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ πορευόμενοι, θυμῷ καὶ γαστριμαργίᾳ χαίροντες · ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς οὐ διαφευξοῦνται · ὁ μὲν γὰρ θυμὸς αὐτοῖς, καθώς φησιν ὁ Δαβίδ, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως τοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου · τῇ δὲ κοιλιομανίᾳ καὶ κητώας πάσας γαστέρας ὑπερπεπαίκασι. Τὰς γὰρ οἰκίας τῶν χηρῶν κατεσθίοντες ἦσαν, καὶ ταῖς τῶν ὀρφανῶν συμφοραῖς εντρυφῶντες οἱ ἀνελεήμονες.

IX. « Venit Joannes baptizans in deserto et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et accedebant ad eum omnis Judææ regio et Jerosolymitani, et baptizabantur omnes in Jordane, confitentes peccata sua [31]. » Rursum Marcus per breviorem viam procedit, et distantia colligit et in unam vallem derivare videtur duo baptismata et pari efficacia introductorium et perfectum ostendere. Forsan aliquis credet Evangelistam dicere Joannis baptismum peccatorum remissionem præstare. Sed non ita est, non ita. Tantæ enim fons gratiæ solus est domini baptismus. Verba autem sic cohærent : « Venit Joannes baptizans in deserto. » Et hic distinctionem interjice, lector, tanquam baptismati Joannis solidum murum opponas illudque a dominico baptismate sejungas. deinde dicit : » Et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum ; » quod est Christi baptisma. Et patet aliunde ; illic enim dictum est, Baptizans, id est actum baptizandi operans ; hic vero ubi remissio est peccatorum, Prædicans, ut de futuro altero baptismate, cujus præco erat, non operator. Præparatio enim erat Joannis baptisma Dominici baptismatis et ut quædam præcursio ; ut non modo vox præcurreret Verbo, sed et baptismati baptisma.

Θ'. « Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ ἐξεπορεύοντο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται, καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. » Πάλιν ὁ Μάρκος τὴν ἐπιτομωτέραν βαδίζει καὶ τὰ διεστηκότα συνάπτει, καὶ εἰς μίαν μισγάγκειαν δοκεῖ μετοχετεύειν τὰ δύο βαπτίσματα, καὶ ἰσοδύναμον φαίνειν τὸ εἰσαγωγικὸν τῷ τελειωτικῷ · ἴσως γὰρ τίς οἰηθήσεται λέγειν τὸν εὐαγγελιστὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν παρέχειν τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. Τῆς γὰρ τοιαύτης πηγαστικὸν χάριτος, μόνον τὸ Δεσποτικόν. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ τοῦ λόγου ἀκολουθία · « Ἐγένετο ὁ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ · » καὶ στίξον ὧδε, ὁ ἀναγινώσκων, τὴν στιγμὴν ὡς ἔρυμα κραταιὸν τῷ τοῦ Ἰωάννου ἐπιστήσας βαπτίσματι, καὶ ἀποτειχίσας τοῦ Δεσποτικοῦ · εἶτα λέγει, « Καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, » ὅ ἐστι τὸ τοῦ Χριστοῦ. Δῆλον δὲ καὶ ἄλλως, ὅτι ἐκεῖ μὲν εἴρηται τὸ βαπτίζων, τουτέστιν, ἐνεργῶν τὸ βαπτιζειν, ἐνταῦθα δὲ ὅπου ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις τὸ κηρύσσων ὡς ἐπὶ μέλλοντος ἑτέρου βαπτίσματος, οὗ κῆρυξ ἦν, οὐχὶ τελεστής. Προτοιμασία γὰρ ἦν καὶ προπαρασκευὴ τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα πρὸς τὸ Δεσποτικὸν καὶ οἷόν τις προοδοποίησις · ἵνα μὴ μόνον φωνὴ προτρέχῃ τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ βαπτίσματος βάπτισμα.

X. « Erat autem Joannes vestitus pilis cameli et zona pellicea circa lumbos ejus [32]. » Volebam bene cinctum illum et instructum viatorem paululum

Ι'. « Ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ. » Ἐβουλόμην τὸν εὔζωνον τοῦτον καὶ εὐσταλῆ ὁδοιπό-

[30] Luc. XIII, 35. [31] Marc. I, 4, 5. [32] Ibid, 6.

ρου τῆς στενῆς τι καὶ τεθλιμμένης μικρὸν ἐπίσχειν καὶ τὸ αὐτοῦ περιεργάσασθαι ἔνδυμα, καὶ τὸν ἱστουργήσαντα ἐκζητῆσαι καὶ διὰ τί τριχῶν καμήλου ἐξυφάνθη ζώου ἀκαθάρτου, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐρίου προβατικοῦ, ἢ μηλωτῆς ὁλοκλήρου, οἷον ἦν καὶ τὸ τοῦ Θεσβῆθεν Ἠλιοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ διακορεῖς ὁρῶμεν τοῦ λόγου γεγονότας ὑμᾶς καὶ πρὸς τὸ μῆκος τῆς διδασκαλίας ἐλιγγιάσαντας, ἐνταῦθα ὅπου τὸ ἀσκητικὸν ἔνδυμα τοῦ Ἰωάννου, τὴν ὑφὴν διοπερανοῦμεν τοῦ λόγου. Καὶ οὐχ ὑπωπτεύσαμεν εἰς νοῦν ὑμᾶς συμβαλεῖν ὡς ἐξ ἀπορίας ἀνερμήνευτον τὸ τοῦ Ἰωάννου παρεδρέμομεν ἔνδυμα, μόνα τὰ τοῖς πᾶσιν εὔληπτα διαλύειν δεδυνημένοι, καὶ χαριεντιζομένους λέγειν, ὅτι Τὴν κάμηλον κατέπιες, τοὺς τῆς ἀναγωγῆς περὶ αὐτῆς μὴ προεντεκόν τοῦ στόματος λόγους, διΰλισας δὲ τὰ κατὰ κώνωπας σμικροπρεπῆ καὶ εὐνόητα νοήματα · οὕμενουν οὕτω ταχύπτοπτος ἐγὼ καὶ εὐσκανδάλιστος ὡς εἰς νοῦν τοῦτο περιαγαγεῖν. Πέποιθα δὲ ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις χαρίσαιτο ἡμῖν ἰσχὺν γνώσεως, καὶ λόγων εὕροιαν εἰς ὠφέλειαν τῆς ἀγάπης ὑμῶν, καὶ τὰς Γραφικὰς ἀπορίας ὑμῖν διαλύσομεν ὅσαι τέως διέφυγον τοὺς θεοπνεύστους Πατέρας καὶ διδασκάλους · μόνον μὴ διαλιμπάνητε πάσαις ταῖς κυριωνύμοις τῶν ἡμερῶν ἐνταῦθα ἐκκλησιαζόμενοι καὶ ἐν οἴκῳ τούτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας αὐλιζόμενοι καὶ τῶν θυμάτων αὐτῆς κατατρυφῶντες, καὶ τοῦ κρατῆρος ἐκπίνοντες. Καὶ γὰρ μεθ' ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος ὁ ἀχρεῖος αὐτῆς δοῦλος ἐγὼ καθ' ἑκάστην Κυριακὴν συγκαλέσω ὑμᾶς ἐπὶ τὴν ἑστίασιν. Καὶ δοίη Κύριος ὁ Θεὸς ὑμᾶς σὺν ἐμοὶ δαιτυμονας γενέσθαι τῆς οὐρανίου καὶ ἀδιαδόχου τραπέζης καὶ τῆς βασιλείας ἀξιωθῆναι τῶν οὐρανῶν · ἧς γένοιτο πάντας ὑμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῆς μιᾶς Θεότητός τε καὶ βασιλείας, ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. Ἀμήν.

A in hac arcta et constricta via tardare ejusque vestimentum observare, et eum qui illud contexuerat interrogare, cur ex pilis cameli contextum erat, animalis immundi, nec potius ex lana ovina, aut integra ovina pelle, quemadmodum erat Thesbitæ Eliæ vestis. Sed quoniam videmus vos nostris verbis satiatos, hujus prædicationis extensione fatigatos, hic ubi de ascetico Joannis vestimento agitur, sermonis, ordini finem imponemus. Neque nobis suspicio est vos in mentem vobis injicere nos ex indigentia non explicatum Joannis vestimentum prætermisisse, tanquam ea tantum quæ ab omnibus facile capiuntur, interpretari possimus; neque irridentes dicere: Camelum deglutiisti, nullum ea de re institutionis verbum ore proferens, despumasti autem sordida, ut culices, et faciles cogitatu B sensus; non adeo male suspicor, nec tam facile scandalizor ut id in animum inducam. Spero imo fore ut Dei gratia largiatur nobis vim cognoscendi et eloquendi facultatem in vestræ charitatis utilitatem, et Scripturæ difficultates vobis solvemus, quæ usque modo a Deo inspiratos Patres et magistros latuerunt. Tantum ne cessetis omnibus Dominicis diebus huc convenire, et in hacce sapientiæ Dei domo commorari, et ejus victimis delectari ejusque poculum bibere. Ego enim excelso præconio inutilis ejus servus singulis Dominicis ad convivium vos congregabo. Det autem Dominus vos mecum cœlestis et æternæ mensæ convivas fieri et regni cœlorum dignos esse; quod utinam omnes C vos assequamini gratia et bonitate Patris et Filii et Spiritus sancti, quibus una Divinitas et unum regnum, cui convenit omnis gloria, honor et adoratio nunc et in infinita sæcula. Amen.

Germani decreta quædam synodalia vide in tomo CXIX, col. 795 sqq.

ANNO DOMINI MCCXLVIII

MANUEL II CP. PATRIARCHA

Pater Le Quien in *Orientis Christiani* tom. I. p. 286, huic Manueli decreta tribuit quæ Leunclavius Manueli Charitopulo ascribit.

ANNO DOMINI MCCLVIII.

MICHAELIS CHUMNI

THESSALONICENSIS METROPOLITÆ

DE GRADIBUS COGNATIONUM

Vide tom. CXIX, col. 1298.

ANNO DOMINI MCCLIX

THEODORUS DUCAS LASCARIS

—

NOTITIA

(Ex Leonis Allatii Diatriba *De Theodoris* ap. Maium in *Bibl. nov. PP.* tom. VI, II. p. 190.)

—

Theodori Ducæ Lascaris imperatoris non minima laus est, quod in minime pacatis reipublicæ rebus, sed plurimum turbulentis, tempus quod illi supererat ex publicis negotiis excussum studiis et scriptioni tribuebat: ideoque varia sui ingenii monumenta, quæ doctissimis quibusque admirationi sunt, posteris reliquit (7). Excusus est illius canon paracleticus in sanctissimam Virginem, quo illius opem temporibus difficillimis! et calamitosissimis implorat, elegantissime scriptus post Paracleticem librum Græcorum ecclesiasticum. A Ludovico Maraccio de Græco Latine redditum dabit in suis Cæsaribus seu imperatoribus Marianis φιλοπαρθενώτατος Hippolytus Marraccius, dicti Ludovici frater. Ejusdem *de communione naturali* libros sex primus in linguam Latinam vertit Claudius Aubertus triacurianus Gallus, qui denique Calviniana ejurata hæresi, Divione catholice obiit, Basileæ apud Episcopium 1571, in-8. Exemplar Græcum Joannes Sambucus Joanni Leunclavio transmiserat. Habentur etiam manuscripti Græce in bibliotheca regia Scoriaci et in Vaticana. Incipiunt: Ἐκ πολλῶν μὲν πραγμάτων καὶ ἄλλων γινόντες οἱ ἄνθρωποι.

Ejusdem habentur ibidem manuscripta ἐγκώμια εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀλαμανῶν καὶ ἄλλα. *Laudationes in patrem, in regem Alemanorum, et alia* Item canones εἰς τὴν Θεοτόκον εὐχαί, καὶ ἄλλα πλεῖστα. *In Deiparam preces, et alia plurima.* Nec non Περὶ Χριστιανικῆς θεολογίας λόγοι ἑπτά. *De Christiana theologia libri septem.* Quos eosdem esse puto cum iis qui in Vaticana sunt num. 1113; etsi non sunt integri, deest etenim primus et pars secundi. Tertius est, ὅτι τὸ ἓν ἐστι τρία, *unum esse tria.* P. Ὥσπερ δὲ τὸ ἓν, ἐστὶν ἕν, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἓν ἐστί τρία Quartus, Περὶ θεωνυμίας, *de divinis nominibus.* P. Ἐπει δὲ τὸ Θεῖον μετὰ τῶν ὅλων πολυωνύμως καὶ ὀνομάζεται. *Quintus,* περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, *de sancta Trinitate.* P. Ἔστι μὲν οὖν Θεὸς τρισυπόστατος, ἀρχὴ τῶν ὄντων τε καὶ ὑπὲρ τὸ ὄν. Sextus, κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, *adversus Latinos de processione, Spiritus sancti.* P. Δεῖ μὲν ἀεὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων ἐν τοῖς ἰδίοις ἐπεκτείνεσθαι πράγμασιν. Septimus item: Κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, *contra Latinos de processione Spiritus sancti.* P. Ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἰσχὺς ἐκπορευομένη τῆς δημιουργικῆς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ δομὴσεως τελειώσας.

(1) Theodori hujus imp. magister fuit magnus ille Nicephorus Blemmida, cujus monitoriam orationem Ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν βασιλέα, *qualem oporteat esse regem* (cum ejusdem paraphrasi) ad regium discipulum scriptam vulgavimus nos in secundo volumine *Scriptorum veterum;* Vitam autem resque gestas præclari hujus imperatoris scribit luculenter Ephræmius chronographus. Ibi v. 9269, dicitur Theodorus ἰδρις σοφίας παντοδαπῆς καὶ λόγων, *omnimoda sapientia doctrinisque instructus.* Mai.

Ejusdem εἰακιστιχὴς ψυχῶν ὑποτυπώσεως βιβλία τρία μεθ' ἑρμηνείας, *gubernatricis animarum hypotyposeos libri tres cum expositione.* Puts tamen titulum mendosum, et quod Leonis imperatoris est, Theodoro tribui Ejusdem ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Τρύφωνα, *laudatio in sanctum martyrem Tryphonem.* In Vaticana. Ejusdem εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου, καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ *in annuntiationem Deiparæ, et de incarnatione Domini nostri Jesu Christi.* P. Νοῦς μέντοι γε βροτῶν, καὶ διάνοια τῷ καθ' ἡμᾶς μιγνύμενά τε καὶ χωριζόμενα. Scoriaci et in Vaticana. Ejusdem χαιρετισμὸς εἰς τὴν Θεοτόκον, κανὼν ψαλλόμενος εἰς τὴν θαυματουργοῦσαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἐν ᾠδαῖς η'. Ἕτερος κανὼν ψαλλόμενος εἰς [τὸν ἀκάθιστον ὕμνον τῆς Θεοτόκου, *salutatio in Deiparam, canon qui concinitur in imaginem Deiparæ miraculis conspicuam, odis octo. Canon qui canitur in acathisto.* Ejusdem *processione Spiritus sancti contra Latinos* περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ Λατίνων Scoriaci in regia. legitur præterea ejusdem in bibliothecis Italicis χαιρετισμὸς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον, *salutatio in sanctissimam Deiparam.* P, Χαῖρε ἱλαστήριον χυχῶν, παρθενομῆτορ, χαράν ἡ κυήσασα.

NOTITIA ALTERA.

(Cave ad. an. 1255).

Theodorus Lascaris, junior, *Ducas* etiam dictus, ortu Nicænus, Theodori senioris, qui capta a Latinis Constantinopoli imperii sedem Nicæam transtulerat, ex Irene filia nepos, Joannis Ducæ Irenes conjugis et Theodori successoris filius natu major, patri in imperio successit an. 1255. Rem adversus Bulgaros, Thessalos, aliosque imperii hostes fere per tiennium feliciter egit, verum infirma valetudine morbisque fractus, habitum monachalem induit, et in Sydandronum monasterium, ut nos docet Dorotheus Monembasiensis (*a*) (in Magnesia id situm erat) secessit, ibique breve quod vitæ remansit, tempus consummandæ pœnitentiæ et otio pio ac litterario consecravit. Regnavit annos 3, defunctus anno 1259, ætatis 36. Princeps omnino eruditus, meliori sorte sæculoque dignus. Certe summum ejus tum in pietatem, tum in rem litterariam studium ex ipsius nummis imperiique insignibus luculenter constat, in quibus dextra crucem. sinistra volumen tenens describitur, Vid. cl. et litteris non minus quam dignitate illustrem D. du Fresne *Famil. byzant.* pag 223. Scripsit jam monachus ad Joannem episcopum Coronensem prolixum satis *tractatum adversus Latinos de processione Spiritus sancti.* Exstat ms, sed mendose exaratus, et in fine multilus in bibliotheca coll. Gonv. et Caii Cantab. Titulum et prologum, quos in usum meum descripsit D. Whartonus, Græce hic subjungam: Θεοδώρου μοναχοῦ τοῦ Λάσκαρι λόγος ἀπολολητικὸς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κορώνης κατὰ τῶν Ἰταλῶν, ἤγουν κατὰ τῶν Λατίνων περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἐπειδὴ ἐρώτησιν ὑπεγάθετο ἡ βασιλεία μου πρὸς σὲ, ὦ ἱερώτατε ἐπίσκοπε Κορώνης, ἀπολογήσασθαι τῇ βασιλείᾳ μου, ὅπως ἡ ἁγιωτάτη τοῦ Θεοῦ μεγάλη Ἐκκλησία ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη δογματιζει περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀπολογίαν ἔθου παρὰ τὴν βασιλείαν μου, ὅτε ἡ ἁγιωτάτη τοῦ Θεοῦ μεγάλη Ἐκκλησία οὕτως σοὶ ἐστι [συνίεται] περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς οὐ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει τὴν ἐκπορευσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀπολογεῖταί σοι ἡ βασιλεία μου ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτη τοῦ Θεοῦ μεγάλη Ἐκκλησία, καθὼς μέλλεις γνωρίσαι ἐκ τῶν κατωτέρω ῥηθησομένων ἐγγράφων μαρτυριῶν καὶ ῥήσεων εὐαγγελικῶν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ μόνου ἐκπορεύεσθαι δογματίζει, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ οὐκ ἐκπορεύεσθαι μέν φαμεν, διὰ τοῦ Υἱοῦ δὲ χορηγεῖσθαι ἡμῖν πρὸς κάθαρσιν καὶ ἁγιασμὸν, καὶ πιστεύομεν καὶ δοξάζομεν· ἃς δὴ χρήσεις ἀναλεξαμένη ἡ βασιλεία μου συντόμως, τῇ σῇ παρατιθησιν ἱερότητι· Ἄρχεται δὲ ἐκ τῆς αὐτοαληθείας αὐτῆς· καλὸν γαρ ἐκ Θεοῦ τ' ἄρχεσθαι, καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι « Οταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν » Pergit deinceps illustrissimus auctor varia sacræ Scripturæ loca plurimaque SS. Patrum testimonia proferre, quæ quidem acute satis urgere solet. (*De aliis Ducæ scriptis vide notitiam Allatii, supra.*)

(*a*) Συνοψ διαφορ· Ἱστορ. P. φκέ.

DE SEQUENTE OPUSCULO MONITUM.

Mai, Bibl. nov. Patrum, VI, II, 238).

Suprascriptis episcopo rum Heracleæ et Tarsi commentariis, breve aliud regii auctoris longe recentius proxime subteximus hanc præcipue ob causam, quia ejusmodi scriptum est ut nonnisi græce exhibendum

videatur; quia nominibus scilicet præsertim compositis totum constat quæ latine expressa non elegantiam tantummodo, verum etiam vim sæpe suam viderentur amittere aut infringere (a). Locutus est Allatius in præcedente dissertatione n. CXXXII de inedito opere Theodori junioris Ducæ Lascaris imp., id est de ejus theologiæ Christianæ libris septem; qui tamen reapse octo sunt, ut idem Allatius in opere de consensu col. 722 correctius scripsit. Dixit etiam de codice Vat. 1113. quem ego nuper observans, satis lacerum comperi et madore corruptum. Porro hujus regii theologi (qui imperavit Nicææ ab anno 1253 ad 1259) unum saltem ex octo libris edere constituit, qui præ cæteris conspicuus sanusque in codice est; et qui hanc certe utilitatem præbet, ut Pollucis Onomasticon ac Dionysium De divinis nominibus, et græca generatim lexica, permultis vocabulis locupletet, quæ grammatici curiose adnotabunt. Titulus universi operis est Τοῦ σοφωτάτου βασιλέως κυροᾶ Θεοδώρου Δούκα τοῦ Λάσκαρι Χριστιανικῆς θεολογίας λόγοι ὑκτώ. *Quarti autem libri ille est titulus, quem in nostra editione mox proferimus.*

(a) Prologum tamen Latine vertimus. EDIT. PATR.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝΥΜΙΑΣ.

REGIS DOCTISSIMI

DOMINI THEODORI DUCÆ

SERMO QUARTUS DE NOMINIBUS DIVINIS

Numen divinum cum diversis, tum non explicitis nominibus appellatur, quod quidem illius majestati et naturæ mysticæ ac celsitudini proprium est. Ea enim res ad omnia quæ sunt spectat, nec tamen eorum quæ sunt, in numero est. Oportet igitur nos de ejus nominibus pro virili parte disserere, non ad unguem vero, hoc enim fieri non potest; nec prius dicta repetenda sunt, quod fastidiosum foret; nec diversimode, sed secundum ejus præscriptum ac voluntatem. Igitur ex operibus ejus divinis Dei qualitates abstrahamus. Omne enim quod fit in mundo a Deo venit, et quidquid de Deo venit, miraculum est; omne autem mirum divino honore afficiatur necesse est. Magnum igitur Deum secundum manifestationes ejus nominabimus, non tamen e nominibus naturam monstrantes, aut ex innominato vim prædicando, sed mera nomina exponentes, id tantum agentes ut eum cum Paulo apostolo omnium Dominum ac nemini subjectum declaremus.

Ὅπεὶ δὲ τὸ Θεῖον μετὰ τῶν ἄλλων πολυωνύμως καὶ ἀνονύμως ὀνομάζεται· τοῦτο γὰρ τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος καὶ τῆς ὑπερφυοῦς κρυφιομυστιας καὶ τῆς ὑπερφεροῦς τε λαμπαότητος, ἐπειδὴ μετέχει πάντων τῶν ὄντων, καὶ οὐδὲν τῶν ὑντων ἐστίν· ἀνάγκη πᾶσα καὶ περὶ τῶν αὐτοῦ ὀνομάτων διαλαβεῖν ἡμᾶς ὅσον γε δυνατὸν, οὐ πάντη δὲ πάντων. τοῦτο γὰρ καὶ ἀδύνατον· οὐδαμῶς δὲ τῶν μηδενός, τοῦτο γὰρ ὀκνηρὸν ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς, τὸ δ' ὡς οὔ· κατὰ τὴν ἐκείνου πρόσταξίν τε καὶ θέλησιν· διὸ καὶ τὰς ἐκ τῶν ἐνεργημάτων ἐκείνου θεοσημιων ἀνεργείας ἀναλαβομενος· πὰν γὰρ τὸ γινόμενον κατὰ κόσμον θεόθεν ἐστί· καὶ πᾶν τὸ θεόθεν, θαῦμὰ ἐστι· καὶ πᾶν θαῦμα θεοδόξαστον ὑπάρχει τε καὶ σεβάσμιον· τὸν μέγαν Θεὸν καὶ σεβάσμιον ἐκ τῆς τῶν ἐνεργημάτων τούτου θεοσημίας ὀνομάσομεν ὡσεὶ δύναμις, οὐ δεικνύντες ἐκ τῶν ὀνομάτων τὴν φύσιν οὐχὶ κηρύττοντες ἐκ τοῦ ἀνωνύμου τὴν δύναμιν, ἀλλ' εἰπόντες τὰ ὀνοματα, ἔξω τῶν ὀνομάτων καταλιμπάνομεν· καὶ συστέλλομεν ἐν ταῖς λέξεσιν ἕδραν συνεκτικὴν τοῦ παντὸς αὐτόν, ὡς ἀποφαινόμενοι πάντα ἐν πᾶσι, κατὰ τὸν Παῦλον, ὄντα τὸν Κύριον, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ὑπάρχον.

Igitur centum, imo mille aut potius innumerabilia nomina philosophiæ strenuus discipulus

Διὸ ἑκατοντάδας τε καὶ χιλιοντάδας, ἢ καὶ μυριάκις μυριάδων περιουσίας ὀνομασμοὺς εὕρῃ τις φι-

λομνήμων καὶ πεπαιδευμένος φιλοσοφίᾳ, εἴπερ ἐπιστατικῶς τὰ ἐν κόσμῳ ἐξερευνήσει ἐνεργήματα· ἐγὼ δὲ εἴτε μὲν ἐρευνήσας εὑρήσω, εἴτε δὲ κατὰ τὴν ἐκείνου δύναμιν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, κατὰ τὸν Παῦλον τὰ ὡς εἰκὸς ἐρεύξομαι εὐσεβῶς, οὐ τῷ ἀριθμῷ μεγαλύνω τὴν εὕρεσιν, οὔτε μὲν τῷ ἐλλιπεῖ θελιάσω, καὶ τὸν ὄκνον ἄξω ἐμπόδιον, ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν καὶ μεσαιτάτην ὁδὸν βαδίσας, ὡς δεῖ, κατὰ τὴν ἐνοῦσάν μοι χάριν τὴν ἐξ ἐκείνου, ὡσεὶ δύναμις, ἐκ πάσης γραφικῆς πηγῆς τῆς ἐντός τε καὶ τῆν ἐκτὸς, ἡ καὶ τὰ πλείω ἐπιστήμη εὐσεβῶς συντιθέμενος, τὰς ῥανίδας σπόγγῳ Πνεύματος θείου ἀνιμησάμενος, κατασταλάξω διὰ γλώττης τὸ γλύκιον· καὶ ὀνοματοθετήσω τὸν ἀθεώρητον, τὸν πάντη ξένον ἀνθρωπίνῳ τῷ λογισμῷ, τὸν ἀνίδεον τῇ αἰσθήσει, τὸν ἀνεννόητον φύσει, τὸν ὑπερφυῆ, τὸν ὑπέρθεον· καὶ τοῦτο πάντως εἰς τὸν αὐτοῦ δοξασμόν· ἐντεῦθεν τὴν μὲν τόλμαν ἀμβλύνας διὰ τοῦ θάῤῥους, τὸ δὲ θάῤῥος παρακινήσας τῇ προαιρέσει περὶ θεωνυμίας οὕτω βοῶ, τὸν τῆς εὐσεβείας καρπὸν τοῖς εὐσεβέσιν ὡς ἀρίστην παιδαισίαν προθέμενος. Διὰ τοῦτο μὴ τῇ λέξει μόνον ὁ ἀναγινώσκων τοῦ νοὸς ἀρχήσει τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐρευνάτω τὸ βάθος, ἡ καὶ ἐξηγείσθω τὸ κατὰ δύναμιν· ἔχει δὲ ἡ τῶν ὀνομάτων σημασία ἑτέραν τινὰ θειοτάτην· οὐ γὰρ ἁπλῶς καί τυχόντως τὰ ὀνόματα ἔγκειται, ἀλλ' ἐνεργείας ὑποδηλουσιν ὑποδεικτικὰς τῆς θείας μεγαλειότητος· διὰ τοῦτο φιλευσεβείᾳ πολλῇ τὸ σύνταγμα θέμενοι, πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας καὶ φιλοθέους τὴν κρίσιν ἐπανατείναντες τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἱκετικῶς προσκαλούμενοι, μετὰ θάῤῥους καὶ προθυμίας οὑτωσὶ ἀπαρχόμεθα.

enumerabit, mundanas activitates recensendo. Equidem aut cum illius facultate aut in oris apertione, sicut Paulus, laudes meritas pronuntiabo, et impedimentis evitatis mediam, ideoque bonam viam sequar, secundum inhabitantem gratiam, et sacra Scriptura duce et scientia auspice, rorem et guttas Spiritus divini ope per linguam distillabo, et vocabo eum qui invisibilis est et intellectui humano inaccessum, a sensibus alienum, supranaturalem, vere Deum, idque unice ad ejus gloriam; et sic divinorum nominum celsitudine fisus vocem meam tollo, et pietatis fructum piis dapes lautas offero. Hanc ob causam qui legit, non solum ingenii acumen augebit, at rei profunditatem scrutetur et secundum vires exponat. Sed nominum illorum significatus aliam etiam vim habet. Non enim fortuito imposita sunt, sed qualitates divinæ majestati inhærentes indicant. Hinc opus nostrum, maxima cum pietate inchoatum, hominibus piis ac studiosis oblaturi, Spiritus sancti auxilio ac gratia rite invocatis cum fiducia hunc in modum exordimur.

Ὁ Θεός· ὁ οἰκτίρμων· ὁ τοὺς οἰκτίρμονας ἀγαπῶν. ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν· ὁ φιλόκαλος· ὁ φιλάγαθος· ὁ φιλόσπλαγχνος· ὁ καλὸς· ὁ ἀγαθὸς· ὁ εὔσπλαγχνος· ὁ ἔλεων· ὁ ἐλεοποιός· ὁ ἐλεοδοχεύς· ὁ χορηγὸς τοῦ ἐλέους· ὁ ἐλεῶν τοὺς ἀξίους· καθ' ὃν ὁ ἔλεος· δι' ὃν ὁ ἔλεος· δι' οὗ ὁ ἔλεος· ἐν ᾧ ὁ ἔλεος· ὁ δίκαιος· ὁ δικαιοδότης· ὁ δικάζων· ὁ δίκας ἄγων. ὁ καταδίκας ἐπάγων· ὁ φωτεινός· ὁ φωτοδότης· ὁ φωτοποιός· ὁ φωταρχης· ὁ φωταυγαστής· ὁ τῶν φώτων παραγωγεύς. ὁ τηλεφανής· ὁ πρύτανις· ὁ προνομεύς· ὁ ταμίας τῶν ἀγαθῶν δωρημάτων· ὁ ἀνίκητος· ὁ νικητικός· ὁ νικοποιός· ὁ νικάρχης· ὁ νικοδέσποτος· ὁ τῆς δόξης δεσπότης· ὁ κύριος τῶν κυριευόντων· ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων· ὁ Θεὸς τῶν νομιζομένων θεῶν· ὁ ἔλεγχος τῶν δοκήσει· ὁ συνίστωρ τῆς ἀληθείας· ὁ κριτὴς ὁ ἀπροσωπόληπτος· τὸ βῆμα τὸ ἀδέκαστον· ὁ ἀλάθητος ὀφθαλμός· τὸ πανδερκὲς ὄμμα· ὁ ὤν. ὁ ἄναρχος. ὁ ἀναίτιος· ὁ ἀθεώρητος· ὁ ὕψιστος· ὁ ἀκατάληπτος· ὁ ἀπερίγραπτος· ὁ ἄγνωστος· ὁ ἀσαφὴς· ὁ σκότος ἔχων περικύκλῳ αὐτοῦ· τὸ τῆς ἀγαθωσύνης βάθος· ἡ πηγὴ τῶν δωρημάτων· ἡ αὐτοζωή· ἡ ζωὴ· δι' ὃν αἱ ζωαὶ· δι' οὗ αἱ ζωαὶ· εἰς ὃν τὰ πάντα· ὁ ἀμετάπτωτος φύσει. ὁ ἄτρεπτος τῇ οὐσίᾳ. ὁ ἀναλλοίωτος φύσει· ὁ αὐτάρκης· ὁ τέλειος· ὁ τελεταρχικός· ὁ ὑπερούσιος· ὁ ὑπέρθεος· ὁ ὑπεράγαθος· ὁ ὑπέρφωτος· ὁ τηλεπρεπής· ὁ ζωοῤῥόος· ὁ ἐντελής· ὁ πλάστης· ὁ δημιουργός· ὁ γλυκὺς δεσπότης· ὁ πωλοδομήτωρ· ὁ ὑψιμέδων· ὁ ξένιος· ὁ ἱκανός· ὁ μέγας· ὁ ἰσχυρός· ὁ ἰσχυροποιός· ὁ ἀθάνατος· ὁ τῶν ὄντων παραγωγεύς· ὁ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους ἑνοποιός. τὸ ἀρχέγονον φάος· ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθωσύνης· ἡ πλημμύρα τῶν δωρημάτων· ὁ ποταμὸς τῆς εὐφροσύνης· ὁ ῥοῦς ὁ ἀένναος τῆς εὐεργεσίας· ἡ ἀκτὶς ἡ ἐκτὸς ἀντανακλήσεως θέλγουσα· ἡ σταγὼν τῆς ἀγαλλιάσεως· τὸ πέλαγος τῆς μακροθυμίας· ὁ μακρόθυμος· ὁ πραΰς· ἀνεξίκακος· ὁ μετανοῶν ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων· ὁ πρωταίτιος· ἡ λάμψις ἡ ἄσκιος· ὁ προνοητής· ὁ ἔφορος. ὁ κυβερνήτης· ὁ λιμὴν τῶν χειμαζομένων· ἡ γαλήνη τῶν κλυδωνιζομένων· ἡ ἀναψυχὴ τῶν ὀδυνομένων· ἡ ἐπιστροφὴ τῶν ἁμαρτανόντων· ὁ ἄδυτος ἥλιος· ἡ λαμπὰς ἡ ἄσβεστος· ὁ διδοὺς φῶς τοῖς ἐν σκότει· τὸ ἀνέσπερον σέλας· ὁ γαληνός· ὁ γαληνοποιός· ἡ παγκρατὴς παλάμη. ὁ παιδαγωγὸς τῶν αἰσθήσεων· ἡ βακτηρία τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως· τῆς ἀρετῆς ὁ διδάσκαλος· τῆς κακίας ὁ ἔλεγχος· ὁ νομοθέτης· ὁ νομοδότης· ὁ νομοφύλαξ· ὁ σεβαστός· ὁ σεβαζων· ὁ σεβάσμιος· ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς· ἡ ἀνεκλάλητος θυμηδία· ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης· τῆς διανοίας ὁ ἔλεγχος· ὁ ἀσώτους ἀνακαλούμενος· ὁ παιδεύων καὶ τὴ θανατῶν· ὁ κατάγων εἰς ᾅδου καὶ ἀνάγων· ὁ δεσμεύων ἐν ἀσθενείᾳ· ὁ ἀπολύων ἐν δυναστείᾳ· ὁ τροπαιοφόρος· ὁ τροπαιοῦχος· ὁ θιασημίας ποιῶν· ὁ θαυμαστος· ὁ τιμῶν τοὺς ἀξίους· ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν· ὁ παντοχοῦ παρὼν· ὁ τὰ πάντα πληρῶν· ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν· ὁ ζωῆς χορηγός· ἡ γέννησις τῶν ἰδεῶν· ὁ ἄποσος· ὁ ἀσχημάτιστος· ὁ ἀνίδεος. ὁ ἐγγὺς τῇ δυνάμει· ὃ πόῤῥω διὰ τὴν φύσιν· ὁ μόνος ἁγνός· ὁ ἁγνίζων· ὁ μόνος καθαρός· ὁ τοὺς καθαροὺς προσιέμενος· τὸ καθαρτικὸν πῦρ· ἡ φλὸξ ἡ ἄστεκτος· τὸ ὕδωρ τὸ καθαῖρον τοὺς μολυσμούς· τὸ ἀκρότατον ἐφετὸν· ὁ παντουργός· ἡ ῥίζα πάσης ὀντότητος· τὸ ἀθεώρητον ὕψος· τὸ ἀμέτρητον βάθος. ὁ ἀναφής. ὁ πηγαστικός· ὁ λόγου παραίτιος·

χάραξ τῶν παρὰ φύσιν · ἡ διάβασις τῶν μετατιθεμένων τῷ βίῳ · ὁ γνώμων τῆς ἀληθείας · ὁ κανὼν τῆς εὐθύτητος · ἡ στάθμη ἡ ἀπαρέγκλιτος · τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ · ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα · ὁ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα · ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς · ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσιν · ὁ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων · ὁ ἁπτόμενος τῶν ὀρέων καὶ καπνίζοντας · ὁ διδοὺς πάσῃ σαρκὶ τροφὴν · ὁ σιτοδότης · ο νομοδοτήσας τὸν Ἰσραήλ · ὁ ὑπέρθεος · ὁ κλῆρος τῶν φοβουμένων αὐτόν · ἡ αἰωνία ζωή · ὁ ἄσυλος θησαυρός · ὁ ἐπιστήμων · ὁ προτρέπων προφήτας · ὁ τελειῶν ἱερεῖς · ο ἱερωσύνην νομοθετήσας · ο θυσίας ἀναλαμβάνων · ὁ γινώσκων τὰ πάντα ὡς οὐδεὶς ἕν · ὁ ἀνάγων ὕδωρ ἐν ταῖς νεφέλαις · ὁ τὰς ἐπάρσεις τῆς πολυφλοίσβου συντρίβων ἐν ἑαυτῷ · ο περιτειχίζων τὴν θάλασσαν ψάμμῳ · ὁ θυμόδοξος · ὁ θυμοδόξαστος · ο κυδοφόρος · ο ἀκέστωρ · ο σωτὴρ τοῦ κόσμου · ὁ φῶς οἰκῶν · ὁ ἀπρόσιτος · ὁ γεωργὸς τῶν φρενῶν · ὁ ἀΐδιος · ὁ ἀνώλεθρος · ὁ ἀπροσκορής · ὁ ἀνενδεής · ὁ ἀνυπέρβλητος · ὁ ἀσύγκριτος · ὁ ἀσύναπτος · ο ἀκαταμάχητος · ο προνομεύς · ο τὰ λειτουργικὰ κτίζων πνεύματα · ὁ ἀδωροδόκητος · ὁ ἀπροσωπόληπτος · ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου · ὁ βυθὸς τῆς σοφίας · ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομῶν · ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς · ὁ μετρῶν τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ · ὁ δρακὶ κατέχων τὴν γῆν · ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς · ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου · ὁ προμηθεύς · ὁ καταλαμπτίφρων · ὁ ἀμόλυντος · ὁ ἄσπιλος · ὁ ἀπαθής · ὁ σκεπαστής · ὁ βοηθός · ὁ ἑνοποιός · ὁ μόνος λυτρωτής · ὁ ὑπεράρχιος · ὁ ἀκίνητος πρὸς κακίαν · ὁ αἰνετός · ὁ ὑπερυψούμενος · ὁ λύχνος τοῦ φωτός · ὁ πλαστουργός · ὁ φρουρός · ὁ προστάτης · ὁ φύλαξ · ὁ συνουσιοουσιωτὴς · ὁ φίλιος · ὁ νικαγωγεύς · ὁ λαμπαδιανάπτης · ὁ τεινοδοκίδας · ὁ βοθυνοποιός · ὁ πιθιοδείκτης · ὁ κεντροπήκτης · ὁ σφαιρεργατής · ὁ ἡλιοκινήτωρ · ὁ μηναυγαστής · ὁ πλανήτων ὁδοποιός · ὁ ζῶν · ὁ ἀεὶ ζῶν · ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων · ὁ ζωνοαφανοληγοτροπεύς · ὁ ἠλδανοχεύς (*ita cod.*) · ὁ χθονερπιτονεμετεργάτης · ὁ ἀνώνυμος · ὁ πολυώνυμος · ὁ παντώνυμος · ὁ ἔποχος (*ita cod.*) σώφροσύνης · ὁ ἀνόμοιος · ὁ ζωννύων τοῖς βασιλεῦσιν ἰσχύν · ὁ ὑπερκέραυνος · ὁ θέτιν κρίνων · ὁ ἀνδρομέδων · ὁ ὅσιος · ὁ ζηλωτής · ὁ Σαβαώθ · ὁ ἀπαραλόγιστος · ὁ μὴ ἔχων ἀναλογίαν · ὁ ἑτεροιότησι ποιητικός · ὁ εἷς ἐν τῇ φύσει · ὁ εἷς ἐν τῇ βασιλείᾳ · ὁ εἷς ἐν τῇ δεσποτείᾳ · ὁ εἷς ἐν τῇ κυριότητι · ὁ εἷς ἐν τῇ δυνάμει · ὁ μόνος πλούσιος · ο μόνος ἀγαθοδότης · ὁ Ὀλύμπιος · ὁ χθόνιος · ὁ ὑφηγητὴς τῶν δεόντων · ὁ κραταιός · ὁ τερπικέραυνος · ὁ νεφεληγερέτης · ὁ ὑψιβρεμέτης · ὁ ὑπέρτατα δώματα ναίων · ὁ στεισίχθων · ὁ ἀσκληπιαρωγός · ὁ θαρσοποιός · ὁ

A ο εἰρηνάρχης · ὁ εἰρηνώνυμος · ἡ αὐτοπάγη · ὁ ἀμβροσιοδότης · ὁ τοῦ νέκταρος παροχεύς · ὁ κοσμήσας τὸν οὐρανόν · ὁ καταγων ὑετούς · ὁ ταπεινοὺς ὑψῶν · ὁ συντριβων τοὺς ἐπηρμένους · ὁ ἀνυψῶν κέρας τῶν χρηστῶν αὐτοῦ · ὁ βασιλεῖς κρατύνων · τὸ καταναλίσκον πῦρ ἁμαρτίας · τὸ ἀνύστακτον ὄμμα · ο τὴν ταπείνωσιν προσιέμενος · ὁ ἀντιτάσσων τοῖς ὑπερηφάνοις · ὁ καταῤῥάσσων τοὺς ἀλαζόνας · ὁ πᾶσι χέων τὸν ἔλεον · ὁ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς βρέχων · ὁ ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους · ὁ πάντα ποιὰν καὶ μετάσκευάζων · ὁ τῶς φύσεις ἀλλοιῶν · ὁ εἰδὼς τὰ πάντα καὶ πρὸ γενέσεως · τὸ τῆς εὐσπλαγχνίας ἀτεξιχνίαστον πέλαγος · ἡ θάλασσα τῶν ἀγαθῶν · ἡ πλημμύρα τῶν καλῶν · ὁ τῶν ἐσθλῶν πρύτανις · ὁ μόνος φοβερός · ὁ ἔχων θρόνον τὸν οὐρανόν · ὁ ὑποπόδιον αὐχῶν τὴν γῆν · ὁ χαλινῶν ψάμμῳ τὴν θάλασσαν · ὁ τὴν ἀγριότητα τοῦ πόντου ἀναχαιτίζων · ὁ λειοκύμονα ταύτην ἀπεργαζόμενος · ὁ τὸ εὐπλοεῖν ταῖς ναυσὶ παρεχόμενος · ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομῶν · ἡ μάχαιρα τῆς κακίας · ἡ ἀξίνη τῆς ἀδικίας · ἡ ῥομφαία τοῦ σατάν · ἡ σπάθη τῆς πονηρίας · ἡ τῆς δολιότητος θραῦσις · ὁ τὴν διαβολὴν μισῶν · ὁ ποιητὴς τῶν ὁρατῶν · ὁ πλάστης τῶν νοητῶν · ὁ παραγωγεὺς τῶν αἰσθητῶν · ὁ δημιουργὸς τῶν μὴ φαινομένων · ὁ κτίστης τῶν ἀΰλων · ὁ συνοχεὺς τῶν ἐνύλων · ὁ ἐσθλὸς · ἡ οὐτοαγαθότης · ὁ ἐλεήμων · ο ἐλεουργός · ο αὐτόνυκτος · ο οἰκτείρων · ὁ μεθ' ἡδονῆς ἐλέῳ χρῶν · ὁ τοὺς δικάζοντας δικάζων · ὁ τοὺς ἐλεοῦντας ἐλεῶν · ὁ τοὺς ἀγαπῶντας ἀγαπῶν · ὁ τῶν μελλόντων γνώστης · ὁ ἐφαπλώσας αἰθέρα · ὁ τὸ ἀρχέγονον διατμήξας φῶς · ὁ φωτοειδής · ὁ τῶν φώτων δοτήρ · ὁ χειρὶ κατέχων πᾶσαν ζωήν · ὁ τὸ ἔαρ κοσμήσας · ὁ τοῦ θέρους παραγωγεύς · ὁ τὸ φθινόπωρον τεκτηνάμενος · ὁ τῷ χειμῶνι ἀφορίσας τὸ ψῦχος · ὁ χειμάῤῥους ἀνατέλλων · ὁ ποταμοὺς ξηραίνων · ὁ κυκλοφορῶν τοὺς ἀστέρας · ὁ ἀήττητος · ὁ ἀπολέμητος · ὁ ἄψαυστος · ὁ ἀμερής · ὁ ἀμερίστως πάντα ὁρῶν · ὁ χαροποιός · ὁ θυμηδιοδότης · ὁ σοφριοδότης · ὁ νημερτής · ὁ ὕπατος · ὁ παντόφυλαξ · ὁ παντοθρέμμων · ὁ πάντα ὡς ἓν βλέπων · ὁ ἀδέκαστος · ὁ πνοοκράτωρ · ὁ ὑγειοδότης · ὁ ἀδιάβλητος · ὁ ἀπαθής · ὁ ἀνείκαστος ἐν ἀγαθότητι · ὁ αὐτονοῦς · ἡ αὐτογνῶσις · ἡ αὐτονόησις · ἡ αὐτοτελειότης · ὁ τὰ ἀσθενῆ ἐνδυναμῶν · ἡ μεγαλόβρυτος δύναμις · ὁ βροτουργός · τὸ βῆμα τὸ ἀλάθητον · ὁ ἀμεγέθης · τὸ μὴ ἰσόῤῥοπον μέγεθος · ἡ ἑνάς ἡ ἑνοποιὸς τῶν ἑνάδων · ὁ πάντων ἐντός · ὁ νοσοφθόρας · ἡ τρυτάνη τῆς θέμιδος · ὁ χιονοβλήτης · ὁ γιγαντοῤῥαίστης · ὁ ἄαπτος · ὁ ἀπροσπέλαστος · ὁ ἀκήρατος · ἐν ᾧ ζωαί · ἡ αὐτοπνοή · δι' ὃν αἱ πνοαί · δι' οὗ αἱ πνοαί · ἐξ οὗ αἱ πνοαί · ὁ ἄπλητος · ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΕΡΑΓΙΑΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ

ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΔΟΥΚΑ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΕΩΣ

—

CANON EXHORTATORIUS

AD SANCTISSIMAM DEIPARAM,

OPUS

DOMINI THEOD. DUCÆ LASCARIS

Ex Paracletice Græcorum cum interpretatione nostra. Aliam versionem ediderat P. Raynaudus S. J. Opp. tom. VII, ab Hippolyto Maraccio acceptam, qui eam e Græco codice Leonis Allatii per fratrem suum Ludovicum Maraccium fieri curaverat. At omnino abludit a textu Græco Paracletices.

—

1. *Hirmus.*

Pharaonem aurigam virga Mosis vi miraculosa diebus illis submersit. Postquam enim mare in crucis formam divisisset, Israelitas ex Ægypto migrantes, pedibusque iter facientes salvavit; qui Deo hymnum cecinerunt.

Adversitatum impetus animam meam humilem vexant; calamitatum nubes cor meum obscurant. Tu autem, Mater Dei, quæ lucem divinam atque æternam genuisti, illustra me lumine salutis.

Ex angustiis vitæ et tribulationibus ab inimicis illatis forti tuo brachio, o immaculata, liberatus, misericordiam tuam infinitam et erga me charitatem carmine celebro.

Igitur fiducia plenus in gremium tuum confugio, et apud te consolationem quærens adsum et humi prostratus, o Domina, lacrimabundus ac gemebundus precor ne me miserum spernas, tu qui Christianorum es refugium.

Absit ut magnalia tua silentio præteream. Nisi enim tu, Virgo, apud Filium tuum divinum causam meam egisses, quis me e tanta malorum voragine liberasset?

Eripe nos, servos tuos, o Deipara, e periculis. Secundum Deum enim ad te ut murum inexpugnabilem confugimus.

Respice, illustrissima Deipara, pro misericordia tua. ad miserias quibus corpus meum vexatur, et animæ doloribus medere.

A

α'. Ὁ εἱρμός.

Ἁρματήλάτην Φαραὼ ἐβύθισε τερατουργοῦσά ποτε Μωσαϊκὴ ῥάβδος, σταυροτύπως πλήξασα, καὶ διελοῦσα θάλασσαν, Ἰσραὴλ δὲ φυγάδα, πεζὸν ὁδίτην διέσωσεν, ᾄσμα τῷ Θεῷ ἀναμέλποντα.

Τῶν λυπηρῶν ἐπαγωγαὶ χειμάζουσι τὴν ταπεινήν μου ψυχήν, καὶ συμφορῶν νέφη τὴν ἐμὴν καλύπτουσι καρδίαν, θεονύμφευτε, ἀλλ' ἡ φῶς τετοκυῖα, τὸ θεῖον καὶ προαιώνιον, λάμψον μοι τὸ φῶς τὸ χαρμόσυνον.

Ἐξ ἀμετρήτων ἀναγκῶν καὶ θλίψεων, καὶ ἐξ ἐχθρῶν δυσμενῶν, καὶ συμφορῶν βίου, λυτρωθείς, πανάχραντε, τῇ κραταιᾷ δυνάμει σου, ἀνυμνῶ, μεγαλύνω τὴν ἄκετρόν σου συμπάθειαν, καὶ τὴν εἰς ἐμέ σου παράκλησιν.

B Νῦν πεποιθὼς, ἐπὶ τὴν σὴν κατέφυγον ἀντίληψιν κραταιὰν καὶ πρὸς τὴν σκέπην ὁλοψύχως ἔδραμον, καὶ γονυ κλίνω, Δέσποινα, καὶ θρηνῶ καὶ στενάζω, μή με παρίδῃς τὸν ἄθλιον, τῶν Χριστιανῶν καταφύγιον.

Οὐ σιωπήσω τοῦ βοᾶν τρανώτατα τὰ μεγαλεῖα τὰ σά· εἰ μὴ γὰρ σὺ, Κόρη, πάντοτε προίστασο, ὑπὲρ ἐμοῦ πρεσβεύουσα τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ σου, τίς ἐκ τοσούτου με κλύδωνος καὶ δεινῶν κινδύνων ἐρρύσατο;

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντως μετὰ Θεὸν, εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

γ. Ὁ εἱρμός.

Οὐρανίας ἀψίδος ὁροφουργὲ Χριστὲ καὶ Ἐκκλησίας δομήτορ, σύ με στερέωσον, ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ σῇ, τῶν ἐφετῶν ἡ ἀκροτης, τῶν πιστῶν τὸ στήριγμα, μόνε φιλάνθρωπε.

Τροπάριον.

Ἀπορρήξας ἐκ πάντων, ὀδυνηρῶς κράζω σοι πρόφθασον, θερμὴ προστασία, καὶ σὴν βοήθειαν δός μοι τῷ δούλῳ σου τῷ ταπεινῷ καὶ ἀθλίῳ, τῷ τὴν σὴν ἀντίληψιν ἐπιζητοῦντι θερμῶς.

Ἐθαυμάστωσας ὄντως νῦν ἐπ' ἐμοὶ, Δέσποινα, τὰς εὐεργεσίας σου, Κόρη, καὶ τὰ ἐλέη σου, ὅθεν δοξάζω σε, καὶ ἀνυμνῶ καὶ γεραίρω τὴν πολλὴν καὶ ἄμετρον κηδεμονίαν σου.

Καταιγίς με χειμάζει τῶν συμφορῶν, Δέσποινα, καὶ τῶν λυπηρῶν τρικυμίαι καταποντίζουσιν· ἀλλὰ προφθάσασα χεῖρά μοι δὸς βοηθείας, ἡ θερμὴ ἀντίληψις καὶ προστασία μου.

Ἀληθῆ Θεοτόκον ὁμολογῶ, Δέσποινα, σὲ τὴν τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἐξαφανίσασαν, ὡς καὶ φυσίζωος ἐκ τῶν δεσμῶν τῶν ᾅδου πρὸς ζωὴν ἀνήγαγες εἰς γῆν με ῥύσαντα.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντες μετὰ Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν καὶ ἴασον τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος

δ'. Ὁ εἱρμός.

Σύ μου, Χριστὲ, Κύριός μου καὶ δύναμις, σὺ Θεὸς, σύ μου ἀγαλλίαμα, ὁ περὶ κυρίους κόλπους μὴ λιπὼν καὶ τὴν ἡμετέραν πτωχείαν ἐπιστκεψάμενος, διὸ σὺν τῷ προφήτῃ Ἀββακοὺμ σοι κραυγάζω, Τῇ δυνάμει σου δόξα, φιλάνθρωπε.

Τροπάριον.

Καὶ ποῦ λοιπὸν ἄλλην εὑρήσω ἀτίληψιν ; ποῦ προσφύγω ; ποῦ δὲ καὶ σωθήσομαι ; τίνα θερμὴν ἕξω βοηθὸν θλίψεσι τοῦ βίου καὶ ζάλαις, οἴμοι ! κλονούμενος ; Εἰς σὲ μόνην ἐλπίζω, καὶ θαῤῥῶ, καὶ καυχῶμαι, καὶ προστρέχω τῇ σκέπῃ σου, σῶσόν με.

Τὸν ποταμὸν τὸν γλυκερὸν τοῦ ἐλέου σὸυ, τὸν πλουσίαις δωρεαῖς δροσίσαντα τὴν παναθλίαν καὶ ταπεινὴν, πάναγνε, ψυχήν μου, τῶν συμφορῶν καὶ τῶν θλίψεων καμίνῳ φλογισθεῖσαν, μεγαλύνω, κηρύττω καὶ προστρέχω τῇ σκέπῃ σου, σῶσόν με.

Σὲ τὴν ἁγνὴν, σὲ τὴν Παρθένον καὶ ἄσπιλον, μόνην φέρω, τεῖχος ἀπροσμάχητον, καταφυγὴν, σκέπην κραταιὰν, ὅπλισμα σωτηρίας, μή με παρίδῃς τὸν ἄσωτον, ἐλπὶς ἀπελπισμένων, ἀσθενῶν συμμαχία, θλιβομένων χαρὰ καὶ ἀντίληψις.

Πῶς ἐξειπεῖν σου κατ' ἀξίαν δυνήσομαι τοὺς ἀμέλους οἰκτιρμοὺς, ὦ Δέσποινα, τοὺς τὴν ἐμὴν πάντοτε ψυχὴν δεινῶς θλιβομένην ὡς ὕδωρ περικυκλώσαντας ; Ἀλλ' ὦ τῆς σῆς προνοίας καὶ τῆς εὐεργεσίας, ἧς ἀφρόνως ὁ τάλας ἀπώλεσα.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντως μετὰ Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν·

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ

3. *Hirmus.*

Apsidis cœlestis constructor, et Ecclesiæ moderator, Christe, tu me firma in amore tuo, summum animæ desiderium, fidelium fulcrum et adminiculum, Deus misericors.

Troparium.

Ab omni malo, præsidio tuo benigno, me eripe, et auxilium fer servo tuo humili et infortunato, qui salutis spem in te uno ponit,

Miram te mihi præstitisti, Domina, Virgo, in beneficiis quæ in me contulisti ; quare magnificentiam tuam laudibus atque hymnis celebrare nunquam desisto.

Tempestates, Domina, in me irruunt et ærumnarum gurges me devorat ; sed tu manum mihi auxiliatricem porrige, præsidium et adjutrix mea.

Veram te Deiparam confiteor, quæ mortis imperium abolevisti, et quæ vi tua vivifica ex inferni vinculis ad vitam hac in terra me revocasti.

Eripe nos servos tuos, o Deipara, e periculis. Secundum Deum enim ad te ut murum inexpugnabilem et adjutricem confugimus.

Respice, illustrissima Deipara, pro misericordia tua ad miseria, quibus corpus meum tribulatur, et animæ doloribus medica adsis,

4. *Hirmus.*

Christe, Domine et Deus, exsultatio mea, qui pro divina tua misericordia paupertatem meam res existi : ergo cum Ambacum exclamo : Virtuti tuæ gloria, misericors !

Troparium.

Ubi tandem aliud inveniam refugium ? quo confugiam ? ubinam salvus ero ? quodnam auxilium in vitæ ærumnis et tribulationibus habebo ? Tibi soli confido ; in te glorior ; sub alas tuas confugio. Serva me !

Dulce flumeu misericordiæ tuæ, quo animam meam ærumnosam ac humilem beneficiis recreavit ; animam dico in malorum ac tribulationum camino purificatam ; te magnifico, te carminibus celebro. Salva me !

Te Virginem sanctam, immaculatam solam habeo, murum inexpugnabilem, refugium salutis ; ne te avertas a me misero, hominum desperantium spes et propugnaculum, ægrorum gaudium et consolatio.

Quomodo, o Domina, misericordias tuas pro dignitate prædicabo, quæ animam meam undique vexatam, ut aquæ insulam, circumdederunt ? o sollicitudines, o beneficia, quorum ego miser jacturam feci !

Eripe nos servos tuos, o Deipara, e periculis. Secundum Deum enim ad te ut murum inexpugnabilem confugimus.

Respice, illustrissima Deipara, pro misericordia

tua, ad miserias quibus corpus meum vexatur, et animæ doloribus medere.

5. *Hirmus.*

Cur me a Vultu tuo rejecisti, Lumen inaccessum? Tenebræ diræ me circumdant miserum. Sed ad me convertere, quæso, et vias meas secumdum lumen mandatorum tuorum dirige.

Troparium.

Grato ex animo ad te clamo: Ave, Virgo Mater, salve, sponsa Dei; salve, refugium divinum; salve, velum et murus inaccessus; ave, præses, salvatrix eorum qui cum fide ad te confugiunt.

Qui, me odio habent, tela, enses et fossas in vanum apparant, ut miserum meum corpus dilacerent et in ima terræ deprimant. Tu autem ex eorum insidiis me libera,

Quodnam grati animi donum tibi offeram pro donis quæ infinita tua magnificentia in me contulit? Age, misericordiam tuam in me ineffabilem sine me prædicare et carmine celebrare·

Libera nos servos tuos, Deipara, e periculis. Tu enim, secundum Deum, murus noster æneus et refugium exsistis.

Respice, clarissima Deipara, pro clementia tua ad ærumnas quibus corpus meum tribulatur, et animæ doloribus remedium afer.

6. *Hirmus.*

Precationes effundo erga Dominum eique tribulationes meas aperio; ærumnis enim satiata est anima mea, et vita mea morti appropinquat, et jam precor, sicut Jonas: A malo, Domine, me delibera!

Troparium,

Calamitatum nubes animam meam miseram et cor obscuraverunt, et tenebris replent. Sed tu, Virgo, quæ lumen inaccessum genuisti, vocationis tuæ divinæ instigatione hæc longe fuga.

Te in miseriis consolatricem et morborum medicam cognovi; te mortis destructricem et vitæ fluvium inexhaustum, et in omni tribulatione promptam et efficacem novi consolatricem.

Misericordiæ tuæ abyssum et miraculorum, quæ innumera perpetras, charitatisque in me inexhaustæ fontem non sileo, Domina, imo una cum omnibus prædico et alta voce annuntio.

Vitæ ærumnæ me undique circumdederunt, ut apes alveare, o Virgo, et miseriæ tela cor meum vulnerant Sed. te auxiliatricem et liberatricem obviam habeo.

Libera nos servos tuos, o Deipara, e periculis. Secundum Deum enim ad te ut murum inexpugnabilem et præsidem confugimus.

Respice, inclytissima Deipara, pro clementia tua, ad miserias quibus corpus meum vexatur, et animæ dolenti medere.

τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

ε'. Ὁ εἱρμος.

Ἵνα τί με ἀπώσω ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, τὸ φῶς, τὸ ἀδυτον; καὶ ἐκάλυψέ με τὸ ἀλλότριον σκότος τὸν ἐλέλαιον, ἀλλ' ἐπίστρεψόν με, καὶ πρὸς τὸ φῶς τῶν ἐντολῶν σου τὰς ὁδούς μου κατεύθυνον, δέομαι.

Τροπάριον.

Εὐχαρίστως βοῶ σοι, χαῖρε, Μητροπάρθενε, χαῖρε, θεόνυμφε, χαῖρε, θεία σκέπη, χαῖρε, ὅπλον καὶ τεῖχος ἀπόρθητον, χαῖρε, προστασία καὶ βοηθὴ καὶ σωτηρία τῶν εἰς σὲ προστρεχόντων ἐκ πίστεως.

Οἱ μισοῦντες με μάτην βέλεμνα καὶ ξίφη καὶ λάκκον ὑετρέπισαν, καὶ ἐπιζητοῦσι τὸ πανάθλιον σῶμα σπαράξαι μου, καὶ καταβιβάσαι πρὸς γῆν, ἀγνὴ, ἐπιζητοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τούτων προφθάσασα σῶσόν με.

Τί σοι δῶρον προσάξω τῆς εὐχαριστίας ἀνθ' ὧνπερ ἀπέλαυσα τῶν σῶν δωρημάτων, καὶ τῆς σῆς ἀμετρήτου χρηστότητος; Τοιγαροῦν δοξάζω, ὑμνολογῶ καὶ μεγαλύνω σου τὴν ἄφατον πρὸς με συμπάθειαν.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντως μετὰ Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

ς'. Ὁ εἱρμός.

Τὴν δέησιν ἐκχέω πρὸς Κύριον καὶ αὐτῷ ἀπαγγελῶ μου τὰς θλίψεις ὅτι κακῶν ἡ ψυχή μου ἐπλήσθη, καὶ ἡ ζωή μου τῷ ᾅδῃ προσήγγισε, καὶ δέομαι ὡς Ἰωνᾶς, Ἐκ φθορᾶς, ὦ Θεὸς, μὲ ἀνάγαγε.

Τροπάριον.

Τὰ νέφη τῶν λυπηρῶν ἐκάλυψαν τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν καὶ καρδίαν, σκοτασμὸν ἐμποιοῦσί μοι Κόρη· ἀλλ' ἡ γεννήσασα φῶς τὸ ἀπρόσιτον, ἀπέλασον ταῦτα μακρὰν τῇ ἐμπνεύσει τῆς θείας πρεσβείας σου.

Παράκλησιν ἐν ταῖς θλίψεσιν οἶδα καὶ τῶν νόσων ἰατρὸν σε γινώσκω, καὶ παντελῆ συντριμμὸν, καὶ θανάτου καὶ ποταμὸν τῆς ζωῆς ἀνεξάντλητον, καὶ πάντων τῶν ἐν συμφοραῖς ταχινὴν καὶ ὀξεῖαν ἀντίληψιν.

Οὐ κρύπτω σου τὸν βυθὸν τοῦ ἐλέους καὶ τὴν βρύσιν τῶν ἀπείρων θαυμάτων καὶ τὴν πηγὴν τὴν ἀένναον ὄντως τῆς πρὸς ἐμὲ συμπαθείας σου, Δέσποινα ἀλλ' ἅπασιν ὁμολογῶ καὶ βοῶ καὶ κηρύττω καὶ φθέγγομαι.

Ἐκύκλωσαν αἱ τοῦ βίου με ζάλαι, ὥσπερ μέλισσαι κηρίον, Παρθένε, καὶ τὴν ἐμὴν κατασχοῦσαι καρδίαν, κατατιτρωσκουσι βέλη τῶν θλίψεων· ἀλλ' εὑροιμί σε βοηθὸν καὶ διώκτην καὶ ῥύστην, πανάχραντε.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντες μετα Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασον τῆς ψυγῆς μου τὸ ἄλγος.

ζ'. Ὁ εἱρμός. A

Παῖδες Ἑβραίων ἐν καμίνῳ κατεπάτησαν τὴν φλόγα θαρσαλέως, καὶ εἰς δρόσον τὸ πῦρ μετέβαλον, βοῶντες, Εὐλογητὸς εἶ Κύριε ὁ Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας!

Τροπάριον.

Φῶς ἡ τεκοῦσα Θεοτόκε σκοτισθέντα με νυκτὶ ἁμαρτημάτων, φωταγώγησον σὺ, φωτὸς οὖσα δοχεῖον, τὸ καθαρὸν καὶ ἄμωμον, ἵνα πόθῳ σε δοξάζω.

Σκέπη γενοῦ καὶ προστασία καὶ ἀντιλῆψις καὶ καύχημα, Παρθένε, γυμνωθέντι μοι νῦν ἁπάσης βοηθείας, ἀβοηθήτων δύναμις καὶ ἐλπὶς ἀπελπισμένων.

Ὅλῃ ψυχῇ καὶ διανοίᾳ καὶ καρδίᾳ σε καὶ χείλεσι δοξάζω, ἀπολαύσας τῶν σῶν μεγάλων χαρισμάτων, B ἀλλ' ὦ τῆς σῆς χρηστότητος καὶ ἀπείρων σου θαυμάτων!

Βλέψον ἐλέῳ ὄμματί σου, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν κάκωσιν ἣν ἔχω, καὶ δεινῶν συμφορῶν, καὶ βλάβης καὶ κινδύνων καὶ πειρασμῶν με λύτρωσαι ἀμητρήτῳ σου ἐλέει.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντως μετὰ Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

η'. Ὁ εἱρμός.

Τὸν ἐν ὄρει ἁγίῳ δοξασθέντα καὶ ἐν βάτῳ τόκον τῆς Ἀειπαρθένου τῷ Μωϋσῇ μυστήριον γνωρίσαντα C Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον.

Διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου, Πάρθενε, μὴ παρίδῃς σεμνὴ πονουμένον με σάλῳ βιωτικῶν κυμάτων, ἀλλὰ δεῦρο μοι χεῖρα βοηθείας καταπονουμένῳ κακώσεσι τοῦ βίου.

Περιστάσεις καὶ θλίψεις καὶ ἀνάγκαι εὗρόσάν με, Ἁγνὴ, καὶ συμφοραὶ τοῦ βίου καὶ πειρασμοί με πάντοθεν ἐκύκλωσαν, ἀλλὰ πρόστηθί μοι καὶ ἀντιλαβοῦ μου τῇ κραταιᾷ σου σκέπῃ.

Ἐν ταῖς ζάλαις εὑρόν σε λιμένα, ἐν ταῖς λύπαις χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, καὶ ἐν ταῖς νόσοις ταχεῖάν βοήθειαν, καὶ ἐν τοῖς κινδύνοις ῥύστιν καὶ προστάτιν ἐν τοῖς πειρατηρίοις. D

Χαῖρε, θρόνε πυρίμορφε Κυρίου, χαῖρε χρυσῆ λυχνία, λαμπὰς ἄσβεστε, χαῖρε τῶν παρθένων δόξα καὶ μητέρων ὡράϊσμα καὶ κλέος.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντες μετὰ Θεὸν, εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

θ'. Ὁ εἱρμός.

Ἐξέστη ἐπὶ τοῦτο ὁ οὐρανὸς, καὶ τῆς γῆς κατεπλάγη τὰ πέρατα, ὅτι Θεὸς ὤφθη τοῖς ἀνθρώποις σωματικῶς, καὶ ἡ γαστήρ σου γέγονεν εὐρυχωροτέρα

7. *Hirmus.*

Hebræorum filii in fornace flammam strenue exstinxerunt, et ignem ipsum in rorem transmutarunt, clamantes: Benedictus es Domine Deus, in sæcula!

Troparium.

Deipara, quæ lumem procreasti, nocte me peccatorum circumfusum illumina, quæ lucis es conservatrix pura et immaculata, ut ex intimo te corde glorificem.

Præside mihi, Virgo consolatrix, qui omni auxilio destitutus sum; tu enim potentia tua egenorum auxiliatrix es et spes eorum qui jam de omnibus desperaverunt.

Ego omni ex corde ac mente et labiis te magnifico, cujus magnis donis fruor: o benignitatem tuam, o innumerabilium miraculorum quæ tu penetras, numerum indefinitum!

Respice oculo propitio miserum, in quo sum, statum, et pro infinita tua misericordia e miseriis, periculis ac tentationibus me eripe.

Erue nos, servos tuos, o Deipara, e periculis; quia secundum Deum, ad te ut murum inconcussum confugimus.

Respice, clarissima Deipara, pro misericordia tua, ad ærumnas quæ corpus meum obruunt, et animæ dolorosæ succurre.

8. *Hirmus.*

Dominum, qui in monte sancto et in robo Moysi Virginis partum mysticum indicavit, laudate et superexaltate in sæcula.

Troparium.

Ob misericordiæ quæ habes viscera, ne me undarum maris hujus vitæ immersum deseras, sed manum mihi auxiliatricem porrige ærumnis vitæ tribulato.

Miseriæ calamitates et rerum angustiæ, o Virgo sancta, me invaserunt; ærumnæ autem vitæ ac tentationes me undique obruerunt; tu igitur mihi cum brachio tuo forti auxiliabunda adsis.

In tempestatibus tu mihi portus, in tristitia tu gaudium et lætitia ades; in morbis tu mihi promptam fers opem, e periculis me eripis; in tentationibus tu mihi liberatrix assistis.

Ave, throne ignite Domini: ave luminare aureum, lampas inexstincta; ave, virginum gloria, matrum illustratio!

Eripe nos, servos tuos, e periculis; qui secundum Deum ad te ut murum inconcussum et munimen confugimus.

Respice misericorditer, illustrissima Deipara, ad morbos corporis mei, et animæ dolorosæ auxilium feras.

9. *Hirmus.*

Cœlum obstupuit, terræ termini tremuerunt, quia Deus hominibus secundum carnem apparuit; venter autem tuus amplior quam ipsum cœlum est

tua, ad miserias quibus corpus meum vexatur, et animæ doloribus medere.

5. *Hirmus.*

Cur me a Vultu tuo rejecisti, Lumen inaccessum? Tenebræ diræ me circumdant miserum. Sed ad me convertere, quæso, et vias meas secumdum lumen mandatorum tuorum dirige.

Troparium.

Grato ex animo ad te clamo: Ave, Virgo Mater, salve, sponsa Dei; salve, refugium divinum; salve, velum et murus inaccessus; ave, præses, salvatrix eorum qui cum fide ad te confugiunt.

Qui, me odio habent, tela, enses et fossas in vanum apparant, ut miserum meum corpus dilacerent et in ima terræ deprimant. Tu autem ex eorum insidiis me libera,

Quodnam grati animi donum tibi offeram pro donis quæ infinita tua magnificentia in me contulit? Age, misericordiam tuam in me ineffabilem sine me prædicare et carmine celebrare·

Libera nos servos tuos, Deipara, e periculis. Tu enim, secundum Deum, murus noster æneus et refugium exsistis.

Respice, clarissima Deipara, pro clementia tua ad ærumnas quibus corpus meum tribulatur, et animæ doloribus remedium afer.

6. *Hirmus.*

Precationes effundo erga Dominum eique tribulationes meas aperio; ærumnis enim satiata est anima mea, et vita mea morti appropinquat, et jam precor, sicut Jonas: A malo, Domine, me delibera!

Troparium,

Calamitatum nubes animam meam miseram et cor obscuraverunt, et tenebris replent. Sed tu, Virgo, quæ lumen inaccessum genuisti, vocationis tuæ divinæ instigatione hæc longe fuga.

Te in miseriis consolatricem et morborum medicam cognovi; te mortis destructricem et vitæ fluvium inexhaustum, et in omni tribulatione promptam et efficacem novi consolatricem.

Misericordiæ tuæ abyssum et miraculorum, quæ innumera perpetras, charitatisque in me inexhaustæ fontem non sileo, Domina, imo una cum omnibus prædico et alta voce annuntio.

Vitæ ærumnæ me undique circumdederunt, ut apes alveare, o Virgo, et miseriæ tela cor meum vulnerant Sed. te auxiliatricem et liberatricem obviam habeo.

Libera nos servos tuos, o Deipara, e periculis. Secundum Deum enim ad te ut murum inexpugnabilem et præsidem confugimus.

Respice, inclytissima Deipara, pro clementia tua, ad miserias quibus corpus meum vexatur, et animæ dolenti medere.

τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

ε'. Ὁ εἱρμός.

Ἵνα τί με ἀπώσω ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, τὸ φῶς, τὸ ἀδυτον; καὶ ἐκάλυψέ με τὸ ἀλλότριον σκότος τὸν δείλαιον, ἀλλ' ἐπίστρεψόν με, καὶ πρὸς τὸ φῶς τῶν ἐντολῶν σου τὰς ὁδούς μου κατεύθυνον, δέομαι.

Τροπάριον.

Εὐχαρίστως βοῶ σοι, χαῖρε, Μητροπάρθενε, χαῖρε, θεόνυμφε, χαῖρε, θεία σκέπη, χαῖρε, ὅπλον καὶ τεῖχος ἀπόρθητον, χαῖρε, προστασία καὶ βοηθὴ καὶ σωτηρία τῶν εἰς σὲ προστρεχόντων ἐκ πίστεως.

Οἱ μισοῦντες με μάτην βέλεμνα καὶ ξίφη καὶ λάκκον ἠτοίμασαν, καὶ ἐπιζητοῦσι τὸ πανάθλιον σῶμα σπαράξαι μου, καὶ καταβιβάσαι πρὸς γῆν, ἀγνὴ, ἐπιζητοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τούτων προφθάσασα σῶσόν με.

Τί σοι δῶρον προσάξω τῆς εὐχαριστίας ἀνθ' ὧνπερ ἀπέλαυσα τῶν σῶν δωρημάτων, καὶ τῆς σῆς ἀμετρήτου χρηστότητος; Τοιγαροῦν δοξάζω, ὑμνολογῶ καὶ μεγαλύνω σου τὴν ἄφατον πρός με συμπάθειαν.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντως μετὰ Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

ς'. Ὁ εἱρμός.

Τὴν δέησιν ἐκχέω πρὸς Κύριον καὶ αὐτῷ ἀπαγγελῶ μου τὰς θλίψεις ὅτι κακῶν ἡ ψυχή μου ἐπλήσθη, καὶ ἡ ζωή μου τῷ ᾅδῃ προσήγγισε, καὶ δέομαι ὡς Ἰωνᾶς, Ἐκ φθορᾶς, ὦ Θεὲ, μὲ ἀνάγαγε.

Τροπάριον.

Τὰ νέφη τῶν λυπηρῶν ἐκάλυψαν τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν καὶ καρδίαν, σκοτασμὸν ἐμποιοῦσί μοι Κόρη· ἀλλ' ἡ γεννήσασα φῶς τὸ ἀπρόσιτον, ἀπέλασον ταῦτα μακρὰν τῇ ἐμπνεύσει τῆς θείας προσβείας σου.

Παράκλησιν ἐν ταῖς θλίψεσιν οἶδα καὶ τῶν νόσων ἰατρόν σε γινώσκω, καὶ παντελῆ συντριμμόν, καὶ θανάτου καὶ ποταμὸν τῆς ζωῆς ἀνεξάντλητον, καὶ πάντων τῶν ἐν συμφοραῖς ταχινὴν καὶ ὀξεῖαν ἀντίληψιν.

Οὐ κρύπτω σου τὸν βυθὸν τοῦ ἐλέους καὶ τὴν βρύσιν τῶν ἀπείρων θαυμάτων καὶ τὴν πηγὴν τὴν ἀέναον ὄντως τῆς πρὸς ἐμὲ συμπαθείας σου, Δέσποινα ἀλλ' ἅπασιν ὁμολογῶ καὶ βοῶ καὶ κηρύττω καὶ φθέγγομαι.

Ἐκύκλωσαν αἱ τοῦ βίου με ζάλαι, ὥσπερ μέλισσαι κηρίον, Παρθένε, καὶ τὴν ἐμὴν κατασχοῦσαι καρδίαν, κατατιτρώσκουσι βέλη τῶν θλίψεων· ἀλλ' εὑροιμί σε βοηθὸν καὶ διώκτην καὶ ῥύστην, πανάχραντε.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τούς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντες μετα Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασον τῆς ψυγῆς μου τὸ ἄλγος.

ζ'. Εἱρμός.

Παῖδες Ἑβραίων ἐν καμίνῳ κατεπάτησαν τὴν φλόγα θαρσαλέως, καὶ εἰς δρόσον τὸ πῦρ μετέβαλον, βοῶντες, Εὐλογητὸς εἶ Κύριε ὁ Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας!

Τροπάριον.

Φῶς ἡ τεκοῦσα Θεοτόκε σκοτισθέντα με νυκτὶ ἁμαρτημάτων, φωταγώγησον σὺ, φωτὸς οὖσα δοχεῖον, τὸ καθαρὸν καὶ ἄμωμον, ἵνα πόθῳ σε δοξάζω.

Σκέπη γενοῦ καὶ προστασία καὶ ἀντιλῆψις καὶ καύχημα, Παρθένε, γυμνωθέντι μοι νῦν ἁπάσης βοηθείας, ἀβοηθήτων δύναμις καὶ ἐλπὶς ἀπελπισμένων.

Ὅλῃ ψυχῇ καὶ διανοίᾳ καὶ καρδίᾳ σε καὶ χείλεσι δοξάζω, ἀπολαύσας τῶν σῶν μεγάλων χαρισμάτων, ἀλλ' ὦ τῆς σῆς χρηστότητος καὶ ἀπείρων σου θαυμάτων!

Βλέψον ἐλέῳ ὄμματί σου, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν κάκωσιν ἣν ἔχω, καὶ δεινῶν συμφορῶν, καὶ βλάβης καὶ κινδύνων καὶ πειρασμῶν με λύτρωσαι ἀμητρήτῳ σου ἐλέει.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντως μετὰ Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

η'. Εἱρμός.

Τὸν ἐν ὄρει ἁγίῳ δοξασθέντα καὶ ἐν βάτῳ τόκον τῆς Ἀειπαρθένου τῷ Μωσῇ μυστήριον γνωρίσαντα Κύριον ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Τροπάριον.

Διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου, Παρθένε, μὴ παρίδῃς σεμνὴ πονουμένου με σάλῳ βιωτικῶν κυμάτων, ἀλλὰ δεῦρο μοι χεῖρα βοηθείας καταπονουμένῳ κακώσεσι τοῦ βίου.

Περιστάσεις καὶ θλίψεις καὶ ἀνάγκαι εὗρόσάν με, Ἁγνὴ, καὶ συμφορὰι τοῦ βίου καὶ πειρασμοί με πάντοθεν ἐκύκλωσαν, ἀλλὰ πρόστηθί μοι καὶ ἀντιλαβοῦ μου τῇ κραταιᾷ σου σκέπῃ.

Ἐν ταῖς ξάλαις ἐφιερόν σε λιμένα, ἐν ταῖς λύπαις χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, καὶ ἐν ταῖς νόσοις ταχεῖαν βοήθειαν, καὶ ἐν τοῖς κινδύνοις ῥύστιν καὶ προστάτιν ἐν τοῖς πειρατηρίοις.

Χαῖρε, θρόνε πυρίμορφε Κυρίου, χαῖρε χρυσῆ λυχνία, λαμπὰς ἄσβεστε, χαῖρε τῶν παρθένων δόξα καὶ μητέρων ὡραϊσμα καὶ κλέος.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντες μετὰ Θεὸν, εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἄῤῥηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

θ'. Εἱρμός.

Ἔξίστη ἐπὶ τούτῳ ὁ οὐρανὸς, καὶ τῆς γῆς κατεπλάγη τὰ πέρατα, ὅτι Θεὸς ὤφθη τοῖς ἀνθρώποις σωματικῶς, καὶ ἡ γαστήρ σου γέγονεν εὐρυχωροτέρα

7. *Hirmus.*

Hebræorum filii in fornace flammam strenue exstinxerunt, et ignem ipsum in rorem transmutarunt, clamantes: Benedictus es Domine Deus, in sæcula!

Troparium.

Deipara, quæ lumem procreasti, nocte me peccatorum circumfusum illumina, quæ lucis es conservatrix pura et immaculata, ut ex intimo te corde glorificem.

Præside mihi, Virgo consolatrix, qui omni auxilio destitutus sum; tu enim potentia tua egenorum auxiliatrix es et spes eorum qui jam de omnibus desperaverunt.

Ego omni ex corde ac mente et labiis te magnifico, cujus magnis donis fruor: o benignitatem tuam, o innumerabilium miraculorum quæ tu penetras, numerum indefinitum!

Respice oculo propitio miserum, in quo sum, statum, et pro infinita tua misericordia e miseriis, periculis ac tentationibus me eripe.

Erue nos, servos tuos, o Deipara, e periculis; quia secundum Deum, ad te ut murum inconcussum confugimus.

Respice, clarissima Deipara, pro misericordia tua, ad ærumnas quæ corpus meum obruunt, et animæ dolorosæ succurre.

8. *Hirmus.*

Dominum, qui in monte sancto et in robo Moysi Virginis partum mysticum indicavit, laudate et superexaltate in sæcula.

Troparium.

Ob misericordiæ quæ habes viscera, ne me undarum maris hujus vitæ immersum deseras, sed manum mihi auxiliatricem porrige ærumnis vitæ tribulato.

Miseriæ calamitates et rerum angustiæ, o Virgo sancta, me invaserunt; ærumnæ autem vitæ ac tentationes me undique obruerunt; tu igitur mihi cum brachio tuo forti auxiliabunda adsis.

In tempestatibus tu mihi portus, in tristitia tu gaudium et lætitia ades; in morbis tu mihi promptam fers opem, e periculis me eripis; in tentationibus tu mihi liberatrix assistis.

Ave, throne ignite Domini: ave luminare aureum, lampas inexstincta; ave, virginum gloria, matrum illustratio!

Eripe nos, servos tuos, e periculis; qui secundum Deum ad te ut murum inconcussum et munimen confugimus.

Respice misericorditer, illustrissima Deipara, ad morbos corporis mei, et animæ dolorosæ auxilium feras.

9. *Hirmus.*

Cœlum obstupuit, terræ termini tremuerunt, quia Deus hominibus secundum carnem apparuit; venter autem tuus amplior quam ipsum cœlum est

factus. Hanc ob causam angelorum et hominum chori te magnificant.

Troparium.

Ad quam, quæso, aliam me convertam, sanctissima? quo confugiam ut salvus fiam? quo proficiscar! Quam consolationem, quam auxiliatricem reperiam? In te unam spero, de te sola glorior, et ad te cum fiducia confugio.

Nemo sane, o Sponsa Dei, magnalia tua et abyssum imperscrutabilem miraculorum tuorum enarraverit, ob quæ ardenter te venerantur et omnes ut veram Dei Genitricem adorant. In hymnis gratiarum referendarum officium implentibus misericordiam infinitam celebro, et magnam tuam virtutem et beneficia in me tua omnibus prædico et ex mente, corde, animo et voce annuntio.

Suscipe preces meas humillimas, et clamori meo aures præbe, et lacrymas, vide et quæ te precor annue; omnipotens enim es ut Domini omnipotentis Mater, dummodo humilitatem meam respexeris.

Libera nos, servos tuos, o Deipara, e periculis. Secundum Deum enim ad te ut murum inexpugnabilem et antistitam confugimus.

Respice, illustrissima Dei Genitrix, pro clementia tua ad miserias, quibus corpus meum vexatur, et animæ tribulatæ doloribus remedium affer.

A τῶν οὐρανῶν· διὸ σε, Θεοτόκε, ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ταξιαρχίαι μεγαλύνουσιν.

Τροπάριον.

Πρὸς τίνα καταφύγω ἄλλην, Ἁγνή; πού προσδράμω λοιπὸν καὶ σωθήσομαι; πού παρεσθῶ; ποίαν δὲ ἐφεύρω καταφυγήν, ποίαν θερμὴν ἀντίληψιν, ποίαν ἐν ταῖς θλίψεσι βοηθόν; εἰς σὲ μόνην ἐλπίζω, εἰς σὲ μόνην καυχῶμαι, καὶ ἐπὶ σὲ θαρρῶν κατέφυγον.

Οὐκ ἔστιν ἀριθμήσασθαι δυνατὸν, μεγαλεῖα τὰ σὰ Θεονύμφευτε, καὶ τὸν βυθὸν τὸν ἀνεξιχνίαστον ἐξειπεῖν τῶν ὑπέρ νουν θαυμάτων σου, τῶν τετελεσμένων διηνεκῶς τοῖς ποθῶ σε τιμῶσι, καὶ πίστει προσκυνοῦσιν ὡς ἀληθῆ Θεοῦ λοχεύτριαν.

Ἐν ὕμνοις εὐχαρίστοις δοξολογῶ, καὶ γεραίρω τὸν ἄμετρον ἔλεος, καὶ τὴν πολλὴν δύναμίν σου πᾶσιν ὁμολογῶ, καὶ τὰς εὐεργεσίας σου ἃς ὑπερεκένωσας B εἰς ἐμὲ κηρύττω, μεγαλύνω ψυχῇ τε καὶ καρδίᾳ καὶ λογισμῷ καὶ γλώσσῃ πάντοτε.

Τὴν δέησίν μου δέξαι τὴν πενιχράν, καὶ κλαυθμὸν μὴ παρίδῃς, καὶ δάκρυα καὶ στεναγμόν, ἀλλ' ἀντιλαβοῦ μου ὡς ἀγαθὴ καὶ τὰς αἰτήσεις πλήρωσον· δύνασαι γὰρ πάντα ὡς πανσθενοῦς Δεσπότου Θεοῦ μήτηρ, εἰ νεύσεις ἔτι μόνον πρὸς τὴν ἐμὴν οἰκτρὰν ταπείνωσιν.

Διάσωσον ἀπὸ κινδύνων τοὺς δούλους σου, Θεοτόκε, ὅτι πάντως μετὰ Θεὸν εἰς σὲ καταφεύγομεν ὡς ἀρρηκτον τεῖχος καὶ προστασίαν.

Ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ, πανύμνητε Θεοτόκε, ἐπὶ τὴν ἐμὴν χαλεπὴν τοῦ σώματος κάκωσιν, καὶ ἴασαι τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄλγος.

Theodori librum de communicatione naturali ex mss. producimus in Addendis.

ANNO DOMINI MCCLXI

METHODIUS MONACHUS

NOTITIA

(Angelo Mai, Script. vet. tom. III, p. 246.)

Dum Ephræmii Catalogum patriarcharum Byzantinorum Latinum facerem typisque excuderem, multa mihi in Vaticanis codicibus scripta prædictorum patriarcharum occurrebant luce sæpe digna, et quæ singulorum præsulum temporumque historiam augebant, resque apprime ecclesiasticas illustrabant. Ac tantum sane numerum in manibus habeo epistolarum sermonum decretorum tractatuum synodorum, ut peculiaris ex his scriptis tomus in hac mea collectione conficiendus postea videatur. Nunc, his omnibus prætermissis, unum delegi Methodii monachi libellum ineditum, quo nullum fere vidi aptius ad Byzantinæ sedis vices varias oculis subjiciendas. Scribendi autem opusculi hæc causa fuit; Michael VIII imperator Palæologus anno Christi 1261, post recuperatam Latinis ejectis Constantinopolim, Joannem III Ducænum Lascarim, qui pupillus a patre relictus in Michaelis velut tutela adolescebat, cumque ipso postea regnaturus erat, immani scelere excæcavit, atque ita omni spe regni proturbavit. Rei atrocitatem tulit ægerrime Arsenius patriarcha Byzantinus; eoque processit, ut imperatorem Michaelem ab ecclesiastica communione removeret: qui mox culpam suam, ut par erat, profitens, canonicam absolutionem implorabat. Quam ubi parum credulus patriarcha indignabundusque negavit, coacta episcoporum synodo dedit operam Michael, ut Arse-

nius sede depelleretur, eique Germanus III substitueretur. Rem plenius cognoscere licet ex Arsenii testamento quod Cotelerius Monum. eccl. Gr. t. *II p.* 168, *vulgavit. Germano item Josephi abbatis artificiis expulso, Josephus ipse patriarchalem sedem, adnitente Cæsare, obtinuit. Interim Byzantina Ecclesia gravi schismate laboravit, dum alii Arsenio ut inique exauctorato studerent: alii, ut fit, Josephum patriarcham novellum sectarentur. Hoc animorum fervente æstu, atque in his ecclesiasticis motibus, Methodius monachus, ut schismati (quod sane pessimum, Ecclesiæ malum est) obviam iret, libellum scribendum censuit, quo demonstraret Byzantinam Ecclesiam, quamquam sæpe a præpotentia Cæsarum (de qua legendus est Lequinius Or. Ch. t. I, dissert. præv. cap.* 17) *contra æquissimas et sanctissimas canonum normas, pastores invita accepisset, nihilo tamen minus perpetuo cavisse, ne schisma in populo fieret; dummodo hi præsules orthodoxam fidem retinerent. In hoc scilicet vertitur totius summa opusculi; cujus notitiam seu titulum tradidit olim Allatius in Diatribe de Methodiis, p.* 383, *neque tamen ubinam id latitaret nobis indicavit: mihi vero in Vaticanis codicibus deprehensum est, et typis dignum atque utile visum. Etsi enim idem argumentum anonymus alius auctor versavit, quem e codice Barocciano anno 1691 vulgavit Oxonii Humphredus Hodius* (a), *Barocciauum tamen opusculum et brevius est, et ab hoc Vaticano satis diversum, ut legens comperi.*

(a) Opusculi ab Humfredo editi titulus hic est : *Anglicani novi schismatis redargutio seu tractatus ex historiis ecclesiasticis, quo ostenditur, episcopos, injuste licet depositos, orthodoxi successoris communionem nunquam refugisse.* Edit.

DE SCHISMATE VITANDO

LIBELLUS.

ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ Συλλογὴ ἐκ διαφόρων συνοπτικῶν βιβλίων, ὅτι οὐ δεῖ σχιζεσθαι τοὺς λαοὺς ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων ὀρθοδόξων ὄντων, εἰ κατά τινα ἐγκληματικὴν περίστασιν ἡ χειροτονία αὐτῶν προβῇ.

METHODII MONACHI ex diversis libris synopticis Sylloge, qua demonstratur haud oportere populos ab orthodoxis episcopis semet sejungere, quam quam ex aliqua criminosa ratione electio eorum processerit.

α'. Ἰστέον ὡς παραιτησαμένου μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀναχωρήσαντος, Νεκτάριος πατριάρχης κεχειροτόνηται, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ μέγας Χρυσόστομος τούτου ἐκβληθέντος ἀδίκως, Ἀρσάκιος ὁ τοῦ εἰρημένου Νεκταρίου ἀδελφὸς εἰς τὸν θρόνον ἀνήχθη παρὰ πᾶσαν κανονικὴν παρατήρησιν οὐ μόνον διὰ τὴν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἄδικον ἐξορίαν, ἀλλ' ὅτι, ὡς λέγεται, καὶ ζηλοτυπούμενος πρὸς τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Νεκταρίου, ὤμοσεν αὐτῷ τὸν τῆς βασιλίδος θρόνον μηδέποτε καταδέξασθαι. Μετὰ τοῦτον ἀνάγεται Ἀττικὸς εἰς τὸν θρόνον, ἔτι τοῦ Χρυσοστόμου ζῶντος· εἴκοσι γὰρ οὗτος ἐπιζήσας χρόνους τῷ θρόνῳ, ὑνήσκει. Ἐνθη δὲ τὰ σχίσματα τῆς Ἐκκλησίας ἔτι ζῶντος Ἀττικοῦ τῷ συντάξαι αὐτὸν τὸν θεῖον Χρυσόστομον μετὰ τῶν ὀρθοδόξων πατριαρχῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις. Μετὰ Ἀττικὸν Σισίνιος· μετὰ τοῦτον Νεστόριος. Τούτου καθαιρεθέντος ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ, Μαξιμιανὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως χειροτονεῖται ἐπίσκοπος. Τούτου τελευτήσαντος, ὁ ἱερὸς ἐκ Κυζίκου μετατιθεται Πρόκλος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵδρυσει καὶ συναινέσει τοῦ τηνικαῦτα Ῥώμης ἀρχιερέως, ὡς ὁ Ζωναρᾶς ἱστορεῖ ἐν τῷ Χρονικῷ αὐτοῦ (1)· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φέρεται. Ὁ δὲ θεῖος Προ-

1. Postquam magnus Gregorius Theologus Constantinopolitanam sedem abs se abdicatam dimisit creatus est patriarcha Nectarius; et post hunc Chrysostomus; quo inique expulso, Arsacius prædicti Nectari frater ad sedem evectus est, sane contra omnem canonicam regulam, non solum ob injustum Chrysostomi exsilium, verum etiam quia ut traditum est, sollicito ob æmulationem fratri Nectario juraverat Arsacius nunquam se regiæ urbis infulas fore recepturum. Arsacio successit, superstite adhuc Chrysostomo, Atticus, qui nonnisi post vicesimum episcopatus annum mortuus est. Ecclesiæ vero schisma sublatum est, cum nondum exstincto Attico divi Chrysostomi nomen in sacra Diptycha relatum fuit. Attico successit Sisinius, huic Nestorius: quo decretis tertiæ synodi deposito, Maximianus Constantinopoleos fit episcopus. Atque hoc mortuo, transfertur Cyzico Constantinopolim sanctus Proclus, sciente et comprobante qui per illud tempus erat Romæ hierarcha, ut et Zonaras in Chronico narrat, et aliunde etiam compertum est. Porro divus Proclus cum sancto Proclo Alexandrino communicabat; neque is tantummodo verum etiam præcessor ejus Maximianus, nec non

(1) Lib. XIII, 22. Notitiæ tamen hujus partem aliunde sumit Methodius, ut ipsemet innuit; nam

Sisinius et Atticus. Nemini enim adversabantur sive Cyrillus sive reliqui patriarchæ propter vel sedis translationem, vel alienam a summo jure canonico electionem. Neque vero episcoporum horum ordinationes a quopiam repudiabantur. Qui enim id fieri poterat, prædictis summatibus consentientibus?

2. Quod vero res ita se habuerit, cum aliunde constat, tum etiam ex epistola ad Nestorium sancti Cælestini papæ Romani palam fit, quæ inciptt: « Aliquantis diebus vitæ nostræ. » Et paulo post: « Sanctæ recordationis Atticus catholicæ magister (2) fidei, et vere beato Joanni etiam ad ista successor. » Et multis interjectis: « Cur tamen ea quæ adversus hos tunc sunt acta, quæruntur, cum certum sit illinc ad nos a catholico episcopo Attico tunc commentarios esse directos ? » Idem ad clerum Constantinopoleos, atque ad tunc versantes ibidem, episcopos, presbyteros diaconosque scribens contra Nestorium, sic loquitur: « Nam ut a recentioribus inchoemus, quid non animos vestros magisterium edocuit sanctæ recordationis Joannis episcopi, cujus oratio catholicam astruens fidem toto orbe diffusa est? qui nusquam per doctrinam suam defuit, quia ubicunque lectus est, prædicavit. Illius diligenti prudentiæ constantia celebrata successit. Rexit enim sanctæ recordationis episcopus Atticus Christianum populum decessoris exemplo, et sacrilegos persecutus est hæreticorum furores. » Cyrillus item in sua ad Nestorium epistola ait: « Testor, vivente adhuc beatæ recordationis Attico, scripsisse me de sancta et consubstantiali Trinitate libellum. » Sic ergo isti se gesserunt locutique sunt.

3. Quis vero ignorat, quod jam ego dicturus sum, nempe illorum qui injustissimam sclestissimamque magni Chrysostomi depositionem curaverunt, principem fuisse Alexandrinum Theophilum, proximos autem huic Severianum, Gabalitanum, et Berrhoensem Acacium ? Attamen hi post Chrysostomi obitum, quanquam apud Innocentium papam postulati fuerunt, tamen neque depositi sunt neque increpiti; quia pœnas propter Chrysostomum de ipsis sumendas Dei judicio papa permisit. Ipsum vero Theophilum quis a propria communione removit, qui omnium Chrysostomi calamitatum verbo operaque auctor fuit propter invidiam adversus hunc susceptum ? Sane et in Patrum Vitis sic legimus: « Dixit sanctus Theophilus episcopus Alexandriæ. » Quod autem hos Ecclesia in venerabilium habeat patriarcharum atque pastorum numero, testimo-

κλος κοινωνικὸς ἦν τῷ ἁγίῳ Πρόκλῳ τῷ Ἀλεξανδρείας· οὐ μόνον δ' οὗτος, ἀλλά καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Μαξιμιανός, καὶ δὴ καὶ Σισίνιος, καὶ Αττικός. Πρὸς οὐδένα καὶ γὰρ διεφέροντο οὔτε Κύριλλος· οὔτε οἱ λοιποὶ πατριάρχαι ἕνεκα τῆς μεταθέσεως καὶ τῶν παρὰ τὴν κανόνων ἀκριβειαν χειροτονιῶν· Αλλ' οὐδὲ αἱ τούτων χειροτονίαι ἀδεκτοί τινι ἐγεγόνεισαν πῶς γὰρ, αὐτῶν ἐπαινουμένων;

β'. Καὶ ὅτι ἀληθὴς ὁ λόγος, δῆλον μὲν ἐξ ἄλλων, δῆλον δὲ ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Κελεστίνου, πάππα Ῥώμης, ἧς ἡ ἀρχή. «Ἐφ, ἡμέρας τινὰς τῆς ζωῆς ἡμῶν. » καὶ μετ'ὀλίγα· « Αὐτίκα ὁ τῆς ἁγίας μνήμης' Αττικὸς, ὁ διδάσκαλος τῆς καθολικῆς πίστεως, καὶ ἀληθῶς τοῦ μακαρίου Ἰωάννου καὶ εἰς ταὐτα διάδοχος. » καὶ μετὰ πολλά· « Ὅμως διὰ τί τὰ κατ' ἐκείνων πεπραγμένα ζητεῖται, ὁπότε δῆλόν ἐστιν ὅτι ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς παρὰ τοῦ τότε ἐπισκόπου τοῦ καθολικοῦ Ἀττικοῦ τὰ ὑπομνήματα ἀπεστάλη; » Ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τὸν κλῆρον Κωνσταντινουπόλεως γράφων καὶ εἰς τοὺς αὐτόθι τότε διάγοντας ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους κατὰ Νεστορίου, τάδε φησιν· « Ἵνα γὰρ ἀπό τῶν Νεαρῶν ἀρξώμεθα, τί οὐκ ἐνέβαλεν ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς ἡ παίδευσις τοῦ τῆς ἁγίας μνήμης Ἰωάννου ἐπισκόπου; οὗ λόγος εἰς πάντα τὸν κοσμον ἐξεχύθη' οἰκοδομῶν τὴν καθολικὴν πίστιν· ὃς οὐδαμοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἀπῆν· ὅπου γὰρ δήποτε ἀνεγνώσθη, ἐκήρυξε. Τὴν δὲ ἐκείνου ἐπιμελῆ σύνεσιν στερρότης διαβεβοημένη διεδέξατό· ἐκυβέρνησε γὰρ ὁ τῆς ἁγίας μνήμης ἐπίσκοπος Ἀττικὸς τὸν Χριστιανικὸν λαὸν τῷ τοῦ προηγησαμένου ὑποδείγματι, καὶ ἐδίωξε τὰς ἱεροσύλους τῶν αἱρετικῶν μανίας. » Καὶ Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον λέγει· « Επ' ἀληθείᾳ δὲ λέγω ὅτι καὶ περιόντος ἔτι τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀττικοῦ συντέθειταί μοι βίβλος περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος. » Καὶ οὗτοι μέν ταῦτα.

γ'. Ἐκεῖνο δὲ τίς οὐκ οἶδεν ὅ τι φημί; τῶν τὴν ἀδικωτάτην καὶ παρανομωτάτην τοῦ μεγάλου Χρυσοστόμου καθαίρεσιν ἐργασαμένων πρῶτος μὲν ἦν αἴτιος ὁ Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος· μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Γαβάλων Σευηριανός, καὶ ὁ Βερροίας Ἀκάκιος. Αλλ' ὅμως οὗτοι μετὰ τὴν τοῦ Χρυσοστόμου κοίμησιν ἐμφανισθέντες Ἰνοκεντίῳ τῷ πάππᾳ, οὔτε καθηρέθησαν, οὔτ' ἐπετιμήθησαν, τὴν ἀπ' αὐτῶν τοῦ Χρυσοστόμου ἐκδίκησιν τῷ Θεῷ τοῦ πάππα ἀναθεμένου (3). Αὐτὸν δὲ τὸν Θεόφιλον τίς ἀπεβάλετο; τὸν πάντων τῶν κατὰ Χρυσοστόμου κακων αἴτιον (4) καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ γεγενημένον δια τὸν πρὸς αὐτὸν φθόνον· ὁπότε καὶ εἰς τὰ Πατερικὰ ἀναγινώσκομεν οὕτως· « Επεν ὁ ἅγιος Θεόφιλος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας. » Ὅτι δὲ ἅγιοι τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσὶν οἱ προειρημένοι καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ποιμένες, ἀναγινώσκομεν καὶ εἰς τὰ συναξάρια ἐκκλησιῶν οὕτως· « Τῇ ἐνδε-

(2) In Appendice prima ad jur. civ. *Vat.*, p. 142 jum demonstravi, textum genuinum epistolæ hujus in codice antiquo Bobiensi habere *amator* pro *magister*. Hic tamen sequi debeo Methodii lectionem διάσκαλος, cujusmodi est in vulgatis Græcis editionibus.

(3) Ergo falsa narrare videtur Nicephorus Callistus *Hist.* XIII, 34, apud quem Innocentius Theophilum anathemate percutit. Reapse illa Innocenti epistola a Callisto relata inter spurias ponitur.

(4) Non legitur ob rasuram αἴτιον.

κάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μνήμη τῶν ἐν ἁγίοις Πατέρων ἡμῶν ἀρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως, Νεκταρίου, Ἀρσακίου, Ἀττικοῦ, καὶ Σισινίου. » Τροπαρίου ἦχος δ΄ · »Ὦ θεοφόροι κυβερνῆται λαῶν, τῶν ὅλων κυβερνήτῃ Θεῷ ἐκτενῶς πρεσβεύσατε, ἱεραρχικῶς ὁδηγοῦντες καὶ νῦν τὴν ποίμνην ὑμῶν ἄνωθεν· εἰρήνην αἰτήσασθε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν. »

nium dant ecclesiarum synaxaria, in quibus sic legimus:«Octobris die undecima, commemoratio sanctorum Patrum nostrorum Constantinopoleos antistitum, Nectarii, Arsacii, Attici, atque Sisinii.» Item troparium tono quarto:» O divi gubernatores populorum, apud communem gubernatorem Deum estote intercessores, pro vestro officio nunc etiam gregem vestrum cœlitus dirigentes : pacem animabus nostris postulate. »

δ΄. Μετὰ Πρόκλον ὁ μέγας Φλαβιανός, ὁ τὸν ἀρχιμανδρίτην καθελὼν Εὐτυχῆ, τῆς Βυζαντίδος κατέστη ἐπίσκοπος· οὗ καθαιρεθέντος ἐν Ἐφέσῳ γενομένῃ ληστρικῇ συνόδῳ, ἐπειδὴ καθεῖλε τὸν Εὐτυχῆ ὁμόφρονα Διοσκόρῳ ὄντα, καὶ φονευθέντος, λὰξ ἐναλαμένου αὐτῷ Διοσκόρου, ἢ ὡς ἕτεροι λέγουσι, Βαρσουμᾶ παρειληφότος αὐτὸν εἰς ὑπερορίαν, καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν σφαγῆναι αὐτὸν παρασκευάσαντος, Ἀνατόλιος ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτοῦ θρόνον ἀνῆχθη πρὸς Διοσκόρου· ὃς καὶ αἱρετικὸς ἦν, ὅπερ εἰρηται, καὶ φόνου αἴτιος τῷ ἁγίῳ γέγονε Φλαβιανῷ· Τούτου ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ καθαιρεθέντος, οὔτε Ἰουβενάλιος ὁ Ἱεροσολύμων, οὔτε τις ἄλλος τῶν συμπραξάντων ἐν Ἐφέσῳ Διοσκόρῳ ἐν τῇ ἀδίκῳ μέν καθαιρέσει τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ, Ἀνατολίου δὲ οὐκ ἀνεπιλήπτῳ προβιβασιᾳ, κατεκρίθη ἢ ἐπετιμήθη τὸ σύνολον· ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς Ἀνατόλιος, οὕτως, ὡς εἰρηται, χειροτονηθείς. Μαρτυρεῖ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὸν βασιλέα Μαρκιανὸν ἐπιστολὴ τοῦ παππα Λέοντος, γραφεῖσα διά τὴν τότε γεγονυῖαν παρακίνησιν τῶν ἐνοριῶν· φησὶ γὰρ ἐν αὐτῇ ὁ πάππας Λέων οὕτως· « Διὰ δὲ τὸ προστεθῆναι αὐτόν, ἤγουν τὸν Ἀνατόλιον, τῇ ὀρθοδοξῳ πίστει, εἰάσαμεν τὰ περὶ τῆς χειροτονίας αὐτοῦ ἀνεξέταστα. Ἀρκεσθήτω γοῦν ἐν τούτῳ, καὶ περαιτέρω μὴ προβαινέτω

B Barsuma in exsilium compulsus, atque inter eundum a sicariis interfici jussus. Tum Anatolius in Flaviani sedem a Dioscoro substituitur, homine, ut dixi, hæretico, et qui sancto Flaviano necem attulerat. Etsi autem Dioscorus a quarta synodo depositus fuit, attamen neque Juvenalis Hierosolymitanus, neque alius quisquam ex iis qui Dioscoro ad injustam sancti Flaviani depositionem, culpabilemque Anatolii promotionem, Ephesi faverant, nemo, inquam, vel damnatus est vel omnino objurgatus; ne ipse quidem ea, quam diximus, ratione ordinatus Anatolius. Testatur hoc epistola quoque Leonis papæ ad Marcianum imperatorem scripta de diæcesium per illud tempus commotione, ubi hæc leguntur : « Quoniam vero ipse (nempe Anatolius) C orthodoxam fidem amplexus est, de ordinatione ejus quæstionem instituere prætermisimus. In hoc ergo rerum statu maneat, neque ulterius quidquam moliatur»

ε΄. Ἀλλά περὶ μὲν τούτων ἴσως ἄν τις ἐρῇ τῶν σήμερον πάντα ῥᾳδίως φθεγγομένων, προφάσει τοῦ κυροῦ Ἀρσενίου ἐκείνου (5), οἵ γε καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶντες πᾶσαν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν διέφθειραν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀνεστάτωσαν ὅσον τὸ κατ' αὐτούς, καὶ πάσας ἀγυιὰς καὶ οἰκίας ἐμφιλονείκων καὶ μαχίων συζητήσεων καθεκάστην ἀναπιμπλῶντες· ὧν οἱ πλείους οὐδὲ εἰδέναι δύνανται περὶ ὧν οὕτω μάχονται· ὅτι τι ταῦτα; ἄλλων ἀδικουμένων, ἄλλοι τὰς τῆς δίκης ἐξῆγον ψήφους (6)· οὐκοῦν ὅτι ἢ ὀλίγου ἢ οὐδὲν αὐτοῖς ἔμελλε· καθὼς εὗρισκον τοὺς καιρούς, τάχα δέ καὶ τὰ πράγματα ἔκρινον· τῆς οἰκείας ἐπιτιμίας ἐπιμονήν, καὶ δὴ καὶ τὸν πρός τινων ἔπαινον ἑαυτοῖς οὕτω περιποιούμενοι. Καὶ περὶ τῶν εἰρημένων τάχ' ἄν τις ταῦτα ἐρῇ· περὶ δὲ τοῦ τῆς οἰκουμένης λαμπτῆρος Ἰωάννου τοῦ τὴν γλῶτταν χρυσοῦ τί ἂν τις καὶ εἴποι; Οὐχὶ αὐτός ἐστιν ὁ φθονηθείς; οὐχὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἀδικηθείς; Ἀλλ' ὅμως στάθμη τῆς ἀληθείας ὤν, τὴν μὲν ἀδικίαν ἣν ἔπαθε, τῷ Θεῷ ἀνέθετο, τῷ κρῖναι μέλλοντι πᾶσαν τὴν γῆν· αὐτὸς δέ, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ μὴ σχισθῆναι φροντίζων τὸ

5. Verum ad hæc fortasse respondebit aliquis eorum qui tam intemperanter nunc obloquuntur, dominum illum Arsenium obtentui sumentes: qui omnem egressi modestiæ limitem, universam Dei Ecclesiam pessum dederunt, quique totum quoque terrarum orbem, quantum in ipsis est, permiscuerunt; qui fora omnia domosque contentiosis pugnacibusque quæstionibus quotidie onerant, quin tamen plerique eorum id, pro quo depugnant, intelligere queant; hi, inquam, dicent: Quorsus hæc ? alii nunc sunt qui injuriam pertulerunt alii item D qui pœnæ sententiam scripserunt: res autem parum vel nihil horum intererat: pro re nata judicarunt: fortasse etiam hoc judicio æquitatis famam stabiliendam sibi putarunt, seque alicubi laudem consecuturos existimarunt. Sane in prædicto negotio sie quispiam loquatur. Verum enimvero de mundi luce Joanne, lingua aurea prædito, quis ita dicere ausit? Nonne ipse invidiæ atque injuriarum tela perpetiebatur ? nihilo tamen minus, cum esset veritatis exploratissimæ exemplar, inficiam sibi injuriam Deo permittebat, qui universi orbis judex

(5) De Arsenio et schismate ob ejus depositionem coorto dixi in prævia notitia opusculi.

(9) Intelligit judices qui Arsenium patriarchatu exauctoraverunt.

futurus est: deque Ecclesiæ pace sollicitus, cavens- A que ne Christi corpus laceraretur, interrogatus a quadraginta suarum partium episcopis, quidnam eis in tanta injuriarum nequitia contemptuque canonum agendum suaderet, respondit orans simul atque adhortans, communicarent cum adversariis suis, ne schismatis, rei fierent. Beatum porro haud in eos contulit qui se inique et præter canones condemnaverant, verum his veluti ascripsit, qui sibi favebant, sanctis episcopis, nisi cum cæteris communicarent concordiamque servarent, videlicet, quia adversarii pariter orhodoxiam retinebant. idem sanctæ quoque Olympiadi in allocutione, quam templo egressurus atque in exsilium profecturus habuit, hæc ait:« Fieri non potest, ut Ecclesia Dei sic viduata permaneat. Si quis ergo or- B dinatus fuerit, et tanquam patri subeste. neque secus ac mihi caput docile inclinate. » Hæc legentibus Chrysostomi Vitam explorata sunt. Sed de ea re hactenus.

σῶμα Χριστοῦ, τοῖς μετ' αὐτοῦ οὖσί τεσσαρ
ἐπισκόποις ἐρωτήσασι, περὶ τοῦ τί χρὴ ποιῆ
τοὺς ἐν τοῖς οὕτω κατ' αὐτοῦ πραχθεῖσιν ἀδ
καὶ παρὰ πᾶσαν κανονικὴν διάταξιν, ἅπερ
παρακαλῶν ἅμα καὶ προτρεπόμενος, Κοινω
ρησὶν, αὐτοῖς, ἵνα μὴ αἴτιοι σχισμάτων ἔσεσθ
τὴν αἰτίαν οὐ τοῖς ἀδίκως καὶ παρά κανόνας
καταχρίνασιν ἐπέγραψεν, ἀλλὰ τοῖς οὖσι μετ'
καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἁγίοις ἀρχιερεῦσιν, ἂν μὴ
συνέλθωσι καὶ συγκοινωνήσωσι. Καὶ πρόδηλο
τως διὰ τὸ κἀκείνους τῆς ὀρθοδοξίας ἀντιπο

6. Imperator Anastasius, prout in Sabæ magni Vita descriptum est, Euthymio sede dejecto ; qui Acephalorum hæresim, cujus ipse studiosus erat, non recipiebat, Macedonium huic substituit, quem consectaneum suum judicabat. Sed quia orthodoxus vir apparuit, ipse quidem confestim sede atque urbe pellitur ; ordinatur autem Timotheus : qui pariter brevi expellitur ab impio Cæsare, quia orthodoxus deprehensus est. Atque hi fortunam ejus modi experti sunt. Interim vero sanctæ urbis patriarcha sanctus Helias, his auditis, angebatur C quidem animo propter injustam prædictorum patriarcharum depositionem : nihilo tamen minus communicabat cum nuper electo post præcessoris expulsionem, quoniam uterque orthodoxus erat. Quin adeo ab hujusce hæreseos viribus divus quoque hic Helias propria sede detractus in vincula conjectus est: ipsi autem substitutus Joannes qui hæresi consentiebat, et ab imperatoris sententia non discedebat. Verumtamen hic Joannes divi Sabæ familiaris amicusque erat; cujus obtemperans admonitionibus ab hæretica sententia sectaque statim recessit, fidemque Heliæ sanctorumque Patrum Sabæ ac Theodosii toto animo amplexus est.

ς.' Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀναστάσιος, ὡς ἐν τῷ
γάλου Σάβα ἀναγέγραπται βίῳ, τὸν Εὐθύμ
τοῦ θρόνου καταγαγών, τὴν τῶν Ἀκεφάλων
ραδεχόμενον αἵρεσιν, τὸν Μακεδόνιον ἀντ' αὐτ
ροτονηθῆναι παρεσκεύασεν, ὁμόφρονα αὐτοῦ
εἶναι οἰόμενος. Ἐπεὶ δὲ ὀρθόδοξος ἦν ὁ ἀνὴρ
μὲν αὐτίκα τοῦ χρόνου καὶ τῆς πόλεως ἐξ
Τιμόθεος δὲ ἀντ' αὐτοῦ προβάλλεται· ἀλλὰ
καὶ οὗτος ἐξοστρακίζεται παρὰ τοῦ δυσσεβοῦ
λέως· ὀρθόδοξος γὰρ εἶναι εὑρηται· Καὶ οὗ
οὕτως· ὁ δὲ τῆς ἁγίας πόλεως ἀρχιερεύς,
Ἠλίας, ταῦτα ἀκούων ἤχθετο μέν, φησί, τὴν
τὴν ἄδικον ἀποδεχόμενος τῶν εἰρημένων ἀ
ἐκβολήν· ἐδέχετο μέντοι τὸν χειροτονούμε
τὸν πρὸ αὐτοῦ ἐκβληθέντα, τῷ καὶ αὐτὸν ὀ
εἶναι, ὡς καὶ τὸν πρότερον. Ταύτης τῆς
ἕνεκα καὶ ὁ θεῖος οὗτος Ἠλίας τοῦ οἰκείου
βασθεὶς θρόνου, εἰς φυλακὴν κατεκλείσθη· ἀ
τοῦ δὲ προεβλήθη Ἰωάννης, συνθέμενος τῇ
καὶ σύμφρων γενόμενος τῷ βασιλεῖ. Οὗτος
νῆς συνήθης ἦν καὶ φίλος Σάβα τῷ θείῳ· οὗ
ὑποθήκας δεξάμενος, τοῦ αἱρετικοῦ μὲν φρ
καὶ σεβάσματος ἑαυτὸν συντόμως ἀπέστη
Ἠλίου δὲ πίστει καὶ τῶν θείων Πατέρων Σ
Θεοδοσίου ὅλον ἑαυτὸν ὁλῇ ψυχῇ ἐδεδώκει.

7. Etenim cum aliquando imperiali mandato cunctus de more populus, monachorumque innumera multitudo in sancti protomartyris templo coivisset; tanquam si patriarcha Joannes anathema iis dicturus esset qui synodum quartam admitterent, Severum Acephalum repudiarent; id enim se facturum promiserat ministris regiis Joannes; am-

ζ. Καὶ δὴ ἐν μιᾷ προσταγῇ βασιλικῇ D
πᾶς ὁ λαὸς καὶ τῶν μοναχῶν πλῆθη ἄπειρα ἐν
ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρώτου ἐν μάρτυσιν ἰε
ἠθροίστο, ὡς μέλλοντος δῆθεν ἀναθεματίσαι
τριάρχου Ἰωάννου τοὺς τὴν τετάρτην σύνοδ
μένους, Σεβῆρον δὲ τὸν Ἀκέφαλον μὴ παρ
νους· τοῦτο γὰρ ἦν ἤδη ποιῆσαι τοῖς τοῦ βα

(7) Intellige Palladii Dialogum de Vita S. Joannis Chrysostomi ed. Montf. tom. XIII, cujus videsis pag. 28 et 36. Cæterum Palladius ait, Chrysostomum præcepisse Olympiadi ut subesset futuro post se episcopo, ita tamen si ille consensu omnium electus esset, et reluctans nedum ambiens, Καὶ ὅς ἂν ἄκων ἀχθῇ ἐπὶ τὴν χειροτονίαν, μὴ ἀμβιτεύσας τὸ πρᾶγμα, κατὰ συναίνεσιν τῶν πάντων. Quas recipiendi episcopi conditiones nescio cur Methodius rit. Palladii locum recitat etiam Baronius ad an. 404 .n. XLI.

(8) Cum Methodio scribit *Euthymium* etia nymus Barocciauus; sed dicendum esse *mium*, prorsus constat ex historia ; et s habet e tam Ephræmius v. 1060 et 9756.

Ἰωάννης ὑποσχεθείς· ἀνήχθη οὖν ὁ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Σάβας καὶ Θεοδόσιος οἱ τῶν μοναχῶν ἔξαρχοι, καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως προμαχοι· ἐστήτην οὖν ἄμφω τοῦ πατριάρχου παρ' ἑκάτερα· Παρῆν δὲ τῷ νεῷ καὶ τοῦ βασιλέως ἀνεψιὸς Ὑπατικὸς τῆς αἰχμαλωσίας τότ' ἐπαναστωθείς. Ἐψεύσατο τὰς ὑποσχέσεις ὁ Ἰωάννης ἃς πρὸς Ἀναστάσιον ἐποιήσατο ταῖς ὑποθημοσύναις Θεοδοσίου καὶ Σάβα· ἐξερώνησε καλῶς ποιῶν τὸ ἀνάθεμα κατὰ τῶν μὴ δεχομένων τὴν τετάρτην οἰκουμενικὴν σύνοδον μετὰ τῶν πρὸ αὐτῆς τριῶν· ἀπεβάλετο Σεβῆρον, ἀπεβάλετο Ἀκεφάλους, καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς τὰ τῶν αἱρετικῶν φρονοῦντας. Ἠσχύνθησαν οἱ τὰ τοῦ βασιλέως φρονοῦντες καὶ τῷ θείῳ παρόντες νεῷ· ἠνδρίσθησαν οἱ ὀρθόδοξοι, καὶ τῷ πατριάρχῃ αὐτίκα πανδήμει προσετέθησαν, τῆς μὴ κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας χειροτονίας αὐτοῦ μὴ φροντίσαντες. Ἦν οὖν, φησὶν, ἔκστοτε Σάβας ὁ μακαρίτης καὶ Θεοδόσιος τὸ σέβας ἀπονέμοντες καὶ τὴν τιμὴν τῷ πατριάρχῃ Ἰωάννῃ μὲν ἐν τῷ θρόνῳ καθεζομένῳ ὡς ὀρθοδόξῳ γεγονότι, Ἠλίᾳ δὲ πάλιν ὡσαύτως κατακλείστῳ ὄντι ἐν φυλακῇ τῆς ὀρθῆς ἕνεκα πίστεως, τὸν ἱερὸν πάντως Ἠλίαν ἐκμιμησάμενοι· οὕτω γὰρ αὐτὸς προτερον πρὸς Κωνσταντινουπόλεως Εὐθυμίου (9) τε καὶ Μακεδονίου, καὶ τὸν ἀπὸ σχολαστικῶν Ἀντιοχείας ὄντα ἀποκρισιάριον καὶ πρὸς τούτοις διετέθη Τιμοθέου (10).

κ'. Ἀλλὰ καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς τὸν ἅγιον Εὐτύχιον τοῦ θρόνου καταγαγὼν, ἐξόριστον ἐποιήσατο ἐν τῇ εἰς τὴν Ἀμάσειαν αὐτοῦ μονῇ· καὶ εἰς τὸν αὐτοῦ δὲ θρόνον ἀνήγαγεν Ἰωάννην· ὃς καὶ αὐτὸς δεκτὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστιν, ὀρθόδοξος ὤν. Ἀλλὰ καὶ Ἀνθίμου τοῦ ἐκ Τραπεζούντος μετατεθέντος εἰς τὸν τῆς βασιλίδος θρόνον παρὰ τοῦ βασιλέως, εἶτα καθαιρεθέντος πρὸς τοῦ πάππα Ἀγαπητοῦ διὰ τὸ μὴ θέλειν αὐτὸν μεταβαλεῖν τὴν αἵρεσιν, Μηνᾶς ὁ θεῖος κεχειροτονῆται· οἱ δὲ παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντες εἰδέχθησαν, τὴν αἵρεσιν ἀποβεβλημένοι· τὰ Σευήρου γὰρ ἦν φρονῶν ὁ Ἀνθίμος. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ τῶν Μονοθελητῶν κακίστη αἵρεσις ἐπεκράτησε, τίς μετὰ ταῦτα τῶν ἐξ αὐτῶν χειροτονίαν δεξαμένων οὐκ εἰδέχθη ἐν τῇ ἕκτῃ συνόδῳ, ἧς ἡγοῦντο Ἀγάθων πάππας Ῥώμης, Γεώργιος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Θεοφάνης Ἀντιοχείας, μόνου εἰ τὴν αἵρεσιν ἀνεβεβαίωσε, καὶ τῇ ὀρθοδόξῳ προσετέθη πίστει; Ἀλλὰ καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος Κάλλιστον (11) μὲν τὸν ἁγιώτατον Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἀδίκως καθεῖλε τοῦ θρόνου, καὶ τῆς πόλεως ἐξόριστον εἰς τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην πρότερον ἀποτυφλώσας τέθεικε· τὸν δὲ ἔγκλειστον Κύρον ἐκ τῆς πόλεως Ἀμάστριδος ἐνεγκὼν, εἰς τὸν ἐκείνου θρόνον ἀνῆξεν, ἐπειδὴ προεῖπεν αὐτῷ τὴν εἰς τὴν πόλιν πάλιν ἐπάνοδον, καὶ τὴν τῆς βασιλείας αὖθις ἀναληψιν. Φιλιππικὸς δὲ ἡ καὶ Βαρδάνης τῆς βασιλείας τετυχηκὼς, καὶ τὴν ἕκτην οἰκουμενικὴν σύνοδον ἀκυρώσας, ὡς ἔδοξε, σύνοδον ἀθροίσας ὁ μάταιος κατ' αὐ-

A bonem patriarcha conscendit, cum eoque Sabas ac Theodosius monachorum summates fideique orthodoxæ propugnatores, qui ex utroque latere patriarchæ astiterunt. Aderat in templo nepos quoque imperatoris Hypaticus captivitate nuper redux. Tum vero fefellit prorsus Joannes promissam Anastasio fidem, consiliis Theodosii obtemperans atque Sabæ. Etenim sublata voce anathema egregie dixit iis qui œcumenicam quartam synodum cum prioribus tribus non reciperent; Severum, Acephalosque, atque omnes omnino hæreticos exsecratus est. Tum enimvero pudore suffusi sunt quotquot regiarum partium studiosi in templo aderant; orthodoxi autem fiduciam receperunt, et patriarchæ omnes adhæserunt, insuper habentes quod præter B canones sacros ordinatus fuisset. Ex eo igitur tempore beatus Sabas ac Theodosius honorem venerationemque patriarchæ Joanni exhibebant sedem occupanti, quia jam orthodoxus erat: simulque Heliæ qui rectæ fidei gratia carcere tenebatur. Qua in re ipsum prorsus sanctum Heliam imitabantur: sic enim et ipse superiore tempore cum Constantinopolitanis Euthymio Macedonioque se gesserat; postea vero cum Timotheo, scholastico olim Antiocheno et apocrisiario, æque communicaverat.

8. Justinianus quoque imperator sanctum Eutychium sede dejectum ad Amaseæ monasterium relegavit, eique Joannem subrogavit; quem item Ecclesia, quia orthodoxus erat, admisit; præterea- C que Anthimum e Trapezuntis Ecclesia ad regiæ urbis infulas translatum ab eodem imperatore. Et quanquam deinde Anthimus ab Agapeto papa depositus fuit, propterea quod hæresim retineret, divusque Mennas subrogatus; ordinati tamen ab Anthimo sacri viri, ad communionem admissi sunt quotquot hæretico errori valedixerunt: Severi enim hæresim fovebat Anthimus. Postquam vero Monothelitarum pessima hæresis exorta est, quemnam ab his ordinatum sexta synodus non admisit (cui cæteroqui præerant Agatho Romanus papa, Georgius Constantinopolitanus, ac Theophanes Antiochenus) si modo hæresim ejuravit, orthodoxamque fidem professus est? Item Rhinotmetus Justinianus Callistum sanctissimum Constantinopoleos epi- D scopum injuste depulit sede, regiaque urbe fugatum et excæcatum ad veterem Romam ablegavit: Cyrum autem monachum inclusum, ex Amastride urbe accitum, in prædicti statione collocavit, quia prædixerat ipsi reditum in regiam urbem, atque imperii recuperationem. Philippicus vero Bardanes imperium adeptus, et sextam synodum antiquavit, ut ipse putabat, celebrato stulte adversus eam concilio (id enim se facturum promiserat Callistratici cœnobii monacho qui ei imperium ominatus fue-

(9) Nempe *Euphemium*, ut jam dlxi.

(10) Hic tamen Timotheus creditur fuisse hæreticus.

(11) Imo hic dicitur *Gallinicus* ab Ephræmio, anonymo Barocciano, aliisque.

rat); et patriarcha exauctorato. Joannem consectaneum suum elegit, qui fervidus nefariæ Monothelitarum hæreseos amator erat. Artemius autem, qui et Anastasius dicebatur, cum regium sceptrum affectavisset, Cyzico transtulit ad regiæ urbis sedem sanctum Germanum, Joanne ejecto, qui adversus sacram sextam synodum, ut dixi, furebat.

τῆς (τοῦτο γὰρ ἦν ὑποσχεθεὶς τῷ ὄντι ἐγκλείστῳ, ὅτε αὐτῷ τὴν βασιλείαν ἐχρησμοδότησε), τὸν μὲν πατριάρχην ἐξώθησεν, Ἰωάννην δὲ ὁμόδοξον αὐτῷ προεβάλετο, διάπυρον ὄντα τῆς τῶν Μονοθελητῶν δεινῆς αἱρέσεως ἐραστήν. Ἀρτέμιος δὲ ὁ καὶ Ἀναστάσιος λεγόμενος, τῶν σκήπτρων τῆς βασιλείας ἐραστὴς γενόμενος, ἀπὸ Κυζίκου πρὸς τὸν τῆς βασιλευούσης θρόνον τὸν ἅγιον Γερμανὸν μετέθηκε, κατασπάσας τὸν Ἰωάννην, τὸν κατὰ τῆς ἱερᾶς ἕκτης συνόδου, ὡς εἴρηται, λυττήσαντα.

9. Ex quo autem arcanis Dei judiciis Leo Isauricus imperii habenas corripuit, postque nonum regni sui annum iconomachiam commovit, is sanctum quidem Germanum, objurgationum ejus impatiens, extorrem fecit, sedemque metropoleos Anastasio concessit. Jam quinquaginta et septem annorum intervallo, quo iconomachia debacchata est, complurium, ut necesse erat, hujus metropoleos patriarcharum successio fuit: donec ætate patriarchæ Tarasii, regnantibus Irene magna cum filio Constantino, septima synodus coaluit; cujus tamen jussu nemo depositus est, qui ab Iconomachis ordinationem accepisset, si modo sectam ejuravit; exceptis hæreseos auctoribus et antesignanis, vel si quis ad finem usque pertinaciam retinuit. Sed ecce, post religiosissimum Curopalatam imperatorem, Leo Armenius occupata tyrannide, consopitam iconomachiam suscitavit, sanctumque Nicephorum erepto pedo in exsilium pepulit. Leoni successit Michael Balbus, huic filius Theophilus. Cunctis autem sex et viginti annis, quibus hi hæretici tyrannidem exercuerunt, nemo fere orthodoxus exstitit patriarcha. Verumtamen post Theophili obitum magna Theodora patriarcham fecit Methodium sanctissimum; qui quidem, suffragatore inter cæteros consiliique auctore magno ascetico Joannicio, ut in hujus Vita legere est, cunctos ab hæresi resipiscentes in communionem recepit.

Θ'. Ἐπεὶ δὲ κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς, Λέων ὁ Ἴσαυρος τῆς βασιλείας ἐγκρατὴς κύριος, καὶ μετὰ χρόνον ἔννατον τῆς βασιλείας τὴν εἰκονομαχίαν ἐκίνησε, τὸν μὲν ἅγιον Γερμανὸν ἐξόριστον ἐποιήσατο, μὴ φέρων τοὺς παρ' αὐτοῦ ἐλέγχους, Ἀναστασίῳ δὲ τὸν τῆς πόλεως ἐνεχείρισε θρόνον· καὶ τῆς εἰκονομαχίας ταύτης πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ διαμεινάσης ἐνιαυτοὺς, πλείους, ὡς εἰκός, κατὰ διαδοχὴν ἐγένοντο πατριάρχαι τῆς πόλεως ταύτης· ὕστερον δὲ ἐπὶ ἡμερῶν μὲν Ταρασίου πατριάρχου, βασιλέων δὲ Εἰρήνης τῆς μεγάλης καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ταύτης υἱοῦ, ἡ ἑβδόμη συνεκροτήθη σύνοδος· καὶ οὐδεὶς ἀπόβλητος γέγονεν ὡς παρὰ τῶν Εἰκονομάχων τὴν χειροτονίαν δεξάμενος, μόνον εἰ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἀπεβάλετο· πλὴν τῶν πρωταιτίων καὶ ἀρχηγῶν τῆς αἱρέσεως, καὶ εἴ τίς που διέμεινεν εἰς τέλος ἀνένδοτος. Πάλιν δὲ ὕστερον μετὰ τὸν Κουροπαλάτην εὐσεβέστατον βασιλέα Λέων ὁ Ἀρμένιος, τὴν βασιλείαν τυραννικῶς δεξάμενος, τὴν εἰκονομαχίαν παυθεῖσαν ἤδη ἀνήγειρε· καὶ τὸν ἅγιον Νικηφόρον τοῦ θρόνου καταγαγών, ἐξώρισε. Τοῦτον διεδέξατο Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς, καὶ ὁ τούτου υἱὸς Θεοφιλος. Ἐν ὅλοις δὲ εἴκοσι καὶ ἓξ ἔτεσιν, οἷς οἱ ῥηθέντες ἤδη αἱρετικοὶ τυραννήσαντες ἀναγράφονται, οὐδεὶς σχεδὸν διαμεμένηκεν ἀρχιερεὺς ὀρθόδοξος. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον Θεοφίλου τὸν ἀγιώτατον Μεθόδιον πατριάρχην ἡ μεγάλη Θεοδώρα ἀποκατέστησεν (12)· ὃς πάντας ἐδέξατο συναινέσει καὶ συμβουλῇ καὶ τοῦ μεγάλου ἐν ἀσκηταῖς Ἰωαννικίου, ὡς ἴσμεν ἐκ τῶν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ περὶ τούτων φερομένων, ὅσοι δηλαδὴ αἱρέσιν ἐξωμόσαντο.

10. Nunc animum attende ad ea quoque scandala quæ Ecclesiæ propter improbissimum contumacemque Josephum, ipsius Ecclesiæ œconomum, acciderunt, Tarasii et Nicephori patriarcharum sanctissimorum, nec non Theodori Studitæ, temporibus. Hic enim Josephus, cum Constantinus magnæ Irenes filius repudiata uxore adulterinam aliam per nefas toro reciperet, Josephus, inquam, nuptiis benedixit contra sancti Tarasii vetitum: a quo Josephus improbus excommunicatus est, non tamen in perpetuum: etenim invitus licet planeque nolens Tarasius coactus est illum rursus in communionem recipere a Constantino imperatore; qui impiam iconomachiam feliciter compressam, suscitaturum se sceleste minabatur, nisi qui bene dixerat nuptiis suis Josephum patriarcha recipe-

ι'. Ζήτησον καὶ τὰ περὶ τὸν παρανομώτατον καὶ ἀφνιαστὴν Ἰωσὴφ, τὸν τῆς Ἐκκλησίας τότε οἰκονόμον, γεγενημένα σκάνδαλα ἐν τῇ ἐφημερίᾳ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, καὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου καὶ ὁμολογητοῦ· ἐπειδὴ ἐκεῖνος τὸν τῆς μεγάλης Εἰρήνης υἱὸν Κωνσταντῖνον ἐκβαλόντα τὴν οἰκείαν γαμετὴν, καὶ ἄλλην μοιχικῶς ἐπεισαγαγόντα τῇ σφετέρᾳ κοίτῃ παρανόμως εὐλόγησεν, ἀπειπαμένου τούτου Ταρασίου τοῦ ἱεροῦ· ὃς, καὶ καθαιρέσει τὸν ἄθεσμον ὑποβαλὼν Ἰωσὴφ, οὐ μόνον εἰς τέλος οὐκ ἴσχυσεν, ἀλλὰ καὶ εἰς κοινωνίαν αὖθις τοιοῦτον ἐδέξατο· ἄκων μὲν πάντως καὶ μὴ βουλόμενος· πλὴν ἐδέξατο βιασθεὶς πρὸς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀνεγεῖραι ἀπειλουμένου κακῶς τὴν ἤδη καλῶς παυθεῖσαν δυσσεβῆ εἰκονομαχίαν, εἰ εἰς τέλος ἄδεκτος μείνῃ τῷ πατριάρχῃ ὁ

(12) Hunc locum de Michaele, Theophilo et Theodora, citat ex Methodio ms. Allatius. *Contra Creygh.* p. 344.

εὐλογήσας αὐτὸν, ὡς εἴρηται, Ἰώσηφ· τοῦτον ὑστερον καὶ Νικηφόρος ὁ πατριάρχης καὶ ὁμολογητὴς κατεδέξατο, καταναγκασθεὶς παρὰ Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν ἁρπάσαντος τὴν βασιλείαν βιαίως, καὶ τὴν μακαρίαν Εἰρήνην ἐξώσαντος· Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πέπτωκε πόλεμον αἰσχρῶς ὁ Νικηφόρος, καὶ ἡ βασιλεία εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σταυράκιον μεκαβέβηκε, θανόντος καὶ τούτου μετὰ δύο μόνους τῆς ἀρχῆς μῆνας, ὁ Κουροπαλάτης Μιχαὴλ των σκήπτρων ἐγκρατὴς γίνεται· καὶ Ἰωσὴφ ὑπεραξίως, ὡς ἂν τις ἐκ περιχαρείας εἴποι, καθαιρεῖται παρὰ τοῦ ἱεροῦ Νικηφόρου τοῦ πατριάρχου.

A ret : quem ipsum postea Nicephorus quoque patriarcha et confessor admisit, coactus videlicet a Nicephoro generali qui explosa beata Irene imperium vi usurpavit. Postquam autem in prælio adversus Bulgaros Nicephorus fœde cecidit, regnumque ad ejus filium Stauracium devenit, qui mensibus haud plus duobus dominatus obiit, Michael Curopalates sceptro potitur ; moxque Josephus dignissime, ut lætanter dicere licet, a divo Nicephoro patriarcha excommunicatus est.

ια'. Οὗ γεγονότος, εἰς κοινωνίαν ὁ θεῖος συνῆλθε τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεόδωρος· καὶ τῷ πατριάρχῃ ἀξίως τῇ ἑαυτοῦ καὶ γνώσει καὶ ἀρετῇ ποιῶν ἤνωτο, ὡς ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ἀναγέγραπται, καὶ ἔν τινι τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν φέρεται· φησὶ γὰρ ὁ τὸν βίον αὐτοῦ συγγραψάμενος οὕτως· « Μετὰ τὸ ἐπανελθεῖν τὸν θεῖον Θεόδωρον καὶ τὸν πατριάρχην Νικηφόρον ἐκ τῆς ἐξορίας, τὸν φίλειρον καὶ φιλόνεικον τρόπον ἀπορρίψάμενος ὁ Θεόδωρος, ὅλως μετὰ τοῦ πατριάρχου ἦν ὁμόψυχον, ὁμόστεγος, ὁμοθίαιτος, καὶ πολλαῖς αὐτὸν ταῖς εὐφημίαις ἐστέφε. » Τοῖς εἰρημένοις συνᾴδει καὶ τὰ τοῦ μεγάλου ἐν ὁμολογηταῖς πατριάρχου Μεθοδίου· φησὶ γὰρ οὗτος ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σακκουδιανοὺς καὶ Βοσκητιανοὺς ἔτι μὴ συνερχομένους τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἀποσχιζομένους αὐτῆς. « Ὁ γὰρ μακάριος Πατὴρ ὑμῶν Θεόδωρος, εἰ μὴ προτέπον ἀπεβάλετο ἃ εἶπε πάντα καὶ ἔγραψε κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Ταρασίου καὶ Νικηφόρου, οὐκ ἂν εἰς κοινωνίαν τοῦτον ἐσχόμεθα. » Ταύτην δὲ τὴν ἐπιστολὴν ὁ βουλόμενος ἰδεῖν ζητησάτω ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Νικώνος (13). Ὁ μέντοι μέγας Μεθόδιος τέσσαρας ἐπιζήσας τῷ θρόνῳ χρόνους, ὁσίως καὶ εὐσεβῶς ἀπαίρει τῶν τῇδε.

B ipsius Vita narratur, necnon in quadam epistola ejusdem scribitur. Ait vero Vitæ auctor : « Postquam divus Theodorus ac Nicephorus patriarcha ab exsilio in patriam redierunt, omni acerbitate inimicitiaque abjecta Theodorus totum se in patriarchæ familiaritatem tradidit, sententia, tecto, mensa communi utens, multisque eum laudibus ornans, » Prædictis consonat magnus quoque confessor patriarcha Methodius. Ait enim in quadam ad Saccudianos Bescetianosque scripta epistola, qui nondum Ecclesiæ reconciliati erant, sed in schismate permanebant : « Nisi enim vester beatus Pater Theodorus cuncta improbasset, quæ in sanctos patriarchas dicto scriptove jecerat Tarasium atque Nicephorum, nunquam eum ad communionem recepissemus. » Jam hæc epistolam siquis avet inspicere, iu sancti nostri Patris Niconis libro quærat Porro magnus Methodius quatuor in pontificatu exactis annis pie sancteque vitam clausit.

C

ιβ'. Καὶ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου πατριάρχου ἀναδειχθέντος, Βάρδας ὁ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ θεῖος, Καῖ-

12. Mox sancto ad patriarchatum evecto Ignatio, Bardas Michaelis imperatoris avunculus atque Cæ-

(13) Epistolam hanc in Niconis inedito opere alii quærant. Ego quidem eam lego in perdocto quodam prolixoque Græci auctoris tractatu nondum typis impresso, sed, ut reor, in hac mea Collectione postea vulgando, in quo rursus luculenter demonstratur ex ecclesiastica Historia, scriptis Patrum, synodorumque decretis, quantopere a schismate cavendum sit. En autem Methodii patriarchæ epistolam, sive potius duarum epistolarum excerptum :

D

'Αναγνωσθήτω ἐνταῦθα καὶ ὅσα ὁ μέγας ἐνόμολογητὴς καὶ πατριάρχας Μεθόδιος πρὸς τοὺς στουδίτας μοναχοὺς εἶπεν, ἀποσχιζομένους τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὰ συγγεγραμμένα τῷ Πατρὶ αὐτῶν τῷ ἁγίῳ Θεοδώρῳ τῷ στουδίτῃ κατὰ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν Ταρασίου καὶ Νικηφόρου· ἃ δὲ εἶπεν, εἰσὶ ταῦτα·

« Εἰ μὴ ἀναθεματίσοιτε τὰ γεγραμμένα κατὰ Νικηφόρου τοῦ πανοσίου καὶ Ταρασίου τοῦ ὁμοτρόπου βιβλία, ἢ σήμερον ἔμπροσθεν τῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἢ εἰς ὡρισμένην ἡμέραν ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τῇ ὑμετέρᾳ μονῇ καὶ ἀκροωμένων, καὶ θείητε τὸν ἐν αὐτοῖς ὅρον καίειν τε καὶ ἀναθεματίζειν αὐτά, καθὼς ἀπολογούμενοι ἐν ταῖς περὶ τῆς Ἐκκλησίας διοικήσεως γεγραφήκαμεν, γνῶτε, ἀδελφοί, ὅτι ὑμᾶς τε αὐτοὺς τοὺς περιεχομένους αὐτῶν οὐχ ἁπλῶς ἀναθεματίσομεν, ἀλλὰ αἰσχροτέρως καὶ

καθεματίσομεν· ὁ γὰρ μακάριος ἡγούμενος ὑμῶν καὶ διδάσκαλος, τὸ πέρας τῆς αὐτοῦ βιοτῆς αἴσιον καὶ σὺν ἡμῖν ὑπάρχων λειτουργήσας, ἔργῳ τοὺς ἰδίους λόγους ἠθέτησεν· ἐπεὶ οὐκ ἂν ποτ' ἐγένετο μεθ' ἡμῶν, εἰ τὰ γραφέντα αὐτῷ καθ' ἡμῶν ἔγρεσεν ἐν τῇ διανοίᾳ ἑαυτοῦ. »

'Αναγνωσθήτωσαν καὶ ταῦτα ὅσα ὁ αὐτὸς μέγας ἐν πατριάρχαις Μεθόδιος ἐν ἐπιστολαῖς κατὰ τῶν αὐτῶν στουδιωτῶν δικαιότατον ἀπεφήνατο, ἵνα γνῶτε, κ. τ. λ.

Πρὸς οὖν τοὺς στουδίτας τούτους ῥητέον ταῦτα· καὶ κἂν μὴ πάρεισιν ἀκουσάτωσαν· ὅτι εἰ μὴ ἀναθεματίσαιεν τὰ κατὰ Νικηφόρου καὶ Ταρασίου τῶν πανοσιωτάτων συγγεγραμμένα τῷ Πατρὶ αὐτῶν, οὐ κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον μὴ γένοιτο. Particulam quamdam hujus epistolæ recitavit jam Allatius in dissert. de Methodiis p. 377.

In codicis autem margine sic rei historia scribitur : Χρὴ εἰδέναι ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Στουδίτου μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου ἐκείνου κοίμησιν μὴ θέλοντες ὑποτάσσεσθαι τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ θελήματι περιάγεσθαι, τὰς πρώτας ἐκείνας κατηγορίας λαβόντες εἰς ἀφορμήν, διεῤῥάγησαν πάλιν καὶ ἀπέσχισαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· καθ' ὧν καὶ ὁ ἅγιος Μεθόδιος κινηθείς, συνοδικῶς τὸ ἀνάθεμα ἐξεφώνησεν.

sar, nurum suam flagitiose deperiens, uxori propriæ misso repudio, cum incestum amorem illum a sancto Ignatio omittere juberetur, ob vitandas objurgationes atque ex his consequentem infamiam (nam etiam ecclesia secluserat eum patriarcha) sede Ignatium deturbavit, abutens scilicet Michaelis levitate, ad explendam suam cupiditatem. Quo expulso, studio quidem consilioque Bardæ, Michaelis autem auctoritate, collocatur in sede Photius. Verumtamen Macedo Basilius Michaele interempto ad regnum connisus. Photium exauctoravit, Ignatiumque restituit. Causa vero rei fuisse traditur, quod Photius, misso nuntio, sacræ mensæ communione Basilio interdixerat, manum adhuc cruentam gerenti Michaelis cæde. Sed enim Ignatio mortuo, rursus ad Photium dignitas ab eodem imperatore defertur : cujus filius Leo philosophi nomine clarus Photium denuo sede removit; timens, ut aiunt, ne Santarenum defenderet in causa calumniæ quam iile olim contra se apud patrem imperatorem struxerat. Hoc enim obvertebatur Leonis menti nuper regnum adepti. Ergo Stephanum fratrem suum vi regia patriarcham creavit. Atqui nemo ex his patriarchis repudiatus fuit ; sed admissi omnes atque in honore habiti apud fidelium Ecclesiam fuerunt et adhuc sunt atque existimantur. Idque fit palam ex libro synodico, ubi hæc habentur : « Ignatii, Photii, Stephani, atque Antonii sanctissimorum patriarcharum æterna memoria sit. » Et rursus : « Anathema iis, quæ dicta scriptave fuerunt adversus sanctissimos patriarchas Ignatium atque Photium. »

σαρῶν, καὶ τῇ σφετέρᾳ πανσελήνῳ συμφθειρόμενος νύμφῃ, τὴν ἰδίαν ἀναιτίως ἀποπεμψάμενος γαμετήν, ἐπεὶ ἀποστῆσαι ἑαυτὸν τῆς μυσαρᾶς ταυτησὶ μίξεως πρὸς τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου κατηναγκάζετο, θέλων ἐκφυγεῖν τοὺς ἐλέγχους καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπιτριβομένην αὐτῷ αἰσχύνην ἀποβαλέσθαι (ἀπεῖρξε γὰρ αὐτὸν καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὁ πατριάρχης), τοῦ θρόνου κατάγει αὐτόν, καὶ τῇ ἐξορίᾳ δίδωσι, τῇ τοῦ Μιχαὴλ κουφότητι χρησάμενος εἰς τὴν τοῦ ἰδίου θελήματος ἀποπλήρωσιν. Τούτου δὲ ἐκβληθέντος, σπουδῇ μὲν καὶ συναινέσει τοῦ Βάρδα, προβλήσει δὲ τοῦ Μιχαὴλ εἰς τὸν θρόνον ἀνάγεται Φώτιος. Ἐπεὶ δὲ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, τὸν Μιχαὴλ ἀποκτείνας, κατέσχε τὴν βασιλειαν, τὸν Φώτιον μὲν τοῦ θρονου κατάγει, τὸν δὲ ἁγιον Ἰγνάτιον αὖθις ἀνάγει. Ἡ δὲ αἰτία, φασὶν, ὅτι πέμψας αὐτὸν Φώτιος, τῆς ζωοποιοῦ κοινωνίας οὐ μεταδίδου αὐτῷ, ἡμαγμένην ἔτι ἔχοντι τὴν χεῖρα τῷ τοῦ Μιχαὴλ φόνῳ. Ἀλλὰ τοῦ Ἰγνατίου τὸν βίον ἀπολιπόντος, αὖθις εἰς τὸν θρόνον ἀνήχθη Φώτιος παρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως· οὗ ὁ υἱὸς Λέων, ὁ πολὺς τὴν φιλοσοφιαν, τὸν Φώτιον αὖθις τοῦ θρόνου παρακεκινηκὼς (θεῖσας, ὡς φασι, μὴ οὐκ ἐάσῃ ἀνύκασθαι Σανταβαρηνὸν τῆς εἰς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα διαβολῆς κατ'αὐτοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ ὁ Λεων αὐτάρχης ἤδη ἀναθειχθεὶς κατὰ νοῦν ἐστρεφε), Στέφανον τὸν ἴδιον ἀδελφὸν καθιστᾷ πατριάρχην ἐξουσιαστικῶς. Καὶ τούτων πάντων οὐδεὶς ἀπόβλητος γέγονεν. ἀλλ' ὅλοι δεκτοι καὶ σεβάσμιοι τῇ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίᾳ καὶ εἰσὶ καὶ γνωριζονται. Καὶ τουτο δῆλον ἐκ του συνοδικοῦ (14)· γέγραπται γάρ ἐν αὐτῷ οὕτω ταῦτα· « Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, καὶ Ἀντωνίου τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν γραφέντα κατὰ Ἰγνατίου καὶ Φοτίου τῶν ἁγιωτάτων

αἰωνία ἡ μνήμη · » καὶ πάλιν · « Τὰ λαληθέντα καὶ πατριαρχῶν ἀνάθεμα. »

13. Ego vero cum synodici mentionem fecerim, addam et alia verba, quorum pene oblitus eram, Sic enim ibidem præterea legitur : « Tarasii et Nicephori sanctissimorum patrum æterna memoria sit. » Rursusque : « Iis quæ dicta scriptave fuerunt adversus laudabiles patriarchas Tarasium atque Nicephorum, anathema. » Videte rectum Deoque gratum sanctæ et catholicæ Ecclesiæ judicium, sanctorum Evangelii præconum apostolorum, sanctorumque Patrum nostrorum, vos, inquam, qui generali orthodoxorum cœtui resistitis. Exhorrescite, oro, in quantum malorum barathrum per discordiam vestram ruatis, emendationique curam impendite. Nam prædicti omnes quibus sacer honor habetur, quoniam homines erant, humani aliquid passi sunt : nostis enim quibus invicem verbis atque scriptis adversati sint : quia videlicet probabiles in speciem causas controversiarum nacti erant et suum quisque persequi jus credebant : quod ipsum vestri quoque nonnulli homines nuperis temporibus egisse videntur. Etenim quæ multi faciunt, ex iis qui vestrum summæ rectitudinis studium simulant, silentio magis commendare oportet

ιγ'. Ἐγὼ δὲ του συνοδικοῦ ἀρτιως ἐπιμνησθεὶς, καὶ ὧν ἤδη ἐπιλέλησμαι ἐμνημόνευσα· φέρεται γὰρ ἐν αὐτῷ τάδε· « Ταρασίου καὶ Νικηφόρου των ἁγιωτάτων πατριαρχῶν αἰωνία μνήμη· » καὶ αὖθις. « Τὰ λαληθέντα καὶ γραφέντα κατὰ τῶν ἀοιδίμων πατριαρχῶν Ταρασίου καὶ Νικηφόρου ἀνάθεμα. » Ὁρᾶτε τὴν ὀρθὴν καὶ τῷ Θεῷ εὐαπόδεκτον κρίσιν τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἱεροκηρύκων ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, οἱ νυν ἀντιλέγοντες τῷ κοινῷ των ὀρθοδόξων πληρώματι. Φρίξατε, παρακαλῶ, ἐννοήσαντες ἢ κακοῦ φέρεσθε, καὶ πρὸς διόρθωσιν ἑαυτῶν ἐπάχθητε · οἱ γὰρ εἰρημένοι μικρὸν ἄνωτερω πάντες ἅγιοι, οὗτοι πάντες ἄνθρωποι ὄντες ἔπαθον τι ἀνθρωπινον · καὶ οἶδατε πάντες ὅσα καὶ εἶπον καὶ ἔγραψαν ἄλλοι κατ' ἄλλων · ἐπειδὴ εὐλογοις δῆθεν ἐνέπεσον ἀφορμαῖς, καὶ τῆς ἀκριβείας . ἀντιποιεῖσθαι ἐνομισαν · ὅπερ καὶ τινες ἐξ ὑμῶν κατὰ τοὺς ἄρτι χρονους παθεῖν ἔδοξαν. Τὰ γὰρ τῶν πολλῶν ἃ καὶ πράττουσι καὶ διδάσκουσιν οἱ τὴν ὑμετέραν δῆθεν ὑπερ τῆς ἀκριβείας εὐλάβειαν ὑποκρινομενοι, σωπῇ μᾶλλον προσήκει δοῦναι ἡ γραφῇ · τὰ γὰρ κρυφῇ, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, γινόμενα ὑπό τινων αἰσχρόν ἐστι

(14) De synodico legi solito quotannis Constantinopoli et in cuncta Græcia loquitur Allatius *Contra Creyghtonum*, p. 533.

καὶ λέγειν. Ἀλλὰ τὰ τῶν τοιούτων οἱ καὶ ἡμῖν ὑποστρέψαντες ἀπὸ τῆς καθ' ὑμᾶς πλάνης ἐκδεηγούνται, κατανύξει ποαλλῇ καὶ δάκρυσι ποιούμενοι τὴν ἐξομολόγησιν· ἐγὼ δέ ὅπερ ἔλεγον, ἀνθρωπικόν τι παθόντες οἱ εἰρημένοι ἅγιοι, εἶπον καὶ ἔγραψαν ἃ ἔγραψαν. Ἡ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἐνθεος κρίσις τὰ μὲν εἰρημένα καὶ γεγραμμένα ἐν τῷ τῆν φιλονεικίας καιρῷ καὶ πάθει τῷ ἀναθέματι συνοδικῶς καθυπέβαλε· τοὺς δ' εἰπόντας καὶ γράψαντας πάντας ἀσπασίως ἐδέξατο· καὶ τό, Αἰωνία ἡ μνήμη, περὶ πάντων ἐπίσης ἀναφωνεῖ.

A quam scriptis. Nam quæ in occulto, inquit divus apostolus, a nonnullis fiunt, ea dictu quoque turpia sunt. Sed enim hæc vestrarum partium homines maxime norunt, qui deinde a vestro errore resipiscentes, nobis patefeceruut, non sine multo dolore ac lacrymis rem confitentes. Age vero quod jam dixi, venerabiles illi viri lingua et scriptis intemperanter sane usi sunt : divinum autem Ecclesiæ judicium, quidquid inimicitiarum tempore et æstu dictum scriptumve fuit, anathemate synodali perculit : verborum vero scriptorumque auctores peramanter omnes recipit, æternæque memoriæ honorem cunctis æque per sacrum ritum acclamat.

ιδ'. Τί ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἐκπαιδεύουσα; Ὅτι τοι κρεῖσσόν ἐστιν ἡ ὁμόνια καὶ εἰρήνη τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, ἀστασιάστως καὶ ὁμονοητικῶς τηρουμένη μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ ἀγάπης, ἢ τῷ τὴν ἀκρίβειαν δοκεῖν διώκειν, καὶ τὸ καλὸν σχίζειν σῶμα τῆν Ἐκκλησίας Χριστοῦ· « Ἐν τούτῳ γάρ, » φησι καὶ ὁ Κύριος, « γνώσονται, ὅτι μαθηταί μού ἐστε, » οὐχὶ τῷ τῆς ἀκριβείας δοκεῖν ἐξέχεσθαι, ἀλλ' « ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. » Ὁ γουν δι' ἀκριβειαν δῆθεν κανόνος τινός ταραχὰς ποιῶν, στάσεις κινῶν, καὶ τὸ σῶμα σχίζων τῆς Ἐκκλησίας, ὀρθοδοξία τῆς εὐσεβείας συντηρουμένης, ὁ τοιοῦτος, εἰ καὶ ἀπὸ εὐλαβείας κινεῖσθαι οἴεται, λέληθεν ἑαυτὸν (ἐροῦσι γάρ, εἰ καὶ ἐπαχθὲς) λύκος ὢν ἔξωθεν μὲν ἐν δορᾷ προβάτων ἐρχόμενος, ἔσωθεν δὲ γέμων δόλου καὶ ἁρπαγῆς. Καὶ μὴ καθ' ἡμῶν ἀγανακτήσῃς ἀκούων· οὐδὲ γὰρ ἡμέτερος οὗτος ὁ λόγος, ἀλλὰ τῆς πάσαν τὴν ὑφήλιον αὐγαζούσης καὶ λόγῳ καὶ βίῳ σεπτῆς ξυνωρίδος, Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου, φαμί, καὶ Ἰωάννου τοῦ χρυσορρήμονος· ὁ μὲν γάρ, « Ὁ τοιοῦτος, » φησί, « λύκος σοι ἅρπαξ ἔστω, προβάτου φορὰν ἐν προβάτου δορᾷ κατεργαζόμενος· ὃν μηδὲ μαρτυρίου αἷμα πλύναι ἰσχύσειν τρανῶς ἀποραίνεται· » ὁ δὲ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς καὶ τῶν αἱρετικὰ φρονούντων δογματα χείρονα τὸν τὴν Ἐκκλησίαν σχίζοντα εἶναι διαμαρτύρεται· καὶ οὐχ ἁπλῶς χείρονα, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείστης ὅσης τῆς ἐπιτάσεως πολλῷ μᾶλλον χεῖρόν φησιν (15). Ἄλλος δέ τις τῶν ἁγίων, Ὁ σχίζων τὴν Ἐκκλησίαν, » φησί, « δῆλονότι ὀρθοδοξίας οὔσης, ταυτὸν ποιεῖ τοῖς λόγχῃ διατρήσασιν ἐν τῷ πάθει τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα. » Ὁπηνίκα δέ τις ἐπικρατεῖ αἵρεσις, τηνικαῦτα ὁ ἀντιλέγων οὐ σχίσμα παρεισάγει τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀλλ' ἀπο σχισμάτων αὐτὴν λυτροῦται· ὡς που τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσιν εὐστόχως εἴρηται. Ἀλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξέβημεν, καὶ τὰ ὁμοια τοῖς ἤδη ῥηθεῖσι προστιτέον τῷ λόγῳ.

B

C

D

14. Quid autem hinc docemur ? Nempe rectius fieri si consensio et pax inter orthodoxos Christianos firmiter concorditerque cum Dei timore et charitate servetur, quam si, dum jus summum videmur persequi, formosum Ecclesiæ Christianæ corpus discerpamus. « In hoc enim, » inquit Dominus, « cognoscet mundus quod discipuli mei estis, (non si summo juri mordicus adhæseritis, verum) si invicem dilexeritis. » Qui igitur ob alicujus tutelam canonis turbas ciet seditionesque commovet, atque Ecclesiæ corpus discindit, (si modo ea fidei puritatem retineat), hic, inquam, quantumvis se religione permotum autumet, nescit tamen (fremat quisque licet, dicam quod sentio), nescit, inquam, se lupum esse ovis pelle confectum, rapinaque et dolo concretum. Neque vero mihi quisquam succenseat ; non enim meus hic sermo est, sed duorum qui terram universum verbo ac moribus illustravere virorum, Ignatii, inquam, theophori et Joannis Chrysostomi. Ait enim disertis verbis Ignatius : « Hic tibi lupi instar rapacis sit, qui gregi exitium sub ovis pelle molitur. Hunc ne martyrii quidem sanguis mundabit. » Chrysostomus autem hominem qui schisma in Ecclesia facit, pejorem hæretico esse testatur ; neque tantummodo pejorem dicit, verum cum summa emphasi multo pejorem esse pronuntiat. Alius vero sanctus vir quidam : « Qui Ecclesiam, inquit (dummodo sit orthodoxa), scindit, eodem se obstringit scelere, atque illi olim qui Dominicum corpus lancea transfoderunt » Verumtamen si qua hæresis forte inciderit, tunc demum is qui adversatur, haud schisma in Ecclesiam invehit, sed hanc a schismate prohibet ; veluti in sacris divinisque canonibus sapienter animadversum est. Sed illuc, unde discessimus, redeundum est, et susceptæ materiæ tenor continuandus.

ιε'. Λέων ὁ Σοφὸς, οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθην, Νικόλαον τὸν Μυστικὸν τοῦ θρόνου ἀδίκως ἐξώσας, ὅτι μὴ παραχωρῶν ἦν αὐτῷ τὴν τετραγαμίαν, Εὐθύμιον τὸν σύγκελλον πατριάρχην ἀνέδειξεν. Ἀλλ' ὅτε μὲν ὁ Λέων οὗτος ἀπεβίω, Ἀλέξανδρος δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν βασίλειον ἀρχὴν ᾠκειώσατο ἑαυτῷ, τὸν

15. Leo Sapiens, quem jam antea commemoravi, Nicolao Mystico per vim injustam depulso, quia nuptias ei quartas non annuebat, Euthymium syncellum patriarcham fecit. Sed enim mortuo Leone, Alexander frater ejus, imperio ad se translato, Euthymium deposuit, propriæque sedi restituit Nico-

(15) Utrumque dictum tam Ignatii quam Chrysostomi exstat in hujus postremi homilia XI in epist. ad Ephes. Porro Ignatii dictum citat etiam Joannes Antiochenus apud Cotelerium Monum. Eccl. Gr. t. I, pag. 176., ut jam observavit Grabius.

laum. Jam hos ambos Ecclesia recepit, quia scilicet orthodoxi erant, et quia sacras leges protegebant: nam et Euthymius plurimum laborrasse dicitur ne quartas nuptias Leo imperator lata lege sanciret : quod reapse impetravit. Sed ad recentiores jam accedamus. Manuel imperator Comnenus sanctum patriarcham Cosmam cognomento Atticum injuste sede detraxit, alio substituto ; quam rem sacri canones vetant. Sed tamen Ecclesia hunc quoque recepit, neque ordinatos ab eo repudiavit, Quod vero prædictus Cosmas patriarcha multa erga Deum fiducia polleret, hinc innotuit ; mœrens enim Ecclesiæ malis, quam regnantium tyrannide oppressam videbat, jam sede decessurus, Augustæ uterum imprecatione conclusit, ne masculam prolem unquam pareret. Tum Cantostephanus tempori velificans, cum dominæ astaret, manum intendit ut patriarcham alapa percuteret : prohibitus tamen a præsentibus est. Tum patriarcha conversus, Sinite hunc, inquitt, paulo post enim Petream suam excipiet ; id quod reapse accidit. Brevi enim elapso tempore bello Corcyræo Contostephanus periit, lapide ictus a nescio quo de superiore urbis muro ; quo ictu vitam fœde misereque amisit, prout patriarcha prædixerat. Augustæ quoque uterus masculo fructu expers fuii, post patriarchæ quam diximus imprecationem. Etsi enim natus est Manueli filius Alexius haud ex illo tamen, sed ex Maria Latina, susceptus fuit.

ἄρχου πρόῤῥησιν· ἀλλά καὶ ἡ τῆς Αὐγούστης γάστηρ ἐπιτίμησιν, ὡς εἴρηται, δεξαμένη· εἰ γὰρ καὶ γέγονε ῥηθείσης αὐτὸν ἐγείνατο, ἀλλ' ἀπὸ Μαρίας τῆς ἐκ Λατίνων.

μὲν Εὐθύμιον τοῦ θρόνου καθεῖλε, Νικόλαόν δὲ αὖθις τῷ οἰκείῳ θρόνῳ ἀποκατέστησεν. Οὗτοι δὲ καὶ ἀμφότεροι δεκτοὶ πάντως τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσὶν ὡς ὀρθόδοξοι ὄντες, καὶ ὑπὲρ τῶν θείων νόμων ἠγωνισμένοι· καὶ γὰρ καὶ τὸν Εὐθύμιον πολλά φασιν ἀγωνισασθαι κωλῦσαι τὸν βασιλέα Λέοντα μὴ νόμον τὴν τετραγαμίαν γράψαι καὶ καταλεῖψαι. Καὶ δὴ καὶ ἐκώλυσεν. Ἐλθωμεν δέ ἐπὶ τῶν νεωτέρων. Ὁ ἐκ Κομνηνῶν βασιλεὺς Μανουὴλ, τὸν ἅγιον ἐν πατριάρχαις Κοσμᾶν τὸν Ἀττικὸν ἀδίκως τοῦ θρόνου καταγαγών, ἕτερον ἀνῆξεν· ὅπερ τοῖς κανόσι τοῖς ἱεροῖς οὐ δοκεῖ. Ἀλλ' ὅμως Ἐκκλησία καὶ τοῦτον ἐδέξατο· καί τοὺς δι' αὐτοῦ χειροτονηθέντας οὐκ ἀπεβάλετο. Ὅτι δὲ πολλὴν τὴν παῤῥησίαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐπλούτει ὁ εἰρημένος Κοσμᾶς ὁ πατριάρχης, ἐντεῦθεν δῆλον· φασὶ γὰρ ὅτι ὑπεραλγήσας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κατ' αὐτῆς δυναστείας τῶν οὐκ εὐαγῶς τῇ βασιλείᾳ χρωμένων, μέλλων ἤδη ἐξέρχεσθαι, τὴν Αὐγοῦσταν κατὰ γαστρὸς σφραγίσας, ἐπετίμησε μηκέτι τεκεῖν παῖδα ἄῤῥενα. Ὁ δὲ Κοντοστέφανος, τῷ καιρῷ χαριζόμενος, ἐπεί παρεστὼς ἦν τῇ δεσποίνῃ, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα ῥαπίσαι τὸν πατριάρχην· ἀλλ' ἐκωλύθη πρὸς τῶν συμπαρεστώτων. Ὁ γοῦν πατριάρχης ἐπιστραφείς, Ἄφετε αὐτόν, ἔφη, μετ' οὐ πολὺ τὴν οἰκείαν Πετρίταν λῃψόμενον· ὃ καὶ γέγονεν (16)· ὀλίγου γὰρ δεηλθόντος καιροῦ, πίπτει ὁ Κοντοστέφανος εἰς τὸν κατὰ Κέρκυραν πόλεμον, λίθῳ βληθείς πρός τινος τῶν τοῦ ἄστεως ἄνωθεν· ὑφ' οὗ λίθου καὶ τὴν ψυχὴν αἰσχρῶς ἀπέβαλε καὶ ἐλεεινῶς, κατὰ τὴν τοῦ πατριάρχαρπος ἐξ ἀῤῥενικῆς γονῆς ἔμεινε τὴν παρ' αὐτοῦ τῷ Μανουὴλ υἱὸς Ἀλέξιος, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς εἰ-

16. Quid vero Isaacius Angelus ? Nonne præter omnem justam causam titulumve canonicum, Camatero deposito, Nicetam sacellarium obtrusit ? Nonne hunc ut imbecillum. anno uno exacto, removens, Leontium patriarcham fecit quem etiam Marianum vocitavit, testans, hunc sibi a Deipara ostensum cum mandato, ut dejecto Niceta Leontium in sede poneret ? Nonne postea Leontium exauctoravit, affirmans pariter id sibi a Deipara imperatum, et Dositheum Hierosolymitanum Constantinopolim transtulit patriarcham ? Obloquente autem magnopere ob hanc rem populo, nonne etiam Dositheus sede excidit, alio substituto ? Quinque igitur patriarchas Byzantina in urbe intra novennium constituit Isaacius, quanto scilicet tempore ipse regnavit ; rationem quidem vel canonicas causas nullas secutus, sed propria tantum voluntate et arbitrio illum ejiciens, hunc oggerens. Et tamen horum neminem, vel eos qui ab his sunt ordinati, Ecclesia exclusit : quodque festivius fuit, vel potius turpius, omnes hi regnante Isaacio vivebant,

ις'. Τί δὲ καὶ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος (17); οὐ χωρὶς πάσης αἰτίας εὐλόγου καὶ κανονικῆς αἰτίας τὸν Καματηρὸν τοῦ θρόνου παρακινήσας, Νικήταν τὸν σακελλάριον ἔθετο ; Οὐχί τοῦτον αὖθις ὡς ἀφελῆ μετ, ἐνιαυτὸν ἄνα καταγαγών, τὸν Θεοτοκίτην Λεόντιον πατριάρχην πεποίηκεν ; ὃν καὶ Θεοτοκίτην ἐκάλεσε, διαβεβαιούμενος τὴν Θεοτόκον ἐμφανισθῆναί οἱ, καὶ προστάξαι Νικήταν μὲν καθελεῖν, Λεόντιον δὲ ἀντ' αὐτοῦ τῷ θρόνῳ ἐγκαταστῆσαι ; Οὐχί αὖθις τὸν μέν Λεόντιον τοῦ θρόνου ἐξίωσε, τῆς Θεοτόκου αὐτῷ καὶ πάλιν τοῦτο ποιῆσαι διαταξαμένης ἰσχυριζόμενος. τὸν Ἱεροσολύμων δὲ Δοσίθεον τῆς Κωνσταντίνου ἱεράρχην ἀπέδειξεν ; Ἐπεί δὲ ὁ γογγυσμὸς πολὺς περί τούτου γεγένηται, οὐχὶ καὶ Δοσίθεος, τούτου ἕνεκα τοῦ θρόνου ἀποπεσών, ἕτερος ποεβλήθη ; Πέντε γοῦν οὕτω πατριάρχας τῆς Κωνσταντίνου ὁ Ἰσαάκιος κατέστησεν ἐν χρόνοις ἐννέα, οὓς καὶ ἦν βασιλεύσας αὐτός· λόγῳ μὲν καὶ κανονικοῖς ἐγκλήμασιν οὐδαμῶς ἁπλῶς δὲ οἰκείῳ θελήματι καὶ ὁρίξει, τὸν μὲν καταγών, τὸν δ' ἀνάγων. Καὶ ὅμως οὐδείς τούτων, ἢ τῶν δι' αὐτῶν χειροτονηθέντων

(16) Hæc erant apud Ephræmium v. 10165 ssqq. absque notitia tamen quod Contostephanus perierit bello Corcyræo.

(17) Hunc locum de Isaacii Angeli promotionibus sen potius perturbationibus ecclesiasticis profert ex Methodio nostro Allatius *Contra Creygh.* exerc. XVII, p. 330. Rem narrat etiam Ephræmius v. 6010 sqq.

ἄδικος τῇ Ἐκκλησίᾳ γεγένηται. Τὸ δὲ δὴ ἀστειότερον, μᾶλλον δὲ ἀτιμότερον, ὅτι πάντες ἔζων ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰσαακίου, διὰ τὸ ὀλιγοχρόνιον τάχα ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτὸν γεγενῆσθαι. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον. Ὧδε δὲ καὶ ταῦτα προστίθημι.

A propter brevem imperii ejus periodum. Sed de his hactenus. Nunc alia subtexere placet.

ιζ'. Μάξιμος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἱερὸς πρόεδρος καὶ ὁμολογητής, ἐπειδὴ σύνοδον συνήθροισε τοπικὴν, καὶ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον εἰς κοινωνίαν ἐδέξατο ἐξ Ἀντιοχείας ἐρχόμενον, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν καταλαβεῖν σπεύδοντα, δεξάμενον ἤδη ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου τὴν τοῦ οἰκείου θρόνου ἐκχώρησιν, διαβολαῖς τοῦ Καισαρείας Παλαιστίνης Εὐσεβίου (18), τοῦ οἰκείου θρόνου ἐκπεπτωκώς, ἀνάγεται εἰς αὐτὸν σπουδῇ τοῦ αὐτοῦ Καισαρείας, Κύριλλος ὁ θαυμάσιος, ὃς καὶ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως τὸ πρότερον διάπυρος ἐραστὴς ἦν. Καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐξ ἄλλων μὲν πολλῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τοῦ Μάξιμον μὲν τὸ ὁμοούσιον προσβεύοντα τοῦ θρόνου ἐκπεσεῖν, Κύριλλον δὲ πρὸς Ἀρειανῶν ἀντὶ Μαξίμου καταστῆναι πρόεδρον τῆς ἁγίας Σιών. Λέγει δὲ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὴν ἀνακομιδὴν Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος λόγῳ (19) οὕτως· « Ἦν δὲ ὁ Κύριλλος ἐκ μεταμελείας τῷ ὁμοουσίῳ προσθέμενος. » Οὗτος καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ παρῆν ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ ἀγωνιζόμενος δόγματος· καὶ συγγράμματα δὲ πλεῖστα καὶ πάσης ὠφελείας γέμοντα ἢ τῶν ὀρθοδόξων καταλέλοιπεν Ἐκκλησία. Οὗτος οὐ μόνον οὐκ ἀπόβλητος γέγονε τῷ ἐπιβῆναι τοῦ θρόνου, ἔτι ζῶντός τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου καὶ ἐν ἐξορίᾳ ὑπὲρ τοῦ ὀρθοῦ διάγοντος λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐπαινετὸς πάνυ καὶ ἀπόδεκτος· ἕνα γὰρ τῶν ἁγίων ἡ Ἐκκλησία καὶ τοῦτον πλουτοῦσα σεμνύνεται.

17. Hierosolymorum patriarcha et confessor Maximus, postquam, congregata Palæstina synodo, magnum Athanasium Antiochia profectum atque ad suam urbem accedentem in communionem accepit, qui jam decretum Constantii imperatoris nactus erat Antiochiæ, quo sede sua deponebatur, propter Eusebii Cæsariensis in Palæstina episcopi calumnias, ipse quoque Maximus sede sua detrahitur; habetque successorem, adnitente eodem Cæsariensi, Cyrillum illum mirificum, qui antea fervidus Arii assecla fuerat: quæ res cum aliunde constat, tum inde etiam, quod Maximus homousianus honore excidit Cyrillus autem ab Arianis ad sanctæ urbis pontificatum promotus est pro Maximo. Porro divus Gregorius Nyssenus in oratione de reliquiarum Stephani protomarytris translatione, sic ait: » Cyrillus post resipiscentiam vocabulum *homousion* admittebat. « Hic secundæ etiam præsens synodo recto dogmate pugnavit: et plurima atque utilissima scripta orthodoxæ Ecclesiæ reliquit. Jam vero hic Cyrillus non solum Ecclesia ejectus non est, propterea quod sedem occupavisset, vivente adhuc Maximo et recti dogmatis causa exsulante, verumetiam laudatissimus fuit atque pergratus: namque et hunc in sanctorum numero Ecclesia recensere gloriatur.

ιη'. Τί δὲ καὶ Μελέτιος ὁ μέγας ἐν ὁμολογηταῖς; οὐ Σεβαστείας καὶ Βεῤῥοίας τῆς κατὰ Συρίαν, καὶ τελευταῖον Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης τὸν θρόνον πιστεύεται πρὸς Ἀρειανῶν; οὐ συμπράκτωρ αὐτοῖς καὶ συναγωνιστὴς ἦν, καὶ τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς κρατύνειν ἠπείγετο, οἷς καὶ τὸν ὑψηλὸν τοῦτον θρόνον δίκαιος ἐκριθῆ λαβεῖν; Καὶ γάρ τινες τοῦ ὑμετέρου φρονήματος ποτε εἰς λόγους ἐλθόντες ἐμοὶ, διαβεβαιούμενοι ἔφασκον μεθ' ὅσης ἂν τις εἴποι τῆς ἀπονοίας, ὅτι Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας, Γερμανὸν τὸν ὁμολογητὴν, καὶ Πρόκλον τὸν ἐκ Κυζίκου μετατεθέντα εἰς πόλιν τὴν βασιλεύουσαν, καὶ σὺν τούτοις Γρηγόριον τὸν Θεολόγον φωνὴν, μετὰ διακρίσεως κατὰ χάριν δεχόμεθα, ἀλλ' οὐχ ὡς γνησίως ἀρχιερατεύσαντας. Ἆρ' οὖν τοῦτο δοκεῖ καὶ πᾶσιν ὑμῖν; Ἢ τοὺς εἰπόντας δυσσεβῶς ταῦτα καὶ ὑμῶν ὁπόσοι τὰ θεῖα ἐστε εὐλαβέστεροι, καταπτύετε, ὡς ἡμεῖς, τὸ σέβας τοῖς ἁγίοις προνέμοντες οὐ κατ' οἰκείαν χάριν οὐδὲ διάκρισιν, ἀλλ' ὡς γνησίοις τῆς ἀληθείας προστάταις, καὶ νομίμως τὴν Ἐκκλησίαν ἱερατεύσασιν; Ἀλλ' ὅπερ μὲν πρὸς τοὺς ὑμεῖς ἔχειν βούλεσθε, αὐτοὶ ἂν εἰδῆτε· ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία (20) γνησίους προστάτας καὶ διδασκάλους καὶ προμάχους

18. Quid porro magnus inter confessores Meletius? Nonne Sebastiæ, et mox Berrhœæ Syræ, postremo Antiochiæ magnæ sacras infulas ab Arianis accepit? nonne his ipse favebat navabatque operam? nonne horum placita firmare satagebat, quorum favore pontificatus apicem adeptus erat? Verumtamen quidam vestræ sectæ homines mecum colloquentes summa eum stultitia affirmabant, se quidem Meletium Antiochiæ episcopum, Germanum confessorem, Proclum Cyzico translatum Constantinopolim, simulque Gregorium Theologum exceptione quadam et quasi gratiose episcopos agnoscere, non tamen ut genuinos præsules. Itane vos cuncti reapse judicatis, an potius eos qui sic irreligiose loquuntur, vos quoque quotquot pii estis, pari nobiscum contemptu aversamini; sanctos autem hos homines veneratione prosequimini, non exceptione quadam et quasi gratiose, sed ut veros reapse veritatis patronos, legitimosque Ecclesiæ ministros? Verumtamen quid hac in re agere velitis, ipsi demum constituite. Dei quidem Ecclesia prædictos viros ceu genuinos antistites, rectæ nostræ fidei magistros ac defensores ubique præ-

(18) Imo *Acacii*. Anonymus vero Baroccianus episcopi Cæsariensis nomen reticet.

(19) In sanctum Stephanum duæ exstant laudationes Nysseni: una in priscis editionibus, altera ex codice Vaticano a cl. Zacagnio edita. Neutra tamen loquitur de translatione reliquiarum ejus: quare nec verba a Methodio citata in iis leguntur. Superest ergo ut tertia Nysseni oratio de S. Stephano detegatur.

(20) Deest Ἐκκλησία in codice.

dicat, eisque gloriatur; atque ita vincit omnem hæresim, et horum freta magisterio atque exemplis malitiam illorum aversatur ac procul abjicit, qui sub religionis obtentu fidelium corpus nituntur discindere.

19. Divus certe Chrysostomus de Meletii Antiocheni episcopi sacris manibus primo quidem regenerationis sacrum lavacrum, postea diaconatus quoque accepit ordinem quanquam, probe sciebat, magnum Eustathium in exsilio inter plurimas miserias versari, rectæ fidei causa. Is etiam utrumque laudationibus exornavit. Meletium, inquam, atque Eustathium, rixarum indecentium stultarumque contentionum amatores præclare contemnens, nec non excogitatas ab hominibus appellationes contra decorum atque officium. Quippe illi Meletianos appellabant adversarios suos; hi rursus Eustathianos illos vocitabant. Quæ flagitia doctissimus quoque sacræ rei Basilius jampridem detestans, flagitiosos miserabatur. Quare et ad magnum Athanasium sic scribebat : « Antiochiæ morbus magno medico indiget: ejus enim Ecclesiæ etsi vitalia sana sunt, vultus tamen laceratur. » Idem in alia epistola ait : « Ego Meletium non ignoro : usa est enim communione ejus Ecclesia mea, et adhuc utitur, et cum Domini gratia deinceps utetur. » Et in alia: « Si omnes, omissis contentionibus, homini Dei Meletio adhærerent. » Adhuc in alia: « Illa Ecclesiæ membra esse judicamus, quæ cum homine Dei Meletio cohærent. » Et rursus: « Oportet omnes ad hominem Dei Meletium se adjungere. « Reprehensus autem a nescio quo, ita se defendit: » Ego Antiochiæ episcopum novi neminem nisi Meletium. Neque omnino sic dixit, quod Eustahium rejiceret, sed ut eos refelleret confunderetque qui Meletium non recipiebant: simul etiam, quia is interim Ecclesiam tenebat regebatque, dum Eustathius in exsilio otiari cogebatur. Fortasse etiam his verbis dolorem Arianis inurere voluit.

20. Hoc, inquam, saltem exemplum spectare vos oporteret, neque tanta inconsiderantia repudiare sanctissimum Josephum, præclarum religionis nostræ ducem, sacrumque nostrum patriarcham. Et alium quemdam per epistolam admonens magnus Basilius, hortatur ut omissa schismatum discordia, Meletium sequatur. Sed cur plura dicam ? Nonne hic magnus Basilius presbyteratus ordinem a Meletio suscepit ? Legite Socratis ecclesiasticam Historiam, itemque magni Basilii Vitam ab Amphilochio Iconiensi scriptam, ut rem cognoscatis. In Vita quoque sancti Antonii scribitur : Fide autem admirabilis erat Antonius et prorsus orthodoxus :

A τοῦ ὀρθοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως λόγου πανταχοῦ τούτους προβαλλομένη σεμνύνεται, καὶ νικᾷ πᾶσαν αἵρεσιν καὶ πᾶσαν κακόνοιαν τῶν ἐν προσχήματι εὐλαβείας κατατέμνειν τὸ τῶν πιστῶν σῶμα σπουδὴν τιθεμένων, ταῖς τούτων διδαχαῖς τε καὶ πράξεσιν ἀποτρεπομένη καὶ πόρρω βάλλουσα.

ιθ'. Ὁ μέντοι γε θεῖος Χρυσόστομος ταῖς Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας χερσὶν ἱεραῖς πρότερον μὲν τὸ τῆς παλιγγενεσίας θεῖον λουτρόν, ὕστερον δὲ τὴν τῆς διακονίας χειροτονίαν ἱερῶς δέχεται · καὶ ταῦτα εἰδὼς τὸν μέγαν Εὐστάθιον ἐν ἐξορίᾳ πλείσταις ὅτι κακώσεσι προσπαλαίοντα τῆς ὀρθῆς ἕνεκα πίστεως, ὃς καὶ ἀμφοτέρους ἐγκωμίοις ἐτίμησε. Μελέτιον δηλαδὴ καὶ Εὐστάθιον, τοὺς ἐριστικὰς ἀσέμνοις καὶ ματαίαις ἐνστάσεσιν χαίρειν ἐθέλοντας θεοφρονως
B ἀποδοκιμάζων σὺν ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπωνυμίαις, ἃς σφίσιν ἔθεντο, ὡς μὴ ὠφελον · οἱ μὲν γὰρ Μελετιανοὺς τοὺς ἀντιδιατιθεμένους ὠνόμαζον · τούτους δ' αὖθις ἐκεῖνοι Εὐσταθιανοὺς ἐκάλουν · ταῦτα δὲ καὶ ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος πρότερον μυσαττόμενος, τοὺς πάσχοντας κατηλέει · διὸ καὶ πρὸς τὸν μέγαν ἔγραψεν Ἀθανάσιον οὕτως · « Τὰ γὰρ τῆς Ἀντιοχείας ἀῤῥωστήματα μεγάλου τινὸς ἰατροῦ θέονται· ἥτις περὶ τὰ καίρια ὑγιαίνουσα, περὶ τὰ πρόσωπα σχίζεται. » Ὁ αὐτὸς καὶ ἐν ἄλλῃ φησὶ τῶν ἐπιστολῶν · « Ἐγὼ δὲ Μελέτιον οὐκ ἀγνοῶ, ἀλλ' ἔσχεν αὐτὸν ἡ ἐμὴ Ἐκκλησία, καὶ ἔχει κοινωνικὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἕξει χάριτι τοῦ Κυρίου · » καὶ ἐν ἄλλῃ · » Εἰ τὸ φιλόνεικον ἀφέμενοι πάντες προστεθεῖεν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Μελετίῳ · » καὶ ἐν ἄλλῃ ·
C « Μέρος Ἐκκλησίας ἐκεῖνο κρίνομεν, τὸ προσκείμενον τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Μελετίῳ, » Ἐγκαλούμενος δὲ πρός τινος, ἀπολογεῖται καὶ φησιν · « Οὐκ οἶδα ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας ἕτερον εἰ μὴ Μελέτιον (21). » Καὶ πάντως οὐκ ἀποβαλλόμενος τὸν Εὐστάθιον τοῦτο εἴρηκεν, ἀλλὰ προτρεπόμενος καὶ ἐντρέπων τοὺς μὴ παραδέχομένους Μελέτιον · ἅμα δὲ καὶ ὡς τούτου τὴν Ἐκκλησίαν τέως κατέχοντος καὶ οἰκονομοῦντος, Εὐσταθίου ἀργοῦντος ἐν ἐξορίᾳ · ἔτι δὲ
D ἄγχων τοὺς ἐξ Ἀρείου τῷ ῥήματι.

κ'. Ὁ δή, καὶ εἰ μή τι ἄλλο, ἀλλὰ κἂν τοῦτο ἔδει σκοπεῖν καὶ ὑμᾶς · καὶ μὴ ἀποπέμπεσθαι οὕτως ἀκρίτως τὸν τῆς ἡμετέρας καλῶς προϊστάμενον εὐσεβείας ἀγιώτατον Ἰωσὴφ, τὸν ἱερὸν ἡμῶν πατριάρχην. Καὶ ἄλλῳ δέ τινι παραινῶν δι' ἐπιστολῶς ὁ μέγας Βασίλειος, ἀφέμενον τὴν τῶν σχισμάτων ἔριν προστεθῆναι Μελετίῳ παρακελεύεται. Καὶ τί δεῖ πλειόνων ἡμῖν ; Οὐχὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μέγας Βασίλειος παρὰ τοῦ Μελετίου τὴν τῶν πρεσβυτέρων (22) χειροτονίαν ἐδέξατο ; Ἀνάγνωτε τὴν τοῦ Σωκράτους ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, καὶ Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονιου εἰς τὸν Βίον τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ γνῶτε · γράφει καὶ εἰς τὸν Βίον τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου · « Τῇ

(20) Aliter mox divus Antonius, cui Hieronymus noster consonat in Epistola ad Damasum: *Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum.* Consule Catalogum episcoporum Antiochenorum in collect. Vat. t. I, part. II, p. 15. Hæc est nimirum episcopalium schismatum natura ut veritas rectumque jus ægre dignoscatur, nec nisi fere tempore inclarescat, quod idcirco Pindarus ait *omnium rerum sapientissimum.*

(22) Imo diaconum factum a Meletio Basilium dicit Socrates lib. IV, 26, ut certe in editionibus legitur.

πίστει δὲ θαυμαστὸς ἦν ὁ Ἀντώνιος καὶ εὐσεβής· οὔτε γὰρ τοῖς Μελετιανοῖς τοῖς σχισματικοῖς ποτε ἐκοινώνησεν, εἰδὼς αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀποστασίαν, οὔτε Μανιχαίοις, ἢ ἄλλοις τισὶν αἱρετικοῖς ὡμίλει φιλονεί κως, ἢ μόνον ἄχρι νουθεσίας. » Καὶ μετά τινα νουθετῶς τοῖς μαθηταῖς τὰ τελευταῖα ἤδη, ἐνετέλλετο αὐτοῖς μὴ ἐγγίζειν Μελετιανοῖς σχισματικοῖς· « Οἴδατε γάρ, » φησὶν, « αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ βέβηλον αἵρεσιν· μήτε κοινωνίαν ἔχειν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς· » καὶ μετά τινα, « Μνημονεύετε, » φησὶν, « ὧν ἠκούσατε παρ' ἐμοῦ παραινέσεων· καὶ μηδεμία κοινωνία ἔστω ὑμῖν πρὸς τοὺς σχισματικοὺς Μελετιανούς, μήθ' ὅλως πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς Ἀρειανούς (23)· οἴδατε γάρ, » φησί, « πῶς κἀγὼ τούτους ἐξετρεπόμην. » Διδάχθητε καὶ παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ὅτι ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ἐστὲ ὑμεῖς οἱ σχισματικοί· καὶ οὐκ ἔστι δίκαιον δέχεσθαι παρ' ἡμῶν εἰς κοινωνίαν ὑμᾶς, ἂν μὴ γνησίως μετανοήσητε, καὶ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας γένησθε διὰ μετανοίας, καθὼς καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι δοκεῖ. Ἅμα δὲ σημειώσασθε καὶ ὅτι τοὺς Μελετιανούς, σχισματικοὺς ὄντας, αἱρετικοὺς ἐκάλεσεν· « Οἴδατε γάρ, » φησὶν, » αὐτῶν τὴν πονηρὰν καὶ βέβηλον αἵρεσιν. » Οὕτω καὶ ὁ Ἀπόστολος αἱρέσεις τὰ σχίσματα ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους καλεῖ, κ. τ. λ. (24).

A nam neque cum Meletianis schismaticis communicavit unquam, quorum noverat improbitatem et apostasiam, neque cum Manichæis, neque cum aliis quibusvis hæreticis partium amore versabatur, nisi forte aliquando commonendi causa. » Et paulo infra ait biographus : « Cum suprema monita discipulis daret, mandabat ipsis ne cum Meletianis schismaticis versarentur : Nostis enim, inquit, illorum improbitatem profanamque hæresim. Item ne cum Arianis communicarent. » Rursumque paulo post : « Mementote, inquit, quas audistis a me, admonitionum : nullaque vobis cum Meletianis schismaticis communio sit, neque omnino cum Arianis hæreticis : scitis enim quomodo et ego ejusmodi consortia vitaverim. » A sancto ergo Antonio cognoscite extra Ecclesiam vos esse, o schismatici ; neque vos oportere a nobis recipi, nisi sincera pœnitentia tangamini, fiatisque Ecclesiæ filii per conversionem, velut sacri quoque decernunt canones. Illud etiam animadvertite, quod nempe Meletianos Antonius hæreticos appellavit dicens : »Nostis enim illorum improbam profanamque hæresim.»Sic etiam Apostolus *hæreseos* nomine schismata indigitat in Epistola ad Corinthios, etc.

B

(23) Idcirco cum Arianis Meletiani conjunguntur, quia Meletius ab Arianis promotus fuerat, ut ait, præter Methodium, etiam Hieronymus in Chronico. Cæteroquin si magnus Athanasius (præter Basilium) cum Meletio communicare optabat, ut ex Basilii epistolis noscimus, id prorsus Meletium ab Arianismo liberare videtur. Et quidem delusos fuisse Arianos, qui Meletium consentire secum putabant, ait auctor Calalogi episcoporum retrocitatus.

C

(24) Hactenus Methodius visus mihi est utilis propter ea quæ ex ecclesiastica sedium orientalium historia deloravit. Reliqua erant in codice usque ad opusculi finem perpauca.

ANNO DOMINI MCCLXII

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΛΕΓΟΝΤΩΝ

ΟΤΙ ΧΡΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ ΠΟΙΕΙΝ ΕΝ ΝΕΚΡΩ

—

NICEPHORI II

CP. PATRIARCHÆ

CONTRA EOS QUI DICUNT MORTUOS SACRO OLEO UNGENDOS ESSE.

(Mai, Nova Bibl. PP. tom. IV, p. 61, in not.)

—

Οὐκ οἶδα ποίαν ἀβελτηρίαν καὶ ἀτασθαλίαν μεστὴν πειριπίπτουσί τινες ἱερεῖς ἐν παλλοῖς τόποις, ὡς ἔμαθον παρὰ τῶν εἰδότων. Λάγουσι γὰρ, ὅτι μετὰ τὸ θανεῖν πολλοὺς τούτοις ποιοῦτοις εὐχέλαιον, καὶ

Pravæ nescio cui consuetudini et stoliditate plenæ in multis locis adhærent sacerdotes quidam, ut ab oculatis testibus audivi. Aiunt enim eos defunctis oleum sanctum admovere et corpus mortuum

[1] De eo Mich. Lequien, *Orient. Christ.* I, 281.

inungere. O perversa doctrina! oculi omnino non A videntes! Sancta enim et œcumenica synodus prima hoc fieri edixit erga eos qui anima et corpore infirmantur, secundum Apostoli præceptum: « Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit infirmum et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei [1] .» Vides mandatum? Disce modum et irrationabiliter agere noli. Similiter et Pater noster, Arsenium dico Constantini egregiæ urbis patriarcham, cæremoniam hanc per septem ministros fieri jussit etiamsi episcopi sint vel metropolitæ; ideo preces ipse aliquando præstitit. Vide precum adhibitarum metem, et disce quod ignorabas. Rursus eis dico: Ait Dominus noster: « Ubi sunt duo vel B tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum [2]. » Et iterum ipse Dominus noster et Deus in Evangelio secundum Lucam cum de eo loquitur qui in latrones inciderat, ejus vulnera oleo et vino fota fuisse ait. Hæc ergo ad vivos spectant, non ad mortuos. Tu vero qui hoc facere præsumis, animi nescio qua insatiabilitate laboras. Dico igitur: Nemo hoc facere audebit; sin, ut transgressor prædictorum habebitur. Quod si mihi dicas, hoc ut opus pium erga mortuos fierit; apage! Ex eleemosynis enim et quæ a Christianis fiunt mortuorum commemorationibus fructum spiritualem apud Deum animæ percipiunt; tu autem corpus mortuum inungens et dicens: Commoretur Spiritus tuus in servo tuo ut reliquum tempus in mandatis tuis C perseveret; et rursus: Leva eum ex doloris lecto et a stramento afflictionis; cum hæc profers, quod agis non intelligis. Sed finem dicendi facimus allato ex Salomone testimonio: « In viro intelligente sermo simplex et brevis solerti et prompto auditui sufficit. »

συναλείφουσι τὸ τεθνηκὸς σῶμα. Ὦ γνώσεις νενοθευμένη, καὶ ὀφθαλμοὶ παντελῶς οὐχ ὁρῶντες! Καὶ γὰρ τοῦτο ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἡ πρώτη ἐνομοθέτησεν, ἐπὶ ζώντας νοσοῦντας ψυχῇ καὶ σώματι, τὴν ἀφορμὴν λαβόντας τὸ τοῦ Ἀποστόλου ῥητόν· λέγει δέ· « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείφοντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. » Ὁρᾷς τὸ ῥᾶγμα; γνῶθι τὸν τρόπον, καὶ μὴ ἀνοήτως τὸ πρᾶγμα ποιῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ, ὁ Πατήρ, ἡμῶν Ἀρσένιον λέγω τὸν πατριάρχην τῆς καλλιπόλεως Κωνσταντίνου, τὴν ἀκολουθίαν ταύτην ἐνομοθέτησε γίνεσθαι ἐπτὰ ἱερέων, κἂν ἐπίσκοποι ὦσι, κἂν μητροπολῖται· διὸ καὶ ἐν ἴσῳ τὰς εὐχὰς αὐτὸς ὁ ῥηθεὶς πεποιηκώς. Καί ὅρα τὸν νοῦν τῶν πεποιημένων εὐχῶν, γνῶθι ὃ μὴ εἰδώς. Καί πάλιν πρὸς τούτοις ἐρῶ· φησί γὰρ ὁ ἡμέτερος Κύριος· « Ὅπου εἰσί δύο ἢ τρεῖς ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι, ἐκεῖ καὶ ἐγώ εἰμι. » Καί πάλιν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ λέγει περί τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστὰς καὶ τραυματισθέντος, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον. Καί ταῦτα ἐπί ζώντων νενομοθέτηνται, οὐχί ἐπί τεθνεώτων. Σὺ δέ ὁ τοῦτο τολμήσας οἷος ποιεῖν, οὐκ οἶδα ποίας ἀκορέστου γνώκης νενοσηκώς. Διό λέγω· Μηδείς τολμήσει τοῦτο ποιεῖν, καὶ ὁ παραβάτης τῶν λαληθέντων κριθήσεται. Εἰ δέ γε τοῦτο φήσεις μοι, ὅτι ἐλεημοσύνης ἔργον τῷ τεθνηκότι γίνεται, εἰ τοῦτο ποιήσεις, μὴ γένοιτο. Καί γὰρ ἡ ἐλεημοσύνη, καὶ αἱ μνῆμαι τῶν Χριστιανῶν, αἵ γίνονται ἀεὶ παρ' ἡμῶν, πνευματικὸν κόν καρπὸν ἐπιδέχονται αἱ ψυχαί παρὰ τῷ Θεῷ· σύ δέ το τεθνηκὸς σῶμα ἐπισφραγίζων καὶ λέγων· Τῷ Πνεύματί σου σκήνωσον ἐπί τὸν δοῦλόν σου, ὅπως τὸν ὑπόλοιπον χρόνον ἐν τοῖς δικαιώμασί σου πορεύηται· καὶ πάλιν· Ἔξέγειρον αὐτὸν ἀπὸ κλίνης ὀδυνηρᾶς, καὶ ἀπό στρωμνῆς κακώσεως· ὅταν ταῦτα ἐπιφωνεῖς, οὐ γινώσκεις τὸν νοῦν τοῦ πράγματος. Τοίνυν τῷ λόγῳ τὸ τέλος δῶμεν, καὶ τοῦ Σολομῶντος ῥητοῦ μνήμην ποιήσωμεν, ὅτι Τῷ ἔχοντι σύνεσιν αὐτάρκης καὶ εἷς λόγος πρὸς ἀκοὴν εὐθεῖαν καὶ συνετωτάτην ὑπάρχει.

[1] Jac. v, 14. [2] Matth. XVIII, 20.

ANNO DOMINI MCCLXX.

CONSTANTINUS ACROPOLITA.

NOTITIA

(Cave ad an. 1270; Fabric. Harl. t. VII,)

Constantinus Acropolita, magnus logotheta, νίος Μεταφράστης, sive *Metaphrastes junior* dictus, in aula Constantinop. vir summus, claruit, imperante Michaele Palæologo, circa an. 1270. Causam Græ-

corum adversus Latinos fovebat maxime, contra quos plures de processione Spiritus sancti tractatus reliquit. Duos in scriptis Græcorum laudatos se vidisse refert L. Allatius *De Consens. Orient. et Occident*, lib. II, cap. 15, num. XIV, col 780. Unum, cujus illud principium, Ἄνδρες Ῥωμαῖοι alterum, cujus illud, Ἐμνήσθην καὶ ἄλλου λογου τῶν ἀντιλεγόντων ἡμῖν. Quorum, inquit, frusta, eaque satis polita, in codicibus mss reperiuntur. Qua occasione, quo animo logothetæ nostri commentarium una cum propriis comburendum igni obtulit Theodorus Muzalo, in eadem dignitate successor et protovestiarius plene te docebit Pachymeres lib. VII, cap. 8. Scripsit etiam Constantinus *Orationem* in sanctam martyrem Theodosiam, partria Constantinopolitanam, quæ sub Leone Isauro pro cultu sacrarum imaginum Constantinopoli passa est. Cujus hoc initium, Γυναῖκα μὲν ἀνδρείαν ποὺ τις ἂν καὶ ὁπως εὕροι ὁ σοφὸς ἠπόρησε Σολομών, καὶ μᾶλα γε εἰκότως ἠπόρησε. Πρὸ γὰρ τῆς χάριτος, etc. Hanc orationem etiam in suum indicem retulit L. Allatius *De script. Simeon.* pag. 84, qui et alibi quædam ex ea profert. *advers. Hotting*, p. 200. Exstat ms. in biblioth. Vindob. cod theol. Lambec. CXI, Nessel CCLXXIX, num. XVII, f. 217, iterumque *cod. histor*. CXV, num. II, fol 73, pag. 2. Confer. Lambec. *Comment*, lib. IV, pag. 63. Exstant et aliæ ejus historici argumenti orationes; nempe in S. *martyrem Neophytum*. Princ.: Παραδόξων πραγμάτων δυσπαράδεκτος ἡ διήγησις, ἀλλ' οὐ τοῖς τοῦ ἡμετέρου καὶ θείου πληρώματος, apud L. Allat. *De script. Simeon.*, pag. 105. *In S. Theodorum Tyronem*. Princ. Σὺ μὲν, ὦ ἀγαθὲ τοῦ ὑπερἀγαθου δοῦλε Θεοῦ. *Ibidem* pag. 109. *In S Joannem Damascenum*. Princ.: Τῷ Ἰωάννῃ τὸν λόγον τῷ ἐκ Δαμασκοῦ τὰ ἐγκώμια, *ibidem* pag. 112. Hunc sermonem a se descriptum, Lutetiam ad J. Aubertum, in futurum novæ editionis Damasceni ornamentum (*a*), se ms. misisse testis est ibem Allatius *in catal. Oper. S. Damasc.* ad calc. *Symmict.* num. 28, p. 450. Ex eo quædam profert in *Consens. de purgat.* p. 761. CAVE.

Ex orationibus Constantini Acropolitæ in sanctos, quas mss. memorant Allatius Dè Simeonum scriptis, p. 84 et Caveus parte altera Hist. litterariæ scriptorum eccles. ad a. C. 1270, illa in *martyrem Theodosiam*, Græce ex ms. Vaticano cum Dan. Cardoni S, J. versione exstat in Actis Sanctorum tom. VII Maii, p. 69 — 86 : et altera *in S Joannem Damascenum*, itidem e ms Vaticano Græce cum versione. J. Francisci de Rubeis. ICti Romani, tom. II Maii, pag, 731 — 760 FABR. Vindobonæ in cod. CXI, n. 17, et cod. XXXV, n. 2, est Τοῦ σοφωτάτου μεγάλου λογοθέτου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀκροπολίτου *oratio in S. martyrem Theodosiam*, quæ sub imp. Leone Isauro pro cultu sacrarum imaginum passa est. De priore cod. Lambec. comm. IV, p. 140, ubi Kollarius verba Lambecii ex indice pag. 526 repetit. Lambec. vero, Meminit, ait, hujus Constantini Acropolitæ Joannes Cantacuzenus, Historiæ Byzantinæ lib. I, cap. 14, ubi refert, eum fuisse unum ex imp. Andronici senioris assessoribus in judicio contra nepotem ipsius, Andronicum secundum s. juniorem. Ipsa Cantacuzeni verba sunt hæc : Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ Ἀκροπολίτης ἦν Κωνσταντῖνος, μέγας λογοθέτης ὢν καὶ αὐτός. De posteriore cod. vide Lambec. VIII, pag. 789, ibique Kollar. — Paris, in bibl. publ. est in cod. MCCXII Const. Acrop. homilia in Theodosiam martyrem — In cod. CMLXXVI, n. 14, in laudem Constantini M. et Helenæ ejus matris. — In cod. eod. in n. 13, in luadem Georgii martyris. — Mediolani in bibl. Ambros. Const. Acropol., sermones et epistolæ, teste Montfauc. in *B. biblioth. mss.* I, p. 495, A. inter epistolas Georgii Cyprii sunt quædam ad Constantinum et Georgium Acropolitas, in cod. Vindob, Cæsareo LXXVII. V. Lambec. Comm. VIII, p. 1068 sq ., 1077 sqq. HARL.

(*a*) Omissus est in editione Mich. Lequien.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ

ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΙΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ

ΤΟΝ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΝ.

SAPIENTISSIMI DOMNI

CONSTANTINI LOGOTHETÆ

ACROPOLITÆ

SERMO IN S. JOANNEM DAMASCENUM

(Ex ms. bibliothecæ Vaticanæ Interpretate Joanne Francisco de Rubeis Jurisconsulto Romano. Acta SS. Bolland. ad diem 6 Maii.)

Benedic, Domine.

1. Joanni orationem! Damasceno encomia! Quo igtur pacto in ipso limine non torpebo, et priusquam ad certamen exuar non aufugiam? Ad immittendam in inexpletum sapientiæ profundum vastumque sermonum pelagus oratic·nis naviculam impetum arripui; et quomodo non cum horrore navigationem aggrediar? ingressus vero, quomodo non subito repletus terrore, neglectis gubernaculis depositoque ulterius progrediendi conatu, non protinus ad regressionem convertar? Fateor equidem quod non satis mature consideravi magnitudinem argumenti, neque ut sic dixerim substiti, speculando quo me propositum meum proveheret. Circumdedit me fluctuum inter se collisorum æstus, et tanquam in tempestate conturbatæ menti effusa est caligo; ideoque ab ipsis carceribus, ut proverbio dicitur, me subiit pœnitentia, seu potius in ipsa navis solutione anchoram tollendo fatiscens, penitus defeci atque ambiguus substiti, incertus quomodo gubernarem aut quo mentis dirigerem intentionem. Magnum est profecto, quod faciendum suscepi: verum, sicut in maximis quandoque tempestatibus, fax opportune elata apparuit, et fausius quidam splendor pertransiit, qui illuminato mentis oculo et mentem implevit fiducia, et universum gubernandi modum indicavit, ac bonam quodammodo spem felicis in portum appulsus ostendit. Qualis vero splendor? aut quæ fax? Beati hujus divinique et mundum illustrantis luminaris ra-

Δέσποτα, εὐλόγησον.

α'. Τῷ Ἰωάννῃ τὸν λόθον! τῷ ἐκ Δαμασκοῦ τὰ ἐγκώμια! Πῶς δέ ἆρα μὴ εὐθὺς ἀποκνήσω, καὶ πρὶν ἢ πρὸς τὸν ἆθλον ἀποδύσασθαι διαδράσω; Τῷ τῆς σοφίας ἀπλέτῳ βυθῷ, τῷ τῶν λόγων ἀχανεῖ πελάγει, τὸ τοῦ λόγου ἐπαφεῖναι παρωρμήθην ἀκάτιον· καὶ πῶς ἂν οὐ φρίκης τὸν πλοῦν εἰσίω; καὶ εἰσιών, πῶς οὐχί δειλίας παραυτὰ πληρωθείς, καὶ τῶν οἰάκων ἔνθεν ὀλιγωρήσας, καὶ τῶν πρόσω μεθέμενος, καθάπερ πρὸς τὴν ἀναγωγὴν ἀναπέσοιμι; Οὐκ ἔφθην τὸ τῆς ὑποθέσεως συννοησάμενος μέγεθος, οὐδ' ὅστεν, ἵν' οὕτω φαίην, ἀποσκοπεύσων, ὅπη με προάγει τὸ τῆς προθέσεως· καὶ οἱονεὶ με κυμάτων ἐμβολὴ περιεκύκησεν ἀλλεπάλληλος, καὶ ὡς ἐν ζάλῃ διατετάραγμαι, καὶ τὰς φρένας σκοτοδινίᾳ συγκέχυμαι. Ἐξ οὗν ἀφετηρίας αὐτῆς, τὸ τοῦ λόγου, μετέγνωκα· μᾶλλον δέ ἅμα τῷ ἀνελίσσθαι πρὸς ἀπόπλουν ἄγκυραν, ἀπείρηκά τε, καὶ παντελῶς ἀπηγόρευκα, καὶ γέγονα ἐν ἀπόρῳ, ὅπως τε κυβερνήσαιμι καὶ κατὰ τί τῆς ψυχῆς διεθύναιμι, βούλημα, τό μέγα δηλαδή τοῦθ' ὁρμημα καὶ ἐγχείρημα. Ἀλλὰ παρευθύς ὡς ἂν ἐπί τῶν μεγίστων κλυδώνων πυρσός ἔφαν, καὶ αἰσία τις αἴγλη διῆξεν· ἡ καὶ περιαυγάσασά μοι τό τῆς ψυχῆς ὄμμα, τόν νοῦν θάρσους τε ἐνέπλησε, καὶ τὴν διόλου κυβέρνησιν ὑπεσήμηνε, καὶ πως δὴ χρηστήν ἐλπίδα δεξιᾶς ὑπέτεινε καθορμήσεως. Τίς δὲ ἡ αἴγλη καὶ ὁ πυρσός; Ἡ τοῦ μακαρίου τοῦδε, τοῦ θείου καὶ κοσμολαμποῦς φωστῆρος, προσβολὴ καὶ ἐπίφαυσις. Ὡς γὰρ δή τῶν μνημονικῶν μοι ἐξανασχών τοῖς λογιστικοῖς ἐναπήστραψεν, ὅση τι

ταρὰ τῷ Θεῷ παῤῥησία παρέστησε, καὶ ἰσχὺν διεδήλωσε· καὶ ὅπως ἐν ἀπόροις ν ἱκανός ἐστιν, ἅτε ἐγγὺς ὢν τοῦ Θεοῦ, ος γενόμενος, τοῦ ἐν ἀμηχάνοις δεικνύ- ναστείαν ἀεὶ, καὶ τερατουργοῦντος μόνῳ ταράδοξα.

A dius atque exortus. Hic enim statim atque confirmata memoria mentem ad ratiocinandum illuminavit, manifestavit etiam quanta apud Dominum valeat gratia; simulque ostendit quomodo per invia possit mihi viam aperire Deo proximus ac veluti deificatus; Deo, inquam, qui suam in arduis impotentiis libenter ostentat potentiam, et solo nutu patrat miracula, opinionem omnem ex-

ιω τὸ λοιπὸν μετ' αἰσίων, ὅ φασι, συμ- σὺν λαμπροῖς ἀνάγομαι τοῖς κελεύμασι· ι γὰρ, ὡς ὁ μέγας οὗτος, περὶ οὗ τὸν ημαι, καὶ ὃν νῦν ὑπόθεσιν λαμπρὰν τοῦ βλημαι, τῷ λόγῳ ἡ αὐτολόγῳ, τῇ σοφίᾳ αὐτοσοφίᾳ, παριστηκὼς τῇ μακαρίᾳ τε τῷ Τριάδι συνὼν, ᾗ καὶ περιὼν ἀκραι- ευσε, καὶ ὡς ἐφικτὸν ἐμιμήσατο· οὐχ B ται τὸ κατ' ἐμὴν εἰσφέροντος δύναμιν, παρήξει, καὶ χεῖρα βοηθείας ὀρέξει, καὶ ὴν εὐδρομίαν παρέξεται, καὶ ὁλοσχερῶς, ἵπω, τῆς ἐγχειρήσεώς μοι συναντιλήψε- δῇ, ὦ μέγα τῆν ἀληθείας φωστὴρ, καὶ νωσίας, ἐπίφαινε, καὶ διίθυνέ μοι τὸν τρὸς τὸ δέον κατεύθυνε· ἔμοιγε δ' ἐντεῦ- θδη τοῦ ἐγχειρήματος, τὸν σὸν ἐπικαλε- ν, ὡς ἂν δὴ κἀμὲ, σῆς εἵνεκα καὶ τοῦτο ἡ προσδοκίαν πᾶσαν σοφίσειε, καὶ συχνοῖς ; ἄλλοις, καὶ τῷ ἐπ' ἐμοὶ οὐχ ἥκιστα τουργήματι. Ἀλλ' εἰ μὴ προῦλαβόν τινες σοι τὴν κατὰ Θεὸν διαπρέψασι πολιτείαν, ν χθονίων ὑπεραρθεῖσι ζωῆς ἔτι ὑπὲρ γῆς ὑποῦσι τὴν γῆν, καὶ ἀγγέλοις μετὰ τοῦ στᾶσιν αὐτόχρημα, ἑτέραν ἐπιφημίσαι λλὴν τε φρατρίαν ἐναπογράψαι, καὶ ἁπλῶς είνοις ἀνομολογῆσαι τὴν γένεσιν· αὐτὸς ιτος ἐπὶ σοὶ ταυθ' ἐθάῤῥησα, καὶ πατρίδα ῥάνιον ἀνεῖπον χῶρον, καὶ φυλέτας ὄντως ρας τοὺς θείους νόας, τὰς ὑπερτέρας ἀνωτέρας τῆς ὕλης καὶ τῶν ἐνιεῦθεν ; παθῶν· καὶ τάχ' ἂν εὐστόχως ταῦτ' θάῤῥησα, καὶ ἐπεφήμισα τὰ καθήκοντα. φθασαντες ἐπ' ἄλλοις ἄλλοι τὴν ἀρετὴν ταῦτά πως εἰρηκότες τυγχάνουσιν, ἑτέραν ἰεῦμαι, τὴν τετριμμένην ταύτην καὶ πρό- πρὸς τὴν τοῦ ἐγκωμιαζομένου γενεαλογίαν τὸν λόγον, κἂν τῶν ἄνωθεν καὶ πρὸ αὐτοῦ εἰς αὐτόν τε τὸν εἰς ἔπαινον προσκείμενον D

2. Faustis ergo auspiciis solvo, et claris in altum provehor plausibus: confido etenim quod magnus hic vir, de quo sermonem institui, quemque nunc mihi proposui in nobile orationis argumentum, subsistenti in se Verbo increatæque Dei sapientiæ adstans, et cum beata ac per seipsam bona Trinitate conversans, cui dum viveret sincere servivit ejus quoad licuit imitator, non tantum tolerabit quod pro mea tenuitate offero, verum etiam adjuvabit et auxiliarem dexteram porriget, felicemque cursum præbebit sermoni, et mecum, ut ita dicam, suscipiet conatum effectui mancipandum. Age ergo, magna fax veritatis et luminare cognitionis Dei, appare, meamque orationem rege, et quo decet flecte. Hinc meus jam incipiendus est labor: Deo tamen prius invocato, ut me, gloriæ tuæ causa, supra spem omnem, edoceat sapientiam; aliisque frequentibus in te collatis honoribus adjiciat istud, quod ostendes in me adjuvando, miraculum. Equidem licet ante me alii nonnulli iis, qui divinam sicut tu conversationem excoluerunt, et supra humanæ vitæ normam elevati terrena deseruerunt adhuc in mundo viventes, tanquam angeli cum luto compacti; licet, inquam, alii nonnulli haud præsumpsissent patriam istiusmodi hominibus aliam ascribere, aliam nuncupare civitatem, ipsosque aliunde natos profiteri, primus id de te auderem, et cœlum patriam tuam esse assererem, contribulesque ac cives tuos divinas istic mentes præstantioresque naturas, materia et perturbationibus nostris superiores; atque hoc faciens forte attingerem scopum, certe non nisi veritati congrua prædicarem. Quoniam tamen prævenientes me alii, de aliis tibi in virtutis honore similibus ita sunt locuti; per diversam ego viam progrediar, scilicet per tritam vulgo expeditamque, quæ ad ejus qui commendatur genealogiam perducit, atque a majoribus ipsumque prægressis incipiens, in ejus, quem sibi proposuit, laudes descendit.

ἑῴας οὖν ὁ θεολαμπὴς φωσφόρος ἀνέτει- καὶ ὁ Σωτὴρ ἐνανθρωπησας, ὁ νοητὸς καὶ ος ἐπέφανεν ἥλιος, κἀκεῖθεν δὴ τὰ πέρατα ὶ θεοπνεύστοις λόγοις οἷά τισιν ἀκτῖσι κατ- καὶ τὸν τῆς πλάνης ζόφον ἀπήλασε, θεο- τε τὸ φῶς ἐξεδίσκευσε, καὶ τὴν εἰς οὐρα- ν ἀνάγουσαν ἐφανέρωσεν. Ἔδει γὰρ, καὶ ει, τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐκ τῶν ἑῴων τοῖς ἀν- ἀναφανέντος μερῶν, καὶ πρὸς σωτηρίαν ισαντος (ἐπειδή πως περιτραπῆναι καὶ ἔλλε τὸ εὐμετάβολον τῶν ἀνθρώπων φῦλον, προκόψαι τὰ μεγάλα, καὶ τῆς εὐθείας καὶ

3. Ab Oriente exortus est hic lucifer, divino effulgens lumine, unde etiam Salvator humanam indutus carnem, veluti sol mente perceptibilis temporaque excedens apparuit, exinde terminos mundi suis divinis sermonibus veluti radiis quibusdam illustrans, et abacta erroris caligine, luminosum cognitionis divinæ orbem explicans, ac viam in cœlum tendentem manifestans nobis. Decebat enim, et plane decebat, ut cum divinum Verbum ab Orientalibus plagis apparuisset, ad viam salutis sese ducem præbens (quoniam rursus subverti debebat hominum genus mutabilitati obnoxium, ita ut ma-

guis licet evectum profectibus a regio tamen rectoque tramite haud parum deflecteret), decebat, inquam, hunc erroris expertem theologum, quasi divinum lumen indidem consurgere, nosque successive deducere per iter, infallibilis veritatis splendoribus illustratum, per rectam scilicet verorum dogmatum confessionem, qua ad eam perveniremus sortem, quæ supra cœlos nos manet, atque ad sublimiores illas divinioresque mansiones, quas ante tempus, futuris sub tempore, universi opifex præparavit, intendens ut ad easdem pertingeret lubrica et versatilis natura humana. Quomodo autem a recto tramite cito aberraverit, et ad perniciem festinaverit per intemperantiam, suo in loco mea explicabit narratio ; seu potius, quando istuc pervenerit, deplorabit ; nostramque ut par est lugens infirmitatem, gravem et assiduum contra nos Satanæ incursum lamentabitur : nunc vero redeundum nobis in materiam est, et quæ beati concernunt originem, quæque ipsam præcedunt, jam sunt enarranda.

4. Ab Oriente ergo, ut supra dixi, magnus hic vir et plane cœlestis apparuit : in vicinioribus paradiso plagis et voluptatis horto propinquioribus divina hæc planta germinavit : ex auroræ cubili surrexit nobilis iste inter Orientis, addam etiam et Occidentis, Boreæque et Noti atque universi mediterranei incolas ; ut qui neminem non antecessit vera ingenitaque nobilitate. Quomodo autem et unde, significabo. Natus est Damasci, celebri supra modum civitate, quam inter primas urbes numerari nescio quis non audiverit; quique ea visa non ante rem aliam omnem, dignam auditu velit de ea narrationem instituere, descriptionemque contexere, iis etiam, qui ipsam prius nunquam viderint, admirabilem. Quid enim in hac urbe invenies, quod non suscipias ? situmne ? et qualis talem nacta est positionem ? quam sic venustant flumina, prata ornant, montes muniunt, condecorant planities ; quæ pecoribus referta atque ubertim ea alens et hinc affluentiam habens rerum, optima est nutrix juventutis : quam is, de quo loquimur, pacem ipsam diserte nominavit. Sed quamvis ea talis esset, totque affluret bonis, et propter ista sic etiam ab illo laudaretur, nulla tamen re alia permisit deinceps gloriari ipsam natus in ea, qui alios, ex aliis natos locis, antecellens et supra modum celebris factus effecit ut a se solo celebraretur, tanquam parvarum et obscurarum urbium alias una foret. Cognomentum enim ab ea sortitus Joannes, continuo egregium quid visus est ; domesticisque ac peregrinis incomparabilis demonstratus, atque hinc longe lateque celeberrimus, effecit ut nunquam laudari posset ipse, quin

βασιλικῆς ἐξολισθῆσαι μακράν), ἐκεῖθέν ποθεν καὶ τὸν ἀσφαλῆ τουτονὶ θεολόγον φωστῆρά τινα θεσπέσιον ἀνασχεῖν, καὶ διαδεῖξαι τὴν ἁπλανῆ τοῖς τῆς ἀληθείας φωταυγείαις ἡμῖν κατὰ Θεὸν δηλοδὴ πορείαν, εἴτ' οὖν ὀρθὴν τῶν ἀληθινῶν δογμάτων ὁμολογίαν, ἣ πρὸς τὴν ἄνω λῆξιν ἐπανάγειν ἡμᾶς ἔχει, τὰς οὐρανίους καὶ θειοτέρας δήπου μονάς, ἃς πρὸ τοῦ χρόνου τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς κατεσκεύασεν, ἐφ' οἷς καὶ ἥμελλε προσκόψειν τὸ εὐόλισθον τῶν ἀνθρώπων φῦλον καὶ εὐπερίτρεπτον. Ὅπως τε τοῦ ὀρθοῦ παρεσφάλη κατὰ βραχύ, καὶ πρὸς τὴν ἀπώλειαν ἀκρατῶς καὶ πάλιν ὑπήγετο, λόγος κατὰ καιρὸν διεξήσεται, ἢ μᾶλλον ἐκεῖσέ πη γενόμενος ἀποκλαύσεται, καὶ τὴν ἡμετέραν ὡς εἰκὸς θρηνήσει ἀσθένειαν · οὐχ ἥκιστα δ' ἂν καὶ τὴν βαρεῖαν καθ' ἡμῶν ἀεὶ τοῦ Σατὰν ἐπίθεσιν ἀποδύραιτο · νυνὶ δὲ καὶ αὖθις ἐπανιτέον καὶ τὰ τῆς γενέσεως, τά τε πρὸ τῆς γενέσεως διεκτητέον τοῦ μάκαρος.

δ'. Ἀπὸ Θαιμὰν (1), ὡς ἔφθην εἰπών, ὁ μέγας οὗτος ἀνεφάνη καὶ οὐράνιος ἀληθῶς ἄνθρωπος · ἐκ τῶν ἐγγυτέρων παραδείσου καὶ τῇ θείᾳ πλησιαιτέρων Ἐδὲμ τὸ θεῖον ἐβλάστησε τόδε φυτόν · ἐκ τῶν ἑῴων ἀνέσχε μερῶν ὁ εὐγενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, προσθείην δ' ἂν καὶ τῶν ἐκ δυσμῶν, βορρᾶ καὶ νότου καὶ μεσογείου πάσης · τίνα καὶ γὰρ τῇ κατ' ἀλήθειαν εὐγενείᾳ οὐχ ὑπερῆλασεν ; Ὡς ἂν δὲ καὶ ὅθεν παραδηλώσαιμι. Ἐκ τῆς περιωνύμου γίγονε Δαμασκοῦ, ἣν οὐκ οἶδ' ὅστις οὐκ ἐν ταῖς πρώταις τυγχάνειν ἤκουσε πόλεων, καὶ ἣν πᾶς τις ἰδὼν οὐκ ἔστιν ὅπως οὐ πρὸ παντὸς ἂν ἄλλου ἀξιάκουστον ποιοῖτο διήγημα, κἂν τοῖς μὴ πεφθακόσι θεάσασθαι θαυμάσιον περιλάλημα. Τί καὶ γάρ τις τῆς πόλεως οὐ θαυμάσειε ; τὴν θέσιν ; καὶ ποία τοιαύτης ἔτυχε θέσεως ; ἣν ποταμοὶ κοσμοῦσι, καὶ λειμῶνες καθωραΐζουσιν, ὄρη τε ἀσφαλίζουσι, καὶ πεδιάδες καλλύνουσιν · ἣ πλήθουσα θρεμμάτων, ὡς ἀφθόνως ἐκτρέφουσα, κἀντεῦθεν ἀνενδεῶς ἔχουσα, καὶ ἀγαθὴ κουροτρόφος καθέστηκεν, ὁποίαν τε τὴν εἰρήνην αὐτὴν ὁ φάμενος ἐγνωμάτευσεν (2). Ἀλλὰ καίπερ τοιαύτην οὖσαν αὐτὴν, καὶ τοσούτοις εὐθηνοῦσαν τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ οὕτω μέχρι γε καὶ αὐτοῦ, ἐκ τῶν τοιούτων περιᾳδομένην ἀπανταχῆ, ἐξ οὐδέ τινος ἄλλου σεμνύνεσθαι παρακεχωρήκει (ὁ ἐξ αὐτῆς [3]) γενόμενος · ἀλλ' ὡς ἄν τινα τῶν φαύλων τε καὶ ἀσήμων τοὺς ἐξ ἑτέρων γενομένους ὑπερβαλών καὶ περιώνυμος καταστάς, ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου περιθρυλεῖσθαι πεποίηκε. Τὴν γάρ τοι κλῆσιν ἐξ αὐτῆς εἰλιχώς, τάχα γε ὡς ἐξαίρετόν τι χρῆμα φανεὶς, καὶ πρός τε οἰκείους πρός τ' ἀλλοτρίους ἀναδειχθεὶς ἀπαράμιλλος, κἀντεῦθεν δὲ γεγονὼς περιβόητος, οὐκ ἔστιν ὅπη τὸ κατ' αὐτὴν οὐχὶ καὶ ταύτην περι-

(1) Themanitis regio Arabiæ hic antonomastice pro toto Oriente, adeoque et pro Syria accipitur, in qua Damascus Joannis patria.

(2) Si recte sensum capio, ipse Joannes intelligitur : sed velim discere quo operum suorum loco ita Damascum appellet.

(3) Hoc modo supplendum censui, expuncto εἰς αὖθις quod sc. in ms. legebatur ἐξ οὐδέ τινος εἰς αὖθις ἄλλου.

προὐξένησε, καὶ πρὸς τοῦτον οἷον ἀντονο- A etiam ejus patria laudaretur, et quasi pro ipso no-
ἢ κἀκ τούτου ἐπονομάζεσθαι. Ἅμα γὰρ minaretur aut cognominaretur ex ipso. Ex illo
ούσειεν, ἐξότε ὁ οὗτος γέγονε, Δαμασκὸν sane tempore quo natus ibi Joannes est, simul ac
καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα Ἰωάννην nominari aliquis audit Damascum, divinis humanis-
ἠκουσέ· μέγιστόν τε εὐθὺς ἐξ ἀμφοτέρων que rebus insignem, etiam ipsius nomen audit, et
; φαντάζεται μετ' ἐκπλήξεως, κἀντεῦθεν utrinque grande quidpiam atque admirabile sibi
ζων τῷ λοθισμῷ οὐ μετρίου τοῦ θάμβους repræsentans, suamque cogitationem supra se re-
ι. flectens ratiocinando, stupore prorsus ineffabili
completur.

ν' εἰς ἑαυτοὺς ἐντεῦθεν οἱ γεγεννηκότες 5. Verum nos hinc ad se genitores trahunt. et ne
ι, καὶ πως δὴ μὴ παριδεῖν ἀνιστορῆσαι τὰ res suas taciti prætereamus cogunt: non enim ita
; ἐκβιάζονται· οὐδὲ γὰρ οὕτω ταῦτα parvæ hæ sunt, ut transcursu atque omissione cen-
παραδρομῆς ἀξιωθῆναι καὶ παραλείψεως, seri possint dignæ; sed valde conspicuæ ac mira-
ἵαν περιφανῆ τε καὶ ἀξιάγαστα, καὶ συγ- biles accuratam scriptionem memoriamque ordi-
ἀκριβοῦς καὶ μνήμης ἀλληλοδιαδόχου natam merentur: fortunæ siquidem bonis, et his
τά τε γὰρ κατὰ κόσμον, καὶ οἷς ἐπεικεχή- B quibus homines inhiant commodis præclare fulti,
ωποι, καὶ διάσημοι καὶ περίβλεπτοι, καὶ nihilo minus insignes fuerunt divinis animi doti-
ὶν οὐχ ἧττον περιφανεῖς καὶ θαυμάσιοι· bus. Jam pridem enim fidem in Christum, velut
ἀρ καὶ ἐκ προγόνων τὴν εἰς Χριστὸν πί- hæreditatem quamdam a majoribus per manus
τενα κλῆρον ἐκ διαδοχῆς ἕλκοντες, τῷ πρὸς traditam tenentes, longe anteiverunt decessores
ῳ μακρῷ τοῖς πρὸ αὐτῶν ὑπερήρλασαν· suos, quodam zeli impetu ulterius elati. Scilicet ad
ἰς μέχρις αὐτῶν, καθά τις ἡ πίστις συγ- ipsorum usque ætatem fides, in hominibus parvæ
ᾳ σπινθὴρ, πυρσὸς ἐν αὐτοῖς τε καὶ ἐξ adinstar scintillæ delitescens, in ipsis atque ex
ρθη, ἐμφανὴς καὶ διάδηλος. Ὡς γὰρ δὴ ipsis accensa est ad modum facis luculentæ. Cum
ἀκαταλήπτοις Θεοῦ τὰ ἐῷα μικροῦ πάντα enim occultis Dei judiciis omnes fere Orientis par-
Ρωμαίων ἀρχῆς κατέδραμόν τε καὶ ἑλκέ- tes, Romano imperio subditas, posteri ancillæ
τὰς ἐκεῖσε πόλεις οἱ τῆς δούλης Ἄγαρ Agar suis excursionibus vastarent ac depopularen-
ταριστήσαντο, καὶ ἡ ῥάβδος τῶν ἁμαρτω- tur, etiam subjugarent civitates plerasque, et
τοῦ κλήρου τῶν δικαίων ἀφεθεῖσα ἢ πάν- virga peccatorum contra justorum sortem immissa
ν καλῶς ἐγνωκότων Θεὸν καὶ μόνῳ λα- eorum qui recte Deum noverant eique soli servie-
αὐτῷ τὰ πάντα σχεδὸν κατηλόησεν, ἢ C bant omnia diriperet, vel potius excuteret velut
εἰ χνοῦν ἀπελίκμησεν· ὑπὸ τοῖς ἀσεβέσι, pulverem; pulchra quoque Damascus (heu calamitas!) sub impiorum illorum potestatem devenit.
ρᾶς! καὶ ἡ καλὴ γέγονε Δαμασκός. Τῶν Ex omnibus itaque illius incolis, aliquibus non-
τῇ πάντων, τῇ μὲν μικρὸν ἀντισχόντων, nihil reluctantibus, quibusdam Dei cultum ab ini-
κ πρώτης τὴν εὐσέβειαν ἀπομοσαμένων, tio ejurantibus, nonnullis vero (qui valde pauci
κὶ τηρησάντων (πάνυ δὲ τούτων βραχέων) erant) impollutam usque ad finem servantibus
διὰ τέλους ἀμόλυντον, καὶ οἱ τοῦ μεγάλου religionem, majores magni hujus magistri atque
ς εὐσεβείας διδασκάλου καὶ κήρυκος πρό- præconis fidei intrepide constanterque pro eadem
ῤῥωθέν τε ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀντέστησαν, sese opposuerunt et tota vita sua custodiverunt
ου τὴν πίστιν ἐφύλαξαν, καὶ καθαροὶ κα- illam, puri puram suis tradentes posteris; quod
ἐξ αὐτῶν ἐνεπίστευσαν, καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν eorum quoque descendentes successi faciendo.
καὶ μετ' αὐτοὺς κατὰ διαδοχὴν ποιοῦντες erant veluti rivus mundissimi fluenti; et lutum
, καὶ οἷον ὀχετὸς ἦσαν ῥεύματος καθαροῦ impietatis permeantes profanationes barbaricas
ρου τῶν ἀσεβῶν ῥέοντες, καὶ δι' ἰλύος ὡς veluti limum transibant; virtutum, ut sic dixerim
ἐν τοῖς βαρβάροις ἐναγισμάτων διήεσαν, densitate eos impermistos transmittente.
ετῶν οὑτωσί πως εἰπεῖν πυκνότητι διηθού- D

ω μὲν οὖν ἐκ διαδοχῆς οἱ τοῦ ἁγίου γεννή- 6. Hoc igitur pacto, veluti per successionem
θεῖς καὶ τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ἐπιφανεῖς. hujus beati viri parentes vita omnino religiosa et
δὴ δεξώμεθά τινας, ἑτεροῖα περὶ αὐτῶν præstanti virtute emicuerunt. Nec enim recipien-
κς, ἀπερισκέπτως, οἶμαι, τὰ κατ' αὐτοὺς dos putamus eos qui diversa quædam de ipsis nar-
, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἁγίων rarunt, eo quod res eorum indiscriminatim audi-
μὴ διηκριβωκότας (καὶ γὰρ ἀληθῶς ἅγιοι, verint, ut existimo, neque de exquirenda accura-
σεβῶν εἰλικρινῆ τὴν πίστιν τηρήσαντες, tius veritate auditorum solliciti fuerint. Sancti
τε φυτοσπόρων), τοῦ ἁγιωτά ου τοῦδε namque atque ex sanctis prognati fuisse credi de-
άτου καταψευδομένους ἀνδρὸς, καὶ οἷον bent, qui in medio impiorum constituti fidem in-
ὑ τοὺς ἐξ ὧν οἱ προελήλυθε στηλιτεύοντας· temeratam servare potuerunt. Sanctissimo igitur
ἰεῖς μὲν οἱ γενάρχαι τῷ μάκαρι, ὡς ἡ ac divinissimo viro calumniam impingunt, et
νέκαθεν ἱστορία παρέδωκεν· εὐσεβεῖς δ' οἱ veluti ex ipsius odio illos, a quibus processit, su-

gillant : quandoquidem vir beatus et majores habuerit sanctos, et parentes quoad vixerunt sectatores pietatis ; idque cum publicas essent dignitates nacti, et multa apud Persas potentia præditi, utpote cum præfectis eorum dominantes et curam urbis partientes universa ferme Damasco sub patris Mansuris ditione constituta. Sub barbaris namque, sicut jam dixi, geniti majores sese aptaverant tempori : et licet a vera religione non recederent, appellationibus tamen nominum et amictuum speciebus, barbari (ut sic dixerim) et Persæ fuerant facti.

A πατέρες, καὶ ἀρετῆς διὰ πάσης ἀνειποιούμενοι βιοτῆς, καὶ ταῦτα δημοσίων ἀρχῶν ἐπειλημμένοι, καὶ τὰ μεγάλα παρὰ Πέρσαις δυνάμενοι, ἅτε καὶ παραδυναστεύοντες τῷ Περσάρχῃ καὶ τὰς ὑπέρ τοῦ κοινοῦ φροντίδας συμμεριζόμενοι, πᾶσάν τε σχεδὸν εἶχε τὴν Δαμασκὸν ὁ πατὴρ Μανσοὺρ ὑπ' αὐτόν. Ὑπὸ γὰρ τοῖς βαρβάροις, ὡς ἔφθην εἰπών, γεγονότες οἱ πρόγονοι, καὶ χρόνους αὐτοῖς συναμείψαντες, εἰ καὶ μὴ τὴν θρησκείαν μεταπεπτώκεσαν · ἀλλ' οὖν ἐν κλήσεσιν ὀνομάτων, ἐν ἀναβολῶν σχήμασιν ἐβαρβάρισαν, ἵν' οὕτως εἴποιμι, καὶ ἐπέρσισαν.

7. Vocabatur itaque pater ejus Mansur, Persico vocabulo, et in maximo apud Persas honore positus circumfluebat divitiis, atque indutus gloria ambiebatur a frequenti comitatu. Indigentibus interim suppeditabat pecunias, ferebat injuriam patientibus opem et redimebat captivos ab exsecrabili Persarum superstitione simul et a gehenna, ipsos alioqui manente, vindicans in futurum. Non autem hoc faciebat perfunctorie, vel sicut sors tulerat, eorum peragebat negotium, satis habens redemisse eos atque de cætero neglectos dimittens : sed maxima circa eos utebatur providentia iterumque et iterum iis assistens, omnes insimul ac seorsim singulos curabat. Imprimis namque eorum contegebat nuditatem, et imbecillitatem corporum diligenti competentis victus ratione fovebat congruo deinde numero dierum ipsis velut dominis suis intendens, et quidquid ad eorum commodum pertineret studiose complens: postquam ab ærumnis suæ captivitatis exemptos sufficienterque recreatos videbat ad pristinam rediisse valetudinem, jubebat benevole, utrum mallent, edicere, manere cum ipso vel edire ad propria. Quicunque igitur ad reditum in patriam propendebat, sufficientia sibi sumebat viatica et inter felicis itineris vota dimittebatur : quibus vero nihil erat potius quam cum eo versari in suburbanis agris quos possidebat plurimos, iis sufficientem largeque abundantem ibidem submINistrabat victum, delicias eisdem exhibens nullo ipsorum labore quæsitas. Talis erat vita genitorum Joannis, talis virtus eorum : sic vacantes Deo ac puro ejus famulatui, annos suos cum omni, honestate emetiebantur, semper illum habentes præ oculis, et sua omnia ipsi consecrantes, cui totum ferebant acceptum, et propter quem fortunas omnes promptissime communicabant poscentibus.

ζ'. Ἐκαλεῖτο γοῦν Μανσοὺρ ὁ πατὴρ Περσίκωτερον, καὶ πλεῖστα παρὰ Πέρσαις (4) ἐτιμᾶτο · πλούτῳ τε περιερρεῖτο, καὶ δόξαν ἐνεδιδύσκετο, καὶ ὑπὸ B συχνῶν πάνυ περιεβέβλητο, δεομένοις ἐπαρκων, ἀδικουμένοις βοηθῶν, αἰχμαλώτους ὠνούμενος, καὶ τῆς ἀναγούσης θρησκείας Περσῶν καὶ σύναμα τῆς περιμενούσης ἔνθα γεέννης ῥυόμενος. Οὐκ ἄλλως δὲ ἐξωνεῖτο, καὶ ὡς ἔτυχεν ἐποιεῖτο τὰ κατ' αὐτούς, ἀπαμελήτους ἔπειτα παριεὶς καὶ περὶ ἐλαχίστου τιθέμενος, ἀλλὰ σὺν πάνυ γε πολλῇ τῇ προνοίᾳ εἰσαῦθίς τε αὐτοῖς ἐφιστάμενος, καὶ ἀθρόους ὁμοῦ πάντας καὶ ἰδίᾳ καὶ καθ' ἕνα ἐπισκεπτόμενος. Τὰ πρῶτα καὶ γὰρ τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἐκείνης περιέστελλε γύμνωσιν, καὶ τῷ τῆς διαίτης ἐπιμελεῖ ἀνελάμβανεν · ἱκαναῖς δ' ἡμέραις οἱονεί τισι δεσπόταις προσανέχων αὐτοῖς, καὶ πᾶν ὅπερ εἰς θεραπείαν συντεῖνον ᾖδει διὰ σπουδῆς ποιούμενος ἐκπληροῦν, ἐπειδὰν ἤδει καὶ ἔβλεπε, τῆς ἐκ τῆς λεηλασίας τέλεον ἀληπαθείας ἀπαλλαγέντας καὶ ἱκανῶς ἀναῤῥωσθέντας, πρός τε C τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστον ἐπανεληλυθότας ὑγίειαν, τὸ πρὸς βούλησιν ἐξαγορεύειν δεξιαῖς ἀνέπειθεν ἐρωτήσεσιν. Ὅς οὖν ᾐρεῖτο συνεῖναι συνῆν · ὃς δὲ τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους προὐθυμεῖτο δήπουθεν στείλασθαι, ἐφόδιά τε ἐλάμβανεν αὐτάρκως, καὶ εὐχαῖς εὐοδίαις συνεξεπέμπετο · ἔστι δὲ καὶ οἷς πρὸ παντὸς ἄλλου τοῦτο στέρξασιν ἐν προαστείοις, ἐν ἀγροῖς (πλεῖστοι γὰρ αὐτῷ προσόντες ἐτύγχανον) ἄνετον τὴν δίαιταν ἐδίδου καὶ ἄφθονον, καὶ τρυφὴν ἐκεῖσε παρεῖχεν ἔμοχθον καὶ ἀνήροτον. Τοιοῦτος τῶν γεγεννημότων ὁ βίος, ταιαύτη ἐκείνων ἡ ἀρετή · οὕτω τε τῷ Θεῷ λατρεύοντες καθαρῶς τὴν ζωὴν καλῶς ἐξεμέτρησαν, Θεὸν ἀεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, καὶ Θεῷ τὰ κατ' αὐτοὺς ἀναρτῶντες, καὶ τούτῳ πᾶν ἀνατιθέντες, καὶ δι' αὐτὸν προχείρως ἄγαν τὰ προσόντα τοῖς βουλομέ- D νοις παρέχοντες.

8 Quid autem bonus remunerator Deus ? Magna extremis reservans, temporibus, magnum quid largitus eis fuit. Etenim diuturna laborantes sterilitate et sobolem jam diu desperantes, parentes effecit, et quidem masculæ prolis parentes, talisque filii quem simul cum Gratiis natum quis dixerit, eo quod non solum illos a præteritæ infecun-

η'. Τί γοῦν ὁ ἀγαθὸς μισθαποδότης Θεός ; Μεγάλα ἐπ' ἐσχάτων ταμιεύων, μεγάλῳ κἀνταῦθα τούτους δεδώρηται. Καὶ γὰρ τέθεικε πατέρας, μακροὺς ἤδη χρόνους τὴν ἀπαιδίαν δυστυχοῦντας, καὶ τὴν τέκνωσιν τὸ παντελὲς ἀπελπίσαντος · καὶ πατέρα ἄῤῥενός τε παιδὸς, καὶ αὐτοθεν εὐθὺς συγγεννηθέντος (εἴπῃ ἄν τις) ταῖς Χάρισιν · οὐχ ὅτι γοῦν τῆς προτέρας

(4) Videtur auctor, veluti ex sui temporis usu, honoratiori Persarum appellatione Saracenos dignari, ut qui jam inde ab anno 628, exstincto Chosroe et filiis ejus, imperium Orientis ereptum Persis tenuerunt.

ῆ στειρώσει λύπης ἀφαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ πλεί-
ἤδη τῆς εὐθυμίας ἐμπίπλησι, τῇ τοῦ γεγενη-
ἐξ αὐτῆς προόδου καλλονῇ τε καὶ ὡραιότητι,
ἤθους ἐς νέωτα κόσμιόν τε καὶ χαρίεν δοὺς
προφοιβάζεσθαι. Ἐκ τοιούτων ὁ μέγας οὗτος
ηται, ἐκ τοιαύτης ὁ θεῖος καρπὸς τῆς ῥίζης
σφόρηται, ἐκ τοσούτων τὴν ἀρετὴν ὁ ταύτην
μιλλος προελήλυθεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ προελή-
παραυτὰ τῷ βαπτίσματι καθαγνίζεται. Ὦ
γονέων ! ὡ πίστεως ἀκραιφνοῦς ! ὡ διαπύρου
υ πρὸς Κύριον ! Οὐκ ἔτρεσαν τὸν ἀσεβῆ δεσπό-
οὐ τοὺς ἐν τέλει καὶ συνάρχους ἔπτηξαν, οὐ
ἀλογίαν, οὐκ ἔθνους ἀπόνοιαν ἐδειλίασαν · οὐ
ἐφρόντισαν, οὐ χρημάτων, οὐκ ὄλβου πολυει-
οὐδενὸς ἁπλῶς τῶν τοῖς πολλοῖς περὶ πολλοῦ
νόντων τούτοις ἀμωσγέπως ἐμέλησεν · ἀλλὰ B
άντων ἡ στέρησις ὡς οὐδὲν ὑπερεωράτο, καὶ
ὁ τοῦ Θεοῦ πόθος προετιμᾶτο, καὶ λαμπρῶς
ῆετο. Οὐδὲν οὖν ὅπερ ὑπέθραξαν ἀναβολὴν
καὶ ὑπέρθεσιν ἐμπεποίηκεν · ἀλλ' ἐξ αὐτῆς
ἡγίασαν τῆς γενέσεως ἀναφανδόν, οὐχ ὡς οἱ
ἰτῶν λάθρα τοῦτο διεργασάμενοι, ἔμοιγε δο-
καὶ ἄνωθεν εἰς τοῦτο κατεπειγόμενοι. Ὃν γὰρ
ωκεν ὁ Θεὸς, καὶ πρὸς τὸν τῆς ἑαυτοῦ πόρ-
ἀφώρισεν Ἐκκλησίας καταρτισμὸν, οὐκ
ν' ἂν δὴ αὐτίκα τῷ προελθεῖν καθαγνισθῆναι,
ια τῷ ἀναπνεῦσαι ἀναγεννηθῆναί τε καὶ ἀνα-
ῆναι τὴν κρείττω τε καὶ θειοτέραν ἀναγέννησιν
ἐπλασεν.

ditatis mœstitia liberavit, verum etiam jucundi-
tate quam maxima implevit, insignem ab ipsius
uteri egressu formam vultus atque elegantiam
præferens, unde eis dabatur occasio, augurandi
bene de ea qua adultior complendus esset, morum
gratia ac venustate. Ita genitus, lustralibus mox
undis per baptismum purgatur. O fides genito-
rum ! o sincerus zelus ! o amor fervens erga Do-
minum ! Non timuerunt impium præsidem, non
magistratus aut eorum ministros formidarunt, non
irrationabilem vulgi dementiam, non gentis vecor-
diam exhorruerunt : non gloriæ, non pecuniarum,
non multiplicis in speciem beatitudinis rationem
habuerunt, nullum denique earum rerum respec-
tum, quæ apud plerosque in magno sunt pretio :
sed honorum omnium privatio contemnebatur, ut
nihili damnum : et solum placendi Deo desiderium
cunctis rebus præferebatur. Nullam igitur consi-
liis suis moram dilationemve interponentes, san-
ctificaverunt puerum statim ac natus fuit ; non
sicuti alii ante ipsos clanculum id facientes, sed
propalam, idque superno (ut mihi quidem, vide-
tur) instinctu moti. Quem enim Deus prænoverat
atque a longo temporum intervallo ad suæ Eccle-
siæ reparationem destinaverat, non tolerasset non
statim ut prodiit sanctificari, et simul atque spi-
rare cœpit non regenerari præstantiori quodam
generationis modo.

λλ' ἐπειδὴ τὴν βρεφικὴν παραμείψας, ὡραῖος C
γχανε καὶ παιδεύσεως, οὐκ ἀπεῖδον οἱ σεμνοὶ
ρες καὶ θεσπέσιοι εἰς παιδοτρίβας σωματι-
ὡς ἂν ὁ παῖς αὐτοῖς εὐφυῶς ἀσκήσειε τόξον
ιρίζεσθαι, καὶ καθάπαξ περὶ μάχας καὶ πο-
εὐδοκιμεῖν · ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἐπὶ τοῖς γυμνι-
μνάσοντας ἀγῶσιν ἐζήτησαν, ὡς ἂν δὴ πυγ-
ιδοτριβηθείη διαγωνίζεσθαι, κούφως τε θέειν
υλον, καὶ δισκεύειν εὐχερῶς, καὶ δόλιχον ἄλ-
ῆ καὶ ωλῇ τοὺς εἰς χεῖρας ἰόντας δεξιῶς
λλειν καὶ νικηφόρος ἀνίστασθαι · ἀλλ' ἐζητεῖτο
τῆς ἀξιόχρεως, ὃς ἂν εἰδείη ῥυθμίσασθαι ψυ-
ιοσμῆσαι σῶμα, καὶ Θεῷ παραστῆσαι, καὶ
ἀντὶ χθονίου καταστῆσαι ἀγγελικόν τινα καὶ
ν. Ἐζητεῖτο μὲν ἄξιος παιδευτής · ἀλλ' οὐ-
οὐχ εὑρίσκετο · ἦν γὰρ καὶ παντελῶς ἄπορον
βάροις τὸν Ἕλληνα διηκριβωκότα λόγον εὐ- D
αἱ μέσον ἀσεβῶν ἀνδρὶ κατὰ Θεὸν ζῶντι πει-
ν, καὶ ἱκανῷ γε πρὸς ἐπὶ τούτοις ἦθος ἀνθρώ-
ὸς τὸ κρεῖττον καὶ θειότερον ἀγαγεῖν. Ἦν οὖν
ρ ἐν ἀπορίᾳ (τούτῳ γὰρ μᾶλλον ἡ περὶ τοῦδε
ἐνέκειτο), καὶ οὕτω πάντοθεν ἀνεζήτει,
πάσης ἰσχύων τῆς ἀρχῆς μεγάλα Περσῶν,
ταχόθι ταύτης περιφοιτῶν, καὶ τὸν τοιοῦτον
ων ὅθεν ἂν καὶ θηράσαιτο. Θεὸς δὲ ἄρα, ὁ διὰ
ντίων τὰ ἐναντία οἰκονομῶν καὶ λόγοις ἀπορ-
διεξάγων τὰ καθ' ἡμᾶς ἄνωθεν, καὶ τὰ περὶ
σοφῶς διετίθει, καὶ πόρρωθεν συνήλαυνε τὸν
ρόθεσιν, καὶ μαχρόθεν προσῆγε τὸν κατα βού-

9. Postquam infantilem prætergressus ætatem
Joannes, institutioni cœpit maturus videri, ho-
nesti ejus admirandique parentes non rexpexerunt
ad corporalium exercitationum magistros, quorum
cura filius suus scite tractaret arcum et bellicæ
gloriæ conquirendæ aptaretur, decertare inter pu-
giles discens, aut stadium levi pede percurrere,
disco ludere, saltare agiliter, conserere manus,
adversarium supplantare atque prosternere : sed
quærebatur pædagogus idoneus, qui sciret animum
excolere, ornare corpus, et utrumque admovere
Deo, atque ex terreno homine angelicum quiddam
et cœleste formare. Magister quærebatur vere
profuturus. sed qualem inveniendi spes nulla ap-
parebat : prorsus enim difficile erat reperire ali-
quem inter barbaros Græci peritum sermonis, et
in medio impiorum nancisci virum, qui secundum
Deum vivens sufficeret homini ad meliora perdu-
cendo. Pater igitur (quem acrius hæc torquebat
cura) hærebat ambiguus, et omnes imperii Persici,
in quo poterat plurimum, partes lustrans, indaga-
bat num alicubi ejusmodi hominem venari posset.
Deus interim, qui sæpe ex contrariis contraria
procurat et res humanas rationibus occultis ab
alto temperat, etiam negotium istud disponebat
sapienter, atque jam pridem e longinquis mundi
partibus accersebat virum, juxta intentionem men-
tis ejus : arte enim quadam recessus in speciem
contrarii usus, providerat quo modo ei largire-

tur id quod tantopere desiderabat : quisnam autem fuerit hic modus, audite.

10. Posteri ancillæ Agar, qui liberæ Saræ nomen sibi nescio quo jure usurpaverunt, quique servi exsistentes, tanquam servæ filii et servilia cogitare soliti, semper circa dominos pravæ mentis, et animi erga heros improbi apparuerunt, non satis habuerunt in Romano imperio occupasse pleraque Orientis loca, et dominorum sceptra vehementer imminuisse, sed reliquis etiam partibus inhiantes, consilium iniverunt insulares atque maritimas urbes et regiones invadere. Classe igitur delati percurrebant littoreas civitates, et incolarum accolarumque multos vivos capiebant, quorum alios quidem perimebant gladio, quam plurimos vero subjiciendos pretio crudelissime distrahebant, Postquam autem (heu calamitatem !) malis tantis ex animi sententia patratis, rediernnt ad sua, cum immensa quam adduxerant turba, quia vendere omnes non poterant (nam plurimi cum essent, magno tamen pretio taxabantur), simul universos decreverunt jugulandos. Fortassis autem hoc consilii sumebant, quia eos magistro suo exsecrabilissimo Mahometh malebant sacrificare, contra fas quidem naturæ acturi, aliquam tamen etiam in hoc rationem sequentes : siquidem ille diaboli ab initio homicidæ discipulus imitatorque dum viveret, lætabatur cædibus permisitque occidere, aut potius præcepto inter posteros inviolabili demandavit ; quemadmodum aliud quoque scelus omne incunctanter docuit perpetrare.

11. Igitur ad cædem et sacrificium adducebantur myriades integræ, interque eos velut unus de vulgo æstimabatur quidam, ad eadem cum cæteris ferenda damnatus, qui unus dici poterat pretiosus mundi thesaurus et dignum terrarum orbis ornamentum, ille, inquam, qui secundum Deum se ornaverat Cosmas, vir et externa sapientia insignis, et ea quæ domestica est nobis incomparabilis : qui cum a mundo recessisset, inter homines ex Dei consilio viventes conscriptus, non solum cum ipsis cito venit in vitæ morumque societatem, eorumque virtutes perfecte æquavit ; verum etiam longo ipsos præcelluit intervallo, propositus cunctis ut conversationis perfectioris idea atque irreprehensibilis regula. At non hoc uno fuit contentus, neque satis habuit tantum seipsum dirigere ac propriam vitam juxta Dei voluntatem componere ; sed vitæ communis homines circumiens eosdem curare et ad Deum studuit promovere : ut, si fieri posset, abduceret eos ab indulgentiori et affectibus mancipata ac brutali conversatione, atque ad honestum et ornatum vivendi genus traduceret, quale revera hominem condecet. Denique suo egrediens monasterio, et ab Italia (unde erat oriundus) recedens atque ulteriores regiones ex ordine pertransiens, et per viam cunctos instruens ad saniorem vitæ formam cum pervenissēt ubi piratæ facturi erant

A λησιν, καὶ τρόποις διωκονόμει παραχωρήσεως ἐπευδοκῆσαι τουτῳὶ τὰ πρὸς ἕφσιν · καὶ οἷος ὁ τρόπος, ἀκούσατε.

ι'. Οἱ τῆς δούλης Ἄγαρ ἀπόγονοι, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐλευθέρας Σάρρας οὐκ οἶδ' ὅπως (ἐπωνυμίαν) σφετερισάμενοι, δοῦλοί τε ὄντες ὡς ἐκ δούλης τυγχάνοντες καὶ τὰ τῶν δούλων φρονεῖν ἔχοντες, καὶ αἰεί πως περὶ τοὺς κυρίους δύσνοι πεφηνότες καὶ πρὸς τοὺς δεσπότας κακοί, οὐκ ἀρκετὸν ἐνόμισαν τὴς ἡμετέρας τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς τῶν πρὸς ἕω τὰ πλεῖστα κατασχόντες, καὶ τὰ τῶν δεσποτῶν οὐ μετρίως σκῆπτρα μειώσαντες · ἀλλ' ἤδη καὶ κατὰ τῶν λοιπῶν μερῶν ἐμελέτησαν, τῶν ἐναλίων καὶ παραλίων κατεπιχείρῆσαι πόλεων καὶ κωμῶν ἐβουλεύσαντο. Νεναυστοληκότες οὖν κατέτρεχον τὰ B παράλια, καὶ πολλοὺς μὲν ἐζώγρουν, συχνοὺς δὲ ξίφους ἔργον ἐτίθουν, πλείστους δὲ καὶ ἀπεμπόλουν τιμιουλκοῦντες ἀσυμπαθέστατα. Ἐπεὶ δὲ ποτε, βαβαὶ συμφορᾶς ἐκείνης ! τὰ δεινὰ ταῦτα κατὰ θυμὸν ἐκτελέσαντες, καὶ νόστου μνησάμενοι, πλείστους ὅτι τοὺς ξυλληφθέντας ἀνήγαγον, πάντας ἀποδόσθαι μὴ ἔχοντες, πολλῶν τε ὄντων καὶ πολλοῦ τιμωμένων, σφαγῇ συλλήβδην παραδοῦναι βεβούλευνται · τάχα γε τῷ σφετέρῳ αὐτῶν διδασκάλῳ τῷ ἐναγεστάτῳ Μωάμεθ, προσαγηοχέναι προειλόμενοι θύματα · καὶ εἰκότως ἄρα, εἰ καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς τῆς φύσεως ἐβουλεύσαντο · τοῦ γὰρ ἀνθρωποκτόνου Σατὰν μύστης ὢν ἐκεῖνος καὶ μιμητὴς, φόνοις τε περιὼν ἠγαπᾶσκετο, καὶ τὸ φονεύειν ἐνδέδωκεν, ἢ μᾶλλον, ὡς τι τῶν ἀμεταθέτων ἐντέταλται. ὥσπερ δὴ καὶ πᾶν ἕτερον ἀναγὲς ἀπαραβάτως διδάξαχεν ἐκτελεῖν. C

ια'. Ἀπῆγον οὖν μυριοστὰς ὅλας, ἐφ' ᾧ γε σφαγιάσαι καὶ θυσίαν θεῖναι τῷ Σατανᾷ · ἀλλὰ συνῆν ἐκείνοις, καὶ τῶν πολλῶν εἷς ἐνενόμιστο καὶ τὰ αὐτὰ συγκαταδεδίκαστο, κόσμου θησαυρος ἀξιόχρεως καὶ οἰκουμένης ἄξιον ἀληθῶς ἐγκαλλώπισμα, ἐκεῖνος οὗτος ὁ κατὰ Θεὸν ἑαυτὸν κοσμήσας Κωσμᾶς, ἀνὴρ τὴν ἐκτὸς σοφίαν πολὺς καὶ τὴν ἐντὸς καὶ ἡμετέραν ἀξύμβλητος · ὃς ἀποκεχωρηκὼς κόσμου καὶ συγκαταλεγεὶς ἀνδράσι ζῶσι κατὰ Θεὸν ἐν μετρίῳ πάνυ τῷ χρόνῳ οὐχ ὅτι γε σφίσι συνημιλλήθη καὶ ἀκριβῶς τὴν ἀρετὴν ἐξισώθη, ἀλλὰ πολλῷ τινι τῷ μέτρῳ καὶ ὑπερβέβληκε, καὶ τύπος οἷον τοῦ κατ' ἀρετὴν ἐγκατέστη βίου καὶ κανὼν ἀπαρέγκλητος. Ἀλλ' οὐκ D ἠγάπησε τούτῳ, οὐδ' ἀρκετὸν ἐνόμισε τὸ μόνον ἑαυτὸν ῥυθμίσαι καὶ ζῆν ἀπευθύνων κατὰ Θεὸν · ἀλλ' ἤδη καὶ τοὺς ἐν βίῳ περιοστῶν ἐπισκέπτεσθαι ἤθελεν, ὡς ἂν, εἰ οἷόν τε, τῆς ἐμπαθεστέρας πάντας καὶ κτηνώδους ζωῆς ἀπαλλάξειε, καὶ πρὸς εὐπρέπειαν μεταγάγοι, τὴν ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπῳ καθήκουσαν. Ἀμέλει τοι καὶ τῆς μονῆς ὑπάρας, καὶ τῆς τῶν Ἰταλῶν ἐξορμήσας, ὅθεν ποθὲν καὶ γεγένητο, καὶ τὰ ἐφεξῆς ἅπαντα διιών, τάχα δὲ καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταγαγών, ὅπηπερ οἱ πειραταὶ ἐπεισφρῆσαι ἤμελλον (κρυμάτων ἀκαταληψίας Θεοῦ) προῦλαβε γεγονώς καὶ ξυνείληπται. Συναπήγετο γοῦν συσφαγῆναι συνεκλεγείς · ἀλλ' οὐκ ἐτάραττε τουτονὶ θάνατός, οὐχ ἡ ἐπ' ἀλλοδαπῆς, τὸ γε δὴ τοῖς πᾶσιν

ἀπευκταιότατον, τελευτὴ· ἑνὶ δὲ καὶ μόνῳ πάνυ λίαν λελύπητο, καὶ δι' ἓν ἐπαθαίνετο, καὶ ὑπὲρ τὸ δέον (εἴ γε δέον εἰπεῖν) ἐδυσχέραινέ τε καὶ ἐχαλέπαινε (φιλαγάθως πάντως, οὐ φιλοτίμως), ἀλλ' εἶχεν ἐν ἀπορρήτῳ' πρὸς ὃν οὐκ ἔχων εἰπεῖν. A exscensionem, ex incomprehensibili Dei judicio in eorum incidit manus, et captus fuit. Simul itaque abductus, nunc inter jugulatos assistebat: non tamen eum conturbabat mors præsens, eamque pergre subeundi necessitas, quæ solet imprimis formidanda videri : sed una re solum valde tristabatur et commovebatur, ac pene ultra quam decebat ferebat moleste (probitatis tamen potius quam ambitionis studio sese affligens, id ipsum autem in pectoris arcano fovebat, quia cui aperiret non habebat.

ιβ'. Ὡς δὲ δὴ καὶ συναπήγοντο τὴν ἐπὶ θανάτῳ οἱ συγκατάσχετοι, καὶ τοῖς ἐκείνου ποσὶν ἄλλος ἄλλον προσλαμβάνειν ἐσπευδον ἐπικυλινδούμενοι, καὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας δυσωποῦντες ἕκαστος συχνὰ τῶν ποδῶν κατέῤῥαινον δάκρυα, ἰδόντες οἱ βάρβαροι τὴν πρὸς ἐκεῖνον πάντων ἐκείνων αἰδῶ, καὶ ἅμα τὴν διάπυρον αἴτησιν ἥτις ἀδιάπτωτον ὥσπερ τὴν ἐλπίδα σφῶν ὑπενέφαινε, σεμνὸν καὶ ἄλλως τὸ εἶδος ὁρῶντες, κἂν τοῦ ἤθους κατανοοῦντες σεβάσμιον· τίς τε εἴη προήχθησαν ἐρέσθαι, καὶ ὅθεν ἐσχήκει τὴν γένεσιν, καὶ ὅ τι γέ τοὐτῳ τὸ ἐπιτηδευμα, κλῆσίν τε πρὸς τοὐτοις, καὶ ὑπὲρ τίνος (καὶ αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ἐπίσης [ἔχων] τὸ ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι) οὕτως ἀπὸ ψυχῆς ποιούμενος φαίνεται, τὸν μονάδα βίον ἀπαξ ἑλόμενος (ἐκ γὰρ τῆς ἀναβολῆς συνιέντες εἶχον τὴν πολιτείαν) καὶ βίωτικὸν ἅπαν ἀπεστραφὼς, μόνης δὲ τῆς ἐκεῖθεν λήξεως ἐφιέμενος, κἀκεῖ γενέσθαι περὶ πλείστου πάνυ τιθέμενος· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐλάνθανε τούς ἀλιτηρίους ἐκείνους, ὁποία κατὰ εὐσεβῶν ἡ προθεσις μοναστῶν, καὶ ὅ τι γε σφίσι τὸ διὰ παντὸς σκοπούμενον καὶ ζητούμενον, ὑπὸ χεῖρά τε πολλοὺς πολλάκις συλλαβόντας, καὶ τότε δὴ συχνοὺς πάνυ κατασχόντας, καὶ παιδιᾶς χάριν (τάχα δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων εἰρωνείας) τὰ κατ' αὐτοὺς ἀνετάζοντας. Καὶ ὃς δὴ βαθὺ στενάξας καὶ μύχιον· Καὶ ἀλλως μὲν ἐχρῆν ἀπαραμύθητα λυπεῖσθαι, τοὺς ὁμοεθνεῖς τούτους βλέποντι καὶ ὁμόφρονας βοσκημάτων δίκην ἀπαγομένους πρὸς τὴν σφαγὴν· καὶ ὑμᾶς τῇ ἀπωλείᾳ σφῶν ἐπιχαίροντας, ἀνθρώπους ὄντας καὶ ἡμῖν ἐξίσης Θεοῦ τυγχάνοντας πλάσματα· εἰ καὶ τὴν θρησκείαν ἀντιδιῄρησθε, ὑποβολαῖς ὄντως τοῦ ἀρχεκάκου σατὰν, ὃς πάλαι μὲν ἡμᾶς ἀπατήσας, τοῦ Θεοῦ τε διέστηκε, καὶ τῆς θείας τρυφῆς ἐξωστράκισε καὶ εἰς τὸν κλαυθμῶνος τόνδε χῶρον κατῴκισεν· οὐ παύεται δὲ καὶ νῦν εἰσέτι, φύσις ἡ πονηρὰ καὶ χαιρέκακος, καὶ ἀλλήλων διασκηνῶν καὶ ἀπομακρύνων Θεοῦ ταῖς πολυπλόκοις αὐτοῦ μαγγανείαις καὶ τοῖς δείνοῖς ἄγαν σοφίσμασιν. Ἀλλ' ἔστι μοι πρὸς τούτοις καὶ ἕτερον, λίαν ἀποκναῖον καὶ ἀνιῶν ἀπαράκλητα· διὰ πάσης καὶ γὰρ παιδείας ἐληλύθώς, καὶ σοφίας εἰς ὅκρον ἐληλακώς, μέρος τε αὐτῆς μηδὲν λελοιπώς ἀνεξέταστον οὐδενί πως ἄχρι δὴ καὶ τῆς τήμερον τοῦ τοιούτου θησαυροῦ μεταδέδωκα, καὶ δέδοικα ἐπ' ἐσχάτων ὁ μέλεος τὸ παρὰ τοῦ ἐμπεπιστευκότος κατάκριμα. B immobilis, quam in ipso repositam habebant, considerantes barbari, et cæteroqui gravem specie ac moribus venerabilem conspicientes cœperunt interrogare eum, quis esset, unde natus, quod ei studium, quod nomen foret; et qua de causa (cum ipse quoque similem aliis haberet originem ex hominibus) ita præter naturam agere videretur, monastica vita in perpetuum electa (ex amictu namque agnoscebant ejus professionem), ut a sæcularibus rebus aversus, solam quæ in religiosorum claustris est quietem desideraret, illic esse quam maximi faciens. Neque enim nefarios illos latebat monachorum institutum. et quem scopum considerationibus ac meditationibus suis haberent propositum; ut qui eorum multos sæpe fecerant C captivos, et tunc eorum plures tenebant; eurio-sitatis gratia, forte etiam nostra ridendi studio res illorum soliti explorare. Ille vero, profundo arcanoque suspirio edito, Me quidem, inquit, oportebat inconsolabiter tristari, intuentem contribules hosce et unanimes meos, pecudum more ad lanienam protractos, vos autem eorum pernicie gaudentes, cum sitis homines et æquali nobiscum sorte creaturæ Dei quanquam religione dissideatis a nobis, opera auctoris malorum diaboli, qui jam pridem genus humanum decipiens ipsum sejunxit a Deo et a paradisi deliciis exterminavit, atque in hanc luctus regionem transtulit; non autem desistit etiam nunc ejus pessima indoles ac malis gaudens ab invicem nos disjungere fallaci-D bus suis præstigiis, et dolosis illusionibus magis magisque elongare a Deo. Verumtamen aliud quiddam est, multo dignum mœrore, quod me affligit inconsolabiliter, videlicet quod disciplinarum omnium emensus stadium et sapientiæ fastigium consecutus: nullam ejus partem dimittendo quam non sim perscrutatus, nemini ad hunc usque diem de hoc thesauro communicavi; et ab eo, qui hæc mihi tradidit, metuo socordiæ ad extremum damnari.

ιγ'. Ἀκούει τὸν λόγον ὁ τοῦ Ἰωάννου πατήρ· συμπαρωμάρτει καὶ γάρ, ἐφ' ᾧ γε ἐκθέσθαι τοὺς κατασχέτους πάνυ δεξιῶς συνωθῶν, καὶ ὅτι σαχνοὺς ὑφαιρούμενος. Ἐγγιστά που τοίνυν ἐκείνου γενόμενος, ἡρέμα καὶ σὺν αἰδοῖ ἐπανήρετο. Ἀληθῶς ἄρα

13. Audiit hunc sermonem pater Joannis : sequebatur enim, dextere satagens; ut ex iis qui detinebantur differrentur multi, nec paucos exitio subtrahens. Quam proxime itaque accedens ad eum, sensim et reverenter interrogavit, dicens :

Verene, ut dixisti, tantum in te bonum occultatum est? Ille autem, effusis ad hæc lacrymis eodemque animi sensu motus, eadem iterum affirmavit, et quæcunque noverat distinctiori enumeratione percurrens, singula distinctius diffusiusque explicabat. Dicebat ergo quomodo numerorum rationes et cohærentiarum proprietates pulchre calleret; et plani ac solidi perimetros ac diametros atque figuras edoctum sese, etiam laudatissimam astrologicæ compositionis scientiam tenere. ac veluti constitutum in cœlo dimensum esse motus corporum æthereorum; sapientiæ quoque sublimioris sacris initiatum se; quodque (ut uno dicam verbo) possideret aliquid inter humana pretiosissimum, bonum profecto, quale nunquam huc aut venit aut veniet, sicut quidam e veteribus sapientibus dixit Et tamen in neminem incidi, inquit, quocum hæc possem communicare. Ad quæ ille: Scito quod ego implebo desiderium animi tui, neque abire te sinam tali laborantem egestate et confectum dolore, partim quia pro tibi creditis examen formidans, pœnam times, partim quia periculum est ne ignotus hinc exeas, et in oblivionis profundo occulteris, eo quod nullos post te relinquas filios, acquisitos per magisterium, qui longe præstantiores ad futuram memoriam quam naturales esse videntur, et, sicut audio, diutius vivunt quam geniti secundum carnem. Sunt enim mhi filii, forma præstantes filii, maturi, filii capaces disciplinarum quas enumerasti, velut receptacula purissima et amplissimi alvei, sed adhuc inanes, defectu talia largientis et quasi per rivum infundentis. Hos ego tibi adoptandos tradam; tuum erit eas quas dixisti disciplinas ipsis tradendo eosdem quodammodo regenerare.

14. Hæc cum dixisset, festinanter abit ad Persarum principem, quæ sibi cum Cosma intercessissent denuntians, eumque petit dari sibi, et cujus rei gratia id petat, manifestat. Ut vero assensum ejus obtinuit (multa enim apud ipsum gratia et auctoritate valebat), non minori gaudio quam Cosmas perfusus, domum eum perducit. Quomodo autem inter varia humanitatis officia ipsum exceperit, et quam jucunde complexus fuerit, longior verborum circuitu prolixius explicare superfluum puto. Cæterum cum super omnes domesticos eum constituisset et sicut alterum se coli a cunctis jussisset, tradens ei filios suos, ipsius quasi filios efficit. Isti erant, Joannes, splendidum nostræ orationis argumentum; et ille qui ante ipsum, defectu prolis naturalis, fuerat adoptatus a Mansure, admirabilis, inquam, suoque ut nomine sic et moribus Cosmas; de quo quid velut in transitu dixerim? quandoquidem si quis res ejus susceperit ex proposito recensendas, vix eas prout dignum est exsequeretur. Accepit ergo puerorum sibi commissorum par divinus pædotriba, tanquam pullorum generosorum domitor exercendum ad

A τοι, καὶ ὡς ἔφησθα, τοσοῦτον ἐγκατακέκρυπται ἀγαθόν, καὶ οὕτω χρῆμα τοῦ παντὸς ἄξιον ἐναπόκειται; Καὶ ὃς δακρύσας καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν πεπονθώς, τὰ αὐτὰ καὶ αὖθις εἰρήκει· πλατύτερόν τε διεξῆει τὰ τῆς παιδεύσεως, καὶ τὰ ἐξακριβωθέντα παραγεγυμνώκει λεπτότερον. Φησὶ γοῦν ὡς λόγους τε ἀριθμῶν, καὶ ἀναλογίας ἁρμονιῶν καλῶς ἄγαν ἠκριβωκώς, τῶν ἐπιπέδων καὶ στερρῶν περιμέτρους καὶ διαμέτρους, καὶ σχήματα, καὶ αὐτῆς γε τῆς πολυθρυλλήτου τῶν ἀστέρων συντάξεως τὴν πολυύμνητον ἐπιστήμην συνειλοχώς, καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ γεγονὼς καὶ τῶν αἰθερίων σωμάτων τὴν κίνησιν ἀναμετρησάμενος, τά τε τῆς ὑπερτέρας σοφίας μυηθεὶς ὄργια, καὶ (ὡς ἔπος εἰπεῖν) τὸ τιμιώτατον τῶν ἐν ἀνθρώποις κτῆμα κτησάμενος, λόγους δηλαδὴ
B καὶ σοφίαν (χρῆμα, ὦ οὗτος, οἷον οὔτε ἦκεν ἐνθάδε, οὔτε μὴν ἥξει τῶν χρόνων ποτέ, ὡς καὶ τῶν παλαιτις σοφῶν ἰσχυρίσατο) οὐδενὶ τυχὼν ὅτῳ τούτου μετέδωκα. Καὶ ὅς· Ἀλλ' ἐγώ τοι, τοῦτ' ἴσθι, ἐκπλήσω τὸ καταθύμιον, καὶ οὐχ οὕτως ἀπελθεῖν ἐάσω καταδεᾶ καὶ περίλυπον, τοῦτο μὲν, οἷς τὴν ὑπὲρ τοῦ ἐμπεπιστευμένου δίκην ὑποπτεύεις, καὶ τὴν εὐθύνην ἐπιλογίζῃ καὶ δέδιας, τοῦτο δ', οἷς ἀνώνυμος οἴχεσθαι κινδυνεύεις καὶ λήθης ἐναποκρυβῆναι βυθοῖς μὴ παῖδας ἄτε καταλελοιπὼς τῷ βίῳ διὰ παιδεύσεως, πολλῷ τινι τῶν ἐκ σαρκὸς πρὸς τὴν ἐσαῦθις μνήμην κρείττονας πεφηνότας, καὶ μονιμωτέρους. ὡς ἀκούσας ἔχω, μακρῷ τῶν ἐξ αἵματος. Εἰσὶ γάρ μοι παῖδες, παῖδες ὡραῖοι, παῖδες καλοὶ, παῖδες παιδευμάτων οἷων ἀπηριθμήσω καθαρὰ πάνυ δοχεῖα
C καὶ εὐρεῖαι δήπου δεξαμεναὶ, κενοὶ δὲ εἰσέτι, χήτει τοῦ τῶν τοιούτων μεταδώσοντος καὶ οἷον ὀχετηγήσοντος, καθεστήκατον. Τούτους, γίνωσκε, τοὺ λοιποῦ παῖδας ἐγωγε θήσω σοι· σοὶ δ' ἂν τὸ ἐντεῦθεν εἴη ὅσοις τε καὶ οἵοις εἰρήκεις ἀναγεννῆσαι παιδεύμασι.

ιδ'· Ταῦτ' εἰπὼν, σπουδῇ παρὰ τὸν Περσάρχην ἄπεισι, καὶ τὰ κατὰ τὸν Κοσμᾶν ἀπαγγέλλει, καὶ αἰτεῖται, καὶ ὅτου γε χάριν διασαφεῖ. Ὡς δὲ δὴ καὶ εἵληφε τὸ ἐνδόσιμον (πάνυ γὰρ ἦν αὐτῷ πολὺ παρ' αὐτῷ τὸ αἰδέσιμον), οὐχ ἧττον αὐτὸς χαιρων ἢ χαίροντα ἐκεῖνον οἴκαδε ἀπάγει λαβών. Ὅπως μὲν οὖν ἐφιλοφρονήσατο, καὶ οἷοις τὴν πρώτην ἐδεξιώσατο, περιττὸν ἴσως μακρηγορεῖν· Πλὴν ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ καταστήσας, καὶ ἄλλον ἑαυτὸν ἅπασιν ἐναποτεταχως, τοὺς αὐτοῦ παῖδας ἐγχειρίζει, παῖδας αὐ
D τοὺς εἰσποιήσας αὐτῷ· Οὗτοι, Ἰωάννης, ἡ λαμπρὰ τῶν ἡμετάρων λόγων ὑπόθεσις, καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ τεθεὶς εἰς υἱὸν γνησίου στερήσει γεννήματος, ὁ θαυμάσιος κλῄσίν τε καὶ τρόπον Κοσμᾶς· περὶ ου τί περ ἂν καὶ φαίην, οὕτως ἐκ παρέργου εἰδώς; ὡς εἰ καὶ προὔργου τις τὰ κατὰ τοῦτον ποιήσαιτο, μόλις ἂν τῶν πρὸς ἀξίαν ἐφίκοιτο. Πλὴν ἦλλ' ἐγχειρίζεται τὴν ἱερὰν ξυνωρίδα ὁ θεῖος ἐκεῖνος παιδοτρίβης ἢ γυμναστὴς, ἥδιστα δ' ἂν φαίην, καὶ ἱερὸς μοσχοδάμνης, ὅπως ἂν πρὸς τὴν τῆς οἰκουμένης δήπουθεν νέωσιν, καὶ τὴν τῶν θείων δογμάτων διασπορὰν ἐγγυμνάσειε. Περὶ μὲν δὴ τοῦ θείου λέγειν Κοσμᾷ τό γε νῦν εἶναι ἀναβολῇ παραπέμπω καὶ

ὑπερτίθεμαι· ὃς γὰρ περὶ τοῦ ἑνὸς πρὸς ἀξίαν λέγειν οὐκ ἔχω, τί ποτ' ἂν γενοίμην καὶ τοῖς τοῦ ἑτέρου φιλοχωρήσας; ἄλλως τε καὶ τῆς παροιμίας ἀκηκοὼς πρὸς δύο μὴ ἀποδύεσθαι, τὰ κατὰ τοῦτον παρίημι· δυσχεραίνων μὲν οἷς οὐκ ἐξισχύω ἅμα καὶ ἀμφοῖν ἐπιβαλέσθαι, καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ἀμφιλαφῶς δράξασθαι, καὶ ἑνὶ τούτῳ λόγῳ τὰ ἑκατέρου διεξιέναι πλεονεκτήματα, ἢ μᾶλλον τὰ θεῖα τούτων ἔργα καὶ κατορθώματα· οὐκ ἔχων δ' ὅ τι καὶ δράσαιμι, πρὸς τὰ τοῦ Ἰωάννου καὶ πάλιν ἐπάνειμι, ἀγωνιῶν τε καὶ πνευστιῶν, καὶ ὅλος τῷ ἱδρῶτι διάβροχος, ὡσάν τις τῶν διωδευκότων μακρὰν, καὶ μακροτέραν ἀφορώντων τὴν εἰς τὸ ἔμπροσθεν.

A universi orbis culturam et ecclesiasticorum dogmatum sementem. Ego autem de eximio Cosma in præsentiarum dicere omitto, differens eum et in aliud tempus rejiciens. Qui enim de uno pro dignitate dicere non valeo, qualisnam exsisterem, in alterius actionibus ad placitum immoratus? cum cæteroquin proverbium audierim, Adversum duos ne exuitor. Ea igitur quæ ad Cosmam spectant prætereo; ægro quidem animo ferens quod simul ambobus nequeam intendere, et res ab eis gestas utraque (ut dicitur) manu complecti, unaque oratione enarrare prærogativas utriusque, aut potius divina opera actaque egregia. Cum itaque ad id agendum sim impotens, revertor ad Joannem, animo ad defectionem usque laborans, atque anhelitum ægre ducens, et totus sudore madidus, velut eorum aliquis qui longam emensi viam, longiorem ante conspectum habent.

ιε'. Ἀλλ' ἐπεί τοίνυν ὁ Ἰωάννης ἀξίου τοῦ παιδευτοῦ, τοῦ Θεοῦ καλῶς προνοησαμένου, τετύχηκεν, ὕδωρ, ὅ φασι, κοταπρανοῦς τῷ τῆς φορᾶς ἀκατασχέτῳ διεδείχθη, ἢ πῦρ ἐν καλάμῃ τῷ τῶν μαθημάτων δραστικῷ τε καὶ περιληπτικῷ, ἢ εἴ τι ἂν εἴη ἄλλο τῶν ὀξέως ἁπτομένων ἢ προβαινόντων, καὶ σχεδὸν ὑπερακπιπτόντων τὴν αἴσθησιν· μᾶλλον δὲ καὶ τὰ τῆς παροιμίας νενίκηκε, καὶ ὑπερβαλλόντως τὰ καθ' ὑπερβολὴν λεγόμενα παρελήλυθεν, ἅπανθ' ὁμοῦ παρελθὼν τὰ ταχύτατα, παραδραμὼν καὶ πτηνῶν αὐτῶν τὴν ὠκύτητα, καὶ χαμερπῆ τινα καὶ δυσκίνητα φαίνεσθαι ἀφείς, συγκρινόμενα· ἀλλ' ὅ δή μοι ἔπεισιν ἐπὶ τούτοις ἐρῶ. Ἐρῶ γοῦν ὡς ὅσην τὴν ταχύτητα ὁ νοῦς αὐτόθεν αὑχεῖ, μᾶλλον δ' ὑπόσην τὴν ἀεικινησίαν πλουτεῖ, ὡς ἀπ' ἄκρων ἀθρόον εἰς ἄκρα διικνεῖσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν τῇδε καὶ κάτωθεν ἀνατρέχειν τὸν οὐρανόν, καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνον δ' ἐνίοτε γίνεσθαι, τοσαύτην ὁ αὐτόχρημα νοῦς Ἰωάννης, ὥσπερ μὴ ἐπιπροσθούμενος σώματι μηδὲ σαρκὶ παραποδιζόμενος, περὶ τὰς τῶν μαθημάτων ἀναλήψεις εὐδρομίαν ἠύχει καὶ συντονίαν, ἀπροσπταίστως, ἀπαραποδίστως, ἀθρόον ὁμοῦ διιὼν σύμπαντα καὶ εἰς βάθος τῶν νοημάτων κατανοῶν ἕκαστον· Καὶ μοι δοκεῖν οὐκ ἀπεικότως ἂν εἰ τοῦτον Πλάτων τεθείατο, τὴν μάθησιν ἀνάμνησιν ἐδογμάτισε, καὶ ἴσως ἂν ἐδέχθη καὶ πιθανώτερος ἔδοξε· παρῆκε δ' ἂν ἐπὶ τούτῳ τὰ φαῦλα καὶ μικρὰ παραδείγματα, τοῦ ἐλαίου δηλαδὴ τὸ ἀψοφόν τε καὶ εὔδρομον, καὶ ἄλλ' ἄττα τούτοις παρόμοια, παιδαρίων μικροφυΐαν πάνυ μικροφυῶς παριστάνοντα.

B 15. Postquam ergo Joannes dignum se præceptorem, Deo id procurante, nactus est; aquæ, ut dicitur, per declive fluenti apparuit similis irrevocabili impetu et celeri comprehensione diciplinarum; aut sicut ignis in stipula, aut si quid est aliud eorum, quæ progredientia celeriter, ad metam suam pertingunt celerrime, oculorumque aciem ferme prævertunt. Qui etiam superavit ea quæ in exemplum velocitatis populari sermone usurpantur, et quæ hyperbolice adducuntur antecessit, omnes insimul artes citissime emensus, ipsasque prævertens volucres, atque efficiens, ut collatæ secum, animalia quædam tardigrada aut humi repentia possent videri. Dixerim ergo quod quanta celeritate gloriatur spiritus, quantaque pollet agilitate, ut ab extremis ad extrema subito impetu C transeat, et in cœlum ipsum ab inferioribus hisce partibus recurrens, interdum super illud constituatur; tanta etiam Joannes, qui erat veluti purus spiritus, non obtenebratus corpore neque implicitus vinculis carnis, gloriari poterat cursus felicitate contentioneque circa liberalium artium disciplinam, nusquam labens, nusquam offendens, sed omnia continuo impetu pertransiens, et usque ad profundum quarumcunque notitiarum mente pervadens. Non incongrue igitur, si hunc vidisset Plato, doctrinam esse reminiscentiam definivisset, et fortasse meruisset probari, magis verosimile quid loqui visus, quam si proposuisset quædam ignobilia parvaque exempla, puta silentem ac facilem olei fluentis cursum, et reliqua his similia, infantulorum tenue ingenium valde exiliter exprimentia.

ις'. Τήν τε καὶ γὰρ ἐγκύκλιον παίδευσιν ἅπασαν ἀχρόνως σχεδὸν ἠκριβώσατο· ἐν ἀκαρεῖ γὰρ καὶ μετρίῳ πάνυ τῷ χρόνῳ πρὸς Ἑλληνισμόν τε τὴν γλῶτταν ἐρρύθμισε, καὶ συχνὴν ἱστορίαν ἐνθένδε συνειληχὼς τὰς φρένας πεπύκνωτο· μύθους δὲ καὶ λόγους πλασμάτων ἀναλεξάμενος, φλυαρίας μὲν Ἑλληνικῆς κατεγνώκει, προσφυῶς δ' ἐντεῦθεν ἀλληγορεῖν θαυμασίως ἄγαν ἐξήσκηται, ἔνθεν δέ καὶ πρὸς ὑποδοχὴν εὐτρεπὴς μειζόνων γεγένηται, ὑψηλοτέρων, λέγω, μαθημάτων καὶ καταλήψεων. Τοίνυν καὶ

D 16. Universum namque orbem litterarium fere sine temporis spatio absolvit, et quasi momentaneo certe perquam brevi temporis impendio ad Græci sermonis usum conformavit linguam; multamque cognitionem hinc adeptus, ea mentem instruxit: lectis vero fabulis figmentisque, Græcas quidem nugas damnavit, in allegorica tamen locutione apparuit vel exinde mirabiliter exercitatus, atque ad susceptionem majorum idoneus, ad sublimiorum dico disciplinarum speculationumque

comprehensionem. In divisione itaque earum partium, quas ignem spirans facultas complectitur, perbene versatus, inspectis orationum ideis ac methodis, collegit ex iis obiter multiplicem inventionum copiam affluentiamque, velut mercator sedulus, qui ad alium tendens locum in quo magnum sperat lucrum facere, sicubi per viam quid offenderit neutiquam contemnendum, non recusat ejus causa tantillum ibi commorari. Ita ergo etiam Joannes, rhetoricam rhetoricæque methodos quoquo modo mercatus, continuo ad philosophiam accurrit. Et primum quidem hujus primordia, rationalem scilicet facultatem exacte perdiscit, figuras resolutionesque syllogismorum explorat, propositionum affluentiam et promptum usum colligit; atque enuntiativæ orationis naturam speculatus, demonstrationem aggreditur, velut ratiocinii regulam et perpendicularem normam veritatis, aut potius ut scalam quamdam introducentem ad naturalium rerum investigationem, quæque ad contemplationem evehit mentem, ad sublimiorem scilicet aliam præstantioremque supernaturalium rerum indaginem. Loquacitatem vero quæ cum ipsa et post ipsam discitur (ita namque veterum non nemo dialecticam nominavit, quæ primam philosophiæ partem mire excolit et omnium artium est ministra, earumque tradit ac declarat principia et axiomata : ad omne siquidem quod perquiratur aut accidat opportunas etiam ipsa vias aperit), dialecticam, dico, facultatem ecquis diligentius quam ille, aut sicut ille perdidicit ? quis tanta perspicacitate ingenii in ea versatus est ? Nullus sane cum eo disceptavit, quin e vestigio cœpti pœnitens se ipsum condemnarit temeritatis. Expeditius enim aliquis Cretæ Labyrinthum, aut Cæadam Lacedæmoniorum effugisset, quam elenchorum ipsius evasisset retia, si semel iis esset irretitus.

17. Ast quando ad investiganda naturalium rerum arcana processit, Stagiritæ discipulis superior apparuit : non enim solum videbatur naturæ peritus arbiter, verum optimus explorator rationum, juxta quas naturæ rerum fuerint ordinatæ. Quare ipsius Aristotelis, et omnium quotquot ante et post illum de natura deque naturalibus rebus disseruerunt examinator sedulus, aut etiam explanator tutissimus habitus est. Animæ vero immortalitatem non ambigue ex ambiguis illius argumentis credidit ; neque ex altiloquis, ut non dicam fabulosis commentis Platonis, erronea quædam circa illam sophismata fuit amplexus, per incorporationes quasdam et transformationes totam de

A διαιρέσει τῶν τῆς πυριπνόου (5) κεφαλαίων ἐγγυμνασάμενος, λόγων τε ἰδίας καὶ μεθόδους διασκεψάμενος, κἀντεῦθεν συχνὴν εὐπορίαν καὶ ἄφθονον εὕρεσιν παροδικῶς συλλεξάμενος, ὥσπερ ἄν τις μεγαλέμπορος ἄλλοθί που τὸν σκοπὸν ἔχων καὶ τὸ μέγα ἐκεῖθεν κέρδος ἀπεκδεχόμενος, μεταξύ που τῆς πορείας τῶν τινι μὴ εὐκαταφρονήτων περιτυχών, βραχύ τι διατρίψας προσεπικερδᾶναι μὴ κατοκνήσειεν · ὡς δὲ καὶ οὗτος ῥητορικὴν καὶ τὰς τῆς ῥητορικῆς μεθόδους ἀμηγέπως ἐμπορευσάμενος, τὸ τάχος πρὸς φιλοσοφίαν ἀπέδραμε. Καὶ πρῶτα μὲν τὰ προτέλεια ταύτης τὴν λογικὴν πραγματείαν ἐξακριβοῦται, σχήματά τε καὶ ἀναλύσεις συλλογισμῶν σκέπτεται, καὶ προτάσεων χορηγίαν συλλέγει · καὶ καθάπαξ τὸν ἀποφαντικὸν λόγον ἐκμελετήσας τὴν
B ἀπόδειξιν ἐγχειρίζεται, κανόνα λόγων καὶ στάθμην ἀληθείας, ἥ καὶ ἀναγωγόν τινα πρὸς τὰ φυσικὰ κλίματα · ἅττα δὴ πρὸς θεωρίαν μεταβιβάζει, ὑψηλοτέραν ἄλλην καὶ κρείττονα, τὴν τῶν ὑπὲρ φύσιν λέγω καὶ θειοτέρων ἐξέτασιν. Τὴν δέ δὴ σύν ταύτῃ καὶ μετ' αὐτὴν, τὴν ἀθολεσχίαν λέγω (οὕτω γὰρ τις τῶν πάλαι τὴν διαλεκτικὴν κατωνόμασεν, ἥ φιλοσοφίαν τὴν πρώτην ὑποκρίνεται δεξιώτατα, τὴν ἁπάσας τέχναις καὶ ἐπιστήμαις πρεσβεύουσαν, καὶ τὰς ἀρχὰς τε παρέχουσαν, καὶ διασαφοῦσαν τὰ ἀξιώματα), τὴν οὖν ἐκείνην ἀντικρυς εἰκονίζουσαν (πρὸς γὰρ ἅπαν τὸ ζητούμενον ἢ προβαλλόμενον εὐχερῶς καὶ αὕτη τοὺς λόγους ἐπάγει, εὐλόγους ἅμα καὶ ἁρμόζοντας κεκτημένη πρὸς ἕκαστον) τὶς ὑπὲρ ἐκεῖνον ἢ κατ' ἐκεῖνον ἠκρίβωσε, καὶ οὑτωσί μετ' ἀγχινοίας
C ἐχρήσατο ; Οὐδείς ἂν εἰς λόγους ἐλθών ἐκείνῳ, μὴ παραυτὰ μετέγνω, καὶ τῆς προπετείας ἑαυτὸν κατεμέμψατο. Εὐχερίστερον ἂν τις ἐν Κρήτῃ λαβύρινθον, ἢ τὸν παρὰ Λακεδαιμονίοις Καιὰδαν (6) ἐξέφυγεν, ἢ τὰς ἐκείνου τῶν λόγων ἄρκυς διέδρασεν, εἴ γέ οἱ τοιοῦτον μοτὸ καὶ ἐδέησεν.

ιζ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ περί φύσεως ἐξετάζειν ἤδη προήγετο, ὑπέρ τῶν ἐκ Σταγείρας ἐδείκνυτο · οὐ γὰρ δὴ μόνον δεξιός τις τῆς φύσεως ἐπιγνώμων ἐφαίνετο, ἀλλὰ καὶ τῶν λόγων ἀκριβωτής ἄριστος καθ' οὓς οὕτω πως τετάχαται τὰ τῆς φύσεως · ἔνθεν καὶ αὐτοῦ τε Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ὅσοι πρὸ ἐκείνου καὶ μετ' ἐκεῖνον περί τε φύσεως καὶ φυσικῶν διεσκέψαντο, ἀκριβὴς ἄγαν ἀνεδείχθη διαιτητὴς, κἀπὶ τὸ ἀληθὲς διορθωτὴς ἀσφαλέστατος. Τὴν δέ τῆς ψυχῆς
D ἀθανασίαν οὐκ ἀμφιβόλως ἐξ ἀμφιβόλων τῶν ἐκείνου λόγων ὑπείληφεν · ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῶν τοῦ Πλάτωνος ὑψηγοριῶν, ἐῶ δ' εἰπεῖν μυθολογιῶν, σεσοφισμένα τε καὶ πεπλανημένα περί ψυχῆν δοξάσας, μετενσωματώσεις τινὰς ἤ μεταμφιάσεις ταύτης τὸ σύνολον

(5) Τὴν πυριπνοον hic pro *rhetorica* usurpari, ut quæ animos dicendo inflammet, patet ex sequentibus ; ne quis autem de hujus lectionis sinceritate scrupulus cuiquam incideret, operæ pretium censuit Possinus noster ipsum archetypon codicem inspicere.

(6) Notus passim Cretensium labyrinthus, Lacedæmoniorum Cæadas non item. Fuit autem hæc, ut ex Strabone, Thucydide et Pausania colligitur, « custodia publica, in quam malefici conjiciebantur ; » addit Strabo, apud Persas sic dictum « ædificium plenum cineribus, » et alibi memini legisse me quidpiam de supplicio per cineres, cui destinatus illis ex improviso involvebatur suffocandus, quod forte occasionem præbere possit suspicandi, ex καίω *uro*, et ἀΐδης *infernus* etymologiam petendam esse. Ms. Vatic. κειάδαν habet.

παρεδέξατο · ἀλλ' ἀληθῶς καὶ ἀναμφηρίστως ἀθάνατον ἐπιγνούς, ἀθάνατα πρὸς τοῦ δεδημιουργηκότος ἢ δοξασθήσεσθαι ἢ κολασθήσεσθαι, ὅπως ἄρα τῇ σαρκὶ συμβιώσειε, καὶ κατείληφε καὶ δεδίδαχε · καὶ γινομένην εὐθὺς, ἑνί τε καὶ ἅπαξ ἐπέπειστο συνδεῖσθαι παχυλῷ σώματι, ὃ καὶ αὖθις ἀναλήψεται, πλὴν λεπτότερον καὶ θειότερον. Ἀλλ' ἐντεῦθεν ὁδῷ προϊὼν καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις προσβαίνει μαθήμασιν, ὡς θεωρεῖν λόγους τε καὶ ἀναλογίας, ἁρμονίας τε συζητεῖν, καὶ ἀνερευνᾶν σχήματα καὶ κινήσεις ἀστέρων, καὶ συνόδους πλανήτων ἐξακριβοῦν, σχηματισμούς (ἐφ' οἷς δὴ καὶ ὡς ἀληθῶς τις ἀπόγειος καὶ ἄντικρυς οὐράνιος ἄνθρωπος ἀναπέφανται) Εὐκλείδας ὑπεραικοντίσας, Πτολεμαίους ὑπερβαλών, τοὺς πρὸ τούτων Χαλδαίους παῖδας ὥσπερ ἀποφήνας καὶ τὴν ἐπιστήμην ἡμιτελεῖς.

A anima doctrinam suscipiens: sed vere atque indubitanter intelligens ipsam esse immortalem, a conditore Deo etiam in æternum aut glorificatum aut punitum iri, juxta vitam in corpore actam, et cognovit et docuit; persuasumque habuit, statim atque creata foret, semel eam colligari unimateriali corpori quod rursus esset assumptura subtilius diviniusque. Hinc vero progrediens ad sublimiores disciplinas, accessit ad speculandas astrorum rationes proportionesque, eorumque inter se congruentia conquirendas et investigandas figuras: propter quorum notitiam terrigena quispiam possit velut ex opposito, dici homo cœlestis. Properavit etiam ad planetarum progressus figurationesque eorum et transfigurationes varias indagandas, Euclidas in hoc genere antecellens, Ptolemæos exsuperans, et qui illis antiquiores fuere Chaldæos, quasi pueros semiperfectos scientia fuisse demonstrans.

ιη'. Ἀλλ' ὀλίγου τε παρέδραμε. Τοῖς γὰρ ἠθικοῖς ἐντυχὼν τῶν παλαιτέρων συντάγμασιν, ὅσα ὁ ἐκ Σταγείρας, ὁπόσα ὁ ἐκ Χαιρωνείας (7), καὶ γε ὁ σεμνότητι παρ' Ἕλλησι διαβόητος Πλάτων συνέθετο, οὐκ ἀπερισκέπτως τοῖς δεδομένοις ἑαυτὸν ἐμπαρέσχετο · ἀλλ' ἐξ ἅμα πάντων, ἃ μὲν ἐνέκρινε ταῖς τῆς καρδίας πλαξὶν ἐνεχάραξεν, ἃ δ' ἑλληνικῆς διέκρινεν ἐμπαθείας ἢ προσπαθείας, ἀρίστως ἀποκρίνας, ἐκθύμως ἀπεστέρξεν. Ἀμέλει τοι καὶ τὴν Πλάτωνος κοινογαμίαν, εἰ δέ βούλει, τὴν Κράτητος (8) ὡς κυνώδη βιοτὴν ἐπιλογισάμενος κἀκ ψυχῆς αὐτῆς εἰποῦσιν, ἐς Κυνόσαργες (9), τό τε ἐκείνων εἰπεῖν, ἀπεπέμψατο · τόν τε Ἀριστοτέλη τοῦ γάμου μὴ κακίσας, ἀλλ' ὑπερφρονήσας, ὑπέρτερά τε φρονήσας καὶ ἐνθεώτερα, τὸν ἄσπιλον αἱρεῖται βίον καὶ κρείττονα. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ γέγονε κρείττονος τῆς ἡλικίας καὶ πρὸς γάμους πρός τε τῶν γεγεννηκότων αὐτῶν ἐδιάζετο, καὶ πρός τ' ἄλλων συχνῶν ἐν τέλει δῆτα καὶ μεγάλων ἐφείλκετο, καθάπερ τις ἀπαθὴς φύσει καὶ πάντα πρὸς τὰ τῇδε ἀπόστροφος, ἀκλινὴς ἄγαν ἦν καὶ ἀνένδοτος, ἄλλοθί που τὸν σκοπὸν ἔχων καὶ ἀλλαχοῦ μεταθεῖναι διανοούμενος τὸ πολίτευμα · ὅπη γε καὶ Παῦλος ὁ μέγας εἶχε τὴν πρόθεσιν, Ἰωάννης τε καὶ Ἰωάννης, ὅ τε σκιρτήσας πρὸ τῆς γεννήσεως καὶ τὸν Δεσπότην προσκυνήσας μὴ θεασάμενος, καὶ ὁ ἐπὶ τῷ τοῦ Κυρίου στήθει ἀναπεσὼν κἀκεῖθεν τὰ τῆς θεολογίας ἀρυσάμενος νάματα.

B 18. Verum illud parum abfuit quin me præteriret. Cum in veterum commentarios de morali philosophia incidisset, quos Stagirita et Chæronensis ac gravitate morum apud Græcos commendatissimus Plato composuit; non semetipsum omnibus incircumspecte tradidit, quæ ab iis memoriæ fuerunt tradita, sed inter ea optime discernens, quæ bona judicabat imprimebat cordis tabulis, quæ vero ad licentiam videndi gentilem et cupiditatum illecebras putavit pertinere omnino respuit. Sic communionem uxorum, a Platone adinventam, et a Cratere institutam communis vitæ societatem, caninam reputans atque ex animo detestans sectatores ipsorum in malam crucem amandabat: Aristotelis vero de conjugio opinionem non improbans, sed excelsius ea aliquid sapiens, sublimioraque et diviniora cogitans, incontaminatam longeque præstantiorem conjugali vitam præelegit. Ut enim provectioris evasit ætatis, compellebatur quidem a genitoribus ipsis ad nuptias, atque ab aliis, et his quidem multis positisque in dignitate, eodem pertrahebatur: sed veluti impassibilis quædam natura, a terrenis rebus omnino aversus, ad eas inflecti recusabat obstinate, utpote alibi suum habens scopum, eoque studium suum transferre cogitans, quo magnus Paulus suum intendit propositum, unusque et alter Joannes, is scilicet qui in utero matris ante nativitatem exsilivit, et quem necdum viderat Dominum adoravit; et ille qui supra ejusdem Domini pectus recubuit, hauriens inde theologiæ fontem.

C

D

ιθ'. Καὶ δὴ λοιπὸν οὕτως ἑαυτὸν ἐρρύθμισε, τάς τε τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐκόσμησε, καὶ τῷ νῷ καλῶς καθυπέταξεν, ὡς θείαν ὄντως ἁρμονίαν ἐμφαίνεσθαι τούτῳ, καὶ ἀγγελικὴν ὡς ἀληθῶς σεμνοπρέπειαν. Ὅθεν δὴ καὶ οὐ μόνον τοῖς γεννήτορσιν ἱράσμιος ὁμοῦ καὶ τίμιος ἦν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἄλλοις, καὶ αὐ-

19. Deinceps autem taliter concinnavit seipsum animique potentias ita adornavit ac mentis imperio subordinavit, ut in eo reipsa apparerent divina quædam harmonia et decor morum angelicus gravitasque: quapropter non solum erat charus atque amabilis genitoribus, sed et aliis omnibus ip-

(7) Plutarchum intellige, Chæroneiæ in Bœotia natum.

(8) Crates Thebanus, Diogenis Cynici discipulus qui nihil pessidere sapientem voluit.

(9) *Ad canem album*, verbatim diceretur: erat autem Κυνόσαργες Athenis dictum gymnasium, in quo procul a pudice natis remoti, exercebantur nothi ac spurii.

sisque heterodoxis multum venerabilis. Postquam vero pater ex hac vita egressus transiit ad aliam, suffectus statim filius paternam assumpsit dignitatem, atque inter proceres fuit ascriptus. Invitus tamen. A pueris enim et ab initio cogitaverat semetipsum Deo consecrare eique soli vivere, Samuelis exemplum non solum sequens, sed etiam in hoc fortasse superans, eo quod ex seipso hoc elegit, non autem a parentibus, sicut ipse, promissus Deo et exhibitus fuit. Verumtamen supposuit humeros curæ civilium rerum, qui spiritualibus adhærebat ex animo. Sed oh! quam dextre, quam prudenter et consulte creditum sibi munus administrabat! Diffundebatur ergo per omnium ora admiratio ejus, sed præcipue ab ipso urbis præfecto honorabatur, post quem erat immediate primus ac velut collega dignitatis. Atque hinc ordimur majora dicere, exantlatos nempe in causa Dei labores quæque pro veritate sustinuit certamina admiratione quam maxima digna.

20. Sed quando huc devenit oratio, agedum nostras lamentemur calamitates, et humanam lugentes imbecillitatem, faciamus spectabile inveteratum adversus nos odium auctoris malorum, atque de iis quæ ab ipso passi sumus et patimur, ut par est, conqueramur. Bene eatenus habebant se nostra, et res Christiana florebat, prævalente ubique orthodoxa fide, omniaque universim optimo erant in statu adeo ut cælestis quædam, ut sic dixerim, regio videretur esse orbis terrarum, quia rebus nostris præsens aderat Deus, seque adversus contraria nobis præbebat curatorem. Verum malignis ac fascinantibus oculis aspexit nos, qui jam pridem nobis invidit Satan, atque (ut gentiles loquuntur) gravi Saturnalique aspectu nos intuitus est. Modum igitur acer ille atque ad malefaciendum industrius adinvenit, quo non solum repelleremur a gubernatione et visitatione divina, sed ipsum Deum nobis efficeremus inimicum, et ad summam contra nos iracundiam concitaremus. Quoniam autem plerumque consuevit impetum in homines non facere nisi per medium, quemadmodum olim in protoplastos per serpentem, rursus quemdam sibi invenit pravum moribus, varium mente, refertum improbitate, conglomeratis fraudulentiis contortisque in orbem commotis serpentem, iracundiæ vero impetu et intolerandi furoris vehementia bellum, ac congrua sui nominis appellatione leonem, Leonem, inquam, ex Isauris apostatam, qui primum domino suo imperatorique acceptus, potentiam ejus atque imperium supplantavit, non generosa quadam strenuitate usus (ne quis hoc putet), sed dolis et fraudibus: vafrities siquidem haud raro peragit magna quædam, et

A τοῖς δὲ τοῖς ἑτεροδόξοις σφόδρα λίαν αἰδέσιμος. Τοίνυν καὶ τελευτᾷ τὸν βίον ὁ πατὴρ, καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖσε μεθίσταται. Ἐγκρίνεται δ' οὗτος εὐθὺς, καὶ τὴν πατρικὴν ἀξίαν ἀναλαμβάνει, καὶ τοῖς λογάσι συγκαταλέγεται· ἄκων μέν· ἀλλὰ γὰρ ἐκ παίδων καὶ ἐξ ἀρχῆς εἰς νοῦν ἔστρεφεν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καθοσιῶσαι καί δοτὸς αὐτῷ χρηματίσαι, πρὸς τὸν μέγαν ὄντως καὶ οὗτος ἀπευθυνόμενος Σαμουὴλ· ὅτι δ' αὐτόθεν αὐτὸς τοῦθ' εἵλετο, καὶ μὴ πρὸς τῶν γεννητόρων ὑποσχεθεὶς δέδοτο, τάχα γε καὶ ὑπερτιθέμενος. Πλὴν ἀλλὰ τὴν τῶν πολιτικῶν ἐπωμίσατο φροντίδα ὁ τῶν πνευματικῶν ἀπρὶξ ἀντεχόμενος· Τί γοῦν; ὡς δεξιῶς, ὡς νουνεχῶς, ὡς εὐεπηβόλως τὰ ἐγκειρισμένα διῳκονόμει! Καὶ πρὸς μὲν ἁπάντων ἄλλων περιελαλεῖτο καὶ ἐθαυμάζετο, πρὸς δὲ τοῦ κρατοῦντος αὐτοῦ B τὰ πρῶτά τε ἐτιμᾶτο, καὶ μετ' αὐτὸν ἦν εὐθὺς, καὶ σύναρχος ἐνενόμιστο. Ἐνὸν ἰδοὺ λέγειν τὰ μείζω καὶ τιμιώτερα, τὰ κατὰ Θεὸν τούτου παλαίσματα, καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀξιάγαστα ἀγωνίσματα.

κ'. Ἀλλ' ἐπείπερ ἐνθαδὶ τοῦ λόγου γεγένημαι, ἄγε δὴ τὰ ἡμέτερα θρηνήσω πάθη, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἀποκλαύσωμαι, τήν τε παλαιὰν πρὸς ἡμᾶς τοῦ ἀρχεκάκου θριαμβεύσω δυσμένειαν, καὶ ὡς εἰκὸς ἀποδύρωμαι ὑπὲρ ὧν πρὸς αὐτοῦ πεπόνθαμέν τε καὶ πάσχομεν. Εἶχε μὲν τέως εὖ τὰ ἡμέτερα, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν ἤνθει· τὰ γὰρ τῆς ὀρθοδοξίας ἐκράτει, καὶ τὸ πᾶν ἁπλῶς καλῶς εἶχε, καὶ κοσμίως ὡς ἀληθῶς ἔσταλτο, καὶ ἵν' οὕτω φαίην, οὐράνιός τις χῶρος τόπος ἦν ὁ περίγειος, καὶ Θεὸς τοῖς ἡμετέροις ἐπεχωρίαζε, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὡς C εἰπεῖν ἐπετρόπευεν. Ἀλλ' ἐπεὶδε βάσκανον ὁ ἐνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς φθονερῶς ἡμῖν ἐποφθαλμίζων σατὰν, καὶ (ὅ φασιν οἱ ἐκτὸς) τελχινῶδες καὶ κρόνιον ἐνετένισε· τρόπον οὖν ἀνευρίσκει ὁποῖος ἐκεῖνος ῥᾳδιουργῆσαι δεινὸς, καὶ πρὸς τὸ κακὸν πολυμήχανος· ᾧ γε οὐχ ὅπως ἂν κατοστρακισθῶμεν τὴν θείας ἐπισκοπῆς τε καὶ κυβερνήσεως, ἀλλ' ἐκπολεμήσωμεν καὶ Θεὸν, καὶ τά ἔσχατα καθ' ἡμῶν ὀργισθῆναι διαρεθίσωμεν. Ἐπεὶ δ' ὡς τὰ πολλὰ διὰ μέσου προσβάλλειν ἡμῖν εἴωθεν (ὡς καὶ ἐπὶ κατὰ πρωτοπλάστων πάλαι διὰ τοῦ ὄφεως), εὑρίσκει καὶ αὖθις τὸν σκολιὸν τοὺς τρόπους, τὸν ποικίλον τὴν γνώμην, τὸν πονηρίας ἀνάπλεων, τὸν ἄντικρυς ὄφιν τοῖς σκαιωρήμασι, τὸν συνεσπειραμένον τε καὶ περιεστραμμένον τοῖς σκέμμασιν, ἢ μᾶλλον τὸν ἀνήμερον φαρωνύμως θῆρα, τὸν αὐτόχρημα λέοντα τὸν ἄστεκτον D τὴν ὁρμὴν, τὸν ἀνύποιστον τὴν ὀργὴν, τὸν τὴν κακίαν ἀφόρητον. Λέων οὗτος ὁ ἐξ Ἰσαύρων, ὁ ἀποστάτης τὰ μὲν πρῶτα τοῦ δεσπότου καὶ βασιλέως γενόμενος (10), καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ κοὶ τὴν ἀρχὴν ὑφελόμενος, οὐκ ἀνδρίᾳ (μὴ οἰηθείη τις τοῦτό ποτε), μηχαναῖς δὲ καὶ δόλοις ὑποσπασάμενος· οὐ μικρὰ γὰρ πολλάκις καὶ πανοῦργος ἤνυσε τρόπος, καὶ τὰ

(10) Theobosius Adramyttenus hic esset intelligendus, qui Anastasio deposito suffectus an. 715 Leoni cessit imperium: verum non a Theodosio, sed ab Anastasio præfecturam Orientis assecutus erat Leo; Theodosium vero nunquam agnovit imperatorem, sed mox ut electum audivit contra eum fœdus cum Artabasso Armeniæ prætore iniit. Factus autem imperator non statim, ut infra dici videtur, sed anno regni sui nono primum cœpit insanire contra sanctas imagines.

μέγιστα ἔστιν ὅτε ἦθος ἐπίκλοπον ἐξετέλεσε, καὶ ἃ γενναία ποτὲ χεὶρ σὺν μακρῷ νῷ πόνῳ οὐκ ἴσχυσε παραστήσασθαι, ἐκ τοῦ ῥᾴστου δόλος κατέστρεψεν. Οὔκουν δὴ θαυμαστὸν εἰ καὶ οὗτος κατὰ τοῦ εὐσεβοῦς μεμελετηκὼς αὐτοκράτορος καὶ ἐπαναστάσει ἐπικεχειρηκὼς, τάχα γε τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καταστοχασάμενος (δι' ἣν καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν ἐνεκρίθη ὁ πάντ' ἐκεῖνος καλὸς Θεοδόσιος) τοῦ κατὰ βούλησιν οὐκ ἀπέτυχεν· εἰσὶ γὰρ οἳ φασιν ὡς καὶ ἐκ μαντείας καὶ ἀπορρητοτέρων μυήσεων καὶ τελετῶν ἀθέσμων ἐκ πολλοῦ πρὸς τοῦτοι διηρθίστο. Πλὴν ἀλλ' ὁ μὲν τῶν σκήπτρων ἀφέμενος, καὶ ὑποχωρήσας τῶν βασιλείων (ὡς μὴ ὤφελον) τοῖς τῆς Ἐκκλησίας φέρων ἑαυτὸν ἐγκατέλεξεν· ὁ δ' ἐπεὶ τοῦ κράτους ἐπείληπται, κατὰ τῶν θείων, φεῦ! εἰκόνων λελύττηκε, ταυτὸν δ' εἰπεῖν καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀνασχόμενος μὴ τὰ ὑπεσχημένα τοῖς μάντεσιν ἐκπλῆσαι, καὶ τὸ χρέος σφίσιν ἀποτίσαι τῆς τῶν προφοιβασμάτων ἐκβάσεως.

καʹ. Ἐγείρει τοίνυν μέγαν κατὰ Θεοῦ πόλεμον, ἀχρειοῦνται τὰ τεμένη καὶ τοὺς νεὼς διεγείρεται, τά τε θεῖα καὶ τίμια ἐκτυπώματα διαξέειν τε καὶ ἀπαλείφειν ἐπαίρεται, καὶ ἁπλῶς ἀμορφοῖ ἢ μᾶλλον καταστρέφει τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ, ἣν αὐτὸς ἀνθρωπήσας ἐθεμελίωσε, καὶ θεόπνευστοι τούτου περιεστοίχισαν κήρυκες, μάρτυρές τε θεῖοι τοῖς αἵμασι φοινίξαντες κατηγλάϊσαν, καὶ θεοφόροι Πατέρες πρὸς ἀσφάλειαν διωρόφωσαν (τί πολλὰ λέγειν;) ἣν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ παλαμηφορεῖ, τῷ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου ἐξωνησάμενος αἵματι, τό τε θεῖον Πνεῦμα συνέχει, Πνεῦμα τὸ Πατρὸς καὶ Λόγου μονογενοῦς, Πνεῦμα τὸ ἐκ Πατρὸς ἀῤῥήτως ἐκπορευόμενον, ὡς ὑπὲρ λόγον καὶ ὁ Λόγος τοῦ αὐτοῦ γεννᾶται Πατρός. Κατὰ τοιαύτης Ἐκκλησίας, ὦ τόλμης παραβόλου! ὦ θράσους ἀλογίστου! ὁμόσε ὁ ἀλιτήριος ἐκεῖνος κεχώρηκε, τοσούτου κατετόλμηκε πράγματος· ἀλλὰ, φεῦ κριμάτων Θεοῦ! εἰς πέρας τὸ πρὸς βούλησιν ἤγαγε, καὶ τὸ κατὰ θυμὸν ἐξετέλεσε. Τοιοῦτόν τι καὶ γὰρ τὸ ἡμέτερον, ἀνέμου πεδίον, ὅ φασιν, ἡ κάλαμος πρὸς αὖραν στρεφόμενος καὶ μεταστρεφόμενος, λύγος τε ἄγαν λεπτὸς καὶ ἀκρόῤῥιζος, πρὸς ὅστις ἂν καὶ τύχοι βιαζόμενος, ἀγόμενός τε καὶ μεταγόμενος. Οὐ κατηγορῶ πάντων, τῶν πλειόνων δὲ καταφέρομαι συνήγορος ἐπικαίρως, καὶ τοῦ τῶν παλαιτέρων προσλαμβάνων ἀπόφθεγμα. Εἶδον γὰρ, εἶδον, ὡς μὴ ὤφελον, τοιαῦτα κἀγὼ, καὶ ὁμοίοις καιροῖς, βαβαὶ τῆς συμφορᾶς! περιέτυχον· τοιαύτῃ τε σκοτομήνῃ ἐγκύρσας, μεγάλα προσκέκρουκα, καὶ ἀνίατα μικροῦ τετραυμάτισμαι (11). Ἀλλ' ἐμὲ μὲν ὁ τῶν ψυχῶν ἰατρὸς καὶ τῶν σωμά-

grandia patrat fraudulentia; quæque manus robusta diuturno labore non valuit edomare, quandoque facillime expugnat astutia. Non igitur mirum, si etiam ipse, contra pium Cæsarem impia meditatus eumque rebellando aggressus, ac forte ipsa illa ejus bonitate confisus, propter quam ad imperium evectus fuerat, non est frustratus suæ voluntatis proposito. Sunt autem qui dicant occultioribus sortilegiis divinationibusque superstitiosis ac nefariis præstigiis jam pridem ad hoc fuisse invitatum. Et ille quidem, præclarus scilicet Theodosius, abdicato sceptro imperium dimittens (quod utinam non contigisset!) ecclesiasticis ministeriis semetipsum dedicavit; Leo vero postquam accepit regnum, furere, eheu! adversus sacras imagines cœpit, sive quod eodem recidit, adversus Deum, ne non adimplevisse diceretur quod vatibus suis promiserat, sed debitum fideliter persolvisse quod sub conditione eventus successuri contraxerat.

21. Magnum igitur bellum contra Deum excitat, inutilia faciens templa et loca sacra subvertens, simulque ad divinas imagines abolendas et comburendas tota vi consurgens, deformem omnino reddit, potius dixerim, subruit Dei Ecclesiam, quam ipse assumpta humanitate fundavit, quam præcones ejus divinitus afflati circummunierunt, quam martyres cruore suo purpuratam illustraverunt, quam sancti Patres tanquam turribus ad securitatem comparatis vallarunt, quam denique Deus ipse et Pater in palma manus suæ gerit, Filii et Verbi sui sanguine redemptam, et divinus Spiritus ex Patre indicibiliter procedens, sicut et Verbum modo quodam a nulla ratione comprehendendo ex eodem Patre generatur. Contra hanc Ecclesiam, o grandem audaciam! o temerariam præsumptionem! perniciosus ille pedem extulit; et tantum facinus molitus, o Dei judicia! ad finem quod volebat perduxit, quidquid animo volutarat adimplens. Erant ergo res nostræ quasi campus, ut ajunt, ventorum, vel arundo ad auram versa inversaque, aut virgultum tenue levibus ac brevibus innixum radicibus, et quocunque libuerit cuivis ductile et flecti facile. Equidem non omnes accuso, sed potius plerisque advocatum me opportunum offero, sicut unus ex antiquioribus dixit. Vidi etenim, vidi (quod utinam non vidissem!) etiam ego talia et in similia tempora, pro dolor! incidi, atque in noctem hujusmodi tenebris obvolutam incurrens graviter offendi, immedicabilibus pene vulneribus

(11) Videtur infelix schismaticus dolere, vel quod non satis constans fuerit in tuendo schismate sub imperio Michaelis, qui unionem cum Ecclesia Romana fecerat, eique se opponentes removebat ab officiis, sicut et hunc Constantinum, « quem educarat apud se informarique optimis artibus curarat, privavit propterea loco gratiæ, quem prius habuerat et a sua familiaritate removit, » uti scribit Pachymeres part. I, l. VI, c. 27. Si tamen ille sic castigatus vel modicum remisit de pertinacia, Michaele sesquianno post mortuo, rediit ad vomitum an. 1282, sub Andronico, a quo denique factus est logotheta circa annum 1294. Vel (quod potius crediderim) dolet ob eam divisionem, qua sub Andronico schismatici ipsi divisi fuerunt in Josephitas et Arsenianos, quorum hi severius, isti benegnius agi volebant cum iis qui unioni Romanæ (quam utrique detestabantur) renuntiarant; de quibus idem Parchymeres parte II, lib. I, cap. 21 et 22. Sed et alia deinceps schismata plura exstiterunt Constantinopoli, per justam Dei retributionem, ut nec unionem haberent inter se qui nolebant habere cum Romana Ecclesia.

confossus. Sed oro ut animorum et corporum curator Deus medeatur mihi, istorumque verberum livores aboleat benignus medicus nostræque infirmitatis misericors reparator. Sed agedum ad propria revertatur oratio et superioribus rursum insistat.

των ἰάσαιτο, καὶ τὰς τῶν μωλώπων ἐκείνων οὐλὰς ἀπαλείψειεν ὁ φιλάνθρωπος ἀκέστωρ, καὶ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας οἰκτίρμων θεραπευτής. Ὁ δὲ λόγος, ἄγε, τῶν προτέρων ἐχέσθω, καὶ ἐπειλήφθω αὖθις τῶν ἄνωθεν.

22. Subversi fuimus a malo, malum in res humanas divinasque usurpante imperium : qui vero hæc restaurans ad pristinam reduceret integritatem inveniebatur nemo, omnia autem ad impossibilitatem desperationemque extremam reciderant : nam magnus Joannes, qui tam densam impietatis dominatricis noctem poterat illuminare, absens in Perside vivebat Damasci ; et qui vere noster erat rerumque nostrarum etiam exinde provisor circumspectissimus, in aliena commorabatur regione. Quid ergo ? an suæ istic studens utilitati, res quæ hic erant, publicas neglexit ? Minime vero. Sicut enim loci alicujus indigena et amator in alieno constitutus solo, ibique negotiis suis curandis intendens, sicubi intellexerit res patriæ præter animi sui votum agi, etiam e longinquo iisdem consulit studiose, non sine conturbatione atque anxietate propria : sic quoque vir hic divinus, animo quidem consternatus est statim atque id contigit et internis motibus conturbatus, tamen Domini sui hæreditatem anxie curans, consuluit populo Christiano, et frequentium epistolarum scriptione curavit ubique omnibus notum facere errorem, manifestare corruptelam, et in demisso ad animarum perniciem homo occultatam escam sub conspectum adducere. Forte etiam præsens intervenire voluit iis quæ hic agebantur, et nostris calamitatibus coram opitulari, ipsum Cæsarem redarguendo juxta consuetum sibi zelum, multa loquendi libertate præditum ; zelum, inquam, igneum pro Deo, Eliæ instar ; et posita juxta Psalmistam [1] iniquitate ejus in conspectu ejus, coercere impetum multitudinis imperitæ, et quatenus posset ipsam erudire. Verumtamen absens (ubi autem et quomodo diximus supra) istiusmodi propositum non poterat facile exsecutioni mandare ; aliis ergo modis debitum Deo obsequium persolvere cupiens, quaquaversum suas direxit epistolas, quibus monebat ritus priores capessere et patriis legibus ac religionibus inhærere. Has autem epistolas ad eos qui hic degebant mittens multas ac fere innumerabiles (quamvis eas conarentur occultas habere qui recipiebant) non potuit evitare, quo minus venirent in notitiam imperatoris, ejusque furorem adversus sapientem scribam suscitarent et contra generosum palæstritam incenderent, suaderentque fraudulentis dolis eum adoriri : quod quomodo actum sit, licet breviter explicare cœperimus, nunc iterum dicemus distinctius.

κβ'. Ἀνετράπη μὲν ὑπὸ τοῦ κακοῦ κακῶς βασιλεύσαντος τὰ θεῖά τε καὶ ἡμέτερα · ὁ δ' ἀναστήσων ἢ ἀνορθώσων ἦν, ὡς ἔφην, οὐδείς · πάντα δ' ἐν ἀμηχανῳ καθειστήκει, καὶ ἐν ἀπόρῳ τὰ τοῦ πράγματος κατηντήκει, καὶ τὰ τῶς διορθώσεως ἀπαξαπλῶς ἀπηγορεύετο. Ὁ γὰρ τῆς ἀσεβείας φωστὴρ, ὁ μέγας Ἰωάννης, ἐν Δαμασκῷ καὶ Περσίδι διῆγε, καὶ ἐπ' ἀλλοδαπῆς ἐτύγχανεν ὢν ὁ ὑμεδαπὸς ἀληθῶς, καὶ τῶν ἡμετέρων κἀκεῖθεν κηδεμὼν προμηθέστατος. Ἀλλὰ τί γοῦν ; τὸ καθ' αὑτὸν ἐκεῖ στέρξας, τῶν τῇδε καὶ κοινῶν κατημέλησε ; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ὡς γάρ τις αὐτόχθων τε καὶ φιλόπατρις, ἐπ' ἀλλοτρίας γενόμενος, καὶ τῶν ἰδίων αὖθις φροντίζων, εἴ πως δὴ τὰ ἐν τῇ πατρίδι μὴ ὡς βουλητὸν ἔχειν ἀκούσειε (κἂν παρὰ τὴν καρδίαν πάθοι, καὶ σκέψει τῶν λογισμῶν ἐνδοίη), κἂκ τῆς ἀλλοδαπῆς τε καὶ πόρρωθεν περὶ τῶν ἐν τοῖς ἰδίοις ἂν διασκέψατο · ὡς δὲ καὶ ὁ θειος οὗτος ἀνὴρ βάλλεται τὴν καρδίαν αὐτίκα τῷ συμβάντι, παθαίνεται τὴν ψυχὴν, κήδεται τοῦ θείου λάχους, προνοεῖται τοῦ Χριστωνόμου λαοῦ, καὶ συχνοῖς πάνυ τοῖς γράμμασι πᾶσι πανταχῇ τὰ τῆς πλάνης ἀναγνωρίζει, καὶ τὰ τῆς λύμης διεσαφεῖ, τὸ γε ἐγκεκρυμμένον δέλεαρ τῷ καθειμένῳ κατὰ τῶν ψυχῶν ἀγκίστρῳ πᾶσιν ὑπ' ὄψιν ἄγει καὶ διάδηλον τίθησι. Τάχα δ' ἂν καὶ τοῖς ἐνθαδί προυτεθύμητο, ὡς καὶ παράνομον διελέγξαι βασιλέα, κατὰ τὸν πολὺν τὴν παῤῥησίαν καὶ τὸν ὑπὲρ Θεοῦ ζῆλον ἐμπύρινον Ἠλίου · καὶ παραστήσας τούτῳ, κατὰ τὸν Ψαλμῳδὸν, τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ κατὰ πρόσωπον, λαόν τε ἀσύνετον νουθετῆσαι, καὶ ὡς ἐνὸν παιδαγωγῆσαι καὶ διορθώσασθαι. Ἀλλ' ἀπὼν (ὅπη δὲ καὶ ὅπως προδεδηλώκαμεν) οὐκ εὐμεταχείριστον εἶχε τὸ κατὰ πρόθεσιν. Τούτου γοῦν ἕνεκα τρόποις ἄλλοις ἀποπλῆσαι Θεῷ τὰ τῆς ὀφειλῆς διεσπούδακεν · ἀμέλει καὶ γραφὰς ἁπανταχῇ πέπομφεν, ἀντιποιεῖσθαί τε τῶν προτέρων ἐπιτατούσας ἐθῶν, καὶ τῶν πατρικῶν θεσμῶν καὶ θείων ἐξέχεσθαι · ἃς δὴ καὶ πάνυ πολλὰς τοῖς ἐνταῦθα διέσπειρεν, ἀφειδῶς πάνυ κατακυκώσας, καὶ δαψιλῶς ἄγαν διασκορπίσας τοσαύτας. Καὶ γὰρ, ὡς καὶ κρυπτόντων τῶν ἀναλαμβανόντων, καὶ διὰ πολλοῦ τὸ λαθεῖν τιθεμένων, (συμβαίνει) γνωσθῆναί τε τῷ βασιλεῖ καὶ κατὰ τοῦ σοφοῦ γραμματέως ἐκμῆναί, καὶ κατὰ τοῦ γενναίου ἀλείπτου διενάψαι, καὶ δολεροῖς ἀναπεῖσαι κατεπιχειρῆσαι τοῖς τρόποις · ὁποῖον δήπερ ἐκεῖνος, εἰ καὶ διὰ βραχέων, δεδηλωκότες πεφθάκαμεν.

23. Erat is, ut dixi, Leo Isauricus, belluinus ille quidem et iracundiæ modum nullum ponens, non tamen usque adeo Iconinus, ut palam auderet

κγ'. Θηριώδης μὲν γὰρ, καὶ τὴν ὀργὴν ἀκατάσχετος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τἆλλα λεοντώδης κἂκ τοῦ φανεροῦ τὴν μάχην κατατολμῶν, ὁ Ἴσαυρος ὢν ἐτύγχανε

[1] Psal. LXXXIX 8.

ἀλώπεκος δὲ κεύθων ἦν τρόπους, καὶ ὡς ἀλη-
τὸ λεοντῇ τῇ βασιλικῇ καὶ φρικαλέᾳ στολῇ τὴν
ν τε καὶ ἄτιμον ἀλωπεκῆν περιέστελλε. Λυττᾷ
ατὰ τοῦ ἁγίου, εἰ οἷόν τε διαχρήσασθαι ἐκ-
ἢ μᾶλλον διασπάσαι, καὶ ὠμότατα τὴν γένυν
κι τῷ αἵματι, καὶ θηρὸς δίκην τὸν πρᾶον κα-
ιθίσασθαι · οὐκ ἔχων δ' ὅ τι καὶ δράσειεν, ἐπὶ
νήθη κακουργίαν χωρεῖ. Καὶ γοῦν συνάγει
ὑπογραμματεῖς, πάντας τε γραμματεῖς, καὶ
κικῶς κατὰ τῆς ἀληθείας τραχηλιάσαντας,
ς ἂν ἐκείνους, καὶ τὴν κακίας ἀκριβεστάτους
ς · καὶ δὴ σὺν τοῖς ἰαλέμοις ἐκείνοις σκέπτε-
υλευταῖς, καὶ κατὰ τῆς χάριτος Υἱοῦ Θεοῦ καὶ
οῦ Κυρίου βουλεύεται, ὡς Ἡρώδης ἄλλος καὶ
ἐκμανεὶς · πλὴν ἕνα καὶ τέλειον σφαδάζει
διαχειρίσασθαι, πλείστους ἄλλους περιιδὼν
εις ἅτε κρίνας καὶ ἀτελεῖς. Ἕνα καὶ γὰρ
πάντων ἐκείνων ἀλείπτην ἐγνώκει, καὶ πρὸς
ει τὴν μάχην δέσαντι παράτακτον ἐσχηκώς.
ει μέντοι παρὰ πάντων ἐπίσης τὸ κατὰ πάν
ρὶ λόγους αὐτοῦ κράτος, τὴν ἐν λόγοις διαρ-
ὁμολογηκότων ἰσχὺν, καὶ τὴν πρὸς τὸν
διὰ λόγου πάλην κοινῇ ἀπειρηκότων φωνῇ ·
δ' ἄν ποτε ἐκ τοῦ φανεροῦ κατισχύσειν δυσχυ-
νων τὰ ἐκείνου ἀναλῦσαι συγγράμματα, παν-
τε διασπαρέντα, καὶ πολλῆς ὅτι τῆς πειθοῦς
ρ ἀληθείας ἤθελον λέγειν) πλήρη τυγχά-

Τότε δὴ λοιπὸν τύραννος, ὡς πάντων ἀπειρή-
ἑαυτοῦ γίνεται, καὶ τοῖς οἰκείοις ἐπιτρέπει
οῖς τὰ τῆς σκέψεως · καὶ ἀθρεῖτε πορι μωτά-
ρὸς τὸ κακὸν φύσεως δαιμόνιον ὡς ἀληθῶς
. Προστάττει ζητῆσαι τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ
καὶ διὰ πλείστου ὡς εὑρέσθαι ποιήσασθαι,
δὲ αὐτῷ διαχαραχθεῖσαν χεροῖν. Καὶ γοῦν οἱ
ῳ ἐκεῖνοι καὶ μὴ Θεῷ ἀρέσκειν διὰ σπουδῆς
, ὧν καὶ τὰ ὀστᾶ διεσκόρπισεν ὁ Θεὸς, καὶ
τ' ἤχου τὸ μνημόσυνον ὤλετο, ἐξητήκασιν
σι, δρομαῖοι προσενηνόχασιν. Ὁ δ' ὥσπερ
λαβόμενος, τῶν τινι ταῦτα δεξιῶν. Εἴ γε,
δυνηθείης ἀπομιμήσασθαι τὴν ἰδίαν τῆς τοῦ ἐν
μασκῷ Ἰωάννου γραφῆς (Ἰωάννου λέγω τοῦ
νσοὺρ, ὃν δεινὸν κἀκεῖθεν ἦσθα τῶν ἡμετέρων
καὶ πολέμιον) καὶ τὸν τῶν γραμμάτων τύπον
ώσασθαι, μεγάλην εἴσομαί σοι τὴν χάριν,
γίστων ἀξιώσω τῶν ἀμοιβῶν. Ἀκούει τῶν
ὁ δεξιὸς τὴν κακίαν ὑπογραφεὺς, καὶ ὑπισ-
τὴν μεταχείρισιν, καὶ οὕτω πως εὐστόχως
οῖ τὸ πρὸς βούλησιν, ὡς οὐχ ὅτι πρὸς ἄλλους
εῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ γε τῷ ἀγχινουστάτῳ καὶ
παντὸς οὑτινοσοῦν ὀξυτάτῳ κατάληψιν τὰ τῆς
ίας ἀμωσγέπως ἀγνοηθῆναι, καὶ τὰ τῆς κα-
κς παραδραμεῖν · καὶ τοσοῦτον, ὡς τὰ μὲν
ῆρος ἀμφισβητεῖν καὶ τῶν γραμμάτων ὡς
ἀντιποιεῖσθαι, τὰ δ' ἐμπεριειλημμένα σφίσιν
ε ἴδια παρακρούεσθαι. Καὶ γὰρ πέπλασται
ῷ τυράννῳ ἐπιστολῆς ἔκδοσις, δῆθεν ἐκ τοῦ
ν πρὸς Αὔγουστον, καὶ συντέθειται τῷ εὐφυεῖ

A prodire ad pugnam; sed vulpini moris multum quoque habens, sub regia ac leonina et terribili specie vulpinam vilemque et fraudulentam occultabat mentem. Furit ergo contra sanctum, occidere eum, si possit, aut verius laniare cupiens cruentasque maxillas sanguine ejus tingere, et mansuetissimum virum ferino more quam crudelissime devorare : sed non inveniens quomodo id perficeret, ad familiarem sibi vafritiem convertitur. Coactis undequaque subnotariis notariisque, Pharisaice contra veritatem insurgere audentibus, quos aliquis haud inepte dixerit iniquitatis expertissimos scribas; cum perditis illis consiliariis, contra gratiam Filii Dei et Christum Domini deliberationem instituit, tanquam Herodes alter etiam, B ipse insaniens : multosque despiciens, veluti parvulos atque imbelles angitur animo, ut unum illum, virum utique perfectum, interficiat. Unum siquidem illum noverat cæterorum omnium esse instructorem ad luctam, et cum uno sibi congrediendum sciebat ad pugnam paratissimo. Intelligebat enim ex concordi omnium relatione vim atque potentiam sermonum ejus contra universos qui palam omnes confitebantur, quod non auderent cum homine congredi disputando, desperabant autem quod ejus scripta possent abolere, utpote jam ubique dispersa, multumque persuasionis (nec enim volebant dicere veritatis) habentia.

24. Tunc tyrannus aliis diffusus omnibus atque in C seipsum conversus, cognitionem propriis committit cogitationibus, et ingenii ad malum vaferrimi machinamentum vere diabolicum reperit. Imperat epistolarum Joannis unam aliquam requiri, studio quantocunque adhibito, sed epistolam autographam: ministri vero ejus, qui non Deo sed homini placere nitebantur, quorum ossa dispersit Deus et quorum memoria cum sonitu periit, perquisiverunt, invenerunt, cursimque attulerunt ad eum, tanquam ad magnum quoddam inexspectatumque lucrum gaudentem : qui accersito ad se viro cuidam industrio, Si characterem, inquit, Joannis apud Damascum degentis, Joannis dico filii Mansurquem gravem infestumque rerum nostrarum hostem etiam inde patimur sicut nosti, potueris imitari ejusque simillimum exemplar conficere, maD gnam a me inibis gratiam et grandi præmio remuneraberis. Audit hæc dexter ad nequitiam scriba, et falsificandam Joannis manum pollicetur deinde quod erat pollicitus tam scite explet ad imperatoris voluntatem, ut non solum alios latere suppositio posset, sed etiam ipsummet Joannem, licet ad cujusvis rei comprehensionem acerrimum, sic fugere valeret fraus occulta et maleficus astus, ut, quod ad characteris proprii formam attinet, litteras pro suis deberet agnoscere, quæ vero iis continebantur ut non sua repudiare. Conficta siquidem fuit epistola, velut ab ipso ad Augustum scripta, sicut solers ille scriptor acceperat in mandatis,

secundum propositi in autographo characteris similitudinem et diabolicam tam scribentis quam jubentis industriam ; et ad Persarum præfectum missa : cum hac vero missa est etiam alia de Joanne. Quæ autem, ab hoc, velut ad Cæsarem missa epistola, suggerebantur, hæc erant quoad sensum; neque enim verba referre ipsa possim, partim; oblitus eorum, quæ non credebam memoriam nostram mereri, partim dedignatus tam exsecrabilem imposturam. Sensus ergo talis quadamtenus erat.

γραμματεῖ πρὸς ἰδέαν, ὡς ἐπετάχθη, γραφῆς, πρὸς γραμμάτων ὁμοίωσιν, πρὸς δαιμονίαν ἀκρίβειαν κατ' ἀμφότερα, καὶ ἀπέσταλται τῷ Περσάρχῃ, καὶ ἑτέρα περὶ αὐτοῦ συνεπέσταλται. Ἃ τοίνυν τῇν ὡς ἐκ τοῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιστολῆς τα δηλούμενα ἦν, ταῦτά γε ἦν· πλὴν οὐκ ἐπὶ λέξεως εἴποιμι ἐπιλέλησμαι γάρ· ἐπεί πως (12) οὐδ, ἐδικαίωσά μοι ἐναποθέσθαι τῷ μνήμονι, ἀπαξιώσας ὁμοῦ καὶ τοῦ πλάματος καὶ τοῦ σκευωρήματος βδελυξάμενος. Εἶχον δὲ ἄρα οὑτωσί πως αὐτά.

25. Servile collum etiam e longinquo submitto tibi, Cæsar tuorumque pedum extremitates amplector. Equidem, uta Christo denominationem habens, tibi, ut Christianorum ubique degentium præsidi manifestare debeo, quæ pertinent ad impiissimos Saracenos; quemadmodum scilicet ea se nunc habeant, et qualia ipsis acciderint, quoque malorum processerint furiosi illi. Sciat igitur majestas tua, ipsos omnino destitui militaribus copiis (divisi enim inter se sunt. mutuoque ab invicem atteruntur conflictu) atque adeo superatu faciles esse cuicunque volenti : meam insuper patriam, urbem antiquam et claram, quæ a fundamentis multo jam tempore subruta jacet, et in miseriarum plenitudinem dejecta est, nullo pariter negotio subjugabilem apparere Ne cuncteris igitur, ter maxime imperator, sed præsens assistens solum te videndum præbe, atque ad ea quæ hic geruntur improvisus accede : brevi enim ac sine certamine Damascum, famæ celebritate notissimam, sub tuam rediges potestatem, et magna gloria acquisita redibis; me siquidem in multis adjutorem reperies, utpote potentem in Perside, et rerum summam quocunque libuerit ducentem ac traducentem. Et hæc quidem aut hujusmodi alia figmento isto continebantur : quæ vero ab imperatore ad Persarum præfectum addebatur epistola in hunc fere modum conscripta erat.

κε'. Δούλειον αὐχένα καὶ πόρρωθεν ὑποκλίνω σοι, βασιλεῦ, καὶ σοὶ τοὺς ὡραίους προσπτύσσομαι πόδας, ὁ ἀπὸ Χριστοῦ παρωνομασμένος ἐγὼ τῷ τῶν Χριστωνύμων ὁπηδήποτ' ἂν καὶ εὑρίσκοιντο διάγοντες ἄρχοντι, καὶ διασαφῶ τὰ τῶν ἀσεβεστάτων Ἀγαρηνῶν, ὅπως τε τὰ νῦν ἔχουσι, καὶ ὁποῖα δήπου τὰ κατὰ τούτους συμπέπτωκε, καὶ οἵ κακῶν οἱ δυσμενεῖς ἐληλάκασιν. Ἴστω σου τὸ κράτος τὰ τῆς στρατιᾶς παντελῶς ἐξηπορηκότας (πρός τε γὰρ ἀλλήλους διήρηνται (13), καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἐκδαπανῶνται), ἔνθεν καὶ εὐεπιχειρήτους ὥσπερ ἂν καὶ εἴη βουλομένῳ τυγχάνοντας· προσεπιτούτοις δὲ καὶ τὴν ἐμὴν πατρίδα, τὴν ἀρχαίαν πόλιν καὶ περιώνυμον, ἀτιμέλητον ἐκ μακροῦ τε οὖσαν καὶ εἰς τὸ παντελές ἤδη καταβληθεῖσαν καὶ εὐάλωτον πεφηνυίαν καὶ λίαν εὐεπιχείρητον. Μὴ γοῦν ἐπιπλέον ἀναβάλοῦ, τρισμέγιστε βασιλεῦ· ἀλλ' ἐπίστηθι, ἐπιφάνηθι μόνον, παραγενοῦ τοῖς τῇδε· διὰ βραχέος γὰρ καὶ ἀκονιτὶ τὴν Δαμασκὸν παραστήσῃ τὴν πολυθρύλλητον, καὶ μέγα κλέος ἐπαναζεύξεις ἀράμενος· εὑρήσεις γὰρ ἐμὲ οὐκ ἐπὶ μικροῖς πάντως συνέριθον, μεγάλα ἐπὶ τῇ Περσίδι πάσῃ δυνάμενον, καὶ τὸ πᾶν ὁπῃ τε καὶ ὅπως μοι βουλητὸν καὶ ἄγοντα καὶ μετάγοντα. Καὶ ταῦτα μὲν ἢ τοιαῦτα δὴ τὰ τοῦ πλάσματος· ἃ δὴ ἐκ τοῦ βάσιλέως πρὸς τὸν Περσάρχην διεσήμαινεν ἐπιστόλιον ταυτά γε ἢ τοιαῦτ' ἄττα κἀκεῖνα τὴν ἔκθεσιν ἦν.

26. Admodum inclyte ac nobiliter nate et præpotens Persarum præfecte, bene valeas, et quæ ad tuam attinent potentiam ac dignitatem cedant prospere, meæque dominationi denuntieris plena felicitate frui, atque de magnitudine nostra idem intelligas. Nosti quam ego sim in fœderibus et pactis conventis nulli obnoxius mutabilitati : tempus enim, magnus (ut quidam dixit) magister rerum, nihil non detegit atque revelat. Tuorum interim subditorum quidam, improbitate gaudens, inimicus pacis, et hostis virtutis, convellere nititur fœdera inter nos jam olim sancita, et jusju-

κϛ'. Μεγακλεὶς, ὑψιγενὴς, κρατάρχα Περσῶν, εἴης ὑγιείας ἔχων καλῶς. Τὰ τῆς ἐξουσίας εὖ σοι διέποιτο, κἀμοῦ τῷ κράτει παντοίας τῆς εὐθυμίας ἐπαπολαύων ἀγγέλοιο εὖ ἔχοντα· καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐμὴν μάνθανε μεγαλειότητα. Οἶσθα οἷος ἐγὼ τὰς σπονδὰς ἀσφαλὴς καὶ οἷος τὰς συμβάσεις ἀμεταμέλητος· ὁ γάρ τοι χρόνος μέγας (ὥς τις ἔφη) πάντων διδάσκαλος, καὶ οὐδὲν ὅπερ οὐκ ἀνακαλύπτειν ἔχει, καὶ παραγυμνοῦν εἰς ἀλήθειαν. Τῶν μέντοι τις ὑπὸ σοὶ, χαιρέκακος ὄντως καὶ τῆς εἰρήνης πολέμιος· καὶ τῷ ἀγαθῷ δυσμενὴς, συγχέαι τὰς ἀνέκαθεν ἡμῖν πειρᾶται σπονδὰς, καὶ τοὺς ὅρκους παραλῦσαι διαρι-

D

(12) Videtur præsumere, quod textus epistolæ in Vita expressæ sit originalis, hoc autem ex illa Vita adeo non intelligitur, ut potius contrarium dici existimem.

(13) Anno Christi 730, motæ a Leone persecutionis quarto, Masalmas, Saracenici exercitus veteranus et plurimis victoriis illustris ductor, « in Turcorum terras expeditionem suscepit, conserto-que prælio plures utrinque cecidere, Masalmas autem in fugam actus est. » Et rursum anno 732, « in Turciam exercitum induxit : cumque jam Caspias portas attigisset, metu correptus retro concessit, » sicuti scribit Theophanes ad annos Leonis 13 et 15, quæ sane non male conveniunt cum chronologia alibi a nobis deducta.

θίζει οὕσπερ ἀλλήλοις ἐκ μακροῦ συνεθέμεθα (14), καὶ κατεπιχειρῆσαί σου τῆς χώρας παραβιάζεται, ἐφ' ᾧ καὶ οὐ μικρὰ συνάρασθαί μοι κατεπαγγέλλεται. Ἀλλ' ἔγωγε, φιλίας οὐδὲν ἀκραιφνοῦς λογιζόμενος ἰσοστάσιον, περιφρονῶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς τούτου ξυμβουλὰς ἀπαναίνομαι. Πόσον γὰρ ἂν καὶ εἴη μοι τὸ ἐντεῦθεν κέρδος, ὑπὲρ τοῦ τῶν συνθηκῶν ἀλογήσαιμι, καὶ τὸν φίλιον παροργίσαιμι; Ὅστις καὶ ὢν καὶ τυγχάνει ὁ ταῦτά γε μεταχειριζόμενος, ὅ φασιν, αὐτὸς δείξει· τὸ γὰρ δὴ πρός με γράμμα σαφῶς γνωριεῖ, ἰδίαιν αὐτῷ χεροῖν συντεθέν. Ταῦτα τὰ τοῦ βασιλέως ἀρχικὰ καὶ κοινωφελῆ βουλεύματα καὶ διανοήματα· ταῦτα ἡ ἁλουργὶς αὐτὸν ἐξεπαίδευσεν· οὕτω τὰ τῆς περιόπτου καὶ τιμιωτάτης ἀξίας διάσημα σύμβολα καὶ περίβλεπτα μήτε πανούργως ἀνίει μηδοτιοῦν ἀνέχεσθαι φθέγγεσθαι, μήτε δολερῶς τὸ παράπαν μεταχειρίζεσθαι.

κζ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀνελάβετο τὰς γραφὰς ὁ βάρβαρος ἐκεινοσὶ τύραννος, καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἀνελέξατο, οὐδὲν (15) .... ἀλλ' ἢ βάρβαρος εὐθὺς ὤν, ἀπερίσκεπτος τὴν ὁρμὴν καὶ τὸ ὅλον φάναι παράβολος, αὐτίκα τὸ ἐπελθεῖν ἀληθῆ τὰ δεδηλωμένα παραδεξάμενος. Ὡς γὰρ δὴ καὶ μετακαλέσαιτο τὸν Ἰωάννην, καὶ εἰ τὰς ἐπιστολὰς ἐγχειρίσειε τίνα τε ταῦτ' ἔστιν, ἔροιτο, ὁ δ' ἐκ τοῦ εὐθέως μὲν οὐκ εἶχεν ἀνανεῦσαι, μηδὲ τὰ τοῦ γράμματος ἀπομόσασθαι (τοιοῦτος καὶ γὰρ ἐτύγχανεν ὢν ἀκριβὴς ἄγαν, οὐ προπετὴς καὶ τὴν συναρπαγὴν διαφυγγάνων ἐφ' ἅπαντι), συνειδέναι δὲ αὐτῷ τοιόνδε τι μετακεχειρισμένῳ θαῤῥαλέως ἀπέφασκε· μὴ δοὺς ἀναβολῇ τὰ τῆς σκέψεως, μὴ καιρὸν ἐφεὶς ἐξετάσεως, ὡς ἂν ἐπὶ τῶν ὁμολογουμένως κατακρίτων καὶ πάσαις καταδεδικασμένων, τὴν τιμωρίαν ἀνηλεῶς ἀποφαίνεται. Καὶ γοῦν τὴν τῆς δεξιᾶς ἀφαίρεσιν ὁ τέως δεξιὸς τὰ πάνθ' ὑπηρέτης καταδεδίκασται, οὐχ ἧττον εὐλόγως ἢ φιλανθρώπως, ὡς ὁ ἀπηνὴς καὶ τὰ πάντα παράλογος ᾤετο· τὴν γάρ τοι καθυπηρετήσασαν ἐστερηκὼς καὶ τὴν τοῦ ἔργου κατατολμήσασαν ἀποκεκοφώς, οὔτ' αὐτὸν ἐκεῖνον τοιαῦτ' ἀφῆκεν εἰσέτι διαπράττεσθαι δύνασθαι, οὔθ' ἕτερόν ποτε κατεπιχειρῆσαι τῶν ὁμοίων ἐς ὕστερον.

κη'. Οὐ μέντοι γε μέχρι τούτου σταίη τὰ τῆς ὀργῆς, οὐδ' εἰς τόδε τὸ δεινὸν λήξειεν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς χλευασμὸν τοῦ ἑαλωκότος δῆθεν ἐπὶ τοιούτου, τοῦτο δὲ καὶ τῶν ἑτέρων σωφρονισμόν, τοῖς ὁμοίοις ὡς ἂν γε μὴ περιπέσοιεν, ἅμα δὲ καὶ ἐξ ἄκρας ὀργῆς τε καὶ μίσους ἐπιγενομένου ἀνθ' ἧς τέως στοργῆς τε καὶ εὐμενείας ἐκέκτητο πρὸς αὐτόν (οὕτω καὶ γὰρ εἰώθαμεν ἄνθρωποι, οὓς πρὸ μικροῦ ποθοῦντες ἦμεν, εἴ γέ τι μικρὸν ἁμηγέπου προσκρού-

A randum dissolvere quo nos ad invicem pridem obstrinximus, urgendo ut regionem tuam subjugare coner, atque auxilium ad hoc non modicum mihi se laturum pollicendo. Verum ego sinceræ amicitiæ nihil comparabile esse existimans, hujusmodi suggestiones atque consilia abominor· quod enim tam magnum lucrum mihi posset alicunde emergere, propter quod fœdus violem et amicum provocem ad iracundiam? Cæterum quis talium machinator sit, ipse (quod aiunt) prodet: idem manifestum facit epistola, ipsius propria exarata manu. Hæc nempe sunt imperatorio apice digna et in commune utilia cogitata; sic eum sua docuit purpura: ita sublimis illius honoratissimæque dignitatis insignia non patiebantur vafre dissimulantem aut omnino reticere quidpiam, aut agere B fraudulenter.

27. Postquam tales scripturas accepit barbarus iisque contenta perlustravit oculis, inhumanus jam antea cum esset et inconsiderato impetu ferri in iracundiam solitus præcepsque ad quidlibet effutiendum; vera esse mox credidit quæ significabantur sibi. Accersitum ergo Joannem cum interrogasset, utrum ipse eas scripsisset epistolas et quid hæc sibi vellent; cumque ille, ut in re improvisa non auderet suam esse scripturam abnuere (erat enim perquam circumspectus in verbis cautusque, ne qua in iis sibi obreperet falsitas), fidenter tamen inficiaretur, se talis ullius facinoris habere conscientiam, vel quidpiam ejusmodi tra- C ctavisse, tyrannus neque moram disquisitioni indulgens, neque tempus examini, tanquam in re proprii oris confessione comperta et undequaque certissima, decernit supplicium. Ita ad dexteræ manus abscissionem dexter per omnia minister damnatur; idque (ut crudelis ille ac prosus irrationalis existimabat) non minus merito quam clementer: dexteræ siquidem ministerio privatum, et, qua facinus fuerat ausus, parte multatum, impotentem reddebat ad simile quidpiam moliendum patrandumve deinceps.

28. Non tamen hic stetit effrænis iracundiæ impetus; sed addidit aliud, partim ad contumeliam ejus qui fuerat in delicto comprehensus, partim ad aliorum ne in talia unquam prolaberentur exem- D plum, eodem etiam facto suæ obsecutus gravissimæ iræ odioque, succedenti in locum prioris amoris ac benevolentiæ. Sic enim ferme comparati sumus, ut quibus paulo ante afficiebamur tenerius si quid offenderint quoquo modo, magis

(14) Hyperbolice id accipiendum, sive cum respectu ad tractatus pridem initos, sed sæpius violatos, per irruptiones iteratas Saracenorum in Romanum imperium. Nam idem Theophanes testatur, quod prædictus Masalmas, anno Leonis 10 « Cæsaream Cappadociæ armis aggressus, eam occupavit » et rursum anno 14 « Romanam ditionem armis infestavit, atque in Cappadocia Charsiani castrum sibi dolo subjecit » et rursum anno 16 « Mavias filius Isam bellum Romaniæ intulit, penetrataque cum armato milite Paphlagonia, multa captivorum præda ditatus in patriam rediit; » atque ita deinceps singulis fere annis, quandiu vixit Leo, modo Mavias, modo Suliman, filii ejusdem Isam, provincias has aut illas ingressi leguntur; dum ille orthodoxis imaginum cultoribus vexandis intendit.

(15) Videtur versus vel saltem verba aliquot excidisse

etiam aversemur : et quod heri impensius amabamus, hodie, si tegula intercidat, ut proverbio dicitur, oderimus ac reprobemus. Iis ergo de causis rescissam dextram jubet præfectus tolli in altum ac medio foro suspendi ad spectaculum omnium. Nec mora, suspenditur dextera, dextera utique Domini, dextera præstantiori glorificanda virtute, dextera quæ confregit inimicos, auctores scilicet ac repertores imposturæ, quæ magnitudine suæ gloriæ contrivit adversarios : adversarii autem erant innovatores divinarum ac patriarum traditionum, improbitatis pugiles generosi, eorumque instructores dæmones, qui nos jam inde a principio oderant. Detrium phatur dextera etiam a remotissimis partibus virtutem operata, quænovum simul ac veterem Israelem, hunc tempore, illum revelatione perfectiori ac cognitione diviniori sic dictum, contra inimicos vehementer corroboravit. Porro statim atque in omnium conspectum dextera illa venit, omnes simul et crediderunt culpam et pœnam agnoverunt, noti, ignoti, domestici et alieni, bene ac male affecti (quamvis promptum esset suspicari aliquem viro per omnia honesto ac probo inimicum), quasi a natura sit insitum seu potius a consuetudine prava inolitum plerisque, mala etiam de optimis facile credere. Aliqui enim aut potius plerique, eos a quibus nec in minimo quidem læsi sunt, hoc ipso quod vel tantillum præcellant, oderunt et aversantur, contra creatorem eorum Deum agentes impudenter, ipsiusque magnificentiam ægris oculis intuentes.

σειαν, τὰ μέγιστ' αἴφνης ἀπεχθανόμεθα · καὶ οἱ τῇ χθὲς ἐρωτικῶς περὶ τόδε τι διακείμενοι, τήμερον ὀστράκου, τὸ τοῦ λόγου, μεταπεσόντος, μισοῦμέν τε καὶ κακίζομεν) · τούτων μὲν οὖν χάριν καὶ διὰ ταῦτα ἐπ' ἀγορᾶς μέσης τὴν ἐκκοπεῖσαν αἰωρηθῆναι διακελεύεται. Τοι γάρ τοι καὶ πρὸς θέαν πάντων ἡ δεξιὰ κρέμαται, δεξιὰ ὡς ἀληθῶς Κυρίου, δεξιὰ δεδοξασμένη ἐν ἰσχύϊ, τῇ θειοτέρᾳ δηλονότι καὶ κρείττονι, δεξιὰ ἡ θραύσασα ἐχθρούς, τοὺς προστάτας δηλαδὴ καὶ εὑρετὰς τῆς εὑρέσεως, καὶ τῷ πλήθει τῆς δόξης τοὺς ὑπεναντίους συντρίψασα · (τίς ἡ δόξα, ἡ παρὰ Θεοῦ σύναρσις ;) ὑπεναντίοι δὲ ἄρα οἱ κενοτόμοι ἐκεῖνοι τῶν θείων καὶ πατρικῶν παραδόσεων, οἱ γενναῖοι τῆς κακιας ὑπασπισταὶ, καὶ οἱ ἀλεῖπται τουτωνὶ δαίμονες, οἱ ἀρχῆθεν ἡμῖν δυσμενεῖς καὶ πολέμιοι. Τεθριάμβευται δεξιὰ, ἡ ποιήσασα κἀκ τῶν ἀπωτάτω καί πόρρωθεν δύναμιν, καὶ τὸν πρόσφατον ὁμοῦ καὶ πρεσβύτατον Ἰσραὴλ, τὸ μὲν τῷ χρόνῳ, τὸ δ' ἀποκαλύψει τελεωτέρᾳ καὶ ἐπιγνώσει θειοτέρᾳ καὶ κρείττονι, τὰ μεγάλα κατ' ἐχθρῶν ἐνισχύσασα. Ἀλλ' ἐπεὶ γοῦν εἰς θέαν ἦκε πᾶσι, καὶ πάντες τὴν καταδίκην καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπέγνωσαν, συνήθεις, ἀγνῶτες, οἰκεῖοι, ἀλλότριοι, ἐπιτήδειοι, δυσμενεῖς, εἴγε καὶ ὑπολειπτέον εἶναί τινα τὸν ἐχθραίνοντα τῷ τὰ πάντα καλῷ, τῷ πρὸς πάντας χρηστῷ. Πεφυκὸς δὲ ἦρα ξυμβαίνει · καὶ γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ τουτοὶ φύσει, μᾶλλον δὲ καὶ εἰωθεν ὡς τὰ πολλὰ ἐπιγίνεσθαι. Ἔνιοι καὶ γὰρ, μᾶλλον δ' ἵν' οὕτω φαίην οἱ πλείους, καὶ τοῖς μὴ ἠδικηκόσιν οὐδὲν, εἴγε μόνον ἐκεῖνοι σφῶν ὑπερφέροιεν, τούτου δὲ μόνου καὶ οὐκ ἄλλου μισοῦσι, καὶ ἐκθύμως αὐτοὺς ἀποστρέφονται, πρὸς τὸν πλάστην ὄντως ἀπαναισχυντοῦντες Θεὸν, καὶ τὴν φιλοτιμίαν τούτου μὴ στέγοντες.

29. Ut ut sit, per omnium ora divulgata fuit et culpa et pœna, ita volente Deo per quem denuo facienda erant magna et antiquis illis non absimilia miracula ; si non mediante Moyse, Josue, Elia, aut aliquo prophetarum ac divinorum istorum virorum, certe immediate, per non indignum si quis alius, neque invitum. Referantur igitur et conferantur inter se, et præponantur etiam hodierna veteribus. Postquam detumuerat furor barbari, mittens aliquem Joannes reposcit manum, prætexendo doloris vehementiam, et cruciatus acerbitatem supplicationi alias non excusabili ; allegandoque rationem verosimilem, quod nunquam mitigandus esset pœnæ sensus, quandiu suspensa manus maneret. Nec pluribus opus fuit ad cicurandum ferinum tyranni animum, et eum qui implacabilis videbatur componendum. Ita enim sese habet homo, iracundiæ succumbens fera efficitur ex homine, sumpta autem ut voluit vindicta mansuescit, et ex fera rursus transformatur in hominem. Indulgetur ergo Joanni, ut dexteram recipiat ; mox autem et recepta fuit, et admota parti unde fuerat abcissa, est eidem adunata. Quid vero hic justius admirabitur aliquis ? vel potius quomodo exæquabit sermone rei factæ dignitatem ? Utrum deinde obstupescet prius, an fidem Joannis, an vero potentiam

κθ'. Πλὴν ἀλλὰ πᾶσι καὶ τὰ τῆς καταδίκης, καὶ τὰ τῆς χλεύης ἐπέγνωσται, προνοίᾳ πάντως Θεοῦ, παρ' οὗ δὴ τὰ μεγάλα καὶ κατὰ τὰ πρίν ἐκεῖνα θαυματοποιηθῆναι καὶ αὖθις αὖ ἤμελλεν · εἰ δὲ μὴ δι' ἀξίου τοῦ μέσου Μωσέως, ἢ Ἰησοῦ, ἢ μὴν Ἠλιοῦ, ἢ τῶν τινος ἑτέρου προφητῶν καὶ θείων ἀνδρῶν, ἀμέσως δὲ ἐπ' ἀξίῳ ἑτερός τις ᾧ γε ἂν καὶ εἴη βουλομένῳ. Καὶ λιγέτω καὶ συναγέτω τὸ ὑπερβάλλον, καὶ ὑπερτιθέτω καὶ τῶν νῦν ὁμοῦ καὶ τῶν πώποτε. Ὡς γάρ δὴ τῷ βαρβάρῳ λήξειαν οἱ θυμοί, πέμψας ὁ Ἰωάννης, αἰτεῖται τὴν χεῖρα, τὸ περιαλγὲς δῆθεν σχηματισάμενος, καὶ τὸ τῆς ὀδύνης εἰς δυσωπησιν ἀφόρητον προβαλλόμενος, λόγους τε εὐλόγους προφασισάμενος, ὡς ἔς τ' ἂν ἡ χεὶρ ἀπτωρημένη τε εἴη τὰ τοῦ ἄλγους οὐχί λωφήσειεν. Ἐπί τούτοις καὶ ἱλαρύνει τὸν ἄγριον, καὶ τὸν ἀμείλικτον μειλίσσει. Τοιοῦτόν τι καὶ γὰρ ἄνθρωπος · ὀργίζεται συμπεσὸν οὕτω καὶ θηρίον ἐξ ἀνθρώπου καθίσταται · ἡμεροῦται τό κατ' ὄρεξιν ἐκπλήσας, καί εἰς ἄνθρωπον ἐκ θηρίου πάλιν μεταπεποίηται. Τοίνυν δὴ καὶ ἐνδίδοται τούτῳ τῆς δεξιᾶς ἡ ἀνάληψις · παραυτὰ γοῦν καὶ ἀνείληπται, καὶ ὅθεν ἐκκέκοπται καὶ ἐπιτέθειται, καὶ περιήρμοσται. Ἀλλὰ τί γε τις ἐντεῦθεν ἂν καὶ θαυμάσειε ; μᾶλλον δὲ, πῶς ὁ λόγος πρὸς ἀξίαν διηγήσαιτο τὰ τοῦ πράγματος ; Πότερα γὰρ τοῦ ἀνδρὸς τὴν πίστιν ἀγάσεται, ἢ τὴν τῆς Πανάγνου δύναμιν

ἐκπλαγήσεται τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεομήτορος; Ποῖόν τε τούτων τοῦ ἑτέρου προθεὶς, ἐνθειώτερον θιασεύσειεν; ἢ δηλονότι καὶ ἄμφω συλλήψοιτο, καὶ δι' ἄμφω περικροτήσειε, καὶ ὡς εἰκὸς ἄμφω ἐνθιάσειε;

A semper virginis Deiparæ Mariæ? Quodnam horum denique majoribus præconiis efferet, aut quomodo utrumque simul comprehendet, utrumque ut par est celebrabit?

λ'. Τὸ γάρ τοι εὐκτήριον εἰσιὼν, καὶ τῆς σεπτῆς ἔμπροσθεν εἰκόνος τῆς Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος καταβαλὼν ἑαυτὸν, καὶ ἐφ' ἱκανὸν τῷ ἐδάφει προσφὺς, μετὰ δέ καὶ συχνὰ ταῖς κατὰ γῆς ὀλοψύχοις καταφοραῖς προσαράξας τὴν κεφαλήν, τὴν ἐκκοπεῖσαν ἀνανεύσας ὑπέδειξε· καὶ ὡς ἐκείνῃ αὐτῇ παρούσῃ τῇ Παναγίᾳ ἐπεφώνησέ τε καὶ τὴν θεραπείαν ἐζήτησε, δάκρυα θερμὰ καταχέων, καὶ ὅτου χάριν ὑποσταίη τὴν τιμωρίαν ὑπομιμνήσκων, Ὑπὲρ τῆς σῆς, λέγων, εἰκόνος, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τῶν εὑρεστηκότων τε διαφόρως αὐτῷ, πρὸς τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ τὰ τοῦ δράματος ἐσκαιώρηται, καὶ τὰ τῆς σκηνῆς καθυποχέκριταί μου καὶ πεπλαστούργηται· ὅθεν δὴ καί μετά θάρρους ἀντιβολῶ, ἐπάκουσόν μου, καὶ τὴν χεῖρα σῶαν αὖθις κατάστησον· ἵνα σοι τὰ τῆς θαυματουργίας καλλιγραφήσω παράδοξα, καὶ μελῳδήσω καὶ ἀναμέλψωμαι τὴν πολλὴν πρὸς Θεὸν παῤῥησίαν σου, καὶ τὴν διηνεκῆ πρὸς αὐτὸν ἡμῶν ἔντευξιν. Μαρτυροῦμαί τε διαπρυσίως ἅπασι πανταχῇ τὴν ἀλήθειαν, ὑπὲρ ἧς πέπονθα, καὶ δι' ἣν τὴν δεξιὰν κεκολοβωμαι· Ναὶ, τοῦ εὐσπλάγχνου καὶ τοῦ συμπαθοῦς μᾶτερ συμπαθὴς καὶ φιλεύσπλαγχνε· ναὶ, τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ γεννήτρια, ὃς μόνῃ βουλήσει τὸ πᾶν τόδε παρήγαγε, καὶ τὸν κόσμον διεθύνει τῷ νεύματι· ἔπιδε ἵλεως πρὸς σοῦ τὸ ἱκέτηριον, πρόσδεξαι τὴν δέησιν καὶ εἰς πέρας ἄγαγέ μοι τήν αἴτησιν.

30. Oratorium namque domesticum ingressus Joannes, cum ante venerandam imaginem Deiparæ angelorumque reginæ prostravisset sese, et pavimento adhærens crebris capitis allisionibus intimum animi sensum esset testatus, rescissam protendit dexteram et veluta præsenti medelam magno clamore deposcens, ac profusis cum lacrymis irrogati sibi supplicii causam commemorans, propter tuam, inquit, imaginem ac Filii tui, et eorum qui multifariam ei placuerunt, icones, inimici veritatis B hoc drama subornarunt, et totam hanc scenam contra me composuerunt : itaque fidenter peto, ut me exaudias, et manum salvam mihi reddas, valeam miraculi tanti laudem ascribere tibi, ac celebrare magnificeque extollere gratiam, qua vales apud Deum, et assiduam tuam deprecationem pro nobis. Testabor autem omnibus manifeste ipsam pro qua passus sum veritatem, et propter quam truncata mihi dextera fuit. Eia, pii ac misericordis Domini mater pia atque misericors : eia, omnipotentis Dei genitrix, ejus inquam. Dei, qui sola voluntate cuncta produxit et nutu regit universum mundum : et quoniam propitiabilis est supplicatio tua, orationem meam excipe et petitioni meæ largire effectum. C

λα'. Ταῦτα δὲ καὶ πλέω τούτων εἰπών, μικρόν τι τῶν ὀδυνῶν ἀνεθείς, ὕπνωσε· καὶ (ὦ θαυμασίων Θεοῦ! ὦ μητρὸς παῤῥησίας! ὡ πόσην ταύτην ἡ Πάναγνος πρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν πλουτεῖ καὶ Θεὸν, οἵαν τε ἐκεῖθεν ἔχει τὴν δύναμιν!) ἐπιφαίνεται τουτῳ καθεύδοντι, καὶ ὡς ἐγρηγορότι ζῶσα ὥσπερ ἡ εἰκὼν διαλέγεται. Σώαν γοῦν ποιεῖσθαι τὴν δεξιὰν ὑπισχνεῖται· Πλὴν τὰ τῆς ἐγγύης, φησί, μέμνησο· καὶ τοὐντεῦθεν τῇ χειρὶ χρῆσαι πρὸς ἃ δὴ καὶ εἴρηκας. Κόσμησον ὡς ἐνὸν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, δι' ἣν κενώσας ἑαυτὸν τέλειος Θεὸς ὢν καὶ τέλειος ἄνθρωπος ἐξ ἐμοῦ τε καὶ δι' ἐμοῦ.... αὐτὸ σὺ καλῶς ἂν ἐκφήνειας, ὡς καὶ τἄλλα, δὴ τῶν ἀπορῥήτων ὑποθυμοσύνῃ τοῦ σοφίσοντος Πνεύματος· σέμνυνον τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπὲρ ἧς τὸ ἑαυτοῦ αἷμα ἐξέχεεν ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐπιβεβηκώς, καὶ ὃν τὰ Σεραφὶμ πέφρικε, καὶ ᾧ πᾶσα σὺν δέει ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων παρέστηκε δύναμις. Καὶ ὃς, Ἐγὼ μὲν οὐδέν τι προθυμίας ἐλλείποιμι· σὺ δ' ἀλλ' ἀντιλαμβάνου μου, Δέσποινα· ὑπὲρ τὴν ἐμὴν γὰρ ὁμολογῶ τοὐπίταγμα δύναμιν, ὑπὲρ τὴν ἐμὴν ἰσχὺν τὸ ἐγχείρημα. Ἐπὶ τούτοις διύπνισται, ἐπὶ τούτοις σώαν τὴν δεξιὰν εὗρηκεν. Οὐ γοῦν εἶχεν ὅ τι καὶ γένοιτο, τοῦτο μὲν εὐφραινόμενος, καὶ ἄλλος ἐξ ἄλλου τῇ τερατουργίᾳ γινόμενος. Ἐκεῖ τις ἂν καλῶς ἐπήνεγκε τὸ τοῦ Ψαλμῳδοῦ, τὸ « Ἐσπέρας αὐλισθῇ κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ πρωΐ ἀγαλλίασις· » Ἀνθ' ὧν γὰρ ἐσπέρας ὠλόλυζον,

31. Hæc atque his plura cum dixisset, dolore nonnihil se remittente obdormivit: et (o mirabilem Deum! o potentiam apud eumdem ! et apud Filium auctoritatem !) apparet dormienti Sanctissima, ac velut vigilanti non secus ac si viveret ex imagine colloquens, sanam quidem dexteram ei se facturam pollicetur; Verum, inquit, tu vicissim recordare sponsionis : et ad ea quæ dixisti imposterum manu eadem utere. Exorna ut poteris Ecclesiam Christi, propter quam semetipsum exinanivit, cumque perfectus esset Deus, perfectus etiam homo ex me atque per me apparuit : quod vide ut pulchre exponas, uti et cætera ineffabilia D mysteria ex suggestione Spiritus, sapientiam tibi prebituri. Exorna Ecclesiam propter quam sanguiuem suum fudit, qui super Cherubim ambulat, quem tremunt Seraphim, cui virtus universa angelorum atque archangelorum multo cum metu assistit. Ad hæc Joannes : Nihil equidem, quod in me erit prætermittam : sed tu, Domina, succurre mihi: fateor enim supra vires meas esse, quod imperas quodque ego conabor. Tunc vigilans salvam sibi dexteram suam esse invenit, nec habuit mentem in potestate, partim quidem præ gaudio, partim ex admiratione et ex allo in alium affectum propter miraculi magnitudinem distractus est. Atque hic opportune quis istud Psalmistæ usurpaverit: « Ad

vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia[a]. » Ea enim pro quibus familiares atque vicini omnis conditionis et ætatis ejularant, gemuerant, suspiraverant vesperi, mox atque illuxit agebant contraria omnia, exsultantes, gratulantes, jubilantes communi cunctis gaudio cum præter expectationem viderent dexteram salvam, adhærentem brachio, atque ad quidlibet habilem.

ὠμωζον ὠλοφύροντο πρόσπολοί τε καὶ περίοικοι, ἡλικία καὶ τύχη διάφορος, πρωΐας εὐθὺς ἀντεπῆλθε γεγηθέναι τε καὶ σκιρτᾷν, καὶ λαμπρῶς ὁμοῦ πάντας ἀγάλλεσθαι, ὑγιᾶ παρὰ προσδοκίαν ἅπασαν κατιδόντας καὶ ἐμπεφυκυῖαν αὖθις τὴν χεῖρα, καὶ ἐνεργὸν πρὸς ὅ γε αὐτῷ βουλητόν.

λβ'. Οὐ μέχρι δὲ τῶν κατ' οἶκον κρότος, οὐδ' εἰς τοὺς οἰκείους ὁ λόγος διέμεινεν· ἀλλὰ διέδραμεν ἡ φήμη κἀν τοῖς κυκλόσε κἀν τοῖς πόῤῥωθι· τοίνυν καὶ φθάνουσί τινες τῷ σφετέρῳ προσαγγέλλοντες ἄρχοντι (τῶν Ἀγαρηνῶν ἦσαν οὗτοι, τῶν δυσμενῶν ἡμῖν καὶ πολεμίων ἐκ τοῦ ἐναγεστάτου θρῄσκεύματος) ὅτι τε σῶς ὁ Ἰωάννης μένει, καὶ τὰ μέλη ἀδιαλώβητος, καὶ ὅτι χαίρει, καὶ ὅτι περικροτεῖ, καὶ τις στεφανίτης καθαπερεὶ παιανίζει, καὶ λαμπρῶς γέγηθε. Καὶ ὃς παραυτὰ τὸν ἅγιον μεταστέλλεται· καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἐξειπεῖν διακελεύεται πρὸς ἀλήθειαν, τὰ ἔσχατα ἐπαπειλησάμενος, εἰ μὴ ὧν ὡς ἐσχήκεσαν παραστήσειε. Καὶ γοῦν ὁ θεῖος Ἰωάννης, κρειττόνων ὥσπερ αὐτοῦ γεγονώς, ὅτι πως ἤδη καὶ πρὸς κρείττονα μετεκαλεῖτο πρὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς μείζονα τοὐντεῦθεν ἀνελαβάνετο, μηδὲν ὑποτρίσας, μὴ τὴν πρὸ βραχέος ὀργήν, μὴ τὸν ἄστεκτον ἐκεῖνον θυμόν, μὴ τὴν φρικαλέαν ἀπόφασιν, πεπαῤῥησιασμένῃ γλώττῃ καὶ ἀπτοήτῳ τῆς ψυχῆς παραστήματι. Μὴ οἷον με, φησὶ, δώροις τισὶν ἢ δόλοις τὴν τιμωρίαν ὑπαλύξαι, ἢ ἄλλῳ τῳ τῶν ἀπάντων τρόπῳ διεκφυγεῖν, μήτε μὴν ἀνθρώπου τέχνῃ καὶ φαρμάκων ἐπιθέσει τὴν διαρτίαν ἀπολαβεῖν· ἀλλ' ἴσθι σαφῶς καὶ πεπονθότα ὅ γε δὴ καὶ προστέταχας καὶ πρὸς Θεοῦ μόνου τὴν ἴασιν ἐσχηκότα, καὶ ὥσπερ δὴ καὶ ὁρᾷν ἔχεις, ἀνελλιπῆ γεγονότα τὴν ὁλομέλειαν. Ἐκτείνας ἐπὶ τοῖσδε τῷ χεῖρε, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα περικυκλοῦσαν δείξας γραμμὴν, ἣ τήν τε διακοπὴν καὶ τὴν μετὰ τοῦτο ἐφαρμογὴν, πάνυ καθαρῶς ὑπεδείκνυεν.

32. Neque porro intra parietes domesticos hic plausus, vel penes solos familiares hæsit notitia rei gestæ: sed longe lataque procurrit fama; quidam etiam festinaverunt præfecto suo nuntiare (ex Agarenis hi erant, erga nos semper malevoli propter detestabilem suam sectam) quod salvus sit Joannes, ac membris integer gaudeat gratuleturque sibi, et velut laureatus quidem pæana concinat, palamque exsultet. Ille vero continuo accersens sanctum, quid sibi factum, esset jubet veraciter explicare, extrema quæque comminatus, nisi ut acta erant omnia loqueretur. Divinus autem Joannes tanquam seipso jam melior, ut qui ad meliora vocabatur a Deo et exhinc majora susceptur us erat, nihil veritus, non iram quam paulo ante expertus fuerat, non furorem ejus intolerabilem, non terribiliorem sententiam, libera voce et animo confidenti, Ne existimes, inquit, quod vel donis vel dolis evaserim pœnam, aut alio aliquo modo me eidem subtraxerim; multo minus quod humana arte vel pharmacorum virtute sectionem curaverim: sed omnino crede quod et passus sum quidquid jussisti, et a solo Deo medelam sim consecutus, membrorumque integritatem salvam quemadmodum potes intueri. Atque hæc dicens ambas manus extendit, atque in altera demonstravit circumductam lineam, quæ perquam manifestam faciebat sectionem factam, et restaurationem secutam.

33. Ad hæc obstupefactus barbarus, Vere, inquit, innocens eras, Joannes; et nos quidem fraus decepit, tu vero contra omnem justitiam damnatus ac passus es: sed deinceps majoribus apud me honoribus extolleris, et supra cæteros constitutus subditis meis universis eris illustrior. Joannes vero in terram se prosternens, et lacrymis calentibus profluens, Absit, inquit, ut amplius in mundo maneam, a solo Deo extractus ex iis ærumnis, quas proferre solet hæc terrestris habitatio, seu potius pratum noxarum, sicut externorum sapientum nonemo dixit, vel, ut consueto nobis vocabulo utar, vallis lacrymarum. At præfectus, Nunquam ego tibi, Joannes, concedam. Hic autem; Caput inquit, si velis, aufer: nam paratus sum mille potius, si possibile sit, mortes obire, quam ex eo quod nunc cœpi proposito excidere. Ille tamen manebat immotus, nec minus Joannes suam urgebat petitionem, a sententia neutiquam revocabilis. Grave ergo inter utrumque

λγ'. Ἐφ' οἷς καὶ καταπλαγέντα τὸν βάρβαρον, Οὕτως ἀνεύθυνος ἦσθα, φάναι· καὶ δόλος μὲν ἡμᾶς ἐξηπάτησε, παρὰ δὲ πάντα δίκαιον λόγον αὐτὸς, Ἰωάννη, καὶ κατεδικάσθης καὶ πέπονθας. Ἀλλ' ἴσθι μειζόνων ἀξιωθησόμενος πρὸς ἐμοῦ τὸ μετὰ τοῦτο τιμῶν, ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τε ταξόμενος, καὶ τῶν ὑπ' ἐμοὶ τοῦ λοιποῦ καταστησόμενος ἁπάντων περιφανέστατος· Ὁ δὲ πρηνὴς αὐτίκα πεσὼν, δάκρυά τε θερμὰ καταχέων, Μή μοι γένοιτο καὶ εἰσέτι τῷ κόσμῳ περιπολεῖν, ὑπὸ Θεοῦ μόνου ῥυσθέντι ὧν ἐπιφέρειν εἴωθεν ὁ περίγειος οὗτοσὶ τόπος δεινῶν, ὁ τῆς ἄτης λειμών (ὡς τῶν τις θυραίων σοφῶν ἐγνωμάτευσεν) ἢ καθ' ἡμᾶς ἐρεῖν, ἡ κοιλὰς τοῦ κλαυθμῶνος, Ὁ δ' ὑπολαβών, Ἀλλ' οὐκ ἐνδώσω σοι, Ἰωάννη, τοῦτο ποτε. Καὶ ὃς· Ἄφελέ μοι καὶ τῆς κεφαλῆς, εἰ βούλει· καὶ γὰρ, εἰ οἷόν τε μυρίους ἕτοιμός εἰμι θανάτους ἀποθανεῖν, ἢ τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῦ κατὰ βούλησιν ἐκπεσεῖν. Κἀκεῖνος αὖθις ἀκλινὴς διέμενε καὶ ἀνένδοτος· ὡς δὲ καὶ οὗτός τὴν αἴτησιν ἰσχυρὸς, καὶ τὴν πρόθεσιν ἀμετάθετος. Καρτερὸς γοῦν ὥσπερ

[a] Psal xxix. 6.

συνέστη σφίσιν ἀγών, καὶ ἰσχυρά τις ἐκείνοιν διαμάχη συμπέπτωκεν· ἑκάτερος γὰρ θατέρῳ μηδ' ἂν πῶς ποτε ὑπείξαι ἀπισχυρίζετο, καὶ ὅλη ἀντέπιπτεν ἰσχύι, καὶ ἐκθύμως ἐπὶ τῷδε διηγωνίζετο. Ἀλλὰ νενίκηκεν Ἰωάννης τῇ συνάρσει τοῦ κρείττονος· ἧττηται δ' ὁ παλαμναῖος ἐκεῖνος καὶ βάρβαρος τύραννος, καὶ συνήττηνται οἱ ἀόρατοι ἀλεῖπταί τε καὶ συνασπισταί, οἱ τοῖς ἀγαθοῖς ἡμῶν ἀεί βασκαίνοντες ἔργοις τε καὶ βουλεύμασι δαίμονες.

λδ'. Τί γοῦν καὶ ποιεῖ, ἐπείπερ, Ὅ τι ἂν σοι καὶ εἴη βουλομένῳ, ἄγε δή ἐκπέρανον, ἤκουσε ; πῶς τε τά κατ' αὐτὸν διατίθεται ; Ὁ πιστὸς μέν οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ἐξότε καὶ οἰκονομεῖν ἀνεδέξατο, τότε δέ συνεφαπτομένου Θεοῦ καὶ συνετώτερα βουλευσάμενος, ἅπαντα μέν τὸν πλοῦτον τοῖς δεομένοις διένειμεν, ἀγρούς δέ καὶ τὴν κτῆσιν ἄλλην τοῖς προσήκουσιν ἀπεκλήρωσεν· ἐπεί δέ σοφῶς τά κατ' αὐτὸν διέθετο, εἰλωτικὴν ἀναβολὴν περιθέμενος, πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἀπαίρει πορείαν, τό μέν φαινόμενον πενιχρός πρός δέ τὴν τοῦ ἐριτίμου μαργαρίτου ἐζώνησιν πλοῦτον βαρύν τὴν ἀρετὴν ἐπαγόμενος. Καί γοῦν τὴν Ἱερουσαλὴμ καταλαμβάνει, ἵνα τε τὸ σωτήριον ἐξετελέσθη μυστήριον, κἀκεῖσε σεπτῶς τῷ Θεῷ καὶ Δεσπότῃ τὴν προσκύνησιν ἀφοσιωσάμενος, παρά τὴν τοῦ μεγάλου Σάβα μονὴν ἄπεισι, Σάβα τοῦ τὴν ἀρετὴν περιβοήτου καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν περιθρυλλήτου, Σάβα τοῦ λαμπρότητι βίου τὴν ὑφ' ἥλιον καταυγάσαντος, ὃν εἴπερ τις ἂν φαίη τύπον τοῦ μοναδικοῦ βίου ἄνωθεν τοῖς ἐν γῇ καταπεμφθῆναι, εὖ οἶδα, τῆς ἀληθείας οὐχ ἁμαρτήσεται. Παρά γοῦν τὴν ἐκείνου φοιτᾷ· λαύρας τάς τοιαύτας μονάς καλεῖν εἰώθασιν οἱ πολλοί. Ὡς οὖν παρ' αὐτῇ γένοιτο, καὶ τῷ τῶν ἐν αὐτῇ προεστῶτι εἰς ὄψιν ἔλθοι, πεσών πρό τῶν ἐκείνου ποδῶν, τῷ παρά τῷ Εὐαγγελίῳ ἑαυτόν ἀπολωλότι πρυβάτῳ προσείκαζεν, ἁφαρπάσαι τε τοῦ νοητοῦ κατεδυσώπει θηρός, καὶ τῇ ἰδίᾳ ἐνσηκάσαι μάνδρᾳ πάνυ λιπαρῶς καθικέτευε, μηδέ τούς ὀφθαλμούς εἰς οὐρανούς ἄραι τολμῶν, ὡς ὁ τῷ Σωτῆρι παραβολικῶς ἐπεισκυκληθείς τελώνης, καὶ πρός μετανοίας σχεδιασθείς ὄντως ὑπογραμμόν, καὶ ἀτρεποῦς τύπον ἐξαγορεύσεως· καὶ ταῦτά γέ τις, ὁ ἐξ ὀνύχων ἁπαλῶν καθαρὸς καὶ ἀπό γενέσεως. Ὦ καρδίας συντετριμμένης ! ὦ πνεύματος τεταπεινωμένου ! ὦ ψυχῆς Θεόν ὁρώσης, Θεόν φανταζομένης ἀεί ! ὦ ψυχῆς τήν ἀνείκαστον Θεοῦ δόξαν ἀναπολούσης διά παντός, καί μόνα τά ἐκείνου διανοουμένης διηνεκῶς, καὶ ἀμέσως ἀμέσῳ νοί συναπτομένης τῷ πρώτῳ νῷ καὶ νῦν ἐνσωμάτων καὶ ἀσωμάτων δημιουργῷ ! Ὦ ψυχῆς ἐς πηλικοῦτον διαρθείσης ἐξ ἀρετῆς, καὶ εἰς τοσοῦτον ὑποπιπτούσης ἐκ ταπεινώσεως, καὶ ὡς τό μηδέν ἑαυτήν ἀχρειούσης, θριαμβευούσης τε καὶ στηλιτευούσης ὥσπερ ἐξαμαρτοῦσαν ἀνήκεστα !

λε'. Πλήν ἀλλά τῇ τοῦ μεγάλου Σάβα μονῇ ὁ μέγας Ἰωάννης προσείληπται, ὁ ὅσον οὐδέπω συχνούς ὑπερβαλέσθαι μέλλων καί τῶν μεγάλων εἰς ἀρετήν. Καί γοῦν ὁ τῷ τότε τῆς μονῆς προστατῶν τούς προὔχοντας τῶν μοναχῶν μεταπέμπεται· καί πρῶτα μέν τῷ πρό τῶν ἄλλων καί εἰσιόντι καί στάντι τήν τοῦ νεή-

certamen ac veluti colluctatio pertinax fuit, cum unus alterum niteretur viribus omnibus superare, totoque robore velut irruere, planeque ex animo ad hoc incumberet. Sed victoria penes Joannem, utpote causa meliorem, stetit : victus est autem sanguinarius ille barbarusque tyrannus, et cum eo invisibiles luctatores atque adjutores ipsius dæmones, qui bonis nostris operibus atque consiliis perpetuo invident.

34. Quid ergo fecit aut quomodo res disposuit, postquam audivit, Quidquid placuerit, age, exsequere ? Fidelis ille et prudens dispensator, jam inde ab eo tempore quo sui ipse juris potuit res proprias ordinare, tunc autem adjuvante ipsum Deo utiliora etiam consilia capiens, pecuniam quidem omnem distribuit pauperibus, agros vero et reliquas possessiones inter propinquos divisit. Cum autem sic omnia prudenter ordinasset, servilem indutus habitum, in bonam sese viam dedit, externa quidem specie pauper, sed ad emendam pretiosam margaritam multas opes, virtutem scilicet, secum efferens. Ingreditur ergo Hierosolymam, ut ibidem salutis nostræ mysterium susciperet ; Deoque ac Domino suo reverenter adorato sanctificatus, ad magni Sabæ monasterium abit. Sabæ inquam illius, virtute celeberrimi et conversatione nominatissimi : Sabæ, totam quæ sub sole est terram vitæ suæ claritate illustrantis, quam quidem ejus vitam aliquis dixerit in exemplum monasticæ professionis de cœlo missam esse hominibus super terra commorantibus, cumque hoc dixerit, nihil præter veritatem dixerit certo scio. Ut autem ad illius monasterium (lauras plerique solent istiusmodi loca nominare) atque inconspectum abbatis venit, ad ejus pedes procidens, similen sese exhibuit ovilli in evangelio perditæ, supplicans ut spirituale ostium apprehendere sibi liceret, et in illius proprium ovile recipi ; interim vero nec oculos audebat levare in cœlum, sicutille in parabolis a Salvatore memoratus publicanus, propositusque in exemplum pœnitentiæ atque sinceræ confessionis ; idque cum a teneris, uti dicitur, unguiculis ipsaque nativitate purus fuerit. O cor contritum ! o spiritum humiliatum ! o animam Deum videntem, Deum semper cogitantem ! o animam divinæ gloriæ semper intentam, eaque sola spectantem quæ illuc conducunt, mentique illi primæ ac mentium corporearum æque ac incorporearum opifici immediatius inhærentem ! o animam tam excelsa virtute evectam, tam, tam profunda humilitate depressam, ut se quasi inutilem ad omnia existimans de seipsa triumpharit, seque ut gravissimorum peccatorum ream traduxerit !

35. Ergo in magni Sabæ lauram magnus Joannes receptus est, quasi qui necdum multos eosque in virtute præstantes superasset. Monasterii autem præfectus monchorum præcipuos accersit : ac primo quidem ei, qui ante alios ingressus astabat, curam injungit novitii, quem ei monstrabat, ge

rendam. Ille vero tanquam attonitus, uti vultu ipso monstrabat, ministerium hoc recusavit suscipere, postquam se utcumque collegisset, hoc solum effatus: Tibi nunc, Pater, videor inobediens esse, nihil tale, sicut nostis unquam passus, ex quo me tibi regendum commisi, sed neque aliasidem commissurus : nunc autem causam intellige et ignosce, Ego a longo jam tempore novi celeberrimum hunc virum ; ejus enim laudes manifesta vulgavit fama, tanquam facundia et vita clarissimi : quapropter vereor ejus curam suscipere, Pater reverende, imparem eidem me judicans. Ad alium deinde se convertit abbas, et hic similiter sese excusat; indeque ad tertium, qui æque toto nisu resilit : prout etiam alii aliique fecerunt, quos abbas appellabat, æque eos inveniens impersuasibiles ex formidine prænotata. Ut enim verbo absolvam, omnes illi venerabiles senes, licet a plurimis annis monasticam vitam professi, ejusque officia omnia perspecta habentes, in hoc conspirabant ut magisterium sibi propositum declinarent.

36. Post omnes denique vir ille divinus, tanquam istos despiciens, accersivit alium, ætate provectiorem, fortassis et virtute, simplicitate vero morum Abrahamium senem, multum etiam Jacobi præferentem sinceritate sua, vereque antiqui moris hominem. Huic institutionem Joannis commendat, huic præcipit ipsum deducere per viam Nazarenæ secundum Deum conversationis. Cum ergo ille Joannem perquam libenter accepisset, manu prehensum in suam deducens cellulam, ipse quidem revertebatur gaudens velut grande lucrum adeptus, Joannes vero ineffabili repletus erat lætitia ac si ipsum paradisum ingrederetur. Nam et huic beato dabatur præceptum : sed præceptum haudquaquam ex levioribus, quale imperfecto alicui proponeretur. Siquidem mandabat senex voluntati propriæ omnino nihil indulgere, neque facere quidpiam quo per se inclinabatur ; sed ea solum quæ imperarentur conatu omni ad finem perducere perfecteque implere : Deum assidue habere præ oculis, et cum eo versari continuo ac pro delictis deprecari, crebro genua flectendo et ferventes lacrymas effundendo. Nihil enim, fili, inquiebat, sic acceptum habet aut pluris facit Dominus quam spiritum humiliatum et cor contritum. Atque hæc quidem ipso in limine præcipiens ac veluti fundamentum jaciens, ostendebat quasi primordia quædam : quæ autem ad animam transformandam in melius atque perfectius coaptandam faciunt, nec non ad potentiarum ejus perpurgationem evectionemque, quæ demum oratio possit digne exsequi ? Incipit autem a cognitivis facultatibus, ut appetitivas etiam animalesque potenA λυδος ἐφορείαν, δείξας αὐτόν, ἀνατίθησι. Καί ὁς καθάπερ εἴ τις ἐκπληκτος, ὡς δεδήλωκεν ἐκ τοῦ σχήματος, τήν λειτουργίαν ἀπαγορεύει, τουτο μόνον εἰπών, ὁ͂τι ποτε ἀνειληφώς ἑαυτόν μόλις· Σοί, Πάτερ, νῦν ἀνήκοος ἀναφαίνομαι, ἐξότου τοι καί ἐνεχείρισα ἐμαυτόν, μήπω γε, ὡς οἶσθα, τουτοῖ πεπονθώς, ἀλλά μηδ' εἰς αὖθις εἴθε ποτε· τό δ' αἴτιον τοῦτό γε, οὐκ ἄλλο, καί συγγνωθι. Ἐκ μακροῦ τόν ἄνδρα περιβόητον ἔγνωκα· ἡ γάρ μοι φήμη τά κατ' αὐτόν ἀκριβέστατα διετράνωσε, καί λόγῳ τε καί βίῳ τῶν περιφανεστάτων παρέστησεν, ἐφ' ᾧ καί δέδοικα τήν ἐπιστασίαν, ὑπέρ ἐμέ κρίνων, Πάτερ θεσπέσιε. Ἐπί τόν μετ' ἐκεῖνον τρέπει τόν λόγον· κἀκεῖνος τῷ πρό αὐτοῦ συνᾴδει τήν ἀπαγόρευσιν. Ἐπί τόν ἕτερον, κἀί οὐδ' οὗτος συντίθεται· ἐπί τόν μετ' αὐτόν, καί ὅλῳ κἀκεῖνος ὑποχωρεῖ τῷ ποδί· ἐπ' ἄλλον οὖν μετ' ἄλλον ἐστρέφετο, καί ὁμοίως τήν ἐκ τῆς δειλίας ἀπείθειαν περιετύγχανε· συνελόντι γάρ φάναι, ὁμογνωμονήσαντες ὁμοῦ πάντες οἱ γεραλέοι ἐκεῖνοι καί σεβάσμιοι ἄνθρωποι, καί τον μονάδα βίον ἀνερριμένοι ἐξ ἄγαν μακρῶν τῶν ἐνιαυτῶν, τήν τε πολιτείαν ὑπερηρμένοι, καί ἀκριβεῖς τῆς μοναχικῆς ἐπιστήμονες, τήν τῆς προστασίας παραίτησιν ὡμοφώνησαν.

λζ' Μεταστέλλεται μετ' αὐτούς ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνήρ, πάντας ὥσπερ ἐκείνους περιιδών, ἕτερον τῇ ἡλικίαν προήκοντα, τάχα δέ καί τήν ἀρετήν ὑπερβαίνοντα, τῇ δέ τοῦ ἤθους ἁπλότητι Ἀβραμιαῖον ἄντικρυς γέροντα, πολύ κατά τόν Ἰακώβ αὐχοῦντα τό ἄπλαστον, καί ἀρχαῖον ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπον. Τοῦτῳ τήν ἡγεμονίαν ἐπιτρέπει τοῦτῳ τήν ὁδηγίαν τῆς Ναζωραϊκῆς καί κατά Θεόν πολιτείας ἀνατιθεῖ. Καί ὁς εὐθύμως ἄγαν τῆς χειρός τόν Ἰωάννην λαβόμενός, ἅπεισι πῖρά τόν οἰκίσκον τόν ἴδιον· ὁ μέν καθά τινος ἁρμαίου τυχων, ἐπαναστρέψας περιχαρής, ὁ δ' ὥσπερ ἑαυτόν τόν παράδεισον εἰσιών, ἡδονῆς ἀῤῥήτου πλησθείς. Καί δή τῷ μακαρίῳ δίδοται ἐντολή, καί ἡ ἐντολή οὐχ ὡς πρός ἀτελῆ τῶν ἐλαφροτέρων τις ἦν. Ἐπισκήπτει, γάρ ὁ γέρων τῷ ἰδίῳ μηδόλως στέργειν βουλήματι, μηδ' ἐκτελεῖν τι τοπαράπαν αὐθέκαστον· ἀλλ' ὅσπερ ἄν προστάγεια μόνον, καί τοῦτο ἰσχύς ὅση πέρατι διδόναι καί καλῶς ἐκπληροῦν, ἀεί τε τόν Θεόν ἔχειν πρό ὀφθαλμῶν, καί Θεῷ δίκηκεκῶς ἐντυγχάνειν, καί ὑπέρ τῶν ἁμπλακημάτων ἐκλιπαρεῖν, συχνά γονυπετοῦντα καί δάκρυα θερμά καταχέοντα. Οὐδέν γάρ, ἔφασκε, τέκνον, οὕτω προσίεται, καί περί πλείονος τίθεται, ὡς πνεῦμα τεταπεινωμένον καί καρδίαν συντετριμμένην ὁ Κύριος. Καί ταῦτα μέν ἐξ αὐτῆς ὑπετίθει, καί οἷόν τι βάθρον ὑπέβαλλεν, ᾗ καί τινα προτέλεια παρεδείκνυεν· ἃ δέ μεταποιεῖν κρειττόνως οἶδε ψυχήν, καί πρός τελεωτέραν συμβάλλεται μεταῤῥύθμισιν, τῶν αὐτῆς τε δυνάμεων κάθαρσιν καί ἀνάβασιν, τίς ἄν παραστῆσαι λόγος ἐξίκοιτο ; Ἀπό μέν γάρ τῶν γνωστικῶν ἄρχεται, ὡς ἄν δή καί τάς ὀρεκτικάς τε καί ζωτικάς, καί σύν ταύταις τάς ὑπ' αὐτάς τάς τῆς τρίτης λέγω μοίρας καί χείρονος (16), μεταθεὶς

partim in corpore : qui denique superstet ratio sive intellectus, totus spiritualis, eoque pars prima et dignissima hominis.

(16) Quæ pars tertia hominis ? Corpus, nisi fallor, ad quod spectant quinque sensus externi, subjecti appetitui ac voluntati, quam concipio velut alterum hominis partem, sitam in anima partim-

ὁ κρεῖττον, καὶ μεταβάλοι πρὸς τὸ θειότε- A tias, quæque his subjectæ sunt spectantque ad tertiam deterioremque hominis partem, parti subjiciat meliori atque ad diviniora transferat.

Ἀλλὰ μὴ θαυμάσῃ τις ὅπως ἄρα καὶ ἐπαιδα- ὸν τέλειον, καὶ τὸν ἄκρον κατήρτιζεν· εἰ γὰρ ας αὐτόθεν ὁ Ἰωάννης ἐτύγχανεν ὤν, σοφίᾳ ιμένος, καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένος, καὶ ὑψη- εῖν καὶ θεσπέσιος· ἀλλ' ἔστι τις καὶ ἐπίδοσις υῦ, καὶ τοῦ τελείου πέφυκε τελεώτερον, καὶ σήμου περιφανέστερον. Οὐκ ἀπεικὸς δὲ καὶ ικὸν γέροντα, τῶν πρὸ τοῦ μὴ συνέντα, ὡς δωσάμενόν πως ἢ καὶ παντελῶς ἀλογήσαντα, τινα παιδοτριβεῖν ἀτελῶν, καὶ κατὰ μικρὸν ήγειν πρὸς τελειότητα. Κολάζει τοίνυν τὴν ν, μηθ' ὁρᾶν περιέργως, μήτ' ἀκούειν ἐνηδό- μὴ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐγκελευσά με- B ῆς λιχνεύεσθαί πως περὶ τὴν γεῦσιν ὥστε δὴ εσθαι· ἀλλ' ὅσον γε ἀποζῆν τρέφεσθαι, μέ- ν τῆσ παραβάσεως, καὶ τῆς ἐκεῖθεν διὰ τὴν τῶς καλλίστων ἐκπτώσεως, τῆς ἀκράτου ν ἐκείνης τρυφῆς, καὶ τῆς ἀφράστου γε πρὸς δὲ τἆσιν χειρὸς συστέλλειν παράλογον, ᾗς κατέχειν τὸ ἄνετον, εἰς νοῦν δὲ ηνεκῶς τὸ ἐκ τοῦ τολμηρῶς ἅψασθαι τῶν προπατό- θημα· ἀνθέων τε καὶ μύρων ὀδμὰς ἀποπέμ- ενονοῦ διαπαντὸς τῶν ἐν Ἐδὲμ ὀσφραινό- ἀκείνων ἐπιτυχεῖν ἐφιέμενον.

Allà mè thaumásè tis ópos ára kai epaida- on téleion, kai tón ákron katértizen· ei gár as autóthen ó Iōánnēs etýnchanen ōn, sophía iménos, kai aretē kekosmēmenos, kai hýpē- eîn kai thespésios· allà éstí tis kai epídosis ou, kai toû teleíou péphyke teleṓteron, kai sēmou periphanésteron. Oúk apeikòs dé kai ikòn géronta, tōn pro toû mè synénta, hōs bōsámenón pōs ḗ kai pantelōs alogḗsanta, tina paidotribeîn atelōn, kai katà mikròn ágein pros teleiótēta. Kolázei toínyn tḕn n, mēth' horân periérgōs, mḗt' akoúein enēdó- mè perì Theoû kai tōn theíōn enkeleusá me- B ḗ lichneúesthaí pōs perì tḕn geûsin hōste dḕ esthai· allà hósón ge apozēn trephesthai, mé- n tēs parabáseōs, kai tēs ekeîthen dià tḕn tōs kallístōn ekptṓseōs, tēs akráton n ekeínēs truphēs, kai tēs aphrástou ge pros dè tásin cheiròs systéllein paralogon, hēs katéchein tò áneton, eis noûn dè nēnekōs tò ek toû tolmērōs háptesthai tōn propató- thēma· anthéōn te kai mýrōn odmàs apopém- enonoû diapantòs tōn en Edem osphrainó- ekeínōn epitychein ephiémenon.

Florum deinde atque unguentorum odores jubebat ablegare, sola mente semper olfa- i paradisi fragrantiam, atque hac frui unice cupientem.

kai tautì mèn perì aisthḗseōs kai aisthētē- C 38. Et hæc quidem circa sensus eorumque or- menos ekeînos gérōn kai praktikēs philoso- holṓtatos tō tà pánta mèn eúkolōi, kak amathías ákras hypokritēi, tēi d' alētheíai omoû teleías kai práxeōs epimelētēi, so epéskēpse mathētēi· perì dè phantastikoû te tasías toû pathētikoû dē̃ta noûs oposía; Hōs mastá, kai mónēs tēs toû megálou glṓttēs , toû praktikōtátou kai theōrētikōtátou, kat' ámphō philosophía lamprōs hyperbalón- toùs nûn omoû kai toùs pṓpote· Mēdén ti ; tōn ginōn kai hylōdōn paréngyēsen ana- lai· ei ti dé pōs kai enapoleleípsai oi ana- non, apoballeîn tò táchos kai diakroúsasthai ár tēs tōn chthoniōtérōn phantasías kai pá- súrstasis, kai tēs kat' autḕn energeías D thēs diálysis)· mónas dè phantázesthai tà hyper kakeîna ónta doxázein hōs akinḗtōta, exarteîn tḕn diánoian, kakeínōn epistrí- eîn' ópōs ek toû dynámei noûn pephykénai taútēi noûn apophḗnai· tòn d' aû entele- on energéstteron makrōi kai theiótéron, hōs tòn ámésōs antilambánesthai, mēdé tini tōn téiron dynámeōn kataspṓmenon, tàs d' hyp' ásas anágonta, kai pros heautòn helkonta, kyroû kai sýn autōi pros Theón metapheronta.

37. Atque hic fortasse mirabitur aliquis, quomodo perfectum jam virum docere præsumpserit senex, et jam summum perficere adhuc magis; etenim per seipsum magnus erat Joannes utpote plenus sapientia, ornatus virtute et utrinque venerabilis quam qui maxime. Verumtamen adjici semper aliquid potest ad bonum, et perfecto perfectius, præclaro præclarius invenitur. Non igitur incongruum fuit quod simplex hic senex, ignarus præteritorum (ut qui ea nec scrutatus erat fortasse nec scire curaverat) instituerit eum, velut ex imperfectioribus aliquem, paulatim ad virtutis perfectionem inducendo. Castigat itaque sensus ejus, ut assuescat neque superfluum videre quidpiam, nec deliciosum audire, nisi Dei vel rerum divinarum causa, neque gulæ aliquid indulgere per gustum voluptatis ergo: sed solum comedere quod ad tuendam vitam sit satis, memorem antiquæ transgressionis, et quomodo per gulam maximis bonis olim exciderimus; cogitantem etiam sinceras alterius vitæ delicias ineffabilesque voluptates. Vetabat quoque vel manum extendere inconsiderate vel aliquid molle contingere, præ oculis habentem ruinam protoplastorum ex audaciori con-

38. Et hæc quidem circa sensus eorumque organa venerabilis ille senex et philosophiæ practicæ scientissimus docebat discipulum ad omnia obsequentissimum, et dum summam ignorantiam simulat, actionis æque ac speculationis perfectionem sedula meditatione consecutum sapientissime docebat. Quæ autem circa phantasiam phantasiæque obnoxias animi passiones præcipiebat, qualia demum erant? Vere admiranda, quæque ut explicari possint, egeant ipsa magni illius viri lingua, utpote in praxi ac theoria summi, in eaque quæ ex his duobus exsurgit philosophia præcellentis manifeste cunctis, qui eo tempore aut etiam aliquando exstiterunt. Imperabat scilicet, terrenarum atque materialium rerum nulli omnino adverteret animum, siquid vero ejusmodi reliquum ei esset, id continuo enectum ejiceret atque exturbaret (in hoc enim consistit passio phantasiæ, circa res magis terrenas versantis, et hoc virtutem eidem adversantem dissolvit), sola autem ea cogitando volveret, quæ supra nos sunt et quæ vere subsistunt, ut quæ excidere nequeant, magni faceret: ad ea sola mentem attollere, ad ea conniti jubebat: ut qui per virtutem factus esse spiritus videbatur, ipsam quoque operationem spiritualem monstraret animumque ad perfectionem evectum immesciperet, efficaciorem multo atque diviniorem, utpote intellectualem, neque ulli interiorum um obnoxium, sed has omnes elevantem atque trahentem ad se, et per se ac secum transm ad Deum.

kai taûta mèn ho kalòs gérōn hypéthēke nou- 39. Talia venerandus ille senex prudenter atque

cordate suggerebat injungebatque suo per gratiam filio, licet sapientia cano et prudentia seni, qui alioqui etiam a puero virtutem sibi veluti collactaneam et ubique familiarem habuerat. Insuper, ne se omnino aliquid esse putaret seque propter eloquentiæ cultum extolleret, vetabat illius ullam sive magnam sive parvam rationem habere, sed foras excludere simul ac semel quidquid didicerat externum atque ipsam etiam memoriam quantum posset eliminare jubebat: neque solum non permittebat aliquid numerose componere, vel encomiis historiisve scribendis vacare, sed neque epistolam mittere notorum alicui. Scio equidem hæc spiritualia parvi facienda ab imperitis, quasi qui de mysteriis disciplinæ arcanæ loquor apud nondum initiatos; eo quod non sint apti ad cognoscendum, quantam habeat voluptatem, quantum que faciat animum dilatari perfecta expressio cogitationum suarum et conceptuum, mentis accurata manifestatio, Sed quid dicerent illi, quando audirent quod etiam præscribatur silentium et omnimoda linguæ compressio imperetur, ita ut nec gry proferre discipulus audeat, nisi cum a magistro jussus ex divinis libris aliquid legerit ad Deum propitiandum confitendumque?

40. Quid vero innocens ille et Deo tota mente affixus, cujus cor rectitudinem semper dilexit, quomodo in istis se habet? Num labascit, tantum pondus præceptorum dedignans? aut sublevari petit, ne scilicet in principio prægravatus succumbat? Longe istud a Joanne. Libenter cuncta in humeros suscipit, et viam hanc quæ ducit ad Deum generose ingreditur, seu potius ad vitæ monasticæ stadium alacriter percurrendum exuitur, et non solum ad quintuplum, sed ab decies millecuplum certamen inungitur. Sed forte suscepit generose, quod non tulit fortiter; aut ingressus intrepide, non certavit constanter? Absit hoc omnino, absit. Non tamen velut victor aliquis in Olympiacis, Nemeis, vel Isthmicis viliter coronatus apparuit, aut ut unus eorum qui in Panathenæis prævaluerunt corona oleagina magnifice revinctus comas, aut pineam quatiens, eoque vehementer intumecens, vel sacris quibusdam pomis (profanis potius dixerim) gloriosus, ridentibus quidem illum sapientioribus, pueris vero applaudentibus et succinentibus in scena theatris; aut sicuti sors tulerit inunctus et brevi admodum tempore laudatus, idque solis fositan promiscuæ conditionis turbis ac vili plebecula: sed exiit cœlitus coronatus, angelis et angelicis hominibus cum admiratione circumstipantibus, spectaculum vere factus, uti loquitur Paulus[2*], et angelis et hominibus, visibilemque atque invisibilem naturam obstupefaciens.

νεχῶς καὶ ἐπέσκηψεν ἐμβριθῶς τῷ κατὰ χάριν υἱῷ, τῷ πολιῷ μὲν τὴν σοφίαν καὶ πρεσβύτῃ τὴν φρόνησιν· εἰ καὶ ἄλλως ἐκ παιδὸς σύντροφον εἶχε τὴν ἀρετὴν καὶ δι' ὅλου συνδίαιτον. Προσεπιτούτοις, μή τί πως οἴεσθαι τοπαράπαν τυγχάνειν, ἢ γοῦν τινος ἐκ τῆς τῶν λόγων ὑπερφέρειν παιδεύσεως, μέγα τε ἢ μικρὸν μὴ φρονεῖν ἐπὶ λόγοις τὸ σύνολον, ἀλλ' ἀποθέσθαι καθάπαξ λόγον τὸν θύραθεν, καὶ πάντα τρόπον ἀποπέμπεσθαι τοῦτον τῆς μνήμης· καὶ οὐχ ὅπως λόγους πλατυκῶς [πλαστικῶς] συντιθέναι, καὶ ἐγκωμίοις ἢ καὶ ἱστορίαις ἐπιχειρεῖν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν συνήθων ἐπιστέλλειν τινί. Οἶδα μὲν οὖν ὡς μικρὰ ταῦτα νομισθεῖεν τοῖς ἀμυήτοις τὰ λογικὰ καὶ τὰ τῆς παιδείας ἀτελέστοις οὑτωσί πως ἐρεῖν ὄργια, ἔνθεν καὶ οὐχ ἱκανοῖς διαγνῶναι οἷον τινα τὴν ἡδονὴν ἔχει καὶ ὁποῖον τῆς καρδίας ἐμποιεῖ πλατυσμὸν ἡ τῶν διανοημάτων εὔστοχος ἔκφανσις καὶ τῶν νοημάτων ἀκριβὴς ἀνακάλυψις· ἀλλὰ τί ἂν οἱ τοιοῦτοι καὶ φαῖεν ἀκούσαντες, ὡς καὶ σιωπὴν ἐπισκήψειε, καὶ τελέαν τῆς γλώττης κατοχὴν ἐπιτάξειεν, ὡς μηδὲ γρῦ, τὸ τοῦ λόγου, τολμᾷν φθέγγεσθαι. ἐκτὸς εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν προσταττόμενος τῶν θειοτέρων ἀναγέγοιτό τινα βίβλων πρὸς ἐξιλασμὸν Θεοῦ καὶ ἀνθομολόγησιν;

μ'. Τί τοίνυν ὁ πραΰς; τί τοίνυν ὁ ἄκακος καὶ τῷ Θεῷ διόλου κολλώπενος, οὗπερ εὐθύτητας ἠγάπησεν ἡ καρδία, πῶς ἐπὶ τουτοισὶ διατίθεται; Μῶν ὀκλάζει τῷ τοσούτῳ βάρει δυσανασχετήσας τῶν ἐντολῶν; ἢ μὴν ἐπελαφρίσαι ζητεῖ, ὡς ἂν μὴ ἐκ πρώτης βαρηθεὶς ἀναπέσῃ; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· εὐθύμως καὶ γὰρ τὰς ἐντολὰς ἐπωμίζεται, καὶ γενναίως τὴν πρὸς Θεὸν ταύτην ἄγουσαν εἴσεισιν, εὐθαρσῶς δὲ μᾶλλον εἰπεῖν πρὸς τὸ τῆς μοναδικῆς στάδιον ἀποδύεται, καὶ οὐχ ὅτι γε εἰς πένταθλον ἐπαλείφεται, ἀλλ' ἀληθῶς εἰπεῖν εἰς μυρίαθλον (17). Ἆρ' οὖν ὑποδέχεται μὲν θαρσαλέως, οὐ φέρει δὲ καρτερῶς· ἢ εἴσεισι μὲν ἀπτοήτως, οὐ στεῤῥῶς δὲ ἐπαγωνίζεται; Οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν. Ἀμέλει τοι καὶ οὐχ ὡς Ὀλυμπιᾶσιν, ἢ ἐν Νεμέᾳ, ἢ Ἰσθμοῖ νενικηκὼς στεφανίτης μικροπρεπὴς ἀναδείκνυται, ἢ καὶ τῶν τις κεκρατηκότων τὰ Παναθήναια στεφάνῳ τάχα τῷ ἐκ κοτίνης μέγα κομῶν ἢ ἀνασοβῶν τὸν ἐκ πίτυος καὶ τὰ μέγιστα ἐπιβρενθυόμενος, ἢ γοῦν ἱεροῖς τισι μήλοις, μᾶλλον δ' ἀνιέροις περιθρυλλούμενος, ὑπὸ μὲν νουνεχεστέρων οὐχ ἧττον ἐμπαιζόμενος ἢ θριαμβευόμενος, ὑπὸ δὲ παιδισκαρίων περιβοώμενος, καὶ τοῖς ἐκ τῆς σκηνῆς συριττόμενος ἢ καὶ τῷ ἐκ τῆς μοίρας ἀληλιμμένος, καὶ βραχὺ τῷ χρόνῳ περιλαλούμενος, μόνοις γε τάχα τοῖς τῆς χυδαίας τύχης καὶ σύρφακος· ἀλλ' ἔξεισι στεφανίτης οὐράνιος, ἀγγέλοις τε καὶ ἰσαγγέλοις ἀνδράσι περιστοιχιζόμενός τε καὶ θαυμαζόμενος, θέατρον ἀληθῶς καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, γενόμενος· ἐκπλήττων δηλονότι καὶ τὴν ὁρατὴν φύσιν καὶ τὴν ἀόρατον.

[2*] I Cor IV, 9.

(17) Festus: » Pentathlum antiqui quinquertium dixerunt: id autem genus exercitationis ex his quinque artibus constabat, Jactu disci, cursu, saltu, jaculatione, luctatione. »

λλ' ἐπεὶ γοῦν ἐπὶ πᾶσιν οὕτωσι τέλειον ὁ ἐκεῖνος ἐπιστάτης διέγνωκε, τὴν ταπει- ηλὸν, τὴν ὑπακοὴν εὔεικτον, τῆς ἀρετῆς ἀκαταγώνιστον, καὶ καθάπαξ τοῖς ὅλοις ν · ἄλλου τρόπον ἀποπειράσασθαι ἔσκε- ἑτέρως δοκιμάσαι τοῦτον βεβούλευται, ἵνα ῃ, κἂν τοῖς γνωστοῖς καὶ συνήθεσιν ὅπως τριον τηρῆσαι δυνηθείη καὶ ἄτυφον. Ὅτι ιχνὰς σπυρίδας συναγαγών, τὰς μὲν ἐγχει- ; δ' ἐπωμίζει, Εἰς Δαμασκὸν πάσας εἰπών, ιτακόμισον, καὶ τοσούτου γε ἑκάστην ἀπο- ὑπερεκτιμᾷ δὲ τὰ εὐτελῆ ἐξεπίτηδες, δο- κὰν τούτῳ τὴν μαθητὴν, καὶ πρὸς τελείαν τοῦτον ὑπακοήν. Τί τοίνυν ὁ τὴν ἀρετὴν ν δ' ὑπακοὴν ἀπαράμιλλος : Ἀρ' ἀναβάλ- ῶν ἀποδυσπετεῖ ; ἤ τινα γοῦν δυσαρεστίας ὑποδείκνυται, ὡς τις ἂν οὐχ ὅτι τῶν κατ' γίστων τὰ θεῖα καὶ μεγάλων τἀνθρώπινα, τῶν θατέρῳ ὁποτέρῳ γε τούτων καὶ φαίης ; Καὶ πῶς ; Ὡς ἐπ' εὐεργεσίᾳ καλούμενος, ς ἄγαν ἐξήει, καὶ σὺν σπουδῇ τῆς ὁδοιπο- ιτο, ὡς ἂν εἰ πρὸς λαμπρὰν ἀπήγετο τὴν , καὶ εἰς θρίαμβον μετεκαλεῖτο παγκό- Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰσήει τὴν Δαμασκὸν, πενι- ιναρὸς, μηδενὸς ἐκ τῆς ἀναβολῆς ἄξιος, ὁ είστου τοῖς πᾶσι καὶ τιμώμενος καὶ περι- ος, καὶ παρὰ τὴν ἀγορὰν γένοιτο, ἐγκαλ- ι καθαπερεὶ περιτιθέμενος τὰς σπυρίδας, ἵν τε ἀνεδήσατο, καὶ ὅσου γε ἀποδίδωσιν προσεπεδήλωσεν · ἦν δὲ, ὡς ἐκ τοῦ συν- ις τις ἂν τῶν ἐγχωρίων ἐπέκρινε, πλεῖον τὸ καθ' ὑπερβολὴν ἀπαιτῶν χλεύης τοῖς πα- σιν ἀφορμὴ καὶ γέλωτος γίνεται. Ὁ μὲν οὖν, ς, ἔφασκεν, ἄνθρωπε ; ὁ δὲ, Παραπαίεις, ρρένας ἐγκέκοψαι · ἄλλος δ' ἄλλο τι ἐπετώ- ωθεν · ἔνιοι δέ οἱ καὶ κονδύλους ἐνέτεινον, κόρρης ἐνέπαιζον, εἰωθὸς ὂν τοῖς ἀγοραίοις ξύγκλυσι · τῶν εὐηθεστέρων κατειρωνεύε- αταμωκᾶσθαί τε τῶν παρατετραμένων τὸ καὶ τῶν οὕτω λεγομένων κρονολήρων, τῶν ελευμένων δηλαδὴ κατεπαίρεσθαι, τῷ τε ῆς ἀλογωτέρῳ ἐπειδιαχεῖσθαί σφισι, καὶ οὐχ σὶ καὶ νεύροις ἐκλύεσθαι καὶ ἄτακτά πως ζειν, ὡς ἀπονίζειν καὶ δάκρυα · ἀλλ' ἐπ- τούτοις καὶ χεῖρας, καὶ ῥαπίζειν ἀνέτως, ς τὴν ἀποτυχίαν διαπαίζειν τῆς φύσεως ἢ ιοργανώσεως, εἴγε δὴ καὶ τοῦτο τύχοι συμ- εβλωσιν.

φ' ἱκανὸν μὲν οὖν ὁ σπουδαιότατος ἐνεπαί- ι ὁ τὰ πάντα κόσμιος ἔνθεν κἀκεῖθεν δίω- καὶ ἀπωθεῖτο καὶ παραλόγως ὠστίζετο, ' αὐτὸς τὸν ἀόρατον ἐμάστιζε δυσμενῆ · ὁ τοῦ Δεσπότου τραχηλιάσας ἐλεεινῶς πέ- ὁ δ' οὕτωσι μετριάσας καὶ εἰς τοσόνδε τα- αὑτὸν εἰς οὐρανοὺς αὐτοὺς πέφθακε, θαῦμα ῖς ἀγγέλοις γενόμενος. Ἀλλ' ὀψὲ δήποτε τι τις οἰκετῶν, ἐνιδὼν τούτῳ περιεργότερον, ὄψεις ἐρείσας ἐπιμονώτερον, τοῦτον ἐκεῖνον

41. Cum ergo gravis ille magister cognovit Joannem humilitate sublimem, obedientia morigerum, virtutis exercitatione infatigabilem, omnique ex parte probatum, adinvenit modum alium quo eum tentaret : aliter enim adhuc probandum censuit, ut videret, utrum et quomodo etiam inter notos familiaresque posset eamdem modestiæ mediocritatem tenere. Sportulas itaque multas colligens, easque partim humeris ejus imponens, partim in manus tradens, Damascum ferre omnes jussit : Tanto, inquiens, venales offeres, — idque aucto immodice rerum tam vilium pretio, ut vel sic experiretur discipulum suum atque ad consummatam obedientiam exerceret. Quid porro Joannes, virtute summus, obedientia incomparabilis ? An cunctatus est vel affectus tædio, aut aliquod displicentiæ signum ostendit, ut alius forsan faceret minus quam ille in rebus divinis humanisque magnus, aut etiam alterutris duntaxat illustris ? Quomodo autem ? Tanquam vocatus ad beneficium recipiendum exivit quam promptissime, et magno cum studio in viam se dedit, velut si mitteretur ad illustrem sui ostentationem atque ad triumphum pulcherrimum invitaretur. Ingressus vero Damascum, pauper, obsoletus et quantum ex habitu dignosci poterat, omnino contemptibilis, qui pridem ab omnibus honorabatur et circumspiciebatur, mox ut forum intravit, sportis tanquam ornamento insigni circumcinctus, convocavit turbam, et quanti venderet singulas indicavit : erat autem, quemadmodum incolarum quilibet judicabant, præter morem exorbitans pretium, cujus petitio advenientibus omnibus risus et cachinni occasionem præbebat. Igitur, Quid deliras ? o homo, inquiebat unus : alius, Nugaris et mente captus videris ; tertius aliud quidpiam ei objiciebat ; nec deerant qui colaphos ei infligerent, aut in faciem cæderent ; quemadmodum fieri assolet in promiscua fori plebe, ut rideantur stolidi, et cerebro læsi ludibrio habeantur. Ita contra jam pridem stultos atque deliros insurgitur passim ; et judicii imbecillitas, naturali nervorum musculorumque dissolutioni imputanda, tribuitur ipsis sæpe cum risu tam effuso, ut lacrymæ ab oculis exprimantur : quin etiam contingit ut talibus injiciantur manus, raptenturque inclementer, et ludibrium de se præbeat naturalis organizationis infelicitas, vel cæcutientium oculorum caligo, si hæc quoque eis acciderit.

42. Ludificabatur ergo satis diu vir gravissimus, et qui per omnia decorus erat, impellebatur hinc inde ac repellebatur, et præter rationem cædebatur, seu potius cædebat ipse hostem invisibilem : hic enim contra Dominum extollendo cervicem miserabiliter corruit, ipse vero sic modeste humiliterque se gerens, usque in cœlum extollebatur, factus etiam angelis admirabilis. Tandem vero antiquorum ejus famulorum quispiam, curiosius eum intuitus, et oculos in eumdem constanter de-

figens, cognovit ipsum esse, cujus famulitio fuerat ascriptus. Mox autem in mentem recurrerunt opes et gloria viri pristina, fors etiam benignitas ac mansuetudo erga famulos observabatur animo ; eumque egere reapse suspicabatur, ei, qui in adversam, ut aiunt, fortunam impegerat, bene velle incipiebat. Bonus ergo ille famulus, bona etiam cogitans (solent enim dominis suis, ut dicitur, servi esse similes) indiscriminatim numeravit, quantum pro sportis exigebatur : et veluti de contractu sibi gratulatus, a negotio importuno eum subtraxit, qui ut procul a curis sæcularibus viveret, negotia omnia abdicaverat. Sic qui antea plurimis stipabatur equitibus, nunc solus Damasco egrediens, retro unde venerat rediit : neque enim regressus fuisset, nisi mandato expleto, quamvis contigisset ei immorari diutius : et potius circuisset tota vita sua inter ludibria exprobrantium, quod viles reculas tam charo exponeret, quam Patris sui spiritualis præceptum non esset excecutus: rediit autem tropæis gravis, quæ superbo hosti generose obluctando detraxerat.

A ἔγνωκεν εἶναι, οὗ τέως τοῖς προσπόλοις συντέτακτο. Παραυτὰ γοῦν καὶ πλούτου ἀνεμιμνήσκετο, καὶ δόξαν ἀνελογίζετο, τάχα δ' ἂν καὶ τὴν πρὸς τὸ εὐεργετικὸν εὐμενὲς αὐτοῦ καὶ γαλήνιον παρεισεκύκλει τῷ λογισμῷ, καὶ χρῆναι πάντως ἐπελογίζετο καὶ ἐναντία γε, ὅ φασι, περιτυχόντι τῷ δαίμονι εὐνοεῖν. Χρηστὰ γοῦν οὕτως ὁ χρηστὸς ἐκεῖνος τοῖς τρόποις οἰκέτης ἐννοηθεὶς (εἴωθε καὶ γὰρ τοῖς ἄρχουσιν, ὡς φασι, συνεξομοιοῦσθαι τὸ ὑποχείριον) ἀδιακρίτως ὁπόσον ἐπὶ ταῖς σπυρίσιν ἀπῃτεῖτο καταβαλόμενος, καὶ ἐπευχαριστήσας ὥσπερ τοῦ συναλλάγματος, μόλις ἀπήλλαξε πραγμάτων τὸν ὑπὲρ τοῦ ἀπραγμόνως ζῆσαι πλεῖστα πάνυ τῶν πραγμάτων ἀποβαλόμενον. Καὶ γοῦν ὁ πρὸ τοῦ πλείστοις ὅτι τοῖς ἱππόταις παραπεμπόμενος, μονώτατος τὴν Δάμασκον ἐξιὼν, B παλίνορσος βαδίζων ἀνίζευξεν· οὐδὲ γάρ ἂν ἐπεσῆλθε μὴ τὸ κατ' ἐντολὴν ἐκπλήσας, κἂν οὕτω γε τυχὸν εἰς μακρὸν ἄγαν ὑπερημέρησε· θᾶττον γὰρ ἂν περιιὼν καὶ παιζόμενος οὑτωσὶ πολλοῦ τὰ φαυλότατα ἐκτιθέμενος τὴν ζωὴν ἐξεμέτρησεν, ἢ τοῦ πνευματικοῦ Πατρὸς ἀτελῆ παρῆκε τὴν ἐντολήν· πλὴν ἀλλ' ἐπανῆκε τροπαιοφόρος καὶ ὑπέρφρυν γενναίως κσταπαλαίσας ἀντίπαλον.

43. Sed excipit nos aliud, non dixerim de peccato tropæum, verum ex parva quadam occasione ingens facinus. Beato viro vicini habitabant fratres duo, fraterna inter se charitate conjuncti ; nec enim minus sibi conjungebantur spiritus eorum ex propositi similitudine quam corpora ex natura. Horum alter sublatus e vivis alterum pene mortuum reliquit: nam is calamitate ista prorsus C victus, non admittebat consolatores, non recipiebat hortatores ; sed cuicunque rationi aures penitus occluserat. Post alios ergo plures, ad eum quoque accessit illa compassione plenissima anima, Joannes, vultu hilaris, sermone suavis, et utroque venerabilis, conabaturque mœrorem eximere. Quid autem non excogitavit quo ejus animum ad se revocaret ? quid non contulit ex sacris Scripturis quo passionem consolando leniret ? Omnem, uti dicitur, lapidem movit; sed nihilo plus proficiebat, quam statuæ colloquens vel adamantem terens. Tandem tamen (nam etiam gutta cadens assidue petram excavat) rediit utcunque ad sese monachus, sibique ac sensui restitutus, Siquidem, inquit, consolari me velis, age, compone melos aliquod, quod memetipsum succinendo dolores infortunii mei leniam, qui in animam meam incurrentes, intellectum conturbant et cor meum quodammodo depascuntur.

μγ'. Ἀλλ' ἐκδέχεται ἡμᾶς ἕτερον, οὐκ ἂν εἴποιμι ἀποπτώματος τρόπαιον, ἀλλ' ἐκ μικροῦ τινος τοῦ συμβάματος μέγα λίαν ἀρίστευμα. Μοναχῷ τινι τῷ μακαρίῳ μὲν ἀγχιθύρῳ ἐντυγχανέτην ὄντε, ἀδελφῷ δὲ ἦστην ἀλλήλοιν, καὶ ἐφρονείτην ἀδελφικά· οὐχ ἧττον γὰρ ἐκ προαιρέσεως συνεπτέσθην τῷ πνεύματι ἢ τοῖς σώμασιν ἀπὸ φύσεως. Τούτων ἕτερος ἐξ ἀνθρώπων γενόμενος, μικροῦ νεκρὸν κατελιπε θάτερον· τῇ γὰρ συμφορᾷ κατάκρας ἐκεῖνος ἑαλωκὼς παρακλήτορας οὐ προσίετο, πάραινέτας οὐ παρεδέχετο, καθάπαξ δὲ πρὸς πάντα λόγον τὴν ἀκοὴν ἀπεκέκλειστο. Ἀλλὰ πρόσεισι τούτῳ μετὰ συχνοὺς ἄλλους καὶ ἡ συμπαθεστάτη ψυχὴ, ὁ γλυκὺς Ἰωάννης, ὁ καὶ τὴν ὄψιν ἡδὺς, καὶ τὸν λόγον πραὺς, καὶ ἐπιεικῶς αἰδέσιμος κατ' ἀμφότερα, καὶ δὴ ἐπειρᾶτο τῆς ἀκηδίας ἀναλαμβάνειν, τί μὲν μὴ ἀνευρίσκων παρ' ἑαυτοῦ ἱκανὸν παρακαλέσαι ψυχήν ; τί δὲ μὴ παρὰ τῶν Γραφῶν ἐπισυνείρων πρὸς τὸ κατασχεῖν τὸ πάθος παραμυθήσασθαι ; Πάντα κάλων, ὅ φασιν, ἐπὶ τὸ ἀνύσαι κεκίνηκεν· ἀλλ' ἦν ὥσπερ ἀνδριάντι προσομιλῶν ἢ περιξέων ἀδάμαντα· Ἀνανύφει μόγις ὁ μοναχὸς (κοιλαίνει γὰρ ἐνδελεχὴς καὶ πέτραν ῥανὶς), καὶ ἐν ἑαυτῷ γίνεται, καὶ εἰς συναίσθησαι, φησὶ, καὶ καὶ γοῦν, Εἴ με βούλει παρακληθῆσιν, ἔρχεταί· εὐθυμότερον ἐθέλεις θεάσασθαι, ἄγε σύνθες τι, καὶ μελῳδησον, ὥπερ ἂν ἐμαυτὸν κατεπᾴδων τὰ ἐκ τῆς συμφορᾶς πάθη κοιμίζοιμι, ἄττα μοι τὴν ψυχὴν ἐκβαίνει, καὶ δεινῶς ταράττει τὸν λογισμὸν, καὶ τὴν καρδίαν ὥσπερ καταδακρδάπτει μου.

44. Cui Joannes, Et qua, inquit, ratione fieri poterit, ut Patris mandatum transgrediar, absolute jubentis abstinere a quocunque ejusmodi cogitatu vel opere ? Levis, respondet alter, hæc inobedientiæ culpa, respectu utilitatis e converso provenientis : animam enim mœrentem consolaberis seu potius retinebis deficientem, ac pene jam egressam

μδ'. Καὶ ὅς, Καὶ πῶς ἂν τὴν πατρικὴν ἐντολὴν περιίδοιμι, ἁπαξαπλῶς ἐπισκήψασαν ἀποστρέφεσθαι ἅπαν γε τοιοῦτον καὶ μελέτημα καὶ ἐνέργημα ; Ὁ δὲ, Μικρὸν ἴσθι τὸ τῆς παρακοῆς ταύτης ἀμπλάκημα πρὸς τὸ ἐκ τῆς ὑπακοῆς τῇδε κατόρθωμα· ψυχὴν οὐκ ὀδυνωμένην παρακαλέσεις, ἢ μᾶλλον ἐκλείπουσαν ὀφίξεις, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπειχομένην

ήσεις, ἢ καὶ ἐπανασώσεις τῷ σώματι. Ὁ δὲ
ις καὶ αὖθις ἀνένευε, καὶ αὖθις αὐτὴν ἐντο-
ροεβάλλετο · ὁ δὲ πολὺς καὶ πάλιν ἐνέκειτο,
ρτικώτερος ὑπετίθετο, λιπαρῶν, ἀναγκάζων,
των, ἐκβιαζόμενος, τί μὲν οὐ λέγων, τί δὲ μὴ
ν τῶν ὅσα δυσωπεῖν οἶδεν ἄνθρωπον ; ἀκρι-
ην ἐν ἑαυτῷ τὴν τῶν Λιτῶν (18) εἰκόνα διετύ-
καὶ ὁποίας ὁ προσωποποιήσας ταύτας ἐνέγρα-
ιαύτας ἐκεῖνος ἀντικρυς ἐξεικόνιξεν · εἰπέ τις
παρέτυχεν, ὡς ἄριστος ὄντως τῶν τῆς ῥαψῳ-
ίτος ὑποκριτής. Ὁ δ' ἀκαμπὴς καὶ οὕτως ἦν,
ἐνδοτος διέμενεν εἰς τὸ παντελὲς, τῆς ἐντολῆς
μνημένος καὶ προτείνων διαπαντὸς εἰς παρ-
, καὶ μὴ ἄν γε τῷ τρόπῳ ἀπισχυριζόμενος
αι, ὡς ἐνθένδε τὴν σωτηρίαν ἀπεκδεχόμενος·
, ἔκφρων μὲν ἄλλως τῷ πάθει γενόμενος, ἐπὶ B
ζητουμένῳ καὶ λίαν ἐμφρόνως διασκεπτόμενος,
ὡς ἀπατῶν καὶ ν διομιλῶν συνετώτατα, Ὑφέ-
κέτω, τῆς ἐμῆς ἀκηδίας ἐν καιρῷ κρίσεως τὸ
εμα · οἶσθα δὲ ὁπόσα τοὺς ἀκηδιῶντας οἱ
ς καταδικάζουσιν · οὐδὲν γὰρ τῶν ὅσα πλά-
καρ' ἀνθρώποις ἱκανὸν τυγχάνει μοι πρὸς
ησιν, οὐκ ἔντευξις. οὐχ ὑποθήκη, οὐ προσ-
πατὴρ, οὐ παραμυθούμενος ἐπιτήδειος, οὐ
ρώμενος, οὐ συγγενὴς ἐφιστάμενος, συνελὼν
ῶν ἁπάντων οὐδὲν · πάντα γὰρ ἐξίστης ἀπέ-
και, πάλαι μὲν ἀποταξάμενος, νυνὶ δ' ἀληθῶς
κμενος. Ἄγε γοῦν, Πάτερ σεβάσμιε, διὰ λό-
ε προσενέγκαι φάρμακον τῇ θειωτάτῃ σου
ε · ἔμπλαστρόν τινα θεραπευτικὴν ἐπισκεύα-
τις ἀνακαλέσεται πρὸς ὑγίειαν, καί μοι τὴν C
παρακαθέζει τῷ σώματι, λειποθυμοῦντι, καὶ
δεῖν ἐν ῥισὶν αὐτὴν φέροντι, καὶ ὥσπερ ἐξα-
στι. Ἴσθι γὰρ, ἴσθι ὡς ἐν ἀπορρήτῳ τὰ τοῦ
κτος κείσεται, καὶ οὐδοπωσοῦν ποτε φωραθεὶς
ντι · διὰ γὰρ φροντιδος ἂν ἔχοιμι, καὶ προ-
ος ἀεὶ, περικαλύπτοιμι τὸ συντεθὲν καὶ συ-
μι.

Πείθει τούτοις τὸν συμπαθῆ, μειλίσσει τὸν
εὔεικτον, ἐφέλκεται πρὸς ὃ καὶ βεβούληται
ἅσι τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον εὐέντευκτόν τε καὶ
φορον. Συντίθησι τοίνυν τροπάριον (19), οὕτω
ιχθὲν ἐκείνῳ τὰ τοιάδε καλεῖν, οὐκ ἄλλως δέον
· τροπάριον, οὐ πολύστιχον μέν, πολυδύναμον
ὸ δὴ καὶ ἐμμελέστατα μελῳδεῖ, τὴν πρώτην
ἁρμονίαν ἁρμοσάμενος · (βούλει πυθέσθαι)
Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ D
ει μετὰ θάνατον, Οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ
ύσει ἡ δόξα · ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα

A conservabis vel etiam corpori suo restitues. Abnuebat nihilominus Joannes et iterum prætendebat datum sibi præceptum ; nec instabat minus alter, graviterque incumbebat supplicando, cogendo, blandiendo, nihil non faciendo, quo persuaderi homini posse credebat genuinam ipsarummet Litaniarum seu precum imaginem in se exprimens qualescumque repræsentavit is qui primus deas fecit, tales assimilavit, ut dici posset tanquam ipsemet optimus poematis imitator. Verum ad hæc etiam obfirmatus Joannes presistebat immotus, semper memor præcepti, ipsumque in excusationem prætendens, quod nulla ratione posset infringere, quia per illud salvandum se sperabat. Sed alter, et jam ante mentis impos præ dolore, et tunc in unum quod quærebat toto incumbens ingenio, prudenter omnino ac sapienter, Reddenda tibi erit, inquit, in die judicii ratio hujus mei mœroris : scis autem quomodo condemnentur a Patribus, qui mœrentes afficiunt injuria. Quidquid hactenus adhiberi ab hominibus potuit, nihil ad solatium meum valuit, non deprecatio, non pollicitatio, non præcipiens pater, non familiaris consolans, non amicus invisens, non cognatus præsens, ut uno dicam verbo, nihil omnino : omnia enim æqualiter aversor, quæ et jam pridem dimisi et nunc plane abominor. Eia ergo, Pater reverende, stylo tuo elegantissimo applica mihi sermonis pharmacum, velut emplastrum quoddam salutare, quo sanitatem recipiam et anima retineatur in corpore jam deficiente, ipsamque, ut ita dixerim in naribus habente, tantumque non exspirante. Scias autem, et certo scias, fore ut res tota occulta maneat neque unquam ad notitiam senis deferatur: hoc enim mihi curæ imprimis erit, semper provisuro, ut quod compositum fuerit occultum et arcanum habeam.

45. His vincit hominem misericordem, demulcet sua natura flexibilem, et ad quod vult, trahit per se ducibilem. Componit ergo Joannes troparium, sic enim istiusmodi solent nec aliter debent appellari: troparium paucorum versuum, sed multæ energiæ plenum, quod etiam suavissime canit, secundum harmoniæ vere primæ tenorem: estque (si lubet audire) hujusmodi: Humana omnia vanitas, quæ post mortem non exsistunt. Non permanent opes, non comitatur gloria, subsequens enim mors omnia ista fecit evanescere. Quapropter immortali

) Litas, id est, preces primus in dearum num retulit Homerus, cujus etiam poemata disuntur in *Rhapsodias*, quas Latine *libros* dici-

) De *troparis*, quæ Latine *versiculos* vocare s, ita scribit Zonaras ad Canonem anastasi- Damasceni, Τροπάρια λέγονται, ὡς πρὸς τοὺς ις τρεπόμενα, καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ μέλους ἐκείνους ποιούμενα, ἢ καὶ ὡς τρέποντα τὴν τῶν ᾀδόντων πρὸς τὸ μέλος καὶ τὸν ῥυθμὸν ἁρμόν · εἰ μὴ γὰρ πρὸς ἐκείνους ὁ τῶν αὐτὰ

ψαλλόντων φθόγγος εὐθύνοιτο, οὐκ εὔρυθμον ἔσται τὸ μέλος οὐδὲ ἐναρμόνιον, οὐδὲ μέλος λέγοιτο, ἀλλ' ἀπηχὲς καὶ ἀνάρμοστον καὶ ἀῤῥυθμου φώνημα ·

« Troparia dicuntur quia se convertunt ad tractum, et cantus mutationem ad illud faciunt, seu vertunt quodammodo ad tonum modulationemque tractuum: nisi enim cum illis concordet tonus, ipsa troparia canentium non dicentur esse melos, sed confusus, incompositus et inconcinnus clamor ».

jam Christo clamemus : Requiem dona translatis hinc illuc, ubi omnium salus est. O quantæ sapientiæ plenæ sunt hæ paucæ syllabæ! paucæ, inquam, syllabæ respectu amplissimi quem continent sensus: qualem philosophiæ latitudinem, hoc definitu ac memoratu facile dictum ! Universim ostendit, planeque demonstrat, et absolute concludit, nihili faciendam vitam, nihili præsentia hæc æstimanda esse. Similia dixisset etiam is, qui omnium sapientissimus declaratus est Salomon, et dixisset ei, quam cælitus adeptus est, sapientiæ consona : dicta autem, ut admiranda, fuissent usum proverbii sortita, non tamen prorsus consona verbis ejus vitæque dixisset, motus reverentia doni exinde, sicut ipse testatur, procedentis, ut taceam passionum omnium humanarum, potius dixerim irrationabilium compressionem, Beatus hic certe et vere perfectus homo fuit, qui sibi omnino conscius erat collateralem Deo sapientiam non quidem petiisse palam, sed vere accepisse, etsi nonpropalaret quomodo eam receperit, utpote jactantiam oris usquequaque declinans; quam id tamen verum esset sermone simul et opere declarans, Prorsus enim aversus a mundo et omni affectu irrationali superior, atque ut verbo absolvam, æque faciendo ac speculando philosophari edoctus, omnia simul contemnebat et nihili faciebat omnia; quippe qui temporalia et terrena cuncta potius non esse quam esse credebat; atque illius præcipui boni duntaxat cupiditate flagrabat, quod supra nos est atque, ineffabile, et quod universa quæ sunt suam habent vel accipiunt essentiam.

46. Sed, o repentinum casum ! aut potius, euge præclaram beati nostri exinde probationem ! qua manifestius debebat monstrari, quam subditus et quam promptus esset ad Patris sui spiritualis mandatum, quantamque obedientiam ei deferret. Canenti præter exspectationem supervenit senex, verba audit, rem intelligit, indignatur ut contemptus. Ingreditur ergo ira tumens et plenus furore ac veluti meram bilem spirans: neque intueri eum voluit, sed plane aversans serioque repellens, vix demum verbo, eoque acerbitate pleno, dignatur mœrentem: Ita, o miser, præcepti oblitus es ? Hæccine promisisti ? Hæccine elegisti, quando renuntians mundo, cogente nemine accessisti ad nos ? Non meministi, quot quantisque rejicientibus te, eo forsitan quod morum tuorum pravitatem intractabilitatemque introspicerent, solus ego te (quod utinam non fecissem !) susceperim indiscipulum, mea te instructione dignatus ? non sane in spes ejusmodi ac talem finem non profecto, per ipsam vitæ, monasticæ regulam: non, per ordinem illum pulcherrimum quem a principio observarunt, qui vere solitudinem elegerunt: non, per speciosissimam clarissimamque nigredinem habitus, venerabili Pachomio de cœlis monstrati; sed ut te prout oportet corrigerem, et omnem qua inflaris

πάντα ἐξηφάνισε. Διὸ Χριστῷ τῷ ἀθανάτῳ βοήσωμεν · Τοὺς μεταστάντας ἐξ ἡμῶν ἀνάπαυσον, ἔνθα πάντων ἐστὶν ἡ σωτηρία. Ὡ πόσης τοῦτο γέμει φιλοσοφίας τὸ βραχυσύλλαβον ! βραχυσύλλαβον γὰρ, πρὸς ἣν παριστάνει πλατυκῶς ἔννοιαν · ὡ πόσην σοφίας αὐχεῖ μεγαλόνοιαν τὸ εὐόριστον τοῦτο καὶ εὐμνημόνευτον ! Γενικῶς ἀποφαίνεται, ὁλικῶς ἀποδείκνυσι, σεμνῶς ἀναγκάζει μηδὲν ἡγεῖσθαι τὸν βίον, μηδὲν τὰ παρόντα λογίζεσθαι. Εἶπέ που τῶν αὐτοῦ λόγων καὶ Σολομὼν παραπλήσια, ὁ πάντων μετὰ πάντων μεμαρτυρημένος σοφωτατος · καὶ εἶπε μὲν ἄξια τῆς ἄνωθεν ἰσχήκει σοφίας, καὶ ἐγνωμοδότησεν ὡς θαυμάσια · ἀλλ' οὐμενοῦν διαπαντὸς συνῳδὰ τοῖς λόγοις καὶ τὰ τῆς διαγωγῆς ἐπεδείξατο · αἰδοῖ γὰρ τῆς ἐκεῖθεν ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος μεμαρτύρηκε δωρεᾶς, παρίημι λέγειν παθῶν ἀνθρωπίνων ἢ μᾶλλον ἀλογωτέρων κατάσχεσιν. Ὁ δὲ γε μακάριος οὑτοσὶ καὶ τέλειος ἀληθῶς ἄνθρωπος, ὅτι καὶ διὰ πάντων ὁμολογῶν διετέλεσεν ἑαυτῷ, ὁ τὴν πάρεδρον Θεῷ σοφίαν οὐκ αἰτήσας μὲν φανερῶς, εἰληφὼς δ' ἀληθῶς, εἰ καὶ μὴ ἐξεῖπεν, ὡς εἴληφε, πάντη πως ἐκκλίνων προΐεσθαι μεγαλορρημοσύνην τοῦ στόματος, καὶ λόγοις ὅπως ἀληθείας ἔχει καὶ στάσεως ἐγνωμάτευσε, καὶ ἔργοις αὐτοῖς διεχλεύασε, καθάπαξ τοῦτον ἀποστραφεὶς, καὶ παντὸς ἀλογωτέρου πάθους ἀνώτερος φυλαχθείς · ἁπλῶς τε εἰπεῖν κατάλληλα τῇ θεωρίᾳ τὰ περὶ τὴν πρᾶξιν ἐφιλοσόφησεν, ἅπαντ' ὁμοῦ περιφρονήσας καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξιώσας, ὡς οὐκ ὂν μᾶλλον ἢ ὂν λογισάμενος ἅπαν ὁμοῦ χθόνιόν τε καὶ χρόνιον, οὐδὲ μόνου καὶ κυρίως ὄντος τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκείνου καὶ ἀπορρήτου, παρ' οὗ πᾶν ἐσχήκει ἢ λαμβάνει τὴν ὄντωσιν, διάπυρον τὴν ἕψεσιν ἐσχηκώς.

μζ'. Ἀλλ' ὢ περιπτώματος αἰφνιδίου ! ἢ μᾶλλον εὖγε τῆς ἐνθένδε λαμπρᾶς δοκιμασίας τοῦ μάκαρος ! δι' ἧς ἔτι μᾶλλον ἐμφανίσαι τὸ εὐπειθὲς ἤμελλε καὶ εὐήκοον ὁπόσον εἰς τὸν πνευματικὸν ἠῦχει Πατέρα, καὶ οἵαν ἐκέκτητο τὴν ὑποταγήν. Ἐφίσταταί οἱ παρὰ προσδοκίαν μελῳδοῦντι ὁ γέρων, ἀκούει τῶν λόγων, συνίησι τοῦ ἔργου, ἐκβαίνεται περιφρονηθείς. Εἴσεισι γοῦν γέμων θυμοῦ καὶ πλήρης ὀργῆς, χόλον ὥσπερ ἀποπνέων, καὶ μηδ' ἐνιδεῖν δῆθεν ἐθέλων, ἀλλὰ τελέως ἀποστρεφόμενος, κἀκ ψυχῆς τοῦτον ἀποποιούμενος· ὀψὲ δέ ποτε καὶ μόγις λόγου καὶ λόγου μεστοῦ πικρίας ἠξίωσεν · Οὕτως, ἄθλιε, τῆς ἐντολῆς ἐπελάθου ; Ταῦθ' ὑπέσχου ; Ταῦτα προείλου ὅτε τοῦ κόσμου ἀποκεχώρηκας, καὶ παρ' ὑμᾶς ἀναγκάσαντος μηδενὸς γέγονας ; Οὐκ οἶσθα ἐφ' ὅτῳ σε προσείληφα, θείλαιε ; Οὐ μέμνησαι πόσων σε καὶ οἵων οὐ προσδεχομένων, τὸ τοῦ τρόπου τάχα κατοπτευσάντων σκαιὸν καὶ δυσάγωγον, μόνος ἔγωγε προσηκάμην, ὡς εἶθε μὴ ὤφελον, καὶ μαθητείας ἠξίωσα, οὐκ ἐπὶ τοιαύταις ταῖς ἐλπίσιν, οὐκ ἐπὶ τοιούτῳ, οὐ μὰ τοὺς τῶν μοναχῶν ἱερωτατους θεσμοὺς, οὐ μά τὴν συντηρηθεῖσαν ἀρχῆθεν εὐταξίαν, τοῖς πρὸς ἀλήθειαν τὸν μονάδα βίον ἐκνελομένοις, καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν ἀσπασομένοις, οὐ μὰ τὴν ὁραθεῖσαν ἄνωθεν Παχωμίῳ τῷ θεσπεσίῳ (20)

(20) S. Pachomii prolixa et antiquissima Acta damus 14 Maii, ubi num. 15 refertur regula,

ταύτην καὶ λαμπροτάτην μελανειμόνη- A tui æstimationem subigens, per viam salutis sine
ὡς δέον σε καταρτίσαιμι, καὶ σε γυ- offendiculo transeundam deducerem. Nunc autem
θυποτάξας ἅπασαν οἴησιν, ἀπροσκόπτως deceptum me vjdeo lavando Æthiopem, et cancrum
ωτηρίαν διαβαίνειν καθοδηγήσαιμι. Νῦν docendo recti gressus rationem, ac lignum tortum
ν ἐμαυτὸν ἀποσμήχων Αἰθίοπα, ἢ καρ- erigendo, aut si quid aliud difficile mutatur, contra
ειν ὀρθὰ μεταμανθάνειν ἐκβιαζόμενος, ἢ naturam tentando. Quapropter in derisum factus
δὸν ἀπευθύναι πειρώμενος, ἢ εἴ τί γε sum, quadratque in me proverbium, quo plerique
τούτοθεν δυσμεταβλήτων, καὶ ἀπὸ φύσεως utuntur contra eos qui aliquid imprudenter ac stulte
κατεπειγόμενος. Ἔνθεν ἂν καὶ εἰς πα- aggressi sunt : etenim cœpi facere, quæ perfici non
ποίμην, καὶ ἡ παροιμία καθηκόντως poterant, et super aquas scribere volui.Nunc ergo
μοι, ἣν κατὰ τῶν ἀφρόνως τι καὶ μάτην exi statim, discede a me, vade post perversam co-
μένων ἐπιφέρειν οἴδασιν οἱ πολλοί · καὶ gitationem tuam.

τοις ἐπικεχείρηκα, καὶ ἐπὶ ματαίοις ἐσπούδακα, καὶ ἀληθῶς καθ' ὑδάτων γράφειν τεθέ-
ἔξελθε τὸ τάχος, ἀπ' ἐμοῦ γενοῦ, καὶ τῆς σῆς ὀπίσω πονηρᾶς διανοίας παρεύθητι.

δ' ἀπαράκλητα ἐδρύνει πεσών, καὶ τὴν B 47. Joannes vero prostratus humi flebat incon-
ξηγόρευε, καὶ πλεῖστα ὑπὲρ συγγνώμης solabiliter, causam exponens multumque pro venia
δ' αὖ γέρων σοβαρὸς ἵστατο, συχνοὺς exoranda supplicans. Econtra senex stabat rigidus,
τοὺς λόγους, μᾶλλον δὲ μακρούς ἐπισυν- increpantia verba in longum protrahens, seu potius
χλευασμούς · τέλος τῆν χειρὸς τόνδε prolixas invectivas colligens : denique manu eum
Οὐδὲν τὸ ἀπὸ τοῦδε σοι τε κἀμοὶ κοινόν, apprehendens, Nihil, inquit, ex nunc tibi ac mihi
ωπε · ὅπη γοῦν σοι καὶ βουλητόν, ἄπιθι. commune sit, o homo ; quo voles abito. Egreditur
τούτοις. Ἀλλὰ τίς ἂν ἐντεῦθεν ἐκφρά- ergo : verum quis valeat explicare ejus lacrymas,
ρυα, τὸν κόπετὸν, τὴν κατήφειαν, τὸ τῆς planctum, gemitum, afflictionem animi. emaciatio-
ος, τὴν τοῦ σώματος τῆξιν, τὸ ἀφόρητον nem corporis, doloris intolerabilis et inconsolabilis
ἀπαράκλητον ἄλγος ; Οὐχ οὕτω πάλαι tristitiæ acerbitatem ? Non sic olim e paradiso eje-
Ἀδὰμ τῆς Ἐδὲμ ἐξωσθείς, ὡς γε οὗτος etus Adam luxit, quemadmodum hic, non vana ut
α κατ' ἐκεῖνον ἐλπίδι κλαπείς, ἀλλὰ συμ- ille spe deceptus, sed affectu fraternæ commisera-
τρὸς τὸν ἀδελφὸν ὑπαχθείς, καὶ τῆς τοῦ tionis supplantatus: et charitatis causa domo pa-
ος ὑπὲρ φιλαδελφίας ἀπελαθείς. Ἀλλὰ terna expulsus. Ut vero aliquantulum in se rediit
νοῦν ἔπεισιν (εὑρετικὸν γὰρ ἡ ἀνάγκη, (industria autem res est necessitas, et quisquis
τὸ βιαζόμενον πολυμήχανον) ὡς, εἰ τοὺς C vim patitur, multum contra molitur), Quid si, in-
τῶν μοναχῶν προσιὼν καταδυσωπήσειε, quit apud se, primoribus monachorum supplex
τι σφίσιν ἀποχρήσαιτο πρὸς τὸν γέροντα, fiam, iisque ut legatis ad senem deprecatoribus
κἰδεσίμους προβάλοιτο, ἴλεων αὖθις ἂν utar, ut me priori disciplina dignetur, neque re-
, καὶ τῆς προτέρας μαθητείας καταξιω- pellat a salute, quam inde exspecto ?
ῆς ἐντεῦθεν σωτηρίας οὐκ ἀστοχήσειε.

το δὴ καὶ ποιεῖ · καὶ ἀπίασιν οἱ σεμνοὶ 48. Dictum, factum. Abeunt venerandi illi et
ιοι γέροντες, ὡς ἂν δὴ τὸν παιδευτὴν τῷ sancti senes, ut discipulum magistro reconcilient,
καλλάξειαν, καὶ τὸν υἱὸν ἐπαναγάγοιεν filium reducant ad patrem. Sed adamente reperiunt
Ἀλλ' εὑρήκεσαν καὶ ἀδάμαντος ἐκεῖνον duriorem illum, nihil enim suscipiebat neque se pa-
ν · οὐδὲν γὰρ ὅ τι καὶ παρεδέχετο, οὐδενί tiebatur emolliri. Cum tamen instarent vehemen-
λίσσετο. Ὡς δὲ σφοδρῶς ἐνέκειντο, καὶ tius, ostenderentque quod graviores pro sua incle-
αὐτὸν ὑπὲρ τῆς ἀσυμπαθείας ταῖς ἐπιτι- mentia daturus esset pœnas, quam pro inobedien-
ἰκνυον ἐνεχόμενον καὶ μείζοσιν ἢπερ ἐκ tia alter, Licebat enim, inquiebant, iterato præce-
οίας [παρακοῆς] ἐκεῖνον (ἐξὸν γὰρ, ἔφα- pto corrigere in discipulo quantumcunque gravis
τέρᾳ] ἐντολῇ τὸ τοῦ μαθητοῦ διορθώσασθαι D delicti lapsum ; neque convenit non admittere pœni-
χάτης ἁμαρτίας, μήτε μὴν μετανοοῦντα tentem, ac ne satisfactionem quidem quam pro culpa
, μήτε τὴν ὑπὲρ του ἐπικλήματος εὐθύνην vellet explicare ; reposuit ille : Si primi præce-
υν), οὕτος ὑπολαβὼν, Ἀλλ' εἰ παριδεῖν pti transgressionem dissimulare me vult, age, se-
τῆς πρώτης παράβασιν ἐντολῆς, τῆς δευ- cundum adimpleat, Circumeat lauram totam et
ρο δὴ γενέσθω ταύτης ἐκπληρωτής. Ὅλην latrinarum sordes expurget.Hoc audito illi averte-
περιελθέτω, καὶ τὰ τῶν οἰκιδίων, ἃ δὴ runt vultus, discesseruntque pudore prægravati,
σωτήρια (21), σαρωσάτω τὰ λύματα. cum ex una quidem parte considerarent viri vene-

æscripta ab angelo, in qua fit mentio me-
æ, lebitonis seu superpellicii linei, et cu-
jus licet non explicetur color, nigrum
inc fuisse facile quivis credet
.verbum, *ædicularum*, quas *sellas* appel-

lamus, ita, ad hujusmodi necessitatem honestiori vocabulo explicandam, variæ apud nos gentes utuntur voce *sedis* ; Suidas autem, quæ hic neutraliter σωτήρια, feminine scribit σωτηρίας, vultque dici ut σῖλλας, σελλάριας, ἴδρας.

rabilis honestatem; ex altera vero obscœnitatem sordium cogitarent.

Τοῦθ' ὡς ἤκουσαν, ἀπεστράφησαν τὰς ὄψεις · καὶ οὐχ ἧττον μετ' αἰσχύνης ἢ βάρους ἀπῄεσαν, τό τε τοῦ ἀνδρὸς σεμνὸν καὶ περίδοξον ἀναλογιζόμενοι, καὶ τὸ τῶν ῥυπασμάτων ἄγος διενθυμούμενοι.

49. Quid porro Joannes? Vidit revertentes illos (ex quo enim ingressi erant, lætum aliquid ad iis se auditurum præstolans, ferventi ad Deum deprecationi instabat) et accedens interrogat, quid velit Pater, et quid pro delicto fieri jubeat. At illi primo non audebant rem eloqui, reverebantur enim virum ob generis in eo claritatem, nec minus ob virtutis excellentiam. Ut ergo vidit nihil se interrogando proficere, ad eorum sese prosternens pedes, magna voce, Edicite, inquit, Patres, quid velit Pater meus : ecce enim paratum me ad mandatum explendum et quidquid voluerit exsecutioni mandandum. Tunc rem, ut erat, exposuerunt, avertentes vultum et prout decebat erubescentes. Ast ò cor contritum ! o spiritum humiliatum ! propter quæ non solum non despexit illum Deum aut salute qualicunque dignatus est, sed omnino magnifice et splendide eumdem excepit, admirandis omnino præmiis ipsum cumulans. Etenim vix audierat verbum, cum mox apprehensis manu scopis et cophinum humero suscipiens abivit, velut qui animo, Deum ubique præsentem videnti, et statim mandatum capessente, non secus quam de antiquo Israelis populo confitebatur David, hæc Psalmi verba opportune concineret. Avertit ab oneribus dorsum ejus [3], a gravioribus utique et magis pudendis sarcinis ; et manus ejus in cophino servierunt. Ferens igitur necessaria ad sordium exportationem instrumenta, non scopis solum, sed etiam manibus easdem in cophinum collegit.

μθ'. Ἀλλὰ τί περ ὁ Ἰωάννης ; Ὁρᾷ τούτους ὑποστρέψαντας (ἦν γὰρ, ἐξότε καὶ εἰσῄεσαν, πυθέσθαι τι χρηστὸν ἐκδεχόμενος, καὶ θερμῶς ὑπὲρ τοῦδε τὸν Θεὸν δυσωπῶν) · τοίνυν καὶ προσιὼν εὐθὺς ἐρωτᾷ, τί τε ὁ Πατὴρ ἐθέλει, καὶ ὅ τι γε ὑπὲρ τοῦ ἁμπλακήματος διαπράξασθαι βούλεται. Οἱ δὲ τὴν μέν πρώτην ἐξειπεῖν οὐκ ἠνείχοντο · ἠσχύνοντο γαρ τὸν ἄνδρα τῆς τε ἐκ τοῦ γένους περιφανίας καὶ τῆς ἐξ ἀρετῆς οὐχ ἧττον σεμνότητος. Ἰὼς δ' οὐκ ἀνίει ἀνερωτῶν, πρὸ τῶν ποδῶν τε πεσών, Ἐξείπατέ μοι, Πατέρες, ἐδόα, ἐξείπατε τί περ ὁ ἐμὸς θέλει Πατήρ · ἕτοιμος γὰρ ἐκπληρῶσαι τούτῳ τὸ θελητὸν, καὶ εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὸ πρὸς βούλησιν. Μόγις δὴ τότε τὰ τῆς ἐπιτιμίας ὡς εἶχεν ἐξηγορεύουσι, τὰς ὄψεις ἀποστραφέντες, καὶ τὰ εἰκότα ἐρυθριάσαντες. Ἀλλ' ὦ καρδίας ἐκείνης συντετριμμένης ! ὦ τεταπεινωμένου πνεύματος ! οἷς καὶ οὐχ ὅτι γε Θεὸς τοῦτον οὐκ ἐξουδένωσεν ἢ σωτηρίας ψιλῆς κατηξίωσεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρὸς ἄγαν προσῆκατο, καὶ μεγαλοπρεπῶς προσεδέξατο, καὶ θαυμαστοῖς οἷοις ἠμείψατο γέρασιν. Οὐκ ἔφθη γὰρ ἀκούσας, καὶ λαβὼν μετὰ χεῖρας τὸ πτύον καὶ ἐπωμισάμενος κόφινον, ὡσὰν δὴ καί ἐπὶ τῷ διαπαντὸς τούτῳ Θεὸν ὁρῶντι καὶ αὐτόχρημα καταστάντι νοῖ, οὐχ ἧττον αὖθις ἢ ἐπὶ τῷ πάλαι Ἰσραὴλ ἀνθομολογοῖτο Δαβὶδ καὶ εὐκαιρότατα ψαλμῳδοίη, ὡς Ἀηέστησεν ἀπὸ ἄρσεων τὸν νῶτον αὐτοῦ, μαχθηροτέρων τε καὶ αἰσχροτέρων δηλαδὴ βασταγμάτων, καὶ ὡς αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐν τῷ κοφίνῳ ἐδουλευσαν. Διαγκαλισάμενος οὖν τὰ πρὸς ἐκφόρησιν ὄργανα, τῷ πτύῳ δέ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ χερσίν αὐταῖς διεχειρίζετο τὰ μολύσματα, καὶ πληρῶν τὸν κόφινον ἀνετίθετο.

50. Audiit hæc senex, statimque emollitus, in occursum ejus velociter egreditur, colloque infusus deosculatur frequenter, alloquitur dulciter et dicta retractans appellat filium obedientiæ, divinumque hominem nuncupat ; seipsum vero beatum prædicat, partim quia præfectus fuerat tantæ virtutis viro, tam magno, tam perfecto, tam incomparabili ; partim quod submotis aliis ejusmodi munus ipse esset sortitus. Denique amplexibus ejus utcumque satiatus, ingreditur cellam, læva quidem manu dexteram ejus tenens, dextero vero brachio dorsum ejus circumdans ; atque ex eo tempore illo utitur, non ut magister discipulo. neque ut filio pater, sed tanquam nobiliorum naturarum uni cum verecundia accedebat, vehementer ipsum honorans, et sicut conveniebat colens.

ν'. Τοῦτ' ἀκουσθὲν ὁ γέρων μειλίσσεται, καὶ δρομαῖος ἐφίσταται, καὶ περιφὺς τῷ τραχήλῳ, περιεπτύσσετο συχνὰ, προσωμίλει ἡδέα · παλινῳδίαν τε ἄγων, τέκνον ὑπακοῆς ἀπεκάλει, καὶ θεῖον κατωνόμαζεν ἄνθρωπον · πλεῖστά τε ἑαυτὸν ἐμακάριζεν, οἷς ὅτι τοιούτῳ τὴν ἀρετὴν ἐπεστάτησεν, οὕτω μεγάλῳ, οὕτω τελείῳ, οὕτω τοῖς ὅλοις ἀπαραμίλλῳ, καὶ οἷς δὴ τοὺς λοιποὺς παραγκωνισμένους, τὴν ἡγεμονίαν αὐτὸς ἐκληρώσατο. Ἐπεί δ' αὐτάρκως ἔσχε τῶν ἀσπασμῶν, εἴσεισι τὴν οἰκίαν, τῇ λαιᾷ μέν τῆς δεξιᾶς ἐχόμενος, θατέρᾳ δὲ τῶν νώτων αὐτὸν διαγκαλιζόμενος, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου οὔθ' ὡς μαθητῇ παιδευτὴς, οὔθ' ὡς πατὴρ τέκνῳ χρώμενος ἦν, ὡς τινι δὲ τῶν κρειττόνων φύσεων προσανεῖχε καὶ δι' αἰδοῦς ἦγε, καὶ τὰ μεγάλα ἐτίμα, καὶ ὡς εἰκὸς ἐσεβάζετο.

51. Quoniam vero non expediebat lucernam abscondi sub modio (neque enim parva hæc calamitas erat fideli populo, profundis in tenebris oberranti, et graviter valde prolabenti), nec æquum erat omnino obstrui fontem (dum plebs Christiana

να'. Ἐπεί δ' οὐκ ἐχρῆν ἐπιπλέον τὸν λύχνον ὑποκεκρύφθαι τὸν μέδιμνον (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ μετρία πως ἐντεῦθεν ἦν ἡ ζημία τῷ εὐσεβεῖ καὶ θείῳ σχοινίσματι, ὡς ἐν βαθεῖ τῷ σκότῳ πλανωμένῳ καὶ δεινὰ πάνυ προσπταίοντι) μήτε μὴν διαπαντὸς τὴν πηγὴν

[3] Psal. LXXX, 7.

ττεσθαι δίκαιον ἐτύγχανεν ὄν, τοῦ λαοῦ δὲ ψυχι A verborum divinorum siti fatiscit et extreme periclitans ægre spiritum ducit) age videmus qua ratione
λειποψυχοῦντος ῥημάτων, καὶ τὰ ἔσχατα μι-
νύοντός τε καὶ κινδυνεύοντος, πῶς καί τινα producta lucerna sit, et fluento copiosi fontis hu-
ὁ τε λύχνος παῤῥησιάζεται, καὶ τὸ ἄφθονον jus reserato irrigata hæreditas Christianorum, et
ίας ταύτης ἀναστομοῦται ῥεῦμα πηγῆς, τὸ τε divina plenitudo restaurata, Deo rebus nostris sa-
ώνυμον καταρδεύει λάχος, καὶ τὸ θεῖον ἀνα- pienter providente, et circa id satagente. Iterum
πλήρωμα, Θεῷ τῷ σοφῷ τῶν ἡμετέρων προ- enim libere egit Deus : non tamen sicuti Abrahamo
καὶ τὰ κατὰ τοῦτο διῳκονόμηται. Θεός γάρ tanquam in transitu apparuit intra tabernaculum
παῤῥησιάζεται, πλὴν οὐχ ὡς τῷ Ἀβραὰμ ἐν neque sicuti nepoti ejus Jacobo per luctum et pu-
νῇ κατὰ πάροδον ἐπιφαίνεται, οὔθ' ὡς τῷ ἐκ- gnam se manifestavit ; illam, inquam, luctam, quæ
Ἰακώβ διὰ πάλης τε καὶ νίκης διασημαίνεται, communis nostræ salutis magnum præfigurabat
ἐκείνης, ἣ τὸ μέγα προδιετύπου τῆς κοινῆς mysterium exinanitionem scilicet et susceptionem,
σωτηρίας μυστήριον· τὴν κένωσιν φημι καὶ atque ejus qui susceptus fuerat ex ipsa suscep-
ὑσλῆψιν, καὶ τὴν τοῦ προσληφθέντος ἐξ αὐτῆς tione deificationem. In quo sane natura nostra, ut
ἥψεως θέωσιν. Τοῦτο γάρ οἶμαι τὸ τὸν Ἰσραὴλ existimo, extremis hisce temporibus visa est Israe-
θῆναι προϋπέφαινε, τὸ τὴν ἡμετέραν ἐπ' ἐσχά- B lem superavisse, quod eatenus incommutabiliter ac
σιν, τὴν τέως ἰσχυρὰν τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀμε- firmiter peccato inhærens, congressa cum Deo sit
ν, ξυμπλακῆναι Θεῷ, εἶτουν προσληφθῆναι atque ab eo assumpta, atque ex eo ipso per quod
σοῦτον ἐξ οὗπερ ἦν πεσεῖν, εἴτουν μεταπεσεῖν, labi ac relabi debuerat, non solum sanctificata, (o
χ ὅτι γε ἁγιασθῆναι (ἀλλ' ὦ φρικτοῦ μυστη- tremendum mysterium ! o prodigium obstupescere
ὦ τεραστίου καὶ νοῦν καταπλήττοντος, καὶ faciens animam rationemque transcendens !) sed
συστέλλοντος !) καὶ θεωθῆναι, καὶ ὑπὸ πάσης etiam deificata et ab omnibus creaturis adorata.
νηθῆναι τῆς κτίσεως. Πλὴν οὐχ οὕτω γε Θεός Non tamen, ut dixi, ad eumdem modum nunc li-
ὔθις παῤῥησιάζεται (ταῦτα γάρ ἄλλου τύπου, bere egit (istæ enim figuræ erant alterius rei altio-
κονομίας μείζονος προχαράγματα) νυνὶ δὲ διὰ risque providentiæ), nunc autem per suam purissi-
τοῦ παναγνου μητρὸς, τῆς θείας καὶ ἀχειρο- mam matrem, illud scilicet divinum et non manu-
υ σκηνῆς, ἐξ ἧς προελθὼν κατηγωνίσατο τὸν factum tabernaculum, ex quo prodiens inimicum
ν, διαγγέλλει τὸ βουλητόν. Ἐπειδὴ γάρ ἐξ αὐ- superaverat, voluntatem suam significavit. Quoniam
ι καὶ δι' αὐτῆς ἐνανθρωπήσας τῇ κοινῇ τῶν enim ex ipsa et per ipsam factus homo cum homi-
πων προσωμίλησε φύσει, διὰ ταύτης καὶ νῦν nibus dignatus est conversari ; per eamdem, quam
ἢν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ πασῶν δυ- C supra angelos archangelosque et omnes virtu-
ν προτετίμηκε, καὶ ὁμιλεῖ καὶ διασαφεῖ τὰ tes honoravit, locutus est et manifestavit quæ vo-
βούλησιν. lebat.

Μιᾷ γοῦν τῶν νυκτῶν ἐπιφαίνεται τῷ πρε- 52. Ergo nocte quadam apparuit seni Deipara
ὴ πάναγνος αὐτὴ Θεοτόκος, καὶ, Τί, φησὶ, τοῦτο et, Cur, inquit, hoc facis ? Quare obstruis fontem,
; ἵνα τί τε πηγὴν ἀναῤῥάττεις θείων πολυχεύ divinis sermonibus copiose scatentem, et luminare
λόγων, καὶ φωστῆρα περικαλύπτεις καὶ, συ- abscondis, ac lucem obumbrans, noctem efficis in
ις τὸ φῶς, καὶ νύκτα μεσημβρίας ποιεῖς ; meridie ? Permitte Joannem exornare verbis Eccle-
τὸν Ἰωάννην κοσμῇ καὶ λόγοις τὴν Ἐκκλησίαν siam Dei ; permitte ut rectis eam dogmatibus
Ἄφες στηρίξαι ταύτην τοῖς ὀρθοῖς δόγμασιν. stabiliat, permitte ut dissolvat perplexas intrica-
ἀναλύσαι τὰ τῶν σοφιστῶν τῆς κακίας περὶ- tasque pessimorum sophistarum objectiones, per-
ται γριφώδη προβλήματα. Ἄφες διελέγξαι τὰς mitte ut eorum sophismata et fraudes redarguat.
ς τούτων καὶ τὰ σοφίσματα. Περίπλεως οὖν Ad hæc timore ac tremore impletus monachus ex-
ν καὶ φρίκης ὁ μοναχὸς ἀγυπνίζεται, καὶ τὸν pergiscitur Joannem advocat, et, Eia, inquit, vir
ην μετακαλεῖται, καὶ Ἴα, φησιν, ἄνθρωπε Dei, data tibi ad meliora gratia libere ex nunc
ιοῦ, ἄγε τὸ ἀπὸ τοῦδε τὴν δοθεῖσάν σοι χάριν D utere, exalta in fortitudine vocem, loquere verba
οῦ κρείττονος παῤῥησίασον, ἐν ἰσχύϊ τὴν φωνὴν divina, et compone sermones delapsa ex alto sa-
ν, φθέγξαι ῥήματα θεῖα, καὶ σύνθες λόγους pientia plenos : apparuit enim mihi generis nostri
ς πλήρεις τῆς ἄνωθεν· ὤπταί μοι γὰρ ἡ τοῦ salvatrix, intemerata virgo Maria, succensens mihi
ου σώτειρα γένους, ἡ πάναγνος Μαριὰμ, οἷς quia te impedivi, severeque injungens, ut tuo te
ι τοῦ διεκώλυον χαλεπαίνουσα, καὶ ἀνεῖναι τοῦ arbitrio sinam agere. Ignosce igitur quod te cohi-
σφοδρὸς κατεπείγουσα. Τοίνυν μοι καὶ τῆς buerim, ignosce senili simplicitati. Econtra Joan-
κατασχέσεως σύγγνωθι· σύγγνωθι τῆς ἀφελείας nes, non elatus animo, neque ullam omnino in se
ροντι. Καὶ ὃς μὴ μέγα φρονήσας, μηδέ τι mutationem ostendens, sed in eodem statu perma-
λαγμένον ὅλως ἐπισειξάμενος, ἀλλ' ἐπὶ ταυτοῦ nens, atque familiarem sibi modestiam retinens,
, καὶ τὴν σύντροφον διατηρῶν μετριότητα, ipse potius ignosci sibipetiit, et pro se ut oraret
ε ἀντισυγχώρησιν ἅμα καὶ τὴν εὐχὴν ἀπῄτει ad rem aggrediendam supplicavit.
τὴν ἐγχείρησιν.

Τίνα δὲ ἄρα τοὐντεῦθεν ἐξέθετο, καὶ ὁποῖά 53. Qualia vero exinde composuerit et quæ scri-

pserit, longi temporis prolixique sermonis opus foret exponere : igitur neque omnia neque ordine suo dicam, sed pauca admodum, quæ mihi in mentem venient, indicabo : partim ut iis, qui ipsa, jam antea noverunt, memoriam renovem ; partim ut nota faciam iis, qui eorum cognitionem necdum sunt assecuti. Exornavit ego primum concinnis suis melodiis præclaram Salvatoris ressurectionem, idque non simpliciter sed multifarie ac diversimode, inventione variarum cantionum, alternaque earumdem inter se mirabiliter connexarum vicissitudine. Sed et pro reliquis festis, quibus religiosa plebs congregatur, unum aliquod sibi proponens eorum mysteriorum, quæ Dominus ac redemptor noster homo factus complevit, plurima eaque pulcherrima composuit. Deinde etiam sanctorum memorias similiter honestavit, ita ut tantum non omnes ad similem zelum evehat, atque ad ipsam eorum imitationem disponat ; facit enim ad exemplum martyrum generosos, quicunque ad concinendos martyrum hymnos accesserint, et ad omne, quod terrenum vel carnale est, sic affectos, quemadmodum ii qui istis superiores sancte vixerunt, quandocunque laudatorias de iis componit odas qui vitam sic egerunt : eosque suis glorificans cantibus alios ex aliis. canentes dico et audientes, simul omnes ad meliora ac diviniora tansfert. Illa porro, quæ aliter diffuse exposuit, quis valeat sigillatim numerare ?

54. Cæterum hæc aliaque dimittam, quomodo præteribo encomiasticos sermones, quibus venerandæ festivitates circumsonant, quique ad diviniorem vere melioremque choream invitant ? quomodo transiliam fontem scientiæ inde emanantis, ut non saltem in transitu exinde hauriam ? ut ad reliquæ festivitatis cursum robustior evadam, quando me deficere in stadio sensero ac desperare coronam. Cum enim illius memini, evagantem foras mentem continuo revoco ; cum ejus memini vere magis rationalis videor, ipsa ratione prudentius uti valens ; cum ejus memini, repente invenior esse solidus præ aliis cunctis theologis et multo illis intelligentior. Oh quot mysteriorum notitiam brevi temporis spatio mihi sentio infundi ! ad quantam evehor magnanimitatem ! Calco humana, scindo aerem humidiorem hunc et circumfusum terræ, quin et alterum puriorem transcendo, et tantum non procurro ultra æthera atque ad tertium cœlum pertingo, et quæ non licet loqui, effari doceor, plenus enthusiasmo multumque meipso melior : parum enim abest quin illius causa in cœlum ascendam totusque divinus fiam et plane spiritualis, atque intelligendi facultate æqualis angelo factus videor. Disco quæ ad immateriales substantias pertinent, et quomodo novenarius chorus ad trinarium reducatur, prout ordinatus est, cognosco et admiror ; insonant mihi ineffabiles eorum doxologiæ, et pene compellor una cum iis diversimode canere atque laudare

γε συνεγράψατο, μακροῦ πάντως του χρόνου και τοῦ λόγου δεομένα· οὐχ ἅπαντα μὲν κατὰ ῥυθμὸν εἰποιμεν, ὀλίγα, δὲ λίαν, και ὅσα νῦν ἡμῖν εἰς μνήμην ἥκει δηλώσομεν, τοῦτο μὲν τοὺς φθάσαντας ἐπελθεῖν ἀναμιμνήσκοντες, τοῦτο δὲ και τοῖς μήπω περιτυχοῦσι γνωρίζοντες. Κοσμεῖ μὲν οὖν τὰ πρῶτα τοῖς στιχηροῖς αὐτοῦ μελῳδήμασι τὴν τοῦ Σωτῆρος φαιδρὰν ἐξανάστασιν· και οὐχ ἁπλῶς οὕτω κοσμεῖ, πολυειδῶς δὲ και ποικίλως, μελῶν τε διαφόροις εὑρέσεσι και θαυμαστῶς οἵοις ἀναλλαττομέναις ἐγχύτησι· και ταῖς λοιπαῖς δὲ τῶν πανηγύρεων, ἐφ' αἷς ὁ εὐσεβὴς λεὼς ἐνθεάζομεν, ἴν τι πάντως προτιθέντες τῶν ὅσαπερ ὁ Δεσπότης και Ῥύστης ἀνθρωπήσας διατετέλεκε, και τὰ εἰκότα ἐπαγαλλόμενοι, κάλλιστά τε και πλεῖστα ξυνέθετο. Πρὸς δὲ και μνήμας ἁγίων τοῖς ὁμοίοις λαμπρῶς κατεκόσμησε· μόνον οὖν οὐκ ἐπαίρει πάντας πρὸς ζῆλον τὸν ὅμοιον, και ὑπαλείφει πρὸς τὴν αὐτὴν μίμησιν· και γάρ πως ἀνδρείους τίθησι κατὰ μάρτυρας, εἴ τῳ ἂν τύχοι τῶν μαρτύρων συνείρων τὸν ὑμνητήριον· και πρὸς ἅπαν δὲ προσπαθεῖς σαρκικόν τε και γήϊνον, κατὰ τοὺς ὁσίως και ὑπὲρ τὰ τῇδε βιωσαντας, εἴ τινι πάλιν τῶν οὕτωσι ζησάντων τοὺς αἰνετηρίους εἴη συνθέμενος· και καθωραΐσας τοῖς ᾄσμασιν, ἄλλους ἁπλῶς ἐξ ἄλλων τούς τ' ᾄδοντας, τοὺς τ' κἀροωμένους, μεταποιεῖ, και σύναμα πάντας πρὸς τὸ κρεῖττον και θειότερον μεταστοιχειοῖ. Ἃ δ' εἰς πλάτος ἄλλως ἐξέθετο, τίς ἂν κατὰ μέρος ἀπαριθμήσαιτο ;

νθ'. Ἐάσω ταῦτα. (Ἀλλὰ πῶς) παρήσω τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς τοὺς τὰς σεβασμίους ἑορτὰς περικροτουντας, οἳ δὴ πρὸς χορείαν μετακαλοῦνται θειοτέραν ὄντως και κρείττονα ; τὴν δὲ πηγὴν πῶς ἆρα παραδραμοῦμαι τῆς γνώσεως ; ἢ πῶς οὐχὶ και ἐκ πάροδον ταύτης ἀρύσομαι ; ἵνα πως πρὸς τὸν ἐφεξῆς δρόμον ἀκμαιότερος γέμωαι, λειποψυχῶν ἰδοὺ ἀπεγινώσκων τὸν διαυλον, και ἀπαγορεύων τὸν στέφανον. Ἀλλὰ φὰρ ἐμνήσθην ἐκείνης, και νοῦν παραυτὰ τὸν θύραθεν συναγήοχα· ἐμνήσθην ἐκείνης, και τῷ ὄντι λογικώτερος ἀναδείκνυμαι, χρῆσθαι συνετώτερον τῷ λογῳ δυναμενος· ἐμνήσθην ἐκείνης, και, τὸ μεῖζον πάντων, ἀσφαλὴς θεολογος παρευθὺς εὕρημαι, και νοερώτερος δή πως γεγένημαι. Ἰὼ πόσων ἐν ἀκαρεῖ μυστηρίων ἠξιώθην ! ὡ εἰς οἵαν κατήντηκα μεγαλόνοιαν· ὑπερπηδῶ τὰ ἀνθρώπινα, διασχίζω τὸν ἀέρα τουτονι τὸν ὑγρότερον και περίγειον, ὑπερβαίνω τῶν καθαρωτέρων, ὑπὲρ τὸν αἰθέρα θέω μικροῦ, και εἰς τρίτον οὐρανὸν φθάνω, και ἃ οὐκ ἐξὸν λαλῆσαι γλώσσῃ μυοῦμαι, και ἐνθουσιασμοῦ πληροῦμαι, και μακρῷ κρειττόων ἐμαυτοῦ γίνομαι· μόνον γὰρ οὐκ ἐν οὐρανῷ διὰ ταύτης ἀνέρχομαι, και θεῖος ὅλος καθίσταμαι, και νοὺς ἄντικρυς χρηματίζω, και ισαγγελος τὴν κατάληψιν ἀναδείκνυμαι. Μανθάνω τὰ τῶν ἀύλων ὡς παρῆκται δυνάμεων· τὸν ἐννεαδικὸν δὲ ἀκοσμον, τὸν εἰς τριαδικὸν συναγόμενον, μόνον οὐχ ὡς διατέτακται και γινώσκω και ὑπεράγαμαι· ἐνηχοῦμαι τὰς ἀπορρήτους ἐκείνων δοξολογίας, και πως δὴ συνεπαίρομαι τὴν ἁπλῆν Τριάδα και ὄντως μοναδικὴν διαφορως ἀνυμνεῖν και γεραίρειν πολυειδῶς. Ἐννοεῖ

ὰς τρεῖς τῆς ὑπερφυοῦς οὐσίας καὶ ὑπερου- A simplicem ac vere unicam Trinitatem. Intelligo
ὐσεως ὑποστατικάς, ἰδιότητας, πρός δέ, ὥσπερ supremæ essentiæ ac supersubstantialis naturæ hy-
την καὶ μίαν οὐσίαν τῶν τριῶν καταλαμβάνω postaticas proprietates, imo ipsam unam trium
των, οὕτω καὶ μίαν ἐξουσίαν ἐπιγινώσκω καὶ personarum essentiam quodammodo comprehen-
ν· ὕθεν καὶ ἕνα καὶ ἀληθῆ ταύτην Θεόν, καὶ do, sic unam potentiam potestatemque cognosco:
τῶν ὄντων τριττῶς ἀπερίγραπτον καὶ ἀληθῶς quo fit ut ipsam intelligam adoremque unum ac ve-
ητον τὸ θαυμάσιον καὶ καταλαμβάνω καὶ rum Deum, solumque inter omnia quæ exsistunt tri-
ι. Οὐ γοῦν φθάνω διαιρῶν εἰς τρία, καὶ συν- pliciter indefinibilem ac prorsus incomprehensum.
τρός ἐν, τὸ μέν τοῖς χαρακτῆρσι, τὸ δέ τῇ Cum igitur in tres divido et in unum conjungo,
ι, τῇ μοναρχίᾳ, τῇ ὁμοουσιότητι, τῇ τε πρός tres in proprietatibus, unum potentia, auctoritate,
ὄτον αἴτιον τῶν ἐκ τοῦ πρώτου καὶ αἰτιατῶν consubstantialitate, et ea quæ est causatorum om-
ᾳ καὶ ἀπαραλλάκτῳ ταυτότητι, οὕτως ἐπαι- nium cum prima causa dependentia, indissolubili-
οὕτω κουφίζομαι, οὕτω θαυμασίως ἀνάγο- que ipsius identitate; sic extollor, tam levis fio,
κί ὅλως τῶν ἐνταῦθα μετεωρίζομαι· καὶ θειό- tam mirabiliter sursum agor, ut ex iis quæ istic
ποκαθίσταμαι καὶ φαιδρότερος. sunt totus suspendar, atque inde divinior splendi-
B diorque mihi ipsi restituar.

Μῦθος μέν γὰρ τις καὶ ποιητική τερατεία, 55. Fabula est figmentumque poeticum, seu po-
δέ γραώδης ἀνάπλασις, ὅτι καὶ ἐξίσης ἃ μέν tius anile commentum, quo æqualiter hinc quidem
φύλλια, οἱ δέ τοὺς νηπιώδεις ψυχαγωγεῖν infantuli, inde pueruli consueverunt oblectari,
τοῖς καινοτέροις ἀκούσμασι· μῦθος οὖν, τόν novitatibus audiendis gaudentes; fabula est, in-
ἐς Ὠκεανόν κατάγειν, κἀκεῖθεν λελουμένον quam, qua dicitur sol in oceanum mergi, ibique
λαμπρότερον. Πλήν ἔστι μῦθος, πάλαι μέν ablutus illustrior resurgere. Ut tamen hæc sit fa-
ύμενος, νῦν δέ διαπαιζόμενος· τῆς δέ γε bula, olim celebrata, nunc explodenda: qui vivi-
ύτου ταύτης πηγῆς, μᾶλλον δέ τοῦ ἀπλέτου fluo isti fonti, aut potius inenavigabili sermonum
τῶν λόγων πελάγους, καὶ ἀδιεξιτήτου τῆς σο- pelago et impenetrabili sapientiæ profundo se im-
ἀθους, οὐκ ἔστιν ὃς ἄν εἰ καὶ τι μικρόν ἀπο- merserit, fieri non potest, quantumcumque parum
, ἀστερίσκος εἴ γε τύχοι ὢν ἀφανής, καὶ οὐχ ipse scintillet, tanquam exigua atque inconspicua
τά τόν μέγαν τοῦτον ἥλιον ἀκτινοβολῶν, καὶ stellula, quin instar magni hujus solis radios suos
ατα διαυγάζων, ὡς ἀπ' ἄκρων φθάνων εἰς diffundat atque extrema quæque collustret, tan-
καὶ πάνθ' ὁμοῦ τῆς αἴγλης πληρῶν· οἱοὶ quam a summis ad summa procurrens et splen-
ἱ πρό τούτου καὶ μετά τοῦτον ἐκλάμψαντες C dore suo simul omnia replens: quales nonnulli
ες παγκόσμιοι, τήν οἰκουμένην λαμπρύνα- ante et post ipsum quoque effulserunt, velut pulcher-
σίλειόν φημι καὶ Γρηγόριον τούς ἀκλονήτους rima luminaria, universum terrarum orbem
εβείας προβόλους, τούς στερρούς τῆς Ἐκκλη- illuminantia, Basilium atque Gregorium intelligo,
εμέθλους, τάς ἀῤῥαγεστάτας βάσεις τῆς πί- inconcussa pietatis antemuralia, firma Ecclesiæ
(ταῦτα γάρ οὗτοι πάντα θεόντως ἀκούοιεν, fundamenta, integerrimas fidei bases; ita siquidem
έ καὶ τά ὑπέρ ταῦτα καθηκόντως ἄγαν κατ- ipsos nuncupabimus non incongrue, quin et emi-
οιντο)· πρός δέ τούτοις καὶ μετά τούτων nentioribus cognomentis appellari possint; cum
ν τόν, τήν γλῶτταν χρυσοῦν, τόν ὁμώνυμον illis vero atque post illos Joannem, aureum illud
καὶ ὁμότροπον, καὶ τοῖς πᾶσι πάντη κατάλ- os, huic nostro cognominem ac moribus similem
οὐ δέ γάρ ἂν φαίην ἐφάμιλλον ἢ συνάμιλλον, eique comparandum; neque enim ausim dicere
υτως ἀκριβές ἀπεικόνισμα, ὡς πρός εὐφυές æqualem vel coæqualem; sed vere accuratum
ἀρχέτυπον, καὶ διαγινώσκω τοῦτον καὶ ἀπο- exemplar, velut ad archetypi elegantis formam
κι. Πλήν ἀλλ' οὐκ ἀῤῥυσάμενον [ἀῤῥιζωμέ- expressum, agnosco illum atque demonstro. Ve-
καί τῶν τινα καθ' ἡμᾶς τῶν ἀμυδρῶς ἅπτα rumtamen nunquid sine fundamento quis dixerit,
σμένων, καὶ ἀκτῖνος ὥσπερ ἀποπάλσει διηυ- D aliquem nostri temporis modice duntaxat, illumi-
ων, ὅλον ἀνελθεῖν φωτεινότατον, καὶ ὅλον natum et velut radii unius evibratione coruscan-
τατον, καὶ ὅλον θεοειδέστατον: tem, non posse fieri totum clarissimum, totum
splendidissimum, totum deiformem?

Τί μοι λέγειν λοιπόν; ὡς παρεῖται Σταγειρί- 56. Nunc vero quid attinet dicere, quomodo præ
τά τῆς γριφώδους τεχνολογίας καὶ τῆς πολυ- Joanne contemnendus sit Stagirita cum sua ænig-
ς περί φύσεως καὶ φυσικῶν ἀρχῶν ἐκθέσεως; matica disserendi arte atque multiplici expositione
ῶπται μετά τῆς ὑψηγορίας (ἐκνώ γάρ φάναι naturæ et naturalium principiorum? quod parvi
ας) καὶ τῶν οὐκ ἀσφαλῶν περί ψυχῆς γνω- faciendus sit cum sua grandiloquentia (non enim
ιάτων, ἢ τερατευμάτων μᾶλλον εἰπεῖν, ὁ πο- ausim dicere theologiam) cumque sua male funda-
ηναίοις Πλάτων καὶ τοῖς Ἕλλησι διαβόητος; ta, aut, ut verius loquar, monstrosa de animabus
λοιπός τῶν φιλοσόφων ὅμιλος ἐκείνοις δοξῶν, sententia ille apud Athenienses et Græcos cæteros
δ' ἐναντίων, κατέγνωσται; Ἀλλά ταῦτα μέν nominatissimus Plato? quod despicabilis fuerit
, εἰ καὶ μεγάλα ἄττα τυγχάνει, καὶ ἀληθῶς tota philosophorum turba, eadem cum illis seu

potius contraria sentiens? Prætermittenda namque hæc mihi sunt omnia, quamvis magnifica et consideratione dignissima; iterumque dicendum de libertate beati, qua pro pietate decertavit, et zelo quem habuit instar Phinees contra fornicantes in suis adinventionibus sive temerariis ausis, et imprudenter agentes contra immaculatas venerandasque imagines. Imagines (vah audaciam!) quas in memoriam incarnati Salvatoris, et eorum qui pro ipso decertaverunt aut alias religiose juxta legem Christi vixerunt sanctorum, jam inde a principio prædicatæ fidei efformare didicit universitas Christianorum. Quamvis nimine præsens, eminus tamen emisit jacula contra improbos, qui opinione ac fœdo ratiocinio suo conspurcaverunt aut etiam omnino aboleverunt sancta: et epistola sua, veluti hasta bene collimata, confixit filium Leonis, ejus qui primus a veritate exciderat, de quo etiam jam ante dixi, pauca ex multis circa eum in historiam relatis seligens: nunc autem nominandus est mihi (velle enim vos credo) is, qui ex eo natus, secundum ejus exemplum regnavit. Constantinus hic fuit, qui nihilominus, quin etiam multo magis quam ille, insanivit, animo utique impudentissimo et homo stercoreus; de quo non possum; imo abominor enarrare, quid ei, nescio qua ratione, in baptismo contigit, contra rectam doctrinam aut potius contra ipsum baptisma, in præsagium, sive ut potius dixerim, in manifestam futuri eventus prænotionem.

57. Hic ubi ad virilem pervenit ætatem, quod utinam non fuisset! quid non admisit sceleris? quid turpidinis non patravit? Fœdius quam pater suus inquinavit Dei populum. Sed o solertissimum consilium sancti! o plagam opportunissimo tempore inflictam! Phinees quidem Israelitam in sua observavit nequitia, et hastam intorsit, atque propalavit peccatum, et cæteros eo exemplo emendavit: sed uno solum in loco repressit crimen, solosque præsentes avertit a scelere. Joannes vero vehementer zelosus pro Deo, et supra nos intelligens, ac circa nos satagens jaculatus est quidem, et una cum peccato peccatorem confodit; sed statim id fecit ubique notum, et momento pene temporis omnes sustulit iniquos, litteris ipsis revelans scelus ubique locorum in conspectu omnium, et de impietate triumphans. Macte tuo isto in Dei causa zelo, martyr incruente! Macte ferventi tuo erga eumdem amore! Macte animi tui ad pietatis defensionem fiducia! Macte illustri tua intrepidaque constantia in prædicanda veritate!

58. Quid autem? an erga Deum resque divinas ita affectus hic fuit, et Deus eum non promovit, atque ad maxima quæque suscepit? Igitur quomodo cum eo egerit Deus, disce; et quomodo eum susceperit, audi. Suggerit Hierosolymorum antistiti, tunc obtinenti thronum fratris Domini, Jacobi scilicet fervidi illius magistri atque præconis veritatis (quomodo autem suggesserit taceo, quia invisibiliter per internam Spiritus motionem id factum)

Ἄξιάγαστα. Ἄγε δέ καὶ αὖθις τὴν ὑπέρ τῆς εὐσεβείας παῤῥησίαν τοῦ μάκαρος ἀναλάβωμεν, καὶ τὸν ζῆλον ὃν κατὰ τὸν Φινεὲς ἴσχηκε, κατὰ τῶν ἐκπορνεύσάντων ἐν τοῖς σφετέροις αὐτῶν διανοήμασιν, εἶτ' οὖν τολμήμασι, καὶ αἰσχρῶς ἄγαν ἀπερυθριασάντων κατὰ τῶν ἀχράντων καὶ σεβασμίων εἰκόνων (ἀβάλε τόλμης!) ἃ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπέρ ἡμῶν τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρωπήσεως, καὶ τῶν ὑπέρ ταύτης διαθλησάντων ἢ καὶ σεμνῶς ἄλλως καὶ κατὰ Χριστὸν ζησάντων ἁγίων, ἄνωθεν εὐθύς καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κηρύγματος τὸ Χριστώνυμον ἀνατυποῦν παρειλήφαμεν πλήρωμα. Καί γάρ ἀκοντίζει, εἰ καὶ μὴ παρών, ἀλλά πόῤῥωθεν, κατά τῶν ἀκολάστων γνώμῃ καὶ αἰσχρῷ λογισμῷ βεβηλωσάντων ἢ καὶ παντελῶς διαγραψάμτων τά ἅγια· βάλλει, καθά τινι δόρατι, εὐστόχῳ λίαν ἐπιστολῇ, τὸν τοῦ πρώτως τῆς ἀληθείας ἐξολισθήσαντος λίοντος ἔγγονον, περί τοῦ δή καί ἔφθην προειρηκώς μίτρι' ἄττα, καί ἐκ πολλῶν ὀλίγα τῶν ἀνιστορημένων περί ἐκείνου ἀναλεξάμενος· γνωριῶ δ' οὖν ὑμῖν καί τό ἐξ ἐκείνου, κατ' ἐκεῖνον (βούλεσθε γάρ ἴσως) δεδηλωκώς ἐξ ὀνόματος. Κωνσταντῖνος οὗτος, ὃς οὐχ ἧττον, εἰ μή καί μᾶλλον, κατά τῆς· εὐσεβείας λελύττηκεν, ἡ δυσωδεστάτη ψυχή, ὁ κοπρόφυρτος ἄνθρωπος. Οὐκ ἀνέχομαι, ἢ μᾶλλον βδελύττομαι τόν ἐν τῷ βαπτίσματι κατά τοῦ ὀρθοῦ δόγματος, μᾶλλον δέ κατ' αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἐπισυμβάντα τούτῳ, πρός φοιβασμόν ἢ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, σαφῆ τοῦ γενησομένου προδήλωσιν, εἰς ἐπήκοον ἐξειπεῖν.

νζ'. Οὗτος εἰς ἄνδρας ἐλθών, ὡς εἴθε μή ὤφελε, τί μέν τῶν ἀθέσμων οὐκ ἔπραξε; τί δέ τῶν αἰσχρῶν οὐκ ἐποίησε; Χεῖρον τοῦ γεγεννηκότος τό τοῦ Θεοῦ ἔθνος ἐμίανεν. Ἀλλ' εὖγε εὐστοχωτάτης τοῦ ἁγίου βουλῆς! εὖγε καιριωτάτης πληγῆς! Φινεές μέν γάρ τόν Ἰσραηλίτην τῇ κακίᾳ συνδιετήρησε, καί ἀντετίνετό δόρυ, καὶ ἐστηλίτευσε τό ἁμάρτημα, καί τό ἀπ' ἐκείνου τούς λοιπούς ἐσωφρόνισε· πλήν ἐφ' ἑτί τό τόπῳ ἀνέσχηκε, καί μόνους τούς παρατυχόντας τῆς ἁμαρτίας ἀνακεχαίτισεν· ὁ δέ τόν ὑπέρ Θεοῦ ζῆλον οὗτος πολύς, ὁ τά ὑπέρ ἡμᾶς συνετός, καί τά καθ' ἡμᾶς νουνεχής, κατηκόντισε μέν, καὶ τῷ κακῷ τήν κακίαν συνεξεκέντησεν· ἁπανταχῇ δ' ἀθρόον ἀνέδυξε, καί ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου πάντας συνέστειλεν, γράμμασι τοῖς αὐτοῖς πᾶσι πανταχῇ τήν ἁμαρτίαν ἀνακαλύψας, καί θριαμβεύσας τό παρανόμημα. Εὖγε σοι τοῦ κατά Θεόν ζήλου, μάρτυς ὄντως ἀναίμακτε! Εὖγε τοῦ διαπόρου πρός τόν Θεόν φίλτρου! Εὖγε τῆς ὑπέρ τῆς εὐσεβείας παῤῥησίας! Ὑπέρευγέ σοι τοῦ περιφανοῦς καί ἐξ ἀτρέστου τῆς ψυχῆς παραστήματος ὑπέρ τῆς ἀληθείας κηρύγματος!

νη'. Ἀλλά τί γοῦν οὗτος μέν οὕτω πρός τε Θεόν καί τά ὑπέρ Θεοῦ Θεός δ' οὐ προσίετο, ἢ οὐκ ἐν τοῖς μάλιστα προσεδέχετο; καί ὅπως τοῦτον εἶχε Θεός μάνθανε, καί ὅπως προσελάμβανεν ἄκουε. Ὑποβάλλει τῷ τῶν Ἱεροσολύμων προστατοῦντι καί τόν θρόνον κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τοῦ Ἀδελφοθέου διέποντι, Ἰακώβου λέγω τοῦ διαπρυσίου τῆς ἀληθείας διδασκάλου καί κήρυκος (τό δ' ὅπως ὑποβάλλει παρίημι, ἀοράτως γάρ καί δί ἐπιπνοίας τοῦ Πνεύματος),

; τοῦτον συγκαταλέξαι, καὶ τῶν κάτω A
ρίων ἐκτελέσαι τὸν τῶν ἄνω καὶ οὐρα-
ν. Καὶ ὃς χρίει τὸ τάχος μεταπεμψάμε-
ἱεροθύταις συντάττει, ὡς ἂν δὴ τὸ μέγα
οίη Χριστὸν, τὸ τυθὲν μὲν ἅπαξ, θυό-
σκεσι, ὑπὲρ τῶν ἅπαξ μὲν πεπτωκότων,
δὲ διασαλευομένων ἡμῶν. Τί δὲ Θεὸς
ως ἔχρισε, καὶ οὕτως ἀνέδειξεν, ὁποίων
τοῖς πόρρωθεν διεδήλωσεν ; ὁ δ' ὀλιγώρη-
ρῆκεν, ἢ τῆς κατ' ἀρετὴν συντονίας ὅλως
Οὔμενοῦν οὐδαμῶς, μακρῷ γὰρ πλείων
προθυμίαν ἐφάνη, καὶ πολλῷ τινι θερ-
τοῦ σώματος ὑπωπιασμὸν ἀνεδείχθη,
νωσιν ὑψηλότερος, καὶ πρὸς πᾶσαν ἄλ-
ἀκμαιότερος. Ὡς γὰρ ἄν τις τῶν τὰ
λούντων ἀρχεῖα, μείζονος ἐπιβὰς ἀξίας, B
καταστείη καὶ προθυμότερος, εἴπερ
ς τοῦ τετιμηκότος ἐγκριθείη, καὶ αὐτὸς
τὴν ἐπιλογίσαιτό οἱ τὸ ὀφειλόμενον, καὶ
ἐπικρίνειεν · ὡς δὲ καὶ οὗτος, πρὸς τοῦ
ις, τοῦ μόνου ἀγαθοῦ, τοῦ μόνου ἀληθῆ
υ, τὸ τῆς ἱερωσύνης δεδεγμένος ἀξίωμα,
ἀξιωμάτων καὶ τιμιώτατον, καὶ μόνοις
ὸν μέγαν τοῦτον πρὸς ἀλήθειαν καταλαμ-
τε καὶ συντηρούμενον, εὐθυμότερόν τε
γιας ἐπείληπτο, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς
υντονώτερον διεγήγερτο. Ἀλλ' ἐπείπερ
ίως, οὐχ ὅτι πρὸς πένταθλον, ἀλλ' εἰς
(ὡς καὶ φάμενος ἔφθην) ὑποδυσάμενος,
ἅ ἐπιδείξαιτο · καὶ ὅτι γε πλείστην ἐμ-
κτρῳ τὴν ἔκπληξιν · ἦσαν δὲ ἄρα τὸ θέα- C
ε πληρούντες ἄγγελοι, οἵ καὶ τῶν ἀγώνων
ν ὑπερογάμενοι · καὶ δαίμονες περιτρέ-
καὶ ἀντικαθιστάμενοι τούτῳ καὶ πολυτρό-
όντες, καὶ πολύμηχάνως ἀντεγειρόμενοι,
; ἧττον εὐτέχνως ἢ γενναίως κατηγωνι-

suggerit, inquam, ut presbyteris ascribat Joannem, et supernis atque cœlestibus mysteriis dignatum ordient ad ea quæ in terris geruntur. Ille ergo mox accersitum inungit, et inter sacerdotes collocat, ut magnam hostiam, Christum ipsum nempe, rite consacret, quæ semel immolata immolatur quotidie pro nobis, semel quidem lapsis, quotidie vero impelli ad lapsum solitis. Quem vero sic unxit et sic evexit Deus, quantique faceret etiam longe positis demonstravit; an deinceps negligentius egit, remisitque industriam et circa virtutis exercitationem elanguit? Minime vero: sed exhinc majorem multo animi alacritatem adhibere visus est; in subjugando corpore ferventior, in se humiliando sublimior, atque ad omnem aliam virtutem robustior. Sicut enim eorum aliquis qui versantur in palatio, si ad majorem ascenderit dignitatem, promptiorem se ad obsequia exhibet, ut ab eo qui ipsum honoravit judicetur id meritus, secum ipse rationem iniens quo pacto debitum suum juste exsolvat: ita etiam Joannes, a rege regum, solo bono ac solo vero domino nostro, sacerdotii donatus honore, omnium honorum maximo et venerabilissimo, et a solis ipsi revera similibus suscipiendo gerendoque, promptius capessivit ministerium sacrum, atque ad virtutis cultum vigilantior exsurrexit. Postquam autem sese tam generose, non ad pentathlum (ut superius dictum est), sed ad myriathlon præparavit, quam maxime admiranda patravit facinora, totumque in sui admirationem theatrum rapuit: theatrum vero implebant angelici spiritus, ejusmodi certaminibus plus quam dici possit oblectari soliti: diaboli autem circumcursabant, ipsi resistentes ac multipliciter repugnantes, variis ex adverso machinis adhibitis, quos ille nihilo minus industrie generoseque pugnando superavit.

δ' οὖν οὕτω ταῦτα διήνυτο, ἀγήραστον
καταλιπεῖν οὐκ ἦν τάχα πρὸς τοῦ στε-
οῦ, ὃν καὶ ἀγωνοθέτην προὔστήσατο, καὶ
ῆθεν ἀφορῶν, ἑαυτοῦ τε ὁσημέραι πλείων
ἧς ἄθλοις ἀκμαιότερον ἐπιτείνετο, τέλος
εγάλα διεπράξατο καὶ κατώρθωσε. Τί τὸ
ὶ γίνεται ; Τῶν μακρῶν ἀναλαβεῖν ἠθέλει
, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν λογάσι συγκαταλέ-
ων καρτερῶν ἀγώνων διαναπαῦσαι, τοῦτο D
. Τοίνυν καὶ ἐπιτρέπει τοῖς τῶν ἀγώνων
γέλοις ἢ ἀγασταῖς, καὶ οἱ λαμπρὰν λαμ-
κκαρίαν ἀνειληφότες τοῦδε ψυχὴν, εἰς οὐ-
ρουσι, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς σε-
συγκατακάττουσιν. Ἀλλ' ἴσως οὐ μικρά
φισθήτησις τοῖς τῶν ἁγίων ἐκεῖ συνεπε-
οῖς, ὅπη τε ὁ θεῖος ἀνὴρ οὗτος τετάξεται,
καὶ ποίου προσταίη χοροῦ τῶν περὶ Θεόν.
ἱερὰ τῶν μαρτύρων πληθὺς εἰς ἑαυτοὺς
λοῦντο, ἐπειδὴ καὶ λαμπρῶς ἄγαν οὗτος
ε τὴν ἀλήθειαν, καὶ μικροῦ δεῖν τὰ ἔσχατα
ἂν εἰς μετριώτερον οἱ θυμοὶ τῷ τυράννῳ
καὶ ἀφαιρεθείη μόνης τῆς δεξιᾶς, τάχα

59. Talibus perfunctum, non erat par, relinqui irremuneratum a Deo, quem sibi proposuerat agonothetam, et in quem jam inde a principio intentus, seipso quotidie fiebat major, et ad pugnas fortior procedebat, maxima denique opera ad finem perducens. Quid igitur? Prolixos ejus labores suscipere voluit Deus, eumque sanctis suis associare, a certaminibus generosis deinceps quieturum, sicut et fecit. Imperat ergo spectatoribus ac laudatoribus facinorum ejus angelis, ut beatam illius animam ac virtutibus splendidam splendide accipiant deferantque in cœlum. Hic vero non mediocris forsitan exstitit concertatio inter choros sanctorum, ubinam divinus vir iste locaretur, et cuinam eorum, qui Deo assistunt, ordini præficeretur. Etenim multitudo martyrum ipsum invitabat ad se, quia præclare fuerat veritatem confessus et tantum non extrema perpessus; quamvis, emollita ad mediocritatem tyranni iracundia, sola fuerit dextera privatus: qui verosimiliter idcirco differebatur, superna quadam providentia, ne ante tempus cito auferretur vir tam insignis, et ætas

nostra privaretur sermonibus, quos componens Ecclesiam Christi velut de novo fundaret et mirabiliter adornaret: ut non dicam, tanquam exile nimis, quod opes et generis claritatem abdicarit, quod jam inde a puero amorem sæculi a se removerit, quod simul omnia transitoria nihili æstimarit. Qui vero aliter quam fuso sanguine stabiliverunt Ecclesiam, ad se illum traducebant, de eoque jure meritissimo gloriabantur, ut qui circa religionem plurima scripserat docueratque. Illi porro, qui fluxam hanc nostram solutamque vivendi rationem dimiserunt, solitariam austerioremque amplexi, numquid ejus societate ornari etiam ipsi desiderabant, idque optima ex causa? Quis enim magis illo sæculum et quidquid in sæcula est aversatus est, et plura ac majora despexit, nihilique omnino æstimavit, quidquid plerique hominum maximi faciunt, atque in sola cruce vixit, nudus omnino Christum secutus.

γε ἄνωθεν ἐπισχεθέντος, ὡς μὴ ἂν ἐξ ἀνθρώπων πρὸ ὥρας καλὸν γένοιτο, καὶ στηρηθείη λόγων ὁ βίος, οὓς ἥμελε συνθεὶς εἰς νέωτα στηρίξαι τε καλῶς τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ καὶ κατακοσμῆσαι θκυμασιώτατα. Μικρὸν γὰρ πρὸς τάδε πλούτου τε μνημονεύειν, καὶ περιφανείας λέγειν ἀφαίρεσιν, ὅτι καὶ ἀποστοργως πρὸς τὰ τῇδε ἐκ παιδὸς εὐθὺς εἶχε, καὶ ἁπαξάπαντα τοῦ μηδενὸς ἠξίου. Οἵ τε δὴ ἄλλως τὴν Ἐκκλησίαν στηρίξαντες πρὸς ἑαυτοὺς ἂν μεθίστων, καὶ τὰ εἰκότα ἐπεσεμνύνοντο πάνυ γε ὡς πλεῖστα περὶ εὐσεβείας καὶ συγγραψάμενον καὶ διδάξαντα. Τί δὲ καὶ οἱ τὸν ὑγρὸν καὶ λελυμένον τὸν ἡμέτερον τουτονὶ βίον ἀποστερξαντες, τὸν δ' ἐρημικὸν ἑλόμενοι καὶ τραχύτερον; οὐκ ἂν δὴ ἐγκαλλωπισθῆναι καὶ οὗτοι συνταχθέντι σφίσιν ἠσπάσαντο; Καὶ μάλα ἂν εἰκότως· τίς καὶ γὰρ τοῦδε μᾶλλον τὸν βίον καὶ τὰ τοῦ βίου ἀπέστραπται, καὶ πλείω καὶ μείζω περιεώρακε, καὶ ἁπλῶς τοῦ μηδενὸς διακέκρικεν ἄξια τὰ τοῖς πολλοῖς τιμώμενα τοῦ πάντος, καὶ μόνῳ συνέζηκε τῷ σταυρῷ, γυμνὸς ἁπάντων κατακολουθηκὼς τῷ Χριστῷ;

60. Existimo autem quod etiam is, qui tonitrui filius cognominatus est, propter suam grandiloquentiam et verendam omnino theologiam, non solum judicavit ipsum secum sociisque suis apostolis collocari debere: sed id etiam reipsa effecerit, rationes ad id perquam justas adducens, et propemodum æqualem sibi Joannem contestatus. Nunquid enim studiosissimum hunc virum juxta secum esse theologum demonstravit? nunquid virginem? nunquid mysteriorum a sæculo abditorum præconem, et eorum quæ postremis temporibus circa nos agentur ferventem prædicatorem? Quod si non recubuit supra pectus Domini, acquievit tamen verbis Domini, atque exinde etiam ipse tanquam e fonte inexhausto copiosam hausit sapientiam. Si purissima Dei Mater ei commendata non est (hæc enim ut aliis temporibus agerentur, magna atque inscrutabili Dei providentia constitutum fuit, nec ejus fuerunt sæculi, cujus noster sanctus), commendatam tamen sibi habuit ejus causam, et ipsammet in suis numerans exornavit; neque solum ipse multa eam est reverentia prosecutus, sed etiam hunc affectum ingessit omnibus. Si ei non contigit sub cruce consistere, crucem tamen adamavit et quoad vixit præ oculis habuit, Jesum mortis damnatum intuens, et nudum in ea pendentem Salvatorem cum memoria passionis ejus, et communis salvationis per eum patratæ, unde excitabatur ad corpus magis subigendum subjiciendumque spiritui. Cæterum, uti soli Deo Deumque circumstantibus notum est, an iste cum sociis sive alius ex divino choro, eum sibi vindicare cupiens, prærogativam tulerit a totius causæ diribitore Deo, ita ex iis quæ diximus quæque multo plura prætermisimus manifestum atque certissimum est, quod a Deo collocatus sit inter eos qui proximi sibi assistunt.

ξ'. Οἶμαι δ' ὡς καὶ αὐτὸς ὁ βροντῆς υἱὸς μετονομασθεὶς διὰ τὴν ὑψηγορίαν πάντως καὶ τὴν φρικτὴν θεολογίαν οὐχ ὅπως ἂν ἑαυτῷ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν τε καὶ σὺν αὐτῷ συγκαταλεγῆναι χρῆναι τοῦτον ἐπέκρινεν· ἀλλὰ καὶ δι' ἔργου ἂν ἐπεποιήκει, καὶ λόγους εὐλόγους ἐπενηνόχει, καὶ μικροῦ ἐπεμαρτύρατο τὴν ἰσότητα. Ἦ γὰρ οὐ δεόντως ἀκριβῆ καὶ τοῦτον ὡς ἑαυτὸν θεολόγον παρίστησεν; ου παρθένον; οὐ τῶν πρὸ αἰώνων μυστηρίων ἐκφάντορα, καὶ τῶν ἐπ ἐσχάτων καὶ δι' ἡμᾶς διαπρύσιον ὡς ἀληθῶς κήρυκα; Εἰ δὲ καὶ μὴ ἐπὶ τὸ τοῦ Κυρίου στῆθος ἀνακλίσεων ἔτυχεν, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Κυρίου λόγοις ἀνεπαύσατο, κἀκεῖθεν δὴ καὶ οὗτός ὡς ἐξ ἀκενώτου πηγῆς ἀψιλῶς ἄγαν τὴν σοφιαν ἠρύσατο· εἰ μὴ τὴν πάναγνον ἐνεχειρίσθη καὶ Θεομήτορα (ἐπ' ἄλλοις γὰρ διοικονομηθῆναι ταῦτα τοῖς χρόνοις πρὸς τῆς μεγάλης καὶ ἀκαταλήπτου Προνοίας ἀφώριστο, καὶ οὐ του κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον ἦσαν καιρου), ἀλλ' οὖν καὶ ἀνελάβετο τὰ ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὥσπερ ταύτην ἰδιοποιησάμενος κατεκόσμησε· καὶ οὐχ ὅτι γε πολλὴν ἐπὶ ταύτῃ τὴν αἰδὼ συνετέρησεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἐνέβαλε· κἂν εἰ μὴ παρέτυχε τῷ σταυρῷ, ἀλλ' ἠσπάσατο τὸν σταυρὸν, καὶ παρ' ὅλον τὸν αὐτοῦ βίον μόνου οὐ παρίστατο δ' ἀναπολήσεως· καὶ κατεψηφισμένον ἑώρα τὸν Ἰησοῦν καὶ γυμνὸν ἐπὶ τούτου τὸν Σωτῆρα κρεμάμενον, καὶ τὸ πάθος συνενόει, καὶ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ἀνελογίζετο, ὅθεν δὴ καὶ ἐπὶ μᾶλλον τὴν σάρκα τε ταπεινοῦν καὶ τὸ πνεῦμα συστέλλειν ἐπῄρετο. Ἠλὴν ἀλλ' εἴθ' οὗτος καὶ οἱ σὺν τούτῳ, εἴτε μὴν ἄλλος, εἴθ' ἕτερος θείου τοῦτον προαγορεύσας χορου, παρὰ διαιτητῇ Θεῷ τὴν νικῶσαν ἠνέγκατο, μόνῳ ἂν Θεῷ καὶ τοῖς περὶ Θεὸν εἴη γνωστόν· ὅτι δὲ καὶ παρὰ Θεῷ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα τῶν περὶ Θεὸν τέτακται, ἔκ ὧν τε εἰρήκειμεν καὶ ἐξ ὧν πάνυ δὲ πολλῶν παρείπομεν, εὔδηλόν τε καὶ γνωριμώτατον.

61. Nunc age chorus omnis justorum, oremus et

ξα'. Τοίνυν δεῦτε δή, χορὸς εὐσεβῶν, ἁγιωσύνην

ὶ θερμῶς αὐτὸν ἱκετεύσωμεν μεμνῆσθαι ἡμῶν Θεόν καὶ ὑπερεντυγχάνειν τούτῳ διηνεκῶς τοῦ τε ἅμα καὶ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος· ὃ ν οὐχ ἧττον ἢ τούτου περιόντος ὁ ἀρχέκακος λεῖ σατανᾶς, καὶ ἰδίᾳ ὑπερηγορεῖν τοῦ καθ· ὡς καταρτίσαι μὲν πάντως κοινῇ εἰς τὴν Θεὸν ὁμόνοιάν τε καὶ σύμπνοιαν, ῥυθμίσαι δὲ κ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον διαλῦσαί τε τὴν ἐπέχου· ὁ πὰν τόδε σκοτομαινάν, καὶ διεκπεδάσαι τὴν ίδα, καὶ τὸ δεινὸν καταστορέσαι τῆς Ἐκκλη· κλυδώνιον, καὶ ἰδίᾳ δ' αὖ καὶ καθ' ἕνα πρός καὶ σωτήριον διεύθυναι λιμένα, τὰ τῶν ἐμπα· ογισμῶν κατεννάσαντα κύματα, τὰς βιωτικὰς μερίμνας, τὰς ἀγρίας τῆς ψυχῆς λαίλαπας, ν ὁ κυβερνήτης νοῦς περιτρέπεται, καὶ οἰάκων μεθίεται τῆς ἐπιστατικῆς τῶν ψυχικῶν δυνά· καὶ ναυτιᾷ, καὶ ἰλιγγιᾷ, καὶ καθάπαξ ἐξαπο· αὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεσι συγκαταβαπτίζε· αι βυθῷ ἀπωλείας συγκαταδύεται· ἃς σύμπλους αχε καὶ πρὸς ἐμπορείαν συνερίθους γαλήνιον, ναγήσας δέ πως καὶ συμπεριτραπείς, ἀπόλ· ι καὶ συναπόλλυται.

A ferventer supplicemus illi, ut velit nostrum meminisse apud Deum, eumque perpetuo interpellare pro universa multitudine Ecclesiæ, quam non minus hoc, quam quo ipse vivebat tempore, auctor malorum satanas infestat, et singulis quod maxime convenit impetrare patrocinando; ut omnes quidem communiter stabiliamus in vera secundum Deum animorum concordia, singuli vero sigillatim liberemur ab ea, quæ universum nunc occupat, caligine; ut dissipetur tempestas et gravis Ecclesiæ jactatio conquiescat, atque ita omnes et singuli ad quietum salutis portum dirigamur, componendo fluctus perturbatarum cogitationum et sæculi curas, quibus tanquam sævis animæ procellis, mens gubernatrix circumagitur, et invita quoque dimo-
B vetur a gubernaculo præsidentis circa res spirituales potentiæ, tanquam nausea vertigineque et deliquio laborans, simul cum subjectis sibi potentiis submergenda et profundo perditionis involvenda; iis, inquam, potentiis, quas socias navigationis et tranquillæ negotiationis participes futuras mens accepit, naufragium autem quomodocunque patiens atque subversa, perdit, et una cum ipsis perditur.

'Αλλὰ δεόμεθά σου, μάκαρ, καὶ πρόσου τὸν ι· καὶ νῦν μὲν αὐτόθεν τὰ καθ' ἡμᾶς ἴθυνε, ὸς σωτηρίαν καθοδήγει, καὶ τῆν θείας Ἐδὲμ κήνωσιν, εἰς δὲ αὖθις καὶ μετὰ τὴν ἀνάλυσιν κθι θερμῶς, ὡς ἂν γε τῆς αἰωνίου μὴ ἀστοχή· ι ἀπολαύσεως, καὶ τῆς ἀκηράτου τρυφῆς μὴ ιμεν. Καμοὶ λιπαρῷ συγγνωθι, καὶ τῆς ἐγχει· ς ἵλαθι· οὐδὲ γὰρ ἐξ αὐθαδείας ἢ πρὸς ἐπίδει· λ' ἐκ πολλῆς, ὡς οἶσθα, τῆς εὐνοίας καὶ εἰλι· ς τοῦ φίλτρου, ἣν παιδόθεν ἔσχον πρός σε καὶ : συγγράμματα καὶ πονήματα, τοῖς περὶ σοῦ γοις ἐπεβαλόμην, καὶ τοῦ κατὰ δύναμιν οὐχ ησα. Ναὶ σύγγνωθί μοι, καὶ δέξαι τόνδε τὸν εὐφημητήριόν τε ἅμα καὶ ἱκετήριον, καὶ πε· μὲν τῇδε καὶ τὰ εἰκότα κατάρτιζε, ἐν λόγοις άξεσιν, ἐν διανοήμασιν, ἐν βουλεύμασιν, ἐπί μοι καθάπαξ συνιστάμενός τε καὶ συναιρόμε· μετὰ δὲ τὴν ἐνθένδε καὶ ἐξ ἀνθρώπων μετά· ν ἀντιλήπτωρ θερμὸς ἐπιφάνηθι, καὶ δεξιὸς Θεὸν ὑπερήγορος· ὡς ἂν μὴ τῆς κρείττονος ην λήξεως ἔκπτωτος, ἀκταδικασθεὶς ἐκ τῶν ων, ἀλλὰ συνταχθείην τοῖς τῷ θεανθρώπῳ παραστησομένοις ἐκ δεξιῶν, καὶ τῆς μακαρίας ς φωνῆς ἀκούσαιμι, καταξιούσης τῆς παρὰ ναρχου Πατρὸς κυρωθείσης ἄνωθεν εὐλογίας, σταδιδούσης τῆς ἀλήκτου μακαριότητος, χά· καὶ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ τε τοῦ ἀγεννήτου Πα· τοῦ συναϊδίου Υἱοῦ, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ὺ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, τῆς μιᾶς ἐξουσίας, ιᾶς βασιλείας, τῆς μιᾶς καὶ φύσεως καὶ θεο· . ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

92. Ego vero, o beate, oro te, supplicem tuum suscipe : et nunc quidem mei curam assumens res meas ad salutem cœlestisque paradisi habitationem perducas, postquam vero fuerit anima soluta corpore ardenter insta, ne æterna privatus requie, excidam sincera voluptate. Ignosce etiam
C infelici mihi, et huic conatui propitius esto. Non enim ex arrogantia ad ostentationem, sed multa, ut nosti, devotione sinceroque amore, quem a pueritia habui erga te et tuas compositiones lucubrationesque, ad hanc de re orationem scribendam me ingessi, nihil quod potui prætermittens. Eia ergo condona mihi, et hunc laudatorium simul deprecatoriumque sermonem suscipe; atque in hac quidem vita me reforma in omnibus verbis, operibus, cogitationibus atque consiliis adjutor atque opitulator, postquam autem e vivis translatus hinc fuero, ostende te mihi susceptorem et opportunum advocatum apud Deum, ut meliori sorte non excidam ex operibus meis damnatus, sed cum iis collocer, qui incarnato Verbo a dex-
D teris stabunt felicemque illam vocem audiam, quæ dignum facit hominem benedictione jam olim ab æterno Patre decreta, eumque ad perennem beatitudinem transfert, gratia et beneficio ipsius ingeniti Patris et coæterni Filii sanctissimique et optimi atque vivifici Spiritus, unius essentiæ, unius potentiæ, unius auctoritatis, unius naturæ ac deitatis, quam decet omnis gloria, honor, et adoratio, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

DE SANCTA THEODOSIA

MARTYRE CP.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Auctore Godefrido Henschensio in Actis SS. Bolland. Maii t. VI, die 29.

—

Causa et series martyrii ex mss. Synaxariis : encomium a Constantino Logotheta scriptum ; hujus ætas et dignitas.

1. Decimum Leonis Isaurici annum funestavit A sacrarum imaginum abolitio, quam pridem ille animo decretam meditans, effectui tandem mancipavit, amoto sanctissimo Germano patriarcha et in ejus locum substituto impio Anastasio. Mox enim atque idolum istud suum supra thronum Ecclesiæ collocavit, illarum removendarum initium fecit a vestibulo palatii, quod ab ænea Christi statua ibidem collocata nomen acceperat, ut Χαλκῆ diceretur. Vestibulum istud, teste Codino libro *De originibus* CP. magnus Constantinus fundarat, in eaque statuam prædictam erexerat, « quæ ibi stetit annos quadringentos et quindecim ; cujus virtute mulier, sanguinis profluvio laborans, sanata fuerat, et multa alia facta erant miracula : » adeoque posita illa esset anno 315. Sed decepit B Codinum supputatio sua, vel librarii in numeris transcribendis errarunt; constat enim quod ante annum 328 Constantinus non applicuerit animum Constantinopoli ædificandæ.

2. Ad rem ipsam quod attinet, testem de ea habemus, qui tunc vivebat, Stephanum Magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ diaconum, in Vita S. Stephani Junioris, memorabile martyrium ea occasione passi, danda a nobis XXVIII Novembris, unde hæc accipe : » In his per potestatem agens hæreseos tyrannus, tentavit continuo Dominicam Christi Dei nostri imaginem, supra regias fores positam, eo loco quæ ab ipsa dicitur Sancta Chalce demoliri et igni tradere : quod et fecit. In ipsa autem demolitione zelo corroboratæ quæ- C dam mulieres venerandæ generose insurrexerunt : apprehensisque scalis demolitorem sacræ imaginis spatharium devolverunt in terram, eumque carpentes tradiderunt morti ; nulla deinde interposita mora procurrentes, invaserunt patriarchalem domum, lapidibus impetentes impium Anastasium, vociferantesque. » O caput impurissimum ! « o inimice veritatis ! Ideone præsulatum arripuisti, ut sacrosanctas statuas everteres ? » Quam contumeliam non ferens profanus ille, fuga sese subduxit e conspectu religiosarum mulierum ; atque ad tyrannum sese recipiens, effecit ut illæ **omnes morti traderentur.** »

3. Hæc ille, quæ pene iisdem verbis legere est in ea quam Metaphrastes scripsit, ejusdem S. Stephani Junioris Vita, quamque invenire est apud Lipomanum et Surium, nec non inter Opera S. Joannis Damasceni, propter vicinitatem argumenti de cultu imaginum, ab eodem S. Joanne egregiis orationibus propugnato. Ex dictis autem facile est corrigere Theophanem, de tentata Dominicæ imaginis subversione, imo et perfecta, agentem uno anno citius quam de S. Germani depositione et Anastasii intrusione. Interim ei credere possumus dictarum mulierum supplicio non ita repressum esse zelum orthodoxorum, quin viri plures, muliebri stimulati exemplo, conati sint ab eadem imagine arcere injuriam, vel factam ulcisci ; vereque addiderit, quod « Constantinopolitanus populus, ob novam istam doctrinam maximo dolore percitus, tum ipsum Leonem statuit invadere, tum multos ex imperatoris famulitio, qui ab ærea porta Domini imaginem deturbabant, neci dedit : quo factum est ut in multos, pietatis ergo, membrorum mutilatione, verberibus, exsiliis, damnis illatis animadversum fuerit. »

4. Sed quantumcunque animose egerint viri, egregii tamen conatus initium feminis ascribi debet : imprimis autem earum duci sanctæ, de qua agere instituimus, Theodosiæ : cujus nomen et vitam mortemque ut non ignoraremus, effecit religiosa Constantinopolitanorum civium pietas, qui crudeli lanienæ subtractum corpus, tum quidem pie condiderunt, postea autem, reddita Ecclesiæ pace, extulerunt religiosius, fortassis in eo ipso, ubi sanctimonialis vixerat, cœnobio. Quoniam autem diem, quo mactata crudeliter fuerat, adduxerat in oblivionem sævæ persecutionis diuturnitas et taciturnitas scriptorum, placuit assumere hunc diem 19 Maii quod Orientalis omnis Ecclesia celeberrimo cultu prosequitur S. Theodosiam, martyrem Cæsareæ in Palæstina, de qua nos egimus die 2 Aprilis.

5. Ita nomen ejus inscriptum reperitur Menæis excusis, quæ fere sequitur Maximus Cytheræus ἐν βίοις Ἁγίων, ubi post encomium prædictæ antiquæ Theodosiæ additur memoria sanctæ hosiomaryris Theodosiæ Constantinopolitanæ, cum al-

ad arietinum cornu, quo cervix ei confra- A toque tres sibi imagines comparavit, [Christi scilicet], Deiparæque sanctissimæ, et S. Anastasiæ, cætera distribuit in pauperes. Post aliquod vero tempus, cum impius Leo arripuisset imperium, piissimo Theodosio sese subducente; magnum patriarcham Germanum, eo quod nollet impio ejus dogmati adhærere, [cum gladiis et fustibus e patriarchio] expulit, et sanctam atque Dominicam imaginem Domini nostri, supra portam quæ, [ab ipso simulacro, sancta] Ænea dicitur, collocatam, conatus est dejicere efferus atque igni tradere. Cum autem hoc ageretur, et spatharius [cum securi] jam esset in scalis, volens sacram effigiem amoliri; continuo S. Theodosia aliæque piæ mulieres arripuere scalas, et dejectum in terras spatharium neci dederunt; incurrentesque in patriarchium, Anastasium pseudo-patriarcham cœperunt lapidare. Statim igitur reliquæ quidem mulieres capite plexæ sunt, Sanctam vero crudelis quidam atque inhumanus carnifex trahens ad locum Bovis dictum, et cornu arietis rapiens, illud in cervicem furibundus impegit, eique martyii coronam attulit. De infinitis porro miraculis, quæ quotidie per ipsam fiunt, cuivis scire volenti promptum est discere: agitur autem illius festivitas in monasterio Diocratis, ubi sancta ejus lipsana requiescunt. »

per hujusmodi distichon:

Κέρας κριοῦ κτεῖνάν σε, Θεοδοσία,
Ὤφθη νέον σοι τῆς Ἀμαλθείας κέρας.

Cornu Amaltheæ visum est, Theodosia, cornu
Tibi, quo Christo victima pulchra cadis.

lem memoria, cum simili disticho reperi- 3. Synaxario Chiffletiano: ubi insuper hoc martyrio et cultu ejus elogium additur, ipso collatum cum textu Synaxarii Cla-ni ad 18 Julii, sic sonat: Αὕτη ἦν ἐν τοῖς Θεοδοσίου [τοῦ Ἀτραμυτηνοῦ] γονέων εὐσεβάτηρ, ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἐπταέτους ὁ πατὴρ ἐτελεύτησεν, ἡ δὲ κβοῦσα τὴν παῖδα ἀπέκειρεν ἔν τινι τῶν ἐν μοναστηρίων· εἶτα καὶ ἡ μήτηρ τελευτᾷ B ισα τῇ Μακαρίᾳ τὴν ὅλην περιουσίαν αὐ- ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τρεῖς ἁγίας εἰ- ασκευάσασα [τοῦ Χριστοῦ], τῆς Θεοτόκου, ἁγίας Ἀναστασίας, τὰ λοιπὰ διένειμε τοῖς καὶ ὀρφάνοις]. Μετὰ δέ τινα χρόνον Λέον- δυσσεβοὺς τῆς βασιλείας ἁρπαμένου, ὡς ιστάτου Θεοδοσίου ὑποχωρήσαντος, διὰ τὸ θαι τοῖς ἀσεβέσιν αὐτοῦ δόγμασι τὸν μέ- τριάρχαις Γερμανόν [τοῦτον μετὰ ῥοπάλων ν τοῦ πατριαρχείου κατήνεγκε]· ἀλλὰ καὶ ν καὶ Δεσποτικὴν εἰκόνα Χριστοῦ τοῦ ὼν, τὴν [ἱδρυμένην] ὑπεράνω τῶν πυλῶν, [διὰ τὸν χαρακτῆρα] ἡ ἁγία Χαλκῆ λέγε- υδεν ὁ θηριώνυμος κατενεγκεῖν καὶ πυρί κι. Καὶ ἐν ᾧ ταῦτα ἐτελεῖτο, καὶ ὁ σπα- C ἐπί τῆς κλίμακος [μετὰ τῆς ἀξίνης], βου- τὴν [ἁγίαν] εἰκόνα καταβαλεῖν, εὐθύς, ἡ μα- δοσία μεθ' ἑτέρων γυναικῶν εὐσεβῶν, τῆς δραξάμεναι, καὶ τὸν σπαθάριον τῇ γῇ σαι, τῷ θανάτῳ παρέδωκαν· καὶ κατα- τὸ πατριαρχεῖον, ἐλιθοβόλουν τὸν δυσσεβῆ ον τὸν πατριάρχην. Παραυτίκα οὖν αἱ μὲν ὧν γυναικῶν ἀπεκεφαλίσθησαν, τὴν δὲ ιός τις καὶ ἀπάνθρωπος ἕλκων δήμιος Βοῦν, λαβὼν κέρας κριοῦ, καὶ μανιωδῶς αὐχένα ἔλυσας, τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφα- προὐξένησε. Περὶ δὲ τῶν ἀπείρων θαυμά- καθ' ἑκάστην δι' αὐτῆς ἐνεργουμένων, τι τῷ βουλομένῳ μανθάνειν. Τελεῖται δὲ ἡ ναξις ἐν τῇ μονῇ τοῦ Διοκράτους, ἔνθα D ἅγιον αὐτῆς λείψανον. Hæc ibi; verbis nclusi e Claromontano sumptis, ubi finis diversus reperitur: Λαβὼν κέρας ἀπέσφα- Οὕτως οὖν καλῶς ἀγωνισάμεναι εἰς χεῖ- τὰ πνεύματα ἑαυτῶν παρέθεντο. Τελεῖται ς σύναξις, ἐν τῇ ἁγίᾳ μονῇ τοῦ Σωτῆρος οὐ Εὐεργέτου

it hæc in diebus Theodosii [Adramyteni] arentum filia ex urbe Constantinopoli, septennis facta amisisset patrem, mater liam, et in uno monasteriorum Byzantio- idit; deinde obiit etiam ipsa, relinquens omnem substantiam. Hæc ex auro argén-

8. Eadem, sed ad 18 Julii, quando forte aliqua elevati translative corporis memoria agitur, habentur in ms. Synaxario Claromontano, aliisque mss. in bibliotheca Ambrosiana Mediolani, et Ducali Sabaudica Taurini repertis: sed in Ambrosiano codice, pro tempore Theodosii Adramyteni, qui Leoni imperium cessit, notatur tempus Constantini Copronymi, per manifestum errorem: et monasterium, quod alibi *Diocratis*, istic *Dexiocratis* appellatur. Sic autem revera appellandum docet Codinus, ex quo Cangius in sua *Constantinopoli Christiana* asserit, Dexiocratem hunc patricium fuisse, et sub Theodosio Juniore floruisse, et ecclesiam una cum gerocomio ipsi addito de suo nomine appellasse. In Claromontano autem, omissa miraculorum aut reliquiarum mentione, hæc ponitur clausula: « Accipiens cornu mactavit eam. Sic igitur pulchre decertantes, animas in Dei manus tradiderunt: illius vero festivitas agitur in sancto monasterio Salvatoris Christi, dicti Benefici. » Cangius in sua *Constantinopoli Christiana* de hoc monasterio fuse agit, docetque haud procul a Blachernis juxta littus fuisse: cum quo videtur facere quod sequitur Encomium, dum num. 34 ait, prope littus sedisse contractum quemdam, indeque sublatum humeris esse ad tumbam Sanctæ, ubi curatus est. Fortasse sociarum mulierum corpora sepulta in Dexiocratis monasterio fuerant; et propter communem earum cum Theodosia passionem, hujusquoque festivitas ibidem agi ibidemque corpus requiescere censetur.

9. Prætactum miraculum, aliaque deinceps in Encomio narrata, sæculo primum xin exeunte aut

XIV inchoato patrata sunt : ante quæ tempora oporteret pridem accidisse illa, quorum mentio fit in Synaxariis, et antiquiora aliqua ipsius Sanctæ exstitisse acta unde accepta sint Synaxariorum mss. elogia : quæ Acta modo non inveniantur. Utorumque jacturam utcunque supplebit Τοῦ σοφωτάτου μεγάλου Λογοθέτου κυροῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Ἀκροπολίτου, λόγος εἰς τὴν ἁγίαν ὁσιομάρτυρα Θεοδοσίαν : « Sapientissimi et magni logothetæ, domni Constantini Acropolitæ, sermo in sanctam hosiomartyrem Theodosiam : » descriptus ex codice Vaticano. Constantinus iste, propinquas sepulcro ædes habitans, magnisque ad ea tam in sua quam in generi sui persona affectus beneficiis, hanc illius laudationem publice recitandam composuit, qualem invenimus in mss. Vaticano. Intelligimus autem Viennæ quoque in Cæsarea bibliotheca exstare, et hic primum Græco-Latinam exhibemus : sed antea quærimus, quis Constantinus iste fuerit, et quo tempore vixerit. Ad hoc indagandum ipse nobis suggerit, generum sibi fuisse filium principis Cholcorum, eumdemque nepotem defuncti imperatoris ex filia, regnantis sorore ; quæ Constantinopolitanæ historiæ, periti facile intelligunt ad Michaelis Palæologi, filiique ejus Andronici senioris tempora sic aptari, ut ad nulla alia æque possint accommodari. Cœpit autem imperare Michael anno 1260 ; et filium Andronicum, conjugio Annæ filiæ regis Pannoniæ junctum, ascivit imperii sui consortem anno 1272, ipse autem obiit sub finem an. 1281. Ejus ac filii res gestas accuratis commentariis prosecutus est Georgius Pachymeres, non ita pridem Latinitate donatus a nostro Petro Possino, et Græco-Latine editus Romæ magnificentissimis ac plane regiis typis Barberinis. Ex eo discimus, quod filiæ Michaeli fuerint tres, etiam nominatæ a Christodulo in epistola prævia ad historiam Joannis Cantacuzeni, Irene scilicet, Eudocia, et Anna. Irene nupsit Asano Jnniori, Bulgariæ regi ; Eudocia principi Lazorum collocata, marito mortuo in monasterium sese recepit ; Anna, filio cralis seu regis Serviæ desponsa quidem, sed conjuncta nunquam, anno 1278 Michaeli consanguineo suo nubens, attulit ei titulum despotæ : et huic potuit datus esse principatus Colchorum, ut ex eo matrimonio natus filius potuerit, circa annum 1295, ducere uxorem filiam Constantini logothetæ, de quo nobis in præsentiarum est quæstio.

10. Leo Allatius, in sua de Georgiis Diatriba, edita post Georgii Acropolitæ historiam, inter legatos a Michaele missos ad Gregorium X, anno 1273, nominatum inveniens apud Pachymerem lib. V, cap. 17, « ex senatorio ordine, primum magnum logothetam Acropolitam, » dubitat, locusne hic inteliigendus sit de prædicto Georgio, (quem etiam magni logothetæ functum officio constat), an de « Constantino, cujus complures orationes in sanctorum festivitates tempus non invidit : » ia Diatriba autem de Simeonum scriptis, præter hanc de S. Theodosia, tres earum a se conspectas numerat, « in S. Neophytum, in S. Theodorum Tironem, et in S. Joannem Damascenum. » Sed dubium ipse suum solvere videtur Allatius, quando ex Pachymere prælaudato allegat locum, ubi dicitur Andronicus Palæologos, post obitum patris. « ante alios usus Muzalone Theodoro, quem illus pater in magni logothetæ Acropolitæ demortui locum subrogarat : » utique Georgii : nam Constantinus noster vixit cum Andronico, uti jam supra dictum est.

11. Quin imo Georgii illius filius fuisse Constantinus, plane colligitur ex lib. VI, cap. 26, ubi narratur, quomodo Michael Constantinum Acropolitam, « quem a patre magno logotheta acceptum educarat apud se, informarique optimis artibus curarat, » propter pertinaciam in schismate, « privarit loco gratiæ quem prius habuerat, et a sua familiaritate removerit : » quod factum antepenultimo imperii anno. Verum cito apud filium Andronicum recuperavit Constantinus, quod apud Michaelem amiserat : uti et Theodorus, ob eamdem causam gradu logothetæ motus : qui cum eumdem ad Andronico recepisset, in ipso perseveravit, protovestiarii titulo insuper auctus, usque ad an. 1294, quo obiit ; et ipso logothetæ munere successorem habuit prædictum Gregorii filium Constantinum, imperatoria mox affinitate, uti supra diximus, honoratum. Quandiu hic postea vixerit non reperio : unum verosimiliter videor posse dicere, Encomium S. Theodosiæ ab eo scriptum fuisse ante annum 1306, alioqui non omisisset celeberrimum istud miraculum quod lib. V, *de Andronico*, cap. 32, narrat Pachymeres quo !que eodem contigit anno. Est autem « magni logothetæ officium proprium, ut ait Codinus libro *de Officiis*, mandata regia et aures bullas ad reges, sultanos, satrapas expedire : » isque ab eodem Codino numeratur in ordine officialium Palatinorum duodecimus. Nec aliud præterea notandum circa hæc occurrit, quam Acropolitæ appellationem non fuisse patriæ, sed familiæ cognomentum : cum satis certum videatur, tam Georgium quam ejus filium Constantinum Constantinopolitanos fuisse : alia autem gentilium ejusmodi cognominum sæculis illis usitatorum exempla, quæ nequaquam credi possint patriam, uti alias viderentur, notare, vide apud Leonem Alltium, in præcitata de Georgiis Diatriba ubi de Acropolita agit.

12. Hactenus de auctore et tempore scripti Encomii. De loco martyrii a S. Theodosia tolerati verbum unum hic præmittendum superest. Constantinus num. 29 in macello pertractam sanctam ait : Synaxaria, utique ex antiquioribus Actis, πρὸς τὸν Βοῦν *ad Bovem*. Hic locus an olim, vel saltem Constantini ævo, macellum sibi adjunctum habuerit, eaque occasione mactatorum animalium cor-

nua ibidem ad manum essent : an vero id Constantinus per conjectandi licentiam ita scripserit, non divino : de Bove scio ex Joanne Tzetze inter fora publica nominatum fuisse, Βοὸς ἀγοράν, ἤτοι Βοῦν τὸν τόπον, *Bovis forum, seu locum qui Bos dicitur* : ex Codino vero *De originibus* eum fuisse non valde remotum a palatio : siquidem inter quatuor porticus, quibus urbem ornavit Eubulus, duas numerat, « a Chalce per Milium et Forum usque ad Taurum et Bovem et Hexakyonium ductas : » postea vero de statuis agens : « In loco, inquit, nuncupato Bove, maxima erat fornax, Bovis caput habens, in qua malefici puniebantur : quare etiam Julianus multos Christianos in ea combussit. Erat vero fornax illa in figuram bovis conformata spectaculum longe maximum... et mansit usque ad Phocam, sed Heraclius eam conflavit, follium (æreæ monetæ genus erat) cudendorum causa. » Torsit hic loeus Codini interpretem Joannem Leunclavium, quod pro, ἐχωνεύθη *conflatus est*, in ms. legebatur, ἐφονεύθη *mactatus est* : quæ si metaphora non est bovi æneo aptata, sphalma est librariorum ; ille autem eo non animadverso ita vertit, integra autem permansit fornax illa usque ad tempora Phocæ tyranni, qni ultimus omnium ab Heraclio in eo combustus. » Hoc e Phocæ morte nemo hactenus somniavit, neque vel per umbram extundi ex hisce verbis potest ἦν δὲ ἡ κάμινος ἕως Φωκᾶ · ἀλλὰ ὑπὸ Ἡρακλείου ἐφονεύθη λόγῳ φολέων, unde vides quam parum possimus interpretibus nimium in opere festinantibus fidere. Est tamen verum, quod in Chronico Constantinopolitano. Alexandrino perperam dicto, pag. 576 legatur, Phocæ cujusdam et Leonis scellarii corpora, trunca et diu raptata, ad Bovem delata tandem et concremata fuisse. Plura de Bove apud Cangium vide in *Constantinopoli Christiana* lib. I. cap 24, ubi de foris publicis num. XI multa lectu et scitu dignissima invenies.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ

ΚΥΡΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΡΑΙΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΑ

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝ.

—

SAPIENTISSIMI MAGNI LOGOTHETÆ

DOMINI

CONSTANTINI ACROPOLITÆ

SERMO IN SANCTAM MARTYREM

THEODOSIAM.

(*Ex codice Vaticano* 800, *fol.* 91 ; *interprete R. P. Daniele Cardono, S. J.*)

—

PROLOGUS.

α' Γυναῖκα μὲν ἀνδρείαν πιῦ τος ἂν καὶ ὅπως εὑροι, ὁ σοφὸς ὑπόρησε Σολομῶν. Καὶ μαλα γε εἰκότως ὑπόρησε. Πρὸ γὰρ τῆς χάριτος ἀσθενοῦς καθαπαξ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περιννύας διὰ τὴν τοῦ δυσμενοῦς ἡμῖν ἐζαπάτην σατὰν, καὶ τὴν τῆς δεσποτικῆς παρέβασιν ἐντολῆς, τοσαύτης ἦν ἀνδρικοτέρων, ἐξ ἀβολουθιας ἐξίτηλον. Ἀφ' οὗ δὲ Θεὸς γέγονεν

1. Mulierem fortem ubi quis terrarum et qua ratione facile posset reperire, non parum addubitabat sapientissimus Salomon. Neque id sane immerito. Ante enim quam uberiore divinæ gratiæ copia cœlitus nobis uti esset concessum, et quo tempore natura humana, tum ob nunquam non infesti nobis satanæ insignes fraudes, tum ob mandatorum divi-

ὄνομα, ἦν, μυρίοις καθ' αὑτὴν εὐθηνομένην A est Theodosia, ipsam magni Constantini urbem
, οὐδὲν οὕτως ἐκόσμησε καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς decantatam adeo Ausoniorum imperatorum sedem
σμεῖν, ὡς ὁ ταύτης πολιστής τε καὶ πολιοῦ- regiam, universi quondam orbis complexam impe-
ωνσταντῖνος ὁ μέγας, τοῖς κατὰ Θεὸν ἀρι- rium, cujus ad quatuor mundi partes extremas
τεν ἡ τῶν κατὰ Χριστὸν ὡς ἀληθῶς βασιλέων fama nomenque inclytum pervasit ; quam innu-
τὸ τῆς εὐσεβείας ἔρεισμα, τὸ τῆς πίστεως meris abundantem bonis, nihil ita ad posteros
ια, ὁ μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἀπόστολος. Τοι- ornavit, aut unquam est exornaturum, quam ipse
; μακαρία πατρίδος ἔτυχε, τοιούτῳ πολιστῇ qui eam condidit, et præsentia sua præsidioque
ιούχῳ σεμνύνεσθαι ἔλαχεν · ἐρῶ δέ, καὶ τάχα fulcivit, magnus Constantinus, pulchris in Dei
ως ἐρῶ, τοιοῦτον ἔσχε τὸν πρόγονον, τοιούτῳ causa laboribus ad finem perductis memorandus,
ἴλῳ, τοιούτῳ γε ὁδηγῷ πρὸς τὴν ὁρᾶν περὶ et regum omnium Chritianorum longe primus,
ξαν ἐχρήσατο. firmum religionis ac pietatis fulcrum, fidei nostræ

simæ propugnaculum sane validum, ac post præcipuos illos apostolos ipse quoque dicen-
ostolus. Tali itaque natali solo virgo ista beata prodiit, tali civitatis suæ patriæ gavisa est
ɛ et inclaruit patrono, Dicam equidem, et quod res est dicam ; eumdem illum, quem modo
ɔsi, ipsa habuit progenitorem, eumdem instituendæ vitæ præceptorem, eumdem ad veram,
Deo et a Deo est, ad gloriam ductorem.

λλα παθεῖ τις ἴσως μαθεῖν καὶ ὁποίων ἡ- B 3. Estne autem qui illud quoque cognoscere
τῶν ἀρχηγετῶν τῆς γενέσεως, καὶ ὁποῖοί fortassis desiderat, quales Theodosia quantosque
οι τὰ πρὸς Θεὸν ὄντες ἐτύγχανον ; Εὐσεβέ- felici sorte nacta sit parentes ? Ita profecto habeat,
καὶ φιλόθεοι, καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ supremam illos Dei majestatem præcipuo quodam
φύλακες. Τί δεῖ πολλὰ λέγειν ; ἐῶ γὰρ ὡς cultu et amore fuisse prosecutos, tum vero summa
πλούτῳ, καὶ δόξης ἀπήλαυον · ἐν βραχεῖ δέ accuratione universa ejusdem Dei mandata semper
γεννήτορες τοιούτου τῷ ὄντι γεννήματος implevisse. Quid opus pluribus ? Quantis circum-
ῳ. Ἀλλ' οὔπω τελείας γέγονεν ἡλικίας, καὶ fluxerint divitiis, quantaque gloria, silentio præ-
ισται τοῦ πατρὸς, ἐπταέτης ἔτι τυγχάνουσα, tereo ; breviter pronuntio, parentem utrumque
λῆς ἔτι δεομένη τῆς προμηθείας ὡς ἀμέμ- habuit Theodosia, prole tam sancta tamque illus-
ζῆν ἐκμετρήσειε, καὶ τῶν παγίδων ἀνωτέρα stri dignissimam. Ipsa autem, cum tenera adhuc
ι τοῦ δυσμενοῦς, ὡς τῷ Θεῷ βουλητὸν τὸν virguncula septimum ætatis suæ annum nondum
υ δρόμου ἀνύσειεν · ἀλλὰ ταύτης οὔμενουν esset prætergressa, cumque ad hoc ut sine repre-
ρίησεν. Ὁ γὰρ εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ τῆς τού- hensione vitam hanc mortalem decurreret, et
ίσεως, ὁ ἀφορίζων ἐκ κοιλιῶν μητρικῶν ἄν- cacodæmonis insidiis facta superior, illud vivendi
ι καὶ γυναῖκας ὁμοῦ, καὶ ἐκλογὴν αἰεὶ περι- C institutum, quod Deo potissimum esset visum,
νος ἑαυτῷ, καὶ τῆς μακαρίας ταύτης, ὅσα arriperet, patris etiamnum consilio et providentia
τὴρ, προὐνοήσατο. Ἅμα τε γὰρ ὁ πατὴρ τὸν indigere videretur, eodem orbata fuit. Sed nec ita
ετήλλαξε, καὶ ἅμα γε ἡ μήτηρ κόσμῳ καὶ necessariis ad instituendam recte vitam præsidiis
κόσμῳ χαίρειν εἰποῦσα, ἑαυτὴν καὶ τὴν fuit destituta. Idem quippe ille qui omnia nostra,
παῖδα σεμνείῳ τε περιέκλεισε, καὶ σεμνῶς diu etiam ante quam lucem hanc ingrediamur,
ουξένησεν ἐκπαιδεύεσθαι. cognoscit ; qui nobis deinde obventura, ab eo

m tempore quo materno adhuc utero coercemur, pro sapientia sua optime disponit ; et quos
æcipua quadam cura, sive e maribus sive e feminis, fovendos eligit ; hic, inquam, paternam
providentiam erga tenellam adhuc virginem desiderari non est passus. Simul enim parens
ɔsiæ vitam hanc cum morte seu meliori potius vita commutavit, simul et mater caducis
rebus, mundoque ipsi nuntium remittens secretæ ac religiosæ domus septis seipsam filiam-
clusit, ubi ad vitam præclare ducendam pulcherrimis eam præceptis curavit imbui.

ῥεῖς τε γὰρ ὅλους ἐνιαυτοὺς αὐτῇ συνασκή- D 4. Tribus omnino annis una cum filia traductis
αὶ πᾶν εἴ τι συμπραξαμένη καλὸν καὶ θεά- in loco illo et exercitatione, nihil quod laude di-
κατέλυσε τὸν βίον κἀκ τῶν γηΐνων μετέστη gnum aut Deo placitum cognosceret omittens, pia
οὐράνια, πλοῦτον ὁρατὸν αὐτῇ καταλιποῦσα, Theodosiæ mater vivendi finem fecit, et terreno
ε ὑπελείφθη καὶ μήπω διαθοῆς ἔφθη τοῖς relicto domicilio in cœlestem sese habitationem
καί πρός γε τὸν κρείττω καὶ ἀληθέστατον, transtulit. Tantum vero earum quæ hic videntur
περιοῦσι σύνεστι, καὶ μεθισταμένοις συν- filiæ suæ reliquit divitiarum quantum a piis in
, ὃς οὐχὶ κατὰ τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ τυφλώττει, egenos elargitionibus ipsi superfuit : illas videlicet
αὶ λίαν ὀξυδορκεῖ, καὶ τὸ δὴ μεῖζον πρὸς τὴν meliores ac veriores rata esse opes, quæ et hic
εὸν πορείαν καθοδηγεῖ, καὶ πρὸς τὴν εἰς οὐ- viventibus nunquam non adsunt, et hinc emigran-
ἄγουσαν, ἀπρόσκοπτα βαδίζειν ποιεῖ. Τί tes possessores suos minime deserunt ; quæ eos,
μακαρία ; πῶς τοῖς διαφόροις αὐτοῖς κλήροις qui ipsis potiuntur, non secundum id quod habent
το ; μῶν ὡς ἀτελής ; μῶν ὡς ἀνῆλιξ ; Πολλοῦ nominis, excæcare, sed ad acutissime videndum
δεῖ. Τὸν μὲν γὰρ φθειρόμενον πλοῦτον παρ- oculos aperire ipsis possunt et solent ; quæ deni-

que ut plurimum suos ad Deum amatores recto tramite perducunt. et, cum ipsissimam in cœlos viam absque errore demonstrent, in eosdem quoque sine impedimento ullo ut perveniatur efficiunt. Quid igitur B. Theodosia ? Qua, putatis, ratione divitiis, parentum morte sibi relictis usa est ? an imperfecte ? an sine fructu ? Minime vero. Dona quippe corruptioni et amissioni obnoxia in pauperes distribuit omnia, tantum sibi duntaxat ex eis reservans, quantum ad sacras imagines coemendas necessarium fore arbitrabatur, ex quibus tres sibi præcipue comparavit, primam Domini ac Salvatoris nostri Jesu Christi, purissimæ Dei Parentis alteram, unam insuper sanctæ martyris Anastasiæ, tot Dei causa labores perpessæ, quam ob singularem divinitus acceptam gratiam, populus Christianus cognominare solet Veneficiorum dissolutricem (1).

A αὐτὰ σκορπίζει τοῖς πένησι, τοσοῦτον παρ' ἑαυτῇ κατασχοῦσα, ὁπόσον εἰς θείους ἀποχρήσειν τύπους ἐνόμισε. Δι' οὗ καὶ τρεῖς εἰκόνας ἐκτήσατο, τὴν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν τῆς παναγνου τοὐδε Μητρὸς καὶ πρός γε τὴν τῆς πολυάθλου μάρτυρος Ἀναστασίας, ἣν ἐκ τῆς θοθείσης ταύτῃ περὶ αὐτὰ χάριτος Φαρμακολυτρίαν ὁ Χριστώνυμος κατονομάζειν οἶδε λεώς.

5. Atque hæc sunt quæ de iis quas dixi divitiis Theodosia sibi facienda, et mente concepit, et reipsa exsecuta est. Bonis vero iis quæ vere sunt, nec falsa nomenclatura dicuntur bona, quomodo animum intenderit, quisquam ne interrogat ? Sapienter profecto. nec aliter quam illis uti par est. Non enim differendum sibi amplius existimavit quin, secundum altissimæ perfectissimæque sapientiæ placita, iis sese omnibus quæ ad mundum spectant bonis exspoliaret, ut plura et meliora deinde consequeretur. Cum vero curam omnem et sollicitudinem non necessariam abjiciens, sic quasi ad perfectam jam pervenisset ætatem, et ad summum prudentiæ omnis vocata esset apicem, a continuo ad virtutem conatu ita non recessit, ut potius a pulcherrimis ejusdem initiis et ipsa sumens initium, ad summum tandem perfectionis culmen pertigerit. Nihil interim in virtutum cursu nacta impedimenti, nec circa postrema vitæ suæ tempora iis quæ ante egerat maculam ullam inferri passa, quæ multis jam tum putabatur ad summa quæque curriculo pervenisse, magnum nihil de se sibi persuasit ; quin potius secundum id quod a Domino inculcari probe noverat, famulam se ducebat inutilem ; et veluti nihil omnino quod ad profectum suum faceret peregisset, miseram se et bonorum operum inopem reputabat ; nec, non, secundum divinam et salutarem Pauli admonitionem, quæ retro erant obliviscens, ad anteriora se extendebat ; abstinentiaque corpus suum emacerans, et nunquam non vigiliis se exercens, atque assiduas Deo preces offerens, continenter proficiebat in melius.

B ε'. Ἀλλ' οὕτω μὲν περὶ τούτου διενοήθη καὶ διεπράξατο. Περὶ δὲ τοῦ λοιποῦ πλούτου, τοῦ ὡς ἀληθῶς πλούτου, καὶ μὴ διαψευδομένου τὴν κλῆσιν, πῶς ἄρα ζητεῖ τις, ἐσκέψατο ; Λίαν συνετῶς, καὶ ὡς οὐκ ἄλλως ἐχρῆν. Οὐδὲ γὰρ ὠνέσχετο μὴ παραυτὰ φιλοσοφῆσαι τελεώτερόν τε καὶ ὑψηλότερον, καὶ ἀποστέρξαι μὲν τὰ τῇδε, περὶ δὲ πλείστου τὰ ἐκεῖσε ποιήσασθαι. Ἀμέλει τοι καὶ ὡσεὶ τελείας οὔσα τῆς ἡλικίας, καὶ ὡς εἰς ἄκρον ἐληλακυῖα φρονήσεως, τῆς κατ' ἀρετὴν συντονίας οὐ καθυφῆκεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀρχοειδεστάτων ἀρξαμένη, τῶν ἀκροτάτων μέχρι ἀφίκετο, οὐδὲν οὐδόλως παραποδισθεῖσα. Οὐδ' ὅ καὶ τελείους κατὰ καιροὺς ἔσφηλε περὶ τὰ μέσα · καὶ ἃ δὴ τοῖς πολλοῖς ὑπὲρ τὰ ἄκρα νενόμισται φθάσασα, μεῖζόν τι περὶ ἑαυτῆς ἐφαντάσθη · ἀλλὰ κατὰ τὴν C δεσποτικὴν διὰ παντὸς προσταγὴν ἀχρείαν ἑαυτὴν δούλην ἐνόμιζε. καί ὡς οὐδὲν οὐδαμῶς τῶν ὀφειλομένων ἐκπλήσασαν ἐταλάνιζε· κατά τε τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου θείαν καὶ σωτήριον, ὑποθήκην, ἐπιλανθανομένη τῶν ὀπισθεν, ἐπεκτείνεσθαι τοῖς ἔμπροσθεν ἔσπευδεν, ἐγκρατείᾳ τὸ σῶμα μαραίνουσα, ἀγρυπνίαις ἀδιαλείπτως ἐμμένουσα, διηνεκεῖς τὰς πρὸς Θεὸν ἱκετηρίας ποιουμένη, καὶ ὅλη καθάπαξ γινομένη τοῦ κρείττονος.

6. Ad Deum igitur et divina quod attinet, dicta jam ratione erat operosa atque assidua. Cum iis autem virginibus quæ in eodem monasterio sacris cum ipsa exercitationibus vacabant, Deus immortalis ! quo modo se gerebat ? quo modo conversabatur ? quo modo reliquas ommes de sua spiritualium D donorum copia reddebat participes ? Insuper illarum pluribus habebat se inferiorem ; neque id solum, sed quasi rerum bonarum incuria, et ad omnia foret inutilis, divinorum mandatorum nullum non negligeret, cum ingenuo quodam pudore ultro accedebat universas, propterea quod in sanctæ cum Deo conversationis studio ab omnibus se

ς'. Ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς τὸ Θεῖον καὶ τὰ θεῖα οὕτως ἦν ἐνεργὴς, οὕτως ἦν σύντονος · πρὸς δὲ τὰς συνασκουμένας αὐτῇ μοναχὰς, ὅπως εἶχεν ; ὅπως διέκειτο ; Ἆρά γε ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος ὠμίλει ; ἆρά γε ὑπερετίθη σφῶν ἔν τισιν ἑαυτήν ; Οὔμενουν οὐδαμῶς. Ἦν γάρ τις ἀμελής. ὡς τῶν ἐπηγγελμένων ἐκπληροῦσα μηδὲν, μετ' αἰδοῦς ἁπάσας προσῄει, ὅτε δήποτε τῶν πρὸς Θεὸν ἐντεύξεων ἦγε σχολὴν, καὶ πάσας ἑαυτῆς ὑπερφέρειν ἡγεῖτο, καὶ ηὐδαιμόνιζε. Τὸ τε μεῖζον, οὕτω φρονοῦσα, οὕτω διαλογιζομένη περὶ τῶν ἀδελφῶν, οὐδὲ μιᾷ τούτων ἐφρόνησε, πρὸς οὐδεμίαν ἐζηλοτύπησεν · ἀλλ' ἠγάπα πάσας καὶ ἔστεργε · καὶ ὥσπερ τις ἀρτιπαγὴς, ὡς τῆς κατὰ

(1) S. Anastasia cognomento φαρμακολύτρια colitur hoc nomine a Græcis 22 Decembris. quæ an distinguenda sit a Romana istius appellationis Probi uxore, nobilissima martyre sub Diocletiano, videbimus, si non ante, certe ad 25 Decembris Codinus *de Originibus* ait templum illi ædificatum eo in loco, ubi fuerat domus cujusdam patricii, cognomento Pharmaci : quæ an sit prima occasio cognominis, aut ipsam contra pharmaca, id est veneficia, invocandi, alias quæri poterit.

Θεὸν πορείας ἀεθυς, ἐζήτει παρ' ἑκάστης ποθη- A superari arbitrabatur, miseram sese et infelicem
γεῖσθαι, καὶ πρὸς ἀρετὴν παρ' ἑκάστῃ ἐθύνεσθαι. appellans. Quodque longe est majus, cum tanta ei
Οὕτω τε πνεῦμα τεταπεινωμένον, καὶ καρδίαν συν- inesset prudentia, tamque præclara agendi ratio,
τετριμμένην ἐκέκτητο, ἃ μὴ ἐξουθενοῦν τὸν Θεὸν inter ejusdem contubernii sodales, nulla elatioris
φθάνει μεμαρτυρηκὼς ὁ Δαυίδ. animi edebat signa, nullam suarum sodalium in-
vidia prosequebatur, sed amore cunctas et benevolentia complectebatur singulari. Non aliter quoque quam si in divino obsequio fuisset novitia, et methodi ad Deum appropinquandi ignara aut insueta, a singulis petebat instrui, et in rectam virtutis semitam, si forte aberrare contingeret reduci. Ita spiritum ipsa habebat humiliatum, et cor contritum, quæ duo despicere Deus nequaquam solet, quemadmodum sanctus testatur David.

ζ'. Ἀμέλει τοι τῷ θυμικῷ ἔχουσα ἐφ' οὐκ τῆς 7. Omnem animi fastum et motum vehementiorem plane exuerat, cum nihil accideret quod virginem sanctam ad iracundiam posset provocare; illud solum retinuerat zeli et animositatis, quod in dæmonem effundere non sine gloria posset Longe igitur illum a se abigere, longe fugientem persequi, neque ommino appropinquandi, aut ex æquo, quod aiunt, congrediendi secum occasionem permittere. Non enim adversus hosti vaferrimi impetus vel eminus suas experiri volebat vires, nec in palæstram omnino sustinebat descendere et cominus cum eo congredi, sed meliori longe consilio procul illum a se jubens facessere, egregii prorsus militis et antagonistæ partes omnes implebat, dum e longinquo et quasi fugiens inimicum suum caute impeteret. Nulli earum rerum quas hic miramur intenta, nullis mundi hujus voluptatibus irretita, omnia sua vota desideriaque in unum Deum defigere fuit solita : illius unius capiebatur amore, toto animo diu noctuque Deo ac rebus divinis intendens. Ita primis, quod aiunt, unguiculis virgo ista beatissima præscriptas a Deo hominibus vivendi leges implebat omnes, id sollicite curans, ut ne punctum quidem unum unusve apex divinæ legis custoditus elaberetur, quemadmodum ipsemet Dominus id faciendum constituit. Sed nunc majus quiddam, imo maximum, aggredior dicere.

ὀτῳπερ ἂν χρήσαιτο, ὅλον κατὰ τοῦ ἀρχε- B
κάκου τὸν θυμὸν ἐξέχει σατανᾶ. πόρρωθεν αὐτὸν
ἀπερύκουσα, πορρωθεν ἐκδιώκουσα, καὶ μὴ παρα-
χωροῦσα τὸ παράπαν προσεγγίσαι, μηδ', ὅ φασιν,
ἐξ ἀγχωμάλου συμπλέκεσθαι. Οὐ γὰρ ὅτι γε πρὸς
βολαῖς ἀκροβολίζειν οὐκ ἐνεδίδου τὸν πολυμήχανον,
οὐδ' εἰς πάλην ὅλως ἀνίει χωρεῖν καὶ ξυμπλέκεσθαι·
ἀλλ' εὖ μάλα πόρρωθεν εἶργε, καὶ ὡσεί τις ἄριστος
στρατήγὸς, ὡσεί τις δεξιὸς ἀνταγωνιστὴς, ἐκ τῶν
ἀπωτάτων κατηγωνίζετο φθάνουσα. Μηδενὶ δ' ἀσχο-
λουμένη τῶν ἐνταυθοῖ, μηδενὸς ἐπιστρεφομένη τῶν
κόσμου τερπνῶν, ὅλον τὸ ἐπιθυμητικὸν ἀνέτεινε
πρὸς Θεὸν, καὶ τῆς αὐτοῦ κατακρας ἀγάπης ἐάλωκεν,
ὅλῃ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἰμειρομένη ψυχῇ. Οὕτως ἐκ
πρώτης, ὅ φασιν, ἡ μακαριάτριχος, πᾶσα μὲν καὶ ἐντο-
λὴν ἐπλήρου Δεσποτικὴν, μέχρι κεραίας καὶ ἑνὸς ἰώτα,
τὰ τοῦ θείου νόμου φυλάττειν, ὡς αὐτὸς ὑπέθετο, σπεύ-
δουσα· Ἀλλὰ τὸ μεῖζον, ἀλλὰ τὸ μέγιστον, ἐρῶν ἔρχομαι.

ψυχῆς

ἀπερύκουσα, πορρωθεν ἐκδιώκουσα, καὶ μὴ παρα-
χωροῦσα τὸ παράπαν προσεγγίσαι, μηδ', ὅ φασιν,
ἐξ ἀγχωμάλου συμπλέκεσθαι. Οὐ γὰρ ὅτι γε πρὸς
βολαῖς ἀκροβολίζειν οὐκ ἐνεδίδου τὸν πολυμήχανον,
οὐδ' εἰς πάλην ὅλως ἀνίει χωρεῖν καὶ ξυμπλέκεσθαι·
ἀλλ' εὖ μάλα πόρρωθεν εἶργε, καὶ ὡσεί τις ἄριστος
στρατήγὸς, ὡσεί τις δεξιὸς ἀνταγωνιστὴς, ἐκ τῶν
ἀπωτάτων κατηγωνίζετο φθάνουσα. Μηδενὶ δ' ἀσχο-
λουμένη τῶν ἐνταυθοῖ, μηδενὸς ἐπιστρεφομένη τῶν
κόσμου τερπνῶν, ὅλον τὸ ἐπιθυμητικὸν ἀνέτεινε
πρὸς Θεὸν, καὶ τῆς αὐτοῦ κατακρας ἀγάπης ἐάλωκεν,
ὅλῃ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἰμειρομένη ψυχῇ. Οὕτως ἐκ
πρώτης, ὅ φασιν, ἡ μακαριάτριχος, πᾶσα μὲν καὶ ἐντο-
λὴν ἐπλήρου Δεσποτικὴν, μέχρι κεραίας καὶ ἑνὸς ἰώτα,
τὰ τοῦ θείου νόμου φυλάττειν, ὡς αὐτὸς ὑπέθετο, σπεύ-
δουσα· Ἀλλὰ τὸ μεῖζον, ἀλλὰ τὸ μέγιστον, ἐρῶν ἔρχομαι.

CAPUT II.

Leo Isauricus, imagines abolituru, Gymnasium publicum cum magistris sibi adversantibus incendio perdit.

η'. Ἦν μὲν οὕτως ἡ μακαρία διάγουσα ἀρέτῆς C 8. Hanc pulcherrimam sane vivendi rationem
ἐπιμελομένη, ἑαυτὴν τῇ μονῇ περικλείουσα, καὶ μο- tenebat Theodosia, virtutis studio continenter
νῳ Θεῷ διὰ παντὸς προσανέχουσα. Ἀλλ' ἐως τὰ intendens, virginem sacrarum cœnobio clausa,
καθ' ἡμᾶς εἶχε καλῶς, καὶ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων et mente in Deum semper erecta. Notum autem
φρονοῦντες ἤμεν ὀρθὰ, τὸ εἰς κληρονομίαν ἰδιωθὲν est, quomodo cum omnia nostra salva adhuc esse
αὐτῷ σχοίνισμα, ὁ νέος Ἰσραὴλ, ὁ περιούσιος λαὸς et incolumia, et de Deo divinisque rebus recte
καὶ ἐξαίρετος. Ἐπεὶ δ' ὁ ἄνωθεν βασκαίνων ἡμῖν omnes sentiremus, eramus populus eximius et
πολλαῖς πολλάκις καθ' ἡμων ἐχρήσατο μηχαναῖς electus, qui velut novus Israel, ipsi proprie obti-
(οὐδὲν δ' ὅ τι καὶ ἤνυσε), κἀντεῦθεν ἐξηπορήθη καὶ gimus in funiculum hæreditatis suæ. At postquam
ἠμηχάνησε, πάντα μὲν, ὁ φασι, κἄλων κινήσας, e cœlo pulsus superbiæ spiritus suam in homines
κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ, μηδὲν δ' ἐκπλῆσαι invidiam in apertum cœpit proferre, multis ac
δυνηθείς τῶν πρὸς βούλησιν, ἀλλὰ καὶ πλατὺν ὀφλή- variis frequenter machinis animos nostros oppu-
σας κατάγελων, ὅλως ἑαυτῷ γίνεται καὶ καινότερόν gnare est aggressus. Ut vero adversus illos parum
τι τεχνάζεται. Οὐ γάρ τι τῶν θείων παραποιῆσαι valuit, et hac ex parte proficiendi quidpiam spem
δογμάτων ἐπαίρει· διὰ γὰρ πάντων ἐπιχειρήσας, omnem machinasque abjecit inutiles, alia deinde
διὰ πάντων καὶ ἀποκέκρουσται· Τί οὖν ὁ σκαιωρεῖ ; D ratione omnia susdeque, ut dicimus, vertere, et
τί μηχανᾶται ὁ πολυμήχανος; Τὰς θείας εἰκόνας, ipsam Dei Ecclesiam aggredi instituit. Cumque
τὰ ἱερὰ καὶ πάνσεπτα ἐκτυπώματα, ἐκ μέσου, ὡς rursum nihil eorum quæ singulatim conceperat
ἱκανοῖς ταῦτ' ἐνεργῆσαι διέγνωκε, ποιήσασθαι ὑπο- efficere valuisset, quin etiam effuso risu meruisset
τίθεται· καὶ ἡ ὑποθήκη, τὸ δοκοῦν, δεξιὰ, δεξιὰ δ' excipi, ad suas se artes totum convertit, ac novum
ὁποίαν ἐκκλίνειν ὡς δοκοῦσαν, ἀλλὰ μὴ οὖσαν, καὶ plane consilium excogitare cœpit. Non enim

unum quodpiam divinorum dogmatum suspicioni falsitatis obnoxium reddere est aggressus, sed adversus cuncta simul insurgens, in ea rabiem suam omnem conatus est effundere. Quid igitur mali molitus est ? quas machinationes adhibuit pessimus genius ? Venerandas Dei divorumque imagines, sacras illas et omni honore dignissimas effigies, utpote quas pluribus non parum ad recte agendum prodesse judicabat, statuit e medio sibi esse tollendas. Et via quidem ad hoc tetendit, recta in speciem : sed recta qualem declinandam monuit sapiens Salomon, utpote quæ talis videatur, sed non sit, verum ad sequiora ducat. Suggerit, ipsas æstimandas esse idola, et omne circa eas studium, veteris esse erroris atque antiquæ superstitionis evanidum vestigium, inter Christianos relictum. Vah audaciam pessimi dæmonis, et impiam stultitiam ! vah insanas molitiones ! Modo scilicet hanc, modo illam perdendi homines rationem init : a dextris et a sinistris miseros impetit, ambidexter ad inferendum nocumentum.

A πάντα φέρουσαν ἐπαρίστερα, ὁ σοφὸς ὑπέθετο Σολομών. Εἴδωλα νομίζειν ὑπέβαλε, καὶ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν τῆς παλαιᾶς εἶναι πλάνης, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης τερθρείας ἀπᾷδον πάντη πεφηνέναι Χριστιανοῖς λείψανον. Βαβαὶ τῆς τόλμης! βαβαὶ τῆς σκαιότητος ! φεῦ τῶν μηχανῶν τοῦ ἀλάστορος ! Νῦν μὲν οὕτως, νῦν δ' ἑτέρως ἐπιχειρεῖ, κἀκ τῶν δεξιῶν βάλλει, κἀκ τῶν ἀριστερῶν, ὁ περὶ τὸ κακουργεῖν ἀμφοτεροδέξιος.

9. Quinam autem fuere quos judicavit idoneos aut quibus usus rei est administris, quando Dei permissu regnum sibi erat vindicaturus ? Leo is fuit ab Isauria dictus, sævissima absque dubio bellua, eademque indomita : qui contra Domini gregem continuo infremere aggressus, in eum non aliter quam carnivora quædam fera insiluit. Quemadmodum et is qui per antiphrasim vocatus fuit Anastasius; quippe post B. Germanum in Dei Ecclesiam magno ejusdem malo introductus, mortem non paucis et interitum attulit. Sed qua tandem ratione pro rei dignitate, quæcumque id temporis misera acciderunt atque acerba, verbis efferam ? episcoporum exilia, comprehensiones sacerdotum, virorum principum calamitates simul et ignominias, sanctorum hominum et virginum sacrarum e monasteriis violentas detrusiones, et publice constitutas earumdem proscriptiones, vexationes non ferendas vincula, cruciatus, violenter allatas mortes, et pejora mortibus tormenta ? Verum ut sanctæ hujus virginis illustrem prorsus ac intrepidam magnitudinem animi clarius in medium adducam, unum quodpiam crudelitatis regiæ exemplum pro feram, reliqua iis quibus lubitum fuerit inspicienda penitius relinquens.

B θ'. Τίνες δ' οὓς καὶ ἐνέκρινε, καὶ τίσιν ὑπηρέταις ἐπὶ τούτοις ἐχρήσατο ; Ὅ τε δὴ τὴν βασιλείαν Θεοῦ παραχωρήσει σφετερισάμενος, Λέων ὁ ἐξ Ἰσαύρων, ὁ ἄγριος αὐτόχρημα θὴρ καὶ ἀτίθασσος ὃς κατὰ τῆς ποίμνης εὐθὺς Θεοῦ δεινὸν ἐβρυχήσατο, καὶ κατά μέσης αὐτῆς καθά τις ὠμηστὴς ἤλατο, καὶ ὁ κατ' ἀντίφρασιν Ἀναστάσιος, ὁ μετὰ τὸν μακάριον Γερμανὸν ἐπὶ κακῷ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπεισρήσας Θεοῦ, καὶ πολλοῖς ὅτι θανάτου καὶ ἀπωλείας γενόμενος αἴτιος. Ἀλλὰ πῶς ἂν πρὸς ἀξίαν ἐκτραγῳδήσαιμι τὰ τότε δεινά; τὰς τῶν ἀρχιερέων ὑπεροψίας; τὰς τῶν ἱερέων καθαιρέσεις ; τὰς τῶν ἐν τέλει ζημίας ἅμα καὶ ἀτιμίας; τὰς τῶν ὁσίων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἐκ τε τῶν ἀσκητηρίων ἀπελάσεις καὶ ἐπὶ πλατειῶν δημεύσεις; τὰς ἀνυποίστους τούτων C κολάσεις; τὰ δήσματα; τὰς στρεβλώσεις; τοὺς βιαίους θανάτους; τὰ χείρω θανάτου βασανιστήρια; Ἀλλ' ἵνα μᾶλλον τὸ τῆς μακαρίας γενναῖον καὶ ἄτρεστον παραστήσαιμι φρόνημα, ἓν τι τῆς βασιλικῆς ἀπηνείας, τἄλλα τοῖς βουλομένοις ἔνθεν ἀφεὶς συνορᾶν, διηγήσομαι.

10. Superiorum regum temporibus, cum qui regnorum moderabantur habenas, eo quod gerebant nomine sese haud ostendebant indignos, subjectamque sibi ditionem ex æquo justoque administrabant fulciebantque, rerum nonnisi honestarum amore ac prosecutione exornantes principatum suum, et quidquid eumdem ad posteriores illustriorem poterat reddere magno studio promoventes ad incrementum. Horum, inquam, regum temporibus D plura tradentis diciplinis loca exædificata sunt, quæ certa quadam ratione sejuncta erant ab invicem, eademque conjuncta; sejuncta quidem locis et ædificiis, at vero mutua quadem conjunctione et communi porticu in unum veluti ædificium coalescenti; ita ut, quamvis exterioris formæ varietate et numero distinguerentur, non plures tamen, sed una duntaxat domus dici posset. In his porro ædificiis, quæ duodecim omnino censebantur, nunquam non colocati erant præceptores, atque inter eos unus aliquis, qui alios omnes cunctarum disciplinarum peritia superaret. Hic, ut omni scientia-

ί. Πρὸς τῶν ἄνω βασιλέων, οἱ καὶ τὴν κλῆσιν ἐκλήθευσαν, ὡς ἐνὸν διὰ βίου συνέχοντές τε καὶ στηρίζοντες τὸ ὑπήκοον, καὶ τῇ φιλοκαλίᾳ τὴν ἀρχὴν κατεκόσμησαν, ἅπαν ὁ ταύτην εὐκλεεστέραν καθίστησι, διὰ σπουδῆς αὔξειν ποιούμενοι· πρὸς οὖν τῶν μεγαλουργῶν ἐκείνων ἀνδρῶν διδασκαλεῖα ἐν ταύτῃ δὴ τῇ μεγαλοπόλει δεδόμηται, διῃρημένα πως καὶ συνημμένα τυγχάνοντα· διῃρημένα μὲν τοῖς οἰκήμασι, τῇ δ' ἀλληλουχίᾳ καὶ τῷ κοινῷ περιβόλῳ εἰς ἓν δήπουθεν συναγόμενα, ὡς ἕνα γε δοκεῖν τοῖς ἔξωθέν ποικίλον καὶ πολυώροφον· καὶ διδάσκαλοι ἐπ' αὐτοῖς, ὅσα δὴ ταῦτα δυοκαίδεκα δ' ἦν, εἷς ἀεὶ καθιδρύοντο, καὶ ἐπὶ τούτων ὁ τῶν ὅλων κατὰ πᾶν εἶδος παιδείας ὑπερφέρων, καὶ ταῖς ἐστιστήμαις ἐπισημότερος, ὃς καὶ οἰκουμενικὸς διδάσκαλος ἤκουε· ταύτην γὰρ τὴν τιμὴν πρὸς τοῦ βασιλέως ἐλάμβανε, καὶ τὴν ἐφορείαν μυσταγωγῶν ὁμοῦ καὶ μυστῶν ἐπετέτραπτο. Ἦν μὲν οὖν οὕτω τοῦτο διενεργούμενον ἄνωθεν, καὶ ὁ λόγος ἔνθεν εἶχεν αὐξάνεσθαι, καὶ τὸ κατὰ φύσιν ἀνθρώπῳ πρὸς τοῦ αὐτολόγου, πρὸς τῆς αὐτοσοφίας αὐξῆς τῆς γενέσεως ἐγκατα-

καὶ ὁ δυνάμει πᾶσι κοινῶς ἔνεστι, πρὸς ἐπιτηδειότητα ἐπήρετο κίνησιν, καὶ πολ- ἐργειαν, εἰ καὶ μὴ πᾶσι προήγετο, τῇ τε εἰδυίᾳ φιλοσοφίᾳ, καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον τὰ μεταφέρειν καὶ ὑψηλότερον, καὶ βασιλεία ὑγητο, καὶ πολιτεία κατήρτιστο, καὶ τὸ ται ὡς ἐπίπαν ἀστάθμητον, ὡς ἐνὸν ἐῤῥύθ- συνέσταλτο.

A rum genere cæteros inter plane eminebat, universalis quoque magister appellari solitus erat : ut autem isto nomine honoris causa vocaretur, ab ipso videlicet rege acceperat, et tam in eos qui sacris initiandi, quam qui iis initiati jam erant, auctoritatem suam exercere poterat. Res autem sic erant dispositæ ab initio, ut tibi ratiocinandi augeretur facultas; et quod homini ex quo in mundum a natura communiter insitum est, ut intellectu discurrere atque sapere per seipsum va- congruum, prout opus foret. motum excitaretur ; multisque, si non omnibus, daretur. itas recte philosophandi ; adeo ut et imperium istic erudiretur, et civilis status ordinaretur, etiam plebs, quamvis inconsiderata et vaga, qua fieri potest ordinanretur componeretur-

μὲν οὖν ἐκ μακροῦ τοῦθ' οὕτως ἔχον · κατ' γε καιροῦ ἄνδρες ἀριπρεπεῖς καὶ διάσημοι τὰς σπουδὰς θρόνους ἐπὶ κόσμῳ σφῶν ἔλα- ἄλλον ὁ τῶν ἄλλων πρωτεύων, καὶ τὴν τιμὴν ὑ γὰρ δὴ τὰ ἐκτὸς οὗτοι καὶ θύραθεν μό- καὶ τὰ ἔνδον καὶ θεῖα φιλοσοφεῖν ἤθελον. : καὶ θεῖα ἤσκηντο δόγματα, καὶ παραδό- σιαστικὰς ἠκριβώκεσαν · εἶχοντό τε τού- τριεἴχοντο, κἀπὶ ταύταις πάντας συντηρεῖν ἐῆντο, ὅθεν καὶ διὰ τιμῆς πάσης, διὰ πολλοῦ κτος εἶχον σφᾶς ἅπαντες. Οὗ δὴ βασιλεὺς εἷ- υς πρὸ πάντων ἄλλων ὁμόφρονάς τε καὶ ὁμο- σχεῖν ἐπειράσατο, ἐνόμισε γὰρ ὡς, εἴπερ ὁμο- οὺς κτήσαιτο καὶ ἕξει σχεδὸν πάντας ὁμόφρο- οὐκ ἴσχυσεν οὐδένα σφῶν μεταστῆσαι, οὐ ἰκ ἔσχατον, οὐ μέσον · πᾶσι μὲν γὰρ ἐπὶ τῷ- ἐχρήσατο, οὐδὲν δ' ὅ τι καὶ ἤνυσε. Τὰ μέν μετὰ πολλῆς ὅτι πραότητος τὰ τῆς γνώ- ιλλε, καὶ οἱ σύμφρονας σχεῖν ἤθελεν · ὡς δ' εἶδεν αὐτοῦ τὴν ἀπόνοιαν, καὶ μηδ' ἂν, γένοιτο, τὴν τῶν ἁγίων εἰκόνων διισχυρι- ἀθετῆσαι προσκύνησιν, πρὸς ἀπειλὰς καὶ ρησεν.

B 11. Hac igitur, quam dixi, ratione res sese habebant antiquitus. Iisdem vero temporibus viri insignes prorsus atque præclari eas quæ per studia honoris causa obtinentur sedes in maximum sui accipiebant ornamentum, potissimum autem is qui reliquis omnibus et erat et habebatur præstantior, quique consulari præfulgebat dignitate. Non enim externam solum et sæcularem philosophiam illi, sed interiorem quoque religionis nostræ tractabant, seque cum otio divinis dogmatibus exercebant, et magna cum diligentia traditiones scrutabantur ecclesiasticas. His ipsi intendebant, harum studio toti occupabantur, nullaque earum ut negligeretur suis curis suaque vigilantia efficiebant ; unde et illud consequebatur, ut secundum C omnes honestatis ac religionis leges vitam ducerent. Tales cum essent, nihil prius habuit imperator quam ut eos in suam sententiam pertraheret ; ita sibi scilicet fore persuadens, ut si viros illos impietati suæ haberet consentientes, aliorum quoque animos facili negotio expugnaret. At vero eorum nullum, non primum, non infimum, non medium a sana doctrina rectoque vivendi instituto deduit ; et quamvis modos omnes viasque tentasset, nihil tamen omnino effecit. Principio ım omni mansuetudine et modestia suam illis mentem renuntiari fecit, quod illos opinionis ıs ac suffragatores habere plurimum desideraret. Verum ut ab eis suam amentiam acriter perspexit, neque, quacunque demum fortuna periculove proposito, adduci viros posse rum cultum inaginum ac venerationem rejiciendam dicerent, ad minas et contumelias s est.

δ' οὐδὲ οὕτω μετέπειθε, πάντων ἀπογνοὺς ς τῆς ἀπηνείας ἑαυτοῦ γίνεται · ὅθεν καὶ ς αὐτοῖς σκέψεως, πέμπει τοὺς αὐτοῖς οἰκή- ύσαντας. Καὶ οἱ τὴν ὥραν τηρήσαντες πρὸς τὸν κοινὸν ἁπάντων δυνάστην ἀντι- ὕπνου, ἡττῶνται τούτου καὶ ἀνακλίνονται, ὅθεν περιελθόντες, πῦρ ὑπανάπτουσι, καὶ τὸ ὡς ἀληθῶς ἐνδιαίτημα τῇ φλογὶ πανταχό- μβάνουσι, καὶ πᾶσαν τοῖς ἔνδον ἀποκλείου- . Ἐν οὖν πάνυ βραχεῖ τῳ παμφάγῳ πάντες ς βίβλοις, αὐταῖς οἰκίαις · κατανάλωνται. Ὢ ζημίας ! ἣν ὑποσταίη μὲν τὸ δοκοῦν ἡ Κων- ταῖς δ' ἀληθείαις γένος ἅπαν Ῥωμαίων, τὴν σοφίαν ζητοῦντες ἀνέκαθεν Ἕλληνες, ὶ ὁ θεῖος Παῦλος διεμαρτύρατο. Οὐ γὰρ ούτων ἀνδρῶν ἐστέρηται, ἀλλὰ καὶ σοφῶν υγγραμμάτων πλείστων τε καὶ καλλίστων

D 12. Cumque hoc etiam modo apud viros fortes nihil proficeret, et aliud nihil quo eos cogeret superesse animadverteret : suæ se ferocitati abripiendum totum tradidit ; concessoque ipsis deliberandi spatio, submisit qui ædibus eorum flammas injicerent. Hi opportunum maxime observantes tempus, cum sapientissimi homines qui ad multum noctis adversus omnium domitorem somnum fortiter pugnare soliti erant, eidem etiam succumbere essent coacti, et cubitum tantisper se contulissent ; alii alias ædium partes circumeuntes ignem spargere, verissimumque sapientiæ ipsius hospitium flammis undique involvere cœperunt; omnem intus manentibus exitum præcludentes. Modico igitur spatio temporis omnes devorantibus cuncta flammis hausti atque absumpti sunt, una cum libris atque ipsis ædibus. O cladem, o afflictionem !

quam sustinuisse videtur urbs Constantinopolitana, revera autem natio Romana sustinuit universa, ipsique etiam gentiles, quotquot, teste Paulo, sapientiam ab initio quæsiverunt. Non enim talium virorum duntaxat facta est jactura, verum etiam plurium ac pulcherrimorum librorum, quos sapientissimi homines conscripserunt (2). Sed huc devenI, dicere volens unum nostri Imperatoris facinus, ac veluti procœmium ejus quæ secutura esset calamitatis ; cætera si quis cognoscere cupiat, ipsam quæ de illis conscripta est, historiam consulat (3).

A συναπεστέρηται. Ἀλλὰ τούτῳ μὲν, ὡς ἔφθην, εἰπὼν ἓν τι τῶν τοῦ βασιλέως καθ' ἡμῶν ἔργων, ἓν τι τῶν τότε δεινῶν, καὶ τῆς μελλούσης ὡς εἰπεῖν κακίας προοίμιον· τὰ λοιπὰ δ' εἰ βούλοιτό τις μαθεῖν, τῇ περὶ αὐτῶν ἱστορίᾳ περιτυχέτω.

CAUT III.

Spatharium, Christi imaginem dejecturum, præcipitat Theodosia, et fidei suæ rationem tyranno reddit.

13. Cum igitur tam gravia tamque intolerabilia supplicia inferrentur sacras imagines venerantibus, illæ autem abolerentur, et funditus, ut sic loquar, exstirparentur, spathariorum aliquis etiam contra Salvatoris Christi divinam effigiem, stantem in ea porta quæ Ænea dicitur, suum est aggressus furorem exercere, eamque in terram prosternere. Hoc autem ut beatæ Theodosiæ est renuntiatum, Phinees mox illam zelus et Eliæ invasit. Plures deinde religiosas matronas, quæ mundum mundique ornamenta omnia a se removerant, toto animo soli adhærentes Deo, socias sibi adjungens, sancto quodam furore ad hominem virgo fertur. Ex eorum hic erat ordine, qui gladio, non securi, instructi regem stipant, qui ordo est ordine satellitum, uti indicat, nomenclatio (4), posterior ; regem autem custodit, et a tergo subsequens atque ab imperatore nusquam discedens, regium noctu conclave servat, principemque in publicum prodeuntem cingit. Contra hujusmodi hominem, generoso plane atque intrepido animo, virgo progreditur.

ιγ'. Ἀλλ' οὖν οὕτω δεινῶν οὕτως ἀνυποίστων ἐκγενομένων κατὰ τῶν τὰς ἱερὰς εἰκόνας προσκυνούντων τιμωριῶν, ἀμαυρουμένων δὲ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων, καὶ ὡς εἰπεῖν κατερειπωθέντων πάντων ἁπανταχῇ, τῶν τις σπαθαρίων, καὶ κατὰ τῆς θείας εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς ἱσταμένης ἐπὶ τῆς οὕτω καB λουμένης Χαλκῆς, ὥρμησεν ἀπελθεῖν, ἐφ' ᾧ γε ταύτην καταβαλεῖν. Ἀλλ' ἀνηγγέλη τοῦτο τῇ μακαρίᾳ, καὶ ἡ ζῆλον παραυτὰ Φινεὲς, ζῆλον ἀνέλαβεν Ἠλιοῦ· τῷ τοι καὶ γυναῖκας, κόσμου και τῶν κοσμικῶν ἀπορραγείσας ὁλοσχερῶς καὶ προσκολληθείσας ὅλας Θεῷ, μεθ' ἑαυτῆς λαμβάνει, καὶ ὅλῳ κατὰ τοῦ σπαθαρίου κινεῖται θυμῷ. Τάγμα τοῦτο τῶν περὶ τὸν βασιλέα σπαθηφόρων, οὐ πελεκυφόρων, ὡς καὶ ἡ κλῆσις δηλοῖ, δευτερεῖα μὲν φέρον τῶν ἐπωμίους ἀνεχόντων τοὺς πελέκεις, συντηροῦν δὲ σφίσι τὰ τῶν βασιλέων ὀπίσθια, συμπαραμένον τοῖς ἀνακτόροις, καὶ τοὺς βασιλείους νυκτὸς θαλάμους περιπολοῦν, κἀν ταῖς προόδοις τὸν βασιλέα περικυκλοῦν. Κατὰ δὴ τούτου γενναίῳ πάνυ καὶ ἀπτοήτῳ βαίνει φρονήματι.

14. Quibus autem illa sermonibus audientium mentes, ut zelum Dei conciperent, excitabat ? quibus Deum ipsum verbis alloquebatur, ut justam ejus adversus homines iram placaret ? quam generosos comitantibus se sororibus indebat spiritus, et ad pulchrum pro veritate certamen subeundum quam fortiter animabat ? Sic enim vero secum ipsa cogitabat, sic ratiocinabatur : Oportebat equidem eam me, quam ultro suscepi, rationem vivendi sartam tectam conservare. Hoc enim coram Deo et hominibus facturam me proposui, ad hoc sacramento me obstrinxi, cum Deo solo et mecum ut versarer, reliquorum autem hominum societatem effugere conatu omni contenderem. Postquam autem generis humani osor acerrimus, et nullo non

ιδ'. Τί μὲν οὐ διαλογιζομένη τῶν πρὸς τὸν ὑπὲρ C τοῦ Θεοῦ ζῆλον ἐπαιρόντων ; τί δὲ τῶν πρὸς δυσώπησιν ἱκανῶν οὐ διαλεγομένη Θεῷ ; τί δὲ οὐ νουθετοῦσα ταῖς σὺν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν ἀδελφαῖς, καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἆθλον ἀλείφουσα ; Πρὸς μὲν γὰρ ἑαυτὴν τοιαῦτα δή τινα διενοεῖτο καὶ διεσκέπτετο· Ἕδει μὲν ὃν εἱλόμην βίον τηρῆσαι διὰ παντός· τοῦτο γὰρ προὐθέμην, τοῦτ' ἐπηγγειλάμην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐπίπροσθεν, ἐμαυτῇ μόνῃ προσλαλεῖν καὶ Θεῷ, ἀλλ' οὐδ' ἐπιστρέφεσθαι μηδενός· ἐπεὶ δ' ὁ βασκαίνων ἡμῖν ἄνωθεν καὶ καθ' ἡμῶν τέκταίνων ἀεὶ τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ διατάραξε, καὶ δεινὸν ἐπήγειρεν αὐτῇ κλύδωνα· ἄγε δὴ προϊτέον, τὴν ἡσυχίαν παρορατέον, ψυχῆς ἀφειδητέον ἅμα καὶ σώματος, ὑπὲρ τοῦ προαγαγόντος

(2) Theophanes ad annum Leonis 10, animadversum in eos præcipue ait, qui sanctitate et doctrina clarebant : adeo ut scholæ una cum sacra doctrina exciderint, quæ a sæculo S. Constantini Magni usque de ea tempora floruerant. Græce σβεσθῆναι, exstinguerentur. Profecto (nisi scholæ istæ extra communem civium habitationem fuerint positæ) vix est credibile, ædibus fuisse subjectas flammas, cum viciniæ totius manifesto periculo.

(3) Nullam de hoc argumento historiam singularem nunc novimus, nec alibi citatam reperimus : mirum autem foret eam auctoris ætate exstitisse, nunc ignorari ; quare ad Theophanis chronographiam aut simile aliquod opus lectorem hic remitti existimo. D

(4) Securigeri scilicet præcedebant, sequebantur spatharii. Sed quomodo in ordine stipatorum regiorum secundum locum tenuisse spatharios indicat ἡ κλῆσις ? Suspicor non tam nomen indicari, cui ejusmodi notio haudquaquam per se conjuncta est, quam matriculam palatii, seu nomenclaturam officiorum, qualis passim in manibus erat, indicabatque officii cujusque ordinem, observandum quoties in publicum progrediebatur imperator, in iis quos προκένσους vocabant, nos processiones diceremus.

αί προνοουμένου τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ τὰς τῶν A tempore insidias nobis struens, Ecclesiam Dei cœpit
ων ἐπ' ἰσχάτων ἀμοιβὰς ἡμῖν ταμιεύοντος. perturbare, et gravem adeo contra eam excitare
statem, tum sane prodeundum etiam nobis, quieta tantisper vita deserenda : non vitæ parcen-
non corpori ; illius potissimum gratia, qui pulchrum hac in parte exemplum nobis præbuit,
e nos et nostra non minus bene quam provide gubernat, et operum nostrorum mercedem
ad extremum servat repositam.

Τῷ δέ γε σωτῆρι Θεῷ ἐκεῖνά πως τῶν Ψαλ- 15. His dictis, selectas quasdam e Psalmorum
ναλεξαμένη καὶ ὑπαλλάξασα, ἀνθωμολογεῖτο libro sententias proferens, alterno cantu Deo Sal-
λέγετο · Δίκασον, Κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς σε, vatori ita concinebat ac confitebatur : Judica, Do-
σον τοὺς πολεμοῦντάς σε. Ἐπιλαβοῦ ὅπλου mine, nocentes me, expugna impugnantes me : ap-
θεοῦ, καὶ ἀνάστηθι εἰς τὴν βοήθειαν τῆς τῆς κλη- prehende arma et scutum, et exsurge in adjuto-
ς σου. Ἰδοὺ γὰρ ἦραν οἱ ἀνομοῦντες κατ' rium hæreditatis tuæ. Ecce enim legis tuæ prævа-
κεφαλὴν, καὶ τῶν σῶν θυσιαστηρίων κατορ- ricatores contra te levaverunt caput, profanarunt
ι οἱ ἀναιδεῖς, καὶ τὰ ἅγιά σου βεβηλοῦσιν οἱ impiis tripudiis altaria tua, et sacta tua homines
ίαστοι. Ἀλλ' ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν τῷ σωτηρίῳ B impuri ac scelerati polluerunt. Sed respice nos in
ῦ ἰδεῖν ἐν τῇ χρηστότητι τῶν ἐκλεκτῶν σου, salutari tuo ut videamus in bonitate electorum
φρανθῆναι ἐν τῇ εὐφροσύνῃ τοῦ ἔθνους σου. tuorum, ut exsultemus in lætitia gentis tuæ. Lætitia
ύνη δέ σου τῷ λάχει ἡ τῶν σῶν σεβασμίων porro tua in eo posita est, ut cultu et veneratione
ν προσκύνησις, ἡ πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὖθις omni dignissimæ, sacræ tuæ tuorumque sanctorum
ίων ναῶν εὐπρέπειαν ἀναμόρφωσις. Κἀμοί adorentur imagines, utque secundum eam quæ
ί ταῖς ὁμογνώμοσι ταύταις ἐμοί καὶ ὁμό- antiquitus erat decentiam templa iisdem exornen-
πρὸς τὸν ὑπὲρ τῶν σῶν θείων εἰκόνων ἆθλον tur. Nunc igitur mihi, et cunctis meis sodalibus,
σαις καὶ τῆς σῆς παναμώμου μητρὸς, τῶν τε unum mecum idemque sentientibus, quæque pro
σοῦ κάτὰ διαφόρους καιροὺς καταπροεμένων sacrarum imaginum, pro matris tuæ purissimæ,
ν, καὶ τῶν ἄλλων σοι εὐαρεστησάντων, χεῖρα pro eorum qui variis temporibus vitam tui causa
ας ἐξ ἁγίου σου κατοικητηρίου κατάπεμψον · et sanguinem effuderunt, pro aliorum denique qui
ισον, μόνε δυνατὲ, τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, quoquo modo grati tibi exstiterunt honore, certa-
ιῖν δύναμιν καὶ κραταίωσιν. men mecum subire minime detrectant ; nobis, in-

, universis auxilii tui dexteram ex habitaculo tuo sancto porrige ; infirmitatem nostram, qui
potes, confirma ; largire vires et fortitudinem.

Ταῖς δέ γε σὺν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν τοιαῦτα C 16. Exinde ad soldales suas conversa, hisce eas
θεν προηγόρευε . Νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, vocibus est allocuta : Nunc tempus, sorores, acce-
μφρα σωτηρίας. Ἐνδυσώμεθα ὅπλα τοῦ φωτός · ptabile, nunc vere dies sunt salutis. Induamur
τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας χωρήσωμεν. Θάνατος arma lucis, et adversus hostes veritatis progredia-
πρόκειται · μὴ φιλοψυχήσωμεν. Βάσανοι πρὸ mur. Mors nobis est proposita : vitæ igitur amorem
ν καὶ κολαστήρια · μὴ δειλιάσωμεν μηδὲ φο- nullum præferamus. Cruciatus mortem præcedent
ιεν τοὺς τὸ σῶμα μὲν ἀποκτεῖναι, τὴν δὲ ψυ- ac supplicia, sed non terreamur, neque formidemus
μὴ παραβλάψαι δυναμένους, ὡς προσετάχθη- eos qui corpori quidem mortem afferre, sed ani-
Η γὰρ οὐ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐτύσεως ἐτύγχανον mam nostram lædere nulla ratione possunt ; quem-
αί ἄνωθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πρὸς ἀνθρώπους admodum præcipitur nobis. Nunquid enim na-
μίας Θεοῦ ὑπὲρ Θεοῦ καὶ τῶν θείων θεσμῶν turæ nostræ consortes non fuerunt sublimes istæ
όσασαι ; Ἴσμεν τοὺς τῆς πρωτομάρτυρος Θέ- animæ, quæ apud superos modo versantur, quæque
ἀγῶνας καὶ τὰ παλαίσματα · οὐκ ἀγνοοῦμεν ab ipso Dei in terras adventu pro Deo divinisque
τῆς μακαρίας ἆθλους Βαρβάρας, τοὺς τῆς γεν- legibus decertarunt ? Theclæ, inter martyres primæ
Εἰρήνης, τοὺς τῆς μεγαλόφρονος ἐκείνης Μα- agones et certamina novimus : non beatissimæ
ῆ καὶ τυράννοις ἀντέστη, καὶ δαίμοσι προσ- D Barbaræ, non generosæ Irenes, non magnanimæ
ισι, καὶ λαμπρὰ καθ' ἑκατέρων ἔστησε τρό- illius Marinæ (5) ignoramus prælia, quæ tyrannis
pariter et dæmonibus opposita, gloriosum de utris-
que tropæum posuit.

Μικρὸν μὲν ἴσως δοκεῖ τισι τὸ τολμώμενον · 17. Exigui fortassis momenti quibusdam videa-
στε μέγα κακὸν τὸ παρὰ τούς τῆς Ἐκκλησίας tur ista nefariorum hominum machinatio : sed
ὺς ἀπαναχῆ νῦν ἐνεργούμενον. Τὸ γάρ τοι vos longe melius institutæ, illud optime scitis,
λείας ἀπαλείφειν εἰκόνας, καὶ τούς ἱεροὺς νεὼς non mediocre esse malum, quod contra veteres
οῦν, ὅλην ἁπλῶς παραποιεῖ τὴν εὐσέβειαν, ὅλον Ecclesiæ sanctiones impii ubique nunc sunt aggressi.
τὸ τῆς ἀνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Divinas enim imagines, calce oblitas, ex oculis
ήριον. Ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸν ἦν, ὁπόσον ἐστί, τὸ tollere, et sacra templa informia ac inutilia reddere

Coluntur, S. Barbara 4 Decembris, S. Irene quas CP. præcipuam venerationem habuisse, alibi
ii, S. Marina, Latinis Margarita, 20 Julii : docuimus.

quid aliud est quam pietatem, quam religionem omnem evertere funditus, et universum Incarnationis divinæ mysterium inane reddere atque nullum? At faciamus parvi quod conantur. Quanti tamen illud faciendum sit quod vel mediocre quidpiam de lege divina et mandatis infringatur, Salvator noster ac Dominus in sacrosanctis Evangeliis docuit, viam prefectionis unius iota uniusque apicis rigore circumscribens. Jam vero quam gloriosum erit, si divinarum legum ne minimam quidem partem infringere sustineamus. Illustres quondam Machabæi, nec non beatissima illorum mater, præsentes assistunt: quale illi exemplum observandæ legis similiter certaturis reliquerunt? Porcinas carnes solum ut gustarent, a tyranno compulsi, non modo ei non obediverunt, sed innumeros quoque propterea cruciatus sustinuerunt: ignique ac ferro traditi et quantumcunque gravia tolerantes tormenta, inconcussi perseverarunt. Nunc igitur et nos, illustre adeo exemplum mente animoque versantes, ad pulchrum prò religione certamen subeundum fidenter accinctæ nos conferamus, et festinemus spatharium istum, qui impuras manus in divinam Salvatoris nostri imaginem parat injicere, cohibere a scelere.

A καί μικρόν τι νόμου παραβῆναι καί ἐντολῆς, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καί Δεσπότης ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐδίδαξεν, εἰς ἓν ἰῶτα καί μίαν κεραίαν τὸ τέλειον προτεγραφώς· ἡλίκην τε φέρει τὴν εὔκλειαν τὸ μὴ ἀθετῆσαι τῶν τεθεσπισμένων βραχὺ οἱ γενναῖοι πάλαι Μακκαβαῖοι, καί πρός γε ἡ μακαρία τούτων μήτηρ, παρίστησαν, καί πως ὑπόδειγμα τοῖς ἐσαῦθις ἀκριβοῦς φυλακῆς τῶν νομίμων καταλελοίπεσαν· ὑείου κρέως ἀπογεῦσαι μόνον ἀναγκαζόμενοι, οὔμενουν οὐ κατένευσαν, ἀλλὰ καί μυρίας ὑπὲρ τοῦδε βασάνους ὑπέστησαν· καί πυρί γὰρ καί σιδήρῳ παραδοθέντες, καί πᾶν ὑπενεγκόντες δεινόν, διέμειναν ἀπαρίτρεπτοι. Τοῦτο δὴ ἐν νῷ βαλλόμενοι καί ἡμεῖς, ἄγε πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἆθλον μετὰ θάρσους ἀποδυσώμεθα, σπεύσωμεν φθάσαι τὸν κατεπιχειρῆσαι βουλόμενον τῆς θείας τοῦ Σωτῆρος εἰκόνος σπεθάριον.

B

18. Hæc illa, et confestim ad Chalcen accedit: et (o insignem animi fiduciam!) mox ut fuit in loco, a nemine mortalium prohiberi se passa, quin et fidenti vultu cunctos præsentes intuita, scalas ipsa omnium prima arripit, ac sodalibus, idem ut ipsæ faciant, fortiter imperat. Qui igitur in scalarum summitate jam fere consistebat impius, sacram effigiem antequam corriperet, iis excussus, in profundum inferni corruit; dejectus est enim: et qui paulo ante insolenter se jactans, os suum in cælum aperire, et cœlis omnibus Excelsiorem impetere blasphema lingua fuerat ausus, miserandum ante oculos omnium cadaver jacuit, sepulturæ etiam honore privatus. Repentina quippe hominis nefarii punitio omnes qui spectaculo interfuere, attonitos reddidit, atque alium alio fecit abscedere; ita B. Theodosiæ et cunctis quæ cum ipsa erant viriginibus, domum se tutis referre licuit.

ιη'. Ταῦτ' ἔφη, καί ᾗ τάχος παρὰ τὴν Χαλκῆν γέγονεν. Ἀλλ' ὦ γενναίου ψυχῆς παραστήματος! αὐτίκα τῷ παραγενέσθαι, μηδ' ἑνὸς ἐπιστραφεῖσα, πάντας ὁμοῦ παραβλέψασα, τῆς κλίμακος ἁρπάττεται, καί ταῖς σὺν αὐτῇ συνεπιλαβέσθαι οἱ διακελεύεται. Καὶ γοῦν ὁ μετέωρος τολμητὴς, πρίν ἤ τι τῆς θείας εἰκόνος λωβήσασθαι, εἰς ᾅδου βάραθρον κατενήνεκται· πίπτει καί γὰρ, καί ὁ τέως αὐριῶν, καί τὸ στόμα εἰς οὐρανὸν θέμενος, καί τὸν ὑπερουράνιον ἀντικρυς βλασφημῶν, πτῶμα δύστηνον γέγονε, μηδ' ἐκφορᾶς ἀξιούμενος. ὁ γὰρ ἀπρόοπτος θάνατος τοὺς περί αὐτὸν διεθρόησε, καί ἄλλον ἀλλαχοῦ διεσκέδασε, τήν τε μακαρίαν καί τὰς σὺν αὐτῇ πάσας ἐλευθέρως ἀνῆκε τὴν ἐπ' οἴκου πορεύεσθαι.

C

19. Verum quod factum fuerat, latere minime potuit ferocissimum regem, qui magna mox rabie in sacras Deo virgines concitatus, infrenduit. Quidquid igitur habebat supercilii, ni ita dicam, in unum congregans: Per caput, inquit, meum (hic scilicet regibus pridem usitatus jurandi mos est) haud equidem credam ex vobis aliquem amare me, si vel una quæpiam e facinorosis istis mulieribus manus meas effugiat, aut non omnes continuo, ex abditis suarum ædium in publicum protractæ, audaciæ tantæ pœnas persolvant. Hæc vix edixerat imperator, cum e ministris ejus plurimi, per alia alii urbis loca dispersi, religiosarum virginum domos et urbis totius monasteria perscrutari sunt aggressi; requirent quidem et alias omnes, quæcunque injicere in spatharium mannus fuerant ausæ, sed beatam Theodosiam cumprimis comprehendere cupientes. Non enim mediocria quænam aut vulgaria adversus illam meditari suis visus fuerat rex, quam omnium primam facinus fuisse aggressam didicerat, et rei totius exstitisse causam.

ιθ'. Ἀλλ' ἤσθετο τοῦ γενομένου ὁ θηριώνυμος βασιλεὺς, καί μεγά τι καί ἄγριον κατ' αὐτῶν εὐθὺς ἐβρυχήσατο. Συναγηοχὼς γὰρ, ἵν' οὕτω φαίην, τὸ ἐπισκύνιον, Οὐ μὰ τὴν ἐμὴν, εἶπεν, κεφαλὴν (τοῦτο δὴ τὸ εἰς ὅρκον τοῖς βασιλεῦσιν ὡς ἐπὶ πολὺ προφερόμενον), οὔ τινά με φιλεῖν ὑμῶν ἡγήσομαι, εἰ τῶν τις κακούργων τουτωνὶ γυναίων χεῖρας τὰς ἐμὰς διαφύγοι, καὶ μὴ διὰ τάχους ἐκ τῶν σκοτίων σφῶν οἰκημάτων συναθροισθεῖσαι, δίκας τοῦ τολμήματος τίσειαν. Ταῦτ' ἔφη, καί οἱ παρευθὺς, ἄλλος ἀλλαχοῦ διαμερισθέντες, τὰ τῆς πόλεως σεμνεῖά τε καί φροντιστήρια διειλήφεσαν, ἀναζητοῦντες μὲν καί τὰς ἄλλας, ὅσαι γε τοῦ σπαθαρίου κατεπιχείρησαν, πρὸ δ' ἁπασῶν τὴν μακαρίαν ταύτην Θεοδοσίαν· οὐκ ὀλίγα καί γὰρ ἰδιαίτατα φθαίη σφίσι περί αὐτῆς ἐπισκήψας ὁ βασιλεὺς, πρωτουργὸν ἅπ μεμαθηκὼς καί τὸ πᾶν δι' αὐτῆς γονέσθαι διεγνωκώς. Καί δὴ ταύτας συλλέξαντες, εἰς ἓν ἁπάσας συνήθροισαν· σὺν δ' ἁπάσαις τὴν ὑπὲρ ἁπάσας καί ἡλίου δικην ἀστέρας τὰς ἄλλας ὑπερκυγάζουσαν μέσον αὐτῶν ἔστησαν καί τῷ βασιλεῖ συμπαρέστησαν.

D

ıensas ergo omnes in publicum pariter protrahunt : sed et cum omnibus eam quoque, quæ
ns omnibus, uti sol præ stellis, alias superabat fulgore, ipsarum in medio, coram impe-
ɔnstituunt.

δὲ καὶ πρὸς μὲν τὰς ἄλλας βλοσυρὸν A 20. Ille vero, in alias quidem omnes torvum
αὶ, Ἵνα τί, φησὶ, δύστηνα γύναια, εἰς intuens, Ut quid, ait, infelices mulierculæ, eo pro-
ἥκετε τόλμης, ὡς καὶ προσταγῆς ἐμῆς cessistis audaciæ, ut non mea modo mandata con-
, καὶ τὸν ἐμὸν σπαθάριον οὐχ ὅτι γε τοῦ temnere, sed meum quoque spatharium ab eo-
ɔαποδίσαι, ἀλλὰ καὶ βιαίῳ θανάτῳ παρα- rumdem mandatorum exsecutione prohibere, neque
Πρὸς δὲ τὴν μακαρίαν ταύτην Θεοδοσίαν id solum, verum funesta etiam morte delere non
ἰς, Οὐκ ἔλαθές μοι, κακοῦργον, ἔφη, καὶ sitis veritæ ? Ad beatam deinde Theodosiam con-
ν γύναιον · οὐκ ἠγνοήσά σου τὸ ἀλόγιστον versus : Non, inquiebat, latere me potuisti, facino-
ὸ τὴν παράβαλον τόλμαν, οὐχ ὁ περὶ τὸν rosa et mulierum omnium pessima : non mihi fuit
· ἔδρασας, καὶ ὡς ἀνείλες τῷ ἐμῷ προσ- ignota tua illa infrænata jactantia, non audacia in-
ὑπηρετούμενον. Ἔμοιγε ἀντῆρας, κατ' ἐμοῦ signis. Novi profecto quidquid adversus satellitem
ις ἐκίνησας · τοιγάρτοι διαναστὰς ἤγαγε, meum, te hortatrice ac duce, gestum fuerit, et qua
ἑμαυτοῦ δίκας ἀπαιτήσω, καὶ δικαίως ὅτι ratione ministrum regiis obtemperantem mandatis
καὶ τὴ εἰκότα σε τὴν ἀλάστορα τισομαι, interimere minime dubitaveris. Mihi cum eo modo
ν βουλόμενον τῶν βασιλευόντων εἰς νέωτα ausa es adversari, tuas contra meipsum manus a
ηθαι, μηδ' οὕτω κατὰ τῆς ἀρχῆς αὐθαδιά- B te compulsas fuisse ignorare non potes. Nunc igitur
λλ' ἔνεστι μεταβουλευσαμένῃ καὶ πεισθείσῃ haud sane injusto adversum te furore consurgens,
οντι πλέον, ἢ ὡς βασιλεῖ σοι προστάσσοντι, pro sceleris magnitudine pœnas reposcam ; nec mi-
αι μὲν τῇδε καὶ διαδιῶσαι περιφανέστατα, nus juste reipsa sumam supplicium simul et vindi-
ομένῃ τῆς μακαρίας ἐκείνης τυχεῖν λήξεως. ctam, ut nemo regiis sese jussis imposterum oppo-
ave ratione audeat contra principem efferre. Potes tamen (si vis mutare mentem, et sua-
t potius, ut regem decet, imperanti parere) hic quidem salvari et splendidissime vivere,
autem sæculo beata perfrui requie.

λλὰ πῶς ἂν ἀξίως παραστήσαιμι λόγῳ 21. Qua nunc ego dicendi facultate sapientissi-
παλλῆς ὅτι συνέσεως τῆς Μάρτυρος ἀπό- mam martyris ad tyrannum responsionem in me-
ὸς τὸν τύραννον ; ποίαν λόγου πεπλουτη- dium proferam ? qua verborum ac sententiarum
μεν ; ἢ μᾶλλον ποίαν εἰληχὼς ἐπίπνοιαν copia instructus, vel potius qua de cœlo inspira-
᾽ ἧς αὕτη καὶ σοφῶς ἀπεκρίνατο, καὶ νου- tione commotus ? per qualem scilicet ipsa et pru-
στόμισε τὸν βλοσυρὸν τὴν ὀφρὺν, τὸν τὴν denter respondit, et obmutescere fecit illum,
ολὺν, τὸν ἄντικρυς καταπιεῖν αὐτὴν βρεν- supercilio ferocem et ore turgidum ; illum, instar
ιατὰ τὸν ἐνοικοῦντά οἱ, τὸν τὴν γῆν καὶ dæmonis se inhabitantis, frendentem ex adverso ad
ἐξαλείφειν ἐπαιρόμενον, ὡς ἑνόν μοι ταῦτα C deglutiendam ipsam, terramque et mare se posse
αι ; καὶ ὡς ἐξ εἰκότων ἐρῶ. Ἔγωγε, abolere præsumentem; quomodo talia mihi credam
τιλεῦ, ἐκ παιδὸς εὐθὺς τὴν ἡσυχίαν ἐπό- comprehensibilia esse, aut ea convenienter valebo
ι τὴ ἐμὴν σωτηρίαν ἐζήτησα, καὶ οὐδέν eloqui ? Ego, respondit Theodosia, jam inde a prima
οῦ κόσμου τερπνῶν, Θεοῦ συναραμένου, ætate quietioris et ab omni hominum strepitu re-
ἐως μεταστῆσαι κατίσχυσε · καὶ νῦν ἴσθι motioris vitæ desiderio accensa fui, o imperator,
θεὸν ἀγάπης τῶν ἁπάντων οὐδὲν ἀποστή- nec minus consequendæ salutis meæ studiosa ; sed
ὖν ἂν εἴη σοι βουλομένῳ, μὴ κατοκνήσας nec ex iis quidquam, quæ mundus in bonis suis
έρανον · σάρκες ἰδοὺ ξαίνειν αὐτὰς πρόσ- gaudiisque habet, a suscepto consilio revocare me,
ιονίας μελῶν διασπᾷν, ὀστᾶ συνθλάττειν, Deo bene propitio, valuit. Nunc quoque hoc tibi
ν τομὴν ἐπενεγκεῖν · ἐν βραχεῖ φημι, τῆς est sciendum, e rebus omnibus nullam reperiri,
ς στέρησον, ὡς ἂν με θᾶττον τῇ αἰωνίῳ quæ a Dei charitate possit me modo ullo abducere,
ονι παραπέμψειας. Si igitur ita tibi videtur, age, nulla interposita
ɛem affer : exhibeo corpus meum ad supplicia : verberibus illud jube discerpi, membrorum
mnium compagem dissolvi, confringi ossa ; capitis abscissionem impera, atque, ut breviter
tæ hujus usura privari me jube, ut citius ad immortalem melioremque vitam per te trans-

ὅτοις ὁ τύραννος ἐξαπορηθεὶς, καὶ πρὸς D 22. Hoc responso ad summam consilii inopiam
; τὸν λόγον τρεψάμενος, Ἀλλ' ὑμεῖς γε, adductus tyrannus, virgines alias hoc iterum
τῇ ματαιόφρονι ταύτῃ κατακολουθήσητε, sermone compellat : Vos certe nolite insanæ huic
τοῦτον μανίας ἔλθητε, ὡς καὶ τῶν ἐνταῦ- mulieri pertinaciter adhærere, eoque dementiæ
πτερηθῆναι καὶ τῶν ἐκεῖσε οὐχ ἧττον, εἰ progredi, ut vos et iis quæ hic sunt bonis orbas
, ἀμοιρῆσαι τερπνῶν, καὶ πρός γε κατα- esse, et quæ in altera vita reperiuntur, paribus
θάνατον τὸν ἀθάνατον. Αἱ δὲ, ὡς καλῆς certe, si non majoribus, voluptatibus privari,
καλαὶ τῷ ὄντι μαθήτριαι, Μὴ γένοιτο quin etiam ad mortem condemnari æternam, pa-

tiamini, Illæ autem, quemadmodo egregiæ magistræ discipulas decebat non minus egregias: Absit, inquiunt, ut cum divinitus inspirata matre ac magistra nostra non eadem sentiamus, ut tuis morem geramus blanditiis, ut minis terreamur. Hujus nos instituta ac mores sequimur, ab hac ne separemur, cum obsecratione petimus. Quæcunque igitur ab ea tibi dicta sunt, eadem a nobis dicta tibi putato. Ingenti ad hæc verba furore impletus tyrannus: Insanas, exclamat, mulieres e conspectu meo quantocius abripite, aut potius, ut merentur crudeli morte perimite, ut si quæ istius adhuc fortassis sunt dementiæ, similia perpetrare exhorrescant.

A ἡμᾶς, φασὶ, τῇ θεοπνεύστῳ ἡμῶν ἐναντία φρονῆσαι μυσταγωγῷ, μὴ ταῖς σαῖς ὑπεξαι θωπείαις, μὴ θροηθῆναι ταῖς ἀπειλαῖς. Ταύτης ἐσμὲν ὀπαδοὶ, ταύτῃ καὶ συνταγῆναι ποιούμεθα δι' εὐχῆς· ἃ γοῦν παρὰ ταύτης ἀκήκοας, ταῦτ' ἄντικρυς καὶ παρ' ἡμῶν ἀκηκοὼς γίνωσκε. Θυμοῦ πληθεὶς ἐπὶ τούτοις ὁ τύραννος, Μεταστήσατε, φησὶ, τὰς ἀπονενοημένας ἐξ ἐμοῦ διὰ ταχίος, ἢ μᾶλλον ἐκ τοῦ βίου τὰ κάκιστα πεπήσαι γύναια, βιαίῳ θανάτῳ παράδοτε ὡς ἂν αἱ τῆς αὐτῆς ἀπονοίας μὴ τοῦ λοιποῦ κατατολμῶεν τὰ παρακλήσια.

CAPUT IV.

S. Theodosiæ post sociarum necem crudele martyrium et gloria in cœlis.

23. Talia cum dixisset tyrannus, continuo ministri ejus, tanquam ignis ligna corripiens, sanctam auferunt a conspectu ipsius; et cæteras pariter cum ea abducunt, trahunt per crines, maxillas percutiunt, per plateas raptant insolenter. Atque has quidem absque mora crudeliter trucidant, venerandasque revera victimas, religionis causa mactatas, Numini supremo sistunt homines nefarii. postremæ condemnationis in ultimo mundi tempore, non sine insigni suo pudore, futuri rei: beatam vero Theodosiam, de qua plurimus regi fuerat sermo, ad alteram servantes quæstionem, iterum cum ea loqui cœperunt, et quamobrem pertinaciter adeo iis quæ imperabantur contradiceret, pecunctari.

B κγ'. Καὶ ὁ μὲν ταῦτ' ἔφη, Οἱ δ' εὐθὺς, πῦρ ὕλης ὥσπερ δραξάμενον, τήν τε ἁγίαν μεθιστᾶσι καὶ τὰς σὺν αὐτῇ συναπάγουσι, τῶν τριχῶν ἑλκοντες, κατὰ παρειῶν τύπτοντες, διὰ πλατειῶν σύροντες. Ἀλλὰ τὰς μὲν ἄλλας εὐθὺς σφάττουσι, καὶ θύματα ταύτας τίμια τῷ ὄντι γε καὶ σεβάσμια προσήνεγκαν τῷ Θεῷ οἱ τῆς ἐσχάτης πρὸς τῇ ἀνυπερβλήτῳ αἰσχύνῃ καταδίκης ἐπ' ἐσχάτῳ καὶ ὑπεύθυνοι· τὴν δέ γε μακαρίαν ταύτην Θεοδοσίαν, ἧς πέρι καὶ τῷ βασιλεῖ λόγος ὅτι πολὺς ἦν, εἰς δευτέραν ἐταμίευσαν τὴν ἐξέτασιν, καὶ εἰς λόγους αὖθις ἦλθον αὐτῇ, καὶ ὑπὲρ ὅτου τοσαύτην ποιεῖται τὴν ἔνστασιν πυνθάνεσθαι ἤθελον.

24. At vero beata martyr, summa sapientia summaque animi fortitudine ita eos est allocuta: Ego quoque id, o boni, ex vobis quæro, quid tandem esse possit in causa, cur ad cruciatus et mortem me designetis? An propterea quod religiose venerari staduerim ejus imaginem, qui cum Deus esset propter me natus est homo, similis mei? aut ejus qui Deum et hominem absque ulla virginitatis suæ labe peperit? aut eorum qui Salvatoris adventum mundo universo annuntiarunt? aut denique eorum qui suum pro Christi doctrina fuderunt sanguinem, quique alia etiam ratione divinam sibi amicitiam conciliare sunt conati? Quomodo vero non optima cum ratione stultam me dicerent et insanam, si vestra profecto deliria ego etiam delirare in animum inducerem? aut ab iis persuaderi mihi sinerem, qui ad absurda adeo pertrahere me conantur? Id autem qua tandem ratione valeam tolerare, quod sacræ et venerandæ imagines odio vobis sint et ludibrio, et pro idolis habeantur? Idola certe novimus esse simulacra rerum non subsistentium, et solerti industria repræsentatarum figmenta: quorum prototypa cum vera non sint, neque per sese æstimationis ullius aut pretii, consequens est, ut ipsæ imagines nihilo majori veneratione sint dignæ.

C κδ'. Καὶ ἡ μᾶλα συνετῶς, μάλα γενναίως πρὸς αὐτοὺς ἔφησεν· Ἀλλ' ὑμεῖς γε, ὦ λῷστοι, πυνθάνομαι, τίνος με εἵνεκα καταδικάζετε θάνατον; ὅτι προσκυνεῖν ἐθέλω τὴν εἰκόνα τοῦ δι' ἐμὲ κατ' ἐμὲ γεγονότος Θεοῦ; πρὸς δέ γε τῆς ἀχράντως τοῦτον τεκούσης; τῶν κηρυξάντων αὐτὸν ἐν ταῖς πέρασι; τῶν ὑπεραθλησάντων αὐτοῦ; τῶν ἄλλως εὐαρεστησάντων αὐτῷ; Καὶ πῶς οὐς ἔξω γενοίμην νοῦ καὶ φρενῶν, τοῖς αὐτόχρημα παραπλῆξιν ὑμῖν συμφρονήσασα, ἢ καὶ καθάπαξ πεισθεῖσα τοιαῦτα κατεναγκάζουσι; Πῶς δ' ἀνασχοίμην, τάς θείας καὶ σεπτὰς εἰκόνας χλευαζόντων ὑμῶν, καὶ καλούντων αὐτὰς εἴδωλα; Τὰ γὰρ εἴδωλα ἀνυποστάτων καὶ ψιλῇ διατυπουμένων ἐπινοίᾳ πλάσματά τε καὶ οἰκάσματα διεγνώκαμεν, οὐδ' ἀληθῆ τὰ πρωτότυπα D καὶ τίμια καθ' αὑτὰ καὶ σεβάσμια, τῆς αὐτῆς καὶ αἱ εἰκόνες ἐκ τοῦ εἰκότος τιμῆς καθεστήκασιν ἄξια.

25. Ut igitur verbis nihil contra eam effici posse cognoverunt, quam tanta animi firmitate respondentem, tamque sapienter errores confutantem audiverant, immaniter eam cædere cœperunt; quodque oratione persuadere non valuerant, verberum atrocitate extorquere sunt aggressi. Sed quod intenderant non modo non sunt consecuti,

κε'. Ὡς οὖν ἔγνωσαν οὐ λόγοις πεῖσαι ταύτην δυνάμενοι, οὕτω τοι στερρῶς ἀποκρινομένην ὁρῶντες καί συνετῶς αὐτὴν περιτρέπουσαν, ἀνηλεῶς μαστίζειν προήχθησαν, καί ὃ μὴ φθαῖεν ἀνηθίτοις πειθοῖ, βίᾳ κατισχύσαι διενοήθησαν. Ἀλλ' ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ διήμαρτον τῆς ἐλπίδος πρὸς μὲν γὰρ μικρὸν αὐτὴ θέλξασα, βρατῶν ἀφρονεστάτους,

κατὰ τὸν εἰπόντα, διῆλεγξεν. Οἱ μὲν γὰρ τοὺς τύπτοντας ἐπέστησαν καὶ τὰς μάστιγας διηυτρέπισαν· ἡ δ' οὐδένα λόγου σφῶν ποιησαμένη, ὡς εἰς λόγους αὖθις ἔγνω χωρεῖν μέλλοντας, Ὅ βούλεσθε, φησίν, μὴ μέλλετε διαπράττεσθαι. Ἵστε τῆς, ἧς ἔχομαι γνώμης, ἐκστησομένην οὐδέποτε· οὐ γάρ μέ τις πτοήσει τῶν ἀποκτεῖναι μὲν τὸ σῶμα δυναμένων, λυμήνασθαι δὲ μηδοπωσοῦν ἰσχυόντων μου τῇ ψυχῇ, ὡς ὁ καὶ ψυχὴν πρὸς τῷ σώματι δυνάμενος ἀπολέσαι, ἅτε δημιουργὸς ὢν ἀμφοῖν καὶ δεσπότης ὑπέθετο.

A verum etiam omni prorsus exciderunt spe, quæ paululum eos decipiens, probavit esse, ut ait ille, stultissimos virorum. Illi enim verberantes instruebant et dirigebant ictus : ipsa vero nihili eos faciens, ut vidit a verberibus ad verba rursum devenire paratos : Quod, inquit, facere vultis incunctanter peragite. Nostis me ab ea quam nunc habeo mente discessuram nunquam. Nec sane quisquam me terruerit eorum, qui corpus quidem istud occidere possunt, animæ autem meæ molestiam ullam afferre non possunt, quemadmodum potest is qui animam una perdere valet cum corpore, quia tam hujus quam illius factor est et creator.

κζ. Πῶς οἴεσθε ταῦτ' ἀκούσαντες διετέθησαν; Πῶς οἱ τὴν ὀφρὺν ἐκ τοῦ βασιλείου κράους αὐχοῦντες τὴν τοσαύτην σφῶν περιφρόνησιν ἤνεγκαν; Βέλει καθά τινι τὴν καρδίαν ἐβλήθησαν· τοίνυν καὶ συνεχύθησαν τῷ θυμῷ, καὶ ἐκμανεῖς ἐγεγόνεισαν, κἀκ τοῦ ἔργου τοῦτο παρέστησαν· οὐ γὰρ ὅτι γυνή, οὐδ' ὅτι τὸν βίον ὁσίως τε καὶ ἀμέμπτως διήνυσεν, εἰς νοῦν ὅλως ἔβαλον, ἀλλ' ὡσεί τινα λῃστήν, ὡσεί τινα κακοῦργον, ἤ καὶ τι τῶν ἐξωλεστάτων ἄλλως γυναίων ῥιπτοῦσι κατὰ γῆς, μαστίζουσιν ἀπηνῶς. Ἀλλ' οἱ μὲν ἔτυπτον, καὶ ὅση γε ἰσχὺς ἔτυπτον, ἡ δ' εἰς οὐρανὸν τὸν νοῦν ἀνατείνασα, καὶ ὅλη γενομένη τοῦ κρείττονος, εὖγε τοῦ θάρσους! εὖγε τῆς εἰς Θεὸν πεποιθήσεως! ὑπέρευγε ταύτη τῆς γενναιότητος! ὑπέψαλλε κειμένη· Κύριος στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου, καὶ ῥύστης μου· ὁ Θεός μου βοηθός μου, κέρας σωτηρίας μου, καὶ ἀντιλήπτωρ μου, ὃν ἐπικαλουμένη σωθήσομαι. Καὶ τεῖχος ἐν αὐτῷ ὑπερβήσομαι, τὸ τῆς κακοδοξίας τοῦτο διάφραγμα, ὃ διατειχίζει μὲν Θεοῦ, διατειχίζει δὲ καὶ τῆς ἀφράστου ἐκείνης καὶ ἀλήκτου μακαριότητος.

B C

26. Qua ratione affectos fuisse putatis hæc audientes? quo modo tantum sui ipsorum contemptum excepisse eos, qui ob datam sibi a crudeli imperatore potestatem, tollebant supercilium? Transfigebatur cor eorum velut jaculo quodam, et toti confundebantur præ furore, efficiebanturque rabidi, et per iracundiam agebant omnia. Non enim omnino in mentem sibi venire patiebantur, aut quod mulier esset, aut quod adeo religiose inculpateque vixisset; sed, veluti maleficam et feminarum omnium ultimam nequissimamque, solo afflixerunt et inclementer flagellarunt. Verberabant illi, et verberabant viribus totis, ipsa vero mente in cœlum defixa, et majora melioraque omnia cogitans (o insignem animi fortitudinem! o præclaram in Deum fiduciam! o nunquam satis laudandam generositatem!) in terram licet prostrata hæc e Psalmis suaviter concinebat: Dominus firmamentum meum et refugium meum, et liberator meus. Deus meus, auxiliator meus, cornu salutis meæ, et susceptor meus, quem invocans salva ero, in ipso transgrediar murum; murum, inquam, æterna ineffabilique in cœlis beatudine.

κζ. Ἦν οὖν ἰδεῖν αἱμάτων ἐκ διαφόρων τοῦ σώματος μερῶν προχεομένους κρουνούς, ἐδαφος, φοινισσόμενον, κέρματα σαρκῶν ἀλλοθεν ἄλλα διασκιδνάμενα, σῶμα καθάπαξ καταξανθὲν, σῶμα καταβληθὲν, καὶ πρὸ τῆς φθορᾶς μικρου φάναι διαφθαρὲν, ψυχὴν, δ' ἀπαθῆ, καὶ ὄντως οὐρανοβάμονα· τὴν γάρ τοι κεφαλὴν ἡ μακαρία διάρασα, Τύπτετε ὡς ἰσχύς ὑμῖν ἔφη, τύπτετε· ἐμὲ γὰρ, εὖ ἴστε, τῆς προθέσεως οὐδόλως ἐκστήσετε, οὐδὲ τοῖς ὑμετέροις θελήμασιν ὑποκλῖναι δυνήσεσθε. Ἆρ' οὐκ ἐμφιλοσοφώτατα τὸ τοῦ Ἀναξάρχου διενοήσατο; ἆρ' οὐ κρεῖττον ἐκείνου, τοῦ ἐπὶ γενναιότητι διαβοήτου, τοῦ τὴν σοφίαν πολυθρυλλήτου τὸ σῶμα περιπεφρόνηκεν; Εἰ γὰρ καὶ μὴ θύλακον ἔφησεν, ἀλλ' ἐνόμισε καὶ τοῦ μηδενὸς ἐτίμησε, κρεῖττον ὄντως ἐκείνου καὶ ἐφιλοσόφησε καὶ ἠνδρίσατο. Ὁ μὲν γὰρ ἐπ' ὀλίγον ἐμαστίχθη, καὶ ὡς ἐν θεάτρῳ τοῖς παρατυχοῦσιν ἐμφανίζεσθαι ἤθελε, καὶ τὴν παρ' ἀνθρώπων δόξαν ἐκαρτέρει θηρώμενος, οἵ τε γὰρ ὁρῶντες στιζόμενον, καὶ ταῖς στίξεσιν οὐ κατακαμπτόμενον ἐτεθήπεσαν,

27. Cernere igitur erat rivos quasi sanguinis e variis virginei corpusculi partibus profluentes, solum purpuratum, carnium frusta alio alia loco sparsa, corpus prorsus lacerum, corpus dissolutum, et ante mortem quasi præmortuum, cum anima interim perturbationis expers in ipso quodammodo cœlo versari videretur. Etenim sublato aliquantisper capite; Verberate, inquiebat, quantum potestis, quin etiam cunctas in verba afferte vires; nostis enim, a pristina mentis sententia nullo me modo dimovendam; nec vestris unquam desideriis me subjicere poteritis. Nonne ergo quod in Anaxarcho (6) philosopho fuit præclarissimum insigniter tenuit? nonne melius quam ille, ob nobilitatem celebris, et ob sapientiam clarissimus, corpus suum contempsit? Si enim, femina exsistens, molle nihil, nihil sensit aut dixit femineum, nec reverita est quemquam; sublimius profecto quam ille philosophata est, et generosius egit. Hic videlicet exiguo solum tempore verberibus contusus, spectatoribus

D

(6) Anaxarchi Abderitæ, cum jussu Nicocreontis Cyprii tyrranni in saxeo mortario contunderetur, ea vox laudatur a Laertio, Cicerone, Valerio : « Tunde, tunde Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis. »

gestiit quemadmodum in theatro conspicuus esset; et hominum tantummodo laudem consectatus, fortiter fecit; cum scilicet præsentes obstupescerent hominem, sub ipsa contusione ne quidem sese torquentem in latus, ipsique qui eum contundebant commotis animis eumdem demirarentur. Beatam vero hanc, tam qui cædebant, quam qui cæsam spectabant, non modo, non miserebantur, sed infensissimo quoque prosequebantur odio, et dementiam ei objectabant, propter quam eam putabant infelicem.

A καὶ οἱ μαστίζοντες παραυτὰ μεταβληθέντες ἐθαύμαζον· τὴν δέ γε μακαρίαν ταύτην οἱ τύπτοντες σύναμα καὶ οἱ τυπτομένην θεώμενοι οὐχ ὅτι γε οὐκ ἠλέουν ἀλλὰ καὶ ἐμίσουν ἐκ ψυχῆς, καὶ ἐλοιδοροῦντο ταύτῃ τῆς ἀπονοίας, καὶ ἐταλάνιζον.

28. Revera post illam Dei supra naturam omnem positi incarnationem, iis quoque qui sub natura sunt supra naturam agere multa et pati concessum fuit. Neque id immerito; quippe natura omni superior, naturæque effector Deus, et præter naturæ leges natus homo multaque supra ejus vires efficere valens, naturæ quoque dedit nonnulla supra vires perpeti, quemadmodum in hac beata fecit. Quo enim modo valeret femina, imbecillis sexu, pœnitentiis exhausta, corpore verberibus sic lacerato, atque, ut ita dicam, discerpto, talia inter medios cruciatus sentire et profari? Equidem sic existimo, divinam Theodosiam, Machabæorum exemplo, corporearum omnium affectionum dominam constituisse rationem, vere invictam, vere insuperabilem. Cæterum, ut tam fortiter tamque constanter cruciatus peracerbos ab ea sustineri viderunt qui eos inferebant, partim quidem quod a femina victos seipsos erubescerent, partim contra suam ipsorum pravitatem agentes, et in rabiem quodammodo acti, quod tunc unum superesset, in carcerem amandatam carceralibus tradunt ærumnis, ita eam fatigare volentes, et regiæ tandem subjicere voluntati.

κη'. Ὄντως μετὰ τὴν τοῦ ὑπεφυοῦς Θεοῦ ἐνανθρώπησιν καρτερεῖν τὰ ὑπὲρ φύσιν τοῖς ὑπὸ φύσιν κεχάρισται, καὶ κατὰ λόγον ὄντως. Ὁ γὰρ ὑπὲρ φύσιν Θεὸς, καὶ τῆς φύσεως δημιουργὸς ὑπὲρ φύσιν τε γεγονὼς, καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐνεργεκὼς, φέρειν τῇ φύσει τὰ ὑπὲρ αὐτὴν ἐχαρίσατο, ὁποῖά γε κἂν τῇ μακαρίᾳ ταύτῃ τετέλεσται· καὶ πῶς γὰρ ἄλλως ἴσχυσεν ἂν γύναιον ἁπαλὸν τῇ φύσει, ἐκτακὲν τῇ ἀσκήσει, τὰς σάρκας οὕτω κατασταιχθὲν, καὶ ὡς εἰπεῖν διασπαραχθὲν, τοιαῦτα φιλοσοφεῖν ἐν τοῖς πάθεσιν; Ὄντως αὐτοκράτορα τῶν παθῶν τὸν λογισμὸν κατὰ τοὺς πάλαι Μακκαβαίους παρέστησεν, ὄντως ἀήττητον, ὄντως ἀκαταγώνιστον. Πλὴν ἀλλ' ὡς εἶδον οὕτω γενναίως τὰς βασάνους, οὕτω καρτερῶς φέρουσαν, τοῦτο μὲν γυναικὸς ἡττώμενοι καὶ τὴν ἧτταν ἐπαισχυνόμενοι, τοῦτο δὲ τῆς σφῶν κακοδοξίας ἀντιποιούμενοι καὶ οἷον ἀθηριούμενοι, τό γε νῦν εἶναι φρουρᾷ παρακέμπουσι, καὶ τοῖς τῆς φρουρᾶς παραδιδοῦσι, δεινοῖς, κἀμψαι ταύτην οὕτω βουλόμενοι, καὶ τῷ βασιλείῳ καθυποτάξαι βουλήματι.

29. Non paucis deinde elapsis diebus, cum de ea iterum periculum facerent, eamdemque sicut ante persistere invenirent, ac ejusdem cognoscerent manere sententiæ, mortem ejus decernunt. Mox alii manibus eam accipientes, alii per capitis velum trahentes, aliis alii corporis membris eam raptantes, velut pecus quoddam, ducebant ad lanienam innocentem Dei buculam, ejusdem stabuli et pascui consortem, neque ab eis divelli unquam se passam. Non deerant interim qui eam percuterent, et inclementer verberarent; nam cæteros qui eam convitiis, e pleno (ut dicitur) plaustro petitis, onerabant omitto dicere. Postquam autem eo venerunt, ubi decreverant finem facere iis quæ intendebant (decreverant autem id facere in macello (7), ut tanquam ovis jugularetur aut veluti jumentum mactaretur tam ad contumeliam ipsius, quam ad aliorum idem cum ipsa sentientium irrisionem); postquam, ut dixi, pervenere quo volebant, carnificum nonnemo novum quiddam et insolitum excogitavit: illam enim quæ capitis abscissione aut machæræ impulsu peragitur, mortem acerbam quidem accidere, attamen tolerabilem arbitrabatur. Arrepto itaque quod in via publica forte offerebatur cornu (8) virginem sanctam

κθ'. Ὡς δὲ τῶν ἡμερῶν ὀλίγαι παρελήλυθεσαν, καὶ πεῖραν αὐτῆς ποιησάμενοι ἐπεὶ τὴν αὐτὴν αὖθις εὗρον, τὴν αὐτὴν αὖθις ἀνέγνωσαν, καταδικάζουσιν αὐτῆς θάνατον. Ἔνθεν τοι καὶ οἱ μὲν τῶν χειρῶν ταύτης λαβόμενοι, οἱ δὲ τῆς κεφαλῆς καλύπτρας δραξάμενοι, ἄλλοι δ' ἄλλου μέρους τοῦ σώματος εἷλκον, καὶ ὡς βόσκημα ἦγον ἐπὶ σφαγὴν τὴν ἀπειράκακον ὡς ἀληθῶς Θεοῦ δάμαλιν, καὶ τῆς αὐτῆς νομῆς τε καὶ μάνδρας ἀντεχομένην, καὶ μὴ μεταστῆναι τὸ παράπαν αὐτῆς ἀνεχομένην. Εἰσὶ δ' οἳ ἔτυπτον ἐν τῷ μεταξὺ, καὶ ἀνηλεῶς ἔτυπτον· τοὺς γὰρ ὕβρεσι πλύνοντας καὶ ὡς ἐξ ἁμάξης, ὅ φασι, διαλοιδορουμένους παρίημι. Ἀλλ' ἐπεὶπερ ἐφθασαν ὅπου δὴ τέλος δοῦναι προὔκειτο, τοῖς κατὰ σκοπὸν (ἐν μακέλλῳ δ' αὐτοῖς προὔκειτο, ἵν' ὡς ἀμνάδα παραδῶσι σφαγῇ. καὶ ὡς ἔν τι τῶν κτηνῶν κτείνωσιν, ἅμα μὲν εἰς χλεύην τῆς μακαρίας, ἅμα δὲ καὶ τῶν ὁμοφρόνων ταύτῃ κατάγελων), ἀλλ' ὡς ὅποι δὴ καὶ βούλοιντο παραγένοιντο τῶν τις δημίων καινότερόν τι διενοήσατο· τὴν μὲν γὰρ διὰ τοῦ ξίφους τομὴν, πικρὰν μὲν καὶ ἄλλως ὀδυνηρὰν, ἀλλ' οὖν φορητὸν δή πως ἡγήσατο, καὶ τὴν διὰ μαχαίρας ὡσαύτως. Κέρας οὖν τῶν παρευρεθέντων λαβὼν, εἰς γῆν τε τὴν Ἁγίαν καταβακὼν, καὶ τῆς κόμης πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας διὰ τοῦ γαργαρεῶνος ὠθεῖ, καὶ

(7) De loco supra jam actum est. Μάκελλον autem, Latina licet vox sit, etiam Paulus dixit, I Cor, x, 25. Μακελλεῖον alii; hinc λεωμακέλλιον, Macellum publicum apud Cedrenum.

(8) Arietinum cornu fuisse indicat auctor distichi in Synaxariis.

ὑλους τούτῳ διατεμών, πικρότατα τῆς τοὺς αὐτὴν ἀφαιρεῖται σύναμα καὶ τῆς ζωῆς.

prosternit solo ; et crinibus eam corripiens magna vi in jugulum (9) cornu impellit, et diffractis quæ

le occurrunt vertebris, acerbissimo cum doloris sensu spiritum martyri vitamque ademit.

Καί οἱ μὲν οὕτω τὰ κατὰ θυμὸν ἔπλησαν · ἡ δὲ τῶν κατ' ἔφεσιν ἔτυχε · παραπομπούς γὰρ ους εὑρήκει καὶ προπομπούς, οἳ καὶ προη- ι ταύτης, καὶ μετ' εὐφημίας, παρέπεμπον, καὶ ιανὸν ἐκ γῆς μετεβίβαζον. Τάχα δ' ἂν ἀναγο- οιαῦτα τὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας παῤῥησίας ἐφθέγγετο, Ὑψώθη κέρας μου ἐν ου. Ἐν γὰρ οὑτῷ τοὺς ἐμοὺς ἐχθροὺς ἐκερά- καὶ νῦν ἰδοὺ πρὸς αὐτὸν ἄπειμι, αὐτὸν ἀμέσως ἐμέ γεγονότα κατ' ἐμὲ προσκυνήσουσα, τῆς τορος θείας ἀπαπολαύσουσα, τὰς διὰ Χρι- θλησάσας, τὰς βιωσάσας ἄλλως κατὰ Χριστόν ομένη, καὶ τῆς σφῶν ὁμιλίας κατατρυφήσουσα, συνελοῦσα, τῶν τέως μοι προσκυνητῶν τύπων νῦν ἀπέρχομαι τὰ πρωτότυπα · ἀπὸ γοῦν ἱ πονηρεύόμενοι πάντες ἀπόστητε. Ἀλλ' ἡ μέν εἶχεν, οὕτως ἀνήρχετο · οἱ δὲ ταύτης προ- μενοι, παρεπόμενοί τε καὶ συνεπόμενοι τί ἂν ν, καὶ ὅπως διέκειντο ; Εἰ γὰρ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρ- μετανοοῦντι, ὡς ὁ Κύριος αὐτὸς εἰρηκε, χαι- πόσης ἂν ἐπί τῇ ἑκ παιδὸς εὐθύς εὐαρεστη- τῶν τούτου θεσμῶν χαρᾶς τε καὶ χυμηδίας ω ;

30. Atque hi quidem ea qua dictum est ratione furorem suum expleverunt ; Thodosia vero votis ac desideriis suis omnino potita est. Cœlestium quippe geniorum præcedentium subsequentiumque comitatu stipata, non sine insigni laudum præconio, e terris in cœlum deducta fuit. Dum autem ascenderet, poterat ad principatus et potestates sic fidenter loqui ; Exaltatum est cornu meum in Deo meo ; illo quippe propitio, inimicos meos ventilavi cornu ; et ecce nunc ad eum proficiscor, ipsummet qui pro me factus est homo. velamine amoto adoratura, et Matris ejus sanctissimæ fruitura conspectu, ac salutatura cæteras quæ vel pro Christo passæ sunt vel secundum ejus præcepta vixere, et ex earum conversatione non exiguum captura gaudium. Abeo, inquiebat, earum imaginum, quas religioso semper cultu venerata sum, ipsamet conspectura prototypa. Discedite a me igitur omnes qui operamini iniquitatem. Hoc itaque modo Theodosiæ res sese habuere, hac ratione in cœlos evasit. Nunc autem, qui illam præcedebant, qui comitabantur quique subsequebantur angeli, quid fecisse aut quibus incessisse

B

arbitramur ? Etenim si super uno peccatore pœnitentiam agente, quemadmodum ipsemet Do- testatus est, tantum ipsis sit gaudium, quanta eos lætitia quanto gaudio dicemus fuisse os, ob eam, quæ a primis vitæ suæ annis ei placuit per mandatorum ejus observationem ?

Ἐγωγε οἶομαι ὡς οὐχ ἧττον ἡ ὅτε τὴν τῆς ἁρτυρος παρέπεμπον Θέκλης ψυχὴν, καὶ ν καὶ ἔχαιρον, καὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ ἀν- ν γενόμενον ὕμνουν τε καὶ ἐδόξαζον· Ἡ μὲν εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνελθόντι Παύλῳ, καὶ τὰ μυηθέντι κατηκολούθησε, διά τε πολλῆς ὅτε ρωγίας πρὸς τὸ τοῦ μαρτυρίου στάδιον ἀπε- · ἡ δ' οὐχ ὅπως διδασκάλῳ κατὰ Παῦλον στο, ἀλλὰ οὐδέ τῶν πολὺ μετ' ἐκεῖνον · τὸ δέ ον, ὅτι καὶ συχνοῖς ἄγαν τῶν ὁμογνωμόνων πρὸς τοὐναντίον μεθελκομένῃ, τοῦ ὀρθοῦ περι- , καὶ ὑπερθανεῖν αὐτοῦ εἵλετο. Καὶ ἡ μέν ἐπί ετε τὴν ἔνστασιν ἐνεδείξατο, παρ' ἅπαντι ημένῳ τελείῳ τε ἅμα καὶ ἀτελεῖ · ἡ δ' ἐπ' λλομένῳ συχνοῖς, ἀτελέσι, λέγω, οἳ καὶ ;, ὥς φασι, καὶ πολλὰς ὅτι τὰς ἀντιλογίας υσιν, ὥρθη τε ἀπειρίτρεπτος, καὶ τὰ παρα- ἐνστᾶσα τῇ πρωτομάρτυρι τὰ ἴσα διεκαρτέ- Ὅσον δ' ἂν ἡγήσαντο ὅτι καὶ συνάθλους πλεῖ- εποίηκε, καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ὑπὲρ Θεοῦ ζῆ- ῆρε, καὶ τῆς ἄνω βασιλείας κληρονόμους ησεν ; Ἀλλ' ἀγγέλοι μέν οὕτωσί πως ἔχαι- σίων τε δῆμοι καὶ μαρτύρων ἄλλοθεν ἄλλοι αντῶντες, ὡς τὸ εἰκὸς, ἐδεξιοῦντο τὴν ὁσίαν ἱ μάρτυρα, καὶ τῆς σφετέρας μοίρας ἑκάτε- ῆσοι ταύτην ἐπόθουν καὶ ἰδιώσασθαι · Θεὸς

C

D

31. Ad me quod attinei, non minori illam plausu lætitiaque exceptam, nec pauciores laudum ac gratiarum hymnos Deo propter hominem humanato decantatos fuisse arbitror, quam tunc cum protomartyris Theclæ (10) animam deduxere angeli. Illa quidem Paulo in tertium usque cœlum rapto, et arcana non revelanda edocto, discipula adhæsit, a quo cum non pauca de rebus cœlestibus didicisset, ad martyrii stadium alacriter decurrendum egregie profecto fuit instructa. Quid autem Theodosia ? Non Paulum, Paulive similem, aut etiam eorum unum qui diu sane post Pauli tempora vixerunt, præceptorem nacta est : sed quod pluris faciendum, cum plurimi Christianorum (11) palam in contrariam partem traherent, rectam tamen viam tenuit, et pro veritate mori elegit. Illa constantiam tenuit super re, imperfectis æque ac perfectis indubitata Theodosia, pro ea quæ a multis vocabatur in controversiam, ab imperfectis scilicet, qui multas et magnas in contrarium rationes invenerant, ut aiebant, mansit inconcussa ; in cæteris vero pari cum protomartyre perseverantia nihil quam illa minus egit fortiter. Illud porro quanti faciendum est, quod plures ejusdem certaminis effecerit socias, quas ad similem zelum pro Deo excitavit. suoque exemplo in cœlestis regni hæreditatem immisit ? Hoc ergo

lelius forte Ambrosianum Synaxarium κατὰ : in cervice : quis enim nescit vertebras in e, non in gutture esse ?

S. Thecla, discipula S. Pauli, colitur, 23 Septembris.

(11) Quia τῶν ὁμογνωμόνων, *ejusdem sententiæ*, de fide circa Christum duntaxat intelligi hic debet, *Christianorum* verti.

modo lætabantur angeli, sanctorum vero et martyrum turmæ, aliæ aliunde progredientes obviam, sanctæ simul ac martyri occurrebant, ut par erat, et suæ quique parti cupiebant propriam vindicare. Deus autem, cujus ope et cujus causa certaverat, cum utrisque conversans fecit ut cum utrisque præmio perfrueretur æterno.

A δ' ὑπέρ οὗ καὶ δι' ὃν ἠγωνίσατο διατήσας ἀμφοῖν, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀμφοῖν συναπολαύειν ἐνδέδωκεν.

CAPUT V.

Miracula ad S. Theodosiæ invocationem patrata, ubi Auctor de se et suis.

32. Atque hujusmodi ferme fuere ea quæ Sanctæ in cœlo contigerunt, prout congrue conjectare licet; nos vero qui in terra positi sacras ejus reliquias feliciter possidemus, quid tandem facere, aut qua ratione affectos esse oporteat, consideremus, præsertim cum tot ejus admiranda opera nullo non die experiamur, videamusque homines, corporis usu viribusque destitutos, hactenus membrorum suorum rectam consequi conformationem; surdos ac mutos, recuperato aurium et linguæ usu, ob insignia adeo miracula gaudio exsultare; et Deo, qui tanta erga homines operatur, gratias exhibere; et illam propter cujus merita tantum beneficiorum accipimus, quæque tanta in cœlo gloria, tanta in terris potestate pollet, debitis honorum et laudum titulis, ut par est, prosequi. Multa sunt quidem quæ Sancta quotidie facit admiranda, sed quæ ipsis hisce oculis videre merui, non possum non enarrare.

λβ'. Ἐν μὲν οὐρανῷ τοιαῦτά τοι τῇ Μακαρίᾳ τῇδε συνήντηκεν, ὅσα γε ἐκ τῶν εἰκότων ἔστι στοχάσασθαι· τοὺς δ' ἐπὶ γῆς εὑρισκομένους ἡμᾶς καὶ τὸ ἱερὸν αὐτῆς κατέχοντας λείψανον τί ποιεῖν ἄρα χρὴ, καὶ ὅπως δεῖ διακεῖσθαι, σκοπήσωμεν, καὶ ταῦθ' ὁσημέραι τῶν θαυμάτων αὐτῆς ἀπολαβόντας, τοὺς τέως παρειμένους τὴν ὁλομέλειαν τῆς σφῶν διαρτίας ὁρῶντας αὖθις αὖ ἀπολαβόντας, κωφοὺς καὶ ἀλάλους, φωνοῦντάς τε καὶ ἀκούοντας ἐφηδύνεσθαι, πάντως ταῖς θαυματουργίαις εὐχαριστεῖν τῷ ἐφ' ἡμῶν τοιαῦτα διενεργοῦντι Θεῷ, καὶ τὴν δι' ἧς ταῦτ' ἐνεργούμεθα τὴν δεδοξασμένην ταύτην ἐν οὐρανοῖς, καὶ οὕτω μεγάλα ἰσχύουσαν ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ εἰκότα καὶ γεραίρειν καὶ εὐφημεῖν. Πλεῖστα μὲν οὖν ἡ Ἁγία ὁσημέραι τερατουργεῖ· ἀλλ' οὔπερ αὐτόπτης ἐγενόμην οὐκ ἀνήσω μὴ διηγήσασθαι.

33. Puer quidam erat ætate ad pubertatis annos jam progressus, ex eorum pagorum uno aliquo, qui in Phrygia ad fluvium Rhyndacum (12) sunt, oriundus, sed a patrio solo peregrinus. Hic quod dictu abominabile, vagorum Agarenorum impietatem sectabatur, et Constantinopolim adveniens, hac illac per civitatem oberrabat. Ecce autem, o rabiem dæmonis, omnium contra nos malorum auctoris! die quadam impletur tenebris et vertigine. Meridianum scilicet erat tempus, quando etiam David ait non habitantibus in adjutorio Altissimi, et in Dei tabernaculo non commorantibus, dæmoniacas imaginationes ingruere. Cum igitur sic agitaretur, et ratio ei non parum esset conturbata, derepente etiam contortis ita repertus fuit genibus, ut tibiæ femoribus adhærerent, et abortivis illis haud dissimilis appareret, quos ad prætereuntium consitandam commiserationem plateis expositos frequenter conspicimus: quin etiam apoplecticus totus erat, nec plane intelligere poterat quid pateretur. Cum autem natura cogeret ad ea quibus assuevit, tunc satis cognoscens quid mali esset (reptilis enim factus erat, qui eatenus solebat pedibus incedere) manibus æque ac pedidus utens, supra sua se genua non promovebat, sed protrahebat eatenus saltem rationis compos, ut victum quæreret mendicato. Sic hac illacque repentem seque volutantem (nec enim aliter poterat) ad meas quoque ædes eum contigit devenire, mihique in conspectum venire, non gressu debilem, non claudicantem, sed manifeste repentem et gradientem supra pectus ac ventrem, secundum veterem maledictionem serpentis.

λγ'. Παιδίον τὴν ἡλικίαν ἤδη πρόσηβον ὄν, πατρίς τῷδε τῶν περὶ τὸν Ῥυνδακὸν ποταμὸν μία κωμῶν, τῆς προενεγκούσης μεταναστὰν τὸ δ' ὅπως λέγειν οὐ φορητόν, ἀσεβῶν τὸ κύκλῳ καταδραμόντων Ἀγαρηνῶν, καὶ παρὰ τὴν Κωνσταντίνου γενόμενον, τῇδε κἀκεῖσε τῆς πόλεως ἐλώμενον ἦν. Ἀλλ' ὦ τῆς ἀνίκαθεν τοῦ ἀρχεκάκου πρὸς ἡμᾶς δυσμενείας! σκότου καὶ δίνης μιᾶς πληροῦται τῶν ἡμερῶν. Μεσημβρίας ἦν ὁ καιρὸς, ὅτε δὴ καὶ ὁ θεῖος ἔφη Δαυὶδ τοῖς μὴ κατοικοῦσιν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, μηδ' ἐν τῇ σκέπῃ τοῦ Θεοῦ αὐλιζομένοις, τὰ δαιμονιώδη συμπίπτειν φαντάσματα· παθὸν οὖν οὕτω καὶ τὸν λογισμὸν οὐκ ἐπ' ὀλίγον συνταραχθέν, τὰς ἰγνύας συνεστραμμένας αἴφνης ἔχον εὑρέθη, τοῖς μηροῖς τὰς κνήμας συμπεφυκυίας, ὁποῖα τῶν ἐκ γενετῆς ἀμβλωμάτων συχὰ παρὰ τὰς πλατείας τῆς πόλεως ἔρριπτε, τὸν τῶν παριόντων ἔλεον ἐκδεχόμεθα· ἀλλ' ἦν ὡς ἐπίκαν ἀπόπληκτον τὸ παιδάριον, καὶ μηδ' ὅ τι πεπόνθει, συνιέναι τὸ παράπαν δυνάμενον. Ἐπεί δ' ἡ φύσις πρὸς ἅπερ εἴωθε κατηνάγκασε, τότ' ἔγνωκεν ἀκριβῶς οὗ κακοῦ γέγονεν (ἑρπυστικὸν γὰρ κατέστη τὸ τέως βαδιστικὸν) χερσί μὲν οἷα καὶ ποσί χρώμενον, τοῖς δὲ γόνασιν οὐχ ὅπως λε προβαῖνον, ἀλλὰ συρόμενον, νοῦν οὕτως ἔχων ἐπιπολὺ, τὰ πρὸς χρείας ἐξ αἰτήσεως πορίζόμενον, ἕρπον τε τῇδε κἀκεῖσε καὶ κυλινδούμενον. Ἠτοιαύτη γε μὴν ἄλη τούτου καὶ παρὰ τὴν ἐμὴν οἰκίαν γενέσθαι πεποίηκε, καὶ μοι πρὸς ὄψιν ἦλθεν, οὐ χωλεῦον, οὐκ ὀκλάζον, ἀλλὰ σαφῶς ἕρπον, κἀπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην κατάραν τοῦ ὄφεως πορευόμενον.

(12) Rhymlacus fluvius Mysiæ (Phrygiæ majoris ea pars est) in Propontidem influit ad congnominem sibi urpem. Sunt qui credant Plinio Lycum dici.

λδ'. Ἀλλ' οὐ πάνυ γε συχναὶ παρῆλθον τῶν ἡμερῶν, καὶ βαδίζων αὖθις πρὸς ἡμᾶς ὁ παῖς γέγονε, βαίων ἀπρόσκοπτα, ἐπί τε τῶν ποδοῖν ἀμφοῖν σκηριπτόμενος, καὶ ἱστάμενος ὀρθιος. ὡς γε δὴ πάντες οἱ διὰ πλάσεως εὖ ἔχοντες, τέρας τοῦτο τοῖς προῖδοῦσιν ἅπασιν ἔδοξε, καὶ ἄλλος ἄλλον εὐθὺς μετεκαλεῖτο, καὶ ἕτερος ἑτέρου περὶ αὐτῷ ἐπυνθάνετο, Οὐχ οὗτος ἐκεῖνος, λέγων, ὁ πρὸ μικροῦ μετάφορητός ; Οὐχ οὗτος ὁ χθὲς ἔχων καὶ πρότριτα συγκεκαμμένα τά γόνατα ; Καὶ ἐπὶ πολύ πως διηπορούμεθα, εἰ ἐπαληθεύοντά εἰσιν ἡμῖν τὰ τῆς ὄψεως, ἕως αὐτὸς ἤγαγε ἐγγύτερον ἀγαγών ὅπως τε ἠρόμην, καὶ πότε ὑγιεῖς οὕτω τοὺς πόδας ἐγένετο. Καὶ ὃς, Ἐξῆλθον, ἔφη, τῶν ἐνταυθοῖ, παρὰ τὸν αἰγιαλὸν γέγονα, ὡς τῶν παριόντων αἰτοίμην ὡς τοῦ παρ' αὐτῶν ἐλέους τυγχάνοιμι · ἀλλά τις τῶν ὁδιτῶν (οὐκ οἶδ' ὅπως τις, οὐ γὰρ ἑώρακα πρότερον, οὐ μετὰ ταῦτα τρῦτον τεθέαμαι) καινότερον ἐπ' ἐμοὶ πεποίηκεν ἔλεον, ἆρας με · καὶ γὸρ ἐπωμάδιον παρὰ τὴν Ἁγίαν φέρων κατέθετο · οὕτω γὰρ καλεῖσθαι τὴν μακαρίαν ταύτην Θεοδοσίαν ἡ τῶν θαυμάτων συνέχεια παρὰ γε τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ πεποίηκεν, οἶμαι δὲ καὶ τῶν πόλεων πανταχῇ · πανταχῇ γὰρ ἐξαπλοῖ τὴν χάριν · ὅτι καὶ πανταχόθεν ξυρρέοντες οἱ κακῶς ἔχοντες τῶν ἰάσεων ἐπανίασιν ἀπολαβόντες.

λε'. Τοίνυν καὶ ἀνωνύμως οὕτω τὸ παιδάριον ἀπεκαλεσεν. Καὶ δή με ὑποθεὶς, ἔφη, τῇ ταύτης σορῷ, ἔλαίῳ τε χρισας τῆς ἐπηωρημένης φωτοκαγοῦ ἐξιὼν εὔχετο. Ἐγὼ δ' ἐναπολειφθεὶς ἐν ἀμηχάνῳ γεγένημαι · οὐ γὰρ προβαίνειν ὅλως, οὐ μεταβαίνειν ἠδυνάμην, ἀλλ' ὡς τι παρερρίμμην ἄχθος καὶ τῶν προς χρείαν ἐστερούμην ὁ δείλαιος. Τρεῖς τῶν ἡμερῶν παρερρύησαν, καὶ μοι ζάλη τις περὶ τὸν λογισμὸν γέγονεν, οὐχ οἷαπερ ἐκείνη ἡ πρὸ μικροῦ ξυμπεσοῦσα, καὶ τὰ γόνατα παραρθρώσασα, γρίκην μοι καὶ μονης ἀπὸ μνήμης ἐκείνης ποιεῖ, γαλήνης δὲ τὴν καρδίαν πληροῦσα, καὶ πρὸς τὸ εὔθυμον μεταβάλλουσα · ὅθεν καὶ ὡς ἐν ὕπνῳ πεπεδημένος εἶναι δόξας, ὑγιὴς ἀναθορῶν εὕρημαι, ἔστην τε ἐπὶ πόδας, καὶ προέβην ἐπὶ μακρὸν, ἐν ἑαυτῷ τε γενόμένος, καὶ ὅθεν ἥκέ μοι συνιδὼν ἡ βοήθεια, τῇ τῆς Ἁγίας προσεδραμήκειν σορῷ, καὶ τῇ ταύτης περιφὺς εἰκόνι, καὶ συχνὰ ταύτην περιπτυξάμενος ἐξῆλθον, ὡς ὁρᾶτε, τοῦ ἐπ' ἐμοὶ δοξάζων θαυματουργήματος · καὶ νῦν ἡμέραι τέτταρες ἤδη ἐξ οὗ τὴν πόλιν περινοστῶ, ἐλευθέρως ὅποι καὶ βούλομαι πορευόμενος.

λς'. Ἀλλὰ μηδὲ τὰ ἐμὰ ὅτιπερ ἐμὰ παραλειπτέον ἐμοὶ, ὡς μὴ καὶ αὐτὰ λήθης παραπεμφθεῖεν βυθῷ, κἀγὼ μέμψει δικαίᾳ καθυποβληθείην ἀχαριστίας, μηδὲ λόγῳ ψιλῷ παραδοῦναι προθυμηθείς, ἅπερ εὖ τοῖς ἔργοις ἔφθην παθών · περὶ δὲ τοῦ δευτέρου τὸν λόγον ποιήσομαι πρότερον. Γαμβρὸς ἐμὸς ἐπὶ θυγατρί τῶν εὐγενῶν οὗτος καὶ περιβλέπτων, ἀδελφι-

34. Non multi inde effluxerant dies, cum rursus ad ædes nostras idem se adolescens contulit, absque omni impedimento omnique incommodo progrediens, utroque firmiter consistens pede, et corpore in altum erecto, quemadmodum solent ii quibus omni ex parte absoluta membrorum omnium conformatio obtigit. Prodigium hoc omnibus qui a lerant non mediocre visum est : ac alii confestim alios, ut fit, advocantes, super adolescente illo multa ex invicem sciscitabantur. Nonne, inquiebant, ille hic est, qui non a multo tempore huc ad nos fuit delatus ? Nonne idem ipse ab heri et nudiustertius contracta habebat genua ? Multum igitur dubitabamus, nam vera essent quæ videbamus oculis ; donec ego ipse propius ad eum accedens, percunctari cœpi, qua tandem ratione, quove tempore pedum sanitatem consecutus esset. At ille, Non ita pridem, inquit, hinc ad littus egressus sum, ut a pretereuntibus eleemosynæ aliquid rogando consequerer ; cum ecce e transeuntibus unus quisquam (nec enim quis fuerit scio, qui ante nunquam hominem videram, et deinde non conspexi amplius) insolitam mihi eleemosynam contulit, dum arreptum me atque in humeros suos sublatum, deposuit apud Sanctam : hoc quippe nomine beatam Theodosiam appellari, in hac magna civitate fecit miraculorum multitudo : existimo autem sic etiam in aliis ubique urbibus nominari, ubique enim gratiam divinitus sibi collatam explicat ; quare etiam undique confluunt male habentes et discedunt sanitatis restitutionem consecuti.

35. Itaque Sanctam quoque puer iste vocans absque proprio nomine. Super hujus, inquit, tumulum me ponens ille, et desuper appensæ lampadis oleo inungens, oravit et abiit. Ego vero derelictus, quid agerem nesciebam : nam neque progredi neque digredi inde poteram, sed inutilis instar ponderis remanebam, omnibus ad vitam necessariis rebus destitutus miser. Tres abierant dies, cum mihi quædam mentis concussio accidit, non qualis ante exiguum tempus superveniens mihi genua contraxit, et vel sola recordatione sui horrorem mihi incutit; sed animum implens tranquillitate, optimeque componens; unde, veluti si somnianti tantum oblatum fuisset pedum impedimentum, ita me sanum exsiliens reperi, stetique in pedes erectus et modicum progressus sum. Tum vero in meipsum regressus, et unde auxilium mihi venisset, intelligens, ad Sanctæ sepulchrum cucurri ; et sacræ ejus imagini affusus, cum illam complexu frequenti strinxissem, exivi, ut videtis miraculum in me factum celebrans. Quartus vero nunc dies est, ex quo urbem hanc omnem sanus obambulo, et quocunque locorum fuerit libitum absque impedimento pergo.

36. Sed quæ mea sunt, tanquam si mea non essent, præterire non debeo; ne si profundo eo silentio obruam, ingratitudinis notæ subjiciar, quod nec sermone quidem exili dignatus ea fuerim, in quibus opere benefico præventus sum cum essem infirmus. Quod autem posterius accidit, de eo prius sermonem instituam. Gener mihi per

filiam est nobilis atque illustris, utpote nepos ejus qui modo per imperium moderatur; illius vero filius, qui ex legitima parentum, avorum, et proavorum successione Colchidis principatum hæreditate tenuit; quam enim hic imperatoris defuncti filiam matrimonii lege sibi conjunxit, hujus quo de loquor mater exstitit. Hunc cum sub vesperam ex aula imperatoria domum se cum suis referret, cupido subiit equo se exercendi, in eoque nonnihil se exhilarandi, quemadmodum frequenter solent ætatis istius juvenes, in prima præsertim pubertate, qualis ipse erat. Eos autem qui circa ipsum erant, et multo magnoque conatu dissuadere id conabantur, intempestivum esse suggerentes, contemnens, in sententia omnino permansit; hoc tantum illis imperans, ut sues, qui propter viam publicam pascebantur, abigerent. Fecerunt illi ut jussi erant: ipse vero multimodis equum tentans ferebatur, donec scilicet sues abactæ, ter quaterve rede untes, sub ipsis equi pedibus volutari cœperunt, eumque impedire. Equus enim, quoties sub pedibus ejus versabantur sues veluti de industria id agentes, cadens simul assurgensque, tandem ita concidit, ut resurgere nequiret; sessor autem excussus tanquam e funda, statim humi jacuit pronus juxta equum, parumadmodum distans a mortuo, nisi quod tenuis quidem artoriæ pulsus, a medicis deprehensus, cum adhuc in vivis numerandum suggerebat.

37. Non longue a palatio hæc acciderunt, eo scilicet loco, qui Stagnum rotundum dicitur. Sed, quemadmodum ea solent quæ fama feruntur, repente ubique vulgatum fuit, obiisse ex infelici equitatione juvenem. Tum vero alii, O infelicem, exclamant, casum! o infortunium! alii, Quam, inquiunt, subito id accidit! quam inexspectato corruit! Ad me quoque e vestigio quidam accurrit, lacrymarum plenus, et cupiens quidem id quod acciderat renuntiare, sed voce non continuis minus singultibus quam multo anhelitu impedita, ex sola demissi in terram vultus mœstitia, et commiserationis quem demonstrabat affectu, triste mihi quidpiam videbatur significare. Atque ego non parum animo commotus. Cui, inquam, meorum et quid tandem infortunii accidit? Tunc, respondit gener equo ferebatur, cum quo pariter in terram corruit; ac etiamnum infelix jacet absque loquela et sensu. His narratis egredior domo: neque aliud audire per viam mihi contigit, quam, O quomodo id intelliget, quomodo videbit socer ejus! Hac illac gemitus et manuum complosiones audiebantur; cum ego ad locum ubi jacebat perveniens, manumque apprehendens et brachia circumdans, Quid pateris, aiebam, quid doles, charissime fili? age indica: ipse vero mihil magis audiebat quæ dicebam quam si exanimis omnino fuisset.

38. Jamque nox illa præterierat, nihil omittentibus medicis eorum quæ hac occasione, ut fiant, ars medica præscribit: utriusque manus apertæ sunt venæ, alia tentata remedia omnia, omnia

A δοῦς γὰρ τοῦ νῦν εὐσεβῶς ἡμῶν βασιλεύοντος, παῖς δὲ τοῦ τὴν τῆς Κολχίδος ἀρχὴν ἔκ τε πατέρων, πάππων, καὶ ἐπιπάππων κληρωσαμένου· τούτῳ γὰρ ἡ τοῦ προβεβασιλευκότος θυγάτηρ γάμου νόμῳ συναφθεῖσα, μήτηρ τοῦδε γεγένηται· οὗτος δὴ πρὸς ἑσπέραν τῶν ἀνακτόρων ἐξῄει, καὶ τὴν ἐπ' οἴκου σὺν τοῖς περί αὐτὸν ἐπορεύετο· οἷα δὲ τὰ τῶν νέων ἔτι τὴν ἡλικίαν, καὶ μάλιστα τῶν ἐφήβων, ὁποῖος οὗτος ἐτύγχανεν ὤν, ἱππηλατῆσαί οἱ ἐπῆλθεν, ἐφ' ᾧ γε διαχυθῆναι μικρόν. Τοὺς οὖν ἀμφ' αὐτὸν συχνὰ καὶ ταῦτα κωλύοντας, καὶ τὴν ἀωρίαν προϊσχομένους περιιδὼν, ὅλως τοῦ πρὸς θέλησιν γέγονε, τοῦτο μόνον σφίσιν ἐγκελευσάμενος, Ἄπιτε, τοὺς σῦας ἀπώσατε· τῆς γάρ λεωφόρου πλησίον ἦσαν οὗτοι νεμόμενοι. Καὶ οἱ μὲν ὡς προσετάγησαν πεποιήκεσαν· B ὁ δ' εὐθὺς συχνὰ μυωπίζων ἐφέρετο, ἀλλ' ἐφέρετο ἕως οἱ ἀπελθόντες δίς τε συστραφέντες καὶ τρὶς, τοῖς τοῦ ἵππου ποσὶν ὤφθησαν κυλινδούμενοί τε καὶ συμποδίζοντες. Ὅ τε γὰρ ἵππος ὁσάκις οἱ σῦες περιεσκέλιζον, ἔργον ὥσπερ τοῦτο ποιούμενοι, πίπτων ἅμα καὶ ἐγειρόμενος, τέλος εἰπεῖν, ἀνήγρετο πίπτωκε· καὶ ὁ ἀναβάτης ἐκτιναχθεὶς, καὶ ὥσπερ ἀποσφενδονηθεὶς εὑρηται κείμενος παρευθὺς, ἄγχιστά που τοῦ ἵππου πρηνὴς, μηδὲν ὅλως νεκροῦ διενηνοχὼς, πλὴν ὅσον σφυγμὸς ἀμυδρὸς, καὶ πνεῦμα τοῖς περιεργαζομένοις λεπτὸν, τοῖς περιοῦσιν ἔτι συγκαταλέγειν τοῦτον ὑπέβαλεν.

λζ'. Οὐκ ἄπο ταὐτα τῶν ἀνακτόρων ξυμβέβηκε· C τόπος γὰρ ἐν ᾧ ὁ οὑτωσί πως Γυρολίμνη καλούμενος. Ἀλλ' οἷα δὴ τὰ τῆς φήμης, ἐν ἀκαρεῖ διαπεφήμισται πανταχῇ, ὡς τέθνηκεν ὁ δεῖνα ἱππηλατῶν. Καὶ οἱ μὲν, Ὦ τοῦ συμβάματος! ὦ τῆς δεινῆς ταύτης, ἔλεγον, συμφορᾶς! οἱ δ', Ὦ οἷον αἴφνης γέγονεν! ὦ οἷον ἀπροσδοκήτως συνέπεσε! Καὶ μοί τις ἐφίσταται δακρύων ὑπόπλεος, θέλων μὲν ἀγγεῖλαι τὸ γεγονὸς, τὴν δὲ φωνὴν οὐχ ἧττον τοῖς στενάγμοῖς ἢ τοῖς ἄσθμασιν ἐγκοπτόμενος, ἐκ μόνης τῆς τοῦ προσώπου κατηφείας, καὶ τῆς πρός με συμπαθείας, ἣν ὑπενέφαινεν ἐμὴν γνωρίζων τὴν συμφορὰν ἔμοιγε. Κἀγὼ διαταραχθεὶς, Τίνι τῶν ἐμῶν συνέπεσε τὸ δεινὸν, καὶ τί περ ὁ πέπονθε; διεπυνθανόμην εὐθύς. Καὶ ὅς, Ὁ σὸς ἱππηλάτει γαμβρὸς, καὶ οἱ συμπέπτωκεν ὁ ἵππος, καὶ εἰς ἔτι κεῖται, μηδέν τε λέγων, D μηδενὸς αἰσθανόμενος. Ἐξῄειν αὐτίκα τοῦ διηγουμένου, καί μοι παρὰ τὴν ὁδὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον ἠκούετο, Ὦ οἷον ἀκούσεται; ὦ οἷον ὁ κηδεστὴς τοῦδε θεάσεται; Στεναγμοί τε τῇδε κἀκεῖσε, καὶ χειρῶν πάταγοι. Ἀλλ' ἐπέστην οὗπερ ἦν κείμενος, καὶ λαβόμενος τῆς χειρὸς καὶ περιθεὶς αὐτὸν ταῖς ἀγκάλαις, Τί πάσχεις; ἔφην, τί ὀδυνᾷ; δήλωσόν μοι, παῖ φίλτατε. Ὁ δ' οὐδέν τι κρεῖττον ἀφύχου τῶν λεγομένων ἦν ἐπαΐων.

λη'. Παρῆλθεν ἡ νὺξ ἐκείνη τῶν Ἀσκληπιαδῶν οὐδὲν οὐδαμῶς παριέντων, ὅσαπερ ἐπὶ τοῖσδε πράττειν ἡ τέχνη παρεγγυᾷ, φλέβας δηλαδὴ τεμνόντων ἀμφοτέρων χειρῶν, καὶ βοηθούντων ἄλλοθεν ἄλλως,

τὰ ἄνω κινούντων, ὅ φασιν οὗτοι, καὶ πάντα
ν μηχανωμένων ὡς εἰς αἴσθησιν ἀγαγεῖν· Ὁ
ἦεν ἄμεινον εἶχεν, ἀλλ' ὁμοίως ἀναισθητῶν ἦν.
ῥύη καὶ τὸ τῆς διαδεξαμένης ἡμέρας διάστη-
αι οὗτος ὁ αὐτὸς ἦν. Ὀψὲ δὲ καὶ πρὸς ἑσπέραν
ξατοβιαιόν τι καὶ ἀδιάρθρωτον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν
θέγξατο. Καὶ τοῦ λοιποῦ παρακεκομμένα λα-
ν, ἄλλα μὲν ἐρωτώμενος, ἄλλα δ' ἀποκρινόμε-
πλειστάκις τῆς ἡμέρας παραφρονῶν, καὶ οὐχ
α τῆς νυκτὸς, νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκεῖνο
όμενος, μηδὲν δ' ὅ τι καὶ παριστάνων, μηδὲ
τοιῶν, μεταξύ τε βοῶν γεγονὼς, καὶ ὡς πεπον-
τι τῶν ἀνηκέστων, μέγα κράζων αἴφνης καὶ
ιμενος.

A mota sus deque, ut dicunt, et nihil non adhibitum operæ, ut sensibus redderetur adolescens : qui nihilo tamen melius inde habuit, sed eadem prorsus ratione jacebat sensus omnis expers. Præteriit quoque ea quæ noctem jam dictam subsecuta erat dies, atque ille in eodem usque statu permanere visus: cum ecce sub vesperam quasdam quasi coactas nec distinctas satis voces, seu potius deliramenta, proferre cœpit; deinceps vero concisa quædam loquebatur, aliud quam quod interrogabatur respondens. Diurnis ut plurimum horis maxime vero nocturnis, modo hoc, modo illud dicens, nihil certi indicare aut exprimere manifeste valebat· Clamores subinde edebat ingentes, quasi intolerabile quiddam cogeretur perferre, ac vehemeuter sane lamentabatur.

B

. Ἠσχάλλομεν οὖν, ὡς τὸ εἰκὸς, ἐδυσφοροῦμεν
δεσται· δέος γαρ ἡμῖν ἐπήει μὴ μείνῃ διὰ
ς οὕτω παραληρῶν, καὶ τὰς φρένας εἴη διὰ
παράκοπος· Οὐ γὰρ δή πως εἰς ἀγαθὸν καὶ τὸ
χοίρων ἐξελαμβάνομεν, τοὺς ἐξαιτησαμένους
ὑριον ἐμβληθῆναι χοίροις διενθυμούμενοι, τοὺς
ἀρχῆθεν ἐπιδουλεύοντας δαίμονας, καὶ μάλι-
αθόντες ὡς διωχθέντες ὑπέστρεψαν οἱ χοῖροι,
ὡς οὐχ ἅπαξ εἰσιόντες τε καὶ ἐξιόντες, προσ-
ντες ὥσπερεὶ καὶ ἠττώμενοι, τελευταῖον θρα-
ον ἐπιτεθέντες κατέβαλον. Ὅ τι δ' οὐ πόῤῥω
ἀληθείας ἐστοχαζόμεθα, αὐτὸς ὁ ταῦτα παθὼν
τὴν τοῦ πάθους ἀπαλλαγὴν σαφῶς ἡμῖν διεδή-
. Εἴρηκε καὶ γὰρ ὡς ἔδοξεν ἀνδρα ὁρᾷν, μέ-
τὴν χροιὰν, ἄγριον τὴν ὄψιν, ὑπερμεγέθη τὸ
, σχοίνοις περιισχημένους τοὺς σῦας ἑφέλκον-
ς τοῦ ἵππου ποσίν· ἐκφεύγειν τε τούτους βια-
ους, πρὸς δὲ βίαν ἀπαγομένους, ἕως συμπο-
ντος πεσὼν, οὐ μέμνηται ὅ τι καὶ πέπονθεν.

C

39. Nos interim, qui curam ejus gerebamus, graviter, ut par erat, angebamur : metus quippe nobis incutiebatur, ne perpetuo delirus, aut tota vita impos mentis perseveraret. Sed nec boni quidquam ominabamur ex porcis: illos enim cogitabamus dæmones, qui et olim a Domino id petierunt, ut in porcos immitterentur, et a principio insidiari nobis non cessant; maxime cum audiremus, quomodo depulsi a via, in eamdem rediissent idque non simpliciter egrediendo redeundoque, sed tanquan assilientes cedentesque, ac denique audacius incurrentes, juvenem sudvertissent. Quod vero haud longe a rei veritate conjectura nostra abesset, ipsemet qui hæc patiebatur, postquam a malo suo liberatus deinde fuit, planissime declaravit. Asseruit quippe visum sibi fuisse virum, atro colore, severo vultu, corporis magnitudine inusitata, qui funibus constrictos porcos sub ipsos equi pedes adigebat. Porcos autem fugere primum com-

ıs, alia deinde vi in equum denuo immissos, ius non meminit.

donec sic impedito collapsus, pateretur ea quorum

'Εφ' ἱκαναῖς οὖν ἦμεν οὕτω διαπορούμενοι,
τοῦ ἀνυποίστου πάθους αὐτὸν ἀπαλλάξαιμεν,
ἑαυτοὺς τῆς ἐπὶ τῷδε φροντίδος τε καὶ λύπης
ρώσαιμεν. Ἀλλ' εἰς νοῦν μόγις ἐβάλομεν τὰ
Ἁγίᾳ καθεκάστην τερατουργούμενα, καὶ ὡς
λης εἰς λιμένα παραυτὰ καθωρμίσθημεν, καὶ
τὸ εὐθυμότερον εὐθὺς ἐπανήειμεν, καὶ ὥσπερ
ν ἐγεγόνειμεν, οἱ πρὸ μικροῦ σχεδὸν ἐξεστη-
, καὶ τινα τρόπον τῷ πεπονθότι συμπάσχον-
ιάντων οὖν ἄλλων αὐτίκα ἠλογηκότες παρά γε
ορῷ τῆς Ἁγίας γινόμεθα, καὶ ῥιπτοῦμεν ἐπ'
ους αὐτόν· καὶ ὁ νεωκόρος τῆς κιβωτοῦ τὸν ἐε-
ξενεγκὼν θησαυρὸν, τὸν ζῶντα ταῖς ἐνεργείαις
νεκρὸν, ὅλῳ ἐπιστηρίζει τῷ σώματι, κεφαλῆς
; ἀπαρξάμενος, χρίει τε λαβὼν ἔλαιον τῆς φω-
γοῦ σταυροειδῶς τῷδε τὸ πρόσωπον, καὶ πρὸς
τέρνα τε καὶ μετάφρενα. Καὶ (ὦν θαυμασίων
! ὦ δόξης, ἧς ἀπήλαυσαν ψυχαὶ μετὰ σωμάτων
ιθλήσασαι τοῦ Θεοῦ, ψυχαὶ κατὰ Θεὸν τοῖς σώ-
συμβιώσασαι) ὡς οὐδὲν πεπονθὼς, ὡς οὔ ποτέ
αραφθεγξάμενος, ἐξῄει ῥώμης εὖ ἔχων καὶ τῶν

D

40. Non igitur absque ratione angebamur, quomodo e tam grandi malo eximeremus adolescentem, et nos ipsos mœrore et sollicitudine liberaremus. Vix autem ea quæ S. Theodosia quotidie patrat admiranda, cœperamus mente revolvere, cum ecce quasi ex tempestate delati in portum, animos continuo majores sumpsimus, et nobis veluti derepente sumus reddili, qui paulo ante consilii inopes extra nos ipsos versabamur, et iisdem quodammodo, quibus adolescens, excruciabamur doloribus. Omnia igitur alia seponentes, ad Sanctæ sepulcrum pergimus, ipsumque in templi pavimento collocamus. Tum ædituus sacrum e lipsanotheca thesaurum promere, iisque hominia, spirantis quidem, sed quem ob virum naturalium defectum intermortuum æstimasses, totum corpus signare, initium a capite ducens, oleoque e lampade accepto in modum crucis vultum, pectus, ac dorsum jacentis oblinere. Ecce autem (o admiranda Dei opera ! o gloriæ insignis magnitudiuem, qua in cœlo perfruuntur animæ, quæ Dei causa in corporibus cer-

taverunt, animæ quæ secundum Deum vixerunt cum corporibus) quasi nihil unquam mali perpessus, neque aliquid præter rationem locutus, integris corporis ac mentis facultatibus exivit, expedite loquens, et ea quæ loquebatur intelligens. Omitto dicere quantum ex eo tempore profecerit, non minus quam ætate, spiritus et corporis prærogativis; quod ego profecto singulari cuipiam Dei erga illum, providentiæ attribuere, hoc minoris miraculi loco habere mihi posse videor.

A φρενῶν ἀπρόσκοπτα ὁμιλῶν, καὶ τῶν λεγομένων ἐν συνέσει γινόμενος. Ἐῶ γὰρ ὡς καὶ προκόπτει τὸ ἀπὸ τοῦδε οὐχ ἧττον ἢ τῇ ἡλικίᾳ ψυχικοῖς τε καὶ σωματικοῖς προτερήμασιν· ὃ θείας σαφῶς ἐπισκοπῆς ἥγημαι, ὃ μείζονος θαυματουργίας λογίζομαι.

41. Sed neque aliud, quod eadem Sancta admirandum mihi beneficium præstitit, silentio duxi prætermittendum. Ante non exiguum tempus crus mihi fuit valde affectum ex vulnere quod recalcitrans equus impegerat, nec magni sub initium esse videbatur momenti. Postquam autem quatuor omnino elapsi erant dies, doloribus oppressus sum non ferendis, non ea solum qua læsus eram corporis parte, sed ima etiam pedis planta digitis, talo. Pessime igitur mihi diu erat: cumque dolor ille nonnihil leniretur claudicabam tamen vehementer, nec sine magna molestia affecto crure niti poteram Duos in isto cruciatu anno exegeram, nullo mali quod patiebar levamine, annisque deinceps singulis, quemadmodum certi quidem morbi certis recurrere solent temporibus, pedum quoque meorum dolor increscebat. Ac rursum haud ita multum post temporis, anni unius spatio bis terve idem me tenebat malum. Metus erat, ne crescente ætate incrementum pariter dolores acciperent. (Fit enim ex immoderato quadam vitæ amore, ut omnes passim homines, ac ego imprimis, multos hic nobis polliceamur annos, idque præsertim, si mei ad instar vanis mundi hujus rebus, et sensus nostros nimium ad se rapientibus, addictus sit.) Metus igitur mihi erat, ne manibus pedibusque ac toto etiam corpore paralysi dissolutis, affixus omnino lecto hærerem. Ipsi insuper medicorum præstantissimi, qui moribus et ætate et consuetudine propiores mihi erant, non exiguo tenebantur metu, cum nullus artis medicæ conatus adversum mala mea quidquam valeret efficere.

μά· Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐπ' ἐμοὶ παραδραμοῦμαι τῆς Ἁγίας τεράστιόν. Ἐπλήγην πόδα τὸν δεξιὸν πρὸ χρόνων ὅτι συχνῶν· ἡ δὲ πληγή, ἵππος ἐπὶ κνήμης λὰξ ἔτυψεν, ὃ πρὸς τὸ παρὸν εὐπεριφρόνητον ἔδοξεν, ἀλλά μοι μετὰ τὴν τετάρτην ὀδύναι γεγόνεισαν οὐδοπωσοῦν φορηταί, οὐκ ἐφ' ᾧ γε ἐπεπλήγην μέρει, ἀλλ' ἐπὶ σφυροῖς, ἐπὶ δακτύλοις, ἐφ' ὅλῳ τῷ ταρσῷ καὶ τῷ πέλματι· Ἦν οὖν πονήρως ἔχων ἐφ' ἱκαναῖς, καὶ τοῦ πάθους λωφήσαντος, χωλεύων αὖθις ἐπὶ πολὺ, καὶ οὐκ εὖ ἐπιστηριζόμενος τῷ πεπονθότι ποδί. Δύο τῶν ἐνιαυτῶν παρεῤῥύησαν, καὶ πόδα τὸν αὐτὸν ἠλγησα, καὶ τοῦ λοιποῦ μοι κατ' ἔτος ὥς τι τῶν ἐκ περιόδου ξυναντᾶν εἰωθότων νοσημάτων τὰ τῶν ποδῶν ἄλγος ἀνέσκηπτε. Μετὰ δὲ χρόνους οὐ πάνυ πολλοὺς δὶς τοῦ ἔτους ξυνέβαινέ μοι τὸ πάθος καὶ τρίς. Καί μοι δέος εἰσήει ἔνθεν, μή πως προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ τοῦ κακοῦ (ἐκ γὰρ φιλοζωΐας, οἶμαι, πᾶς τις ὡς κἀγὼ φαντάζεται τὸ μακρόβιον καὶ μᾶλλον εἰ κατ' ἐμὲ προστετηκὼς εἴη τοῖς γηΐνοις τοισδε καὶ κηλουσι τὴν αἴσθησιν) · φόβος οὖν μοι γεγόνει μὴ χεῖράς τε παραλυθείην καὶ πόδας, ᾗ καὶ τὸ σύμπαν ἐξαρθρωθείην, καὶ καθάπαξ κατασταίην κλινοπετής. Ἐπὶ δὲ μᾶλλον ἐφόβουν οἱ τῶν ἰατρῶν δοκιμώτεροι, ξυνήθεις ὄντες ἐμοὶ καὶ ἡλικιῶται, μηδέν πως ἰσχύειν πρὸς τὴν νόσον τὴν τέχνην ἰσχυριζόμενοι.

43. Qualia igitur passum me credis, cum inde vetarer exspectare meliora, unde certo mihi adjuturi auxilii spes omnis fuerat? Jam animos abjeceram, et quod consequens est, inerter languebam; quando, secundum Davidicam doctrinam, memor fui Dei, et repente delectatus sum; In ipso quippe, aiebam, etsi validissimus sit quo laboro morbus et omni medentium arte superior, attamen potenti illius virtute domabitur. Simul enim atque firmiter credere et sperare in ipsum statuimus, continuo quæ fieri posse non videbantur, Deo fiunt possibilia, nec est quidquam quod divinam ejus potentiam superet. In memoriam quoque revocare cœpi, quomodo purissima Dei Mater, rerum nostrarum quotidie haud parum satagens, divinam pro omnibus misericordiam implorare non cesset. Sanctos quoque illos cogitavi ac sanctas, quibus ab altissimo in cœlis Deo tantum hic gratiæ fuit concessum, ut insanabiles curare morbos et malis immedicabilibus mederi possent: Demetrium dico, illum inter martyres celeberrimum, nec non magnum

μβ'. Τί γοῦν ἐπεπόνθειν, ὅθεν μοι δι' ἐλπίδος ἦν ἡ βοήθεια, λαβὼν ἐκεῖθεν τὴν ἀπαγόρευσιν; Ἀθυμίᾳ κατεσχέθην, καὶ ὡς τὸ εἰκὸς ἠκηδίασα· ἀλλ' ἐμνήσθην κατὰ τὴν Δαυϊδικὴν εἰσήγησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ θυμηδίας ἐπλήσθην εὐθύς. Ἐν γάρ αὐτῷ, καὶ γὰρ ἔφην, εἰ καὶ ἡ νόσος ἰσχυρὰ καὶ τὴν τέχνην νικᾷ, ἀλλ' ἡττήσεται τῆς κραταιᾶς ἰσχύος Θεοῦ· ὡς γὰρ πεπιστεύκαμεν, καὶ τὰ ἀδύνατα Θεῷ δυνατὰ, καὶ οὐδέν ὅ τι τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ὑπερκείσεται. Καὶ γε ἐνενοησάμην, ὅπως τε ἡ πάναγνος αὐτοῦ Μήτηρ κοινῇ τε καὶ καθέκαστα ἡμῶν κηδομένη, πάντων ὑπερεντυγχάνει διηνεκῶς. Ἁγίους τε καὶ ἁγίας ἀνελογισάμην, οἷς καὶ τῇδε χάρις ὅτι μεγίστη πρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς δοξάσαντος δίδοται, ὡς καὶ θεραπεύειν ἀνήκιστα καὶ ἰᾶσθαι ἀνίατα δύνασθαι· Δημήτριόν φημι τὸν ἐν μάρτυσι διαβόητον, τὸν ἱεράρχην μέγαν Νικόλαον, Εὔπλον τὸν πολύτλαν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τῷ ὄντι διάκονον· ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ μετὰ τούτων τὴν ὁσίαν ταύτην καὶ μάρτυρα, ἧς ἐν γειτόνων ὢν τῇ σορῷ, τὰς ὁσημέραι τε καὶ ὁσῶραι θαυματουργίας ἐπὶ τοιαῖσδέ τισιν ἐπυνθανόμην τε

ας καί χείροσι. Τοῖς οὖν ἰατροις αὐτίκα χαί. A episcopum Nicolaum. et Euplum (13) tot tamque
ιαί αὐτοῖς φαρμάκοις εἰπὼν τούτους μόνους acerba quondam Dei causa perpessum, ac sacri
ἠσάμην τῆς νόσου θεραπευτάς. Evangelii verissimum diaconum. Præter hos et
ιisce sanctam illam martyrem, a cujus tumulo haud longe commorabar, quæque perpetuis ac ad-
ιdis non modo in dies, verum etiam in horas operibus, non mei tantum similes morbos, sed
etiam graviores depellere potest, in auxilium vocavi. Medicorum itaque et pharmacorum ope
ɜ jussa, hosce solum morbo curatores proponebam.

Πῶς τοίνυν παραστήσω, πῶς τὸν ἕλεον, ὃν 43. Nunc vero qua ratione edisseram quæ acta
ξατό μοι τῷ ἀχρείῳ τούτου δούλῳ Θεὸς διὰ τῶν sunt? quo modo misericordiam, quam mihi servo
ιτηκότων αὐτῷ, διὰ βραχίος ἐρῶ: Χρόνοις ἐν suo inutili, per sanctos suos Deus præstitit, breviter
ς ἐξαρθρωθῆναι προσδόκιμος ὤν, πλείστους potero explicare? Ille ego, qui paulo ante membris
παρῆμειψα, καί διαρτίας εὖ ἔχων μελῶν, καί omnibus per paralysin videbar dissolvendus, jam
ω ὡς ὅτε ἦν εἰκοσιέτης ἐβάδιζον, καί μοι plures transegi annos, et toto corpore firma com-
ρως αἱ χεῖρες, ὅμοι τε βουλητὸν ἐμοί, καί τὸ page utens sic incedo ut incedebam cum viginti
ὸν πνεῦμα κινεῖ, φέρονταί τε καὶ μεταφέρον- duntaxat annorum essem: manus quoque mihi
Ῥοιαῦθ' ὁρῶμεν τῇ Ἁγίᾳ τελούμενα, τοιαῦθ' feruntur libere et transferuntur, quocunque animo
ρει τερατουργούμενα. Τί γοῦν δὴ τὰ πάλαι collibitum est, aut vitalis spiritus impellit. Tanta
ἦγειν, ἢ παραδιδόναι τὰ ἐφ' ἡμῶν συγγραγῇ; B videmus fieri a Sancta et quotidie admirabiliter
ίαν σῶν λαμβανόντων διέχειαν, κυμάτων τε perfici. Sed quid attinet vetera commemorare, aut
ἕτερον ἑτέρου καταλαμβάνοντος· καί γάρ πως ea quæ in nobis nunc contingunt scripto tradere
λήσιον ἂν παθεῖν δόξειεν ὁ ταῦτα συγγράφειν cum nullam ipsa sibi cessationem indulgeant, sed
μενος τοῖς ἐπ' ἀφροσύνῃ διαδοήτοις ἐκείνοις, uti fluctus fluctum, sic aliud alterum consequendo
μὲν ἀριθμεῖν προήχθησαν κύματα, οἱ δ' ἀστέ- excipiat? Etenim qui illa omnia scriptione vellet
ί δ' ἄλλω τινί τῶν ἀδυνάτων ἐπιχειρήσαντες; complecti, iis mihi non videtur futurus absimilis,
χθησαν· quorum alii fluctus maris, stellas alii numerare,
ulli aliud nescio quid ex iis quæ fieri nequeunt non sine stultitia perficere aggressi, omnibus
lendos præbuerunt.

EPILOGUS.

. Ἀλλ' ὅπερ ἔφην, τί γε δέον ἡμᾶς ποιεῖν C 44. Verum, quod jam ante quoque dicebam, quid
ἰ' ὁρῶντας, τοιούτων παρ' αὐτῆς ἀπολαύοντας; nos tandem par est facere, qui tanta videmus,
ιν μὲν χαρὰν ἔνθεον, πρέσδιν δὲ ποιεῖσθαι tanta accepimus per Sanctam beneficia? lætitia
Κύριον, καί δεξιοῦσθαι μὲν εἰς δύναμιν ἑκα- utique maxima exsultare, mediatricem adhibere
προστάτιν δ' ἀφιλονείκως ἰδιοῦσθαι πάντα apud Dominum, cum gratiarum actione excipere
ιετερίζεσθαι· Καί μάλα γάρ εἰκότως· ἵνα γάρ singula, patronam in omnibus sine cunctatione
τὰ κρείττω καί ὑψηλότερα, ὧν παρ' αὐτῆς ἡ accersere et nobis vindicare debemus; idque ma-
τῆς ἀπελαύομεν, ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ἀίδιον τυγχα- gna cum ratione. Nam ut optima quæque et præ-
ς Θεῷ, καί ἐξιλεουμένης συχνὰ πλημμελοῦσι stantissima, quæ ab ea et per eam accepimus,
προργίζουσιν. Ἀλλ' εἴπερ ἰατρὸν ἀνιάτων, νε- omittam proferre; assiduis illa Deum supplicationi-
ων μόνον ηὐχούμεν αὐτὴν, πόσους ἐχρῆν bus fatigat nostra causa, nostrique eam magna ca-
καταβάλλεσθαι τοὺς μισθούς; πόσης γε τιμῆς pit miseratio, qui multis adeo delictis divinam ma-
· Ἐπεί δὲ καί σωμάτων νόσους ἰᾶται, καί jestatem ad irascendum nobis provocamus. Quod
ν θεραπεύει νοσήματα, ἄγε δὴ ὡς ἰσχὺς ἑκα- si medicam ejus solius manum in morbis gravissi-
ποτιννύτω μετ' εὐγνωμοσύνης τὸ ὄφλημα, καί mis et imploremus et sentiamus, quantam illi pu-
ἴπαν πάθος ἐπικεκλήσθω καί νοσημα. tatis mercedem esse reddendam? Cum autem non
ιrum tantum medeatur infirmitatibus, sed animorum quoque morbos tollere non cesset, eia, pro
ιuisque viribus debitum cum gratitudine persolvat, et ipsam adversus mala omnia morbosque invocet.

Ὅ δὴ κἀγὼ ποιεῖν εἰωθὼς, οὐκ ἐάσω μὴ D 45. Quod dum ego nunquam non facere sim so-
κι καί νῦν εἰς ἐπήκοον· ἀλλ' ὑπὲρ ἐμοῦ τε litus, nunc quoque non omittam id ipsum agere:
ετηρίαν καί τῶν ἐμῶν θέμενος, τύπον ὡσπερ- sed pro me meisque supplicationes instituens, aliis
σω τὰ παραπλήσια λιπαρεῖν, καί τὰ αὐτὸ quoque formam præscribam similia pro se obse-
θεν τὴν Ἁγίαν δυσωπειν· Ἡ καί σῶμα καί crandi, eademque flagitandi a Sancta; O quæ a
ἐκ παιδὸς παραθεμένη Θεῷ καί σῶμα μέν primis ætatis tuæ annis corpusculum tuum Deo
ει χρονίᾳ τήξασα, ψυχὴν δὲ τῶν ἐνταῦθα voluisti esse sacrum, et hoc quidem extenuavisti
ρὸ διαλύσεως μεταστήσασα, καί τέλος ἅμφω exercitatione diuturna; animum autem, ante etiam
ίνη, καί τοῦ μηδενός ἀξια κρίνασα, ὑπὲρ τοῦ quam ex hac vita migraret, a rebus omnibus crea-

) Coluntur S. Demetrius 8 Octobris, S. Nicolaus 11 Novembris, S. Euplus 12 Augusti.

tis alienissimum habuisti : ac demum tam hunc quam illud generose contempsisti ac parvi fecisti illius videlicet causa, quam ex tota anima totaque mente desiderabas; mentem, oro, animamque nostram ab omni labe puram nunc quoque, cum in cœlo exsistis, conserva; cogitationem omnem perversam arcens ab animis nostris mentesque in Deum transferens, atque (ut breviter omnia complectar) universam vitæ nostræ ac sermonis rationem secundum beneplacitum divinum dirige. Misericordem Deum nobis redde placatum, ut recte et absque offendiculo vitæ nostræ cursum instituamus ab omni labis periculo remoti, cunctisque malis superiores; ex hac autem vita abeuntibus nobis patrocinare ferventer, supplica instanter, deprecare operose, ut severo exempti judicio, divinæ illius ac ineffabilis beatitatis partem aliquam capiamus: quod nobis omnibus contingat, per gratiam et benignitatem Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi, cui omnis gloria, honor, et adoratio debetur, cum eo qui principio caret Patre, et sancto ejusdem naturæ Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

A ἐξ ὅλης σοι ψυχῆς, ἐξ ὅλης σοι διανοίας πεποθημένου Θεοῦ· βλάβης ἡμῖν ἁπάσης καί ἄμφω πρὸς τὸ παρὸν ἀνώτερον διατήρει, ἅπαν διανόημα πονηρὸν τῶν ψυχῶν ἀπελαύνουσα καί τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἀεί μεταφέρουσα· καί το σύμπαν εἰπεῖν, βίον τε καί λόγον ἡμῖν πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἴθυνε, καί τὸν συμπαθῆ Θεὸν ἐξιλεοῦ, ὡς εὐμαρῶς τε καί ἀπροσκόπως τὴν τοῦ βίου τρίβον ὁδεύοιμεν, πάσης περιστάσεως ἐξαιρούμενοι, καί δεινοῦ παντὸς ἀνώτεροι συντηρούμενοι· τῶν δ' ἐνταῦθα μεταστάντων πρόστηθι, θερμῶς πρόστηθι, ἱκέτευσον λιπαρῶς, δυσώπησον ἐκτενῶς, καί ἀφράστου μακαριότητος καί τῆς θείας ἐκείνης καί ἀφράστου μακαριότητος τύχοιμεν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς τυχεῖν χάριτι καί φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ B Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμή, καί προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρί, καί τῷ ἁγίῳ καί ὁμοφυεῖ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καί ἀεί, καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν·

ANNO DOMINI MCCLXXIII.

ARSENIUS AUTORIANUS *

CP. PATRIARCHA

—

ANACREONTICON IN DOMINICAM RESURRECTIONIS.

MONITUM

(Matranga, Anecdota Græca, t. II.)

—

Arsenii Archiepiscopi anacreontico εἰς τὴν λαμπρὰν Κυριακήν (*in Dominicam Resurrectionis*) vidi in cod. Vat. 208, versusque cum non invenustos, imo elegantes et poeticam quamdam suavitatem olentes invenissem statim in meis adversariis retuli, et typothetæ tradidi. Arsenius, de quo nihil comperitur præterquam quod Allatii notitia mox in notis alleganda, fortasse est Corcyræ archiepiscopus, cujus orationes adhuc ineditas, in laudem S. Barbaræ et S. Andræ apostoli (*a*) a cl. Andrea Mustoxydio exoptatas e membranis XI et XII sæculi nuper exscripsi; alteram scilicet e cod. Vat. 679, alterum e cod. Vallicelliano 34 B, quam bibl. præfectus Rev. A. Theinerus mira liberalitate, ut viris doctis mos est, mihi obtulit. Præmissa exhortatione ad tam præclarum festum celebrandum, Arsenius veris descriptionem poetice persequitur, quæ maximam carminis partem occupat; dein laudes SS. Triadi tribuuntur, et S. Georgius, loci protector ubi Arsenius morabatur, veluti intercessor apud martyras adhibetur. Quapropter est qui opinatur nostrum *Arsenium Monembasiæ fuisse archiepiscopum, qui Venetiis septuagenarius* 1535 *decessit*(*b*), *et in S. Georgii ecclesia tumulatus est*, quamvis ex ejusdem ecclesiæ annalibus constet, Kal. Novembr. anni 1539 sub Marci Samariarii Zacynthii præfectura primum ejusdem lapidem solemni ritu benedictum, ac 24 annis post absolutam fuisse. Mihi vero styli puritatem in ode sæpe consideranti videtur auctor XVI sæculo longe vetustior.

(*a*) Edere proposuerat L. Allatius in *Symmictis* lib. V, 108.
(*b*) Cf. Ch. F. Boerneri *De doct. hom. Græc.* etc., p. 155. Lips. 1740.

* Vide Cotelerii notam ad Arsenii Testamentum, infra.

ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΣΤΙΧΟΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΑΜΠΡΑΝ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

—

ARSENII ARCHIEPISCOPI

VERSUS

IN DOMINICAM RESURRECTIONIS

—

μοι ξύμπαντες παῖδες,
τάτη χορεία,
σόθρεπτα τέκνα,
ν ὅπα λαλεῦντες,
μέλος φωνεύντες,
ροσφέρωμεν πάντες
καὶ κτίστῃ πάντων,
ὡρῶν ἐπέστη ·
σαλπίσῶμεν πάντες,
μήσωμεν ἅσμα,
πνῶς μελαδοῦντες
ανήσωμεν πάντες ·
ε γὰρ τὸν τάφον,
ψε κλεῖθρα πάντα
ι πικροῦ θανάτου,
ν θ' Ἅδου παμφάγου,
ἀνέστησε πάσας,
κράτος δεικνύων.
κ σκίρτᾷ νῦν ἡ κτίσις,
ωθέντα δοξάζει,
ινετῖ πᾶσα φύσις
ὥσπερ δοτῆρα,
στάντα γεραίρει.
ν ἀξίως λαλήσῃ,
ἀξίως ὑμνήσῃ,
ἅπερ ἀνθρώποις παρέσχεν
ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων,
ὁ μονος κτίστης ἁπάντων,
ὁ φανότατος φωσφόρος ;
νέφεσι γὰρ οὐ ζοφοῦται,
καθαρὰν ἁπλοῖ λαμπάδα,
καταφαιδρύνεται πάντα
ἁπλέτῳ φάει καὶ κάλλει.
Ἀγλαὸς κύκλος σελήνης,
χορὸς ἀστέρων αἰγλήεις,
καταφωτίζει τὴν νύκτα
ἁπλέτοις λαμπηδουχίαις ·
κατίδοις ἄνω τὴν Ἄρκτον.
μεγάλην τε καὶ τὴν ἥττω,
στέφανον τῆς Ἀριάδνης,
ζωδιακὸν κύκλον ἴδοις
καθαρὸν σὺν τοῖς ζωδίοις ·
βορινὸν κύκλον κατίδοις,
θερινὸν σὺν τούτῳ πάλιν.
Μετὰ ταῦτα δ' αὖ κατόψει
κύκλον τῆς ἰσημερίας,
μετὰ τοῦτον δ' αὖ τοὺς ἄλλους
χαριέντως νῦν κατίδοις ·
Θεὸν ἐντεῦθεν ὑμνήσεις,
ἀγαθὸν τοιοῦτον κτίστην.
Ἴδε λοιπὸν τὰ τῆς γαίας,
χαρὰν ἀμύθητον λάβε,
Θεὸν ἀνύμνει προθύμως
νῦν φυτὰ ξύμπαντα θαλλει,
ἀγέλαι πτηνῶν σκιρτῶσιν
ἐπὶ τοῖς δένδροις φωνεῦσαι,
τὸν ὁδοιπόρον κηλεῦσαι,
Θεὸν ἁπάντων ὑμνεῦσαι ·
τίς ἂν ἀξίως ὑμνήσῃ ;
τίς ἂν ἀξίως λαλήσῃ ;
κελαδοῦσι νῦν τὰ πάντα,
γλύκιον μέλος φωνοῦσι,
ψυχὰς εὐφραίνουσι πάντων
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρὸς, σκιρτᾶτε,
ἐλύθη γὰρ ἡ παχύτης
νεφελῶν εἴαρος ὥρῃ,
παγετὸς ωακρὰν ἠλάθη,
ἀπεδιώχθη τὸ ψύχος,
τὰ σκυθρωπὰ παρωχήκει,
καθαρὰ τανῦν αἰθρία.
Λογικοὶ νέοι μοι δεῦτε,
ἔαρος καιρὸς, σκιρτᾶτε ·
Ζεφύρου πνοαὶ γλυκεῖαι,
ποταμοὶ νάουσιν ἄρτι

:dite ad me, omnes filii, accedite, chori cha- A
i, adeste. pueri Musis nutriti, dulcem vocem
entes, suavem cantum miscentes, hymnum
offeramus Regi omniumque creatori. Adest
ırum regina. Age, buccinemus cuncti, age
n modulemur, age dulce intonantes Deum
nus omnes : reliquit enim sepulcrum, claves
; fregit tenebrosæ et acerbæ mortis, vimque
i cuncta devorantis ; omnes resuscitavit
ıs, invictam potentiam suam ostendens. Nunc
at omnis creatura, exaltatum celebrat, Deum
t universa natura, tanquam bonorum largi-
eum qui resurrexit veneratur. Quis digne
caverit, quis digne laudaverit quæ hominibus
ıit Rex sæculorum, solus universi creator,
:r splendidissimus ? Nubibus enim non obscu- B
puram diffundit lucem ; omnia ingenti lu-
et pulchritudine ornat. Lucidus lunæ orbis,
lidus stellarum chorus, admirabili noctem
nat claritate : videre licet in alto Arctum
:em ac minorem, Ariadnes coronam, zodia-
:onspicies purum cum signis, septentriona-
lem aspicies orbem et simul meridionalem. Deinde
intueberis æquinoctii orbem, post hunc autem
cæteros magna cum voluptate videbis. Hinc Deum
laudabis optimum talen creatorem. Præterea aspice
terrena, ineffabili fruere gaudio. Deum toto animo
celebra. Nunc omnes plantæ vigent, avium turbæ
in arboribus canentes exsultat, viatorem delec-
tant, Deum universi hymnis extollunt. Quis au-
tem digne laudaverit ? quis digne prædicaverit ?
Omnia nunc hymnis resonant, dulces cantus mo-
dulantur, omnium animos lætitia replent. Adeste,
juvenes prudentes. Veris tempus advenit, jubilate.
Nubium densitas soluta est veris amœnitate, gla-
cies longe discessit, frigus abiit, tristitia disparuit,
serenum adspicitur cœlum. Adeste, juvenes pru-
dentes. Veris tempus advenit, jubitate. Zephyri
lenes spirant ; fluvii placide volvunt undas limpidas ; oves jam in littore secure lasciviunt, agi
cum matribus per virides saliunt campos. Adeste,
juvenes prudentes. Veris tempus advenit, jubilate.
Jam avis purpurea canit, vernale carmen modula-
tu, ad amœnos fluvios, in umbrosis platanis re-

τῶν παλαιῶν γνωμάτευμα. Εἰ δὲ καὶ σπου- A tari, veteris sapientis sententia est. Nam si et præ-
ιρούσης, καὶ μελέτης ἐμμερίμνου καὶ συνε- sens studium, et sollicita cura atque assidua ad
πὲρ τοῦ κατορθωθῆναί τι τῶν ἐπαινετῶν, τὸ quidpiam laudabile feliciter gerendum adhibeatur;
οὕτως εὐχερῶς εἰς ἔργον προβαίνει, καὶ εἴ hoc neque tam facile in opus deducitur, et sicubi
καὶ ἀντιβαῖνον εἴη, πολλῶν καὶ σθεναρῶν aliquid adversetur, multorum ac fortium virorum
ίξεως δεῖται πρὸς τελεσφόρησιν· πολλῷ δὲ ministerio opus est, ut perducatur ad finem, multo
κἀντεῦθεν, οὗ τῶν κακῶν ἐκκυλίει τὰ τῆς autem magis, si cæteris, quibus res involuta est,
ις, διαδραμεῖται. Ἀλλὰ τῇ μὲν ἡμῶν με- malis cunctatio addatur. Sed nostræ quidem mode-
ι περὶ τούτων οὕτω διαλαβεῖν εὐστόχως ἐγέ- rationi de his ista disserere visum est opportunum,
τράγμασι δ' αὐτοῖς ἔγνω ταῦτα τοιαῦτα. Ἡ reque ipsa novimus hæc talia esse. Monasterium
τὴν ἐνορίαν Δημητριάδος ἡ ἐπὶ σταυροπηγίῳ prope territorium Demetriadis subditione patriar-
πτριαρχικῷ καταπηχθεῖσα μονὴ, ἐπ' ὀνόματι chali situm, sub nomine castissimæ Dei Matris, et
ιηθεῖσα τῆς πανάγνου Θεομήτορος καὶ τῆς Macrinitissum dictum, hæc sane didicit, novitque
ιτίσσης ἐπιλεγομένη, ἔμαθεν αὐτη, ἐδάη, atque accurata peritia percepit. Cum enim modi-
ητήμην ἦλθεν ἀκριβῆ. Ὡς, εἰ μικρόν τι ἐνέ- cum remisisset, et paululum desidia torperet, at-
, εἰ βραχύ τι ἀνέπεσεν, εἰ πρὸς ὀλίγον ὅκνος B que inertia ipsum comprehendisset, lapsus pericu-
ὑπέδραμε, κίνδυνος καὶ πτῶσις περὶ αὐτήν. lum statim illi imminuit, atque transmutatio ex
τοῦ πατριαρχικὴν ἀνυφοῦσθαι ταύτην, ὡς patriarchali ditione, sub qua proclamatum erat,
κὶ ἀναγορεύεσθαι, μεταλλαγὴ τὴν ἐπισκοπι- in episcopalem Demetriadis denominationem. Quot
ῦ Δημητριάδος κλῆσιν ὀνοματίζουσα. Τίνα enim, et quibus modis Demetriadis episcopi, suis
ὶ ὅσα οἱ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς Δημητριά- quisque temporibus, monasterium hoc usurpare
ὲρ τοῦ ταύτην τὴν μονὴν σφετερίσασθαι tentarunt, avidosque in ipsum oculos injecerunt ?
αντο, καθάπαξ λίχνον ὀφθαλμὸν ἐπέβαλόν imo vero ægre ferebant, se non esse præclari hujus
ὐτὴν ; καὶ οὔμενουν οὐδαμῶς ἠνείχοντο, μὴ boni participes; noverant altitudinem, atque vene-
ήτου τοιούτου καλοῦ καλεῖσθαι μέτοχοι· εἶ- rationis magnitudinem, minuentes omnium existi-
ος καὶ σεμνώματος μέγεθος, ἠττηθέντες παν- mationem, omnemque moventes lapidem, ut aliquo
οΐησιν, πάντα κινοῦντες τρόπον εἴ πως εὑροιεν modo voti compotes fierent. Sed in vanum ipsis
θούμενον. Ἀλλ' εἰς μάτην αὐτοῖς ὁ πόνος, cecidit labor, atque in pejus versa sunt consilia,
καῦλον τὰ διαβούλια, οὐδὲν τῆς κενοσπουδίας nihilque inane studium ipsis profuit, præterquam-
ἀπώναντο, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἀσφαλέστερα τὰ quod res monasterii certas magis et stabiles effe-
νῆς ἔθεντο. Οἷς γὰρ ἡ μονὴ διενέξεις ἐκ τοῦ cerunt. Quibus enim modis monasterium, facultates
τῆς ἐπισκοπῆς Δημητριάδος ἔσχε καὶ πράγ- C et bona ex parte episcopatus Demetriados habuit,
τούτοις λαμπρῶς καὶ ἀναντῤῥήτως πατριαρ- his patenter, ac sine ulla contradictione patriarchale
ἀνεφάνη. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν διαναστᾶσα, πα- apparuit, atque hinc excitatum, patriarchalibus hy-
ικοῖς τε κατωχυρώθη ὑπομνήμασι τῶν ἁγιω- pomnematis sanctorum Patrum domni Germani,
πατριαρχῶν τοῦ τε κυροῦ Γερμανοῦ, καὶ τοῦ et domni Manuelis confirmatum est, et ante hujus-
Μανουήλ. Καὶ πρὸ τῶν ὑπομνημάτων δὲ τού- modi hypomnemata recognitionem recepit beati
ατεξέτασιν ἀπειλήφει τοῦ μακαρίτου ἐκείνου despotæ domini Manuelis ferentem inscriptionem
του κυροῦ Μανουήλ, φέρουσαν ἐπιγραφὰς καὶ aliorum episcoporum, ipsiusque episcopi Demetria-
μὲν ἀρχιερέων, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Δημητριά- dis Nicolai Blattæ, qui primum de hoc monasterio
ικολάου τοῦ Βλαττῆ, τοῦ πρώτως ὑπὲρ τῆς dubitavit. Ipsaque recognitio præclare adprobat,
ἀμφιβαλόντος. Καὶ παρίστησιν ἀριδήλως monasterium Macrinitissum patriarchale habendum,
ἡ κατεξέτασις ὡς ἡ μονὴ τῆς Μακρινιτίσσης atque Demetriadis episcopum nullam monasterii
ρχικὴ καὶ ὁ Δημητριάδος ἀμετόχως ὑπὲρ hujus Macrinitissi participationem habere. Imo
διενίστατο. Ναὶ μὴν καὶ ὁ Δημητριάδος ἐπι- vero et ipse Blattæ successor in episcopatu Neo-
ύσας μετὰ τὸν Βλαττῆν Νεόφυτος δήλωσιν phytus declarationem scriptam dedit, atque Deme-
φον ἐξέθετο καὶ αὐτός, καὶ ὅπως ὁ Δημητριά- D triadis episcopum nullam monasterii hujus Macri-
ὺ μετέχει εἰς τὴν μονὴν ταύτην τῆς Μακρι- nitissi participationem habere demonstrat, palam
της, διασαφεῖ, ἀναφανδὸν πατριαρχικὴν εἶναι aperteque patriarchale illud esse pronuntians. Li-
ν ὁμολογῶν. Καὶ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ καθέ- cet porro cuilibet volenti singula instrumenta per-
ι τῶν δικαιωμάτων ἀναλέγεσθαι, καὶ τὴν τού- legere, eorumque vim deprehendere, ac nosse,
ἀναγνωρίζειν δύναμιν, καὶ γνωρίζειν ὅπως ἡ quomodo monasterium patriarchale sit, nullamque
πατριαρχικὴ, καὶ οὐδεμίαν μετοχὴν ὁ Δημη- illius participationem habeat Demetriadis episco-
ος ἐν αὐτῇ κέκτηται· οὐ μόνον δὲ ἐν αὐτῇ, ἀλλ' pus : non solum autem illius, sed neque ædiculæ
ἐν τῷ παραλαυρίῳ αὐτῆς τῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ipsi adjunctæ sub nomine sancti Onuphrii. Quod
Ὀνουφρίου. Ὅτι γὰρ καὶ ὁ ὅσιος Ὀνούφριος enim et sancti Onuphrii ædicula patriarchalis sit,
ιαρχικὸν, τὸ γράμμα διατρανοῖ τοῦ τῷ τότε perspicue manifestat charta Joannis diaconi Attici,
ὸ τὰ πατριαρχικὰ ἐκεῖσε διέποντος δίκαια Ἰωάν- eo tempore patriarchalia jura administrantis, facta
ιακόνου τοῦ Ἀττικοῦ, τὸ διά τινα τοῦ Δημή- occasione molestiæ cujusdam illatæ a Demetriadis

episcopo, quæ idcirco refertur in dictis patriarchalibus hypomnematis. Ac simpliciter quod vere patriarchalia sint tam monasterium Macrinitissum, quam hujus hospitium sanctus Onuphrius, nulla est dubitatio, sed clarum est atque in confesso. Similiterque indubitata multisque instrumentis confirmata hac re, rursus magis confirmantur, quæ ad monasterium et adjunctam ædiculam pertinent. Non igitur amplius differre voluit, ardentissimum erga hæc amorem nutriens, animo magis adhuc, quam corpore, nobilissimus Comnenus dominus Nicolaus Maliasinus moderationis nostræ dilectissimus filius. Hic enim cum laudabilem zelum a patre suo beato Comneno domino Constantino Maliasino derivarit, toto animo totaque mente monasterii hujus Macrinitissi, et hospitii ejusdem utilitatem anhelat; ardet omnino pro confirmatione et benefitio eorum, tranquillitatem atque omnimodam illorum libertatem desiderat, omnemque laborem in hoc opus confert: quoniam memoratus ejus pater beatus ille multum laboravit, et plurimam adhibuit curam ad monasterium confirmandum, ut simpliciter dicam, quale modo est (sed licet hoc nosse, atque perspicere in patriarchalibus relatum hypomnematis). Hic igitur vere religiosi patris religiosus filius, divinis omnino intentus, paternamque curam in iis, quæ ad Deum spectant, æmulari summopere studens, quales non adhibuit preces apud moderationem meam, quotve postulationibus exorare non destitit non solum, ut præberem monasterio huic meum hypomnema, sed et præfecti electionem et ordinem, valde deprecatus est et maximo ardoris fervoris que impetu obsecrabat, impenseque rogabat supplicationis finem videre. Et hic quidem summum erga Deum amorem hoc modo ostendit : moderatio autem mea optimo proposito benigne annuens, piumque hujus viri votum adimplens, præsens omnimodæ immunitatis hypomnema exhibet, virtute cujus, et Spiritus sancti gratia, definit, omnino liberum esse dictum monasterium Macrinitissum, ipsiusque hospitium sanctus Onuphrium, utpote quæ patriarchalia modo sunt, ac semper erunt, et nominabuntur, secundum ea, quibus instructa sunt, diplomata atque patriarchalia hypomnemata sanctorum patriarcharum antecessorum meorum. Nullus igitur omnium ordinum, sive ecclesiasticus, sive laicus, sive senator, sive specialis quæpiam persona audeat unquam jus aliquod in iis revocare: sed neque qui pro tempore fuerit Demetriadis episcopus, rationem habeat aut jus quodpiam in dictum monasterium, vel sanctum Onuphrium. Speciali enim ratione illum excludit moderatio mea, utpote qui turbarum causa in monasterio esse soleat. Hæc ita definit moderatio mea, et intemerata in perpetuum servare cupiens, excommunicationem infligit a vivifica Trinitate adversus eos, qui abrogare tentaverint quidpiam eorum quæ definita sunt; excommunicatione damnati,

A τριάδος παρενόχλησιν γεγονὸς, καὶ ἐμφέρεται περὶ τούτου καὶ ἐν τοῖς διειλημμένοις πατριαρχικαῖς ὑπομνήμασι. Καὶ ἁπλῶς ὅτι πατριαρχικὰ καὶ τὸ τῆς Μακρινιτίσσης μοναστήριον, καὶ τὸ τούτου μετόχιον ὁ ὅσιος Ὀνούφριος οὐδεμία ἀμφιβολία, ἀλλὰ φανερὸν καὶ ὁμολογούμενον. Ὅμως δ' οὖν καὶ οὕτως ἀναμφιβόλου καὶ πολλοῖς ἐν δικαιώμασι βεβαίου τοῦ πράγματος, οὐδ' αὖθις μὴ καὶ πλεῖον ἐνστηρίξαι τὰ τῆς μονῆς καὶ τοῦ παραλαυρίου αὐτῆς τούτου. Οὐκουν εὐδοπωσοῦν διανεβάλετο ὁ ὑπὲρ τούτων διάπυρον φίλτρον τρέφων, ὁ καὶ ψυχὴν οὐχ ἧττον ἢ κατὰ σῶμα εἰ μὴ καὶ μᾶλλον εὐγενέστατος ὁ Κομνηνὸς κυρὸς Νικόλαος ὁ Μαλιασηνὸς, τὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀγαπητὸν τέκνον. Οὗτος γὰρ, ἐπαινετὸν ζῆλον ἀναλαβὼν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου ἐκείνου Κομνηνοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μαλιασηνοῦ, ὅλη ψυχῇ καὶ γνώμῃ ὅλῃ πνέει ὑπὲρ τῆς μονῆς ταύτης τῆς Μακρινιτίσσης καὶ τοῦ μετοχίου αὐτῆς· σπεύδει ὑπὲρ συστάσεως αὐτῶν καὶ ἐπιδόσεως, καὶ τὸ ἀπαρενόχλητον καὶ ἀδιάσειστον τούτων ποθεῖ, καὶ πάντα πόνον ὑπὲρ τούτου ὑφίστασαι. Ἐπεί τοί γε καὶ ὁ μνημονευθεὶς τούτου πατὴρ ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος πάμπολλα κεκοπίακεν ὑπὲρ τοῦ τὴν μονὴν καταστῆσαι, ἁπλῶς φάναι, εἰς ὃ ἐστιν. Ἀλλ' ἐξὸν τοῦτο γνωσθῆναι ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς ἐμφερόμενον ὑπομνήμασιν. Οὗτος δ' οὖν ὁ ἐν ἔργοις θεαρέστου πατρὸς θεάρεστος υἱὸς, ὁ θεάρεστα καὶ βουλευόμενος καὶ διαπραττόμενος, καὶ σπεύδων μὴ ἀπολεῖψαι τῆς πατρικῆς σπουδῆς ἐν τοῖς Θεῷ διαφέρουσι, ποῖα τὴν ἡμῶν οὐ παρεκλήτευσε μετριότητα; πόσα οὐ καθικέτευσεν; Οὐ περὶ τοῦ ἐκπορεχθῆναι μόνον τῇ μονῇ ταύτῃ καὶ ἡμεδαπὸν ὑπόμνημα, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τοῦ ἡγουμένου ἐκλογῆς καὶ τάξως πολὺν παρεξέτεινε τὸν ἱκέσιον μετὰ θερμῆς καὶ ζεούσης ὁρμῆς ἠντιβόλει, ἐξελιπάρει, πέρας τῆς ἱκεσίας ἰδεῖν. Ἀλλ' οὗτος μὲν τοιαῦτα τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην δεικνὺς τὴν αὐτοῦ. Ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν τῆς ἀγαθῆς προθέσεως ἀποδεξαμένη τὸν ἄνδρα καὶ τὴν αὐτοῦ θεάρεστον ἱκεσίαν πληροῦσα, τὸ παρὸν τῆς καθολικῆς ἐλευθερίας ἐκτίθησιν ὑπόμνημα, δι' οὗ καὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι διορίζεται παντάπασιν ἐλευθέραν εἶναι τήν τε ῥηθεῖσαν τῆς Μακρινίσσης μονὴν, καὶ τὸ ταύτης μετόχιον τὸν ἅγιον Ὀνούφριον ὡς πατριαρχικὰ καὶ ὄντα καὶ ἐσαεὶ ἐσόμενά τε καὶ ὀνομασθησόμενα κατὰ τὰ προσόντα αὐτοῖς δικαιώματα καὶ τὰ πατριαρχικὰ ὑπομνήματα τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν. Οὐδεὶς οὖν τῶν ἁπάντων εἴτε ἐκκλησιαστικὸς, ἢ δημοσιακὸς, ἢ συγκλητικὸς, ἢ ἰδιωτικὸν πρόσωπον τολμήσει πώποτε δίκαιόν τι ἀνακαλέσασθαι ἐκ αὐτοῖς. Ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ κατὰ καιροὺς Δημητριάδος ἐπίσκοπος λόγον ἕξει ἢ δικαιολογίαν τινὰ εἰς τὴν ῥηθεῖσαν μονὴν ἢ εἰς τὸν ἅγιον Ὀνούφριον. Ἰδικωτέρῳ καὶ γὰρ λόγῳ ἀποπέμπεται ἡ μετριότης ἡμῶν τοῦτον, ὡς αὐτόν ποτε τῶν ὀχλήσεων αἴτιον τῇ μονῇ. Ταῦτα οὕτω διορίζεται ἡ μετριότης ἡμῶν· καὶ ἀπαράβατα διατηρεῖσθαι βουλομένη εἰς ἀνέκκλειν, ἀφορισμὸν ἐπιστείλει τὸν ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος κατὰ τῶν ἀθετησόντων τι τῶν διωρισμένων. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἁλίσκονται τῷ ἀφο-

ῷ οἱ ἀθετῆσαί τι τῶν ἐντεταλμένων πειραθη-
ῶσι, ἔστωσαν τοῦτο αὐτοί· ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν
περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς Μακρινι-
τίσσης προεστῶτος ταῦτα διατυποῖ. Ὁπόταν ἡγού-
μενος τῶν χρεῶν λειτουργήσας πρὸς Κύριον ἐκδη-
μήσῃ, γινέσθω ἐκλογὴ προεστῶτος ὑπὸ πάντων τῶν
ἀδελφῶν μετ' εἰδήσεως καὶ τοῦ θεοφιλοῦς ἀνδρὸς
κυροῦ τοῦ εὐγενεστάτου Κομνηνοῦ κυροῦ Νικολάου
Μαλιασηνοῦ, τοῦ πλείστου ὅσον πνευματικὸν πε-
ρὶ τοῦτον ἔρωτα πρὸς τὴν μονὴν ταύτην καὶ τὰ αὐτῇ
προσόντα. Οὕτω γὰρ βούλεται ἡ μετριότης ἡμῶν,
καὶ μετ' αὐτοῦ γίνηται ἡ τοῦ ἡγουμένου ἐκλογή.
Αὐτὸν γὰρ καὶ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἅπαντας τοὺς
τῆς μονῇ ἀνατίθησι τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμέ-
νου μετριότης ἡμῶν. Καὶ χωρὶς εἰδήσεως καὶ ἀρε-
σκείας καὶ τούτου οὐ θέλομεν γίνεσθαι τὴν ἐκλογήν· B
εἰ μοναχοὶ πάντες καὶ ὁ Κομνηνὸς οὗτος ποιεῖ-
σθαι τὴν ἐκλογήν. Ὃν δ' ἂν κοινῶς ἀρεσθέντες
γένωνται, εἰ μὲν τύχῃ ἐν τοῖς ἐκεῖσε διάγων ὁ
τῶν πατριαρχικῶν δικαίων ἔξαρχος, σφραγιζέτω
τὰ προεστῶτα κατὰ τὸ ἀνέκαθεν ἐκκλησιαστικὸν
ἔθος· εἰ δ' οὐ τύχῃ τότε εἶναι τὸν πατριαρχικὸν
ἔξαρχον ἐν τοῖς μέρεσιν, ὁ ἐκλεγεὶς εἰς προστασίαν
πάντων μοναχῶν πάντων καὶ τοῦ Κομνηνοῦ τού-
του ὡς διατετύπωται, ἐπικρατείτω αὐτὸς οὕτω
καὶ τὰ τῆς μονῆς καὶ τὴν πονὴν, καὶ διεξαγέτω
καὶ ὡς προεστὼς μέχρι καιροῦ τῆς ἐνδημίας τοῦ
ἀρχικοῦ ἐξάρχου, οὕτως ὡς ἔμελλε διεξάγειν
καὶ σφραγισθεί. Ἀλλ' ὅτε ἐνδημήσει ὁ ἔξαρ-
χος σφραγιζέσθω παρὰ τοῦ ἐξάρχου. Ἁπλῶς
δὲ π' οὐδενὸς ἑτέρου σφραγισθήσεται ὁ τῆς Μα- C
κρινιτίσσης, ἡγούμενος, εἰ μὴ παρὰ τῆς ἡμῶν με-
τριότητος, ἢ μὴν τοῦ ἐξάρχου αὐτῆς. Ἀνηνέχθη δὲ
περὶ τοῦ καταταχθῆναι εἰς παραλαύριον τῆς
Μακρινιτίσσης, τὴν κατὰ τὴν ἐνορίαν τῆς ἁγιωτά-
της ἐπισκοπῆς Βελεστίνου διακειμένην μονὴν τῆς
ἁγίου Θεοτόκου τὴν ἐπὶ σταυροπηγίῳ μὲν ταύ-
της ἐπισκοπῆς Βελεστίνου, δεδομημένην, τοῦ
Ἱλαρίωνος δὲ λεγομένην. Ἐπεὶ τοίνυν τοῖς
ἐκεῖσε αὐτὴν θελητὸν ἐστι μετόχιον ὑποθεῖναι αὐτὴν
τῇ μονῇ τῆς Μακρινιτίσσης, διορίζεται καὶ
ἡ μετριότης ἡμῶν οὕτω γενέσθαι, καὶ κατα-
χθῆναι ταύτην τὴν μονὴν τοῦ κυροῦ Ἱλαρίωνος
μετόχιον τῆς Μακρινιτίσσης. Κανονικὸν γὰρ καὶ
ἔννομον καὶ δίκαιον. Πλὴν ὁ ἐπίσκοπος οὐ ἐπὶ σταυρο-
πηγίῳ ἡ μονὴ, ἐχέτω ἐν αὐτῇ τὴν ἀναφορὰν αὐτοῦ
καὶ τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ κανονικόν. Ἐφ' ἅπασιν D
τούτοις ἐγεγόνει τῇ διειλημμένῃ μονῇ τῆς Μα-
κρινιτίσσης καὶ πᾶσι τοῖς αὐτῇ διαφέρουσι τὸ παρὸν
ὑπόμνημα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς διηνεκῆ ἀσφάλειαν. Κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς πέντε καὶ δεκάτης
ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ πέμπτου ἔτους. Ἐν ᾧ καὶ τῇ αὐτο-
γράφῳ ὑπογραφῇ ὑποσημηναμένῃ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ τὴν συνήθη βούλλαν κάτωθεν ἀπηώρησεν.

qui præceptorum aliquid abrogare auserint, ma
neant in eo statu. Moderatio autem mea circa or-
dinem atque electionem præfecti monasterii Ma-
crinitissi hæc præscribit. Cum præfectus debitum
Deo reddens mortuus fuerit, fiat præfecti electio
ab omnibus fratribus, sciente religioso viro hoc
nobilissimo Comneno domno Nicolao Maliasino,
qui plurimo atque spirituali amore monasterium
et quæ ad ipsum spectant, amplectitur. Ita enim
præcipit moderatio mea, ut ipso participe fiat
præfecti electio. In ipsum enim et fratres omnes
monasterii transfert jus eligendi præfecti moderatio
mea, et absque illius scientia et placito nolumus
fieri electionem. Sed monachi omnes et Comnenus
hic electionem facere debent. Cum autem quis communi consensu electus fuerit, si quidem contingat ibi diversari patriarchalium jurium exarchum, cruce insigniatur ab eo præfectum secundum antiquam ecclesiasticam consuetudinem. Si autem fortassis absit ab iis partibus patriarchicus exarchus, monachorum omnium et Comneni consensu electus antistes, sicut præfinitum est, obtineat ipse omnia, quæ ad monasterium spectant una cum monasterio ipso, et administret omnia tanquam præfectus usque ad reditum patriarchalis exarchi, eo prorsus modo, quo deinceps administraturus est, cum cruce insignitus fuerit. Cum vero redierit exarchus, tum ab eo cruce insigniatur: a nullo enim alio Macrinitissi præfectus crucem recipere potest, præterquam a moderatione mea, vel illius exarcho. Propositum est autem, ut in hospitium Macrinitissi redigatur monasterium sanctissimæ Deiparæ situm prope territorium sanctissimi episcopatus Belestini, sub ditione quidem hujus Belestini episcopi ædificatum, dictumque domni Hiliarionis. Quoniam igitur illius posessores in hospitium Macrinitissi redigere ipsum intendunt, hoc etiam exsecutioni mandari decernit moderatio mea, et redigi hoc monasterium domni Hilarionis in hospitium Macrinitissi : hoc enim leditione monasterium est, accipiat ab ipso sensionem debitumque tributum. Propterea igitur dicto monasterio Macrinitisso et omnibus ad ipsum spectantibus præsens hypomnema moderationis meæ impertior ad perpetuam firmitatem. Mense Octobri decimæ quintæ indictionis, anni 6765 (Christi 1257), quod quidem hypomnema propria manu subscribentes subsignavimus, et consuetam bullam inferius suspendimus.

Στίχοι ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κτήτορος.

τριοὶ μοναὶ τρεῖς ἅμα συντεταγμέναι
καὶ ταῖς μεγίσταις κλήσεσι κεκλημέναι,
ἡ μὲν γὰρ ἐστιν ἐκ χριστοῦ τοῦ Λατόμου,
ἡ δ' ἐκ παναγνου καὶ καθαρᾶς Παρθένου,
ἡ τὴ δ' ἐφεξῆς αὖθις ὠνομασμένη

Versus tanquam ex persona conditoris.

Tria mihi monasteria simul constructa,
Atque præclaris nominibus nuncupata.
Unum quidem est Christi Latomi.
Alterum castissimæ puræque Virginis,
Tertium autem rursus insignitum

Β'. Διά τοι τοῦτο κἀγὼ ὁ παρὰ τοῦ πρώτου ποιμένος κρίμασιν ἰδίας εὐσπλαγχνίας ἐγχειρισθεὶς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς οἰακας τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἵνα τὸ τῆς κληροτομίας αὐτοῦ σχοίνισμα ὅπερ ὁ Ποιμὴν ὁ καλος τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐξηγόρασεν, εἰσάγω πρὸς νομὰς των σὐτοῦ ἐντολῶν ὡς ἐνεστηκυίας ἤδη τῆς ἐξοδίου μου, τὴν τελευταίαν μου βούλησιν παραδηλῶ τοῖς πᾶσιν, ἵνα γνῶσι τὰ κατ' ἐμέ ὅτι οὐδόλως συνήργησα ἢ ἐνέδωκα μικρόν τι εἰς τὰς προγεγονυίας ἐπιορκίας καὶ παραναμίας. Μαρτύρομαι Θεόν, μαρτύρομαι τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ἁγίους ἀγγέλους.

II. Idcirco ego qui a primo pastore, judiciis misericordiæ ejus, in manus accepi patriarchicæ sedis ecclesiastica gubernacula, ut hæreditatis ipsius funiculum, quem bonus Pastor redemit proprio sanguine, inducerem in pascua mandatorum illius, jam instante die exitus mei, supremam meam voluntatem cunctis patefacio, ut cognoscant res meas; quod nullatenus cooperatus fuerim, aut vel minimum consenserim perjuriis ac sceleribus quæ præcesserunt. Deum testor, testor electos et sanctos angelos.

Γ'. Ὁμολογῶ οὖν, ποίμνιον τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ παραχώρησιν τούτου ἐμόν, πιστεύειν με οὕτω, καθὼς οἱ κοσμοσώτηρες καὶ θεῖοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου μου παρέδωκαν, καθὼς οἱ ἅγιοι Πατέρες καὶ διδάσκαλοί τε τῆς οἰκουμένης ἐδογμάτισαν, καὶ καθὼς αἱ ἅγιαι καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἑπτὰ ἐβεβαίωσαν. Καὶ οὓς μὲν οὗτοι ἀπεκήρυξαν καὶ ἀνεθεμάτισαν, καὶ ἀποκηρύττω καὶ ἀναθεματίζω· οὓς δέ πάλιν ἐδέξαντο, καὶ δέχομαι καὶ προσκυνῶ. Μετὰ δέ γε ταῦτα ἀκούσατέ μου. Οὐ γὰρ ὡς καυχώμενος ταῦτα φθέγγομαι, ἀλλ' ὡς ἀληθεύων ὅτι ἐπικαθίσας τοῦ πατριαχικοῦ θρόνου, οὐκ ἐνέδωκα ὕπνον τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμόν· οἰχίσθω φθόνος ἐλέγχων τὴν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν· οὐκ ἐνέδωκα ὅλως, σὺ κατημέλησα τοῦ ἰδίου ποιμνίου, οὐκ ἐπαυσάμην νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπεραγονιζόμενος τούτου.

III. Igitur confiteor, o Dei ovile, exque ipsius concessione meum, ita me credere, sicut mundi servatores ac divini discipuli Domini mei tradiderunt, sicut sancti Patres et orbis magistri docuerunt, sicut confirmarunt sanctæ et œcumenicæ synodi septem, Quos illi abjecerunt et anathematizarunt, etiam abjicio ac anathematizo; quos vero receperunt, recipio atque veneror. Post hæc, audite me. Non enim ista loquor, gloriabundus, sed vera prædicans. Quandiu consedi in patriarchali throno, non dedi somnum oculis meis, nec palpebris meis dormitationem [3]: recedat invidia redarguens improbitatem et injustitiam: nequaquam cessi, non neglexi gregem meum non cassavi nocte ac die pro illo decertare.

Δ'. Ἴσασιν οἱ μεμνημένοι (3), ὅσους ἀγῶνας ἠγωνισάμην ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἐν βασιλεῦσιν ἀοιδίμου καὶ εὐσεβεστάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι. Οὐχ ὑπὲρ εὐσεβείας δέ ἦν ὁ ἀγών, ὡς ἀσεβῶν κατὰ τί ὁ εὐσεβέστατος, ἀλλ' ὑπέρ χηρῶν, ὑπὲρ ὀρφανῶν, ὑπέρ ἀδικουμένων. Ἐπεί δ' ἐκεῖνος ἐλειτούργησε τὸ χρεὼν ἐν μετανοίᾳ ὑπερβαλούσῃ καὶ ἐξομολογήσει θερμῇ, καὶ τὸν αὐτοῦ παῖδα κληρονόμον τῆς βασιλείας καὶ αὐτοῦ διάδοχον κατέλιπε, καὶ ἅπαντες τούτῳ ὤμοσαν, ὡς καὶ προγενέστερον τούτῳ ὁμόσαντες, καὶ ἀρχιερεῖς καὶ σύγκλητος καὶἅπας στρατὸς καὶ ἅπας δῆμος. Περιέχουσαν δὲ κεφαλὴν λείποντός μου τὸν Παλαιολόγον πεποίηκασιν οἵ τε ἀρχιερεῖς καὶ ἡ σύγκλητος διὰ τὸ τοῦ βασιλέως ἀνηβον· καὶ κεφαλὴν αὐτὸν εὗρον, ἐκ τῆς Νικαίας πρὸς τὴν βασίλειαν ἐλθών. Καὶ ὅρκοις φρικωδεστάτοις αὐτὸς ἑαυτὸν κατησφάλισε, καὶ τόμοι σὺν τοῖς ὅρκοις ἐγένοντο. Οὐ πολὺ δὲ τὸ ἐν μέσῳ καὶ δεσπότην αὐτὸν οἱ καὶ κεφαλὴν ποιησάμενοι ἀποκατέστησαν. Καὶ πάλιν τομοι, καὶ πάλιν ὅρκοι, καὶ τῶν προτέρων φρικωδέστεροι. Μετὰ δὲ γε ταύτην (4) καὶ τὴν τῶν κοκκίνων ἄνδυσιν ἐνέδυσαν, βίαν καὶ τῶν προτέρων βιαιοτέραν πρὸς μέ ἐνδειξάμενοι.

IV. Sciunt rerum periti, quot agones decertaverim sub imperio celebris inter imperatores piissimique domini Theodori Lascaris. Non pietatis causa erat certamen, quasi piissimus in aliquo a pietate descisceret; sed pro viduis, orphanis, injuriam passis. Postquam vero ille debitum naturæ reddidit cum summa pœnitentia et confessione fervida, filiumque suum hæredem imperii suumque successorem dereliquit, cuncti huic dixerunt sacramentum, sicut antea illi juraverant: nempe pontifices, senatus, omnis exercitus, universus populus. Caput autem supra cæteros, absente me, constituerunt Palæologum, cum pontifices tum senatus, ob imperatoris ætatem impuberem: eumque caput factum reperi, quando e Nicæa veni in regiam. Ille juramentis maxime horrendis munivit se ac fidem dedit, et tomi cum sacramentis scripti sunt, Non multo interjecto tempore, qui caput designarant, dominum eumdem creavercunt. Tunc iterum libelli, iterum juramenta eaque prioribus terrribiliora. Deinde vero etiam purpura induerunt, cum majorem quam antea vim mihi intulissent.

Ε'. Μαρτύρομαι πάντες τοὺς εἰδοτας τὴν ὑπεράπειρον ἐκείνην βίαν, καὶ τὴν τῶν φρικτῶν συνθηκῶν καὶ ὅρκων ἀσφάλειαν Εἰ δὲ γε οὗτοι ἀναισθη-

V. Testor quotquot noverunt immensam illam vim, et horribilium pactorum sacramentorumque cautionem. Quod si illi sensum amiserunt, seu ma-

[3] Psal. CXXXI, 4.

(3) Οἱ μεμνημένοι. Gregorius Nyssenus homil. 2 *in Ecclesiastem*, p. 389 C, Ὁ ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμνημένος Παῦλος. Rescribe cum codice Regio 1797, μεμνημένος. Penico etiam in Paraphrasi Pachymeræ cap. 9, *De cœlesti hierarchia* n. 2, μυοῦνται τά θεῖα.

(4) Μετὰ δὲ γε ταύτην. Intelligo ἡμέραν.

gis voluntaria malitia veritati testimonium non dicunt, testor, Isaiæ instar[4], cœlum et terram, quomodo restiterim, quomodo contenderim ; quo pacto iterum ille juramentorum confirmationem ad me et ad pontifices fecerit. Nam ita juravit : « *Si voluero noxii quidquam facere, sive per me, sive per alium, in dominum meum. heredem successoremque imperii, sim segregatus a vivifica et consubstantiali Trinitate, atque traditus diabolo.* » Cum hoc jurejurando, etiam aliud factum est erga omnem populum, pontifices sacerdotes, optimates, milites, denique homines privatos, ut, quem e duobus imperatoribus videret populus in alterius insidias declinare, si insidiator quidem occidisset insidiis appetitum, ut cuncti congregarentur, atque illum etiam interficerent ; proclamarent vero in imperatorem quem vellent e senatu : si vero inaniter caderent insidiæ, populus eum qui insidiator visus fuisset comprehenderet, ac morti traderet haberetque imperatorem illum cui insidiæ structæ essent : quod si non ita ageret populus, idsi quoque essent excommunicati atque anathematizati.

VI. His ipse juramentis alligavit se omnemque plebem. Nec multo elapso tempore, jam ad coronæ impositionem compulit me. Qua ratione enumerare possim multiplieem quam sustinui tyrannidem ? infinitas illas violentias, noctu, per diem, a pontificibus, optimatibus, sacerdotibus, monachis, hagioritis, solitariis, et ut semel dicam, ab omnibus fere in dignitate, sacerdotio, vita privata constitutis ? Sed nec mulieres hujusmodi violentiæ expertes remanserunt. Testimonium mihi dabunt omnes veritati innutriti, quanta ad Syrrhea, Lupadium, Prusam passus fuerim. Ubi autem non invenerunt me suæ voluntati obtemperantem ; quadraginta pontifices, et amplius, sua mihi scripta tradiderunt, in propria capita habere se professi sacramentorum violationem, et coronarem Palæologum primum : quod erat nefas. Hoc enim fuit sacramentum atque sacramentorum maxime horrendum ac formidabile, ut haberet Calo-

τοῦσιν, ἢ μᾶλλον ἐθελοκακοῦντες τὴν ἀλήθειαν οὐ μαρτυροῦσι, μαρτύρομαι, κατὰ τὸν ἅγιον Ἡσαΐαν, οὐρανόν τε καὶ γῆν, πῶς ἀντέστην, πῶς ἠγωνισάμην, πῶς οὗτος καὶ πάλιν τὴν τῶν ὅρκων βεβαίωσιν πρός με καὶ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς ἐποίησεν. Οὕτω γὰρ ὤμοσεν · « Εἰ βουληθῶ τι κακωτικὸν ἐργάσασθαι, εἴτε δι' ἐμοῦ δι' ἑτέρου, εἰς τὸν αὐθέντην μου καὶ κληρονόμον καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας, ἵνα εἰμὶ ἀγωρισμένος ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, παραδεδομένος τῷ διαβόλῳ. » Σὺν τούτῳ τῷ ὅρκῳ καὶ ἕτερος γέγονεν ὅρκος πρὸς ἅπαντα τὸν λαόν, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, μεγιστᾶνας, στρατευομένους καὶ ἰδιώτας · ὅντινα ἀπὸ τῶν δύο βασιλέων ἴδοι ὁ λαὸς ἐκκλίναντα εἰς ἐπιβουλὴν τοῦ ἑτέρου, εἰ μέν φονεύσει τὸν ἐπιβουλευθέντα ὁ ἐπίβουλος, ἵνα σωρεύωνται ἅπαντες, καὶ φονεύωσι καὶ τοῦτον · ἀναγορεύωσι δὲ ἐκ τῆς συγκλήτου βασιλέα ὃν καὶ θέλουσιν · εἰ δὲ ματαία φανῇ ἡ ἐπιβουλή, ἵνα κρατῇ ὁ λαὸς τὸν φανέντα ἐπίβουλον, καὶ φονεύῃ τοῦτον, καὶ ἔχῃ καὶ τὸν ἐπιβουλευθέντα βασιλέα · εἰ δὲ οὐ ποιήσει οὕτως ὁ λαός, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἀφωρισμένοι καὶ ἀνατεθεματισμένοι.

ς'. Τούτοις τοῖς ὅρκοις συνδεσμήσας αὐτὸς ἑαυτὸν, καὶ πάντα τὸν λαόν. Καὶ καιρὸς οὐ πολὺς παρελθών, καὶ πρὸς τὴν στέψιν ἤδη κατέπειγέ με. Πῶς ἂν ἀπαριθμήσωμαι τὰς τυραννίδας ἃς ὑπέστην ; πῶς τὰς ὑπεραπείρους βίας ἐκείνας, τὰς ἐν νυκτί, τὰς ἐν ἡμέρᾳ ; πῶς τὰς τῶν ἀρχιερέων, τὰς τῶν μεγιστάνων, τὰς τῶν ἱερέων, τὰς τῶν μοναχῶν, τὰς τῶν Ἁγιορειτῶν (5), τὰς τῶν ἡσυχαστῶν, καὶ ἁπαξαπλῶς εἰπεῖν, σχεδὸν παντων τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν ἐν ἱερωσύνῃ καὶ ἰδιωτείᾳ ; Ἀλλ' οὐδὲ γυναῖκες ἄμοιροι τῆς τοιαύτης βίας ἐναπελείφθησαν. Μαρτυρήσουσί μοι οἱ τῆς ἀληθείας πάντες σύντροφοι (6), ὅσα κατὰ τὰ Σύρρεα (7) καὶ τὸ Λουπάδην (8) καὶ τὴν Προῦσαν ὑπέστην. Ὡς δὲ οὐχ εὑρισκόν με τοῖς τούτων θελήμασι πειθομενον, τέσσαράκοντα ἀρχιερεῖς καὶ πρός, τὰς ἑαυτῶν μοι γραφὰς ἐνεχείρισαν, ἔχειν φάσκοντες εἰς τὰς ἑαυτῶν κεφαλάς τὴν τῶν ὅρκων παρατροπὴν, καὶ στέψαι τὸν Παλαιολόγον πρῶτον · ὅπερ ἦν ἀπώμοτον (9). Οὗτος γὰρ ἦν ὁ ὅρ-

[4] Isa. I, 2.

(5) Ἁγιορειτῶν *vel* Ἁγιορειτῶν. Hagioritæ, monachi incolentes ἅγιον vel ἱερὸν ὄρος, montem sanctum et sacrum, montem Athos : ἅγιον ὄρος τοῦ Ἄθω. Victor papa tertius, lib. II *Dialogorum* non procul ab initio : *Postmodum vero in Græcia in monte qui Hagionoros dicitur, aliquanto tempore mansit.* Hinc τόμος Ἁγιορειτικὸς, in fine syuodi Palamitarum, Auctario III Combefisiano.

(6) Σύντροφοι. Dictionem Latinam fecit Tertulliamus, *Adversus Valentinianos.* cap 8 : *Interim in tricenario fecunditas tota defecit : castrata est vis et potestas et libido genitalis Æonum. Quasi non et numerorum tanta adhuc coagula superessent. et nulla alia de pædagogio nomina. Quare enim non et quinquaginta et centum procreantur ? quare et sterceiæ et syntrophi nominantur ?* Quem locum frustra sollicitant viri docti, in voce *sterceiæ*, quæ per deridiculum facta est, ad designandos puerulos stercore inquinare se solitos, apteque cum syntrophis seu coalumnis conjungitur. Rigaltii vero *stercolæ* nutrices, quid ad Æonum prolem augendam faciunt ? Quod si quid mutandum esset, libenter eos sequerer codices qui habent, *sterceæ*, a *stercus*. id est stercoreus, stercoratus. Atque in eam sententiam nunc pedibus discedo.

(7) Τὰ Σύρρεα. Id est, si interpreteris, *Confluentia* : quo ex aquarum confluxu multa loca Latinum nomen gerunt.

(8) Τὸ Λουπάδην Forte τὸ Λουπάδιον, pro Λουπάδιον. Urbs nota, quæ Λοπάδιον, Lopadium, Leopadium, Lupadium, Lupardum, Lupar, Lupadi, et Llubat dicta reperitur.

(9) Ἀπώμοτον. Quid sit ἀπωμοτος, quid ἀνώμοτος et ἐνώμοτος, etiam tirones sciunt. Sed pauci forte extricabunt se ex istis Philonis libro *De somniis*, p. 1149 : Οὕτως ἡ δυστυχὴς (ψυχὴ) ἐξηνεμώθη, ὡς καὶ ἐνόμοτον γενέσθαι περὶ τοῦ βεβαίως καὶ παγίως ταὐτὸ ἑστάναι ἀψευδῶς ὑπέλαβεν. Equidem ergo sic existimo, a viro incomparabili scriptum fuisse, ἐνώμοτον, et ἀ χευδῶς, ad hunc sensum ; *Sic infelix anima eventilata est, ut etiam jurejurando obstrinxerit se, quod firmiteret solide illa consistant, quæ falso existimavit.*

κος καὶ ὁρκων ὁ φρικωδέστατος καὶ φοβερώτατος· ἔχειν τὸν Καλοϊωάννην τὸν βασιλέα εἰς πάντα τὰ πρωτεῖα, καὶ εἰς τὴν στέψιν, καὶ εἰς τὴν εὐφήμην (10), καὶ εἰς τὴν προπομπήν, καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην τιμήν· τὸν δὲ Παλαιολόγον τὰ δευτερεῖα· καὶ ἔχειν αὐτοὺς τοὺς ἀρχιερεῖς ἐνοχεῖν καὶ συντηρεῖν καὶ φυλάσσειν τὸν κληρονόμον τῆς βασιλείας, καὶ μετὰ θάνατον τοῦ Παλαιολόγου ἐγχειρίζειν τούτῳ καὶ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν.

A Joannes in omnibus primatum, in coronatione, laudatione, processu, et in omni alio honore, Palæologus vero secundum locum; utque ipsi pontifices foverent, tuerentur, conservarent, custodirent hæredem imperii, nec non post mortem Palæologi traderent ei ipsum quoque illius imperium.

Ζ'. Ὡς δὲ τῆς βασιλείας ἐπέβη, καὶ πλείονας ἀνομαίας τῶν προτέρων εἶδον τοῦτον ἐργαζόμενον, καὶ ἔτι ἐργάσασθαι ἐκ τῶν φαινομένων πραγμάτων ὑπωπτεύετο, ἀγανακτήσας ὑπεχώρησα. Καὶ τὸν ἀπὸ Ἐφέσου ἐκεῖνον εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνῆξε θρόνον· Ὡς δὲ ἡ τοῦ θανάτου δρεπάνη τοῦτον ἐξεθέρισε, καὶ πρὸς τὸ ἐκεῖθεν κριτήριον παρέπεμψεν ἀπολογησόμενον περὶ τῶν πραχτέων, πάλιν ἐμὲ ἀνεκαλέσατο. Ὡς δὲ τοῦ οἰκείου ἐπέβην θρόνου, ποία γραφικὴ ἐξήγησις παραστήσει τὰς ἐξ αὐτοῦ μοι συμπεσούσας βίας; Θέλων γὰρ ἵνα τὸν Καλοϊωάννην βασιλέα ἰδιωτίσῃ, καὶ μήτε εὐφήμην ἔχειν, μήτε μνημόσυνον, μήτε βασιλείας τι σημεῖον, τοὺς κακοὺς ποιμένας καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἐχθροὺς μᾶλλον ἢ προστάτας συνεργοὺς εἰς τοῦτο ἐχρήσατο· ἤλπιζε δὲ κἀμέ ἐντὸς τῶν οἰκείων αὐτοῦ ἀρκύων ἄξαι, διὰ τὸ προσταλαιπωρῆσαί με τῇ ἐξορίᾳ. Ὡς δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία τῶν αὐτοῦ παγίδων ἐρρύσατό με, καὶ οὐδὲ κἂν τὸν τόμον ὃν κακοὶ καὶ πικροὶ ποιμένες ἐποίησαν ἀκοῦσαι ἠθέλησα, πόσας κακώσοις ἐμὲ ἐκάκωσε, καὶ πόσας με θλίψεις ἔθλιψεν, οἷδε ταῦτα ὁ πανδερκέστατος ὀφθαλμός. Ποτὲ μὲν ἔλεγέ μοι, Οὐκ ἀπέλθῃς εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐπεὶ Κωνσταντινουπόλεως ἐχειροτονήθης· ποτὲ δὲ ἄλλα τῆς αὐτοῦ διπλόης ἄξια.

VII. Postquam autem assumpsit imperium, animadvertique illum plura inique quam antea operari, et verisimile ex rebus ipsis fieri adhuc operaturum, præ indignatione recessi. Tunc Ephesinum illum ad patriarchalem evexit thronum. Quem cum mortis falx demessuisset, atque ad tribunal alterius vitæ transmisisset, rationem de operibus redditurum, iterum revocavit me. Ubi vero proprium thronum conscendi, quænam scripta narratio exhibebit in quas per eum incurrerim difficultates? Volens enim imperatorem Calo-Joannem ad privatum statum redigere, et privare laudatione, monumento, omnique imperii nota; malis pastoribus et Ecclesiæ hostibus magis quam præsulibus et patronis in hoc adjutoribus usus est: sperabat autem etiam me intra suos casses inducere, quod in exsilio multas ærumnas pertulissem. Cum vero Dei misericordia me a laqueis ejus liberavit, et neque vel tomum quem pravi sævique pastores confecerant audire volui, quot malis me vexaverit, quantis calamitatibus afflixerit, novit qui omnia contuetur oculus. Aliquando quidem aiebat mihi: Non abeas Nicæam qui Constantinopoleos ordinatus es; aliquando vero alia, digna ipsius versutia.

Η'. Ὡς δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκρατήθη, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπηρχόμεθα, πῶς ὑμῖν παραστήσω τὰς κατὰ τὸ Σκουτάριν (11) ἐξ αὐτοῦ ἐπελθούσας μοι θλίψεις; πῶς τὰς βίας; βιάζων με ὀνομάσαι πατριάρχην τὸν ἀπὸ Ἐφέσου ἐκεῖνον, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ διακόνους δέξασθαι· εἰ δὲ μή γε, κωλυτέα μοι ἦν ἡ Κωνσταντινουπόλεως εἴσοδος. Ὡς δὲ πειθήνιον οὐχ ἑώρα με· οὐδεὶς γὰρ τῶν παρ' ἐκείνου χειροτονηθέντων συνελειτούργησέ μοι, ἀλλ' ἀποτροπαίους καὶ βδελυκτούς, ὡς καὶ θέμις, τούτους εἶχον· ἀγανακτήσας παρεχώρησέ μοι τὴν εἴσοδον. Πάλιν δὲ σκαιωρίαι καὶ πάλιν ἄπειροι κακώσεις κατ' ἐμοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει παρ' αὐτοῦ ἐγένοντο.

VII. Cæterum recuperata Constantinopoli, nobisque eo profectis, quomodo vobis repræsentabo angustias quæ mihi ex eo ad Scutarium supervenerunt? quomodo vim? Urgebat ut Ephesinum illum nominarem patriarcham, atque susciperem ordinatos ab eo pontifices, sacerdotes, diaconos; sin minus, prohibendus mihi erat ingressus Constantinopolis. Videns autem me nequaquam morigerum; nullus enim eorum qui ab illo ordinati fuerant, mihi comministravit, sed pro aversandis abominandisque, prout par erat, illos habui; indignatus concessit mihi ingressum, At Constantinopoli iterum doli, iterum innumeræ vexationes adversus me per eum processerunt.

Θ'. Ὡς γὰρ τὸν αὐτοῦ αὐθέντην βασιλέα ἠθέλησε φονεῦσαι, ὡς μή τι κώλυμα φανείη ἐξ ἐμοῦ, αἱ σκαιωρίαι κατ' ἐμοῦ συνεπλάκησαν. Ὡς δὲ μάταια

IX. Quando enim dominum suum ac imperatorem voluit interficere, ne quod impedimentum ex me oriretur, fraudes adversus me concinnatæ

(10) Εὐφήμην. Est εὐφήμη, εὐφημισμός, εὐφημία τῶν ὀνομάτων, εὐφημία, et φήμη, Latine *laudatio*, et *laudes*, fausta acclamatio imperatoribus fieri solita. Unde εὐφημεῖν, ἐπευφημεῖν, ἐπευφημίζειν, *laudare*, *laudibus diffamare*, bene ac feliciter precari, faustis acclamationibus prosequi, acclamare in laudes imperatoris, *familare*. Item εὐφημεῖσθαι, εὐφημηθῆναι, acclamationibus salutari. Dicitur etiam τὸ πολυχρόνιον, τὰ πολυχρόνια, ἡ πολυχρόνησις, πολυχρονᾶσθαι, et πολυχρονεῖσθται, πολυχρονιξειν, βοᾶν τὸ πολυχρόνιον· Quia *Multos annos*, *Ad multos annos*. εις πολλὰ ἔτη, πολλὰ τὴ ἔτη, inter laudes et acclamationes cæteras vociferari præcipue mos erat. Atque hæc pervulgata.

(11) Τὸ Σκουτάριν. Scutarium. Vide præ cæteris infinitæ lectionis et doctrinæ virum Carolum Fresnium Ad Villharduinum p, 286. Dorotheus Monembasiensis in Synopsi historica, Σκούταρι.

sunt. Sed tunc omnia in vanum reciderunt. Post-
ea oculos domini ac imperatoris sui cum effo-
disset, resque mihi nota facta esset, excommuni-
cationi eum subjeci. Optaveram autem ut pœni-
tentiam ageret, multumque onus tributorum,
vectigalium e commercio, aliarum iniquitatum,
propter hujusmodi peccatum minueret, sicque
venia donaretur. Verum quia pœnitentiam non
ostendit, nec aliquam malorum minutionem, quin-
imo additamentum, ei non ignovi ; sed post trien-
nium coram patriarchis, metropolitis, senatu et
omni clero, illum ex ecclesia ejeci, tanquam
indignum qui in eam ingrederetur, Ex eo tem-
pore commenta adversus me, quæ commentus
est sine accusatoribus, sine testibus, ex nudo
duntaxat sermone. Hoc est, decrevi communione
impertiri sultani pueros. Ecclesia me expulit :
idque cum sacratissimus Pisidiæ metropolita scri-
pto confessus fuisset, quod ipse illos baptizasset
et communione donasset ; ego vero per scriptum
professus essem, me nullatenus id scire.

X. Porro post exsilium, mille mihi rursus intu-
lit calumnias et ærumnas. Interdum quidem, quasi
insidiatores excitassem qui eum occiderent. Quo-
circa mœcha synodus excommunicationis censu-
ram in me emisit ; ac ego ipsum me segregationi
subdidi, si de quoquam ejusmodi essem conscius ;
sin minus, calumniæ auctores insidiarumque, iis-
que credulos excommunicavi et anathematizavi.
Alio vero tempore Barangos Narmaram, locum
exsilii mei, misit, custodituros me ; tum innume-
rabilia mihi incommoda conciliavit. Omitto quæ
ad Tricocciam pertinent, quem ad modum mihi
eorum insultus imposuerit. Nam si quæcunque
in me peregit, et adversus Ecclesiam Dei molitus
est, referre contendero, enarrantem deficiet tem-
pus. De multis vero pauca repræsentavi, propter
sermonis satietatem et nimietatem quæ nimirum
inimica est auribus. Dicebam tamen, Ab hoc tem-
pore satiatus amentia et tyrannide erga me ser-
vosque Dei, desinet, aget pœnitentiam, ut venia
donari possit.

XI. Sed quoniam Ecclesiam Dei vertit in spe-
luncam latronum, et lupanar ; item quem prius
excommunicaveram, in sede mea collocavit, necnon
ad illam impietatem omnimodamque perfidiam qua
Latini tenentur conatus est adducere Ecclesiam
Dei, quæ immenso sanguine ante et post Christum
ac per Christum magnam hostiam fuso collecta
fuit : demum ingentem persecutionem contra
eamdem Ecclesiam excitavit, post tot annos a per-
secutionibus : eapropter excommunicationem pro-
tendo, cui ipse subjecit se propria voluntate, pro-

πάντα τῷ τότε ἀπεφάνθησαν, καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς
ὀφθαλμοὺς τοῦ αὐθέντου καὶ βασιλέως αὐτοῦ ἐξώρυ-
ξε, καὶ γνωστόν μοι τοῦτο ἐγένετο, τῷ ἀφορισμῷ
αὐτὸν καθυπέβαλον. Ἤθελον δὲ ἵνα μετάνοιαν ἐνδεί-
ξηται, καὶ τὴν πολλὴν βαρύτητα τῶν φόρων καὶ
κουμερκίων καὶ ἑτέρων ἀδικιῶν διὰ τὴν τοιαύτην
ἁμαρτίαν ἐκκόψηται, καὶ οὕτω συγχωρηθείη. Ὡς δὲ
μετάνοιαν οὐκ ἐδείκνυεν, οὐδέ τινα ἐκκοπὴν τῶν κα-
κῶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προσθήκην, οὐ συνεχώρησα
αὐτῷ · ἀλλὰ μετὰ τριετίαν ἐνώπιον τῶν πατριαρχῶν
καὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ
αὐτοῦ κλήρου, ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦτον ἐξέβαλον ὡς
ἀπάξιον τῆς πρὸς αὐτὴν εἰσόδου. Ἔκτοτε αἱ σκαιω-
ρίαι κατ' ἐμοῦ, ἃς δὴ καὶ ἐσκαιώρησεν ἄνευ κατη-
γόρων καὶ μαρτύρων, ἀπὸ ψιλοῦ μόνου λόγου. Τοῦ-
τέστιν ὥρισα κοινωνῆσαι τοὺς τοῦ σουλτάνου παῖδας '
τῆς Ἐκκλησίας με ἐξώθησε · καὶ ταῦτα τοῦ πανιερω-
τάτου μητροπολίτου Πισσιδίας ἐγγράφως ὁμολογή-
σαντος ὡς ἐκεῖνος καὶ ἐβάπτισε τούτους καὶ ἐκοινώ-
νησε · κἀμοῦ τε ἐγγράφως ὁμολογήσαντος μὴ εἰδέναι
με τὸ σύνολον τοῦτο.

Ι'. Μετὰ δὲ τὴν ἐξορίαν μυρίας καὶ πάλιν σκαιω-
ρίας καὶ θλίψεις μοι ἐπήνεγκε . ποτὲ μὲν, ὡς ἐπι-
βούλους διεγείραντι τοῦ αὐτὸν φονεῦσαι · ὅθεν καὶ ἡ
μοιχοσύνοδος ἀφορισμόν μοι ἐξαπέστειλε · κἀγὼ
ὑπέβαλον ἐμαυτὸν εἰς ἀφορισμὸν εἰ τοιοῦτόν τι
σύνοιδα · εἰ δὲ μὴ, τοὺς σκαιωρήσαντας καὶ ἐπιβου-
λευσαμένους καὶ πιστεύσαντας καὶ ἀφώρισα καὶ
ἀνεθεμάτισα · ἄλλοτε δὲ Βαράγγους (12) εἰς τὸν Ναρ-
μαραν ὃν ἐξωρίσθην, ἀπέστειλε φυλάττοντάς με, καὶ
μυρίας θλίψεις μοι προὐξένησεν. Ἐῶ γὰρ τὰ τῆς
Τρικοκκίας (13), πῶς εἰς ἐμὲ καὶ τὴν ἐκείνων ἐπα-
νάστασιν ἐπιτέθεικεν. Εἰ γὰρ πάντα ὅσα μοι πε-
ποίηκε, καὶ ὅσα κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐμη-
χανήσατο, ἀγωνίσωμαι ἀφηγήσασθαι, ἐπιλείψει με
διηγούμενον ὁ χρόνος. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ ὀλίγα
παρεδήλωσα διὰ τὸν τοῦ λόγου κόρον · ἐπειδὴ κόρος
λόγου πολέμιος ἀκοαῖς. Ἔλεγον δὲ, ἀπό γε τοῦ νῦν
κορεσθεὶς τῆς ἀπονοίας καὶ τυραννίδος τῆς πρὸς ἐμὲ
καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων, καὶ παύσεται καὶ μετα-
νοήσει, καὶ συγγνώμης ἀξιωθείη.

ΙΑ'. Ἐπεὶ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν σπήλαιον
ἀπειργάσατο λῃστῶν, καὶ πορνεῖον · καὶ ὃν εἶχον
προαφωρισμένον, εἰς τὸν θρόνον μου ἐκάθισε · καὶ
εἰς ταύτην τὴν ἀσέβειαν καὶ παντελῆ ἀπιστίαν τὴν
τῶν Λατίνων ἠγωνίσατο τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν
ἄξαι, τὴν συνειλεγμένην μυρίοις οἵμασι τοῖς πρό γε
Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου
θύματος · καὶ μέγαν διωγμὸν κατ' αὐτῆς κεκίνηκε,
παυθέντων τῶν διωγμῶν πρό χρόνων πολλῶν · καὶ
ἐπιτείνω τὸν ἀφορισμὸν, ὃν αὐτὸς ἑαυτῷ ὑπέβαλε
δι' οἰκείαν ὄρεξιν, δι' οἰκείαν ἀπόλαυσιν, δι' οἰκείαν

(12) Βαράγγους. Erant Barangi seu Varangi et Varingi, imperatorum Græcorum stipatores et satellites. De iis post Meursium, Fabrotum aliosque, docte ac dilligenter, ut omnia, idem Fresnius noster, historiæ Byzantinæ illustrator præcipuus.

(13) Τὰ τῆς Γρικοκκίας. Expono de Tricoccia arce circa Nicæam, et Tricocciotis, Nicænosque montes incolentibus. Ii post excæcationem Joannis Lascaris, adversus Michaelem Palæologum arma ceperunt, ut refertur a Georgio Pachymere, lib. III, cap. 13, ubi Τρικοκκιώτας nominat. Τρικοκκίας autem arcis mentionem facit lib. XIII, cap. 33 ; quæ duo loca inter se collata Tricocciotarum nomen illustrant, hominibus insigniter litteratis obscurum

δόξαν καὶ τὸ ἀνάθεμα · καὶ παραδίδωμι τοῦτον τῷ σατανᾷ, καθὼς καὶ τὸ πρότερον αὐτὸς ἑαυτῷ διὰ τῶν ἐπιορκιῶν παραδέδωκε, καὶ νῦν διὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας διωγμοῦ · καὶ τοὺς μὴ ἀρχιερεῖς τοὺς συγκατατεθέντας καὶ ὑπογράψαντας εἰς τὴν ἀσέβειαν, καὶ τοὺς ἄρχοντας, τοὺς συνεργήσαντας, καὶ τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς εὐμοιροῦντας γνώσεως καὶ συγκατατεθέντας. Τὸν δὲ ἀγοραῖον λαὸν καὶ ἄμοιρον γνώσεως, καὶ μὴ εἰδότα δεξιὸν ἢ ἀριστερὸν, ὡς μαθητὴς τοῦ Κυρίου μου τοῦ πράου, λέγω αὐτῷ · « Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. »

A prio placito, propria sententia; protendo anathema, et illum trado Satanæ, sicut antea ipsum se per perjuria tradidit, nuncque tradit per Ecclesiæ persecutionem. Etiam Satanæ trado homines nequaquam pontifices habendos, qui consenserunt subscripseruntque impietati; pari modo proceres, qui dedere adminiculum; item sacerdotes, cunctosque conscios ac assensores. Quod vero spectat ad vulgarem populum, cognitionis expertem, nescientem quid dextrum sit vel sinistrum : tanquam discipulus mansueti Domini mei, dico huic : « Domine, ne statuas illis hoc peccatum [a]. »

ΙΒ'. Ἀφίημι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου τοῖς συνεξορισθεῖσί μοι καὶ συμπαραμείνασι μετ' ἐμοῦ εἰς τὰς θλίψεις μου, εἴ τι ἄρα κέκτημαι. Καὶ ὁ μέλλων ὀχλῆσαί τινα τούτων, ὅστις ἄρα καὶ εἴη, ἵνα ἕνι ὑπὸ ἀνα- B θέματι, καὶ μετὰ τοῦ Ἰούδα ἡ μερὶς αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ βουληθεὶς μεταγράψαι μου τὴν τελευταίαν βούλησιν, καὶ διὰ λέξεων ἑτέρων τὸν νοῦν τὸν ἐγκείμενον πειραθῇ μεταλλάξαι, ὅστις ἄρα καὶ εἴη, εἴτε ἐκκλησιαστικὸς, εἴτε ἄρχων, εἴτε τῆς ἄλλης μοίρας, ἔστω καὶ οὗτος ὑπὸ τὸ ἀνάθεμα.

XII. Quidquid possideo, relinquo fratribus meis qui mecum relegati fuerunt, mecumque permanserunt in calamitatibus meis. Et qui eorum quemquam vexare in animum induxerit, quicunque ille sit, anathemati subjiciatur, sitque pars ejus cum Juda. Sed et si quis supremam meam voluntatem describendo voluerit corrumpere, ac per alia verba insitum sensum commutare tentaverit, is quilibet sit, seu ecclesiasticus, seu magistratus, sive alterius conditionis, sit pariter sub anathemate.

[a] Act. VII, 60.

ANNO DOMINI MCCXV-MCCLXXXII.

GEORGIUS ACROPOLITA

NOTITIA,

(Fabric. *Bibliothecra Græca* ed. Harles, t. VII).

Georgius Acropolita (proprium hoc familiæ (*a*), non patriæ nomen), pater fuit Constantini Acropolitæ (*b*), qui parentis exemplo magnus logotheta (*c*) in aula CPolitana, sed Mich. Palæologi gratia ob repudiatam Jo. Becci, patriarchæ, cum Latinis concordiam excidit, scriptis adversus Latinos, aliisque monumentis, quibus sanctorum memoriam (*d*) celebravit, *novique Metaphrastæ* nomen meruit, clarus (1). Quando autem a Volaterrano et Jo. Cuspiniano Acropolita citatur, pater Georgius intelligitur, quem Labbeus in *Protreptico ad Hist. Byz.*, p. 49, recte monuit, illum ipsum esse *Prætorem Græciæ*, Chronici a Theodoro Lascari exorsi et in recepta a Mich. Palæologo CPoli desinentis auctorem, quem testem subinde citat Jo. Leunclavius in *Pandectis Historiæ Turcicæ* ; nam et Acropolitam Ephræmus in Chro-

(*a*) Vide Allatium *De Georgiis*, p. 355. et Hanckium, *De Byz. rerum scriptoribus*, lib. I. cap. 33, (Fabr.) Add. G. Cave *Hist. litt. SS. Eccl.*, tom. II, p. 312 ; C. Oudinus in *Comm. de SS. eccl.*, tom. III, p. 465, Hamberger Z. N., IV, p. 835 sqq., et Saxii *Onom.* II, p. 316. (Harl.)

(*b*) Pachymeres in *Mich. Palæologo* VI. 26. Confer Papebrochium, tom. VII, *Act. SS.* Maii, p. 68.

(*c*) Constantinum Acropolitam, perinde ut patrem Georgium, codices mss. magnum logothetam vocant, et ex illis Allatius, Lambecius [v. ad not. *d.*], Caveus, etc. Sed et Pachymeri, VIII, 8, memoratur flammis traditum σύγγραμμα τοῦ παλαιοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ Ἀκροπολίτου, *Senioris magni logothetæ*, ad distinctionem nempe Junioris magni logothetæ, Constantini Acropolitæ filii, de quo verba Pachymeræ perperam accipit Allatius, *De consensu*, p. 780. Quæ ipse rectius de patre intellexit, lib. *De Georgiis*, p. 358. Pachymeres, tom. I, lib. IV, c. 28, p. 213, de Georgio logotheta : Ὁ εἰς λογοθέτας μέγας καὶ σοφὸς τὰ μάλιστα, πλὴν κατημελημένως τῶν εἰς συνείδησιν ἐχων.

(*d*) Allatius *De Simeonum scriptis*, p. 109.

(1) Vide supra col. 809, ubi exstant Constantini Acropolitæ scripta quæ supersunt. Edit.

nico metrico (*a*) refert prætoria dignitate decoratum fuisse a Theodoro Lascari, imperatore, antequam rebus omnibus ab eo Orientem repetente, præponeretur : Πλὴν διαθεὶς εὖ τὰ κατὰ τὴν Ἑσπέραν ἄναξ μετὰ στρατιᾶς ἐκτρέχει πρὸς τὴν Ἑῶ, λιπὼν στρατηγούς,etc.

Πρὸς τοῖσδε Γεώργιον Ἀκροπολίτην	His Acropolitem præficit Georgium,
Ἄρχοντα πάντων καὶ προεδρον δεικνύει,	Cunctisque summum principem dat quem prius
Πρόσθεν τιμήσας τῇ πραίτωρος ἀξίᾳ	Prætoris ipse ad dignitatem evexerat.

Cum A. C. 1241 (*b*),obiret Irene, Theodori Lascaris filia, uxor Joanis Ducæ Vatatzæ, imperatoris. Georgius fuisse se ait annorum XXI (*c*). Natus ergo est a. 1220, ex illustri genere et imperatorem ipsum cognatione (*d*) attingens. Ex patria urbe CPoli, quam Latini tum obtinebant, missus deinde sexdecim (*e*) annorum adolescens et litterarum rudimenta edoctus Nicæam, ubi aulam, habebat eo tempore Græcorumque imperium moderabatur jam dictus Ducas, qui Georgium rhetoricis, logicis et mathematicis disciplinis ab anno ætatis XVII (*f*) per septennium Theodoro Exapterygo et Nicephoro Blemmidæ imbuendum dedit. Inde in aulam iterum ascriptum, et eodem Duca charum habitum nec minus ab illo filioque Theodoro, (cujus tamen gravem indignationem (*g*) aliquando incurrit, non diu post reconciliatus), variis auctum honoribus, legationibus cum laude functum et ad magni logothetæ dignitatem evectum constat, quæ copiosius ab Allatio. Hanckio et Caveo exposita legi possunt.Nec tamen omittendum, quod A. C. 1274 a Michaele Palæologo missus ad concilium Lugdunense (*h*) imperatoris nomine schisma ejuravit, et in Latinorum dogmatibus nihil reprehendendum videri est confessus, multis Græcis et filio ipso Georgii, Constantino Acropolita, ægerrime hoc ferentibus. Denique, anno 1282,eodem quo non diu post XI Dec., vivis exemptus Michael Palæologus est, obiit quoque Georgius, peracta legatione (*i*) ad Joannem, Bulgarorum principem, anno ætatis sexagesimo secundo, successoremque (*k*) in magni logothetæ munere nactus est Theodorum Muzalonem.

Exstat sub hujus Georgii nomine, quem Gregorius Cyprius (*l*) Aristotelem et Platonem ætatis suæ appellare non dubitat, *Historia Byzantina* hoc titulo : Χρονικὸν ὡς ἐν συνόψει τῶν ἐν ὑστέροις, *Epitome chronica, sive historia compendiaria de rebus proximæ ætatis*, sive narratio succincta *de iis quæ* (rebus per varios principatus divisis, vide cap. 37) *acciderunt a capta A. C.* 1204 *a Latinis CPoli, usque ad eamdem a.* 1260 *a Michael Palæologo iterum recuperatam et Latino nomini ereptam.* Hanc Galatæ sive Peræ in bibliotheca Georgii Cantacuzeni repertam descripsit Theodosius Zygomala, Nauplius (*m*), cujus apographum Georgius Dousa, CPoli secum in Belgium attulit, eoque defuncto frater Theodorus Dousa (*n*) vulgavit cum versione sua Latina notisque, Lugd. Bat. ex officina Godfridi Basson, 1614, 8 ; recusam minus etiam emendate et sine notis Aureliæ et caloniæ Allobrogum, sive Genevæ 1615, fol., cum., Nicephoro Gregoria in Laonico Chalcocondyla (*o*). Quamvis vero in locis obscuris Meursium se et Scriverium subinde consuluisse Douca profiteatur (*p*), tamen non ita feliciter in illa

(*a*) Verba ejus edidit Allatius *De Psellis* § 79. — (Vide tom. CXLII, col. 336 A). Adde Acropolitam ipsum infra c. 66 sqq. et 70 *Historiæ*.

(*b*) Cangius *Famil Byz.*, pag. 223.

(*c*) Acropolita, cap. 39 *Historiæ*.

(*d*) Id. c. 97 et 32, ubi γένος ejus περιφανές.

(*e*) Idem cap. 29, ubi omnino legendum non ἐνδεκαέτης, ut vult Allatius sed ἑκκαιδεκαέτης, ut recte conjicit Hanckius, pag. 542 ; cujus sententiam firmat, quod se jam ἐγκυκλίου παιδεύσεως ἀπηλλαγμένον, et mox, postquam ad Joannem Ducam venit et ab eo erudiendus magistris traditus est, septemdecim annos natum Acropolita scribit.

(*f*) Acropolita, cap. 32.

(*g*) Id., cap. 63.

(*h*) Vide Acta concilii Lugd. sub Gregorio X, tomo III edit. Colon. 1618, part. II, p. 714 (tom. XI edit. Labbei. p. 937) ; Hanckium, p. 560 seq. ; Odoricum Raynaldum ad a. C. 1274, n. 18 ; Bzovium, n. 2, ubi male *Gregorius* Acropolita vocatur pro *Georgio*.

(*i*) Pachymeres in *Mich. Palæolog.* lib. VI, cap. 34 seq. ; Possinus ad Pachymerem, tom. II, pag. 516.

(*k*) Id. in Andronico Palæologo, libro et capite primo. (add. Lambec. Comm. de bibl. Cæs. VIII, p. 1078. HARL.)

(*l*) Gregorius Cyprius, patriarcha CPol., in Georgii logothetæ encomio : Λόγων δὲ σπέρματα καὶ σπινθῆρας, ὡς εἰπεῖν, μαθημάτων ἦν ὁρᾷν σωζόμενα οὐδαμοῦ ὅτι μὴ παρὰ τῷ Λογοθέτῃ, οὐ μέγα δ' εἰπεῖν καὶ καθ' ἡμᾶς Ἀριστοτέλει εἴτε καὶ Πλάτωνι, ἢ ὅπως ποτὲ τούτοις παραπλησίως τὸν ἄνδρα βούλοιτό τις καλεῖν, ἢ ἵνα διέλω σαφέστερον, ὃν Ἀριστοτέλη νομίζειν χρεὼν οὐδὲν ἐκείνου ἀπολειπόμενον, ὅταν τι δέῃ τῆς λογικῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς τῶν φυσικῶν ἀποφήνασθαι, Πλάτωνα δὲ θεολογοῦντα καὶ κατὰ Μοῦσαν φθεγγόμενον Ἀττικήν.

(*m*) Qui multa misit scripsitque ad Martin. Crusium. V. hujus *Turco-Græcium*, lib. III, IV et sqq. HARL.

(*n*) Theodorus Beza dicitur esse editurus in bibl. Leid., pag. 219. HARL.

(*o*) In bibl. Uffenbachiana quondam fuit codex, præmissis Petri Scriverii carmine in commendationem operis Dousici, et Acropolitæ elogio, ex Gregorio Cyprio sumpto,apographum Georgii Dousæ, ex quo natam esse edit. Theodori Dousæ, L. B. 1614. 8, contendit docetque I. H. Maius, in Bibl. Uffenbach. mss., pag. 566. — Mediolani in Bibl. Ambros. est Georgii Acrop. *Historia de regno CPolitano*, sed num sit compendiaria, an uberior, non animadvertit Montfauc., in *B. biblioth. mss*, p. 497., A. — *Venetiis*, in B. Marc. cod. 403 ejusdem historia, fine mutila, nec in cat. codd. Gr., p. 196, discrimen quoddam significatur. (HARL.)

(*p*) In præfatione, quam, quia brevis est, hic subjicimus : « Quod de Africa olim, mallem hodie de Græcia diceretur, ut ea scilicet nobis aliquid novi subinde suppeditaret pareretque. Quod quidem te juxta mecum optare, qui tuus est ergo litteras amor, lector candide, certo certius. Eccum igitur tibi sub hoc omine voloque historicum mediæ atatis Græcum, nunquam ante hac editum

editione versatus est, ut non gratulendum Acropolitæ sit, quod Leo Allatius codicem Vaticanum (*a*) ejusdem opusculi ms. Græcum sub titulo Ποίημα χρονικὸν ἡμιτελὲς nactus,illud emendavit et divisum in capita, novaque versione donatum in lucem iterum edidit Paris. 1651,fol., Dousæ notis ad calcem subjunctis (*b*). Observaverat autem jampridem Allatius in *De Psellis* (c), hoc non esse ipsam Acropolitæ historiam, sed tantum compendium ejus, nec ab auctore ipso(*d*), sed ab alio quodam, resectis, quæ illi parum necessaria visa fuere, concinnatum. Ipsum porro Acropolitæ opus ejusdem plane argumenti, sed pulchrius diffusiusque, inter codices mss. Chii (*e*) invenit ac descriptum Romam advexit, ejusque ope non modo Breviarii mutila hiulcaque et male ab excriptoribus tractata correxit ad mentem auctoris, sed etiam historiam integram, Latina sua versione et notis historicis illustratam Græce et Latine typis regiis edidit, compendioque in Parisiensi, quam dixi, editione præmisit (1). Titulus est : Ἡ παροῦσα χρονικὴ συγγραφὴ τοῦ μεγάλου Λογοθέτου τοῦ Ἀκροπολίτου ἐστὶν, ὃς ἔκτισε καὶ τὸ μοναστήριον τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως. Περιέχει δὲ τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄχρι τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Acropolitam libenter sequuntur recentiores scriptores, etiam Nicephorus Gregoras, ut in notis, p. 227 et 239, idem observat, qui tamen p. 249 non diffitetur, pleraque exactius a Gregora tradi. Acropolitæ historia (an compendium ejus, non dixerim) ms. in blibl. Ambrosiana Mediolanensi, et in bibl. regis Christianissimi, num. 734. (Fabr.)

In diatriba *De Geogiis*,quæ Georgio Acropolitæ subjuncta est,hæc præterea ejus scripta ab Allatio commemorantur, p. 557. *Forma de Fide. De virtute et anima*, anno mundi 6671 (Christi 1263) ms. in bibl. Antonii Augustini, eod. 174.

Ἑρμηνεία τῶν θεολογικῶν ῥητῶν, *In theologia Nazianzeni sententias*, τοῦ τε · ἐστι γὰρ τὸ ἓν στασιάζον, πρὸς ἑαυτὸ, πολλὰ γίνεσθαι, *potest unum, si a seipso discedat, multa fieri*, καὶ τοῦ, μονὰς ἀπ' ἀ·χῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἐστί. *Unitas a principio in binarium mota, in ternario consedit.* Incipit : Πολλοί μὴν καὶ ἄλλοί τῶν φίλων, ω θειστάτη καὶ σεβασμιωτάτη κεφαλὴ, εἰς λόγους ἐλθεῖν ἡμᾶς κατηνάγκασαν. Ms. in bibl. Palatina.

ex mea bibliotheca postliminio eductum. Repertum olim in Galata (Pera vulgo) redemptumque a Georgio Cantacuzeno ex cujus libro apographum transcriptum fuit manu Theodosii Zygomalæ Nauplii ex petitione domini Georgii fratris mei P. M., qui auctorem illum inter alios Cpoli superioribus annis attulit. Hic cum a me exercitii gratia pro meis viribus Latine translatus esset, vix tamen videbatur idoneus qui per virorum ora oculosque volitaret. Versio rudis erat et nondum recognita ; exemplar (quo unico usi sumus) ita corruptum, tot lacunis et maculis oppletum, tam denique ab omni parte culpa amanuensis (qui et ipse corrupto exemplari usus erat) vitiosum, ut mihil minus quam historia aliqua inde elici posse videretur. Non mentior, lector : ad singula propemodum verba subsistendum mihi fuit et divinandum. Quid quæris amplius? fregi glaciem, quoad potui, auctorem lacerum mutilumque seposui, ut meliori tempori reservaretur. Sed cum J. Meursius et P. Scriverius, geminum et incomparabile sæculi nostri eruditorum jubar, operam suam in hoc auctore liberaliter offerentes, non esse procrastinandum dictitarent, accidit nescio quo modo ut hic liber una cum versione mea et notis nonnullis, e manibus mihi præreptus, quasi abortivus partus ante tempus nasceretur, ita tamen ut iidem illi quos dixi auctori huic corrigendo non parum lucis deberint, difficultates plurimas et inextricabiles errores explicuerint. Tu interim, amice lector, tantis difficultatibus consideratis hunc laborem meum studiumque promovendæ rei historicæ ex æquitate metire, et hac ipsa diligentiam meam compensa, æqui bonique consulens primam hanc Georgii Logothetæ editionem : in magnis enim voluisse sat est : recogniturus eumdem, si Deo placet, aliquando, et luculentiorem, si vita supersit, producturus. Interim esto contentus hoc Catone, et vale.»

(*a*) An is est cod. Vaticanus, qui memoratur in Montfauc., *B. dibl. mms.* 1, p ,6, B?—Paris, in B. publ. cod. 3041, n. 5. (sec. Catal. codd. Paris); Georgii Acrop., *Hist. de iis quæ post urbem captam acciderunt.* — Venetiis, in cod. Naniano 154, n. 14, Georgii μεγάλου λογοθέτου, τοῦ Ἀκροπολίτου, ποίημα χρονικὸν ἡμιτελές. Strategopulus, codicis scriptor, in fine addit : Τὸ παρὸν εἰς γαλανα εὗρον παρὰ τῶ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι κυρίῳ Ἀντωνιῳ τῷ Καννακουζηνῷ, καὶ ἐξ αὐτου ἀντέγραψα μετὰ πάσης προθυμίας τούτο. Τῷ ἀπο τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἔτει ᾳφνς' ἐνομηνι Φευρουαρίῳ κη'. Teste auctore Catal. codd. Nanian. p. 347. Sed in primis notandus est codex Vindobon. Cæsar., cujus quidem meminit Nessel. in Catal. bibl. Cæsar. ms., n. 68, 2, part. v. pag. 134, sed diligentius intelligentiusque describit eum Kollarius in Supplem. ad Lambecii Comment. p.643, ubi numeratur codex 104. Id quidem opus in illo codice caret auctoris nomine, et Tengnagel, tribuerat eum *Prætori Græciæ*, quem Leunclavius multis locis laudat in *Pandecte Historiæ Turcicæ*, nec immerito.V. Fabric. initio hujus paragraphi.Est enim Georg. Acropolita, cujus integrum opus historicum continet hic codex, ex quo Allatii editio, vitiis laborans et in fine mutilus (desunt enim, vel incuria Allatii, vel potius operarum inertia, tria ultima capita, 86, 87, 88), mirifice potest emendari ac locupletari. (Harl).

(*b*) Inscripta est editio Γεωργίου —— Georgii Acropolitæ magni logothetæ Historia ; Jeolis Chronographia compendiaria ; et Joannis Canani Narratio de bello CP., Leone Allatio interprete, cum ejusdem notis et Theodori Douzæ observationibus. Accessit Diatriba de *Georgiorum* scriptis. — Recusa est hæc edit, in corpore *Byzant. scriptor.* Venet. 1729, fol., tom. XII, part. III. (Harl.)

(*c*) P. 63 editionis a me curatæ ubi in ima pagina typographus pro Paris. 1651, fol., per errorem posuit 1615.

(*d*) Acropolitæ ipsi tamen tribuit Allatus, p. 368, *De Georgiis.*

(*e*) Allatius, *De Georgiis*, p. 356.

(1) In hæc nova Acropolitæ editione duplicem noluimus et eamdem fere, quæ in Parisiensi ingeritur, textus recensionem admittere,sed Allatianum exhibemus, Dousani (D) præcipuis varietetatibus adnotatis.

Edit. Patr.

Precationes XIII, quas Michaeli Palæologo, urbem Cpolin intranti, se composuisse narrat, c. 87 *Historiæ* et *Oratio de recepta Cpoli* cujus argumentum cap. 89 refert, interciderunt. Addantur :

Oratio in templum Dominicæ resurrectionis instauratum, in cod. 3088, publ. Paris. *Logothetæ dom. Georgii Acropolitæ iambici versus* LXIII, qui sunt Præfationis loco in Theodori Lascaris Epistolas. Tum Lascaris epistolæ 38, ad magnum philosophum *Dom· Georg. Acropolitam* ante Marcionis legationem ad Joannem Ducam, Florentiæ, in cod. Laurent, Medic. 35, plut. 59 quem copiose recenset Bandin. in cat . codd. Gr. H. p. 555 sq.

Ἐπιτάφιος τῷ ἀοιδίμῳ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκᾳ in cod. Naniano 281, n. 109. V. Catal, codd. Gr. Nan., pag. 474.

Ερισταρσκώληκος *Georgii Logothetæ* interpolator de se ipso : Παραβολαὶ κατὰ Μάρκον, Leidæ, in bibl, publ. inter codd. Vossian. Vide Catal. illius bibl., p. 402, n. 17.

Gregorii Nazianzeni orationes 16, cum perpetuis scholiis, in catenæ modum contextis, *Georgii Acropolitæ, Maximi confessoris et Basilii minimi*, Cæsareæ episcopi, cod. Naniano, cod. 64. Vid. Catal. codd. Gr. Nan. pag. 114. Add. infra de Gregorio Nazianz. lib. v, cap. 13, vol. VII, p. 540 edit. vet. HARL.

Iedex episcoporum et aliorum quorumdam, in Acropolitæ Historia memoratorum.

(Numeris capita, non paginæ designantur.)

Acropolita de se cap. 27, 29, 32, 39, Τὸ γένος περιφανὲς, genus ejus illustre 32. Imperatori junctus affinitate, 70. Imperatoris, Joannis Vatatzæ, nomine epistolas scripsit et imperatorium sigillum impressit, 44, 49. Judex de Mich. Comneno, 50. In Theodori Junioris, quem in logica disciplina instituerat, indignationem incidit, 63. Ei reconciliatur, *ibid.* Prætor Occidentis constitutus, 66, 67, 68, 70. A Michaele perduelli captus, 72, 79 83. Legatus ad Constantium, Bulgarorum principem, 84. Michaeli Comneno solemnium precum tredecim formulas componit post captam Cpolin, 87. Orationis de recepta Copoli argumentum, 89. Duces exercituum nec omnino laudandos judicat, nec vituperandos, sed omnia Dei nutu fieri, 44, 46.

Andronicus Comnenus, Michaelis imp. filius, 89.

Andronicus Muzalo, magnus domesticus, 63.

Andronicus, Sardensis episcopus, 84.

Arsenius, e monacho una hebdomade diaconus, sacerdos et patriarcha, 53. Theodorum juniorem *ibid.*, et Mich. Comnenum coronat, 77. Depositus, 84. Nicephoro exstincto iterum restitutus, *ibid.* Sed Cpoli recepta absens, 88.

Aurea Bulla, a Joanne Duca imp. Melenicensibus data, 44. Alia firmandis Thessalonicensium privilegiis, 45.

Balduini imp. interfecti caput Joanni regi, pro poculo, 13. Regia insignia Cpoli capta, 86.

Constantinus Cabasilas, Achridis Bulgariæ archiepiscopus, 80.

Joannes Camaterus, patriarcha Cpol., cap. 6.

Canipanus δυσνούστατος κατὰ τὸν κωμικὸν (Aristoph.) εἰ καὶ μὴ κλεπτίστατος, 45.

Chrysopus, equi nomen, 61.

Constantius, Mesopotamita, metropolita Thessalonicensis, 21.

Cosmidii monasterium prope Blachermas, 88.

Crux imperatoria a Bulgaris capta, 11.

Κύριε ἐλέησον, centies repetitum, 88.

Demetrius, Bulgariæ archiepiscopus, 21. Αὐτόνομος, *ibid.* [*Alius* Demetrius, Theodori filius, despota, cap. 45.]

Per dulleum et ferrum candens purgatio, 50. Διὰ θανάτου ἔγγελχος per mortis intentatæ præsentem mentum quæstio, *ibid.*

Ἐγκύκλιος παίδευσις, 29. Μαθημάτιων καὶ ὑψηλοτέρα τῶν λόγων παίδευσις, 32.

Festum Transfigurationis Christi, 63.

Georgius Clida, Cyzici metropolita, 88.

Germanus patriarcha, 33, 42.

Gradibus ad Ecclesia prohibitis connubia imperatoribus permittuntur, 50.

Γράμματα ἐρωτικά, 68.

Hyacinthi monasterium 10, 18, 42.

Imperatoriæ litteræ, rubro consignatæ, 26, 38. Imperator, scuto insidens, proclamatur, 53, 77.

Irene, imperatoris soror, in monastico habitu Eulogia, 86.

Joannes, Hierosolymorum rex, 27. Hunc octoginta annos natum et mole corporis viribusque insignem, vidit et miratus est Acropolita, *ibid.*

Joannicius, episcopus Philadelphiensis, 84.

Joannes Macrotes, quo ad epistolas magni momenti scribendas usus Joannes Vatatzes imp., 48. Judex de Mich. Commeno, 50.

Josephus Mesopotamita, grammaticus. 49.

Jurisjurandi formula, μὰ τοὺς λόγους, 65.

Manuel Lascaris, inter monachos Maximi nomen adscivit, 59. Protosebastus, 60.

Manuel, Thessalonicensis episc., 84.

Manuel, patriarcha, 18. Maximi successor, 19. Vere vir philosophus, *ibid.* Pietate insignis, lice litteras parum doctus et uxori junctus, 51. Mortuus paulo ante imperatorem Joannem Vataztem, 53

Methodius, monasterii Hyacinthi abbas, patriarcha per tres menses Cpol., 42.

Mariæ Hodegetriæ imago, 88.

Michaelis archangeli templum, 22, 85.

Michael Auctorianus patriarcha. 19. Λόγοις τυγχάνων, καὶ πάσης γραφῆς ἔμπειρος τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς θύραθεν, 6.

Michael Comnenus Palæologus purgationem per ferrum candens prudenter declinat, 50. Ejus epistola, 64. Scripto tomo a patriarcha et aliis episcopis ad imperium suscipiendum invitatur, 76. Cpoli recepta patriarcham in tronum restituit, 89.

Morotheodorus, 7.

Joan. Muzalo, e mystico monachus, 40.

Georgius Muzalo, 75.

Andronicus Muzalo, 63.

Mitylenensis archiepiscopus, 74.

Nazaræi, pro monachis, 42.

Nicephorus Alyates, grammaticus, 49. Præfectus caniclei, 75, 79.

Nicephorus Blemmides, philosophus excellentissimus, in logicis Acropolitæ præceptor, 32. Præceptor etiam Theodori Junioris imp., patriarchatum CPol. respuit, 53. Ephesi versatus, 87.

Nicephorus ex metropolita Ephesino patriarcha, 84. Non per annum integrum, *ibid.*

Nicephorus, Tarchoniata, magnus domesticus, 36, 40.

Nicolaus, medicus bonus, philosophæ, rudis, 39. Dignitate actuarius, sive medicus imperatoris, *ibid.*

Palmarum die triumphantis more urbem ingredi solitus imperator, 52.

Papa, 2, 14, 17.

Patriarchæ ab imperatoribus libenter asciscuntur, qui desideriis eorum non refragentur, 42. Nec nimis sapiant, 53.

Pelagius, legatus, sive nuntius pontificis Rom., 17.

Joan. Petraliphas, magnus chartularius, sive cancellarius, 37, 40.

Phidias statuarius, 50,

Phocas, metropolita Philadelphiensis, 50.

Poeta (Homerus), 55, 63, 69.

Praxiteles statuarius, 50.

Proverbia: Ἐπὶ ξυροῦ *in acie novaculæ*, 9, 65. Ἐν στενῷ res in angustiis constitutæ, 59. Ἐπὶ κύβου, securæ, *ibid.* Στρεβλὸν ξύλον, οὔποτ' ὀρθὸν, καὶ ὁ Αἰθίωψ οὐκ οἶδεν λευκαίνεσθαι, 49· Σκηνὴ τοῦ δράματος εἰς τραγῳδίαν μεμοκφωμένη, 63. Ἐρὼν ἄκων, 84, Φρόνημα καὶ εἶδος τυραννίδος ἄξιον, ὃ φησί τις τῶν παλαιῶν, 65 Φυζακινῆς ἐλάφου καρδίην ἔχων, 39. Διὰ μικρόν τι κέρδος τὸ φιλίας ἀποῤῥίπτων καὶ καταπάτων κύπελλον, 70. Πᾶσαν μηχανὴν καὶ πάντα κάλων κινεῖν, 81. Τὸν περὶ ψυχῆς τρέχειν, 81.

Σωσάνδρων monasterium, 88.

Studii monasterium, 88.

Theodorus Junior imp., ἀπὸ ταχὺς a militibus appellatus, 58. Morti vicinus in pœnitentiæ fidem monachi induit habitum, 74.

Theodorus Exapterygus, Acropolitæ præceptor, in mathematicis non admodum præstans, in rhetoricis egregius, 32.

Theodorus Irenicus, cognomine Copas, patriarcha, 19

Ad Theodorum Contostephanum instructio imp. Joannis Vatatzæ, scripto tradita, quomodo aciem ad versus Latinos componere, quando et ubi confligere deberet, 48.

Trinobi epiacopus αὐτονομίας jus et patriarchæ nomen sibi vindicat, 33.

Tzyrithon, magnus charitularius, 45.

Xerus metropolita Naupacti, 49,

Acropolitæ ab Allatio subjicitur, p. 146—186: ΙΩΗΛΟΥ *JOELIS Chronographia compendiaria* (*1*), res brevissime perstringens et successiones principum ab orbe condito usque ad captam a latinis anno 1204 CPolin, circa quod tempus vixisse auctor ipse videtur, certe non diu post scripsisse (*a*), post hanc chronographiam sequitur in eodem volumine pag. 187-199 Joannis Canani (*b*) Ἰωάννου τοῦ

(*a*) Conf. Cave *Hist. litt. SS. eccl.*, tom. II, p. 281. (HARL.)

(*b*) Vixit circ. a Chr. 1421. V. Saxii *Onom.* II, p. 407 sq. et qui ad eo laudantur (HARL.)

(1) Exstat tom. CXXXVIII. EDIT.

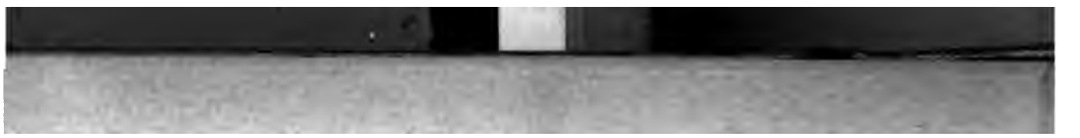

Κανανοῦ διήγησις περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει γεγονότος πολέμου κανὰ τὸ ζυιλ' ἔτος, ὅτε ὁ Αμουρὰτ Πεὶς παρέπεσε ταύτῃ μετὰ δυνάμεως βαρείας, καὶ παρολίγον ταύτην ἐκράτει, εἰμὴ ἡ ὑπέραγνος Μήτηρ τοῦ Κυρίου ταυτην ἐφύλαξε· *Narratio de bello CPolitano anni ab orbe condito* 6930, *Christi* 1422, *cum Amurat Beis* (sive Amurate secundus. Turcarum imperator) *cum fortissimorum militum exercitu in eam irrupit, quam et expugnasset utique, nisi immaculatissima Dei Mater conservasset.* Aitautem Cananus, urbem conservatam esse mira S. Mariæ ope, quæ, violaceis amicta vestibus et super propugnacula deambulans, hostibus terrorem ac summam trepidationem incusserit. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι ὑμῶν δέδωκαν μαρτυρίαν τοιαύτην, πάνυ ἐστὶν ἀληγέστατον τὸ θαῦμα τῆς Παναγίας. Ἔλεγε γὰρ ὁ Μησαίτης πατριάρχης τῶν Τούρκων, ὅτε ἡ πόλις ἐκπρόκειτό παρ' ἡμῶν αἰχμαλωτισθῆναι, ὡς οἱ σοφοὶ τῆς Περσίας εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Μωάμεθ ἐψηφοφόρησαν περὶ τούτου, καὶ εὗρον ὅτι εἰς τὸ ἔτος καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν (24 Augusti) ταύτης τῆς ὥρας ἡ πόλις παρ' ἡμῶν πρόκειται κρατηθῆναι, καὶ ἔμελλε τοῦτο γενέσθαι κατὰ τὴν δύναμιν τῶν ἀστέρων, καὶ τὴν τέχνην τῶν ἀστρονόμων, εἰ μὴ ἡ γυναῖκα ἐκείνη ἡ ὀξέα φοροῦσα καὶ περιπατοῦσα τοῦ κάστρου καὶ τῶν προμαχιόνων ἐπάνω ἀφόβως τοῦ πολεμου τὴν ὥραν ἐκείνη ἀντέπραξε τὰς δυνάμεις τῶν ἄστρων καὶ τὴν τέχνην τῶν ἀστρολόγων. Πλὴν οὐκ ἀπὸ γῆς, οὐδὲ ἐξ ἀνθρώπων τὴν δύναμιν εἶχεν, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀοράτου δυνάμεως. Ὁμοίως καὶ τὰ στρατεύματα πάντα τῶν Τούρκων ἐσυνεμαρτύρουν ἐνόρκως τὸν Μηρσαΐτην ἐκεῖνον, καὶ ἐδιηγοῦντο πρὸς πάντας, ὅτι τοῦ πολέμου τῆν ὥραν, ὅταν μὲ θράσους καὶ ὁρμῆς ἀκρατήτοῦ ἔφθασαν εἰς τὰ τείχη τοῦ κάστρου, ἵνα ἀναβῶσιν ἐπάνω, καὶ διώξωσι τούς Ρωμαίους, καὶ τήν πόλιν αἰχμαλωτίσουν, τότε εἶδον γυναῖκα ὁξία ροῦχα φοροῦσαν, καὶ περιπατοῦσαν ἐπάνω τῶν προμαχιονίων τοῦ ἔξω κάστρου. Καὶ ταύτην ἰδόντες, σκότος καὶ τρόμος καὶ φόβος ἄφνω εἰς τὰς ψυχὰς εἰσῆλθε τῶν πάντων, καὶ πρὸς φυγὴν ἔβλεψαν, καὶ εἰς πόλεμον οὐδὲ ὅλως καὶ ἀπὸ δυνάμεώς τε καὶ τέχνης. Τῆς γυναικὸς γὰρ ἐκείνης ἔγαβον τήν δειλίαν, καὶ ἠλευθερώθη ἡ πόλις, *Cum vero hostes atque adversarii nostri hoc testimonio suo constabiliverint, multo verissimum est hoc sanctissimæ Virginis miraculum. Namque Mersaita, sive patriarcha* (a) *Turcarum, affirmabat, propositam tunc illis fuisse civitatem ad prædam, quemadmodum viri docti Persæ ætate Mahometi calculaverant invenerant, que hoc anno, mense, die, dieique hora urbem a nobis debellandam esse; et futurum id erat omnino astrorum vi et astronomorum artificio; sed mulierem illam, violaceis vestibus amictam, per castrum obambulantem, et super propugnacula intrepide, dum pugna inibatur, vim astrorum obtudisse, et astrologorum artificia: quamvis illa non a terra neque ex hominibus, sed e cælo et invisibili potestate vim obtinebat. Similiter exercitus universi Turcarum jurejurando Mersaitæ dictum confirmabant, et omnibus narrabant, pugnæ hora, dum cum audacio et impetu, qui coerceri non poterat, ad muros castri pervenerant, ut ascenderant, Græcosque fugarent, urbemque caperent, vidisse mulierem. violaceis vestibus indutam, deambulantem super propugnacula exterioris castri; qua visa statim tenebris, procella, timore, ac tremore correptos omnes in fugam se et non ab bellum dedisse, et vi influxuque illius mulieris formidinem sibi immissam, et urbem liberatam.* Similiter traditum est, Heraclio imperitante CPolin precibus sanctissimæ Virginis liberatam ab obsidiones Persarum, quo spectat scriptum Græce et Latine editum a Combefisio, tom. II *Auctarii novi*, pag. 805, Ἐν τοῖς Χρόνοις Ἡρακλείου Χοσρόης Σάρβαρον, etc. Sic Adolpho IV, comiti Holsatiæ, a. C. 1227, adversus Danos pugnanti, aiunt, visam in nubibus S. Mariam Magdalenam (b) amœno jubare protegentem ipsius copias, dextraque, levata illis benedicentem, in hostes vero radios solares vehementius retorquentem. Sed et Zosimus ethnicus scriptor, lib. v, cap. 6, scribit, Alaricum, ne Athenas cum exercitu occuparet, deterritum esse conspecta Minerva, armata obambulante urbis muros et Achille, stante ante mœnia, additque causam illam servatæ civitatis neutiquam a se prætermittendam fuisse, utpote θεοπρεπῆ τινα οὖσαν, καὶ εἰς εὐσέβειαν τοὺς ἀκούοντας καλουμένην.

(a) Quam hodie *Mouftium* solent nuncupare, hunc *patriarcham Turcarum* vocat etiam p. 292. Αὐτὸς δὲ ὁ μέθιστος καὶ πολὺς παρ' ἐκείνοις ὁ εὐγενὴς πατριάρχης ὃν εἶχον προορατικὸν καὶ προφήτην τοὔνομα Μηρσαΐτης τῇ Περσικῇ διαλέκτῳ. Sæpius idem Cananus memorat Turcarum καλογέρους sive monachos, etiam uno nomine Τουρκοκαλογέρους. Similiter Chaliphas Turcarum Urspergensis appelat *papas et apostolicos suæ gentis.* Vicissim fuit, cui papa diceretur *Il Gran Turco dei Christiani*, et Mahometis III legatus Leoninum, Galliæ regis ministrum, *magnum Vizirium* appellavit, ut refert Tan. Faber ad Longinum, p. 17.

(b) Vide Lambecium lib. II *Rerum Hemburgensium* p. 41 seq. edit. primæ.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ *

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ **

ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

—

GEORGII ACROPOLITÆ

ANNALES

APTA ANNO CHRISTI MCCIV A LATINIS CPOLI USQUE AD EAMDEM ANNO MCCLXI A MICHAELE PALÆOLOGO RECUPERATAM.

(*Leone Allatio interprete.*)

—

1] Τὸ τῆς ἱστορίας (1-3) χρήσιμον ' καὶ πρὸ A οἱ συγγραψάμενοι διωρίσαντο, καὶ ἅπερ ἂν

1-3 Historiæ commoda, qui res gestas ante nos scripsere, oratione complexi sunt ; alia nos ab

scriptio : Πόνημα χρονικὸν ἠμιτελές D. ἡ παροῦσα χρονικὴ συγγραφὴ τοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ Ἀκροπολίτου ὃς ἔκτισε καὶ τὸ μοναστήριον τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Περιέχει δὲ τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς αντινουπόλεως ἄχρι τῆς Βασιλείας τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου A. Procemium tale D : Τὸ τῆς ἱστορίας χρήσιμον καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν συγγραψάμενοι διωρίσαντο, καὶ ἅπερ αὐ-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

rima hic sunt, benevole lector, cum in ser-tum in argumento libri, quæ virum etiam πάνυ remorari possint, ex utriusque nimirum in-ia. Insolentes in sermone voces, res pluri-adstrusæ. Difficultatis illius in causa sunt itas, novitas, peregrinitas. Quæ tria sermoni ı, rei obscuritatem adferre solent. Sermoni ı a vocibus vulgaribus et a sæculi phrasibus it ; rem obscurat historiæ varietas, quæ et non ı hic distorta est et implexa. Sane accuratio-mporum et rerum distinctionem desidero. Sed admodum illo ævo omnium rerum et imperii sio erat distractioque et quasi chaos quoddam ium, ita etiam existimo hanc historiam. Quæ ı ne semper cum lineis certaret et opimum pa-ı blattis præberet, manum admovi extergendis ırdibus et obscuritatibus explicandis Quod si mnia, quorum equidem imparem me fuisse li-profiteor, aliquid me tamen assecutum spero. ne fefellerunt in tanta obscuritate, excusabit quisquis humanus est. Prodit itaque (quod felix ımque sit et utile reipublicæ litterariæ) mea studioque nunc primum ex pulvere situque ı et vindicatus Georgius Logothetes, auctor ıuam aspernandus et meliore (Hercules!) fato ısimus, qui rebus gestis quas memoriæ prodit ıterfuit solummodo, sed plerumque et præfuit; non obscure alibi ipsemet indicat. Quid plu-opus est ? Quanti suo ævo habitus sit, ostendit ım propius novit, maximi nominis et dignitatis egorius Cyprius, præclaro illo et pene invi-ı elogio, quod operi præfiximus (*a*). Ut taceam m logothetæ quæ summa fuit apud Græcos atores dignitas ; de qua mox infra quædam i sumus. Dousa.

proprium possit videri. Sed est officii palatini nomen ; unde haud scio an nomen proprium, quamvis pereunte officio, in familia permanserit. Quæ autem fuerint logothetæ partes apud imperatorem, ex Curopalate seu Georgio Codino petas licebit, cujus exstat elegantissimus et accuratissimus de officiis palatii politani et Magnæ Ecclesiæ libellus. Vide et Joannis Meursii Glossarium Græco-barbarum, ex quo disces variis fuisse dignitatibus nomen hoc appositum. Erat e palatinis (ut ecclesisticos præteream)

(1-3.) Veteres fere omnes ac recentiores historici id ex animo accurarunt, ut ante alia lectoribus historiæ, et præcipue quam ipsi tum scriberent, utilitatem miro verborum apparatu proponentes, ei quasi illice blanda æque ac impulsoria legentium animis pellectis, ad sui lectionem vehementius inflammarent : utilitate enim videntur omnia probare; ideoque non incongrue Ovidius, II de Ponto,

Ipse decor recti, facti si præmia desint,
Non movet ; et gratis pœnitet esse probum.
Nil nisi quod prodest, charum est. En detrahe menti
Spem fructus avidæ, nemo petendus erit.
At reditus jam quisque suos amat, et sibi, quid sit
Utile sollicitis computat articulis.

Idque cum alii fuse abundanterque peregerunt, ait hic auctor nolle se nunc eadem iterare, ne videatur eamdem cantilenam canere. Nec alia ratione suam exorsis est historiam Polybius. Procemium hoc inscio editum est a compilatore, licet fere omnia in eamdem sententiam efferantur, quem edidit Dousa, ut quilibet ex se animadvertet. Nos tamen codicem nacti absolutiorem, præfationem illam in compilatione exhibuimus, quam ex eo exscripsimus fere eamdem cum hac nostra. Allatius.

it. ΛΟΓΟΘΕΓΟΥ]. Logothetes auctoris nomen

Extat inter alia scripta Gregorii seu Georgii tom. CXLI. Edit. Patrol.

illis quæ ipsis in mentem venere non suggesserimus: quid enim post tot scriptores, qui totum quod in historia est bonum monumentis editis demantoi ἐκεῖνοι εἶχον ἂν εἰπεῖν ἀπὸ τῶν πραχθέντων ἀναμαθόντες; ταῦτα ἡμεῖς νῦν πρίονται ἑρούμεν, τῶν ἱστορίαν συγγραψαμένων ὡς ἑνὸν τὸν στύλον ἔχόμενοι, καθὰ μαμηταί τοῦ καλοῦ τῆς ἱστορίας εὐεῖονται ἐπακούειν. Καινοτέρων τοίνυν προκειμένων πραχθέντων πραγμάτων καὶ μήπω ἔτι οὐδενὶ συγγραφῇ παραδεδομένων καινότερον συμβαίνει πως γενέσθαι καὶ τὸ ὠφέλιμον· ἐκεῖνα γὰρ νῦν διηγησόμεθα ἃ χύδην καὶ πολυτρόπως πολλοὶ ἐσημείωσαν ἐκλεξάμενοι καὶ ἀναμαθόντες τὴν ἀλήθειαν τῶν πεπραγμένων. Οἱ μὲν οὖν τῶν συγγραφέων αὐτῶν ἄλλος πεποίηται τὴν ἀρχήν, ἡ ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ παντὸς ἀρξάμενοι, ἢ ἀπὸ ἀξιολόγου ἀρχῆς, ὡς Ἡρόστων, Ἑλλήνων, Ῥωμαίων ἢ καὶ ἄλλων, ἕκαστος πρὸς τὸν σκοπὸν ἑαυτοῦ τὸ οἰκεῖον ἐξυφαινόμενος συγγραμμα. Ἡμῖν δ' οὐχ οὕτω τὰ τῆς συγγραφῆς ἡμῶν ἔστω, τοῦτο μὲν ὡς πολλοῖς συγγεγραμμένα, τοῦτο δὲ ὅτι πρὸς ἀλήθειαν ἀντεγόμενα, μὴ καὶ ἡμεῖς ἀντιμαχῆς τυχοντες τῆς ἀληθείαν ἀδικήσωμεν, ὡς οἱ παραχαράκται ἢ οἱ τὰ βασιλικὰ κέρματα κιμαινόμενοι. Οὔτε γοῦν ἀρανῆ τινα καὶ πολυχρόνια ἀσαφείαν ἔχοντα συγγράφειν ἐπιχειρήσομεν, οὔτε πρὸς χάριν ἢ ἀπεχθείαν ἢ φθόνον, ἢ ἄλλων τῶν συσκιαζόντων τὴν ἀλήθειαν καὶ πιθανῶς ἢ καὶ διαλεκτικῶς ἄλλα ἀντ' ἄλλων ἀναπλαττόντων, ἢ καὶ τὰ μὴ ὑπάρξαντα θαυμαστὰ μὲν ἀλλ' οὐ πιστὰ τῇ φύσει ἀναπλαττόντων, ἢ καὶ τὰ μικρὰ μεγαλυνόντων ἢ καὶ τὰ μεγάλα σμικρυνόντων τῇ πανδήμῳ ῥητορικῇ, ἀλλὰ φιλαλήθως τὰ ἐφαυὴ καὶ ἐπὶ τοῖς χρόνοις εἰπεῖν ἡμῶν πεπραγμένα, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν ἀπὸ τῶν ἀκριβῶς εἰδότων ἠκούσαμεν καὶ πεπληροφορήμεθα, ἄλλα δὲ καὶ ἀπὸ σημειωμάτων σπουδαιοτέρων, ἄλλα δὲ καὶ εἴδομεν καὶ ἐνωτισθήμεν, νεα εἰπεῖν καὶ πρόσφατα, ἐν οἷς ἀληθεια γυμνῶς ἀναγράφεται, ὡς ἐπὶ στήλης ὁ αὐδοιας καὶ τὰ βασιλικὰ ἀπεικονίσματα τῆς μνήμης χάριν ἐπὶ στηλῶν ἢ ζωγραφούμενα ἢ πλαττόμενα ἢ ἐγγλυφόμενα, ἀνά τε τοὺς πολυανδρείους τόπους καὶ φόρους καὶ συνελεύσεις τετεχνουργημένα, ἀνεστηλωμένα τε καὶ ἰσχυρῶς ἐνιδρυμένα. Ἀρχὴ δὲ ἡμῖν γενέσθω τοῦ παροντος συγγράμματος τῆς ἱστορίας ἅλωσις Λατίνων ἡ τῆς πασῶν μὲν πολεων εὐτυχεστάτης, προκαθημένης καὶ βασιλίδος τῆς Κωνσταντίνου (4) τοῦ Βύζαντος ποτέ, νῦν δὲ δυστυχεστάτης, ὡς ἐμφυλίαις

ἐκείνοις ἐπῆλθεν εἰπεῖν, ταῦτ' ἂν καὶ ἡμεῖς ἐρεῖν ἔχομεν. τί γὰρ ἂν καὶ εὕροιμεν καινότερον νόημα τοσούτων ἱστορησάντων καὶ σύμπαν καλὸν τῆς ἱστο-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

eam) ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ, id est ærarii. Erat et ὁ τῶν οἰκειακῶν, qui alias κουράτωρ. Erant præterea ὁ τοῦ δρόμου, τοῦ στρατωτικοῦ, τῶν ἀγέλων, τῶν σεκρέτων, qui postremus Nicetæ Chomatæ in Manuelo Comneno, lib. VII, etiam καγκελλάριος dicitur. Inter omnes autem excellebat ὁ μέγας λογοθέτης, ejusque munus circa mandata bullasque imperatoris et alia (quæ functio questoris est) occupari. Quæ cum singula diligentissime ab amico illo nostro præstantissimo explicata sint et notata, supervacuum esse dixi ea hic repetere, cum ad satietatem illinc haurire quisque possit. Quædam etiam haud protrita suppeditabit summus jureconsultus Iac. Cujacius ad lib. X Codicis Justinianei tit. 30, qui est *De discussoribus*, id est, l. C. interprete, *logothetis: et discussores* ait esse veluti *cognitores et disceptatores rationum fiscalium ab aliis tractatarum* vel *etiam rationum publicarum*. Novella Valentiniani *De indulg. reliq.* refert *discussores in provincias plerumque proficisci ambitione et suffragio potius quam merito vel electione certa, et ingressos statim expetere cohortales atque etiam scholares*. Exhibet ibidem vir summus, leg. IV ex lib. LVI *Basilicon* quæ exsulabat. Cujus capita præcipua hæc sunt: *Non mitti in provincias discussorem sine auctoritate principis; discussis apocham sacram vel a discussore dari; sumptus solatiaque discussorem sive logotheten habere publico, nihil capere a collatoribus*. Discussor in Novella Valentiniani s. d., *inspector* vocatur; sed frequentius λογοθετης dicitur. Procopius, lib. II *De bello Gothico*: Ἦν δὲ Ἀλέξανδρος τις ἐν Βυζαντίῳ τοῖς δημοσίοις ἐρεστὼς λόγισμοῖς· λογοθέτην ἑλληνίζοντες τὴν τιμὴν ταύτην καλοῦσι Ῥωμαῖοι. In vetustis Glossariis *discussor* alias redditur τράκτωρ στρατιωτης, alias λογοθέτης. Quo autem munere ex iis omnibus noster Georgius functus sit, haud satis mihi hactenus compertum est. Quare illud medium relinquo, erudito lectori investigandum. Discutiendum itidem doctioribus relinquo unde *Acropolites* dicatur. *Acropolis* Libyæ urbs et Ætoliæ apud Stephanum Ethnographum Iberiæ Asiaticæ etiam urbs Daoni, lib. XXXVII, diversæ aliæ item *Acropoles*. *Acropolis* quoque arx Atheniensium: Athenæ enim in tres partes sive regiones distinctæ olim et divisæ, *Acropolin*, *Astu* et *Piræum portum*: Hinc nonnemo fortassis satis putet constare auctorem hunc fuisse Athenis natum. Aliis aliter videbitur. Dousa.

(4) Τῆς Κωνσταντίνου. Cpolis et ab aliis scriptoribus, antequam caperetur a Latinis, id est Italis, Gallis et Belgis, πολις πόλεων καὶ βασιλέων ἑστία, felix ante alias et regina urbium dicta, est, nomenque propter excellentiam Urbis et Novæ Romæ meruit. Nam Byzantium vetus nomen nemo paulo humanior ignorat, situmque ejus, nempe ad Bosporum Thracium, imperii Occidentis quondam (et etiamnum hodie, sita Turcorum tyrannidem nominare liceat) caput. Hæc augusta et regia urbs, veteris Romæ (quæ et septicollis uti hæc ἑπτάλοφος Græcis) æmula, mundi miraculum, orbis epitome ac rerum dominatum temporis in flore suo non immerito Martialis versibus compellari potuit:

Terrarum dea gentiumque Roma,
Cui par est nihil et nihil secundum.

Enimvero hoc Judæus scriptor testatur, Benjamin (inquam) Tudelensis in *Itinerario* suo, ubi se Cpolim venisse et inter alia urbis admiranda vidisse Blachernas ad littus maris, opus imp. Emmanuelis, scribit: *eo*, inquit, *loco vidi res narratu incredibiles. Deferuntur enim in illud palatium quotannis tributa, quibus turres implentur coccinea purpureaque veste et auro ita ut nullibi terrarum par structuræ atque ditiarum exemplum inveniri possit. Affirmatur autem ipsius solius civitatis vectigal, ex foris portu ac mercatorum tributo collectum, ad viginti millia aureorum in singulos dies accedere*, Vixit hic auctor ante 400 et quod excurrit annos. Nicetas Ghoniates non uno in loco nobilissimam hanc urbem mire prædicat, sortemque ejus jam a Latinis captæ deplorat: vide imprimis elogium urbis in Alexio Duca Murzuflo. Habet in κειμηλίοις suis Bonaventura Vulcanius V. C. optime de litteris Græcis meritus, Gregorii Cyprii patriarchæ Cpolitani descriptionem et encomium illius urbis, Emmanuelis præterea Chrysoloræ epistolas, quibus veterem et Novam Romam inter se accuratissime comparat. Exstantque vulgo Petri Gilii de topographia Cpoleos et de illius antiquitatibus doctissimi commentarii, uti et de Bosporo Thracio. Imaginem vero hujus amplissimæ civitatis videre qui volet, adeat is academiæ Lugduno-Batavæ bibliothecam, ubi Turcica Cpolis in tabula 11 circiter pedes oblonga manu Melchioris Lorichii felicissime delineata visitur. De eadem non pauca etiam in epistolis et itineraris suis memoriæ produnt amplissimus Augerius Busbequius et ornatissimus frater meus Georgius Dousa qui annis superioribus, dum vita Deus que sinebant, Cpoli cum esset, ex Georgii Cantacuzeni,

ρίας ἀποφηναμένων ἐν τοῖς σφετέροις συγγράμμα σιν ; τάχα δὲ ὁ πλέον ἐκείνων ἐν τοῖς νῦν προκειμένοις ἡμῖν λέξειν ἄξιον, τοῦτο γε ἂν τῆς ἡμετέρας

A darunt, inauditum aut cuiquam novum afferemus ? Verum quod in re proposita dictu dignum a nobis censetur, id scriptioni nostræ præponemus,

κακοίς ἐντυχούσης καὶ πράγμασι γειτονικοῖς καθὰ εἰπεῖν κυκλουμένου καὶ ἀπανταχόθεν πολιορκηθείσης, ἵνα τὴν ταύτης κάραν (5) εἶπω τὴν κομόεσσαν καὶ χαρίτων συρμάδας τὰς παντοίας κλινουσι, καὶ διαμεριοῦνται

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

viri magni et imperatorio stemmate oriundi, bibliothecæ mss. codicibus sic satis instructæ servitute Georgium logothetam nostrum redemit ; cujus primæ editioni, lector, si æquum te ac faventem sensero, communicabo tibi post non visas hactenus et a multis expetitas Joannis Zonaræ epistolas theologicas, rarum mihique charum opus. Quibus et alia fortasse succedent. reliqua mihi adhuc ex libris mss., quos secum P. M. frater meus Cpoli advexit. Cæterum viri illustris Hesychii Milesii elegantissimus libellus *De rebus patriis Cpoleos*, quem recens amicus noster Joannes Meursius Græce et Latine primus vulgavit nostique eruditissimis illustravit, non est sane prætereundus, quinimo ambabus manibus amplectendus. Videatur etiam hic eodem titulo conscriptum opusculum elegans Georgii Codini, origines Cpolitanas complectans, quod frater meus Georgius Heidelbergæ olim in linguam Latinam ex Græco transtulit, et postea ab amicis ibidem typis descriptum est, iterato deinde editum notisque eruditissimis auctum opera ejusdem Meursii. Dousa. —Cpolis laudes et encomia passim ubique prostant ; in cujus laudibus Græci fere omnes et Byzantini præeipue multiloquaces merito habiti sunt, et garrisse adeo ut neque caput neque pes sermonis unquam comparuerit. In tantam urbis felicitatem addam et ego nonnulla, quæ quia non edita et rara, ideo gratiora curioso lectori accedent. Aimonius Sophista Orat. Eucharist. in Julianum imperatorem inter alia : Σε δὲ οὐδὲ νῆσον, οὐδέ τινα πολιν. ἃς οὕτω καλοῦσιν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἤπειρον ὅλην ὀλίγου δεῖν πόλιν ποιήσασαν, τίς ποιητὴς ἢ λογοσυθέτης οὐκ ἂν εἰκότως ὑμνήσειεν ; θαυμάζομέν σου καὶ τὰ λοιπὰ πάντα Σὺ μὲν γὰρ Εὐρώπης ἀρχὴ, σὺ δὲ καὶ πέρας καθέστηκας, σὺ δὲ καὶ Ἀσίας τὴν ἴσην μοῖραν κεκλήρωσαι. Σοὶ μὲν Πόντος κύμασιν ἵσταται, ἐκ σοῦ δὲ Αἰγαῖος γεννᾶται. Σὸς δὲ καὶ γειτων ὁ μέγας Βόσπορος, πορθμὸς πάσης μὲν ποιήσεως πάντων δὲ λόγων ἀγώνισμα, ὥσπερ οἶμαι καὶ προμαντευομενος ὡς καὶ θεογενῶν βασιλέων φύσιν κολποις τοῖς ἑαυτοῦ τιθηνήσαιτο· λέγεται γὰρ Ἰὼ τὴν Ἰνάχου κρίσει Διὸς εἰς βοῦν ἐκ παρθένου τὴν ἑαυτῆς φύσιν ἀμείψασαν νήξασθαί τε ταύτην τὴν θάλασσαν καὶ δοῦναί τῷ πορθμῷ κλῆσιν τῆς τότε τύχης τὸ σύμβολον. Τὸ δὲ σὸν μέγεθος ἢ κάλλος τίς ἂν ἢ μεγέθει λόγων ἢ καλλει κατὰ τὴν ἀξίαν ὑμνήσειεν ; Ἀρξαμένη γὰν ἐκ μέσου, etc. Constantinus Porphyrogenneta orat de translat. reliquiarum divi Joannis Chrysostomi : Καὶ καυχήσεως στέφανος τῆς ὑποδεξαμένης μεγαλοπόλεως. Οὐ γὰρ ἔδει τὴν τοσούτοις εὐθηνουμένην καλοῖς καὶ τοσούτοις ἐναγλαϊζομένην ἀγάλμασιν ἀρετῆς οἷον ἠκρωτηριάσθαι περὶ τὸ καιριώτερον καὶ τὸν οἰκεῖον περιηρῆσθαι κόσμον. Ἐὶ ναὶ τέκνα πολιτείας εὐγενοῦς τε καὶ φιλοσέμνου, τῆς εὐδαίμονος πόλεως εὐτυχέστατα θρέμματα, καὶ γεννήματα τῆς τιμώσης τὰ τίμια λογοις καὶ πανδήμοις ἑορταῖς τε καὶ πανηγύρεσιν. Constantinus Manasses lib. II *Odæporici* ;

Ὦ γῆ Βυζαντὶς, ὦ πόλις τρισολβία,
Ὀφθαλμὲ τῆς γῆς, κοσμε τῆς οἰκουμένης,
Τηλαυγὲς ἄστρον, τοῦ κάτω κόσμου λύχνε,
Ἐν σοὶ γενοίμην καὶ κατατρυφήσατμί σου
Σὺ καὶ περιθάλποις με καὶ διεξάγοις
Καὶ μητρικῶν σῶν ἀγκαλων μὴ χωρίσαις.

Auctor Vitæ Joannis Acacii : Ἔπεγκε μὲν ἡ πασῶν πολεων ἡγεμονὶς αὕτη ἦγε τῷ πάσας μὲν παντα-

B στάδιον ἑαυτῷ τῶν ἄθλων ἐπήξατο. Αὐχεῖ δ' ἐντεῦθεν μαρτύρων μήτηρ καὶ τροφὸς ὀνομάζεσθαι, ἣ πᾶσα μὲν γῆ καὶ θάλασσα ὑπήκοος, πᾶσα δὲ ἠπειρος καὶ γῆ νησιώτις παντα-

C χοθεν ὡς ἀπὸ κύκλου ῥέπει πρὸς κέντρον βασιλείοις ἑπομένη νεύμασιν, ἀφ' ἧς σοφία καὶ δικαιοσύνη πᾶσα πάσαις πηγάζει ψυχοῖς. Πάντων δὲ πρακτέων ἑσμὸς θεμιστεύεται, τὰ μὲν ἐς ψυχὴν ἐν θεοῦ μοίρᾳ, τὰ δ' ἐκτὸς ἐν τάξει πατρὸς εὐφυῶς τεταγμένης. καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀντὶ κοινοῦ χρήματος ἅπασι τοῖς ὁμοπίστοις τελούσης. Ἦν εἴ τις ποιητῶν θαυμάζων ἐτύγχανεν, εἶτα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγκωμίοις καὶ θεόδμητον ἑτοίμησε προσερεῖν καθάπερ τὸ Ἴλιον δεδομῆσθαι μυθεύεται, μολις ἂν ἔτυχε τῆς ἀξίας, ἧς ἀγορᾶς τε καὶ μαρτύρων ἑστίας καὶ ναων κάλλη, καὶ περιβολοις, καὶ τ' ἄλλα τοῦ παντὸς εἶδη κόσμου καὶ μεγέθους ὑπό τε φύσεως καὶ τέχνης κεκοσμημένα, τίς ἂν ἐξῄς, εἰ μὴ στοματα δέκα καὶ γλῶσσας καθ' Ὅμηρον ἐσχήκως, δύναιτο καταλέγειν ; Ὅπως μὲν τὰ κατὰ τὴν χώραν γεωργίαις κοσμοίη, καὶ τῶν τε ὑπαρχόντων ἐπικαρπίας καὶ ἑτέρων κτῆσιν παντοδαπων διδοίη, ἐν ᾗ παιδων τροφαὶ καὶ παιδεία κατὰ νομον Χριστιανοῖς πάτριον, καὶ ξένων ὑποδοχαὶ, καὶ θεραπεῖαι ἀνθρώπων εὐαγῶν κατὰ τὰς θαυμασίας μάλιστα διατάξεις τῶν ἱερῶν μαθητῶν, ἐν ᾗ παντοδαπαὶ δι' ἔτους τῶν ὡρῶν προσοδοι ἑορταί τε καὶ πανηγύρεις καὶ θυμηδίαι φέρουσαί τινα τοῖς πένησι ψυχαγωγίαν. Ἔτι δ' ἐκκλησίαι καὶ νόμοι καὶ δικασ-τήρια, καὶ ὅσα δὴ καθ' ἕκαστον ἐν πόλεσιν ἑτέραις ἔστιν ἰδεῖν, ἐνταυθα εὕροι τις πάνθ' ὁμοῦ τὰ πανταχοῦ γῆς σπάνια. Ὥστ' ἐοικέναι τήνδε τὴν πόλιν κοινῷ τινι τῆς γῆς ἐργαστηρίῳ, μᾶλλον δ' ἐνταυθά ἐστι τὸ κοινὸν ἀνθρώπων ἐμπόριον καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἐν γῇ φυομένων διοίκησις. Πρὸς ἣν ἄγεται πάνθ' ὅσα πολλαχόθεν ταῖς ὥραις φύεται, τὰ μὲν ἐκ τῆς πέραν ἠπείρουτὰ δ' ἐκ θαλάττης, τὰ δ' ἐκ τῶν ἄνω καὶ κάτω Μυσῶν, τὰ δ' ἐκ τῆς Σκυθῶν ἐρημίας παραδόξως εἰπεῖν, καὶ Θεμισκύρας τοῦ τῶν Ἀμαζόνων πεδίου. Καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν πάντα πανταχόθεν, τὰ μὲν δὴ οἰκάδων, τὰ δὲ δι' ὀχημάτων, τὰ δὲ τρόποις παντοδαποῖς, ὡς εἰς κοινὸν καταγώγιον συῤῥεῖ, ὥσπερ τοὺς ποταμοὺς ὁρῶμεν αὐτομάτως συνιόντας εἰς θάλατταν. Ἐνθ' ἰδεῖν ἔστιν, ὡς οὐκ ἄλλοθι τοὺς οὐχ ἧττον κτήμασιν ἐγγείοις ἢ ναυτικοῖς ἰσχύοντας. Του γε μὴν λιμένος, θέσιν τε καὶ κάλλος καὶ μέγεθος, καὶ ὡς εὖ μὲν τῶν ὁρμων καὶ νεωρίων, εὖ δὲ νεωσοίκων ἔχει καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς καὶ χρείας καὶ τῆς ἐξ ἄκρων εἰς ἄκρα διαβάσεως, ὥσθ' ὁλκηρον ὡς ἀληθῶς θάλασσαν ἐξεῖναι, μὴ λιμένα καλεῖν, ἔνθ' εὐχερὴς μὲν ὁ ἔκπλους, εὐχερέστερος

D

(5) Ἵνα τὴν ταύτης κάραν. Hæc tota periodus luxata est et distorta : sensus quidem commodus inde elici potest, sed verba corrupta sunt. Cujus loci medicinam, ut et aliorum quamplurimorum in hoc libello, in aliud tempus differre et felicioribus ingeniis relinquere quam tricas nectere Tellenas consultius putamus. Dousa.

rebus scilicet novis objectis nullique scriptorum enarratis novam quoque utilitatem nobis accedere, cum ea in cognitionem hominum veniant, quorum fluxo et popularis strepitus diffuso rumore veritati non recte consulitur. Qui itaque res nostras historia prosecuti sunt, alio atque alio initio facto rem inchoarunt : ex his enim nonnulli ab orbe ipso condito, alii a præclaro quopiam sive Persarum sive Græcorum sive Romanorum sive alterius nationis imperio exorsi, ad exitum sibi propositum scriptionem propriam direxerunt. Nos etiam nihilominus narrationem nostram prosequemur. Res quippe actas earumque cursum ab orbe condito multi ac sæpe pertractarunt. Neque hic operæ pretium erit disserere quantum illi in rerum gestarum serie, regionum excidiis, urbium seditionibus, bellis commissis, captivitatibus, **5** victoriis, cladibus et hujuscemodi generis aliis asserendis inter se dissentiant. Cum enim varia sint ac multiplicia, adeo ut neque victoribus ipsis, ut ipse suspicor, innotescant, qui fieri potest ut incorruptam fidem nudamque veritatem ab historicis exspectemus ? Imo scriptori quæ fama plurimorum celebrantur assumanda sunt, ni veritatem quemadmodum qui obolos frustulis depravant aut adulterant, contaminare velit Non itaque gratia aut invidentia, non amore aut odio, sed cognitionis tantum causa, ut ne quæ a nonnullis gesta sunt, sive illa prava sive bona, memoria hominum dilapsa oblivione, quæ tempore

A συγγραφῆς προβαλούμεθα. [P. 2] Τὸ δέ ἐστιν ὅτι καινοτέρων ἡμῖν προκειμένων πραγμάτων, ἃ μήπω τις γραφῇ παραδέδωκε, καινότερον συμβαίνει εἶναι καὶ τὸ ὠφέλιμον, ἐκείνων ἐν γνώσει τῶν ἀνθρώπων γεγενημένων ἅπερ ὁ χύδην ῥέων λόγος οὐκ ἀληθῶς ἀποφαίνεται. Οἱ μὲν οὖν τὰ καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶς συγγραψάμενοι ἄλλην ἄλλος πεποιηνται τὴν ἀρχήν· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἤρξαντο, οἱ δὲ ἐξ ἀξιολόγου τινὸς ἀρχῆς, ἢ Περσῶν ἢ Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων ἢ ἄλλου οὑτινοσοῦν τῶν ἐθνῶν, ἕκαστος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν τὸ οἰκεῖον καταρτιζόμενος σύγγραμμα. Καὶ ἡμῖν οὐχ ἥκιστα οὕτω τὰ τῆς συγγραφῆς τελεσθήσεται. Τὰ μὲν γὰρ ἀπ' ἀρχῆς γεγενημένα τῆς τοῦ κοσμου γενέσεως πολλοῖς τε καὶ πολλάκις ἐξιστορῆται, οὐ χρὴ δὲ λέγειν καὶ ὡς πρὸς ἀλλήλους οἱ πλείους ἐναντιοφώνησαν τὰ τῶν βασιλέων συγγράφοντες, ἀλλοιώσεις τε χωρῶν καὶ πόλεων στάσεις καὶ πολέμων συρροίξεις καὶ ἀνδραποδισμοὺς καὶ νίκας καὶ ἥττας καὶ ὅσα ταιαῦτα συμβαίνει τοῖς καθ' ἡμᾶς. Πολυσχιδῶν γὰρ τουτωνὶ τελούντων καὶ μηδὲ παρ' αὐτῶν ἴσως τῶν ἐνεργούντων γινωσκομένων, σχολῇ γ' ἂν τοῖς ἐξιστοροῦσι τοῦ ἀληθοῦς παντάπασι γενήσεται ἡ ἐπίτευξις. Ἐκ τοῦ μᾶλλον δὲ καὶ ὅσα τῇ κοινῇ φήμῃ γνωρίζεται, ταῦτα τὸν ἐξιστοροῦντα παραλήψεσθαι δέον, εἰ μὴ ἀδικεῖν οὗτος ἐθελήσειε τὴν ἀλήθειαν ὡς οἱ τοὺς ὀβολοὺς κερματίοις ἐλλυμαινόμενοι ἢ καὶ παροχαράττειν βουλόμενοι. Οὔτε γοῦν πρὸς χάριν οὔτε πρὸς φθόνον ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος ἢ καὶ πρὸς εὔνοιαν συγγρά

B

τὸν ταυτης πλουτισμόν. Ἣν δὲ ἁλωσιν δουπήσασαν ταραχαῖς πολέμοις ἀνδροκτασίαις, αἰχμαλωσιεις καὶ ἐνωτισθεῖσαν ἁπανταχοῦ ἔθνεσιν, ἅπασι καὶ σύμπασι φάναι, φήμη, ὡς θεά τις καθ' Ὅμηρον (6) καὶ αὐτὴ, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους ἐρωτήματα τὰ συνήθη ἀνθώπων καὶ διηγήματα ἐποίησε γνώριμον καὶ διάδηλον.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

ῥέστερος δ' ὁ κατάπλους. Ἔνθα γαλήνην βαθεῖαν εὑρεῖν ἔστιν κἀν ταῖς θυέλλαις καὶ καταιγίσιν, ὅτε καὶ τὰ τῆς γῆς θεμέλια κλονεῖσθαι δοκεῖσθαι δοκεῖ. Ταῦθ' ἅπαξ πάντα κἀκ τοῦ παρήκοντος εἰπόντας ἑνίους ἀποχρώντως ἔχειν σφίσιν ἡγεῖσθαι ἀνδρῶν ἂν εἴη λίαν ῥαστωνευομένων πρὸς τὰ καλά. Ὡς ἐκ πάντων τῶν γε εἰρημένων συμβαίνειν τὴν βασιλίδα τήνδε τῶν πόλεων περιττῶς ἀμφοτέρωθεν κεκοσμῆσθαι, τοῦ τε λαχεῖν τῶν ἄλλων διαφερόντως ἑστίαν καὶ θῶκον τυγχάνειν βασίλειον καὶ νίκην ἀνελέσθαι κατὰ πασῶν, καὶ τοῦ διὰ πάσης τῆς τ' ἔνδον τῆς τ' ἐκτὸς ἀρίστης καὶ ἀλίκτου κατασκευῆς τε καὶ τῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων ἐνικηῆσαι καλλίστην καὶ ἡγεμονικωτάτην εἶναι τῶν πόλεων ἁπασῶν. Τό γε μὴν πάνθ' ὑπεραῖρον ἀπείροις μήκεσι πρόσχημα, καὶ ἡ κοινὴ τῶν εἰς Χριστιανοὺς τελούντων φιλοτιμία, ὀφθαλμοῖς τε κόρον οὐκ ἔχον θαῦμα, ὥστ' εἶναι τοῖς ὁρῶσι καὶ μόνον μείζοσιν εὐθὺς τὴν γνώμην ἐντεῦθεν γίγνεσθαι, ὁ νεὼς ἕστηκεν οὗτος μεσσηγὺ γαίης, ποιητὴς ἂν εἶπε, καὶ οὐρανοῦ ἀστεροέντος, κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν ἐπὶ γῆς μὲν βαίνουσαν εἰς δ' αἰνέρα φθάνοθσαν ἔρειν. Ἄτλας τις ἄλλος ἑῴος, οὐκ οὐρανὸν κατὰ τὸν ἐσπέριον τὸ δοκοῦν ποιηταῖς κίονος ἀνέχων τρόπον, ἀλλὰ τὴν ὑπ' οὐρανὸν πρυτανεύων διὰ τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ χάριτος καὶ δυνάμεως ὡς πού' ὁ κατὰ Παλαιστίνην τὸ Ἰουδαίων φυλον πρὶν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐκεῖ χάριν κατὰ θεοκτονίας μεταπεσεῖν ἔκτισεν. Ὃν πολλοὶ μὲν ὑμνησαν ἰδρύσεως καὶ μεγεθους καὶ κάλλους ἀραρότως καὶ ὁλοκλήρως ἔχοντα, πολλοὶ δ' ἐθρήνησαν οὕτως καὶ πτώσεως, ὡς νῦν ὁρᾶται, φεῦ, ἔχοντα. Προλέγω δ' ὅτι καὶ πλείους ὑμνήσουσιν, ἡνίκα ἂν ὁ κόσμος αὐτῷ καὶ ἡ πρὶν ἀξία καὶ κατάστασις εὖ ποιοῦσα' ἐπανέλθῃ. Ὃν χωρὶς τῶν ἄλλων

C

πολλῶν καὶ μεγάλων, τῶν τε λελεγμένων καὶ παρειμένων, μόνον εἰς εὐκλειαν ἐξαρκεῖν ἡγούμενος τῇ τῶν πόλεων βασιλίδι οὐκ ἀπὸ οἱμαί γε τῆς προσηκούσης δοκιμασίας ἐκπέσοιμι. Ἐνταυθα φὺς καὶ τραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ὁ τῷ ὄντι χρυσοῦς Ἰωάννης εἰς τοσοῦτον ἦλασεν ἀρετῆς. Tantam urbem neque ferro neque armis neque hostium vi et impetu ob sui magnitudinem, pulchritudinem cæterasque dotes oppugnari unquam posse existimabant. Eam licet sæpius et adversariorum machinis et civilibus seditionibus mire oppressam, et paucos ante annos militi Ilalo prædam datam ut ita dicam, vidisset Josephus Bryennius, qui sub Manuele vivebat, tamen æternam illi felicitatem exterorum hominum vi nunquam interrumpendam divino præsagio, quod utinam ita fuisset nec experientia eum mentitum fuisse demonstrasset, oratiuncula in D. Virginem eucharistica prædicere sibi autumat, quam in opere nostro de perpetuo

D

utriusque Ecclesiæ Occidentalis consensione editam leges. ALL.

(6) Καθ' Ὅμηρον. Cum hærerem ac dubitarem an hic locus in Homero exstaret, opportune subvenit ὁ θαυμάσιος Daniel Heinsius, nostrum et Musarum decus incomparabile, monuitque Hesiodi esse, Ἔργων β', ipso fine :

Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα πολλοὶ Λαοὶ φημίζουσι. Θεὸς νύ τις ἐστὶ καὶ αὐτή.

Ad cujus exemplum Famam etia deam vocavit Virgilius, IV *Æneidos* :

Hæc passim dea fœda virum diffundit in ora. DOUSA.

φέιν χρεών ἐστι τὸν συγγράφοντα, ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῷ, ἣν ὁ χρόνος οὐδὲ γενᾷν, παραδοθῆναι τὰ ὑπό τίνων γεγενημένα, εἴτ' ἀγαθὰ εἴτε φαῦλα τυγχάνοιεν. Ἀρχὴ δὲ ἡμῖν γενέσθω ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅλωσις, οὕτω τοι ἐν εἶναι τῶν ἐθνῶν ὃ μὴ ταύτην ἐγνώρισεν.

A irrepit, obruantur, scribenda historia est. Narrationis nobis principium sit Cpolis expugnatio, urbis sane conspicuæ omnibusque notæ, et cujus nomen in humano genere nemo est qui non teneat.

β'. Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ [2] (7) ἀδελφοῦ τελοῦντος τοῦ προβεβασιλευκότος Ἰσαακίου, Ἀγγέλων καὶ ἀμφοῖν ὀνομαζομένων (8), τά τε τῶν Ῥωμαίων (9) τότε διιθύνοντος σκῆπτρα, οἱ ἐξ Ἰταλίας κατὰ σῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεστράτευσαν. Ἡ δὲ αἰτία τοιάδε. Κατέβαλε μὲν (10) τῆς ἀρχῆς τὸν

[2] τοῦ Ἀγγέλου τὰ D.

6 2. Alexio Comneno, Isaacii, qui ante imperium rexerat, fratre, (utrique Angelo nomen fuit) Romani imperii sceptra tenente, Itali Cpolim ducto agmine invaserunt. Expeditionis causa hæc fuit : Alexius Isaacium fratrem imperio spoliatum obcæcat, indeque Romanorum dominatum occupat:

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(7) Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Res gestas Alexii et Isaacii Angelorum fratrum, et quomodo Isaacium Alexius imperio pepulerit obcæcaveritque, fuse prosequitur Choniata in Alexio et Isaacio, quem vide. ALL.

(8) Ἀγγέλων καὶ ἀμφοῖν ὀνομαζομένων. Hinc Ἀγγελώνυμοι κασίγνητοι, ἀδελφοὶ nuncupantur a Choniata lib. III in Alexio Comneno ; et alibi sæpius Ἀγγελωνυμία, ALL.

(9) Ῥωμαίων. *Romanorum* appellatione accipit. quemadmodum et multi alii ejus ævi scriptores, Cpolitanos Græcos. Et *Romania* pro imperio Orientali in usu est, quia imperii caput Cpolis *Nova Roma* appellata est. Roma utique duplex statuitur in constitutionibus imperialibus, una vetus Italica, altera nova, id est Cpolis, quam veteris et antiquæ Romæ prærogativa lætari impp. voluerunt, l. VI C. *De sacrosanct. Eccles ;* l. XL C. *De episco. et cler.;* l. IV. *De operib. public. ;* l. ult. C. *In quib. caus. pign ;* l. lut., *De temporibus in integ.* Zonaras aliique infinit auctores cum νέαν Ῥώμην dicunt, Cpolim intelligunt. Quod notum est. DOUSA.

(10) Κατέβαλε μὲν. Accidit id anno Domini 1195 Imperasse autem Isaacium Nicetas ait annos 9, menses 7. Post quem Orientis 58 imperator factus, Cæsar Alexius III Angelus Pius Felix Augustus, qui imperavit annos 8, menses 3, dies 10 Venit in Italiam Alexius (puer forte duodecim annorum) imp., Isaaci Angeli, cæci et captivi ac imperio dejecit, filius; auxilii a Latinis sive Occidentalibus contra tyrannidem Alexii patrui petendi causa, anno 1201. Romanæ sedis tum pontifex erat summusque antistes Innocentius III. De tota hac re inter alios videndus Nicetas et Vincentius Bellovacensis, *Spec. histor.* lib XXX, cap. 64, quo in loco Vincentius patrem pueri *Conrezas* prodigiose vocat, itemque cap. 90 et 91 *Thursath*, et cap. 101 *Thursac*. Peccavit nempe ipse aut librarii ejus propter imperitiam linguæ Græcæ vulgaris. Scribendum *Kur Isac*, Κῦρ Ἰσαάκ. Idem mendum est apud veterem chronographum regium, magistrum Rigordum Gothum, *De gestis Philippi Augusti Franrorum regi*, ad annum 1201. ubi legitur *Conzerac*. Quin imo in ipsis epistolis Balduini imp. et H. comitis Sancti Pauli, apud Godefridum Colon. S. Pantaleonis monachum ad annum 1201, ubi *Tirsachius* scriptum est. Non minus imperite apud Antoninum archiepisc. Florent, legitur vol. III, tit. 19, c. 2, § 1, *Chorean* pro κῦρ Ἄγγελος. Truncata hujuscemodi vocabula multa posterioribus Græcis usitata. Τὸ κῦρ pro κύριος aut κύριος, *dominus*. propriis nominibus præponi solitum, Martino Grusio in Turco-Græcia et Joanni Meursio in Glossario Græco barbaro notatum. Anthos, qui liber est linguæ vulgaris Græcæ : Ἐβασίλευσεν εἷς αὐτὸ τότε ὁ κῦρ Κωνσταντινος ὁ Παλαιολόγος. Sic κυρά pro κυρία, *domina* dicebant. Atque hinc Jacobus Phillippus Bergomas liberandus ab insigni hallucinatione, aut mendo ? Lib. XII *Chronici*, ubi de Montisferrati marchionatus primordiis circa annum 985 agit ejusque marchiones recenset, ait Emmanuelem Cpolitanum imp. Reinerio Montisferratensi uxorem dedisse filiam suam nomine *Curamariam*, Atqui Nicetæ lib. VI, scribitur Maria Emmanuelis F. collocata fuisse marchioni Montisferrati, imberbi ad huc adolescentulo ipsa tricesimum ætatis annum jam egressa. Ergo *Curamaria* hæc est Κυρὰ Μαρία, *domina Maria*, unde ignobli et inauditum illud nomen detortum. Et quod monstrosius, ex hæb *Curamaria* alii *Cunariam* fabricaruut pudendo errore. Sed hujuscemodi hallucinationibus plurimi neoterici vulgo implicantur, qui ad hoc exemplum castigandi sunt. Sed hæc obiter monuisse sufficiat. Ad historiam quod attinet, legendi præter Nicetam, Rigordum. Godefridum, S. Pantaleonis monachum Colon., in Annalibus ad annum 1203. quos dixi, ex recentioribus Blondus Flavius *Decad*, 2, lib. VI, et *De Gestis Venetorum*, M. Antonius Sabellicus, *Histor, Venet*, lib. VIII., Platina, in *Vita Innocentii* III : Paulus Æmilius. *Histor. Gal.* lib VI., et Petrus Justinianus Venet. Multa ibi de navigatione Latinorum sive Occidentalium cum Alexio puero Cpolim versus, de Alexii impii fuga, de urbis expugnatione et Murzufli tyranni de Tauri columna præcipitatione, de obitu impp. Isaacii et filii Alexii, de imp. Balduino Flandro ; quæ circa annum 1202 et 1204 peracta sunt. Expugnatam autem urbem invenio, ea parte qua regia est et templum S. Sophiæ, duabus navibus colligatis et ad murum admotis, *Paradiso* et *Peregrina* nominatis, apud Vincentium, lib. XXX, cap. 91, ex epistola (ut videtur) ipsius Balduini imp Exstant quippe de hoc bello duæ epistolæ satis prolixæ apud Arnoldum Lubecensem Chron. Sclavor., lib. VI, cap. 19 et 20. Scribitur in una de prospera Cpolim navigatione, de imperatore superato, de imp. Isaacio custodia educto, de illustris filii ejus. Alexii in ecclesia S. Sophiæ coronatione, de gratitudine ejus erga Latinos, et alia. Item in altera imp. Alexium perfidia Græcorum seductum, ne promissa faceret, a Murzuflo Duca necatum, et latera costasque ejus; clava ferrea confractas esse ; nec multo post dominum Isaacium, a quo filius dicebatur fuisse seductus, diem clausisse extremum, Murzuflum occupasse tyrannidem. Inde 5 Idus Apriles, sexta feria, Latinos navali prælio infeliciter cum Græcis dimicasse : sed pridie Idus, secunda feria post passionem Domini, conscensis muris in urbem irruisse ; imperatorem, qui non procul a muris steterit in tentoriis armatus, conspecto hoste statim fugisse; Latinos magna cæde facta urbem invasisse. Postridie Murzuflum iterum repugnantem victum esse ; tum plenam victoriam Latinis obtigisse, et

sed Isaacii filius e priore Illi uxore susceptus, tum primum e pueris excedens, facinus patratum in parentem ægre ferens, fugam meditatus Romam appulit, et ad pedes pontificis provolutus impenseque exorans acrius ad ulciscendas paternas injurias incumbebat. Sors tunc ut complures in Italiam, non ex Italia modo, sed ex ditione Gallica, aliique ex aliis locis (nec deerant Veneti) in unum convenirent, eo nomine ut Hierusalem, ubi Dominicum erat sepulcrum, suo accessu in libertatem vindicarent. Eos in eumdem locum coe-

A ἀδελφὸν Ἰσαάκιον ὁ προειρημένος Ἀλέξιος [3] καὶ οἱ τὰς ὄψεις ἐπήρωσε, καὶ ἦν τὸ ἀπὸ τοῦδε τῆς τῶν Ῥωμαίων κρατήσας ἀρχῆς [4]· ὑπῆρχε δὲ τῷ Ἰσαακίῳ υἱὸς ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναικὸς γεννηθείς, τὸν μείρακα ἤδη ἀμείβων [5], ὃς δυσανασχετήσας τῇ τοῦ πατρὸς παροινίᾳ τὴν φυγὴν τε μηχανησάμενος (11) ἐπὶ τὴν Ῥώμην χωρεῖ καὶ τῷ ταύτης ἀρχιερεῖ ἑαυτὸν προσρίπτει, λιπαρῶς τε τούτῳ προσκείμενος τὴν πατρικὴν ἐκδίκησιν ἐπεζήτει [6]. Ἐπὶ δὲ τῷ τότε (12) τύχοι πλήθη πολλὰ εἰς ἓν συναχθῆναι τῶν Ἰταλῶν [7], οἱ μὲν [8] ἐξ αὐτῆς Ἰταλίας οἱ δὲ ἐκ

[3] ὁ προειρημένος Ἀλέξιος om. D. [4] καὶ ἦν — ἀρχῆς om. D. [5] ἐκ — ἀμείβων om. D. [6] προσρίπτει, πατρικὴν ἐκδίκησιν ἐπιζητῶν, omissis reliquis D. [7] τῶν Ἰταλῶν om. D. [8] ἕτεροι add. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

inæstimabilem prædam abactam equorum, auri, argenti, gemmarum et pretiosarum vestium. *Si inter singulos* (inquit) *victoriam partiamur, quilibet ex* B *nostris non pauciores quam centum obsedit et vicit. Nobis non victoriam usurpamus* : « *A Domino est factum istud : et est mirabile in oculis nostris.* » Addit a certis delectis die Dominica *Misericordias Domini* imperatorem electum esse, sequentique Dominica *jubilate Deo* ingenti omnium applausu sublimatum. Ibidem hoc titulo usus, *Balduinus Dei gratia fidelissimus imperator Cpolitanus, a Deo coronatus, Romaniæ* (ita apud Arnoldum est legendum) *moderator et semper Augustus, Flandrensis et Hennegoriensis comes*. Has epistolas legere volenti in mundo est Arnoldus Lubecensis abbas, continuator Helmoldi Sclavorum chronographi, ipso lib. VI fine. Prior inscripta est *excellentissimo Dn. Othoni, Dei gratia Romanorum regi et semper Augusto* ; posterior inscribitur *universis Christi fidelibus, archiepiscopis, episcopis et abbatibus, primoribus præpositis, decanis, cæterisque ecclesiarum prælatis ecclesiasticisque personis baronibus, militibus, sarzantis omnique populo Christiano*. Atque eadem hæc repræsentatur etiam in Annalibus Godofridi monachi, ceu missa Adolfo Colonieusi archiepiscopo. Conferant quibus otium et lubido est, mutuaque opera eam restituant. Legitur ibidem et alia epistola, quam Henricus (qui aliis Hugo) Sancti Pauli comes Henrico duci de Lovanio, id est Brabantiæ, misit. Quam vide ; et plura si voles, adhibe Guntherum monachum cœnobii Parisiensis in Alsatia, qui historiam hanc captæ Cpoleos ex ore Martini abbatis sui, qui expugnationi et victoriæ interfuit, fuse descripsit, editam nuper ex membranis ab Henrico Canisio Noviomago I. C. antiquæ lectionis tomo V, part. II. Dousa.

(11) Φυγὴν τε μηχανησάμενος. Alexius obcæcati Isaacii filius, ab Alexio patruo a custodia eductus, libertate et licentia utens, quidquid aliter narret Blondus Decad. II, lib. II, Alexium contra protostratorem exiturum ad Democraniam sequitur. Is, nec abnuente patruo, cum Pisano quodam de fuga consilio inito, ubi navigandi opportunitatem captasset, ad Hellesponti Auloniam fertur, et Athyræ commorans per scapham navis ad navem grandem pervehitur. Conatus in eo capiendo Alexii patrui frustra omnes fuere : nam ille coma in orbem rasa et Latina veste induta, et in turba magna obversans, inquisitores latuit. Choniata in *Alexio Comneno*, lib. III, p. 710, 12, Alexii in custodiendo Isaacio fratre excæcato negligentiam non sine periculo notat. Quid ergo negatur Blondus Histor. decad. II, libro VI ? *Frater erat Alexius ætate minor, cum quo indulgentissime agebat, adeo ut nihil sibi ad summam administrationis præter imperatorium deesset nomen ; eumque a Turcis sua temeritate captum imperator magna vi pecuniæ impensa, redemerat. Qui pessimo vir ingenio piissimum indulgentissimumque fratrem dolo captum excæcatumque trusit in carcerem, eademque impietate Alexium nepotem, Isach genitum, annos duodecim agentem, nisi fuga elapsus fuisset, excæcare aut interficere quæsivit.* Perductus in Siciliam Alexius puer a sorore Irene recipitur et Philippo marito commendatur, ut patri suo pro virili opem ferat simul et imperio et oculis privato, et fratrem quoque juvet exsulem et extorrem. His ille præmunitus litteris ad summum pontificem et regem Alemaniæ Philippum progreditur, a quibus classium præfectis, qui ad Palæstinam contendebant, commendatur, ut eum, si fieri posset, in patrium imperium restituerent. Et exceptus humanissime pepigit et sacramento firmavit ea se præbiturum quæ vix ad exitum perduci poterant : nam præter pecuniarum acervos auxilium contra Saracenos cum Romanis militibus et quinquaginta triremibus promisit, et Latinorum religionem amplexus privilegiorum Romani pontificis ejusque in Orientali imperio auctoritatis restitutionem pollicetur, *promittens*, verba sunt Innocentii papæ epistola ad Alexium imperatorem Cpolitanum, puer nempe Alexius, *quod tam* C *in subsidium Terræ sanctæ quam in expensis et donativis eis magnifice responderet, paratus etiam in omnibus et per omnia nostris stare mandatis, eo quod sacrosanctam Romanam Ecclesiam vellet juxta posse suum modis omnibus honorare, ac ea efficere quæ nostræ forent placita voluntati.* Sic ille Cpolim conducitur. Id cum rescisset Alexius patruus, ipse quoque legatos ad pontificem misit, qui proponerent, Christianorum exercitum in subsidium Terræ sanctæ destinasse suas regiones invadere et contra Christianos arma movere ; sui muneris esse ut eos a tali proposito revocaret, ne eorum manus Christianorum sanguine fœdarentur et Dei offensam incurrerent, ne Alexio filio Isaacii, qui contra imperium lapidem omnem movebat, opem præstaret, cum imperium illud non successione, sed electione conferretur, et Alexius, prius quam pater ejus esset imperator, natus esset, nec poterat sibi in imperio ejus ali- D quod vindicare. Quid ad hæc responderit summus pontifex, ex ejusdem litteris ad eumdem Alexium, quas perperam nonulli ad Isaacium referunt videri potest.

(12) Ἐπὶ δὲ τῷ τότε. Classis Veneta ab Erico Dandulo Venetiarum duce, hominum omnium Græcis infensissimo, deducta. Ubretus Folita, *Genuens. Hist.* lib. IV : *Michael Palæologus sese navalibus opibus, quibus eo tempore omnino carebat, muniendum ratus adversus Venetos perpetuos Cæsarum Græcorum hostes, quorumquein Græcis expellendis magna pars operæ fuerat, quique complures urbes ac loca imperii tenebant, in opem Genuensem confugit.* Expeditionis socii adjunguntur Bonifacius marchio Montisferrati, Flandriæ comes Balduinus, comes Sancti Pauli Ericus, comes Pleæ Lodoicus, et alii complures, tradit Choniata, audaces bellatores et statura suis hastis propemodum pares. Navium toto triennio Venetiis fabricatarum, nec

τῆς τῶν Φράγκων [P. 3] ἀρχῆς, ἐκ δ' Ἐνετῶν ἕτεροι καὶ ἐξ ἄλλων ἄλλοι, καὶ ἡ πρόφασις εἰς ἐλευθερίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπελθεῖν, ὅπου ὁ κυριακὸς τυγχάνει τάφος, ἣν δὲ ὁ τούτους συναθροίσας [9] (13) ὁ ἀρχιερατικῶς τῆς πρεσβυτέρας προϊστάμενος Ῥώμης, ὅν, ὡς προειρήκειν, ὑπὲρ τῆς πατρικῆς ἀρχῆς ὁ τοῦ Ἰσαακίου ἐξελιπάρει υἱός, ταῖς παρακλήσεσι τοῦ παιδὸς δυσωπηθεὶς ὁ πάππας, μάλιστα [10] δὲ ταῖς ὑποσχεσεσιν (ἐτύγχανον γὰρ ἀδραι, (14), παραδίδωσι τὸν παῖδα τοῖς ἡγεμόσι τῶν στρατευμάτων, ὡς ἂν αὐτὸν τῆς προκειμένης ἐκνεύσαντες τῷ πατρικῷ ἐγκαταστήσαιεν [11] θρόνῳ, ἀναλώματά τε παρ' αὐτοῦ λάβοιεν ὁπόσα ἂν καθ' ὁδὸν ἀναλώσαιεν καὶ ὁπόσα περὶ τὴν Κωνσταντίνου βραδύναντες. Ἀνήχθησαν οὖν οὗτοι τριήρεσι τε καὶ ναυσὶ κοίλαις. Ἐπεὶ δὲ τῇ Κωνσταντίνου προσώκειλαν εὐτυχῶς ἐν πνεύμασι φοροῖς (15) πεποιημένοι τὴν ἀνοδον [12], γνωρίζουσι τοῖς ἐκεῖ [13] τὸν παῖδα, τὴν ἀδικίαν, τὰ δεὰ ταῦτα τοῦ Ῥώμης ἐντάλματα. Μέχρι μὲν οὖν τινος λογοι τε ἐξ ἀμφοτέρων [14] ἐγεγονεισαν τῶν μερῶν καὶ μάχαι κατὰ χερσὸν (19) ἰσχυραὶ, ξυμβάσεις τε ἐκ πρεσβειῶν οὐδ' ὅλως συνέβαινον. Ἐπεὶ δέ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος τοῖς τοιούτοις ἀπώκνησε πράγμασι μάλιστα δὲ ἀπείρηκε τοῖς ἐντὸς εἰς σύγχυσιν ἀποβλέπουσι καὶ νοσουσι τὸ ἄστατον, τὰ πάντα χαίρειν ἐάσας (19) φυγῇ ἐχρήσατο ἐκὼν ἀέκουτίγε θυμῷ [15], τοῦτο δὴ [16] προσειπων, ὡς οἱ ἀκηκοότες ἔφασκαν, τὸ « Δαβὶδ φυγὼν (18) ἐσωθη, » προσεπαγόμενός τε καὶ τὴν γυναῖκα (19) καὶ χρήμανα του βασιλικοῦ ταμιείου ἱκανά.

A gerat, qui tunc tantam summus sacerdos seniori Romæ præerat ; quem, uti dixeram, pro paterno imperio recuperando Isaacii filius supplici oratione exorabat. Adolescentis precibus, imo promissiorum (neque enim exigua pollicitus fuerat) expectatione motus copiarum ducibus juvenem committit, ut 7 eum de via decedentes paterno solio restituerent, sumptus sive in itinere sive apud Byzantios mora impenso ab ipso susciperent. Triremibus itaque et navibus conscensis: secundissime rapacibus ventis acti Cpolim perveniunt : ibi manifestant adolescentem, patrata scelera, unde enata jussa pontificis ante oculos omnium proponunt. Congressi sunt per breve tempus ; colloquia inter ambas partes processerunt ; præliis nec contemnendis ad urbem decernunt ; Sed legationibus irritis gravius dissident. His imperator Alexius animum despondens, quin imo tractationibus civium confusis illis quidem ac lubricis diffidens, contemptis neglectisque omnibus fugam arripuit, sponte quidem, sed illubenti animo, cum illud enuntiasset, ut auriti testes referunt, « David fuga salutem sibi peperit, » una secum et uxore et ingenti pecuniarum vi ex imperatorio ærario avecta.

B

[9] συναθροίσας — [10] μάλιστα] ἀθροίσας ὁ πάππας, ὃ ταῖς παρακλήσεσι τοῦ παιδὸς καταδυσωπηθεὶς, μᾶλλον D. [11] καταστήσαιεν. D. [12] πεποιημένον τὴν ἄνοδον om. D. [13] ἐκεῖσε D. [14] ἐξ ἀμφοτέρων post μάχαι, omissis τῶν μερῶν et κατὰ — συνέβαινον D. [15] ἐκὼν — θυμῷ om. D. [16] δὴ et mox ὡς τὸ et προσεπαγόμενός — Κωνσταντίνου om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

non equitum, et militum numerum habes apud eumdem Choniatam, Andream Dandolum *Hist. Venet.* lib. x, cap. 3 et alios. Plura ducum nomina apud Jacobum Meyerum in *Annal. Flandricis* 1203. ALL.

(13) Ἦν δὲ ὁ τούτους συναθροίσας. Maligne admodum noster Acropolita causam Cpolitan expeditionis in Romanum pontificem, ut in eum Græcorum odia excitet, conjicit; quam magis ingenue in Venetos et eorum ducem Dandulum, Græcis, ut diximus, infensissimos, alii referunt. Danduli machinas et artes, quibus classem illam instruxit, Choniata minutatim narrat. Alienum pontificis Innocentii animum ab ea expeditione, quam summis conatibus procurabat marchio Montisferrati Bonifacius, satis nobis indicant ejusdem Innocentii ad Alexium litteræ et auctor alius actorum : *Ipse vero*, marchio, *de Francia per Alemanniam transitum fecit, ubi cum Philippo duce Sueviæ, qui se regem gerebat, dicebatur habuisse tractatum, ne Alexium sororium suum, filium videlicet Isaacii quondam Cpolitani imperatoris cujus sororem ipse Philippus duxerat in uxorem, a fœdo captivitatis ergastulo fugientem reduci faceret Cpolim ab exercitu Christiano ad obtinendum imperium Romaniæ. De quo cum idem marchio ad summum pontificem accessisset, cæpit agere a remotis. Sed cum intellexisset ipsius animum ad hoc non esse directum, expeditis negotiis ad crucis officium pertinentibus ad propria remeavit.* Vide de hac eadem re Annales doctissimos Oderici Raynaldi ad annum 1203, qui pluribus Romanum pontificem a Græcorum calumnia liberat. ALL.

C

D

(14) Ἐτύγχανον γὰρ ἀδραί Suntque in hanc maxime forman fœdera constituta : *Reductus in patriam Alexius, imperatorque aut solus aut cum patre si superstes inveniretur, constitutus, Græcanicam Ecclesiam et religionem Romanæ Ecclesiæ aut catholico ritui subjiceret. Pro damnis insuper, quædam Venetis quam Francis ubique constitutis Hemanuel imperator pridem intulerat, triginta milliaaurimarchas dissolveret. Principibus vero expeditionis navali impensæ satisfaceret, in qua erant Venetis obligati.* Blondus *decad.* II, lib. VI ; et Sabellicus. *Eunead.* IX, lib. V : *Moverunt ducum animos pueri lacrymæ et tenera ætas, cui facile favor conciliatur, sed magis præmia quæ promittebantur : nam præter cætera spes prætendebatur fore ut si Alexius cum patre imperium recuperasset, Cpolittana Ecclesia Romanæ subjiceretur.* ALL.

(15) Πνεύμασι φοροῖς. Choniata p. 717, 15 ALL.

(16) Μάχαι κατὰ χέρσοιν. Vide Choniatam, ibidem. ALL.

(17) Τὰ πάντα χαίρειν ἐάσας. Nam post pugnam detrectatam, et malo genio in fugam impellente, in palatium reversus cum Irene filia et decem auri centenariis, cum alio ornatu imperatorio ex pretiosis gemmis et perspicuis margaritis, sub primam noctis vigiliam Debeltum contendit. Choniata, p. 723, 24. ALL.

(18) Δαβὶδ φυγὼν Regum lib. cap. XXIII : καὶ ἀπηγγέλη τῷ Σαοὺλ ὅτι διασέσωσται Δαβὶδ ἐκ Κειλά : *Nuntiatumque est Sauli quod fugisset David de Ceila et salvatus esset.* Et lib. II, cap, XV, fugit ab facie Absalonis, omnesque suos, quos Hierosolymis habebat, ut fugiant hortatur ; quo spectat inscriptio Psalmi III. DOUSA.

(19) Τὴν γυναῖκα. De uxore ne verbum quidem

3. Eo itaque Cpoli egresso legationem cives ad Italos mittunt, ut Isaacii filius Alexius, cujus causa, ut videbatur, ad arma profectum erat, invectus imperator acclamaretur. Quare adolescens, quibus se devinxerat deducentibus Italis, conditionibus introducitur et uno omnium ore imperator **S** salutatur. Erant interium cives cum Italis imagine tantum pacis et amicitiæ specie concordes, cum Itali promissa impensasque acrius reposcerent, cives earum summam subducta ratione immanem esse existimarent, minimeque se eam persolvere posse contenderent. Interea novæ turbæ Byzantii concitæ sunt, Pater enim Alexii Angelus Isaacius, licet ex urbe declinasset, adhuc in vivis, paululum antequam Byzantium caperetur, sententiam tulerat ut ex donariis sacris in unum collectis divenditisque Italis debitum primum reponeretur ; si quod deesset, ex ærario, civiumque facultatibus persolveretur. Dum inter se dissident et hinc illinc que legati mittuntur, filius Isaacii Alexius ab Alexio Duca, ab hoc eodem Isaacii filio protovestiarii dignitate insignito, et a civibus nescio quid illi vitio vertentibus, Murtzuphlo dicto, obtruncatur. Murtzuphlus postea imperator non dissentiente populo eligitur. Hinc magis ac magis Itali in furorem acti graves ac sempiternas inimicitias in Byzantinos susceperunt. Per idem tempus laudabili consilio a civibus deliberatum est : nam qui præerant et dignitatibus præfulgebant, decrevere ut Latini, qui

γ'. Ἐπεὶ γοῦν οὗτος ἐξήει τῆς Κωνσταντίνου, πρεσβεύουσι πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς οἱ οἰκήτορες, ὡς ἂν ὁ τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος [17], δι' οὗ, ὡς ἐδόκει, τὸ μάχιμον ἦν [18], ἐντὸς εἰσαχθείη καὶ βασιλεὺς ἀναγορευθείη. Εἰσάγεται γοῦν εἰς τὴν πόλιν ὁ παῖς [19] ἐπὶ ταῖς προτέραις σήνθήκαις, αἷς ὑπέσχετο τοῖς ἀναβιβάσασιν αὐτὸν Ἰταλοῖς, καὶ βασιλεὺς παρὰ πάντος ἀναγορεύεται τοῦ λαοῦ. Ἦσαν οὖν τὸ ἀπὸ τοῦδε οἵ τε πολῖται οἵ τε Ἰταλοὶ τῷ δοκεῖν εἰρηνεύοντες [20], τῶν μὲν Ἰταλῶν ἀπαιτούντων [21] (20) τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἀναλώματα, τῶν δὲ οἰκητόρων τῆς πόλεως ὑπὲρ ἀριθμὸν ἡγουμένων τὸ χρῆμα, καὶ διεισχυριζομένων ὡς οὐκ ἂν ἔχοιεν τοσαῦτα τοῖς. Ἰταλοῖς ἐπιδοῦναι. Συνέβη δὲ τῷ τότε καὶ γογγυσμὸν ἐν τῇ πόλει τούτου χάριν γενέσθαι · ὁ γὰρ πατὴρ Ἀλεξίου ὁ Ἄγγελος Ἰσαάκιος (ἔτι γὰρ περιῆν τῷ βίῳ, κἂν ἀπῆρε μετὰ μικρὸν [22]) μήπω ἁλούσης τῆς Κωνσταντίνου γνώμην δέδωκεν ὡς τῶν ἱερῶν κειμηλίων (24) συνάθροισιν γεγονέναι τὰ πρῶτα, ἐκεῖθέν τε ἄρξασθαι τοῦ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς χρέους, τὸ δὲ ἐλλεῖπον ἐκ τῶν βατιλικῶν ταμιείων δοθῆναι καί τῶν οἰκητόρων τῆς πόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς ἀμφισβητήσεως οὔσης καὶ ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν ἀφικνουμένων [23] τῶν πρίσβεων, φονεύεται ὁ παῖς τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος παρ' Ἀλεξίου τοῦ Δουκα, ὃν πρωτοκεστιάριον (32) οὗτος τετιμηκεν, οἱ δὲ τῆς πόλεως εἴς τι τῶν αὐτοῦ ἐπιμεμφόμενοι Μούρτζουφλον ἐκάλουν. Ἀνηγορεύθη γοῦν παρὰ τῶν πολιτῶν ὁ ῥηθεὶς Ἀλέξιος Μούρτζουφλος (23) βασιλεύς. Τοῦ τοιούτου γοῦν

[17] Ἰσαακίου υἱὸς Ἀλέξιος D. [18] δι — ἦν om. D. [19] ὁ παῖς et mox προτέραις om. D. [20] Ἦσαν — εἰρηνεύοντες om. D. [21] τὰς ὑποσχέσεις ἀπαιτούντων D. [22] ἔτι — μικρὸν om. D. [23] πρίσβεων ἀφικνουμένων D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

Choniata : tantum advectæ secum filiæ meminit, quam tacuit noster Acropolita. Unde vero hausit Blondus lib. VI, decad. II *Historiæ ? ad eum tumultum in urbe concitum Alexius patricida territus, nocte concubia fugiens, ingentem thesaurum, quod postea rescitum est, apud Hirenem filiam virginem in monasterio defossum reliquit.* Et Sabellicus, Ennead. IX lib. V : *Venetis in muros accedentibus et in urbem irrupturis adversa vi Græci resistunt. Ægre urbs prima die est defensa. Nocte, quæ deinceps secula est, Alexius imperator, desperatis, rebus, uxore et liberis relectis occulte fugam occupat, magno auri pondere apud Irenem filiam, unam ex sacris virginibus, humi defosso.* ALL.

(20) Ἰταλῶν ἀπαιτούντων. Postulabant enim auri centenarios quinquaginta statim numerandos, et adjiciebantur conditiones durissimæ, tolerabiles tamen nec omnium difficillimæ, quibus captivitatis periculum imminebat ac publicum exitium. ALL.

(12) Τῶν ἱερῶν κειμηλίων. Consilium Isaacii secutus est Alexius filius, sacrosancta profanans et templa invadens, ut nec sacris imaginibus parceret, quarum ornatum aberptum imaginibus ipsis humi projectis et sacra vasa ab iisdemmet templis rapta et conflata ut vulgare aurum et argentum hostibus dabat. Gentilium ea fuit opinio, ad conservandam rem publicam templa deorum nonnunquam denudare licere. Seneca, *Controv.* IV : *Pro re publica plerumque templa nudantur, et in usum stipendii dona conflantur.* Nerva ut impendia contraheret, sacrificia non pauca sustulit. Sed parum nobis quid gentiles senserint. Christiani Christianam, veram nempe doctrinam amplectimur, et denudationem templorum similem, si necessitas, quam leges præscribunt, defuerit, et auctoritas pontificis concedentis, detestamur. Græci licet suis semper et in omnibus supparasitarentur imperatoribus, rapinam hanc summis etiam maledictis, non sine indicatione lacessere. Nicetas de Isaacio Angelo et Alexio filio p. 729, 8. Quocum confere juvabit quæ Anna Comnena narrat lib. IV : Οὐκ ἔλαθε δὲ τοῦτον — προυφανεύεσθαι παρεκελεύσατο. ALL.

(22) Ὃν πρωτοβεστιάριον Choniata p. 745, 7. ALL. — De *protovestiarii* dignitate vide Glossarium Meursii in Βεστιάριον. Differebant autem dignitate et munere *protovestiarius et protovestiariles*, cujus infra auctor noster meminit. Vide ibi, Blondus *De gestis Venetorum* Alexium hunc non recte *protonotarium* facit. Quod tamen amanuensis aut librarii mendum videri potest, cum decad. II, lib. VI, altier sit, et *protovestiarium* diserte legamus. DOUSA.

(23) Alexius cognominatus *Murtsuphlus* Græco vocabulo ob conjuncta et veluti oculis imminenia supercilia. Nicetas in Isaacio Angelo et Alexio F : Μόνος δ' ἐκ πάντων ὁ Δούκας Ἀλέξιος, ὃς ἐκ τοῦ συνεσπάσθαι τὰς ὀφρῦς καὶ οἷον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπικρέμασθαι πρὸς τῶν συνεφήβων ἐπωνόμαστο Μούρτζουφλος· Forte Μούρυφλος. Varie autem hoc

χάριν ἐπὶ πλέον μανέντες οἱ Ἰταλοὶ ἄσπονδον τὴν ἔχθραν κατὰ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν ἐποίησαν. Συνέβη δὲ καὶ ἕτερόν [P. 4] τι γενέσθαι τοῖς πολίταις βούλευμα ἐπαίνου ἄξιον (24). Τοὺς γὰρ Λατίνους, οὓς οἰκήτορας εἶχεν ἡ Κωνσταντίνου, οἱ προὔχοντες καὶ τῶν ἐν τέλει συνεβουλεύσαντο ἀποπέμψαι τῆς πόλεως, ὡς μὴ ἐπιβούλους αὐτοὺς ἐντὸς ἔχοιεν. Οἱ δὲ αὐτόμολοι πρὸς τοὺς πολεμίους χωροῦσι χιλιοστύες πολλαί, ὅρκοις ἀῤῥήκτοις τὸ [24] πρῶτον τοὺς πολίτας πληροφοροῦντες [25] μὴ ἄν ποτε μελετῆσαι κατ' αὐτῶν προδοσίαν, συναποθανεῖν δὲ εἰ συμβαίη αὐτοῖς ὡς ἰθαγενεῖς καὶ αὐτόχθονας. Καίτοι καὶ γυναῖκάς τε καὶ παιδία διδόντες ἐν ἀσφαλεστέροις ταῦτα [26] τόποις ἀπαγαγεῖν οὐκ ἔπεισαν. Ἐξελθόντες δὲ πολλὰ τοῖς ἐναντίοις συνήραντο ἅτε πλῆθος πολὺ ὄντες καὶ εἰδήμονες τῶν πραγμάτων.

A Cpoli veluti accolæ sedem posuerant, urbe 9 pellerentur, ne Byzantini internis insidiis appeterentur. Illorum multa millia in hostes transfugiunt, licet prius fidem suam solemni jurejurando obligarent nunquam se in cives proditionem meditaturos, commorituros potius, si opus fuerit veluti domesticos et indigenas : imo cum uxores ac filios traderent, ut securioribus locis custodirentur, non suasere. Hi urbe egressi, multi nimium rerumque periti, re et opera et consilio quam plurimum hostes juverunt.

δ'. Τεσσαράκοντα γοῦν παρῆλθον [27] ἡμέραι, καὶ ἑάλω (25) παρὰ τούτων ἡ Κωνσταντίνου, ἔτους μὲν ὄντος (26) ἀπὸ γενέσεως κόσμου ,ςψια' [28]. ιβ' τοῦ B 'Απριλίου ἄγοντος · τῷ γὰρ ι' ἔτει Μαΐου ὄντος τῇ πόλει προσώρμησαν, ἐν ἕνδεκα δὲ μησὶ συνέβη γενέσθαι τὴν πόρθησιν. Καὶ ἡ μεγίστη καὶ περιφανεστάτη [29] πόλις ἑάλω, ἐνὸς ὡς φασιν, ἢ καὶ δύο ἐπιπηδησάντων πρῶτον (27) τῷ τείχει ἀπὸ κλίμακος [30] εἰς ἱστὸν κειμένης μεγίστης κοίλης νηός, Ὅσα μὲν οὖν (28) συνέβη τῇ πόλει, μακροτέρων ἂν εἴη ταῦτα

4. Post quadraginta itaque dies exactos Cpolis ab istis expugnatur anno ab orbe condito 6711, duodecimo mensis Aprilis. Decimo namque anno mense Maio ad urbem applicant, et mense undecimo diripiunt. Sicque maxima urbium ac celeberrima capta est, uno aut altero, ut rumor increbuit, e scala malo navis maximæ adnexa in muros insilientibus. Quæ vero mala urbs subiit, prolixiorem poscunt orationem longeque sunt ab hoc argumento. Ad ea porro quisque animum defixerit

[24] οἱ — τὸ] καὶ τὸ D. [25] πληροφοροῦντας D. [26] διδόντες et ταῦτα om. D. [27] παρῆλθον γοῦν D. [28] ἔτους — ,ςψια' om. D. [29] καὶ περιφανεστάτη om. D. [30] πρῶτον add. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

nomen apud historicos vulgo concipitur. In epistola Balduini imp. apud Godefridum monachum *Morchuflus*, apud Vincentium Bellovacensem *Morculphus* et *Marculphus*, et sic in Chronico Altissiodorensi. Blondo, *De gestis Venetorum*, est *Murtilus* : eidemque decad. II, lib. VI *Murtilus, vel, ut aliqui habent scriptores, Morchulfus* ; Paulo Æmilio *Myrtius vel Murzuphlus*, Gunthero monacho in *Historia Cpolitana, Murtiphlo*, cum interpretamento *id est flos cordis*. DOUSA.

(24). Βούλευμα ἐπαίνου ἄξιον. Cum pro his in apographo ipso in contextu legeretur ἀτόπημα, quod nos in versione secuti sumus, additumque in margine esset βούλευμα ἐπαίνου ἄξιον, quod videtur Græculi cujusdam sive hominis otiosi commentum, id ipsum perperam in contextum ab operis receptum est. Quod monitum volui, lector nescius ne esses. DOUSA.

(25). Ἑάλω. Ne tantopere decantatam Byzantii oppugnationem, expugnationem et excidium non sine tædio concinamus, vide auctores qui de ea scripsere, inter alios Nicetam, qui fuse et non sine lacrymis oculatus ipse testis prosequitur. Dorotheus Monembasiensis in *Synpsi Historiarum* : Καὶ τότε ἔστειλεν ὁ βασιλεὺς ἤτοι ὁ ῥῆγας τῆς Φράντζας γράμματα νὰ πᾶσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ νὰ ἀφήσουν τὸ ταξίδι τῶν Ἱεροσολύμων. Καὶ ἔτζη ἐπῆγαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κὶτ ἐγάλαν τὰ φουσάτα τῆς στερεᾶς. καὶ τὰ κάτεργα τῶν Βενετίκων τοῦ πελάγου ἀπέξω ἀπὸ τὰ τοιχεῖα. Καὶ ἔδωκαν μέγαν πόλεμον καὶ φοβερόν, καὶ μὲ ταῖς λουμπάρδαις ἔκαμαν χιλιαστρίκις τὰ κάτεργα. καὶ ἐμπῆκαν οἱ Βενέτικοι εἰς τὴν πόλιν πρῶτα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Καὶ τότε ἐμπῆκαν τὰ φουσάτα τὰ ἄλλα, καὶ ἔβαλαν παντίρες ἤτοι φλάμπουρα εἰς τὰ τοιχεῖα, καὶ μὲ μεγάλαις χαραῖς ἐπαιξαν ταῖς τρουμπέτσαις καὶ τὰ ἄλλα παιγνίδια. Καὶ ὡς ἐκυρίευσαν οἱ Φράγκοι τὴν πόλιν, ἐγύρευσαν τὸν βασιλέα καὶ δὲν τὸν ηὗραν. Nullæ hic ad oppugnandam Cpolim summi pontificis litteræ. Totum hoc negotium regis Franciæ fuit. Quomodo vero Veneti primi ante alios ingressi Byzantium dicuntur ? Cum res civium apud summum patrem gereretur vitaque eorum in dubio esset, pactionibus sæpe confusis, Venetiarum dux Ericus Dandulus cum imperatore de pace acturus triremi juxta Cosmedium appellit. Eodem et imperator equo advehitur. Dum de pace et conditionibus disputatur, Latinorum equestres copiæ ex superiore loco subito erumpentes laxis habenis imperatorem petunt, ut vix equo converso periculum effugerit et comitum ejus aliqui caperentur. Exinde maximæ hostiles naves, in quibus paratæ erant scalæ cæteraque instrumenta ad oppugnandum necessaria recta ad mœnia accedunt et occupant. Ex Choniata. ALL.

(26) Ἔτους μὲν ὄντος. Acropolita noster facit annum 6711 : namque decimo mensis Maii in urbem appulere, continuarunt obsidionem menses undecim, quare 11 mensis Aprilis urbem ingressi sunt. Nam si 58 annos eam tenuere Latini, et anno 6769 recuperarunt Græci, si demas occupatæ numerum, qui remanent erunt anni 6711. Choniata in die mensis consinit, in anno non item, tanquam qui anno uno auctior sit ; ait enim eam captam anno 6712. Ex quibus corrigendus est idem Choniata in Balduino : Δεκὰς μὲν οὖν ἐπὶ δυσὶ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς ἐνειστήκει, τῆς ἑβδόμης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ (legitur ὀκτακοσιοστοῦ) δωδεκάτου ἔτους, καὶ ἡ βασιλὶς πόλις πρὸς Λατίνων κεχειρωται. Et alio quoque loco : Πέμπτην ἄγοντος καὶ εἰκοστὴν τοῦ Μαΐου μηνὸς τῆς τότε τρεχούσης ὀγδόης ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ (legitur ὀκτακοσιοστοῦ) τρίτου καὶ δεκάτου ἔτους. ALL.

(27) Ἀπὸ κλίμακος, Choniata, p. 721, 21, et 753, 14. ALL.

(28) Ὅσα μὲν οὖν. Malorum, infortuniorum ac cædium, quibus in clade illa Cpolitana ac Orientalis imperii humanum genus, sed Græcorum potissimum

quæ in excidio ac direptione urbium accidunt, cædes homium, mulierum captivitates, prædas, domorum effossiones, cætera omnia, quibus gladii scelere ac facinore in hostes desæviunt. Itali devicta urbe, veluti e loco superiori impetu facto occidentis **10** oram omnem et orientis partem non minimam excurrere. Primum occidentis partes fugientibus omnibus tanquam ira cœlitum invectum malum eos abigeret, in deditionem subigunt.

ταῦτα λογων καὶ οὐ πρὸς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν· πάντως δὲ νοεῖν ἔξεστι πᾶσιν ὁπόσα ταῖς αἰχμαλωτιζομέναις πόλεσιν ἐπιπέπτωκε πάθη, φονοι ἀνδρῶν, γυναικῶν ἀνδραποδισμοὶ σκυλεύσεις, οἰκιῶν κατασκάψεις, τἄλλά τε πάντα ὁπόσα μαχαίρας ἔργον (29) καθέστηκεν. Ἐπεὶ γουν ἐγκρατεῖς γεγόνασι τῆς πόλεως οἱ Ἰταλοὶ [31], ὡς ἐξ ὑπερδεξίων ὁρμώμενοι τὴν τε δυσμὴν πᾶσαν κατέδραμον, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς ἑῴας μέρος οὐκ ἔλαττον. Πρῶτα μὲν οὖν χειροῦνται τὰ τῆς δυσμῆς, πάντων ὑποφευγοντων αὐτοὺς ὡς ὑπό τινος θειοτέρου ἐλαυνομένων πληγῆς.

5. Imperator Alexius Angelus, quem antea Cpoli declinasse commemoraveram, Philippopolim ve-

ε'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς (30) Ἀλέξιος ὁ Ἄγγελος, ὃν ἀποδρᾶναι ὁ λόγος εἰρήκει τῆς Κωνσταντίνου, ἐπὶ

[31] post Ἰταλοί D διὰ τὰς ἁμαρτίας, ὡς ἦσαν οἱ ἅγιοι τρεῖς παῖδες ποτε καὶ πάσα ἡ θεία Γραφή.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

afflictum est, post Dei omnia disponentis providentiam et in peccata hominum nunquam non sontium sævientis humanitatem, causam Græci Latinis, quorum sæpius alias furorem et immanitatem experti fuerant, attribuunt, Latini Græcorum perfidiæ et apostolici culminis odio. Latini-ne an Græcis fides in hoc negotio habenda est? Latini dicent sibi; nam Græci eloquentia omnia invertunt, homines fallaces et leves et ad nimiam assentationem eruditi, profitentes quemadmodum causa inferior dicendo fieri superior posset, otiosi, loquaces, contentionis cupidiores quam veritatis; quibus, ut finiam, jusjurandum jocus est et testimonium ludus. Græci sibi fidem præstandam esse contendunt. Quæ ipsi de Latinis dicunt, ut fidem elevent, non hic congeram. Græcis de Latinis loquentibus fidem nullam esse asseverabunt Latini: contra Græci nullam Latinis de Græci. Sic par pari redditur. Res itaque hæc in obscuro latebit, nec quisquam veritatem inveniet? minime vero. Recurrendum est ad communem judicem, qui momentis rationum ab utrisque auditis sine partium amore aut odio pronuntiat. Is fuerit summus pontifex Innocentius, qui in re gravissima rationibus ponderatis, addito etiam spectatissimorum hominum consilio ad marchionem Montisferrati datis litteris ita deliberavit: *Vos nullam in Græcos jurisdictionem aut potestatem habentes a puritate voti vestri temere declinasse videmini, dum non contra Saracenos arma movistis, non intendentes ad recuperandam Jerusalem, sed Cpolim occupandam, terrenas opes cœlestibus divitiis præferendo. Illud quoque longe gravius reputatur, quod quidam nec religioni nec ætati nec sexui pepercerunt, sed fornicationes, adulteria et incestus in oculis omnium exercentes, non solum maritatas et viduas, sed etiam matronas, virgines Deoque dicatas exposuerunt spurcitiis gartionum. Nec imperiales suffecit divitias exhaurire ac diripere spolia majorum pariter et minorum, nisi ad ecclesiarum, thesauros, et quod gravius est, ad ipsarum possessiones extendistis manus vestras, tabulas argenteas de altaribus rapientes, et violatis sacrariis cruces, icones et reliquias asportantes, ut Græcorum ecclesia quantumcunque persecutionibus affligatur, ad obedientiam apostolicæ sedis redire contemnat, quæ in Latinis non nisi perditionis exempla et opera tenebrarum aspexit, ut jam merito illos abhorreat plusquam canes. Tu vero contra jurisdictionem et potestatem indebitam, vel potius usurpatam, apostolicæ sedis legati consilium allegasti, tanquam ex eo vobis lucrari cum præfato adolescente ad instituendum sibi Cpoli tanum imperium proficisci*, etc. Ista vel similia ad alios eorum scribens summus pontifex repetit: *Ecce quod cum mœrore referimus et rubore, unde videbamur hactenus profecisse, deficimus, et angustamur. unde credebamus potissimum dilatari: quomodo enim Græcorum Ecclesia quantumque persecutionibus affligitur, ad unitatem ecclesiasticam et devotionem sedis apostolicæ revertetur, quæ in Latinis nonnisi perditionis exemplum et opera tenebrarum aspexit, ut jam merito illos abhorreat plusquam canes? Illi etenim qui non quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi quærere credebantur, gladio quos exterere debebant in paganos, Christianorum sanguine cruentantes, nec religioni nec ætati nec sexui pepercerunt incestus, adulteria et fornicationes in oculis omnium exercentes, et tam matronas quam virgines etiam Deo dicatas exponentes spurcitiis gartionum. Nec suffecit eisdem imperiales divitias exhaurire ac diripere spolia principum et majorum, nisi ad thesauros ecclesiarum, et quod gravius est, ad ipsarum possessiones extenderent manus suas, tabellas argenteas etiam de altaribus rapientes et inter se confringentes in frusta, violates sacraria et cruces et reliquias asportantes*, etc. Cum autem tabularum argenteorum mentionem fecerit Innocentius, non erit abs re, quod de tabula sive ara templi sanctæ Sophiæ comminiscitur Dorotheus Monembasiensis, ad posterorum memoriam recen-ere. Inter etiam alia sacra ac pretiosa donaria a Venetis aliisque erepta rem quoque commemorat hoc modo: Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ἐπῆραν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερθαύμαστον καὶ ἐξάκουστον ἁγίαν τράπεζαν τῆς αὐτῆς ἁγίας Σοφίας, τὴν πολύτιμον καὶ ὡραιοτάτην ἐξαλαν ἀπὸ τὸν ναόν, καὶ τὴν ἔβαλαν εἰς τὸ καράβι. Καὶ καθὼς ἔκαμναν ἄρματα καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Βενετίαν, ὡ τοῦ θαύματος, πλησίον τῆς νήσου τοῦ μαρμαρᾶ ἄνοιξε τὸ καράβι, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν θάλασσαν ἡ ἁγία τράπεζα, καὶ ἐβούλησεν, καὶ εἶναι ἐκεῖ ἕως τὴν σήμερον. Καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν, καὶ τὸ μαρτυροῦν οἱ πάντες, διότι ὅλο τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅταν κάμνῃ φουρτοῦνα, ἡ θάλασσα ὅλη κάμνῃ νύκτα ροβέρα, εἰς δὲ τὸν τόπον, ὅπου εἶναι ἡ ἁγία αὐτὴ τράπεζα, εἶναι γαλήνην, καὶ δὲν ταράσσεται ἡ θάλασσα, καὶ ὑπηγένουν τινὲς ἐκεῖ μὲ περάματα, καὶ λαμβάνουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἐκείνην, ὁποῦ εἶναι ἡ ἁγία τράπεζα, καὶ μυρίζει θαυμαστώτατα, μυρωδία ἀπὸ τὸ ἅγιον μύρον ὁποῦ ἔχει, καὶ τὸν ἄλλον χρωμάτων. Sed de hoc fides sit penes auctorem ALL.

(29) Τἄλλα πάντα ὁπόσα μαχαίρας ἔργον. Unde ergo habuit sua Blondus? *Sed dante ingenium necessitate, cives convocatos in solemnem pompam sacerdotes secuti sunt inermes, et crucibus iconisque ad fidem comparandum præmissis, tenentes murum armatos, veniam supplices oraverunt, qua facillime impetrata, portis undique patentibus, Latini nominis multitudo undique est ingressa. Quiete urbi data proceres in consilio decreverunt* etc. ALL.

(30) Ὁ μὲν οὖν βασιλεύς. Debellum fugisse tradit Choniata. ALL.

τὴν Φιλιππούπολιν ἀφικόμενος καὶ μὴ πρὸς τῶν οἰκητόρων δεχθεὶς ἐπὶ τὴν Μοσυνούπολιν ἀφικνεῖται κἀκεῖσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Ἀλέξιος δὲ ὁ Δούκας (31), ὃς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου ἀπέκτεινε (32), βουλόμενος ἐκ κήδους αὐτῷ προσαρμόσασθαι ἅμα τε τὸν τοῦ Ἰσαακίου υἱὸν πεφόνευκε καὶ ἅμα τὴν τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου θυγατέρα Εὐδοκιαν προσηγάγετο εἰς γυναῖκα, ὑστάτην οὖσαν τῶν θυγατέρων ἐκείνου. Τρεῖς γὰρ (33) ὑπῆρχον αὐτῷ, καὶ ἡ μὲν πρώτη Εἰρήνη κατωνόμαζετο, ἣ καὶ ἀνδρὶ συνέζευξεν Ἀλεξίῳ τῷ Παλαιολόγῳ, ὃν καὶ δεσπότην (34) τετίμηκεν· [P. 5] ἀλλὰ προφάσει οὗτος τῆς Κωνσταντίνου ἁλώσεως. Ἡ δὲ δευτέρα ἐκαλεῖτο Ἄννα, εἰς ἣν Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν ἐπεγάμβρευσεν. Ἡ δὲ τρίτη Εὐδοκία κατωνομάζετο, ἣν πρὸ καιροῦ ὁ πάτηρ αὐτῆς τῷ κράλῃ (35) Σερβίας συνέζευξεν. Ἐπί τινι

A nieus nec ad accolis exceptus Mosynupolim coufugit, ubi moras trahebat. At Ducas Alexius. qui filium Isaacii peremerat,illius affinitatem ambiens, statim atque Alexium jugulavit, imperatoris Alexii filiam Eudociam, filiarum illius postremam, sibi in matrimonio junxit. Tres etenim filias succeperat, quarum prima Irene Palæologo, qui despotæ dignitate honestatus ante direptionem urbis vitam finierat, collocatur; secunda Anna Theodoro Lascari desponsa; Eudociam tertiam impuberem adhuc nec maturam viro crali Serviœ nuptam dederat, quam ille, ut aiebat, nescio in quo deprehensam patri remisit, cum quo ætatem degebat. Eam Ducas Alexius, exclusa propria, uxorem duxit. Sed potitis Italis Byzantio inde secum inter alia uxorem deferens excessit, certiorque factus

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(31) Ἀλέξιος δὲ ὁ Δούκας. Πολυομίλητος ἐκ πρώης τριχὸς, καὶ ῥυηφενὴς εἰς κοίτας δεικνύμενος, καὶ κουρισίους ἀλόχους παρὰ δίκην ἀποπεμψάμενος, Choniatæ. ALL.

(32) Cum Nicolaum Canebum adolescentem seditiose Byzantii inaugurassent et Isaacius animam ageret, Alexius Bonifacium marchionem accersit, quibus visum est Latinas cohortes in palatium admittendas, quibus Canebus submoveretur. Id cum nuntiassent Ducæ Murtzuphlo, cum multis suis cognatis, et spadone fisco præfecto sibi conciliato, defectionem, quam jam animo fovebat, exclusit: namque intempesta nocte Alexium puerum adit, aitque cognatos ejus, bipenniferos Barbaros, pluresque alios in foribus esse ad eum ob initam cum Latinis familiaritatem et amicitiam obtruncandum. Sic puerum territum complexus per portam plerisqueignotam in tentorium, quod in palatio habebat, quasi liberaturus perducit, et compedibus injectis in teterrimum carcerem conjicit, et sibi insignia imperii sumit, nec non ab aliis imperator de more consalutatur; nec multo post a satellitibus suis Canabum captum custodiæ tradit. Alexio deinceps puero bis venenum propinavit, quod cum ille tum ætatis robore tum antidotis, quibus utebatur, vicisset, eum laqueo tandem præfocat, mense imperii sexto, die octavo. Blondus, *De gestis Venetorum: Et puerum, Alexium, quem datum bis venenum non occiderat, eliso gutture manu propria necavit.* Sabellius, *Ennead.* IX libro quinto : Murtzuphlus *est itaque, quod maxime optabat, consecutus, ut pars una multitudinis eum præfectum urbis, altera belli ducem, tertia imperatorem declararit. Ipse ab ea declaratione confestim satellitum propinquorumque caterva stipatus esse ex publico proripuit in Alexii domum. ac puerum, quem antea veneno petitum necare non potuit, eliso gutture propria necavit manu. homo tam perfidus quam ingratus ; peperitque summum Isaacii beneficium summam ingratitudinem.* Hic, ut videtur, Sabellius Alexios confundit. Namque Alexius Murtzuphlus Alexium Isaacii filium neci tradidit. Beneficia tamen Isaacii collata Alexio non Murtzuphlo fuere, sed Alexio fratri, quod et ipse Sabellius supra viderat, de Alexio puero Isaacii filio sermonem habens: *Qui Isaachium patrem, cujus beneficio magno auri pondere fuisset olim a Turcis redemptus, atque ita humane tractatus ut quamvis multo minor natu esset, vixerit tamen semper cum eo imperante ex æquo, subita vi oppressum privasset luminibus, privatum artissime vinxisset, vinctum in fœdum ac tetrum carcerem conjecisset.* Addit Balduinus epist. ad Innocentium: *Nocte igitur insequenti dominum suum latenter laqueo suffocat in carcere cum quo ipso die*

B *prandium sumpserat Judæ, et clava ferrea, quam tenebat in manu latera morientis et costas inaudita crudelitate confringit. casuque vitam, quam laqueo extorserat, confingit ereptam, ac imperiali sepultura concessa propalatum omnibus, scelus funeris honore dissimulat.* Scias quoque, lector, præter historici fidem a nonnullis notari Guntherum appellare Murciphlum tyrannum, cujus consilio Alexii pater antea obcæcatus et in carcerem conjectus fuerat,cum eo temporis Murtzuphli nulla esset apud imperatorem auctoritas, et præcipui illius facinoris auctores censeantur Theodorus Brana, Georgius Palæologus, Joannes Petraliphas, Constantinus Raulus et Michael Cantacuzenus. ALL.

(33) Τρεῖς γάρ. Choniata, pag. 673, 17. Georgius C Phranza lib. I, cap. 1, præter historiæ fidem duas Alexium Comnenum imperatorem filias generasse scribit, *quarum natu grandiorem Irenem vocabulo purpurea induere sandalia jussit. quod illam, et cui desponderetur, successores et hæredes post obitum suum fore constituisset*, etc.; exscripsit ex Gregora, lib. IV. Volaterannus, lib. XXIII, non minora turbat ab aliis scriptoribus dissentiens: *Alexius Murtzuphlus cognomento, ut est auctor Acropolita, filiam Annam Theodoro Lascari locavit; fugatusque deinde, uti diximus, a Gallis una cum conjuge Euphrosyna et genero fuit.* Acropolites, quem ipse laudat, non ait Alexii Murtzuphli filiam Annam Theodoro Lascari locatam, sed Alexii imperatoris Isaacii fratri filiam: nam agens de filiabus hujus Alexii, ἡ δὲ δευτέρα, scribit, ἐκαλεῖτο Ἄννα, εἰς ἣν Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν ἐπεγάμβρευσεν. Nullusque est inter scriptores Græcos qui in hoc ab Acropolita dissentiat. Quis porro æquo animo ferret, dummodo D in rebus Græcis omnino jejunus non sit, Euphrosynam uxorem ejusdem Alexii Angeli, Isaacii fratris, uxorem dici Murtzuphli, cujus Eudocia Alexii Angeli memoratur ? ALL.

(34) *Despotæ* nomine, quod in hoc libello sæpius occurrit, in aula Cpolitana vocabantur filii, fratres generi imperatoris, sebastocrator, Cæsar et patriarchæ. Sed κατὰ ἐξοχήν ita dictus fuit imperii successor, filiorum natu maximus. Nonnunquam et aliis principibus amicitiæ aut affinitatis ergo deferebant. Quæ omnia accuratissime Meursius observavit in Glossario. DOUSA.

(35) Κράλης *rex*. Idem quod Polonorum lingua *Crol*. Τὸν κράλην Σερβίας Nicephorus Gregoras non semel nominat; et ὁ κράλης Οὐγγρίας; in sancto quodam patriarchæ anonymi apud Leunclavium, in *Jure Græco-Romano*; κράλαινα *regina* Gregoræ, lib. VII, κραλίτζα in *Chronico Cpolitano* ms. apud Meursium. Niceta in Alexio Comneno, lib. III,

Mosynupoli **11** imperatorem Alexium socerum immorari alacri ad eum animo festinat: qui multis alis titulis, sed filiæ potissimum causa ab eodem abhorrebat: affinis nihilominus personam induens Alexium excipit, præparatoque lavacro ut una cum filia lavaret jussit, balneumque ingressum Alexium imperatoris Alexii administri impetu facto invadunt et luminibus spoliant. Traditum est ab oculatis testibus filiam ad balnei fores stantem patrem injuriis lacessere, contra eam a patre pro impudico atque flagitioso amore proscindi. Obcæcatus itaque Ducas Alexium apud Mosynupolim et loca vicina palans vagusque oberrabat: et imperator Alexius inde deflectens Thessalonicam contendit. Itali vero Cpoli excedentes, circaque Mosynupolim immorantes, compertum Alexium Murtzuphium Cpolim avexere, scelusque quod in imperatoris Isaacii filium ediderat ulciscentes auctores fuere ut præceps adigeretur: namque in columnam maximam, cui Tauro nomen est, sublatum egere præcipitem, et hic finis vitæ illius fuit. Sed imperator Alexius Thessalonicam venit.

A δὲ πάλει (36), ὡς ἔφασκον, ταύτην οὗτος φωράσας ἐπὶ τὸν πατέρα πάλιν ἐκπέμπει, καὶ ἔμενεν οὕτως. Ταύτην εἰλήφει ὁ εἰρημένος Δούκας Ἀλέξιος [32], τὴν οἰκείαν καταλιπὼν γαμετήν. Ὡς γοῦν παρὰ τῶν Ἰταλῶν ἐάλω ἡ Κωνσταντίνου, ἀπέδρα καὶ οὗτος ἐκεῖθεν (37), ἐπιφερόμενος καί τὴν σύζυγον Εὐδοκίαν. Μαθὼν δὲ ὡς ἐν Μοσυνοῦπόλει τὰς διατριβὰς ποιεῖται ὁ πενθερὸς αὐτοῦ βασιλεὺς Ἀλέξιος, θαρρούντως πρὸς αὐτὸν ἀπῄει. Ὁ δὲ τοῦτον πολλῶν τε ἄλλων χάριν καὶ οὐδὲν ἧττον τῆς θυγατρὸς ἐμυσάττετο. Κηδειστείας οὖν ὑποδὺς προσωπεῖον ὑποδέχεται τὸν Ἀλέξιον, λουτρόν τε εὐτρεπίσας ἅμα τῇ θυγατρὶ λουθῆναι τοῦτον προστέταχεν. Ἐντὸς οὖν τοῦ λουτῆρος (38) γενομένου τοῦ Ἀλεξίου ἐπεισπίπτουσιν ἀθρόως αὐτῷ οἱ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ὑπηρέται [3], κἀκεῖσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐξορύττουσιν. Ἔφασκον δὲ οἱ ξυντυχόντες ὡς ἡ θυγάτηρ ἑστῶσα παρὰ τὴν θύραν τοῦ λουτροῦ τὸν πατέρα ὕβρισεν ἔπλυνε, κἀκεῖνος ταύτην τῆς ἀναιδείας καὶ τῆς ἀσελγοῦς ἀγαπήσεως ἐλοιδόρει. Τυφλὸς οὖν γεγονὼς ὁ ἀχλωθεὶς Δούκας Ἀλέξιος περὶ τὰ τῆς Μοσυνουπόλεως ἐπλανᾶτο μέρη, ἀλήτης διερχόμενος τὰ ἐκεῖσε. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἀπάρας ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Θεσσαλονίκης ἐχώρει. Ἐπεὶ δὲ ἐξώρμησεν τῆς Κωνσταντίνου οἱ Ἰταλοὶ καὶ ἀπῆλθον περὶ τὴν Μοσυνούπολιν, εὑρόντες ἐκεῖσε τὸν Μούρτζουφλον εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀπήγαγον (39), τοῦ δὲ δηλωθέντος αὐτοῦ μιάσματος ἀμυνόμενοι, ὅπερ εἰς τὸν υἱὸν

B

[32] ὁ Μούρτζουφλος D. [3] γενομένου τοῦ λουτῆρος οἱ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ἐπεισπιπτουσιν αὐτῷ ὑπηρέται D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

tertiam ejus filiam nomine Eudociam, ipso adhuc Andronicum fugiente et Palæstina apud Ismaelitas oberrante, ab Isaacio patruo (non patre, uti logotheta) Stephano filio Neemani Triballorum principi desponsam scribit. *Triballi* igitur et *Servii* iidem *Serbi* Plinio sunt gentes circa Mæotim. Iidem cum *Sorabis* Ortelio videntur, *Serbi* Cedreno sunt circa Dalmatiam, quos dicit quoque *Scythas* vocari. *Serviam* Dardanos habitasse scribit Volaterranus et Cuspinianus. *Dardania* Ptolomæo, Orosio et aliis Europæ regio, quæ *Mysia mediterranea* vocatur in codice. Illyriæ pars est Æliano in *Variis* et Nicolao apud Stobæum. Σερβία habet Sophianus *Triballi* Mœsiæ inferioris, populi sunt Plinio, Ptolemæo et Straboni, qui eos dicit ad insulam Danubii Peucen pertingere. Hos et *Scythas* quidam vocant. *Servii* dicuntur a Niceta; sed *Bulgares* a Laonico Chalcondyla, Sophiano Lazio et aliis. De *serviis* adi *Pandectas Turcicas* Lunclavii, cap. 37. Dousa.

(36) Ἐπί τινι δὲ πάθει. Rem prosequitur accuratius Niceta, lib. III *De Alexio Comneno*, tertiam filiam Eudociam, cum adhuc Andronicum fugeret et apud Ismaelitas et in Palæstina oberraret Alexius, Isaacium fratrem Stephano Neomanis filio, Triballorum principi despondisse, qui post exiguum tempus in Papyrio monte monachus fit; filium illius eodem nomine Stephanum, paterni principatus domina Eudocia declarata, eam sibi junxisse ex eaque filios suscepisse; postmodum divulso querimoniis amore, cum alter alteri incestuosos amores objceret crescerat que in dies dissidium, Stephanum sive conficto sive vere objecto adulterii crimine, Eudociam sola tenui interula, eaque undique præcisa, ut vix pudendas partes tegeret, ignominiose, quo libitum esset abire concessisse; fratrem Stephani Volscum ejus inhumanitate objurgata orasse ut deposita iracundia, et generis Eudociæ habita ratione, clementius ageret et famæ suæ consuleret, sed cum ingentum illius implacabile movere non posset ipsam Eudociam, ut dignitas ejus postulabat, Dyrrhachium perducendam curasse, patrem Alexium certiorem redditum, filiam lectica aliisque ornamentis muliebribus missis, in ædem suam recepisse. Hæc Byzantium reversa post captam urbem Alexio Mnrszuphlo, qui duas uxores præter fas omne repudiarat, uteam sibi adjungeret, nupserat; sed Murtzuphlo demum luminibus orbato, Larissæ in Thessalia Leoni Sguro in matrimonium a patre Alexio datur. Nota Triballorum principem dici a Choniata quem noster Acropolita cralem Serviæ nuncupat. All.

D

(37) Ἀπέδρα καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν. Choniata præter Eudociam filiam imperatoris secum conductam Euphrosynam quoque Alexii Angeli uxorem lembo impositam secum duxisse narrat in Murtzuphlo, cum duos menses et dies sexdecim imperasset. Sabellius. *Ennead.* IX, lib. V: *Alexius ubi urbem una ex parte captam videt. cum uxore ac pellicibus magnaque vi auri intempesta nocte Byzantium reliqui.* All.

(38) Ἐντὸς οὖν τοῦ λουτῆρος. Choniata causam se nescire ingenue fatetur. All.

(39) Ἀλέξιον εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀπῆγαγόν. Namque non multo post excœcationem a Latinis Ducas comprehensus Byzantium reducitur, et in judicium adductus pro sui defensione afferebat se patriæ proditorem occidisse et pœnis commeritis afflixisse; neque se unum id fecisse, sed reliquos illius cognatos. Verumtamen Latini, repudiatis omnibus, capitis hominem condemnant novo et inusitato supplicii genere: nam in altissimam columnam, quæ in Tauro est, perductum præcipitant. Is aliquandiu in pedes descendens, deinde in caput subversus et humi allisus miserabiliter interiit. Sic Choniata a nostro non dissidens. Paulo aliter narrat Dorotheus Monembasiensis; Οἱ δὲ Φράγγοι ἔταξαν μεγάλα χαρίσματα, ὅποιος τὸν παραδώσει τὸν βασιλέα, καὶ μετὰ χαρίσματα τὰ πολλὰ τὸν προύδωκε

Ἰσαακίου τοῦ βασιλέως εἰργάσατο, κρημνώδει θανάτῳ τοῦτον καταδικάζουσιν · εἰς γὰρ τὸν μέγιστον ἀνάξαντες κίονα, οὗ Ταῦρος (40) ἡ κλῆσις, κάτω βάλλουσι. Καὶ τοιοῦτον μὲν τὸ τέλος αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀφίκετο [34] (41).

ς'. Τῆς οὖν πόλεως [35] κυριεύσαντες οἱ Ἰταλοὶ ἄδειαν A δεδώκασι (42) τοῖς ταύτης οἰκήτορσι τοὺς θέλοντας μένειν τε καὶ ὑπὸ χεῖρα εἶναι αὐτῶν, τοὺς δὲ μὴ ἀκωλύτως ἐκπέρχεσθαι ὅπῃ ἂν βούλοιντο. Ἐξήρχοντο τοίνυν οἱ μὲν φανερῶς, οἱ δὲ καὶ κρύφα, ὅσοι τῶν περιφανεστέρων ἐτύγχανον. Ὁ μὲν οὖν Λάσκαρις Θεόδωρος προεξελθεῖν πέφθακεν ἅμα τῇ γαμετῇ Ἄννῃ, ὃν γαμβρὸν ὁ λόγος (43) φθάσας ἐδήλωσε τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τελεῖν, [καὶ δεσπότην ὑπ' ἐκείνου τετιμημένον [36]. Ἀπελθὼν οὖν οὗτος μετὰ τῆς σφετέρας γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων (ὑπῆρχον γὰρ αὐτῷ θυγάτρια τρία, ὧν ἡ μὲν πρώτη Εἰρήνη, ἡ δὲ δευτέρα Μαρία, ἡ δὲ τρίτη Εὐδοκία κατωνομάζοντο) καὶ ἐπὶ τὴν Νίκαιαν πόλιν γενόμενος παρεκάλει τοὺς Νικαεῖς ἔσω τοῦτον τῆς πόλεως δέξασθαι καὶ ὡς κυρίῳ προσανέχειν αὐτῷ. Οἱ δὲ οὐκ ἐδέχοντο. Λιπαρῶς γοῦν ὁ Λάσκαρις τούτοις προσκείμενος, καὶ κἂν τὴν γυναῖκα μόνην δέξασθαι B ἐκδυσωπῶν, μόλις ἐς τοῦτο πειθηνίους ἐγνώρισεν [37]. Ἀφεὶς οὖν τὴν γυναῖκα οὐτοσὶ κατὰ [P. 6] Νίκαιαν [38] διήρχετο τὰ πέριξ Προύσης (44) τε καὶ τὰ περὶ αὐτήν, ὅπως τε ὑπὸ χεῖρα ταῦτα ποιήσαιτο καὶ ὡς βασιλεὺς ἀντὶ τοῦ πενθεροῦ Ἀλεξίου τούτων κατάρξειεν. Οὗ δὴ καὶ τετύχηκε · καὶ γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἐπὶ τὸν Περσάρχην (45) ἀφίκετο συνήθη τούτῳ τελοῦντα, καὶ συμμαχίαν προσείληφε, καὶ τὰ πρὸς σκοπὸν διεπράξατο. Δύο γοῦν παραδραμόντων ἐνιαυτῶν, καὶ ὡς δεσπότου παρὰ πάντων φημιζομένου τοῦ Λασκάριος, ἐπεὶ συνδρομὴ γέγονε κατὰ Νίκαιαν ἀπό τε περιφανῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν λογάδων τῆς ἐκκλησίας, σκέ-

12 6. Itali urbe potiti civibus potestatem fecere ut qui vellent manerent ac subditi essent ; qui nollent, libere quo vellent proficiscerentur ; jamque qui ante alios eminebant, hi clam, alii palam, sese surripiebant. Theodorus Lascaris, quem imperatoris Alexii generum fuisse ab eodemque despotam declaratum supra oratio nostra narraverat, una cum uxore Anna et filiis (tres namque filiæ illi erant, primo Irene, altera Maria, tertia Eudocia) ante direptionem abscedens et circa Nicæam profectus, Nicænos exorabat ut semet intus reciperent sibique veluti domino obtemperarent. Cum non proficeret, acrius incumbens, et vel uxorem solum admitterent impense deprecans, vix tandem obtinuit. Quare Nicææ uxore relicta circa Prusam loca omnia excurrebat ; eo animo ut illa sibi subjiceret et pro socero Alexio ipse veluti imperator res ageret ac ministraret. Nec spes eum fefellit : nam interim ad Persarum principem sibi amicitia devinctum profectus atque auxiliaribus copiis auctus, quæ jamdiu animo conceperat, perfecit. **13** Duobus itaque annis integris cum omnibus uti despota Lascaris agnosceretur, conventusque ex viris celeberrimis ac ecclesiæ primatibus Nicæam concurrentibus haberetur, illud inter eos agitatum est, qua ratione Theodorus, ad illa usque tempora despota imperator acclamaretur. Patriarcha non aderat :

[34] κρημν. — ἀφίκετο] ἐκ Ταύρου κρημνίζουσι τοῦ κίονος D. [35] Μοσυνουπόλεως D. [36] ἅμα τῇ γαμετῇ Ἄννῃ προεξελθεῖν πέφθακεν τῆς Κωνσταντίνου, δεσπότης ὑπ' ἐκείνου τετιμημένος D. [37] ἀπελθὼν τοίνυν μετὰ καὶ τῶν θυγατρίων Εἰρήνης Μαρίας καὶ Εὐδοκίας εἰς Νίκαιαν παρεκάλει τοὺς Νικαεῖς ἔσω τῆς πόλεως δέξασθαι τοῦτον. Οἱ δὲ οὐκ ἐδέχοντο · ὁ δὲ καὶ κἂν τὴν γυναῖκα δέξασθαι δυσωπῶν μόλις ἔπεισεν D [38] οὐτοσὶ κατὰ Νίκαιαν om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

τῶν Φραγγῶν · καὶ αὐτοὶ ὡς κῦραν τὸν βασιλέα, ἐχώρησαν πολλά, καὶ ἐδιελογίζουνται τί θάνατον νὰ τὸν δώσουν, καὶ ἔτζη ἦσανε τοῦ Λέοντος τοῦ σοφοῦ οἱ χρησμοί, εἰς τὴν κολώναν τὴν γλυπτὴν, ὁποῦ εἶχε πολλὰς προφητείας περὶ τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων, καὶ κατὰ τὸν χρησμὸν ἐκρέμασαν αὐτὸν εἰς τὴν καλώναν, καὶ καθὼς ἔκαμεν αὐτὸς Ἀλεξίου τοῦ βασιλέως, ἔτζη καὶ χειρότερα ἔπαθεν. Et qui ab et exscripsit Matthæus Cigala in *Synopsi historiæ*. Hunc imperasse Nicetas ait menses duos et dies sexdecim, ut verosimile est; Monembasiensis et Cigala annos duos et dies viginti ; Καὶ D ἐβασίλευσε χρόνους δύο ἡμέρας εἴκοσι. Nescio tamen undenum hauserint hi nebulones. ALL.

(40) De Tauri columna, qua regione urbis fuerit vide P. Gyllium, *De topographia Cpoleos*, lib. III, cap. 6. DOUSA.

(41) Εἰς Θεσσαλονίκην ἀφίκετο. Ex qua postea a marchione ad Halmyrum fortunæ suæ respondentem locum habitatum missus est. Choniata : Ὁ δὲ δὴ φυγὰς βασιλεὺς εἰς ὄψιν τῷ Μαρκησίῳ ἐλθών, ἄρτου μετρητοῦ καὶ κοτύλης κεράσματος, τά τῆς βασιλείας ἀνταλλάττεται σύμβολα, καὶ εἰς χῶρον τῇ τύχῃ φιρώνυμον, Ἅλμυρος ὁ χῶρος κικλήσκεται, τὰς διατριβὰς τελέσων ἐκπέμπεται διὰ Εὐφροσύνη τῇ ὁμευνέτιδι. Quod antea de Isancio illius fratre dixerat jussu Alexii : Βιον ἀγρότην ἀντλοῦντα, οἴνῳ τε καὶ σίτῳ μετρητῷ, ὡς τὸν τυχόντα ἰδιώτην διαζῶντα. Addit Gregoras lib. I eumdem, dum in Thracia vagaretur a Montisferrati marchione captum, et opibus quas secum ferebat spoliatum, nudumque dimissum, longo tempore circa Achaiam et Peloponnesum oberrasse : tandem Balduino a Bulgaris capto ab eodem marchione una cum conjuge ad Alemaniæ principem mittitur : Καὶ τὸν δυσπραγῆ ἐν βασιλοῦσιν Ἀλέξιον, καὶ τὴν τούτου σύνευνον Εὐφροσύνην διαποντίους τῷ τῶν Ἀλαμανῶν ἐξέπεμψεν ἄρχοντι. Φεῦ, φεῦ τοῦ καινοῦ τοῦδε καὶ ἀνηκούστου παρὰ Ῥωμαίοις ἀκούσματος, εἰπεῖν δὲ καὶ ἀθεάτου εἰς δεῦρο θεάματος. Vide quæ sequuntur de Alexio, cap. 8. Villarduinus ait una cum conjuge a marchione missum fuisse captivum ad Montemferratum ; in qua re narranda non omnes conveniunt. ALL.

(42) Ἄδειαν δεδώκασι. Non statim initio captivitatis urbis, sed post captum Balduinum, si Nicetæ credimus, p. 834. ALL.

(43) Ὁ λόγος. Cap. 5. ALL.

(44) Τὰ πέριξ Προύσης. Paruere nempe tum temporis Theodoro Prusæi, Nicæenses, Lydi, Philomolpi, Smyrnæi, Ephesii et interjecta oppida ; qui etiam longis navibus fabricatis plerasque insulas postea subegit. Gregoras, p. 13. 14. ALL.

(45) Τὸν Περσάρχην. Iconii nempe Chaichosroem, cum quo pacem facit, et socero illius Manueli Maurozomæ partem imperii concessit, Chonas scilicet Nicetæ historici patriam, et quæ in Phrygia est Laodiceam, et alia loca quæ fluvius Mæander amfractu suo amplectitur, donec in mare immergatur. ALL.

Joannes quippe Camaterus, qui patriarchale solium Italis Byzantium expugnantibus honestabat, Didymotœchum abierat ibique commorabatur : accersitus a Lascari aliisque scripto etiam patriarchatui renuntians noluit accedere. Ideo in ejus locum Michael Auctorianus sufficitur, vir disertus litterarumque non nostrarum solum, sed exterarum etiam peritissimus. Is despotam Theodorum imperatorio diademate coronavit.

γραφῆς ἔμπειρος τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς θύραθεν, ὃς καὶ τὸν δεσπότην (49) Θεόδωρον τῷ βασιλικῷ διαδήματι ἐταινίωσεν.

7. Hinc imperator Lascaris renuntiatus impensius ad res gerendas accingitur, bellisque se plurimis iisque ingentibus exercuit. Itali namque in orientem prætergressi potissmam illius partem debellaverunt, thema siquidem Opsicii et Ægæi necnon Atramytium ipsum Italis cesserat. Baris item et Aulonia, Pœmanenum, Lentiana ad Lopadium, et Bithyniæ omnia ad Nicomediam Italorum imperium subie-

ψις τούτων ἐγένετο ὅπως βασιλεὺς φημισθείη ὁ δεσπότης Θεόδωρος. Παριάρχου (46) δὲ μὴ παρόντος ἐκείσε, — ὁ γὰρ Καματηρὸς Ἰωάννης (47), ὃς τὸν πατριαρχικὸν ἐκόσμει θρόνον ἐνίκα τῆς Κωνσταντίνου ἐκράτησαν Ἰταλοί, περὶ τὸ Διδυμοτοιχον ἀπῆρε κἀκεῖσε τὰς διατριβὰς ἐπεποίητο, καὶ διαμηνυθεὶς παρά τε τοῦ Λασκάριος καὶ τῶν λοιπῶν ἀπηνήνατο τὴν πρὸς αὐτοὺς ἄφιξιν. ἔγγραφον τὴν παραίτησιν ποιησάμενος. Ψηφίζεται γοῦν παριάρχης Μιχαὴλ ὁ Αὐτωρειανὸς (48), λόγιος τυγχάνων καὶ πάσης

ζ'. Ἐντεῦθεν βασιλεὺς ὁ Λάσκαρις (50) ἀναρρευθεὶς συντονώτερον ἐφήψατο τῶν πραγμάτων, μάχαις δὲ προσέκυρσεν οὐκ ὀλίγαις καὶ χαλεπαῖς. Οἵ τε γὰρ Ἰταλοὶ (51) κατὰ τὴν ἑῴαν τὸν πόρον πεποιηκότες τὰ πλείω ταύτης ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποιήσαντο · ὁ τε γὰρ ἅπαν θέμα Ὀψικίου καὶ Αἰγαίου (52) καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Ἀτραμύτιον τῶν Ἰταλῶν ἐγεγόνει, Βάρις (53) τε καὶ Αὐλωνία Ποιμανηνόν τε καὶ Λε-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(46) Πατριάρχης. Patriarchæ summa erat in Ecclesia Orientali dignitas, ut in Occidentali pontificis Romani. Vide Gl. Meursianum, nunquam sine laude nominandum, in πατριαρχης. Joannes vero hic Camaterus patriarcha Cp. ex diacono et chartulario factus est Alexio imp., præfuitque ad captam usque a Latinis urbem, annis 5, mensibus 8, diebus 7. Post urbem captam Didymotœchum (oppidulum Thraciæ, in promontorio, ad Hebrum fluvium, qui illud ambit, situm, *Dimotuc* vulgo) secessit ; ubi cum supervixisset annos 2, menses 2, dies 14, diem suum obiit. Videatur Catalogus sive Notitia patriarcharum Cpolitanorum apud Leunclavium *Juris Græco Romani* lib. IV, Nicetas, in Balduino Flandro. Dousa.

(47) Καματηρὸς Ἰωάννης Hunc ante excisam Cpolim sua sponte urbe egressum Didymotœchum petiisse præter Acropolitam alii quoque narrant. Quid ergo nugatur Ephræmius Byzantinus, qui cum a Latinis tradit ejectum ?

— τοῦτον Ξιφιλίνου
Θανόντος, ἐγκαθίσταται θρόνῳ
Ὁ Καματηρὸς εὐσεβὴς Ἰωάννης,
Ἵδρις σοφίας παντοδαπῆς καὶ λόγων,
Ἐπήβολός τε δογμάτων τῶν ἐνθέων,
Ἐκκλησίας ὢν λευΐτης χαρτοφύλαξ.
Ἐφ' οὗ παρεστήσαντο Λατῖνοι πολιν,
Ὃς ἐξελαθεὶς δυστυχῶς προς Λατίνων
Θρονου πατρίδος τῆς ἱμῆς Βυζαντίδος
Θἰκεῖ Διδυμοτοιχον εἰς ἄστυ φθάσας,
Ἔνθα θανὼν ἔλιπεν ἡλίου φάος.

De illius morte Niceta, p. 837, 2. All.

(48) Μιχαὴλ ὁ Αὐτωριανός. Onufrius Panvinius Historiarum pater in *Chronico ecclesiastico*, ad annum 1206 : *Michael IV Autorianus a Græcis in schismate post obitum Joannis Camateri, contra Thomam Maurocenum Venetum* (a Latinis electum) *99 Cpolitanus patriarcha creatus, sedit in Asia annos quinque, menses sex* Scribendum tamen in logotheta Meursio nostro videtur ψ. δ. π. Μ. ὁ Σαυριανός. Ecce, inquit, in Notitia patriarcharum : Ἐπεὶ ὁ πατριάρχης οὗτος (loquitur de Joanne Camatero, et ei Michaelem Saurianum statim subjicit) ἐν Διδυμοτείχῳ ἐτελεύτησεν ἐχήρευεν ὁ θρόνος χρονον ἕνα, μῆνας δέκα, εἶτα ἐγένετο πατριάρχης ὁ μέγας σακέλλαριος, κύρος Μιχαὴλ ὁ Σαυριανός, ἐν τῇ ἀνατολῇ προβληθεὶς παρα τοῦ βασιλέως καροῦ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρη, καὶ ἐκάθισεν εἰς Νίκαιαν. Qui locus cum hoc logothetæ debet conferri. Dousa. — De hoc Michaele, quemadmodum et de aliis Nicænis patriarchis ad recuperatam a Græcis Cpolim, egimus in opere nostro de perpetua consensione utriusque Ecclesiæ tum Occidentalis tum Orientalis, lib II All.

(49) Ὃς καὶ τὸν δεσπότην. Unde itaque habuit sua Monembasiensis ? Ἠμαφωνήσαν ὅλοι μίαν βουλὴν, καὶ ἐψήφισαν βασιλέα Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν τὸν γέροντα, καὶ ἔτζη εὑτρέπισαν τὸν βασιλικὸν θρόνον, ὁποῦ τὸν ἐπῆραν ἀπὸ τὴν πολιν, καὶ ὅλα τὰ βασιλικὰ φορέματα καὶ τὴν κορώναν, καὶ παλλάτιον βασιλικὸν ἔκαμαν, καὶ εὐτρέπισαν αὐτο. Καὶ ἔτζη ἐπῆραν αὐτὸν τὸν ὑποψήφιον βασιλέα, καὶ ἐπῆγαν ἐν τῇ μητροπόλει Φιλαδελφίας, ὅτι ἔκαμαν τὸν θρονον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐκεῖ ἐκαθέζετον. Καὶ ἐφορε δὲ τὴν βασιλικὴν κορώναν κα τὰ βασιλικὰ φορέματα, καὶ ἐστέφθη ὑπ' αὐτὸν τὸν μητροπολίτην τῆς Φιλαδελφίας βασιλεας. All.

(50) Ὁ Λάσκαρις. Niceta, p. 828, 1. All.

(51) Οἵ τε γὰρ Ἰταλοί. Progressus Latinorum in Oriente adversus Græcos et in illis partibus propagatum imperium tum ab Erico Balduini fratre, tum a Petro Plancio fuse prosequitur Nicetas in Balduino, ex quo tibi pete, si libet. All.

(52) Ψικίου καὶ Αἰγαίου. Sic diserte codex ms. Lege Ὀψικίου. quemadmodum noster postea. Vel certe ψίκιον truncate dixerunt pro Ὀψίκιον, ut μούλτον pro *tumultu*, et multa talia quæ passim in Glossario observavit doctissimus Meursius. Θέματος τοῦ Ὀψικίου meminit etiam Zonaras. *Annal.* tom. III in Constantino Copronymo : *Provinciæ Obsicii* vertit Hieronymus Wolfius. At θέμα (quod erudite, ut omnia, docet Meursius) primitus pro legione accipiebatur, quæ provinciæ alicui imposita. Hinc Glossarium vetus H. Stephani : *legio* τάξις, θέμα. Postea ipsæ provinciæ translato nomine ita appellari cœperunt, quod multis exemplis probat clarissimus glossographus. Quod autem θέμα Ὀψικίου, et quo mundi climate fuerit, disces ex Constantino Porphyrogenneta *Them. Orient.* 4; quem aureolum libellum debemus V. C. Bonaventuræ Vulcanio, ut ejusdem auctoris *Occidentalia Themata* Frederico Morellio, regio apud Gallos interpreti. Dousa.

(53) Hæc Βοάρις cum nuspiam terrarum mihi occurreret, corruptum esse vocabulum judicavi et

τιανὰ μέχι τοῖ Λοπαδίου αὐτοῦ δεσπότας ἐγίνωσκον Ἰταλούς, ἀλλά γε δὴ καὶ τῆς Βιθυνίας πάντα μέχρι καὶ Νικομηδείας αὐτῆς. Ἐντεῦθεν ἐστενοῦτο πολὺ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος. Οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ πρὸς τῶν Ρωμαίων κατεβιάζετο. Ἐν γὰρ τῇ συγχύσει τῆς Κωνσταντίνου ἀλώσεως ἄλλοθεν ἄλλος ἡγεμονες εἶναι τυχόντες ἢ καὶ οἱ τῶν ἄλλων προὔχοντες ὡς οἰκείαν ἀρχὴν τὴν ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποιοῦντο χώραν, ἢ ἐξ αὐτῶν εἰς τοῦτο ὁρμήσαντες ἢ καὶ παρὰ τῶν οἰκητόρων μεταλληθέντες εἰς τὴν τῆς χώρας ἐφέδευσιν. Αὐτίκα Θεόδωρος (54) τε, ὃν καὶ Μωροθεόδωρον ἐπεκάλουν, ἀρχων ἦν τῆς Φιλαδέλφου πόλεως, ἕτερος δὲ Σάββας τοὐπίκλην τοῦ ἄστεως ἐδέσποζε τοῦ Σαμψὼν μετὰ καὶ τῶν πλησίον τυγχανόντων αὐτῷ. Παφλαγονίας δὲ πάσης (55) ἐγκρατὴς ἦν Δαβίδ, ἀδελφὸς ὢν Ἀλεξίου τοῦ τῆς Τραπεζοῦντος κρατήσαντος, ὃς καὶ μέγας ὠνομάζετο Κομνηνός, οἱ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου ὑπῆρχον ἔγγονοι, Μανουὴλ τῷ τούτου τεχθέντες υἱῷ. Διὰ ταῦτα ἐν πολλῇ στενοχωρίᾳ τὰ πράγματα ὑπῆρξε τῷ βασιλεῖ Θεοδώρῳ [P.7] Ἀλλὰ τὸν μὲν Μωροθεόδωρον καὶ τὸν Σάββαν εὐχερῶς μετῆλθεν, κἀντεῦθεν ἐδέσποξεν ἀδεῶς Κελβιανοῦ τε παντὸς Μαιάνδρου, Φιλαδελφείας καὶ Νεοκάστρων

runt. Quare imperator Theodorus in summas angustias adductus est. Nec minus a Græcis ipsis urgebatur. Enimvero in perturbatione **14** ac confusione Cpolitanæ direptionis hinc inde alius atque alius cum exercitus ducerent, sive etiam qui aliis præstarent, partem quam ipsi moderabantur, sive id ex semetipsis tentantes, sive ab accolis in locorum propugnationem accersiti, veluti dominatum proprium occupabant. Sic Theodorus cognomento Morotheodorus Philadelphiam dominatui suo subjecit. Alius item cognomento Sabbas Sampsonis urbem cum his quæ adjacebant tenuit. Paphlagoniam universam David Alexii Trapezuntis domini frater, qui et magnus Comnenus vocabatur, imperatoris Andronici nepos uterque ab illius filio progna tus, obtinuit. Propterea in maximis turbinibus ac fluctibus res imperatoris Theodori nutabant, qui primum quidem Morotheodorum et Sabbam facile oppressit, ideoque tuto et sine metu totius Celtiani Mæandri Philadelphiæ et Neocastrorum dominationem tenebat.

η'. Ἀλλ' ἐνταῦθά μοι ὁ λόγος ἀναμεινάτω· ἱστωρῆσαι γὰρ βούλεται τὰ τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ συμβάντα, ἤδη δὲ καὶ τἄλλα τὰ ἐπὶ τῇ ἑσπέρα γενέσθαι φύάσαντα. Ἀφίκετο μὲν, ὡς εἰρήκειν, εἰς Θεσσαλονίκην ὁ εἰρημένος βασιλεύς Ἀλέξιος, καὶ ὑπεδέχθη παρὰ τῆς αὐτοῦ νύμφης, ἣ ἐξ Οὐγγρων μὲν ὥρμητο, ἐπεγαμβρεύθη δὲ τῷ βασιλεῖ Ἰσαακίῳ μετὰ τὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τελευτήν, ἣν καὶ ὡραίαν πάνυ τῷ εἴδει οἱ κατιδόντες ἔφασκον εἶναι. Τῶν γοῦν Ἰταλῶν εἰς πολυμέρειαν τὰ τῆς Ῥωμαίδος κληρωσα-

8. Sed hic paululum coercenda oratio est: namque mihi in animo est, quæ imperatori Alexio contigere, necnon gesta in Occidente reliqua recencere. Appulerat imperator Alexius uti supra memoravi, Thessalonicam, exceptusque est a nuru, genere quidem Ungara, sed imperatori Isaacio post uxoris obitum desponsata, muliere specie nimium egregia ac decora, ut **15** qui illam viderant fassi sunt. Ab Italis itaque Romana ditione in plurimas partes ac homines divisa, Balduinus Flander

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

emendandum Βάρις τε: ad quam emendationem mihi Nicetas facem præluxit in Manuele Comneno, lib. II: Πολις κατὰ τὴν τῶν Αἰγαιοπελαγιτῶν χώραν τειχίζεται. Βάρη καὶ Αὐλωία παρωνύμως ἔς ἔτι ὠνομασμενη *Baris* ergo ad Ægæum pelagus urbs, quæ et *Aulonia*, circa Helles pontum alicubi. Dousa.

(54) Θεόδωρος. Theodorus cognomento Mangaphas, patria Philadelphiensis, ætate Isaacii Angeli Comneni regnum affectans, primum ejus urbis plebem audacissimam sibi conciliat et jurejurando astringit, Lydisque omnibus ad defectionem impulsis regium nomen usurpavit et argenteam monetam cum imagine sua percussit. Derisa initio defectio fuit. Cum postmodum augesceret, nihil cunctandum ratus Isaacius hominem Philadelphiæ obsidet. Cum diuturna obsidione urbem ad deditionem compellere non posset, paciscitur iis conditionibus ut Theodorus depositis regni insignibus, privatim agat civesque ei pareant ut prius, et obsidibus acceptis Byzantium revertitur. Non multo post Basilius Batatzes plurimos Mangaphæ conjuratos largitionibus corrupit, effecitque ut urbe pelleretur; qui ad Chaicosroem Iconii sultanum profugus auxilia contra Romanos non impetravit, obtinuit tamen ut Turci liberi, qui arcu et pharetra freti Romanos prædabantur, asciscerentur, Sic non parvis copii contractis Phryges, Laodicenses nec non Colossenses innumeris cladibus affecit, mancipiis civium suorum et jumentis abductis, areis æstivo tempore incensis, et obviis qui busque hostilem in modum tractatis. Michaelis quoque archistrategi templum, opus maximum et celeberrimum, incendi passus est. Postmodum ad sultanum rediit: sed imperator largitionibus impetravit ut ille desertus a sultano ac proditus ad se mitteretur, ea tamen conditione ut defectionem nec capite nec mutilatione læsioneque ullius membri lueret. Qua de causa ad diuturnum carcerem est damnatus. Cum displicuisset sultani fratibus, qui regnum cum eo diviserant, quod hominem profugum et supplicem pecuniæ causa Romanorum imperatori prodidisset, iracundiam eorum placavit. Namque aiebat pacificationis ergo illum remisisse, non prodidisse; et hominem vagum in patriam restituisse, ut nec ipse alios nec ipsum alii prosequerentur. Hic Erico circa Adramytium agenti arma infert, et inexspectato superventu et multitudine primum quidem terrorem incutit, sed Errico, cum Martis alea tentanda videretur, ante aleos et per mediam hostium aciem cum suis perrumpente dissipatur: nam Græci equites ad primam Latinorum impressionem et hastarum directionem concitatis equis fugientes, pedestres ordines hostibus trucidandos reliquerunt et spoliandos. Ex Niceta. ALL.

(55) Παφλαγονιας δὴ κασης. David siquidem et Alexius fratres, Manuele Andronici tyranni Romanorum filio nati, alter Ponti Heracleam et Paphlagoniam occupaverat, alter Alexius Œnæum et Sinopem urbes et Trapezunten. Sed quomodo expeditionem Lucaris in Davidem Latinorum auxiliis fultum susceperit eumque debellaverit, disces e Niceia in Balduino. ALL.

imperator eligitur, dux Venetiarum, cum ipse præsens adesset, despotæ dignitate insignitur et non perexiguam rerum accipit partem, ut scilicet rerum omnium quas Franci obtinuissent quartam ipse partem quartæque mediam haberet. Cum vero et marchio non parum in suppetiis afferendis adjuvisset, a Flandro rex Thessalonicæ fit, et sibi Mariam Ungaram, prius, ut jam diximus, imperatori Isaacio desponsatam, matrimonio jungit. Ab hac Alexius imperator excipitur, nec multo post novis rebus inhiare deprehensus urbe pellitur una cum uxore Eudociaque filia, quam Corinthum veniens Sguro illius regionis dynastæ in matrimonium copulat. Sgurus etenim post Byzantinum excidium solus rebellione facta Corintho et locis adjacentibus imperavit, quemadmodum alii aliis. Paululum autem ibidem commoratur, cum a nonnullis insidias

μένον, καὶ τοῦ μὲν ἐκ. Φλάντρας (56) ὡρμημένου Βαλδουίνου βασιλέως ἀναγομευθέντος, τοῦ δὲ δουκὸς Βενετίας, ὃς καὶ αὐτοπροσώπως συνῆν, μερίδα οὐ σμικρὰν ἐσχηκότος καὶ δεσποτικῷ ἀξιώματι τιμηθέντος, ἔχειν τε ἐξ ὅλου, πρὸς τὸ ὅλον (57) ὃ τὸ τῶν Φράγκων ἐκτήσατο γενος, τὸ τέταρτον καὶ τοῦ τετάρτου τὸ ἥμισυ, ἐπειδὴ καί ὁ μαρκέσιος ἀξιόλογον μοῖραν τῇ συμμαχίᾳ ἦν ἐνεγκάμενος, ῥῆξ Θεσσαλονικῆς (58) παρὰ οὐ Φλάντρα τετίμητο, προσλαβόμενος καὶ γυναῖκα τὴν δηλωθεῖσαν Μαρίκν (59) τὴν ἐξ Ουγγριας πρότερον προσηρμοσμένην Ἰσακιω τῷ βασιλεῖ. Ὑπὸ ταύτης, ὡς ἔφην, ὁ βασιλεὺς ὑπεδέχθη Ἀλέξιος. Μετὰ μικρὸν δὲ φωραθεὶς τὰ ἐκεῖσε νεωτεροίζεσθαι ἀπεδιώχθη σὺναμα τῇ γυναικὶ καὶ τῇ θυγατρὶ Εὐδοκίᾳ, ἣν καὶ ἐς Κόρινθον (60) ἀφικόμενος τῷ ἐκεῖσε τῆς χώρας κατάρχοντι συνεζεύξατο Σγουρῷ [39] (61)· ἦν γὰρ καὶ ὁ Σγουρὸς

[39] τῷ Σθουρῷ συνέζευξε. Μικρὸν δὲ τοῖς, omissis reliquis, D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(56) Τοῦ μὲν ἐκ Φλαντρας. Capta Cpoli, cum designationem imperatoris suffragiis esse committendam decretum esset, ex Francis et Longobardis quinque, alii sex dicunt, ex Venetis totidem lectis judicibus, plurium suffragiis sors imperii Balduino Flandriæ comiti obtigit, quod plerique putent Danduli fraude et solertia factum esse, qui eam ob cæcitatem excluderetur, imperium penes eum esse voluit qui hilarioribus esset moribus et ingenio minus ambitioso : sed quod potissimum fuit, tu privatus imperatoris designati principatus quam remotissimus esset e Venetorum ditione, ne si qua controversia cum illo incidisset, plures copias subito ex suo territorio arcessere aut Venetos fines commode invadere aut incursionibus vexare posset, quæ omnia in expedito esse Bonifacio marchioni ex Longobardi a norat. His Dandulus Bonifacium marchionem repulit, Balduinum prætulit, ejus ditionis limites tantum a Venetis distare noverat, quandum Venetiæ a Græcorum provinciis disterminarentur. Pactiones inter eos initas Innocentius non omnes laudavit, quasdam etiam reprobavit. Vide quoque Gregoram, lib. I. Hinc, lector, agnosces, quam insulse recentiores et infimi nominis scriptores, Dorotheus Monembasiensis et Matthæus Cigala, Venetis, inter quos synopses suas historiarum pessime consinnarunt et ediderunt, supparasitentur, qui scribunt Venetos imperium Cpolitanum tenuisse, λαβόντες τὴν βασιλειον οἱ Βενέτικοι τὴς Κωνσταντινουπόλεως, et quod insulsius est, per annos quinquaginta sex vel, ut tradunt, sexaginta et menses octo, additis etiam diebus tredecim, gubernavisse : Ὡρισαν δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Βενέτικοι χρόνους νς', ἄλλοι λέγουν ξ', μῆνας η' καὶ ἡμέρας ιγ', καὶ ὡς ἂν εἶχαν τὴν Κωνοσαντινούπολιν οἱ Βενέτικοι. ALL.

(57) Τὰ ἐξ ὅλου πρὸς τὸ ὅλον. Auctor Vitæ Innocentii : *Totum quidem havere, quod in civitate inventum fuerit, a quolibet duci decet et poni in commune eo loco quo fuerit ordinatum ; de quo tamen havere nobis et hominibus Venetis tres partes debent solvi, pro illo havere quod Alexius quondam imperator vobis et nobis solvere tenebatur. Quartam vero partem nobis retinere debemus, donec fuerimus in ipsa solutione coæquales. Si autem aliquid residuum fuerit, debemus per medietatum inter nos et nos dividere, donec fueritis apaccati. Si vero manus fuerit, ita quod non possit sufficere ad memoratum debitum persolvendum, undecunque fuerit prius havere acquisitum, ex eo debemus dictum ordinem observare, salvis tamen victualibus, quæ debent observari ei dividi tam vestris quam nostris æqualiter, ita quod utraque pars possit inde congrue sustentari. Quod autem residuum fuerit, partiri debet in alio havei e juxta ordinem prænominatum. Vos etiam et homines Veneti libere et absolute absque omni controversia per totum imperium habere debetis omnes honorificentias et possessiones, quas quondam consueristis habere tam in spiritualibus quam in temporalibus, et omnes rationes sive consuetudines quæ sunt inscripto et sine scripto.* Ex pactis et conventionibus de præda dividenda. ALL.

(58) Θεσσαλονίκης. De Thessalonica Joannes Tzetzes Chil. 10, v. 175, Historia 316. Joannes Stauracius, *De miraculis S. Demetrii* : Θεσσαλονίκη πόλις δὲ αὕτη περιφανὴς καὶ λαμπρὰ, καὶ Μακεδόνων μὲν κορυφὴ, Θετταλίας δὲ πάσης ὑπεροιδουμένη καὶ ὑπεροίχουσα, οἷς τε παντοδαπαῖς ὀλβίζεται χάρισι καὶ οἷς εἴλών καλῶν ἁπάντων ἐνάγλοίζεται. Eamdem in oculis curioso aspectu ponit Joannes Caminiata, non intimi temporis scriptor, *De excidio Thessalonicensi*, c. 4-6. ALL.

(59) Τὴν δηλωθεῖσαν Μαρίκν. Choniata in Balduino p. 792. ALL.

(60) Ἦν καὶ εἰς Κόρινθον. Alexius enim a septentrionalibus littoribus, ad quos fuerat a marchione transmissus, avulsus, in Thessalica Tempe pervenerat, ac filiam Eudociam Sguro in matrimonium coltocarat. Nicetas in Balduino. ALL.

(61) Sgurus Nauplio ortus vi magis quam voluntate popularium principatum tenant a patre susceptum, non sine sanguine imperans. Turbulentis temporibus Argos dolo, Corinthum latrocinio cepit, et Athenas cum navibus et exercitu per Isthmum traducto adoritur. Idius conatus leni oratione Athenarum præsul Michael Choniata reprimere tentat, sed frustra. Tandem suorum saluti fortiter consulens militari prudentia grassatorem arcet. Sgurus iram suam in eam urbem exstimulat cujus arcem expugnare non potuit ; quare villas incendit, greges armentaque rapit. Et post dies aliquot soluta obsidione Thebas oppugnat et capit ; et Thermopylis superatis per Œtam montem descendens, Larissæ cum Alexio imperatore conjungitur. Cum postea marchio in Græciam transitum tentaret, ipse Thermopylarum angustias ei imminentum eis mon em, aliaque loca quæ Græciæ aditum intercludunt, custodiebat. Sed Græcorum ignavia in illis a marchione superatus locum

ουτος μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντίνου ἅλωσιν νεωτερίσας καθ' ἑαυτὸν, καὶ Κορίνθου ἀρχων καὶ τῶν περὶ ταύτην χωρῶν, ὡς καὶ ἑτέρων ἕτεροι. Μικρὸν δὲ καὶ τοῖς ἐκεῖσε προσδιατρίψας, γνοὺς παρά τινων ὡς ἁλίσκεσθαι μέλλει, ἀπέδρα. Ἐκ Λογγιβαρδίας δὲ τισι ξυντυχὼν ἁλίσκεται, πρὸς τὸν πρωτεξάδελφον αὐτοῦ Μιχαὴλ τὰς κινήσεις ποιούμενος· ἦν γὰρ οὗτος τότε μέρους τινὸς τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου (62) κρατήσας καὶ πολλὰ τοῖς πρὸς τὰ ἐκεῖσε μέρη ἀφιγμένοις Ἰταλοῖς παρέχων πράγματα. Καὶ ἦν οὗτος δυναστεύων τῆς τοιαύτης χώρας· Ἰωαννίνων γὰρ ἦρχε καὶ Ἄρτης καὶ μέχρι Ναυπάκτου. Ὡς γοῦν ἑάλω παρά τῶν Λογγιβάρδων ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος, καὶ ἀπεμπολεῖται παρ' αὐτῶν σύναμα τῇ γυναικί. Μικρὸν δὲ μετὰ τοῦ Μιχαὴλ προσκαρτερήσας βούλεται πρὸς τὸν τοῦ Ἰκονίου σουλτάνον ἀπελθεῖν, ὃν Ἰαθατίνην (63) ὠνόμαζον. Ἦν γὰρ τούτῳ συνήθης· ὁ γὰρ εἰρημένος Ἰαθατίνης τὰς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ χεῖρας ἀποδρὰς Ἀζατίνου κατάρχοντος τῷ τότε τῶν Μουσουλμάνων, φυγὰς παρὰ τὴν Κωνσταντίνου ᾤχετο, καὶ τῷ βασιλεῖ ὑποδέδεκται Ἀλεξίῳ, βαπτίζεταί τε παρ' αὐτοῦ καὶ υἱοθετεῖται [40]· ὃς καὶ τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ συναπέδρα ἀποδράντι τὴν Κωνσταντίνου [41]. Ἀλλ' [P. 8] οὔπω συχναὶ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ἀφικνεῖται πρὸς αὐτὸν ἀνὴρ κρύφα μηνύων αὐτῷ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μόρον· ὃς καὶ ῥάκεσι πενιχροῖς ἐσταλμένος μετ' αὐτοῦ ἀφικνεῖται, καὶ τοῖς αὐτοῦ καταστὰς γνώριμος Περσάρχης ἐπιφημίζεται. Οὗτος καὶ τῷ βασιλεῖ Θεσδώρῳ ἔν τισι καιροῖς στενοχωρηθέντι [42] χρήσιμος ἀνεφάνη, συμμαχίαν δοὺς καὶ τὰ εἰς εἰρήνην σπεισάμενος [43]· ὡς ἀδελφὴν γὰρ τὴν βασιλίδα Ἄνναν ὠνόμαζεν.

θ' Πρὸς τοῦτον ἡ πᾶσα σπουδὴ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ἀφικέσθαι προσῆν· ἐδυσανάσχετει γὰρ ἔλθεῖν παρὰ τὸν βασιλέα καὶ γαμβρὸς Θεοδώρου [44]. Ἐφοδίοις γοῦν ἀπάρας τῆς τοῦ Μιχαὴλ γῆς καὶ φορῷ χρησάμενος πνεύματι τῇ τῆς Ἀτταλου προσώρμισεν. Ἀσμενέστατα γοῦν παρὰ τοῦ σουλτὰν προσδέδεκται. Ὁ βασιλεὺς δὲ Θεόδωρος διῆγεν ἐν τῇ Νικαίᾳ, καὶ πρεσβεία πρὸς τοῦ σουλτὰν (64) παρ' αὐτὸν ἀφικνεῖται τὴν τοῦ βασιλέως καὶ πενθεροῦ γνωριζουσα ἄφιξιν, καὶ ὡς ἄδικος εἴη ξενικῆς ἐπειλημμένος ἀρχῆς. Ἐταράχθη (65) γοῦν ἐπὶ τοῖς λόγοις ὁ βασιλεύς, καὶ δέος αὐτῷ ἐπεισῆει οὐχὶ σμικρὸν· ὁ μὲν γὰρ σουλτὰν πρόφασιν εἶχε τὸν βασιλέα Ἀλέξιον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ σκοπὸς ἦν αὐτῷ πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων καταδραμεῖν καὶ καταληῖσασθαι ἢ καὶ ὑπὸ ξεῖρα ποιήσασθαι, καὶ ἦν ἐπὶ χυροῦ, ὅ φασι, τῷ βασιλεῖ Θεοδώρῳ τὰ πράγματα. Συναγαγὼν οὖν τοὺς αὐτοῦ ἐπειρᾶτο τούτων, εἴτε αὐτῷ προσανέχοντες ἂν εἶεν εἴτε τῷ πενθερῷ αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ

sibi parari audisset, sese subterduxit, et parvæ Longobardorum manui impingens, dum ad consobrinum Michaelem contendit, capitur. Michael Buippe parti veteris Epiri tunc temporis dominabatur, Italis circa ea loca excurrentibus **16** molestus operosusque. Hic, inquam, usquequaque Michael dominabatur, cum Joanninis et Artæ usque ad Naupactum imperaret. Captus itaque a Longobardis imperator Alexius pretioque redemptus, una cum conjuge ad sultanum Iconii Jathatinem sibi familiaritate notum proficisci deliberat: namque Jathatines e fratris tunc Musulmanarum rerum moderatoris manibus fugiens profugus Cpolim appellit, exceptusque ab imperatore Alexio sacro initiatur lavacro filiusque adoptatur. Hic cum imperatore Alexio Cpoli fugiente una aufugit. Nec multo post vir quidam clam ad ipsum proficiscens fratris obitum nuntiat ; qui vili in veste ac squallente cum nuntio iter ingreditur. Et a suis cognitus Persarum principatui præest, Theodoro imperatori belli discriminibus sæpe afflicto debilitatoque non modo auxiliaribus copiis, sed fœdere etiam pacto (Annam enim imperatricem sororem compellabat) apprime proficuus.

9. Ad hunc ut accederet sua studia convertit omnia Alexius imperator : ad imperatorem enim et generum Theodorum moleste accedebat. Commeatus itaque subvehens e ditione Michaelis solvit, et **17** ventis operam dantibus ad Attali urbem descendit, et quam cupidissime a sultano excipitur Interim Nicææ Theodoro imperatori degenti a sultano legatio mittitur, quæ et imperatoris et soceri nontiaret adventum, et quam injustus esset alieni principatus occupator. Conturbatus animo imperator nimis male timuit totus S. Sultanus enim specie propugnandi Alexii, re autem ipsa Romanos agros omnes excurrere populabundus et ditioni Persicæ addere animum induxerat. Erantque res Theodori in angusto oppido coactæ, et ut aiunt in acie novaculæ. Quare convocatis suis omnibus explorabat, in suamne an in soceri imperatoris Alexii partem abituri essent ? Illi omnes uno ore veluti ex tessera inclamare, aut una cum eo se vivere aut una mori

[40] φυγὰς — υἱοθ.] ἐς Ἀλέξιον ἦκε τοῦτον καὶ παρ' αὐτοῦ υἱοθ. D. [41] ἀποδράντι τῆς Κωνσταντίνου om. D. [42] ἐν-στενοχωρηθέντι om. D. [43] καὶ — σπεισάμενος om. D. [44] πρὸς — Θεόδωρον om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

cedere cogitur ; et aliis etiam cladibus fractus cum Argos et finitima oppida occupata esse cerneret a marchione, in Acrocorintho veluti in antro et in spelunca se abdit, in arduo monte sito ac fere inexpugnabili, vir inhumanus ac efferus, cladibus urbium, hominum cædibus et populorum direptionibus summopere gaudens, qui nec patriæ suæ Nauplio pepercit, et Nicolaum Corinthio. archiepiscopum, cum quo reconciliatus fuerat, inter epulas effosis oculis primum, postea de rupe præcipitavit.

(62) Ἦν γὰρ οὗτος τότε μέρους τινὸς τῆς παλαιᾶς. Blondus, *De gestis Venetorum*, ridicule satis *pariter Goffredus de Villa, Callicus, qui in Achaiæ principatu Dominico de la Dosa successerat, et Michael Comnenos Græcus nobilis cum Peloponeso, nunc Morea dicta, per fraudem Venetæ reipublicæ obedientiamque spoponderunt.* ALL.

(63) Ἰαθατίνην. Gregoras, lib. I. p. 17. ALL.

(64) Πρεσβεία πρὸς τοῦ σουλτάν. Gregoras ex Acropolita, sua habuit, p. 17. ALL.

(65) Ἐταράχθη, Gregoras, p. 17. ALL.

velle. Recollecto igitur animo subdtiorum vocibus imperator Nicæa exit, secum legatum sultani convehens, ocyusque approperaus Philadelphiam occupat. Sultanus cum imperatore Alexio, quem veluti Romanorum escam secum conducebat, in Antiochiam irrupit. Est ea civitas Mæandro adjacens illiusque potiundæ propositum erat. Hinc machinis adactis urbem premebat, **18** et tantum non ceperat. Quod pertimescens Theodorus (neque enim dubium erat quin ea subacta sultano nullum in posterum impedimentum foret, quo minus Romani imperii reliquum debellaret) et veluti in cubo belli exitu posito, sive ut verius dicam, Christi domini, cujus nomen veluti tesseram et signum pii nos circumferimus, præsidio nisus, propere celerat, prius commisso, ne quis attegias aut sarcinas vel quid simile prælio inutile præ necessariis tenui victu vestituque deferrent. Exercitus bina millia hominum non excedebat, quorum octingenti Itali, viri strenui et manu fortes, ut occasio palam fecit, reliqui Romani fuere.

A Ἀλεξίῳ. Οἱ δὲ παρασυδὶ μιᾷ φωνῇ, ὡς ἐκ γνώμης μιᾶς, ἢ συζῆν αὐτῷ ἢ συναπολέσθαι εἰρήκεισαν. Θαρσαλέος γοῦν (66) ὁ βασιλεὺς τοῖς τῶν ὑπὸ χεῖρα λόγοις γενόμενος τῆς Νικαίας ἐξῆει, ἔχων καὶ τὸν τοῦ σουλτὰν πρίσδιν μεθ' ἑαυτοῦ. Ταχύτερόν δὲ τῷ δρόμῳ χρησάμενος ἀφικνεῖται τῇ Φιλαδελφου. Ὁ δὲ σουλτὰν ἐπάρας μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ὃν ὡς δέλεαρ ἐπεφέρετο βασιλέα Ἀλέξιον, τὴν ἔφοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ πεποίηται· πόλις δὲ αὕτη χώρας προκαθημένη Μαιάνδρου (67). Κρατεῖν δὲ οἱ ταύτης ἦν ὁ σκοπός. Διὰ ταῦτα καὶ ἐλεπόλεις ἐστήσατο καὶ ἐπόρθει τὴν πόλιν. Καὶ ἦν γε αὕτη ἐν χρῷ τοῦ ἁλῶναι. Ὅ δὴ καὶ δεδιὼς ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος (ἦν γὰρ καὶ ἀληθὲς ὡς εἰ ταύτης ἐκράτησεν ὁ σουλτὰν, οὐδὲν ἂν αὐτῷ ἐμποδὼν τοῦ μὴ πᾶσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων χειρώσασθαι) καὶ οἷον ἐπὶ κύβου τὸν πόλεμον θεὶς, ἢ μᾶλλον ἀληθῶς εἰπεῖν ἐπὶ τῷ Δεσπότῃ θαῤῥήσας Χριστῷ, οὗ τὴν κλῆσιν ὡς σύσσημόν τι ἢ σφραγῖδα οἱ εὐσεβεῖς ἐπιφέρομεν, ἐπισπεύδει τὸν δρόμον, παραγγείλας μηδένα ἢ σκευὴν φέρειν ἢ ἄχθος ἢ ἕτερόν τι τῶν οὐ λυσιτελούντων ἐν τῷ πολέμῳ, ἄνευ μέντοι τῶν ἀναγκαίων τροφῆς μικρᾶς καὶ ἐνδύματος. Ἦν δὲ ἅπαν (68) αὐτῷ τὸ στράτευμα εἰς δισχιλίους ἠριθμημένον, ὧν ὀκτακόσιοι μὲν Ἰταλοὶ, ἄνδρες γενναῖοι καὶ τὴν χεῖρα σθεναροὶ, ὡς ὁ [P. 9] καιρὸς ἔδειξε, Ῥωμαῖοι δὲ οἱ λοιποὶ ἐτύγχανον.

B

10. Prope itaque Antiochiam factus imperator Porsam legatum, ut remearet ad dominum, dimittit. Ille sultano nuntiat imperatoris accessum, creditu omnino difficilem, adeo ut imperatorem jam adesse jurejurando confirmare necesse fuerit legatum. His auditis sultanus quam celerrime collectis copiis in aciem militem excit. Primum Itali sultani ordines nimium multos adoriuntur, ac manus validæ viriliorisque animi facinoribus effectis fere omnes occumbunt, cum multo plures ac multo numerosiores obtruncassent. Exsuperatis a Musulmano Italis nullo negotio Romanorum exercitus usus est, cujus potior pars fugiens terga vertere, **19** pauci se sistere pugnæ exitum exspectantes. Ubi sultanus pugnam indipiscitur, imperatorem vestigat. Hærentem illum atque attonitum quispiam ministrat. Sic celeritate qua poterat, corporis robore fidens in imperatorem rapitur. Se cognoscunt invicem, et primus sultanus clava caput imperatoris ferit. Ille plaga vertigine correptus equo (quippe equus etiam plaga, nescio an iterata, exterritus) decidit; quo deturbatus et divino auxilio veluti

ι'. Ἐγγύς που γοῦν γενόμενος (69) τῆς Ἀντιοχείας ὁ βασιλεὺς ἀφίησι τὸν πρίσδιν Πέρσην παρὰ τὸν σφέτερον ἀφικέσθαι δεσπότην· καὶ ὃς ἀπῆλθε καὶ μηνύει τῷ σουλτὰν τὴν τοῦ βασιλέως ἔφοδον, δύσπιστον ἐκείνῳ (70) πάνυ τυγχάνουσαν. Ὅρκοις γοῦν ἐβεβαίου ὁ πρίσδις ὡς ἐγγὺς ὁ βασιλεὺς πάρεστιν. Ταῦτα οὖν ἀκηκοὼς ὁ σουλτὰν (71), ὡς εἶχε τάχους, τὰς δυνάμεις συνάγει καὶ παρατάττεται πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐμπίπτουσι γοῦν (72) ταῖς τοῦ σουλτὰν πρώτοις δυνάμεσιν Ἰταλοί. Ἀλλ' ἦν τὸ τῶν Μουσουλμάνων πλῆθος πολύ. Ἔργα δὲ κρατερᾶς χειρὸς ἐνδειξάμενοι καὶ γενναιοτέρας ψυχῆς σχεδὸν πίπτουσι πάντες, ἀπειροπλασίους ξίφους ἔργον ποιήσαντες. Τῶν γοῦν Ἰταλῶν οἱ Μουσουλμάνοι περιγενόμενοι ῥᾷον καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐκράτουν δυνάμεων· καὶ οἱ μὲν προτροπάδην ἔφευγον, ὀλίγοι δὲ ἐκαρτέρουν τὸ τέλος τῆς μάχης ἀποσκομούμενοι. Τῆς μάχης οὖν ἐγκρατὴς γενόμενος (73) ὁ σουλτὰν ἐζήτει τὸν βασιλέα, καὶ δείκνυσί τις τοῦτον αὐτῷ ἐν ἀμηχανίᾳ γενόμενον. Ὡς εἶχε γοῦν τάχους, πρὸς τὸν βασιλέα ὁρμᾷ, τῇ τοῦ σώματος ἰσχύϊ θαῤῥῶν ἐπ' αὐτῷ. Ἔγνωσαν οὖν ἑκάτερους ἑκάτεροι [45]. Καὶ

C

D

[45] ἔγνωσαν — ἑκάτεροι om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(66) Θαρσαλέως γοῦν. Gregoras, p. 18. ALL.

(67) Μαιάνδρου. Anna Comnena, *Alexiados* lib. XIV : Ποταμὸς δὲ ὁ Μαίανδρος περὶ Φρυγίαν σκολιώτατος ποταμῶν ἁπάντων, καὶ καμπὰς συνιχεῖς ποιούμενος.

(68) Ἦν δὲ ἅπαν. Gregoras, p. 18. ALL.

(69) Ἐγγύς που γοῦν γενόμενος. Namque die tertio superat montis Olympi augustias, quæ in maximam porrectæ longitudinem Bithyniam et Phrygiam utramque disterminant, illa versus septentrionem declinante, his versus meridiem et austrum sitis ; quo die undecimo cum pervenisset, Caystrum trajicit, tam longum iter tam brevi dierum intervallo emensus. ALL.

(70) Δύσπιστον ἐκείνῳ. Gregoras, p. 18 ALL.

(71) Ὁ σουλτάν. Gregoras p. 19. ALL.

(72) Ἐμπίπτουσι γοῦν. Gregoras p. 19. Rarum fortitudinis, rarum virtutis bellicæ exemplum ! o animos æternitate dignos, quam sibi ipsi sua morte perperere ! o corpora cedro digna o plagas illas stellis ipsis illustriores ! ὦ τῆς φύσεως περισσότεροί ! mori potuerunt. vinci aut pedem referre non potuernnt. ALL.

(73) Gregoras, p. 20. ALL.

ὁ μὲν σουλτὰν κορύνῃ κατὰ κεφαλῆς πλήττει τὸν βασιλέα, καὶ πίπτει τοῦ ἵππου· ἦν γὰρ τῇ βολῇ σκοτοδινιάσας. Συνεμποδίσθη γάρ, ὡς φασι, τῇ βολῇ καὶ ὁ ἵππος, οὐκ οἶδ' εἰ καὶ τούτου δευτέραν παρὰ τοῦ σουλτὰν λαβόντος πληγήν. Ἔξω δ' οὖν τοῦ ἵππου ὁ βασιλεὺς γενόμενος καὶ οἷον ῥωσθεὶς ὑπὸ θειοτέρας δυναμεως, ἐπὶ πόδας σταθεὶς τὴν σπάθην ἐξάγει τοῦ κουλεοῦ, καὶ τοῦ σουλτὰν ἐνθένδε στραφέντος καὶ ὑβριστικῶς ἐπειποντος, « Λάβετε τουτονί, » πλήττει τοὺς ὀπισθίους πόδας τῆς τοῦ σουλτὰν ἵππου ὁ βασιλεύς· θηλείας δὲ ἐπωχεῖτο καὶ ὑπερμεγέθους. Ὡς ἐκ πύργου γοῦν ὁ σουλτὰν καταβάλλεται, καί οἱ ἀφνηδὸν (74) ἡ κεφαλὴ ἀπονέμνεται, μήτε τοῦ βασιλέως γνόντος μήθ' ἑτέρου τῶν συμπαρόντων τῷ βασιλεῖ παρὰ τοῦ κεκαρατόμηται. Νικᾷ γοῦν ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς τὸ πλεῖστον ἐξηττημένος· οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἐπὶ τὰ πρόσω χωρεῖν μετὰ μετρίων ἐλλελειμμένος. Τοῦτο τοῖς Ῥωμαίοις (75) ἀναψυχῆς ἐγένετο πρόφασις· σπονδὰς γὰρ ἐντεῦθεν ἀῤῥήκτους οἱ Μουσουλμάνοι μετὰ Ῥωμαίων ἐποίησαν. Ἐντεῦθεν τῆς ἐκεῖσε μάχης ἐκεχειρίαν ἔσχεν ὁ βασιλεὺς, τοῖς δ' Ἰταλῶν πολέμοις ἐσχόλαζεν. Προσελάβετο δὲ (76) καὶ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα Ἀλέξιον ἐν τῇ μάχῃ εὑρὼν καὶ τὰ εἰκότα τιμήσας, ἀπήγαγέ τε εἰς Νίκαιαν, καί τῶν βασιλικῶν παρασήμων ἐκδύσας ἐν τῇ τοῦ Ὑακίνθου μονῇ διάγειν ἐκέλευσεν, ἔνθα καὶ θνήσκει· ἡ γὰρ σύζυγος αὐτοῦ Εὐφροσύνη (77) ἐν τῇ τῆς Ἄρτης ἐτελεύτησε χώρᾳ, ἔνθα καὶ ὁ νεκρὸς αὐτῆς κατετέθη.

ια'. Περιεγένετο δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος καὶ τοῦ τῆς Παφλαγονίας (78) κρατοῦντος Δανιδ, καὶ Ἡράκλειαν παρεστήσατο καὶ Ἀμαστριν καὶ τὴν πᾶσαν πέριξ χώραν καὶ τὰ πολίχνια. Πάλιν δὲ μοι τὰ τῆς ἱστορίας βούλεται τὰ ἐν τῇ ἑσπέρᾳ ξυμβάντα συγγράψασθαι. [P. 10] Ἵνα δέ μοι ἡ ἱστορία τοῖς πᾶσιν εὔγνωστος εἴη, δέον ὀλίγ' ἄττα προεξειπεῖν.

Τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου τῆς Κωνσταντίνου (79)

A fultus, erectus strictoque gladio sultani inde reversi, injurioseque conclamantis « Capite hunc, » posteriores equæ, qua immani ille vehebatur, pedes cædit. Indeque tanqum e turri dejecti sultani caput humeris avellitur: a quonam vero abscissum sit, neque imperator ipse neque ex iis qui aderant quispiam perspexit. Potissima itaque sui parte devictus, cum ultra progredi cum millibus haud posset, imperator devicit. Hinc relaxatis animis Romani respirarunt. Perpetuo namque Musulmani cum Romanis, nunquam rescindendo amicitiæ fœdere sociati sunt; quo a Persicis pugnis liber imperator Italorum præliis animum advertebat. Comprehendit et socerum Alexium in acie, quem debito honore affectum Nicæam conduxit, insignibusque imperatoriis **20** spoliatum in Hyacinthi monasterium B relegavit, ubi et diem suum obiit. Conjux illius Euphrosyne in Arta urbe, in qua et sepulta est, vita excessit.

11 Profligavit deinceps imperator Theodorus et Davidem Paphlagoniæ dominum, et in potestatem redigit Heracleam, Amastrim, loca in eis atque oppidula omnia. Rursum cursus orationis id postulat ut quæ gesta sunt in occidente enarrem: ut C vero historia omnibus perspicua sit, pauca quidem prædicenda sunt.

Cum imperator Isaacius rem regeret Cpoli-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(74) Καί οἱ ἀφνηδόν. Gregoras tamen, p. 21, ait caput sultani amputasse Theodorum, idque hasta in altum elatum barbaris exercitibus ostendisse. ALL.

(75) Τοῦτο τοῖς Ῥωμαίοις. Gregoras, p. 21. ALL.

(76) Προσελάβετο δὲ. Gregoras, p. 21. ALL.

(77) Εὐφροσύνη. Erat virili animo mulier, ab ipsa natura dicendi suavitate et lepore ornata, ad præsentia optime administranda et ad futura providentia solertissima, aliis rebus teterrima pestis: præter enim exquisitum ornatum et luxum regium, et in mutando recepto statu et rebus novandis, quibus maritum superabat, ingenio impudici- D tiæ probro atque infamia maritum dehonestabat. Hæc itaque limites transiliens et superiorum Augustarum instituta contemnens imperium in duos principatus divisit: neque enim imperator quidquid erat libitum mandabat, sed illa etiam pari auctoritate quæ visa erant peragebat, imo aliquando pro sua libidine illius jussis intercedebat. In legationibus audiendis duo pretiosa solia conjungebantur, et illa marito cum magno splendore ac pileo gemmis et perspicuis margaritis ornato assidebat, et torques pretiosissimos de collo suspendebat. Aliquando etiam in aliis palatiis sejuncti per vices adorabantur, subditis ab imperatore ad illam salutandam transeuntibus et genua submissius flectentibus. Nonnulli etiam imperatoris consanguinei, qui summos magistratus gerebant, imperatricis splendidas et altas lecticas tanquam mancipia subibant. Ex Choniata in Alexio Comneno. lib. 1. ALL.

(78) Τοῦ τῆς Παφλαγονίας. Vide supra c. 7. ALL.

(79) Ἰσαακίου τοῦ Κωνσταντίνου. Hic, defuncta uxore, Belæ Ungariæ regis filiam nondum annos decem natam per legatos ambit. Sumptus nuptiarum, ne fisci pecunia in simili celebritate minueretur, ab urbibus et provinciis affatim exigit: sed Anchialo finitimas præsertim afflixit et Hæmi montis accolas, οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσκονται, ait Choniata. Hi prius etiam Romanis infensi, per causam abacti pecoris et alias vexationes aperte defecerunt. Auctores defectionis fuere Petrus et Alanus fratres. Ne tamen sine causa res novas moliri viderentur, apud Cupressos imperatorem adeunt, rogantque ut legionibus Romanis aversarentur, et prædium exigui reditus in Hæmo monte sibi assignaretur. Re non impetrata, ut contempti, defectionem domum reversi minantur, et potissimum Asanus homo audacior, qui eo ipso tempore ob impudentiam Joannis sebastocratoris jussu colaphis impingitur. Contumeliis etiam irritati homines isti nefarii gravissimum in Romanos incendium suscitarunt. Bulgari rei difficultate perterriti ab eo conatu abhorrebant. Hinc fratres, ut popularibus metum adimerent, sub Demetrii martyris nomine templum ædificant, in quo multos coegerunt qui dæmoniacos exquisite exprimerent, et furore acti proloquerentur libertatem Bulgaris Deum concedere, Christi martyrem Demetrium neglecta Thessalonica et Romanorum consuetudine ad ipsos pervenisse, adjuturum ad opus. Tum ac si majori spiritu inflarentur exagitarenturque, majoribus

tanam, uxore demortua, quam supra diximus. Ungaram Ungarorum principis filiam uxorem duxit. Cum appararet nuptias easque regias, magnificis quoque sumptibus decorare decrevit. Hinc ex universa Romanorum ditione pecudes, sues ac boves congregabantur. Sed cum harum rerum Bulgaria omnium feracissima sit, plurima quoque ab ea deposcebantur. Bulgari et antea quidem inimici Romanis, illisque multorum bellorum, captivitatum, excidiorum urbium et aliorum sexcentorum infortuniorum per annos plures causa, tandem ab imperatore Basilio, quem non aliam ob causam Bulgaroctonum dictum fama atque **21** auditione accepimus, debellati ad imperatoris usque Isaacii tempora Romanis tributa pendebant. Tum ob ea quæ memoravimus rebellionem moliantur, et ab Asano nescio quo suasore atque impulsore, omnibus quæ intra Hæmum ad Histrum usque excurrunt in potestatem redactis, regio occupatur. Eo res Romana quam maxime afflicta est : Bulgari namque cum Scythæ mutuas operas tradidissent, multi malis Romanos vexarunt. Propterea indignatus imperator Isaacius in unum collectis copiis adversus eos aciem ducit, et maritima prætergressus atque per Mesembriam civitatem iter faciens Hæmum ingreditur. Asanus cum exercitu in oppidulo cui nomen Strinabo immoratur ; et imperator Alexius tentoriis fixis Bulgaros obsidet. Sed ab illis eluditur. Unus enim ex illis transfugam simulans imperatori Scytharum irruptionem denuntiat. Imperator conturbatus nuntio, licet die sequenti oppidulum subacturus esset, loco cedit, nec eam quam inierat redit viam, sed delusus a Bulgaro breviorem nec inconsultus aggreditur. Progredientem itaque et in angusta semita laborantem Bulgari aggrediuntur, militem fundunt, apparatumque omnem bellicum deprædantur, ipsam etiam imperatoris supellectilem diripiunt. Ex Romanis plures cæsi sunt ; qui cum imperatore evaserant **22** pauci admodum fuere et prorsus nudi. Hac victoria, præda spoliisque Romanorum Bulgari nimis et insolenter animos sublevarunt : quippe ex ipsis imperatoriis insignibus pretiosiora conquisierant, et præter ea regias pyramidas, phialas celebres, pecuniæ vim immensam, ipsam etiam imperatoriam crucem, quam sacerdos

A κατάρχοντος, καὶ τῆς γαμετῆς θανούσης αὐτοῦ, ἠγάγετο εἰς γυναῖκα τὴν ἣν προειρήκειν, ἐξ Οὐγγρίας ὡρμημένην, θυγατέρα οὖσαν τοῦ τῶν Οὔγγρων ἄρχοντος. Ἐπεὶ δὲ ἐμελλε τὸν γάμον ποιεῖν καὶ ὑπῆρχον οὗτος βασιλικός, ἀξιόλογα ἔδει γενέσθαι τούτου τὰ ἀναλώματα. Ἐντεῦθεν ἐξ ἁπάσης τῆς Ῥωμαίων ἐπαρχίας πρόβατά τε καὶ χοῖροι καὶ βόες συνήγοντο· Ἐπεὶ δὲ πλείω τῶν ἄλλων ἡ Βουλγάρων τρέφει ταῦτα, καὶ πλείω παρὰ ταύτης ἀπητοῦντο. Τὸ δὲ Βουλγάρων φῦλον (80) ἔκπονδον μὲν τὰ πρῶτα Ῥωμαίοις τελοῦν καὶ πολέμων πολλῶν πρόξενον γεγονὸς αὐτοῖς ἀνδραποδισμῶν τε καὶ ἁλώσεων (81) πόλεων καὶ μυρίων ἄλλων δεινῶν, καὶ ταῦτα ἐν πολλοῖς τοῖς ἔτεσιν, ὕστατα παρὰ τοῦ βασιλέως Βασιλείου (32) χειροῦται, ὃν διὰ ταῦτα Βουλγαροκτόνον ἡ φήμη

B ἐκάλεσε. Μέχρι γοῦν τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου ὑπόφορον τὸ γένος ἐτέλει Ῥωμαίοις, διὰ δὲ τὴν τοιαύτην πρόφασιν μεμελέτηκεν ἀνταρσίαν, καὶ ἀνίσταταί τις Ἀσὰν (83) τοὔνομα καὶ βασιλεύει τῆς χώρας, ἅπαντα τὰ ἐντὸς τοῦ Αἵμου μέχρι καὶ τοῦ Ἴστρου ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος. Ἐκ τούτου οὐκ ὀλίγα πράγματα Ῥωμαίοις ξυνέβη · ἔχοντες γὰρ οἱ Βούλγαροι τὸ Σκυθικὸν σύμμαχον πολλὰ ἐποίουν τῇ Ῥωμαίων δεινά. Τῷ τοι καὶ ὁ βασιλεὺς ἀγανακτήσας Ἰσαάκιος, τὸ τῶν Ῥωμαίων ἅπαν συναγαγὼν εἰς ἓν στράτευμα, κατ' αὐτῶν ἐχώρει. Τὴν γοῦν παράλιον περιὼν καὶ διὰ τῆς Μεσημβρίας πόλεως τὴν ὁδὸν ποιησάμενος ἔσω τοῦ Αἵμου γίνεται. Ὁ δὲ Ἀσὰν μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματος ἐντὸς τοῦ πολιχνίου οὗ δὴ τὸ ὄνομα Στρίναβος εἰσέρχεται, ἔνθα καὶ τὰς

C σκηνὰς ποιησάμενος ὁ βασιλεύς Ἰσαάκιος τοὺς Βουλγάρους ἐπολιόρκει. Καταστρατηγεῖται δὲ παρ' αὐτῶν· τῶν τις Βουλγάρων γάρ προσωπεῖον ὑπενδὺς φυγάδος ἀφικνεῖται παρὰ τὸν βασιλέα καὶ μηνύει αὐτῷ Σκυθῶν ἔφοδον, ὁ δὲ βασιλεύς τῷ λόγῳ θρασυθείς, καὶ ταῦτα τὴν ἐπιοῦσαν τὸ πολίχνιον χειρώσασθαι μέλλων, ἀπανίσταται τοῦ τόπου. Οὐκ ἐξῆλθεν οὖν τὴν ἣν ἐπῆλθεν ὁδόν, ἀλλ' ἐξαπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου τὴν ταχυτέραν τάχα διεξιέναι βεβούλευται. Ἐπεισγίπτουσιν οὖν αὐτῷ διερχομένῳ οἱ Βούλγαροι ἐπί τινι στενωπῷ γενομένῳ, καὶ κατελύουσι τὸ ὑπ' αὐτὸν ἅπαν στράτευμα, καὶ σκυλεύουσι πᾶσαν τὴν τῆς στρατιᾶς ἀποσκευήν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, Πίπτουσι δὲ πολλοὶ τῶν

D Ῥωμαίων. Οἱ δὲ διασωθέντες μετὰ τοῦ βασιλικοῦ

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

vocibus clamitarent jam armis Romanos invadendos, captos omnes ad unum inclementer occidendos, pace et pretio repudiatis. His tota gens concitata ad arma cucurrit, et ex initio defectionis, quæ auspicata fuerunt, animis magnis constabiliuntur, Deum libertati suæ favere. ALL.

(80) Τὸ δὲ Βουλγάρων φῦλον. Gregoras, lib. II, p. 26. ALL.

(81) Ἀνδραποδισμῶν τε καὶ ἁλώσεων. Quæ mala Bulgari in Græcos et eorum regiones intulerint variis excursionibus, aliis atque aliis ducibus, et eorum historiæ, donec a Basilio Bulgaroctono tandem fusi ac debellati sunt, unde illi nomen Bulgaroctono fuit. ALL.

(82) De Basilio Bulgaroctono præter nostrum Acropolitam agit Gregoras, libro secundo ; Zonaras, Cedrenus, Joannes Tzetzes in Chiliad ; reliqui fere omnes historici Græci. De ejus cadavere et sepultura Georgius Pachymeres, lib. I, p. 124. Porro Basilium in eodem templo sepultum tradit Cedrenus : Ταφῆναι δὲ παρεκάλεσε τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν, ὃν καὶ διάδοχον κατέλιπε τῆς ἀρχῆς, ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑβδομον ναῷ τοῦ εὐαγγελίστου καὶ θεολόγου. Ὁ δὴ γέγονεν. ALL.

(83) Ἀσάν. Defectionem Bulgarorum, expeditionem in eos Isaacii imperatoris admodum infelicem, et damna illata Romanis fuse prosequitur Choniata. ALL.

γυμνοί τε ἦσαν καὶ ὀλίγοι πάνυ. Ἐντεῦθεν ἐφυσιώθη τὸ τῶν Βουλγάρων φῦλον, λείαν πολλὴν ἐκ τῶν Ῥωμαίων κερδῆσαν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τῶν βασιλικῶν παρασήμων τὰ τιμιώτερα. [P. 11] Τάς τε γὰρ τοῦ βασιλέως πυραμίδας (84) ἀνελάβοντο καὶ φιάλας τῶν ἐπισήμων καὶ χρῆμα εἰς πλῆθος καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλικὸν σταυρὸν (85) · τῶν τινὸς γὰρ αὐτὸν ἱερέων ῥίψαντος μετὰ μικρὸν ἐφεῦρον ἐν τῷ ποταμῷ, ἐκ χρυσοῦ μὲν κατεσκευασμένον, φέροντα δὲ μέσον ἐκ τοῦ ἁγίου ξύλου, ἐν ᾧπερ ὁ Δεσπότης προσηλώθη μικρὰς παμπόλλας ἔχοντα, ἐν οἷς λείψανά τε πρόσεστι τῶν περιφανεστέρων, μαρτύρων, τῆς Θεομήτορος τὸ γάλα καὶ μέρος τι τῆς ζώνης αὐτῆς (86) καὶ ἄλλα πλεῖστα, ὁπόσα τῶν εὐαγῶν καθειστήκει [46]. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰσαάκιος εἰς τὴν Κωνσταντίνου, οἷον φυγὰς [47] ᾤχετο.

A abjecerat, non multo post in flumine offendunt, ex auro compactam, in media ex sacrosancto ligno, cui Christus Dominus affixus pependerat in modum crucis efformato complectentem, nec non parvas et plurimas thecas habentem, in quibus celebrium martyrum reliquiæ, Deiparæ lac, zonæ ejusdem pars, et reliqua multa, quæ sanctis loculis asservantur, continebantur. Imperator ergo Isaacius Cpolim fugiens se recepit.

[46] καὶ ἄλλα — καθειστήκει om. D. [47] οἷον φυγὰς om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(84) Πυραμὶς erat pileus acuminatus instar pyramidis, Orientalium principum gestamen; cujus postea iterum Georgius meminit : Καὶ τὰ μὲν ἐρυθρὰ πέδιλα ἀπεβάλλετο, καὶ τὴν περιμάργαρον πυραμίδα, ἃ βασιλικὰ σύμβολα. Hoc, adhibito in consilium viro consultissimo ac Byzantinarum rerum peritissimo J. Meursio, didici ex duobus illis auctoris nostri locis. Idemque docetur in Glossario Græco-barbaro iteratæ editionis, iisdem firmatum exemplis. Quibus tertium adde ex Nicæta in Andronico Comneno, lib. II : Τρέπεται πρὸς φυγήν, καὶ τὸ φοινικοβαφὲς πέδιλον τοῦ ποδὸς ἀφλιξάμενος, καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτῷ περιφύλαγμα τὸν σταυρὸν ὁ θεοβλαβὴς ἀποτραχηλισάμενος ἐκεῖ που, καὶ πῖλον βαρβαρικὸν τῇ κεφαλῇ περιθέμενος, ὃς ἐς ὀξὺ λήγων πυραμίδι εἴκασται, τὴν βασιλικὴν εἵστεισιν αὖθις τριήρη. Vocat barbaricum pileum acuminatum et fastigiatum in metam instar pyramidis. Non absimile genus pilei, aut idem forte, videtur fuisse τοῦφα, cujus meminit in Basilio Porphyrogenito Zonaras, *Annal.* tom. III, quem triumphantem incessisse vult ornatum recta tiara aut tupha, τιάρᾳ ταινιωθεὶς ὀρθίᾳ, ἣν τοῦφαν καλεῖ ὁ δημώδης. Subdit : *A typho nimirum et superbia quam in animis gestantium excitat.* Quæ originatio utcunque nonnemini placitura sit fortassis, mihi certe displicet. Apage, apage nugas nugacissimas. Sed et *tufæ* inter signa muta militaria, qualita sunt aquilæ, dracones, vexilla, flamulæ etc., de quibus Vegetius, lib. III, C. V, in emendata V. C. Petri Scriverii editione. Henricus Huntindoniensis, *Hist. Anglor.* lib. 2 : *Ubique ante regem* (Edwinum) *vexilla gestabantur; nec non per plateas illud genus vexilli quod Romani* tuffam *vocant. Angeli* tuf *appellant, ante eum ubilibet ferri solebat.* Idem habetur in Venerabilis Bedæ *Hist.* lib. II, c. 16, unde manifesto desumpsisse videtur Huntindoniensis iste Henricus. Dousa.

(85) Τὸν βασιλικὸν σταυρόν. Intelligit (quod etiam a Meursio habeo) crucem sphæræ terrestri imposita, quam sinistra manu imperator gestabat. Qua re id nimirum innuebat imperator fidei in Christum crucifixum beneficio orbis terrarum imperium se potitum esse. Primusque ita in Augustæone effingi se Justinianus curavit post ædificatum augustissimum S. Sophiæ templum; et ab illo mox reliqui imperatores. Refert Codinus in *Originibus Cpolitanis*, et Suidas v. Ἰουστινιανός. Hæc Meursii nostri conjectura est, cujus mantissam vide ad librum De *Luxu Romanorum*, cap. 8; de globo imperatorio Isidorus *Originum* lib. XVII qui ejus usum atque originem ad Augustum refert his verbis : *Pilam in signa constituisse feruntur Augustus propter nationes sibi cuncto orbe subjectas, ut magis* (legendum puto *imagine*) *figuram orbis ostenderet.* Huic pilæ Constantinus Magnus imp. crucem addidit, teste Nicephoro, lib. VII, cap. 49, et aliis. Videndus amplissimus Cæsar Baronius, ecclesiasticorum Annalium scriptor nobilis, anno 325, quo optimus imperator significare voluit orbem a Christo crucis virtute triumphatum esse. Exemplum Constantini globum cruciferum manu tenentis sunt reliqui imperatores. Vide passim nummos. Sed imperatores non modo in globo imperatorio ferebant crucem, sed et solam absque globo. Quod varia auctorum loca, statuæ et nummi probant. Et Græci, quando cum hostibus confligendum erat, signum crucis secum in aciem efferre et hostibus invictissimi propugnaculi vice objicere solebant. Etiam Bulgarorum regi prodeunti in hostem crucem prælatam Cedrenus auctor est. Conradus a Liechienam abbas Uspergensis in Chron. anno 1101 : *Referebat mihi venerabilis abbas Gerardus, qui tunc crucem Dominicam semper lateri regis contiguus præferebat.* Sed loquitur hic de Christianorum bello adversus Mahometanos Guilielmus Tyrius, lib. XXI, cap. 21 et 22, et lib XXII, cap. 21, docebit principes proprium quemdam habuisse sacerdotem, qui in expeditionibus ex officio crucis signum ferret quem ille *vivificæ crucis bajulum* appellat. Iste est *primarius sacerdos palatii* Cendreno in Constantino Leonis F. Et hoc signum crucis pretiosius, majoreque cultu, honore ac reverentia suspiciebatur et religiosius observabatur, in inclusas haberet primæ crucis particulas. Nam S. crucis lignum per partes (ut ait D. Cyrillus Hierosolymitanus episcopus, Catech. IV, 10 et 13) de monte Calvariæ sparsum est ac totum terrarum orbem replevit. Ejuscemodi cruces non paucæ passim occurrent antiquorum monumenta evolventi. Tale hoc fuisse mihi persuadeo quod auctor noster τὸν βασιλικὸν σταυρὸν appellat, salvo tamen cujusvis judicio. Vide Jacobum Gretserum S. J. theologum, qui hoc omne crucis negotium exactissime atque uberrime tribus tomis persequitur. Quibus lectis opinioni meæ subscribere ac calculum adjicere lectorem candidum nulla erit invidia. Dousa.

(86) Ζώνης αὐτῆς. Ad zonam Virginis Deiparæ quod attinet, ejus quoque καταθέσια Græci celebrabant prid. Kal. Septembres. Menologium clare in mense Augusto : Εἰς τὴν λα' τὰ καταθέσια τῆς τιμίας ζώνης τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Et in Novella Manuelis Comneni de feriis : Καὶ ἡ λα' τοῦ Αὐγούστου διὰ τὴν τῆς τιμίας ζώνης τῆς ἀχράντου Θεοτόκου κατάθεσιν · suggessit amicissimus mihi Meursius Menologium Græcorum ex bibliotheca et interpretatione Guilielmi Sirleti cardinalis, Aug. die 31 : *Commemoratio pretiosæ zonæ sanctissimæ Dei parentis Mariæ, repositæ in venerabili ejus æde, cum zona ipsa relata est ab episcopatu Zelæ sub Justiniano imp. et factum miraculum per impositionem pretiosæ zonæ super reginam Zoem, conjugem Leonis imp.* Dousa.

12. Hinc detrimentis noxisque non paucis Romanos Bulgari affecerunt. Sed et imperatore Isaacio a fratre Alexio obcæcato, eoque Romani imperii habenas moderante, multis prœliis versus Philippopolim Beroemque, ubi protostrator Camytzes depugnans a Bulgaris captus est, Joanne Asani fratre tunc dominante, Romanos Bulgari vexarunt. Asanus enim duos habuit fratres : uni nomen fuit Petro, alteri Joanni. Joannes penes illum residebat, **23** Petro partem e dominio avulsam commisit, ut regeret. Tum magnam Peristhlabam et Probatum et loca adjacentia frater Asanus Petro, ut jure suo ac nutus gubernaret, elargitur. Sic factum est ut ad hunc diem ea loca Petri regio cognominentur. Per integros novem annos cum Asanus regie admodum rem Bulgarorum gessisset, a consobrino suo Ivago, qui se postmodum illico in fugam dederat, jugulatur. Hæres fuit imperii Joannes ipsius frater : renuere namque Bulgari Petro provinciam dominandi tradere.

ιβ'. Ἐντεῦθεν οὐκ ὀλίγα πράγματα Ῥωμαίοις ἐκ Βουλγάρων ὑπῆρχεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως Ἰσαακίου ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου τυφλωθέντος, καὶ αὐτοῦ δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν (87) σκήπτρων ἐπιλημμένου, πόλεμοι πάμπολλοι τοῖς Ῥωμαίοις παρὰ τῶν Βουλγάρων ἐγένοντο περὶ τὰ μέρη τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ Βερόης [48], ἔνθα καὶ ὁ πρωτοστράτωρ (88) Καμύτζης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἑάλω μαχόμενος, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀσὰν Ἰωάννου τότε κατάρχοντος· Ὁ γὰρ δηλωθεὶς Ἀσὰν δύο ἔσχεν ἀδελφούς, ὧν ὁ μὲν Πέτρος ἐκαλεῖτο, ὁ δὲ Ἰωάννης · καὶ τὸν μὲν Ἰωάννην εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, τὸν δὲ Πέτρον (89) τιμῆμά τι κόψας τῆς αὐτοῦ ἐπορχίας ἄρχειν ἐκείνου διεκελεύσατο, ἥ τε μεγάλη Περισθλάβα (90) καὶ ἡ Προβάτους καὶ τὰ περὶ αὐτὰ τῷ Πέτρῳ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀσὰν ὡς οἰκεῖος κλῆρος διεδώρητο, ὅθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὰ τοιαῦτα τοῦ Πέτρου ὀνομάζεται χώρα [49]. Ἐννία γοῦν ἑαυτοὺς διανύσας ὁ Ἀσὰν βασιλικῶν κατάρχων τοῦ Βουλγαρικοῦ γένους φονεύεται παρὰ τοῦ πρωτεξαδέλφου αὐτοῦ Ἰβαγγοῦ (91), ὃς καὶ παραυτίκα ἀπέδρα, βασιλεύει δὲ τοῦ γένους [50] ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ (92) Ἰωάννης [51], μὲ θελησάντων τῶν Βουλγάρων εἰς βασιλείαν τὸν Πέτρον ἀναγαγεῖν · καὶ ὁ τοῦ Ἀσὰν δὲ υἱὸς Ἰωάννης ἔτι ἀφῆλιξ ὑπῆρχεν.

13. Joannes itaque Asani filius tenera adhuc ætate rex Bulgaris constitutus multa in Romanos mala ingessit, et in Italos etiam ipsos, prospere et fortunate : erat enim, cum Cpolis direpta est, Bulgarorum rex. Quando itaque Itali universam Macedoniam subegerunt, res eorum, qui primus Cpoli

ιγ'. Οὗτος οὖν ὁ Ἰωάννης βασιλεὺς Βουλγάρων ὀνομασθεὶς πολλῶν τε τοῖς Ῥωμαίοις αἴτιος (93) ἐγγέγονε κακῶν, εὐτυχῶς δὲ καὶ τοῖς Ἰταλοῖς αὐτοῖς. Ἦν γὰρ οὗτος βασιλεὺς Βουλγάρων, ὁπότε ἡ Κωνσταντίνου ἑάλω. Ὡς γοῦν οἱ Ἰταλοὶ πᾶσαν τὴν τῆς Μακεδονίας (94) χώραν ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποιήσαντο, βα-

[48] ὑπῆρχεν — Βερόης] καὶ τοῦ Ἀλεξίου βασιλεύσαντος πόλεμοι αὐτῷ ἐκ τούτων πολλοὶ περὶ Βέρροιαν D.
[49] ἥ τε — χώρα om. D.
[50] βασ. — γενους om. D.
[51] καὶ βασιλεύει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ἀφήλικος ὄντος τοῦ τοῦ Ἀσὰν υἱοῦ Ἰωάννου D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(87) Αὐτοῦ δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν. Namque Græcorum imperium non minora infortunia sub Alexio sustinuit quam antea sub Isaacio sustinuerat, quæ narrat Choniata in Alexio. ALL.

(88) Quæ sit *protostratoris* dignitas, quod munus, unde melius lididiusque constare possit, nullum luculentiorum auctorem quam amicum nostrum Joannem Meursium tibi nominare possum Videatur ejus Glossarium, an thesaurum dicam ? in Πρωτοστράτωρ. DOUSA.

(89) Τὸν δὲ Πέτρον. Petrus præterea auream corollam capiti imposuit et pedibus coccineos calceos induxit, ut imperalibus insignibus popularibus suis spectabilior ac dignior appareret. ALL.

(90) Περισθλάβα. Anna Comnena, *Alexiad.* lib. VII : Πόλις δὲ αὕτη περιφανὴς περὶ τὸν Ἴστρον διακειμένη, ποτὲ μὲν οὔτ' ὄνομα τοῦτο ἔχουσα βαρβαρικόν, ἀλλ' Ἑλληνίζουσα ἀπό τῆς προσηγορίας μεγάλη πόλις καὶ οὖσα καὶ λεγομένη · ἀφ' οὗ δὲ Μόκρος ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου γενόμενοι, καὶ προσέτι Σαμουὴλ ὁ τελευταῖος τῆς Βουλγαρικῆς δυναστείας, καθάπερ Σεδεκίας τῶν Ἰουδαίων, τῆς ἑσπέρας κατέδραμων, σύνθετον ἐκτήσατο τὴν προσηγορίαν ἀπό τε τῆς Ἑλληνικῆς σημασίας, μεγάλη ἐπονομαζομένη καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Σθλαβογενῶν ἐπισυρομένη τάξιν μεγάλη Περισθλάβα πανταχόθεν τούτοις φημιζομένη. ALL.

(91) Non *Ibanus*, sed *Ibancus*, Ἰβαγκός apud Nicetam semper, et quodam loco Ἰβαγκὸς ὄνομα τῷδε, σημαίνει δὲ ἡ λέξις τὸν Ἰωάννην. Rectius arbitror *Ibanus* sive *Ivanus*, id est *Ivan*, *Iwan*, *Johan*. DOUSA. — Iabncus (sic Joannes a Blachis dicitur) natura et moribus Asano similis et intima familiaritate conjunctus clam cum uxore Asani sorore consuescebat. Id ubi comperisset Asanus, principio uxorem acusare et propter facinoris dissimulationem capitis damnare. Sed verbis uxoris deterritus iram a mulliere in Ibancum transfert, eumque statim intempesta nocte ad se accersit. Ibancus accessum differt, Asanus sollicitat. Tandem causa cur vocaretur Ibancus cognita, gladio sub veste occultato accinctus ingreditur. Asanus nihil moderati in eum cogitans, ad primum ejus aspectum efferatus, ensem quærit. Ibancus facinus occupat et ense in inguine infixo Asanum occidit. Inde elapsus statim ad conscios se confert, et cæde indicata cum eis consilium defectionis init. ALL.

(92) Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Petrus post necem Asani non multum summa rerum potitus est ; qui nec morte naturali, sed miserabiliter a quodam populari confossus vitam finit, et principatus Bulgarorum ad Joannem tertium fratrem transit. Ita Choniata. Acropolita tamen hic noster aliter. Joannes non parvo tempore apud Romanos obses fuerat, cum imperator Isaacius secundum Mysis arma retulisset : sed fuga elapsus domum redierat. Gregoras : Ὁ γάρ τοι τοῦ πρώτου Ἀσὰν ἀδελφὸς καὶ διάδοχος Ἰωάννης. ALL.

(93) Πολλῶν τε τοῖς Ῥωμαίοις αἴτιος. Asano et Petro fratribus spoliandis infestandisque Græcis immanior : cujus res gestas videre est in Choniata. ALL.

(94) Τῆς Μακεδονίας. Quomodo Itali Macedoniam et Græciam reliquam sibi subegerint, narrat Choniata in Balduino. ALL.

σιλικῶς τοῦ πρώτως ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει κατάρξαντος Βαλδουΐνου τὰ κατ' αὐτοὺς διευθύνοντος, καὶ πρὸς τὴν πόλιν Ἀδριανοῦ (95) διεμηνύσαντο ὅπως ὑπ' αὐτοὺς γένηται· ὁ γὰρ βασιλεὺς Βουλγάρων Ἰωάννης προὔλαβε χειρώσασθαι τὴν Φιλιππούπολιν (96) καὶ ἀνδραποδισμὸν μέγαν τῶν Ῥωμαίων ἐκεῖθεν ποιήσασθαι. Μὴ βουληθέντων δὲ τῶν Ἀδριανουπολιτῶν ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι τῶν Ἰταλῶν, ἐκστρατεύουσιν οἱ Ἰταλοὶ οἱ κατ' αὐτῶν [53], αὐτοῦ τε τοῦ βασιλέως Βαλδουΐνου συνόντος αὐτοῖς καὶ τοῦ τὸν τόπον τοῦ δουκὸς ἐπέχοντος Βενετίας ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει. Εἰς στενοχωρίαν γοῦν οὐ μικρὰν ἐλθόντες οἱ τῆς Ἀδριανοῦ οἰκήτορες ἀποστέλλουσι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἰωάννην, [P. 12] ἵνα συναρήται τούτοις καὶ τοῦ ἐπηρμένου κινδύνου ῥύσηται [54]. Ὁ δὲ ἀσμένως δέχεται τοῦτο, καὶ Σκύθας μεθ' ἑαυτοῦ προσλαβόμενος, ἐπεί φανερῶς οὐκ εἶχε τοῖς Λατίνοις μαχέσασθαι [55], περιγενέσθαι βεβούλευται μηχαναῖς [56]. Καί ὁ μὲν ἔκειτο μακράν που τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐκπέμπει δέ κατὰ τῶν Ἰταλῶν τούς Σκύθας τῇ Σκυθικῇ στρατείᾳ χρήσασθαι κατ' αὐτῶν [57]. Ἰταλοῖς μὲν οὖν ἔθος ἐφ' ἵπποις ὑψαύχεσιν ἐποχεῖσθαι καταφράκτοις τε δι' ὅλου εἶναι τοῖς [57] ὅπλοις τοῦ σώματος, κἀντεῦθεν δυσκινήτως κατὰ τῶν ἐναντίων ὁρμῶσι [58]. Σκύθαι δὲ κουφότερον (97) ὡπλισμένοι ἐλευθερώτερον ἐπιπηδῶσι τοῖς ἐναντίοις Οὗ μὴ ξυνιέντες οἱ Ἰταλοὶ παρὰ τῶν Σκυθῶν καταστρατηγοῦνται, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Βαλδουΐνον (98)

A imperium tenuit, regie administrante Balduino pro deditione Adrianopolitas sollicitant: namque rex Bulgarorum Joannes Philippopolim magna Romanorum clade præda ditatus præripuerat. Cum Italorum jugum Adrianopolitæ detrectassent, Itali **24** in eos copias, quibus Balduinus imperator et vices ducis Venetiarum Byzantii gerens præsto aderant, educunt; quare Adrianopolitæ in summas angustias adducti ad regem Bulgarorum Joannem, ut suppetias ferret et a scopulo in tranquillum deduceret, viros delegant. Postulatis ille oblectatus, sociosque sibi Scythas asciscens, cum palam in acie adversus Latinos prodire non posset, ex insidiis eos opprimere statuit. Ipse quidem longe Adrianopoli aberat, Scythas vero in Italos mittit, ut Scythico bellandi

B modo eos aggrederentur. Italis in more est equisi ferocitate exsultantibus vehi, munirique armis circumquaque toto corpore, ideoque segnes ac tardos in hostes ferri. Verum Scythæ, cum levius armentur, liberius adversarios impetunt. Illud ignorantes Itali a Scythis præter opinionem dolis opprimuntur. Balduinus imperator captus et vinculis gravis ad Bulgarorum regem Joannem adducitur; illius caput abscissum, sordibusque internis expurgatum et ornamentis undique circumseptum, poculi loco barbaro inservisse fama est. Adrianopolitæ non statim rem perceperant: nam urbe egressi castris adsultassent Italorum **25** ac bona diripuissent. Re-

[53] αὐτοῦ — Κωνσταντινουπόλει om. D. [54] καί — ῥύσηται om. D. [55] ἐπεί — μαχέσασθαι om. D. [56] μηχαναῖς Λατίνων περιγενέσθαι σπεύδει D. [57] τῇ — αὐτῶν om. D. [57] τε τοῖς om. D. [58] τοῦ — ὁρμῶσι om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(95) Τὴν πόλιν Ἀδριανοῦ. Adrianopolis obsidionem et Joannis machinas prolixius narrat Choniata in Balduino. De hac urbe auctor Vitæ Athanasii patriarchæ Contantinopolitani: Οὗτος ὁ μέγας τὴν ἀρετὴν καὶ σχεδὸν παντί τῷ τόσμῳ διαβόητος Ἀθανάσιος πατρίδα μέν ἔσχε τὸν Ὀδρυσον πόλιν ἀρχαίαν τε καὶ ἐπιφανῆ, οὐ μόνον παντοίοις βρίθουσαν τοῖς ἔξωθεν ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ πάσαις ἀρεταῖς κομῶσαν καὶ πάσης ἀγαθῆς παιδείας ὑπερίχουσαν ἐργαστήριον, ἐξ Ὀρέστου μέν τοῦ πρώτως αὐτὴν ἀνεγείραντος κληθεῖσαν Ὀρεστιάδα, ἐξ Αἰλίου δὲ τοῦ Ἀδριανοῦ τοῦ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις πλατύναντος καὶ κοσμήσαντος καλουμένην Ἀδριανούπολιν, ἥτις ὅσοις περιῤῥεῖται πάντοίοις πάντοθεν ἀγαθοῖς καὶ ποταμοῖς πρὸς τούτοις ἀέννααι ῥέουσιν, ἔξεστι τῷ βουλομένῳ καταμαθεῖν ἐκεῖ δὴ καὶ φοιτήσαντι. De eadem Joannes Tzetzes Chiliad. 8, versu 951. ALL.

(96) Τὴν Φιλιππούπολιν. Choniata in Balduino Flandro, p. 829. ALL.— In hoc ἀνδραποδισμῷ τῶν Ῥωμαίων et miserabili direptione urbis Philippopolis (quæ ab Alexandri Magni patre nomen accepit et incunabula) antiqui scriptores cum Logotheta consentiunt. Inter cæteros testis αὐτόπτης Godefridus Ville-Harduinus, mareschallus Campaniæ, V. N: ait enim Joannem Asanum pulso Reinerio (an Renato) de Utrecht, qui ejus urbis principatum a Balduino imperatore acceperat, ipsam hanc urbem contra fidem datam funditus evertisse, inque incolas plusquam barbarica rabie sæviisse, interemptis crudeliter archiepiscopo proceribusque, ac cæteris in servitutem abductis DOUSA.

(97) Κουφότερον Choniata p. 812. ALL.

(98) Βαλδουΐνον. Choniata, p. 814. Sic vin-

C culis oneratus longo tempore Ternobi fuit. Cum autem Aspietas ad Latinos defecisset, Joannes vir astutus et dolore in dies ingravescente pene in rabiem actus, Balduino educto e carcere pedes a genibus et manus a brachiis securi amputari, deinde ipsum in vallem præcipitari jubet; ubi tertio demum die esca volucrum miserabiliter exspiravit. Hinc patet quantum fallantur ii qui Balduinum fatali morte decessisse aut in bello interfectum tradunt. Et quantum garrit Dorotheus Monembasiensis, qui eum in Oriente post tredecim annos cum pugnaret adversus Theodorum Lascarim defunctum scribit: Καὶ ἐσύναξαν φούσατα πολλὰ, καὶ ἐπῆρεν αὐτὰ ὁ βασιλεὺς ὁ Βαλδουΐνος, καὶ ἐπέρασεν εἰς τὴν ἀνατολὴν, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, καὶ ἐπολέμα ματὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐμάχετον δεκατρεῖς χρόνους, καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν, καὶ τινὲς μὲν λέγουν ὅτι ἀπέθανε τὸν κοινὸν θάνατον, ἄλλοι δὲ λέγουν ὅτι εἰς τὸν θάνατον ἐσκοτώθη. Sabellius quoque

D de ejus morte varia tradit, lib. VI, Ennead. IX: *Balduinus, qui post Byzantium a Gallis et Venetis captam fuerat imperator declaratus, intra annum quo fuit imperio potitus vita decessit. Sunt qui scribunt ad Hadrianopolim victum in hostium potestatem venisse atque in vinculis morte consumptum, alii Byzantii aiunt fato defunctum.* Addit Choniata lectissimos Latinorum equites et hastis vibrandis celebres eo in conflictu cecidisse, et Pleæ comitem Lodoicum; callidissimum malum et omnium Romanarum cladium primum auctorem, Venetiarum ducem Dandulum, clade exercitus ex fugientibus cognita, statim conversis frenis in castra properasse et Byzantium rediisse, intestinis fuga tot parasangarum ruptis et scroto in immensum tumefacto.

liquiæ Italorum in tentoriis, clarissimis luminibus accensis, quasi adessent, media nocte pedem Cpolim referunt. Eo mane cognito ab Adrianopolitanis, quæ in tentoriis remanserant, prædatum itum est. Rex Bulgarorum Adrianopolitarum promissionibus fretus, urbem sibi subjicere avens iter arripit : illi se dedere recusarunt. Sed dolo rex Bulgarorum indignatus ad eos obsidendos animum advertit. Verum apparandis obsidionibus Bulgari omnino inepti sunt ; neque enim admovendarum machinarum ar-

A ὑπ' αὐτῶν ἁλῶναι καὶ δέσμιόν ἀπαχθῆναι πρὸς τὸν βασιλέα Βουλγάρων Ἰωάννην, οὗπερ, ὡς φασι, καὶ τὴν κεφαλὴν μετὰ τὴν σφαγὴν εἰς κύπελλον χρυσατίσαι τῷ βαρβάρῳ, τῶν ἐντὸς ταύτης πάντων κεκαθαρμένην [59] καὶ κόσμῳ περιπυκασθεῖσαν κύκλωθεν. Οἱ μὲν οὖν Ἀδριανουπολῖται ἐκ τοῦ παραυτίκα τὸ γεγονὸς οὐκ ἐγνώρισαν· εἰ γὰρ ᾔδεισαν, ἐξῆσαν ἂν τῆς πόλεως καὶ [60] λείσν αὐτῶν ἐπεποιήκεισαν τὰς Ἰταλικὰς σκηνάς. Οἱ γοῦν ἀπολειφθέντες (99) Ἰταλοί φῶτα (1) λαμπρὰ [61] ἐν ταῖς σφετέραις ἀνάψαντες

[59] τῶν — κεκαθαρμένην om. D. [60] ἐξῆσαν — καὶ om. D. [61] ταῖς σκηναῖς ἅψαντες καὶ μέσον νυκτῶν ἅραντες περὶ D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

Gregoras, lib I, p. 15, 21. Ephræmius Byzantius in Chronico :

Ὁ δ' ἀσμένως δέδεκτο πρεσβείας λόγους,
Καὶ συμμαχικὸν Σκυθικὸν λαβὼν στίφος,
Ἐπεισπεπτωκὼς Ἰταλῶν στρατῷ λάθρα
Τοῦτον τροποῦται καὶ νικᾷ κατὰ κράτος.
Ζωγρεῖ τε καὶ σφῶν κράτωρα Βαλδουΐνον,
Κομῶντα πολλαις ἀρετῶν νεανίαν,
Μάλιστα πασῶν σωφροσύνῃ καὶ δίκῃ.
Ὡς φθὰς προϊστόρησεν ἀνόπιν λόγος·
Ὅντερ καθείρξας μακρὰν ἐν τῷ Τρινόβῳ,
Δράσας τε δεινὰ μυρία κακοτρόπως,
Κατ' ἠλιβάτων κανακρηνίσας τόπων.
Πέρας καθυπέβαλεν οἰκτρῷ θανάτῳ

Quemadmodum itaque nomen Danduli apud Græcos inauspicatum atque infame habitum est, ita Balduini, quamvis eorumdem hostis, gloriosum; cujus etiam vires atque imperium ob amissam libertatem oderant, mores atque ingenium exosculabantur. Græcorum de eo præconia digna quæ lapidi sepulcrali incidantur hic ascribam. Choniata p. 790. Ephræmius in Chronico :

Ἐκ τε Φραγγίσκων Βενετίκων Λωμπάρδων
Ἐπιλεγέντες εὐγενεῖς Ψηγηφόροι
Εἰς ἥνακτα χρίουσι τῆς Κωνσταντίνου
Βαλδουΐνον κόμητα χώρας τῆς Φλάντρας,
Νεανίαν κάλλιστον, ὡραῖον φύσει.
Φιλευσεβῆ τε καὶ φιλοχριστον λίαν,
Πραΰν, ἱλαρὸν, σωφρονέστατον μάλα,
Μερίδα καὶ μέλλοντι διδόντα βίῳ.
Πολλῶν ταμεῖον ἀρετῶν θεοδότων,
Μάλιστ' ἐραστὴν σωφροσύνης καὶ δίκης.
Ὃς εἶχε δὶς κήρυκα τῆς ἑβδομάδος
Τορὸν βοῶντα μὴ καθεύδειν μηδένα
Τῶν βασιλείων ἔνδοθεν καθ' ἑσπέραν,
Μηδὲν νομίμῳ γυναικὶ συνημμένον,
Πόρνῃ δ' ἀθέσμως συμβιοῦν ἠρημένον.
Ἦν καὶ φύλαξ νόμων τε δίκης τ' ἐννόμου,
Γυναικὶ προσσχεῖν οὐ θελήσας οὐδ' ὅλως,
Ὅσον περ ἀπῆν τῆς συνεύνου τὸν χρόνον.
Μηδ' ἂν μέχρι βλέμματος ἐμπαθῆ θέαν,

[ALL

— Nota fatum Balduini imp. A Scythis captus vivusque in hostium potestatem venit, ac primo Joanni Bulgarorum regi, mox carceri traditus, modico tempore post miserabili exitu periit, circa annum 1205. Fuitque Constantinopoli interregnum non prius explorata, quæ ita contigit teste Niceta Captus diu Ternobi fuit : cum autem Aspietes ad Latinos defecisset, Joannes rex propterea vehementissime exacerbatus æstuansque ira, et dolore in dies ingravescente pene in rabiem actus. Balduino educto e carcere pedes ipsi manusque amputari deinde truncum in profundam vallem præcipitari jubet, ubi tertio demum die esca volucrum miserabiliter exspiravit. Hæc Nicetas. Alii in carcere membratim dissectum tradunt, quod uxori Joannis regis matrimonii imperiique sui consortium, si

B ope ejus liberaretur, obtulisse per illam procacem rejectamque falso accusaretur. Mathæus Paris non Bulgariæ reginam, sed puellam quamdam nobilem fuisse dicit, ut infra videbimus. Quibus pro corollario addit noster logotheta, quod ab aliis prætermissum est, Barbarum capiti illius in conviviis illusisse, cranio videlicet maximi principis poculi vice abusum. Neque tamen hoc ipsum categorice astruit : ait enim ὡς φασί. Utcunque tamen hoc in medium relinquendum sit, de nece ipsius Balduini ne dubitatur quidem. Quid igitur sibi volunt illi qui eum post longam peregrinationem et captivitatem carcere eductum sospitem ac incolumem in patriam rediisse volunt ? Scio repertum fuisse quemdam Balduino non absimilem qui se imperatorem et comitem Flandriæ Hannoniæque mentiretur, Nullo namque non tempore inventi sunt qui infimo loco nati mendacio se conati sunt clarissimis inserere familiis. Hoc exemplo Pseudo-Balduini,

C quia nobile est, non gravabor hic, tamen etsi paulo longiuscula sit historia, fide veterum chronographorum ascribere. Darem primum locum Alberto abbati Stadensi, qui circa illa tempora vixit. Cui succederet deinde Godefridus sancti Pantaleonis monachus Coloniensis in diligentissimis quos nuper Marquardi Freheri beneficio accepimus, annalibus sub gestis anni 1225. Possem et alios his adjungere, præclaros quidem et fide dignos, sed stili infaceti homines. Sed horum sordibus omissis audiamus potius sæculi nostri

Florem illibatum populi suadæque medullam, Justum Lipsium. Is in *Monitis et exemplis politicis*, lib. II, c. 5, num. 8, rem narrat. Nonnihil fidei tenebrioni isti ac impostori dedisse videtur Matthæus Paris, scriptor ejus temporis, in Historia majore, ad annum 1225. Adde auctarium Aquicinctinum ad Sigeberti Gemblacensis Chronico, nuper ab Au-

D berto Mræo canonico Antverpiensi publicatum. Jacobus Meyerus Joannis Iperii (qui anno 1294 vivere desiit) Chronico aliisque vetustissimis Flandriæ monumentis et annalibus inspectis, interceptusne sit Balduinus in prælio an occisus parum constare scribit nunquam posthac inventum. De nebulone Balduinum mentiente vide ipsum ad annum 1225. Christianus Massæus, in Chronico, ad annum 1201, captum Adrianopoli imperatorem ab adversariis et abductum in Syriam tradit. Ita variant auctores. DOUSA.

(99) Οἱ γοῦν ἀπολειφθέντες. Choniata p. 814 11. ALL.

(1) Φῶτα hic superfluum possit videri, et e glossula in contextum irrepsisse; cujus sententiæ auctorem habeo Meursium, ex cujus Glossario hæc, quæ unice huc faciunt, deprompta sunt : Τὸ λαμπρὸν, *ignis*. Constantinus, in *Tacticis* : Θέλων μετακινῆσαι ἐκ τοῦ ἁπλήκτου αὐτοῦ ἐποίησε τοῦτο οὕτω, καὶ ἧψε λαμπρὰ, πλλὰ. Glossæ Græco-Barbaræ : Τόπος ὅπου ἅπτουσι λαμπρὸν ἤτοι πῦρ. Pro eodem τολλαμ-

σκηναῖς, καὶ ὑποψίαν δόντες τοῖς πολίταις ὡς πάρεισι, μέσων νυκτῶν φυγάδες ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου χωροῦσι Πρωΐας γοῦν γνόντες τοῦτο οἱ τῆς Ἀδριανοῦ οἰκήτορες τὰ ἐλλελειμμένα ταῖς σκηναῖς ἐληΐσαντο. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Βουλγάρων κατὰ τὰ ὑπεσχημένα τοῖς Ἀδριανου πολίταις ἐγκρατὴς γινέσθαι τῆς σφῶν πόλεως ὥρμησεν· οἱ δὲ ἀπηνήναντο τοῦτο. Δυσανασχετήσας οὖν ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς τῇ ἀπάτῃ πολιορκῆσαι τούτους ἠθέλησεν. Ἀλλ' ἀφυεῖς παντελῶς εἰς πολιορκίαν οἱ Βούλγαροι· οὗτος γὰρ ἐλεπόλεις οἴδασι στῆσαι, οὔθ' ἕτερόν τι τῶν δυναμένων πορθῆσαι διανοήσασθαι. Ἀπάρας γοῦν ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, μὴ ἔχων τὸ ἐμποδὼν (2) ὡς τῶν Ἰταλῶν αὐτοῦ καταπορθηθέντων τὸ ἔσχατον, ἑτέρου δὲ μὴ ὄντος τοῦ ἀνθισταμένου, πᾶσαν κατατρέχει Μακεδονίαν. Δεῖαν οὖν παμπόλλην ἐποιήσατο αὐτάνδρους τὰς πόλεις ἀνδραποδισάμενος καὶ τέλεον κατασκάψας αὐτάς. Τὸ δέ οἱ διανόημα ἦν, ὡς μήποτε Ῥωμαίους ἀνάκλησιν σχεῖν, τῶν σφετέρων ἐπιδράξασθαι πόλεων. Κατέσκαψε γοῦν ἐκ βάθρων αὐτῶν (3) τὴν Φιλιποπόπολιν, θαυμαστὴν [62] ἄγαν οὖσαν, ἥτις παρὰ τῷ Ἕβρῳ κεῖται, εἶτα τὰς ἄλλας πάσας πόλεις, τὴν Ἡράκλειαν, τὸ Πάνιον, τὴν Ῥαιδεστὸν, Χαριούπολιν, Τραϊανούπολιν, Μάκρην, Κλαυδιούπολιν, Υοσυνούπολιν, Περιθώριον καὶ ἄλλας πολλὰς, ἃς ἀριθμεῖν οὐ χρεών. Τὸν δὲ λαὸν ἀπάρας ἐκεῖθεν περὶ τὰς παραῤῥοίας καθίζει τοῦ Ἴστρου, ἐκ τῶν ἰδίων ἠνδραποδισμένων κωμῶν καὶ πόλεων τὰς κλήσεις ἐπιθεὶς ταῖς οἰκήσεσιν. Ἀντάμυναν οὖν, ὡς ἔφασκεν, ἐποιεῖτο τῶν ὧν εἰργάσατο πρὸς Βουλγάρους κακῶν ὁ βασιλεὺς Βασίλειος, [P. 13] καὶ καλεῖσθαι μὲν ἔλεγεν ἐκεῖνον Βουλγαροκτόνον (4), Ῥωμαιοκτόνον δὲ ὠνόμαζεν ἑαυτόν. Μέχρι γοῦν καταντήσας καὶ αὐτῆς (5) τῆς Θεσσαλονίκης ἐκεῖσε θνήσκει πλευρίτιδι νόσῳ κατασχεθείς, ὡς δέ τινες ἔλεγον ὅτι ἐκ θεομηνίας αὐτῷ ὁ θάνατος γέγονεν· ἔδοξε γὰρ αὐτῷ (6) καθ' ὕπνους ἔνοπλον ἄνδρα ἐπιστῆναι αὐτῷ καὶ δόρατι πλῆξαί οἱ τὴν πλευράν. Ἦν γὰρ καὶ ἀληθῶς ὡς οὐδέποτε τῇ Ῥωμαίων τοσαῦτα παρά του ξυνέβη

A tem callent, neque quippiam aliud capiendis urbibus opportunum moliri possunt. Propterea inde discedens, cum nullus illi se opponeret, Italis ab eo penitus debellatis, universam Macedoniam excurrit, præda ingenti locupletatus, urbes cum ipsis habitatoribus spolians funditusque evertens, eo animo ut si quando Romani infortunio desæviente respirassent, propria oppida recuperare nequirent. Quare e fundamentis sustulit Philippopolim, præclaram nimium atque egregiam urbem, quæ Hebro adjacet, alias deinceps **26** universas, Heracleiam, Panium, Rædestum, Chariupolim, Trajanupolim, Macrem, Claudiupolin, Mosynupolim, Peritheorion aliasque quamplurimas, quas enumerare operæ pretium non est. Multitudinem abigens circa Istri fluB enta collocat et ex jam direptis oppidis et urbibus nomina propriis coloniis imponit, damna, ut ipse dictitabat, compensans, quibus imperator Basilius Bulgaros afflixerat, eumque fatebatur dici Bulgaroctonum, se vero Romæoctonum indigitabat. Is usque Thessalonicam perveniens laterali morbo vitam finit, vel ut alii asserebant, ira Numinis tristi morte multatus est. Somniavit enim ab armato sibi adstante hasta latus confodi: nemo enim, nec mentior, e memoria hominum tot ac iste calamitatibus Romanos afflixit, adeo ut a cane nomen illi impositum sit, et Scylo-Joannes ab omnibus compellaretur. Cum enim Scythas sibi devinxisset affinitate cum illis contracta, et mores sibi vindicaret ob ferociorem naturam immaniores, cædibus Romanorum admodum delectabatur. Hoc fatis functo sororis illius filius Phrorilas nomine, Scythide avia in matrimonium ducta regnum Bulgarorum occupat. Filius vero Asani Joannes clam ereptus, ut diximus, ad Scythas asportatur. **27** Et hæc quidem de Bulgaris: reliqua oratio, quibus gesta sunt temporibus enodabit.

[62] θαυμαστὴν — κεῖται om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

πρόν (quod est τὸ λαμπρόν) exstat in Turco-Græcia Crusii. Sed de voce plus satis. Simile autem stratagema legitur apud Livium XXI, 32, Annibalis, cum superato Pyrenæo saltu ad Alpes pervenisset et montanos Gallos debellaret. Leguntur apud eumdem hujuscemodi stratagemata alia, ignibus in castris etiam vacuis accensis ad fallendos hostes. Nam ad ignem nocturnæ in castris vigiliæ agebantur; cujus rei crebra mentio passim in lectione veterum occurrit: Horat. *Od.* 10, lib. I; Virgil. II *Æneid.*; Stat. Papin. *Thebaid.*, lib. IV, lib. VIII et lib. XII; Propert. *Eleg.* 4, lib. IV; Tacitus aliique historici Vide Homerum sub finem VIII *Iliad.* Nocturnum signum castrense ignis, diurnum fumus. Notavit Scholiastes Homeri ad *Iliad.* VXIII; pyrasque incensas lego ad speciem majoris exercitus apud Nicetam in Alexio Comneno Porphyrogenito; sed et in militia ignium alius usus, nempe pro litteris; quod elegantissimus Lipsius observit, *De milit. Romam.* lib. V, dialog. DOUSA.

(2) Μὴ ἔχων τὸ ἐμποδών. Gregoras, lib. I, p. 16. Vide etiam Choniatam in Balduino. ALL.

(3) Ἐκ βάθρων αὐτήν. Anna Comnena, *Alexiad.* lib. XIV. ALL.

(4) Βουλγαροκτόνον. De bello Bulgarico et Basilii imp. triumpho circa annum 4016 consulendus Zonaras, *Annal.* tom. III, in Basilio Porphyrogenito. Meminit et Nicephorus Gregoras. DOUSA.

(5) Καταντήσας καὶ αὐτῆς. Minutatim omnia refert Choniata in Historia, et Joannes Stauracius, *De miraculis S. Demetrii martyris.* ALL.

(6) Ἔδοξε γὰρ αὐτῷ. Hunc fuisse S. Demetrium martyrem Thessalonicensium patronum refert Joannes Stauracius, *De Miraculis S. Demetrii*: Τότε δὴ τότε ὡρὶ τῶν νυκτῶν εἰς τέλος Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ τῆς ἐκδικήσεως ῥομφαίαν ἐστίλβωσε καὶ ὑπέθηξιν ὡς ἐν θηγάνῃ τῷ ζήλῳ τοῦ μάρτυρος. Καὶ αἴφνης ὁ ἄγρυπνος τῷ ὄντι φύλαξ καὶ πολιοῦχος ἡμῶν καὶ μέγας τοῦ μεγάλου βασιλέως στρατιώτης Δημήτριος ἐφιππος ἐφ' ἵππου λευκοῦ τῷ Βουλγαράνακτι φαίνεται, καὶ καιρίαν ἀκοντίζει παραχρῆμα τὸν ἄθλιον. Ὁ δὲ μέγα παραυτίκα ἀνακραγὼν κατεβοᾶτο τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ Μανασσῆ ὡς δῆθεν τρωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ· τοῦτον γὰρ ἐδόκει ὁρᾶν ἱππαζόμενον, ὥπερ εὐγενεῖ καὶ λευκῷ ἵππῳ ἱππάζετο, τῆς σκηνῆς ἔνδον γενόμενον, καὶ λόγχην ἣν περιέφερε τῇ καρδίᾳ τούτου ἐμβάψαντα. Καὶ αὖθις κατεβοᾶτο τούτου καὶ πολλάκις, ὡς καὶ αὐτὸν ταῖς

Πέτρον (9) μετά μεγίστης στρατιᾶς ἐξ Ἰταλίας
μενον καὶ ὡς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν πε-
ένον τὴν ὁίοδον, ἀνηγορευμένον πρὸς τοῦ
α (10) καὶ βασιλέα, αὐτοῦ που γεγεννημένον
προωσάμενόν τε καὶ αὐτὸ τὸ Δυῤῥάχιον γενναίως
ροπώσατο,[P. 14] Ὁ μὲν οὖν ῥηθεὶς Πέτρος γαμ-
ὑπῆρχεν ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ πρώτως βασιλεύσαν-
τοῦ Λατίνων μέρους Βαλδουῖνου καὶ τοῦ μετ'
Ἐῤῥῆ, ἐκαλεῖτο δὲ ἡ αὐτῶν ἀδελφὴ Ἰολέντα,
παῖδες τῷ Πέτρῳ γεγένηνται τρεῖς, ὅ τε Φίλ-
, ὁ Ῥομπέρτος καὶ ὁ Βαλδουῖνος [13], ὧν ὁ μὲν
έρτος καὶ ὁ Βαλδουῖνος τῆς Κωνσταντίνου βε-
εύκασι, τοῦ πρώτου αὐτῶν ἀδελφοῦ τοῦ Φιλίπ-
τῷ ἀδελφῷ Ῥομπέρτῳ τῆς βασιλείας παραχω-
τος. Ὑπῆρχον δέ σφισι καὶ ἀδελφαί, ὧν μία
ἣν, ἣ συνεζύγη ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος. Ὁ μὲν
ηλωθεὶς Θεόδωρος [14], καθὼς εἰρήκειν, τὸ οἰ-
παραλαβὼν στράτευμα ἀντιτάττεται τῷ Πέτρῳ
ὑπερπηδήσαντι τὸ Δυῤῥάχιον καὶ ἐν ταῖς τοῦ
νοῦ δυσχωρίαις γεγενημένῳ. Νικῶσι γοῦν κατὰ κράτος [15] οἱ τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου τὸ τῶν
ων στράτευμα, ὡς πάντας ἅρδην δεσμώτας ποιῆσαι σὺν πᾶσι σκεύεσι, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα
ν ἔργον μαχαίρας γενέσθαι (11). Τοῦτο δὴ τότε μέγα τοῖς Ῥωμαίοις ἐγεγόνει βοήθημα.

καὶ προχειρωσάμενον τὸ Δυῤῥάχιον, ἐκ τοῦ Λατίνων μέρους Βαλδουίνου καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν Ἐῤῥῆ γεν-
κατετροπώσατο. Γαμβρὸς δ' ἦν ὁ Πέτρος Βαλδουίνου ἐπ ἀδελφῇ Ἰολέντα, ἐξ ἧς παῖδες αὐτῷ Φίλιπ-
Ῥομπέρτος καὶ Βαλδουῖνος D. [14] ὁ δὲ τῆς Ἠπείρου Θεοδωρος τὸ D. [15] κατὰ κρατος om. D.

claratumque circa eadem loca imperatorem, Dyrrhachio præoccupato fortiter in fugam vertit. Petrus sororem primi ex Latinis Balduini et successoris illius Erici sibi matrimonio junxerat. Sorori nomen Jolentæ fuit, ex qua tres Petrus susceperat filios, Philippum, Robertum et Balduinum, quorum Robertus et Balduinus, cum primus eorum frater Philippus Roberto administrandi imperii potestatem fecisset, Cpolis regionem tenuerunt. Ex eorum sororibus Maria Theodoro imperatori copulatur. Porro, quem supra innuimus, Theodorus, exercitu coacto, Petro paululum Dyrrhachium prætergresso et inter Albani angustias adducto sese opponit. Ibi Theodori Comneni milites Latinorum copias strenue fundunt, oppressis universis, **29** adeo ut omnes comprehensos vinculis alligarint, impedimenta abripuerint, ipsumque etiam imperatorem Petrum gladio peremerint. Hac victoria res Romana haud minimum sublevata est.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

Ἔνθα καὶ Πέτρον. Anno 1219 Honorio III f. Rom. Petrus hic Cortenæus ex comite Anorensi factus imperator Cpolitanus, eadem agina dicitur in prælio confossus occubuisse. tonius Bonfinius (*Rer. Ungar*: Decad. II lib adit ipsum in Theodori Dyrrhachini tyranni re diem suum obiisse, Iole interim sive Iolanta rium ejus administrante Alii in Thessaliæ salræterjurisjurandi religionem et fidem inte- m scribunt, et toto biennio in squalidoque re fatigatum ac pene enectum tandem ob atum esse anno 1221. Dousa.

1) Ἀνηγορευμένον πρὸς τοῦ πάππα. Latini tores rem aliter narrant, ferunt siquidem deo Henrico imperium ab iis qui Cpoli erant um fuisse Andreæ Ungariæ regi vel socero comiti Petro Antisiodorensi, de quo statim eas pontificem Honorium IIIcertiorem reddietrus tamen potioribus suffragiis vocatus e s Romam cum uxore et filiis et alio comitatu lat, et ab Honorio diademate cingitur in eccle- Laurentii extra muros, nequid juris Orientale rium in Occidentale comparasse videretur, et olitani patriarchæ juribus inungendi Orientis ratoris detractum videretur. Honorius epis- d partiarcham Cpolitanum: *Nos autem licet es denegassemus eisdem, ne quis posset quede superfluo suspicari. quod in Ecclesiæ tanæ præjudicium faceremus, quia timebamultis ne, si sic nobis confusus abscederet. olum sibi sed universo imperio grave dispenimmineret, condescendentes tandem ipsos uo vel alterius præjudicio vel contempsu in ia B. Laurentii foris muros urbis duximus niter coronandos.* Et ut major auctoritas io accederet, comitem illi dedit Joannem nnan tit. S. Praxedis. All.

Ἔργον μαχαίρα γενέσθαι. Hoc quoque aliter nt scriptores Latini, qui scribunt non armis, roditione et perfidia a Theodoro Comneno ca; nam cum in via fœdus cum Theodoro iniisvitatur a Theodoro, et in convivio tum ipse gatus capiuntur, reliquis fugatis aut prostratis, carceri mancipantur. Leguntur ad eumdem Theodorum Honorii epistolæ, quibus eum tanti facinoris accusat, hortaturque ut legatum sedis apostolicæ et Petrum eximat vinculis et solutos abire sinat; et ni pareat, minas gravissimas incutit. Et liberasse postmodum legatum pontificium compertum est. De Petro quid actum sit, silent historici. Dubium itaque est an in vinculis e vivis excesserit an libertati restitutus fuerit. Certe imperio redditus non est. Richardus de Sancto Gormano in Chronico, nunc primum a doctissimo Ferdinando Ughello in *Italiæ sacræ* tom. III edito, anno 1217: *Petrus Altissodorensis comes in Cpolis imperatorem electus est. Romam veniens cum consorte sua ab Honorio papa apud* S. *Laurentium extra muros urbis in imperatorem et imperatricem coronantur. Qui regnum intrantes et se Brundusium conferentes cum honesto militari exercitu, ibi dominum Joannem de Columna card. in Cpol. legatum venturum exspectant, cum quo infausto omine navigio transfretantes ad portum Dyrrhachii pervenerunt. Qui pravo ducti consilio' imperatrice eos per mare præeunte ad civitatem Byzantium, obsidere, et expugnare præviderunt Dyrrhachium. et cum parum proficerent ....., ab obsidione civitatis ipsius digressi sunt. Qui errantes per devia et condensa silvarum a Græcis intercepti sunt, de quibus nonnulli in ore gladii perierunt, nonulli vero capti sunt et carcerali squalore una cum ipso imperatore consumpti. Ipse etiam cardinalis captus est et detentus.* Hic miscet omnia et turbat Blondus *De gestis Venetorum: Joannes nunc imperator Venetis promiserat, si ab eis quia Cpoli detulerunt cum habito a pontifice exercitu Cpolim deportaretur, Dyrrhachium eis recuperare, quam urbem Theodorus Epirotes furto dolisque surripuerat. Debellaturus autem Dyrrhachium imperator hinc Iolem uxorem, inde cardinalem Columnam Cpolim jussit accedere, inchoataque est obsidio, et oppugnationes per dies fere singulos intentatæ. Sed urbem veteri muro, quem Venetus instaurasset, munitam Theodorus milite abundans ex Epiro fideli facile defensabat, adeo ut imperator*

15. Verum rursus oratio in Theodorum Lascarim imperatorem deflectit. Huic ex Anna uxore, ut dixi, filiæ natæ sunt tres, Irene, Maria et Eudocia. Mariam secundam Ungariæ regis Hierosolymis per illius ditionem revertentis filio nuptum dederat, primam Irenem Andronico Palæologo, quem et despotæ dignitate insigniverat, uxorem locarat : nec multo post Palæologus despota morte obit, et imperator eam Joanni Ducæ, Batatzæ cognomine, qui e Didymotœcho ortum duxerat et hinc protovestiarii officium administrabat, despondit. Imperatrix Anna antea vitam finierat. Hinc ex Armeniis uxorem accipit imperator, cui deinceps subiratus in Ciliciam illius patriam remittit, et cum sorore Italorum principis (Roberto, ut innui, nomen erat et Erico patruo successerat) nuptias facit. Per Ericum res Romana et Theodorus imperator multum detrimenti cepit : cum enim esset fortis et ad **30** pugnandum præceps et audax, videreque Romanos depressos, et potissimum postquam sultanum imperator Theodorus leto dedit : tunc enim Italum

A εί· Ἀλλ' ὁ λόγος μοι καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν βασιλέα Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν ἐφορμᾷ. Οὗτος γὰρ ἐκ τῆς αὐτοῦ γαμετῆς Ἄννης, ὡς ἔφην, τρεῖς ἐποιήσατο θυγατέρας. Εἰρήνην, Μαρίαν καὶ, Εὐδοκίαν. Τὴν γοῦν Μαρίαν τὴν δευτέραν τῶν αὐτοῦ θυγατέρων τῷ ῥηγὶ Οὐγγρίας διερχομένῳ τὴν αὐτοῦ χώραν ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων εἰς κῆδος ἐπὶ τῷ υἱῷ παραδίδωσι (12), τὴν δὲ πρώτην αὐτοῦ θυγατέρα τὴν Εἰρήνην (13) ἀνδρὶ συζεύγνυσι τῷ Παλαιολόγῳ Ἀνδρονίκῳ, ὃν καὶ δεσπότην τετίμηκε. Μετ' οὐ πολὺ δέ ὁ δεσπότης Παλαιολόγος θνήσκει [76], καὶ προσλαμβάνεται ὁ βασιλεὺς εἰς γαμβρὸν Ἰωάννην τὸν Δούκαν, οὗ Βατάτζης (14) τὸ ἐπίκλην, καὶ ἐκ Διδυμοτείχου ἦν ὡρμημένος, τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίτου [77] διενεργῶν ὀφφίκιον· Ἡ μὲν οὖν βασιλὶς Ἄννα ἔφθη πρὸ καιροῦ τελευτῆσαι. ἠγάγετο [78] δὲ ἐξ Ἀρμενίων (15)

B γυναῖκα ὁ βασιλεύς. Δυσαρεστήσας δὲ πρὸς αὐτὴν ἐπὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα τὴν Κιλικίαν [79] ἐκπέμπει, ἐπιφέρει δὲ αὐτῷ γαμετὴν τὴν τοῦ βασιλεύοντος τῶν Ἰταλῶν ἀδελφήν, ὃς Ῥομπέρτος, ὡς ἔφην, ἐκέκλητο καὶ τὸ θεῖον Ἐρρῆν διεδέξατο. Οὗτος καὶ γὰρ ὁ

[76] ὡς μέν τινες ἔφασκον ἐξ ἐρωτικῶν διαθέσεων add. D. [77] τουπίπλην, ἐκ Διδυμοτείχου δὲ πρωτοβεστιάριον ὄντα D. [78] βασίλισσα Ἄννα προτετελευτήκει, ἤγετο D. [79] τὴν Κιλικίαν om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

potiri desperans sibi constituerit abeundum. Et quia mediterraneas Macedoniæ urbes invisendi desiderio teneretur, petitam inter solvendam obsidionem a Theodoro fidei publicæ securitatem accepit. Secundum quam scripto sibi datam ad Aretæ amnis portum extensionem in Macedoniæ littora primam fecit. Inde ad nemorosa Tempe delatus, cum ad montium saltus pervenisset, in silvis tectorum structas a Theo

C *doro duce insidias incidit, etabductus in teterrimum carcerem est conjectus.* Primum hic Joannem Hierosolymorum regem cum Petro Altissiodorensi confundit. Res Petri, et quidquid Petro acciderat, Joanni tribuit. Iole fuit uxor Petri, non Joannis, soror Balduini primi. Theodorus Michaelis frater eidem Michaeli in principatu successit, quem armis et virtute bellica auctiorem reddidit. Iole tantum navigio Byzantium transfretavit : cardinalis Columna ejusdem Petri uti laborum comes, ita et carceris fuit. Leguntur etiamnum litteræ Honrrii III ad eumdem Theodorum et alios, quibus sol icitat sub pœnis etiam gravissimis Theodorum ut apostolicæ sedis legatum e custodia dimittat, alios ut factam injuriam vindicent et liberationem procurent. Ut dicta aliorum historicorum præteream, qui nec bello pugnasse cum Theodoro Petrum et legatum affirmant, sed exoratos a Theodoro, etiam promissis expensis ad ipsum Byzantium, per illius ditionem iter arripuisse et in convivio captos carceri fuisse mancipatos, reliqua multitudine, quam secum ducebant, profligata. Chronicon Fossæ novæ, Jordanus, Ricardus de S. Germano, et alii. Liberet in his fidem suam Blondus, si potest, si vult sibi fidem in aliis haberi. Raphael quoque Volaterranus Theodorum hunc Epiri principem, qui Petro Altissiodorensi insidias struxit, cum Theodoro Lascari Græcorum imperatore confundit ; narratque Petrum non carceri mancipatum, sed ab eodem in convivio obtruncatum. Sadellius, Ennead. IX, lib, v : Petrus Ahissiodorensis ab Honorio pontifice *imperatoriis insignibus ornatus cum Ioanne Columna supremi ordinis antistite retro abiit : mittebatur si in Pannoniam ad arma in Turcos comparanda. Ubi vero Brundusium ventum est, imperator Venetis navibus cum uxore et liberis exceptus in Dalmatiam transmittit, Joanne antistite ad camparandum bellum præmisso. Ipse conatus est Dyrrhachium Theodoro. qui Epirum obtinebat, adimere. Gerebat ipse pro imperatore Græciæ, Veneti aliquando antea instauraverant, illa ex improviso suo insederat præsidio. Veneto itaque nomini gratificaturus imperator, tum quia imperii æmulum infense oderat, aliquando Dyrrhachium frustra oppugnavit. Theodorus interim pacis studium assimulans. Antisiodorensi insinuatus, ex hoste brevi fit hospes. Imperatorum itaque comiter invitatum medi convivio obtruncat, neque fœdus nuper ictum neque hospitalia jura reveritus. Alli circa nemorosæ Thessaliæ loca, quæ Tempe vocant, insidiis a Theodoro exceptum scribunt, atque in potestatem redactum invinculis asservatum.* ALL.

(12) Ἐπὶ τῷ υἱῷ παραδίδωσι. Belæ ɨ ejus nominis Ungariæ regi, Andreæ 2, cui ex Hierosolymitana expeditione cognomen *Hierosolymitani* adhæsit cujusque hic mentio fit, filio, uxor fuit Maria, testantibus Ungarorum annalibus, quam Anton. Bonfinius, decad. II, lib. VII. Qui nomen patris exprimeret, præter Eliam Reusnerum, vidi neminem. Hic in Genealogico dicit fuisse Emmanuelis imp. filiam ; in quo fallitur. Ex Logotheta Mariam (Belæ 4, ut opinor, conjugem(clare Theadori Lascaris fuisse filiam discimus. Quare castigandus hic ejus error, aliorumque fortassis, qui ipsum sequuntur aut quos ipse duces habet. DOUSA.

(13) Ἄννην. Εἰρήνην scribendum statim præcedentia et mox sequentiasatis manifesto ostendunt, ut pluribus opus non si ad vulgatam scripturam redarguendam ac convincendam. DOUSA.

(14) Ἰωάννην τὸν Δοῦκα τοῦ Βατάτζη. Joannes Baptista Egnatius, Cuspinianus et ali hunc Joannem, *Ducam Batazem* cognomento, corrupte Joannem *Diplobatazium* vocent. DOUSA.

(15) Ἠγάγετο δὲ ἐξ Ἀρμενίων hujus Gregoras non meminit, qui scribit demortua prima uxore secundam duxisse sororem Roberti imperatoris CPolitani, p. 21, 20. ALL.

Ἐρρῆς πολλὰ πράγματα παρέσχε Ῥωμαίοις καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ Θεοδώρῳ. Ἀνδρεῖος γὰρ ὢν, περὶ μάχας ὀξύῤῥοπος, καὶ τεταπεινωμένα τὰ τῶν Ῥωμαίων ὁρῶν, καὶ μάλιστα ἐξ [80] ὅτου τὸν σουλτὰν πεφόνευκεν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος· τότε γὰρ τὸ ἐκ Φράγκων προσὸν αὐτῷ ἀπολώλεκε στράτευμα, ἐν ᾧ καὶ τὰς πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς τεθαῤῥηκὼς ἦν μάχας. Οὗς καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐρρῆς ἐδεδίει· πολλοὶ γὰρ ἦσαν ὀνομαστοὶ ἀπό τε γένους ἀπό τε μὴν τῆς προσούσης ἐκείνοις ἀνδρίας. Διὰ ταῦτα, ὡς φασι τινες, καὶ τὴν τοῦ βασιλέως νίκην ἀκηκοὼς ὁ Ἐρρῆς, «Νενίκηται, » ἔφη, « ὁ Λάσκαρις, οὐ νενίκηκεν.» [P. 15] Ἵνα γοῦν μὴ πολὺν κατατείνω λόγον τῆς ἱστορίας, τοῦτ' ἂν μόνον εἰπὼν τὸ πᾶν παραστήσαιμι· μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Νυμφαίου (16) τὰς σκηνὰς ὁ Ἐρρῆς ἐπήξατο, κατ' ἐρημίαν πολλὴν, οὐδενὸς κωλύοντος [81]. Ἐκεῖθέν τε ὑποστρέψας τὸ μὲν τοῖς κρατηθεῖσι κορεσθεὶς, τὸ δὲ καὶ ἐκεχειρίαν ἐθελήσας λαβεῖν (οὐ γὰρ ἄγαν καρτερικὸν τὸ Λατινικὸν φῦλον ἐν ταῖς μάχαις καθέστηκεν [82]), εἰς ξυμβάσεις ἦλθε μετὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου. Καὶ συνεφωνήθη τὰ μὲν τοῦ Κιμινᾶ πάντα (οὕτω γὰρ τὸ ὄρος καλεῖται τὸ ἐγγὺς τῆς Ἀχυράους τυγχάνον) μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἀχυράους παρὰ τοῦ τῶν Φράγκων γένους δεσπόζεσθαι, τὸν δὲ Κάλαμον (κώμη δέ ἐστιν ὁ Κάλαμος, ἐξ οὗ τὸ τῶν Νεοκάστρων (17) ἄρχεται θέμα) μένειν ἄοικον, τὰ δὲ ἐντεῦθεν παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου δεσπόζεσθαι· Νεόκαστρα δὲ ταῦτα ἦν καὶ Κελβιανὸν Χλιαρά τε καὶ Πέργαμος καὶ τὰ πλαγίως ἐγκείμενα, Μαγίδιά τε καὶ Ὀψίκια (18). Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη χώρα [83] τῷ βασιλεῖ Θεοδώρῳ ἡ ἀπὸ τοῦ Λοπαδίου ἀρχομένη, καὶ Προῦσαν περιλαμβάνουσα καὶ Νίκαιαν. Καὶ οὕτω μὲν ξυνέβη τῷ βασιλεῖ Θεοδώρῳ τὰ πράγματα [84].

ις. Ὁ δὲ εἰρημένος Ἐρρῆς (19), εἰ καὶ Φράγκος τὸ γένος ἐτύγχανεν, ἀλλ' οὖν τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἰθαγενέσι τῆς Κωνσταντίνου ἱλαρώτερον προσεφέρετο, καὶ πολλοὺς εἶχε τοὺς μὲν τοῖς μεγάλοις τούτου συντεταγμένους, τοὺς δὲ τοῖς στρατιώταις, τὸ δὲ κοινὸν πλῆθος ὡς οἰκεῖον (20) περιεῖπε λαόν. Καὶ γὰρ περιγενόμενος τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀστέων Λεντιανῶν τε καὶ Ποιμανηνοῦ, καὶ ἄνδρας τὸν Ἄρην πνέοντας καὶ ἔργα ψυχῆς γενναίας ἐνδειξαμένους ὡς ἔρμαιόν τι ἐδέξατο ἐφευρών. Ἐν γὰρ τὸ τῶν Λεαντίνων ἄστυ ὥστε καὶ σήτει φαγεῖν κατηνάγκασεν (21)

A militem, quo fultus cum suæ nationis hominibus audacter bellum conserebat, et quem imperator Ericus metuebat quod in eo et genere nobiles et irato sibi ingenio viribus valentes conspicerentur, perdidit. Præterea, ut quidem memorant, de imperatoris victoria certior factus, «Lascaris,» exclamat, « victus est, non vicit. » Sed ne diutius orationem protraham, vel hoc solo res conspicua erit. Nymphæum usque, cum nullus adversaretur, castra posuit Ericus; indeque rediens, partim præda parta opimus ac saturus, partim a laboribus feriari optans (neque enim in sustinendis bellorum certaminibus Latina natio perdurat), cum imperatore Theodoro fœdus iniit; concordatumque est Cimeni (sic enim mons Achirao adjacens appellatur) universa et ipsam Achiraum a Latinis possideri, Calamum vero (id oppidum est, ex quo Neocastrorum thema initium sumit) inhabitum deseri; quæ sequerentur sub arbitrio esse imperatoris Theodori: ea erant Neocastra, Celbianum, Chliara, Pergamus, et quæ a latere erant Magidia et Opiscia. Præter hæc alius etiam regionis imperator Theodorus **31** dominabatur, quæ a Lopadio principium habens Prusam Nieæamque suo ambitu continet. Et sic Theodoro imperatori res cesserant.

B

C 16. Sed Ericus licet Italus genere, Romanos tamen et Byzantinos indigenas placidius sedatiusque amplectebatur, et ex illis plures inter primates collocaverat, alios inter militem adnumeraverat, plebem vero veluti proprium populum fovebat. Etenim Romanis urbibus Lentianis ac Pœmaneno expugnantis, viros in illis Martem spirantes et editis facinoribus singulares præter spem inventos in lucro deputavit. Nam Lentianis non modo custodes aquarum penuria afflixit, verum et famis adeo excruciavit ut scutorum nec non sagulorum pelles

[80] βασιλέως Ἰταλῶν Ῥομπέρτου ἀδελφήν. Καὶ τὸν θεῖον γὰρ Ἐρρῆν ὁ Ῥόμπερτος διεδέξατο πολλὰ Ῥωμαίους ἠττήσαντα, μάλιστα δὲ ἐξ D. [81] κατ' —κωλύοντος om. D. [82] τὸ μὲν — καθέστηκεν om. D. [83] τά δ' ἐντεῦθεν τάδε, Νεόκαστρα, Κελβιάνον, Χλιαρά τε καὶ Πέργαμος καὶ τὰ πλαγίως ἐγκείμενα Μαλδία τε καὶ Ὀψίκια παρὰ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου δεσπόζεσθαι. Ὑπῆρχε δὲ τούτῳ καὶ ἄλλη χώρα ἡ D. [84] καὶ οὕτω — πράγματα em. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(16) Μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Νυμηφαίου. Multa de expeditionibus Latinorum in Oriente narrat Choniata in Balduino. ALL.

(17) Νεοκάστρων. Anna Comnena, lib. xiv. ALL.

(18) Μολδία, καὶ ὀψίκια. De themate *Obsequii* supra quædam attulimus in notis, Μολδία videtur *Moldavia*. DOUSA.

(19) Ἐρρῆς. Balduini frater post mortem Balduini tenuit et gubernavit imperium Cpolitanum annum unum et menses quatuor absque imperatorio titulo; nemini enim, ita referente Niceta, p. 847, popularium suorum regni inaugurationem condonare voluerunt, nisi Balduini morte explorata, quod summopere laudans Choniata in suos Græcos invehitur. ALL.

D (20) Τὸ δὲ κοινὸν πλῆθος ὡς οἰκεῖον. Ephræmius in Chronico:

Μεθ' ὃν κατάρχει Λατίνων τῶν ἐν πόλει
Κλῆσιν Ἐρρῆς σύναιμος ὢν Βαλδουΐνου,
Ἀνὴρ ἱλαρός, εὐμενὴς ὑπηκόοις,
Πρὸς δὲ στρατηγὸς εὐσθενὴς, τολμητίας,
Ὀξύῤῥοπός τε πρὸς μάχας ἀντιπάλων,
Καὶ στρατιώτας γεννάδας, ῥωμαλέους,
Ἕλληνας ἄνδρας συντεταγμένους ἄγων,
Ἐπίλεκτον φάλαγγα καὶ νικηφόρον. ALL.

(21) Ἐν γὰρ τὸ τῶν Λεαντίνων ἄστυ ὥστε καὶ σήτει φαγεῖν κατηνάγκασεν. Corruptus locus. Sensum qualemcunque expressimus. In quo tamen nobismet ipsis non satisfecimus. Neque etiam amicis. Quorum princeps Dusarumque ac muliarum amor, Petrus Scriverius aliud suspicatus latere

νόμια τοῦ πάππα φέροντα· ἐρυθροβαφῆ (23) καὶ γὰρ ὑπεδίδετο πέδιλα, ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ [P. 16] χροιᾶς καὶ τὰ ἐνδύματα εἶχε, καὶ ἡ ἐφεστρὶς δὲ τοῦ ἵππου καὶ τὰ χαλινὰ τῷ τοιούτῳ ἐβάπτοντο χρώματι. Ἤθους δὲ τυχὼν ἀγριωτέρου καὶ ἀλαζονείᾳ χρώμενος πολλὰ δεινὰ ἐνεδείξατο ἐπὶ τοῖς τῆς Κωνσταντίνου οἰκήτορσι. Καὶ ἡ σκῆψις ὡς εὔλογος· ἠνάγκαζε καὶ γὰρ τοὺς πάντας τῇ τῆς πρεσβυτέρας Ῥωμης ὑποκύψαι ὑποταγῇ. Ἐντεῦθεν καθείργνυντο μοναχοὶ, ἱερεῖς ἐδεσμοῦντο, καὶ ναὸς ἅπας ἐκέκλειστο. Καὶ ἦν ἐν αὐτῷ δυοῖν θάτερον, ἢ ὁμολογῆσαι τὸν πάππαν πρῶτον ἀρχιερέα (24) καὶ τούτου τὴν μνήμην ἐν ἱεροτελεστίαις ποιεῖν (25), ἢ θάνατον εἶναι τῷ μὴ διαπραξαμένῳ τοῦτο τὸ ἐπιτίμιον. Τοῦτο εἰς βαρυθυμίαν ἦγε τοὺς οἰκήτορας τῆς Κωνσταντίνου, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων τοὺς προὔχοντας, οἳ καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Ἐρρῆν ἀφιγμένοι, « Ἡμεῖς μὲν, » ἔφασαν, « ἄλλου γεγονότες γένους, καὶ ἄλλον ἀρχιερέα ἔχοντες, ἑαυτοὺς τῷ κράτει σου ὑπετάξαμεν ὥστε σωματικῶς κατάρχειν ἡμῶν, οὐ μήν γε ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς. Σοῦ μὲν γὰρ ἐν πολέμῳ ὑπερμαχεῖσθαι τῶν ἀναγκαίων, τῶν δ' ἡμετέρων ἐκστῆναι σεβασμάτων καὶ θρησκευμάτων τῶν ἀδυνάτων πάντῃ καθέστηκεν. Ἡ γοῦν λῦσον ἡμῖν τὰ ἐπελθόντα δεινὰ, ἢ ἄφες ὡς ἐλευθέρους ἐν τοῖς ἰθαγενέσιν ἀφῖχθαι. » Ταῦτ' εἶπον, κἀκεῖνος μὴ βουλόμενος ἐν στερήσει γενέσθαι τοσούτων καλῶν κἀγαθῶν ἀνθρώπων, καὶ ἄκοντος τοῦ εἰρημένου λεγάτου τούς

induebat, neque diversicoloribus indumentis amiciebatur, quinimo equi sagulum et frœna eodem inficiebantur veneno. Et cum moribus esset immanioribus, fastus ac insolentiæ plenus, nimium in Byzantinos sæviit. Et propositum a ratione aberrare non videbatur : omnes enim, ut veteri Romæ colla subjicerent, compellebat. Hinc monachi in carcerem impingi, sacerdotes in vincula, et templa omnia occludi, nec præter hæc duo tertium statui etenim vel papam primum omnium pontificem faterentur, illiusque inter sacrorum solemnia memoriam facerent, vel qui id abnuissent, morte penderent pœnam. Hoc Byzantii accolæ, et inter eos primas obtinentes, angi excruciarique animo et ad Ericum imperatorem profecti, « Nos, » inquiunt, « alio genere orti aliumque habentes pontificem nosmetipsimperio tuo et potestati subjecimus, ita ut in corpora, non in animum et spiritum dominareris. Namque in tui defensionem, dum bellum geritur, **33** arma capere necesse est : at nostris ritibus et cæremoniis ut cedamus fieri omnino nequit. Aut itaque nos ab urgenti discrimine libera, aut tanquam liberis ad indigenas aditionem dato. » Sic locuti. Ille cum tot probis optimisque viris privari nollet, etiam invito legato templa reseravit, vinculis custodiisque monachos ac sacerdotes liberavit, et tempestatem, qua tunc Byzantium jactabatur, sedavit. Multi vero ex monachis, antequam hæc

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(23) Ἐρυθροβαρῆ. Ex rerum Latinarum ignoratione factum est ut Acropolita, quod ex more illius gentis esset, ad fastum et insolentiam traheret. Quis enim nescit rubra indumenta et reliqua cardinalium supellectilis rubro colore inficis. Non tamen inde sequitur, quicunque apud eam nationem rubris utuntur vestibus, cardinales esse ut nugacissime argutatur Zacharias Gergenus in sua Catechesi, qui cum vidisset papam in sede deferri ab hominibus rubris amictis vestibus, inconsiderate et plane ridicule enuntiavit *papam cardinalium quatuor humeris subvehi satellito stipatum*, τὸν στάκουσι τέσσαρες καρδιναλεις μὲ δορυφόρους. ALL.

(24) Τὸν πάπαν πρῶτον ἀρχιερέα. Nempe jam olim de primatu contentio fuit inter Romanum pontificem et patriarcham Cpolitanum ; quam decidit Justinianus et Romæ Cpolim subjecit. Patet ex Novella 131. Fecit idem Phocas rogante Bonifacio pontifice ; de quo Paulus Warnefridus, *De Gest. Longobard.* lib. IV, cap. 37. Romanusque pontifex semper primatum asserere studuit, reclamante licet et multum repugnante patriarcha, donec sub Balduino Flandro capta urbe fugatoque patriarcha Græco, Venetoque Thoma Mauroceno (primo ex Latinis patriarcha) electo, *Orientalis Ecclesia, cujus olim metropolis erat Cpolis, cum imperatore et universo imperio ejus capiti suo Romano pontifici, sicut fuit antiquitus renodata, Romanæ Ecclesiæ sese esse filiam recognoceret; ipse etiam patriarcha huic aspirans operi et applaudens, se dignitatis suæ pallium a summo Romano ponti fice recepturum promitteret.* Verba sunt Henrici (qui Meyero est Hugo) comitis de Sancto Paulo, ex epistola scripta Cpoli, quam annalibus suis inserit Godefridus monachus ; qui exstat Rerum Germanicarum tomo Freheriano primo. Hæc acciderunt anno 1203. Sed statim, ut videtur, dissiluit hæc concordia, jugumque Occidentale detractarunt Orientales. Quo nomine hæc ad ipsos a pontifice Romano videtur instituta legatio, de qua insignis Logothetæ locus. Sed Pelagius legatus surdis cecinit, favente Cpolitanis imperatore Henrico Balduini fratre. Quanquam anno 1215, tempore Concilii Romani, *Orientalis Ecclesia, quo antea inauditum fuit, se subditam Romanæ Ecclesiæ exhibuit. Nam Cpoli duo in patriarcham electi Romam venerunt, quos ambos papa consilio cardinalium deposuit, et tertium substituit et investivit et ad sedem propriam remisit.* Refert idem monachus in *Annalidus*. DOUSA.

(25). Τούτου τὴν μνήμην ἐν ἱεροτελεστίαις ἐκφωνεῖν. Hac de re, nempe ut in sacris hymnodiis Græcorum papæ Romani mentio fieret et memoria coleretur, diuturna, ut et de primatu (de quo jam diximus) contentio fuit inter Ecclesiam Romanam et Cpolitanam, duravitque ea ad tempora Michaelis Palæologi, sub quo composita controversia illa unitæque Ecclesiæ etsi neque ista unio perseveravit. Hæc tria tum paciscebantur, primo ut a Cpolitanis in hymnodiis papæ Romani cum quatuor patriarchis mentio fieret, secundo ut liceret cuivis Romam veterem tanquam majus tribunal provocare, tertio ut papæ Romano in omnibus deferretur principatus. Auctores Nicephorus Gregoras Histor. Byzant. lib. 5, Georgius Phranza Chronici Orientalis lib. 1, cap. 6, Georgius Pachymerius in Excerptis Histor. lib 5, aliique. Sed non steterunt postea hoc pacto Græci, et pontificis memoriam dedignati sunt ; idcirco monet Palæologos in epistola cardinalis Bessarion, inculcatque τὸ μνημόσυνον τοῦ πάππα. Vide erudissimum Meursium in Glossario voce πατριάρχης, et in notis ad epistolam illam Bessarionis Græco barbaram, una cum illustris Hesychii opusculis super editam et doctissime explicatam. DOUSA.

gererentur, Cpoli excedentes ad imperatorem Theodorum commigrarunt, quibus illius mandato monasteria ad habitandum assignata sunt. Et sacerdotes Nicæam petentes, partim patriarchali clero adnumerati, partim locis sacris oblectati, libere vitam traduxere. Et hæc quidem hoc modo ac imperatore Cpolitano Erico gesta sunt.

A τε ναοὺς ἀνέῳξε, καὶ τοὺς ὅσοι ταῖς εἰρκταῖς ἔσαι κατισχημένοι μοναχούς τε καὶ ἱερεῖς ἀπολέλυκε, καὶ τὸν κατασχόντα τότε τὴ. Κωνσταντίνου κλύδωνα κατεστορεσε [85]. Πολλοὶ δὲ τῶν μοναχῶν (26) προεξῆλθον, καὶ αὐτοῖς προστάξει τούτου μοναὶ πρὸς ιόντες τῆς Κωνσταντίνου τῷ βασιλεῖ Θεοδώρῳ προκαταμονὴν ἐπιδίδονται. Καὶ πρεσβύτεροι δὲ πρὸς τὴν Νίκαιαν ἀπιόντες οἱ μὲν τῷ πατριαρχικῷ κλήρῳ συγκατελέγησαν, οἱ δὲ θείοις ἐνασμείσαντες τοῖς σηκοῖς ἐλευθέρως ἐβίωσαν. Καὶ οὕτω μὲν ἐγεγόνει ταῦτα παρὰ τοῦ τότε βασιλεύοντος τῆς Κωνσταντίνου Ἐρρῆ.

18. Erico fato functo frater illius Robertus mollius negotiis incumbebat. Hujus soror imperatori nupserat. Paucis elapsis annis cum Cpolitanus imperator Robertus uxori non esset obnoxius, imperator impium facinus patrare sibi in animo proposuit, studens eum Eudociæ filiæ alligare sibique generum assumere. Hinc dissidia inter Manualem tunc temporis patriarcham **34** atque imperatorem suborta sunt, cum neutiquam adeo infandis nuptiis consensum ille præstaret. Verum imperator, quod optabat, præstare non potuit. Nondum enim illa Cpolim transmissa, dum apparent nuptias, vitam finit, generi suo Joanni Ducæ imperio relicto : nullum enim habebat puberem filium, namque bini ex imperatrice Anna suscepti ante obierant, et ex Armenia filius unicus erat octennis, cum pater illius et imperator vita defecit. Quod itaque ille masculo filio eoque pubere destitueretur, filiæ suæ maritus imperii hæres fit.

ιη'. Τούτου δὲ τελευτήσαντος (27) ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ῥομπέρτος (28) μαλακώτερον ἐχρᾶτο τοῖς πράγμασι. Τούτου τὴν ἀδελφὴν εἰς γαμετὴν εἰλήφει ὁ βασιλεύς. Οὐ πολλοὶ παρῆλθον ἐνιαυτοί, καὶ ἐπεὶ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως βασιλεὺς Ῥομπέρτος οὐκ ἔρθασε συζυγῆναι γυναικὶ, παράνομόν τι πρᾶγμα βεβούλευται ὁ βασιλεὺς διαπράξασθαι· ἐπὶ γὰρ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Εὐδοκίᾳ προσλαβέσθαι τουτονὶ γαμβρὸν ἠρετίσατο. Ἔνθεν τοῖ καὶ ἔρις ἐκ τοῦ τότε πατριαρχοῦντος Μανουὴλ τῷ βασιλεῖ ξυμβεβήκει, μηδ' ὅλως τῇ τοιαύτῃ ἀθεσμογαμίᾳ συγκατανεύοντος. Ἀλλ' οὐκ ἔρθασεν ὁ βασιλεὺς τέρματι δοῦναι τὸ θέλημα· μήπω γὰρ στείλας ταύτην εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ηὐτρέπιζε, καταλύει τὸν βίον, τὴν βασιλείαν καταλιπὼν τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ τῷ Δούκᾳ. Οὐ γὰρ εἶχεν ἀῤῥενα παῖδα [P.17] εἰς ἥβην ἐλθόντα· οὐ γὰρ δύο ἐκ τῆς βασίλιδος Ἄννης ἔσχηκεν ἄῤῥενας παῖδας, τεθνάναι προὔφθασαν, ἐκ δὲ τῆς ἐξ Ἀρμενίων ὡρμημένης ἓν παιδίον ἀῤῥενα πεποίηκεν (29),

[85] καὶ τὸν -- κατεστόρεσε om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(26) De monachis et hieromonachis distincte suis locis notavit edecumata quædam idem doctissimus amicus noster in Glossario. Vide in ἱερομόναχος et μοναχός. DOUSA.

(27) Τούτου δὲ τελευτήσαντος. Henrico succedit Robertus, vir non adeo fortis et acris et magni animi dux, Ephræmius in Chronico :

Τούτων κατάρχει Ῥομπέρτος Βυζαντίδος
Πράγμασι κοινοῖς μαλακῶς κεχρημένος
Μετ' Ἐρρῆν κατάρξαντα τὸν τεθνηκότα
Ἄ'ρειον ἄνδρα καὶ ῥωμαλέον. ALL.

(28) Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ῥομπέρτος. Quod auctor hic dicit Robertum Henrici fratrem fuisse, id vero falsissimum est. Imo nepos fuit ex Jolanta sive Yolanthide, sorore ipsius (filiam quoque perperam vocat Jo. Baptista Egnatius et Cuspinianus) nupta Petro Cortenæo comiti Auxerræ sive Antisiodorensi, qui et ipse imperator fuit et cui successit Robertus. Aliud egit itaque Logotheta, si ita scripsit. Nam supra disertis verbis dixit Petrum ex Jolanta Balduini sorore propagasse Philippum, Robertum et Balduinum, Robertumque ac Balduinum ipsi imperio successisse, cedente ultro Philippo maximo natu. Aberravit igitur hic ejus mens, an manus ? Visi culpa hæc rejicienda sit in librarios ; de quo me amicus meus sumus, antiquitatis illustrandæ et historiæ vindicandæ studiosissimus, Petrus Scriverius submonuit, nempe hic scribendum ὁ ἀδλφιδοῦς αὐτοῦ, id est nepos ex fratre vel sorore, vel forte ὁ ἀδελφόπαις pro eodem. Vide Eustathium Pollucem aliosque lexicographos. Constantinus Manasses in opere historico versibus politicis concepto vocat Justinum τὸν ἀδελφόπαιδα Justiniani ;

Ἔνθεν τοι μέλλων τελεύτᾳν καὶ γῆθεν με τακαίνειν]
Ἐπὶ τὸν ἀδελφόπαιδα βλέπει τὸν Ἰουστῖνον].

Elige utrum malis. Sane evidentissimus error (Scriverii verba sunt) in loco tam conspicuo tolerari non debet. DOUSA — Videtur Robertus hic in imperio administrando fuisse tenerior, amoribusque et otio indulsisse. Cui opinioni Paulus Æmilios subscribit, lib. VII, ubi verba ejus sic habent : *Robertus Altissiodorensis Græcorum Augustus virginem nobilitatis Byzantiæ formosissimam, sed quæ desponsa jam fuerat Burgundioni cuidam juveni florentissimo, sibi matrimonio consociavit, matre puellæ auctore, lætaque his multo splendidioribus nuptiis. Lætitia in necem vertit. Burgundio injuria magis irritatus quam Cæsaris nomine deterritus, manu coacta in domum socrus irruptione facta, novam nuptam auribus desectis, truncis naribus deformavit, anum mari proximo mersit*, etc. Tragicum hoc exemplum etiam Joan. Baptista Egnatius, Cuspinianus aliique commemorant, ita ut videatur Robertus fuisse Veneris quam Martis studiosior. Sane hoc loco noster paucis ejus indolem moresque denotat quasi degenerantis a virtute majorum. Balduinus I ita se gessit, ut ipsis ab hostibus Latini nominis præclarissime laudatus sit. Nam hunc Nicetas ita commendat : *Vir erat pius et modestus, ne impudico quidem aspectu mulierem intuitus, quamdiu ab sua conjuge abfuerat* (in hac parte vel ipsi Scipioni præferendus). *Vacabat divinis laudibus, necessitatibus conflictantes sublevabat. Suæ sententiæ adversantes æquo animo audiebat. Et quod maximum est, bis qualibet hebdomade vesperi proclamari jubebat ne quis in suo palatio cubaret, qui alienam mulierem attigisset.* Rebus humanis valedixisse perhibetur Robertus anno 1228, imperii annis 7 vixdum expletis. DOUSA.

(29) Nota Acropolitam unum filium masculum octennem Theodoro tribuere ex Armenia uxore susceptum, Gregoram p. 24 nullum illum habuisse asserere. ALL.

ὑπὲρ ὀκταετὲς ἦν ἡνίκα ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτοῦ ἐτεθνήκει. Διὰ πο ἀμοιρεῖν γοῦν αὐτὸν ἄῤῥενος ἐνήβου γονῆς ὁ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ τῆς βασιλείας κληρονομεῖ. Ἦν δὲ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, ὁπότε τὸ τέλος ἔσχε τοῦ βίου, τῶν μὲν τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν ὑπερέκεινα, ἐλάττων δὲ τῶν πεντήκοντα, βασιλεύσας ἐκ τούτων ἔτη ιη΄ (30). Ἦν δὲ τὸ σῶμα μικρὸς, οὐκ ἄγαν δὲ, μελάγχρους ἐφ' ἱκανὸν, καθειμένον ἔχων τὸ γένειον καὶ περὶ τὸ ἄκρον σχιζόμενον, ἐπ' ὀλίγον ἑτερόφθαλμος, πρὸς τας μάχας ὀξὺς, θυμοῦ τε (31) καὶ ἀφροδισίων ἡττώμενος, ἐλευθεριώτερος ἐν ταῖς δωρεαῖς· οἷς γὰρ ἂν βούλοιτο, πολὺ τὸ χρυσίον ἐδίδοτο, ὡς ἐν ἀκαρεῖ τούτους πλουτεῖν. Τεταλαιπώρηκε δὲ πάμπολλα ἐν ταῖς μάχαις ταῖς τε πρὸς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Πέρσας. Ἀρχὴ γοῦν οὗτος ἐγεγόνει τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς, ᾧ καὶ πολλὴν χάριν ὄφλειν τοῖς Ῥωμαίοις πάνυ δέον καθέστηκεν. Κατετέθη δὲ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ Ὑακίνθου μονῇ, ἔνθα καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος τέθαπται καὶ ἡ βασιλὶς Ἄννα ἡ τούτου σύζυγος.

A Imperator Theodorus Lascaris annos quinque et quadraginta et amplius, minor quinquaginta natus excessit, e vita, decem et octo regnavit, corpore, sed non nimium, pusillus, moderate nigricante promissa barba, sed quæ in extremis scinderetur, variis, sed parumper, oculis, præceps in prœlia, iræ ac Veneris impatiens, in muneribus munificentior : quibus enim illi collubitum erat, ingens auri vis donabatur, ut statim opulenti evaderent. Pugnis adversus Italos et Persas quammaxime conflictatus, prima tamen Romani imperii ipse fundamenta jecit, cui a Romanis quammaxime **35** gratiæ habendæ sunt. Sepultus fuit in Hyacinthi monasterio, ubi et imperator Alexius positus fuerat et imperatrix Anna thalami consors.

ιθ΄. Καθὼς γοῦν εἰρήκειν, μετὰ τὴν τελευτήν αὐτοῦ ἐπιλαμβάνεται τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων Ἰωάννης ὁ Δούκας ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, στεφθεὶς παρὰ τοῦ πατριάρχου Μανουὴλ (32), ὃς τὸν Μάξιμον διεδέξατο. Μετὰ γὰρ τὴν τελευτὴν τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ ὁ Εἰρηνικος Θεόδωρος τῷ πατριαρχικῷ ἐνίδρυται θρόνῳ, ὃς καὶ Κωπᾶς (33) ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐκαλεῖτο, μετὰ δὲ ἐνιαυτοὺς ἓξ (34) ἐκείνου τὸν βίον ἀπολιπόντος ὁ μοναχὸς Μάξιμος (35) εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον, θεραπεύων τὴν γυναικωνῖτιδα καὶ ὑπὸ ταύτης ἀντιθεραπευόμενος · οὐδὲν γάρ ἄλλο ἦν τὸ εἰς ταύτην ἀναβιβᾶσαν αὐτὸν τὴν περιωπήν. Ἐπιβιοὺς δὲ μῆνας ἓξ (36) τελευτᾷ, καὶ ὁ Μανουὴλ (37) εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον, φιλόσοφος, ὡς ἐδόκει, ὢν καὶ ὑπὸ πολλῶν κατονομαζόμπος·

B 19. Quemadmodum ergo dixi, post illius obitum Romani imperii gubernacula Joannes Ducas gener illius suscipit, a Manuele patriarcha, qui Maximo successerat, coronatus. Namque post patriarchæ Michaelis excessum Irenicus Theodorus, cui a plerisque Copæ nomen inditum fuerat, in patriarcham eligitur; post annos sex eo demortuo Maximus monachus patriarchale solium ascendit, gynæceio palpans ac supparasitans, et vice versa ex eo assentationes et blanditias aucupans : neque enim aliud eum in tam sublime culmen evexerat. Sed post menses sex moritur, et Manuel in patriarchali solio collocatur, vere vir philosophus, ut apparebat, et a multis eo nomine honestatus.

κ΄ Ἐπ δὲ τὰ Βουλγάρων καὶ αὖθις ὁ λόγος ἀναχωρεῖ. Ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Ἀσὰν δύο ἔσχεν υἱούς, τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Τοῦ γοῦν εἰρημένου Βορίλα (38) βασιλικῶς τῶν Βουλγάρων κατάρχοντος (39), ὁ τοῦ Ἀσὰν υἱὸς Ἰωάννης φυγαδείᾳ χρησάμενος ἐπὶ τὰ τῶν Ῥώσων χωρεῖ, ἐκεῖσέ τε χρόνον ἐφ' ἱκανὸν διαμείνας, καί τινας τῶν συγκλύδων Ῥώσων σὺν ἑαυτῷ περιαγαγὼν, τὴν πατρικὴν ἀνακαλεῖται κληρονομίαν καὶ πολεμεῖ τῷ Βορίλᾳ καὶ νικᾷ τοῦτον, καὶ χώρας οὐκ ὀλίγης ἐγκρατὴς γίνεται. Ὁ δὲ Βορίλας ἔνδον εἰσέρχεται τοῦ Τρινόβου, καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτεσι τειχήρης πολιορκεῖται. Ἐπεὶ δὲ ἀπέκαμον οἱ συνόντες αὐτῷ, τῷ Ἀσὰν Ἰωάννῃ προσέρχονται. Φεύγων δὲ ἁλίσκεται ὁ Βορίλας καὶ παρὰ τοῦ Ἰωάννου τυφλοῦται, καὶ οὕτως

C

D

20. Sed ad res Bulgaricas redeamus. Primus Bulgarorum rex Asanus duos habuit filios, Joannem et Alexandrum. Itaque Borila, cujus supra mentionem fecimus, regie Bulgaris imperante, Asani filius Ioannes fuga se abripiens in Rusos confugit, ibique per tempus aliquod commoratus, et convenarum Rusorum nonnullis in unum congestis, paternam hæreditatem reposcit, **36** et in Borilam arma suscipit, et vincit, dominusque fit non exiguæ regionis Borilas Trinobum ingressus septem annos obsidionem sustinet ; et cum socii defatigati succumberent, ad Asani Joannem deficiunt. Borilas inde inter fugiendum deprehensus ab Joanne oculis læditur, sicque universa ditione Bulgarorum Joannes potitur. Et hæc quidem de Bulgaris.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(30) Ἔτη ιη΄. Gregoras, p, 24, ALL.

(31) Περὶ τὰς μάχας ὀξὺς θυμοῦ τε. Gregoras lib. II, p. 24. ALL.

(32) De hisce patriarchis, Manuele, Maximo, Michaele, Theodoro, Cpolitanis, Nicææ tamen sedentibus, diximus nonnulla in opere nostro de perpetua utriusque Ecclesiæ, Occidentalis et Orientalis, consensione, ex quo lector petat, si libet. ALL.

(33) Κωπᾶς. In Notitia patriarcharum Κουπᾶς dicitur. DOUSA.

(34) Μετ' ἐνιαυτούς ἓξ. Notitia patriarcharum tradit vixisse tantum ann. 1 mens. 4 dies 5. DOUSA.

(35) Μάξιμος μοναχός. Hic antea præerat monasterio τῶν Ἀκοιμήτων, ut est in Notitia patriarcharum. DOUSA.

(36) Μῆνας ἓξ. Notitia patriarcharum tradit menses 8. DOUSA.

(37) Ὁ Μανουήλ. Hic est Manuel Charitopulus in Notitia patriarcharum. DOUSA.

(38) Βορίλα. Dixit supra ut occupaverit Bulgarorum imperium, c. 13. ALL.

(39) De fuga Joannis Asani filii supra agit Acropolita c. 12 et 13. ALL.

γκρατὴς τῆς τῶν [P, 18 Βουλγάρων ἁπάσης ὁ Ἰωάννης γεγένηται. Καὶ τὰ μὲν ἐν τοῖς Βουλγάροις τοσαῦτα [83]·

21. Comnenus interim Theodorus, cujus paulo ante meminimus, proprium ordinem dedignatus et quæ sunt imperii occupans, postquam Thessalonicam in potestatem recepit, non minimam Romanæ ditionis partem, ex ea quæ suberat Italis et a Bulgaris intercipiebatur, sibi vindicat, purpureaque chlamyde induitur, et rubris calceis convestitur, oblucante illi in hoc quam strenuissime Constantino Mesopotamita metropolita Thessalonicensi, quem diris malis et calamitosis exsiliis canonica statuta propugnantem insectatus misere afflixit. Sed Bulgariæ archiepiscopus Demetrius, tanquam qui, ut ipse

A κα. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Θεόδωρος, ὃν πρὸ μικροῦ ὁ λόγος ἱστόρησεν, μὴ θέλων μένειν ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει, ἀλλὰ τὰ τῆς βασιλείας σφετερισάμενος, ἐπειδὴ τῆς Θεσσαλονίκης γέγονεν ἐγκρατὴς πολλήν τε χώραν τῆς Ῥωμαΐδος ἐκ τῆς κεκρασημένης παρὰ τῶν Ἰταλῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, ἔτι δὲ καὶ τῆς παρὰ τῶν Βουλγάρων κεχειρωμένης, πορφυρίδα τε ὑπενδύεται (40) καὶ ἐρυθρὰ περιβάλλεται πέδιλα, ἀντιστάντος αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ στερρότατα τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου τοῦ Μεσοποταμίτου (41), ὃν καὶ πολλαῖς κακουχίαις καὶ ἐξορίαις διὰ ταῦτα ὑπέβαλε τῶν κανονικῶν ἐθῶν ἀντεχόμενον. Ὁ δὲ

[83] Καὶ — τοσαῦτα om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(40). De purpureis imperatorum calceis vide quæ Meursius fuse in Glossario, in τζάγγαι. Meminerunt passim Nicetas et Cantacuzenus. Vide et Zonaram in Nicephoro Botaniata et Alexio Comneno. Ex Procopii loco, quem vir clarissimus in Glossario adducit, videmus eos ad genua usque pertigisse. Hinc Ville-Harduinus : *Morchuffes caucha les heuses vermoilles*. Et quemadmodum idem amicus ille noster ibidem docet ex Joanne Curopalate in Tzimisce, habebant quoque jus hujusmodi calceorum reges Bulgariæ, qui videntur imperatores appellati fuisse. Quo nomine ac titulo Asanum Bulgarum cohonestat Hungariæ rex Andreas 2, cognomento Hierosolymitanus, in epistola ad Honorium III pontif. Rom. : *Hujus intentionis studio, ut securum peregrinationis divino fulti consilio pararemus transitum, filiam* (Mariam) *Comnini Theodori Lascari filio nostro* (*Belæ* 2) *duximus in uxorem. Eodem etiam animo inter Azen Bulgariæ imperatorem, mediante nostra filia, matrimonium celebravimus.* Cujus loci me commonefecit Scriverius noster, ut et notæ sequentis, logothetam nempe nostrum Bulgarum semper, βασιλέα nominare, pari titulo cum imperatoribus Cpolitanis, cum abstineat in aliarum regionum dominis, nec alio nomine quam regis aut principis dignetur. Τῆς Οὐγγρίας ῥὴξ, Σικελίας ῥὴξ, Ἀχαΐας πρίγγιψ. Joannem etiam τὸν ῥῆγα vocat, cum Hierosolymorum, uti et nos eum vulgo vocamus, regem intelligeret. Quippe vocabulo βασιλεὺς quiddam amplius et majus significare voluit quam nos voce *rex* significare consuevimus. Et quanquam Græci regem βασιλέα dicunt, nihilominus eodem vocabulo imperatorem etiam Romanum et Augustum exprimunt : vix unus et alter veterum αὐτοκράτορα appellant. Quamobrem quoties in hac historia vox βασιλεύς de Bulgarorum rege et Græcorum principe occurrit (occurrit autem passim) non, *rex* sed *imperator* reddenda est. In quo (fatendum est) negligentiores quam par erat fuimus. Sane Bulgarus βασιλεύς appellatus jam ab antiquo et Nicephori Phocæ tempore : constat ex Luitprandi legatione ad illum ipsum imperatorem instituta circa annum 968 : *Cum*, inquit, *Christophori filiam Petrus Bulgarorum basileus conjugem duceret.* Notanda quoque quæ ibidem leguntur : *De imperiali vestro nomine magna sumus contentione fatigati : ipse enim vos non imperatorem, id est βασιλέα sua lingua sed ob indignationem ῥῆγα, id est regem nostra vocabat. Cui cum dicerem, quod significatur idem esse, quamvis quod significat diversum.* Vide præterea Glossarium Meursii in βασιλεύς et ῥὴξ Dousa.

(41) Κωνσταντίνου τοῦ Μεσοποταμίτου. Cui hujus apud Isaacium Angelum imperatorem summa familiaritas. Choniata p. 591. Alexio vero illius fratri et ante principatum invisus et post eum parum gratus, quod plurima in Romana re publica

B movisset et omnia conturbasset, artibus tamen Euphrosynes Alexii uxoris Alexio reconciliatus, summa rerum ad illam devoluta, cæterorum auctoritas et cognatorum quoque imperatoris potentia elanguit : et qui dudum ab imperatore pro nihilo putabatur, nunc omnia poterat, et erat unus instar omnium ; unus omnia recte statuere, unus omnium moribus se accommodare, omnia omnibus pro dignitate posse tribuere existimabatur, et ab imperatoris latere non discedebat. Qui vero potentia exciderant, ægre ferebant, tum cognati imperatricis, Andronicus Contostephanus, cui Irene illius filia nupserat, et frater illius Basilius Cameterus ; qui bilem suam contra imperatricem evomuerunt, et imperatori ad Occidentem abituro plura referunt : se plus Alexium diligere, e cujus salute propria quoque salus pendebat, quam Euphrosynem citra ullam verecundiam in turpissima facinora delabentem et adulteriis thalamum inquinantem. Nam cum quo impudenter

C concumbit, eum etiam ad imperium evectum velle. Quare potentia mulieris restringenda, amator e medio tollendus, ne posthac simile piaculum admittatur. Dictis indignatur graviter imperator, et post Batatzii adolescentis cædem, regiis spoliatam vestibus in Nemetarium, muliebre monasterium circa Ponti fauces situm, imperatricem adduci jubet. Post sex menses Euphrosyne delatorum novis conatibus et Constantini Mesopotamitæ artibus revocata, majorem quam antea potentiam obtinuit, et maritum a se abalienatum miris blanditiis reconciliavit. Constantinus vero Mesopotamita illius ætatis vertumnus et homo callidissimus et versutissimus ob dominæ reditum magis ac magis insolescebat, cum posset omnia apud imperatorem. Hinc caniclei officium, quod ab Isaacio obtinuerat ac rursus offerebatur, ut suo fastigio inferius

D renuit, sed ex lectore diaconum se creari voluit, ut dignitates etiam ecclesiasticas contrectaret. Simulat deinde se imperatori non amplius operam navaturum : neque enim permittere canones eumdem et Deo sacra facere et civilibus negotiis implicari. Quare cogitur patriarcha Xiphilinus ut Mesopotamitæ simul et Deo et imperatori, et templo et palatio sine fraude canonum inservire liceat, privilegio concedat. Nec multo post Thessalonicæ pontifex designatur. Verumtamen cum cupiditati suæ nullum modum statueret, sed vellet læva templum, dextera palatium tenere, fratres suos tanquam clavos et vectes inserebat, ac potius velut inaures de utraque imperatoris auricula suspendebat, ut si quando ecclesiasticis conventibus interesset, nullum dictum aut factum ignoraret, nec quisquam locum suum se imprudente occuparet Thessalonicam profectus et vix solio collocatus summa cum festinatione Byzantium rediit, et vix

Βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος Δημήτριος (42), τὸ βασιλικὸν περιδιδύσκει τοῦτον διάδημα (43), ὡς ἔφασκεν, αὐτόνομος (41) ὢν καὶ μηδενὶ εὐθύνας ὀφείλων δοῦναι, καὶ διὰ ταῦτα ἐξουσίαν ἔχειν βασιλέας χρίειν [86], οὓς τε ἄν καὶ ὅπου καὶ ὅτε βούλοιτο. Βασιλεὺς οὖν ἀναγορευθεὶς ὁ Θεόδωρος βασιλικῶς ἐχρᾶτο τοῖς πράγμασι, δεσπότας τε προὐβάλλετο καὶ σεβαστοκράτορας μεγάλους τε δομεστίκους (45) καὶ πρωτοθεστιαρίους καὶ τὴν λοιπὴν πᾶσαν τάξεν βασιλικήν. Ἀφυὼς δὲ ἔχων περὶ τοὺς τῶς βασιλείας θεσμούς Βουλγαρικώτερον ἢ μᾶλλον βαρβαρικώτερον ταῖς ὑποθέσεσι προστφέρετο, οὐ τάξιν γινώσκων οὐδὲ κατάστασιν οὐδὲ ὅσα ἐν τοῖς βασιλείοις ἀρχαῖα ἔθιμα καθεστήκασιν [87]. Οὗτος οὐ μικρῶς τῷ βασιλεῖ ἀντεφέρετο Ἰωάννῃ. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἠξίου αὐτὸν τῶν δευτερείων μετέχειν τῆς βασιλείας καὶ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐγκρατῆ εἶναι καὶ τατ' οὐδὲν ἄλλο ὑπείκειν αὐτῷ ὁ [88], δὲ ἀντέβαινε στερεώτερον.

κβ'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς (46) Ἰωάννης ἄρτι τῶν σκήπτρων ἐπειλημμένος, καὶ κομιδῇ ἐν στενῷ οὖσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων τεθεαμένος ἀρχήν, οὐκ ἀναστρόμενος ἐν πολλοστοῖς βασιλεύειν, δύο παραδραμόντων ἐνιαυτῶν [89] μάχην ποιεῖται μετὰ τῶν Ἰταλῶν. Καὶ συνάγεται στράτευμα Λατινικὸν ἀξιόμαχον, οὗ προὐμάχοντο οἱ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου αὐτάδελφοι, οἱ σεβαστοκράτορες (47) Ἀλέξιός τε καὶ Ἰσαάκιος· οὗτοι καὶ γὰρ ἅμα τῷ τὸν βασιλέα αὐτῶν ἀδελφὸν θανεῖν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Εὐδοκίαν λαβόντες ἀποδρᾶναι πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐβουλεύσαντο,

fatebatur, sui juris esset neminique sui facti rationem reddere teneretur, ideoque in ejus potestate esse, quoslibet et ubicunque et quandocunque illi libitum fuisset, reges ungere, regio eum diademate coronat. Theodorus ergo imperator acclamatus, uti imperatoribus moris est, res disponebat, despotas **37** sebastocratoras, magnos domesticos, protovestiarios creabat, et reliquum universum imperatorium ordinem pro nutu dispensabat. Cum vero inepte circa imperatoria jura stultus esset, Bulgarico magis sive potius barbarico more neque ordinem servans neque decorem, et si quæ alia sunt in imperatoria aula veneranda decreta negligens, negotiis incumbebat. Hic non parum Joanni imperatori adversabatur. Quare eum imperator, ut secundas imperii sibi haberet suoque uteretur dominatu, in nullo sibi obnoxius concedebat. Ipse firmius ac validius reluctari.

22. Joannes ergo imperator tum primum sceptris obtentis, et Romanorum imperium in angustum adductum conspiciens, nec sustinens cum multis aliis imperare, post elapsos duos annos bellum cum Italis suscipit, et exercitum ex Latinis fortissimum atque amplissimum conflat, quem Theodori imperatoris fratres germani sebastocratores Alexius atque Isaacius deducebant. Iis enim, statim atque imperator eorum frater mortem oppetiit, illius filia Eudocia surrepta Cpolim secedere in animo fuit. Sed spe frustrati fugiunt. Ergo apud Pœmanenum

[86] τοῦτο ἔχειν ἐξουσίαν βασιλέα στέφειν D, omissis οὓς — βούλοιτο. [87] οὐ — καθεστήκασιν om. D· [88] καὶ — αὐτῷ om. D. [89] οὐκ — ἐνιαυτῶν om· D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

solio collocatus summa cum festinatione Byzantium rediit, et uno digito regebat omnia. Sed hic cum fieret omnibus exosus, aulicorum criminationibus apud imperatorem impetitus de fastigio illo rerum deturbatur; nec excutitur tantum palatio, sed pontificatu etiam dejicitur, et qui malis artibus ad primarias functiones ecclesiasticas usurpandas pervenerat, primariorum conatibus de solio dejicitur. Et hoc modo Mesopotamita Constantinus et duo ejus fratres ab administratione rei publicæ et Ecclesiæ removentur, et alii succedunt. ALL.

(42) Δημήτριος. Hunc archiepiscopum Jacobum vocat Pachymerius, *Histor.* lib. II. ALL.

(43) Τὸ βασιλικὸν περιτίθησι σχῆμα καὶ διάδημα. Præter honorem illum de quo jam verba fecimus, quod Bulgarorum princeps βασιλεὺς appelletur, legati quoque ejus omnium gentium legatis præponebantur; quod ex Luitprando liquet. Cujus totum ea de re locum hic ascribam: *Cumque indignans abire vellem, Leo europalates imperatoris frater et protoasecretis Simeon pone me sequuntur, hæc latrantes: cum Christophori filiam Petrum Bulgarorum basileus conjugem duceret, symphona, in est consonantia scripta juramento firmata sunt, ut omnium gentium apoostolis, id est nuntiis, penes nos Bulgarorum apostoli præponantur, honorentur, diligantur.* Præterea Bulgariæ archiepiscopus αὐτοκέφαλος supremum in ecclesias suas jus habebat, neque patriarchæ Cpolitano aut ulli alii subjectus erat. Fidem faciunt Theophylactus in epistol. Balsamon in Privileg. patriarch. Vide Meursii Glossarium in αὐτοκέφαλος. Hactenus de privilegiis Bulgarorum. DOUSA

(41) Αὐτόνομος. De auctonomia archiepiscopi Bulgariæ plura diximus tn syntagmate nostro de perpetua utriusque Ecclesiæ, Occidentalis et Orientalis, consensione, lib. I. ALL.

(45) Σεβαστοκράτορας μεγάλους τε δομεστίκους. De his dignitatibus cousule Glossarium Meursii in σεβαστοκράτωρ et δομέστικος. DOUSA.

(46) Ὁ μὲν οὖν βασιλεύς. Hinc pelluntur ineptiæ pene aniles Volaterrani, quas ille maximasagit lib. XXIII: Joannes Batatzes *apud Zacynthum imperii titulum extra patriam annos triginta quatuor tenuit. Huic filius Theodorus Lascaris nomen avi materni referens fuit. Quem Joannes e vita decedens Michaeli Palælogo, viro in armis strenuo, quo duce et administratore utebatur, commendavit, Ille expulsis Latinis, pupilloque luminibus orbato et in carcerem conjecto, imperium sibi per nefas vindicavit.* Batatzes Niceæ imperium tenuit et administravit, non Zacynthi, quem oculis suis, dum imperio potiretur, vidit, nec intueri licuit. Nunquam Batatzes Michaeli Palæologo Theodorum commendavit, neque Theodorus filium Joannem, sed Theodorus moriens filium suum Joannem Georgio Muzaloni et Arsenio patriarchæ. Obtruncato deinde Muzalone filius Theodori Joannes ab Arsenio et universo senatu Michaeli Palæologo commendatus est. Falsum est præterea Batatzem Michaele Palæologo duce et administratore usum fuisse, quod verissimum fuerit de Andronico Palæologo Michaelis patre. Qui tandem luminibus orbatus est a Palæologo, non fuit ipse Theodorus, sed filius Theodori Joannes, quo ille pupillo decesserat. Hunccine hominem tantis delectatum esse nugis in paucissimis verbis? ALL.

(47) Οἱ σεβαστοκράτορες. Historiam fuse prosequitur Gregoras, p. 25, ALL.

ubi et cælestium virtutum militiæ duci Michaeli templum positum est, commisso prœlio, viarmisque superat imperator marte ambiguo, primum quidem potiori Romanorum parte debellata, sed imperatore deinceps cum paucis admodum insignem victoriam adepto. Ipse etenim hastam contorsit, hostem confodit, et magnas cogitationes in bello, quod et antiquioribus minime ignotum fuerat, commonstravit. Victoria hæc mirum est quantum res Romanas sublevaverit, Italas imminuerit ac depresserit. Italorum enim prætantissimos quosque viros in eo conflictu cepit, fratres itidem Lascarides, quos criminis convictos luminibus spoliavit. Alii gladio internecati sunt; qui vero pugnæ non affuere timore perciti hæsere. Itali etiam eo temporis Serrarum castellum prementes, ubi suos debellatos esse agnoverunt, Serris liberis derelictis fuga sibi consuluerunt, cum parum abfuisset quin ab ipsis expugnarentur. Exinde res Itala hinc atque illinc per Orientem ac Occidentem divulsa, et valentiores nacta adversarios imperatorem Joannem et Theodorum Comnenum, ipsum etiam imperatorem vocitatum, cadere cœperat. Statim itaque Joannes imperator dicto in loco Italis expugnatis ab illis Romanorum oppida oppressa obsidione tentare, et auxilio opeque destituta expugnare: paululum enim qui in oppidis erant, obsistere; sed cum diuturnioribus et potissimum intempestivis (neque enim vere aut autumno aut ætate, sed hieme media irruptiones faciebat, admovebat machinas et propugnacula dejiciebat) obsidionibus urgeret, qui in illis erant, defatigati ea, jurejurando vitam redimentes, dedere, plerique etiam ex his pugna periclitantes oppressi, tanquam captivi mancipati. Sic ab imperatore Pœmanenum, Lentiana Charioros, Berbeniacum expugnata sunt. Joannes ergo imperator undique bellum in Latinos commovens triremes compegit, pregitque in Hellespontum, ubi Holco nomen est, quibus molestus erat atque negotiosus in occasum irrepens, fortunas uniuscujusque et bona depopulans. Inter ea et Madytarum urbem et Calliupolim et oram maritimam Italis tributariam deprædatur.

38 A ἀλλὰ τοῦ μὲν σκοποῦ αὐτῶν ἥμαρτον, ἐκεῖνοι δὲ ὁραπέται ὤχοντο. Τῆς μάχης οὖκ συρραγείσης ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Ποιμανηνοῦ, ὅπου καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω δυνάμεων ἐγκαθίδρυται Μιχαὴλ (48), νικᾷ κατὰ κράτος ὁ βασιλεύς, τῶν μὲν πλείστων Ῥωμαίων σχεδὸν ἐξηττημένων τὸ πρῶτον, αὐτοῦ δὲ τοῦ βασιλέως μετ' ὀλίγων πάνυ τὴν νίκην [P. 19] πᾶσαν ἐξεργασμένου· αὐτός τε γὰρ δόρατος ἥψατο καὶ πολέμιον ἔβαλε καὶ ἀνδρεῖον ἐν ἐκείνῳ τῷ πολέμῳ τὸ φρόνημα ἐνεδείξατο, οὐδὲ τοῖς πρὸ τοῦ ἀγνοούμενον. Ἡ τοιαύτη νίκη εἰς μεγίστην αὔξησιν ἐγεγόνει τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς, τῶν Ἰταλῶν δὲ συστολὴν καὶ κατάπτωσιν. Τοὺς μὲν γὰρ ζωγρίας τοὺς κρείττους αὐτῶν ἐν τῷ τοιούτῳ πολέμῳ ὁ βασιλεὺς κατέσχε, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς αὐταδέλφους B Λασκάριας, οὓς τυφλοῖ ἐπαιτίους εὑρών· ἄλλοι δὲ ξίφους ἔργον ἐγένοντο· οἱ δὲ μὴ συνόντες τῷ πολέμῳ δειλίᾳ κάτοχοι ἐγεγόνεισαν. Καὶ μέρος δὲ τῶν Ἰταλῶν τὸ Σερρῶν κάστρον τῷ τότε πολιορκοῦν ὑπὸ τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου δεσποζόμενον, ἐπεὶ τὴν τῶν οἰκείων τοιαύτην ἐπέγνωκεν ἧτταν, ἀπέδρα ἐλευθέρας τὰς Σέρρας καταλιπών· ἐς μικρὸν γὰρ αὐτῷ κομιδῇ τοῦ ἁλῶναι ἦλθον [90]. Ἐντεῦθεν τὰ τῶν Ἰταλῶν ἐνθεν κἀκεῖθεν διαιρούμενα κατὰ τε τὴν ἕω καὶ τὴν ἑσπέραν, καὶ ἰσχυροῖς ἀντιπάλοις προσπταίοντα, τῷ τε βασιλεῖ Ἰωάννῃ καὶ τῷ Κομνηνῷ Θεοδώρῳ, βασιλεῖ φημιζομένῳ καὶ τουτῳί, ἀπῆρχοντο καταπίπτειν. Αὐτίκα γοῦν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπειδὴ τοὺς Ἰταλοὺς ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ καταλελύκει [91], τὰ ὑπ' ἐκείνων κρατούμενα τῶν Ῥωμαίων ἐπολιόρκει φρούρια, καὶ ἤλισκε ταῦτα μηδενὸς τελοῦντος C τοῦ βοηθήσοντος. Μέχρι μὲν γάρ τινος οἱ ἐν τοῖς φρουρίοις ἀντείχοντο [92]· ὡς δὲ χρονιωτέρους ἐποίει τὰς πολιορκίας ὁ βασιλεύς, μάλιστα δὲ καὶ παρακαιρίους [93] (οὐ γὰρ ἐν ἔαρι ἢ θέρει ἢ μετοπώρῳ, ἀλλ' ἐν μέσῳ χειμῶνος τὰς ἐφόδους ἐποιεῖτο), ἐλεπόλεις τε συνίστα καὶ τὰς ἐπάλξεις κατέβαλλεν, ἀποκάμνοντες οἱ ἐντὸς τὰ μὲν προὐδίδουν ὅροις τὴν ζωὴν ἐξωνούμενοι, ἐκ δὲ τῶν ἔπιπτον μάχῃ καὶ καθείργυντο ὡς δεσμῶται. Ἑάλω γοῦν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ποιμανηνόν, Λεντιανά, Χαρίορος, Βερβενίακον. Ὁ γοῦν βασιλεὺς Ἰωάννης παντοίως τοῖς Λατίνοις μαχόμενος [94] τριήρεις τε κατεσκεύσε (49), καὶ περὶ τὸν

[90] ἐλευθέρας — ἦλθον om. D. [91] ἐπειδὴ — καταλελύκει om. D. [92] μηδενὸς — ἀντίχοντο om. D. [93] ὁ — παρακαιρίους om. D. [94] παντοίως — μαχόμενος om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(48) Michael hic archistrategus, cui in Pœmaneno a Joanne Batatze Græcorum imp templum exstructum dicit Logotheta, est Michael archangelus cujus apud Græcos multa veneratio est magnoque in honore ejus memoria. Hunc τοῦ ἀρχιστρατήγου nomine afficiunt Græci quasi principem angelorum et cœlestis militiæ ducem. Michael Glycas *Annal.* part VI *: Quoniam imp. Basilius Michaelem illum temulentum interfecerat, placandi Dei causa multis per urbem locis novas ædes Michaeli principi copiarum cœlestium duci exstruxit.* Emmanuel imp Novella de feriis : *Feriamur*, inquit, *sexta Septembris*, ὅτι ἐν αὐτῇ τὸ ἐν Χώναις τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ θαῦμα τερατουργεῖται, *quia illa die commemoratio agitur miraculi, quod a Michaele archistratego Chonis patratum est.* Vide *Menologia* Græcorum D hoc die et octavo Novembris. Hujus festivitatis cum alii tum Zonaras tom. III *Annal.* meminitin Isaacio Commeno. Templorum numini ejus dedicatorum et Michaelis nomine nuncupatorum cum alii multi tum Cedrenus in Basilio Macedone meminit, monasterii τοῦ ἀρχιστρατήγου ad Bosporum alicubi Nicephorus Gregoras, lib. V, cap. I. Videndus et Nicetas, lib. VII *De imp. Manuelis gestis*, item lib. III *Vitæ imp. Isaacii Angeli* aliique passim. Fuit et inter imperatoris flammeola, Codino curopalata teste, unum archistrategi nomine dictum, ab imagine videlicet τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω τάξεων Μιχαὴλ. Vide, et interpretem corrige. Dousa.

(49) Τριήρεις τε κατεσκεύασε. Hæc fusius narrat Gregoras, p. 28. All.

Ἑλλήσποντον ταύτας ἔστησεν ἐν τόπῳ ὃς Ὁλκὸς ὀνομάζεται [93], καὶ ἦν πολλὰ παρέχων αὐτοῖς πράγματα, κατὰ δύσιν ὁρμώμενος καὶ λείαν τὰ ἐκείνων ποιούμενος, πορθῶν τε τὸ τῶν Μαδύτων ἄστυ καὶ τὴν Καλλιεύπολιν καὶ τὰ παραιγιάλια τάντα τοῖς Ἰταλοῖς ὑπόφορα ὄντα.

κγ'. Ἐν τουτοισὶ δὲ ὄντος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, καὶ ἀκρατῶς μαχομένου τοῖς Ἰταλοῖς κατά τε χέρσον καὶ θάλασσαν, σκευωρεῖται τούτῳ ἐπιβουλή. Ὁ δὲ ταύτην συστησάμενος πρωτεξάδελφος ἦν τοῦ βασιλέως ὁ Νεστόγγος Ἀνδρόνικος. Οὗτοσὶ δὲ καὶ τὴν τῆς συγγενείας σχέσιν παρ' οὐδὲν θέμενος καὶ τὸν τῆς φιλίας ἀπορρήξας δεσμὸν ἀνταρσίαν κατὰ τοῦ πρωτεξαδέλφου βασιλέως βεβούλευται [96], ἔχων συνεργὸν εἰς τοῦτο τὸν ἀδελφὸν Ἰσαάκιον καὶ ἑτέρους τῶν ἐπιφανῶν οὐκ ὀλίγους, τόν τε Φλαμούλιον, ὃν μέγαν ἑταιρειάρχην [P. 20] ὁ βασιλεὺς τετίμηκεν, τὸν Ταρχανειώτην Συναδηνόν, τὸν ἐπ' ἀδελφῇ τούτου γαμβρὸν Στασηνόν, τὸν Μακρηνὸν καὶ ἄλλους εἰς πλῆθος τὸν ἀριθμόν [97-98]. Ἐγένετο δὲ ἡ ἐπιβουλὴ πολυήμερος. Ἐν τῇ Λαμψάκῳ δὲ διάγων ὁ βασιλεὺς μανθάνει ταῦτα. Πυρὶ οὖν τὰς τριήρεις καταναλώσας, ἵνα μὴ τοῖς Ἰταλοῖς ὑπὸ χεῖρα γένοιντο, καὶ προὐργιαίτερον τὸν ἔσωθεν πόλεμον κρίνας τοῦ ἔξωθεν, ἀπάρας ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἀχυράους ἀφίκετο. κἀκεῖθεν τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐπιβουλῆς ἐποιήσατο. Καὶ ἦσαν οἱ συνωμόται πάντες ταῖς δίκαις ὑπεύθυνοι. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς φιλανθρωπότερον τοῖς νόμοις ἐχρήσατο, καὶ τὸν μὲν Νεστόγγου Ἰσαάκιον τυφλώσει καταδικάζει καὶ χειροκοπίᾳ, ὡσαύτως καὶ τὸν Μακρηνόν· ἐξελήλεγκτο γὰρ ὡς πολλάκις ἐφώρμησε, κατὰ νῶτον τυγχάνων τοῦ βασιλέως, ἐφελκύσαι τὴν σπάθην καὶ καταῤῥάξαι καιρίαν. Καὶ ἄλλους δέ τινας μικραῖς ποιναῖς καθυπέβαλεν, τοὺς δὲ πλείστους ἀφῆκεν εἱρκταῖς μέχρι τινὸς περικλείσας, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν πρωτουργὸν τῆς ἐπιβουλῆς, τὸν καὶ βασιλείας ἐφείμενον, τὸν Νεστόγγον Ἀνδρόνικον [99] ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Μαγνησίας συνέκλεισεν. Τοσοῦτον ἡ τῆς ἀγάπης σχέσις τὸν βασιλέα τοῦ κακοποιῆσαι τοῦτον ἐκώλυσεν [1]. Ὃς καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέδρα, ὡς μέν τινες ἔφασκον, θελήσει τοῦ βασιλέως ἐλευθεριώτερον βαίνειν τοῦτον παρακελευσαμένου καὶ οἷον κλέψαι τοῦτον τὴν σωτηρίαν βουλευσαμένου. Ὃς καὶ νυκτὸς φυγὼν ἐπὶ τὰ τῶν Μουσουλμάνων ἐφώρμησε, καὶ διῆγεν ἐκεῖσε μέχρι [2] τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς προσεκτικώτερον ἐχρᾶτο τοῖς πράγμασι, καὶ τῆς προτέρας ἐλευθεριότητος οὐκ ἀντεποιεῖτο [3], φύλακάς τε περὶ αὐτὸν ἔστησε καὶ φρουροὺς νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν τοὺς ἐκείνου προσέχοντας [4]. Μάλιστα δὲ περὶ ταῦτα συνέτεινεν ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, ἀῤῥενωπότερον τὸ ἦθος ἔχουσα καὶ τοῖς πᾶσι βασιλικώτερον ἐντυγχάνουσα.

Εἰς συνθήκας δὲ θελήσαντες ἔλθεῖν οἱ Ἰταλοὶ ἀπέλυσαν [5] πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸ τῶν Πηγῶν ἄστυ. Καὶ οὕτω δὴ μετ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης εἰρήνευσεν, πάντων τῶν πρὸς νότον ὑποχωρησάντων αὐτῷ Λατίνων, ἔτι δὲ κρατούντων πρὸς Βοῤῥᾶν τὰ πλησίον ὄντα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῇ τοῦ Νικομήδους πόλει ἐγγίζοντα.

A 23. Cum hæc ageret imperator Joannes, acribusque Italos præliis terra marique divexaret, insidiæ vitæ illius parantur. Facinoris auctor erat Nestongus Andronicus imperatoris consobrinus. Is artissimæ affinitatis conjunctione neglecta spretisque amicitiæ juribus in consobrinum suum imperatorem conjurat, conjurationis consorte fratre Isaacio et non paucis ex proceribus. **40** Nec deerant sceleris participes Phlamulius magni hetæriarchæ dignitate beneficio imperatoris condecoratus, Synadenus Tarchaniota, sororis illius maritus, Stasenus, Macrenus aliique quamplurimi. Cum vero per multos dies conjuratio protraheretur, Lampsaci degens imperator conatus conspirantium rescivit, et triremibus ne ab Italis occupa-
B rentur concrematis, bello domestico magis quam externo invigilandum ratus, inde digressus Achiraum proficiscitur, ibique questionem, ut consortes sceleris indicarentur, habet: et conjurati omnes convicti condemnatique sunt. Attamen imperator humaniorem se præbens Nestongum Isaacium lumine et manu mutilat, Macrenum quoque; sæpius enim cum a tergo imperatoris esset et gladium stringere et vulnus infligere letale tentasse deprehensus est. Alios itidem mitioribus pœnis multavit, plurimos ad tempus detrusit in carceres, et ipsum conspirationis auctorem et imperium affectantem Nestongum Andronicum Magnesiæ in arcem relegavit. Sic amoris illecebræ ab illis maleficiendo imperatorem abstraxere. Nestongus
C paulo post aufugit, ut quidam tradunt, annuente imperatore, qui illum liberius vagari posse præceperat, ut quodam modo salutem suffuratus esse videretur. Noctu ille in fugam conjectus Musulmanos convenit, inter **41** quos ad extremum vitæ exitum ætatem duxit. Hinc imperator attentius rebus advertere; omnibus ad se adeundi facultatem, qua prius utebantur liberiore, coercere; custodes ac vigiles, qui noctu interdiuque se ac rationes suas defenderent, addere. Sed omnium maxime imperatrix Irene, moribus ac ingenio mascula, et cum omnibus magis regie quam par erat conversans, ad conservandum eum incumbere.

D Itali interim cum imperatore concordiam confirmare volentes castro Pegarum cessere; sicque cum eis Joannes imperator pacem composuit, cum ad Austrum omnibus renuntiassent, sed adhuc, quæ circa Boream affinia Cpoli erant urbique Nicomediensi proxima, retinerent.

[93] ἐν — ὀνομάζεται om. D. [96] οὗτοσὶ — βεβούλευται om. D. [97-98] τόν τε — ἀριθμόν om. D. [99] τὸν Νεστόγγον Ἀνδρόνικον om. D. — [1] τοσοῦτον — ἐκώλυσεν om. D. [2] ὃς καὶ ὕστρον ἀπέδρα περὶ Μουσουλμάνους καὶ ἦν ἐκεῖ μέχρι D. [3] καὶ — ἀντεποιεῖτο om. D. [4] νύκτωρ — προσέχοντας om. D. [5] δ' ἐθελήσαντες οἱ Ἰταλοὶ συνελθεῖν D.

24. Contigit etiam illud prius. Adrianopolitani cives legationem ad imperatorem obeunt, ut exercitu ad eos convecto servitute Italica liberet. Ille Isem protostratora cum copiis misit; militiæ consors erat Joannes Camytzes. Hi Hellesponto adnavigato per Macedoniam iter facientes Adrianopolim veniunt, urbemque ingressi stativa habuere. Certo vero spes imperatori Joanni inhæserat reliquorum etiam adjacentium locorum dominatum habiturum. Verum Theodorus Comnenus, de quo nos supra diximus, vicinis **42** omnibus potitus præter Rhodopes montem, cui et Achrido nomen est, et in eo oppida, et Melenium, quibus Sthlavus Asani regis affinis et ab imperatore Cpolitano Erico, cujus filiam e pellice susceptam sibi matrimonio junxerat, despotæ munere decoratus dominabatur. Sthlavus hic, ut seriem orationis paulum abrumpam, castro Melenico potitus, valido illo quidem et hostibus inexpugnabili, suo ipse jure utebatur, nemini vicinorum principum obnoxius; quandoque enim Italis affinitate cum eis coactus, auxilio erat, quandoque Bulgaris generis fretus conjunctione, quandoque etiam Theodoro Comneno, nemini unquam se neque subdens, neque pacem conciliatam vere servans neque assensus sustinens. Illi, post elatam uxorem, Petraliphæ Theodori Comneni uxoris fratris filia nupserat, de qua infra dicetur. Præter itaque urbes Sthlavo tributarias, reliqua omnia Theodoro Comneno subdebantur. Et cum Mosynupolis, Xanthia, Gratianus sub eo essent, Stagiræ monte, quem Macrem vulgus nominat, decurso, Hebri ex ea parte omnia aperta atque incustodita nec castello ullo munita excurrens, et Didymotœchum **43** appellens, non multos post dies rex eorum acclamatur. Et Adrianopolim usque perveniens, in ea dictum Isem protostratora et Camytzen cum imperatoris copiis reperit, et fallicibus ac captiosis sermonibus cives

A κδ'. Συνέβη δέ τι πρὸ αὐτοῦ καὶ τοιοῦτον. Οἱ γὰρ τῆς Ἀδριανουπόλεως οἰκήτορες πρεσβείαν πρὸς τὸν βασιλέα ἐστείλαντο, ὅπως ἀποστείλῃ πρὸς αὐτοὺς στράτευμα καὶ τῆς Ἰταλῶν ἐλευθερώσῃ χειρός. Ὁ δὲ τὸν πρωτοστράτορα Ἴσῆν, στράτευμα δοὺς αὐτῷ, ἐξαπέστειλεν. Συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Καμύτζης Ἰωάννης. Οἱ καὶ διαπεράσαντες τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διὰ τῆς Μακεδονίας διελθόντες εἰς Ἀδριανούπολιν ἀφίκοντο, ἐντὸς δὲ γενόμενοι τῆς πόλεως διῆγον ἐκεῖσε. Ἐλπὶς δὴ ἦν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ διὰ ταῦτα καὶ τῶν πέριξ ἐγκρατῆ γενέσθαι. Ἀλλ' ὁ Κομνηνὸς Θεόδωρος, [P. 21] ὃν φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, τῶν ἐγγὺς πάντων γενόμενος ἐγκρατὴς, ἄνευ μέντοι τοῦ τῆς Ῥοδόπης ὄρους, ὅπερ καὶ Ἀρχιδὼς ὠνόμασται, καὶ τῶν ἐν τούτῳ ἄστεων καὶ τοῦ Μελενίκου· τούτων

B γὰρ ἦρχεν ὁ Σθλάβος, προσγενὴς ὢν τοῦ βασιλέως Ἀσὰν καὶ δεσπότης τετιμημένος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Κωνσταντινουπολεως Ἐρῆ, οὗ καὶ τὴν θυγατέρα ἐκ παλλακῆς αὐτῷ γεγενημένην ἠγάγετο εἰς γυναῖκα. Οὗτος δὴ ὁ Σθλάβος, ἵνα μικρόν τι τὸν εἰρμὸν τοῦ λόγου διέλωμαι [6], ῥοῦριον τὸν Μελένικον εὑρὼν ἐχυρὸν καὶ σχεδὸν πᾶσιν ἐναντιουμένοις ἀνάλωτον [7] αὐτοκρατὴς ἦν, μηδενὶ τῶν πέριξ ἀρχόντων ὑποπεσών. Ἐνίοτε μὲν γὰρ Ἰταλοῖς ὑπῆρχε σύμμαχος ἐκ κήδους αὐτοῖς συναγόμενος, ἐνίοτε δὲ Βουλγάροις ἐκ συγγενείας ὁμοφρόνων, ἐνίοτε δὲ τῷ Κομνηνῷ Θεοδώρῳ· καὶ ἦν οὐδέποτέ τινι οὔτε ὑποτασσόμενος οὔτε εἰς ἀληθῆ πίστιν καὶ ὁμοφροσύνην ἐρχόμενος [8]. Τούτῳ συνεζύγη μετὰ θάνατον τῆς αὐτοῦ γαμετῆς ἡ τοῦ Πετραλίφα (50) θυγάτηρ τοῦ γυναικαδέλφου

C τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου, περὶ ἧς παρακατιὼν ὁ λόγος ἐρεῖ. Ἄνευ μέντοι, καθὼς εἰρήκειν, τῶν ὑποπιπτουσῶν τῷ τοιούτῳ Σθλάβῳ χωρῶν τὰ πάντα ὑπὸ τὸν Κομνηνὸν ἐγεγόνει Θεόδωρον [9]. Ἐπεὶ γοῦν Μοσυνούπολις καὶ Ξάνθεια καὶ ἡ Γρατζιανὰ [10] καὶ αὐτὴ ὑπὸ τοῦτον ἐτέλει, τὸ τῆς Σταγείρας (51) ὑπερδὲς ὄρος, ὃ δὴ Μάκρην ὀνομάζουσιν οἱ πολλοι, τὰ ἐκεῖ-

[6] ἵνα — διέλωμαι om. D. [7] καὶ — ἀνάλωτον om. D. [8] καὶ ἦν — ἐρχόμενος om. D. [9] περὶ — Θεόδωρον om. D. [10] Γρατζιάνους αὐτὴ D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(50) Πετραλίφα. Meminit quatuor fratrum Petralipharum, oriundorum ex Francorum gente, Nicetas sub Manuele Comneno libro II. Dousa.

(51) Σταγείρας. Choniata Isaacii Angeli lib. III. Urbium ac regionum nomina in alia mutata certum est et indubitatum apud omnes. Plurima alii suis notis vel commentariis adnotarunt. Nos in eruditorum gratiam, eorumque potissimum qui D recentiorum Græcorum historias legunt, exscribemus hic schedulam nobis Venetiis ex ms. Græco codice per virum fide, doctrina, officio et religione præstantissimum, Angelicum Aprosium Vintimilliam, transmissam, ut scias cui debeas hoc, qualecunque sit, eruditionis munusculum: Περὶ ἐπωνυμίας πόλεων καὶ τόπων. Ἀμαὶ πόλις ἡ νῦν Χρυσούπολις. Ἀπία ἡ νῦν Κορώνη. Ἀπολλωνία ἡ νῦν Ἱεριττός, ἥτις καὶ Ὄλυνθος ἐλέγετο. Ἄργος Θετταλικὸν ἡ νῦν Λάρισσα. Ἀσία ἡ Ἔφεσος, Πτολεμαΐς ἡ Φιλαδέλφεια. Ἀχαΐα ἡ νῦν Πάτρα. Βοιωτία ἡ νῦν Λιβαδία. Βερισύπολις ἡ νῦν Στρούμιτζα. Βελεντινούπολις τὸ νῦν Βελεβούσιον. Ἑλισσὸν ὁ Ἑλατσών. Ἐπίδαμνος τὸ νῦν Δυρράχιον. Εὐρώπη ἡ δύσις πᾶσα. Ἡράκλεια ἡ νυν Πελαγωνία. Θεούπολις ἡ νῦν Προῦσα. Θέρμη ἡ Θεσσαλονίκη, καὶ Ἠμαθία. Ἰλλυριοὶ οἱ Ἀλβανῖται. Ἰλλυρικὸν τὸ νῦν Κάνικον καὶ ἡ Σερβία. Κετταῖοι οἱ νῦν Μακεδόνες. Κιλικία ἡ Ἀρμενία. Κίλιξ ὁ Ἀρμένιος. Κολοσσαὶ αἱ Κῶναι. Ὀδρυσὸς καὶ Ὀρεστία ἡ νῦν Ἀδριανούπολις. Ὀρθαγορία ἡ νυν Μέκρη. Ὀλυμπία ἐν Ἀρκαδίᾳ. Πήδασος ἡ νῦν Μεθώνη, ἧς πλησίον Χερρόνησος, ἥτις καλεῖται Πύλος, ἡ παρὰ Νέστορος, νῦν Ἀβαρῖνος. Πύδνα τὸ Κίτρος. Ποτείδαια ἡ νῦν Κασσάνδρεια, ἤτοι ἡ Βέρροια. Ῥοδόπη ἡ Φιλιππούπολις. Σίρμιον ἡ νῦν Οὐγγρία, πρώην δὲ Γήπεδον. Φωτικὴ ἡ νῦν Βλαχ. Ἑλλὰς ἡ νυν ὀνομαζομένη Πελοποννησος. Εὔβοια ἡ Εὔριπος. Adde etiam ex Anna Comnena Μονόλυκος ποταμὸς ὁ νῦν Βαρδινος. Λιχνῖτις λίμνη ἡ νῦν Ἀχρίς. Τέμπη αἱ νῦν Κλεισούραι. Κρηνίδες ἡ νῦν Φιλιππούπολις. Τριβαλλοὶ οἱ νῦν Σέρβοι. Choniata Κολωνία ἡ νῦν Τάξαρα. Σαρδικὴ ἡ νῦν Τριαδίτζα. Ἰόππη ἡ νῦν Ἄκρι. Joanne Stauracio ὄρος τὸ Ἄθως τὸ νῦν Ἅγιον ὄρος. Joanne Tzetze Μαίονες οἱ νῦν Βούλγαροι. Pachymerio Τοχάροι οἱ νῦν Ἀτάροι. Joanne Lydo Ἀνακτορία ἡ νῦν Μίλητος. Ὑποπλάκιος Θῆβαι τὸ νῦν Ἀτραμύττιον. Georgio Acropolita Εὖρος ὁ νῦν Μαρίτζα Ναξιὸς ποταμὸς ὁ νῦν Βαρδάριος. Nicephoro Gregora Ταινάρια ἄκρα ἡ νῦν Μαίνη. ALL.

θεν τοῦ Ἕβρου κατέδραμον, ἄνετα εὑρὼν πάντα καὶ μηδενὶ φρουρίῳ περιφραγνύμενα. Ἔνθεν τοι [11] καὶ περὶ Διδυμότοιχον γεγονὼς ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ βασιλεὺς ἐπεφημίζετο τούτων. Ἀφικόμενος δὲ καὶ ἐπὶ τὴν Ἀδριανούπολιν εὗρεν ἐντὸς τὸν δηλωθέντα Ἰσῆν τὸν πρωτοστράτορα καὶ τὸν Καμύτζην μετὰ τοῦ στρατεύματος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου. Ἀπατηλοῖς δὲ λόγοις [12] τοὺς οἰκήτορας ὑπελθών, ὡς πλουτίσειε τούτους ἄκρως καὶ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ὑπερυψώσειεν, πείθει τὸ μὲν τοῦ βασιλέως ἐξαγαγεῖν στράτευμα ἔξω, αὐτὸν δὲ εἰσαγαγεῖν. Ἐξάγεται οὖν ὁ πρωτοστράτωρ Ἰσῆς καὶ ὁ Καμύτζης μετὰ τοῦ συνόντος τούτοις στρατεύματος, ἐπὶ ὅρκοις τοῦ μή τινα παθεῖν τούτων δεινόν τι. Ἐξελθόντες οὖν ὁ μὲν πρωτοστράτωρ οὐδὲ ὅλως τὸν Κομνηνὸν Θεόδωρον τεθέαται (τοῦτο γὰρ δὴ αὐτοῖς συμπεφώνηται), ὁ δὲ Καμύτζης συντυχὼν αὐτῷ οὐκ ἀπέδη τοῦ ἵππου οὐδὲ ὡς βασιλεῖ προσεκύνησεν. Εἰς ὃ βαρυθυμήσας ὁ Κομνηνὸς Θεόδωρος (ἐβούλετο γὰρ ὡς βασιλέα ἐκεῖνον πάντας ἔχειν Ῥωμαίους, ἐπείπερ καὶ ὡς βασιλεὺς ἐφημίζετο) ὕβρεις τε κατέχεε τοῦ ἀνδρὸς καὶ [13] μικροῦ ἂν καὶ πληγὰς ἐπέθετο. Τοῦτο τῷ Καμύτζῃ ἀφορμὴ ἐγεγόνει πρὸς τὸν βασιλέα τιμῆς· ὡς γὰρ αὖθις τὸν Ἑλλήσποντον διεπέρασαν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκοντο, μέγας ἑταιρειάρχης (52) διὰ ταῦτα ὁ Καμύτζης [14] τετίμηται. Ὁ Κομνηνὸς οὖν Θεόδωρος ἐγκρατὴς [15] καὶ τῆς Ἀδρεανουπόλεως γεγονὼς πολλὰ παρέσχε [P. 22] τοῖς Ἰταλοῖς πράγματα. Κατέδραμε γὰρ πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνων κρατούμενα, καὶ μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς Βιζύης γενόμενος τὸ ἔξω κατέσχε τοῦ ἄστεως, καὶ λείαν πολλὴν ἐκεῖθεν ἐποιήσατο [16], καὶ μέχρι καὶ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντίνου (53) κατήντησε, καὶ πτοίαν πολλὴν τοῖς Λατίνοις ἐνέβαλε [17]. Τότε δὴ καὶ ὁ Ἀσὶλ Δεκαὲ, ὃς τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως συνεζύγη [18], ὑπό τινος τῶν τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου δόρατι ἐπλήγη τὸν τράχηλον. Καὶ ἦν ὡς ἔδοξε τὰ τῆς βολῆς ἐκείνῃ θανάσιμα, ἀλλ' ὑπό του τῶν ἰατρῶν τεθεράπευται. Ἦν δὲ τὸ ἀπὸ τοῦδε τραχυτέρα αὐτοῦ ἡ φωνὴ καὶ οὐκ εὐχερῶς οἱ τοῦ τραχήλου στρεφόμενοι σπόνδυλοι.

κε'. Οὕτως οὖν ἐπαυξήσας τοῖς πράγμασιν ὁ Κομνηνὸς Θεόδωρος ἐπειδὴ ὁμόρων ἐγεγόνει τοῖς Βουλγάροις [19], εἰς σπονδάς τε συνῆλθε τῷ τῶν Βουλγάρων βασιλεῖ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσάν, ὃν φθάσας ὁ λόγος εἴρηκε μετὰ τὸν Βορίλαν βασιλεύσαι τῆς τῶν Βουλγάρων, καὶ συγγένειαν μετὰ τούτου πεποίηκε [20] προσλαβόμενος ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ τούτου Μανουὴλ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαρίαν, ἥτις ἐκ παλλακῆς ἐκείνῳ γενέννηται [21]. Ὁ μὲν οὖν Ἄγγελος (54) Θεόδωρος τὰς μετὰ τοῦ Ἀσὰν Ἰωάννου σπονδὰς διαλύσας, οἷα ἐκεῖνος ἀνὴρ θρασύτερος καὶ ἀτακτότερον φερόμενος οὐ μόνον ἐν βασιλείοις, ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς πολιτικοῖς, καὶ θαμὰ παραβαίνων τοὺς ὅρκους καὶ παρασπονδῶν τοῖς ἐν γειτόνων, κατὰ Βουλγάρων χωρεῖ, πολλὴν συναθροίσας τὴν στρατιὰν ἔκ τε Ῥω-

decipiens, opibus nempe, fortunis, dignitatibus aliisque Romanos cæteros quam maxime sui causa superaturos, persuadet imperatoris militem ejicere, suum admittere. Quare protostrator Ises atque Camytzes cum exercitu pelluntur, cum cives se prius jurejurando alligassent nemini damnum illaturos. Pulsi, protostrator Comnenum Theodorum ne vidit quidem (namque ita convenerunt), Camytzes cum illi occurrisset, neque equo descendit neque uti decet imperatorem adoravit. Quare ira incitatus Theodorus (volebat enim se ab omnibus Romanis imperatorem agnosci, cum et imperator diceretur) gravissimis injuriis virum cumulat, parumque abfuit quin etiam plagas infligeret. Hoc Camytzæ, ut ab imperatore honores consequeretur, in causa fuit: nam ut rursum Hellesponto prælerlapso ad imperatorem accessere, magnus hetæriarcha non aliam ob causam Camytzes efficitur. Comnenus itaque Theodorus Adrianopoli occupata non minimum res Italas turbavit: quæ **44** enim illi tenebant, omnia adortus et Byzantium ipsam usque profectus, quidquid extra urbem erat, pro arbitrio duxit, et opima præda auctus ad fores Byziæ, ingente Latinis timore injecto, pervenit. Tunc temporis et Aseldecae, filiæ imperatoris Theodori Lascaris maritus, ab iis qui cum Comneno Theodoro erant hasta jugulum feritur, vulnusque lethale indicatum a perito tandem medico sanatur. Exhinc postea erat vox asperior, nec colli vertebræ, ut antea, flexu faciles.

25. Sic ergo rebus prospere gestis Theodorus Comnenus, cum suo imperio fines iidem essent ac Bulgaris, fœdus cum Bulgarorum rege Joanne Asano, qui, ut dixi, post Borilam Bulgaris præerat, init; illiusque filia Maria ex pellice suscepta fratri suo Manueli desponsata affinitate conjungitur. Sed enim Angelus Theodorus cum Asano Joanne conditionibus ac pactionibus perturbatis, cum audacior esset, atque inordinatius non solum in regia, sed in aliis negotiis civilibus sese immisceret, sæpeque jusjurandum **45** negligeret fidemque violaret, in affines Bulgaros pedem movet, et ex Romanis atque Italis ingentem militem exaggerat, et Adrianopolim prætergressus in superiorem partem Hebri agmine ducto cum Bulgaris poscebat, sed exitium sibi

[11] καὶ — τοι om. D. [12] Ἀδριανοῦ, καὶ εὑρὼν τὸ στράτευμα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, καὶ ἀπατηλοῖς λόγοις D. [13] Θεοδώρος — ἀνδρὸς καὶ om. D. [14] ἐπέθετο τούτῳ. Διὸ ἐτιμήθη παρὰ τοῦ βασιλέως μέγας ἑταιρειάρχης ὁ Καμύτζης. D. [15] ὁ οὖν Κομνηνὸς γεγονὼς καὶ τῆς Ἀδριανοῦ ἐγκρατὴς D. [16] καὶ λείαν — ἐποιήσατο om. D. [17] καὶ — ἐνέβαλε om. D. [18] Δεκαὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ Λασκάρεος Θεοδώρου σύζυγος D. [19] ἐπειδὴ — Βουλγάροις om. D. [20] ὃν — πεποίηκε om. D. [21] ἥτις — γεγέννηται om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(52) Μέγας ἑταιρειάρχης. De hac dignitate vide Glossarium Meursii in ἑταιρεία καὶ ἑταιρειάρχης. DOUSA.

(53) Μέχρι καὶ τῶν πυλῶν τῆῳ K. Gregoras, p. 27 et 28. ALL.

(54) Ὁ μὲν οὖν Ἄγγελος. Brevius Gregoras, p. 28. ALL.

quærens, acie confligere. Videbatur enim sibi Bulgaros timore percitos nequaquam vel solum sui exercitus impetum sustinere. At non sic Bulgari, sed Asanus Joannes perfidia ac fœdere ab Angelo Theodoro fracto potius quam propriis viribus fretus, parva sibi auxiliari manu e Scythis conducta, ne numero quidem millenis, confidentius in conflictum agebatur, signo etiam militari, ut a nonnullis memoriæ proditum est, jurejurando Theodori scripto appenso. Et forte circa locum Hebro proximum, quem Clocotinitzam appellant, milites adversis signis irruunt, et ut verbo singula exprimam, debellatur a Bulgaris et Scythis Theodorus, et ab hostibus una cum eo non pauci illius affines et dignitate conspicui et illustres viri, eorum supellectile a Bulgaris depopulata, capiuntur, Asanus cum multitudine capta humanius se gerens potiorem copiarum partem, et eos **46** præcipue qui humili loco nati convenerant, liberat inque eorum oppida ac urbes dimittit,seu ex humanitate id gereret, seu ut hac ratione utila sibi comparans et commodis suis apta disponeret : eorum namque dominium sibi defectionis tempus circumspectans moliebatur. Votique compos effectus est : quippe quos ipse persequebatur, Marte incruento colla omnes subdebant. Illi etiam se submisit Adrianopolis, non multo post Didymotœchum, Bolerum totum, deinceps Serræ, Pelagonia, Prilapus et loca contermina.Magnam item Blachiam excurrit Elbanumque occupat et usque Illyrium rapinis omnia vastat. Cum vero quæ sibi animo proposuerat majori ex parte complesset disposuissetque pro arbitrio, patrias repetiit sedes, et castellis nonnullis in custodiam ac dominium Romanorum relictis, plerisque sibi reservatis, milites in illis ac duces quæstoresque, qui vectigalia et tributa exigerent, constituit ; indicatusque est ab omnibus tunc temporis admirabilis et tuto fortunatus ; neque enim in domesticos gladio sæviit, neque Romanorum se cædibus polluit, ut qui ante eum Bulgaris dominabantur sueverant. Hinc non a Bulgaris modo sed Romanis aliisque gentibus charus ac intimus habebatur.

μαίων συγκεκροτημένην καὶ Ἰταλῶν [22]. Παραμείψας οὖν τὴν Ἀδριανοῦ ἐπὶ τὰ ἄνω τοῦ Ἔβρου τὴν πορείαν ἐποιεῖτο, ζητῶν μετὰ Βουλγάρων συρρῆξαι πόλεμον. Ἐξήτει δὲ ἄρα τὸν αὐτοῦ ὄλεθρον [23]. Ἐδόκει καὶ γὰρ ὡς οὐδ' ὅλως οἱ Βούλγαροι ὑποπτήξαντες τὴν ὁρμὴν καὶ μόνην τῆς [24] στρατιᾶς αὐτοῦ ὑποσταῖεν. Οὐχ οὕτω δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι [25], ἀλλ' ὁ Ἀσὰν Ἰωάννης ταῖς ἐπιορκίαις καὶ ταῖς παρασκευήσεσι τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου μᾶλλον τεθαρρηκὼς ἢ ταῖς σφετέραις δυνάμεσιν, ὀδέγον τι συμμαχικὸν ἀπὸ Σκυθῶν εἰληφὼς, οὐκ εἰς χιλίους μετρούμενον, θαρραλεώτερον εἰς τὴν μάχην ἐφέρετο, ὥς φασί τινες, καὶ τῇ σημαίᾳ τὸν ἔγγραφον ὅρκον (55) τοῦ Θεοδώρου ἀπαιωρήσας. Καὶ δὴ περὶ που τὸν παρέβριον τόπον (Κλοκοτινίτζαν αὐτὸν ὀνομάζουσι) ξυμβάλλουσι τὰ στρατεύματα, καὶ ὡς ἐν μικρῷ τὸ πᾶν παραστῆσαι, κατὰ κράτος [26] νικᾶται παρὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σκυθῶν ὁ [27] Θεόδωρος, καὶ συλλαμβάνεται μὲν παρὰ τῶν πολεμίων οὗτος, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν προσγενῶν [28] αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν τέλει τε καὶ λόγοις ἀνδρῶν, καὶ τὰ ἐκείνων πάντα λεία τοῖς Βουλγάροις ἐγένετο. Φιλανθρωποτέρως δὲ περὶ τὸ ἀλωθὲν πλῆθος [29] ὁ Ἀσὰν διατεθεὶς τοὺς πλείους τῶν στρατευμάτων, καὶ μάλιστα τοὺς χυδαιοτέρους καὶ σύγκλυδας [30], ἐλευθεροῖ καὶ πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἀποπέμπει κώμας τε καὶ πόλεις [31], τάχα μὲν τὸ φιλάνθρωπον ἐνδεικνύμενος, τάχα δὲ καὶ τὸ συμφέρον [P. 23] τούτῳ πραγματευόμενος · ἐβούλετο καὶ γὰρ δεσπόσαι τῶν τοιούτων, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀποσπάσας [32]. Οὗ καὶ τετύχηκεν · ἐπεὶ καὶ γὰρ κατ' αὐτῶν κατόπιν ἐχώρει, πάντα ἀναιμωτὶ τούτῳ ὑπίπτον, καὶ γίνεται μὲν ὑπ' αὐτὸν ἡ Ἀδριανοῦ, ἀπὸ τοῦ σχεδὸν δὲ καὶ τὸ Διδυμότοιχον, εἶτα Βολερὸν ἅπαν, Σέρραι, Πελαγονία καὶ Πρίλαπος καὶ πέριξ τούτων. Κατέδραμε δὲ καὶ τῆς μεγάλης Βλαχίας (56), ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἐλβάνου κατακυριεύει, καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ τὰς λεῖας ποιεῖ. Ἐπὶ δὲ τὸ πολὺ τοῦ βουλεύματος κατειργάσατο καὶ ὡς ἠγάπα τὰ καθ' αὐτὸν διέθετο, εἰς τοὺς οἰκείους ἐπανέζευξε τόπους, τινὰ μὲν τῶν φρουρίων καταλελοιπὼς ὑπὸ Ῥωμαίοις δεσπόζεσθαι, τὰ πλείω δὲ ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, στρατιώτας ἐν τούτοις τάξας καὶ στρατηγοὺς καὶ τοὺς εἰσπραττομένους τὰ δημόσια φορολογήματα [33]. Ἔδοξε γοῦν τοῖς πᾶσι τότε καὶ θαυμαστὸς καὶ μακάριος · οὐ γὰρ ἐχράτο μαχαίραις ἐν τοῖς οἰκείοις, οὐδ' ἐχραίνετο φόνοις Ῥωμαϊκοῖς, ὡς οἱ πρό αὐτοῦ τῶν Βουλγάρων [34]. Ἔνθεν τοι καὶ οὐ μόνον παρὰ Βουλγάρων, ἀλλὰ καὶ [35] παρὰ Ῥωμαίων ἐφιλεῖτο (57) καὶ ἑτέρων ἐθνῶν [36].

[22] πολλὴν — Ἰταλῶν om. D. [23] ἐζήτει — ὄλεθρον om. D. [24] καὶ ἐδόκει ὡς οἱ Βούλγαροι ὑποπτήξαντες οὐδὲ τὴν ὁρμὴν τῆς D. [25] οὐχ — Βούλγαροι om. D. [26] ὡς — κράτος om. D. [27] παρὰ — ὁ] ὁ Ἄγγελος νέος D. [28] καὶ συλλ. — προσγενῶν] ὃς συλλαμβάνεται καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν συγγενῶν D. [29] περὶ — πλῆθος om. D. [30] καὶ μάλιστα — συγκλυδας om. D. [31] καὶ πρὸς — πόλεις om. D. [32] τῆς — ἀποσπάσας om. D. [33] καὶ τοὺς — φορολογήματα om. D. [34] Ῥωμαϊκοῖς — Βουλγάρων om. D. [35] οὐ — καὶ om. D. [36] καὶ ἑτέρων ἐθνῶν om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(55) Τῇ σημαίᾳ τὸν ἔγγραφον ὅρκον. Pleraque similia exempla apud alios historicos invenies, quibus cognoscitur rem male cessisse perjuris : neque enim fidem frangit homini, qui jurejurando fœdus et pacta constabilita amolitur, sed Deo, qui has injurias pulchre ulciscitur. Cf. Nicephorus patriarcha, in *Breviario historico*, p. 24 D ed. Lupar., de Justiniano filio Constantini. ALL.

(56) Τῆς μεγάλης Βλαχίας (*a*). Thessaliæ nempe montana, quæ magna Blachia dicebantur. Nicetas in Balduino, p. 841. Hinc illius regionis assecla Μεγαλοβλαχίτης vocantur a Pachymerio, lib. I, cap. 30. ALL.

(57) Παρὰ Ῥωμαίων ἐφιλεῖτο. Hinc plures ejusdem laudes et præconia apud Græcos posteriores. ALL.

(*a*) Cf. Bandur. animadvers. in Constantini Porphyrog. *De Them.* l. I, p. 10 in tomo nostro CXII.

κς. Ἐπεὶ γοῦν, ὡς ὁ λόγος ἱστόρησεν, ὁ Ἄγγελος Θεόδωρος λάφυρον ἐγεγόνει μετὰ καὶ λοιπῶν προσηκόντων τῷ γένει ἐκκρίτων ἀνδρῶν τῷ Ἀσάν, ἐῤῥουρεῖτο μὲν παρ' αὐτοῦ, ἐφιλοφρονεῖτο δὲ τὰ πολλά. Καὶ τοῦτο ἦν ἐπὶ πολύ· ἐπεὶ δὲ εἰς τὰ οἴκοι νεωτερισμοῖς χρᾶσθαι [37] πεφώραται (58), ἐκτυφλοῖ αὐτὸν ὁ Ἀσάν. Ὁ μὲν οὖν ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουὴλ ὁ Ἄγγελος, ὃς δεσποτικῷ ἀξιώματι παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἐτετίμητο, φυγῇ χρησάμενος ἡνίκα τὸ Ῥωμαϊκὸν ἐπετρέπετο στράτευμα [38], ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἀπῄει καὶ δεσπότης ὠνομάζετο, ταύτης τε κυριεύων καὶ τῶν περὶ αὐτὴν, ἐρυθροῖς δὲ γράμμασι τὰς αὐτοῦ γραφὰς ἐπεκύρου [39]. Πρὸς ὃν καὶ ἀπέσκωψέ τις τῶν πρέσβεων παρά τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀποσταλείς, ὡς Εἰς σὲ μᾶλλον ἁρμόσει τὸ εἰς Χριστον ψαλτῳδούμενον, σὲ τὸν βασιλέα καὶ δεσπότην. Καὶ ἦν μὲν τὸ ἀπὸ τοῦδε ὁ Ἄγγελος Μανουὴλ τῶν ἐναπολειφθεισῶν πρὸς τὰ δυτικὰ μέρη χωρῶν καὶ πόλεων ἐγκρατής, μὴ παρὰ τῶν Βουλγάρων τὸ σύνολον ἐνοχλούμενος, ἐπεὶ τῇ ἐκ παλλακίδος τοῦ Ἀσὰν συνεκοιτάζετο θυγατρί.

κζ. Ἀλλά ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Κωνσταντίνου Λατίνους ἐλθέτω καὶ αὖθις ὁ τῆς ἱστορίας εἱρμός. Οἱ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπειδὴ, ὡς προειρήκαμεν, ὁ Ῥομπέρτος, ὃν ὡς βασιλέα ὁ λόγος ἔχειν τούτους ἱστόρησε [40], τὸν Εὔριπον καταλαβὼν τετελεύτηκεν, ἐναπελείφθη δὲ ὁ ἀδελφὸς (59) αὐτοῦ Βαλδουῖνος ἔτι ἀφῆλιξ ὤν, στέλλουσι πρεσβείαν πρὸς Ἰωάννην τὸν ὀνομαζόμενον Ἱεροσολύμων ῥῆγα [41], φήμην τε πολλὴν αὐχοῦντα περὶ τὰς στρατιωτικας μεθόδους βριαρόν (P. 24) τε χεῖρα καὶ τῷ μεγέθει τοὺς κατ' αὐτὸν ὑπερβάλλοντα, ὡς ἄν γε ἀφίκοιτο πρὸς αὐτοὺς καὶ βασιλεύς Κωνσταντινουπόλεως φημισθείη καὶ ἄρξοι ὡς αὐτοκράτωρ τῶν εἰς αὐτὴν [42], ἐπιγαμβρεύσοι δὲ ἑαυτῷ καὶ τὸν ὃν εἶχεν εἰς τὴν κλήρονομίαν, ὡς ᾠοντο, Βαλδουῖνον (ὑπῆρχε γὰρ τῷ ῥήγι καὶ θυγατριον), μετὰ δὲ τὴν τοῦ ῥηγὸς ἀποβίωσιν βασιλεύσοι τούτων ὁ Βαλδουῖνος, αὔξην προσδεδεγμένος τῆς ἡλικίας, ἐπεὶ καὶ ὁ ῥὴξ ἔξωρος ἄγαν ἦν, περί που τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη ἢ καὶ πλείω τούτων διαβιώσας [43]. Ὡς καὶ αὐτὸς τοῦτων εἶδον, ὑπερεξεπλάγην τὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐν πάσῃ διαπλάσει τοὺς ἄλλους ὑπερβάλλοντος πολὺ κατά γε μῆκος καὶ πλάτος. Ξυνέθετο γοῦν ὁ ῥὴξ (60) τῇ πρεσβείᾳ, καὶ [44] καταλαμβάνει τὴν Κωνσταντίνου, τὴν πορείαν δια

47 26. Theodorus Angelus, ut dixi, una cum aliis affinibus et viris illustribus ab Asano spolium factus in custodiam conjicitur; cui Asanus prolixe ac benigne et ad multum tempus favebat. Sed cum domi novis rebus inhiare deprehendisset, lumine privat. Frater illius Manuel Angelus, despotæ dignitate a fratre cohonestatus, fugam meditatus, cum Romanus miles terga verteret, Thessalonicam reversus despota vocabatur, illius et locorum adjacentium dominus, scriptionesque suas purpureis characteribus consignabat. In quem et Joannis imperatoris legatus non inurbana dicacitate jactavit, in eum scilicet magis aptari posse quod de Christo in Psalmis legitur, « te regem et despotam. » Et ex eo tempore Angelus Manuel reliquorum in occidentali plaga oppidorum ac urbium dominus habebatur, a Bulgaris nulla molestia lacessitus, dum ejus matrimonium cum Asani filia vigeret.

27. Verum in Byzantinos Italos rursus orationis seriem convertamus. Cpolitani, cum, ut ante narravimus, Robertus, quem veluti imperatorem venerabantur, Euripum profectus exspirasset et frater ejus Balduinus puer **48** adhuc ac impubes remansisset, ad Joannem Hierosolymorum regem militari prudentia, ut tunc fama ferebat, singularem, manu validum multumque inter suos specie corporis eminentem, legatos destinant, ut ad illos concedaret et Cpolis imperator acclamaretur, res in ea uti imperator obtineret, nec non filiam, quam ipse susceperat, Balduino, sicuti ipsi existimabant, imperii hæredi, qui tamen post eum ætate jam matura ac integra imperaret, in matrimonium collocaret. Ætas regis nimium processerat circa annos octoginta vel ultra nati, quemadmodum et ipse eum vidi, et admiratus sum viri undequaque exactam molem: humanæ enim magnitudinis modum longitudine ac latitudine plus nimio excesserat. Rex legatis animum advertit, iterque per mare ingressus Cpolim venit: neque enim multitudo, qua sibi tutum iter terrestre faceret, suppetebat. Cum Cpolim penetrasset, neque egredi neque primus pugnam tentare

[37] Ἐπεὶ — χρᾶσθαι.] Ἐῤῥουρεῖτο οὖν ὁ Ἄγγελος Θεόδωρος παρὰ τοῦ Ἀσὰν φιλοφρόνως. Καὶ ἐπεὶ νεωτερίζων D. [38] Ἡνίκα — στράτευμα om. D. [39] ὀνομαζόμενος ἐρυθροῖς γράμμασι D· [40] Ἀλλὰ — ἱστόρησε] ὁ δὲ Ῥομπέρτος ὁ τῆς Κωνσταντίνου βασιλεύς D. [41] ῥῆγα τῶν Ἱεροσολύμων D, omissis φήμην — ὑπερβάλλοντα. [42] καὶ — αὐτὴν om. D. [43] ἐπιγαμβρεύσας δὲ τοῦτον αὐτῷ, εἶχε γὰρ θυγάτρια, καὶ ἵνα μετὰ τὴν τούτου ἀποβίωσιν βασιλεύσῃ πάλιν αὐτός. Ἦν γὰρ ὁ ῥὴξ οὗτος περί που τὰ ὀγδοήκοντα καὶ πρὸς ἔτη καὶ ὑπερόριος D. [44] ὡς — πρεσβείᾳ καὶ om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(58) Νεωτερισμοῖς χρᾶσθαι πεφώραται. Acropolita non statim post pugnam excæcatum fuisse a Bulgaro Theodorum, sed domi postquam illum excepisset humanissime, cum Theodorus post etiam accepta beneficia res inuovare reprehensus esset. Gregoras, l. I, rem videtur aliter narrare. Et Richardus e sancto Germano in Chronico: *Eodem mense Aprili in Græcorum imperio factum est prælium inter Græcos, in quo Comnenus captus est et utroque lumine orbatus.* ALL.

(59) Ὁ ἀδελφός. Balduinum fratrem Roberti facit Acropolita, Matthæus Parisius in *Histor. Anglic.*, filium. In eo concordant eum fuisse puerum nec ferendo oneri parem. Sic quoque historici Latini. ALL.

(60) Ξυνέθετο γοῦν ὁ ῥὴξ. Richardus a S. Germano in Chronico; Anno 1231 *rex quondam Hierosolymitanus apud Reate ad papam vadit, de cujus assensu obtinet ut cum filio imperatoris Cpolitani de filia sua contrahat, et ipse sit curator impe-*

audebat: sat enim illi comperta erat Joannis imperatoris rei militaris summa prudentia et in conflictu cum hostibus ingenium supra cæteros solertissimum. Quare semet ipsum aggressionis illius incusabat, **49** et quod manus operi injecisset; et male eos asserere contendebat, si ipsi tamen ita sentirent neque ipsum propter propria commoda proritarent, eum ad loca accessurum fuisse, quæ dominus illorum ac imperator administrare nesciret: namque apprime callebat, dictoque firmabat, etiamsi decies tot loca ad regendum Joanni imperatori suppetecrent, optime eum illa agere moderari tuerique ab hostibus scire. Sive eterim horum causa, sive etiam quod Cpolitanis luxuriari deliciis ac bonis animum implere vellet, duos in ea annos exegit. Tandem triremibus apparatis et collectis, uti poterat, copiis, in orientem progreditur et apud Lampsacum portum capit; Joanne imperatore a bello cum Cæsare Gabala, quem propter motam seditionem debellaverat, gesto continenter regresso.

A θαλάττης πεποιηκώς· οὐδὲ γὰρ εἶχε λαὸν ἀξιόχρεων, ὡς ἄν γε πεζοπορήσειεν. Ἐπεὶ δὲ καταλάβοι τὴν Κωνσταντίνου, οὐκ εὐχερῶς εἶχεν ἐξιέναι καὶ μάχης κατάρξαι· καὶ γὰρ ἐπέγνω τὸν [45] βασιλέα Ἰωάννην στρατηγικώτατόν τε ὄντα καὶ ταῖς ἐχθρῶν μάχαις εὐμεθοδώτατον [46]. Ἐμέμφετο γοῦν ἑαυτὸν τῆς ἐγχειρήσεως, καὶ ὅτι πρώτως τοῦ ἔργου ἐπεβάλετο, καὶ κακῶς ἔφασκε τοὺς λέγοντας, εἴγε καὶ οὕτως ὑπελάμβανον καὶ οὐκ ἠρέθιζον αὐτὸν διὰ τὸ σφίσι συμφέρον, ὡς καταλάβοι ἂν εἰς χώρους ὧν οὐκ ἐπίσταται ἄρχειν ὁ ἐπ' αὐτοῖς βασιλεύων· καλῶς γὰρ ἐγνώκει καὶ ἔλεγεν ὡς εἰ δέκα τοσοῦτοι χῶροι τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ πρὸς δεσποτείαν ὑπῆρχον, καλῶς ἐπίστατο τούτων κατάρχειν καὶ βασιλεύειν καὶ διασώζειν ἐκ τῶν ἐχθρῶν. Εἴτε γοῦν διὰ ταῦτα εἴτε καὶ τρυφῆσαι εἰς ἄκρον ἐν τοῖς τῆς Κωνσταντίνου βεβουλημένος καλοῖς, δύο ἐνιαυτοὺς [47] (61) ἐντὸς αὐτῆς διέτριβε. Μογις γοῦν τριήρεις οἰκονομήσας καὶ στράτευμα συναθροίσας, ὅσον εἶχε πρὸς δύναμιν [48], κατὰ [48*] τῆς ἓω ἐχώρησε, καὶ περὶ τὸ τῆς Λαυψάκου ἐλλιμενίζει νεώριον, προσεχῶς τῷ τότε τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐκ τῆς κατὰ τοῦ Καίσαρος Γαβαλᾶ μαχης ὑποστρέψαντος, ὃν διὰ νεωτερισμὸν ἐμαχέσατο.

B

28. Imperator in Stadiæ partibus tabernaculis positis, Andronicum Palæologum magnum domesticum, de quo supra diximus, copiis ac ducibus traditis in insulam Rhodum cum triremibus. quæ satis essent, et aliis navibus dimittit, ut validius rebellem invaderet et militiæ quos noverat artibus opprimeret. Hæc cum ita perfecta essent, resque contra Cæsarem pro sententia imperatoris Joannis successisset, nec non relatum illi fuisset regem **50** Cpoli egredi eo animo ut Lampsacum appelleret ibique aduersus Romanos confligeret, cum his quos secum habebat imperator admodum paucos (potissima namque exercitus pars prœlio ac tempestate hiberna afflicta domum remeaverat), Lampsacum petit et apud Sigrenem castra metatur.

κη'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς περὶ τὰ τῆς Σταδίας κέρη τὰς σκηνώσεις ποιούμενος τῷ Παλαιολόγῳ Ἀνδρονίκῳ, ὃν μέγαν δομέστικον εἶχε, περὶ οὗ καὶ μικρὸν πρόσθεν εἰρήκειν [49], τὰ στρατεύματα καὶ τοὺς στρατηγοὺς [50] παραδοὺς, καὶ ἐπὶ τὴν νῆσον Ῥόδον τριήρεσιν ἱκαναῖς καὶ λοιπαῖς ἐξαποστείλας [51] ναυσίν, εἴ πως βραδυτέρων ἐπιτεθείη τῷ ἀποστάτῃ καὶ καταβλάψειεν [51*] οἷς οἶδε λόγοις τῆς στρατηγίας, ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω συμβαίη καὶ κατὰ σκοπὸν Ἰωάννῃ τῷ βασιλεῖ τὰ περὶ τὸν Καίσαρα γένοιτο, ἀκούσας δὲ καὶ ὡς ὁ ῥηξ ἕξει τῆς Κωνσταντίνου καὶ βουλὴν ἔχοι προσοκείλαι τῇ Λαμψάκῳ κἀκεῖ ἐξελθεῖν καὶ Ῥωμαίοις πολεμῆσαι μεθ' ὧν ἔτυχε διάγειν ὁ βασιλεὺς [P. 25] (ὀλίγοι δὲ ἦσαν οὗτοι, ἐπεὶ τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς τῇ μάχῃ καὶ τῇ ὥρᾳ τοῦ χειμῶνος τεταλαιπωρηκὸς ἐπὶ τὰ οἶκοι ἐφέρετο [52]), χωρεῖ πρὸς τὴν Λάμψακον, καὶ τοῖς τῆς Σιγρυνῆς μέρεσι τὰς σκηνὰς πήγνυσι.

C

29. Tunc temporis et ipse a parentibus sedecim annos natus et ex encyclia, quam vulgus grammaticam vocat litteratura instructus ad imperatorem mittor. Pater etiam e Latinorum manibus se surripere decreverat, licet ab illis et sumptuosis impensis et officiis et beneficiis, quibus eum prolixe

κθ'. Τότε καὶ αὐτὸς πρὸς τῶν γονέων ἐκ τῆς Κωνσταντίνου ἀπεσταλὴν τῷ βασιλεῖ ἐκκαιδεκαέτης ὢν καὶ νῦν τῆς ἐγκυκλίου (62) ἀπηλλαγμένος παιδεύσεως, ἣν γραμματικὴν κατονομάζουσιν οἱ πολλοί. Ἐβούλετο δέ μοι καὶ ὁ πατὴρ λάθρα τῆς τῶν Λατίνων ἀπολισθῆσαι χειρός· ἰσχυρῶς γὰρ παρ' αὐτῶν

[45] κατ. οὖν τήν Κωνσταντινούπολιν ὁ ῥηξ καὶ μὴ ἔχων λαὸν ἀξιόμαχον οὐκ εὐχερῶς εἶχεν ἐξιέναι, ἐπιγνούς τὸν D. [46] τε et καὶ — εὐμεθοδώτατον om. D. [47] δὲ τῆς ἐγχειρήσεως ἑαυτὸν καὶ κακῶς ἔφασκε νοεῖν τοὺς λέγοντας αὐτὸν τῷ βασιλεῖ ἀντιφέρεσθαι. Λύο οὖν ἐνιαυτοὺς D. [48] συναθροίσας — δύναμιν om. D. [48*] τὴν D· [49] περὶ — εἰρήκειν om. D. [50] καὶ τοὺς στρατηγοὺς om. D. [51] τριήρεσι καὶ ναυσί στείλας D. [51*] βρ. τὸν ἀποστάτην κατ. D. [52] οἷς — ἐφέρετο] καὶ ἐπεὶ ταῦτα κατὰ σκοπὸν συνέβη τῷ βασιλεῖ D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

rii, donec in majori constitutus ætate perveniat ad legitimam. Mare apud Venetias intrans vadit collato exercitu Cpolim. ALL.

(61) Δύο ἐνιαυτούς. Hoc duorum annorum intervallo Joannem regem in Galliis exercitum comparasse et in Italiam se ad pontificem contulisse Reate, tandem Venetiis copias imposuisse navibus et Cpolim applicuisse, scribit Gregorius. Nonus in

D Regestis. ALL.

(62) Τῆς ἐγκυκλίου. Anna Comnena, lib. v. *Histor.* Τοῖς προϊσταμένοις τὴν ἐγκύκλιον παιδεύεσθαι παιδείαν, et ταῦτα δὲ λέγω ἀχθομένη διὰ τὴν παντελῆ τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως ἀμέλειαν. Encycliam eruditionem improprie hic Grammaticam intelligit noster Acropolita, licet alii aliter exponant. Cf. Tzetzes Chiliad. 2, v. 522. ALL.

ἐκκρατήτο ταῖς τῶν ἀναλωμάτων δαψιλείαις καὶ ταῖς σφῶν δεξιώσεσι, καὶ τὸ πολλὴν ἔχειν περὶ αὐτὸν ὑπηρεσίαν τέκνα τε θεράποντάς τε καὶ θεραπαινίδας οὐκ ὀλίγον ἐποίει τούτῳ τὸ ἐμποδών. Ἀλλ' ἦν αὐτῷ κατὰ νοῦν τῷ τότε, καθὼς ἂν ἄρα δυνάμεως σχοίη, εἰ δεήσει, παρακινδυνεύσαι πρὸς τὴν ἐξέλευσιν καὶ ἀποπλῆσαι τὸ σπουδαζόμενον. Διά τοι τοῦτο κἀμὲ πρὸς τὸν κρατοῦντα προπέπομφε. Κεκώλυκε δὲ τοῦτον νόσος βαρεῖα· ἡμιθνὴς γὰρ σχεδὸν καὶ ἡμίξηρος γεγονὼς, περὶ δύο που ἔτη τῇ κλίνῃ προσπεπατταλευμένος, ἀπέλιπε τοῦ βίου, αὐτὸς δὲ ἐναπελείφθην τοῖς ἀνακτόροις προμηθείας βασιλικῆς ἀξιούμενος.

admodum prosequebantur, detineretur, nec leve esset domesticæ supellectilis amplitudo, filii, famuli, famulæque impedimentum : in ea nihilominus perstabat sententia, si quando facultas esset, etiam vires exserturum et exitum tentaturum et concepta vota obiturum, ideoque me ad imperatorem præmiserat. Sed morbus gravis conatus intercepit : namque pene semivivus et media sui parte fere exsiccatus, annosque circiter duos lecto detentus, tandem vitam amisit. Ipse vero in aula imperatorio sumptu necessariis providebar.

λ'. Ὡς γοῦν ἔφημεν, καταλαβὼν ὁ ῥὴξ Ἰωάννης, ὁ καὶ βασιλεὺς Κωνσταντινουπόλεως φημιζόμενος, τὴν Λάμψακον περὶ τὸν οὕτω πως ὀνομαζόμενον τόπον Ὁλκὸν τὰς νῆας τούτου καθώρμισεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπεὶ μὴ εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ στρατὸν ἀξιόμαχον κωλύσαι τούτῳ τὴν ἔξοδον δι' ἃς εἰρήκειν αἰτίας [52], μεθόδοις στρατηγικαῖς μεθ' ὧν εἶχεν ὀλίγων τὰς τῶν πολεμίων κινήσεις ἐκώλυεν. Ἐξῆλθον γοῦν οἱ Λατῖνοι καὶ ὁ τούτων ῥὴξ Ἰωάννης, καὶ ἐβάδισαν μὲν τόπους τινὰς παραιγιαλίους. Οὐδὲ γὰρ ἠδύναντο μακρότερον τῶν νηῶν αὐτῶν ἀποστῆναι· ὁ γὰρ ἀντιστρατηγῶν αὐτοῖς βασιλεὺς ἐπηκολούθει καὶ ὑπῆρχε δεινὸς μετὰ μικρᾶς πανυ δυνάμεως ἀνιχαιτίσαι τοὺς ἐναντίους [53]. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς περὶ τὰς τῶν βουνῶν ὑπωρείας ἐποιεῖτο τὰς πορείας, περὶ δὲ τὰς ἠϊόνας οἱ Ἰταλοί. Ὀλίγον οὖν χρόνον διαβιβάσαντες ἐν τῇ τοῦ βασιλέως παραιγιαλίῳ χώρᾳ (οὔπω γὰρ παρέδραμον τέτταρες μῆνες) καὶ ὀλίγον τόπον πατήσαντες (ἀπὸ γὰρ τῆς Λαμψάκου μέχρι καὶ τῶν Κεγχριῶν [54] ἀφίκοντο), μικρὸν ἢ μηδὲν λυμήναντες (προὔφθασε γὰρ ὁ βασιλεὺς τὰ χρειώδη πάντα τοῖς ὑψηλοτέροις τόποις διασώσασθαι) ἐπὶ τὸ τῶν Πηγῶν ἐχώρησαν ἄστυ, ἓν μόνον φρούριον χειρωσάμενοι, ὃ Κεραμιδᾶς ὀνομάζεται, περί που τοὺς βουνοὺς διακείμενον τῆς Κυζίκου. Εἶχον δὲ καὶ τὰς ναῦς αὐτῶν ἑτοίμους εἰς τὴν Κωνσταντίνου παλινοστῆσαι, Καὶ ᾤχοντο ἂν αἰσχύνης καὶ ζημίας πεπληρωμένοι, εἰ μὴ τοῦ τῶν Πηγῶν ἄστεως περιεγένοντο τῇ κλοπῇ· ἀνὴρ γάρ τις δεινὸς ἀναῤῥιχᾶσθαι πρὸς ἀκρωνυχίας πετρῶν [P. 26] ὁδὸν ἐφεῦρε, δι' ἧς ὡπλισμένους Λατίνους [55] εἰς τὴν ἀκρόπολιν νυκτὸς ἀνεβίβασεν, οἳ καὶ τοῖς φύλαξιν αἴφνης ἐπεισπεσόντες αὐτούς τε ἐφόνευσαν καὶ εἷλον τὸ ἄστυ. Τοῦτο πρὸς βραχὺ μὲν εἰς δειλίαν Ῥωμαίους ἐνέβαλε· πλήρης γὰρ ἦν ἡ πόλις ἀνδρῶν καλῶν τε κἀγαθῶν κἀκ τῶν περιφανεστέρων ἐν στρατιώταις [56]. Ἀλλ' ἡ τοῦ βασιλέως περὶ τὰ τοιαῦτα οἰκονομία καὶ στρατηγικωτάτη δεινότης τὴν τῶν Ῥωμαίων δειλίαν τοτε ἀπετινάξατο, καὶ εἰς πτοίαν μᾶλλον τοὺς Λατίνους ἐνέβαλε, καὶ τῆς τε φυσικῆς ῥοπῆς καὶ τῆς ἀλώσεως τῶν κατασχεθέντων γεγενημένης σφίσιν ὁρμῆς ἀνέστειλε. Καὶ ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Κωνσταντίνου, μικρὸν, ὡς ἔφημεν ἢ οὐδὲν εἰργασμένοι [57].

30. Rex enim Joannes, ut dictum est, qui item Cpolitanus imperator acclamabatur, Lampsacum appulsus in locum Holcum dictum naves suas **51** subduxit. Joannes autem imperator, cum ad resistendum ac descensum impediendum ob jam dictas causas copias non haberet, militaribus artibus cum exiguo milite hostium motus reprimebat. Descenderunt Latini et eorum rex Joannes, perque loca quædam maritima iter intendebant, cum a navigiis discedere procul non auderent : nam eos adversis copiis imperator sequebatur, ingenio promptus et acer, qui cum parva etiam manu hostium impetus propulsaret. Imperator per radices montium, Itali per littora iter habebant. Parum itaque in ora maritima imperatori subjecta commorati (neque enim quattuor menses exegerant) nec multo calcato solo, cum a Lampsaco Cenchrias usque ne minimo quidem damno illato processissent (namque imperator eminentioribus locis necessaria quæque antea conducta in custodiam tradiderat), ad Pegarum oppidum deflexere, unico tantum castello, cui Ceramidæ nomen est, circa Cyzici coles sito, devicto. Naves vero promptas, quibus se Cpolim reducerent, habebant, et remeassent utique probris ac damnis pleni, ni furto Pegarum oppidum expugnassent. Vir enim quidam saxorum prærupta scandere dexter ac solers viam invenit, per quam noctu **52** in arcem armatos Italos introduxit, qui improvisa irruptione custodibus contrucidatis oppidum occuparunt. Hoc Romanis non parum timoris incussit : urbs enim ea viris probis ac bonis et inter milites celebrioribus abundabat. Verum imperatoris circa hæc prudentia et plusquam militaris calliditas Romanorum quidem metum excussit, Latinis vero majorem formidinem injecit, et quos ipsi impetus ex præda facta sumpsere inhibuit. Quare cum parum aut nihil, ut dictum est, profecissent, Cpolim reverterunt.

λα'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης, οἷα ἐκεῖνος δεινὸς ἐφευρεῖν μεθόδους ἐν περιστάσεσι σῶσαί τε

31. Imperator Joannes impendentibus periculis et rebus in extremum adductis discrimen succur-

[52] κωλῦσαι — αἰτίας om. D. [53] καὶ — ἐναντίους om. D. [54] ἄχρις καὶ τῶν Κεγχρέων D. [55] ὡπλ. ἀνθρώπους Λατ. D. [56] κἀκ — στρατιώταις om. D. [57] καὶ εἰς — εἰργασμένοι om. D.

rere perspicax et acutus, ut suos tueri ac servare posset, quod et magis dignum consideratione erat, et hostes infirmare, et per hæc duo propria constabiliret, ut ambo perficeret, modum invenit. Ex imperatrice Irene filium susceperat, cui ab imperatore Theodoro Lascari patruo nomen dederat, undecim jam annos eo temporis natum. Asanus item filiolam habuit Helenam nomine, ab Ungara ortam, novennem. Imperator ad Asanum Bulgarorum principem oratores mittit, ut sponsaliorum inter **53** pueros et inter se affinitatis mentione inducta de mutuo auxilio mutuisque inter se tradendis operis sermonem consererent. Asanus legationem approbat ; pacta conventa conficiuntur et jurejurando confirmantur.

A τὸ οἰκεῖον, ὑπὲρ οὗ καὶ πλείονος ἐδεῖτο λόγου [58], ἀναχαιτίσαι τε καὶ τὸ ὑπεναντίον, ὡς ἂν δι' ἀμφοῖν τὰ οἰκεῖα κρατύνοιτο, εὑρίσκει τρόπον ἀποπληρωτικὸν τοῦν δυοῖν. Ἐγεννήθη γὰρ αὐτῷ (63) υἱὸς ἐκ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης, ᾧ καὶ κλῆσις τοῦ πάππου καὶ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως ἐπετέθειτο [59]· ἐνδέκατον δέ οἱ ἔτος τότε ἠνύετο. Καὶ ὁ Ἀσὰν δὲ θυγάτριον ἔσχεν, Ἑλένη αὐτῇ τοὔνομα, παρὰ τῆς ἐξ Οὔγγρων γαμηθείσης αὐτῷ· ἔννατον καὶ ταύτῃ ἔτος ἦν. Πρεσβείαν γοῦν στέλλει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Βουλγάρων ἄρχοντα Ἀσάν, καὶ μνηστείας τῶν παίδων μνημονεύει καί τῆς ἀμφοῖν ἀγχιστείας καὶ τοῦ δι' ἀλλήλους συνασπισμοῦ τε καὶ συγκροτήσεως [60]· Καὶ δέχεται ὁ Ἀσὰν τὴν πρεσβείαν, καὶ πληροῦνται αἱ συμφωνίαι. Καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ ὅρκοι B προὐβήσαν [61].

32. Tunc mihi mathematum et sublimioris disciplinæ amore excito, omnibus valere jussis, una cum aliis adolescentibus, ita annuente imperatore atque Exapterygo Theodoro informante, logicæ scientiæ aditus foresque aperiuntur. Cum ante imperatorem convenissemus, in me oratione conversa imperator dixit : ». Hos Nicæa desumptos præceptori tradidi : tibi e domu mea accepto, ut una cum his instruereris, facultatem feci. Ostende itaque te vere e mea domu egressum fuisse, sicque mathematis incumbe : militarem enim vitam secuto quot ex liberalitate imperatoris stipendia constitui poterunt, tot tibi aut non multo plura propter familiæ claritudinem supererunt. At ubi philosophiæ insinuatus frugiferis opibus te impleveris, magnos honores ac dignitates tibi comparabis. Namque inter homines maxime omnium conspicui præcellunt imperator atque philosophus. « Hac ratione aula egressus præceptori me dedidi annos septem et decem natum .Verumtamen Exapterygus in mathematis non admodum præstabat, sed multum dicendo valuit, utpote rhetoricis studiis eximie institutus et ad eloquendum composite usu atque ingenio comparatus, ideoque nomen illius celeberrimum **54** fuit. Eo demortuo, postquam nobis poematum ambages explicasset et orationis conficiendæ artem tradidisset, ad Blemmidem Nicephorum, quo neminem in philosophicis disciplinis præstantiorem novimus, me ipsum contuli, et qui-

λβ'· Τότε γοῦν καὶ αὐτὸς ἔρωτι τῶν μαθημάτων ἁλοὺς καὶ τῆς ἀψηλοτέρας τῶν λόγων παιδεύσεως, τοῖς πᾶσι χαίρειν εἰπών, θελήματι τοῦ κρατοῦντος μετὰ καί ἑτέρων μειράκων εἰς τὰς τῶν λογικῶν παιδευμάτων θύρας παρήγγισα, Παιδευτὴς δέ ἐν ἡμῖν ὁ Ἐξαπτέρυγος Θεόδωρος (64)· Ἐπεὶ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ βασίλεως συνήλθομεν, πρός με τεῖνας τὸν λόγον ὁ βασιλεὺς εἰρήκει, ὡς Τούτους μὲν ἐκ Νικαίας λαβὼν τῷ διδασκαλείῳ παρέδωκα, σὲ δὲ τοῦ ἐμοῦ ἐκβαλὼν οἴκου τουτοισί συναφῆκα διδάσκεσθαι, Δεῖξον οὖν ὡς ἀληθῶς τῆς ἐμῆς οἰκίας ἐξῆες, καὶ οὑτωσί τῶν μαθημάτων ἀντιποιήθητι· Στρατιώτης μὲν γὰρ τὸ ἐπιτήδευμα γεγονὼς ὁπόσα ἂν ἔσχες τὰ τοῦ σιτηρεσίου παρὰ τῆς βασιλικῆς δεξιώσεως, C τοσαῦτα ἂν ἴσως ἢ καὶ ὀλίγον πλείω σοι διὰ τὸ τοῦ γένους περιφανὲς ἔσται. Ἐμπλεως δὲ φιλοσοφίας φανεὶς μεγάλων ἀξιωθήσῃ τῶν τιμῶν τε καὶ τῶν γερῶν. μόνοι γὰρ ἁπάντων ἀνθρώπων ὀνομαστότατοι βασιλεὺς καὶ φιλόσοφος. Οὕτω μὲν τῶν ἀνακτόρων ὑποχωρήσας ὡς διδασκάλου φέρων ἐνέβαλον ἐαυτόν, ἑπτακαιδέκατον ἐτος ἄγων. Ἦν δὲ οὗτος, ὡς ἔφην, ὁ Ἐξαπτέρυγος, ἀνὴρ οὐ πάνυ μὲν ἐπιστήμων ἐν τοῖς μαθήμασιν, [P· 27] ἀγαθὸς δὲ φράζειν, εἰᾷ ῥητορικῆς κατάκρως ἐνδιατρίψας λόγοις καὶ τὸ ἐξαγγέλειν εὐφυῶς μεμελετηκὼς καὶ πολλοῦ διὰ τοῦτο ἠξιωμένος ὀνόματος. Ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος μετὰ τὴν εἰς ἡμᾶς τῶν ποιημάτων σαφήνειαν καί τὴν τῆς τῶν λόγων τέχνης διδασκαλίαν, παρὰ D τὸν Βλεμμίδην Νικηφόρον (65), ὃν τότε πάντες οἱ

[58] ὑπὲρ — λογου om. D. [59] κλῆσιν τοῦ πάππου Θεοδώρου ἐμεθέτετο D. [60] ἔννατον — συγκροτήσεως στέλλα οὖν πρὸς τοῦτον ὁ βασιλεὺς ὑπὲρ μνηστείας τῶν παίδων D. [61] καὶ πλ. — προὔβησαν om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(63) Ἐγεννήθη γὰρ αὐτῷ. Eadem prosequitur Gregoras p. 29, Cætera conveniunt. Intersunt tamen inter Gregoram et Acropolitam : nam in Gregora legati ex Bulgaris veniuni, in Acropolita ab imperatore mittuntur ; in Gregora filia Bulgari Helena decennis est, in Acropolita novennis, ALL.

(64) Θεόδωρος. Legi nescio quid hujus Theodori, sed memoria non suggerit quodnam illud fuerit : ad res tamen mathematicas spectasse suspicor. ALL.

(65) De Blemmide pluribus alibi egimus. Edita sunt illius Philosophica et Logica, et orationes duæ de processione Spiritus sancti per me in Latinum versæ. Multo plura sunt in bibliothecis. Penes me sunt ejusdem oratio, ὁποῖον δεῖ εἶναι τὸν βασιλέα, et historia de sancto Paulo et aliis Patribus, qui in Latro monte solitariam vitam egerunt, elegantissime et ad antiquum succum conscripta. In Vaticana legitur ejusdem: Λόγος ὃς ἐπεστάλη τῷ βασιλεῖ, βασιλικὸς κληθεὶς ἀνδριάς· ἔστι δὲ καὶ μοναστὰς καὶ παντὶ σπουδαίῳ λυσιτελής. Principium: Νόμος ἀρχῆθεν συμβαίνων τοῖς πράγμασι τούς ὑπηκόους εἰσφέρειν τῷ βασιλεῖ. ALL·

θαμεν τελειώτερον των ἄλλων ἐν ταῖς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμαις, ἐφοίτησά τε αὐτὸς καὶ ὅσοι σὺν ἐμοὶ ἐτελοῦντο τὰ λογικά. Καὶ ὁ περὶ ἡμῶν λόγος μέχρι τοσούτου νυνί· ἐσαῦθις δὲ ὅπη παρείκοι τῇ ἱστορίᾳ παρεμβληθήσεται [62].

λγ'. Ἐπεὶ δέ, ὡς προειρήκειν, καὶ ἀμφοῖν τοῖν βασιλέοιν αἱ σπονδαὶ τῆς συμβιβάσεως γένοιντο, τῷ τε Βασιλεῖ φημι Ἰωάννῃ τῷ Δούκᾳ καὶ τῷ κρατοῦντι τῶν Βουλγάρων Ἀσὰν Ἰωάννῃ, προκατέλαβε μὲν ὁ βασιλεὺς [63] τὴν Λάμψακον, καὶ διαπεραιοῦται μετὰ τῶν οἰκείων δυνάμεων εἰς Καλλιούπολιν, καὶ πολεμεῖ τὸ ἄστυ, ἑλεπόλεις στήσας, καὶ ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ χειροῦται τοῦτο, τῆς τῶν Βενετίκων διασώσας τοῦτο χειρός [64]. Μετὰ τοῦτο καταλαμβάνει τὴν Καλλιούπολιν καὶ ὁ Ἀσὰν σὺν τῇ οἰκείᾳ γαμετῇ τῇ ἐξ Οὔγγρων Μαρίᾳ [65] καὶ τῇ θυγατρὶ Ἑλένῃ [66], καὶ συνέρχεται εἰς Καλλιούπολιν [67] τῷ βασιλεῖ, καὶ τὰ εἰς φιλίαν ἀμφότεροι διαπράττονται. Οὗτος μὲν οὖν οὐ διεπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τοῖς τῆς Καλλιουπόλεως μέρεσιν [68]· ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης τὴν αὐτοῦ σύζυγον σὺν τῇ θυγατρὶ Ἑλένῃ λαβὼν [69] διαπεραιοῦται εἰς Λάμψακον, ἔνθα ἦν ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, καὶ πληροῦσι τὴν τῶν παίδων [70] συναφειαν, τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ τὰ τῆς ἱερολογίας [71] τελέσαντος. Τότε καὶ ὁ Τρινόβου ἀρχιερεὺς (66) ὑπὸ τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τελῶν αὐτονομίᾳ τετίμηται καὶ πατριάρχης ἀναγορεύεσθαι κέκριται βασιλικῷ καὶ συνοδικῷ τῷ θεσπίσματι [72], χάριτας τῶν προὐχόντων ἀποτινύντων τῷ Βουλγάρων ἄρχοντι Ἀσὰν τοῦ κήδους ἕνεκα καὶ τῆς φιλίας [73]. Ἐπεὶ γοῦν ὅσα ἐς τὰ τοιαῦτα φέρει πεπλήρωται, ἡ μὲν βασιλὶς Εἰρήνη τὸν υἱὸν μετὰ τῆς νύμφης λαβοῦσα τοῖς ἑῴοις, συνδιῃτᾶτο χώροις, ὥσαύτως δὲ καὶ ἡ τοῦ [74] Ἀσὰν σύζυγος ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑπέστρεψεν, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀσὰν τὰς οἰκείας δυνάμεις προσειληφότες καὶ ἄμφω τὴν δυτικὴν (67) κατέδραμον χώραν, ὁπόση ἦν τοῖς Λατίνοις δουλεύουσα. Καὶ λείαν μὲν πολλὴν ἐποιήσαντο [75] καὶ Σκυθῶν ἐρημίαν (τὸ τῆς παροιμίας [76] εἰπεῖν) τὴν ἅπασαν ἀπειργάσαντο, σφίσι δὲ αὐτοῖς κατὰ τοὺς ὅρκους [77] τὰ ἄστη καὶ τὴν χώραν διεμερίσαντο. Καὶ Καλλιούπολις μὲν, ἐπεὶ καὶ πρὸ τῆς συνελεύσεως τοῦ Ἀσὰν παρὰ τοῦ βασιλέως [78] ἑάλω, ὑπὸ τὸν βασιλέα ἐγένετο, ὁμοίως καὶ Μάδυτα καὶ πᾶσα ἡ ὀνομαζομένη Χερρόνησος.

[62] Τότε—παρεμβληθήσεται om. D. [63] δὲ—εἰς] δ' αἱ σποδαὶ ἐγένοντο, διαπεραιοῦται ἐκ Λαμψάκου μετὰ τῶν οἰκείων ὁ βασιλεὺς εἰς D. [64] ἀνασώσας χειρός D. [65] τῇ ἐξ Οὔγγρων Μαρίᾳ om. D. [66] Ἑλένῃ om. D. [67] εἰς Καλλιούπολιν om. D. [68] οὗτος—μέρεσιν om. D. [69] ὁ οὖν Ἀσὰν τὴν αὐτοῦ γαμετὴν καὶ τὸ θυγάτριον λαβὼν D. [70] πληροῦται τὰ τοῦ κήδους τῶν παίδων D. [71] ἱεροτελεστίας D. [72] τετίμητο βασιλικῷ καὶ συνοδικῷ ψηφίσματι D. [73] χάριτας — φιλίας om. D. [74] διῃτᾶτο χωρίοις, ἡ δὲ τοῦ D. [75] καὶ λείαν — ἐποιήσαντο om. D. [76] τὸ τῆς παροιμίας] ὡς ἔπος D. [77] κατὰ τοὺς ὅρκους om. D. [78] παρὰ τοῦ βασιλέως om. D.

A cunque una mecum logicis speculationibus attendebant. Et de me ipso hæc in præsenti satis dicta sint: in posterum vero reliqua, ubi sese tulerit occasio, historiæ inserentur.

33. Cum itaque, ut prædixeram, ambo Joannes Ducas imperator et Asanus Joannes Bulgarorum rex in unum fœdere icto convenissent, imperator Lampsacum præoccupat, et copiis Calliupolim trajicit, adactisque machinis castellum invadit, et non multo post e Venetorum manibus recuperat. Post hæc Asanus cum uxore Maria Ungara et filia Helena Calliupolim venit, ubi cum imperatore sermonem conserit: ibidemque amicitiam uterque confirmant. Hic Hellespontum non trajecit, sed in B Calliupolis partibus remansit. Joannes imperator cum uxore et filia Helena Lampsacum, ubi erat Irene imperatrix, remeat. Et puerorum nuptias apparant, cum Germanus patriarcha **55** inter rem divinam nuptiarum cæremonias absolvisset. Tunc et Trinobi præsul Cpolitano obnoxius imperatorio ac synodico decreto, ut Asano Bulgarorum principi affinitatis et amicitiæ causa gratificarentur, suo jure vivere et patriarchæ nomine condecorari obtinuit. His ergo ac similibus expletis imperatrix Irene cum filio ac sponsa in orientalibus locis versabatur, Asani uxor in sedes suas reversa est. Joannes deinceps imperator et Asanus conductis copiis uterque occiduam plagam, quæ Latinis serviebat, excurrerunt, ingentique inde præda deportata Scythicam solitudinem, ut proverbio utar, C universam effecerunt, urbibus ac regione, ut jurejurando convenerant, sibi divisis. Calliupolis cum ante adventum Asani expugnata fuisset, sub imperatoris potestate venit. Simili ratione et Madyta, et omnis cui Chersoneso nomen est. Habebat præterea imperator et Cissi castrum, et ad fluvium qui Maritza a multis vocatur fines extendit. Potitus est ad hæc et monte Gano, in quo oppidulum exstruxit, cujus in custodiam misit Nicolaum Cotertzem, virum plurimis prœliis exercitum, in quibus adeo præstiterat ut **56** apud omnes illud D vulgatum fuerit neminem neque ante eum neque post eum fuisse qui tot ac tanta facinora vel atten-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(66) Ὁ Τρινόβου ἀρχιερεύς. Acropolita ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως τελῶν, Gregoras τῷ τέως ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης τελῶν Ἰουστινιανῆς. Et consentit Ephræmius in Chronico:

Τῷ τηνικαῦτα ποιμενάρχης Τρινόβου,
Τῷ Βουλγαρίας ὑποκειμένος θρόνῳ,
Οὐκ οἶδ' ὅπως κέκριτο συνόδου κρίσει
Θεσπίσματί τε τοῦ κρατοῦντος Αὐσόνων
Τιμὴν πατριάρχου γε καὶ κλῆσιν ἔχειν,
Κήδους τινόντων τῶν κρατούντων οἱ χάριν. Acropolita memoriæ lapsu vel parum rebus ecclesiasticis intentus hæc de Ternobi episcopo scripsit. De Ternobi autonomia nos etiam alibi, Ternobum porro omnium Hæmi urbium munitissimam et præstantissimam dicit Choniata, in montis vertice sitam, fimis circumdatam mœnibus, ALL.

(67) Τὴν δυτικήν. Gregoras, p. 30. ALL.

tarit felicius vel prosperius gesserit, ut inde Latinis qui in Tzurulo erant negotia facesseret. Asanus dictorum locorum partes superiores ad Aquilonem tenuit. Et ad ipsos usque Cpolis muros Joanne rege in illis adsidente et intuente uterque perveniens ingentem timorem Latinis injecere, resque eorum in extremum discrimen deduxere. Porro cum autumnus præteriisset ac hiems instaret, Joannes imperator atque Asanus postquam inter se de gerendis deliberassent, Asanus quidem domum revertitur, imperator in Orientem transfertur.

A Εἶχε δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ τοῦ Κισσοῦ φρούριον, καὶ μέχρι ποταμοῦ ὃν Μαρίτζαν ὁ πολὺς μετονομάζει λαὸς τὰ [79] σύνορα ἔθετο. Ἐκράτησε δὲ καὶ τοῦ ὄρους τοῦ Γάνου, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδείματο καὶ πολίχνιον, ἔνθα καὶ τὸν Κοτέρτζην Νικόλαον φυλάττειν [P. 28] ἐξέπεμψε καὶ πράγματα παρέχειν Λατίνοις τοῖς ἐν τῇ Τζουρουλῷ, ἀνδρα πολλοῖς κατεξεταμένον πολέμοις, καὶ ἐς τοσοῦτον εὐδοκιμήσαντα ὡς πάντας τοιαύτην δόξαν περὶ τούτου σχεῖν, μήτε πρὸ αὐτοῦ μήτε μὴν μετ' αὐτὸν ἄλλον φανῆναι τοιούτοις ἔργοις ἐγκεχειρηκότα ἢ τοσαῦτα κατορθωκότα [80]. Ὁ δὲ Ἀσὰν τὰ ὑπεράνω τῶν εἰρημένων χώρων καὶ πρὸς Βορρᾶν νεύοντα ὑφ' ἑαυτὸν ἔσχεν. Μέχρι μὲν οὖν καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντίνου καὶ ἀμφότεροι κατηντήκεσαν, τοῦ ῥηγὸς Ἰωάννου ἐπ' αὐτῶν καθεζομένου καὶ καθορῶντος, καὶ πτοίαν πολλὴν τοῖς Λατίνοις ἐνέβαλον, καὶ ἐν στενῷ κομιδῇ τὰ κατ' αὐτοὺς ἔθεντο. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ μετοπώρου πάρεδρος καιρὸς καὶ [81] ὁ χειμὼν ἤγγιζεν, ἀλλήλοις συνταξάμενοι ὅ τε βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀσὰν ὁ μὲν εἰς τὴν οἰκείαν χώραν τῶν Βουλγάρων χωρεῖ, ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐς τὴν ὧν διαπερᾷ [82].

34. Cujus filius Theodorus cum adhuc immatura esset ætate, utpote qui annum undecimum, ut diximus, non excederet cum reginam Helenam duceret, integer ab imperatrice Irene una cum puella conservabatur : colebantur enim ab ea pueri atque informabantur, tanquam quæ ingenium ac naturam optimam nacta in omne bonum animum inclinaret. Igitur Latinorum res nimium in angustum deducta, duorum etiam imperatorum affinitate in extremum fastus ille depressus est. Rex interium Joannes cum non diu vixisset, **57** ex hominibus sublatus genero suo Balduino Cpolitanum imperium hæreditarium reliquit. Asanus pactorum quæ cum Joanne imperatore sanxerat pertæsus, quanam ratione filiam a marito Theodoro imperatore avelleret et alii collocaret quærebat : Romanorum namque in meliora progressum formidabat, gentis ipse Romanis obnoxiæ occupator. Meditatur itaque causam, justam illam quidem atque conspicuam, ut videbatur, licet expertos rerumque gnaros consilium hominis non præteriret. Mittit ad imperatorem atque imperatricem legatos, qui referrent se cum uxore, dum Adrianopolim venisset, filiolam intueri velle et paterna necessitudine amplecti exosculariqué, aliaque, uti par esse videtur, explere, rursumque se eam ad socrum et consortem thalami remissurum. Joannes imperator et imperatrix Irene, etsi fabulam ad amussim callerent et plane technas ac machinas cognocerent, mittunt ninilominus ad Asanum filiam hoc enuntiato, « si ille filiam retinuisset et a legitimo conjuge separasset, esse Deum, qui omnia conspicit, pœnamque

B λδ'. Ἐπεὶ δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ἀφῆλιξ ἐτύγχανεν ὤν, ἐνδέκατον γὰρ διήνυεν ἔτος, ὥσπερ ἔφθημεν (68), ἡνίκα τῇ βασιλίδι Ἑλένῃ ἐς συνουσίαν ἦμενον ἀτελῆ. Ἀνήγοντο δὲ παρὰ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης καὶ ἐπαιδεύοντο, οἷα ἐκείνη φύσεως ἀγαθῆς τυχοῦσα καὶ πρὸς ἅπαν καλὸν ἐπινεύουσα. Τὰ μὲν οὖν τῶν Λατίνων πράγματα συνεστάλη τε τότε πολύ, καὶ τῷ κήδει τῶν δύο αὐτοκρατόρων εἰς ταπεινὸν ἄγαν κατεπεπτώκει τὸ φρόνημα [83]. Ὁ δὲ ῥὴξ Ἰωάννης μικρὸν ἐπιβιώσας ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξουσίαν τῷ αὐτοῦ γαμβρῷ τῷ Βαλδουίνῳ ὡς κλῆρον καταλιπών. Ὁ δέ γε Ἀσὰν μετάμελος ἐπὶ ταῖς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου συνθήκαις, ὡς ἐφάνη, γενόμενος τρόπον ἐζήτει ὅπως ἂν τὴν θυγατέρα ἀποσπάσῃ τοῦ συζύγου βασιλέως τοῦ Θεοδώρου καὶ ἑτέρῳ ταύτην κηδεύσῃ · τῶν γὰρ Ῥωμαίων ἐδεδίει πάνυ τὴν ἐς τὰ βελτίω [86] προκοπήν, ἔθνους ἄρχων ὑποτεταγμένου πάλαι Ῥωμαίοις [87]. Σκήπτεται γοῦν αἰτίαν, ὡς ἔδοκει μὲν, εὔλογον, κἂν οὐκ ἐλάνθανε τοὺς ἐπισταμένους τὰ πράγματα [88], καὶ ἀποστέλλει πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὴν [89] βασιλίδα, ὡς ἐπεὶ πλησιάσειε τῇ Ἀδριανοῦ [90] βούλεται αὐτός τε καὶ ἡ σύζυγος τὸ θυγάτριον ἰδεῖν καὶ πατρικῶς περιπτύξασθαι καὶ τὰ εἰκότα πληρῶσαι καὶ αὖθις ἀποπέμψαι πρὸς τὸν πενθερὸν καὶ σύζυγον [91]. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, καίτοι γε ἀκριβῶς εἰδότες τὸ δρᾶμα καὶ καθαρῶς ἐπιγνόντες [92] τὴν σκευωρίαν, ὅμως πέμπουσι πρὸς τὸν Ἀσὰν τὴν θυγατέρα, ταῦτ' εἰρηκότες ὡς εἰ τὴν θυγατέρα κατάσχοι καὶ τοῦ νομίμως συζευχθέντος ἀποστερήσειεν [93], ἔστι Θεὸς ὁ τὰ πάντα ἐφορῶν καὶ τιμωρίαν ἐπάγων [p. 92.] τοῖς τοὺς ὅρ-

[79] μέχρι τοῦ ποταμοῦ Μαρίτζας τὰ D. [80] κατωρθωκότα] τοῦτο δὲ τὸ τῆς Τζουρούλῳ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἑαλω δυνάμεων D. [81] ὁ — καὶ om. D. [82] συνταξάμενοι ὁ μὲν Ἀσὰν εἰς τὰ οἴκοι, ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς ἓω διεπέρασεν D. [83] Ἐπεὶ — φρόνημα om. D. [84] τῷ γαμβρῷ Βαλδουίνῳ τὴν Κωνσταντίνου ὡς D. [85] ταῖς συνθήκαις τοῦ βασιλέως φανεὶς τρόπον ἐζήτει δὲ οὗ τὸ θυγάτριον τοῦ συζύγου ἀποσπάσῃ. Τῶν D. [86] ἐς τὰ βελτίω om. D. [87] ἔθνους — Ῥωμαίοις om. D. [88] ὡς — πράγματα om. D. [89] στέλλει πρὸς τὴν D. [90] Ἀδριανουπόλει D, [91] καὶ τὰ — σύζυγον om. D. [92] οἱ οὖν βασιλεῖς καίτοι ἐπιγνόντες D. [93] καὶ — ἀποστερήσειεν om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(68) Ἔφημεν. Cap. 31. ALL.

κους παραβαίνουσι καὶ τὰς συνθήκας, ἃς ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι συνεστήσαντο, διαλύουσιν. Ὁ μὲν οὖν Βούλγαρος [94] τὴν θυγατέρα λαβὼν ᾤχετο, τοὺς ἑπομένους αὐτῇ πάντας ὀπισθορμήτους ποιήσας, καὶ τὸν Αἷμον διαβὰς ἐχώρει ἐπὶ τὸν Τρίνοβον, κλαιούσης μὲν τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς καὶ ὀλοφυρομένης, καὶ πενθερᾶς καὶ βασιλίδος Εἰρήνης καὶ τοῦ συζύγου λίαν ἐποδυρομένης τὸν χωρισμόν [95], ὅτε φασὶ τὸν Ἀσὰν προσλαβόμενον αὐτὴν τῆς αὐτοῦ ἐφεστρίδος ἔμπροσθεν ἐπικάθίσαι καὶ [96] τύψαι κατὰ κόρρης τοῖς δακτύλοις καὶ ἐπαπειλῆσαι δεινῶς, εἰ μὴ σιγῇ φέρει ὅσα οἱ διὰ βουλῆς ἐστιν ἐπ' αὐτῇ διαπράξασθαι [97].

A jurisjurandi et fœderum sub teste Deo initorum violatoribus infligit. » Sed Bulgarus recepta filia abiit, omnibus eam sequentibus recessim **58** cedere coactis, ac Hæmum prætergressus Trinobum contendebat. Cum illacrymaretur filia ejularetque, seque a socro, imperatrice Irene, atque conjuge separatam esse anxie ac nimium indoleret, fama est Asanum eam ante sui equi sagulum collocasse, digitisque in faciem percussisse, minatum acriter, ni silentio raptum ferret, se in eam omnia quæ illi probro essent exsecuturum.

λε'. Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ τὸ τῶν Σκυθῶν (69) γένος, τῶν Ταρτάρων (70) καταδραμόντων αὐτῶν, ὁπόσοι τὸ ξίφος ἐκείνων ἐξέφυγον, ἀσκοῖς τὸν Ἴστρον διαπεράσατες τέκνοις [98] ἅμα καὶ γυναιξὶ, καὶ ἀκόντων Βουλγάρων (πολλαὶ γὰρ ὑπῆρχον χιλιοστύες) τοὺς τῆς Μακεδονίας χώρους κατέλαβον, οἱ μὲν περὶ τὸν Ἔβρον καὶ τὰ ἐκεῖσε πεδία τὰς νομὰς ποιούμενοι, οἱ δὲ περὶ τὰ κατωτέρω μέρη καὶ τὸν ποταμὸν ὃν ἡ χύδην ῥέουσα γλῶττα, καθάπερ ἔφημεν, Μαρίτζαν κατονομάζει. Καὶ γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς Ἔβρος μέχρι καὶ τῆς Αἵμου (a) τὰς ἐκδρομὰς ποιούμενος, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸ Αἰγαῖον ἐκρέων πέλαγος. ὅτι δὲ συμβάλλουσι τούτῳ καὶ ἕτεροι ποταμοὶ καὶ μείζω ποιοῦσιν, ἐναλλάττει τοῖς παροικοῦσι καὶ τοὔνομα [99]. Ἐλήϊζον οὖν τὰ ἐν Μακεδονίᾳ πάντα, καὶ ὡς ἐν ὀλίγῳ ἔρημα πάντα τῶν οἰκητόρων ἐποίησαν, καὶ Σκυθῶν ἐρημίαν (τὸ τῆς παροιμίας ἐρεῖν) ἀπειργάσαντο [1], καὶ πολιχνίων δὲ ὁπόσα ὑπῆρχον εὐχείρωτα πολέμῳ περιεγένοντο. Καὶ ἐφονεύοντο μὲν πολλοὶ, ἐσκυλεύοντο δὲ πάντες καὶ ἠχμαλωτίζοντο καὶ ἀπημπολοῦντο ἐν τοῖς μείζοσιν ἄστεσιν, οἷον τῇ [2] Ἀδρια-

35. Per idem tempus Scytharum gens ab excursionibus, latrociniis ac Tartarorum cædibus reliqua, cum filiis et uxoribus, Bulgaris licet reclamantibus, cum innumera esset multitudo, utribus Istro superato, Macedoniæ loca occuparunt: alii circa Hebrum et æquatas agri planities victus sibi suppeditant, alii in loca inferiora, et fluvium quem communis lingua, ut diximus, Maritzam vocare solet, deferuntur, Hebrus namque re et nomine usque Hæmum excurrit, indeque in Ægæum pelagus influit. Quod vero in eum alii fluvii ingrediuntur et auctiorem reddunt, nomina accolarum, uti sese offerunt, induit. Diripuere itaque omnia quæ in Macedonia erant, adeo ut minimo tempore universa cultoribus spoliata desolaretur, et Scytharum **59** solitudo, ut proverbio dicitur, efficeretur. Oppidulis item captu facilibus bello non sine multorum strage potiti sunt: rapinis ac populationibus omnia vastata; viri in servitutem abacti in majoribus urbibus, Adrianopoli, Didymotœcho, Bizya, Calliupoli, et si quæ alia erat murorum

[94] ἔσται Θεὸς τιμωρός. Καὶ ὁ Βούλγαρος D. [95] καὶ πενθερᾶς — χωρισμόν om. D. [96] τῆς — καὶ om. D. [97] εἰ — διαπράξασθαι om. D. [98] διαπεράσαντες καὶ τὸν Αἷμον ὑπερπηδήσαντες τέκνοις D. [99] περὶ τὸν Ἔβρον — τοὔνομα] περι τὴν Μαρίτζαν D. [1] καὶ ὡς — ἀπειργάσαντο om. D. [2] τοῖς — τῇ om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(69) Σκυθῶν. Cum Joannes Ducas rerum potiretur, maxima Scytharum multitudo ab Hyperboreis effusa ad Caspium mare descendit, et eorum duce Sitziscane defuncto filii ejus Chalaus et Telepuges exercitus dividunt. Chalaus Caspium et Iaxartem fluvium ad Septemtrionem relinquens per inferiorem Asiam descendit: Telepuges limitibus imperii sui constitutis meridiem versus Caucasi cacuminibus et deinceps mari Caspio, per Massagetarum et Sauromatarum regionem proficiscitur, subigitque gentes omnes quæ Mæotidem paludem et Tanaim accolebant. Deinde Tanai superato adversus Europæas gentes multas ac varias et ex iisdem Scythis ortas impetum facit, quæ impressione illa perterritæ mutandas sibi sedes censuerunt: neque enim illis satis fiduciæ ad resistendum erat, sed omnes et gentes et urbes trepidabant et velut spicæ in area terebantur. Unde et hi Scythico bello desperato pellibus palea plenis pro ratibus usi cum uxoribus et liberis Istrum transierunt, nec brevi tempore in Thracia oberrarunt, idoneam sibi coloniam quærentes, decem millibus haud pauciores. Ex Gregora. ALL.

(70) De Tartarorum colluvie et barbarie varii varia scripserunt, Haithonus Armenius, in *Orientali Historia*; Marcus Paulus Venetus, in *Itinerario*; Alexander Gagninus, in *Sarmatia Europæa*, et complures alii. Omnium luculentissime Vincentius Belvacensis, in *Spec. Histor.* lib. XXXI et XXXII ex Simone de Sancto Quintino et Joanne de Planocarpi; quædam etiam ex Historia Tartarorum. Hos Vincentii auctores secutum video Ant. Bonfinium *Rer. Ungar.* decad. II, lib. VIII, ubi statim in initio de mirandis Tartarorum moribus nonnulla præmittit, Ungarorum gesta cum ipsis bella post commemoraturus. Illic vide, si fortasse ulla tibi libido est cognoscendi bipedes nequissimos, homines, ut ita dicam, non homines, aut potius magna parte belluas, si vera sunt quæ de iis vulgo traduntur ab illis qui aut ipsi gentem viderunt, aut a fide dignis ea quæ referunt accepere. DOUSA.

(a) Legendum est τῆς Αἴνου. Hebrus enim non ad Hæmum fluit, sed ab eo descendit, labiturque usque ad Ænum urbem mari Ægeo appositam, et juxta eam in mare exit. Cf. Frid. Tafel in *Dissertatione de Thessalonica ejusque agro*, Berolini, 1839, p. 301. EDIT.

tutiorum strue circumdata aut habitantium multitudine circumsepta, divenditi sunt.

36. Cum hæc ita succederent, Latini quoque perpetuo in nos odio ac furore inflammati, et propter quam in eos Joannes imperator et Asanus irruptionem fecerant, et urbium ac oppidorum privationem magis ac magis infensi, nostra aggrediendi nosque opprimendi occasionem quærebant, et ad vires amissas instaurandas satis illud peropportunum visum est. Primum sibi Asanum conciliant, cum quo pacem componunt; deinceps Scythas barbaros, errones, peregrinos et advenas munusculis exiguis, sed uberioribus promissionibus illectos sibi adsciscunt, agendorumque sibi socios allegant. Hinc magnis ex Scythis et Bulgaris auxiliaribus copiis recollectis Itali una omnes simul adversus Joannem imperatorem aciem instruunt. Et cum prope Tzurulense **60** castrum esset, vires ad id oppugnandum convertunt, eodem Asano præsente cum tot millenis Scytharum et Bulgarorum et Italicis machinis. Tzuruli custodia Nicephoro Tarchaniotæ, qui e mensa tunc erat imperatoris, postmodum magnus domesticus creatus est, magni domestici Palæologi gener, cum primum illius filiam Mariam sibi nuptiis adjunxisset, ab imperatore Joanne demandata fuerat. Erat Tarchaniota miles præstans et optimus dux, et divini præsidii sæpissime particeps, ut exitu fineque rerum patenter innotuit: namque eum plerique aspirante magis fortuna res absolvere quam robore et militari peritia hostes superare existimabant. Postquam castrum a milite circumseptum est, arietes tormentaque Italis adfuere multa et valida, quibus non hoc solum sed altiores etiam muros et ingentiores urbes quassatas diruissent. Tunc cogitationes magnas et in bellicis disponendis industriam una cum sociis, qui e mensa erat, dilucide satis demonstravit. Verum totum id divinæ opi tribuendum est. Nam Tarchaniota in externas machinas alias ipse machinabatur, et tantæ copiarum multitudini robur ac animum quæ in immensa militum multitudine reperiri possent, opposuit. Hæc anxium ac sollicitum habebant Joannem imperatorem, non tantum de castro pertimescentem, sed tanquam summo ingenio et prudentia bellica præditum **61** suspicantem, si castrum ab hostibus caperetur, quæcunque ipse in occidente possideret, pessum

A νουπόλει, τῷ Διδυμοτοίχῳ [3], τῇ Βιζύῃ, τῇ Καλλιουπόλει καὶ εἴ τι ἄλλο ἦν τείχεσιν ἐρυμνοτέροις ὠχυρωμένον καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκούντων ἠσφαλισμένον [4].

λϑ'. Ἐπεὶ γοῦν οὕτω ταῦτα συνέβη, τὸ τῶν Λατίνων γένος ἀεὶ καϑ' ἡμῶν μανίαν τρέφοντες, καὶ χεῖρον δὲ διατεθέντες διὰ τὴν πρὸ μικροῦ γενομένην σφίσι παρά τε τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἀσὰν ἔφοδον καὶ τῶν χωρῶν καὶ τῶν πολιχνίων αὐτῶν στέρησιν, καιρὸν ἐζήτουν ἐπιχειρήσασθαι καϑ' ἡμῶν, εὑρόντες τῷ τότε δυνάμενον, ὡς ᾤοντο, τὴν ἔκτασιν τούτοις ἀνακαλέσασθαι. Καὶ πρῶτα μὲν τὸν Ἀσὰν ὑποποιοῦνται, καὶ τούτῳ τὰ πρὸς εἰρήνην [5] σπένδονται· ἔπειτα δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς Σκύθας, βαρβάρους ἄνδρας ἀλήτας τε καὶ ἐπήλυδας, μικροῖς τισι τοῖς B χαρίσμασι, μακροτέραις δέ γε ταῖς ὑποσχέσεσιν [6] εἰς ἑαυτοὺς ἕλκουσι καὶ συμπράκτορας τῶν ἔργων ποιοῦσι. Καὶ δὴ συμμαχίαν τοσαύτην ἔκ τε Σκυθῶν καὶ Βουλγάρων [7] συνηθροικότες οἱ Ἰταλοὶ ὁμόσε κατὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου χωροῦσιν. [P. 30] Ἐπεὶ δὲ σφίσιν ἐκ τοῦ σχεδὸν τὸ τῆς Τζουρουλοῦ [8] ἄστυ ἐτύγχανε, κατ' ἐκείνου τὴν μάχην ἱστῶσι, παρόντος αὐτοπροσώπως [9] καὶ τοῦ Ἀσὰν μετὰ τοσούτων χιλιοστύων, τῶν Σκυθικῶν καὶ τῶν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων, καὶ τῶν Ἰταλικῶν μηχανημάτων. Ἦν δὲ τῆς Τζουρουλοῦ [10] τὴν φρουρὰν παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου προσδεδεγμένος ὁ Ταρχανειώτης Νικηφόρος, ὃς [11] ἐπὶ τῆς τραπέζης (71) τοῦ βασιλέως ὑπῆρχε τότε, μέγας δὲ δομέστικος τετίμηται ὕστερον [12], γαμβρὸς δὲ ἦν τοῦ μεγάλου δομεστίκου τοῦ Παλαιολόγου ἐπὶ τῇ πρώτῃ αὐτοῦ θυγατρὶ Μαρίᾳ. Ἦν δὲ ὁ C Ταρχανειώτης καὶ στρατιώτης καλὸς καὶ ἀγαθὸς στρατηγὸς [13], καὶ πολλῆς ἐπαπολαύων τῆς παρὰ Θεοῦ ἀντιλήψεως, καθὼς καὶ μέχρι τέλους ἐπέγνωσται μάλιστα· καὶ γὰρ ἐδόκει τοῖς πολλοῖς εὐτυχίᾳ κατορθούμενος τὰ πολλὰ ἢ εὐανδρίᾳ καὶ στρατηγίᾳ τῶν ἐναντίων περιγενόμενος [14]. Ἐπεὶ δὲ τῷ ἄστει παρεκαθίσαντο, μηχανήματά τε καὶ ἑλεπόλεις τοῖς Ἰταλοῖς ἐγεγόνεισαν πολλαί τε καὶ ἰσχυραὶ, ὡς μὴ μόνον τηλικοῦδε ἄστεως περιγενέσθαι ἰσχύουσαι, ἀλλὰ καὶ ὑψηλοτέρων τειχῶν καὶ εὐμεγεθεστέρων πόλεων, τότε τὸ γενναῖον φρόνημα καὶ τὴν στρατηγικὴν μεθοδείαν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης λαμπρῶς ἐνεδείξατο. Ἦν δὲ τὸ ὅλον τῆς τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως (72)· ἀντεμηχανᾶτο γὰρ ἔνδον ὁ Ταρχανειώτης τοῖς ἔξωθεν μηχανήμασιν, καὶ τῇ τοσαύτῃ πληϑύι D τῆς στρατιᾶς ἀντεπεξῆγε τὸ ἀνδρικὸν ἐν πολλοστοῖς ἄγαν τοῖς στρατιώταις [15]. Ἐν ἀμηχανίᾳ δὲ ἦν ὁ βα-

[3] τῷ Διδυμοτοίχῳ om. D. [4] καὶ εἰ — ἠσφαλισμένον] καὶ τοῖς μείζοσιν ἄστεσιν D. [5] τὰ πρὸς εἰρήνην om. D. [6] μείζοσι δ' ὑποσχέσεσιν D. [7] ἐκ — Βουλγάρων om. D. [8] Τζουρουλὼ D. [9] αὐτοπροσώπως om. D. [10] ἐφρούρει δὲ τὴν Τζουρουλὼ ὁ D. [11] ὃς] ὁ D, omissis τοῦ βασιλέως ὑπῆρχε. [12] μέγας — ὕστερον] καὶ ὕστερον μεγας δομὲστικος D. [13] καὶ ἀγαθὸς στρατηγὸς om. D. [14] καθὼς — περιγενόμενος om. D [15] ἀντεπεξῆγε — στρατιώταις om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(71) Ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης. Dignitas in Byzantinorum imperatorum aula non postremo loco habita est, ut apud Curopalatem legimus. Witichindo est *mensæ ministrator*, aliis *dapifer*. Quem dapiferatus honorem seu præfecturam mensæ jam tum sub Contantino Magno ita distributis officiis institutam et Russiæ principi assignatam, ut alia aliis, testatur Nicephorus Gregoras, lib. VII, cap. 8. Vide V. C. Marquardi Freheri *Origines Palatinas*, parte I, cap. 15 renovatæ editionis, et Meursii Gloss. in Δομέστικος. DOUSA.

(72) Τῆς τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως. Non arma, sed Dei gratia est quæ pugnat, Gregoras, p. 83, de Alexio Strategopulo. ALL.

σιλεὺς Ἰωάννης, οὐ τοσοῦτον τῶν ἐν τῷ ἄστει ὑπερ- A itura. Delectabatur interim in eo expugnando ad-
αγωνιῶν, ἀλλ' [16] εἰδὼς, οἷα ἐχέφρων καὶ συνετὸς τὰ versarios retardari, eorumque potissimam impetus
πολέμια [17], ὡς εἰ τὸ ἄστυ παρὰ τῶν ἐναντίων [18] partem confringi : nam orientalibus rebus potius
ἁλῴη, φροῦδα πάντα τὰ ἐν τῇ δύσει τούτῳ τυγχάνοντα animum advertebat, quas cum a bello immunes
γένοιντο. Τέως οὖν ἠγάπα μᾶλλον ἐν τούτῳ ἐπτοῆ- conspiceret, magis animo gestiebat. Dum obsidetur
σθαι τοὺς πολεμίους καὶ τὸ πολὺ τῆς ῥύμης σφίσιν Tzuruli castrum, Asano derepente nuntiatur uxo-
ἐναποκόπτεσθαι · ἔμελε γὰρ αὐτῷ μᾶλλον τὰ ἐν τῇ rem Ungaram in vivis esse desiisse, eodem momento
ἕῳ, ὧν ἐλευθέρων ὑπαρχόντων τῆς μάχης πλεῖον et filiolum ipsius et Trinobi episcopum obiisse.
αὐτῷ τὸ τῆς εὐφροσύνης ὑπῆν. Πολιορκουμένου γοῦν Ideo Numinis iram ratus tormenta igne concremat,
τοῦ ἄστεως Τζουρουλοῦ αἴφνης ἐπήει μήνυμα τῷ et quam citissime Trinobum redit. Igitur soli Itali
Ἀσὰν ὡς ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἡ ἐξ Οὐγγρων ἐξ ἀνθρώ- cum ad obsidendum castrum ex se non sufficerent,
πων ἐγένετο, τετελεύτηκε δὲ κατὰ ταυτὸ καὶ παιδίον quam in Romanos constituerant pugnam dirimentes,
αὐτοῦ καί ὁ Τρινόβου ἐπίσκοπος. Θεομηνίαν γοῦν Cpolim revertuntur, et arx illa ab hostium obsidione
ἡγησάμενος ταῦτα πυρὶ ἀφανίζει τὰς ἐλεπόλεις, καὶ liberatur. Qui e mensa erat Tarchaniota Nicephorus
ὡς εἶχε δρόμου ἐπὶ τὸν Τρίνοβον ἵκετο. Μόνοι γοῦν in his victoriam, quod utique suum nomen infert,
ἀπολελειμμένοι οἱ Ἰταλοὶ, ἐπεὶ μὴ ἀποχρώντως εἶχον B adeptus. Asanus ergo post dicta adversa ac infortu-
εἰς τὴν τοῦ ἄστεως πολιόρκησιν, κἀκεῖνοι τὴν κατ' nata pie admodum concipiens propter violatum jus-
αὐτῶν μάχην λελοιπότες εἰς τὴν Κωνσταντίνου ᾤχοντο. jurandum, quod imperatori Joanni dederat, et filiam
Ἠλευθέρωτο γοῦν τὸ ἄστυ τῆς τῶν ἐναντίων a thalami consorte Theodoro raptam hæc fieri, pœ-
πολιορκίας, καὶ συνηλευθέρωτο καὶ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέ- nitentia ductus caduceatores mittit ad imperatorem,
ζης Ταρχανειώτης, Νικηφόρος ἐν τούτοις κατὰ τὴν semet ipsum sceleris accusans et pacta conventa
κλῆσιν ἀναφανείς [19]. Ὁ μὲν οὖν Ἀσὰν, ἐπειδὴ τούτῳ reposcens, deprecansque **62** sibi veniam flagitio-
τὰ προῤῥηθέντα ξυμβέβηκε λυπηρὰ [20], εὐσεβῶς καὶ rum Joannes imperator Ireneque imperatrix, tan-
μάλα οἰηθεὶς ὡς διὰ τὰ παραβασίας τῶν ὅρκων ὧν quam qui in magis pia ac magis divina prospicerent,
μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ξυνέθετο [P. 31] καὶ τὸ legatos excipiunt, nec verbis rem prolatando rursum
ἀποσπάσαι τὴν θυγατέρα τοῦ συζύγου Θεοδώρου jus jurandum comprobant, sponsamque Helenam re-
ταυτὶ γένοιντο, μετάμελος ἐπὶ τούτοις γενόμενος petunt, quæ ad socrum et conjugem redit, et pax
πρέσβεις ἐξαπεστάλκει πρὸς τὸν βασιλέα, ἑαυτόν τε iterum inter Romanos et Bulgaros peragitur·
ἐξουθενῶν τῆς κακίστης πράξεως καὶ τὰς συνθήκας ἀνακαλούμενος [21] καὶ συγγνώμην τῶν πεπραγμένον αἰτούμενος [22]. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, οἷα ἐκεῖνοι πρὸς τὰ εὐσεβέστερα καὶ θειότερα [23] ἀπονεύοντες, ὑέχονταί τε τὴν πρεσβείαν, καὶ οὐδὲ εἰς μακροὺς ἐλθόντες λόγους τούς τε ὅρκους καὶ αὖθις πεδοῦσι [24] καὶ τὴν νύμφην Ἑλένην ἀνακαλοῦνται. Ἀποστέλλεται γοῦν αὐτὴ πρός τε τὸν πενθερὸν καὶ τὸν σύζυγον, καὶ εἰρήνη πάλιν μέσον Ῥωμαίων τε καὶ Βουλγάρων [25].

λζ'. Ὁ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας δρόμος ἐφ' ἑτέραν C 37. Sed historiæ series alio deflectit, et quæ
τρέπεται τὴν ὁδὸν καὶ τὰ περὶ τῶν ἐν τῇ Κωνσταντί- Cpoli agebantur narrare gestit : namque cum tunc
νου διασαφήσει · πολυσχιδῶς γὰρ τότε τῶν πραγμά- temporis ob varios ubique principatus in multas
των κεκινημένων διὰ τὸ πολυαρχίαν ἐν πᾶσι γενέσθαι, etiam partes res divisæ agitarentur, varie etiam
ποικίλως δεῖ καὶ τὰ τοῦ λόγου στστρέφεσθαι. Ὁ μὲν orationis corpus conformandum est. Balduinus
οὖν Βαλδουῖνος, ὃν ὁ λόγος βασιλεῦσαι τῆς Κωνστα- quem supra oratio nostra Cpoli imperasse demon-
τίνου προείρηκεν [26], ἀπειρηκὼν ἐν ταῖς πρὸς Ῥω- straverat, ob conflictus erga Romanos et potissi-
μαίους μάχαις, μᾶλλον δὲ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάν- mum propter sui adversarium Joannem imperato-
νην ἐναντιότητι (εἰς μικρὸν γὰρ τὰ ἐκείνου παρὰ rem, qui in angustum dominatum illius contraxerat,
τούτου συνέσταλται [27]), πρὸς τὸν τῶν Φράγκων ἀπο- diffidens ac plane desperans, ad Francorum regem
δεδημήκει ῥῆγα, προσῳκειωμένον τούτῳ καθ' αἷμα sibi affinitate conjunctum et ejusdem generis et
οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὡς ξυμφυλέτην ἄγαν τε Ῥωμαίοις Romanis infensissimum, ideoque suppetias ferre
ἐχθρὸν καὶ βοηθεῖν διὰ ταῦτα ἕτοιμον [28], καὶ συμμα- paratum, proficiscitur, operamque illius nec con-
χίαν ζητεῖ ἀξιόλογον, καὶ ἐπιτυγχάνει τοῦ [29] σκοποῦ · temnendam poscit. Fit voti compos, et intra breve
καὶ ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ ἑξήκοντα χιλιάδες συνηθροί- tempus Francorum sexaginta millia, ut in Romanos
σθησαν Φράγκων, ἵν' ὅπως κατὰ Ῥωμαίων χωρήσωσιν [30]. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν αὐτοῖς εὔδρομος διὰ νηῶν arma caperent, lecta sunt. Et cum navigiis via dif-
ἡ ὁδὸς, τῆς ἀναγωγῆς προσαπαιτούσης πλεῖω ἢ κατὰ ficilis esset (largiorem enim **63** quam ipsi possent
δύναμιν τὸν μισθὸν [31], τῆς χέρσου τὴν πορείαν facere impensam similis navigatio postulabat),
ποιοῦνται. Καὶ δὴ τὰς ἄνω παραμείψαντες Γαλλίας terrestri itinere viam ineunt, superiores Callias
trajicientes percursaque Italia per radices Alpium

[16] οὐ — ἀλλ' om. D. [17] οἷα — πολέμια om. D. [18] παρὰ τῶν ἐναντίων om. D. [19] Νικηφόρος — ἀναφανείς om. E. [20] ἐπειδὴ — λυπηρά om. D. [21] καὶ τὴς κακίστης πράξεως τὴν ἧτταν ἀνακαλούμενος, D. [22] καὶ συγγν. — αἰτούμενος om. D. [23] οἱ οὖν βασιλεῖς πρὸς τὰ θειότερα D. [24] καὶ — πεδοῦσι om. D. [25] νύμφην αὖθις ἀνακαλοῦνται, καὶ στέλλεται αὐτοῖς, καὶ εἰρήνη νίνεται μέσον αὐτῶν D. [26] Ὁ μεν οὖν — προειρηκεν] ὁ δὲ Βαλδουῖνος D. [27] μᾶλλον — συνέσταλται om. D. [28] σύ — ἕτοιμον om. D. [29] συμμαχίας ζητήσας ἔτυχε τοῦ D. [30] ἵν' — χωρήσωσιν om, D.

Ostricium proficiscuntur, et per Ungariam commigrantes Istrum tranant, et Bulgaris immiscentur, omnibus tanquam amicis et affinibus usi ; qui et propter semetipsos, nec minus in nos odium amicissime a locorum dominis excipiebantur Bulgari fœderibus cum Romanis spretis facultatem Francis fecere per montana sua transeundi, quasi vi atque factione coacti dedissent. Sic Tzuruli arx a Latinis oppugnantibus cum Scytharum auxiliaribus copiis rursum expugnatur. Tunc eam custodiebat Joannes Petraliphas magni cancellarii dignitate a Joanne imperatore decoratus, vir maximis corporis viribus et a puero militaribus negotiis exercitus : verum Latinarum copiarum abundantia et innumera Scytharum vis tormentorumque spissum ac validum Italis deditionem paravit. Tradunt nonnulli clam aliquos defectionem meditatos ideoque improvisum expugnationis pertimuisse. Latini itaque Tzurulum cepere, et in ea Romanos comprehensos cum Petralipha **64** vinculis alligatos et Cpolim deductos familiaribus vendiderunt. Dum obsideretur ab Italis Tzurulus, Joannes imperator multis triremibus fabricatis et exercitu non exiguo secum conducto Italos aggrediebatur. A Nicomedia discedens et Characem prætergressus Dacibyzam præter exspectationem oppugnatam occupavit. Præterea et Nicetiati castellum in suam potestatem redegit. Infortunatus nihilominus in triremibus fuit, cum qui in illis confligebant bello essent inexperti atque insueti, et Isphreus Armenius classi præesset, cira res militares ultra quam par erat segnior. Ante eum Manuel Contophreus, vir manu potens, terra marique Martem spirans, triremium erat gubernator : sed cum ante paucos dies de classe audacior illius cum imperatore congressio fuisset (namque dixerat Italicis triremibus nunquam nostra, licet multo plures fuissent, cum ipse ambarum facultates optime nosceret, obviare vel obsistere posse), præfectura spoliatus est, quam in se Isphreus receperat, valde miseranda victoria superatus : cum enim triginta triremes conduceret, a tredecim debellatus est, totque de suis quot erant hostium amisit : singulæ enim singulas cum ipsis hominibus et armis spolium **65** retulerunt. Et hæc quidem ita se habuere. Imperator vero Joannes rursus cum Asano pacem sanxit, et affinitate ambo vinciebantur. Asanus quam vis cum jurejurando fœdera composita non nimis anxie observaret, tanquam qui vel minimo emolumento sibi proposito jura violaret, in aperto et simulate amicitiam colebat, et quæ amicorum erant exsequebatur.

A καὶ διελθόντες τὴν Ἰταλίαν διὰ τῶν ὑπωρειῶν τῶν Ἄλπεων εἰς τὸ Ὀστρίκιον ἀφίκοντο, καὶ τὴν Οὐγγρίαν παραγγείλαντες διαπερῶσι τὸν Ἴστρον, καὶ τῇ Βουλγάρων προσίσχον, πᾶσι μὲν ὡς φίλοις καὶ συγγενέσι καθ' ὁδὸν γρώμενοι, καὶ διὰ σφᾶς μὲν αὐτούς, οὐχ ἧττον δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν ἐφιλοφρονοῦντο παρὰ τῶν κατὰ τόπους κρατούντων τὰ μάλιστα. Οἱ μὲν οὖν Βούλγαροι τὰς μετὰ Ῥωμαίων σπονδὰς πρεωρακότες ἄδειαν τοῖς Φράγκοις δεδώκασι διὰ τῶν ὅρων αὐτῶν [32] διελθεῖν, τῷ δοκεῖν ὑπ' αὐτῶν βιασθέντες τὴν ἐκβολήν [33]. Τὸ μὲν οὖν ἄστυ τῆς Τζουρουλοῦ καὶ αὖθις ἁλῶ ἐκστρατευσάντων κατ' αὐτῶν τῶν Λατίνων καὶ συμμαχούντων ταύτοις καὶ τῶν Σκυθῶν [34], εἰς φυλακὴν δὲ ἦν τότε ὁ Πετραλίφας Ἰωάννης, ὃν [35] μέγας χαρτουλάριος (73) πρὸς B τὸν βασιλέα Ἰωάννην τετίμητο, ἀνὴρ γενναῖος τὰς χεῖρα καὶ πολεμικοῖς πράγμασι κατεξητασμένος παλάθεν [36] · τὸ δὲ τῆς Λατινικῆς δυνάμεως περιὸν καὶ τὸ ἀπειροπληθὲς τῶν Σκυθῶν καὶ τὸ τῶν ἐλεπόλεων συχνόν τε καὶ καρτερὸν [P. 32] παραδοῦναι τοῦτο τὸ ἄστυ τοῖς Ἰταλοῖς πεποιήκεσαν. Φασὶ δέ τινες καὶ προδοσίαν μελετῆσοί τινας κρύφα, κἀντεῦθεν κτισθῆναι τὸ ἀπρόοπτον τῆς ἁλώσεως [37]. Οἱ μὲν οὖν Λατῖνοι τὴν Τζουρουλὸν ἐχειρώσαντο, καὶ τοὺ ἐν ταύτῃ Ῥωμαίους σύναμα τῷ Πετραλίφα δεσμώτας ἤγαγον εἰς τὴν Κωνσταντίνου, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτοὺς ἀπημπόλησαν. Τοῦ δὲ ἄστεως τῆς Τζουρουλοῦ πολιορκουμένου παρ' Ἰταλῶν, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τριήρεις ἱκανὰς συσκευασάμενος καὶ στράτευμα C ὀλίγου μεθ' ἑαυτοῦ προσλαβὼν κατὰ τῶν Ἰταλῶν ἐπεχείρει. Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς Νικομηδείας ἀπάρας καὶ παραμείψας τὸν χάρακα ἐπόρθησε τὴν Δασίβυζαν πρὸ καιροῦ, καὶ κατέσχε ταύτην, προσέτι δὲ καὶ τὸ τοῦ Νικητιάτου φρούριον, καὶ ὑφ' ἑαυτὸν καὶ τοῦτο πεποίηκον. Ἐδυστύχησε δὲ τῷ τότε ἐν ταῖς τριήρεσιν ἀπειροπολέμων ὄντων τῶν ἐν αὐταῖς μαχομένων, καὶ τοῦ Ἰσφρὶ τοῦ Ἀρμενίου εἰς τάξιν ἡγεμόνος ἐν τούτοις τυγχάνοντος καὶ ὀκνηροτέρου πλοῦντος περὶ τὰ μάχιμα. Προῦπῆρχε δὲ τὴν τῶν τριήρεων στρατηγίαν ὁ Κοντοφρὶ Μανουὴλ πιπεζωσμένος, ἀνὴρ γενναῖος τὴν χεῖρα καὶ Ἄρην πνέων κατά τε θάλατταν καὶ ξηράν. Ἀλλὰ πρό τινων ἡμερῶν θρασυτέρας τὰς διαλήξεις περὶ τοῦ ναυταιῶ πρὸς τὸν βασιλέα ποιησάμενος (εἰρήκει καὶ γὰρ ὡς οὐκ ἂν ἀντωπήσειαν ταῖς Ἰταλικαῖς τριήρεσιν αἱ D ἡμέτεραι, κἂν πολλαπταζοιντο πρὸς αὐτούς, ἀκριβῶς τὰ περὶ ἀμφοῖν ἐπιστάμενος [38]) παρεσκευάκει τῆς ἡγεμονίας, καὶ Ἰσφρὶ αὐτὴν διεδέξατο, καὶ ἠττήθη ἧττον σφοδρὰ δεινήν [39]. Τριάκοντα γὰρ ἐξάρχων τριήρεων ὑπὸ τρισκαίδεκα ἐκνενίκητται, καὶ τοσαύτας ἀπώλεσεν ὁπόσαι ἦσαν τῶν ἐναντίων · ἐκὸ στῆ γὰρ τούτων μίαν ἐκίρδησι λάφυρον αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ ὅπλοις. Καὶ ταῦτα μὴν ἔσχεν οὕτως [40]. ὁ δὲ βασιλεὺς

[32] διὰ — αὐτῶν om. D. [33] τῷ — ἐκολὴν om. D. [34] ἐκστρατ. — Σκυθῶν om. D. [35] ὃς] ὁ D, omissi πρὸς — τετίμητο. Τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ? [36] γενναῖος — παιδοθεν] ἀνδρεῖος D. [37] καὶ — ἁλώσεως] ὡς καὶ διὰ ὑποψίαν προδόσεως D. [38] κἂν — ἐπιστάμενος] καὶ D. [39] ἧτταν φοδρα δεινήν om. D. [40] ἑκαστη — οὕτως om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(73) Ὁ μέγας χαρτουλάριος. De hac dignitate consulatur Glossarium Meursii. Dousa.

Ἰωάννης καὶ αὖθις μετὰ τοῦ βασιλέως Ἀσὰν εἰρήνην εἶχε, καί τῇ συγγενείᾳ καὶ ἀμφω συνεδέδεντο, οὐκ ἀκριβῶς μὲν τοῦ Ἀσὰν τὰς ἐνόρκους συμφωνίαν φυλάττοντος· ἔστι γὰρ ὅτε [41] διὰ μικρὸν κέρδος παρεσπόνδει (74). Τέως ἐν τῷ φανερῷ καί πλατυκῶς ἔστεργε τὴν ἀγάπην καὶ τά τῶν φίλων ἐποίει [42].

λη'. Ὁ μὲν οὖν Ἀσὰν Ἰωάννης τῆς συζύγου στερηθείς, ἣν ἐξ Οὐγγρίας εἶναι ὁ λόγος φθάσας ἱστόρησεν, ἠγάγετο εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου τὴν Εἰρήνην, καλὴν το εἶδος καὶ εὐμεγέθη [43], μηδὲ τὸ τοῦ αὐταδέλφου τοῦ πατρὸς αὐτῆς κῆδος ὑπιδών, ὅτιπερ τῇ ἐκ παλλακίδος αὐτοῦ θυγατρὶ συνηυνάζετο. Ἦσαν δὲ τῷ Ἀγγέλῳ Θεοδώρῳ παῖδες ἄῤῥενες δύο [44], Ἰωάννης καὶ Δημήτριος, καὶ θήλειαι δύο, ἡ Ἄννα καὶ ἡ ῥηθεῖσα Εἰρήνη [45], μεθ' ἧς ὁ Ἀσὰν παῖδας γεγέννηκε τρεῖς, τὸν Μιχαὴλ, τὴν Θεοδώραν καὶ τὴν Μαρίαν. Ἀπελύθη γοῦν τῶν δεσμῶν διά τοι τοῦτο ὁ Ἄγγελος Θεόδωρος [P. 33] καὶ συναινέσει τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Ἀσὰν ἐγκρατὴς γενέσθαι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πασῆς ἧς πρότερον ἦρχε χώρας ἠθέλησε. Καὶ δή τινας ὀλίγους παρὸ τοῦ Ἀσὰν προσλαβόμενος, ἐπεὶ φανερῶς κινῆσαι μάχην κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ οὐκ ἠδύνατο, κρύφα μηχανᾶται τὴν εἰς Θεσσαλονίκην εἴσοδον, εὐτελῆ τινα ἀμφιασάμενος ῥάκια καὶ τὴν εἴσοδον ὑποκλέψας τῆς πόλεως. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆει καὶ τισιν ἐπεγνώσθη τοῖς οἷς ἐβούλετο, οὓς ὅτε εὐτύχει ἐφίλει τε καὶ εὐηργέτει, μεθ' ὧν καὶ τεθάῤῥηκε τὴν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σκῆψιν, οὐ πολλοῦ δεηθεὶς τοῦ χρόνου ἐγκρατής τε αὖθις τῆς Θεσσαλονίκης ἐγένετο καὶ τῶν πέριξ πόλεων καὶ χωρῶν. Βασιλεὺς δὲ ὀνομάζεσθαι οὐκ ἠθέλησε διὰ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάθος, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην βασιλέα ὠνόμασε, καὶ ἐρυθροῖς πεδίλοις τοὺς πόδας ἐκείνου ὑπέδησε, καὶ τοιούτοις γράμμασι ὑπογράφειν διώρισεν, αὐτόν τε διέπειν τὰ κοινὰ καὶ διεξάγειν τὰ τοῦ υἱοῦ. Τὸν δ' ἀδελφὸν Μανουὴλ τῆς ἐκβαλών, καὶ ἐμβαλὼν ἔν τινι τριήρει, περὶ τὴν Ἀττάλου ἐξώρισε, τὴν δὲ σύζυγον αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα Ἀσὰν ἐξέπεμψεν. Ὁ δὲ Ἀσὰν τὸν πενθερὸν μᾶλλον [46] ἐφίλει Θεόδωρον ἢ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μανουήλ· ὑπερηγάπα γὰρ τὴν σύζυγον Εἰρήνην, οὐχ ἧττον ἡ Ἀντώνιος τὴν Κλεοπάτραν [47]. Ὁ μὲν οὖν Μανουὴλ τῇ Ἀτταλου προσοκείλας παρὰ προσδοκίαν τοὺς ἐξ Ἄγαρ εὗρε [48] φιλανθρωπίᾳ μᾶλλον πρὸς αὐτὸν χρησαμένους· ἐπεὶ γὰρ εἰρήκει πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην συγχάνειν αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν, παρεχώρησαν τούτῳ τὴν δίοδον, ἐφοδιασάμενοι προσηκόντως. Ἐκεῖθεν πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκετο οὗτος, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀσμένως τε τοῦτον ἐδέξατο καὶ ὡς προσῳκειωμένον τῷ γένει καὶ ὡς πάλαι δεσπότην ὠνομασμένον, δοὺς δὲ αὐτῷ χρῆμα καὶ τριήρεις ἓξ ἐπὶ τὴν μεγάλην Βλαχίαν ἀφῆκεν, ὅρκους παρ' αὐτοῦ λαβὼν φρικώδεις, οἷος ἐκεῖνος συνέσεως καὶ ἀγχινοίας πλήρης ὤν [49]. Καταλαβὼν οὖν τὸν τῆς Δημητριάδος νῶρον ὁ Μανουὴλ,

38. Hic ergo uxore, quam Ungaram fuisse prænarravimus, privatus filiam Angeli Theodori Irenem, forma conspicuam et corpore proceram, fratris paterni consanguinitatem, qui cum filia sua e pellice suscepta cubabat, haud reveritus, sibi matrimonio jungit. Erant Theodoro Angelo filii masculi duo, Joannes et Demetrius, et duæ feminæ Anna et dicta Irene; quacum Asanus filios habuit tres Michaelem, Theodoram, Mariam. Propterea vinculis solutus Angelus Theodorus, ita genero ejus Asano annuente, Thessalonicæ et universæ regionis, cui ipse prius imperabat, imperium recuperare animum induxit, paucisque ab Asano acceptis, cum palam in fratrem Manuelem arma capere non posset, clam ingressum Thessalonicæ molitur. Sic sordidis pannis vestitus urbem furtive ingreditur. Cum vero quibus concupierat, illis scilicet quos ipse in rebus prosperis sibi et amore et beneficio **66** devinxerat, innotuit, adversus fratrem consilia aperit, neque diu post rursus Thessalonicam et adjacentia loca et urbes sub dominium ditionemque suam facit. Is propter oculorum imminutionem imperatoris nomen recusat eo tamen Joannem filium cohonestat et purpureis calceis pedes illius circumvestit, neque dissimilibus litteris subscribere jussit; sibi vero summam omnium rerum ac filii temperationem reservavit; fratrem Manuelem abrogato imperio in triremem impositum Attaliam ablegavit, conjugem ad Asanum patrem remisit. Asanus Theodoro socero quam genero Manueli addictior erat: non minus enim ipse amore conjugis Irenæ quam Antonius Cleopatræ corripiebatur. Manuel itaque Attaliam appellens ab Agarenis, quod ipse nusquam spéraverat, humanissime officiosissimeque excipitur: nam dicenti se ad Joannem imperatorem contendere commeatu, uti par erat, submínistrato transitum dedere. Indeque imperatorem conveniens, et uti genere conjunctus et despota jam olim electus ab imperatore lubenti animo visitur; cui cum et pecunias et triremes sex tradidisset, id magnam Blachiam, prius ab illo jurejurando formidabili sane, tanquam qui et prudentia ac solertia excelleret, accepto, direxit. Ubi Demetriadem Manuel appulisset et amicis **67** ac familiaribus ad hos litteris datis suum significasset adventum, alios promissionibus demulsisset, nullo negotio copias collegit, Pharsalosque et Larissam et Platamonem sibi comparavit convenitque cum fratribus

[41] οὐκ — ὅτε ἀλλ' ὁ Ἀσὰν ὅτε καὶ D. [42] τέως — ἐποίει om. D. [43] καλὴν — εὐμεγέθη om. D. [44] ἄῤῥενες δύο om. D. [45] θήλεια Ἄννα τε καὶ Εἰρήνη D. [46] πενθερὸν αὐτοῦ πάλλον D· [47] ὑπερηγάπα — Κλεοπάτραν om. D. [48] τοῖς ἐξ Ἄγαρ ἐνέτυχε D. [49] φρικώδεις — ὢν om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(74) Παρεσπόνδει· Cf. Anna Commena, lib. VII. ALL.

Theodora et Constantino. Nam Constantinus, ut diximus, despota, quæ commemoravimus, dominabatur, Theodorus erat Joannis, qui Thessalonicæ acclamabatur, pater. Cum convenissent, ambo fratres Manueli suadent ut conditiones et pactiones, quas cum imperatore Joanne inierat, perturbaret. Ille volens nolens, ut qui interfuerant et rerum harum periti asserebant, consilio eorum acquievit; indeque inter eos amicitia ac familiaritate intercedente, divisis urbibus contenti, cum Latinis, qui in Euripo atque Peloponeso erant, fœdere jungebantur.

A κἀκεῖθεν [50] τοῖς μὲν τῶν οἰκείων γραφαῖς τὴν αὐτοῦ παρασημάνας ἔφοδον, τοὺς δὲ ὑποθέλξας ταῖς ὑποσχέσεσιν, οὐ διὰ πολλῶν συνηθροίκει περὶ αὐτὸν στράτευμα, ἤρξέ τε Φαρσάλων καὶ Λαρίσσης καὶ Πλαταμῶνος καὶ τῶν περὶ ταῦτα. Εἶτα δὲ σπονδὰς ποιησάμενος [51] συνῆλθε τούτου τοῖς ἀδελφοῖς, τῷ τε Κωνσταντίνῳ καὶ Θεοδώρῳ· ὁ μὲν γὰρ Κωνσταντῖνος δεσπότης [52], ὡς ἔφημεν, ὧν ἦρχεν [53] ὧν εἰρήκειμεν ἄρχειν, ὁ δὲ Θεόδωρος ἦν ὁ τοῦ φημιζομένου ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἰωάννου πατήρ. Ἐπεὶ δὲ συνήεσαν, πείθουσι καὶ ἄμφω τὸν ἀδελφὸν τῶν σπονδῶν ἐκστῆναι τῶν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην.

Ὁ δὲ ἑκὼν ἀέκων, ὡς ἔφασκον οἱ παρατυχόντες καὶ περὶ τῶν τοιούτων εἰδότες, συνήνεσεν αὐτῶν τοῖς βουλεύμασι, P. 34) καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε ὑπῆρχον συνδεδεμένοι, ταῖς σφετεραις χώραις ταῖς μεμερισμεναις αὐτοῖς ἀρκούμενοι, καὶ μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Εὐρίπῳ Λατίνων συμβάσεις ἔχοντες εἰρηνικάς·

39. Nec diu post Manuel, cum pactorum, quæ cum imperatore Joanne pepigerat, violationis prius eum pœnituisset, ex hominum vita migravit. Imperatrix etiam Irene, mulier prudens ac digna imperio, multumque dignitatis ac magnificantiæ præ se ferens, ex hac turba et colluvione decessit. Ea sermonibus delectabatur et sapientum congressibus, quos maximi faciebat, non sine gaudio attendebat, ut hinc manifeste percipitur. Nam cum sol cancrum peragrans meridie defecisset, ipseque casu in regnam accessissem **68** (loca vero Periclystra dicta imperator cum imperatrice incolebat), defectus causam a me poposcit. Ipse tum primum philosophæ arcanis a sapiente Blemmida imbutus accurate rem non poteram explicare, ex memetipso tamen, quod par erat, decernens lunæ interpositionem adumbrati solis causam esse enuntio, viderique solem deficere re vera lumine non spoliatum, sed potius lunæ defectum esse, dum in umbram terræ incidit, quandoquidem illa solis splendore renideat. Sed cum oratio in longum protraheretur, dicta refellebat Nicolaus medicus, vir nullatenus in philosopia versatus, arte vero quam ipse profitebatur eximius, et ea præcipue quæ experientia comparetur, imperatrici summopere charus, et actuarius dignitate. Cum ille itaque opponeret, ipse vero magis ac magis garrulus blaterarem, inter disserendum me imperatrix μωρὸν quasi puerum compellavit; postmodum ac si indecore fecisset, ad imperatorem conversa, « Indecenter itaque feci, » ait, « dum hunc μωρὸν nuncupavi. » Et imperator, « Non novum illud est, » inquit : « adolescentulus namque est. » Tunc quippe eram unum et viginti annos natus ; ideoque similis appellatio haud dedecebat. Et imperatrix

B λῶ· Οὐ πολὺς παρερρύη χρόνος, καὶ ὁ Μανουὴλ ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, μεταμελὸς, ὡς ἔλεγον, τῶν παραβάσεων τῶν πρὸς τὸν βασιλέα γενομένος. Θνήσκει (75) δὲ καὶ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, γυνὴ σωφρονιστὴ καὶ ἀρχικὴ (76) καὶ πολὺ τὸ μεγαλεῖον ἐπιδεικνυμένη τὸ βασίλειον. Ἔχαιρε δὲ καὶ λόγοις καὶ σοφῶν ἠκροᾶτο μεθ' ἡδονῆς, Ἐτίμα δὲ τούτους ὑπερβαλλόντως, ὡς ἔστιν ἐκ τούτου γνῶναι. Καὶ γὰρ ἐκλείψεως γενομένης ἡλίου τὸν καρκίνον διοδεύοντος περὶ μεσημβρίαν, ἐπείπερ αὐτὸς οὕτω συμβὰν ἐν ταῖς βασιλείοις ἀπῆλθον (ἐσκηνοῦτο δὲ περὶ τοὺς τόπους οὓς ὀνομάζουσι Περίκλυστρα σὺν τῇ βασιλίδι ὁ βασιλεὺς), ἠρώτησέ με τὴν τῆς ἐκλείψεως αἰτίαν. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀκριβῶς οὐκ εἶχον (ἄρτι καὶ γὰρ τῶν τῆς φιλοσοφίας ἠψάμην ὀργίων παρὰ τοῦ σοφοῦ C Βλεμμίδου διδασκόμενος) ὅμως μέντοι παρ' αὐτοῦ τῷ τότε ὅσον ἦν εἰκὸς ἐπιγνοὺς τήν τέ τῆς σελήνης ἐπιπρόσθησιν αἰτίαν τῆς ἐπισκιάσεως ἔλεγον εἶναι, καὶ δοκεῖν μὲν ἐκλείπειν τὸν ἥλιον, οὐκ ἀληθῆ δὲ εἶναι τὴν τῆς φάσεως στέρησιν, μᾶλλον μέντοι τοῦτο τὴν σελήνην πάσχειν, ἐπὰν τῷ σκιάσματι ἐμπέσῃ τῇ τῆς γῆς, διὰ τὸ ἐξ ἡλίου τὸ φέγγος αὐχεῖν. Ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος ἐπὶ μήκιστον παρετείνετο, ἀντέλεγε δὲ τοῖς λεγομένοις ὁ ἰατρὸς Νικόλαος, ἀνὴρ ἥκιστα μὲν φιλοσοφίας μετασχών, ἄκρος δὲ τὴν οἰκείαν τέχνην καὶ μάλιστα τὴν διὰ πείρας γινωσκομένην (πάνυ δὲ οὗτος ἠγαπᾶτο τῇ βασιλίδι, ἀκτουαρίου δὲ εἶχε τιμήν) — ἐπεὶ γοῦν ἀντέλεγεν οὗτος, αὐτὸς δὲ πλέον ἐστωμυλλόμην, ἐν τῷ μεταξὺ τῶν λεγομένων ἐπεκέλεσέ με ἡ βασιλὶς μωρὸν, εἶτα δὴ ὡς πέρ τι οὐ προσῆκον ἐργασαμένη, πρὸς τὸν βασιλέα στραφεῖσά, « Ἀπρεπῶς ἄρα εἰρήκειν, » ἔφη, « καλέσασα τοῦτον μωρόν (77). » Καὶ ὁ βασιλεὺς, « Οὐ καινόν, μειράκιον γὰρ ἐστιν. » Εἴκοσι γὰρ σὺν ἑνὶ τότε ὑπῆρχον ἐτῶν, καὶ οὐ πάμπαν ἀπᾴδει τοὐτοῦ τὸ πρόσρημα.

[50] οὖν τὴν Δημητριάδα κἀκεῖθεν D. [51] καὶ τῶν ποισάμενος add. D. [52] Κωνσταντῖνος ὥστε μὲν δεσπ. D. [53] ἦρχεν — usque ad καλούμενος (*col.* 1074 B 16 om D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(75) Θνήσκει. Mortis causam, quam hic tacuit Acropolita, narrat Gregoras p. 44. ALL.

76 Σωρονικὴ τε καὶ ἀρχική. Irene et Joannis Ducæ pietatem aliaque ad pios usus opera prosequitur Gregoras ibidem. de hac eadem Pachymerius in Historia. ALL.

(77). Καλέσασα τοῦτον μωρόν. Anna Commena, *Histor.* lib. VII Καὶ ἡ θατέρου ἄτερον οὐκ ἐλάνθανεν σχέσις. Καὶ εἰς ἔργον οὕπω τὰ τῆς γνώμης ἀπέβαινεν, ἐνθεν τοι καὶ πωρὸν καλέσας αὐτὸν ἐπυνθάνετο λέγων, Τί ὧδέ ποιήσων ἥκεις; ALL.

Ἀλλ' ἡ βασιλίς, « Οὐ χρεών, » φησί, « τὸν φιλοσόφους λόγους προφέροντα οὑτωσί γε προσαγορευθῆναι παρ' ἡμῶν. » Ταῦτ' εἶπον, ὡς ἂν παραστήσαιμι ὅπως τε αὐτὴ ἐφίλει τοὺς λόγους καὶ τοὺς λόγους εἰδότας τούτους ἐτίμα. Θνήσκει μὲν, ὡς ἔφην, ἡ βασιλὶς αὕτη, οἶμαι δὲ καὶ τὴν τοῦ ἡλίου ἐκλειψιν τὸν ταύτης προσημᾶναι θάνατον. Καὶ κομήτης δὲ πρὸ μηνῶν ἓξ περὶ τὸ μέρος ἀνεφάνη τοῦ Βορρᾶ· ἦν δὲ πωγωνίας, καὶ διήρκεσε μῆνας τρεῖς, οὐχ ἑνὶ τόπῳ ἀλλ' ἐν διαφόροις φαινόμενος. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ ὁ Βουλγάρων ἄρχων Ἀσὰν ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, ἀνὴρ ἐν βαρβάροις ἄριστος [P. 35] ἀναφανείς, οὐκ ἐν τοῖς οἰκείοις μόνον, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις· ἐχρήσατο καὶ γὰρ φιλανθρωπότερον τοῖς προσερχομένοις αὐτῷ ἐπήλυσι, καὶ μάλιστα τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ φιλοτίμως αὐτοῖς παρεῖχε τὰ σιτηρέσια. Ἐπεί οὖν αὐτὸς ἐτεθνήκει, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὃν Καλλιμάνον ὠπόμαζον, ἐκ τῆς ἐξ Οὐγγρων τούτῳ γεγεννημένης τὴν ἀρχὴν ἀνεδέξατο. Ἦν δὲ τῷ τοιούτῳ Καλλιμάνῳ καὶ αὐτοκασιγνήτη, ἧς τοὔνομα Θάμαρ. Ἐκ δὲ τῆς τοῦ Ἀγγέλου θυγατρὸς τῷ Ἀσὰν τρεῖς παῖδες γεγένηνται, ἄῤῥην ὁ Μιχαὴλ, αἱ θήλειαι, ὡς εἰρήκειμεν, ἡ Μαρία καὶ ἡ Ἄννα. Ὁ μὲν οὖν Καλλιμάνος τὴν πατρικὴν ἀρχὴν ἀναζωσάμενος καὶ τὰς μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου σπονδὰς ἀνενεώσατο, καὶ εἶχον εἰρήνην ἐν τοῖς τοιούτοις τὰ πράγματα. Τοῦ δὲ Μανουὴλ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδώρου τετελευτηκότος τὴν κρατουμένην παρ' αὐτοῦ χώραν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ κατέσχε καὶ τῇ αὐτοῦ προσήρμοσε χώρᾳ· καὶ ἦσαν αὖθις εἰρηνεύοντες ὅ τε Θεόδωρος Ἄγγελος, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ἔχων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν βασιλικῶς φημιζόμενον, καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος δεσπότης καὶ οὗτος καλούμενος, καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ [54].

A « At minime opus est philosophicos sermones pertractantem sic a nobis compellari. » Hæc ideo effatus sum, ut quantum ipsa sermonibus afficeretur et sermonum similium gnaros honoraret, eluceat, Moritur ergo, ut dixi, hæc imperatrix, existimoque **96** solis defectum illius mortem prænuntiasse. Cometa etiam, ex eorum specie quos barbatos dicimus, ante sex menses in Borealem plagam apparuit, suffecitque menses tres non uno in loco sed alio atque alio divagatus. Nec multo post Bulgarorum princeps Asanus vita excessit, vir inter barbaros optimus, nec propriis modo sed alienis etiam optime usus : humaniorem etenim cum advenis ad eum concurrentibus, et potissimum Romanis, quibus magnifice stipendia numerabat, se B præbuit. Eo vita functo Callimanus ejus ex Ungara filius in dominatu succedit. Callimano soror erat, cui Thamari nomen. Ex filia vero Angeli Asanus tres filios susceperat, Michalem masculum, ut diximus, Mariam et Annam feminas. Callimanus paternum regnum capessens fœdera cum Joanne imperatore renovat. Sicque placida in pace omnia quiescebant. Manuele porro Theodori fratre exstincto loca ab eo obtenta Michael nepos occupavit suisque conjunxit. Rursumque Theodorus Angelus, cum filius Joannes Thessaloniæ et adjacentibus locis imperator acclamaretur, et patruus illius Constantinus, despota et ipse vocitatus, et nepos ipsius Michael inter se pacem agebant.

μ'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης, ἐπειδὴ ὁ Βούλγαρος ὠσὰν [55] ἐκποδὼν ἐγένετο καὶ μειράκιον ἦρχε τῆς τῶν Βουλγάρων, ἀδείας δραξάμενος ἐπεχείρησε τὴν βασιλικὴν καταλῦσαι κλῆσιν τὴν ἐπεφημιζομένην τῷ Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ τοῦ Ἀγγέλου. Καὶ πρῶτον μηνύμασιν ὑποποιεῖται τὸν αὐτοῦ πατέρα Θεόδωρον. Καὶ δὴτα οἷος ἐκεῖνος ἀπροόπτως ἐπιχειρων ἐν τοῖς πράγμασι, μηδέν τι τῶν συμβησομένων ὑπιδὼν [56] προσέρχεται τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, καὶ ὑποδέχεται αὐτὸν οὗτος ἀσμένως καὶ τετίμηκε, θεῖόν τε τοῦτον ἀποκαλῶν κἀν τῇ αὐτοῦ συγκαθίζων τραπέζῃ καὶ τῶν λοιπῶν φιλοφρονημάτων μεταδιδούς. Ἐπεὶ δὲ τοῦτον ἐν χεροῖν ἔσχεν ὁ βασιλεὺς, ἔτυχε δὲ καὶ ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσι ταῖς Ῥωμαϊκαῖς στράτευμα ἀξιόμαχον προστεθὲν ἐκ Σκυθῶν (τούτους γὰρ πρὸ βραχέος (78) [57] δώροις τε καὶ δεξιώσεσι ποικίλαις ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης χειροήθεις τε πεποίηκεν ἐξ [58] ἀγριωτέρου τοῦ ἤθους, καὶ τῆς Μακεδόνων ἀπέσπασε καὶ πρὸς τὰ τῆς ἑω [59] διεπέρασε μέρη), τούτοις μᾶλλον θαῤῥήσας, καὶ μηδέν τι δεινὸν ἐκ Βουλγάρων προσδοκῶν, τὸ μὲν διὰ τὰς γεγενημένας σπονδὰς, τὸ δὲ καὶ διὰ τὸ ὑπὸ μειρακίου τὰ τῶν Βουλγάρων διεξάγεσθαι,

C 40. Imperator ergo Joannes, Asano Bulgaro de medio sublato et puero **70** Bulgariæ imperante, occasione arrepta appellationem imperatoriam, qua Joannes Angeli filius gestiebat, debere sibi in animo proponens, primum Theodorum illius patrem nuntio seductum sibi conciliat, qui tanquam tunc recens res aggressus, nihil eorum quæ contingere poterant suspicatus, ad Joannem imperatorem se confert. Imperator eum excipit lubentissime, honoribus afficit, patruumque vocans mensa ac reliquis humanitatis officiis communicavit. Postquam eum in potestate habuit, et non contemnendus esset e Scythis exercitus, quos non multos ante dies muneribus variisque beneficiis sibi devinctos atque ex immanioribus moribus et Macedonia D distractos in orientalem oram deduxerat, satis animo certo et confirmato nihil sibi incommodi a Bulgaris pertimescens, partim propter pacta cum eis inita, partim quod res Bulgarorum a puero regerentur, ex Oriente solvens, præternavigato Hellesponto, secum una et Romanarum copiarum et Scytharum auxiliis advectis adversus Joannem

[54] Μανουὴλ D. [55] Ἀσὰν om. D. [56] καὶ δὴτα — ὑπιδὼν] ὁ δὲ D. [57] πρὸ βραχέος om. D. [58] χειροήθεις πεποίηκεν ὁ βασιλεὺς ἐξ D. [59] πρὸς τὴν ἑω D. omisso μερη.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(78) Τούτους γὰρ πρὸ βραχέος. Gergoras, p. 37, brevissime. ALL.

Thessalonicæ imperatoris sibi nomen vindicantem aciem instruit. Et cum Thraciæ ac Macedoniæ oppida superasset, Christopolim et Strymonem præteriens Rentinæ castello a nonnullis Joannis **71** militibus custodito applicat, qui nec imperatoris Joannis comparatos exercitus intuiti, castello neglecto in fugam sese conjicientes, cursim Thessalonicam petunt. Qui cum imperatore erant, viris bellatoribus vacuum castellum occupant et in custodiam tradunt. Imperator recollecto exercitu prope Thessalonicam stadia circiter octo castra ponit; nomen loco Provatæ hortus. Cum illi neque tormenta neque arietes, quibus tantam urbem oppugnaret et prælio sibi assereret, suppeterent, milite, sed præcipue Scythico excurrebat, omniaque circum loca depopulabatur. Erant cum eo triremes, quibus præerat Manuel Contophreus. Viri illustres imperatorem sequebantur Demetrius Tornices, qui summam rerum publicarum administrabat et negotiis intererat, Andronicus Palæologus magnus domesticus, copiarum gubernator, aliique multo plures duces militibus præfecti, Raulus Alexius protovestiarius, qui e mensa erat, Nicephorus Tarchaniota, Contostephanus protosebastus. Petraliphas magnus chartularius, aliique celebrium non pauci. Sed Joannes imperator urbi adsidens agenda omnia in civitatem moliebatur; nec **72** cives desponderant animum, sed foribus egressi excursionibus imperatorios divexabant. Nec multos post dies Tachariorum natio in Musulmanos invadens prælio cum illis dimicat et fugat; de quo imperator ab imperatore Theodoro filio, quem in Pegarum partibus una cum Joanne Muzalone mystico quidem, dum cum laicis connumeraretur, sed, tum monacho, homine navo, industrio, experientissimo et rebus imperatoriis administrandis ante alios excellentissimo, et Michaele Libadario magno hetæriarcha, reliquerat, certior fit. Id ubi persensisset imperator, ut silentio scientes tenerent et ne cui rem communicarent jubet. Iterim cum Joanne, qui Thessalonicæ erat, fœdus ferit, cum pro eo Theodorus Angelus Joannis pater legatus accessisset. Inter dies quadraginta sanctiones factæ sunt et jusjurandum finem habuit: namque rubri calcei dimissi et unionibus interstincta pyramis super quam lapis rubeus emicabat, quæ imperatorum insignia sunt; ab imperatore postea despotæ

ἀπάρας τῆς ἴω ὁ βασιλεὺς καὶ διαπεραιωθεὶς τὸν Ἑλλήσποντον, τὰς ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων δυνάμεις καὶ τὰς ἐκ τῶν Σκυθῶν μεθ' ἑαυτοῦ ἔχων χωρεῖ κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ φημιζομένου βασιλεύειν Ἰωάννου. Ἐπεὶ [60] δὲ παρῆλθε τὰ τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας χωρία, ἤδη δὲ καὶ τὴν Χριστούπολιν παρήμειψε καὶ τὸν Στρυμόνα, τῷ φρουρίῳ τῆς Ῥεντίνης [P. 36] προσίχεν ὑπό τινων τηρουμένῳ τῶν Ἰωάννου, οἱ καὶ πρὸ τοῦ τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἰδεῖν καταλιπόντες τὸ φρούριον, φυγῇ χρησάμενοι, δρομαῖοι τὴν Θεσσαλονίκην εἰσῆεσαν. Ἔρημον δὲ ἀνδρῶν πολεμιστῶν εὑρόντες οἱ τοῦ βασιλέως κατέσχον αὐτὸ καὶ φυλακὴν ἐγκατέστησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν στρατιὰν συλλεξάμενος ἅπασαν [60] ἐγγύς που τῆς Θεσσαλονίκης ὡσεὶ σταδίους ὀκτὼ τὴν σκηνὴν πήγνυσι· κῆπος τοῦ Προβατᾶ ἡ κλῆσις τοῦ τόπου [61]. Ἐλεπόλεις μὲν καὶ μηχανήματα οὐκ ἦν αὐτῷ εὐχερὲς κατὰ τῆς τοσαύτης πολέως στῆσαι κἀντεῦθεν μετὰ μάχης τοιᾶσδε χειρώσασθαι [62], ἀδρομὰς δὲ ἐποίει διὰ τῶν στρατευμάτων καὶ τὰ πέριξ πάντα ἐλᾄζε, καὶ μάλιστα διὰ τῶν Σκυθῶν· πάντα γοῦν λείαν ἐποίουν [63]. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τριήρεις, ὧν ἦρχεν ὁ Κοντοφρὶ Μανουήλ. Ἔκκριτοι δὲ τῷ βασιλεῖ παρεῖποντο ἄνδρες ὁ Τορνίκης Δημήτριος τὰ κοινὰ διέπων καὶ μεσιτεύων ταῖς ὑποθέσεσιν [64], Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος [65], ὃς τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου περιεζώννυτο δύναμιν, τὰ τῶν στρατευμάτων διεξάγων πράγματα, καὶ ἄλλοι πλείους εἰς ἡγεμόνας ἀποτεταγμένοι, ὅ τε Ῥαοὺλ Ἀλέξιος πρωτοβεστιάριος ὤν, ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης Νικηφόρος ὁ Ταρχανειώτης, ὁ Κοντοστέφανος ὁ τὴν πρωτοσεβαστοῦ (79) ἔχων ἀξίαν, ὁ Πετραλίφας μέγας χαρτουλάριος ὀνομασμένος, καὶ ἄλλοι τῶν ἐπιφανῶν οὐκ ὀλίγοι. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης παναγαθήμονος [65a], ὅσα ἦν εἰκὸς ποιεῖν, κατὰ τῆς πόλεως. Οὐδὲ οἱ ἐντὸς ἀπωκνουν ἐράζεσθαι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐκδρομὰς τῶν πυλῶν ἐξιόντες κατὰ τῶν τοῦ βασιλέως [66] ἐποίουν. Οὐ συχναὶ παρῆλθον [67] ἡμέραι, καὶ τὸ τῶν Ταχάρων ἔθνος κατὰ τῶν Μουσουλμανων χωρῆσαν καὶ πόλεμον κατ' αὐτῶν συῤῥῆξαν νενίκηκε. Καὶ ὁ λόγος φθάνει πρὸς τὸν βασιλέα διαμηνυθεὶς [68] παρὰ τοῦ υἱέως αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου· τοῦτον γὰρ καταλελοίπει περὶ τὰ μέρη τῶν Πηγῶν διατρίβειν, ἅμα μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν Μουζάλωνα Ἰωάννην, μυστικὸν μὲν ὄντα ὅτε τοῖς κοσμικοῖς συνετάττετο, τότε δὲ μοναχὸς ἦν, ἀνὴρ ὀξύνους καὶ δραστήριος καὶ βασιλικοῖς τῶν ἄλλων πλέον ἐμπρέπων πράγμασι, καὶ

[60] ἐπεὶ δὲ παρῆλθεν — ἅπασαν om. D. [61] ἐγγύς — τόπου] καὶ πήγνυσι τὴν σκηνὴν κατὰ τὸν κῆπον τοῦ Προβατᾶ, ὡσεὶ σταδίους ὀκτὼ ἀπέχοντα τῆς Θεσσαλονίκης D. [62] διὰ μάχης πειρᾶται χειρ. D. [63] καὶ μάλιστα — ἐποίουν om. D. [64] καὶ — ὑποθέσεσιν om. D. [65] ὁ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος μέγας δομέστικος ὤν, ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης Νικηφόρος Ταρχανιώτης, ὁ πρωτοσέβαστος Κοντοστέφανος, ὁ πρωτοβεστιάριος Ἀλέξιος ὁ Ῥαοὺλ, ὁ Πετραλίφας μέγας χαρτουλάριος καὶ ἄλλοι. Ὁ D. [65a] Ἰωάννης παρακαθήμενος om. D. [66] κατὰ — βασιλέως om. D. [67] συχναὶ δέ π. D. [68] διαμηνυθεὶς παρὰ — ἤσθετο] ὁ δὲ D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(79) Ὁ πρωτοσέβαστος. Adi Glossarium Meurii in hac voce: facies operæ pretium. Reliqua ᵇutem quæ hic commemorantur dignitatum nomina functiones idem amicus noster longe doctissimus uis locis accuratissime explicat. Quem virum quotiescunque nomino, si eum debito honore encomiisque ab exquisita et excellenti eruditione repetitis non afficiam, scito quia illa nomen ipsum præfert causam essse. Dousa.

τὸν Λιβαδάριον Μιχαὴλ μέγαν ἑταιρειάρχην ὄντα. Ὡς γοῦν τῆς φήμης ὁ βασιλεὺς ἠσθετο, σιωπὴν παραγγείλας τοὺς εἰδότας ἄγειν καὶ μηδενὶ περὶ τούτου κοινωνεῖν [69], εἰς συμβάσεις μετὰ τοῦ ἐντὸς Ἰωάννου χωρεῖ πρίσθιν ἐν τούτοις λαβὼν τὸν πατέρα Ἰωάννου τὸν Ἄγγελον Θεόδωρον. Πληρουμένων γοῦν ἡμερῶν τεσσαράκοντα ἐγένοντο αἱ σπονδαὶ καὶ οἱ ὅρκοι προέδησαν· τὰ μὲν γὰρ ἐρυθρὰ πέδιλα (80) ἀπεβάλλετο καὶ τὴν περιμάργαρον πυραμίδα, εἰς ἣ καὶ λίθος ὑπερκάθηται κόκκινος, βασιλικὰ ταῦτα σύμβολα, τετίμηται δὲ πρὸς τοῦ βασιλέως τῷ δεσποτικῷ ἀξιώματι, καὶ εὔνους ἀνεγάνη τῷ βασιλεῖ, Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος [P. 57] ὁ βασιλεὺς παλινοστεῖ πρὸς τὴν ἑῴαν, καταλιπὼν δεσπότην τὸν βασιλέα καὶ ὑποχείριον, ὅρκοις συνδήσας τοῖς εἰωθόσι καὶ δώροις εἰκόσι δεξιωσάμενος, καὶ πάντας τοὺς ὑπ' ἐκεῖνον φιλοφρονησάμενος χρήμασι. Καταλελοίπει δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν πατέρα τούτου Θεόδωρον.

dignitate condecoratur, cujus et amicitiam coluit. His completis imperator in Orientem remeat, cum fecisset ut imperator despota esset et servus; quem jurejurando, uti moris erat, obstrinxerat muneribusque pro dignitate **73** affecerat, et cæteros alios illi subjectos pecunia donaverat. Cum eo etiam patrem Theodorum reliquit.

μα'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης κατειλήφει τὴν ἑῴαν. Τὴν γοῦν χειμερινὴν τότε παραμείψας ὥραν ἐν τῷ Νυμφαίῳ, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, ἀπάρας ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Λάμψακον ἦει, κἀκεῖσε τὸ θέρος διαβιβάσας καὶ τὴν τῆς ὀπώρας ὥραν, ἐπεὶ ὁ χειμὼν ἤρξατο, τοῦ χώρου μεταβὰς ἐπὶ τὰ τῶν Πηγῶν ἐχώρει μέρη [70]. Μεγίστου δὲ χειμῶνος πεπείραται καθ' ὁδόν, ἀρξαμένου μὲν ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Σιγρηνὴν ἐσκήνωσεν. ἡμέρας δὲ δύο τῇ δριμύτητι τούτου καὶ τῇ σφοδροτάτῃ φορᾷ τῆς χιόνος τεταλαιπώρηκεν μέχρις αν κατηντήκει εἰς τὸ τῶν Πηγῶν ἄστυ. Πολλοὶ γοῦν καθ' ὁδὸν ἐτέθνηκεισαν καὶ πολλαί· μέχρι γοῦν τριακοσίων ὡς οἱ ἀριθμήσαντες [71] ἔφασκον, ὑπὸ τῆς χιόνος κατεχώσθησαν, μὴ δυνάμενοι ἀντωπῆσαι τῇ τοῦ πνεύματος φορᾷ. Οὐδεὶς γοῦν τῶν ἰδόντων ἔλεγε γινώσκειν γεγειῆσθαί ποτε τοιοῦτον [72] χειμῶνα. Ἦγε δὲ τῷ τότε ὀκτωκαιδεκάτην μὴν ὁ Δεκέμβριος, ἔτος δὲ ἦν ἐπὶ τῷ ἑξακισχιλιοστῷ καὶ ἑπτακοσιοστῷ τὸ τεσσαρακοστὸν οἶμαι πρῶτον [73]. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐν τῷ τῶν Πηγῶν ἄστει διημερεύσας μέχρις ἂν τὸ πολὺ τοῦ χειμῶνος λωφήσῃ, ἐξιὼν ἐκεῖθέν εἰς τὸ Νύμφαιον ἀπῆει, καὶ ἦν ἐκεῖσε μεχρι καὶ τῆς τοῦ ἔαρος ἐπιλάμψεως. Ἐπεὶ γοῦν, ὡς εἰρήκειμεν, ἡ [74] τῶν Μουσουλμάνων παρὰ τῶν Ταχαρίων (81) κατα-

41. Igitur imperator Joannes, cum se in Orientem recepisset, Nymphæi hiemat. Inde discedens Lampsacum venit, ubi æstate atque autumno transactis, initio hiemis, dimisso loco, Pegas contendil, quando et inter ambulandum sævientis hiemis vim atram excepit, cum castra Sigrene locasset, exorsam et per duos dies illius frigore ac glomeratæ nivis turbinibus afflictus, donec ad Pegarum arcem Pervenit. Plures eo in itinere virilis et muliebris sexus exanimati sunt : ad trecenta namque, ut qui rationem supputarunt retulerunt, hominum mortuorum capita, nivali eo tumulo contecta, consita sunt, quando ventorum rabie ne intueri quidem alter alterum poterant, omnesque qui malo interfuere contestati sunt similem se hiemis horrorem nunquam alias persensisse. Decima octava tum mensis Decembris dies numerabatur ; annus 6741, ut mea fert sententia. Imperator in Pegarum urbe donec hiemis sævitia molliretur commoratus, inde exiens Nymphæum appellit, ibique ad vernum tempus permansit. Musulmanorum itaque exercitu dissipato, ut diximus, a Tachariis, quibus sultanus Iathatines præerat, sultani **74** Azatini filius, qui ex bono in principem

[69] τοὺς — κοινωνεῖν om. D, [70] κἀκεῖσε — μέρη] καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος περὶ Πηγὰς χωρεῖ D. [71] οἱ ἀριθμήσαντες om. D. [72] τοιοῦτον D, omissis γεγενῆσθαί ποτε. [73] ἦγε — πρῶτον om. D. [74] καὶ ἦν — ἡ] ὡς οὖν ἡ D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(80) De purpureis imperatorum crepidis, an ocreis ? supra egimus ; item de tiara et pileo ad exemplum pyramidis in altum surgente et acuminato. De quo nunc audiendus Nicephorus Gregoras sub finem Historiæ suæ, in Nœnia : *De capitis porro tegumento, apud superiores imperatores moris erat ut ætate provectiores aulici proceres pileis turbinatis* (καλύπτραις πυραμίδος ἐχούσαις σχῆμά *serico tectis uterentur, pro dignitate cujusque.* Atque hæc imperii symbola haberi subdit logotheta. Quod et insinuat Joannes Cantacuzenus, *Histor. Rom. sive Byzantinæ* lib. I, cap. 3, ubi pileum istum συνεκδοχικῶς lapidem appellat, cum in apice pilei lapis visendæ magnitudinis ac incomparabilis pretii spectaretur. Græce est ; τὸν ἐπὶ τῆς κειφαλῆς λίθον et lib. IV. cap 37 : λίθῳ κεκοσμημένος πίλος, notante V. C. Jacobo Pontano S. J., cui illum auctorem præstantissimum, hactenus ignotum, luce nuper donatum. ut et Georgii Phranzæ Chronicon, debemus. Sed Latine tantum, qnod unice dolemus. De sandalis imperatoriis idem Cantacuzenus, lib. II, cap. 14, et lib. III cap. 27. Videndus etiam Leunclavius in *Pandecte Historiæ Turciæ*. Prætor Græciæ historicus, quem sæpe vir magnus producit, ait *recepta Cpoli venisse in manus Græcorum imperatoria Bulduini II symbola, quæ quidem hæc fuerint,* καλύπτρα *formæ Latinis usitatæ et unionibus distincto, cum lapillo rubri coloris in vertice capitis* (ejus hic meminit Logotheta), *calceamenta rocco tincta, gladius vagina de coccinei coloris serico facta vestitus.* Conjunge hæc cum iis quæ a nobis supra de pileo et calceis rubris annotata sunt. Dousa.

(81) Παρὰ τῶν Ταχαρίων. Chalaus Sitziscanis filius, ut supra diximus, superatis Tanaidis fondibus Europam devastavit. Alter Sitziscanis filius Telepuges Caspiis augustiis superatis, Sogdiana a tergo relicta, Bactrianis et Oxosogdo flumine ad radices magnorum montium progressus cum exercitu hibernat. Montes quod una continenti serie cohærent, unum veluti montem conflant, et Taurus dicitur, qui Asiam universam mediam dividit, incipiens ab occasu proxime Ægæum mare, et Asiam secans ad subsolanum ventum, juxta Oceanum sese terminans. Vere maximorum gregum aut armentorum instar montium cacumina superant, et populos subjectos invadunt, et Indiam penetrant, quanta in

malum degeneraret : potibus namque, libidinibus monstruosis exsecrandisque amoribus furens, perpetuo cum homuncionibus et rationis et naturæ humanæ penitus ignaris consuescebat, parenti suo dissimilis, qui libidinibus, non ita tamen, parebat ; quare et melius progenitoribus ipse suis aciem struebat, erga imperatorem benevole affectus. Verum quibus iste delectabatur, iisdem saturitate non fraudata adjutus est ; qui cum se vellet in pugna Tacharica experiri, debellatur. Et pene rebus aversis legatos ad imperatorem Joannem mittit, consilium præsentissimum petens, quanam tandem ipse ratione hostem repelleret et paululum a maiis sublevaretur, id scilicet dictitans utrisque salutare esse : Musulmanis enim a tacharis prostratis, in Romanas civitates aditus liberi ac sine impedimento, quod et verissimum erat, hostibus, cum eos reprimere non possis, patebunt. Porro imperator Joannes, utpote in rebus similibus sagax et prudens, legationem libens accipit, et concordiam cum sultano conglutinat, ut sic adversarios repellerent : nam his duabus maximis potentiis consociatis verosimile fuerit hostem metum concipere, si dum contra unum invehuntur, derepente contra duos se arma sumpsisse deprehendant. Propter hæc itaque in unum **75** animis coaluere, amboque, cum Joannes imperator tum sultanus Iathatinas, apud Tripolim, quam Mæander præterfluit, ponte a sultani sociis extemporali lignis exstructo, ut facilior transeuntibus pateret aditus, semet humanissime excipiunt, aliique alios magnates ac proceres ; et pactis quibus antea obstringebantur, sanctius confirmatis, ut simul una ambo hostes prœlio lacesserent, abiere, Joannes Philadelphiam petens, sultanus Iconium ubi regia illius erat. Et tunc quidem uterque tranquilla pace usus est. Nam Tacharorum exercitus suis se finibus continuit, nec præscriptos, uti moris erat, transcendit, cum rebus domesticis incumberet.

A λέλυται στρατιὰ, σουλτάνος δὲ ἦρχεν αὐτῶν οὗ κλῆσις [75] Ἰαθατίνης, υἱὸς τοῦ σουλτὰν Ἀζατίνη [76], φαῦλος ἐξ ἀρχὸς γεγονὼς, — πότοις γὰρ ἔχαιρε καὶ ἀσελγείαις καὶ κοίταις ἀλλοκότοις τε καὶ ἀτόποις, καὶ συνῆν ἀεὶ ἀνθρωπίσκοις οὐκέτι λόγον εἰδόσιν οὐδ' ἀνθρωπίνην φύσιν τὸ σόνολον. Ὁ πατὴρ δὲ αὐτοῦ οὐ τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἡττᾶτο μὲν, οὐ σφόδρα δὲ, τῶν ἀσελγειῶν, διὸ καὶ βέλτιον τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐστρατήγει, καὶ φιλίως πρὸς τὸν βασιλέα διέκειτο. Ἀλλ' οὗτος οἷς ἔχαιρε, πλησμίως τούτων ἀπώνατο [77]. Πεπείραται γοῦν μάχης Ταχαρικῆς καὶ ἥττηται. Ἐν στενῷ γοῦν τῶν πραγμάτων κομιδῇ γεγονὼς, πρέσβεις [78] ἐκπέμπει πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην, βουλῆς τε ἀξιῶν ἀρίστης ἐξ αὐτοῦ τυχεῖν, ὡς ἀνάκτορέψοιτο [79] τὸν ἀντίπαλον καὶ μικρὸν κουφισθείη τοῦ βάρους αὐτοῦ [80]. σωτηριῶδες τοῦτο φάσκων τυγχάνειν [81] ἀμφοῖν (82)· τοῦ γὰρ γένους τῶν Μουσουλμάνων παρὰ τῶν Ταχάρων ἀπολωλότος ἄπειτος λείπεται τοῖς ἐναντίοις ἡ κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν χωρῶν ἐφοδος. Καὶ ἦν τοῦτο πάνυ γε ἀληθές [82]. Ὁ γοῦν Ἰωάννης [83], οἷα ἐκεῖνος δεινὸς ἐν τοῖς τοιούτοις πράγμασιν, ἀποδέχεται [P. 38] ἄσμενος [84] τὴν πρεσβείαν καὶ εἰς ἕνωσιν συνελθεῖν ἠρετίσατο τῷ σουλτὰν, ὡς ἂν τοῦτο τοῖς ἐναντίοις εἰς ἀποτροπὴν γένοιτο · ἡνωμένων γὰρ τῶν τοιούτων δύο μεγίστων ἀρχῶν εἰκὸς πτοίαν γενέσθαι τοῖς πολεμίοις, πρὸς ἕνα μὲν ἔχουσι τὸν σκοπὸν, πρὸς δύο δὲ ἀθρόον ἐφισκομένοις [85]. Καὶ γοῦν ἐπὶ τοῖς τοιούοις συσκευασάμενοι [86] συνηλθέτην καὶ ἄμφω, ὅ τε βασιλεὺς Ἰωάννης [87] καὶ ὁ σουλτὰν Ἰαθατίνης, ἐν τῷ ἄστει τῶν Τριπόλεως, ὅπου καὶ ὁ Μαίανδρος ῥεῖ ποταμος. Γέφυραν γοῦν ἐξ αὐτοσχεδίου ἐκ ξύλων οἱ τοῦ σουλτὰν ἐργασάμενοι εὐχερῆ τοῖς βουλομένοις πεποιήκασι τὴν περαίωσιν. Ἀλλήλους γοῦν οἱ ἀρχοὶ φιλοφρόνως δεξιωσάμενοι, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ὑφ' ἑκάτερον ἑκάτεροι προὔχοντας, καὶ συνθήκας ἃς καὶ πρὸ τοῦ εἶχον κρειττόνως βεβαιωσάμενοι, ὡς ἂν μάχοιντο συνημμένως τοῖς ἐναντίοις [88], διελύθησαν, ὁ μὲν βασιλεὺς ὑποστρέψας εἰς τὴν Φιλαδέλφου, ὁ δὲ σουλτὰν εἰς τὴν Ἰκονιέων, ἔνθα ἦν καὶ τὰ βασίλεια. Τότε μὲν καὶ ἐν ἀμφοῖν τὰ τῆς μάχης ἠρέμησαν. Καὶ γὰρ ἡ τῶν Ταχάρων στρατιὰ καθ' ἑαυτῶν ἔμενε, καὶ οὐ κεκίνητο ὡς ἔθος · ἐν τοῖς ἑαυτῶν καὶ γὰρ ἠσχολοῦντο πράγμασιν [89].

B

C

[75] ου κλῆσις om. D. [76] υἱὸς Ἀζατίνου D. [77] ὁ — ἀπώνατο om. D. [78] ἐν — πρέσβεις] πρέσβεις οὖν D. [79] ὡς ἀποτρέψαιτο D. [80] τοῦ βάρους αὐτοῦ om. D. [81] φάσκων τυγχάνειν] τυγχάνον D. [82] καὶ — ἀληθές om. D. [83] γοῦν — βασιλεὺς Ἰωάννης D, omissis οἷα — πράγμασιν. [84] ἄσμενος om. D. [85] καὶ εἰς — εὑρισκομένοις om. D, [86] γοῦν — συσκευασάμενοι om. D. [87] Ἰωάννης et mox Ἰαθατίνης om. D. [88] γέφυραν — ἐναντίοις] εἶτα D. [89] ὁ μὲν — πράγμασιν ἠρέμησαν δὲ καὶ οἱ Τάχαροι D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

utraque Indi ripa patet, qua subacta in Arachosiam et Carmaniam iter convertunt, et gentibus illis facile devictis ad Chaldæos et Arabes perveniunt. Deinde ad Babylonios et Assyrios transgressi Mesopotamia occupant, et loci amœnitate allecti errores finiunt. Tertio anno Jaxarte fluvio trajecto Asiam inferiorem sibi vindicant, nec tum quieverunt, sed tribuni alio atque alio missi Persas primum et Parthos et Medos subigunt, deinde Armeniam majorem ascendentes Colchidem et finitimam illi Iberiam excurrunt. Prædia postmodum amœnissima, et delicatissimi agri, quibus illi summopere delectati sunt, effecere ut, quam animo jam possidebant, Asiam interiorem D excurrerent, et imperii sui limites littoribus maris terminarent. Gentibus tamen, quas inviserant, annua tributa imposuerunt, et pro sua libidine quidvis id illas decernunt. Tandem Assyriorum, Persarum et Chaldæorum moribus exculti, patrio numinis cultu contempto ad eorum religionem inclinarunt, illorumque mores et instituta rebus in omnibus secuti sunt. Hi Musulmanos, quos alii Turcas vocant, eo tempore pugnis et excursionibus assiduis acriter hostiliterque divexabant. ALL.

(82) Σωτηριῶδες τοῦτο φάμενος τυγχάνειν ἀμφοῖν. Gregoras p. 41. ALL.

μβ'. Μετ' [90] οὐ πολὺ δὲ καὶ ὃν προειρήκειμεν Ἰωάννην τὸν δεσπότην γεγενημένον παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τὸ χρεὼν εἰλήφει. Ὑπῆρχε δὲ αὐτῷ ἀδελφὸς Δημήτριος, ὃς μεταστειλάμενος πρεσβείαν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ τε δεσποτικοῦ ἀξιώματος ἐκεκληρονομήκει τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ δεσπόζειν πάντων τῶν ὑπ' ἐκεῖνον προστέτακται. Ἀλλ' ἦν οὗτος οὐκ ἀδελφὰ φρονῶν Ἰωάννῃ τῷ ἀδελφῷ, ἀλλὰ πολλῷ τῷ μέτρῳ διέζευκτο. Ἐκείνου μὲν γὰρ εὐσεβείᾳ καὶ εὐλαβείᾳ καὶ σωφροσύνῃ χαίροντος — καὶ γὰρ ἔλεγον οἱ τὰ αὐτοῦ εἰδότες μὴ ἂν ποτε ἀπολειφθῆναι μηδεμιᾶς ἡμέρας τοῦ ἔτους τοῦ μὴ τῆς θείας ἱεροτελεστίας ἐπακροάσασθαι, εἰ μή τις ἐκώλυε νόσος. Προσεῖχε δὲ παννυχίσιν εὐχαῖς, καὶ τὰς καθ' ὥραν ὑμνῳδίας ὁσημέραι ἐπλήρου. Ὡμίλει δὲ καὶ διηνεκῶς Ναζηραίοις, καὶ ἦν αὐτῷ διὰ σπουδάσματος ὅτι πλείστου τοῦ μονήρους βίου τυχεῖν καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἡσυχίας ἐν πείρᾳ γενέσθαι, ἢ κἂν ποοσφιλῶς διακεῖσθαι τοῖς οὕτως ἔχουσιν. Ὁ δὲ ἀδελφὸς Δημήτριος ἐξ ἐναντίας εἶχε τοῦ τρόπου. Μειρακίοις γὰρ ἀβελτέροις ὡμίλει, καὶ τούτοις τε πλεῖστα συνήσθετο καὶ τοῖς ἀφροδισίοις ἠσέλγαινε καὶ παρὰ ταῖς ὑπὸ ζυγὸν ἐφοίτα, ὥστε ποτὲ καὶ σύμπτωμα συνέβη τούτῳ δεινόν· ἐκ γὰρ [91] θυρίδος τοῦ ἀνδρὸς τῆς μοιχευομένης ἀθρόον [92] ἐπεισελθόντος βουληθεὶς ἀποδρᾶναι, ὡς ἐξ ὑπερυψήλου τοῦ τόπου [93] πεσὼν, τὸν γλουτὸν ἐπλήγη, ἰκανὰς δὲ ἡμέρας νοσηλευθεὶς ἰάθη μὲν, ὑπέσκαζε δὲ τῶν ποδῶν θάτερον καὶ οὐκ εὐθημάτιζεν ὁμαλῶς [94]. Ἀλλ' οὗτος οὐκ εἰς μακρὰν ἀπώνατο τῆς ἀρχῆς. [P. 39] Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰωάννης [95] ἀδείας δραξάμενος τῷ τότε [96] καιροῦ, ἐπείπερ, ὡς ἔφημεν, τὸ τῶν Ταχαρίων γένος ἐνησχολεῖτο ἑτέροις ἔθνεσι, καταλιπὸν τὴν πρὸς τοῦ σουλτάν τοῦ Ἰκονίου μάχην (τῷ γὰρ Βαβυλωνίῳ καὶ τοῖς πέριξ τούτου τὰ τῆς μάχης ἐπῆγεν, ὃν Χαλιφᾶν εἰώθασι καλεῖν τὰ τῶν Μουσουλμάνων φῦλα), θέρους ὥρας γενομένης διαπεραιοῦται τὸν Ἑλλήσποντον, καταλιπὼν εἰς τὴν ἑῶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεόδωρον. Ἔτυχε μὲν πρὸ καιροῦ τὸν πατριάρχην Γερμανὸν τὰ τῇδε καταλιποντα πρὸς τὰς θείας ἀπᾶραι σκηνὰς, καλῶς καὶ ὁσίως βιώσαντα καὶ καλῶς τὴν αὐτοῦ ποιμάναντα ποίμνην· ἐγένετο δὲ μετ' αὐτὸν Μεθόδιός τις καλούμενος μοναχὸς, ἡγούμενος ὢν τῆς κατὰ Νίκαιαν Ὑακίνθου μονῆς, ἀνὴρ αὐχῶν μὲν εἰδέναι πολλὰ, ὀλίγων δὲ ἴδρις ὤν. Ἀλλ' οὗτος τρεῖς καὶ μόνους μῆνας ἐπαπολαύσας τοῦ θρόνου τετελεύτη-

42. Paulo post Joannes, quem diximus ab imperatore Joanne despotam factum, spiritum exhausit, fraterque illius Demetrius legatis ad imperatorem missis, ut in despotæ dignitate fratri succederet omniaque illius sibi sub potestate vindicaret, impetravit. Verum hic non modo Joanni fratri non exæquatus est, sed longo intervallo ab eo degeneravit, ille siquidem, cum pietate, religione et castitate summe delectaretur (ut enim illi qui optime virum noverant referebant, nullo is unquam anni die a sacro audiendo nisi mala valetudine **76** discruciatus abstinuit), precibus ad Deum effundendis perpetuo pernoctabat, laudesque divinas certis diei horis ascriptas quotidie celebrabat ; quinimo continuo cum Nazaræis versabatur, volebatque quammaxime vitæ solitariæ nomina dare et manantem inde tranquillitatem experiri, vel saltem sic affectorum amicissimo commercio uti. At frater Demetrius in fraternæ vitæ contraria studia trahebatur, tanquam qui stolidis adolescentulis consuesceret, quibus potissimum gaudebat, et dediti corporis obsequio vinceretur, alienasque permoleret uxores. Hinc aliquando non mediocre infortunium invenit ; nam cum constupratæ mulieris vir per fenestram ex improviso domum esset ingressus, ille fuga sibi consulens alto ex loco præcipitatus clunem læsit, et cum diu ægrotasset, sanatus quidem est, sed altero pede claudicans non recta incedebat. At hic non multum imperio potitus est. Nam Joannes imperator tunc temporis occasione arrepta, quod, ut diximus, natio Tacharorum cum aliis nationibus contendebat, cum sultano pugna postposita, quando Babylonico, quem Musulmani Calipham solent appellare, et illi proximis bellum inferret, ineunte æstate Hellespontum tranat filio suo Theodoro **77** in Oriente relicto. Ante hæc tempora Germanus patriarcha rebus terrenis dimissis in beatorum sedes avocatur, postquam probe sancteque vixisset, probeque suas oves pavisset. Post eum monachus quidam Methodfus nomine, Hyacinthi, quod Nicææ est, monasterii præses, vir quidem dicto suo tenus cautus ac sapiens, revera tamen paucorum sciens, tres tantum menses throno potitus obiit, et Ecclesia vidua pontifice suo carebat. Cum enim Joannes imperator in his expediendis non esset admodum promptus,

[90] Μετ' — usque ad ἠσέλγαινε (R 7) Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος ὁ δεσπότης Θεσσαλονίκης τὸ χρεὼν ἐλειτουργησε. Καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος πέμψας τὸ δεσποτικὸν ἐκ βασιλέως εἰλήφει ἀξίωμα. Ἐγένετο δὲ ἐξωλης D. [91] ὥστε — ἐκ γὰρ] ὅς ἐκ D. [92] ἀθρόον om. D. [93] ὡς — τόπου] καὶ D. [94] καὶ — ὁμαλῶς om. D. [95] Ἰωάννης om. D. [96] τῷ τότε — *usque ad* τὸ ποίμνιον] (*col.* 1082 A 8) τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ τῷ τῇδε ἀπάραντος, καὶ Μεθοδίου (83) τινὸς, μοναχοῦ, ἡγουμενου τῆς Ὑακίνθου, πατριαρχεύσαντος καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας τετελευτηκοτος, καὶ τότε χηρευούσης τῆς ἐκκλησιας D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(83) Τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ καὶ Μεθοδίου. Etiam Onuphrius Panviniusin *Chronico* Germani patriarchæ successorem facit Methodium hoc nomine II. Nicephorus Gregoras tamen, lib. III, cap. 1 et 2, Germanum habuisse successorum scribit Arsenium monachum, illum ipsum puto, cujus Logotheta infra meminit et Manuelem Arsenium vocat, monachum Apollonia accersitum, unoque die diaconum, sacerdotem ac patriarcham factum. Idem in Notitia patriarcharum, quantum colligere possum (nam ea post Manuelem Charitopulum philosophum lacera est et interrupta), Arsenius Autorianus appellatur. Sedit Germanus in throno juxta Onuphrium annos 17 menses 6. Catalogus ms. patriarcharum a Gretsero citatus annos tantum 17 habet. Dousa.

non ita facilé poterat e re nata dignum tali solio, vel potius qui illi probaretur, invenire. Principes enim in hæc munera viros, qui quod illis placitum est faciant nec suis desideriis adversentur, asciscunt. Igitur multum præterierat tempus, nec aderat qui oves gubernaret.

43. Porro Joannes imperator, ut diximus, in oppositam e regione continentem atque occiduam, ut urbes in ea ac oppida resque in illis visitaret, iter instituit : nam ad oppidum cui nomen Zichnæ est, prope Serras, omnibus dominabatur. Tunc Bulgarum Asani filius Callimanus duo et decem annos natus principatum tenebat. Cum ad loca Cissi imperator processisset, ibidem commoratus die postero iter continuat, et ad flumen Hebrum, prope Beris monasterium defluentem et ab indigenis Maritzan vocatum, pervenit. **78** In medio fluminis constitutus imperator (equo enim aquas, quando æstas præcipitabatur, nam vicesima septima aut octava erat mensis Septembris, permeabat) litteris a rerum summam Achridæ gubernante ad se datis certior fit Callimanum Bulgarum principem vitam finisse, nonnullorum sententia naturali morbo, aliorum ab adversariis ad hoc clam parato pharmaco exstinctum. At hic sive hac sive alia ratione ex hominibus sublatus est. Nec rumor a veritate aberat ; crebis enim nuntiis id asseverabatur. Hæc ubi rescisset imperator, iter prosequitur, et Christopolim prætergressus quam celeriter Philippos attingit, ibidemque cum primoribus suis consilium init, an irrumpendum esset in Bulgaros, abripiendumque aliquid quod ab ipsis occupabatur, et an facili negotio posset a nobis Serrarum oppidum expugnari. Quidam imperatori adversus Bulgaros bellum dissuadebant. Non haberet eum militem, cum non ad confligendum sed sua solummodo visitatum venerit, tanto prœlio parem. Serrarum arcem primum aggrediendam, eum e planitie emineret, inexpugnabilem esse, nec posse tantillo exercitu circumsepi. Tormenta **79** in eam ut adigerentur fieri omnino non posse. Aggredi vero et arce tentata repelli Romanorum robori ac virtuti, cujus adeo præclara fama in omnes pervasit, probro esse. Bulgaros quiescentes ad prœlia concitare minime conducere. Hæc regem ab oppugnatione retrahentes adducebant in medium. Palæologus Andronicus, quem ante magnum domesticum fuisse significavimus hisce contraria imperatori consulebat. Tentandam esse Serrarum arcem ; ea potitis multum

κεν. Ἐστέρετο γοῦν ἀρχιερέως ἡ Ἐκκλησία. Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἐν τοῖς τοιουτοις μὴ πρόχειρος ὢν, οὐκ εὐχερῶς εἶχεν ἐκ τοῦ προχείρου τὸν ἄξιον ἐφευρεῖν, ἢ μᾶλλον τὸν ἐκείνῳ ἀρέσοντα· μάλιστα γὰρ οἱ κρατοῦντες τοὺς πρὸς ἀρέσκειαν ἐν τούτοις προσίενται, ὡς ἂν μή τινας ἔχοιεν ἀντερίζοντας τοῖς βουλήμασι. Παρερρύη γοῦν χρόνος συχνὸς, καὶ οὐκ ἦν ὁ διεξάγων τὸ ποίμνιον.

μγ΄. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης, ὡς ἔφημεν, εἰς τὴν ἀντιπέραν καὶ δυτικὴν ἐποιεῖτο τὸν βάδον χάριν τοῦ τὰς ἐκεῖσε χώρας καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς κατοπτεύσασθαι ἄστη· καὶ μέχρι γὰρ τοῦ οὕτω πως ἐπονομαζομένου ἄστεως Ζίχνα, ἐγγύς που ὄντος Σερρῶν, ἁπάντων ἐδέσποζεν. Ἦρχε μὲν τότε Βουλγάρων [97] ὁ τοῦ Ἀσὰν υἱὸς Καλλιμάνος δωδεκαέτης ὤν. Ἐπεὶ γοῦν ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ Κισσοῦ ὁ βασιλεὺς ἐγένετο, κἀκεῖσε διημερεύσας τὴν ἐπαύριον τῆς πορείας εἶχετο, ἐπεφθάκει δὲ ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὃν Ἔβρον καλοῦσι, πλησίον [98] τῆς μονῆς τοῦ Βηρὸς (84) ὀνομαζομένης [99] ποιούμενον τὰς ῥοὰς, Μαρίτζαν δὲ καλούμενον χωριτικῇ διαλέκτῳ [1]. Κατὰ δὲ τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ γενομένου τοῦ βασιλέως (ποσὶ γὰρ ἵππων ὑπῆρχε βατὸς, ἐπείπερ θέρους τέλος ἐτύγχανεν· φθίνοντος γὰρ τρίτῃ ἢ καὶ τετάρτῃ Σεπτεμβρίου ἦν) μήνυμα διακεκόμισται σεσημασμένη γραφῇ σταλείσῃ παρὰ τοῦ τὴν δημόσιον τῆς Ἀχριδοῦ κρατοῦντος ἀρχὴν, ὡς [2] ὁ Καλλιμάνος ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχων [3] τὸν βίοτον ἐξεμέτρησεν, ὡς τινὲς μὲν ἔφασκον, φυσικῇ νόσῳ τοῦτο παθὼν οἱ δ' ἄλλως ἔλεγον, ὡς ἐναντιόφροσι τούτου πόμασι κρύφα ἐσκευασμένῳ πρὸς μόρον διέφθαρται. Ἀλλ' οὗτος μὲν εἴθ' οὕτως εἴτ' ἄλλως ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, καὶ ἦν ὁ λόγος ἀληθείας ἐχόμενος· συνεχέσι γὰρ διεβεβαιοῦτο μηνύμασιν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ταῦτα μαθὼν [4] τοῦ πρόσω εἶχετο, καὶ τέλος φθάνει τὴν Φιλίππου, παραμείψας τὴν Χριστούπολιν [5], κἀκεῖσε σκέψιν ἐποιεῖτο μετὰ τῶν μετ' αὐτοῦ λογάδων [6] εἰ δεῖ προσβαλεῖν τοῖς τῶν Βουλγάρων [P.48] καὶ λαρώσασθαί τινα τῶν παρ' αὐτοῖς κρατουμένων [7], καὶ εἰ εὐχερές ἐστιν ἁλῶναι ἡμῖν τὸ τῶν Σερρῶν ἄστυ. Καὶ τινὲς μὲν ἀπηγόρευον [8] τῷ βασιλεῖ τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων μάχην· οὐ γὰρ ἀξιόμαχον ἔλεγον ἄγειν στρατὸν, ἐπεὶ μηδὲ πρὸς μαχην ἠὐτρέπιστο, ἀλλὰ κατὰ μόνην θέαν τῶν αὐτοῦ ἐποιεῖτο τὴν κίνησιν. Τὸ δὲ τῶν Σερρῶν ἄστυ, ᾧ πρώτως προσβολὴν ἔδει, ἄμαχον μέν ἐστιν ἐκ τοῦ ὑπερκεῖσθαι τῆς γῆς, κυκλωθῆναι δὲ τοσούτῳ στρατεύματι οὐκέτι ῥᾴον ἐστιν. Ἐλεπόλεις δὲ στῆσαι κατ' αὐτοῦ τῶν ἀμαχάνων καθέστηκεν. Προσβαλεῖν δὲ καὶ μετὰ πεῖραν ἀνακρούσθηναι αἰδὼς μὲν ὑπάρχει τῷ κράτει τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς (φήμη γὰρ αὐτῆς ἐπὶ τοῖς τοιού-

[97] ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν ἀντιπέραν ἐποιεῖτο τὸν βάδον ἕως τοῦ Ζίχνα ἄστεως. Ἦρχε μὲν οὖς Βυλγάρων D. [98] καὶ πέφθακε περὶ τὸν Εὖρον τὸν πλ. D. [99] ὀνομαζομένης om. D. [1] χωριτικῇ διαλέκτῳ om. D. [2] κατὰ δὲ τὸ — ὡς] καὶ ἐκεῖ δέχεται ἀναφορὰν παρὰ τοῦ τῆς Ἀχρείδων δημοσίαν κρατοῦντος ὡς D. [3] ὁ τῶν — ἄρχων om. D. [4] ὡς τινὲς — μαθὼν] καὶ τάχος D. [5] παραμείψας τὴν Χριστούπολιν om. D. [6] μετὰ — λογάδων om. D. [7] καὶ — κρατουμένων om D. [8] ἀπηγόρευον *usque ad* ἀποτρέποντες (*col.* 1085 A 6)]ἀπέτρεπον τοῦτο D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(84) Τῆς μονῆς τοῦ Βηρός. Choniata, p. 595, ALL.

τοις πάνυ πολλή), καὶ τὸ πρὸς μάχην παροτρῦναι Βουλγάρους ἐφησυχάζοντος οὐκέτι συμφέρει. Ταῦτα συνεβούλευον οἱ τὸν βασιλέα τῆς ἐγχειρήσεως ἀποτρέποντες. Ὁ δὲ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος, ὃν μέγαν δομέστικον ὁ λόγος μοι προϊστόρησε, τὰ ἐναντία μᾶλλον τῷ βασιλεῖ συνεβούλευε. Καὶ ἀποπειρᾶσθαι χρὴ τοῦ ἄστεως τῶν Σερρῶν [9]. Καὶ εἰ μὲν κρατήσομεν τούτου, κέρδος ἐσχήκαμεν οὐ μικρόν, καὶ μᾶλλον τὰ τῶν Βουλγάρων ταπεινωθήσονται, καὶ τὴν τῆς ἀγάπης πρεσβείαν εὐχερίστερον δέξαιντο, ἐπεὶ καὶ ἐκποδὼν αὐτῶν ὁ δεσπότης, μέλλει δὲ καὶ ἄλλο βρέφος ἄρξαι τῶν Βουλγάρων ὁ ἐκ τῆς Εἰρήνης τῆς τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου τῷ Ἀσάν γεννηθείς Μιχαήλ. Εἰ δὲ μὴ περιγενέσθαι ἡμᾶς συμβαίη τοῦ ἄστεως, τί τὸ ζημίαν ἐπάγον τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ ; λαβόντες γὰρ διάπειραν ἡρεμήσομεν, καὶ πάλιν διαπρεσβεύσομεν πρὸς Βουλγάρους, κἀκεῖνοι ἀσμένως τὴν πρεσβείαν δέξαιντο ὑπὸ βρέφους ἀρχόμενοι, ὁ τὰ πρὸς μάχην οὐκ οἶδεν. Ἕκαστος δὲ τὰ τῆς εἰρήνης φιλεῖ, τῆς ἀναπαύσεως στοχαζόμενος. [10] Ἔδοξε τῷ βασιλεῖ ἄριστα βεβουλεῦσθαι τὸν μέγαν δομέστικον, καὶ γοῦν τῆς πρὸς τὰς Σέρρας φερούσης ὡς εἶχεν, ἥψατο. Σχεδὸν δ' ἐκεῖσε γενόμενος ἐπήξατό τε τὰς σκηνὰς καὶ κατ' αὐτῶν ἐστρατοπεδεύσατο, οὔκουν μὲν δι' ἀξιομάχου στρατοῦ (οὐ γὰρ ηὐμοίρει τοσούτου τότε, καθὼς εἰρήκαμεν), στρατηγίᾳ δὲ καὶ μεθοδεύμασιν ἐπειρᾶτο τοῦ ἄστεως. Ἐπεὶ δ' αἱ Σέρραι πάλαι μὲν ὑπῆρχε πόλις μεγίστη, ὁ δὲ Βούλγαρος Ἰωάννης μετὰ τῶν λοιπῶν Μακεδονικῶν πόλεων καὶ ταύτην πολιορκήσας κατήρειψεν, ὡς κώμη τότε ἐτύγχανε, τῆς ἀκροπόλεως μόνης περιτετειχισμένης καὶ ηὐτρεπισμένης δέξασθαι πόλεμον, ἧς φύλαξ ἦν ἀνὴρ Βούλγαρος Δραγωτᾶς (85) τὴν κλῆσιν, ἐς Μελενίκου τὰς οἰκήσεις ποιούμενος. Ἐπεὶ γοῦν ἡ κάτω πόλις Σερρῶν ἀτείχιστος ἦν (λίθοις καὶ γὰρ μόνοις, ἀσβέστου δίχα, καὶ μὴ ἀνηγμένοις εἰς ὕψος τὰ τεθραυσμένα τάχα περιεφράγνυτο), τοὺς ἐπὶ μισθῷ τοῖς στρατιώταις δουλεύοντας, οὓς καὶ Τζουλούκωνας ἡ χυδαία γλῶττα κατονομάζει, [P. 41] συναθροίσας ὁ βασιλεύς κρατῆσαι ταύτης ἠμέθισεν, ἐπεὶ τῶς ἀναγκαίων ἐσπάνιζον, οἱ καὶ οἴκοθεν ἐκινοῦντο πρὸς τὸ εὐπορῆσαι τῶν χρειωδῶν. Ὁρῶντες δὲ καὶ τὴν χώραν εὐεπίβατον, τὰ τόξα λαβόντες, ἔτι δὲ καὶ σπάθας καί τινας σανίδας ἐξαυτοσχεδιάσαντες ὡς ἀσπίδας, καὶ ταύτας προβεβλημένοι, τὸ ἀρεῖκὸν ἀλαλάξαντες χωροῦσι κατὰ τῆς χώρας αὐτοβοεί, καὶ ἐν οὐ πολλαῖς ὥραις ἐντὸς ἐγένοντο. Σκυλεύουσι γοῦν τὰ παρευρεθέντα. Οἱ δὲ γε ἐντὸς, ὅσοι μὴ ἐπεφθάκεισαν

A inde utilitatis futurum, rebus Bulgarorum magis ac magis afflictis, qui ista ratione legationem pro pace ineunda expeditius admittent, cum a nullo regantur, et infantis Michaelis ex Irene Angeli Theodori filia Asano suscepti dominationem subituri. Quod si castrum ita ferente fortuna nobis non cesserit, quid inde Romanorum imperio incommodi impendet ? Rem experti cessabimus, rursumque viros ad Bulgaros legabimus, qui ab infante, ne nomine quidem pugnæ conscio, gubernati lubentissime legatis animum advertent. Quilibet vero quietis commoda sibi repræsentans pacem exoptat. Optime omnium magnum domesticum consuluisse imperatori **80** visum est, et ad Serras iter, utut potuit, ingreditur, proximeque accedens tentoriis structis castra metatur, non exercitus viribus fidens, quem exiguum ac pusillum fuisse diximus. Hinc militaribus artibus ac insidiis urbem aggreditur. Serræ antiquo ævo civitas maxima, postmodum a Joanne Bulgaro una cum aliis Macedonicis urbibus obsidione septa soloque æquata, tunc veluti vicus apertus prostabat, arce tantum muris circumsepta, sicque accommodata ut bellum posset excipere. Illius custodiæ vir Bulgarus Dragotas nomine, Melenici sedem habens, invigilabat. Cum ergo Serrarum urbs inferior absque mœnibus esset, quippe quæ saxis tantum absque calce, nec iis in altitudinem sublatis, in locis murorum quassatis disjectisque cingebatur, mercede conductos militum famulos, quos Tzucalonas vulgus lingua propria nominat, in unum exaggerans imperator ad eam occupandam, cum necessariis destituerentur, quique domo egressi fuerant ut sibi futura usui subministrarent, incitavit. Hi cum locum aditu facilem vidissent, acceptis sagittis et ensibus, et nonnullis tabulis in modum scuti ex tempore, quibus corpus defenderent, detornatis classicum concinentes in urbem ipso clamore irrumpunt, et non post multas horas introeunt, obvia quæque rapiunt. Ex civibus, quicunque in arcem non convolarunt, supplices ad imperatorem **81** egrediuntur. Arcis præfectus Dragotas, homo Bulgarus, et per multum tempus ad tuendas ac defendendas arces plane ineptus, ubi audiit inferiorem urbem captam nec non domini sui obitum, ita favente fortuna, non diu sustinens, imperatori de arce dedenda significat. Et sic arx illico imperatorem recognovit. Dragotas purpurea chlæna auro contexta amicitur, et staterum aureorum vim non contemnendam accipit. Proin magnificas admo-

[9] ὁ δὲ Παλαιολόγος ὁ μέγας δομέστικος καὶ ἀποπειρᾶσθαι Σερρῶν ἔφη D. omissis καὶ εἰ — Μιχαήλ. [10] Τοῦ δὲ δεξάμενος ὁ βασιλεὺς τὴν βουλὴν εἰς τὰς Σέρρας ἀφίκετο. Εὗρεν οὖν τὴν μὲν πόλιν διερριμμένην, τὴν δ' ἀκρόπολιν τετειχισμένην, καὶ φύλακα ἐπ' αὐτῇ Δραγωτᾶν τινα. Τοὺς Τζουλούκανας οὖν ἀθροίσας ὁ βασιλεὺς κρατῆσαι ταύτης ἠρίθισε, οἱ τὰ τόξα λαβόντες καὶ σανίδας αὐτοσχεδιάσαντες ὡς ασπίδας ἐν οὐ πολλῷ κρατῆσαι ταυτης ἴσχυσαν, καὶ σκυλεύουσι τὰ παρευρημένα. Ὅσοι δ' ἴσχυσαν τῶν ἐντὸς, ἐκέται πρὸς τὸν βασιλέα ἦκον. Καὶ ὁ Δραγωτᾶς διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ χρήματα καὶ ἐσθῆτας δεξάμενος τὸ ἄστυ δέδωκεν. Ὑπέσχετο δὲ δοῦναι καὶ Μελένικον D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(85) Δραγωτᾶν. Ita ms. exemplar. Malim tamen quemadmodum post sequitur, ut sit ὁ Δραγωτᾶς. *Dragotes* sive *Dragutes* nomen proprium viri etiam alias occurrit. Dousa.

dum maximeque veras de Melenico promissiones imperatori fecit.

44. His omnibus ab imperatore Dragotas acceptis, et quasi esca aliis expositus, discessit, atque Melenicum veniens omnia ad accolas refert, eosque ut imperatori se dedant, non hæc in aperto edisserens, sed clam plurimis sermonem communicans, adhortatur. Cum autem, qui oppidum gubernabat, Nicolaus Litoboes ægrotus lecto pedum doloribus teneretur, libere omnes arbitratu suo res quas ipsi vellent agebant. Inter hos Nicolaus Manclavites ex nobilioribus unus Melenici incolis, vir audax et pro re nata, uti tempus daret, varie se effingendi sagax ac perspicax, quæ a Dragota moliebantur **82** deprehensis, ac cognito se posse imperatori promissa perficere si multitudinis potiorem partem in sententiam suam traxisset, ab occultis colloquiis sese retrahens palam omnibus utilia edixit, « Pueri Callimani. » inquiens, « principatu iniqua perpessi sumus, ea tamen spe, nos, si puer in virum evasisset, tantæ tolerantiæ præmia recepturos, postquam ille ætatem illam, quæ virum probum a malo secernere potest, attigisset. Sed cum id adversa fortuna amiserimus, et infantulus alius ad regendos Bulgaros præponatur, omni stulto stuliores essemus, si aliis rursum infortuniis nosmetipsos dederimus, tanquam qui in omne ævum absque principe, re omnium perniciosissima, vivere vellemus. Sed quando Romanorum imperator ad nos accessit, nos illi fido domino et virum probum ac malum optime cognoscenti tradere debemus. Ipse jus ab antiquo in nos obtinet, locus siquidem hic noster imperii Romani est. Bulgari vero alienis avaritia raptis Melenicum quoque occuparunt. Nos omnes ex Philippopoli orti primodia quoque generis liquido ducimus ex Romainis. Quinimo et Romanorum imperator, licet Bulgari essemus, jus tamen in nos habet: filius quippe illius et imperator Theodorus cum Asanos Bulgarorum principe affinitate conjungitur, nunc regis Asani filia domina a Romanis nuncupatur et est. His itaque omnibus verba luculenta **83** in pauca conferentes ad eum recurrere debemus, colla illi nostra servitute constituta addicere. Sapientum namque regum ac

τὰς τὴν κάτω χώραν εἶδεν ἁλοῦσαν, ἀνὴρ Βούλγαρος καὶ ἥκιστα πεπαιδευμένος ἄστη χρονίως διαφυλάττειν, μαθὼν δὲ καὶ τὸν τοῦ δεσπότου αὐτοῦ θάνατον, τύχῃ ἀγαθῇ οὐ διὰ μακροῦ καρτερήσας διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν βασιλέα. Καὶ τὸ μὲν ἄστυ εὐθὺς τὸν βασιλέα ἐφήμιζεν · ἀλουργὸν οὖν χλαῖναν ὁ Δραγωτᾶς χρυσίῳ συνυφασμένην ἐνεδέδυτο, καὶ στατήρων πλῆθος χρυσῶν ἐδέκτο. Ὑποσχέσεις γοῦν ὑπὲρ τοῦ Μελενίκου μάλα λαμπρὰς πρὸς τὸν βασιλέα ἐπεποίητο, ὑπεράγαν ἀληθεῖς.

μδ'. Πάντα γοῦν [11] ταῦτα πρὸς τοῦ βασιλέως λαβὼν ὁ Δραγωτᾶς, καὶ ὡς δέλεαρ ὑποβεβλημένος, ἀπῄει. Ἐπεὶ δὲ φθάσοι ἐς Μελένικον, πάντα προὔπτα τοῖς ἐποίκοις ποιεῖται, καὶ σφᾶς αὐτοὺς διεγείρει προδοῦναι τὸ ἄστυ τῷ βασιλεῖ, ἐν τῷ φανερῷ μὲν οὐ ταῦτα λέγων, κρύφα δὲ τοῖς πλείστοις περὶ τούτου κοινολογούμενος. Ἐπεὶ δὲ ὁ τὴν ἡγεμονίαν διέπων τοῦ ἄστεως ὁ Λιτοβόης Νικόλαος (86) κατάνοσος ἦν καὶ τῇ κλίνῃ ταῖς τῶν ποδῶν ἀλγηδόσι προσπεπαταλευμένος, ἐλευθέρως εἶχον οἱ πάντες διαπράττεσθαι σφίσι τὰ βουληθέντα. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Μαγκλαβίτης Νικόλαος οἷς ἦν τῶν ἐπιφανεστέρων ἐν τοῖς τοῦ Μελενίκου οἰκήτορσιν, ἀνὴρ δραστήριος καὶ δεινός καιρικαῖς περιπετείαις συμμεταβάλλεσθαι, τὰ τοῦ Δραγωτᾶ φωράσας καὶ γνοὺς ὡς δυνηθείη ἂν τὰ ὑπεσχημένα τῷ βασιλεῖ διαπράξασθαι, τοῦ πλήθους τὸ πλεῖον ὑπαγαγών, τοῦ κρύφα λέγειν ἀποστας ἐς τὸ φανερὸν τοῖς πᾶσιν ὑπέθετο τὰ συνοίσοντα, εἰρηκώς, ὡς « Ἡμῖν μὲν ἐγένετο προσταλαιπωρῆσαι τῇ τοῦ παιδὸς τοῦ Καλλιμάνου ἀρχῇ, καὶ ἦν πρὸς ἐλπίδος ἀνδρωθῆναί τε τοῦτον καὶ πρὸς αὐτοῦ τὰς ἀμοιβὰς τῆς κακοπαθείας ἀντιλαβεῖν εἰς ἡλικίαν ἐλθόντος, ὅτε διακρῖναι δύναιτο ἂν τις ἀπὸ φαύλου ἄνδρα καλόν. Ἐπεὶ δὲ τούτου κακούργῳ τύχῃ ἡμάρτομεν, πρόκειται δὲ ἡμῖν βρεφύλλιον ἄλλο εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχήν, παντὸς ἂν ἀνοηταίνοντος χείρους φανείημεν, εἰ πάλιν πρὸ δυσπραγίας ἄλας ἐπιδοίημεν αὐτούς, ἀδέσποτοι τὸν πάντα βίον διατελεῖν αἱρούμενοι, ὑφ' οὗ πολλά τε καὶ μείζω τὰ δεινὰ φύεται. Ἀλλ' ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς ἡμῖν ὁ τῶν Ῥωμαίων προσήγγισεν, [P. 42] δεῖ αὐτῷ ἑαυτοὺς ἐγχειρίσασθαι, δεσπότῃ πιστῷ καὶ εἰδότι ἄνδρα ἠδὲ κακὸν ἠδὲ καὶ ἐθλόν, καὶ δίκαιον ἐν ἡμῖν ἔκπαλαι σχόντι. Ὅ τε γὰρ ἡμέτερος χῶρος τῇ τῶν Ῥωμαίων προσήκει ἀρχῇ · πλεονεκτικώτερον γὰρ οἱ Βούλγαροι τοῖς πράγμασι χρησάμενοι καὶ τοῦ Μελενίκου γεγένηνται ἐγκρατεῖς, ἡμεῖς δὲ πάντες ἐκ Φιλιππου πόλεως ὁρμώμεθα, καθαροὶ τὸ γένος Ῥωμαῖοι. Ἄλλως τε καὶ ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἀληθῶς καὶ ἐν ἡμῖν δικαιοῦται, καὶ εἰ Βουλγάροις προσήκοιμεν · ὁ γὰρ υἱὸς τούτου καὶ βασιλεὺς Θεόδωρος τῷ βασιλεῖ τῶν Βουλγάρων τῷ Ἀσὰν κεκηδευτο, καὶ νῦν ἡ τοῦ βασιλέως

[11] Hujus capitis loco hæc habet D : καὶ εὑρὼν τὸν μὲν τοῦ ἄστεος ἔφορον Λιτόβοον κλινήρη, τὸν δὲ Μαγκλαβίτην Νικόλαον . . . . . Ὁ μέν οὖν βασιλεὺς ἐσκηνοῦτο περὶ τὴν Βαλαβίσδαν τόπον, καὶ οἱ Μελενικιῶται ἀφικόμενοι τὸ ἄστυ τούτῳ παρίσχον. Ἐκράτησε δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης καὶ τῶν τῆς Ῥοδόπης πολιχνίων καὶ κωμοπόλεων, καὶ ὄρον τὸν Εὖρον πεποίητο. Κατέσχε δὲ καὶ ἐκ τῶν πρὸς Βορρᾶν Στούμπιόν τε καὶ Χυττοβὸν καὶ Βελεβούσδιον Σκόπιά τε καὶ βελεσσὸν καὶ τὰ μέχρι Πριλάπου καὶ Πελαγονίας χωρία, Νευστάπολίν τε καὶ Πρόσακον, καί σπονδάς τε ἐκ Βουλγάρων δεξάμενος, ὡς μέχρι τούτων στῆ, ἀνέσχεν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(86) Ὁ Διτοβόης Νικόλαος. Choniata, p. 564, meminit cujusdam Litoboes militis in exercitu Ducæ sebastocratoris, qui ex barbarica cohorte ducem nactus alia via sine ulla noxa Ducam servavit in clade Isaacii a Blachis accepta. ALL.

τοῦ Ἀσὴν θυγάτηρ ἡ σύζυγος τοῦ τοιούτου βασιλέως A δέσποινα παρὰ Ῥωμαίοις καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται. Τούτων οὖν ἁπάντων χάριν τὰ πολλὰ τῶν λεγομένων καταλιπόντας ἐπ' αὐτὸν χρὴ εἶναι καὶ τοὺς αὐχένας ὑποκλῖναι τῷ τῆς δουλείας ζυγῷ· χρηστὸς γὰρ ὁ ζυγὸς τῶν φρονίμων βασιλέων καὶ γηραιῶν, καὶ πολλῷ κουφότερος τῶν ἔτι διατελούντων ἐν μείραξι. » Ταῦτ' εἰρηκώς πέπεικε πάντας ἀμογητὶ καὶ πολλῶν ἄτερ πραγμάτων γενέσθαι τοῦ βασιλέως. Καὶ δὴ πρέσβεις τινὰς τῶν συνεποίκων στείλαντες, τάχα μὲν κρύφα, μᾶλλον δὲ γινωσκομένους τοῖς πλείοσι, συμβάσεις μετὰ τοῦ βασιλέως πεποίηνται. Χρυσόβουλλος γοῦν τῷ βασιλεῖ τῶν ἡτημένων σφίσι περιληπτικὸς γεγενημένος καὶ δεδομένος τοῖς πρέσβεσι τοῖς τοῦ Μελείκου ἀποσταλῆναι προσετετάχει οἰκήτορσι. Καὶ οἱ μετ' οὐ πολὺ ὁμοθυμαδὸν πάντες συνειλεγμένοι, B ὅσοι τε τῶν προὐχόντων, ὅσοι τῶν ἐν στρατείᾳ κατειλεγμένων, καὶ ὅσοι κρείττους ἄλλοί τῶν οἰκητόρων, πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκοντο, σκηνούμενον παρὶ τόπον Λαβίσδαν οὕτω πως ὀνομαζόμενον, ἄνδρες εὐσταλεῖς τε καὶ ἔντιμοι κἀκ μόνης θέας αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄξιοι, ὑπὲρ πεντακοσίους τυγχάνοντες· οὓς αὐτὸς εἰρήκειν ἰδὼν, « Ποία ὁπλομαχία ἡμῖν αὐτοὺς παρεστήσατο; ἢ πόσαι φάλαγγες ἱππέων τῶν τοσούτων περιεγένοντο; ἀλλ' ἐν τῷ κρείττονι ῥᾷστα καὶ τὰ μικροῦ δεῖν ἀνεπιχείρητα. Κἀντεῦθεν δῆλον ὡς ἀληθές ἐστι τὸ τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ εἰρημένον, « Οὐ τοῦ τρέχοντος, οὐδὲ τοῦ διώκοντος, ἀλλὰ τοῦ εὐδοκοῦντος Θεοῦ. » Τῷ τοι καὶ τὸν στρατηγὸν οὐ δεῖ πάμπαν ἐπαινεῖν οὔτε μὴν ψέγειν. Πολλὰ γάρ τινες διαγωνισαμενοι σπουδαίως τε καὶ σύντόνως, δραστικώτερον τοῖς παροῦσι χρησάμενοι, μικρὸν ἢ οὐδὲν κατωρθώσαντο, ἔνιοι δὲ καὶ ἐσφάλοντο πλεῖστα. Ἕτεροι δὲ δεξιᾶς ὑμορηκότες τύχης, ἀμελητήτως ἐπὶ τὰ ἔργα χωροῦντες μεγάλων τροπαίων γεγόνασιν αὐτουργοί, οἷόν τι ξυνέβη τῷ τότε καὶ τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ. Πολλῶν γὰρ ἀστέων καὶ χώρων πολλῶν ἐγεγόνει δεσπότης ἐν ἀκαρεῖ, μή τινος πολέμου γεγενημένου, μηδὲ τινος πεσόντος ἐν μαχῃ, μηδὲ χυθέντος αἵματος, μηδὲ ξίφους κατορχησαμένου σώματος, ἀλλ' ἠμέρως καὶ γαληνῶς ὥσπερ τινὸς κλήρου πατρόθεν τούτῳ προσώκοντος ἀνιδρωτί τῶν τοιούτων ἁπάντων κατῆρξε [P. 44] Στενίμαχος γὰρ καὶ Τζέπαινα, καὶ ὅσα ἦν τῷ τῆς Ῥοδόπης ὄρει (87) παρακείμενα πολίχνιά τε καὶ κωμοπόλεις, ὑπόφορα τούτῳ γεγένηνται. Καὶ ὅρος οὐτῷ τε καὶ τοῖς Βουλγάροις Ἔβρος ἦν ποταμός. Ἐκ δὲ τοῦ πρὸς Βορρᾶν μέρους Στούμπιόν τε καὶ Χοτοβὸς ὀχυρὰ ἄττα φρούρια καὶ χῶρος ὁ Βελεβουδίου ὑπὸ τὸν βασιλέα ἦν, Σκοπιά τε καὶ Βελεσὸς καὶ μέχρι Πριλάπου καὶ τῶν Πελαγονίας χωρίων, Νευστάπολίς τε καὶ Πρόσακος, τὰ πάντα ὑπῆρξε τῷ βασιλεῖ ὑποχείρια. Καὶ σπονδαὶ ἐπὶ τούτοις τῶν Βουλγάρων τῷ βασιλεῖ ἐγεγόνεισαν, τοῖς τοιούτοις κοὶ μόνοις ἀρκεῖσθαι τοῦτον καὶ μὴ περαιτέρω κατεπεμβαίνειν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔσχε τὸν τρόπον, ἐγὼ δὲ αὐτός ἐν τοῖς ἐπιν στολιμαίοις τῶν λογων ὑπούργουν, ἑκάστω τῶν ἁλισκομένων ἀστέων τε καὶ χωρῶν καὶ γραφὴ ἐγχαράττων βασιλικήν· ἔθος γὰρ τοῦτο παλαιὸν τοῖ βασιλεῦσι Ῥωμαίων, δῆλα τοῖς μακρόθεν διὰ γραμ-

senum jugum suave est, multoque levius quam infantium. » His sine ullo labore ac molestia omnibus suasit ut imperatoris partes sequerentur. Quare ex civibus nonnullos clam quidem, ut videre erat, sed plurimis tamen cognitos legant, et in fœdus cum imperatore coeunt. Et bulla aurea, qua res gestæ describebantur, per eosdem legatos imperatoris jussu ad Melenici defertur cives, qui una omnes simul, sive ex primoribus sive militæ ascriptis sive celebrioribus sive etiam habitatoribus, in unum conspirantes ad imperatorem apud Labisdam (locum sic appellant) commorantem viri compti ac nobiles et ex solo aspectu venerandi ac honoribus digni supra quingentos festinant. Ut ipse eos vidi, ita locutus sum : « Quænam nobis armorum fulgura vires subegit, aut quot equitum phalanges tot devicerunt ? sed melioris præsidio facillime et quæ vix unquam vinci poterant depellantur. Hinc verissimum est Pauli apostoli dictum, non esse currentis neque persequentis, sed illius cui Deus beneplacito suo concesserit. »Propterea duces exercitum neque laudandi neque vituperandi sunt. Multi namque diligenter ac prudenter certantes dum animosius **84** rem peragunt, parum aut nihil profecerunt, plerique etiam operum et oleum ut plurimum perdiderunt : alii secunda freti fortuna segniter se in rebusagendis occupantes, ingentia tropæa consecuti sunt, uti tunc imperatori Joanni accidit, qni nulla mora multarum urbium multorumque oppidorum absque ullo prœlio, absque ullius cæde, sine effusione sanguinis, sine gladii in corpus humanum sævitia, sed placide ac quiete et sine sudore, ac si in hæreditatem paternam immitteretur, dominationem adeptus est. Stenimachus enim et Tzepæna, et quotquot Rhodopes monti oppidula cujusque adjacent, tributaria habuit, et imperatoris ac Bulgarorum fines Hebrus fluvius terminavit. In Boreali plaga Stumpium, Chotobos, castra munitione valida, et Belebudii locus imperatoris cesserant, nec non Scopia et Belesus cæteraque usque Prilapum et Pelagonios agros ; item Neustapolis et Prosacus sese subjecerant. Et super his Bulgarorum rex et imperator sic convenerant, ut imperator scilicet his solis contentus nihil ulterius attentaret. Et hæcquidem ita peracta sunt. Ipse inscribendis epistolis operam navabam singulis urbibus ac oppidis captis scribens imperatorium sigillum imprimens. Namque id mor erat Romanorum imperatoribus per litteras longe distantibus egregie a se gesta significare, voluptate illis quam ipsi experirentur, conciliare.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(77) Τῷ τῆς Ῥοδοπης ὄρει, Anna Comnena, lib XIV : Κατὰ γραμμὴν παράλληλον κεῖται τῷ Αἵμῳ. ALL.

μάτων ποιεῖν τα σφῶν αατων κατορθώματα και πρὸς ἡδονὴν ἐπεγείρειν, ἧς δὴ καὶ οὗτοι διὰ τῶν ἔργων μεταλαγχάνουσιν.

85 45.Cum itaque hæc ab imperatore sic essent peracta, quibus magnam ille lætitiam nec minorem Romani omnes conceperant, tanquam qui inde magnum in imperio progressum et amplitudinem virium auspicarentur, de reditu et in Orientem abitione cogitari cœptum est : tempus enim id præstolabatur cum October effluxisset et medius jam November excurreret. Verum rumor nescio quis probus et apprime utilis impetum cohibebat. Thessalonica enim, ut supra narravimus, Theodori filium Demetrium despotam agnoscebat cognominabatque,cum eo honore ab imperatore insigniret. Sed cum, ut ante diximus, puer sceleribus illaqueretur,rebusque ludicris puerorumque nugamentis, non virorum prudentium colloquiis nec justæ rei duplicæ administrationi ac regimini incumberet, insidiis a nonnullis appetitur, quorum præcipui et notiores fuere Spartenus, Campanus, Iatropulus, Cutzulatus, insigniores Michæel Lascaris et Tzyrith magni chartularii dignitate **86** ab imperatore condecoratus ; reliquos conspirationis socios nondum novimus : ita una cum multitudine coiere, ut inauditi ignotique pluribus remanserint. Unum ex his Campanum insidiarum instructissimum ad imperatorem Joannem ablegant, quasi ille negotiationis causa proficisceretur, re vera tamen ut bullam auream impetraret, qua antiqua Thessalonicensium jura ac privilegia comprobarentur et libertas civibus asscretur. Imperator in vota eorum concedens pro sententia omnia exsequitur : munerum etiam inter consilii adjutores distribuendorum promissionibus rem sollicitat, et scripto se obligat. His ita tuto dispositis Melenico egrediens Thessalonicam contendebat, prius ad Demetrium viris delegatis, ut ille, si pacta servare vellet, ad se proficisceretur et debitum exsolveret. Sic enim ille convenerat, jureque se jurando obstrinxerat. Ille (neque enim ex se aliquid sapere poterat) insidiatoribus pro consiliariis usus domi mansit : vocationem etenim imperatoris **87** in eum fraudulenta esse concilia affirmabant. Qui cum ineptus esset nec animi

μέ. Ἐπεὶ [12] γοῦν οὕτω ταῦτα διεπράχθη τῷ βασιλεῖ, πολλῆς μὲν ἡδονῆς αἴτια τούτῳ γεγενημένα, οὐχ ἧττον δὲ καὶ πᾶσι Ῥωμαίοις αὔξησίν τινα κατιδοῦσι τοῦ κράτους καὶ πλατυσμὸν τῆς ἀρχῆς, ἦν μὲν πρὸς βουλήσεως τῷ βασιλεῖ μνήσασθαι νόστου καὶ πρὸς τὴν ἕω ἐπαναζεῦξαι (καὶ γὰρ καὶ ὁ καιρὸς τοῦτο ἀπῄτει · μὴν γὰρ παρερρύη Ὀκτώβριος, καὶ περί που τὰ μέσα τούτου διήρχετο ὁ Νοέμβριος), ἀλλά τις λογος χρηστὸς καὶ πάνυ ὠφέλιμος ἐνεπόδιζε τὴν ὁρμήν. Ὁ γὰρ Θεσσαλονίκῃ, καθάπερ προιστορήσαμεν, τὸν τοῦ Θεοδώρου υἱὸν τὸν Δημήτριον ἐγνώριζέ τε δεσπότην καὶ κατωνόμαζε · δεσπότης γὰρ ἦν καί πρὸς τοῦ βασιλέως τετιμημένος. Ἐπεὶ δ', ὡς προπεφθάκαμεν περὶ τούτου ἐρεῖν, ἀτάσθαλον ἦν τὸ μειράκιον καὶ παιδιαῖς ἐνσχολάζειν προσῆκον καὶ μειρακίων ἀθύρμασι, μήτι γε ἀνδρῶν προΐστασθαι συνετῶν καὶ πολιτείας κατάρχειν καὶ νομίμως ἐπιστατεῖν, ἐπιβουλὴν κατ' αὐτοῦ τινες ἐξαρτύουσιν, ὧν οἱ ὀνομαστοί τε καὶ γνώριμοι Σπαρτηνὸς ἦσαν καὶ Καμπανός, ὁ Ἰατρόπουλός τε καὶ ὁ Κουτζουλάτος, οἱ δὲ τῶν ἐπισήμων ὅ τε Μιχαὴλ ὁ Λάσκαρις καὶ ὁ Τζυρίθων, ὃν καὶ μέγαν χαρτουλάριον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τετίμηκεν. Ἄλλοι δὲ οἱ τοῦ σκέμματος κοινωνοὶ οὔπω δῆλοι ὡς αὐτοὶ σφίσι τοῦ πράγματος σὺν τῷ πλήθει γεγόνασιν, ἀλλ' ἔμειναν ἀκανάγνωστοι τοῖς πλείοσιν. Ἕνα γοῦν τούτων τῶν εἰρημένων τὸν Καμπανὸν οἱ πάντες συσκευασάμενοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην ἐκπέμπουσι πραγματείας μὲν προφάσεως χάριν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ κοινοῦ χρυσοβούλλου ἐπευμοιρῆσαι, τῶν ἀνέκαθεν προσαρμοσάντων Θεσσαλονίκῃ ἐθίμων τε καὶ δικαίων περιεκτικοῦ καὶ τῆς σφῶν ἐλευθερίας παρεκτικοῦ, [P. 44] Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς πάντα τε τούτοις κατὰ σκοπὸν ἐπεπράχει, καὶ δωρεῶν ὑποσχέσεις τοῖς ὑπηρετήσουσι νῷ πράξει καὶ ἐγγράφους τίθησι. Ταῦτα δὴ ἐς τὸ ἀσφαλὲς οἰκονομήσας ὁ βασιλεὺς ἀπάρας τῶν Μελενίκου χωρίων περὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἐφέρετο, πρότερον ἐξαποστείλας πρίσβεις ἐς τὸν Δημήτριον, ὡς ἂν κατὰ τὰς αὐτοῦ ὑποθήκας ἀφίκοιτο εἰς αὐτὸν καὶ ἀφοσιώσοι τὸ ὀφλημα · οὕτω γὰρ συνέθετο καὶ κατώμοσεν. Ὁ δὲ (οὐδὲ γὰρ εἶχε νοεῖν

[12] Ἐπεὶ *usque ad* χωρεῖ (*col.* 1096 B 3.)] Hæc ita contrahit D : Ἵκετο δὲ τῷ βασιλεῖ ἀγγελία ὡς ἐπιβουλήν τινες τῶν Θετταλῶν κατὰ τοῦ δεσπότου Δημητρίου ἐστῶσιν, ὧν οἱ ὀνομαστοὶ Σπαρτηνὸς ἦσαν καὶ Καμπανὸς Ἰατρόπουλός τε καὶ ὁ Κοτζολάτος, οἱ δὲ τῶν ἐπισήμων Μιχαὴλ ὁ Λάσκαρις καὶ ὁ Τζιρίθων. Ἕνα γοῦν τούτων τὸν Καμπανὸν εἰς τὸν βασιλέα ἔπεμψαν, καὶ ὁ βασιλεὺς τὰ κατὰ σκοπὸν τούτοις ἐγγράφου χρυσοβουλλίου, καὶ ἀπάρας Μελενίκου περὶ Θεσσαλονίκην ἐφέρετο, πρέσβεις ὡρὸς Δημήτριον πέμψας, ὡς ἂν κατὰ τὰς αὐτοῦ ὑποθήκας ἀφίκοιτο εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ (οὐδὲ γὰρ εἶχε νοεῖν) οἴκοι κατέμενεν ἐκ τῶν συμβούλων πεισθείς. Ξυνέβη δέ τι ὅπερ ὡς ἡδυσμά τι παραστήσω. Τὸν Καμπανον (εἷς δ' οὗτος τῶν συνιστόρων τοῦ δόλου) ἀπήγγειλάν τινες κατὰ Δημητρίου φρονεῖν, καὶ ὃς παρέστη τῷ Δημητρίῳ καὶ ἀπηλέγχετο καὶ ἦν πρὸς τῇ τοιαύτῃ ἐξετάσει. Ὁ γοῦν Σπαρτηνὸς συμμύστης ὢν τούτῳ τάχος ἐκεῖσε φέρεται, καὶ, « Τί, » φησὶ τοῦδε τοῦ ἁλιτηρίου κατηγοροῦσί τινες, κέσποτα ; ὃς εἰ ἁλῷ τοιοῦτος, πολλῶν θανάτων κριθείη ἂν ἄμοιρος. » Καὶ ὁ Δημήτριος (ἐθάρρει γὰρ μᾶλα τούτῳ ὡς πιστῷ), « Προδότην τοῦτον φασιν εἶναι, Σπαρτηνέ. » Ὁ δὲ παίει τὸν Καμπανὸν λαβόμενος τοὐτου τῆς γένυος. « Ἐγὼ, » φησὶν, « αὐτὸν ἐν τοῖς οἴκοι ἀπαγαγὼν, δέσποτα, ἑτασμοῖς ἐκπιέσας πάντα τοῦτον καταναγκάσω ἔκφορα ποιῆσαι. » Ταῦτ' εἰπε, καὶ ὡς εἶχε τάχους ἐς τὴν οἰκίαν ἀπῆει. Τὸν μὲν οὖν Καμπανὸν τὸ ἀπὸ τοῦδε κλίνη εἶκεν, ἀσκὸν δὲ διαφυσήσας ὁ Σπαρτηνὸς καὶ δεσμεύσας καὶ ἐπαιωρήσας ἔτυπτεν ὡς Καμπανὸν, ἀποκαλύψαι δῆθεν τὰ κρύφα. Ἀσκὸς δὲ ἦν, οὐ Καμπανὸς, ὁ τυπτόμενος. Εἶτα ἀφίκετο ὡς εἶχε ποδῶν ὁ Σπαρτηνὸς πρὸς Δημήτριον, καὶ οἱ φησίν · « Ὅρκῳ σε πιστώσω τὸ πράγμα, μὰ τὸν σὸν καὶ ἡμῶν ἁπάντων Δημήτριον, τὸν κηδεμόνα Θεσσαλονίκης καὶ πολιοῦχον. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ Καμπανὸς ὁποῖος ὁ Σπαρτηνὸς, καὶ οὕτω διάκειται περὶ σὲ καθὰ καὶ ὁ Σπαρτηνὸς, ὃν ἀνθρώπων ἁπάντων πλέον σε φιλοῦντα ἐπέγνωκας. » Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ Θεσσαλονίκης χωρεῖ.

οἴκοθεν) τοῖς ἐπιβούλοις συμβούλοις χρώμενος οἵκοι καταμένειν ἐπείθετο · σκευωρίαν γὰρ ἔφασκον εἶναι κατ' αὐτοῦ τὴν τοῦ βασιλέως μετάκλησιν, κοῦφος δέ ὢν οὗτος τὰς φρένας τοῖς αὐτῶν λόγοις συνεφέρετο, ὅποι καὶ νεύοιεν. Ξυνέβη δὲ κἀν τούτοις ὅπερ ὡς ἡδυσμά τι παραθήσω τοῖς λόγοις. Τὸν Καμπανὸν (ἕνα καὶ τοῦτον τῶν συνιστόρων τοῦ δόλου προείπομεν εἶναι) τὰ οὐχ ὑπὲρ Δημητρίου φρονοῦντα ἀπήγγειλάν τινες, ἐπεὶ καὶ ἐκ βασιλέως ἐπανέζευξεν. Καὶ ὃς παρίστη τῷ Δημητρίῳ, καὶ κατηγορεῖτο πρὸς τῶν ἀληθῆ κατ' αὐτοῦ φασκόντων, ὡς ῥᾳδιουργεῖ κρύφα καὶ ἀποπειρᾶται τοῦ λαοῦ, καὶ γραφαὶ πρὸς αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ πέμπονται καὶ λόγοι μυστηρίωδεις διαμηνύονται. Καὶ ἦν πρὸς τῇ τοιαύτῃ ἐξετάσει ὁ Καμπανός. Ὁ γοῦν Σπαρτηνὸς συμμύστης ὢν τῶν πραττομένων, περὶ τῶν τοιούτων, μεμαθηκὼς, τάχος ἐκεῖσε γέρεται, καὶ ὡς εἶχεν ἀσθματος καὶ σπουδῆς, « Τί, » φησὶ, « περὶ τοῦδε τοῦ ἀλιτηρίου κατηγοροῦσί τινες, δέσποτα, ὃς εἰ ἁλώη τοιοῦτος, πολλῶν θανάτων κριθείη ἂν ἄξιος ; » Καὶ ὁ Δημήτριος (ἐθάῤῥει γὰρ μάλα τούτῳ ὡς πιστῷ, καὶ πάνυ τοῦτον δυσνούστατον κατὰ τὸν κωμικὸν (88), εἰ καὶ μὴ κλεπτίστατον, ἡγεῖτο), « Προδότην τοῦτον, Σπαρτηνὲ, φασὶν εἶναι οἱ τοῦτον διώκοντες. » Ὁ δὲ παίει τὸν Καμπανὸν κατὰ τῆς σιαγόνος τῷ καρπῷ, σφόδρα χρησάμενος τῇ βολῇ, καὶ λαβόμενος τούτου τῆς γένυος, « Ἐγὼ, » φησὶν, (89) « αὐτὸν ἐν τοῖς οἴκοι ἀπαγαγών, δέσποτα, ἱτασμοῖς ἐκπνεύσας τὸ πρῶτον, πάντα τοῦτον καταναγκάσω ἔκφορα ποιῆσαι τὰ κρύβδην τούτοις ῥᾳδιουργούμενα. » Ταῦτ' εἶπε, καὶ ὡς εἶχε τάχους ἐς τὴν οἰκίαν ἀπῆει. Τὸν μὲν οὖν Καμπανὸν τὸ ἀπὸ τοῦδε κλίνη εἶχε καὶ στιβὰς ὑψηλὴ πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ τὰ ἐς τρυφὴν μᾶλλον ἐφευρημένα, οἷς καὶ μᾶλλον χαίρουσιν ἄνθρωποι οἱ τοιαῦτα μεμελετηκότες διαπράττεσθαι πράγματα. Ὡς δὲ καί τινες ἔφασαν, ἀσκὸν διαφορήσας (90) ὁ Σπαρτηνὸς καὶ πληρώσας τοῦ πνεύματος, εἶτα καὶ δεσμεύσας ὡς ἐντὸς ἅπαν ἐναπειλῆφθαι πνεῦμα μὴ τινος θύσης τούτῳ τῆς ἐκροῆς, ἀπαιωρήσας ἔτυπτε ῥάσάρκας γυμνὰς, ἃς καὶ χρόνος καὶ νηστεία ἐσχάτως ἐξέτηξεν, ἐκλάσθη ὅλως καὶ τὴν ψυχὴν ἔπαθε, μηδὲ προσσχεῖν ὅλως μηδὲ ψαῦσαι ταύταις τὸ καθόλου τολμήσας, πολλοῦ γε καὶ δὴ χερσὶν αἰκίσαι ἢ μαστιξιν. Ὅθεν καὶ σοφόν τι ἐν ἑαυτῷ βουλευσάμενος, ὡς ἂν καὶ τὸ παρὰ βασιλέως δόξῃ ἀφοσιοῦν καὶ τοὺς συνόντας λάθοι, ὡς τετυφὼς εἴη τὸν ἅγιον, προβάτου δορὰν ἐνεγκὼν καὶ ταύτην ἐπὶ τῶν ὤμων θεὶς τοῦ ἀνδρὸς, κατὰ ἐκείνης, ὡς εἶχε, τὴν τῶν μαστίγων ποιεῖται καταφοράν, τὸ μόνος καταλειφθῆναι μετὰ μόνου προοικονομησάμενος διὰ τὴν περὶ τὸν ἄνδρα, φησὶν, αἰδὼ καὶ τὴν τῶν σαρκῶν ἔκτηξιν. Ἵνα δὲ καὶ ῥανίδας ὑποδεικνύειν ἔχῃ τοῦ ἀπο τῶν πληθῶν αἵματος, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὦ γνώμης εὐγνώμονος, τὸν οἰκεῖον αἱμάσσει βραχίονα σιδηρίῳ ἐκκεντήσας, καὶ τὸ ἐκεῖθεν ῥεῦσαν τὴν μάστιγα ἐπιβάψας, οὕτω ταύτην ἐξελθὼν δείκνυσι σαρκὶ φοινιχθεῖσαν καὶ αἵματι, αὐτὸς δῆθεν ἀσθμαινων καὶ ὑποκρινόμενος τὸν κατάκοπον, καὶ εὐλογηθεὶς παρὰ τοῦ ὁσίου ὁ θεοφιλὴς οὗτος, καὶ εὐχαῖς ταῖς αὐτοῦ προπεμφθεὶς ὁδοῦ εἵχετο, μισθὸν οὕτως ὑπερφυᾶ καλλίστου ἔργου δεξάμενος. ALL.

compos, eorum sermonibus, quocunque illum traxissent, agebatur. Accidit etiam, quod condimenti loco orationi meæ interponam, Campanum, unum ex conspirantibus, ut supra diximus, non a Demetrio, sed ab adversario stare, cum ex imperatore rediisset, non nemo renuntiavit. Judicio penes Demetrium sistitur, et accusatur ab iis qui vera referebant, eum clam in principem machinari seducereque populum ; litteras ad imperatorem scriptitare, quibus arcana imperii revelaret. Et simili quæstioni Campanus supponebatur. Spartenus machinationis consors, ubi id rescivisset, quam citissime eo advolat, et utut potuit, anhelans, « Cujus causa, » inquit, « despota, scelestus iste in jus rapitur, qui si similium criminum convincatur, næ ille et jure merito multis mortibus condemnabitur? » Et Demetrius illi tanquam fidei spectata viro confidens, cum eum sibi amicissimum, etsi non furacissimum, ut Comici verbis uta, existimaret, « Qui hunc accusant, proditorem esse, Spartane, fatentur. » ipse pugno, eoque vehementissimo, Campani maxillam contundit, arreptaque illus barba, « Ego, » inquit, » despota, domum conductum tormentis primum adhibitis, quæcunque ipse sive conscii occulte pertentarunt, cogam confiteri. » Dixit, et qua potuit celeritate domum abiit. Campanus itaque ex illo in lecto pulcherrimo ac magnifico stragulo inter plumas 88 quiescebat ; et quæcunque ad augendum luxum et sese oblectandum viri hisce rebus perditi ingenii acumine comparare nituntur, large effuseque illi subministrabantur. Sermo et ille nonnullorum fuit Spartenum utrem inflasse implevisseque flatu, dein illigasse, ne flatus in eo interclusus aliqua ex parte effluueret ; eum appensum flagellis, ac si Campanum quateret ut quæ sciret indicaret, cædebat. Verum non Campano, sed utri ictus illi incutiebantur. Tandem cum hora, quæ pro habenda quæstione, et ad ea revelanda quæ etiam in occultissimis abdita latebant, plus satis

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(88) Κατὰ τὸν κωμικόν. Chremylus ad Carionem servum in *Pluto* apud Aristophanem : Ἀλλ' οὔ σε κρύψω · τῶν ἐμῶν γὰρ οἰκετων πιστότατον ἡγοῦμαί σε καὶ κλεπτίστατον. ALL.

(89) Ἐγὼ, φησίν. Eodem astu Juvenis Celsus promeritas pœnas, quod adversus Domitianum conjurasset, effugit. Vide Dionem in Domitiano. ALL.

(90) Ἀσκον διαφορήσας. Simile quid legi in Vita S. Theodori Studitæ a Niceta Alexii filio perpetratum, tanti patris infortuniorum miserto. En verba : Ἔγνω καὶ ταύτην τοῦ δικαίου τὴν παῤῥησίαν ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἐν ἅπασιν ἀταπείνωτον. Ἀμέλει καὶ αὐτὸν πάλιν ὡς εἶχεν ὁρμῆς τὸν τὸν Νικήταν πρὸς τὸν ἅγιον πέμπει, πληγάς νῦν σφοδροτάτας ἐντεῖναι αὐτῷ παρακλευσάμενος καὶ κατὰ μέρη καὶ μέλη ταῖς μάστιξι διαξᾶναι καὶ ὅλον αἰκισμῶν θεῖναι ὑπόπλεων. Οὗ καὶ τὸν ὅσιον καταλαβόντος, ὅτου τε ἦκοι χάριν ἀναγγειλαντος, ὁ δὲ τούτον ἅμα τῷ λόγῳ τὸν χιτῶνα σὺν εὐθυμίᾳ ψυχῆς ἀποδυόμενον καὶ τὰς σάρκας πρὸς τὸ μαστίζεσθαι εὐτρεπίζοντα. « Τοῦτο γὰρ μοι, » φησὶν, « ἐκ πολλοῦ καὶ ἐφετὸν καὶ προσδόκιμον. » Ἀλλ' ὁ συμπαθὴς ἐκεῖνος ἀνὴρ καὶ αὐτόχρημα ἐλεήμων, ὡς μόνον ἰδοι τὰς τιμίας ἐκείνας

esse poterat, effluxisset, Spartenus velocius ad Demetrium pervolat, et infit, « Rem tibi sacramento corroboro per tuum et nostrum omnium dominum Demetrium Thessalonices curatorem ac moderatorem, » quo sane sacramento apud Thessalonicenses nil solemnius, nil sanctius excogitari potuit, « non alius a Sparteno Campanus est, qui æque ac Spartenus, quo nullum inter mortales reliquos tui studiosiorem cognoscis, in te animo affectus est. » Sic Spartenus scelus alias detegendum provide exhausit et quæstioni finem fecit. Igitur imperator Joannes una cum milite primo diluculo Thessalonicam appellit, ibique castra ponit : nam obsidione eam cingere, cum ad obsidendum necessaria minime suppeterent, non poterat. Caduceatoribus porro Demetrium, ut ipse juratus **89** imperatori fuerat, ad se accersit, emporiumque poscebat extra Thessalonicam, in quo milites, quæ sibi usui essent, pretio coemerent. Ille a consultorum insidiis sibi non præcavens, dictis eorum obsecundans, nihil ex his quæ imperator indixerat exsecutus est. Paucissimos post dies parva militum manus apud pusillam urbis portam et mare spectantem adsidens, custodiensque ne quis ex urbe ex improviso irrepens militem læderet, oborto inde clamore portam ab iis qui intus erant apertam fuisse, clamorem insequitur, et universus exercitus post eam armatus cum imperatore confestim Thessalonicam ingressus omnia occupant. Imperator in porta urbis quæ in orientem vergit, stetit. Aderat et Demetrii soror Irene, Bulgarorum Asani uxor, supplex, genibus nixa et lacrymabunda, exorans ne frater oculis obcæcaretur. Demetrius in arcem prius sese receperat. Soror, spondente ac jurejurando promittente imperatore oculos eum non amissurum, fratrem adolescentis ætatem maturam admodum præ se ferentem, sed adhuc imberbem, forma et specie egregium, ad imperatorem detulit. Eam honore ornavit imperator : ut enim illa equo descendit, imperator etiam a proprio vehiculo exsiliens, pedes **90** cum ea stetit. Thessalonica hac ratione sub imperatoris Joannis ditione facta est imo potius sub tutela Romanorum acquievit : illius etenim domini Romanis contraria sentiebant.

A ὁδοὶς τάχα τὸν Καμπανὸν ἐτάζων ἀποκαλύψαι τὰ κρύφια. Ἀσκὸς δὲ ἦν, οὐ Καμπανός, ὁ τυπτόμενος, Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρκοῦσα ὥρα παρῆει καὶ [P. 45] ἄξιον ἑτασμὸν δεδυνημένη ποιήσασθαι καὶ ἔκπυστον θεῖναι καὶ τὸ ἐν μυχοῖς βαθυτάτοις ἐγκείμενον ἀῤῥητον, ὡς εἶχε ποδῶν ὁ Σπαρτηνὸς ἀφίκετο πρὸς τὸν Δημήτριον, καί οἱ φησι · « Δέσποτα, ὅρκῳ σε πιστώσω τὸ πρᾶγμα. Μὰ τὸν σὸν καὶ ἡμῶν ἁπάντων δεσπότην Δημήτριον, τὸν κηδεμόνα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πολιοῦχον (91) » (οὗτος δὲ ὁ ὅρκος παρὰ Θεσσαλονικεῦσι πλέον τῶν ἄλλων ὅρκων ἰσχύει), « τοιοῦτός ἐστιν ὁ Καμπανός ὁποῖός ἐστιν ὁ Σπαρτηνός, καὶ οὗτως διάκειται περὶ σὲ καθάπερ δὴ καὶ ὁ Σπαρτη- B νός, ὃν ἀνθρώπων ἁπάντων πλέον σε φιλοῦντα ἐπέγνωκας. » Οὗτος ὁ Σπαρτηνὸς τὴν μέλλουσαν φωραθῆναι ῥᾳδιουργίαν οἰκονομικῶς διεσκέδασεν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης ἀπάρας τὰ στρατεύματα ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἐξ ὀρθοῦ χωρεῖ, καὶ περὶ ταύτην ἐστρατοπεδεύσατο. Πολιορκῆσαι μὲν γὰρ οὐκ ἦν αὐτῷ (οὐ γὰρ ἀρκούσας εἶχε τὰς ἐπὶ τούτῳ δυνάμεις [13]), πρεσβείας δὲ ἐποίει, καὶ ἐζήτει ἐξελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὸν Δημήτριον, καθὼς ἦν ὡμοσμένον αὐτῷ, ἔτι δὲ ποιῆσαι καὶ ἀγορὰν ἔξω τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, ὡς ἂν ἔχοιεν ὠνεῖσθαι τὰ χρειώδη τὰ στρατεύματα. Ὁ δὲ τοῖς ἐπιβούλοις συμβούλοις χρώμενος οὐδέν τι τῶν τοιούτων ποιῆσαι παρεχωρεῖτο. Πάνυ δὲ ὀλίγων ἡμερῶν παραδραμουσῶν ὀλίγου τινὸς στρατεύματος πλησίον ἱσταμένου τῆς C μικρᾶς πύλης τῆς παρὰ τῇ θαλάσσῃ [καὶ ἐπονομαζομένης [14]] διὰ τὸ μὴ ἀπροόπτως ἐξελθεῖν τινας τῶν τῆς πόλεως καί τινας λυμαίνεσθαι τῶν ἐκ τοῦ στρατοῦ, ἐξαπίνης ἐκ ταύτης ἐγεγόνει βοὴ ὡς ἠνοικται ἡ πύλη παρά τινος τῶν ἐντὸς, καὶ τῇ βοῇ συνείπετο ἡ παραφυλάττουσα δύναμις, καὶ σύμπαν δὲ τὸ στρέτευμα ὁπλισθὲν μετὰ τοῦ κρατοῦντος ἐφοίτα. Καὶ ἐν ἀκαρεῖ πάντας εἶχεν ἡ Θεσσαλονίκη τοὺς τοῦ βασιλέως ἐντός. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔστη παρὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς βλέπουσαν πύλην τῆς πόλεως, καὶ ἡ τοῦ Δημητρίου ἀδελφὴ Εἰρήνη, ἡ τοῦ Βουλγάρων Ἀσὰν γαμετὴ, γονυπετοῦσα καὶ ποτνιωμένη μὴ παθεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς τῶν ὀφθαλμῶν στέρησιν. Ὁ δὲ Δημήτριος ἔφθη εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναβὰς. Ἐγγύας δὲ ἐνωμότους πρὸς τοῦ βασιλέως λαβοῦσα ὡς οὐκ ἀπολέσει οὗτος τοὺς ὀφθαλμοὺς [15], ἀπῆει τε παρὰ τὸν ἀδελφὸν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τοῦτον ἐξήγαγεν · ἦν δὲ φέρων οὗτος τὴν ἡλικίαν τοῦ μείρακος, προσεχῶς εἰς αὐτὴν παραγγείλας καὶ μήπω χνοάζων τὸ γένειον, ὡραῖος δὲ τὸ εἶδος καὶ τὴν φυήν. Τετίμηκε δὲ ταύτην ὁ βασιλεύς · [16] ὡς γὰρ ἀπέδη αὐτὴ τοῦ ἵππου, τηνικαῦτα καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ οἰκείου ὀχήματος ἀποβὰς πεζὸς ἔστηκε σὺν αὐτῇ [17]. Ἡ μὲν οὖν πόλις Θεσσαλονίκη οὕτως ὑπὸ τὸν βασιλέα γέγονε Ἰωάννην, μᾶλλον δὲ ὑπὸ Ῥωμαίους · οἱ γὰρ αὐτὴν κρατοῦντες ἐναντιόφρονες Ῥωμαίοις ἐτέλουν [18].

[13] οὐ — δυνάμεις om. D. [14] καὶ ἐπονομαζομένης om. [15] ὡς — ὀφθαλμούς om. D. [16] ante ὡς — D : οἷα ἐκείνης σχηματιζόμενος τὴν ταπείνωσιν. [17] τοῦ οἰκείου — αὐτῇ om. D. [18] μᾶλλον — ἐτέλουν om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(91) Quomodo S. Demetrius sit Thessalonicæ κηδεμὼν et πολιοῦχος, inter alios pluribus explicuit Joannes Stauracius de miraculis S. Demetrii. Et Nicolaus patriarcha monodia de excidia Thessalonicensi : Ποῦ μοι, Δημέτριε μάρτυς, ἡ ἀήττητος συμμαχία ; πῶς τὴν σὴν πόλιν ὑπερεῖδες πορθουμένην ; πῶς ὑπὸ σοὶ πολιούχῳ ἡ ἐχθροῖς ἄβατος, ἀφ' οὗ χρόνου ταύτην ἥλιος ἐθεάσατο, τοσούτων κακῶν εἰς πεῖραν ἐγένετο ; πῶς τῆς τῶν δυσσεβούντων ὀργὰς ἠνέσχου κατορχουμένης τῆς ἱερᾶς προστασίας ; πῶς ὑπέμεινας ταῦτα καὶ διεκαρτέρησας ; ALL.

μς'. Ὀλίγας [19] δὲ πάνυ ἡμέρας ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ προσκαρτερήσας [P. 46] ὁ βασιλεὺς (κατήπειγε γὰρ αὐτὸν ὁ τοῦ χειμῶνος καιρός· Δεκέβριος γὰρ ἐτύγχανε μὴν), ἀφεὶς ἐν αὐτῇ τὸν μέγαν δομέστικον τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον, οὗ πολλάκις ἐμνήσθημεν, τὰ πρῶτα φέροντα τῶν ἐν στρατηγίαις τεταγμένων, ἄνδρα συνετώτατον καὶ πραότατον καὶ εὖ εἰδότα καὶ μάχην ὁπλίσαι καὶ διευθῦναι λαὸν καὶ ἐν πολεμικοῖς καὶ εἰρηνικοῖς τοῖς καιροῖς, νικητὴς ἐπανέζευξεν εἰς τὴν ἑῴαν, θαυμαζόμενος [20] ὑπὸ πάντων καὶ κλεϊζόμενος τῆς ταχινῆς οὕτω καὶ μεγίστης νίκης, οὐχ ὑπὸ τῶν οἰκείων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων· ὑπὲρ φυσικὴν γὰρ τάξιν ἔδοξε τὸ κατόρθωμα καὶ τῶν τροπαίων τὸ ἀλλεπάλληλον, καὶ Θεοῦ μᾶλλον προνοίᾳ ἢ στρατηγικαῖς μεθόδοις ταυτὶ διαπράξασθαι. Καταλέλοιπε δὲ καὶ εἰς τε τοῦ Μελενίκου καὶ τὴν τῶν Σερρῶν καὶ τῶν περὶ αὐτὰς φυλακὴν τὸν τοῦ εἰρημένου μεγάλου δομεστίκου πρῶτον υἱὸν τὸν Κομνηνὸν Μιχαήλ, ὃν μετὰ χρόνους τινὰς ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία πεπλουτηκεν εἰς εὐτυχίαν (92) ταύτης καὶ εὐδοξίαν, ἄλλον τε ἀλλαχοῦ ἐπαφῆκεν εἰς ἀσφάλειαν τῶν χωρῶν τε καὶ πόλεων, ἐπάνω δὲ πάντων τὸν μέγαν δομέστικον, ὡς ἂν ὑπείκοιντο πάντες αὐτῷ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις τε καὶ πραττομένοις. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς εἰς τὰ τῆς ἑῴου μέρη διαπεράσας διῆγε [21], καὶ τὸν Δημήτριον, ὃν τῆς Θεσσαλονικέων ἀρχῆς καθεῖλεν, ἐν τῷ φρουρίῳ καθειρξας τῶν Λεντιανῶν ἐτήρει [22]. Ὁ δὲ μέγας δομέστικος ὀλίγον ἐπιβιούς χρόνον καὶ καλῶς διοπρέψας ἐν τῇ τούτου ἀρχῇ, νοσήσας καὶ τὴν τρίχα ἀποκαρεὶς τὸ βιοῦν ἐξεμέτρησεν. Ἀπεσταλὴ [23] δὲ ἀντ' αὐτοῦ Θεόδωρος ὁ Φιλῆς ἀντ' αὐτοῦ διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς [24]. Ἐπεὶ δὲ ὑπὸ τὸν βασιλέα ἐχεγόνει Θεσσαλονίκη καὶ Βέρροια, τὸ ἐκεῖθεν αὐτῶν καὶ πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τοῦ Πλαταμῶνος ἀρχόμενα ὑπὸ τὸν δεσπότην Μιχαὴλ ἐτέλουν, ἔτι τε τὰ περὶ Πελαγονίαν καὶ Ἀχρίδα καὶ Πρίλαπον. Τοὺς δὲ Βοδηνοὺς καὶ Σταρίδολα Στρόβον τε καὶ τὰ περὶ ταῦτα ὁ τοῦ Δημητρίου πατὴρ, τοῦ Μιχαὴλ δὲ θεῖος ὁ Ἄγγελος κατεῖχε Θεόδωρος [25].

μζ'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐν τοῖς τοῦ Νυμφαίου παραχειμάσας, ἦρος φανέντος, ὥσπερ εἰώθει, ἐξῆει ἐκεῖθεν, ἐκεχειρίαν (93) δὲ ἐξ ἁπάντων ἔχως τοῖς πλησιάζουσι ἄστεσι τῆς Κωνσταντίνου καὶ παρὰ Λατίνων κεκρατημένοις [26], τῇ Τζουρουλῷ φημι καὶ τῇ Βιζύῃ, ἐπιθέσθαι τεθέληκεν· ἑώρα [27] καὶ γὰρ πάνυ τὰ τῶν Λατίνων ἠσθενημένα. Διαπεραιωθεὶς γοῦν τὸν Ἑλλήσποντον ἐν τῇ Τζουρουλῷ τὸ πρῶτον ἀφίκετο. Ἦν δὲ ἐντὸς τοῦ ἄστεως ἡ τοῦ βασιλέως

43 Nec multum Thessalonicæ commoratus imperator hiberna nam que tempestate Decembre mense exhorrescente pellebatur), in ea magnum domesticum Comnenum Andronicum Palæologum, cujus sæpius meminimus, inter viros militia celebres primas ferente, prudentissimum et quam maxime mansuetum, aciei instruendæ et digerendi militem optime gnarum, et belli pacisque artibus clarum, relinquens, victor triumphans in Orientem reversus est, ab omnibus laudibus encomiisque ob celerem ac maximam victoriam, non a suis modo, sed externis etiam, condecoratus. Supra enim naturæ captum facinus et tropæorum crebritas divina potius providentia quam militaribus artibus patrata fuisse visa sunt. Præterea Melenicum Serras ac loca adjacentia in fidem ac clientelam Michaelis Comneni, dicti magni domestici primi filii, quem post annos non multos Romanorum imperium non sine et fortunarum et gloriæ incremento sui administratorem agnovit, contulit. Nec non arcibus tuendis ac defendendis urbibus alium atque alium imposuit, quibus **91** magnum domesticum, ut illius imperia æque ac subditi capesserent, præcepta sarta tecta haberent, rebus gerendis obsecundarent, præfecit. Ergo imperator egressus in Oriente degebat. Demetrium a Thessalonicensium dominatu exturbatum et in arce Lentiana occlusum in custodiam misit. Magnus interim domesticus non diu vita protracta, sed qui non sine nominis et gloriæ fama in administratione se gesserat, in morbum incidens capillis detonsis vitam finiit; in cujus locum suffectus est Theodorus Philes, qui loco illius imperium regeret, Subacta Thessalonica ac Berrœa, quæ inde extendebantur loca ad occasum ab usque Platamone, et quæcunque ad Pelagoniam, Achridam et Prilapum attinebant, sub Michaele despota erant, Bodeni, Staridola, Strobus et circa ea loca sub Demetrii fratre. Michaelem patruus Angelus Theodorus penes se habebat.

47. Imperator cum Nymphæi hibernasset, ineunte vere, suo more faciens, inde egressus, cum undique pactæ indutiæ cessationem belli fecissent, proxima Cpoli oppida et a Latinis possessa, Tzurulum scilicet et Bizyam, bello aggredi instituit: nam collapsas Latinorum vires animadverterat. Quare tranato Hellesponto apud Tzurulum primo sedem locat. Erat eo in **92** oppido Eudocia soror uxoris imperatoris, quam sibi Aseldecae, ita impera-

[19] Ὀλίγας *usque ad* τοῖς καιροῖς (*lin.* 10)]. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀφεὶς τὸν μέγαν δομέστικον τὸν Παλαιολόγον D· [20] θαυμαζόμενος *usque ad* εὐδοξίαν (B 6)]. ἀφεὶς καὶ εἰς Μελένικον καὶ Σέρρας καὶ τὰ περὶ αὐτὰ τὸν τοῦ μεγάλου δομεστίκου υἱὸν Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον. [21] ἐπάνω—διῆγε om. D. [22] ἐφρούρει D. [23] τοῦ δὲ μεγάλου δομεστίκου νοσήσαντος καὶ ἀποκαρέντος ἐστάλη D. [24] ἀντ' — ἀρχῆς om. D. [25] τοῦ Μιχ. — Θεόδωρος om. D. [26] ὥσπερ — κεκρατημένοις om. D. [27] ἑώρα *usque ad* ἀφίκετο (D 4)] καὶ πρῶτον ἀφίκετο ἐν τῇ Τζουρουλῷ D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(92) Ἐπλούτηκεν εἰς εὐτυχίαν. Hoc maxime improbatum est a Ge. Phranza, lib. I, c. 5: *Hoc maxime modo imperium ad Michaelem ex Palæologis imperatoribus primum pervenit, quod utinam in unquam pervenisset*, ALL.

(93) Ἐκεχειρίαν. Cf. Joannes Tzetzes, chil. II,

trice Irene et genero et imperatore annuente, in matrimonium conjunxerat. Aseldecae quippe imperatoris invasione comperta non diu in oppido moratus, præsidiis loco firmato, profugerat, consortem suam Eudociam ibidem relinquens, ratus imperatorem propter propinquam cognationem oppidum neutiquam oppetiturum. Verum ille hujusmodi rationibus posthabitis oppidum cinxit, tormenta admovit et machinas, quibus propugnacula disjiceret, et post dies non multos occupavit. Uxoris suæ sororem unico cum equo, quo vehi posset, Cpolim transmisit ; reliquos, qui in arcis custodia erant, pedites dimisit. Imo et Bizya oppidum incitato milite non multo post cepit dominatuique suo subegit.

A γυναικαδέλφη Εὐδοκία, ἣν ὁ [28] Ἀσὶλ Δικαὶ εἰ
ναῖκα ἠγάγετο τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς βασιλίδος Ε
καὶ τοῦ γαμβροῦ καὶ βασιλέως θελήματι. Ὁ μ
Ἀσὶλ Δικαὶ οὐκ ἐκαρτέρησεν ἐν τῷ ἄστει · [
τὴν γὰρ τοῦ βασιλέως ἐπεγνωκὼς ἔφοδον ἐκεῖνο
ἐξῄει, τὴν δὲ σύζυγον αὐτοῦ Εὐδοκίαν εἴασεν
ἄστει, φυλακὴν ἱκανὴν συνεπιστήσας αὐτῇ ·
γὰρ αὐτῷ ὡς διὰ τὴν αὐτοῦ γυναικαδέλφην ο
βουληθείη ὁ βασιλεὺς πορθῆσαι τὸ ἄστυ [29]. Ἐ
δὲ [30] τὰ πολλὰ παρορῶν τῶν τοιούτων παρ
τῷ ἄστει, καὶ ἐλεπόλεις ἔστησε καὶ μηχανήμα
ταβλητικὰ τῶν ἐπάλξεων, καὶ διὰ μετρίων
τῶν [31] ἡμερῶν ἐχειρώσατο, καὶ τὴν μὲν αὐτ
γυναικαδέλφην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν
στειλεν, ἵνα ἵππον αὐτῇ δοὺς ἵν' ἐποχῆται, π
δέ τοὺς εἰς φυλακὴν τοῦ ἄστεως ὄντας πεζοὺς ἀπέλυσεν. Ἀλλὰ [32] καὶ τὸ τῆς Βιζύης ἄστυ στρατιᾷ ἐκπέμψα
βραχέος κεχείρωκεν, καὶ συνήγαγε καὶ τοῦτο τῇ τούτου ἐπικρατείᾳ [34].

48 Circa hæc tempora Rhodi insulæ castrum a Januensibus nocturno dolo occupatur. Præfectus enim Joannes Gabalas, Gæsaris Leonis Gabalæ frater, post obitum fratris insulam cum imperio obtinens, una cum imperatore **93** circa Nicomediam degente adversus incursantes e Cpoli Latinos processerat. Statim itaque imperatoris mandato Joannes Cantacuzenus pincerna, eo tempore ducalem Thracesiorum principatum administrans, mittitur, in eamque ingressus cum paucis admodum copiis arma movat, oppidaque in ea Phileremum ac Lietum occupat, et utut poterat, cum Januensibus confligebat. Cum vero justum ad opus exercitum imperator transportasset, illle prope castrum tentoriis collocatis Januenses, sed nullo damno, obsidebat: namque alimentis abundabant, tanquam, qui Rhodiorum domibus, bonis ad vitam sustinendam exuberantibus, expilatis necessaria sibi omnia ad vitam comparaverant. Cum eorum quoque uxoribus, nisi effœta jam ætate aut specie indecora quæpiam fuisset, quas oppido ejecerant, consuescebant. Et continua sane nec interrupta Cantacuzeni obsidione, beneque instructis machinis et opportunis dimicationibus. Rhodiense castrum sub ditione Romanorum **94** venisset, nisi quid tale obtigisset. Achaiæ et Peloponnesi princeps

B μη'. Κατὰ τούς καιρούς [35] τούτους ἑάλω κ
ἄστυ τῆς νήσου Ῥόδου ὑπὸ Γενουιτῶν νυκτ
κλοπῇ. Ὁ γὰρ κρατῶν αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ
λᾶς (94), ὁ τοῦ Καίσαρος Λέοντος τοῦ Γαβαλᾶ
φός, ὁ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τ
σου δεσπόζων, ἀποδεδημήκει μετὰ τοῦ βα
κατὰ των ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡρμημένων
νων, περὶ τὰ μέρη Νικομηδείας διάγοντος.
οὗν βασιλικῇ προσταγῇ στέλλεται ὁ ἐπὶ τοῦ
σματος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός (οὗτος γὰρ
τῷ τότε τὴν δουκικὴν τῶν Θρᾳκησίων ἀνεζωσ
ἀρχὴν), καὶ εἰσῄλθεν ἐντὸς τῆς νήσου μετὰ μι
τινῶν δυναμένων ὅπλα κινεῖν, καὶ φθάνει κατα
τὰ ἐν αὐτῇ φρούρια, τά τε ἐπονομαζόμενα Φι
μον καὶ Λητὸν τὸ ἕτερον. Ἐμάχετο οὖν ὡς εἶχε
C νάμεως τοῖς Γενουίταις. Ἐπεὶ δὲ ἀξιόμαχος
τοῦ κρατοῦντος ἀπεστάλη τούτῳ στρατὸς, ἐγγὺς
τοῦ ἄστεως πηξάμενος τὰς σκηνὰς ἐπολιόρκει
ἐντὸς Γενουίτας, οὐ κατέβλαπτε δὲ αὐτούς · τρο
γὰρ ηὐπόρουν διαρκῶν. Τὰς γὰρ τῶν Ῥοδίων οἰ
πλήρεις εὑρόντες τῶν ζωαρκῶν, οὐδενὸς τῶν ἐ
καίων ἐσπάνιζον. Συνεκοιτάζοντο δὲ καὶ ταῖς τω
γυναιξίν, εἰ μή τινα ἔξωρον οὖσαν ἢ τὸ εἶδος
ἀγαθὴν ἀπήλασαν ἔξω. Καὶ τάχος μὲν ἂν τὸ
Ῥόδου ἄστυ ὑπὸ Ῥωμαίους ἐγένετο τῇ συνεχεῖ
λιορκίᾳ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ταῖς εὐμηχάνοις

[28] ἦν δὲ ἐκεῖσε ἡ τοῦ Ἀσελδεκαὶ γυνὴ, ἀδελφὴ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης, Εὐδοκία. ὁ — D. [29] ἐν — ἄστυ G
D. [30] ἐκεῖνος δὲ] ὁ δὲ βασιλεὺς D. omissis τὰ — τοιούτων. [32] ἐχειρώσατο τοῦτο καὶ τὴν αὐτ
D. [33] ἀπέστειλε, καὶ τοὺς σὺν αὐτῇ ἀλλὰ — D. [34] καὶ — ἐπικρατείᾳ om. D. [35] Caput 48 tale prae
D : Τότε καὶ τὸ ἄστυ ἰσχυρὸν Ῥόδου ἑάλω ὑπὸ Γενουῖτῶν κλοπῇ. Ὁ γὰρ κρατῶν αὐτὸ Ἰωάννης ὁ Γαβαλᾶς ὁ
Καίσαρος ἀδελφὸς ἀποδεδημήκει μετά τοῦ βασιλέως περί Νικομήδειαν διάγοντος. Εὐθὺς οὖν βασιλ
προσταγῇ στέλλεται ὁ ἐπί τοῦ κεράσματος Ἰωαννης ὁ Καντακουζηνὸς τὴν Θρακησίων ἐξωσμένος ἀρχ
καὶ εἰσῆλθε τὴν εἰσῆλθε τὴν νῆσον, καὶ κατέσχε φρούριον ταύτης ὀνομαζόμενον Φιλέρημος καὶ· ἐμάχετο Γενουῖτ
Ἐλγὺς δὲ τοῦ ἄστεως πηξάμενος τὰ σκηνάς ἐπολιόρκει τοὺς Γενουῖτας· Καὶ τάχος μέν ἂν τὸ τῆς Ῥόδου ἄστυ ὑ
Ῥωμαίων ἐγένετο. Εἰ μὴ ὁ τῆς Ἀχαίας καὶ Πέλοπος πρίγγιψ Βαλδουῖνος εἰς Συρίαν ἐπάγων συμμαχίαν
ὁπλίτας εἶχεν ἱππότας κἀκεῖθει διιὼν συνθήκας μετὰ Γενουῖτῶν ἐποίησε καὶ ἀφῆκεν αὐτοῖς ἄνκοας ἑκατὸν, ὃ τ
Ῥωμαίους ἔπεισεν ὑποχωρήσαι εἰς τὸ Φιλέρημον. Ἐξῄρχοντο οὖν οἱ τοῦ πρίγκιπος ἱππεῖς, καὶ τὴν χώρ
ἐληΐζοντο, καὶ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων Ῥωμαίοις ἐποίουν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης τὸ Νύμφαιον κα
λαβὼν, καὶ στόλον συσκευασάμενος καὶ τριακοσίους ἱππεῖς, καὶ δοὺς αὐτοῖς στρατηγὸν τὸν Κοντοστέφαν
τὸν πρωτοσεβαστὸν Θεόδωρον ἐξαπέστειλον · οἱ τῇ νήσῳ ἐπιόντες καὶ τοὺς Λατίνους ἔξω καταλαβόντες ἄρην πάν
σπάθης ἔργον ἐποίησαν. Οἱ δὲ Γενουῖται παρέδωκαν τὸ ἄστυ καὶ αὐτοί πρὸς βασιλέα ἀφίκοντο.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

v. 58, de significatione hujus nominis. ALL.
(94) Ὁ Γαβαλᾶς. Repugnante licet scripto codice legendum ὁ Γλάβας, uti mox infra diser perscriptum est. DOUSA.

του ὁπλομαχίαις, εἰ μή τι ξυνέβη τοιοῦτον. Ὡς γὰρ ὁ τῆς Ἀχαΐας καὶ Πιλοποννήσου πρίγκηψ Βιλαρδουὶν εἰς τὴν Συρίαν ἀνήγετο, συμμαχίαν ἐπάγων τοῖς εἰς Συρίαν ἀφικομένοις Φράγκοις, κἀν ταῖς τριήρεσιν αὐτοῦ ὁπλίτας εἶχεν ἱππότας, προσώκειλε δὲ τῇ νήσῳ Ῥόδῳ, καὶ συνθήκην μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ Γενουϊτῶν ἐποιήσατο, καὶ καταλέλοιπε παρ' αὐτοῖς ἄνδρας εὐγενεῖς καὶ ἀγαθοὺς ἱππεῖς πλείους τῶν ἑκατόν. Τοῦτο τοὺς Ῥωμαίων ὑποχωρῆσαι τῆς πολιορκίας τοῦ ἄστεως κατηνάγκασε καὶ εἰς τὴν Φιλέρημον ἐγχωρεῖν. Οἱ μὲν οὖν καταλελειμμένοι παρὰ τοῦ πρίγκιπος ἱππεῖς καταλιμπάνοντες τοὺς πεζοὺς Γενουΐτας περὶ τὸ ἄστυ ἐξήρχοντο, καὶ τὴν [P 48] πᾶσαν χώραν ἐλήϊζον. Τὰ μὲν οὖν χρειώδη ἑαυτοῖς περιεποιοῦντο, σπάνις δὲ τῶν ἀναγκαίων τοῖς Ῥωμαίοις ἐκ τούτου ξυνέβη γίνεσθαι, ἐφ' ᾧ τυγχάνειν B ῥόμωνας καὶ ἕτερα ξύλα τοῖς Γενουΐταις πειρατικά. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης τὸ Νύμφαιον καταλαβών, καὶ στόλον συσκευασάμενος ἀξιόλογον ἐν τῇ Σμύρνῃ, ἱππαγωγούς (95) τε τριήρεις οἰκονομήσας ὡς μέχρι καὶ τῶν τριακοσίων ἵππων ἐπιφέρεσθαι καὶ εἰς στρατηγὸν αὐτοῖς ἀποτάξας τὸν Κοντοστέφανον Θεόδωρον τὴν τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ἀξίαν διέποντα, καὶ ὅπως μέλλει τὰ τῆς μάχης καταρτίσαι τε καὶ συντάξαι, ποῦ τε καὶ ὅτε, ἐγγράφως αὐτῷ παραδοὺς ἐξαπέστειλεν, ἐπευξάμενος τούτῳ τε καὶ τοῖς μετὰ τούτου τὰ λῷονα. Ὁ μὲν οὖν πρωτοσεβαστος Θεόδωρος ταῖς τριήρεσιν ἀναχθεὶς καὶ εἰς τὴν νῆσον ἀφιγμένος Ῥόδον, πάντα τε ὡς ὁ βασιλεὺς προσέταξε διαταξάμενος, τοὺς Λατίνους κατετροπώσατο· ἔξω γὰρ λῃζομένοις ἐντυδόντες τοῖς Λατίνοις C οἱ τοῦ βασιλέως ἄρδην πάντας σπάθης ἔργον πεποίηνται, τοῦ ἐπὶ τοῦ κεράσματος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐπισκηψαμένου μηδενὸς αὐτῶν φείσασθαι· Οἱ μὲν οὖν Φράγκοι οἱ ἱππεῖς βασιλικῇ εὐβουλίᾳ οὕτως ἀπώλοντο, οἱ πεξοὶ δὲ Γενουῖται ἀναπολειφθέντες τῷ ἄστει τῆς Ῥόδου κατεῖχον αὐτὸ τοῖς ἔξω μαχόμενοι. Ἐπεὶ δὲ οὐ δυνάμεως εἶχον εἰς μακρὸν ἀντέχειν, εἰς ξυμβάσεις ξυνῆλθον, καὶ παρέδωκαν μὲν τὸ ἄστυ τοῖς Ῥωμαίοις, αὐτοὶ δὲ πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκοντο καὶ κατὰ τὰς γεγονυίας τούτοις συνθήκας τῆς βασιλικῆς εὐμενείας ἀπήλαυσαν. Καὶ οὕτω δὴ καὶ αὖθις ἡ νῆσος Ῥόδος ὑπὸ Ῥωμαίουν ἐγένετο. Καὶ ταῦτα μὲν ξυμβέβηκεν οὕτως.

μθ'. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς [36] Ἰωάννης μετὰ τοῦ

Vilarduinus in yriam contendens ad Francos, qui in ea erant, copias auxiliares trajiciebat, armatos que in triremibus etiam equites deportabat. Hic Rhodum appellens, cum Januensibus pactione inita, equites fortes aqtue ingeuuos centum et amplius illis concessit, qui Romano ab obsidione licet invitos dimovere et Phileremum repulerunt. Hi a principe equites relicti, pedites Januenses in castro secludentes, exsilientes rapinis omnia vastabant, sibique alimenta subministrabant. Hinc Romani rerum inopia laborare, eoque potissimum quod dromonibus aliisque Januensium navigiis piraticis infestarentur. Sed Joannes imperator Nymphæum pergens, Smyrnæ classe valida adornata et hippagogis triremibus ad trecentos etiam transportandos equos aptissime compactis, ductorem classis Theodorum Contostephanum, protosebasti· dignitate insignitum, delectum, apprimeque quanam ratione aciem instruere ac componere, quo in loco et quando deberet, etiam scriptione instructum, dimittit, bona illi sociisque ac fausta deprecatus. Protosebastus Theodorus triremibus in altum devectus et Rhodum veniens, et uti præceperat imperator rebus dispositis, Latinos fugat, Romanis siquidem Latini omnia diripientes obviam facti ad internecionem cæsi sunt, cum pincerna **95** Joannes Cantacuzenus id imperasset ut nemini parcerent. Sic Franci equites sapient imperatoris consilio trucidati sunt. Januenses pedites, qui in castro Rhodio remanserant, adversus oppugnatores bellum illud defendebant. Cum deinceps pugnam diutius sustinere nequirent, pacto castrum dedidere Romanis, ipsi vero ad imperatorem accedentes, ut pactione firmatum fuerat, imperatoriæ mansuetudinis participes, effecti sunt. Sic rursum Rhodus insula in ditionem Romanorum venit. Et hæc quidem ita peracta sunt.

49 Porro Jonnnes imperator cum despota

[36] D: Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ συνθήκας ἐμοίησε καὶ εἰς κήδους κοινωνίαν συνῆλθε, τὸν υἱὸν τούτου τὸν Νικηφόρον γαμβρὸν λαβὼν ἐπὶ τῇ τοῦ υἱου αὐτοῦ θυγατρὶ Μαρίᾳ, καὶ περὶ Πηγὰς τὴν μνηστείαν ποιεῖ Ἀλλὰ τὸ τῆς παροιμίας κἀπὶ τῷ Μιχαὴλ ἐπαληθεῦον ἦν· στρεβλὸν ξυλον οὐδέποτ' ὀρθὸν, καὶ Αἰθίοψ οὐκ οἶδε λευκαίνεσθαι. Εἶτα εἰς ἀποστασίαν ἐχώρησεν ὁ Μιχαήλ, τῷ θείῳ αὐτοῦ Θεοδώρῳ συμβούλῳ χρησάμενος. Ὁ γνοὺς ὁ βασιλεὺς διαπεραιοῦται τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ καταλαβὼν ἐν τοῖς Βοδηνοῖς ἐστρατοπεδεύσατο. Ἀπέδρα δ' ἐκεῖθεν ὁ Ἄγγελος Θεόδωρος. Εἰς δὲ πολιορκίαν Βοδηνῶν καταστὰς τὸ ἄστυ παρεστήσατο Καὶ ἐν λίμνῃ Ὀστροβῷ παραστρατοπεδεύσας πέμπει τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγου, τὸν Μακρηνὸν Ἰωάννην, τον Τύρακννον Γουδέλων, ἵνα λῃζοιντο τὰ τοῦ Μιχαήλ Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖ σκηνῶν ἠθύμει ὅτι μὴ ἄξιόν τε εἰργάσατο· Τὴν δὲ τῶν χρειωδῶν σπάνιν ἡμιόνοις καὶ καμήλοις ἐκ Βερροίας ἐθεράπευεν. Ἦκε δ' αὐτῷ πρόσφυξ ὁ Γ'λαβᾶς Ἰωάννης ἐκ Καστοριας, καὶ συνεχῶς ὁ Πετραλίφας Θεοδωρος ὁ γυναικάδελφος τοῦ Μιχαὴλ, ὃς ἐπεὶ προσέλθοι τῷ βασιλεῖ, αἱ Δεαβόλεις ἥ τε μικρὰ καὶ μεγάλη τοῦ βασιλέως ἐγένοντο. Καὶ ὁ ἀπὸ Ἀλβάνου Γουλάμος μετὰ στρατοῦ πρὸς Καστορίαν διάγων, σύζυγον ἔχων καὶ τὴν αὐτοῦ ἀνεψιὰν τῆς βασιλίδος Εἰρήνης πρωτεξαδέλφης αὐτῆς θυγατέρα, προσῄει τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ἐν στενῷ ὁρῶν τὰ

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(95) Ἱππαγωγούς Joannes Tzetzes chil. VI, v. 329. Suidas: Ἱππαγωγὸς ναῦς ἡ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ἄνδρας ἄγουσα. Ἱππηγὸς dicetur a Polybio. Idem in ῥῦμα, Ex hoc monstrum facit Sabellius · ALL.

Hippagenes, Ennead. IX, lib. v: *Quæ habuit centum viginti arcilia: sic enim dicunt Veneti navigia ad convehendum equos; Græci Hippagones vocant.*

Michaele fœdus init, et affinitatis cognitione conjungitur. Namque Michaelis filio Nicephoro filii sui imperatoris Theodori filiam Mariam matrimonio copulat uxorque illius Theodora Nicephorum una secum in Orientem asportat, et circa Pegarum loca imperatorem degentem alloquitur. Sic filiorum sponsalia constituta sunt. Dein Theodora cum filio, non sine debitis humanitatis officiis ab imperatore **96** utrique exhibitis, ad maritum Michaelem domum revertitur. Attamen proverbio vulgatum in Michaelem quoque nec incompte locum habere compertum est: lignum curvum numquam rectum, nec Æthiops albescere scit; quippe ab imperatore, consilio patrui sui Angeli Theodori usus, defecit. Quod cum intellexisset imperator, et eorum conspirationem rescivisset, sibique post Cpolim captam nullos alios præter hos adversarios infensos existimaret, et pace Musulmanica frueretur, et conatus Bulgarorum quiescerent, pro dignitate rei, et ut ita dicam, apparatu regio, militiis omnibus uti par erat compositis Hellespontum transit, secum plerisque militum ducibus conductis. Inter eos accensebantur Nicephorus Tarchaniota mensæ præfectus et vices magni domestici gerens, cujus moribus imperator, sibi amore conjunctissimum judicans, acquiescebat, vir in exercendis militiæ numeris, ut experimento postea deprensum est, prætantissimus. Ille se Thessalonicam contulit, **97** inde collatis signis apud Bodenos castra locavit. Verum Angelus Theodorus Bodenis prius emergens nepotem suum Michaelem despotam adit. Imperator nihilominus obsidione cingit Bodenos, nec multum post tempus castrum in ditionem recipit. Hinc abscedens in loco quodam Ostrobi lacui proximo tabernacula figit, indeque duces militum Alexium Strategopulum, Michaelem Palæologum magni domestici filium, Joannem Macrenum, Gudelem tyrannum. aliosque in Michaelis despotæ loca subjecta mittit, ut fortunas uniuscujusque diriperent, et si cubi exercitum illius offenderent, pugna in eum inveherentur, et si sese offerret occasio, arcem etiam expugnarent. Sic illi exhauriebant omnia ac depopulabantur et ante imperatoris tentorium deferebant. Imperator in Ostrobi locis remanserat, affligebaturque animos, quod nihil dignum ipse exspectatione hominum peregisset. Neque minus exercitus ægre ferebat, quippe tempestate hiberna discruciatus magis ac magis necessariorum inopia laborabat. Imperator incommodo providit: mulis etenim camelisque Berrœa necessaria convehebantur. Sic imperatori affecto præter exspectationem Castoria transfuga Gravas occurrit, et non multo post Theodorus

A δεσπότου (96) Μιχαὴλ συνθήκας τε πεποίηκε καὶ εἰς κήδους κοινωνίαν συνῆλθε· τὸν γὰρ τοῦ Μιχαὴλ υἱὸν Νικηφόρον ἐπὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ βασιλέως Θεοδώρου τῇ Μαρίᾳ γαμβρὸν ἠγάγετο. Καὶ ἡ τούτου γαμετὴ Θεοδώρα τὸν Νικηφόρον μεθ' ἑαυτῆς λαβοῦσα εἰς τὴν ἕω διαπεραιοῦται, καὶ περὶ τὰ μέρη τῶν Πηγῶν τῷ βασιλεῖ διάγοντι ἐντυγχάνει, καὶ ἐ τῶν παίδων μνηστεία γεγένηται. Καὶ ἡ Θεοδώρα αὖθις τὸν αὐτῆς υἱὸν λαβοῦσα οἴκαδε ὑπεχώρησε παρὰ τὸν αὐτῆς σύζυγον Μιχαήλ, προσηκόντως φιλοφρονηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ τὸ τῆς παροιμίας κἀπὶ τῷ Μιχαὴλ ἐπαληθεύειν ἐφαίνετο· στρεβλὸν ξύλον οὔποτ' ὀρθόν, καὶ ὁ Αἰθίοψ οὐκ εἴδει λευκαίνεσθαι. Εἰς ἀποστασίαν γὰρ τοῦ βασιλέως ἐφώρμησε, συμβούλῳ περὶ τὴν σκῆψιν τῷ θείῳ αὐτοῦ τῷ Ἀγγέλῳ Θεοδώρῳ χρησάμενος. Ὁ γοῦν βασιλεὺς Ἰωάννης ταῦτα γνοὺς καὶ τὴν αὐτῶν συνωμοσίαν μεμαθηκώς, οὐκ ἄλλους οἰόμενος ἐναντίους εἶναι μετὰ τῆς Κωνσταντίνου ἅλωσιν ἀλλ' ἢ τούτους, ἐπειδὴ καὶ ἐκεχειρίαν ἦγεν ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν Μουσουλμάνων, ἠρέμουν [P. 49] δὲ καὶ τὰ ἐκ τῶν Βουλγάρων, ἀξιομάχως καὶ ὡς εἰπεῖν βασιλικῶς παρασκευασάμενος, καὶ τὰς δυνάμεις ἁπάσας ὡς ἔδει συντάξας διαπεραιοῦται τὸν Ἑλλήσποντον, πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους ἔχων στρατηγούς, τὸν δὲ Ταρχανειώτην Νικηφόρον τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ οἷον τὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου διεκπληροῦντα. Ἐπανεπαύετο δὲ τοῖς αὐτοῦ ἤθεσι, καὶ εὔνουν αὐτὸν ἐλογίζετο κἀν ταῖς στρατηγίαις ὡς ἡ πεῖρα μεμαρτύρηκε, δεξιώτατον. Καταλαβὼν γοῦν τὴν Θεσσαλονίκην κἀκεῖθεν τὰς δυνάμεις ἀπάρας ἐν τοῖς Βοδηνοῖς ἐστρατοπεδεύσατο. Πέφθακε δὲ ὁ Ἄγγελος Θεόδωρος ἐξ αὐτῶν ἀποδρᾶναι καὶ εἰς τὸν ὀψόμενον αὐτοῦ τὸν δεσπότην Μιχαὴλ ἀπελθεῖν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς εἰς πολιορκίαν τῶν Βοδηνῶν καταστὰς ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ τὸ τῶν Βοδηνῶν παρεστήσατο ἔθνη. Κἀκεῖθεν ἀπάρας ἔν τινι τόπῳ τῇ τοῦ Ὀστροβοῦ ἐγγίζοντι λίμνῃ ἐπήξατο τὰς σκηνάς. Καὶ ἐξαποστέλλει στρατηγοὺς κατὰ τῶν χώρων τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ τό τε Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον, τὸν Παλαιολόγου Μιχαὴλ τὸν τοῦ μεγάλου δομεστίκου υἱόν, καὶ τὸν Μακρηνὸν Ἰωάννην, τὸν τύραννον Γουδέλην καὶ ἑτέρους, ἵνα τε λῃζοιντο τὰ πέριξ, καὶ που εὐτύχοιεν καὶ στρατεύματα αὐτοῦ, εἰς μάχην κατ' αὐτοῦ χωρήσαιεν, καὶ εἴπερ εὐχέρειαν σχοῖεν, καὶ ἔστιν πορθήσαιεν. Καὶ οὕτως μὲν ἐκεῖνοι ἐκοίουν, καὶ προῆγον τῆς τοῦ βασιλέως σκηνῆς ἔμπροσθεν· ὁ δὲ βασιλεὺς προσεκαρτέρει τοῖς τοῦ Ὀστροβοῦ τόποις, καὶ ἐδαρυθύμει ἐφ' ᾧ μὴ πέφθακεν ἄξιόν τι ἐργάσασθαι. Ἠγανάκτει δὲ καὶ τὸ στράτευμα· ὁ καιρὸς γὰρ ἦν χειμέριος, ἐσπάνιζον δὲ καὶ τῶν χρειωδῶν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τὸ τοιοῦτον τεθεράπευκεν, ἀπὸ Βερροίας γὰρ ἡμιονοῖς καμήλοις τὰ χρειώδη

περὶ αὐτὸν πρεσβείαν πρὸς τὸν βασιλέα ἐστείλατο, καὶ ἀπέλυσε πρὸς τὸν βασιλέα ὁ Μιχαὴλ Πρίλαπον καὶ Βελεσὸν καὶ τὸ ἐν τῷ Ἀλβάνῳ φρούριον τὰς Κρόας. Καὶ προέβησαν παρὰ τοῦ βασιλέως ἔγγραφοι ὅρκοι, καὶ δεσπότην τὸν αὐτοῦ υἱὸν τιμήσας ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν ἐγγόνην. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν Βοδηνοῖς παραχειμάσας μετὰ μετρίου στρατεύματος ἀπῆλθεν εἰς Ἀχρίδας καὶ εἰς Δεάβολιν καὶ Καστορίαν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(96) Μετὰ τοῦ δεσπότου. Exactius Gregoras, p. 47-49. ALL.

διεκόμιζεν ἐν τῷ στρατοπέκῳ. Οὐτωσὶ δὲ διατεθει- A
μένου τοῦ βασιλέως παρ' ἐλπίδας ἐπιφοιτᾷ τῷ βα-
σιλεῖ πρόσφυξ ἀπὸ Καστορίας Γλαβᾶς, καὶ συνεχῶς
ὁ Πεταλίφας Θεόδωρος ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ
Τορνίκη Δημητρίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὃς τὰ κοινὰ διέ-
πων ἦν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, παρ' αὐτοῦ πάνυ φιλού-
μενος καὶ τιμώμενος· ἀδελφὸν γὰρ αὐτὸν ἐν τοῖς
γράμμοσιν ἀπεκάλει· Ἐξ ἀνθρώπων οὖν πρὸ καιροῦ
γέγονεν. Οἰκονόμος οὖν τῶν κοινῶν οὐκ ἦν ἐν τιμῇ
καὶ ὀφφικίου ὀνόματι γνωριζόμενος, τοῖς τυχοῦσι δὲ
ἐχρᾶτο εἰς ὑπηρεσίαν ὁ βασιλεὺς καὶ γραμματικοῖς
ἀνωνύμοις, τῷ Μεσοποταμίτῃ Ἰωσὴφ καὶ τῷ ἐξυ-
πηρετήσαντι αὐτῷ Νικηφόρῳ τῷ Ἀλυάττῃ, ἐν δὲ
τοῖς ἐλλογιμωτέροις γράμμασι καὶ ἀξίοις σπουδῆς
τῷ Μακρωτῷ Ἰωάννῃ καὶ ἐμοί. Ὁ μὲν οὖν ῥηθεὶς
Πετραλίφας τοῦ Μιχαὴλ γυναικάδελφος ὤν, ἐπεὶ B
προσέλθοι τῷ βασιλεῖ, πολλῆς [P. 50] εὐθυμίας αὐτόν
τε τὸν βασιλέα καὶ τὰ στρατεύματα ἔπλησεν· εὐθὺς
γὰρ ἡ Καστορία καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ἅπασα χώρα
προσέῤῥύη τῷ βασιλεῖ, καὶ αἱ Λεαβόλεις δὲ, ἥ τε
μικρὰ καὶ μεγάλη, τοῦ βασιλέως ἐγένοντο. Καὶ ὁ
ἀπὸ τοῦ Ἀλβάνου ὁ Γουλάμος, ἐπεὶ πρὸς τὰ τῆς
Καστορίας συνδιῆγε μετὰ τοῦ ἐξ Ἀλβάνου στρατοῦ
μέρη, σύζυγον ἔχων τῆς βασιλίδος Εἰρήνης αὐτανε-
ψιὰς πρωτεξαδέλφης αὐτῆς θυγατέρα, λόγοις μειλι-
χίοις καὶ γράμμασιν ὑποσχέσεων τῶν ὑπὸ τοῦ βασι-
λέως θελχθεὶς προσῆει τῷ βασιλεῖ. Φιλοφρόνως οὖν
τοὺς τοιούτους πάντας ὁ βασιλεὺς δεξάμενος πρε- C
πόντως ἐφιλοτιμήσατο· Ταῦτα γνοὺς Μιχαὴλ ὁ δε-
σπότης, καὶ ἐν στενῷ κομιδῇ βλέπων τὰ περὶ αὐτὸν
τυγχάνοντα πράγματα, κατὰ ῥοῦν δὲ χωροῦντα τῷ
βασιλεῖ, πρεσβείαν πρὸς τὸν βασιλέα ἐστείλατο διά
τε τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου τοῦ Ξηροῦ καὶ τοῦ
ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρου αὐτοῦ τοῦ Μαλιασηνοῦ καὶ τοῦ
Λαμπέτου, οἳ καὶ εἰς λόγους συνελθόντες τῷ βασιλεῖ
ξυμβάσεις πεποίηνται. Καὶ ἀπέλυσε μὲν πρὸ τὸν
βασιλέα ὁ Μιχαὴλ τὸ ἄστυ τὸν Πρίλαπον καὶ τὸν
Βελεσὸν καὶ τὸ ἐν τῷ Ἀλβάνῳ φρούριον τὰς Κρόας,
καὶ προέβησαν πρὸς τοῦ βασιλέως ἔγγραφοι ὅρκοι,
καὶ ἀπεστάλησαν πρὸς αὐτὸν καὶ πρέσβεις, ὅ τε Φι-
λαδελφίας Φωκᾶς καὶ ὁ τῆς αὐλῆς πριμικήριος
Ἰσαάκιος ὁ Δούκας, ὃν καὶ Μούρτζουφλον ἀπεκά- D
λουν, καὶ ὁ Ὑαλέας Μιχαὴλ καὶ αὐτὸς ἐγώ. Ἀπῆει-
μεν γοῦν πρὸς τὸν Μιχαὴλ, καὶ εὕρομεν τοῦτον ἐν
τῇ Δαρίσσῃ, καὶ πεπληρώκαμεν τὰς σπονδὰς, καὶ
λαβόντες τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικηφόρον, ὃν καὶ δεσπότην
ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν αὐτοῦ ἐγγόνην τετίμηκεν, ἀλλὰ
μὴν καὶ τὸν τοῦ Μιχαὴλ θεῖον τὸν Ἄγγελον Θεόδω-
ρον δεσμώτην, πρὸς τὸν βασιλέα ἐπανιζεύξαμεν ἐν
τοῖς Βοδηνοῖς σκηνούμενον· Καὶ οὕτω μὲν ἐγεγόνει
ταῦτα, καὶ εἰς τοιοῦτο τέλος κατηντήκει τὰ πρά-
γματα, Παραχειμάσας οὖν (97) ἐν τοῖς Βοδηνοῖς
βασιλεὺς ἦρος ὥρᾳ, ἐπεὶ καὶ τὴν ἀναστάσιμον ἑωρ-
τάκει ἡμέραν, τὰ στρατόπεδα αὐτοῦ που καταλελοι-
πὼς καὶ εἰς ἡγεμόνα αὐτῶν τάξας τόν τε πρωτο-
βεστιάριον Ἀλέξιον τὸν Ῥαοὺλ, γαμβρὸν ὄντα ἐπ'

Petraliphas, qui conduxerat filiam Demetrii Tornicii Comneni, cui summa rerum publicarum ab imperatore Joanne commissa fuerat, cum eum summopere et diligeret et in honore haberet : eum enim in litteris **98** fratrem vocabat. Hic multum ante hæc tempora vita functus est ; ideoque nemo in ea dignitate atque officio, qui publica scilicet administraret, agnoscebatur, sed imperator quibuscunque et ut sors tulerat, grammaticisque minime notis, Josepho Mesopotamita illiusque administro Nicephoro Alyate, sed in spectabilioribus litteris studioque et diligentia dignis Joannis Macroti et meo ministerio utebatur. Petraliphas ergo, uxoris Michaelis frater, obviam imperatori factus multo cum gaudio, ingenti etiam lætitia agmina cumulavit. Statim enim Castoria ei circumjacentia loca imperatori se submisere. Deabolis item magna et parva in potestate illius venere. Et ex Albano Gulamus, una cum exercitu, quem Albano conduxerat, in Castoriæ partibus degens, Irenæ imperatricis nepti, consobrinæ illius filiæ, matrimonio copulatus, oratione placida et miti, nec non litteris ac promissis imperatoriis illectus, imperatori se dederat. Amice humaneque hos omnes exceptos imperator, uti par erat, muneribus etiam cumulavit. Certior de his factus Michael despota, cernens res suas in extrema fortuna laborare, imperatoris prospere cuncta ac secundo vento procedere, legatus ad imperatorem misit Xerum metropolitam Naupacti, Maliassenum sororis suæ generum, et Lampetem, qui convenientes imperatorem fœdus faciunt. Et Michael quidem imperatori castrum Prilapi et Belesum et in Albano oppidum **99** Croas dedidit. Fœdus etiam per imperatorem jurejurando scriptis consignato firmatum est ; et ad eum missi legati Phocas Philadelphiensis, Isaacius Ducas aulæ primicerius, quem et Murtzuphlum cognominabant, Michael Hyaleas et ego ipse ad Michaelem accessimus Larissæ commorantem, et pacta complevimus. Et cum filium illius Nicephorum, quem propter suam neptem imperator despotæ munere decoraverat, accepissemus, nec non Michaelis patruum Angelum Theodorum vinculis alligatum : ad imperatorem apud Bodenos degenten remigravimus. Et hæc ita peracta sunt. talemque finem res habuere. Cum Bodenis imperator hiemasset, vere, resurrectionis diebus festis celebratis, exercitibus ibidem relictis, et ductoribus eorum protovestiario Alexio, Raulo neptis marito et Comneno Michaele Palæologo constitutis, cum parvo agmine ad urbes jam recens, Romano imperio additas revisendas iter ingreditur et primum Achridam petit, inde Deabolim proficiscitur, ex qua Castoriam pervenit, et autumno agminibus compositis viam ad Orientem meditatur.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(97) Παραχειμάσας οὖν. Gregoras, p. 49, ait reditum parasse, quod ibi nollet hibernare.

ἀδελφόπαιδι τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, πετὰ μετρίου στρατεύματος εἰς θεαν τῶν προσφάτως ἐπιγεγενημένων τούτῳ χώρων ἀφίκετο. Καὶ ἀπῆλθε μὲν εἰς Ἀχρίδα, ἐπιδεδημήκει δὲ ἐς Δεάβολιν κἀκεῖθεν εἰς Καστορίαν. Καὶ τῇ ὁπώρας ὥρᾳ συσκευασάμενος τὰ στρατεύματα τῆς εἰς ἕω φερούσης ἐφήψατο.

50. Hinc Thessalonicam prætergressus emensusque Bisaltiam apud Philippos non levi ex causa, ut sibi videbatur, castra metatus est. Nam e Melenieo Nicolaus Manclavites imperatori adhuc apud Bodenos commoranti **100** Michaelem Palæologum, dicti magni domestici filium, accusavit; sed cum talium perscrutatio, dum educendi exercitus pugnæque conferendæ tempus instaret, minime opportuna videretur, in opportunius tempus rem visum est imperatori differre. Tunc itaque de iis quæstionem habendam censuit. Quare senatum continuo convocat, judices decer-

ν'. Παραμείψας [37] οὖν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βισαλτίαν διαβὰς ἐς Φιλίππους ἐπήξατο (98) τὴν σκηνὴν λόγου πέρι, ὡς ἐδόκει τούτῳ, οὐχὶ σμικροῦ. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ Μελενίκου Μαγκλαβίτης Νικόλαος (99) κατεῖπε πρὸς τὸν βασιλέα (1) τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ [P. 51] τοῦ προρρηθέντος υἱοῦ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ὅτε ἦν ἐν τοῖς Βοδηνοῖς. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν καιρὸς τοιούτων πραγμάτων ἐρεύνης, Ἀλλ' ἐκστρατείας καὶ μάχης, ἐταμιεύετο τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἕως ὥραν εὔθετον. Τότε γοῦν εἰς ἐξέτασιν τῶν τοιούτων ἐγεγόνει ὁ βασιλεὺς, καὶ δικαστήριον

[37] D. Καὶ παραμείψας Θεσσαλονίκην, καὶ Βισαλτίαν εἰς Φιλίππους ἐπήξατο τὴν σκηνήν. Ὁ γὰρ Μαγκλαβίτης Νικόλαος κατεῖπε Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ὃν καὶ ἤθελεν ἐξετάσαι ὁ βασιλεὺς. Ἐτασθέντων οὖν τῶν εἰρημένων ὁ μὲν ἤλεγχε τὸν εἰπόντα, ὁ δὲ ὡμολόγει εἰπεῖν ἀλλ' οὐκ εἰδῆσει τοῦ Παλαιολόγου Μιχαήλ. Καί ὁπλισθέντες καὶ ξυμβαλόντες ἥττηται ὁ κατηγορούμενος, καὶ συλληφθείς ζωὸς αὖθις ἠρνεῖτο, κατακρίθη θανεῖν, καὶ αὖθις μεθ' ὅρκων τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ ἔλεγε μὴ εἰδέναι. Ἡ οὖν ἐξέτασις πρὸς τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ, καὶ ἡ διὰ μύδρου ἀπόδειξις (2). Ὁ δὲ, Εἰ μὲν κατηγορεῖ μού τις, πρὸς ἐκεῖνον ἂν ἐμαχεσάμην, τὸ δὲ μύδρου κρατῆσαι τερατουργοῦ τινος, οἷος ἦν Φειδίας καὶ Πραξιτέλης (3)· Ὁ δὲ Φιλαδέλφου Φωκᾶς συνεβούλευσε τούτῳ τὸ τοιοῦτον. Ὁ δὲ « Οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ τοιοῦτον κέκληται ἅγιον » ἔφη, « ἀλλ' ἐγὼ ἁμαρτωλὸς εἰμὶ ἄνθρωπος, καὶ τερατουργειν τοιαῦτα οὐ δύναμαι. Εἰ δὲ μοι συμβουλεύῃ μητροπολίτης ὢν καὶ Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦτό διαπράξασθαι, ἐνδῦσαι μὲν αὐτὸς τὴν ἱεράν σου στολὴν, εἶτα ταῖς σαῖς χερσὶν ἐκπύρωσόν μοι τὸν σίδηρον, καὶ ταύταις ἐπίθες τῇ χειρί μου τοῦτον. Καί εἰ οὕτω γένηται. τεθάρρηκα νῷ Δεσπότῃ μου Χριστῷ ὡς ὡς τὴν μὲν ἁμαρτίαν μου παροράσεται, θαυματουργήσει δὲ τὴν ἀλήθειαν. » Καί ὁ μητροπολίτης « Οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς ἡμετέρας καὶ Ῥωμαϊκῆς καταστάσεως, οὐδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, βασρβαρικῇ δὲ παραδόσει παρῆκται. » Καί ὃς « μὲν ἐκ βαρβάρων γεγένημαι, βαρβάρικῶν ἐκτισαίμην τὴν δίκην μου. » Καί ὁ μητροπολίτης πρὸς τὸν βασιλέα ἐλθὼν ταῦτ' εἶπε. Καί ὁ βασιλευς « Αἳ τὸ ἐλεεινὸν οἵας δοξης ἐξέπεσε·

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(98) Ἐς Φιλίππους ἐπήξατο, Gregoras, p. 49. Et mirum sane Gregoram judicium adeo celebre, quo forte Græcia et dignitate personarum et probationum veritate et judicum frequentia nullum vidit illustrius, adeo obtruncasse deartuasseque ut neque pes neque caput in eo appareat. Ge. Phranza temere confundit omnia, qui judicium hoc sub Batacio factum sub Theodoro illius filio ponit : *Quæ res eum in suspicionem captati imperii, cui per id tempus Theodorus Lascaris Junior præsidebat, per calumniam vocavit.* Secundo, quæstioni præfuisse, cujus tum apud imperatorem plurimum valebat auctoritas, Arsenium patriarcham cum aliis judicibus. Et tamen Arsenius post illud judicium ex Apolloniade accitus in patriarchatum evectus est. Tertio, episcopus, qui illi suadet ut concilii sui conscios ediceret, etiam jurejurando promittit illos solos ex legibus Pœnas daturos, Michaelem ab omni supplicio immunem ac liberum abiturum. Et hoc fuit præter sententiam imperatoris ; et episcopus promittit nunquam postea observanda. Quarto, probationem ferri candentis Michael ad probandam suam innocentiam poscit : *Quod si hoc non est satis obsecro te, domine, hoc mihi da, ferrum in camini flammas conjectum et etiam atque etiam vehementerque candens manibus complectar, prunasque in sinum immittens sperans Deum, qui tres pueros in camino ignis liberavit, et oculum illum omnia contuentem semperque vigilem, qui scrutatur renes et corda, quique novit nec cogitasse nec concepisse me de quibus interroges illæsum, si ei placuerit, ab adustione servaturum.* Hoc vero merum mendacium est ; semper enim ab hujusmodi ferri candentis experimento abhorruit, palamque edixit se ut Romanum legibus Romanis non barbaris, quando ille mos Barbarorum erat, judicandum esse. Quinto, ineptissime ab episcopo deterretur Michael ab illa probatione, cum episcopus ille ad eam suaderet, qui comperta poste Michaelis mente verba illa protulit. Cum itaque omnia confundat et mutilet pro libidine Phranza nos eo neglecto ex aliis scriptoribus rem adeo singularem illustrabimus. Henricus quoque Spondanus, in Continuatione *Annalium* miro anachronismo, ut semper solet, hoc idem judicium sub Theodoro ponit, sub quo affectasse imperium Michaelem Palæologum scribit. ALL.

(99) Νικόλαος, Nicolai hujus quoque mentio fit supra loco nimisquam corrupto. Μαγκλαβίτης nihil aliud est quam custos ad aulæ januam, clava armatus, quam μαγκλάβιον *maniclarium* appellabant. Vide Glossarium Meursii in μαγκλαβιον et μαγκλαβίτης. DOUSA.

(1) Κατεῖπε πρὸς τὸν βασιλέα. Sæpe alias etiam in suspicionem affectati imperii sub hoc Batacio venisse Michaelem Palæologum habeo ex Ge. Pachymere, lid. I, cap. 7, qui ibidem exponit quomodo Batacius securitatem sibi parabat. ALL.

(2) Ἡ διὰ μύδρου ἀπόδειξις. Ferri candentis experimentum ad innocentiæ probationem nota etiam Græcis ea tempestate in usu fuisse Georgius Pachymerius, lib. I *Historiæ Græcæ* testatur *se adolescente nonnullos massam ferream candentem manibus citra noxam sustulisse, atque ita innocentiam suam per miraculum testatam reddidisse.* Et diu post hæc tempora adhuc *ferrum ignitum ab illæsa muliere contrectatum* scribit Cantacuzenus, *Histor. Byzant.* lib. III, cap. 27. DOUSA.

(3) Φειδίας καὶ Πραξιτέλης. Novum mihi hoc semper visum fuit Phidiam Praxitelemque, duos nobilissimos statuarios ac cælatores, magorum ac præstigiatorum loco haberi. Si non nugatur Græculus, profecto velim doceri quid sibi velit et quo alludat auctor. DOUSA.

ἔστησε καὶ κριτὰς ἐκάθισε καὶ λαμπρὸν κριτήριον συνεκρότησεν. Ἡ δ' ὑπόθεσις ἦν τοιαύτη. Ἐπεὶ ἐτελεύτησεν ὁ Τορνίκης Δημήτριος, ἔτι δὲ περιῆν ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ μέγας δομέστικος, ὁ δὲ τούτου υἱὸς Μιχαὴλ ἐς Μελένικον καὶ Σέρρας, ὃς καὶ μαθὼν τὸν τοῦ Τορνίκη θάνατον ἐδυσφόρησε καὶ σκυθρωπὸς τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐπεφαίνετο· ἦν γὰρ ὁ Τορνίκης σύζυγον ἔχων τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρωτεξαδέλφην. Οἷα γοῦν φιλεῖ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις γίνεσθαι, ἠρωτήκει τις τῶν ἐκ Μελενίκου τοῦνομα.,. θάτερόν τινα καλούμενον... ὅτου χάριν σκυθρωπάζει ὁ Κομνηνὸς Μιχαήλ. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ ἠπίστατο τὴν αἰτίαν), « Ὁ Τορνίκης, » ἔφη, « Δημήτριος τέθνηκεν. Ἦν δὲ προσγενὴς αὐτοῦ καὶ οἰκονόμος τῶν κοινῶν. Καὶ τούτου γοῦν χάριν κἀκείνου λελύπηται. » Ὁ δέ, « οὔ μοι δοκεῖ, » φησίν· « οὐδὲ γὰρ διὰ Τορνίκην οὕτως ἂν ἠδημόνει καὶ ἠσχάλλεν. Ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἐπὶ τῷ κρείττονι ἐκείνου τοῦτο συμβέβηκε. Καὶ εἰ τοῦτο, φεῦ ἡμῖν· ἐν γὰρ ταραχαῖς καὶ ὀχλήσεσιν αὖθις γενήσονται τὰ ἡμέτερα, κατεστορεσμένα νῦν καλῶς καὶ εἰς ἀταραξίαν ἐληλυθότα. » Ἦ δ' οὗτος, « Ἀλλ', ὦ φίλος, καί εἰ τοιοῦτον ξυνίδῃ, καὶ οὕτω δὴ οὐ κακῶς τὰ καθ' ἡμᾶς ἕξουσι. Καὶ γὰρ ὁ μέγας δομέστικος ἐν Θεσσαλονίκῃ διάγει ἡγεμονεύων αὐτῆς, καὶ οὑτοσὶ δὲ ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ ὁ τούτου υἱὸς τὴν τῶν ἡμετέρων χωρῶν διεξάγει κηδεμονίαν. Ὑπὸ τοιούτων γοῦν μεγίστων ἀνδρῶν διακυβερνώμενοι οὐκ ἂν ποτε κοσμικὸν κλυδώνιον ἴδοιμεν, ἄλλως τε καὶ ἡ τοῦ Βουλγάρου Καλλιμάνου ἀδελφὴ (4) Θάμαρ, ἄζυξ ἔτι τελοῦσα, εἰς γάμου κοινωνίαν ξυνέλθῃ τῷ Κομνηνῷ Μιχαήλ, καὶ γενήσονται σποδαὶ μέσον τε ἡμῶν καὶ Βουλγάρων. » Ταῦτα δὴ λελάληνται παρ' αὐτῶν, μηδὲν εἰδότος τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαήλ. Θάτερος οὖν τοῖν δυοῖν ἐπελθὼν πρὸς τὸν εἰρημένον Μαγκλαβίτην ἀνήγγειλεν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα, ὁ δὲ ἀνήνεγκε τῷ βασιλεῖ. Κατασχεθέντες οὖν καὶ ἄμφω ἠρώτηνται περὶ τῶν λελεγμένων. Ὁ μέν οὖν κατηγόρει, θάτερος δὲ ὑπεραπελογεῖτο. Ἔφησεν οὖν, ὡς Ἀληθῶς μὲν οὑτοσὶ εἰρήκει, παρ' ἐμοῦ γὰρ ἀκήκοεν· ἀλλ' οὐκ εἰδήσει μοι εἰρῆται τοῦ Κομνηνοῦ, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ τοὺς λόγους τούτους προήνεγκα. Ἠναγκάζετο γοῦν περὶ τούτου· ὁ δὲ ἠρνεῖτο καθάπαξ μὴ εἰδέναι τι περὶ τούτου τὸ σύνολον τὸν Κομνηνὸν Μιχαήλ. Ἐνταῦθεν ηὐτρέπιστο τούτοις στρατιωτική τις ἀποδειξις, ἐπεὶ μὴ ὑπῆρχον οἱ μαρτυροῦντες, ἡ διὰ μάχης διάπειρα (5). Ὡπλίσθησαν οὖ καὶ ἄμφω, εἰσῆλθον εἰς τὸ στάδιον, ξυνέβαλον ἀλλήλοις, [P. 52] καὶ νενίκηται ὁ κατηγορορούμενος, ἀπερρίφη τε τοῦ ἵππου, καὶ τὴν νικῶσαν ὁ κατήγορος ἔσχηκεν. Συλληφθεὶς οὖν ζωος (οὐδὲ γὰρ καιρίαν τέτρωται) καὶ αὖθις ἠρώτηται, ὡς ἂν καθομολογήσειε τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ τοῦ προτέρου λόγου ἀντείχετο, καὶ μηδ' ὅλως εἰδέναι τι τὸν Κομνηνὸν διεμαρτύρετο Μιχαήλ. Ἐπεὶ δὲ διὰ

A nit, et indicium celebre constituit. Causa hæc erat. Cum Demetrius Tornicius vitam finisset, essetque Thessalonicæ magnus domesticus, filius vero illius Michael Melenici et Serris, Michael comperta Tornicii morte, ægre rem tulit, tristique ac vultu turbationem præ se ferens alloquentibus videbatur. Tornicius enim magni domestici consobrinam matrimonio sibi junxerat. Ut in his fieri amat, e Melenico quispiam, alium quidem nomine ..... interrogavit « quanam de causa **101** Michael Comnenus sese animi tristis angeret. » Ille (namque causam optime callebat), « Tornicius, » ait, « Demetrius fato functus est, qui eum propinqua cognatione contingebat et res publicas administrabat, propterea morte illius tristis est. » Allius, « Non hoc mihi ita
B se habere videtur : neque enim propter Tornicium ita doleret affligereturque. Sed ut apparet, id in melius illi contigit. Quodsi hoc fuerit, væ nobis : rursus enim res nostræ perturbatæ in magna confusione motuque erunt, quæ nunc sedatæ ac optime tranquillatæ cernuntur. » Tunc alius respondit, « Sed, o carum caput, licet tamen id acciderit, non ideo res nostræ male se habebunt. Namque magnus domesticus Thessalonicæ degens illam moderatur. Et hic ipse Comnenus Michael, illius filius, nostris urbibus operam præstat. Ab his itaque viris, iisque maximis, dum gubernamur, nunquam aliqua tempestate jactari poterimus. Præterea Callimani Bulgari soror Thamar, nulli nupta, matrimonio Michaeli Comneno jungetur. Et sic inter nos ac Bul-
C garos pax conciliabitur. » Hæc ab illis inscio Michaele Comneno dicta sunt. At unus ex his Manclavitæ colloquia inter se inita refert : ille imperatori denuntiat. Comprehensus uterque de iis quæ dixerant interrogantur. Et unus quidem accusabat, alius respondebat « accusatorem vera enuntiare : a me enim audiit. Verum ea inscio **102** Comneno effatus sum, cum ex memetipso verba illa protulerim. Cogebatur ille ut hoc indicaret. Verum ille negabat aliquid omnino de eo Michaelem scire Comnenum. Hinc militaris probatio, cum testimonia aliorum desiderarentur, præparatur, per pugnæ scilicet experimentum. Ambo itaque armantur, in stadium intrant, confligunt invicem, et accusatus vincitur, qui equo dejectus victoriam accusatori concessit. Idem vivus comprehensus (neque enim letali vulnere vocem amiserat) iterum interrogatur, ut rem fateretur. Ille primum sermonem obstinate continuabat, et nihil horum Michaelem Comnenum tenere contestabatur. Cum vero atrocioribus tormentis veritatem extorquendam esse statuisset imperator, quemadmodum ille accuratiora vitæ examina poscebat questionem homini, quæ per

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(4) Καλλιμάνου ἀδελφή. Pachymerius, ut supra, non hasce cum Thamare Callimani sororis nuptias, sed cum filia Michaelis despotæ secreta sponsalia suspicionem affectati imperii movisse tradit. ALL.

(5) De purgationibus per monomachiam et ferrum candens vide doctissimas et eruditissimas Martini Delrii dissertationes, [et Sixtum Senensem *Biblioth.* lib II, in fine. Sunt a sacris canonibus damnatæ et interdictæ sub pœnis gravissimis. ALL.

mortem infertur, instituit. Manus retro condemnati alligatæ fuerunt, ut ense periret, oculi linteo involucro operiuntur. Sic enim condemnati solent construi et ictum necis excipere. His ita peractis, et vinctus, ut cervicem ad caput amputandum reclinaret jussus denuo de iis quæ in questione erant exposcitur. Ille jurejurando etiam sacrosancto confirmavit nihil ullatenus horum conscium esse Michaelem Comnenum. Qui postmodum, licet non cæsus fuit, in carcerem abductus est, compedibus ac vinculis constrictus. **103** Universa tandem quæstio in Michaelem Comnenum conversa est, et judices ad id destinati illi dicebant: « Quando de te sermones quidem haud comprobati referuntur a te illos mirando aliquo facinore refellendos esse necessum est, id autem erit per ferrum candens purgatio. » Tum ille veritate ipsa fretus : « Si quis esset, » dicebat, « qui me accusaret, cum eo utique contenderem, ostenderemque eum mentiri. At vero cum accusator nullus sit, de quo judicor ? Porro si me mira vultis conficere, ego sane is non sum qui miracula facere possim. Ferrum candens in manus vivi hominis cadens nescio quanam illud ratione manus non comburat, nisi ille a Phidia vel Praxitele e saxo excisus vel ex ære conflatus sit » Hæc ille, et admodum hercle juste dicebat. Verum enimvero cum et Philadelphiensis metropolita Phocas rebus interesset, unice imperatori dilectus multisque humanitatis officiis acceptus, quod non virtute ac merito, sed imprudentia assecutus fuerat. Namque cum aliquando de rebus publicis nescio quid percunctaretur, libere sententiam suam ostendit, et, « O imperator, » inquit, « quamobrem in præsenti nos consulis, cum ipse semper per te, quod tibi visum fuerit, peragas ? » Dixerat hæc, et moleste sane tulerat imperator, quandoquidem eos qui adstabant sic eum allocutum ferunt: « An potuit a metropolita afferri quid audacius ? et vos tolerastis. » Post brevem horam in eum suavissime effusus beneficia contulit, et honores consiliumque ab eo in negotiis secularibus capiebat. Quare tum **104** etiam imperator tanquam ministro usus est, qui seorsim ab aliis Comnenum Michaelem, cum et ipse sermones audirem [1] in hunc fere modum alloquitur : « Nobilis quidem cum ipseeis et ex nobilibus prognatus, ea et animo concipere et re præstaræ debes quæ nec a fide tua nec ab existimatione nec denique a cognatione tua aliena judicantur. Sed enim cum testes ad te convincendum non adsint, operæ pretium erit te ferro candenti veritatem designare » Ille magno ac virili animo, et quemadmodum pi-

πλείονος βασάνου ἔδοξεν ἐπιγνῶναι τὸν βασιλέα τὸ ἀληθές, οἷος ἐκεῖνος τὰς ἐξετάσεις ἀκριβεστέρας ποιούμενος, τὸν διὰ θανάτου ἐπήγαγε τῷ ἀνδρὶ ἔλεγχον. Ἐδέδεντο γοῦν αἱ χεῖρες ὄπισθεν τοῦ κατακριθέντος ξίφους ἔργον γενέσθαι, οἱ δ' ὀφθαλμοὶ λινῷ ὑφάσματι ἐκαλύφθησαν· οὕτων γὰρ εἴωθε τοὺς κατακρίτους διασκευάζεσθαι καὶ τὴν πληγὴν λαμβάνειν τῆς ἀναιρέσεως. Ὡς γοῦν καὶ ταῦτα οὕτωσὶ γένοιτο, καὶ ὁ δεσμώτης κλῖναι τὸν αὐχένα προστέτακται ὡς δέξηται τῆς κάρας τὴν ἐκτομὴν, καὶ πάλιν περὶ τῶν ζητουμένων ἠρώτηται, ὁ δὲ μεθ' ὅρκων φρικτῶν ἐβεβαιώσατο μηδέν τι ὅλως συνειδέναι ἐπὶ τούτοις τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ, ἐκεῖνος μὲν τὴν πρὸς θάνατον εἰάθη ὁδεῦσαι, τὴν δὲ πρὸς εἱρκτὴν ἐβάδισε, καὶ ἄχον αὐτὸν κλοιοὶ καὶ καθείρξεις. Ἡ ἐξέτασις δὲ πᾶσα πρὸς τὸν Κομνηνὸν κατήντηκε Μιχαὴλ, καὶ δὴ ἔφασκον αὐτῷ οἱ τάχα κρίνειν τοῦτον λαχόντες, ὡς Ἐπὶ περὶ σοὶ ἀπειρημένοι τινὲς λελάληνται λόγοι, δεῖ σε διά τινος θαυματοποιίας τούτους ἀποσκευάσασθαι Τὸ δὲ ἦν διὰ μύδρου ἀπόδειξις (6). Ὁ δὲ (καὶ γὰρ εἶχεν βοηθοῦσαν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν), « Εἰ μέν τις ἦν, » ἔλεγεν, « ὁ κατ' ἐμοῦ τι κατηγορῶν, πρὸς ἐκεῖνον ἂν ἐμαχεσάμην καὶ ἀπέδειξα ψευδεσθαι· κατηγόρου δὲ μὴ παρόντος ὑπὲρ τίνος κρίνομαι ; εἰ δὲ θαυματουργῆσαί με θέλετε, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ εἰμὶ τοιοῦτος ὥστε καὶ τερατοποιίας ἐργάζεσθαι. Σίδηρος δὲ πεπυρακτωμένος, εἰ ἐν χερὶ ἀνθρώπου ζωοῦ οὔτως ἐμπέσοι, οὐκ οἶδα πῶς ἂν οὐ καύσειεν αὐτὴν, εἰ μή πού τις ἔξεσται τῷ Φειδίᾳ ἐκ λίθου ἢ τῷ Πραξιτέλει, ἢ καὶ ἀπὸ χαλκοῦ εἴργασται . » Ταῦτ' ἔλεγε, καὶ μάλα νὴ τὴν Θέμιν δικαίως. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῆς Φιλαδελφέων (7) μητροπολίτης Φωκᾶς συμπαρῆν τοῖς γενομένοις, φιλούμενος πρὸς τοῦ βασιλέως καὶ πάνυ φιλοφρονούμενος, — πέπονθε δὲ τοῦτο οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ἀλλ' ἐξ ἀναιδείας. Καὶ γάρ ποτε τοῦ βασιλέως πυθομένου περί τινος τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἐπερρησιάσατο καὶ, « Ὦ βασιλεῦ, » ἔφη, « τίγος χάρα ἀρτίως ἡμᾶς ἐρωτᾷς, αὐτὸς ἀεὶ ἐξ ἑαυτοῦ τὰ δοκοῦντά σοι διαπραττόμενος ; » Ταῦτ' εἶπε, καὶ τότε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐσχετλίασεν, καί γε εἰρήκει πρὸς τοὺς συμπαρισταμένους, « Τί οὕτω θρασύτερον ὁ μητροπολίτης εἰρηκεν, ὑμεῖς δὲ ἠνέσχεσθε ; [3] μετὰ βραχὺ δὲ φιλοφρόνως τοῦτον ἐδείξιώσατο καὶ ἐτίμα καὶ σύμβουλον εἶχεν ἐν ταῖς κοσμικαῖς ὑποθέσεσιν. Ὑποδρηστῆρι γοῦν καὶ τότε ἐχρήσατο τούτῳ ὁ βασιλεύς. [P. 53] Καί γε καταμόνας τὸν Κομνηνὸν παραλαβὼν Μιχαὴλ, κάμοῦ τῶν λόγων ἀκροωμένου, ταῦτ' εἶπεν, ὡς « Εὐγενὴς μὲν ἀνὴρ σὺ καὶ ἐξ εὐγενῶν γεγένησαι. Δεῖ οὖν σε τὸ σέον ὑπὲρ τῆς ὑπολήψεως τε καὶ πίστεως καὶ πάντός σοι τοῦ γένους καὶ νοῆσαι καὶ διαπράξασθαι Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔλεγχος παρὰ μαρτύρων

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(6) Ἢ διὰ μύδρου ἀπόδειξις. Mirum quid in hoc ipso genere de muliere adultera sed pœnitente, et episcopo Didymotichensi commemorat Joannes Cantacuzenus, *Histor.* lib. III, cap. 27. Addam ipso tempore Lascarium hanc purgationem ferri candentis maxime fuisse in usu, ut oculatus testi refert Pachymerius lib. I, p. 33. Et nota καὶ εἶδεν ὁ γράφων ἡδῶν τῷ τότε ὑποστάντας τινας τοιαῦτα, πλὴν ἀλωβήτως ἀπαλλάξαντας τὸ θαυμάσιον. Pyræ eversæ probationem in homicidio apud Cyprios lego apud Theodorum Prodromum de Rhodanthes et Dosiclii amoribus lib. I. ALL.

(7) Ὁ τῆς Φιλαδελφέων. Hic est Phocas Philadelphiensis episcopus, quem cum Arsenio patriarcha videtur confundere Phranza. ALL.

ἐν σοὶ, δεῖ σε τῷ μύδρῳ τὴν ἀλήθειαν παραστήσασθαι. » Καὶ ὃς μάλα γενναίως καὶ ἀνδρικῶς, καὶ ὡς ἂν τινα οἱ γραφεῖς ἐν μάχῃ ἄτρεστον διαγράψαιεν, « Οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ τοιοῦτον κέκληται ἅγιον, ὦ δέσποτα, » ἔφη. « Ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἁμαρτωλός εἰμι ἄνθρωπος, καὶ τερατουργεῖν τοιαῦτα οὐ δύναμαι. Εἰ δέ μοι συμβουλεύῃ, μητροπολίτης ὢν καὶ Θεοῦ ἄνθρωπος, τοῦτ' διαπράξασθαι, ἔνδυσαι μὲν αὐτὸς τὴν ἱεράν σου πᾶσαν στολὴν, καθὼς εἴωθας ἐν τῷ θείῳ εἰσέρχεσθαι βήματι καὶ ἐντυγχάνειν Θεῷ, εἶτα δὴ ταῖς σαῖς χερσὶν ἐκπύρωσόν μοι τὸν σίδηρον, αἷς τοῦ θείου ἐφάπτῃ θύματος, τοῦ σώματός τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου τεθυμένου καὶ ἀεὶ θυομένου παρ' ὑμῶν τῶν ἱερέων τε καὶ ἱεραρχῶν, καὶ ταύταις δὴ ταῖς ἱεραῖς σου χερσὶν ἐπίθες τῇ χειρί μου τὸν σίδηρον, καὶ ταθάρρηκα εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν ὡς πᾶσαν μὲν οὗτος ἁμαρτίαν μου παροράσεται, ὑμ ατουργήσει δὲ τὴν ἀλή ειαν. » Καὶ ὁ μὲν Κομνηνὸς Μιχαὴλ οὕτως εἴρηκεν· ὁ δὲ μητροπολίτης, « Ὦ καλὲ νεανία, » ἔφη, « τοῦτο οὐκ ἔστι τῆς ἡμετέρας καὶ Ῥωμαϊκῶς καταστάσεως, ἀλλ' οὔτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, οὔτε μὴν ἐκ τῶν νομων οὔτε δὴ πρότερον ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων παρείληπται. Βαρβαρικὸς δὲ ὁ τρόπος καὶ ἀγνὼς ἐν ἡμῖν, προσταγῇ δὲ μόνον ἐνεργεῖται βασιλικῇ. » Καὶ ὃς, « Ὦ μέγιστε ἱεράρχα Θεοῦ, εἰ μέν καὶ αὐτὸς ἐκ βαρβάρων γεγένημαι καὶ βαρβαρικοῖς τοῖς ἤθεσιν ἀνατέθραμμαι ἢ καὶ νόμοις τουτοισὶν ἐκπεπαίδευμαι, καὶ βαρβαρικῶς ἐκτισαίμην τὴν δίκην μου. Εἰ δὲ Ῥωμαίων, καὶ ἐκ Ῥωμαίων, κατὰ νόμους Ῥωμαϊκοὺς καὶ παραδόσεις ἐγγράφους ἡ κρίσις τερματισθήτω μοι. » Ἐκεῖνος μὲν οὖν τοῖς λόγοις οἷον τοῦ νεανίου ἐκπεπληγμένος (εἰκοστὸν γὰρ καὶ ἕβδομον διήνυεν ἔτος ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ) καὶ τῷ μὴ ἐν συμφοραῖς τούτου ὄντος τὸ εὐγνὲς τοῦ φρυνήματος καταπίπτειν μηδὲ τὸ τῶν νοημάτων χαλᾷν εὐεπήβολον, πρὸς τὸν βασιλέα ἐλθὼν ὅσα κέν οὖν εἶπεν ἐκεῖνος αὐτὸς οὐκ οἶδα, πάντως δὲ ταῦτ' ἔμελλε λέξαι ὅσα τε καὶ οἷα ἤκουσεν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς διάπειραν πολλὴν πεποιηκὼς οὐχ εὗρε κατά τι τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ ὑπ' αἰτίαν ὄντα, καὶ ταῦτα καὶ τὸν ἀναίτιον εἰς αἰτίαν ἄγων τῇ βίᾳ ἢ τῶν λόγων ἢ τῶν μαστίγων. Πάντες γὰρ ἀπεφαίνοντο οἵ τε τῶν Λατίνων οἵ τε τῶν Ῥωμαίων, καὶ μάλιστα τῶν Λατίνων, ἐπεί γε αὗτοι ἐλευθερώτερον χρῶνται τῇ γλώττῃ πρὸς τοὺς δεσπότας, ἀθῶον εἶναι ἐπὶ πᾶσι τον Κομνηνὸν Μιχαήλ. Ἤκουσα δὲ καὶ αὐτός ἐπὶ τῇ κρίσει παρὼν, [P. 54] καὶ σὺν ἐμοὶ ὁ Μακρωτὸς Ἰωάννης, τάχα καὶ ἡμεῖς συναριθμούμενοι τοῖς κρίνουσι πρὸς τοῦ βασιλέως ὡς ξύλων ἄν τινες μηδὲν διαφέροντες ἐνταῦθ' ἵστανται. Ἐβούλετο γὰρ πάντας κατ' αὐτοῦ συμψηφίζεσθαι. Ἡμῖν δὲ οὐκ ἦν λόγος, ἄνευ λόγου τοῦ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ κρινομένου. Ἐφιλεῖτο γὰρ (φίλη γε ἡ ἀληθεια) οὐ πρός ἡμῶν καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ πρὸς παντὸς τῶν ἐν τέλει τῶν τε στρατηγῶν τῶν τε στρατιωτῶν καὶ αὐτῶν τῶν τῆς ξύγκλυδος· τοῖς τε γὰρ νεάζουσιν ἡδὺς ἦν καὶ προσηνὴς ὁμιλῶν καὶ χαριεις ἐν λόγοις καὶ ἐν ἐπιτηδεύμαι δεξιώτατος,

A ctores inter pugnandum imperterritum hominem depinxissent, firmus ac stabilis, « Sacrum hoc, » inquit, « domine, quonam vocetur nomine, non novi. Ipse ego peccator sum nec ejuscemodi admiranda efficere possum. Si vero tu mihi, qui metropolita es et homo divinus, ut id expleam adhortaris, age tu ipse sacrarum vestium apparatu integro te circumvesti, quemadmodum Sancta sanctorum ingredi soles et Deum alloqui ; dein tuis manibus, quibus tangis sacrosanctum sacrificium, corpus Domini nostri Jesu Christi, qui pro orbe universo oblatus est continuoque a vobis sacerdotibus et præsulibus offertus, ferrum mihi inflamma, et iisdem sacris tuis manibus ferrum acceptum manui meæ impone. Sic enim in Domino meo Christo con-
B fido, omnia eum mea delicta dissimulaturum veritatemque non sine miraculo patefacturum. » Hæc Comnenus Michael dixerat. Et metropolita, « O bone juvenis, » inquit, « hoc neque nostri neque Romani instituti neque ecclesiasticæ traditionis. Imo neque ex legibus, neque prius e sacris ac divinis canonibus desumptum est. **105** Sed barbaricus est iste modus, nobisque minime notus, qui jussu tantum imperatorio fit. » Et ille, « O maxime Dei antistes, si ex barbaris ipse genus ducerem et barbaricis moribus enutritus aut similibus legibus instructus fuissem, barbarico etiam modo pœnas lucrem. Sed si Romanus et ex Romanis, Romanis legibus et scriptis traditionibus judicium terminetur. » Ille itaque juvenis sermonibus quasi attonitus
C (Michael namque Comnenus septimum tunc et vigesimum annum agebat), et quod in infortuniis nihil de generosis cogitationibus demitteret nec sententiarum ingeniosum ac dextrum laxaret, ad imperatorem accurrit, et quænam ipse dixerit nescio, attamen illum quæcunque audierat, nec alia dixisse judico. Igitur imperator post varia multaque experimenta nullius criminis aut facti reum Michaelem Comnenum deprehendit, eoque potissimum, quod innocentem et sermonum et flagellorum vi reum perageret. Omnes enim sive Latini sive Romani, sed maxime Latini, qui ore liberiore adversum dominos loquuntur, Michaelem Comnenum omnium plane insontem judicabant. Ego etiam qui judicio interfueram, et una mecum Joannes Macrotus, uterque ab imperatore inter judices annumerati, nonnullos nihil a lignis distantes ibidem
D interesse audivi. Namque ille volebat ut omnes simul in eum sententiam ferrent. Sed nos his neque attendebamus neque advertebamus animum, cum Comnenus Michael absque **106** ulla ratione in judicium vocaretur. Diligebatur etenim, ita me amet veritas, non a nobis modo, sed ab unoquoque dignitate præfulgente, ductoribus copiarum, militibus, convenis ; cum junioribus dulcis, usu facilis, eloquio suavis, ad agenda tractandaque negotia incredibilis, senibus et sermone et prudentia senex habebatur, cujus impendio consuetudine illi oblectabantur. Hæc tamen ita annuente Numine in eum

patrata sunt, quandoquidem, cum ac imperatorium culmen attollere decrevisset eum, et tormentorum igne et experimentorum conflatorio probavit, ne in solium evectus calumniis et accusationibus ex facili crederet, neque eo in loco constitutus, quo quidquid libuerit agere posset, plus justo celerius decerneret ac determinaret. Verum enimvero in aliis etiam, ut subsequens oratio indicabit, Numini probatus est. In extremo negotio imperator, quod etiam ipse auditione acceperam, enuntiarat, « Væ misero tibi, quanam gloria cecidisti ! » Id porro erat, imperatorem fixius animo agitasse neptem, primam filiam filii sui imperatori Theodori, Irenen, quæ ipsi Michaelis secundi consobrini sui filia erat, Michaeli Comneno in matrimonium collocare. Quod et in imperatore Joanne aliisque pluribus factum est. Et his affinia non alia ratione evenire consuevere : licet enim ab Ecclesia prohibeantur, attamen publicæ gubernationis causa atque commodi imperatoribus permittuntur.

A τοῖς τε γέρουσι γηραιὸς ἐδόκει τὸν λόγον τε καὶ τὴν σύνεσιν, καὶ ἀσπάσιος αὐτοῖς ἐνομίζετο. Καὶ ταῦτ' οὖν. ὡς οἶμαι, γέγονεν ἐπ' αὐτῷ δοκιμασίᾳ τοῦ κρείττονος. Ἐπὶ γὰρ εἰς τὴν βασίλειον ἔμελλε Θεὸς ἀναβιβάσαι τοῦτον περιωπὴν, τῷ τῶν βασάνων πυρὶ καὶ τῷ διαπείρας χωνευτηρίῳ δεδοκίμακεν, ἵνα μὴ εἰς τὸν βασίλειον ἀναβὰς θρόνον ῥᾳδιον ἔχοι πιστεύειν διαβολαῖς καὶ συκοφαντίαις,μήτε θάττον τὰς ἀποφάσεις ποιεῖν ἐπ' ἐξουσίᾳ τοῦ πράττειν τὰ βουλητέα γενεημένος. Οὐ μὴν καὶ ἐν ἄλλοις κατεξήτασεν, ὡς πτοιῶν ὁ λόγος δηλώσει. Ἐπὶ δὲ τέλει τῆς ἐποχήσεως ταυτησὶ ἦν ὁ βασιλεὺς εἰρηκώς, κἀμοῦ τῶν λόγων ἀκροωμένου, « Αἰ ἐλεεινόν, οἵας δόξης ἐξέπεσες. » Τὸ δὲ ἦν ὅτι περ πρὸς βουλήσεως ἦν τῷ βασιλεῖ τὴν ἐγγόνην αὐτοῦ, τὴν πρώτην θυγάτερα τοῦ B υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τὴν Εἰρήνην, ἐπιδοῦναι τῷ Κομνηνῷ Μιχαὴλ εἰς ὁμόκοιτιν. Ἦν δὲ αὕτη πρὸς τὸν Μιχαὴλ ἀνεψιὰ δευτερεξαδέλφου θυγάτηρ. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ἐγενετο καὶ ἐν πελίοσιν ἄλλοις, καὶ εἴωθε τά τοιαῦτα οὕτω πως συμβαίνειν · κἂν γὰρ τῇ Ἐκκλησίᾳ κεκώλυται, ἀλλὰ τοῖς βασιλεῦσιν ἐφεῖται τῆς κοινῆς προμηθείας χάριν καὶ τοῦ συμφέροντος.

51. **107** Igitur imperator, modo in quo diximus quæstioni fine imposito, Orientem progreditur, et Michaelem Comnenum suspectum habebat. Quando vero et generis claritudo et cum ipso conjunctio, necnon cum magnatibus affinitas non permittebant imperatori ut res ab eo gestas haberet contemptui, mittit eum ad Manuelem, qui ea tempestate patriarchatus gubernaculis assidebat, virum pietate insignem et vitæ instituto, licet uxorem duxisset, venerandum, literas tamen haud doctum, C cum nec eorum sententiam quæ ipse percurrerat caperet ; quem scripto imperator compellat ut pœnis quoque exactis Michaelem Comnenum increparet, jureque jurando fidem illius alligaret, nullas eum imposterum adversus imperatorem insidias moliturum, sed fidum ac incorruptum in dominum amoris obsequium exhibiturum, Ubi ea res sic evenit, imperator Comnenum in gratiam recipit, illique fratris sui sebastocratoris Isaacii Ducæ neptem Theodoram nuptum dedit quam unicam pater illius, sebastocratoris filius Joannes, in adolescentia fato functus, reliquerat. Obiit equidem ille uxore Eudocia Angeli Joannis filia vidua, pupilla vero filia Theodora, quæ jam tum non infelicibus avibus Comneno Michaeli juncta fuerat, relicta, mater siquidem illius Eudocia, licet florente juventa fervida, **108** viro carere maluit ac virtutem sectari, Deo freta, cui se fortunasque suas devoverat. Hinc Deus virtutem matrimonio compensavit. Et hæc quidem ita se habuere.

να. Ὁ μὲν [38] οὖν βασιλεύς οὑτωσὶ τὰ τῆς ὑποθέσεως διαλύσας εἰς τὴν ἕω ἀπῄει, ὁ δὲ Κομνηνὸς Μιχαὴλ, ὡς εἰρήκειν, ὑπεβλέπετο. Ἐπεὶ δὲ τὸ τοῦ γένους περιφανὲς καὶ πρός αὐτὸν συγγενὲς, ἔτι γε μὴν τὸ πρὸς τούς μεγάλους γνήσιον τούτου οὐς εἶα τὸν βασιλέα ἐν περιφρονήσει φέρειν τὰ κατ' αὐτὸν, τί ποιεῖ ; Στέλλει τοῦτον πρὸς τὸν πατριάρχην. Ὁ Μανουὴλ (8) ἦν τότε τὰ τῆς πατριαρχίας διεθύνων πηδάλια, ἀνὴρ εὐλαβοῦς καὶ βίου καὶ πολιτείας σεμνῆς, εἰ καὶ γυναικὶ συνεζύγη, ἄλλως δὲ οὐ πεπειραμένος γραμμάτων, οὐδὲ ὧν ἀνεγίνωσκεν ἀπολίττων τὴν ἔννοιαν. Καὶ γράφει πρὸς τοῦτόν ὁ βασιλεὺς ἐπιτιμίων καθυποβαλεῖν τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ καὶ ὅρκοις αὐτὸν ἐμπεδῶσαι, μὴ ἄν ποτε βουληθῆναι ἀπιστίαν κατὰ τοῦ βασιλέως μελετῆσαι, φυλάττειν δὲ καθαρὰν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν κρατοῦντα διάθεσιν. [P. 55] Γέγονε ταῦτα, καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν Κομνηνὸν ἀνεδήξατο Μιχαὴλ, καὶ ζεύγνυσιν αὐτῷ εἰς γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσακίου τοῦ Δούκα ἐγγόνην τὴν Θεοδώραν, ἣν μόνην ὁ πατὴρ αὐτῆς καταλελοιπὼς ὁ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱὸς Ἰωάννης ἔτι ἐν μείραξιν ὢν τὸ χρεὼν ἐξεμέτρησε, χήραν μὲν τὴν αὐτοῦ γαμετὴν Εὐδοκίαν ἀφεὶς, τὴν τοῦ Ἀγγέλου Ἰωάννου θυγατέρα, ὀρφανὴν δὲ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Θεοδώραν, ἥτις εὐτυχῶς τῷ Κομνηνῷ D τότε συνέζευκτο Μιχαὴλ. Ἡ γὰρ μήτηρ αὐτῆς Εὐδοκία καίτοι γε νέα οὖσα πάνυ τὴν χηρείαν φέρειν ἠσπάσατο, ἀρετὴν δὲ ἐφίλει καὶ καθάπερ προσανέχειν Θεῷ. Διὰ ταῦτα καὶ ἀντιμισθίαν ἀντιλαμβάνει πρὸς Θεῷ τὸ κῆδος. Καὶ ταῦτα μὲν ἔσχεν οὕτως.

[38] D : Καὶ εἰς ἑω διαπεραιοῦται, καὶ συζεύγνυσι τῷ Μιχαὴλ τῷ Κομνηνῷ εἰς γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου ἐγγόνην τὴν Θεοδώραν, ἣν μόνην ὁ πατὴρ Ἰωάννης κατέλιπεν σὺν τῇ αὐτῆς μητρὶ Εὐδοκίᾳ τῇ τοῦ Ἀγγέλου Ἰωάννου συνοῦσαν, τῇ θείᾳ τῶν στρατηγουπούλων.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(8) Ὁ Μανουήλ, Non ergo Arsenius, ut Phranza. Gregoras : Ὅμως ἔδοξεν ὅρκοις αὐτὸν βεβαιώσαντα, etc. Verba habes superiori capite. Sed magis distincte et accurate Pachymerius, p. 52, ALL

νβ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς [39] τὰ τῆς ἕω μέρη κατειλη- A φὼς καὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου παρωχηκότος αὖθις ἐπὶ τὴν προκαθημένην τῶν Βιθυνῶν πόλιν ἀφίκετο Νίκαιαν. Καιρος ἦν περὶ τὰ τοῦ χειμῶνος τέλη, καὶ φθίνων ἐτύγχανε Φεβρουάριος. Καὶ ὁ βασιλεὺς (9) ἐπὶ τῆς κλίνης ἑσπέρας καθήμενος (παρέδραμε δὲ καὶ μέρος τι τῆς νυκτὸς), αἴφνης γεγονὼς ἄφωνος (10), πρηνὴς ἐπὶ τῆς κλίνης πεσὼν ἦν τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀναυδος τὸ καθόλου. Χεῖρες δὲ ἰατρῶν ὑπούργουν ἐν τούτῳ, καὶ ἀμυχὰς ἐν τοῖς ποσὶν ἐποίουν, καὶ ἐφόλβιον (11) ταῖς ἀμυχαῖς ἐνέβαλλον, καὶ ἄλλ' ἄττα ἐπραττον, ὁπόσα ἡ τέχνη ἐδίδασκεν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὅλην τε ταύτην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν καὶ αὖθις τὴν ἑτέραν νύκτα ἀκίνητος ἔκειτο· ἀποπληξία γὰρ ἦν ἡ νόσος, καὶ οὕτω βαρεῖα ὥστ διαρκέσαι τοσοῦτον εἰς ἀκινησίαν καὶ ἀφωνίαν. Μόγις οὖν ἀνέπνευσε καὶ εἰς ἑαυτὸν ἦλθεν. Ἠλλοιωμένος δὴ ἦν τὸ χρῶμα. Ἔσπευσε γοῦν καταλαβεῖν τὸ Νύμφαιον, φθάσας τε πρὸ τῆς βαϊοφόρου Κυριακῆς, καθ' ἣν εἴωθε θριαμβεύειν ὁ βασιλεύς. Ἐπιτείνας οὖν τὴν ὁδὸν ἀφίκετο εἰς τὸ Νύμφαιον, κἀκεῖσε τὸν κατὰ τὴν βαϊοφόρον θρίαμβον ἐξετέλεσε καὶ τὴν ἀναστάσιμον ἑωρτάκει ἡμέραν. Καὶ τὰ ἀπὸ τοῦδε τοῖς τοιούτοις ἐπεχωρίαζε (12) μέρεσι, τῇ κατασχούσῃ τοῦτον νόσῳ κατὰ διαστήματα ἡμερῶν τρυχόμενός τε καὶ πιεζόμενον. Ποτὲ μὲν γὰρ ἐν τῷ παλατίῳ διάγων εὐθὺς ἐπὶ κλίνης ἔπιπτεν ἄφωνος, ποτὲ δὲ ἐφ' ἵππου βαίνων καὶ ὁδὸν βαδίζων ὑπὸ τῆς νόσου ἐγίνετο κάτοχος, καὶ οἱ συμπαροντες κατεῖχόν τε καὶ πρὸς ὥραν παρεφύλαττον, ὥστε μὴ γνωρίζεθαι

52. Imperator cum in Orientem secessisset, anno elapso rursum ad reginam Bithynorum urbem Nicæam pervenit. Hiemis extremum erat, exitusque Februario impendebat, cum imperator vesperi lecto assidens, exigua **109** noctis parte procedente, ex improviso vocem emittit : hinc pronum effusum loquela penitus destituerat. Medici curationem ejus recipere, pedes sacrificare, scarificationibus epholbium imponere, aliaque remedia, quæ ars dictat, malo invenire. Verum imperator tota ea nocte et die subsequente, et quæ mox advenerat, alia nocte motus expers jacuit : morbus enim erat nervorum resolutio, adeoque gravis ut tanto tempore et motu et voce stupens atque attonitus privaretur. Tandem aliquando respiravit et in semet, colore B tamen deperdito, rediit. Nymphæum ergo quam celerrime, et ante Dominicam palmarum, qua triumphare ille sueverat advehi curat, et accelerato itinere Nymphæum appellit, in quo die Palmarum triumphum egit et Resurrectionis diem celebravit; indeque assiduo loca illa frequentabat, morbo per intervalla dierum ingruente jactus conflictatusque, Quandoque enim in palatio degens subito in lectum amissa voce procumbebat ; quandoque equitans inter ambulandum a morbo corripiebatur. Et qui aderant, sustinebant et ad tempus custodiebant. ne pluribus innoteceret. Dein sui compos per ostium in aulam revertebatur. Quandoque etiam clanculum in sellula per regiam a familliaribus deducebatur. Sed cum moribus invalesceret, corpus impe-

[39] D: Εἰς ἐπιὸν περὶ τὴν Νίκαιαν ἀφίκετο, ἔνθα περι τὸν Φευρουάριον ἐπὶ κλίνης τὸ πλέον τῆς νυκτὸς καθήμενος καὶ πρηνὴς ἐπὶ κλίνης πεσὼν ἦν ἀναυδος. Οἱ δὲ ἰατροὶ ἀμυχὰς τοῖς ποσὶν ἐποίουν, καὶ ἐφόλκιον ταῖς ἀμυχαῖς ἐνέβαλον· Ἀλλὰ ταύτητ τὴν νύκτα καὶ τὸ ἐπιὸν ἡμερονύκτιον ἀκίνητος ἔκειτο· ἀποπληξία γὰρ ἦν ἡ νόσος Μόλις γοῦν ἀνέπνευσεν ἠλλοιωμένος τὸ χρῶμα, καὶ ἔσπευσε καταλαβεῖν τὸ Νύμφαιον πρὸ τῆς βαϊοφόρου κυριακῆς, καθ' ὧν εἴωθε θριαμβεύειν· Καὶ ἐκεῖ καὶ τὴν Ἀναστάσιμον διῆλθε, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῖς τοιούτοις ἐπεχωρίαζε μέρεσι, τῇ κατασχούσῃ τοῦτον νόσῳ κατὰ διάστημα ἡμερῶν πιεζόμενος. Ποτὲ μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης ἔπιπτεν ἄφωνος, ποτὲ δὲ ὁδὸν βαδίζων ἔφιππος ὑπὸ τῆς νόσου ἐγίνετο κάτοχος, καὶ οἱ συμπαρόντες κατεῖχον καὶ παρεφύλαττον, καὶ ἐπὰν εἰς λογισμὸν ἦκε σχολῇ πρὸς τὰ βασίλεια ὑπανέστρεφεν, ἐνίοτε δὲ καὶ φοράδην ἤγετο. Ἐπεὶ δὲ ἡ νόσος ἐπηύξανε καὶ τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως κατέπιπτε, συνεχέστερόν γὰρ ἐγίνετο τοῦτο, καὶ ἡ ἀτροφία τοῦτον ἐπίεζε, καὶ ἀφίκετο εἰς Σμύρνην, ὡς τῷ ἐκεῖσε προσκυνήσῃ Χριστῷ καὶ διὰ παρακλήσεων ἵλεων αὐτὸν ἀπεργάσοιτό· Καὶ ἀπελθὼν ἀνακωχὴν οὐχ εὗρεν. Ἀλλ' ἐν τοῖς Περικλύστροις τόποις σκηνούμενος, ἃ εἰσιν ἐγγὺς Σμύρνης, χείρονος τοῦ πάθους ἐπῃσθετο. Καὶ καταλαμβάνει τὸ Νύμφαιον, καὶ ἐν τοῖς ἐγγὺς τῆς χώρας βασιλείοις κήποις τὰς σκηνὰς ἐπήξατο. Ἔνθα καὶ τὸ χρεὼν ἐλειτούργησεν, ἐξήκοντα δυο ἐτῶν ὧν ἐξ ὧν τριακοντατρεῖς βεβασίλευκεν καλῶς καὶ ἀγαθῶς. Πρᾶος γὰρ ἦν καὶ πρὸς τὸ φιλανθρωποτερον ἀεὶ ἀπονεύων, πρὸς πάντας φιλόδωρος, μᾶλλον δὲ πρὸς τοὺς μήκοθεν. Ἐρώτων δὲ θηλεων ἥττατο, ἐξ ὅτου ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εἰρήνη ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, μαλιστα δε τῆς ἐξ Ἰταλίας Μαρκεσίνης. ὡς καὶ πέδιλα ὑποδεδέσθαι ταύτῃ δοῦναι κοκκοβαφῆ καὶ ἐφεστρίδας καὶ χαλινὰ, ἔπεσθαί τε αὐτῇ πλείους ἢ τῇ κυρίως δεσποίνῃ, ἄλλα τε πολλὰ ἐποίει ταῖς ἐκείνης δουλεύων ὀρέξεσι. Καρτερικὸς δ' ἦν ταῖς μάχαις, καὶ τοῖς μὲν κατὰ συστάδην πολέμοις οὐκ ἔχαιρε, τὸ ἀλλοπρόσαλλον τοῦ Ἄρεως δειλιῶν, τῇ καρτερίᾳ δὲ χρώμενος, καὶ ἐνεαρίζων εἰς τὴν ἐναντίων καὶ τὴν θέρους ὥραν διαβιβάζων, ἔτι δὲ καὶ τὴν φθίνουσαν, ἐνίοτε δὲ καὶ παραχειμάζων τὴν νικῶσαν ἐλάμβανεν. Ἦν δὲ εὐσεβέστατος καὶ φιλόπτωχος, φιλοδίκαιός τε καὶ φιλόχριστος, τὴν βασιλείαν τῷ υἱῷ Θεοδώρῳ καταλιπὼν ἐτῶν ὄντι λγ· τοσοῦτος γὰρ ἦν ὁ χρόνος αὐτῷ ὅσος ὁ τῆς πατρικῆς βασιλείας ἐτυγχανεν σχεδὸν γὰρ τῇ πατρικῇ ἀναρρήσει καὶ γέννησις ἐκείνου συνέδραμεν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(9) Καὶ ὁ βασιλεύς. Gregoras, p. 49. ALL.

(10) Γεγονὼς ἄφωνος Gregoras, p.50. ALL,

(11) Ἐφόλβιον. Corrigendum censet Meursius φόλβιον, barbara et peregrina voce, herbam significante. De qua sic in Glossario; Φόλβον *herbæ genus* Demetrius Cpol. *Hieracosophii* lib. II, cap. 1: Φολιόου βοτάνης, κόστου, σμύρνης ἀρρενικῆς, στάχους Ἰνδικοῦ· Occurrit illic pluries. Videturque *betta* esse, quæ Italis *foglia molla*. Scriverio vero nostro aliter videtur, qui legendum putat, levissima mutatione β in κ, ἐφόλκιον, ut dicat medicos scarificationem cucurbitularum pedibus adhibuisse .et ἐφόλκιον sive attractorium quoddam medicamentum scarificationi injecisse et applicasse ad eliciendum sanguinem, cui rei ῥύφρβτουν aptum etc. Dioscorides Asclepiadesque alii videntur, De morbo autem imp. Jo. Ducæ Batatzis Nicephorus Gregoras, lib. II, cap. ult. DOUSA.

(12) Τοῖς τοιούτοις ἐπεχωρίαζε. Gregoras, p. 50. ALL.

ratoris in pejus ruebat, cum solito longe frequentius malo divexaretur carnesque absumerentur, **110** quod deterius habebat et ali non poterat. Cum ergo medicorum ingenium de restituenda valetudine desperasset, ut respirare ipse paululum posset, Smyrnam iter meditatur, ut Christum, qui in ea insigniter colitur, adoraret precibusque effusis sibi propitium in tanto infortunio redigeret Accessit, omnia, uti instituerat, perfecit, nec tamen ex morbo convaluit. Porro in Periclystris commorans (locus is est prope Smyrnam, quod undique aquarum copia circumfluatur, sic dictus) majori sive potius atrociori malo oppressus, inde discedens, cum gravissime corpore urgeretur, Nymphæum proficiscitur, nec regias ibidem domos invisit, sed in hortis regiis prope urbem imperatoria finxit tentoria ; ubi et diem suum obiit extremum tertio calendas Novembris, sexaginta et duos annos natus, ut qui illius res exactius possidebant dixere. Ex his triginta tres probe integreque regnaverat. Leni animo fuit, semperque se humaniorem præbebat. Familiares parcius munerabatur : exteros, eosque qui tanquam legati ad eum venissent, magnificentioribus largitionibus, ut ab eis laudaretur, afficiebat. Amoribus muliebribus, postquam ejus uxor Irene Imperatrix ex hac vita excesserat, et potissimum Marcesinæ quæ ex Italia venerat, Annæ quidem imperatrice ex Alemania uxoris pedissequa, sed quæ postea in amore æmula fuerat, deditus. E cujus amore ita **111** ipse pendebat ut illi coccineos calceos gestare permiserit et sagum et frænum non alterius coloris indulserit, plures illi famulos quam veræ dominæ donaverit, aliaque quampluima libidinibus illius deserviens præstiterit. Fuit illi animus belli ingens ac tolerans. Consertis prœliis, variam Martis sortem extimescens, et in illis conserendis incertum animo agitans, minime delectabatur, sed fortitudine ac patientia, et verno

A τοῖς πολλοῖς. Ἐπὰν δὲ εἰς λόγισμὸν ἐπανῆκε, σχολῇ πρὸς τὰ βασίλεια ἐπανέστρεφεν, ἐνίοτε δὲ καὶ φορέδην ἐπὶ θρόνου ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑπὸ τῶν οἰκείων ἤγετο. Ἐπεὶ δὲ ἡ νόσος ἐπηύξανε, τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως κατέπιπτε · συνεχέστερον γὰρ ἤρξατο πόνου τούτῳ γίνεσθαι. Σύντηξις γοῦν ἦν αὐτῷ τῶν σαρκικῶν, [P. 56] καὶ τὸ δεινότερον ἡ ἀτροφία τοῦτον ἐπίεζεν. Ἐπεὶ οὖν χεῖρες ἰστρῶν εἰς τὴν νόσον ἐπέκαμον, παραμυθίαν βουλόμενος μικρὰν ἐφευρεῖν ἠθέλησεν εἰς τὴν Σμύρνην ἀπελθεῖν, ὅπως τῷ ἐκεῖσε προσκυνήσῃ Χριστῷ (13) παράκλησίν τε ποιήσοι καὶ ἴλεων αὐτὸν ἀπεργάσοιτο. Ἀφικόμενος οὖν ταῦτα μὲν διεπράξατο, ἀνακωχὴν δὲ τοῦ πάθους οὐχ εὗρεν, ἀλλ' ἐν τοῖς Περικλύστροις σκηνούμενος (τόπος δέ ἐστιν οὗτος ἐγγὺς που τῆς Σμύρνης, διὰ τὸ πολλοῖς
B τοῖς ὕδασι περικλύζεσθαι οὕτω πως κατονομαζόμενος), μείζονος ἢ μᾶλλον χείρονος τοῦ πάθους ἐπῆσθετο. Ἐκεῖθεν οὖν ἀπάρας πονήρως λίαν ἔχων τοῦ σώματος καταλαμβάνει τὸ Νύμφαιον. Καὶ ἐν μὲν τοῖς βασιλικοῖς οὐκ ἀπῆλθεν οἰκήμασιν, ἐν δὲ τοῖς ἐγγύς που τῆς χώρας βασιλείοις κήποις τὰς ἀνακτορικὰς σκηνὰς ἐνιδρύσατο. Ἔνθα καὶ τὸ χρεὼν ἐλειτούργησε τρίτῃ καλανδῶν Νοεμβρίου, ἑξήκοντα καὶ δύο (14), ὡς οἱ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀκριβέστερον εἰδότες ἔφασκον, ἔτη βιώσας, ἐξ ὧν τριάκοντα καὶ τρεῖς βεβασίλευκε καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς. Πρᾶος γὰρ ἦν καὶ πρὸς τὸ φιλανθρωπότερον ἀεί ἀπονεύων. Δωρεαῖς μὲν πρὸς τοὺς αὐτοῦ ἧττον ἐχρᾶτο, πρὸς δὲ τοὺς ξένους, καὶ μᾶλλον τοὺς ὡς πρίσβεις ἀφικομένους, δαψιλεστέραν (15) τὴν χεῖρα προὔτεινεν, ἵν' ὑπ' αὐτῶν ἐπαινοῖτο. Ἐρώτων δὲ θήλεων ἥττᾶτο. ἐξ ὅτου ἡ σύζυγος
C αὐτοῦ καὶ βασιλὶς Εἰρήνη, ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο. Μάλιστα δὲ τῆς ἐξ Ἰταλίας ἐλθούσης ὡς θεραπαινίδος μὲν τῆς ἐξ Ἀλαμάνων συζύγου βασιλίδος Ἄννης (16), ἀντιζήλου δὲ ταύτης γεγενημένης Μαρκεσίνης (17) τε ὀνομαζομένης τοῦ ἔρωτος ἥττητο, καὶ ἐς τοσοῦτον τῆς ἀγάπης αὐτῆς ἐξεκρέματο ὡς καὶ πέδιλα ὑποδεδῆσθαι δοῦναι ταύτῃ κοκκοβαφῆ καὶ ἐφεστρί-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

13) Τῷ ἐκεῖσε προσπυνήσῃ Χριστῷ. in hac ægritudine Joannis pietatem et nummorum in pauperes profusionem fuse enarrat Georgius Pachymerius (p. 70), qui a Christianis principibus omnino audiendus est. ALL.

(14) Ἑξήκοντα καὶ δύο. Gregoras. p. 50. Et nota annos vitæ illius Acropolitam numerare sexaginta duos, Gregoram sexaginta : in annis imperii conveniunt, cum uterque tres et triginta imperii numeret. ALL.

(15) Δαψιλεστέραν. Admirabitur non nemo quanam ratione ejusmodi imperatores, qui paulo ante reliquam regiam supellectilem hostibus cesserant et omnia sua amiserant, exotorres, et non sine continuis illisque immensis sumptibus, nunc cum Bulgaris, nunc cum Latinis, nunc cum Christianorum hostibus, et quod majus cuipiam videri poterit, cum Græcis ipsis belligerantes, tot recolligere pecunias potuerint, ut larga etiam manu largitionibus et retributionibus ,non familiaribus modo sed exteris, supra etiam imperatorum consuetudinem effusissimis providerint. Cessabit omnino admiratio, si revocentur in memoriam quæ Pachymerius de ærario Joannis et Theadori scribit, p. 68. ALL.

(16) Ἄννης. Mortua namque Irene Annam Alemannam, Manfredi Siciliæ regis sororem, uxorem duxit. Gregoras, p. 45 et 91. Pachymertus, lib. III, p. 181, et infra p. 185. Hujus Annæ postea imperium adeptus Michael Palæologus maxime cupiens fuit. Itaque inflammatus libidine ferebatur, ut neque pudor neque pietas neque hominum
D fama a cupiditate illa revocarint. Mulieris castimoniam et artes et ipsius imperatoris conatus Pachymerius, lib. III, p. 181, expressit. ALL.

(17) Μαρκεσόνης. Rem fusius pertractat Gregoras, p. 46. Quæ Gregoras de Nicephoro Blemmyda et exclusa Marcesina ab ecclesia tradit, videtur hausisse ex epistola encyclica ejusdem Nicephori, quæ quia adhuc inedita est, quod sciam ipse, et digna sit quæ ob pietatem et summum in Christianam religionem zelum teratur omnium manibus, hic exscribam Græce; quæ est : Νικηφόρου μοναστοῦ, κ. τ. λ *Vide tomum* CXLI *in Nicephoro Blemmyda.* Spondanus anno 1225, num, 19 mira oscitantia Nicephorum a Blemmyda dividit : ***Cum pellex ejus quæda quæm majori pompa quam ipsa Augusta incedere consueverat, ab ingressu templi Blemmydæ prohibita ab ejus abbate Nicephoro magnæ virtutis atque auctoritatis viro,*** etc. Sane hic abbas Nicephorus a Blemmyda delectus non est ALL.

δας τοιαύτας καὶ χαλινὰ ἔπεσθαι τε αὐτῇ πλείους ἢ τῇ κυρίως δεσποίνῃ, ἀλλά τε πολλὰ ἐποίει ταῖς ἐκείνης δουλεύων ὁρέξεσι. Καρτερικὸς δὲ ἦν οὗτος ἐν ταῖς μάχαις ὁ βασιλεύς, καὶ τοῖς μὲν κατὰ συστάδην πολέμοις οὐκ ἔχαιρε, τὸ ἀλλοπρόσαλλον τοῦ Ἄρεως δειλιῶν καὶ τὸ παρὰ ταῦτὰ ἄδηλον ὑπολογιζόμενος· τῇ καρτερίᾳ δὲ χρώμενος, καὶ ἐνεαρίζων μὲν εἰς τὴν τῶν ἐναντίων γῆν καὶ τὴν θέρους ὥραν διαβιβάζων, ἔτι δὲ καὶ τὴν φθίνουσαν ὀπώραν διανύων, ἐνίοτε δὲ καὶ παραχειμάζων τὴν νικῶσαν ἐλάμβανεν, ἀποκαμνόντων τῶν ἐναντίων τῇ τοῦ βασιλέως ἐνστάσει τε καὶ ὑπομονῇ. Ἐτεθνήκει μὲν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τῷ υἱῷ αὐτοῦ Θεοδώρῳ τὴν βασιλείαν καταλελοιπὼς, τριάκοντα καὶ τριάκοντα καὶ τρία ἔτη διανύοντι. Τοσοῦτος γὰρ ὁ χρόνος αὐτῷ ὁπόσος τὴν πατρικῆς βασιλείας ἐτύγχανε· σχεδὸν γὰρ τῇ πατρικῇ ἀναῤῥήσει καὶ ἡ γέννησις ἐκείνου ξυνέδραμεν.

A tempore in hostium locis degens et æstate trajiciens nec non et senescentes fructus expectans, quandoque etiam hibernans victoriam reportabat, imperatoris constantia ac patientia fatigatis hostibus. Moritur imperator Joannes imperio filio suo Theodoro tres et triginta annos agenti relicto : tot enim ætatis illius anni quot et paterni imperii erant : cum paternam enim acclamatione forte et natales illius concurrerant.

νγ'. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς [40] μὲν Θεόδωρος τῶν βασιλείων ἐπείληπτο θρόνων. Τὴν νενομισμένην γοῦν ὁσίαν ἀποδοὺς [P. 57] τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ, καὶ καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος ὡς ἔθος, καὶ ὑπὸ πάντων φημισθεὶς αὐτοκράτωρ (18), τοῦ Νυμφαίου ἀπάρας ἐπὶ τὴν Φιλαδέλφου ἀφίκετο. Μεγίστη δὲ αὕτη πόλις καὶ πολυάνθρωπος καὶ ὁπλίζεσθαι δεδυνημένους οἰκήτορας ἔχουσα, καὶ μάλιστα τοξείαν ἀσκοῦντας· ἀγχιτερμονοῦσα δὲ τοῖς Περσικοῖς ὁρίοις ἀεὶ διαμάχεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις τούτους ποιεῖ καί ἐθάδας πολέμων ἐργάζεται. Ἐκεῖσε οὖν διακαρτερήσας μικρὸν καὶ ὅσον πρεσβείαν στεῖλαι πρὸς τὸν σουλτὰν, ἐπὶ τὰ Βιθυνῶν κεχώρηκε μέρη καὶ τὴν τῆς χώρας ταύτης προκαθημένην πόλιν τὴν Νίκαιαν. Ἐπεὶ δὲ ἐχήρευε τοῦ πατριαρχοῦντος (19) ἡ Ἐκκλησία (πέφθακει γὰρ ὁ πατριάρχης Μανουὴλ μικρόν τι τοῦ βασιλέως Ἰωάννου προτελευτῆσαι), ἔδει δὲ πρῶτον πατριάρχην προβληθῆναι, ἵν' ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τὴν στεφηφορίαν ἐν τῷ ἱερῷ τελεσιουργήσῃ τεμένει, ἐζητεῖτο μὲν ὁ ἄξιος τοῦ τοιούτου θρόνου, ἡ δόξα δὲ τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τῷ Βλεμμίδῃ (20) ἐτύγχανε Νικηφόρῳ, τῷ ἐμῷ διδασκάλῳ τῶν τῆς φιλοσοφίας λόγων τε καὶ δογμάτων, ἀνδρὶ ἐκ νεότητος τὸν ζυγὸν ἀραμένῳ τοῦ μονήρους βίου καὶ περιδοήτῳ τυγχάνοντι καὶ περὶ λόγον καὶ ἀρετὴν, κἂν ἐνίων ὁ φθόνος, καὶ μάλιστα τῶν προὐχόντων, οὐ μόνον οὐκ ἐκφανῇ τούτῳ τὰ τῆς ἀρετῆς ἐποίει, ἀλλὰ καὶ κακίας τινὰς αὐτῷ προσεκόλλα. Οὗτος οὖν πρὸς τὸν βασιλέα Θεόδωρον φιλίως διέκειτο καὶ παρ' αὐτοῦ ἐφιλεῖτο· τῶν γὰρ λόγων, ἐν οἷς τὰ πολλὰ ἐπεγάννυτο, διδάσκαλον καὶ αὐτὸν ἐπεγράφετο· σοφὸς γὰρ ἦν εἰς ἄκρον ταῖς ἀληθείαις ὁ βασιλεύς. Ὁ δὲ ὀκνηρότερος περὶ τὸ πρᾶγμα ἐτύγχα-

53. Igitur imperator Theodorus imperii habenis susceptis, justisque imperatori et patri, uti fieri amat, factis, et super scutum assidens, uti moris est, ab omnibus imperator acclamatus, Nymphæo discedens Philadephiam commeat, urbem ingentem et frequentem populis oppidanisque arma **112** sumere et maxime sagittis adversarium configere professis. Ea cum in finitimum agrum Persicum extendatur, bella cum hostibus continuo exercens gentem belli studiis asperrimam alit. Ibi paucis diebus, quibus legationem ad sultanum miserat, commoratus ad Bithynorum oras et ad primam illius regionis urbem Nicæam secessit. Sed cum patriarchæ orba Ecclesia foret (nam paulo antequam Joannes imperator moreretur, patriarcha Manuel vitam finierat), nec absque patriarcha imperatoris coronatio in sacro templo confici posset, dignus ea provincia et honore conquirebatur. Plurimorum suffragia in Nicephorum Blemmidam, præceptorem meum et philosophicorum sermonum ac dogmatum institutorem, virum et litteris virtute perquam celebrem et qui juvenis adhuc atque tenella ætate jugum monasticæ vitæ tulerat, respiciebant, licet nonnullorum, et maxime primatum, invidentia non modo tantæ virtutis lumen occuluerat, sed et vitia quædam homini appinxerat. Hunc imperator Theodorus diligebat, cui juncundissimus erat, quippe qui sermonum, quibus summopere delectabatur, magistrum eum sibi adsciverat: sapientiæ enim culmen et re vera attigerat imperator. Ille ad tantam rem segnior esse, et imperator etiam ipse non impense nimis urgere, cui magnis volupe erat ab eo similem

[40] D : Ὃς τὴν νενομισμένην ὁσίαν ἀποδοὺς τῷ πατρὶ καὶ ἐπ' ἀσπίδος φημισθεὶς, τοῦ Νυμφαίου ἀπάρας πρὸς τὴν Φιλαδέλφου ἀφίκετο. Καὶ ἐκεῖσε διακαρτερήσας μικρὸν καὶ περὶ τὴν Βιθυνῶν χωρεῖ. Καὶ ἐπεὶ ἐχήρευεν ἡ Ἐκκλησία (προτέθνηκε γὰρ τοῦ βασιλέως ὁ πατριάρχης Μανουήλ), Ἀρσενίου τινα μοναχὸν ἐξ Ἀπολλωνιάδος λίμνης μεταπεμψάμενος χειροτονεῖ πατριάρχην, ὃς καὶ μονημέρως διάκονος καὶ ἱερεὺς καὶ πατριάρχης τέλεστο. Καὶ παρ' αὐτοῦ στεφθεὶς ἔξεισιν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(18) Φημισθεὶς αὐτοκράτωρ. Quamvis enim imperium jure hæreditario ad Theodorum Lascarim veniret, quia is a patre vivente non appellatus fuerat imperator, eo defuncto communi totius exercitus consensu ac nobilium omnium ac procerum concursu imperator salutatur : constabat enim Joannem nemini omnium nisi filio imperium relinquere voluisse, quod et pius esset in liberos et nemini alteri id destinaret. Quare autem filium vivens nullo modo designare voluerit, pluribus prosequitur Gregoras, lib. III, qui subdit : Ἀνηγόρευτο δ' ὕστερον παρ' ἐχόντων τῶν ὑπηκόων ἁπάντων καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος. ALL.

(19) Ἐχήρευε τοῦ πατριαρχοῦντος. Gregoras, p. 55. ALL.

(20) Πολλοῖς ἐπὶ τῷ Βλεμμύδῃ. Gregoras, p. 55. Acropolita Manuelem vocat patriarcham demortuum, Gregoras Germanum : sed de his nos alibi egimus. ALL.

dignitatem non recipi. Reges scilicet eos qui patriarchatui **113** præsint moribus ac ingenio abjectiores moderatioresque, ut facilius eorum nutibus veluti jussis sucumbant, peroptant, quod rusticioribus, cum sermonibus fidere nequeant, potissimum accidit : qui vero sapientiæ operam navant, rigidiores videntur et illorum jussibus adversantur. Propterea imperator Theodorus illius mente sensumque leviter degustato ad alios se convertit, et cum plures non satisfacerent, monachum quemdam ex Apolloniadis lacu, præter paucas litteras cæterorum inscientem (solum enim rudimenta grammatices attigerat), nullis sacris ordinibus insignitum, Arsenium nomine, accersitum quam celerrime missis hominibus conduxit : nec ille renuit. Et Nicæa exire festinans præsulibus, ut quamprimum eum patriarcham efficerent, imperat. Illi audientes per unam hebdomadam diaconum sacerdotem et patriarcham consecrant.

ροτονῆσαι [P. 58] πατριάρχην αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, οἱ τονον καὶ ἱερέα καὶ πατριάρχην αὐτὸν ἐκτελέσαντες.

54. Causa vero exitum Nicæa sollicitandi ea fuit. Bulgarorum princeps Michael, uxoris Theodori imperatoris frater, socero illius Joanni Asano ex Angeli Theodori filia susceptus, Joannis imperatoris obitu nuntiato, cum occiduas partes imperatoriis copiis nudas orbasque conspiceret, animoque **114** agitasset regionem et in ea oppida ab imperatore Joanne Bulgaris surrepta ad Bulgarorum rursus dominatum, quod jam diu Bulgarorum cordi inhæserat, revocare, rem pro tempore opportunam, ut sibi videbatur, ratus, Hæmo prodiens transnatatoque Hebro paucissimo tempore multarum regionum potius est, multaque oppida nullo cum labore sibi devinxit, Bulgari siquidem habitatores externorum jugo dejecto generis consortibus accurrebant. Arces solo Romanorum præsidio munitæ cum ad repellendos hostium impetus non sufficerent in potestatem Bulgarorum nullo negotio ceciderunt, partim timore perculsis et deditionem arcium pro salute et domum abitione prodentibus, partim repentinæ Bulgarorum irruptioni, cum obviam ire non possent, aufugientibus easque custodibus vacuas desercntibus, aliis etiam temporis longinquitate defessis, cum præter modum custodiæ terminus illis protraheretur. Pleræque etiam arcium imperfectæ, viris et reliquis necessariis parum munitæ, præda hostibus patuerunt. E vestigio itaque expugnatæ sunt Stenimachus, Peristitza, Crytzimus,

A νεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μαλακώτερον αὐτοῦ ἐπειρᾶτο · μᾶλλον γὰρ προς βουλήσεως ἦν αὐτῷ τὴν προστασίαν μὴ καταδέξεσθαι. Ταπεινοτέρους γὰρ καὶ μετρίους εἶναι τὸ φρόνημα τοὺς πατριαρχεύοντας οἱ κρατοῦντες ἐθέλουσι, καὶ προσπίπτειν εὐχερῶς τοῖς σφῶν αὐτῶν βουλήμασιν ὡς προστάγμασιν. Τοῦτο δὲ μᾶλλον οἱ ἀγροικότεροι πάσχουσιν · οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τοῖς λόγοις θαῤῥεῖν, οἱ δὲ περὶ λόγους ἀκαμπέστεροι φαίνονται καὶ τοῖς ἐκείνων ὁρισμοῖς ἀντιπίπτουσιν. Ὁ γοῦν βασιλεὺς Θεόδωρος διὰ ταῦτα μικράν τινα πεῖραν λαβὼν τοῦ ἀνδρὸς ἐφ' ἑτέρους ἐτράπετο. Καὶ ἐπεὶ δυσαρεστῶν ἐτύγχανεν ἐν πολλοῖς, μοναχόν τινα (21) εἶναι μαθὼν ἐν τῇ τῆς Ἀπολλωνιάδος λίμνῃ ὀλίγων γραμμάτων πεῖραν ἔχοντα (μόνον καὶ γὰρ ἐφήψατο τῆς γραμματικῆς

B παιδείας), ἀνίερον τελοῦντα καὶ Ἀρσένιον ὀνομαζόμενον, ὡς εἶχε τάχους, στέλλει τοὺς αὐτὸν ἄξοντας. Καὶ ὃς ἀφίκετο. Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς Νικαίας ἔξοδον ἔσπευδε, διὰ τάχους τοῖς ἀρχιερεῦσι προστάττει χειροτονῆσαι καὶ οὑτωσὶ διεπράξαντο, ἐν μιᾷ ἑβδομάδι (22) διάκονον, ἱερέα καὶ πατριάρχην αὐτὸν ἐκτελέσαντες.

νδ'. Ἡ δὲ αἰτία [41] του ἐπισπεύδειν τὴν ἀπὸ τῆς Νικαίας ἔξοδον ἦν αὕτη. Ὁ Βουλγαράρχης Μιχαὴλ, ὃς γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως ἐτύγχανε Θεοδώρου, τῷ πενθερῷ αὐτοῦ τῷ Ἀσὰν Ἰωάννῃ ἐκ τῆς τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου θυγατρὸς γενηθεὶς, τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου πυθόμενος θάνατον, ἐπεὶ τὰ δυτικὰ μέρη γυμνὰ στρατευμάτων ἑώρα Ῥωμαϊκῶν, βουληθεὶς τὴν ἀφῃρημένην πρὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου χώραν ἐκ Βουλγάρων καὶ τὰ ἐν τούτοις ἄστη πρὸς Βουλγαρικὴν ἀρχὴν καὶ αὖθις ἀνακαλέσασθαι (τοῦτο

C γὰρ ἐκ μακροῦ τοῖς Βουλγάροις ὠδίνετο) καὶ τὸν καιρὸν, ὡς ἐδόκει, κατιδὼν ἐπιτήδειον, ἐξορμήσας (23) τοῦ Λίμου καὶ τὸν Ἕβρον διαπεράσας ἐν οὐ πολλῷ χρονῳ πολλήν τε χώραν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο πολλά τε ἄστη σὺν οὐδενὶ παρεστήσατο πόνῳ. Βούλγαροι καὶ γὰρ τυγχάνοντες οἱ οἰκήτορες τοῖς ὁμοφύλοις προσέτρεχον, τὸν ζυγὸν τῶν ἀλλογώσσων ἀποσειόμενοι. Τὰ δὲ ἄστη μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ μόνα ἀπολελειμμένα φυλάξεων, οὐκ ἀξίων τοιούτοις καιροῖς ἀντιμάχεσθαι, εὐχείρωτα τοῖς Βουλγάροις ὑπῆρχε, τῶν μὲν πτοίᾳ ταραττομένων καὶ προδιδόντων τὰ ἄστη καὶ λαμβανόντων τὴν πρὸς τὰ οἴκοι ἐλευθερίαν, τῶν δὲ πρὸς τὴν ἐξαπίνης γεγενημένην

D τῶν Βουλγάρων ἔφοδον μηδὲν ἐχόντων ἐκ τοῦ προχείρου νοῆσαι λύσιτελοῦν, ἀποδιδρασκόντων καὶ ταῦτα ἔρημα τῶν φυλαττόντων ἀπολιμπανόντων, ἄλλων δὲ ἴσως καὶ χρόνῳ ἀποκαμόντων, παρατεθέντος αὐτοῖς παρὰ τὸ μέτρον τοῦ χρόνου τῆς φυλα-

[41] D : Ὁ γὰρ Βουλγαράρχης Μιχαὴλ, ὁ τούτου γυναικάδελφος, τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου πυθόμενος θάνατον, ἐπὶ τὰ δυτικὰ μέρη γυμνὰ στρατευμάτων ἑάρα, βουληθεὶς τὰ ἀφῃρημένα ἐκ τούτων ἄστη ἀνακαλέσασθαι, τὸν Εὖρον διαπεράσας πολλὰ ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο. Μετετέθη μὲν οὖν ὁ Στενίμαχος, Περιστίτζα, Κριτζιμὸς, Γζέπαινα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀχριδῷ ξυμπαντα πλὴν Μυιάκου · τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ὑπὸ Ῥωμαίων πεφύλακτο. Οὔστρα δὲ καὶ Περτεράκιον καὶ Κρυβοὺς καὶ τὸ παρακείμενον τῇ τοῦ Ἀδριάνου καὶ κεκλημένον Ἐφραὶμ τοῖς Βουλγάροις κεχείρωτο. Τούτου χάριν ἔσπευδε.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(21) Μοναχὸν τινὰ. Gregoras, p. 55. ALL.

(22) Ἐν μιᾷ ἑβδομάδι. Hujus ordinationem per hebdomadam absolutam, uti usitatam in ea Ecclesia, narrat Acropolita, de qua nos egimus in tractu *De ordinationibus Græcorum*. ALL.

(23) Ἐξορμήσας. Gregoras, lib. III, p. 53. ALL.

κῆς. Τὰ πλείω δὲ τῶν ἀστεων καὶ ἀπεριποίητα ἦν καὶ τῶν χρειωδῶν ὅπλων ἄμοιρα· Κατεσχέθη μὲν οὖν ἐκτοῦ παραυτίκα Στενίμαχος, Ηριστίτζα, Κρυτξιμὸς, Τζέπαινα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀχριδῷ ξύμπαντα πλὴν Μνειάκου · τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ὑπὸ Ῥωμαίων πεφύλακται. Οὔστρα δὲ καὶ Περπερακιον καὶ Κρυβοῦς καὶ τὸ παρακείμενον τῇ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ κεκλημένον Ἐφραὶμ τοῖς Βουλγαροις κεχείρωται Τούτων οὕτω γεγενημένων καὶ τῶν ἐν δυσμαῖς Ῥωμαϊκῶν κλονουμενων πραγμάτων, τῆς φήμης μέχρι καὶ ἐς βασιλέως ἐπιδραμούσης καὶ πλειόνων προσδοκίαν κακῶν τῶν προσόντων φαντασίαν παρεχομένης, οἱ περὶ τὰ βασίλεια οὐ μικρῶς ἐταράχθησαν · ἠπίσταντο γὰρ ὡς τὰ πλείω τῶν δυτικῶν μερῶν Βουλγάροις οἰκοῦνται, καὶ ἀποστατήσουσι πάλαι Ῥωμαίων, προσφάτως δὲ χειρωθεῖσι τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, καὶ οὔπω πῆξιν τῆς χειρώσεως, λαβούσης, ἔχθραν δὲ ἀεὶ πρὸς Ῥωμαίους ἐνδομυχοῦσι.

A Tzepæna et Achridis præter Mniacum, quod vel solum Romanis devotum perseveraverat, omnia. Præterea Ustra, Perperacium, Cribus et quod Adrianopoli adjacet, Ephrem, Bulgaris cessere. Hæc ubi ita facta sunt, et in occiduis partibus rebus Romanorum in discrimen adactis, cum fama ad imperatoris etiam aures pervolasset, **115** et præsentibus malis atrociora inde ventura repræsentasset, qui in aula erant, nimis conturbati sunt, quippe qui scirent potissimam Occidentis partem in Bulgaros esse propensam, tanquam quæ a Romanis jampridem defecisset, et recenter a Joanne imperatore debellata nondum solida ac firma in dominio constaret, sed continua in Romanos odia clanculum exerceret.

νέ. Διὰ ταῦτα [42] καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἠδημόνει τοῖς πράγμασιν, εἰ οὕτω κατ' ἀρχὰς τῆς ἐξουσίας [P. 59] αὐτοῦ δυστυχῶς πράττει. Συναθροίσας οὖν τοὺς ἐν τέλει καὶ τοὺς εἰς στρατηγούς τεταγμένους, σὺν οἷς καὶ οἱ πρὸς πάππου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ὑπῆρχον αὐτῷ θεῖοι, ὅ τε Μανουὴλ καὶ ὁ Μιχαὴλ, ἐβουλεύσατο τί ἂν ἔχοι πρὸς τὰ γεγενημένα διαπράττεσθαι. Οἱ μὲν οὖν πλείους διαπερᾶσαι τὸν βασιλέα τὸν Ἑλλήσποντον δέον ἔλεγον εἶναι καὶ στῆσαι τὴν τῶν βουλγάρων φοράν. Τοῦτο δὲ τοῖς τοῦ κρατοῦντος θείοις τοῖς προειρημένοις οὐκ ἤρεσκεν, οἷς καὶ προσεῖχε μᾶλλον ὁ βασιλεύς, παλλῶν ἕνεκα. Ἥ τε γὰρ γνησιότης τοῦ γένους ἠνάγκαζε καὶ τὸ τῆς ἡλικίας γηραιὸν παρτεβίαζεν, οὐχ ἧττον δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὸ πολλῶν πραγμάτων ἴδρις αὐτοὺς γίνεσθαι παρέπειθε · φυγάδες γὰρ οὗτοι γεγονότες τῆς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου διακρατήσεως πολλοῖς προσωμίλησαν δεσπόταις καὶ εἰς διαφόρους περιεπλανήθησαν τόπους, κἀντεῦθεν, κατὰ τὴν ποίησιν, εἶδον ἄστεα καὶ νόον ἔγνωσαν. Καὶ ἦσαν μὲν ὡς ἀληθῶς οὗτοι νοήμονες, οὐκ ὀρθὰ δὲ ἐφρόνουν τοῖς τῶν Ῥωμαίων πράγμασιν, αἰτίαν ἔχοντες τὸ παρευδοκιμηθῆναι τὰ πρῶτα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως, μηδενὸς αὐτῶν εἰς ἀξίαν ἀνηγμένου βασιλέως ἀδελφοῖς διαπρέπουσαν. Εἶτα καὶ παρὰ τοῦ γαμβροῦ καὶ βασιλέως καὶ φυγαδίαι τῆς Ῥωμαίων γεγενημένοι πρὸς αὐτοὺς ἐδυσμέναινον. Καὶ ταῦτα μέν ἴσως ἐρεῖ τις αἴτια εἶναι, τὸ δὲ ἀληθὲς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἤθη ἀδέβαια ὄντα καὶ ἄστατα τοιούτους τυγχάνειν ἐποίουν. Καὶ ταῦτα μὲν οὐ διελάνθανεν οὐδὲ τὸν βασιλέα Θεόδωρον · τέως οὖν ὡς οἰκείους τοῦ αἵματος καὶ τὸ τιμᾶν αὐτοὺς διὰ παντὸς προειλόμενος ἐχρᾶτο πρὸς συμβουλὰς. Ὑπετίθεντο γοῦν οὗτοι ὡς οὐ χρεὼν τὸν βασιλέα διαπερᾶσαι πρὸς κὴν δυσμὴν, ὅτι τε κακῶς πράττει τὰ τοιαῦτα μέρη, καὶ ὡς νοσεῖ σχεδὸν ἀθεράπευτα, στράτευμά τε μὴ ἔχειν τὸν βασιλέα προσῆκον πράξει βασιλικῇ · ὁ γὰρ χειμὼν ἐκώλυε τὴν συνάθροισιν τῶν δυνάμεων. Καὶ

B 55. Propterea imperator etiam ipse rebus anxie æstuabat, si tam misere potestatis illius initio haberentur. Illis ergo qui dignitate fulgebant, et exercituum ductoribus, inter quos et ex avo imperatore Theodoro patrui Manuel et Michael advenerant, convocatis, consilium init, quid sibi, ut malo occurreret, agendum esset. Potior eorum pars in eam ivit sententiam, ut imperator Hellesponto superato impetum Bulgarorum comprimeret. Sed hoc principis patruis, quos supra nominavi haud arridebat, quibus animum potius adverterat imperator multis de causis. Affinitas quippe generis et veneranda senectus compellat ; neque minus ad id conferebat rerum multarum experientia. Hi namque Joannis imperatoris tempore et solo patrio exsules C multorum principum familiaritate usi sunt et diversa in loca aberrarunt, hincque, **116** ut poeta cecinit, viderunt urbes et mores hominum cognoverunt. Hi licet, ut verum fatear, pleno pectore saperent, non recte tamen Romanorum rebus consulebant, quod primum a fratre et imperatore neglecti nullo digni habiti fuissent munere, quod fratres imperatoris condeceret ; dein per generum et imperatorem ab solo patrio extorres, ab eis totos se abolienaverant. Et has quidem causas Romanis illos inimicissimos reddidisse aliquis forte diceret : nobis satis cognitum mores hominum incertos atque instabiles in hujusmodi eos deduxisse simultates, quæ neque imperatorem Theodorum latebant. Nihilominus eos tanquam sanguine conjunctos, et quod perpetuo eos honoribus condecorare proposuerat, consiliis adhibebat. Proponebant itaque illi non esse operæ pretium imperatorem in occasum progredi, quod eæ partes male afflictarentur et absque remedio vehementer laborarent. Copias esse imperatoris exiles ac tenues nec regis apparatu suppares, cum tempus hibernum impedimento esset ne cogerentur in unum. Prætereaimperatorem, si loco moveatur nes

[42] D : Βουλὴν οὖν ποιησάμενος, οἱ μὲν πλείους διαπερᾶσαι αὐτὸν τὸν Ἑλλήσποντον δέον ἔλεγον. Οἱ δὲ πρὸς πάππου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Μανουὴλ καὶ Μιχαὴλ οἱ Λασκάριες, οἷς προσεῖχε μᾶλλον τῇ τε γνησιότητι καὶ τῷ γήρει, οὐ χρεὼν διαπερᾶσαι τὸν βασιλέα ἐβούλευσαν. Ἡ. τῶν πλειόνων γοῦν ἴσχυσε βουλή.

que nomine suo neque exspectatione hominum dignum quippiam conficiat, non tantum hostibus ablata confirmare, sed et reliqua sommo adversariorum incremento rerumque Romanarum imminutione disperdere ac dissipare. Et hæc quidem isti. Verum Georgius Muzalo apprime illi carus, qui magni domestici munere fungebatur, imperatorium progressum non **117** consulere modo, sed etiam cogere, ne quæ in occusu erant, vel major eorum pars, in inimicorum potestatem venirent. Alii etiam non pauci viri celebres in magni domestici sententiam ierant. Igitur prælatum est plurimorum consilium. Maxime vero imperatoris ingens cupido ac animi ardor, ad itionem impense exagitatus, obvios quosque promptosque, pusillum sane exercitum, eosque qui inter ambulandum occurrebant, alios etiam qui a via non aberant, armis tamen equisque cæteros consequi valentes collegit, quos secum portans Hellespontum trajicit, magno domestico in Oriente relicto.

A τὸ ἐπιδημῆσαι κατὰ χώραν τὸν βασιλέα καὶ μὴ ἄξιον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ τῆς φήμης ἐργάσασθαι οὐ τῶν ἀφῃρημένων καὶ μόνον βεβαίωσιν ἐν τοῖς ἐχθροῖς ποιεῖται, ἀλλὰ καὶ τῶν περιλελειμμένων ἀφαίρεσιν αὖξήν τε τῶν ὑπεναντίων πολλῷ μείζονα, ὡς καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων ἐλάττωσιν οὐ σμικράν. Ταῦτα μὲν οὗτοι, ὁ δὲ τὰ πλεῖστα κεκοθημένος αὐτῷ Μουζάλων Γεώργιος, τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου δύναμιν περιεζωσμένος, τὴν βασιλικὴν πραιωσιν συνεβούλευε καὶ ταύτην κατήπειγε, μὴ λάθῃ τὰ πάντα τῶν ἐν δυσμῇ ἢ τὰ πλείω ταῖς τῶν ἐχθρῶν χερσὶν ἁλωθῆναι. Καὶ ἄλλοι δὲ τῶν ἐπιφανῶν οὐκ ὀλίγοι τῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου συνῆνουν βουλῇ. [P. 90] Ἡ τῶν πλειόνων γοῦν ἴσχυσε βουλή, μάλιστα δὲ τοῦ βασιλέως τὸ πρόθυμον καὶ ὁ τῆς καρδίας αὐτοῦ ζῆλος ἐκκαής γεγονὼς πρὸς τὴν κίνησιν. Καὶ προσλαβόμενος τοὺς ὅσοι συναναλουθεῖν ἔτυχον, εἰς μέτριον ἀριθμουμένους στράτευμα, καὶ τοὺς καθ' ὁδὸν ξυντυγχάνοντας, καὶ τοὺς ἐγγύτερον τῆς φερούσης ὄντας καὶ δυναμένους αὐτοῖς ὅπλοις καὶ ἵπποις ἐφέψεσθαι, διαπεραιοῦται τὸν Ἑλλήσποντον, καταλιπὼν εἰς τὴν ἑῴαν τὸν μέγαν δομέστικον.

B

56. Hinc festinans Adrianopolim venit, ibique unico die commoratus postero die egreditur. Interim ex Bulgarorum speculatoribus unus imperatorem intuitus Adrianopoli exsilientem citato cursu ad Bulgarum fertur (ille etenim circa Herbrum castra posuerat) et rem aperit, imperatorisque in eum **118** celerem irruptionem exponit, atque jurejurando confirmabat semet oculis propriis imperatorem pontem fluminis Hebri urbi proximum petrans- euntem conspexisse. Hoc quidem Bulgaros turbavit, non ita tamen ut loco, in quo castra fixerant, se moverent; quem retinebant mordicus, quousque accuratius pleniusque de his quæ rumor attulerat certiores fierent. Sed nec imperatorem Bulgarorum tentoria fugiebant, cum locum in quo exercitus erat addidicisset. Igitur celerius iter ingredi, equorum gressus properos urgere, summisque votis exoptare Bulgaris copiis occurrere, Sic ergo irruente forte fortuna ab instituto abducitur. Qui enim Romanis copiis præibant, in Bulgarici exercitus custodes incidunt, quorum plerosque ense trucidant, alios vivos capiunt, inter eos et cui summa belli credita fuerat. Cæteri fuga sibi consulentes summa nocte in Bulgaricum exercitum revertuntur, nuntiantque omnia, et jam imminere imperatorem contendunt. Quare uti quisque Bulgarorum potuit, eorumque princeps in equum insiliens, in interiora Bulgariæ regionis loca sese reci-

νϛ'. Ἐντεῦθεν [48], ὡς εἶχε τάχους, τὴν Ἀδριανούπολιν πέφθακε. Μίαν δὲ καὶ μόνην ἡμέραν διακαρτερήσας ἐν ταύτῃ ἐξῆλθεν ἐς νέωτα. Καὶ τις τῶν ἁ Βουλγάρων κατοπτήρων τὸν βασιλέα τεθεαμένος τῆς Ἀδριανοῦ ἐξερχόμενον ὁρομαῖος ἐπὶ τὸν Βούλγαρον ἵκετο (περὶ τὸν Ἕβρον καὶ γὰρ οὗτος ἐστρατοπεδεύετο) καὶ τὸ δρᾶμα διασαφεῖ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἐξαγγέλλει κατ' αὐτοῦ ταχεῖαν ἔφοδον, καὶ ὅρκοις ἐβεβαιοῦτο ἢ μὴν ὀφθαλμοῖς τεθεᾶσθαι τὸν βασιλέα τὴν πρὸς τῇ πόλει τυγχάνουσαν τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου γέφυραν διαβαίνοντα. Τοῦτο συνέχει μὲν τοὺς περὶ τὸν Βούλγαρον, οὐ μὴν τοῦ τόπου καθ' ὃν ἔλεχον στρανοπεδεύειν ἀπέστησαν, ἀλλ' ἐμενον ἐκεῖσε μέχρις ἂν γνοῖεν τὰ τῆς φήμης ἀκριβεστερόν τε καὶ καθαρώτερον. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν βασιλέα ἡ τοῦ Βουλγάρου κατασκήνωσις λέληθεν, ἀλλ' ἐμεμαθήκει τὸν τόπον ὅπου δὴ στρατόπεδον εἶχεν. Ταχύτερον γοῦν τὴν πορείαν ἐποιεῖτο καὶ τῶν ἵππων τὰς κινήσεις ἐπέτεινε, καὶ ηὔχετο τῷ Βουλγαρικῷ ξυντυχεῖν στρατεύματι. Οὕτω γοῦν ἔχων ὁρμήματος ἔκ τινος συμβάματος ἐσφάλη τυχηρῶς τοῦ βουλεύματος. Οἱ γὰρ προάγοντες τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων τοῖς εἰς φυλακὴν προτεταγμένοις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοπέδου συμπεπτώκασι, καὶ πολλοὺς μὲν ξίφους ἔργον πεποίηνται, ἄλλους δὲ ζωγρίας εἶλον, οὐν αὐτοῖς δὲ καὶ τὸν τὴν ἡγεμονίαν τῆς στρατείας ἔχοντα. Οἱ δὲ ἕτεροι φυγῇ χρησάμενοι νυκτὸς βαθείας εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἀπέδρασαν στράτευμα, καὶ διηγοῦντο

C

D

[48] D : Ὡς εἶχεν οὖν τάχους, τὴν Ἀδριανοῦ πέφθακεν. Κἀκεῖθεν ἐξεισι, καὶ τις τῶν Βουλγάρων κατοπτὴρ τὸν βασιλέα τῆς Ἀδριανοῦ ἐξιόντα τεθεαμένος ὁρομαῖος πρὸς τὸν Βουλγαράρχην ἀφίκετο περί τὸν Εὖρον σκηνοῦντα, καὶ τὸ δρᾶμα διασαφεῖ ὅρκοις, ἰδεῖν, τὸν βασιλέα τὴν πρὸς τῇ πόλει τυγχάνουσαν τοῦ ποτάμοῦ Εὔρου γέφυραν διαβαίνοντα. Γνοὺς δὲ ὁ βασιλεύς τὴν τῶν Βουλγάρων κατασκήνωσιν ἐπέτεινε τὴν ὁδόν. Καί οἱ προάγοντες τοὺς φύλακας Βουλγάρων ξίφει καὶ ζωργίᾳ ἐλόντες, ἔκ τινος φυγάδος διαμαθοντες, πάντες ἔφυγον τούτων πρὸς τὰ ἐνδοτερα, κατεδρύπτοντο δὲ τοῖς συναρειφσι τῶν δένδρων. Ἐωθεν δὲ τὸν τόπον φθάσα. ὁ βασιλεὺς λελύπηται, οὐκ εἶχε δ' ὅ τι καὶ δράσειε. Περί δὲ τὴν Βερρόην χωρεῖ, καὶ αὐτοθοεί τὸ φρούριον εἶλις Καί τάχ' ἂν περί τὸν ὠῖμον αὐτὸν κατ τά ἐν αὐτῷ φρούρια ἐκεχωρήκει, εἰ μὴ χειμὼν ἐκώλυσεν αὐτὸν μέγας. πολλὴ γὰρ χιὼν τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐπηλύγασεν. Ἡμέρας γοῦν ἓξ διακαρτερήσας ὁ βασιλεύς, λείπει τὰ Βερρόης ποιησάμενος, εἰς τὴν Ἀδριανοῦ ὑπέστρεψεν.

τὰ πάντα, καὶ τὸ πλησίον αὐτῶν ἤδη τυγχάνειν τὸν βασιλέα διισχυρίζοντο. Ὡς ἔτυχε γοῦν ἕκαστος τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτὸς ὁ τούτων ἄρχων, ἐπιβὰς τοῦ ἵππου, ἐπὶ τὰ ἐνδότερα τῶν Βουλγαρικῶν ἐφέρετο χώρων. Κατεδρύπτοντο δὲ τούτων τοῖς τῶν δένδρων κλάδοις τὰ πρόσωπα, συνηρεφέσι τούτοις ἐμπίπτοντα· ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Βούλγαρος πέπονθεν. Ἔνιοι δὲ αὐτῶν καὶ γυμνοῖς ἐφεστρίδων εἰς τὴν ὀχείαν τοῖς ἵπποις ἐχρήσαντο. Οὕτω γοῦν διαδράντες τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀπέφυγον σπάθην. Ἑωθεν δὲ τὸν τόπον φθάσας ὁ βασιλεὺς καὶ ἔρημον στρατεύματος Βουλγαρικοῦ κατιδὼν λελύπηται μέν, οὐκ εἶχε δὲ ὅ τι καὶ δράσειε. Βουλὴν δὲ ποιησάμενος ἐπὶ τὴν Βεροην χωρεῖ, κἀκεῖσε δὲ ἀφιγμένος αὐτοβοεὶ τὸ φρούριον εἷλεν· [P. 61] ἅπαν γαρ τὸ τεῖχος αὐτοῦ κατηρείπωτο καὶ διεξέδους εἶχε πολλὰς, κοταβεβλημένον καὶ τοῦτο παρὰ τῶν Βουλγάρων σὺν τοῖς λοιποῖς τῶν Ῥωμαϊκῶν, ἄστεων, εἰ καὶ κάμαξι καὶ τοῖς ἐξ αμαξῶν ξύλοις ἐδόκουν αὐτὸ κατοχυρώσασθαι οἱ οἰκήτορες. Τροφῶν γοῦν ηὐμοίρησε τὰ στρατεύματα, αὐτοί τε καὶ οἱ τούτων ἵπποι· ἐπέπληστο γὰρ χορτασμάτων τὸ ἄστυ. Καὶ τάχ' ἂν καὶ προσωτέρω ἂν ἐκεχωρήκει ὁ βασιλεὺς καὶ ἐπὶ τὸν Αἷμον αὐτὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τυγχάνοντα φρούρια τὴν ἔφοδον ἐπεποίητο (πτοίαν γὰρ οὐ μικρὰν τοῖς Βουλγάροις ἐνέβαλεν), εἰ μὴ χειμὼν βαρύτατος αἴφνης ἐπεισπεσὼν ἐκώλυσεν αὐτὸν τῆς ὁρμῆς· πολλὴ γὰρ χιὼν πρότῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐπηλύγασε, καὶ τὸ ἐπὶ ξένης καὶ πολεμίας τὰ Ῥωμαϊκὰ χρονίζειν στρατεύματα οὐ καλὸς ἐδόκει τοῖς ξυμβουλεύουσιν. Ἡμέρας οὖν ἓξ ἐκεῖσε διακαρτερήσας ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ εἶχέ τι ἕτερον δρᾶσαι, λείαν τὰ Βερόης ἅπαντα ποιησάμενος, ἀνδρας, γυναῖκας, νήπια, πρόβατα, βόας καὶ σύμπαν ἄλλο κινεῖσθαι δυνάμενον, εἰς τὴν Ἀδριανοῦ τὴν ὑποστροφὴν ἐποιήσατο.

νζ'. Ἐκεῖθεν [44] γοῦν ἐπιλεξάμενος ἀξιόλογον στράτευμα περὶ τὰ ἐν Ἀχριδῷ φρούρια ἐπεπόμφει τὰ πρὸ μικροῦ τοῖς Βουλγάροις κεχειρωμένα, εἴ πως καὶ αὖθις τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑπαχθεῖεν ἀρχῇ. Ἐν αὐτοῖς γοῦν ἀφιγμένοι σὺν τοῖς στρατεύμασιν οἱ τῶν Ῥωμαίων ἡγήτορες μηχανήμασί τε καὶ ἑλεπόλεσι ῥᾷον τῶν φρουρίων περιεγένοντο· οἱ Βούλγαροι καὶ γὰρ θᾶττον τῶν ἐν ἄστεσι φυλακῶν ἀπαλλάττονται, εἰ πολεμίους ὁρῷεν καὶ μαχιμωτέροις συμπλακεῖεν τοῖς πράγμασιν. Ἐν οὐ πολλῷ γοῦν τὰ πλείω αὐτῶν ἐχειρώσαντο. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν περὶ αὐτὸν συναθροίσας λαὸν ἐπὶ τὰ ἐν Ῥοδόπῃ ἄστη κεχώρησε. Καὶ εἷλε μὲν Περιστίτζαν τοῖς μηχανήμασι, καὶ μετ' αὐτὴν τὸν Στενίμαχον, καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν Κρυτζιμόν, ὀχυρώματα ταῦτα πάντα καὶ εἰς πρόσωπον κείμενα τοῦ τῆς Ῥοδόπης ὄρους καὶ τὰ ὀπίσω πάντα φυλάττοντα. Ἀφίκετο δὲ καὶ εἰς Τζέπαιναν ἐν ἀκμῇ χειμῶνος· ἡ δὲ τοῦ τόπου δυσχωρία καὶ τὸ ψυχρὸν τοῦ καιροῦ οὐδὲ μικρόν τι εἴασεν ἐν ταύτῃ προσκαρτερῆσαι. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψεν, προστάγματα πρὸς τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον καὶ Τορνίκην

pere, et cum per loca arboribus frequentibus consita abigerentur, arborum ramis facies, quod et Bulgarus passus est, dilacerari ; nonnulli etiam ex ipsis sagis omissis equis calcar addere, qui sic in fugam dati Romanorum ictus declinarunt. Mane cum locum occupasset imperator **119** et militaribus copiis vacuum comperisset, indoluit sane, sed præstare aliquid haud potuit. Tamen consilio inito Beroem proficiscitur, primoque appulsu oppidum cepit, Nam murus undique lacer corruerat multisque patebat hiatibus, cum hoc quoque cum reliquis Romanorum oppidis a Bulgaro solo æquatum fuisset, licet perticis et lignis ex plaustris accolæ illud muniisse viderentur. Cibis itaque et equi et milites cumulate abundarunt : oppidum etenim pabulorum omnium abundantia circumfluebat. Fortasse etiam imperator ulterius processisset, et circa Hæmum et in eo sita oppida incursionem fecisset (timorem enim, nec eum pusillum, Bulgaris incusserat), nisi tempestas asperrima ex improviso irrumpens impetum ardoremque restinxisset. Ingens etenim nix infusa terræ faciem obtexit, et in aliena ac hostili terra exercitus Romanos diutius immorari non æqui consultores laudabant. Sex itaque dies ibi imperator commoratus, cum nihil suppeteret agendum, omnia Beroes, viros, mulieres, infantes, pecudes, boves, et quidquid loco moveri poterat, depopulatus, Adrianopolim repetit,

57. Ibique recollecto non contemnendo exercitu ad Achridæ oppida, quæ paulo ante Bulgari subegerant, si forte rursum ditioni Romanorum redderentur, **120** transmittit. Duces Romani cum copiis advecti tormentis ac machinis facili negotio loca expugnant. Bulgari enim vel solo hostium conspectu et bellicarum rerum conflictu, arcium custodia neglecta, fugam arripiunt. Quare parvo tempore potissima quæque eorum occupata sunt. Imperator etiam milite proprio coacto ad Rodopeia oppida gradum facit, cepitque machinis adactis Peristitzam, postea Stenimachum, tandem Crytzimum, propugnacula omnia in faciem Rodopes montis sita, quæ retro posita custodiunt. Tzepænam quoque profectus est ipso vigore hiemis. Verum loci asperitas ac temporis rigor neque minimum in ea morari concessit. Sed ubi ver appetebat, ad Strategopulum Alexium et Constantinum Tornicem, cui magni primicerii dignitatem imperator Joannes crediderat, apud Serras exsistentes et exercitu potentes, mandatorum libellum dedit, ut in unum

[44] D : Κἀκεῖθεν ἐπιλεξάμενος στράτευμα περὶ τὰ ἐν Ἀχριδῷ φρούρια ἐπεπόμφει τὰ κρατηθέντα ὑπὸ Βουλγάρων εἴ πως καὶ αὖθις τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑπαχθεῖεν ἀρχῇ. Ἐκεῖσε οὖν ἀφιγμένοι οἱ τῶν Ῥωμαίων ἡγήτορες ῥᾷον τῶν φρουρίων περιεγένοντο τῶν πλείστων. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, προστάγματα ἦκον πρὸς τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον ἐν Σέρραις, ἵνα κατὰ Τζεπαίνης ἀφίκοιντο. Ὅ καὶ ἐποίησαν. Ἀλλὰ μήτε πολεμίοις ἀξίοις ἐγκύρσαντες, κτύποις ἦχων κερατίνων διαθροηθέντες ἀκόσμως ἐχρήσαντο τῇ ψυχῇ, πᾶσαν ἀποσκευὴν καὶ τοὺς πλείονας τῶν τοῖς Βουλγάροις ἀπολιπόντες.

universo milite collecto Tzepænam progrederentur. Quod et exsecuti sunt. Sed in eo conatu mali copiarum ductores esse deprehenduntur : nam cum neque in hostiles copias incidissent neque viros eos cum quibus arma conserere debebant, tantum sonis et strepitibus auditis corneisque fragoribus haustis, turpiter sese conjecerunt **121** in fugam, apparatu omni bellico et ex equis plurimis Bulgarorum pastoribus ac porcariis derelictis. Hac illi ratione fugitantes, equis armisque destituti. rursum Serras pervenere. Propterea imperator ira furoreque percitus imperavit eisdem ut modo, quo recesserant, conflictum eumdem atque pugnam exciperent. At illi tanto conatui pares non erant.

A Κωνσταντῖνον, ὃν μέγαν πριμμικήριον ὁ βασιλεὺς τετίμηκεν Ἰωάννης, ἐξέπεμψεν, ἐν ταῖς Σέρραις ὄντας καὶ τὸ στρατοπεδὸν ἔχοντας, ἵνα τὴν στρατιὰν πᾶσαν συναγαγόντες κατὰ τῆς Τζεπαίνης ἀφίκοντο, Τοῦτο δὴ καὶ ἐποίησαν· κακοὶ δὲ ἐφάνησαν ἐν τούτῳ τῷ ἐπιχειρήματι στρατηγοί· μήτε γὰρ πολεμίων ἐγκύρσαντες στρατιαῖς μήτε ἀνδράσιν ἀξίοις τούτοις μαχέσασθαι, κτύπων δὲ καὶ μόνων καὶ ψόφων ἀκροώτες καὶ ἤχων κερατίνων ἀκροσάμενοι, ἀκοσμως ἐχρήσαντο τῇ φυγῇ, [P.62] πᾶσαν ἀποσκευὴν καὶ τοὺς πλείους τῶν ἵππων τοῖς ποιμέσι καὶ συβώταις τῶν Βουλγάρων καταλιπόντες. Οὖν μὲν οὖν ἐκεῖνοι φυγαδίαι γεγονότες τὰς Σέρρας καὶ αὖθις κατέλαβον, ἵππων καὶ ὅπλων γυμνοὶ τυγχάνοντες. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς διὰ ταῦτα θυμοῦ μὲν ἐπέπλητο, καὶ προσέτατεν ἐξ ὀργῆς αὐτοὺς ἐκείνους, ὅπως ὂν ἔχοιεν, ἐπὶ τὴν αὐτὴν καὶ αὖθις μάχην χωρῆσαι· οἱ δὲ ἀδυνάτως εἶχον τῆς πράξεως.

58. Hæc cum ita evenissent, gravius quippiam supervenit, quod ingentem adversus Romanos noxam minabatur. Nam Meleniciotici exercitus præfectus, cui Dragotæ nomen fuit, et natura quidem uti Bulgarus Romanis infensus, et præter innatum odium propter Joannem imperatorem magis ac magis alienus : namque ingentia ab eo sperans, et quæ ab imperatore Joanne acceperat, multa licet atque magnifica, haud tanti æstimans palam defectionem meditatur. Et jam omnibus e Melenico militibus coactis aliisque, **122** nec non etiam ex circumjacentibus locis plurimis, Melenici mœnia circumvenit et obsidione cingit et oppugnare totis viribus contendit. Arcis custodia demandata erat Nestongo Theodoro et Angelo Joanni, ad defendendum oppida hostesque debellandos aptissimis. Oppidani licet necessariis rebus abundarent, aquæ tamen inopia laborabant, æstivo tempore præ cæteris ad tolerandum maxime arduum ac difficillimum. Illi neque enim prorsus aqua defecerat) fortiter adversariis resistere, sagittis ferire, lapidum jactu incessere, et omnium armorum genere impetum sustinere. Horum certior factus imperator ægre animo angi, et cogitatione optima usus, celeritate qua potuit militiis in unum coactis, die duodecimo, tam brevi temporis spatio tantum iter

B νη'. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα [48] οὕτω ξυνέβη, ξυνεπεπτώκει καὶ τι τῶν βαρυτέρων, καὶ πολλὴν τὴν κατὰ τῶν Ῥωμαίων βλάβην ἐπαπειλοῦν. Ὁ γὰρ τοῦ Μελενικιωτικοῦ προεξάρχων στρατεύματος, Δραγωτᾶς τοὔνομα, καὶ φύσει μὲν ὡς Βούλγαρος δύσνοιαν τρέφων κατὰ Ῥωμαίων, ἔτι δὲ πλέον φέρων τοῦ φυσικοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα ἀπεχθειαν (ἠλπισε γὰρ ἐξ αὐτοῦ μεγάλων τυχεῖν· οὐδὲ γὰρ ἔκρινεν ἄξια τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐκείνῳ κεχορημένα, καὶ ταῦτα πολλὰ γεγενημένα), ἀποστασίαν φανερὰν μεμελέτηκεν. Καὶ δὴ πάντας τοὺς ἐν Μελενίκῳ (24) συναγερμὸν στρατιώτας τε καὶ λοιποὺς, ἔτι δὲ καὶ ἄλλους πανταχόθεν ἐκ τῶν περιξ χωρῶν, παρεκάθισε τοῦ Μελενίκου τὸ ἄστυ καὶ ἐπολιόρκει· οὗτος καὶ ἐφιλονείκει πορθεῖν. Ἦσαν δὲ ἐν τούτῳ τῷ ἄστει προτεταγμένοι τῶν φυλασσόντων ὅ τε Νεστόγγος Θεόδωρος καὶ ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης, καὶ ἀμφότεροι δεξιοὶ ἄστυ φυλάξαι καὶ πολεμίους ἐκτρέψασθαι. Ἐστενοχώρει δὲ τοὺς ἔνδον τὸ ἄστεως οὐδὲν ἄλλο (καὶ γὰρ τὐμοίρουν τῶν χρειῶν) ἀλλ' ἢ ἡ τοῦ ὕδατος ἔνδεια ἐν ὥρᾳ θέρους, τὸ ἀνάγκαιότατον τῶν ἄλλων καὶ τῇ σπάνει βαρύτατον. Οἱ δὲ (καὶ γὰρ οὐ πάντη τούτους τὸ ὕδωρ ἐξέλιπε) καρτερῶς τοῖς ἐντοίχοις ἀνθίσταντο καὶ ὀϊστοῖς ἔβαλλον καὶ λίθοις ἐτίτρωσκον καὶ πᾶσιν ἄλλοις ὅπλοις ἐμάχοντο. Τούτων ἐν ἀκροάσει γεγενημένος ὁ βασιλεὺς δυσφόρως τὴν ἀκοὴν ἤνεγκε, βουλὴν δὲ βου-

C

[48] D: Καὶ ὁ τοῦ Μελενικιωτικοῦ δὲ προεξάρχων στρατεύματος Δραγωτᾶς τοὔνομα ἀποστασίαν φανερὰν μεμελέτηκε, καὶ συναγαγὼν στρατιὰν πλείστην παρεκάθιστο Μελένικον. Ἐφύλαττον δὲ τοῦτον ὁ Νεστόγγος Θεόδωρος καὶ ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης, οἳ καὶ γενναίως ἀντεῖχον. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς Σέρρας ἀφίκετο, καὶ ἐπεὶ ἐκπέπυστο τὴν τοῦ Ῥουπελίου δυσχωρίαν, καθ' ἣν ὁ ποταμὸς Στρύμων ῥεῖ, Βουλγαρικῇ φυλάττεσθαι στρατιᾷ, οἳ καὶ πύλας ἐν αὐταῖς κατεσκεύασαν, σπουδῇ περὶ τὸν ἐκεῖσε χῶρον ἀφίκετο. Ἀποκοψας οὖν στρατιαν πεζαιτέρων ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν Βουλγάρων βαδίζειν εἰς τὸ ὄρος προστέταχεν, ἱππεῦσι δὲ κατ' εὐθὺ τῶν πυλῶν τὴν ποιεῖν ἐκέλευσεν. Καὶ ἐπεὶ κατεῖδον οἱ Βούλγαροι ἃ μὲν ἄνωθεν οἰστοὺς βάλλοντας, κατεναντίον δὲ σταδαίαν ουσαν τὴν μάχην, εἰς φυγὴν ἐτράποντο. Καὶ τὸ βασιλικὸν ἐφείπετο στράτευμα, καὶ πολλοὺς σπάθῃ ἔργον ἐποίησαν. Οἱ δὲ λοιποὶ τὴν βασιλέως ἐφοβοῦντο τοῖς Βουλγάροις ἀπήγγειλαν, οἳ καὶ διαταραχθέντες ὡς εἶχον ἔφυγον. Ἐπειδὴ δὲ νὺξ ἦν ἀσέληνος τῇ φυγῇ καὶ δυσχερὴς ὁ τόπος, ἔνιοι μὲν ἔπιπτον τῶν ἵππων, ἕτεροι δ' αὐτοὺς καταπάτουν, ἄλλοι τῶν ἐφεστριδων ἀπεσφενδονοῦντο κατὰ κρημνῶν, ὡς ὀλίγους διασωθῆναι εἰς τὴν Βουλγάρων. Καὶ ὁ Δραγωτᾶς δὲ ἵππων ποσὶν ἅπαν τὸ σῶμα συντέθλαστο, καὶ τριταῖος τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἐξεφύσησεν. Ὁ γοῦν βασιλεὺς τὸ ἄστυ καταλαβὼν ἀσπάσιος ὤφθη.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(24) Est Μελένικος civitas non longe a Thessalonica. Georgius Cedrenus in Basilio Bulgaroctono, qui circa annum 1010 imperavit, dicit imperatorem ἐλθεῖν εἰς τὰ Ζαγόρια, ἔνθα τὸ λίαν ὀχυρώτατον ἵδρυται φρούριον ὁ Μελένικος, *venisse ad Zagori ubi in longe munitissimum castellum nomine Melenicum confugerunt, Bulgari saxo situm ac præcipitiis ac vallibus altissimis undique cinctum.* Ζαγορὰ Mysiæ *Nysia*, ubi Hæmus mons, ut est apud Nicetam. Dousa.

λευσάμενος τὴν ἀρίστην, ὡς εἶχε τάχους, ἅπαν ξυναγηοχὼς τὸ στρατόπεδον δωδεκαταῖος τὰς Σέρρας πέφθακεν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοσαύτην διανύσας ὁδὸν καὶ τοσοῦτον ἐπαγόμενος στράτευμα, ταῖς κατὰ συτάδην εἰθισμένον μάχαις, ὅπλοις κατάφρακτον καὶ ἵπποις φορταγωγοῖς διοικούμενον καὶ πάσαις ἄλλαις ἀποσκευαῖς συγκροτούμενον καὶ περιφραγνύμενον. Ἐπεὶ δὲ μέχρι Σερρῶν κατηντήκει, αὐτόθι διανυκτερεύσας, ἅμα πρωῒ τὰ στρατεύματα συνταξάμενος καὶ τοὺς πεζαιτέρους καὶ τοξοφόρους ἔμπροσθεν βαίνειν ἐγκελευσάμενος, ἐπείπερ ἐπέπυστο τὴν τοῦ Ῥοπελίου δυσχωρίαν, καθ' ἣν ὁ ποταμὸς Στρυμὼν ῥεῖ δυσὶ συγκλειόμενος ὄρεσιν ὡς μόγις ἅμαξαν διὰ ταύτης ἔρχεσθαι, τοῦ ποταμοῦ στενωτάτην ἀπεργαζομένου τὴν ὁδὸν (κλεισοῦρας τοὺς τοιούτους τόπους ὁ πολὺς κατονομάζει λαός), Βουλγαρικῇ φυλάττεσθαι στρατιᾷ ἱππέων μὲν ὀλίγων [P. 63], πεζῶν δὲ πολλῶν (οἱ γὰρ Βούλγαροι καὶ πύλας ἐν αὐταῖς κατεσκεύασαν μοχλοῖς καὶ κλείθροις ἠσφαλισμένας, ὡς ἅμαχα τούτοις ἐξ ἀμφοτέρων τυγχάνειν, τῆς τε δυσκολίας τοῦ τόπου καὶ τῆς γεγενημένης παρ' αὐτῶν προμηθείας τῆς λοιπῆς ὀχυρώσεως), ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐμεμαθήκει ὁ βασιλεύς, σπουδῇ ἐπὶ τὸν ἐκεῖσε τόπον ἀφίκετο. Εὗρε δὲ τὰ ἐν αὐτῷ καθάπερ ἐπέπυστο. Ἀποκόψας οὖν τῆς τῶν πεζαιτέρων στρατιᾶς ὅσον ἦν εἰκὸς σύνταγμα, ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν Βουλγάρων βαδίζειν εἰς τὸ ὄρος προστέταχεν, ὡς ἂν ἐξ ὑπερδεξίων τοὺς Βουλγάρους βάλλωσιν ἐξ ὑψηλοτέρων τῶν τόπων ἐν τοῖς χθαμαλοῖς ἐκείνους τυγχάνοντας. Οἱ δὲ θᾶττον ἐποίουν τὰ προσταττόμενα· ἦν γὰρ τὸ ὄρος δένδροις μὲν συνηρεφὲς, βάσιμον δὲ ποσὶ πεζαιτέρων. Ἱππεῦσι δὲ κατενθὺ τῶν πυλῶν τὴν μάχην ποιεῖν ἐκέλευσεν. Ἐπεί γοῦν κατεῖδον οἱ Βούλγαροι ἄνωθεν μὲν ἐκ τῶν βουνῶν ὁϊστοῖς ἑαυτοὺς βαλλομένους, σταδιαίαν τὴν μάχην κεκτημένους κατεναντίον, καὶ ἐν στενῷ κομιδῇ τὰ καθ' αὐτοὺς καθορῶντες εἰς φυγὴν ἐτράποντο, καὶ τὸ βασιλικὸν αὐτοῖς ἐφείπετο στράτευμα. Πολλοὺς νῦν ἐκεῖθεν σπάθης ἔργον πεποίηνται. Οἱ δὲ ἄλλοι μέχρι καὶ τῶν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων διασωθέντες ἀπέδρασαν, καὶ τὰ περὶ τοῦ βασιλέως τούτοις ἀπήγγειλαν, καί ὅσα δὴ ἐπεπόνθεισαν. Οἱ δὲ τῷ ἀθρόῳ διαταραχθέντες τῆς ἀκοῆς, καὶ ὡς αἴφνης αὐτοῖς ἐπεισπέπτωκε τὰ δεινὰ, ἕκαστος, ὡς εἶχεν, ἵππου τοῦ ἐφευρεθέντος αὐτῷ σχεδὸν ἐπιβὰς, φεύγειν ὥρμησαν. Ἐπεί δὲ καὶ νὺξ ὑπῆρχεν ἀσέληνος καθ' ἣν ἡ φυγὴ, καὶ δυσχερὴς ὁ τόπος καὶ τὰ τῶν ὁδῶν δυσδιάγνωστα, ἔπιπτον μὲν ἐξ ἵππων ἔνιοι, ἕτεροι δὲ αὐτοὺς κατεπάτουν καὶ ἔφθειραν, καὶ ἄλλοι μὲν τῶν ἐφεστρίδων ἀπεσφενδονοῦντο κατὰ κρημνῶν ἄλλοι δὲ ἄλλως τέλος δύστηνον ἀπελάμβανον, ὡς ὀλίγους ἐξ αὐτῶν διασωθέντας ἐς τὴν Βουλγάρων χωρῆσαι. Τότε δὴ καὶ προϊστάμενος αὐτῶν Δραγωτᾶς ὁ πρεξάρχων τῆς ἀπιστίας ἵππων ποσὶν ἅπαν τὸ σῶμα συντέθλασται, καὶ τριταῖος τὴν αὐτου ψυχὴν ἐξεφύσησεν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τῆς νυκτὸς ἐκείνης τὸ ἄστυ καταλαβὼν τοῖς ἐκεῖσε φυλάττουσι ξυνωμίλησε, κἀκεῖνοι ἀσπασίως τε τὸν αὐτοκράτορα ὑπεδέξαντο καὶ κρότοις ἐπήνουν καὶ εὐφήμοις λόγοις ἐκύδαινον καὶ ἀετὸν ταχὺν κατωνόμοζον.

A emensus, tantoque exercitu stataria sueto pugna, armis circumquaque munito, equis onerariis proviso, omni alio apparatu atque ornatu visendo firmato obvallatoque instructus, Serras advenit ; atque ibi cum pernoctasset, postero die summo mane recensitis copiis pedites ac sagitttarios præire jussit, cum aceepisset difficilem Ropelii transitum, per quem flumen Strymo duobus occlusus montibus præterfluit, adeo ut vix per viam currus præterire, flumine transitum quam angustissimum efficiente, ideoque, locum Clisuras vulgus appellavit, a Bulgaro milite, equitibus **123** quidem haud multis, peditibus plurimis, custodiri. Bulgari enim palis lorisque præmunitas fores in illis aperuerant, ut expugnari quidem et difficultate loci et per ipsos ex arte reliB qua munitione absoluta minime posset. Hoc ita se habere ubi rescivit imperator, iter ad locum acceleravit, et rem veram esse quam audiverat comperit. Expeditam itaque exercitu, quæ sufficere videbatur, cohortem separatam supra Bulgarorum capita montem ascendere præcepit, ut a superioribus ac opportunioribus locis Bulgaros in humilioribus repentes ferirent. Dicto citius audiunt : namque mons ille frequentibus arboribus consitus viam peditibus sternebat. Equitibus adversum portas pugnam conserere mandat. Verum ubi Bulgari ex collium eminentiori facie spicula mitti atque stataria pugna ex adverso urgeri sese deprehendunt, resque suas in extrema fortuna collocatas conspiciunt, in fugam se dedunt. Imperatoriæ cohortes insecutæ quampluriC mos contrucidarunt. Reliqui cursu in tentoriis Bulgaricis saluti consulere, imperatoris res gestas et quæ ipsi passi fuissent enuntiare. Qui improviso nuntio et repentinis calamitatibus conturbati, uti poterat quilibet, in oblatum sibi equum conscendens fugit ; et cum fugæ tempore luna sileret, locus difficilis, nec viæ essent in promptu, **124** alii equis decidere, alii eos pedibus conculcatos interimere, alii e sagis per præcipitia ejaculari, alii alio malo vitam misere amittere, adeo ux illis pauci incolumes ad Bulgaros regressi fuerint. Per id etiam tempus Dragotas Bulgarorum ductor, defectionis auctor, equorum pedibus corpus totum dilaceratus tertio die leto malo emoritur. Imperator ea nocte in oppidum appellens custodes alloquitur, qui eum libentissime excipere, dein plausu et acclamationibus ingenique præD conio consalutare et celerem aquilam compellare.

νθ'. Τὰ ἐκεῖσε[16] οὖν, ὡς ἦν εἰκος, οἰκονομήσας ὁ

59. Rebus itaque, uti par erat, dispositis impera-

[16] D : Καὶ ἀπάρας ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλονίκην ἀφίκετο. Κἀκεῖθεν τὸν Βαρδάριον διαπεράσας καὶ τὰ Βοδηνὰ παρα μείψας νόσημα ἰδριαὸν. Διακαρτερήσας δ' ἐκεῖθεν μικρὸν περὶ τὸν Πρίλαπον ὥρμησεν. Ἐκεῖθεν εἰς Βιλεσὸν ἐχώρει, καὶ ἅμα ᾧ φθάσαι ἐκεῖσε οἱ φύλακες τούτου ὅρκους λαβόντες ἐξῆς

tor, nec non eorum qui defecerant uxoribus ac filiis oppido in exsilium missis, et universa eorum supellectile fisco addicta, Melenico dicedens Thessalonicam advehitur. Inde Bardarium transiens atque Bodena trajiciens castra collocat, quando **125** et morbo hedrico laboravit. Morbus hic per milites etiam divagatus est. Ibi itaque tantum ut malo mederetur cunctatus Prilapum petiit, ubi decenter rebus constructis, machinis comparatis, tormentisque quas helepoles vocant cum vehiculis circumlatis Belesum adproperat, ut oppidum obsidione ex hostium manibus ereptum sibi vindicaret. Illi vel sola imperatoris irruptione attoniti, cum neque tormentorum applicationem sustinuissent, de pace pactiones faciunt, ut scilicet nulla eis inferretur noxa, sed cum armis et supellectile ipsis exitus pateret liber civitatis. Pactis sacramento ab imperatore confirmatis Beleso egrediuntur. Quos ubi conspexit plures numero, cum quingenti numerarentur, ingenti corpore conspicuos formaque egregios facti eum cœperat pœnitere, quando tot ac tales in inimicorum se protruderent loca, Romanis hostes futuri. Sed jurejurando obstrictus libertatem quam promiserat, concessit. Inde cum toto exercitu exiens per Neustapolim iter arripit, loca arida et habitationum vacua et multitudini copiarum impervia. Exercitus itaque panis inopia per plures dies laboravit, et major equorum pars per duos dies aquam non degustaverat. Nos Strumitzæ oppidum prætergressi et per Melenici loca gradientes rursus Serras devenimus, ubi litteris **126** ex Oriente acceptis ab amico magno domestico Muzalone datis, quibus certior imperator redditur a Tachariis Musulmanos perturbari, omni festinatione properans diurna itinera longioria habere, ast ubi ad Hebrum, quem plebeius sermo Maritzam nuncupat, ventum est, res in Oriente non ita geri percipiens, celeritatem itineris moratus tardius ac per otium intendere, et imperatoribus solitas mansiones conficere. Recta vero e via ad orientem deflectens Didymotœchum indeque Adrianopolim transfertur. Verum castella et oppida ab hostibus occupata, duobus exceptis, omnia imperator recuperarat, quorum alterum valde exiguum in collibus Achridæ situm, Patmon nomine, nullo deinceps negotio a Philantropeno Alexio Duca, in custodiam Achridanæ regionis ab imperatore relicto, expugnatum est; alterum Tzepæna firmissime septum munitumque in ipso maximorum montium Hæmi Rhodopesque, inter quos Hebrus fluvius præterfluit, con-

A βασιλεὺς, καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἀπιστησάντων ἐξορίσας τοῦ ἄστεως, πάντα δὲ τὰ αὐτῶν χρήματα δημοσιευθῆναι κελεύσας, ἀπάρας τοῦ Μελενίκου ἐς τὴν Θεσσαλονίκην ἀφίκετο, κἀκεῖθεν τὸν Βαρδάριον διαπεράσας καὶ τὰ Βοδηνὰ παραμείψας ὀλίγον ἐκεῖσε τὰς σκηνὰς ἔπηξεν. Ἐνόσησε δὲ νόσημα ἑδρικόν· τοῦτο δὲ καὶ ἐπιδήμιον τοῖς ἐκεῖσε στρατεύμασιν ἐγεγόνει. Διακαρτερήσας οὖν ἐκεῖσε μικρὸν ὅσον ῥαίσαι τὴν νόσον, [P. 64] ἐπὶ τὸν Πρίλαπον ὥρμησεν. Ἐκεῖσε οὖν προσηκόντως συσκευασάμενος καὶ μηχανήματα προσλαβόμενος, καὶ ἁμάξαις τὰς ἑλεπόλεις συγκομισάμενος, ἐς τὸν Βελεσὸν ἐχώρει πολιορκῆσαι καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν χειρὸς ἐξελεῖν. Οἱ δὲ καὶ μόνον τῇ τοῦ βασιλέως ἐφόῳ καταβροντηθέντες καὶ μηδὲ ἀναμείναντες ἀναστῆ-
B ναι μηχάνημα, εἰς συνθήκας ἐλθόντες ἐφ' ᾧ μηδέν τι παθεῖν δεινὸν, αὐτοῖς δὲ ὅπλοις καὶ πράγμασιν τοῦ ἄστεως ἐξελθεῖν, τοὺς ὅρκους πρὸς τοῦ βασιλέως λαβόντες ἐξήεσαν τοῦ φρουρίου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπείπερ αὐτοὺς ἐθεάσατο παμπόλλους μὲν τὸν ἀριθμὸν (εἰς γὰρ πεντακοσίους ἠρίθμηντο), εὐμεγέθη δὲ κεκτημένους τὰ σώματα καὶ ἀγαθοὺς τὰς μορφὰς, ἐπὶ τῇ πράξει μεταμεμέληται, εἰ τοσούτους καὶ τοιούτους ἐάσει πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀφικέσθαι καὶ ἐναντίους γενέσθαι Ῥωμαίοις. Ὑπὸ δὲ τῶν ὅρκων ἀναγκασθεὶς ἀπέλυσε σφᾶς αὐτοὺς τὴν ἐλευθέριαν. Ἐκεῖθεν οὖν μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ὁρήσας διὰ τῆς Νευσταπόλεως τὴν πορείαν ἐποιεῖτο. Ἄνυδρος δέ ἐστιν ὁ τόπος καὶ ἄνοικος καὶ πλήθει στρατευμάτων
C δυσβάδιστος. Ἄρτου γοῦν ἐν ἐνδείᾳ ἐν οὐ μετρίαις ἡμέραις διῆγεν ἡ στρατιὰ, καὶ δυσὶν ἡμέραις οἱ πλείους τῶν ἵππων ὑπῆρξαν ἄγευστοι ὕδατος. Τὸ γοῦν τῆς Στρουμμίτζης παραμείψαντες ἄστυ, καὶ διὰ τῶν τοῦ Μελενίκου χώρων βαδίσαντες, ἐς τὰς Σέῤῥας καὶ αὖθις ἀπηειμεν. Ἔνθα καὶ γραφὰς ὁ αὐτοκράτωρ δεξάμενος ἐκ τῶν τῆς ἀνατολῆς μερῶν πρὸς τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῦ πεμφθείσας μεγάλου δομεστίκου τοῦ Μουζάλωνος, ὡς τὰ τῶν Μουσουλμάνων πρὸς τῶν Ταχαρίων κυμαίνεται, ἐπέτεινε τὴν ὁδὸν καὶ μακροτέρας τὰς ἡμερησίους ἐποιεῖτο πορείας. Ἐπεὶ δὲ τὸν Ἕβρον ἐπεφθάκει, ὃν καὶ Μαρίτζαν χυδαῖος κατονομάζει λαὸς, καὶ μὴ οὕτως ἔχειν τὰ ἐν τῇ ἕῳ μεμαθηκὼς πράγματα, τῆς ταχυτῆτος ἀνιεὶς σχολαιό-
D τερον ἐπορεύετο καὶ τοὺς συνήθεις βασιλικοὺς ἐποιεῖτο σταθμούς. Παρακλίνας δὲ τῆς πρὸς ἕω κατ' εὐθεῖαν ἐς τὸ Διδυμοτοιχον ἀφίκετο, κἀκεῖθεν ἐς τὴν Ἀδριανοῦ. Καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐναπολέλειπτο τῶν παρὰ τῶν Βουλγάρων κατασχεθέντων φρουρίων καὶ ἄστεων, πάντα ὁ βασιλεὺς ἐχειρώσατο, πλὴν δυοῖν, ἑνὸς μὲν φρουρίου πάνυ σμικροτάτου ἐν τοῖς βουνοῖς κειμέ-

σαν. Κἀκεῖθεν διὰ τῆν Νευσταπόλεως τὴν πορείαν ἐποιεῖτον. Τὸ γοῦν τῆς Στρουμίτζης παραμείψαντες αστυ ἐς Σέῤῥας ἀπήεσαν, οὗ καὶ γραφὰς ἐδέξατο ὁ βασιλεὺς πρὸς τοῦ Μουζάλωνος, ὡς τὰ τῶν Ταχαρίων αὖθις κυμαίνεται. Απάρας ἐκεῖθεν εἰς Ἀδριανοῦ μολεῖ. Καὶ ἐπεὶ μηδὲν τῶν περὶ Βουλγάρων κρατηθέντων ἐναπολειπτο, πάρεξ φρουρίων σμικροτάτων Ἀχριδοῦ καὶ Πάτμου καλουμένων, ἃ καὶ εὐχερῶς πάνυ ὁ Φιλανθρωπηνὸς εἷλεν Ἀλέξιος, καὶ ἄστεως αλλου Τζεπαίνης, μᾶλλον ἐδυσφόρει ὁ βασιλεύς. Διὸ καὶ τῆς Ἀδριανου ἀπάρας κατὰ Τζεπαίνης χωρεῖ. Καὶ χειμὼν μέγας γέγονεν, χιόνι τε πολλῇ τῆς γῆς ἐπηλυγάσας τὸ πρόσωπον κατὰ τόπον ὃν Μακρολιβάδα φασὶ σκηνοῦτι τῷ βασιλεῖ. Ἐκεῖθεν δ' ἄρας ἐς Στενίμαχον ἵκετο, καὶ κατευθὺ Τζεπαίνης ἐχώρει, καὶ περὶ Βατκούνιον. Καὶ ἀπεστάλκει κατοπτεῦσαι τὸν τοπον, εἰ εὐχερεστέραν τὴν εἰς αὐτὸν πορείαν σχοίη. Τέως ἦ κεν ἐκεῖσε, καὶ ἰδὼν τὸ φρούριον δυσάλωτον καὶ τὸν χειμῶνα βαρυν, τὴν μεν στρατιὰν ἐς τὸ πεδίον ἀνῆκεν, μονος δὲ μετὰ τριῶν οὐράγει.

νου τῆς Ἀχριδοῦ καὶ καλουμένου Πάτμον, ὃ καὶ εὐχερῶς πάνυ ὁ Φιλανθρωπηνὸς Ἀλέξιος εἶλεν ὁ Δούκας, καταλειφθεὶς πρὸς τοῦ βασιλέως εἰς φυλακὴν τῶν ἐν Ἀχριδῷ, καὶ ἄστεως ἄλλου Τζεπαίνης ὠνομασμένου, λίαν τυγχάνοντος ἐχυροῦ καὶ περὶ τὴν ξυμβολὴν τελοῦντος τῶν δύο μεγίστων ὀρῶν, τοῦ τε Αἵμου καὶ τῆς Ῥοδόπης, καθ' ὧν μέσον ὁ Ἕβρος ῥεῖ ποταμός, ἐν δεινῷ μὲν ἐποιεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ ὅτι μὴ καὶ αὐτῶν ὡς τῶν ἑτέρων ἐκράτησεν, ἀλλ' ἔτι τῆς χειρὸς αὐτοῦ [P. 65] κρείττω φανέντα ἔξω τυγχάνουσιν, μάλιστα δὲ ὑπὲρ τῆς Τζεπαίνης ἐδυσφόρει τὰ μέγιστα. Ἔσπευσε μὲν οὖν καὶ κατὰ ταύτης στρατεῦσαι καὶ ὡς εἶχεν ἰσχύος ἀποπειρᾶσθαι. Ἡ μὲν οὖν ὥρα τοῦ θέρους ἤδη παρῆκει, καὶ τὸ μετόπωρον ἐγγὺς ἦν καὶ τοῦτο παρεθεώρει. Ὁ δὲ μηδέν τι τοῦ καιροῦ φροντίσας, μηδὲ τὸ τοῦ χειμῶνος δυσωπήσας δριμὺ (ἑνὸς γὰρ καὶ μόνου τοῦ τὸ οἰκεῖον ἀποπλῆσαι βούλημα ἐστοχάζετο), τὴν στρατιὰν πᾶσαν ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ κινήσας, ἁμάξας τε παμπόλλας συλλεγῆναι προστάξας ἀπὸ πανταχόθεν τῆς τῶν Μακεδόνων χώρας, τὰς μὲν ἐπὶ τῷ τὰ μηχανήματα καὶ τὰς ἑλεπόλεις φέρειν, τὰς δὲ ἐπὶ τῷ διακομίζειν τὰ ζωαρκῆ τοῦ στρατεύματος, καὶ συναθροισθῆναι κελεύσας πληθὺν πεζῶν ἀνδρῶν τοξοτῶν καὶ κορυνοφόρων οὐκ εὐαρίθμητον, ἐπεὶ πάντα καλῶς αὐτῷ καὶ ὡς ἔδοξε κατηρτίσατο, τῆς Ἀδριανοῦ ἀπόρας κατὰ τῆς Τζεπαίνης ἐχώρει. Τέτταρας δὲ σταθμοὺς παρήμειψεν ὁ στρατός, καὶ κατὰ τὸν τόπον ὃν Μακρολιβάδα κατονομάζουσιν ἐτητύμως πρὸς τὸ σχῆμα τὴν κλῆσιν οἱ πρώτως ἰδόντες θέμενοι, δεινὸς συμπίπτει σφίσι χειμών. Ἐξ ἑσπέρας οὖν ἀρξάμενος, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν σφοδρότητα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ ἀνέμου προσεπιτείνας τὸ βίαιον πολλῇ τε χιόνι τῆς γῆς ἐπηλυγάσας τὴν ἐπιφάνειαν, ἕωθεν τῷ βασιλεῖ πολλὴν προὐξένησε τὴν δυσχέρειαν. Ὅ τε γὰρ τόπος ἄοικος ἦν, καὶ ἐγγύτερον ἐτύγχανον οἱ πολέμιοι, καὶ ἡ προσδοκωμένη σπάνις τῶν ἀναγκαίων οὐχ ἧττον τὴν ψυχὴν ἐπίεζε· τοῦτο γὰρ καὶ μᾶλλον δεινότερον καθέστηκεν ἐν στρατεύμασιν. Ἐς τοσαύτην γοῦν τὴν δυσφορίαν συνελᾶθεὶς τοὺς ἡγεμόνας συνηθροίκειτῶν στρατευμάτων, οὐ τῶν Ῥωμαϊκῶν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἐξ ἐθνους Λατίνων τε καὶ Σκυθῶν, καὶ τούτους τί δεῖ ποιεῖν ἠρωτήκει. Πάντες γοῦν σχεδὸν ἐβουλεύσαντο ἐς τὴν Ἀδριανοῦ τὴν ὑποστροφὴν ποίησασθαι. Ὁ δὲ τὴν μὲν βουλὴν αὐτῶν οὐκ ἀπέπεμψεν, ἀλλὰ πρὸς αὐτοὺς εἰρήκει ὡς « Ὑμεῖς μὲν ὅπερ κρεῖττον καὶ συμφέρον ἔδοξε καλῶς ἐβουλεύσασθε· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἕτερόν τι σὺν Θεῷ νοήσαιμι, οὐκ ἂν δέξησθε τοῦτο ὡς ἀπὸ δεσπότου νουνεχοῦς εἰρημένον καὶ ὑμῶν ὡς δέον προνοουμένου ; » Ξυνέφησαν ἅπαντες, ὡς « Ὅπερ ἂν τῷ σῷ δόξειε κράτει, στερκτὸν αὐτὸ καὶ ἀσπαστὸν λογισαίμεθα. » Τούτους μὲν οὖν πάντας ἀπέλυσεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς σφετέρας ἀπέναι σκηνὰς ἐφ' ᾧ καὶ τροφὴ διὰ τὸν χειμῶνα χρήσασθαι, αὐτὸς δὲ εἰς τὸν αὐτοῦ κοιτῶνα εἰσιὼν μετὰ τῶν περί αὐτον ἐβουλεύετο τί μᾶλλον χρὴ ποιεῖν. Τινὲς μὲν τὴν τῶν ἔξωθεν βουλευσαμένων βουλὴν εἰς ἔργον ἐβούλοντο θεῖναι, ἕτεροι δὲ οἷς καὶ τὸ κρεῖττον διανοηθῆναι τῷ βασιλεῖ διακέ-

cursu. Imperator, quod non horum, sicuti cæterorum, potitus fuisset, quæ, uti potiora, subdi nequiverant, ægre angi, sed Tzepæna potissimum exagitari atque animo discruciari. Quare in eam expeditionem maturavit, viresque voluit experiri suas, si quid proficerent. Elapsa jam æstate, extremi sub casum autumni, neque tempestatis **127** neque hiberni temporis asperitate deterritus (id enim sibi tantum, rem suo modo et more facere, proposuerat), motis Adrianopoli cohortibus universis vehicula pleraque ex Macedonum regione hæc ad machinas et arietes transportandos, illa ad militiæ idonea victuique necessaria devehenda, undique cogi jubet. Dein peditum, sagittariorum, clavigerorum innumera multitudine conducta, cum opportunissime parata esse omnia æstimasset, Adrianopoli discedens Tzepænam ferebatur. Mansiones quatuor miles emensus in locum, cui ex forma ab hominibus, qui primum conspexerant, apposite nomen Macrolibada inditum fuit, advehitur. Ibi fœda tempestas cœlo dejecta, quæ a vespere coorta per totam noctem frigoris vim et ventorum procellas intense continuans, multaque nive terræ faciem inasperans, mane imperatori atrox negotium facessit. Locus enim erat habitatorum vacuus ; hostes instabant proximi, et de qua timebat, necessariorum inopia, quod in exercitu omnium pessimum accidit, non minimum animum excruciabat. Tantis difficultatibus conflictatus copiarum, non Romanorum modo, sed ex aliis gentibus Latinorum ac Scytharum duces advocat, deque agendis consulit. Omnes fere in id convenerunt ut Adrianopolim remearent. Imperator haud spreta eorum sententia infert : « Vos quidem quod et melius utiliusque fore judicastis, recte **128** probeque consuluistis. Verum si quippiam etiam ipse, Deo auspice, excogitarim, an non illud, veluti a prudente domino, eoque qui de vobis, uti addecet, providet, prolatum æquo animo accipietis ? » Omnes acclamarant : « Quidquid fuerit majestati tuæ visum, acceptum et universis complacitum erit » Sic eos ad propria tentoria, ut corpus cibo propter hiemem reficerent, mandat : ipse in cubiculum suum introiens, cum iis qui circa eum aderant quid facto opus esset consulere. Quidam consilium, quod foris dederant, opere præstandum esse contendere ; alii, quorum meliora judicia censuerat imperator, adversari : « Iter enim, » aiebant, « retro nos ad Adrianopolim ducens exæquat illud quod ante ad Stenimachi oppidum fert, et quemadmodum ibi necessariorum copia, sic et Stenimachi affluit. Ubi ita egerimus neque timore, quem ex hostibus conceperimus, neque tempestatis asperitate retro cogi judicabimur. » Dictum approbaverat imperator. Et cum acris hiems mitesceret nivisque impetus stetisset, postero die receptui signum dari jussit. Inde copiarum cohortes desumens Stenimachum contendit, et cum ibidem exercitum exsaturasset, recta Tzepænam iter dirigit, pervenitque tandem

in oppidum Vatcunium, quod per plures dies maximo exercitui abunde effuseque posset alimenta suppeditare. Ex eo patruum suum Manuelem Lascarim, **129** qui monachis nomine dato nomen sibi Maximi assumpserat, et Allagii præfectum Constantinum Margaritem locum invisere misit, referreque si quis ad eum aditus militi facilis pateret. Isti oculati, omnibus loci partibus perpensis, ascensum facilem esse nuntiant, et maxime Constantinus Margarites, licet alii, qui loca optime noverant, contradicerent, Illius sermonibus fretus imperator cum universo exercitu ascensum tentat. Locus erat præruptus et ascensu arduus : glacies per universam viam conglomerata et levitate lubrica gressui properanti obstabat ; spissæ arbores ac foliis densæ culmen occuparant. Cohortes tota ea nocte focis accensis calefieri : plerorumque enim famuli cum attegiis dominos comperire non poterant. Omnesque parum abfuit quin fletum indesinentem et absque mœstitudiue flerent : nam fumus e rogis densitate arborum interceptus, cum in aere liber evagari nequiret, infra referebatur, oculosque ad extorsionem usque lacrymarum lædebat. Hoc ipsum imperator quoque expertus est. Verum, ut nox præteriit et dies cœpit, oppidum obsideri haud facile posse cognoscens, militem in planitiem descendere jussit. Illi descenderunt. Imperator custos post eos cum exigua militum, quibus corporis custodia demandata erat, eorumqne juvenum, manu remanserat ; dein et ipse, quemadmodum et reliqui, pedes (neque enim erat equo insidentem per collis prærupta iter agere) in campum devenit.

κριται, τοὐναντίον εἰρήκασιν. Ἔφησαν καὶ γὰρ, α Ὅση μὲν ἡμῖν ὁδός ἐστιν ὄπισθεν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ, τοσαύτη [P. 66] καὶ ἔμπροσθεν εἰς τὸ τοῦ Στενιμάχου ἄστυ καθέστηκε · καὶ ὥσπερ ἐκεῖ τῶν χρειωδῶν εὐμοιρῆσαι ἔχομεν, οὕτω δὴ καὶ εἰς τὸν Στενίμαχον. Οὕτω πράξαντες οὐ δόξαιμεν τοῖς πολεμίοις εἰς δειλίαν · τῇ πρὸς αὐτοὺς οὔτε μὲν τῇ τοῦ χειμῶνος δυσχερείᾳ τὴν ὑποστροφὴν ποιήσασθαι. » Ἀριστὸν γοῦν ἔδοξε τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐπί τῆς ἀριμύτητος καὶ ὁ χειμὼν ἔληγε καὶ ἡ τῆς χιόνος ἔστη φορά, τὴν ἐπιοῦσαν τὸ ἀνακλητικὸν ἠχῆσαι προσέταξεν. Ἐκεῖθεν οὖν τὰς συντάξεις τῶν στρατευμάτων λαβὼν ἀπῆει εἰς τὸν Στενίμαχον. Κἀντεῦθεν οὖν τὸ σύμπαν ἐνσιτίσασθαι κελεύσας στράτευμα κατευθὺ τῆς Τζεπαίνης ἐχώρει. Κατηντήκει γοῦν ἐς πόλιν ἐπικεκλημένην Βατκούνιον, ἱκανὰς ἡμέρας μεγίστῃ ἐξαρκέσαι δυναμένην εἰς ζωάρκειαν στρατιᾷ. Ἐκεῖθεν οὖν ὑπεστάλκει τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαρι Μανουήλ, μοναχὸν ὄντα καὶ Μάξιμον ὀνομαζόμενον, καὶ τὸν τοῦ ἀλλαγίου αὐτοῦ ἄρχοντα τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντῖνον, κατοπτεῦσαι τὸν τόπον, καὶ ἐ εὐχερεστέραν τὴν πρὸς αὐτὸν πορείαν σχοίη τὸ στράτευμα. Οἱ δὲ ἀπιόντες καὶ τὰ περὶ τὸν τόπον κατασκοπήσαντες εὐχερῆ τυγχάνειν τὴν ἄνοδον τῷ βασιλεῖ κατήγγελλον, καὶ μάλιστα ὁ Μαργαρίτης Κωνσταντῖνος, καίτοι γε πολλῶν τῶν εἰδότων ἀντιλεγόντων. Τοῖς γοῦν τούτου λόγοις πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ἀνῄει. Καί ἦν μὲν πάντη ἀνάντην ὁ χῶρος τὴν ἄνοδον, καὶ παγετὸς τὴν ὁδὸν πᾶσαν πολύτερός τε καὶ λεῖος βαδίσαι δυσχερεστέραν ἐποίει, συνηρεφῆ τε καὶ λάσια δένδρα περὶ τὴν ἀκρώρειαν. ἦν. Ἡ μὲν οὖν στρατιὰ τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην πυρκαϊὰς ἀναψαντες ἐθερμαίνοντο · ἠδυνήθησαν τούς σφῶν κυρίους εὑρεῖν. Ἅλλως δὲ τῶν γὰρ πλειόνων οἱ ὑπηρέται μετὰ τῶν σκηνῶν αὐτῶν οὐκ μικροῦ δεῖν κλαυθμὸν ἄπαυστον, εἰ καὶ ἄλυπον · ὁ γὰρ ἐκ τῶν πυρκαϊῶν καπνὸς ὑπὸ τῆς τῶν δένδρων πυκνότητος συνεχόμενος, καὶ διέξοδον εἰς ἐλεύθερον ἀέρα μὴ εὑρίσκειν δυνάμενος, κάτω ὑπενοστει καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄκρον ἔδακνε καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπιέζειν κατηνάγκαξε δάκρυον. Τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεπόνθει Ὡς δὲ ἡ νὺξ παρῆκε καὶ ἡμέρα ἐπέλαμψεν, ἀνεπιχείρητον εἰς πολιορκίαν εἶναι τὸ ἄστυ γνωρίσας κατιέναι προσετετάχει ἐπὶ πεδίον τὴν στρατιάν. Καὶ οἱ μὲν ἀπῆεσαν, ὁ δὲ φύλαξ ὄπισθεν μετὰ μετρίων ἐναπελείφθη στρατιωτῶν, καὶ τούτων πριαυτῶν τε καὶ νεωτέρων. Κατόπισθεν δὲ καὶ αὐτὸς κατῄει πεζός, ὡς καὶ οἱ λοιποί· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἱππότῃ βαδίσαι περι τὸ κάταντες τοῦ βουνοῦ.

60. **130** Ibique per duos dies cunctatus et Batcunium depopulatus, rursus Adrianopolim indeque Didymotœchum repetit. Ubi exercitus ductores eligit

ξ Ἐκεῖσε γοῦν [47] ἡμέρας διανύσας δύο, καὶ λείαν τὴν κώμην πεποιηκὼς τὸ Βατκούνιον (25), ἐς τὴν Ἀδριανοῦ καὶ αὖθις ὑπίστρεψε, κἀκεῖθεν εἰς τὸ

[47] D : Ἐκεῖ δὲ δύο ἀνύσας ἡμέρας, καὶ λείαν τὴν πόλιν πεποιηκὼς τὸ Βατκούνιον, ἐς Ἀδριανοῦ ἦκεν, κἀκεῖθεν εἰς Διδυμότειχον. Καὶ διαπραιωθεὶς τον Ἑλλήσποντον. περὶ τὴν Λάμψακον σκηνοῖ, καὶ Γεώργιον τὸν Μουζάλωνα πρωτοσεβαστὸν καὶ πρωτοβεστιάριον (26) καὶ μέγαν στρατοπεδάρχην (26*) ποιεῖ, τὸν δὲ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀνδρόνικον, μέγαν δομέστικον τὸν δὲ Ἄγγελον Ἰωάννην πρωτοστρατόρα, πρωτοβεστιαρίτην (27) δὲ τὸν Καρυανίτην πεποίηκεν. Αὐτοῦ δὲ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ γώτων διαβιβάσας εἰσήει τὸ Νύμφαιον.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(25) Βατκούνιον. Nicetas Βακτούνιον scribit Dousa.

(26) Πρωτοσέβαστον καὶ πρωτοβεστιάριον. De his dignitatibus consulendum esse Glossarium Meursii supra monuimus. Dousa.

(26) Μέγαν στρατοπεδάρχην. Quantæ dignitatis fuerit *magnus stratopedarcha*, ostendit idem Meursius in exactissimo opere. Item quis *magnus domesticus* et *protostrator*, quæ officii nomina mox subsequuntur, nullibi melius quam ibi disces. Dousa.

(27) Πρωτοβεστιαρίτην. Differebant dignitate et munere ὁ πρωτοβεστιάριος et ὁ πρωτοβεστιαρίτης. Clarum, ecce, ex hoc loco, et adnotatum jam ante ex Codino V. C. Joanni Meursio. Vide Glossarium in βεστιάριον. Dousa.

Διδυμότοιχον. Αὐτόθι γοῦν εἰς ἡγεμόνας τάξας τὸν τε Λασκάριν Μανουὴλ, ὃν καὶ πρωτοσεβαστὸν ἐπωνόμασεν, [P. 67] ἀνθρώπιον ἀφελέστατον, κακῶς εἰδὸς στρατηγεῖν, καὶ τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντῖνον, ὃν προφθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἄνδρα ἄγροικον καὶ ἐξ ἀθροίκων γεγεννημένον, μάζῃ καὶ πιτύροις ἀνατεθραμμένον καὶ λαρυγγίζειν μόνον εἰδότα. Ἐκ Νεοκάστρων δὲ οὗτος ὥρμητο, καὶ ἐτέλει τὰ πρῶτα ἐν τῇ τοῦ θέματος τουτουὶ στρατιᾷ, εἶτα καὶ τζαούσιος γέγονεν, δόξαν δὲ παρασχὼν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ὡς ἐντρεχής ἐστι καὶ ὑπηρετεῖν ἱκανὸς ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐκεῖθεν ἐκβαλὼν τζαούσιον τῆς αὐτοῦ πεποίηκε τάξεως, εἶτα αὐτῷ καὶ τὸ μέγας προσέθετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεόδωρος ἄρχοντα τῆς αὐτοῦ κατωνόμακε τάξεως, οὔπω μέχρις αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον ἔν τινι γεγονός. Ὁ δὲ καὶ τὸ μέγας προσέγραφε τῷ ὀνόματι. Τούτους εἰς φυλακὴν τῆς χώρας εἶασε, καὶ ἑτέρους ἡγεμόνας οὐκ ὀλίγους. Καταλειπει δὲ μετ' αὐτῶν καὶ ἀξιόλογον στράτευμα, προσετετάχει δὲ αὐτοῖς μηδ' ὅλως ἐς μάχην ἐγκαταστῆναι τοῖς πολεμίοις, εἴπερ κατὰ τούτων ὁρμήσαιεν Σκύθας προσλαβόντες εἰς συμμαχίαν· τοῦτο γὰρ ἡ φήμη προὔλεγε. Καὶ εἰς σκύλευσιν δὲ εἰ κινηθεῖεν τῆς χώρας, αὐτοὺς ἀτρεμεῖν, ἔκ τε τοῦ Διδυμοτοίχου τὴν ἀσφάλειαν ἔχοντας (ἐχυρὸν γὰρ τὸ ἄστυ) καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου (μεσον γὰρ σὺτῶν στρατοπεδεύειν τούτους ἐκέλευσεν), εἰ μή που ὀλίγη τις κατὰ τῆς χώρας ἐπεισφρήσειε στρατιά· κατὰ ταύτης γὰρ ποιήσασθαι θαῤῥούντως τὴν ἔφοδον. Οὑτωσὶ γοῦν ταῦτα πάντα καταρτίσας ὁ βασιλεὺς, τὸν Ἑλλήσποντον διαπεραιωθεὶς περὶ τὴν Λάμψακον τὴν σκηνὴν ἔπηξε. Κἀκεῖσε τοὺς αὐτοῦ ὀφφικίους τετιμηκε καὶ ἀξιώμασι, καὶ τὸν μὲν Μουζάλωνα Γεώργιον τὸν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τούτῳ φιλούμενον, ὄντα μέγαν δομέστικον, πρωτοσεβαστόν τε καὶ πρωτοβεστιάριον καὶ μέγαν στρατοπεδάρχην τετίμηκε, τὸν δὲ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀνδρόνικον πρωτοβεστιαρίτην ὄντα μέγαν δομέστικον κατωνόμασε, τὸν δὲ Ἄγγελον Ἰωάννην μέγαν πριμμικήριον τελοῦντα τετίμηκε πρωτοστράτωρα, πρωτοβεστιαρίτην δὲ τὸν Καρυανίτην τετιμηκεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως· διεξῄει δὲ τὰ περὶ τούτων ὁ τῆς ἱστορίας λόγος, ἵνα τα μετὰ ταῦτα σαφέστερον ἀπαγγείλῃ. Ἐν τῇ Λαμψάκῳ γοῦν μικρὸν διὰ ταῦτα προσκαρτερήσας ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ τὰς τοῦ Χριστοῦ πανηγύρεις τῆς τε γέννας καὶ τῶν φώτων ἀποπληρωσας, διὰ μετρίων πάνυ τῶν ἡμερῶν ἐπερθάκει τὸ Νύμφαιον.

A Manuelem Lascarim, quem et protosebastum cognominavit, homuncionem ineptissimum militiæque inexpertum, et Constantinum Margaritem, cujus supra meminimus, rudem ac silvestrem virum et ex silvestribus prognatum, hordeaceo furfuraceoque pane enutritum, verbaque solum gula præclusa male enuntiantem ac distorquentem. Is ex Neocastris originem duxerat, et in eo themate primum militiæ operam navavit; dein tzausius factus est. Deinceps imperatori Joanni acer et ministrandi in aula peropportunus judicatus, qui eum inde amotum cohortis suæ tzausium præfecit, et Magnum ipsi postea apposuit. Ac imperator Theodorus suæ cohortis B archontem, ad illa usque tempora nemini concessum, appellavit. Ille nomini Magnum præscribebat. His aliisque multis ducibus custodiam regionis tradidit, et militem rei supparem assignavit, illis conditionibus, ne ipsi hostium pugnam, si cum Scythis illi auxiliariis (id namque fama prævulgatum fuerat) in eos impetum facerent adverso Marte sustinerent. Quod si illi regionem direptum ivissent, **131** ipsi Didymotœchi præsidio firmissimo fulti quiescerent: oppidum enim flumine quoque Hebro munitum erat. Eosdem inter ea loca castra ponere præceperat, ni exiguus admodum miles in regionem irrumperet: tum enim fidenter arma moC verent. His præscriptis imperator Hellespontum transfretans apud Lampsacum tentorium figit, ubi suos officiis ac dignitatibus auxit. Georgium Muzalonem, tantopere sibi ante alios dilectum, tunc magnum domesticum, protosebasti et protovestiarii magnique stratopedarchæ munere decoravit; fratrem illius Andronicum protovestiaritem magni domestici, Joannem Angelum magnum primicerium protostratoris Caryanitem protovestiaritæ titulo insignivit. Et hæc ita fuere. Oratio porro res eorum digerit ut futura magis dilucide enuntiet Lampsaci paucis tempestatibus imperator commoratus, et Christi diebus solemnibus natalitis ac luminibus celebratis, post non multos dies Nymphæum ingreditur, ibique hibernat.

ξα'. Ἐκεῖσε γοῦν [48] παραχειμάσας, ἐπεὶ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, πολλὴν συλλεξάμενος στρατιὰν (28), — οὐ

D 61. Sed vere jam appetente exercitu ingenti conflato, neque enim eos tantum qui inter milites

[48] D: Ἔαρος δ' ἐπιόντος κατευθὺ τῆς δυσμῆς ἐχώρει, ἐλπίζων τοὺς περὶ τὸ Διδυμότειχον καταλελειμμένους σώους εὑρεῖν. Ἀλλὰ τούτους κακοβουλία ἔσφαλεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων μακρότεροὰ διάγειν τὸν βασιλέα ἐγίνωσκεν, Σκυθικὸν στράτευμα εἰς σφετέραν συμμαχίαν προσκαλεσάμενος κατ- Μακεδονίαν ἐκπέπομφεν· ὡρίθμηντο δὲ περί που τὰς τέσσαρας χιλιάδας, οἱ τὴν Ἀδριανοῦ παραμείψαντες τὰ περὶ τὸν ποταμὸν Ῥηγίνα ἐλπίζοντο καὶ τὰ περὶ τὸ Διδυμότειχον. Οἱ δὲ ἐκεῖσε στρατάρχαι τῶν βασιλικῶν ἐπιλελησμένοι προστάξεων κατὰ τούτων ἐξώρμησαν. Καὶ ἦσαν ὅπλοις κατάφρακτοι, οἱ δὲ Σκύθαι κοῦφοι ὁπλῖται καὶ τοξοις χρώμενοι. Μακρόθεν οὖν οὗτοι βέλεσι Ῥωμαίους ἔβαλλον, καὶ πεζοὺς τοὺς ἱππότας ῥᾳδίως ἐποίουν, καὶ τέλος τρέπουσιν. Ὁ μὲν οὖν Λάσκαρις ταχύτατον ἔχων τὸν ἵππον φυγὰς εἰς Ἀδριανοῦ ᾤχετο, ὁ δὲ Μαργαρίτης ἑάλω, καὶ ἄλλοι πλεῖστοι, οὓς καὶ ἀπεμπόλησαν Βουλγάροις. Ὁ δὲ μαθὼν ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε διὰ τάχους περὶ τὸν τοῦ Βουλγαροφύγου χώραν ἐλθεῖν. Ὡς δ' οἱ Βούλγαροι τὴν βασιλικὴν ἔγνωσαν ἔφοδον, ἔφυγον, ὡς εἶχον ποδῶν. Οἱ πλείους δὲ τούτων περὶ τὰ μέρη Βιζύης ξιφους ἔργον ἐγένοντο. Περὶ τὸν ποταμὸν οὖν Ῥηγίνα τὴν σκηνὴν ἔπηξεν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(28) Πολλὴν συλλεξάμενος στρατιάν. Gregoras, lib. III, p. 56. ALL.

censebantur, sed eos præterea qui nunquam inter militares copias fuerunt asserti, sequi voluit : namque confestim, qui in venationibus **132** capiendis feris, cervis et porcis, nec non accipitrum aucupio imperatoribus inserviebant, universis penitus inter milites conscriptis ingens militum vis exaggerata est. Imperatoris quoque studia animos, ut quid solito cumulatius deferrent concitabant. Hac ratione universas copias conflavit. Et cum Persarum principem Tachariorum molestia liberum legatis missis cognovisset, recta ex Oriente in Occidentem graditur. Namque cum Persarchæ res esse in tuto collocatas et sine discrimine apprehendisset, nihil de suo apud Orientem imperio hostile timebat. Igitur majore quam unquam vel pater illius Joannes vel ipse antea comparasset, exercitu instructo, ad transfretandum Hellespontum Lampsacum proficiscitur, etiam quos Didymotœchi reliquerat incolumes, uti illis mandaverat, offendere, illisque maximum exercitum majorem facere sperans. At illos ducum perversa consilia, prudentiæ et fidelitatis vacua attriverant, quandoquidem Bulgarorum princeps longius **133** abesse imperatorem cognoscens, auxiliariam Scytharum sibi manum adscitam ad bona oppugnanda timoremque Romanis incutiendum in Macedoniæ loca amandat. Eorum numerus non ultra quatuor millia, ut rerum gnari Scythæ referebant, fuit ; nonnulli plures, alii pauciores affirmabant· Scythæ Adrianopolim prætercurrentes, quæ circum flumen cui nomen Regiæ est, et circum Didymotœchum oppida omnia prædis ac rapinis vestabant. Exercitui apud Didymotœchum præfecti, neglectis imperatoriis mandatis arma sumentes in Scythas irruunt. Romani pro more suo gravi armatura præcincti erant, Scythæ levi et sagittarii. Quare de longinquo isti jaculis Romanos incessere, equos sauciare, et gravi casu ex equitibus pedites facere, tandem fugare. Itaque Manuel Lascaris equo velocissimo, quem Chrysopedem dicebat, fuga sese Adrianopolim intrusit. Constantinus Margarites et cum eo plures alii cohortium capita Bulgaris ac Scythis venundata capta sunt. De his certior factus imperator indoluit, maturiusque in Bulgarophygi locum festinavit, et gressum intendens festinationem acceleravit. Sed speculatoribus Scytharum exercitum prope esse denuntiantibus, ubi eos palantes audivit, eo universum exercitum movet, et uno die quadringentas **134** et amplius mansiones permensus est. Attamen eos non incidit ; celere

γὰρ μόνον τοὺς τεταγμένους ὀπαδεῖν προσέταττεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδ' ὅλως ἐν τάξει ποτὲ τελοῦντας τῆς στρατιᾶς. Αὐτίκα γὰρ τοὺς ἐξυπηρετοῦντας τοῖς βασιλεῦσιν ἐν θήραις [ταῖς τῶν θηρῶν ἄγραις] ἔλαφων τε καὶ [P. 68] χοίρων, καὶ τοὺς δι' ἱεράκων θηρεύοντας, πάντας ἁπαξαπλῶς στρατιωτικοῖς συντέταχε τάγμασι. Καὶ ἦν τὸ συνηγμένον πλῆθος πολύ, καὶ ἡ τοῦ κρατοῦντος δὲ ἀρχὴ ἠνάγκαζε τοὺς πλείους τῶν εἰωθότων φέρειν τι περιττότερον. Οὕτω γοῦν πᾶσαν συναγηοχήκει τὴν στρατιάν. Ὡς δὲ καὶ τὸν Περσάρχην (29) μὴ πράγματα ἔχειν παρα τῶν Ταχαρίων πρεσβείαν ἐξαποστείλας ἐμεμαθήκει, κατεσπούδαζε πρὸς τὴν δυσμὴν ἐκ τῆς ἕω ἐχώρει · καλῶς γὰρ ἔχειν τὸν Περσάρχην τῶν ἐκείνου πραγμάτων οἰόμενος καὶ ἀσφαλῶς μένειν, οὐδ' ὅλως περὶ τῇ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἕω ἑδεδίει ἀρχῇ. Τὴν πᾶσαν γοῦν συνηθροικὼς στρατιὰν μείζονα τῶν ποτε παρὰ τε τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλέως καὶ τούτου συνειλεγμένων εἰς τὸ διαπεραιωθῆναι τὸν Ἑλλήσποντον ἀφίκετο εἰς τὴν Λάμψακον, ἐλπίσας καὶ τοὺς κατὰ τὸ Διδυμότοιχον καταλελειμμένους σώους τε εὑρεῖν κατὰ τὰ προστεταγμένα τούτοις καὶ οὐ μικρὰν προσθήκην τῇ ἀμφ' αὐτὸν στρατιᾷ ἐμποιήσασθαι. Τοὺς δὲ κακοβουλία καὶ τὸ παρακοῦσαι τῆς βασιλικῆς κελεύσεως ἔσφηλεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων μακρότερον διάγειν τὸν βασιλέα ἐγίνωσκε, Σκυθικὸν στράτευμα εἰς σφετεραν συμμαχίαν προσκαλεσάμενος κατὰ τῶν τῆν Μακεδονίας χώρων ἐκπέμψει κέρδους τε χάριν καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους τινὸς ἐκφοβήσεως. Ἠρίθμηντο δὲ περί που τὰς τέσσαρας χιλιάδας, ὡς οἱ εἰδότες ἔφασκον Σκύθαι. Τινὲς μὲν οὖν καὶ πλείους, οἱ δὲ καὶ ἐλάττους ἔλεγον. Οἱ μὲν οὖν Σκύθαι τὴν Ἀδριανοῦ παραμείψαντες τὰ περὶ τὸν ποταμὸν οὗ Ῥηγίνα τοὔνομα λείαν ἐποιοῦντο, καὶ τὰ πέριξ τοῦ Διδυμοτοίχου χωρία ἐσκύλευον· Οἱ δὲ προλελεγμένοι στρατάρχαι τοῦ εἰς τὸ Διδυμότοιχον καταλελειμμένου στρατεύματος, τῶν βασιλικῶν ἐπιλεξαμένοι προστάξεων, καθοπλισθέντες κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐφώρμησαν. Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, εἰκὸς ἦθος αὐτοῖς, δυσαχθέσιν ὅπλοις κατάφρακτοι ἦσαν, οἱ δὲ Σκύθαι κοῦφοι ὁπλῖται (30) καὶ τόξοις χρώμενοι. Μακρόθεν οὖν οὗτοι τοῖς βέλεσι τοὺς Ῥωμαίους ἔβαλλον καὶ τοὺς ἵππους ἐτίτρωσκον καὶ πεζοὺς τοὺς ἱππότας ῥᾳδίως ἐποίουν, καὶ τέλος τρέπουσιν. Ὁ μὲν οὖν Μανουὴλ ὁ Λάσκαρις ταχύτατον ἔχων τὸν ἵππον, ὃν καὶ Χρυσοπόδην ἐκάλεσε, φυγὰς εἰς τὴν Ἀδριανοῦ ᾤχετο · ὁ δὲ Μαργαρίτης Κωνσταντῖνος ἁλὼ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ μετ' αὐτοῦ τῶν εἰς κεφαλὰς τεταγμένων τῆς στρατιᾶς, οὓς καὶ ἀπεμόλησεν

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(29) Τὸν Περσάρχην. Gregoras, p. 56, ait fœdus cum Turcis, quod pater percusserat, renovasse. ALL.

(30) Καὶ ἦσαν ὁπλοις κατάφρακτοι, οἱ δὲ Σκύθαι κοῦφοι ὁπλῖται. Romanos milites induxit etiam supra gravi armatura munitos et propterea inhabiles, contra Scythas levibus armis expeditos succinctosque, ubi Balduinum a Scythico equitatu circumventum captumque scribit. Herodianus, lib. VII, in expeditione quadam Maximini adversus Germanos, hoc eodem pene cum militiæ genere usum tradit : Μάλιστα δὲ οἱ ἀκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται πρὸς τὰς Γερμανῶν μάχας ἐπιτήδειοι δοκοῦσιν, ἐπιτρέχοντές τε αὐτοῖς κούφως οὐ προσδοκῶσι καὶ ἀναχωροῦντες ῥᾳδίως : *Cæterum jaculatores sagittariique gerendo adversus Germanos bello magnopere idonei videntur, siquidem expediti hostem opprimunt incautum, facileque rursus in tutum se recipiunt.* Jaculatores hos domo Mauros, Osrhoenos, Armeniosque et Parthos fuisse ibidem auctor innuit. Eodem militiæ seu malitiæ genere Balduinus imperator a Sythico equitatu circumventus oppressusque videtur. DOUSA.

τοῖς Βουλγάροις οἱ Σκύθαι. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τὰ περὶ τούτου μαθὼν ἠνιάθη, ἔσπευσε δὲ διὰ τάχους ἐπὶ τὸν τοῦ Βουλγαροφύγου χῶρον ἐλθεῖν, καὶ ἐπιτείνας τὸν δρόμον ὀξυτέραν ἐποίει τὴν κίνησιν· Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ πευστῆρες ἔφασκον ἐγγὺς τυγχάνειν τὸ Σκυθινὸν στράτευμα, ἔνθα αὐτοὺς περιπολεῖν ἔλεγον, ἐκεῖσε καὶ πᾶσαν ἐκίνει τὴν στρατιάν. Καὶ [P. 69] σταθμοὺς, οὐκ ἐνέκυρσε δὲ τούτοις · ἐμεμαθήκεσαν γὰρ (31) καὶ οὗτοι τὴν ταχεῖαν τοῦ βασιλέως ἐφοδον, καὶ ὡς εἶχον ποδῶν ἔφυγον, καὶ πλείους δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ περιφανέστεροι τοῦ ἔθνους περί που τὰ μέρη τῆς Βιζύης ξίφους ἔργον ἔγένοντο. Ἀποτυχὼν γοῦν τῆς ἐγχειρήσεως ταύτης ὁ βασιλεὺς περὶ τὸν ποταμὸν ὃς Ῥηγίνα καλεῖται τὴν σκηνὴν ἔπηξε, καὶ πᾶσαν ἐκεῖσε συνῆξε τὴν στρατιὰν εἰς πλῆθος οὖσαν πολύ

A enim adventu imperatoris cognito, citato cursu fugam arripuerunt, et plerique eorum et nationis celebriores circum Bizyæ loca trucidati sunt. Spe frustratus imperator ad fluvium cui Reginæ nomen castra metatur, ibique universum cogit exercitum insolentem sane atque amplissimum.

ξβ΄. Ὁ μὲν τῶν [49] Βουλγάρων (32) ἄρχων, ἐπειδὴ μὴ διαπράξασθαί τι κατὰ Ῥωμαίων ἐδεδύνητο τοῦ βασιλέως ἐπιδεδημηκότος μετὰ τοσούτων στρατευμάτων ἐν τῇ δυσμῇ καὶ πεπλησιακότος τῇ ἑαυτοῦ, εἰς σπονδὰς ἐτράπετο, καὶ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ τὸν Ῥῶσον Οὖρον, τοῦ ῥηγὸς Οὐγγρίας ἐπὶ θυγατρὶ τελοῦντα γαμβρὸν, μεσιτεῦσαι τὰ εἰς εἰρήνην βεβούλευται. Καί πρῶτα μὲν ἐστειλε πρίσβεις πρὸς τὸν βασιλέα προοικονομήσοντας τὴν εἰς αὐτὸν τοῦ Οὖρου ἄφιξιν ἔξω πτοίας τε εἶναι καὶ ἐντίμως πρὸς τοῦ βασιλέως δεχθῆναι. Καί γέγονε ταῦτα, καὶ ὁ Οὖρος εἰς τὸν βασιλέα ἀφίκετο. Ἐδέχθη γοῦν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀσμένως τε καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης φιλοτιμήσεως καὶ οὗτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰρήνην πεποίηκεν ἐπομοσάμενος δικαίῳ τε αὐτοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντος, ἀπολυθῆναι μὲν πρὸς αὐτὸν βασιλέα τὸ τῆς Τζεποίνης ἄστυ (τοῦτο γὰρ καὶ μόνον παρὰ τῶν Βουλγάρων κατείχετο ἀφ' ὧν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐκράτει), εἰρήνην τε πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἔχειν τὸν βασιλέα, καὶ ἑκάτερα τὰ μέρη τοῖς παλαιτέροις ὁρίοις ἀρκεῖσθαι. Ἐπεί γοῦν οὕτωσί ταυτί κατὰ γνώμην τετέλεσται τῷ κρατοῦντι, ὁ μὲν Οὖρος τοὺς τῆς ἀπεχωρήσεως ἐξειπὼν λόγους ἐξῆει βασιλικῶν χαρισμάτων τυχών (τὰ δ' ἦσαν εἰς εἴκοσι χιλιάδας ἀποριθμούμενα ἁπάντων συνεισαγομένων εἰδῶν, ἵππων τε καὶ ὑφασμάτων καὶ ξοιπῶν), ὁ δὲ τῆς Τζεπαίνης περιμένων ἀπόλυσιν.

62. Bulgarorum interim princeps, ubi adversum Romanos imperatoris cum tam ubi ubere milite in Occidentem accessu illiusque vicinitate proficere quicquam non posset, amicitiam et fœdus petiit, et Rosum Urum socium, Ungariæ regis generum, cujus arbitratu communibus negotiis consuleretur, destinat. Primum tamen legati ad imperatorem præmissi, profectionem ad eum Uri, ut absque timore esset, quin etiam ut ille honorifice exciperetur, præparant. Et profecto ita se res habuit, et Urus ad imperatorem se contulit. Ipse et alii qui cum eo accesserant, lubentissime et debitis honoribus ab imperatore afficiuntur ; quare suo et generi Bulgarorum principis jure **135** etiam jurejurando pacem firmavit, ea conditione ut Tzepænæ oppidum solum ex iis, sub ditione Joannis imperatoris erant, a Bulgaris tum occupatum imperatori restitueretur, imperator vice versa amicitiam et pacem cum Bulgaris continuaret, et uterque antiquis confinium terminis contineretur. Ubi res pro arbitratu imperatoris successit, Urus de reditu sermone collato egreditur imperatoriis muneribus auctus. Eorum ad viginti millia, si donariorum omne genus, equorum item ac textilium et aliorum, in unum conferas, summa ascendit. Imperator Tzepænæ restitutionem exspectans Reginæ cunctabatur.

ξγ΄. Συμβέβηκε [50] δὲ τι ἐν τούτοις τῷ τότε πρᾶγμα θαυμάσιον, μνήμης καὶ ἱστορίας ἄξιον. Ἡμέρα ἦν τῶν ἐπιφανῶν τε καὶ ἑορτασίμων καθ' ἣν τὴν τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν οἱ εὐσεβεῖς ἑορτάζομεν · καὶ ἐπεί ἔδει καὶ ἀμφὶ τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν, ὡς τὸ εἰωθὸς, παρεῖναι τὸν βασιλέα, εἰς ἀργίαν ὁ τοῦ ἀρίστου παρετάθη καιρός. Ἠριστήσαμεν γοῦν καὶ αὐτοι, καὶ μικρόν τι καθευδήσαντες ἀνηγέθημεν · ἤδη δὲ ὁ ἥλιος τῷ ὁρίζοντι προσηγγιζέ τῆς δυσμῆς. Ἔθος δὲ ὑπῆρχε τῷ βασιλεῖ περὶ δείλην ἐσπέραν

63. Per id tempus res quidem dictu mira contigit, digna quæ hominum memoriæ et historicis monumentis commendetur. Dies erat solemnis et ex celebrioribus, quo Christi tansfigurationem pii nos celebramus ; et cum sacro audiendo, ut moris erat, imperator adesse deberet, in diei vesperam prandium dilatum est. Prandimus et ipsi, paulisper obdormimus, dein somno experrecti assurgimus, cum sol se in occasum præcipitaret. Sueverat imperator nimis sero inequitans uuiversum circumire

[49] D : Ὁ γοῦν τῶν Βουλγάρων ἄρχων πτοίᾳ ληφθεὶς εἰς σπονδὰς ἐτράπετο, καὶ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ τὸν Ῥῶσον Οὖρον, τοῦ ῥηγὸς Οὐγγρίας ἐπὶ θυγατρὶ τελοῦντα γαμβρὸν, μεσιτεῦσαι τὰς ἐν εἰρήνην βεβούλευται. Καί ὁ Οὖρος εἰς τὸν βασιλέα ἀφίκετο, καὶ ἐδέχθη προσηκόντως, καὶ τὴν εἰρήνην πεποίηκεν, καὶ ὤμοσεν ἀπολυθῆναι τὴν Τζέπαιναν καὶ ἑκάτερα τὰ μέρη τοῖς παλαιτέροις ὁρίοις ἀρκεῖσθαι. Καί ἐς εἴκοσι χιλικάδας βασιλικῶν χαρισμάτων ὁ Οὖρος τυχὼν ἐξῆει. Ὁ δὲ βασιλεὺς διεκαρτέρει τὴν τῆς Τζέπαίνης περιμένων ἀπόλυσιν. [50] Συμβέβηκε *usque ad* σκοποῦ (*col.* 1125 D 4) om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(31) Ἐμεμαθήκεσαν γὰρ Gregoras, p. 56. ALL.
(32) Ὁ μὲν τῶν Βουλγάρων. Gregoras, p. 56. ALL.

μὲν οὗτος τὸ Θεῖον καθ' ἑαυτοῦ πολέμιον, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου ὑπερμαχόμενον. » Ταῦτ' εἴπομεν, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῖς λελεγμένοις συνῆνεσι. Καὶ ὑποστρέφειν πρὸς τὰς σκηνὰς ἐφωρμήκαμεν. νὺξ γὰρ ἦδη. Ἀλλ' ἡ σελήνη πανσέληνος οὖσα φῶς ἡμῖν παρεῖχεν ὁρᾶν· Καὶ ὁ βασιλεὺς διερχομενος, » Τί ὑμῖν ροκεῖ περὶ τῶν λελεγμένων ; » αὖθις ἠρώτα. Καὶ ἡμεῖς » φευρές τοῦτο, ᾧ βασιλεῦ. » Τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς ἢ και τρίς, ἀλλά καὶ πολλάκις πυθόμενος ἦν. Καί ἡμεῖς τὰς ἐποκρῖσεις ἐξ ἴσου πρὸς τὰς πεύσεις πεποιηκότες ἐσιωπῶμεν. Ὁ δὲ καὶ πάλιν ἠρώτα· Ἐπεὶ δὲ τοὺς ἄλλους σιγῶντας ἑώρα, πρὸς με τὸν λόγον ἀποστρέφας ἠρώτηκε, » Σὺ δὲ τί φῄς πρὸς ταῦτα : » τὴν τοῦ φφφικίου κλῆσιν προσθείς· » Ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις σοὶ ἁρμόττει, καὶ ὡς σὴ καθεστηκε μάγιστα. » Ταυτὶ δὲ ἔλεγε πρόφασιν ὀργῆς ζητῶν ἐφευρεῖν. Ἦν δ' ἐγώ, » Τίνος χάριν ἐστίν ἐμῇ ; εἰ γάρ μὴ καλῶς πεποίηκα τὰς γραφὰς καὶ τοὺς ὅρκους τετέλεκα, μηδὲ προσηκόντως αὐτόν τε καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ᾠκονόμηκᾶ, σφάλμα τοῦτο ἐμὸν καὶ πταῖσμα μακρόν. Εἰ δὲ πρεπόντως ταῦτα γεγένηται καὶ ὡς οὐκ ἄλλως ἐχρῆν, τί πρὸς ἐμὲ τὰ παρ' ἐκείνου πρὸς ἀνατροπὴν τῶν γεγενημένων τελούμενα ; » Καὶ ὁ βασιλεὺς οὐκ οἶδ' ὅπως (τὴν γὰρ αἰτίαν εἰρήκειν) πάλιν λέγει, » Τί φῄς περὶ τῶν τοιούτων ; « Καὶ αὐτὸς , » Ἡλλάκις εἰρήκειν, ὦ βασιλεῦ, ὡς ἐπὶ πλέον μόι δοκεῖ τὸ εἰρημένον ψευδὲς, ἐπ' ἔλαττον δὲ ἀληθές. Τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀδήλοις ἀκριβῶς ἀποφαίνεσθαι οὔ μοι δοκεῖ ῥᾴον εἶναι. » Ἡ δ' ἐκεῖνος, » Ἐν τοῖς ἀδήλοις ἐστὶ χάρις βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἀποφαίνεσθαι · ἐπὶ γὰρ τοῖς δήλοις καὶ οἱ ἀείδαροι λέγουσιν. » Ἦν δ' ἐγώ, » Ἰδοὺ μετὰ τῶν ἀειδάρων καὶ ἡμεῖς συντετάγμεθα· « Καὶ ὁ βάσιλεὺς χόλου πλησθεὶς [2] » Σὺ πάντονε ἦσθα « ἔφη » μωρὸς καὶ ἀρτίως πάλιν μωρὸς. » Καὶ αὐτὸς οὐδὲν τι πλέον μὰ τοὺς λόγους ἀνταπεκρίθην, ἀλλ' ἤ, » Ἐγώ μέν εἰμι μωρός, καὶ ἵνα σιωπῶ, οἱ δὲ φρονοῦντες λαλείτωσαν. » Ταῦτ' εἶπον, καὶ ὀργῆς ὁ βασιλεὺς ἁπλέτου πλησθεὶς ἑλκῦσαι μὲν ὥρμησε τὴν σπάθην τοῦ κουλεοῦ, τῆς κώπης ἐπιλαβόμενος. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κατέσχε· μικρον γὰρ ταύτην ἀπογυμνώσας πάλιν εἰσῆξε · τῷ μεγάλῳ δὲ δομεστίκῳ αὐτου τῷ Μουζάλωνι Ἀνδρονίκῳ καταβαλεῖν με τοῦ ἵππου προσέταξεν. Καὶ ὅς ἠρέμα πως ἦφη.« Ἔκστηθι τῆς ἐφιστρίδος. » Καὶ αὐτὸς ἀπέβην τῆς ἡμιόνου. Ὁ δὲ χρηστότατος περὶ ἡμᾶς βασιλεὺς τοὺς πολλὰ πρὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δι' αὐτὸν πεπονθότας, ὡς ἐν πολλῷ πλήθει καὶ πολλάκις διαπρυσίῳ ἔλεξε τῇ φωνῇ, ὡς » Ηολλῶν μοι αἴτιος ἀγαθῶν οὗτος ὁ ἄνθρωπος γέγονε, » περὶ τῆς λογικῆς φάσκων παιδείας, [P.27] « καὶ πολλῶν ὀφειλέτης τούτῳ τυγχάνω, » ἀνοῖν κορυνοφόροιν προσέταξεν τύπτειν με, χθιζὰ καὶ πρὸ τρίτης τούτους χειροτονήσας. ὡς εἴκοσι τέσσαρας πάντας τὸν ἀριθμὸν, οὐκ οἶδ' εἰ μὴ δι' ἐμὲ, ἵν' εἴη κἂι σκηνὴ τοῦ δράματος εἰς τραγῳδίαν μεμορφωμένη. Καὶ οἱ μὲν ἔτυπτον, ἐγὼ δὲ σιγὴ τὰς τύψεις ἐλάμβανον. Ὅ καὶ μᾶλλον τοῦτον ἐξέμαινεν, ὅτι μηδ' ὅλως πρὸς δεήσεις κάμπτομαι καὶ πληττόμενος. Ἐπεὶ δὲ πολλάς κατὰ παντὸς ἐδεξάμην τοῦ σώματος

A habebimus. »Hæc imperator effata approbavit, et quisque nostrum ad tentoria progredi cœperat : namque nox omnia occupaverat, licet luna plena lumine collustraret. Imperator dein præteriens, rursum nos sollicitare,» quid nobis de prædictis videretur. » Et nos ;» Mendacium hoc est, imperator. » Et hoc non bis aut ter, sed sæpissime interrogabat. Et nos porro responsionibus interrogationibus ex æquo satisfacientes tacebamus. Ille rursum compellare **138** Sed eæteros obmutescentes intuitus ad me convertens orationem infit : » Tu porro quid ad hæc dicis? « et nomini officium addidit. » Hoc negotium ad te spectat, et tua potissimum interest. » Hæc autem irascendi sibi causam procurans dicebat. Tum ego: » Quanam causa mea B interest ? Si fideliter scripturas non exsecutus sum. nec jusjurandum persolvi, neque uti par erat illud et quæ circa illud pertractari solent disposui, error hic quidem meus et imprudens culpa fuerit Verum si hæc uti decuit, et ratione, qua nihil melius, absoluta sunt, quomodo, quæ ille ad evertendum quæ confecta sunt meditatur, mea poterunt interesse ? » Et imperator rursum nescio quomodo (namque causam exposui) denuo profert: » Quid ipse de his sentis ? » Tum ego : « At sæpius effatus sum plus in se mendacii quam veritatis quod circumfertur, in se continere ; et in dubiis exquisite sententiam ferre, non ita facile mihi videtur. » Respondit ille : Sed in dubiis vere ac firmiter enuntiare, id prudentis est : de manifestis quippe et asini pronuntiaverint. » Tum ego : » Jam C et nos inter asinos collocamur. » Et imperator ira inflammatus, « Tu semper, « ait, » haud sanus ineptis, et nunc quoque ineptis. » Ipse, nec aliud, ita me sermones ament, respondi : » At ego quidem ineptio, ideoque silentium est mihi ! qui sapiunt ipsi loquantur. » Dixeram. Imperator incredibili atque atroci percitus iracundia, ensis capulo manu compresso, vagina detegere tentat. Sed motum temperat, et quem paululum retexerat ensem, vaginæ **139** reddit. Dein magno domestico Andronico Muzaloni me de equo dejicere imperat. Ille voce submissa, « Secede, » ait, « sago. « Ego mula descendi. Tunc optimus erga nos imperator, nos qui multa a patre suo sui gratia aspera perpessi D eramus, ut palam sæpeque multis audientibus clarissima voce testatus est virum hunc, me nempe intelligens, bona sibi plurima opportasse pro disciplina logica, qua eum institueram, nec non et alia non exigua se debere confessus, duobus clavigeris heri aut nudius tertius, nescio an propter me, ut dramatis scena in tragœdiam ad amussim converteretur, electis, et eorum numero ad viginti quatuor ascendente, verberibus appetere jussit. Illi itaque verberare, ego silentio verbera excipere. Id magis in furorem agebat imperatorem, quod nec verberibus cæsus ad supplicationes effunderer. Ubi vero frequentium verberum ictibus universum corpus fœdaverant, vix tandem ego voce debili ac

μὲν οὗτος τὸ Θεῖον καθ' ἑαυτοῦ πολέμιον, ἡμεῖς δέ A habebimus. »Hæc imperator effata approbavit, et
ὑπὲρ ἑαυτῶν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου ὑπερμα- quisque nostrum ad tentoria progredi cœperat :
χόμενον. » Ταῦτ' εἴπομεν, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῖς λελεγ- namque nox omnia occupaverat, licet luna plena
μένοις συνῆνεσι. Καὶ ὑποστρέφειν πρὸς τὰς σκη- lumine collustraret. Imperator dein præteriens,
νὰς ἐφωρμήκαμεν. νὺξ γὰρ ἦδη. Ἀλλ' ἡ σελήνη rursum nos sollicitare,» quid nobis de prædictis
πανσέληνος οὖσα φῶς ἡμῖν παρεῖχεν ὁρᾶν· Καὶ ὁ videretur. » Et nos ;» Mendacium hoc est, impera-
βασιλεὺς διερχομενος, » Τί ὑμῖν ροκεῖ περὶ τῶν λελε- tor. » Et hoc non bis aut ter, sed sæpissime inter-
γμένων ; » αὖθις ἠρώτα. Καὶ ἡμεῖς » φευρές τοῦτο, rogabat. Et nos porro responsionibus interroga-
ᾧ βασιλεῦ. » Τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς ἢ και τρίς, tionibus ex æquo satisfacientes tacebamus. Ille
ἀλλά καὶ πολλάκις πυθόμενος ἦν. Καί ἡμεῖς τὰς rursum compellare **138** Sed eæteros obmute-
ἀποκρῖσεις ἐξ ἴσου πρὸς τὰς πεύσεις πεποιηκότες scentes intuitus ad me convertens orationem infit :
ἐσιωπῶμεν. Ὁ δὲ καὶ πάλιν ἠρώτα· Ἐπεὶ δὲ τοὺς » Tu porro quid ad hæc dicis ? « et nomini officium
ἄλλους σιγῶντας ἑώρα, πρὸς με τὸν λόγον ἀποστρέ- addidit. » Hoc negotium ad te spectat, et tua potis-
φας ἠρώτηκε, » Σὺ δὲ τί φὴς πρὸς ταῦτα : » τὴν τοῦ simum interest. » Hæc autem irascendi sibi causam
φφφικίου κλῆσιν προσθείς· » Ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις procurans dicebat. Tum ego : » Quanam causa mea
σοὶ ἁρμόττει, καὶ ὡς σὴ καθεστηκε μάγιστα. » Ταυτὶ B interest ? Si fideliter scripturas non exsecutus sum.
δὲ ἔλεγε πρόφασιν ὀργῆς ζητῶν ἐφευρεῖν. Ἦν δ' nec jusjurandum persolvi, neque uti par erat illud
ἐγὼ, » Τίνος χάριν ἐστίν ἐμῆ ; εἰ γάρ μὴ καλῶς πε- et quæ circa illud pertractari solent disposui,
ποίηκα τὰς γραφὰς καὶ τοὺς ὅρκους τετέλεκα, μηδὲ error hic quidem meus et imprudens culpa fuerit
προσηκόντως αὐτόν τε καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ᾠκονό- Verum si hæc uti decuit, et ratione, qua nihil
μηκᾶ, σφάλμα τοῦτο ἐμὸν καὶ πταῖσμα μακρόν. Εἰ melius, absoluta sunt, quomodo, quæ ille ad
δὲ πρεπόντως ταῦτα γεγένηται καὶ ὡς οὐκ ἄλλως evertendum quæ confecta sunt meditatur, mea
ἐχρῆν, τί πρὸς ἐμὲ τὰ παρ' ἐκείνου πρὸς ἀνατροπὴν poterunt interesse ? » Et imperator rursum nescio
τῶν γεγενημένων τελούμενα ; » Καὶ ὁ βασιλεὺς οὐκ quomodo (namque causam exposui) denuo profert :
οἶδ' ὅπως (τὴν γὰρ αἰτίαν εἰρήκειν) πάλιν λέγει, » Quid ipse de his sentis ? » Tum ego : « At sæpius
» Τί φὴς περὶ τῶν τοιούτων ; « Καὶ αὐτὸς , » Ἡλλά- effatus sum plus in se mendacii quam veritatis
κις εἰρήκειν, ὦ βασιλεῦ, ὡς ἐπὶ πλέον μοι δοκεῖ τὸ quod circumfertur, in se continere ; et in dubiis
εἰρημένον ψευδὲς, ἐπ' ἔλαττον δὲ ἀληθές. Τὸ δὲ ἐπὶ exquisite sententiam ferre, non ita facile mihi
τοῖς ἀδήλοις ἀκριβῶς ἀποφαίνεσθαι οὔ μοι δοκεῖ ῥᾴον videtur. » Respondit ille : Sed in dubiis vere ac
εἶναι. » Ἡ δ' ἐκεῖνος, » Ἐν τοῖς ἀδήλοις ἐστὶ χάρις firmiter enuntiare, id prudentis est : de manifestis
βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἀποφαίνεσθαι · ἐπὶ γὰρ τοῖς C quippe et asini pronuntiaverint. » Tum ego : » Jam
δήλοις καὶ οἱ ἀεἰδαροι λέγουσιν. » Ἦν δ' ἐγὼ, » Ἰδοὺ et nos inter asinos collocamur. » Et imperator
μετὰ τῶν ἀεἰδάρων καὶ ἡμεῖς συντεταγμεθα· « Καὶ ira inflammatus, « Tu semper, « ait, » haud sanus
ὁ βάσιλεὺς χόλου πλησθεὶς ² » Σὺ πάντονε ἦσθα « ἔφη ineptis, et nunc quoque ineptis. » Ipse, nec aliud,
» μωρὸς καὶ ἀρτίως πάλιν μωρὸς. » Καὶ αὐτὸς ita me sermones ament, respondi : » At ego quidem
οὐδὲν τι πλέον μὰ τοὺς λόγους ἀνταπεκρίθην, ἀλλ' ἤ, ineptio, ideoque silentium est mihi ! qui sapiunt
» Ἐγὼ μέν εἰμι μωρὸς, καὶ ἵνα σιωπῶ, οἱ δὲ φρο- ipsi loquantur. » Dixeram. Imperator incredibili
νοῦντες λαλείτωσαν. » Ταῦτ' εἶπον, καὶ ὀργῆς ὁ βασι- atque atroci percitus iracundia, ensis capulo manu
λεὺς ἐπλέτου πλησθεὶς ἑλκῦσαι μὲν ὥρμησε τὴν compresso, vagina detegere tentat. Sed motum
σπάθην τοῦ κουλεοῦ, τῆς κώπης ἐπιλαβόμενος. temperat, et quem paululum retexerat ensem, vaginæ
Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κατέσχε· μικρον γὰρ ταύτην ἀπο- **139** reddit. Dein magno domestico Andronico
γυμνώσας πάλιν εἰσῆξε · τῷ μεγάλῳ δὲ δομεστίκῳ Muzaloni me de equo dejicere imperat. Ille voce
αὐτου τῷ Μουζάλωνι Ἀνδρονίκῳ καταβαλεῖν με τοῦ submissa, « Secede, » ait, « sago. « Ego mula de-
ἵππου προσέταξεν. Καὶ ὅς ἡρέμα πως ἤφη.« Ἔκστηθι scendi. Tunc optimus erga nos imperator, nos qui
τῆς ἐφεστρίδος. » Καὶ αὐτὸς ἀπέβην τῆς ἡμιόνου. multa a patre suo sui gratia aspera perpessi
Ὁ δὲ χρηστότατος περὶ ἡμᾶς βασιλεὺς τοὺς πολλὰ D eramus, ut palam sæpeque multis audientibus
πρὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δι' αὐτὸν πεπονθότας, ὡς ἐν clarissima voce testatus est virum hunc, me nempe
πολλῷ πλήθει καὶ πολλάκις διαπρυσίῳ ἔλεξε τῇ φωνῇ, intelligens, bona sibi plurima opportasse pro
ὡς » Ἑλλῶν μοι αἴτιος ἀγαθῶν οὗτος ὁ ἄνθρωπος disciplina logica, qua eum institueram, nec non et
γέγονε, » περὶ τῆς λογικῆς φάσκων παιδείας, [P.27] alia non exigua se debere confessus, duobus
« καὶ πολλῶν ὀφειλέτης τούτῳ τυγχάνω, » δυοῖν clavigeris heri aut nudius tertius, nescio an propter
κορυνοφόροιν προσέταξεν τύπτειν με, χθιζὰ καὶ πρὸ me, ut dramatis scena in tragœdiam ad amussim
τρίτης τούτους χειροτονήσας. ὡς εἴκοσι τέσσαρας converteretur, electis, et eorum numero ad viginti
πάντας τὸν ἀριθμὸν, οὐκ οἶδ' εἰ μὴ δι' ἐμὲ, ἵν' εἴη quatuor ascendente, verberibus appetere jussit.
κἂι σκηνὴ τοῦ δράματος εἰς τραγῳδίαν μεμορφωμέ- Illi itaque verberare, ego silentio verbera excipere.
νη. Καὶ οἱ μὲν ἔτυπτον, ἐγὼ δὲ σιγὴ τὰς τύψεις Id magis in furorem agebat imperatorem, quod nec
ἐλάμβανον. Ὅ καὶ μᾶλλον τοῦτον ἐξέμαινεν, ὅτι verberibus cæsus ad supplicationes effunderer. Ubi
μηδ' ὅλως πρὸς δεήσεις κάμπτομαι καὶ πληττόμενος. vero frequentium verberum ictibus universum
Ἐπεὶ δὲ πολλάς κατὰ παντὸς ἐδεξάμην τοῦ σώματος corpus fœdaverant, vix tandem ego voce debili ac

ἀποπληρώσοντες, ὅπερ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ τοῦ βασιλεύοντος πατὴρ πρὸ χρόνων τινῶν συμπεφώνηκεν, ὁ μὲν βασιλεὺς ἔσπευδε τὴν Θεσσαλονίκην καταλαβεῖν, ἔνθα καὶ τοὺς λάμους ποιῆσαι βεβούληται. Καὶ δὴ περ ἀπάραι ἐξ οὗπερ ἔκειτο τόπου τῆς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην φερούσης ἤπτετο· καθ' ὁδὸν δὲ μετὰ τῆς τοῦ δεσπότου συζύγου τὰς συμβιβάσεις ἐποίει. Ἡ μὲν οὖν τοῦ δεσπότου σύζυγος Θεοδώρα καὶ ἄκουσα τοῖς τοῦ βασιλέως λόγοις συνήρχετο· ἐντὸς γὰρ τῶν ἐκείνου χειρῶν οὖσα, καὶ μικροῦ δεῖν ὡς ἐν εἱρκτῇ τυγχάνουσα, οὐκ εἶχέ τι ἄλλο δρᾶσαι. Συμπεφώνηκε γοῦν δοῦναι πρὸς τὸν βασιλέα τὸ κάστρον τὰ Σέρβια καὶ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ Δυρράχιον Ἐπὶ. τούτοις καὶ ὅρκοι ἐγγράφως προέβησαν καὶ ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν δεσπότην Μιχαήλ. Ὁ δέ, ὃ φησιν ἡ ποίησις, ἐκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ τοῖς ὠμοσμένοις ξυνῆλθεν· ἤυχετο [52] γὰρ ἐλευθερωθῆναι καὶ παρ' αὐτὸν γενέσθαι καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὴν σύζυγον. Ἐν τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων ὁ βασιλεὺς κἀμὲ τῆς ἧς εἶχον ἐκμοχλεύσας στερρότητος ἐχειρώσατο· Ἐξαποστείλας γὰρ τὸν πρὸς πάππου αὐτοῦ θεῖον τὸν Λάσκαριν Μανουὴλ καὶ τὸν πρωτοβεστιάριον τὸν Μουζάλωνα Γεώργιον ἱλαροῖς καὶ ἁπλοῖς τισιν ἐχρήσατο λόγοις καὶ με εἶλε, καὶ πρὸς αὐτὸν οἱ ἀποσταλέντες ἀπήγαγον. Καὶ γοῦν προσιὼν τῷ βασιλεῖ, καὶ ὡς ἔθος κλίνας τὴν κεφαλήν, μακρότερον ἔστην. Καὶ ὁ βασιλεύς, « Οὐκ οἶδας ὅπη εἰώθεις ἵστασθαι ; τὸν τόπον σου γινώσκεις, καὶ πρόσιθι. » Τῇ προσταγῇ γοῦν ὑπείξας τοῦ βασιλέως ἀπελθὼν ἔστην ἐκ πλαγίου αὐτοῦ, καθὼς περ εἶχον καὶ ἔθος. Τότε γοῦν μοι ὁ βασιλεὺς τὰς τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ ὑποθέσεις πάσας ἀνεκοινώσατο, καὶ ἐξ ἀρχῆς ὅπως προέβησαν διηγήσατο. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς τοῦ Λαγγαδᾶ (τόπος δὲ ἐστιν οὗτος ἐγγύς που τυγχάνων τῆς Θεσσαλονίκης) ἐγένετο.

ξδ'. Ἐπεὶ δ' [53] ὁ βασιλεὺς τὴν Θεσσαλονίκην κατεῖληφε, τοὺς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ γάμους μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ Νικηφόρου, ὃν καὶ δεσπότην τετίμηκεν, ἐκπεπλήρωκεν. Ἐν τούτοις δὲ ὄντος τοῦ βασιλέως γραφή τις πρὸς αὐτὸν ἐξεπέμφθη παρὰ τῶν ἐν τοῖς τῆς Βιθυνίας μέρεσιν ὄντων καὶ εἰς φυλακὴν εἶναι τοῦ τόπου προστεταγμένων, ὡς ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς (35) Παλαιολόγος, [P. 74] ὃν καὶ μέγαν κονοσταῦλον (36) προς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ὁ λόγος φθάσας τετιμῆσθαι διεδήλωκε καὶ τὴν τῆς ἁπάσης ταύτης χώρας ἡγεμονίαν ἐμπεπιστεῦσθαι, φυγὰς ᾤχετο καὶ ἐπὶ τὸν τῶν Μουσουλμάνων ἀπῄει χῶρον. Ἐταράχθη (37) γοῦν ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς οὐ μικρῶς, καί με προσκαλεσάμενος, « Ἔγνως, » ἔφη, « τί γέγονεν ; » Καὶ αὐτός, « Οὐδαμῶς, » ἔφην, « ὦ βασιλεῦ· τί δέ ἐστι τὸ προσφάτως γεγενημένον : » Ὁ δὲ φησιν, « Ὁ μέγας κονοσταῦλος

64. Ubi Tessalonicam ventum est, nuptias filiæ suæ Mariæ cum filio Michaelis despotæ Nicephoro, quem et despotæ munere insignivit, adornat. Interea qui Bithyniæ partes tutabantur, quique in semet locorum custodiam receperant, litteris datis imperatori significant, Michaelem Comnenum Palæologum, magni stabuli comitis a Joanne imperatore, ut supra narratum **143** est, titulo condecoratum, et cui universæ illius regionis præfectura fuerat demandata, ad Musulmanos confugisse. Quare anxius imperator animo non leviter æstuare. Et me accito, « Tenesne, » ait, « quod gestum est ? » Et ipse, « Nequaquam », aio, « imperator. Quid autem recens accidit ? » Ille subdit: « Magnus comes stabuli fuga se surripuit, et ad Musulmanos venit. Quid de hoc animus suggerit ? An ex Musulmanis exercitu conducto in nostras

[52] ἤυχετο *usque ad* ἐγένετο (*in fine* §) om. D· [53] D : Ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν Θεσσαλονίκην κατέλαβε, τοὺς γάμους πληροῖ, καὶ δεσπότην τὸν Νικηφόρον τετιμηκεν. Ἦκε δ' αὐτῷ γραφὴ ὡς ὁ Παλαιολόγος Μιχαὴλ ὁ μέγας κονοσταυλος τὴν Βιθυνίαν διέπων φυλας ᾤχετο περὶ τὴν τῶν Μουσουλμάνων, καὶ ἐταράχθη ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεύς.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(35) Ὁ Μιχαὴλ ὁ Κομνηνός. Gregoras, p. 57. ALL.

(36) Ὁ μέγας Κονόσταλος. *Magnus comes stabuli.* Κόντος (Italorum *conto*, et *comte* Gallorum) *comes*, σταῦλον et σταῦλος, sive στάβλος Græco-Barbaris *stabulum*. est igitur Κοντοσταῦλος sive Κονοσταῦλος (ita melius quam Κονόσταλος) qui Italis *contostabile*, Gallis *connestable*. Ὁ μέγας Κονοσταῦλος non postrema dignitas in palatio Greco fuit. Consule Meursium in Clossario. DOUSA.

(37) Ἐταράχθη. Gregoras, p· 57. ALL.

irrumpet ille provincia ? » « Neutiquam mihi videtur,o imperator, eum tale quid acturum : illius enim sensum ego et erga Romanos propensum animum pulchre calleo. » Et imperator: « Quamnam ergo ob causam fugitivus abiit ? » « Quod, » inquam, « ut tu bene nosti, imperator, non semel aut bis, sed sæpius atque sæpius atrocissima minabaris, in eumque iracundia concitatus, plurimis audientibus, te illi oculos effossurum jactabas. De his ille certior factus, cum a multis quidquid inter loquendum diceretur perdisceret, angebatur animo pœnasque exhorrescebat; tandem saluti suæ fuga consuluit. » « Et propter quid, » infit imperator, « in ditione nostra moratus non est, licet mala hæc subiturus fuisset, in alieno solo felicitati in materno infortunium præferens ? » « Dedecet hoc humanum animum, o imperator ; dura siquidem atque aspera perpeti noxisque variis afflictari nonnulli ingenio validiori ac **144** ferociori et in humanæ vitæ casibus, ut ita dicam, obdurato, sustinebunt : sed vitæ ipsius discrimen et præcipuarum corporis partium imminutionem, dum quis sibi timet, haud videtur fieri posse ut patienter ferat, sed pro vitæ periculo currens, quantum in se est, molesta ac noxia subterfugit. » His dictis siluimus. Et post breve spatium, « Quid autem, » ait imperator, « existimas eum facturum ? » Ipse respondi : « suspicor eum non diu apud Persarum principem commoratum missurum, ut a majestate tua commissorum veniam consequatur, tanquam qui speret etiam in hoc negotio auxiliarem operam dicti principis non defuturam, et in veritatisc onfirmationem sacramentum etiam exposcet, sine quo, ut opinor, neutiquam ad te veniet. » Propter hæc imperator turbatus, rebus in incertis ac dubiis agitatus ; post paucos dies a cohortium Bithynicarum et Mesothyniæ præsidibus epistolæ ad imperatorem datæ sunt ; quæ erant epistolæ magni comitis stabuli de negotiis pertractantes in hunc fere modum, ad unumquemque illorem scriptæ : « Ego quidem imperatorium timorem animo volutans, hærensque ne quam subirem noxam, fugam arripui. Vos caute ac fortiter rerum militarium commissarum vobis curam agite. Custodiæ urbium acoppidorum in tuto sint, universæque regionis defensio ac propugnaculum, uti moris est, procedat; et quemadmodum mecum, ita et rursum vos gerite Subscriptio magnum comitem **145** stabuli connotabat. His imperator litteris inspectis animum utmio gaudio exhilaratus sermonibus meis fidem adbibuit.

A ἀπέδρα καὶ ἐπὶ τὰ τῶν Μουσουλμάνων κεχώρηκε. Τί γοῦν ἄρα περὶ τοῦ τοιούτου διανοῇ ; μῶν πρὸς Μουσουλμάνων προσλαβόμενος στράτευμα καθ' ἡμετέρας χωρήσει χώρας ; » « Οὐδαμῶς μοι δοκεῖ τοιοῦτον, ὦ βασιλεῦ, » ἔφην « αὐτὸν διαπράξασθαι· τὴν γὰρ γνώμην τοῦ ἀνδρὸς ἐπέγνων, καὶ τὸ τοῦ φρονήματος ἐπίσταμαι φιλορώμαιον. » Καὶ ὁ βασιλεύς, «Τίνος οὖν χάριν φυγὰς τῶν ἡμετέρων ἐγένετο ; » « Ὅτι περ (38), » ἔφην, « ὡς οἶσθα, ὦ βασιλεῦ, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δίς, ἀλλὰ καὶ μυριάκις ἠπείλεις αὐτῷ τὰ δεινότατα καὶ ὠργίζου κατ' αὐτοῦ χαλεπῶς, καὶ ἐν πλήθει παρόντι πολλῶν ἔφασκες ἐκπέμψαι καὶ ἐξορύξαι οἱ τοὺς ὀφθαλμούς. Ταῦτα ἐκεῖνος ἐμάνθανε (39) καὶ παρα πολλῶν τῶν λεγομένων ἤκουε, καὶ ἐδέκνετο τὴν ψυχὴν καὶ ἐδειλία τὴν τιμωρίαν καὶ ἀποφυγεῖν ἐπίσπευστ τὴν ποινήν. » « Καὶ διὰ τί, » ἔφη ὁ βασιλεύς, « οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις προσκαρτέρει, καὶ εἰ παθεῖν ἔμελλε τὰ δεινὰ ταῦτα, τῆς ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς εὐπραφίας τὴν ἐν τοῖς ἰθαγενέσι προτιμῶν δυσπραγίαν ; » « Οὐκ ἔστι τοῦτο ψυχῆς ἀνθρωπίνης, ὦ βασιλεῦ, Δεινὰ μὲν γὰρ παθεῖν καὶ περιπεσεῖν συμφοραῖς ἔνιοι ἂν ἱκανοὶ φανῶσι, στερρότέρου γεγενημένοι φρονήματος καὶ οἷον εἰπεῖν ἀκροπαθοῦς ἐν τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν· τὸ δὲ περὶ αὐτῇ τῇ ζωῇ δεδιέναι καὶ ἀκρωτηριασμὸν τῶν καιριωτέρων σωματικῶν μερῶν προσδοκᾶν, οὐμενοῦν δοκεῖν τινα ἐν τούτοις προσκαρτερεῖν, ἀλλὰ τὸν περὶ ψυχης τρέχων ἀποφυγγάνει τῶν δεινων ὅση δύναμις. » Ταῦτ' εἰπόντες σεσιωπήκαμεν. Καὶ μετὰ βραχύ, « Τί δὲ οἴει, » ὁ βασιλεὺς ἔφη, « τοῦτον ποιῆσαι ; » Ἐγὼ δὲ ἔφην ὡς « Μικρὸν ὑπολαμβάνω περὶ τὸν Περσάρχην προσκαρτερήσας ἀποστελεῖ συμπαθείας πρὸς τοῦ σοῦ κράτους ἀξιωθῆναι, ἔχων καὶ τὸν Περσάρχην ἐπὶ τῇ ὑποθέσει μεσολαβοῦντα, ζητήσει δὲ σε ὅρκον εἰς τὴν τῆς ἀληθείας βεβαίωσιν, οὗ ἄνευ οὐκέτι μοι δοκεῖ παρὰ σὲ ἀφικέσθαι. » Ἐν τούτοις ἦν τεταραγμένος ὁ βασιλεὺς, ἐν ἀμφιβόλοις τυγχάνων τοῖς πραγμασιν. Ὡς δὲ μετ' ὀλίγας τινὰς ἡμέρας γραφαὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐπέμφθησαν πρὸς τῶν στρατηγούντων ἐν Βιθυνίᾳ καὶ Μεσοθυνίᾳ, αἱ δὲ γραφαὶ τοῦ κονοσταύλου μεγάλου ἐτύγχανον πρὸς αὐτοὺς περιλήψεως ἔχουσαι οὕτως (πρὸς ἕνα δέ ἕκαστον τῶν τοιούτων ἐγεγραφήκει) ὡς Ἐγὼ μὲν τὸν ἐκ τοῦ βασιλέως φόβον [P. 75] ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔχων, καὶ δεδιὼς μή τί που πάθω δεινόν, φυγῇ ἐχρησάμην· ὑμεῖς δὲ φρονίμως κας ἀνδρικῶς τῶν στρατιωτικῶν ἐγχειρισθέντων ὑμῖν πραγμάτων ἐντ- D ἔχεσθε, και αἱ φυλακαὶ τῶν πολιχνίων καὶ ἄστεων ἀσφαλεῖς ἐστωσαν, καὶ ἡ τῆς ἀπάσης χώρας προσοχὴ καὶ συντήρησις παρ' ὑμῶν ὡς ἔθος γενέσθω, καὶ καθὼς ἐπράττετε μετ' ἐμοῦ, καὶ αὖθις ποιεῖτε. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τὸν μέγαν κονοσταῦλον ἐσήμαινε. Ταὐτὰς ὁ βασιλεὺς θεασάμενος τὰς γραφὰς ἱλαρῶς διετέθη πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τοῖς λόγοις μου ἐμπεπίστευκεν.

C

65. Sed dum huc oratio perducta est, in historia

ξε'. Ἐνταῦθα δὲ [54] τοῦ λογου γενόμενοι τὰ τῆς Τουρκομάνων ἀφίκετο, τούτῳ ὡς ἑρμαίῳ ἐντυχόν-

[54] D. : Ἐπεὶ δὲ ὁ Παλαιολόγος ἐν τοῖς οἴκοις τῶν

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(38) Ὅτι περ. Gregoras, p. 57. Nec diversa sunt quæ Phranza commemorat. ALL.

(39) Ταῦτα ἐκεῖνος ἐπάνθανε. Pachymeres, lib. I, c. 9. ALL.

ἱστορίας, ὡς δέον ἐστὶν, ἐμπλατύνωμεν· πολλῶν γὰρ λόγων ἄξια τὰ ἐν τῇ φυγῇ γεγενημένα τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ ἐγεγόνει, Ἐπεὶ γὰρ οὗτος ἐν τοῖς οἰκήμασι τῶν Τουρκομάνων ἀφίκετο (ἔθνος δὲ τοῦτο τοῖς ἄκροις ὁρίοις τῶν Περσῶν ἐφεδρεῦον καὶ ἀσπόνδῳ μίσει κατὰ Ῥωμαίων χρώμενον καὶ ἁρπαγαῖς ταῖς ἐκ τούτων χαῖρον καὶ τοῖς ἐκ πολέμων σκύλοις ἐπευφραινόμενον, καὶ τότε δὴ μᾶλλον ὁπότε τὰ τῶν Περσῶν ἐκυμαίνετο καὶ ταῖς ἐκ τῶν Ταχαρίων ἐφόδοις συνεταράττετο), τῷ Κομνηνῷ Μιχαὴλ ὡς ἁρμαίῳ ἐντυχόντες τινὶ, καὶ λίχνον ὄμμα τοῖς αὐτοῦ ἐπιβαλόντες πράγμασι, πάντα τὰ αὐτοῦ διηρπάκασι, χρυσὸν, ἄργυρον, ἵππους, ὑφάσματα καὶ αὐτὰ δὴ τὰ ἐνδύματα οἷς οἱ αὐτοῦ ἐνεδέδυντο. Διαμερίσαντες δὲ καὶ πάντας τοὺς ἑφεπομένους αὐτῷ, ἕκαστος τὸν κατισχημένον εἰς οἰκείαν δουλείαν ἠγάγετο. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Μιχαὴλ μόγις χεῖρας τούτων διεκφυγὼν καὶ Θεοῦ προνοίᾳ διασωθεὶς γυμνὸς ἁπάντων παρὰ τὸν Περσάρχην ἀφίκετο. Ὁ δὲ οὐ κατὰ νέηλυν φυγάδα τοῦτον ἐδέξατο (40), ἀλλ' ἀσμένως λίαν προσήκατο. Τό τε γὰρ εὐγενὲς τοῦ ἀνδρὸς ἐμεμαθήκει, καὶ πάντες οἱ μετὰ τοῦ Περσάρχου μεγιστᾶνες τελοῦντες τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ τὸ φρόνημα τεθαυμάκασι, καὶ ὃ φησί τις τῶν παλαιῶν, τυραννίδος ἄξιον ἔκριναν. Εἰς ὀλίγους γὰρ αὐτῷ ξυνιόντες λόγους ἐκ βραχέων τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐπεγνώκεισαν σταθηρότητα· τήν τε γὰρ αὐτοῦ στρατιωτικὴν ἐτεκμήραντο τέχνην καὶ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις ἀκρίβειαν, καὶ ὡς οὐκ ἀδαὴς ἂν εἴη τῶν προσηκόντων ἐν μάχαις. Χάριν μὲν οὖν τῶν ἐσκυλευμένων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ τῶν διαμεμερισμένων ὑπηρετῶν γραφαὶ τοῦ σουλτάνου, εἰ καὶ εἰς μάτην, γεγένηνται, ἵν' ἐπισυναχθεῖεν τὰ πάντα καὶ πάντες καὶ ἐπικομισθεῖεν αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς τὰ τῆς μάχης σφίσιν ἐφίστατο, — οἵ τε γὰρ Ταχάριοι τὰ πλείω τῆς χώρας τῶν Μουσουλμάνων λῃσάμενοι περὶ τὰ Ἄξαρα ἐστρατοπεδεύσαντο, πᾶσα δὲ ἀνάγκη ἦν καὶ πρὸς μάχην τοὺς Πέρσας ἀντιστῆναι τοῖς Ταχαρίοις. Τὸν μὲν οὖν Κομνηνὸν [P. 76] Μιχαὴλ εἰς ἡγεμόνα (41) τῶν Χριστιανῶν στρατευμάτων οἱ Πέρσαι εἶναι διετάξαντο. Ὁ δὲ ἐπεὶ ἐν ἀλλοδαπῇ ἐτύγχανεν ὤν, συμμαχεῖν μὲν Μουσουλμάνοις ἀπευκταῖον ἡγεῖτο, μή ποτε, ὡς ἔφασκεν οὗτος, ἐν μάχῃ πεσὸν τὸ εὐσεβὲς αἷμα αἵμασι συνανακραθείη ἀνοσίοις καὶ ἀσεβέσι, χάριτι δὲ θείᾳ ἀναῤῥωσθεὶς καὶ γενναῖον ἀναλαβὼν φρόνημα πρὸς τὴν μάχην ἐξώρμησε. Τὸ μὲν οὖν

A enarranda, uti par est, uberius progrediamur : digna enim consideratione sunt quæ inter fugiendum Michaeli Comneno accidere, quando hic ad Turcomanorum sedes pervenit. Gens ista in extremis Persarum confinibus assidet, odio adversus Romanos inexorabili atque inexpiabili furens, et rapinis eorum et bellicis spoliis admodum gaudens gestiensque. Hi tunc temporis potissimum, cum Persarum res titubaret et Tachariorum irruptionibus afflictaretus, in Michaelem Comnenum obvium velut in thesaurum quemdam incidentes, et oculos avaros in illius suppellectilem conjicientes, universa illius prædam agunt, aurum, argentum, equos, textilia, ipsas etiam vestes, quibus qui cum eo erant **146** induebantur. Socios quoque illius divisos quisque

B suos in propriam servitutem adduxit. Michael servatus, spoliatus omnibus ad Persarum principem confertur, qui eum non tanquam transfugam advenam excepit, sed quam humanissime hominem amplexus est (viri namque nobilitatem perceperat), et omnes regni proceres forma illius et cogitationibus obstupescentes, quod antiquorum nescio quis dixerat, dignum imperio judicarunt : paululum etenim cum eo congressi ex modico illius effatu constantes ac firmos hominis mores assecuti sunt, unde illius in arte militari industriam et in rebus bellicis sagacitatem, nec non in conflictibus experientiam opportunam conjectura etiam prospexere. Igitur pro rapta supellectile divisisque famulis recuperandis litteras, etsi frustra, sultanus

C dederat, ut omnia in unum recollecta ipsi remitterentur. Verum cum in extremo discrimine res belica et, quod aiunt, in novaculæ acie versaretur (Tacharii quippe plerumque Musulmanicæ ditionis occupatum expilaverant et apud Axara castra locaverant), impellenteque necessitate Persæ ad pugnam cum Tachariis instaurandam urgerentur, Michaelem Comnenum Christianis cohortibus præsidere decrevere. Ille extorris et in aliena terra oberrans auxilio suo Musulmanis subvenire nefas esse ducebat, ne inter pugnandum, ut ille asseverabat, piorum **147** sanguis impiis ac conscleratis sanguinibus immisceretur. Sed enim divino præsidio fretus, et mentem induens generosam, pugnam committit. Pars itaque exercitus, quæ sub Michaele Comneno armo movebat, adversos sibi Tacharios

οὖν τες τὰ αὐτοῦ διηρπάκασιν. Οὗτος δὲ μόγις διεκφυγὼν γυμνὸς περὶ τὸν Περσάρχην ἀφίκετο. Ὁ δὲ ἀσμένως τοῦτον προσήκατο, καὶ γραφαὶ στέλλονται ἵνα τὰ ἐσκυλευμένα ἐξ αὐτοῦ ἐπικομισθεῖεν αὐτῷ. Ἐπεὶ δ' οἱ Ταχάριοι τὰ πλείω τῶν Μουσουλμάνων ἐληΐζοντο καὶ περὶ τὰ Ἄξαρα ἐστρατοπεδεύσαντο, ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν εἰληφὼς στρατιῶν καὶ χάριτι θείᾳ ἀναῤῥωσθεὶς πρὸς μάχην ἐξώρμησε, καὶ τοὺς Ταχαρίους νενίκηκε, πρῶτος τὸν πρῶτος τούτων βαλών. Καί τις Ἀμυραχούρης τὸ ὑπ' αὐτὸν συλλαβὼν στράτευμα τοῖς Ταχαρίοις προσώρμησε, κἀντεῦθεν οἱ διώκοντες ἔφευγον. Ἔπιπτον γοῦν Πέρσαι συχνοί. Μέχρι μὲν οὖν μακρῶν διαστημάτων τὴν δίωξιν οἱ νενικηκότες πεποίηνται. Ὁ γοῦν Κομνηνὸς, Μιχαὴλ συμβὰν οὕτω τῷ μεγίστῳ στρατοπεδάρχῃ τῶν Περσικῶν στρατευμάτων, ὃν πεκλάρπακιν οἱ Πέρσαι καλεῖν, ξυνῆει καθ' ὁδὸν, καὶ ἐπορεύοντο πλείους ἡμέρας ἑφεπομένων τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ λεγομένου πεκλάρπακι οἰκία περὶ τὴν Καστάμονάν ἦν, ἐκεῖσε ἐγεγόνεισαν. Τὸ δὲ τῶν Ταχαρίων γένος πᾶσαν τὴν ὑπὸ τοὺς Μουσουλμάνους κατέδραμε χώραν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(40) Τοῦτον ἐδέξατο. Gregoras, lib. III, p. 58. Pachymerius, p. 25. ALL.

(41) Τὸν Κομνηνὸν εἰς ἡγεμόνα. Gregoras, p. 58. Ex Gregora sua habuit Phranza, lib. I, c. 2 ALL.

in oppidum Vatcunium, quod per plures dies maximo exercitui abunde effuseque posset alimenta suppeditare. Ex eo patruum suum Manuelem Lascarim, **129** qui monachis nomine dato nomen sibi Maximi assumpserat, et Allagii præfectum Constantinum Margaritem locum invisere misit, referreque si quis ad eum aditus militi facilis pateret. Isti oculati, omnibus loci partibus perpensis, ascensum facilem esse nuntiant, et maxime Constantinus Margarites, licet alii, qui loca optime noverant, contradicerent, Illius sermonibus fretus imperator cum universo exercitu ascensum tentat. Locus erat præruptus et ascensu arduus : glacies per universam viam conglomerata et levitate lubrica gressui properanti obstabat ; spissæ arbores ac foliis densæ culmen occuparant. Cohortes tota ea nocte focis accensis calefieri : plerorumque enim famuli cum attegiis dominos comperire non poterant. Omnesque parum abfuit quin fletum indesinentem et absque mœstitudiue flerent : nam fumus e rogis densitate arborum interceptus, cum in aere liber evagari nequiret, infra referebatur, oculosque ad extorsionem usque lacrymarum lædebat. Hoc ipsum imperator quoque expertus est. Verum, ut nox præteriit et dies cœpit, oppidum obsideri haud facile posse cognoscens, militem in planitiem descendere jussit. Illi descenderunt. Imperator custos post eos cum exigua militum, quibus corporis custodia demandata erat, eorumqne juvenum, manu remanserat ; dein et ipse, quemadmodum et reliqui, pedes (neque enim erat equo insidentem per collis prærupta iter agere) in campum devenit.

κριται, τούναντίον εἰρήκασιν. Ἔφησαν γὰρ, « Ὅση μὲν ἡμῖν ὁδός ἐστιν ὄπισθεν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ, τοσαύτη [P. 66] καὶ ἔμπροσθεν εἰς τὸ τοῦ Στενιμάχου ἄστυ καθέστηκε · καὶ ὥσπερ ἐκεῖ τῶν χρειωδῶν εὐμοιρῆσαι ἔχομεν, οὕτω δὴ καὶ εἰς τόν Στενίμαχον. Οὕτω πράξαντες οὐ δόξαιμεν τοῖς πολεμίοις εὖπι δειλίᾳ · τῇ πρὸς αὐτοὺς οὔτε μὲν τῷ τοῦ χειμῶνος δυσχερείᾳ τὴν ὑποστροφὴν ποιήσασθαι. » Ἀρεστὸν γοῦν ἔδοξε τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐπί τῆς ἀριμύτητος καὶ ὁ χειμὼν ἔληγε καὶ ἡ τῆς χιόνος ἔστη φορὰ, τὴν ἐπιοῦσαν τὸ ἀνακλητικὸν ἠχῆσαι προσέταξεν. Ἐκεῖθεν οὖν τὰς συντάξεις τῶν στρατευμάτων λαβὼν ἀπῆει εἰς τὸν Στενίμαχον. Κἀντεῦθεν οὖν τὸ σύμπαν ἐνσιτίσασθαι κελεύσας στράτευμα κατευθὺ τῆς Τζεπαίνης ἐχώρει. Κατηντήκει γοῦν εἰς πόλιν ἐπικεκλημένην Βατκούνιον, ἱκανὰς ἡμέρας μεγίστῃ ἐξαρκέσαι δυναμένην εἰς ζωάρκειαν στρατιᾷ. Ἐκεῖθεν οὖν ὑπεστάλκει τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μανουήλ), μοναχὸν ὄντα καὶ Μάξιμον ὀνομαζόμενον, καὶ τὸν τοῦ ἀλλαγίου αὐτοῦ ἄρχοντα τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντῖνον, κατοπτεῦσαι τὸν τόπον, καὶ εἰ εὐχερεστέραν τὴν πρὸς αὐτὸν πορείαν σχοίη τὸ στράτευμα. Οἱ δὲ ἀπιόντες καὶ τὰ περὶ τὸν τόπον κατασκοπήσαντες εὐχερῆ τυγχάνειν τὴν ἄνοδον τῷ βασιλεῖ κατήγγελλον, καὶ μάλιστα ὁ Μαργαρίτης Κωνσταντῖνος, καίτοι γε πολλῶν τῶν εἰδότων ἀντιλεγόντων. Τοῖς γοῦν τούτου λόγοις πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ἀνῄει. Καί ἦν μὲν πάντη ἀνάντην ὁ χῶρος τὴν ἄνοδον, καὶ παγετὸς τὴν ὁδὸν πᾶσαν πολύτερός τε καὶ λεῖος βαδίσαι δυσχερεστέραν ἐποίει, συνηρεφῆ τε καὶ λάσια δένδρα περὶ τὴν ἀκρώρειαν. ἦν. Ἡ μὲν οὖν στρατιὰ τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην πυρκαϊὰς ἀνάψαντες ἐθερμαίνοντο · ἠδυνήθησαν τούς σφῶν κυρίους εὑρεῖν. Ἔκλαιον δὲ γὰρ ἐκ τῶν πυρκαϊῶν καπνὸς ὑπὸ τῆς τῶν δένδρων πυκνότητος συνέχόμενος, καὶ διέξοδον εἰς ἐλεύθερον ἀέρα μὴ εὑρίσκειν δυνάμενος, κάτω ὑπενοστει καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄκρον ἔδακνε καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπιέζειν κατηνάγκαξε δάκρυον. Τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεπόνθει Ὡς δὲ ἡ νὺξ παρῆει καὶ ἡμέρα ἐπέλαμψεν, ἀνεπιχείρητον εἰς πολιορκίαν εἶναι τὸ ἄστυ γνωρίσας κατιέναι προσετετάχει ἐκ τοῦ πεδίου τὴν στρατιάν. Καὶ οἱ μὲν ἀπῆεσαν, ὁ δὲ φύλαξ ὄπισθεν μετὰ μετρίων ἐναπελείφθη στρατιωτῶν, καὶ τούτων περιαυτῶν τε καὶ νεωτέρων. Κατόπισθεν δὲ καὶ αὐτος κατῄει πεζὸς, ὡς καὶ οἱ λοιποί· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἱππότην βαδίσαι περι τὸ κάταντες τοῦ βουνοῦ.

τῶν γὰρ πλειόνων οἱ ὑπηρέται μετὰ τῶν σκηνῶν αὐτῶν οὐκ μικροῦ δεῖν κλαυθμὸν ἄπαυστον, εἰ καὶ ἄλυπον · ὁ

60. **130** Ibique per duos dies cunctatus et Batcunium depopulatus, rursus Adrianopolim indeque Didymotœchum repetit. Ubi exercitus ductores eligit

Ξ Ἐκεῖσε γοῦν [47] ἡμέρας διανύσας δύο, καὶ λείαν τὴν κώμην πεποιηκὼς τὸ Βατκούνιον (25), ἐς τὴν Ἀδριανοῦ καὶ αὖθις ὑπέστρεψε, κἀκεῖθεν εἰς τὸ

[47] D : Ἐκεῖ δὲ δύο ἀνύσας ἡμέρας, καὶ λείαν τὴν πόλιν πεποιηκὼς τὸ Βατκούνιον, ἐς Ἀδριανοῦ ἦκεν, κἀκεῖθεν ἐς Διδυμότειχον. Καὶ διαπεραιωθεὶς τον Ἑλλήσποντον. περὶ τὴν Λάμψακον σκηνοῖ, καὶ Γεώργιον τὸν Μουζάλωνα πρωτοσεβαστὸν καὶ πρωτοβεστιάριον (26) καὶ μέγαν στρατοπεδάρχην (26*) ποιεῖ, τὸν δὲ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀνδρόνικον, μέγαν δομέστικον τὸν δὲ Ἄγγελον Ἰωάννην πρωτοστρατόρα, πρωτοβεστιαρίτην (27) δὲ τὸν Καρυανίτην πεποίηκεν. Αὐτοῦ δὲ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ γώτων διαβιβάσας εἰσήει τὸ Νύμφαιον.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(25) Βατκούνιον. Nicetas Βακτούνιον scribit Dousa.

(26) Πρωτοσέβαστον καὶ πρωτοβεστιάριον. De his dignitatibus consulendum esse Glossarium Meursii supra monuimus. Dousa.

(26) Μέγαν στρατοπεδάρχην. Quantæ dignitatis fuerit *magnus stratopedarcha*, ostendit idem Meursius in exactissimo opere. Item quis *magnus domesticus* et *protostrator*, quæ officii nomina mox subsequuntur, nullibi melius quam ibi disces. Dousa.

(27) Πρωτοβεστιαρίτην. Differebant dignitate et munere ὁ πρωτοβεστιάριος et ὁ πρωστοβεστιαρίτης. Clarum, ecce, ex hoc loco, et adnotatum jam ante ex Codino V. C. Joanni Meursio. Vide Glossarium in βεστιάριον. Dousa.

Διδυμότοιχον. Αὐτόθι γοῦν εἰς ἡγεμόνας τάξας τὸν τε Λασκάριν Μανουὴλ, ὃν καὶ πρωτοσεβαστὸν ἐπωνόμασεν, [P. 67] ἀνθρώπιον ἀφελέστατον, κακῶς εἰδὸς στρατηγεῖν, καὶ τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντῖνον, ὃν προφθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἄνδρα ἄγροικον καὶ ἐξ ἀθροίκων γεγεννημένον, μάζῃ καὶ πιτύροις ἀνατεθραμμένον καὶ λαρυγγίζειν μόνον εἰδότα. Ἐκ Νεοκάστρων δὲ οὗτος ὥρμητο, καὶ ἐτέλει τὰ πρῶτα ἐν τῇ τοῦ θέματος τουτουὶ στρατιᾷ, εἶτα καὶ τζαούσιος γέγονεν, δόξαν δὲ παρασχὼν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ὡς ἐντρεχής ἐστι καὶ ὑπηρετεῖν ἱκανὸς ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐκεῖθεν ἐκβαλὼν τζαούσιον τῆς αὐτοῦ πεποίηκε τάξεως, εἶτα αὐτῷ καὶ τὸ μέγας προσέθετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεόδωρος ἄρχοντα τῆς αὐτοῦ κατωνόμακε τάξεως, οὔπω μέχρις αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον ἔν τινι γεγονός. Ὁ δὲ καὶ τὸ μέγας προσέγραφε τῷ ὀνόματι. Τούτους εἰς φυλακὴν τῆς χώρας εἶασε, καὶ ἑτέρους ἡγεμόνας οὐκ ὀλίγους. Καταλελοίπει δὲ μετ' αὐτῶν καὶ ἀξιόλογον στράτευμα, προσετετάχει δὲ αὐτοῖς μηδ' ὅλως ἐς μάχην ἐγκαταστῆναι τοῖς πολεμίοις, εἴπερ κατὰ τούτων ὁρμήσαιεν Σκύθας προσλαβόντες εἰς συμμαχίαν· τοῦτο γὰρ ἡ φήμη προὔλεγε. Καὶ εἰς σκύλευσιν δὲ εἰ κινηθεῖεν τῆς χώρας, αὐτοὺς ἀτρεμεῖν, ἔκ τε τοῦ Διδυμοτοίχου τὴν ἀσφάλειαν ἔχοντας (ἐχυρὸν γὰρ τὸ ἄστυ) καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου (μεσον γὰρ αὐτῶν στρατοπεδεύειν τούτους ἐκέλευσεν), εἰ μή που ὀλίγη τις κατὰ τῆς χώρας ἐπεισφρήσειε στρατιά· κατὰ ταύτης γὰρ ποιήσασθαι θαῤῥούντως τὴν ἔφοδον. Οὑτωσὶ γοῦν ταῦτα πάντα καταρτίσας ὁ βασιλεὺς, τὸν Ἑλλήσποντον διαπεραιωθεὶς περὶ τὴν Λάμψακον τὴν σκηνὴν ἔπηξε. Κἀκεῖσε τοὺς αὐτοῦ ὀφφικίοις τετιμηκε καὶ ἀξιώμασι, καὶ τὸν μὲν Μουζάλωνα Γεώργιον τὸν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τούτῳ φιλούμενον, ὄντα μέγαν δομέστικον, πρωτοσεβαστόν τε καὶ πρωτοβεστιάριον καὶ μέγαν στρατοπεδάρχην τετίμηκε, τὸν δὲ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀνδρόνικον πρωτοβεστιαρίτην ὄντα μέγαν δομέστικον κατωνόμασε, τὸν δὲ Ἄγγελον Ἰωάννην μέγαν πριμμικήριον τελοῦντα τετίμηκε πρωτοστράτωρα, πρωτοβεστιαρίτην δὲ τὸν Καρυανίτην τετιμηκεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως· διεξῄει δὲ τὰ περὶ τούτων ὁ τῆς ἱστορίας λόγος, ἵνα τα μετὰ ταῦτα σαφέστερον ἀπαγγείλῃ. Ἐν τῇ Λαμψάκῳ γοῦν μικρὸν διὰ ταῦτα προσκαρτερήσας ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ τὰς τοῦ Χριστοῦ πανηγύρεις τῆς τε γέννας καὶ τῶν φώτων ἀποπληρωσας, διὰ μετρίων πάνυ τῶν ἡμερῶν ἐπεφθάκει τὸ Νύμφαιον.

A Manuelem Lascarim, quem et protosebastum cognominavit, homuncionem ineptissimum militiæque inexpertum, et Constantinum Margaritem, cujus supra meminimus, rudem ac silvestrem virum et ex silvestribus prognatum, hordeaceo furfuraceoque pane enutritum, verbaque solum gula præclusa male enuntiantem ac distorquentem. Is ex Neocastris originem duxerat, et in eo themate primum militiæ operam navavit; dein tzausius factus est. Deinceps imperatori Joanni acer et ministrandi in aula peropportunus judicatus, qui eum inde amotum cohortis suæ tzausium præfecit, et Magnum ipsi postea apposuit. Ac imperator Theodorus suæ cohortis B archontem, ad illa usque tempora nemini concessum, appellavit. Ille nomini Magnum præscribebat. His aliisque multis ducibus custodiam regionis tradidit, et militem rei supparem assignavit, illis conditionibus, ne ipsi hostium pugnam, si cum Scythis illi auxiliariis (id namque fama prævulgatum fuerat) in eos impetum facerent adverso Marte sustinerent. Quod si illi regionem direptum ivissent, **131** ipsi Didymotœchi præsidio firmissimo fulti quiescerent: oppidum enim flumine quoque Hebro munitum erat. Eosdem inter ea loca castra ponere præceperat, ni exiguus admodum miles in regionem irrumperet: tum enim fidenter arma moverent. His præscriptis imperator Hellespontum C transfretans apud Lampsacum tentorium figit, ubi suos officiis ac dignitatibus auxit. Georgium Muzalonem, tantopere sibi ante alios dilectum, tunc magnum domesticum, protosebasti et protovestiarii magnique stratopedarchæ munere decoravit; fratrem illius Andronicum protovestiaritem magni domestici, Joannem Angelum magnum primicerium protostratoris Caryanitem protovestiaritæ titulo insignivit. Et hæc ita fuere. Oratio porro res eorum digerit ut futura magis dilucide enuntiet Lampsaci paucis tempestatibus imperator commoratus, et Christi diebus solemnibus natalitis ac luminibus celebratis, post non multos dies Nymphæum ingreditur, ibique hibernat.

ξα'. Ἐκεῖσε γοῦν [48] παραχειμάσας, ἐπεὶ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, πολλὴν συλλεξάμενος στρατιὰν (28), — οὐ D 61. Sed vere jam appetente exercitu ingenti conflato, neque enim eos tantum qui inter milites

[48] D: Ἔαρος δ' ἐπιόντος κατευθὺ τῆς δυσμῆς ἐχώρει, ἐλπίζων τοὺς περὶ τὸ Διδυμότειχον καταλελειμμένους σώους εὑρεῖν. Ἀλλὰ τούτους κακοβουλία ἔσφαλεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων μακρότερα διάγειν τὸν βασιλέα ἐγίνωσκεν, Σκυθικὸν, στράτευμα εἰς σφετέραν συμμαχίαν προσκαλεσάμενος κατ-Μακεδονίαν ἐκπέπομφεν· ὡρίθμηντο δὲ περί που τὰς τέσσαρας χιλιάδας, οἱ τὴν Ἀδριανοῦ παραμείψαντες τὰ περὶ τὸν ποταμὸν Ῥηγίνα ἐλπίζοντο καὶ τὰ περὶ τὸ Διδυμότειχον. Οἱ δὲ ἐκεῖσε στρατάρχαι τῶν βασιλικῶν ἐπιλελησμένοι προστάξεων κατὰ τούτων ἐξώρμησαν. Καὶ ἦσαν ὅπλοις κατάφρακτοι, οἱ δὲ Σκύθαι κοῦφοι ὁπλῖται καὶ τόξοις χρώμενοι. Μακρόθεν οὖν οὗτοι βέλεσι Ῥωμαίους ἔβαλλον, καὶ πεζοὺς τοὺς ἵππους ῥᾳδίως ἐποίουν, καὶ τέλος τρέπουσιν. Ὁ μὲν οὖν Λάσκαρις ταχύτατον ἔχων τὸν ἵππον φυγὰς εἰς Ἀδριανοῦ ᾤχετο, ὁ δὲ Μαργαρίτης ἑάλω, καὶ ἄλλοι πλεῖστοι, οὓς καὶ ἀπεμπόλησαν Βουλγάροις. Ὁ δὲ μαθὼν ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε διὰ τάχους περὶ τὸν τοῦ Βουλγαροφύγου χώραν ἐλθεῖν. Ὡς δ' οἱ Βούλγαροι τὴν βασιλικὴν ἔγνωσαν ἔφοδον, ἔφυγον, ὡς εἶχον ποδῶν. Οἱ πλείους δὲ τούτων περὶ τὰ μέφη Βιζύης ξιφους ἔργον ἐγένοντο. Περὶ τὸν ποταμὸν οὖν Ῥηγίνα τὴν σκηνὴν ἔπηξεν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(28) Πολλὴν συλλεξάμενος στρατιάν. Gregoras, lib. III, p. 56. ALL.

dignitatem non recipi. Reges scilicet eos qui patriarchatui **113** præsint moribus ac ingenio abjectiores moderatioresque, ut facilius eorum nutibus veluti jussis sucumbant, peroptant, quod rusticioribus, cum sermonibus fidere nequeant, potissimum accidit : qui vero sapientiæ operam navant, rigidiores videntur et illorum jussibus adversantur. Propterea imperator Theodorus illius mente sensumque leviter degustato ad alios se convertit, et cum plures non satisfacerent, monachum quemdam ex Apolloniadis lacu, præter paucas litteras cæterorum inscientem (solum enim rudimenta grammatices attigerat), nullis sacris ordinibus insignitum, Arsenium nomine, accersitum quam celerrime missis hominibus conduxit : nec ille renuit. Et Nicæa exire festinans præsulibus, ut quamprimum eum patriarcham efficerent, imperat. Illi audientes per unam hebdomadam diaconum sacerdotem et patriarcham consecrant.

A νεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μαλακώτερον αὐτοῦ ἐπειρᾶτο · μᾶλλον γὰρ προς βουλήσεως ἦν αὐτῷ τὴν προστασίαν μὴ καταδέξεσθαι. Ταπεινοτέρους γὰρ καὶ μετρίους εἶναι τὸ φρόνημα τοὺς πατριαρχεύοντας οἱ κρατοῦντες ἐθέλουσι, καὶ προσπίπτειν εὐχερῶς τοῖς σφῶν αὐτῶν βουλήμασιν ὡς προστάγμασιν. Τοῦτο δὲ μᾶλλον οἱ ἀγροικότεροι πάσχουσιν · οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τοῖς λόγοις θαῤῥεῖν, οἱ δὲ περὶ λόγους ἀκαμπέστεροι φαίνονται καὶ τοῖς ἐκείνων ὁρισμοῖς ἀντιπίπτουσιν. Ὁ γοῦν βασιλεὺς Θεόδωρος διὰ ταῦτα μικράν τινα πεῖραν λαβὼν τοῦ ἀνδρὸς ἐφ' ἑτέρους ἐτράπετο. Καὶ ἐπεὶ δυσαρεστῶν ἐτύγχανεν ἐν πολλοῖς, μοναχόν τινα (21) εἶναι μαθὼν ἐν τῇ τῆς Ἀπολλωνιάδος λίμνῃ ὀλίγων γραμμάτων πεῖραν ἔχοντα (μόνον καὶ γὰρ ἐφήψατο τῆς γραμματικῆς B παιδείας), ἀνίερον τελοῦντα καὶ Ἀρσένιον ὀνομαζόμενον, ὡς εἶχε τάχους, στέλλει τοὺς αὐτὸν ἄξοντας. Καὶ ὃς ἀφίκετο. Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς Νικαίας ἔξοδον ἔσπευδε, διὰ τάχους τοῖς ἀρχιερεῦσι προστάττει χειροτονῆσαι [P. 58] πατριάρχην αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, οἱ καὶ οὑτωσὶ διεπράξαντο, ἐν μιᾷ ἑβδομάδι (22) διάτονον καὶ ἱερέα καὶ πατριάρχην αὐτὸν ἐκτελέσαντες.

54. Causa vero exitum Nicæa sollicitandi ea fuit. Bulgarorum princeps Michael, uxoris Theodori imperatoris frater, socero illius Joanni Asano ex Angeli Theodori filia susceptus, Joannis imperatoris obitu nuntiato, cum occiduas partes imperatoriis copiis nudas orbasque conspiceret, animoque **114** agitasset regionem et in ea oppida ab imperatore Joanne Bulgaris surrepta ad Bulgarorum rursus dominatum, quod jam diu Bulgarorum cordi inhæserat, revocare, rem pro tempore opportunam, ut sibi videbatur, ratus, Hæmo prodiens transnatatoque Hebro paucissimo tempore multarum regionum potius est, multaque oppida nullo cum labore sibi devinxit, Bulgari siquidem habitatores externorum jugo dejecto generis consortibus accurrebant. Arces solo Romanorum præsidio munitæ cum ad repellendos hostium impetus non sufficerent in potestatem Bulgarorum nullo negotio ceciderunt, partim timore perculsis et deditionem arcium pro salute et domum abitione prodentibus, partim repentinæ Bulgarorum irruptioni, cum obviam ire non possent, aufugientibus easque custodibus vacuas deserentibus, aliis etiam temporis longinquitate defessis, cum præter modum custodiæ terminus illis protraheretur. Pleræque etiam arcium imperfectæ, viris et reliquis necessariis parum munitæ, præda hostibus patuerunt. E vestigio itaque expugnatæ sunt Stenimachus, Peristitza, Crytzimus,

νδ'. Ἡ δὲ αἰτία [41] του επισπεύδειν τὴν ἀπὸ τῆς Νικαίας ἔξοδον ἦν αὕτη. Ὁ Βουλγαράρχης Μιχαὴλ, ὃς γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως ἐτύγχανε Θεοδώρου, τῷ πενθερῷ αὐτοῦ τῷ Ἀσὰν Ἰωάννῃ ἐκ τῆς τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου θυγατρὸς γενηθεὶς, τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου πυθόμενος θάνατον, ἐπεὶ τὰ δυτικὰ μέρη γυμνὰ στρατευμάτων ἑώρα Ῥωμαϊκῶν, βουληθεὶς τὴν ἀφῃρημένην πρὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου χώραν ἐκ Βουλγάρων καὶ τὰ ἐν τούτοις ἄστη πρὸς Βουλγαρικὴν ἀρχὴν καὶ αὖθις ἀνακαλέσασθαι (τοῦτο C γὰρ ἐκ μακροῦ τοῖς Βουλγάροις ὠδίνετο) καὶ τὸν καιρὸν, ὡς ἐδόκει, κατιδὼν ἐπιτήδειον, ἐξορμήσας (23) τοῦ Αἵμου καὶ τὸν Ἕβρον διαπεράσας ἐν οὐ πολλῷ χρονῳ πολλήν τε χώραν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο πολλά τε ἄστη σὺν οὐδενὶ παρεστήσατο πόνῳ. Βούλγαροι καὶ γὰρ τυγχάνοντες οἱ οἰκήτορες τοῖς ὁμοφύλοις προσέτρεχον, τὸν ζυγὸν τῶν ἀλλογώσσων ἀποσειόμενοι. Τὰ δὲ ἄστη μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ μόνον ἀπολελειμμένα φυλάξεων, οὐκ ἀξίων τοιούτοις καιροῖς ἀντιμάχεσθαι, εὐχείρωτα τοῖς Βουλγάροις ὑπῆρχε, τῶν μὲν πτοίᾳ ταραττομένων καὶ προδιδόντων τὰ ἄστη καὶ λαμβανόντων τὴν πρὸς τὰ οἴκοι ἐλευθερίαν, τῶν δὲ πρὸς τὴν ἐξαπίνης γεγενημένην D τῶν Βουλγάρων ἔφοδον μηδὲν ἐχόντων ἐκ τοῦ προχείρου νοῆσαι λύσιτελοῦν, ἀποδιδρασκόντων καὶ ταῦτα ἔρημα τῶν φυλαττόντων ἀπολιμπανόντων, ἄλλων δὲ ἴσως καὶ χρόνῳ ἀποκαμόντων, παραταθέντος αὐτοῖς παρὰ τὸ μέτρον τοῦ χρόνου τῆς φυλα-

[41] D : Ὁ γὰρ Βουλγαράρχης Μιχαὴλ, ὁ τούτου γυναικάδελφος, τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου πυθόμενος θάνατον, ἐπὶ τὰ δυτικὰ μέρη γυμνὰ στρατευμάτων ἑάρα, βουληθεὶς τὰ ἀφῃρημένα ἐκ τούτων ἄστη ἀνακαλέσασθαι, τὸν Εὖρον διαπεράσας πολλὰ ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο. Μετετέθη μὲν οὖν ὁ Στενίμαχος, Περιστίτζα, Κριτζιμὸς, Γζέπαινα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀχριδῷ ξυμπαντα πλὴν Μνιάκου · τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ὑπὸ Ῥωμαίων πεφύλακτο. Οὔστρα δὲ καὶ Περπεράκιον καὶ Κρυβοὺς καὶ τὸ παρακείμενον τῇ τοῦ Ἀδριάνοῦ καὶ κεκλημένον Ἐφραὶμ τοῖς Βουλγάροις κεχείρωτο. Τούτου χάριν ἔσπευδε.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(21) Μοναχὸν τινὰ. Gregoras, p. 55. ALL.

(22) Ἐν μιᾷ ἑβδομάδι. Hujus ordinationem per hebdomadam absolutam, uti usitatam in ea Ecclesia, narrat Acropolita, de qua nos egimus in tractu *De ordinationibus Græcorum*. ALL.

(23) Ἐξορμήσας. Gregoras, lib. III, p. 53. ALL.

κῆς. Τὰ πλείω δὲ τῶν ἄστεων καὶ ἀπεριποίητα ἦν καὶ τῶν χρειωδῶν ὅπλων ἄμοιρα· Κατεσχέθη μὲν οὖν ἐκτοῦ παραυτίκα Στενίμαχος, Πριστίτζα, Κρυτξιμός, Τζέπαινα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀχριδῷ ξύμπαντα πλὴν Μνειάκου· τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ὑπὸ Ῥωμαίων πεφύλακται. Οὔστρα δὲ καὶ Περπερακιον καὶ Κρυβοὺς καὶ τὸ παρακείμενον τῇ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ κεκλημένον Ἐφραὶμ τοῖς Βουλγαροις κεχείρωται Τούτων οὕτω γεγενημένων καὶ τῶν ἐν δυσμαῖς Ῥωμαϊκῶν κλονουμενων πραγμάτων, τῆς φήμης μέχρι καὶ ἐς βασιλέως ἐπιδραμούσης καὶ πλειόνων προσδοκίαν κακῶν τῶν προσόντων φαντασίαν παρεχομένης, οἱ περὶ τὰ βασίλεια οὐ μικρῶς ἐταράχθησαν· ἠπίσταντο γὰρ ὡς τὰ πλείω τῶν δυτικῶν μερῶν Βουλγάροις οἰκοῦνται, καὶ ἀποστατήσουσι πάλαι Ῥωμαίων, προσφάτως δὲ χειρωθεῖσι τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, καὶ οὔπω πῆξιν τῆς χειρώσεως, λαβούσης, ἔχθραν δὲ ἀεὶ πρὸς Ῥωμαίους ἐνδομυχοῦσι.

A Tzepæna et Achridis præter Mniacum, quod vel solum Romanis devotum perseveraverat, omnia. Præterea Ustra, Perperacium, Cribus et quod Adrianopoli adjacet, Ephrem, Bulgaris cessere. Hæc ubi ita facta sunt, et in occiduis partibus rebus Romanorum in discrimen adactis, cum fama ad imperatoris etiam aures pervolasset, **115** et præsentibus malis atrociora inde ventura repræsentasset, qui in aula erant, nimis conturbati sunt, quippe qui scirent potissimam Occidentis partem in Bulgaros esse propensam, tanquam quæ a Romanis jampridem defecisset, et recenter a Joanne imperatore debellata nondum solida ac firma in dominio constaret, sed continua in Romanos odia clanculum exerceret.

νε'. Διὰ ταῦτα [42] καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεύς ἠδημόνει τοῖς πράγμασιν, εἰ οὕτω κατ' ἀρχὰς τῆς ἐξουσίας [P. 59] αὐτοῦ δυστυχῶς πράττει. Συναθροίσας οὖν τοὺς ἐν τέλει καὶ τοὺς εἰς στρατηγούς τεταγμένους, σὺν οἷς καὶ οἱ πρὸς πάππου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ὑπῆρχον αὐτῷ θεῖοι, ὅ τε Μανουὴλ καὶ ὁ Μιχαὴλ, ἐβουλεύσατο τί ἂν ἔχοι πρὸς τὰ γεγενημένα διαπράττεσθαι. Οἱ μὲν οὖν πλείους διαπερᾶσαι τὸν βασιλέα τὸν Ἑλλήσποντον δέον ἔλεγον εἶναι καὶ στῆσαι τὴν τῶν βουλγάρων φοράν. Τοῦτο δὲ τοῖς τοῦ κρατοῦντος θείοις τοῖς προειρημένοις οὐκ ἤρεσκεν, οἷς καὶ προσεῖχε μᾶλλον ὁ βασιλεύς, παλλῶν ἕνεκα. Ἥ τε γὰρ γνησιότης τοῦ γένους ἠνάγκαζε καὶ τὸ τῆς ἡλικίας γηραιὸν παρτεβίαζεν, οὐχ ἧττον δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὸ πολλῶν πραγμάτων ἔδρις αὐτοὺς γίνεσθαι παρέπειθε· φυγάδες γὰρ οὗτοι γεγονότες τῆς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου διακρατήσεως πολλοῖς προσωμίλησαν δεσπόταις καὶ εἰς διαφόρους περιεπλανήθησαν τόπους, κἀντεῦθεν, κατὰ τὴν ποίησιν, εἶδον ἄστεα καὶ νόον ἔγνωσαν. Καὶ ἦσαν μὲν ὡς ἀληθῶς οὗτοι νοήμονες, οὐκ ὀρθὰ δὲ ἐφρόνουν τοῖς τῶν Ῥωμαίων πράγμασιν, αἰτίαν ἔχοντες τὸ παρευδοκιμηθῆναι τὰ πρῶτα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως, μηδενὸς αὐτῶν εἰς ἀξίαν ἀνηγμένου βασιλέως ἀδελφοῖς διαπρέπουσαν. Εἶτα καὶ παρὰ τοῦ γαμβροῦ καὶ βασιλέως καὶ φυγαδίαι τῆς Ῥωμαίων γεγενημένοι πρὸς αὐτοὺς ἐδυσμέναινον. Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως ἐρεῖ τις αἴτια εἶναι, τὸ δὲ ἀληθὲς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἤθη ἀδέβαια ὄντα καὶ ἄστατα τοιούτους τυγχάνειν ἐποίουν. Καὶ ταῦτα μὲν οὐ διελάνθανεν οὐδὲ τὸν βασιλέα Θεόδωρον· τέως οὖν ὡς οἰκείους τοῦ αἵματος καὶ τὸ τιμᾷν αὐτοὺς διὰ παντὸς προειλόμενος ἐχρᾶτο πρὸς συμβουλὰς. Ὑπετίθεντο γοῦν οὗτοι ὡς οὐ χρεὼν τὸν βασιλέα διαπερᾶσαι πρὸς κὴν δυσμὴν, ὅτι τε κακῶς πράττει τὰ τοιαῦτα μέρη, καὶ ὡς νοσεῖ σχεδὸν ἀθεράπευτα, στράτευμά τε μὴ ἔχειν τὸν βασιλέα προσῆκον πράξει βασιλικῇ· ὁ γὰρ χειμὼν ἐκώλυε τὴν συνάθροισιν τῶν δυνάμεων. Καὶ

B 55. Propterea imperator etiam ipse rebus anxie æstuabat, si tam misere potestatis illius initio haberentur. Illis ergo qui dignitate fulgebant, et exercituum ductoribus, inter quos et ex avo imperatore Theodoro patrui Manuel et Michael advenerant, convocatis, consilium init, quid sibi, ut malo occurreret, agendum esset. Potior eorum pars in eam ivit sententiam, ut imperator Hellesponto superato impetum Bulgarorum comprimeret. Sed hoc principis patruis, quos supra nominavi haud arridebat, quibus animum potius adverterat imperator multis de causis. Affinitas quippe generis et veneranda senectus compellat ; neque minus ad id conferebat rerum multarum experientia. Hi namque Joannis imperatoris tempore et solo patrio exsules C multorum principum familiaritate usi sunt et diversa in loca aberrarunt, hincque, **116** ut poeta cecinit, viderunt urbes et mores hominum cognoverunt. Hi licet, ut verum fatear, pleno pectore saperent, non recte tamen Romanorum rebus consulebant, quod primum a fratre et imperatore neglecti nullo digni habiti fuissent munere, quod fratres imperatoris condeceret ; dein per generum et imperatorem ab solo patrio extorres, ab eis totos se abolienaverant. Et has quidem causas Romanis illos inimicissimos reddidisse aliquis forte diceret : nobis satis cognitum mores hominum incertos atque instabiles in hujusmodi eos deduxisse simultates, quæ neque imperatorem Theodorum latebent. Nihilominus eos tanquam sanguine conjunctos, et quod perpetuo eos D honoribus condecorare proposuerat, consiliis adhibebat. Proponebant itaque illi non esse operæ pretium imperatorem in occasum progredi, quod eæ partes male afflictarentur et absque remedio vehementer laborarent. Copias esse imperatoris exiles ac tenues nec regis apparatu suppares, cum tempus hibernum impedimento esset ne cogerentur in unum. Præterea imperatorem, si loco moveatur nes

[42] D : Βουλὴν οὖν ποιησάμενος, οἱ μὲν πλείους διαπερᾶσαι αὐτὸν τὸν Ἑλλήσποντον δέον ἔλεγον. Οἱ δὲ πρὸς πάππου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Μανουὴλ καὶ Μιχαὴλ οἱ Λασκάριες, οἷς προσεῖχε μᾶλλον τῇ τε γνησιότητι καὶ τῷ γήρει, οὐ χρεὼν διαπερᾶσαι τὸν βασιλέα ἐβούλευσαν. Ἡ. τῶν πλειόνων γοῦν ἴσχυσε βουλή.

ἀδελφόπαιδι τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, πετὰ μετρίου στρατεύματος εἰς θέαν τῶν προσφάτως ἐπιγεγενημένων τούτῳ χώρων ἀφίκετο. Καὶ ἀπῆλθε μὲν εἰς Ἀχρίδα, ἐπιδεδημήκει δὲ ἐς Δεάβολιν κἀκεῖθεν εἰς Καστορίαν. Καὶ τῇ ὁπώρας ὥρᾳ συσκευασάμενος τὰ στρατεύματα τῆς εἰς ἕω φερούσης ἐφήψατο.

50. Hinc Thessalonicam prætergressus emensusque Bisaltiam apud Philippos non levi ex causa, ut sibi videbatur, castra metatus est. Nam e Melenico Nicolaus Manclavites imperatori adhuc apud Bodenos commoranti **100** Michaelem Palæologum, dicti magnidmestici filium, accusavit: sed cum talium perscrutatio, dum educendi exercitus pugnæque conferendæ tempus instaret, minime opportuna videretur, in opportunius tempus rem visum est imperatori differre. Tunc itaque de iis quæstionem habendam censuit. Quare senatum continuo convocat, judices decer-

A ν'. Παραμείψας [37] οὖν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βισαλτίαν διαβὰς ἐς Φιλίππους ἐπήξατο (98) τὴν σκηνὴν λόγου πέρι, ὡς ἐδόκει τούτῳ, οὐχὶ σμικροῦ. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ Μελενίκου Μαγκλαβίτης Νικόλαος (99) κατεῖπε πρὸς τὸν βασιλέα (1) τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ [P. 51] τοῦ προρρηθέντος υἱοῦ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ὅτε ἦν ἐν τοῖς Βοδηνοῖς. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν καιρὸς τοιούτων πραγμάτων ἐρεύνης, Ἀλλ' ἐκστρατείας καὶ μάχης, ἑταμιεύετο τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἕως ὥραν εὔθετον. Τότε γοῦν εἰς ἐξέτασιν τῶν τοιούτων ἐγεγόνει ὁ βασιλεὺς, καὶ δικαστήριον

[37] D. Καί παραμείψας Θεσσαλονίκην, και Βισαλτίαν εἰς Φιλίππους ἐπήξατο τὴν σκηνήν. Ὁ γὰρ Μαγκλαβίτης Νικόλαος κατεῖπε Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ὃν καὶ ἤθελεν ἐξετάσαι ὁ βασιλεύς. Ἐτασθέντων οὖν τῶν εἰρημένων ὁ μὲν ἤλεγχε τὸν εἰπόντα, ὁ δὲ ὡμολόγει εἰπεῖν ἀλλ' οὐκ εἰδῆσαι τοῦ Παλαιολόγου Μιχαήλ. Καί ὁπλισθέντες καὶ ξυμβαλόντες ἥττηται ὁ κατηγορούμενος, και συλληφθείς ζωὸς αὖθις ἠρνεῖτο, κατεκρίθη θανεῖν, και αὖθις μεθ' ὅρκων τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ ἔλεγε μὴ εἰδέναι. Ἡ οὖν ἐξέτασις πρὸς τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ, και ἡ διὰ μύδρου ἀπόδειξις (2). Ὁ δὲ, Εἰ μὲν κατηγορεῖ μού τις, πρὸς ἐκεῖνον ἂν ἐμαχισάμην, τὸ δὲ μύδρου κρατῆσαι τερατουργοῦ τινος, οἷος ἦν Φειδίας καὶ Πραξιτέλης (3)· Ὁ δὲ Φιλαδέλφου Φωκᾶς συνεβούλευσε τούτῳ τὸ τοιοῦτον. Ὁ δὲ « Οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ τοιοῦτον κέκληται ἅγιον » ἔφη, « ἀλλ' ἐγὼ ἁμαρτωλός εἰμὶ ἄνθρωπος, και τερατουργειν τοιαῦτα οὐ δύναμαι. Εἰ δὲ μοι συμβουλεύῃ μητροπολίτης ὢν και Θεοῦ ἄνθρωπος τοῦτί διαπράξασθαι, ἔνδυσαι μὲν αὐτὸς τὴν ἱεράν σου στολὴν, εἶτα ταῖς σαῖς χερσίν ἐκπύρωσόν μοι τὸν σίδηρον, και ταύταις ἐπίθες τῇ χειρί μου τοῦτον. Καί εἰ οὕτω γένηται. τεθάρρηκα νῷ Δεσπότῃ μου Χριστῷ ὡς ὡς τὴν μὲν ἁμαρτίαν μου παροράσεται, θαυματουργήσει δὲ τὴν ἀλήθειαν. » Καί ὁ μητροπολίτης « Οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς ἡμετέρας και Ῥωμαϊκῆς καταστάσεως, οὐδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, βασρβαρικῇ δὲ παραδόσει παρῆκται. » Καί ὃς « μὲν ἐκ βαρβάρων γεγένημαι, βαρβάρικῶν ἐκτισαίμην τὴν δίκην μου. » Καί ὁ μητροπολίτης πρὸς τὸν βασιλέα ἐλθὼν ταῦτ' εἶπε. Καί ὁ βασιλεὺς « Αἳ τὸ ἐλεεινὸν οἵας δόξης ἐξέπεσε·

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(98) Ἐς Φιλίππους ἐπήξατο, Gregoras, p. 49. Et mirum sane Gregoram judicium adeo celebre, quo forte Græcia et dignitate personarum et probationum veritate et judicum frequentia nullum vidit illustrius, adeo obtruncasse deartuasseque ut neque pes neque caput in eo appareat. Ge. Phranza temere confundit omnia, qui judicium hoc sub Batacio factum sub Theodoro illius filio ponit : *Quæ res eum in suspicionem captati imperii, cui per id tempus Theodorus Lascaris Junior præsidebat, per calumniam vocavit.* Secundo, quæstioni præfuisse, cujus tum apud imperatorem plurimum valebat auctoritas, Arsenium patriarcham cum aliis judicibus. Et tamen Arsenius post illud judicium ex Apolloniade accitus in patriarchatum evectus est. Tertio, episcopus, qui illi suadet ut concilii sui conscios ediceret, etiam jurejurando promittit illos solos ex legibus Pœnas daturos, Michaelem ab omni supplicio immunem ac liberum abiturum. Et hoc fuit præter sententiam imperatoris ; et episcopus promittit nunquam postea observanda. Quarto, probationem ferri candentis Michael ad probandam suam innocentiam poscit : *Quod si hoc non est satis obsecro te, domine, hoc mihi da, ferrum in camini flammas conjectum et etiam atque etiam vehementerque candens manibus complectar, prunasque in sinum immittens sperans Deum, qui tres pueros in camino ignis liberavit, et oculum illum omnia contuentem semperque vigilem, qui scrutatur renes et corda, quique novit nec cogitasse nec concepisse me de quibus interroges illæsum, si ei placuerit, ab adustione servaturum.* Hoc vero merum mendacium est ; semper enim ab hujusmodi ferri candentis experimento abhorruit, palamque edixit se ut Romanum legibus Romanis non barbaris, quando ille mos Barbarorum erat, judicandum esse. Quinto, ineptissime ab episcopo deterretur Michael ab illa probatione, cum episcopus ille ad eam suaderet, qui comperta poste Michaelis mente verba illa protulit. Cum itaque omnia confundat et mutilet pro libidine Phranza nos eo neglecto ex aliis scriptoribus rem adeo singularem illustrabimus. Henricus quoque Spondanus, in Continuatione *Annalium* miro anachronismo, ut semper solet, hoc idem judicium sub Theodoro ponit, sub quo affectasse imperium Michaelem Palæologum scribit. ALL.

(99) Νικόλαος, Nicolai hujus quoque mentio fit supra loco nimisquam corrupto. Μαγκλαβίτης nihil aliud est quam custos ad aulæ januam, clava armatus, quam μαγκλάβιον *maniclarium* appellabant. Vide Glossarium Meursii in μαγκλαβιον et μαγκλαβίτης. DOUSA.

(1) Κατεῖπε πρὸς τὸν βασιλέα. Sæpe alias etiam in suspicionem affectati imperii sub hoc Batacio venisse Michaelem Palæologum habeo ex Ge. Pachymere, lid. I, cap. 7, qui ibidem exponit quomodo Batacius securitatem sibi parabat. ALL.

(2) Ἡ διὰ μύδρου ἀπόδειξις. Ferri candentis experimentum ad innocentiæ probationem nota etiam Græcis ea tempestate in usu fuisse Georgius Pachymerius, lib. I *Historiæ Græcæ* testatur *se adolescente nonnullos massam ferream candentem manibus citra noxam sustulisse, atque ita innocentiam suam per miraculum testatam reddidisse*, Et diu post hæc tempora adhuc *ferrum ignitum ab illæsa muliere contrectatum* scribit Cantacuzenus, *Histor. Byzant.* lib. III, cap. 27. DOUSA.

(3) Φειδίας καὶ Πραξιτέλης. Novum mihi hoc semper visum fuit Phidiam Praxitelemque, duos nobilissimos statuarios ac cælatores, magorum ac præstigiatorum loco haberi. Si non nugatur Græculus, profecto velim doceri quid sibi velit et quo alludat auctor. DOUSA.

ε καὶ κριτὰς ἐκάθισε καὶ λαμπρὸν κριτήριον ρότησεν. Ἡ δ' ὑπόθεσις ἦν τοιαύτη. Ἐπεὶ τησεν ὁ Τορνίκης Δημήτριος, ἔτι δὲ περιῆν ἐν ιλονίκη ὁ μέγας δομέστικος, ὁ δὲ τούτου υἱὸς ὴλ ἐς Μελένικον καὶ Σέρρας, ὃς καὶ μαθὼν τὸν ορνίκη θάνατον ἐδυσφόρησε καὶ σκυθρωπὸς τοῖς χάνουσιν ἐπεφαίνετο· ἦν γὰρ ὁ Τορνίκης σύ- ἔχων τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρωτεξάδελφην. οὖν φιλεῖ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις γίνεσθαι, ἠρωτή- ς τῶν ἐκ Μελενίκου τοὔνομα.,. θάτερόν τινα μενον... ὅτου χάριν σκυθρωπάζει ὁ Κομνηνὸς ήλ. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ ἠπίστατο τὴν αἰτίαν), « Ὁ ης, » ἔφη, « Δημήτριος τέθνηκεν. Ἦν δὲ προσ- αὐτοῦ καὶ οἰκονόμος τῶν κοινῶν. Καὶ τούτου χάριν κἀκείνου λελύπηται. » Ὁ δὲ, « οὔ μοι » φησίν· « οὐδὲ γὰρ διὰ Τορνίκην οὕτως ἄν ιναι καὶ ἠσχάλλεν. Ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἐπὶ τῷ ονι ἐκείνου τοῦτο συμβέβηκε. Καὶ εἰ τοῦτο, ἡμῖν· ἐν γὰρ ταραχαῖς καὶ ὀχλήσεσιν αὖθις ντα τὰ ἡμέτερα, κατεστορεσμένα νῦν καλῶς ; ἀταραξίαν ἐληλυθότα. » Ἡ δ' οὗτος, « Ἀλλ', ις, καί εἰ τοιοῦτον ξυνέβη, καὶ οὕτω δὴ οὐ τὰ καθ' ἡμᾶς ἕξουσι. Καὶ γὰρ ὁ μέγας δομέ- ; ἐν Θεσσαλονίκη διάγει ἡγεμονεύων αὐτῆς, τοσὶ δὲ ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ ὁ τούτου υἱὸς τὴν ιμετέρων χωρων διεξάγει κηδεμονίαν. Ὑπὸ ων γοῦν μεγίστων ἀνδρῶν διακυβερνώμενοι ποτε κοσμικὸν κλυδώνιον ἴδοιμεν, ἄλλως τε τοῦ Βουλγάρου Καλλιμάνου ἀδελφὴ (4) Θάμαρ, τι τελοῦσα, εἰς γάμου κοινωνίαν ξυνέλθη τῷ νῷ Μιχαὴλ, καὶ γενήσονται σποδαὶ μέσον τε καὶ Βουλγάρων. » Ταῦτα δὴ λελάληνται παρ' , μηδὲν εἰδότος τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαήλ. Θάτερος ἓν δυοῖν ἐπελθὼν πρὸς τὸν εἰρημένον Μαγκλα- ἀνήγγειλεν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα, ὁ δὲ ἀνήνεγκε σιλεῖ. Κατασχεθέντες οὖν καὶ ἄμφω ἠρώτηνται ὧν λελεγμένων. Ὁ μέν οὖν κατηγόρει, θάτε- ὑπεραπελογεῖτο. Ἔφησεν οὖν, ὡς Ἀληθῶς μὲν εἰρήκει, παρ' ἐμοῦ γὰρ ἀκήκοεν· ἀλλ' οὐκ ι μοι εἴρηται τοῦ Κομνηνοῦ, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ ὁγους τούτους προήνεγκα. Ἠναγκάζετο γοῦν τούτου· ὁ δὲ ἠρνεῖτο καθάπαξ μὴ εἰδέναι τι ύτου τὸ σύνολον τὸν Κομνηνὸν Μιχαήλ. Ἐν- ηὐτρέπιστο τούτοις στρατιωτική τις ἀποδει- εἰ μὴ ὑπῆρχον οἱ μαρτυροῦντες, ἡ διὰ μάχης οα (5). Ὡπλίσθησαν οὖ καὶ ἄμφω, εἰσῆλθον πτάδιον, ξυνέβαλον ἀλλήλοις, [P. 52] καὶ νε- ὁ κατηγορορούμενος, ἀπερρίφη τε τοῦ ἵππου, ν νικῶσαν ὁ κατήγορος ἔσχηκεν. Συλληφθεὶς ος (οὐδὲ γὰρ καιρίαν τέτρωται) καὶ αὖθις ἠρώ- ὡς ἄν καθομολογήσειε τὴν ἀλήθειαν. Ὁ δὲ οτέρου λόγου ἀντείχετο, καὶ μηδ' ὅλως εἰδέναι Κομνηνὸν διεμαρτύρετο Μιχαήλ. Ἐπεὶ δὲ διὰ

nit, et indicium celebre constituit. Causa hæc erat. Cum Demetrius Tornicius vitam finisset, essetque Thessalonicæ magnus domesticus, filius vero illius Michael Melenici et Serris, Michael comperta Tornicii morte, ægre rem tulit, tristique ac vultu turbationem præ se ferens alloquentibus videbatur. Tornicius enim magni domestici consobrinam matrimonio sibi junxerat. Ut in his fieri amat, e Melenico quispiam, alium quidem nomine ..... interrogavit « quanam de causa **101** Michael Comnenus sese animi tristis angeret. » Ille (namque causam optime callebat), « Tornicius, » ait, « Demetrius fato functus est, qui eum propinqua cognatione contingebat et res publicas administrabat, propterea morte illius tristis est. » Allius, « Non hoc mihi ita se habere videtur : neque enim propter Tornicium ita doleret affligereturque. Sed ut apparet, id in melius illi contigit. Quodsi hoc fuerit, væ nobis : rursus enim res nostræ perturbatæ in magna confusione motuque erunt, quæ nunc sedatæ ac optime tranquillatæ cernuntur. » Tunc alius respondit, « Sed, o carum caput, licet tamen id acciderit, non ideo res nostræ male se habebunt. Namque magnus domesticus Thessalonicæ degens illam moderatur. Et hic ipse Comnenus Michael, illius filius, nostris urbibus operam præstat. Ab his itaque viris, iisque maximis, dum gubernamur, nunquam aliqua tempestate jactari poterimus. Præterea Callimani Bulgari soror Thamar, nulli nupta, matrimonio Michaeli Comneno jungetur. Et sic inter nos ac Bulgaros pax conciliabitur. » Hæc ab illis inscio Michaele Comneno dicta sunt. At unus ex his Manclavitæ colloquia inter se inita refert : ille imperatori denuntiat. Comprehensus uterque de iis quæ dixerant interrogantur. Et unus quidem accusabat, alius respondebat « accusatorem vera enuntiare : a me enim audiit. Verum ea inscio **102** Comneno effatus sum, cum ex memetipso verba illa protulerim. Cogebatur ille ut hoc indicaret. Verum ille negabat aliquid omnino de eo Michaelem scire Comnenum. Hinc militaris probatio, cum testimonia aliorum desiderarentur, præparatur, per pugnæ scilicet experimentum. Ambo itaque armantur, in stadium intrant, confligunt invicem, et accusatus vincitur, qui equo dejectus victoriam accusatori concessit. Idem vivus comprehensus (neque enim letali vulnere vocem amiserat) iterum interrogatur, ut rem fateretur. Ille primum sermonem obstinate continuabat, et nihil horum Michaelem Comnenum tenere contestabatur. Cum vero atrocioribus tormentis veritatem extorquendam esse statuisset imperator, quemadmodum ille accuratiora vitæ examina poscebat questionem homini, quæ per

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

Καλλιμάνου ἀδελφή. Pachymerius, ut supra, isce cum Thamare Callimani sororis nuptias, m filia Michaelis despotæ secreta sponsalia ionem affectati imperii movisse tradit. ALL. De purgationibus per monomachiam et ferrum candens vide doctissimas et eruditissimas Martini Delrii dissertationes, et Sixtum Senensem *Biblioth.* lib II, in fine. Sunt a sacris canonibus damnatæ et interdictæ sub pœnis gravissimis. ALL.

mortem infertur, instituit. Manus retro condemnati alligatæ fuerunt, ut ense periret, oculi linteo involucro operiuntur. Sic enim condemnati solent construi et ictum necis excipere. His ita peractis, et vinctus, ut cervicem ad caput amputandum reclinaret jussus denuo de iis quæ in questione erant exposcitur. Ille jurejurando etiam sacrosancto confirmavit nihil ullatenus horum conscium esse Michaelem Comnenum. Qui postmodum, licet non cæsus fuit, in carcerem abductus est, compedibus ac vinculis constrictus. **103** Universa tandem quæstio in Michaelem Comnenum conversa est, et judices ad id destinati illi dicebant: « Quando de te sermones quidem haud comprobati referuntur a te illos mirando aliquo facinore refellendos esse necessum est, id autem erit per ferrum candens purgatio. » Tum ille veritate ipsa fretus : « Si quis esset, » dicebat, « qui me accusaret, cum eo utique contenderem, ostenderemque eum mentiri. At vero cum accusator nullus sit, de quo judicor ? Porro si me mira vultis conficere, ego sane is non sum qui miracula facere possim. Ferrum candens in manus vivi hominis cadens nescio quanam illud ratione manus non comburat, nisi ille a Phidia vel Praxitele e saxo excisus vel ex ære conflatus sit » Hæc ille, et admodum hercle juste dicebat. Verum enimvero cum et Philadelphiensis metropolita Phocas rebus interesset, unice imperatori dilectus multisque humanitatis officiis acceptus, quod non virtute ac merito, sed imprudentia assecutus fuerat. Namque cum aliquando de rebus publicis nescio quid percunctaretur, libere sententiam suam ostendit, et, « O imperator, » inquit, « quamobrem in præsenti nos consulis, cum ipse semper per te, quod tibi visum fuerit, peragas ? » Dixerat hæc, et moleste sane tulerat imperator, quandoquidem eos qui adstabant sic eum allocutum ferunt: « An potuit a metropolita afferri quid audacius ? et vos tolerastis. » Post brevem horam in eum suavissime effusus beneficia contulit, et honores consiliumque ab eo in negotiis secularibus capiebat. Quare tum **104** etiam imperator tanquam ministro usus est, qui seorsim ab aliis Comnenum Michaelem, cum et ipse sermones audirem [1] in hunc fere modum alloquitur : « Nobilis quidem cum ipseeis et ex nobilibus prognatus, ea et animo concipere et re præstaræ debes quæ nec a fide tua nec ab existimatione nec denique a cognatione tua aliena judicantur. Sed enim cum testes ad te convincendum non adsint, operæ pretium erit te ferro candenti veritatem designare » Ille magno ac virili animo, et quemadmodum pi-

πλείονος βασάνου ἔδοξεν ἐπιγνῶναι τὸν βασιλέα τὸ ἀληθὲς, οἷος ἐκεῖνος τὰς ἐξετάσεις ἀκριβεστέρας ποιούμενος, τὸν διὰ θανάτου ἐπήγαγε τῷ ἀνδρὶ ἔλεγχον. Ἐδέδεντο γοῦν αἱ χεῖρες ὀπισθεν τοῦ κατασδικασθέντος ξίφους ἔργον γενέσθαι, οἱ δ' ὀφθαλμοὶ λινῷ ὑφάσματι ἐκαλύφθησαν· οὕτων γὰρ εἴωθε τοὺς κατακρίτους διασκευάξεσθαι καὶ τὴν πληγὴν λαμβάνειν τῆς ἀναιρέσεως. Ὡς γοῦν καὶ ταῦτα οὑτωσὶ γένοιτο, καὶ ὁ δεσμώτης κλῖναι τὸν αὐχένα προστέτακται ἵνα δέξηται τῆς κάρας τὴν ἐκτομὴν, καὶ πάλιν περὶ τῶν ζητουμένων ἠρώτηται, ὁ δὲ μεθ' ὅρκων φρικτῶν ἐβεβαίωσατο μηδέν τι ὅλως συνειδέναι ἐπὶ τούτοις τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ, ἐκεῖνος μὲν τὴν πρὸς θάνατον εἰάθη ὁδεῦσαι, τὴν δὲ πρὸς εἱρκτὴν ἐβάδισε, καὶ εἶχον αὐτὸν κλοιοὶ καὶ καθείρξεις. Ἡ ἐξέτασις δὲ πᾶσα πρὸς τὸν Κομνηνὸν κατήντηκε Μιχαὴλ, καὶ δὴ ἔφασκον αὐτῷ οἱ τάχα κρίνειν τοῦτον λαχόντες, ὡς Ἐπεὶ περὶ σοῦ ἀπειρημένοι τινὲς λελάληνται λόγοι, δεῖ σε διὰ τινος θαυματοποιίας τούτους ἀποσκευάσασθαι Τὸ δὲ ἧ νὴ διὰ μύδρου ἀπόδειξις (6). Ὁ δὲ (καὶ γὰρ εἶχεν βοηθοῦσαν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν), « Εἰ μέν τις ἦν, » ἔλεγεν, « ὁ κατ' ἐμοῦ τι κατηγορῶν, πρὸς ἐκεῖνον ἂν ἐμαχεσάμην καὶ ἀπέδειξα ψεύδεσθαι· κατηγόρου δὲ μὴ παρόντος ὑπὲρ τίνος κρίνομαι ; εἰ δὲ θαυματουργῆσαί με θέλετε, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ εἰμὶ τοιοῦτος ὥστε καὶ τερατοποιίας ἐργάζεσθαι. Σίδηρος δὲ πεπυρακτωμένος, εἰ ἐν χερὶ ἀνθρώπου ζωοῦ οὖτος ἐμπέσοι, οὐκ οἶδα πῶς ἂν οὐ καύσειεν αὐτὴν, εἰ μή πού τις ἔξεσται τῷ Φειδίᾳ ἐκ λίθου ἢ τῷ Πραξιτέλει, ἢ καὶ ἀπὸ χαλκοῦ εἴργασται . » Ταῦτ' ἔλεγε, καὶ μᾶλλον τὴν Θέμιν δικαίως. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῆς Φιλαδελφέων (7) μητροπολίτης Φωκᾶς συμπαρῆν τοῖς γενομένοις, φιλούμενος πρὸς τοῦ βασιλέως καὶ πάνυ φιλοφρονούμενος, — πέπονθε δὲ τοῦτο οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ἀλλ' ἐξ ἀναιδείας. Καὶ γάρ ποτε τοῦ βασιλέως πυθομένου περί τινος τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἐπερρησιάσατο καὶ, « Ὦ βασιλεῦ, » ἔφη, « τίγος χάρω ἀρτίως ἡμᾶς ἐρωτᾷς, αὐτὸς ἀεὶ ἐξ ἑαυτοῦ τὰ δοκοῦντά σοι διαπραττόμενος ; « Ταῦτ' εἶπε, καὶ τότε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐσχετλίασεν, καί γε εἰρήκει πρὸς τοὺς συμπαρισταμένους, « Τί οὕτω θρασύτερον ὁ μητροπολίτης εἴρηκεν, ὑμεῖς δὲ ἠνέσχεσθε ; [5] μετὰ βραχὺ δὲ φιλοφρόνως τοῦτον ἐδεξιώσατο καὶ ἐτίμα καὶ σύμβουλον εἶχεν ἐν ταῖς κοσμικαῖς ὑποθέσεσιν. Ὑποδρηστῆρι γοῦν καὶ τότε ἐχρήσατο τούτῳ ὁ βασιλεύς. [P. 53] Καί γε καταμόνας τὸν Κομνηνὸν παραλαβὼν Μιχαὴλ, κάμοῦ τῶν λόγων ἀκροωμένου, ταῦτ' εἶπεν, ὡς « Εὐγενὴς μὲν ἀνὴρ σὺ καὶ ἐξ εὐγενῶν γεγένησαι. Δεῖ οὖν σε τὸ δέον ὑπὲρ τῆς ὑπολήψεως τε καὶ πίστεως καὶ πάντός σοι τοῦ γένους καὶ νοῆσαι καὶ διαπράξασθαι Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔλεγχος παρὰ μαρτύρων

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(6) Ἢ διὰ μύδρου ἀπόδειξις. Mirum quid in hoc ipso genere de muliere adultera sed pœnitente, et episcopo Didymotichensi commemorat Joannes Cantacuzenus, *Histor.* lib. III, cap. 27. Addam ipso tempore Lascarium hanc purgationem ferri candentis maxime fuisse in usu, ut oculatus testi refert Pachymerius lib. I, p. 33. Et nota καὶ εἶδεν ὁ γράφων ἡμῶν τῷ τότε ὑποστάντας τινας τοιαῦτα, πλὴν ἀλωβήτως ἀπαλλάξαντας τὸ θαυμάσιον. Pyræ eversæ probationem in homicidio apud Cyprios lego apud Theodorum Prodromum de Rhodanthes et Dosiclii amoribus lib. I. ALL.

(7) Ὁ τῆς Φιλαδελφέων. Hic est Phocas Philadelphiensis episcopus, quem cum Arsenio patriarcha videtur confundere Phranza. ALL.

ἐν σοὶ, δεῖ σε τῷ μύδρῳ τὴν ἀλήθειαν παραστήσασθαι. » Καὶ ὃς μάλα γενναίως καὶ ἀνδρικῶς, καὶ ὡς ἂν τινα οἱ γραφεῖς ἐν μάχῃ ἄτρεστον διαγράψαιεν, « Οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ τοιοῦτον κέκληται ἅγιον, ὦ δέσποτα, » ἔφη. « Ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἁμαρτωλός εἰμι ἄνθρωπος, καὶ τερατουργεῖν τοιαῦτα οὐ δύναμαι. Εἰ δέ μοι συμβουλεύῃ, μητροπολίτης ὢν καὶ Θεοῦ ἄνθρωπος, τοῦτο διαπράξασθαι, ἔνδυσαι μὲν αὐτὸς τὴν ἱεράν σου πᾶσαν στολὴν, καθὼς εἴωθας ἐν τῷ θείῳ εἰσέρχεσθαι βήματι καὶ ἐντυγχάνειν Θεῷ, εἶτα δὴ ταῖς σαῖς χερσὶν ἐκπύρωσόν μοι τὸν σίδηρον, αἷς τοῦ θείου ἁφάπτῃ θύματος, τοῦ σώματός τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου τεθυμένου καὶ ἀεὶ θυομένου παρ' ὑμῶν τῶν ἱερέων τε καὶ ἱεραρχῶν, καὶ ταύταις δὴ ταῖς ἱεραῖς σου χερσὶν ἐπίθες τῇ χειρί μου τὸν σίδηρον, καὶ ταθάρρηκα εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν ὡς πᾶσαν μὲν οὗτος ἁμαρτίαν μου παροράσεται, υμ ατουργήσει δὲ τὴν ἀλή ειαν. » Καὶ ὁ μὲν Κομνηνὸς Μιχαὴλ οὕτως εἴρηκεν· ὁ δὲ μητροπολίτης, « Ὦ καλὲ νεανία, » ἔφη, « τοῦτο οὐκ ἔστι τῆς ἡμετέρας καὶ Ῥωμαϊκῶς καταστάσεως, ἀλλ' οὔτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, οὔτε μὴν ἐκ τῶν νομων οὔτε δὴ πρότερον ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων παρείληπται. Βαρβαρικὸς δὲ ὁ τρόπος καὶ ἀγνὼς ἐν ἡμῖν, προσταγῇ δὲ μόνον ἐνεργεῖται βασιλικῇ. » Καὶ ὃς, « Ὦ μέγιστε ἱεράρχα Θεοῦ, εἰ μέν καὶ αὐτὸς ἐκ βαρβάρων γεγένημαι καὶ βαρβαρικοῖς τοῖς ἤθεσιν ἀνατέθραμμαι ἢ καὶ νόμοις τουτοισὶν ἐκπεπαίδευμαι, καὶ βαρβαρικῶς ἐκτισαίμην τὴν δίκην μου. Εἰ δὲ Ῥωμαίων, καὶ ἐκ Ῥωμαίων, κατὰ νόμους Ῥωμαϊκοὺς καὶ παραδόσεις ἐγγράφους ἡ κρίσις τερματισθήτω μοι. » Ἐκεῖνος μὲν οὖν τοῖς λόγοις οἷον τοῦ νεανίου ἐκπεπληγμένος (εἰκοστὸν γὰρ καὶ ἕβδομον διήνυεν ἔτος ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ) καὶ τῷ μὴ ἐν συμφοραῖς τούτου ὄντος τὸ εὐγνὲς τοῦ φρυνήματος καταπίπτειν μηδὲ τὸ τῶν νοημάτων χαλᾷν εὐεπήβολον, πρὸς τὸν βασιλέα ἐλθὼν ὅσα κέν οὖν εἶπεν ἐκεῖνος αὐτὸς οὐκ οἶδα, πάντως δὲ ταῦτ' ἔμελλε λέξαι ὅσα τε καὶ οἷα ἤκουσεν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς διάπειραν πολλὴν πεποιηκώς οὐχ εὗρε κατά τι τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ ὑπ' αἰτίαν ὄντα, καὶ ταῦτα καὶ τὸν ἀναίτιον εἰς αἰτίαν ἄγων τῇ βίᾳ ἢ τῶν λόγων ἢ τῶν μαστίγων. Πάντες γὰρ ἀπεφαίνοντο οἵ τε τῶν Λατίνων οἵ τε τῶν Ῥωμαίων, καὶ μάλιστα τῶν Λατίνων, ἐπεί γε αὐτοὶ ἐλευθερώτερον χρῶνται τῇ γλώττῃ πρὸς τοὺς δεσπότας, ἀθῶον εἶναι ἐπὶ πᾶσι τον Κομνηνὸν Μιχαήλ. Ἤκουσα δὲ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ κρίσει παρὼν, [P. 54] καὶ σὺν ἐμοὶ ὁ Μακρωτὸς Ἰωάννης. τάχα καὶ ἡμεῖς συναριθμούμενοι τοῖς κρίνουσι πρὸς τοῦ βασιλέως ὡς ξύλων ἄν τινες μηδὲν διαφέροντες ἐνταῦθ' ἵστανται. Ἐβούλετο γὰρ πάντας κατ' αὐτοῦ συμψηφίζεσθαι. Ἡμῖν δὲ οὐκ ἦν λόγος, ἄνευ λόγου τοῦ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ κρινομένου. Ἐφιλεῖτο γὰρ (φίλη γε ἡ ἀληθεια) οὐ πρός ἡμῶν καὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς παντὸς τῶν ἐν τέλει τῶν τε στρατηγῶν τῶν τε στρατιωτῶν καὶ αὐτῶν τῶν τῆς ξύγκλυδος· τοῖς τε γὰρ νεάζουσιν ἡδὺς ἦν καὶ προσηνὴς ὁμιλῶν καὶ χαριεις ἐν λόγοις καὶ ἐν ἐπιτηδεύμαι δεξιώτατος,

A ctores inter pugnandum imperterritum hominem depinxissent, firmus ac stabilis, « Sacrum hoc, » inquit, « domine, quonam vocetur nomine, non novi. Ipse ego peccator sum nec ejuscemodi admiranda efficere possum. Si vero tu mihi, qui metropolita es et homo divinus, ut id expleam adhortaris, age tu ipse sacrarum vestium apparatu integro te circumvesti, quemadmodum Sancta sanctorum ingredi soles et Deum alloqui ; dein tuis manibus, quibus tangis sacrosanctum sacrificium, corpus Domini nostri Jesu Christi, qui pro orbe universo oblatus est continuoque a vobis sacerdotibus et præsulibus offertus, ferrum mihi inflamma, et iisdem sacris tuis manibus ferrum acceptum manui meæ impone. Sic enim in Domino meo Christo con-
B fido, omnia eum mea delicta dissimulaturum veritatemque non sine miraculo patefacturum. » Hæc Comnenus Michael dixerat. Et metropolita, « O bone juvenis, » inquit, « hoc neque nostri neque Romani instituti neque ecclesiasticæ traditionis. Imo neque ex legibus, neque prius e sacris ac divinis canonibus desumptum est. **105** Sed barbaricus est iste modus, nobisque minime notus, qui jussu tantum imperatorio fit. » Et ille, « O maxime Dei antistes, si ex barbaris ipse genus ducerem et barbaricis moribus enutritus aut similibus legibus instructus fuissem, barbarico etiam modo pœnas lucrem. Sed si Romanus et ex Romanis, Romanis legibus et scriptis traditionibus judicium terminetur. » Ille itaque juvenis sermonibus quasi attonitus
C (Michael namque Comnenus septimum tunc et vigesimum annum agebat), et quod in infortuniis nihil de generosis cogitationibus demitteret nec sententiarum ingeniosum ac dextrum laxaret, ad imperatorem accurrit, et quænam ipse dixerit nescio, attamen illum quæcunque audierat, nec alia dixisse judico. Igitur imperator post varia multaque experimenta nullius criminis aut facti reum Michaelem Comnenum deprehendit, eoque potissimum, quod innocentem et sermonum et flagellorum vi reum perageret. Omnes enim sive Latini sive Romani, sed maxime Latini, qui ore liberiore adversum dominos loquuntur, Michaelem Comnenum omnium plane insontem judicabant. Ego etiam qui judicio interfueram, et una mecum Joannes Macrotus, uterque ab imperatore inter judices annumerati, nonnullos nihil a lignis distantes ibidem
D interesse audivi. Namque ille volebat ut omnes simul in eum sententiam ferrent. Sed nos his neque attendebamus neque advertebamus animum, cum Comnenus Michael absque **106** ulla ratione in judicium vocaretur. Diligebatur etenim, ita me amet veritas, non a nobis modo, sed ab unoquoque dignitate præfulgente, ductoribus copiarum, militibus, convenis ; cum junioribus dulcis, usu facilis, eloquio suavis, ad agenda tractandaque negotia incredibilis, senibus et sermone et prudentia senex habebatur, cujus impendio consuetudine illi oblectabantur. Hæc tamen ita annuente Numine in eum

patrata sunt, quandoquidem, cum ac imperatorium culmen attollere decrevisset eum, et tormentorum igne et experimentorum conflatorio probavit, ne in solium evectus calumniis et accusationibus ex facili crederet, neque eo in loco constitutus, quo quidquid libuerit agere posset, plus justo celerius decerneret ac determinaret. Verum enimvero in aliis etiam, ut subsequens oratio indicabit, Numini probatus est. In extremo negotio imperator, quod etiam ipse auditione acceperam, enuntiarat, « Væ misero tibi, quanam gloria cecidisti ! » Id porro erat, imperatorem fixius animo agitasse neptem, primam filiam filii sui imperatori Theodori, Irenen, quæ ipsi Michaelis secundi consobrini sui filia erat, Michaeli Comneno in matrimonium collocare. Quod et in imperatore Joanne aliisque pluribus factum est. Et his affinia non alia ratione evenire consuevere : licet enim ab Ecclesia prohibeantur, attamen publicæ gubernationis causa atque commodi imperatoribus permittuntur.

A τοῖς τε γέρουσι γηραιὸς ἐδόκει τὸν λόγον τε καὶ τὴν σύνεσιν, καὶ ἀσπάσιος αὐτοῖς ἐνομίζετο. Καὶ ταῦτ' οὖν. ὡς οἶμαι, γέγονεν ἐπ' αὐτῷ δοκιμασίᾳ τοῦ κρείττονος. Ἐπὶ γὰρ εἰς τὴν βασίλειον ἔμελλε Θεὸς ἀναβιβάσαι τοῦτον περιωπὴν, τῷ τῶν βασάνων πυρὶ καὶ τῷ διαπείρας χωνευτηρίῳ δεδοκίμακεν, ἵνα μὴ εἰς τὸν βασίλειον ἀναβὰς θρόνον ῥᾳον ἔχοι πιστεύειν διαβολαῖς καὶ συκοφαντίαις,μήτε θᾶττον τὰς ἀποφάσεις ποιεῖν ἐπ' ἐξουσίᾳ τοῦ πράττειν τὰ βουλητέα γενενημένος. Οὐ μὴν καὶ ἐν ἄλλοις κατεξήτασεν, ὡς πτοιῶν ὁ λόγος δηλώσει. Ἐπὶ δὲ τέλει τῆς ἐποχέσεως ταυτησὶ ἦν ὁ βασιλεὺς εἰρηκώς, κἀμοῦ τῶν λόγων ἀκροωμένου, « Αἰ ἐλεεινὸν, οἵας δόξης ἐξέπεσες. » Τὸ δὲ ἦν ὅτι περ πρὸς βουλήσεως ἦν τῷ βασιλεῖ τὴν ἐγγόνην αὐτοῦ, τὴν πρώτην θυγατέρα τοῦ B υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τὴν Εἰρήνην, ἐπιδοῦναι τῷ Κομνηνῷ Μιχαὴλ εἰς ὁμόκοιτιν. Ἦν δὲ αὕτη πρὸς τὸν Μιχαὴλ ἀνεψιὰ δευτερεξαδέλφου θυγάτηρ. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ἐγενετο καὶ ἐν πελίοσιν ἄλλοις, καὶ εἴωθε τά τοιαῦτα οὕτω πως συμβαίνειν · κἂν γὰρ τῇ Ἐκκλησίᾳ κεκώλυται, ἀλλὰ τοῖς βασιλεῦσιν ἐφεῖται τῆς κοινῆς προμηθείας χάριν καὶ τοῦ συμφέροντος.

51. **107** Igitur imperator, modo in quo diximus quæstioni fine imposito, Orientem progreditur, et Michaelem Comnenum suspectum habebat. Quando vero et generis claritudo et cum ipso conjunctio, necnon cum magnatibus affinitas non permittebant imperatori ut res ab eo gestas haberet contemptui, mittit eum ad Manuelem, qui ea tempestate patriarchatus gubernaculis assidebat, virum pietate insignem et vitæ instituto, licet uxorem duxisset, venerandum, literas tamen haud doctum, cum nec eorum sententiam quæ ipse percurrerat caperet ; quem scripto imperator compellat ut pœnis quoque exactis Michaelem Comnenum increparet, jureque jurando fidem illius alligaret, nullas eum imposterum adversus imperatorem insidias moliturum, sed fidum ac incorruptum in dominum amoris obsequium exhibiturum, Ubi ea res sic evenit, imperator Comnenum in gratiam recipit, illique fratris sui sebastocratoris Isaacii Ducæ neptem Theodoram nuptum dedit quam unicam pater illius, sebastocratoris filius Joannes, in adolescentia fato functus, reliquerat. Obiit equidem ille uxore Eudocia Angeli Joannis filia vidua, pupilla vero filia Theodora, quæ jam tum non infelicibus avibus Comneno Michaeli juncta fuerat, relicta, mater siquidem illius Eudocia, licet florente juventa fervida, **108** viro carere maluit ac virtutem sectari, Deo freta, cui se fortunasque suas devoverat. Hinc Deus virtutem matrimonio compensavit. Et hæc quidem ita se habuere.

να. Ὁ μὲν [38] οὖν βασιλεύς οὑτωσὶ τὰ τῆς ὑποθέσεως διαλύσας εἰς τὴν ἕω ἀπῄει, ὁ δὲ Κομνηνὸς Μιχαὴλ, ὡς εἰρήκειν, ὑπεβλέπετο. Ἐπεὶ δὲ τὸ τοῦ γένους περιφανὲς καὶ πρὸς αὐτὸν συγγενὲς, ἔτι γε μὴν τὸ πρὸς τούς μεγάλους γνήσιον τούτου οὐς εἴα τὸν βασιλέα ἐν περιφρονήσει φέρειν τὰ κατ' αὐτὸν, τί ποιεῖ ; Στέλλει τοῦτον πρὸς τὸν πατριάρχην. Ὁ Μανουὴλ (8) ἦν τότε τὰ τῆς πατριαρχείας διεθύνων πηδάλια, ἀνὴρ εὐλαβοῦς καὶ βίου καὶ πολιτείας σεμνῆς, εἰ καὶ γυναικὶ συνεζύγη, ἄλλως δὲ οὐ πεπειραμένος γραμμάτων, οὐδὲ ὧν ἀνεγίνωσκεν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν. Καὶ γράφει πρὸς τοῦτόν ὁ βασιλεὺς ἐπιτιμίων καθυποβαλεῖν τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ καὶ ὅρκοις αὐτὸν ἐμπεδῶσαι, μὴ ἄν ποτε βουληθῆναι ἀπιστίαν κατὰ τοῦ βασιλέως μελετῆσαι, φυλάττειν δὲ καθαρὰν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν κρατοῦντα διάθεσιν. [P. 55] Γέγονε ταῦτα, καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν Κομνηνὸν ἀνεδήξατο Μιχαὴλ, καὶ ζεύγνυσιν αὐτῷ εἰς γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Δούκα ἐγγόνην τὴν Θεοδώραν, ἣν μόνην ὁ πατὴρ αὐτῆς καταλελοιπὼς ὁ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱὸς Ἰωάννης ἔτι ἐν μείραξιν ὢν τὸ χρεὼν ἐξεμέτρησε, χήραν μὲν τὴν αὐτοῦ γαμετὴν Εὐδοκίαν ἀφεὶς, τὴν τοῦ Ἀγγέλου Ἰωάνου θυγατέρα, ὀρφανὴν δὲ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Θεοδώραν, ἥτις εὐτυχῶς τῷ Κομνηνῷ τότε συνέζευκτο Μιχαὴλ. Ἡ γὰρ μήτηρ αὐτῆς Εὐδοκία καίτοι γε νέα οὖσα πάνυ τὴν χηρείαν φέρειν ἠσπάσατο, ἀρετὴν δὲ ἐφιλει καὶ καθάπερ προσανέχειν Θεῷ. Διὰ ταῦτα καὶ ἀντιμισθίαν ἀντιλαμβάνει πρὸς Θεῷ τὸ κῆδος. Καὶ ταῦτα μὲν ἔσχεν οὕτως.

[38] D : Καὶ εἰς ἕω διαπεραιοῦται, καὶ συζεύγνυσι τῷ Μιχαὴλ τῷ Κομνηνῷ εἰς γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου ἐγγόνην τὴν Θεοδώραν, ἣν μόνην ὁ πατὴρ Ἰωάννης κατέλιπεν σὺν τῇ αὐτῆς μητρὶ Εὐδοκίᾳ τῇ τοῦ Ἀγγέλου Ἰωάννου συνοῦσαν, τῇ θείᾳ τῶν στρατηγουπούλων.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(8) Ὁ Μανουήλ, Non ergo Arsenius, ut Phranza. Gregoras : Ὅμως ἔδοξεν ὅρκοις αὐτὸν βεβαιώσαντα, etc. Verba habes superiori capite. Sed magis distincte et accurate Pachymerius, p. 52, ALL.

νβ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς [39] τὰ τῆς ἕω μέρη κατειλη- A φὼς καὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου παρῳχηκότος αὖθις ἐπὶ τὴν προκαθημένην τῶν Βιθυνῶν πόλιν ἀφίκετο Νίκαιαν. Καιρος ἦν περὶ τὰ τοῦ χειμῶνος τέλη, καὶ φθίνων ἐτύγχανε Φεβρουάριος. Καὶ ὁ βασιλεὺς (9) ἐπὶ τῆς κλίνης ἑσπέρας καθήμενος (παρέδραμε δὲ καὶ μέρος τι τῆς νυκτὸς), αἴφνης γεγονὼς ἄφωνος (10), πρηνὴς ἐπὶ τῆς κλίνης πεσὼν ἦν τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀναυδος τὸ καθόλου. Χεῖρες δὲ ἰατρῶν ὑπούργουν ἐν τούτῳ, καὶ ἀμυχὰς ἐν τοῖς ποσὶν ἐποίουν, καὶ ἐφόλβιον (11) ταῖς ἀμυχαῖς ἐνέβαλλον, καὶ ἄλλ' ἄττα ἔπραττον, ὁπόσα ἡ τέχνη ἐδίδασκεν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὅλην τε ταύτην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν καὶ αὖθις τὴν ἑτέραν νύκτα ἀκίνητος ἔκειτο· ἀποπληξία γὰρ ἦν ἡ νόσος, καὶ οὕτω βαρεῖα ὥστ διαρκέσαι τοσοῦτον εἰς ἀκινησίαν καὶ ἀφωνίαν. Μό- B γις οὖν ἀνέπνευσε καὶ εἰς ἑαυτὸν ἦλθεν. Ἠλλοιωμένος δὴ ἦν τὸ χρῶμα. Ἔσπευσε γοῦν καταλαβεῖν τὸ Νύμφαιον, φθάσας τε πρὸ τῆς βαϊοφόρου Κυριακῆς, καθ' ἣν εἴωθε θριαμβεύειν ὁ βασιλεύς. Ἐπιτείνας οὖν τὴν ὁδὸν ἀφίκετο εἰς τὸ Νύμφαιον, κἀκεῖσε τὸν κατὰ τὴν βαϊοφόρον θρίαμβον ἐξετέλεσε καὶ τὴν ἀναστάσιμον ἑωρτάκει ἡμέραν. Καὶ τὰ ἀπὸ τοῦδε τοῖς τοιούτοις ἐπεχωρίαζε (12) μέρεσι, τῇ κατασχούσῃ τοῦτον νόσῳ κατὰ διαστήματα ἡμερῶν τρυχόμενός τε καὶ πιεζόμενον. Ποτὲ μὲν γὰρ ἐν τῷ παλατίῳ διάγων εὐθὺς ἐπὶ κλίνης ἔπιπτεν ἄφωνος, ποτὲ δὲ ἐφ' ἵππου βαίνων καὶ ὁδὸν βαδίζων ὑπὸ τῆς νόσου ἐγίνετο κάτοχος, καὶ οἱ συμπαρόντες κατεῖχόν τε καὶ πρὸς ὥραν παρεφύλαττον, ὥστε μὴ γνωρίζεσθαι

52. Imperator cum in Orientem secessisset, anno elapso rursum ad reginam Bithynorum urbem Nicæam pervenit. Hiemis extremum erat, exitusque Februario impendebat, cum imperator vesperi lecto assidens, exigua **109** noctis parte procedente, ex improviso vocem emittit : hinc pronum effusum loquela penitus destituerat. Medici curationem ejus recipere, pedes sacrificare, scarificationibus epholbium imponere, aliaque remedia, quæ ars dictat, malo invenire. Verum imperator tota ea nocte et die subsequente, et quæ mox advenerat, alia nocte motus expers jacuit : morbus enim erat nervorum resolutio, adeoque gravis ut tanto tempore et motu et voce stupens atque attonitus privaretur. Tandem aliquando respiravit et in semet, colore tamen deperdito, rediit. Nymphæum ergo quam celerrime, et ante Dominicam palmarum, qua triumphare ille sueverat advehi curat, et accelerato itinere Nymphæum appellit, in quo die Palmarum triumphum egit et Resurrectionis diem celebravit; indeque assiduo loca illa frequentabat, morbo per intervalla dierum ingruente jactus conflictatusque. Quandoque enim in palatio degens subito in lectum amissa voce procumbebat ; quandoque equitans inter ambulandum a morbo corripiebatur. Et qui aderant, sustinebant et ad tempus custodiebant. ne pluribus innoteceret. Dein sui compos per ostium in aulam revertebatur. Quandoque etiam clanculum in sellula per regiam a familliaribus deducebatur. Sed cum moribus invalesceret, corpus impe-

[39] D: Εἰς ἐπιὸν περὶ τὴν Νίκαιαν ἀφίκετο, ἔνθα περὶ τὸν Φευρουάριον ἐπὶ κλίνης τὸ πλέον τῆς νυκτὸς καθήμενος καὶ πρήνης ἐπὶ κλίνης πεσὼν ἦν ἀναυδος. Οἱ δὲ ἰατροὶ ἀμυχὰς τοῖς ποσὶν ἐποίουν, καὶ ἐφόλκιον ταῖς ἀμυχαῖς ἐνέβαλον· Ἀλλὰ ταύτην τὴν νύκτα καὶ τὸ ἐπιὸν ἡμερονύκτιον ἀκίνητος ἔκειτο· ἀποπληξία γὰρ ἦν ἡ νόσος Μόλις γοῦν ἀνέπνευσεν ἠλλοιωμένος τὸ χρῶμα, καὶ ἔσπευσε καταλαβεῖν τὸ Νύμφαιον πρὸ τῆς βαϊοφόρου κυριακῆς, καθ' ὧν εἰώθε θριαμβεύειν· Καὶ ἐκεῖ καὶ τὴν Ἀναστάσιμον διῆλθε, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῖς τοιούτοις ἐπεχωρίαζε μέρεσι, τῇ κατασχούσῃ τοῦτον νόσῳ κατὰ διάστημα ἡμερῶν πιεζόμενος. Ποτὲ μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης ἔπιπτεν ἄφωνος, ποτὲ δὲ ἐφ' ἵππου βαίνων ἔφιππος ὑπὸ τῆς νόσου ἐγίνετο κάτοχος, καὶ οἱ συμπαρόντες κατεῖχον καὶ παρεφύλαττον, καὶ ἐπὰν εἰς λογισμὸν ἦκε σχολῇ πρὸς τὰ βασίλεια ὑπανέστρεφεν, ἐνίοτε δὲ καὶ φοράδην ἤγετο. Ἐπεὶ δὲ ἡ νόσος ἐπηύξανε καὶ τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως κατέπιπτε, συνεχέστερόν γὰρ ἐγίνετο τοῦτο, καὶ ἡ ἀτροφία τοῦτον ἐπίεζε, καὶ ἀφίκετο εἰς Σμύρνην, ὡς τῷ ἐκεῖσε προσκυνήσῃ Χριστῷ καὶ διὰ παρακλήσεων ἕλεων αὐτὸν ἀπεργάσοιτό· Καὶ ἀπελθὼν ἀνακωχὴν οὐχ εὗρεν. Ἀλλ' ἐν τοῖς Περικλύστροις τόποις σκηνούμενος, ἃ εἰσιν ἐγγὺς Σμύρνης, χείρονος τοῦ πάθους ἐπῃσθετο. Καὶ καταλαμβάνει τὸ Νύμφαιον, καὶ ἐν τοῖς ἐγγὺς τῆς χώρας βασιλείοις κήποις τὰς σκηνὰς ἐπῆξατο. Ἔνθα καὶ τὸ χρεὼν ἐλειτούργησεν, ἐξήκοντα δυο ἐτῶν ὧν ἐξ ὧν τριακοντατρεῖς βεβασίλευκεν καλῶς καὶ ἀγαθῶς. Πρᾶος γὰρ ἦν καὶ πρὸς τὸ φιλανθρωποτερον ἀεὶ ἀπονεύων, πρὸς πάντας φιλόδωρος, μᾶλλον δὲ πρὸς τοὺς μήκοθεν. Ἐρώτων δὲ θηλέων ἡττᾶτο, ἐξ ὁτου ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εἰρήνη ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, μάλιστα δὲ τῆς ἐξ Ἰταλίας Μαρκεσίνης. ὡς καὶ πέδιλα ὑποδεδέσθαι ταύτῃ δοῦναι κοκκοβαφῆ καὶ ἐφεστρίδας καὶ χαλινὰ, ἔπεσθαί τε αὐτῇ πλείους ἢ τῇ κυρίως δεσποίνῃ, ἄλλα τε πολλὰ ἐποίει ταῖς ἐκείνης βουλεύων ὀρέξεσι. Καρτερικὸς δ' ἦν ταῖς μάχαις, καὶ τοῖς μὲν κατὰ συστάδην πολέμοις οὐκ ἔχαιρε, τὸ ἀλλοπρόσαλλον τοῦ Ἄρεως δειλιῶν, τῇ καρτερίᾳ δὲ χρώμενος, καὶ ἐναιρίζων εἰς τὴν ἐναντίων καὶ τὴν θέρους ὥραν διαβιβάζων, ἔτι δὲ καὶ τὴν φθίνουσαν, ἐνίοτε δὲ καὶ παραχειμάζων τὴν νικῶσαν ἐλάμβανεν. Ἦν δὲ εὐσεβέστατος καὶ φιλόπτωχος, φιλοδίκαιός τε καὶ φιλόχριστος, τὴν βασιλείαν τῷ υἱῷ Θεοδώρῳ καταλιπὼν ἐτῶν ὄντι λγ'· τοσοῦτος γὰρ ἦν ὁ χρόνος αὐτῷ ὅσος ὁ τῆς πατρικῆς βασιλείας ἐτυγχανεν σχεδὸν γὰρ τῇ πατρικῇ ἀναῤῥήσει καὶ γέννησις ἐκείνου συνέδραμεν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(9) Καὶ ὁ βασιλεύς. Gregoras, p. 49. ALL.

(10) Γεγονὼς ἄφωνος Gregoras, p.50. ALL.

(11) Ἐφόλβιον. Corrigendum censet Meureius φόλβιον, barbara et peregrina voce, herbam significante. De qua sic in Glossario ; Φόλβτον *herbæ genus* Demetrius Cpol. *Hieracosophii* lib. II, cap. 1: Φολιόου βοτάνης, κόστου, σμύρνης ἀρρενικῆς, στάχους Ἰνδικοῦ· Occurrit illic pluries. Videturque *betta* esse, quæ Italis *foglia molla*. Scriverio vero nostro aliter videtur, qui legendum putat, levissima mutatione β in κ, ἐφόλκιον, ut dicat medicos scarificationem cucurbitularum pedibus adhibuisse .et ἐφόλκιον sive attractorium quoddam medicamentum scarificationi injecisse et applicasse ad eliciendum sanguinem, cui rei σὺφόρβτουν aptum etc. Dioscorides Asclepiadesque alii videntur, De morbo autem imp. Jo. Ducæ Balatzis Nicephorus Gregoras, lib. II, cap. ult. DOUSA.

(12) Τοῖς τοιούτοις ἐπεχωρίαζε. Gregoras, p. 50. ALL.

ratoris in pejus ruebat, cum solito longe frequentius malo divexaretur carnesque absumerentur, **110** quod deterius habebat et ali non poterat. Cum ergo medicorum ingenium de restituenda valetudine desperasset, ut respirare ipse paululum posset, Smyrnam iter meditatur, ut Christum, qui in ea insigniter colitur, adoraret precibusque effusis sibi propitium in tanto infortunio redigeret Accessit, omnia, uti instituerat, perfecit, nec tamen ex morbo convaluit. Porro in Periclystris commorans (locus is est prope Smyrnam, quod undique aquarum copia circumfluatur, sic dictus) majori sive potius atrociori malo oppressus, inde discedens, cum gravissime corpore urgeretur, Nymphæum proficiscitur, nec regias ibidem domos invisit, sed in hortis regiis prope urbem imperatoria finxit tentoria ; ubi et diem suum obiit extremum tertio calendas Novembris, sexaginta et duos annos natus, ut qui illius res exactius possidebant dixere. Ex his triginta tres probe integreque regnaverat. Leni animo fuit, semperque se humaniorem præbebat. Familiares parcius munerabatur : exteros, eosque qui tanquam legati ad eum venissent, magnificentioribus largitionibus, ut ab eis laudaretur, afficiebat. Amoribus muliebribus, postquam ejus uxor Irene Imperatrix ex hac vita excesserat, et potissimum Marcesinæ quæ ex Italia venerat, Annæ quidem imperatrice ex Alemania uxoris pedissequa, sed quæ postea in amore æmula fuerat, deditus. E cujus amore ita **111** ipse pendebat ut illi coccineos calceos gestare permiserit et sagum et frænum non alterius coloris indulserit, plures illi famulos quam veræ dominæ donaverit, aliaque quampluima libidinibus illius deserviens præstiterit. Fuit illi animus belli ingens ac tolerans. Consertis prœliis, variam Martis sortem extimescens, et in illis conserendis incertum animo agitans, minime delectabatur, sed fortitudine ac patientia, et verno

A τοῖς πολλοῖς. Ἐπὰν δὲ εἰς λόγισμὸν ἐπανῆκε, σχολῇ πρὸς τὰ βασίλεια ἐπανέστρεφεν, ἐνίοτε δὲ καὶ φοράδην ἐπὶ θρόνου ἐν τοῖς ἀνακτόροις ὑπὸ τῶν οἰκείων ἤγετο. Ἐπεὶ δὲ ἡ νόσος ἐπηύξανε, τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως κατέπιπτε · συνεχέστερον γὰρ ἥρζατο πάνυ τούτῳ γίνεσθαι. Σύντηξις γοῦν ἦν αὐτῷ τῶν σαρκικῶν, [P. 56] καὶ τὸ δεινότερον ἡ ἀτροφία τοῦτον ἐπίεζεν. Ἐπεὶ οὖν χεῖρες ἰστρῶν εἰς τὴν νόσον ἀπέκαμον, παραμυθίαν βουλόμενος μικρὰν ἐφευρεῖν ᾠθίλησεν εἰς τὴν Σμύρνην ἀπελθεῖν, ὅπως τῷ ἐκεῖσε προσκυνήσῃ Χριστῷ (13) παράκλησίν τε ποιήσοι καὶ ἵλεων αὐτὸν ἀπεργάσοιτο. Ἀφικόμενος οὖν ταῦτα μὲν διεπράξατο, ἀνακωχὴν δὲ τοῦ πάθους οὐχ εὗρεν, ἀλλ' ἐν τοῖς Περικλύστροις σκηνούμενος (τόπος δέ ἐστιν οὗτος ἐγγύς που τῆς Σμύρνης, διὰ τὸ πολλοῖς
B τοῖς ὕδασι περικλύζεσθαι οὕτω πως κατονομαζόμενος), μείζονος ἢ μᾶλλον χείρονος τοῦ πάθους ἐκήσθετο. Ἐκεῖθεν οὖν ἀπάρας πονήρως λίαν ἔχων τοῦ σώματος καταλαμβάνει τὸ Νύμφαιον. Καὶ ἐν μὲν τοῖς βασιλικοῖς οὐκ ἀπῆλθεν οἰκήμασιν, ἐν δὲ τοῖς ἐγγύς που τῆς χώρας βασιλείοις κήποις τὰς ἀνακτορικὰς σκηνὰς ἐνιδρύσατο. Ἔνθα καὶ τὸ χρεὼν ἐλειτούργησε τρίτῃ καλανδῶν Νοεμβρίου, ἑξήκοντα καὶ δύο (14), ὡς οἱ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀκριβέστερον εἰδότες ἔφασκον, ἔτη βιώσας, ἐξ ὧν τριάκοντα καὶ τρεῖς βεβασίλευκε καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς. Πρᾶος γὰρ ἦν καὶ πρὸς τὸ φιλανθρωπότερον ἀεί ἀπονεύων. Δωρεαῖς μὲν πρὸς τοὺς αὐτοῦ ἧττον ἐχρᾶτο, πρὸς δὲ τοὺς ξένους, καὶ μᾶλλον τοὺς ὡς πρίσβεις ἀφικομένους, δαψιλεστέραν (15) τὴν χεῖρα προὔτεινεν, ἵν' ὑπ' αὐτῶν ἐπαινοῖτο. Ἐρώτων δὲ θήλεων ἥττᾶτο. ἐξ ὅτου ἡ σύζυγος
C αὐτοῦ καὶ βασιλὶς Εἰρήνη, ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο. Μάλιστα δὲ τῆς ἐξ Ἰταλίας ἐλθούσης ὡς θεραπαινίδος μὲν τῆς ἐξ Ἀλαμάνων συζύγου βασιλίδος Ἄννης (16), ἀντιζήλου δὲ ταύτης γεγενημένης Μαρκεσίνης (17) τε ὀνομαζομένης τοῦ ἔρωτος ἥττητο, καὶ ἐς τοσοῦτον τῆς ἀγάπης αὐτῆς ἐξεκρέματο ὡς καὶ πέδιλα ὑποδεδῖσθαι δουναι ταύτῃ κοκκοβαφῆ καὶ ἐφεστρί-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

13) Τῷ ἐκεῖσε προσπυνήσῃ Χριστῷ. in hac ægritudine Joannis pietatem et nummorum in pauperes profusionem fuse enarrat Georgius Pachymerius (p. 70), qui a Christianis principibus omnino audiendus est. ALL.

(14) Ἑξήκοντα καὶ δύο. Gregoras. p. 50. Et nota annos vitæ illius Acropolitam numerare sexaginta duos, Gregoram sexaginta : in annis imperii conveniunt, cum uterque tres et triginta imperii numeret. ALL.

(15) Δαψιλεστέραν. Admirabitur non nemo quanam ratione ejusmodi imperatores, qui paulo ante reliquam regiam supellectilem hostibus cesserant et omnia sua amiserant, exotorres, et non sine continuis illisque immensis sumptibus, nunc cum Bulgaris, nunc cum Latinis, nunc cum Christianorum hostibus, et quod majus cuipiam videri poterit, cum Græcis ipsis belligerantes, tot recolligere pecunias potuerint, ut larga etiam manu largitionibus et retributionibus ,non familiaribus modo sed exteris, supra etiam imperatorum consuetudinem effusissimis providerint. Cessabit omnino admiratio, si revocentur in memoriam quæ Pachymerius de ærario Joannis et Theadori scribit, p. 68. ALL.

(16) Ἄννης. Mortua namque Irene Annam Alemannam, Manfredi Siciliæ regis sororem, uxorem duxit. Gregoras, p. 45 et 91. Pachymertus, lib. III, p. 181, et infra p. 185. Hujus Annæ postea imperium adeptus Michael Palæologus maxime cupiens fuit. Itaque inflammatus libidine ferebatur, ut neque pudor neque pietas neque hominum
D fama a cupiditate illa revocarint. Mulieris castimoniam et artes et ipsius imperatoris conatus Pachymerius, lib. III, p. 181, expressit. ALL.

(17) Μαρκεσόνης. Rem fusius pertractat Gregoras, p. 46. Quæ Gregoras de Nicephoro Blemmyda et exclusa Marcesina ab ecclesia tradit, videtur hausisse ex epistola encyclica ejusdem Nicephori, quæ quia adhuc inedita est, quod sciam ipse, et digna sit quæ ob pietatem et summum in Christianam religionem zelum teratur omnium manibus, hic exscribam Græce; quæ est : Νικηφόρου μοναστοῦ, κ. τ. λ *Vide tomum* CXLI *in Nicephoro Blemmyda.* Spondanus anno 1225, num, 19 mira oscitantia Nicephorum a Blemmyda dividit : ***Cum pellex ejus quæda quæm majori pompa quam ipsa Augusta incedere consueverat, ab ingressu templi Blemmydæ prohibita ab ejus abbate Nicephoro magnæ virtutis atque auctoritatis viro,*** etc. Sane hic abbas Nicephorus a Blemmyda delectus non est ALL.

δας τοιαύτας καὶ χαλινὰ ἔπεσθαι τε αὐτῇ πλείους ἢ τῇ κυρίως δεσποίνῃ, ἀλλά τε πολλὰ ἐποίει ταῖς ἐκείνης δουλεύων ὁρέξεσι. Καρτερικὸς δὲ ἦν οὗτος ἐν ταῖς μάχαις ὁ βασιλεύς, καὶ τοῖς μὲν κατὰ συστάδην πολέμοις οὐκ ἔχαιρε, τὸ ἀλλοπρόσαλλον τοῦ Ἄρεως δειλιῶν καὶ τὸ παρὰ ταῦτὰ ἄδηλον ὑπολογιζόμενος · τῇ καρτερίᾳ δὲ χρώμενος, καὶ ἐνεαρίζων μὲν εἰς τὴν τῶν ἐναντίων γῆν καὶ τὴν θέρους ὥραν διαβιβάζων, ἔτι δὲ καὶ τὴν φθίνουσαν ὀπώραν διανύων, ἐνίοτε δὲ καὶ παραχειμάζων τὴν νικῶσαν ἐστάσει τε καὶ ὑπομονῇ. Ἐτεθνήκει μὲν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τῷ υἱῷ αὐτοῦ Θεοδώρῳ τὴν βασιλείαν καταλελοιπὼς, τριάκοντα καὶ τριάκοντα καὶ τρία ἔτη διανύοντι. Τοσοῦτος γὰρ ὁ χρόνος αὐτῷ ὁπόσος τὴν πατρικῆς βασιλείας ἐτύγχανε · σχεδὸν γὰρ τῇ πατρικῇ ἀναῤῥήσει καὶ ἡ γέννησις ἐκείνου ξυνέδραμεν.

tempore in hostium locis degens et æstate trajiciens nec non et senescentes fructus expectans, quandoque etiam hibernans victoriam reportabat, imperatoris constantia ac patientia fatigatis hostibus. Moritur imperator Joannes imperio filio suo Theodoro tres et triginta annos agenti relicto : tot enim ætatis illius anni quot et paterni imperii erant : cum paternam enim acclamatione forte et natales illius concurrerant.

νγ'. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς [40] μὲν Θεόδωρος τῶν βασιλείων ἐπείληπτο θρόνων. Τὴν νενομισμένην γοῦν ὁσίαν ἀποδοὺς [P. 57] τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ, καὶ καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος ὡς ἔθος, καὶ ὑπὸ πάντων φημισθεὶς αὐτοκράτωρ (18), τοῦ Νυμφαίου ἀπάρας ἐπὶ τὴν Φιλαδέλφου ἀφίκετο. Μεγίστη δὲ αὕτη πόλις καὶ πολυάνθρωπος καὶ ὁπλίζεσθαι δεδυνημένους οἰκήτορας ἔχουσα, καὶ μάλιστα τοξείαν ἀσκοῦντας · ἀγχιτερμονοῦσα δὲ τοῖς Περσικοῖς ὁρίοις ἀεὶ διαμάχεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις τούτους ποιεῖ καὶ ἐθάδας πολέμων ἐργάζεται. Ἐκεῖσε οὖν διακαρτερήσας μικρὸν καὶ ὅσον πρεσβείαν στεῖλαι πρὸς τὸν σουλτὰν, ἐπὶ τὰ Βιθυνῶν κεχώρηκη μέρη καὶ τὴν τῆς χώρας ταύτης προκαθημένην πόλιν τὴν Νίκαιαν. Ἐπεὶ δὲ ἐχήρευε τοῦ πατριαρχοῦντος (19) ἡ Ἐκκλησία (πέφθακε γὰρ ὁ πατριάρχης Μανουὴλ μικρόν τι τοῦ βασιλέως Ἰωάννου προτελευτῆσαι), ἔδει δὲ πρῶτον πατριάρχην προβληθῆναι, ἵν' ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τὴν στεφηφορίαν ἐν τῷ ἱερῷ τελεσιουργήσῃ τεμένει, ἐζητεῖτο μὲν ὁ ἄξιος τοῦ τοιούτου θρόνου, ἡ δόξα δὲ τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τῷ Βλεμμίδῃ (20) ἐτύγχανε Νικηφόρῳ, τῷ ἐμῷ διδασκάλῳ τῶν τῆς φιλοσοφίας λόγων τε καὶ δογμάτων, ἀνδρὶ ἐκ νεότητος τὸν ζυγὸν ἀραμένῳ τοῦ μονήρους βίου καὶ περιβοήτῳ τυγχάνοντι καὶ περὶ λόγον καὶ ἀρετὴν, κἂν ἐνίων ὁ φθόνος, καὶ μάλιστα τῶν προὐχόντων, οὐ μόνον οὐκ ἐφανῇ τούτῳ τὰ τῆς ἀρετῆς ἐποίει, ἀλλὰ καὶ κακίας τινὰς αὐτῷ προσεκόλλα. Οὗτος οὖν πρὸς τὸν βασιλέα Θεόδωρον φιλίως διέκειτο καὶ παρ' αὐτοῦ ἐφιλεῖτο · τῶν γὰρ λόγων, ἐν οἷς τὰ πολλὰ ἐπεγάννυτο, διδάσκαλον καὶ αὐτὸν ἐπεγράφετο · σοφὸς γὰρ ἦν εἰς ἄκρον ταῖς ἀληθείαις ὁ βασιλεύς. Ὁ δὲ ὀκνηρότερος περὶ τὸ πρᾶγμα ἐτύγχανε

53. Igitur imperator Theodorus imperii habenis susceptis, justisque imperatori et patri, uti fieri amat, factis, et super scutum assidens, uti moris est, ab omnibus imperator acclamatus, Nymphæo discedens Philadephiam commeat, urbem ingentem et frequentem populis oppidanisque arma **112** sumere et maxime sagittis adversarium configere professis. Ea cum in finitimum agrum Persicum extendatur, bella cum hostibus continuo exercens gentem belli studiis asperrimam alit. Ibi paucis diebus, quibus legationem ad sultanum miserat, commoratus ad Bithynorum oras et ad primam illius regionis urbem Nicæam secessit. Sed cum patriarchæ orba Ecclesia foret (nam paulo antequam Joannes imperator moreretur, patriarcha Manuel vitam finierat), nec absque patriarcha imperatoris coronatio in sacro templo confici posset, dignus ea provincia et honore conquirebatur. Plurimorum suffragia in Nicephorum Blemmidam, præceptorem meum et philosophicorum sermonum ac dogmatum institutorem, virum et litteris virtute perquam celebrem et qui juvenis adhuc atque tenella ætate jugum monasticæ vitæ tulerat, respiciebant, licet nonnullorum, et maxime primatum, invidentia non modo tantæ virtutis lumen occuluerat, sed et vitia quædam homini appinxerat. Hunc imperator Theodorus diligebat, cui juncundissimus erat, quippe qui sermonum, quibus summopere delectabatur, magistrum eum sibi adsciverat: sapientiæ enim culmen et re vera attigerat imperator. Ille ad tantam rem segnior esse, et imperator etiam ipse non impense nimis urgere, cui magnis volupe erat ab eo similem

[40] D : Ὃς τὴν νενομισμένην ὁσίαν ἀποδοὺς τῷ πατρὶ καὶ ἐπ' ἀσπίδος φημισθεὶς, τοῦ Νυμφαίου ἀπάρας πρὸς τὴν Φιλαδέλφου ἀφίκετο. Καὶ ἐκεῖσε διακαρτερήσας μικρὸν καὶ περὶ τὴν Βιθυνῶν χωρεῖ. Καὶ ἐπεὶ ἐχήρευεν ἡ Ἐκκλησία (προτέθνηκε γὰρ τοῦ βασιλέως ὁ πατριάρχης Μανουὴλ), Ἀρσενίου τινα μοναχὸν ἐξ Ἀπολλωνιάδος λίμνης μεταπεμψάμενος χειροτονεῖ πατριάρχην, ὃς καὶ μονημέρως διάκονος καὶ ἱερεὺς καὶ πατριάρχης τέλεστο. Καὶ παρ' αὐτοῦ στεφθεὶς ἔξεισιν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(18) Φημισθεὶς αὐτοκράτωρ. Quamvis enim imperium jure hæreditario ad Theodorum Lascarim veniret, quia is a patre vivente non appellatus fuerat imperator, eo defuncto communi totius exercitus consensu ac nobilium omnium ac procerum concursu imperator salutatur : constabat enim Joannem nemini omnium nisi filio imperium relinquere voluisse, quod et pius esset in liberos et nemini alteri id destinaret. Quare autem filium vivens nullo modo designare voluerit, pluribus prosequitur Gregoras, lib. III, qui subdit : Ἀνηγόρευτο δ' ὕστερον παρ' ἐχόντων τῶν ὑπηκόων ἁπάντων καθεσθεὶς ἐπ' ἀσπίδος κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος. ALL.

(19) Ἐχήρευε τοῦ πατριαρχοῦντος. Gregoras, p. 55. ALL.

(20) Πολλοῖς ἐπὶ τῷ Βλεμμύδῃ. Gregoras, p. 55. Acropolita Manuelem vocat patriarcham demortuum, Gregoras Germanum : sed de his nos alibi egimus. ALL.

dignitatem non recipi. Reges scilicet eos qui patriarchatui **113** præsint moribus ac ingenio abjectiores moderatioresque, ut facilius eorum nutibus veluti jussis sucumbant, peroptant, quod rusticioribus, cum sermonibus fidere nequeant, potissimum accidit : qui vero sapientiæ operam navant, rigidiores videntur et illorum jussibus adversantur. Propterea imperator Theodorus illius mente sensumque leviter degustato ad alios se convertit, et cum plures non satisfacerent, monachum quemdam ex Apolloniadis lacu, præter paucas litteras cæterorum inscientem (solum enim rudimenta grammatices attigerat), nullis sacris ordinibus insignitum, Arsenium nomine, accersitum quam celerrime missis hominibus conduxit : nec ille renuit. Et Nicæa exire festinans præsulibus, ut quamprimum eum patriarcham efficerent, imperat. Illi audientes per unam hebdomadam diaconum sacerdotem et patriarcham consecrant.

ροτονῆσαι [P. 58] πατριάρχην αὐτὸν ὁ βασιλεύς, οἱ τονον καὶ ἱερέα καὶ πατριάρχην αὐτὸν ἐκτελέσαντες.

54. Causa vero exitum Nicæa sollicitandi ea fuit. Bulgarorum princeps Michael, uxoris Theodori imperatoris frater, socero illius Joanni Asano ex Angeli Theodori filia susceptus, Joannis imperatoris obitu nuntiato, cum occiduas partes imperatoriis copiis nudas orbasque conspiceret, animoque **114** agitasset regionem et in ea oppida ab imperatore Joanne Bulgaris surrepta ad Bulgarorum rursus dominatum, quod jam diu Bulgarorum cordi inhæserat, revocare, rem pro tempore opportunam, ut sibi videbatur, ratus, Hæmo prodiens transnatatoque Hebro paucissimo tempore multarum regionum potius est, multaque oppida nullo cum labore sibi devinxit, Bulgari siquidem habitatores externorum jugo dejecto generis consortibus accurrebant. Arces solo Romanorum præsidio munitæ cum ad repellendos hostium impetus non sufficerent in potestatem Bulgarorum nullo negotio ceciderunt, partim timore perculsis et deditionem arcium pro salute et domum abitione prodentibus, partim repentinæ Bulgarorum irruptioni, cum obviam ire non possent, aufugientibus easque custodibus vacuas desercntibus, aliis etiam temporis longinquitate defessis, cum præter modum custodiæ terminus illis protraheretur. Pleræque etiam arcium imperfectæ, viris et reliquis necessariis parum munitæ, præda hostibus patuerunt. E vestigio itaque expugnatæ sunt Stenimachus, Peristitza, Crytzimus,

A νεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μαλακώτερον αὐτοῦ ἐπειρᾶτο · μᾶλλον γὰρ προς βουλήσεως ἦν αὐτῷ τὴν προστασίαν μὴ καταδέξεσθαι. Ταπεινοτέρους γὰρ καὶ μετρίους εἶναι τὸ φρόνημα τοὺς πατριαρχεύοντας οἱ κρατοῦντες ἐθέλουσι, καὶ προσπίπτειν εὐχερῶς τοῖς σφῶν αὐτῶν βουλήμασιν ὡς προστάγμασιν. Τοῦτο δὲ μᾶλλον οἱ ἀγροικότεροι πάσχουσιν · οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τοῖς λόγοις θαρρεῖν, οἱ δὲ περὶ λόγους ἀκαμπέστεροι φαίνονται καὶ τοῖς ἐκείνων ὁρισμοῖς ἀντιπίπτουσιν. Ὁ γοῦν βασιλεὺς Θεόδωρος διὰ ταῦτα μικράν τινα πεῖραν λαβὼν τοῦ ἀνδρὸς ἐφ' ἑτέρους ἐτράπετο. Καὶ ἐπεὶ δυσαρεστῶν ἐτύγχανεν ἐν πολλοῖς, μοναχόν τινα (21) εἶναι μαθὼν ἐν τῇ τῆς Ἀπολλωνιάδος λίμνῃ ὀλίγων γραμμάτων πεῖραν ἔχοντα (μόνον καὶ γὰρ ἐφήψατο τῆς γραμματικῆς
B παιδείας), ἀνίερον τελοῦντα καὶ Ἀρσένιον ὀνομαζόμενον, ὡς εἶχε τάχους, στέλλει τοὺς αὐτὸν ἄξοντας. Καὶ ὃς ἀφίκετο. Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς Νικαίας ἔξοδον ἔσπευδε, διὰ τάχους τοῖς ἀρχιερεῦσι προστάττει χειροτονῆσαι καὶ οὑτωσὶ διεπράξαντο, ἐν μιᾷ ἑβδομάδι (22) διά-

νδ'. Ἡ δὲ αἰτία [41] του ἐπισπεύδειν τὴν ἀπὸ τῆς Νικαίας ἔξοδον ἦν αὕτη. Ὁ Βουλγαράρχης Μιχαὴλ, ὃς γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως ἐτύγχανε Θεοδώρου, τῷ πενθερῷ αὐτοῦ τῷ Ἀσὰν Ἰωάννῃ ἐκ τῆς τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου θυγατρὸς γενηθεὶς, τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου πυθόμενος θάνατον, ἐπεὶ τὰ δυτικὰ μέρη γυμνὰ στρατευμάτων ἑώρα Ῥωμαϊκῶν, βουληθεὶς τὴν ἀφῃρημένην πρὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου
C χώραν ἐκ Βουλγάρων καὶ τὰ ἐν τούτοις ἄστη πρὸς Βουλγαρικὴν ἀρχὴν καὶ αὖθις ἀνακαλέσασθαι (τοῦτο γὰρ ἐκ μακροῦ τοῖς Βουλγάροις ὠδίνετο) καὶ τὸν καιρὸν, ὡς ἐδόκει, κατιδὼν ἐπιτήδειον, ἐξορμήσας (23) τοῦ Λίμου καὶ τὸν Ἕβρον διαπεράσας ἐν οὐ πολλῷ χρονῳ πολλήν τε χώραν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο πολλά τε ἄστη σὺν οὐδενὶ παρεστήσατο πόνῳ. Βούλγαροι καὶ γὰρ τυγχάνοντες οἱ οἰκήτορες τοῖς ὁμοφύλοις προσέτρεχον, τὸν ζυγὸν τῶν ἀλλογώσσων ἀποσειόμενοι. Τὰ δὲ ἄστη μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ μόνον ἀπολελειμμένα φυλάξεων, οὐκ ἀξίων τοιούτοις καιροῖς ἀντιμάχεσθαι, εὐχείρωτα τοῖς Βουλγάροις ὑπῆρχε, τῶν μὲν πτοίᾳ ταραττομένων καὶ προδιδόντων τὰ ἄστη καὶ λαμβανόντων τὴν πρὸς τὰ οἴκοι ἐλευθερίαν, τῶν δὲ πρὸς τὴν ἐξαπίνης γεγενημένην
D τῶν Βουλγάρων ἔφοδον μηδὲν ἐχόντων ἐκ τοῦ προχείρου νοῆσαι λύσιτελοῦν, ἀποδιδρασκόντων καὶ ταῦτα ἔρημα τῶν φυλαττόντων ἀπολιμπανόντων, ἄλλων δὲ ἴσως καὶ χρόνῳ ἀποκαμόντων, παρατεθέντος αὐτοῖς παρὰ τὸ μέτρον τοῦ χρόνου τῆς φυλα-

[41] D : Ὁ γὰρ Βουλγαράρχης Μιχαὴλ, ὁ τούτου γυναικάδελφος, τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου πυθόμενος θάνατον, ἐπὶ τὰ δυτικὰ μέρη γυμνὰ στρατευμάτων ἐάρα, βουληθεὶς τὰ ἀφῃρημένα ἐκ τούτων ἄστη ἀνακαλέσασθαι, τὸν Εὖρον διαπεράσας πολλὰ ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο. Μετετέθη μὲν οὖν ὁ Στενίμαχος, Περιστίτζα, Κριτζιμὸς, Γζέπαινα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀχριδῷ ξυμπαντα πλὴν Μνιάκου · τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ὑπὸ Ῥωμαίων πεφύλακτο. Οὔστρα δὲ καὶ Περτεράκιον καὶ Κρυβοὺς καὶ τὸ παρακείμενον τῇ τοῦ Ἀδριάνου καὶ κεκλημένον Ἐφραὶμ τοῖς Βουλγάροις κεχείρωτο. Τούτου χάριν ἔσπευδε.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(21) Μοναχὸν τινὰ. Gregoras, p. 55. ALL.

(22) Ἐν μιᾷ ἑβδομάδι. Hujus ordinationem per hebdomadam absolutam, uti usitatam in ea Ecclesia, narrat Acropolita, de qua nos egimus in tractu *De ordinationibus Græcorum*. ALL.

(23) Ἐξορμήσας. Gregoras, lib. III, p. 53. ALL.

κῆς. Τὰ πλείω δὲ τῶν ἄστεων καὶ ἀπεριποίητα ἦν καὶ τῶν χρειωδῶν ὅπλων ἄμοιρα· Κατεσχέθη μὲν οὖν ἐκτοῦ παραυτίκα Στενίμαχος, Πριστίτζα, Κρυτξιμός, Τζέπαινα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀχριδῷ ξύμπαντα πλὴν Μνειάκου · τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ὑπὸ Ῥωμαίων πεφύλακται. Οὔστρα δὲ καὶ Περπερακιον καὶ Κρυβοῦς καὶ τὸ παρακείμενον τῇ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ κεκλημένον Ἐφραὶμ τοῖς Βουλγαροις κεχείρωται Τούτων οὕτω γεγενημένων καὶ τῶν ἐν δυσμαῖς Ῥωμαϊκῶν κλονουμενων πραγμάτων, τῆς φήμης μέχρι καὶ ἐς βασιλέως ἐπιδραμούσης καὶ πλειόνων προσδοκίαν κακῶν τῶν προσόντων φαντασίαν παρεχομένης, οἱ περὶ τὰ βασίλεια οὐ μικρῶς ἐταράχθησαν · ἠπίσταντο γὰρ ὡς τὰ πλείω τῶν δυτικῶν μερῶν Βουλγάροις οἰκοῦνται, καὶ ἀποστατήσουσι πάλαι Ῥωμαίων, προσφάτως δὲ χειρωθεῖσι τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, καὶ οὔπω πῆξιν τῆς χειρώσεως, λαβούσης, ἔχθραν δὲ ἀεὶ πρὸς Ῥωμαίους ἐνδομυχοῦσι.

A Tzepæna et Achridis præter Mniacum, quod vel solum Romanis devotum perseveraverat, omnia. Præterea Ustra, Perperacium, Cribus et quod Adrianopoli adjacet, Ephrem, Bulgaris cessere. Hæc ubi ita facta sunt, et in occiduis partibus rebus Romanorum in discrimen adactis, cum fama ad imperatoris etiam aures pervolasset, **115** et præsentibus malis atrociora inde ventura repræsentasset, qui in aula erant, nimis conturbati sunt, quippe qui scirent potissimam Occidentis partem in Bulgaros esse propensam, tanquam quæ a Romanis jampridem defecisset, et recenter a Joanne imperatore debellata nondum solida ac firma in dominio constaret, sed continua in Romanos odia clanculum exerceret.

νε'. Διὰ ταῦτα [42] καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἠδημόνει τοῖς πράγμασιν, εἰ οὕτω κατ' ἀρχὰς τῆς ἐξουσίας [P. 59] αὐτοῦ δυστυχῶς πράττει. Συναθροίσας οὖν τοὺς ἐν τέλει καὶ τοὺς εἰς στρατηγούς τεταγμένους, σὺν οἷς καὶ οἱ πρὸς πάππου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ὑπῆρχον αὐτῷ θεῖοι, ὅ τε Μανουὴλ καὶ ὁ Μιχαὴλ, ἐβουλεύσατο τί ἂν ἔχοι πρὸς τὰ γεγενημένα διαπράττεσθαι. Οἱ μὲν οὖν πλείους διαπερᾶσαι τὸν βασιλέα τὸν Ἑλλήσποντον δέον ἔλεγον εἶναι καὶ στῆσαι τὴν τῶν βουλγάρων φοράν. Τοῦτο δὲ τοῖς τοῦ κρατοῦντος θείοις τοῖς προειρημένοις οὐκ ἤρεσκεν, οἷς καὶ προσεῖχε μᾶλλον ὁ βασιλεύς, παλῶν ἕνεκα. Ἥ τε γὰρ γνησιότης τοῦ γένους ἠνάγκαζε καὶ τὸ τῆς ἡλικίας γηραιὸν παρτεβίαζεν, οὐχ ἧττον δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὸ πολλῶν πραγμάτων ἴδρις αὐτοὺς γίνεσθαι παρέπειθε · φυγάδες γὰρ οὗτοι γεγονότες τῆς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου διακρατήσεως πολλοῖς προσωμίλησαν δεσπόταις καὶ εἰς διαφόρους περιεπλανήθησαν τόπους, κἀντεῦθεν, κατὰ τὴν ποίησιν, εἶδον ἄστεα καὶ νόον ἔγνωσαν. Καὶ ἦσαν μὲν ὡς ἀληθῶς οὗτοι νοήμονες, οὐκ ὀρθὰ δὲ ἐφρόνουν τοῖς τῶν Ῥωμαίων πράγμασιν, αἰτίαν ἔχοντες τὸ παρευδοκιμηθῆναι τὰ πρῶτα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως, μηδενὸς αὐτῶν εἰς ἀξίαν ἀνηγμένου βασιλέως ἀδελφοῖς διαπρέπουσαν. Εἶτα καὶ παρὰ τοῦ γαμβροῦ καὶ βασιλέως καὶ φυγαδίαι τῆς Ῥωμαίων γεγενημένοι πρὸς αὐτοὺς ἐδυσμέναινον. Καὶ ταῦτα μέν ἴσως ἐρεῖ τις αἰτια εἶναι, τὸ δὲ ἀληθὲς τὰ τῶν ἀνθρώπων ἤθη ἀδέβαια ὄντα καὶ ἄστατα τοιούτους τυγχάνειν ἐποίουν. Καὶ ταῦτα μὲν οὐ διελάνθανεν οὐδὲ τὸν βασιλέα Θεόδωρον · τέως οὖν ὡς οἰκείους τοῦ αἵματος καὶ τὸ τιμᾷν αὐτοὺς διὰ παντὸς προελόμενος ἐχρᾶτο πρὸς συμβουλὰς. Ὑπετίθεντο γοῦν οὗτοι ὡς οὐ χρεὼν τὸν βασιλέα διαπερᾶσαι πρὸς κὴν δυσμὴν, ὅτι τε κακῶς πράττει τὰ τοιαῦτα μέρη, καὶ ὡς νοσεῖ σχεδὸν ἀθεράπευτα, στράτευμά τε μὴ ἔχειν τὸν βασιλέα προσῆκον πράξει βασιλικῇ · ὁ γὰρ χειμὼν ἐκώλυε τὴν συνάθροισιν τῶν δυνάμεων. Καὶ

B 55. Propterea imperator etiam ipse rebus anxie æstuabat, si tam misere potestatis illius initio haberentur. Illis ergo qui dignitate fulgebant, et exercituum ductoribus, inter quos et ex avo imperatore Theodoro patrui Manuel et Michael advenerant, convocatis, consilium init, quid sibi, ut malo occurreret, agendum esset. Potior eorum pars in eam ivit sententiam, ut imperator Hellesponto superato impetum Bulgarorum comprimeret. Sed hoc principis patruis, quos supra nominavi haud arridebat, quibus animum potius adverterat imperator multis de causis. Affinitas quippe generis et veneranda senectus compellat ; neque minus ad id conferebat rerum multarum experientia. Hi namque Joannis imperatoris tempore et solo patrio exsules

C multorum principum familiaritate usi sunt et diversa in loca aberrarunt, hincque, **116** ut poeta cecinit, viderunt urbes et mores hominum cognoverunt. Hi licet, ut verum fatear, pleno pectore saperent, non recte tamen Romanorum rebus consulebant, quod primum a fratre et imperatore neglecti nullo digni habiti fuissent munere, quod fratres imperatoris condeceret ; dein per generum et imperatorem ab solo patrio extorres, ab eis totos se abolienaverant. Et has quidem causas Romanis illos inimicissimos reddidisse aliquis forte diceret : nobis satis cognitum mores hominum incertos atque instabiles in hujusmodi eos deduxisse simultates, quæ neque imperatorem Theodorum latebent. Nihilominus eos tanquam sanguine conjunctos, et quod perpetuo eos

D honoribus condecorare proposuerat, consiliis adhibebat. Proponebant itaque illi non esse operæ pretium imperatorem in occasum progredi, quod eæ partes male afflictarentur et absque remedio vehementer laborarent. Copias esse imperatoris exiles ac tenues nec regis apparatu suppares, cum tempus hibernum impedimento esset ne cogerentur in unum. Præterea imperatorem, si loco moveatur nes

[42] D : Βουλὴν οὖν ποιησάμενος, οἱ μὲν πλείους διαπεράσαι αὐτὸν τὸν Ἑλλήσποντον δέον ἔλεγον. Οἱ δὲ πρὸς πάππου αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου Μανουὴλ καὶ Μιχαὴλ οἱ Λασκάριες, οἷς προσεῖχε μᾶλλον τῇ τε γνησιότητι καὶ τῷ γήρει, οὐ χρεὼν διαπεράσαι τὸν βασιλέα ἐβούλευσαν. Ἡ. τῶν πλειόνων γοῦν ἴσχυσε βουλή.

que nomine suo neque exspectatione hominum dignum quippiam conficiat, non tantum hostibus ablata confirmare, sed et reliqua sommo adversariorum incremento rerumque Romanarum imminutione disperdere ac dissipare. Et hæc quidem isti. Verum Georgius Muzalo apprime illi carus, qui magni domestici munere fungebatur, imperatorium progressum non **117** consulere modo, sed etiam cogere, ne quæ in occusu erant, vel major eorum pars, in inimicorum potestatem venirent. Alii etiam non pauci viri celebres in magni domestici sententiam ierant. Igitur prælatum est plurimorum consilium. Maxime vero imperatoris ingens cupido ac animi ardor, ad itionem impense exagitatus, obvios quosque promptosque, pusillum sane exercitum, eosque qui inter ambulandum occurrebant, alios etiam qui a via non aberant, armis tamen equisque cæteros consequi valentes collegit, quos secum portans Hellespontum trajicit, magno domestico in Oriente relicto.

A τὸ ἐπιδημῆσαι κατὰ χώραν τὸν βασιλέα καὶ μὴ ἄξιον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καὶ τῆς φήμης ἐργάσασθαι οὐ τῶν ἀφῃρημένων καὶ μόνον βεβαίωσιν ἐν τοῖς ἐχθροῖς ποιεῖται, ἀλλὰ καὶ τῶν περιλελειμμένων ἀφαίρεσιν αὔξην τε τῶν ὑπεναντίων πολλῷ μείζονα, ὡς καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων ἐλάττωσιν οὐ σμικράν. Ταῦτα μὲν οὗτοι, ὁ δὲ τὰ πλεῖστα πεποθημένος αὐτῷ Μουζάλων Γεώργιος, τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου δύναμιν περιεζωσμένος, τὴν βασιλικὴν πραιωσιν συνεβούλευε καὶ ταύτην κατήπειγε, μὴ λάθῃ τὰ πάντα τῶν ἐν δυσμῇ ἢ τὰ πλείω ταῖς τῶν ἐχθρῶν χερσὶν ἁλωθῆναι. Καὶ ἄλλοι δὲ τῶν ἐπιφανῶν οὐκ ὀλίγοι τῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου συνῄνουν βουλῇ. [P. 90] Ἡ τῶν πλειόνων γοῦν ἴσχυσε βουλή, μάλιστα δὲ τοῦ βασιλέως τὸ πρόθυμον καὶ ὁ τῆς καρ-
B δίας αὐτοῦ ζῆλος ἐκκαής γεγονὼς πρὸς τὴν κίνησιν. Καὶ προσλαβόμενος τοὺς ὅσοι συναναλουθεῖν ἔτυχον, εἰς μέτριον ἀριθμουμένους στράτευμα, καὶ τοὺς καθ' ὁδὸν ξυντυγχάνοντας, καὶ τοὺς ἐγγύτερον τῆς φερούσης ὄντας καὶ δυναμένους αὐτοῖς ὅπλοις καὶ ἵπποις ἐφέψεσθαι, διαπεραιοῦται τὸν Ἑλλήσποντον, καταλιπὼν εἰς τὴν ἑῴαν τὸν μεγαν δομέστικον.

56. Hinc festinans Adrianopolim venit, ibique unico die commoratus postero die egreditur. Interim ex Bulgarorum speculatoribus unus imperatorem intuitus Adrianopoli exsilientem citato cursu ad Bulgarum fertur (ille etenim circa Herbrum castra posuerat) et rem aperit, imperatorisque in eum **118** celerem irruptionem exponit, atque jurejurando confirmabat semet oculis propriis imperatorem pontem fluminis Hebri urbi proximum petrans-
C euntem conspexisse. Hoc quidem Bulgaros turbavit, non ita tamen ut loco, in quo castra fixerant, se moverent; quem retinebant mordicus, quousque accuratius pleniusque de his quæ rumor attulerat certiores fierent. Sed nec imperatorem Bulgarorum tentoria fugiebant, cum locum in quo exercitus erat addidicisset. Igitur celerius iter ingredi, equorum gressus properos urgere, summisque votis exoptare Bulgaris copiis occurrere, Sic ergo irruente forte fortuna ab instituto abducitur. Qui enim Romanis copiis præibant, in Bulgarici exercitus custodes incidunt, quorum plerosque ense trucidant, alios vivos capiunt, inter eos et cui
D summa belli credita fuerat. Cæteri fuga sibi consulentes summa nocte in Bulgaricum exercitum revertuntur, nuntiantque omnia, etjam imminere imperatorem contendunt. Quare uti quisque Bulgarorum potuit, eorumque princeps in equum insiliens, in interiora Bulgariæ regionis loca sese reci-

νϛ'. Ἐντεῦθεν [48], ὡς εἶχε τάχους, τὴν Ἀδριανούπολιν πέφθακε. Μίαν δὲ καὶ μόνην ἡμέραν διακαρτερήσας ἐν ταύτῃ ἐξῆλθεν ἐς νέωτα. Καὶ τις τῶν ἐκ Βουλγάρων κατοπτήρων τὸν βασιλέα τεθεαμένος τῆς Ἀδριανοῦ ἐξερχόμενον δρομαῖς ἐπὶ τὸν Βούλγαρον ἵκετο (περὶ τὸν Ἕβρον καὶ γὰρ οὗτος ἐστρατοπεδεύετο) καὶ τὸ δρᾶμα διασαφεῖ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἐξαγγέλλει κατ' αὐτοῦ ταχεῖαν ἔφοδον, καὶ ὅρκοις
C ἐβεβαιοῦτο ἢ μὴν ὀφθαλμοῖς τεθεᾶσθαι τὸν βασιλέα τὴν πρὸς τῇ πόλει τυγχάνουσαν τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου γέφυραν διαβαίνοντα. Τοῦτο συνέχει μὲν τοὺς περὶ τὸν Βούλγαρον, οὐ μὴν τοῦ τόπου καθ' ὃν ἔλαχον στρανοπεδεύειν ἀπέστησαν, ἀλλ' ἔμενον ἐκεῖσε μέχρις ἂν γνοῖεν τὰ τῆς φήμης ἀκριβέστερόν τε καὶ καθαρώτερον. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν βασιλέα ἢ τοῦ Βουλγάρου κατασκήνωσις λέληθεν, ἀλλ' ἐμεμαθήκει τὸν τόπον ὅπου δὴ στρατόπεδον εἶχεν. Ταχύτερον γοῦν τὴν πορείαν ἐποιεῖτο καὶ τῶν ἵππων τὰς κινήσεις ἐπέτεινε, καὶ ᾤχετο τῷ Βουλγαρικῷ ξυντυχεῖν στρατεύματι. Οὕτω γοῦν ἔχων ὁρμήματος ἐκ τινος συμβάματος ἐσφάλη τυχηρῶς τοῦ βουλεύματος. Οἱ γὰρ
D προάγοντες τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων τοῖς εἰς φυλακὴν προτεταγμένοις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοπέδου συμπεπτώκασι, καὶ πολλοὺς μὲν ξίφους ἔργον πεποίηνται, ἄλλους δὲ ζωγρίας εἷλον, οὓν αὐτοῖς δὲ καὶ τὸν τὴν ἡγεμονίαν τῆς στρατείας ἔχοντα. Οἱ δὲ ἕτεροι φυγῇ χρησάμενοι νυκτὸς βαθείας εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἀπέδρασαν στράτευμα, καὶ διαγοῦντο

[48] D : Ὡς εἶχεν οὖν τάχους, τὴν Ἀδριανοῦ πέφθακεν. Κἀκεῖθεν ἐξεισι, καὶ τις τῶν Βουλγάρων κατοπτὴρ τὸν βασιλέα τῆς Ἀδριανοῦ ἐξιόντα τεθεαμένος δρομαῖος πρὸς τὸν Βουλγαράρχην ἀφίκετο περί τὸν Εὖρον σκηνοῦντα, καὶ τὸ δρᾶμα διασαφεῖ ὅρκοις, ἰδεῖν, τὸν βασιλέα τὴν πρὸς τῇ πόλει τυγχάνουσαν τοῦ ποταμοῦ Εὔρου γέφυραν διαβαίνοντα. Γνοὺς δὲ ὁ βασιλέυς τὴν τῶν Βουλγάρων κατασκήνωσιν ἐπέτεινε τὴν ὁδόν. Καί οἱ προάγοντες τοὺς φύλακας Βουλγάρων ξίφει καὶ ζωργίᾳ ἑλόντες, ἔκ τινος φυγάδος διαμαθόντες, πάντες ἔφυγον τούτων πρὸς τὰ ἐνδότερα, κατεδρύπτοντο δὲ τοῖς συναρεφέσι τῶν δένδρων. Ἑωθεν δὲ τὸν τόπον φθάσα. ὁ βασιλεὺς λελύπηται, οὐκ εἶχε δ' ὅ τι καὶ δράσειε. Περί δὲ τὴν Βερρόην χωρεῖ, καὶ αὐτοθοεί τὸ φρούριον εἶλις Καί τάχ' ἂν περί τὸν ὠῖμον αὐτὸν κατ τά ἐν αὐτῷ φρούρια ἐκεχωρήκει, εἰ μὴ χειμὼν ἐκώλυσεν αὐτὸν μέγας. πολλὴ γὰρ χιὼν τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐπηλύγασεν. Ἡμέρας γοῦν ἓξ διακαρτερήσας ὁ βασιλεύς, λείαν τὰ Βερρόης ποιησάμενος, εἰς τὴν Ἀδριανοῦ ὑπέστρεψεν.

τὰ πάντα, καὶ τὸ πλησίον αὐτῶν ἤδη τυγχάνειν τὸν βασιλέα διισχυρίζοντο. Ὡς ἔτυχε γοῦν ἕκαστος τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτὸς ὁ τούτων ἄρχων, ἐπιβὰς τοῦ ἵππου, ἐπὶ τὰ ἐνδότερα τῶν Βουλγαρικῶν ἐφέρετο χώρων. Κατεδρύπτοντο δὲ τούτων τοῖς τῶν δένδρων κλάδοις τὰ πρόσωπα, συνηρεφέσι τούτοις ἐμπίπτοντα· ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Βούλγαρος πέπονθεν. Ἔνιοι δὲ αὐτῶν καὶ γυμνοῖς ἐφεστρίδων εἰς τὴν ὀχείαν τοῖς ἵπποις ἐχρήσαντο. Οὕτω γοῦν διαδράντες τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀπέφυγον σπάθην. Ἑωθεν δὲ τὸν τόπον φθάσας ὁ βασιλεὺς καὶ ἔρημον στρατεύματος Βουλγαρικοῦ κατιδὼν λελύπηται μέν, οὐκ εἶχε δὲ ὅ τι καὶ δράσειε. Βουλὴν δὲ ποιησάμενος ἐπὶ τὴν Βεροην χωρεῖ, κἀκεῖσε δὲ ἀφιγμένος αὐτοδοεὶ τὸ φρούριον εἷλεν· [P. 61] ἅπαν γαρ τὸ τεῖχος αὐτοῦ κατηρείπωτο καὶ διεξέδους εἶχε πολλὰς, κοταβεβλημένον καὶ τοῦτο παρὰ τῶν Βουλγάρων σὺν τοῖς λοιποῖς τῶν Ῥωμαϊκῶν, ἄστεων, εἰ καὶ κάμαξι καὶ τοῖς ἐξ αμαξῶν ξύλοις ἐδόκουν αὐτὸ κατοχυρώσασθαι οἱ οἰκήτορες. Τροφῶν γοῦν ηὐμοίρησε τὰ στρατεύματα, αὐτοί τε καὶ οἱ τούτων ἵπποι· ἐπέπληστο γὰρ χορτασμάτων τὸ ἄστυ. Καὶ τάχ' ἂν καὶ προσωτέρω ἂν ἐκεχωρήκει ὁ βασιλεὺς καὶ ἐπὶ τὸν Αἶμον αὐτὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τυγχάνοντα φρούρια τὴν ἔφοδον ἐπεποίητο (πτοίαν γὰρ οὐ μικρὰν τοῖς Βουλγάροις ἐνέβαλεν), εἰ μὴ χειμὼν βαρύτατος αἰφνης ἐπεισπεσὼν ἐκώλυσεν αὐτὸν τῆς ὁρμῆς· πολλὴ γὰρ χιὼν πρότῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἐπηλύγασε, καὶ τὸ ἐπὶ ξένης καὶ πολεμίας τὰ Ῥωμαϊκὰ χρονίζειν στρατεύματα οὐ καλὸς ἐδόκει τοῖς ξυμβουλεύουσιν. Ἡμέρας οὖν ἓξ ἐκεῖσε διακαρτερήσας ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ εἶχέ τι ἕτερον δρᾶσαι, λείαν τὰ Βερόης ἅπαντα ποιησάμενος, ἀνδρας, γυναῖκας, νήπια, πρόβατα, βόας καὶ σύμπαν ἄλλο κινεῖσθαι δυνάμενον, εἰς τὴν Ἀδριανοῦ τὴν ὑποστρογὴν ἐποιήσατο.

νζ'. Ἐκεῖθεν [44] γοῦν ἐπιλεξάμενος ἀξιόλογον στράτευμα περὶ τὰ ἐν Ἀχριδῷ φρούρια ἐπεπόμφει τὰ πρὸ μικροῦ τοῖς Βουλγάροις κεχειρωμένα, εἴ πως καὶ αὖθις τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑπαχθεῖεν ἀρχῇ. Ἐν αὐτοῖς γοῦν ἀφιγμένοι σὺν τοῖς στρατεύμασιν οἱ τῶν Ῥωμαίων ἡγήτορες μηχανήμασί τε καὶ ἑλεπόλεσι ῥᾷον τῶν φρουρίων περιεγένοντο· οἱ Βούλγαροι καὶ γὰρ θᾶττον τῶν ἐν ἄστεσι φυλακῶν ἀπαλλάττονται, εἰ πολεμίους ὁρῷεν καὶ μαχιμωτέροις συμπλακεῖεν τοῖς πράγμασιν. Ἐν οὐ πολλῷ γοῦν τὰ πλείω αὐτῶν ἐχειρώσαντο. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν περὶ αὐτὸν συναθροίσας λαὸν ἐπὶ τὰ ἐν Ῥοδόπῃ ἄστη κεχώρησε. Καὶ εἷλε μὲν Περιστίτζαν τοῖς μηχανήμασι, καὶ μετ' αὐτὴν τὸν Στενίμαχον, καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν Κρυτζιμόν, ὀχυρώματα ταῦτα πάντα καὶ εἰς πρόσωπον κείμενα τοῦ τῆς Ῥοδόπης ὄρους καὶ τὰ ὀπίσω πάντα φυλάττοντα. Ἀφίκετο δὲ καὶ εἰς Τζέπαιναν ἐν ἀκμῇ χειμῶνος· ἡ δὲ τοῦ τόπου δυσχωρία καὶ τὸ ψυχρὸν τοῦ καιροῦ οὐδὲ μικρόν τι εἴασεν ἐν ταύτῃ προσκαρτερῆσαι. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψεν, προστάγματα πρὸς τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον καὶ Τορνίκην

pere, et cum per loca arboribus frequentibus consita abigerentur, arborum ramis facies, quod et Bulgarus passus est, dilacerari ; nonnulli etiam ex ipsis sagis omissis equis calcar addere, qui sic in fugam dati Romanorum ictus declinarunt. Mane cum locum occupasset imperator **119** et militaribus copiis vacuum comperisset, indoluit sane, sed præstare aliquid haud potuit. Tamen consilio inito Beroem proficiscitur, primoque appulsu oppidum cepit, Nam murus undique lacer corruerat multisque patebat hiatibus, cum hoc quoque cum reliquis Romanorum oppidis a Bulgaro solo æquatum fuisset, licet perticis et lignis ex plaustris accolæ illud muniisse viderentur. Cibis itaque et equi et milites cumulate abundarunt : oppidum etenim pabulorum omnium abundantia circumfluebat. Fortasse etiam imperator ulterius processisset, et circa Hæmum et in eo sita oppida incursionem fecisset (timorem enim, nec eum pusillum, Bulgaris incusserat), nisi tempestas asperrima ex improviso irrumpens impetum ardoremque restinxisset. Ingens etenim nix infusa terræ faciem obtexit, et in aliena ac hostili terra exercitus Romanos diutius immorari non æqui consultores laudabant. Sex itaque dies ibi imperator commoratus, cum nihil suppeteret agendum, omnia Beroes, viros, mulieres, infantes, pecudes, boves, et quidquid loco moveri poterat, depopulatus, Adrianopolim repetit,

57. Ibique recollecto non contemnendo exercitu ad Achridæ oppida, quæ paulo ante Bulgari subegerant, si forte rursum ditioni Romanorum redderentur, **120** transmittit. Duces Romani cum copiis advecti tormentis ac machinis facili negotio loca expugnant. Bulgari enim vel solo hostium conspectu et bellicarum rerum conflictu, arcium custodia neglecta, fugam arripiunt. Quare parvo tempore potissima quæque eorum occupata sunt. Imperator etiam milite proprio coacto ad Rodopeia oppida gradum facit, cepitque machinis adactis Peristitzam, postea Stenimachum, tandem Crytzimum, propugnacula omnia in faciem Rodopes montis sita, quæ retro posita custodiunt. Tzepænam quoque profectus est ipso vigore hiemis. Verum lociasperitas ac temporis rigor neque minimum in ea morari concessit. Sed ubi ver appetebat, ad Strategopulum Alexium et Constantinum Tornicem, cui magni primicerii dignitatem imperator Joannes crediderat, apud Serras exsistentes et exercitu potentes, mandatorum libellum dedit, ut in unum

[44] D : Κἀκεῖθεν ἐπιλεξάμενος στράτευμα περὶ τὰ ἐν Ἀχριδῷ φρούρια ἐπεπόμφει τά κρατηθέντα ὑπὸ Βουλγάρων εἴ πως καὶ αὖθις τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑπαχθεῖεν ἀρχῇ. Ἐκεῖσε οὖν ἀφιγμένοι οἱ τῶν Ῥωμαίων ἡγήτορες ῥᾷον τῶν φρουρίων περιεγένοντο τῶν πλείστων. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, προστάγματα ἔχον πρὸς τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον ἐν Σέρραις, ἵνα κατὰ Τζεπαίνης ἀφίκοιντο. Ὅ καὶ ἐποίησαν. Ἀλλὰ μήτε πολεμίοις ἀξίοις ἐγκύρσαντες, κτύποις ἤχων κερατίνων διαθροηθέντες ἀκόσμως ἐχρήσαντο τῇ ψυχῇ, πᾶσαν ἀποσκευὴν καὶ τοὺς πλείονας τῶν τοῖς Βουλγάροις ἀπολιπόντες.

universo milite collecto Tzepænam progrederentur. Quod et exsecuti sunt. Sed in eo conatu mali copiarum ductores esse deprehenduntur : nam cum neque in hostiles copias incidissent neque viros eos cum quibus arma conserere debebant, tantum sonis et strepitibus auditis corneisque fragoribus haustis, turpiter sese conjecerunt **121** in fugam, apparatu omni bellico et ex equis plurimis Bulgarorum pastoribus ac porcariis derelictis. Hac illi ratione fugitantes, equis armisque destituti. rursum Serras pervenere. Propterea imperator ira furoreque percitus imperavit eisdem ut modo, quo recesserant, conflictum eumdem atque pugnam exciperent. At illi tanto conatui pares non erant.

A Κωνσταντῖνου, ὃν μέγαν πριμμικήριον ὁ βασιλεὺς τετίμηκεν Ἰωάννης, ἐξέπεμψεν, ἐν ταῖς Σέρραις ὄντας καὶ τὸ στρατοπέδον ἔχοντας, ἵνα τὴν στρατιὰν πᾶσαν συναγαγόντες κατὰ τῆς Τζεπαίνης ἀφίκοιντο, Τοῦτο δὴ καὶ ἐποίησαν· κακοὶ δὲ ἐφάνησαν ἐν τούτῳ τῷ ἐπιχειρήματι στρατηγοί· μήτε γὰρ πολεμίων ἐγκύρσαντες στρατιαῖς μήτε ἀνδράσιν ἀξίοις τούτοις μαχέσασθαι, κτύπων δὲ καὶ μόνων καὶ ψόφων ἀκηκοότες καὶ ἤχων κερατίνων ἀκροσάμενοι, ἀκοσμως ἐχρήσαντο τῇ φυγῇ, [P.62] πᾶσαν ἀποσκευὴν καὶ τοὺς πλείους τῶν ἵππων τοῖς ποιμέσι καὶ συβώταις τῶν Βουλγάρων καταλιπόντες. Οὖν μὲν οὖν ἐκεῖνοι φυγαδίαι γεγονότες τὰς Σέρρας καὶ αὖθις κατέλαβον, ἵππων καὶ ὅπλων γυμνοὶ τυγχάνοντες. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς διὰ ταῦτα θυμοῦ μὲν ἐπέπλητο, καὶ προσέταττεν ἐξ ὀργῆς αὐτοὺς ἐκείνους, ὅπως ὂν ἔχοιεν, ἐπί τὴν αὐτὴν καὶ αὖθις μάχην χωρῆσαι· οἱ δὲ ἀδυνάτως εἶχον τῆς πράξεως.

58. Hæc cum ita evenissent, gravius quippiam supervenit, quod ingentem adversus Romanos noxam minabatur. Nam Meleniciotici exercitus præfectus, cui Dragotæ nomen fuit, et natura quidem uti Bulgarus Romanis infensus, et præter innatum odium propter Joannem imperatorem magis ac magis alienus : namque ingentia ab eo sperans, et quæ ab imperatore Joanne acceperat, multa licet atque magnifica, haud tanti æstimans palam defectionem meditatur. Etjam omnibus e Melenico militibus coactis aliisque, **122** nec non etiam ex circumjacentibus locis plurimis, Melenici mœnia circumvenit et obsidione cingit et oppugnare totis viribus contendit. Arcis custodia demandata erat Nestongo Theodoro et Angelo Joanni, ad defendendum oppida hostesque debellandos aptissimis. Oppidani licet necessariis rebus abundarent, aquæ tamen inopia laborabant, æstivo tempore præ cæteris ad tolerandum maxime arduum ac difficillimum. Illi neque enim prorsus aqua defecerat) fortiter adversariis resistere, sagittis ferire, lapidum jactu incessere, et omnium armorum genere impetum sustinere. Horum certior factus imperator ægre animo angi, et cogitatione optima usus, celeritate qua potuit militiis in unum coactis, die duodecimo, tam brevi temporis spatio tantum iter

B νη'. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα [a] οὕτω ξυνέβη, ξυνεπεπτώκει καί τι τῶν βαρυτέρων, καὶ πολλὴν τὴν κατὰ τῶν Ῥωμαίων βλάβην ἐπαπειλοῦν. Ὁ γὰρ τοῦ Μελενικιωτικοῦ προεξάρχων στρατεύματος, Δραγωτᾶς τοὔνομα, καὶ φύσει μὲν ὡς Βούλγαρος δύσνοιαν τρέφων κατὰ Ῥωμαίων, ἔτι δὲ πλέον φέρω τοῦ φυσικοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα ἀπεχθειαν (ἠλπισε γὰρ ἐξ αὐτοῦ μεγάλων τυχεῖν· οὐδὲ γὰρ ἔκρινεν ἄξια τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐκείνῳ κεχορημένα, καὶ ταῦτα πολλὰ γεγενημένα), ἀποστασίαν φανερὰν μεμελέτηκεν. Καὶ δὴ πάντας τοὺς ἐν Μελενίκῳ (24) συναγαγὼν στρατιώτας τε καὶ λοιπούς, ἔτι δὲ καὶ ἄλλους παμπόλλους ἐκ τῶν πέριξ χωρῶν, παρεκάθισε τοῦ Μελενίκου τὸ ἄστυ καὶ ἐπολιόρκει· τοῦτο καὶ ἐφιλονίκει πορθεῖν.

C Ἦσαν δὲ ἐν τούτῳ τῷ ἄστει προτεταγμένοι τῶν φυλασσόντων ὅ τε Νεστόγγος Θεόδωρος καὶ ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης, καὶ ἀμφότεροι δεξιοὶ ἄστυ φυλάξαι καὶ πολεμίους ἐκτρέψασθαι. Ἐστενοχώρει δὲ τοὺς ἔνδον τοῦ ἄστεως οὐδὲν ἄλλο (καὶ γὰρ πυμοίρουν τῶν χρειωδῶν) ἀλλ' ἢ ἡ τοῦ ὕδατος ἔνδεια ἐν ὥρᾳ θέρους, τὸ ἀναγκαιότατον τῶν ἄλλων κἀν τῇ σπάνει βαρύτατον. Οἱ δὲ (καὶ γὰρ οὐ πάντῃ τούτους τὸ ὕδωρ ἐξέλιπε) καρτερῶς τοῖς ἐντὸς ἀνθίσταντο καὶ ὀιστοῖς ἔβαλλον καὶ λίθοις ἐτίτρωσκον καὶ πᾶσιν ἄλλοις ὁπλοις ἐμάχοντο. Τούτων ἐν ἀκροάσει γεγενημένος ὁ βασιλεὺς δυσφόρως τὴν ἀκοὴν ἤνεγκε, βουλὴν δὲ βου-

[a] D: Καὶ ὁ τοῦ Μελενικιωτικοῦ δὲ προεξάρχων στρατεύματος Δραγωτᾶς τοὔνομα ἀποστασίαν φανερὰν μεμελέτηκεν, καὶ συναγαγὼν στρατιὰν πλείστην παρεκάθισε Μελένικον. Ἐφύλαττον δὲ τοῦτον ὁ Νεστόγγος Θεόδωρος καὶ ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης, οἳ καὶ γενναίως ἀντεῖχον. Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς Σέρρας ἀφίκετο, καὶ ἐπεὶ ἐκπέπυστο τὴν τοῦ Ῥουπελίου δυσχωρίαν, καθ' ἣν ὁ ποταμὸς Στρύμων ῥεῖ, Βουλγαρικῇ φυλάττεσθαι στρατιᾷ, οἳ καὶ πύλας ἐν αὐταῖς κατεσκεύασεν, σπουδῇ περὶ τὸν ἐκεῖσε χῶρον ἀφίκετο. Ἀποκόψας οὖν στρατιαν πεζαιτέρων ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν Βουλγάρων βαδίζειν εἰς τὸ ὄρος προστέταχεν, ἱππεύσι δὲ κατ' εὐθὺ τῶν πυλῶν τὴν ποιεῖν ἐκέλευσεν. Καὶ ἐπεὶ κατεῖδον οἱ Βούλγαροι ἃ μὲν ἄνωθεν οἰστοὺς βάλλοντας, κατεναντίον δὲ σταδαίαν ουσαν τὴν μάχην, εἰς φυγὴν ἐτράποντο. Καὶ τὸ βασιλικὸν ἐφείπετο στράτευμα, καὶ πολλοὺς σπάθῃ ἔργον ἐποίησαν. Οἱ δὲ λοιποὶ τὴν βασιλέως ἔφοδον τοῖς Βουλγάροις ἀπήγγειλαν, οἳ καὶ διαταραχθέντες ὡς εἶχον ἔφυγον. Ἐπειδὴ δὲ νὺξ ἦν ἀσέληνος τῇ φυγῇ καὶ δυσχερὴς ὁ τόπος, ἔνιοι μὲν ἔπιπτον τῶν ἵππων, ἕτεροι δ' αὐτοὺς καταπάτουν, ἄλλοι τῶν ἐφεστρίδων ἀπεσφενδονοῦντο κατὰ κρημνῶν, ὡς ὀλίγους διασωθῆναι εἰς τὴν Βουλγάρων. Καὶ ὁ Δραγωτᾶς δὲ ἵππων ποσὶν ἅπαν τὸ σῶμα συντέθλαστο, καὶ τριταῖος τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἐξεφύσησεν. Ὁ γοῦν βασιλεὺς τὸ ἄστυ καταλαβὼν ἀσπάσιος ὤφθη.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(24) Est Μελένικος civitas non longe a Thessalonica. Georgius Cedrenus in Basilio Bulgaroctono, qui circa annum 1010 imperavit, dicit imperatorem ἐλθεῖν εἰς τὰ Ζαγόρια, ἔνθα τὸ λίαν ὀχυρώτατον ἵδρυται φρούριον ὁ Μελένικος, *venisse ad Zagori ubi in longe munitissimum castellum nomine Melenicum confugerunt. Bulgari saxo situm ac præcipitiis ac vallibus altissimis undique cinctum.* Ζαγορὰ Μυσία *Nysia*, ubi Hæmus mons, ut est apud Nicetam. Dousa.

λευσάμενος τὴν ἀρίστην, ὡς εἶχε τάχους, ἅπαν ξυναγηοχὼς τὸ στρατόπεδον ὡδεκαταῖος τὰς Σέρρας πέφθακεν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοσαύτην διανύσας ὁδὸν καὶ τοσοῦτον ἐπαγόμενος στράτευμα, ταῖς κατὰ συτάδην εἰθισμένον μάχαις, ὅπλοις κατάφρακτον καὶ ἵπποις φορταγωγοῖς διοικούμενον καὶ πάσαις ἄλλαις ἀποσκευαῖς συγκροτούμενον καὶ περιφραγνύμενον. Ἐπεὶ δὲ μέχρι Σερρῶν κατηντήκει, αὐτόθι διανυκτερεύσας, ἅμα πρωῒ τὰ στρατεύματα συνταξάμενος καὶ τοὺς πεζαιτέρους καὶ τοξοφόρους ἔμπροσθεν βαίνειν ἐγκελευσάμενος, ἐπείπερ ἐπέπυστο τὴν τοῦ Ῥοπελίου δυσχωρίαν, καθ' ἣν ὁ ποταμὸς Στρυμὼν ῥεῖ δυσὶ συγκλειόμενος ὄρεσιν ὡς μόγις ἅμαξαν διὰ ταύτης ἔρχεσθαι, τοῦ ποταμοῦ στενωτάτην ἀπεργαζομένου τὴν ὁἰοδον (κλεισοῦρας τοὺς τοιούτους τόπους ὁ πολὺς κατονομάζει λαός), Βουλγαρικῇ φυλάττεσθαι στρατιᾷ ἱππέων μὲν ὀλίγων [P. 63], πεζῶν δὲ πολλῶν (οἱ γὰρ Βούλγαροι καὶ πύλας ἐν αὐταῖς κατεσκεύασαν μοχλοῖς καὶ κλείθροις ἠσφαλισμένας, ὡς ἅμαχα τούτοις ἐξ ἀμφοτέρων τυγχάνειν, τῆς τε δυσκολίας τοῦ τόπου καὶ τῆς γεγενημένης παρ' αὐτῶν προμηθείας τῆς λοιπῆς ὀχυρώσεως), ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐμεμαθήκει ὁ βασιλεύς, σπουδῇ ἐπὶ τὸν ἐκεῖσε τόπον ἀφῖκτο. Εὗρε δὲ τὰ ἐν αὐτῷ καθάπερ ἐπέπυστο. Ἀποκόψας οὖν τῆς τῶν πεζαιτέρων στρατιᾶς ὅσον ἦν εἰκὸς σύνταγμα, ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν Βουλγάρων βαδίζειν εἰς τὸ ὄρος προστέταχεν, ὡς ἂν ἐξ ὑπερδεξίων τοὺς Βουλγάρους βάλλωσιν ἐξ ὑψηλοτέρων τῶν τόπων ἐν τοῖς χθαμαλοῖς ἐκείνους τυγχάνοντας. Οἱ δὲ θᾶττον ἐποίουν τὰ προστατττόμενα· ἦν γὰρ τὸ ὄρος δένδροις μὲν συνηρεφὲς, βάσιμον δὲ ποσὶ πεζαιτέρων. Ἱππεῦσι δὲ κατευθὺ τῶν πυλῶν τὴν μάχην ποιεῖν ἐκέλευσεν. Ἐπεί γοῦν κατεῖδον οἱ Βούλγαροι ἄνωθεν μὲν ἐκ τῶν βουνῶν οἷστοῖς ἑαυτοὺς βαλλομένους, σταδιαίαν τὴν μάχην κεκτημένους κατεναντίον, καὶ ἐν στενῷ κομιδῇ τὰ καθ' αὑτοὺς καθορῶντες εἰς φυγὴν ἐτράποντο, καὶ τὸ βασιλικὸν αὐτοῖς ἐφείπετο στράτευμα. Πολλοὺς νῦν ἐκεῖθεν σπάθης ἔργον πεποίηνται. Οἱ δὲ ἄλλοι μέχρι καὶ τῶν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων διασωθέντες ἀπέδρασαν, καὶ τὰ περὶ τοῦ βασιλέως τούτοις ἀπήγγειλαν, καί ὅσα δὴ ἐπεπόνθεισαν. Οἱ δὲ τῷ ἀθρόῳ διαταραχθέντες τῆς ἀκοῆς, καὶ ὡς αἴφνης αὐτοῖς ἐπεισπέπτωκε τὰ δεινὰ, ἕκαστος, ὡς εἶχεν, ἵππου τοῦ ἐφευρεθέντος αὐτῷ σχεδὸν ἐπιβάς, φεύγειν ὥρμησαν. Ἐπεί δὲ καὶ νὺξ ὑπῆρχεν ἀσέληνος καθ' ἣν ἡ φυγὴ, καὶ δυσχερὴς ὁ τόπος καὶ τὰ τῶν ὁδῶν δυσδιάγνωστα, ἔπιπτον μὲν ἐξ ἵππων ἔνιοι, ἕτεροι δὲ αὐτοὺς κατεπάτουν καὶ ἔφθειραν, καὶ ἄλλοι μὲν τῶν ἐφεστρίδων ἀπεσφενδονοῦντο κατὰ κρημνῶν ἄλλοι δὲ ἄλλως τέλος δύστηνον ἀπελάμβανον, ὡς ὀλίγους ἐξ αὐτῶν διασωθέντας ἐς τὴν Βουλγάρων χωρῆσαι. Τότε δὴ καὶ προϊστάμενος αὐτῶν Δραγωτᾶς ὁ πρεξάρχων τῆς ἀπιστίας ἵππων ποσίν ἅπαν τὸ σῶμα συντέθλασται, καὶ τριταῖος τὴν αὐτου ψυχὴν ἐξεφύσησεν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τῆς νυκτὸς ἐκείνης τὸ ἄστυ καταλαβὼν τοῖς ἐκεῖσε φυλάττουσι ξυνωμίλησε, κἀκεῖνοι ἀσπασίως τε τὸν αὐτοκράτορα ὑπεδέξαντο καὶ κρότοις ἐπήνουν καὶ εὐφήμοις λόγοις ἐκύδαινον καὶ ἀετόν ταχὺν κατωνόμοζον.

A emensus, tantoque exercitu stataria sueto pugna, armis circumquaque munito, equis onerariis proviso, omni alio apparatu atque ornatu visendo firmato obvallatoque instructus, Serras advenit ; atque ibi cum pernoctasset, postero die summo mane recensitis copiis pedites ac sagitttarios præire jussit, cum aceepisset difficilem Ropelii transitum, per quem flumen Strymo duobus occlusus montibus præterfluit, adeo ut vix per viam currus præterire, flumine transitum quam angustissimum efficiente, ideoque, locum Clisuras vulgus appellavit, a Bulgaro milite, equitibus **123** quidem haud multis, peditibus plurimis, custodiri. Bulgari enim palis lorisque præmunitas fores in illis aperuerant, ut expugnari quidem et difficultate loci et per ipsos ex arte reli- B qua munitione absoluta minime posset. Hoc ita se habere ubi rescivit imperator, iter ad locum accelleravit, et rem veram esse quam audiverat comperit. Expeditam itaque exercitu, quæ sufficere videbatur, cohortem separatam supra Bulgarorum capita montem ascendere præcepit, ut a superioribus ac opportunioribus locis Bulgaros in humilioribus repentes ferirent. Dicto citius audiunt : namque mons ille frequentibus arboribus consitus viam peditibus sternebat. Equitibus adversum portas pugnam conserere mandat. Verum ubi Bulgari ex collium eminentiori facie spicula mitti atque stataria pugna ex adverso urgeri sese deprehendunt, resque suas in extrema fortuna collocatas conspiciunt, in fugam se dedunt. Imperatoriæ cohortes insecutæ quamplurimos contrucidarunt. Reliqui cursu in tentoriis Bul- C garicis saluti consulere, imperatoris res gestas et quæ ipsi passi fuissent enuntiare. Qui improviso nuntio et repentinis calamitatibus conturbati, uti poterat quilibet, in oblatum sibi equum conscendens fugit ; et cum fugæ tempore luna sileret, locus difficilis, nec viæ essent in promptu, **124** alii equis decidere, alii eos pedibus conculcatos interimere, alii e sagis per præcipitia ejaculari, alii alio malo vitam misere amittere, adeo ux illis pauci incolumes ad Bulgaros regressi fuerint. Per id etiam tempus Dragotas Bulgarorum ductor, defectionis auctor, equorum pedibus corpus totum dilaceratus tertio die leto malo emoritur. Imperator ea nocte in oppidum appellens custodes alloquitur, qui eum libentissime excipere, dein plausu et acclamationibus ingenique præ- D conio consalutare et celerem aquilam compellare.

νθ'. Τὰ ἐκεῖσε[16] οὖν, ὡς ἦν εἰκος, οἰκονομήσας ὁ

59. Rebus itaque, uti par erat, dispositis impera-

[16] D : Καὶ ἀπάρας ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλονίκην ἀφίκετο. Κἀκεῖθεν τὸν Βαρδάριον διαπεράσας καὶ τὰ Βοδηνὰ παρα μείψας ενόσησε νοσημα ἐδριακόν. Διακαρτερήσας δ' ἐκεῖθεν μικρὸν περί τὸν Πρίλαπον ὥρμησεν. Ἐκεῖθεν εἰς Βελεσὸν ἐχώρει, καὶ ἅμα ᾧ φθάσαι ἐκεῖσε οἱ φύλακες τούτου ὅρκους λαβόντες ἐξῆε

tor, nec non eorum qui defecerant uxoribus ac filiis oppido in exsilium missis, et universa eorum supellectile fisco addicta, Melenico dicedens Thessalonicam advehitur. Inde Bardarium transiens atque Bodena trajiciens castra collocat, quando **125** et morbo hedrico laboravit. Morbus hic per milites etiam divagatus est. Ibi itaque tantum ut malo mederetur cunctatus Prilapum petiit, ubi decenter rebus constructis, machinis comparatis, tormentisque quas helepoles vocant cum vehiculis circumlatis Belesum adproperat, ut oppidum obsidione ex hostium manibus ereptum sibi vindicaret. Illi vel sola imperatoris irruptione attoniti, cum neque tormentorum applicationem sustinuissent, de pace pactiones faciunt, ut scilicet nulla eis inferretur noxa, sed cum armis et supellectile ipsis exitus pateret liber civitatis. Pactis sacramento ab imperatore confirmatis Beleso egrediuntur. Quos ubi conspexit plures numero, cum quingenti numerarentur, ingenti corpore conspicuos formaque egregios facti eum cœperat pœnitere, quando tot ac tales in inimicorum se protruderent loca, Romanis hostes futuri. Sed jurejurando obstrictus libertatem quam promiserat, concessit. Inde cum toto exercitu exiens per Neustapolim iter arripit, loca arida et habitationum vacua et multitudini copiarum impervia. Exercitus itaque panis inopia per plures dies laboravit, et major equorum pars per duos dies aquam non degustaverat. Nos Strumitzæ oppidum prætergressi et per Melenici loca gradientes rursus Serras devenimus, ubi litteris **126** ex Oriente acceptis ab amico magno domestico Muzalone datis, quibus certior imperator redditur a Tachariis Musulmanos perturbari, omni festinatione properans diurna itinera longioria habere, ast ubi ad Hebrum, quem plebeius sermo Maritzam nuncupat, ventum est, res in Oriente non ita geri percipiens, celeritatem itineris moratus tardius ac per otium intendere, et imperatoribus solitas mansiones conficere. Recta vero e via ad orientem deflectens Didymotœchum indeque Adrianopolim transfertur. Verum castella et oppida ab hostibus occupata, duobus exceptis, omnia imperator recuperarat, quorum alterum valde exiguum in collibus Achridæ situm, Patmon nomine, nullo deinceps negotio a Philantropeno Alexio Duca, in custodiam Achridanæ regionis ab imperatore relicto, expugnatum est; alterum Tzepæna firmissime septum munitumque in ipso maximorum montium Hœmi Rhodopesque, inter quos Hebrus fluvius præterfluit, con-

A βασιλεὺς, καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἀπιστησάντων ἐξορίσας τοῦ ἄστεως, πάντα δὲ τὰ αὐτῶν χρήματα δημοσιευθῆναι κελεύσας, ἀπήρας τοῦ Μελενίκου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀφίκετο, κἀκεῖθεν τὸν Βαρδάριον διαπεράσας καὶ τὰ Βοδηνὰ παραμείψας ὀλίγον ἐκεῖσε τὰς σκηνὰς ἔπηξεν. Ἐνόσησε δὲ νόσημα ἑδρικὸν· τοῦτο δὲ καὶ ἐπιδήμιον τοῖς ἐκεῖσε στρατεύμασιν ἐγεγόνει. Διακαρτερήσας οὖν ἐκεῖσε μικρὸν ὅσον ῥαΐσαι τὴν νόσον, [P. 64] ἐπὶ τὸν Πρίλαπον ὥρμησεν. Ἐκεῖσε οὖν προσηκόντως συσκευασάμενος καὶ μηχανήματα προσλαβόμενος, καὶ ἁμάξαις τὰς ἑλεπόλεις συγκομισάμενος, ἐς τὸν Βελισὸν ἐχώρει πολιορκῆσαι καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν χειρὸς ἐξελεῖν. Οἱ δὲ καὶ μόνον τῇ τοῦ βασιλέως ἐφ᾽ ᾧ καταβροντηθέντες καὶ μηδὲ ἀναμείναντες ἀνασταῦναι μηχάνημα, εἰς συνθήκας ἐλθόντες ἐφ᾽ ᾧ μηδέν τι παθεῖν δεινὸν, αὐτοῖς δὲ ὅπλοις καὶ πράγμασι τοῦ ἄστεως ἐξελθεῖν, τοὺς ὅρκους πρὸς τοῦ βασιλέως λαβόντες ἐξῆσαν τοῦ φρουρίου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεὶ περ αὐτοὺς ἐθεάσατο παμπόλλους μὲν τὸν ἀριθμὸν (εἰς γὰρ πεντακοσίους ἠρίθμηντο), εὐμεγέθη δὲ κεκτημένους τὰ σώματα καὶ ἀγαθοὺς τὰς μορφὰς, ἐπὶ τῇ πράξει μεταμεμέληται, εἰ τοσούτους καὶ τοιούτους ἐάσει πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀφικέσθαι καὶ ἐναντίους γενέσθαι Ῥωμαίοις. Ὑπὸ δὲ τῶν ὅρκων ἀναγκασθεὶς ἀπέλυσε σφᾶς αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν. Ἐκεῖθεν οὖν μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ὁρήσας διὰ τῆς Νευσταπόλεως τὴν πορείαν ἐποιεῖτο. Ἄνυδρος δέ ἐστιν ὁ τόπος καὶ ἄοικος καὶ πλήθει στρατευμάτων δυσβάδιστος. Ἄρτου γοῦν ἐν ἐνδείᾳ ἐν οὐ μετρίαις ἡμέραις διῆγεν ἡ στρατιὰ, καὶ δυσὶν ἡμέραις οἱ πλείους τῶν ἵππων ὑπῆρξαν ἄγευστοι ὑδάτος. Τὸ γοῦν τῆς Στρουμμίτζης παραμείψαντες ἄστυ, καὶ διὰ τῶν τοῦ Μελενίκου χώρων βαδίσαντες, ἐς τὰς Σέρρας καὶ αὖθις ἀπηείμεν. Ἔνθα καὶ γραφὰς ὁ αὐτοκράτωρ δεξάμενος ἐκ τῶν τῆς ἀνατολῆς μερῶν πρὸς τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῦ πεμφθείσας μέγαλου δομεστίκου τοῦ Μουζάλωνος, ὡς τὰ τῶν Μουσουλμάνων πρὸς τῶν Ταχαρίων κυμαίνεται, ἐπέτεινε τὴν ὁδὸν καὶ μακροτέρας τὰς ἡμερησίους ἐποιεῖτο πορείας. Ἐπεὶ δὲ τὸν Ἕβρον ἐπεφθάκει, ὃν καὶ Μαρίτζαν χυδαῖος κατονομάζει λαὸς, καὶ μὴ οὕτως ἔχειν τὰ ἐν τῇ ἑῳ μεμαθηκὼς πράγματα, τῆς ταχυτῆτος ἀνεῖς σχολαιότερον ἐπορεύετο καὶ τοὺς συνήθεις βασιλικοὺς ἐποιεῖτο σταθμούς. Παρακλίνας δὲ τῆς πρὸς ἕω κατ᾽ εὐθεῖαν ἐς τὸ Διδυμότοιχον ἀφίκετο, κἀκεῖθεν ἐς τὴν Ἀδριανοῦ. Καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐναπολέλειπτο τῶν περὶ τῶν Βουλγάρων κατασχεθέντων φρουρίων καὶ ἄστεων, πάντα ὁ βασιλεὺς ἐχειρώσατο, πλὴν δυοῖν, ἑνὸς μὲν φρουρίου πάνυ σμικροτάτου ἐν τοῖς βουνοῖς κειμέ-

σαν. Κἀκεῖθεν διὰ τῆν Νευσταπόλεως τὴν πορείαν ἐποεῖτον. Τὸ γοῦν τῆς Στρουμίτζης παραμείψαντες αστυ ἐς Σέρρας ἀπήεσαν, οὗ καὶ γραφὰς ἐδέξατο ὁ βασιλεὺς πρὸς τοῦ Μουζάλωνος, ὡς τὰ τῶν Ταχαρίων αὖθις κυμαίνεται. Απάρας ἐκεῖθεν εἰς Ἀδριανοῦ μολεῖ. Καὶ ἐπεὶ μηδὲν τῶν περὶ Βουλγάρων κρατηθέντων ἐναπολειπτο, πάρεξ φρουρίων σμικροτάτων Ἀχριδοῦ καὶ Πάτμου καλουμένων, ἃ καὶ εὐχερῶς πάνυ ὁ Φιλανθρωπηνὸς εἶλεν Ἀλέξιος, καὶ ἄστεως ἄλλου Τζεπαίνης, μᾶλλον εὐδυσφόρει ὁ βασιλεύς. Διὸ καὶ τῆς Ἀδριανοῦ ἀπάρας κατὰ Τζεπαίνης χωρεῖ. Καὶ χειμὼν μέγας γέγονει, χιόνι τε πολλῇ τῆς γῆς ἐπηλυγάσας τὸ πρόσωπον κατὰ τόπον ὃν Μακρολιβάδα φασὶ σκηνοῦτι τῷ βασιλεῖ. Ἐκεῖθεν δ᾽ ἄρας ἐς Στενίμαχον ἵκετο, καὶ κατευθὺ Τζεπαίνης ἐχώρει, καὶ περὶ Βατκούνιον. Καὶ ἀπιστάλκει κατοπεῦσαι τὸν τόπον, εἰ εὐχερεστέραν τὴν εἰς αὐτὸν πορείαν σχοίη. Τέως ἤ κεν ἐκεῖσε, καὶ ἰδὼν τὸ φρούριον δυσάλωτον καὶ τὸν χειμῶνα βαρὺν, τὴν μὲν στρατιὰν ἐς τὸ πεδίον ἀνῆκεν, μόνος δὲ μετὰ τριῶν οὐρήγει.

νου τῆς Ἀχριδοῦ καὶ καλουμένου Πάτμου, ὁ καὶ εὐ-
χερῶς πάνυ ὁ Φιλανθρωπηνὸς Ἀλέξιος εἶλεν ὁ Δούκας, καταλειφθεὶς πρὸς τοῦ βασιλέως εἰς φυλακὴν τῶν ἐν Ἀχριδῷ, καὶ ἄστεως ἄλλου Τζεπαίνης ὠνομασμένου, λίαν τυγχάνοντος ἐχυροῦ καὶ περὶ τὴν ξυμβολὴν τελοῦντος τῶν δύο μεγίστων ὀρῶν, τοῦ τε Αἵμου καὶ τῆς Ῥοδόπης, καθ' ὧν μέσον ὁ Ἔβρος ῥεῖ ποταμός, ἐν δεινῷ μὲν ἐποιεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ ὅτι μὴ καὶ αὐτῶν ὡς τῶν ἑτέρων ἐκράτησεν, ἀλλ' ἔτι τῆς χειρὸς αὐτοῦ [P. 63] κρείττω φανέντα ἔξω τυγχάνουσιν, μάλιστα δὲ ὑπὲρ τῆς Τζεπαίνης ἐδυσφόρει τὰ μέγιστα. Ἔσπευσε μὲν οὖν καὶ κατὰ ταύτης στρατεῦσαι καὶ ὡς εἶχεν ἰσχύος ἀποπειρᾶσθαι. Ἡ μὲν οὖν ὥρα τοῦ θέρους ἤδη παρῆει, καὶ τὸ μετόπωρον ἐγγὺς ἦν καὶ τοῦτο παρεδραμεῖν. Ὁ δὲ μηδέν τι τοῦ καιροῦ φροντίσας, μηδὲ τὸ τοῦ χειμῶνος δυσωπήσας δριμὺ (ἑνὸς γὰρ καὶ μόνου τοῦ τὸ οἰκεῖον ἀποπλῆσαι βούλημα ἐστοχάζετο), τὴν στρατιὰν πᾶσαν ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ κινήσας, ἀμάξας τε παμπόλλας συλλεγῆναι προστάξας ἀπὸ πανταχόθεν τῆς τῶν Μακεδόνων χώρας, τὰς μὲν ἐπὶ τῷ τὰ μηχανήματα καὶ τὰς ἑλεπόλεις φέρειν, τὰς δὲ ἐπὶ τῷ διακομίζειν τὰ ζωαρκῆ τοῦ στρατεύματος, καὶ συναθροισθῆναι κελεύσας πληθὺν πεζῶν ἀνδρῶν τοξοτῶν καὶ κορυνοφόρων οὐκ εὐαρίθμητον, ἐπεὶ πάντα καλῶς αὐτῷ καὶ ὡς ἔδοξε κατηρτίσατο, τῆς Ἀδριανοῦ ἀπάρας κατὰ τῆς Τζεπαίνης ἐχώρει. Τέτταρας δὲ σταθμοὺς παρήμειψεν ὁ στρατός, καὶ κατὰ τὸν τόπον ὃν Μακρολιβάδα κατονομάζουσιν ἐπῄτιμως πρὸς τὸ σχῆμα τὴν κλῆσιν οἱ πρώτως ἰδόντες θέμενοι, δεινὸς συμπίπτει σφίσι χειμών. Ἐξ ἑσπέρας οὖν ἀρξάμενος, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν σφοδρότητα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ ἀνέμου προσεπιτείνας τὸ βίαιον πολλῇ τε χιόνι τῆς γῆς ἐπηλυγάσας τὴν ἐπιφάνειαν, ἕωθεν τῷ βασιλεῖ πολλὴν προὐξένησε τὴν δυσχέρειαν. Ὅ τε γὰρ τόπος ἄοικος ἦν, καὶ ἐγγύτερον ἐτύγχανον οἱ πολέμιοι, καὶ ἡ προσδοκωμένη σπάνις τῶν ἀναγκαίων οὐχ ἧττον τὴν ψυχὴν ἐπίεζε· τοῦτο γὰρ καὶ μᾶλλον δεινότερον καθέστηκεν ἐν στρατεύμασιν. Ἐς τοσαύτην γοῦν τὴν δυσφορίαν συνελᾶθείς τοὺς ἡγεμόνας συνηθροίκειτῶν στρατευμάτων, οὐ τῶν Ῥωμαϊκῶν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἐξ ἔθνους Λατίνων τε καὶ Σκυθῶν, καὶ τούτους τί δεῖ ποιεῖν ἠρωτήκει. Πάντες γοῦν σχεδὸν ἐβουλεύσαντο ἐς τὴν Ἀδριανοῦ τὴν ὑποστροφὴν ποίησασθαι. Ὁ δὲ τὴν μὲν βουλὴν αὐτῶν οὐκ ἀπέπεμψεν, ἀλλὰ πρὸς αὐτοὺς εἰρήκει ὡς « Ὑμεῖς μὲν ὅπερ κρεῖττον καὶ συμφέρον ἔδοξε καλῶς ἐβουλεύσασθε· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἕτερόν τι σὺν Θεῷ νοήσαιμι, οὐκ ἂν δέξησθε τοῦτο ὡς ἀπὸ δεσπότου νουνεχοῦς εἰρημένον καὶ ὑμῶν ὡς δέον προνοουμένου ; » Ξυνέφησαν ἅπαντες, ὡς « Ὅπερ ἂν τῷ σῷ δόξειε κράτει, στερκτὸν αὐτὸ καὶ ἀσπαστὸν λογισαίμεθα. » Τούτους μὲν οὖν πάντας ἀπέλυσεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς σφετέρας ἀπέναι σκηνὰς ἐφ' ᾧ καὶ τροφὴ διὰ τὸν χειμῶνα χρήσασθαι, αὐτὸς δὲ εἰς τὸν αὐτοῦ κοιτῶνα εἰσὼν μετὰ τῶν περί αὐτον ἐβουλεύετο τί μᾶλλον χρὴ ποιεῖν. Τινὲς μὲν τὴν τῶν ἔξωθεν βουλευσαμένων βουλὴν εἰς ἔργον ἐβούλοντο θεῖναι, ἕτεροι δὲ οἷς καὶ τὸ κρεῖττον διανοηθῆναι τῷ βασιλεῖ διακέ-

A cursu. Imperator, quod non horum, sicuti cæterorum, potitus fuisset, quæ, uti potiora, subdi nequiverant, ægre angi, sed Tzepæna potissimum exagitari atque animo discruciari. Quare in eam expeditionem maturavit, viresque voluit experiri suas, si quid proficerent. Elapsa jam æstate, extremi sub casum autumni, neque tempestatis **127** neque hiberni temporis asperitate deterritus (id enim sibi tantum, rem suo modo et more facere, proposuerat), motis Adrianopoli cohortibus universis vehicula pleraque ex Macedonum regione hæc ad machinas et arietes transportandos, illa ad militiæ idonea victuique necessaria devehenda, undique cogi jubet. Dein peditum, sagittariorum, clavigerorum innumera multitudine conducta, cum
B opportunissime parata esse omnia æstimasset, Adrianopoli discedens Tzepænam ferebatur. Mansiones quatuor miles emensus in locum, cui ex forma ab hominibus, qui primum conspexerant, apposite nomen Macrolibada inditum fuit, advehitur. Ibi fœda tempestas cœlo dejecta, quæ a vespere coorta per totam noctem frigoris vim et ventorum procellas intense continuans, multaque nive terræ faciem inasperans, mane imperatori atrox negotium facessit. Locus enim erat habitatorum vacuus ; hostes instabant proximi, et de qua timebat, necessariorum inopia, quod in exercitu omnium pessimum accidit, non minimum animum
C excruciabat. Tantis difficultatibus conflictatus copiarum, non Romanorum modo, sed ex aliis gentibus Latinorum ac Scytharum duces advocat, deque agendis consulit. Omnes fere in id convenerunt ut Adrianopolim remearent. Imperator haud spreta eorum sententia infert: « Vos quidem quod et melius utiliusque fore judicastis, recte **128** probeque consuluistis. Verum si quippiam etiam ipse, Deo auspice, excogitarim, an non illud, veluti a prudente domino, eoque qui de vobis, uti addecet, providet, prolatum æquo animo accipietis ? »
D Omnes acclamarant: « Quidquid fuerit majestati tuæ visum, acceptum et universis complacitum erit » Sic eos ad propria tentoria, ut corpus cibo propter hiemem reficerent, mandat : ipse in cubiculum suum introiens, cum iis qui circa eum aderant quid facto opus esset consulere. Quidam consilium, quod foris dederant, opere præstandum esse contendere ; alii, quorum meliora judicia censuerat imperator, adversari: « Iter enim, » aiebant, « retro nos ad Adrianopolim ducens exæquat illud quod ante ad Stenimachi oppidum fert, et quemadmodum ibi necessariorum copia, sic et Stenimachi affluit. Ubi ita egerimus neque timore, quem ex hostibus conceperimus, neque tempestatis asperitate retro cogi judicabimur. » Dictum approbaverat imperator. Et cum acris hiems mitesceret nivisque impetus stetisset, postero die receptui signum dari jussit. Inde copiarum cohortes desumens Stenimachum contendit, et cum ibidem exercitum exsaturassct, recta Tzepænam iter dirigit, pervenitque tandem

in oppidum Vatcunium, quod per plures dies maximo exercitui abunde effuseque posset alimenta suppeditare. Ex eo patruum suum Manuelem Lascarim, **129** qui monachis nomine dato nomen sibi Maximi assumpserat, et Allagii præfectum Constantinum Margaritem locum invisere misit, referreque si quis ad eum aditus militi facilis pateret. Isti oculati, omnibus loci partibus perpensis, ascensum facilem esse nuntiant, et maxime Constantinus Margarites, licet alii, qui loca optime noverant, contradicerent, Illius sermonibus fretus imperator cum universo exercitu ascensum tentat. Locus erat præruptus et ascensu arduus : glacies per universam viam conglomerata et levitate lubrica gressui properanti obstabat ; spissæ arbores ac foliis densæ culmen occuparant. Cohortes tota ea nocte focis accensis calefieri : plerorumque enim famuli cum attegiis dominos comperire non poterant. Omnesque parum abfuit quin fletum indesinentem et absque mœstitudiue flerent : nam fumus e rogis densitate arborum interceptus, cum in aere liber evagari nequiret, infra referebatur, oculosque ad extorsionem usque lacrymarum lædebat. Hoc ipsum imperator quoque expertus est. Verum, ut nox præteriit et dies cœpit, oppidum obsideri haud facile posse cognoscens, militem in planitiem descendere jussit. Illi descenderunt. Imperator custos post eos cum exigua militum, quibus corporis custodia demandata erat, eorumqne juvenum, manu remanserat ; dein et ipse, quemadmodum et reliqui, pedes (neque enim erat equo insidentem per collis prærupta iter agere) in campum devenit.

κριται, τοὐναντίον εἰρήκασιν. Ἔφησαν καὶ γὰρ, α Ὅση μὲν ἡμῖν ὁδός ἐστιν ὄπισθεν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ, τοσαύτη [P. 66] καὶ ἔμπροσθεν εἰς τὸ τοῦ Στενιμάχου ἄστυ καθέστηκε · καὶ ὥσπερ ἐκεῖ τῶν χρειωδῶν εὐμοιρῆσαι ἔχομεν, οὕτω δὴ καὶ εἰς τὸν Στενίμαχον. Οὕτω πράξαντες οὐ δόξαιμεν τοῖς πολεμίοις εἶπ δειλίᾳ · τῇ πρὸς αὐτοὺς οὔτε μὲν τῇ τοῦ χειμῶνος δυσχερείᾳ τὴν ὑποστροφὴν ποιήσασθαι. » Ἀριστὸν γοῦν ἔδοξε τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐπὶ τῆς δριμύτητος καὶ ὁ χειμὼν ἔληγε καὶ ἡ τῆς χιόνος ἔστη φορὰ, τὴν ἐπιοῦσαν τὸ ἀνακλητικὸν ἠχῆσαι προσέταξεν. Ἐκεῖθεν οὖν τὰς συντάξεις τῶν στρατευμάτων λαβὼν ἀπῆει εἰς τὸν Στενίμαχον. Κἀντεῦθεν οὖν τὸ σύμπαν ἐνσιτίσασθαι κελεύσας στράτευμα κατευθὺ τῆς Τζεπαίνης ἐχώρει. Κατηντήκει γοῦν ἐς πόλιν ἐπικεκλημένην Βατκούνιον, ἱκανὰς ἡμέρας μεγίστῃ ἐξαρκέσαι δυναμένην εἰς ζωάρκειαν στρατιᾷ. Ἐκεῖθεν οὖν ὑπεστάλκει τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαρι Μανουήλ), μοναχὸν ὄντα καὶ Μάξιμον ὀνομαζόμενον, καὶ τὸν τοῦ ἀλλαγίου αὐτοῦ ἄρχοντα τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντῖνον, κατοπτεῦσαι τὸν τόπον, καὶ ἃ εὐχερεστέραν τὴν πρὸς αὐτὸν πορείαν σχοίη τὸ στράτευμα. Οἱ δὲ ἀπιόντες καὶ τὰ περὶ τὸν τόπον κατασκοπήσαντες εὐχερῆ τυγχάνειν τὴν ἄνοδον τῷ βασιλεῖ κατήγγελλον, καὶ μάλιστα ὁ Μαργαρίτης Κωνσταντῖνος, καίτοι γε πολλῶν τῶν εἰδότων ἀντιλεγόντων. Τοῖς γοῦν τούτου λόγοις πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ἀνῄει. Καί ἦν μὲν πάντη ἀνάντην ὁ χῶρος τὴν ἄνοδον, καὶ παγετὸς τὴν ὁδὸν πᾶσαν πολύτερός τε καὶ λεῖος βαδίσαι δυσχερεστέραν ἐποίει, συνηρεφῆ τε καὶ λάσια δένδρα περὶ τὴν ἀκρώρειαν. ἦν. Ἡ μὲν οὖν στρατιὰ τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην πυρκαϊὰς ἀνάψαντες ἐθερμαίνοντο · ἠδυνήθησαν τούς σφῶν κυρίους εὑρεῖν. Ἅλλως δὲ γὰρ ἐκ τῶν πυρκαϊῶν καπνὸς ὑπὸ τῆς τῶν δένδρων πυκνότητος συνέχόμενος, καὶ διέξοδον εἰς ἐλεύθερον ἀέρα μὴ εὑρίσκειν δυνάμενος, κάτω ὑπενεστει καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄκρον ἔδακνε καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπιέζειν κατηνάγκαξε δάκρυον. Τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεπόνθει Ὡς δὲ ἡ νὺξ παρῆει καὶ ἡμέρα ἐπέλαμψεν, ἀνεπιχείρητον εἰς πολιορκίαν εἶναι τὸ ἄστυ γνωρίσας κατιέναι προσετετάχει ἐπὶ πεδίον τὴν στρατιὰν. Καὶ οἱ μὲν ἀπῆεσαν, ὁ δὲ φύλαξ ὄπισθεν μετὰ μετρίων ἐναπελείφθη στρατιωτῶν, καὶ τούτων περιαυτῶν τε καὶ νεωτέρων. Κατόπισθεν δὲ καὶ αὐτος κατήει πεζὸς, ὡς καὶ οἱ λοιποί· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἱππότην βαδίσαι περι τὸ κάταντες τοῦ βουνοῦ.

τῶν γὰρ πλειόνων οἱ ὑπηρέται μετὰ τῶν σκηνῶν αὐτῶν οὐκ μικροῦ δεῖν κλαυθμὸν ἄπαυστον, εἰ καὶ ἄλυπον ·

60. **130** Ibique per duos dies cunctatus et Batcunium depopulatus, rursus Adrianopolim indeque Didymotœchum repetit. Ubi exercitus ductores eligit

Ἐκεῖσε γοῦν [47] ἡμέρας διανύσας δύο, καὶ λείαν τὴν κώμην πεποιηκὼς τὸ Βατκούνιον (25), ἐς τὴν Ἀδριανοῦ καὶ αὖθις ὑπέστρεψε, κἀκεῖθεν εἰς τὸ

[47] D : Ἐκεῖ δὲ δύο ἀνύσας ἡμέρας, καὶ λείαν τὴν πόλιν πεποιηκὼς τὸ Βατκούνιον, ἐς Ἀδριανοῦ ἦκεν, κἀκεῖθεν ἐς Διδυμότειχον. Καὶ διαπεραιωθεὶς τον Ἑλλήσποντον. περὶ τὴν Λάμψακον σκηνοῖ, καὶ Γεώργιον τὸν Μουζάλωνα πρωτοσεβεσβαστὸν καὶ πρωτοβεστιάριον (26) καὶ μέγαν στρατοπεδάρχην (26*) ποιεῖ, τὸν δὲ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀνδρόνικον, μέγαν δομέστικον τὸν δὲ Ἀγγέλου Ἰωάννην πρωτοστρατόρα, πρωτοβεστιαρίτην (27) δὲ τὸν Καρυανίτην πεποίηκεν. Αὐτοῦ δὲ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ γώτων διαβιβάσας εἰσήει τὸ Νύμφαιον.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(25) Βατκούνιον. Nicetas Βακτούνιον scribit Dousa.

(26) Πρωτοσέβαστον καὶ πρωτοβεστιάριον. De his dignitatibus consulendum esse Glossarium Meursii supra monuimus. Dousa.

(26) Μέγαν στρατοπεδάρχην. Quantæ dignitatis fuerit *magnus stratopedarcha*, ostendit idem Meursius in exactissimo opere. Item quis *magnus domesticus* et *protostrator*, quæ officii nomina mox subsequuntur, nullibi melius quam ibi disces. Dousa.

(27) Πρωτοβεστιαρίτην. Differebant dignitate et munere ὁ πρωτοβεστιάριος et ὁ πρωτοβεστιαρίτης. Clarum, ecce, ex hoc loco, et adnotatum jam ante ex Codino V. C. Joanni Meursio. Vide Glossarium in βεστιάριον. Dousa.

Διδυμότοιχον. Αὐτόθι γοῦν εἰς ἡγεμόνας τάξας τὸν τε Λασκάριν Μανουὴλ, ὃν καὶ πρωτοσεβαστὸν ἐπωνόμασεν, [P. 67] ἀνθρώπιον ἀφελέστατον, κακῶς εἰδὸς στρατηγεῖν, καὶ τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντῖνον, ὃν προφθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἄνδρα ἄγροικον καὶ ἐξ ἀθροίκων γεγεννημένον, μάζῃ καὶ πιτύροις ἀνατεθραμμένον καὶ λαρυγγίζειν μόνον εἰδότα. Ἐκ Νεοκάστρων δὲ οὗτος ὥρμητο, καὶ ἐτέλει τὰ πρῶτα ἐν τῇ τοῦ θέματος τουτουὶ στρατιᾷ, εἶτα καὶ τζαούσιος γέγονεν, δόξαν δὲ παρασχὼν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ὡς ἐντρεχής ἐστι καὶ ὑπηρετεῖν ἱκανὸς ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐκεῖθεν ἐκβαλὼν τζαούσιον τῆς αὐτοῦ πεποίηκε τάξεως, εἶτα αὐτῷ καὶ τὸ μέγας προσέθετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεόδωρος ἄρχοντα τῆς αὐτοῦ κατωνόμακε τάξεως, οὔπω μέχρις αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον ἔν τινι γεγονός. Ὁ δὲ καὶ τὸ μέγας προσέγραφε τῷ ὀνόματι. Τούτους εἰς φυλακὴν τῆς χώρας εἶασε, καὶ ἑτέρους ἡγεμόνας οὐκ ὀλίγους. Καταλειλοίπει δὲ μετ' αὐτῶν καὶ ἀξιόλογον στράτευμα, προσετετάχει δὲ αὐτοῖς μηδ' ὅλως ἐς μάχην ἐγκαταστῆναι τοῖς πολεμίοις, εἴπερ κατὰ τούτων ὁρμήσαιεν Σκύθας προσλαβόντες εἰς συμμαχίαν· τοῦτο γὰρ ἡ φήμη προὔλεγε. Καὶ εἰς σκύλευσιν δὲ εἰ κινηθεῖεν τῆς χώρας, αὐτοὺς ἀτρεμεῖν, ἐκ τε τοῦ Διδυμοτοίχου τὴν ἀσφάλειαν ἔχοντας (ἐχυρὸν γὰρ τὸ ἄστυ) καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἕβρου (μεσον γὰρ σὐτῶν στρατοπεδεύειν τούτους ἐκέλευσεν), εἰ μή που ὀλίγη τις κατὰ τῆς χώρας ἐπεισφρήσειε στρατιά· κατὰ ταύτης γὰρ ποιήσασθαι θαῤῥούντως τὴν ἔφοδον. Οὕτωσὶ γοῦν ταῦτα πάντα καταρτίσας ὁ βασιλεὺς, τὸν Ἑλλήσποντον διαπεραιωθεὶς περὶ τὴν Λάμψακον τὴν σκηνὴν ἔπηξε. Κἀκεῖσε τοὺς αὐτοῦ ὀφφικίοις τετιμηκε καὶ ἀξιώμασι, καὶ τὸν μὲν Μουζάλωνα Γεώργιον τὸν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τούτῳ φιλούμενον, ὄντα μέγαν δομέστικον, πρωτοσεβαστόν τε καὶ πρωτοβεστιάριον καὶ μέγαν στρατοπεδάρχην τετίμηκε, τὸν δὲ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀνδρόνικον πρωτοβεστιαρίτην ὄντα μέγαν δομέστικον κατωνόμασε, τὸν δὲ Ἄγγελον Ἰωάννην μέγαν πριμμικήριον τελοῦντα τετίμηκε πρωτοστράτορα, πρωτοβεστιαρίτην δὲ τὸν Καρυανίτην τετιμηκεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως· διεξῄει δὲ τὰ περὶ τούτων ὁ τῆς ἱστορίας λόγος, ἵνα τα μετὰ ταῦτα σαφέστερον ἀπαγγείλῃ. Ἐν τῇ Λαμψάκῳ γοῦν μικρὸν διὰ ταῦτα προσκαρτερήσας ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ τὰς τοῦ Χριστοῦ πανηγύρεις τῆς τε γέννας καὶ τῶν φώτων ἀποπληρωσας, διὰ μετρίων πάνυ τῶν ἡμερῶν ἐπεφθάκει τὸ Νύμφαιον.

A Manuelem Lascarim, quem et protosebastum cognominavit, homuncionem ineptissimum militiæque inexpertum, et Constantinum Margaritem, cujus supra meminimus, rudem ac silvestrem virum et ex silvestribus prognatum, hordeaceo furfuraceoque pane enutritum, verbaque solum gula præclusa male enuntiantem ac distorquentem. Is ex Neocastris originem duxerat, et in eo themate primum militiæ operam navavit; dein tzausius factus est. Deinceps imperatori Joanni acer et ministrandi in aula peropportunus judicatus, qui eum inde amotum cohortis suæ tzausium præfecit, et Magnum ipsi postea apposuit. Ac imperator Theodorus suæ cohortis B archontem, ad illa usque tempora nemini concessum, appellavit. Ille nomini Magnum præscribebat. His aliisque multis ducibus custodiam regionis tradidit, et militem rei supparem assignavit, illis conditionibus, ne ipsi hostium pugnam, si cum Scythis illi auxiliariis (id namque fama prævulgatum fuerat) in eos impetum facerent adverso Marte sustinerent. Quod si illi regionem direptum ivissent, **131** ipsi Didymotœchi præsidio firmissimo fulti quiescerent: oppidum enim flumine quoque Hebro munitum erat. Eosdem inter ea loca castra ponere præceperat, ni exiguus admodum miles in regionem irrumperet: tum enim fidenter arma moverent. His præscriptis imperator Hellespontum C transfretans apud Lampsacum tentorium figit, ubi suos officiis ac dignitatibus auxit. Georgium Muzalonem, tantopere sibi ante alios dilectum, tunc magnum domesticum, protosebasti et protovestiarii magnique stratopedarchæ munere decoravit; fratrem illius Andronicum protovestiaritem magni domestici, Joannem Angelum magnum primicerium protostratoris Caryanitem protovestiaritæ titulo insignivit. Et hæc ita fuere. Oratio porro res eorum digerit ut futura magis dilucide enuntiet Lampsaci paucis tempestatibus imperator commoratus, et Christi diebus solemnibus natalitis ac luminibus celebratis, post non multos dies Nymphæum ingreditur, ibique hibernat.

ξα'. Ἐκεῖσε γοῦν [48] παραχειμάσας, ἐπεὶ τὸ ἔαρ D ἐπέλαμψε, πολλὴν συλλεξάμενος στρατιὰν (28), — οὐ

61. Sed vere jam appetente exercitu ingenti conflato, neque enim eos tantum qui inter milites

[48] D: Ἔαρος δ' ἐπιόντος κατευθὺ τῆς δυσμῆς ἐχώρει, ἐλπίζων τοὺς περὶ τὸ Διδυμότειχον καταλελειμμένους σώους εὑρεῖν. Ἀλλὰ τούτους κακοβουλία ἔσφαλεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων μακρότερον διάγειν τὸν βασιλέα ἐγίνωσκεν, Σκυθικὸν στράτευμα εἰς σφετέραν συμμαχίαν προσκαλεσάμενος κατὰ Μακεδονίαν ἐκπέπομφεν· ἠρίθμηντο δὲ περί που τὰς τέσσαρας χιλιάδας, οἱ τὴν Ἀδριανοῦ παραμείψαντες τὰ περὶ τὸν ποταμὸν Ῥηγίνα ἐληίζοντο καὶ τὰ περὶ τὸ Διδυμότειχον. Οἱ δὲ ἐκεῖσε στρατάρχαι τῶν βασιλικῶν ἐπιλεξησμένοι προστάξεων κατὰ τούτων ἐξωρμησαν. Καὶ ἦσαν ὅπλοις κατάφρακτοι, οἱ δέ Σκύθαι κοῦφοι ὁπλῖται καὶ τοξῖς χρώμενοι. Μακρόθεν οὖν οὗτοι βέλεσι Ῥωμαίους ἔβαλλον, καὶ πεζοὺς τοὺς ἱππότας ῥᾳδίως ἐποίουν, καὶ τέλος τρέπουσιν. Ὁ μὲν οὖν Λάσκαρις ταχύτατον ἔχων τὸν ἵππον φυγὰς εἰς Ἀδριανοῦ ὥχετο, ὁ δὲ Μαργαρίτης ἑάλω, καὶ ἄλλοι πλεῖστοι, οὓς καὶ ἀπεμπόλησαν Βουλγάροις. Ὁ δὴ μαθὼν ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε διὰ τάχους περὶ τὸν τοῦ Βουλγαροφύγου χώραν ἐλθεῖν. Ὡς δ' οἱ Βούλγαροι τὴν βασιλικὴν ἔγνωσαν ἔφοδον, ἔφυγον, ὡς εἶχον ποδῶν. Οἱ πλείους δὲ τούτων περὶ τὰ μέφη Βιζύης ξίφους ἔργον ἐγένοντο. Περὶ τὸν ποταμὸν οὖν Ῥηγίνα τὴν σκηνὴν ἔπηξεν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(28) Πολλὴν συλλεξάμενος στρατιάν. Gregoras, lib. III, p. 56. ALL.

censebantur, sed eos præterea qui nunquam inter militares copias fuerunt asserti, sequi voluit : namque confestim, qui in venationibus **132** capiendis feris, cervis et porcis, nec non accipitrum aucupio imperatoribus inserviebant, universis penitus inter milites conscriptis ingens militum vis exaggerata est. Imperatoris quoque studia animos, ut quid solito cumulatius deferrent concitabant. Hac ratione universas copias conflavit. Et cum Persarum principem Tachariorum molestia liberum legatis missis cognovisset, recta ex Oriente in Occidentem graditur. Namque cum Persarchæ res esse in tuto collocatas et sine discrimine apprehendisset, nihil de suo apud Orientem imperio hostile timebat. Igitur majore quam unquam vel pater illius Joannes vel ipse antea comparasset, exercitu instructo, ad transfretandum Hellespontum Lampsacum proficiscitur, etiam quos Didymotœchi reliquerat incolumes, uti illis mandaverat, offendere, illisque maximum exercitum majorem facere sperans. At illos ducum perversa consilia, prudentiæ et fidelitatis vacua attriverant, quandoquidem Bulgarorum princeps longius **133** abesse imperatorem cognoscens, auxiliariam Scytharum sibi manum adscitam ad bona oppugnanda timoremque Romanis incutiendum in Macedoniæ loca amandat. Eorum numerus non ultra quatuor millia, ut rerum gnari Scythæ referebant, fuit ; nonnulli plures, alii pauciores affirmabant· Scythæ Adrianopolim prætercurrentes, quæ circum flumen cui nomen Regiæ est, et circum Didymotœchum oppida omnia prædis ac rapinis vestabant. Exercitui apud Didymotœchum præfecti, neglectis imperatoriis mandatis arma sumentes in Scythas irruunt. Romani pro more suo gravi armatura præcincti erant, Scythæ levi et sagittarii. Quare de longinquo isti jaculis Romanos incessere, equos sauciare, et gravi casu ex equitibus pedites facere, tandem fugare. Itaque Manuel Lascaris equo velocissimo, quem Chrysopedem dicebat, fuga sese Adrianopolim intrusit. Constantinus Margarites et cum eo plures alii cohortium capita Bulgaris ac Scythis venundata capta sunt. De his certior factus imperator indoluit, maturiusque in Bulgarophygi locum festinavit, et gressum intendens festinationem acceleravit. Sed speculatoribus Scytharum exercitum prope esse denuntiantibus, ubi eos palantes audivit, eo universum exercitum movet, et uno die quadringentas **134** et amplius mansiones permensus est. Attamen in eos non incidit ; celere

A γὰρ μόνον τοὺς τεταγμένους ὀπαδεῖν προσέταττεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδ' ὅλως ἐν τάξει ποτὲ τελοῦντας τῆς στρατιᾶς. Αὐτίκα γὰρ τοὺς ἐξυπηρετοῦντας τοῖς βασιλεῦσιν ἐν θήραις [ταῖς τῶν θηρῶν ἄγραις] ἐλάφων τε καὶ [P. 68] χοίρων, καὶ τοὺς δι' ἱεράκων θηρεύοντας, πάντας ἁπαξαπλῶς στρατιωτικοῖς συντέταχε τάγμασι. Καὶ ἦν τὸ συνηγμένον πλῆθος πολύ, καὶ ἡ τοῦ κρατοῦντος δὲ ἀρχὴ ἠνάγκαζε τοὺς πλείους τῶν εἰωθότων φέρειν τι περιττότερον. Οὕτω γοῦν πᾶσαν συναγηοχήκει τὴν στρατιάν. Ὡς δὲ καὶ τὸν Περσάρχην (29) μὴ πράγματα ἔχειν παρα τῶν Τεχαρίων πρεσβείαν ἐξαποστείλας ἐμεμαθήκει, κατευθὺ πρὸς τὴν δυσμὴν ἐκ τῆς ἕω ἐχώρει · καλῶς γὰρ ἔχειν τὸν Περσάρχην τῶν ἐκείνου πραγμάτων οἰόμενος καὶ ἀσφαλῶς μένειν, οὐδ' ὅλως περὶ τῇ αὐτοῦ
B κατὰ τὴν ἕω ἐδεδίει ἀρχῇ. Τὴν πᾶσαν γουν συνηθροικὼς στρατιὰν μείζονα τῶν ποτε παρὰ τε τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλέως καὶ τούτου συνειλεγμένων εἰς τὸ διαπεραιωθῆναι τὸν Ἑλλήσποντον ἀφίκετο εἰς τὴν Λάμψακον, ἐλπίσας καὶ τοὺς κατὰ τὸ Διδυμότοιχον καταλελειμμένους σώους τε εὑρεῖν κατὰ τὰ προστεταγμένα τούτοις καὶ οὐ μικρὰν προσθήκην τῇ ἀμφ' αὐτὸν στρατιᾷ ἐμποιήσασθαι. Τοὺς δὲ κακοβουλία καὶ τὸ παρακοῦσαι τῆς βασιλικῆς κελεύσεως ἔσφηλεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων μακρότερον διάγειν τὸν βασιλέα ἐγίνωσκε, Σκυθικὸν στράτευμα εἰς σφετεραν συμμαχίαν προσκαλεσάμενος κατὰ τῶν τῆν Μακεδονίας χώρων ἐκπέμπει κέρδους τε χάριν καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους τινὸς ἐκφοβήσεως. Ἠρίθμηντο δὲ περὶ που τὰς τέσσαρας
C χιλιάδας, ὡς οἱ εἰδότες ἔφασκον Σκύθαι. Τινὲς μὲν οὖν καὶ πλείους, οἱ δὲ καὶ ἐλάττους ἔλεγον. Οἱ μὲν οὖν Σκύθαι τὴν Ἀδριανοῦ παραμείψαντες τὰ περὶ τὸν ποταμὸν οὗ Ῥηγίνα τοὔνομα λείαν ἐποιοῦντο, καὶ τὰ πέριξ τοῦ Διδυμοτοίχου χωρία ἐσκύλευον· Οἱ δὲ προλελεγμένοι στρατάρχαι τοῦ εἰς τὸ Διδυμότοιχον καταλελειμμένου στρατεύματος, τῶν βασιλικῶν ἐπιλελεγμένοι προστάξεων, καθοπλισθέντες κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐφώρμησαν. Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, οἷα ἔθος αὐτοῖς, δυσαχθέσιν ὅπλοις κατάφρακτοι ἦσαν, οἱ δὲ Σκύθαι κοῦφοι ὁπλῖται (30) καὶ τόξοις χρώμενοι. Μακρόθεν οὖν οὗτοι τοῖς βέλεσι τοὺς Ῥωμαίους
D ἔβαλλον καὶ τοὺς ἵππους ἐτίτρωσκον καὶ πεζοὺς τοὺς ἱππότας ῥᾳδίως ἐποίουν, καὶ τέλος τρέπουσιν. Ὁ μὲν οὖν Μανουὴλ ὁ Λάσκαρις ταχύτατον ἔχων τὸν ἵππον, ὃν καὶ Χρυσοπόδην ἐκάλεσε, φυγὰς εἰς τὴν Ἀδριανοῦ ᾤχετο · ὁ δὲ Μαργαρίτης Κωνσταντῖνος ἁλώ, καὶ ἄλλοι πολλοὶ μετ' αὐτοῦ τῶν εἰς κεφαλὰς τεταγμένων τῆς στρατιᾶς, οὓς καὶ ἀπημόλησαν

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(29) Τὸν Περσάρχην. Gregoras, p. 56, ait fœdus cum Turcis, quod pater percusserat, renovasse. ALL.

(30) Καὶ ἦσαν ὁπλοις κατάφρακτοι, οἱ δὲ Σκύθαι κοῦφοι ὁπλῖται. Romanos milites induxit etiam supra gravi armatura munitos et propterea inhabiles, contra Scythas levibus armis expeditos succinctosque, ubi Balduinum a Scythico equitatu circumventum captumque scribit. Herodianus, lib. VII, in expeditione quadam Maximini adversus Germanos, hoc eodem pene cum militiæ genere usum tradit : Μαλιστα δὲ οἱ ἀκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται πρὸς τὰς Γερμανῶν μάχας ἐπιτήδειοι δοκοῦσιν, ἐπιτρέχοντές τε αὐτοῖς κούφως οὐ προσδοκῶσι καὶ ἀναχωροῦντες ῥᾳδίως : *Cæterum jaculatores sagittariique gerendo adversus Germanos bello magnopere idonei videntur, siquidem expediti hostem opprimunt incautum, facileque rursus in tutum se recipiunt.* Jaculatores hos domo Mauros, Osrhoenos, Armeniosque et Parthos fuisse ibidem auctor innuit. Eodem militiæ seu malitiæ genere Balduinus imperator a Sythico equitatu circumventus oppressusque viuetur. DOUSA.

τοῖς Βουλγάροις οἱ Σκύθαι. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τὰ περὶ τούτου μαθὼν ἠνιάθη, ἔσπευσε δὲ διὰ τάχους ἐπὶ τὸν τοῦ Βουλγαροφύγου χῶρον ἐλθεῖν, καὶ ἐπιτείνας τὸν δρόμον ὀξυτέραν ἐποίει τὴν κίνησιν· Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ πευστῆρες ἔφασκον ἐγγὺς τυγχάνειν τὸ Σκυθινὸν στράτευμα, ἔνθα αὐτοὺς περιπολεῖν ἔλεγον, ἐκεῖσε καὶ πᾶσαν ἐκίνει τὴν στρατιάν. Καὶ ἡμέρας μὲν μιᾶς πλείους τῶν τετρακοσίων διεξῆει [P. 69] σταθμούς, οὐκ ἐνέκυρσε δὲ τοὐτοις· ἐμεμαθήκεσαν γὰρ (31) καὶ οὗτοι τὴν ταχεῖαν τοῦ βασιξέως ἐφοδον, καὶ ὡς εἶχον ποδῶν ἔφυγον, καὶ πλείους δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ περιφανέστεροι τοῦ ἔθνους περί που τὰ μέρη τῆς Βιζύης ξίφους ἔργον ἔγένοντο. Ἀποτυχὼν γοῦν τῆς ἐγχειρήσεως ταύτης ὁ βασιλεὺς περὶ τὸν ποταμὸν ὃς Ῥηγίνα καλεῖται τὴν σκηνὴν ἔπηξε, καὶ πᾶσαν ἐκεῖσε συνῆξε τὴν στρατιὰν εἰς πλῆθος οὖσαν πολὺ

A enim adventu imperatoris cognito, citato cursu fugam arripuerunt, et plerique eorum et nationis celebriores circum Bizyæ loca trucidati sunt. Spe frustratus imperator ad fluvium cui Reginæ nomen castra metatur, ibique universum cogit exercitum insolentem sane atque amplissimum.

ξβ'. Ὁ μὲν τῶν [49] Βουλγάρων (32) ἀρχων, ἐπειδὴ μὴ διαπράξασθαί τι κατὰ Ῥωμαίων ἐδεδύνητο τοῦ βασιλέως ἐπιδεδημηκότος μετὰ τοσούτων στρατευμάτων ἐν τῇ δυσμῇ καὶ πεπλησιακότος τῇ ἑαυτοῦ, εἰς σπονδὰς ἐτράπετο, καὶ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ τὸν Ῥῶσον Οὖρον, τοῦ ῥηγὸς Οὐγγρίας ἐπὶ θυγατρί τελοῦντα γαμβρόν, μεσιτεῦσαι τὰ εἰς εἰρήνην βεβούλευται. Καί πρῶτα μὲν ἐστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα προοικονομήσοντας τὴν εἰς αὐτὸν τοῦ Οὖρου ἄφιξιν ἔξω πτοίας τε εἶναι καὶ ἐντίμως πρὸς τοῦ βασιλέως δεχθῆναι. Καί γέγονε ταῦτα, καὶ ὁ Οὖρος εἰς τὸν βασιλέα ἀφίκετο. Ἐδέχθη γοῦν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀσμένως τε καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης φιλοτιμήσεως καὶ οὗτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰρήνην πεποίηκεν ἐπομοσάμενος δικαίῳ τε αὐτοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντος, ἀπολυθῆναι μὲν πρὸς αὐτὸν βασιλέα τὸ τῆς Τζεποίνης ἄστυ (τοῦτο γὰρ καὶ μόνον παρὰ τῶν Βουλγάρων κατείχετο ἀφ' ὧν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐκράτει), εἰρήνην τε πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐχειν τὸν βασιλέα, καὶ ἑκάτερα τὰ μέρη τοῖς παλαιτέροις ὁρίοις ἀρκεῖσθαι. Ἐπεί γοῦν οὕτωσί ταυτί κατὰ γνώμην τετέλεσται τῷ κρατοῦντι, ὁ μὲν Οὖρος τοὺς τῆς ἀπεχωρήσεως ἐξειπὼν λόγους ἐξῆει βασιλικῶν χαρισμάτων τυχὼν (τὰ δ' ἦσαν εἰς εἴκοσι χιλιάδας ἀποριθμούμενα ἁπάντων συνεισαγομένων εἰδῶν, ἵππων τε καὶ ὑφασμάτων καὶ ξοιπῶν), ὁ δὲ τῆς Τζεπαίνης περιμένων ἀπόλυσιν.

62. Bulgarorum interim princeps, ubi adversum Romanos imperatoris cum tam ubi ubere milite in Occidentem accessu illiusque vicinitate proficere quicquam non posset, amicitiam et fœdus petiit, et Rosum Urum socium, Ungariæ regis generum, cujus arbitratu communibus negotiis consuleretur, destinat. Primum tamen legati ad imperatorem præmissi, profectionem ad eum Uri, ut absque timore esset, quin etiam ut ille honorifice exciperetur, præparant. Et profecto ita se res habuit, et Urus ad imperatorem se contulit. Ipse et alii qui cum eo accesserant, lubentissime et debitis honoribus ab imperatore afficiuntur ; quare suo et generi Bulgarorum principis jure **135** etiam jurejurando pacem firmavit, ea conditione ut Tzepænæ oppidum solum ex iis, sub ditione Joannis imperatoris erant, a Bulgaris tum occupatum imperatori restitueretur, imperator vice versa amicitiam et pacem cum Bulgaris continuaret, et uterque antiquis confinium terminis contineretur. Ubi res pro arbitratu imperatoris successit, Urus de reditu sermone collato egreditur imperatoris muneribus auctus. Eorum ad viginti millia, si donariorum omne genus, equorum item ac textilium et aliorum, in unum conferas, summa ascendit. Imperator Tzepænæ restitutionem exspectans Reginæ cunctabatur.

ξγ'. Συμβέβηκε [50] δέ τι ἐν τούτοις τῷ τότε πρᾶγμα θαυμάσιον, μνήμης καὶ ἱστορίας ἄξιον. Ἡμέρα ἦν τῶν ἐπιφανῶν τε καὶ ἑορτασίμων καθ' ἣν τὴν τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν οἱ εὐσεβεῖς ἑορτάζομεν· καὶ ἐπεί ἔδει καὶ ἀμφὶ τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν, ὡς τὸ εἰωθός, παρεῖναι τὸν βασιλέα, εἰς ἀργίαν ὁ τοῦ ἀρίστου παριστάθη καιρός. Ἠριστήσαμεν γοῦν καὶ αὐτοι, καὶ μικρόν τι καθευδήσαντες ἀνηγέθημεν· ἤδη δὲ ὁ ἥλιος τῷ ὁρίζοντι προσηγγιζέ τῆς δυσμῆς. Ἔθος δὲ ὑπῆρχε τῷ βασιλεῖ περὶ δείλην ἐσπέραν βασιλεύς διεκαρτέρει ἐν τῷ τῆς Ῥηγίνης νόπῳ, τὴν

63. Per id tempus res quidem dictu mira contigit, digna quæ hominum memoriæ et historicis monumentis commendetur. Dies erat solemnis et ex celebrioribus, quo Christi tansfigurationem pii nos celebramus ; et cum sacro audiendo, ut moris erat, imperator adesse deberet, in diei vesperam prandium dilatum est. Prandimus et ipsi, paulisper obdormimus, dein somno experrecti assurgimus, cum sol se in occasum præcipitaret. Sueverat imperator nimis sero inequitans universum circumire

[49] D : Ὁ γοῦν τῶν Βουλγάρων ἄρχων πτοίᾳ ληφθείς εἰς σπονδὰς ἐτράπετο, καὶ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ τὸν Ῥῶσον Οὖρον, τοῦ ῥηγὸς Οὐγγρίας ἐπὶ θυγατρί τελοῦντα γαμβρόν, μεσιτεῦσαι τὰς ἐν εἰρήνην πεποιήκεν, καὶ ὧμοσεν ἀπολυθῆναι τὴν Τζέπαιναν καὶ ἑκάτερα τὰ μέρη τοῖς παλαιτέροις ὁρίοις ἀρκεῖσθαι. Καί ἐς εἴκοσι χιλικάδας βασιλικῶν χαρισμάτων ὁ Οὖρος τυχὼν ἐξῆει. Ὁ δὲ βασιλεὺς διεκαρτέρει τὴν τῆς Τζέπαίνης περιμένων ἀπόλυσιν. [50] Συμβέβηκε *usque ad* σκοποῦ (*col.* 1125 D 4) om. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(31) Ἐμεμαθήκεσαν γὰρ Gregoras, p. 56. ALL.
(32) Ὁ μὲν τῶν Βουλγάρων. Gregoras, p. 56. ALL.

exercitum, in cujus confine æquum paululum e planitie assurgentem locum ascendere, indeque universum exercitum lustrare, quem « urbem se moventem cæterasque alias Romanas urbes tutantem » nominat ; hocque ita patrabat continuo, **136** et licet vesperugo in occasum esse immergeret, ipse nihilominus id idem neque segnis præstabat. Castrorum intervallum quadraginta stadia, nisi etiam plura addere velimus, exæquabat. Ego itaque, Deo tunc mihi irato, imperatoris nimium amans ac stolidus, ubi imperatorem equo vehi accepi, in mulam propere saliens contento cursu sequebar, temporis inopportunum, quod utique debebam, minime conspicatus. Imperator equo vectus cursum rapere. Mox me subsequentem conspiciens cursui imparem. suspicatus, si longius ipse processisset, non secuturum, dixit, « Cave, cursum contineas, sequere tamen commodius. » Ille in sueta sibi loca advehitur : proceres ac viri illustres itineris comites, quibuscum et ipse conveneram, undique eum constipantes adstant. Tunc imperator, « Cognovistine », inquit, « quæ nobis nuper nuntiata sunt ? » Nos, « Minime, imperator, » diximus. Et imperator : « Quidam ante paucissimum tempus adveniens, quod sane nobis displicet, nuntiavit, Rosum Urum nobis fucum fecisse. Lucri enim causa huc veniens pacem et amicitiam, quam inter nos et Bulgaros meditatus est, fefellit et pejeravit. Quæcumque ergo attentavit, fucus fuere atque fallacia. Nec male compta illi responsio ad jus deerit violandum, Bulgarorum nempe principem, ejus generum, pacem hujuscemodi conditionibus conflatam non recipere. Quid vobis videtur ? Verumne est hoc, an verbum a mendace confictum ? » Et nos, « Neutiquam, dicimus sermo verus essse videtur : omnino namque falsus **137** est atque incertus. Namque Rosus Urus non pro se ipso modo, sed et pro genero suo Bulgarorum principe juravit. At quonam modo id fieri potest, hominem Christianum tali se perjurio dedecorasse ? » Et imperator : « Pecuniarum fortassis aviditas in simile cum flagitium conduxit. Et nos neque Bulgarorum amicitia fruimur, et tantam nummorum vim incassum, projecimus, » « Non est, » subdimus nos, « non est hoc veritati consonum, imperator. » Et imperator ad me potissimum conversus : « Tu vero quid ad hæc ais ? » Tum ipse : « Non aliter de his judico : aliorum approbo sententiam, fraudemque esse quam maximam potius quam veritatem, quod circumfertur, existimo. Verum si, quod etiam aliquando in nonnullis accidere solet, Urus sacramentum violavit, nobis, ut ipse opinabatur, imponens, attamen Numen ipse sibi iratum, nos vero id pro nobis ipsis veritate justitiaque ipsa decertans

A ἐποχεῖσθαι καὶ σύμπαν διέρχεσθαι τὸ στρατόπεδον, καὶ ἀμφὶ τὸ τούτου τέρμα εἰς τόπον ἀγχώμαλόν πως τελοῦντα καὶ μικρὸν ὑπεραιεστηκοτα τῆς πεδιάδος ἀνέρχεσθαι, [P. 70] καὶ τὴν ὅλην καθορᾷν στρατιάν, ἣν καὶ πόλιν κινουμένην (33) ὠνόμαζε, πασας τὰς Ῥωμαϊκὰς ἄλλας πόλεις φυλάττουσαν. Τοῦτο δὲ οὕτως ἐποίει δεινεκῶς, καὶ ὁ φωσφόρος δὲ εἴπερ τον δυτικὸν εἰσδῦναι ὁρίζοντα ἔμελλεν, οὐ κατώκνει τοῦτο ἐργάζεσθαι. Τὸ δὲ τοῦ στρατοπέδου διάστημα ἀμφί που τὰ τεσσαράκοντα στάδια ἦν, εἰ μὴ γε καὶ πρός. Ἐγωγε οὖν οὐκ ἀγαθῇ τότε τύχῃ χρησάμενος ὁ φιλοβασιλεὺς κε καὶ μάταιος, πεπυσμένος ἱππότην εἶναι τὸν βασιλέα, τῆς ἡμιόνου ὡς εἶχον τάχους ἐπιδὰς δρομαῖος ἐφειπόμην αὐτῷ, οὐ τὸ τῆς ὥρας ἄωρον κατοπτεύσας, ὅπερ ἔδει. Ἐφ' ἵππου δὲ ὁ βασιλεὺς

B ἐπιδὰς ταχύτερον ἐπορεύετο, ὡς δὲ εἶδέ με κατόπιν αὐτοῦ μὴ δυνάμενον ἐκείνῳ συνέπεσθαι, ὑπολαβών μὴ πως μακρύνας οὐχ ἕψομαι, εἰρήκει μοι, « Μηδ' ὅλως ἀπολειφθῇς, ἀλλὰ καὶ σχολαιότερον ἔρχου. » Ἀπῆει γοῦν εἰς τὸν συνήθη τόπον, καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ἀμφ' αὐτὸν λογάδες συνίστησαν, καὶ αὐτός φησι συνῆλθον ἑπόμενος, καὶ περιέστημεν κατὰ κύκλον πάντες. Καὶ ὁ βασιλεύς, « Μεμαθήκατε, » φησὶ, « τῶν προσφάτως ἀπηγγελμένων ἡμῖν ; » καὶ ἡμεῖς, « Οὔκουν, ὦ βασιλεῦ. » Καὶ ὁ βασιλευς, « Ἄνθρωπός τις πρὸ τινος βραχείας ὥρας ἐλθὼν ἀπήγγειλέ τι τῶν ἀβουλήτων. Τὸ δ' ἦν ὡς ὁ Ῥῶσος Οὖρός ἡμᾶς ἐξεπάτηκε · χάριν γὰρ κέρδους ἐνταυθὶ ἀφιγμένος τὴν μεσιτείαν τῆς εἰρήνης ἐψεύσατο καὶ ἐπίορκον ὤμοσε.

C Φενάκη γοῦν ὑπῆρχε τὰ πάντα ἐκεῖνα ὅνα πεποίηκε, καὶ ἀπολογίαν εὐάφορμον ἔχει, ὡς φασί, πρὸς τὴν τῶν ὅρκων διαλυσιν, ὅτι περ ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων ὁ τούτου γαμβρὸς τὴν ἐπὶ συμφωνίαις τειαύτας εἰρήνην οὐ καταδέχεται. Τί οὖν ὑμῖν δοκεῖ ; ἆρ' ἀληθες ἐστι τοῦτο, ἢ ῥῆμα πεπλασμένον πρός ψευδολόγου ; » Καὶ ἡμεῖς, « Οὐδ' ὅλως, δοκεῖ πως » ἔφαμεν, « ἀληθείας τὸν λόγον ἔχεσθαι. Θάνυ γὰρ τυγχάνει οὗτος ψευδὴς καὶ ἀβέβαιος, ὅτι πέρ ὁ Ῥῶσος Οὖρος οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντος ἐπωμόσατο. Πῶς οὖν ἐστι πεφυκὸς ἄνθρωπον ὄντα Χριστιανὸν ἐπιορκίᾳ τοιαύτῃ περιπεσεῖν ; » Καὶ ὁ βασιλεύς, « Ἡ τῶν

D χρημάτων ἴσως ἐπιθυμία παρέπεισεν ἂν αὐτὸν εἰς τοιαύτην ἐξολισθῆσαι κακίαν. Καὶ ἡμεῖς οὐ μόνον τὴν τῶν Βουλγάρων ἀγάπην οὐκ ἔχομεν· ἀλλὰ καὶ τοσαῦτα ἐπὶ κενῆς κατηναλώκαμεν χρήματα· » « Οὐμενοῦν, » ἡμεῖς ἔφημεν, « ἀληθὲς τουτί καθεστηκε, βασιλεῦ. » Καὶ ὁ βασιλεὺς ἰδίᾳ καὶ πρὸς ἐμὲ, « Σὺ δέ τί φάσκεις πρὸς ταῦτα ; » Καὶ αὐτὸς, « Οὕτωσί πως τούτοις ὡς καὶ οἱ ἄλλοι διάκειμαι, καὶ ἐπὶ πολὺ μᾶλλον ψεύδεσθαι τὸ λελεγμένον ἢ ἀληθεύειν οἶομαι. Εἰ δὲ, οἷα συμβαίνει ποτὲ καὶ ἐν ἐνίοις, καὶ ὁ Οὖρος οὑτοσὶ τοὺς ὅρκους ἠθετηκέναι βεβούλευται, [P. 71] δόξας ἡμᾶς ἐξηπατηκέναι, ἀλλ' ἐξι

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(33) Πόλιν κινουμένην. Et ante Theodorum Anna Comnena, *Alexiad.* lib. XIII : Καὶ ἦν φοβερὸν θέαμα ἐκεῖνο τὸ σύνταγμα καθάπερ τι πόλεως τεῖχος ἀλλήλοις συνηρμοσμένοι. Lib XV : Καὶ εἴπες ἂν ἰδὼν πόλιν τινὰ ἔμψυχον πεπυργωμένην πορεύεσθαι κατὰ τὴν εἰρημένην ἐκείνην κινουμένην σύνταξιν. ALL.

μὲν οὗτος τὸ Θεῖον καθ' ἑαυτοῦ πολέμιον, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου ὑπερμαχόμενον. » Ταῦτ' εἴπομεν, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῖς λελεγμένοις συνῆνεσι. Καὶ ὑποστρέφειν πρὸς τὰς σκηνὰς ἐφωρμήκαμεν. νὺξ γὰρ ἦδη. Ἀλλ' ἡ σελήνη πανσέληνος οὖσα φῶς ἡμῖν παρεῖχεν ὁρᾶν· Καὶ ὁ βασιλεὺς διερχομενος, » Τί ὑμῖν ροκεῖ περὶ τῶν λελεγμένων ; » αὖθις ἠρώτα. Καὶ ἡμεῖς » φευρές τοῦτο, ᾧ βασιλεῦ. » Τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς ἢ καὶ τρίς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις πυθόμενος ἦν. Καί ἡμεῖς τὰς ἀποκρίσεις ἐξ ἴσου πρὸς τὰς πεύσεις πεποιηκότες ἐσιωπῶμεν. Ὁ δὲ καὶ πάλιν ἠρώτα· Ἐπεὶ δὲ τοὺς ἄλλους σιγῶντας ἑώρα, πρὸς με τὸν λόγον ἀποστρέφας ἠρώτηκε, » Σὺ δὲ τί φῄς πρὸς ταῦτα : » τὴν τοῦ ὀφφικίου κλῆσιν προσθείς· » Ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις σοὶ ἁρμόττει, καὶ ὡς σὴ καθέστηκε μάγιστα. » Ταυτὶ δὲ ἔλεγε πρόφασιν ὀργῆς ζητῶν ἑφευρεῖν. Ἦν δ' ἐγὼ, » Τίνος χάριν ἐστίν ἐμῇ ; εἰ γάρ μὴ καλῶς πεποίηκα τὰς γραφὰς καὶ τοὺς ὅρκους τετέλεκα, μηδὲ προσηκόντως αὐτόν τε καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ᾠκονόμηκᾶ, σφάλμα τοῦτο ἐμὸν καὶ πταῖσμα μακρόν. Εἰ δὲ πρεπόντως ταῦτα γεγένηται καὶ ὡς οὐκ ἄλλως ἐχρῆν, τί πρὸς ἐμὲ τὰ παρ' ἐκείνου πρὸς ἀνατροπὴν τῶν γεγενημένων τελούμενα ; » Καὶ ὁ βασιλεὺς οὐκ οἶδ' ὅπως (τὴν γὰρ αἰτίαν εἰρήκειν) πάλιν λέγει, » Τί φῄς περὶ τῶν τοιούτων ; « Καὶ αὐτὸς , » Ἑλλάκις εἰρήκειν, ὦ βασιλεῦ, ὡς ἐπὶ πλέον μόι δοκεῖ τὸ εἰρημένον ψευδὲς, ἐπ' ἔλαττον δὲ ἀληθές. Τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀδήλοις ἀκριβῶς ἀποφαίνεσθαι οὔ μοι δοκεῖ ῥᾴον εἶναι. » Ἡ δ' ἐκεῖνος, » Ἐν τοῖς ἀδήλοις ἐστὶ χάρις βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἀποφαίνεσθαι · ἐπὶ γὰρ τοῖς δήλοις καὶ οἱ ἀείδαροι λέγουσιν. » Ἦν δ' ἐγὼ, » Ἰδοὺ μετὰ τῶν ἀειδάρων καὶ ἡμεῖς συντεταγμεθα· « Καὶ ὁ βάσιλεὺς χόλου πλησθεὶς [2] » Σὺ πάντονε ἦσθα « ἔφη » μωρὸς καὶ ἀρτίως πάλιν μωρὸς. » Καὶ αὐτὸς οὐδὲν τι πλέον μὰ τοὺς λόγους ἀνταπεκρίθην, ἀλλ' ἤ, » Ἐγὼ μέν εἰμι μωρός, καὶ ἵνα σιωπῶ, οἱ δὲ φρονοῦντες λαλείτωσαν. » Ταῦτ' εἶπον, καὶ ὀργῆς ὁ βασιλεὺς ἁπλέτου πλησθεὶς ἑλκῦσαι μὲν ὥρμησε τὴν σπάθην τοῦ κουλεοῦ, τῆς κώπης ἐπιλαβόμενος. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κατέσχε· μικρὸν γὰρ ταύτην ἀπογυμνώσας πάλιν εἰσῆξε · τῷ μεγάλῳ δὲ δομεστίκῳ αὐτου τῷ Μουζάλωνι Ἀνδρονίκῳ καταβαλεῖν με τοῦ ἵππου προσέταξεν. Καὶ ὅς ἠρέμα πως ἤφη.« Ἔκστηθι τῆς ἐφεστρίδος. » Καὶ αὐτὸς ἀπέβην τῆς ἡμιόνου. Ὁ δὲ χρηστότατος περὶ ἡμᾶς βασιλεὺς τοὺς πολλὰ πρὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δι' αὐτὸν πεπονθότας, ὡς ἐν πολλῷ πλήθει καὶ πολλάκις διαπρυσίῳ ἔλεξε τῇ φωνῇ, ὡς » Ἑλλῶν μοι αἴτιος ἀγαθῶν οὗτος ὁ ἄνθρωπος γέγονε, » περὶ τῆς λογικῆς φάσκων παιδείας, [P.27] « καὶ πολλῶν ὀφειλέτης τούτῳ τυγχάνω, » ὄνοῖν κορυνοφόροιν προσέταξεν τύπτειν με, χθιζὰ καὶ πρὸ τρίτης τούτους χειροτονήσας. ὡς εἴκοσι τέσσαρας πάντας τὸν ἀριθμὸν, οὐκ οἶδ' εἰ μὴ δι' ἐμὲ, ἵν' εἴη κἂι σκηνὴ τοῦ δράματος εἰς τραγῳδίαν μεμορφωμένη. Καὶ οἱ μὲν ἔτυπτον, ἐγὼ δὲ σιγὴ τὰς τύψεις ἐλάμβανον. Ὅ καὶ μᾶλλον τοῦτον ἐξέμαινεν, ὅτι μηδ' ὅλως πρὸς δεήσεις κάμπτομαι καὶ πληττόμενος. Επεὶ δὲ πολλὰς κατὰ παντὸς ἐδεξάμην τοῦ σώματος

habebimus. »Hæc imperator effata approbavit, et quisque nostrum ad tentoria progredi cœperat : namque nox omnia occupaverat, licet luna plena lumine collustraret. Imperator dein præteriens, rursum nos sollicitare,» quid nobis de prædictis videretur. » Et nos ;» Mendacium hoc est, imperator. » Et hoc non bis aut ter, sed sæpissime interrogabat. Et nos porro responsionibus interrogationibus ex æquo satisfacientes tacebamus. Ille rursum compellare **138** Sed eæteros obmutescentes intuitus ad me convertens orationem infit : » Tu porro quid ad hæc dicis? « et nomini officium addidit. » Hoc negotium ad te spectat, et tua potissimum interest. » Hæc autem irascendi sibi causam procurans dicebat. Tum ego: » Quanam causa mea interest ? Si fideliter scripturas non exsecutus sum. nec jusjurandum persolvi, neque uti par erat illud et quæ circa illud pertractari solent disposui, error hic quidem meus et imprudens culpa fuerit Verum si hæc uti decuit, et ratione, qua nihil melius, absoluta sunt, quomodo, quæ ille ad evertendum quæ confecta sunt meditatur, mea poterunt interesse ? » Et imperator rursum nescio quomodo (namque causam exposui) denuo profert: « Quid ipse de his sentis ? » Tum ego : « At sæpius effatus sum plus in se mendacii quam veritatis quod circumfertur, in se continere ; et in dubiis exquisite sententiam ferre, non ita facile mihi videtur. » Respondit ille : Sed in dubiis vere ac firmiter enuntiare, id prudentis est : de manifestis quippe et asini pronuntiaverint. » Tum ego : » Jam et nos inter asinos collocamur. » Et imperator ira inflammatus, « Tu semper, « ait, » haud sanus ineptis, et nunc quoque ineptis. » Ipse, nec aliud, ita me sermones ament, respondi : » At ego quidem ineptio, ideoque silentium est mihi ! qui sapiunt ipsi loquantur. » Dixeram. Imperator incredibili atque atroci percitus iracundia, ensis capulo manu compresso, vagina detegere tentat. Sed motum temperat, et quem paululum retexerat ensem, vaginæ **139** reddit. Dein magno domestico Andronico Muzaloni me de equo dejicere imperat. Ille voce submissa, « Secede, » ait, « sago. « Ego mula descendi. Tunc optimus erga nos imperator, nos qui multa a patre suo sui gratia aspera perpessi eramus, ut palam sæpeque multis audientibus clarissima voce testatus est virum hunc, me nempe intelligens, bona sibi plurima opportasse pro disciplina logica, qua eum institueram, nec non et alia non exigua se debere confessus, duobus clavigeris heri aut nudius tertius, nescio an propter me, ut dramatis scena in tragœdiam ad amussim converteretur, electis, et eorum numero ad viginti quatuor ascendente, verberibus appetere jussit. Illi itaque verberare, ego silentio verbera excipere. Id magis in furorem agebat imperatorem, quod nec verberibus cæsus ad supplicationes effunderer. Ubi vero frequentium verberum ictibus universum corpus fœdaverant, vix tandem ego voce debili ac

submissa, « Christe rex », inquam, « quot morbis afflictatus sum, quare eorum nullo vitam amisi, sed ad has me tempestates servasti ? » His dictis imperator nonnihil, ut videbatur, veritus secessit. cum uni ex iis qui ipsum sequebantur dixisset, » Duc tecum ipsum. » Ille equo advehens interrogat quo abituri simus. Ego : « Præi ; quocunque lubentia trahit, sequar. » Rursus ille interrogans urgere, quando et ipse respondi: » Iter nobis ad Bardariotas, tibi magis expeditum ineundum est. » Res ita gesta est, et ad Bardariotarum tentoria convenimus. Ubi me eorum primicerius **140** conspexit, non sine admiratione percunctatur quænam me occasio in ejus tentorium conduceret. Tum ego, » Ut tantillum placide quiescam », aio. Paululum inibi commoror : jam enim et primicerius de me cognoverat omnia. Neque in multum cunctatus imperator ad tentorium me meum conferre præcepit, suspicatus vero ne molestia conflictatus fuga me subducerem, aliqua militum manu tentorium circumsepsit, et sic clanculum me custodiri mandavit. In meum advectus tentorium quiete ætatem agebam, neque in aulam vadens, neque familiares neque amicos alloquens. sed libris tantum incumbens, eorumque lectione me delectans, ciboque me opportune reficiens. Plerique itaque dies cum hoc vitæ meæ moderamine prætergressi sunt. Et imperator ingenium meum durum ac implacabile videns ægre ferebat. Augustus totus effluxerat, neque ego de sententia mihi proposita aliquid movi. Interim præsules non pauci advenere imperatoris jussu, ut ipse cognoveram, licet ipsi id occultare studerent, nutu proprio processisse asseverantes, amicitiæ et bonæ erga me dispositionis gratia ingenue suadentes ut asperitate mentis aliquantulum mollita ad imperatorem accederem rursumque illi me sub servitutis subderem jugo. Illis tamen cohortationibus ad id ipse adduci non potui. Dicebam enim, sive imperator in me optima quæque munifice admodum, quæ nullus ex imperatoribus, qui ante eum imperio præfuere, **141** administrorum cuipiam dedit, contulerit, sive pessima et atrocissima, quibus alius omnibus flagitiis inquinatissimos unquam divexavit, in me attentaverit, sive hac sive illa ratione, nullo me modo illi inserviturum. Ego itaque neque de sententia neque de proposito dimoveri potui. Cum September appeteret, despotæ Michaelis conjux Theodora cum filio suo Nicephoro ad absolvendas nuptias, uti Joannes imperator, imperantis pater, ante paucos annos convenerat, ad imperatorem proficiscitur,

A μόγις ἰσχνῇ καὶ ἠρεμαίᾳ φωνῇ. » Ὦ Χριστὲ βασιλεῦ, » ἔφην, » πόσας νενόσηκα νόσους, καὶδιὰ τί ἐν οὐδεμιᾷ τούτων κατέλυσα τὴν ζωὴν ἀλλ' ἐν τοιούτοις με καιροῖς ἐταμίευες; » Ταῦτ' εἶπον, καὶ ὁ βαούτοῦ εἰρηκώς, » Ἀάβε τοῦτον αὐτός. » Καὶ ὅσ ἔφιπσιλεὺς οἷον αἰδισθεὶς ἀπηλλάγη, ἵνὶ τῶν ἀκολούθων πόν με λαβὼν ἠρώτα ποῦ ἂν καὶ ἀπέλθοιμεν. Ἐγὼ δὲ, » Ὅπου ἂν αὐτὸς βούλει, ἑφέπομαι· » Καὶ πάλιν οὗτος διὰ τῶν ἐρωτήσεων κατηνάγκαζε. Τότε γοῦν καὶ αὐτὸς πρὸς τοῦτον ἀντέφην, ὡς Δεῖ ἡμᾶς τὴν πρὸ τούς Βαρδαριώτας βάδισαι· τοῦτο γάρ μοι δεκεῖ καὶ μᾶλλον συμφέρον σοι. Καὶ γέγονεν οὕτως, καὶ ἐς τῶν Βαρδαριωτῶν ἀπήειμεν τὰς σκηνάς. Ἰδὼν δέ με ὁ αὐτῶν πριμικήριος θαυμάσας ἠρώτα τί ἂν βουλόμενος ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σκηνὴν ἀφικόμην. B Καὶ ἔγωγε. « Μικρᾶς, » ἔφην· « ἀναπαύσεως χάριν. » Βραχὺ γοῦν τι προσεκαρτέρησα τοῖς ἐκεῖσε. ἤδη γαρ καὶ ὁ πριμικήριος ἐμεμαθήκει τὰ κατ' ἐμέ. Ὁ δὲ βασιλεύς οὐδ' εἰς πολὺ μελλήσας διεμηνύσατο εἰς τὴν σκηνὴν ἀφικέσθαι με. Δεδιὼς δὲ μή πως τῇ λύπῃ κατασχεθεὶς φυγῇ χρήσωμαι, προσέταξε μοῖράν τινα στρατιωτικὴν περιστοιχίσαι μου τὴν σκηνὴν καὶ μαλθότως φυλάττειν δε. Ἐγὼ μὲν οὖν εἰς τὴν οἰκείαν ἀφιγμένος σκηνὴν ἡσύχως ἐν αὐτῷ τὸν καιρὸν διεβίβαζον, οὐκ ἐν ἀνακτόροις βαδίζων, οὐδέ τινι τῶν ἐπιτηδείων καὶ συνήθων προσομιλῶν, ἀλλ' ἢ ταῖς βίβλοις προσανέχων καὶ ἀναγνώσει χρώμενος καὶ τροφῆς μεταλαμβάνων κατὰ καιρόν. Ἱκαναὶ γοῦν ἡμέραι οὑτωσί πώς μου ἔχονιος παρωχήκεσαν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἠγανάκτει τὸ σκληρόν μου καθορῶν καὶ C ὀφρονήματος. Παρῆει γοῦν ὅλος ὁ Αὔγουστος, καὶ οὐδ' ὅλως ἐνδοῦναι εἶχον τῆς ἧς ἔστερξα γνώμης μικρόν. Ηολλοὶ γοῦν τῶν ἀρχιερέων ἀφίκοντο πρὸς ἐμὲ, βασιλικῇ μὲν, ὡς ἠπιστάμην, τῇ προσταγῇ, εἰ καὶ ἐκεῖνοι λανθάνειν ἤθελον, οἴκοθεν λέγοντες ἀφικέσθαι πρὸς ἐμὲ φιλίας χάριν καὶ χρηστῆς διαθέσεώς · πολλα τε λέγοντες τὸ ἀπόκρυπτον καταλικεῖν με τῆς γνώμης καὶ τῷ βασιλεῖ ξυνελθεῖν καὶ αὖθις αὐτῷ πρὸς τὸν τῆς δουλείας συνελαθῆναι ζυγόν. οὐχ εὑρισκον ὅλως πειθήνιον · ἔφασκον γὰρ ὡς εἶπερ μοι τὰ χρηστότατα ὁ βασιλεὺς ἐπιδείξαιτο, [P·73] ὁποῖα οὐδεὶς τῶν βεβασιλευκότων ἐπί τινι τῶν ὑπηρετησάντων αὐτῷ ἐπιδείχει, ἢ τὰ χαίριστα καὶ κάκιστα ἐν ἐμοὶ κατεργάσαιτο, οἷα οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἐπὶ κακίᾳ περιβοήτων ἐν οὐδενὶ τῶν ἁπάντων πεποίηκεν, οὔθ' οὕτως οὔτ' ἐκεῖνος τῷ βασιλεῖ κατά τι δουλεύσαιμι. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτως εἶχον γνώμης καὶ ἀμεταθέτου σκοποῦ. Ἐπεὶ δὲ [15] καὶ ὁ Σεπτέμβριος ἐφιστήκει μὴν (34), καὶ ἡ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ σύζυγος Θεοδώρα παρὰ τὸν βασιλέα ἀφικετο μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Νικηφόρου τὸ πρὸς τὸν βασιλέα κῆδος D

[15] ἐπεὶ δὲ *usque ad* ξυνῆλθεν *lin.* 17 *col. sed.*] Ἀφίκετο δὲ καὶ ἡ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ γυνὴ Θεοδώρα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Νικηφόρου τὸ πρὸς τὸν βασιλέα κῆδος αποπληρώσοντες. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἔσπευδε τὴν Θεσσαλονίκην ταπαλαβεῖν, συνείποντο δέ τούτῳ καὶ ἡ τοῦ δεσπότου γυνὴ μετὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ καθ' ὁδὸν τὰς συμβάσεις ἐποίουν, καί συμπεφώνηκε καί ἄκουσα δοῦναι πρὸς τὸν βασιλέα τὰ Σέρβια καί τὸ Δυρράχιον. Ἐπί τούτοις καί ὅρκοι προύβησαν καί ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν Μιχαὴλ, καί ὃς ἐκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ ξυνῆλθεν. D.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(34) Ὁ Σεπτέμβριος ἐφιστήκει μήν. Gregoras D. 57. ALL.

ἀποπληρώσοντες, ὅπερ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ τοῦ βασιλεύοντος πατὴρ πρὸ χρόνων τινῶν συμπεφώνηκεν, ὁ μὲν βασιλεὺς ἔσπευδε τὴν Θεσσαλονίκην καταλαβεῖν, ἔνθα καὶ τοὺς λάμους ποιῆσαι βεβούληται. Καὶ δὴ περ ἀπάραι ἐξ οὗπερ ἔκειτο τόπου τῆς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην φερούσης ἤπτετο· καθ' ὁδὸν δὲ μετὰ τῆς τοῦ δεσπότου συζύγου τὰς συμβίβάσεις ἐποίει. Ἡ μὲν οὖν τοῦ δεσπότου σύζυγος Θεοδώρα καὶ ἄκουσα τοῖς τοῦ βασιλέως λόγοις συνήρχετο· ἐντὸς γὰρ τῶν ἐκείνου χειρῶν οὖσα, καὶ μικροῦ δεῖν ὡς ἐν εἱρκτῇ τυγχάνουσα, οὐκ εἶχέ τι ἄλλο δρᾶσαι. Συμπεφώνηκε γοῦν δοῦναι πρὸς τὸν βασιλέα τὸ κάστρον τὰ Σέρβια καὶ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ Δυρράχιον Ἐπί. τούτοις καὶ ὅρκοι ἐγγράφως προέβησαν καὶ ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν δεσπότην Μιχαήλ. Ὁ δέ, ὅ φησιν ἡ ποίησις, ἐκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ τοῖς ὠμοσμένοις ξυνῆλθεν· ηὔχετο [52] γὰρ ἐλευθερωθῆναι καὶ παρ' αὐτὸν γενέσθαι καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὴν σύζυγον. Ἐν τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων ὁ βασιλεὺς κἀμὲ τῆς ἧς εἶχον ἐκμοχλεύσας στερρότητος ἐχειρώσατο· Ἐξαποστείλας γὰρ τὸν πρὸς πάππου αὐτοῦ θεῖον τὸν Λάσκαριν Μανουὴλ καὶ τὸν πρωτοβεστιάριον τὸν Μουζάλωνα Γεώργιον ἱλαροῖς καὶ ἁπλοῖς τισιν ἐχρήσατο λόγοις καὶ με εἶλε, καὶ πρὸς αὐτὸν οἱ ἀποσταλέντες ἀπήγαγον. Καὶ γοῦν προσιὼν τῷ βασιλεῖ, καὶ ὡς ἔθος κλίνας τὴν κεφαλήν, μακρότερον ἔστην. Καὶ ὁ βασιλεύς, « Οὐκ οἶδας ὅπη εἰώθεις ἵστασθαι ; τὸν τόπον σου γινώσκεις, καὶ πρόσιθι. » Τῇ προσταγῇ γοῦν ὑπείξας τοῦ βασιλέως ἀπελθὼν ἔστην ἐκ πλαγίου αὐτοῦ, καθὼς περ εἶχον καὶ ἔθος. Τότε γοῦν μοι ὁ βασιλεὺς τὰς τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ ὑποθέσεις πάσας ἀνεκοινώσατο, καὶ ἐξ ἀρχῆς ὅπως προέβησαν διηγήσατο. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς τοῦ Λαγγαδᾶ (τόπος δὲ ἐστιν οὗτος ἐγγύς που τυγχάνων τῆς Θεσσαλονίκης) ἐγένετο.

ξδ'. Ἐπεὶ δ' [53] ὁ βασιλεὺς τὴν Θεσσαλονίκην κατεῖληφε, τοὺς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ γάμους μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ Νικηφόρου, ὃν καὶ δεσπότην τετίμηκεν, ἐκπεπλήρωκεν. Ἐν τούτοις δὲ ὄντος τοῦ βασιλέως γραφή τις πρὸς αὐτὸν ἐξεπέμφθη παρὰ τῶν ἐν τοῖς τῆς Βιθυνίας μέρεσιν ὄντων καὶ εἰς φυλακὴν εἶναι τοῦ τόπου προστεταγμένων, ὡς ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς (35) Παλαιολόγος, [P. 74] ὃν καὶ μέγαν κονοσταῦλον (36) πρὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ὁ λόγος φθάσας τετιμῆσθαι δεδήλωκε καὶ τὴν τῆς ἁπάσης ταύτης χώρας ἡγεμονίαν ἐμπεπιστεῦσθαι, φυγὰς ᾤχετο καὶ ἐπὶ τὸν τῶν Μουσουλμάνων ἀπῆει χῶρον. Ἐταράχθη (37) γοῦν ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς οὐ μικρῶς, καί με προσκαλεσάμενος, « Ἔγνως, » ἔφη, « τί γέγονεν ; » Καὶ αὐτός, « Οὐδαμῶς, » ἔφην, « ὦ βασιλεῦ· τί δέ ἐστι το προσφάτως γεγενημένον ; » Ὁ δὲ φησιν, « Ὁ μέγας κονοσταῦλος

A Imperator ad urbem Thessalonicam, in qua nuptias adornare decreverat, properavit, jamque loco abierat. Discedens Thessalonicense iter ingreditur et inter eundum pactiones cum despotæ uxore adibat. Despotæ uxor Theodora licet invita cum imperatore concordabat, quippe quæ in manibus ejus cum esset, tantum non carceri mancipata, aliud agere nequibat. Convenit itaque Serbia castrum et cum eo Dyrrachium imperatori cedere. Et hæc jurejurando, quod scripto consignatum est, fuerunt stabilita et ad Michaelem despotam transmissa. Ille, quod poeta retulit, lubenti illubentique B animo juratis consensum præstitit: **142** namque uxorem et filium liberari et ad se venire summopere exoptabat. Inter hæc imperator me quoque ex pertinacia, quæ mihi insederat, summotum expugnat. Patruo enim ex avo Manuele Lascari et protovestiario Georgio Muzalone ad me transmissis, lætisque ac placidis sermonibus captum, ad eum, qui missi fuerant, conducunt. Ipse ad imperatorem veniens et pro more caput inclinans, diutius stans hærebam. Et imperator: « An non tenes ubi stare solebas ? Locum tuum agnoscis ; eum petito. » Jussis imperatoriis audiens abii, et e latere, quemadmodum prius sueveram, steti. Tum mihi Michaelis despotæ negotia communicat, et a principio C omnia dilucide narrat. Et hæc quidem apud Langadam locum prope Thessalonicam gesta sunt.

64. Ubi Tessalonicam ventum est, nuptias filiæ suæ Mariæ cum filio Michaelis despotæ Nicephoro, quem et despotæ munere insignivit, adornat. Interea qui Bithyniæ partes tutabantur, quique in semet locorum custodiam receperant, litteris datis imperatori significant, Michaelem Comnenum Palæologum, magni stabuli comitis a Joanne imperatore, ut supra narratum **143** est, titulo condecoratum, et cui universæ illius regionis præfectura fuerat demandata, ad Musulmanos D confugisse. Quare anxius imperator animo non leviter æstuare. Et me accito, « Tenesne, » ait, « quod gestum est ? » Et ipse, « Nequaquam », aio, « imperator. Quid autem recens accidit ? » Ille subdit: « Magnus comes stabuli fuga se surripuit, et ad Musulmanos venit. Quid de hoc animus suggerit ? An ex Musulmanis exercitu conducto in nostras

[52] ηὔχετο *usque ad* ἐγένετο (*in fine* §[1]) om. D· [53] D : Ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν Θεσσαλονίκην κατέλαβε, τοὺς γάμους πληροῖ, καὶ δεσπότην τὸν Νικηφόρον τετίμηκεν. Ἦκε δ' αὐτῷ γραφὴ ὡς ὁ Παλαιολόγος Μιχαὴλ ὁ μέγας κονοσταυλος τὴν Βιθυνίαν διέπων φυλας ᾤχετο περὶ τὴν τῶν Μουσουλμάνων, καὶ ἐταράχθη ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεύς.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(35) Ὁ Μιχαὴλ ὁ Κομνηνός. Gregoras, p. 57. ALL.

(36) Ὁ μέγας Κονόσταλος. *Magnus comes stabuli.* Κόντος (Italorum *conto*, et *comte* Gallorum) *comes*, σταῦλον et σταῦλος, sive στάβλος Græco-Barbaris *stabulum*. est igitur Κοντοσταῦλος sive Κονοσταῦλος (ita melius quam Κονόσταλος) qui Italis *contostabile*, Gallis *connestable*. Ὁ μέγας Κονοσταῦλος non postrema dignitas in palatio Greco fuit. Consule Meursium in Clossario. DOUSA.

(37) Ἐταράχθη. Gregoras, p· 57. ALL.

irrumpet ille provincia ? » « Neutiquam mihi videtur, o imperator, eum tale quid acturum : illius enim sensum ego et erga Romanos propensum animum pulchre calleo. » Et imperator : « Quamnam ergo ob causam fugitivus abiit ? » « Quod, » inquam, « ut tu bene nosti, imperator, non semel aut bis, sed sæpius atque sæpius atrocissima minabaris, in eumque iracundia concitatus, plurimis audientibus, te illi oculos effossurum jactabas. De his ille certior factus, cum a multis quidquid inter loquendum diceretur perdisceret, angebatur animo pœnasque exhorrescebat; tandem saluti suæ fuga consuluit. » « Et propter quid, » infit imperator, « in ditione nostra moratus non est, licet mala hæc subiturus fuisset, in alieno solo felicitati in materno infortunium præferens ? » « Dedecet hoc humanum animum, o imperator ; dura siquidem atque aspera perpeti noxisque variis afflictari nonnulli ingenio validiori ac **144** ferociori et in humanæ vitæ casibus, ut ita dicam, obdurato, sustinebunt : sed vitæ ipsius discrimen et præcipuarum corporis partium imminutionem, dum quis sibi timet, haud videtur fieri posse ut patienter ferat, sed pro vitæ periculo currens, quantum in se est, molesta ac noxia subterfugit. » His dictis siluimus. Et post breve spatium, « Quid autem, » ait imperator, « existimas eum facturum ? » Ipse respondi : « suspicor eum non diu apud Persarum principem commoratum missurum, ut a majestate tua commissorum veniam consequatur, tanquam qui speret etiam in hoc negotio auxiliarem operam dicti principis non defuturam, et in veritatis confirmationem sacramentum etiam exposcet, sine quo, ut opinor, neutiquam ad te veniet. » Propter hæc imperator turbatus, rebus in incertis ac dubiis agitatus ; post paucos dies a cohortium Bithynicarum et Mesothyniæ præsidibus epistolæ ad imperatorem datæ sunt ; quæ erant epistolæ magni comitis stabuli de negotiis pertractantes in hunc fere modum, ad unumquemque illorem scriptæ : « Ego quidem imperatorium timorem animo volutans, hærensque ne quam subirem noxam, fugam arripui. Vos caute ac fortiter rerum militarium commissarum vobis curam agite. Custodiæ urbium accoppidorum in tuto sint, universæque regionis defensio ac propugnaculum, uti moris est, procedat; et quemadmodum mecum, ita et rursum vos gerile Subscriptio magnum comitem **145** stabuli connotabat. His imperator litteris inspectis animum utmio gaudio exhilaratus sermonibus meis fidem adbibuit.

A ἀπέδρα καὶ ἐπὶ τὰ τῶν Μουσουλμάνων κεχώρηκε. Τί γοῦν ἄρα περὶ τοῦ τοιούτου διανοῇ ; μῶν πρὸς Μουσουλμάνων προσλαβόμενος στράτευμα καθ' ἡμετέρας χωρήσει χώρας ; » « Οὐδαμῶς μοι δοκεῖ τοιοῦτον, ὦ βασιλεῦ, » ἔφην « αὐτὸν διαπράξασθαι· τὴν γὰρ γνώμην τοῦ ἀνδρὸς ἐπέγνων, καὶ τὸ τοῦ φρονήματος ἐπίσταμαι φιλορώμαιον. » Καὶ ὁ βασιλεύς, «Τίνος οὖν χάριν φυγὰς τῶν ἡμετέρων ἐγένετο ; » « Ὅτι περ (38), » ἔφην, « ὡς οἶσθα, ὦ βασιλεῦ, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δίς, ἀλλὰ καὶ μυριάκις ἠπείλεις αὐτῷ τὰ δεινότατα καὶ ὠργίζου κατ' αὐτοῦ χαλεπῶς, καὶ ἐν πλήθει παρόντι πολλῶν ἔφασκες ἐκπέμψαι καὶ ἐξορύξαι οἱ τοὺς ὀφθαλμούς. Ταῦτα ἐκεῖνος ἐμάνθανε (39) καὶ παρα πολλῶν τῶν λεγομένων ἤκουε, καὶ ἐδέκνετο τὴν ψυχὴν καὶ ἐδειλία τὴν τιμωρίαν καὶ ἀποφυγεῖν ἐπέσπευσε τὴν ποινήν. » « Καὶ διὰ τί, » ἔφη ὁ βασιλεύς, « οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις προσεκαρτέρει, καὶ εἰ παθεῖν ἔμελλε τὰ δεινὰ ταῦτα, τῆς ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς εὐπραφίας τὴν ἐν τοῖς ἰθαγενέσι προτιμῶν δυσπραγίαν ; » « Οὐκ ἔστι τοῦτο ψυχῆς ἀνθρωπίνης, ὦ βασιλεῦ, Δεινὰ μὲν γὰρ παθεῖν καὶ περιπεσεῖν συμφοραῖς ἔνιοι ἂν ἱκανοὶ φανῶσι, στερρότερόν γεγενημένοι φρονήματος καὶ οἷον εἰπεῖν ἀκροσπαθοῦς ἐν τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν· τὸ δὲ περὶ αὐτῇ τῇ ζωῇ δεδιέναι καὶ ἀκρωτηριασμὸν τῶν καιριωτέρων σωματικῶν μερῶν προσδοκᾶν, οὐμενοῦν δοκεῖν τινα ἐν τούτοις προσκαρτερεῖν, ἀλλὰ τὸν περὶ ψυχης τρέχων ἀποφυγγάνει τῶν δεινων ὅση δύναμις. » Ταῦτ' εἰπόντες σεσιωπήκαμεν. Καὶ μετὰ βραχύ, « Τί δὲ οἴει, » ὁ βασιλεὺς ἔφη, « τοῦτον ποιῆσαι ; » Ἐγὼ δὲ ἔφην ὡς « Μικρὸν ὑπολαμβάνω παρὰ τὸν Περσάρχην προσκαρτερήσας ἀποσταλεῖ συμπεθείας πρὸς τοῦ σοῦ κράτους ἀξιωθῆναι, ἔχων καὶ τὸν Περσάρχην ἐπὶ τῇ ὑποθέσει μεσολαβοῦντα, ζητήσει δὲ σε ὅρκον εἰς τὴν τῆς ἀληθείας βεβαίωσιν, οὗ ἄνευ οὐκέτι μοι δοκεῖ παρὰ σὲ ἀφικέσθαι. » Ἐν τούτοις ἦν τεταραγμένος ὁ βασιλεὺς, ἐν ἀμφιβόλοις τυγχάνων τοῖς πραγμασιν. Ὡς δὲ μετ' ὀλίγας τινὰς ἡμέρας γραφαὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐπέμφθησαν πρὸς τῶν στραταρχούντων ἐν Βιθυνίᾳ καὶ Μεσοθυνίᾳ, αἱ δὲ γραγαὶ τοῦ κονοσταύλου μεγάλου ἐτύγχανον πρὸς αὐτοὺς περιλήψεως ἔχουσαι οὕτως (πρὸς ἕνα δὲ ἕκαστον τῶν τοιουτων ἐγεγραφήκει) ὡς Ἐγὼ μὲν τὸν ἐκ τοῦ βασιλέως φόβον [P. 75] ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔχων, καὶ δεδιὼς μή τί που πάθω δεινὸν, φυγῇ ἐχρησάμην· ὑμεῖς δὲ φρονίμως κας ἀνδρικῶς τῶν στρατιωτικῶν ἐγχειρισθέντων ὑμῖν πραγμάτων ἐστέχεσθε, και αἱ φυλακαὶ τῶν πολιχνίων καὶ ἄστεων ἀσφαλεῖς ἐστωσαν, καὶ ἡ τῆς ἁπάσης χώρας προσοχὴ καὶ συντήρησις παρ' ὑμῶν ὡς ἔθος γενέσθω, καὶ καθὼς ἐπράττετε μετ' ἐμοῦ, καὶ αὖθις ποιεῖτε. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τὸν μέγαν κονοσταῦλον ἐσήμαινε. Ταὐτὰς ὁ βασιλεὺς θαυσάμενος τὰς γραφὰς ἱλαρῶς διετέθη πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τοῖς λόγοις μου ἐμπεπίστευκεν.

B

C

D

65. Sed dum huc oratio perducta est, in historia

ξε'. Ἐνταῦθα δὲ [54] τοῦ λογου γενόμενοι τὰ τῆς

[54] D. : Ἐπεὶ δὲ ὁ Παλαιολόγος ἐν τοῖς οἴκοις τῶν Τουρκομάνων ἀφίκετο, τούτῳ ὡς ἱρμαίῳ ἐντυχόν-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(38) Ὅτι περ. Gregoras, p. 57. Nec diversa sunt quæ Phranza commemorat. ALL.

(39) Ταῦτα ἐκεῖνος ἐπάνθανε. Pachymeres, lib. I, c. 9. ALL.

ἱστορίας, ὡς δέον ἐστὶν, ἐμπλατύνωμεν · πολλῶν γὰρ λόγων ἄξια τὰ ἐν τῇ φυγῇ γεγενημένα τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ ἐγεγόνει, Ἐπεὶ γὰρ οὗτος ἐν τοῖς οἰκήμασι τῶν Τουρκομάνων ἀφίκετο (ἔθνος δὲ τοῦτο τοῖς ἄκροις ὁρίοις τῶν Περσῶν ἐφεδρεῦον καὶ ἀσπόνδῳ μίσει κατὰ Ῥωμαίων χρώμενον καὶ ἁρπαγαῖς ταῖς ἐκ τούτων χαῖρον καὶ τοῖς ἐκ πολέμων σκύλοις ἐπευφραινόμενον, καὶ τότε δὴ μᾶλλον ὁπότε τὰ τῶν Περσῶν ἐκυμαίνετο καὶ ταῖς ἐκ τῶν Ταχαρίων ἐφόδοις συνεταράττετο), τῷ Κομνηνῷ Μιχαὴλ ὡς ἑρμαίῳ ἐντυχόντες τινὶ, καὶ λίχνον ὄμμα τοῖς αὐτοῦ ἐπιβαλόντες πράγμασι, πάντα τὰ αὐτοῦ διηρπάκασι, χρυσὸν, ἄργυρον, ἵππους, ὑφάσματα καὶ αὐτὰ δὴ τὰ ἐνδύματα οἷς οἱ αὐτοῦ ἐνεδέδυντο. Διαμερίσαντες δὲ καὶ πάντας τοὺς ἑπομένους αὐτῷ, ἕκαστος τὸν κατισχημένον εἰς οἰκείαν δουλείαν ἠγάγετο. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Μιχαὴλ μόγις χεῖρας τούτων διεκφυγὼν καὶ Θεοῦ προνοίᾳ διασωθεὶς γυμνὸς ἁπάντων παρὰ τὸν Περσάρχην ἀφίκετο. Ὁ δὲ οὐ κατὰ νέηλυν φυγάδα τοῦτον ἐδέξατο (40), ἀλλ' ἀσμένως λίαν προσήκατο. Τό τε γὰρ εὐγενὲς τοῦ ἀνδρὸς ἐμεμαθήκει, καὶ πάντες οἱ μετὰ τοῦ Περσάρχου μεγιστᾶνες τελοῦντες τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ τὸ φρόνημα τεθαυμάκασι, καὶ ὃ φησί τις τῶν παλαιῶν, τυραννίδος ἄξιον ἔκριναν. Εἰς ὀλίγους γὰρ αὐτῷ ξυνιόντες λόγους ἐκ βραχέων τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐπεγνώκεισαν σταθηρότητα · τήν τε γὰρ αὐτοῦ στρατιωτικὴν ἐτεκμήραντο τέχνην καὶ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις ἀκρίβειαν, καὶ ὡς οὐκ ἀδαὴς ἂν εἴη τῶν προσηκόντων ἐν μάχαις. Χάριν μὲν οὖν τῶν ἐσκυλευμένων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ τῶν διαμεμερισμένων ὑπηρετῶν γραφαὶ τοῦ σουλτάνου, εἰ καὶ εἰς μάτην, γεγένηνται, ἵν' ἐπισυναχθεῖεν τὰ πάντα καὶ πάντες καὶ ἐπικομισθεῖεν αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς τὰ τῆς μάχης σφίσιν ἐφίστατο, — οἵ τε γὰρ Ταχάριοι τὰ πλείω τῆς χώρας τῶν Μουσουλμάνων λῃσάμενοι περὶ τὰ Ἄξαρα ἐστρατοπεδεύσαντο, πᾶσα δὲ ἀνάγκη ἦν καὶ πρὸς μάχην τοὺς Πέρσας ἀντιστῆναι τοῖς Ταχαρίοις. Τὸν μὲν οὖν Κομνηνὸν [P. 76] Μιχαὴλ εἰς ἡγεμόνα (41) τῶν Χριστιανῶν στρατευμάτων οἱ Πέρσαι εἶναι διετάξαντο. Ὁ δὲ ἐπεὶ ἐν ἀλλοδαπῇ ἐτύγχανεν ὤν, συμμαχεῖν μὲν Μουσουλμάνοις ἀπευκταῖον ἡγεῖτο, μή ποτε, ὡς ἔφασκεν οὗτος, ἐν μάχῃ πεσὼν τὸ εὐσεβὲς αἷμα αἵμασι συναναχραθείη ἀνοσίοις καὶ ἀσεβέσι, χάριτι δὲ θείᾳ ἀναῤῥωσθεὶς καὶ γενναῖον ἀναλαβὼν φρόνημα πρὸς τὴν μάχην ἐξώρμησε. Τὸ μὲν οὖν

A enarranda, uti par est, uberius progrediamur : digna enim consideratione sunt quæ inter fugiendum Michaeli Comneno accidere, quando hic ad Turcomanorum sedes pervenit. Gens ista in extremis Persarum confinibus assidet, odio adversus Romanos inexorabili atque inexpiabili furens, et rapinis eorum et bellicis spoliis admodum gaudens gestiensque. Hi tunc temporis potissimum, cum Persarum res titubaret et Tachariorum irruptionibus afflictaretus, in Michaelem Comnenum obvium velut in thesaurum quemdam incidentes, et oculos avaros in illius suppellectilem conjicientes, universa illius prædam agunt, aurum, argentum, equos, textilia, ipsas etiam vestes, quibus qui cum eo erant **146** induebantur. Socios quoque illius divisos quisque

B suos in propriam servitutem adduxit. Michael servatus, spoliatus omnibus ad Persarum principem confertur, qui eum non tanquam transfugam advenam excepit, sed quam humanissime hominem amplexus est (viri namque nobilitatem perceperat), et omnes regni proceres forma illius et cogitationibus obstupescentes, quod antiquorum nescio quis dixerat, dignum imperio judicarunt : paululum etenim cum eo congressi ex modico illius effatu constantes ac firmos hominis mores assecuti sunt, unde illius in arte militari industriam et in rebus bellicis sagacitatem, nec non in conflictibus experientiam opportunam conjectura etiam prospexere. Igitur pro rapta supellectile divisisque famulis recuperandis litteras, etsi frustra, sultanus

C dederat, ut omnia in unum recollecta ipsi remitterentur. Verum cum in extremo discrimine res belica et, quod aiunt, in novaculæ acie versaretur (Tacharii quippe plerumque Musulmanicæ ditionis occupatum expilaverant et apud Axara castra locaverant), impellenteque necessitate Persæ ad pugnam cum Tachariis instaurandam urgerentur, Michaelem Comnenum Christianis cohortibus præsidere decrevere. Ille extorris et in aliena terra oberrans auxilio suo Musulmanis subvenire nefas esse ducebat, ne inter pugnandum, ut ille asseverabat, piorum **147** sanguis impiis ac conscleratis sanguinibus immisceretur. Sed enim divino præsidio fretus, et mentem induens generosam, pugnam committit. Pars itaque exercitus, quæ sub Michaele Comneno armo movebat, adversos sibi Tacharios

τες τὰ αὐτοῦ διηρπάκασιν. Οὗτος δὲ μόγις διεκφυγὼν γυμνὸς περὶ τὸν Περσάρχην ἀφίκετο. Ὁ δὲ ἀσμένως τοῦτον προσήκατο, καὶ γραφαὶ στέλλονται ἵνα τὰ ἐσκυλευμένα ἐξ αὐτοῦ ἐπικομισθεῖεν αὐτῷ. Ἐπεὶ δ' οἱ Ταχάριοι τὰ πλείω τῶν Μουσουλμάνων ἐληΐζοντο καὶ περὶ τὰ Ἄξαρα ἐστρατοπεδεύσαντο, ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν εἰληφὼς στρατιῶν καὶ χάριτι θείᾳ ἀναῤῥωσθεὶς πρὸς μάχην ἐξώρμησε, καὶ τοὺς Ταχαρίους νενίκηκε, πρῶτος τὸν πρῶτος τούτων βαλών. Καί τις Ἀμυραχούρης τὸ ὑπ' αὐτὸν συλλαβὼν στράτευμα τοῖς Ταχαρίοις προσώρμησε, κἀντεῦθεν οἱ διώκοντες ἔφευγον. Ἔπιπτον γοῦν Πέρσαι συχνοί. Μέχρι μὲν οὖν μακρῶν διαστημάτων τὴν δίωξιν οἱ νενικηκότες πεποίηνται. Ὁ γοῦν Κομνηνὸς, Μιχαὴλ συμβὰν οὕτω τῷ μεγίστῳ στρατοπεδάρχῃ τῶν Περσικῶν στρατευμάτων, ὃν πεκλάρπακιν οἴδασι Πέρσαι καλεῖν, ξυνῆει καθ' ὁδὸν, καὶ ἐπορεύοντο πλείους ἡμέρας ἑφεπομένων τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ λεγομένου πεκλάρπακι οἰκία περὶ τὴν Καστάμονάν ἦν, ἐκεῖσε ἐγεγόνεισαν. Τὸ δὲ τῶν Ταχαρίων γένος πᾶσαν τὴν ὑπὸ τοὺς Μουσουλμάνους κατέδραμε χώραν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(40) Τοῦτον ἐδέξατο. Gregoras, lib. III, p. 58. Pachymerius, p. 25. ALL.

(41) Τὸν Κομνηνὸν εἰς ἡγεμόνα. Gregoras, p. 58. Ex Gregora sua habuit Phranza, lib. I, c. 2 ALL.

vi pulsos devicit,a Michaele ipso primum exercitus hostilis ductore ad mammas vulnerato, qui, ut harum rerum periti affirmarunt,ex eo vulnere non diu post animam efflavit. Debellati itaque ex ea parte, cui Comnenus præerat, Tacharii jam fuga terga vertebant. At vir quidam inter Persas celebris dignitate Amyrachures, maximæ apud Persas existimationis, quam multo abhinc tempore in suam gentem parum fidus proditionem conceperat, tunc exclusit, et cum universo milite suo Tachariis adhæsit. Hinc contraria cerni : namque paulo ante victores sese in pedes conjicere tergaque hostibus ad lacerandum dare. Itaque Persæ Tachariorum jaculis dilaniati frequentes cadere, quos per longa spatia victores subsecuti sunt. Michael Comnenus, cum ita sors tulisset, maximo Persicorum exercituum stratopedarchæ, quem Pelarpacim Persæ vocant, socius in itinere conjungitur. Sic per plurimos dies procedentes cum adversariis continuo subsequentibus singulis horis pugnam conserebant, et ad Peclarpacis habitationem quæ Castamon erat, gressum acceleraruntTunc Tacharii universam Musulmanorum regionem hostiliter percurrunt. At de his narrratio hoc in loco **148** pedem sistat, et de prioribus verba faciat, ut recto ordine continuatio historiæ procedat.

A μέρος τοῦ στρατεύματος τὸ παρὰ τοῦ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ τεταγμένον τοὺς ἀντιτεταγμένους αὐτῷ Ταχαρίους κατὰ κράτος νενίκηκε, τοῦ Μιχαὴλ αὐτοῦ πρώτως ὁράτι παρὰ μαζὸν βαλόντος τὸν τοῦ στρατεύματος προηγούμενον, ὃς, καθάπερ ἔφησαν οἱ γινώσκοντες, μετὰ μικρὸν ἐκ τῆς βολῆς ἐτεθνήκει. Καὶ ἦσαν μὲν ἐκ τοῦ κρατουμένου μέρους τοῦ Κομνηνοῦ ἐκνενικημένοι οἱ Ταχάριοι, καὶ πρὸς φυγὴν ᾔδη ἐχώρουν · ἀνὴρ δέ τις (62) τῶν ἐν Πέρσαις περιωνύμων, τὴν ἀξίαν ἀμυραχούρης (μέγα δὲ τοῦτο παρὰ Πέρσαις), ἀπιστίαν περὶ τὸ αὐτοῦ γένος ἐγκυμονῶν ἐκ μακροῦ τότε ταύτην ἐξώδινε, καὶ τὸ ὑφ' αὑτὸν ἅπαν συλλαβὼν στράτευμα τοῖ Ταχαρίοις προσώρμηκε. Καὶ τὸ ἐντεῦθεν τἀναντία ἦν ἰδεῖν · οἱ γὰρ πρὸ μικροῦ διώκοντες ἔφευγον καὶ νῶτα ἐδίδουν τοῖς ἐναντίοις πλήττεσθαι. Ἔπιπτον γοῦν οἱ Πέρσαι B συχνοὶ τοῖς τῶν Ταχαρίων πληττόμενοι βέλεσιν Μέχρι μὲν οὖν μακρῶν διαστημάτων τὴν δίωξιν οἱ νενικηκότες πεποίηνται. Ὁ γοῦν Κομνηνὸς Μιχαὴλ συμβὰν οὕτω τῷ μεγίστῳ στρατοπεδάρχῃ τῶν Περσικῶν στρατευμάτων ὃν πεκλάρπακιν (43) οἴδασιν οἱ Πέρσαι καλεῖν, ξυνῆκε κατὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἐπορεύοντο πάνυ πλείους ἡμέρας ἐφεπομένους ἑαυτοῖς τοὺς πολεμίους ἔχοντες καὶ καθ' ὥραν μαχόμενοι. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ λελεγμένου οἰκία πεκλάρπακι περὶ τὴν Καστέμονιν ἐτύγχανεν οὖσα, ἐκεῖσε σπεύσαντες ἐγεγόνεισαν. Τὸ δὲ Ταχαρίων γένος πᾶσαν τὴν ὑπὸ τοὺς Μουσουλμάνους κατέδραμε χώραν. Ἀλλ' ἐντεῦθεν μὲν ὁ περὶ τούτων λόγος ἀναμειμάτω, ἐχέσθω δὲ τῶν προτέρων, ἵνα καὶ καθ' εἱρμὸν τὰ τῆς ἱστορίας προΐῃσιν.

66. Igitur imperator Theodorus de rebus in Musulmanorum ditione gestis certior factus, magis suis quam illis animum advertens, ingens inde Romanis regionibus imminere periculum suspicatus, in Orientem quam celerrime pedem retuli, cum universis Romanorum copiis iter ad ea loca ingressus. Thessalonicæ vero et in aliis Occidentis partibus in custodiam reliquit avunculum Michaelem Lascarim, consignata illi exigua nec ampla Paphlagonum manu, et ex Scythis non ultra trecentis. Prilapi et vicinorum exercituum Scuterium, Xyleam dictum, digno ædepol cognomine : Belesi tractusque circa ipsum Calampacem Theodorum, quem tatam aulæ nuncupabant, Constantinum Chabaronem Albano præfecit : me prætorem creatum omnibus hisce præesse jussit, non alio, ni fallor, scopo quam ut longiori ab eo discessu prætoritorum ma-

C ξς'. Ὁ μὲν οὖν [55] βασιλεὺς Θεόδωρος ἐπεὶ περὶ τῶν γεγενημένων ἐν τῇ τῶν Μουσουλμάνων ἐπύθετο χώρᾳ, οὐ περὶ τούτων μᾶλλον ἔχων φροντίδα ἢ περὶ τῶν αὐτοῦ (κίνδυνον γὰρ οὐ μικρὸν ἐπεισυμβαίνειν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ὑπετόπασε χώροις) ἔσπευσε πρὸς τὴν ἑῶ παλινοστῆσαι. Καὶ δὴ πᾶσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν στρατιὰν μεθ' ἑαυτοῦ προσλαβὼν τῆς πρὸς τὴν ἑῶ φερούσης ἐφήπτετο. Καταλελοίπει δὲ ἔν τε τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς κατὰ δυσμὴν μέρεσιν ὡς πρὸς φύλαξιν δῆθεν τῆς χώρας τὸν πρὸ πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ, μικρόν τι καὶ εὐσύνοπτον ἐκ Παφλαγόνων στράτευμα ἐπιδοὺς αὐτῷ κἀκ τοῦ Σκυθικοῦ ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένον, τοῦ δὲ Πριλάπου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων τὸν ὃν εἶχε Σκουτέριον Ξυλέαν ὠνομασμένον, D φερωνύμως τὴν κλῆσιν [P. 77] νὴ τὴν Θέμιν ἔχοντα, εἰς δὲ τὸν Βελεσὸν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸ Καλαμ-

[55] D : Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεόδωρος ἐπεὶ περὶ τῶν γεγενημένων ἐπύθετο, ἔσπευσε πρὸς τὴν ἑῶ παλινοστῆσαι, ἀφεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς κατὰ δυσμὴν μέρεσιν εἰς φύλαξιν τὸν πρὸς πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ μετὰ μικροῦ στρατεύματος, ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένου, τοῦ δὲ Πριλάπου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων τὸν ὃν εἶχε Σκουτέριον Ξυλέαν ὠνομασμένον εἰς δὲ τὸν Βελεσὸν καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸν Καλαμπάκι Θεόδωρον, ὃν καὶ τατὰν τῆς αὐλῆς κατωνόμαζον, τὸν δὲ Χαβάρωμα Κωνσταντῖνον εἰς ἡγεμονίας τοῦ Ἀλβάνου, ἐμὲ δὲ πάντων προΐστασθαι.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(42) Ἀνὴρ δέ τις. Gregoras, p. 59. ALL.

(43) Πεκλάπακις est *Beglerbegus* apud Turcas (quos hic Persas vocat logotheta), dignitatis nomen satis notum. *Beglerbegi* significat ἄρχοντες ἀρχόντων, *domini dominorum* ; et ipsi *Bassæ* appellati. In ms. Chronico Cpolitano apud Meursium Μπεγλερπεῖς scribitur ; et sæpe ibi occurrit. V. de Glossarium. Prætor Greciæ historicus, Leunclavio sæpius laudatus, Πεκλάρπακις scribit, et dicit, *Beglerbegorum officium respondere dignitati vel officio maximi stratopedarchæ* (idem hic innuit logotheta), quem nunc *generalem campi* vocare solemus. Vide incomparabilis viri *Pandecten Histor. Turc.*, cap. 14, ubi et *emires* exponit. Dousa.

πάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ τατᾶν τῆς αὐλῆς (44) κατωνόμαζον· τὸν δὲ Χαβάρωνα Κωνστατῖνον εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου κατέστησεν. Ἐμὲ δὲ πραίτορα χειροτονήσας πάντων αὐτῶν ἀφῆκε προΐστασθαι. Τοῦτο δέ, ὡς οἶμαι, πεποίηκεν, ἵνα τῇ ἐξ αὐτοῦ μακροτέρᾳ ἀποδημίᾳ εἰς λήθην ὧν ἐπεπόνθειν γενοίμην. Οὐδὲ γὰρ εἶδέ μέ ποτε μετὰ τὰς πληγὰς λευθεριάσαντα καὶ λόγοις χαρωποτέροις, ὡς εἰώθειν πρὸς αὐτὸν χρήσασθαι. Ἵνα γοῦν τῇ χρονίᾳ ταύτῃ διατριβῇ τῆς ψυχῆς ἡ σκυθρωπότης διαλυθείη μοι, πέπραχε τοῦτο. Τάχα δὲ καὶ ὡς δυσχεραίνων ἦν τὴν ξυναυλίαν μου βαρυνόμενος· προσέκρουον γὰρ αὐτῷ πολλάκις ἐφ' οἷς ἤδειν οὐ κατὰ τὸν διαπράττεσθαι θέλοντα.

lorum obliviscerer. Namque post plagas acceptas **149** nunquam me liberius dicere quæ seniorem, nunquam verbis hilarioribus more meo uti conspexerat. Ut ergo longa ista mora mœrorem e pectore demerem, id egerat; fortasse etiam mei contubernii, quod fastidiebat, tædio. Sæpe enim in iis quæ ille contra jus fasque intendebat, ipse adversabar.

ξζ'. Ὁ μὲν οὖν [56] βασιλεὺς πρὸς τὴν ἕω ἀπῆει, ἐγὼ δὲ κατελελείμμην τοῖς ἐν δυσμῇ. Τῆς γοῦν Θεσσαλονίκης ἐξιὼν ἀφικόμην ἐπὶ τὴν Βέρροιαν· ἐκεῖσε γὰρ ὑπῆρχον καὶ οἱ τοῦ πάππα πρίσβεις, οὓς ἀπεκβαλεῖν βασιλικῷ προστάγματι ἔμελλον. Κἀκεῖσε μικρὸν προσκαρτερήσας διὰ τὴν τῶν πρίσβεων ἀπεκβολὴν καὶ δι' ἑτέρας τινὰς ὑποθέσεις, ἐκεῖθεν ἐξιὼν τῆς πρὸς τὸ Ἄλβανον φερούσης ἠπτόμην. Καὶ δὴ τὰ Σέρβια παρελθὼν καὶ παραμείψας τὴν Καστορίαν καὶ τὰ περὶ τὴν Ἀχρίδα παραγγείλας ἀφικόμην ἐπὶ τὸ Ἄλβανον, κἀκ τούτου μετὰ τῶν τῆς χώρας ἐγκρίτων κατείλημφα τὸ Δυῤῥάχιον. Κἀκεῖσε διακαρτερήσας ἡμέρας ὀκτὼ ἐξήειν πάντα τὰ καθ' ὁδὸν οἰκονομήσας καὶ καταρτίσας ὡς ἔμοιγε δίον ἐδόκει, κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοῦ Δυῤῥαχίου (45). Ἐξορμήσας γοῦν τοῦ Δυῤῥαχίου καὶ διελθὼν τὰ τῆς Χουναβίας, καὶ τὸ ὄρος ὑπερβὰς ὃ δὴ Κακὴν Πέτραν κατονομάζουσιν, εἰς τὰ περὶ τὴν Μάτην ἀπῆειν, κἀντεῦθεν ἐπὶ τὴν Δέρβην ἀφῖγμαι. Πᾶσι δὲ τοῖς δὲ καθ' ὁδὸν ξυντυχὼν τοῖς ἀμφὶ τὰ ἄστη καὶ τοῖ ἀμφὶ τὰ τοπικὰ στρατεύματα καὶ τοῖς τὰ δημόσια διενεργουμένοις πράγματα, διὰ τῆς Κυτζάβεως παριὼν ἐπὶ πὸν Πρίλαπον ἐγενόμην. Ταύτην γοῦν τὴν πορείαν τὴν ἐκ Θεσσαλονίκης μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Πριλάπου διὰ τριῶν πεποίηκα τῶν μηνῶν χειμῶνος ὥρᾳ. Δεκέβριος γὰρ ἦν ὁπότε τῆς Βερροίας ἐξώρμων, καὶ τὸ Φεβρουαρίου τέλος ἐπὶ τὸν Πρίλαπον εἶχέ με.

67. Imperator itaque in Orientem processit, ego in occiduis partibus restiti. Egressus Thessalonica Berrœam proficiscor, ubi et papæ legati immorabantur, quos imperatorio mandato dimissurus eram. Ibi propter legatorum dimissionem aliaque nonnulla negotia paululum cunctatus, dein discedens Albani viam ingredior, et Serviis a tergo relictis, et Castoriam prætergressus, nec non Achrida elapsus, Albanum convenio, indeque cum nobilioribus urbis accolis Dyrrachium peto; ubi per dies octo rebus inter eundum peropportune præparatis adornatisque, ut mihi commodius videbatur, Pyrrachiique negotiis compositis, in viam deducor, et Chunavia emensa, et montem quam Malam Petram cognominant permeans, Matem progredior, indeque Derbem appello, cum universis qui in itinere obviam facti sunt, quique vel oppida vel privatos exercitus vel publicarum etiam rerum summam **150** peragerent, sermonem conserens; et per Cytzabim transiens Philapum contendi. Iter hoc Thessalonica cœptum ad Prilapum usque per tres menses tempestate hiberna perfeci. Decembri namque Berrœa egredior, et Februario exeunte Prilapum appello.

ξη'. Ἐκεῖσε γοῦν ἀφιγμένου μου φήμη πάμπαν δεινὴ τοῖς ὠσὶν ὠπεισέρρησε. Τὰ δὲ τῆς φήμης, ὅτι περ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου πρὸς τοῦ βασιλέως λαβὼν ὁ Χαβάρων Κωνσταντῖνος πρὸς τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ ἑάλω μηχαναῖς τῆς γυναικαδέλφης αὐτοῦ Μαρίας, ἥτις προεῖχε μὲν ἄνδρα Σφραντζῆν τοὐπίκλην, τότε δὲ ὑπῆρχε χήρα· δόλοις γὰρ αὐτὴ τὸν Χαβάρωνα μετελθοῦσα, καὶ γράμμασιν ἐρτωτικοῖς δελεάσασα τούτου τὸ φρόνημα (κουφότερος γὰρ [P. 78] οὗτος περὶ τὰ τοιαυτα τυγχάνων ἦν, εἴ καὶ ἄλλως καλὸς ἐτύγχανε στρατιώτης), ταῖς πάγαις

68. Ubi eo venissem, vox quædam, sed nimis dira ad aures nostras advolat. Rumor erat Chabaronem Constantinum, cui Albani præfectura ab imperatore commissa fuerat, a Michaele despota, uxoris illius sororis Mariæ, quæ prius viro Sphrantzæ cognomine nupserat, sed tum vidua ætatem agebat, insidiis circumventum captum fuisse illa etenim dolis subductum et litteris amatoriis insidiose compulsum (namque in his erat ille levior, licet miles præstans atque egregius) retibus illa suis intercipit. Hinc palam Michael defectionem

[56] D duorum capitum loco (67 et 68): Καὶ διελθὼν τὰ τῆς Χουναβίας καὶ τὸ ὄρος τὴν κακὴν Πέτραν, τὴν Μάτην, τὸν Δέρβην, τὴν Κύτζαβιν, εἰς Πρίλαπον ἦλθον. Εἶτα τὴν Ἀλβανίαν κατέλαβον. Ἦλθον εἰς Ἀχρίδαν, τὸν Σιδηρόκαστρον, καὶ τῷ Πριλάπῳ προσέσχον.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(44) Ὁ τατᾶς τῆς αὐλῆς nomen dignitatis in aula Cpolitana, cujus meminit Codinus, de vestimentis ejus et ornatu. Sed nullum munus suo tempore fuisse scribit. Non satis liquet an hujus Tatæ mentio fiat in depravata veteri inscriptione Græca quam hæc nobis meditantibus suggessit multijugæ lectionis vir mihique amicissimus Petrus Scriverius: ΕΤΕΙΜΗΣΑΝ· ΤΑΤΑ. Ν, ΟΙ. ΓΟΝΕΙΕ, ΒΑΤΑΚΗΣ. ΚΑΙ ΑΠΟΦΗ. Α-ΓΥΝΒΑΒΕΙΣ. ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ. Exstat in *Caraler* in Galatia, producitque ex schedis Busbequianis V. C. et de republica litteraria optime meritus Janus Gruterus, *Inscription* p. 1128. Dousa.

(45) Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοῦ Δυῤῥαχίου. Cf. Anna Comnena, *Alexiad.* lib. XII et XIII All.

fecit. Ego itaque Prilapi degens, ut primum flagitium audivi, qua potui diligentia litteras, quibus quæ evenerant indico, ad Michaelem Lascarim mitto cui et Pelagoniam accessum, ut eo profectus et ambo in unum coeuntes, de rebus quæ præ manibus erant, consilium iniremus. Ambo ergo Pelagoniam progredimur. Nobiscum Scuterius Xyleas advenerat: **151** eum enim militiam doctum vel saltem Romanorum partium fautorem existimabamus quandoquidem et imperator Theodorus non aliter de eo sentiebat ; nam militarem ille experientiam præ se ferebat. ostentabatque se erga imperatorem reliquosque Romanos qua maxima benevolentia affici. Convenimus ; deliberavimus Michaelem Lascarim cum universa militum manu, Romanorum nempe ac Scytharum, ex Berœæ locis, ubi castra metabatur, deflectere et Pelagoniam advehi in eaque tentoria locare. Eodem modo Scuterium Xyleam cum suo exercitu, multitudine longe ampliore, Michaeli Lascari conjungi et circa Pelagoniæ loca castra ponere. Locus ad Michaelis despotæ ac Servorum (hi enim etiam cum despota Michaele fœdus inierant) impetum comprimendum satis idoneus atque opportunus, ut accepimus, erat. His decreta se completuros pollicitis relictis, ipse cum decenti famulitio atque servitio Achridam venio, si forte potuissem res Albanitarum corrigere. Albanum præmiseram imperatoriæ mensæ præfectum Isaacium Nestongum, cum illi antea, quidquid agendum esset circa administrationem, in mandatis pro more dedissem : nutu namque meo similia peragi injunctum fuerat ; ministros item et publica procurantes, nec non ductores exercituum præfectosque urbium, utcunque mihi libuisset permutari. Satius itaque duxi Albanum **152** abire ad loci emendationem, nec non et cognoscendum quid mensæ imperatoriæ præfectus præstitisset. Præfectum mensæ, uti potui, Albano eduxi : gens enim Albanitarum conjurationem inierant et cum defectore Michaele despota conspirarant. Cum turbata omnia comperissem, Debris discedens (namque plures ibi dies quam opus esset perstiteram) undique me hostibus ambientibus, armata manu Achridam haud multo cum famulatu profectus sum. Ibique oppidi custodiam mensæ præfecto committens, et Prespam præteriens et quod vulgo Siderocastrum dicitur, Prilapum perveni, et tunc me veluti in portum tranquillum et tutum invectum esse rebar. Mihi nihilo minus, aliisque qui ex nostris ibidem agebant, contraria evenere. Oppidorum enim ac castellorum adjacentium Michael defector Potitus, uno et solo Prilapo destituebatur ; ideoque quam cupidissime ad illud occupandum festinabat : eo quippe subacto, sine ullo incommodo tutoque circum circa alia poterat expugnare. Neque diu post nos quoque defector Michael cum suo exer-

A ταύτης ἀλώσιμος ἐγεγόνει. Τοὐντεῦθεν εἰς ἀποστασίαν (46) φανερὰν ὁ Μιχαὴλ ἐξωρμήκει. Ἔγωγε μὲν οὖν διάγων περὶ τὸν Πρίλαπον περὶ τοῦ γεγενημένου δράματος ἐπεπύσμην. Ὡς εἶχον γοῦν σπουδῆς πρὸς τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ ἐπιστολὴν ἐπεπόμφειν, τὰ ξυμβεβηκότα τούτῳ διὰ ταύτης δηλοποιῶν, καὶ ἐπὶ τὴν Πελαγονίαν ἀφῖχθαι τοῦτον γεγράφηκα, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ἀφιγμένος ἐκεῖσε καὶ ἅμφω εἰς ἓν γεγονότες περὶ τῶν ἀνὰ χεῖρας ἡμῖν πραγμάτων τὴν ξυμβουλὴν ποιησαίμεθα. Ξυνήλθομεν γοῦν καὶ ἅμφω ἐν τῇ Πελαγονίᾳ, καὶ μεθ' ἡμῶν καὶ ὁ Ξυλέας Σκουτέριος. Ὑπελαμβάνομεν γὰρ αὐτὸν ἄνθρωπον στρατιωτικὸν εἶναι ἤ κἂν ῥωμαιόφρονα· καὶ γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος πολλὴν περὶ αὐτοῦ εἶχε
B ὑπόληψιν, στρατηγικήν τε αὐτὸν αὐχεῖν ἐμπειρίαν καὶ περὶ αὐτὸν καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων εὔνοιαν κεκτῆσθαι τὴν ἀκροτάτην. Ἐπεὶ οὖν ξυνήειμεν, ἐβουλευσάμεθα οὑτωσί, τὸν μὲν Λάσκαριν Μιχαὴλ λαβεῖν τὸ ὑπ' αὐτὸν ἅπαν στρατόπεδον, τό τε Ῥωμαϊκὸν καὶ τὸ Σκυθικόν, καὶ ἀποχωρῆσαι τῶν περὶ τὴν Βέρροιαν χώρων (ἐκεῖσε καὶ γὰρ ἐποιεῖτο τὰς σκηνὰς) καὶ ἐπὶ τὴν Πελαγονίαν ὁρμῆσαι κἀκεῖσε στρατοπεδεύσαι. Ὡσαύτως καὶ ὁ Ξυλέας Σκουτέριος ἵνα λάβῃ τὸ ὑπ' αὐτὸν ἅπαν στρατιωτικὸν σύνταγμα (ἐκεῖνο γὰρ μᾶλλον εἰς πλῆθος ἠρίθμητο) καὶ συμβοηθοι τῷ Λάσκαρι Μιχαὴλ, καὶ ἡνωμένος ἐν τοῖς περὶ τὴν Πελαγονίαν μέρεσι στρατοπεδεύσασθαι. Ἐν
C ἐπικαίρῳ γὰρ ἦν ὁ τόπος ἐπὶ τὴν τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Σέρβων, ὡς ἐπυθόμεθα ὅτι καί οὗτοι συμφώνους λόγους πρὸς τὸν δεσπότην Μιχαὴλ ἐπεποίηντο. Ἐκείνους μὲν οὖν ἐκπληρῶσα τὰ βεβουλευμένα ὑπεσχημένους κατέλιπον, ἐγὼ δὲ μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπηρεσίας μου τὴν Ἀχρίδα κατέλαβον, εἴ πως ἂν δυνηθείην τὰ τῶν Ἀλβανιτῶν διορθώσασθαι. Προὔλαβον δὲ ἐξαποστεῖλαι ἐπὶ τὸ Ἄλβανον τὸν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης Ἰσαάκιον τὸν Νεστόγγον, ἔνταλμα δοὺς αὐτῷ κατ' ἔθος περιλαμβάνον τῆς ἡγεμονίας περίληψιν. Ὡριστό μοι καὶ γὰρ ἐπ' ἀδείας ἔχειν με τοιαῦτα ποιεῖν, ἐνεργοῦντας καὶ δημόσια διαπραττομένους καὶ στρατευμάτων προϊσταμένους καὶ χωρῶν ἡγεμονίαν κεκτημένους ἀνταλλάττειν ὡς ἂν βουλοίμην. Εἰλόμην οὖν ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ Ἄλβανον καὶ τῆς χώρας ἕνεκεν διορθώσεως καὶ τοῦ μαθεῖν με τί ἂν ὁ ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης πεποίηκεν. Ἀπελθὼν γοῦν τὸν μὲν ἐπὶ τῆς τραπέζης, καθὼς ἂν εἶχον ἰσχύος, τοῦ Ἀλβάνου ἐξήγαγον.
D Προὐφθασαν γὰρ τὸ τῶν Ἀλβανιτῶν ἔθνος, καὶ τὰ τῆς ἀνταρσίας ἐκπεπληρώκασιν· ἅπαντες γὰρ ξυνῆλθον τῷ ἀποστάτῃ δεσπότῃ Μιχαήλ. Ἐπεί γοῦν αὐτὸς εἴωρων τὰ πάντα κυκώμενα, ἐκ τῶν Δεβρῶν ἀπῆρας (πλείους γὰρ ἐκεῖσε ἡμέρας ἢ ἔδει διήνυσα· [P. 79] κύκλῳ γὰρ εἶχον τοὺς πολεμίους) μετὰ μετρίων τινῶν ἀνδρῶν τῶν ἐξυπηρετούντων μοι μεθ' ὅπλων κατείληφα τὴν Ἀχρίδα. Κἀκεῖσε γοῦν τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης εἰς φυλακὴν τοῦ κάστρου ἀφείς, διαβὰς τὴν Πρέσπαν καὶ το οὕτω πως ἐπονομαζόμενον

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(46) Τοὐντεῦθεν εἰς ἀποστασίαν. Gregoras, lib. III, p. 56, jejune admodum. Fusius Pachymerius, lib. I, c. 30. ALL.

Σιδηρόκαστρον, τῷ Πριλάπῳ προσέσχον, καὶ οἷον A citu universo aggreditur,et militaribus artibus oppidum attentat. Erat illud munitum et aggressu difficile, quamvis ille in oppidanorum insidiis spem nærentius fixerat. Attamen tunc ille repulsus est, qui recollecto exercitu regreditur et in circumstantibus locis oberrat. Nos Prilapi occlusi, ac si in carcere **153** circumventi essemus, astringebamur. Et res nostra ita se hebebat. Orationis porro series, unde digressa est, in Orientem revertatur.

ἐδόκουν ὡς εἰς λιμένα τινὰ προσορμεῖσαί με ἄκλυστον. Ὑπῆρξε δὲ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐκεῖσε οὖσιν ἡμετέροις τὰ ἐναντία. Τῶν γὰρ πέριξ χωρῶν καὶ κάστρων ὁ ἀντάρτης ἐπισπασάμενος Μιχαὴλ ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ Πριλάπου ἐλείπετο, καὶ ἐσπευδέν, ὅσον ἦν αὐτῷ δυνατόν, ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι τὸν Πρίλαπον· οὕτω γὰρ ἦν ἐξὸν αὐτῷ καὶ ἀσφαλῶς τῶν πέριξ κρατεῖν. Ἐπῆλθε γοῦν καὶ ἡμῖν μετ' οὐ πολὺ τὸ πρῶτον ὁ ἀποστάτης Μιχαὴλ μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν στρατεύματος ἅπαντος, καὶ ἀπεπειράσατο στρατιωτικαῖς μεθόδοις τοῦ ἄστεως. Τὸ δὲ ἦν ἀσφαλὲς καὶ οὐ ῥᾴδιον χειρωθῆναι. Ἐθαῤῥεῖ δὲ οὗτος μᾶλλον ταῖς τῶν οἰκητόρων ἐπιδουλαῖς. Τῷ τότε μὲν οὖν ἀπεκρούσθη, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ λαβὼν ἐπανέζευξε καὶ τοῖς γύρωθεν τόποις περιεπόλευεν, ἡμεῖς δὲ ἐγκλεισάμενοι τῷ τοῦ Πριλάπου ἄστει καὶ ὡς ἐν εἱρκτῇ καθειργμένοι γεγόναμεν. Καὶ τὰ μὲν ἐν ἡμῖν οὕτω ξυνέβη, ὁ δὲ τῆς ἱστορίας λόγος τῶν ἐπὶ τὴν ἕω γεγενημένων ἐχέσθω.

ξθ'. Ὁ μὲν οὖν [37] βασιλεὺς διαπεραιωθεὶς τὸν Ἑλλήσποντον, ὡς εἶχέ τάχους ἐπὶ τοὺς τῆς Λυδίας τόπους κεχώρηκε, καὶ περὶ τὰς Σάρδεις τὰς σκηνὰς ἔπηξεν. Ὁ δὲ Περσάρχης σουλτάνος φυζακινῆς ἐλάφου κραδίην ἔχων, εἶπερ ἂν ποιητὴς, τὴν χώραν τούτου καταλιπών, ἐπείπερ καὶ τὸ τούτου στράτευμα καταλέλυται, φυγὰς πρὸς τὸν βασιλέα χωρεῖ. Ὁ δὲ ἐδέξατο τοῦτον, καὶ δωρήμασιν αὐτόν τε καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν φιλοτίμως ἐδεξιώσατο, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐπαμαζεῦξαι τούτους πεποίηκε, δοὺς αὐτοῖς στράτευμα μέτριον· εἰς τετρακοσίους γὰρ καὶ μόνον ἠρίθμητο. Ἡγεμόνα δὲ τοῦ στρατεύματος τὸν Ἰσαάκιον Δούκαν κατέστησεν, ὃν καὶ Μούρτζουφλον ἐπωνόμαζον, τῷ γένει τούτου τοὐπίκλην ἐπιθέντων τινῶν τῶν παίζειν εἰωθότων περὶ τὰς κλήσεις, πριμμικήριον τότε τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τελοῦντα. Ὁ δὲ Περσάρχης ἀντίχαριν ἀντιδοῦναι θέλων τῷ βασιλεῖ τὸ ἄστυ τῆς Λαοδικείας ἀπεχαρίσατο, καὶ εἰσῆλθεν ἐν αὐτῷ καὶ Ῥωμαϊκὴ φυλακή. Ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον τοῦτο προσεκάρτέρησε, καὶ πάλιν ὑπὸ τοὺς Μουσουλμάνους τὸ ἄστυ τοῦτο γεγένηται· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ὑπὸ Ῥωμαίων φυλάττεσθαι. Ὁ μὲν οὖν σουλτάνος ἐπεὶ μὴ ἐξίσχυε τοῖς Ταχαρίοις ἀνθίστασθαι, μετὰ τῶν αὐτοῦ λογάδων, βουλευσάμενος εἰς ξυμβιβάσεις καὶ συμφωνίας τοῖς Ταχαρίοις ξυνῆλθε, καὶ ὑπόφοροι τούτοις ἐγένοντο, καὶ ἔκτοτε τυγχάνουσιν σφίσιν αὐτοῖς οἱ Μουσουλμάνοι [P. 80] φορολογούμενοι. Ὁ δὲ Κομνηνὸς (47) Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, οὗ πολλάκις ἐμνήσθημεν, ὅρκον πρὸς τοῦ βασιλέως λαβὼν εἰς ἀσφάλειαν πρὸς αὐτὸν ἐπανέζευξε καὶ τοῖς οἰκείοις αὖθις ἀποκατέστη καὶ τῶν ἰδίων ἀπῆλαυσεν.

69. Imperator Hellespontum transmittens quam celerrime ad Lydiæ loca devenit, et apud Sardes castra posuit. Persarum princeps sultanus timidi cervi cor habens, ut poeta loqueretur, propria deserens, quando illius exercitus attritus erat, fugitivus imperatorem convenit. Ille virum amplexatus, muneribusque eumdem et socios ditatos honorifice ac humanissime pertractavit, et in regionem propriam remisit, pusilla etiam militum manu concessa (nam quadringenti numero omnes erant). et exercitus ductorem instituit Isaacium Ducam, Murtzuphlum cognominatum, quod illius generi nonnulli, qui in similibus imponendis ludere solent, cognomen esse addiderant, tum imperatoriæ aulæ primicerium. Persarum princeps, par pari C dare hostimentum cupiens, imperatori Laodiceam urbem donavit. ingressaque est in eam Romanorum, quæ paulum perduravit, custodia, urbe rursus a Musulmanis **154** occupata ; neque enim fieri poterat ut a Romanis custodiretur. Sultanus ad resistendum Tachariis impar, cum proceribus consilio inito, pacem et fœdus a Tachariis accipit seseque illis subdit : et ex eo tributa Musulmani Tachariis persolvunt. Interim Michael Comnenus Palæologus, cujus sæpius meminimus, jurejurando ab imperatore ut tutus ageret suscepto, redit propriisque redditus bona sua recuperat.

ο'. Οὔπω πάνυ [38] [39] πολλαὶ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ἧκεί τὰ περὶ δυσμὴν πραττόμενα λίαν ἐπιγνώκει ὁ

70. Inter paucos dies, ubi res quæ in Occidente gerebantur quam maxime manifestas habuit impe-

[37] D : Ὁ δὲ βασιλεὺς διαπεραιωθεὶς τὸν Ἑλλήσποντον, ὡς εἶχε τάχους ἐπὶ τοὺς τῆς Λυδίας τόπους κεχώρηκε καὶ περὶ τὰς Σάρδεις τὰς σκηνὰς ἔπηξεν Ὁ δὲ σουλτάνος τὴν αὐτοῦ χώραν καταλιπὼν φυγὰς πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκετο. Ὁ δὲ ὥροις τούτου ἐδεξιώσατο, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐπαναζεῦξαι πεποίηκε, δοὺς αὐτῷ καὶ στρατὸν τετρακοσίων ἐπιλέκτων, στήσας αὐτοῖς ἡγεμόνα Ἰσαάκιον Δούκαν τὸν Μούρτζουφλον. Ὁ δὲ Περσάρχης τὸ ἄστυ τῆς Λαοδικείας τῷ βασιλεῖ ἐχαρίσατο· ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον ἦν Ῥωμαίων. Ὁ μὲν οὖν σουλτάνος ἐπεὶ μὴ ἐξίσχυε τοῖς Ταχαρίοις ἀνθίστασθαι, εἰς συμβάσεις αὐτοῖς συνῆλθεν ὑπὸ τέλει φόρων, ἐξ οὗ ἕως νῦν φορολογοῦνται. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ὅρκον παρὰ τοῦ βασιλέως λαβὼν πρὸς αὐτὸν ἐπανέζευξε. [38] [39] D : Καὶ στέλλεται τοῦτον κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ μετὰ στρατεύματος. Ὁ δὲ διαβὰς τὸν Βαρδάριον, ὃν οἱ παλαιοὶ Ναξεῖον ὀνομάζουσι, καὶ τῷ Δάσκαρι Μιχαὴλ ἐνωθεὶς τὴν Βέρροιαν ἐλήϊσαντο. Οἱ δὲ Σόροι τὴν Κύτζαβιν παραμείψαντες τὰ πέριξ Πριλάπου ἐσκύλευον. Ὁ δὲ Σκουτέριος ἐμπλακεὶς τούτοις ἀσυντάκτως ἥττηται.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(47) Ὁ δὲ Κομνηνός. Gregoras, p. 56. Ex Gregora sua hausit Phranza, lib. I, c. 2. Cf. Pachymeres, lib. I, c. 2, p. 25. ALL.

rator, et pleraque a Michaele defectore occupari, transmittendusque esset rei militaris peritia præditus cum exercitu, qui adversariorum impetum sustineret, dictum Michaelem Comnenum elegit, illique exercitum ex Macedonibus collectum tradidit, numero hominum haud amplum, viribus infirmum plane atque inutilem. Ipse neque contra obniti neque jussa exuere idoneum ratus, cum pusillo et viribus imbecillo exercitu sese Thessalonicam confert. Inde Bardarium, quem antiqui Nasium appellabant, transvectus, et cum Michaele Lascari copulatus, cumque eo consilio inito, Berrœam irrumpunt, non quod eam aggredi vellent (neque enim id poterant), sed ut circa eam loce prædam militibus darent. Et sane maximos **155** quæstus prædasque fecerunt. Nam animalium multitudinem non facili negotio numerandam milites adduxerunt. Interim dum isti in agro fertili præda onerantur. Servorum princeps defectoris Michaelis perfidiam edoctus, genere quidem fœdifrago et semper in beneficos et liberales ingrato et inhumano, et parvi emolumenti gratia amicitiæ poculum, ut dicitur, conculcante, exercitu mille hominum coacto Romanam ditionem infestat. Hi itaque Citzabim prætergressi Prilapi adjacentem regionem prædatum ibant. Porro Scuterius Xyleas cum suo milite, licet oppido appropinquasset. Servus omnia vastantes atque igne corrumpentes conspiciens, vir belli expers et qui præliarem experientiam ne per somnium quidem degustarat (neque enim speculatores longe dimiserat, ut per eos hostium irruptionem atque insidias cognosceret), neque copias disponere edoctus, unumquemque, quo animus ferret, in Servos impetum facere concessit. Quare perturbato ordine, pauci ipsi Servis numerosioribus occursantes capi, quorum alii ensibus obtruncati, alii vivi vinculis colligati deduci. Ipse quoque Scuterius Xyleas cum reliqua militum manu in Servos irruens fugatur, et montibus ac collibus præruptisque locis emensis, vix tandem salutem consequitur. Et hoc modo exercitus, qui Prilapi erat, dissipatur. Nos porro in Prilapi oppido concludimur et carceri, ut ita dicam, mancipamur.

156 71. Qui vero cum Michaele Comneno

βασιλεὺς καὶ τὰ πλείω πρὸς τοῦ ἀντάρτου Μιχαὴλ ἁλισκομενα, καὶ ἔδει στρατηγὸν ἄνδρα μετὰ στρατεύατος εἰς ἀντιπαράταξιν στεῖλαι, τὸν εἰρημένον Κομνηνὸν Μιχαὴλ ἐξελέξατο, δοὺς αὐτῷ καὶ στράτευμα (48) ἐκ Μακεδονίας, πάνυ τε τῷ ποσῷ ὀλίγον καὶ ἀνωφελέστατον τῇ ποιότητι. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ οὐκ εἶχεν ἀντιλέγειν τοῖς αὐτῷ προσταττομένοις) λαβὼν τὸ σμικροπρεπὲς ἐκεῖνο, καὶ ἀπόλεμον στράτευμα τὴν Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει, κἀκεῖθεν διαβὰς τὸν Βαρδάριον, ὃν οἱ παλαιοὶ Ναξιὸν ὀνομάζουσι (49), καὶ τῷ Λάσκαρι Μιχαὴλ ἑνωθείς, καὶ ἅμφω βουλὴν ποιησάμενοι κατὰ τῆς Βερροίας ὡρμήκασιν, οὐχ ἵνα μαχέσωνται ταύτῃ (οὐδὲ γὰρ ἐξῆν αὐτοῖς τοιοῦτόν τι διαπράττεσθαι), ἀλλ' ἵνα λείαν τὰ περὶ ταύτην ποιήσωνται. Καὶ ἐσκύλευσαν πολλά· ζώων γὰρ πλῆθὺν οὐκ εὐχερῶς ἀριθμουμένην οἱ ἀμφ' αὐτοὺς ἐλῃσάντο. Ἐν οἷς δὲ οὗτοι ταῦτα ἐποίουν, ὁ τῶν Σέρβων ἄρχων τὴν τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ ἀντάρσιαν μαθὼν, γένος ἔκσπονδον καὶ μηδέποτε εἰδος χάριτος εἰς αὐτὸ ἐπιδειξαμένοις χρηστὸν, ἀλλὰ διὰ μικρόν τι κέρδος τὸ φιλίας ἀπορρῖπτον καὶ καταπατοῦν κύπελλον, στράτευμα συναθροίσας ὡς εἰς χιλίους ἠριθμημένον κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐκπέπομφε χώρων. Οὗτοι μὲν τὴν Κύτζαβιν παραμείψαντες τὰ περιξ τοῦ Πριλάπου ἐσκύλευον. Ὁ δὲ Σκουτέριος (50) Ξυλέας μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματος ἐγγύς που τοῦ ἄστεως κειμενος, ὡς εἶδε τὸ τῶν Σέρβων στράτευμα τὴν χώραν λῃζον καὶ πῦρὰ πανταχοῦ ἀναπτόμενα, ἄνθρωπος ἀδαὴς τὰ πολεμικὰ καὶ μὲθ' ὅλως ἐμπειρίαν ἔχων στρατιωτικὴν (οὔτε γὰρ σκοπὺς εἶχε μακρὰν, ὥστε πόρρωθεν μαθεῖν τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον, οὔτε συνάξαι στράτευμα ἐτοιμόκει) ἀπέλυσεν ἕκαστου κατὰ τῶν Σέρβων ὁρμᾶν ὡς ἐβούλετο. Διαλυθέντες γοῦν τῆς συντάξεως καὶ ὀλίγοι τοῖς Σέρβοις πλείοσιν οὖσιν ἡλίσκοντο συμπλεκόμενοι. Καὶ οἱ μὲν ἔργον μαχαίρας ἐγένοντο, οἱ δὲ ἐζωγροῦντο καὶ δεσμῶται ἀπήγοντο. Ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ξυλέας Σκουτέριος μετὰ τῶν ἐναπολαφθέντων στρατιωτῶν κατὰ τῶν Σέρβων ὁρμήσας μόγις που διεσώθη, ὄρη διελθὼν καὶ βουνοὺς καὶ κρημνώδεις τόπους ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διωκόμενος. Οὕτω μὲν οὖν τὸ ἐν τῷ Πριλάπῳ καταλέλυται στράτευμα, καὶ ἡμεῖς ἐγκεκλεισμένοι τῷ τοῦ Πριλάπου ἄστει καὶ οἷον ἐγκαθειργμένοι γεγόναμεν.

οα'. [P. 81] Οἱ δὲ [60] περὶ τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ

[60] D : Καὶ ὁ ἀποστὰνης Μιχαὴλ στραταιὰν ἐκπέμψας, στρατηγὸν ἐπιστήσας αὐτοῖς τὸν νόθον υἱὸν αὐτοῦ Θεόδωρον, τοὺς ὄντας ἐκεῖσε ἐν ἀκαρεῖ ἐτρέψατο. Ὁ γνοὺς ὁ Παλαιολόγος Μιχαὴλ κατ' αὐτῶν ὁρμᾶ, καὶ

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(48) Τοὺς αὐτῷ καὶ στράτευμα. Pachymeres lib. I, c. 10, p. 26. ALL.

(49) Ἀξιὸν, non Ἀξειὸν, neque Ναξειὸν scribendum nota ex Joannis Tzetzæ chil. 10. ALL. — Ναξειὸν ὀνομάζουσι. Certa est et liquida emendatio nostri Meursii, qui legendum monuit Ἀξιὸν. Nam veteribus Bardarius fluvius Ἀξιὸν dicebatur. Testis Zonaras. *Annal.* tom. III in Basilio Porphyrogenito. De Axio fluvio Nicetas, lib. III, De rebus gestis Isaacii Angeli, et multa Nicephoras Gregoras, lib. VIII Hunc Joannes Tzetzes, ut est apud Ortelium in *Thesauro geographico, Bardare*, Sophianus *Vardati* vocat· Corrigendus in hac re insignis Theophlyacti locus in Epist.: Θάτερον δὲ τὸ τοῦ γείτονος ποταμοῦ, ὃν ἡ παλαιὰ μὲν καὶ Ἑλλὰνὶς Ἀξιὸν ἡ νέα δὲ καὶ βάρβαρος ὀνομάζει Βαρδάριον. Perperam in ms ὀνομάζει Βαραουάριον. Quod observatum quoque sagacissimo Meursio. Vide Glossarium in Βαρδαριῶται. DOUSA.

(50) Ὁ δὲ Σκούτερις. Quid ? an *Scuteris* hic nomen proprium, an scribendum Σκουτέρης ; Σκευτέρης sive Σκουτέριος officii nomen. Ferebat scutum ac labarum imperatoris, Codino teste. Quem vide, ut et Meursii Glossarium in hac voce et in Δισκάλιον. Marchionis dignitatem habuisse docet Gregoras, ltb. VII. Meminit cujusdam *Glabæ Scuteri* Cantuzenus, lib. III, cap. 96. DOUSA.

τον Παλαιολόγον καὶ οἱ περὶ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ τοιάδε πεπόνθασιν. Ἐπεὶ τὴν λείαν ἐν τῇ Βερροίᾳ πεποίηνται, περὶ τὸν ἐν Βοδηνοῖς χῶρον ἐσκήνωσαν, ὁμαλόν τε ὄντα καὶ εἰς τροφὴν ἵππων χρήσιμον. Ὁ ἀποστάτης δὲ Μιχαὴλ ὁ δεσπότης τὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος ἀκριβῶς ἐγνωκὼς, καὶ εἰς ὁπόσον τοῦτο ἠρίθμηται καὶ ὡς πλὴν ὀλίγων τὸ πᾶν ἐστιν ἀνωφελὲς καὶ ἀχρήσιμον, ἐκλογὴν ποιησάμενος ἀπὸ παντὸς αὐτοῦ τοῦ στρατεύματος καὶ οἷον ἐξ ἁπάντων τοὺς κρείττους χωρίσας καὶ ὡς εἰς πεντακοσίους αὐτοὺς ἀριθμήσας, καὶ στρατηγὸν χειροτονήσας τὸν νόθον αὐτοῦ υἱὸν τὸν Θεόδωρον (51), κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος πέπομφεν. Ἔτυχε δὲ τῷ τότε καὶ ὁ Λαμπαρδᾶς Μανουὴλ μετὰ στρατεύματος συρφετώδους καὶ ξύγκλυδος πρὸς τοῦ βασιλέως ἀποσταλεὶς τοῖς προσοῦσιν ἡγεμόσι συγκῦρσαι, καὶ κατεμέμφετο αὐτοὺς ὡς προλαβόντας καὶ τὴν λείαν ἐργασαμένους, κἀκεῖνον δὲ ἄμοιρον γενέσθαι τοῦ κέρδους. Ἐν οἷς γοῦν τὰ τοιαῦτα συνωμιλοῦντο οἱ τοῦ στρατεύματος ἡγεμόνες, τὸ ὑπὸ τὸν Λαμπαρδᾶν Μανουὴλ συρφετῶδες στράτευμα, ὧν οἱ πλείους ἐπωχοῦντο φορβάσι καὶ εἶχον αὐτὰς τὰ χρειώδη πεφορτισμένας, μὴ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων εἰδότων εἶχοντο τῆς ὁδοῦ τῆς παραμειβούσης τὸ ἄστυ τῶν Βοδηνῶν, ἵνα πρότερον τῶν ἄλλων διελθόντες λείαν καὶ αὗτοι ποιήσαιντο. Ξυνηντήκει γοῦν αὐτοῖς ἐν τῇ κλείσει τῶν ἐν τοῖς Βοδηνοῖς ὀρῶν τὸ ἀποσταλὲν πρὸς τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ στράτευμα πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων καταπολέμησιν. Ἄνδρες γοῦν στρατιῶται γενναῖοι ὑψαύχεσιν ἵπποις ἐποχούμενοι καὶ τοῖς ὅπλοις κατάφρακτοι ἀνθρωπίσκοις ξυντυχόντες ἀόπλοις καὶ ἀγεννέσι καὶ θηλείαις ἵπποις ἐφεζομένοις ἐν ἀκαρεῖ πάντας ἐτρέψαντο τούτους. Φυγάδες γοῦν ἔνιοι ἐκ τούτων γεγενημένοι καὶ πρὸς τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ ἀφιγμένοι ἀπήγγειλαν αὐτῷ τὰ ξυμβάντα. Ὁ δὲ οὐκ ἐθροήθη τῷ αἰφνιδίῳ, ἰσχυρὸς δὲ ὢν τὴν χεῖρα καὶ τὴν γνώμην ἀνδρεῖος καὶ τὰ μάχιμα ἔμπειρος (πολλοῖς γὰρ καὶ πρότερον τοῖς πολεμικοῖς ἐγγεγύμναστο) ὁπλισθεὶς καὶ δόρυ λαβὼν καὶ τὸ στρατιωτικὸν, ὅπερ ἦν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ ἐκ Παφλαγονίας ὡρμημένον καὶ εἰς πεντήκοντα ἄνδρας ἠριθμημένον (ἐκεῖνο καὶ γὰρ μόνον ἐτύγχανε τῶν ἄλλων κρεῖττον καὶ πολεμῆσαι δυνάμενον), κατὰ τῶν ἐναντίων ὁρμᾷ. Ὁ δὲ Λάσκαρις Μιχαὴλ, ὡς εἰώθει, οὐ θώρακα ἀλλὰ θωρακίδιον ὑπενδυθείς, ὡς ἂν ἔχοι ῥᾳδίως φεύγειν, ἐκ πλαγίου τῆς μάχης ἦν καὶ ἐσκόπει τὸ γενησόμενον. Ὁ μὲν οὖν Κομνηνὸς Μιχαὴλ τῷ πρώτως ἐρχομένῳ ξυναντήσας βάλλει τῷ δόρατι καὶ ῥίπτει τῆς ἐφετρίδος· ἦν δὲ ὁ ῥηθεὶς τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ νόθος υἱὸς Θεόδωρος. Τοῦ πτώματος γοῦν ἀναστὰς οὗτος προσέδραμε τῷ Κομνηνῷ Μιχαὴλ, [P. 82] καὶ ἐδυσώπει

A Palæologo et Michaele Lascari erant, talia tulerunt. Berrœæ omnia deprædati apud Bodenos castra locant, planitiem fertilem alendisque equis apprime idoneam. Michael despota defector Romanum militem, quantus esset, et illius numerum plane callens, ex illisque præter paucos reliquos omnes neque usui neque ulli bono esse, ex universo suo exercitu electi et ex cunctis probatioribus secretis quingenti numero, filio suo spurio Theodoro ductore constituto in Romanas cohortes immittit. Ea etiam tempestate Manuel Lampardas cum tumultuario ac collectitio exercitu ab imperatore, ut cum aliis ducibus aggregaretur, mittitur. Sed enim ipse ægre ferebat eos prædam præripuisse, semel lucri expertem labori superesse. Interim dum hæc inter B se conferunt copiarum ductores, viles abjectæque Manuelis Lampardæ cohortes. ex quibus plerique gregalibus equis rerum necessariarum onustis vehebantur, insciis aliis ducibus inter, quod ultra Bodenorum oppidum extendebatur, continuant, ut aliis anteversis ipsi quoque prædam præoccuparent. Illis obviam fit in Bodenorum **157** montium claustris Michaelis defectoris agmen ad oppugnandos Romanos transmissum. Milites ergo fortes ac strenui, superbis equis vecti et armis undique septi, homunciones inermes ac putidos, equulis insidentes, nulla mora omnes terga vertere coegere. Ex his nonnulli, qui sibi fuga consuluerant, ad Michaelem Comnenum concedentes, quæcunque acciderant enarrant. Ille re insolita atque imC provisa minime consternatus, vir manu validus, natura fortis, militiæ magna scientia et animo ingenti celebris, tanquam qui et antea præliis consueverat, armatus, hasta arrepta, et agmine, quod Michael Lascaris e Paphlogonia duxerat, quinquaginta tantum hominum conducto (illud namque solum pugnam sustinere uti cæteris præstantius poterat) in hostes armo movet. Lascaris Michael pro suo more non lorica, sed loricula circumdatus, ut expeditius in fugam sese conjiceret, e latere pugnæ eventum observat. At Comnenus Michael primo hostium obviam factus hasta percussum sagulo pellit. Erat is quem diximus, Michaelis defectoris filius spurius Theodorus, qui lapsu sublevatus Michaeli Comneno supplicatum venit, multisque verbis ne neci traderetur effla- D gitabat. Eum Michael neque cognoscebat neque quis esset sciebat; quare Turcæ cuidam traditus occiditur. Dein Paphlagones pugnæ comites cum reliquis confligentes **158** alius alium trucidebant: tandemque pugna extrema Michaelis defectoris milites fugæ se dedere, Michaelis Comneni viginti et

τῷ στρατηγῷ τοῦ ἀποστάτου Θεοδώρῳ συῤῥήξας βάλλει τοῦτον τοῦ ἵππου καὶ ἱκέτην ὑπὲρ τοῦ μὴ θανεῖν δέχεται. Παραδίδωσιν οὖν τοῦτον Τούρκῳ τινὶ, καὶ ὃς πεφονευκε τοῦτον. Καὶ ἐτρέψαντο τοὺς τοῦ ἀποστάτου. Εἶτα ἀφίκοντο πρὸς τὸν Πρίλαπον, καὶ ὀλίγας ἡμέρας προσμείναντες ὑπέστρεψαν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(51) Θεόδωρος. Pachymeres, p. 26, vocat Manuelem, ALL.

amplius ex electioribus adversariis vivis captis, et pluribus aliis obtruncatis, finem conatui fecere. Namque cum essent admodum pauci, aliis militibus, qui ante eos præliis se immiscuerant, ruptis ac dissipatis, ut ante narravimus, persequi minime poterant. Et sic illis misere ac infeliciter, quemadmodum et iis qui apud Prilapum ceciderunt, res evenit. Postmodum Michael Comnenus, Michael Lascaris et cæteri ductores cohortium a nobis compulsi et ad Prilapum accersiti, ut consilii causa accederent, volentes nolentes concedunt. Et per paucos dies nobiscum morati, cum vires ad cominus et aperto Marte Michaelem defectorem oppugnandum non suppeterent, relictis nobis revertuntur. Accolarum enim perfidiam animadverterunt, et eorum, quibus custodia tradita erat, leve atque inconstans prudenter cauteque ingenium subodorati sunt. Quare ipse cum iis qui in oppidi custodia erant (namque sic mandaverat imperator), Prilapi permansi.

A μὴ φονευθῆναι. Ἤγνοει δὲ τοῦτον ὁ Κομνηνός, καὶ ὅστις ἦν οὐκ ἠπίστατο. Παραδίδωσι γοῦν αὐτὸν Τούρκῳ τινὶ, καὶ ὃν πεφόνευκε τοῦτον. Εἶτα ξυμπλακέντες οἱ σὺν αὐτῷ Παφλαγόνες τοῖς λοιποῖς ἄλλος ἄλλον ἔβαλλε, καὶ τὸ τοῦ πολέμου τέλος εἰς τροπὴν μὲν οἱ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ ἀπεῖδον, οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ πλείους ἢ εἴκοσι τῶν ἐκκρίτων ζωγρήσαντες καὶ πολλοὺς ἄλλους ξίφους ἔργον ποιήσαντες ἔστησαν· οὐδὲ γὰρ εἶχον διώκειν πάνυ ὀλίγοι τυγχάνοντες, προδιεφθαρμένων καὶ διαλελυμένων τῶν προαπερχομένων στρατιωτῶν, ὡς εἰρήκειμεν. Οὕτω μὲν οὖν καὶ αὐτοῖς δυστυχῶς ξυνέβη τα πράγματα κατ' ἴσον τοῖς περὶ τὸν Πρίλαπον. Ὁ μὲν οὖν Κομνηνὸς Μιχαὴλ καὶ ὁ Δήσκαρις Μιχαὴλ καὶ οἱ ἀμφ' αὐτοὺς ἡγεμόνες τυγχάνοντες B τοῦ στρατεύματος, ἐπεὶ παρ' ἡμῶν ἠναγκάζοντο καταλαβεῖν εἰς τὸν Πρίλαπον καὶ ἡμῖν ξυντυχεῖν; ἑκόντες ἄκοντες ἀφίκοντο παρ' ἡμᾶς, καὶ ὀλίγας ἡμέρας προσκαρτερήσαντες μεθ' ἡμῶν; ἐπεὶ μὴ εἶχον δυνάμεως συστάδην ξυνελθεῖν καὶ τὸν ἀποστάτην μαχέσασθαι Μιχαὴλ, ἀφέντες ἡμᾶς ὑπέστρεψαν τῆν τε γὰρ ἀπιστίαν τῶν οἰκητόρων διενοήσαντο, καὶ τὸ ἀμφίβολον τῶν εἰς φύλαξιν αὐτοῦ τεταγμένων νουνεχῶς ἐτεκμήραντο. Ἐναπελείφθην γοῦν καὶ αὐτὸς ἐν Πριλάπῳ μετὰ τῶν ὄντων εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ ἄστεως· οὕτω καὶ γὰρ ὁ κρατῶν μοι προστέταχεν.

72. Michael defector altera vice nos adoritur, et cum in tuto sua vidisset (cognoverat enim imperatorias copias neque ad malum propulsandum neque ad resistendum idoneas) oppidum obsidione cinxit et aptavit arietes. **159** Oppidani, et qui cum nobis erant, una cum eo sentiebant. Igitur primum pertentat, et universum militem armatum oppido applicat, ad hoc sagittariis ac funditoribus quam optimis usus; scalas item advehit, ut illis muros ascenderet. Sed tunc quidem rejecti sunt, et ex illis plerique saxis telisque obruti ex hominum vita migrarunt. Et sic per dies nonnullos quievere, rursumque ab oppidanis et nostris comitati rursus in oppidum vehementius irrumpunt, et pari ratione rejiciuntur: neque enim aliquid profecere suo potius quam aliorum incommodo. Et tertium quoque vis illa mali incaluit, tertiumque restincta est. Hostis igitur finem turbandi facit, et quieta mente constitit, et appropinquare non audebat, tanquam qui majoribus quam inferret malis affligeretur. Verumtamen qui defectionem meditabantur, in commotione pugnæ consilia magis se tuto exsequi posse existimabant. Mirum vero id audituris videbitur, si unius, non plures quam quadraginta famulos habentis, fide sola et veritate freti hominis vi compescerentur. Cum ergo pugna ac prælio infanda consilia malorum machinatores exsequi non possent, scelus in tranquillitate nec alia fraude moliuntur. Agmen enim, cui ad tutandum oppidum in urbe domilicium erat, vitæ sustentandæ causa propugnaculi eductum ad granaria transmittunt. Hæc præmeditati, cum

οβ'. Ἐπῆλθε [61] γοῦν το δεύτερον καθ' ἡμῶν ὁ ἀποστάτης Μιχαὴλ, καὶ ἐπεὶ ἐκεχειρίαν εἶχεν (ἐπίγνω γὰρ ὡς αἱ βασιλικαὶ δυνάμεις ἀδυνατοῦσι τοῦτον ἀντιστάδην μαχέσασθαι). περιεστοίχισε τὸ ἄστυ φρουρᾷ καὶ ἐλεπολεις ἵστα. Ἦσαν δὲ οἱ ἐντὸς καὶ οἱ σὺν ἡμῖν τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες. Πρῶτος γοῦν πεποίηκεν ἀπόπειραν, καὶ ὁπλίσας τὸ σύμπαν αὐτοῦ στρά- C τευμα τῷ ἄστει προσέβαλε, τοξόταις καὶ σφενδονήταις εὐστόχοις χρησάμενος. Καὶ κλίμακας ἔφερον, ὡς ἂν διὰ τῶν κλιμάκων ἐπὶ τὸ ἄστυ ἀναῤῥιχήσαιντο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐτράπησαν, καὶ πλείους ἐξ αὐτῶν ἔργον φόνου γεγένηνται, λίθοις βεβλημένοι καὶ ὀϊστοῖς. Καὶ μέχρι μὲν ἡμερῶν τινων ἡσύχασαν, καὶ πάλιν οἱ ἐντὸς καὶ ἡμέτεροι τούτους ἐκίνησαν, καὶ αὖθις προσβολὴ σφοδροτέρα ἐπὶ τὸ ἄστυ, καὶ ἡ ἀποκρουσις ὁμοία· οὐδὲ γὰρ ἡδυνήθησάν τι ποιῆσαι; μᾶλλον πεπονθότες ἢ πράξαντες. Μέχρι καὶ τρίτου προσέβαλε τὸ δεινὸν, καὶ τὰ ὁμοία ἐπ' ἴσης γεγένηται, Ἠρέμησαν γοῦν οἱ ἐναντίοι καὶ ἐν ἡσυχίᾳ προσεφίζανον· Οὐδὲ γὰρ ἐτολμων προσεγγίσαι· μᾶλλον γὰρ ἔπασχον ἐγγίσαντες ἢ ἐποιουν· Οἱ μὲν οὖν τὴν ἀπιστίαν νοσοῦντες ἐδόκουν ἐν τῇ κινήσει τῆς μάχης D ὡς τὰ ἑαυτῶν βουλήματα κατορθώσαιντο· [P. 83] θαῦμα δὲ ἂν εἴη τοῖς ἀκούουσιν, εἰ ἑνὸς ἀνδρὸς ἥττηντο οὐ πλείους τῶν τετταράκοντα ὑπηρέτας ἔχοντος καὶ μόνῃ τῇ πίστει καὶ τῇ ἀληθείᾳ τεθαῤῥηκότος· Ὡς γοῦν ἀδυνάτως εἶχον μάχῃ καὶ κυδοιμῷ τὰ διαβούλια οἱ καθ' ἡμῶν φρονοῦντες τὰ σφῶν κατορθώσασθαι, ἐν ἡσυχίᾳ μεμελετήκασι τὸ δεινὸν καὶ σκῆψιν ποιησάμενοι τὴν τοῦ εἰς φυλακὴν τοῦ ἄστεως συντεταγμένου στρατεύματος ζωαρκείας χάριν διοίκησιν, ἐξάγουσιν αὐτὴν τῶν ἐπάλξεων καὶ ἐπὶ τὰ

[61] D: Καὶ ἐπει ἐκεχειρίαν εἶχε, περιεστοίχισε τὸ ἄστυ καὶ ελεπογεις συνίστακλίμακας ἔφερεν, ὡς ἂν διὰ τούτων περὶ τὸ ἄστυ ἀναῤῥιχήσαιντο. Ἀλλὰ τότε μεν τραπέντες πλεῖστοι ἔργον φονου θεγονεισαν, Αὖθις δὲ προσβολὴ περισσοτέρα περὶ τὸ ἄστυ, καὶ ἡ ἀπόκρουσις ὁμοία, Ὡσαυτως καὶ ἡ τρίτη Εἶτα ἠρέμα παρεκάθηντο καὶ οὕτως εἷλε τὸν Πρίλαπον.

σιτοφυλάκια ἀπάγουσιν. Ἐξ ἐρήμης γοῦν ἀνοίγουσι τὰς πύλας οἱ ταῦτα προμελετήσαντες. Καὶ ἑάλω οὕτω τὸ τοῦ Πριλάπου ἄστυ, οὐ πολεμίων ἀρετῇ, οὐκ ἀνοχυρότητι τόπου, ἀλλὰ τῇ τῶν φυλάκων ἀβελτηρίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ. Καὶ ἡμεῖς συνεάλωμεν καὶ δεσμῶται γεγόναμεν. Οὐδὲ γὰρ ὤνησεν ἡμᾶς τὸ τῆς ἀκροπόλεως φρούριον· πέτρα γὰρ ἦν, καὶ ἁλωτὴ δεκαβάθμῳ κλίμακι, εἴπερ ἐπῆσάν τινες πολεμήσοντες. Ἐν ᾗ καὶ νυκτὸς οἱ τἀναντία φρονήσαντες ἡμέτεροι ἐφορμῆσαι καθ' ἡμῶν ἠβουλήθησαν ὡς ἡμᾶς τε ἀποκτενεῖν καὶ τὰ ἡμῶν ξυλλαβεῖν. Ἐπεὶ δὲ αὐτὸς ταυτὶ ἐπεγνώκειν, τότε μὲν ἑαυτοὺς ἐφυλαξάμεθα καθὼς ἦν ἡμῖν δυνατόν, ἐπιλαμψάσης δὲ ἡμέρας τῷ ἀποστάτῃ Μιχαὴλ εἰς ξυμφωνίας ξυνῆλθον. Κἀκεῖνος μὲν πρὸς ἡμᾶς δέδωκεν ὅρκους ἐλευθέρους μὲν κακῶν καὶ μετὰ τῶν σφετέρων πραγμάτων παρὰ τοῦ μέρους αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν διασωθῆναι τοῦ βασιλέως, ἡμεῖς δὲ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν ἀπολελύκαμεν φρούριον. Ἀλλ' ὦσαν οἱ ὅρσοι τούτου ψευδεῖς· ἐπίορκον γὰρ ὠμωμόκει. Ἔσχεν οὖν ἡμᾶς ἐν δεσμοῖς καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν μεταβιβαζομένους πεδήτας.

A abesset **160** exercitus, portas aperiunt. Sicque Prilapi oppidum non virtute hostium, non loci imbecillitate, sed custodum socordia ac perfidia captum est, et nos una cum eo, et vinculis tradimur; quibus nec arcis castellum profuit: saxum namque erat, et expugnatu facilimum, si quis decem graduum scala illud adortus fuisset. In quod noctu, qui ex nostris adversus nos hostilia induerant, ad nos interimendos nostraque rapienda ingruere animum induxerant. Hæc edocti tum, uti vires concesserant, nos custodivimus. Sed ubi dies cœpit, cum Michaele defectore ad pactiones venio. Ille etiam jurejurando se obligaverat nos a noxa immunes et cum re familiari pro viribus salvos atque incolumes imperatoriæ ditioni redditurum. B Sic nos pusillum illud castrum dedidimus. Verumtamen jusjurandum cum ille nefarie jurasset, frustra fuit, quandoquidem ille nos vinculis colligatos de loco in locum transportabat.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Θεόδωρος περὶ τούτων ἀκηκοὼς ὑπετόπασε μὲν περὶ ἐμοῦ οὐ καλῶς, ἀνθρωπίνοις δέ λογισμοῖς ἑπόμενος ὑπετόπασεν. Ὡς γὰρ ἐμεμαθήκει τοὺς κρείττους τῶν στρατηγούντων ἐν τῇ δυσμῇ, ἐν οἷς ἐθάρρει καὶ τὰ πολλὰ, ὑπὸ τον ἀποστάτην Μιχαὴλ γεγενῆσθαι, τούς μὲν καὶ πρὸ τῶν κατασχέσεων τῶν φρουρίων, ἤγουν τὸν Σκουτάριον Ξυλέαν, τὸν Ῥαματᾶν Μανουὴλ, τὸν Πουλάχαν καὶ ἄλλους ἐνίους τῶν σὺν αὐτοῖς, αὖθις δὲ καὶ μετὰ τὰς κατασχέσεις, εἶτ' οὖν τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης Ἰσαάκιον τὸν Νεστόγγον, ὃν αὐτὸς εἰς φυλακὴν, καθὰ προϊστορήκειν, ἀποκατέστησα τῆς Ἀχρίδος, καὶ ἄλλους οὐκ ὀλίγους τῶν γνωρίμων τε καὶ ὀνομαστῶν ὑπὸ τὸν ἀποστάτην ἑκόντας τελέσαι, ἐδεδίει καὶ περὶ ἐμοὶ, μή ποτε καὶ αὐτὸς πάθω τὰ ὅμοια· ἔθραττε καὶ γὰρ τὸν αὐτοῦ λογισμὸν τὸ ἐξ ὑπογυίου συμβὰν ἐμοὶ παρ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ τὰ κατ' ἐπὶ ἀκριβέστερον ἐπιγνόντες διισχυρίζοντο μὴ ἂν ποτε τοιοῦτον φανῆναί με. Ἐπεὶ δὲ χρόνος παρερρύη συχνὸς, καὶ τῶν ἐπερχομένων δεσμώτην ἐμάνθανεν εἶναί με καὶ εἱρκτῇ περικλείεσθαι ποδοκάκας τε καὶ χειροπέδαις συνέχεσθαι, [P. 84] ἠγάπα τε τὴν πρᾶξιν καί μοι προσφιλέστερον διετέθειτο, ὁρισμοὺς δὲ ἐπεποιήκει κτημάτων πέρι τῶν ἐμῶν, μηδένα τολμῆσαι ποδα τε βαλεῖν ἐν αὐτοῖς καὶ ζημίαν ἐπιβαλεῖν. ξυνέβη οὕτω τὰ πράγματα.

Igitur imperator Theodorus, de his certior redditus, de me quidem haud ingenue suspicatus est, suspicatus est tamen humanis considerationibus ductus. Namque ut audiit ductorum celebriores, quibus quam maxime fidebat, in Occidente Michaeli defectori cessisse, partim antequam oppida expugnarentur uti Scuterium Xyleam, Manuelem Ramatam Pulacham aliosque nonnullos, partim post C occupatas urbes, veluti mensæ præfectum **161** Isaacium Nestongum, cui ipse, ut antea narravi, Achridæ custodiam demandaveram, aliosque non paucos ex maxime notis atque nobilibus voluntarie se defectori subdidisse, de me quoque timebat, ne quid patrarem simile: anxie enim illius animum turbabat, quod nuper ipsę in me perpetraverat. Attamen de me rebusque meis enucleatius edocti me nusquam talem futurum contendebant. Post tempus non modicum ex internuntiis me vinculis addictum occludi carcere, compedibus pedes, capulis manus astringi recognoscens, facinus laudare, humanius in me affici, deque rebus meis, ne aliquis in eas intruderetur damnumque inferret, D decreta evulgare. Et hæc quidem sic se habuere. Imperatori vero Theodoro res ita evenere.

ογ'. Ὁ μὲν οὖν [62] τῶν Βουλγάρων ἄρχων, ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ Μιχαὴλ, ὃς πολλὴν τὴν ἔχθραν κατὰ τε αὐτοῦ τοῦ γαμβροῦ καὶ βασιλέως καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐξέτρεφε, πρὸς τοῦ πρωτεξαδέλφου αὐτοῦ

Καὶ ταῦτα μὲν αὕτως ἔσχε, τῷ δὲ βασιλεῖ Θεοδώρῳ

73. Bulgarorum princeps, uxoris illius frater Michael, qui simultates et inimicitias, easque non leves, et in generum et in imperatorem et rem denique Romanam gerebat, a consobrino suo Callimano-

[62] D : Ὁ δὲ τῶν Βουλγάρων ἄρχων, γυναικάδελφος τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ, ἔχθραν μὲν εἶχε κατὰ Ῥωμαίων, ἀλλὰ πρὸς τοῦ πρωτεξαδέλφου αὐτοῦ Καλλιμάνου καιρίαν πληγὴς ἐτεθνήκει. Ὁ δὲ Καλλιμάνος τὴν ἐκείνου λαβὼν γαμετὴν τὴν Βουλγάρων ἀρχὴν ἐσφετερίζετο. Ἀλλ' ὁ Ῥωσος Οὖρος μετὰ στρατευμάτων ἐπελθὼν τῷ Τριοδῷ τὴν θυγατέρα τούτου, τὴν τοῦ Μιχαὴλ σύζυγον, εἵλκυσεν· ὁ γὰρ Καλλιμὰ ος προπεφονευτο. Ἐπεὶ δ' ἔρημος ἐναπελείθη κληρονόμου ἡ τῶν Βουλγάρων ἀρχὴ, οἱ προὔχοντες τὸν Τοίχου υἱὸν Κώνσταντῖνον εἰς τὸ ἄρχειν αὐτῶν ἀνεδέξαντο. Ἵνα δὲ καὶ εὐπρόσωπος αὐτῷ ἡ ἀρχὴ γένοιτο καὶ δόξειεν ἀπο κληρονομίας κρατεῖν, πρὸ τὸν βασιλέα Θεόδωρον πρεσβείαν πεπόμφασιν, ἵνα τὴν πρώτην αὐτοῦ θυγατέρα Εἰρηνην συζεύξῃ τῷ τοῦ Τοίχου, ἐγγόνην οὖσαν τοῦ Ἀσάν. Ἐχώρισαν οὖν τὴν ἣν οἶχε γυναῖκα, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπέστειλαν. Οὕτω γοῦν ἠρέμησαν τὰ τῶν Βουλγάρων.

consciis nonnullis **162** Trinobi civibus, extra dictam urbem degens, letali vulnere accepto illico exspiraverat. Qui eum jugulaverat Callimanus, illius uxore ducta Bulgarorum principatum sibi quodammodo vindicasse visus est. Sed Rosus Urus cum exercitu Trinobum aggressus, filiam hujus Michaelis consortem recuperat : quidem enim Callimanun ex loco in locum aberrantem antea trucidarant. Cum vero hærede legitimo Bulgarorum principatus destitueretur, proceres in consilium conveniunt, eliguntque Tœchi filium Constantinum, ut sibi ipsis imperet ; et ut speciosas regnandi causas haberet ac hæreditario jure regnum possidere videretur, legatos ad imperatorem Theodorum misere, ut filiam suam majorem cui nomen Irene erat, in matrimonium Constantino Tœchi concederet, quæ illi legitime copularetur, tanquam quæ esset Asani Joannis, qui antea Bulgaris imperarat, neptis, ideoque ad talem dominatum pertineret. Sed quando Tœchi Constantinus alio eoque legitimo matrimonio vinciretur, uxorem a viro separatam ad imperatorem Theodorum deducunt. Sic se res Bulgarorum habebant, sic Theodorus imperator pacem recuperat : sic etiam tranquillitatem uterque aucupatur.

A Καλλιμάνου καιρίαν πληγὴν εἰσδήσει καί τινων οἰκετόρων Τρινόβου, ἕξω που τοῦ τοιούτου διάγων ἄστεως εὐθὺς ἐτεθνήκει. Ὁ δὲ φονεύσας αὐτὸν Καλλιμάνος τὴν ἐκείνου λαβὼν γαμετὴν ἔδοξε τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν σφετερίσασθαι. Ἀλλ' ὁ Ῥῶσος Οὖρος μετὰ στρατευμάτως ἐπελθὼν τῷ Τρινόβῳ τὴν θυγατέρα τούτου τὴν τοῦ Μιχαὴλ σύζυγον εἵλησε · τὸν γὰρ Καλλιμάνον προύλαβόν τινες πεφονευκέναι ἐκ τόπου εἰς τόπον φεύγοντα. Ἐπεὶ δὲ ἔρημος ἐναπελείφθη (52) κληρονόμου γνησίου ἡ τῶν Βουλγάρων ἀρχὴ, ξυνιόντες οἱ προὔχοντες εἰς βουλὴν τὸν τοῦ Τοίχου υἱὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸ ἄρχειν αὐτῶν ἀναδέξασθαι ἐβουλεύσαντο. Ἵνα δὲ καὶ εὐπρόσωπος (53) αὐτῷ ἡ ἀρχὴ γένοιτο, καὶ ὡς ἄν γε δόξειεν ἀπὸ κληρονομίας κρατεῖν, πρὸς τὸν βασιλέα Θεόδωρον πρεσβείαν πεπόμφασιν, ἵνα τὴν αὐτοῦ θυγατέρα τὴν πρώτην, ἥτις καὶ Εἰρήνη κατωνομάζετο, εἰς συζυγίαν τῷ τοῦ Τοίχου Κωνσταντίνῳ ἐκπέμψειεν καὶ συζευχθῇ νομίμως αὐτῷ, ἐγγόνη οὖσα τοῦ προκατάρξαντος Βουλγάρων τοῦ Ἀσὰν Ἰωάννου καὶ προσήκουσα τῇ τοιαύτῃ ἀρχῇ. Ἐπεὶ δὲ ἔτυχε τὸν Τοίχου Κωνσταντῖνον γυναῖκα νόμιμον ἔχειν, χωρισμὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς πεποιήκασι, καὶ τὴν γυναῖκα πρὸς τὸν βασιλέα Θεόδωρον ἐστείλαν. Οὕτω μὲν οὖν ἔσχε τὰ τῶν Βουλγάρων, εἰρήνην, καὶ ἠρίμησαν ἐν ἀμφοτέροις τὰ πράγματα.

οὕτω δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος τὴν ἐξ αὐτῶν ἔσχεν

74. Post hæc Theodorum imperatorem morbus gravis invasit. Morbo medicinam facere medici non poterant ; frustraque remedia omnia, quæ **163** malo succurrere posse videbantur, tentata sunt. Longo itaque tempore noxa conflictatus, et corpus omne exsiccatus, prope finem in animo suo dedit pœnitentiæ locum, et monasticum habitum induens, quemadmodum res illius sedulo ac curiose intuiti mihi narrarunt, confessionem peccatorum animo

οὗ. Μετὰ δὲ ταῦτα[63] νόσῳ (54) δεινῇ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος περιπέπτωκεν. Ἀπέκαμον οὖν ἐν τούτῃ καὶ ἰατρῶν χεῖρες, καὶ πᾶσά τις ἄλλη θεραπεία ἀπείρηκεν. Ἐν οὐκ ὀλίγῳ γοῦν χρόνῳ τῇ νόσῳ κατεξετασθεὶς καὶ τὸ σῶμα ἅπαν κατασκελετευθείς, ἐν τῷ τέλει λόγον μετανοίας ἐν ἑαυτῷ προσλαβὼν τὸ μοναδικὸν (55) ὑπεισήει σχῆμα. Ὡς δὲ οἱ τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς τεθεαμένοι μοι διεηγήσαντο, καὶ ἐξομολογήσιν ἐπεποιήκει (56) ψυχῆς ἀξίαν γενναίας καὶ

B

C

[63] D · Μετὰ δὲ ταῦτα νόσῳ δεινῇ ὁ βασιλεὺς περιπέπτωκεν. Ἀπέκαμον οὖν ἐν ταύτῃ καὶ ἰατρῶν χεῖρες. Ἐν οὐκ ὀλίγῳ γοῦν χρόνῳ τῇ νόσῳ κατεξετασθεὶς καὶ τὸ σῶμα ὅλον κατασκελετευθεὶς τὸ μοναδικὸν ὑπεισήει σχῆμα, καὶ ἐξομολόγησιν ἐπεποιήκει ψυχῆς γενναίας καὶ μεγαλόφρονος, τὴν εὐαγγελικὴν μιμησάμενος πορνην, τὸν τῆς Μιτυλήνης ἀρχιερατικῶς προϊστάμενον εἰς τὴν τῶν αὐτοῦ σφαλμάτων ἐξαγουίαν μεταπαλεισάμενος, καὶ ἔμπροσθεν τῶν αὐτου ποδῶν πίπτει πρὸς τοὔδαφος, καὶ δακρύων ῥεύμασι τὴν γῆν ἔπλυνεν, ἐν ᾗ κατέκειτο, ὡς καὶ πηλὸν γενέσθαι ἐκ τούτων, καὶ τὸ « Ἐγκατέλιπόν σε, Χριστέ » συχνῶς ἐπεφώνει, τοῖς τῆς ἐξαγορίας λόγοις τοῦτο συμπεριπλέκων. Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὕτω βιώσας καὶ μήπω ὅλους τέσσαρας ἐνιαυτοὺς αὐτοκρατορήσας · κατὰ τὸν Νοέμβριον γὰρ ἄρξας ἐν Αὐγούστῳ μηνὶ τὸ τέλος ἔσχηκε τῆς ζωῆς. Ὁ μὲν οὖν νεκρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ τῶν Σωσάνδρων ἀπεκομίσθη μονῇ, καὶ ἐτάφη ἐκεῖσε ὅπου καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτοῦ. Τετελευτηκὼς δὲ τρία καταλελοίπει παιδία, ἐν μὲν ἄρρεν τοὔνομα Ἰωάννην, θήλεα δὲ δύο τὴν Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Τὰς ἑτέρας γὰρ δύο αὐτοῦ θυγατέρας ἀνδράσι συνέζευξεν, τὴν Εἰρήνην τῷ τοῦ Τοίχου υἱῷ, τὴν δὲ Μαρίαν τῷ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ υἱῷ Νικηφόρῳ ἥτις καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ πενθεροῦ ἀποστάσεως τὸ κοινὸν ἀπέδοτο χρέος.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(52) Ἐπεὶ δὲ ἐναπελείφθη. Grego, p. 60. ALL.

(53) Ἵνα δὲ καὶ εὐπρόσωπος. Gregoras, p. 61. Et nota, quam Acropolita imperatoris filiam vocat Irenem Constantino Tœcho nuptam, a Gregora vocari, non sine memoriæ lapsu, Theodoram ; quod etiam infra inculcat, p. 63. Namque Theodora, quemadmodum et Eudocia, innuptæ remanserant. Nota etiam Pachymerium. *Histor.* lib. I, 35, tres tantum illi filias tribuisse. ALL.

(54) Νόσῳ Gregoras, p. 61. Morbi illius naturam exprimit Pachymerius, lib. I. ALL.

(55) Τὸ μοναδικόν. Paulo ante obitum, ut scribit Gregoras, p. 61. Nec dissentit Phranza, lib. I, cap. 3, ut alii viri principes et imperatores, et ex vulgo quicumque in ea natione pietatem cultumque divinum colere videri volunt, imminente morte facere esuevere. Paulum enim antequam vita excedant, quare vero id agant, fuse alibi diximus, monachorum habitum induunt. Nugantur itaque Theodorus Monembasiensis et ejus stolidissimus exscriptor Matthæus Cigala, qui aiunt eum in Sosandrorum monasterio monachum factum pie admodum vixisse tandemque mortem obiisse: Καὶ βασιλεύει ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδορος δ'. Καὶ εἰδὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου, ὅτι εἶναι μάταια καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι αἰώνιος. Ἄφησε τὴν βασιλείαν καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Σωσάνδρων, καὶ ἔγινε καλόγηρος, καὶ εὐαρίστησε τῷ Θεῷ διὰ τῆς τῆς ταπεινώσεως. Καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν. ALL.

(56) Ἐξομολόγησιν ἐπεποιήκει. Gergoras brevius, p. 61. ALL.

μεγαλόφρονος. Τὴν γὰρ εὐαγγελικὴν μιμησάμενος πόρνην (57), τὸν τῆς Μιτυλήνης ἀρχιερατικῶς προϊσταμένου εἰς τὴν τῶν αὐτοῦ σφαλμάτων ἐξαγορείαν μετακαλεσάμενος ἔμπροσθεν τῶν αὐτοῦ ποδῶν πίπτει πρὸς τοὐδαφος, καὶ δακρύων ἀπλέτοις ῥεύμασι τὴν γῆν ἐν ᾗ κατέκειτο ἔπλυνεν, ὥστε καὶ πηλον γεγενῆσθαι ἐκ τούτων, καθὼς οἱ κατιδόντες ταῦτα σαφῶς [P. 85] ἡμῖν παριστήσαντο, καὶ τὸ « Ἐγκατέλιπόν σε, Χριστέ, » συχνῶς ἐπεφώνει, τοῖς τῆς ἐξαγορείας λόγοις τοῦτο συμπαραπλέκιων. Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὕτω βιωσας (58) καὶ μήπω ὅλους τέτταρας ἐνιαυτοὺς αὐτοκρατορήσας · κατὰ Νοέμβριον γὰρ ἄρξας, ἐν Αὐγούστῳ μηνὶ τὸ τέλος ἔσχηκε τῆς ζωῆς. Ὁ μὲν οὖν νεκρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ τῶν Σωσάνδρων ἀπεκομίσθη μονῇ (59), καὶ ἐτάφη ἐκεῖσε ὅπου καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτοῦ. Τετελευτηκὼς δὲ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος τρία κατελελοίπει παιδία, ἓν μὲν ἄῤῥεν τοὔνομα Ἰωάννην, δύο δὲ θήλεα, τήν τε Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Τὰς γὰρ ἑτέρας δύο αὐτοῦ θυγατέρας ἀνδρασι πρὸ τούτου συνέζευξε, τὴν μὲν πρώτην τὴν καὶ Εἰρήνην καλουμένην τῷ τοῦ Τοίχου υἱῷ, καθάπερ ἔφημεν, Κωνταντίνῳ, τὴν δὲ ἑτέραν τὴν καὶ Μαρίαν ὠνομασμένην τῷ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ υἱῷ Μιχηφόρῳ, ἥτις καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ πενθεροῦ ἀποστασίας τὸ κεινὸν ἀπέδοτο χρέος, ὡς μὲν τινες ἔφασκον, ὑπὸ τοῦ συζύγου Νικηφόρου τυφθεῖσα πολλὰς, ὡς δὲ ἕνιοι ἔλεγον, φυσικῷ περοπεισοῦσα νοσήματι.

A generoso ac magnifico dignam absolvit; quippe evangelicam æmulatus meretricem, Mitylenensem archiepiscopum pro delictorum confessione accersens, ante illius pedes in solum obvolutus lacrymarum indesinenter fluentium rivis terram, in qua jacebat, conspersit, adeo ut ex illis lutum concinnatum sit. Sic qui illa conspexere plane nobis affirmarunt; et sæpe illud, « Deserui te, Christe, » inter confessionis verba immiscens inclamabat. Ita ille ætate peracta, nondum quatuor integros annos imperio potitus mortem obit: principium enim regnandi Novembrem, Augustum finem vitæ fecit. Cadaver illius in Sosandrorum **164** monasterium delatum, ubi imperator et pater illius antea humatum est. Fato functus imperator Theodorus tres reliquerat filios, B masculum unum nomine Joannem, feminas duas Theodoram et Eudociam. Namque alias duas, antequam ipse mortem obiret, viris nuptum dederat, primam, cui et Irene nomen erat, Constantino Tœchi filio, ut diximus, alteram Mariam nuncupatam defectoris Michaelis filio Nicephoro; quæ tempore defectionis soceri de medio excessit, ut quidam asserebant, a marito Nicephoro multis verberibus coercita, ut vero alii naturali morbo exstincta.

οε'. Ὁ μὲν οὖν [61] υἱὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ὁ Ἰωάννης πάνυ ἀφῆλιξ ἐτύγχανεν ὢν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς τοῦ βασιλέως καὶ πατρός · οὔπω γὰρ τελείων ἐνιαυτῶν ὑπῆρχεν ὀκτώ (60). Ὁ δὲ πατὴρ

75. Theodori imperatoris filius Joannes in obitu imperatoris patris puer impubes erat et abhuc tenellus, octo annos neque eos integros natus. Ideoque pater illius ac imperator testamentum

[61] D : Ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ οὔπω τελείων ἐτῶν ὀκτώ. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ διαθήκην πεποίηκε τάχα μὲν ὡς ἐπὶ τῷ παιδί, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἐπὶ τῷ πρωτοβεστιαρίῳ αὐτοῦ τῷ Μουζάλωνι Γεωργίῳ · τοῦτον γὰρ διετίθετο τὸ κράτος ἔχειν, μέχρις ἂν ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς εἰς ἡβὴν τελείαν ἀφίκοιτο. Καὶ προὐβησαν ἐπὶ τούτοις προστάξει τοῦ βασιλέως ὅρκοι παρὰ τῶν ἐντυχόντων τῷ τότε. Ἀλλ' οὔπω τριταῖος ὢν ἐν τάφῳ ὁ τοῦ βασιλέως νεκρὸς, καὶ ὡς ἀπὸ κοινοῦ συνθήματος συνδραμόντες πάντες οἱ ἐκεῖσε (στράτευμα δὲ ἦν ἱκανὸν) καὶ οἱ πρὸς βασιλέως κεκακωμένοι ἀνδρες εὐγενεῖς, ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος, οὗ τὸν υἱὸν τετύφλωκεν, ὁ Τορνίκης Κωνσταντῖνος, ὃν εἶχε δέσμιον, ὁ Φιλῆς Θεόδωρος, ὃν τετύφλωκεν, ὁ Ζαγαρομίτης Γεώργιος, ὃν ἐκράτει, οἱ τέσσαρες υἱοὶ τοῦ πρωτοβεστιαρίου τοῦ Ῥαοὺλ καὶ αὐτοὶ καθειργμένοι, Νικηφόρος ὁ Ἀλυάτης, οὗ τὴν γλῶσσαν ἐξέτεμεν, αὐτοβοεὶ πρὸς τὴν Σωσάνδρων μονὴν κατὰ τοῦ ἐπιτρόπου πρωτοβεστιαρίου καὶ τῶν αὐταδέλφων αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος ξίφους ἔργον τούτους ἐποίησαν, καὶ τὸν βασιλέα ἔσκωπτον ὅτι ἀνδραρίῳ οὐτιδανῷ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐνεπιστευσεν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(57) Τὴν εὐαγγελικὴν μιμησάμενος πόρνην. Lucas C evangelista, c. VII, v. 37 ; Καὶ ἰδοὺ, γυνὴ ἐν τῇ πόλει ἥτις ἁμαρτωλός, etc., *peccatricem* appellans prostitutæ pudicitiæ mulierem. Cujus resipiscentia in exemplum passim adducitur Hæc γυνὴ ἁμαρτωλὸς est Maria Magdalene, soror Lazari. Vide Cæsaris Baronii *Annal. ecclesiast.*, ad annum Christi 32, n. 16 et seqq. DOUSA.

(58) Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὕτω βιώσας. Mores Theodori tanquam illi infensus tacet Acropolita. Audiamus, si placet, ex Pachymere, p. 36. ALL.

(59) Τῇ τῶν Σωσάνδρων μονῇ. Monasterium hoc Sosandrorum Magnesiæ Deiparæ virginis nomine ipse imp. Joannes exstrui fecit, teste Gregora, lib II. cap. 11 ; eumdemque sepultum inibi dicit cap. ult. ejusdem libri. DOUSA.

(60) Acropolita octo annos nondum absolutos, Gregoras sex annos natum refert, p. 62. Phranza Gregoram sequitur. Pachymerius, lib. I, p. 33, novennem facit. Hinc erroris arguitur Flavius D Blondus, qui duos Theodoro filios dat, eorumque tutorem Michaelem Palæologum ab eodem constitutum refert, lib VIII, Decad. II Hist. *Et forte tunc accidit Theodorum Vatiari* (Batatzium vel Batacium vel Vatacium dicere debuit) *Græcorum, t appellabant, imperatorem mori, duobus filiis superstitibus, quibus pueris Michaelem Palælogum sibi affinitate conjunctum testamento dederat tutorem.* Et infra : *Michael Palæologus tutor crudelissimus pueros fidei suæ sub affini nomine ab eo, qui eum extulerat, commendato cum interfecisset, imperium assumpsit.* In his postremis verbis alius Flavii error prehenditur : Michael enim filium unicum Theodori Joannem excæcatum occlusumque in Nicetiatorum castro custodiisque circummunitum magna diligentia asservavit. Pachymerius, lib. III, p, 191. Vide de hoc eodem Joanne occæcato Gregoram, lib. IV, Phranz., lib. I, c. 5, et alios. Imo Joannes hic Theodori filius, qui interfectus a Nichaele asseritur, post Michaelem ipsum superfuit ; eumque post Michaelis obitum Andronicus F. imperans sua præsentia honoravit, beneficiis ac muneribus cumulavit, pro paterno scelere exoravit, et veniam impetravit. Pachymeres, de Andron. Michaelis F., p. 103. Blondum sequitur Sabellicus Ennead. IX, lib. IV : *Reliquerat Theodorus Michaelem cognomento Palæologum filiis tutorem, fecitque ex res fidem Balduino et Venetis futuræ pacis, si*

fecerat, ut quidem videbatur, pro **165** filio, re autem, vera pro Georgio Muzalone protovestiario. Hunc enim testamento Romanarum rerum omnium moderatorem ac dominum instituerat, ita ut penes eum Romani imperii totius esset summa, quoadusque imperatoris filius ad perfectam ætatem pervenisset. Mandata imperatoris eorum qui tunc aderunt jurejurando confirmata sunt. Sed nondum tertius dies, postquam imperatoris cadaver tumulo conditum est, decurrerat, et tanquam ex composito quicumque illic comperiebantur Romani, cum ibidem non exiguo militum manus commeasset, concurrentes, necnon qui ab imperatore noxa atque incommodis attriti fuerunt nobiles et primæ conditionis homines, inter eos et Strategopulus Alexius, cujus filium Constantinum oculis spoliaverat, ipsum carceri constrinxerat ; Constantinus Tornices magnus ab imperatore Joanne primicerius constitutus, sed ab ejus filio privatus ; Theodorus Philes obcæcatus et ipse ; et Zagarommata Georgius, quem imperator Joannes protovestiaritem crearat, filius vero illius paracœmomenon elegerat, sed quem non diu post dignitate illa exuerat ; Nicephorus Alyattes, paulo ante præfectus canicleii factus, postmodum nullam ob causam ab imperatore lingua imminutus, officio etiam absolutus ; et plerique alii veri opportuni ac celebres cum militibus confusi festinanter ad Sosandrorum monasterium, ubi protovestiarius sede locata justa demortui imperatoris faciabat, properant, **166** et adversum protovestiarium ac tutorem illiusque fratres non sine clamore irrumpunt. Quare proto-

A τούτου καὶ βασιλεὺς διαθήκην πεποίηκε, τάχα μὲν ὡς ἐπὶ τῷ παιδὶ, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἐπὶ τῷ πρωτοβεστιαρίῳ τῷ Μουζάλωνι Γεωργίῳ (61) · τοῦτον γὰρ ἡ διαθήκη ἐποίει (62) τῶν Ῥωμαϊκῶν ἁπάντων πραγμάτων κύριον, ὥστε τὸ κράτος ἔχειν ἀπάσης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς, μέχρις ἂν ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς εἰς τελείαν τὴν ἡλικίαν ἀφίκοιτο. Καὶ προῤῥηθησαν ἐπὶ τούτοις προστάξει τοῦ βασιλέως καὶ ὅρκοι (63) παρὰ τῶν ἐντυχόντων τῷ τότε. Ἀλλ' οὔπω τριταῖος (64) ἦν ἐν τάφῳ κείμενος ὁ τοῦ βασιλέως νεκρὸς, καὶ ὡς ἀπὸ κοινοῦ συνθήματος συνδραμοντες πάντες (65) οἱ ἐφευρεθέντες ἐκεῖσε Ῥωμαῖοι — στράτευμα δὲ ἦν ἱκανὸν συνηγμένον ἐκεῖσε, οὐ μὴν ἀλλα καὶ οἱ πρὸς του βασιλέως κεκακωμένοι (66) ἄνδρες εὐγενεῖς καὶ τῆς πρώτης τυγχάνοντες τάξεως, ὧν εἷς μὲν ὑπῆρ-

B χεν ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος, οὗ τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον τετύφλωκεν, αὐτὸν δὲ καθεῖρξεν, ὁ Τορνίκης τε Κωνσταντῖνος, ὃν μέγαν πριμμικήριον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης εἶχε καὶ πρὸς τοῦ βασιλέως υἱοῦ καθωσίωτο, ὁ Φιλῆς Θεόδωρος τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ αὐτὸς ἐξορωρυγμένος, καὶ ὁ Ζαγαρομμάτης Γεώργιος, ὃν πρωτοβέστιαρίτην μὲν ὁ βασιλεὺς ὠνόμασεν Ἰωάννης, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ παρακοιμώμενον πρῶτον τιμώσας μετὰ βραχὺ καθωσίωσε, Νικηφόρος τε ὁ Ἀλυάττης, ὃν πρὸ βραχέος ἐπὶ τοῦ κανικλείου τετιμηκὼς ὕστερον τὴν γλῶτταν ἐπ' οὐδεμιᾷ αἰτίᾳ ὁ

[P. 86] βασιλεὺς ἐκτεμὼν καθωσίωσεν, ἄλλοι τε πολλοὶ τῶν χρησίμων καὶ ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, οἱ τοῖς στρατιώταις ξυνιόντες καὶ ἅμα συνδραμοντες καὶ

C ἐπὶ τῇ τῶν Σωσάνδρων συναντιόντες μονῇ κατὰ τοῦ πρωτοβεστιαρίου καὶ ἐπιτρόπου καὶ τῶν αὐταδέλφων αὐτοῦ αὐτοβοεὶ (67) ἐφώρμησαν · ἐκεῖσε γὰρ εἰχι

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

tutoris nomine contentus essset Palæologus. Sed homo vehementi spiritu multaque prudentiu non solum Balduini opes fregit, sed evertit etiam fundidus. ALL.

(61) Μουζάλωνι Γεωργίῳ. Erat is non claro genere ortus, sed ob cognitionem rerum et ad omnia aptitudinem atque morum urbanitatem a puero in aulam imperatoriam ascitus, ut cum multis æqualibus Theodoro imperatori collusor esset ; qui ita se ad mores illius accommodavit, ut unus illi esset omnia faciens dicensque quidquid imperatori gratum erat. Amor eorum crescente ætate concrevit adeo, ut apud eum jam imperatorem principem et autoritatis et gratiæ locum obtineret, solertissimus conjector, quod illi placeret, dexter negotiorum administrator et fidus arcano-

D rum particeps ; quas ob res celeriter protovestiarii dignitate ornatus uxorem ex imperatoria familia duxit. Ex Gregora. Vide etiam Pachymerium *Historiarum* libro primo. Quibus notabis monstrum et ἀνιστορησίαν Sabellici, *Ennead*, IX lib. VI : *Sunt qui Gregorium Imisolum tutorem a Theodoro relictum scribant, quem sacris operantem Palæologus interfecerat, rerepta ad se puerorum tutela, quos pari injuria ac nescio an majore etiam sustulit.* Georgius in *Gregorium* evasit, Muzalon in *Imisolum*, obtruncatus ab exercitu et populo in *interfectum a Palæologo*, puer unicus in *pueros*, obcæcatus in *sublatum*. Quid de reliquis exspectandum est ? ALL.

(62) Τοῦτον γὰρ ἡ διαθήκη ἐποίει. Gregoras, p. 62, Georgio addit secundum curatorem Arsenium patriarcham, quem tacuit Acropolita. Neque diversus est Phranza ALL.

(63) Καὶ ὅρκοι. Gregoras, p. 63. ALL.

(64) Οὔπω τριταῖος. Gregoras, Pachymerius et Phranza tradunt fuisse perpetratum die nono, et forte omnes vera nuntiant. Neque enim statim atque moritur imperator, sepulturæ traditur. Quare sex primis diebus funus illius curatum est, elatum, propositum populo, terræ tandem traditum nono vero die ab illius obitu, tertio illius sepultura Muzalones obtruncarunt. ALL.

(65) Συνδραμόντες πάντες. Solemnitas exsequiarum et frequens omnium concursus non merebatur tam indignum spectaculum. Convenerant enim in templum patriarcha cum clero universo, matronæ, omnes nobiles, ut de more lugerent et memoriam imperatoris celebrarent. Aderant omnes principes, plebeii quoque non deerant, confluerat omnis exercitus, non eadem omnes sententia, alii luctum præferentes, alii necem spirantes, et quod sane atrocius est, dum hymni concinerentur, vel ut Acropolita dicit, dum sacrosanctæ missæ sacrificium offerretur et cultus divinus perageretur. Gregoras, p. 65. Similia sunt quæ narrat Phranza. ALL.

(66) Οἱ πρὸς τοῦ βασιλέως κεκακωμένοι. Pachym., p. 23, 24, 64, 65. ALL.

(67) Καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ αὐτοβοεί. Gregoras, p. 66. Scriba hic ob similitudinem obtruncatus, ut id quoque obiter advertam, Theophylactus nuncupabatur, eratque affinis Georgii Pachymerii historici. Audiamus ab ipso libro primo, p. 59. ALL.

τὴν σκηνὴν ὁ πρωτοβεστιάριος, καὶ τὴν ὁσίαν τοῦ τεθνηκότος βασιλέως ἐπλήρου. Γνοὺς οὖν ὁ πρωτοβεστιάριος τὴν ἔφοδον τοῦ λαοῦ ὥρμησε τοῦ ναοῦ ἐξιέναι · ἔνδον γὰρ ἦν τῆς θείας μυσταγωγίας τελουμένης ἐπακρώμενος. Ἀλλά τινες τῶν τῆς βουλῆς ἐκείνης συμπαράντες αὐτῷ, δείσαντες μὴ ἐξιὼν καὶ ἐποχηθεὶς ἐντρέψῃ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἑφελκύσηται τὸν λαὸν κἀντεῦθεν καὶ αὐτοὶ φωραθεῖεν, πρὸς ὁρκωμοσίας ἑτέρας (68) ἐχώρουν. Ἤδη γὰρ τοῦ βασιλέως πρὸς τὰς ἐσχάτας ὄντος ἀναπνοὰς Θεοδώρου, καὶ τῆς διαθήκης εἰς ἐπήκοον πάντων ἀναγνωσθείσης αὐτοῦ, ὀμνύουσιν ἅπαντες τὰ διατεταγμένα τῷ βασιλεῖ φυλάξαι ἀπαραποίητα. Εἶτα καὶ μετὰ τὸ ἀποδιῶναι πάλιν ὀμνύουσιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. Τρίτον οὖν ἤδη διὰ τὰ προειρημένα ὅρκοις καὶ συνθήκαις ἐμπεδωθέντες πείθουσι τὸν πρωτοβεστιάριον συνίστασθαι τοῦ ναοῦ σύναμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Ἀνδρονίκῳ, τὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἀξίαν τετιμημένῳ, καὶ τῷ πρώτῳ αὐτοῦ ἀδελφῷ, ὃς καὶ πρωτοκυνηγὸς τετίμητο. Ὡς δὲ τὸ πλῆθος εἶδον γυμνοῖς τοῖς ξίφεσι κατ' αὐτῶν χωροῦντας, ἐντὸς εἰσῆεσαν τοῦ ἱεροῦ βήματος (69), καὶ τὴν παναγῆ περιπτυξάμενοι τράπεζαν ἐκεῖσε ξίφους ἔργον γεγένηνται, μηδὲ μετὰ τὸν φονὸν οἶκτον λαβόντων τῶν φονευτῶν · τοιοῦτον γὰρ τὸν θυμὸν (70) ὁ λαὸς ἅπας ἐνεδείξατο κατ' αὐτῶν, ὥστε καὶ μεληδὸν διατεμόντες αὐτὸν, μᾶλλον δὲ κατὰ ἄρθρα, ἢ καὶ σμικρὰ τῶν σαρκῶν διελόντες τεμάχια ἕκαστος τὸ οἰκεῖον τμῆμα κρατῶν τῆς ἐπιθυμίας ἐνεφορήθησαν. Καὶ ταῦτα μὲν τοιοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

A vestiarius cognita multitudinis irruptione templo, in quo divinæ mystagogiæ sacrum audiebat, egredi conatur. Sed quidam consilii ac facinoris fautores, qui cum eo erant, timentes ne suo exitu equo insidens multitudinis animos illectos sibi consociaret, indeque ipsorum perfidia propalaretur, ad novum jusjurandum adiguntur. Nam cum Theodorus imperator extremum spiritum ageret et illius testamentum omnibus audientibus percurreretur, universi sese jurejurando ad omnia imperatoris mandata sine ulla immutatione conservanda constrinxerant. Præterea postquam animam efflavit, pro iisdem sacramentum iterarunt. Tertium propter jam dicta novo jurejurando et pactionibus astricti protovestiario suadent, ut una cum fratre suo Andronico, magni domestici munere insignito, et majore alio fratre, qui protocynegus erat, mordicus templo adhæresceret. Sed multitudinem strictis ensibus adversum se irruentem intuiti sese in sacrarium conferunt, et immaculatam amplexati mensam obtruncantur, cum neque post necem parricidarum animos ad misericordiam allexissent. Tantoque populus furore insaniit, ut eo membratim diviso sive potius in articulos aut minutissimas carnis particulas discerpto, quicunque proprium frustum manu tenens pro libidine exsaturati sint. Et hæc quidem sic evenere.

ος'. Οἱ δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πλήθους [65] οἵ τε τῶν ἐν τέλει καὶ οἱ τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων σὺν τοῖς καὶ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου (συμπαρῆν γὰρ αὐτοῖς καὶ ὁ πατριαρχης (71) καὶ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀρχιερέων τινὲς) σκέψιν ἐπεποίηντο περὶ τῶν κοινῶν

167 76. Verum ex Romano populo tum in dignitate constituti tum militarium cohortium ductores, et cum eis sacri senatus principes, quibuscum una et patriarcha et celebriorum archiepiscoporum plerique, de rebus publicis consultarunt,

[65] D : Καὶ οὕτω συνελθόντες ἅμα τῷ ἱερῷ καταλόγῳ καὶ τῷ πατριάρχῃ σκέψιν ἔθεντο τὸ τίς ἂν εἴη ἄξιος περὶ τὴν κοινῶν πραγμάτων διοίκησιν. Ἠρωτεῦντο γοῦν οἱ Ῥωμαῖοι, εἶτα Λατῖνοι, εἶτα Σκύθαι, καὶ πάντες τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἐπέλεγον καὶ τοῦ παιδὸς ἐπίτροπον εἶναι καὶ τῶν κοινῶν διοικητήν. Καὶ ὡς ἐν ὀλίγῳ ταινίᾳ δεσποτικῇ αὐτὸν ἀναδοῦσι, καὶ μετὰ μικρὸν εἰς βασίλειον ἀνήχθη περιωπήν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(68) Πρὸς ὁρκωμοσίας ἑτέρας. Certe si usquam alias, hoc certe ævi Græcis hisce jusjurandum ludus est. et jurare sæpius pejerare fuerit ; jurarunt siquidem proceres concertis verbis ex sententia imperatoris, antequam ille moreretur, se omnia ad amussim servaturos quæ ille in testamento præscripserat ; deinde statim post ejus obitum pejerant. Nam cum se cognoscerent ob rerum novitatem proceribus invisum Muzalon, qui dignitatis illius fastigium ægre ferebant, cum multi essent ad quos simul et tutela pueri et imperii administratio magis pertineret convocatis omnibus in curiam submisse eis collocutus, haud obstare subintulit se tum imperii administratione tum tutela pueri cessurum. Proceres simul velut ex composito id recusarunt, jusque jurandum priore sanctius datur tum a nobilibus tum a plebe militari ; sibique et familiæ suæ quilibet exitium imprecantur, ni quod jurassent sancte servassent. ac Muzalonis tutelam imperatoris vero filio imperium insidiarum expers et inviolatum ad omnem posteritatem tuerentur. Cum deinceps exercitus in ecclesiam rueret et timore percitus Muzalo elabi conaretur, iidem omnes simul, ne ille egrediens templo saluti suæ provideret, denuo jusjurandum adjecerunt, velle se omnia tuta quæ imperator præceperet, et cordi sibi esse æque ac propriam Muzalonis vitam. Hinc non semel sed sæpius se religione obstrinxerant : et tamen cum res ipsa cogeret sive vindictæ studio sive odio sive neglectu, utinam non impulsu et adhortationibus jura divina atque humana violantes, necibus Muzalonum manus dedere. Vide quæ de his sacramentis et exsecrationibus præter Acropolitam referunt Gregoras, Phranza et Pachymerius. ALL.

(69) Τοῦ ἱεροῦ βήματος. Quid fuerit βῆμα, vide Glossarium Meursii in *προθέσις*. DOUSA. — Gregoras, lib. III, p. 65. Paria sunt quæ nobis dat Phranza : sed hujusce rei tragœdiam multo melius ac fusius prosequitur Pachymerius, lib. I, p. 55. ALL.

(70) Τοιοῦτον γὰρ τὸν θυμόν. Causas tanti odii recenset Pachymerius. lib. I, p. 54. ALL.

(71) Trucidatis jam Muzalonibus et inepto ad imperandum Joanne immatura adhuc ætate, quæritur ab omnibus qui imperium regat, nutantem principatum sustentet, nec oneri cedat ; nec aptior indicatur Michaele Palæologo. Vide Gregoram et Phranzam. Pachymerius quoque hisce fusius rem prosequitur. ALL.

quisnam earum administrationem in se suscipere dignus atque idoneus haberetur et aliis melius imperio consulere posset. Haud enim conveniens esse existimarunt, Romanum imperium, majestate ac dignitate tantum, a puerulo, qui vel fructibus allici poterat vel talis adhuc luderet, gubernari : sed necessarium esse judicarunt eum clavum tanti imperii tenere et gubernacula rei publicæ tractare, qui tutam a naufragio navim adversariorum ventorum vi impetitam, variorum fluctuum strepitu turbatam ac fere obrutam, et ut verbo expediam, ingenti tempestate periclitantem, ideoque gubernatore generoso atque accommodo ad eam ab imminentibus opprimentibusque miseriis conservandam indigentem, conservare posset. Statim enim Persarum confinia ab irruptione adversus Persas concurrentium Tachariorum, cum non adhuc stabili amicitia firmarentur neque ad certam pactionem ac concordiam convenissent, notabilius turbabantur ; et in Occidente ad Naxium flumen, quem plebs Bardarium vocat, defector Michael omnia occupaverat, et in ea regione oppidula et castra sibi addixerat, adeo ut ea **168** sine ullo metu teneret et discrimine potiretur. Præterea et alia suspicio plurimos, sed prudentes potissimum, angebat, defectoris Michaelis inquam generi. Namque Manfredo Siciliæ regi, ut prænarravimus, filiam Helenam matrimonio conjunxerat, et aliam affinitatem ex filia sua Anna cum Achaiæ principe contraxerat, quin etiam Cpoli Latina gens Romanis adeo inimica, quam Balduinus sustinebat, insederat. Hac ratione Romanorum imperium graviter ægrum vehementerque undique laborans qui probe regeret, proceres investigare, omnium nihilominus oculi in Michaelem Comnenum, cujus sæpe meminimus, ferri. Verum cum de hoc populus etiam expostulandus esset, ut cujusnam ille sententiæ esset ipsi experirentur, et in quem magis animis propenderet cognoscerent, interrogationes secundum genera et ordines institutæ sunt. Et primum quidem Romani sciscitantur. Illi universi confertim, unoque ore, non alium præter Michaelem

A πραγμάτων, τίς ἂν εἴη ἄξιος τὴν τούτων οἰκονομίαν λαβεῖν καὶ κρειττόνως τῶν ἄλλων διευθετήσασθαι. Οὐ γὰρ προσῆκον (72) ἔκριναν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν τοσαύτην οὖσαν ὑπὸ βρεφυλλίου ἀπωριζομένου ἢ καὶ ἀστραγαλίζοντος διευθύνεσθαι, ἀλλ' ἔκριναν χρεὼν εἶναι τὸν δυνάμενον τὴν τῶν Ῥωμαίων σώζειν ὁλκάδα (73) ἐπὶ τῶν οἰάκων καθῆσθαι βασιλείων, πολλῶν μὲν ἐναντίων πνευμάτων [P. 87] καταπνεόντων αὐτῇ, ἀλλεπαλλήλων δὲ κυμάτων καταβομβούντων καὶ ταραττόντων, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ μεγάλου τυγχάνουσαν κλύδωνος, καὶ κυβερνήτου δεδεημένην γενναίου πρὸς τὸ ὑπεράνω γενέσθαι τῶν ἐπελθόντων ταύτῃ δεινῶν. Αὐτίκα γὰρ μὲν ὁμοροῦντα τοῖς Πέρσαις τοῖς ἐφόδοις ἐθορυβοῦντο ὑπὸ τῶν ἐπηρχομένων κατὰ Περσῶν Ταχαρίων · οὔπω γὰρ εἰς τελείαν

B εἰρήνην ἀποκατέστησαν, οὐδὲ εἰς ξυμβιβάσεις καὶ συμφωνίας βεβαίας ξυνῆεσαν. Καὶ τὰ ἐν δυσμῇ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ Ναξιοῦ, ὃν καὶ Βαρδάριον ὁ πολὺς καλεῖ λαός, ὁ ἀποστάτης Μιχαὴλ ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πολίχνια τε καὶ φρούρια παρεστήσατο, καὶ ἀφόβως τούτων ἦρχε καὶ ἀκινδύνως ἐδέσποζεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἑτέρα τις προσδοκία τοὺς πολλούς, μᾶλλον δὲ τοὺς ἐχέφρονας ἔθραττε, τὰς ἐπιγαμβρίας φημὶ τοῦ ἀποστάτου Μιχαήλ · τόν τε γὰρ ῥῆγα Σικελίας Μαφρὶ, καθὼς προειρήκαμεν, τῇ ἑαυτοῦ θυγατρὶ Ἑλένῃ συνέζευξε, καὶ κῆδος δὲ ἄλλο ἐπὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Ἄννῃ μετὰ τοῦ τῆς Ἀχαΐας πρίγκιπος ἐπεποίητο, Ἦν δὲ καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὸ τῶν Λατίνων γένος, ἐχθρὸν καὶ αὐτὸ τυγχάνον Ῥωμαίοις, ἐν οἷς καὶ

C βασιλεύων ὁ Βαλδουῖνος ἐτυγχανεν. Οὕτω μὲν οὖν τῶν πραγμάτων δυσχερῶς εἶχεν ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ, ἐζήτουν δὲ ἄρα οἱ προὔχοντες τὸν καλῶς αὐτῶν προστησόμενον. Ξυμπάντων δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ (74) πρὸς τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ ἀφεώρων, οὗ πολλάκις ὁ λόγος ἀπεμνημόνευσεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει καὶ ἐρωτήσεις γενέσθαι πρὸς τὸν λαὸν, ἵνα σχοῖεν σφῶν αὐτῶν ἀπόπειραν τῆς βουλήσεως καὶ γνοῖεν ἑκάστου πρὸς ὃν ἔχει οὗτος ῥοπὴν, αἱ πεύσεις κατὰ γένη καὶ κατὰ τάξεις ἐγένοντο. Καὶ πρῶτον μὲν ἠρωτῶντο οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἁπαξάπαντες ὁμοθυμαδὸν ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ ἐθέλειν εἶναι ἔλεγον

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(72) Οὐ γὰρ προσῆκον. De his omnibus vide Gregoram lib. III, et qui Gregoram exscribit, Phranzam, lib. I, c. 3. ALL.

(72) Ὁλκάδα. Navis optime confertur cum republica seu imperio, gubernator cum principe, curæ, turbæ, negotia, seditiones, tempora dubia cum marinis fluctibus, cives cum vectoribus. Theophylactus Simocatta *Mauric. hist.*, lib. I, c. 1 : Χαλίνου λόγῳ τὴν ἐξουσίαν, φιλοσοφίᾳ τὸ κράτος οἰάκιζε. Cicero epist. ad Q. Corificium : *Quamobrem, m. Quinte, conscende nobiscum et quidem ad puppim. Una navis est jam bonorum omnium. quam quidem nos damus operam ut tutam teneamus : utinam prospero cursu. Sed quocunque venti erunt, ars nostra certa non deerit.* Et in Sextiana : *Navis reipublicæ fluitans in alto tempestatibus seditionum et discordiarum.* Et in Pisonem : *Qui maximis turbinibus ac fluctibus reipublicæ navim gubernassem.* Choricius Sophasta oratione peracta in Procopium

D Gazæum : Ὅμως ἀπῆλθεν ὁ Δημοσθένης, καὶ προσέτι βιαίῳ θηνάτῳ, καὶ τὴν Ἀθηναίων τύχην σαλευομένην καταλιπὼν δίκην νεὼς περικλυζομένης ἀνέμων τε βίᾳ καὶ συγχύσει κυμάτων. Ὁ δὲ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφῆκεν εἰς ἀσφαλῆ τε καὶ μέγαν ὁρμιζομένην λιμένα τὸν ἱερία. Sed omnium optime atque elegantissime turbas ac seditiones reipublicæ expressit Alcæus : Τὸ μὲν γὰρ ἔνθεν κῦμα κυλίνδεται, τὸ δ' ἔνθεν. Ἄμμες δ' ἂν τὸ μέσσον ναὶ φορήμεθα σὺν μελαίνᾳ χειμῶνι μοχθεῦντες μεγάλῳ κάλων. Πὶρ μὲν γὰρ ἄντλος ἱστοπέδαν ἔχει, λαῖφος δὲ πᾶν ζαδηλον ἤδη, καὶ λακίδες μεγάλαι κατ' αὐτό. Χαλᾶσι δ' ἄγκυραι. (Alcæi fragmentum dedi ab Hermanno Elem. doctr. metr. p. 688.) ALL.

(74) Ξυμπάντων δὲ οἱ ὀφθαλμοί, Gregoras, p. 70. Artes etiam ipsius ad occupandum imperium (neque enim soli aliorum lubentiæ rem commisisset) fusius exprimit Pachymerius, lib. I. ALL.

τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων κηδεμόνα καὶ φροντιστὴν καὶ ὡς οἰκεῖον δεσπότην ἔχειν αὐτόν. Καὶ τὸ Λατινικὸν δὲ φῦλον ἐρωτηθὲν οὐ πολλῆς ἐδεήθη τῆς ἀποκρίσεως, ἀλλ' εὐθὺς τὸν Κομνηνὸν Παλαιολόγον τὸν Μιχαὴλ ἐζήτουν καὶ οὗτοι ἀρχηγὸν ἁπάντων τελεῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ Σκυθικὸν ἤροντο γένος, οὐ βαρβαρικῶς ἀπεκρίνοντο, ἀλλὰ καὶ λίαν Ἑλληνικῶς τε καὶ συνετῶς, καὶ οὐ κρεῖττονα ἄλλον εἰδέναι διεισχύρίζοντο εἰς τὸ ἄρχειν ἁπάντων τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερὸς κατάλογος, ἐπεὶ τὸν Κομνηνὸν ἐώρα Μιχαὴλ πρὸς τὸ ἀντιλαβέσθαι τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων οὐ μικρῶς δυσχεραίνοντα, ἀλλ' οἷον κατοκνοῦντα καὶ ἀναβαλλόμενον τὴν ἐγχείρησιν καὶ τάχα καὶ ὡς αἰτίαν τιθέντα τὸν πρὸ βραχέος προβάντα ὅρκον ἐπὶ τῷ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου παιδὶ, οὐ μόνον ἀγράφως αὐτῷ συνεχώρουν τῆς πράξεως, [P. 88] ἀλλὰ καὶ ἔγγραφον ἐξέθεντο τόμον, ἐν ᾧ σὺν τῷ πατριάρχῃ οἱ ἀρχιερεῖς πάντες ὑπογεγράφασι, διαλαμβάνοντα ὡς οὐ μόνον ἐν τῷ ἀδεκάστῳ βήματι τοῦ Χριστοῦ οὐχ ὑφέξει λόγους τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ στέφανοι θειότεροι τούτῳ πλακήσονται ἕνεκα τοῦ εἰς σωτηρίαν ἐληλυθέναι τοῦτον τοῦ χριστωνύμου λαοῦ. Οὕτω μὲν τὸν τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ λογισμὸν ἀποτινάξαι τὴν δειλίαν φρονίμως, καὶ ὡς δέον ἦν, ἀπειργάσαντο.

οζ'. Καὶ οὕτω μὲν [66] καὶ ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ τὸν ἀγῶνα τῆς βασιλείου αὐλῆς ὑπεισέδυ. Καὶ πρῶτα μὲν (75) ἐν τῷ δεσποτικῷ τοῦτον ἀνήγαγον ἀξιώματι, καὶ ταινίαν δεσποτικὴν τῇ τούτου περιτιθέασι κεφαλῇ. Μικρόν τι πάνυ (76) χρονικὸν παρῆλθε διάστημα, καὶ ἑκὼν ἄκων εἰς τὴν βασίλειον ἀνήχθη περιωπὴν, πολλὰ πρὸς τῶν προὐχόντων ἐκβιασθείς, καὶ οἷς τὰ κοινὰ τῶν πραγμάτων ἔμελε • καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἀσπίδος οἱ τῶν ἐν τέλει καὶ οἱ ἄλλοι τῶν στρατευμάτων κρείττους ὄντες καθίσαντες βασιλικῶς ἐπευφήμησαν. Ἐπεὶ δὲ ἔδει καὶ βασιλικῷ διαδήματι τοῦτον στεφθῆναι, ἐπὶ τὴν προκαθημένην πόλιν τῶν Βιθυνῶν ἀφίκετο Νικαίαν, ἔνθα παρὰ τοῦ πατριάρχου (77) Ἀρσενίου τὸ βασιλικὸν ἐταινιώθη διάδημα. Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῶν τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ἐκκρίτων δοκούντων εἶναι καὶ μεγιστάνων ὁ Καρυανίτης (78), ὃν καὶ πρωτοβεστιαρίτην ἐκεῖνος προέ-

A Comnenum Romanarum rerum tutorem ac curatorem, et eum veluti dominum proprium agnoscere se velle fatebantur. Cum ex Latina natione quæreretur, non multa exspectatione opus fuit, tanquam quæ subito Michaelem Palæologum omnium summum principem postulavit. Cum Scytharum quoque genus percontarentur, non barbare sed Græce admodum prudenterque respondit, et Michaele Comneno præstantiorem, cui summa imperii dedi deberet, se tenere **169** neminem contendebant. Quin imo sacer senatus Michaelem Comnenum multo nisu rerum Romanarum administrationem detrectantem, procrastinantem atque deludere provinciam conantem, et forte etiam non multum ante tempus de Theodori imperatoris filio
B sacramentum causantem, patriarcha et cæteri omnes præsules non tantum voce, sed scripto etiam tomo, in quo ea continebantur, tantum abesse ut pro tali conatu apud justum judicem Christum rationem redderet, ut coronis divinioribus potius coronandus esset, quod in salutem Christiani populi accessisset, suadebant, atque facultatem similia in se recipiendi concedebant. Sicque ut Comnenus Michael metum animo pelleret, prudenter sane, et uti necesse erat, effecerunt.

77. Ita Michael Comnenus imperatorii dominatus certamen adiit. Et primum quidem eum despotica dignitate exornant : mox tænia etiam despotica caput coronant. Nec multum temporis processit, et ipse volens nolens **170** vi ab eminentioribus,
C et quibus res publicæ curæ erant adactus ad imperatorium culmen ascendit. Etenim imperatorio scuto, qui in dignitate, et alii cohortium celebriores, collocatum acclamationibus prosequuntur, et imperatorio diademate coronandus ad reginam Bithynarum urbium Nicæam proficiscitur, in qua a patriarcha Arsenio corona imperii decoratur. Quando vero ex iis qui apud Theodorum imperatorem selectiores esse ac præcipui videbantur, Caryanites protovestiarii dignitate ab eo decoratus reliquus erat, qui jam dictorum protovestiarii et fratrum illius necem patraverat et tunc temporis

[66] D: Ἐπεὶ δ' ἀπὸ τῶν μεγιστάνων ὁ Καρυανίτης ἦν, ὃς καὶ φόνον κατεψηφίσατο τῶν Μουζαλωνων, τούτου ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ἵνο μήτι νεωτερίσῃ, ἐν εἵρκτῃ ἔθετο. Ὁ δὲ ἀποδρὰς περὶ τὰ τῶν Περσῶν ἤχετο. κατασχεθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Τουρκομάνων πεφόνευται. Ἐναπολέλειπτο δὲ ἀπὸ τῶν περιωνύμων ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης ὁ πρωτοστράτωρ, ὃς κατὰ τὴν δυσμὴν ἦν. Τοῦτον πέμψας ὁ βασιλεὺς ἤθελεν ἀγαγεῖν, καθ' ὁδὸν δὲ βέλει τρωθεὶς ἐτεθνήκει. Ὁ γὰρ βασιλεὺς τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ μέγαν χειροτονησας δομέστικον, καὶ τὰ στρατεύματα παραδοὺς αὐτῷ, εἰς δύσιν ἐκπέπομφε κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ. Ἂν δ' ἀνηγορεύθη, σεβαστοκράτορα εἶναι τοῦτον πέπομφεν. Συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Ῥαοὺλ Ἰωάννης. Τετίμηκε δὲ καὶ τὸν Στρατηγόπουλον μέγαν δομέστικον, καὶ τὸν ἐξ ἑτέρας μητρὸς αὐτάδελθον αὐτοῦ Κωνσταντῖνον Καίσαρα τετίμηκε καὶ εἰς τὰ τῆς Παφλαγονίας ἔστειλε μέρη.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(75) Καὶ πρῶτα μὲν, Gregoras, p. 71. Ex Gregora sua descripsit Phranza. Pachymerus nihilominus primum eum ad magni ducæ officium evectum tradit, lib. 1, p. 67. Quomodo postea ex magno duca despotæ dignitatem induerit, et tum adversorum tum favorabilium procerum sententia et concertationes in pleno senatu, ubi intervenerat et patriarcha et clerus fusissime prosequitur Pachymerius, lib. 1, 29. ALL.

(76) Μικρόν τι πάνυ Gregoras, p. 78. Similia habent Phranza, c. 4 : Pachymerius, p. 98. ALL.

(77) Ἔνθα παρὰ τοῦ πατριάρχου, Acropolita plurima in hoc negotio silentio prætermittit, ne invidiam suo conflet Palæologo. Ea tamen ex aliis subministrantur, Gregora, p. 78. Nec diversa sunt quæ scribit Phranza.

(78) Ὁ Καρυανξτης· Pachymerius, p. 63. Reliquos, si sibi adversari poterant vel suis conatibus impedimento esse, ut de medio tulerit, habeto tibi ex Pachymere, p. 80. ALL.

Romanam militiam gubernabat, ne quid novi attentaret, in carceren a Michaele imperator intruditur. Ille fuga sese surripiens ad Persas commeat, sed a quibusdam Turcomanis interceptus rebus spoliatur et ipse de medio tollitur. E principibus etiam et magni nominis viris Joannes Angelus, munere protostrator, in Occidente ætatem agebat, non exiguæ militiæ partis præfectum. Hunc post protovestiarium imperator diligebat Theodorus, illique in honoribus aliisque omnibus plane secundas tribuebat. Eum ut ad se duceret, quosdam e familiaribus imperator miserat : sed inter eundum metu obrutus exspiravit. Hi itaque inter eos qui in dignitatibus erat et præcipui apud eum habebantur, primas sine controversia ferebant. Cœteri **171** leves homunculi, nulla consideratione digni, ideoque tanquam nullius sortis homines negleximus, Igitur imperator Michael antequam regio more coronaretur, fratrem germanum suum Joannem Comnenum magnum domesticum constitutum Romanis illi concreditis agminibus in occiduas partes adversus Michaelem defectorem dimittit, et illi Alexium Strategopulum, Joannem Raulum, primum protovestiarii Raulis filium, aliosque militiam doctos et cum adversario congredi, uti par est gnaros socios adjungit. Michael ipse imperator acclamatus fratrem suum germanum Joannem Comnenum sebastocratorem fecit, et ad eum in occiduis morantem dignitatis insignia transmisit. Strategopulum Alexium magnum domesticum crevit, et alterum fratrem Constantinum. ex alia ortum matre, Cæsaris munere decoratum, in Paphlagoniam amandavit, ut urbes in ea, exercitum oppidaque inviseret.

A ἔλαθεν, ἐσώζετο, ὃς καὶ τῶν πρειττόνων τοῦ τε πρωτοβεστιαρίου καὶ τῶν αὐταδέλφων αὐτοῦ φόνου εἰργάσατο (ἐκεῖνος καὶ γὰρ τῷ τότε τὴν Ῥωμαϊκὴν στρατιὰν ἐπικρατεῖ), τοῦτον ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ἵνα μή τι νεωτερίσῃ, ἐν εἱρκτῇ ἔθετο. Ὁ δὲ ἀποδρὰς ἐπὶ τὰ τῶν Περσῶν ᾤχετο, ὑπὸ τέινων δὲ Τουρκομάνων κατασχεθεὶς ἐσκύλευται μὲν τὰ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς δὲ πεφόνευται. Ἐναπολέλειπται δὲ ἀπὸ τῶν μεγάλων καὶ περιωνύμων ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης, ὃς καὶ πρωτοστράτωρ ἦν καὶ κατὰ τὴν δυσμὴν διῆγεν, ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν οὐ σμικράν τινα μοῖραν τῆς στρατιᾶς. Τοῦτον μετὰ τὸν πρωτοβεστιάριον ὁ βασιλεὺς ἐφίλει Θεόδωρος, κἀν ταῖς τιμαῖς καὶ πᾶσιν ἄλλοις ἁπλῶς τὰ δευτερεῖα ἔφερεν· εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλέ τινας τῶν αὐτοῦ εἰς αὐτὸν ἀγαγεῖν, καθ' ὁδὸν δὲ δειλίας οὗτος βέλει τρωθεὶς ἐτεθνήκει. Οὗτοι μὲν οὖν ἦσαν οἱ πρόκριτοι τῶν ἐκείνου καὶ οἱ πρώτιστοι τῶν ἐν ἀξιώμασιν, οἱ δ' ἄλλοι ἀνθρώπια ὑπῆρχον οὐ πολλοῦ λόγου ἄξια· διὰ ταῦτα καὶ ὡς καταπεφρονημένοι παρείθησαν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Μιχαὴλ πρὸ τοῦ βασιλικῶς στεφθῆναι τὸν αὐταδελφὸν αὐτῷ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν, μέγαν χειροτονήσας δομέστικον καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ τούτῳ παραδοὺς στρατεύματα, εἰς τὰ ἑσπέρια μέρη κατὰ τοῦ ἀποστάτου [P. 89] Μιχαὴλ ἐκπέμπει. Συνεξαπέστειλε δὲ αὐτῷ καὶ τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον καὶ τὸν Ῥαοὺλ Ἰωάννην τὸν τοῦ πρωτοβεστιαρίου Ῥαοὺλ πρῶτον υἱόν, σὺν τοῖς δὲ καὶ ἄλλους στρατηγεῖν εἰδότας καὶ μάχαις ὡς δέον συμπλέκεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀνηγορεύθη καὶ βασιλεὺς ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, τὸν μὲν αὐτάδελφον αὐτοῦ τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην σεβαστοκράτορα τετίμηκεν, ἐξαποστείλας αὐτῷ ἐν τῇ δυσμῇ ὄντι τὰ τοῦ ἀξιώματος σύσσημα, τὸν δὲ Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον μέγιν
B ἐτετιμήκει δομέστικον, τὸν δὲ αὐτάδελφον αὐτοῦ Κωνσταντῖνον ἐξ ἑτέρας ὄντα τούτῳ μητρὸς τῶν τοῦ Καίσαρος τετίμηκεν ἀξιώματι καὶ εἰς τὰ τῆς Παφλαγονίας ἔστειλε μέρη, τὰς ἐκεῖσε πόλεις καὶ τὸν στρατὸν ἐπιοκεψόμενον καὶ τὰ φρούρια.

78. Sed cum regendi potestatem sibi asseruisset, omnes ex quacunque causa ab imperatore Theodoro custodiæ mancipatos aut quomodolibet neglectos **172** liberavit et revocavit et munificentioribus donis cohonestavit, et ut rem in pauca conferam, erga omnes dominatione splendidius usus est, et large effuseque pecunias distribuit. Tum Romanorum multitudinem, cujuscunque illa ordinis, cujuscunque generis aut instituti fuisset, multa exsultare lætitia et rebus secundis gaudere, intue-

οη'. Ἐπεὶ οὖν [67] ἐγκρατὴς τῶν βασιλικῶν σκήπτρων ὁ Κομνηνὸς γεγένηται Μιχαὴλ, πάντας μὲν τοὺς ἐξ ὁποιασδή τινος αἰτίας κατασχέτους ὄντας ὑπὸ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ἢ καὶ ἄλλως παρεωραμένους ἀνερρύσατό τε καὶ ἀνεκαλέσατο, καὶ δωρήμασιν ἀδροτέροις τούτους ἐδεξιώσατο. Ἀλλὰ καὶ ὑπαξαπλῶς πρὸς πάντας φιλοτιμότερον ἐχρήσατο τῇ ἀρχῇ, ἀφειδῶς ἐπιχέων τούτοις τὰ χρήματα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸ τῶν Ῥωμαίων πλῆθος, κἂν οἱουδή τινος ἔτυχε πάθους κἂν οἱασδή τινος τύχης καὶ ἐπιτηδεύματος οἱου-
D

[67] D: Καὶ ἦν χαρὰ ὡς ἐκ σκοτομήνης εἰς φέγγος ἢ ἐκ κλύδωνος εἰς γαλήνην ἢ ἐκ χειμῶνος εἰς ἔαρ ἢ ἐκ λαίλαπος εἰς νηνεμίαν ἢ ἐξ ἀθυμίας εἰς ἡδονήν. Οἱ δ' ἐν πόλει Λατῖνοι καὶ ὁ ἐν αὐτῇ βασιλεύων πρεσβείαν ἔστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα ἀπὸ Θεσσαλονίκης ποιούμενοι ζήτησιν, ἵνα δοίη ταῦτ' αὐτοῖς καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην χώραν ἕως τῆς Κωνσταντίνου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀστειότερον μοῦσφᾶς ἀπελογήσατό, ὡς Ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ ἐμὸς πατὴρ ἡγεμονεύων ἐτεθνήκει· ὡς οὖν πατρίδος θέλω ἄρχειν αὐτῆς. Ταῦτ' ἀκηκοότες οἱ πρέσβεις ὑποκνηστιῶσαν ἰσχνὸν τὴν ἀκοήν, καὶ, « Παραχώρησον ἡμῖν ἐκ τῶν Σερρῶν » αὐτῷ ἔφησαν. Καὶ ὃς, « Ἐκεῖ πρῶτον ἡγεμονεύειν ἠρξάμην, καὶ οὐ χρεὼν ταύτην καταλιπεῖν με. » Οἱ δὲ, « Καὶ δὸς ἡμῖν ἐκ τοῦ Βολεροῦ τὰ μέχρις ἡμῶν. » Καὶ ὃς, « Πολλάκις, » φησὶν, « ἐκεῖσε ἐθήρευσα, καὶ οὔ μοι κέκριται ἄξιον ἀφεῖναι τοῦτον τὸν χῶρον. » « Τί οὖν ἡμῖν δίδως ; » οἱ πρέσβεις ἀντέφησαν. « Ἐγὼ μέν, » ἔφη, « οὐδέν. Ἀλλ' εἴπερ τὴν ἐξ ἐμοῦ λαβεῖν θέλετε εἰρήνην, ἐθέλω τοὺς ἐν Κωνσταντίνου Λατίνους πρὸς τὴν Ῥωμαίων τελεῖν ἀρχὴν μοιρίδα πὲν ἐκ τοῦ κομερκίου ἡμίσειαν, κἀκ τοῦ χρυσοψηττείου (79) ὡσαύτως. Εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἔστω μάχη. »

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(79) ψρυσεψηττεῖον sive χρυσοεΧητεῖον, fornax in quo aurum coquitur et conflatur. Suidas. Χρυσοψηττεῖον, ἔνθα χωνεύουσι καὶ ὄψουσι τὸν χρυσόν. Dousa.

δή τινος, πολλῆς τῆς ἡδονῆς ἐμφορούμενον καὶ ἐπιχαῖρον τοῖς πράγμασιν. Ὥσπερ γάρ τις ἐκ σκοτομήνης βαθείας (80) εἰς καθαρώτατον ἡλίου φέγγος ἐπέλθῃ ἢ καὶ ἀπο κλύδωνος εἰς γαλήνην ἢ ἐκ χειμῶνος εἰς ἔαρ ἢ εἰς νηνεμίαν ἐκ λαίλαπος, κἀκ τῆς πολλῆς ἀνίας μεταμειφθείη εἰς ἡδονήν, οὕτως ἅπαντες ἐπεγάνυντο καὶ ἐσκίρτων ὑφ' ἡδονῆς, τῆς προτέρας ἐπιλελησμένοι ἀλγεινοτέρας καὶ πικρᾶς διαγωγῆς. Οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει Λατῖνοι (81) καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς τάχα βασιλεύων Βαλδουῖνος πρεσβείαν ἔστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα, ὑπέρογκά τινα ζητοῦντες καὶ ἀτόπων ὄντα ἐγγύς· καταφρονητικῶς γὰρ διατεθέντες πρὸς τὸν βασιλέα ὡς νῦν τῆς ἀρχῆς ἀψάμενον βαρείας τὰς ζητήσεις ἐποίουν. Καὶ πρῶτον μὲν ἤρξαντο ἀπὸ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης ποιεῖσθαι τὴν ζήτησιν, ἵνα παράσχῃ ταύτην τοῦτοις ὁ βασιλεὺς καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην χώραν ἄχρι καὶ τῆς Κωνσταντίνου αὐτῆς. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν τοιούτων ἀκροασάμενος ἀστειότερον πρὸς σφᾶς αὐτοὺς τὸν ἀπόλογον ἐποιήσατο, ὡς. « Ἡ πόλις αὕτη πατρίς μου οἱ ὀντυγχάνει· ἐκεῖσε γὰρ ὁ ἐμὸς πατὴρ ἡγεμόνευεν, ὃν καὶ ὑμεῖς οἴδατε τὸν μέγαν δομέστικον. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ οὗτος τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκεῖσε τέθαπται. Πῶς οὖν δέον ἐστὶ ταύτην τὴν πόλιν ἔζω τῆς ἐμῆς τυγχάνειν ἀρχῆς ; » Ταῦτα ἀκηκοότες οἱ πρέσβεις ὑποκνηστιῶσαν ἔσχον τὴν ἀκοήν, [P. 90] ὡς τάχα τινὰ τῶν ζητουμένων παράσχῃ τούτοις ὁ βασιλεύς, καὶ μεταβαλόντες τὸν λόγον, « Οὐκοῦν, » ἔφησαν, « ὦ βασιλεῦ, παραχώρησον ἡμῖν ἐκ τῶν Σερρῶν αὐτῶν κατασχεῖν τὰ λοιπά. » Καὶ ὁ βασιλεύς, « Οὐδ' αὐτήν μοι προσήκουσαν ποῖσθε τὴν ζήτησιν. Πρώτως γὰρ ἐν αὐτῇ πρὸς τοῦ μακαρίτου βασιλέως τοῦ θείου μοῦ ἠγεμονεύειν χώρας ἠρξάμην, καὶ πρώτως ἐν αὐτῇ ἐστρατήγησα, καὶ φιλῶ τὸν τόπον ὡς σύνηθες ἔδαφος. Οὐ χρεὼν γοῦν οὐδὲ ταύτην τὴν πόλιν καταλιπεῖν. » Εὐχερῶς γοῦν οἱ πρέσβεις ἐκ τόπου μετεπήδων εἰς τόπον, καὶ μηδὲν ἔχοντες, εἰ καὶ τι λάβοιεν, ἀγαπᾷν ὡς κερδήσαντες, καὶ, « Ὦ βασιλεῦ, » ἀντεῖπον, « καὶ δὸς ἡμῖν ἐκ τοῦ Βολεροῦ τὰ μέχρις ἡμῶν. » Καὶ ὁ βασιλεὺς « Ἐν τούτοις τοῖς τόποις πολλάκις ἐθήρευσα, καὶ σχεδὸν τὸ καλῶς χρᾶσθαι ταῖς θήραις ἐν τούτῳ μεμάθηκα, καὶ οὔ μοι κέκριται ἄξιον τοῦτον ἀφεῖναι τὸν χῶρον, ἔνθα καὶ πάλιν ἀγαπῶ θηρεύειν καὶ ἄγραις ζώων ἐφήδεσθαι. » Τί γοῦν ἡμῖν δίδως ; » ἀντέφησαν οἱ πρέσβεις τῷ βασιλεῖ. « Ἐγὼ μὲν, » ἔφη ὁ βασιλεύς, « οὐδέν. Ἀλλ' εἴπερ ἐθέλετε τὴν ἐξ ἐμοῦ εἰρήνην λαβεῖν (καλῶς γὰρ με ἐπίστασθε, καὶ τὴν ἐξ ἐμοῦ μάχην ξυνίετε, ἡνίκα τὴν ἡγεμονίαν Βιθυνίας καὶ Ταρσίας εἶχον, ὅπως ὑμῖς οἶδα μαχέσασθαι), ἐθέλω τοὺς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Λατίνους πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων τελεῖν ἀρχὴν μερίδα μὲν τὴν ἐκ τοῦ κομμερκίου (82) αὐτῶν, τὴν ἀνάλογον ὡσαύτως εἴσοδον. Εἰ ταῦτά μοι παρασχεῖν ὑποσχοίητε, εἰς εἰρήνην συνέρχομαι. Εἰ δ' οὖν, ἀλλ'

ri omnes poterant. Quemadmodum enim, dum quis e densissimis tenebris in purissimum solis jubar emergens, aut e tempestate in tranquilla aut ex hieme in vernum aut ex procella in quieta accesserit, aut etiam ingentem mœrorem in gaudium transmutaverit, lætitia differtur, ita omnes voluptate quadam perfundi et gaudio cumulari atque exsilire, miserrima deterrimaque prioris vitæ ratione e pectore oculisque amota. Latini, qui CPoli erant, et Balduinus illorum moderator ad imperatorem legatos prætumida quædam et pene absurda quæritantes miserunt. Contemptius namque erga imperatorem, tanquam qui tum primum imperium assumpserat, affecti, immoderatis postulationibus urgebant ; et ab ipsa Thessalonica initium facientes, ut eam sibi et reliquam omnem regionem Cpolim usque imperator concederet, poscebant. His auditis imperator responsum lepidum sane neque invenustum dedit. Eam scilicet urbem sui patriam **173** quodammodo esse ; in ea patrem suum, quem ipsi optime noverant, magnum domesticum principatum obtinuisse, in ea vitæ finem fecisse, in eaque cadaver illius sepulturæ mandatum. Quomodo itaque ea urbs extra potestatem meam fuerit? Audiunt legati : adhuc tamen pruritu aurium aliqua concessurum imperatorem sperabant, et mutata oratione, « Igitur, » aiunt, « imperator, concede nobis ab Serris ipsis reliqua possidere. » Et imperator : « Neque juste neque decenter hæc postulatis. primum enim in ea a beatæ memoriæ imperatore patruo meo loci dominatum habui, illic dominationis meæ exordia, illic militiæ prima incunabula ; et loco tanquam familiari solo delector. Haud itaque erit operæ pretium illum amittere. » Legati de loco in locum facili negotio sermonem convertere, et cum nihil haberent, si quid impetrassent, eo contentos esse, ac si victoriam fuissent consecuti. Et, « O imperator » excipiunt, « saltem nobis e Bolero ad nostra permitte. » Tum imperator, « Illis in locis sæpissime venationi operam dedi, et venationibus non male uti in illis aprehendi. Indignum itaque videtur locis illis renuntiare, ubi rursus venationi incumbere gestio et ferarum capturis animum oblectare. » « Quid igitur nobis donas ? » legati imperatori responderunt. « Ego quidem, » infit imperator, « nihil. Sed si pacem ex me habere concupiscitis (bene namque me nostis, et quid pugnando valeam ; jamque satis didicistis cum Bithyniæ **174** Tarsiæque rerum potirer, quanam ipse ratione bello confligam), volo Latinos, qui Cpoli sunt, Romano imperio eam ex tributo partem persolvant quæ introitibus proportione respondeat. Hæc si præstare annueritis, pacem compono ; sin minus, pugnam edico, quæ Deo au-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(80) Ἐκ σκοτομήνης βαθείας. Pachymerius, p. 97. ALL.

(81) Οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Λατῖνοι. Pachymerius, p. 106. ALL.

(82) Τῶν κομερκιων. *Commerciorum.* Vox Latina tota κομέρκιον sive κομμέρκιον, *commercium.* Vide Glossarium Meursii. DOUSA.

spice, ut ita dicam, multo Romanis utilior erit. » His Latinorum legati confusi Cpolim infecto negotio remeant.

79. Ad Michaelem etiam defectorem legatum imperator Theodorum Philem, ab imperatore Theodoro luminibus orbatum, mittit. Legatio lenis erat, tanquam quæ ex pertinentibus ad se urbibus ac oppidis pleraque cederet; quæ defectori imperator, cum secum concilians permittebat, parva vero admodum repetebat, quæ haud decorum videbatur ab eo negligi. Sed durus atque inexorabilis defector oblatis sermonibusque magis induruit ; qui non modo legationi locum non dederat, sed in responsionibus etiam indecore admodum se gesserat. Inflaverat namque animos non solum cum Siciliæ rege Manfredo, sed etiam cum Gulielmo Achaiæ principe contracta affinitas : jam enim et hoc quoque matrimonium absolverat. Hinc horrendum turgere et **175** satis tumide ratiocinari. Propterea Theodorus Philes sermonibus illius cordi suo dolens, et illius responsis animo discruciatus, ad imperatorem regreditur, illud defectori fassus: » Te stulte agere sat novi, ideoque loqueris indecora. Sed scias velim te quam citissime robur imperatorium ac Romanam virtutem experturum ; et duceris, dum nulli usui erit, pœnitentia. » His dictis ad regem revertitur, stultitiæ non modicæ Michaelem incusans, quod ne leve quidem imperatoris postulatum expleverit, vel saltem Constantinum Chabaronem, et me, qui hæc scribo, servitute liberaverit, eum tanquam qui cum imperatore enutritus fuisset, sæpeque militaribus industriis concertasset, me vero veluti affinitate cum imperatore conjunctum, quando et uxor lacrymabili gemitu ad pedes imperatoris provolveretur. Sed præcipue quod imperator ab imperatore Theodoro missus plerosque bello apud Bodenos confecto viros, quorum aliqui sanguine conjuncti erant cum defectore, alii ex exercitu magis spectabiles et genere illiustriores, e carcere liberasset. Et hoc modo legatio ad defectorem transmissa se habuit. Imperator præterrea ad Manfredum Siciliæ regem, defectoris generum, ob eamdem causam Nicephorum Alyatem canicleo præfectum legatum misit, ab eoque per duos fere annos detentum. Et quanam ille ratione ex iis quæ quam cupidissime expetebat imperator, semel Michaeli defectori colligatus, et potiora ac utiliora animo **197** sibi fingens, efficeret? Porro imperator et ad Achaiæ prin-

ἔστω μάχη, ἤτις σὺν Θεῷ φάναι μᾶλλον λυσιτελήσει Ῥωμαίοις. » Οὕτω καταισχυνθέντες οἱ τῶν Λατίνων πρέσβεις ἄπρακτοι πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπενόστουν.

νθ'. Καὶ [68] πρὸς τὸν ἀποστάτην δὲ Μιχαὴλ ἐστείλατο πρεσβείαν ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ Φιλῆ Θεοδώρου τοῦ πρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τετυφλωμένου. Καὶ ἡ πρεσβεία πραεῖα καὶ πολλὰ ὑπενδιδοῦσα τῶν προσηκόντων ἄστεων καὶ χωρῶν· παρεχώρει γὰρ τῷ ἀποστάτῃ ὅ βασιλεὺς, πρὸς ἀγάπην ἑφίλκων αὐτόν. Ὀλίγα δὲ ἄττα ἀνεκαλεῖτο, καὶ οἷα οὐκ ἦν εἰκὸς παριδεῖν. Ἀλλ' ἦν ὁ ἀποστάτης πρὸς τὰς ἀκροάσεις σκληρὸς καὶ πρὸς τοὺς λόγους ἀπόκροτος· οὐ μόνον γὰρ τὴν πρεσβείαν οὐ κατεδέξατο, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποκρίσεις οὐ προσηκούσας ἐποιεῖτο. Ἐφύσα γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον τὸ ἐπὶ τῷ ῥηγὶ τῆς Σικελίας τῷ Μαφρὲ (83) κῆδος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπὶ τῷ πρίγκιπι (84) τῆς Ἀχαΐας τῷ Γουλιέλμῳ· ἤδη γὰρ καὶ τὴν τοιαύτην ἀγχιστείαν πεπλήρωκεν. Ἐντεῦθεν μεγάλα τε ἐφρόνει καὶ ὑπέρογκα διελέγετο. Ἔνθεν τοι καὶ ὁ Φιλῆς Θεόδωρος πολλὰ τοῖς λόγοις ἀνιαθεὶς καὶ βαρυαλγήσας ταῖς ἀπόκρίσεσι πρὸς τὸν [P. 91] βασιλέα ὑπέστρεφε, τοῦτο πρὸς τὸν ἀποστάτην εἰπών. « Οἶδα μὲν ὡς ἀνοητaίνεις, καὶ διὰ τοῦτο φθέγγῃ τὰ μὴ προσήκοντα. Ἀλλ' ἴσθ' ὡς τάχος πειραθήσῃ βασιλικῆς ἰσχύος καὶ Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως, καὶ γενήσῃ μετάμελος, ὅτε οὐδέν σοι τὸ ὄφελος. » Ταῦτ' εἰπὼν πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκετο, πολλὴν καταγνοὺς τοῦ Μιχαὴλ ἀβελτηρίαν, ὅτι μηδὲ μικράν τινα ἠβουλήθη βασιλέως ἀξίωσιν ἀποπλήσασθαι, μηδὲ τὸν Χαβάρωνα Κωνσταντῖνον ἀπολῦσαι καὶ ἐμὲ αὐτὸν τὸν ξυγγράφοντα, τὸν μὲν ὡς συνατεθραμμένον τῷ βασιλεῖ καὶ πολλάκις συνημιλλημένον στρατιωτικοῖς ἐκπηδεύμασιν, ἐμὲ δὲ ὡς εἰς κῆδος τῷ βασιλεῖ ξυνελθόντα καὶ τῆς συζύγου γοερὸν ἀναβοώσης, τῶν ποδῶν προκυλινδουμένης τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ταῦτα πλείους τῶν εἴκοσι τῆς εἱρκτῆς λευκότος τοῦ βασιλέως, οὓς ἐν τῷ κατὰ τὰ Βοδηνὰ πολέμῳ ζωγρίας ὁ βασιλεὺς εἵλετο πρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ἀποσταλείς, ὧν ἔνιοι καὶ προσγενεῖς ὑπῆρχον τῷ ἀποστάτῃ, οἱ δ' ἄλλοι κρείττους τε ἐν στρατιᾷ καὶ τῶν ἐκ γένους περιφανῶν. Οὕτω μὲν τὰ τῆς πρεσβείας προεῖτο τῆς πρὸς τὸν ἀποστάτην· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ πρὸς τὸν ῥῆγα τῆς Σικελίας τὸν Μαφρὲ τὸν τοῦ ἀποστάτου γαμβρὸν πρεσβείαν ἔστειλε διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου (85) Νικηφόρου τοῦ Ἀλυάττου, ὃν καὶ κατέσχε μεθ' ἑαυτοῦ ἐγγύς που δύο ἐτῶν· πῶν γὰρ ἂν εἶχε καὶ πληρῶσαί τι τῶν βασιλέως βουλημάτων καθάπαξ τῷ ἀποστάτῃ Μιχαὴλ συνδεθείς καὶ εἰς φαντασίαν

[68] D : Καὶ πρὸς τὸν ἀποστάτην δὲ Μιχαὴλ ἐστείλατο πρεσβείαν διὰ τοῦ Φιλῆ Θεοδώρου, πολλὰ ὑπενδιδοὺς τῶν προσηκόντων ἄστεων καὶ χωρῶν. Ἀλλ' ἦν πρὸς τὰς ἀποκρίσεις σκληρός· ἐφύσα γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον τὸ τῷ ῥηγὶ Σικελίας Μαμφρὲ κῆδος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπὶ τῷ πρίγγιπι Ἀχαΐας τῷ Γουλιέλμῳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸς τὸν ῥῆγα Σικελίας τὸν Μαμφρὲ τὸν τοῦ ἀποστάτου γαμβρὸν πρέσβεις ἔστειλε διὰ τοῦ κανικλείου Νικηφόρου τοῦ Ἀλυάττου, ὃν καὶ κατέσχε μεθ' ἑαυτοῦ ἐγγύς που δύο ἐτῶν. Καὶ πρὸς τὸν πρίγγιπα Ἀχαΐας διεπρεσβεύσατο· ἀλλ' οὐδὲ οὗτος εἶξε.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(83) Τῷ ῥηγὶ τῆς Σικελίας τῷ Μαφρέ. Gregoras, lib. III, p. 71. Pachymerius, p. 82. ALL.

(84) Τῷ Χρίγγιπι. Iterum pura puta vox Latina, Χριγκιγ sive Πρίγκιψ *princeps*. Τῶν Φράγγων ῥήξ, *Francorum rex*, etc, DOUSA .

(85) Καντικλείου. *Caniclei* præfectura erat magna valde dignitas Cpoli. Vide omnino Meursii Glossarium, et adhibe Cantacuzenum, lib. I, cap. 14 ; et lib. IV, 40. DOUSA.

μείζονος κέρδους (86) κρατηθείς ; Ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸς τὸν πρίγκιπα Ἀχαίας διεπρεσβεύσατο· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος τῷ κήδει τῷ πρὸς τὸν ἀποστάτην τεθαρρηκώς, καὶ πολλὰ ἐκ τούτου προσγενήσεσθαι αὐτῷ προσδοκῶν, εἰς οὐδὲν τους λόγους ἐτίθετο.

cipem legat : sed ille quoque propter affinitatem cum Michaele initam spei bonæ plenus, et ex ea multa sibi commoda promittens atque exspectans, sermones ac postulata imperatoris contempsit.

π'. Ὁ μὲν οὖν [69] βασιλεὺς, ὡς προέφημεν, τὸν αὐτάδελφον (87) αὐτοῦ σεβαστοκράτορα ἐν τῇ δυσμῇ κατὰ τοῦ ἀποστάτου ἐκπέμψας, καὶ τούτῳ τὰς δυνάμεις ἐγχειρίσας καὶ τοὺς αὐτῶν στρατηγοὺς, προσέταξε κατευθὺ τὴν πορείαν ποιήσασθαι, μέχρις ἂν τῷ τοῦ ἀποστάτου ἐντύχῃ στρατεύματι· Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ (88) Ἰωάννης κατὰ τὸ προσταχθὲν ἐποίει, ὁ δὲ ἀποστατης Μιχαὴλ μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ καὶ τῶν οἰκείων περὶ τὰ τῆς Καστορίας μέρη ἐστρατοπέδευεν. Ἄφνω δὲ ἐπῆλθε τούτῳ βοὴ ὡς τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τὰ τῶν Βοδηνῶν τέμπη διαβάντα κατ' αὐτὸν χωροῦσιν. Οἱ μὲν οὖν (89) ἀκούσαντες τῆς φωνῆς καὶ πτοίαν οὐ μικρὰν ἐν ψυχῇ λαβόντες πρὸς δρασμὸν αὐτοί τε ὥρμησαν καὶ πάντας τοὺς ἑαυτῶν ἐκίνησαν. [P. 92] Ἐπεὶ δὲ ἦν νὺξ καὶ οὐχ ἑώρα τις ὅπη φέρεται, πολλοὶ γεγόνασιν,

80. Igitur imperator, ut præmarravimus, consobrinum suum sebastocratorem in Occidentem adversus Micaelem defectorem misit, et copiis illi cum eorum ducibus concreditis recta iter ingredi jubet, quoad usque defectoris exercitui occurreret. Sebastocrator Joannes dicto audiens recta proficiscitur: per ea tempora Michael defector cum uxore atque familiaribus in Castoriæ partibus castra locaverat. Hinc subito rumor occupat Romanas copias Bodenorum Tempe prætergressas in eam penetrare. Qui vocem audierant, metu non parvo in animo concepto in fugam sese ipsi conjicere, allosque omnes in eamdem ciere, et cum nox esset tenebrisque omnia obducerentur, quo pedem quisque moveret incompertum habere ; hinc plurimi via æque ac **177** eese vitam dispergere. Theodorus etiam Petra-

[69] D : Τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν σεβαστοκράτορα κατὰ τοῦ ἀποστάτου ἐκπέμψας προσέταξε κατευθὺ τὴν πορείαν ποιήσασθαι, μέχρις ἂν τῷ τοῦ αποστάτου ἐντύχοι στρατεύματι. Ὁ δὲ ἀποστάτης περὶ τὰ τῆς Καστορίας μέχροι ἐστρατοπέδευεν. Ἄφνω δ' ἐπῆλθε τούτῳ βοὴ ὡς τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τὰ τῶν Βοδηνῶν Τέμπη διαβάντα κατ' αὐτῶν χωρουσι. Καὶ πτοία ληφθεὶς ὥχετο, πολλοὶ δὲ καθ' ὁδὸν ἐσίνοντο, Καὶ ὁ Πετραλίφας δὲ Θεόδωρος, ὁ αὐτοκασιγνητος τῆς τοῦ ἀποστάτου συζυγου, τόπῳ ἐντυχὼν κρημνώδει σὺν τῷ ἵππῳ ἀπώλετο, Συνεστάλησαν οὖν μέχροι τῶν Πηρηναίων ὀρῶν, ἃ δὴ διορίζει τήν παλαιάν τε καὶ νέαν Ἤπειρον τῆς Ἑλληνίδος καὶ ἡμετέρας γῆς. Ἐπεὶ δ' οὕτω συνέβη, ἄδειαν ὁ σεβαστοκρατωρ δραξάμενος κατὰ τῶν ἄστεων ὥρμησεν. Εἶλεν οὖν Ἀχρίδα. Δεάβολιν. Καὶ πᾶσα δὲ ἡ περὶ τούτων χώρα, εἴτ' οὖν Πρέσπα, Πελαγωνία, Σωσκος, Μωλισκὸς, ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐγεγόνεισαν ἐπικράτειαν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(86) Μείζονος κέρδους. Gregoras, p. 72, ALL.

(87) Τὸν αὐτάδελφον. Gregoras, p. 72, Hinc colligitur Michaeli Palæologo duos fuisse fratres, quamvis non ex eadem matre, Joannem et Constantinum. Pachymerius : Ὁ μέντοι γε μέγας κονοσταύλος τοὺς ἀδελφοὺς ἐπιστήσας νέους ὄντας καὶ συνετοὺς, ὧν ἄτερος μὲν Ἰωάννης, ὁ δὲ δεύτερος μετ' ἐκεῖνον ὁ Κωνσταντῖνος ἐλέγοντο, ὀφρικίοις οὔπω σεμυννομένους τὰς πρεπούσας ἑαυτῷ φυλακὰς καθιστη. ALL.

(88) Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτων. Plura de his vide apud Gregoram, lib. III, c. ult. ALL.

(89) Οἱ μὲν οὖν. Hostes Græcis ipsis longe plures erant. Hinc ad militares artes animus advertitur Nam Græci propius hostem castris motis mittunt hominem idoneum, qui hostiles exercitus concitet et conturbet. Is noctu veluti transfuga cum Michaele Ætoliæ principe congreditur. Nuntiat illi magnum periculum impendere. Illius generos Achaiæ et Peloponnesi principem et Siciliæ regem clam per legatos pacem Græcis largitionibus obtulisse. Si salus sua sibi curæ esset, antequam illa concordia iniretur, sibi prospiceret. Michael paucis suorum re indicata ante solis ortum fugit, eumque alii atque alii sequuntur: ita Michaelis milites omnes in fugam se vertere. Mane socii fuga Michaelis cognita, cum causam consequi non pssent et valde imminutum suorum numerum cernerent, in fugam se vertunt, se a Michaele proditos esse rati ; quos ita turbatos aggressi Græci maxima ex parte cædunt, cæteros paucis exceptis vivos capiunt, inter quos Peloponnesi et Achaiæ princeps fuit. Aliam hujusce victoriæ causam narrat Pachymerius p. 84 principem scilicet et illius equitum proceres Joannis filii Michaelis uxoris amore captos animoque obsequentes vim inferre pudicitiæ illius in animo habuisse. Res Joanni displicet, et ærumnam gravem repellere minatur. Equites ridere et verbis etiam lacessere non desinunt. Sic Joannes principem trahit ad pugnam ; dum pugnatur inter eos, a Græcis victoria stetit. Siciliæ rex cum paucis suorum clam effugit. Jacobus Pontanus, not. in c. 4, lib. I Phranzæ, mirum in modum in his nominibus sese implicat. Exsolvamus eum. *Ubi asteriscum reposui, scriptum est in Græco* τὸν τῆς Σικελίας ῥῆγα Μαφρέ *Siciliæ regem Manfredum. Sequitur continenter* καὶ τὸν τῆν Πελοποννήσου καὶ Ἀαίας πρίγκιπα *et Peloponesi atque Achaiæ principem.* Demendus est asteriscus, et verba ita ut jacent in textu reponenda, si veritatem historiæ volumus. Similia Gregoræ verba supra posuimus cap. 79, Sequitur Pontanus : *Manfredus, Friderici secundi ex pellice filius et Siciliæ rex, quomodo potuit esse gener despotæ Epiri et a Michaele Palæologo capi, quem Carolus Galliæ rex in prælio interfecit, ut narrat Thomas Fazellus, Rerum Sicularum decad.* XII. *lib.* VIII, *equidem non video.* Viderunt qui rem accuratius examinarunt. An ita arduum fuerit despotam Epiri Manfredo Siciliæ regi et Peloponnesi et Achaiæ principi Gulielmo filias suas collocasse in matrimonium ? Et tamen collocavit, si Acropolitæ, Gregoræ, Phranzæ fides adhibenda est, et sane adhiberi debet. Adde etiam Pachymerio, p. 82. En itaque quomodo Manfredus Siciliæ rex et Peloponnesi princeps generi Michaelis fuere. Sed Manfredus interfectus fuit a Carolo. Quid tum ? Non potuit antequam interficeretur, uxorem ducere et gener Michaelis esse ? Narret quidquid velit Fazellus, oculatis ipse testibus magis credo. Addit Pontanus, omnino fugit ratio protovestiarium, et alium nominare voluit aut debuit. Sed hoc probandum erat, et ratio pro protovestiario stat, nec alium nominare voluit aut debuit, si mentis non desipiebat. ALL.

liphas, uxoris Michaelis defectoris frater, audentius equum calcans ubi loca prærupta obviam facta sunt, ipse et equus præcipitati vitam posuere. Fugatique sunt ad proprios confinium terminos, sive montes Pyrenæos, qui veterem et novam Epirum a nostra Græcaque regione disterminant. Cum hæc ita evenissent, occasione sumpta sebastocrator auxiliarium cohortium præsidio regionem vacuam deprehendens, in oppida quæ in ea erant, impetum facit. Et primum quidem Achridam, quam Bulgariæ archiepiscopatum esse norunt omnes, secum una et illius archiepiscopum Constantinum Cabasilam ducens, contendit. Cabasilas porro ab imperatore Theodoro erat sejunctus, tanquam qui suspectus illi foret non æquo in imperium animo esse. Namque fratres illius germani Joannes et Theodorus cum Michaele defectore vitam agebant. Theodorus inter illius proceres connumeratus, Joannes fere rerum universarum, publicarum nempe ac domesticarum, dominatum pro nutu agens ferensque. Ob hæc, ut diximus, Theodorus imperator non admodum archiepiscopo fidebat. Verumenimvero Michael imperator magis libere ac ingenue res pertractans, et Numini maximam ab ipso gestorum partem aut cuncta ascribens, archiepiscopo, qui tum sebastocratorem sequebatur, potestatem ad sua revertendi fecit. Itaque cum Achridam pervenissent, ut diximus, sebastocrator militares machinas **178** in eos movere, archiepiscopus sermone alliciendos esse existimare. Nec multum post tempus Achrida potiti sunt. In ea rebus sebastocrator recte compositis Deabolim petit, cujus arcem omnibus machinis sibi adsciscere constituerat, quare tormenta admovit, arietes instruxit, machinas omnis generis applicuit, et frequentibus irruptionibus infestans modis omnibus sibi oppidum expugnandum proposuerat. Et sane eum spes non fefellit: multis enim oppidanis occisis, non paucis vero telorum ictibus confossis, reliqui demissis animis (natura quippe ad tutandas urbes occidua natio mollior exsistit) Deabolim non contemnendum oppidum sebastocratori dediderunt; et universa circa ea oppida regio, necnon Prespa, Pelagonia, Soscus, Molyscus sub potestate Romanarum virium redactæ Romanis obnoxiæ factæ sunt. Occidentalium quippe partium incolæ ita nati sunt ut omnibus præpotentibus facili negotio succumbant. Hinc neces cladesque evitant, facultatibus suis majori ex parte consulunt. Et hæc quidem appetente vere gesta sunt.

A ὥσπερ τενὸς ξίφους, ὁδοῦ ἔργον. Καὶ ὁ Πετραλίφας δὲ Θεόδωρος ὁ αὐτοκασιγνητος τῆς τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ συζύγου, θρασυτέρου ἐπιβὰς ἵππου, ἐπεὶ ἐνέτυχε κρημνώδει τόπῳ, αὐτός τε καὶ ὁ ἵππος κατεβέβληνται, καὶ ἄμφω ἀπώλοντο. Συνεστάλησαν οὖν μέχρι τῶν οἰκείων ὅρων, εἴτ' οὖν τῶν Πυρρηναίων ὀρῶν, ἃ δὴ διορίζει τὴν παλαιάν τε καὶ νέαν Ἤπειρον τῆς Ἑλληνιδος καὶ ἡμετέρας γῆς. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως ἐπὶ τούτοις ξυνέβη, ἀδείας ὁ σεβαστοκράτωρ δραξάμενος, ἔρημον εὑρὼν τῆς ἐπικουρούσης τὴν χώραν δυνάμεως· κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἄστεων τὰς ὁρμὰς ἐποιεῖτο. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπῄει ἐπὶ τὴν Ἀχρίδα, ἣν καὶ ἀρχιεπισκοπὴν Βουλγαρίας οἱ πάντες οἴδασιν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ταύτης τὸν Καβασίλαν Κωνσταντῖνον, ὃς ἦν

B πρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου κατεσχημένος. Ὑφωρᾶτο γὰρ ὑπ' αὐτοῦ μὴ ὀρθὸς εἶναι περὶ τὴν ἀρχὴν τὴν βασιλειον· οἵ τε γὰρ αὐτάδελφοι αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀποστάτου ἐτύγχανον Μιχαὴλ, ὅ τε Ἰωάννης καὶ Θεόδωρος, καὶ ὁ μὲν Θεόδωρος συνηριθμεῖτο τοῖς ὁ αὐτῷ προὔχουσιν, ὁ δὲ Ἰωάννης σχεδὸν τῶν αὐτοῦ πραγμάτων τὴν δεσποτείαν ἔφερε, τά τε κοινὰ δήπων καὶ τὰ κατ' οἶκον. Διὰ ταῦτα, ὡς ἔφημεν, οὐκ εὐάρρει ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος τῷ ἀρχιερεῖ. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐλευθερώτερον τοῖς πράγμασι χρώμενος, καὶ θεῷ τὸ πλεῖον τῶν πραττομένων αὐτῷ ἀναθεὶς καὶ τὸ πᾶν ἀναρτῶν, ἐλευθερίαν τῷ ἀρχιεπισκόπῳ δέδωκεν εἰς τὴν αὐτοῦ ἀφικέσθαι, καὶ συνέπεσθαι οὕτος τῷ σεβαστοκράτορι. Ἐπελθόντες οὖν εἰς τὴν Ἀχρίδα, ὡς ἔφημεν, ὁ μὲν σεβαστοκράτωρ τὰς πολεμικὰς μηχανὰς κατ' αὐτῶν ἐκίνει, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος λόγοις ὑπενδοῦναι ὑπείληφεν. Ἐν οὐ πολλῷ

C γοῦν χρόνῳ ἑάλω (90) πρὸς αὐτῶν ἡ Ἀχρίς. Ἐπὶ δὲ τὰ ἐκεῖσε καλῶς ὁ σεβαστοκράτωρ διέθετο, ἐπὶ τὴν Δεάβολιν ὥρμησεν καὶ το τῶς Δεαβόλεως ἐπὶ μηχαήμασι παντοίοις παραστήσασθαι ἐβεβούλητο. Καὶ ἔταξε ταῦτα καὶ ἐλεπόλεις ἔστησε, καὶ μηχανὰς παντοίας πεποίηκε, καὶ συνεχεῖς ἐφόδους διεπράττετο, καὶ παντοίως τὴν τοῦ ἄστεως ἅλωσιν γεγενῆσθαι προείλετο. Καὶ μὴν καὶ κατὰ σκοπὸν αὐτῷ προὔβη τὸ πρᾶγμα πολλῶν γὰρ τῶν ἐντὸς πεφονευμένων τοῦ ἄστεως. οὐκ ὀλίγων δὲ καὶ ταῖς βολαῖς ταῖς ἐκ

D τῶν οἴστῶν πεπληγμένων, οἱ ἄλλοι μαλακισθέντες (φύσει γὰρ ὑπάρχει τὸ δυτικὸν γένος πρὸς φυλάξας ἄστεων μαλθακώτερον) καὶ τὸ τοιοῦτον ἄστυ τὸ τῆς Δεαβόλεως τῷ σεβαστοκράτορι ἐνεχείρισαν. Καὶ πᾶσα δὲ ἡ πέριξ τῶν τοιούτων ἄστεων χώρα, ἥτ' οὖν Πρέσπα, Πελαγονία, Σωσκὸς, Μολυσκὸς, ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῶν Ῥωμαϊκῶν [P. 93] δυνάμεων ἐγ-

γόνεισαν καὶ ὑπετάττοντο τούτοις. Τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ δυτικῶν οἰκήτορες, ῥᾳδίως πᾶσι τοῖς δυναστεύουσι ὑποπίπτοντες. Ἐντεῦθεν τοὺς ὀλέθρους ἀποφυγγάνουσι καὶ τὰ πλείω τῶν σφετέρων περιουσιῶν διασώζουσι. Καὶ ταῦτο μὲν ὑπῆρξεν ἔαρος ἐνισταμένου.

81 Verum defector Michael in extremum discri-

πα'. Ὁ δὲ ἀποστάτης [70] Μιχαὴλ ἐπείπερ ἐώρα

[70] D : Ὁ δ' ἀποστάτης πάντα κάλων κινήσας τοὺς οἰκείους συνέλεξε, καὶ συμμαχίαν παρὰ τοῦ ῥηγὸς τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ προσελάβετο εἰς ἱππότας τετρακοσίους· Ἕτερος δὲ τούτου γαμβρὸς ὁ Ἀχαιας πρίγκιψ τὴν πᾶσαν αὐτοῦ στρατιὰν συλλεξάμενος δι' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν αὐτοῦ πενθερὸν συμμαχίαν πεποίητο, ἄγων πλῆθος ἱππέων τε καὶ πεζῶν. Συνήθροιστό γοῦν παμπληθὴς στρατιά, καὶ

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(90) Ἑάλω· Pachymerius, lib. II, p. 106. ALL.

ἤδη ὡς οὐκ εἰς καλὸν ἀποβῆναι μέλλει τούτῳ τὰ πράγματα, ἀντιστῆναι ταῖς βασιλικαῖς δυνάμεσιν ἐβεβούλευτο, καὶ πᾶσαν μηχανὴν καὶ πάντα κόλων, τὸ τῆς παροιμίας, κεκίνηκε. Καὶ τοὺς μὲν οἰκείους ἁπαξαπλῶς συλλέγδην πάντας συνήθροισε, συμμαχίαν δὲ οὐ σμικρὰν παρὰ τοῦ ῥηγὸς Σικελίας τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ προσελάβετο· ἀπηρίθμηντο γὰρ οὗτοι εἰς τετρακοσίους ἱππότας (91), ὅπλοις ἐχυροῖς καταφράκτους καὶ ὑψαύχεσιν ἵπποις καὶ ἀγερώχοις ἐποχουμένους, ἕκαστος τούτων ἐκ τοῦ σφετέρου γένους ἐκκρίτων τυγχάνοντες. Ἄτερος δὲ τουτου γαμβρὸς ὁ Ἀχαΐας πρίγκιψ τὴν πᾶσαν αὐτοῦ στρατιὰν (92) συλλεξάμενος δι' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν αὐτοῦ πενθερὸν συμμαχίαν πεποίηκεν. Ἦγε δὲ οὗτος ἀπειροπληθὴς τὸ ὁπλιτικόν· ἔκ τε γὰρ τοῦ Φραγκικοῦ γένους ἐτύγχανε καὶ ἐκ τῶν οἰκητόρων Ῥωμαίων Ἀχαΐας τε καὶ Πελοποννήσου, ὧν οὗτος ἦρχεν· οἱ πλείους δὲ τοῦ τῶν Λατίνων ὑπῆρχον γένους. Συνήθροι στο γουν παμπληθὴς στρατιὰ, καὶ κατὰ τοῦ αὐταδέλφου τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου τὴν ὁρμὴν ἐποιοῦντο. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ εἶχε τὰς συμβουλὰς ἀγαθὰς ἐκ τοῦ αὐταδέλφου καὶ βασιλέως) στρατηγικῶς τοὺς ἀντιπάλους μετήρχετο. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μετὰ τῶν καταφράκτων καὶ θώρακι κεχρημένων δυνάμεων τὰ ἐχυρώτερα τῶν τόπων ἐκράτει, τοῖς δὲ ἐλαφροτέροις τῶν ὁπλιτῶν, καὶ οἷς τὸ κινεῖσθαι ῥᾷον ὡς κουφοτέροις, τὴν κατὰ τὰς πεδιάδας μάχην πεποιῆσθαι πρὸς τοὺς ἀντιπάλους προστέταχεν· Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ μὲν ἐκ Σκυθῶν, οἱ δὲ ἐκ Τούρκων, πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν φύλων, οἷς καὶ μᾶλλον ἡ τοξεία τὸ ἐπιτήδευμα. Οὗτοι μὲν οὖν τοῖς ἐναντίοις προσβάλλοντες μακρόθεν τοῖς βέλεσιν ἔπληττον. Ἦρξαντο μὲν οὖν ἐκ τοῦ τόπου οὗ Βορίλα Λόγγος τοὔνομα ξυμπίπτειν τοῖς ἐναντίοις. Οὔτε γοῦν ἡμέρας ἀνέτους βαδίζειν αὐτοῖς παρεχώρουν οὔτε νυκτὸς χρεμεῖν. Συνερρήγνυντο γὰρ αὐτοῖς ἡμέρας μὲν ἐν

A men res sua jam prorumpere conspicatus, imperatoriis viribus obviam ire instituens, machinam **179** omnem omnemque funem, ut proverbio fertur, movit; et proprium quidem militem plane universum in unum coegit, addidit auxiliares copias, easque non contemnendas, generi sui regis Siciliæ, quæ ad quadringentos equites armis fortibus circummunitos ac superbientibus et magnanimis equis insidentes (ex his singuli inter suos præcipui erant) numerabantur. Alius etiam illius gener Achaiæ princeps universo exercitu collecto per semetipsum socero **180** auxilium tulit. Hic armatum agmen atque innumerabile e natione Francica et Romanis Achaiæ et Peloponnesi, quibus ipse imperabat, incolis, licet potissimam illius partem miles Latinus B compleret, lectum ducebat. Amplissimo itaque exercitu comparato adversus Joannem sebastocratorem imperatoris fratrem bellum apparabat; qui fratris sui imperatoris proficuis monitis ac consiliis innixus, militari calliditate adversarios eludebat; cum milite quippe undequaque armato et thorace communito loca magis ardua detinebat: at leviori armatura iudutum, et qui veluti agilior quocunque vellet expeditius se moveret, in planitie et agris cum hostibus confligere jusserat. Pars eorum Scythæ, alii Turcæ, plerique etiam e Romana gente, quibus sagittandi peritia inerat. Hi cum hostibus manus conserentes eminus telis ferire, et e loco, cui Borilæ Longo nomen est, adversarios urgere; quibus neque per diem iter sine molestia conficere, neque C noctu quiescere concedebatur. Namque interdiu, dum equi aquatum ducerentur, confligere si quis ad potandum equum longius processisset. Illis etiam inter eundum congredi, et plaustris jumentisque onerariis propinquantes, res quas illi conducerent, nec custodibus renuentibus, rapere. Atque

κατὰ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου τὴν ὁρμὴν ἐποιοῦντο. Ὁ δὲ στρατηγικῶς τοὺς ἀντιπάλους μετήρχετο. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μετὰ τῶν καταφράκτων καὶ θώρακι κεχρημένων δυνάμεων τὰ ἐχυρώτατα τῶν τόπων ἐκράτει, τοὺς δ' ἐλαφροτέρους κατὰ τὰς πεδιάδος πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἀνθίστασθαι προστετάχει. Καὶ οὗτοι οἱ μὲν ἐκ Σκυθῶν, οἱ δὲ ἐκ Τούρκων, ἕτεροι δὲ ἐκ Ῥωμαίων, οἷς μᾶλλον ἡ τοξεία τὸ ἐπιτήδευμα, οἳ καὶ μακρόθεν τούτους τοῖς βέλεσιν ἔπληττον. Ἤρξαντο μὲν οὖν ἐκ τόπου οὗ Βορίλα Λόγγος τὸ ὄνομα, καὶ οὔθ' ἡμέρας ἀνέτους βαδίζειν αὐτοὺς παρεχώρουν οὔτε νυκτὸς· συνερρήγνυντο γὰρ αὐτοῖς ἡμέρας μὲν ἐν τοῖς τῶν ἵππων ποτοῖς. Συνέπιπτον δὲ τούτοις καὶ καθ' ὁδὸν καὶ ταῖς ἁμάξαις καὶ τοις φορταγωγοῖς ὑποζυγίοις προσπελαζοντες ἐκ τὸν παρ' αὐτοῖς φορτίων ἐσκύλευον ὑποχωρούντων τῶν φυλασσόντων. Τοῦτο δὲ πολλάκις πεποιηκότες εἰς θάρσος κατὰ τῶν ἐναντίων οὐ μέτριον ἐληλάκασιν, ὥστε καὶ χερσὶ χεῖρας ἐμβαλεῖν κἀξ αὐτῶν σκυλεύειν τὰ προστυχόντα. Οὕτω τὸ τοῦ ἀντάρτου Μιχαὴλ συνέστηλται στράτευμα, βίᾳ καὶ μόγις Στανον καὶ Σωστον καὶ Μωλυσκὸν παραμείψαντες· ἔσπευδε γὰρ ἐς τὸ τοῦ Πριλάπου ἄστυ γενέσθαι, ὅπως αὐτὸ διασώσειαν. Ἐκεῖ δὲ γεγονότες, ἐς οἰκείαν ἕκαστος διασκεδασθέντες βουλὴν βεβούλευται τὸν περὶ ψυχῆς τρέχειν. Καὶ ὁ μὲν ἀποστάτης μετὰ τοῦ υἱοῦ Νικηφόρου καὶ τινων νυκτὸς ἐποχηθέντες ἀπέδρασαν, ὡς δ' ἔγνωστο τοῖς λοιποῖς, καὶ αὐτοὶ προς φυγὴν ἐτράποντο. Τὸ μὲν οὖν Ῥωμαϊκὸν στράτευμα καὶ ὁ νόθος υἱὸς Ἰωαννῆς τοῦ ἀποστάτου τῷ σεβαστοκράτορι Ἰωαννῃ προσῆλθον καὶ τῷ βασιλεῖ τοὺς ὅρκους ἀπέδοντο, ὁ δὲ πρίγκιψ Ἀχαΐας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ αὐτοῦ ἄλλος ἀλλαχοῦ διεσπάρησαν. Καὶ ὁ μὲν πρίγκιψ κατὰ τὴν Καστοριαν ἑάλω ὑπ' ἀχυρωματῇ τινι κρυβεὶς κἀκ τῶν ὀδόντων γνωρισθείς, (εἶχε γὰρ τοὺς ἐμπροσθίους ἐυμεγέθεις), καὶ δέσμιος ἀπήχθη τῷ βασιλεῖ. Οἱ δὲ κρείττους τῶν πραγμάτων αὐτοῦ καὶ προσγενεῖς, οἵ τε Ἀσελεστουσι, ὁ τῆς Καρυταίνης Ἰοφρὲ καὶ ἄλλοι τῶν ὀνομαστῶν, οἱ μὲν κατὰ τὸν Πλαταμῶνα, οἱ δὲ κατ' ἄλλο μέρος ἑάλωσαν. Καὶ τὸ συμμαχικὸν στράτευμα τὸ ἐκ τοῦ ῥηγὸς Σικελίας σταλὲν ὑπὸ τεσσάρων κατεσχέθησαν, ὧν μὲν εἷς ἦν ὁ μέγας δομέστικος ὁ Στρατηγοπουλος, ὁ Ῥιψᾶς Νικηφόρος, οἱ δὲ δύο τῶν ἀνωνύμων. Καὶ τούτους ὡς δεσμώτας πρὸς βασιλέα ἔπεμψαν.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(91) In equitum numero multum inter se distant Acropolita et Pachymerius. Acropolita non ultra quingentos agnoscit, Pachymerius ad tria millia extendit. ALL.

(92) Τὴν πᾶσαν αὐτοῦ στρατιάν. Pachymerius δὲ γε πρίγκιπα ὅλον εἶχε σὺν τοῖς στρατεύμασιν. ALL.

id ubi sæpius perpetrarunt, animis adversus hostes ingentibus resumptis, re ad mucrones et manus adducta, obvia quæque ex illis prædari. Igitur defectoris Michaelis exercitus hac quoque ratione attritus est, timoreque non modico lacessitus de salute propria desperaverat. Vi tandem et maximo suorum incommodo Stanum, Soscum ac Molyscum penetrantes (nam illis in animo erat ad Prilapi oppidum, ut illi suppetias ferrent, proficisci), ubi ad ea loca pervenere, propriæ quilibet opinioni servientes, extrema quæque tentare, et pro anima, ut dicitur, currere pro viribus instituerunt. Interea defector Michael et filius Nicephorus cum nonnullis, sed valde paucis, quibuscum consilia sua et actiones communicare sueverat, noctu equis invecti viasque bene instructi sese repente abripiunt. Mane ubi dies processit, milites Michaelis fugam cognoscentes una et ipsi in fugam impelluntur. Romanum agmen, et qui illud ducebant præstantiores, et defectoris spurius filius Joannes sebastocratori Joanni accurrentes se dedunt, et imperatori fidem sacramento obligant. Princeps vero Achaiæ sociique alius alio dispersi sunt. Princeps apud Castoriam capitur sub palearum acervo absconditus, sed ex dentibus a quodam milite cognitus (namque dentes interiores ingenti magnitudine prominebant) et colligatus ad imperatorem advehitur. Agminum nobiliores affinesque Aseldetusi et Caritaniæ **182** Jophredus aliique illustrium plures, Platamone alioque in loco capti vinctique ad imperatorem conducuntur. Auxiliaris item manus a Manfredo Siciliæ rege defectori transmissa, ad quadringentos, ut diximus, numerata, cum armis et equis a quatuor hominibus, magno nempe domestico Alexio Strategopulo, Nicephoro Rimpsa, qui Turca origine, Christianis nomen dederat, quorum fidem ingenuissime coluit, et aliis duobus, quorum nomina tempus nobis invidit, debellata est. Et hi quoque constricti vinculis ad imperatorem transportantur. Hac victoria nostri imperatoriis consiliis potiti sunt, adeo ut fama illius ad ultima quæque orbis terrarum penetrarit : neque enim tales victorias plures sol vidit. Tunc porro oppida omnia et regionem universam nostri subegerunt.

181

A τοῖς τῶν ἵππων πότοις, εἴ πού τις μακρότερον ἀπῇει, τὸν ἵππον ποτίσαι. Ἐνεπίπτον δὲ τούτοις καὶ καθ' ὁδόν, καὶ ταῖς ἀμάξαις καὶ τοῖς φορταγωγοῖς ὑποζυγίοις προσπελάζοντες ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς φορτίων ἐσκύλευον ὑποχωρούντων τῶν φυλαττόντων. Τοῦτο δὲ πολλάκις πεποιηκότες εἰς θάρσος κατὰ τῶν ἐναντίων οὐ μέτριον ἐληλάκασιν, ὥστε καὶ χερσὶ χεῖρας ἐμβάλλειν κἀξ αὐτῶν σκυλεύειν τὰ προστυχόντα. Τὸ μὲν οὖν τοῦ ἀντάρτου Μιχαὴλ κἀκ τούτου συνέσταλται [P. 94] στράτευμα καὶ εἰς πτοίαν οὐ μικρὰν κατηντήκει· σχεδὸν γὰρ πᾶσαν σωτηρίαν ἀπηγορεύκει. Βίᾳ γοῦν καὶ μόγις Στανὸν καὶ Σωσκὸν καὶ Μολυσκὸν παραμείψαντες (σκοπὸς γὰρ ἦν αὐτοῖς εἰς τὸ τοῦ Πριλάπου ἄστυ γενέσθαι, ὅπως αὐτὸ διασώσειαν) ἐκεῖσε γεγονότες εἰς οἰκείαν ἕκαστος διασκεδασθέντες βουλὴν

B τὸν περὶ ψυχῆς τρέχειν, ὅπως ἂν εἶχεν ἰσχύος, βεβούλευται. Καὶ ὁ μὲν ἀποστάτης Μιχαὴλ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου καὶ τινων ἄλλων μετρίων ἀνδρῶν, οἷς καὶ εἴωθεν ἐμπιστεύειν τὰς αὐτοῦ πράξεις, νυκτὸς τοῖς ἵπποις ἐποχηθέντες ἀπέδρασαν, καλῶς τὰ τῶν ὁδῶν ἐπιστάμενοι. Ἔωθεν δὲ (93) ἡμέρας ἤδη γεγενημένης, ὡς οἱ τῶν στρατευμάτων ἐγνωκεσαν τὸν Μιχαὴλ ἀποδράντα, ἤδη καὶ αὐτοὶ πρὸς φυγὴν ἐτράποντο. Τὸ μὲν οὖν Ῥωμαϊκὸν στράτευμα καὶ οἱ κρείττους τῶν ἐπικρατούντων αὐτὸ καὶ ὁ νόθος τοῦ ἀποστάτου υἱὸς (94) Ἰωάννης τῷ σεβαστοκράτορι Ἰωάννῃ προσῆλθον καὶ χεῖρας αὐτῷ δεδώκασι καὶ τῷ βασιλεῖ τοὺς ὅρκους ἀπέδοντο, ὁ δὲ πρίγκιψ Ἀχαΐας (95) καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἄλλος ἀλλαχοῦ διεσπάρησαν, Καὶ ὁ μὲν πρίγκιψ κατὰ τὴν Καστορίαν

C ἑάλω, ὑπό ἀχυρμιᾷ τινι κρυβεὶς κἀκ τῶν ὀδόντων τῶν τινι στρατιωτῶν γνωρισθείς (εἶχε γὰρ τοὺς ἐμπροσθίους εὐμεγέθεις καὶ προβεβλημένους τῶν φατνωμάτων), καὶ δέσμιος ἀπήχθη τῷ βασιλεῖ· οἱ δὲ κρείττους τῶν ταγμάτων αὐτοῦ καὶ προσγενεῖς, ὅ τε Ἀσὶλ Δετουσὶ, ὁ τῆς Καριτανίας Ἰοφρὲ καὶ ἄλλοι τῶν ὀνομαστῶν πλείους, οἱ μὲν κατὰ τὸν Πλαταμῶνα, οἱ δὲ κατὰ ἄλλο μέρος ἑάλωσαν, καὶ δεσμῶται τῷ βασιλεῖ συναπήχθησαν. Καὶ τὸ συμμαχικὸν δὲ στράτευμα τὸ ἐκ τοῦ ῥηγὸς Σικελίας τοῦ Μαγὶ τῷ ἀποστάτῃ ἀποσταλὲν, ὡς εἰς τετρακοσίους, ὡς εἰρήκειμεν, ἠριθμημένον, αὐτοῖς ὅπλοις, αὐτοῖς ἵπποις ὑπὸ τεττάρων ἀνδρῶν κατεσχέθησαν, ἀφ' ὧν ὁ μὲν εἷς ἦν ὁ μέγας δομέστικος ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος, ἄτερος δὲ ὁ Ῥιμψᾶς Νικηφόρος ἐκ Τούρκων ἕλκων τὸ γένος, ὀρθότατος δὲ γεγενημένος Χριστιανὸς· οἱ δὲ δύο τῶν ἀνωνύμων ὑπῆρχον. Καὶ τούτους γοῦν δεσμώτας πρὸς τὸν βασιλέα ἐξέπεμψαν. Τοιαύτην γοῦν νίκην οἱ τῶν ἡμετέρων ταῖς βασιλικαῖς συμβουλαῖς κατωρθώσαντο ὥστε τὴν αὐτῆς φήμην εἰς πάντα τῆς γῆς περιελθεῖν τὰ πέρατα· ὀλίγας γὰρ τοιαύτας νίκας εἶδεν ὁ ἥλιος. Τηνικαῦτα γοῦν πάντα τε τὰ ἄστη καὶ πᾶσαν χώραν ὑφ' ἑαυτοὺς πεποίηντο οἱ ἡμέτεροι.

182. Postmodum Joannes sebastocrator Thessa- D πβ'. Ὁ μὲν οὖν [71] σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης τὴν

[71] D : Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης τὴν Θετταλίαν παρᾳμείψας περὶ τὴν νέαν Πάτρην ἐστρατοπεδεύσατο, ὁ δὲ Στρατηγόπουλος σὺν ἑτέροις τὰ Πηνειαῖα ὑπερβάντες ὄρη καὶ καταλιπόντες ἐπὶ τοῖς Ἰωαννίνοις στράτευμα εἰς τοῦτον εἰς πολιορκίαν περὶ τὴν Ἄρταν ἦκον. Κατέλιπον δὲ τὸν ἐκεῖσε λαὸν οὐκέτι ἐν-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(93) Ἔωθεν δὲ. Gregoras, p. 74. ALL.

(94) Ὁ μὲν οὖν νόθος υἱός De hoc Joanne Pachymerii verba supra adduximus. ALL.

(95) Ὁ δὲ πρίγκιψ Ἀχαΐας. Quomodo potea occupata Cpoli a Græcis dimissus fuerit, refert Pachymerius, p. 86. Gregoras, lib. IV, p. 97, tres tantum urbes recenset. ALL.

Θετταλίαν παραμείψας, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἄστη τε καὶ φρούρια ὀχυρωσάμενος, περὶ τὴν νέαν Πάτραν ἐστρατοπεδεύσατο, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν νόθον υἱὸν τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ Ἰωάννην. Ὁ δὲ μέγας δομέστικος ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος καὶ [P. 95] ὁ Ῥαοὺλ Ἰωάννης τὰ Πυρρηναῖα ὑπερβάντες ὄρη ἐπὶ τὴν Ἄρταν ἐχώρουν, καταλιπόντες ἐν τοῖς Ἰωάννινοις στράτευμα μερικὸν εἰς πολιορκίαν τοῦ ἄστεως. Κατέλαβον οὖν οὗτοι τὴν Ἄρταν, κἀκεῖσε γοῦν καὶ αὐτὸς τούτοις ξυντετυχήκειν, οἷς καὶ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας συνομιλήσας κἄτα δὴ συνταξάμενος τῆς Ἄρτης ἐξῆειν, καταλιπὼν τὸν ἐκεῖσε λαὸν οὐκέτι εὐνοϊκως πρὸς τοὺς ἡμετέρους διακείμενον· οὐ γὰρ καλῶς οἱ τῶν στρατευμάτων τούτοις ἐχρήσαντο. Διὰ ταῦτα καὶ ἡ περιφανεστάτη ἐκείνη νίκη τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιλάμψασα ἐν οὐ πολλῷ τῷ χρόνῳ πρὸς τοὐναντίον κεχώρηκεν. Ἀπῄειν οὖν ἐξ ὀρθοῦ πρὸς τὸν σεβαστοκράτορα Ἰωάννην τὸν τοῦ βασιλέως αὐτάδελφον περὶ τὴν νέαν Πάτραν διάγοντα, καί τινας ἡμέρας μετ' αὐτοῦ διακαρτερήσας τῆς πρὸς τὸν βασιλέα φερούσης ἠψάμην. Ὁ μὲν οὖν νόθος υἱὸς τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ Ἰωάννης τῷ σεβαστοκράτορι ξυνὼν ἀποστασίαν μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν ἐμελέτα· καὶ ἐπεὶ ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης κατὰ τῶν Λατίνων κεχώρηκε καὶ τὴν Λεβαδίαν παραμείψας τὰς Θήβας ἐσκύλευε, τὴν ἣν ὧδινεν οὗτος ἀπιστίαν εἰς προὔπτον προὔφηνε, καὶ μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν ἀποδρὰς ἐπὶ τὸν ἀποστάτην Μιχαὴλ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπῄει. Ἐκεῖνος μὲν οὖν τῷ ἀθρόῳ τοῦ πράγματος ταραχθεὶς οὐκ εἶχεν ὅπη γῆς σταίη, ἀλλ' ἐν πλοιαρίοις ἐμβάντες αὐτός τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος καὶ ἡ σύζυγος τούτου καί τινες τῶν αὐτοῦ τὰς διατριβὰς ἐν τῇ θαλάττῃ ἐποιοῦν, τάς τε νήσους τὰς πέριξ καταγώγιον εἶχον, Λευκάδα δηλαδὴ καὶ τὰς τῶν Κεφαλήνων. Ἀλλ' ἐπεὶ ὁ τούτου νόθος υἱὸς Ἰωάννης πρὸς αὐτὸν ἀπῄει, καθὰ δεδήλωται, ἀνερρώσθη τῆς ῥᾳθυμίας, καὶ τὸν ὄκνον ἀποσεισάμενος ἐπὶ τὴν Ἄρταν ἐβάδιζε. Κἀκεῖσε δὴ ἀφιγμένος, ἐπεὶ τοὺς πάντας οἰκήτορας προσκειμένους εὗρεν αὐτῷ, εἶχε δὲ καὶ τὸ τῆς Βονδίτζης ἄστυ παρὰ τοῦ μέρους τούτου κρατούμενον, συναγαγὼν τοὺς ἐκεῖσε εὑρισκομένους τοὺς ἡμετέρους τῶν ὁρίων τῆς Ἄρτης ἐξῆλασεν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς πολιορκοῦντας τὰς Ἰωάννινα μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων πεποίηκεν. Οὕτω μὲν οὖν ἀρχὴν κακῶν τὰ τῶν Ῥωμαίων εἴληχε πράγματα, καὶ τὰ καλῶς ταῖς βασιλικαῖς συμβουλίαις γεγενημένα ταῖς τῶν στρατηγούντων ἀνηκοΐαις καὶ ἀταξίαις εἰς τὸ μηδὲν σχεδὸν ἢ καὶ πάνυ σμικρὸν κατηντήκασιν. Ὁ μὲν οὖν αὐτάδελφος τοῦ βασιλέως ὁ

liam prætergressus, et in ea oppidis ac castellis communitis, ad novam Patram, una secum spurium **183** Michaelis defectoris filium deferens, locat tentoria. Magnus domesticus Alexius Strategopulus et Joannes Raulus Pyrenæos montes transeuntes, Artam properant, Joanninis militum manu ad obsidendum oppidum relicta. Artam itaque hi penetrarunt. In ea cum illis ipse quoque in colloquium veni, et paucos dies quotidianis congressibus versatus rebusque dispositis Arta egredior, cum multitudo illa non bene erga nostros afficeretur : milites enim non æquos se illis præbuerant. Ideoque victoria illa, quæ Romanis illuxerat, omnium ore concelebrata, non diu post in contrarium dilapsa est. Ipse recta via ad Joannem sebastocratorem imperatoris fratrem, apud novam Patram agentem, profectus, et nonnullos dies cum eo moratus, iter ad imperatorem ingredior. Filius spurius defectoris Michaelis Joannes sebastocratori adsidens cum quibusdam aliis defectionem meditabatur; et dum sebastocrator Joannes adversus Latinos progressus prætorita Lebadia Thebas prædaretur, quam secum conceperat, palam defectionem parturit, et cum quibusdam sceleris consciis fuga arrepta ad defectorem Michaelem patrem proficiscitur. Ille re improvisa turbatus, ubi pedem figeret, nescire. Sed naviculas ipse et filius **184** Nicephorus et uxor et ex familiaribus quidam conscendentes in mari moras trahere, et circa insulas, Leucada nempe et Cephalenem, divertere. Sed quando illius filius spurius Joannes ad eum, ut innuimus, accessit, exuta socordia segnitieque deposita animos assumens Artam contendere. Eo appulsus cives universos in se propensos comperiens (sub ditione quoque sua ad illum diem Bonditzæ oppidum remanserat), quos ibi offendit, simul collectis, nostros de finibus Artæ expellit, et Joannina obsidentes longius ab obsidione removet. Sic denuo Romana res affligi cœpit, et quæ imperatoriis adhortationibus prospere gesta fuerant, ducum inobedientia ac socordia in nihilum fere aut satis parum redacta sunt. Interim imperatoris frater Joannes sebastocrator et socer illius Tornicius Constantinus pugna dimissa ad imperatorem Lampsaci eo tempore moras trahentem remeant. Imperator sebastocratorem Joannem despotarum dignitate adornavit ob victoriam partam remunerans, et ut ea dignitate personis, quibuscum bella gesserat, despota cum despotis confligens exæquaret, Socerum vero illius Constantinum Tornicium, magnum

νοϊκῶς περὶ αὐτοὺς ἔχοντα· οὐ γὰρ καλῶς ἐχρήσαντο τούτοις. Διὰ ταῦτα καὶ ἡ περιφανεστάτη ἐκείνη νίκη πρὸς τοὐναντίον κεχώρηκεν. Ὁ δὲ νόθος υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Ἰωάννης κατὰ τῶν Λατίνων κεχώρηκε, καὶ τὴν Λεβαδίαν παραμείψας τὰς Θήβας ἐσκύλευσε, τὴν δ' ἣν ὧδινεν ἀπιστίαν εἰς προὔπτον ἐξύφηνε, καὶ μετ' ἄλλων ἀποδρὰς πρὸς τὸν ἀποστάτην πατέρα ἦκε, μεθ' οὗ πλοιαρίοις ἐμβάντες τὰς διατριβὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐποίουν. Ὅμως ἀνερρώσθη, καὶ περὶ Ἄρταν ἀφιγμένος, ἐπεὶ τοὺς πάντας οἰκήτορας προσκειμένους εὗρεν αὐτῷ, εἶδε δὲ καὶ τὸ τῆς Βονδίτζης ἄστυ παρὰ τοῦ μέρους τούτου κρατούμενον, συναγαγὼν πάντας τοὺς ἡμετέρους τῆς Ἄρτης ἐξήλασεν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς πολιορκοῦντα τὰ Ἰωάννινα. Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης καὶ Τορνίκιος ὁ πενθερὸς αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπανήεσαν· ὃν καὶ τῷ τῶν δεσποτῶν τετίμηκεν ἀξιώματι, τὸν δὲ Τορνίκιον τῷ τῶν σεβαστοκρατόρων, καὶ τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ Κωνσταντῖνον σεβαστοκράτορα κατωνόμασεν. Ἀλλὰ καὶ τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον δι' ἐπιστολῆς τετίμηκε Καίσαρα.

primicerium, sebastrocratoris munere insignivit. Sed et fratrem illius germanum Constantinum ex Cæsare sebastocratorem indigitavit. Et in his **185** sebastocratores differebant : nam imperatoris frater in ceruleis calceis aquilas auro contextas deferebat, Tornicius nudo hisce insignibus calceo utebatur. Quinimo et Alexium Strategopulum, magnum domesticum antea condecoratum, per epistolam Cæsarem instituit, missilem illi dignitatem elargitus. Et hæc quidem ita evenere,

A σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης καὶ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ ὁ Τορνίκιος Κωνσταντῖνος τῆς μάχης ἐξιόντες εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐπανέζευξαν περὶ τὴν Λάμψακον ὄντα καὶ τὰς διατριβὰς ἐκεῖσε ποιούμενον. Τὸν μὲν οὖν σεβαστοκράτορα (96) Ἰωάννην ὁ βασιλεὺς τῷ τῶν δεσποτῶν τετίμηκεν ἀξιώματι, ἀντίχαριν οἷον τῆς νίκης τούτῳ διδοὺς, καὶ ἵνα τοῖς μαχομένοις τούτῳ προσώποις [P. 96] ἀντισταθμίζοιτο, δεσπότης πρὸς δεσπότας μαχόμενος · τὸν δὲ πενθερὸν αὐτοῦ τὸν Τορνίκιον Κωνσταντῖνον μέγαν πριμμικήριον ὄντα τῷ τῶν σεβαστοκρατόρων τετίμηκεν ἀξιώματι. Ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ Κωνσταντῖνον ἐκ Καισάρων σεβαστοκράτορα κατωνόμασεν. Ἐν τούτοις δὲ τὰ τῶν σεβαστοκρατόρων διέφερον, ἐν οἷς ὁ μὲν αὐτάδελφος τοῦ βασιλέως τοῖς κυανοῖς πεδίλοις ἐγκεκολλημένους εἶχε καὶ χρυσοῦφεῖς ἀετοὺς, ὁ δὲ Τορνίκιος γυμνὰ τούτων τὰ πέδιλα ὑπεδέδετο. Ἀλλὰ καὶ τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον μέγαν δομέστικον ὁ αὐτοκράτωρ τετιμηκὼς δι' ἐπιστολῆς τετίμηκε Καίσαρα, διαπόμπιμον αὐτῷ τὴν τιμὴν χαρισάμενος. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ξυνέβη.

83. Imperator cum Lampsaci hibernasset, appetente vere Cpolim commeat : namque quam cupidissime appetebat, omnesque suos eo referebat conatus, ut Latinorum e manu in libertatem Cpolim vindicaret. Hinc profectus est adversus Cpolim, non copiis fretus (neque enim tantum exercitum, qui similem civitatem obsidione posset cingere secum ducebat), sed consobrini sui, cui nomen erat Aseli, sermonibus deceptus. Ille etenim mala fraude imperatorem eludebat, se inquiens penes urbis mœnia ædem habere, portasque in sua potestate esse, per quas imperatoris copias intra urbem sine strepitu et sine pugna quiret intromittere. His sermonibus sibi dicendo fidem conciliabat. Affinitus enim et muneribus ac honoribus eum auctum fuisse, et adversus Achaiæ principem pugna multa incommoda passum, multis bonis ac **186** gratiis affluenter abundasse tunc, cum imperatori ea promissa dederat aliaque ab imperatore ipse receperat, hominem vera dicere suadebant ; Igitur his fidens imperator in Cpolim arma movet et ex adverso Borealis cornu urbis in loco Galata vocato castra metatur. Et, ut quidem videbatur, Galatæ oppidum oppugnabat, re tamen vera clanculum per internuntios Aselem sollicitabat ut fidem, solveret suam. Ille ad lucrum, non ad veritatem inhians, fallacibus ac captiosis responsionibus alia atque alia confingens, rem protrahebat. Verumtamen cum tempus diutinum procederet ipseque nihil efficeret, imo etiam armatis cohortibus noctuque progressis illius ad domum appropinquatum fuisset (id enim ille, ut fieret, denuntiarat), tum mendacio fallere et vera confundere palam deprehenditur. Et cum ipse responsionem, qua objectis fieri satis posset, haud haberet, crimen in urbis principem

B πγ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς [72] παραχειμάσας ἐν τῇ Λαμψάκῳ, ἔαρος ἐπιλάμψαντος κατὰ τῆς Κωνσταντίνου κεχώρηκεν · ἅπασα γὰρ ἦν αὐτῷ σπουδὴ καὶ ἅπας σκοπὸς τῆς τῶν Λατίνων χειρὸς ἀναῤῥύσασθαι. Ἐπῆλθε γοῦν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπολεως οὐ τοῖς στρατεύμασι τεθαῤῥηκὼς (οὐδὲ γὰρ ἦγεν ἀξιόμαχον στρατιὰν εἰς τοιαύτης πόλεως πολιόρκησιν), ἀλλὰ λόγοις τοῖς τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ, οὗ τὸ ὄνομα Ἀσὲλ, ἐξηπατημένος · ἠπάτα καὶ γὰρ τὸν βασιλέα, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ τείχει τῆς πόλεως τὴν οἰκείαν ἔχει καὶ πύλας ἔχει παρ' αὐτοῦ δεσποζομένας, δι' ὧν δύναιτ' ἂν τὰ τοῦ βασιλέως στρατεύματα ἔνδον τῆς πόλεως ἀψοφητὶ καὶ δίχα μάχης εἰσαγαγεῖν. Καὶ ἐπιστεύετο λέγων ταῦτα · τό τε γὰρ συγγενὲς φαντασίαν ἐδίδου τοῦ ἀληθεύειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ πλειόνων δωρημάτων τε καὶ τιμῶν [τε] ὑποσχέσεις ἐνωμότους λαβόντα Φράγκων... ἐν τῇ τοῦ πρίγκιπος Ἀχαΐας μάχῃ, καὶ προσδοκήσας δεινὰ μάλιστα ηὐμοιρήκει πολλῶν ἀγαθῶν, ὅτε καὶ τὰς τοιαύτας ὑποσχέσεις τῷ βασιλεῖ δέδωκε καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ἀντεδέξατο. Τούτοις οὖν, ὡς ἔφημεν, ἐλπίσας ὁ βασιλεὺς κατὰ τῆς Κωνσταντίνου ἐπῄει, καὶ ἀντιπέραν τοῦ βορείου (97) κέρως τῆς πολεως ἐν τῷ τόπῳ τοῦ Γαλατᾶ κατονομαζομένῳ ἐστρατοπεδεύσατο, καὶ τῷ μὲν δοκεῖν τὸ τοῦ Γαλατᾶ ἐμάχετο φρούριον, τῇ δ' ἀληθείᾳ κρύφα πρὸς τὸν Ἀσὲλ ἔπεμπεν ὅπως τὰς ὑποσχέσεις πληρώσειεν. Ὁ δὲ πρὸς κέρδος ἑώρα, οὐ πρὸς ἀλήθειαν · χευδεῖς γοῦν ἐποιεῖτο τὰς ἀποκρίσεις, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις προφασιζόμενος. Ἐπεὶ γοῦν ἱκανὸς παρεῤῥύη χρόνος καὶ οὐδὲν ἤνυεν, ἀλλὰ καὶ τῆς στρατιᾶς ὁπλισθείσης καὶ νυκτὸς ἀπιούσης καὶ τῇ οἰκίᾳ τούτου προσεγγισάσης (τοῦτο γὰρ ἐκεῖνος γενέσθαι διεμηνύσατο), τότε ψεύδεσθαι πεφώραται φανερῶς. Καὶ ἐπεὶ οὐκ εἶχέ τινα εὔλογον ἀπολογίαν ποιήσασθαι, τὴν αἰτίαν εἰς τὸν ἄρχοντα τῆς πολεως

[72] D : Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔαρος ἐπιλάμψαντος κατὰ τῆς Κωνσταντίνου κεχώρηκεν. Ἐπῆλθε γοῦν κατ' αὐτῆς τῷ ἐξαδέλφῳ αὐτοῦ Ἀσὲλ ἐξηπατημένος ὑπισχνουμένου ταύτην παραδοῦναι αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ Γαλατᾷ ἐστρατοπεδεύσατο, καὶ τὸ τοῦ Γαλατᾶ ἐμάχετο φρούριον. Ἀπιόντι οὖν ἐκεῖθεν πρέσβεις ἐκ Λατίνων ἧκον περὶ ἀγάπης, καὶ γέγονε χρόνον ἕνα.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(96) Τὸν μὲν οὖν σεβαστοκράτορα. Gregoras, p. 76. ALL.

(97) Ἀντιπέραν τοῦ Βορεου. Gregoras, p. 80. De hac re pluribus agit Pachymeres, lib. II, c. 19. ALL.

ἔθετο · « Ὑπετόπασε » [P. 97] γὰρ εἰρηκεν, « οὗτος ὡς οὐ καλόν ἐστι τὰς κλεῖς με τῶν τῆς πόλεως κατέχειν πυλῶν, καὶ διὰ ταῦτα εἵληφε ταύτας αὐτός, καὶ δ' ἀ τοῦτο ἔγωγε περὶ τὸ ἔργον ἀδυνατῶ. » Ἐπεὶ οὖν καθαρῶς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπάτην ἐπεγνώκει ὁ βασιλεύς, ἐξῆει τοῦ τόπου. Καθ' ὁδὸν δὲ τρεῖς πρέσβεις εἰρήνην αἰτοῦντας πρὸς τὸν βασιλέα οἱ Λατῖνοι πεπόμφασιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς πεποίηκε ταύτην, εἰς ἐνιαυτὸν δὲ καὶ μόνον ἕνα, ἐν στενῷ κομιδῇ ἐπισφίγξας τούτοις τὰ πράγματα.

A referebat : « Nequc enim decorum illi videbantur penes me, » aiebat ille, « claves urbis esse, ideoque eas abstulit, et ergo opus perficere nequeo. » Sic fraude hominis plane detecta imperator loco egreditur. In itinere tres legati a Latinis ad imperatorem missi pacem petunt : quam illis imperator non uno amplius anno concessit, cum res eorum in extremum jam discrimen adduxisset.

πδ'. Διαπεράσας γοῦν [73] ὁ βασιλεὺς τὸν Ἑλλήσποντον τὰ τῶν Πηγῶν κατέλαβε μέρη, κἀκεῖσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ θέρους παρῆλθε καιρός, ἀλλά γε δὴ καὶ ὁ τῆς ὀπώρας ἐρρύη, τῶν τοιούτων ἀπάρας χώρων πρὸς τὴν ἐξ ἔθους (98) τοῖς βασιλεύσιν οὖσαν ἀνάπαυσιν, ἐξ ὅτου τῆς Κωνσταντίνου γεγόνασιν ὑπερόριοι, κατηντήκει τὸ Νύμφαιον. Ἐμὲ δὲ πρὸς τὸν ἄρχοντα τῆν Βουλγάρων Κωνσταντῖνον πρέσβυν ἐκπέπομφεν. Ἀπῆειν γοῦν πρὸς αὐτὸν, καὶ διεβίβασα μετ' αὐτοῦ ἡμέρας τινὰς · ἔτυχον γὰρ τότε καὶ ἑορτάσιμοι τοῦ Χριστοῦ ἡμέραι, ἥ τε τῶν γενεθλίων καὶ ἡ τοῦ βαπτίσματος, ᾗ οἱ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντες λαμπρύνονται μάλιστα, καὶ ἐβούλετο ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων τότε Κωνσταντῖνος σφίσιν αὐτοῖς σύνειναι καμὲ καὶ θεατὴν γενέσθαι τῶν τελουμένων. Τὰ προστεταγμένα μοι γοῦν πληρώσας τοῦ Τρινόβου ἐξῆειν, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπῆειν ἐν τῷ Νυμφαίῳ διάγοντα. Ἐκεῖσε γοῦν ὁ βασιλεὺς παρεχείμασε, καὶ ἐπιλάμψαντος ἔαρος τοῦ Νυμφαίου ἐξῆει, τὴν λαμπρὰν τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμέραν προεορτάσας ἐν τῷ Νυμφαίῳ. Ἡμέρας δὲ τινας ἐν τοῖς Φλεβίοις διαβιβάσας, ἐπὶ τόπον οὕτω πως ἐπονομαζόμενον Κλυζομένην ἀπελθὼν ἐπήξατο τὰς σκηνάς. Ἐκεῖσε καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς τοῦ Νυμφαίου ἐξιόντες χρονοτριβεῖν καὶ τὸ πλέον τοῦ ἐαρινοῦ παραμείβειν καιροῦ· ὅ τε γὰρ τόπος πεδιὰς ἅπας καὶ χόρτον προβεβλημένη πολλοῖς ἀρκοῦντα τοῖς ἵπποις, κατάῤῥυτος δὲ τυγχάνει καὶ ὕδασιν, ἐγγὺς δὲ αὐτοῦ κώμας ἔχει πολλὰς καὶ πόλεις, ἐξ ὧν δαψιλῆ καθειστήκει τὰ ζωαρκῆ· Ἐκεῖσε γὰρ ὄντος τοῦ βασιλέως καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ ὁ Τορνίκιος ἐκ τῆς Νικαέων ἐπιδεδήμηκε, καὶ δι' ὄχλου τῇ βασιλεῖ γέγονε διὰ τον προπατριαρχεύσαντα Ἀρσένιον. Ὁ γὰρ πατριαρχικὸς ἐχήρευε θρόνος, τοῦ πατριαρχεύσαντος Νικηφόρου, ὃς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου εἰς τὸν πατριαρχικὸν μετετέθη θρόνον, ἀπάραντος τῶν ἐνθένδε πρὸς τὰ οὐράνια, μηδὲ εἰς ὅλον σχεδὸν ἐνιαυτὸν τοῦ πατριαρχικοῦ ἀπολούσαντος θρόνου, Ὁ δὲ Ἀπσένιος αὖτος ἦν προβεβλημένος εἰς τὸν πατριαχικὸν θρόνον πρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου, ἀνὴρ καὶ εἰς λογον καὶ εἰς πρᾶξιν πανευφυέστατος (99), καὶ λόγον μάλιστα τὸν

84. Igitur imperator Hellespontum trans abiit, et Pegarum partes, ubi **187** moras trahebat, occupat. Cum vero æstas præterlapsa fuisset necnon autumni tempus excurrisset, inde discedens ad quietem imperatoribus de more, ex eo quo Cpoli extorres tempore oberrabant, destinatam, Nymphæum pervenit. Me porro ad Constantinum Bulgarorum principem legatum mittit. Abii, et cum eo per aliquos dies versatus sum, Namque ea tempestate festi dies Christi natalium ad baptismatis, quibus Bulgarorum principes magnificentiam ostentant, celebrabantur ; ideoque Bulgarorum princeps Constantinus, ut cum eis tunc oculatus eorum quæ fiebant spectator adessem, cogebat. Mandata itaque mihi imposita exsecutus Trinobo exeo. et ad imperatorem tunc Nymphæi cunctantem, in quo et hibernaverat, me confero. Ineunte vere ille Nymphæo egreditur, prius ibidem læto ac splendido resurrectionis Dominicæ die concelebrato. Et dies aliquot Phlebiis egit ; inde ad locum Clyzomenem dictum veniens tentoria collocat : namque ibi Nymphæo exeuntes tempus conterere et veris plerumque agere imperatores sueverant. Campus undique planitie excurrit, agro fertili atque herboso, qui plurimis equis **188** alendis suffecerit, aquis irriguo, et multorum vicorum ac urbium vicinitate; unde vitæ necessaria affluenter suppeditantur, peropportuno. In eo cum esset imperator, sebastocrator Tornicius Nicæa accedens pro expatriarcha Arsenio modeste imperatorem rogat, patriarchale siquidem solium Nicephoro patriarcha, qui in patriarchale culmen ex Ephesino metropolita ascenderat, ex terreno ad cœlestia promoto, cum nec integro anno patriarchatui præfuisset, sessore destituebatur Arsenius ad imperatore Theodoro in patriarcham fuerat electus, vir et verbo et opere quam dexterrimus, et sermone præcipue, qui natura inditur : namque qui eruditione comparatur, parum omnino degustaverat. Etenim cum nonnulla ex encycliis philosophatus perdidicisset, ne horum penitus inexpertus haberetur, neque ea ignorare, quæ ipse negligere sibi in animo proposuerat, videretur,

[73] D : Ἦκεν οὖν εἰς Πηγὰς, εἶτα πρὸς Νύμφαιον ἦκε καὶ περὶ Κλαζομένην, οὗ ἦξε καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ Τορνίκιος, καὶ δι' ὄχλου γέγονε τῷ βασιλεῖ διὰ τὸν πατριαρχεύσαντα Ἀρσένιον. ὁ γὰρ πατριαρχικὸς ἐχήρευε θρόνος, τοῦ πατριαρχεύσαντος Νικηφόρου, ὃς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου εἰς τὸν πατριαρχικὸν μετετέθη θρόνον, ἀπάραντος τῶν ἐνθένδε μηδ' ὅλον ἐνιαυτὸν διαρκέσαντος. Ὁ δὲ Ἀρσένιος προεκλήθη ἀπὸ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου, ὃς ἐχθραν ἔσχε κατὰ του βασιλέως, καὶ ἀνήχθη αὖθις Ἀρσένιος.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(98) Τὴν ἐξ ἔθους. Gregoras, p. 81. ALL.

(99) Πανευφυέστατος. Gregoras Arsenium usu rerum est imperii administratione nec cum fossore quidem conferendum tradit, p. 66. ALL.

telo divini amoris corde saucius, rebus terrenis omnibus, a quibus se avelli ægre plerique sustinent, contemptis, monastico instituto nomen dederat. Hic imperatoria corona imperatorem condecoraverat : sed eum suis votis minime obtemperantem conspicatus, iniquior cum eo inimicitas exercuit. Neque ab eo abhorruerat Andronicus Sardensis et Manuel Thessalonicensis, cognomine Opsara. Sed Sardensis quando imperator Cpolim castra movit et prope eam sedem locavit, **189** ab Joannicio Philadelphiensi monastico pallio induitur : ille enim continuo, et non sine molestia imperatoris animum sollicitabat, ut proficiscendi sibi daretur facultas Paphlegoniam, unde ipse ortum ducebat ; sed imperator distorta hominis sensa apprime callens, ne in eas partes abiret, impediebat : animo enim proposuerat propter eas quas cum imperatore simultates exercebat, res Paphlagonum perturbare. Verum imperator æquissimo eum sermone lacessit : « Sardium, non Paphlagoniæ metropolitatum tenes : Sardium ideo partes invisendæ, quibus continuo cusuescere debes, ibique immorando greges tibi commissos pascere. » Igitur ubi imperatorem inexorabilem vidit, cum quid ageret ipse nesciret, monasticum vitæ institutum complexus est, Thessalonicensis Manuel invitus Nicæa egressus in locis adjacentibus vitam ducebat. Arsenius item expatriarcha et ipse inde exiens in monasterium se intrusit. Hinc universi prænies Lampsacum convenientes suffragio omnium mandatoque imperatoris Ephesinum antistitem Nicephorum in patriarchale solium invehunt. Sed hic, ut jam dixi, neque per annum integrum cathedram moderatus e vivis excessit. Tunc sebastocrator Tornicius Arsenio impense deditus imperatorem urgebat, ut Arsenium iterum in patriarchalem sedem promoveret, et mira quædam ac portentosa Arsenii facinora in medium afferens continuo imperatorem ad molestiam usque exorabat, ut sibi minime æquum, **190** etiam invitus, in patriarcham eligeret. Sic imperator volens nolens, sebastocratoris consiliis loco dato, ad patriarchalem dignitatem Arsenium rursum evehit. Et hæc quidem de Arsenio ita se habuere.

A ἐκ φύσεώς πως προβαλλόμενον · τοῦ γὰρ ἐκ παιδείας μικρόν τι μετέσχεν. [P. 98] Ὀλέγα γὰρ τινα τῶν ἐγκυκλίων φιλοσοφήσας τοῦ μὴ δοκεῖν παντάπασι τῶν τοιούτων ἀπείρως ἔχειν μηδὲ ἀγνοεῖν ὧν ὑπεριδεῖν ἐδοκίμασε, τῷ βέλει τοῦ πρὸς Θεὸν ἔρωτος τρωθεὶς τὴν ψυχὴν, πᾶσι τοῖς κατὰ κόσμον, ὧν οὐκ εὐχερῶς ἔχουσιν οἱ πλείους ἀφίστασθαι, χαίρειν εἰπὼν τὸν μονήρη βίον προείλετο. Οὗτος τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀπεπλήρου στεφηφορίαν τῷ βασιλεῖ · ἐπεὶ δ' οὐχ ἑώρα τοῦτον τοῖς ἑαυτοῦ θελήμασιν ὑπεικόμενον, δύσνους περὶ τοῦτον ἐγένετο, ἔχων ἐν ταυτῷ συνίστορας τὸν Σάρδεων Ἀνδρόνικον καὶ τὸν Θεσσαλονίκης Μανουὴλ τὸν καὶ Ὀψαρᾶν λαγόμενον. Ἀλλ' ὁ μὲν Σάρδεων, ὅτε ὁ βασιλεὺς (1) κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐστρατοπεδεύσατο καὶ ἐγγὺς B ταύτης τὰς ἐπαύλεις ἐποιεῖτο, τότε τὰ τῶν μοναχῶν ἐνεδέδυτο ἄμφια ὑπὸ τοῦ Φιλαδελφίας Ἰωαννικίου. Ὡς γὰρ συχνῶς διηνώχλει τὸν βασιλέα ἐπιδημῆσαι τῇ Παφλαγόνων (ἐκεῖθεν καὶ γὰρ ὥρμητο), τὸ στρεβλόνουν τοῦ ἀνδρὸς ὁ βασιλεὺς, ἐπιστάμενος οὐκ ἔα τοῦτον ἐπὶ τὰ ἐκεῖσε μέρη ἀφῖχθαι · σκοπὸς γὰρ ἦν αὐτῷ τὰ τῶν Παφλαγόνων πάντα διαταράξαι τῇ πρὸς βασιλέα δυσνοίᾳ. Ὁ βασιλεὺς δὲ δικαιότατον πρὸς τοῦτον ἐποίει τὸν λόγον, ὡς Μητροπολίτης κεχειροτόνησαι Σάρδεων, οὐκέτι γε μὴν Παφλαγονίας, καὶ δεῖ σε τοῖς τῶν Σάρδεων ἐμφιλοχωρεῖν μέρεσι κἀκεῖσε καὶ διατρίβειν καὶ σου ποιμαίνειν τὸ ποίμνιον. Ἐπεὶ οὖν ἐγνώκει ἀμετάπτωτον εἶναι τὸ C βασιλικὸν βούλημα, μὴ ἔχων ὅ τι καὶ δράσειε, τὸν μονήρη βίον προείλετο. Ὁ δὲ Θεσσαλονίκης Μανουὴλ ἄκων ἐξιὼν τῆς Νικαίας περί που τὰ ἐγγὺς ἐκείνης διέτριβεν. Ὁ δὲ πατριαρχεύσας Ἀρσένιος καὶ αὐτὸς ἐξιὼν ἐκεῖθεν ἔν τινι σεμνείῳ ἑαυτὸν καθείρξας διῆγεν. Ἐντεῦθεν συνελθόντες πάντες οἱ ἀρχιερεῖς ἐπὶ τὴν Λάμψακον, ψήφῳ πάντων καὶ προσταγῇ βασιλέως ὁ τῆς Ἐφέσου πρόεδρος Νικηφόρος εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνήχθη θρόνον. Ἀλλ' οὗτος, καθάπερ εἰρήκειν, μήπω ἐνιαυτίσας τὸ βιοῦν ἐξεμέτρησε. Τότε γοῦν ὁ σεβαστοκράτωρ Τορνίκιος, τῇ φιλίᾳ τοῦ Ἀρσενίου προσκείμενος, ἠνάγκαζε τὸν βασιλέα τὸν Ἀρσένιον εἰς τὸν πατριαρχικὸν καὶ αὖθις θρόνον ἀναγαγεῖν, θαύματά τινα καὶ τεράστια παρὰ τοῦ Ἀρσενίου ἐνεργούμενα διηγούμενος, καὶ πράγματα διηνεκῶς προὐξένει τῷ βασιλεῖ, πατριαρχεύειν τὸν δύσνουν αὐτῷ βιαζόμενος. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἑκὼν ἄκων τῇ τοῦ σεβαστοκράτορος συμβουλῇ ξυντιθεὶς εἰς τὸν πατριαρχικιὸν καὶ αὖθις θρόνον ἀνήγαγε τὸν Ἀρσένιον. Καὶ οὕτω μὲν τὰ ἐπὶ τῷ Ἀρσενίῳ.

85. Imperator Strategopulum Alexium Cæsarem D πέ. Ὁ δὲ βασιλεὺς [74] τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέ-

[74] : Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν Στρατηγόπουλον Καίσαρα πέμπει τοῖς δυτικοῖς μέρεσι, παρήγγειλε δὲ τῆς Κωνσταντίνου ἀποπειράσασθαι. Ναῦς οὖν τότε μεγίστη ἐκ Βενετίας εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀφίκετο καὶ ποτεστάτος, ὃς παροτρύνας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους ἐν τριήρεσι καὶ πλοίοις καὶ λεμβαδίοις καὶ δρόμωσι κατὰ Δαφνουσίας χωρῆσαι. Καὶ γέγονεν οὕτως, καὶ κεκένωτο ἡ πόλις ἀνδρῶν τῷ βασιλεῖ ταύτης Βαλδουίνῳ μετάτινων μετρίων φυλαττομένη. Αἴφνης οὖν Καῖσαρ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπῄει, ἔχων καὶ ἄνδρας τινὰς ἐκεῖθεν ὄντας καὶ ἀκριβῶς εἰδότας τὰ κατ' αὐτήν. Καὶ μαθὼν ὁπήν τινα περὶ τὰ τείχη χωροῦσαν εἰσιέναι ὁπλίτην ἐκεῖ ἤει. Εἰσῆλθε οὖν διὰ ταύτης ἀνὴρ, καὶ ἕτερος, καὶ ἄλλος, καὶ καθεξῆς μέχρι τῶν ιε'. Ἔτι δὲ καὶ πλείους ἄλλοι εἰσιόντες εὗρον ἐναπερὶ τὰ τείχη φύλακα, ὃν ἀναβάντες ἔξω τῶν τειχῶν ἐῤῥίψαν καὶ πελέκεσι τὰς πύλας ἐκμοχλεύσαντες ἐλευθέραν τῶν εἰς αὐτὴν

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(1) Ἀλλ' ὁ μὲν Σάρδεων ὅτε ὁ βασιλεύς. Hoc idem pluribus narrat Pachymeres, lib II, c. 17. ALL.

εἴσοξιον τὸν Καίσαρα μετα στρατευμάτων τινῶν οἰκονομήσας ἐπὶ τοῖς δυτικοῖς ἐκπέπομφε μέρεσι, τοῖς ἐκεῖσε οὖσι τῶν Ῥωμαίων ξυνελθεῖν εἰς μάχην, [P. 99] παραγγείλας (2) ὡς ἐν τῷ διέρχεσθαι, ἐπεὶ τὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐκεῖσε φερούσης πλησίον ὑπῆρχε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφοδόν τινα κατὰ ταὐτης ποιήσασθαι καὶ μέχρι τῶν πυλῶν αὐτῆς ἐπισβαμεῖν τὰ στρατεύματα, ὡς ἂν πτοία παρ' αὐτῶν τοῖς οὖσιν ἐντὸς Λατίνοις ἐγγένηται. Ἐγένετο δὲ τῷ τότε καί τι ξυμβῆναι προνοίᾳ Θεοῦ. Ἐπεὶ γὰρ ναῦς μεγιστη κοίλη Λατινικὴ ἐκ Βενετίας εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀφίκετο, καὶ νέος ἐν ταύτῃ ἐξουσιαστὴς παρεγένετο, ὃν καὶ ποτεστάτον (3) ἐπονομάζουσιν, ἀνὴρ, ὡς ἐφάνη, δραστήριος καὶ θρασύτερος εἰς τὰ μάχιμα, τοὺς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Λατίνους παροτρύνας εἰς μάχην, καὶ ξυμβουλεύσας ὡς δεῖ καὶ ἡμᾶς μὴ μόνον ἐντὸς ὄντας τῆς πόλεως τὴν πόλιν καὶ ἑαυτοὺς φυλάττειν, ἀλλὰ' καὶ κατὰ Ῥωμαίων τι δρᾷν, ὡς ἂν μὴ πάντη καταφρονητικῶς ἐν τοῖς καθ' ἡμῶν διατίθωνται. Ἔπεισεν οὖν αὐτοὺς εἰσιόντας ἐν ὅσαις εἶχον τριήρεσι καὶ τισιν ἑτέροις πλοίοις, λεμβαδίοις οἷον καὶ δρόμωσι, κατὰ τῆς νήσου Δαφνουσίας (4) χωρῆσαι, εἴ πως δυνηθεῖεν αὐτὴν παραστήσασθαι καὶ σκύλων εὐμοιρῆσαι τῶν ἐξ αὐτῆς. Κεκένωται οὖν ἡ πόλις ἀνδρῶν, καὶ ἦν γυναιξὶ καὶ νηπίοις καὶ τῷ βασιλικῶς τάχα ταύτης κατάρχοντι Βαλδουίνῳ μετὰ τινων μετρίων ἀνδρῶν διεξαγομένη καὶ τηρουμένη. Αἴφνης οὖν ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος ὁ Καῖσαρ νυκτὸς ἐπιὼν τῇ Κωνσταντίνου προσήγγισεν. Ἐπεὶ δὲ μεθ' ἑαυτοῦ εἶχε καὶ ἄνδρας τινὰς ἐξωρμημένους (5) τῆς πόλεως καὶ

A copiis aliquibus fultum in occiduas partes mittit, ut cum Romani nominis hostibus confligeret, monens sub ipsa profectione, quando via, per quam esset incedendum, prope Cpolim erat, in eam irrumpere et ad portas ipsas conducere agmina, ut timor Latinis inculeretur. Evenit vero tunc temporis, ut tale quid, ita providente **191** Deo, contingeret. Navis maxima Latinorum Venetiis Cpolim appulit ; cum ea juvenis auctoritate potens, quem illi potestatem vocant, accessit, vir, ut effectus comprobavit, factiosus et in pugnas audacior. Is Latinos, qui Cpoli erant, ad ineundam pugnam concitat, haud decorum esse dictitans, eos qui in urbe B essent, urbem seque tutando tempus conterere, sed aliquid etiam adversus Romanos machinari debere, ne nos illi adeo contemptim conterant et pro nihilo ducant. Suasit itaque in triremes, quotquot haberent, aliaque navigia. Lembadia nempe ac dromones, ingressos in Daphnusiam insulam pergere ; quam si in potestatem redigere forte potuissent, nec illi spoliis locupletarentur. Urbs igitur hominibus vacua, mulieribus ac infantibus et forte tunc imperanti Balduino cum exigua aliorum manu gubernabatur et custodiebatur. Interea improviso Cæsar C Alexius Strategopulus noctu adveniens in eam impetum fecit, et cum viros secum haberet nonnullos ex urbe fugitivos et rerum illius apprime gnaros ex iisque sciscitans cognovisset foramen urbis muris inesse, per quod armatus miles introire posset, nulla mora operi incumbit. Et per illud quidam ingreditur, quem sequitur alius et iterum tertius,

δον ἐποίησαν τῷ στρατεύματι. Οἱ δ' ἐντὸς τῷ αἰφνιδίῳ κατασεισθέντες, ὡς εἶχον ἕκαστος, τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἐπραγματεύοντο. Καὶ ὁ Βαλδουῖνος περὶ τὸ μέγα παλάτιον ἐχώρησεν. Οἱ δὲ περὶ Λαφνουσίαν ἁμιόντες Λατῖνοι καὶ ὁ ποτεστάτος, ἐπεὶ μὴ κατὰ αὐτῶν τι δρᾶσαι ἴσχυσαν, πρὸς τὴν πόλιν ἐπανεζεύγνυον · ἀντελάβετο γὰρ κἀνκείνων Θεός. Καὶ πλησιάσαντες εἰς τὴν πόλιν ὥρμησαν εἰσελθεῖν. Ἀλλὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τοῦτο γνοντες πῦρ ταῖς οἰκίαις τῶν Λατίνων ἐνέβαλον περὶ τὸν αἰγιαλὸν κειμέναις, καὶ ἐνέπρησαν ταύτας, πρῶτα Βενετίκων, εἶτα τῶν ἄλλων γενῶν, ἃς Κάμπους ὠνόμαζον. Ὡς δ' εἶδον τοῦτο Λατῖνοι λαβόντες ἐντὸς τῶν τριήρεων ὅσους ἠδύναντο, καὶ μιᾶς εἰς τὸ μέγα παλάτιον χωρησάσης καὶ δεξαμένης τὸν Βαλδουῖνον, ὑπεχώρησαν. Οὕτω μὲν ἡ Κωνσταντινούπολις προνοίᾳ Θεοῦ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐγενετο, Ἰουλίου ἄγοντος κε', οὗπερ ἐπινεμήσεως δ', καὶ ἀπὸ γενέσεως κοσμου ἔτους ὄντος ,ςψξθ', ὑπὸ Λατίνων κρατηθεῖσα χρόνους πεντήκοντα ὀκτώ.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(2) Παραγγείλας. Gregoras. p. 83. ALL.

(3) Μποτίστας. Vox mere Latina, *podestas*. Dignitatis genus, Italicum *podestà*. Sed et priscis Latinis nomen officii et magistratus. Juvenalis Satyr. 10 :

Prætextam sumere mavis,
An Fidenarum Gabiorumque esse potestas?

Suetonius in Claudio : *Atque etiam per provincias demandavit.* Apud alios scriptores Græco-Barbaros dicitur ποτεστάτος. Vide Glossarium Meursii. Quod et ipsum non multo post auctor noster usurpat. DOUSA.

(4) Δασνουσίας. Gregoras, p. 85. Daphnusiæ meminit Nicephorus patriarcha Cpolitanus in Breviario historico (p. 44 A ed Lupar.). In codicis antiquissimi margine, in quo erat Apoplus maris Euxini sine nomine auctoris, diversus ab eo qui est Ariani, adnotatum erat Ἀπολλωνία ἡ νῦν Δαφνουσία. ALL.

(5) Ἀνδρας τινὰς ἐξωρμημένους. Gregoras, p. 84. Rem distinctius narrat Pachymeres, lib. II, c. 27. Phranza aliter lib. I, c. 4. Vesaue itaque nimis Sabellicus *Rerum Venet.* Decad. lib X, in fi- D dem Græcorum oblatrat, quam sine aperto mendacio lædere non potuit. Narrat siquidem quosdam Græcos, rerum præsentium pertæsos, cum Palæologo per fidos nuntios egisse ut certa noctis hora cum quibus sibi videretur copiis adesset : fore ut in urbem receptus sine ulla cæde rerum potiretur Palæologum occasionem minime negligentem silentio noctis cum expeditissimis copiis ad urbem accessisse, quas per accessa ab hostibus loca, ne quid illi præsentire possent, mœnibus admotas, cæsis portarum vigilibus proditores in urbem sine alia majore cæde accederunt. Balduinum et Pantaleonem Justinianum antistitem ad primum captæ urbis tumultum excitos, cum necessariis pretiosissimisque rebus, quas nocturna illa trepidatione exportare potuerunt, ad Euripum se trepide recepisse, ubi navem ingressos continua navigatione in Eubœam esse delatos. Et illi concors Blondus Flavius, lib. VIII, Decad. II : *Inita itaque conjuratione Palæologus de recipienda urbe per idoneos est admonitus, Classe igitur imperatoria, quæ omnes asportaverat Latinorum nervos in Ponticoe jam agente, adveniens exercitu Palæologus, refracta a conjuratis*

et hac ratione quindecim et forte plures viri urbem ingrediuntur. In ipso muro quemdam, cui custodia demandata erat, compertum, muro conscenso arreptum **192** pedibus extra muros projiciunt, alii strictis securibus et portarum vectibus disruptis in urbem introitum liberum exercitui aperiunt. Hac ratione Cæsar Strategopulus et cum eo Romani universi ac Scythæ (ex his enim copiæ conflatæ erant) urbem ingressi sunt. Cives re improvisa perculsi, ut quisque poterat, saluti suæ consulere. Hic quidam monasteria petere, et monasticum habitum, ut cladem evitarent, induere. Mulieres in murorum foramina conjici, et in cellis obscuris reconditisque abscondi. Civitati imperans Balduinus in magnum advolare palatium. Qui vero Daphnusiam abierant Latini, et cum illis Potestas, eorum quæ gerebantur plane ignari, cum nihil adversum Daphnusian perpetrare potuissent (opem enim illis tulerat Deus), retrogressi in urbem contendere et in supernarum virtutum principis Michaelis templum in Anaplo situm conveniunt, adhuc eorum quæ patrabantur nescii. Id Romanæ copiæ audientes, igne in Latinorum domos prope littus adjacentes immisso, eas corrumpunt, et ante alias Venetorum aliarumque deinceps nationum, quas Campos vocant. Latini incendiis urbem inflammari **193** conspicientes, genis manibus diverberatis, quotquot habere potuerunt ex suis in triremes et alia navigia assumptis, retro cessere. Et triremibus una, in magnum palatium progressa Balduinum in maximo discrimine et extremo pene periculo, jam jamque vivum capiendum, recepit. Et ita ea res evenit, et Cpolis, ita Deo annuente, rursum sub potestate Romani imperatoris jure et merito venit, vigesima quinta mensis Julii, indictione quarta, anno ab orbe condito 6769, postquam hostes ea potiti fuissent annos quinquaginta octo.

A ἀκριβῶς εἰδότας τὰ κατ' αὐτήν, καὶ πυνθανόμενος αὐτῶν ἐμεμαθήκει ὁπήν τινα (6) εἶναι περὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως δι' ἧς ἀνὴρ ὁπλίτης δύναιτ' ἂν ἐντὸς εἰσελθεῖν, μηδ' ὅλως μελλήσας τοῦ ἔργου εἶχετο. Καί εἰσῆλθε διὰ ταύτης (7) ἀνὴρ, καὶ ἐπηκολούθησεν αὐτῷ ἕτερος, εἶτα ἐκεινῳ ἄλλος, καὶ οὕτω μέχρι τῶν πεντεκαίδεκα, τάχα δὲ καὶ πλείους ἄνδρες ἐντὸς εἰσῆλθον τῆς πόλεως· Ἐπεὶ δὲ περὶ τὸ τεῖχος ἐκ εὗρον τὸν ἐμπεπιστευμένον τὴν φυλακὴν, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀναβάντες καὶ τῶν ποδῶν λαβόντες ἔῤῥιψαν ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ δ, ἄλλοι ἀξίνας ἐγχειρισάμενοι καὶ τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν διαῤῥήξαντες ἐλευθέραν πεποίηνται τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον τῷ στρατεύματι. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Στρατηγόπουλος Καῖσαρ καὶ οἱ αὐτῷ πάντες Ῥωμαῖοι καὶ Σκύθαι (ἐν τῷ

B τοιούτων καὶ γὰρ τὸ ὑπ' αὐτὸν συνεκεκρότητο στράτευμα) ἐντὸς τῆς πόλεως ἐγεγόνεισαν. Οἱ δ' ἐντὸς τῷ αἰφνιδίῳ κατασεισθέντες (8) τοῦ πράγματος, ὡς εἶχον ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἐπραγματεύετο. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ σεμνεῖα ἐβάδιζον καὶ μοναχαὶ ἐνεδέδυντο ἄμφια, ὅπως τὸν φόνον ἐκφύγοιεν, γυναῖκες δὲ εἰς ὀπὰς τοίχων συνεστέλλοντο καὶ εἰς στοὰς σκοτεινὰς καὶ ἀποκρυφους ἐκρύπτοντο. Ὁ δὲ τῆς πόλεως κατὰρχων Βαλδουΐνος (9) ἐπὶ τὸ μέγα παλάτιον ὥρμησεν, Οἱ δὲ ἐπὶ τὴν Δαφνουσίαν ἀπιόντες Λατῖνοι καὶ ὁ μετ' αὐτῶν ποτεστάτος (10), μηδέ τι τῶν γινομένων γνωρίσαντες, ἐπεὶ μὴ κατὰ τῆς νήσου Δαφνουσίας [P. 100] ποιῆσαί τε ἴσχυσαν (ἐκπελάβετο γὰρ ἐκείνων Θεός), παλίνδρομοι πρὸς τὴν πόλιν ἐπανεζεύγνυον. Μέχρι μὲν οὖν τοῦ ναοῦ τοῦ

C ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαὴλ ἐλθόντες, τοῦ περὶ τὸν ἐν Ἀναπλῳ διακειμένου, οὐδέν τι ὅλως τῶν γεγενημένων ἐμεμαθήκεισαν· ἐκεῖσε δὲ ἀφιγμένοι καὶ ταῦτα μαθόντες εἰς τὴν πόλιν ὥρμησαν ἐπελθεῖν. Ἀλλὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τοῦτε γόνητε πῦρ ταῖς οἰκίαις (11) τῶν Λατίνων ἐνέβαλον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κειμένας, καὶ ἐνέπρησαν ταύτας,

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

porta nocte concubia est admissus. Balduinus vero imperator et Pantaleo Justinianus patriarcha, navigio derepente cum suis omnibus et rapta supellectile ad Euripum sese profugi receperunt. Audiatur etiam denuo Sabellicus Ennead. IX, lib VI : *Sed dum ille* Balduinus *extremam vim formidat, domestica op primitur, urbs vacua a paucis Palæologo prodita est. Et sunt qui dicunt eum abfuisse, cum hosti tradita est : sed sive adfait, cum hostis in urbem receptus est, sive in castris fuit, satis constat, Byzantium* D *proditione amissum.* Alexius Strategopulus et non Michael Palæologus Cpolim capit. Quomodo enim qui Nicææ et Peritheorii commorabatur, Cpolim capere potuit ? et sane si per Græcos de recuperanda Cpoli fidem certam habuisset, gloriosam adeo provinciam non demandasset Alexio, sed ipse per se ad similem triumphum accessisset, ut fecerat anno superiori, quo verbis Aselis fretus exercitum in Galatam duxerat ad expugnandum illud oppidum, ut videbatur, re tamen vera, ut Byzantium occuparet deceptus nihilominus promissis Aselis, re infecta, Nicæam revertitur. Adde eumdem Michaelem non misisse Alexium ad occupandam Cpolim, sed ad debellandum Michaelem defectorem, et cum prope Cpolim exercitus esset ducendus, dedisse in commissis Alexio non ut caperet, sed ut tantummodo pertentaret et Latinis timorem incuteret. Pachymeres, lib. II, p. 138. Quomodo postea Alexius urbem ceperit, fuse narrant eorum temporum σύγχρονοι scriptores, Acropolita, Pachymerius et forte Gregoras, quorum dicta præponenda sunt Sabellici et Blondi somniis. Balduinum cum rebus necessariis et pretiosissimis fuga ad Euripum appulisse, credat quicunque ejusdem atq ie Sabellicus et Blondus felicis cerebri est. Qui enim necessaria et pretiosissima deferre secum potuit, qui ornamenta imperii et dignitatis insignia et charissima quæque hostibus prædam reliquit ? ALL.

(6) Ὁπήν τινα. Gregoras, p. 85. ALL.

(7) Εἰσῆλθε διὰ ταύτης, Gregoras, p. 85. ALL.

(8) Οἱ δ' ἐντὸς τῷ αἰφνιδίῳ κατασεισθέντες. Pachym. p. 147. ALL.

(9) Βαλδουΐνος. Pachymerius, p. 144. ALL.

(10) Ποτεστάτος Pachymerius, p. 162. ALL. Μηδέ τι τῶν γινομένων. Gregoras, p. 86, dicit eodem die ad eos, qui Daphnusiam obsidebant, de capta Cpoli famam allatam. Nec videtur dissentire Pachymerius. p. 144. ALL.

(11) Πῦρ ταῖς οἰκίαις. Gregoras et Phranza statim in ipso ad urbem ingressu, antequam qui in Daphnusiam abierant reverterentur, Cæsarem Byzantium incendisse narrant, Acropolita post redi-

καὶ πρῶτα μὲν τὰς τῶν Βενετίκων, εἶτα τῶν ἄλλων γενῶν, ἃς καὶ Κάμπους (12) κατωνόμαζον. Ἐπεὶ δὲ εἶδον (13) τὴν πόλιν πυροπολουμένην οἱ τῶν Λατίνων, τὰς παρειὰς ταῖς χερσὶ τύψαντες, καὶ λαβόντες ὅσους ἠδύναντο ἐντὸς τῶς τριήρεων αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν πλοίων, ὑπανεχώρησαν, μιᾶς τριήρεος (14) εἰς τὸ μέγα παλάτιον ἀπελθούσης καὶ ἀναδεξαμένης τὸν Βαλδουῖνον ἐν χρῷ τῆς ζωγρείας γενόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ξυνέβη (15), καὶ ἡ Κωνσταντίνου προνοία Θεοῦ καὶ αὖθις ὑπὸ χεῖρα τοῦ βασιλέως, τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο κατὰ λόγον δίκαιόν τε καὶ προσήκοντα, Ἰουλίου εἰκοστὴν καὶ πέμπτην ἄγοντος, οὔσης ἐπενεμήσεως τετάρτης, καὶ ἀπὸ γενέσεως κόσμου ἔτους ὄντος ϛψξθ', ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κρατουμένη χρόνους πεντήκοντα καὶ ὀκτώ.

πϛ'. Περὶ γοῦν τὸ Μετεώριον τότε σκηνουμένου τοῦ βασιλέως, ἐξαπίνης φήμη τις νύκτωρ τὰ τῶν πολλῶν περιεβόμβησεν ἀκοάς. Ἡ δὲ φήμη (16) παρὰ παιδαρίου τινὸς αὐταδέλφης τοῦ βασιλέως τῆς ὁμομοζομένης μὲν Εἰρήνης, διὰ δὲ τοῦ μοναδικοῦ σχήματος μετονομασθείσης Εὐλογίας, ἐκ τῶν τῆς Βιθυνίας μερῶν παρ' αὐτὴν ἀφικομένου, ὃς καθ' ὁδὸν ἐμεμαθήκει παρά του τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἁλῶναι τὴν Κωνσταντίνου. Ὡς εἶχε γοὺν τάχους ἡ τοῦ βασιλέως αὐτοκρασιγνήτη παρὰ τὸν βασιλέα ἀφιγμένη καταδαρθάνοντα τοῦτον εὗρε, καὶ ῥᾳδίως πως ἐκίνει αὐτὸν τῇ χειρὶ, ὅπως ἂν γε καὶ ἐγρηγορήσειεν, ἰσχυροτέρᾳ τῇ φωνῇ ὑπολέγουσα ὡς Κατέσχες, ὦ βασιλεῦ, τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ πολλάκις τοῦτο εἰρήκει, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπέμενε μηδέν τι πρὸς ταύτην ἀνταποκρινόμενος. Ὡς δὲ τὸν λόγον μετέβαλε καὶ εἰρήκει, « Ἀνάστηθι, βασιλεῦ· ὁ γὰρ Χριστὸς ἀπεχαρίσατό σοι τὴν Κωνσταντινούπολιν, » τῆς κλίνης ἀναστὰς καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείνας, « Κοῦτον μὲν » ἔφη (17), « τὸν λόγον, ὦ ἀδελφὴ, καὶ αὐτὸς δέχομαι. Ὃν δὲ λόγον τὸ πρῶτον εἶπες, ὡς τῆς Κωνσταντίνου κεκράτηκα, οὐδαμῶς ἀποδέχομαι· πῶς γὰρ ἐκ τοῦ Μετεωρίου ἐγκρατὴς γενοίμην τῆς Κωνσταντίνου ; ἀλλ' οὐδὲ στράτευμα κατ' αὐτῆς ἀξιόλογον πέπομφα. Τὸ δὲ ῥᾴω ταῦτα εἶναι Θεῷ καὶ αὐτὸς ξυνομολογῶ, καὶ θᾶττον ἂν τὰ μικροῦ καὶ ἀδύνατα τοῖς οἷς ἂν βούλοιτο παρασχεῖν καθέστηκε δυνατός. » Ταῦτ' εἰπὼν τοὺς ἐν τέλει [P. 101] πάντας ξυνήθροισε, καὶ ἐπυνθάνετο εἰ ἀληθῆ δοκεῖ σφίσιν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῆς φήμης. Καὶ οἱ μὲν συνίεσαν τὰ τῶς λόγων ἐπαληθεύειν, καὶ μάλιστα οἷς ἡ τῶν Λατίνων ἔξοδος ἀκριβέστερον ἐπεγνώσθη· ἔνιοι δὲ τὸν λόγον ἦγον

A 86. Ea tempestate imperator castra Meteorii disposuerat, noctuque ex improviso rumor quidam inter multorum aures perstrepuit. Rumor a servulo quodam sororis imperatoris Irenes, sed propter monasticum habitum Eulogiæ nominatæ, e Bithynæ partibus ad ipsam profecto, qui in itinere audierat a Romanis copiis captam esse Cpolim, sparsus fuerat. Illa propere imperatorem conveniens somno sopitum invenit ; quare eum placide movere, et ut excitaret, altiore voce proloqui, » Tenes, o imperator, Cpolim. » Sæpius hoc repetiit : imperator immotus stans non respondebat. Verumtamen cum illa sermone mutato dixisset : » Surge, imperator : Christus tibi Cpolim **146** elargitus est, » lecto assurgens manibusque in cœlum extensis, » Hunc, »

B ait' » sermonem, soror, et ipse amplector, sed quem primum dixeras, me Cpoli potitum, nullo pacto excipio. Quanam enim ratione, qui Meteorii sum, polim devicerim ? qui nec tantas copias ad eam debellandam adornavi. Sed hæc Numini facillima esse et ipse fateor, citiusque ac commodius ea etiam, quæ fieri haud posse videntur, quibus ipse voluerit, concedere potens est. » Dixit, omnibusque qui ibi in dignitate erant convocatis, an vera ea esse illis viderentur quæ fama circumferrentur, interrogat. Quidam annuere, rumorem vera nuntiare, et potissimum ii quibus Latinorum exitus exquisitius compertus fuerat. Alii dubitare et in ambiguo ponere, qui divinæ judicia providentiæ non accurate tenerent, ratiocinantes rem e difficillimis esse et ex illis

C quæ non ita facili negotio peraguntur. In his sermonibus noctis spatium evigilatum est : ubi dies cæpit, spes omnes tenere ab exercitu, qui vera re-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

tum Latinorum ex insula Daphnusia. Illi quatuor in locis urbem incensam, eamque flammis circumdatam ; Acropolita ignem immissum in Latinorum ædes prope littus jacentes, quas Campos appellabant. Idque factum consilio cujusdam Joannis, qui fuerat famulus Balduini, tradit Pachymerius, p. 146. ALL.

(22) Κάμπους. G. Codinus in libello de rebus patriis Cpoleos, quem frater meus Georgius P. M. de Græco in Latinum transtulit, cujus statim in principio notarum meminimus, hic in fine nobis ad explicationem hujus loci præ cæteris advocandus est : Ποίησας (inquit) οὖν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς D (Theodosius Junior) ἱκεσίαν καὶ λιτὴν εἰς τὸν κάμπον τοῦ τριβουναλίου μετὰ τοῦ πατριάρχου Πρόκλου. His adde Diaconum : *Ut timentes Byzantii extra civitatem, in loco Campus dicitur, essent perseverantes*, et cætera, quæ in notis ad Codinum eximiæ eruditionis et diligentiæ vir Joannes Meursius adnotavit. DOUSA.

(13) Ἐπεὶ δὲ εἶδον. Gregoras, p. 87. ALL,

(14) Μιᾶς τριήρεος Gregoras, p. 86, scribit Balduinum cymba arrepta fuga salutem quæsisse. ALL.

(15) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ξυνέβη. Phranza : *Tali modo urbs ampla illa et urbium imperatrix auxilio Dei omnipotentis et Cæsaris peritia solertiaque militari ab Italorum Latinorumve manibus vindicata, ad Romanos tandem postannorum novem et quinquaginta, mensium trium, dierum quatuor intervallum rediit.* Cum Acropolita consentit Pachymerius : Ἐν ἐκτῷ μόνοις πρὸς τοῖς πεντήκοντα ἔτεσι κατεχομένης τῆς πόλεως τοῖς ἐχθροῖς· ALL.

(16) Ἡ δὲ φήμη. Pachymerius, lib. II, c. 26. ALL,

(17) Τοῦτον μὲν ἔφη. Gregoras, p. 86, Et nota Gregoram hic dicere captam Cpolim a viris octingentis, cum supra dixisset eam captam a Cæsare, cum ne millenarium quidem exercitum adducere, nec ullas machinas ad dejiciendos muros paratas haberet. Pachymeres, p. 151. Brevius hæc eadem Phranza. ALL.

ferret, adventurum. At illius etiam diei intervallum consumitur, et horum nihil annuntiatur. Anxii itaque omnes trahere cum animo suo et angi, et præcipue imperator. Verumtamen nocte ineunte bonus internuntius accessit, planeque facinus fatetur, Romanum militem cum Cæsare Strategopulo intus Byzantium sedem locasse, et cuncta modo quo evenerant narrat.

Α ἐν ἀμφιβόλοις, οἷς οὐς ἐν γνώσει τὰ τῆς ἄνω Προνοίας καθέστηκε κρίματα, ὑπολογιζόμενοι καὶ τὸ πρᾶγμα τῶν δυσχερεστάτων τε εἶναι καὶ μὴ ῥᾳδίως κατορθουμένων. Ἐν τοῖς τοιούτοις μὲν λόγοις τὸ τῆς νυκτὸς παρῆκε διάστημα· ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐπέφωσκεν, ἐλπὶς μὲν ἦν πᾶσι τὸν διακομίζοντα ἀλλῃᾷ ἀφικέσθαι πρὸς τὸ στρατόπεδον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης παραδεδραμήκει διάστημα, καὶ οὐδεὶς τοιοῦτος ἀφίκετο. Ἦσχαλλον γοῦν αἱ τῶν ἁπάντων ψυχαὶ καὶ ἠδημόνουν, καὶ μᾶλιστά γε τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ νυκτὸς ἐπιούσης (18) ὁ τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν διακομίζων ἐλήλυθεν καὶ σαφῶς εἰρήκει περὶ τοῦ ἔργου, ὅτιπερ τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα μετὰ τοῦ Καίσαρος Στρατηγοπούλου ἐντὸς τῆς Κωνσταντίνου διάγουσιν. Καὶ πάντα ὡς ἔσχεν ἀπήγγειλεν.

87. Igitur imperator Meteorio exiens, mirandum in modum suo bono **195** gaudens, Cpolim celerrime festinabat, metuens ne Latini Daphnusia revertentes et urbem introgressi pugna magna cum Romanis confligerent et numero superiores extra muros ejicerent. Sed hæc minime contigerunt, quippe qui re subita atque improvisa animos deturbati fugam præripuere, ut supra enarravimus. Imperator iter sollicitabat, et Calami colles emensus prope Achyraum castra posuit. Tunc Balduini Cpoli imperantis regia insignia allata sunt. Hæc autem erant operculum Latino more efformatum, unionibus interstinctum, in vertice saxulo rubeo renidens: cocco tincti calcei, et ensis ex serico rubro tegumentum indutus. Tunc multitudo etiam rem ita fuisse persuasa est, quandoquidem facinoris magnitudo ne temere adeo dictis fides adhiberetur efficiebat. Imperator loci mutationes longiores et velociores percurrens viam celeravit. Cpoli appropinquans animo agitare cœperat accessum ad urbem Deo magis convenientiorem quam regi instituere, et modum, quo id ita fieret, excogitavit: per sermones nempe qui gratias Deo referrent, et voces pro imperio, sacerdotio, urbe et cultoribus universis supplices. Sed precationum scriptorem conquirens philosophum Blemmidam ad opus decreverat. Verum vir ille longe aberat: Ephesi namque ætatem agebat. Quare **169** res nimis differri ac procrastinari videbatur, cum tamen imperator ingressum impense admodum acceleraret, propterea que animo angebatur. Sed ipse arduam imperatori complanavi. Nam, « O imperator, » dixi, « si a sancto viro preces hasce conscribi exoptas, quid dicam ipse non habeo: si a quocunque, qui tamen scribere possit, voluntati tuæ satisfactum iri putas, ipse ego tibi quæ concupiscis efficiam et preces componam. » Id ut melius probatur imperatori, et ut ingressus celer esset, a me componendas aliis prætulit. Ipse statim opus aggredior. Et nondum integer dies et nox excurrerant, et tres

πζ. Ἀπάρας γοῦν ὁ βασιλεὺς τοῦ Μετωρίου μεθ' ἡδονῆς ὅτι πολλῆς τὴν Κωνσταντίνου φθέσαι (19) διὰ τάχους ἐπέσπευδε, δεδιὼς μήποτε ἀ Β τῆς Δαφνουσίας οἱ Λατῖνοι ὑπονοστήσαντες καὶ τῆς πόλεως ἐντὸς γενόμενοι μάχην κατὰ Ῥωμαίων στήσωσιν κρατεράν, καὶ πολλῷ πλείους τῶν Ῥωμαίων ὄντες τῶν τειχῶν ἐξω βάλλουσι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐ ξυνέβη, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὸ ἀθρόον τὰς ψυχὰς κατασεισθέντες προΐλκθον ἀποδρᾶναι, καθὼς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, ὁ βασιλεὺς δὲ τὴν πορείαν ἐπέτεινεν. Ἐπὶ δὲ καὶ τοὺς τοῦ Καλάμου βουνοὺς παρημείψαμεν καὶ τῆς Ἀχυράους ἐγγὺς ὁ βασιλεὺς ἐπήξατο τὴν σκηνήν, τότε δὴ καὶ τοῦ Βαλδουίνου τοῦ τάχα (20) βασιλικῶς τῆς Κωνσταντίνου κατάρχοντος τὰ βασιλικὰ διεκομίσθησαν σύμβολα· ταῦτα δὲ ἦν καλύπτρα Λατινικὴ τὸ σχῆμα καὶ μαργάροις πεποικιλμένη καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς λιθίῳ κοκκίνῳ, πέδιλά τε κοκκοβαφῆ, καὶ σπάθη σηρικὸν κοκκοβαφὲς ἐνδεδυμένη προκάλυμμα. C Τότε δὴ καὶ ὁ πολὺς λεὼς τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐπεπίστευτο· τὸ γὰρ μεγαλεῖον οὐκ εἶα τοῦ πράγματος εὐχερῶς πιστεύειν τοῖς λεγομένοις. Ἔσπευσεν οὖν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν κίνησιν. Ταχυτέρας γοῦν καὶ μακροτέρας ἐποιεῖτο τὰς μεταβάσεις. Ἐγγίσαντι γοῦν τῇ Κωνσταντίνου τῷ βασιλεῖ κατὰ νοῦν ἐπῆει θεοπρεπεστέρως μᾶλλον ἢ βασιλικωτέραν τὴν εἰς τὴν Κωνσταντίνου ποιήσασθαι πάροδον. Καὶ τὸν τρόπον ἐσκέψατο, ὅπως ἂν γένοιτο ὁ δὴ διὰ λόγων εὐχαριστηρίων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ φωνῶν εὐκτηρίων ὑπέρ τε βασιλείας καὶ ἱεραρχίας ὑπέρ τε τῆς πόλεως καὶ τῶν αὐτῆς οἰκητόρων καὶ τοῦ ταύτης πληρώματος. Ἐπεὶ δὲ ἐζήτει τὸν τὰς εὐχὰς συγγραψασθαι μέλλοντα, τὸν φιλόσοφον Βλεμμίδην πρὸς τοὔργον ἐπινύξαι βεβούλητο. Μακρὰν δέ ἦν ὁ ἀνήρ· ἀμφὶ γὰρ τὴν Ἔφεσον τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. D Εἰς ἀργίαν [P. 102] δὲ τὰ τοῦ πράγματος ἐπίπτειν. Ὁ δὲ βασιλεὺς μελλήσειν οὐκ ἤθελε πρὸς τὴν ἔφοδον. Ἐδυσχέραινε γοῦν ἐπὶ τούτοις. Ἀλλ' αὐτὸς τὸ δυσχερὲς διελυσάμην τῷ βασιλεῖ. « Εἰ μὲν » γάρ, ἔφην, « ὦ βασιλεῦ, ὡς ἐξ ἁγίου ἀνδρὸς βούλει τὰς εὐχάς, ἄσπερ ἐθέλεις, γενέσθαι σοι, οὐκ χω λέγειν·

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(18) Νυπιὸς ἐπιούσης; Phranza. : *Sed postquam nuntius alter etiam cum litteris a Cæsare ipso conscriptis supervenit, iis visis dubitationem a se amovit Deoque gratias egit et patriarcha totoque senatu assentientibus propter victoriam adeo admirabilem et facta Cæsaris ingetia' quibus Romanum imperium amplificasset.* Pachymeres, p, 152, ait eodem die, quo capta est Cpolis, allatas etiam fuisse litteras Cæsaris. ALL.

(19) Τὴν Κωνσταντίνου φθάσαι. Gregoras, p. 87; Pachymerius, lib. II. c. 31. ALL.

(20) Τοῦ Βαλδουίνου τοῦ ταχα. Seriem imperatorum Latinorumin Byzantio disposuit Gregoras, p. 85 ima ALL.

Εἰ δὲ ἐξ οἰουδήτινος, δυναμένου δὲ συγγράφειν προ- A et decem precationes conscribo, quamlibet proprio
ἕλοιτο τὴν βούλησιν ἐκπεπλῆσθαί σοι, ἰδοὺ σοι αὐτὸς argumento locupletem.
τὴν θέλησιν ἀποπλήσαιμι καὶ τὰς εὐχάς σοι συγγράψαιμι. » Ἔδοξε κρεῖττον τοῦτο τῷ βασιλεῖ, καὶ τῆς ταχινῆς εἰσόδου τὰς ὑπ' ἐμοῦ ποιηθησομένας προείλετο. Ἐγὼ μὲν οὖν εὐθὺς ἠψάμην τοῦ ἔργου, καὶ οὕπω ἡμέρα παρῆκε ὅλη καὶ νύξ, καὶ δέκα πρὸς ταῖς τριτὶ συνεγραψάμην εὐχάς, ἑκάστην οἰκεῖον ἔχουσαν τὸν σκοπόν.

πη. Κατέλαβε (21) γοῦν ὁ αὐτοκράτωρ τὴ Κωνσταντίνου. Τεσσαρεσκαιδεκάτην ἦγε τοτε ὁ Αὔγουστος. Εἰσελθεῖν γοῦν εἰς τὴν Κωνστηντινούπολιν οὐκ ἠθέλησε τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἀλλὰ τὰς σκηνὰς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κοσμιδίου ἐπήξατο, τῇ ἄγχι διακειμένῃ τῶν Βλαχερνῶν. Ἐκεῖσε γοῦν διανυκτερεύσας, ἑωθεν ἀναστὰς τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἴσοδον (22) ἀπειργάσατο τρόπον τοιοῦτον. Ἐπεὶ δὲ ὁ B
μὲν πατριάρχης Ἀρσένιος οὐ παρῆν, ἔδει δὲ ἄρα τῶν τινα ἀρχιερέων τὰς εὐχὰς εἰς ἐπήκοον ἐξειπεῖν, ὁ τῆς Κυζίκου (23) μητροπολίτης Γεώργιος, ὃν καὶ Κλειδᾶν κατωνόμαζον, ἐπλήρου τὴν χρείαν, καὶ εἰς ἕνα τῶν πύργων τῶν τῆς Χρυσείας ἀναβὰς, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸ τῆς Θεοτόκου ἐκτύπωμα τὸ οὕτω πως ἐκ τῆς μονῆς παρωνομασμένον τῶν Ὁδηγῶν, εἰς ἐπήκοον ἁπάντων ἀπεστομάτισε τὰς εὐχάς. Ὁ μὲν οὖν αὐτοκράτωρ τὴν καλύπτραν ἀποβαλὼν καὶ γόνυ κλίνας ἔπεσε χαμαὶ, καὶ πάντες δὲ οἱ σὺν αὐτῷ ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπὶ γόνυ κατέπεσον. Ἐπεὶ δὲ ἡ πρώτη τῶν εὐχῶν ἐκτετέλεστο καὶ ὁ διάκονος ἐσήμηνε τὴν ἀνέγερσιν, πάντες ἀναστάντες τὸ Κύριε ἐλέησον, εἰς ἑκατὸν ἀριθμήσαντες, ἐπεβόησαν. Καὶ τούτων τετελεσμένων πρὸς τοῦ ἀρχιερέως καὶ αὖθις ἑτέρα τις C
ἐξεφωνήθη εὐχή. Ὡς ἐν τῇ πρώτῃ γοῦν, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ γεγένηται, καὶ οὕτω πως διαπέπρακται μέχρι καὶ συμπληρώσεως τῶν ὅλων εὐχῶν. Ἐπεὶ γοῦν οὑτωσί πως τὰ τῆς ἱεροπραξίας ταύτης γεγένηται, θεοπρεπῶς μᾶλλον ἢ βασιλικῶς τὴν τῆς Χρυσείας πύλην εἰσῆλθεν ὁ βασιλεύς· πεζὸς γὰρ ἐβάδιζε, προήρχετο δὲ τούτου τῆς Θεομήτορος (24) ἡ εἰκών. Μέχρι μέν οὖν τῆς τοῦ Στουδίου μονῆς ἀπελθών, ἐκεῖσε τὴν εἰκόνα καταλιπὼν τῆς ὑπεράγνου Μητρὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπιβὰς τοῦ ἵππου ἐπὶ τὸ τῶς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἀφίκετο τέμενος (25). Ἐκεῖσε γοῦν τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ προσκυνήσας, καὶ τὰ εἰκότα τούτῳ εὐχαριστήσας, ἐπὶ τὸ μέγα κατηντήκει παλάτιον. Ἐν εὐφροσύνῃ γοῦν καὶ θυμηδίᾳ πολλῇ καὶ ἁπλίτῳ χαρᾷ τὸ Ῥωμαϊκὸν τῷ τότε γεγένηται πλήρωμα· οὐδεὶς γὰρ ἦν ὁ μὴ σκιρτῶν τε [P. 103] D
καὶ ἀγαλλόμενος καὶ μικροῦ δεῖν τῷ πράγματι ἀπιστῶν διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ ἔργου καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἡδονῆς. Ἐπεὶ δὲ ἔδει καὶ τὸ πατριάρχην ἐντὸς γενέσθαι (26) τῆς Κωνσταντίνου,

88. Imperator decimo quarto Augusti die Cpolim pervenit ; neque illo eodem die urbem introit, sed apud Cosmidii monasterium prope Blachernas tentoria locat. Ibi cum pernoctasset, postero die Cpolim hoc apparatu ingreditur. Et cum patriarcha Arsenio absente precationes illæ omnibus audientibus a præsule recitandæ essent, Cyzici metropolita Georgius, quem Clidam cognominabant, quæ necessaria erant supplevit : nam in unam ex aureæ portæ turribus ascendens, secumque Deiparæ imaginem ex monasterio Hodegorum gestans, omnibus audientibus precationes recitavit. Interim imperator capitis tegumento regio deposito flexisque genibus in terram provolvitur, **197** omnesque qui cum eo erant post eum in genua procumbunt. Sed precationum prima finita, diaconus indixit ut assurgerent. Omnes stantes, « Domine, miserere, » centies numerantes acclamarunt. His finitis a præsule rursus alia precatio enuntiatur. Itaque ut in prima, ita in secunda et in aliis factum est, et sic deinceps usque ad integrum precationum omnium recitationem sacris precationibus cæremoniisque fine posito, Deo magis convenientius quam regi, portam auream imperator ingreditur : pedes imperator præeunte Dei Matris imagine proficiscebatur. Ad Studii monasterium ventum est. Eo in loco immaculatissimæ Dei Matris imagine relicta equum conscendens ad sapientiæ Dei templum pervenit, et Christo Domino adorato, gratiisque uti par erat relatis, ad magnum palatium appellit. Exsultatione itaque et ingenti lætitia et inenarrabili gaudio Romanorum omnis sexus repletus gestiebat. Namque qui non saltaret vel ludibundus exsiliret nemo erat, tantæ rei assensum vix præstans propter improvisum opus et superaffluentem voluptatem. Quando vero et patriarchæ ingrediendum erat Cpolim post nonnullorum dierum excursum, sermonibus suasionibusque adductus introit imperator in sacram regiam, magnæ sapientiæ sacrarium, ac cathedram pontifici consignandam. **198** Cum imperatore omnes in dignitatibus constituti et patriciorum præcipui et plebe universa accurrerat. Ibi imperator manum patriarchæ continens, « Tene », inquit,

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(21) Κατέλαβε γοῦν. Pachymeres, p. 170. ALL.

(22) Τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἴσοδον. Belle admodum hæc omnia Gregoras. ALL.

(23) Ὁ τῆς Κυζίκου. Pachymeres. p. 160. ALL.

(24) Τούτου τῶς Θεομήτορος. Pachymeres, lib. II, c. 31. Gregoras, lib. IV, p. 87. Idque ante Michaelem post Justinianum et Heraclium primus omnium imperatorum egerat Joannes Comnenus, si fides adhibeuda est Joanni Cinnamo, *Histor.*, lib. I. ALL.

(25) Περι τὸ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἀφίκετο τέμενος. Multa de hoc templo a Justiniano extructo dixere Græci et Latini, omnia tamen infra dignitatem : molimiua enim omnium in dicendo opus superabat. Ipse Michaelis Pselli facundissimi scriptoris in idem templum terræmotu quassatum disjectumque monodiam adhuc ineditam, dignam tamen quæ legatur ab omnibus, dabimus, ut meus ms. codex tineis exesus madoreque lacerus suppeditabit. Non erit injucundus labor inter lacrymas. Εἰς τὴν τῆς ἁγίας Σοφιας σύμπτωσιν. Ἦν ἄρα κ. τ. λ. *Exstat inter Opera Pselli nostræ editionis. Vide tom.* CXXII.

(26) Ἐκεὶ δὲ ἔδει και τὸν πατριάρχην ἐντὸς γενέσθαι. Gregoras, lib, IV, p. 88. ALL.

« thronum tuum, domine, et a qua tandiu aberrasti, cathedra fruere. » Sic etiam patriarchæ ab imperatore provisum.

μετὰ παραδρομήν τινων ἡμερῶν λόγοις καὶ τῇ περὶ τούτων πειθοῖ εἰσῆλθε, καὶ ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ἱερὸν ἀπῆλθεν ἀνάκτορον, τὸ τῆς μεγάλης σοφίας τέμενος, ἵν' ἐγχειρίσῃ τὴν καθέδραν τῷ ἀρχιερεῖ. Καὶ συνήθροιστο μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐν τέλει πάντες καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ πρόκριτοι καὶ πᾶσα πληθύς. Ὁ βασιλεὺς δὲ τῆς χειρὸς τοῦ πατριάρχου ἐπιλαβόμενος, « Ἔχεις, » φησὶ, τὸν θρόνον σου, δέσποτα, καὶ οὗ τινος ἐκ μακρου ἐστέρησαι. Νυνὶ τῆς καθέδρας ἀπόλαυε. » Καὶ οὕτω μὲν καὶ ἐπὶ τῷ πατριάρχῃ τὰ τοῦ βασιλέως ξυνέβη.

89. Ea tempestate accidit, quod non alienum a narratione mea esse ducens hic scripto consignabo. Orationem de recepta Cpoli composueram. Orationis argumentum, circa principium gratiæ Deo pro beneficentia erga Romanos et misericorde suo auxilio ac patrocinio redditæ : inerat et orationi præter imperatoris præconia ad eumdem gratiarum actio : sub calce adhortatio ut Andronicus Comnenus primus imperatoris filius cum imperatore et patre in administratione advocaretur. Hoc multos et potissimum dignitatibus præditos, quibus non ex sententia res successisset, fugiebat. At ex nostris, qui primas obtinebant, Joannes nempe despota imperatoris frater, et socer illius sebastocrator Tornicius (nam Cæsar Strategopulus, licet adesset, de his omnino nullam curam suscipiebat), propositum ignorantes et postulata problematis, imperatorem ad orationem audiendam compulere. Imperator ægre ferebat : jam enim sub meridie solis radii ingruebant, et prandii hora abierat.

πθ'. Ἐγένετο δὲ τότε καί τι τοιοῦτον, ὃ μὴ παραδοῦναι γραφῇ τῶν οὐ δεόντων ἐλογισάμην. Λόγον ἐπὶ τῇ ἀναῤῥύσει τῆς Κωνσταντίνου συνεγραψάμην. Καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ λόγου κατὰ τὰς ἀρχάς εὐχαριστία ἦν πρὸς Θεὸν τῆς πρὸς Ῥωμαίους τούτου ἀγαθουργίας καὶ τῆς εὐσπλάγχνου κηδεμονίας καὶ ἀντιλήψεως, συνανεκεράννυτο δὲ τῷ λόγῳ καὶ εὐφημία πρὸς τὸν βασιλέα εὐχαριστήριος. Ἡ δὲ ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου ἀξίωσις συναναγορευθῆναι τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ τὸν βασιλέως πρωτογενῆ παῖδα, τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον. Τοῦτο ἐλάνθανε τοὺς πολλούς, καὶ μάλιστα τῶν ἐν τέλει, οἷς καὶ οὐ κατὰ γνώμην ὑπῆρχε τὸ πρᾶγμα. Οἱ μὲν προὔχοντες τῶν ἡμετέρων, ὅ τε δεσπότης Ἰωάννης ὁ τοῦ βασιλέως αὐτάδελφος καὶ ὁ πενθερὸς τούτου ὁ σεβαστοκράτωρ Τορνίκιος (ὁ γὰρ Καῖσαρ Στρατηγόπουλος, καὶ εἰ παρῆν ἐν τοῖς τοιούτοις, οὐδ' ὅλως εἶχε περὶ τούτων φροντίδα), τὸν σκοπὸν ἀγνοοῦντες καὶ τὴν ἀξίωσιν τοῦ προβλήματος ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα ἐπ' ἀκροάσει γενέσθαι τοῦ λόγου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐδυσχέραινεν · ἤδη γὰρ μεσημβρινὰς (27) τὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος ἔβαλλε, καὶ ὁ τοῦ ἀρίστου παρῆει καιρός.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(27) Ἤδη γὰρ μεσημβρινὰς. Pachymerius, p. 161, ALL.

ADDENDA.

MONITUM.

Auctor sequentis Encomii simpliciter *Nicetas* ab editore vocatur, quin alio nomine distinguatur. Quia autem S. Michael patronus erat Chonæ, patriæ Nicetæ Acominati, et scribendi genus ad ætatem hujus Nicetæ facile refertur, ideo hoc opusculum operibus ejus accenseri posse censuimus, donec ex antiquis codicibus probari possit nos perperam aut merito id fecisse. EDIT.

ΝΙΚΗΤΑ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΘΥΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΙ ΓΑΒΡΙΗΛ

—

NICETÆ

LAUDATIO SANCTORUM ARCHANGELORUM

MICHAELIS ET GABRIELIS.

(Edidit et Latinitate donavit Petrus Possinus, Soc. Jesu. — Tolosæ 1637, in-12.)

—

Νικήτα δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ φιλοσόφου, ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους ἀρχαγγέλους, Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ.

Nicetæ servi Jesu Christi, philosophi, laudatio sanctorum Archangelorum Michaelis et Gabrielis

Μιχαὴλ ἐπαινῶν τὸν Γαβριὴλ ἐπαινέσομαι· ταυτὸν γὰρ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ ἐπσινεῖν· ὅτι ὅλος ἐν ὅλῳ, ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ, συμφωνία τε γνώμης, καὶ φύσεως καθέστηκεν ἰσοτιμία. Ἄμφω δὲ τούτους ἐπαινῶν, εἰς Θεὸν ἀνοίσω τὸν ἔπαινον· ὅτι πᾶσαν αὐτοὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ τῆς θεαρχίας δόξαν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι συνειληφότες. Νεύματί γὰρ ἀχρόνῳ (1) πρῶταν ἅμα τοῖς νόοις ὅλοις ὁ νοῦς ὁ πρῶτος ὑποστήσας, πρώτους δὲ τούτους τῇ τάξει καταστῆναι βουληθείς, πῶς ἂν ἄλλως τῆς ὑπερεχούσης δόσης μετέδωκε καὶ λαμπρότητος ἢ καλλίστῃ καὶ ἀκροτάτῃ πρὸς αὐτὸν κεχρημένοις ὁμοιότητι; Ἐπεὶ δὲ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον κατ' ἀναλογίαν τῆς ὁμοιότητος ἐνθεωρεῖται· εἰη ἂν ὁ τούτων ἔπαινος τοῦ ὡς ἐν ἐσόπτροις αὐτοῖς ἀκηλιδώτοις ἐνθεωρουμένου Θεοῦ. Θεὸν δὲ ἐπαινῶν Θεοῦ μοι δεῖ παρουσίας ὡς πνεύματος καὶ φωτός, τὸ μὲν, ἵνα λαμπρύνῃ καὶ καταφωτίζῃ τὸν ἡμέτερον νοῦν, καὶ τοῦτον θεωριῶν ἀκραιφνεστάτων ἀποτελῇ θεωρόν· τὸ πνεῦμα δὲ πάλιν, ἵν' ὥσπερ ὀργάνῳ τινὶ λογικῷ τῇ διανοίᾳ καὶ γλώσσῃ χρησάμενον, πρὸς ἀκριβῆ τῶν θεωρουμένων ἑρμηνείαν ταῖς πανσόφοις αὐτοῦ κατευθύνειν ἐμπνεύσεσιν. Ὅτινι μετὰ οὖν ὑπῆρξε πρὸς πᾶν ἀρετῆς εἶδος καταρτιζομένῳ καὶ κατορθουμένῳ χειραγωγηθῆναι μὲν διὰ βίου καθαροῦ θεωρίαν, ἐκ θεωρίας δὲ πρὸς θεωρίαν ὑψωθῆναι, καὶ ὅλου μὲν τοῦ βλεπομένου κόσμου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ματαιότητος καὶ ἀκοσμίας ὑπεραναβῆναι, ἐντὸς δὲ τῆς ὑπερκοσμίου τῶν θείων

Michaelem laudans Gabrielem quoque laudabo: laudari quippe alter illorum nequit, ut laus etiam ad alterum eadem non pertineat: cum illos invicem consensio judiciorum et æqualitas naturæ mutuo vinculo conjunctionis intimæ copulet. Ambos porro hosce laudans Deum quoque communione ejus laudis amplectar: quod omnem isti magnificentiam divinæ gloriæ comprehensam in se repræsentent. Cum enim eos primum omnipotenti nutu ante omne tempus cum aliis simul intelligentiis princeps intelligentia condiderit eo consilio ut principatum a se una in omnes deinde reliquas obtinerent: non ornasset illos sane tanta gloria quanta ad tam excellentem dignitatem sustinendam opus est, nisi pulcherrimam in eis quamdam et perfectissimam sui similitudinem expressisset. Postquam autem simile in simili pro similitudinis ratione cernitur, laus utique quæ illis cunque tribuetur, Dei quoque, cujus illi speciem speculorum instar mundissimorum exprimunt, propria putabitur. Deum porro laudanti Dei mihi jam præsentia ipsius opus est, utpote et spiritus et luminis: lumine indigeo quo mens illustretur mea et purissimarum fiat contemplationum compos; rursus vero spiritu qui mente linguaque mea tanquam instrumentis utens ad liquidam contemplatione perceptarum rerum explicationem suis sapientissimis inspirationibus dirigat. Sane si quis

(1) Νεύματί γὰρ ἀχρόνῳ, etc. Hinc intelligitur existimasse hunc auctorem angelos ante mundum et ante omne tempus conditos, qua in sententia plerique olim sanctorum fuerunt, et inter eos, quod Nicetam hunc opinor præcipue movit, sanctus Gregorius Nazianzenus, oratione 38. Illa tamen opinio minus hodie theologis probatur.

fuerit divina quadam manu ad omnem virtutis normam conformatus, ad unguem factus quidam, officiorum omnium diligentia exactus, qui ea sanctitate vitæ ad contemplationem manuductus, per ejus gradus ad eam se attollat denique arcem mentis ac consilii, ut illinc mundum omnem istum aspectabilem ejusque fallacias ac vanitates alte supergressus despiciat, admotus autem choris divinarum mentium familiaritatem cum tanta illarum sublimitate ac splendore beatissimam coram et cominus usurpet, macte is primum ista felicitate sit, et in complexu tantæ gloriæ gaudeat in sinu : tum hujus suæ tantæ lucis usuram aliquam et radios aliis impertiat, Ecclesiæque sacræ qua recta sentiendo, qua sapienter excogitata pie proferendo, et splendorem ad ornatum afferat et fructum ad voluptatem. Procul hinc autem se summoveat quem hujus tam beatæ copiæ facultas deficit : et aut se ad captandos cœlestium vocum sonos, modesti silentii quiete componat, si quem ea demissione in suam forte humilitatem queat altioris sapientiæ rivulum derivare : sin ne hoc quidem expectare sustinet, tum is arcanorum sermonum indignus conscientia, ut impurus prorsus ac profanus quidam habeatur.

A νόων θειότητος χρηματίσαι. Καὶ λαμπρυνέσθω μὲν οὗτος τὸν νοῦν ταῖς ὑπερφαεστάταις μαρμαρυγαῖς, ἐπιλαμπέτω δὲ καὶ ἄλλοις τὸν φωτισμόν · καὶ δόγμασι πανευσεβέσι καὶ νοήμασι πανευαγέσι τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν καταγλαιζέτω καὶ κατατερπέτω. Ποῤῥὼ δὲ τούτων ἱστηκέτω ὅστις τοιαύτης ἀπολείπεται μακαριότητος, καὶ ἡ τῶν ἄνωθεν μόνον ἀκροάσθω φωνῶν, εἴ τινος ἄρα συνέσεως μετέχοι, ἢ μηδὲ τούτων, ὡς πάντη βέβηλος καὶ μυστικῶν λογίων ἀνάξιος ἐλεγχέσθω.

Principium porro sermonis Deus is qui, ut cum scriptura loquar, neque initium dierum, neque finem vitæ habet, sed ab omni æternitate in omnem perpetuitatem temporis semper est. Qui cum bonus sit, aut, ut propius rem verbo assequar, ipsa bonitas, et perennis bonitatis fons, utique non debuit in solitudine consenescere, aut bonitatis propriæ deliciis solus frui. Neque enim id natura boni patitur, se ut unum intueatur, neque ejus in quo inest utilitatis vim circumscribit suam beneficentia. Summum igitur bonum oportebat, ad se adducendis in seque colligendis rebus omnibus redundantiam profusionis suæ declarare, institutumque in eo naturæ tenere propriæ : cujus singularis unitas vim habet mirabilem in unum omnia conflandi. Ejus itaque conciliatione cœlum terræ conjunctum est. Cœlum, inquam, sive qui alio magis proprio appellandus est nomine universus ordo incorporearum mentium, ab antiquioribus theologis in tres hierarchias trifariam distributus est. Prima quidem omnium aliis ordine inferior ex sanctis angelis, tum ex sanctioribus Archangelis. Denique ex præstantioribus utrisque illis Principatibus concinna gradatione continuata serie constituitur. Altera vero hac proxime superior ex excelsis Potestatibus, excelsioribus Virtutibus, et utrisque istis prioribus dignitatis ordine Dominationibus inter se invicem ordinatis constat. Tertia demum quæ et omnium suprema triplici item ordine conficitur. Primum eorum divinorum spirituum qui appellantur Throni, diviniorum deinde Cherubim ; postremo in toto isto genere divinissimorum Seraphim. Prima omnium proximam intimamque primariæ bonitatis participationem ducit : eaque perficitur. Tum hujus fulgurans radiis in alios deinceps subjectarum hierarchiarum ordines haustum ex

B Ἀρχὴ δὲ τοῦ λόγου Θεός, ὃς οὔτ' ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος ἔχων, κατὰ τὴν Γραφήν · ὢν δὲ ἀεί, ἐπειδὴ ἀγαθὸς ἦν, ἢ τόγε ἀκριβὲς εἰπεῖν, αὐτοαγαθότης, καὶ ἀνέκλειπτος ἀγαθότητος πηγή, οὐκ ἐμέλλεν ἄρα μονώτατος εἶναι, καὶ μόνος τῆς οἰκείας ἀγαθότητος κατάτρυφᾶν · οὐκ ἴδιον γὰρ ἀγαθοῦ πρὸς ἑαυτὸν μόνον ἐπιστρέφεσθαι · οὐ χρηστότητος τῷ τὴν ἔχοντι μόνῳ περιγράφεσθαι. Τοιγαροῦν ἐᾶν πληθύνεσθαι τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ τῶν παραγομένων ἐς ἑαυτῷ πληθύι τῆς ἐνοποιοῦ τῶν ὅλων οὐδαμῶς ἐξιστάμενον ἑνότητος. Διὰ τοῦτο οὐρανὸς παρῆκται καὶ γῆ. Οὐρανὸς μὲν εἴτε κυριώτερον ὀνομαστέος ὁ τύμπας διάκοσμος τῶν ἀσωμάτων νόων. Ὃς δὲ καὶ παρὰ τοῖς τῶν θεολόγων πρεσβυτέροις τρισὶ διατέτακται τριαδικῶς ἱεραρχίαις · μία μὲν καὶ τῶν ἄλ-

C λων (2) τῇ τάξει καταδεεστέρα, τῇ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἱεροτέρων ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοὺς ἀρχῶν ἐν ἁρμονίῳ στοιχῷ συνεστώσης · δευτέρα δὲ καὶ ὑπερ αὐτὴν τῇ ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἐξουσιῶν, καὶ τῶν ὑψηλοτέρων δυνάμεων, καὶ των ὑπὲρ ἐκείνους κυριοτήτων τεταγμένων. τρίτη δὲ καὶ ἀνωτάτω πασῶν τῇ ἐκ τῶν θείων καλουμένων θρόνων καὶ τῶν θειοτέρων αὐτοῖς Χερουβίμ, καὶ τῶν θεωτάτων πάσης τάξεως συγκεκροτημένη Σεραφίμ. Ἡ πρώτως μὲν καὶ ἀμέσως ὑπὸ τῆς ἀγαθαρχίας αὐτῆς ἀγαθυνομένη καταστράπτεται · πρὸς τὰς ὑποδεδεγμένας δὲ τῶν τάξεων τὰν ἀκτινοειδεῖς διαπορθμεύει τῶν φωτισμῶν ὡρειάς. Οὗτος μὲν ὁ ὄντως ὢν οὐρανὸς, οἷα θρόνος ὑπέρτατος τῷ Ὑψίστῳ κατεσκεύαστται. Ἡ γῆ δὲ αὐτῷ ὑποπόδιον ἀνάλογον ὑποδέδλητται τῷ θρόνῳ. Γῆν δέ φημι νῦν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων τὴν διακόσμησιν, ἣ δεύτερος κόσμος ὑλαὶς καὶ ὁρώμενος καὶ ἔστι, καὶ ὠνόμασται. Ἀλλ' οὔτε νῦν περὶ τούτου διελκτέον δή, οὔτε δὲ περὶ τοῦ νοητοῦ καὶ πρώτου κόσμου παντὸς φιλοσοφῆσαι καιρός · Μιχαὴλ δὲ καὶ Γαβριὴλ οἱ τρισμέγιστοι μεγαλοπρεπῆς ἡμῖν σήμερον ὑπόθεσις προβέβληται,

(2) Μία μὲν τῶν ἄλλων. Μία hoc loco primam valet : quod exemplis ex Hebræa Græcaque lingua ductis multi astruunt. Mihi videtur etiam locutus ad hunc modum Catullus, epigr. 1 :

Jam tum cum ausus es unus *Italorum*
Omne ævum tibus explicare chartis, etc.

Quo loco, unus, videtur esse, *primus.*

ς ἀρχαγγελικῆς μὲν τάξεως ἰδιαιτέρως ταξιάρ-
ται πάσης δὲ τῶν θείων ἀγγέλων πανάριστοι
γωγοὶ χοροστασίας, οἱ τοῦ νοητοῦ κόσμου παν-
ίᾳ τινες ὀφθαλμοὶ θεοπτικώτατοι καὶ φωταυγέ-
οι, προβέβλημένοι δι' ὧν ἐπὶ πᾶσαν ὁρᾷ Κύριος
ῆν. Προαιρέσει γὰρ ἀγαθοτάτῃ, καὶ νοὸς ἀχράν-
ἐφέσεσι πρὸς τὴν θεαρχίαν μᾶλλον τῶν ἄλλων
ταμένοι, καὶ πρὸς τὴν δόξαν αὐτῆς ἐντονώτε-
εκινημένοι τῆς ἀνωτάτω παρ' αὐτῆς καταξιοῦν-
μῆς, οἱ δυνατοὶ ἰσχὺι ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ
οῦ, οἱ συνετοὶ νοῆσαι τὸ βούλημα τοῦ συνετοῦ,
ν δὲ τοῦ καὶ δυνάμεως πάσης καὶ συνέσεως
κεινα θεωρουμένου. Οὗτοι δὲ νῦν οἱ μεγαλώ-
οἱ ἀγιώνυμοι, τῷ ἡμετέρῳ λογῳ προκείμενοι
ς, αὐτοὶ ἂν καθηγήσαιντο πρὸς αὐτόν. Οὐ γὰρ
ἡμῶν τῆς τῶν θείων μεγαλοπρεπείας ἐφικνεῖ-
οὐδ' ἐπαίνοις χαρίζεσθαι τοῖς ἀπείρῳ μέτρῳ
ν τὸν τῶν ἀνθρώπων ὑπεραναβεβηκόσι νοῦν.
κὐτοῖς ἐκείνοις τοῦ νοῦ καὶ λόγου καθηγεμόσι
μένοι οἰκείαν αὐτοῖς ἤδη τὴν αἴνεσιν, ὡς ἐφι-
ἐξεργαζώμεθα· οὐ τὴν ἀγγελικὴν, ἥτις ποτέ
φύσιν πολυπραγμονοῦντες, ἀνέφικτον γὰρ,
τῆς ποικίλης ἐνεργείας ἡ διακονίας τὸν αἶνον
ντες τὰ περὶ τῆς αὐτῶν οὐσίας οὐκ ἀπεικὸς
ἐκμαίρεσθαι, ἡ σύδρομος ἐπὶ τούτω τυγχά-
τῇ ἐνεργείᾳ δι' αὐτῆς ῥέμα καταθεωρεῖται.
ν οὖν ὁ Θεὸς ἀγέννητος καὶ ἀναίτιος ὢν παν-
ὸς καὶ χρόνου καὶ πάσης δὲ κτίσεως ὁπωμέ-
τός ἐστιν ἢ πρωτουργὸς αἰτία, Μιχαὴλ δὲ καὶ
λ στρατιάρχαι τῶν θείων ὑπ' αὐτοῦ κατίστη-
γελῶν, οὐ μακροῖς ἐστιν ἀποδεικνύναι λόγοις,
δὲ μονῃ τῇ πάσης ἀποδείξεως ἐνεργεστέρᾳ
βαιοτέρᾳ ταῦθ' ἑαυτοῖς ὑποτιθέμενοι, ἄνωθεν
λόγῳ ταῖς ἱεραῖς ἑπομένως γραφαῖς διαλαμ-
ς τὰς λειτουργίας αὐτῶν, εἶτ' οὖν ἐνεργείας.

A ipso fonte lumen gratuita communicatione propagat. Cœlum hoc verum nimirum unum, ac tali dignum nomine tanquam supremus quidam thronus Altissimo præparatus est Terra vero tanquam scabellum aptum humilitate sua ad usum tam vilem, subjectum illi throno est. Terram autem nunc appello universitatem omnem sensibilium corporum ; quæ secundus mundus materialis et aspectabilis et est et appellatur. Verum de hoc mundo capessenda modo nobis tractatio non est. Ne primum illum quidem intelligibilem, quam late patet, universum complecti disputatione vacat. Orationem quippe nostram omnem hodier-

B nam hanc ad se jamdudum rapiunt Archangeli ter maximi Michael et Gabriel ; argumentum dicendi magnificum in primis Archangelici ordinis individui duces et universi divinorum angelorum chori moderatores optimi. Mundique ejus omnis cujus animo cerni solo species potest velut duo quidam oculi lucidissimi, ad Dei usque visionem acres omnem in partem intenti : quibus orbem terrarum universum despicit Deus. Libera enim jam a principio ab ea constantissima electione animi et isnceræ mentis amoribus purissimis ad divinæ majestatis adorandam excellentiam promovendamque gloriam intentiore quam cæteri studio

C conversi, supremis honoribus ab ea merito dignantur. Illi potentes virtute ad faciendam voluntatem potentis. Illi sapientes ad intelligendum consilium sapientis : aut ejus potius quem qui contemplantur propius potentia sapientiaque omni superiorem vident esse. Illi magno sanctoque insignes nomine. Ipsi scopus orationis nostræ. lidem, spero equidem, eam ad se dirigent ne aberret. Natura enim ac facultate nostra superius iddam, ad divinarnm rerum magnificentiam aspirare : aut demereri nobisque obligare lauda nostra supernas illas mentes, quarum est infinito quodam intervallo supra humanum ca- ita præstantia. Sed ipsis illis cogitationis et orationis usi ducibus exacta ad eorum ductum ota utraque pro nostræ facultatis modulo potius quam pro illorum merito laudationem ela- us. Quæ nulla quidem in subtili naturæ angelicæ disquisitione, qualis tandem sit, curiose tabitur, id enim frustra conaretur quidem, nisi si quid eorum ex variis operibus laude velut tenda, ex vi quæ in iis cernitur ad cognitionem ejus quæ illam continet atque exserit naniti paulatim suspicando atque æstimando potuerimus. Ac primum quidem summum illum parente genitum neque effectum causa, aut e principio excitatum esse quoquam Deum : rem vero ipsum atque effectorem tum ævi omnis ac temporis, tum universitatis omnis hujus duplicis quique sensu oculorum quique cogitatione mentium percipitur. Porrro Michaelem rielem cœlestis angelorum militæ summos Imperatores ab ipso esse constitutos, verbis quit argumentis pluribus approbari nequit. Ac ne necesse quidem est, cum hæc omni demonne efficacior certiorque fides doceat. Cujus unius par est, auctoritate persuasi, ejusque ensione constituta, cæteram sic demum instituamus considerationem ut a primo ipso repecapite per sacrorum consequenter commentariorum seriem omnem eorum functionis alicujus, icientiæ memoriam persequamur.

ὢν ἀεὶ, κατὰ τὸ θεῖον λογιον ἐκεῖνο, κάθηται
νου ἁγίου αὐτοῦ. Ὅ τί ποτε δὴ τὴν καθέδραν
νητον ; Οἶμαι δὲ τὴν ἀῤῥότως καὶ ἀμετα-
πὶ τῆς οἰκείας αὐτοῦ δόξης ἱδρυσιν καὶ μονήν.
ἐπὶ θρόνου δηλαδὴ καθημένῳ, οἷα δὴ βασιλεῖ
, τοὺς δορυφόρους παρεστάναι. Δεῖ τῷ τῆς
ἴσως δεσπόζοντι τὰ τῶν κτισμάτων κάλλιστα

Deus æternus, juxta divinum illud oraculum, sedet super thronum sanctum suum. Quidnam hanc esse tandem sessionem arbitrabimur ? Firmissimam opinor illam atque immutabilem una semper in sententia constantiam et moram. Jam super thronum sedenti oportet nempe tanquam magno Regi satellites apparere. Oportet creatarum

uni omnium rerum Domino pulcherrimas earum quasque præsto semper et coram adstare. Quis igitur ad Altissimi thronum proxime excubat? Quis idoneus inventus est qui ad ejus sublimitate inaccessæ majestatis intimum ac familiare ministerium quotidianus adhiberetur Michael hic nimirum et Gabriel est. Hi supremæ majestatis stipatores. Hi doctores sapientissimarum mentium. Et in arce quadam excellentiæ majori quamdici possit excessu celsitudinis supra omnem creatarum rerum apicem collocati, Hinc jam mundi conditor reliquum ad opus aggreditur. Creat cœlum et fundat terram. Lucis naturam promit, et tenebras discernit a lumine. Deinde firmamentum extendit, et abyssos aquarum, quas partim supra fundamentum suspendit, partim infra terræ superficies in cavernas et voragines rejicit. Plantarum deinde et animalium varias omne genus naturas et species, vel ex terra, vel ex aqua verbo excitat. Magna præterea luminaria astrorumque sparsam late multitudinem pulcherrimum orbi toto explicavit spectaculum, idemque sapientiæ ac potestatis suæ insigne monumentum. Quonam igitur officio conditori res conditæ gratiam rependant? Laudatione una ob tot perfecta opera, sacroque hymno mixto ex concentu omnium cum sanctissimarum mentium symphonia confuso. Quis autem hujus cantici modum et tonum præit? Quis ejus carminis quod in laudem majoris omni laude illis suo merito chori principibus angelici, illis præcellentibus strationum Dei participibus hoc tribuendum est ut in rentur? Verum tamen reducamus in viam qua dimittamus.

προσεχῶς παρεστηκέναι. Τίς οὖν τῷ τοῦ Ὑ παρεδρεύει θρόνῳ; Τίς τῶν πάντων ἐγγύτατα σιων τῷ ἀπροσίτῳ θεοπρεπῶς τε λειτουργ ἀεννάως διατέτακται; Ἢ δῆλον ὅτι Μιχαὴ Γαβριήλ, οἱ τῆς ὑπερτάτης μεγαλοσύνης δορ οἱ μυσταγωγοὶ τῶν ὑπερσόφων νόων, καὶ τῇ κτίσεως ἀφράστοις ὑπεροχαῖς ὑπερανῳκι Ἅπτεται λοιπὸν ἐντεῦθεν τῆς τῶν γενομένω σεως ὁ γενεσιουργός· ποιεῖ οὐρανόν, καὶ γῆν· παράγει φωτὸς οὐσίαν, καὶ σκότος δι φωτός. Εἶτα περιτείνει τὸ στερέωμα. Καὶ τὰς σους νῶν ὑδάτων, ἃς μὲν ὑπεράνω τοῦ στερε μετεωρίζει, ἃς δὲ τοῖς κενεῶσιν ἐναποκρί γῆς. Ἔπειτα φυτῶν καὶ ζώων τὰς παντοδαπ σίας καὶ μορφὰς λογῳ τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος δίδωσιν Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, φωστήρων δὲ καὶ ἀστέρων πλήθη τε κατ' οὐρανὸν καὶ κάλλη θει συνέσεως καὶ ἰσχύος ἐπορίσατο. Τίς οὖν αὐτῶν ἀμοιβὴ τῷ ποιητῇ; Αἴνεσις ἐπὶ τοῖς νοις, καὶ ὕμνος ἱερὸς τοῖς πανιέροις συγκ νοοις. Τίς κατάρχει τῆς τοιαύτης αἰνέσεως; τ ἔνθεν ὕμνον τῷ ὑπερυμνήτῳ προοιμιαζόμενο οἱ τῆς ἀγγελικῆς, ὡς εἰκός, καθηγούμενοι χ σίας; Οὐχ οἱ ὑπερφερεῖς διάκονοι τῆς θεαρχία οἱ πρώτως τῶν πρώτων ἐλλάμψεων ὑπερπλ νοι, καὶ τῶν θείων εὐλόγως ὑμνήσεων πρῶτο ηγήσαντο; Ἀλλὰ μετανεκτέον λοιπὸν τὸν λόγ βαδίζοντα πρὸς τὰ ἑξῆς.

Homo igitur Dei manu ad auctoris imaginem conformatus in paradiso Dei collocatus est. Inde illi ibidem edicitur quosque fructus fas sit carpere, quosque nefas attrectare. Quam ut ille legem infelici gustui posthabuit, eadem illi vindemia quæ prævaricationis uvam præcocem obtulerat, pœnam quoque præsentem exsilii ex loco amœnissimo tristissimi propinavit. Deinceps illi paradisus clauditur. Appositi clavis loco Cherubim, nec inermes, sed muniti gladio versatili et flammeo quem non alium fuisse ab eo quod laudamus equidem crediderim: ab hoc, inquam, præcellentissimo intelligentiarum pari virtutum cœlestium quasi fastigio et complemento. Cui ob scindendi quidem aciem et hostium conficiendorum vim romphææ nomen convenit. Natura vero quod sit ignea et materiæ deterioris noxiæque comsumptrice aptissime illi adjunctum quoque quadrat flammeæ. Quæ quod dicitur versatilis, eo valere suspicor ut ad omnem cogitationis motum promptissima velocissimarum mentium alacritas, » tum ad quemcunque nutum domini expeditissima facilitas et agilitas celerrima designetur. Quibus commendati dotibus Archangeli in eundem ordinem cum Cherubim ad portæ paradisi custodiam ascripti sunt, quo non tantum strenue perfun-

Ἄνθρωπος τοίνυν χειρὶ Θεοῦ καὶ εἰκόνι μορ ἐν παραδείσῳ τέθειται Θεοῦ. Ἐκεῖθεν αὐτῷ ἡ ἐντολὴ ὧν τε καρπῶν μεταληπτέον καὶ προσαπτέον. Ἐπεὶ δὲ ταύτην ἠδονῆς ἠμοίβε κρᾶς, καρπὸν παραβάσεως τοῦ παραδείσου τὴν ψιν ἐτρύγα. Κλείεται δὲ λοιπὸν ὁ παράδεισος Κλεὶς δὲ τὰ Χερουβὶμ ἐτάγη οὐ μόνα, ἀλλὰ σ στρεφομένη, ἣν οὐκ ἄλλην οἶμαί τινα κυρ νοεῖσθαι ἢ τὴν νῦν ὑποκειμένην εἰς ἔπαινον, οὐρανίων δυνάμεων τὴν χορωνίδα, τὴν ὑπερφ τὴν τῶν νόων ξυνωρίδα. Ῥομφαία μὲν οὖν ὡς τικὴ λέγεται καὶ τῶν ἐναντίων διαιρετική· φ δὲ ὡς πυρίνη τὴν φύσιν καὶ τῆς χείρονος ὕλης μοχθηρᾶς ἐξαναλωτική· στρεφομένη δὲ τυχὸ ταχίστη, καὶ λίαν τὴν νοερὰν κίνησιν εὖση πρὸς τὴν τοῦ Δεσποτικοῦ νεύματος περαίωσ τοῖς Χερουβὶμ ἐκείνοις ὁμοταγῶς ἑστῶσα τὴν παραδείσου θύραν ἐπιτηρεῖ, οἷς μὲν τὴν εἴσοδον χωροῦσα, ἡ ὁδοποιοῦσα, οἷς δηλαδὴ θεοειδὴς ὁ πος κηλίδος τε πάσης καὶ ῥύπων τὸ βάθος σαφ καθηραμένος· οἷς δὲ πάλιν φραγμὸς ἀδιεξόδ μάχαιρα δίστομος προσαπαντῶσα οἷς οὐκ ἐξὸν τῶν ἀψαύστων ἐπιψαῦσαι. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα π μὲν σαρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν προσώπῳ Θεοῦ ἐφθειρεν ἐπὶ τῆς γῆς, πᾶσα δὲ διάνοια κομιδῇ κ ἐκειτο τῇ πονηρίᾳ, οὐ δίκαιον ἔδοξεν ἔτι τὸ παρ

Θεοῦ μένειν ἐν αὐτοῖς. Ὅθεν τὴν ὅλην ἀθρόως κατα- A
λῦσαι γῆν, καὶ πᾶν δὲ τὸ ταύτης ἀνάστημα τοῦ Θεοῦ
βουλομένου καταστρέψασθαι ἐν χειρὶ φασι τῶν ὑψη-
λῶν τούτων δυνάμεων, τούς τε τῶν οὐρανῶν κατα-
ῥάκτας ἄνωθεν καταῤῥαγῆναι, τάς τε πηγὰς τῶν
ἀβύσσων κάτωθεν ἀναῤῥαγῆναι. Οἷς ἁπάσης σαρκὸς
καταπνιγείσης, μόνον τὸν δίκαιον ταῖς τούτων προ-
νοίαις ἐν κιβωτῷ ξυλίνῃ πανοικεσίᾳ διασώζεσθαι.
Ἐντεῦθεν κάτεισιν μὲν οὐρανόθεν ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν
γῆν. Ἀλλὰ τίς ἡ κάθοδος τοῦ τὸν οὐρανὸν κατ' οὐ-
σίαν καὶ τὴν γῆν πεπληρωκότος; Ὁ τάχα τὴν ἐπι-
φανῆ τῶν ἐπὶ γῆς ἔργων αὐτοῦ καινοτομίαν Θεοῦ τῇ
Γραφῇ καταβασιν εἰρῆσθαι; Κάτεισι τοίνυν πῇ μὲν
τοῖς εἰς οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν οἰκεκομοῦσιν ἀλογί- B
στως τὴν γλῶσσαν καταμεριούμενος, πῇ δὲ ξενιζό-
μενος ἀνθρωποπρεπῶς παρὰ τῷ Ἀβραάμ· εἶτα
πυρὶ καὶ θείῳ τοὺς ἀθεμίτους ἀπολλύς. Συγκατίρχε-
ται τούτῳ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, οὐ τῆς Ἀβραμιαίας
μόνον καὶ ξένης ξενίας ἐκείνης κοινωνοῦντες τῷ
Δεσπότῃ, ἀλλὰ καὶ παντὶ θείῳ κελεύσματι θεαρέ-
στως ὑπουργοῦντες. Διαμερίζουσι μὲν ἔθνη κατὰ
γλώσσας τε καὶ φυλάς· ἑκάστοις δὲ τούτων ἀγγέλους
ἐφόρους ἐφιστάνουσι, καὶ κηδεμόνας. Καὶ ῥυόμενοι
μὲν περιποιοῦνται καὶ σώζουσιν οὓς ἐδικαίωσεν ὁ
Θεὸς, καταστρέφουσι δὲ καὶ κατασπῶσιν οὓς ἔνδικος
Ὑψίστου ψῆφος ἐκδίωσι πανωλεθρίῳ. Ἀβραὰμ
ἐντεῦθεν ἡγίασται Θεῷ, δι' ὃν καὶ ὁ ἔκγονος ἐπαινεῖ-
ται Ἰσραήλ.

guntur munere, sed etiam sapienter. Sunt enim quibus aditum permittant, et viam faciant. Quorum videlicet divina quædam secta est et cœlestis institutio innocentis vitæ, labe segregata omni illisque adeo ipsis perpurgata sordibus quarum esse solet, in humilitate tardorum corporum tanquam in sentina locus proprius. Illis vero rursus vallum insuperabile moram objicit necessariam; vel si contra pergendi obstinent audaciam, anceps occurrens gladius periculum intentat præsens, quorum cupiditati ad carpendum lignum vetitum temere præcipiti juste aditus negatur, Ut autem omnis deinde caro in conspectu Dei viam suam corrupit super terram, omnisque cogitatio ad malum impetu ruebat, non est visum consentaneum tantam inter corruptelam Dei Spiritum in homine permanere. Unde cum illa Deo sederet sententia, terram delendam universam quanta est et omnem ejus superbiam obruendam, sublimium harum virtutum putatur usus ministerio ad cataractas cœlorum perfringendos desuper et ad abyssi fontes infra rumpendos. Ex quibus aquarum redundante copia cum exstincta esse omnis caro, unus justus cum familia eorumdem providentia servatus fuisse merito creditur. Inde de cœlo Dominus descendit in terram. Quis hic descensus autem ejus, cujus præsentia cœlum implet et terram? An novorum forte operum mox edendorum super terram mirabilis eflectio hoc a Scriptura nomine designatur? Descendit igitur nunc hominum conspiratione temeraria ad conscendendum cœlum insanam turrim molientium linguam divisurus: nunc hospitalitatis Abrahæ capturus experimentum: tum igni et sulphure incestos consumpturus. Eunt illi comites Michael et Gabriel. Non ut Abramææ hospitalitatis illius inusitatæ atque ab hominum tum moribus peregrinantis fructum simul cum domino præsentis gaudii perciperent, sed ut ad omne signum divinæ voluntatis summam ubique ad quodvis obsequium opera navanda diligentiam repræsentarent. Gentes igitur in linguas et tribus illi dividunt, tum eisdem singulis curatores quosdam angelos et præsides præficiunt iidem. Jam ad eos servandos quos eximendos a communi clade Deus censuit quam sedu·li sunt? qua eos vi, qua cura, quam benefica protegunt, eripiunt, tutum in receptum denique perducunt? E contrario vero ut vastant, obruunt atque omni atrocitate in eos detonant quibus hoc meritum exitium justus supremi judicis calculus decreverat? Abraham exinde sanctificatus Deo est, ob quem et nepos ejus laudatur Israel.

Ἄλλοι μὲν οὖν των θείων ἀγγέλων ἄλλων ἐθνῶν C
προστατεῖν κατακεκληρωνται· οὗτοι δὲ ἄρχοντες καὶ
προκασπίσται τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς Θεοῦ διατάχατο.
Ὅθεν τῷ Ἰσαὰκ ἡ γέννησις ξενοπρεπής· κατ' ἐπαγ-
γελίαν γάρ (3). Ξενοπρεπὴς δὲ θυσία μετὰ ταῦτα
προσαγόμενος φωνῇ ἀγγέλου πατρῴας μαχαίρας
ἐκηλλάττετο, τύπος ἱερωτέρας παραλαμβανόμενος
ἱερουργίας. Ἱῶς δ' ἂν Ἰακὼβ τῆς οὐρανομήκους
κλίμακος ἐκείνης, καὶ τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων
δι' αὐτῆς ἀγγέλων, ἢ τοῦ ἐπιστηριγμένου Θεοῦ ἐγε-
γόνει θεωρὸς, ἢ τῶν ὕστερον ὀφθεισῶν αὐτῷ παρεμ-
βολῶν, ἢ τῆς μετὰ τοῦ Θεανθρώπου πάλης, ἐξ οὗ
δὴ τῆς Ἰσραὴλ ἔτυχε προσηγορίας· πῶς ἂν τούτων
ἠξίωτο τῆς θεωρίας, εἰ μὴ τοῖς ἀρχαγγελικοῖς τού- D
τοις νόοις κατηυθύνετο φρουρούμενος; Ὑφ' ὧν
εἶπομι, καὶ Ἰωσὴφ ὕστερον εἰς Αἴγυπτον ὁδηγηθῆναι,

Igitur alii quidem sancti angeli aliarum gentium sortiti præfecturam sunt. Istis autem extra sortem Dei commendatione populi Israelitici regendi et protegendi demandata est provincia. Unde Isaaci generatio mirabilis, et inopinata, per repromissionem enim natus est, *eorum administrata esse prudentia putanda est.* Qui deinde Isaac cum altari esset inopinata victima impositus, voce prohibentis angeli paterni est gladii periculo subtractus. Quæ erant jam tum omnia ad sanctioris sacrificii figuram designata. Quomodo vero Jacob mirabilis illius cœlum terræ committentis scalæ ascendentiumque per eam angelorum aut descendentium incumbentisque illi Dei, rursus castrorum apparentium, tum luctæ cum divino viro quæ Israelis illi appellationem peperit: quo inquam ille modo

(3) Aliqua hic deesse videntur in Græcis quæ nos Latine supplevimus probabiliter.

tot esset taliumque rerum tam præclara specie visioneque dignatus, nisi harum archangelicarum mentium præsidio ubique et gubernatione uteretur. Quarum etiam deinde credo providentia ductum Joseph in Ægyptum ad ejus denique genti emersisse principatum : quo et ad humanitatem, et ad religionem usus tum cognatos ad se omnes attraxit suos, tum alienos atque exteros ad ejusdem secum Dei cultum provocavit. Post hæc rursus eruit Dominus ex Ægyptiorum manibus Israelem, modo jam satis opinor noto omnibus. Disruptis enim aquis illis immensis gurgitis altissimi siccis populum pedibus vasto mari traduxit. Cujus ipsius fluctibus persequentem obruit ac perdidit Ægyptium. Servatum hinc populum admovit sacro monti. Ubi divinis eum vocibus et legibus cœlestibus erudivit. Atque hic in speciem soli Moyses et Aaron excipiendis Dei verbis portentisque procurandis Deo populoque ministerium navabant. Re autem vera Michael et Gabriel omnem illam ad sensus admirantis populi miraculorum pompam et oraculorum sonitum ex dignitate legislatoris Dei clam administrabant. Quod igitur illi præstare videbantur, hoc vere isti præstabant. Ac quemadmodum omnium auctor sapientia immediatis istis sui consilii administris utebatur : sic isti Mose et Aarone quasi secundarum partium fidelibus quibusdam ministris usi magnificas per ipsos illas et divinæ indices potentiæ prodigiorum mirabilium editiones ostentarunt. Neque id in monte tantum aut in deserto. Jesum enim postea ad promissam illi populo terram solita providentia prosecuti, præparantes ubique ac munientes viam et ad Dei requiem inducentes, fluvii refringunt impetum, muros sine machinis evertunt, dynastas ejus terræ diris et efficacibus exsecrationibus devovent. Hic Michael princeps exercitus Domini viri specie evaginatum manu tenentis gladium apparens, quis esset declaravit et ut calceamenta solveret Josue præcepit : ea re significans si quid concretum erat atque hebes tardæ terrenæque cogitionis excutiendum esse omne per terram jam sanctam ingredienti. Idem ambo postea ut sanctiorum quorumque judicum et regum gloriæ servirent vim elementis attulerunt. Cœlum cum sole et astris aliquando quidem stare coegerunt ad integram consumptionem impiorum. Nonnunquam vero cursus astrorum retorserunt omnium ad suos retro carceres reflexo impetu, ut eo prodigio vitæ promissum auctarium fideli regi confirmarent. Abstulerunt bella, a gentibus impiis tutati Israelem sunt. Satrapas multos et magnos signo quidem ad memoriam aut vestigio relicto ex terra exterminarunt. Nam si absque illis fuisset, potueratne cum trecentis Gedeon myriadas debellare? Et quod quæso tam ferreum corporis ac lacertorum robur Samsoni suffecisset : aut quæ tandem id hoc durare potuisset asini maxilla ut ita Philistinorum exercitibus

A καὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀρχῆς ἐπιλαβέσθαι, καὶ
ἑαυτὸν μὲν ὅλον ἐπισπᾶσθαι τὸ συγγενὲς, πρὸς
κατ' αὐτὸν δὲ θεοσέβειαν καὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐ
λεῖσθαι. Μετὰ ταῦτα πάλιν ἐξείλετο Κύριος τῆς
γυπτιακῆς χειρὸς τὸν Ἰσραήλ. Πᾶσι δὲ δῆλος
ὁ τῆς ἐξόδου τρόπος. Ὕδωρ γὰρ ἀβύσσου μ
ἀναῤῥήξας τὸν μὲν ἀβρόχοις διήγαγε ποσὶν· ἐπ
δὲ τὸν διώκτην Αἰγύπτιον ἐξώλεσεν. Εἰς ὄρος δὲ
σεσωσμένον μετὰ ταῦτα προσαγαγών, θεσπ
φωναῖς καὶ θεσμοῖς οὐρανίοις ἐπαιδαγώγησεν α
Ἦν τοίνυν ἐκεῖ τὸ μὲν ὁρώμενον, Μωσῆς καὶ Ἀ
Θεοῦ ῥήμασι καὶ τέρασιν ὑπηρετούμενοι, τὸ νο
B νον δὲ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τῶν ἔργων Θεοῦ
λογίων πανευαγῶς προεστηκότες. Ὅπερ οὖν ἐκ
τοῖς ἄλλοις καθεωρῶντο, τοῦτο γοῦν οὗτοι τε
ἐχρημάτιζον. Καὶ ὥσπερ ἡ παντουργὸς σοφία δ
νοις τούτοις ἀμέσως τῆς ἰδίας ἐκέχητο βουλῆς ε
οὗτοι Μωσεῖ καὶ Ἀαρὼν ὅσα καὶ ὑπηρέταις χρω
πιστοῖς, τὰς πανσθενεῖς ἐν αὐτοῖς ἐξεκάλυπτον
σημείας. Ἀλλ' οὐκ ἐν μόνοις ἐκείνοις τὰς μεγα
γίας ἐπεδείξαντο. Καὶ τοῦ Ἰησοῦ δὲ μετὰ ταῦτα
τὴν ἐπηγγελμένην τῷ λαῷ γῆν προπορευόμενοι,
τὴν ὁδὸν αὐτοῦ κατασκευάζοντες, καὶ πρὸς τὴν
Θεοῦ κατάπαυσιν εἰσάγοντες, ποταμοῦ φορὰν ἐ
πτουσιν· τείχη δίχα μηχανημάτων κατασεί
C δυνάστας ἀναθεματίζουσι γῆς. Ἐκεῖ Μιχαὴλ ὁ
στράτηγος Κυρίου καθὼς ἀνὴρ ἐσπασμένην
κατέχων ῥομφαίαν ὑπαζόμενος ἑαυτὸν ὅστις
παρέφηνεν, καὶ λύειν τὸ ὑπόδημα παρηγγύα τῷ
σοῦ, καὶ μηδὲν παχὺ καὶ ἀναίσθητον τοῦ γηΐνου
νήματος ἐπάγεσθαι, ὡς ἥδη τῆς ἁγίας ἐπιδεσ
γῆς. Ἔπειτα κριτῶν καὶ βασιλέων τοῖς εἰσεθ
D ροις μεγαλύνοντες, τυραννοῦσι στοιχεῖα. Οὐ
σὺν ἡλίῳ καὶ ἄστροις ποτὲ μὲν ἱστῶσιν εἰς ε
λειαν δυσμενῶν· ποτὲ δὲ παλίνορσον ἀναστρέ
τὸ πᾶν, πιστῷ βασιλεῖ ζωῆς πιστούμενοι προσθ
Ἀνταναιροῦσι πολέμους περιποιοῦνται τὸν Ἰσ
ἐθνῶν ἀσεβῶν, καὶ σατραπῶν πολλῶν καὶ με
μνημόσυνον ἐκ τῆς γῆς περιαιροῦσιν. Πῶς δὲ
δεὼν ἐν τριακοσίοις ἐκστρατεῖ μυριάδων; Πῶ
Σαμψὼν ἰσχύϊ σώματος μόνῃ ἢ σιαγόνι ὄνου τῆς
ἀλλοφύλων οὕτω κατέπαιζε δυνάμεως; Οὐκ ἐ
μέγας παρὰ Κυρίῳ Σαμουήλ. Οὐκ ἂν ὁ Δαβὶδ
πάντων ὑπερέσχεν ἐχθρῶν. Οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς Ἐ
πυρὸς φοβερώτερος τοῖς πυρίνοις ἔργοις καθεω
καὶ πυρὸς ἅμα πρὸς οὐρανοὺς ὀχούμενος ἐκ
πτο. Οὐδ' ἂν τις ἄλλος τῶν ἐνθέων λόγοις καὶ ἔ
ἐπίσημος ἐγεγόνει προφητῶν, εἰ μὴ νοητῶς οἱ π
στοι τῶν νόων κηδεμόνες λαμπροὶ προεστηκότες,
τῶν ὁδῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἔργων προηγούμενο
πᾶν θέλημα θεῖον κατηύθυναν αὐτούς. Ὑπ' α
καὶ τρεῖς νεανίαι φλογὸς καμίνου καιομένης ὡς
στάδος ἀλώβητοι κατεπιβαίνοντες, τὸν Σωτῆρα
ὕμνοις χορεύοντες ἐδεξιοῦντο. Ὑπ' αὐτοῖς, οἱ
καὶ Ἰωνᾶς μὲν ἀσινὴς τῶν ἁλίου σπλάγχνων ἐξ
θηρός. Δανιὴλ δὲ λεόντων δεινῶς βρυχομένων δι
σωσταὶ, καὶ Ἀμβακοὺμ μὲν ἐν ῥιπῇ βλέμματος
Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα τῷ ῥοίζῳ τούτῳ μι
σιος ἤγετο δεῖπνον ἐπικομίζων τῷ Δανιήλ. Ὃν δὲ

τας αἰνιγματώδεις ὁράσεις τῶν ἐκδησομένων, ἐκεῖ συνεστίζων ὁρᾶται Γαβριήλ. Ἐκ τῆς Βαβυλῶνος δὲ μετὰ ταῦτα δι' αὐτῶν Ἰσραὴλ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνεκομίζετο. Πλεονάκις οὖν, ἵν' εἴπω συνελών, τοῦ Θεοῦ μὲν ὀλιγωροῦντες, πρὸς θεοὺς δὲ αὐτομολοῦντες, τοῖς ἐχθροῖς ὑποπίπτοντες ἐπρονομεύοντο· Πλεονάκις δὲ τὴν θείαν ἐπικεκλημένοι ῥοπὴν, διὰ τῶν ὑψηλῶν τούτων καὶ λαμπρῶν ἀρχιστρατήγων τῆς χαλεπῆς μὲν τυραννίδος πολυτρόπως ἀπηλλάτο τοντο, ταῖς ἑαυτῶν δὲ χωραις, καὶ πόλεσι, καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθίσταντο θεσμοῖς. Οὕτω μὲν οἱ παναῦλοι τῆς πανουργοῦ σοφίας των ἀρχαιοτέρων ἐπιτηδευμάτων ὑπουργοὶ καὶ διάκονοι καθειστήκεσαν δραστήριοι.

A illuderet? An non inde magnus erat Samuel coram Domino? Non indidem hostibus suis omnibus superior fuit David? Non ille ipse Elias suo ipso igne terribilior igneis operibus cernebatur? Qui et curru vehens igneo assumptus in cœlos est. Neque porro quisquam alius divinorum prophetarum doctrina rebusve gestis paulo exstitit illustrior cui non isti cœlestium spirituum præcipui, et duces fuerint itinerum, et adjutores operum, et omni cætera curatorum optimorum complexi providentia motum omnem et progressum quo suis ad assectandos divinæ voluntatis nutus occultis monitis et instinctibus direxerint. Hi tribus pueris in ardenti fornace flammas tanquam thalamum innoxie calcantibus hymnosque Servatori mixto plausu chorearum concinentibus auctores iidem et participes lætitiæ consertis hærentes manibus, voce motuque præibant. Quin ab eisdem puto factum ut ex marinæ ventre belluæ sine noxa Jonas exsiliret, utque inter leones horrendum rugientes integer sine damno servaretur Daniel, cui Abbacuc Babylonem Hierosolymis tanta via horum vi atque impetu nictu palpebræ correpta prandium tulit. Cui item ibidem obscuras futurarum rerum designationes visis perplexis adumbratas palam Gabriel edisserit. Age Babylone postea eisdem id agentibus Israel Jerusalem postliminio revertitur. Sæpius deinde, ut dicam compendio, Deo, miseri, contempto ad deos transfugæ victi ab hostibus captivi abducebantur. Sæpius vero divina invocata clementia, opera istorum sublimium cœlestis militiæ imperatorum servitute tyrannorum varie liberati suis terris atque urbibus legibusque reddebantur. Adeo se strenuos pari isti spiritus et a concretione materiæ longissime remoti ejus in procurationis functione præbuerunt cui præfecti fuerant, ut antiquioribus rerum parentis omnium sapientiæ studiis prompto ac fideli ministerio servirent.

Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀσώματος, ὁ ἀόρατος, ὁ ὑπερούσιος οὐκ ἔτι μόνον εἶδος ἄϋλον πρὸς ὀλίγον ὁρώμενον καὶ θᾶττον ἀφιπτάμενον, ἀλλὰ δὴ καὶ ὕλην εἴτ' οὖν οὐσίαν τὴν ὑμετέραν καὶ μορφὴν ὑποδῦναι κατηξίωσε, Γαβριὴλ μὲν εὐθὺς τὸ μυστήριον μυσταγωγεῖται, εὐθὺς δὲ τῷ ἱερεῖ Ζαχαρίᾳ παραστὰς τὴν ἐκ τῆς στείρας αὐτῷ γέννησιν ἐκφαίνει τοῦ Βαπτιστοῦ. Εἶτα τῇ κεχαριτωμένῃ Παρθένῳ χαρὰν εὐαγγελίζεται. Ἐν ἁγίῳ δὲ Πνεύματι καὶ Ὑψίστου δυνάμει τὸν Υἱὸν Θεοῦ χρηματίζει τεκεῖν. Ἐπεὶ δὲ τῶν παρθενικῶν λαγόνων ἐν ὁμοιώματι βρέφους ὁ ὑπερούσιος ἐτέχθη, πᾶσα μὲν οὐρανία γηθομένη στρατιὰ τὸ ἱερὸν τῆς δοξολογίας αἰνεῖ μέλος. Μιχαὴλ δὲ καὶ Γαβριὴλ ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους τῷ σεσαρκωμένῳ παρεπόμενοι, καὶ τοῖς γονεῦσι τὸ θέον ὄναρ εἰσηγούμενοι, καὶ μετὰ τὸν πειρασμὸν αὐτῷ διακονούμενοι, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ πάθους τρόπον τινὰ συνεπισχύοντες· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τῆς σαρκὸς διὰ σταυροῦ λυθέντι· καὶ γυμνῇ ψυχῇ πρὸς κευθμῶνας ἀΐδου χωροῦντι προϋηγούμενοι, καὶ τοῦ σκότους μὲν τοὺς προστάτας καταῤῥάσσοντες τὰς ἐν αὐτῷ κατειργμένας ψυχὰς ὡς πλάστῃ προσάγοντες. καὶ αὐτῷ νοερῶς προσαρμοζόμενοι· εἶτα τὴν ἐκ τάφου τριήμερον ἔγερσιν τοῖς ἀξίοις ἐμφανίσαντες· οὕτω δὴ πρὸς οὐρανοὺς ἀναβαίνοντι καὶ τὸν Πατέρα συνανιόντες τεθεώρηντο. Κάτωθεν μὲν οὖν τοῖς ἀποστόλοις ὡς ἄνδρες δύο λευχείμονες δι' ἀέρος ἐδείκνυντο πετόμενοι, καὶ τὸν τῆς δευτέρας ἐπιφανείας τρόπον τοῦ ἀναλαμβανομένου καταγγέλλοντες· ταῖς ὑπερτέραις δὲ τούτων δυνάμεσιν, Ἄρατε πύλας, ἐπεβόων· καὶ πύλαι αἰώνιοι, τὸ τάχος ἐπαιρόμεναι, τῷ βασιλεῖ τῆς δόξης ὁδοποιήσατε τὴν εἴσοδον Ἄρ'

Quando vero incorporeus, invisiblis, supersubstantialis Deus non jam corpus aereum ad exigui temporis speciem deproperatum, mox avolaturum. sed terram adeo ipsam lutum, nostram, inquam, substantiam et formam induere dignatus est, ad intimam statim cognitionem mysterii totius Gabriel admittitur. Qui sacerdotio fungenti repente astans Zachariæ nasciturum ipsi aperit ex anu sterili Baptistam. Tum gratia plenæ Virgini bono nuntio insperatæ salutationis oblato, cætera negotiatione legationis suæ rem denique sic conficit, inter eos ut conveniat: in Spiritu sancto virtuteque Altissimi Virginem Dei Filium parituram. Ut vero jam in virgineis visceribus in similitudinem humani fœtus assumpto corpusculo supersubstantialis est genitus, universa quidem gratulans militia cœlestis sacrum glorificationis hymnum cecinit, at Michael et Gabriel a principio incarnatum assectati præsto semper adfuerunt, qua, pro necessitate rerum, opportuna parentibus objicientes somnia, qua post tentationem in deserto ministrantes, qua passionis tempore confortantes ac quodammodo collaborantes. Neque hoc solum, sed morte crucis corpore solutum, nudaque anima ad subterraneos inferorum penetrantem carceres apparitores isti præcesserunt. Qui etiam impressione subita perculsos tenebrarum principes afflixerunt. Tum ereptas ex eorum vinculis conditori animas adduxerunt, cæteraque sedulitate omni se suumque obsequium ad majestatis ejus pompam et voluntatis omne signum accommodarunt. Ex sepulcro deinde resurrectionem quæ tertia die contigit iis

quos dignandos tanto honore Deus voluit manifestata: sic demum ad cœlos et ad Patrem ascendentem comitari visi sunt. Tum ostenderunt se apostolis duorum virorum specie vestitu albo aperto aere devolantium, secundæ manifestationis ejus qui assumptus fuerat annuntiantes modum. At superioribus potestatibus, Attollite portas, inclamabant, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Verum num dictis hactenus eorum ministerium circumscriptum est? Minime. Neque enim id cessabit a restitutione Unigeniti ad Patris sui dexteram, usque ad exspectatam consummationem et eam quæ illo tempore futura est magnificam Filii gloriæ manifestionem. Quo tempore, extremo illo præconio faciendo, et vocalissima Dei jussu inflanda tuba cujus efficaci sono corruptibile ad incorruptibilitatem immutabitur, et creatura omnis surget et sistetur judicanda Creatori, sui ministerii diligentiam approbabunt.

A οὖν ἐνταῦθα τούτοις καὶ ἡ διακονία περιγέγραπται; Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ ἕως τῆς πρὸς τὸν γεννήτορα μόνου τοῦ γεννηθέντος ἀποκαταστάσεως, μέχρι δὲ τῆς προσδοκωμένης συντελείας, καὶ κατ' αὐτὴν δὲ τὴν μεγαλοπρεπῆ τῆς τοῦ Υἱοῦ δόξης ἐπιφάνειαν τὸ τῆ; αὐτῶν λειτουργίας ἐπιφαίνοντες ὁραστήριον, σὺν πιγξὶ μεγαλοφωνοτάταις κελεύσματι θείῳ σαλπισσιν· οὕτως ὥστε τὸ φθαρτὸν μὲν ἀλλοιωθῆναι εἰς ἀκηρασίαν, παν δὲ τὸ πλάσμα τῷ πλάστῃ κριθεὶς μενον ἀνίστασθαι.

Sed jampridem evagantem eo unde est digressa B oratione revocemus. Nam postquam rerum omnium potestas Filio est tradita, per omnem quidem terram dispensationis ejus nuntius et Evangelii sermo instar sonitus tonitrui vocalissime pervasit. At spiritualium harum potestatum hoc agente Providentia ad amplitudinis speciem magnificam prodigiis commendatus confirmatusque est. Deserto enim Israele veteri quod is verbo sacræ fidei restitisset impie; aut potius receptis in peculiare patrocinium illis omnibus quicunque ex eo populo se dociles ad pietatem præbuerunt, omnibus qui supra modum infrænes ac rebelles erant abjectis, sic demum sanctis divini verbi prædicatoribus ad conversionem gentium promovendam C auxiliarem suam operam prolixam et assiduam repræsentarunt, eo successu ut celerrime universa terra cognitione Dei repleretur. Prius tamen ab iisdem istis, ut divina narrat Apocolypsis, draco niger apostata ei usque ad repugnandum Deo contumax spiritus cum suis angelis debellatus est, et cœlestibus ejectus sedibus in abyssum ac Tartarum relegatus est. Hujus merito victoriæ conciliatum ipsis præsentis hujusce festi honorem puto. Propterea synaxim archangelorum hodie gratulatione tanta concursuque celebramus. Hoc illi decus meruerunt quo tempore ad divini nutum spiritus tanquam ad imperatoris signum concurrentes, et spiritali quodam impetu atque impressione in patrem malitiæ simul irrumpentes averterunt illum in finem: et juxta divinam Scripturam illu- D dentes et, sicut fulgur juxta visionem Jesu e cœlo præcipitem exturbarunt. Cæterum quænam sit inter mentes incorporeas belli pugnarumque rati, ipsæ scilicet præclare noverint. Nos humilitatem cogitationum similitudine sublevantes ex ventorum conflictu vasto inter se cœlo deprælliantium nescio quam ad usurpandam hujus lectæ speciem nitebamur. Ut igitur in ventis vehementior infirmiorem superat: sic archangelorum violenta quædam in draconem sustinendo imparem prævalens conspiratio in chaos et caliginem miserum difflavit. Quem ejus illi casum suam ipsorum securitatem reputabant, sic se invicem commonentes: Ne forte ob eamdem simile nos ipsi quoque aliquando in exsilium deportemur. Nos vero par

B Ἀλλ' ἐπί τὴν ἀκολουθίαν ὅθεν ὁ λόγος πρεξέδραμε, πάλιν αὐτὸν ἐπανακτέον. Ἐπεὶ γὰρ ἡ τῶν ὅλων ἐξουσία εἰς τὰς χεῖρας ὑπῆρχε τῷ Υἱῷ, αἱ πᾶσαν μὲν τὴν γῆν ὁ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ λόγος ὡς φωνὴ βροντῆς ἐνορμονίως ἐξηχεῖτο· ὑπὸ τῶν νοερῶν δὲ τούτων δυνάμεων μεγαλυνόμενος ἐμπαιοῦτο. Τὸν πάλαι γὰρ Ἰσραὴλ ὅτι τῷ λόγῳ τῆ; ἱερᾶς πιστεως ἀνιέρως ἀντετίθετο καταλιπόντι· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν ὅσον τοῦ ἔθνους εὐσεβὲς ἀπειλιφότες, ὅσον δὲ κομιδῇ δυσήνιον ἐκρίψαντες, οὕτω τοῖς ἱεροῖς τοῦ Λόγου θεολόγοις εἰς τὴν τῶν ἰδίων περιποίησιν συνέδραμον, ὡς τάχιστα τὴν σύμπασαν γῆν τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ πληροῦσθαι. Πρότερον δὲ διὰ τούτων, ὡς αἱ θεῖαί φασιν ἀποκαλύψεις, ὁ δράκων ὁ μέλας, ὁ θεομάχος νοῦς καὶ ἀποστάτης, ἅμα τοῖς αὐτοῦ καταπολιμηθεὶς ἀγγέλοις, καὶ τὸν οὐρανίων κατοικητηρίων ῥιφεὶς, ἄβυσσόν τε καὶ τάρταρον οἰκεῖν κατεδεδίκαστο. Τοῦτο καὶ τῆ; παρούσης οἶμαι πρόξενον ἑορτῆς, τοῦτο καὶ σύναξιν τῶν ἀρχαγγέλων σήμερον πανηγυρίζομεν. Καθ' ὃν καιρὸν Πνεύματος θείου συνδραμόντες ῥοπῇ, καὶ νοητῶς τῷ τῆς κακίας συῤῥαγέντες πατρὶ ἐτρέψατό τε τοῦτον εἰς τέλος καὶ κατὰ τὴν ἱερὰν Γραφὴν ἠκαταπαίξαντες καὶ ὥσπερ ἀστραπὴν κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ θεωρίαν ἐξ οὐρανοῦ βαλλοντες ἐξέῤῥιψαν. Ἀλλὰ τίς ὁ τοῦ πολέμου τῶν ἀσωμάτων τρόπος, εἰδεῖεν ἂν ἐκεῖνοι σαφῶς. Εἰκάζουεν δὲ ἡμεῖς ταῖς τῶν ἀνέμων κατ' ἀλλήλων ἐμπτώσεσι τὴν τῶν νοητῶν ἐκείνων πνευμάτων παρωμοιῶσθαι πάλαι. Ὥσπερ οὖν ἐν τούτοις τοῦ ἥττονος ὁ σφοδρότερος ἐπικρατεῖ, οὕτως ἡ τῶν ἀρχαγγέλων βιαία κατὰ τοῦ δράκοντος ἐνισχύσασα πνοὴ τὸν μὲν εἰς χάος καὶ ζόφον ἐξερῥίψατο· αὐτοὶ δὲ τὴν ἐκείνου πτῶσιν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν τιθέμενοι, ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον ἐκέκραγον· Μήπως, φασὶ, διὰ τῆς αὐτῆς αἰτίας εἰς τὴν ὁμοίαν ὑπενεχθῶμεν ῥίψιν. Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς χροτήσωμεν σήμερον τὴν ἥτταν τοῦ δυσμενοῦς. Ἑορτάσωμεν τὴν ἐν νοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τὸ ὑψηλὸν εὐάγγελιον, τοῦ Σατανᾶ πτῶσιν, καὶ τὴν λαμπρὰν τῶν ἀγγέλων νίκην φαιδρῶς πανηγυρίσαντες ἐπὶ τὰς ἑφεξῆς αὐτῶν ἀριστείας τὸν λόγον καταγάγωμέν.

etiam delibemus huic gaudii : et victum impium communi hodie plausu gratulemur. Casum
næ juxta divinum Evangelium de cœlo cadentis festa Lætitia prosequamur gloriosamque victo-
ı angelorum hilaritate publica celebrantes ad cæteram rerum ab ipsis præclare gestarum percur-
lam seriem orationem admittamus.

ὰ τούτων ἀπόστολοι, μάρτυρες, ἱερέων τε καὶ
ν κραταιούμενοι χοροὶ, οἱ μὲν τὸ κράτος καὶ
ος τῆς ἀνέκαθεν ἀσεβείας ἐκριξοῦντες, τὸν εὐ-
τοῦ Θεοῦ Λόγου λόγον ἐνεφύτευσαν τῇ γῇ · οἱ
υράννων μιαιφονίαις συμπλεκόμενοι καὶ μέχρις
τος τούτοις ἀντικαθιστάμενοι, τὰς ἐναγεῖς μὲν
ας τῶν δαιμονίων ἀντανεῖλον, αὐτοὶ δὲ θυσία
ι δεκτὴ τῷ τῆς δόξης κεκάρπωνται Θεῷ. Καὶ
ς μὲν Κυρίου δικαιοσύνην ἐνδυσάμενοι πᾶν μὲν
αἱρέσεων ἀπεσκοράκισαν, πᾶσαν δὲ θεολογίαν
ητον ἡμῖν ἐξέβλυσαν. Ὅμιλος δὲ τῶν ἀσκητῶν
κατὰ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας ὁπλιζόμενοι, καὶ
ν νόμῳ τροπούμενοι δικαιοσύνης, ἐν ὄρει Θεοῦ
καταπαύουσι Σιών. Καὶ γὰρ πάντες μὲν οἱ
νόες λειτουγικὰ πνεύματα κατὰ τὸν μέγαν
στολον ὑπάρχοντες πρὸς τὴν τῶν σωζομένων
ιὴν τὴν γῆν προχειρίζονται διακονίαν · Μιχαὴλ
αὶ Γαβριὴλ τοσούτῳ πιστοτέραν καὶ ἐνεργεστέ-
τὴν ἑαυτῶν λειτουργίαν ἀναφέρουσιν, ὅσῳ καὶ
ων ὑπερκειμένοι σοφίας περιουσίᾳ καὶ λαμπρό-
, μᾶλλον προσηγγίκασι τῇ ὑπερουσιότητι. Διὰ
ὶς δὲ βλέπουσι, ὡς ὁ θεῖος φησι λόγος, τὸ
ωπον τοῦ Θεοῦ. Ὥσπερ οὖν αὐτὸς οὗτος ὁ θεάν-
ος Χριστὸς Ἰησοῦς ἔχει μὲν ἐκ δεξιῶν, ἔχει
αὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτῷ συνεδριάζοντας, οἷς ἡ
ρία πρὸς τοῦ Πατρὸς δῆλον ὅτι πρητοίμα-
οὕτω, φημὶ, καὶ τῶν νοερῶν τούτων λειτουρ-
ν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτῷ
τῶτας ἐξ αἰῶνος παρεστήσατο. Δι' ὧν ὡς οἱ-
ίτων τοῖς ὅλοις ἐντελλόμενος τῶν ὅλων ὑπερ
ατα κήδεται καὶ προμηθεῖται. Οὕτω τὰς
δεῖς διακονίας, εἴτ' οὖν λειτουργίας τῶν ἀσω-
καθεωρήσαντες, φέρε δὴ λοιπὸν τίς αὐτοῖς
; ἢ πρὸς τὸν ὑπερούσιον ὁμοιότης, καὶ τίς ἡ
ᾷ κατανοῶμεν, τῇ τῶν ὀνομάτων κοινωνίᾳ
ὐνόμοιον αὐτῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὁμοιότητα
φύσιν τεκμαιρόμενοι. Οὕτω γὰρ ἂν ἡ τούτων
ς ἐναργεστέρα τῷ νῷ καταλειφθείη.

Horum præsenti ope apostoli et martyres, pontificum sanctorumque reliquorum corroborati chori ; illi quidem, robore atque audacia superstitionis, quæ ex inferis emeserat, exstirpata, pietatis semen Dei Verbi verbum in terra severunt. Illi vero cum crudelitate tyrannorum cominus congressi et usque ad sanguinem eis resistentes profana quidem sacrificia dæmoniorum sustulerunt ipsi vero vivens hostia et acceptabilis Deo gloriæ immolati sunt. At sacerdotes Dei justitiam induti, peste omni hæreseon procul a contagione sinceræ fidei exterminata, sacræ nobis doctrinæ explicationem sanam et irreprehensibilem profuderunt. Cœtus porro sacer Ascetarum adversus peccati legem armati, illamque lege justitiæ permutantes in monte Dei sancto Sion acquiescunt. Cæterum illæ omnes sanctæ mentes juxta magum Apostolum administratorii sint spiritus, omniumque salus qui ubique terrarum hæreditatem capiunt salutis eorum ad ministerii providentiæque partem aliquam pertineat : tanto plus tamen hac in administranda spiritali præfectura fidelitatis industriæque laude Michael et Gabriel supra reliquos excellunt, quanto iisdem omnibus sapientia et nobilitate infra se relictis vicinius ad omnis perfectionis apicem divinitatem similitudo istos propior quam aliorum quemquam dignitasque admovet sublimior. Semper autem, ut divinum Verbum loquitur, vident faciem Dei. Quemadmodum igitur hic ipse Deus simul et homo Christus Jesus a dextris et a sinistris assidentes sibi habet aliquos : eos scilicet quibus tanti consessus honor paratus a Patre est : ita dico spiritualium horum ministrorum adstare ei semper a dextris alterum, alterum a sinistris ad hoc officium quotidianæ apparitionis aut assessus æterna Dei voluntate electos et adhibitos. Quibus ut familiarissimis internuntiis ac procuratoribus ad omnia utens, universitatem rerum magnifica quadam planeque regia Providentiæ ratione moderatur. Sed jam inspectis earum mentium functiones varias ac ministeria satis hactenus contemplati, age hinc deinceps quænam tandem sit illorum cum Deo similitudo, rursus quæ differentia, consideremus. Hancque viam teneamus censeo, ut nominum indicio naturas indagantes attendamus ecqua et qualis inter ipsi communione continentur unius nominis, dissimilis, ut sic loquam, esse possit similitudo natura. Sic enim vim, ut opinor, hujus rei perspiciemus clarius.

τι μὲν γὰρ οὐδὲν καθόλου τῶν ὄντων ἀκοινω-
ὁλοτελῶς ἢ ἀδιαφορον πρὸς τὴν ὑπερούσιον
ιχίαν · πάντα δ' ὅσα τὸ εἶναι πρὸς αὐτῆς εἰς
καὶ πρὸς κοινωνίαις τισὶ πρὸς ταύτην κεκοι-
κι · καὶ διαφέρει διαφοραῖς δηλαδή. Ἀλλ' ἔστι
ῖς ἡ κοινωνία πλεονάζουσα τὴν διαφορότητα
· ἔστι δ' οἷς ἡ διαφορότης ὑπερβάλλουσα τὴν
ίαν ἐλαττοῖ. Οἱ δὲ πλείστῃ μὲν πρὸς τὴν θε-
ν κέχρηνται τῇ ὁμοιοτητι, διὸ καὶ ταῖς θεωνυ-
σχεδὸν ἁπάσαις ἀξιοπρεπῶς κατακεκόσμηνται ·
ὁ δὲ κέκτηνται τὴν ἑτερότητα. Σκεπτέον δὲ

Nihil prorsus est omnium quod supremo rerum omnium principio aut diversum ita sit ut non in aliquo conveniat ; aut rursus ita geminum nulla ut in parte differat. Sic ista temperantur invicem. Est in omni Dei opere character certi lineamenti quod auctorem referat ; sunt et insignes item ad discernendum notæ. Verum in quibusdam similitudo tam expressa cernitur differentiam ut omnem pene obruat : in quibusdam ita exstat differentia nullam ut relinquere similitudinis speciem videatur. Nostri autem archangelis prius ad-

« thronum tuum, domine, et a qua tandiu aberrasti, cathedra fruere. » Sic etiam patriarchæ ab imperatore provisum.

ἵν' ἐγχειρίσῃ τὴν καθέδραν τῷ ἀρχιερεῖ. Καὶ συνήθροιστο μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐν τέλει παντες καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ πρόκριτοι καὶ πᾶσα πληθύς. Ὁ βασιλεὺς δὲ τῆς χειρὸς τοῦ πατριάρχου ἐπιλαβόμενος « Ἔχεις, » φησὶ, τὸν θρόνον σου, δέσποτα, καὶ οὗ τινος ἐκ μακρου ἐστέρησαι. Νυνὶ τῆς καθέδρας ἀπόλαυε. » Καὶ οὕτω μὲν καὶ ἐπὶ τῷ πατριάρχῃ τὰ τοῦ βασιλέως ξυνέβη.

89. Ea tempestate accidit, quod non alienum a narratione mea esse ducens hic scripto consignabo. Orationem de recepta Cpoli composueram. Orationis argumentum, circa principium gratiæ Deo pro beneficentia erga Romanos et misericorde suo auxilio ac patrocinio redditæ : inerat et orationi præter imperatoris præconia ad eumdem gratiarum actio : sub calce adhortatio ut Andronicus Comnenus primus imperatoris filius cum imperatore et patre in administratione advocaretur. Hoc multos et potissimum dignitatibus præditos, quibus non ex sententiâ res successisset, fugiebat. At ex nostris, qui primas obtinebant, Joannes nempe despota imperatoris frater, et socer illius sebastocrator Tornicius (nam Cæsar Strategopulus, licet adesset, de his omnino nullam curam suscipiebat), propositum ignorantes et postulata problematis, imperatorem ad orationem audiendam compulere. Imperator ægre ferebat : jam enim sub meridie solis radii ingruebant, et prandii hora abierat.

πθ'. Ἐγένετο δὲ τότε καί τι τοιοῦτον, ὃ μὴ παραδοῦναι γραφῇ τῶν οὐ δεόντων ἐλογισάμην. Λόγον ἐπὶ τῇ ἀναῤῥύσει τῆς Κωνσταντίνου συνεγραψάμην. Καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ λόγου κατὰ τὰς ἀρχὰς εὐχαριστία ἦν πρὸς Θεὸν τῆς πρὸς Ῥωμαίους τούτου ἀγαθουργίας καὶ τῆς εὐσπλάγχνου κηδεμονίας καὶ ἀντιλήψεως, συνανεκεράννυτο δὲ τῷ λόγῳ καὶ εὐφημία πρὸς τὸν βασιλέα εὐχαριστήριος. Ἡ δὲ ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου ἀξίωσις συναναγορευθῆναι τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ τὸν βασιλέως πρωτογενῆ παῖδα, τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον. Τοῦτο ἐλάνθανε τοὺς πολλοὺς, καὶ μᾶλιστα τῶν ἐν τέλει, οἷς καὶ οὐ κατὰ γνώμην ὑπῆρχε τὸ πρᾶγμα. Οἱ μὲν προὔχοντες τῶν ἡμετέρων, ὅ τε δεσπότης Ἰωάννης ὁ τοῦ βασιλέως αὐτάδελφος καὶ ὁ πενθερὸς τούτου ὁ σεβαστοκράτωρ Τορνίκιος (ὁ γὰρ Καῖσαρ Στρατηγόπουλος, καὶ εἰ παρῆν ἐν τοῖς τοιούτοις, οὐδ' ὅλως εἶχε περὶ τούτων φροντίδα), τὸν σκοπὸν ἀγνοοῦντες καὶ τὴν ἀξίωσιν τοῦ προβλήματος ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα ἐπ' ἀκροάσει γενέσθαι τοῦ λόγου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐδυσχέραινεν · ἤδη γὰρ μεσημβρινὰς (27) τὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος ἔβαλλε, καὶ ὁ τοῦ ἀρίστου παρῆει καιρός.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(27) Ἤδη γὰρ μεσημβρινάς. Pachymerius, p. 161, ALL.

ADDENDA.

MONITUM.

Auctor sequentis Encomii simpliciter *Nicetas* ab editore vocatur, quin alio nomine distinguatur. Quia autem S. Michael patronus erat Chonæ, patriæ Nicetæ Acominati, et scribendi genus ad ætatem hujus Nicetæ facile refertur, ideo hoc opusculum operibus ejus accenseri posse censuimus, donec ex antiquis codicibus probari possit nos perperam aut merito id fecisse. EDIT.

ΝΙΚΗΤΑ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΘΥΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΙ ΓΑΒΡΙΗΛ

—

NICETÆ

LAUDATIO SANCTORUM ARCHANGELORUM

MICHAELIS ET GABRIELIS.

(Edidit et Latinitate donavit Petrus Possinus, Soc. Jesu. — Tolosæ 1637, in-12.)

—

Νικήτα δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ φιλοσόφου, ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους ἀρχαγγέλους, Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ.

A *Nicetæ servi Jesu Christi, philosophi, laudatio sanctorum Archangelorum Michaelis et Gabrielis*

Μιχαὴλ ἐπαινῶν τὸν Γαβριὴλ ἐπαινέσομαι· ταυτὸν γὰρ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ ἐπσινεῖν· ὅτι ὅλος ἐν ὅλῳ, ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ, συμφωνία τε γνώμης, καὶ φύσεως καθέστηκεν ἰσοτιμία. Ἅμφω δὲ τούτους ἐπαινῶν, εἰς Θεὸν ἀνοίσω τὸν ἔπαινον· ὅτι πᾶσαν αὐτοὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ τῆς θεαρχίας δόξαν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι συνειληφότες. Νεύματί γὰρ ἀχρόνῳ (1) πρῶταν ἅμα τοῖς νόοις ὅλοις ὁ νοῦς ὁ πρῶτος ὑποστήσας, πρώτους δὲ τούτους τῇ τάξει καταστῆναι βουληθείς, πῶς ἂν ἄλλως τῆς ὑπερεχούσης δόσης μετέδωκε καὶ λαμπρότητος ἢ καλλίστῃ καὶ ἀκροτάτῳ πρὸς αὐτὸν κεχρημένοις ὁμοιότητι; Ἐπεὶ δὲ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον κατ' ἀναλογίαν τῆς ὁμοιότητος ἐνθεωρεῖται· εἴη ἂν ὁ τούτων ἔπαινος τοῦ ὡς ἐν ἐσόπτροις αὐτοῖς ἀκηλιδώτοις ἐνθεωρουμένου Θεοῦ. Θεὸν δὲ ἐπαινῶν Θεοῦ μοι δεῖ παρουσίας ὡς πνεύματος καὶ φωτός, τὸ μὲν, ἵνα λαμπρύνῃ καὶ καταφωτίζῃ τὸν ἡμέτερον νοῦν, καὶ τοῦτον θεωριῶν ἀκραιφνεστάτων ἀποτελῇ θεωρόν· τὸ πνεῦμα δὲ πάλιν, ἵν' ὥσπερ ὀργάνῳ τινὶ λογικῷ τῇ διανοίᾳ καὶ γλώσσῃ χρησάμενον, πρὸς ἀκριβῆ τῶν θεωρουμένων ἑρμηνείαν ταῖς πανσόφοις αὐτοῦ κατευθύνειν ἐμπνεύσεσιν. Ὅτινι μετὰ οὖν ὑπῆρξε πρὸς πᾶν ἀρετῆς εἶδος καταρτιζομένῳ καὶ κατορθουμένῳ χειραγωγηθῆναι μὲν διὰ βίου πρὸς θεωρίαν, ἐκ θεωρίας δὲ πρὸς θεωρίαν ὑψωθῆναι, καὶ ὅλου μὲν τοῦ βλεπομένου κόσμου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ματαιότητος καὶ ἀκοσμίας ὑπεραναβῆναι, ἐντὸς δὲ τῆς ὑπερκοσμίου τῶν θείων

Michaelem laudans Gabrielem quoque laudabo: laudari quippe alter illorum nequit, ut laus etiam ad alterum eadem non pertineat: cum illos invicem consensio judiciorum et æqualitas naturæ mutuo vinculo conjunctionis intimæ copulet. Ambos porro hosce laudans Deum quoque communione ejus laudis amplectar: quod omnem isti magnificentiam divinæ gloriæ comprehensam in se repræsentent. Cum enim eos primum omnipotenti nutu ante omne tempus cum aliis simul intelligentiis princeps intelligentiarum condiderit eo consilio ut principatum a se una in omnes deinde reliquas obtinerent: non ornasset illos sane tanta gloria quanta ad tam excellentem dignitatem sustinendam opus est, nisi pulcherrimam in eis quamdam et perfectissimam sui similitudinem expressisset. Postquam autem simile in simili pro similitudinis ratione cernitur, laus utique quæ illis cunque tribuetur, Dei quoque, cujus illi speciem speculorum instar mundissimorum exprimunt, propria putabitur. Deum porro laudanti Dei mihi jam præsentia ipsius opus est, utpote et spiritus et luminis: lumine indigeo quo mens illustretur mea et purissimarum fiat contemplationum compos; rursus vero spiritu qui mente linguaque mea tanquam instrumentis utens ad liquidam contemplatione perceptarum rerum explicationem suis sapientissimis inspirationibus dirigat. Sane si quis

(1) Νεύματι γὰρ ἀχρόνῳ, etc. Hinc intelligitur existimasse hunc auctorem angelos ante mundum et ante omne tempus conditos, qua in sententia plerique olim sanctorum fuerunt, et inter eos, quod Nicetam hunc opinor præcipue movit, sanctus Gregorius Nazianzenus, oratione 38. Illa tamen opinio minus hodie theologis probatur.

primicerium, sebastrocratoris munere insignivit. Sed et fratrem illius germanum Constantinum ex Cæsare sebastocratorem indigitavit. Et in his **185** sebastocratores differebant : nam imperatoris frater in cæruleis calceis aquilas auro contextas deferebat, Tornicius nudo hisce insignibus calceo utebatur. Quinimo et Alexium Strategopulum, magnum domesticum antea condecoratum, per epistolam Cæsarem instituit, missilem illi dignitatem elargitus. Et hæc quidem ita evenere,

A σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης καὶ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ ὁ Τορνίκιος Κωνσταντῖνος τῆς μάχης ἐξιόντες εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐπανέζευξαν περὶ τὴν Λάμψακον ὄντα καὶ τὰς διατριβὰς ἐκεῖσε ποιούμενον. Τὸν μὲν οὖν σεβαστοκράτορα (96) Ἰωάννην ὁ βασιλεὺς τῷ τῶν δεσποτῶν τετίμηκεν ἀξιώματι, ἀντίχαριν οἷον τῆς νίκης τούτῳ διδούς, καὶ ἵνα τοῖς μαχομένοις τούτῳ προσώποις [P. 96] ἀντισταθμίζοιτο, δεσπότης πρὸς δεσπότας μαχόμενος · τὸν δὲ πενθερὸν αὐτοῦ τὸν Τορνίκιον Κωνσταντῖνον μέγαν πριμμικήριον ὄντα τῷ τῶν σεβαστοκρατόρων τετίμηκεν ἀξιώματι. Ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ Κωνσταντῖνον ἐκ Καισάρων σεβαστοκράτορα κατωνόμασεν. Ἐν τούτοις δὲ τὰ τῶν σεβαστοκρατόρων διέφερον, ἐν οἷς ὁ μὲν αὐτάδελφος τοῦ βασιλέως τοῖς κυανοῖς πεδίλοις ἐγκεκολλημένους εἶχε καὶ χρυσοῦφεῖς ἀετούς, ὁ δὲ Τορνίκιος γυμνὰ τούτων τὰ πέδιλα ὑπεδέδετο. Ἀλλὰ καὶ τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον μέγαν δομέστικον ὁ αὐτοκράτωρ τετιμηκὼς δι' ἐπιστολῆς τετίμηκε Καίσαρα, διαπόμπιμον αὐτῷ τὴν τιμὴν χαρισάμενος. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ξυνέβη.

83. Imperator cum Lampsaci hibernasset, appetente vere Cpolim commeat : namque quam cupidissime appetebat, omnesque suos eo referebat conatus, ut Latinorum e manu in libertatem Cpolim vindicaret. Hinc profectus est adversus Cpolim, non copiis fretus (neque enim tantum exercitum, qui similem civitatem obsidion- posset cingere secum ducebat), sed consobrini sui, cui nomen erat Aseli, sermonibus deceptus. Ille etenim mala fraude imperatorem eludebat, se inquiens penes urbis mœnia ædem habere, portasque in sua potestate esse, per quas imperatoris copias intra urbem sine strepitu et sine pugna quiret intromittere. His sermonibus sibi dicendo fidem conciliabat. Affinitus enim et muneribus ac honoribus eum auctum fuisse, et adversus Achaiæ principem pugna multa incommoda passum, multis bonis ac **186** gratiis affluenter abundasse tunc, cum imperatori ea promissa dederat aliaque ab imperatore ipse receperat, hominem vera dicere suadebant ; Igitur his fidens imperator in Cpolim arma movet et ex adverso Borealis cornu urbis in loco Galata vocato castra metatur. Et, ut quidem videbatur, Galatæ oppidum oppugnabat, re tamen vera clanculum per internuntios Aselem sollicitabat ut fidem, solveret suam. Ille ad lucrum, non ad veritatem inhians, fallacibus ac captiosis responsionibus alia atque alia confingens, rem protrahebat. Verumtamen cum tempus diutinum procederet ipseque nihil efficeret, imo etiam armatis cohortibus noctuque progressis illius ad domum appropinquatum fuisset (id enim ille, ut fieret, denuntiarat), tum mendacio fallere et vera confundere palam deprehenditur. Et cum ipse responsionem, qua objectis fieri satis posset, haud haberet, crimen in urbis principem

B πγ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς [72] παραχειμάσας ἐν τῇ Λαμψάκῳ, ἔαρος ἐπιλάμψαντος κατὰ τῆς Κωνσταντίνου κεχώρηκεν · ἅπασα γὰρ ἦν αὐτῷ σπουδὴ καὶ ἅπας σκοπὸς τῆς τῶν Λατίνων χειρὸς ἀναῤῥύσασθαι. Ἐπῆλθε γοῦν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπολεως οὐ τοῖς στρατεύμασι τεθαῤῥηκὼς (οὐδὲ γὰρ ἦγεν ἀξιόμαχον στρατιὰν εἰς τοιαύτης πόλεως πολιόρκησιν), ἀλλὰ λόγοις τοῖς τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ, οὗ τὸ ὄνομα Ἀσὴλ, ἐξηπατημένος · ἠπάτα καὶ γὰρ τὸν βασιλέα, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ τείχει τῆς πόλεως τὴν οἰκείαν ἔχει καὶ πύλας ἔχει παρ' αὐτοῦ δεσποζομένας, δι' ὧν δύναιτ' ἂν τὰ τοῦ βασιλέως στρατεύματα ἔνδον τῆς πόλεως ἀψοφητὶ καὶ δίχα μάχης εἰσαγαγεῖν. Καὶ ἐπιστεύετο λέγων ταῦτα · τό τε γὰρ συγγενὲς φαντασίαν ἐδίδου τοῦ ἀληθεύειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ πλειόνων δωρημάτων τε καὶ τιμῶν [τε] ὑποσχέσεις ἐνωμότους λαβόντα Φράγκων... ἐν τῇ τοῦ πρίγκιπος Ἀχαΐας μάχῃ, καὶ προσδοκήσας δεινὰ μάλιστα πυθμοιρήκει πολλῶν ἀγαθῶν, ὅτε καὶ τὰς τοιαύτας ὑποσχέσεις τῷ βασιλεῖ δέδωκε καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ἀντεδέξατο. Τούτοις οὖν, ὡς ἔφημεν, ἐλπίσας ὁ βασιλεὺς κατὰ τῆς Κωνσταντίνου ἐπῆει, καὶ ἀντιπέραν τοῦ βορείου (97) κέρως τῆς πόλεως ἐν τῷ τόπῳ τοῦ Γαλατᾶ κατονομαζομένῳ ἐστρατοπεδεύσατο, καὶ τῷ μὲν δοκεῖν τὸ τοῦ Γαλατᾶ ἐμάχετο φρούριον, τῇ δ' ἀληθείᾳ κρύφα πρὸς τὸν Ἀσὴλ ἔπεμπεν ὅπως τὰς ὑποσχέσεις πληρώσειεν. Ὁ δὲ πρὸς κέρδος ἑώρα, οὐ πρὸς ἀλήθειαν · ψευδεῖς γοῦν ἐποιεῖτο τὰς ἀποκρίσεις, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις προφασιζόμενος. Ἐπεὶ γοῦν ἱκανὸς παρεῤῥύη χρόνος καὶ οὐδὲν ἤνυεν, ἀλλὰ καὶ τῆς στρατιᾶς ὁπλισθείσης καὶ νυκτὸς ἀπευσάσης καὶ τῇ οἰκίᾳ τούτου προσεγγισάσης (τοῦτο γὰρ ἐκεῖνος γενέσθαι διεμηνύσατο), τότε ψεύδεσθαι περώραται φανερῶς. Καὶ ἐπεὶ οὐκ εἶχέ τινα εὔλογον ἀπολογίαν ποιήσασθαι, τὴν αἰτίαν εἰς τὸν ἄρχοντα τῆς πολεως

[72] D : Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔαρος ἐπιλάμψαντος κατὰ τῆς Κωνσταντίνου κεχώρηκεν. Ἐπῆλθε γοῦν κατ' αὐτῆς τῷ ἐξαδέλφῳ αὐτοῦ Ἀσὴλ ἐξηπατημένος ὑπισχνουμένου ταύτην παραδοῦναι αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ Γαλατῇ ἐστρατοπεδεύσατο, καὶ τὸ τοῦ Γαλατᾶ ἐμάχετο φρούριον. Ἀπιόντι οὖν ἐκεῖθεν πρέσβεις ἐκ Λατίνων ἦκον περὶ ἀγάπης, καὶ γέγονε χρόνον ἕνα.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(96) Τὸν μὲν οὖν σεβαστοκράτορα. Gregoras, p. 76. ALL.

(97) Ἀντιπέραν τοῦ Βορεου. Gregoras, p. 80. De hac re pluribus agit Pachymeres, lib. II, c. 19. ALL.

ἔθετο · « Ὑπετόπασε » [P. 97] γὰρ εἰρηκεν, « οὗτος ὡς οὐ καλόν ἐστι τὰς κλεῖς με τῶν τῆς πόλεως κατέχειν πυλῶν, καὶ διὰ ταῦτα εἴληφε ταύτας αὐτός, καὶ δ' ἀ τοῦτο ἔγωγε περὶ τὸ ἔργον ἀδυνατῶ. » Ἐπεὶ οὖν καθαρῶς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπάτην ἐπεγνώκει ὁ βασιλεύς, ἐξῆει τοῦ τόπου. Καθ' ὁδὸν δὲ τρεῖς πρέσβεις εἰρήνην αἰτοῦντας πρὸς τὸν βασιλέα οἱ Λατῖνοι πεπόμφασιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς πεποίηκε ταύτην, εἰς ἐνιαυτὸν δὲ καὶ μόνον ἕνα, ἐν στενῷ κομιδῇ ἐπισφίγξας τούτοις τὰ πράγματα.

A referebat : « Nequc enim decorum illi videbantur penes me, » aiebat ille, « claves urbis esse, ideoque eas abstulit, et ergo opus perficere nequeo. » Sic fraude hominis plane detecta imperator loco egreditur. In itinere tres legati a Latinis ad imperatorem missi pacem petunt : quam illis imperator non uno amplius anno concessit, cum res eorum in extremum jam discrimen adduxisset.

πδ'. Διαπεράσας γοῦν [73] ὁ βασιλεὺς τὸν Ἑλλήσποντον τὰ τῶν Πηγῶν κατέλαβε μέρη, κἀκεῖσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ θέρους παρῆει καιρός, ἀλλά γε δὴ καὶ ὁ τῆς ὀπώρας ἐρρύη, τῶν τοιούτων ἀπάρας χώρων πρὸς τὴν ἐξ ἔθους (98) τοῖς βασιλεύσιν οὖσαν ἀνάπαυσιν, ἐξ ὅτου τῆς Κωνσταντίνου γεγόνασιν ὑπερόριοι, κατηντήκει τὸ Νύμφαιον. Ἐμὲ δὲ πρὸς τὸν ἄρχοντα τῆν Βουλγάρων Κωνσταντῖνον πρέσβυν ἐκπέπομφεν. Ἀπῆειν γοῦν πρὸς αὐτὸν, καὶ διεβίβασα μετ' αὐτοῦ ἡμέρας τινὰς · ἔτυχον γὰρ τότε καὶ ἑορτάσιμοι τοῦ Χριστοῦ ἡμέραι, ἥ τε τῶν γενεθλίων καὶ ἡ τοῦ βαπτίσματος, ἧ οἱ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντες λαμπρύνονται μάλιστα, καὶ ἐβούλετο ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων τότε Κωνσταντῖνος σφίσιν αὐτοῖς σύνειναι καμὲ καὶ θεατὴν γενέσθαι τῶν τελουμένων. Τὰ προστεταγμένα μοι γοῦν πληρώσας τοῦ Τρινόβου ἐξῆειν, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπῆειν ἐν τῷ Νυμφαίῳ διάγοντα. Ἐκεῖσε γοῦν ὁ βασιλεὺς παρεχείμασε, καὶ ἐπιλάμψαντος ἑαρος τοῦ Νυμφαίου ἐξῆει, τὴν λαμπρὰν τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμέραν προεορτάσας ἐν τῷ Νυμφαίῳ. Ἡμέρας δὲ τινας ἐν τοῖς Φλεβίοις διαβιβάσας, ἐπὶ τόπον οὕτω πως ἐπονομαζόμενον Κλυζομένην ἀπελθὼν ἐπήξατο τὰς σκηνάς. Ἐκεῖσε καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς τοῦ Νυμφαίου ἐξιόντες χρονοτριβεῖν καὶ τὸ πλέον τοῦ ἐαρινοῦ παραμείβειν καιροῦ· ὅ τε γὰρ τόπος πεδιὰς ἅπας καὶ χόρτον προβεβλημένη πολλοῖς ἀρκοῦντα τοῖς ἵπποις, κατάρρυτος δὲ τυγχάνει καὶ ὕδασιν, ἐγγὺς δὲ αὐτοῦ κώμας ἔχει πολλὰς καὶ πόλεις, ἐξ ὧν ἀψιλῆ καθειστήκει τὰ ζωαρκῆ· Ἐκεῖσε γὰρ ὄντος τοῦ βασιλέως καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ ὁ Τορνίκιος ἐκ τῆς Νικαέων ἐπιδεδήμηκε, καὶ δι' ὄχλου τῇ βασιλεῖ γέγονε διὰ τον προπατριαρχεύσαντα Ἀρσένιον. Ὁ γὰρ πατριαρχικὸς ἐχήρευε θρόνος, τοῦ πατριαρχεύσαντος Νικηφόρου, ὃς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου εἰς τὸν πατριαρχικὸν μετετέθη θρονον, ἀπάραντος τῶν ἐνθένδε πρὸς τὰ οὐράνια, μηδὲ εἰς ὅλον σχεδὸν ἐνιαυτὸν του πατριαρχικοῦ ἀπολούσαντος θρόνου, Ὁ δὲ Ἀπσένιος αὖτος ἦν προβεβλημένος εἰς τὸν πατριαχικὸν θρόνον πρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου, ἀνὴρ καὶ εἰς λόγον καὶ εἰς πρᾶξιν πανευφυέστατος (99), καὶ λόγον μάλιστα τὸν

84. Igitur imperator Hellespontum trans abiit, et Pegarum partes, ubi **187** moras trahebat, occupat. Cum vero æstas præterlapsa fuisset necnon autumni tempus excurrisset, inde discedens ad quietem imperatoribus de more, ex eo quo Cpoli extorres tempore oberrabant, destinatam, Nymphæum pervenit. Me porro ad Constantinum Bulgarorum principem legatum mittit. Abii, et cum eo per aliquos dies versatus sum, Namque ea tempestate festi dies Christi natalium ad baptismatis, quibus Bulgarorum principes magnificentiam ostentant, celebrabantur ; ideoque Bulgarorum princeps Constantinus, ut cum eis tunc oculatus eorum quæ fiebant spectator adessem, cogebat. Mandata itaque mihi imposita exsecutus Trinobo exeo. et ad imperatorem tunc Nymphæi cunctantem, in quo et hibernaverat, me confero. Ineunte vere ille Nymphæo egreditur, prius ibidem læto ac splendido resurrectionis Dominicæ die concelebrato. Et dies aliquot Phlebiis egit ; inde ad locum Clyzomenem dictum veniens tentoria collocat : namque ibi Nymphæo exeuntes tempus conterere et veris plerumque agere imperatores sueverant. Campus undique planitie excurrit, agro fertili atque herboso, qui plurimis equis **188** alendis suffecerit, aquis irriguo, et multorum vicorum ac urbium vicinitate; unde vitæ necessaria affluenter suppeditantur, peropportuno. In eo cum esset imperator, sebastocrator Tornicius Nicæa accedens pro expatriarcha Arsenio modeste imperatorem rogat, patriarchale siquidem solium Nicephoro patriarcha, qui in patriarchale culmen ex Ephesino metropolita ascenderat, ex terreno ad cœlestia promoto, cum nec integro anno patriarchatui præfuisset, sessore destituebatur Arsenius ad imperatore Theodoro in patriarcham fuerat electus, vir et verbo et opere quam dexterrimus, et sermone præcipue, qui natura inditur : namque qui eruditione comparatur, parum omnino degustaverat. Etenim cum nonnulla ex encycliis philosophatus perdidicisset, ne horum penitus inexpertus haberetur, neque ea ignorare, quæ ipse negligere sibi in animo proposuerat, videretur,

[73] D : Ἦκεν οὖν εἰς Πηγὰς, εἶτα πρὸς Νύμφαιον ἦκε καὶ περὶ Κλαζομένην, οὗ ἦξε καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ Τορνίκιος, καὶ δι' ὄχλου γέγονε τῷ βασιλεῖ διὰ τὸν πατριαρχεύσαντα Ἀρσένιον. ὁ γὰρ πατριαρχικὸς ἐχήρευε θρονος, τοῦ πατριαρχεύσαντος Νικηφόρου, ὃς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου εἰς τὸν πατριαρχικὸν μετετέθη θρόνον, ἀπάραντος τῶν ἐνθένδε μηδ' ὅλον ἐνιαυτὸν διαρκέσαντος. Ὁ δὲ Ἀρσένιος προεκλήθη ἀπὸ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου, ὃς ἐχθραν ἔσχε κατὰ του βασιλέως, καὶ ἀνήχθη αὖθις Ἀρσένιος.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(98) Τὴν ἐξ ἔθους. Gregoras, p. 81. ALL.

(99) Πανευφυέστατος. Gregoras Arsenium usu rerum est imperii administratione nec cum fossore quidem conferendum tradit, p. 66. ALL.

telo divini amoris corde saucius, rebus terrenis omnibus, a quibus se avelli ægre plerique sustinent, contemptis, monastico instituto nomen dederat. Hic imperatoria corona imperatorem condecoraverat : sed eum suis votis minime obtemperantem conspicatus, iniquior cum eo inimicitas exercuit. Neque ab eo abhorruerat Andronicus Sardensis et Manuel Thessalonicensis, cognomine Opsara. Sed Sardensis quando imperator Cpolim castra movit et prope eam sedem locavit,
189 ab Joannicio Philadelphiensi monastico pallio induitur : ille enim continuo, et non sine molestia imperatoris animum sollicitabat, ut proficiscendi sibi daretur facultas Paphlegoniam, unde ipse ortum ducebat ; sed imperator distorta hominis sensa apprime callens, ne in eas partes abiret, impediebat : animo enim proposuerat propter eas quas cum imperatore simultates exercebat, res Paphlagonum perturbare. Verum imperator æquissimo eum sermone lacessit : « Sardium, non Paphlagoniæ metropolitatum tenes : Sardium ideo partes invisendæ, quibus continuo cusuescere debes, ibique immorando greges tibi commissos pascere. » Igitur ubi imperatorem inexorabilem vidit, cum quid ageret ipse nesciret, monasticum vitæ institutum complexus est, Thessalonicensis Manuel invitus Nicæa egressus in locis adjacentibus vitam ducebat. Arsenius item expatriarcha et ipse inde exiens in monasterium se intrusit. Hinc universi prænies Lampsacum convenientes suffragio omnium mandatoque imperatoris Ephesinum antistitem Nicephorum in patriarchale solium invehunt. Sed hic, ut jam dixi, neque per annum integrum cathedram moderatus e vivis excessit. Tunc sebastocrator Tornicius Arsenio impense deditus imperatorem urgebat, ut Arsenium iterum in patriarchalem sedem promoveret, et mira quædam ac portentosa Arsenii facinora in medium afferens continuo imperatorem ad molestiam usque exorabat, ut sibi minime æquum,
190 etiam invitus, in patriarcham eligeret. Sic imperator volens nolens, sebastocratoris consiliis loco dato, ad patriarchalem dignitatem Arsenium rursum evehit. Et hæc quidem de Arsenio ita se habuere.

A ἐκ φύσεώς πως προβαλλόμενον · τοῦ γὰρ ἐκ παιδείας μικρόν τι μετέσχεν. [P. 98.] Ὀλέγα γάρ τινα τῶν ἐγκυκλίων φιλοσοφήσας τοῦ μὴ δοκεῖν παντάπασι τῶν τοιούτων ἀπείρως ἔχειν μηδὲ ἀγνοεῖν ὧν ὑπεριδεῖν ἐδοκίμασε, τῷ βέλει τοῦ πρὸς Θεὸν ἔρωτος τρωθεὶς τὴν ψυχήν, πᾶσι τοῖς κατὰ κόσμον, ὧν οὐκ εὐχερῶς ἔχουσιν οἱ πλείους ἀφίστασθαι, χαίρειν εἰπὼν τὸν μονήρη βίον προείλετο. Οὗτος τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀπεπλήρου στεφηφορίαν τῷ βασιλεῖ · ἐπεὶ δ' οὐχ ἑώρα τοῦτον τοῖς ἑαυτοῦ θελήμασιν ὑπεικόμενον, δύσνους περὶ τοῦτον ἐγένετο, ἔχων ἐν ταυτῷ συνίστορας τὸν Σάρδεων Ἀνδρόνικον καὶ τὸν Θεσσαλονίκης Μανουὴλ τὸν καὶ Ὀψαρᾶν λαγόμενον. Ἀλλ' ὁ μὲν Σάρδεων, ὅτε ὁ βασιλεὺς (1) κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐστρατοπεδεύσατο καὶ ἐγγὺς
B ταύτης τὰς ἐπαύλεις ἐποιεῖτο, τότε τὰ τῶν μοναχῶν ἐνεδέδυτο ἄμφια ὑπὸ τοῦ Φιλαδελφίας Ἰωαννικίου. Ὡς γὰρ συχνῶς διηνώχλει τὸν βασιλέα ἐπιδημῆσαι τῇ Παφλαγόνων (ἐκεῖθεν καὶ γὰρ ὥρμητο), τὸ στρεβλόνουν τοῦ ἀνδρὸς ὁ βασιλεύς, ἐπιστάμενος οὐκ εἶα τοῦτον ἐπὶ τὰ ἐκεῖσε μέρη ἀφῖχθαι · σκοπὸς γὰρ ἦν αὐτῷ τὰ τῶν Παφλαγόνων πάντα διαταράξαι τῇ πρὸς βασιλέα δυσνοίᾳ. Ὁ βασιλεὺς δὲ δικαιότατον πρὸς τοῦτον ἐποίει τὸν λόγον, ὡς Μητροπολίτης κεχειροτόνησαι Σάρδεων, οὐκέτι γε μὴν Παφλαγονίας, καὶ δεῖ σε τοῖς τῶν Σάρδεων ἐμγιλοχωρεῖν μέρεσι κἀκεῖσε καὶ διατρίβειν καὶ σου ποιμαίνειν τὸ ποίμνιον. Ἐπεὶ οὖν ἐγνώκει ἀμετάπτωτον εἶναι τὸ
C βασιλικὸν βούλημα, μὴ ἔχων ὅ τι καὶ ὁράσειε, τὸν μονήρη βίον προείλετο. Ὁ δὲ Θεσσαλονίκης Μανουὴλ ἄκων ἐξιὼν τῆς Νικαίας περί που τά ἐγγὺς ἐκείνης διέτριβεν. Ὁ δὲ πατριαρχεύσας Ἀρσένιος καὶ αὐτὸς ἐξιὼν ἐκεῖθεν ἔν τινι σημνείῳ ἑαυτὸν καθείρξας διῆγεν. Ἐντεῦθεν συνελθόντες πάντες οἱ ἀρχιερεῖς ἐπὶ τὴν Λάμψακον, ψήφῳ πάντων καὶ προσταγῇ βασιλέως ὁ τῆς Ἐφέσου πρόεδρος Νικηφόρος εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνήχθη Θρόνον. Ἀλλ' οὗτος, καθάπερ εἰρήκειν, μήπω ἐνιαυτίσας τὸ βιοῦν ἐξεμέτρησε. Τότε γοῦν ὁ σεβαστοκράτωρ Τορνίκιος, τῇ φιλίᾳ τοῦ Ἀρσενίου προσκείμενος, ἠνάγκαζε τὸν βασιλέα τὸν Ἀρσένιον εἰς τὸν πατριαρχικὸν καὶ αὖθις θρόνον ἀναγαγεῖν, θαύματά τινα καὶ τεράστια παρὰ τοῦ Ἀρσενίου ἐνεργούμενα διεγρούμενος, καὶ πράγματα διηνεκῶς προὐξένει τῷ βασιλεῖ, πατριαρχεύειν τὸν δύσνουν αὐτῷ βιαζόμενος. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐκὼν ἄκων τῇ τοῦ σεβαστοκράτορος συμβουλῇ ξυντιθεὶς εἰς τὸν πατριαρχικὸν καὶ αὖθις θρόνον ἀνήγαγε τὸν Ἀρσένιον. Καὶ οὕτω μὲν τὰ ἐπὶ τῷ Ἀρσενίῳ.

85. Imperator Strategopulum Alexium Cæsarem D πέ. Ὁ δὲ βασιλεὺς [74] τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέ-

[74] : Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν Στρατηγόπουλον Καίσαρα πέμπει τοῖς δυτικοῖς μέρεσι, παρήγγειλε δὲ τῇ Κωνσταντίνου ἀποπειράσασθαι. Ναῦς οὖν τότε μεγίστη ἐκ Βενετίας εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀφίκετο καὶ ποτεστάτος, ὃς παροτρύνας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνους ἐν τριήρεσι καὶ πλοίοις καὶ λεμβαδίοις καὶ δρόμωσι κατὰ Δακρυουσίας χωρῆσαι. Καὶ γέγονεν οὕτως, καὶ κεκένωτο ἡ πόλις ἀνδρῶν τῷ βασιλεῖ ταύτης Βαλδουΐνῳ μετὰτινων μετρίων φυλαττομένη. Αἴφνης οὖν Καῖσαρ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπῆλθε, ἔχων καὶ ἄνδρας τινὰς ἐκεῖθεν ὄντας καὶ ἀκριβῶς εἰδότας τὰ κατ' αὐτήν. Καὶ μαθὼν ὁπόν τινα περὶ τὰ τείχη χωρούσαν εἰσιέναι ὁπλίτην ἐκεῖ ἦσε. Εἰσῆλθε οὖν διὰ ταύτης ἀνὴρ, καὶ ἕτερος, καὶ ἄλλος, καὶ καθεξῆς μέχρι τῶν ιε'. Ἔτι δὲ καὶ πλείους ἄλλοι εἰσιόντες εὖρον ἐναπερὶ τὰ τείχη φύλακα, οὓς ἀναβάντες ἔξω τῶν τειχῶν ἐῤῥίψαν καὶ πελέκεσι τὰς πύλας ἐκκοχλεύσαντες ἐλευθέραν τῶν εἰς αὐτὴν

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(1) Ἀλλ' ὁ μὲν Σάρδεων ὅτε ὁ βασιλεύς. Hoc idem pluribus narrat Pachymeres, lib II, c. 17. ALL.

εἴσοξιον τὸν Καίσαρα μετα στρατευμάτων τινῶν οἰκονομήσας ἐπὶ τοῖς δυτικοῖς ἐκπέπομφε μέρεσι, τοῖς ἐκεῖσε οὖσι τῶν Ῥωμαίων ξυνελθεῖν εἰς μάχην, [P. 99] παραγγείλας (2) ὡς ἐν τῷ διέρχεσθαι, ἐπεὶ τὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐκεῖσε φερούσης πλησίον ὑπῆρχε τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφοδόν τινα κατὰ ταὐτης ποιήσασθαι καὶ μέχρι τῶν πυλῶν αὐτῆς ἐπιδραμεῖν τὰ στρατεύματα, ὡς ἂν πτοία παρ' αὐτῶν τοῖς οὖσιν ἐντὸς Λατίνοις ἐγγένηται. Ἐγένετο δὲ τῷ τότε καί τι ξυμβῆναι προνοίᾳ Θεοῦ. Ἐπεὶ γὰρ ναῦς μεγιστη κοίλη Λατινικὴ ἐκ Βενετίας εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀφίκετο, καὶ νέος ἐν ταύτῃ ἐξουσιαστὴς παρεγένετο, ὃν καὶ ποτεστάτον (3) ἐπονομάζουσιν, ἀνὴρ, ὡς ἐφάνη, δραστήριος καὶ θρασύτερος εἰς τὰ μάχιμα, τοὺς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Λατίνους παροτρύνας εἰς μάχην, καὶ ξυμβουλεύσας ὡς δεῖ καὶ ἡμᾶς μὴ μόνον ἐντὸς ὄντας τῆς πόλεως τὴν πόλιν καὶ ἑαυτοὺς φυλάττειν, ἀλλὰ' καὶ κατὰ Ῥωμαίων τι δρᾷν, ὡς ἂν μὴ πάντη καταφρονητικῶς ἐν τοῖς καθ' ἡμῶν διατίθωνται. Ἔπεισεν οὖν αὐτοὺς εἰσιόντας ἐν ὅσαις εἶχον τριήρεσι καὶ τισιν ἑτέροις πλοίοις, λεμβαδίοις οἷον καὶ δρόμωσι, κατὰ τῆς νήσου Δαφνουσίας (4) χωρῆσαι, εἴ πως δυνηθεῖεν αὐτὴν παραστήσασθαι καὶ σκύλων εὐμοιρῆσαι τῶν ἐξ αὐτῆς. Κεκένωται οὖν ἡ πόλις ἀνδρῶν, καὶ ἦν γυναιξὶ καὶ νηπίοις καὶ τῷ βασιλικῶς τάχα ταύτης κατάρχοντι Βαλδουίνῳ μετὰ τινων μετρίων ἀνδρῶν διεξαγομένη καὶ τηρουμένη. Αἴφνης οὖν ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος ὁ Καῖσαρ νυκτὸς ἐπιὼν τῇ Κωνσταντίνου προσήγγισεν. Ἐπεὶ δὲ μεθ' ἑαυτοῦ εἶχε καὶ ἄνδρας τινὰς ἐξωρμημένους (5) τῆς πόλεως καὶ

A copiis aliquibus fultum in occiduas partes mittit, ut cum Romani nominis hostibus confligeret, monens sub ipsa profectione, quando via, per quam esset incedendum, prope Cpolim erat, in eam irrumpere et ad portas ipsas conducere agmina, ut timor Latinis inculeretur. Evenit vero tunc temporis, ut tale quid, ita providente **191** Deo, contingeret. Navis maxima Latinorum Venetiis Cpolim appulit ; cum ea juvenis auctoritate potens, quem illi potestatem vocant, accessit, vir, ut effectus comprobavit, factiosus et in pugnas audacior. Is Latinos, qui Cpoli erant, ad ineundam pugnam concitat, haud decorum esse dictitans, eos qui in urbe B essent, urbem seque tutando tempus conterere, sed aliquid etiam adversus Romanos machinari debere, ne nos illi adeo contemptim conterant et pro nihilo ducant. Suasit itaque in triremes, quotquot haberent, aliaque navigia. Lembadia nempe ac dromones, ingressos in Daphnusiam insulam pergere ; quam si in potestatem redigere forte potuissent, næ illi spoliis locupletarentur. Urbs igitur hominibus vacua, mulieribus ac infantibus et forte tunc imperanti Balduino cum exigua aliorum manu gubernabatur et custodiebatur. Interea improviso Cæsar C Alexius Strategopulus noctu advenieṇs in eam impetum fecit, et cum viros secum haberet nonnullos ex urbe fugitivos et rerum illius apprime gnaros ex iisque sciscitans cognovisset foramen urbis muris inesse, per quod armatus miles introire posset, nulla mora operi incumbit. Et per illud quidam ingreditur, quem sequitur alius et iterum tertius,

δον ἐποίησαν τῷ στρατεύματι. Οἱ δ' ἐντὸς τῷ αἰφνιδίῳ κατασεισθέντες, ὡς εἶχον ἕκαστος, τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἐπραγματεύοντο. Καὶ ὁ Βαλδουῖνος περὶ τὸ μέγα παλάτιον ἐχώρησεν. Οἱ δὲ περὶ Λαφνουσίαν ἀμιόντες Λατῖνοι καὶ ὁ ποτεστάτος, ἐπεὶ μὴ κατὰ αὐτῶν τι δρᾶσαι ἴσχυσαν, πρὸς τὴν πόλιν ἐπανεζεύγνυον · ἀντελάβετο γὰρ κἀκείνων Θεός. Καὶ πλησιάσαντες εἰς τὴν πόλιν ὥρμησαν εἰσελθεῖν. Ἀλλὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τοῦτο γνοντες πῦρ ταῖς οἰκίαις τῶν Λατίνων ἐνέβαλον περὶ τὸν αἰγιαλὸν κειμέναις, καὶ ἐνέπρησαν ταύτας, πρῶτα Βενετίκων, εἶτα τῶν ἄλλων γενῶν, ἃς Κάμπους ὠνόμαζον. Ὡς δ' εἶδον τοῦτο Λατῖνοι λαβόντες ἐντὸς τῶν τριήρεων ὅσους ἠδύναντο, καὶ μιᾶς εἰς τὸ μέγα παλάτιον χωρησάσης καὶ δεξαμένης τὸν Βαλδουῖνον, ὑπεχώρησαν. Οὕτω μὲν ἡ Κωνσταντινούπολις προνοίᾳ Θεοῦ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐγενετο, Ἰουλίου ἄγοντος κε', οὔσης ἐπινεμήσεως δ', καὶ ἀπὸ γενέσεως κοσμου ἔτους ὄντος ,ςψξθ', ὑπὸ Λατίνων κρατηθεῖσα χρόνους πεντήκοντα ὀκτώ.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(2) Παραγγείλας. Gregoras. p. 83. ALL.

(3) Μποτέστας. Vox mere Latina, *podestas*. Dignitatis genus, Italicum *podestà*. Sed et priscis Latinis nomen officii et magistratus. Juvenalis Satyr. 10 :

Prætextam sumere mavis,
An Fidenarum Gabiorumque esse potestas?

Suetonius in Claudio : *Atque etiam per provincias demandavit.* Apud alios scriptores Græco-Barbaros dicitur ποτεστάτος. Vide Glossarium Meursii. Quod et ipsum non multo post auctor noster usurpat. DOUSA.

(4) Δαφνουσίας. Gregoras, p. 85. Daphnusiæ meminit Nicephorus patriarcha Cpolitanus in Breviario historico (p. 44 A ed Lupar.). In codicis antiquissimi margine, in quo erat Apoplus maris Euxini sine nomine auctoris, diversus ab eo qui est Ariani, adnotatum erat Ἀπολλωνία ἡ νῦν Δαφνουσία. ALL.

(5) Ἀνδρας τινὰς ἐξωρμημένους. Gregoras, p. 84. Rem distinctius narrat Pachymeres, lib. II, c. 27. Phranza aliter lib. I, c. 4. Vesaue itaque nimis Sabellicus *Rerum Venet.* Decad. lib x, in fi-

D dem Græcorum oblatrat, quam sine aperto mendacio lædere non potuit. Narrat siquidem quosdam Græcos, rerum præsenttum pertæsos. cum Palæologo per fidos nuntios egisse ut certa noctis hora cum quibus sibi videretur copiis adesset : fore ut in urbem receptus sine ulla cæde rerum potiretur Palæologum occasionem minime negligentem silentio uoctis cum expeditissimis copiis ad urbem accessisse, quas per accessa ab hostibus loca, ne quid illi præsentire possent, mænibus admotas. cæsis portarum vigilibus proditores in urbem sine alia majore cæde accederunt. Balduinum et Pantaleonem Justinianum antistitem ad primum captæ urbis tumultum excitos. cum necessariis pretiosissimisque rebus, quas nocturna illa trepidatione exportare potuerunt, ad Euripum se trepide recepisse, ubi navem ingressos continua navigatione in Eubœam esse delatos. Et illi concors Blondus Flavius, lib. VIII, Decad. II : *Inita itaque conjuratione Palæologus de recipienda urbe per idoneos est admonitus, Classe igitur imperatoria, quæ omnes asportaverat Latinorum nervos in Pontico jam agente, adveniens exercitu Palæologus, refracta a conjuratis*

et hac ratione quindecim et forte plures viri urbem ingrediuntur. In ipso muro quemdam, cui custodia demandata erat, compertum, muro conscenso arreptum **192** pedibus extra muros projiciunt, alii strictis securibus et portarum vectibus disruptis in urbem introitum liberum exercitui aperiunt. Hac ratione Cæsar Strategopulus et cum eo Romani universi ac Scythæ (ex his enim copiæ conflatæ erant) urbem ingressi sunt. Cives re improvisa perculsi, ut quisque poterat, saluti suæ consulere. Hic quidam monasteria petere, et monasticum habitum, ut cladem evitarent, induere. Mulieres in murorum foramina conjici, et in cellis obscuris reconditisque abscondi. Civitati imperans Balduinus in magnum advolare palatium. Qui vero Daphnusiam abierant Latini, et cum illis Potestas, eorum quæ gerebantur plane ignari, cum nihil adversum Daphnusian perpetrare potuissent (opem enim illis tulerat Deus), retrogressi in urbem contendere et in supernarum virtutum principis Michaelis templum in Anaplo situm conveniunt, adhuc eorum quæ patrabantur nescii. Id Romanæ copiæ audientes, igne in Latinorum domos prope littus adjacentes immisso, eas corrumpunt, et ante alias Venetorum aliarumque deinceps nationum, quas Campos vocant. Latini incendiis urbem inflammari **193** conspicientes, genis manibus diverberatis, quotquot habere potuerunt ex suis in triremes et alia navigia assumptis, retro cessere. Et triremibus una, in magnum palatium progressa Balduinum in maximo discrimine et extremo pene periculo, jam jamque vivum capiendum, recepit. Et ita ea res evenit, et Cpolis, ita Deo annuente, rursum sub potestate Romani imperatoris jure et merito venit, vigesima quinta mensis Julii, indictione quarta, anno ab orbe condito 6769, postquam hostes ea potiti fuissent annos quinquaginta octo.

ἀκριβῶς εἰδότας τὰ κατ' αὐτήν, καὶ πυνθανόμενος αὐτῶν ἐμεμαθήκει ὀπήν τινα (6) εἶναι περὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως δι' ἧς ἀνὴρ ὁπλίτης δύναιτ' ἂν ἐντὸς εἰσελθεῖν, μηδ' ὅλως μελλήσας τοῦ ἔργου εἴχετο. Καί εἰσῆλθε διὰ ταύτης (7) ἀνήρ, καὶ ἐπηκολούθησεν αὐτῷ ἕτερος, εἶτα ἐκεινῳ ἄλλος, καὶ οὕτω μέχρι τῶν πεντεκαίδεκα, τάχα δὲ καὶ πλείους ἄνδρες ἐντὸς εἰσῆλθον τῆς πόλεως· Ἐπεὶ δὲ περὶ τὸ τεῖχος ἕνα εὗρον τὸν ἐμπεπιστευμένον τὴν φυλακήν, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀναβάντες καὶ τῶν ποδῶν λαβόντες ἔρριψαν ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ δ', ἄλλοι ἀξίνας ἐγχειρισάμενοι καὶ τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν διαρρήξαντες ἐλευθέραν πεποίηνται τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον τῷ στρατεύματι. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Στρατηγόπουλος Καῖσαρ καὶ οἱ αὐτῷ πάντες Ῥωμαῖοι καὶ Σκύθαι (ἐν τῶν τοιούτων καὶ γὰρ τὸ ὑπ' αὐτὸν συνεκεκρότητο στράτευμα) ἐντὸς τῆς πόλεως ἐγεγόνεισαν. Οἱ δ' ἐντὸς τῷ αἰφνιδίῳ κατασεισθέντες (8) τοῦ πράγματος, ὡς εἶχον ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἐπραγματεύετο. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ σεμνεῖα ἐβάδιζον καὶ μοναχικὰ ἐνεδέδυντο ἄμφια, ὅπως τὸν φόνον ἐκφύγοιεν, γυναῖκες δὲ εἰς ὀπὰς τοίχων συνεστέλλοντο καὶ εἰς στοὰς σκοτεινὰς καὶ ἀποκρυφους ἐκρύπτοντο. Ὁ δὲ τῆς πόλεως κατάρχων Βαλδουῖνος (9) ἐπὶ τὸ μέγα παλάτιον ὥρμησεν, Οἱ δὲ ἐπὶ τὴν Δαφνουσίαν ἀπιόντες Λατῖνοι καὶ ὁ μετ' αὐτῶν ποτεστάτος (10), μηδέν τι τῶν γινομένων γνωρίσαντες, ἐπεὶ μὴ κατὰ τὴς νήσου Δαφνουσίας [P. 100] ποιῆσαί τι ἴσχυσαν (ἀντελάβετο γὰρ ἐκείνων Θεός), παλίνδρομοι πρὸς τὴν πόλιν ἐπανεζεύγνυον. Μέχρι μὲν οὖν τοῦ ναοῦ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαὴλ ἐλθόντες, τοῦ περὶ τὸν ἐν Ἀνάπλῳ διακειμένου, οὐδέν τι ὅλως τῶν γεγενημένων ἐμεμαθήκεισαν · ἐκεῖσε δὲ ἐφιγμένοι καὶ ταῦτα μαθόντες εἰς τὴν πόλιν ὥρμησαν ἐπελθεῖν. Ἀλλὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τοῦτο γνόντες πῦρ ταῖς οἰκίαις (11) τῶν Λατίνων ἐνέβαλον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν χειμέναις, καὶ ἐνέπρησαν ταύτας,

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

porta nocte concubia est admissus. Balduinus vero imperator et Pantaleo Justinianus patriarcha, navigio derepente cum suis omnibus et rapta supellectile ad Euripum sese profugi receperunt. Audiatur etiam denuo Sabellicus Ennead. IX, lib. VI : *Sed dum ille* Balduinus *extremam vim formidat, domestica opprimitur, urbs vacua a paucis Palæologo prodita est. Et sunt qui dicunt eum abfuisse, cum hosti tradita est : sed sive adfait, cum hostis in urbem receptus est, sive in castris fuit, satis constat, Byzantium proditione amissum.* Alexius Strategopulus et non Michael Palæologus Cpolim capit. Quomodo enim qui Nicææ et Peritheorii commorabatur, Cpolim capere potuit ? et sane si per Græcos de recuperanda Cpoli fidem certam habuisset, gloriosam adeo provinciam non demandasset Alexio, sed ipse per se ad similem triumphum accessisset, ut fecerat anno superiori, quo verbis Aselis fretus exercitum in Galatam duxerat ad expugnandum illud oppidum, ut videbatur, re tamen vera, ut Byzantium occuparet deceptus nihilominus promissis Aselis, re infecta, Nicæam revertitur. Adde eumdem Michaelem non misisse Alexium ad occupandam Cpolim, sed ad debellandum Michaelem defectorem, et cum prope Cpolim exercitus esset ducendus, dedisse in commissis Alexio non ut caperet, sed ut tantummodo pertentaret et Latinis timorem incuteret. Pachymeres, lib. II, p. 138. Quomodo postea Alexius urbem ceperit, fuse narrant eorum temporum σύγχρονοι scriptores, Acropolita, Pachymerius et forte Gregoras, quorum dicta præponenda sunt Sabellici et Blondi somniis. Balduinum cum rebus necessariis et pretiosissimis fuga ad Euripum appulisse, credat quicunque ejusdem atq ie Sabellicus et Blondus felicis cerebri est. Qui enim necessaria et pretiosissima deferre secum potuit, qui ornamenta imperii et dignitatis insignia et charissima quæque hostibus prædam reliquit ? ALL.

(6) Ὀπὴν τινα. Gregoras, p. 85. ALL.

(7) Εἰσῆλθε διὰ ταύτης, Gregoras, p. 85. ALL.

(8) Οἱ δ' ἐντὸς τῷ αἰφνιδίῳ κατασεισθέντες. Pachym. p. 147. ALL.

(9) Βαλδουῖνος. Pachymerius, p. 144. ALL.

(10) Ποτεστάτος Pachymerius, p. 162. ALL. Μηδέν τι τῶν γινομένων. Gregoras, p. 86, dicit eodem die ad eos, qui Daphnusiam obsidebant, de capta Cpoli famam allatam. Nec videtur dissentire Pachymerius. p. 144. ALL.

(11) Πῦρ ταῖς οἰκίαις. Gregoras et Phranza statim in ipso ad urbem ingressu, antequam qui in Daphnusiam abierant reverterentur, Cæsarem Byzantium incendisse narrant, Acropolita post redi-

καὶ πρῶτα μὲν τὰς τῶν Βενετίκων, εἶτα τῶν ἄλλων γενῶν, ἃς καὶ Κάμπους (12) κατωνόμαζον. Ἐπεὶ δὲ εἶδον (13) τὴν πόλιν πυρπολουμένην οἱ τῶν Λατίνων, τὰς παρειὰς ταῖς χερσὶ τύψαντες, καὶ λαβόντες ὅσους ἠδύναντο ἐντὸς τῶς τριήρεων αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν πλοίων, ὑπανεχώρησαν, μιᾶς τριήρεος (14) εἰς τὸ μέγα παλάτιον ἀπελθούσης καὶ ἀναδεξαμένης τὸν Βαλδουῖνον ἐν χρῷ τῆς ζωγρείας γενόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ξυνέβη (15), καὶ ἡ Κωνσταντίνου προνοία Θεοῦ καὶ αὖθις ὑπὸ χεῖρα τοῦ βασιλέως, τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο κατὰ λόγον δίκαιόν τε καὶ προσήκοντα, Ἰουλίου εἰκοστὴν καὶ πέμπτην ἄγοντος, οὔσης ἐπινεμήσεως τετάρτης, καὶ ἀπὸ γενέσεως κόσμου ἔτους ὄντος ϛψξθ', ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κρατουμένη χρόνους πεντήκοντα καὶ ὀκτώ.

πϛ'. Περὶ γοῦν τὸ Μετεώριον τότε σκηνουμένου τοῦ βασιλέως, ἐξαπίνης φήμη τις νύκτωρ τὰ τῶν πολλῶν περιεβόμβησεν ἀκοάς. Ἡ δὲ φήμη (16) παρὰ παιδαρίου τινὸς αὐταδέλφης τοῦ βασιλέως τῆς ὁμομοζομένης μὲν Εἰρήνης, διὰ δὲ τοῦ μοναδικοῦ σχήματος μετονομασθείσης Εὐλογίας, ἐκ τῶν τῆς Βιθυνίας μερῶν παρ' αὐτὴν ἀφικομένου, ὃς καθ' ὁδὸν ἐμεμαθήκει παρά του τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἁλῶναι τὴν Κωνσταντίνου. Ὡς εἶχε γοῦν τάχους ἡ τοῦ βασιλέως αὐτοκασιγνήτη παρὰ τὸν βασιλέα ἀφιγμένη καταβαρθάνοντα τοῦτον εὗρε, καὶ ῥῆμα πως ἐκίνει αὐτὸν τῇ χειρί, ὅπως ἂν γε καὶ ἐγρηγορήσειεν, ἰσχυροτέρᾳ τῇ φωνῇ ὑπολέγουσα ὡς Κατέσχες, ὦ βασιλεῦ, τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ πολλάκις τοῦτο εἰρήκει, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπέμενε μηδέν τι πρὸς ταύτην ἀνταποκρινόμενος. Ὡς δὲ τὸν λόγον μετέβαλε καὶ εἰρήκει, « Ἀνάστηθι, βασιλεῦ· ὁ γὰρ Χριστὸς ἀπεχαρίσατό σοι τὴν Κωνσταντινούπολιν, » τῆς κλίνης ἀναστὰς καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀνατείνας, « Κοῦτον μὲν » ἔφη (17), « τὸν λόγον, ὦ ἀδελφή, καὶ αὐτὸς δέχομαι. Ὃν δὲ λόγον τὸ πρῶτον εἶπες, ὡς τῆς Κωνσταντίνου κεκράτηκα, οὐδαμῶς ἀποδέχομαι· πῶς γὰρ ἐκ τοῦ Μετεωρίου ἐγκρατὴς γενοίμην τῆς Κωνσταντίνου ; ἀλλ' οὐδὲ στράτευμα κατ' αὐτῆς ἀξιόλογον πέπομφα. Τὸ δὲ ῥᾴω ταῦτα εἶναι Θεῷ καὶ αὐτὸς ξυνομολογῶ, καὶ θᾶττον ἂν τὰ μικροῦ καὶ ἀδύνατα τοῖς οἷς ἂν βούλοιτο παρασχεῖν καθέστηκε δυνατός. » Ταῦτ' εἰπὼν τοὺς ἐν τέλει [P. 101] πάντας ξυνήθροισε, καὶ ἐπυνθάνετο εἰ ἀληθῆ δοκεῖ σφίσιν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῆς φήμης. Καὶ οἱ μὲν συνίεντο τὰ τῶς λόγως ἐπαληθεύειν, καὶ μάλιστα οἷς ἡ τῶν Λατίνων ἔξοδος ἀκριβέστερον ἐπεγνώσθη· ἔνιοι δὲ τὸν λόγον ἤγον

A 86. Ea tempestate imperator castra Meteorii disposuerat, noctuque ex improviso rumor quidam inter multorum aures perstrepuit. Rumor a servulo quodam sororis imperatoris Irenes, sed propter monasticum habitum Eulogiæ nominatæ, e Bithynæ partibus ad ipsam profecto, qui in itinere audierat a Romanis copiis captam esse Cpolim, sparsus fuerat. Illa propere imperatorem conveniens somno sopitum invenit ; quare eum placide movere, et ut excitaret, altiore voce proloqui, » Tenes, o imperator, Cpolim. » Sæpius hoc repetiit : imperator immotus stans non respondebat. Verumtamen cum illa sermone mutato dixisset : » Surge, imperator : Christus tibi Cpolim **146** elargitus est, » lecto assurgens manibusque in cœlum extensis, » Hunc, »

B ait' » sermonem, soror, et ipse amplector, sed quem primum dixeras, me Cpoli potitum, nullo pacto excipio. Quanam enim ratione, qui Meteorii sum, polim devicerim ? qui nec tantas copias ad eam debellandam adornavi. Sed hæc Numini facillima esse et ipse fateor, citiusque ac commodius ea etiam, quæ fieri haud posse videntur, quibus ipse voluerit, concedere potens est. » Dixit, omnibusque qui ibi in dignitate erant convocatis, an vera ea esse illis viderentur quæ fama circumferrentur, interrogat. Quidam annuere, rumorem vera nuntiare, et potissimum ii quibus Latinorum exitus exquisitius compertus fuerat. Alii dubitare et in ambiguo ponere, qui divinæ judicia providentiæ non accurate tenerent, ratiocinantes rem e difficillimis esse et ex illis

C quæ non ita facili negotio peraguntur. In his sermonibus noctis spatium evigilatum est : ubi dies cæpit, spes omnes tenere ab exercitu, qui vera re-

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

tum Latinorum ex insula Daphnusia. Illi quatuor in locis urbem incensam, eamque flammis circumdatam ; Acropolita ignem immissum in Latinorum ædes prope littus jacentes, quas Campos appellabant. Idque factum consilio cujusdam Joannis, qui fuerat famulus Balduini, tradit Pachymerius, p. 146. ALL.

(22) Κάμπους. G. Codinus in libello de rebus patriis Cpoleos, quem frater meus Georgius P. M. de Græco in Latinum transtulit, cujus statim in principio notarum meminimus, hic in fine nobis ad explicationem hujus loci præ cæteris advocandus est : Ποίησας (inquit) οὖν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς D (Theodosius Junior) ἐκεσίαν καὶ λιτὴν εἰς τὸν κάμπον τοῦ τριβουναλίου μετὰ τοῦ πατριάρχου Πρόκλου. His addé Diaconum : *Ut timentes Byzantii extra civitatem, in loco Campus dicitur, essent perseverantes*, et cætera, quæ in notis ad Codinum eximiæ eruditionis et diligentiæ vir Joannes Meursius adnotavit. DOUSA.

(13) Ἐπεὶ δὲ εἶδον. Gregoras, p. 87. ALL.

(14) Μιᾶς τριήρεος Gregoras, p. 86, scribit Balduinum cymba arrepta fuga salutem quæsisse. ALL.

(15) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ξυνέβη. Phranza : *Tali modo urbs ampla illa et urbium imperatrix auxilio Dei omnipotentis et Cæsaris peritia solertiaque militari ab Italorum Latinorumve manibus vindicata, ad Romanos tandem postannorum novem et quinquaginta, mensium trium, dierum quatuor intervallum rediit.* Cum Acropolita consentit Pachymerius : Ἐν ὀκτὼ μόνοις πρὸς τοῖς πεντήκοντα ἔτεσι κατεχομένης τῆς πόλεως τοῖς ἐχθροῖς· ALL.

(16) Ἡ δὲ φήμη. Pachymerius, lib. II, c. 26. ALL.

(17) Τοῦτον μὲν ἔφη. Gregoras, p. 86, Et nota Gregoram hic dicere captam Cpolim a viris octingentis, cum supra dixisset eam captam a Cæsare, cum ne millenarium quidem exercitum adducere, nec ullas machinas ad dejiciendos muros paratas haberet. Pachymeres, p. 151. Brevius hæc eadem Phranza. ALL.

ferret, adventurum. At illius etiam diei intervallum consumitur, et horum nihil annuntiatur. Anxii itaque omnes trahere cum animo suo et angi, et præcipue imperator. Verumtamen nocte ineunte bonus internuntius accessit, plane neque facinus fatetur, Romanum militem cum Cæsare Strategopulo intus Byzantium sedem locasse, et cuncta modo quo evenerant narrat.

Α ἐν ἀμφιβόλοις, οἷς οὐς ἐν γνώσει τὰ τῆς ἄνω Προνοίας καθέστηκε κρίματα, ὑπολογιζόμενοι καὶ τὸ πρᾶγμα τῶν δυσχερεστάτων τε εἶναι καὶ μὴ ῥᾳδίως κατορθουμένων. Ἐν τοῖς τοιούτοις μὲν λόγοις τὸ τῆς νυκτὸς παρῆει διάστημα· ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐπέφωσκεν, ἐλπὶς μὲν ἦν πᾶσι τὸν διακομίζοντα ἀληθῆ ἀφικέσθαι πρὸς τὸ στρατόπεδον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης παραδεδραμήκει διάστημα, καὶ οὐδεὶς τοιοῦτος ἀφίκετο. Ἠσχάλλον γοῦν αἱ τῶν ἁπάντων ψυχαὶ καὶ ἠδημόνουν, καὶ μᾶλιστά γε τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ νυκτὸς ἐπιούσης (18) ὁ τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν διακομίζων ἐλήλυθεν καὶ σαφῶς εἰρήκει περὶ τοῦ ἔργου, ὅτιπερ τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα μετὰ τοῦ Καίσαρος Στρατηγοπούλου ἐντὸς τῆς Κωνσταντίνου διάγουσιν. Καὶ πάντα ὡς ἔσχεν ἀπήγγειλεν.

87. Igitur imperator Meteorio exiens, mirandum in modum suo bono **195** gaudens, Cpolim celerrime festinabat, metuens ne Latini Daphnusia revertentes et urbem introgressi pugna magna cum Romanis confligerent et numero superiores extra muros ejicerent. Sed hæc minime contigerunt, quippe qui resubita atque improvisa animos deturbati fugam præripuere, ut supra enarravimus. Imperator iter sollicitabat, et Calami colles emensus prope Achyraum castra posuit. Tunc Balduini Cpoli imperantis regia insignia allata sunt. Hæc autem erant operculum Latino more efformatum, unionibus interstinctum, in vertice saxulo rubeo renidens : cocco tincti calcei, et ensis ex serico rubro tegumentum indutus. Tunc multitudo etiam rem ita fuisse persuasa est, quandoquidem facinoris magnitudo ne temere adeo dictis fides adhiberetur efficiebat. Imperator loci mutationes longiores et velociores percurrens viam celeravit. Cpoli appropinquans animo agitare cœperat accessum ad urbem Deo magis convenientiorem quam regi instituere, et modum, quo id ita fieret, excogitavit : per sermones nempe qui gratias Deo referrent, et voces pro imperio, sacerdotio, urbe et cultoribus universis supplices. Sed precationum scriptorem conquirens philosophum Blemmidam ad opus decreverat. Verum vir ille longe aberat : Ephesi namque ætatem agebat. Quare **169** res nimis differri ac procrastinari videbatur, cum tamen imperator ingressum impense admodum acceleraret, propterea que animo angebatur. Sed ipse arduam imperatori complanavi. Nam, « O imperator, » dixi, « si a sancto viro preces hasce conscribi exoptas, quid dicam ipse non habeo : si a quocunque, qui tamen scribere possit, voluntati tuæ satisfactum iri putas, ipse ego tibi quæ concupiscis efficiam et preces componam. » Id ut melius probatur imperatori, et ut ingressus celer esset, a me componendas aliis prætulit. Ipse statim opus aggredior. Et nondum integer dies et nox excurrerant, et tres

πζ. Ἀπάρας γοῦν ὁ βασιλεὺς τοῦ Μετεωρίου μεθ' ἡδονῆς ὅτι πολλῆς τὴν Κωνσταντίνου φθάσαι (19) διὰ τάχους ἐπέσπευδε, δεδιὼς μήποτε ἐκ Β τῆς Δαφνουσίας οἱ Λατῖνοι ὑπονοστήσαντες καὶ τῆς πόλεως ἐντὸς γενόμενοι μάχην κατὰ Ῥωμαίων στήσαιεν κρατεράν, καὶ πολλῷ πλείους τῶν Ῥωμαίων ὄντες τῶν τειχῶν ἐξω βάλλουσι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐ ξυνέβη, ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὸ ἀθρόον τὰς ψυχὰς κατασεισθέντες προΐλαδον ἀποδρᾶναι, καθὼς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, ὁ βασιλεὺς δὲ τὴν πορείαν ἐπέτεινεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς τοῦ Καλάμου βουνοὺς παρημείψαμεν καὶ τῆς Ἀχυράου ἐγγὺς ὁ βασιλεὺς ἐπήξατο τὴν σκηνήν, τότε δὴ καὶ τοῦ Βαλδουίνου τοῦ τάχα (20) βασιλικῶς τῆς Κωνσταντίνου κατάρχοντος τὰ βασιλικὰ διεκομίσθησαν σύμβολα· ταῦτα δὲ ἦν καλύπτρα Λατινικὴ τὸ σχῆμα καὶ μαργάροις πεποικιλμένη καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς λιθίῳ κοκκίνῳ, πέδιλά τε κοκκοβαφῆ, καὶ σπάθη σηρικὸν κοκκοβαφὲς ἐνδεδυμένη προκάλυμμα. C Τότε δὴ καὶ ὁ πολὺς λεὼς τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐπεπίστευτο· τὸ γὰρ μεγαλεῖον οὐκ εἶα τοῦ πράγματος εὐχερῶς πιστεύειν τοῖς λεγομένοις. Ἔσπευσεν οὖν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν κίνησιν. Ταχυτέρας γοῦν καὶ μακροτέρας ἐποιεῖτο τὰς μεταβάσεις. Ἐγγίσαντι γοῦν τῇ Κωνσταντίνου τῷ βασιλεῖ κατὰ νοῦν ἐπῆει θεοπρεπεστέραν μᾶλλον ἢ βασιλικωτέραν τὴν εἰς τὴν Κωνσταντίνου ποιήσασθαι πάροδον. Καὶ τὸν τρόπον ἐσκέψατο, ὅπως ἂν γένοιτο ὁ δὴ διὰ λόγων εὐχαριστηρίων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ φωνῶν εὐκτηρίων ὑπέρ τε βασιλείας καὶ ἱεραρχίας ὑπέρ τε τῆς πόλεως καὶ τῶν αὐτῆς οἰκητόρων καὶ τοῦ ταύτης πληρώματος. Ἐπεὶ δὲ ἐζήτει τὸν τὰς εὐχὰς συγγραψασθαι μέλλοντα, τὸν φιλόσοφον Βλεμμίδην πρὸς τοὔργον ἐπενύξαι βεβούλητο. Μακρὰν δέ ἦν ὁ ἀνήρ· ἀμφὶ γὰρ τὴν Ἔφεσον τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. D Εἰς ἀργίαν [P. 102] δὲ τὰ τοῦ πράγματος ἐπιπτεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς μελλήσειν οὐκ ἤθελε πρὸς τὴν εἴσοδον. Ἐδυσχέραινε γοῦν ἐπὶ τούτοις. Ἀλλ' αὐτὸς τὸ δυσχερὲς διελυσάμην τῷ βασιλεῖ. « Εἰ μὲν » γάρ, ἔφην, « ὦ βασιλεῦ, ὡς ἐξ ἁγίου ἀνδρὸς βούλει τὰς εὐχάς, ἅσπερ ἐθέλεις, γενέσθαι σοι, οὐκ χω λέγειν·

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(18) Νυπιὸς ἐπιούσης; Phranza. : *Sed postquam nuntius alter etiam cum litteris a Cæsare ipso conscriptis supervenit, iis visis dubitationem a se amovit Deoque gratias egit et patriarcha totoque senatu assentientibus propter victoriam adeo admirabilem et facta Cæsaris ingetia' quibus Romanum imperium amplificasset.* Pachymeres, p, 152, ait eodem die, quo capta est Cpolis, allatas etiam fuisse litteras Cæsaris. ALL.

(19) Τὴν Κωνσταντίνου φθάσαι. Gregoras, p. 87 ; Pachymerius, lib. II. c, 31. ALL.

(20) Τοῦ Βαλδουίνου τοῦ ταχα. Seriem imperatorum Latinorumin Byzantio disposuit Gregoras, p. 85 ima ALL.

Εἰ δὲ ἐξ οἱουδήτινος, δυναμένου δὲ συγγράφειν προ- A et decem precationes conscribo, quamlibet proprio
ἕλοιο τὴν βούλησιν ἐκπεπλῆσθαί σοι, ἰδοὺ σοι αὐτὸς argumento locupletem.
τὴν θέλησιν ἀποπλήσαιμι καὶ τὰς εὐχάς σοι συγγράψαιμι. » Ἔδοξε κρεῖττον τοῦτο τῷ βασιλεῖ, καὶ τῆς ταχινῆς εἰσόδου τὰς ὑπ' ἐμοῦ ποιηθησομένας προείλετο. Ἐγὼ μὲν οὖν εὐθὺς ἡψάμην τοῦ ἔργου, καὶ οὕπω ἡμέρα παρῆκε ὅλη καὶ νύξ, καὶ δέκα πρὸς ταῖς τρισὶ συνεγραψάμην εὐχάς, ἑκάστην οἰκεῖον ἔχουσαν τὸν σκοπόν.

πη. Κατέλαβε (21) γοῦν ὁ αὐτοκράτωρ τὴ Κωνσταντίνου. Τεσσαρεσκαιδεκάτην ἦγε τοτε ὁ Αὔγουστος. Εἰσελθεῖν γοῦν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οὐκ ἠθέλησε τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἀλλὰ τὰς σκηνὰς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κοσμιδίου ἐπήξατο, τῇ ἀγχι διακειμένῃ τῶν Βλαχερνῶν. Ἐκεῖσε γοῦν διανυκτερεύσας, ἑωθεν ἀναστὰς τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἴσοδον (22) ἀπειργάσατο τρόπον τοιοῦτον. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν πατριάρχης Ἀρσένιος οὐ παρῆν, ἔδει δὲ ἄρα τῶν τινα ἀρχιερέων τὰς εὐχὰς εἰς ἐπήκοον ἐξειπεῖν, ὁ τῆς Κυζίκου (23) μητροπολίτης Γεώργιος, ὃν καὶ Κλειδᾶν κατωνόμαζον, ἐπλήρου τὴν χρείαν, καὶ εἰς ἕνα τῶν πύργων τῶν τῆς Χρυσείας ἀναβὰς, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸ τῆς Θεοτόκου ἐκτύπωμα τὸ οὕτω πως ἐκ τῆς μονῆς παρωνομασμένον τῶν Ὁδηγῶν, εἰς ἐπήκοον ἁπάντων ἀπεστομάτισε τὰς εὐχάς. Ὁ μὲν οὖν αὐτοκράτωρ τὴν καλύπτραν ἀποβαλὼν καὶ γόνυ κλίνας ἔπεσε χαμαὶ, καὶ πάντες δὲ οἱ σὺν αὐτῷ ὄπισθεν αὐτοῦ ἐπὶ γόνυ κατέπεσον. Ἐπεὶ δὲ ἡ πρώτη τῶν εὐχῶν ἐκτετέλεσται καὶ ὁ διάκονος ἐσήμηνε τὴν ἀνέγερσιν, πάντες ἀναστάντες τὸ Κύριε ἐλέησον, εἰς ἑκατὸν ἀριθμήσαντες, ἐπεβόησαν. Καὶ τούτων τετελεσμένων πρὸς τοῦ ἀρχιερέως καὶ αὖθις ἑτέρα τις ἐξεφωνήθη εὐχή. Ὡς ἐν τῇ πρώτῃ γοῦν, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ γεγένηται, καὶ οὕτω πως διαπέπρακται μέχρι καὶ συμπληρώσεως τῶν ὅλων εὐχῶν. Ἐπεὶ γοῦν οὑτωσί πως τὰ τῆς ἱεροπραξίας ταύτης γεγένηται, θεοπρεπῶς μᾶλλον ἡ βασιλικῶς τὴν τῆς Χρυσείας πύλην εἰσῆλθεν ὁ βασιλεύς· πεζὸς γὰρ ἐβάδιζε, προήρχετο δὲ τούτου τῆς Θεομήτορος (24) ἡ εἰκών. Μέχρι μέν ουν τῆς τοῦ Στουδίου μονῆς ἀπελθὼν, ἐκεῖσε τὴν εἰκόνα καταλιπὼν τῆς ὑπεράγνου Μητρὸς τοῦ Θεοῦ, ἐπιβὰς τοῦ ἵππου ἐπὶ τὸ τῶς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἀφίκετο τέμενος (25). Ἐκεῖσε γοῦν τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ προσκυνήσας, καὶ τὰ εἰκότα τούτῳ εὐχαριστήσας, ἐπὶ τὸ μέγα κατηντήκει παλάτιον. Ἐν εὐφροσύνῃ γοῦν καὶ θυμηδίᾳ πολλῇ καὶ ἁπλέτῳ χαρᾷ τὸ Ῥωμαϊκὸν τῷ τότε γεγένηται πλήρωμα· οὐδεὶς γὰρ ἦν ὁ μὴ σκιρτῶν τε [P. 103] καὶ ἀγαλλόμενος καὶ μικροῦ δεῖν τῷ πράγματι ἀπιστῶν διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ ἔργου καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἡδονῆς. Ἐπεὶ δὲ ἔδει καὶ τὸ πατριάρχην ἐντὸς γενέσθαι (26) τῆς Κωνσταντίνου,

88. Imperator decimo quarto Augusti die Cpolim pervenit ; neque illo eodem die urbem introit, sed apud Cosmidii monasterium prope Blachernas tentoria locat. Ibi cum pernoctasset, postero die Cpolim hoc apparatu ingreditur. Et cum patriarcha Arsenio absente precationes illæ omnibus audientibus a præsule recitandæ essent, Cyzici metropolita Georgius, quem Clidam cognominabant, quæ necessaria erant supplevit : nam in unam ex aureæ portæ turribus ascendens, secumque Deiparæ imaginem ex monasterio Hodegorum gestans, omnibus audientibus precationes recitavit. Interim imperator capitis tegumento regio deposito flexisque genibus in terram provolvitur, **197** omnesque qui cum eo erant post eum in genua procumbunt. Sed precationum prima finita, diaconus indixit ut assurgerent. Omnes stantes, « Domine, miserere, » centies numerantes acclamarunt. His finitis a præsule rursus alia precatio enuntiatur. Itaque ut in prima, ita in secunda et in aliis factum est, et sic deinceps usque ad integrum precationum omnium recitationem sacris precationibus cæremoniisque fine posito, Deo magis convenientius quam regi, portam auream imperator ingreditur : pedes imperator præeunte Dei Matris imagine proficiscebatur. Ad Studii monasterium ventum est. Eo in loco immaculatissimæ Dei Matris imagine relicta equum conscendens ad sapientiæ Dei templum pervenit, et Christo Domino adorato, gratiisque uti par erat relatis, ad magnum palatium appellit. Exsultatione itaque et ingenti lætitia et inenarrabili gaudio Romanorum omnis sexus repletus gestiebat. Namque qui non saltaret vel ludibundus exsiliret nemo erat, tantæ rei assensum vix præstans propter improvisum opus et superaffluentem voluptatem. Quando vero et patriarchæ ingrediendum erat Cpolim post nonnullorum dierum excursum, sermonibus suasionibusque adductus introit imperator in sacram regiam, magnæ sapientiæ sacrarium, ac cathedram pontifici consignandam. **198** Cum imperatore omnes in dignitatibus constituti et patriciorum præcipui et plebe universa accurrerat. Ibi imperator manum patriarchæ continens, « Tene », inquit,

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(21) Κατέλαβε γοῦν. Pachymeres, p. 170. ALL.

(22) Τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἴσοδον. Belle admodum hæc omnia Gregoras. ALL.

(23) Ὁ τῆς Κυζίκου. Pachymeres. p. 160. ALL.

(24) Τούτου τῶς Θεομήτορος. Pachymeres, lib. II, c. 31. Gregoras, lib. IV, p. 87. Idque ante Michaelem post Justinianum et Heraclium primus omnium imperatorum egerat Joannes Comnenus, si fides adhibeuda est Joanni Cinnamo, *Histor.*, lib. I. ALL.

(25) Περι τό τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἀφίκετο τέμενος. **Multa de hoc templo a Justiniano extructo dixere Græci et Latini, omnia tamen infra dignitatem : molimiua enim omnium in dicendo opus superabat.** Ipse Michaelis Pselli facundissimi scriptoris in idem templum terræmotu quassatum disjectumque monodiam adhuc ineditam, dignam tamen quæ legatur ab omnibus, dabimus, ut meus ms. codex tineis exesus madoreque lacerus suppeditabit. Non erit injucundus labor inter lacrymas. Εἰς τὴν τῆς ἁγίας Σοφιας σύμπτωσιν. Ἦν ἄρα κ. τ. λ. *Exstat inter Opera Pselli nostræ editionis. Vide tom.* CXXII.

(26) Ἐκεὶ δὲ ἔδει και τὸν πατριάρχην ἐντὸς γενέσθαι. **Gregoras, lib, IV, p. 88.** ALL.

« thronum tuum, domine, et a qua tandiu aberrasti, cathedra fruere. » Sic etiam patriarchæ ab imperatore provisum.

μετὰ παραδρομήν τινων ἡμερῶν λόγοις καὶ τῇ παρὰ τούτων πειθοῖ εἰσῆλθε, καὶ ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ἱερὸν ἀπῆλθεν ἀνάκτορον, τὸ τῆς μεγάλης σοφίας τέμενος, ἵν' ἐγχειρίσῃ τὴν καθέδραν τῷ ἀρχιερεῖ. Καὶ συνήθροιστο μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐν τέλει πάντες καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ πρόκριτοι καὶ πᾶσα πληθύς. Ὁ βασιλεὺς δὲ τῆς χειρὸς τοῦ πατριάρχου ἐπιλαβόμενος, « Ἔχεις, » φησὶ, τὸν θρόνον σου, δέσποτα, καὶ οὗ τινος ἐκ μακρου ἐστέρησαι. Νυνὶ τῆς καθέδρας ἀπόλαυε. » Καὶ οὕτω μὲν καὶ ἐπὶ τῷ πατριάρχῃ τὰ τοῦ βασιλέως ξυνέβη.

89. Ea tempestate accidit, quod non alienum a narratione mea esse ducens hic scripto consignabo. Orationem de recepta Cpoli composueram. Orationis argumentum, circa principium gratiæ Deo pro beneficentia erga Romanos et misericorde suo auxilio ac patrocinio redditæ : inerat et orationi præter imperatoris præconia ad eumdem gratiarum actio : sub calce adhortatio ut Andronicus Comnenus primus imperatoris filius cum imperatore et patre in administratione advocaretur. Hoc multos et potissimum dignitatibus præditos, quibus non ex sententia res successisset, fugiebat. At ex nostris, qui primas obtinebant, Joannes nempe despota imperatoris frater, et socer illius sebastocrator Tornicius (nam Cæsar Strategopulus, licet adesset, de his omnino nullam curam suscipiebat), propositum ignorantes et postulata problematis, imperatorem ad orationem audiendam compulere. Imperator ægre ferebat : jam enim sub meridie solis radii ingruebant, et prandii hora abierat.

πθ'. Ἐγένετο δὲ τότε καί τι τοιοῦτον, ὃ μὴ παραδοῦναι γραφῇ τῶν οὐ δεόντων ἐλογισάμην. Λόγον ἐπὶ τῇ ἀναῤῥύσει τῆς Κωνσταντίνου συνεγραψάμην. Καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ λόγου κατὰ τὰς ἀρχὰς εὐχαριστία ἦν πρὸς Θεὸν τῆς πρὸς Ῥωμαίους τούτου ἀγαθουργίας καὶ τῆς εὐσπλάγχνου κηδεμονίας καὶ ἀντιλήψεως, συνανεκεράννυτο δὲ τῷ λόγῳ καὶ εὐφημία πρὸς τὸν βασιλέα εὐχαριστήριος. Ἡ δὲ ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου ἀξίωσις συναναγορευθῆναι τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ τὸν βασιλέως πρωτογενῆ παῖδα, τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον. Τοῦτο ἐλάνθανε τοὺς πολλοὺς, καὶ μᾶλιστα τῶν ἐν τέλει, οἷς καὶ οὐ κατὰ γνώμην ὑπῆρχε τὸ πρᾶγμα. Οἱ μὲν προὔχοντες τῶν ἡμετέρων, ὅ τε δεσπότης Ἰωάννης ὁ τοῦ βασιλέως αὐτάδελφος καὶ ὁ πενθερὸς τούτου ὁ σεβαστοκράτωρ Τορνίκιος (ὁ γὰρ Καῖσαρ Στρατηγόπουλος, καὶ εἰ παρῆν ἐν τοῖς τοιούτοις, οὐδ' ὅλως εἶχε περὶ τούτων φροντίδα), τὸν σκοπὸν ἀγνοοῦντες καὶ τὴν ἀξίωσιν τοῦ προβλήματος ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα ἐπ' ἀκροάσει γενέσθαι τοῦ λόγου. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐδυσχέραινεν · ἤδη γὰρ μεσημβρινὰς (27) τὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος ἔβαλλε, καὶ ὁ τοῦ ἀρίστου παρῆει καιρός.

Theodori Dousæ et Leonis Allatii notæ.

(27) Ἤδη γὰρ μεσημβρινὰς. Pachymerius, p. 161, ALL.

ADDENDA.

MONITUM.

Auctor sequentis Encomii simpliciter *Nicetas* ab editore vocatur, quin alio nomine distinguatur. Quia autem S. Michael patronus erat Chonæ, patriæ Nicetæ Acominati, et scribendi genus ad ætatem hujus Nicetæ facile refertur, ideo hoc opusculum operibus ejus accenseri posse censuimus, donec ex antiquis codicibus probari possit nos perperam aut merito id fecisse. EDIT.

ΝΙΚΗΤΑ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΙ ΓΑΒΡΙΗΛ

—

NICETÆ

LAUDATIO SANCTORUM ARCHANGELORUM

MICHAELIS ET GABRIELIS.

(Edidit et Latinitate donavit Petrus Possinus, Soc. Jesu. — Tolosæ 1637, in-12.)

—

Νικήτα δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ φιλοσόφου, ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους ἀρχαγγέλους, Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ.

A *Nicetæ servi Jesu Christi, philosophi, laudatio sanctorum Archangelorum Michaelis et Gabrielis*

Μιχαὴλ ἐπαινῶν τὸν Γαβριὴλ ἐπαινέσομαι· ταυτὸν γὰρ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ ἐπσινεῖν· ὅτι ὅλος ἐν ὅλῳ, ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ, συμφωνία τε γνώμης, καὶ φύσεως καθέστηκεν ἰσοτιμία. Ἅμφω δὲ τούτους ἐπαινῶν, εἰς Θεὸν ἀνοίσω τὸν ἔπαινον· ὅτι πᾶσαν αὐτοὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ τῆς θεαρχίας δόξαν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι συνειληφότες. Νεύματί γὰρ ἀχρόνῳ (1) πρῶταν ἅμα τοῖς νόοις ὅλοις ὁ νοῦς ὁ πρῶτος ὑποστήσας, πρώτους δὲ τούτους τῇ τάξει καταστῆναι βουληθεὶς, πῶς ἂν ἄλλως τῆς ὑπερεχούσης δόσης μετέδωκε καὶ λαμπρότητος ἢ καλλίστῃ καὶ ἀκροτάτῃ πρὸς αὐτὸν κεχρημένοις ὁμοιότητι; Ἐπεὶ δὲ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον κατ' ἀναλογίαν τῆς ὁμοιότητος ἐνθεωρεῖται· εἰ μὴ ἂν ὁ τούτων ἔπαινος τοῦ ὡς ἐν ἐσόπτροις αὐτοῖς ἀκηλιδώτοις ἐνθεωρουμένου Θεοῦ. Θεὸν δὲ ἐπαινῶν Θεοῦ μοι δεῖ παρουσίας ὡς πνεύματος καὶ φωτὸς, τὸ μὲν, ἵνα λαμπρύνῃ καὶ καταφωτίζῃ τὸν ἡμέτερον νοῦν, καὶ τοῦτον θεωριῶν ἀκραιφνεστάτων ἀποτελῇ θεωρόν· τὸ πνεῦμα δὲ πάλιν, ἵν' ὥσπερ ὀργάνῳ τινὶ λογικῷ τῇ διανοίᾳ καὶ γλώσσῃ χρησάμενον, πρὸς ἀκριβῆ τῶν θεωρουμένων ἑρμηνείαν ταῖς πανσόφοις αὐτοῦ κατευθύνειν ἐμπνεύσεσιν. Ὥτινι μετὰ οὖν ὑπῆρξε πρὸς πᾶν ἀρετῆς εἶδος καταρτιζομένῳ καὶ κατορθουμένῳ χειραγωγηθῆναι μὲν διὰ βίου πρὸς θεωρίαν, ἐκ θεωρίας δὲ πρὸς θεωρίαν ὑψωθῆναι, καὶ ὅλου μὲν τοῦ βλεπομένου κόσμου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ματαιότητος καὶ ἀκοσμίας ὑπεραναβῆναι, ἐντὸς δὲ τῆς ὑπερκοσμίου τῶν θείων

Michaelem laudans Gabrielem quoque laudabo: laudari quippe alter illorum nequit, ut laus etiam ad alterum eadem non pertineat: cum illos invicem consensio judiciorum et æqualitas naturæ mutuo vinculo conjunctionis intimæ copulet. Ambos porro hosce laudans Deum quoque communione ejus laudis amplectar: quod omnem isti magnificentiam divinæ gloriæ comprehensam in se repræsentent. Cum enim eos primum omnipotenti nutu ante omne tempus cum aliis simul intelligentiis princeps intelligentia condiderit eo consilio ut principatum a se una in omnes deinde reliquas obtinerent: non ornasset illos sane tanta gloria quanta ad tam excellentem dignitatem sustinendam opus est, nisi pulcherrimam in eis quamdam et perfectissimam sui similitudinem expressisset. Postquam autem simile in simili pro similitudinis ratione cernitur, laus utique quæ illis cunque tribuetur, Dei quoque, cujus illi speciem speculorum instar mundissimorum exprimunt, propria putabitur. Deum porro laudanti Dei mihi jam præsentia ipsius opus est, utpote et spiritus et luminis: lumine indigeo quo mens illustretur mea et purissimarum fiat contemplationum compos; rursus vero spiritu qui mente linguaque mea tanquam instrumentis utens ad liquidam contemplatione perceptarum rerum explicationem suis sapientissimis inspirationibus dirigat. Sane si quis

B

C

(1) Νεύματί γὰρ ἀχρόνῳ, etc. Hinc intelligitur existimasse hunc auctorem angelos ante mundum et ante omne tempus conditos, qua in sententia plerique olim sanctorum fuerunt, et inter eos, quod Nicetam hunc opinor præcipue movit, sanctus Gregorius Nazianzenus, oratione 38. Illa tamen opinio minus hodie theologis probatur.

fuerit divina quadam manu ad omnem virtutis normam conformatus, ad unguem factus quidam, officiorum omnium diligentia exactus, qui ea sanctitate vitæ ad contemplationem manuductus, per ejus gradus ad eam se attollat denique arcem mentis ac consilii, ut illinc mundum omnem istum aspectabilem ejusque fallacias ac vanitates alte supergressus despiciat, admotus autem choris divinarum mentium familiaritatem cum tanta illarum sublimitate ac splendore beatissimam coram et cominus usurpet, macte is primum ista felicitate sit, et in complexu tantæ gloriæ gaudeat in sinu : tum hujus suæ tantæ lucis usuram aliquam et radios aliis impertiat, Ecclesiæque sacræ qua recta sentiendo, qua sapienter excogitata pie proferendo, et splendorem ad ornatum afferat et fructum ad voluptatem. Procul hinc autem se summoveat quem hujus tam beatæ copiæ facultas deficit : et aut se ad captandos cœlestium vocum sonos, modesti silentii quiete componat, si quem ea demissione in suam forte humilitatem queat altioris sapientiæ rivulum derivare : sin ne hoc quidem expectare sustinet, tum is arcanorum sermonum indignus conscientia, ut impurus prorsus ac profanus quidam habeatur.

A νόων θειότητος χρηματίσαι. Καὶ λαμπρυνέσθω μὲν οὗτος τὸν νοῦν ταῖς ὑπερφαεστάταις μαρμαρυγαῖς, ἐπιλαμπέτω δὲ καὶ ἄλλοις τὸν φωτισμόν · καὶ δόγμασι πανευσεβέσι καὶ νοήμασι πανευκαγέσι τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν καταγλαϊζέτω καὶ κατατερπέτω. Ποῤῥω δὲ τούτων ἑστηκέτω ὅστις τοιαύτης ἀπολείπεται μακαριότητος, καὶ ἡ τῶν ἄνωθεν μόνον ἀκροάσθω φωνῶν, εἴ τινος ἄρα συνέσεως μετέχοι, ἡ μηδὲ τούτων, ὡς πάντη βέβηλος καὶ μυστικῶν λογίων ἀνάξιος ἐλεγχέσθω.

Principium porro sermonis Deus is qui, ut cum scriptura loquar, neque initium dierum, neque finem vitæ habet, sed ab omni æternitate in omnem perpetuitatem temporis semper est. Qui cum bonus sit, aut, ut propius rem verbo assequar, ipsa bonitas, et perennis bonitatis fons, utique non debuit in solitudine consenescere, aut bonitatis propriæ deliciis solus frui. Neque enim id natura boni patitur, se ut unum intueatur, neque ejus in quo inest utilitatis vim circumscribit suam beneficentia. Summum igitur bonum oportebat, ad se adducendis in seque colligendis rebus omnibus redundantiam profusionis suæ declarare, institutumque in eo naturæ tenere propriæ : cujus singularis unitas vim habet mirabilem in unum omnia conflandi. Ejus itaque conciliatione cœlum terræ conjunctum est. Cœlum, inquam, sive qui alio magis proprio appellandus est nomine universus ordo incorporearum mentium, ab antiquioribus theologis in tres hierarchias trifariam distributus est. Prima quidem omnium aliis ordine inferior ex sanctis angelis, tum ex sanctioribus Archangelis. Denique ex præstantioribus utrisque illis Principatibus concinna gradatione continuata serie constituitur. Altera vero hac proxime superior ex excelsis Potestatibus, excelsioribus Virtutibus, et utrisque istis prioribus dignitatis ordine Dominationibus inter se invicem ordinatis constat. Tertia demum quæ et omnium suprema triplici item ordine conficitur. Primum eorum divinorum spirituum qui appellantur Throni, diviniorum deinde Cherubim ; postremo in toto isto genere divinissimorum Seraphim. Prima omnium proximam intimamque primariæ bonitatis participationem ducit : eaque perficitur. Tum hujus fulgurans radiis in alios deinceps subjectarum hierarchiarum ordines haustum ex

B Ἀρχὴ δὲ τοῦ λόγου Θεός, ὃς οὔτ' ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος ἔχων, κατὰ τὴν Γραφήν · ὢν δὲ ἀεί, ἐπειδὴ ἀγαθὸς ἦν, ἢ τόγε ἀκριβὲς εἰπεῖν, αὐταγαθότης, καὶ ἀνέκλειπτος ἀγαθότητος πηγή, οὐκ ἔμελλεν ἄρα μονώτατος εἶναι, καὶ μόνος τῆς οἰκείας ἀγαθότητος κατάτρυφᾶν · οὐκ ἴδιον γὰρ ἀγαθοῦ πρὸς ἑαυτὸν μόνον ἐπιστρέφεσθαι · οὐ χρηστότητος τῷ τοιαύτην ἔχοντι μόνῳ περιγράφεσθαι. Τοιγαροῦν ἔδει πληθύνεσθαι τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ τῶν παραγομένων ἐν ἑαυτῷ πληθύϊ τῆς ἑνοποιοῦ τῶν ὅλων οὐδαμῶς ἐξιστάμενον ἑνότητος. Διὰ τοῦτο οὐρανὸς παρῆκται καὶ γῆ. Οὐρανὸς μὲν εἴτε κυριώτερον ὀνομαστέος ὁ σύμπας διάκοσμος τῶν ἀσωμάτων νόων. Ὃς δὴ καὶ παρὰ τοῖς τῶν θεολόγων πρεσβυτέροις τρισὶ διατέτακται τριαδικῶς ἱεραρχίαις · μία μὲν καὶ τῶν ἄλλων (2) τῇ τάξει καταδεεστέρα, τῇ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἱερωτέρων ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοὺς ἀρχῶν ἐν ἁρμονίᾳ στοιχῳ συνεστώσῃ · δευτέρα δὲ καὶ ὑπερ αὐτὴν τῇ ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἐξουσιῶν, καὶ τῶν ὑψηλοτέρων δυνάμεων, καὶ τῶν ὑπὲρ ἐκείνους κυριοτήτων τεταγμένων. τρίτη δὲ καὶ ἀνωτάτω πασῶν τῇ ἐκ τῶν θείων καλουμένων θρόνων καὶ τῶν θειοτέρων αὐτοῖς Χερουβὶμ, καὶ τῶν θειοτάτων πάσης τάξεως συγκεκροτημένῃ Σεραφίμ. Ἡ πρώτως μὲν καὶ ἀμέσως ὑπὸ τῆς ἀγαθαρχίας αὐτῆς ἀγαθυνομένη καταστράπτεται · πρὸς τὰς ὑποδεδεγμένας δὲ τῶν τάξεων τὰν ἀκτινοειδεῖς διαπορθμεύει τῶν φωτισμῶν ὡρειάς. Οὗτος μὲν ὁ οὕτως ὢν οὐρανὸς, οἷα θρόνος ὑπέρτατος τῷ Ὑψίστῳ κατεσκεύασται. Ἡ γῆ δὲ αὐτῷ ὑποπόδιον ἀνάλογον ὑποδέδληται τῷ θρόνῳ. Γῆν δέ φημι νῦν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων τὴν διακόσμησιν, ἣ δεύτερος κόσμος ὑλικὸς καὶ ὁρώμενος καὶ ἔστι, καὶ ὠνόμασται. Ἀλλ' οὔτε νῦν περὶ τούτου διαληπτέον δὴ, οὔτε δὲ περὶ τοῦ νοητοῦ καὶ πρώτου κόσμου παντὸς φιλοσοφῆσαι καιρός · Μιχαὴλ δὲ καὶ Γαβριὴλ οἱ τρισμέγιστοι μεγαλοπρεπὴς ἡμῖν σήμερον ὑπόθεσις προβέβληται,

(2) Μία μὲν τῶν ἄλλων. Μία hoc loco primam valet : quod exemplis ex Hebræa Græcaque lingua ductis multi astruunt. Mihi videtur etiam locutus ad hunc modum Catullus, epigr. 1 :

Jam tum cum ausus es unus *Italorum*
Omne ævum tibus explicare chartis, etc.

Quo loco, unus, videtur esse, ***primus.***

ς ἀρχαγγελικῆς μὲν τάξεως ἰδιαιτέρως ταξιάρ- A ipso fonte lumen gratuita communicatione pro-
ιαὶ πάσης δὲ τῶν θείων ἀγγέλων πανάριστοι pagat. Cœlum hoc verum nimirum unum, ac tali
γωγοὶ χοροστασίας, οἱ τοῦ νοητοῦ κόσμου παν- dignum nomine tanquam supremus quidam thro-
ίαί τινες ὀφθαλμοὶ θεοπτικώτατοι καὶ φωταυγέ- nus Altissimo præparatus est Terra vero tanquam
ι, προβέβλημένοι δι' ὧν ἐπὶ πᾶσαν ὁρᾷ Κύριος scabellum aptum humilitate sua ad usum tam
ῆν. Προαιρίσει γὰρ ἀγαθοτάτη, καὶ νοὸς ἀχράν- vilem, subjectum illi throno est. Terram autem
ἐφίστησι πρὸς τὴν θεαρχίαν μᾶλλον τῶν ἄλλων nunc appello universitatem omnem sensibilium
ταμένοι, καὶ πρὸς τὴν δόξαν αὐτῆς ἐντονώτε- corporum ; quæ secundus mundus materialis et
εκινημένοι τῆς ἀνωτάτω παρ' αὐτῆς καταξιοῦν- aspectabilis et est et appellatur. Verum de hoc
μῆς, οἱ δυνατοὶ ἰσχὺι ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ mundo capessenda modo nobis tractatio non est.
οῦ, οἱ συνετοὶ νοῆσαι τὸ βούλημα τοῦ συνετοῦ, Ne primum illum quidem intelligibilem, quam
ν δὲ τοῦ καὶ δυνάμεως πάσης καὶ συνέσεως late patet, universum complecti disputatione va-
εινα θεωρουμένου. Οὗτοι δὲ νῦν οἱ μεγαλώ- cat. Orationem quippe nostram omnem hodier-
, οἱ ἀγιώνυμοι, τῷ ἡμετέρῳ λογῳ προκείμενοι B nam hanc ad se jamdudum rapiunt Archangeli
ς, αὐτοὶ ἂν καθηγήσαιντο πρὸς αὐτόν. Οὐ γὰρ ter maximi Michael et Gabriel ; argumentum di-
ἡμῶν τῆς τῶν θείων μεγαλοπρεπείας ἐφικνεῖ- cendi magnificum in primis Archangelici ordinis
οὐδ' ἐπαίνοις χαρίζεσθαι τοῖς ἀπείρῳ μέτρῳ individui duces et universi divinorum angelorum
ν τὸν τῶν ἀνθρώπων ὑπεραναβεβηκόσι νοῦν. chori moderatores optimi. Mundique ejus omnis
κὐτοῖς ἐκείνοις τοῦ νοῦ καὶ λόγου καθηγεμόσι cujus animo cerni solo species potest velut duo
μένοι οἰκείαν αὐτοῖς ἤδη τὴν αἴνεσιν, ὡς ἐφι- quidam oculi lucidissimi, ad Dei usque visionem
ἐξεργαζώμεθα· οὐ τὴν ἀγγελικὴν, ἥτις ποτέ acres omnem in partem intenti : quibus orbem
φύσιν πολυπραγμονοῦντες, ἀνέφικτον γὰρ, terrarum universum despicit Deus. Libera enim
τῆς ποικίλης ἐνεργείας ἡ διακονίας τὸν αἶνον jam a principio ab ea constantissima electione
ντες τὰ περὶ τῆς αὐτῶν οὐσίας οὐκ ἀπεικός animi et isneeræ mentis amoribus purissimis ad
ἐκμαίρεσθαι, ἡ σύδρομος ἐπὶ τούτω τυγχά- divinæ majestatis adorandam excellentiam promo-
τῇ ἐνεργείᾳ δι' αὐτῆς ἀρίμα καταθεωρεῖται. vendamque gloriam intentiore quam cæteri studio
ν οὖν ὁ Θεὸς ἀγέννητος καὶ ἀναίτιος ὢν παν- C conversi, supremis honoribus ab ea merito di-
ίνος καὶ χρόνου καὶ πάσης δὲ κτίσεως ὀπωμέ- gnantur. Illi potentes virtute ad faciendam volun-
τός ἐστιν ἢ πρωτουργὸς αἰτία, Μιχαὴλ δὲ καὶ tatem potentis. Illi sapientes ad intelligendum
λ στρατιάρχαι τῶν θείων ὑπ' αὐτοῦ κατίστη- consilium sapientis : aut ejus potius quem qui
γέλων, οὐ μακροῖς ἐστιν ἀποδεικνύναι λόγοις, contemplantur propius potentia sapientiaque om-
δὲ μονῃ τῇ πάσης ἀποδείξεως ἐνεργεστέρᾳ ni superiorem vident esse. Illi magno sanctoque
βαιοτέρᾳ ταῦθ' ἑαυτοῖς ὑποτιθέμενοι, ἄνωθεν insignes nomine. Ipsi scopus orationis nostræ.
λόγῳ ταῖς ἱεραῖς ἑπομένως γραφαῖς διαλαμ- lidem, spero equidem, eam ad se dirigent ne
ς τὰς λειτουργίας αὐτῶν, εἶτ' οὖν ἐνεργείας. aberret. Natura enim ac facultate nostra superius

iddam, ad divinarum rerum magnificentiam aspirare : aut demereri nobisque obligare lauda
nostra supernas illas mentes, quarum est infinito quodam intervallo supra humanum ca-
ita præstantia. Sed ipsis illis cogitationis et orationis usi ducibus exacta ad eorum ductum
ota utraque pro nostræ facultatis modulo potius quam pro illorum merito laudationem ela-
us. Quæ nulla quidem in subtili naturæ angelicæ disquisitione, qualis tandem sit, curiose
tabitur, id enim frustra conaretur quidem, nisi si quid eorum ex variis operibus laude velut
tenda, ex vi quæ in iis cernitur ad cognitionem ejus quæ illam continet atque exserit na-
niti paulatim suspicando atque æstimando potuerimus. Ac primum quidem summum illum
parente genitum neque effectum causa, aut e principio excitatum esse quoquam Deum :
rem vero ipsum atque effectorem tum ævi omnis ac temporis, tum universitatis omnis hujus
i duplicis quique sensu oculorum quique cogitatione mentium percipitur. Porrro Michaelem
rielem cœlestis angelorum militæ summos Imperatores ab ipso esse constitutos, verbis qui-
t argumentis pluribus approbari nequit. Ac ne necesse quidem est, cum hæc omni demon-
ne efficacior certiorque fides doceat. Cujus unius par est, auctoritate persuasi, ejusque
ensione constituta, cæteram sic demum instituamus considerationem ut a primo ipso repe-
capite per sacrorum consequenter commentariorum seriem omnem eorum functionis alicujus,
icientiæ memoriam persequamur.

ὢν ἀεὶ, κατὰ τὸ θεῖον λογιον ἐκεῖνο, κάθηται Deus æternus, juxta divinum illud oraculum,
νου ἁγίου αὐτοῦ. Ὅ τί ποτε δὴ τὴν καθέδραν sedet super thronum sanctum suum. Quidnam
νοητέον ; Οἶμαι δὲ τὴν ἀραρότως καὶ ἀμετα- hanc esse tandem sessionem arbitrabimur ? Firmis-
πὶ τῆς οἰκείας αὐτοῦ δόξης ἵδρυσιν καὶ μονήν. simam opinor illam atque immutabilem una sem-
ἐπὶ θρόνου δηλαδὴ καθημένῳ, οἷα δὴ βασιλεῖ per in sententia constantiam et moram. Jam su-
, τοὺς δορυφόρους παρεστάναι. Δεῖ τῷ τῆς per thronum sedenti oportet nempe tanquam
ἴσως δεσπόζοντι τὰ τῶν κτισμάτων κάλλιστα magno Regi satellites apparere. Oportet creatarum

uni omnium rerum Domino pulcherrimas earum quasque præsto semper et coram adstare. Quis igitur ad Altissimi thronum proxime excubat? Quis idoneus inventus est qui ad ejus sublimitate inaccessæ majestatis intimum ac familiare ministerium quotidianus adhiberetur Michael hic nimirum et Gabriel est. Hi supremæ majestatis stipatores. Hi doctores sapientissimarum mentium. Et in arce quadam excellentiæ majori quamdici possit excessu celsitudinis supra omnem creatarum rerum apicem collocati, Hinc jam mundi conditor reliquum ad opus aggreditur. Creat cœlum et fundat terram. Lucis naturam promit, et tenebras discernit a lumine. Deinde firmamentum extendit, et abyssos aquarum, quas partim supra fundamentum suspendit, partim infra terræ superficies in cavernas et voragines rejicit. Plantarum deinde et animalium varias omne genus naturas et species, vel ex terra, vel ex aqua verbo excitat. Magna præterea luminaria astrorumque sparsam late multitudinem pulcherrimum orbi toto explicavit spectaculum, idemque sapientiæ ac potestatis suæ insigne monumentum. Quonam igitur officio conditori res conditæ gratiam rependant? Laudatione una ob tot perfecta opera, sacroque hymno mixto ex concentu omnium cum sanctissimarum mentium symphonia confuso. Quis autem hujus cantici modum et tonum præit? Quis ejus carminis quod in laudem majoris omni laude Dei canitur modulari occupat procœmia? An nos illis suo merito chori principibus angelici, illis præcellentibus Dei ministris, illis primarum illustrationum Dei participibus hoc tribuendum est ut in Dei concinendis laudibus musicæ omni moderentur? Verum tamen reducamus in viam orationem, et sponte deinceps sua perrecturam ad reliqua dimittamus.

Homo igitur Dei manu ad auctoris imaginem conformatus in paradiso Dei collocatus est. Inde illi ibidem edicitur quosque fructus fas sit carpere, quosque nefas attrectare. Quam ut ille legem infelici gustui posthabuit, eadem illi vindemia quæ prævaricationis uvam præcocem obtulerat, pœnam quoque præsentem exsilii ex loco amœnissimo tristissimi propinavit. Deinceps illi paradisus clauditur. Appositi clavis loco Cherubim, nec inermes, sed muniti gladio versatili et flammeo quem non alium fuisse ab eo quod laudamus equidem crediderim: ab hoc, inquam, præcellentissimo intelligentiarum pari virtutum cœlestium quasi fastigio et complemento. Cui ob scindendi quidem aciem et hostium conficiendorum vim romphææ nomen convenit. Natura vero quod sit ignea et materiæ deterioris noxiæque comsumptrice aptissime illi adjunctum quoque quadrat flammeæ. Quæ quod dicitur versatilis, eo valere suspicor ut ad omnem cogitationis motum promptissima velocissimarum mentium alacritas, » tum ad quemcunque nutum domini expeditissima facilitas et agilitas celerrima designetur. Quibus commendati dotibus Archangeli in eundem ordinem cum Cherubim ad portæ paradisi custodiam ascripti sunt, quo non tantum strenue perfun-

προσεχῶς παρεστηκέναι. Τίς οὖν τῷ τοῦ Ὑψίστου παρεδρεύει θρόνῳ; Τίς τῶν πάντων ἐγγύτατα προυσιων τῷ ἀπροσίτῳ θεοπρεπῶς τε λειτουργεῖν καὶ ἀεννάως διατέτακται; Ἢ δῆλον ὅτι Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, οἱ τῆς ὑπερτάτης μεγαλοσύνης δορυφόροι, οἱ μυσταγωγοὶ τῶν ὑπερσόφων νόων, καὶ τῆς ὅλης κτίσεως ἀφράστοις ὑπεροχαῖς ὑπερανωκισμένοι. Ἅπτεται λοιπὸν ἐντεῦθεν τῆς τῶν γενομένων γενέσεως ὁ γενεσιουργός· ποιεῖ οὐρανόν, καὶ θεμελιοῖ γῆν· παράγει φωτὸς οὐσίαν, καὶ σκότος διακρίνει φωτός. Εἶτα περιτείνει τὸ στερέωμα. Καὶ τὰς ἀβύσσους νῶν ὑδάτων, ἃς μὲν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος μετεωρίζει, ἃς δὲ τοῖς κενεῶσιν ἐναποκρίνει τῆς γῆς. Ἔπειτα φυτῶν καὶ ζώων τὰς παντοδαπὰς οὐσίας καὶ μορφὰς λογῳ τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος ἐξαναδίδωσιν Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, φωστήρων δὲ μεγέθη, καὶ ἀστέρων πλήθη τε κατ' οὐρανὸν καὶ κάλλη, πλήθει συνέσεως καὶ ἰσχύος ἐπορίσατο. Τίς οὖν ἡ παρ' αὐτῶν ἀμοιβὴ τῷ ποιητῇ; Αἴνεσις ἐπὶ τοῖς γενομένοις, καὶ ὕμνος ἱερὸς τοῖς πανιέροις συγκροτεῖται νοοις. Τίς κατάρχει τῆς τοιαύτης αἰνέσεως; τίς ὁ τὸν ἔνθεν ὕμνον τῷ ὑπερυμνήτῳ προοιμιαζόμενος; Οὐχ οἱ τῆς ἀγγελικῆς, ὡς εἰκὸς, καθηγούμενοι χοροστασίας; Οὐχ οἱ ὑπερφερεῖς διάκονοι τῆς θεαρχίας; Οὐχ οἱ πρώτως τῶν πρωτων ἐλλάμψεων ὑπερπληρούμενοι, καὶ τῶν θείων εὐλόγως ὑμνήσεων πρῶτοι καθηγήσαντο; Ἀλλὰ μετανεκτέον λοιπὸν τὸν λόγον ὀθ βαδίζοντα πρὸς τὰ ἔξῆς.

Ἄνθρωπος τοίνυν χειρὶ Θεοῦ καὶ εἰκόνι μορφωθεὶς ἐν παραδείσῳ τέθειται Θεοῦ. Ἐκεῖθεν αὐτῷ λοιπὸν ἡ ἐντολὴ ὧν τε καρπῶν μεταληπτέον καὶ οὗ μὴ προσαπτέον. Ἐπεὶ δὲ ταύτην ἠδονῆς ἠμοίβετο πικρᾶς, καρπὸν παραβάσεως τοῦ παραδείσου τὴν ἐκπτωσιν ἔτρύγα. Κλείεται δὲ λοιπὸν ὁ παράδεισος αὐτῷ. Κλεὶς δὲ τὰ Χερουβὶμ ἐτάγη οὐ μόνα, ἀλλὰ σὺν τῇ στρεφομένῃ, ἣν οὐκ ἄλλην οἶμαί τινα κυριώτερον νοεῖσθαι ἢ τὴν νῦν ὑποκειμένην εἰς ἔπαινον, τῶν οὐρανίων δυνάμεων τὴν κορωνίδα, τὴν ὑπερφερεστάτην τῶν νόων ξυνωρίδα. Ῥομφαία μὲν οὖν ὡς τμητικὴ λέγεται καὶ τῶν ἐναντίων διαιρετική· φλογίνη δὲ ὡς πυρίνη τὴν φύσιν καὶ τῆς χείρονος ὕλης καὶ μοχθηρᾶς ἐξαναλωτική· στρεφομένη δὲ τυχὸν, ὡς ταχίστη, καὶ λίαν τὴν νοερὰν κίνησιν εὔστροφος πρὸς τὴν τοῦ Δεσποτικοῦ νεύματος περαίωσιν. Ἡ τοῖς Χερουβὶμ ἐκείνοις ὁμοταγῶς ἑστῶσα τὴν τοῦ παραδείσου θύραν ἐπιτηρεῖ, οἷς μὲν τὴν εἴσοδον ὑποχωροῦσα, ἢ ὁδοποιοῦσα, οἷς δηλαδὴ θεοειδὴς ὁ τρόπος κηλίδος τε πάσης καὶ ῥύπων τὸ βάθος σαρκικῶν καθηραμένος· οἷς δὲ πάλιν φραγμὸς ἀδιεξόδως ἡ μάχαιρα δίστομος προσαπαντῶσα οἷς οὐκ ἐξὸν εἶναι τῶν ἀψαύστων ἐπιψαῦσαι. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα πᾶσα μὲν σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν προσώπῳ Θεοῦ κατέφθειρεν ἐπὶ τῆς γῆς, πᾶσα δὲ διάνοια κομιδῇ προσέκειτο τῇ πονηρίᾳ, οὐ δίκαιον ἔδοξεν ἔτι τὸ πνεῦμα

A

B

C

D

μένειν ἐν αὐτοῖς. Ὅθεν τὴν ὅλην ἀθρόως κατα- A guntur munere, sed etiam sapienter. Sunt enim
ι γῆν, καὶ πᾶν δὲ τὸ ταύτης ἀνάστημα τοῦ Θεοῦ quibus aditum permittant, et viam faciant. Quo-
μένου καταστρέψασθαι ἐν χειρί φασι τῶν ὑψη- rum videlicet divina quædam secta est et cœlestis
τούτων δυνάμεων, τούς τε τῶν οὐρανῶν κατα- institutio innocentis vitæ, labe segregata omni
ς ἄνωθεν καταῤῥαγῆναι, τάς τε πηγὰς τῶν illisque adeo ipsis perpurgata sordibus qua-
σων κάτωθεν ἀναῤῥαγῆναι. Οἷς ἁπάσης σαρκὸς rum esse solet, in humilitate tardorum corpo-
πνιγείσης, μόνοι τὸν δίκαιον ταῖς τούτων προ- rum tanquam in sentina locus proprius. Illis
ς ἐν κιβωτῷ ξυλίνῃ πανοικεσίᾳ διασώζεσθαι. vero rursus vallum insuperabile moram objicit
ὑθεν κάτεισιν μὲν οὐρανόθεν ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν necessariam ; vel si contra pergendi obstinent
Ἀλλὰ τίς ἡ κάθοδος τοῦ τὸν οὐρανὸν κατ' οὐ- audaciam, anceps occurrens gladius periculum
καὶ τὴν γῆν πεπληρωκότος ; Ὁ τάχα τὴν ἐπι- intentat præsens, quorum cupiditati ad carpendum
τῶν ἐπὶ γῆς ἔργων αὐτοῦ καινοτομίαν Θεοῦ τῇ lignum vetitum temere præcipiti juste aditus ne-
ᾗ κατάβασιν εἰρῆσθαι ; Κάτεισι τοίνυν πῇ μὲν gatur, Ut autem omnis deinde caro in conspectu
εἰς οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν οἰκοκομοῦσιν ἀλογί- B Dei viam suam corrupit super terram, omnisque
τὴν γλῶσσαν καταμεριούμενος, πῇ δὲ ξενιζό- cogitatio ad malum impetu ruebat, non est visum
ἀνθρωποπρεπῶς παρὰ τῷ Ἀβραάμ· εἶτα consentaneum tantam inter corruptelam Dei Spi-
καὶ θείῳ τοὺς ἀθεμίτους ἀπολλύς. Συγκατέρχε- ritum in homine permanere. Unde cum illa Deo
ὑτῷ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, οὐ τῆς Ἀβραμιαίας sederet sententia, terram delendam universam
καὶ ξένης ξενίας ἐκείνης κοινωνοῦντες τῷ quanta est et omnem ejus superbiam obruendam,
ητῃ, ἀλλὰ καὶ παντὶ θείῳ κελεύσματι θεραρί- sublimium harum virtutum putatur usus ministe-
ὑπουργοῦντες. Διαμερίζουσι μὲν ἔθνη κατὰ rio ad cataractas cœlorum perfringendos desuper
σας τε καὶ φυλάς· ἑκάστοις δὲ τούτων ἀγγέλους et ad abyssi fontes infra rumpendos. Ex quibus
υς ἐφιστάνουσι, καὶ κηδεμόνας. Καὶ ῥυόμενοι aquarum redundante copia cum exstincta esse
περιποιοῦνται καὶ σώζουσιν οὓς ἐδικαίωσεν ὁ omnis caro, unus justus cum familia eorumdem
, καταστρέφουσι δὲ καὶ κατασπῶσιν οὓς ἔνδικος providentia servatus fuisse merito creditur. Inde
ητου ψῆφος ἐκδίωσι πανωλεθρίῳ. Ἀβραὰμ de cœlo Dominus descendit in terram. Quis hic
θεν ἡγίασται Θεῷ, δι' ὃν καὶ ὁ ἔκγονος ἐπαινεῖ descensus autem ejus, cujus præsentia cœlum im-
σραὴλ. plet et terram ? An novorum forte operum mox

dorum super terram mirabilis effectio hoc a Scriptura nomine designatur ? Descendit igitur
ι hominum conspiratione temeraria ad conscendendum cœlum insanam turrim molientium
ιam divisurus : nunc hospitalitatis Abrahæ capturus experimentum : tum igni et sulphure
ιtos consumpturus. Eunt illi comites Michael et Gabriel. Non ut Abramææ hospitalitatis illius
ιtatæ atque ab hominum tum moribus peregrinantis fructum simul cum domino præsentis
lii perciperent, sed ut ad omne signum divinæ voluntatis summam ubique ad quodvis obse-
m opera navanda diligentiam repræsentarent. Gentes igitur in linguas et tribus illi dividunt,
eisdem singulis curatores quosdam angelos et præsides præficiunt iidem. Jam ad eos ser-
los quos eximendos a communi clade Deus censuit quam sedu̇li sunt ? qua eos vi, qua cura,
n benefica protegunt, eripiunt, tutum in receptum denique perducunt ? E contrario vero ut
ιnt, obruunt atque omni atrocitate in eos detonant quibus hoc meritum exitium justus supre-
ιdicis calculus decreverat ? Abraham exinde sanctificatus Deo est, ob quem et nepos ejus lau-
r Israel.

ιλοι μὲν οὖν των θείων ἀγγέλων ἄλλων ἐθνῶν C Igitur alii quidem sancti angeli aliarum gentium
τατεῖν κατακεκληρωνται· οὗτοι δὲ ἄρχοντες καὶ sortiti præfecturam sunt. Istis autem extra sortem
πίσται τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς Θεοῦ διατάχατο. Dei commendatione populi Israelitici regendi et
τῷ Ἰσαὰκ ἡ γέννησις ξενοπρεπής· κατ' ἐπαγ- protegendi demandata est provincia. Unde Isaaci
ν γάρ (3). Ξενοπρεπὴς δὲ θυσία μετὰ ταῦτα generatio mirabilis, et inopinata, per repromissio-
κγόμενος φωνῇ ἀγγέλου πατρῴας μαχαίρας nem enim natus est, *eorum administrata esse pru-*
λάττετο, τύπος ἱερωτέρας παραλαμβανόμενος *dentia putanda est.* Qui deinde Isaac cum altari
γίας. Πῶς δ' ἂν Ἰακὼβ τῆς οὐρανομήκους esset inopinata victima impositus, voce prohiben-
κος ἐκείνης, καὶ τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων tis angeli paterni est gladii periculo subtractus.
ητῆς ἀγγέλων, ἢ τοῦ ἐπιστηριγμένου Θεοῦ ἐγε- Quæ erant jam tum omnia ad sanctioris sacrificii
θεωρὸς, ἢ τῶν ὕστερον ὀφθεισῶν αὐτῷ παρεμ- figuram designata. Quomodo vero Jacob mirabilis
, ἧ τῆς μετὰ τοῦ Θεανθρώπου πάλης, ἐξ οὗ illius cœlum terræ committentis scalæ ascenden-
; Ἰσραὴλ ἔτυχε προσαγορίας· πῶς ἂν τούτων tiumque per eam angelorum aut descendentium
ο τῆς θεωρίας, εἰ μὴ τοῖς ἀρχαγγελικοῖς τού- D incumbentisque illi Dei, rursus castrorum appa-
νόοις κατηυθύνετο φρουρούμενος ; Ὑφ' ὧν rentium, tum luctæ cum divino viro quæ Israelis
, καὶ Ἰωσὴφ ὕστερον εἰς Αἴγυπτον ὁδηγηθῆναι, illi appellationem peperit : quo inquam ille modo

Aliqua hic deesse videntur in Græcis quæ nos Latine supplevimus probabiliter.

tot esset taliumque rerum tam præclara specie A visioneque dignatus, nisi harum archangelicarum mentium præsidio ubique et gubernatione uteretur. Quarum etiam deinde credo providentia ductum Joseph in Ægyptum ad ejus denique genti emersisse principatum : quo et ad humanitatem, et ad religionem usus tum cognatos ad se omnes attraxit suos, tum alienos atque exteros ad ejusdem secum Dei cultum provocavit. Post hæc rursus eruit Dominus ex Ægyptiorum manibus Israelem, modo jam satis opinor noto omnibus. Disruptis enim aquis illis immensis gurgitis altissimi siccis populum pedibus vasto mari traduxit. Cujus ipsius fluctibus persequentem obruit ac B perdidit Ægyptium. Servatum hinc populum admovit sacro monti. Ubi divinis eum vocibus et legibus cœlestibus erudivit. Atque hic in speciem soli Moyses et Aaron excipiendis Dei verbis portentisque procurandis Deo populoque ministerium navabant. Re autem vera Michael et Gabriel omnem illam ad sensus admirantis populi miraculorum pompam et oraculorum sonitum ex dignitate legislatoris Dei clam administrabant. Quod igitur illi præstare videbantur, hoc vere isti præstabant. Ac quemadmodum omnium auctor sapientia immediatis istis sui consilii administris utebatur : sic isti Mose et Aarone quasi secundarum partium fidelibus quibusdam ministris usi magnificas per ipsos illas et divinæ indices potentiæ prodigiorum mirabilium editiones ostentarunt. Neque id in monte tantum aut in deserto. Jesum enim postea C ad promissam illi populo terram solita providentia prosecuti, præparantes ubique ac munientes viam et ad Dei requiem inducentes, fluvii refringunt impetum, muros sine machinis evertunt, dynastas ejus terræ diris et efficacibus exsecrationibus devovent. Hic Michael princeps exercitus Domini viri specie evaginatum manu tenentis gladium apparens, quis esset declaravit et ut calceamenta solveret Josue præcepit : ea re significans si quid concretum erat atque hebes tardæ terrenæque cogitionis excutiendum esse omne per terram jam sanctam ingredienti. Idem ambo postea ut sanctiorum quorumque judicum et regum gloriæ servirent vim clementis attulerunt. Cœlum cum sole et astris aliquando quidemstare coegerunt ad integram consumptionem impiorum. Nonnunquam vero cursus astrorum retorserunt omnium ad suos retro carceres reflexo D impetu, ut eo prodigio vitæ promissum auctarium fideli regi confirmarent. Abstulerunt bella, a gentibus impiis tutati Israelem sunt. Satrapas multos et magnos signo quidem ad memoriam aui vestigio relicto ex terra exterminarunt. Nam si absque illis fuisset,potueratne cum trecentis Gedeon myriadas debellare? Et quod quæso tam ferreum corporis ac lacertorum robur Samsoni suffecisset : aut quæ tandem id hoc durare potuisset asini maxilla ut ita Philistinorum exercitibus

καὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀρχῆς ἐπιλαβέσθαι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὅλον ἐπισπᾶσθαι τὸ συγγενὲς, πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν δὲ θεοσέβειαν καὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐγκαλεῖσθαι. Μετὰ ταῦτα πάλιν ἐξείλετο Κύριος τῆς Αἰγυπτιακῆς χειρὸς τὸν Ἰσραήλ. Πᾶσι δὲ δῆλος ἴσως ὁ τῆς ἐξόδου τρόπος. Ὕδωρ γὰρ ἀβύσσου μύριον ἀναῤῥήξας τὸν μὲν ἀβρόχοις διήγαγε ποσίν· ἐν αὐτῷ δὲ τὸν διώκτην Αἰγύπτιον ἐξώλεσεν. Εἰς ὄρος δὲ τὸν σεσωσμένον μετὰ ταῦτα προσαγαγών, θεσπεσίαις φωναῖς καὶ θεσμοῖς οὐρανίοις ἐπαιδαγώγησεν αὐτόν. Ἦν τοίνυν ἐκεῖ τὸ μὲν ὁρώμενον, Μωσῆς καὶ Ἀαρὼν Θεοῦ ῥήμασι καὶ τέρασιν ὑπηρετούμενοι, τὸ νοούμενον δὲ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τῶν ἔργων Θεοῦ καὶ λογίων πανευαγῶς προιστηκότες. Ὅπερ οὖν ἐκεῖνοι τοῖς ἄλλοις καθεωρῶντο, τοῦτο γοῦν οὗτοι τούτοις ἐχρημάτιζον. Καὶ ὥσπερ ἡ παντουργὸς σοφία διακόνοις τούτοις ἀμέσως τῆς ἰδίας ἐκέχητο βουλῆς οὗτος οὗτοι Μωσεῖ καὶ Ἀαρὼν ὅσα καὶ ὑπηρέταις χρωμένοι πιστοῖς, τὰς πανσθενεῖς ἐν αὐτοῖς ἐξεκάλυπτον θεσημείας. Ἀλλ' οὐκ ἐν μόνοις ἐκείνοις τὰς μεγαλουργίας ἐπεδείξαντο. Καὶ τοῦ Ἰησοῦ δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ἐπηγγελμένην τῷ λαῷ γῆν προπορευόμενοι, καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ κατασκευάζοντες, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατάπαυσιν εἰσάγοντες, ποταμοῦ φορὰν ἀνακόπτουσιν· τείχη δίχα μηχανημάτων κατασείουσι· δυνάστας ἀναθεματίζουσι γῆς. Ἐκεῖ Μιχαὴλ ἀρχιστράτηγος Κυρίου καθὼς ἀνὴρ ἐσπασμένην χειρὶ κατέχων ῥομφαίαν ὀπταζόμενος ἑαυτὸν ὅστις αὖ παρέφηνεν, καὶ λύειν τὸ ὑπόδημα παρηγγύα τῷ Ἰησοῦ, καὶ μηδὲν παχὺ καὶ ἀναίσθητον τοῦ γηΐνου φρονήματος ἐπάγεσθαι, ὡς ἤδη τῆς ἁγίας ἐπιβατεύοντι γῆς. Ἔπειτα κριτῶν καὶ βασιλέων τοῖς εὐσεβεστέροις μεγαλύνοντες, τυραννοῦσι στοιχεῖα. Οὐρανὸν σὺν ἡλίῳ καὶ ἄστροις ποτὲ μὲν ἱστῶσιν εἰς συστολειαν δυσμενῶν· ποτὲ δὲ παλίνορσον ἀναστρέφουσι τὸ πᾶν, πιστῷ βασιλεῖ ζωῆς πιστούμενοι προσθήκην. Ἀνταναιροῦσι πολέμους περὶ ποιοῦνται τὸν Ἰσραὴλ ἐθνῶν ἀσεβῶν, καὶ σατραπῶν πολλῶν καὶ μεγάλων μνημόσυνον ἐκ τῆς γῆς περιαιροῦσιν. Πῶς ἂν Γιδεὼν ἐν τριακοσίοις ἐκστράτει μυριάδων; Πῶς δὲ Σαμψὼν ἰσχύϊ σώματος μόνῃ ἢ σιαγόνι ὄνου τῆς τῶν ἀλλοφύλων οὕτω κατέπαιζε δυνάμεως; Οὐκ ἂν ἦν μέγας παρὰ Κυρίῳ Σαμουὴλ. Οὐκ ἂν ὁ Δαβὶδ τῶν πάντων ὑπερίσχυεν ἐχθρῶν. Οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς Ἠλίας πυρὸς φοβερώτερος τοῖς πυρίνοις ἔργοις καθεωρᾶτο, καὶ πυρὸς ἅμαρτι πρὸς οὐρανοὺς ὀχούμενος ἀνεῴπτο. Οὐδ' ἄν τις ἄλλος τῶν ἐνθέων λόγοις καὶ ἔργοις ἐπίσημος ἐγεγόνει προφητῶν, εἰ μὴ νοητῶς οἱ κράτιστοι τῶν νόων κηδεμόνες λαμπροὶ προειστηκότες, καὶ τῶν ὁδῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἔργων προηγούμενοι εἰς πᾶν θέλημα θεῖον κατηύθυναν αὐτούς. Ὑπ' αὐτοῖς καὶ τρεῖς νεανίαι φλογὸς καμίνου καιομένης ὡς πεστάδος ἀλώβητοι κατεπιβαίνοντες, τὸν Σωτῆρα τοῖς ὑμνοῖς χορεύοντες ἐδεξιοῦντο. Ὑπ' αὐτοῖς, οἶμαι, καὶ Ἰωνᾶς μὲν ἀσινὴς τῶν ἁλίου σπλάγχνων ἐξέθορε θηρός. Δανιὴλ δὲ λεόντων δεινῶς βρυχομένων διεσώσατο, καὶ Ἀμβακοὺμ μὲν ἐν ῥιπῇ βλέμματος ἓξ Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα τῷ ῥοίζῳ τούτῳ μετέσιος ἤγετο δεῖπνον ἐπικομίζων τῷ Δανιήλ. Ὃν δὲ καὶ

τας αἰνιγματώδεις ὁράσεις τῶν ἐκδησομένων, ἐκεῖ συνετίζων ὁρᾶται Γαβριήλ. Ἐκ τῆς Βαβυλῶνος δὲ μετὰ ταῦτα δι' αὐτῶν Ἰσραὴλ πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνεκομίζετο. Πλεονάκις οὖν, ἵν' εἴπω συνελών, τοῦ Θεοῦ μὲν ὀλιγωροῦντες, πρὸς θεοὺς δὲ αὐτομολοῦντες, τοῖς ἐχθροῖς ὑποπίπτοντες ἐπρονομεύοντο· Πλεονάκις δὲ τὴν θείαν ἐπικεκλημένοι ῥοπὴν, διὰ τῶν ὑψηλῶν τούτων καὶ λαμπρῶν ἀρχιστρατήγων τῆς χαλεπῆς μὲν τυραννίδος πολυτρόπως ἀπηλλάτο τοντο, ταῖς ἑαυτῶν δὲ χώραις, καὶ πόλεσι, καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθίσταντο θεσμοῖς. Οὕτω μὲν οἱ πανάϋλοι τῆς πανουργοῦ σοφίας των ἀρχαιοτέρων ἐπιτηδευμάτων ὑπουργοὶ καὶ διάκονοι καθειστήκεσαν δραστήριοι.

A illuderet? An non inde magnus erat Samuel coram Domino? Non indidem hostibus suis omnibus superior fuit David? Non ille ipse Elias suo ipso igne terribilior igneis operibus cernebatur? Qui et curru vehens igneo assumptus in cœlos est. Neque porro quisquam alius divinorum prophetarum doctrina rebusve gestis paulo exstitit illustrior cui non isti cœlestium spirituum præcipui, et duces fuerint itinerum, et adjutores operum, et omni cætera curatorum optimorum complexi providentia motum omnem et progressum quo suis ad assectandos divinæ voluntatis nutus occultis monitis et instinctibus direxerint. Hi tribus pueris in ardenti fornace flammas tanquam thalamum innoxie calcantibus hymnosque Servatori mixto plausu chorearum concinentibus auctores iidem et participes lætitiæ consertis hærentes manibus, voce motuque præibant. Quin ab eisdem puto factum ut ex marinæ ventre belluæ sine noxa Jonas exsiliret, utque inter leones horrendum rugientes integer sine damno servaretur Daniel, cui Abbacuc Babylonem Hierosolymis tanta via horum vi atque impetu nictu palpebræ correpta prandium tulit. Cui item ibidem obscuras futurarum rerum designationes visis perplexis adumbratas palam Gabriel edisserit. Age Babylone postea eisdem id agentibus Israel Jerusalem postliminio revertitur. Sæpius deinde, ut dicam compendio, Deo, miseri, contempto ad deos transfugæ victi ab hostibus captivi abducebantur. Sæpius vero divina invocata clementia, opera istorum sublimium cœlestis militiæ imperatorum servitute tyrannorum varie liberati suis terris atque urbibus legibusque reddebantur. Adeo se strenuos pari isti spiritus et a concretione materiæ longissime remoti ejus in procurationis functione præbuerunt cui præfecti fuerant, ut antiquioribus rerum parentis omnium sapientiæ studiis prompto ac fideli ministerio servirent.

Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀσώματος, ὁ ἀόρατος, ὁ ὑπερούσιος οὐκ ἔτι μόνον εἶδος ἀΰλου πρὸς ὀλίγον ὁρώμενον καὶ θᾶττον ἀφιπτάμενον, ἀλλὰ δὴ καὶ ὕλην εἴτ' οὖν οὐσίαν τὴν ὑμετέραν καὶ μορφὴν ὑποδύναι κατηξίωσε, Γαβριὴλ) μὲν εὐθὺς τὸ μυστήριον μυσταγωγεῖται, εὐθὺς δὲ τῷ ἱερεῖ Ζαχαρίᾳ παραστὰς τὴν ἐκ τῆς στείρας αὐτῷ γέννησιν ἐκφαίνει τοῦ Βαπτιστοῦ. Εἶτα τῇ κεχαριτμένῃ Παρθένῳ χαρὰν εὐαγγελίζεται. Ἐν ἁγίῳ δὲ Πνεύματι καὶ Ὑψίστου δυνάμει τὸν Υἱὸν Θεοῦ χρηματίζει τεκεῖν. Ἐπεὶ δὲ τῶν παρθενικῶν λαγόνων ἐν ὁμοιώματι βρέφους ὁ ὑπερούσιος ἐτέχθη, πᾶσα μὲν οὐρανία γηθομένη στρατιὰ τὸ ἱερὸν τῆς δοξολογίας αἰνεῖ μέλος. Μιχαὴλ δὲ καὶ Γαβριὴλ ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους τῷ σεσαρκωμένῳ παρεπόμενοι, καὶ τοῖς γονεῦσι τὸ θέον ὄναρ εἰσηγούμενοι, καὶ μετὰ τὸν πειρασμὸν αὐτῷ C διακονούμενοι, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ πάθους τρόπον τινὰ συνεπισχύοντες· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τῆς σαρκὸς διὰ σταυροῦ λυθέντι· καὶ γυμνῇ ψυχῇ πρὸς κευθμῶνας ἀίδου χωροῦντι προὐηγούμενοι, καὶ τοῦ σκότους μὲν τοὺς προστάτας καταῤῥάσσοντες τὰς ἐν αὐτῷ κατειργμένας ψυχὰς ὡς πλάστῃ προσάγοντες. καὶ αὐτῷ νοερῶς προσαρμοζόμενοι· εἶτα τὴν ἐκ τάφου τριήμερον ἔγερσιν τοῖς ἀξίοις ἐμφανίσαντες· οὕτω δὴ πρὸς οὐρανοὺς ἀναβαίνοντι καὶ τὸν Πατέρα συνανιόντες τεθεώρηντο. Κάτωθεν μὲν οὖν τοῖς ἀποστόλοις ὡς ἄνδρες δύο λευχείμονες δι' ἀέρος ἐδείκνυντο πετόμενοι, καὶ τὸν τῆς δευτέρας ἐπιφανείας τρόπον τοῦ ἀναλαμβανομένου καταγγέλλοντες· ταῖς ὑπερτέραις δὲ τούτων δυνάμεσιν, Ἄρατε πύλας, ἐπεβόων· καὶ πύλαι αἰώνιοι, τὸ τάχος ἐπαιρόμεναι, τῷ βασιλεῖ τῆς δόξης ὁδοποιήσατε τὴν εἴσοδον Ἄρ'

Quando vero incorporeus, invisiblis, supersubstantialis Deus non jam corpus aereum ad exigui temporis speciem deproperatum, mox avolaturum. sed terram adeo ipsam lutum, nostram, inquam, substantiam et formam induere dignatus est, ad intimam statim cognitionem mysterii totius Gabriel admittitur. Qui sacerdotio fungenti repente astans Zachariæ nasciturum ipsi aperit ex anu sterili Baptistam. Tum gratia plenæ Virgini bono nuntio insperatæ salutationis oblato, cætera negotiatione legationis suæ rem denique sic conficit, inter eos ut conveniat: in Spiritu sancto virtuteque Altissimi Virginem Dei Filium parituram. Ut vero jam in virgineis visceribus in similitudinem humani fœtus assumpto corpusculo supersubstantialis est genitus, universa quidem gratulans militia cœlestis sacrum glorificationis hymnum cecinit, at Michael et Gabriel a principio incarnatum assectati præsto semper adfuerunt, qua, pro necessitate rerum, opportuna parentibus objicientes somnia, qua post tentationem in deserto ministrantes, qua passionis tempore confortantes ac quodammodo collaborantes. Neque hoc solum, sed morte crucis corpore solutum, nudaque anima ad subterraneos inferorum penetrantem carceres apparitores isti præcesserunt. Qui etiam impressione subita perculsos tenebrarum principes afflixerunt. Tum ereptas ex eorum vinculis conditori animas adduxerunt, cæteraque sedulitate omni se suumque obsequium ad majestatis ejus pompam et voluntatis omne signum accommodarunt. Ex sepulcro deinde resurrectionem quæ tertia die contigit iis

quos dignandos tanto honore Deus voluit manifestata: sic demum ad cœlos et ad Patrem ascendentem comitari visi sunt. Tum ostenderunt se apostolis duorum virorum specie vestitu albo aperto aere devolantium, secundæ manifestationis ejus qui assumptus fuerat annuntiantes modum. At superioribus potestatibus, Attollite portas, inclamabant, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Verum num dictis hactenus eorum ministerium circumscriptum est? Minime. Neque enim id cessabit a restitutione Unigeniti ad Patris sui dexteram, usque ad exspectatam consummationem et eam quæ illo tempore futura est magnificam Filii gloriæ manifestionem. Quo tempore, extremo illo præconio faciendo, et vocalissima Dei jussu inflanda tuba cujus efficaci sono corruptibile ad incorruptibilitatem immutabitur, et creatura omnis surget et sistetur judicanda Creatori, sui ministerii diligentiam approbabunt.

A οὖν ἐνταῦθα τούτοις καὶ ἡ διακονία περιγέγραπται; Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ ἕως τῆς πρὸς τὸν γεννήτορα μόνου τοῦ γεννηθέντος ἀποκαταστάσεως, μέχρι δὲ τῆς προσδοκωμένης συντελείας, καὶ κατ' αὐτὴν δὲ τὴν μεγαλοπρεπῆ τῆς τοῦ Υἱοῦ δόξης ἐπιφάνειαν τὸ τῆς αὐτῶν λειτουργίας ἐπιφαίνοντες δραστήριον, σάλπιγξι μεγαλοφωνοτάταις κελεύσματι θείῳ σαλπιοῦσιν· οὕτως ὥστε τὸ φθαρτὸν μὲν ἀλλοιωθῆναι πρὸς ἀκηρασίαν, παν δὲ τὸ πλάσμα τῷ πλάστῃ κριθησόμενον ἀνίστασθαι.

Sed jampridem evagantem eo unde est digressa orationem revocemus. Nam postquam rerum omnium potestas Filio est tradita, per omnem quidem terram dispensationis ejus nuntius et Evangelii sermo instar sonitus tonitrui vocalissime pervasit. At spiritualium harum potestatum hoc agente Providentia ad amplitudinis speciem magnificam prodigiis commendatus confirmatusque est. Deserto enim Israele veteri quod is verbo sacræ fidei restitisset impie; aut potius receptis in peculiare patrocinium illis omnibus quicunque ex eo populo se dociles ad pietatem præbuerunt, omnibus qui supra modum infrænes ac rebelles erant abjectis, sic demum sanctis divini verbi prædicatoribus ad conversionem gentium promovendam auxiliarem suam operam prolixam et assiduam repræsentarunt, eo successu ut celerrime universa terra cognitione Dei repleretur. Prius tamen ab iisdem istis, ut divina narrat Apocolypsis, draco niger apostata ei usque ad repugnandum Deo contumax spiritus cum suis angelis debellatus est, et cœlestibus ejectus sedibus in abyssum ac Tartarum relegatus est. Hujus merito victoriæ conciliatum ipsis præsentis hujusce festi honorem puto. Propterea synaxim archangelorum hodie gratulatione tanta concursuque celebramus. Hoc illi decus meruerunt quo tempore ad divini nutum spiritus tanquam ad imperatoris signum concurrentes, et spiritali quodam impetu atque impressione in patrem malitiæ simul irrumpentes averterunt illum in finem: et juxta divinam Scripturam illudentes et, sicut fulgur juxta visionem Jesu e cœlo præcipitem exturbarunt. Cæterum quænam sit inter mentes incorporeas belli pugnarumque rati, ipsæ scilicet præclare noverint. Nos humilitatem cogitationum similitudine sublevantes ex ventorum conflictu vasto inter se cœlo deprælliantium nescio quam ad usurpandam hujus lectæ speciem nitebamur. Ut igitur in ventis vehementior infirmiorem superat: sic archangelorum violenta quædam in draconem sustinendo imparem prævalens conspiratio in chaos et caliginem miserum difflavit.

B Ἀλλ' ἐπί τὴν ἀκολουθίαν ὅθεν ὁ λόγος προεξέδραμε, πάλιν αὐτὸν ἐπανακτέον. Ἐπεὶ γὰρ ἡ τῶν ὅλων ἐξουσία εἰς τὰς χεῖρας ὑπῆρχε τῷ Υἱῷ, εἰς πᾶσαν μὲν τὴν γῆν ὁ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ λόγος ὡς φωνὴ βροντῆς ἐνορμονίως ἐξηχεῖτο· ὑπὸ τῶν νοερῶν δὲ τούτων δυνάμεων μεγαλυνόμενος ἐκραταιοῦτο. Τὸν πάλαι γὰρ Ἰσραὴλ ὅτι τῷ λόγῳ τῆς ἱερᾶς πιστεως ἀνιέρως ἀντετίθετο κατακλικόντας· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν ὅσον τοῦ ἔθνους εὐσεβὲς ἀνειλη-φότες, ὅσον δὲ κομιδῇ δυσήνιον ἐκρίψαντες, οὕτω τοῖς ἱεροῖς τοῦ Λόγου θεολόγοις εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν περιποίησιν συνέδραμον, ὡς τάχιστα τὴν σύμπασαν γῆν τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ πληροῦσθαι. Πρότερον δὲ διὰ τούτων, ὡς αἱ θεῖαί φασιν ἀποκαλύψεις, ὁ δράκων ὁ μέλας, ὁ θεομάχος νοῦς καὶ ἀποστάτης, ἅμα τοῖς αὐτοῦ καταπολεμηθεὶς ἀγγέλοις, καὶ τῶν οὐρανίων κατοικητηρίων ῥιφεὶς, ἄβυσσόν τε καὶ τάρταρον οἰκεῖν κατεδεδίκαστο. Τοῦτο καὶ τῆς παρούσης οἶμαι πρόξενον ἑορτῆς, τοῦτο καὶ σύναξιν τῶν ἀρχαγγέλων σήμερον πανηγυρίζομεν. Καθ' ὃν καιρὸν Πνεύματος θείου συνδραμόντες ῥόπῃ, καὶ νοητῶς τῷ τῆς κακίας συρραγέντες πατρὶ ἐτρέψαντό τε τοῦτον εἰς τέλος καὶ κατὰ τὴν ἱερὰν Γραφὴν ἐγκαταπαίξαντες καὶ ὥσπερ ἀστραπὴν κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ θεωρίαν ἐξ οὐρανοῦ βαλλοντες ἐξέῤῥιψαν. Ἀλλὰ τίς ὁ τοῦ πολέμου τῶν ἀσωμάτων τρόπος, εἰδεῖεν ἂν ἐκεῖνοι σαφῶς. Εἰκάζουεν δὲ ἡμεῖς ταῖς τῶν ἀνέμων κατ' ἀλλήλων ἐμπτώσεσι τὴν τῶν νοητῶν ἐκείνων πνευμάτων παρωμοιῶσθαι πάλην. Ὥσπερ οὖν ἐν τούτοις τοῦ ἥττονος ὁ σφοδρότερος ἐπικρατεῖ, οὕτως ἡ τῶν ἀρχαγγέλων βιαία κατὰ τοῦ δράκοντος ἐνισχύσασα πνοὴ τὸν μὲν εἰς χάος καὶ ζόφον ἐξερῥίψατο· αὐτοὶ δὲ τὴν ἐκείνου πτῶσιν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν τιθέμενοι, ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον ἐκέκραγον· Μήπως, φασὶ, διὰ τῆς αὐτῆς αἰτίας εἰς τὴν ὁμοίαν ὑπενεχθῶμεν ῥίψιν. Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς κροτήσωμεν σήμερον τὴν ἥτταν τοῦ δυσμενοῦς. Ἑορτάσωμεν τὴν ἐν νοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τὸ ὑψηλὸν εὐαγγέλιον, τοῦ Σατανᾶ πτῶσιν, καὶ τὴν λαμπρὰν τῶν ἀγγέλων νίκην φαιδρῶς πανηγυρίσαντες ἐπὶ τὰς ἐφεξῆς αὐτῶν ἀριστείας τὸν λόγον καταγάγωμέν.

C

D

Quem forte ejus illi casum suam ipsorum securitatem reputabant, sic se invicem commonentes: Ne ob eamdem simile nos ipsi quoque aliquando in exsilium deportemur. Nos vero par

tem etiam delibemus huic gaudii : et victum impium communi hodie plausu gratulemur. Casum Satanæ juxta divinum Evangelium de cœlo cadentis festa Lætitia prosequamur gloriosamque victoriam angelorum hilaritate publica celebrantes ad cæteram rerum ab ipsis præclare gestarum percurrendam seriem orationem admittamus.

Διὰ τούτων ἀπόστολοι, μάρτυρες, ἱερέων τε καὶ ὁσίων κραταιούμενοι χοροὶ, οἱ μὲν τὸ κράτος καὶ θράσος τῆς ἀνέκαθεν ἀσεβείας ἐκριζοῦντες, τὸν εὐσεβῆ τοῦ Θεοῦ Λόγου λόγον ἐνεφύτευσαν τῇ γῇ · οἱ δὲ τυράννων μιαιφονίαις συμπλεκόμενοι καὶ μέχρις αἵματος τούτοις ἀντικαθιστάμενοι, τὰς ἐναγεῖς μὲν θυσίας τῶν δαιμονίων ἀντανεῖλον, αὐτοὶ δὲ θυσία ζῶσα δεκτὴ τῷ τῆς δοξης κεκάρπωνται Θεῷ. Καὶ ἱερεῖς μὲν Κυρίου δικαιοσύνην ἐνδυσάμενοι πᾶν μὲν ἄγος αἱρέσεων ἀπεσκοράκισαν, πᾶσαν δὲ θεολογίαν ἀμώμητον ἡμῖν ἐξέβλυσαν. Ὅμιλος δὲ τῶν ἀσκητῶν ἱερὸς κατὰ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας ὁπλιζόμενοι, καὶ τοῦτον νόμῳ τροπούμενοι δικαιοσύνης, ἐν ὄρει Θεοῦ ἁγίῳ καταπαύουσι Σιών. Καὶ γὰρ πάντες μὲν οἱ ἱεροὶ νόες λειτουγικὰ πνεύματα κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον ὑπάρχοντες πρὸς τὴν τῶν σωζομένων ἐφ' ὅλην τὴν γῆν προχειρίζονται διακονίαν · Μιχαὴλ δὲ καὶ Γαβριὴλ τοσούτῳ πιστοτέραν καὶ ἐνεργεστέραν τὴν ἑαυτῶν λειτουργίαν ἀναφέρουσιν, ὅσῳ καὶ πάντων ὑπερκείμενοι σοφίας περιουσίᾳ καὶ λαμπρότητος, μᾶλλον προσηγγίκασι τῇ ὑπερουσιότητι. Διὰ παντὸς δὲ βλέπουσι, ὡς ὁ θεῖος φησι λόγος, τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ. Ὡσπερ οὖν αὐτὸς οὗτος ὁ θεάνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς ἔχει μὲν ἐκ δεξιῶν, ἔχει δὲ καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτῷ συνεδριάζοντας, οἷς ἡ συνεδρία πρὸς τοῦ Πατρὸς δῆλον ὅτι πρητοίμαστται οὕτω, φημὶ, καὶ τῶν νοερῶν τούτων λειτουργῶν ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτῷ παριστῶτας ἐξ αἰῶνος παρειστήσατο. Δι' ὧν ὡς οἰκειοτάτων τοῖς ὅλοις ἐντελλόμενος τῶν ὅλων ὑπερφυέστατα κήδεται καὶ προμηθεῖται. Οὕτω τὰς πολυειδεῖς διακονίας, εἴτ' οὖν λειτουργίας τῶν ἀσωμάτων καταθεωρήσαντες, φέρε δὴ λοιπὸν τίς αὐτοῖς ἐφεξῆς ἡ πρὸς τὸν ὑπερούσιον ὁμοιότης, καὶ τίς ἡ διαφορὰ κατανοῶμεν, τῇ τῶν ὀνομάτων κοινωνίᾳ τὴν ἀνόμοιον αὐτῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὁμοιότητα κατὰ φύσιν τεκμαιρόμενοι. Οὕτω γὰρ ἂν ἡ τούτων γνῶσις ἐναργεστέρα τῷ νῷ καταλειφθείη.

A Horum præsenti ope apostoli et martyres, pontificum sanctorumque reliquorum corroborati chori ; illi quidem, robore atque audacia superstitionis, quæ ex inferis emeserat, exstirpata, pietatis semen Dei Verbi verbum in terra severunt. Illi vero cum crudelitate tyrannorum cominus congressi et usque ad sanguinem eis resistentes profana quidem sacrificia dæmoniorum sustulerunt ipsi vero vivens hostia et acceptabilis Deo gloriæ immolati sunt. At sacerdotes Dei justitiam induti, peste omni hæreseon procul a contagione sinceræ fidei exterminata, sacræ nobis doctrinæ explicationem sanam et irreprehensibilem profuderunt. Cœtus porro sacer Ascetarum adversus peccati legem armati, illamque lege justitiæ permutantes B in monte Dei sancto Sion acquiescunt. Cæterum cum illæ omnes sanctæ mentes juxta magum Apostolum administratorii sint spiritus, omniumque salus qui ubique terrarum hæreditatem capiunt salutis eorum ad ministerii providentiæque partem aliquam pertineat : tanto plus tamen hac in administranda spiritali præfectura fidelitatis industriæque laude Michael et Gabriel supra reliquos excellunt, quanto iisdem omnibus sapientia et nobilitate infra se relictis vicinius ad omnis perfectionis apicem divinitatem similitudo istos propior quam aliorum quemquam dignitasque admovet sublimior. Semper autem, ut divinum Verbum loquitur, vident faciem Dei. Quemadmodum igitur hic ipse Deus simul et homo Christus Jesus a dextris et a sinistris assidentes sibi habet aliC quos : eos scilicet quibus tanti consessus honor paratus a Patre est : ita dico spiritualium horum ministrorum adstare ei semper a dextris alterum, alterum a sinistris ad hoc officium quotidianæ apparitionis aut assessus æterna Dei voluntate electos et adhibitos. Quibus ut familiarissimis internuntiis ac procuratoribus ad omnia utens, universitatem rerum magnifica quadam planeque regia Providentiæ ratione moderatur. Sed jam incorporearum mentium functiones varias ac ministeria satis hactenus contemplati, age hinc deinceps quænam tandem sit illorum cum Deo similitudo, rursus quæ differentia, consideremus. Hancque in eo viam teneamus censeo, ut nominum indicio naturas indagantes attendamus ecqua et qualis inter eos qui communione continentur unius nominis, dissimilis, ut sic loquam, esse possit similitudo naturarum. Sic enim vim, ut opinor, hujus rei perspiciemus clarius.

Ἔστι μὲν γὰρ οὐδὲν καθόλου τῶν ὄντων ἀκοινώνητον ὁλοτελῶς ἢ ἀδιαφορον πρὸς τὴν ὑπερούσιον οὐσιαρχίαν · πάντα δ' ὅσα τὸ εἶναι πρὸς αὐτῆς εἰς λῆψει καὶ πρὸς κοινωνίαις τισὶ πρὸς ταύτην κεκοινώνηται · καὶ διαφέρει διαφοραῖς δηλαδή. Ἀλλ' ἔστι μὲν οἷς ἡ κοινωνία πλεονάζουσα τὴν διαφορότητα μειοῖ · ἔστι δ' οἷς ἡ διαφορότης ὑπερβάλλουσα τὴν κοινωνίαν ἐλαττοῖ. Οἱ δὲ πλείστῃ μὲν πρὸς τὴν θεαρχίαν κέχρηνται τῇ ὁμοιότητι, διὸ καὶ ταῖς θεωνυμίαις σχεδὸν ἁπάσαις ἀξιοπρεπῶς κατακεκόσμηνται · ἐλάττω δὲ κέκτηνται τὴν ἑτερότητα. Σκεπτέον δὲ

D Nihil prorsus est omnium quod supremo rerum omnium principio aut diversum ita sit ut non in aliquo conveniat ; aut rursus ita geminum nulla ut in parte differat. Sic ista temperantur invicem. Est in omni Dei opere character certi lineamenti quod auctorem referat ; sunt et insignes item ad discernendum notæ. Verum in quibusdam similitudo tam expressa cernitur differentiam ut omnem pene obruat : in quibusdam ita exstat differentia nullam ut relinquere similitudinis speciem videatur. Nostri autem archangelis prius ad-

illud genus pertinent illustrissima Dei similitudine insigni. Unde merito appellationibus quæ Deo conveniunt pene ornantur omnibus, differentia porro tenuissima dispares. Quod adeo sic demonstratur. Lux est Dominus, rationalis omnis et spiritualis naturæ illuminator. Lux vera quæ illuminat, juxta excelsam theologiam, omnem hominem venientem in hunc mundum. Lux item est Michael, lux Gabriel. Lux uterque pellucens et a Deo splendens. Lux corporeæ omnis repræsentationis expers. Lux non ex accidenti, sed natura fulgens ; vivens eadem et divini luminis splendorem referens. Lux secunda, primæ lucis expressum et illustre simulacrum ad similitudinem primi genii splendoris resultans, lux radios ejaculans et fulguris ad modum subjectorum oculos perstringens. Rursus angelus Dominus magni annuntiator consilii. Angelus filius et nuntius paternæ benevolentiæ ac adversus homines amoris, Quid vero Michael et Gabriel ? an non et ipsi angeli omnipotentis Domini ? An non omnibus sibi naturæ ordine subjectis Dei gloriam annuntiant ? An non in omnes gentes mandatum ipsi perferunt Domini ? Spiritus est Deus spirans ubi vult et quando et quantum, omnem sensus et cogitationis aciem subtilitate substantiæ ac tenuitate fugiens. Ignis præterea Deus noster est, et ignis omnis malitiæ consumptor, animarumque expugnator omnium, cogitationum quoque omnium illuminator. Posthac et minister in terris visus est. « Ego enim, ait, in medio vestrum sum sicut qui ministrat. » Sed et ipse fecit angelos suos spiritus, leves, agiles, strenuos, et ministros suos flammam ignis, prunas immateriales, micantes ad omnem vibrandi agendique efficacitatem celeres, purgativam quamdam vim spirantes. Tales sibi ministros et famulos elegit qui non mora et ærumna optatum denique perficiant, sed pernicissimo neque eo laborioso motu quidquid decrevit Deus fieri effectum cumulate repæsentent. Quod si omnes quotquot sunt ad sui similitudinem designavit angelos, multo nimirum potiori ratione existimandus est istos omnium præcipuos ad exactissimam sui ipsius imaginem elimasse. Spiritus ille princeps, immensus, incomprehensibilis, perspicacissinus. Mens omni mente major quæ mentes omnes et potentia produxit et intelligentia penetrat ac pervidet. Omnium tamen conatus ad se vicissim cognoscendam frustrans : quod longe facultatem cognoscendi omnem habitumque transcendat. Mentes isti quoque puræ sunt et liquidæ, et cogitationum bonarum procreatrices quæ naturas quidem omnes se inferiores clarissime cognoscunt. At ipsæ imitatione Dei cognitionem inferiorum mutuam fugiunt. Vita est Deus, vitæ sibi ipsi suæ principium et fons, vitam impertiens omnibus viventibus, ipse a nemine sumens. Quale

A οὕτως, Φῶς μὲν ὁ Κύριος πάσης φωτιστικὸς λογικῆς τῆς οὐσίας καὶ νοερᾶς, Φῶς ἀληθινὸν ὃ φωτίζει, κατὰ τὴν ὑψηλὴν θεολογίαν, πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον · φῶτα δὲ Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ διαυγῆ καὶ θαυγῆ · φῶτα σωματικῆς ἐμφάσεως πάσης ἀμιγῆ καὶ λαμπρὰ τὴν φύσιν καὶ ζῶντα καὶ θεοειδῆ · φῶτα δεύτερα τοῦ πρώτου φωτὸς ἐναργῆ μιμήματα καθ' ὁμοιότητα τῆς πρωτουργοῦ διαλλόμενα λαμπρότητος, ἀστινοβολοῦντα καὶ καταστράπτοντα τοὺς ὑποδεδηκότας. Ἄγγελος πάλιν ὁ Κύριος τῆς μεγάλης ἐξαγγελτικὸς βουλῆς, ἄγγελος τῆς πατρικῆς ὁ Υἱὸς εὐδοκίας καὶ φιλανθρωπίας. Τί δὲ Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ ; Οὐκ ἄγγελοι Κυρίου παντοκράτορος ; Οὐκ αὐτοὶ πρὸς πᾶν τὸ τὴν τάξιν ὑποδεδηκὸς τὴν δόξαν ἀναγγέλλουσι Θεοῦ ; Οὐκ αὐτοὶ πρὸς πάντα τὰ ἔθνη τὸ πρόσταγμα διαγγέλλουσι Κυρίου ; Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ πνέων ὅπου B θέλει, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον, πᾶσαν αἴσθησιν ἢ νόησιν τῇ τῆς οὐσίας λεπτότητι διαδιδράσκων. Καὶ πῦρ δὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ κακίας μὲν ἐξαιρετικὸν ἁπάσης, ψυχῶν δὲ πασῶν καθαρτήριον. Καὶ διάκονος ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη. « Ἐγὼ γὰρ, » φησὶν, « ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν. » Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐποίησε τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ φῦσα καὶ ἀσυνήθητα, καὶ ἐνεργὰ καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγας, ἄνθρακας ἀΰλους, ἀστινοειδεῖς καὶ δραστηρίους, καθαρτήριον πνέοντας ἐνέργειαν. Λειτουργοὺς δὲ καθίστησι καὶ διακόνους, οὐ χρόνῳ μόγῳ τὸ σπουδαζόμενον ἐπιτελοῦντας, ὀξυτάτῳ δὲ καὶ ἀκαμάτῳ ῥώπῃ τὴν Δεσποτικὴν βουλὴν πληροφοροῦντας. Εἰ δὲ τοὺς ἄλλους, πολλῷ δήπου μᾶλλον τοὺς τῶν ὅλων ἀρχικωτάτους πρὸς ἐνεργεστάτην αὐτῷ παράγαγεν ὁμοίωσιν. Νοῦς ὁ Κύριος ἄληπτος, C ἀπερινόητος, εἰλικρινέστατος. Νοῦς ὑπέρνοος, νόων μὲν παραγωγεὺς καὶ κατανοητικὸς ἁπάντων, ὑπ' οὐδενὸς δὲ νοούμενος ὡς ἔστιν, τῷ πᾶσαν νοητικὴν δύναμιν ἢ ἕξιν ὑπερεκπίπτειν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι νόες εἰσὶ καθαροὶ καὶ εἰλικρινεῖς, καὶ ἀγαθῶν γεννήτορες ἐννοιῶν, καὶ πάσας μὲν τὰς ὑπ' αὐτοὺς οὐσίας ἀκριβέστατα κατανοοῦσιν · φεύγουσι δὲ καὶ αὐτοὶ θεομιμήτως τὴν τῶν ὑφειμένων κατανόησιν. Ζωὴ ὁ Θεὸς καὶ αὐτοζωὴ, ζωοῦσα μὲν ὅσα μετέχει ζωῆς, οὐ ζωουμένη δέ. Τί γὰρ ἂν καὶ εἴη τὸ τὴν πρώτην ζωὴν ζωῶσαν τὴν ἁπάσης ἀρχίζωον ζωῆν ; ζωαὶ δὲ εἰσὶν οὗτοι, καὶ προσφυὼς ἂν κληθεῖεν ὡς ἔγγιστα τῇ αὐτοζωῇ προσεσχηκότες, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἰούσης ὑπερεμπιπλάμενοι ζωοδωρίας. Καὶ τὴν αὐτὴν εἰκόνα μορφούμενοι τῆς ζωῆς, ἀκραιφνῆ ὁμοιώματα τῆς ζωαρχίας χρηματίζουσιν. Δύναμις ὁ Κύριος, D καὶ ἐνεργεια, μᾶλλον δὲ αὐτοδύναμις καὶ αὐτενέργεια πάσης δυνάμεως δυναμωτικὸς, πάσης ἐνεργείας ἐνεργητικός · δύναμις δρῶσα μὲν τήν τε δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν · εἰς πάνθ' ὅσα μετέσχηκεν αὐτῆς, πάσχουσα δὲ ταῦτα τῶν πάντων ὑπ' οὐδενὸς, προκαταρκτικὴ (4) τῶν ὅλων ποιήσεων ὑπάρχουσα.

(4) Προκαταρκτικὴ. Αἰτίας προπαταρκτικὰς τῶν νόσων eas appellant medicorum pueri quæ ab extrinseco incidunt. Nam eas quæ ex intima ratione temperamenti ac qualitatum corporis existunt, προηγουμένας iidem vocare consueverunt. Quæ ad hunc locum intelligendum nonnullum habent usum. Isthic enim προκαταρκτικὴ δύναμις vis est aliud a se distinctum ab extrinseco efficiens.

Δυνάμεις εἰσὶ καὶ ἐνέργειαι Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, δυνάμεις, οὐ ποιότητες ἀτελεῖς εἶτ, οὗν ἕξεις πρὸς ἐνέργειαν ὁδεύουσαι, ἀλλὰ δυνάμεις ζῶσαι καὶ τῇ οὐσίᾳ σύνδρομον ἔχουσαι· καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ὑλικῶν σωμάτων καὶ φυσικῶν ἰδίᾳ μὲν ὁ τῆς οὐσίας καθ' ὃ ἐστιν ὁρᾶται λόγος, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἔμφυτος δύναμις ἐπιτηδειότης, οὖσα πρὸς ἐνέργειαν καὶ παρὰ ταῦτα ἡ ἐνέργεια οἷον οὐσίας ἀποτέλεσμα τυγχάνουσα διὰ τῆς ἐνούσης αὐτῇ δυνάμεως, εἰς τελειότητα προσαγομένη· Ἐπὶ τῶν νοερῶν δὲ καὶ ἀΰλων οὐσιῶν αὐτὴ αὐτῆς ἡ οὐσία δύναμίς ἐστιν ἐνεργής. Καθ' ὃ γάρ εἰσι καὶ δύνανται· καὶ ἄσυνον προϊᾶσι τὴν ἐνέργειαν· ὥστε δὴ καὶ οὗτοι πάντων ὑπερκείμενοι τῶν ὑποδεεστέρων δρῶσι μὲν περιουσίᾳ δυναμεως θεοπρεπεῖς τῆς ὅλης ἐνεργείας, Ὑπ' αὐτῆς δὲ μόνης αὐτοὶ τῆς πρωτουργοῦ δυνάμεως εἶτ' οὖν αὐτενεργείας, ἐνεργοῦνται δυναμούμενοι. Ἅγιος ὄντως ἐκεῖνος καὶ μόνος ἀγαθὸς φύστι, ὃς πηγή τε καὶ ῥίζα παντός ἐστιν ἁγιασμοῦ καὶ ἀγαθότητος. Ἅγιοι δὲ καὶ ἀγαθοὶ καὶ οὗτοι. Ἀλλ' ὁ μὲν ἀμεθέκτως καὶ ἀναιτίως, οἱ δὲ μεθεκτῶς καὶ μεταληπτικῶς τῷ πρὸς αὐτὸν τὴν οὐσίαν ᾠκειῶσθαι τῆς ἁγιότητος ὑπερπληρούμενοι καὶ ἀγαθότητος, οἷον αὐτόχρημα τὸ μετεχόμενον πεφύκασιν.

enim illud tantum esse posset quod vitæ primigeniæ cujus ex origine vitæ omnis usura derivata est, causa atque auctor existitisse vivendi jure diceretur ? Vitæ isti quoque sunt, sicque merito vocentur, ut qui perenni vitæ fonti adhæreant perpetuo, affluentiumque illinc vitæ munerum copia redundent ; Vitæ principis imagine in se ad vivum expressa ad naturæ præcellentis exactam similitudinem conformati. Potens efficaxque Deus est aut ipsa potius potestas ei efficacitas a se utrumque habens, potestatem omnem corroborans efficaciam acuens, utriusque auctor omnibus quæ illas cunque participant. Quorum nihil omnium quidquam simile patitur a quoquam, cum nulli non effectioni causa ipse extrinsecus succurrens adjutrixque adsit. Potestates et efficacitates item sunt Michael et Gabriel. Potestates, non qualitates imperfectæ, aut habitus ad efficacitatem viam munientes : sed facultates vivæ quarum naturæ expeditissima semper agendi vis comes adhæret individua. Nam in materialis quidem et naturalibus corporibus separatim naturæ ratio, separatim item insita spectatur vis : quæ habilitas est quædam ad facile operandum instruens, tum ipsa denique supervenit expedita proxime facultas, complementum quoddam substantiæ, quam virtutis ejus quæ in se est collatione perficit. Aliter porro se res habet in intellectualibus et expertibus materiæ naturis. Quibus ipsa sua facultatis vicem omnis sibi potestas et efficacitas expedita proxime substantia per se est. Per id enim ipsum possunt quo sunt : ac velut ex perenni fonte æternam inde fundunt efficacitem ; eorum ut omnis (longe nimirum supra causarum infimarum egenam et defatigationi finitimam agendi rationem) ex facultatis abundantia semper redundet operatio. Deo jam dignus efficiendi modus, quo nimirum ab uno hac illi omni ita prompta atque facili sunt ornati potestate. Qui item vere sanctus et solus bonus natura vere dicitur. Quippe sanctitatis et bonitatis omnis fons idem et radix est. Sancti quoque nostri isti simul et boni. At ille propria nullique causæ debita : isti alunde ducta et participata bonitate, cujus hauriendæ copiosius sua naturalis cum ejus fonte Deo propinquitas magnam ipsis opportunitatem præbuit, ut non jam in illis communicata bonitas, sed ipsa adeo primigenia cernatur.

Ἔτι σοφία πρὸς τούτοις καὶ ἀλήθεια, δικαιοσύνη καὶ σωτηρία καὶ τὰ παραπλήσια προς τῶν θεοσόφων λογίων ἡ θεαρχία προυηγόρευται. Τί δὲ Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ ; οὐ σοφοὶ τὰ θεῖα ; καὶ τῆς σοφίας τῆς ἄνωθεν τοῖς ἀξίοις διαπορθμευταί ; Οὐκ ἀληθεῖς αὐτοὶ καὶ δίκαιοι παρὰ Θεῷ ; ἀληθείας δὲ καὶ δικαιοσύνης ἡμῖν βραβεῦται ; οὐ σωτῆρες κόσμου μετά γε τὸν ὄντως Σωτῆρα πεφήνασι τοῖς σωζομένοις ; Ἢ οὐχὶ τὰς τῶν πιστῶν προσευχὰς ὡς εὐῶδες θυμίαμα προσάγουσι Κυρίῳ, κἀκεῖθεν τῶν αἰτουμένων τὴν πλήρωσιν εἰς σωτηρίαν τοῖς εὐχομένοις ἐπιχορηγοῦσιν ; Ἢ οὐχὶ καὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἐφορῶντες, οὐχ ἥκιστα δὲ τοὺς ἐν ναῷ τούτων ἁγίῳ προσκαρτεροῦντας ἐποπτεύοντες πάντοδαπῶν τε νόσων, καὶ πάσης δαιμόνων ἐπηρείας, καὶ πάσης σωμάτων ἐξιῶνται λύμης τε καὶ φθορᾶς ; Ὥσπερ γὰρ, εἰ μὴ τολμηρὸν εἰπεῖν, ὅσα κατὰ φύσιν ἐνορᾶται Θεῷ, ταῦτά γε κατὰ τὴν αὐτοῦ εἰσιν οὗτοι μετουσίαν, καὶ ὅσα δὲ πληροῖ οὐσιωδῶς ἐκείνη ἀδιαστάτως τῷ παντὶ παροῦσα, ταῦτα νοεραῖς οὗτοι πτήσεσιν ὡς ὑπόπτεροι νόες κατειλήφασιν· οὕτω καὶ πάνθ' ὅσα δύναται ποιεῖν ἐξ αὐτῆς ἐκείνη, ταῦτα καὶ τούτους τυχὸν ἐν ἐκείνῃ δύνασθαι ποιεῖν,

Ad hæc in divinis præterea oraculis sapientia, veritas, justitia, salus, et si quid ejusmodi est aliud, Deus appellatur. Quid Michael et Gabriel ? an non divinarum rerum præditi sapientia sunt ? non ejusdem ad homines si qui tanto sunt digni munere institores velut quidam et interpretes ? An non iidem veri et justi apud Deum ? Nobis vero nonne illi veritatis et justitiæ præmia dividunt ? Non mundi salvatores (secundo quidem loco post Salvatorem verum) salvatis se exhibent ? et nunquid orationes fidelium tanquam odorem suave fragrantem Domino admovent ? indidemque expetitarum rerum uberem copiam et votorum effecta ad salutem precantibus expediunt ? an non in terras late omnes ex quadam velut specula beneficentissimæ providentiæ despectantes universum genus hominum, et scilicet in eorum curam qui sancto ipsorum templo religionis officiis constanti pietate repræsentandis perseveranter insistunt, peculiari studio vigilantes, ab morborum omni genere, tum a malorum dæmonum impressione noxia, corruptioneque omni ac pernicie corporum liberant ? Quem admodum enim, nisi id dici videatur audacius,

quæcunque in Deo naturaliter inesse cernuntur, eadem Dei ex ejusdem ipsi consuetudine in sese ducunt atque exprimunt, et quæcunque per se ipsam illa implet natura nullo interclusa locorum intervallo quominus universo præsens orbi sit, eadem illi spatia celerrimarum mentium intellectualibus obeunt volatibus : ita quæcunque per seipsam illa valet, eadem isti forte dici queant posse illius vi perficere, ut quibuscum suas Deus ipsas appellationes rebus utique non vacuas communicet. In omnibus vero, ut semel dicam, divinis Proprietatibus quarum ipsi cum conditore rerum omnium communia obtinent nomina, hæc attendenda differentia : ut illi quidem hoc sit proprium a nullo accepisse quod sit esseque ita ; atque eum exsistendi supra omnem longe naturam exsistentem obtinere ac tueri principatum, constitutione certissima, firmitate immutabili, stante semper et perdurante constantia, ut nulla illi participatio similitudinis proprietatis in excellentia summæ differentiam adimat. Hi vero non tantum quod omnino sunt, sed quod hujusmodi sunt. Eaque utuntur conditione ac felicitate naturæ illi debent conditori rerum omnium ad insignem quamdam atque expressam sui similitudinem opus suum elaborare cupienti. Enimvero a nullo ipse conditus, atque ut sic dicam ex seipso natus. Illi vero conditi et ejus vi atque efficientia ad hunc exsistendi vel honorem excitati vel fructum. Rursus ille quidem præit celerrima operatione mentis longeque occupat quocunque velocius intelligentiæ creatæ motu consilii omnis boni excogitationisque initia prævertere. Cætarum istos habet assectatores in isto cursu omnium proximos. Qui cognitorum quidem aliqua ipsi per se efficiunt : alia inferioribus potestatibus declarantes illarum ascito concursu et cooperatione perficiunt. Atque illi quidem, utpote Deo, summus religionis cultus adhibetur. Michael et Gabriel sua item observantia ac religiosa veneratione dignantur tanquam ministri ejus ignei, et intelligentiæ natura volucres fulminea quadam incitatione, aut divina potius rapiditate motus, omnem supremæ voluntatis nutum obsequio impigro prosequentes. Sed jam ad eorum præcellentem et divinam gloriam considerationem sermonemque vertere parantibus unde aut quæ tandem verba suppetant quæ cum rei exæquari dignitate possint ? Neque enim verbosis disputationibus, opinor, sed mente pura ac Dei Spiritu collustrata ad cognitionem pervenitur divinarum mentium ita perspicuam, ut earum vis omnis ac natura, sic tanquam in speculo, clare cernatur. Incumbendum nobis igitur actioni est et mandatorum observationi, cujus beneficio purificatio corpori, illustratio animæ, deificatio menti sacro quodam modo comparatur. Verumtamen ne contemplationem quodem, et eam quæ sermone atque oratione fit considerationem, negligamus, at eam sane quantum erit in nobis situm omni co-

οἷς καὶ ταῖς θεωνυμίαις αὐτῇ κοίνωνεῖν. Ἐν πᾶσι δέ, καθάπαξ εἰπεῖν, τοῖς θεοπρεπεστάτοις ἰδιώμασιν οἷς τῷ ποιητῇ κεκοινωνήκασιν οὕτω τὴν διαφορὰν θεωρητέον, ὥστε τῷ μὲν οὐκ ἐκ τινος εἶναι ἢ οὕτως εἶναι πάσης οὐσίας ὑπερουσίως ὑπεριδρυμένῳ καὶ ἀναλλοιώτως ἀεὶ ἑστῶτι κατὰ πᾶσαν ὑπερφυεστάτην ἰδιότητα· τοῖς δὲ οὐ τὸ εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ εἶναι τρόπος ἐξ αὐτοῦ πρὸς ὑπερφυῆ τοῦ ποιοῦντος ὁμοιότητα καθισταμένου τοῦ πεποιημένου. Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἄκτιστος καὶ αὐτογένεθλος, ὡς ἄν τις εἴποι, οἱ δὲ κτιστοὶ καὶ ἐν ἐκείνῳ τὸ εἶναι λαχόντες. Πάλιν ὁ μὲν ἡγεῖται πάσης τε βουλῆς ἀγαθῆς καὶ ἐννοήματος· οἱ δὲ λίαν ὀξέως συνιοῦσιν ἐφεπόμενοι, Καὶ ἃ μὲν αὐτουργοῦσιν, ἃ δὲ ταῖς ὑφειμέναις δυνάμεσιν ἐκφαίνοντες ταῖς αὐταῖς συνδρομαῖς καὶ συνεργείαις, τὰ πάντα τελεσιουργοῦσιν. Καὶ ὁ μὲν ὡς Θεὸς θεραπεύεται καὶ λειτουργεῖται· Μιχαὴλ δὲ καὶ Γαβριὴλ οἷα δὴ λειτουργοὶ πύρινοι, ἢ νόες πτηνοὶ τὴν φύσιν καθεστῶτες ἐμπύρως ἢ θείως τοῖς θεαρχικωτάτοις θελήμασι διακονοῦσιν. Ἀλλὰ πῶς ἂν εὐεπηβόλως τὴν τούτων θειότητα καὶ δόξαν καταθεώροιμεν ; Οὐδὲ γὰρ μακραῖς οἶμαι λόγων διεξόδοις, νῷ δὲ καθαρῷ καὶ Θεοῦ Πνεύματι πεφωτισμένῳ τὴν θεωρίαν τῶν θείων νόων ὡς ἐν ἐσόπτρῳ κατοπτεύεσθαι. Οὐκοῦν ἐπιμελητέον τῆς πράξεως ἤτοι τῶν ἐντολῶν φυλακῆς, δι' ἧς τῇ σαρκὶ μὲν κάθαρσις, ἔλλαμψις δὲ τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ νῷ θείωσις ἱερουργεῖται· Ἀλλὰ μηδὲ τῆς μετὰ λόγων θεωρίας ἀμελῶμεν· ἀντιποιητέον δὲ καὶ αὐτῆς ὅση δύναμις· εἰ γε δὴ μέλλοιμεν τῆς τῶν νόων ὄψεως μετρίως ἐπιβήσεσθαι. Ὁμοίως γὰρ ἀτελὴς καὶ πρᾶξις ἄλογος καὶ λόγος ἄπρακτος. Ἡ μὲν ἀμφίβολος καὶ στυγνὴ, τῆς τοῦ λόγου χάριτος ἀστοχοῦσα καὶ τοῦ φωτισμοῦ· ὁ λόγος δὲ παλιν εἰκῇ ῥέων εἰς ἀέρα, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κομπάζοντα κενὸν ἀφιεὶς, εἴγε μὴ τῇ πράξει βεβαιωθεὶς ἀραρότως ἐνιδρυθείη· οἷς δὲ τὰ θεωρητέα πρακτέα, καὶ τὰ πρακτέα γέγονε θεωρητέα τούτοις καὶ τὸ εἶναι τελείοις, καὶ ὁμιλεῖν ἀγγέλοις, καὶ τὰς νοερωτάτας αὐτῶν ἐνεργείας καὶ δόξας καταλάμπεσθαι· Διὰ τοῦτο περὶ τὸν λόγον φιλολογητέον, καὶ περὶ τὸν βίον φιλοπονητέον, καὶ τὸν μὲν τῇ μελέτῃ, τὸν δὲ τῇ ἀσκήσει κατορθωτέον ὅτι μάλιστα. Οὕτω γὰρ κατορθούμενοι καὶ τελειούμενοι, καὶ τούτοις οἷα δυσὶ πτέρυξι πτερούμενοι, καὶ γῆθεν ἐπαιρόμενοι, τὸν ὁρώμενον μὲν κόσμον ὑπεραναβαίημεν, τῷ νοητῷ δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἑστάσει κρείττονι προσηγγικότες τῶν τ' ἄλλων ἱερῶν νόων τῆς φωτοφανους ἐμπλησθείημεν λαμπρότητος, καὶ πρὸ πάντων τῆς ἀρχαγγελικῆς ταύτην ἀκρότητος καὶ θειότητος. Δι' ὧν ἡρίμα καὶ ἡ θεαρχικωτάτη παραγυμνοῦται τριὰς, οἷς μὲν ἑαυτὴν ὡς ἐν μυσταγωγοῦσα, οἷς δὲ μυσταγωγεῖν ἄλλους δωρουμένη πάντας ἀγαθουργοῖς λάμψεσιν εὐεργετεῖ καὶ ἀγαθύνει. Ἀλλ' ὦ θεωροὶ καὶ λειτουργοὶ τῆς ἀκροτάτης καὶ πάντα νοῦν καὶ λογον ὑπεραιρούσης ὑπερουσιότητος· ὦ πνεύματα θεῖα καὶ πύρινα καὶ νοερὰ, τῶν κοσμικῶν στοιχείων ἀρραγέσταντα στηρίγματα, τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων κρατιώτατα συντρίμματα· τῶν σοφῶν οἱ σοφισταὶ, τῶν ἁγίων οἱ

πτερωταί · οἱ πάντων ὁμοῦ τῶν ἐθνῶν ἄριστοι προ- μηθεῖς καὶ κηδεμόνες · τῶν ἀγγέλων οἱ δημαγωγοί, τῶν ἀρχαγγέλων οἱ ἀρχηγοί, οἱ ἄρχοντες ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ἐξουσιάζοντες ἐν ἐξουσίαις · οἱ δυνατοὶ μὲν ἐν ταῖς δυνάμεσι, κυριοι δὲ ἐν ταῖς κυριότησιν · οἱ τῶν θρόνων σύσκηνοι καὶ συνόμιλοι τῶν Χερουβὶμ καὶ ἰσοστάσιοι τῶν Σεραφίμ · ὦ τὸν τρισάγιον ὕμνον σὺν πᾶσιν αὐτοῖς ἢ πρὸ πάντων τρισαγίοις ἀεννάοις τῷ ὑπεραγίῳ προσᾴδοντες ὑμνολογίαις, εἰρήνης Θεοῦ πλήσατε τὴν γῆν. Ὁμόνοιαν ἀληθῆ, ὁμοφροσύνην θεοφιλῆ, ταῖς Ἐκκλησίαις ἄνωθεν βραβεύσατε · καὶ τοὺς ἀναξίους τοῦ σώματος περιελόντες Χριστοῦ εἰς ἓν πνεῦμα καὶ ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τὸ πλήρωμα καταρτίσασθε Θεοῦ. Ἡμῖν δὲ τὸν μὲν παρόντα βίον κατευθύνοιτε πρὸς τὸ εὖθὺς πρᾶξίν τε πᾶσαν καὶ λογισμὸν [καὶ λόγον πρὸς εὐαρίστησιν συντείνοντες τοῦ Θεοῦ · μεθισταμένους δὲ τῆς πολυπαθοῦς ταύτης ζωῆς καὶ ὀχληρᾶς μὴ δὴ τοῖς ὀλεθρίοις τοῦ σκότους ἀγγέλοις χάρμα καταλίπητε. Μηδαμῶς, ὦ θειότατοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ, μὴ παραδῶτε ψυχὴν ἐξομολογουμένην Θεῷ καὶ προσανακειμένην ὑμῖν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐμβριμήματι θείῳ στερρῶς ἀπορριψάμενοι, αὐτοὶ δέ μοι σωτῆρες ἀγαθοὶ καὶ ὑπέρμαχοι, καὶ προς τὸν ὑπέρθεον εἰσαγωγοὶ καὶ μεσῖται πανάριστοι γεγενημένοι Χριστόν, μὴ πρὶν ἀποστῆτε τὴν ὡς αὐτὸν ἄγουσαν εἴσοδον ἐξευμαρίζοντες ἄχρις ἂν εἰς αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν κατάπαυσιν εἰσαγαγεῖν, καὶ τῷ τῶν ἐφετῶν ἀκροτάτῳ προσαρμόσαι εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A natu capessamus, si quidem ad aliqua vel mediocrem intelligentiarum notitiam aspiremus. Similiter enim imperfecta sunt, actio infans, et otiosus sermo. Illa quidem perplexa et in inconstans, tum tristis quædam, gratiæ ejus et lucis inops quæ doctrina et sermone continetur. Hic vero strepitu inutili per aerem fluens, et auctorem suum ejus ostentatione gloriantem inanem relinquens, nisi actione confirmatus solidam tum demum invictamque obtineat, ut jam optime fundatus in animo, firmitatem. Qui autem hæc conjungunt ita, ut nec contemplatio actionem desideret, nec ista vicissim illius consortio auxiliove destituatur, eisdem et perfectis esse datur, et familiariter angelis uti : tum facultates dotesque omnes illas subtilitate ac splendore suo sensuum frustrantes aciem soliusque mentis intuitum admittentes posse clarissime perspicere. Quare et in idonea paranda instruendaque doctrinæ ac sermonis copia contendendum est, et ad obtinendam perfectionem vitæ laborandum, faciendumque ut illam studio et meditatione, et istam religiosa mentis exercitatione quam diligentissime excolamus. Sic enim utrimque ornati omnibusque absoluti numeris, duabus hisce velut alis, terris evecti, mundum hunc quidem aspectabilem transcendemus, intelligibili vero admoti, imo ultra ipsum abstractione mentis haud paulo feliciori sursum provecti, cum aliarum sacrarum mentium lucidissimis splendoribus implebimur, tum vero C præ cæteris archangelicam horum sublimitatem. divinitatemque mirabimur. Cujus visionis tanto fructui hæc accedet insuper utilitas, quod tali contemplatione exercitatis ac præparatis mentibus divinissima jam Trinitas manifestius ostenditur, quibusdam quantum humana capit imbellicitas se cognoscendam exhibens ; quibusdam etiam tantum hoc donum illo cumulans auctario, ut privato fructu multorum ad utilitatem propagato, arcanas illustrationes et mysteriorum sensus communicare aliis docendo posse concedat, ita neminem suæ beneficentissimæ illuminationis expertem sinens. sed quamvis diversos omnes uno beneficio suæ manifestationis complectens et beans. At vos, o contemplatores et ministri supremæ omnemque mentem ac sermonem excedentis supersubstantialitatis. O Spiritus divini, ignei, intelligentes. Elementorum mundi firmamenta ac fundamenta solidissima Malignorum spirituum mallei validissimi. Qui sapientes sapere docetis. Qui sanctis ut terris evolent pennas aptatis. O cunctarum simul gentium præsides optimi, et providentissimi curatores, plebis Angelorum tribuni, Archangelorum imperatores. Principes in Principatibus, potentes in Potestatibus, valentes in Virtutibus, dominantes in Dominationibus, Thronorum contubernales, sanctorum Cherubim familiares, et supremis omnium Seraphim æquales. O qui hymnum trisagium cum illis omnibus, vel præ illis omnibus, æternis et ter sanctissimis modulationibus omni sanctitate sanctiori Deo concinitis. Replete terram pace Dei, consensum verum et conspirantem in uno Dei colendi atque amandi ritu concordiam Ecclesiis e cœlo procurate. Rejectisque indignis e Christi corpore, in unum spiritum novumque unum hominem reliquorum Dei fidelium multitudinem reformate. Nobis vero præsentem quidem vitam in id quod rectum est dirigite, actionemque nostram omnem, et cogitationem, et locutionem ad amussim divini beneplaciti prorsus exigite. Tum ad extremum ærumnosa ista et misera defunctos vita ne nos funestis tenebrarum angelis magnum ad eorum gaudium relinquatis. Nequaquam, o divinissimi Michael et Gabriel, ne, inquam ne, quæso vos, ne condonaveritis illis animam Dei laudes confessam, vos vero humiliter ac suppliciter deprecatam, sed tetros quidem dæmonas minaci atque iracundo fremitu rejicite, mihi vero salvatores este boni et invicti, tum ad supremum Deum admissionales mediatoresque longe optimi Christum. Neque prius desistite ab expediendo mihi ad eum aditu, quam me in ipsam Dei requiem induxeritis, et summi votorum omnium compotem factum supremo expetendorum et desideriorum fini ultimo summo bono me conjunxeritis in gloriam Patris, et Filii, et sancti Spiritus in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM.

Ut fidem liberemus quam supra col. 361 dedimus, textum Græcum subjicimus *Monodiæ* quam in unanimem fratrem dixit Nicetas Acominatus, Atheniensis metropolita. Prodit ex codice Regio 1234 quem sic describit catalogus : « Codex bombycinus, olim Joannis Hautin, postea Baluzianus, quo continetur Nicetæ Choniatæ Acominati *Panoplia dogmatica* in plures tomos divisa, de quibus videndus clar. Bernardus D. Montfaucon *Palæogr.*p. 326. Hujusce operis publica luce dignissimi pars tantum Latine prodiit. Præmittuntur : 1° Michaelis Choniatæ Athenarum metropolitæ *Monodia* in fratris sui mortem, 2° Fragmentum e librosancti Augustini qui *Speculum* inscribitur. Is codex Joannis Scutariotæ manu sæculo decimo quarto exaratus est. » Multis lacunis fœdatur ex eo ortis quod folia quædam, aliis propter chartæ inæqualitatem supereminentia, per manus codicem versantium partim contrita et lacerata fuerunt.

ΜΟΝΩΔΙΑ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΥΡΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ ΕΠΙ ΤΩ ΘΑΝΑΤΩ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ ΕΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΚΑΘΗΜΑΤΟΥ ΤΟΥ ΚΟΙΤ.....ΟΣ ΚΥΡΟΥ ΝΙΚΗΤΟΥ ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ.

Ὦ πονηρᾶς ἀγγελίας ! ὦ πικρᾶς ἀκοῆς ! Ἧς ἀφ' ἡρῶν μήκιστα, καὶ οὐχ ὅσα, χθὲς καὶ πρὸ τρίτου τὸ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βιθυνίας χάσμα παλαιὸν, ἀλλὰ πολλῷ ἀχανέστερον καὶ πορρώτερον καὶ ὅσον Ἅιδης χώρου ζώντων ἀποικίζεται. Φεῦ, ὅτε ἐστείλω ἐνθένδε ὑστάτην ναύτην ἀ..... δημίαν καὶ ἣ οὐκ ἐστι δεῦρο ἐπάνοδος. Οὔκουν ἐλπὶς ὄψεσθαί σε τὰ φίλτατα τοῦ λοιποῦ ἢ παρ' αὐτῶν ὀφθήσεσθαι τη..... φιλτάτην κεφαλήν. Ἀλλὰ τίς ἂν μοι δοίη τὸν θάνατον ἀντὶ σοῦ : Τοῦτο δὲ ὅπερ ὁ θεῖος Δαυὶδ ηὔξατο, καὶ ταῦτα ἐπὶ παιδί ..... ἐπαναστάντι αὐτῷ καὶ ζητοῦντι τὴν αὐτοῦ ψυχήν.

Εἰ δ' ἐκεῖνος τῆς οἰκείας ζωῆς ἐπόθει τοιοῦ ... . θάνατον, πῶς οὐκ ἂν αὐτο.... εὐξαίμην ἀντί σοῦ χαίρων τεθνηλεσθαι ἀδελφοῦ φιλτάτου καὶ φιλαδελφοτάτου, ᾗδη δέ καί διὰ..... ἀνακραθάτε σχίσει ἕτερα πολλαπλασίονι. Ἀπὸ τῶν αὐτῶν μὲν γὰρ πατρικῶν σπερμάτων καὶ μητρικῶν αἱμάτων γεγόναμεν ..... πρεσβύτατος μὲν ἐγὼ καὶ πρῶτος τὴν πύλην διελήλυθὼς τῆς γενέσεως, ὡς εἶθε καί τὴν τῆς ἐξόδου διελήλυθα πρῶ..... μεθ' ἑτέρως ὁμογνία καὶ πολλοστός. Κἀμὲ μὲν ὁ φιλόστοργος καὶ φιλολόγος πατὴρ ἐξ Ἀσίας εἰς τὸ Βυζάντιον κατέρωτα....».. ἀπαγαγὼν ᾗδη τῶν ἐφήβων ἡλικίᾳ πότερον βαίνοντα διωτριβαῖς διδασκόν.... ν τήν τε γραμματικὴν π..... καὶ τὴν τοῦ ἐπικοῦ κύκλου χρηστομάθειαν περιδέδωμι, μετὰ δὲ συχνὸν χρόνον κἀκεῖνον ἐναετῶν .. πού ἡλικίας ἄγοντα χρόνον, ...·.. ταῖς ἐμαῖς φέρων παρέθετο, ἐπισκηψὰς πάντυ γενέσθαι οἱ καί πατὴρ καὶ τροφεὺς καὶ παιδαγωγὸς καὶ διδάσ..... Ἅ δὴ πάντα καὶ γέγονα τἀδελφῷ καί διὰ πᾶσῶν τούτων σχέσεων ἀνακραθεὶς καὶ τὴν ἀδελφικὴν ὑπερ..,

Ὦ μοι, ἀδελφέ φίλ.....ὦ μοι, οτι δειστα[illegible]

.. είνας ταῖς τούτῳ... προσθήκαις εἰς ἀκροτάτην φιλαδελφίαν ἐλήλακα. Οὐχ ἧττον δὲ κἀκεῖνος εἰς τὴν αὐτὴν ἠπεροχὴν ἐπέδωκε τοῦ φιλ..... ὅτι μὴ καὶ μάλιστα ὡς εὖ πάσχων πλέον ἢ δρῶν ἐως παρ' ἡμῖν ἐτρέφετο ἤθεσι καὶ μαθήμασιν ἐμπαιδοτριβούμενος.

Ἠνίκα .... ἡμᾶς μὲν εἶχον Ἀχῆναι, ἐκεῖνον δὲ μέγα δυνάμενον τὰ βασιλικὰ τηνικαῦτα καὶ τὴν τάξιν τοῦ εὖ ποιεῖν τε καὶ πάσχειν δ..... ψάμεθα. Ἐκείνου μὲν φὰρ πολλὰ καὶ μεγάλα πολλάκις ἐγώ τε καὶ Ἀθῆναι οἶδαμεν ἀπονήμενοι · ἐκεῖνος δὲ ἡμ..... οὐδὲ ἢ βαχύ.

Πλὴν καὶ οὕτως ὁ τῆς φιλαδελίας σύνδεσμος ὑπέρτονος καὶ ἄρκτος ἀμφοῖν διεγένετο. Εἰ δὲ καὶ κοιν..... ἐνίοτε, φιλητικὸν γὰρ καὶ ἑνοποιὸν τὸ συμπαθὲς, πάρεστιν ἐπιλογίζεσθαι οἷαν..... ἀγάπης πεπορίσμεθα π..... θεις οὐδέπω προσταιρισάμενοι. Οὔτε .... εὑρίσκοντ..... γημα. Μόνοι δὲ συνδιαφέροντες ἀλλήλοις ἡμῖν αὐτοῖς τὰ τῆς ξεντείας ἀλγεινὰ καὶ τὴν ἐπ' ἀλλοδαπῆς παροικίαν..... συνεικαμένης στέργοντες. Διὰ τὴν αὐτόθεν πολλῶν ἰδρώτων ἀντάλαττομένην παίδευσιν ἧς ταῖς τεχνολογίαις ἐμμελετῶν ....αξόμεθα. Ἐγὼ μὲν περὶ διδασκάλων καὶ πρὸς τὰ πρεσβύτερα τῶν μαθημάτων παραβαλλόμενος, ὁ δὲ παρ' ἐμοῦ καὶ καθόσον .....κίας μέτρον ἐχώρει νεοττοτρούμενος πρὸς τὸ τελεώτερον καὶ ῥήμα πτερούμενος, ἕως διά το τῶν ἐγκυκλίων καὶ τῆς σοφιστικης κουφισγεὶς οἷός τε ἦν κἀπὶ τὰ μετεώρότερα καὶ σεμνότερα θεωρήματα φέρεσθαι.

Ἀλλ' ἐπείπερ τῷδε τῆς ἀλικίας ἀφῖκτο ἀνδρούμονος ἐν ᾧ καὶ τῶν τοῦ βίου ὁδῶν συχνῶν οὐσῶν ἕδει μίαν ἐγκρῖναι ἣν ..... αὐτῷ. ἐνταῦθα ... ἀλλὰ πῶς ἂν ἀδακρυτὶ τῆς τότε καινοτομίας μνήμην ποιήσωμαι ; ἡ πρώτη τῆς διαζεύξεως σχίζα τετόλμηται ... ἡ ταυτογνώμων ἀδελφικῆς σχέσεως μονὰς διαιριθεῖσαν καθ' αἵρεσιν βίου δυάλεσθαι Ἐγὼ μὲν γὰρ ἅτε περὶ τῶν γονέων ἐκ παίδος ὡς ἀπαρχὴ τῆς ἐκείνων τεκνογονίας τῷ ἱερῷ καθιερωθεὶς βήματι πρέπων ἦν ἰδιαστικῷ βίῳ καὶ ἀπράγμονι καὶ μίαν αἰτεῖσθαι περὶ Θεοῦ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ἅγιον αὐτοῦ νεὼν καὶ οὐδενὶ προσανέχειν ἀνθρωπίνῳ πράγματι ὅτι μὴ σχολῇ καὶ βίβλοις χαρίζεσθαι. Ὁ δὲ πρὸς τοῦ μὲν σχολαστικοῦ καὶ ψιλὴν θεωρίαν τῶν ὄντων ἐπαγγελλομένου τὸν πρακτικευόμενον καὶ φιλόκοινον καὶ πλείονας ὑποβαλλόμενον ὕλας τοῦ φιλοσοφεῖν ἔμβια εἵλετο καὶ ἠσπάσατο. Ἵνα δὲ πρὸς ἔργου αὐτοῦ καὶ εὖοδα τὰ τῆς προθέσεως γένοιτο, παρεσκεξάζετό τε καὶ προσφόρως ἐφωδιάζετο καὶ μὲν δὴ καὶ ὡς ὄργανά τινα εὐφυᾶ καὶ δεξιὰ πολιτείας μετακεχείριστο ῥητορικήν τε καὶ νομοτρίβειαν, παρ' ἐμοῦ μὲν τὰ πρῶτα σοφοῖς τὰ πολιτικὰ καὶ πολυειδήμοσιν ἀνδράσι συνιστάμενος, μετὰ δὲ καὶ τύχῃ χρησάμενος. Ἡ δὲ τύχη ἐπεφύη τῷ νεοθαλῷ τὰς βασιλείας βλαστῷ ὡς σμίλαξ ἐπιπλοκομένη καὶ συμπνίγουσα γραφικῶς εἰπεῖν ἡ κατ' Ἀνδρόνικον τυραννίς, καί δὴ τοῖς βασιλείοις εἰσφθαρεῖσα ὅτε καὶ ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς τοῖς βασιλικοῖς ὑπογραμματοῦσι συνετέτακτο, δεινὸν ὅπνει καὶ παντὸς θηρίου μισανθρωπότερον, καὶ ὡς λέαινα ἀρτιτόκος τὰς θηρευτικὰς κύνας βλοσυρώτερον ὑποβλέπεται, οὕτω κἀκείνη εἴ τι τῆς βασιλικῆς θεραπείας δεξιὸν ἦν καὶ πιστὸν · ὑφεωράτο δὲ καὶ ἐν σπουδῇ πολλῇ εἶχεν ἐκποδὼν ποιήσασθαι Τὸ μέντοι καὶ συχνοὺς ἐνί γέ τῳ τόπῳ διαλωβωμένη πεποίηκε.

Ταῦθ' ὁρῶν ὁ μισοτύραννος ἐκεῖνος ἢ γενικώτερον φάναι μισοπόνηρος ὁ ..... ἀνθρωποφάγῳ τυράννῳ ἢ ὑπουργεῖν ταῖς ἐκείνου μιαιφονίαις τὸ μὲν θρασύτερον, τὸ δὲ ἀσεβείας .... ὁμιζεν. Ἔγνω δὲ πόῤῥω Διὸς ἱστασθαι καὶ κεραυνόν.

Ἔνθεν τοι τὰ μὲν βασίλεια ὡς τυραννεῖα καὶ μηκέτι βατὰ τοῖς γε..... σεβεῖν ἐθέλουσιν ἀντιπερίσταται καὶ ἐπὶ τὴν τῶν νομικῶν δέλτων αὐτομολ... μελέτην καὶ ἐπιστήμην καὶ βασιλείων τυραννουμένων μουσεῖα νόμων καὶ ἀρχεῖα Θέμιδος ἀνταλλάττεται, καὶ δὴ τὰ ἐν διφθέραις δι' ἀναὶ γνώσεως φιλοπόνως ἀναλεγόμενος .....αῖς πλαξτῆς ἑαυτοῦ καρδίας μεταγράφεται, καὶ κύρβις ἀποτελεῖται νομοθεσίας ζῶσα καὶ ἄξων ἐμψυχος. Εἶτα βασιλείας διαδεξαμένης .....ὺ τυραννίδα ἐπάνεισι κἀ..... τὰ βασίλεια. Χρῆμά τι πολλοῦ ἄξιον καὶ συμβαῖνον ἐν νόμῳ πολικτείας ἐπιστασία τοσούτῳ, ...τῇ χθὲς τυραννίδι ἀντίξουν ἐδόκει καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον.

Τοῦτο καὶ ἄλλην ἀρχὴν ἄλλοτε κόσμου ἠξιοῦτο. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Θρᾴκῃ πολλεων ἁρμοστὴς καὶ τῶν ἐκεῖσε στρατικῶν συντάξεων διανομεὺς ἐστέλλετο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μικρῷ ὕστερον. Ἠνίκα δὲ καὶ βίου ἀρχὴν καταβάλλεσθαι μεθ' ἡμῶν ἐσκέψατο, ἐπει χρὴ, εὖ οἶδα, διατίθεσθαι καὶ καθ' ἑαυτὸν σπουδαῖον εἶναι καὶ ὡς ἔν τινι μικρᾷ πολιτείᾳ τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ ἐγγεγυνασμένον τὸν μέλλοντα μεγάλῳ καὶ κοινοτέρῳ ἐνευ.... κιμῆσαι πολιτεύματι οἶκον πρώτιστα ἔγνω συστήσασθαι ἀγαγόμενος γυναῖκα τὴν περὶ Θεοῦ δεδομένην οἰκωφελῆ βοηθὸν ..... ζευγμένην εἰς ὁμοσαρκίαν παιδουργόν τε καὶ ἀδιάσπακτον, καὶ τὴν τούτου συμπεριφορὰν προῦργου ποιήσασθαι μὴ καὶ ποιμανῆ ..... κατὰ τὸ σοφὸν ἀπόφθεγμα. Ὡς οὖν οὐκ ἄδηλος ἦν τοῖς πολλοῖς τοῦτο προθέμενος, πῶς ἂν διηγησαίμην ὁπόσοι καὶ ὅπως ..... ἡμῖν ἐσπουδάκασιν ; οὐ τόσοι περὶ τὴν Πηνελόπην μνηστῆρες ἐκώμασαν, ὅσοι περὶ ἐκεῖνον σχεδὸν τι συνέ..... φαγωγοί. Οἱ μὲν θυγατέρας οὐδ' ἀδελφὰς μνηστεύοντες ἀμιλλώμενοι ἀλλήλοις καὶ φιλοτίμως ἀντεπιδειικνύμενοι, δι' ὧν ἕκαστος ἂν δυνηθείη τὸν περιμάχητον καὶ πολυέραστον νυμφι..... περιφάνειαν ἢ κάλλους λαμπρότητα ἢ καὶ ἀμφότερα προὐβάλλοντο · οἱ δὲ φρενῶν ὅλκὴν βαρυτέραν ἀντε..... ὡς κάμοι πράγματα παρέχειν τὸν ἀδελφὸν ἐν ἀμφηρίστῳ γενόμενον καὶ τὴν κρίσιν ἀνατιθέμενον. Κἀκεῖνος δὲ πρὸ πάντων ἑλέσθαι φάσκοντα ὁ ἂν ἡμεῖς ἐγκρινοῦμεν καταγεύσαντες.

Ὡς ψυχῆς φιλαδέλφης καὶ πιστευούσης ἐμοὶ.... πάντα καὶ τοῦ ἡμετέρου ὅσα καὶ θείου ἐξηρτημένης βουλήματος · ἔνθα δὴ καὶ εὐαγέστατα διεδείχθη ὅπως τέμὸν θρέμ.... καὶ περὶ τὸ χρῆμα τῆς ἀρετῆς εἶχε. Καὶ ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἐνόμιζεν ἐρασμιώτερον τῶν πάν-

των οὐδ... οὐ π ολῦτον, οὐδ' ἄλλος · οὐ γένος οὐ δόξα, καὶ ταῦτ' ἐν ἡλικίᾳ τῶν τοιούτων ἀλωσίμῳ καὶ ἀγωγίμῳ περιθέρμων ἐρώτων φιλοκτημοσύνης τε καὶ εὐγενείας καὶ λαμπρῶν σωμάτων.

Πάντων γὰρ τῶν μνηστευόντων καὶ κατεγγυωμένων ὀλβιώτερος φερνὸς ὑπεριδὼν εὐγενεῖ καὶ μεγαλόφρονι λογισμῷ μόνης ἠττήθη τῆς καλοκαγαθίας τῶν ἀοιδίμων βελισσαριωτῶν, οὓς ἡ αὐτὴ διατριβὴ καὶ κοινωνία τῶν αὐτῶν διδασκάλων καὶ μαθημάτων συνωκειώσατο καὶ εἰς φίλους ἑταίρους ἐφήρμοσεν. Ἐκείνων γὰρ ἀδελφὴν περὶ μητρὶ ἀγαθῇ τρεφομένην καὶ θαλαμευομένην ἐνύμφευσα, ὅμοιος ὁμοίοις ἀναχραθεὶς οὐ τόσον κατὰ κῆδος ὅσον δι' ὁμοήθειαν. Ἀμέλει τοι ὡς ἀδελφοὶ ψυχαῖς, ὡς ἀδελφοὶ σώμασι, κατῴκουν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὁμέστιοι καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τραπέζης ὁσμέραι σιτούμενοι, χαίροντες τοῖς αὐτοῖς, ἀπεχθανόμενοι τοῖς αὐτοῖς, ἀπιόντες ἅμα εἰς δικασπολεῖα, εἰς ἱερὰ, εἰς πανηγύρεις, εἰς τὰ βασίλεια, κἀκεῖθεν αὖθις ἐπανιόντες οὐ καθ' ἕνα, ἀλλ' ὁμόστολον καὶ ὑπ' ἀλλήλων δορυφορούμενοι καὶ κοσμούμενοι, σύνδεσμος συγγενείας ζηλωτὸς καὶ μακαριστὸν ἀγχίστευμα ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασι, καὶ παραδείγματα σωφροσύνης διαφανε.... προσκείμενοι. Βιου μὲν ἀνυμεναίου καὶ ἄζυγος ἡ διαβόητος τῶν ἀδελφῶν ξυνωρίς · γάμου καὶ τιμίου ἐν πᾶσι καὶ κο... αμίαντου ὁ ἐκείνων κηδεστὴς, ἐμὸς δ' ἀδελφός. Οὕτως ἐς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς συντακέντες, ὡς ἔφη τις εἰς ἓν ἐκρα... σύνταγμα, Περὶ τοσοῦτον ἀχριστον πρόσω βελισσαριῶται μὲν ὡς τὰ πολλὰ εἴσω τῆς μεγαλοπόλεως τὰ πρόσφορα. . εἶχον ἀξώμασι, διεπολιτεύοντο. Ὁ δὲ ἐμὸς ἀδελφὸς καὶ εἰς ἐπαρχίας καὶ τὰς ἔξω πόλεις, ὡς εἴρηται, παρ' ἄλλοτε ἀλλ.... καὶ βασιλέων ἐστέλλετο. Δημόσι' ἅττα ἐπιτελέσων λειτουργήματα. Ὁ γάρ τοι φιλομετάβολος αἰὼν βασιλ..... περιόντας τῆς ἀρχῆς παρέλυσε, καὶ παρὰ τῶν ἐχόντων ἁρπάσας τὰ σκῆπτρα ἑτέροις, καὶ παρ' αὐτῶν ἄλλοις..... ἐνεχείρισε. Ἐμῷ ἀδελφῷ τὰ τῆς τιμῆς καὶ οἰκειώσεως ἡ συνεχὴς αὕτη τῶν βασιλέων διαδοχὴ διετήρησεν ἀδιάδοχα, μᾶλλον δὲ ἐξῆς ἀεὶ τοὺς πρὸ αὐτῶν τῇ περὶ ἐκεῖνον εὐνοίᾳ ὑπερβάλλειν ὥσπερ φιλονεικοῦντες, τὰ τῆς δόξης ἐπέτεινον. Τὸ π.... τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρὸς δυσωπούμενοι, ἄλλως τε καὶ ὑφεσιν τῆς οἰκείας ἀρχῆς τὴν ὑφαίρεσιν τῆς ἐκείνου τιμῆς ἄριστα κρινοντες. Ἡ... οἱ πολλοὶ τῶν ἀγεύστων δόξης καὶ ἀφανεστέραν τύχην λαχόντων καὶ οὗτοι περὶ τὰς θύρας τῶν βασιλείων συνεθλί.... καὶ τοῦ παντὸς ἐτιμῶτον τὴν περὶ τῶν κρατούντων τιμὴν ἢ δημοσίοις ἐπέτρεχον ὑπουργήμασιν. ἔρωτι κερδῶν κάτοχοι. Ἀλ..... ἄλλων φιλοκάλων ἀνδρῶν προσήγοντο μεγάλα χαριζομένων τοῖς βασιλεῦσι καὶ μνηστευόντων σφίσι πολλῷ τιμιωτερ... ψηφοθόγοι ἔμποροι πολυτίμους μαργαρίτας καὶ σμαράγδους καὶ λυχνίτας κομίζοντες, καὶ ἠξιοῦντο προεδρίας ἀξιωμάτων κ... ἢ παρ' αὐτῷ κοσμεῖσθαι ὧν καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀρτὴν πείρᾳ καταμαθόντες οἱ βασιλεῖς, καὶ ὡς κερδῶν μὲν καὶ λ.... ὑπεροπτικώτεροί εἰσιν Ἀριστίδου, σωφρονέστεροι δὲ Ἱππολύτου, Βελλεροφόντου τε καὶ Ἰωσήφου, δικασταὶ δὲ ἀδίκαστοι καὶ μ .... νομιμώτεροι, τὰ τ' ἔνδον τά τε θύραζε τοῖς ἀνδράσιν ἐπίστευεν, ταμιείων μὲν καὶ χρυσώνων θύρας καὶ κοιτώνων ἀνακπετάσαντες καὶ τὰ φίλτατα ὡς οἰκειότατα ἐγχειρίσαντες · ἐν ὑπείθρῳ καὶ κοινοτέρᾳ διοικήσει τῆς πόλεως λόγοθέτας ..... τρόφους τε καὶ πολιτάρχας προχειριζόμενοι. Ὡς γὰρ βασιλειὸν τινα κόσμον τὴν ἐκείνων ἀρετὴν περιτίθεσαν τῇ βα ..... τῶν πολέων, καὶ μᾶλλον αὐτὴν δι' αὐτῶν ἢ ἐκείνους ἐσεμνυνον ἀξιώμασιν ἢ ταληθέστερον φάναι οἷος, τινας κοι..... καὶ σ .... ρονιστὰς τῷ καθ' ἑαυτοὺς λαμπροτάτῳ βίῳ εἰς ἔννομ... πολιτείαν ἐπιστρέφοντας · ὁποία καὶ ἡ παλαιπάτη Ῥώμη τοὺς τιμητὰς ἦν ..... προὐβάλλετο, οἱ δὲ τῆς μεγαλοπόλεως ἐπισχήματ ... μὲν ἔτι μενούσης καὶ τὸ κράτος αὐχούσης πάγκοινον ἀγαὸν προὔκειτο καὶ πανσι ..... φυρον, εἶπω συνελὼν εὖ μὲν πράσσουσι εὐημερίας ἐρύματα. Ναναγοῦσι δὲ κατὰ βίαν πυρσοὶ καὶ λιμένες σωτήριοι.

Ὦ πῶς ἐπιτροχαδὴν τηλικαύτας ἀνδρῶν ἀρετὰς ἔπειμι καὶ παρίημι τὰ πλεῖστα, τὸ μὲν συγχεόμενος τῷ πάθει σφοδρυνομένῳ πλέον ἢ κατεπαδομένῳ καὶ κοιμιζομένῳ δι' ἀναμνήσεως ὧν εἶχον περιόντες ἀγαθῶν καὶ οἷς συναπῆλθον ἐρήμην καταλιπόντες τὴν καθ' ἡμᾶς γενεάν, τὸ δέ τι ἀντιάσαιτο καὶ περυλαγμενος μή πού τις καὶ τὸς λόγον ἀγιάσαιτο ὡς τῆς ὑποθέσεως λαθόμενον καὶ μεῖζον τοῦ θυλάκου κατὰ τὴν παροιμίαν πεποιηκότα τοὔπι.... αμμα.

Ἐπεὶ δ' ἡ νέα Σιὼν κατὰ τὴν παλαιὰν ἐγκαταλειφθεῖσα..... καὶ ἐκπεπόρθηται καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ πληρώματος ὅσον λαθὸν ἢ ψιλωθὲν ἐξεπετώκει εἰς τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Νίκαιαν μετῳκίσατο, κἀντεῦθα καὶ οὗτοι μεταναστεύουσιν οἱ χθὲς μετὰ χαιρόντων τῶν ἑαυτῶν πολιτῶν χαίροντες, σήμερον μετ' αὐτῶν κλαιόντων κλαίοντες οἱ αὐτοί, καὶ ὡς ἐν εὐδαιμονίᾳ κοσμήτορες ὄντες τῆς πόλεως, οἵτως ἐν δυστυχεῖ ἀποικία περικλήτορες · οἷς τε γὰρ ἔλεγον καὶ οἷς φιλοσόφως ἔφερον αὐτοὶ καὶ μεγαδοψύχως, τὴν παίδευσιν οὐ μικρῶς ἐψυχαγώγουν καὶ πρὸς τὸ εὐθυμότερον τοὺς ὀλιγοδρανοῦντας μετερρύθμιζον.

Ὥσπερ ἄρα καὶ οἱ περὶ τὸν Ἰεζεκιὴλ τε καὶ Δανιὴλ τοὺς ἐκκαμόντας ἐν Βαβυλῶνι καὶ λέγοντας · Ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ ἡμῶν · ἀπολωλεν ἡ ἐλπὶς ἡμῶν ἀνεκτῶν τε ταῖς χρηστοτέραις προβάσεσι · ἕως μὲν ζῶντας τούτους εἶχον καὶ συλλυπουμενους καὶ παρακαλοῦντας εὕρισκον εὐφορώτερον εἶχεν καὶ οὐ πάντη ἐκπεπτωκέναι τὴς ἐνεγκαμένης φῶντο. Ὡς ἂν τὰ καλλιστεῖα τῶν τῆς πόλεως ἀναθημάτων ἔτι αὐχοῦντες καὶ τὰ συνεκτικὰ τῆς πολιτείας βεφαλαια · οὐ κείχη γὰρ ἔφη τις ὀρθῶς ἔργα τεκτόνων, οὔτε οἰκίαι ὑψόφοροι καὶ στοαὶ καὶ ἀγοραὶ μὴ ὄντος εἰδοποιοῦσι πολ.... ἀλλ' ἀνδρῶν καλοκαγαθία καὶ κοσμιότης καὶ θεοσέβεια οἷς ὁ κομῶν κἂν παρεκπίδημος, κἂν ὑπὸ δρῦν σκηνοῖτο ξεναγὸς γίγνηται κρείττονες φύσεως πολεων ἅπασῶν ἀξιωτερος, ἵνα μὴ λέγω ὡς οὐδ' ὁ πᾶς κόσμος οὐδὲ ἀνταξιος.

Ἃ δὴ πάντα ὡς εὐσεβοῦς συστατικὰ πόλεως ἐκεῖνοι παρόντες ἀνεπλήρουν καὶ μόνον βλεπόμενοι καὶ τοῦ τῆς πολιτας ..... ἐμίμηκαν σχήματος ὡς ἦν

ψυχοι ἐκείνης θεσμοὶ καὶ οἷόν τις ἀκρόπολις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτι σωζομένη ἀπόρθητος. Ἐπεὶ δὲ ἡ .....υμασία τῶν περὶ πᾶσι σεμνολογουμένων ἀδελφῶν ὗὰς εἰς.... ἐν οὐρανοῖς μετεκλήθη πολίτευμα μικρῷ πρότερον, εἶτα καὶ ὁ .....υσὶν ἐκείνοις παρεζευγμένος ἐμὸς ἀδελφὸς τῷ κύκλῳ τῆς αὐτῆς γερουσίας ἐγγεγραμμένος συμπαρελήφθη καὶ εἰς τὴν αἰωνίαν μετετάξατο σύγκλητον, τότε δὴ ᾔσθοντο οἱ ἐν Νικίᾳ μεγαλοπολῖται τῆς ἑαυτῆς ἀπαγωγῆς, τότε συμφρονήσαντες ἐπέγνωσαν ἑαυτοὺς γυμνοὺς τὴν καταστολὴν τῆς ἑαυτῶν δόξης ἀπαμφιασάμενοι, τότε φυγάδας καὶ μετανάστας ἀπολιτεύτους τε καὶ ὅλως ἀπόλιας ....θεν καὶ περιπαθέστερον ὠλοφύραντο ὡς τηνικαῦτα κατάκρας ἑαλωκυίας τῆς πόλεως καὶ τὰ τιμαλφέστατα τῶν αὐτῆς ἀποθέτων ....εσυλημένης καὶ τῶν ὀλβιωτάτων θησαυρισμάτων τελείαν πεποθυίας λάπαξιν, φεῦ ! οἷος Χριστιανικὸς πολιτείας σύνδεσμος ἐῤῥήκται .....λίκου πόλεως ἰμάντωσις πέπτωκε, οἷα συστοιχία ἀγαθῶν ἀνατέτραπται, οἷον καλοκαγαθίας ἔντριτον σχοινίον ἐπίτασις μὲν συμφορῶν οὐκ ἐῤῥῆξε κατὰ τὸ σοφὸν ἀπόφθεγμα, οὔτε περιστάσεων βία διέσπακε, θάνατος δ' τὴν χρυσέαν τῶν ἀνδρῶν τούτων σειρὰν ἀναλύων καὶ καθ' ἕνα ἐκτέμνων διέφθειρε, καὶ μὲν δὴ πρώτου οἰχομένου τοῦ πραοτάτου καὶ ἀγαθοῦ Μιχαὴλ τῆς εὐκόλου καὶ ἁπλουστάτης ἐκείνης ψυχῆς ὅσον καὶ οἷον ἡ ἀποικία τῆς μεγαλοπόλεως ἐκόψατο. Ἐψυχαγωγεῖτο δ' ὅμως ἔτι πλουτοῦσα τὸν πολυειδήμονα Ἰωάννην τὸν μέγαν... βουλῇ καὶ εὐσυνέσει πόλιν καὶ πολιτείας ἀρίστης ἔμψυχον ἄγαλμα.

Ὡς δὲ καὶ τουτονὶ προτεθέντα τἀδελφῷ μεταμικρὸν ....μίωτο καὶ προσεπένθησεν ἐπὶ τῷ λοιπῷ καὶ τρίτῳ σεμνυνομεν... Νικήτᾳ τῷ τὰ ἐκείνων πάντα καλὰ συλλαβόντι ἑαυτῷ ἐμῷ ἀδελφῷ μετέωρος ταῖς ὑπολοίποις ἐλπίσιν ἐσάλευεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τουτονὶ προσαπέβαλε τοὖσχατον ναυαγήσασα, νῦν ὑπ' ἀμέτρου. καταποθεῖσα λύπης πεπόντωται καταδῦσα ὑπόβρυχα. Μέγα δὲ Ἀσίας ἐπ' αὐτῷ ἦρτο πένθος ...ἐπήχησε δὲ γοερὸν Εὐρώπη συνανοιμώξασα ὡς τὴν κοινὴν ζημίαν ἐπύθετο. Εἰ δ' ἑκατέρων ἠπείρων ...ῃ τίς μοῖρα ὅσων ἢ πεῖραν τῆς σῆς καλοκαγαθίας ἔγευσας ἢ φήμη τὰ ὦτα περιεβόμβησας ....ωτὸν σὸν ὠλοφύραντο θάνατον, ὦ φιλτάτη καὶ θειοτάτη ψυχή, τί ποτ' ἂν ἡμεῖς οὐ πεισόμεθα καὶ δράσομεν σχετλιάζοντες, οἱ μετὰ παντοδαπῆς, ὡς εἴπομεν, σχέσεως τῇ καθ' αἷμα οἰκειώσει πιεζόμενοι ὡς ὁμόγυιοι ἔτι τε μυρίων περὶ σοῦ χαρίτων ἀπολελαυκότες εἰς πλήσμιον καὶ πρό γε τῇ σῇ ἀρετῇ φιλοτιμούμενοι καὶ μέγα ἐπὶ σοὶ φρονοῦντες καὶ σεμνυνέμενοι, εἶτα νῦν ἑαυτοὺς αἴφνης ἰδόντες τοῦ περὶ σοῦ ψιλωθέντος ἀπολαμπρύσματος γένος πολυσχιδὲς καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἀσίας καὶ καθ' Ἑλλ... καχυμένον καὶ εἰς ὄνομα λαμπρὸν αἰρόμενον διὰ σοῦ καὶ ἐξευγενιζόμενον, οὓς ἔδει μὴ διεσπάρθαι νῦν καὶ κατ' οἶκον πενθεῖν ἰδίᾳ ἕκαστος, ἀλλ' εἰς ταυτὸ συνελκυθότας καὶ τὸν σὸν περιστάντας τυμβον, ὑπ' ἐμοι κορυφαίῳ δυστήνῳ καὶ θρήνων ἐξάρχοντι πολύκλαυτον ξυναυλ... καὶ οἰκροτατ... ἁρμόσασθοι καὶ μέγα πένθος ἐγεῖροι καὶ οἷον ἡ περὶ τὸν Ἰωσὴφ παρεμβολὴ τὸν Ἰακὼβ ἐπένθησε θάπτουσα. Οὕτω γὰρ ἂν οὐ πάντη τοῦ κατ' ἀξίαν θρηνεῖν ἐνελίπομεν. Νῦν δ' ἐσκεδασμένοι, γυνὴ μὲν ἡ ἀξία σοῦ καὶ δικαία μετὰ σοῦ ἐξικέσθαι εἰς γῆρας τὸ ᾀδόμενον κορωνόδιον ἐν γωνίᾳ που ἐνδαπέδου μέσῃ χοροῦ, παίδων ἀφηλίκων καὶ ἀνήβων καθημένη μελανείμων τὴν ἑαυτῆς μὲν χηρείαν παίδων δὲ ὀρφανίαν ἐλεεινῶς ὀλοφύρεται. Τῶν δὲ προγενεστέρων παίδων ἄλλος ἔῤῥων ἀλλαχῇ καθ' ἑαυτὸν οἰμώζει καὶ μοναυλίαν κλαυθμυρίζεται. Τῶν δ' ἄλλως οἰκειουμένων καὶ καθ' αἷμα οἱ ἐν Ἀσίᾳ τὰ τῆς τραγῳδίας πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι διένειμαν.

Ἀδελφὸς δ' ἐγὼ πολυτλήμων καὶ πολύθρηνος χθὲς μὲν καὶ πρώην ἄλλου πένθους ἐποιούμην ὑποθέσεις ἐπί τε κοιναῖς καὶ ἰδίαις ἐμαυτῷ συμφοραῖς καὶ μάλιστα οἷς ὀλβιώτατον καὶ ὀνομαστότατον (ναόν, καὶ, ἄγιε δέσποτα. ὡς τρισολβιον τοῦτο τὸ τῆς Θεομήτορος τέμενος καὶ τοιούτου προστάτου δι' αἰῶνος δεόμενον) ἱερὸν Ἀθήνησι πιστευθεὶς καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ προϊστάμενος θυσιαστηρίου πνευματικοῦ καὶ πλείστην ὅτι καὶ πολυειδῆ προσισχομένου θεηνεκῶς θείαν ἐνέργειαν εἶδον, οἵ μοι, οἵ μοι ! ἱεροσυλούμενον καὶ ἀποκοσμούμενον. Ἐμὲ δὲ τὸν ἐκεῖσε πεφυτευμένον τὰ πρῶτα πρὸς δεκάδων ἐτῶν τριῶν καὶ ὑπερέκεινα ἐκ τῆς αὐλῆς Κυρίου ἀποσπώμενον ὡς αὐαλέον ἤδη καὶ ἄγονον παντὸς ἀγαθοῦ γεράνδρυον τῆς ἰταλικῆς ἀέλλης σφοδρότερον ἐμπνευσάσης μοι καὶ νῦν μὲν εἰς πολυῤῥοθίους ἀκτὰς ἡ περίῤῥυτον σκόπελον ἐλαυνόμενον, νῦν δ' ἐπὶ φάραγγα ὑπώρειον πρὸ τοῦ κοινοῦ κλύδωνος ἐξεβρασσόμην. Ἔνθα παρέριμμα μετανάστου ἀπόκληρος, ἀνέορτος, ἄπολις, ἀγροιώτης ὡς ἐρημική τις ὀλολυγὼν ἐπίκλαυτον κατ' ἐμαυτὸν ᾄδων τἀμὰ καὶ κοινὰ κακά. Νῦν δ' ἀλλὰ τῶν τοιούτων ὡς οὐκέτι κλαυτέον μοι μόνον οὐκ ἐπιλέλησμαι.

Ὁ δὲ τῆς φιλτάτης κεφαλῆς θάνατος ἐκεῖνος τελεκταῖος ἐπιπεπδωκὼς ὡς ἡ δεκάτη τῶν Αἰγυπτίων πληγὴ ἡ τῶν πρωτοτόκων ὄλεθρος πάντα κοπετά εἰς ἑαυτὸν, ἐφειλκύσατο, πᾶσαν οἰμωγὴν, πᾶν γοερὸν μέλος, ὅλον καὶ σύμπαν δάκρυον. Ἔοικε γὰρ ἐκεῖνα μὲν προβαλέσαι μοι ὁ ὁδοποιῶν τρίβον τῇ ὀργῇ αὐτοῦ οἷόν τινα κολαστέρων περιστατικὸν γυμνάσια, μέγιστον δὲ ἀγῶνα τοῦτον ἐπενηνοχέναι καὶ ὕστατον καὶ οὐ τὸ παράπαν ἀκίνδυνον. Τ.... ἐκεῖνα ἀμυχαῖα καὶ οὐ πάνυ δυσούλωτά μοι τὸ πλήγματα τοῦ δε.... καὶ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς καθεικνούμενα ἡ τάχα μὲν πειρατέρων ἀνέδῃ κα... θεόμην ἐπισημαινόμενον ἐμπρησμὸν καὶ τῶν ὀμμάτων προκαλούμενος δάκρυα καὶ πῦρ κατέφλεγεν ἐπ' ἐκείνῳ θλίψεων, νῦν δὲ τὰ καυστικὰ καὶ μονιμώτερα πυρὰ τῆς κολάσεως ἀνήφθησαν ἄνθρακες οὓ ποτέ μοι δοκῶ σβεσθησόμενοι ἢ τοῦ.... ἐγκάρδιον αἷμα παυσόμενοι, ὥστε με αὐτὸ τὸ δάκρυον ἐπέλιπεν εἴτε περὶ τὸ ἀναλωθῆναι τοῖ φθάσασι κακοῖς τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ ὑπεκρυὲν. εἴτε περὶ τὸν νῦν μᾶλλον πεπληγέναι ὡσεὶ χόρτον καὶ τελέως αὐανθῆναι τὴν πολυπαθεστάτην καρδίαν μου, κἀντεῦθεν μήτε δακρύων λιβαδας πενθίμων λόγων κρουνὸν ἐξ αὐτῆς ἀναδίδοσθαι ὅσον ἔθελε τὸ τοῦ πάθους μέγεθος καὶ παρ' οὗ τὸ ἐγκυλονούμενον ἄλγος τῇ ψυχῇ ἐκκενούμενον ῥᾳότερόν ποτε γένοιτ' ἄν.

Ἀνάγκη τοίνυν ἀτέγκτοις ὀφθαλμοῖς καὶ στεναγμοῖς ἀλαλήτοις ἄχθος ὠδῖνος φέρειν ἀνέκφορον καὶ ᾧ συναποθανοῦμαι τὸ βραχυήμερον τῆς μογερᾶς βιοτῆς ἐξανύσας ὑπόλει... καὶ κείσομαι οὐκ οἶδ' ὅποι βαράθρων γῆς ἢ κόλπων θαλάσσης ῥιφεὶς καὶ προτεθήσομαι τἀδελφῷ, ὁ γεφαιτερος τῷ νεωνέρῳ, ὁ ἐσχατογέρων τῷ καθεστηκότι καὶ ὠμογέροντι.

Ἀνέφικτε καὶ ἀτέκμαρτε θεία πρόνοια, ἡ λόγοις ἀῤῥήτοις οἰακίζουσα θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα πράματα πῶς τῷ τῶν σῶν κριμάτων ἀβύσσῳ ἐγκυδιστῆσαι ; Ἐπινήξασθαι μὲν οὖν παρήσει τις νοῦς, κἂν εἴη φιλοσοφώτατον λύων συνδέσμους καὶ ἀναγγέλλων κρατούμενα. Ἐκφέρομαι γὰρ περὶ τοῦ πάθους ἐρεθιζόμενος περὶ κεκινδυνευμένον τι καὶ προπετὲς φθέγξασθαι. Ἵνα τί ὁ μὲν πολιοκρόταφος καὶ ἄχθος ἀρούρης ἐτώσιον καὶ γῆρας ἕλκων βαρὺ καὶ ὅλκον ὅ φησιν ἕλκος καὶ ἐφ' ὃ πᾶσαι τῆς φύσεως κῆρες συνέῤῥευσαν περιλείπομαι ἔτι δεῦρο..... γῆς ἀξύντ... τῷ παντὶ καὶ μηκέθ' ὡραῖον ἡλίῳ μαινόμενος θέαμα. Ὃς δὲ οὕπω ἵκετο γήραος οὐδόν, δικαιότερος δ' ἦν ἐπιβιῶναι μακρότατα, ἅτε γυναικὸς καὶ τέκνων οὐκ ὀλίγων σωτὴρ καὶ γένους λαμπτὴρ καὶ μέγα ὄφελος κόσμῳ κἀμοὶ δόξης καὶ καυχήσεως στέφανος καὶ ζωῆς αὐτῆς συνοχεύς, οὗτος οὐ καθ' ὥραν, περιφρονῶν λέγω, προὴρπαστο ἐπὶ ζημίαν. ἀλλοτρίων, τε μυρίων καὶ τοσῶνδε προγενῶν. Οὐ γὰρ ἀλλότριον μόνον ἦν ἀγαθὸν ὡς ὁρίζονται οἱ σοφοὶ τὸν δίκαιον, ἀλλά γε δὴ καὶ ἡμέτερον.

Ποῦ ποτέ εἰσι νῦν ὅσοι τε οἰκεῖοι κατὰ γένος καὶ ὅσοι τὸ συγγενὲς προποιούμενοι, ἐκείνῳ προσῄρχοντο καὶ περὶ βασιλέων ἐκίνου μεσ.... καὶ τὰς αἰτήσεις θᾶττον καὶ προῖκα δεχόμενοι οἴκαδε χαίροντες ἐπανῆεσαν ; Καὶ πλείονας τῷ δι' οὗ ἡ παρ' ὧν εὖ πεπόνθασι ἤδεσαν χάριτος οἱ πλείους καὶ πάντες οὐδ' εἰς ὄψιν ἦκον ἐνίοτε.

Δεῦρ' ἴτε πάντες καὶ συνεφαψάμενοι τοῦ θρήνου καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἐγκώμια ταῖς ἐμαῖς οἰμωγαῖς συναρμόσατε, ἵνα τὴν τοῦ δικαίου τοῦδε μνήμην μετ' ἐγκωμίων ποιήσωμεν, καὶ μὴ μόνον δακρύσωμεν, ἀμφοτέροις γὰρ πρέπον, δικαίου γὰρ θανατος μὲν δάκρυα ποκαλεῖται καταλιπὼν περιαλγῆ μετάμελον, μνήμη δὲ περὶ τῶν ζηλουντων ἀρετὴν ἐγκωμίοις συνδιαπλέ..... εἶδει σφόδει παρθένος ἐκείνη ἦν..... μεγαλοπόλεως.... καὶ διαπαζομη πρὸς βίαν ἀπῆγε πολέμιος βάρβαρος ....ότατος.... ἐκεῖνος διάπυρος ἐραστὴς ὡς εἶδεν, ὡς ᾤκτειρε τὴν τλήμονα παραχρῆμα ἐπισβραμὼν ὡς Φινεὶς οὐκ εἶχε ἀμύνεσθαι καὶ..... αὐτῷ ζήλῳ παραθεὶς καὶ αὐτός, τῆς κόρης δ' ἀντιλαβόμενος οἰκείαν οἴηται ταύτην γαμετὴν, ἐκεκράγει καὶ ὡς συζύγου διαζευγνύμενος καί τὰ δεινότατα πάσχων ἐσχετλίαζε, καὶ οὐκ ἀνῆκε ταύτην ἀπρὶξ ἀμφοτέραις κατέχων καὶ ἀνθέλκων καὶ πρὸς πολέμιον ἔρωτι μεθύοντι καὶ θυμῷ μαινόμενον παγκρατιαζόμενος ἕως τῶν βιαίων ἐκείνου χειρῶν τὴν παρθένον ἐξελὼν τῷ τεκόντι παρθένον ἐξέδωκε. Παρίτω νῦν κἀκείνη καὶ σὺν κωκυτῷ ἀνολολυξάτω καὶ ἀνακαλείσθω τὸν ὑπερμεμαχημένον αὐτῆς σωτῆρα, τὸν ῥύστην ἀπαγωγῆς καὶ προστάτου παρθενίας καὶ ἁρθορίας φύλακα, Ὦ μεγίστου τοῦδε καὶ ἀξυμβλήτου τοῖς παλαιοῖς ἀριστεύματος. Ἐῤῥύσατό ποτε καὶ Ἡρακλῆς Ἡσιόνην παρακεβλημένην ἐναλίῳ θηρὶ, ὡς δ' αὖτως καὶ Ἀνδρομέδαν Περσεύς. Ἀλλὰ ὡπλισμένοι καὶ σίδηρον προβεβλημένοι πρὸς τὰ κήτη παρεβάλλοντο, καὶ σφίσιν αὐτοῖς τὰς παρθένους ἐμνήστευον. Ὁ δὲ ψιλὸς ὁμόσε κεχωρηκεν ὡπλισμένῳ θηρίῳ καὶ ψεύδη ὅσα καὶ προβλήματα χρησάμενος ὁ ἀληθενὸς ὄντως καὶ ἀψευδὴς ἄνθρωπος οὗτος, ἀνέπαφον τὴν κόρην τῷ πατρὶ ἀνεσώσατο.

Συμεὼν δὲ καὶ Λευὶ τῶν βιασαμένων τὴν ἀδελφὴν ἀπήλλαξαν, ἀλλὰ μετὰ φθορὰν καὶ περιυβρισμένην ὕδη καὶ μόλις καὶ διὰ κύκλου ἀγκυλογνώμονος καὶ μετὰ μυρίον φόνον καὶ ὅλης πόλεως ὅλεθρον, ὥστε οὐδὲ παρεξετασταίον τούτους πρὸς τὸν ἐπαναγαγόντα τὴν ἀπαγομένην ῥήματι μόνῳ ἀναιμωτὶ καθαρὰν καὶ ἀνύβριστον. Σίον μὲν οἶδα τοῦ Ἀβραὰμ τὸν καλὸν εἰσποιηθέντα διὰ τῆς πίστεως, ἀλλὰ θαρσήσας εἴποιμι ἂν τῶν περὶ τὸν Ἀβραὰμ πατέρων μέγ' ἀμύμονα τοῦτον εἶναι, καθόσον Ἀβραὰμ μὲν πρὸς Φαραὼ πρότερον καὶ Ἀβιμελὲχ ὕστερον ἀδελφὴν οὐ γυναῖκα ἑαυτοῦ τὴν Σάῤῥαν ἔλεγεν · ὡς δὲ καὶ τὴν Ῥεβέκκαν ὁ Ἰσαὰκ δειματούμενος καὶ δειλαινόμενος γυναῖκας ἑαυτῶν καλεῖν μὴ δι' αὐτὰς καὶ τεθνήξονται, οὗτος δὲ τὴν παρθένον καὶ μήπω γυναῖκα ὠνόμαζεν ἑαυτοῦ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπᾶτο ἀντιποιούμενος, καὶ εἰ θανεῖν δεήσοι, μὴ ἀναινόμενος. Εἰ δὲ καὶ Δανιὴλ σώζει Σωσάνναν ἐπιμένων βιαίων ἐραστῶν τε καὶ περανόμων δικαστῶν, ἀλλὰ καθῆστο δικαστὴς πρότερον καὶ διελάμβανεν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς βιαστοὺς καὶ ἀνὰ μέρος ἐπυνθάνετο καὶ τοῖς σφῶν αὐτῶν ῥήμασιν ἁλισκομένους ἐλέγχων λίθοις βάλλειν ἐκέλευε, καὶ οὕτω τὴν σώφρονα παρανόμου καταδίκης ἀπήλλαττε. Τὸ δ' ἐμὸν ὡραῖσμα ὁ καθ' ἡμᾶς τῶν ἐπιθυμιῶν οὗτος ἀνὴρ οὐ δικάζων ὡς Δανιὴλ, ἀλλὰ βίας μοιχικῆς γραφόμενος τὸν πολέμιον, οὐδὲ τὸν ἀδελφὸν βιαζομένης ὡς οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ ὑποκρινόμενον, οὔτε μὴν ὡς Δαυὶδ ψευδόμενος τὸν ἐπίληπτον, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα τῆς μήπω ἐγνωκοίκης ἄνδρα σοφώτερον ἅμα καὶ ἀνδρικώτερον παρεκρούσατο τὸν ἐπηρεαστικὸν καὶ ἀπέωσεν. Οὕρω τῶν πάλαι ποτε σεμνότερα πολλῷ τὰ ἡμέτερα διηγήματα, καθότι κατὰ Χριστὸν καὶ τῆς νομικῆς δικαιοσύνης περι πολὺ περισσεύοντα. Ὡς γὰρ τοι Χριστὸς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἑαυτὸν παρέδωκε καίπερ μηδέπω οὔσης Ἐκκλησίας οὐδὲ νυμφευθείσης πω τῷ Χριστῷ, ἔτι γὰρ ἁμαρτωλῶν ὄντων ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε Χριστὸς, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καὶ αὐτὴ δὲ ὡς ἔτι περικειμένη τὸ ἐξ ἀσεβείας αἶσχος, Μέλαινα, φησί που, εἰμὶ, θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, οὕτω καὶ ἐμοὶ ἀδελφὸς ὑπὲρ τῆς οὐκ οὔσης αὐτῷ γυναικὸς οὔτε μὴν ὅλως ἐσομένης τὸ καινότερον μόνον οὐ θανατῶν εἰ... ἐπέῤῥιψεν ἑαυτὸν κίνδυνον καὶ τῆς παιδὸς προσχήματι δόξας ἀν... ὥπτο πατὴρ πράγματι καὶ πατὴρ πολλῷ τοῦ τεκόντος φιλοστοργότερος καὶ σωστικώτερος. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τοῖ πολιορκηταῖς προέμενος ᾤχετο φεύγων, οὗτος δὲ πρὸς ὕβριν καὶ δουλείαν ἀπαγομένη παρίστη καὶ τῶν ἐσχάτων κακῶν παρακινδυνεύσας ἀπήλλαξεν.

Ὦ σοφώτατε ἀδελφὲ, ὄντως εἰς τὴν βασιλείαν τῶν

ορανῶν μεμαθήτευκας· ὅθεν καὶ ἡ γλῶσσά σου ταχείαν τῆς ἀπαγομένης ἐλευθερίαν ὡς γραμματέως ὀξυγράφησε κάλαμος, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὡς σπαρτίον κόκκινον χείλη σου· λόγῳ γὰρ συνεστραμμένῳ καὶ βραχεῖ καὶ ὑπὸ ζήλου πυρακτουμένου χεῖρας ξυνέδησαν βαρβάρου καὶ βίαιον ὅρμημα καὶ ἡ λαλιά σου ὡραία οὐκ ἀώρως τὸν ἄνδρα ψευσαμένη, ἀλλ' εἰς καιρὸν πλασαμένη καὶ παρανόμων γραψαμένη τὸν βιαιον. Ὦ πῶς ἠνέσχου ὁ μήπω πρότερον ψεύσασθαι ; ἴσα γὰρ θανάτῳ τὸ ψεῦδος ἐστύγηκας. Ἦ δῆλον ὅτι ὡς εἶλου θανεῖν εἰ δεήσοι ἐπὶ σωτηρία κινδυνεύσεις ἀνθρώπου οὕτως ἠνέσχου καὶ ψεύσασθαι καὶ ψεύστης ὁ φιλολήθης γενέσθαι καὶ οὔποτε τὰ χείλη μιάνας ψεύδεσι. Κατὰ ζῆλον δὲ Χριστοῦ καὶ τοῦτο διεπράξω δήπουθεν, ὃς ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτία καὶ κατάρα γέγονεν, οὕτω τοῖς πᾶσι πάντ' ἐγίνετο, ἀπροστατεύτοις προστάτης, χήραις κηδεμών ὡς ἀνήρ, ὀρφανοῖς πατήρ, πένησιν ἀδελφος, φίλοις ὡς φιλέταιρος πιστότατος, συγγενέσι φιλοικειότατος, ταδελφῷ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερβάλλουσαν φιλαδελφότητος, Οὔκουν ἐχρῆν ἢ γυναῖκα ἐκείνου χηρείαν, ἢ τέκνα ὀρφανίαν ἐν ἀκαιρίᾳ τοιᾷδε παθεῖν (ἔπεισι γὰρ μοι καὶ αὖθις ληρεῖν) οὔτε τὸν ἀδελφὸν ἐμὲ καὶ τῆς παρ' ἐκείνου λοιπῆς ψυχαγωγίας ἐκπεσεῖν καὶ δυστηνοτεραν ἀντλεῖν βιοτὴν καὶ μογερωτέραν τοσούτῳ νῦν ὅσῳ περιὼν ἐκεῖνος ὑπέλαφρον εἰργάζετο πρότερον. Εἰ γὰρ μὴ παρῆν καὶ συνῆν, ἀλλά γε καὶ μόνον ζῆν ἀρκούμενος ἀνέψυχεν ἐκεῖθεν ὥσπερ τινὰ ζωγόνον ἐπιπνέων αὖραν. Καὶ ὡς θειος Δαυὶδ ἀπαρνήνασθαί ποτέ φησι παρακληθῆναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, μεμνῆσθαι δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ παραχρῆμα εὐφρανθῆναι· οὕτω καὶ αὐτὸς ἀχθόμενος τοῖς παροῦσιν ἀνιαροῖς, εἴ ποτέ τις ἐπέμφθη μοι ἀγγελία ὑφάπτουσα μνήμης ἀδελφικῆς ἐμπύρευμα, ἔτι τε ζῆν ἐκεῖνον καὶ εὖ πράττειν εὐαγγελιζομένη, θαυμασίαν τινὰ παραυτὰ παράκλησιν εὕρισκον· Εἰ δὲ καὶ γράμμα ποτὲ τῆς φιλτάτης ψυχῆς καὶ χειρὸς ἐδεδέγμην, τότε δὴ, τότε καὶ ὄψιν ἐκείνην ἡδίστην καὶ γλυκεράν ὁμιλίαν ἐφανταζόμην καὶ ὁλην αὐτὴν τὴν αὐτάδελφον ὥμην κεφαλὴν ἀπέχειν καὶ περιπτύσσεσθαι, καί μου τὸ περικεχυμένον τῆς ψυχῆς θλίψει ὡς νέφος ὥσπερ τινὸς θαυμασίας αἰθρίας αἴφνης ῥαγείσης κατε... παρῴχετο, καὶ φῶς γλυκυθυμίας περιέλαμπε. Νῦν δὲ ἀλλ' ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἐκείνου ὠδῖνες ᾅδου περικυκλοῦσί με, καὶ σκότος ἄθυμ.... βαθὺς καὶ θανάτου προβάλλει σκιὰ, ἐπείπερ ἔδυ καθάπαξ ὁ ἐμὸς ἐκεῖνος ἥλιος. Ὦ οἵαν ἀπεβαλλόμην ἱερὰν ἄγκυραν, ἣ πρότερον μὲν τὴν Ἀθήνησιν Ἐκκλησίαν οἰακίζοντι παρείχετο παντὸς περιεῖναι κλύδωνος· νῦν δὲ πολλοῖς φορουμένῳ κυμάτων διαύλοις καὶ ποντουμένῳ ἀνεῖχέ μοι τὴν ψυχὴν καὶ συνεῖχε τὸ ζῆν. Ἐκείνας γὰρ ἐκκρεμάμενος ἠνειχομην ἐς δεῦρο τὸν παροιμιαζόμενον βίον ἀβίωτον καὶ τῷ θανάτῳ ὠκνουν ὑπακοῦσαι πάλαι καλούσῃ. Νῦν δ' ἐπείπερ ἐκείνη φρούδη τί ἐμοὶ καὶ τὸ ζῆν τοῦτο, ἢ πῶς ἀναβλητέον ἔσται μοι τὸ μὴ οὐ καταδῦναι ἤδη πρὸς ᾅδην ἁπάσαις ὁδύναις ὑπέραντλον ; εἰς τοῦτο γάρ μοι, ὡς ἔοικεν, ἡ δύσμορος ζωὴ παρατέταται, ἵνα μακροτέρας ἐκτίσω δίκας καὶ διὰ πάντων διέξωμαι ἀλγεινῶν, κἂν τοῦ ἐν Χριστου χειρὶ τοῦ πλήρους οἴνου ἀκράτου κεράσματος πίωμαι πολλάκις ὡς πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ἐπεὶ νῦν καὶ τὸν τρυγίαν ἐκκενώθην, συνεκπέπωκα, ἤδη ἐς τὸ χρεὼν ἄπειμι διηντλημένος μὲν τὰς ἐν σώματι θνητῷ δίκας ἁπάσας σχεδόν.

Οὐκ εὔθυμος μέντοι καὶ χαίρων μεταβαινω, ἔνθεν δὲ ὡς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ζῆν εἰς ἀγαθόν τι μεταβολὴν πάντως εὑρήσων· φοβεῖ γάρ με τὸ προσέρπον δίος ἕτερον, μὴ κἀκ... ἀπιὼν βαρυτέραις εὐθύναις ὑποκείσομαι, βίον βεβιωκὼς οὐκ ἀνέγκλητον. Καὶ δεινὸν μὲν καὶ τοῦτο, δεινότερον δὲ πολλῷ εἰ κἀκεῖ διαστήσομαι τἀδελφοῦ, ἀλλὰ μεγίστῳ καὶ χαλεπωτέρῳ χάσματι, ὃ μέσον ἐστήρικται τοῦ τε χώρου τῶν ἐν ᾅδῃ βασανιζομένων καὶ τῆς εὐδαίμονος τῶν μακαριστῶν ἀνδρῶν λήξεως, εἰς ἣν μετατάξασθαι τὸν ἀδελφὸν πεπίστευκα, εἰδὼς ὅπως μὲν εἰς ἀρχέτυπα παραδείγματα ἐκείνων τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπευθύνων διεκόσμησεν, ὅπως δὲ καὶ ἐν γῇ διατρίβων ἔτι, ἐκείνοις, ὡς ἐξὸν, ἐδίψα συνεῖναι καὶ συναγάλλεσθαι τὰ ὑπολείμματα ἁγίων σωμάτων ἐκείνων καὶ τὰ ἐκτυπώματα συλλέγων, συνοικιζόμενός τε καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς σεβόμενος· εἷς γὰρ οὐδεὶς ἦν ἁπάντων δικαίων τῶν ἐγγεγραμμένων ὅλῳ τῷ κύκλῳ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὃς οὐ τῇ αὐτοῦ μνήμονι ἡμέρᾳ ἑορταστικῶς ἐκυδαίνετο ἰδίᾳ παρ' ἐκείνου θυσιάζοντος πνευματικῶς, καὶ γεραίροντος ὕμνοις καὶ παγκάρποις ὡραίων ἀπάργμασιν. Οὐ γὰρ ἠγάπα δημοσίᾳ πανηγυρίζων, εἰ μὴ καὶ ἐν τῇ κατ' οἶκον ἑαυτου ἐκκλησίᾳ ἀφοσιοῖτο τῷ ἑκάστῳ τετιμημένῳ δικαίῳ, ὡς τὴν ἐνιαύσιον ὡς φωνὴν ἀγαλλιᾶσθαι, καὶ σωτήριον ἐν τῇ σκηνῇ, καὶ τοῦ δικαίου ἐκείνου ψαλμικὸν διηνεκῶς ἐξακοὐεσθαι. Φίλος οὖν διὰ ταῦτα εὖ οἶδα παρὰ φίλους ἀφίκετο, καὶ εἰς τὰς αὐτὰς αὐτοῖς αἰωνιας σκηνὰς εἰσήλασε, καὶ συνεμφορεῖτο τῆς ἀπεράντου μακαριότητος. Ἐντυγχάνει δὲ δήπου καὶ περὶ ἡμῶν θαρσῶν, τά τε ἄλλα καὶ ὡς φιλάδελφος, οὕτως ὁ τοὺς ῥυπῶντας καθαίρων, ὡς πῦρ χωνευτήριον καὶ ὡς πόα πλυνόντων, καὶ ἡμῶν διὰ τῶν ἐνταῦθα πειρασμῶν ὡς διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος ἀποσμήξῃ, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἐξαγάγῃ ἀναψυχὴν, καὶ δικαιώσας διὰ τῆς Παρθένου δώσει κατοκεῖν ἐπὶ τὸ, αὐτὸ καὶ ἐν τόπῳ σκηνῆς θαυμασθῆναι αἰωνίως.

atra, sanguis et pituita, tanta est naturæ vis in rerum naturalium temperationibus. Sed jam ad secretiorem considerationem veniamus. Sunt animantibus rationis expertibus tria plantasia quædam, irarum ardor quidam, cupiditas quædam ; in nomine ratio quæ phantasiam nobilitat, deinde θυμὸς et ἐπιθυμία quæ duo eo sunt nobiliora quod rationem moderatrinem et gubernatricem habeant Tria hæc λόγος, θυμὸς et ἐπιθυμία, ut sunt animæ humanæ pares essentiales, in tensionem et remissionem non suscipiunt. Nam ratione οὐσίας Socrates non est magis λογικὸς quam Plato, aut magis θυμικὸς,, aut magis ἐπιθυμητικός. Sed ratione copulationis animæ et materiali corporis physici, organici, dicuntur hæ potestates qualitates no οὐσιώδεις, et proinde intensionem ac remissionem suscipiunt : adeo ut hic illo λογικώτερος, θυμικώτερος et ἐπιθυμικώτερος dicatur. Itaque bilis flavæ nimia copia hominem θυμικώτερον reddit. Pituita nimia hominem minus θυμικὸν, quam par est, efficit. Sanguinis abundantia hominem ἐπιθυμικώτερον, interdum etiam lætiorem reddit. Atra bilis hominem tristiorem efficit. Præterea λόγος præsertimque πρακτικὸς interveniente phantasia, utitur sensibus tanquam instrumentis. Idcirco ratione qualitatis et potestatis non οὐσιώδους recipit intensionem, et remissionem adeo ut unus altero λογικώτερος vel minus λογικὸν dicatur, interdum etiam idem seipso λογικώτερος dicitur, non ratione potestatis essentialis, sed propter meliorem corporis physici statum. Purgato enim cerebro, præsertim cum noxiis humoribus infestatur, aliquis ad ratiocinandum aptior reddi potest. Et quoniam quatuor humores in corporibus humanis plurimum possunt, ut patet, non immerito connectuntur conjugationes λόγου θυμοῦ ἐπιθυμίας, cum conjugationibus quatuor humorum, nempe bilis flavæ, bilis atræ, sanguinis ac pituitæ. Quas quidem conjugationes si quis diligenter pervestiget, nonaginta duas reperiet, etiam non annumerata simplici conjugatione, nec illa quæ simplici respondet. Nam septem aliæ conjugationes quæ in unitate sola intensionem ac remissionem suscipiunt, nullum aut perobscurum habent usum, quæ tamen si addantur simplici ac monaginta duabus, centum conjugationes constituent Ex quibus intelligitur ratio συμπαθείας et ἀντιπαθείας hominum inter se, quæ ex animæ et corporis organici physici copulatione exsistit. Nemo vero putet nos tribuere causam omnis vitiositatis pravæ temperationi corporis organici physici. Nam quomodo τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ καταλαμβάνει, nunc non est nostrum ostendere. Ad supremam enim theologiam pertinet hæc tractatio. Cumque in republica fines præstantissimi sint τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, sintque Ἀρχιτεκτονικοὶ imperatores, reges, principes et magistratus, videndum est imprimis et curandum, ut educatio, κοινωνία et vitæ ratio τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἀνδρῶν, ad ἀρχιτεκτονικὸν τέλος referatur. Qualis enim est ἡ σοφία inter omnes scientias, talis ἡ φρόνησις ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρεταῖς. Et ut quædam scientiæ propter nobilitatem et accurationem magis accedunt ad sapientiam ; ita quoque artes quædam et scientiæ, quarum usus in republica cernitur, magis accedunt πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικήν, quales sunt ἡ στρατηγικὴ, ἡ ἰατρική. Nam, ut ait auctor noster, τρεῖς κοινωνίαι τῷ ἄρχοντι ἁρμοδιώτατοι, φιλοσοφία, στρατεία, ἰατρική, μετὰ τῶν ἰδιωμάτων αὐτῶν. Idem paulo ante dixerat : Ὁ βασιλεὺς οὐ κοινωνεῖ τοῦ λιθοξόου, ἀλλ' ἀποδέχεται, ὥστε τὸ ἀποδέχεσθαί τινός ἐστι, καὶ οὐκ ὅλης τῆς κοινωνίας· ὅπου γὰρ τὸ κοινωνικὸν ὄνομα κεῖται, τῶν κοινώνουτων δηλοποιεῖ συμφωνίαν. Porro sapientia prudentiæ tanto præstat, quanto mens animæ. Idcirco etiam Aristoteles sexto De moribus divine dixit : Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου, ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγείας ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ, ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. Deinde subjicit verissimam sententiam : Ἐκείνης οὖν ἕνεκα (nempe τῆς σοφίας) ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνη. Postremo acutissime ludificatur illos, si qui forte reperiantur, qui temerario judicio prudentiam sapientiæ audeant anteferre : Ἔτι ὅμοιον, inquit, κἂν εἴτις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει. Ex quibus intelligitur sapientiam esse reginam omnium scientiarum, omniumque artium, præsertim cum prudentia ipsa illius causa omnia administret. Idcirco dicebat Aristoteles, Εἰ δὴ θεῖον ὁ Νοῦς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τὸν Νοῦν βίος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον θεῖος. Verum tamen illud constat quod doctissimus M. Tullius dixit : Omnes artes, omnesque scientias, communi quodam societatis vinculo contineri. Ex quo exsistit κοινωνία sapientum inter se itemque ἐπιστημόνων, denique artificum, secundum illud quod est magis et minius. Nam reipublicæ gubernator potius communionem ac societatem inibit cum duce exercitus, vel cum medico quam cum cerdone. Et sapiens vir cum viro prudente potius communionem constituet, quam cum artifice. Eodem modo de reliquis judicandum est. Hactenus igitur de communione elementorum et rerum ex elementis compositarum atque adeo de communione hominum inter se. Quoniam autem rerum inter se communicatio maxime in figurarum coordinatione cernitur, sciendum est figuram orbicularem maxime accommodatam esse ad continendum et complectendum, quia nimirum ex omnibus figuris est capacissima, ἀκλινεστάτη καὶ μέλιστα τεταγμένη. Idcirco orbes cœlestes hanc figurationem obtinent. Secundum orbicularem constituimus quadratam figuram. In tertiis consistit triangulum æquilaterum. Quamobrem omnium mundanarum figurarum orbicularis longe est præstantissima propter eas causas quas attulimus, et propter alias plures quas Plato et Aristoteles afferunt. At in ortu rerum aliæ figuræ habent locum quia εὐθὺ τῇ γενέσει in primis convenit. Quia vero res in orbiculari illa figuratione quodammodo causa perfectionem adipiscuntur, idcirco sic κατ' ἀνάκαμψιν τῆς γενέσεως elementa ipsa et res quæ [illegible]

mentis constant, figuræ illius orbicularis præstantiam imitari conantur. Superest, ut his diligenter consideratis, videamus, quibuscum societatem ineamus. Clamat sapientia : Fili mi, recede a malorum orbita, tere limina sapientum : et sapientissimus Paulus cum Menandro asserit, pravorum consuetudine bonos mores depravari ac corrumpi. Quamobrem illi qui in administranda republica sunt ἀρχιτεκτονικοί videant cum quibus communionem constituant, ne torte Nerones et Heliogabali evadant : ac verius sint monstra quam homines. Denique singuli homines in republica eadem hæc præcepta pro suo genere vitæ ac instituto diligenter observent, ut veram beatitatem tandem omnes assequamur.

SYNOPSIS

SEU REPETITÆ SIGILLATIM HYPOTHESES

SEX THEODORI DUCÆ SERMONIS

AUCTORE EODEM.

PRIMI SERMONIS.

In primo sermone ostendit omnia unum esse propter naturam, ac rursus singula dividi inter se, ac distribui in natura : nec ex naturalibus extra naturam esse quidquam. Ex quibus intelligitur naturam esse communem omnibus rebus naturalibus, et in ea generalem communicandi modum situm esse. Deinde intra naturam distributiones temperationum consitere, et per temperationes secundario modo res inter se communicare. Hi duo sunt modi nobis in primis observandi. Addit præterea per temperationes res non uniri absolute, sed secundum proprietates magis cognatas. Et quoniam, ut ait Socrates, Ὄμμα τῆς ψυκῆς ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων ἀποτυφλούμενον καὶ κατορυττόμενον, ὑπὸ τῶν μαθημάτων μόνων ἀναζωπυρεῖσθαι καὶ ἀνεγείρεσθαι πέφυκε, idcirco ostendit in numeris ac figuris utrumque communicandi modum. Quemadmodum enim τὸ σημεῖον, referente Proclo, πάσης ἐξηγῆται σειρᾶς καὶ πάσῃ ἑνοῖ τὰ μεριστὰ καὶ συνέχει καὶ ὁρίζει τὰς προόδους αὐτῶν καὶ παράγει, καὶ περιλαμβάνει πάντα χόθεν, ita etiam rerum naturalium omnes partes natura unit, continet et terminat. Et ut circulus πολυγωνίαν figuram complectitur, ita etiam natura rerum naturalium multitudinem et varietatem continet.

SECUNDI SERMONIS.

In secundo sermone de elementorum communione agit, quam quidem communionem seu ἕνωσιν ejusmodi esse docet, ut sit ὅλη τοῖς ὅλοις δι' ὅλων καὶ οὐκ ἐν μέσῳ τινῶν. Ostendit etiam quomodo secundum rationes harmonicas elementa communicent inter se, nempe secundum dulplam rationem, sesquialteram et sesquitertiam. Deinde transit ad temperationes, mistionesque illarum rerum quæ ex quatuor elementis constant. Ac primum agit de temperationibus quæ cernuntur in inanimatis, ut in metallis et in lapidibus. Deinde transit ad temperationes illarum rerum quæ partim animatæ partim inanimatæ videntur, cujusmodi sunt plantæ. Tertio ad temperationes, quæ in animalibus cernuntur, accedit

TERTII SERMONIS.

Cum homo sit præstantissimum illud animal, in quod omnes communionis modos natura contulit, operæ pretium fuit de temperationibus hominum agere. Has igitur hoc in libro accuratissime pertractat: quas nonaginta duas esse asserit, præter simplicem et illam quæ simplici respondet. Galenus, lib. 1 *De tempor.* sapienter monet, a bene temperata constitutione incipiendum esse, nisi quis velit in errorem induci. Nam si cum bene temperata alias temperationes comparaveris, nullo negotio quod in quavis excedat, deficiat ve, reperies. Quare primo de illis quæ ut simpliciter temperatæ aut intemperatæ constitutiones considerantur, dicendum est. Simplex est illa, quæ neque intensionem neque remissionem habet, sed æqualiter habet illa septem A B C, præterea E F G H. Sed quoniam ejusmodi constitutio perfectissime æqualis vix reperitur, idcirco illa constitutio, quæ ad hanc perfectissime æqualem proxime accedet, est in primis optabilis. Ille temperatissimus homo est, inquit Galenus, qui corporis habitu medius est inter gracilitatem, crassitudinem, duritiem, mollitiem, itemque calorem et frigus. Idem animo quoque me-

dius est inter audaciam et timorem, inter misericordiam et invidiam. Est etiam alacer, φιλόφιλος, humanus et prudens, et quoniam comparatio in his conjugationibus locum habet, circumspecte videndum est, quid cum quo conferamus.

QUARTI SERMONIS.

Quoniam ἐπιτάσεως καὶ ἀνέσεως vis permagnum habet usum in conjugationibus, uti supra demonstratum est, in hoc quarto sermone accuratissime probat ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν, hoc est intensionem ac remissionem esse τοῦ ποιοῦ, non autem οὐσίας neque τοῦ ποσοῦ. Ἐπιδέχεται δὲ, inquit Aristoteles, τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον τὰ ποι. λευκὸν γὰρ μᾶλλον καὶ ἧττον ἕτερον ἑτέρου λέγεται, etc, In hoc etiam sermone docet propter qualitatem res dici similes et disemiles. Ὅμοια δὲ ἡ ἀνόμοια, inquit Arsitoteles, κατὰ μονὰς τὰς ποιότητας λέγεται· ὅμοιον γὰρ ἕτερον ἑτέρῳ κατ' ἄλλο οὐδέν, ἀλλ' ἢ καθ' ὁποιόν ἐστι. Sed quorsum hæc? Nimirum ut sciamus intensionem ac remissionem, similitudinem ac dissimilitudinem habere locum in enumeratis conjugationibus, non ratione οὐσίας, sed ratione τοῦ ποσοῦ τῆς ποιότητος, quod etiam supra monuimus.

QUINTI SERMONIS.

In quinto sermone gravissime ac sapientissime disserit de hominum communionibus inter se. Convenit homini, inquit Galenus, ut sit sapientissimus. Alibi docet bene et æqualiter temperatum esse prudentem. Cum autem similitudo temperationum conjungat et consociet homines inter se, quo præstantior fuerit consociatio. Porro hic rursus duo sunt communicandi modi nobis diligenter observandi. Unus est κατὰ τὴν σοφίαν, alter est κατὰ τὴν πολιτικὴν φρόνησιν. Discrimen hoc elicitur ex discrimine σοφίας καὶ φρονήσεως, quod quidem discrimen cum multis in locis, tum x, De moris, ab Aristotele assignatur his verbis : Συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαὶ κατὰ τὰς ἠθικάς εἰσιν ἀρετάς, τὸ δ' ὀρθὸν τῶν ἠθικῶν κατὰ τὴν φρόνησιν, Συνηρτμέναι δ' αὗται τοῖς πάθεσι, καὶ περὶ τὸ σύνθετον ἂν εἶεν, αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ ἀνθρωπικαὶ, καὶ ὁ βίος δὲ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἡ δὲ τοῦ Νοῦ κεχωρισμένη. De communione politia idem Arist. lib. VIII moribus, quo in loco τὰς πολιτικὰς κοινωνίας καθ' ἑκαστην τῶν πολιτειῶν eleganter excendit.

SEXTI SERMONIS.

In sexto comparat scientiam cum arte, et naturam cum temperatione, docetque artem ad scientiam perinde se habere atque temperationem ad naturam. Præterea monet naturam et scientiam esse conjungendas, ut scientia naturam quasi informet. Denique constituit τάξιν quamdam, ex qua poterimus cognoscere illud quod est magis aut minus τεταγμένον, hoc est, magis aut minus secundum naturam et scientiam. Quod utperficiat, utitur mathematicis figurarum comparationibus, docetque figuram sphæricam esse supra alias omnes τετραγώνην deinde quadratam figuram, postremo triangulum æquilaterum. Quod igtur in mathematicis figuris, sphærica figura, id est in rebus humanis sapientiæ et prudentiæ cum natura conjunctio, et quod in illis et quadrata figura, in his est scientiæ cum natura conjunctio. Postremo quod in illis æquilaterum triangulum, his est artis cum temperationibus naturalibus conjunctio. De præstantia sphæricæ figuræ hæc Aristoteles, Περὶ οὐρανοῦ β'. Ἅπαν δὴ σχῆμα ἐπίπεδον ἢ εὐθύγραμμόν ἐστιν ἢ περιφερόγραμμον, καὶ τὸ μὲν εὐθύγραμμον ὑπὸ πλειόνων περιέχεται γραμμῶν, τὸ δὲ περιφερόγραμμον ὑπὸ μιᾶς. Ἐπεὶ δὲ πρότερον τῇ φύσει ἐν ἑκάστῳ γένει τὸ ἓν τῶν πολλῶν καὶ τὸ ἁπλοῦν τοῦ συνθέτου, πρῶτον ἂν εἴη τῶν ἐπιπέδων σχημάτων ὁ κύκλος, etc. Quod si quis auctoris nostri factum ausit reprehendere quod mathematica physicis admisceat, respondebit Proclus : Πρὸς δὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν τὰ μέγιστα συμβάλλεται μαθηματικὴ, τήν τε τῶν λογων εὐταξίαν ἀναφαίνουσα καθ' ἣν δεδημιούργηται τὸ πᾶν, καὶ ἀναλογίαν τὴν πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ συνδήσασαν, ὡς ποὺ φησιν Τιμαῖος, καὶ φίλα τά μαχόμενα καὶ προσήγορα καὶ συμπαθῆ τὰ διεστῶτα ποιήσασα καὶ τὰ ἁπλᾶ καὶ πρωτουργὰ στοιχεῖα καὶ πάντη τῇ συμμετρίᾳ καὶ τῇ ἰσότητι συνεχόμενα δείξασα. Quæ porro in extremo libro dicuntur περὶ τοῦ τριγωνισμοῦ circuli, non possum adduci, ut credam illa esse nostri auctoris, cum quia sunt præter institutam disputationem addita, tum etiam quia sunt puerilia. Nam verba hæc, τὰ γοῦν ατ, τη, ηδ, δω, οχ, χα, τμήματα τὰ ἐκ τῆς κύκλου περιφείας καὶ τῶν τριγώνων πλευρων γινόμενα, ἴστωσαν ἴσα τοῖς ὑσὶ τριγώνοις τηδ' χωγ' quid aliud habent, quam αἰτημαλίαν εὔηθες, ut loquitur Aristoteles? Additur deinde ratio quæ ignavum ingenium arguit, δηλοῖ γὰρ αὐτὸ καὶ ἡ αἴσθησις, cum demonstratione opus fuerit. Quamobrem credo ego addita esse illa a Graeculo quodam; quod etiam quilibet ex contextus serie nullo negotio conjicere potest,

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

—

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI IMPERATORIS DOMINI JOANNIS DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

SERMO PRIMUS

—

α' Ἐκ πολλῶν μὲν πραγμάτων καὶ ἄλλως γνόντες οἱ ἄνθρωποι ὅτι τὸ φύσει κρεῖττον τοῦ θέσει, ὑπερέχει τε καὶ τοῦ τύχῃ, καὶ ἐξ αὐτῶν δὴ νοῆσαι δύνανται, ὧν ἐπείγομαι λέξαι νῦν, καὶ οὐκ ἄν ἄλλως ἔχειν εἴπῃ τις τοῦτ' αὐτὸ ἢ ὡς ἡ φυσικὴ ἀκολουθία καὶ ἀληθὴς παραστήσει τήμερον δι' ἐμοῦ· Ἔστι μὲν οὖν φύσις καὶ κίνησις ἐν τῇ φύσει, ὡσαύτως δ' ἔστι καὶ μερισμός· πρὸς γὰρ Ἀριστοτέλην καὶ Πυθαγόραν καὶ Ἑρμογένην καὶ Ὅμηρον κοινῶς ἡ διαίρεσις, ὥσπερ καὶ αἱ στιγμαὶ μετροῦνται στιγμαῖς καὶ τοῖς ἀριθμοῖς ἀριθμοί. Τῇ μὲν γάρ κινήσει εἰσὶ μέρη κινήσεως καὶ τοῖς μέρεσι διαφορά, καὶ οὐ θέσις ἐστὶν αὐτῶν ἡ ὀντότης, ἀλλὰ ποιότης ἡ κατὰ φύσιν, ὥσπερ οὐδέ τῇ φύσει ἡ κίνησις, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἀρχὴν μὲν κινήσεως, περιέχειν δὲ καὶ ἄρχειν καὶ αὐτῆς στάσεως· καὶ φύσις μὲν οὖν κινεῖ πάντα τὰ ἁπλῶς καὶ καθέκαστα, ἰδιότησι [καὶ] μερισμῷ συνάπτουσα θάτερα, οἷον ἂν ληφῇ κατ' ἰδιότητα φυσικῶς μέρη, ὡς ἐν τῷ πυρὶ τὸ καυστικὸν καὶ φωτιστικόν, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὰ οἰκεῖα. Πότερον οὖν οὐκ ἀρχὴ τῶν ἐνύδρων ἡ ἀρχὴ τῶν χερσαίων, οὔτε τῆς ἐκείνων κινώσεως ἡ τῆς τούτων κινήσεως : καὶ πότερον οὐκ ἀρχὴ σχήματων γραμμαι, οὐδ' ἀρχὴ σχηματα τῶν γραμμῶν, ἀλλά τῶν ἄμφω στγμή Εἰ δ' οὕτως ἐστὶν, ἆρα ἡ ἐκ τῆς φύσεως κίνησις ἐν γραμμοῖς καὶ σχήμασι στιγμή· οὐδὲ γὰρ εἶμη τις φύσιν σχημάτων αὐτὴν, ἀλλὰ κινηθεῖσαν ἐξ ἀρχῆς φυσικῆς. Τῶν ἄλλων οὖν ἁπάντων ὡσαὕτως ἐχόντων καὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τούτων οὐσῶν γνωρίμων, πολλῷ μᾶλλον τὸ κατὰ φύσιν, κρεῖττον ἡ φὺσις ἥτις ὑπερέκεινα πάντων ἐστὶ, μὴ ἐντελῶς ὡς ἀρχὴ ποιεῖ, τὰ μεθ' ἐκείνην ἡμῖν, ὅτι δὲ ἐνταῦθα καὶ κίνησος καὶ μερισμὸς εἰς διάφορα, πρόδηλον. Ἀριστοτέλην γὰρ καὶ Ὅμηρον διαστέλλει κατὰ τὴν ὥραν ἡ κίνησις. εἰ γάρ ἡ α πρὸς τὴν γ διὰ τῆς β διέλθῃ, ὄντως ἐν συνεχεῖ κινήσει διέρχεται, καὶ διαστέλλεται τὸ λοιπὸν ἡ α στιγμὴ πρὸς τὴν γ παρὰ τῆς β, δι' ἧς κατὰ συνέχειαν τὸ συμφυές ἐστιν αὐταῖς· τοῦτο δὲ κίνησις

1. Cum ex multis aliis rebus intelligunt homines, illud quod natura est et constat, multo præstantius esse eo quod positione ac fortuna constat, tum ex iis quæ dicere aggredior, possunt animadvertere. Ac nemo sane hoc ipsum aliter se habere dixerit, B quam quæ modo naturalis ac vera consecutio hodie per me manifestum exhibebit. Ac primum naturam dicimus esse et motum in natura, eodemque modo distributionem esse. Nam Aristoteles, Hermogenes, et Homerus inter se communi ratione dividuntur, quomodo etiam puncta punctis mensurantur et numeri numeris. Nam motui partes motus assignantur; et partibus discrimen, neque ipsa entitas, ut ita dicam, per quam hæ res sunt est positio; cum positio sit qualitas quæ ex natura est : non secus atque id quod est natura ipsa, non dicimus esse motum, sed naturam dicimus esse principium motus et quietis : ita ut contineat ac principatum gerat. Natura igitur movet omnia quæcunque sunt absolute, adeoque singularia ipsa proprietatibus ac distributione connectens utraque. Ut si exempli gratia proprietatum partes sumantur ; quales sunt in igni urendi et illustrandi proprietates : et in aliis quæ ipsorum propria sunt. Utrum igitur principium terrestrium non est principium aquatilium ? Itemque utrum principium

καὶ ὡρικὴ ποσότης διὰ κινήσεως · διαφορὰ τοίνυν οὖν Ἀριστοτέλει καὶ Ὁμήρῳ κατὰ κίνησιν καιρικήν. Ἐν μὲν οὖν τῇ κινήσει συνέχειά τίς ἐστι μερισμῷ καθυποβαλλομένη ἢ χρόνου ἢ τρόπου ἢ ποιότητι τοῦ κινουμένου, οἷον ὡς νοῦ πρὸς πτηνόν. Ἐν δὲ τῇ φύσει μερισμοὶ κράσεων κατὰ τὸ ἄλλο τε καὶ ἀλλοῖον καὶ ἄλλως. Ἐν δὲ ταῖς κράσεσιν οὐ διαίρεσις μερισμός, ὡς ἐπὶ τῆς φύσεως ταῖς κράσεσιν ἡ διαίρεσις μερισμός, ἀλλ' ἕνωσις μερισμός, ὅ τισι φανῇ ὡς καινόν · ὡς γὰρ μερισμὸν τῶν συνθέτων ἐκ τῶν ἁπλῶν ἡ τῶν μερικῶν ἕνωσις, οὕτω δὴ καὶ τῶν κράσεων ἕνωσις, διαίρεσις κράσεων. Ἐκεῖθεν γὰρ ἡ διαίρεσις κοινὸς μερισμός, ἐνταυθοῖ δὲ ἡ διαίρεσις ἕνωσις, ἐπειδὴ μερικῶν ὑποκειμένων ἐστὶ διαίρεσις. Ἀπὸ γὰρ τοῦ πρώτου στοιχείου α ἕως τοῦ ἐσχάτου ω μερίζων τις οὐχ ἑνοῖ τὰ μέρη τῇ διαιρέσει · ταῖς τρισὶ δὲ μερίσιν εἰ λάβοιμεν αὐτῶν μερισμὸν, μᾶλλον τῶν μερῶν ἕνωσιν λάβωμεν, ὥστε ἡ μὲν φύσει διαίρεσις ἕνωσις, ἡ δὲ κατὰ κρᾶσιν ἕνωσις μᾶλλον διαίρεσις. Κατὰ ταυτὸ γοῦν τὰ φύσει διαιρούμενα ἢ χρόνῳ ἢ τόπῳ ἢ ποιότητι, οὐ κατὰ φύσιν διαιροῦνται · φύσις γὰρ τοῖς πᾶσι κοινὴ, ἀλλὰ κατὰ μερισμὸν κράσεων, πλὴν ἀρχούσης τῆς φύσεως · συμβάλλονται γὰρ αἱ κράσεις ὡς μερικαὶ καθότι κράσεις κράσεσιν ἑτέραις, ἐπειδὴ καὶ αὗται μερικαὶ, οὐ μὴν δὲ κρᾶσις πᾶσα ἐν πάσῃ κράσει. Τὸ γὰρ μουσικὸν φυσικὸν, τὸ σκυτευτικὸν ἐν τῇ φύσει · ἔστω τοίνυν τὸ σκυτευτικὸν μουσικὸν, ἢ ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, ἡ ποίησις ἐκ τῆς φύσεως. Ἔστω τοίνυν Ἀριστοτέλης

A Ὅμηρος, ἢ ὅτι ἡ κίνησις. Ἐν τῇ φύσει ἡ στάσις τῆς φύσεως · ἔστω ἄρα ἡ στάσις κίνησις · ἔχει δὲ ἀδυνάτως εἶναι αὐτά · ἁπλῶς γὰρ αἱ κράσεις ἐνοῦσθαι ἄτοπον, ἰδίως δέ γε εὑρίσκεται · ἑνωτικὸν γὰρ ἓν ἑτέρου, τὸ λευκόν τε καὶ τὸ ξανθὸν, καὶ τὸ μουσικὸν συγγενὲς τοῦ ἀριθμητοῦ, καὶ τὸ φιλόσοφον τοῦ θεολογικοῦ, καὶ τὸ ποιητικὸν τοῦ ῥητορικοῦ, καὶ ἡ στάσις τοῦ σωφρονικοῦ, καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ ἡ κίνησις, ὡσαύτως καὶ ὁ κναφεὺς τοῦ σκυτέως, καὶ ἄλλων ἄλλα, κατ' ἰδιότητα συγγενῆ.

β'. Δύο γοῦν οἱ ἑνωτικοὶ τρόποι · ὁ κατὰ φύσιν καὶ ὁ κατὰ κρᾶσιν. Κοινὸς οὖν πάντων ὁ εἷς · κοινωνοῦσι γὰρ πάντα, ὅταν εἰς τὴν ποιότητα ἀναχθῶσιν, ἢ εἰς τὴν οὐσίαν, ἢ εἰς τὸ εἶδος, ἢ εἰς τὴν ὕλην, ἢ εἰς τὴν φύσιν κυρίως τε καὶ καθολικῶς, ἀλλὰ μερικῶς καὶ
B ἰδίως καὶ οὐ καθότι ποιότης, ἢ καθότι οὐσία, ἢ καθότι εἶδος, ἢ καθότι ὕλη ἑνοῖ, ἀλλὰ καθότι τί τινι συμβάλλεται, καὶ τὰ στοιχεῖα καθότι τῆς φύσεως κοινωνοῦσι, καὶ τὸ ὕδωρ οὐ φθείρει τὸ πῦρ, οὔτε τὰ ἄλλα τὰ μὴ ὁμότροπα, ὅτι δὲ πυρὶ μερικῷ ἐκρεύσει ὕδωρ ἐν αὐτῷ μερικὸν κάρτα φθείρει αὐτό · τὰ γὰρ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις φθείρονται, ἔστιν ὅπου δὲ καὶ τὰ φάρμακα κατ' ἰδιότητα σωμάτων καὶ κράσεων κοινωνεῖν τε καὶ ὠφελεῖν, ποῦ δὲ καὶ φθείρειν διὰ τὸ αὐτὸ ἐν ἐκείνοις ἀνοίκειον. Ὅμως καὶ ἐν μετάλλοις κοινωνία εὑρίσκεται, ἐν ἄλλοις δὲ καὶ διάστασις, καινὸν δὲ οὐκ ἦν, εἴπερ καὶ τὰ ἐν τῇ γραμμῇ σημεῖα οὐ παντάπασιν ἑνοῦνται κατὰ συνέχειαν · τὸ γὰρ πρῶτον τῷ τρίτῳ οὐχ ἑνοῦται εἰ μὴ διὰ τοῦ δευτέρου,

motus illorum non est principium motus horum? Præterea, utrum figurarum lineæ non sunt principium : neque figuræ linearum sunt principium? An potius linearum ac figurarum punctum est principium? Quod si ita est : utrum motus ille qui a natura in lineis ac figuris exsistit, est punctum? Nemo enim dixerit punctum esse figurarum naturam, sed potius a naturali principio motum habuisse. Cum igitur omnia alia eodem modo se habeant, et hæc principia sint omnibus nota sane natura (cum sit eo quod est ex ipsa multo præstantior, quippe quæ præter omnia sit) non vulgari modo nobis illa quæ sunt infra se, tanquam principium et causa efficit. Quod autem in natura sit motus et distributio in ea quæ inter se differunt, nemini est obscurum. Motus enim qui in hoc tempore conficitur distinguit Aristotelem et Homerum. Nam si motus *a* ad motum *c* per motum *b* perveniat, omnino continuata progressione motus conficitur. Et rursus punctum *a* distinguitur a puncto *c* per punctum *b* per quod propter continuationem duo extrema inter se cohærent. Hoc autem est motus et horæ quantitas in motu. Quare discrimen intercedit inter Aristotelem et Homerum propter motum temporaneum. Est igitur in motu cohærentia quædam quæ subjicitur distinctioni, aut temporis, aut modi, aut ejus quod ex qualitate movetur, verbi gratia, ut si motum mentis cum motu alatilis confera. In natura vero distributiones

C temperamentorum exsistunt ex eo quod est aliud, et ex eo quod est dissimile : itemque aliis modis. At in temperationibus divisio non est distributio (ut in natura illa temperationum divisio est distributio), sed distributio ipsa est communio, quod quibusdam tanquam absurdum videri possit. Ut enim singulorum seu particularium communio est distributio illorum compositorum quæ ex simplicibus constant, eodem modo communio temperationum est temperationum divisio. Illic enim divisio est communis distributio, hic vero ipsa divisio est communio, cum proprie subjectorum particularium sit divisio. Nam a primo elemento *a* usque ad extremum ω, qui distribuit, non unit partes dividendo ; at si trium partium distributionem sumimus, potius partium
D unionem sumimus. Quare divisio illa quæ naturæ ratione constituitur est unio. At ipsa unio quæ fit secundum temperationem est potius divisio Ex quo intelligitur illa quæ natura sunt et constant, cum dividuntur, tempore, modo, aut qualitate, non dividi secundum naturam (nam omnibus natura communis est), sed secundum distributionem temperationum, natura tantum principatum gerente. Nam conferuntur temperationes ut particulares eo quod temperatio cum aliis temperationibus componitur, quandoquidem et ipsæ sunt particulares, Verum non omnis temperatio cum omni temperatione. Nam quod musicum est in natura, esset quoque coriarium in natura : esto igitur coriarium

αὐταὶ πρὸς αὐτὸς ἀλληλαις συνέχειαν ἔχουσι, καὶ ρίαν, καὶ πῶς. Ἔστω τοίνυν α β γ δ ε ζ ὁ κύβος, λωθήτω ἡ α ἕως τῆς ἑκατέρας αὐτῆς β τε καὶ τῆς καὶ ἡ δ πρὸς τὴν β τε καὶ τὴν γ, καὶ ἡ ε πρὸς τὴν β γ δ, καὶ ἡ ζ ὁμοίως πρὸς τὴν α β γ δ · ἑνοῦνται οὖν αὗται πρὸς τὰς κλίσεις, αἱ δὲ θέσεις καὶ ἑνώσεις αὐτῶν οἱ κυκλικαί, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀριθμηθεισῶν γραμμῶν ἀλλὰ γεγωνιωμέναι καὶ κλίσεις ἔχουσαι. ἡ Α γὰρ ὅλη ἕως ὅλης τῆς Β, καὶ αὕτη ἕως ὅλης της Γ, καὶ αὕτη ἕως ὅλης τῆς Δ, καὶ ἡ Ε ἕως ὅλων τῶν Α Β Γ Δ, καὶ ἡ Ζ ὁμοίως ἕως ὅλων αὐτῶν Α Β Γ Δ. Φαίνεται γοῦν ἐκ τούτου ὅτι ἅπτονται μὲν, εἰς ἑαυτὰς δὲ διόλου οὐ στρέφονται κυκλικῶς εἴτουν φυσικῶς. Τμηθήτωσαν γοῦν αἱ ἐπιφάνειαι δι' ὅλου τοῦτου κύβου πάχους, καὶ συλληφθήτωσαν καπὰ τὸ ἀνάλογον ἐξίσου ὅλα τὰ τμήματα · ἐκτέθειται γοῦν ἡ Α διάμετρος τῇ Γ, καὶ ἡ Β τῇ Δ, καὶ ἡ Ε τῇ Ζ · ἔστω γοῦν ἡ μετὰ τὴν Α Η, καὶ ἡ μετὰ τὴν Γ Θ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Β Ι, καὶ ἡ μετὰ τὴν Δ Κ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Ε Λ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Ζ Μ, καὶ πάλιν ἡ μετά τὴν Η Ε, καὶ ἡ μετὰ τὴν Θ Ξ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Ι Ο, καὶ ρ μετὰ τὴν Κ Π, καὶ ἡ μετὰ τὴν Λ Ρ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Μ Σ · τεθητω γοῦν ἡ α πρὸς τὴν β γ ἐπιφάνειαν, τετμήσθω δὲ ἑνδεκαμερῶς, ὡσαύτως καὶ ἡ δ πρὸς τὴν α γ ἐπιφάνειαν ἑνδεκαμερῶς ἑκατέρα τε καὶ ἑκατέρα, ὁμοίως τετμσήθω ἑνδεκαμερῶς, ἤγουν ἡ α β γ δ ε ζ, τετμήσθω δὲ ἐννεαμερῶς καὶ ἡ η θ ι κ λ μ, τετμήσθω δὲ ἑπταμερῶς καὶ ἡ ν ξ ο π ρ σ, καὶ ἑνωθήτωσαν αὗθις κατὰ τὸ ἀνάπολιν ἡ ν : σ :: ξ : ρ :: ο : π :: η : μ :: θ : λ :: ι : κ :: α : γ :: β : δ :: ε : ζ, καὶ συνέστηκε πάλιν ὁ τμηθεὶς κύβος τεμνόμενος · ἄρα κύβος εὑρίσκεται καὶ συντιθέμενος καὶ ἑνούμενος, καὶ πάλιν κύβος εὑρίσκεται. Ὡς γὰρ ἡ α β γ δ ε ζ πρὸς τὴν η θ ι κ λ μ, οὕτως ἡ η θ ι κ λ μ πρὸς τὴν ν ξ ο π ρ σ, ἑκατέρα τῆς ἑκατέρας ὑπεροχὴν ἀνάλογον ἔχουσα. Εἰ δὲ καὶ εἰς πλείους τομὰς ἢ ἐλάττους κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν εἰς συνεχεῖς ἐπιφανείάς τέμνεν τις τὸν κύβον πειράσεται, τὰ αὐτὰ καὶ οὗτος εὑρὼν, κύβον εἶναι ἐάσει αὐτόν.

ε'. Ἐδείχθη γοῦν καθὼς ἔδει ἐν τῷ κύβῳ διττὴ συνέχεια, ἡ κατὰ κύκλον καὶ ἡ ἐξάεδρος. Ἔστω γοῦν ἡ κατὰ κύκλον καὶ ἀριθμητὴ φυσικὴ, ἡ δὲ κατὰ τὸ ἄλλο σχῆμα κατὰ κρᾶσιν καὶ μίξιν · αἱ γὰρ κράσεις μικταὶ, τὰ δὲ γεγωνιωμένα σχήματα ἔμφασιν ἔχουσι μιζεως, διὰ τοῦτο τὸ τοῦ κύβου σχῆμα καθότι γεγωνιωμένον μικτὸν. Εἰ δ' ὅτι καὶ τοῦτο τῆς φύσεως καὶ ὁ κύκλος τῆς φύσεως καὶ κοινωνεῖν κατ' αὐτὸ εἰπῃ δηλαδὴ τις στέρξω αὐτό · ἐν γὰρ τῇ φύσει καθότι τῆς φύσεως ἑνοῦνται ἅπαντα, ὥσπερ καὶ εἰς τὸ σημεῖον αἱ ἀπὸ τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου γραμμαὶ εἰσερχομεναι

numerationem circularem, etiam secundum superficies. Quoniam autem harmoniæ partium omnium cubi propter numerum ad circulum referuntur, circulus vero omnium aliarum figurarum est maxime naturalis maximeque uniformis, neque mixtus est, sed simplex et ex partibus non multis, est omnino necesse secundum numerum, naturalem intelligere cubi continuationem, quando nimirum ad circuli continuationem revocatur.

4. Jam vero consideremus etiam cubum secundum continuas superficies, an ipsæ inter se continuationem habeant, et qualem et quomodo. Esto igitur *a b e d e f* cubus. Uniatur superficies *a* cum utraque, nempe, *b* et *c*; item *d* cum *b* et *c*; item *e* cum *a b c d*, itemque *f* cum *a b c d e*. Uniuntur igitur in angulis inclinationum. Situs vero et copulationes ipsarum non sunt circulares, ut cum ad numerum lineas revocabamus, sed in angulos rediguntur et inclinationes habent. Nam tota *a* usque ad totam *b* pertingit, et hæc usque ad totam *c*, item hæc usque ad totam *d*, et *e* usque ad totas *a b c d*, item *f* usque ad totas *a b c d e*. Ex quo intelligitur ipsas se inter se tangere, sed hoc modo ad circularem conversionem et naturalem communionem non revocari. Secentur itigur superficies per totam cubi altitudinem, et colligantur, æquali proportione observata, omnes sectionis partes. Expositus est igitur et substratus diameter *a* ipsi *c*, et *b* ipsi *d*, et *e* ipsi *f*. Esto igitur post ipsam *a* altera *h*, pos ipsam *c* altera *k*, post ipsam *b* altera *i*, post ipsam *d* altera *l*, pos ipsam *e* altera *m*, post ipsam *f* altera *n*, rursns post ipsam *h* altera *o*, post ipsam *i* altera *p*, post ipsam *k* altera *q*, post ipsam *l* altera *r*, post ipsam *m* altera *s*, post ipsam *n* altera *t*. Apponatur igitur ipsa *a* superficiei *b c* : secetur vero in undecim partes. Eodem modo ipsa *d* superficiei *a a* apponatur, et reliquarum quælibet altera alteri apposita similiter secetur in undecim partes nempe *a b c d e f*. Deinde *h i fl l m n* secentur in novem partes. Postremo *o p q r s t* secentur in septem partes ac de integro coagmententur ipsæ partes facto initio a postremis, contrario et inverso ordine. | *o.t.* | *p.s.* | *p.r.* | *h.n.* | *i.m.* | *h. l* | *a.c.* | *b, d.* | *e.f.* — Atque ita cubus sectus restitutus est. Cum igitur secatur, cubus reperitur, et cum componitur et coagmentatur, rursus cubus reperitur. Ut *a b c d c f* se habet ad *h i l m n*, sic *h i k l m n* ad *o b q r st:* sic ut altera pars alieri cum proportione excellat. Quod si quis in plures sectiones aut minores, observata eadem proportione, cubum secare in continuas superficies conabitur, hic ilsdem repertis; ipsum sinet esse cubum.

5. Probavimus igitur, ut oportebat, in cubo duplicem esse continuationem, circularem unam, et alteram hexaedram. Esto igitur naturalis illa quæ est circularis et numerabilis, at illa quæ est secundum aliam figuram esto continuatio coagmentata et mixta. Nam temperationes sunt mixtæ. Porro figuræ angulis præditæ mixtionis habent speciem. Quamobrem figura cubica, quatenus est angulis prædita, est mixta. Quod si quis dicat et hoc et circulum esse naturæ, ideoque inter se communicare, non rejiciam; nam in natura ut sunt naturæ, uniuntur omnia, quemadmodum in circulo omnes quæ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΙ ΕΞ.

—

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI JOANNIS DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

LIBRI SEX

(Græca nunc primum prodeunt ex cod. ms. Reg. MMIV, de quo Catalogus: « Codex membranaceus in quo continuntur Theodori Lascaris imp. de communicatione physica libri sex Græce mondum editi, is codex sæculo XIII exaratus videtur » Latine vertit et edidit Claudius Auberius sub hoc titulo: « Theodori Ducæ Lascaris, imp. Cæs. Joannis Aug, filii, de communicatione naturali libri VI, admiranda philosophia referti, nunc primum in lucem prolati et in Latinam versi a Claudio Auberio. Triuncuriano, ex J. Sambuci V. C. bibliotheca. Basileæ anno 1561, in-8° (Bibl. imp. Paris. R. 1755),

—

HYPOTHESIS GENERALIS

SEX SERMONUM THEODORI DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

Confecta a Claudio Auberio Triuncuriano.

—

Res omnes uno quodam societatis vinculo continentur. Neque hoc de iis duntaxat rebus quæ sub sensum cadunt et ex elementis constant, verum etiam de intelligentiis seu mentibus, de animis, animorum potestatibus, de hominibus ipsis inter se denique de omni liberalium ac ingenuarum scientiarum et artium doctrina dictum velim. Quod si quis genera rerum diligenter intueatur nullo negotio id quod diximus deprehendet. Et ut ab iis rebus quæ sensus nostros non fugiunt, exordiamur, qui aliquam operam in philosophiæ studio posuerunt, norunt res omnes natura contineri et uniri vi ejusdem, quæ quidem natura tanquam Dei optimi maximi ministra in rebus naturalibus principium est motus ac quietis. Est igitur natura in hoc mundo elementari tanquam centrum, in quo uniuntur omnia naturalia non solum illa, quæ simplicia appellamus corpora, verum etiam composita et mixta, adeoque singulia, ipsa : ut hoc modo verum sit quod veteres illi subobscure dixerunt : Unum esse multa et multa unum, Ac primum quidem orbes cœlestes hoc universum amplectuntur, suoque motu cient hæc inferiora. Sequuntur deinde quator elementa, quæ proportione amica inter se conspirant; eunt redeuntque in se, inter se et ex mutuo oriuntur. Deinde ex quatuor elementis, reliqua componuntur, ac primum quæ mixta vocantur, ut lapides et metalla. Quatuor elementis respondent χυμοὶ in herbis et plantis, in corporibus animantium, atque adeo in præstantissimo corpore animato hominis quatuor, humores, bilis flava, bilis

atra, sanguis et pituita, tanta est naturæ vis in rerum naturalium temperationibus. Sed jam ad secretiorem considerationem veniamus. Sunt animantibus rationis expertibus tria plantasia quædam, irarum ardor quidam, cupiditas quædam ; in nomine ratio quæ phantasiam nobilitat, deinde θυμὸς et ἐπιθυμία quæ duo eo sunt nobiliora quod rationem moderatrinem et gubernatricem habeant Tria hæc λόγος, θυμὸς et ἐπιθυμία, ut sunt animæ humanæ pares essentiales, in tensionem et remissionem non suscipiunt. Nam ratione οὐσίας Socrates non est magis λογικὸς quam Plato, aut magis θυμικὸς,, aut magis ἐπιθυμητικός. Sed ratione copulationis animæ et materiali corporis physici, organici, dicuntur hæ potestates qualitates no οὐσιώδεις, et proinde intensionem ac remissionem suscipiunt : adeo ut hic illo λογικώτερος, θυμικώτερος et ἐπιθυμικώτερος dicatur. Itaque bilis flavæ nimia copia hominem θυμικώτερον reddit. Pituita nimia hominem minus θυμικόν, quam par est, efficit. Sanguinis abundantia hominem ἐπιθυμικώτερον, interdum etiam lætiorem reddit. Atra bilis hominem tristiorem efficit. Præterea λόγος præsertimque πρακτιὸς interveniente phantasia, utitur sensibus tanquam instrumentis. Idcirco ratione qualitatis et potestatis non οὐσιώδους recipit intensionem, et remissionem adeo ut unus altero λογικώτερος vel minus λογικὸν dicatur, interdum etiam idem seipso λογικώτερος dicitur, non ratione potestatis essentialis, sed propter meliorem corporis physici statum. Purgato enim cerebro, præsertim cum noxiis humoribus infestatur, aliquis ad ratiocinandum aptior reddi potest. Et quoniam quatuor humores in corporibus humanis plurimum possunt, ut patet, non immerito connectuntur conjugationes λόγου θυμοῦ ἐπιθυμίας, cum conjugationibus quatuor humorum, nempe bilis flavæ, bilis atræ, sanguinis ac pituitæ. Quas quidem conjugationes si quis diligenter pervestiget, nonaginta duas reperiet, etiam non annumerata simplici conjugatione, nec illa quæ simplici respondet. Nam septem aliæ conjugationes quæ in unitate sola intensionem ac remissionem suscipiunt, nullum aut perobscurum habent usum, quæ tamen si addantur simplici ac monaginta duabus, centum conjugationes constituent Ex quibus intelligitur ratio συμπαθείας et ἀντιπαθείας hominum inter se, quæ ex animæ et corporis organici physici copulatione exsistit. Nemo vero putet nos tribuere causam omnis vitiositatis pravæ temperationi corporis organici physici. Nam quomodo τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνες καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ καταλαμβάκει, nunc non est nostrum ostendere. Ad supremam enim theologiam pertinet hæc tractatio. Cumque in republica fines præstantissimi sint τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, sintque Ἀρχιτεκτονικοὶ imperatores, reges, principes et magistratus, videndum est imprimis et curandum, ut educatio, κοινωνία et vitæ ratio τῶν ἀρχιτεκτονικῶν ἀνδρῶν, ad ἀρχιτεκτονικὸν τέλος referatur. Qualis enim est ἡ σοφία inter omnes scientias, talis ἡ φρόνησις ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρεταῖς. Et ut quædam scientiæ propter nobilitatem et accurationem magis accedunt ad sapientiam ; ita quoque artes quædam et scientiæ, quarum usus in republica cernitur, magis accedunt πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικήν, quales sunt ἡ στρατήγικὴ, ἡ ἰατρική. Nam, ut ait auctor noster, τρεῖς κοινωνίαι τῷ ἄρχοντι ἁρμόδιώτατοι, φιλοσοφία, στρατεία, ἰατρική, μετὰ τῶν ἰδιωμάτων αὐτῶν. Idem paulo ante dixerat : Ὁ βασιλεὺς οὐ κοινωνεῖ τοῦ λιθοξόου, ἀλλ' ἀποδέχεται, ὥστε τὸ ἀποδέχεσθαί τινός ἐστι, καὶ οὐκ ὄλης τῆς κοινωνίας· ὅπου γαρ τὸ κοινωνικὸν ὄνομα κεῖται, τῶν κοινώννοντων δηλοποιεῖ συμφωνίαν. Porro sapientia prudentiæ tanto præstat, quanto mens animæ. Idcirco etiam Aristoteles sexto De moribus divine dixit : Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου, ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγείας ἰατρικὴ· οὐ γαρ χρῆται αὐτῇ, ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γένηται. Deinde subjicit verissimam sententiam : Ἐκείνης οὖν ἕνεκα (nempe τῆς σοφίας) ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνη. Postremo acutissime ludificatur illos, si qui forte reperiantur, qui temerario judicio prudentiam sapientiæ audeant anteferre : Ἔτι ὅμοιον, inquit, κἂν εἴτις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει περὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει. Ex quibus intelligitur sapientiam esse reginam omnium scientiarum, omniumque artium, præsertim cum prudentia ipsa illius causa omnia administret. Idcirco dicebat Aristoteles, Εἰ δὴ θεῖον ὁ Νοῦς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τὸν Νοῦν βίος πρὸς τὸν ἀνθρωπινον θεῖος. Verum tamen illud constat quod doctissimus M. Tullius dixit : Omnes artes, omnesque scientias, communi quodam societatis vinculo contineri. Ex quo exsistit κοινωνίας sapientum inter se itemque ἐπιστημόνων; denique artificum, secundum illud quod est magis et minus. Nam reipublicæ gubernator potius communionem ac societatem inibit cum duce exercitus, vel cum medico quam cum cerdone. Et sapiens vir cum viro prudente potius communionem constituet, quam cum artifice. Eodem modo de reliquis judicandum est. Hactenus igitur de communione elementorum et rerum ex elementis compositarum atque adeo de communione hominum inter se. Quoniam autem rerum inter se communicatio maxime in figurarum coordinatione cernitur, sciendum est figuram orbicularem maxime accommodatam esse ad continendum et complectendum, quia nimirum ex omnibus figuris est capacissima, ἀκλινεστάτη καὶ μέλιστα τεταγμένη. Idcirco orbes cœlestes hanc figurationem obtinent. Secundum orbicularem constituimus quadratam figuram. In tertiis consistit triangulum æquilaterum. Quamobrem omnium mundanarum figurarum orbicularis longe est præstantissima propter eas causas quas attulimus, et propter alias plures quas Plato et Aristoteles afferunt. At in ortu rerum aliæ figuræ habent locum quia εὐθὺ τῇ γενέσει in primis convenit. Quia vero res in orbiculari illa figuratione quodammodo eugra perfectionem adipiscuntur, idcirco sic κατ' ἀνάκαμψιν τῆς γενέσεως elementa ipsa et res quæ

mentis constant. figuræ illius orbicularis præstantiam imitari conantur. Superest, ut his diligenter consideratis, videamus, quibuscum societatem ineamus. Clamat sapientia : Fili mi, recede a malorum orbita, tere limina sapientum : et sapientissimus Paulus cum Menandro asserit, pravorum consuetudine bonos mores depravari ac corrumpi. Quamobrem illi qui in administranda republica sunt ἀρχιτεκτονικοί videant cum quibus communionem constituant, ne torte Nerones et Heliogabali evadant : ac verius sint monstra quam homines. Denique singuli homines in republica eadem hæc præcepta pro suo genere vitæ ac instituto diligenter observent, ut veram beatitatem tandem omnes assequamur.

SYNOPSIS

SEU REPETITÆ SIGILLATIM HYPOTHESES

SEX THEODORI DUCÆ SERMONIS

AUCTORE EODEM.

PRIMI SERMONIS.

In primo sermone ostendit omnia unum esse propter naturam, ac rursus singula dividi inter se, ac distribui in natura : nec ex naturalibus extra naturam esse quidquam. Ex quibus intelligitur naturam esse communem omnibus rebus naturalibus, et in ea generalem communicandi modum situm esse. Deinde intra naturam distributiones temperationum consitere, et per temperationes secundario modo res inter se communicare. Hi duo sunt modi nobis in primis observandi. Addit præterea per temperationes res non uniri absolute, sed secundum proprietates magis cognatas. Et quoniam, ut ait Socrates, Ὄμμα τῆς ψυκῆς ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων ἀποτυφλούμενον καὶ κατορυττόμενον, ὑπὸ τῶν μαθημάτων μόνων ἀναζωπυρεῖσθαι καὶ ἀνεγείρεσθαι πέφυκε, idcirco ostendit in numeris ac figuris utrumque communicandi modum. Quemadmodum enim τὸ σημεῖον, referente Proclo, πάσης ἐξηγῆται σειρᾶς καὶ πάντα ἑνοῖ τὰ μεριστὰ καὶ συνέχει καὶ ὁρίζει τὰς προόδους αὐτῶν καὶ παράγει, καὶ περιλαμβάνει πανταχόθεν, ita etiam rerum naturalium omnes partes natura unit, continet et terminat. Et ut circulus πολυγωνίαν figuram complectitur, ita etiam natura rerum naturalium multitudinem et varietatem continet.

SECUNDI SERMONIS.

In secundo sermone de elementorum communione agit, quam quidem communionem seu ἕνωσιν ejusmodi esse docet, ut sit ὅλη τοῖς ὅλοις δι' ὅλων καὶ οὐκ ἐν μέσῳ τινῶν. Ostendit etiam quomodo secundum rationes harmonicas elementa communicent inter se, nempe secundum dulplam rationem, sesquialteram et sesquitertiam. Deinde transit ad temperationes, mistionesque illarum rerum quæ ex quatuor elementis constant. Ac primum agit de temperationibus quæ cernuntur in inanimatis, ut in metallis et in lapidibus. Deinde transit ad temperationes illarum rerum quæ partim animatæ partim inanimatæ videntur, cujusmodi sunt plantæ. Tertio ad temperationes, quæ in animalibus cernuntur, accedit,

TERTII SERMONIS.

Cum homo sit præstantissimum illud animal, in quod omnes communionis modos natura contulit, operæ pretium fuit de temperationibus hominum agere. Has igitur hoc in libro accuratissime pertractat : quas nonaginta duas esse asserit, præter simplicem et illam quæ simplici respondet. Galenus, lib. 1 *De tempor.* sapienter monet, a bene temperata constitutione incipiendum esse, nisi quis velit in errorem induci. Nam si cum bene temperata alias temperationes comparaveris, nullo negotio quod in quavis excedat, deficiatve, reperies. Quare primo de illis quæ ut simpliciter temperatæ aut intemperatæ constitutiones considerantur, dicendum est. Simplex est illa, quæ neque intensionem neque remissionem habet, sed æqualiter habet illa septem A B C, præterea E F G H. Sed quoniam ejusmodi constitutio perfectissime æqualis vix reperitur, idcirco illa constitutio, quæ ad hanc perfectissime æqualem proxime accedet, erit in primis optabilis. Ille temperatissimus homo est, inquit Galenus, qui corporis habitu medius est inter gracilitatem, crassitudinem, duritiem, mollitiem, itemque calorem et frigus. Idem animo quoque me-

dius est inter audaciam et timorem, inter misericordiam et invidiam. Est etiam alacer, φιλόφιλος, humanus et prudens, et quoniam comparatio in his conjugationibus locum habet, circumspecte videndum est, quid cum quo conferamus.

QUARTI SERMONIS.

Quoniam ἐπιτάσεως καὶ ἀνέσεως vis permagnum habet usum in conjugationibus, uti supra demonstratum est, in hoc quarto sermone accuratissime probat ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν, hoc est intensionem ac remissionem esse τοῦ ποιοῦ, non autem οὐσίας καὶ τοῦ ποσοῦ. Ἐπιδέχεται δὲ, inquit Aristoteles, τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον τά ποι. λευκὸν γάρ μᾶλλον καί ἧττον ἕτερον ἑτερου λέγεται, etc, In hoc etiam sermone docet propter qualitatem res dici similes et disemiles. Ὅμοια δὲ ἡ ἀνόμοια, inquit Arsitoteles, κατα μονας τάς ποιότητας λέγεται· ὅμοιον γὰρ ἕτερον ἑτέρῳ κατ' ἄλλ οὐδέν, ἀλλ, ἢ καθ' ὁποιόν ἐστι. Sed quorsum hæc? Nimirum ut sciamus intensionem ac remissionem, similitudinem ac dissimilitudinem habere locum in enumeratis conjugationibus, non ratione οὐσίας, sed ratione τοῦ ποσοῦ τῆς ποιότητος, quod etiam supra monuimus.

QUINTI SERMONIS.

In quinto sermone gravissime ac sapientissime disserit de hominum communionibus inter se. Convenit homini, inquit Galenus, ut sit sapientissimus. Alibi docet bene et æqualiter temperatum esse prudentem. Cum autem similitudo temperationum conjungat et consociet homines inter se, quo præstantior fuerit consociatio. Porro hic rursus duo sunt communicandi modi nobis diligenter observandi. Unus est κατά τὴν σοφίαν, alter est κατά τὴν πολιτικὴν φρόνησιν. Discrimen hoc elicitur ex discrimine σοφίας καὶ φρονήσεως, quod quidem discrimen cum multis in locis, tum x, De moris, ab Aristotele assignatur his verbis : Συνέζευκται δὲ καὶ ἡφρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαὶ κατὰ τὰς ἠθικὰς εἰσιν ἀρετάς, τὸ δ' ὀρθὸν τῶν ἠθικῶν κατὰ τὴν φρόνησιν, Συναρτμέναι δ' αὗται τοῖς πάθεσι, καὶ περὶ τὸ σύνθετον ἂν εἶεν, αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ ἀνθρωπικαὶ, καὶ ὁ βίος δὲ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονια, ἡ δὲ τοῦ Νοῦ κεχωρισμένη. De communione politia idem Arist. lib. VIII moribus, quo in loco τὰς πολιτικὰς κοινωνίας καθ' ἑκαστην τῶν πολιτειῶν eleganter excendit.

SEXTI SERMONIS.

In sexto comparat scientiam cum arte, et naturam cum temperatione, docetque artem ad scientiam perinde se habere atque temperationem ad naturam. Præterea monet naturam et scientiam esse conjungendas, ut scientia naturam quasi informet. Denique constituit τάξιν quamdam, ex qua poterimus cognoscere illud quod est magis aut minus τετραγμένον, hoc est, magis aut minus secundum naturam et scientiam. Quod utperficiat, utitur mathematicis figurarum comparationibus, docetque figuram sphæricam esse supra alias omnes τετραγμένην deinde quadratam figuram, postremo triangulum æquilaterum. Quod igtur in mathematicis figuris, sphærica figura, id est in rebus humanis sapientiæ et prudentiæ cum natura conjunctio, et quod in illis et quadrata figura, in his est scientiæ cum natura conjunctio. Postremo quod in illis æquilaterum triangulum, his est artis cum temperationibus naturalibus conjunctio. De præstantia sphæriceæ figuræ hæc Aristoteles, Περὶ οὐρανοῦ β'. Ἅπαν δὴ σχῆμα ἐπίπεδον ἢ εὐθύγραμμόν ἐστιν ἢ περιφερόγραμμον, καὶ τὸ μὲν εὐθύγραμμον ὑπὸ πλειόνων περιέχεται γραμμῶν, τὸ δὲ περιφερόγραμμον ὑπὸ μιᾶς. Ἐπεὶ δὲ πρότερον τῇ φύσει ἐν ἑκάστῳ γένει τὸ ἓν τῶν πολλῶν καὶ το ἁπλοῦν τοῦ συνθέτου, πρῶτον ἂν εἴη τῶν ἐπιπέδων σχημάτων ὁ κύκλος, etc. Quod si quis auctoris nostri factum ausit reprehendere quod mathematica physicis admisceat, respondebit Proclus : Πρὸς δὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν τὰ μέγιστα συμβάλλεται μαθηματικὴ, τήν τε τῶν λογων εὐταξίαν ἀναφαίνουσα καθ' ἣν δεδημιούργηται τὸ πᾶν, καὶ ἀναλογίαν τὴν πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ συνδήσασαν, ὡς πού φησιν Τιμαῖος, καὶ φίλα τά μαχόμενα καὶ προσήγορα καὶ συμπαθῆ τὰ διεστῶτα ποιήσασα καὶ τὰ ἁπλᾶ καὶ πρωτουργὰ στοιχεῖα καὶ πάντη τῇ συμμετρίᾳ καὶ τῇ ἰσότητι συνεχόμενα δείξασα. Quæ porro in extremo libro dicuntur περὶ τοῦ τριγωνισμοῦ circuli, non possum adduci, ut credam illa esse nostri auctoris, cum quia sunt præter institutam disputationem addita, tum etiam quia sunt puerilia. Nam verba hæc, τὰ γοῦν ατ, τυ, ηθ, ϐω, οχ, χα, τμήματα τὰ ἐκ τῆς κύκλου περιφείας καὶ τῶν τριγώνων πλευρων γινόμενα, ἴστωσαν ἴσα τοῖς δυσὶ τριγώνοις τηδ' χωγ' quid aliud habent, quam αἰτημαλίαν εὔηθες, ut loquitur Aristoteles? Additur deinde ratio quæ ignavum ingenium arguit, δηλοῖ γὰρ αὐτὸ καὶ ἡ αἴσθησις, cum demonstratione opus fuerit. Quamobrem credo ego addita esse illa a Græculo quodam; quod etiam quilibet ex contextus serie nullo negotio conjicere potest,

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

—

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI IMPERATORIS DOMINI JOANNIS DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

SERMO PRIMUS

—

α' Ἐκ πολλῶν μὲν πραγμάτων καὶ ἄλλως γνόντες οἱ ἄνθρωποι ὅτι τὸ φύσει κρεῖττον τοῦ θέσει, ὑπερέχει τε καὶ τοῦ τύχῃ, καὶ ἐξ αὐτῶν δὴ νοῆσαι δύνανται, ὧν ἐπείγομαι λέξαι νῦν, καὶ οὐκ ἄν ἄλλως ἔχειν εἴπῃ τις τοῦτ' αὐτὸ ἢ ὡς ἦ φυσικὴ ἀκολουθία καὶ ἀληθὴς παραστήσει τήμερον δι' ἐμοῦ· Ἔστι μὲν οὖν φύσις καὶ κίνησις ἐν τῇ φύσει, ὡσαύτως δ' ἔστι καὶ μερισμός· πρὸς γὰρ Ἀριστοτέλην καὶ Πυθαγόραν καὶ Ἑρμογένην καὶ Ὅμηρον κοινῶς ἡ διαίρεσις, ὥσπερ καὶ αἱ στιγμαὶ μετροῦνται στιγμαῖς καὶ τοῖς ἀριθμοῖς ἀριθμοί. Τῇ μὲν γὰρ κινήσει εἰσὶ μέρη κινήσεως καὶ τοῖς μέρεσι διαφορά, καὶ οὐ θέσις ἐστὶν αὐτῶν ἡ ὀντότης, ἀλλὰ ποιότης ἡ κατὰ φύσιν, ὥσπερ οὐδὲ τῇ φύσει ἡ κίνησις, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἀρχὴν μὲν κινήσεως, περιέχειν δὲ καὶ ἄρχειν καὶ αὐτῆς στάσεως· καὶ φύσις μὲν οὖν κινεῖ πάντα τὰ ἁπλῶς καὶ καθέκαστα, ἰδιότησι [καὶ] μερισμῷ συνάπτουσα θάτερα, οἷον ἂν ληφθῇ κατ' ἰδιότητα φυσικῶς μέρη, ὡς ἐν τῷ πυρὶ τὸ καυστικὸν καὶ φωτιστικόν, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὰ οἰκεῖα. Πότερον οὖν οὐκ ἀρχὴ τῶν ἐνύδρων ἡ ἀρχὴ τῶν χερσαίων, οὔτε τῆς ἐκείνων κινώσεως ἡ τῆς τούτων κινήσεως : καὶ πότερον οὐκ ἀρχὴ σχήματων γραμμαι, οὐδ' ἀρχὴ σχηματα τῶν γραμμῶν, ἀλλά τῶν ἄμφω στιγμή Εἰ δ' οὕτως ἐστὶν, ἄρα ἡ ἐκ τῆς φύσεως κίνησις ἐν γραμμαῖς καὶ σχήμασι στιγμή· οὐδὲ γὰρ εἶμη τις φύσιν σχημάτων αὐτὴν, ἀλλὰ κινηθεῖσαν ἐξ ἀρχῆς φυσικῆς. Τῶν ἄλλων οὖν ἁπάντων ὡσαὕτως ἐχόντων καὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τούτων οὐσῶν γνωρίμων, πολλῷ μᾶλλον τὸ κατὰ φύσιν, κρεῖττον ἡ φύσις ὑτις ὑπερέκεινα πάντων ἐστὶ, μὴ ἐντελῶς ὡς ἀρχὴ ποιεῖ, τὰ μετ' ἐκείνην ἡμῖν, ὅτι δὲ ἐνταῦθα καὶ κίνησος καὶ μερισμὸς εἰς διάφορα, πρόδηλον. Ἀριστοτέλην γὰρ καὶ Ὅμηρον διαστέλλει κατὰ τὴν ὥραν ἡ κίνησις. εἰ γάρ ἡ α πρὸς τὴν γ διὰ τῆς 6 διέλθῃ, οὕτως ἐν συνεχεῖ κινήσει διέρχεται, καὶ διαστέλλεται τὸ λεπτὸν ἡ α στιγμὴ πρὸς τὴν γ παρὰ τῆς β, δι' ἧς κατὰ συνέχειαν τὸ συμφυές ἐστιν αὐταῖς· τοῦτο δὲ κίνησις

1. Cum ex multis aliis rebus intelligunt homines, illud quod natura est et constat, multo præstantius esse eo quod positione ac fortuna constat, tum ex iis quæ dicere aggredior, possunt animadvertere. Ac nemo sane hoc ipsum aliter se habere dixerit, B quam quæ modo naturalis ac vera consecutio hodie per me manifestum exhibebit. Ac primum naturam dicimus esse et motum in natura, eodemque modo distributionem esse. Nam Aristoteles, Hermogenes, et Homerus inter se communi ratione dividuntur, quomodo etiam puncta punctis mensurantur et numeri numeris. Nam motui partes motus assignantur; et partibus discrimen, neque ipsa entitas, ut ita dicam, per quam hæ res sunt est positio; cum positio sit qualitas quæ ex natura est : non secus atque id quod est natura ipsa, non dicimus esse motum, sed naturam dicimus esse principium motus et quietis : ita ut contineat ac principatum gerat. Natura igitur movet omnia quæcunque sunt absolute, adeoque singularia ipsa proprietatibus ac distributione connectens utraque. Ut si exempli gratia proprietatum partes sumantur ; quales sunt in igni urendi et illustrandi proprietates : et in aliis quæ ipsorum propria sunt. Utrum igitur principium terrestrium non est principium aquatilium ? Itemque utrum principium

καὶ ὡρικὴ ποσότης διὰ κινήσεως · διαφορὰ τοίνυν οὖν Ἀριστοτέλει καὶ Ὁμήρῳ κατὰ κίνησιν καιρικήν. Ἐν μὲν οὖν τῇ κινήσει συνέχειά τίς ἐστι μερισμῷ καθυποβαλλομένη ἢ χρόνου ἢ τρόπου ἢ ποιότητι τοῦ κινουμένου, οἷον ὡς νοῦ πρὸς πτηνόν. Ἐν δὲ τῇ φύσει μερισμοὶ κράσεων κατὰ τὸ ἄλλο τε καὶ ἀλλοῖον καὶ ἄλλως. Ἐν δὲ ταῖς κράσεσιν οὐ διαίρεσις μερισμὸς, ὡς ἐπὶ τῆς φύσεως ταῖς κράσεσιν ἡ διαίρεσις μερισμὸς, ἀλλ' ἕνωσις μερισμὸς, ὅ τισι φανῇ ὡς καινόν · ὡς γὰρ μερισμὸν τῶν συνθέτων ἐκ τῶν ἁπλῶν ἡ τῶν μερικῶν ἕνωσις, οὕτω δὴ καὶ τῶν κράσεων ἕνωσις, διαίρεσις κράσεων. Ἐκεῖθεν γὰρ ἡ διαίρεσις κοινὸς μερισμὸς, ἐνταυθοῖ δὲ ἡ διαίρεσις ἕνωσις, ἐπειδὴ μερικῶν ὑποκειμένων ἐστὶ διαίρεσις. Ἀπὸ γὰρ τοῦ πρώτου στοιχείου α ἕως τοῦ ἐσχάτου ω μερίζων τις οὐχ ἑνοῖ τὰ μέρη τῇ διαιρέσει · ταῖς τρισὶ δὲ μερίσιν εἰ λάβοιμεν αὐτῶν μερισμὸν, μᾶλλον τῶν μερῶν ἕνωσιν λάβωμεν, ὥστε ἡ μὲν φύσει διαίρεσις ἕνωσις, ἡ δὲ κατὰ κρᾶσιν ἕνωσις μᾶλλον διαίρεσις. Κατὰ ταυτὸ γοῦν τὰ φύσει διαιρούμενα ἢ χρόνῳ ἢ τόπῳ ἢ ποιότητι, οὐ κατὰ φύσιν διαιροῦνται · φύσις γὰρ τοῖς πᾶσι κοινὴ, ἀλλὰ κατὰ μερισμὸν κράσεων, πλὴν ἀρχούσης τῆς φύσεως · συμβάλλονται γὰρ αἱ κράσεις ὡς μερικαὶ καθότι κράσεις κράσεσιν ἑτέραις, ἐπειδὴ καὶ αὗται μερικαὶ, οὐ μὴν δὲ κρᾶσις πᾶσα ἐν πάσῃ κράσει. Τὸ γὰρ μουσικὸν φυσικὸν, τὸ σκυτευτικὸν ἐν τῇ φύσει · ἔστω τοίνυν τὸ σκυτευτικὸν μουσικὸν, ἢ ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, ἡ ποίησις ἐκ τῆς φύσεως. Ἔστω τοίνυν Ἀριστοτέλης

A Ὅμηρος, ἢ ὅτι ἡ κίνησις. Ἐν τῇ φύσει ἡ στάσις τῆς φύσεως · ἔστω ἄρα ἡ στάσις κίνησις · ἔχει δὲ ἀδυνάτως εἶναι αὐτά · ἁπλῶς γὰρ αἱ κράσεις ἑνοῦσθαι ἄτοπον, ἰδίως δέ γε εὑρίσκεται · ἑνωτικὸν γὰρ ἓν ἑτέρου, τὸ λευκόν τε καὶ τὸ ξανθὸν, καὶ τὸ μουσικὸν συγγενὲς τοῦ ἀριθμητοῦ, καὶ τὸ φιλόσοφον τοῦ θεολογικοῦ, καὶ τὸ ποιητικὸν τοῦ ῥητορικοῦ, καὶ ἡ στάσις τοῦ σωφρονικοῦ, καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ ἡ κίνησις, ὡσαύτως καὶ ὁ κναφεὺς τοῦ σκυτέως, καὶ ἄλλων ἄλλα, κατ' ἰδιότητα συγγενῆ.

β'. Δύο γοῦν οἱ ἑνωτικοὶ τρόποι · ὁ κατὰ φύσιν καὶ ὁ κατὰ κρᾶσιν. Κοινὸς οὖν πάντων ὁ εἷς · κοινωνοῦσι γὰρ πάντα, ὅταν εἰς τὴν ποιότητα ἀναχθῶσιν, ἢ εἰς τὴν οὐσίαν, ἢ εἰς τὸ εἶδος, ἢ εἰς τὴν ὕλην, ἢ εἰς τὴν φύσιν κυρίως τε καὶ καθολικῶς, ἀλλὰ μερικῶς καὶ
B ἰδίως καὶ οὐ καθότι ποιότης, ἢ καθότι οὐσία, ἢ καθότι εἶδος, ἢ καθότι ὕλη ἑνοῖ, ἀλλὰ καθότι τί τινι συμβάλλεται, καὶ τὰ στοιχεῖα καθότι τῆς φύσεως κοινωνοῦσι, καὶ τὸ ὕδωρ οὐ φθείρει τὸ πῦρ, οὔτε τὰ ἄλλα τὰ μὴ ὁμότροπα, ὅτι δὲ πυρὶ μερικῷ ἐκρεύσει ὕδωρ ἐν αὐτῷ μερικὸν κάρτα φθείρει αὐτό · τὰ γὰρ ἐναντία τοῖς ἐναντίφοις φθείρονται, ἔστιν ὅπου δὲ καὶ τὰ φάρμακα κατ' ἰδιότητα σωμάτων καὶ κράσεων κοινωνεῖν τε καὶ ὠφελεῖν, ποῦ δὲ καὶ φθείρειν διὰ τὸ αὐτὸ ἐν ἐκείνοις ἀνοίκειον. Ὅμως καὶ ἐν μεταλλοις κοινωνία εὑρίσκεται, ἐν ἄλλοις δὲ καὶ διάστασις, καινὸν δὲ οὐκ ἦν, εἴπερ καὶ τὰ ἐν τῇ γραμμῇ σημεῖα οὐ παντάπασιν ἑνοῦνται κατὰ συνέχειαν · τὸ γὰρ πρῶτον τῷ τρίτῳ οὐχ ἑνοῦταί εἰ μὴ διὰ τοῦ δευτέρου,

motus illorum non est principium motus horum? Præterea, utrum figurarum lineæ non sunt principium : neque figuræ linearum sunt principium? An potius linearum ac figurarum punctum est principium? Quod si ita est : utrum motus ille qui a natura in lineis ac figuris exsistit, est punctum? Nemo enim dixerit punctum esse figurarum naturam, sed potius a naturali principio motum habuisse. Cum igitur omnia alia eodem modo se habeant, et hæc principia sint omnibus nota sane natura (cum sit eo quod est ex ipsa multo præstantior, quippe quæ præter omnia sit) non vulgari modo nobis illa quæ sunt infra se, tanquam principium et causa efficit. Quod autem in natura sit motus et distributio in ea quæ inter se differunt, nemini est obscurum. Motus enim qui in hoc tempore conficitur distinguit Aristotelem et Homerum. Nam si motus *a* ad motum *c* per motum *b* perveniat, omnino continuata progressione motus conficitur. Et rursus punctum *a* distinguitur a puncto *c* per punctum *b* per quod propter continuationem duo extrema inter se cohærent. Hoc autem est motus et horæ quantitas in motu. Quare discrimen intercedit inter Aristotelem et Homerum propter motum temporaneum. Est igitur in motu cohærentia quædam quæ subjicitur distinctioni, aut temporis, aut modi, aut ejus quod ex qualitate movetur, verbi gratia, ut si motum mentis cum motu alatilis confera. In natura vero distributiones

C temperamentorum exsistunt ex eo quod est aliud, et ex eo quod est dissimile : itemque aliis modis. At in temperationibus divisio non est distributio (ut in natura illa temperationum divisio est distributio), sed distributio ipsa est communio, quod quibusdam tanquam absurdum videri possit. Ut enim singulorum seu particularium communio est distributio illorum compositorum quæ ex simplicibus constant, eodem modo communio temperationum est temperationum divisio. Illic enim divisio est communis distributio, hic vero ipsa divisio est communio, cum proprie subjectorum particularium sit divisio. Nam a primo elemento *a* usque ad extremum ω, qui distribuit, non unit partes dividendo ; at si trium partium distributionem sumimus, potius partium
D unionem sumimus. Quare divisio illa quæ naturæ ratione constituitur est unio. At ipsa unio quæ fit secundum temperationem est potius divisio Ex quo intelligitur illa quæ natura sunt et constant, cum dividuntur, tempore, modo, aut qualitate, non dividi secundum naturam (nam omnibus natura communis est), sed secundum distributionem temperationum, natura tantum principatum gerente. Nam conferuntur temperationes ut particulares eo quod temperatio cum aliis temperationibus componitur, quandoquidem et ipsæ sunt particulares, Verum non omnis temperatio cum omni temperatione. Nam quod musicum est in natura, esset quoque coriarium in natura : esto igitur coriarium

ὡσαύτως καὶ τὰ ἑξῆς, ἢ καὶ τῷ στερεῷ εἰ οὐ κατὰ φύσιν μόνον ἑνοῦνται τὰ αὐτοῦ πέρατα, ἀλλὰ καὶ κατὰ κρᾶσιν· ἡ γάρ τοῦ κύβου συνέχεια κατὰ μὲν τὰς ἐπιφανείας οὐ φυσική, κατ' ἀριθμὸν δὲ συνδέδεται φυσικῶς.

γ'. Τεθήτω γοῦν ἑξὰς ἐν αὑτῷ, ὡσαύτως καὶ ὀγδοάς, ἔστω δὲ καὶ σημεῖον εἰς ὃ ἀφορῶσιν ἅπασαι αἱ γραμμαὶ, αἵ τε ἀπὸ τῶν κλίσεων, καὶ αἱ ἀπὸ τῶν ἴσων γραμμῶν· ἀχθήτω ἀπὸ τῆς α κλίσεως εὐθεῖα γραμμὴ εἰς τὸ β σημεῖον, ὡσαύτως καὶ ἑτέρα εὐθεῖα γραμμὴ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιφανείᾳ κλίσεων, ἡγοῦν τῆς γ ε ζ ἐπὶ τὸ αὐτὸ β σημεῖον· κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀχθήτωσαν καὶ ἐκ τῶν ἑτέρων τοῦ κύβου μερῶν εὐθεῖαι γραμμαὶ πρὸς τὸ β σημεῖον, ἀριθμηθήτωσαν αἱ γραμμαὶ πᾶσαι καὶ συντεθήτω ταύταις καὶ τὸ σημεῖον καὶ ποιήσουσι κύκλον ἐξανάγκης· πάλιν ἀχθήτω ἀπὸ τῆς κ γραμμῆς ἐπὶ τὸ β σημεῖον εὐθεῖα γραμμὴ, ὡσαύτως ἀχθήτωσαν καὶ ἕτεραι γραμμαὶ εὐθεῖαι ἀπὸ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ μέρει εὐθειῶν γραμμῶν τριῶν τῆς λ, μ, ν, ἐπὶ τὸ β σημεῖον. Ὁμοίως γοῦν ἀχθήτωσαν καὶ ἐκ τῶν εἰς

A τὰ ἕτερα μέρη τοῦ κύβου εὐθειῶν γραμμῶν εὐθεῖαι γραμμαὶ ἐπὶ τὸ β σημεῖον, ἀριθμηθήτωσαν καὶ αὗται πᾶσαι καὶ συντεθήτω ταύταις καὶ τὸ σημεῖον, καὶ ποιήσουσιν ἐξ ἀνάγκης καὶ αὗται κύκλον. Ἐπεὶ δὲ ἐκ πάντων τῶν τοῦ κύβου μερῶν αἱ πρὸς τὸ β σημεῖον εὐθεῖαι γραμμαὶ σὺν τῷ σημείῳ εἰς ἀπαρίθμησιν κυκλικὴν ἀναφέρονται, ἔστιν ἄρα κατὰ ἀριθμὸν εἰς τὸν κύβον φυσικὴ συνέχεια τῶν μερῶν. Τμηθήτω γοῦν καὶ εἰς ἐπιφανείας ὁ κύβος, καὶ ἔστω ἑξὰς ἡ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια, καὶ πολλαπλασιασθήτω ὁ ἀριθμὸς καὶ πάλιν πολλὰ πλασιασθήτω οὗτος, καὶ εὑρεθήσεται ὡς ὁ α πρὸς τὸν β, ὁ β πρὸς τὸν γ· εὑρίσκονται ἄρα καὶ κατ' ἐπιφανείας εἰς ἀπαρίθμησιν κυκλικὴν συνεχῆ τὰ μέρη αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ αἱ κατὰ παντὸς μέρους αὐτοῦ ἁρμονίαι ἀριθμῷ

B εἰς κύκλον ἀνάγονται, ὁ δὲ κύκλος τῶν ἄλλων σχημάτων φυσικώτερος καὶ μονοειδέστερος καὶ οὐ μικτὸς καὶ ἁπλοῦς καὶ ἐκ μερῶν οὐ πολλῶν, ἀνάγκη πᾶσα κατ' ἀριθμὸν φυσικὴν νοεῖν τὴν τοῦ κύβου συνέχειαν, ἐπεὶ εἰς κύκλους ἀνάγεται.

δ'. Θεωρηθήτω γοῦν καὶ κατὰ συνεχεῖς ἐπιφανείας,

musicum ; aut id quod est philosophia in natura, esto poesis in natura : esto igitur Aristoteles Homerus ; aut quod est motus in natura, quies in natura, esto igitur quies motus. Hæc autem fieri nequeunt. Nam absolute temperationes uniri absurdum est. At secundum proprietates hoc fieri reperitur. Nam unum uniendi alterius vim habet, ut album et flavum, et quod est musicum est cognatum ei C quod est numerabile, et philosophia theologiæ, et poetica arti dicendi. et tranquillitas temperantiæ, et fortitudini motus. Eodemque modo fullo coriario, et aliis alia propter proprietatem sunt cognata.

2. Quare duo sunt modi uniendi, unus qui est secundum naturam, alter qui est secundum temperationem. Nam omnia communicant inter se cum revocantur, aut ad qualitatem, aut ad essentiam, aut ad formam, aut ad naturam, idque præcipue atque universe. At secundum proprietates alter est modus ; neque enim hic unit naturaliter et universe, sed particulariter et proprie, neque quatenus qualitas, aut quatenus essentia, aut quatenus forma, aut quatenus materia unit, sed quatenus aliquid cum aliquo componitur. Quanquam etiam D elementa ratione naturæ inter se communicant, et aqua non interimit ignem, nec interimit alia quæ non sunt ejusdem modi. Sed cum pars aquæ obruit partem ignis, tunc pars illa aquæ interimit partem illam ignis; contraria enim contrariis interimuntur. Fit etiam nonnunquam ut pharmaca propter proprietatem corporum et temperationum communicent inter se et prosint, nonnunquam etiam interimant propter diversam ipsorum inter se proprietatem. Similiter etiam in metallis communicatio reperitur, in aliis vero discrepantia. Quod certe non est novum, quandoquidem nec in linea puncta omnia omnibus punctis

uniuntur per continuationem. Nam primum tertio non unitur, nisi per secundum ; eodem modo etiam reliqua, ut etiam in solido, siquidem non secundum naturam duntaxat ipsius termini uniuntur, verum etiam secundum temperationem. Nam cubi continuatio, habita ratione superficierum, non est naturalis, sed beneficio numeri vincitur naturaliter.

3. Ponatur igitur senarius in cubo, eodem modo octonarius (1). Esto vero etiam punctum ad quod referantur omnes lineæ, tam quæ ab inclinationibus angulorum, quam quæ ab æqualibus lineis ducuntur. Ducatur ab *a* inclinationis angulo linea recta in *b* punctum, eodem modo aliæ rectæ lineæ ab aliis inclinationis angulis quæ sunt in superficie, nempe ab *c e f* in idem punctum *b*. Eadem ratione ducantur aliæ rectæ lineæ ab aliis cubi partibus in punctum *b*. Numerentur omnes lineæ et cum ipsis punctum etiam componatur, sane necessario circulum efficient. Rursus ducatur linea recta a linea *k* in punctum *b*. Eodem modo ducantur etiam aliæ rectæ lineæ a tribus lineis rectis quæ sunt in eadem parte, nempe ab *l m n* in punctum *b*. Consimiliter igitur a reliquis lineis reliquarum cubi partium lineæ rectæ ducantur in *b* punctum. Numerentur etiam hæ omnes et cum his punctum ponatur, necessario quoque circulum efficient. Cum igitur ab omnibus cubi partibus lineæ ductæ in *b* punctum referantur ad circularem numerationem, sequitur esse in cubo, propter numerum, naturalem partium continuationem. Secetur etiam cubus in superficies, et esto senarius plana superficies, multipliceturque numerus, rursus qui inde factus est multiplicetur, tandem reperiemus ut numerus *a* ad *b* se habet, ita *b* ad *g* se habere. Comperimus igitur continuationem partium cubi referri ad

(1) Nempe sexies sex sexies, aut octies octo octies, ita ut senarius aut octonarius sit unus ex tribus numeris ex quibus senarius constat.

εἰ αὗται πρὸς αὐτὸς ἀλληλαις συνέχειαν ἔχουσι, καὶ ὁποίαν, καὶ πῶς. Ἔστω τοίνυν α β γ δ ε ζ ὁ κύβος, ἁπλωθήτω ἡ α ἕως τῆς ἑκατέρας αὐτῆς β τε καὶ τῆς γ, καὶ ἡ δ πρὸς τὴν β τε καὶ τὴν γ, καὶ ἡ ε πρὸς τὴν α β γ δ, καὶ ἡ ζ ὁμοίως πρὸς τὴν α β γ δ · ἑνοῦνται γοῦν αὗται πρὸς τὰς κλίσεις, αἱ δὲ θέσεις καὶ ἑνώσεις αὐτῶν οἱ κυκλικαὶ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀριθμηθεισῶν γραμμῶν ἀλλὰ γεγωνιωμέναι καὶ κλίσεις ἔχουσαι. ἡ Α γὰρ ὅλη ἕως ὅλης τῆς Β, καὶ αὕτη ἕως ὅλης τῆς Γ, καὶ αὕτη ἕως ὅλης τῆς Δ, καὶ ἡ Ε ἕως ὅλων τῶν Α Β Γ Δ, καὶ ἡ Ζ ὁμοίως ἕως ὅλων αὐτῶν Α Β Γ Δ. Φαίνεται γοῦν ἐκ τούτου ὅτι ἅπτονται μὲν, εἰς ἑαυτὰς δὲ διόλου οὐ στρέφονται κυκλικῶς εἴτουν φυσικῶς. Τμηθήτωσαν γοῦν αἱ ἐπιφάνειαι δι' ὅλου τοῦτου κύβου πάχους, καὶ συλληφθήτωσαν καπὰ τὸ ἀνάλογον ἐξίσου ὅλα τὰ τμήματα · ἐκτέθειται γοῦν ἡ Α διάμετρος τῇ Γ, καὶ ἡ Β τῇ Δ, καὶ ἡ Ε τῇ Ζ · ἔστω γοῦν ἡ μετὰ τὴν Α Η, καὶ ἡ μετὰ τὴν Γ Θ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Β Ι, καὶ ἡ μετὰ τὴν Δ Κ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Ε Λ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Ζ Μ, καὶ πάλιν ἡ μετὰ τὴν Η Ε, καὶ ἡ μετὰ τὴν Θ Ξ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Ι Ο, καὶ ἡ μετὰ τὴν Κ Π, καὶ ἡ μετὰ τὴν Λ Ρ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Μ Σ · τεθητω γοῦν ἡ α πρὸς τὴν β γ ἐπιφάνειαν, τετμήσθω δὲ ἑνδεκαμερῶς, ὡσαύτως καὶ ἡ δ πρὸς τὴν α γ ἐπιφάνειαν ἑνδεκαμερῶς ἑκατέρα τε καὶ ἑκατέρα, ὁμοίως τετμσήθω ἑνδεκαμερῶς, ἤγουν ἡ α β γ δ ε ζ, τετμήσθω δὲ ἐπταμερῶς καὶ ἡ η θ ι κ λ μ, τετμήσθω δὲ ἐννεαμερῶς καὶ ἡ ν ξ ο π ρ σ, καὶ ἑνωθήτωσαν αὔθις κατὰ τὸ ἀνάπολιν ἡ ν : σ :: ξ : ρ :: ο : π :: η : μ :: θ : λ :: ι : κ :: α : γ :: β : δ :: ε : ζ, καὶ συνέστηκε πάλιν ὁ τμηθεὶς κύβος τεμνόμενος · ἄρα κύβος εὑρίσκεται καὶ συντιθέμενος καὶ ἑνούμενος, καὶ πάλιν κύβος εὑρίσκεται. Ὡς γὰρ ἡ α β γ δ ε ζ πρὸς τὴν η θ ι κ λ μ, οὕτως ἡ η θ ι κ λ μ πρὸς τὴν ν ξ ο π ρ σ, ἑκατέρα τῆς ἑκατέρας ὑπεροχὴν ἀνάλογον ἔχουσα. Εἰ δὲ καὶ εἰς πλείους τομὰς ἢ ἐλάττους κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν εἰς συνεχεῖς ἐπιφανείας τέμνεν τις τὸν κύβον πειράσεται, τὰ αὐτὰ καὶ οὗτος εὑρὼν, κύβον εἶναι ἐάσει αὐτόν.

ε'. Ἐδείχθη γοῦν καθὼς ἔδει ἐν τῷ κύβῳ διττὴ συνέχεια, ἡ κατὰ κύκλον καὶ ἡ ἐξάεδρος. Ἔστω γοῦν ἡ κατὰ κύκλον καὶ ἀριθμητὴ φυσικὴ, ἡ δέ κατὰ τὸ ἄλλο σχῆμα κατὰ κρᾶσιν καὶ μίξιν · αἵ γὰρ κράσεις μικταὶ, τὰ δὲ γεγωνιωμένα σχήματα ἁμφασιν ἔχουσι μιζεως, διὰ τοῦτο τὸ τοῦ κύβου σχῆμα καθότι γεγωνιωμένον μικτὸν. Εἰ δ' ὅτι καὶ τοῦτο τῆς φύσεως καὶ ὁ κύκλος τῆς φύσεως καὶ κοινωνεῖν κατ' αὐτὸ εἰπη δηλαδὴ τις στέρξω αὐτό · ἐν γὰρ τῇ φύσει καθότι τῆς φύσεως ἑνοῦνται ἅπαντα, ὥσπερ καὶ εἰς τὸ σημεῖον αἱ ἀπὸ τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου γραμμαὶ εἰσερχομεναι

numerationem circularem, etiam secundum superficies. Quoniam autem harmoniæ partium omnium cubi propter numerum ad circulum referuntur, circulus vero omnium aliarum figurarum est maxime naturalis maximeque uniformis, neque mixtus est, sed simplex et ex partibus non multis, est omnino necesse secundum numerum, naturalem intelligere cubi continuationem, quando nimirum ad circuli continuationem revocatur.

4. Jam vero consideremus etiam cubum secundum continuas superficies, an ipsæ inter se continuationem habeant, et qualem et quomodo. Esto igitur *a b c d e f* cubus. Uniatur superficies *a* cum utraque, nempe, *b* et *c*; item *d* cum *b* et *c*; item *e* cum *a b c d*, itemque *f* cum *a b c d e*. Uniuntur igitur in angulis inclinationum. Situs vero et copulationes ipsarum non sunt circulares, ut cum ad numerum lineas revocabamus, sed in angulos rediguntur et inclinationes habent. Nam tota *a* usque ad totam *b* pertingit, et hæc usque ad totam *c*, item hæc usque ad totam *d*, et *e* usque ad totas *a b c d*, item *f* usque ad totas *a b c d e*. Ex quo intelligitur ipsas se inter se tangere, sed hoc modo ad circularem conversionem et naturalem communionem non revocari. Secentur itigur superficies per totam cubi altitudinem, et colligantur, æquali proportione observata, omnes sectionis partes. Expositus est igitur et substratus diameter *a* ipsi *c*, et *b* ipsi *d*, et *e* ipsi *f*. Esto igitur post ipsam *a* altera *h*, pos ipsam *c* altera *k*, post ipsam *b* altera *i*, post ipsam *d* altera *l*, pos ipsam *e* altera *m*, post ipsam *f* altera *n*, rursns post ipsam *h* altera *o*, post ipsam *i* altera *p*, post ipsam *k* altera *q*, post ipsam *l* altera *r*, post ipsam *m* altera *s*, post ipsam *n* altera *t*. Apponatur igitur ipsa *a* superficiei *b c*: secetur vero in undecim partes. Eodem modo ipsa *d* superficiei *a a* apponatur, et reliquarum quælibet altera alteri apposita similiter secetur in undecim partes nempe *a b c d e f*. Deinde *h i fl l m n* secentur in novem partes. Postremo *o p q r s t* secentur in septem partes ac de integro coagmententur ipsæ partes facto initio a postremis, contrario et inverso ordine. | *o.t.* | *p.s.* | *p.r.* | *h.n.* | *i.m.* | *h. l* | *a.c.* | *b, d.* | *e. f.* — Atque ita cubus sectus restitutus est. Cum igitur secatur, cubus reperitur, et cum componitur et coagmentatur, rursus cubus reperitur. Ut *a b c d c f* se habet ad *h i l m n*, sic *h i k l m n* ad *o b q r s t:* sic ut altera pars alieri cum proportione excellat. Quod si quis in plures sectiones aut minores, observata eadem proportione, cubum secare in continuas superficies conabitur, hic ilsdem repertis; ipsum sinet esse cubum.

5. Probavimus igitur, ut oportebat, in cubo duplicem esse continuationem, circularem unam, et alteram hexaedram. Esto igitur naturalis illa quæ est circularis et numerabilis, at illa quæ est secundum aliam figuram esto continuatio coagmentata et mixta. Nam temperationes sunt mixtæ. Porro figuræ angulis prædítæ mixtionis habent speciem. Quamobrem figura cubica, quatenus est angulis prædita, est mixta. Quod si quis dicat et hoc et circulum esse naturæ, ideoque inter se communicare, non rejiciam; nam in natura ut sunt naturæ, uniuntur omnia, quemadmodum in circulo omnes quæ

Δεῖ γοῦν κατὰ τούτους τοὺς λόγους νοεῖν ὅτι καὶ πᾶσα κρᾶσις οὕτως ἔχει πρὸς τὴν φύσιν μερικῶς ὅτι μικτή· ἡ φύσις γὰρ πάντων κατηγορεῖται, κρᾶσις δὲ ἐνοειδοῦς φύσεως αὔποτ' ἂν κατηγορηθῇ· ἔστω γὰρ ἀδιόριστος ἡ α, διωρισμέναι δὲ γε ἡ β γ δ καὶ ἐφ' ἑξῆς πᾶσαι· ἡ γοῦν ἀδιόριστος α οὐποτ' ἂν τῇ β γ δ δώσει γνώμονας, αὗται δὲ γνωματεύσουσιν αὐτήν· παντὶ γὰρ σχήματι γνωματευμένῳ ὁ γνώμων περιέχεται· ἐν αὐτῷ τέμνει γὰρ καὶ διακρίνει. Ἡ φύσις ἄρα κατηγορηθήσεται πάσης κράσεως, καὶ δέξεται ἅπαντα τὰ κατὰ κρᾶσιν καθέκαστα καὶ ἀνάξει πρὸς ἑαυτήν ὡς μήτηρ αὐτῶν. Ἔχει μὲν οὖν ταῦτα οὕτως καὶ καθὼς εἴρηται. Εὑρίσκεται δὲ, ὥσπερ εἴπομεν, ἐν τῇ κράσει καὶ τῇ φύσει καὶ ἄλλα τινὰ, ἃ καθ' ἃ κοινωνεῖν φαίνονται ὁμοίως καὶ διαστέλλεσθαι, ὥστε ποῖ μὲν ἑνοῦνται, ποῖ δὲ διαστέλλονται. Πότερον οὖν εὑρέθη καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἡ τῶν κράσεων πρὸς τὴν φύσιν κοινὴ ἕνωσις καὶ ἡ ἰδία διάκρισις οἷον ὡς ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν ; Τὸ γὰρ τῶν ἀριθμῶν χύμα πηγὴ ἐγγίστων ἐστίν· ἐγγιστα δὲ καλῶ τὰς κράσεις καὶ τὰ καθέκαστα· πηγάζει γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὰ ἔγγιστα· τὰ δὲ ἔγγιστα πρὸς ἑαυτὰ συστρέφονται καὶ διακέκριναι ὡς μὲν ἐκ τοῦ γένους, ὡς δ' ἑνοῦνται κατὰ τὴν φυσικὴ εἰς ἐκεῖνο ἀναγωγήν.

ς'. Ἐκκείσθω τοίνυν τὸ χύμα τῶν ἀριθμῶν. Τὰ εἰκοσιτέσσαρα στοιχεῖα νομιζέσθωσαν ὡς ἄπειρα. Τμηθάτωσαν γοῦν τὰ τρία τὸ α β γ, Εἰ μὲν οὖν καθότι α β γ κεῖνται. χυματικῶς τῷ φυσικῷ, καὶ πάλιν τῶν ἀριθμῶν ἑνοῦνται Χυματι καὶ οὐκ εἰσὶν ἔγγιστον· εἰ δέ τὸ α β, ποῖ μὲν τὸ α, καὶ ποῖ τὸ γ, καὶ αὖθις τὸ γ ποῖ μὲν τὸ β, καὶ ποῖ τὸ α, σχηματισθῶσι καὶ ἐκκοπῶσι τοῦ τῶν ἀριθμῶν χύματος, καὶ γενήσονται τρίγωνος ἐπίπεδος ἀριθμὸς, ὡσαύτως καὶ τὰ τέσσαρα καὶ ἄλλος πᾶς ἀριθμὸς ὁπόταν ἐκκοπῇ τῶν ἁπλῶν καὶ φυσικῶν ἀριθμῶν ὡς καθέκαστόν τε καὶ κρᾶσις κηθήσεται ἔγγιστον· ἀναχθήσεται δὲ ὡς ἶχον μονάδας εἰς τὸ χύμα τῶν ἀριθμῶν, διακριθήσεται δέ ἐκ τοῦ χύματος καὶ ἐκ τῶν ἄλλων σχημάτπν ὡς στρέφον τὰ οἰδεῖα ἐν ἑαυτῷ μέρη καὶ ἐγγίζον θάτερονθατέρῳ καθ' ἕνωσιν. Ἔστι δὲ καὶ τοῖς ἐγγίστοις σχέσις ἰδία, οὔποτ' ἂν δὲ πασι πάντα ἑνῶσθαι πέφυκεν, εἰ μὴ εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην πηγαίαν ἀναχθῶσι τοῦ χύματος, ἑνοῦνται δὲ καὶ μερικῶς οἷον ἡ τετρὰς εἰς τὴν ἑξακαιδεκάδα· ὃ γὰρ εἰς κύβον στερεωθεὶς ἀριθμός τετράδας φέρει ἐφ' ἑκατέροις τοῖς μέρεσιν· ἡ τριὰς εἰς τὴν τριάκοντα πεντάδα, τὸ γὰρ ταύτης ἐπίπεδον ὁ πεντεκαίδεκα, καὶ τὸ ὑπερβαῖνον ὁ δέκα, καὶ τὸ ὑπὲρ τούτων ὁ ἕξ, καὶ τὸ ἄνωθεν ὁ τρία, καὶ ἡ μονὰς ἄκρον καὶ κορυφή. Ὁ μὲν οὖν τετράγωνος εἰς τὸν κύβον σχετικῶς ἑνωθῇ, ὁ δὲ τρίγωνος εἰς τὸν πυραμοειδῆ, ὁ δὲ κυκλικὸς εἰς τὸν σφαιροειδῆ, καὶ

a circumferentia in punctum ducuntur lineæ. Intelligendum est igitur ex his quæ diximus, omnem temperationem ita se habere ad naturam, nempe particulariter, quia est mixta. Nam natura de omnibus dicitur. At temperatio de natura nunquam universe dicetur. Esto enim indefinita superficies *a*, definitæ vero *b c d*, certe indefinita *a* nunquam dabit gnomonas definitis *b c d*. Hæ vero illi gnomonas suppeditant. Nam omnis figura gnomone prædita gnomonem in se continet ; secat enim et distinguit gnomon. Quare natura de omni temperatione dicetur, et suscipiet omnia secundum temperationem singularia, et revocabit ad se tanquam mater illorum. Ita est igitur quemadmodum dictum est Sed reperiuntur etiam, quemadmodum diximus alia quædam quæ qua ratione communicant inter se eadem etiam videntur distingui. Quare illo modo uniuntur, hoc autem modo distinguuntur. Utrum igitur reperta est etiam secundum alterum modum communis quædam temperationum cum natura copulatio, et propria etiam distinctio ut in numeris ? Nam numerorum flumen fons est proximorum : proxima vero appello temperationes et singularia. Numerus enim ex seipso effundit proxima. Proxima vero in se inter se reciprocantur et distinguuntur· Ac distinguuntur quidem quia ex genere manant, uniuntur vero secundum naturalem ad illud revocationem.

6. Exponatur igitur flumen numerorum. Quatuor autem et viginti elementa sint illud flumen. Reputentur ut infinita. Secentur igitur tria *a b c*.

Si igitur considerentur *a b c* ut posita sicut in fluxa illa continuatione, uniuntur naturaliter et rursus ad numerorum flumen revocantur, et non sunt proximum quid. At si *a* assumpserit partim *b* partim etiam *c*, et rursus si *c* assumpserit partim quidem *b*, partim etiam *a* atque hoc modo in figuram redigantur et decerpantur de numerorum perenni flumine, erunt triangulus planus numerus. Eodem modo quatuor et qui libet alius numerus cum excisus fuerit ab absolutis et naturalibus numeris, appellabitur proximum quid, nimirum singulare et temperatione præditum. Revocabitur autem ad flumen numerorum eo quod habeat unitates, sed secernetur ab ipso flumine et ab aliis figuris ut suas in seipos partes vertens, et hac copulatione unam partem alteri adjungens. Est autem proximis sua conveneintia propria. Neque omnium rerum natura fert ut possint cum omnibus copulari : nisi ad primum illum perennem fluminis fontem revocentur. At uniuntur etiam particulariter. Ut quaternarius in sex denarium propagari potest, rursus in cubum. Nam numerus ex quaternario solide compactus in cubum, quaternarios habet in suis utrinque partibus. Ternarius item in quinque propagari potest, nam hujus planus numerus est 15 numerus : qui superior his est denarius ; his etiam superior est senarius : supremus ternarius, unitas vero est cacumen et fastigium Quadratus igitur in cubum uniatur propter habitudinem , triangulus vero in pyramidis similem numerum, circularis vero numerus in sphæræ si-

ἄλλος πᾶς εἰς τὸν πεφυκότα. Καὶ καθότι μὲν οὖν πάντες μονάσιν εἰσί τε καὶ γεννῶνται, ἔχουσιν εἰς τὸ τῶν ἀριθμῶν χύμα τὴν ἕνωσιν, ὅτι δὲ διακριθέντες ἄλλοι ἄλλοις ἑνοῦνται, καὶ ἄλλοις ἕτεροι, καὶ οὐ κοινωνοῦσιν ὡς τύχωσιν, ἀπ' ἀλλήλων ἐναργῶς διεκέκριντται ταῦθ' ὅτι καὶ κατὰ φύσιν καὶ κρᾶσιν γίγνεται· εἰς γὰρ τὴν πρώτην ἐκείνην πηγὴν ἑνοῦνται ἅπαντα· διακρίνονται δὲ ἀπ' ἀλλήλων ὅταν ἐξ ἐκείνης ποικιλθῶσι καὶ σταλῶσι πρὸς μερισμόν.

ζ'. Ἡ μὲν οὖν τῇ φύσει συνοῦσα συναπτικὴ ἰσχὺς διήκει καὶ ἕως τῶν λεπτοτάτων τῶν κράσεων μερισμῶν, συνάγει δὲ πάλιν ὡς ἀρχικὴ τὰ μέρη εἰς τὸ καθόλου, ᾗ καὶ ταῖς κράσεσιν οἰκεία ἰδιότης ἑκατέρας ἀπ' ἀλλήλων μερίζει, ἑνοῖ δὲ κατ' ἰδιότητα μερικῶς. Ἔχουσι δὲ τὰ μερικὰ ἐν μερικοῖς πολυτρόπως τὴν ἕνωσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ Περὶ ψυχῆς Ἀριστοτέλης μνήμην εἶναι ποιεῖ, καί γε ἁπλῆν ταύτην νομίζων, πολυπλόκους τὰς φαντασίας ὀνομάζει αὐτῆς. Εἰ μὲν οὖν τῇ ἁπλῇ ψυχῇ τὰς κινήσεις πολυπλάκους νοοῦμεν εἶναι, καὶ συμβάλλεσθαι μὲν ἄλλας πρὸν ἄλλας, ἑτέρας δὲ πρὸς ἑτέρας, καὶ οὐχ ἁπλῶς ὅτι πᾶς ἑαυτῆς ἑνοῦσθαι κοινῶς καί γε νοερᾶς οὔσης καὶ οὐ μικτῆς, πολλῷ μᾶλλον τὰν κράσεις δοξάσωμεν μὴ ἑνοῦσθαι κοινῶς, ἀλλ' ἰδίως, τὰς καὶ ὕλην ἐχούσας καὶ διόλου μικτὰς, κατὰ τὸ εἶναι κράσεις αὐτὰς. Εἰ γὰρ καὶ κρᾶσις μὴ ἔχουσα εὐρεθῇ ὕλην, ἀλλ' οὖν καὶ αὐτὴ καθότι κράσεσι καὶ ἑτέραις δὲ μὴ συμβάλλεσθαι· περιόντι γὰρ θέσει καταγίνονται πράγματι, καίτοι διὰ τοῦτο κατὰ τὴν σχέσιν ἀφορῶσι τῆς οἰκείας ὁρμῆς· πολυμερῇ γὰρ τὰ κατὰ κρᾶσιν τελούμενα ὅτι αἱ κράσεις πολυμερεῖς κατ' ἐπισύνθεσιν. αἱ μὲν γὰρ ἑνοῦνται, αἱ δὲ ἀνοικειότητι διαστέλλονται. περὶ γὰρ τὴν εἰς κοινότητα ἰδιότητα οὐ λόγος αὐταῖς, ἀλλ' εἰς ἰδιότητα ὁ σκοπὸς ἐπεὶ καὶ οὐ καθότι ἐν ἑνὶ τέλει ἀφορῶσιν ὁμοῦ· ἔστι γὰρ ὅπου καὶ φαῦλα τέλη τελοῦσι μιγεῖσαι κράσεις, ἡ φύσις δὲ οὐδὲν εἰς αἰσχρὸν ἀφορῶσα τέλος ἐποίησε. Διὰ τοῦτο καὶ παρὰ φύσιν ἐκεῖνα κέκληται· τὸ δὲ πλεῖον μιγεῖσαι κράσεις αἴσια τέλη τελοῦσι, Παράδοξον δὲ δοκεῖται ταῖς κατ' ἰδιότητα κράσεσι μιγνυμέναις ἡ τῶν ἑτέρων κράσεων ἕνωσις· ἀφορᾷ γὰρ ἕκαστον εἰς τὴν τοῦ ἐγγιστου ἕνωσιν· συνάγονται γὰρ μᾶλλον τὰ ὅμοια ἢ τὰ ἀνόμοια, ὅτι τὸ συγγενὲς ἕλκει τὸ συγγενές. Πότερου οὖν ἁπλῶς ἡ φύσις ποιήσασα δηλαδὴ τὰς ἀρ-

milem numerum: et quilibet alius numerus in quem natura propagari et uniri potest. Et quoniam omnes ex unitatibus exsistunt et oriuntur, ideo omnium copulatio universalis ad numerorum flumen perenne revocatur. Eo autem quod separati alli ab aliis uniantur etiam alii cum aliis nec copulentur cum quibuslibet, a se inter se manifeste distincti sunt. Hoc autem ideo fit quod et secundum naturam et secundum temperationem uniantur; nam in primum illum fontem uniuntur omnia. Discernuntur vero inter se cum a fonte illo profecta varietatem acquirunt et in distributionem veniunt.

7. Vis igitur copulandi quæ perpetuo naturam comitatur, permeat distributionem etiam ad subtilissimas usque temperationes. Rursus autem ut princeps causa revocat partes ad unionem universalem. At vis proprietatis utriusque sigillatim partes inter se distinguit. Copulat autem particulariter secundum proprietatem. Particularia vero in particularibus variis modis habent copulationem ut etiam in libris *De anima* Aristoteles tradit. Et cum simplicem animam credat esse, tamen multiplicia ipsius visa commemorat. Si igitur simplici animæ multiplices motus inesse intelligimus, et alios cum aliis componi, et diversos cum diversis, neque simpliciter uniri, quamvis ipsa sit intelligens, nullamque admistionem ferat, multo magis existimare debemus temperationes illo communi modo non uniri, sed peculiari, cum præsertim et materiam habeant et penitus permistionem suscipiant eo quod sint temperationes. Nam etiamsi detur aliqua temperatio quæ materiam non habet, verumtamen quia temperatio est, admistionem suscipit. Temperationum igitur natura fert, ut cum temperationibus copulentur, neque cum diversis componantur. Nam rei positæ exsistenti accidunt, licet etiam a re discedant pro ratione propensionis propriæ. Nam multiplicia sunt quæ per temperationem constituuntur, eo quod temperationes etiam sint multiplices, propter compositionis additionem. Aliæ igitur uniuntur, aliæ propter diversam proprietatem sejunguntur. Nam præter illam generalem uniendi rationem temperatio suam quæque proprietatem sequitur, cum non semper ad unum finem simul dirigantur temperationes. Fit enim sæpe ut temperationes permistæ effecta mala edant. At natura nunquam sibi proposuit turpe aliquid efficiendum. Idcirco illa præter naturam facta dicuntur. Sæpius vero temperationes permistæ prosperos successus habuerunt. Porro quod temperationes diversæ cum temperationibus secundum proprietatem mistis uniantur incredibile videtur. Nam unumquodque cum proximo copulari solet. Potius enim similia quam dissimilia conglutinantur, quia id quod est ejusdem generis attrahit etiam illud quod est ejusdem generis. Utrum igitur, cum natura principia simplicia constituisset, et ad mistionem secundum temperationem principia illa concurrissent, attraxerunt illud quod misceri potuit? Non enim illud quod nullum omnino habitum est consecutum turpissimum aliquid sibi proponit. Esset enim erratum ac probrum naturæ. Postquam igitur illud quod non erat esse cœpit et habitum adeptum est, statim diffusum in diversas partes varie permeat, atque idcirco aliis uniuntur et diversis diversas, non tamen cum omnibus omnia Facultate igitur omnia sunt unum in natura, sed se-

χὰς, καὶ πρὸς μίξιν κατὰ κρᾶσιν ἐκεῖναι συνδραμοῦσαι ἠσπάσαντο τὸ μικτόν ; Οὐδαμῶς γὰρ τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς εἰς ἕξιν ἐλθὸν εἰς ἀΐσχιστον ἀφορᾷ · τοῦτο γὰρ ἀποτυχία καὶ ὕβρις τῆς φύσεως · ἐλθὸν γὰρ καὶ ὄντωθὲν τὸ μὴ ὂν διαφόροις τε αὖθις μέρεσι μερισθὲν, ποικίλως ῥέπει, καὶ διὰ τοῦτο ἄλλοις ἑνοῦνται ἄλλα, καὶ ἑτέροις ἕτερα, καὶ οὐ πᾶσι τὰ πάντα. Δυνάμει γοῦν πάντα εἰσὶν ἐν ἐν τῇ φύσει. διακεχωρίκασι δὲ ἀπ' ἀλλήλων κατ' ἰδιότητα · αἱ γὰρ κράσεις πᾶσαι τῆς φύσεως · αὗται δὲ πρὸς αὐτὰς ἑνοῦνται καὶ διαθέουσι, καίτοι καὶ κατ' εἰσροὴν μίγνυνται, αἱ μὲν πρός τενος, αἱ δὲ διὰ τὸ ἀνοίκειον ἄλλως βαίνουσι. Τοῦτο δὲ ὁμολογουμένως καὶ οὐκ A ἄλλως ἔχον ἐστί. Τοιαύτην γοῦν τάξιν πρὸς τὴν φύσιν αἱ κράσεις ἔχουσαι, μερίζονται μὲν ἀπ' ἀλλήλων, ἑνοῦνται δὲ εἰς αὐτὴν δυνάμει · πεφύκασι γὰρ αἱ μὲν τοιαῦται, διὸ καὶ κατ' ἰδιότητα ῥέπουσι καὶ μίξεις τελοῦσι, καὶ ἄλλως αἱ μὲν ὁρμῶσιν, ἄλλως δὲ γε αἱ ἄλλαι, ἑκάστη κατὰ τὴν οἰκείαν ἰδιορυθμίαν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ κατὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν σπεκτέα γινόμενα οὐκ ἔχουσι τὸ πιστὸν, ἀλλὰ τὰ κατὰ φύσιν γινόμενα ἀλιὸπιστά εἰσιν ἀεί · αἱ γὰρ κράσεις ἔστιν ὅπου καὶ παρὰ φύσιν ποιοῦσιν, ὡς ὁδεύουσαι θελητῶς καὶ κατ' ἄλλους πλείους τούτων τῶν λόγων λόγους, τὸ ἀναγκαῖον ἔχοντας, περὶ ὧν εἰς τὸ ἑξῆς εἰπωμεν.

parantur inter se secundum proprietatem. Nam omnes temperationes sunt naturæ, ipsæ autem inter se uniuntur et irrepentes miscentur quædam cum quibusdam, aliæ vero propter diversam proprietatem diversum cursum tenent. Hoc ita esse, et non aliter, nemo inficiari potest. Cum igitur ea sit ratio temperationum cum natura comparatarum, fit ut separentur quidem a se inter se, facultate vero in natura uniantur. Nam talium temperationum natura hoc fert. Idcirco etiam secundum proprietatem influunt et mistiones efficiunt, atque alio modo hæ feruntur, alio etiam modo illæ secundum suam quæque propensionem. Idcirco illa quæ fiunt secundum proprium scopum non sunt credibilia, at illis quæ secundum naturam fiunt fides in primis tribuitur. Temperationes autem nonnunquam præter naturam aliquid constituunt, perinde ac si arbitratu suo procederent, quod multis aliis rationibus probari potest, quibus deinceps dicamus.

ΘΕΟΔΟΡΟΥ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΤΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

—

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI IMPERATORIS DOMINI JOANNIS DUCÆ

DE COMMUNIONE NATURALI

SERMO SECUNDUS.

—

α'. Περιάγονται μὲν αἱ κράσεις ἐν ἰδιότησι, καθὼς D εἴπομεν, ἀφίστανται δὲ μετὰ τὸ προελθεῖν ταύτας ἐκ τῆς φύσεως ἀπ' ἀλλήλων. Ἐπεὶ δὲ τὰ διῃρημένα καὶ μάχονται ἔστιν ὅπου δέ γε καὶ κοινωνοῦσι,

1. Circumferuntur quidem temperationes in proprietatibus, uti diximus, discedunt autem a se inter se, postquam a natura progressæ sunt. Quoniam autem nonnunquam pugnant inter se quæ divisa

συνέβη καὶ ταύταις ὀχίσεις τε καὶ διάστασεις. Πότερον οὖν ἐν τῷ ταύτας μερίζεσθαι συνεισῆλθε τῇ αὐτῶν διαιρέσει τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ χείριστον, τὸ μικτὸν καὶ τὸ στασιῶδες, κακεῖνα τὸ ποικίλλον εἰσήγαγον; πεφύκασι γὰρ ποικίλλειν τὰ μέσα αἱ ἐναντιότητες, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σχημάτων. Ἡ γὰρ διάστασις τῶν θείων καὶ των ἀνθρωπίνων οὖσα πολλὴ, αὐτὴν δὲ ἐπειδὴ διὰ μέσου τινὸς ἁρμοσθῆναι ὡς ὁπωσοῦν ἀρχὴν, τὸ μέσον τούτων ἕξις ἐποίκιλλε τετραμερῶς καὶ πολυμερῶς· ἡ γὰρ τοῦ τοιούτου στέρησι ἀγαθοῦ τὴν ἕξιν ἔφερεν, αὕτη δὲ τὴν ποικιλίαν, τὸ ποικιλον τὰ σχήματα, καὶ ταῦτα τὴν ἕνωσιν, ὥστε διὰ τοῦ μέσου τε καὶ ποικίλου τὰ διεστῶτα συνήλθοσαν. Τῆς μὲν οὖν ποικιλίας τούτων καὶ τῆς ἑνώσεως ἑτέρων λόγων λόγοι ἔχουσι τὴν ἀπόδειξιν, περὶ δὲ τῶν κράσεων ὁ νῦν σκοπὸς ἐφαρμόδιος.

β'. Διήρηνται γοῦν αἱ κράσεις ἀπὸ τῆς φύσεως τῷ τρόπῳ ὃν πρὶν εἴπομεν, αὗται δὲ μεμονωμένως οἰμῶσι καὶ μίγνυνται. Θεωρητέον γοῦν αὐτὰς καθ' αὑτὰς ὅπως εἰσί τε καὶ κοινωνοῦσι. Τοῦτο δὲ οὕτως ἂν εὑρεθῇ· ἐξετασθέντων τῶν στοιχείων τε καὶ τῆς φύσεως, καὶ ἡ μὲν οὖν φύσις κοινὴ πᾶσι καὶ πάντων κατηγορεῖται καὶ γνωματεύεται, καὶ κέντρον πανταχόσε εὑρίσκεται καὶ ἀρχὴ καὶ πηγὴ, καὶ τοι καὶ τῶν ἄκρων ὅλη διόλου ἐστί καὶ τῶν μεσοτήτων ὁμοίως καὶ πανταχοῦ καὶ οὐχ ὡς μερικὴ μεριχοῖς, ἀλλ' ὡς πάντων κοινὴ, αἱ δὲ κράσεις ἐν μὲν τῇ φύσει ὡς καὶ τὰ στοιχεῖα, ἐπὰν δὲ ποικιλθῶσι ῥέποιεν εἰς ὃ πεφύκασιν ἑκάστη, καθὼς προείρηται. Εἰσί δὲ καὶ κράσεις μὴ ὑλικαί, αἵτινες κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ αὐταί κοινωνοῦσι τῆς φύσεως· εἰ γὰρ καὶ αὗται μὴ ὑλικαί, ὁλλ' οὖν ὅτι κράσεις μικταί, καθὼς ἐν τῷ προτέρῳ εἴρηται λόγῳ· οἷον ὡς ἐπί τῶν μουσικῶν ἁρμονιῶν, ἐπί τῶν σχημάτων τῶν νοητῶν, ἐπί τῶν σχέσεων τῶν τε ἀριθμητικῶν καὶ τῶν ἄλλων ὧν εἴπομεν. Αἱ δ' ὑλικαί κράσεις καὶ αὗται τῇ ὁμοίᾳ τάξει κοινωνοῦσι τῆς φύσεως καὶ μερίζονται, τὰ δὲ στοιχεῖα οὐκ ἀλόγως κοινωνοῦσιν αὐτῆς, καὶ πρὸς ἑαυτὰ πηγὴ ὄντα, καὶ τοι τῶν κράσεων, ἀλλὰ καθ' ἁρμονικοὺς λόγους διπλασίονας, ἡμιολίους τε καὶ ἐπιτρίτους· πάντα γὰρ τὰ καθ' αὑτὰ ἡνωμένα, καὶ μὴ δ' ἄλλων, κυκλικὴν τὴν συστροφὴν ἔχουσιν· ἥνωνται γὰρ καὶ τὰ τῶν σωμάτων μέρη καὶ μέλη, τά τε τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἐμψύχων, ἀλλ' οὐ καθ' αὑτὰ πρὸς αὐτὰ ὅλα τοῖς ὅλοις ἕνωσιν ἔχουσι, διὰ τῶν μέσων δὲ ἑνοῦνται τὰ παρεκάτερα, ἡ δὲ τῶν στοιχείων ἕνωσις οὐ τοιαύτη, ἀλλ' ὅλη τοῖς ὅλοις δι' ὅλων καὶ οὐκ ἐν μέσῳ τινῶν. Ἔστι δὲ καὶ τάξις ἐν αὐτοῖς κατά τε τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, τὸ μᾶλλόν τε καὶ τὸ ἧττον, τὸ ποσὸν, τὸ κοῦφόν τε καὶ βαρῖ, καὶ κατὰ μὲν τὸ ἄνω καὶ κάτω, καὶ αὐτῃ δῆλοῖ ἡ

sunt, interdum etiam conveniunt, ex eo fit ut convenientiam ac distantiam illis accidere animadvertamus. Utrum igitur cum dividerentur, una cum divisione ipsarum irrepserit bonum et malum, proclivitas ad mistionem, et proclivitas ad secessionem, ita ut varietatem induxerint ? Nam contrarietates solent intermediis varietatem afferre, ut etiam fit in figuris, Cum enim distantia positionum et rerum humanarum (quæ magna est) intermedio quodam esset copulanda : harum intermedio varietatem quadruplicem adeoque multiplicem habilitas conciliavit. Nam talis boni privatio habilitatem attulit, habilitas vero varietatem ; varietas autem figuras, et figuræ copulationem. Quamobrem quæ inter se multum distabant, intercedente aliquo medio et vario convenere. Rationes autem varietatis horum et copulationis alio in loco aliisque argumentis demonstrantur. Nunc vero tractationis ordo requirit ut, quemadmodum propositum est nobis, de temperationibus dicamus.

2. Distinctæ sunt igitur temperationes a natura modo quem ante diximus. Ipsæ autem solitariæ inferunt se et miscentur. Sunt igitur ipsæ per se seorsum considerandæ quo modo exsistant et copulentur. Hoc autem inveniri poterit si elementa et naturam perscrutati fuerimus. Ac natura quidem communiter et de omnibus dicitur, et quasi gnomonibus circumdatur et undequaque centrum esse reperitur, principium et fons, licet etiam tota per totas extremitates, medietates omnesque adeo partes diffundat, neque ut particularis cum particularibus misceatur, sed ut omnium communis. Temperationes autem aliæ quidem sunt natura, ut etiam elementa. Postquam vero varietatem susceperunt, in illud influunt ad quod aptæ natæque sunt, quemadmodum ante dictum est. Sunt autem quædam temperationes non materiatæ quæ ex eadem ratione ipsæ quoque naturam participant. Quamvis enim sint materiei expertes, quia tamen sunt temperationes, sunt admistionis participes, ut etiam in priore sermone docuimus, cujusmodi sunt in musicis instrumentis, in figuris quæ sub intelligentiam cadunt, in comparationibus arithmeticis et aliis rebus quarum meminimus. Porro temperationes materiatæ etiam ipsæ eadem ratione cum natura communionem habent et dispartiuntur. At elementa non absque ratione participant illam, etiamsi sibi sint fons et origo temperationum ; sed participant secundum harmonicas rationes nempe duplas, sesquialteras et sesquitertias. Nam quæcunque per se uniuntur et non per alia, circularem conversionem habent, unitæ enim sunt corporis partes, et membra tam animatorum quam inanimatorum, sed non ipsa per se tota cum totis unita sunt, sed intercedentibus mediis inter se unita sunt, At elementorum communio non est talis, sed tota totis per tota nullis intercedentibus mediis adunata sunt. Est etiam ordo in his secundum superiorem et inferiorem locum, id quod est magis et minus, secundum quantitatem, levitatem, et gravitatem, Ac ordo quidem secundum superiorem et inferiorem locum manifeste cernitur. Nam ignis sursum fertur, huic subjicitur aer, aqua magis accedit ad ter-

ἐνάργεια · ἀνωφερὲς γὰρ τὸ πῦρ, ὑπὸ δὲ ὁ ἀὴρ, προσεχίστερον δὲ τὸ ὕδωρ τῇ γῇ · μέση ἡ γῆ. Πάντα καὶ γὰρ τὰ βάρη αὐτοφυῶς πρὸς τὸ κέντρον ὁρμᾷ · τὸ μᾶλλον δὲ καὶ τὸ ἧττον, οὕτως. Μᾶλλον ἐν γῇ ὕδωρ καὶ οὐ πῦρ, καὶ ἐν αἰθέρι ἀὴρ, καὶ οὐχὶ γῆ, καὶ ἐν ἀέρι ὕδωρ καὶ οὐχὶ γῆ, καὶ ἐν ὕδατι ἀὴρ καὶ οὐχὶ πῦρ. Ἔστι δὲ πᾶσι πάντα, οὔμενουν δὲ διὰ μέσου τινός, ἀλλ' αὐτὰ δι' ὅλων αὐτῶν, πλὴν κατὰ τὸ μᾶλλόν τε καὶ τὸ ἧττον, ποσότητι δὲ καθότι τὰ περιεχόμενα τῶν περιεχομένων ἐλάσσω, κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάλογον στεγανότητα ἢ ὑγρότητα ἢ λειοτητα ἢ μανότητα, ἢ λεπτότητα, κουφότητα ὡσαύτως τε καὶ βαρύτητα, καὶ τοῦτο γνωστὸν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐναργείας ἐστίν · οὐδὲ γὰρ εἰλικρινέστερον γνοίη γε ἂν πᾶς οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ νοῶν τοῦτ' αὐτὸ ἢ ἐξ αὐτῶν · ἔχει γὰρ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τὴν τῶν ἑκατέρων εἰς ἑαυτὰ ἐνέργειαν εἰς τοὐμφανὲς τὰ ἑαυτῶν δεικνύοντα ἰδιώματα · τούτοις δὲ φύσις ἐστὶν ἀρχὴ, μερισμὸς δὲ ὑπάρχει αὐτῆς · οὕτω γὰρ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα τῇ ὁμοίᾳ ποικιλίᾳ ἐπακολουθεῖ. Ἐπεί δὲ καὶ ἀποδεικτικώτερον περὶ φύσεως καὶ κράσεων χρὴ ἡμᾶς εἰπεῖν, οὐκ ἀναβαλλόμεθα, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν στοιχείων τε καὶ τῆς φύσεως ἀποδείξομεν διὰ τοῦ καταγραφέντος A τουτουί κύκλου. Ἔστω τοίνυν ὁ κύκλος ἡ Α Β Γ Δ.

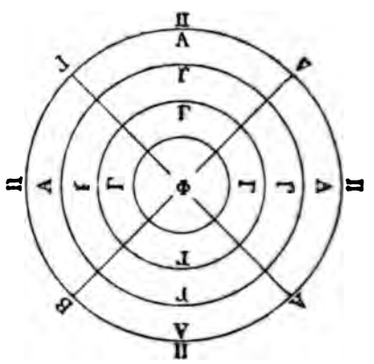

B Δεῖ γοῦν ἀποδεῖξαι ἐν αὐτῷ τὴν τῆς φύσεως ἕνωσιν καὶ τῶν κράσεων διὰ τῶν στοιχείων τε καὶ τῆς φύσεως. Ἀχθήτω ἀπὸ τῆς Α διάμετρος περαιουμένη τῷ κέντρῳ κατὰ τὴν Γ, ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τῆς Β ἀχθήτω περαιουμένη τῷ κέντρῳ κατὰ τὴν Δ· γεγράφθωσαν καὶ ἕτεροι τρεῖς κύκλοι · ἔνδον τοῦ Α Β Γ Δ

ram, media autem est terra ; nam omnia quæ gravia sunt sua sponte ad centrum feruntur. At secundum id quod est magis et minus hoc modo. Magis in terra est aqua quam ignis, in æthere aer quam terra, in aere aqua, quam terra, in aqua potius aer, quam ignis. Sunt autem inter se omnibus omnia, verum non intercedente medio quodam, sed ipsa in ipsis totis, idque secundum id quod est C magis et minus, secundum quantitatem, ut cum comprehensa comprehensis minora sunt secundum proportionem ejus, quæ est in corpore, soliditatis, aut humiditatis, aut mollitudinis, aut raritatis, aut etiam subtilitatis. Eodem modo secundum levitatem et gravitatem. Atque hoc ex ipsa evidentia cognosci potest Nemo enim (cogitans ipse per se) hoc ipsum verius quam ex ipsis rebus cognoscere potest. Habent enim ipsa elementa utrorumque in se efficientiam, ita ut manifeste suas proprietates prodant. His autem natura principium est. Verum his etiam inest distributio. Nam cætera quæ sequntur deinceps similem varietatem retinent. Sed quoniam oportet nos de natura et de temperationibus sermonem facientes afferre probationes evidentiores, sane differre nolumus. Ac ex ipsis elementis ipsaque adeo natura descripto hoc circulo quod volumus demonstrabimus. Esto circulus A B C D. Oportet igitur in hoc circulo naturæ et temperationum communionem tam in elementis quam in natura ostendere. Ducatur ab A diameter per centrum quæ terminetur in E. Eodem modo ducatur ex B per centrum altera, quæ terminetur in D. Describantur alii tres circuli intra circulum A B C D, qui quidem æquali spatio inter se distent. Quanto autem intervallo distent A et B, tanto etiam distent C D. Scribatur in circuli centro littera U.

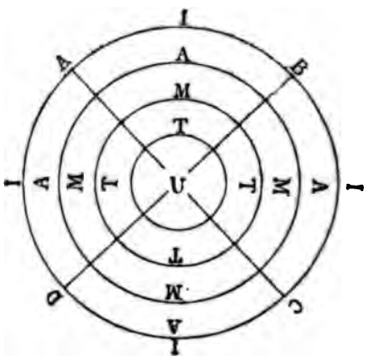

Tollatur M sector, et adæquetur ipsi T, et A ipsi M, et I ipsi A : comperiemus M dulplum esse ipsius I, et A ipsius M sesquialterum, et ipsius A sesquitertium. Ponamus igitur T esse terram, M aquam, A aerem, I ignem. Cum igitur circuli quatuor sectiones cum N copulentur, copulatio totius circulum D efficiat, efficitur sane ut T M A I cum U copulatione naturali uniantur. Porro quia in tres partes et in triangula dividuntur, ac majores quidem partes in circumcurrentis lineæ modum inflexas, obliquas vero in rectum productas habent, ex eo temperationes a temperationibus revera separari videmus, non secus atque partes ipsas in sectores T M A I distributas varietate distingui cernimus. Nam generalis illi cum N convenientia, ad internos usque sectores tota penitus est figurata. Sed copulatio quæ est in N est individua, perinde ac si dixerim constare ex quatuor punctis

κύκλου, ἐξίσου ἔχοντες τὴν διάστασιν, ὡς ὁ Α πρὸς τὸν Β τῇ διαστάσει, ὁ Γ πρὸς τὸν Δ. Ἐγκείσθω δὲ καὶ τῷ κέντρῳ τὸ Φ. Ἀχθήτω οὖν ὁ Υ τομεὺς καὶ ἐξισασθήτω τῷ Γ, καί ὁ Α τῷ Υ, καὶ ὁ Π τῷ Α, καὶ εὑρεθήσονται ὁ μὲν Υ τοῦ Γ διπλάσιος, ὁ δὲ Α τοῦ Υ ἡμιόλιος, ὁ δὲ Π τοῦ Α ἐπίτριτος. Τεθήτω γοῦν ὁ μὲν εἶναι γῆ, ὁ δὲ ὕδωρ, ὁ δὲ ἀήρ, ὁ δὲ πῦρ, τὸ δὲ Φ κέντρον καὶ φύσις. Εἰ γοῦν ὅτι αἱ κατὰ κύκλον τέσσαρες τομοὶ πρὸς τὸ Φ συνάπτονται, ἡ διόλου δὲ συναφὴ κύκλος ἐστὶν, ἑνοῦνται ἄρα καθ' ἕνωσιν φυσικὴν ἡ Γ Υ Α Π πρὸς τὴν Φ· ὅτι δὲ τετραδικῶς μερίζονται ἢ τριγωνικῶς, ἢ τὰς μὲν μείζους περιφερῶς ἔχουσιν, εὐθείους δὲ τὰς πλαγίας, φαίνεται ὅτι καὶ κράσεις ὄντως χωρίζονται κράσεων, καθὼς καὶ τὰ εἰ, τοὺς Γ Υ Α Π μέρη ποικίλλονται· ἡ γὰρ πρὸς τὸ Φ σχέσις καθολικὴ ἕως τῶν ἔνδοθεν τομέων ἐσχηματισμένη διόλου, ἡ δὲ ἐν τῷ Φ συναφὴ ἀμερὴς, ὡς ἂν εἴποιμι, ὅτι ἐστὶν οἷον ἐκ τεσσάρων σημείων ἁπτομένη τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ Φ, ὥστε ἡ μὲν κύκλῳ καὶ ἡ πόρρω πρὸς τὸ Φ σχέσις ἐσχηματισμένη καὶ τίς, ἡ δὲ συναφὴ ἐπειδὴ ἐν στιγμοῖς ἀμερὴς καὶ ἀσύνθετος. Εὑρίσκεται γοῦν ὅτι ἐν τῷ Φ τὰ στοιχεῖα στηρίζονται καὶ λαμβάνουσι πόρρω τὴν σύνθεσιν κατὰ συζυγίας πρὸς τὰ τέλη αὐτῶν, ὡς αἱ ἐν τῷ κύκλῳ κείμεναι μοῖραι αἱ μείζονες πρὸς τὰς μείζονας, αἱ πλαγίαι πρὰς τὰς πλαγίας, καὶ οὕτως κραθεῖσαι αὗται αἱ εὐθεῖα μετὰ τὴν τῶν περιφερῶν σχηματίζονται, ἑκάτερα πρὸς τὸ τῆς ἑκατέρας ἁρμόδιον κατὰ τὴν τῆς ἐπιστήμης ἀπόδειξιν. Τούτῳ δὴ τῷ τρόπῳ καὶ ταῦτα ὁμοίως ἑνοῦνταί τε καὶ ποικίλλονται. Ἔστι γοῦν συγγενὲς μᾶλλον τὸ ὕδωρ διὰ ταῦτα τῆς γῆς, καὶ οὐ τὸ πῦρ, ὡς καὶ ὁ ἀὴρ τοῦ πυρὸς μᾶλλον, καὶ οὐχ ἡ γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ἀέρος, καὶ οὐ τοῦ πυρὸς, καὶ ὁ ἀὴρ τοῦ ὕδατος, καὶ οὐ τῆς γῆς, ὡς τὸ ἀνάλογον ἐν ταῖς τοῦ κύκλου δείκνυσι μοίραις. Κέντρον γὰρ παντεχοῦ τε καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ Φ, ταῦτα δέ ἐστιν ἓν δι' ἄλλου καὶ ἐν ἑτέρῳ, καὶ γειτνιάζον πρὸς ἄλλο· κατὰ τὸ μᾶλλόν τε καὶ τὸ ἧττον, ὁμοῦ δὲ κατὰ τὴν τοῦ Φ ἕνωσιν συγγενῆ κοινῶς ἅπαντά κράσεις τε καὶ στοιχεῖα, κατὰ δὲ τὰς τομὰς καὶ τὰς θέσεις μερίζονται. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν σῶμα κεχωρισμένον ἐκ τῶν ἑτέρων σωμάτων καὶ εἰδοπε ποιημένον καὶ μὴ ὡς ὕλη νοούμενον, ἀλλ' ἅμφω ὂν σὺν τῷ εἶδει· οὕτω γὰρ καί τι νομισθῇ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ὕλη θεωρηθῇ· τὸ τριχῇ φέρει διαστατὸν, τοῦτο δὲ τριῶν δεῖται διαστάσεων, ὅπερ ἐξ ἀνάγκης ἀποτέλεσμά ἐστι τοῦ Γ Υ Α Π ἀναγκαίως, τὸ Υ τοῦ Γ εἶναι διπλάσιον, ἵνα προσλαμβάνοντα ταῦτα καὶ τὸ Α Π τελῶσιν ὁμοῦ τὰ καθέκαστα, καὶ πρῶτον μὲν οὖν σχῆμά ἐστι τὸ τρίγωνον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ δύο τῆς μονάδος διπλάσιος, ἡ δὲ μονάς τε καὶ ἡ δυὰς τριάδα τελοῦσιν, ἐκ τῆς τούτων συνθέσεως ἐξ ἀνάγκης ἐστὶν ἡ τριὰς, ἡ δὲ τριὰς ἔχει μῆκος, βάθος καὶ πλάτος· καὶ βάθος μὲν τὴν μονάδα πυθμένα οὖσαν παντὸς ἀριθμοῦ, μῆκος δὲ τὴν δυάδα· πρῶτος γὰρ καὶ ἑτερομήκης ἐστὶν ἡ δυάς· πλάτος δὲ ἑαυτήν· εἰς τοὐμφανὲς γὰρ φέρει τὰ σχήματα. Οὕτω γοῦν κατὰ λόγον (1) σπερματικὸν ἀναλογιζόμενον διπλάσιον καὶ τὸ ὕδωρ ἀναγκαίως τῆς γῆς διὰ ταῦτα ἐγένετο, καὶ ἐπετέθησαν θάτερα ὑποκεῖσθαι παντὶ στερεῷ τε (2) καὶ πάσῃ τῇ ἐπ' αὐ-

quæ in U, quod est in centro, cohærent. Quare circularis illa atque e longinquo reducta convenientia cum N, est figurata et particularis. Copulatio vero quandoquidem in punctis consistit, est individua et simplex. Comperimus igitur elementa fundata esse ac fixa in centro N, ac in remotis etiam partibus admittere compositionem cum extremis suis secundum conjugationes, non aliter partes atque quæ in circulo assignantur majores cum majoribus, obliquæ cum obliquis, atque ita inter se simul temperatæ rectæ cum circularibus figurantur, inter se convenienter secundum scientiæ demonstrationem. Hoc igitur modo et hæc similiter inter se uniuntur ac varietatem acquirunt. Quare aqua magis cognata est terræ quam ignis, et aer igni magis quam terra, et aqua aeri magnis quam igni, et aer aquæ magis quam terræ, quemadmodum proportio in circuli partibus ostendit. Semper enim ac necessario centrum est U. Illæ vero partes sunt unum per aliud et in altero, et appropinquant ad aliud secundum illud quod est magis ac minus, simul vero propter copulationem in ipso U omnia communi ratione sunt cognata. Temperationes vero ac elementa secundum sectiones et positiones distribuuntur. Quoniam autem omne corpus separatum ab aliis corporibus forma præditum est, neque ut materia intelligitur, sed utrumque est cum forma (sic enim aliquid esse putabitur, et non absolute ut materia consideratum fuerit), hoc autem eget tribus intervallis qui necessario effectus est horum elementorum T M A I: ideo sane necesse est ut M ipsius T sit duplum, ut assumptis secum A I efficiant simul singularia. Ac prima quidem figura est triangulum. Quoniam autem duo sunt unitatis duplum, unitas vero et binaribus numerus tria efficiunt, necessario ex harum compositione constat ternarius. Ternarius autem habet longitudinem, altitudinem et latitudinem. Ac altitudinem quidem habet unitatem quæ veluti fundamentum est cujuslibet numeri; longitudinem vero, binarium numerum (nam primus numerus ex altera parte longus est binarius); latitudinem vero seipsum. Nam in lucem profert figuras. Hoc igitur modo secundum rationem ad gignendum progredientem proportio aquæ cum terra comparatæ necessario dupli rationem obtinet, atque duo reliqua insuper addita sunt ut esset quod a natura substerneretur compositioni omnis solidi et corporis et omnis in ipso superficiei atque adeo

(1) Λόγος σπερματικὸς, ratio ad gignendum progrediens, quæ in progressione numerorum consideratur.
(2) Lego παντὶ στερεῷ τε καὶ σώματι καὶ πάσῃ τῇ ἐπ' αὐτῶν.

τῶν ἐπιφανείᾳ καὶ σώματι καὶ μήκει παντὶ παρὰ τῆς φύσεως. Διὰ τοῦτο τοίνυν τοῦ Γ τομέως ἐστὶν ὁ Υ διπλάσιος, ἓν δὲ καὶ δύο τρία, καὶ ὕδωρ ἄρα καὶ ἡ γῆ τρεῖς μερίδες εἰσὶν ἐξισούμεναι, ἐν αἷς πρὸς τὴν τοῦ σκοποῦ ἐντελέχειαν ἑνοῦνται καὶ ἡ Α Π, καὶ τελοῦσι τὰ ἐξ αὐτῶν. Πάλιν ἐπειδὴ ὡς ὑποβάθρα ταῦτα ἐτέθησαν καὶ ὡς ὕλη παχυτέρα, ᾗ συν ἀγονται καὶ τὰ ἕτερα, ἀναγκαίως λέξαι κατεπειγό μεθα αὐτῶν τὴν συνάθροισιν, οὕτω γὰρ καὶ τὰς κράσεις, ἵνα νοήσωμεν πῶς ἔχουσι τὴν εἰς ἀλλήλας συγγένειαν.

γ'. Καὶ ὅτι μὲν οὖν τὸ Υ τοῦ Γ διπλάσιον, ἀλλὰ καὶ τὸ Α τοῦ Υ ἡμιόλιον, ὡσαύτως καὶ τὸ Π τοῦ Α ἐπίτριτον, ἀληθές· ἡ γὰρ καταγραφὴ τοῦ σχήματος καὶ ῥᾳδία καὶ ἀναγκαία καὶ οὐκ ἄλλως ἔχουσά ἐστιν, ᾗτιν κατὰ τὸ συνεχὲς ποσὸν καταμετρουμένη δεικνύειν δύναται τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν τῆς στοιχειακῆς ὕλης φέρειν εἰς ὄψιν ἀναλογίαν, τὴν περὶ τὸ ποσὸν, καὶ ὅτι ἀλληλουχία ὑπάρχει ἐν αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐκ παραδειγμάτων ἐπὶ τὸ σαφέστερον δεῖ ἐπάγειν ἡμᾶς τὰ νοήματα, δείξομεν. Ἔστω δὲ τὸ παράδειγμα οὕτως· Ἤτω ὁ μὲν Γ τομεὺς πεντὰς, ὁ δὲ Υ δεκάς· περιέχεται γοῦν ὁ Γ ὑπὸ τὸν Υ· ἔστωσαν δὲ καὶ οἱ ἕτεροι τρεῖς Γ πεντάδες, οἱ δὲ Υ δεκάδες. Εἰ ἄρα διπλάσιος ὁ Υ τοῦ Γ, καὶ οἱ ἕτεροι Υ τῶν ἑτέρων Γ διπλάσιοι, εἰ δὲ τῶν ἄρα τεττάρων Γ τομέων τῶν συναπτομένων καὶ ποιούντων τὸν ἴσω κύκλον, διπλάσιοι οἱ Υ ὑπάρχουσι τομεῖς, καὶ ὁ ὑπὸ τοὺς Υ τομεῖς ἄρα κύκλος περιέχει τὸν ὑπὸ τοὺς Γ τομεῖς κύκλον κατὰ λόγον τὸν διπλασίονα, καὶ τὸ ὕδωρ ἀρα περιέχει πᾶσαν τὴν γῆν κατὰ λόγον τὸν διπλασίονα, ἐξογκοῦται τὸ λοιπὸν ὁ ὑπὸ τοὺς Υ τομεῖς κύκλος. Ἀναχθῶμεν γοῦν καί εἰς ἕτερον. Ἔστω τοίνυν καί ὁ Υ τομεὺς δεκὰς, ὁ δὲ Α πεντεκαιδεκὰς, περιέχεται γοῦν ὁ Υ ὑπὸ τὸν Α· ἔστωσαν δέ καί οἱ ἕτεροι τρεῖς τομεῖς Υ δεκάδες, οἱ δὲ Α πεντεκαιδεκάδες. Εἰ ἄρα ἡμιόλιος Α τοῦ Υ, καί οἱ ἕτεροι Α τῶν Υ ἡμιόλιοι· εἰ δὲ τῶν ἄρα τεττάρων Υ τομέων τῶν συναπτομένων καί ποιούντων Υ κύκλον ἡμιόλιοι οἱ Α τομεῖς ὑπάρχουσι καί ὁ ὑπὸ τοὺς Α τομεῖς ἄρα κύκλος περιέχει τὸν ὑπο τοὺς Υ τομεῖς κύκλον κατὰ λόγον τὸν ἡμιόλιον, καί ὁ ἀὴρ ἄρα περιέχει τὸ ὕδωρ πᾶν κατὰ λόγον τὸν ἡμιόλιον· ἐξογκοῦται τοίνυν ἡ στοιχειακὴ ἁρμονία πότερον. Μετάβῶμεν καί πρὸς τὸν ἀέρα δικαίως· ἔστω γοῦν καί οὗτως ὁ Α τομεὺς, πεντεκαιδεκὰς, ὁ δέ Π εἰκοσὰς, περιέχεται γοῦν ὁ Α ὑπὸ τοῦ Π· ἔστωσαν δέ καί οἱ ἕτεροι τρεῖς τομεῖς Α πεντεκαιδεκάδες. Εἰ ἄρα ἐπίτριτος ὁ Π τοῦ Α, καί οἱ ἕτεροι Π τῶν Α ἐπὶτριτοι· εἰ δέ τῶν ἄρα τεττάρων Α τομέων τῶν συναπτομένων καί ποιούντων τὸν Α κύκλον ἐπίτριτοι οἱ Π τομεῖς ὑπάρχουσι, καί ὁ ὑπὸ τοὺς Π τομεῖς ἄρα κύκλος περιέχει τὸν ὑπὸ τοὺς Α τομεῖς κύκλον κατὰ λόγον ἐπίτριτον, καί τὸ πῦρ ἄρα περιέχει τὸν

longitudinis. Quamobrem sectoris T duplus est sector M. At unum et duo sunt tria. Quare aqua et terra sunt tres particulæ quæ exæquantur inter se, in quibus ad scopi actum et perfectionem A et I uniuntur, et quæ ex se fieri possunt, efficiunt. Rursus quoniam illa ut fundamenta posita sunt et ut materia rudior ac impolitior, qua etiam cætera congregantur, necessitate quasi compellente ad exponendam illorum collectionem et conciliationem nostra festinat oratio. Hac enim ratione intelligimus quo pacto temperationes inter se cognationem habeant.

3. Duplum igitur esse M ipsius T, et A ipsius T esse sesquialterum, et esse sesquitertium ipsius A vere dicitur. Nam descriptio figuræ facilis est et necessaria neque aliter se habet, cujus secundum quantitatem continuam dimensio veritatem ostendere potest et ponere ob oculos elementaris materiæ proportionem (quæ in quantitate posita est) et in ipso quanto partium cohærentium. Quoniam autem adhibitis exemplis clarius explicare nos oportet, ostendemus. Esto vero exemplum hunc in modum. Sit sector T quinarius numerus, sector M denarius. Continetur igitur et coercetur sector T ipso M. Sint etiam alii tres T quinarii et alii tres M denarii, ergo si M sector est duplus ipsius T, alii etiam sectores M erunt dupli sectorum T. Si igitur quatuor sectorum T conjunctorum et interiorem circulum efficientium sectores M sunt dupli, circulus ergo qui ex sectoribus M constat, continet et coercet circulum qui ex sectoribus T constat secundum rationem duplam. Aqua ergo comprehendit suo ambitu totam terram secundum rationem duplam. Exinde molem acquirit circulus qui ex sectoribus T constat. Provehatur etiam consideratio hæc ad alterum circulum. Esto igitur sector M denarius, sector vero A quindenarius. Continetur igitur sector M sub sectore A. Sint etiam alii tres sectores M denarii, et alii tres quindenarii. Si igitur A sector sesquialter est ipsius sectoris M : alii quoque sectores A erunt sesquialteri sectorum M. Si igitur sectores A sunt sesquialteri quator sectorum M conjunctorum et circulum M efficientium, circulus ergo qui ex quatuor sectoribus A constat, comprehendit ambitu suo circulum qui ex sectoribus M constat secundum rationem sesquialteram. Aer ergo comprehendit suo ambitu universam aquam secundum ratione sesquialteram. Exinde igitur molem acquirit elementaris harmonia. Ordine jam transeamus ad aerem. Esto igitur etiam hic A sector, quindenarius, sector vero I vicenarius. Continetur igitur sector A sub sectore I. Sint etiam alii tres sectores A quindenarii. Si igitur sector I est sesquitertius sectoris A, alii quoque tres sectores I trium sectorum A sunt sesquitertii. Si ergo quatuor sectores I sunt sesquitertii quatuor sectorum A conjunctorum et circulum A efficientium ; circulus quoque qui ex sectoribus I constat, comprehendit suo ambitu circulum qui ex sectoribus A

ιατὰ λόγον ἐπίτριτον, καὶ ἐδείχθη ἄρα ἐν τῷ A
τι τουτῳὶ κύκλῳ ποσότης καὶ σχέσις ἡ τῶν
ίων καὶ ἡ πρὸς αὐτὰ καὶ τὰς κράσεις τῆς φύ-
νωσις, δι' ὧν τὸ πᾶν ἔστη παρὰ τοῦ Δημιουρ-
ὶ αὐτῶν καὶ τῆς φύσεως.

Οτι δέ τις τὸ Φ ἐν τῷ κέντρῳ ἐγκείμενον ὁρῶν
ατηθήτω ὅτι τῇ γεωδεστέρᾳ μοίρᾳ τῆς ὕλης
ίσιν μᾶλλον ᾠκειωσάμεθα, νοείτω δὲ ὅτι τὴν
ων στοιχείων καὶ κράσεων μεσότητα αὐτῇ
ισάμεθα. Πανταχόσε καὶ γὰρ καὶ στοιχεῖα
ίσεις καὶ φύσις. Ὅπου γὰρ φύσις, καὶ μέση,
ι στοιχεῖα καὶ κράσεις, ἐκεῖ καὶ φύσις, ὅπου
; ἄρα καὶ στοιχεῖα, ἔστι καὶ μέση, ὅτι καὶ φύ-
ινωνοῦσι δὲ καὶ χωρίζονται ταῦτα πάντα ἀπ'
ν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ τῇ οἰκείᾳ
ίμίᾳ καὶ τῇ φυσικῇ ἰδιότητι, ὧν καὶ τοῖς εὖ B
τι περατουμένη ἡ γνῶσίς ἐστιν. Ὡσαύτως καὶ
ετᾶσις τούτοις τῶν ὑποδιπλασίων καὶ διπλα-
αὶ ἡμιολίων καὶ ἐπιτρίτων ἀναλογιῶν ὅλως
ται, ἀλλὰ κατὰ τὸ τῆς γῆς στεγανὸν ἄγαν τὸ
τὸν διπλασιον λόγον ἔχειν νοήσουσι, διὰ τὴν
ταύτης συμπίλησιν· τῇ ἀναλογίᾳ δὲ ὁμοίως
ῖς ἑτέροις ἀναλογισαμενοι, ὡς ἐστι τὸ ἀναλο-
ιοίσουσι καὶ οὐκ ἀπατηθῶσιν, ὡς οἱ παντη ἀν-
μονες.

ε', Ἐπεὶ δὲ κἀκ τῆς φύσεως κἀκ τῶν στοιχείων ἡ
μίξις ἔγνωσται, καὶ τὸ ποικίλον ἐφανη, καὶ τὰ μέ-
ρη οὐ κοινῶς ὑπελείφθησαν, τα εὐθέα τε καὶ περι-
φερῆ, τὰ τὸ μικτὸν ὁπλοποιοῦντα εἰλικρινῶς, ἀλλ' ἓν
ἕκαστον ποίᾳ τινὶ σχέσει πρὸς ἄλλο, ἄλλο τε πρὸς
ἕκατερον καθ' ἕνωσιν καὶ διαστασιν ὡς ἔχουσι ἀπ-
εδείχθησαν, ἀχθήτω καὶ πρὸς τὰ μετὰ τὰ στοιχεῖα ὁ
λόγος, ἤγουν ἐπὶ τὰς κρασεις. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς
στοιχείοις αὐτοῖς κρᾶσις προσαλληλα, καὶ τῇ φύσει
ἀπεδείχθη καθὼς ἐστιν, εἴτουν διπλῇ, κατὰ τε τὴν ἐν
στοιχείοις καὶ τὴν ἐν κρασεσιν. Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν στοι-
χείων ἀπόδειξις τὸ ποικίλον καὶ τὸ ἀμφιῤῥᾳπὲς καὶ
τὸ ἰδιόρυθμον τούτων ἀπέδειξε, καὶ οὐκ ἄν ἄλλως
ἔχειν αὐτὸν αὐτα τις εἴπῃ, εἰ μὴ φιλίας ἢ καὶ νί-
κης ἐστὶν, ἔγνωσται ἐναργῶς ἡ ἀλήθεια. Οὐ γὰρ
ἔστι τι κατὰ κόσμον, ὁπερ οὐ τῶν τεττάρων. Εἰ δὲ
τούτων ὡς ταῦτα ἔστιν· εἰ δ' ὡς ταῦτα ἔστιν, οὐχὶ
ἐνιαῖόν ἐστιν, ὁτι ταῦτα μικτά πρὸς αὐτά. Μηδείς
δὲ νοῦν καὶ ψυχὴν ἢ τὰ ὅμοια σοφιζόμενος παρα-
βάλλῃ τοῖς λεγομένοις, καὶ ἀπατῶν τὴν ἀλήθειαν,
μᾶλλον δὲ ἑαυτόν· τὸ γὰρ λίχνον καὶ ἡ βασκανία κι-
νεῖ εἰς τοὺς ἀναισθεῖς. Μικτὰ γοῦν τὰ πρῶτα καθ-
εστηκότα καὶ τά δεύτερα, εἴτουν αἱ κράσεις μικται,
διπλῇ δὲ τοῖς μετὰ τὰ στοιχεῖα ἡ κρᾶσις, ὅτι ταῦτα
διττὰ ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα, καὶ παλιν πῶς ἔμψυχα

it secundum rationem sesquitertiam. Ignis
omprehendit sub se aerem secundum ratio-
esquitertiam. Ostensa est ergo in hoc de-
circulo elementorum quantitas et convenien-
emque communio naturæ cum illis et cum
rationibus, quibus intercedentibus universum C
Opifice summo, ab ipsis et natura construi-
est.

ed ne forte quis errore capiatur videns U in
positum, quod videlicet magis terrestri ma-
ortioni naturam potius assignaverimus, sciat
iversorum elementorum et temperationum
tatem naturæ detulisse. Nam quoquoversum
s, elementa, temperatio et natura rebus in-
bi enim natura, ibi etiam est media; ubi vero
nta et temperationes, illic etiam natura. Quare
que temperationes sunt et elementa, illic
nterest media nec aliam ob causam quam
st natura. Communicant autem hæc omnia in-
et separantur a se inter se, secundum id quod
gis et minus, itemque sua peculiari propen- D
et naturali proprietate, quarum quidem affe-
m cognitio finita est sapientibus. Nec eodem
r modo investigare solent proportiones sub-
, duplas, sesquialteras et sesquitertias, sed
agna terræ solididate aquam habere duplam
em intelligunt propter nimiam illius consti-
em. Consimiliter in aliis accurate proportio-
1 perpendentes, quod revera convenienter
idet, assignabunt, nec in errorem incident,
qui prorsus ignari sunt.

Quoniam autem ex natura et ex elementis mi-

stio atque varietas cognita et manifesta nobis exs
titit, et partes non generaliter subductæ sunt, rectæ
nimirum et rotundæ quæ illud quod admistionem
suscipere potest manifeste ostendunt, sed singilla-
tim demonstravimus quali habilitate unumquodque
ad aliud et aliud ad utrumque hoc et illud secundum
copulationem et distantiam sit præditum, jam con-
vertatur nostra oratio ad illa quæ elementa ipsa
proxime sequuntur, nempe ad temperationes. Nam
quæ sit temperatio elementorum inter se, et quo
pacto ad communionem naturæ revocentur osten-
dimus. Nempe duplex est mistio, una quæ in ele-
mentis cernitur, altera quæ in temperationibus.
Quoniam autem cùm de elementis diceremus, varie-
tatem et propensionem in utramque partem, et pro-
priam constitutionem illorum demonstravimus, se-
que hoc inficiari quisquam possit nisi sectæ alicui
addictus aut contentionis studio adductus, superest
ut veritatem manifeste nobis cognitam esse fatea-
mur. Nihil enim est in hoc mundo, quod non ex
quatuor constet elementis. Quod si ex his constant
quæ sunt in mundo, singula non aliter, se habebunt
atque ipsa elementa; quod si non aliter, nullum ex
singulis compositionis et admistionis expers erit,
cum elementa ipsa inter se mistionem suscipiant.
Nemo vero illis quæ dicta sunt a nobis callide op-
ponat mentis et animi copulationem, veritatem ip-
sam aut potius seipsum decipiens. Nam petulanti,
et livor impellunt impudentes. Admistionem igitur
suscipiunt principia illa seu elementa, et secundo
loco concreta, quod nihil aliud est dicere quam tem-
perationes misceri posse (1). Est autem in iis quæ

(1) In Epicureos hoc dixit qui animum κράσιν esse dicebant.

πῶς δ' ἄψυχα ἕτερα, καὶ τοῖς μὲν οὖν ἀψύχοις οἷον λίθοις τε καὶ μετάλλοις ἁπλοϊκῶς ἡ τῶν στοιχείων ἐστὶν ἕνωσις. Αὐτὰ γὰρ ἐκ τῶν στοιχείων, εἰ καὶ κρᾶσίς ἐστι καὶ τούτοις, ἐπὶ πλεῖον δὲ καὶ ἔλασσον· τὴν γάρ τῶν μετάλλων καὶ λίθων τινὲς ἐξετάζοντες ἰδιότητα, ὀνησιμωτάτην ταύτην εὑρίσκουσι ἀντικειμένην ποῦ ψύχει, ποῦ θερμότητι, ποῦ δὲ ὡσαύτως καὶ συναρήγουσα, ὥστε καὶ ἐν τούτοις τοῖς ἀψύχοις ἡ ἐκ τῶν στοιχείων ἰσχὺς οὐ κοινῶς ἐστι πᾶσιν, ἀλλ' ὡς πεφύκασιν· ἀναλυθέντα δὲ καὶ ταῦτα ἐπὶ τὰ πρότερα ἐν ἐκείνοις δεικνύουσι τὸ μικτον. Ποῦ γὰρ πῦρ ἐν χαλκῷ ; τῇ χωνείᾳ δὲ συχνως ἐμβαλλόμενος καὶ κατὰ μικρὸν ἐλαχίστοις σποδούμενος ψήγμασί που ἀναλύεται. Εἶπε δέ τις· Ἐν τῇ γῇ καὶ ὁ λίθος τῇ γῇ προσεχής, συγκρουόμενος δὲ ἀποστέλλει τὸ πῦρ· εἰ δ' ὁ λίθος τῆς γῆς καὶ ὁ χαλκὸς εἰς τὴν γῆν ἀναλύεται, ἔστι δὲ καὶ πῦρ ἐν τῇ γῇ, ἔκ τε τῆς τοῦ προσοχοῦς λίθου ἔκ τε ἑτέρων μετάλλων ἀποδείξεως ὁ χαλκὸς εἰς τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν καὶ τά συγγενῆ ἀναλύεται. Πολλά τις ἔχει λέγειν εἰς τὴν τῶν κράσεων ἀπόδειξιν, μικτὴν οὖσαν καὶ πολυμερῆ, ὡσαύτως καὶ πολυσύνθετον. Εἰ γὰρ τὸ πῦρ ἐν τοῖς λίθοις τε καὶ τῇ γῇ ἔστι καὶ ἐν χαλκῷ· ἐκ τῆς γῆς γὰρ συνάγεται ὁ χαλκός· εἰς τὴν γῆν γοῦν ἀναλυόμενος, εἰς τὰ συγγενῆ ἀναλύεται. Ἀθετητέον γοῦν τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐπιμελητέον. Καὶ τοῖς μὲν οὖν μετάλλοις καὶ ἄλλοις τισίν ἁπλουστέρα ἡ τῶν στοιχείων ἐστὶν ἕνωσις. Μηδείς δ' ἀμφισβητείτω εἶναι καί τούτοις κρασεις τε καί σχέσεις καί ἰδιότητας· οὔκουν δὲ ταὐτα μόνον πρὸς ἑαυτά, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῖς ἐμψύχοις ὡς ἡ πεῖρα παρίστησιν. Ἔστι γοῦν καὶ τοῖς ἀψύχοις μετάλλοις καί λίθοις κρᾶσίς πώς τε καί ἰδιότης· ἔνθα γὰρ κρᾶσις, καί ἰδιότης· οὐκ ἂν γὰρ τὰ κραθέντα ἐκράθησαν ἄν, εἰ μὴ πρότερον συνεισέῤῥευσαν τῇ ἰδιότητι εἰς ἑαυτά.

ς'. Καί περί μὲν τῶν μετάλλων καί λίθων ταῦτα, περί δὲ τῶν πῶς μὲν ἐμψύχων, πῶς δὲ ἀψύχων τα ἕτερα· τῶν ἀψύχων τε λέγω καί πως ἐμχύχων φυτῶν εὖ δίεσταται ἡ τῶν στοιχείων ἑνότης· συνυπαρχει γὰρ τούτοις ἡ ἑλκτικὴ καί αὐξητική καί ἀλλοιωτικὴ καί καθεκτική τε καί ἐκκρετική δύναμις, ἥ τε θρεπτικὴ πρωτίστως, δι' ἧς καί τα τοιαῦτα τούτοις ἐγγίνεται, στερίσκονται δὲ τῆς αἰσητικῆς. Τοῦτο δὲ πρόδηλον. Κρᾶσις δὲ καί αὐτοῖς· εἰ γὰρ μὴ κρᾶσις, ἀλλὰ παντα εἰσί μονοειδῆ, οὐκ ἂν οἱ τούτων καφποί διαφόρως εἰς τοὺς χυμοὺς συνεβάλλοντο· ἐκ τῶν καρπῶν καί γὰρ γεννῶνται χυμοί. Εἰ δὲ μὴ κρασεις πανταχόσε τὰ σπόριμα κοινῶς ἴσμενος, εἰς τὰ συγγενῆ ἀναλύεται. Ἀθετητέον γοῦν τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐπιμελητέον. Καὶ τοῖς μὲν οὖν μετάλλοις καὶ ἄλλοις τισίν ἁπλουστέρα ἡ τῶν στοιχείων ἐστὶν ἕνωσις. Μηδείς δ' ἀμφισβητείτω εἶναι καί τούτοις κρασεις τε καί σχέσεις καί ἰδιότητας· οὔκουν δὲ ταὐτα μόνον πρὸς ἑαυτά, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῖς ἐμψύχοις ὡς ἡ πεῖρα παρίστησιν. Ἔστι γοῦν καὶ τοῖς ἀψύχοις μετάλλοις καί λίθοις κρᾶσίς πώς τε καί ἰδιότης· ἔνθα γὰρ κρᾶσις, καί ἰδιότης· οὐκ ἂν γὰρ τὰ κραθέντα ἐκράθησαν ἄν, εἰ μὴ πρότερον συνεισέῤῥευσαν τῇ ἰδιότητι εἰς ἑαυτά.

ς'. Καί περί μὲν τῶν μετάλλων καί λίθων ταῦτα, περί δὲ τῶν πῶς μὲν ἐμψύχων, πῶς δὲ ἀψύχων τα ἕτερα· τῶν ἀψύχων τε λέγω καί πως ἐμχύχων φυτῶν εὖ δίεσταται ἡ τῶν στοιχείων ἑνότης· συνυπαρχει γὰρ τούτοις ἡ ἑλκτικὴ καί αὐξητική καί ἀλλοιωτικὴ καί καθεκτική τε καί ἐκκρετική δύναμις, ἥ τε θρεπτικὴ πρωτίστως, δι' ἧς καί τα τοιαῦτα τούτοις ἐγγίνεται, στερίσκονται δὲ τῆς αἰσητικῆς. Τοῦτο δὲ πρόδηλον. Κρᾶσις δὲ καί αὐτοῖς· εἰ γὰρ μὴ κρᾶσις, ἀλλὰ παντα εἰσί μονοειδῆ, οὐκ ἂν οἱ τούτων καφποί διαφόρως εἰς τοὺς χυμοὺς συνεβάλλοντο· ἐκ τῶν καρπῶν καί γὰρ γεννῶνται χυμοί. Εἰ δὲ μὴ κρασεις πανταχόσε τὰ σπόριμα κοινῶς ἴσμενος,

elementa sequuntur duplex temperatio, quoniam hæc quoque sunt duplicis generis. Sunt enim animata et inanimata. Et rursus alia partim animata, partim etiam inanimata. Ac in inanimatis quidem, ut in lapidibus et metallis, simpliciter cernitur elementorum communio. Hæc enim ex elementis constat quibus si temperatio inest,his etiam inerit,sed secundum id quod est plus et minus. Quidam enim investigantes metallorum et lapidum proprietatem commodissimam hanc deprehundunt quæ opposita est nonnunquam frigori, nonnunquam etiam illam quæ calori,interdum quoque eodem modo quæ frigus aut calorem adjuvat.Quare vis illa quæ ab elementis proficiscitur non in his omnibus inanimatis communiter inest,sed prout natura comparata sunt. Hæc vero dissoluta in priora,in illis ostendunt quod misceri potuit. Utrum enim ignis est in ære ? Attamen cum crebro injicitur æs in fornacem,paulatim multis ramentis quasi in cineres convertitur, dissolvi contigit. Præterea in terra ignem esse dicere possit aliquis.Nam ex saxo quod proxime ad terræ naturam accedit, attritu ignis exprimitur. Si vero saxum quod maxime ad terræ naturam accedit atque etiam æs in terram dissolvitur, est vero ignis quoque in terra, sane ex demonstratione saxi (quod habet naturam terræ affinem) et aliorum metallorum intelligimus æs in ignem, terram et ejusdem generis alia dissolvi.Sed posset quis multa dicere in hanc sententiam de mistione temperationum quæ multiplex est et varie coagmentat. Nam si ignis est in saxis et in terra, est etiam in ære. Nam ex terra concretum est æs. Quare cum dissolvitur in terram, in cognata sibi dissolvitur. Hæc igitur prætermittenda sunt,et ad altiora nostra diligentia revocanda est. Uniuntur itaque metalla, saxa, et alia quædam simpliciore illa elementorum copulatione.Nemini vero sit dubium quin his temperationes, habilitates et proprietates insint. Non ergo elementa inter se duntaxat copulantur,verum etiam in animatis, ut experientia probat. Est ergo in inanimatis etiam metallis et lapidibus temperatio atque proprietas. Ubi enim temperatio ibi etiam proprietas,Neque enim quæ inter se temperata sunt, temperari potuissent,nisi impellente proprietate in unum confluxissent.

6. Atque hæc quidem de metallis et lapidibus. De illis vero quæ partim animata sunt, partim inanimata, alia dicenda sunt. A plantis, inquam, quæ partim animatæ sunt partim inanimatæ, non est aliena elementorum communio. His enim simul inest vis et facultas attrahendi,augescendi,commutandi, retinendi et secernendi,in primisque vis medendi, per quam etiam talia his insunt. Carent autem vi et facultate sentiendi. Verum hoc perspicuum est et inter omnes constat. Porro temperatio quoque his inest. Nam si non inest ita ut omnia sint una eademque forma prædita,certe succorum diversitate fructus plantarum non distinguentur. Nam succi illi oriuntur ex fructibus. Quod si temperatio in omnes partes non diffunderetur, communi quadam ratione plantas sererent homines colerentque ac earumdem fructus meterent. Quis vero alius dixerit plantis ipsis non inesse temperationem,præterquam ille qui communi quadam ratione ubique plantas seri colique asseri,? Hoc autem unum est ex illis quæ fieri nequsunt. Talis etiam

τουργοῦντο καὶ ἐκάρπευον, τις δ' ἄλλος εἴπῃ οὐχ ὅτι κρᾶσίς ἐστιν αὐτοῖς, εἰ μὴ ὁ κοινῶς φυτουργεῖσθαι ταῦτα λέγων πανταχόσε καὶ σπείρεσθαι ; Τοῦτο δὲ τῶν ἀδυνατων ἐστίν. Ἀθετεῖν δὲ καὶ τὴν τῶν Ἀσκληπιάδων τέχνην ὁ τοιοῦτος ὁρίζεται, ἣν καὶ φαρμάκων συνίστησι πλῆθος ἔκ τε τῶν φυομένων, ἔκ τε μεταλλων, ἔκ τε τῶν συγκιρνωμένων πολυειδῶν τε καὶ πολυκευάστων διὰ τῆς αὐτῆς ἀποδεὶξεως. Ταῦτα γὰρ πάντα κράσεων διαφορὰς ἔχουσιν· οὕτω γὰρ καὶ οἱ παίονες ἑκάστῃ νόσῳ τὸ πρὸς ἀντίστασιν τούτων εἰς ἀναίρεσιν ταύτης ἐπάγουσι, καὶ οὐ πᾶσαι τὰ πάντα καίτοι ὄντα διάφορα. Ἐξετάζουσι δὲ καὶ οἶνον πρὸς οἶνον καὶ πρὸς ἔλαιον ἔλαιον, καὶ πρὸς ὀπώραν ὀπώραν, καὶ καρπὸν πρὸς καρπὸν, καὶ ἐξετάσαντες αὖθις προσάγουσι τὸ καταλλήλον, καὶ τὸ ἀπροσφυὲς ἀποσείονται τῇ τέως νόσῳ, πρὸς ἄλλην νοσον ἀφοσιοῦντες. Εἰ μὴ γοῦν κρᾶσις ἦν ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἂν ὑπῆρχε καὶ ἰδιότης, εἰ δὲ μὴ ἰδιότης, οὐκ ἂν συνεβάλλοντο πῶς μὲν εἰς τινα, διόλου δέ γε εἰς ἄλλα, καὶ οὐκ εἶχον πορσφυῶς πῶς μεν τισιν, ἄλλοις τε τελέως· τοῦτο δέ ἄτοπον, εἰ καὶ τις περὶ τούτου ἀνθέξεται. Διὰ ταῦτα οἱ ἰατροὶ τὰ κατάλληλα πράττουσιν. Ἀλλ' ἔστι κρᾶσις καὶ ἰδιότης ἔν τε λίθοις, ἔν τε μεταλλοις, ἔν τε φυτοῖς. ἡ γὰρ ἰδιότης μίγνυσι τῇ κράσει κρᾶσιν καὶ χωρίζει κρᾶσιν ἐκ κράσεως, οἱ γὰρ κράσεις ἐν τῇ φύσει, καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνης κοινωνοῦσι καθὰ καὶ τὰ στοιχεῖα· ἡ ἰδιότης δὲ τὴν αὐτῶν εις μερισμὸν διαστέλλει κοινότητα. πολλὴ γὰρ ἡ ἰδιότης καὶ δυναμικωτάτη καὶ θαυμασία, καὶ οὐ μόνον τοὺς λίθους ἐκ τῶν μεταλλων, καὶ ἐκ τῶν ἑτέρων φυτὰ, καὶ ἐκ φυτῶν τὰ ζωόφυτα διαστέλλει, διά τε τὴν κρᾶσιν τὴν ἐν τῷ γένει ἑνὸς ἑκάστου οὗπερ εἶδός ἐστι καὶ τὴν αὐτοῖς συνοῦσαν ἰσχὺν εἰς τὸ διαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ ἕως τοῦ ἐμψύχου διήκει ζώου καὶ λογικοῦ. Καὶ ὅτι μὲν οὖν καί τοῦτο καθότι ζῶον παραχωρεῖ συνιδιοῦσθαι τὰ τῶν ἄλλων ἰδιώματα, πρόδηλον, λογικὸν δὲ καίτοι ὂν τοῦτο, οὐ καινόν· τὸ δὲ καὶ αὐτὸ εἰς αὐτὸ διὰ ταύτης διαιρεῖσθαι καὶ ἑνοῦσθαι καινὸν, ὅπερ αὐτὴ ἰδιότης ἐργάζεται. Τὰ γὰρ τῶν στοιχείων μετὰ τὴν φύσιν εἰσίν εἰσὶν ἰδιώματα, τά δὲ τῶν κράσεων καὶ ἐν τοῖς στοιχείοις καὶ μετὰ τῶν στοιχείων, τὰ δὲ τῶν χυμῶν μετά τῶν κράσεων καὶ ἕως τῶν ζώων, ἡ ἰδιότης δέ γε πανταχοῦ. Ἰδιότης γὰρ κατὰ τὸ μᾶλλον ἤνωσε γῆν καὶ ὕδωρ, πῦρ καὶ ἀέρα, ὕδωρ τε καὶ ἀέρα ἡ γῆν καὶ ἀέρα, πῦρ τε καὶ ὕδωρ, ἅπερ ὅλα δι' ὅλων ἑνουνται, οὐ τινὸς διὰ μέσον ἀλλ' αὐτὰ δι' αὐτῶν καθ' αὐτὰ, κατὰ τὸ μᾶλλόν

constituit convellere Asclepiadarum artem quæ componit pharmacorum multitudinem ex plantis, ex metallis et ex multiformibus multipliciterque comparatis temperationibus inter se permistis per eamdem demonstrationem. Hæc enim omnia temperationibus differunt. Nam et hoc modo medici quod unicuique morbo obsistit ex illis selectum adhibent ut tollatur morbus. Non cuilibet morbo quælibet adhibent, quamvis temperatione differenti sint prædita. Nam qua re differat vinum a vino, oleum ab oleo, pomum a pomo, fructus a fructu diligenter investigant. Atque ita re diligenter expensa statim conveniens adhibent remedium, et quod non est aptum removent a præsenti morbo et alii morbo destinant : Quare si temperatio illis non inesset, neque etiam inesset proprietas. Quod si proprietas abesset, non possent prodesse aliquibus quidem aliquomodo, aliis vero penitus, nec apte congruenterque convenirent aliquibus quidem aliquo modo, aliis vero perfecte. Absurdum vero fuerit, si quis pertinacius hac de re contendere velit. Idcirco medici sæpe inter se certant et diverse miscent. Quidquid contra illa quæ diximus afferatur, est temperatio atque proprietas in lapidibus, metallis et plantis. Nam temperationem cum temperatione miscet proprietas, eademque separat temperationem a temperatione. Temperationes enim sunt in natura : quoniam participant illam communicantque, quemadmodum etiam elementa. Sed proprietas communitatem illam distrahit in partes. Magna enim est proprietatis vis et mirifica, quæ non solum lapides a metallis et plantas ab aliis, et a plantis illa quæ Græci ξωόφυτα appellant, separat per temperationem quæ est in unumquemque rei genere, cujus nimirum species est, et per vim illam quæ valet ad dividendum; verum etiam ideo magna vis proprietatis quod ad animatum etiam et rationis particeps animal pertineat. Ac illud quidem manifestum est per proprietatem effici ut aliorum proprietates copulentur, non quia sint animalia, cumque non sine ratione istud fiat, novum videri non potest. Verum ipsum in se dividi eadem vi et uniri, hoc demum novum est, quod tamen eadem proprietas efficit et præstat. Nam proprietates elementorum sunt natura posteriores. At temperationum proprietates et in elementis et cum elementis sunt. Proprietates vero humorum sunt cum temperationibus atque adeo cum animalibus. Proprietas denique est ubique. Nam proprietas secundum id quod est magis copulabit terram et aquam, ignem et aerem, aquam et aerem, quæ quidem tota cum totis copulantur nullo intercedente medio, sed ipsa secum per secundum id quod magis est et minus. Magna est igitur proprietatis vis et facultas. Hæc enim proprio modo per temperationes univit elementa cum animantibus, quandoquidem temperationes et elementa lapidibus, metallis, velleribus et plantis insunt. Nam ubi est temperatio ibi etiam sunt elementa, quoniam in quo elementa in eo etiam sunt temperationes. Porro, uti diximus, duplex est temperatio ; una elementis inest, hæc enim in sese inter se suscipiunt admistionem, altera singulis quæ ex elementis, constant, quia ipsa quoque singula ex elementis, intercedentibus temperationibus, sunt composita. Ipsa vero proprietas cum proprio et peculiari modo in animalibus elementa temperasset, in rerum naturam illa produxit, atque illis essentiam, materiam, inquam, dedit. Etenim aliis per temperationes veluti fonset origo elementa exsistunt. Nam tempera-

τε καὶ τὸ ἧττον. Πολλὴ γοῦν ἦστιν ἡ τῆς ἰδιότητος δύναμις· αὕτη γὰρ ἰδιοτύπως καὶ τοῖς ζώοις ἤνωσε τὰ στοιχεῖα διὰ τῶν κράσεων, ἐπεισὴ καὶ λίθοις καὶ μετάλλοις καὶ ἐρίοις καὶ φυτοῖς καὶ κράσεις καὶ στοιχειά εἰσιν· ὅπου γὰρ κράσεις καὶ στοιχεῖα, ὅτι ὅπου στοιχεῖα, καὶ κράσεις. Διττὴ δὲ ἡ κρᾶσις ἥ τε ἐν στοιχείοις· ταῦτα γὰρ καὶ μικτὰ εἰς ἑαυτά· καὶ ἡ ἐν τοῖς ἐκ τῶν στοιχείων καθεκάστοις, ὅτι καὶ ταῦτα ἐκ στοιχείων εἰσί διὰ τῶν κράσεων. Ἰδιοτρόπως δὲ διὰ τῶν χυμῶν τὰ στοιχεῖα κράσασα, τοῖς ζώοις ἡ ἰδιότης ἔφερε τὴν ὀντότητα ταύτην, τὴν δι' ὕλης φημί· τοῖς μὲν γὰρ ἑτέροις πηγὴ τὰ στοιχειά εἰσι διὰ τῶν κράσεων· κρᾶσις γάρ διαστέλλει ἐν ἰδιοτητι καὶ φάρμακον καὶ φυτὸν καὶ λίθον κκί μέταλλον, ὅτι κοινῶς ἐκ στοιχείων. Εἰ δ' ἀναδράμῃς ἀπὸ τῆς φύσεως· ἰδιότης δὲ τοῖς ζώοις ἐκ στοιχειων γεννηθέντας χυμοὺς ἐνοῖ, καὶ τούτους οὐκ ἀμέσως, ἀλλ' ἐκ τροφῶν κατὰ κρᾶσιν ἐναργεστέραν καὶ, ὅσον τῶν ἀψύχων τῆς κράσεως, τιμιωτέραν. Δεῖ γὰρ οὕτως εἶναι ταῦτα, ὅτι ἡ φύσις ἁπλῆ ἐστι, θεωρουμένη μεμονωμένως, τὰ στοιχεῖα δὲ οὐ μικτά καθ' αὑτὰ, ὅμως δέ γε μικτά, ὅτι πρὸς αὐτὰ, ὡς εἴπομεν, μίγνυνται· αἱ δὲ κράσεις, καθότι οὐχ ὕλη, οὐδὲ μικταὶ, ὅτι δὲ ποιαί τινες ὑπάρχουσιν ἰδιότητες, καὶ σχέσεις κινούμεναι καὶ μιγνύουσαι τὰ ἕτερα τοιῶσδε ἢ τοιῶσδε, μικταὶ διὸ κατὰ πρῶτον καὶ ἁπλοϊκώτερον τρόπον· τά τε φυτὰ τά τε μέταλλα τά τε ἄλλα ἃ προείπομεν ἐκ φύσεως παρὰ τῶν στοιχείων διὰ τῶν κράσεων λαμβάνουσιν ὕπαρξιν, ὡς ἁπλούστερα τῶν ζώων κατὰ πολὺ, τοῖς δὲ ζώοις οὐχ οὕτως ὕπαρξις, ἀλλὰ φύσις μὲν κινεῖ τὰ στοιχεῖα, αὐτὰ δὲ τροιφὰς, αἱ τροφαὶ δὲ χυμούς, ἐκ τροφῶν δὲ καὶ χυμῶν τὰ ζῶά ἐστι, κατὰ μέν τὴν ἀρχὴν ἐκ χυμῶν παρὰ τῶν στοιχείων, ἔπειτα δὲ ἐκ τροφῶν καὶ χυμῶν, πλὴν δὲ διὰ τῆς κράσεως. Οὐκ ἂν ποτε γάρ τις νοὺν ἔχων ἄτερ νοήσει τι κράσεως, τοίνυν οὖν τοῖς μὲν πρώτοις τὰ ἁπλούστερα προσιχῇ, τοῖς δὲ πόρρω διὰ τὴν τῶν κράσεων πλείονα ποικιλίαν, πορρωτέρω εἰσί τὰ ἁπλᾶ. Καὶ γὰρ ἔδει ὅτι τοῦτο εἶναι τοτοῦτον· τὰ μὲν γὰρ μέταλλα, καὶ λίθοι καὶ φυτὰ, καὶ λαχάνων ἑσμοὶ, καὶ χόρτων, καὶ ὅσων ἂν τις εἴπῃ ἀψύχων, ὑγροτητι, ψυχρότητι, ξηρότητι, μανότητι, εἰσί τε καὶ ἀλλοιοῦνται καὶ αὐξουσι καὶ μένουσι· ζῶα δέ φύσις οὐκ ἀμέσως ἐκ πυρὸς καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ γῆς διὰ τὴν κράσεων ἔκρασε καὶ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν διὰ μέσου χυμῶν καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐκ χυμῶν, ἔπειτα δὲ συνιστησι ταῦτα διὰ χυμῶν καὶ τροφῶν καὶ πόρρω στοιχείων ὡς ἀρχῶν ὄντων. Ἡοῦ γὰρ ἐν σαρκί γῆ, ποῦ δὲ πῦρ, ποῦ δὲ ὕδωρ, ποῦ δὲ ἀὴρ, τῇ μὲν αἰσθήσει καὶ τῇ ποιότητι ἀφανῆ, τῇ δ' ἀληθείᾳ γνωστά· ἔστι γὰρ καὶ πῦρ καὶ ἀὴρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆ ἐν αὐτῇ· λυθείσης γὰρ ταύτης, λύονται οἱ χυμοὶ, ὅπερ πρόδηλον· λυθέντες δὲ οἱ χυμοὶ, εἰς τὰ ἐξ ὧν συνάγονται σύγκεινται, ὥστε καὶ σαρκὸς οὔσης συνιταμένοις διὰ χυμῶν ἐκ πυρὸς καὶ γῆς καὶ ἀέρος καὶ ὑδατος, ὑπάρχει ἡ αὐτῆς ὕπαρξις, ἐξ ὧν εἰσι καὶ οἱ χυμοί.

ζ'. Ἐκ πυρὸς γοῦν καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ γῆς ἡ φύσις διὰ χυμῶν τοῖς ζώοις τὴν ὕπαρξιν

tio per proprietatem distinguit ac separat pharmacum, plantam, lapidem et metallum, quia communiter ex elementis constant. Si vero digrederis a natura, proprietas in animantibus adunat procreatos ex elementis humores, idque non absque intermedio, sed secundum temperationem ex alimentis eo evidentiorem quo est præstantior temperatione illa quæ inanimatis inest. Ita esse omnino necesse est. Nam natura simplex est, ut quæ solitarie consideratur. Elementa vero per se admistionem non suscipiunt, verum possunt suscipere, quoniam secum inter se miscentur, ut diximus. Temperationes vero qua ratione non sunt materia, neque admistionem suscipere dicuntur, sed qua ratione sunt proprietates qualitate quadam præditæ et habilitates quæ impelluntur et miscent, alia hoc vel illo modo admistionem suscipere dicuntur. Quamobrem primo et simpliciore modo, plantæ, metalla, et alia quæ superius diximus, ex natura primum, deinde ex elementis per temperationes in rerum natura exsistunt, nimirum quia animantibus ista multo sunt simpliciora. Sed animalia non ita exsistunt. Etenim natura movet elementa, hæc autem alimenta movent, alimenta vero humores, ex alimentis demum et humoribus animalia constant, Principio quidem ex succis ab elementis, deinde ex alimentis et succis, sed per temperationem. Nemo enim mente præditus aliquid intelliget absque temperatione. Quamobrem primis quidem sunt conjunctiora et propria illa quæ sunt simpliciora, et a longinquioribus propter temperationum multiplicem varietatem magis remota sunt simplicia. Ut enim res exsisterent ita esse oportuit. Nam metalla, lapides, plantæ, olerum et graminum copia et quotquot inanimata possit aliquis recensere, humore, frigore, siccitate, raritate et exsistunt et immutantur et augescunt et consistunt. Natura vero non immediate ex igne, aere, aqua et terra, per temperationes animalia temperavit et conflavit, sed inter positis succis seu humoribus. Ac continuo quidem ex humoribus, deinde vero intervenientibus humoribus, alimentis, et longius remotis elementis tanquam principiis illa componit. Nam in carne partim terra, partim ignis, partim aqua, partim etiam aer inest, quæ quidem sunt obscura si ad sensum et qualitatem referas, sed si ad veritatem referas cognosci et deprehendi possunt. Quod enim in carne ignis, aer, aqua et terra insint, ex eo quod dissoluta carne dissolvuntur humores manifeste intelligitur. Humores vero dissoluti recolliguntur in illa ex quibus constant. Quare cum caro si per humores conflata ex igne, terra, aere et aqua, exsistentia illius ex illis ex quibus humores sunt conflati constat.

7. Natura igitur per humores ex igne, aere, aqua et terra ut animalia exsisterent effecit, temperationum autem proprietatibus varie temperata

δέδωκε, κράσεων δὲ ἰδιώμασι ποικίλως ἐκραθησαν. Ἐν γὰρ τῇ φύσει συνάγονται πάντα, ὡς ἐν κέντρῳ τε καὶ ἀρχῇ, μερίζονται δὲ ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῶν κράσεων · οὕτω γὰρ καὶ διχόνοια τούτοις καὶ διάφορα τὰ ὁρμήματα · τὸ γὰρ μάχιμον, τὸ πλεονεκτικόν, τὸν ἀκοινώνητον καὶ τὰ ἕτερα φύσεως, πῶς δοκεῖ ἡ ἐν αὐτῷ ἔχουσα καὶ συνάγουσα καὶ ἑνοῦσα πάντα μάχεσθαι καὶ πλεονεκτεῖν καὶ μὴ κοινωνεῖν προτρέπειν αὐτά ; Ἀδύνατον · ἀλλὰ ταῦτα πάντα καὶ τὰ πλείω τούτων τῶν κράσεων · φύσις καὶ γὰρ οὐδὲν εἰς τέλος κακὸν ἐποίησε, πάντα δὲ γε καὶ λίαν καλῶς εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἐκ τῆς πρώτης καὶ κυρίας πάντων ἀρχῆς λαβοῦσα τὴν δύναμιν. Ἡ δὲ τῶν κράσεων ποικιλία, μιγεῖσα τῇ ἰδιότητι, πολλὰ τὰ μὴ ὁμότροπα ἔφερε · καινοτομίαι γὰρ ταῖς κράσεσι συνυπάρχουσιν ἄπειροι · ἄπειροι γὰρ αἱ κράσεις, καὶ καθὼς τὰ στοιχεῖα παρὰ τῆς φύσεως, ἄπειρα δὲ τα ἐκ τῶν στοιχείων, οὕτω δὴ καὶ κράσεις ἐν τοῖς στοιχείοις, ἄπειρα δὲ τὰ τῶν κράσεων ἰδιώματα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν μετάλλοις, καὶ ἐν λίθοις, καὶ ἐν φυτοῖς, καὶ τροφαῖς, καὶ ἐν χυμοῖς, καὶ ἐν ζώοις ἡ τῶν κράσεων ἀπειρία ἐστιν, ἥτις καὶ ποικίλλει πολυμερῶς τά τε σώματα, τά τε ὁρμήματα, τά τε ἰδιώματα, τάς τε ἐνεργείας, τά τε νοήματα, τὰς τε σχέσεις, τά τε σχήματα, τάς τε ῥοπὰς καὶ καθ' ἑξῆς ἅπαντα, καὶ συνάγει διὰ ταῦτα τὸ ποικίλον, καὶ ἐξάγει τὸ ἑνιαῖον. Εἰ γὰρ ὡς ἐν τῇ φύσει, ὅτι τῆς φύσεως ἑνοῦνται, ἑνιαίως ἅπαντα ὑπῆρχον, καὶ ἐν ταῖς κράσεσι κατὰ φύσιν ἂν ἔπραττον, ὅτι δέ γε ποικίλλουσι ταῦτα κράσεις, πολλὰ συνεισάγονται ἄτοπα καὶ ἀπροσφυῆ, πολλὰ δὲ γε καὶ ἀναγκαῖα καὶ προσφυῆ, ὥστε τὸ κατὰ φύσιν τελούμενον ἐκεῖνο καὶ ἀναγκαῖον, τὸ δὲ κατὰ κρᾶσιν διὰ τὸ ποικίλλον οὐκ ἀεὶ ἀναγκαῖον. Ἀλλ' ὅτε καὶ αὐτὴ ἡ κρᾶσις εἰλικρινὲς · φυλάξει τὸ τέλος τοῦ πράγματος, εἰς ὃ ἀπιδοῦσα ἡ φύσις, τοῦτο γενέσθαι ἐκίνησεν αἴσια τέλη τελεῖ, ὅταν δὲ ταῖς ἰδιοτροπίαις ἀπίδῃ καὶ λάβῃ ἐκεῖθεν τὴν σχέσιν, παρεκκλίνει τοῦ δέοντος. Μηδεὶς δὲ ὑποτοπάσει ὅτι αἱ κράσεις οὐχὶ τῆς φύσεώς εἰσι (λέγομεν ὡς ἐν τῷ διέρχεσθαι τοὺς τῇδε λόγους) · τοῦτο γὰρ ἄτοπον · πῶς γὰρ οὐ παρὰ τῆς φύσεως τὰς κράσεις ἔχειν ὡρμήσαμεν ἂν εἰπεῖν τὴν ὀντότητα, τὰς μικτὰς μὴ ἐκ τῆς ἁπλῆς : Ἀπαγέτω ὁ οὕτως ἀπατηθεὶς τὸ ἀνεπιστημονικὸν καὶ ἐρευνάτω τὸ ἀληθές. Ἀλλ' εἰσὶ κράσεις, ἔστι δὲ καὶ φύσις, ὡσαύτως δὲ καὶ στοιχεῖα · κέντρον γὰρ καὶ ἀρχὴ φύσις ἁπανταχοῦ, ταῦτα δὲ πάντη περὶ αὐτὴν ὡς ἐν ἑνὶ ἡλίῳ ἀτμίδες ἐξ ὑγρότητος ἢ αὐχμοῦ ἀνερχόμεναι, κἀκεῖθεν αὖθις διαλυόμεναι, καὶ πρὸς μικρὸν συναγόμεναι, καὶ οὕτως πεμπόμεναι, καὶ ποιοῦσαι τοῦτο ἀεί. Αἱ κράσεις γὰρ σχέσεις καὶ ἰδιοτροπίαι εἰσί τινες,

sunt. Nam in natura omnia copulantur tanquam in centro ac principio, sed alia ab aliis separantur per temperationes. Hinc enim ingenii et propensionis in rebus diversitas. Nam quod in rebus est proclivitas ad discordiam, ad superiorum partium affectationem, ad distinctionem et alia similia, hoc certe naturæ non est tribuendum. Quo pacto, quæso natura quæ in se comprehendit et colligit omnia et omnibus dat essentiam, videri possit impellere omnia ad discordiam, ad superiorum partium affectationem et disjunctionem ? Hoc certe fieri nequit. Sed ista et istis plura alia temperationibus sunt tribuenda. Etenim natura proposito fine malo nihil unquam facere aggressa est, sed omnia pulchrius quam dici possit in lucem edidit, accepta nimirum facultate a primo illo et præcipuo rerum omnium principio. Temperationum autem varietas cum proprietate mista, non unius similisque modi res multas edidit. Nam temperationes secum trahunt semper infinitas rerum novarum molitiones. Sunt enim infinitæ temperationes. Et quemadmodum elementa a natura exsistunt, sed sunt infinita quæ ex elementis componuntur, ita etiam temperationes sunt in elementis, sed sunt infinitæ temperationum proprietates. Idcirco in metallis, lapidibus, plantis, alimentis, humoribus et animalibus infinitæ sunt temperationes quæ varietatem multiplicem afferunt corporibus, incitationibus voluntariis, proprietatibus, actionibus, apprehensionibus, habilitatibus, figuris, propensionibus, et reliquis omnibus. Quapropter temperationes varietatem in rerum naturam introducunt, et uniusmodi rerum constitutionem ejiciunt. Si, enim ut in natura, cujus ratione res omnes naturales unico modo uniuntur, exsisterent, in temperationibus etiam secundum naturam egerent. Sed quia varietatem illis temperationes afferunt, idcirco multa introducuntur inositate et aliena, multa quoque necessaria et naturæ congruentia. Quare quidquid secundum naturam efficitur, illud etiam est necessarium ; sed quod secundum temperationem efficitur, propter varietatem non est semper necessarium. Sed si ipsa temperatio sincerum rei finem servat, ad quem spectans natura ut res procrearetur, viam suam exprompsit, tunc felix rei exitus solet exsistere ; sin ad suas proprietates se convertit, et illinc habilitatem accepit, tunc a recto deflectere solet. Nemo vero existimet in his explicandis nos dicere temperationes non esse naturæ. Hoc enim esset absurdum. Quomodo enim temperationes id quod sunt a natura habere negare possemus ? perinde ac si diceremus temperationes quæ admistionem suscipiunt ex simplici non misceri. Qui hoc modo deceptus est abjiciat ignorantiam et scrutetur veritatem. Sed sunt temperationes, est etiam natura, consimiliter etiam sunt elementa. Natura enim centrum est et principium, quocumque te vertas, illa vero omnia sunt circa ipsam : non secus atque in uno sole radii qui ex humore, aut vapore, aut æstu exorti sursum versus tendunt et illinc rursus dissipantur, paulatimque colliguntur et rursus mittuntur atque semper hoc modo iterantur. Sunt enim quædam temperationes, habilitates et proprietates, per quas uniuntur omnia pro eo

δι' ὧν ἑνοῦνται πάντα κατὰ τὸ πεφυκός, καὶ ταυτα μὲν οὕτως. Ἐπεὶ δὲ φύσιν καὶ κράσεις πολλαχῶς καὶ πολυμερῶς ἐξετάσαντες, ἔν τε νοήμασιν, ἔν τε λόγοις, ἔν τε σχήμασιν, ἔν τε ἐπιστήμαις, ἔν τε στοιχείοις, ἔν τε λίθοις, ἔν τε μετάλλοις, ἔν τε φυτοῖς, ἔν τε τροφαῖς, ἔν τε χυμοῖς, ἔν τε ζώοις, καὶ εὑρόντες πανταχοῦ τὰ ἴσα ἰδιώματα ἂν προσάλληλα φέρουσιν, ἡ φύσις καὶ αἱ κράσεις, καὶ πῶς ποτε κοινωνοῦσι καὶ κατὰ τί καὶ ἐν τίνι, πῶς δὲ καὶ πότε καὶ κατὰ τί καὶ ἐν τίνι οὐ κοινωνοῦσιν, ὁμοίως ἐξίσου ἐν ὅλας νοήσαντες καὶ εὑρόντες, ἀναγκαῖον ἐστιν ἐρευνῆσαι αὐτὰ καὶ εἰς τὸ ἔμψυχον ζῶον καὶ λογικόν. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ φύσις καὶ κρᾶσις ἥτις ἐξετάζεται σὺν τῇ φύσει. Οὕτως γὰρ ἂν ἐν τούτῳ

A νοήσωμεν, ἐμψύχῳ ὄντι καὶ λογικῷ. τὰ τῆς φύσεως καὶ τῶν κράσεων ἐκτελέσματα, καὶ διαστείλωμεν ἐκ τῶν κρειττόνων τὰ χείρονα, καὶ ἐκ τῶν φύσει τὰ τύχῃ, καὶ ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν τὰ μὴ τοιαῦτα, καὶ ἐκ τῶν φρονίμων τὰ ἀνόητα καὶ τὰ τοῦ θράσους, καὶ ἐκ τῶν ἀνδρικῶν τὰ ψοφοδῆ καὶ τὰ τοῦ θράσους, καὶ ἐκ τῶν σωφρονικῶν τὰ τῆς ἀκολασίας καὶ ἠλιθιοτητος, καὶ ἐκ τῶν δικαίων τὰ τῆς μειονεξίας καὶ πλεονεξίας, καὶ ἐκ τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, καὶ ἐκ τοῦ ὄντος τὸ δοκήσει, καὶ ἐκ πάντων τῶν καλῶν τὰ κακὰ, ὃ καὶ ποιήσωμεν ἐξετάσαντες εἰς ἐπιστήμην καὶ γνῶσιν πραγμάτων πολλῶν συναγούσης ἡμῖν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

ac natura singulorum fert, atque hæc quidem hunc in modum habent. Quoniam autem multis modis multipliciterque investigavimus naturam et temperationes in mentis cogitatis, in rationibus, in figuris, in scientiis, in elementis, in lapidibus, in metallis, in plantis, in alimentis, in humoribus et in animalibus, reperimus autem ubique proprietates quas conferunt sibi inter se natura et temperationes, consimiliterque consideravimus et animadvertimus quomodo et quando, secundum quid et in quo universa inter se communicent, et contra, quomodo et quando, secundum quid et in quo non communicent, necesse est considerationem et circumspectionem nostram ad animatum animal et rationis particeps transferre. Nam ad hoc spectat natura et temperatio quam cum natura perscrutamur. Hoc enim modo in hoc animali animato et

B

rationis participe considerabimus naturæ et temperationum effectus, et distinguemus inter præstantiora et viliora, inter ea quæ sunt natura et illa quæ sunt fortuna, inter ea quæ ad scientiam pertinent et illa quæ non pertinent, inter actiones prudentum et actiones imprudentum ac improborum, inter actiones fortium virorum et actiones hominum timidorum et temerariorum, inter actiones temperantum, et actiones intemperantum ac stupidorum hominum, inter æquitatem et iniquitatem cum aliquis inique aut plus habet, aut minus habet, inter falsa et vera, inter illud quod re vera est, et illud quod aliquis opinatur esse cum non sit, inter bona et mala ; quod nos perficiemus perquirentes multarum rerum cognitionem et scientiam adjuvante nos Dei numine.

ΘΕΟΔΟΡΟΥ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI IMPERATORIS DOMINI JOANNIS DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

SERMO TERTIUS.

α'. Ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ περὶ τῶν τοῦ ἀνθρώπου κοινωνιῶν τὸ ἀληθὲς δεῖξαι, ἐπειδὴ μέχρις αὐτοῦ ξύμπασαν τὴν ὑπὸ φύσιν ἐξητάσαμεν κοινωνιαν, τήν γε κατὰ φύσιν οὖσαν καὶ κράσεις. Ἔστι δὲ καὶ μάλιστα

D

1. De communionis modis qui in homine considerari possunt quid sentiendum sit ostendere quoque nobis operæ pretium videtur. Quoniam autem hactenus universam communionem quæ est sub natura,

ἀναγκαῖον κατὰ συζυγίας δεῖξαι αὐτὸ, ἵνα πάσας τις ἔχων συνηθροισμένας ἐν τάξει, τῷ ἀληθεῖ σκοπῷ ἐπακολουθῇ · καὶ οὕτως ῥᾴστην ἕξει τὴν εἰς τὰ μετὰ ταῦτα ἐπακολουθοῦσαν τῶν νοημάτων κατέλη-

tam illam quæ secundum naturam est, quam quæ secundum temperationes, investigavimus, est autem in primis necessarium secundum conjugationes hoc ipsum demonstrare, ut quilibet simul ordine colle-

ψιν δύσληπτον καὶ, συλλήβδην περιλαβὼν εἴπω, τὸν ὅλον τῆς πραγματείας σκοπὸν σπερματικῶς ἀναμνη- A μονεύει πρὸ τοῦ τέλους τῆς παραγματείας· ἔχει δὲ οὕτως πάντα. Ἑπτά τινων ὄντων τῶν ἐν ἡμῖν μερῶν ἐκ ψυχῆς δηλονότι καὶ ὕλης, οὐκ ἰσότητι πασι ταὐτά εἰσιν, ἀλλ' ἔχοντα ἀνέσεις καὶ ἐπιτάσεις ἐν ἀτόμοις, αὐτὰ ἐν τρισὶ καὶ δέκα συζυγίαις μερίζονται, αἳ καὶ τοῖς μέρεσιν ἀριθμηθεῖσαι, ἐννήκοντα πρὸς τῇ τριάδι γίγνονται· διαιροῦνται δὲ αὗται εἰς τέσσαρας τάξεις ἀνὰ τρεῖς οὖσαι μία ἑκάστη, ὧν μία μὲν ἁπλῆ, αἱ δ' ἄλλαι ἐλλείπουσί τε καὶ ἐπιτείνονται, καὶ τοῦτο δι' ὅλων αὐτῶν. Καὶ ἁπλῆ μὲν οὖν ἐστιν ἥτις καὶ μόνη ἐστὶν, ἡ ἐξίσου καὶ τὰ ἑπτὰ ἔχουσα, οἷον τὸ α β γ, καὶ οὔθις τὸ ε ζ η θ· ἐπίτασις γὰρ ἐν αὐτῇ οὐκ ἔστιν οὔτ' ἄνεσις, ταῖς δὲ μετὰ ταύτην πάσαις καὶ ἐπιτάσεις εὑρίσκονται καὶ ἀνέσεις. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς πλῆθος τῇ τῶν μεταθέσεων προχωρεῖ κοι- B νωνίᾳ· ὅταν γὰρ ὁ καθαρμὸς ἐν ἰσότητι τὸ α β γ ἔχῃ καὶ τὸ ε ζ η θ, διπλασιασθῆναι οὐ δύνηται κατά γε ἰδιοτροπίαν τινὰ, εἰ μή ὅτι ὡς ἄτομον καὶ μονὰς, καὶ ἄλλον καθαρμὸν ἕξει ὅμοιον, ὧν οὐκ ἔστι διαιφορά. Ὅταν δὲ ὑφειμένον ἓν ἔχῃ τῶν γραφέντων στοιχείων ὁ ἕτερος, ἐξανάγκης πρόσω ἔχει τὰ ἕτερα, καὶ ἤδη διαφέρει καθαρμὸς τοῦ καθαρμοῦ, καὶ τούτου γινομένου, τοῦ μετατίθεσθαι καθ' ὑφέσεις τὰ στοιχεῖα καὶ ἐπιτάσεις, τρισκαίδεκα πᾶσαι γενή-

sonta συζυγίαι, ἐννενηκονταχῶς πρὸς τὰ δύο διαι- ρούμεναι, ἐκτὸς τῆς ἁπλῆς. Καὶ πρώτη μὲν οὖν πάντως ἐστὶν ἡ ἁπλῆ, εἶτα ὡς ἐν τάξει αἱ μετὰ ταύτην· δευτέρα δὲ τάξις τῶν συζυγιῶν ἡ τὰ τρία καὶ τρία ἔχουσα, τὰ μὲν α β γ πάντα, τῶν δὲ ε ζ η θ τὰ τρία, ὑφειμένου τοῦ ἑνὸς δηλονότι, ὥντινων ε ζ η θ τὴν ὕφεσιν ἐναλλὰξ θέμενος εὑρήσω τέτταρας συζυγίας α β γ ε ζ η α β γ ζ η θ α β γ η θ ε α β γ ε θ ζ αἱ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν δευτέραν, ἢ ἡ τρίτη πρὸς τὴν ὑστάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ὑστάτης κραθὲν ἄτομον πρὸς τὸ ἐκ τῆς πρώτης τε καὶ τῆς τρίτης, καὶ τοῦτο τῶν τεττάρων κοινόν. Μετὰ δὲ ταύτην τρίτη τάξις τῶν συζυγιῶν ἡ τὰ τρια δύο ἔχουσα, τὰ μὲν α β γ πάντα, τῶν δὲ ε ζ η θ τὰ δύο, τῶν δύο ὑφεσιν πασχόντων, ἅτινα διὰ τῆς με- ταθέσεως ἐναλλὰξ ποιησάμενος εὑρήσω συζυγίαν θέσει τελείαν α β γ ε ζ α β γ ζ η α β γ η θ α β γ θ ε α β γ ε α α β γ ζ θ αἳ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν δευτέραν, ἢ ἡ τρίτη πρὸς τὴν ὑστάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ὑστάτης κραθὲν ἄτομον πρὸς τὸ ἐκ τῆς πρώτης τε καὶ τῶν ἑφεξῆς ἕως ταύτης, καὶ τοῦτο κοινὸν καὶ τῶν ἓξ. Μετὰ δὲ ταὐτην τετάρτη τάξις τῶν συζυγιῶν ἡ τὰ τρία καὶ ἓν ἔχουσα, τὰ μὲν α β γ πάντα, τῶν δὲ ε ζ η θ τὸ ἓν τῶν τριῶν ὑφε-

ctas habens verum scopum assequatur, et ut facil- C lem habeat deinceps sententiarum comprehensionem alioqui difficilem, summatim complectamur, et quasi sementem facientes universum hujus tractationis scopum antequam perveniamus ad finem ipsius tractationis commemoremus. Ita vero se habent omnia. Cum sint in nobis partes quædam numero septem, ex anima videlicet et materia, non omnibus illæ insunt æqualiter, sed in individuis habent intensiones ac remissiones. In tredecim porro ordinibus (4) distributio consistit, quorum quidem ordinum partes numeratæ, nonaginta tres simul exsistunt. Distribuuntur autem rursus in quatuor ordines, ita ut unusquisque ordo circiter tres partes habeat, quarum una quidem est simplex, aliæ vero remittuntur ac intenduntur omni ex parte. Ac D simplex quidem est quæ etiam sola est, æquales videlicet septem partes habens ; nempe *a b c* et præterea *e f g h*. Hæc enim conjugatio neque intensionem neque remissionem suscipit. In reliquis autem sequentibus reperiuntur intensiones et remissiones. Idcirco etiam multiplices evadunt propter transpositionem communionis. Cum enim purgatio æqualiter *a b c* habet et *e f g h*, duplari non potest secundum proprietatem quamdam singularem, præterquam quod tanquam individuum et unitas etiam purgationem similem habebit, quarum non est differentia. Cum autem purgationum altera unum ex elementis descriptis remissum habet, necessario ab aliis distinguitur ut diversis deinceps. Jamque differt purgatio a purgatione Atque hoc modo transpositis elementis secundum remissiones ac intensiones, tredecim omnino conjugationes (2) exsistent quæ dividuntur in nonaginta duas simplici illa conjugatione non numerata. Prima igitur omnium est illa simplex. Deinde ordine quæ sequuntur. Porro conjugationum ordo secundus est qui tria et tria habet *a b c* quidem omnia, sed tria ex *e f h h*, subtracto videlicet uno quibus quatuor *e f g h* vicissim subtractis, quatuor conjugationes reperiam *a b c e f g* | *a b c f g h* | *a b c g h e* | *a b c e h f*, quæ quidem transpositione differunt inter se. Et ut differt prima a secunda, ac tertia a postrema, sic individuum temperatum ex postrema ab illo quod est ex prima et tertia temperatum. Atque hunc secundum ordinem consequitur conjugationum ordo tertius, qui tria et duo habet: *a c a b c* quidem omnino, sed ex *e f g h* duo, duobus nimirum demptis et subtractis, quibus vicissim transpositis reperiam conjugationem positu perfectam *a b c e f* | *a b c. f g* | *a b c. g h* | *a b c. h e* | *a b c. e g* | *a b c. f h* quæ differunt transpositione. Et ut prima differt a secunda, et tertia a postrema, ita etiam individuum ex postrema temperatum ab illo quod est temperatum et conflatum ex prima et reliquis deinceps ad hanc postreman usque. Atque hoc commune est trium. Hunc tertium quartus ordo consequitur qui tria et unum habet *a c a b c* quidem omnino et absque ulla subtractione, sed unum ex *e d e f*, tribus nimirum subtractis, quibus vicissim transpositis repe-

(1) Locus perobscurus propter confusionem duarum vocum, nempe συζυγίας καὶ τάξεως. Cæterum ut explicaremus retinuimus vocem τάξεως, Habita ratione τάξεω partes appellantur συζυγίαι ; atque tredecim ordines respectu quatuor ordinum erunt potius συζυγίαι.

(2) Hic rursus conjurationes dicuntur respectu quatuor ordinum.

σιν πασχόντων, ἅτινα διὰ τῆς μεταθέσεως ἐναλλὰξ θεὶς εὑρήσω τέτταρας συζυγίας α β γ ε α β γ ζ α β γ η α β γ θ αἳ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν δευτέραν, ἢ ἡ τρίτη προς τὴν ὑστάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ὑστάτης κραθὲν ἄτομον πρὸς τὸ ἐκ τῆς πρώτης τε καὶ τῆς τρίτης, καὶ τοῦτο τῶν τεττάρων κοινόν. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν τάξιν ἑτέρα τάξις τῶν συζυγιῶν, τρεῖς καὶ αὕτη ἔχουσα τάξεις, αἷς ἐστι τῶν τεσσάρων μὲν σὺν ὑφέσει ἐναλλαγὴ ἕως δυάδος, τῶν δὲ τριῶν ὑφεσις μὲν τοῦ ἑνός, τῶν δὲ δύο ἐναλλαγὴ καὶ ἰσότης. Αἱ τάξεων τάξεις καὶ συζυγίαι, αἱ τὰ δύο μὲν ἐκ τριῶν ἔχουσαι, ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων τὰ τέσσαρα, τὰ τρία, τὰ δύο, ἃς διὰ τῶν μεταθέσεων ἐναλλὰξ θέμενος εὑρήσω ἐν μιᾷ ἑκάστῃ τάξει ἑνδεκα συζυγίας, ὧν ἡ πρώτη τάξις τούτων, πέμπτη δὲ τῶν ὅλων ἐστὶν ἡ α β ε ζ η θ α β ε ζ η α β ε ζ θ α β η θ η α β ε ζ α β ζ η α β η θ α β θ ζ α β θ ε α β ε η αἳ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν ὑστάτην, ἢ ἡ δευτέρα πρὸς τὴν δεκάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐνδεκάτης κραθὲν ἄτομον ἀνάπαλιν ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης, τοῦτο δὲ κοινὸν καὶ τῶν ἕνδεκα. Μετὰ δὲ ταύτην ἡ ταύτης δευτέρα, ἕκτη δέ γε τῶν ὅλων, ἡ τῷ αὐτῷ καὶ αὐτὴ ἰδιώματι ἐκτὸς τῆς τῶν δύο με-

ταθέσεως βαίσουσα β γ ε ζ η θ β γ ε ζ η β γ ε ζ θ β γ ζ θ β γ η θ ε β γ ε ζ β γ ζ η β γ η θ β γ θ ζ β γ θ ε β γ ε η αἳ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν ὑστάτην, ἢ ἡ δευτέρα πρὸς τὴν δεκάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐνδεκάτης κραθὲν ἄτομον ἀνάπαλιν · ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης · τοῦτο δὲ κοινὸν καὶ τῶν ἑνδεκα. Μετὰ δὲ ταύτην ἡ πρὸς τὴν πρώτην αὐτὴς τρίτη, ἑβδόμη δέ γε τῶν ὅλων, ἡ τῷ αὐτῷ καὶ αὐτὴ ἰδιώματι βαίνουσα ἐκτὸς τῆς τῶν δύο μεταθέσεως α γ ε ζ η θ α γ ε ζ η α γ ε ζ θ α γ ζ η θ α γ η θ ε α γ ε ζ α γ ζ η α γ η θ α γ θ ζ α γ θ ε α γ ε η αἳ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν ὑστάτην, ἢ ἡ δευτέρα πρὸς τὴν δεκάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐνδεκάτης κραθὲν ἄτομον ἀνάπαλιν ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης, τοῦτο δὲ κοινὸν καὶ τῶν ἑνδεκα. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν τάξιν ἑτέρα τάξις τῶν συζυγιῶν, τρεῖς καὶ αὐτὴ ἔχουσα τάξεις, αἷς ἐστι τῶν τεσσάρων μὲν σὺν ὑφέσει ἐναλλαγὴ ἕως δυάδος, τῶν δὲ τριῶν ὕφεσις, τῶν δύο, τοῦ ἑνὸς δὲ γε ἐναλλαγή. Αἱ τάξεων τάζεις καὶ συζυγίαι αἱ τὸ ἓν μὲν ἐκ τῶν τριῶν ἔχουσαι ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων τὰ τέσσαρα, τὰ τρία, τὰ δύο, ἃς διὰ τῶν μεταθέσεων ἐναλλὰξ θεὶς εὑρήσω, ἐν μιᾷ ἑκάστῃ τάξει ἕνδεκα συζυ-

riam quatuor conjugationes | *abc.e* | *abc.f* | *abc. g* | *a b c. h* | quæ transpositione differunt. Ut enim se habet prima ad secundam et tertia ad postremam, ita quod ex postrema temperatum est individuum ad illud quod ex prima et ex tertia. Atque hoc quatuor commune est. Hunc quartum consequitur alias ordo conjugationum qui etiam habet ipse tres ordines, in quibus quatuor permutantur et subtractione ad duo rediguntur ; de tribus vero unum demitur, duo permutantur et æqualitatem retinent. Qui ordinum ordines et conjugationes exsistunt cum de tribus duo retinentur, et de quatuor, quatuor, tria, duo ; quibus transpositis et permutatis in unoquoque ordine undecim conjugationes reperiam. Ac primus quidem ordo hujus generis est sed universorum quintus *a b e f g h* | *a b c f g* | *a b e f h* | (1) *a b g h e* | *a b e f* | *a b f h* | *a b g h* | *a b f h* | *a b h e* | *a b e g*, quæ differunt transpositione. Ut enim prima se habet ad postremam et secunda ad decimam, ita etiam individuum illud quod ex undecima temperatum est usque ad illud quod est ex prima. Hoc autem commune est undecim. Secundus quidem ab hoc ordo sed universorum sextus deinde consequitur, qui eamdem quoque ipse permutationis proprietatem retinet excepta duorum de tribus transpositione, *b c. e f g h* | *b c. e f g* | *b c. e f h* | *b c. f g h* | *b c, g h s* | *b c. e f* | *b e. f g* | *b c. g h* | *b c. h f* | *b c. h e* | *b c. e h* | quæ differunt transpositione. Ut enim prima se habet ad postremam et secunda ad decimam, ita etiam contrario ordine individuum illud quod ex undecima temperatum est ad illud usque quod est ex prima. Hoc autem undecim commune est. Hunc consequitur a primo hujus generis tertius, universorum septimus qui excepta duorum transpositione eamdem permutationis proprietatem retinet, *a c, e f g h* | *a c. e f g* | *a c. e f g* | *a c. f g h* | *a c. g h e* | *a c. g h e* | *a c, e f* | *a c. f g* | *a c g h* | *a c h t* | *a c, h e* | *a c. e g* | quæ transpositione differunt. Ut enim prima se habet ad postremam aut secunda ad decimam, ita etiam contra illud individuum quod ex undicema temperatum est ad illud usque quod est ex prima. Hoc autem undecim commune est. Hunc consequitur alius conjugationum ordo qui etiam ipse tres habet ordines in quibus quatuor permutantur et subtrahuntur usque ad duo, de tribus vero duo subtrahuntur et unum permutatur. Qui ordinum sunt ordines et conjugationes habentque de tribus unum, de quatuor vero, quatuor, tria, duo, quibus vicissim permutatis reperiam in unoquoque ordine undecim conjugationes. Qui quidem est primus ordo hujus generis, octavus vero universorum est, *a e f g h* | *a e f g* | *a f g h* | *a e f g* | *a g h e* | *a e f* | *a f g* | *a g h* | *a h f* | *a h e* | *a e g* | quæ differunt transpositione. Ut enim prima se habet ad postremam aut secunda ad decimam, ita contra illud individuum quod ex undecima temperatum est, ad illud usque quod est ex prima. Hoc autem commune etiam est undecim. Secundus ab hoc ordine consequitur ordo, universorum nonus, qui in progressu eamdem proprietatem retinet, excepta unius transpositione, *b e f g h* | *b e f g* | *b f g h* | *b g h e* | *b e f h* | *b e f* | *b f g* | *b g h* | *b h f* | *b h e* | *b e g* | quæ transpositione differunt. Ut enim se habet prima conjugatio ad postremam aut

(1) Hic in Græco desideratur α β ζ η θ quare etiam addendum *a b f g h* ut sint undecim conjugationes.

γίας, ὧν ἡ πρώτη τάζις τούτων, ὀγδόη δὲ τῶν ὅλων, ἔστιν ἡ α ε ζ η θ α ε ζ η α ζ η θ ἀ ε ζ θ α η θ ε α ε ζ α ζ η α η θ α θ ζ α θ ε α ε η αἱ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν ὑστάτην, ἢ ἡ δευτέρα πρὸς τὴν δεκάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἑνδεκάτης κραθὲν ἄτομον ἀνάπαλιν ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης · τοῦτο δὲ κοινὸν καὶ τῶν ἕνδεκα. Μετὰ δὲ ταύτην ἡ ταύτης δευτέρα, ἐννάτη δέ γε τῶν ὅλων, ἡ τῷ αὐτῷ καὶ αὐτὴ ἰδιώματι βαίνουσα ἐκτὸς τῆς τοῦ ἑνὸς μεταθέσεως β ε ζ η θ β ε ζ η β ζ η θ β η θ β θ ζ β θ ε β ε η αἱ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν ὑστάτην, ἢ ἡ δευτέρα πρὸς τὴν δεκάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἑνδεκάτης κραθὲν ἄτομον ἀνάπαλιν ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης · τοῦτο δὲ κοινὸν καὶ τῶν ἕνδεκα. Μετὰ δὲ ταύτην ἡ πρὸς τὴν αὐτῆς τρίτη, δεκάτη δέ γε τῶν ὅλων, ἡ τῷ αὐτῷ καὶ αὐτὴ ἰδιώματι βαίνουσα ἐκτὸς τῆς τοῦ ἑνὸς μεταθέσεως γ ε ζ η θ γ ε ζ η γ ζ η θ γ ε ζ θ γ η θ ε γ ε ζ γ ζ η γ η θ γ θ, ζ γ θ ε γ ε η αἱ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν ὑστάτην · ἢ ἡ δευτέρα πρὸς τὴν δεκάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἑνδεκάτης κραθὲν ἄτομον ἀνάπαλιν ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης · τοῦτο δὲ κοινὸν καὶ τῶν ἑνδεκα. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν τάξιν ἑτέρα τάξις τῶν συζυγιῶν, τρεῖς καὶ αὐτὴ ἔχουσα τάξεις, αἷς ἐστι τῶν τε τριῶν καὶ τῶν τεσσάρων ἐναλλαγὴ, ὑφεσις δὲ ἐκ μὲν τῶν τριῶν τῶν δύο, ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων τῶν τριῶν. Αἱ τάξεων ταξεις καὶ συζυγίαι αἱ τὸ ἓν μὲν ἐκ τῶν τριῶν ἔχουσαι, ὡσαύτως καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων τὸ ἓν, ἃς διὰ τῶν μεταθέσεων ἐναλλὰξ θεὶς εὑρήσω ἐν μιᾷ ἑκάστῃ τάξει τέσσαρας συζυγίας, ὧν ἡ πρώτη τάξις τούτων, ἑνδεκάτη δέ γε τῶν ὅλων, ἔστιν α ε α ζ α η α θ αἱ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν δευτέραν, ἢ ἡ τρίτη πρὸς τὴν ὑστάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ὑστάτης κραθὲν ἄτομον ἐν ἀναποδισμῷ ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης ἀτόμου κραθέντος · καὶ τοῦτο τῶν τεττάρων κοινόν. Μετὰ δὲ ταύτην ἡ πρὸς τὴν πρώτην ταύτης δευτέρα, δωδεκάτη δέ γε τῶν ὅλων, ἡ τῷ αὐτῷ καὶ αὐτὴ ἰδιώματι βαίνουσα, ἐναλλαγῇ τε καὶ μεταθέσει β ε β ζ β η β θ αἱ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν δευτέραν, ἢ ἡ τρίτη πρὸς τὴν ὑστάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ὑστάτης κραθὲν ἄτομον ἐν ἀναποδισμῷ ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης ἀτόμου κραθέντος · καὶ τουτο τῶν τεττάρων κοινόν. Μετὰ δὲ ταύτην ἡ πρὸς τὴν πρώτην αὐτῆς τρίτη, τρισκαιδεκάτη δὲ τῶν ὅλων καὶ ὑστάτη, ἡ τῷ αὐτῷ καὶ αὐτὴ ἰδιώματι βαίνουσα ἐναλλαγῇ τε καὶ μεταθέσει γ ε γ ζ γ η γ θ αἱ διαφέρουσι τῇ μεταθέσει. Καθὰ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν δευτέραν, ἢ ἡ τρίτη πρὸς τὴν ὑστάτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐκ τῆς ὑστάτης κραθὲν ἄτομον ἐν ἀναποδισμῷ ἕως τοῦ ἐκ τῆς πρώτης ἀτόμου κραθέντος · καὶ τοῦτο τῶν τεττάρων κοινόν. Ἔχουσι τοίνυν οὖν ἕως δεῦρο τὸ τέρμα πᾶσαι αἱ τῶν τοῦ λογικοῦ ζώου μερῶν συζυγίαι, ἀναφαίνονται δὲ

secunda ad decimam, ita etiam contra illud individuum quod ex undecima temperatum est ad illud usque quod est ex prima conflatum. Hoc autem commune etiam est undecim. Tertius a secundo hujus generis ordo consequitur, universorum decimus qui in progressu eamdem proprietatem retinet, excepta unius transpositione: *c efgh | cefg | cfgh | cefh | cef | cfg | egh | chf | che | ceg* quæ transpositione differunt. Ut enim prima conjugatio se habet ad ultimam aut secunda ad decimam, ita etiam contra illud individuum quod ex undecima temperatum est, ad illud usque quod ex prima conflatum est. Hoc autem commune est etiam undecim. Hunc ordinem consequitur alius conjugationum ordo, qui etiam ipse tres habet ordines in quibus tria et quatuor permutantur, ac de tribus quidem duo subtrahuntur. de quatuor vero tria. Qui sunt ordinum ordines et conjugationes habentque de tribus unum, eodemque modo de quatuor unum *ae | af | ag | ah* | quæ transpositione differunt. Ut enim prima conjugatio se habet ad secundam, aut tertia ad postremam, ita etiam contrario ordine individuum illud quod ex postrema temperatum est, ad illud usque quod ex prima conflatum est. Atque hoc his quatuor commune est. Secundus ab hoc ordo consequitur, universorum duodecimus qui in progressu eamdem quoque retinet proprietatem tam in permutatione quam in transpositione, *be | bf | bg | bh* | quæ quidem conjugationes transpositione differunt. Ut enim prima se habet ad secundam aut tertia ad postremam, ita etiam retrogrado ordine individuum illud quod ex postrema temperatum est, ad illud usque individuum, quod est ex prima conflatum, atque hoc commuue est his quatuor. Tertius deinde a primo hujus generis ordo consequitur, universorum decimus tertius et ultimus qui in progressu eamdem proprietatem retinet tam in permutatione quam in transpositione, *ce | cf | cg | ch* | .Quæ quidem conjugationes transpositione differunt. Ut enim prima se habet ad secundam, aut tertia ad postremam, ita etiam contrario ordine individuum illud quod ex postrema temperatum est in reversione (1) se habet ad illud usque individuum quod ex prima temperatum est. Atque hoc quatuor commune est. Hactenus conjugationes partium animalis ratione præditi finem et terminum habent. Sed emergunt præter conjugationes nonaginta duas et simplicem septem aliæ conjugationes quæ quidem in unitate sola intensionem habent. Idcirco has cum aliis non numeravimus, quoniam ordo in istis erat ordinis perturbatio. Sunt autem hæ : *a*, cum intensione ; *b*, cum intensione ; *c*, cum intensione ; *e*, cum intensione ; *f*, cum intensione ; *g*, cum intensione ; *h*, cum intensione. Cum autem dico *cum intensione*, dico etiam *cum remissione*. Utraque

(1) Reditum a postrema ad primam appellat *revisionem*, perinde ac si a meta ad carceres revertereris.

τῶν ἐννενηκονταδύο καὶ τῆς ἁπλῆς ἐκτὸς συζυγιῶν ἑπτὰ ἕτεραι, αἵτινες ἔχουσι ἐν μονάδι μόνῃ ἐπίτασιν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ταῖς ἄλλαις ταύτας ἀπηριθμήσαμεν, ὅτι τάξις ἦν ἐν ταύταις ἡ ἀταξία · εἰσὶ δὲ αὗται ἡ κατ' ἐπίτασιν α, κατ' ἐπίτασιν β, κατ' ἐπίτασιν γ, κατ' ἐπίτασιν ε, κατ' ἐπίτασιν ζ, κατ' ἐπίτασιν η, κατ' ἐπίτασιν θ. Ὅταν δὲ λέγω κατ' ἐπίτασιν, λέγω καὶ τὸ κατ' ἄνεσιν · τῶν πρὸς τι γάρ εἰσι τὰ ἀμφότερα, ἅτινα ταῖς κυρίαις συναπαριθμούμενα τάξεσιν, ἑκατοντάδα τελοῦσι πάσας τὰς συζυγίας. Ἀλλὰ νῦν οὐ χρὴ λέγειν τοιαῦτα ἡμᾶς, ἑτέραν βαίνειν ὀρεγνιωμένους. σιωπῇ δὲ μᾶλλον ἐαυτοὺς διδόναι καὶ δεῖ, καὶ δίκαιον διακρίναντες πράττομεν τοῦτο, ὅτι τὸ ἐν ταύτῃ τῇ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης ἰσχύι συμβαλλόμενον τοσόνδε καὶ τοιόνδε ἐλέξαμεν, κἂν ταῖς συζυγίαις τῷ ἕκτῳ λόγῳ αὐτῶν περὶ τῶν ἀντιῤῥόπων τοῖς πρώτοις τοῦτο γε εἴπωμεν, ἐκεῖθεν τὰς ἀφορμὰς εἰς τοὐμφανὲς ἄξαντες. Νῦν δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τρέχομεν λέξαι καθόσον δύναμις καὶ προαίρεσις.

β'. Εὑρήσει δ' οὐδεὶς ὑπὸ ταύτας ἢ ὑπὲρ ταύτας ἀριθμὸν ἕτερον ἐν αὐταῖς · αἱ γὰρ μεταθέσεις καὶ τῶν στοιχείων ἐναλλαγαὶ οὔτε τοῦ τελείου προέβησαν, οὔτε μὴν κατέλειψαν τὴν ἐντελέχειαν, ἀλλ' ὡς ὡρίσθησαν ἕως δεῦρο, τὸν σκοπὸν ἐντελεχῶς ἐτελείωσαν· Ἔστι δὲ αὐταῖς κοιναὶ μὲν τὰ ἑπτὰ τάδε α β γ καὶ τὰ ε ζ η θ ἐξ ὧν καθ' ὑφέσεις καὶ ἐπιτάσεις αἱ δώδεκα συζυγίαι γίνονται, ἐκτὸς τῆς ἁπλῆς καὶ τῆς ἀντιῤῥόπου αὐτῇ, εἰς τέσσαρας μεριζόμεναι τάξεις, ἀνὰ τρεῖς ἔχουσαι αὐταὶ συζυγίας · αἱ δὲ αὖθις εἰς πλείους μεριζόμεναι ἐννενήκοντα πρὸς ταῖς δυσὶ πᾶσαι γίνονται, ἐκτὸς τῆς ἁπλῆς καὶ τῆς ἀντιῤῥόπου αὐτῇ. Διαφορὰ γοῦν ταύτας δεττὴ, κατ' ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν δηλαδὴ, καὶ ἡ μὲν τῶν ἑπτὰ πασχόντων τήν τε ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν τῇ μεταθέσει τε καὶ ἐναλλαγῇ ἐπισυνέδη, διὸ καὶ πλῆθος ἐποίησε καὶ τοῦτο πεπερασμένον. Ἐννενήκοντα γὰρ πρὸς ταῖς δυσὶ πᾶσαι αἱ συζυγίαι καὶ ἡ ἁπλῆ, ἡ δὲ οὐ πεπερασμένη μὲν ἔστι κατ' ἀριθμὸν, ἐντὸς καὶ γὰρ τῆς πεπερασμένης, ἀλλ' ἄπειρος μᾶλιστα · πεπέρανται δὲ ὅτι ἐντὸς τῆς πεπερασμένης ἔχει τὴν ἀπειρίαν. Ὁ γὰρ ἐκ τῶν ἐννενηκονταδύο Χριστοφόρος χρηστὸς ἔχει μὲν ἧττον καὶ μᾶλλον εἶναι χρηστὸς, οὐχὶ δὲ Εὐφημίδης εἶναι δεινὸς, ὅτι καὶ ὁ Εὐφημίδης ἧττον καὶ μᾶλλον ἔχει εἶναι δεινὸς, γενήσεται δὲ οὔποτ' ὁ Χριστοφόρος χρηστὸς · καὶ τοῦτο πᾶσι κοινόν. Ἡ μὲν οὖν μία διαφορὰ κατ' ἐπιστάσεις τε καὶ ἀνέσεις ἐστὶ, μέχρι τῶν ἐννενήκοντα πρὸς ταῖς δυσὶ καὶ τῆς ἁπλῆς, καὶ περαιτέρω βῆναι οὐκ ἦν · ἡ δ' ἑτέρα ἄπειρός ἐστι καὶ ἀναρίθμητος · πέφυκε γὰρ ἐπ' ἄπειρον εἶναι καθ' ὑφέσεις καὶ ἐπιτάσεις θυμικὸν τὸν βαρύτιμον ὃς ἔχει τινὰ συζυγίαν ἐπιτηδείαν ποιεῖν αὐτὸν θυμικὸν, καὶ ὅτι μὲν οὖν τὸν θυμικὸν θυμικὸν εἶναι μᾶλλον καὶ ἧττον ἀναγκαῖον ἐστιν, ἀλλ' οὐ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ἄτομόν τις ὑπολάβῃ, ἀλλ' ὅσα ἂν τῆς αὐτῆς τῷ αὐτῷ συζυγίας ὑπάρχοντα ἢ ὡσαύτως ἄτομα. Ἄπειρος ἄρα καθ' ὑφέσεις καὶ ἐπιτάσεις θυμικὸς ὁ βαρύτιμος, καὶ ἀνιαδὴς ἐπιθυμητικὸς ἐπ' ἄπειρον εἶ-

enim vox relationem significat. Quæ si numerentur cum illis proprie dictis ordinibus centum omnino conjugationes constituunt. Sed de talibus nihil nunc nobis est dicendum, cum alia via incedere cupiamus. Estque satius in præsentia silentio hæc præterire. Et justa sane de causa facere nobis videmur, quod tot et talia selegerimus quæ in tanta naturalis scientiæ vi et copia inter se conferrentur. Ac comparationem quidem illam quæ in conjugationibus temperationum naturalium habet locum, sexto sermone persequemur, nunc vero ex illis quæ diximus occasionis commoditate captata et quasi in lucem educta de illis quæ primis illis respondent, hoc libro dicere pergamus. Jam vero ab scopum revertimur, ut quemadmodum constituimus, pro viribus nostris hanc disputationem absolvamus.

2. Neque vero reperire poterit aliquis supra aut infra illas quas enumeravimus, aliquem alium numerum in ipsis. Nam transpositiones et permutationes elementorum, neque extra perfectionem egressæ sunt, neque rursus a perfectione abfuerunt, sed ut definitæ fuerunt hactenus, perfectionem absolutionemque adeptæ sunt. Sunt autem ipsis communia quidem septem *a b c* et *e f g h*, ex quibus secundum remissiones et intensiones duodecim conjugationes exsistunt, excepta simplici et illa quæ ei respondet, in quatuor ordines distribuuntur; qui quidem ordines tres circiter numero habent conjugationes quæ rursus in plures distributæ nonaginta cum duabus omnes exsistunt, excepta simplici et illa quæ ei respondet. Duplex igitur in his est differentia. Una est septem illorum quibus accidit intensio et remissio propter transpositionem et permutationem ; idcirco multitudinem effecit eamque finitam et terminatam. Nam omnes conjugationes sunt nonaginta duæ, præter simplicem. Altera vero differentia multitudinem numero non finitam effecit, quæ tamen intra finitam consistit, quamvis sit maxime infinita. Est autem finita, quoniam ipsius infinitas intra finitam multitudinem consistit. Nam, exempli gratia, ex nonaginta duabus conjugationibus proponatur aliquod individuum singulari temperatione præditum: sitque Christophorus probus : potest sane esse minus aut magis probus; annon etiam Euphemides acutus est quia est magis aut minus acutus et sagax ? Nunquam vero fieri poterit ut Euphemides acutus sit, Christophorus probus. Atque hoc omnibus commune est. Una igitur differentia est secundum intensiones et remissiones ad duas et nonaginta usque conjugationes præter simplicem, neque ulterius progredi licuit. Altera vero est infinita et innumerabilis. Potest enim fieri ut sævus secundum remissiones et intensiones infinite sit iracundus, nempe ille qui consistit in aliqua conjugatione ab efficiendum iracundum accommodata. Quia vero diximus in illis iracundum necessario magis et minus iracundum esse, nemo putet unum

ναι πέφυκε μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐ μὴν δὲ τὸ αὐτοῦ ἄτομον ὑπολάβῃ τις, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς αὐτὸν κρασάσης συζυγίας κραθέντα ἄτομα. Ὠνόμασται δὲ τὰ τῆς αὐτῆς συζυγίας τοῦ ἀνιάδου, καὶ τῆς αὐτῆς συζυγίας τοῦ βαρυτίμου ἄτομα ενικῶς εἰς τὰ τῶν ἑκατέρων ὀνόματα, ὅτι κοινῶς ἐκείνοις κατάλληλος ὁ τῆς οὐσίας αὐτῶν ἐστιν ὅρος, τῶν ἑκατέρων τῷ ἑκατέρῳ· πᾶς γὰρ θυμικὸς θυμικοῦ ὅρον δέξεται, καὶ πᾶς ἐπιθυμητικὸς ἐπιθυμητικοῦ, ἐπὰν τὸ θυμικὸς ἢ ἐπιθυμητικὸς τούτων ἕκαστος λέγηται. Εἰκοτως οὖν ἄρα ἐνικῶς τοῖς ἑκατέροις τὰ πολλὰ ἐλέχησαν. Ἔστι γοῦν ἄρα τῷ θυμικῷ βαρυτίμῳ καὶ τῷ ἐπιθυμητικῷ ἀνιάδῃ, καθὸ θυμικῷ καὶ ἐπιθυμητικῷ, ἐπίτασις ἀδιόριστός τε καὶ ἄνεσις, ὅτι αἱ κράσασαι αὐτοὺς συζυγίαι, καθὸ πεφύκασιν εἶναι καθ' ὑφέσεις καὶ ἐπιτάσεις, τὸ ἀδιόριστον ἔχουσιν, οὔτε δὲ ὁ βαρύτιμος ἀνιάδης γενήσεται, οὔτε δὲ ὁ ἀνιάδης βαρύτιμος πώποτε. Διὸ ἀνέσεις καὶ ἐπιτάσεις αἱ αὐτῶν δέχονται συζαγίας. ὅτι αἱ κράσασαι αὐτοὺς συζυγίαι ἀλλαγῆναι οὐ πέφυκε.

γ'. Δῆλον δὲ ταῖς πάσαις οἰκεῖον εἶναι αὐτό, ἐκ τῆς τῶν δύο τούτων λίαν ἐτάσεως· οὐ γὰρ ἔτι ταῖς πάσαις τὸ κατὰ πάντα κοινόν, ἐπεὶ κοινωνοῦσί που, διαστέλλονται δέ γε καί που, ἐπειδὴ ἑπτὰ μέν εἰσι τὰ κράσαντα τὴν ἁπλῆν, τὰ δὲ τοσαύτας ἐργασάμενα πάντως, οὐκ ἄλλα ἀλλ' ὅτι ἑπτά. Τί δὲ τὸ τῇ μιᾷ ποιῆσαν ἀλλοιώσεις πολλὰς, πάντως ἐναλλαγὴ καὶ διὰ τοῦτο ἐναλλαγῆναι, οὐ πεφύκασιν αὗται, ὅτι ἅπαξ ἐντελεχῶς μετηλλάγησαν ; Ὁ ἄρα βαρύτιμος θυμικὸς καὶ ὁ ἀνιάδης ἐπιθυμητικός, ἐν τοῖς ὡς αὐτοῖς ὁμοίοις, ἐπιτάσεις δέχονται καὶ ἀνέσεις, καθὰ ποιότητι ἐπιθυμητίκοί τε καὶ θυμικοί. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ αἱ αὐτοὺς σῦμπήξασαι συζυγίαι, ἀπείρους ἐν ἐπιτάσει τε καὶ ἀνέσει, θυμικοὺς καὶ ἐπιθυμητικοὺς ποιήσουσιν, ἐναλλάξουσι δὲ οὔποτ' ἄν. Καὶ ἀπ' ἀρχῆς γοῦν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τί τε συζυγίαι καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἄτομα ἕως τέλους ἐπιτάσεις δέξοναται καὶ ἀνέσεις, πλὴν δὲ γε τῶν οἰκείων ὅρων ἐντὸς, πότερον ἄπειροι θυμικοί, πλὴν θυμικοὶ καὶ ἄπειροι ἐπιθυμητικοὶ, πλὴν ἐπιθυδητικοὶ καὶ ἄπειροι φρόνιμοι, πλὴν φρόνιμοι, ὅτι ἐντὸς τῶν οἰκείων ὅρων πάντες θυμικοὶ καὶ ἐπιθυμητικοὶ καὶ φρόνιμοί εἰσιν. Αὗται γοῦν οἱ δύο διαφοραὶ, ἥ τε τὰς ἑνενήκοντα καὶ δύο ποιήσασαι συζυγίας καὶ τὴν ἁπλῆν, καὶ ἡ τὰς ἀπείρους ἀνέσεις καὶ ἐπιτάσεις ἔχουσα καὶ ταύτας τῶν συζυγιῶν ἐντὸς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἄν τις ἐπιστήμῃ γενναῖος παραλέογισθῇ διὰ τὴν ἐπίτασιν, ὥστε ἔχει τὸν ἐν ὑφέσει θυμικὸν προς τὸν ἐν ἐπιτάσει ἄλλον, ἀλλ' ἄλλον κρίνει τον θυμικὸν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καὶ τοὔμπαλιν, Αὐτὸ δὲ τοὐτο καὶ πά-

indemque individuum esse magis et minus iracundum, sed quæcunqae ad eamdem cum ipso conjugationem referuntur, aut eodem modo sunt individua. Quare sævus qui secundum remissiones et intensiones est iracundus, infinitus est ; et sollicitus solet esse cupidus infinite magis et minus. Nemo vero hoc de uno eodemque individuo dictum putet, sed de omnibus individuis, quæ eadem conjugatione qua illud comprehenduntur. Porro nomine singularis numeri omnia illa individua appellantur, tam quæ eadem qua sollicitus, quam quæ eadem qua sævus conjugatione continentur, quoniam ipsis inter se utriusque conjugationis essentiæ finitio communis est. Omnis enim iracundus iracundi definitionem suscipiet, et omnis cupidus cupidi, quandoquidem horum singuli iracundi et cupidi dicuntur. Quare merito utriusque conjugationis multa individua suum nomen singulare obtinent. Est igitur iracundo, sævo et cupido sollicito, quatenus ille iracundus, hic sollicitus est, indefinita intensio et remissio, quia copulationes quæ ipsos temperant, quatenus possunt suscipere remissiones et intensiones, indefinitæ sunt et interminatæ. Neque vero sævus sollicitus, aut sollicitus sævus unquam esse poterit. Idcirco remissiones et intensiones suscipiuntur ab ipsorum conjugationibus, quoniam conjugationes ex quibus temperantur nullo modo permutari possunt.

3. Est autem perspicuum hoc omnium esse proprium conjugationum, ex accurata duorum istorum vestigatione. Neque enim inter omnes per omnia est communitas : quando quidem partim communionem habent, partim etiam discrimen, quando etiam septem sunt, quæ temperant simplicem conjugationem : tot autem sunt omnino quæ agunt et temperant, non alia quam septem. Quid autem illud est quod per unam conjugationem multas immutationes effecit ? Nimirum est ipsa permutatio : idcirco ipsæ conjugationes amplius immutari non possunt, quia videlicet semel perfecte immutatæ sunt. Quare sævus qui est iracundus et sollicitus qui est cupidus in similibus consimiliter suscipient intensiones et remissiones, quatenus qualitate hæc sunt præditi, ut sint iracundi et cupidi. Eadem ratione conjugationes ex quibus temperati sunt ipsi, infinitos et iracundos et cupidos efficient, secundum intensionem et remissionem. Nunquam autem accidet ipsis migratio ex conjugatione una in aliam. Eadem igitur ratione cum conjugationes tum individua ex illis conflata ad finem usque intensiones et remissiones suscipient, verumtamen intra suos fines et terminos consistent. Annon igitur infiniti sunt iracundi quatenus iracundi, et infiniti cupidi quatenus cupidi, et infiniti prudentes quatenus prudentes, non alii, quoniam intra suos fines et terminos consistunt omnes iracundi et cupidi et prudentes ? Hæ sunt igitur duæ differentiæ, nempe una quæ duas et nonaginta effecit conjugationes atque etiam simplicem : altera quæ infinitas remissiones ac intensiones habet, easquo intra conjugationes. Quare nemo cui nobile fuerit ingenium scientia in errorem inducetur aut decipietur per intensionem ita ut remisse cupidum conferat cum alio qui cum intensione aliqua alia qualitate præditus est, sed per scientiam iracundum a cupido alium esse judicabit, et contra. Idem est observaudum in omnibus conju-

σαις ταῖς συζυγίαις ἐστὶ καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν κραθησομένοις ἀτόμοις. Οὔτε γοῦν εὑρήσει πλὴν τούτων τις εἰ μὴ σοφίζεται ! οὔτε μὴν ἐλάσσω, εἰ μὴ κεκολοβωμένην κέκτηται τὴν διάνοιαν, πᾶσαι δέ εἰσιν αὗται, καὶ περαιτέρω βεβηκέναι οὐ δύναται. Ἡ γοῦν α β γ ε ζ η θ κεράννυσι τὸν ἁπλοῦν, ἐπειδὴ ἁπλῆ· ἁπλῆν δὲ καὶ ἁπλοῦν ἑνταυθοῖ λέγω τὸν ἐντελῆ· αἱ δ' ἄλλαι, ἑκάστη πρὸς τὸ ἴδιον ἰδίωμα. Πάντες γοῦν εἰσιν ἄνθρωποι, ἐννενήκοντα πρὸς τοῖς δυσὶ, καὶ ὁ ἁπλοῦς, εἴτουν ὁ ἐντελής. καὶ οἱ τῆς ἀντιῤῥόπου ἑπτά. Πάντες δέ γε καὶ ὁ ἁπλοῦς ἄπειροι, οὐ κατὰ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἄλλος τε καὶ ἀλλοσῖος· τὸ ἄλλο γὰρ δηλοῖ τὴν οὐσίαν, τὸ ἄλλος τὸ ἄτομον, τὸ δὲ γε ἀλλοῖον τὴν ἐπίτασίν τε καὶ ἄνεσιν. Ἀλλοῖοι γοῦν πάντες οἱ καθαρμοὶ, ὅσοι κατ' ἐπιτασίν τε καὶ ἄνεσιν ἐν τῷ τῶν ἑπτὰ ἵστανται ὅρῳ, τῶν α β γ δηλαδὴ ε ζ η θ. Ἄλλοι δὲ γε ὅσοι ταῖς ἐκ μεταθέσεων καὶ ἐναλλαγῶν τῶν συζυγιῶν γίγνονται· ἀλλοῖοι δὲ ὅσοι μιᾷ ἑκάστῃ συζυγίᾳ ἐντὸς τῶν ὅρων αὐτῆς ἱστάμενοι κατ' ἐπίτασίν εἰσι καὶ ἄνεσιν. Ἔχει δὲ πλάτος αὐτὸ καὶ στενότητα. Μᾶλλον γὰρ καὶ ἧττον οὐ διακρίνει τις θυμικὸν, οὐτ' οὖ ἐπιθυμητικὸν, τοῦτο πλάτος ἐπειδὴ οὐ διώρισται, οὐχ ὡς ὅτι δὲ πᾶν πλάτος ἐστὶν ἀδιόριστον, ἀλλ' ὅτι ἀδιόριστον ποτὲ μὲν ἔχει καὶ πλάτος, ποτὲ δὲ καὶ πλάτος ἐστὶν, στενότητα δὲ ὅτι κἂν ἄνεσιν κἂν ἐπίτασιν τὸ α τῆς β συζυγίας πρὸς ἄλλο α τῆς αὐτῆς ἔχει οὐκ ἂν μὴ τῆς αὐτῆς β εἶναι τὸ α πέφυκε διὰ τὴν ἐπίτασιν καὶ τὴν ἄνεσιν. Πότερον διὰ ταῦτα ἐν ταῖς συζυγίαις δὴ ταύταις πᾶν ἄτομον περιγράφεται, καὶ πάντες ἄνθρωποι ἐννενήκοντα πρὸς τοῖς δυσίν εἰσι, καὶ ὁ ἁπλοῦς καὶ οἱ τῆς ἀντιῤῥόπου ἑπτὰ, κἂν ἐπίτασιν ἢ ἄνεσιν ταῖς οἰκείαις ἐπιδέχωνται συζυγίαιν, ἄτομα δὲ αὐτῆς ἄπειρα, οὐχ ὡς ἐκτὸς ὄντα τῶν συζυγιῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἔνδον ἐν ἐκείνοις αὐτῶν ἐπίτασίν τε καὶ ἄνεσιν. Ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος ἑνταυθοῖ λογος τὴν τῶν ἑπτὰ τοῦ λογικοῦ ζώου μερῶν κοινωνίαν ἐσπούδασε δεῖξαι, καὶ τοῦτο κατὰ τὸ παρεῖκον κἂν ταῖς κοινωνίαις συμβάλλεται. Ἵνα δὲ καὶ πρὸς ὃ πέφυκε μίαν ἑκάστην συζυγίαν ποιεῖν ὃ ποιεῖ ἄτομον δείξωμεν, οὐκ ὀκνήσομεν, κἂν ᾖ φορτικὸν, καὶ τὸ μὲν ἐντὸς τῶν συζυγιῶν ἢ καὶ ἄλλως τῶν ἐπιστήμην ἐπεσταμένων φυσιολογεῖν, οὐχ ὡς ἡμεῖς, ἀλλ' ὡς πέφυκε καὶ μάλιστα κρειττόνως οἱ πλείους. Συζυγίας δέ γε οὐπωτ' ἂν ἑτέρας τούτων τις εὕρῃ, οὐτε ἐναλλαγῇ ἐνηλλάγησαν, ὅτι οὐτε μὴν μεταθέσει, ὅτι μετετέθησαν ἄριστα· ἀλλ' ἡμεῖς μὴν ἐνδεχομένως μιᾶς ἑκάστης ἄτομον ἐπεξέλθωμεν, φυσιολογοῦντες ἐνδεχομένως περὶ αὐτοῦ, καὶ οἷον προοδευσώμεθα τῶν βουλομένων εἰσέρχεσθαι ἐν αὐτῷ, κἂν ἐνδεχομένως δέ γε

gationibus, et in individuis quæ ex illis temperantur. Neque igitur plures quisquam reperiet conjugationes, nisi captiose agat : neque rursus pauciores nisi manca et imperfecta cognitione præditus : cum nobis omnes sint numero comprehensæ, nec ulterius progredi liceat : nempe *a b c e f g h* temperant simplicem hominem, quandoquidem simplicem conjugationem constituunt. Simplicem autem hominem et simplicem conjugationem pro eodem usurpo, nempe pro perfecte temperato homine, seu perfecte temperata conjugatione. Aliarum vero conjugationum unaquæque suam habet proprietatem. Omnes igitur homines sunt nonaginta duo : et simplex nempe perfectus : itemque illi qui ex septem simplici conjugationi respondentibus temperantur. Porro omnes atque adeo simplex sunt infiniti, non secundum aliud atque aliud, sed quatenus alius quispiam est atque dissimilis : nam aliud essentiam significat, et aliud individuum : dissimile vero intensionem et remissionem. Omnes igitur aliusmodi purgationes, quæcunque secundum intensionem et remissionem sunt temperatæ, in termino septem consistunt : nempe *a b c e f g h*. Aliæ quidem sunt quotquot ex transpositionibus et permutationibus conjugationum constant. At dissimiles sunt quotquot in unaquaque conjugatione intra ipsius terminos consistunt habentque latitudinem et coarctationem. Nemo enim distinguit inter iracundum et cupidum secundum illud quod est magis et minus : quandoquidem hæc latitudo non est definita et certa. Non quod omnis latitudo sit indefinita, sed quia illud quod est indefinitum interdum etiam latitudinem habet interdum vero est latitudo, coarctatur etiam, quia *a* secundæ conjugationis comparatum cum alio *a* ejusdem conjugationis tum remissionem tum etiam intensionem suscipit. Neque vero natura ita comparatum esset, nisi omnia individua *a* ejusdem conjugationis secundæ essent necessario propter videlicet intensionem et remissionem. Utrum igitur in his conjugationibus omne individum includitur et comprehenditur ? et omnes sunt monaginta duo cum simplice et illis septem qui pari vi parique facultate conjugationi simplici respondent ; utrum etiam intensionem et remissionem qualitates in suis quæque conjugationibus suscipiunt ? uniuscujusque vero conjugationis individua sunt infinita : non quod sint extra ipsas conjugationes, sed propter intensionem et remissionem quarum utraque intra conjugationes ipsorum consistit ? Hoc igitur nostro sermone septem partium animalis ratione præditi communionem conati sumus ostendere, cujus quidem doctrinæ usum in communionibus rerum naturalium longius latiusque diffusum habere possumus. Porro illud a quod unaquæque conjugatio individuum quod facit facere solet, ostendere non gravabimur, etiamsi tractatio hæc negotii et molestiæ plena sit. Ac plures quidem alii in hac scientia exercitati potuissent melius non eo modo quo nos, sed quo pacto maxime oportuit intra ipsas conjugationes, aut aliter hæc omnia explicare et pertractare. At conjugationes alias præter illas nemo poterit reperire, quocunque modo immutet et transponat : quia perfectissime permutatæ et transpositæ sunt. Verum nos utcunque uniuscujusque conjugationis individuum explicemus, et hanc quoque

ὅτε δὲ καὶ κρειττόνως, μὴ μεμφθῶμεν παρὰ τινος A μεν, οὔτε τὸ ἀναγκαῖον · οἳ δ' ὅτι οἱ μετὰ τούτους αὐ-
ἐξετάσαντες. Οἴδασι γὰρ οἱ διερχόμενοι ἐπιστήμην τοῖς περὶ τὸ φυσιολογεῖν ἀναντιρρήτως φιλοτιμήσον-
πῶς δεῖ φυσιολογεῖν καὶ πῶς οἰκοινομεῖν τε καὶ συλ- ται, διὸ ἣν ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς ἑξῆς τὴν ἐν ταῖς γρα-
λογίζεσθαι · διὸ πᾶσι μὲν καὶ πάντη καὶ κατὰ πάντα φαῖς συγγνώμην ἐθέλουσιν, ἐξ αὐτῶν ἡμεῖς ἐξαιτού-
τῷ Σταγειρίτῃ πειθόμεθα, φυσιολογικῇ δὲ καὶ αὐτοὶ μεθα. Τοῦτο δὲ οὔτε δειλίᾳ ὡς πέφυκε γέγραφα, ὡς
ἐπιβάλλομεν φειδοῖ τοῦ ἀνδρὸς, ἀναιροῦντες ταύτην τὴν κατ' ἐμὲ γενεὰν ἐμὲ εἰδέναι μέχρι καὶ τῶν ἀρ-
τὴν δόξαν ἐκ ταύτης (1) τῶν χαρακτηρισμάτων. Οὐδὲ ῥήτων ἐντὸς τῆς φιλοσοφίας γιγνώσκειν ἀφιλονείκως,
γὰρ, ἀνδρεῖος ὁ μεγάλα ἔχων τὰ ἀκρωτήρια, φάσκο- οὔτε τὸ κρυπτὸν εἶχόν τε καὶ κερδωτικὸν οἷα πά-
μεν, ἀλλὰ τὸν οὕτως ἡρμοσμένον ἢ οὕτως ταῖς συ- σχουσι οἱ πολλοὶ, τὴν συνείδησιν ἀπατῶντες καὶ γε-
ζυγίαις · ἐκεῖ γὰρ σχημάτων διαφορὰ, ἐνθαδὶ δὲ λαστοὶ γινόμενοι τῷ γελᾷν (2) καὶ ἐν οἰκείοι, ἀρκύοις
χυμῶν καὶ ψυχῆς μερῶν ἰδιώματα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀγχονιζόμενοι · ἀλλὰ φιλόσοφος ὢν καὶ τὸ ταπεινοῦ-
συναγόμενον ὁποῖόν ἐστι καταληπτόν. Διὸ περὶ μὲν σθαι γινώσκων καλόν, καὶ τὸ μέτριον ἀρετὴν, καὶ
τῆς τῶν συζυγιῶν τάξεως καὶ εὑρέσεως καὶ θέσεως τὰ μέσα ἀκρότητας. καὶ τὰς ἀκρότητας ἐν μεσότητι,
καὶ ἐναλλαγῆς ἀποδεικτικῶς εἰπόντες οὐκ ἂν ἔρυ- καὶ πρὸς τούτοις καὶ ἐπὶ τούτοις ὅτι θνητὸς, ὅτι πρὸς
θριάσαιμεν πώποτε, ὅτιπερ εἰρήκαμεν κατὰ φύσιν, συβούλους βοῶ, ὅτι πρὸς ἐπιστήμονας διατίθεμαι,
φυσιολογήσειν δὲ ταύταις κατ' ἄτομον, οὔτε μὴν B ὅτι εἷς καὶ μόνος ἐστὶν ὁ κυρίως καὶ ὄντως σοφὸς
ἀνασταλῶμέν ποτε οὔθ' ὑποσταλῶμεν αὐτῷ καὶ ἐπὶ οὕτως δὴ λέγω, πᾶσαν δὲ τὴν γνώμην ἡμῶν τοῖς
τούτοις, οὔθ' ὑπὸ τῆς κάτω φορὰν ἀχθησόμεθα, ἀλλ' κρειττόνως εὑρίσκουσι προσκολλῶμεν. Τὴν χάριν
ἐνδεχομένως φυσιολογήσαντες ὡς εἰκὸς τὴν διάκρισιν δὲ τοῦ βιβλίου τῆς ἐπιστήμης δὴ ταύτης ἐξαυτῆς
τοῖς σοφοῖς ἀναθήσομεν, τοῖς δέ γε μεθ' ἡμᾶς ἀνε- σὺν τῇ συγγνώμῃ αἰτούμεθα · ἴδιον γὰρ φιλοτιμεῖ-
ρευνᾷν βουλομένοις τὰ ἐνδεχόμενα οὔτε ἡμεῖς κωλύσο- σθαι τοῖς ὁμοίοις οἱ ὅμοιοι δωρήματα τὰ κατάλληλα.

partem naturalis scientiæ levi brachio attingamus et quasi præcamus illis qui nunc campum ingredi voluerint idque interdum leviore brachio ut diximus interdum etiam accuratius, ne forte in alicujus reprehensionem nostri perscrutendi studium incurrat. Nam qui philosophiam litteris persequuntur, norunt quo pacto in scientia naturali versari oporteat : quo pacto distribuere et colligendo concludere necesse sit. Idcirco in omnibus omnino et secun- C dum omnia Stagiritæ obtemperamus, nos quoque scientiæ naturalis studiosi rationes viri illius ad tenue et ad concisum elimatas fusius explicamus, elicientes hanc opinionem ex ille quæ per insignitas corporis notas colligitur. Neque enim dicimus hunc in modum : Fortis ille est qui magnas habet extremitates; sed. Qui hoc vel illo modo secundum conjugationes temperatus est. Nam ex insignitis corporis notis figurationum discrimen consideratur ; hic autem humorum et partium animæ proprietates expenduntur. Quo fit ut illud quod ratione concluditur, tacite intelligatur. Cum igitur de conjugationum ordine, inventione, collocatione et permutatione accurate diximus, nunquam erubescemus, quod convenienter naturæ principiis docui- D mus de temperationum conjugationibus, illud in individuis ipsis ostendere : neque hoc ipsum unquam renuemus neque subterfugiemus : neque vero ab infima quæque descendemus, sed postquam utcumque perscrutati fuerimus, accuratiorem disquisitionem sapientibus relinquemus. Quod quominus faciant neque a nobis, neque a fato aliquo impedientur. Equidem hoc certo scio, fore ex posteris aliquos qui non contradicendi studio eamdem in hac philosophiæ parte operam, ponant. Quare quam illi veniam a posteris suis libenter exspectabunt hanc nos ab ipsis petimus. Neque vero ignaram et somniculosam operam in his conscribendis posuimus, et meum hoc sæculum testari potest res pleresque occultas et ab ipsa natura involutas mihi apertas et manifestas exsistere : quam sane cognitionem insolenter et intemperanter præ me ferre nolim. Neque hæc arcana mecum habui astute, ut solent multi qui conscientiam suam ipsi fallunt, ipsi se ridicule insanos ostentant, ac suis ipsi retibus suffocatur. Sed cum ego sim philosophus, sciamque modestiam esse cum honestate conjunctam et moderationem esse virtutem : itemque quæ media sint, quæque extrema in humanis actionibus : præterea cum sciam me mortalem esse mihique opem conservorum esse implorandam: me cum sapientibus versari, unum denique esse perfecte et vere sapientem : Ideo in hanc sententiam sermonem meum concludo : ut nostra sententiam adjungamus sententiæ illorum qui meliora reperient. Gratiam vero propter doctrinam et sententiam nostran hoc libro comprehensam deposcimus. Est enim æquum ut similes a similibus mutua studiorum munera studiose exspectent.

Diagramma adjiciendum tertio sermoni Theodori Ducæ, in quo numerum conjugationum ob oculos ponere voluimus.

Ἡ ἁπλῆ καὶ πρώτη συζυγία.
α β γ. ε ζ η θ
Ἡ β' τάξις. 1 α β γ. ε ζ η
2 α β γ. ζ η θ
3 α β γ. η θ ζ
4 α β γ. ε θ ζ

(1) Ἀναιρεῖν δόξαν ἐκ δόξας, id est, *opinionem ex opinione elicere.*
(2) Lego γελαστοὶ τῶν γελαστῶν.

Ἡ γ' τάξις. 5 α β γ. ε ζ
6 α β γ. ζ η
7 α β γ. η θ
8 α β γ. θ ε
9 α β γ. ε ζ
10 α β γ. ζ θ.
Ἡ δ' τάξις. 11 α β γ. ε
12 α β γ. ζ
13 α β γ. η
14 α β γ. θ

Ἡ ε' τάξις καὶ πρώτη τῶν ἄλλων τάξεων.

15 α β. ε ζ η θ
16 α β. ε ζ η
17 α β. ε ζ θ
18 α β. ζ η θ
19 α β. η θ ε
20 α β. ε ζ
21 α β. ζ η
22 α β. η θ
23 α β. ζ θ
24 α β. θ ε
25 α β. ε η

Ἡ β' τάξις, β' τῶν ὅλων.

26 β γ. ε ζ η θ
27 β γ. ε ζ η
28 β γ. ε ζ θ
29 β γ. ζ η θ
30 β γ. η θ ε
31 β γ. ε ζ
32 β γ. ζ η
33 β γ. η θ
34 β γ. θ ζ
35 β γ. θ ε
36 β γ. ε η

Ἡ γ' μετὰ ταύτην, ἑβδόμη τῶν ὅλων.

37 α γ. ε ζ η θ
38 α γ. ε ζ η
39 α γ. ε ζ η
40 α γ. ζ η θ
41 α γ. η θ ε
42 α γ. ε ζ
43 α γ. ζ η
44 α γ. η θ
45 α γ. θ ζ
46 α γ. θ ε
47 α γ. ε η

Ἡ α' τάξις τούτων, ὀγδόη των ὅλων.

48 α. ε ζ η θ
49 α. ε ζ η
50 α. ζ η θ
51 α. ε ζ θ
52 α. η θ ε
53 α. ε ζ
54 α. ζ η
55 α. η θ
56 α. θ ζ
57 α. θ ε
58 α. ε η

A Ἡ β' τάξις τούτων, ἐννάτη τῶν ὅλων.

59 β. ε ζ η θ
60 β. ε ζ η
61 β. ζ η θ
62 β. ε ζ θ
63 β. η θ ε
64 β. ε ζ
65 β. ζ η
66 β. η θ
67 β. θ ζ
68 β. θ ε
69 β. ε η

Ἡ γ' τούτων, δεκάτη τῶν ὅλων.

70 γ. ε ζ η θ
71 γ. ε ζ η
72 γ. ζ η θ
73 γ. ε ζ θ
74 γ. η θ ζ
B 75 γ. ε ζ
76 γ. ζ η
77 γ. η θ
78 γ. θ ζ
79 γ. θ ε
80 γ. ε η

Ἀλλη τάξις α', ἑνδεκάτη τῶν ὅλων.

81 α. ε
82 α. ζ
83 α. η
84 α. θ

Ἡ β' τούτων, δωδεκάτη τῶν ὅλων.

85 β. ε
86 β. ζ
87 β. η
88 β. θ

Η' γ' τούτων, τρισκαιδεκάτη τῶν ὅλων.

C 89 γ. ε
90 γ. ζ
91 γ. η
92 γ. θ

Ἑπτὰ ἕτεραι συζυγίαι αἵτινες ἔχουσιν ἐν μονάδι μόνῃ ἐπίτασιν ἢ ἄνεσιν

ἡ κατ' ἐπίτασιν α
ἡ κατ' ἐπίτασιν β
ἡ κατ' ἐπίτασιν γ
ἡ κατ ἐπίτασιν ε
ἡ κατ' ἐπίτασιν ζ
ἡ κατ' ἐπίτασιν η
ἡ κατ' ἐπίτασιν θ

Significatio littararum.

α, λόγος,
β, θυμὸς,
γ, ἐπιθυμια,
ε, αἷμα,
D ζ, χολὴ ξανθὴ,
η, χολὴ μέλαινα,
θ, φλέγμα.

(1) Hujus loci obscuritas illustrabitur hunc in modum: Cum fit distributio in quatuor ordines, tunc tredecim ordines respectu quatuor ordinum, non amplius ordines, sed συζυγίαι appellantur. Rursus cum fit distributio in nonaginta tres συζυγίας, tunc tredecim συζυγίαι non amplius συζυγίαι, sed τάξεις appellantur respectu nonaginta trium conjugationum, Cæterum, ut monet Galenus, cum conjugatione illa quæ est æqualis omni ex parte, estque intensionis ac remissionis expers, reliquas comparare debemus. Idque observandum in singulis ordinibus.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

—

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI IMPERATORIS DOMIMI JOANNIS DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

SERMO QUARTUS.

—

α'. Τοσανταχῶς οὖν τὰς ἐν ἀνθρώποις χυρῶν τε καὶ ψυχικῶν μερῶν κοινωνίας εὑρόντες γεγράφαμεν, ὡς ἔδει, ἐρευνήσαντες πρίν · οὐ περικλείομεν δὲ τὰ ἰδιώματα τῶν τε κατὰ λόγον ἐργαζομένων, τῶν τε κατὰ θυμὸν, τῶν τε κατ' ἐπιθυμίαν, καὶ τῶν ἕκάστῳ ἀφωσιωμένων χυμῶν ἐν ποσῷ · τοῦτο γὰρ οὐκ ἔχει τις χώραν εὑρεῖν, ἀλλὰ μόνον τὸν ἀριθμὸν, καὶ τὴν σχέσιν, καὶ τὴν ποιότητα ἀπεδείξαμεν. Τὸ γοῦν, πόσαι καὶ ὁποῖαι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀμφοτέρων, ψυχῆς δηλαδὴ καὶ χυμῶν, ἐδείχθη, πόσον δὲ μία ἑκάστη ἔχει τὸ ποσὸν εὑρεθῆναι ἀδύνατον · ποσοῦ γὰρ οὐκ ἐπίτασις καὶ ἄνεσις, ἀλλ' ἴσον καὶ ἄνισον · οὐ σφάλλει δὲ τοῦτο τὴν ἐπιστήμην. Ἐπεὶ γοῦν αἱ κατ' ἀριθμὸν κοινωνίαι εἰσὶ δεδειγμέναι, ὡσαύτως καὶ μιᾶς ἑκάστης ἡ ἰδιότης · εἰ γὰρ καὶ τοῦ λογικοῦ λογικὸς ὑπερέχει, καὶ τοῦ θυμικοῦ θυμικὸς, καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἐπιθυμητικος, πλὴν καὶ οἱ ἀμφότεροι ἢ ἐπιθυμητικοὶ ἢ λογικοὶ ἢ θυμικοί εἰσι, κἂν εἷς τούτων ἔχῃ ὅσην ἂν ἔχῃ τὴν κατὰ τὸ κοινον ποιὸν ἐπίτασιν, ὁ κρίνων δὲ διὰ τοῦτο οὐ παρασφάλλει ὥστε ἐπιθυμητικὸν τὸν θυμικον

1. Totnumero humorum in hominibus et partium animi inventas a nobis communiones et investigatas prius, ut oportuit, tradidimus. Proprietatibus vero agentium tum ex ratione, tum ex irascente vi atque facultate, tum denique ex cupiditate itemque proprietatibus humorum unicuique assignatorum, certam ac definitam quantitatem non attribuimus. Hoc enim reperiri non potest : sed domonstravimus duntaxat numerum, habilitatem, et qualitatem. Quot sunt igitur communiones utrorumque, nempe animi et humorum, a nobis ostensum est. Quantam autem quantitatem unaquæque communio habeat, definite nemo reperire potest. Nam quantitatis non est intensio et remissio, sed æqualitas et inæqualitas. Nemo vero hoc modo considerans a scientia aberrare potest. Quoniam igitur quot sine numero communiones ostensum est, eodem modo uniuscujusque communionis proprietas declarata est. Si enim rationis compos rationis compoti excellere potest, enim iracundo, iracundus et cupidus cupido, ita tamen ut ambo sint aut cupidi aut rationis compotes, aut iracundi. Et quamvis unus habeat quantamcunque habere post communis qualitatis intensionem ; non tamen falletur qui ex illis quæ

οἴεσθαι, καθαρῶς δὲ διακρίνει τὸν ἐπιθυμητικὸν ἐκ τοῦ θυμικοῦ Εἰ δὲ καὶ τὰ εἴδη τῶν καθεκαστων πλάτος ἔχει, ὥστε λέγεσθαι ἐν ἑκαστον εἶδος ποιότητι τὴν ἐπίτασιν κατὰ τὸ ἄπειρον, οὐκ ἄλλη κἀξ αὐτοῦ ἡ ἰδιότης γενήσεται, ἐσεῖται δὲ ἡ αυτὴ, ἀποδειχθήσεται δ' οὕτως καὶ τοῦτο, πρὸς τὸ δεῖξαι τούτῳ τῷ σχήματι, ὅτι τὸν θυμικὸν πρὸς θυμικὸν ἡ τῆς ποιότητος ἐπίτασις οὐκ ἄλλον τοῦ θυμικοῦ εἶναι τοῦτον ποιεῖ. Δεῖ γοῦν ἀποδεῖξαι ὅτι οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο ταῦτα διὰ τοῦ ποσοῦ τῷ ἴσῳ καὶ τῷ ἀνίσῳ.

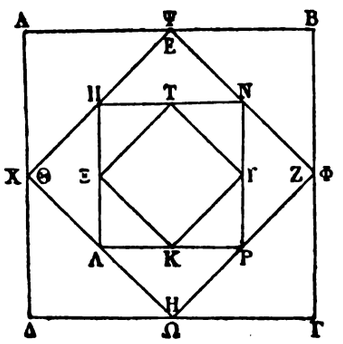

Ἔστω τοίνυν τὰ τοῦ σχήματος τετράγωνα ἡ A B Γ Δ τὸ μεῖζον τετράγωνον, ἡ δὲ E Z H Θ τὸ ἔλασσον τετράγωνον · ἔστωσαν γοῦν ἡ A B Γ Δ στιγμαὶ ἐξ ὧν πρὸς ἑκατέρας τὴν X Φ Ψ Ω ἑνοῦνται · ἡ A γοῦν τῇ B καὶ αὐτὴ τῇ Γ καὶ αὐτὴ τῇ Δ, καὶ αὐτὴ Λ ἔστωσαν ἡ Ψ Φ Φ Ω Ω X X Ψ καὶ ποιήσουσι τὸ ἔλασσον τετράγωνον E Z H Θ · ἔστωσαν γοῦν καὶ τὰ N P Λ Π σημεῖα, μέσα τῶν E Z H Θ σημείων, ὡς καὶ τὰ Ψ Φ Ω X τῶν A B Γ Δ σημείων · ὡς γοῦν ἡ A πρὸς τὴν B, ἡ E πρὸς τὴν Z, καὶ ὡς ἡ B προς τὴν Γ, ἡ Z πρὸς τὴν H, καὶ ὡς ἡ Γ, πρὸς τὴν Δ, ἡ H πρὸς τὴν Θ, καὶ ὡς ἡ Δ πρὸς τὴν A, ἡ Θ πρὸς τὴν E, καὶ πάλιν ὡς τὸ ἐπιζευχθὲν Ψ Φ B τρίγωνον πρὸς τὸ N Z P τρίγωνον, οὕτως καὶ τὸ Ψ X A τρίγωνον πρὸς τὸ Π E N τρίγωνον, καὶ ὡς τὸ X Ω Δ τρίγωνον πρὸς τὸ Λ Π Θ τρίγωνον, οὕτως καὶ τὸ Ω Φ Γ τρίγωνον πρὸς τὸ Λ B P H τρίγωνον. Ὑπάρχει γοῦν τὸ Ψ Φ B τρίγωνον ὅμοιον τῇ ποιότητι τῶν N P Z τριγώνῳ, πλὴν δ' ἀλλ' οὐ τῷ ἴσῳ, καὶ καθεξῆς τὸ Ψ X A τρίγωνον τῷ Π N E τριγώνῳ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ X Ω Δ τρίγωνον τῷ Λ Π Θ τριγώνῳ, καὶ τὸ Ω Φ Γ τρίγωνον τῷ Λ P Π τριγώνῳ, καὶ παλιν εἰς τὸ ἐπιζευχθὲν N P Λ Π τετράγωνον, ἀγκείσθωσαν κατὰ τὴν τούτου τοῦ N P Λ Π πρὸς τῷ Ψ Φ Ω X τάξιν, τὰ T Υ K Σ σημεῖα, ἐπιζεύχθωσαν δὲ καὶ ταῦτα τῷ T Υ K Σ καὶ ἐσεῖται ταὶ ταῦτα ἴσα τὰ τρίωνα · ὡς γοῦν τὸ Π Λ Θ τρί-

diximus, judicare voluerit ; ita ut cupidum cum iracundo confundat, sed cupidum ab iracundo sincere vereque distinguat. Et quamvis individuorum formæ (1) latitudinem habeant adeo ut unaquæque forma intensionem in infinitum suscipere possit, tamen non ideo ilia proprietas evadet, sed eadem manebit. Quod autem dicimus, hunc in modum demonstrabitur : Subjecta figura volumus ostendere intensionis qualitatem non efficere ut iracundus ab iracundo alius dici definiri possit. Oportet igitur demonstrare per quantitatis æqualitatem et inæqualitatem hæc aliud atque aliud non evadere.

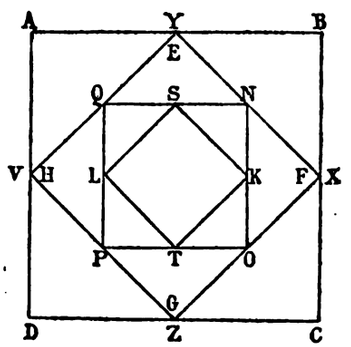

Ex quadrangulis igitur hujus figuræ esto majus quadrangulum A B C D ; E F G H minus quadrangulum. Sint igitur A B C D puncta a quibus triunque lineæ cum V X Y Z copulentur. Sint igitur

æquales, linea quidem A lineæ B, et hæc lineæ C. et hæc lineæ D, et hæd lineæ A. Puncta igitur V X Y Z ponantur media inter A B C D, et conjungantur inter se Y X. X Z. V Y efficient que minus quadrangulum E F G H. Sicut igitur N O P Q puncta media inter puncta E F G H, quemadmodum V X Y Z puncta erunt media inter puncta A B C D. Ut igitur linea A habet ad lineam B, ita linea F ad lineam G : et ut linea C ad lineam D, ita linea G ad lineam H ; et ut se habet linea D ad lineam A, ita linea H ad lineam E. Rursus ut se habet conjunctum triangulum Y X B ad triangulum N F O, ita triangulum Y V A ad triangulum Q E N. Dt ut se habet triangulum Q H P, ita triangulum Z X C ad triangulum P O G. Est igitur triangulum Y X B qualitate simile triangulo U F O, sed non æquale. Deinde triangulum Y V A simile est triangulo Q E N; itemque triangulum V Z D simile est triangulo L G H : denique triangulum Z X C simile est qualitate triangulo P O G. Rursus conjuncto quadrangulo N O P Q inscribantur puncta S T K L, eodem situ quo interjecta sunt puncta N O P Q, in quadrangulo Y X Z V. Connectantur etiam illa puncta STKL: erunt hæc quoque æqualia triangula. Ut igitur triangulum QPH se habet ad triangulum YVA, ita NLP ad QPH. Ut autem se habet triangulum POG ad riangulum VZD, ita etiam TKO ad triangulum POG. Et ut triangulum ONF se habet ad triangulum ZXC, ita quoque triangulum KNS ad triangulum NOF : Et ut triangulum NQE se habet ad XYV, ita etiam SQL se habet ad QME. Ita ut utrumque utrimque ex inæqualitat e æqualiter excel-

(1) Non hic de formis essentialibus, igitur, sed formis qualitatum in individuis.

γωνον πρὸς τὸ Ψ Χ Α, οὕτως καὶ το Τ Σ Π πρὸς τὸ Α Π Λ Θ, ὡς δὲ τὸ Λ Ρ Η τρίγωνον πρὸς τὸ Χ Ω Δ, οὕτως καὶ τὸ Σ Κ Λ πρὸς τὸ Λ Ρ Η, καὶ ὡς το Ρ Ν Ζ τρίγωνον πρὸς τὸ Ω Φ Γ, οὕτως καὶ τὸ Κ Υ Ρ πρὸς τὸ Ν Ρ Ζ, καὶ ὡς το Ν Π Ε τρίγωνον πρὸς το Φ Ψ Β, οὕτως καὶ τὸ Υ Τ Ν πρὸς τὸ Π Ν Ε, ἑκάτερον ἑκατέρου τὴν ὑπεροχὴν ἔχον ἴσην, κατὰ τὸ ἄνισον, καὶ τοῦτο κατὰ τὸ ἄπειρον, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ Α Β Γ Δ τετράγωνον πρὸς τὸ Ε Ζ Η Θ, οὕτως καὶ τὸ Ν Ρ Λ Π πρὸς το Τ Υ Κ Σ ἑκάτερον ἑκατέρου κατὰ τὸ ἄνισον ἐξίσου ὑπερέχον τε καὶ ὑπερεχόμενον· ὡς γὰρ τὸ Α Β Γ Δ πρὸς τὸ Ε Ζ Η Θ, οὕτως καὶ αὐτὸ πρὸς τὸ Ν Ρ Λ Π, καὶ αὐτὸ, κατα τὸν οὐτὸν λόγον, πρὸς τὸ Τ Υ Κ Σ· καὶ ἐπεὶ γοῦν τοῖς ἐπὶ τὰ ἄκρα σημείοις Α Β Γ Δ τὰ μέσα σημεῖα Ψ Φ Ω Χ ἐπιζευχθέντα ἐξαναγκης ποιοῦσι τετράγωνον, καὶ τὰ μέσα τούτων, κατὰ τὴν αὐτὴν ποιότητα, ποιήσουσι τον Ρ Λ Π, ὡσαύτως καὶ τὰ μέσα τούτων τὸ Τ Υ Κ Σ, ἀλλὰ καὶ τὰ Ψ Φ Βφ Ω Γ Ω Χ Δ Χ Ψ Α τρίγωνα τὰ κατὰ Ψ Φ Ω Χ ἑνούμενα κατὰ τὰ μέσα σημεῖα Ν Ρ Λ Π τὰ ἐγκείμενα πρὸς τὰς Ψ Φ Φ Ω Ω Χ Χ Ψ γραμμὰς ἐπιζευχθέντα κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ ταῦτα ἀναλογίαν τῶν ἄνω κατὰ τὸ ἄνισον, ὅμοια δὲ ὑπάρξουσι τῇ ποιότητι καὶ τὰ μέσα τούτων ἄρα σημεῖα τὰ ἐγκείμενα ταῖς Ν Ρ Ρ Λ Α Π Π Ν γραμμαῖς ἐπιζευχθέντα, ἀκολουθοῦντα ἀκολουθήσουσι τῇ ποσότητι, οὐκ ἐν ἀνίσει τοῖς προγενεστέροις, ἀλλὰ τῷ ἴσῳ καὶ τῷ ἀνίσῳ, ὅμοια δὲ καὶ αὐτὰ ἐσεῖται τούτοις ποιότητι, ὥστε οὐκ ἄρα τὸ κατὰ τὸ μεῖζον τετράγωνον, ἢ τρίγωνον, ἢ ἑτερόν τι ποιότητος εἶδος, τοῦ ἐλάσσονος διαφέρει ποιότητι, ἀλλ' ἔστι ταυτὸν κατὰ τὴν ποιότητα, καὶ ἐπεὶ τὸ ἴσον καὶ ἄνισον ὡς εἴρηται, τοῦ ποσοῦ οὐκ ἄλλην ποιεῖ τὴν ποιότητα, καὶ τὸ Α ἄρα Β Γ Δ ἐπιθυμητικὸν ἢ θυμικὸν ὁμοιόν ἐστι κατά γε ποιότητα τῷ Ψ Φ Ω Χ ἐπιθυμητικῷ, ἢ θυμικῷ, καὶ τοῦτο τῷ Ν Ρ Λ Π, καὶ τοῦτο τῷ Τ Υ Κ Σ, καὶ τὰ τρίγωνα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ ὁ θυμικὸς καὶ ὁ ἐπιθυμητικὸς, ἆρα ὡσαύτως καὶ ὁ λογικὸς καὶ οἱ μικτοὶ καὶ οἱ πάντες κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν, καὶ ἐδείχθη ταῦτα καθὼς ἔδει δειχθῆναι παρὰ τοῦ ἡμετέρου λόγου. Δηλοῖ δὲ αὐτὴ ἡ ἀπόδειξις ὅτιπερ οὐδὲ μία συζυγία τῶν κοινωνῶν τῷ ἐπιστήμονι ἄλλη φανῇ, κατά γε τὸν τῆς ποιότητος λόγον, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα τὰ τρίγωνα καὶ τετράγωνα κἂν μείζω καὶ ἐλάττω ὦσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς γραμμὰς καὶ τὰς γωνίας καὶ τὰ ἐμβαδὰ κοινῶς ἔχουσιν ὁμοια πρὸς τὸ ἑκάστου ποσόν· μεῖζον γὰρ καὶ ἔλασσον τρίγωνον οὐκ ἔχει διαφοράν, εἰ μὴ κατὰ τὰ τοῦ τριγώνου εἴδη, ἅπερ εἰ καὶ διαφέρει, διαφέρει τῷ ἑτεροειδεῖ, τὸ δὲ ὁμοειδὲς, εἴτε μεῖζον εἴτε ἔλαττον, οὐκ ἄλλο, καὶ θυμικὸς ἄρα, ἢ ἐπιθυμητικὸς, ἢ λογικὸς, ἢ φλεγματικὸς, ἢ αἱματικὸς, ἢ μελαγχολικὸς, ἢ ξανθοχαλικὸς, ἢ καὶ τῶν μεμιγμένην ἐχόντων κἀξ ἀμφοτέρων τὴν κρᾶσιν κατὰ τὰς πρὶν τῶν συζυγιῶν κοινωνίας σημειωθείσας, οὐ κατὰ τὸν τῆς ἐπιτάσεως

lat, atque hoc in infinitum produci potest. Præterea ut quadrangulum A B C D se habet ad quadrangulum E F G H, ita quoque quadrangulum N O P Q ad S T K L. Ita ut utrumque utroque ex inæqualitate æqualiter majus sit et minus. Ut enim quadrangulum A B C D se habet ad quadrangulum E F G H, ita quoque ipsum ad quadrangulum NOPQ : et ipsum eadem ratione ad quadrangufum S T K L.Quoniam igitur media hæc puncta Y X Z V connexa cum punctis quæ sunt in extremitatibus, nempe cum A B C D, neccessario efficiunt quadrangulum. Et rursus intermedia horum puncta ex eadem qualitate efficiunt quadrangulum N O P Q : eodem quoque modo horum intermedia puncta efficient quadrangulum S T K L, atque triangula Y X B : X Z C : Z V D : V Y A, quæ conjunguntur et uniuntur in Y X Z V circa puncta intermedia N O P Q, interjecta lineis Y X. X Z. Z V. V Y. cum sunt inter se connexa ex eadem proportione cum superioribus, quamvis inæqualia, similia sunt inter se qualitate. Ergo intermedia horum interjecta lineis NO. OP. Q P. Q N, connexa inter se similia erunt superioribus qualitate, sed proportione respondebunt illis ex quantitatis æqualitate et inæqualitate. Ex quibus intelligitur majus quadrangulum aut triangulum et quodvis aliud genus figuræ differre a minore si quantitatem spectes, sed si qualitatem, non differre. Et quoniam quantitatis æqualitas et inæqualitas aliam qualitatem figuræ non efficit, A B C D, quod est cupidum esse aut iracundum simile est in qualitate, huic nempe Y X Z V, quod est etiam cupidum esse aut iracundum : et hoc ipsum huic, nempe N O P Q : rursus hoc ipsum huic S T K L. Eadem ratione qualitate triangula non different, sed quantitate. Eodem quoque modo rationis compotes et temperati qualibet temperatione homines eamdem rationem eumdemque ordinem servabunt. Hæc enim omnia nostro sermone demonstrata sunt ut oportuit demonstrari. Nostra autem hæc demonstratio declara nullam conjugationem copulationum scientia investigari posse præter illas quas numeravimus, si qualitatis rationem spectes. Quamvis enim illa triangula et quadrangula majora et minora sunt, verumtamen suas lineas, suos angulos, sua denique spatia inter se similia habent, quacunque quantitate singula illorum sint prædita. Majus enim et minus triangulum non differunt inter se nisi ex trianguli forma, quæ si differunt, propter diversitatem formæ differunt : sed si similitudinem figuræ spectes, seu majus seu minus sit triangulum, aliud non erit. Iracundus ergo aut cupidus aut ratione præditus, aut pituitosus aut sanguineus, aut melancholicus, aut si qui habent mistam ex utrisque temperationem, ex descriptis supra conjugationum copulationibus, riterius ordinis non erunt quam cujus sunt propter intensionis aut remissionis rationem, quoniam non sunt alii sed dissimiles. Omnes igitur ordines repeti sunt. Porro unusquisque ordo latitudinem habet tat accretionem et diminutionem suscipere possit. Nec ideo alia communis qualitatis species seu aliud individuum evadet Propter intensionem et remissionem.

ἢ ἀνέσεως λόγον ἑτέρας οὗπερ ἔστι γενὴ τάξεως· ὁ Α τι ἔστιν· οὐκ ἄλλος γάρ, ἀλλ' ἀλλοῖος. Πᾶσαι γοῦν αἱ τάξεις εὑρέθησαν. Ἔχει δὲ πλάτος ἑκάτη, ὥστε δέχεσθαι καὶ τὴν αὔξησιν καὶ τὴν ὑποβίβασιν, καὶ οὐκ ἂν ἄλλο τὸ τῆς κοινῆς ποιότητος εἴτε εἶδος, εἴτε ἄτομον γεννήσεται διὰ τὴν ἐπίτασιν ἢ τὴν ἄνεσιν. Ἡ γὰρ ἄνεσις καὶ ἐπίτασις οὐ ποσοῦ, ἀλλὰ ποιοῦ, τὸ δὲ ἄλλο οὐσίας· ἡ ἐπίτασις δὲ οὐκ οὐσίας, οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἐπιτάσεως ὅτι καὶ ἡ ἐπίτασις ἐν οὐδεμιᾷ οὐσίᾳ· ἡ οὐσία δὲ ἐν παντὶ ἄλλῳ. Ἡ ἐπίτασις γοῦν ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ, καὶ τὸ Α ἄρα παντὶ τῷ Β, τὸ δὲ Γ οὐδενί, τῷ Β τὸ Α ἄρα, οὐδενὶ τὸ Τ, ὅτι καὶ τὸ Α Β Γ Δ πρὸς τὸ Ψ Φ Ω

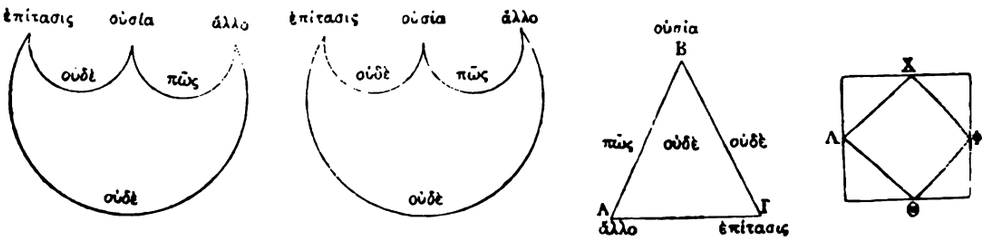

Χ οὐ τοῦ ποσοῦ ἐπιτάσει διαφέρει· ποσῷ γάρ οὐκ Β λων ἰσοτητα ἢ ἀνισότητα· μενεῖ γάρ ἑκάστῳ τὸ ἐπίτασις, ἀλλὰ τὸ ἄνισον, ὅπερ οὐκ ἄλλο του Α τὸ Α ἑκάστου ποσόν, ὥστε οὐδεμία ἐπίτασις ἢ ἄνεσις τὸ ποιήσει, ὡς τὸν ἴσον ὁρισμόν· οὐδὲ γάρ ἄλλον μὲν ὁ ἄλλο ῥέρει τινί γενήσεσθαι οὗπέρ ἐστίν· ἐκεῖ γὰρ Α Β Γ κύκλος ὁρισμὸν δέξεται τοῦ Κ Λ Μ Ν Ζ· ἀμ- σύνθεσις ποιοτήτων διά τουτο οὐδὲ ἁπλοῦν ἀλλά συ- φοτέρων γάρ εἰς ἐστι κοινός· σχῆμα γάρ ἐστιν ὁ θετον το συνειθον ἐστι, ποιότητι δὲ εἰκοτως ἡ ἄνεσις κύκλος ἐπίπεδον ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς πέριεχομενον, ἡ καὶ ἡ ἐπίτασίς ἐστι, ποσοῦ δ' οὔ. Οὐκ ἄλλο γαρ, ὦ καλεῖται περιφέρεια, πρὸς ἣν ἀφ' ἑνὸς του ἐντός τοῦ ἀλλοῖον ἐκεῖνο· οὔτε γάρ χρυσὸς, οὔτε ἀργυρος σχήματος σημείου κειμένου, πᾶσαι αἱ προσπίπτου- μονου μίγμα, ἀλλ' ἑξαπλάσιος ἀργυρος τῇ ἑνωσει τῶν σαι εὐθεῖαι ἴσαι ἀλλήλαις εἰσίν. Εἴτε γουν τὸ Β τῷ Α ἑξαπλασίου χρυσοῦ κατά μὲν τὸ ποιὸν ἀλλοιώσει τ ἴσον, εἴτε ἄνισον, τὸν αὐτὸν δέξεται ὅρον, ὧν δὲ ὁ καὶ ἀλλοιωθῇ, ποσῷ δ' οὔ. Διά τουτο οὐ τῷ ποσῷ, ὅρος κοινός, κοινὸς καὶ ὁ τῆς οὐσίας ἐστὶ λογος, καὶ C εἰ σκοπεῖ τις, ἴδῃ ἂν ποτε τὴν ἐπίτασιν ἢ τὴν ὑπό- τὸ τρίγωνον οὕτως καὶ τὸ πολύγωνον, καὶ ἐπί του σιν, ἀλλ' ἐν τῷ ποιῷ. Δείξω δὲ τοῦτο οὕτως. Προτα- ἀρτίου τουτο καὶ περιττοῦ. Εἰ δὲ καὶ χρυσῷ ἀργυρος σις· δεῖ γοῦν δεῖξαι ὅτι ἐν τῇ τῶν ποιοτητων συ- ἐνωθείη, καὶ αὖθις, οὐ διαφορά τούτοις ἄλλη κἀκ τῆς ελεύσει, ἐπισυμβαίνει ἐπίτασις κατά τὸ ἀλλοῖον, οὐ ἑνώσεως γενήσεται, εἰ μὴ ἡ κατά ποιοτητα. Ὁ μὲν ἀεί δε, τό δὲ ποσὸν οὐκ ἔχει ἐπίτασιν. Ἐκθεσις γάρ ἑνωθείς πρὸς τὸ λευκὸν ἔλυη, ὁ δὲ πρὸς τὸ πυ- ἔστω τοίνυν το Α Τ Γ ποσον, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Α Μ ρώδες, οὐδείς δὲ τὴν ἑνοῦσαν ἀλλοιωθῇ πρὸς τῶν ἀλ- Ν, δεῖ δὲ ἐν τοις ἀμφοτέροις σημείοις μὴ ὑπέρχειν

Nam intensio et remissio non sunt quantitatis sed qualitatis. Aliud autem ad essentiam pertinet ad quam non pertinet intensio. Ex quo efficitur aliud nullo modo pertinere ad intensionem, quandoquidem in nulla essentia est intensio, at essentia est in omni alio, intensio ergo in nullo alio erit. Omni igitur B conveniet A ; at nulli B C conveniet. Nulli ergo C conveniet A. Quandoquidem neque A B C D differt ab V X Y Z propter quantitatis intensionem; nam in quantitate non est intensio sed inæqualitas; quæ quidem inæqualitas aliud A ab A non efficiet cum eadem definitionem habeat utrumque, ut neque circulus A B C definitionem aliam et diversam a definitione majoris circuli K L M N O suscipiet. Utriusque enim circuli una est definitio communis. Nam circulos est figura plana una linea comprehensa quæ circumferentia appellatur, ad D quam omnes a centro figuræ ductæ lineæ rectæ æquales inter se sunt. Sive igitur B sit æquale ipsi A, sive inæquale, definitionemeamdem suscipiet. Quorum autem definitio communis est, ratio quoque essentiæ illorum est communis. Idem quoque observatur in triangulo, in multangulo : itemque in pari et impari. Quod si argentum cum auro uniatur, non alia exsistet differentia ex hac copulatione, quam illa quæ ex qualitate est. Aurum enim copulatum albedinem accepit, et argentum album flavum auri colorem. Neutrum vero, usque aurum neque argentum, quantitatem, quam habuit, ob aliorum æqualitatem et inæqualitatem cum alia commutavit; unicuique enim sua manet quantitas. Quare nulla intensio aut remissio efficit ut aliquid aliud sit quam quod est. Illic enim est qualitatum compositio. Idcirco quod ita copulatur non est simplex sed compositum. Porro merito remissio et intensio qualitatibus inesse dicuntur, quantitati vero inesse negantur. Nam quod intenditur et remittitur aliud non evadit, sed dissimile. Aliud quidem est sexcuplum argentum copulatum a sexcuplo auro copulato. Ac ex qualitate quidem mutabuntur et dissimilia evadent, sed ex quantitate nequaquam. Quare si quis diligenter consideret, nunquam animadvertet intensionem aut remissionem quantitati inesse, sed qualitati. Quod ita esse hunc in modum demonstrabo. Oportet igitur demonstrare in qualitatum

τινὰ δεῖξαι ἐπίτασιν καθὸ ποσά. Ἔστω γοῦν ὁρμὴ τις ἡ Α καὶ ἡ ἑτέρα Λ, αἱ δὲ πρὸς ταύτας Β καὶ Μ αὔξησις, καὶ ἡ Γ καὶ Ν ἐπίτασις· εἰ γοῦν τῇ αὐξήσει Β Μ ἡ Γ Ν ἐπίτασις, ἢ ὡς δεκάσι δεκάδες, ἢ ὡς μονάδες μονάσι, καὶ ἡ Β Μ τῆς Α ἡ ἔσται ἐπίτασις, ἢ ὡς δεκάδες δεκάσιν, ἢ ὡς μονάδες μονάσι, τρία γοῦν εἰσι τὰ τεθέντα, ὁρμὴ, αὔξησις, ἐπίτασις · ἡ ὁρμὴ γοῦν ὡς μονάς, ἡ αὔξησις ὡς δυάς, ἡ ἐπίτασις ὡς τριάς · κατὰ γοῦν τὰς συνθέσεις καὶ τοὺς σπερματικοὺς λογους, ἡ μὲν πρωτη, στιγμὴ καὶ δύναμις μήκους, ἡ δευτέρα, γραμμὴ καὶ δύναμις πλάτους, ἡ δὲ τρίτη, ἐπιφάνεια καὶ δύναμις βάθους, τὰ δὲ τρία δύναμις σώματος, τὸ δὲ σῶμα ποσοῦ, τὸ ποσὸν δὲ ἐν τοῖς τρισὶ περιάγεται, καὶ εἰ μὲν σῶμά πως ὑπερβῇ τοὺς ὅρους, εἰ καὶ ἄλλο

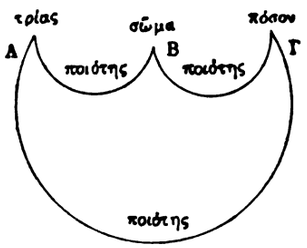

τούτῳ συνέλῃ, ἀδύνατον, εἰ δὲ ἀσώματον, ἡ ποιότητός ἐστι, καὶ οὐκ ἄλλο γενήσεται τὸ ἐπιταθὲν, ἀλλ' ἀλλοῖον ἡ μονάδων συνέδευσις, ἢ ἑνὸς καὶ ἑνὸς, καὶ εἰ μὲν ποιὸν, ὡς λευκότης καὶ μελανοτης, ἡ γλυκύτης καὶ ἀλυκότης, οὐδὲ οὕτως ἐπιταθῇ · λευκότης γὰρ λευκότητος λευκοτέρα οὐκ ἔστι, καὶ τὰ ἕτερα · ἐν ἀτόμῳ δὲ ἡ ποιότης ποιεῖ ἐπίτασιν · σταφυλὴ γὰρ ῥοιᾶς γλυκυτέρα, ἡ ῥοιὰ σταφυλῆς, ἡ λευκὴ τοῦ λευκοῦ · λευκὰ δὲ πάντως ὑπάρχει θάτερα. Ἡ γοῦν ἰσχὺς τῆς ποιότητος τὸ μὲν αὔξει κατὰ ποιότητα, τὸ δὲ ἐλαττοῖ, αὐτὴ δὲ ἡ γλυκύτης ἢ ἡ λευκότης οὔτε ἐπιτάττεται οὔτε ἐλαττοῦται, μένει δ' ἀεὶ ἡ αὐτή. Κατὰ τὸν αὐτὸν γοῦν καιρὸν οὔτε γλυκυ καὶ μὴ γλυκὺ, οὔτε λευκὸν καὶ μὴ λευκὸν, τί φανήσεται πώποτε, κἂν ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ τῷ ἐν ποιότητι δέχηται τὴν ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν · καὶ εἰ μὲν οὖν λευκὸν ἐνωθῇ καὶ μέλαν ὕφεσιν πάσχουσιν · ἀλλοιοῦνται γὰρ ταῖς ἀκρότησιν · αἱ ἐναντίαί γὰρ ποιότητες θραύουσι τὰς ἀκρότητας, εἰ μιχθῶσι, τὰς ἐνούσας αὐταῖς, ἔσται δὲ τὸ μίγμα ἀλλοῖον καὶ οὐκ ἄλλο. Οὔτε γὰρ τὸ λευκὸν μὴ λευκὸν πάντη, οὔτε τὸ μέλαν πάντη οὐ μέλαν, ἀλλὰ πῶς μέλαν, πῶς δ' οὔ ; καὶ τὸ ἕτερον, κατὰ τό αὐτό, οἷον τὸ τῆς σηπίας μέλαν καὶ τὸ ἅλευρον ἐνωθέντα, τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν τὸ ἐν αὐτοῖς ἀμειφθήσεται. Ἐπεὶ γὰρ εἰσιν ἐναντία, καὶ τραπῶσι, καὶ τὸ μὲν ἐκ τοῦ ἐναντίου ὑποστήσεται ὕφεσιν τοῦ εἶναι λευκὸν, τὸ δὲ τοῦ εἶναι μέλαν, τῷ δὲ ἴσῳ καὶ τῷ ἀνίσῳ, οὐκ ἀμεφθήσεται, ὥστε τὸ μεσίμνου ποσὸν οὐκ εἰς κύλικος ἐλθεῖν, ἢ προσλαβεῖν θάτερον ἐκ θατέρου ὡς ὁτόσων τι, ἀλλὰ

compositione inesse intensionem ex alteratione, ut ita dicam : idque non semper ; quantitati vero quatenus est quantitas intensionem nunquam accidere. Esto igitur *a b c* quantitas : similiter etiam *l m n* quantitas. Oportet ostendere in utriusque punctis, seu terminis non inesse intensionem quatenus quantitate sunt prædita. Esto igitur appetitio aliqua quæ sit *a*, et altera quæ sit *l*. Ad has appetitiones referantur *b* et *m* quæ sint accretio, itemque *c* et *n*, quæ sint intensio. In accretione igitur quæ est *b m* inest intensio quæ est *c n*, aut ut denarii numeri insunt denariis) aut ut unitates insunt unitatibus ; *b m* erit intensio hujus *a l*, idque eodem modo quo denarii insunt denariis, aut unitates insunt unitatibus. Hic ergo tria posita sunt, appetitio, accretio, intensio, ut ternarius numerus. Quare si compositionem spectes et rationes ad propagandum prodientes, primum locum abtinebit punctum, seu vis atque facultas ad longitudinem progrediens : secundum locum obtinebit linea, seu vis atque facultas ad latitudinem progrediens ; tertium locum superficies obtinebit, seu vis atque facultas ad altitudinem progrediens. Porro hæc tria vim atque facultatem habent ad corpus constituendum, corpus autem ad quantitatem perfectam constituendam comparatum est ; quantitas autem sub his tribus comprehenditur. Quod si sit aliqua res corpus, quo pacto extra hoc terminos tres egredietur ? Quod si dicas alterum corpus cum altero corpore uniri, hoc fieri nequit. Rursus si incorporeum aliquid accedere dicas, aut qualitas adveniet, atque hoc modo res intensa alia non evadet, sed dissimilis ; aut unitates advenient, atque agglutinabuntur, nempe unitas una et altera unitas. Quæ quidem unitates si sint qualitates abstractæ, et uni altera addatur, ut albedo, nigredo, dulcedo, salsedo ; neque hoc modo erit intensio qualitatis, nam albedo albedine non est magis alba. Idem de cæteris dicendum est. At qualitas in individuo intensionem efficit. Uva enim granato est dulcior ; aut granatum uva est dulcius, itemque album albo est magis album, utraque vero omnino sunt alba. Quare vis qualitatis hoc quidem auget secundum quandam qualitatem, illud vero minuit. At ipsa dulcedo et albedo neque intenditur neque remittitur, sed eadem manet. Eodem igitur tempore nihil unquam dulce et non dulce, album et non album exsistere poterit, quamvis in alio atque alio suscipiet ex qualitate intensionem et remissionem. Quare si album et nigrum uniantur, id sine remissione fieri nequit ; extremitates enim mutantur seu aliusmodi evadunt : nam in contrariarum qualitatum temperationibus et admistionibus extremitates ipsæ frangi solent. Erit atem mistio aliusmodi non alia. Neque enim album est quod omnino album non fuit, neque nigrum quod omnino nigrum non fuit, sed partim nigrum, partim non nigrum. Et quod est alterum eodum modo, veluti sepiæ nigredo et ferina inter se copulata albediuem et nigredinem

μενεῖ ἓν ἕκαστον εἰς τὸ ὅσον ἂν ἐκ πρώτης τύχης ὑπάρχῃ ποσόν, κἂν εἰς ἄλληλα περιχωρήσιεν. Ὡς γὰρ ὁ πέντε ἐκ τριάδος καὶ δυάδος ἐστίν, ἀλλ' οὔτε γοῦν ὁ τρία τέσσαρα, οὔτε ὁ δύο τρία διὰ τὴν ἕνωσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ὁ συνελθὼν ἀλλοῖος μέν, οὐκ ἄλλῳ δὲ ποσῷ ὡρισται, ἢ τῷ τῶν συνελθόντων εἰς αὐτόν· οὔτε γὰρ ὁ τρία τέσσαρα, οὔτε ὁ δύο τρία· τοῦτο γὰρ εἰ δυνατὸν ὑπῆρχε γενέσθαι, ὑπῆρξεν ἂν ὁ πέντε ἑπτά, ὅπερ ἄτοπον· οὕτω καὶ ἐν λευκῷ καὶ μέλανι οὐ ποσότης, ἀλλὰ ποιότης ἔχει λαβεῖν τὴν ὕφεσιν ἢ τὴν ἐπίτασιν. Ἐπεὶ γὰρ ταὐτὸς ὁ πέντε, εἰ καὶ κατὰ ποσὸν ὑποστῆναι ὕφεσιν πέφυκε, τὸ ἐλάχιστον τῇ αὐτῇ ἐγένετο ἢν ὑπέστη μονάδι· ἐλαττωθεὶς γὰρ ἕκαστος πάντως τῶν συνελθόντων γενήσεται ὁ τρία δύο, καὶ ὁ δύο ἓν, εἰ γοῦν κατ' ἐπίτασιν ὁ τρία τέσσαρα, καὶ ὁδὶ τρία ἔσται, καὶ ὁ συνελθὼν ἐκ τούτων πέντε ἑπτά, ὅπερ ἄτοπον, ὡσαύτως κατ' ἄνεσιν ἢ ὁ τρία δύο, καὶ ὁ δύο ἕν, καὶ ὁ συνελθὼν πέντε τρία· ἀδύνατα δὲ ταῦτα καὶ ἄτοπα. Εἰ δὲ ὁ τρία μὲν τέσσαρα, ὁ δὲ δύο ἓν, πεντὰς μὲν νομισθῇ, ἀλλοιωθῇ δὲ τὸ εἶδος· οὐδὲ γὰρ συνέλευσις μονάδος καὶ τετράδος ὁ πέντε, ἀλλὰ δυάδος καὶ τριάδος ἀληθῶς· οὐδὲ γὰρ ἀκραιφνως περιττὸς ἡ μονάς, οὗτος δὲ περιττοῦ καὶ ἀρτίου ἐστί. Πρῶτον γὰρ οὕτως γίνεσις· ἓν εἶτα δύο, καὶ ἓξῆς τρία· τὸ ἓν γοῦν καὶ ἓν συντεθὲν δύο. ἀρτιον γοῦν τοῦτο, τὸ δὲ ἓν καὶ δύο τρία, περιττόν, τὸ δὲ ἓν καὶ τρία τέσσαρα, ἄρτιον, δεύτερον, τὸ δὲ ἓν καὶ τέσσαρα πέντε ἀρτιοπέριττον. Σκόπησον γοῦν ἐν πᾶσι τὸ ἄτοπον, εἰ μὲν ἡ μονὰς ἑτέραν λάβῃ μονάδα καὶ ἡ τετρὰς ἄλλην καὶ ἐπιταθῶσιν ἑξὰς ἢ πεντάς, ἄτοπον· εἰ δὲ ἡ μὲν τετρὰς ὑφεσιν ἐνὸς πάθῃ, ἔσται τετρὰς ἡ πεντάς· οὐδὲ γὰρ ὕφεσιν ἡ μονὰς δέξαιτ' ἂν· τοῦτο γὰρ οὐ πεντάδα, ἀλλὰ πάντα ἀριθμὸν ἀνέλυσεν ἂν εἰς οὐδέν, καὶ τοῦτο ἄτοπον· εἰ δὲ ἡ μὲν μονὰς προσλάβῃ ἑτέραν μονάδα, ἡ δὲ τετρὰς μονάδος ὕφεσιν ὑποστῇ, τρίας πάντως γενήσεται· πεντὰς γοῦν τόδε οὐχ ὅτι ἐκ μονάδος καὶ τετράδος; ἀλλ' ἐκ δυάδος τε καὶ τριάδος, τοῦτο φυσικὸν.

β'. Ὥστε τὸ μὲν ποιὸν ἐπιτασιν δέχεται καὶ ἄνεσιν, τὸ δὲ ποσὸν οὔ· συνέβη γὰρ ἐνταῦθα γενέσθαι τῇ τάσει καὶ ὑφέσει τοῦ ποσοῦ τὴν πεντάδα τετράδα, καὶ τριάδα, καὶ ἑπτάδα, ὅπερ ἀτοπώτατον· τὸ γὰρ ἄρτιον καὶ περιττὸν ἑνωθὲν οὐδὲν ἄτοπον ἐποίησεν· ὑπάρχει γὰρ ὁ δύο δύο, καὶ ὁ τρία τρία, τοῦτο ποσοῦ· ἐμειναν γὰρ οὗτοι εἰς τὸ ἴσον καὶ ἄνισον. ἀλλὰ τῇ συνελεύσει τῆς ποιότητος πρὸς ποιότητα ἑτέρα συνέβη μικτὴ ποιότης· οὔτε γὰρ ὁ ἄρτιος, πάντη ἄρτιος, οὔτε ὁ περιττὸς μὴ καὶ ἄρτιος·

suam inter se contulerunt. Etenim quoniam sunt contraria, etiam frangentur, atque unum quidem ex contrariis aliquid de albedine remittet, alterum vero de nigredine. Sed ex æqualitate ex inæqualitate non accidet illa commutatio, ut medimni quantitas non potest in quantitatem calicis transire aut unum alterius quantitatem assumere, sed unumquodque in ea quantitate manet, quam primo habuit, etiamsi inter se conjungantur ; ut enim quinarius numerus constat ex ternario et binario, sed non ideo tria sunt quatuor, neque duo tria propter copulationem contra vero qui conjungitur numerus post copulationem dissimilis quidem evadit, sed alia quantitate non definitur, quam copulatorum inter se numerorum quatitate. Neque enim tria sunt quatuor, neque duo tria, nam hoc fieri nequit ; quinque enim essent septem quod est absurdum : ita etiam in albo et nigro non quantitas, sed qualitas potest recipere remissionem et intensionem. Quandoquidem si numerus ipse quinarius ex parte quantitatis posset suscipere remissionem, eadem hac remissione, quam susci peret, minimum quid evaderet. Nam ex copulatis numeris quilibet numerus unitatum substractione minor factus, evaderet ex ternario binarius et ex binario unitas. Si igitur per intensionem tria evadant quatuor et duo tria, idem accidet numero ex his duobus quinque septem composito ; qoud est absurdum. Eodem modo per remissionem tria duo evaderent et duo unum ; idem quoque accideret numero ex his duobus quinque tribus constituto, quæ quidem fieri nequeunt et sunt absurda. Quod si pro tribus quatuor et pro duobus unum, quinarius quidem numerus efficietur, sed forma commutata fuerit. Neque enim copulatio unitatis et quaternarii numeri proprie quinarium afficit, sed binarii et ternarii. Unitas enim revera non est numerus impar ; quinarius autem ex impari et pari constat. Ita enim primum dicis, unum, deinde duo, deinde tria. Unum ergo cum uno compositum, duo sunt ; estque hic numerus par : porro unum et duo, tria sunt. Estque hic numerus impar primus. Rursus unum et tria, sunt quatuor ; estque hic numerus par secundus. Unum et quatuor quinque, qui debet esse impar secundus ex pari et impare constans. Considera igitur in omnibus quod sequitur absurdum. Si unitas alteram unitatem assumat et quaternarius alium numerum, et intendantur senarius aut quinarius numerus, absurdum fuerit. Rursus, si quaternarius unius remissionem suscipiat, quinarius erit quaternarius. Neque enim unitas remissionem suscipere poterit. Quod si fieri posset, non solum quinarius, verum etiam quilibet numerus in nihilum dissolveretur ; quod etiam absurdum est. Quod si unitas alteram unitatem assumat, duo fient ; et si quaternarius unitatis substractionem suscipiat, omnino ternarius numerus evadet. Constat igitur quinarius non ex unitate et quaternario, sed potius ex binario et ternario ; idque secundum naturam.

2. Ex quibus omnibus efficitur in qualitatem cadere intensionem et remissionem, in quantitatem vero nunquam. Posset enim, si hoc verum esset, per intensionem et remissionem quantitatis, quinarius esse quaternarius ternarius et septenarius, quod longe adsurdissimum est. Par quidem nu-

ὕφεσις γοῦν ἐνταῦθα τῶν ποιοτήτων καὶ ἀλλοίωσις, ἐκεῖ δὲ ποσόν, λαβὸν χώραν ἐπιτάσεως καὶ ἀνέσεως, πολλὰ ἔφερεν ἄτοπα · ἐποίησε γὰρ τὴν πεντάδα ἑπτάδα καὶ ἑξάδα καὶ τετράδα, καὶ τριάδα, ὅπερ ἄτοπον καὶ σοφιστικόν. Τοῦτο τοίνυν δεῖ νοεῖν ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τῶν ῥηθέντων λευκοῦ καὶ μέλανος · τὰ μὲν ποιὰ ἀλλοιοῦνται, δὲ ποσὸν οὐδέποτε ἀλλοιοῦτοι . οὐδὲ γὰρ ἐπίτασις καὶ ἄνεσις ἐν ποσῷ, ἀλλ' ἴσον καὶ ἄνισον. Εἰ μὲν οὖν ὕλῃ τὰ πράγματα θεωροῦνται, τοῖς τρισὶ πέρασι τοῦ ποσοῦ περικλείεσθαι θεωροῦνται · οὐ γὰρ ἀμειφθείη τὸ τοῦ ἀλεύρου μεδίμνου ποσὸν εἰς τὸ τῆς σηπίας κυάθου μέλαν ποσὸν, ἀμειψις δ' ἐγένετο τούτων, καὶ τῇ ἀμείψει συνέβη ὕφεσις, ἐν ἧλῃ δὲ ποιότητι ποίότης ἑνωθεῖσα ἑτέρα ποιήσει ἐπίτασιν, οἷον ἄρτιος ὁ τέσσαρα, καὶ ὁ δυο, καὶ ὅ μὲν ἰσομερὴς, ὁ δὲ προμήκης. Ἄνισοι γοῦν καὶ εἰ ἑνωθῶσιν, ἀλλοίως γεννῶσι καὶ ὁ δύο καὶ ὁ τέσσαρα, καὶ ἀμειφθῇ μὲν ὁ ἰσομερὴς εἰς τὸν προμήκη, καὶ κατὰ μὲν τοῦτο ἀλλοῖος γενήσεται, προμήκης γὰρ · κατὰ δὲ τὸ ἄρτιον, οὔτ' ἄλλος οὔτε ἀλλοῖος. ἄρτιοι γὰρ καὶ οἱ συνελθόντες καὶ ὁ ἐξ αὐτῶν, ὥστε τὸ μὲν ποιον καὶ ἠλλοιώθη ἐνθαδί καὶ ἐπίτασιν ἔλαβε, τὸ δὲ ποσὸν οὐκ ἠλλοιώθη · πάντες γὰρ τὸ οἰκεῖον ποσὸν παρεφύλαξαν, ὁ δύο τὸ δύο, ὁ τέσσαρα τὸ τέσσαρα, καὶ ὁ ἑξ τὸ ἑξ εἶναι, τὸ δὲ ποιὸν ἠλλοιώθη καὶ

A ἐπέτάθη · ὁ γὰρ προμήκης, λαβὼν τὸν ἰσομερῆ, ἤμειψεν αὐτὸν εἰς τὸ πρόμηκες, εἰ δὲ καὶ ὅτι ἡ α β γ τῆς β γ ἄνισος καὶ ἀλλοία εἴπῃ τις, ἴσως ἔσται οὐ διὰ τὴν ἐπίτασιν ἢ τὴν ἄνεσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἔλαττον · τοῦτο γὰρ οὐ ποσοῦ, ἀλλὰ τοῦ πρός τι, ὡς καὶ Ἀριστοτέλης ἐν Κατηγορίαις φησίν. Οὔτε γὰρ, κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον, ἐπίτάσις καὶ ἄνεσις τοῦ ποσοῦ ὅτι τῆς ποιότητος, οὔτε τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ὅτι τοῦ πρός τι, ἴδιον δὲ τοῦ ποσοῦ τὸ ἄνισον καὶ τὸ ἴσον, εὔρῃς δὲ καὶ ἐν ἄλλοις εἴτ' ἐπίτασιν εἴτ' ἄνεσιν τοῦ ποιοῦ, τοῦ ποσοῦ δὲ ἀεὶ τὸ ἴσον, τὸ ἄνισον, ὥστε ἄνισος καὶ ὁ ἓξ καὶ ὁ δέκα κατὰ τὸ ποσὸν, ἀλλοῖος δὲ κατὰ τὸ ποιόν · καὶ ὀξώδους ποιότητος εἴδη πολλὰ ἂν ἂν εὕρῃς ἐπιτεταμένα καὶ ὑφειμένα τῷ, ποσῷ δ' οὔ, ἀλλ' ἴσα καὶ ἄνισα,

B Τίς δὲ τὰ μὴ ὁμοειδῆ συγκρίνει, ἀλλὰ τά ἑτεροειδῆ · Καὶ συκομορέα σμικρά λῃγεται καὶ μεῖξον κλῆμα, ὥστε κατά τὸ αὐτὸν χρόνον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα μέγα καὶ μικρὸν, καὶ ἐναντίον αὐτὸ εἰς ἑαυτὸ, ὅπερ τῶν ἀδυνάτων. Τά μὲν οὖν τῶν ἐν γεύσει το καὶ ὁράσει, ἤγουν γλυκύτητος, ἀλυκύτητος, θερμότητος, ψυχρότητος, λευκότητος οἷον καὶ μέλανος, ἀκόῆς τε καὶ ἀῤῥῆς, τραχὺ καὶ λεῖον, καὶ τά ἐν ὀσμῇ ὀσμήσει δυσώδῃ καὶ εὐώδῃ καὶ μέσα καὶ ἀναποδείκτως ἡ ἐνάργεια δηλοῖ ὅτι περ τοῦ ποιοῦ, ὁποίως δέ καὶ τά τῶν χρω-

merus cum impari compositus nihil inusitatum constituit. Sic enim duo sunt semper duo ; et tria, tria ; quod est quantitatis proprium. Nam hi numeri permanseruut etiamsi æqualitatem et inæqualitatem susceperint. Sed cum qualitas cum qualitate copulatur, exsistit altera mista qualitas, Neque enim par numerus omni ex parte exsistit neque impar qui non etiam aliqua ex parte par. Hic igitur est qualitatem remissio et commutatio. At illic quantitate iutensionem et remissionem suscipiente multa absurda exsistebant. Nam ex illa ratione quinarius erat septenarius, senarius, quaternarius, ternarius quod est absurdum et sophisticum. Hoc igitur considerare nos oportet etiam in prædictis, albo scilicet et nigro. Nam qualitate prædita qualitatis commutationem suscipiunt Quantitatis vero nulla potest esse ejusmodi commutatio, quandoquidem in quantitate intensio et remissio locum non habent, sed æquale et inæquale. Si igitur ex materia res naturales considerantur, his tribus quantitatis terminis circumscribi et concludi cernuntur. Neque enim commutari poterit medimni farinæ quantitas in cyathi nigrum sepiæ sanguinem continentis quantitatem, sed potuit in his qualitatis exsistere aliqua commutatio, quam quidem commutationem consecuta est remissio et intensio. Porro qualitas altera cum altera copulata intensionem efficiet, ut quatuor est numerus par, itemque duo. Atque ille quidem ex æqualibus partibus constat, hic vero altera parte est longior. Sunt igitur inæquales Quod si duo hi numeri copulati fuerint, aliusmodi evadent. Copulabuntur enim binarius et quaternarius numerus. Ac numerus quidem ex æqualibus partibus constans in altera parte longiorem commutatus fuerit. Atque idcirco aliusmodi evadet, nempe altera parte longior, Sed si hos numeros quatenus sunt pares consideres, neque alii neque aliusmodi evadent. Nam qui copulati sunt inter se numeri sunt pares, et qui ex ipsis compositus est, est par. Quamobrem in his qualitas quidem commutata est et intensionem suscepit, quantitas vero non est commutata. Omnes enim suam quantitatem conservarunt, ita ut duo sint duo : quatuor, quatuor, et sex, sex. At qualitas commutata est et intensa. Nam altera parte longior assumptum numerum ex æqualibus partibus constantem, mutavit in altera parte longiorem numerum. Quod si quis dicat lineam *a b c* quia est inæqualis lineæ *b c* etiam fore fortasse dissimilem ; respondemus hoc non accidere aut propter intensionem aut remissionem, sed propter illud quod est majus et minus ; quod quidem non ad quantitatem, sed ad relationem pertinet quemadmodum etiam Aristoteles in Categoriis docet. Ut enim intensio et remissio non ratione quantitatis, sed ratione qualitatis rebus accidunt, ita etiam magnum et parvum non ratione quantitatis aut qualitatis, sed ratione relationis rebus accidunt. At quantitatis æquale et inæquale proprium est. In aliis quoque rebus animadvertere possis intensionem et remissionem esse qualitatis, æquale vero et inæquale semper ad quantitatem pertinere. Quare senarius et denarius numerus sunt inæquales ex quantitate, dissimiles vero sunt ex qualitate. Ac odoriferæ qualitatis multa genera reperire possis intensa et remissa ex qualitate, æqualio vero et inæqualia ex quantitate. Quis autem comparat inter se illa

μάτων. Οὐδεὶς γάρ ἐρωτᾷ ἐν τῷ τριγώνῳ τῷ δείνῳ λευκῷ, πόσην ἂν ἔχῃ τὴν λευκότητα ὁ αὐτοῦ ἐπιφάνεια πρὸς τὸ δεῖνα · τὸ γάρ ποσὸν ποσοῦ. Τὸ δὲ λευκοτέρα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τριγώνου ἡ ἐπιφάνεια ἐπιτάσεως. Τῆς ποιότητος γοῦν ἡ ἐρώτησις · ἄνεσις κάρ καὶ ἐπίτασις τοῦ ποιοῦ. Περὶ δὲ τῶν ἐν ἀριθμῷ ποιοτήτων εἴρηται.

γ'. Ἔγνωσται δὲ καὶ ποσοῦ τὸ ἴσον εἰς αὐτοὺς καὶ τὸ ἄνισον, ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν τῷ στερεῷ, τῶν δὲμονάδων καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τῆς γραμμῆς τε καὶ ἐπιφανείας οὕτως γνωστὴ ἡ μὲν μονὰς καταχρηστικῶς λέγεται καὶ ἓν. Ἔστι δὲ κυρίως μονὰς ἡ νοητὴ καὶ ἐκτὸς ὕλης, ἧς οὐδεὶς ἂν ἐζετάσῃ ποσοῦν · ἄὗλος γάρ οὖσα, πῶς ἐν ἐκείνῃ ποσον ; Χὕμα γοῦν νοητὸν ἐκ ταύτης ἀπείρων μονάδων, σχέσεις δὲ τινες καὶ συνδεσμοί, ἐξ ὧν τὸ διωρισμένον ποσὸ εὑρέθη τε καὶ διώρισται · ποσὸν μὲν ἐν ἀριθμοῖς διωρισμένον συνέβη, αἱ σχέσεις δέ καὶ ἑνώσεις καὶ οἱ σχηματισμοί τοῦτο ἔδωκαν. Εὑρίσκεται δὲ κάι ἐν αὐτοῖς τοῦτο · αἱ μὲν γάρ αἰσθηταί μονάδες ἄλλον ἔχουσι λόγον, αὗται δέ ἄλλον · ἐν γάρ ταῖς αἰσθηταῖς μονάσι καὶ ταῖς νοηταῖς καὶ κοινωνία καὶ διαφορά, ὅτι γάρ ὁ τριάκοντα ἐξ τετράγωνος ἀριθμὸς καὶ ἐν ὕλῃ θεωρούμενος στερεός ἐστιν, ὡς καὶ ἐν μὴ ὕλῃ ἀληθές · ἔχουσι δὲ καὶ οἱ ἅμφω καὶ στιγμὴν καὶ γραμμὴν καὶ ἐπιφάνειαν καὶ στερεόν. Σκόπει δὲ τὸ διάφορον, ὅτι ὁ ἐν ὕλῃ θεωρούμενος καὶ ἀναλυόμενος τά τρία ἔχει τοῖς μέρεσιν · ἐν γάρ τὸ ἐν αἰσθητοῖς ἡ μονάς, τὸ δὲ ἓν ἔχει τά πέρατα τὸ α β γ, καὶ ὁμοῦ δὲ τοῖς μέρεσι συνελθὸν, ἔχει πάλιν τὸ α β γ, καὶ ἡ λαμβανομένη τούτου οἷον γραμμὴ ἔχει τὸ α β γ ἐν τοῖς διωρισμένως κειμένοις σημείοις αὐτῆς, καὶ ἡ τεθεῖσα ἐπιφανεια τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπ επί ἑκάστῳ σημείῳ ἔχει τό α β γ, καὶ ὅλον τό στερεόν ἔχει τό α β γ · ἐπειδὴ γάρ ἐν ὕλῃ μονὰς, ἓν ἐστιν, ὡς καὶ Θέων καὶ Πλάτων καὶ Πυθαγόρας βοῶσι. Τό δὲ ἓν ἔχει τὸ α β γ εἶναι ὕλη, ἄρα μονας ἔχει τό α β γ, ταῦτα δὲ καὶ τῷ στερεῷ, καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ, καὶ τῇ γραμμῇ, καὶ τῷ σημείῳ κοινά · οὐδὲ γάρ ὑπὲρ ταῦτα οὐδ' ὑπό ταῦτα, ἕτερα πέρατα κἂν ὅσον οἷόν τε ἕ το ποσήν, τό δ' ἄλλο τούτου · ἐκείνῳ τά πάντα κοινά ἄτερ τοῦ ἐν μορίοις τοῖς ἐλαχίστοις διαφόρου. Πλέτος γάρ καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ γραμμὴ καὶ ἐπιφάνεια, κοινά τῇ ὁμοιότητι. Τάξει δὲ πλὴν καὶ νοήσει, οὐθ' ὕλη δε, ἀλλ' αὐδ' ἀὔλία · τό μὲν γάρ ἕνυλον, τό δὲ ἄὔλον, σημείῳ δὲ οὐ κοινὴ ἡ ὁμοιότης αὐτῶν · τοῦ μὲν γάρ ἑνός τό σημεῖον ὡς ἓν ἔχει τό α β γ · ὑλικῷ γάρ τό ἓν · τὸ δέ ἀσώματον ὂν ἀδιάστατον πάντε, μονάς δὲ τοῦτο · οὔτε γάρ τῇ σχέσει ὅτε οὐ σὺν ἄλλοις ἀπαριθμεῖται τό α β γ ἔχει, οὔτε ὡς τοῦ ἑτέρου τ

quæ non sunt ejusdem formæ, sed alterius ? Et sycomorca parva dicuntur, itemque palmes major dicitur. Quare eodem tempore eadem res magna erit et parva et sibi contraria ipsa, quod sane fieri nullo modo potest. Quæ igitur ad gustatum et visum pertinent, nempe dulcedo, salsedo, calor, frigus, albedo, nigredo ; itemque quæ ad auditum et tactum pertinent, asperum et leve ; denique quæ ad odoratum, graveolentia et beneolentia, et horum omnium media, evidentissime et procul omni dubio qualitates esse cernuntur et judicantur. Consimiliterque illa quæ ad colores pertinent. Nemo enim interrogat de hoc vel illo triangulo quantam albedinem ipsius superficies habeat cum hujus vel illius trianguli superficie comparata ; nam quantum ad quantitatem pertinet. At cum hujus trianguli superficiem illius superficie magis albam esse dicimus, hoc ipsum est intensionis. De qualitate igitur interrogatio instituitur quia intensio et remissio sunt qualitatis. Atque hæc de qualitatibus quæ sunt in numeris dicta sunt.

3. Porro quantitatis æqualitas et inæqualitas in ipsis numeris perspicua est : eodemque modo in solidis alicujus numeris Unitatum autem, unius, lineæ, et superficie æqualitas et inæqualitas hunc in modum cognosci potest. Ac unitas quidem et unum non proprie usurpantur ut idem significent. Unitas autem proprie est illa, quæ sola mente percipi potest, estque extra materiam cujus quantitatem nemo possit pervestigare. Cum enim sit materiæ expers, quomodo suscipiet quantitatem ? Ergo flumen infinitarum unitatum, quod sola mente percipi potest, ab hac ipsa manans, habilitates quædam sunt et copulationes ex quibus discreta quantitas eruta est et expressa : nam quantitatem discretam in numeris inde habemus, quam habilitates, copulationes et figurationes propagarunt. In his enim discreta quantitas reperitur. Unitates enim quæ sub sensum cadunt aliam habent rationem. Hæ vero unitates quæ sola mente percipiuntur, aliam quoque habent rationem ; nam in unitatibus tam quæ sub sensum cadunt quam quæ sub intellectum est communio et differentia. Verum enim est triginta sex, quadratum numerum, sive materia consideretur sive extra materiam, esse solidum numerum. Atque ambo habent punctum, lineam, superficiem et soliditatem. Sed considera discrimen. Quod nimirum ille quadratus numerus, qui in materia consideratur et in materiam dissolvitur, tria habeat intervalla cum partibus materiatis; nam unitas est unum concretum quatenus unitas in rebus sub sensum cadentibus consideratur. Porro unum habet tres terminos seu tres fines *a*, *b*, *c* ; atque hoc unum cum partibus concretum, habet rursus *a b c*. Et hujus unius concreti sumpta quælibet linea habet *a*, *b*, *c*, idque in punctis ipsis distinctis positis. Et posita superficies eodem modo in unoquoque puncto habet *a*, *b*, *c* ; et totum denique solidum habet *a*, *b*, c. Quoniam autem unitas est in materia, unum est concretum, ut Theon, Plato, et Pythagoras clare docent. Unum autem quia est materiatum habet *a*, *b*, *c* ; unitas ergo concreta habet etiam *a*, *b*, *c* ; atque hæc solidi superficie, lineæ, et puncti sunt communia. Neque enim supra aut infra sunt alii termini, seu fines, quantumcunque et qualecunque sit ipsum quantum

ἓν τὸ α β γ ἓν ἐστι τούτων· ἄϋλον γάρ· ὥστε καὶ ἐν ἀριθμοῖς διὰ τουτο μία ἡ στέρησις τοῦ α β γ τῆς πρώτης μονάδος διὰ τὸ ἄϋλον ᾗ οὐδὲ ἐπίτασις ἐπινοηθῇ, οὐδὲ ἄνεσις, πανταχόσε δὲ κοινὰ τὰ α β γ εἰσὶ, κἂν τε ἐν ὕλῃ, κἂν τε ἐν ἀϋλίᾳ, δέχονται δὲ καὶ αὐτὰ οὐ κατὰ ποσὸν τὴν ἐπίτασιν ἡ τὴν ἄνεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ποιὸν, ὡς καὶ κατὰ τὸ ποσὸν τὸ ἄνισον καὶ τὸ ἴσον, διὸ τοῦ μὲν ἐν ὕλῃ ἀριθμητοῦ ἑνὸς καὶ ἡ σύνθεσις καὶ ἡ διαίρεσις καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς καὶ τἆλλα ἰδιώματα, οὐ τὸ ἕν τῆς ὕλης ἀποστερεῖ. Ὅπου δ' ὕλη, ἐκεῖ καὶ τὸ α β γ, κἂν ἐν ὅλῳ, κἂν ἐν μορίῳ, τῇ δὲ μόνῃ μονάδι οὐκ ἔστι τὸ α β γ. Ἐπὰν δὲ πρός συνδυασμοὺς καὶ συνθέσεις κεκινῆσθαι νοῆται τὸ ἕν, τῷ συνελθόντι πάσχει καὶ αὐτὴ σχήματι πάθος, τὸ μετρεῖσθαι ποσῷ, καὶ νοεῖσθαι ποιῷ. Ὥστε οὔτε ἐν νοητῷ, ἀριθμῷ, οὔτε ἐν αἰσθητῷ τῷ ποσῷ ἐπίτασις συμβαίνει καὶ ἄνεσις, ἀλλά τῷ ποιῷ· ἐπειδὴ καὶ θατεροι ὑτὸ τῶν α β γ περατοῦν ται περάτων, κἂν ἐν ὅλοις, κἂν ἐν μορίοις, ἅτερ τῆς πρωτης καὶ ἀδιαστάτου μονάδος. Ἐν γὰρ τοῖς νοητοῖς ἀριθμοῖς καὶ α καὶ β καὶ γ, τὸ δ' αὐτό καὶ τοῖς αἰσθητοῖς ἅτερ τῆς ἀδιαστάτου ταύτης μονάδος, κἂν ὁ μὲν τῶν ἴσων ἄνισος κοτ' ἐπίτασιν, ὁ δὲ τούτων κατ' ἄνεσιν· κοινὰ γὰρ τὰ πέρατα, ἐπίτασις δὲ πρὸς ἀρτιοπεριττον ἀρτιοπερίττου, καὶ πρὸς περιττ-ἄρτιον περιτταρτίου. καὶ πρὸς ἄρτιον ἀρτίου, καὶ πρὸς ἀσύνθετον ἀσυνθέτου, καὶ κατὰ τοὺς ἄλλους. Τοῦτο δὲ οὐ ποσότητος, ἀλλὰ ποιότητος. Καὶ ταῦτα μὲν οὖν ἐστι τῶν ἀριθμῶν, τῶν τε ἐν ὕλῃ καὶ ἀϋλίᾳ, γραμμῆς δὲ καὶ ἐπιφανείας ταῦτα. Ἡ μὲν οὖν γραμμὴ ἄνισος τῇ ἐπιφανείᾳ κατὰ ποσὸν, ἄλλη δὲ καὶ ἀλλοία· ἀπολείπεται γὰρ τῶν τριῶν τὸ β γ, ᾗ δ' ἔχει τὸ α β, λείπεται δὲ τὸ γ, ὥστε ἡ μὲν ἐλασσων, ἡ δὲ μείξων. Τεθήτωσαν γοῦν ἡ α β γ δ ε ζ ἐπιφάνεια, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ α β γ δ ἐπιφάνεια, τεθήτωσαν δὲ καὶ ἡ α β γ

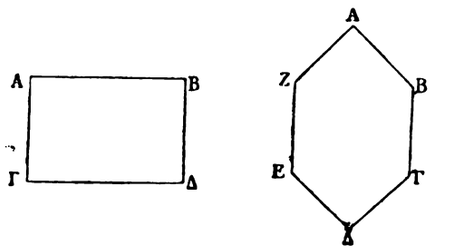

Atque alii quoque solido ab hoc illa omnia sunt communia excepto in partibus minimis discrimine; nam latitudo, longitudo, altitudo, linea, et superficies sunt similitudine communes. Sed si ordinem et intellectionem spectes, neque materiatæ sunt, neque prorsus materiei expertes. Hoc enim unum est materiatum, illud vero materiæ expers. At inpuncto ipsorum non est communis similitudo. Nam ex punctis illa quæ sunt unius materiati, ut unum habent *a*, *b*, *c*, unum enim est materiatum. Quod vero est materiei expers non omnino caret intervallis. Hoc autem est unitas : neque enim per habilitatem habet *a*, *b*. *c*, aut ita, ut quando cum aliis numeratur habet *a*, *b c*. Neque in his materiei expertibus ita unum est, ut illud quod est alterius unum. Quare in numeris ideo privatio ipsius *a*, *b*, *c*, duntaxat est primæ unitatis : quia hæc unitas materiei expers est. In qua quidem unitate simplici neque intensio neque remissio possit concipi. Verumtamen quocunque te vertas, sive in materia sive extra materiam, communia sunt *a b c*, atque intensionem et remissionem suscipiunt non ex quantitate, sed ex qualitate, ut etiam ex quantitate æquale et inæquale suscipiunt. Quamobrem compositio, divisio et aliæ proprietates unius in materia numerabilis, ipsum unum materia non spoliant, cum ubi est materia ibi etiam sit *a b c* ; et in toto et in parte ; at unitati duntaxat *a b c* non inest. Porro cum intelligitur unitas ut progrediens et sese promovens ad copulationes. tunc affectiones illas suscipit quas compositæ figuræ suscipere solent, nempe ut quantitate mensuretur et qualitate intelligatur. Quare neque in numero illo qui mente sola percipitur, neque in quantitate sub sensum cadente inest intensio et remissio, sed in qualitate : quandoquidem utrique numeri et hi qui sub sensum cadunt et illi qui mente percipiuntur terminis *a b c* circumscribuntur et terminantur tam ex toto quam ex parte, excepta prima scilicet omnis intervalli experte unitate. Quod si quis intensionem et remissionem ab æqualitate et inæqualitate non discernat, quo pacto diximus, eveniet ut de duobus æqualibus unus ex intensione sit inæqualis, alter vero ex remissione. Communes enim sunt termini. Nam ut etiam concedunt qui nostræ sententiam contrariam tuentur, est intensio in duobus numeris inter se comparatis, quorum uterque aut ex pari atque impari, aut ex impari ac pari constat, aut quorum uterque par est, aut uterque non compositus. Atqui hoc non est quantitatis, sed qualitatis. Atque hæc quidem pertinent ad numeros tam materiatos quam materiæ expertes, itemque ad lineam et ad superficiem. Esto igitur linea superficiei inæqualis ex quantitate. Nam aut demitur *a*, et tunc de tribus supersunt *b c* ; aut demitur *c*, et tunc de tribus supersunt *a b*. Quare linea quidem est minor, superficies vero major, sunto igitur *a b c d e f* superficies, eodem modo *a b c d*.

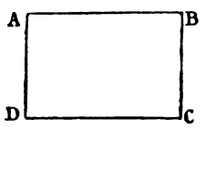

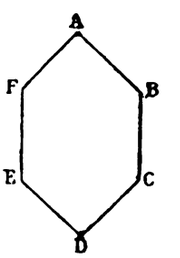

γραμμὴ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ β γ. Προειδείχθη δὲ ὅτιπερ ἡ γραμμὴ λείπεται τῶν δ γ, ἡ δὲ ἐπιφάνεια του ἑνὸς γ· μείζων γοῦν ἡ ἐπιφάνεια φύσει, ἔστι δὲ ἡ ἐλάττων γραμμὴ μείζων καὶ ἐλάττων, ὅπερ ἄτοπόν. Ἡ γοῦν α β γ μείζων τῆς β γ ὀνομαζέσθω γοῦν μείζων· ἡ δὲ α β γ δ ἐλάσσων τῆς α β γ δ ε ζ· ὀνομαζέσθω γοῦν ἐκείνη ἐλάσσων, καὶ εὑρεθήσεται ἡ α β γ ἐλάττων οὖσα καὶ μείζων ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. Ἐπεὶ γάρ ἡ ἐπιφάνεια μείζων γραμμῆς, ἔστι δὲ καὶ ταύτη τὸ ἴσον καὶ ἄνισον κατὰ τὸ ποσὸν ἡ δὲ γραμμὴ ἐλάσσων, ὑπάρχει δὲ καὶ αὐτῇ τὸ ἴσον καὶ ἄνισον, ὑπάρχει δὲ ἡ α β γ πάσῃ γραμμῇ μείζων, ἡ δὲ α β γ δ ἐπιφάνεια πάσης ἐλάττων ἐπιφανείας, ἔστιν ἡ α β γ δ μείζων τῆς α β γ καὶ ἐλάσσων τῆς α δ γ δ ε ζ, καὶ ἔσται ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ μείζων A καὶ ἐλάττων καὶ ἐναντία αὐτῇ ἑαυτῇ. Τὸ γάρ μεῖζον τῷ ἐλάττονι ἐναντίον ὡς ἀντικείμενον, Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ α β γ ἔσται μείζων τῆς β γ καὶ πάσης γραμμῆς· τῆς δὲ α β γ δ ἐλάττων καὶ πάσης ἐπιφανείας· καὶ ἔσται αὐτὴ ἑαυτῆς ἐλάττων καὶ μείζων ἐν καιρῷ. ὡσαύτως καὶ ἐναντία πρὸς ἑαυτήν· ἐναντίον γάρ ἐστι τὸ ἔλασσον τῷ μείζονι· ὅπερ ἄτοπον, Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστι τοῦτο. Πῶς γάρ ἔχει χώραν, καί οὐδὲ ἐπίτασις ἐστιν ἡ ἄνεσις ἐν ποσῷ ; Τά θάρ συγκρινόμενα ὀφείλει ἔχειν τὸ ὁμοιειδές. Γραμμὴ γοῦν πρὸς γραμμὴν, καὶ ἐπιφάνεια προς ἐπιφάνειαν, καὶ στερεὸν προς στερεον συγκρινεσθωσαν· και ἔστιν ἐν ἐκείνοις, εἰ συγκρίνοιντο τῷ ποσῷ, τὸ ἴσον καί ἄνισον, οὕκουν δ' ἐπίτασις σὺν ἄνεσις, οἷον ὡς ἐπί τῶν ὡς ἐπί τῆδε σχημάτων· ποσῷ γάρ ἴσα καί ἄνισα· ὁ γάρ τρία

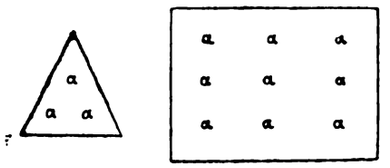

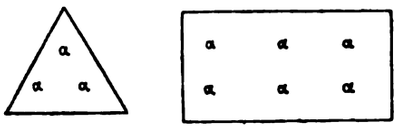

τῷ τρία ἴσος, τῷ δὲ ἓξ ἄνισος· ὁ δὲ ἓξ τῷ ἓξ ἴσος B ἐννέα σοί, τῷ δὲ δέκα ἄνισος, ἀλλά καί τῷ ἑξ· ὁ τῷ δὲ ἐννέα ἄνισος, ἀλλά καὶ τῳ τρία· ὁ δὲ ἐννέα νῷ δὲ δέκα τῷ δέκα ἴσος, τῷ ἐννέα δὲ ἄνισος, ἀλλά καί

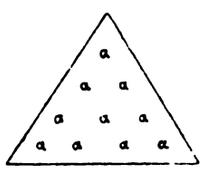

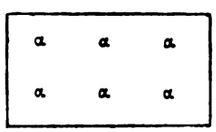

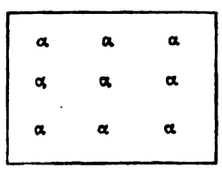

Esto *a c d* linea, itemque *b c*. Paulo ante demonstratum est duo abesse a linea, nempe latitudinem et altitudinem, unum vero a superficie, nempe altitudinem. Ex quo intelligimus natura superficiem linea majorem esse, lineam vero superficie minorem esse. Atqui eadem superficies major et minor esse reperietur, quod quidem absurdum est. Esto igitur *a b c* linea major minore *b c* appelleturque *major*. Et superficies *a b d* minore superficie major quæ est *a b c d e f* ; dicatur ergo *minor* Comperiemus unam et minorem lineam *a b c* eodem tempore majorem et minorem esse Quoniam superficies linea major est, et superficies superficiei æqualis aut inæqualis ex quantitate dari potest : præterea quoniam linea superficie minor est : et lineæ linea æqualis dari potest, est autem posita linea *a b c* qualibet D linea major, et *a b c* qualibet superficie minor. Superficies ergo *a b c d* erit major linea *a b c* minor superficie *a b c d e f*. Atque una eademque superficies eodem tempore erit major et minor, ac ipsa sibi contraria ; nam majus minori opponitur ut contrarium. Ac *a b c* quidem linea erit major linea *b c* et qualibet linea : minor vero superficie *u b c d* et qualibet superficie : atque ipsa se uno eodemque tempore major erit et minor, eodemque C modo erit sibi contraria : nam minus est majori contrarium, quod quidem est absurdum. Sed sane hoc non potest esse. Quomodo enim admitti possit ? Neque intensio et remissio est in quantitate : nam quæ comparantur inter se generis ejusdem inter se debent esse. Linea ergo cum linea, superficies cum superficie, solidum cum solido conferatur ; in quibus omnibus si ex quantitate inter se comparentur inest æqualitas et inæqualitas, non autem intensio et remissio, ut exempli gratia videre est in his figuris quæ ex quantitate sunt æquales et inaquales nam ternario ternarius numerus est æqualis, sed senario inæqualis ; idem senarius senario sed æqualis, novenario inæqualis atque etiam ternario. Idem novenarius novenario æqualis est, sed denario inæqualis atque etiam senario ; idem denarius denario numero æqualis est, sed novenario inæqualis, atque etiam undecim numero : atque hoc in infinitum produci potest. Nam semper habita æqualis ratione inæquale dicitur. Et unum cum altero, ut magnum cum parvo potest conferri. Intensio vero et remissio in ipsis ratione qualitatis locum habent. Etenim hac ratione in superficie atque in linea locum habere videntur. Sunt autem aliud atque aliud ra-

τῷ ἑνδεκα. Καὶ τοῦτο κατα τὸ ἄπειρον. Τὸ ἄνισον A γὰρ πρὸς ἴσόν λέγεται · ἔστι δὲ κατὰ τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον λεγόμενον. Ἐπίτασις δὲ καὶ ἄνεσις φαίνεται τῆς ποιότητος ἐν, αὐτῆς καὶ γὰρ ἐπιφάνεια, ἐν δὲ γραμμή, ἄλλο δ' ἔστι καὶ ἄλλο, καὶ οὐκ ἀλλοία. ἡ γοῦν ἐξ τῆς τρία ἐπιτάσει τὸ ἀλλοῖον ἔχει, καὶ ἡ ἐννέα τῆς ἑξ, καὶ ἡ δέκα τῆς ἐννέα ἢ τῆς ἑνδεκα, ποιότητος δὲ τόῦτο, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ ἴση καὶ ἄνισος τῆς α β γ, τῆς α β γ δ καὶ β γ ἡ α β εὐθεῖα, ποιότητι δὲ ἀλλοία τῆς α β ἢ τῆς β ποιότητος. Γραμ-
γ δ

μῆς γὰρ τὸ εὐθὺ καὶ περιφερὲς, ἰδιαίτατον σε ταύτης τὸ ἁπλατές · ὃς οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ εὑρεθήσεται. Πέρατα δὲ τῆς μὲν ἐπιφανείας γραμμαί · εἴτουν τὸ α β, κἂν ἴση κἂν ἄνισος, κἂν μείζων κἂν ἐλάττων · γραμμῆς δὲ στιγμαί. Ὅλου δὲ τὸ α β γ, κἂν μείζων κἂν ἐλάττων. Ἴσοι γοῦν ὁ τρία, καὶ ὁ τρία, ὁ ἓξ καὶ ὁ ἓξ, ὁ ἐννέα καὶ ὁ ἐννέα, ὁ δέκα καὶ ὁ δέκα · ἄνισοι δὲ πρὸς ἑκατέρους κατὰ τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον · ὅπερ ἐστὶν ἴσον καὶ ἄνισον. Καὶ αἱ γραμμαὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἴσαι καὶ ἄνισοι · κατὰ τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον, ὅπερ ἐστὶν ἴσον καὶ ἄνισον, ἀλλοία δὲ ποιότητος διαφορὰ ἐπιφάνεια, κατὰ ταυτὸ δὲ καὶ γραμμή. Ἐπεὶ γοῦν καὶ γραμμῇ καὶ ἐπιφανείᾳ, καὶ στερεῷ καὶ ἀριθμῷ αἰσθητῷ τε καὶ νοητῷ ποιότητί θ' ὡσαύτως καὶ παντὶ πράγματι (ἐπακολουθεῖ γὰρ τούτοις καὶ κίνησις καὶ φωνὴ, ἰσότης μέντοι καὶ φωνὴ) ἰσότης μέντοι καὶ ἀνισότης κατὰ ποσὸν, ἐπί-

τασις δὲ καὶ ἄνεσις κατὰ ποιὸν, καὶ τοῦ μὲν τὸ ἄλλο, τοῦ δὲ τὸ ἀλλοῖον, οὔθ' ἕνωσις οὔτε αὐτοποσότης τῷ ποσῷ ἐπίτασιν δώῃ ἢ ἄνεσιν, οὔτε τὴν ποιότητα ἀποστερήσει ἐπιτάσεως καὶ ἀνέσεως, ὅπερ τοῦ ἀλλοίου ἐστί (1) : καὶ ἐπεί ἡ ἐπίτασις καὶ ἡ ἄνεσις οὐ τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ τοῦ ἀλλοίου. Καί τὸ α β γ δ τετράγωνον οὐκ ἄρα ἄλλο τοῦ ψ φ ω χ διαφέρει δὲ ποσῷ τῷ ἀνίσῳ ποιῷ δὲ τῷ ἀλλοίῳ, εἴτουν τῇ ἐπιτάσει καὶ τῇ ἀνέσει, οὐκ ἄλλο γοῦν ἀλλ' ἀλλοῖον τοῦ μείζονος τὸ ἔλαττον, ὁμοειδὴς δὲ καὶ τῆς αὐτῆς

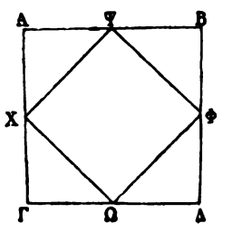

B

οὐσίας καὶ ποιότητος, Καί θυμικὸς ἄρα ἡ πᾶς ἄλλος πρὸς τὸν ὁμοειδῆ οὐκ ἄλλος, ἀλλοῖος τῇ ἐπιτάσει καὶ τῇ ὑφέσει, εἰ διαφέρει. Καί ἐδείχθη ταῦτα καθὼς ἔδει δειχθῆναι. Διὸ οὐκ ἄλλον τὸν θυμικὸν ἢ ἐπιθυμητικὸν ὁ κρίνων διακρινεῖ τοῦ ὁμοειδοῦς, διὰ τὴν ἐκ ποιότητος ἄνεσιν ἢ ἐπίτασιν, εἰ τῷ ἐκ τοῦ ποσοῦ ἀπατηθῇ ἴσῳ καὶ ἀνίσῳ κατὰ τούτους τοὺς λόγους · ἔχει καὶ γὰρ ἀκριβῆ τὴν ἀπόδειξιν. Οὕτω-

tione quantitatis et non aliusmodi. Superficies C igitur quæ sex in se complectitur additis tribus intenditur et commutatur : et novem complectitur additis sex, intenditur et dissimilis evadit, Itemque quæ decem complectitur superficies additis novem aut undecim dissimilis evadit. Hoc autem est qualitatis. Atqui linea recta *a b c* æqualis est et inæqualis lineis *a b c*, *a b c d*, *b c* ; sed propter qualitatem est dissimilis. Nam lineæ hoc proprium est ut sit recta vel obliqua ; maxime vero proprium, ut sit latitudinis expers : quæ quidem proprietas in nulla alia re reperiri potest. Termini vero seu fines superficiei sunt lineæ ut, exempli gratia, linea *a b*, quamvis æqualis aut in- D æqualis, major aut minor. Lineæ vero termini sunt puncta. Totius vero *a b c*, hoc tres dimensiones, sive totum illud majus, sive minus sit. Æqualia igitur sunt tria et tria, novem et novem, decem et decem ; inæquales autem sunt inter se ex majoris et minoris comparatione : quod proprie dicitur esse æquale et inæquale. Eadem ratione lineæ æquales et inæquales ex majoris et minoris comparatione dicuntur esse. Quæ quidem vera est æqualitatis et inæqualitatis ratio. Dissimilis vero dicitur superficies propter qualitatis differentiam. Eodemque modo linea. Quoniam igitur lineæ, superficiei, solido, numero sub sensum cadenti, itemque numero qui

mente percipitur, qualitati quoque atque adeo cuilibet rei inest æqualitas et inæqualitas ex quantitate, intensio vero et remissio ex qualitate, ac per illam quidem aliæ res dicuntur, per hanc autem dissimiles : certe neque unio, neque quantitas, quanto alicui intensionem et remissionem dabit : neque rursus qualitatem intensione et remissione privabit. Et quoniam intensio et remissio non aliud efficiunt sed dissimilitudinem afferunt. Quadrangulum ergo *a b c d* non erit aliud a quadrangulo *y x z v*. Different autem inter se ex quantitatis inæqualitate, et si qualitatem spectes ex dissimilitudine, hoc est ex intensione et remissione. Minus ergo triangulum non est aliud a majore, sed dissimile. Sunt autem unius formæ, unius essentiæ et qualitatis. Iracundus igitur et quilibet alius ratione alicujus qualitatis, quæ sit ejusdem speciei comparatus cum alio, non erit alius sed dissimilis propter intensionis et remissionis differentiam. Atque hæc demonstrata sunt ut oportuit demonstrari. Quambrem non alium iracundum aut cupidum indicare debet aliquis eum qui magis aut minus est iracundus, magis aut minus cupidus, cum sint ejusdem speciei. Neque debet decipi quantitatis æqualitate et inæqualitate. Habet enim in his sermonibus accuratam demonstrationem. Atque hoc modo sapiens observabit naturales animalis rationæ præditi communicationes, et quo ingenio

(1) Ὅπερ δὲ τοῦ ἀλλοίου ἐστι. Hoc videtur addititium.

γοῦν τὰς ἐν τῇ φύσει κοινωνίας τοῦ λογικοῦ ζώου ὁ ἐπιστήμων παρατηρῶν ἓν ἕκαστον γινώσκειν δύναται, καθὼς ἔχει φύσεως· καὶ οὐκ ἀπατηθῇ ἂν πώποτε, ἀλλὰ διακρινεῖ τὸ φύσει κρεῖττον καὶ τὸ θέσει καὶ ἐφαρμόσει ἑνὶ ἑκάστῳ τὸ κατάλληλον, ἐπειδὴ ἀποδεδειγμένας πάσας ἔχει τὰς κοινωνίας. Μηδεὶς δὲ μέχρι τῆς ὄψεως στήσει τὴν γνῶσιν, ὥσνε ἐκτοῦ χρώματος τῶν καθεκάστων ἀπατᾶσθαι, καὶ τὰ A ἐνδότερα οὕτως ἔχειν. Εἰσὶ γὰρ σημεῖα πολλὰ ἰατρικῇ καὶ φυσιολογικῇ δεδειγμένα, ἐξ ὧν δύναται νοεῖν τὰ τῶν ὑλικῶν διαθέσεων. Ὥσπερ γοῦν τινι Λυδικῷ λίθῳ τοῖςδε λόγοις, ἐξ ἐκείνων τὰ σημεῖα λαμβανων, δοκιμαζέτω ὅπως ἀπελέγχῃ τὰ κρυπτόμενα, καὶ τὸ ὂν τοῦ μὴ ὄντος, καὶ ὅσα ἂν περιλήπται δι' ὅλων τῶν λόγων, δι' ἃ καὶ ὁ σκοπὸς εἰς ἄριστον τέλος ἐναρξάμενος λήξει δυναμει τοῦ κρείττονος·

quaque indole unumquodque sit præditum, cognoscere poterit. Neque unquam hullucinabitur, sed distinguet inter illud quod natura præstantius est et illud quod est positione ; et quod conveniet cuique rei accommodabit, quandoquidem demonstratas communicationes naturales habet. Nemo B vero in solo aspectu acquiescat ita ut ex colore singularium judicans, in errorem inducatur, putetque quæ sunt intus ita se habere. Exstant enim signa multa in medicina et naturali scientia commonstrata, ex quibus affectiones corporeas cognoscere possumus. Quoties igitur ex illis signis judicare volet aliquis, his nostris sermonibus tanquam Lydio lapide probet conjecturas suas ut res occultas investigare et id quod non est, ab eo quod est distinguere possit. Denique notet diligenter quæ his sermonibus complexi sumus, quorum scopus, cum ad finem optimum tendat, felicem quoque et optimum exitum juvante Deo Optimo Maximo habiturus est.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΔΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

—

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI IMPERATORIS DOMINI JOANNIS DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

SERMO QUINTUS

—

α'. Δύο εἰσὶ τὰ ζητούμενα εἰς ἐξέτασιν, τό φύσει τε καὶ θέσει· ἓν δὲ τούτων κοινόν ἡ διαφορα. Πότερον οὖν ἀκριβῶς ἐπακολουθήσαντες τῇ ἐξετάσει C μέχρι καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ λογικοῦ ζώου ταῦτα κατ'

1. Duo sunt quæ nobis ad investigandum proposita fuerunt ; nempe illud quod est natura et illud quod est positione : quorum duorum commune quiddam est, nempe differentia. Utrum igitur investigatio-

τήσαμεν ἐξετάσαντες, καὶ ἡ μὲν διαίρεσις τῶν κοινῶν τοσαυταχῶς εὑρεθεῖσα διεῖλε τῶν φύσει τὰ θέσει, τῇ δὲ τομῇ ἀναγκαίως συναναφανεῖσα ἡ διαφορὰ τὰ κρείττονα ἐναπέδειξεν. Ἔχει δὲ κρείττονα ἡ φύσις ὅσα κατὰ τὰς ἀρχὰς ἑπακολουθεῖ · λέγω δὲ ἀρχὰς τοὺς χυμοὺς καὶ τὰ μέρη τὰ τῆς ψυχῆς τοῦ λογικοῦ ζώου, ἐπειδὴ ἐκ τῶν τοιούτων σοφὸν ζῶον συνέστακεν ἄνθρωπος. Πότερον οὖν τὰ μὲν τὴν ἐν κοινότητι διαφορὰν ἔδειξαν, ἁπλάς τινας ὑποτιθέμενα κοινωνίας, καὶ ἐν ἐπιτομῇ τὸ διάφορον ἤθροισαν, σύμβολα θέμενα τὰς συζυγίας ἀμετακίνητα. Ἡ γὰρ καθόλου ἐστὶ καὶ φυσικὴ κοινωνία, καὶ εὐθὺς καὶ ἀγαθός ἐστιν ὁ συνεστακὼς ἐξ αὐτῆς, ἢ λείπεται τοῦ τελείου μέρος τι, καὶ ὁ ἐκ ταύτης λείποιτ' ἄν. ἢ μέση, καὶ ἀκολούθως, ἢ κατὰ τὸ τῆς ποιότητος μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ οἱ γεννώμενοι τῇ γενέσεως αἰτίᾳ ἑπακολουθήσωσι. Καὶ πρῶται μὲν οὖν αἰτίαι τῶν κοινωνιῶν, ὡς εἴρηται, ἐν ἀνθρώποις χυμοὶ καὶ θυμός, λόγος καὶ ἐπιθυμία, μετὰ δὲ ταύτας ἡ τῆς παιδείας. Ὥσπερ γὰρ ἐν ὕλῃ τὸ εἶδος, ἐν ἀνθρώποις παιδεία · ὥστε εἰ μὴ ἀκηκοέναι τινά τινος πάνυ καί γε φύσιν χρηστὴν ἔχοντα, οὐκ ἄν ποτε γνῶσιν εἰληχέναι τις εἴπῃ. Πολλοὶ δὲ καὶ τοῦτο πει- A ράσαντες εὗρον. Ὥστε μεγάλως καὶ ἡ παιδεία εἰς τὴν τελειοποίησιν συμβάλλεται. Ἔστι δὲ καὶ ἡ παιδεία διάφορος · πᾶσα γὰρ μάθησις εἰς τὴν καθόλου ἀνάγεται, ποικίλλεται ἡ καθόλου δὲ διαφόρως, εἰς φιλοσοφίαν, εἰς στρατείαν, εἰς ναυτικὴν, εἰς ὑφαντικὴν, εἰς χρυσοποιητικὴν, εἰς ποιμενικὴν, εἰς ὀψαρτυτικὴν. εἰς τεκτονικὴν καὶ πλείω τούτων πολύ. Αἱ μὲν οὖν τῇ καθολικῇ κοινωνοῦσαι ὡς εἰκὸς ἄριστοι. Ἔστι δὲ αὕτη φιλοσοφία · γνῶσις γὰρ ἐστι τῶν ὄντων ἢ ὄντα ἐστὶν, ὡς εἰκὸς δὲ λέγω, οὐχ ὅτι τὸν σκυτέα φιλοσοφεῖν, ἀλλ' ὅτι κατὰ λόγον ἐργάζεσθαι τὰ ἃ κατασκευάζει πέδιλα · καὶ τὸν ὑφάντην καὶ τὸν ἀργυροκόπον πρὸς τὰς μεταχειρίσεις ἑνὸς ἑκάστου κατὰ τὸν τύπον αὐτόν. Λέγεται γὰρ καὶ σοφὸς ἀρχιτέκτων, οὐχ ὅτι δέ γέ ὡς φιλοσοφῶν, B ἀλλ' ὡς ὅτι κατὰ λόγον τὸν πρίονα καὶ τον πέλεκυν κινεῖ πρὸς τὰς οἰκοδομάς · ἀνάγονται γὰρ πᾶσαι πρὸς μίαν ἑκάστῳ αἱ τέχναι τῆς φιλοσοφίας ἰδέαν. Καὶ ὁ στρατηγὸς πολλῆς δεῖται φιλοσοφίας ἔν τε βουλαῖς, ἔν τε κρίσεσίν, ἔν τε παρατάξεσι καὶ σχηματισμοῖς πολέμου, καὶ ναυμαχίαις, καὶ πολιορκίαις, καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς πράξεσι ῥηταῖς τ' ἀρρήτοις. Ἔχει γάρ ἡ στρατεωτικὴ τὴν ὕλην τῶν ἐρ-

nem hanc accurate persecuti sumus, et omnia hæc perscrutati ad animal ratione præditum provecti sumus ? Utrum etiam divisio communicationum in tot genera ab illis quæ sunt positione, illa quæ sunt natura, separavit ? Utrum etiam illa quæ sunt præstantiora commonstravit differentia illa quæ una cum divisione statim exstitit ? Habentur autem in rerum C natura præstantiora illa quæcunque proxime principia ipsa sequuntur. Principia vero dico humores et partes animæ illius quæ animal ratione præditum constituit, quandoquidem ex talibus constat sapiens illud animal, nempe homo. Utrum igitur a nobis demonstrata est in communitate rerum differentia positis quibusdam simplicibus communionibus ? Utrum etiam differentia communicationum breviter et presse perstricta est ac comprehensa posi tis symbolis conjugationum immutabilibus ? Vel enim est generalis et naturalis communio, atque ille qui ex hac constat, rectus est et probus, vel deest aliquid, quod ad perfectionem requiritur. Atque illi decrit aliquid qui ex hac communione constitutus fuerit : vel est media, et proinde medii D qui ex hac constituti fuerint. Vel definitur ampliore et minore qualitatis portione. Atque ex hac constituti constitutionis et ortus causam sequentur : ac primæ quidem causæ communionum, ut dictum esi, in hominibus sunt humores, facultas irascens, ratio et cupiditas. Has consequitur eruditionis communio. Nam eruditio in hominibus id est quod in materia est forma ; adeo ut qui etiam natura optima sit præditus, nisi doceatur, nunquam cognitionem aliquam sit consecuturus ; id quod nemo non fatebitur. Multi vero hoc ita habere experti sunt. Quare eruditio ab perfectionem hominis maxime confert. Est autem eruditio multiplex : omnis enim disciplina ad generalem revocatur. Varie autem et multipliciter distribuitur, in philosophiam, in imperatoriam, in nauticam, textoriam, aurificum artem, pastoritiam, culinariam, fabrilem, et in multo plures alias : quæ igitur cum generali illa sunt conjunctiores, merito habentur optimæ. Est autem illa philosophia prima, quæ est rerum, quatenus sunt, cognitio . Dico merito non quod existimem coriarium philosophari, sed quod oporteat coriarium, quæ conficit calceamenta, ex ratione conficere ; itemque textorem et aurificem fungi suis muneribus et præstare ex forma artis suæ quæ debent præstare. Nam architectus quoque dicitur sapiens non quod philosophetur, sed quod ex ratione serram et securim movet ad ædificandum. Omnes enim artes ad unam singularem aliquam philosophiæ ideam referuntur. Et imperator exercitus non vulgari opus habet philosophia in deliberationibus et in judiciis, in ordinandis et instruendis copiis, in præliis navalibus, in obsidionibus aliisque actionibus vulgo notis et ignotis. Habet enim ars militaris silvam operum et subjecta indefinita. Hæc igitur omnia ad philosophiam revocantur : ipsa vero est tanquam eruditionis oculus et cacumen. Distincte igitur doceamus quænam natura constent et quæ positione ; ex finibus autem hoc ipsum cognoscere poterimus. Fines etiam principium et causam indicant. Ut enim proportio partium circuli et comparatio cum elementis ostendit illud, quod natura constat, et illud quod positione, itemque proportio et comparatio humorum cum ipsis elementis illud idem ostendit : ita etiam communionum conjugationes ostendunt naturales animalis ratione præditi proprietates, et quomodo bonæ sunt et laudabiles,

γασιῶν καὶ τά ὑποκείμενα ἀόριστα. Πάντα γοῦν ταῦτα εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἀνάγονται · αὕτη δὲ παιδείας ἐστὶν οἷον ὀφθαλμὸς καὶ ἀκρωρία. Διαχωρίσωμεν γοῦν τινα τούτων καὶ τῶν ἄλλων φύσει καί τινα θέσει · εὑρεθήσεται δὲ τοῦτο ἐκ τῶν τελῶν · τά γάρ τέλη δηλοποιεῖ τὴν ἀρχήν. Ὥσπερ γάρ ἡ τοῦ κύκλου μερῶν ἀναλογία προς τά στοιχεῖα τὸ φύσει δείκνυσι καὶ τὸ θέσει, καὶ ἡ πρὸς αὐτά τῶν χυμῶν ὁμοίως, καὶ αἱ συζυγίαι τῶν κοινωνιῶν, καὶ κατά τὸν αὐτὸν λόγον τά τοῦ λογικοῦ ζώου φυσικά ἰδιώματα, καὶ πῶς μὲν ἀγαθά πῶς δ' οὔ, ἅτινα μᾶλλον τοῦ θέσει ἢ τοῦ φύσει ἐστίν · οὕτω δὴ καὶ ἐν ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀναφανῇ τὸ φύσει τε καὶ τὸ θέσει. Εἰ δέ τις ἀφορῶν ὅτι πάντα τῆς φύσεως, καὶ ὅτι πᾶσα τέχνη τῆς ἐπιστήμης, καὶ διά τοῦτο ἢ πάντα τῆς φύσεως, ἢ οὐδέν ἐστι φύσεως, καὶ ἢ πάντα τῆς ἐπιστήμης ἢ οὐδέ ἓν ἐστιν ἐπιστήμης, πλανᾶται. Οὐδὲ γάρ ἔξω τῆς φύσεως ἄλλην φύσιν σπεύδομεν δεῖξαι, ἀλλά τά μὴ κατά φύσιν γινόμενα. εἴτουν τά μὴ καλῶς καὶ εἰλικρινῶς, οἷον τὴν μάχαιραν ἡ φύσις εὗρέ τι πρᾶγμα, κινεῖ δὲ τις αὐτὴν παραλόγως · ἆρ' οὖν ἀλόγως ἡ φύσις εὗρε τὴν μάχαιραν ; Οὔκουν. Ἢ ὅτι τὸ ἐσθίειν τά ζῶα ἄριστον ἡ φύσις ἔδωκε δόμα · τὸ πρὸς κόρον ἐσθίειν εἰσάγει βλάβην · ἡ φύσις τὸ ἐσθίειν τοῖς ζώοις εἰς βλάβην ἔδωκε ; Τοῦτο δὲ πῶς ; Καὶ γάρ συνιστάναι ἐξ οὐκ ὄντος ἡ φύσις σπεύδουσα πῶς τὸ πρὸς σύστασιν A φθαρικὸν ἐποίησεν ἂν τοῦτο ;Οὐ φύσεως δή. Ἐποίησε δὲ τὸ ἐσθίειν ἡ φύσις, οὐ φθαρτικὸν τῶν συνισταμένων διά τροφῆς, ἀλλά μᾶλλον συστατικόν. Πῶς δὲ πλεονεκτεῖ τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασίν τις κρᾶσις, καὶ εἰσάγει τὰ μὴ κατ' εὐθεῖαν γιγνόμεναι, οἷον, ὅτι τὴν χεῖρα δακτύλους ἔχειν δεῖ φύσεως, ἐξ δέ οὔ ; Εἰσὶ δέ τινες χεῖρες καὶ ἑξαδάκτυλοι · καὶ τὸ μὲν ἔχειν τὴν χεῖρα δακτύλους, φύσεως · τὸ δὲ πλείους φύσεως μέν, ἀποτυχούσης δὲ τοῦ σκοποῦ. Ἔχει διότι καὶ τὸ συμβεβηκός τινα δύναμιν. Ἆρ' οὖν τὰ ἐν τῇ φύσει ἀγαθά · καὶ μὴ ἀγαθά · καὶ τὰ μὲν ἀγαθά, ἴσα, τὰ δὲ μὴ ἀγαθά κατ' ἐλλείψεις ἐπισυμβαίνει τε καὶ πλεονασμούς.

β'. Παντα μὲν οὖν ἀνάγονται εἰς τὴν φύσιν, καὶ πᾶσα μάθησις εἰς τὴν καθόλου παιδείαν, ἧς ἐστιν ἡ B φιλοσοφία, οἷον ὀφθαλμὸς καὶ ἀκρώρεια. Πολλοὶ δὲ καὶ παραλόγως συλλογιζόμενοι ὑπολαμβάνουσι τά μὴ κατά φύσιν. Ἔστι δὲ αὐτοῖς τὸ συλλογίζεσθαι παραλόγως, ὅτι τά μὴ κατά φύσιν ὑπολαμβάνουσιν. Οὐκ ἔστι δέ, κατά τὸν ἐμὸν λόγον, οὐ τῆς φύσεως τὸ μὴ κατά φύσιν, ἀλλά φύσεως μέν, πλημμελούσης δὲ ἢ ἀπορούσης. Καὶ τὰ τῆς παιδείας ὡσαύτως. Ἐπὶ γὰρ καί τινές φασι τὰς οἰκείας διακρίσεις εὐλογοῦντες, Ὀνόμος εἶπε, μηδὲ τὴν τοῦ νόμου βίβλον ἰδόντες, καὶ τὸ μὲν ἐξ ἐπιστήμης ὁρμᾷν, ἴσως ἄν, τούτοις ἐγγίνεται, τὸ δὲ μὴ κατὰ τοὺς ἐπιστήμης κανόνας φάσκειν, οὐ τελείας τῆς ἐπιστήμης. Τοῦτο δὲ

quomodo etiam non bonæ, quæ item magis positione constant, quam natura : ita etiamin scientiis et artibus luculentum exsistit, quod natura constat et quod positione. Quod si quis animad vertens omnia esse naturæ et omnem artem revocari ad scientiam, et idcirco asserat omnia esse naturæ, aut nihil esse naturæ, itemque aut nihil esse scientiæ: longe fallitur. Neque enim extra naturam aliam naturam volumus, aut possumus ostendere, sed quæ ex uatura ncn exsistunt dicimus illa esse abventitia, hoc est, quæ non præclare et sincere efficiuntur ut, exempli gratia, natura per artem conformavit rem aliquam, ut gladium, quo aliquis utitur præter rationem, an idcirco natura præter rationem galdium invenisse dicetur ? Non profecto. Aut quia sensum hunc optimum natura dedi- D animantibus, quod vesci oporteat : vesci autem ad satietatem est incommodum ; an idcirco natura animantibus dedit ut incommode vescerentur? Etenim cum natura conformare constituit quod non erat, quo pacto ad conformationem, quod vim habet interimendi, pararet ? Sed sane hoc non est naturæ. Contra vesci animalia voluit natura, non ut in interimerentur animalia, quæ vescerentur sed potius melius constituerentur et corroborarentur. Sed qui fit ut excessus sint nonnunquam ex perversa temperatione naturalium proprietatum, et multa non recte constituta et conformata iu lucem edantur, ut, exempli gratia, hoc naturæ est ut manus quinque digitos, non sex C habeat? Sunt autem manus quædam quæ sex habent digitos, ac manun quidem sex habere digitos est naturæ, sep plures habere tunc contigit cum natura scopum non consequitur. Nam adventitia vis aliquando aliquid efficere potest. Sunt igitur in natura bona et non bona. Ac bona quidem sunt æqua, non bona vero ex defectu et abundantia nolent exsistere.

Omnia igitur ab naturam revocantur, et omnis disciplina ad generalem eruditionem cujus philosophia est tanquam oculus et cacumen .Multi vero præter rationem colligentes existimant esse quædam non ex natura. Concludunt autem præter rationem cum aliqua non ex natura esse existimant, sed mea quidem sententia, quæ non sunt ex natura, illa non sunt dicenda non esse naturæ, cum naturæ sint, sed abundantis, aut inodia laborantis. Idem judicandum est de illis quæ ab eruditionem pertinent. Quoniam enim quidam suas sententias proferunt et laudant, dicentes legem ita jubere aut dictare, cum tamen librum legis nunquam viderint, fieri potest ut initium quo incitantur ad dicendam sententiam a scientia proficiscatur : sed illud sentire et dicere non ex scientiæ regulis, non est hominis in scientia bene exercitati. Hoc autem usu venire multis animadvertimus, quorum nos miseret et eis idcirco parcimus. Hæc autem eo diximus, ut ostendamus nos nolle alteram quadam naturam hoc nostro scripto proponere, cum naturam etquæ usu venire solent in natura ex temperationum pro-

πολλάκις συμβαίνειν εἰς τινας εἴδομεν, οὓς φειδοῖ A οἰκτιζόμεθα, διὰ τοῦτο οὐχ ἑτέραν φύσιν σπεύδοντες δεῖξαι, τουτονὶ τὸ σπούδασμα πονοῦμεν, ἀλλὰ τὴν φύσιν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατὰ κράσεων ἰδιότητας ἐπισυμβαίνοντα. Ἔστι δὲ πάντα ἐν τῇ φύσει, καὶ πᾶσα τέχνη ἐν ἐπιστήμῃ· Διαφέρει δὲ ἡ τιμῇ ἢ ποιότητι, ἢ συνηθείᾳ, ἢ ποσοῦ ἴσῳ καὶ τῷ ἀνίσῳ, ἢ ἀνίσει καὶ ἐπιτάσει, καὶ κατ' ἄλλους λόγους, οἷον τιμᾶται μὲν Κορίνθῳ τὸ μουσικὸν, Θετταλίᾳ δὲ τὸ ὑφαντικὸν, ἢ Νικαίᾳ τὸ φιλοσοφεῖν, Φιλοσοφείᾳ δὲ το σκυτευτικόν· Τὰ μὲν οὖν ἀμφότερα παιδείας, μία δὲ ἑκάστη τίμιον οἴεται τὸ ὃ τιμᾷ. Ποιότητι δὲ, ὡς τὸ γλυκὺ ποιότητος, τὸ ἁλυκὸν ποιότητος. Λιχνεύεται δ' ἐν ἄλλοις τὸ μὴ τοῖς ἄλλοις ἐφετὸν ὄν· Ὑπάρχει δὲ B τῆς ποιότητος ἄμφω, συνηθείᾳ δὲ, ὡς ὑφάντης μέρος ἱστουργημάτων εἰθίσας ὑφαίνειν, διαφέρει τοῦ ἕτερον ὑφαίνοντος. Ἴσῳ δὲ καὶ ἀνίσῳ, ὡς Αἰγύπτῳ παντοδαπῶν πλῆθος καρπῶν, Κῷ δὲ πάντες καρποὶ μὲν, οὐκ ἐς τόσον δὲ κατά γε ποσὸν, πλὴν δὲ ἴσοι κἂν διαφέρῃ ἀνίσῳ καὶ ἴσῳ, ἐπιτάσει δὲ καὶ ἀνέσει, ὡς Ἀριστοτέλης φιλοσοφεῖ, ἀλλὰ καὶ Σιμπλίκος, Ἔστι δὲ ἡ φιλοσοφία ποιότης, δέχεται δ' ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν, καὶ κατ' ἐπίτασίν τε καὶ ἄνεσιν. Ἆρα Ἀριστοτέλει καὶ Σιμπλικίῳ ἡ φιλοσοφία φιλοσοφεῖται. Πάντα μὲν οὖν διὰ ταῦτα φιλοσοφίας, καὶ πάντα στρατηγικῆς, καὶ πάντα ὑφαντικῆς. καὶ πάντα χρυσοχοείας, καὶ πάντα τεκτονικῆς, καὶ πάντα μιᾶς ἑκάστης οὗπερ ἔστιν. ἐστίν. Ἔχει δὲ καὶ τὴν διαφορὰν κατὰ τὰς τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ κατηγοριῶν κοινωνίας καὶ διαστολάς· ἀνάγονται δὲ εἰς τὴν οὐσίαν, ὥσπερ ἅπασαι, οὕτω δὴ καὶ εἰς τὴν φύσιν τὰ ἐν τῇ φύσει, κἂν ἀποτυγχάνῃ τοῦ ὅλου, κἂν ἴσῳ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν τρέχῃ ῥυθμῷ. Ὑπάρχει δὲ τά τέλη τούτων τά μὲν κρείττω, τὰ δὲ χείρω. Ὥστε οὐ κατὰ τὸ φύσει κρίνονται· εἰ γὰρ ἐκρίνοντο κατὰ φύσιν, ἐτιμᾶτο ἂν καὶ Θετταλίᾳ ὡς Κορίνθῳ τὸ μουσικόν· ἅπασαι γάρ αἱ συμφωνίαι καὶ αἱ τάξεις μουσικῆς εἰσι θεωρίας. Συμβάλλεται δὲ συμφωνία καὶ τάξις ἀεί εἰς οἰκισμὸν πόλεων τε καὶ κόσμου· ἐπειδὴ πόλεων, ὑφαντικὸν δὲ οὐ συνίστησι πόλιν. Τὸ μὲν γάρ ἀναιρεθὲν ἀφανίσει, τὸ δὲ ἀφανισθὲν, οὐκ ἀφανίσει ὅτι αὐτὸ ἠφάνισται· ὥστε τὸ μὲν ἀναγκαῖον, τὸ δὲ χρήσιμον· φυσικώτερον δ' ἔστι τὸ ἀναγκαῖον ἀεί· φυσικώτερον ἄρα καὶ τὸ μουσικὸν τοῦ ὑφαντικοῦ. Εἰ δέ τι; οὐκ οἶδε, τί τάξις καὶ συμφωνία, ἐξεταζέτω τὰ περί τὴν ὑφαντικήν· εὑρήσει δὲ καὶ συμφωνίαν ἐν αὐτῇ οὖσαν καὶ τάξιν. Καὶ τοῦτο προδηλον. Οὐ μήν δὲ, ἀλλά καὶ περί τάς οἰκοδομάς κατά τὸν αὐτὸν λόγον. Καί πανταχόσε τὸ δὲ τῆς τάξεως τιμιώτερον καὶ τῆς συμφωνίας, ὅτι καὶ αὐτὸν οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ σύμπαντα κόσμον, λέγω δὴ τῶν ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτῶν περιεχομένων καὶ

prietatibus, pertractare constituerimus, Sunt autem omnia in natura, et omnis ars sub scientia comprehenditur. Differunt autem inter se aut præstantia, aut qualitate aut consuetudine aut quantitatis æqualitate aut inæqualitate aut intensione aut remissione et aliis rationibus, ut Corinthi musica in pretio habetur, in Thessalia textoria, Nicææ philosophia, Philadelphiæ coriaria. Hæc omnia ad eruditionem referuntur, sed unaquæque civitas pretio dignum putat illud quod in pretio habet. Differunt etiam qualitate, ut id quod est dulce qualitatis est, et quod est salsum est quoque qualitatis. Sed fieri potest ut quod apud nonnullos in deliciis habetur, ab aliis non appetatur. Utrumque autem ad qualitatem refertur consuetudines differunt ut textor qui solitus est partem pensi alicujus pertexere, differt ab eo qui alteram partem texere consuevit ; æqualitate et inæqualitate, ut apud Ægyptios est abundantia frugum omnis generis et fructuum, apud Coos vero sunt quidem omnis generis fuges et fructus, sed non tanta est copia quanta apud Ægyptios. Et quamvis similiter omnis generis fruges et fructus apud Coos habeantur, differunt tamen æqualitate et inæqualitate : præterea intensione et remissione, ut Aristoteles philosophatur, Simplicius quoque philosophatur. Est autem philosophia qualitas quæ sucipit intensionem et remissionem. Aristoteles ergo et Simplicius sunt philosophi et ille magis, hic minus philosophatur. Ex quibus intelligimus omnia illa referrí et revocari ad philosophiam, quæ sunt philosophiæ : et omnia ad imperatoriam artem, quæ sunt imperatoriæ artis : et omnia ad A textoriam artem, quæ sunt textoriæ ; et omnia illa ad aurificum artem, quæ sunt artis aurificum : itemque quæcunque sunt fabrilis artis, ad fabrilem artem : denique omnia ad unam quamque artem, ad quam pertinent, revocari. Differunt autem ex communionibus et distinctionibus categoriarum quæ in philosophia traduntur : sed ut omnes ad substantiam revocantur, ita etiam quæ sunt in natura, sive aberrent aliquando a toto, sive æquabili ad naturam concinnitate ferantur, ad naturam omnia revocantur. Porro rerum naturalium fines alii sunt præstantiores, alii vero inferiores. Quare non ubique homines ex eo quod est natura de rebus judicare solent ; nam si judicarent, æque in Thessalia ac Corinthi musica coleretur : omnes enim concentus, omnesque ordinis rationes ad musicam tractationem pertinent. B Concentus autem et ordo ad incolendas civitates, atque adeo ad mundum universum incolendum semper confert, sed ars textoria civitatem non constituit : sublato enim concentu, nulla est civitas, quia sublatus est musicus concentus : sed hoc sublato, non necesse est, quia sublatum est nullam esse civitatem. Est igitur musica necessaria, textoria vero utilis. Sed quod est necessarium, semper magis ad naturam accedit. Quare musica magis ad naturam accedit quam textoria, Quod si quis ignorat quid sit ordo et concentus, vel ipsam textoriam artem scrutetur : comperiet enim hanc concentu et ordine carere non posse. Atque hoc omnibus manifestum est. Quin etiam ædificia et reliqua omnia eadem ratione consideret. Præterea ordo et consentus idcirco aliis excellunt quod ipsum cœ-

συνημμένων εἰς μίαν συναρμογὴν συμφωνία καὶ τάξις κινεῖ καὶ συνέχει, καὶ τὸ πλεῖον, ὅτι καὶ τῷ σώματι συμφωνία ψυχῆς καὶ ὕλης, ἴσου καὶ ἀνίσου, λευκοῦ καὶ μέλανος, εὐθέος καὶ περιφεροῦς, ἐλαχίστου καὶ μείζονος, καὶ ἄλλων τινῶν συνδραμοῦσα τῇ τοιᾷδε τάξει Θεου δημιουργία, κρατεῖ καὶ σύνέχει κἂν διήρθρωσε πρῶτον καὶ ἔταξε, καίτοι καὶ τοῖς ὑλικοῖς μέρεσι χυμοῖς δὲ λέγω, ἀναλογία καὶ τάξις, ἀλλὰ δὴ τὸ θαυμάσιον ὅτι καὶ αὐτοῖς δὴ τοῖς ψυχικοῖς μέρεσι, τάξις καὶ συμφωνία τοῦ μὴ κατεπαίρεσθαι τῶν ὅρων ἢ ἐλαττοῦσθαι ἢ διαλύεσθαι.

γ'. Ὥστε οὐδὴν οὐ τῆς φύσεως, ἀλλὰ πάντα μὲν ἔχει πρὸς αὐτὴν, τὰ μὲν γνησιωτέρως τὴν σχέσιν, τὰ δὲ πορρωτέρω· Ὑφαντικὴ γὰρ συμβάλλεται εἰς τὴν τῆς πολιτείας κοινωνίαν, πλὴν ἀλλ' οὐχ ὡς μουσική· Δεῖ δὲ μὴ ἀπατᾶσθαι τῷ ἕθει τινὰ καὶ τιμᾷν τὸ μὴ τιμιον. Ἐπειδὴ τῇ μουσικῇ τάξις καὶ συμφωνια, καὶ τὰ μὲν πάντα ἐν μουσικοῖς λόγοις ὑπάρχει ἐν οἷς καὶ τάξις καὶ συμφωνία· ὑφαντικὴ δὲ οὔτε μουσικὴν ὅλην ἔχει, οὔτε μὴν ἐν ὅλῃ ἐστίν· ὥστε φυσικωτέρα μὲν μουσικὴ, ἐπειδὴ το καθολικώτερον ὑπάρχει καὶ φυσικώτερον, τὸ δὲ φυσικωτερον ἐξανάγκης καὶ τιμιώτερον· ἡ μουσικὴ ἐπιστήμη ἀρα ταύτης διὰ ταῦτα τιμιωτέρα. Διὰ τουτο μὴ ἀπατάσθω

A τις ἢ συνηθείᾳ ἢ σχίσει ἢ ταῖς ἑτέραις ἰδιοτροπίαις τῶν εἰρημένων, καὶ ἐν ἑτέροις τουτῶνι τῶν ἰδιωμάτων ἰδιώμασιν. Ἔστι γὰρ διακεχωρισμένον τὸ φύσει τοῦ θέσει τε καὶ τοῦ κράσει. Ὑπάρχει γοῦν τίμιον Νικαίᾳ τὸ φιλόσοφον, Φιλαδελφείᾳ τὸ σκυτευτικον. Καὶ ὅτι μὲν οὖν καὶ τὸ σκυτευτικὸν συνίστησι, πόλεως μέρος ἐστίν. Ἔστι δὲ πολλὴ τοῖν δυοῖν ἡ διαφορά· τὸ μὲν γὰρ διαιροῦν φύσεις καὶ ἑνοῦν, καὶ ὡς ὁπωσοῦν μὴ ἐόν τι μέρος ἀνέξερεύνητον, εὗρε καὶ τὴν σκυτευτικὴν, εὐρὸν δὲ φυσιοτροπίᾳ τῇ κατὰ λόγον διήρθρωσε τάξιν, σκυτευτικὴ δὲ οὔτε φυσιολογήσασα εὗρε τεκτονικὴν, οὔτε διελοῦσα χρυσοχοείαν. ἄμφω γὰρ φιλοσοφίας, καὶ οὐ σκυτευτικῆς, Ὥστε σκυτευτικῆς μὲν ἀφανισθείσης ἴσως, οὐκ ἂν ποτέ τις εἰπῃ ἐφθάρθαι τὰς πόλεις· φιλοσοφίᾳ δὲ κατὰ τὸ B πάνυ μᾶλλον ἔψεται πάντων φθορά. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ταύτης φθορὰ τῶν πλειόνων ἐστὶ φθορὰ, ἀναγκαιοτέρα καὶ κρείττων ἐστί.

δ'. Δεῖ γοῦν ἕθει μὴ ἀπατᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ διέστειλε τὴν δόξαν τῶν πολεών τι ἢ ἔθος, τὸ δεινὸν ἀρετῆς καὶ κακίας ὄργανον. Αἱ μὲν οὖν ἄμφω, φιλοσοφία καὶ σκυτευτικὴ, φύσεως, διαφέρει δὲ τῷ ἀναγκαίῳ καὶ τῷ μὴ ἀεὶ ἀναγκαίῳ. Ὅτι δὲ τιμᾶται τῇ μὲν τὸ (sic), τῇ δ' οὔ, συνηθείας· ἄμφω δὲ

lum, terram et mundum universum, hoc est rerum omnium quæ cœlo et terra comprehenduntur, concordiam atque convenientiam gignant et foveant. Imprimis vero in corpore sit concentus animæ et materiæ. Denique æqualis et inæqualis, albi et nigri, recti et orbicularis, minimi et majoris, C quod etiam omnium aliarum rerum convenientiam efficax opera Dei cum ejusmodi ordine concurrens hodie etiam foveat et contineat, et in principia conformaverit et constituerit. Præterea etiam in ipsis materiatis partibus, nempe in humoribus est poportio et ordo. Sed hoc imprimis mirabile est in animi partibus ordinem inesse et concentum, ut extra terminos suos et fines non excedant aut decedant aut dissolvantur.

3. Quare nihil est quod ad naturam non referatur. Quamvis autem omnia natura ipsa contineat, sunt tamen quædam quæ magis genuinam ad naturam habent relationem, quædam etiam sunt quæ longius a natura distant. Textoria enim est alicujus usus in communa omnium societate, sed non tanti quanti est musica. Verum cavendum est ne D per consuetudinem in errorem inducamur, et quod non est colendum, colamus. Quoniam enim ordo et concentus inest in musica et omnia musicis rationibus continentur in quibus inest ordo et concentus ; textoria autem neque musicam totam habet, neque in tota est musica, idcirco musica propius ad naturam accedit, quandoquidem musica est, magis universalis et idinco diligentius colenda est, et majori in pretio habenda quam textoria. Quamobrem nemini imponat aut consuetudo aut relatio, aut aliæ rerum supra commemoratarum proprietates, aut denique proprietatum aliæ proprietates. Est enim distinctum et separatum illud, quod natura constat ab eo, quod positione et temperatione constat. Nicææ igitur philosophia colitur, Philadelphiæ ars coriaria. Nam et coriaria quia partem civitatis aliquando constituit, civitatis pars dicetur. Est autem magna ambarum facultatum differentia : nam quod universam naturam permeat et copulat, ut cui nulla pars est naturæ, quæcunque tandem sit impervestigabilis, artem coriariam reperit, inventam dende naturali modo certa ratione conformavit et constituit. At ars coriaria, neque vi naturalis scientiæ fabrilem artem, neque vi distinctionis artem aurificum reperit ; utraque enim est philosophiæ et non artis coriariæ. Quare sublata de medio coriaria, nemo fortasse dixerit, civitates interiisse ; sed si philosophia tolleretur, potius omnino sequeretur omnium rerum interitus. Quoniam autem philosophiæ interitus plurium est interitus, philosophia est multo magis necessaria, multoque præstantior.

4. Cavendum igitur ne consuetudine decipiamur. Nulla enim alia res studia diversa, sententiasque diversas diversis civitatibus attulit, quam consuetudo quæ est virtutis et vitii efficacissimum instrumentum. Ambæ igitur, nemque philosophia et ars coriaria sunt naturæ, sed differunt eo quod illa sit necessaria, hæc vero non necessaria· Quod autem hæc alicubi colitur, illa vero alicubi non colitur, est consuedudinis ; ambæ enim, nempe philosophia et ars coriaria sunt naturæ. Sed in civitatibus coluntur, prout interior incitatio et inclinatio est magis naturalis, aut a temperatione profecta. Natura enim omnes comparati sunt ad philosophiam aut ad coriariam artem. Sed fieri nequit

τῆς φύσεως, κατὰ φυσικωτέραν ὁρμὴν δὲ καὶ κατακράσεως ὁρμὴν ταῖς πόλεσι τιμώμενα. Πεφύκασι γὰρ δυνάμει πάντες φιλοσοφοι ἢ πάντες σκυτεῖς, ἀδύνατον δὲ τὸ κατὰ ποιὰν οἱανδήτινα κρᾶσιν κραθὲν ῥαδίως ἀλλοιωθῆναι. Κατ' αὐτοὺς δὲ τοὺς λογους καὶ στρατηγία καὶ ἐλαχίστη τέχνη ἄλλη ἡ συγκρισις κατὰ χεῖρον οὖσα καὶ κρεῖττον, οἷον τὰς μὲν πόλεις καὶ τὰ ἔθνη τὸ στρατιωτικὸν φυλάττει, τὸ ποιμενικὸν δὲ οὐχ οὕτως. Πολλαὶ γὰρ μὴ κτηνοτροφοῦσαι ζῶσι καὶ μένουσιν · οὐδὲ μία δὲ ἐστιν ἀστράτευτος, οἷον Μιλήσιοι οὐ βουκόλοι, ἔμπειροι δὲ ναυμαχίας, καὶ μυρίαι πόλεις ἕτεραι. Ὥστε σκόπησον ὁ διακρίνων. Ἡ μὲν γὰρ πλειόνων δεῖται λόγων φιλοσοφίας, καὶ πλειόνων ἐπιτυγχάνουσα εἴη ἂν οἷον καὶ φυσικωτέρα καὶ τιμωτέρα πολλῶν δεομένη φιλοσοφίας τρόπων καὶ πολλοὺς ἔχουσα, δεῖται δὲ καὶ ἡ ἄλλη, πλὴν ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὥστε τὸ πρὸς τὴν ἐπιστήμην πλησιάζον πασῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ὑπάρχει καὶ τιμιώτερον. Εἰ μὲν οὖν ἀνάξεις πάντα, εὑρήσεις ἂν ἐξετάσων εἰς τὴν καθόλου παιδείαν, ὡς εἴρηται, ἀναγόμενα.

ε'. Μάταιον δὲ ἓν ἕκαστον ἐξετάζειν, ἀλλ' ἓκ τινων πάντα νοεῖν. Ἰδὼς δὲ πάντα ἐπιστήμης ὄντα, τιμιώτερα, ἀτιμότερα, χείρω, κρείττω, καὶ κατὰ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἄνισον, ἢ ἐπιτάσει καὶ ἀνέσει ἔχοντα

A τὴν διαφοράν, πάντα δὲ ἐπιστήμης '· κοινωνεῖ γαρ εἷς τὴν παιδείαν ἅπασα τέχνη, ὡς ἓν τινι κέντρῳ κύκλου, εἰς ὃ πᾶσαι προπίπτουσιν αἱ ἐκ τῆς περιφερείας εἰσερχόμεναι εὐθεῖαι. Ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει πᾶσα κρᾶσις ἑνοῦται κράσει κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ οὐκ ἔστι τι τὸ μὴ φύσεως, καὶ οὐκ ἔστι τις τέχνη μὴ οὖσα παιδείας, ἔχει δὲ ὡς πᾶσα κρᾶσις κοινωνίαν καὶ διαστολὴν ἐκ κράσεων, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν κοινωνίαι καὶ διαστολαί · μᾶλλον γὰρ ναυμαχικὸν συγγενὲς τοῦ ἱππικοῦ ἢ ὑφαντικόν, καὶ χαλκευτικῆς ἡ μεταλλικὴ ἢ ποιμενικὴ, καὶ ἄλλων ἄλλαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως νοητέον, ὡς καὶ ἐν ταῖς χυμῶν μίξεσιν εἴρηται καὶ ταῖς τῶν στοιχείων. Ἔχει δὲ πᾶν ὅ τι τὸ φύσεως, ὡς εἴρηται, συμφωνίαν καὶ σχέσιν. Συμφωνία γὰρ καὶ
B σχέσις κόσμον καὶ πόλιν καὶ κώμην καὶ οἶκον συνέστησε. Καὶ αἱ μὲν κατὰ φυσικοὺς λόγους γιγνόμεναι συνάγουσι μέν τινα διῃρημένα, πλὴν ἀλλ' οὐκ ὀρθῶς, οἷόν τις ἄρχων ἐρᾷ τῆς ποιμενικῆς · τοῦτο κρᾶσις · καὶ ὅτι μὲν ἡ φύσις ποιμενικὴ ἔδειξε, παρὰ τῆς παιδείας. Ἔστι τὸ μὲν ἐρώμενον φυσικόν, οὐ φυσικῶς δὲ ὁ ἐρὼν ἐρᾷ · ἄρχοντι γὰρ τί κοινὸν ἡ ποιμενικὴ ; Ἐρᾷ δὲ καὶ φιλοσοφίας ἕτερος, τοῦτο φυσικὸν ὄντως, ἔστι δὲ καὶ κατὰ κρᾶσιν. Ἐκεῖ γὰρ κρᾶσις ἀρχικῆς καὶ ποιμενικῆς, ἐνθάδε δὲ ἀρχικῆς

ut quod aliqua temperatione præditum est, facile immutetur. Eodem modo ars imperatoria et minima ars conferuntur inter se, ex eo, quod hæc sit inferior, illa præstantior. Ut ars militaris civitates et gentes conservat, sed ars pastoritia non item ; C multæ enim civitates multæque nationes carent armentis et gregibus, cum tamen non careant rebus ad victum necessariis, ut vivere et in suo statu permanere possint. Sed militari arte nulla civitas carere potest : ut apud Milesios non sunt bubulci, qui tamen navalis militiæ sunt peritissimi. Ejusmodi infinitæ sunt civitates aliæ. Quamobrem distincte considera. Esse enim civitas ejusmodi postest, quæ pluribus philosophiæ institutis opus habet et pluribus abundet : atque ejusmodi civitas quæ pluribus philosophiæ partibus opus habet, et pluribus abundat, magis ex legibus naturæ est constituta, ideoque præstantior. Esse etiam civitas alia ejusmodi potest, quæ philosophia quidem, sed non peræque atque illa superior opus habet. Quare quod ad scientiam magis accedit omnium scientiarum, exsistit etiam præstantius. Quod si scruteris omnia, comperies ad generalem eruditionem, ut dictum est, esse revocanda.

5. Sed singula scrutari in præsentia supervacuum esset ; ex quibusdam igitur intelligenda sunt reliqua omnia. Porro, illa omnia præstantiora esse comperies, quæ sunt scientiæ ; comperies etiam multa esse scientia viliora, nonnulla nonnullis præstantiora et inferiora ex æqualitate et inæqualitate ; intensione et remissione inter se distincta. Quæ tamen omnia ad scientiam pertinent. Nam quodam communionis vinculo cum generali eru-

ditione conjungitur omnis ars, non secus atque in centro circuli conveniunt omnes lineæ rectæ quæ a circumcurrente linea ductæ sunt. Quinetiam omnis temperatio vi naturæ cum temperatione eadem ratione copulatur. Neque quidquam est, quod non sit naturæ, neque ulla est ars quæ non sit eruditionis. Et ut omnis temperatio communionem ac distinctionem ex temperationibus habet, ita etiam artes conjunguntur inter se et distinguntur. Nam militiæ navalis ars arti tractandorum equorum magis est cognata quam ars textoria ; et ars metallica ærariæ arti magis est cognata quam pastoritia, et aliis aliæ. Hoc autem etiam in natura considerandum est, ut in humorum et elementorum admistionibus dictum est. Cæterum quidquid est in natura habet concentum et relationem, quemadmodum dictum est ; concentus enim et relatio mundum, civitatem, vicum et familiam constituit. Ac temperationes quidem quæ ex naturalibus rationibus exsistunt quædam invicem divisa copulant, sed sæpe non recte, veluti cum aliquis imperator artis pastoritiæ studiosus est : hoc enim est temperatio ; ac illud quidem ab eruditione manavit quod natura artem pastoritiam hominibus commonstraverit. Quod igitur tale est, naturale quidem est : sed qui illo studio ducitur, naturam proxime non sequitur. Nam ars pastoritia in imperatore est aliquid sordidum. Alter vero philosophiæ studiosus est, atque hoc revera est naturale. Istud etiam ex temperatione exsistit. Illic enim est temperatio artis imperatoriæ et pastoriæ, hic autem imperatoriæ et philosophicæ. Numquid igitur hoc quidem necessarium est, illud vero vile et

πρός φθοράν συσκευάζει, εἰ μὴ παρὰλόγως ἀδικεῖται παρὰ τῶν ἀδικεῖν ἐθελόντων. Φυσικὴ δὲ κοινωνία παιδεία ἀεί, εἴτε μερικῶς, ὡς τοῖς τέκτοσιν, ἐπειδὴ καὶ μερικωτέρα ἐκεῖσε ἡ φυσικὴ σχέσις, εἴτε καθολικῶς, ὡς ἀγαθὸς προαιρέσει κοινωνεῖ παντὶ ἀγαθῷ· τοῦτο γὰρ παιδείας. Οὐ λέγομεν δὲ ὁτιπερ ὃς οὐκ οἶδε παιδείαν οὐ κοινωνεῖ οἷς κοινωνεῖ φιλοσόφως, ἀλλ' ὅτι ὁ καλῶς πράττων φιλοσοφεῖ. Τοῦτο δὲ τὸ καλῶς πράττειν τὸν στρατηγόν, ἢ τὸν ἄρχοντα, ἢ τὸν τεχνίτην, ἢ τὸν φίλον φιλοσοφίας καὶ σοφίας ἐστί· ταῦτα γὰρ ἀπηχήματα οἷον τῆς πρώτης ἐστιν. Οὐδεμία γὰρ μάθησις, εἰ μὴ ἐκ προϋπαρχούσης γνώσεως, οὐδεμία δὲ γνῶσις ἀγαθὴ ἄτερ παιδείας τινὸς μέρους· πανταχόσε γάρ ἐστι καὶ γνῶσις καὶ παιδεία, ἔχουσι δὲ ἀλληλένδετον τὴν εἰς τὰ πράγματα κατάληψιν. Καὶ ποῦ μὲν ἔστι τὰ τῆς παιδείας γνωστά, ποῦ δὲ ἄγνωστα οἷον ὅτι στρατηγίαν τις παιδευόμενος ἀναγκαῖα καὶ ἐνδεχόμενα καὶ ψευδῆ παιδεύεται γινώσκειν, καὶ τὰ μὲν ὅπως ἐκφεύγειν τὰ δὲ γινώσκειν καὶ πράττειν, ἢ ὅτι οὕτως δεῖ πολιορκεῖν ἢ κατοχυροῦν τὰ φρούρια καὶ κατὰ τοὺς ἄλλους λόγους. Τοῦτο δὲ μέρος ἐστὶ φιλοσοφίας. Ἡ γὰρ φύσις τὴν ἐπιστήμην δι' ὅλου τοῦ λογικοῦ ζώου διέσπειρε, πῇ μὲν τεχνώσασα, πῇ δὲ δοῦσα δυνάμει, πῇ δὲ καὶ ἐντελεχῶς οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ μέρος, πλὴν ἐξ ὅλης καὶ τοῦτο. Κἂν γοῦν καὶ ὁ στρατηγὸς οὐκ οἶδε τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' εἴπερ κατὰ τοὺς ἀληθεῖς πράττει τύπους, φιλοσοφεῖ κἂν ἀγνώστως· ἔστι δὲ τοῦτο θύμοσόφου ἀνδρός, αὐτόφυῶς τὸ καλὸν κἀγαθὸν γινώσκοντός, πλὴν δὲ καὶ ἀκούσματά τινα σχόντος, ἀδήλως μὲν εἰς τὸν νοῦν εἰσελθόντα. Πεφύκασι γάρ τινα εἰσέρχεσθαι φιλοσοφίας εἰς τὸν νοῦν λόγια, λεγόμενα μὲν ὡς τύχοιεν, δεχομένα δὲ κἂν ἀτέχνως, ἀλλά φύσεως εἰλικρινείᾳ φυσικῶς. Δεικτικὸς γάρ ὁ νοῦς, κἂν οὐ πρὸς αὐτὸν ἔχοντά τις τοῦτόν τι λέγῃ. Τὴν φυσικὴν γοῦν κοινωνίαν καὶ παιδεία οὐ λέλοιπε· τὴν κατὰ κρᾶσιν δὲ, ὁτὲ μὲν ὁτὲ δ' οὔ. Κοινωνεῖ μὲν οὖν πᾶς παντὶ φυσικῶς τε καὶ κατὰ κρᾶσιν. Ἔστι δὲ καὶ ὅπου κατὰ κρᾶσιν, καί τι καταφύσιν, καὶ ὅπου κατὰ φύσιν καί τι κατὰ κρᾶσιν. Εὑρίσκεται δὲ ὅτι τοῦ μᾶλλον φυσικωτέραν ἔχοντος τὴν κοινωνίαν καὶ ἡ ἐνοῦσα κρᾶσις αὐτῷ ἔλλογος, τοῦ δὲ κατὰ κρᾶσιν μᾶλλον καὶ ἠζοῦσα ἐκεῖσέ τις φυσικὴ δύναμις διαλελυμένη ἐστὶ καὶ ἀλλορρεπής· καὶ τοῦτο γνώριμον. Ταῦτα δὲ δέονται ἑτέρας διασφηνσεως, ὥστε δεῖξαι κἀκ ταύτης, πῶς ἔστι τὸ κρεῖττον· ἔστι δὲ αὕτη.

enim natura aut eruditio aliquid ad interitum comparat, nisi forte præter rationem injuria afficitur ab illis qui injuriam inferre volunt. At in naturali communione semper inest eruditio, sive in parte, ut cum fabri inter se communionem constiuunt (quandoquidem hæc naturalis relatio, quæ est inter fabros, est aliquando magis ; particularis) sive generaliter, ut cum aliquis de instituto bonus communionem constituit cum omni bono proboque viro. Hoc enim est eruditionis. Porro non negamus illum qui non est eruditus, participare eruditionem quam participat ex philosophia. Imo virum illum cujus actiones honestæ et præclaræ sunt philosopharı asserimus ; nam ut imperator aut dux aut amicus omnia ex virtute et honestate agat, itemque artifex, istuc philosophiæ et sapientiæ est : hæc enim sunt veluti primæ sapientiæ quædam relatæ imagines. Nulla enim diciplina est, quæ non ex præcedente cognitione exsistat. Porro, nulla cognitio bona quæ sit alicujus eruditionis expers ; nam longe lateque per omnia cognitio et eruditio diffunduntur. Et connexæ sunt inter se rerum cognitiones ac comprehensiones. Ac in quidusdam rebus cognosci possunt facile illa quæ sunt eruditionis, contra nonnunquam cognosci nequeunt : ut si quis eruditur in arte ducendi exercitum, ita eruditur ut discat necessaria, et illa quæ usu venire possunt, adeoque quæ falsa sunt in hac disciplina, hæc quidem ut vitet, illa vero ut cognoscat et exsequatur ; ut quod oporteat ita obsidere urbes, aut propugnacula munire et cætera ex iisdem rationibus. Hoc autem ad philosophiam ut pars refertur. Nam natura scientiam in toto animali rationis participe disseminavit, ita ut partim scientiam in homine fabricata sit, partim etiam vi et potestate dederit, si non absolute universum, at certe partem aliquam, quæ quidem pars de tota excisa est. Quamvis igitur dux exercitus scientiam ignoret, verumtamen ex veris informationibus agens philosophatur, etiamsi, ut dixi, nescius. Est autem hoc viri philosophi qui sua sponte quod honestum et bonum est cognoscit. Nec fieri posse negamus ut quædam auditione ita perceperit aliquis ut vix in animum suum irrepsisse illa persenserit ; possunt enim quædam philosophica præcepta in mentem influere, quæ temere quidem ab aliquo pronuntiata sunt, sed ab audiente etiamsi non de industria at naturæ bonitate suscepta sunt ; nam ex natura mens quidlibet suscipere potest, quamvis quæ pronuntiantur audientis et suscipientis causa non dicantur. Naturalem ergo communionem eruditio non deseruit. Communionem vero illam, quæ est ex temperatione interdum quidem, interdum vero non deseruit ; nam omnes communicant inter se ex natura et temperatione. Porro usu venit interdum, ut in quibus temperatio superiores partes et obtinet, in illis locus aliquis naturæ relinquatur et in quibus superiores partes obtinet natura, in illis quoque temperationi locus aliquis relinquatur. Verum quo quis magis naturalem habet communionem, eo melius constitutam et compositam habet temperationem. Contra, quo magis ex temperatione communio constat eo magis vis naturalis atque facultas, qua præditta est, imbecilla et ad aliud, quam par est, proclivis est, quod etiam notum est. Sed hæc alia declaratione opus habent ut ostendamus etiam quo pacto ex hac communione constituatur aliquid præstantius. Declaratio autem hæc est.

ζ' Ἀλέξανδρος μὲν Ἀριστοτέλει κοινωνεῖ, Ἑρμογένει δὲ Μάρκος· ἀμφότεροι γοῦν βασιλεῖς καὶ σοφοί, καὶ οἱ φίλοι, παιδείας μεστοί, διαφέρουσι δέ γε· Μαθεῖς δὲ ἀπατηθῇ μὴ παιδείας φίλους εἶναι τοὺς βασιλεῖς, κἂν ὁ μὲν τῆς ἀκροτάτης, ὁ δὲ τῆς πολὺ ταύτης ὑποδεεστέρας· εἰσὶ γάρ ἄμφω φιλολόγοι καὶ φιλολόγιοι. προσκείσθω δὲ καὶ τὸ λόγιον· εἶχον γάρ καὶ τοῦτο κατὰ πολὺ αὖτη ἡ κοινωνία φυσικὴ, ἔχει δὲ τὸ κρεῖττον ἡ ταύτης διαφορὰ κἀξ ἐπιτάσεως καὶ τοῦ ἑτεροίου· Ὁ μὲν γάρ φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ καὶ πᾶν ἄλλο, ὁ δὲ ῥήτωρ καὶ πολυίστωρ. Ἐπίτασις γοῦν ἐν τῷ ἑνὶ, πολλὰ μέρη ὧ καὶ πάντα ἔχοντι, καὶ οἷον τὴν ὅλην ποιότητα, ἑτεροιότης δὲ, ὅτι καὶ τὰ μέρη ἀλλοῖα ὄντα ἔχει συναγαγών. ὑπάρχει δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου ὑπηρεσία καὶ βασιλεία ῥήτορες καὶ Μάρκου φιλόσοφοι. Ἐρᾷ δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλους, ὁ δὲ Ἑρμογένους ἀγαθοὶ γοῦν πάντες. Ἔχει δὲ ἡ ἀναλογία εἰς αὐτοὺς πολλὴν τὴν ἰσχύν· ὡς γάρ φιλοσοφία ῥητορικῇ, Ἑρμογένει Ἀριστοτέλης, ὡς δ' Ἑρμογένει Ἀριστοτέλης, Ἀλέξανδρος Μάρκῳ· ὡς ἄρα φιλόσοφία ῥητορικῇ, Ἀλέξανδρος Μάρκῳ. Ἔστι μὲν οὖν ἡ διαφορὰ οὐκ ἄλλοις λόγοις, ἀλλ' ἀλλοίοις, ἐπειδὴ ποιότης τίς ἐστιν ἡ καθόλου ἐπιστήμη. Ἡ γοῦν ἐπίτασις καὶ ἄνεσις τὸ τιμιώτερον ἔφερε, πάντες δὲ καὶ πᾶσαι καλοκαγαθίας μεσταί. Ἔστι δὲ τούτοις ἡ κοινωνία καὶ κατὰ κρᾶσιν οἷον καὶ κατὰ φύσιν, ἐπειδὴ ὅτι καὶ οἱ πάντες παιδείας ὑπῆρχον κοινὸς ὅτι δὲ καὶ τῆς κρείττονος καὶ ὅσον τῆς κρείττονος καὶ φυσικωτέρας. Ὑπάρχει δὲ καὶ Τίτῳ Ἀπολλώνιος φίλος, Ἰάμβλιχος καὶ Πορφύριος, Νέρων δὲ καὶ αὐλητῆρες καὶ αὐλήτριαι. Καὶ ὅτι μὲν καὶ ἡ τῶν ἀνδρῶν φιλοσοφία τῆς φύσεως, καὶ ἡ ἐμπνευστὴ τέχνη τῆς φύσεῶς ἐστι. Παράλογον δὲ ὁλικῶς κοινωνεῖν τὸν ἄρχονται ταῖς ᾠδαῖς· ἐκλελυμένης γάρ τοῦτο καὶ ἐκτεθηλυμένης ἐστὶ ψυχῆς· φίλους δ' ἔχειν τοὺς βασιλέας σοφοὺς, ἄριστον. Ὧ, γοῦν τὰ ἀνδρῶν τέλη πρὸς τὰ τῶν αὐλητριῶν καὶ αὐλητῆρων, οὕτως καὶ οὗτοι πρὸς ταύτας· ὡς δὲ οὗτοι πρὸς ταύτας, καὶ Τῖτος ὁ τῶν σοφῶν φίλος πρὸς τὸν γυναικωνιτικὸν Νέρωνα. Ὡς ἄρα φιλοσοφία πρὸς τὰ τῆς μουσικῆς ἀποπτώματα, οὕτω καὶ ὁ σοφὸς Τῖτος πρὸς τὸν ἄσεμνον Νέρωνα. Φασί τινες δέ ποτε Τίτον ἀκοῦσαι, τούδε τοὺς φιλοσόφους ἵστασθαι περὶ τὰς πύλας αὐτοῦ οὔσας ἐσαλισμένας βασιλικῶς, καὶ φάναι· Αἱ ἐμαὶ θύραι πᾶσι σοφοῖς ἀνεῳγμέναι εἰσί, τοῦ ἑνὸς περὶ τῶν δύο αὐτῶν μεμύσαντος καὶ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰ ἀρεστὸν αὐτῷ ἐρωτήσαντος. Νέρων δὲ στεφόμενος ἀναιδῶς ἐπὶ τὸ θέατρον ἀσέμνως ἐλήρει. Αἱ τῶν κατ' ἐπιστήμην κοινωνίαι καὶ οἷον φυσικώτεραι· ἆρ' οὖν ποίαν τιμιώτεραι καὶ κρείττους τῶν κατὰ κρᾶσιν καὶ ἀλογωτέρων, ὡς καὶ τὸ τῶν ἀρχόντων ἐδείξε τέλος.

7. Alexander quidem cum Aristotele communionem constituit, et cum Hermogene Marcus ; ambo igitur sunt reges et ambo sapientes ; ambo illi reges eruditionis sunt studiosi et ambo sapientes, ac illi quidem cum quibus amicitiam constituunt, eruditione abundant, ita tamen ut unius eruditio ab alterius eruditione differat. Nemo vero errore deceptus neget reges esse eruditionis studiosos. Quamvis enim Alexander supremæ illius philosophiæ, Marcus autem eruditionis multo inferioris sit studiosus, ambo tamen meliorum litterarum et eloquentiæ sunt perquam studiosi. Addidimus ambos eloquentiæ quoque fuisse studiosos. Magnos enim in ea progressus fecerant. Atque hæc est naturalis communio, cujus differentia habet præstantiam et excellentiam ex intensione et dissimilitudinis ratione ; nam unus philosophus est et rhetor et omniscius. alter vero est rhetor et multæ lectionis vir. Est igitur in uno intensio, quia philosophiæ multas partes, atque adeo omnes habet et quasi totam illam qualitatem induit. Præterea ex ratione dissimilitudinis discrimen assignatur, quod Aristoteles omnes philosophiæ partes easque varias et dissimiles simul collectas comprehensas habeat. Ac Alexander quidem infinitos pœne famulos habet et est rex, habet quoque philosophos. Marcus autem est similiter imperator et rhetores habet. Ille quidem Aristotelem amat, hic vero Hermogenem. Sunt igitur omnes hi inter se probi. Valet etiam propositio in his plurimum. Ut enim philosophia se habet ad artem dicendi, ita se habet Aristoteles ad Hermogenem et Alexander ad Marcum. Est igitur differentia non quod aliæ sint rationes, sed dissimiles, quandoquidem generalis scientia est qualitas quædam. Intensio ergo et remissio effecerunt ut aliquid præstantius exsisteret. Omnes autem illi, et omnes illæ scientiæ virtute et probitate abundant. Porro intercessit illis communio ex temperatione, quemadmodum etiam ex natura, quia omnes eruditi fuerunt ; sed quatenus temperatio illorum ad præstantiorem eruditionem ferebatur, eo magis naturalis fuit. Consimiliter Titus Apollonium, Jamblichum et Porphyrium amavit, Nero vero tibicines et tibicinas. Et quia virorum philosophia ad naturam refertur, etiam ars inflandi tibias ad naturam refertur, sed hoc præter rationem ut imperator se totum cantilenis tradat, hoc enim dissoluti et effeminati est animi ; sed reges sapientum virorum amantes esse, res optima maximeque laudabilis. Ut igitur se habent virorum fines ad fines tibicinum et tibicinarum, ita quoque duo viri se habent ad tibicines et tibicinas ; et ut viri se habent ad fines suos, ita etiam se habent Titus sapientum studiosus ad dissolutum et effeminatum Neronem ; et ut philosophia se habet ad musices quisquilias, ita etiam sapiens Titus se habet ad illaudatum Nerorem. Porro cum renuntiatum esset Tito philosophos illos pro foribus stare (erant enim fores regio more occlusæ et obseratæ) uni philosophorum illorum indicanti, ut si placeret intromitterentur, Titum respondisse perhibent quidam ; volo, inqui, meas fores omnibus philosophis esse aperta. At Nero impudenter corona redimitus in conspectu theatri turpiter saltavit. Annon igitur communiones quæ ex scientia exsistunt magis sunt naturales multoque majore in pretio habendo ? Annon

ιν οὖν φύσει ἀεὶ τοῦ θέσει καὶ κρεῖττον
τερον, εἰ μή τις παραλογίζεται τὰ πρά-
γένους ἢ πατρίδος ἢ τεκόντος εὐγενείᾳ
; παραλόγους ποιεῖ τὰς κοινωνίας αὐτοῦ.
τοῖς σοφοῖς καὶ τοῖς σοφῶς πράττουσιν
ὶ βίος ἐλετάξονται, ἡ ἀληθὴς καὶ θεία
ἀ δ' ἄλλα θέσει καὶ πόρρω τοῦ φύσει ὄντα
ὕνται. Διδάσκουσι γάρ καὶ οἱ τοὺς ἀγῶνας καὶ
: ποιοῦντες καὶ διδόντες τὴν νικὴν, καὶ οἱ τὰ
τελοῦντες τὴν νικὴν. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἴσοι τῷ
οἱ ἀθλοῦντές εἰσιν, εἴτε οἱ πίνοντες, πρόδηλον·
τιμῇ, ὥστε οὐδεὶς ἂν λήψηται τὸ γέρας, εἰ μὴ
καὶ μονος κατά τε τὰ ἄθλα καὶ τὸν πότον.
ἔ τῶν ἀθλούντων ὁ κορυφαῖος, καὶ τῶν πινόν-
ὢν ἔφορος, ὡς ἔφορος καὶ γάρ τούτων ἐστίν.
ταυθα καὶ κρᾶσις τε καὶ παιδεία, καὶ οὗ
τέρα ἡ νίκη, οὗ δὲ θέσει καὶ μόνον. Ταῖς
δὲ κρᾶσίς ἐστι, καὶ τῇ μὲν μέθῃ τριβὴ
, τῇ δὲ ἀθλήσει παιδεία τις· φύσιν γάρ τὸ
ιστῶν φιλοτιμούρενος, τοῦτο συνίστησιν·
άχης ἔργα, δίσκος, δίαυλος, πυγμὴ, πάλη
γρήσιμα πάντα, πολιτείᾳ καὶ κόσμῳ καὶ
ιμα, κἂν εἴη ἐκ τῶν τοιούτων τις αὐτῷ
δὲ Σαρδαναπάλειος καὶ Διονυσιακὸς ἔφορος
ἄλογον ἡδονὴν βλέπων, εἰς οὐδὲν τέλος

A καταλήγει τό τούτου σπούδασμα· τιμᾷ δὲ ὁ μὲν τοὺς
ἀθλοῦντας, ὁ δὲ τοὺς πίνοντας. τὸ μὲν πρῶτον φυσι-
κώτερον, τό δ' ὕστατον ἀτιμότατον. Οὐκ ἔστιν ἄρα
τοῦ θέσει τὸ φύσει κρεῖττον; Καὶ μήν, πᾶς εἴπῃ,
ἔχει γάρ πολλὴν τὴν ἀλήθειαν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα
τινά, πῶς μὲν ἐξεχόμενα τούτων, πῶς δὲ διαφέροντα,
στρατηγία· μετά δὲ ἰατρική, φιλάνθρωπος γάρ καὶ
αὐτή, Κοινὴ δὲ γεωργική. Καὶ τὴν μὲν γεωργικὴν,
εἰ κατά τοὺς ἀληθεῖς τις ἴδῃ λόγους, μεστὴν εὑρήσει
παιδείας. Μὴ σκόπει δὲ ὅτι οὐκ οἶδε τοὺς λόγους ὁ
γεωργός, ἀλλά σκόπει ὅτι κατά λόγον ἡ τέχνη γίνεται.
Ὥσπερ γάρ καὶ κυβερνητικὴ ἐδ τῆς πρώτης ἔχει
τά σημεῖα, οὐκ οἶδε δὲ ὅπως γίνοιντο ταὐτα ὁ
κυβερνήτης, οὕτως καὶ ὁ γεωργός, ἐκ τῆς πρώτης
ἔχων τὰς ὡς εἰκὸς πράξεις δεδιδαγμένος, πράττει
B μὴ ἐξετάζων· ἀποδεικτικοῖς γάρ λόγοις καὶ ἀνα-
γκαίοις ἡ πρώτη συνῆξε ταύτην τὴν τέχνην. Ἐπειδὴ
τὸ πλῆθος αὐτὴν ἐργάζεσθαι ἔμελλεν ὁμολογούμενα
δὲ τινα δόγματα παραδοῦσα τοῖς πρώτοις, πρὸς τοὺς
ἐρεξῆς ταῦτα μεταδίδονται ἄχρι νῦν ἀδασανίστως
καὶ ἀνοξετάστως. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ποιητὴς Ἡσίο-
δος, ὅτι περ τῆς πρώτης ἡ θεωργική ἐστιν ὡς καὶ
πάσαι· ἐξετάζει γάρ καὶ καιροὺς καὶ τόπους καὶ
λόγους καὶ πράγματα, καὶ ἐξετάσας οἷον παράδοσίν
τινα ποιεῖται εὐγενεστέραν. Καὶ τοῦτο διὰ τὴν

tantiores communicationibus illis quæ ex
one, non ex ratione exsistunt, ut etiam
lorum imperatorum fines ostendunt?
igitur natura constat semper est præstan-
ius eo quod positione constat, nisi forte ali-
a rebus facere velit et generis, patriæ et pa-
bilitate deceptas, præter rationem commu-
eat; nam virtutes et vita honesta omnibus
is et sapienter agentibus habentur et sunt
vina nobilitas. Alia vero omnia negligun-
tibus, nulloque in pretio habentur, quæ
positione constant, et ab eo quod natura
ngissime distant; nam qui certamina con-
: præmia proponunt docent victoriam et
viviis potando certant victoriam sibi pro-
uod autem non sint genere æquales tum
nis causa certantes, tum etiam potantes
es constat: sed æquales sunt præmio quod
emium accipiat, nisi solus ille qui victor
: in certaminibus sive in compotationibus.
minibus quidem quiprinceps est commu-
stituti cum certantibus init et cum potanti-
m præses; nam illorum princeps est ut ho-
es. Annon igitur hic est temperatio et eru-
uo magis ad naturam accedit in certamini-
ia eo præstantior. Quo autem magis consti-
nstat illa in compotationibus victoria eo
. Porro in ambabus victoriis inest tempera-
temulentia tempus præter omnem ratio-
tur, in certaminibus vero est quædam eru-
qui præmium certaminis constituit natu-
dabili studio ductus, illud constituit. Ibi
o, cursu, pugna et lucta omnes exercen-

C

D

tur et in aliis rebus reipublicæ mundo atque vitæ utilibus ex quibus voluptas honesta quædam exsistit. At præses ille Sardanapalius et Bacchicus voluptatem rationis expertem duntaxat sibi proponens, ad nullum finem honestum et laudabilem pervenit. Ac ille quidem certantes honore afficit, hic vero potantes. Et illud quidem magis ad naturam accedi, istud vero postremum est turpissimum. Nunquid igitur quod natura constat est præstantius eo quod positione? Certe compellente veritate quilibet fatebitur. Sunt autem etiam alia quædam quæ partim cum his cohærent, partim ab iisdem differunt. Ut ars ducendi exercitum primæ architectonicæ est proxima. Deinde medicina. Nam hæc quoque homines plurimum juvat. Agricultura vero est communis. Ac si quis agriculturam ex veris rationibus consideret, plenam eruditionis esse comperiet. Nemo vero offendatur eo quod agricola rationes non novit; is potius artem agriculturæ ex ratione exsistere diligenter notet. Quemadmodum enim ars gubernandæ navis signorum cognitionem a prima accepit, quorum tamen rationem reddere nequit, ita etiam agricola a prima illa scientia, ut est necesse, doctrinam actionum accepit: agit autem rationes non investigans. Nam prima scientia certissimis et verissimis conclusionibus hanc artem confecit. Cum autem vulgus hanc artem exercere vellet, sententiæ quædam ab omnibus receptæ, ab illa prima scientia quasi per manus traditæ et ad posteros propagatæ sunt, quarum quidem sententiarum rationes nemo scrutatur. Testatur etiam Hesiodus poeta artem agriculturæ ut et omnes artes, a prima illa scientia manasse;

ὑπόθεσιν, και περι μεν ταύτης ἐς τόσόν. Εἴπωμεν δὲ περὶ ὧν ὑπεσχέθημεν.

η'. Στρατηγία μὲν οὖν τέχνη καλὴ καὶ πρωτίστη, χρυσοχοϊκὴ δὲ περιττή. Κοινωνεῖ δὲ Κῦρος μὲν παιδείᾳ τῷ οἰκείῳ στρατεύματι διδάσκων αὐτὸ τὸ λιτὸν καὶ πρὸς περιττὰς ἀπέριττον χρήσεις. Κροῖσος δὲ Πακτωλοῦ ῥύσει πολὺν συναθροίσας χρυσὸν, ποιεῖται πρὸς χρυσοχόους τὰς κοινωνίας, διὰ τὸν μακαρισμὸν, οὗπερ οὐκ ἠξιώθη κἂν παρὰ Σόλωνος, χρυσοῦς τινας τρίποδας κατασκευάζων καὶ πλίνθους. Κρᾶσις ἤδη τούτοις και κοινωνία· καὶ ἡ μὲν φυσικωτέρα, ἡ δ' ἄλλη ἐς τόσον βασιλεῖ ἀπρεπής. Τὸ μὲν γὰρ διδάσκειν τὸ στράτευμα τὸν βασιλέα καρτερίας ὑπόδειγμα ἑαυτὸν δεικνύοντα φιλόσοφον. Βασιλέα γὰρ οὐ λαοῦ, ἀλλὰ σὺν τούτῳ καὶ τῶν παθῶν αὐτὸν δείκνυσιν· ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι βασιλεὺς παθῶν τοὺς ὑπὸ χεῖρα ποιεῖν ἐθέλει. Ὦ τοῦ μακαρισμοῦ! Τὸ δὲ τρίποδας κατασκευάζειν χρυσοῦς καὶ πλίνθους καὶ ὅλας λαμίας χρυσοῦ, ὑφασμάτων, μαργάρων ἐμπιπλᾶν, οὔτε ἑαυτὸν βασιλέα δείκνυσιν ὁ τοῦτο ποιῶν, οὔτε βασιλέας ποιεῖ τοὺς βασιλευομένους, πασῶν ἡδονῶν δὲ γε καὶ μάλιστα δούλους. Ἴσθι δὲ καὶ τὸ τέλος τῶν ἀμφοτέρων, πιστὸν εἰς ἀπόδειξιν ὃ καὶ πρόσθλον. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ μικροῦ μέγας διὰ τὸ ἔλλογον ἀπὸ περάτων· ἕως περάτων· ὁ δὲ ἰδιώτης καὶ ἄχρυσος καὶ ἀπὸ περάτων καὶ περάτων ἕως στιγμῆς, ὥστε ἡ κατὰ φυσικωτέραν κρᾶσιν κοινωνία καὶ μᾶλλον τῆς μόνου κατὰ κρᾶσιν καὶ θέσιν. Ἴσοι γὰρ οὗτοι, ἐπεὶ βασιλεῖς, ἀλλ' ὁ μὲν μεγαλο μεγαλοψυχῶν κοινωνός, ὁ δὲ μικρόνους καὶ κο κοινωνός· ὠνόμασται γὰρ ποτε καὶ Τραϊανὸ διὰ τὸ ἀγαθὸν, Νέρων δὲ θηρίον, Ξέρξης δὲ ὅτι ἄγαν ἐν τῷ τὰς φύσεις καπηλεύειν αὐτὸν, πλατάνους κατασκευάζων χρυσᾶς σας, ἢ μᾶλλον σὺν αὐτῷ τάχιον φυλλο Ὥστε αὐτὸ θέσει τινὰ τούτων ἢ ἑτέρων μυρίων ὄντων ἐδοξασε, κἂν ἐδόξάζετο θέσ τὸ φύσει, ὅπερ καὶ τίμιον καὶ κυρίως καὶ τιμιώτατον. Ἐρᾷ δὲ καὶ βασιλέως ὑφάντ φυσικόν· ἀνάγεται γὰρ τὸ ἐλάχιστον πρὸς καὶ βασιλεύς ἀποδέχεται λιθοξόου. Τοῦτο φ που· φέρει γὰρ τὸ ὅλον τὰ μέρη. Σκόπησον ἔλλογα ταῦτα· οὐκ εἶπον γὰρ ὅτι κοινωνεῖ ὑφάντης, ἀλλ' ὅτι ἐρᾷ, ἀλλ' οὐδὲ βασιλεὺς τ ξόου ἀλλ' ἀποδέχεται ὥστε τὸ ἀποδέχεσθ ἐστι καὶ οὐχ ὅλως τῆς κοινωνίας. Ὅπου κοινωνικὸν ὄνομα κεῖται, τὴν τῶν κοιν δηλοποιεῖ συμφωνίαν. Τοιοῦτος γάρ ἐστι οἷσπερ ἥδεται ξυνών, ὡς καὶ τὸ φίλος τί ἐστ αὐτός· κοινωνεῖ μὲν γὰρ τοῖς ὁμοίοις, ἀπ δὲ καί ποτε τὰ μὴ ὅμοιά τις, οἷον ἵππον ἢ κύνα. Οὐδεὶς γὰρ κοινωνεῖ ἵππῳ τινὶ, καὶ ε

nam tempora, locos, rationes, et res scrutatur, quibus investigatis doctrinam quamdam nobiliorem tradit. Hoc in præsentia exemplum proponere voluimus. Ac de agricultura quidem hactenus. Dicamus vero de illis, de quibus nos dicturos polliciti sumus.

8. Ars igitur ducendi exercitum honesta est et præclara, at ars aurificum est superflua. Porro Cyrus cum suo exercitu eruditionis ratione communicat, docens ipsam frugalitatem et in usu superfluo moderationem. Crœsus autem, ex Pactolo magna vi auri collecta, constituit communionem cum aurificibus, hoc modo beatum se fore existimans. Qua tamen beatitate, quam sperabat se consecuturum, a Solone dignus non est judicatus, cum tripodes quosdam aureos et lateres quoque aureos sibi conficiendos curaret. Est igitur in ambobus temperatio ac communicatio, ac una quidem magis ad naturam accedit, altera vero regem non decet. Est enim regis docere exercitum continentiam et abstinentiam, seipsum exhibens philosophum. Nam non solum populi regem sed etiam perturbationum se ostendit; ex quo fit ipsum velle quoque suos milites perturbationum reges efficere. O veram beatitatem! Atqui tripodes et lateres aureos facit, et conclavia ipsa omni ex parte auro, texturis et unionibus complet: non ipse se regem ostendit, neque qui hoc facit illos quos regit reges efficit, cum perturbationibus et voluptatibus turpissime serviant. Porro amborum finis facillime ostendi potest, et nemini est obscurus. Unus enim ex parvo magnus evasit, a fine usque ad finem, idque per prudentiam et sapientiam: alter vero a fine et fine usque ad punctum et auri expers evasit. Quare communio i est ex temperatione naturali, multo n præstantior est ea, quæ est ex tempera constitutione. Nam reges isti honore sunt Sed unus est magnanimus ac fortis, et mag rum ac fortium socius; alter vero est angu et cauponum socius. Et Trajanus olim ap est pater propter bonitatem, Nero fera, caupo, quoniam naturas rerum caupon Deo parem reddere volebat: cum platano sibi conficiendas curaret virentibus fol potius cum ipso fluxis. Quare illud, quod c tione constat neutrum illorum regum, ne rum hominum quamvis infinitorum, que gloriosum reddidit. Sed fac gloriosum r quem eo quod positione constat multo ma eo quod natura est et constat, quod no honore dignum est, sed etiam in primis l dignissimum. Textor autem amat regem: n hoc est naturale, cum illud, quod est mi ad totum referatur. Rex quoque lapicida pit, nimirum hoc humanum est. Nam totu suas non abjicit. Considera vero quam be cum ratione quadrent. Non dixi textorem nionem constituere cum rege, sed regem textore. Neque rex lapicidam amore pros sed suscipit duntaxat. Quare suscipere est modo non penitus et omnino communicare. communionis nomen auditur, concentu communione junctos declaratur. Talis en unusquisque, quales sunt cum quibus ve

κοινωνεῖ ἀνθρώπῳ τινί· ἔστι δὲ τινι μὴ κοινωνεῖν ἀνθρωπῳ τινὶ, ἀλλ' ἀποδέχισθαι οἷόν τις στρατιώτης ἀποδέχεται ὑέλοψον, οὐ κοινωνεῖ δέ· στρατιώτῃ δέ τινι κοινωνεῖ, ἵππῳ δὲ, ἢ λίθῳ, ἢ μαργαρῳ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ οὐ κοινωνεῖ, κοινωνεῖ δὲ καὶ ταῖς τροφαῖς διὰ τὴν σύστασιν. Τοῦτο δὲ κοινὸν μὲν, ἔχει δὲ καὶ τινα διαφοράν· ἄλλοι γὰρ ἄλλας, καὶ ἄλλας ἕτεροι, οὐδεὶς δὲ οὐ κοινωνεῖ τροφῆς ἢ ἀποδέχεται. Ἐναργὲς δὲ καὶ ἐκ τῶν τροφῶν, ὅτι καὶ φύσις καὶ κρᾶσις, καὶ τιμιωτέρα ἡ φύσις τῆς κράσεως· εἰς τι γὰρ καὶ τροφαῖς ἡ διαφορὰ καὶ ἔν τισι, τὰς δὲ κοινὰς καὶ φυσικωτέρας οἱ μᾶλλον αἱροῦνται. Ἔχει μὲν οὖν κατὰ πάντα, ὡς ἐδείχθη, τὸ φύσει τοῦ θέσει τὴν ὑπεροχήν· κοινωνεῖ δὲ καὶ ἰατρῷ ὁ βασιλεὺς, τοῦτο φυσικὸν καὶ φιλάνθρωπον· τρεῖς γὰρ κοινωνίαι τῷ ἄρχοντι ἁρμοδιώτατοι, φιλοσοφία, στρατεία, ἰατρικὴ μετὰ τῶν ἰδιωμάτων αὐτῶν, καὶ τῆς μὲν μιᾶς, κοινῆς οὔσης καὶ διεπούσης πάντα πολλαχῶς, ὡς δεῖ κοινωνεῖν ταύτῃ, διασαφήσαντες εἴπομεν. Σωτήριος γάρ ἐστι πασῶν καὶ πάντων αὕτη, καὶ διὰ τοῦτο δεῖ κοινωνεῖν ταύτῃ τὸν ἄρχοντα, ἐπειδὴ σωτὴρ καὶ ἐπιμελητὴς ψυχῶν καὶ σωμάτων ἐστὶ, τῶν δυοῖν δὲ, ὡς μετὰ ταύτην σωμάτων οὐσῶν σωτηρίων, ἐπὶ μείζονι καὶ ἐλάττονι τρόπῳ. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ ὅλου ζώου φύλαξ ἀνθρώπου, ἡ δὲ παρὰ μέρος. Ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, περὶ δὲ στρατηγοῦ, εἷς μυρίοι, δηλονότι εἷς πάντες· οὐ γὰρ εἶπε μύριοι, ἀλλὰ μυρίοι, τοῦτο δὲ τὸ πάντες δηλοῖ. Πρώτη μὲν οὖν ἡ στρατιωτικὴ ἧς ἐστι καὶ ἐξ ἧς παρὰ τῆς πρώτης καὶ ὁ φύσει στρατηγὸς, δευτέραν δὲ κρίνομεν τὴν ἰατρικὴν, μετὰ δὲ ταύτας οὐ κοινωνεῖν δεῖν ταῖς ἄλλαις τὸν ἄρχοντα λέγομεν ἀλλ' οἰκονομεῖν, ἐπιτάσσων ὥσπερ ἐξ ἀκρωρείας τινὸς καθήμενος ὅπως κατ' ἐπιστήμην καὶ φυσιν τὸ πᾶν διέπηται, καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου ταῦτα, τῶν δ' ἄλλων τὰ ἑπόμενα καὶ ὅσον τὰ ἔλλογα. Χρήζει γὰρ καὶ ὁ ἐλάχιστος βλάναυσός τινος λογικότητος. Ὃς γοῦν οὕτως, ὡς εἴρηται, βιοτεύει, μακάριος ὃς δ' οὐ φαῦλος. Ἐπεὶ δὲ πανταχόσε τὸ φύσει τοῦ θέσει κρεῖττον εὑρέθη ἐκ πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὄντων, μηδεὶς ἀπατάσθω τιμᾷν τὸ μὴ τίμιον ἢ κοινωνεῖν αὐτῷ· μία γάρ ἐστιν ἡ ἀληθὴς εὐγένεια καὶ τιμὴ ἐν ἐμψύχοις τε καὶ ἀψύχοις ἐν λογικοῖς καὶ ἀλόγοις καὶ πᾶσιν, ἡ φύσει εὐγένεια, καὶ μία κοινωνία ἡ κατὰ φύσιν καὶ ὅσον πρὸς ἐπιστήμην, αἱ δ' ἄλλαι οὐκ ἀγαθαί. Ταῦτα γοῦν ἐξετάσαντες, πρῶτον εἴπομεν ἃ καὶ κεφαλαιωδῶς ἀπάρτι ἐν ἕκτῳ λόγῳ δηλωποιήσαντες τὴν πραγματείαν ἐντελεχῶς ἀπολύσομεν.

bens solet: quid enim est aliud amicus quam alter ipse? Nam similes cum similibus societatem consituere solent. At suscipit non similia aliquando aliquis, ut equum, bovem, canem: nemo enim cum equo communionem instituit. Et nullus non communionem init cum aliquo homine. Usu autem venit aliquando, ut homo cum aliquo homine communionem non ineat, sed eum suscipiat, ut miles aliquis hyeldopsum suscipit, sed non communionem init: at cum milite aliquo communionem init, cum equo vero aut lapide, aut unione, aut aliqua ejusmodi re non init communionem aut societatem. Præterea, cum alimentis communionem init propter corporis constitutionem, sed est aliquod discrimen. Alii enim alios sibi cibos optant. Nemo vero non participat alimentum, aut ipsum suscipit; atque ex alimentis intelligunt omnes esse naturam et temperationem: ac naturam quidem temperatione esse præstantiorem. Nam discrimen alimentorum ad aliquem finem spectat et in quibusdam consistit. Communia autem et magis ad naturam accedentia elementa sapientes sibi potius eligunt. Excellit igitur in omnibus illud quod natura est et præstat ei quod est positione. Porro ex quoque cum medico communionem init. Tres enim sunt communicationes imperatori accommodatissimæ, philosophia, militia, medicina cum suis quæque proprietatibus. Ac nos quidem satis declaravimus quo pacto multis modis communionem illam et per omnia permeantem scientiam participare debeamus. Ipsa enim est omnium scientiarum et omnium hominum conservatrix, cujus compotem oportet esse imperatorem, quandoquidem animorum et corporum est servator et curator. Cum autem duæ sint artes, quæ cum illa suprema hominum corpora conservant, idque majore et minore modo: una quidem est custos totius hominis: altera vero ex parte. Nam, ut ait Homerus, vir medicus multis aliis præstat. Cum autem de duce exercitus agit. Unus, inquit, est instar innumerabilium, nimirum est unus omnes: neque enim dixit μύριοι, sed μυρίοι. Quod satis intelligitur ex eo quod dicit, omnes. Ars igitur militaris est prima quam deinde consequuntur reliquæ: et qui natura est: secundum vero ab illa medicinam esse judicamus cum aliis, quæ consequuntur communionem inere non debet imperator, sed illas regere tanquam ex arte quadam imperans, ut omnia ex scientia et natura efficiantur. Ac de prima quidem scientia hæc dicta sunt. Aliæ vero consequuntur quo magis cum ratione conveniunt. Nam ars vel minima sedentaria rationis ope indiget. Qui igitur ita vivit (ut dictum est) beatus est: qui aliter, miser. Quoniam autem ex omnibus quæ in universo modo sunt illud quod natura constat præstantius esse, eo quod positione constat, compertum est: nemo in errorem inducatur ut colat illud, quod non est colendum, illudque participet. Una enim vera nobilitas est, verusque honor in animatis et inanimatis, in ratione præditis et rationis expertibus, nempe illa nobilitas quæ natura constat, et una communicatio est, nempe illa quæ ex natura est: idque quatenus ad scientiam requiritur, aliæ vero non sunt bonæ. Hæc igitur primum a nobis investigata attulimus quæ summatim in sexto sermone sequenti complexi, tractationem] hanc omnibus numeris absolutam reddemus.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ.

—

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI IMPERATORIS DOMINI JOANNIS DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

SERMO SEXTUS.

—

Ἀναγκαῖαι καὶ πρῶται πάντων φύσις καὶ ἐπιστήμη· τῇ μὲν γὰρ συνάγεται πᾶσα κρᾶσις, τῇ δὲ πᾶσα παιδεία· αἷς ἐστι τὸ φύσει τε καὶ τὸ θέσει. Λέγω δὲ φύσει πᾶν ὅ τι καλόν, θέσει δὲ τὸ δεικτικὸν καλοῦ καὶ μὴ καλοῦ καὶ κακοῦ. Πότερον οὖν τὸ φύσει πολλαχῶς τοῦ θέσει ἀποδειχθὲν τιμιώτερον δηλοποιεῖν ὅτι καὶ τὸ κατ' ἐπιστήμην τοῦ κατὰ τέχνην ἐστὶ τιμιώτερον; Ὡς γὰρ εἰς φύσιν κρᾶσις, οὕτω δὴ καὶ εἰς ἐπιστήμην τέχνη, καὶ ὡς τιμιωτέρα κράσεως φύσις, οὕτω τιμιωτέρα τέχνης ἡ ἐπιστήμη· διὰ τοῦτο καὶ τὸ κατ' ἐπιστήμην γιγνόμενον τιμιώτερόν ἐστι τοῦ κατὰ τέχνην γιγνομένου, ὡς καὶ τὸ κατὰ φύσιν τοῦ κατὰ κρᾶσιν. Δεῖ γοῦν διὰ ταῦτα ἀρετῆς κοινωνεῖν· τοῦτο γὰρ μίγμα καὶ ἐπιστήμης καὶ φύσεως. Δεῖται γὰρ αὖτη τῶν ἀμφοτέρων· ὅσον γάρ

Omnium rerum maxime necessariæ et primæ sunt natura et scientia; ad illam enim omnis temperatio revocatur, ad hanc omnis eruditio: quibus deinde inest illud quod natura est et constat et quod positione. Quod natura constat illud appello, quodcunque honestum est et bonum. Quod positione constat illud appello, quod honestum et non honestum atque malum susscipere potest. Utrum igitur quod natura constat præstantius esse eo, quod positione multis modis demonstratum est? Quod si verum est manifestum erit, illud quod ex scientia eo quod est ex arte, esse præstantius. Ut enim temperatio se habet ad naturam: ita quoque ars se habet ad scientiam. Et ut natura est temperatione præstantior, ita etiam scientia est arte præstantior. Quamobrem illud quod ex scientia efficitur præstantius est eo quod ex arte efficitur, ut etiam illud quod est ex natura præstantius est eo quod est ex temperatione. Quare oportet nos virtu-

A τις εὖ γε φύσεως ὤν, εἰ μή τοι καὶ ἐπιστήμην ἢ μέρος καὶ οἷον ἀπήχημα ταύτης ἔχει, οὐκ ἂν ποτε ἀρετὴν ἐργάσεται ἄν, ὥσπερ οὐδὲ ὁ μόνον ἐπιστήμης ἀκούσας, οὐκ ἔχει δὲ φύσιν ἐργάσεται ἀγαθόν. Ἀδύνατον δὲ ἐπιστήμην εἰδέναι τινὰ καλῶς κἀγαθῶς, εἰ μὴ καὶ φύσιν ἔχει πάνυ χρηστήν. Ὑποδέθρα μὲν οὖν ἐστι φύσις καὶ οἷον ὕλη, ἐπιστήμη δὲ εἶδος οἷον καὶ ἔκφανσις. Ὥσπερ γὰρ καὶ λίθους ἀδιαφόρους τῷ σχήματι βλέπομεν καὶ εὖ γε μᾶλλον ἑτέρους μονοειδῶς ἐσχηματισμένους, καὶ διακρίνομεν ὅπως ἐκεῖσε τὸ εἶδος τὴν ὕλην ἐμ ... ... ἢ φυτὰ ἢ ἕτερά τινα, οὕτω δὴ καὶ τοὺς βίους διακρίνειν δυνάμεθα. εἶθ' οὕτως καὶ κοινωνεῖν τοῖς βιοῦσιν· εἰς γὰρ τὰ σφαιροειδῆ ἢ τετράγωνα σχήματα ἔχοντα νοοῦμεν ὅτι ἀγαθῶς ἐκεῖσε τὸ εἶδος

B tis esse participes; hæc enim est naturæ et scientiæ admistio. Natura enim utraque, nemqe virtute et scientia eget. Nam quo aliquis est natura feliciore, nisi scientiam aut scientiæ partem, aut ipsius scientiæ imaginem quamdam habeat, nihil unquam potest ex virtute agere, ut etiam qui scientiam duntaxat percepit, nec habet naturam, boni nihil præstare potest. Fieri autem nequit ut aliquis bene et laudabiliter scientiam teneat, nisi natura omnino bona sit præditus. Natura igitur velut fundamentum et materia; scientia vero est forma et veluti patefactio. Ut enim lapides figura non differentes cernimus et alios artificiose et uniformiter

C figuratos, atque discernimus quo pacto illic forma materiam informavit, tum plantas, tum etiam quælibet alia. ita quoque vivendi genera discernere possumus: deinde cum hoc aut illo modo viventibus communionem habere. Cum enim animadvertimus formam illam de bonitate prædica-

ἐμόρφωσεν ἢ τὰ τρίγωνα, ἐξαίρετον δὲ τὸ πρῶτον καὶ οἷον ὅλην τὴν τοῦ εἴδους ἔχον ἰσχύν· ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἡ αὐτοῦ ἐπιφάνεια πρὸς τὸ κέντρον ἢ πρὸς ὄγκον ἐξίσου ἐκδέχεται λεῖψιν ἢ ἐπίτασιν, οὐκ ἄνισοι συμβῶσιν εὐθεῖαι αἱ πρὸς τὸ κέντρον ἐρχόμεναι, οὔτε μὴν αἱ πρὸς τὸν ὄγκον τεινόμεναι διὰ τὴν πρόσθεσιν ἢ τὴν λεῖψιν, ἀλλ' ἴσαι ἀλλήλαις μένουσιν. Ἀλλὰ καὶ πᾶσα διάμετρος περαιουμένη διὰ τοῦ κέντρου αὐτοῦ ἴση ταῖ πάσαις ἐστὶ, κἂν τοῦ ἐλάττονος, κἂν τοῦ μείζονος. Πρῶτος μὲν οὖν τὸ εἶδος κατὰ πόιον κρειττόνως τὴν σφαῖραν ἐμόρφωσε, δευτέρως δέ γε τὸ τετράγωνον, διαφέρει δὲ ὅτι τὸ μὲν ἀεὶ καὶ παντα-

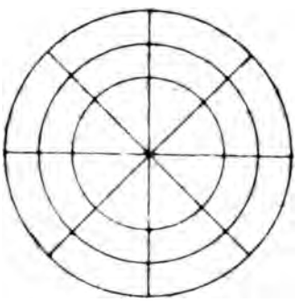

χόθεν, τάς τε διαμέτρους τάς τε πρὸς τὸ κέντρον εἰσερχομένας γραμμὰς, διόλου φέρει ἐξίσου, τὸ δὲ τὰ μὲν μέρη ἴσα ἔχει καὶ, εἰ τέμνοιτο, ἢ αὔξοιτο, ἴσα καὶ πάλιν ἔχει τὰ μέρη, πλὴν τὰς διαμέτρους ἀνίσους πρὸς τὸ κέντρον ἔχει τε καὶ ἴσους. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ μὲν σχηματισθεῖσαι ἴσον αὐτὸ καὶ πάλιν ποιοῦσιν, αἱ δὲ τούτου διπλάσιον, δεῖξαι δὲ δεῖ οὕτως αὐτὸ, ἔστω τὸ Α Β Γ Δ τετράγωνον, διάμετροι δὲ ἡ Β Γ Ν Ω τέμνουσι δὲ συζευγνύμεναι αὗται κατὰ τὸ κέντρον Χ τὸ ὅλον εἰς τε δύο τραπέζια καὶ τρίγωνα θ' ὡσαύτως δύο, ἐκβεβλήσθω ἡ Ν Α ἕως τῆς Σ· ἔστω δὲ ὡς ἡ Ν Α ἡ Δ Σ· ἐκβεβλήσθω δὲ καὶ ἡ Ω Γ καὶ ἡ Γ Ψ ὡς ἡ Α Γ· ἀχθήτωσαν δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ κέντρου εὐθεῖαι πρὸς τὰ Θ Μ καὶ αὖθις ἐκβεβλήσθω

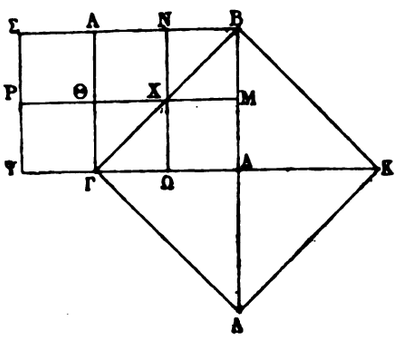

ἡ Θ ἕως τῆς Σ ὡς τὸ Θ καὶ τὸ κέντρον Χ ἀχθήτω δὲ καὶ ἡ Σ Ρ ἕως τῆς Ψ κας ἔστι τὸ τῆς Ν Ω διαμέτρου, ἴσας ἔχον τετράγωνον τὰς πλευρὰς ἴσον τῷ Α Β Γ Δ τετραγώνῳ. Ὡς γὰρ μέσον τῆς Ν Ω τὸ Χ κέντρον, οὕτως δὴ καὶ τῆς Β Α μέσον τὸ Ν ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς Δ Γ τὸ Ω, ἀλλὰ καὶ τῆς Γ Α τὸ Θ καὶ τῆς Β Δ τὸ Μ. Ἐπεὶ δὲ τὸ Μ Χ διάστημα ἴσόν ἐστι τῷ Χ Θ καὶ τὸ Θ Ρ ἴσόν ἐστι τῷ Χ Μ τὰ δὲ τῷ αὐτῷ ἴσα καὶ ἀλλήλοις ἴσά ἐστι, καὶ τὰ ἄρα Μ Χ, Χ Θ, Θ Ρ διαστήματα ἴσα ἀλλήλοις ἐστὶ καὶ, ἐπὶ τὸ Χ κέντρον

dam, informasse globosas, triangulares, et quadratas figuras, tum illud in mentem revocamus quod diximus. Est autem prima illa figura sphærica præstantissima, quæ veluti totam formæ vim obtinet. Quoniam enim tota ipsius superficies ad centrum, et ad molem est æqualiter composita et æqualiter suscipit subtractionem et additionem. sane rectæ lineæ, quæ ad centrum deferuntur, inæquales esse non poterunt, neque etiam illæ quæ ad molem tendunt, sive addas sive adimas, sed æquales inter se manebunt. Quin etiam omnis diameter ducta per centrum ipsius, est æqualis omnibus diametris, tum in minore, tum etiam in majore globo. Primum igitur forma ex qualitate præstantius globum informavit. Secundo loco quadratum. Differunt autem inter se, quod sphæra omni ex parte diametros et ad centrum ductas lineas habeat æquales. Quadratum vero partes habet æquales et sive secetur sive accretionem suscipiat æquales rursus habet partes exceptis diametris quos per centrum ductas partim æquales habet, partim inæquales, quandoquidem ex diametris quadratorum quædam in figuras redactæ æquale quadratum rursus efficiunt, aliæ vero duplum. Quod hoc modo demonstrandum est. Esto ABCD quadratum, diametri vero duo BC, NO quæ secent in centro P. Totum quadratum in duo trapesia eodem-

que modo in duo triangula. Linea autem NA producatur usque Q. Esto autem linea AQ ut linea NA.

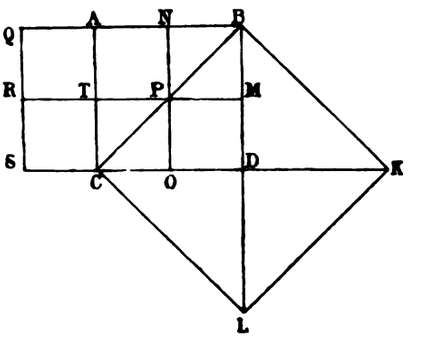

Producatur quoque linea OC usque ad S et esto linea CS ut linea OC. Præterea ducantur lineæ rectæ a centro ad T et M, ac rursus T producatur usque ad R : sitque centrum P ut centrum T : producatur etiam linea QR usque ad S : quadratum diametri NO latera æqualia habens erit æquale quadrato ABCD. Ut enim diametri NO centrum est P, ita etiam lineæ BA medium N : eodemque modo lineæ DC medium est O. Præterea lineæ CA medium est T, et lineæ BD medium est M. Quoniam autem intervallum quod est inter M et P æquale

συνημμένων εἰς μίαν συναρμογὴν συμφωνία καὶ τάξις κινεῖ καὶ συνέχει, καὶ τὸ πλεῖον, ὅτι καὶ τῷ σώματι συμφωνία ψυχῆς καὶ ὕλης, ἴσου καὶ ἀνίσου, λευκοῦ καὶ μέλανος, εὐθέος καὶ περιφεροῦς, ἐλαχίστου καὶ μείζονος, καὶ ἄλλων τινῶν συνδραμοῦσα τῇ τοιᾷδε τάξει Θεοῦ δημιουργία, κρατεῖ καὶ σύνέχει κἂν διήρθρωσε πρῶτον καὶ ἔταξε, καίτοι καὶ τοῖς ὑλικοῖς μέρεσι χυμοῖς δὲ λέγω, ἀναλογία καὶ τάξις, ἀλλὰ δὴ τὸ θαυμάσιον ὅτι καὶ αὐτοῖς δὴ τοῖς ψυχικοῖς μέρεσι, τάξις καὶ συμφωνία τοῦ μὴ κατεπαίρεσθαι τῶν ὅρων ἢ ἐλαττοῦσθαι ἢ διαλύεσθαι.

γ'. Ὥστε οὐδὴν οὐ τῆς φύσεως, ἀλλὰ πάντα μὲν ἔχει πρὸς αὐτὴν, τὰ μὲν γνησιωτέρως τὴν σχέσιν, τὰ δὲ πορρωτέρω· Ὑφαντικὴ γὰρ συμβάλλεται εἰς τὴν τῆς πολιτείας κοινωνίαν, πλὴν ἀλλ' οὐχ ὡς μουσική· Δεῖ δὲ μὴ ἀπατᾶσθαι τῷ ἔθει τινὰ καὶ τιμᾶν τὸ μὴ τιμιον. Ἐπειδὴ τῇ μουσικῇ τάξις καὶ συμφωνια, καὶ τὰ μὲν πάντα ἐν μουσικοῖς λόγοις ὑπάρχει ἐν οἷς καὶ τάξις καὶ συμφωνία· ὑφαντικὴ δὲ οὔτε μουσικὴν ὅλην ἔχει, οὔτε μὴν ἐν ὅλῃ ἐστίν· ὥστε φυσικωτέρα μὲν μουσικὴ, ἐπειδὴ τὸ καθολικώτερον ὑπάρχει καὶ φυσικώτερον, τὸ δὲ φυσικωτερον ἐξαναγκης καὶ τιμιώτερον· ἡ μουσικὴ ἐπιστήμη ἄρα ταύτης διὰ ταῦτα τιμιωτέρα. Διὰ τουτο μὴ ἀπατάσθω

A τις ἢ συνηθείᾳ ἢ σχέσει ἢ ταῖς ἑτέραις ἰδιοτροπίαις τῶν εἰρημένων, καὶ ἐν ἑτέροις τουτῶνὶ τῶν ἰδιωμάτων ἰδιώμασιν. Ἔστι γὰρ διακεχωρισμένον τὸ φύσει τοῦ θέσει τε καὶ τοῦ κράσει. Ὑπάρχει γοῦν τίμιον Νικαίᾳ τὸ φιλόσοφον, Φιλαδελφείᾳ τὸ σκυτευτικον. Καὶ ὅτι μὲν οὖν καὶ τὸ σκυτευτικὸν συνίστησι, πόλεως μέρος ἐστίν. Ἔστι δὲ πολλὴ τοῖν δυοῖν ἡ διαφορά· τὸ μὲν γὰρ διαιροῦν φύσεις καὶ ἑνοῦν, καὶ ὡς ὁπωσοῦν μὴ ἐόν τι μέρος ἀνέξερεύνητον, εὗρε καὶ τὴν σκυτευτικὴν, εὑρὸν δὲ φυσιοτροπίᾳ τῇ κατὰ λόγον διήρθρωσε τάξιν, σκυτευτικὴ δὲ οὔτε φυσιολογήσασα εὗρε τεκτονικὴν, οὔτε διελοῦσα χρυσοχοείαν. ἄμφω γὰρ φιλοσοφίας, καὶ οὐ σκυτευτικῆς, Ὥστε σκυτευτικῆς μὲν ἀφανισθείσης ἴσως, οὐκ ἂν ποτέ τις εἴπῃ ἐφθάρθαι τὰς πόλεις· φιλοσοφίᾳ δὲ κατὰ τὸ B πάνυ μᾶλλον ἕψεται πάντων φθορά. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ταύτης φθορὰ τῶν πλειόνων ἐστὶ φθορὰ, ἀναγκα ισοτέρα καὶ κρείττων ἐστί.

δ'. Δεῖ γοῦν ἔθει μὴ ἀπατᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ διέστειλε τὴν δόξαν τῶν πολέων τι ἢ ἦθος, τὸ δεινὸν ἀρετῆς καὶ κακίας ὄργανον. Αἱ μὲν οὖν ἄμφω, φιλοσοφία καὶ σκυτευτικὴ, φύσεως, διαφέρει δὲ τῷ ἀναγκαίῳ καὶ τῷ μὴ ἀεὶ ἀναγκαίῳ. Ὅτι δὲ τιμᾶται τῇ μὲν τὸ (sic), τῇ δ' οὔ, συνηθείας· ἄμφω δὲ

lum, terram et mundum universum, hoc est rerum omnium quæ cœlo et terra comprehenduntur, concordiam atque convenientiam gignant et foveant. Imprimis vero in corpore sit concentus animæ et materiæ. Denique æqualis et inæqualis, albi et nigri, recti et orbicularis, minimi et majoris, C quod etiam omnium aliarum rerum convenientiam efficax opera Dei cum ejusmodi ordine concurrens hodie etiam foveat et contineat, et in principia conformaverit et constituerit. Præterea etiam in ipsis materiatis partibus, nempe in humoribus est poportio et ordo. Sed hoc imprimis mirabile est in animi partibus ordinem inesse et concentum, ut extra terminos suos et fines non excedant aut decedant aut dissolvantur.

3. Quare nihil est quod ad naturam non referatur. Quamvis autem omnia natura ipsa contineat, sunt tamen quædam quæ magis genuinam ad naturam habent relationem, quædam etiam sunt quæ longius a natura distant. Textoria enim est alicujus usus in communa omnium societate, sed non tanti quanti est musica. Verum cavendum est ne D per consuetudinem in errorem inducamur, et quod non est colendum, colamus. Quoniam enim ordo et concentus inest in musica et omnia musicis rationibus continentur in quibus inest ordo et concentus ; textoria autem neque musicam totam habet, neque in tota est musica, idcirco musica propius ad naturam accedit, quandoquidem musica est, magis universalis et idinco diligentius colenda est, et majori in pretio habenda quam textoria. Quamobrem nemini imponat aut consuetudo aut relatio, aut aliæ rerum supra commemoratarum proprietates, aut denique proprietatum aliæ proprietates. Est enim distinctum et separatum illud, quod natura constat ab eo, quod positione et temperatione constat. Nicææ igitur philosophia colitur, Philadelphiæ ars coriaria. Nam et coriaria quia partem civitatis aliquando constituit, civitatis pars dicetur. Est autem magna ambarum facultatum differentia : nam quod universam naturam permeat et copulat, ut cui nulla pars est naturæ, quæcunque tandem sit impervestigabilis, artem coriariam reperit, inventam dende naturali modo certa ratione conformavit et constituit. At ars coriaria, neque vi naturalis scientiæ fabrilem artem, neque vi distinctionis artem aurificum reperit ; utraque enim est philosophiæ et non artis coriariæ. Quare sublata de medio coriaria, nemo fortasse dixerit, civitates interiisse ; sed si philosophia tolleretur, potius omnino sequeretur omninm rerum interitus. Quoniam autem philosophiæ interitus plurium est interitus, philosophia est multo magis necessaria, multoque præstanstior.

4. Cavendum igitur ne consuetudine decipiamur. Nulla enim alia res studia diversa, sententiasque diversas diversis civitatibus attulit, quam consuetudo quæ est virtutis et vitii efficacissimum instrumentum. Ambæ igitur, nemque philosophia et ars coriaria sunt naturæ, sed differunt eo quod illa sit necessaria, hæc vero non necessaria· Quod autem hæc alicubi colitur, illa vero alicubi non colitur, est consuedudinis ; ambæ enim, nempe philosophia et ars coriaria sunt naturæ. Sed in civitatibus coluntur, prout interior incitatio et inclinatio est magis naturalis, aut a temperatione profecta. Natura enim omnes comparati sunt ad philosophiam aut ad coriariam artem. Sed fieri nequit

τῆς φύσεως, κατὰ φυσικωτέραν ὁρμὴν δὲ καὶ κατακράσεως ὁρμὴν ταῖς πόλεσι τιμώμενα. Πεφύκασι γὰρ δυνάμει πάντες φιλοσοφοι ἢ πάντες σκυτεῖς, ἀδύνατον δὲ τὸ κατὰ ποιὰν οἱανδήτινα κρᾶσιν κραθὲν ῥᾳδίως ἀλλοιωθῆναι. Κατ' αὐτοὺς δὲ τοὺς λογους καὶ στρατηγία καὶ ἐλαχίστη τέχνη ἄλλη ἡ συγκρισις κατὰ χεῖρον οὖσα καὶ κρεῖττον, οἷον τὰς μὲν πόλεις καὶ τὰ ἔθνη τὸ στρατιωτικὸν φυλάττει, τὸ ποιμενικὸν δὲ οὐχ οὕτως. Πολλαὶ γὰρ μὴ κτηνοτροφοῦσαι ζῶσι καὶ μένουσιν · οὐδὲ μία δὲ ἐστιν ἀστράτευτος, οἷον Μιλήσιοι οὐ βουκόλοι, ἔμπειροι δὲ ναυμαχίας, καὶ μυρίαι πόλεις ἕτεραι. Ὥστε σκόπησον ὁ διακρίνων. Ἡ μὲν γὰρ πλειόνων δεῖται λόγων φιλοσοφίας, καὶ πλειόνων ἐπιτυγχάνουσα εἴη ἂν οἷον καὶ φυσικωτέρα καὶ τιμωτέρα πολλῶν δεομένη φιλοσοφίας τρόπων καὶ πολλοὺς ἔχουσα, δεῖται δὲ καὶ ἡ ἄλλη, πλὴν ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὥστε τὸ πρὸς τὴν ἐπιστήμην πλησιάζον πασῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ὑπάρχει καὶ τιμιώτερον. Εἰ μὲν οὖν ἀνάξεις πάντα, εὑρήσεις ἂν ἐξετάσων εἰς τὴν καθόλου παιδείαν, ὡς εἴρηται, ἀναγόμενα.

ε'. Μάταιον δὲ ἓν ἕκαστον ἐξετάζειν, ἀλλ' ἔκ τινων πάντα νοεῖν. Ἴδῃς δὲ πάντα ἐπιστήμης ὄντα, τιμιώτερα, ἀτιμότερα, χείρω, κρείττω, καὶ κατὰ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἄνισον, ἢ ἐπιτάσει καὶ ἀνέσει ἔχοντα

A τὴν διαφοράν, πάντα δὲ ἐπιστήμης '· κοινωνεῖ γαρ εἰς τὴν παιδείαν ἅπασα τέχνη, ὡς ἔν τινι κέντρῳ κύκλου, εἰς ὃ πᾶσαι προπίπτουσιν αἱ ἐκ τῆς περιφερείας εἰσερχόμεναι εὐθεῖαι. Ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει πᾶσα κρᾶσις ἑνοῦται κράσει κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ οὐκ ἔστι τι τὸ μὴ φύσεως, καὶ οὐκ ἔστι τις τέχνη μὴ οὖσα παιδείας, ἔχει δὲ ὡς πᾶσα κρᾶσις κοινωνίαν καὶ διαστολὴν ἐκ κράσεων, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν κοινωνίαι καὶ διαστολαί · μᾶλλον γὰρ ναυμαχικὸν συγγενὲς τοῦ ἱππικοῦ ἢ ὑφαντικόν, καὶ χαλκευτικῆς ἡ μεταλλικὴ ἢ ποιμενική, καὶ ἄλλων ἄλλαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως νοητέον, ὡς καὶ ἐν ταῖς χυμῶν μίξεσιν εἴρηται καὶ ταῖς τῶν στοιχείων. Ἔχει δὲ πᾶν ὅ τι τὸ φύσεως, ὡς εἴρηται, συμφωνίαν καὶ σχέσιν. Συμφωνία γὰρ καὶ
B σχέσις κόσμον καὶ πόλιν καὶ κώμην καὶ οἶκον συνέστησε. Καὶ αἱ μὲν κατὰ φυσικοὺς λόγους γιγνόμεναι συνάγουσι μέν τινα διῃρημένα, πλὴν ἀλλ' οὐκ ὀρθῶς, οἷόν τις ἄρχων ἱρᾷ τῆς ποιμενικῆς · τοῦτο κρᾶσις · καὶ ὅτι μὲν ἡ φύσις ποιμενικὴ ἔδειξε, παρὰ τῆς παιδείας. Ἔστι τὸ μὲν ἐρώμενον φυσικόν, οὐ φυσικῶς δὲ ὁ ἐρῶν ἱρᾷ · ἄρχοντι γὰρ τί κοινὸν ἡ ποιμενικὴ ; Ἱρᾷ δὲ καὶ φιλοσοφίας ἕτερος, τοῦτο φυσικὸν ὄντως, ἔστι δὲ καὶ κατὰ κρᾶσιν. Ἐκεῖ γὰρ κρᾶσις ἀρχικῆς καὶ ποιμενικῆς, ἐνθάδε δὲ ἀρχικῆς

ut quod aliqua temperatione præditum est, facile immutetur. Eodem modo ars imperatoria et minima ars conferuntur inter se, ex eo, quod hæc sit inferior, illa præstantior. Ut ars militaris civitates et gentes conservat, sed ars pastoritia non item ; C multæ enim civitates multæque nationes carent armentis et gregibus, cum tamen non careant rebus ad victum necessariis, ut vivere et in suo statu permanere possint. Sed militari arte nulla civitas carere potest : ut apud Milesios non sunt bubulci, qui tamen navalis militiæ sunt peritissimi. Ejusmodi infinitæ sunt civitates aliæ. Quamobrem distincte considera. Esse enim civitas ejusmodi postest, quæ pluribus philosophiæ institutis opus habet et pluribus abundet : atque ejusmodi civitas quæ pluribus philosophiæ partibus opus habet, et pluribus abundat, magis ex legibus naturæ est constituta, ideoque præstantior. Esse etiam civitas alia ejusmodi potest, quæ philosophia quidem, sed non peræque atque illa superior opus habet. Quare D quod ad scientiam magis accedit omnium scientiarum, exsistit etiam præstantius. Quod si scruteris omnia, comperies ad generalem eruditionem, ut dictum est, esse revocanda.

5. Sed singula scrutari in præsentia supervacuum esset ; ex quibusdam igitur intelligenda sunt reliqua omnia. Porro, illa omnia præstantiora esse comperies, quæ sunt scientiæ ; comperies etiam multa esse scientia viliora, nonnulla nonnullis præstantiora et inferiora ex æqualitate et inæqualitate ; intensione et remissione inter se distincta. Quæ tamen omnia ad scientiam pertinent. Nam quodam communionis vinculo cum generali eruditione conjungitur omnis ars, non secus atque in centro circuli conveniunt omnes lineæ rectæ quæ a circumcurrente linea ductæ sunt. Quinetiam omnis temperatio vi naturæ cum temperatione eadem ratione copulatur. Neque quidquam est, quod non sit naturæ, neque ulla est ars quæ non sit eruditionis. Et ut omnis temperatio communionem ac distinctionem ex temperationibus habet, ita etiam artes conjunguntur inter se et distinguntur. Nam militiæ navalis ars arti tractandorum equorum magis est cognata quam ars textoria ; et ars metallica ærariæ arti magis est cognata quam pastoritia, et aliis aliæ. Hoc autem etiam in natura considerandum est, ut in humorum et elementorum admistionibus dictum est. Cæterum quidquid est in natura habet concentum et relationem, quemadmodum dictum est ; concentus enim et relatio mundum, civitatem, vicum et familiam constituit. Ac temperationes quidem quæ ex naturalibus rationibus exsistunt quædam invicem divisa copulant, sed sæpe non recte, veluti cum aliquis imperator artis pastoritiæ studiosus est : hoc enim est temperatio ; ac illud quidem ab eruditione manavit quod natura artem pastoritiam hominibus commonstraverit. Quod igitur tale est, naturale quidem est : sed qui illo studio ducitur, naturam proxime non sequitur. Nam ars pastoritia in imperatore est aliquid sordidum. Alter vero philosophiæ studiosus est, atque hoc revera est naturale. Istud etiam ex temperatione exsistit. Illic enim est temperatio artis imperatoriæ et pastoriæ, hic autem imperatoriæ et philosophicæ. Numquid igitur hoc quidem necessarium est, illud vero vile et

καὶ φιλοσοφίας. Πότερον οὖν τὸ μὲν ἀναγκαῖον, τὸ δὲ φαῦλον ; Τοίγαρ τί συμβάλλεται ἀρχικῇ τὸ ποιμενικόν ; Διὰ τοῦτο καὶ τὸν σοφὸν Φίλωνά τινες ἔσκωψαν τοὺς ἀγαθοὺς ποιμένας ἀγαθοὺς εἶναι βασιλεῖς εἰπόντα. Φησὶ δὲ καὶ ὁ ποιητὴς ποιμένας λαοῦ τοὺς βασιλεῖς, οὐ φυσιολογικῶς δὲ καὶ ἀποδεικτικῶς, ἀλλὰ ῥητορικῶς καὶ οἷον ὑποθετικῶς καὶ τῇ ἀδείᾳ τῇ τῆς ποιήσεως · παράδειγμα γὰρ τοῦτο τίθησι, καὶ οὐχ ὡς ὅτι δεῖ ποιμένα εἶναι τὸν βασιλέα ποιμνίων, ἀλλ' ὅτι οἷον ποιμήν ἐστιν ὁ βασιλεύς. Τίθησι δὲ καὶ μάχας βατράχων καὶ μυῶν, ἡρώων ἀνδρῶν ὑπόδειγμα σαφηνίζων πρὸς τοὺς ὀλιγωτέρους. Νομιζέτω δέ τις τὸν Τρωξάρταν Ἀγαμέμνονα τὸν δὲ φυσίγνατον Πρίαμον, τοῦτο τῶν ἀσθενῶν, ἔστι δὲ τῷ σοφῷ Ὁμήρῳ σκοπὸς ἐπαινεῖν ἀρετήν, διὸ καὶ πᾶσαν γνῶσιν πρὸς τοῦτο διὰ τοῦτο αἰχμαλωτίζει. Ποιμὴν μὲν οὖν προβάτων ἢ ἑτέρων ἀγελῶν οὐδεὶς ἄρχων, κἂν ὅσους χόρτους ἀγέλος ἔχῃ · φιλόσοφος δὲ ὢν μακάριός ἐστι, κἂν οἴκου ψιλοῦ μόνον ἄρχῃ. Καὶ γὰρ οὐδεμία τίς ἐστι γνῶσις τῷ ἀληθεῖ διαδιδράσκουσα φιλοσόφῳ. Ὑπόδειγμα δὲ τὸ ῥηθὲν τοῦτο. Μετὰ δὲ τοῦτο μυριάττα ἐχόμενα τούτου πλὴν φυσικώτερα καὶ μὴ φυσικά, ἅτινα ἔν τισι κοινωνίαις ὑποπίπτει, ἐν τῷ ἄλλῳ καὶ τῷ ἀλλοίῳ · κἂν ἕτερα γάρ, κἂν ἑτεροῖα, περὶ τὸ κέντρον συνάγονται ὅ ἐστιν ἡ καθόλου παιδεία.

ς'. Καὶ αἱ μὲν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι, οὕτως ὡς εἴρηται ἔχουσι, κἂν ὅσον τις φέρῃ δὲ τοῖς πράγμασί τινα ἑτέραν ἐξέτασιν, ἀλλ' ἀεὶ εὑρήσει κοινωνίας καὶ διαζύξεις, ταῖς τέχναις. Λέγω δὲ, ὡς τὰς εἰρημένας, εὑρήσι δ' ἀεὶ καὶ πάσας, κἂν κοινωνῇ, κἂν οὐ κοινωνῇ, μίαν ἑκάστην κοινωνοῦσαν ἑκάστῃ περὶ τὴν ἐπιστήμην · ἐκεῖθεν γὰρ ἐστι πᾶσα οἱονεὶ ἡ παιδείας ἰδέα, καὶ αἱ κράσεις κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον · πᾶσαι γὰρ, ὡς εἴρηται, καὶ κοινωνοῦσι καὶ διαστέλλονται πρὸς αὐτάς. Περὶ δὲ τὴν φύσιν κοινὴ τῶν ὅλων ἐστὶν ἡ συνέλευσις ἥ ἐστι κοινωνία. Γίγνεται δὲ τοῦτο καὶ πόλει καὶ κόσμῳ, καὶ κώμῃ καὶ οἴκῳ, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀτόμῳ. Τριχῶς γὰρ κοινωνεῖ τὸ λογικὸν ζῶον, ἢ γὰρ κράσει ἢ φύσει ἢ παιδείᾳ. Καὶ τῇς μὲν φυσικῆς κοινωνία καὶ παιδεία ἐστὶ, τῇ δὲ κράσει οὐκ ἀεὶ παιδεία ἐστὶν, εἰ μὴ κατὰ τοὺς εἰρημένους λόγους, ὅτι πᾶσα ὀντότης φύσεως, κἂν ἀγαθὴ κἂν οὔ, καὶ πᾶσα τέχνη ἐπιστήμης ὡσαύτως, καὶ ὅτι ἐκεῖθεν ἔχει τὴν ἕνωσιν. Καὶ τῇ μὲν οὖν φυσικῇ κοινωνίᾳ, ὡς εἴρηται, πεπλεγμένη ἀεὶ καὶ παιδεία. Κοινωνεῖ γὰρ καὶ κλέπτης τὰ κλέπτη · τίς δὲ ἡ μεσολαβοῦσα παιδεία ; Ἀλλὰ καὶ τέκτων τέκτονι, τοῦτο δὲ κράσεως, ὡς καὶ τὸ ἄνω. Διαφέρει δὲ ὅτι τὸ μὲν τις φύσις καί τις παιδεία ἔκρασε, τὸ δὲ οὔτε φύσεως, οὔτε παιδείας. Οὐδὲ γάρ μία φύσις, ἢ παιδεία

indignum ? nam quid ad imperatoriam pastoritia confert ? Idcirco quidam illudebant sapientem Philonem quod bonos pastores bonos reges esse dixisset. Et poeta reges populi pastores appellat, non ex naturali scientia et doctrina hoc proferens, sed rhetorice et veluti hypothetice, atque ex poetica licentia ; hoc enim tanquam exemplum proponit, non quod oporteat regem esse gregis pastorem, sed quod rex sit veluti pastor. Proponit etiam ranarum et murium pugnas, heroum cum hominibus inferioribus pugnas ob oculos ponens. Fingat autem aliquis Troxartum esse Agamemnonem et Physignathum esse Priamum ; quod quidem exemplum est imbecillorum hominum. Est autem sapienti Homero scopus propositus ut virtutem laudet, et idcirco omnem cognitionem ei subjicit. Nullus igitur imperator est pecudum aut ullius alterius gregis pastor, etiamsi quot herbas tot greges habeat ; sed imperator ille qui est philosophus est beatus, etiamsi familiæ alicui duntaxat imperet. Nulla enim est cognitio quæ verum philosophum fugiat. Hoc autem satis perspicue illis quæ dicta sunt a nobis ostenditur. Consequuntur deinde innumera alia quæ partim ad naturam propius accedunt, partim longius remota sunt. Suscipiunt autem quasdam communionis rationes, ex quibus aliæ res atque dissimiles efficiuntur, sed sive sint aliæ sive dissiles in centro omnes conveniunt, quod quidem centrum est universalis eruditio.

6. Ac scientiæ quidem et artes ita se habent uti diximus, et in quamcunque partem se vertat ille qui res naturales investigat, semper reperiet communiones et distinctiones in artibus. Dico autem comperturum illum omnes artes communionis vinculo connecti et ad scientiam revocari, sive inter ipsas sit proxima et necessaria communio, sive non sit, ut in superioribus diximus. Nam suprema illa scientia complectitur omnem eruditionis ideam, ut etiam natura complectitur temperationes ex eadem ratione. Omnes enim, ut dictum est, inter se communione conjunguntur aut distinguuntur inter se ; sed ad naturam communiter universæ temperationes revocantur, quæ es ipsarum inter se communio. Hoc etiam in civitate, mundo, vico familia in individuo quolibet animadvertere possumus. Triplex enim communio in animali rationis participe cernitur, aut enim temperationis aut naturæ aut eruditionis. Ac in naturali quidem communione eruditio quoque inest, sed in temperatione non semper inest eruditio, nisi forte ex illis rationibus quas attulimus, nempe quod omnis entitas, ut ita dicam, sit naturæ, sive bona sit, sive non bona ; et quod omnis ars ad scientiam referatur eodem modo, et quod ex illis communionem inter se constituant. Naturali ergo communioni semper annexa est eruditio, uti dictum est : sed temperationum communioni non semper annexa est eruditio. Nam fures duo inter se communione consociantur, quænam vero potest inter ipsos eruditionis intercedere communio? Præterea, faber cum fabro communionem init, atque hoc est temperationis, quemadmodum et illud superius. Differunt autem eo quod hoc natura quædam et eruditio quædam temperaverit, illud vero neque sit naturæ, neque eruditionis. Nulla

πρός φθοράν συσκευάζει, εἰ μὴ παραλόγως ἀδικεῖται παρὰ τῶν ἀδικεῖν ἐθελόντων. Φυσικὴ δὲ κοινωνία παιδεία ἀεί, εἴτε μερικῶς, ὡς τοῖς τέκτοσιν, ἐπειδὴ καὶ μερικωτέρα ἐκείσε ἡ φυσικὴ σχέσις, εἴτε καθολικῶς, ὡς ἀγαθὸς προαιρέσει κοινωνεῖ παντὶ ἀγαθῷ· τοῦτο γὰρ παιδείας. Οὐ λέγομεν δὲ ὁτιπερ ὅς οὐκ οἶδε παιδείαν οὐ κοινωνεῖ οἷς κοινωνεῖ φιλοσόφως, ἀλλ' ὅτι ὁ καλῶς πράττων φιλοσοφεῖ. Τοῦτο δὲ τὸ καλῶς πράττειν τὸν στρατηγὸν, ἢ τὸν ἄρχοντα, ἢ τὸν τεχνίτην, ἢ τὸν φίλον φιλοσοφίας καὶ σοφίας ἐστί· ταῦτα γὰρ ἀπηχήματα οἷον τῆς πρώτης ἐστιν. Οὐδεμία γὰρ μάθησις, εἰ μὴ ἐκ προϋπαρχούσης γνώσεως, οὐδεμία δὲ γνῶσις ἀγαθὴ ἄτερ παιδείας τινὸς μέρους· πανταχόσε γάρ ἐστι καὶ γνῶσις καὶ παιδεία, ἔχουσι δὲ ἀλληλένδετον τὴν εἰς τὰ πράγματα κατάληψιν. Καὶ ποῦ μὲν ἔστι τὰ τῆς παιδείας γνωστὰ, ποῦ δὲ ἄγνωστα οἷον ὁτι στρατηγίαν τις παιδευόμενος ἀναγκαῖα καὶ ἐνδεχόμενα καὶ ψευδῆ παιδεύεται γινώσκειν, καὶ τὰ μὲν ὅπως ἐκφεύγειν τὰ δὲ γινωσκειν καὶ πράττειν, ἢ ὁτι οὕτως δεῖ πολιορκεῖν ἢ κατοχυροῦν τὰ φρούρια καὶ κατὰ τοὺς ἄλλους λόγους. Τοῦτο δὲ μέρος ἐστὶ φιλοσοφίας. Ἡ γὰρ φύσις τὴν ἐπιστήμην δὲ ὅλου τοῦ λογικοῦ ζώου διέσπειρε, πῇ μὲν τεχνώσασα, πῇ δὲ δοῦσα δυνάμει, πῇ δὲ καὶ ἐντελεχῶς οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ μέρος, πλὴν ἐξ ὅλης καὶ τοῦτο. Κἂν γοῦν καὶ ὁ στρατηγὸς οὐκ οἶδε τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' εἴπερ κατὰ τοὺς ἀληθεῖς πράττει τύπους, φιλοσοφεῖ κἂν ἀγνώστως· ἔστι δὲ τοῦτο θύμοσόφου ἀνδρὸς, αὐτόφυῶς τὸ καλὸν κἀγαθὸν γινώσκοντός, πλὴν δὲ καὶ ἀκούσματά τινα σχόντος, ἀδήλως μὲν εἰς τὸν νοῦν εἰσελθόντα. Πεφύκασι γάρ τινα εἰσέρχεσθαι φιλοσοφίας εἰς τὸν νοῦν λόγια, λεγόμενα μὲν ὡς τύχοιεν, δεχόμενα δὲ κἂν ἀτέχνως, ἀλλά φύσεως εἰλικρινείᾳ φυσικῶς. Δεκτικὸς γάρ ὁ νοῦς, κἂν οὐ πρός αὐτὸν ἔχοντά τις τοῦτόν τι λέγῃ. Τὴν φυσικὴν γοῦν κοινωνίαν καὶ παιδεία οὐ λέλοιπε· τὴν κατά κρᾶσιν δὲ, ὁτέ μὲν ὁτέ δ' οὐ. Κοινωνεῖ μὲν οὖν πᾶς παντὶ φυσικῶς τε καὶ κατά κρᾶσιν. Ἔστι δὲ καὶ ὅπου κατά κρᾶσιν, καί τι καταφύσιν, καὶ ὅπου κατά φύσιν καί τι κατά κρᾶσιν. Εὑρίσκεται δὲ ὕτι τοῦ μᾶλλον φυσικωτέραν ἔχοντος τὴν κοινωνίαν καὶ ἡ ἐνοῦσα κρᾶσις αὐτῷ ἔλλογος, τοῦ δὲ κατά κρᾶσιν μᾶλλον καὶ ἧ οὖσα ἐκεῖσί τις φυσικὴ δύναμις διαλελυμένη ἐστὶ καὶ ἀλλορρεπής· καὶ τοῦτο γνώριμον. Ταῦτα δὲ δέονται ἑτέρας διασφησεως, ὥστε δεῖξαι κἀκ ταύτης, πῶς ἔστι τὸ κρεῖττον· ἔστι δὲ αὕτη.

enim natura aut eruditio aliquid ad interitum comparat, nisi forte præter rationem injuria afficitur ab illis qui injuriam inferre volunt. At in naturali communione semper inest eruditio, sive in parte, ut cum fabri inter se communionem constiuunt (quandoquidem hæc naturalis relatio, quæ est inter fabros, est aliquando magis ; particularis) sive generaliter, ut cum aliquis de instituto bonus communionem constituit cum omni bono proboque viro. Hoc enim est eruditionis. Porro non negamus illum qui non est eruditus, participare eruditionem quam participat ex philosophia. Imo virum illum cujus actiones honestæ et præclaræ sunt philosopharı asserimus ; nam ut imperator aut dux aut amicus omnia ex virtute et honestate agat, itemque artifex, istuc philosophiæ et sapientiæ est : hæc enim sunt veluti primæ sapientiæ quædam relatæ imagines. Nulla enim diciplina est, quæ non ex præcedente cognitione exsistat. Porro, nulla cognitio bona quæ sit alicujus eruditionis expers ; nam longe lateque per omnia cognitio et eruditio diffunduntur. Et connexæ sunt inter se rerum cognitiones ac comprehensiones. Ac in quidusdam rebus cognosci possunt facile illa quæ sunt eruditionis, contra nonnunquam cognosci nequeunt : ut si quis eruditur in arte ducendi exercitum, ita eruditur ut discat necessaria, et illa quæ usu venire possunt, adeoque quæ falsa sunt in hac disciplina, hæc quidem ut vitet, illa vero ut cognoscat et exsequatur ; ut quod oporteat ita obsidere urbes, aut propugnacula munire et cætera ex iisdem rationibus. Hoc autem ad philosophiam ut pars refertur. Nam natura scientiam in toto animali rationis participe disseminavit, ita ut partim scientiam in homine fabricata sit, partim etiam vi et potestate dederit, si non absolute universum, at certe partem aliquam, quæ quidem pars de tota excisa est. Quamvis igitur dux exercitus scientiam ignoret, verumtamen ex veris informationibus agens philosophatur, etiamsi, ut dixi, nescius. Est autem hoc viri philosophi qui sua sponte quod honestum et bonum est cognoscit. Nec fieri posse negamus ut quædam auditione ita perceperit aliquis ut vix in animum suum irrepsisse illa persenserit ; possunt enim quædam philosophica præcepta in mentem influere, quæ temere quidem ab aliquo pronuntiata sunt, sed ab audiente etiamsi non de industria at naturæ bonitate suscepta sunt ; nam ex natura mens quidlibet suscipere potest, quamvis quæ pronuntiantur audientis et suscipientis causa non dicantur. Naturalem ergo communionem eruditio non deseruit. Communionem vero illam, quæ est ex temperatione interdum quidem, interdum vero non deseruit ; nam omnes communicant inter se ex natura et temperatione. Porro usu venit interdum, ut in quibus temperatio superiores partes et obtinet, in illis locus aliquis naturæ relinquatur et in quibus superiores partes obtinet natura, in illis quoque temperationi locus aliquis relinquatur. Verum quo quis magis naturalem habet communionem, eo melius constitutam et compositam habet temperationem. Contra, quo magis ex temperatione communio constat eo magis vis naturalis atque facultas, qua præditta est, imbecilla et ad aliud, quam par est, proclivis est, quod etiam notum est. Sed hæc alia declaratione opus habent ut ostendamus etiam quo pacto ex hac communione constituatur aliquid præstantius. Declaratio autem hæc est.

ζ' Ἀλέξανδρος μὲν Ἀριστοτέλει κοινωνεῖ, Ἑρμογένει δὲ Μάρκος· ἀμφότεροι γοῦν βασιλεῖς καὶ σοφοὶ, καὶ οἱ φίλοι, παιδείας μεστοὶ, διαφέρουσι δέ γε· Μαθεὶς δὲ ἀπατηθῇ μὴ παιδείας φίλους εἶναι τοὺς βασιλεῖς, κἂν ὁ μὲν τῆς ἀκροτάτης, ὁ δὲ τῆς πολὺ ταύτης ὑποδεεστέρας· εἰσὶ γάρ ἄμφω φιλολόγοι καὶ φιλολόγιοι. προσκείσθω δὲ καὶ τὸ λόγιον· εἶχον γάρ καὶ τοῦτο κατὰ πολὺ αὖτη ἡ κοινωνία φυσική, ἔχει δὲ τὸ κρεῖττον ἡ ταύτης διαφορὰ κἀξ ἐπιτάσεως καὶ τοῦ ἑτεροίου· Ὁ μὲν γάρ φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ καὶ πᾶν ἄλλο, ὁ δὲ ῥήτωρ καὶ πολυίστωρ. Ἐπίτασις γοῦν ἐν τῷ ἑνὶ, πολλὰ μέρη ὢν καὶ πάντα ἔχοντι, καὶ οἷον τὴν ὅλην ποιότητα, ἑτεροιότης δὲ, ὅτι καὶ τὰ μέρη ἀλλοῖα ὄντά ἔχει συναγαγών, ὑπάρχει δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου ὑπηρεσία καὶ βασιλεία ῥήτορες καὶ Μάρκου φιλόσοφοι. Ἐρα δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλους, ὁ δὲ Ἑρμογένους ἀγαθοὶ γοῦν πάντες. Ἔχει δὲ ἡ ἀναλογία εἰς αὐτοὺς πολλὴν τὴν ἰσχύν· ὡς γάρ φιλοσοφία ῥητορικῇ, Ἑρμογένει Ἀριστοτέλης, ὡς δ' Ἑρμογένει Ἀριστοτέλης, Ἀλέξανδρος Μάρκῳ· ὡς ἄρα φιλόσοφία ῥητορικῇ, Ἀλέξανδρος Μάρκῳ, Ἔστι μὲν οὖν ἡ διαφορὰ οὐκ ἄλλοις λόγοις, ἀλλ' ἀλλοίοις, ἐπειδὴ ποιότης τίς ἐστιν ἡ καθόλου ἐπιστήμη. Ἡ γοῦν ἐπίτασις καὶ ἄνεσις τὸ τιμιώτερον ἔφερε, πάντες δὲ καὶ πᾶσαι καλοκαγαθίας μεσταί. Ἔστι δὲ τούτοις ἡ κοινωνία καὶ κατὰ κρᾶσιν οἷον καὶ κατὰ φύσιν, ἐπειδὴ ὅτι καὶ οἱ πάντες παιδείας ὑπῆρχον κοινῶς ὅτι δὲ καὶ τῆς κρείττονος καὶ ὅσον τῆς κρείττονος καὶ φυσικωτέρας. Ὑπάρχει δὲ καὶ Τίτῳ Ἀπολλώνιος φίλος, Ἰαμβλιχος καὶ Πορφύριος, Νέρων δὲ καὶ αὐλητῆρες καὶ αὐλήτριαι. Καὶ ὅτι μὲν καὶ ἡ τῶν ἀνδρῶν φιλοσοφία τῆς φύσεως, καὶ ἡ ἐμπνευστὴ τέχνη τῆς φύσεῶς ἐστι. Παράλογον δὲ ὁλικῶς κοινωνεῖν τὸν ἄρχονται ταῖς ᾠδαῖς· ἐκλελυμένης γὰρ τοῦτο καὶ ἐκτεθηλυμένης ἐστὶ ψυχῆς· φίλους δ' ἔχειν τοὺς βασιλέας σοφοὺς, ἄριστον. Ὦ, γοῦν τὰ ἀνδρῶν τέλη πρὸς τὰ τῶν αὐλητριῶν καὶ αὐλητήρων, οὕτως καὶ οὗτοι πρὸς ταύτας· ὡς δὲ οὗτοι πρὸς ταύτας, καὶ Τίτος ὁ τῶν σοφῶν φίλος πρὸς τὸν γυναικωνιτικὸν Νέρωνα. Ὡς ἄρα φιλοσοφία πρὸς τὰ τῆς μουσικῆς ἀποπτώματα, οὕτω καὶ ὁ σοφὸς Τίτος πρὸς τὸν ἄσεμνον Νερωνα. Φασί τινες δέ ποτε Τίτον ἀκοῦσαι, τούδε τοὺς φιλοσόφους ἱστασθαι περὶ τὰς πύλας αὐτοῦ οὔσας ἐσαλισμένας βασιλικῶς, καὶ φάναι· Αἱ ἐμαὶ θύραι πᾶσι σοφοῖς ἀνεῳγμεναι εἰσὶ, τοῦ ἑνὸς περὶ τῶν δύο αὐτῶν μηνύσαντος καὶ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰ ἀρεστὸν αὐτῷ ἐρωτήσαντος. Νέρων δὲ στεφόμενος ἀναιδῶς ἐπὶ τὸ θέατρον ἀσέμνως ἐλήρει. Αἱ τῶν κατ' ἐπιστήμην κοινωνίαι καὶ οἷον φυσικώτεραι· ἆρ' οὖν πολὺ τιμιώτεραι καὶ κρείττους τῶν κατὰ κρᾶσιν καὶ ἀλογωτέρων, ὡς καὶ τὸ τῶν ἀρχόντων ἐδειξε τέλος.

7. Alexander quidem cum Aristotele communionem constituit, et cum Hermogene Marcus ; ambo igitur sunt reges et ambo sapientes ; ambo illi reges eruditionis sunt studiosi et ambo sapientes, ac illi quidem cum quibus amicitiam constituunt, eruditione abundant, ita tamen ut unius eruditio ab alterius eruditione differat. Nemo vero errore deceptus neget reges esse eruditionis studiosos. Quamvis enim Alexander supremæ illius philosophiæ, Marcus autem eruditionis multo inferioris sit studiosus, ambo tamen meliorum litterarum et eloquentiæ sunt perquam studiosi. Addidimus ambos eloquentiæ quoque fuisse studiosos. Magnos enim in ea progressus fecerant. Atque hæc est naturalis communio, cujus differentia habet præstantiam et excellentiam ex intensione et dissimilitudinis ratione ; nam unus philosophus est et rhetor et omniscius. alter vero est rhetor et multæ lectionis vir. Est igitur in uno intensio, quia philosophiæ multas partes, atque adeo omnes habet et quasi totam illam qualitatem induit. Præterea ex ratione dissimilitudinis discrimen assignatur, quod Aristoteles omnes philosophiæ partes easque varias et dissimiles simul collectas comprehensas habeat. Ac Alexander quidem infinitos pœne famulos habet et est rex, habet quoque philosophos. Marcus autem est similiter imperator et rhetores habet. Ille quidem Aristotelem amat, hic vero Hermogenem. Sunt igitur omnes hi inter se probi. Valet etiam propositio in his plurimum. Ut enim philosophia se habet ad artem dicendi, ita se habet Aristoteles ad Hermogenem et Alexander ad Marcum. Est igitur differentia non quod aliæ sint rationes, sed dissimiles, quandoquidem generalis scientia est qualitas quædam. Intensio ergo et remissio effecerunt ut aliquid præstantius exsisteret. Omnes autem illi, et omnes illæ scientiæ virtute et probitate abundant. Porro intercessit illis communio ex temperatione, quemadmodum etiam ex natura, quia omnes eruditi fuerunt ; sed quatenus temperatio illorum ad præstantiorem eruditionem ferebatur, eo magis naturalis fuit. Consimiliter Titus Apollonium, Jamblichum et Porphyrium amavit, Nero vero tibicines et tibicinas. Et quia virorum philosophia ad naturam refertur, etiam ars inflandi tibias ad naturam refertur, sed hoc præter rationem ut imperator se totum cantilenis tradat, hoc enim dissoluti et effeminati est animi ; sed reges sapientum virorum amantes esse, res optima maximeque laudabilis. Ut igitur se habent virorum fines ad fines tibicinum et tibicinarum, ita quoque duo viri se habent ad tibicines et tibicinas ; et ut viri se habent ad fines suos, ita etiam se habent Titus sapientum studiosus ad dissolutum et effeminatum Neronem ; et ut philosophia se habet ad musices quisquilias, ita etiam sapiens Titus se habet ad illaudatum Nerorem. Porro cum renuntiatum esset Tito philosophos illos pro foribus stare (erant enim fores regio more occlusæ et obseratæ) uni philosophorum illorum indicanti, ut si placeret intromitterentur, Titum respondisse perhibent quidam ; volo, inqui, meas fores omnibus philosophis esse aperta. At Nero impudenter corona redimitus in conspectu theatri turpiter saltavit. Annon igitur communiones quæ ex scientia exsistunt magis sunt naturales multoque majore in pretio habendo ? Annon

η'. Τὸ μὲν οὖν φύσει ἀεὶ τοῦ θέσει καὶ κρεῖττον καὶ τιμιώτερον, εἰ μή τις παραλογίζεται τὰ πράγματα, καὶ γένους ἢ πατρίδος ἢ τεκόντος εὐγενείᾳ ἀπατώμενος παραλόγους ποιεῖ τὰς κοινωνίας αὐτοῦ. Πᾶσι γὰρ τοῖς σοφοῖς καὶ τοῖς σοφῶς πράττουσιν ἀρεταὶ καὶ βίος ἐλετάξονται, ἡ ἀληθὴς καὶ θεία εὐγένεια. Τὰ δ' ἄλλα θέσει καὶ πόρρω τοῦ φύσει ὄντα παραθεωροῦνται. Διδάσκουσι γὰρ καὶ οἱ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ βραβεῖα ποιοῦντες καὶ διδόντες τὴν νίκην, καὶ οἱ τὰ συμπόσια τελοῦντες τὴν νίκην. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἴσοι τῷ γένει εἴ τε οἱ ἀθλοῦντές εἰσιν, εἴτε οἱ πίνοντες, προδηλον· ἴσοι δὲ τῇ τιμῇ, ὥστε οὐδεὶς ἂν λήψηται τὸ γέρας, εἰ μὴ ὁ νικήσων καὶ μόνος κατά τε τὰ ἄθλα καὶ τὸν πότον. Κοινωνὸς δὲ τῶν ἀθλούντων ὁ κορυφαῖος, καὶ τῶν πινόντων ὁ αὐτῶν ἔφορος, ὡς ἔφορος καὶ γάρ τούτων ἐστίν. Ἆρ' οὖν ἐνταυθα καὶ κρᾶσις τε καὶ παιδεία, καὶ οὗ μὲν φυσικωτέρα ἡ νίκη, οὗ δὲ θέσει καὶ μόνον. Ταῖς ἀμφοτέρσις δὲ κρᾶσίς ἐστι, καὶ τῇ μὲν μέθῃ τριβὴ ἀλογωτάτη, τῇ δὲ ἀθλήσει παιδεία τις· φύσιν γάρ τὸ αθλον συνιστῶν φιλοτιμούρενος, τοῦτο συνίστησιν· ἐκεῖ γάρ μάχης ἔργα, δίσκος, δίαυλος, πυγμὴ, πάλη καὶ ἅλμα, γρήσιμα πάντα, πολιτείᾳ καὶ κόσμῳ καὶ βίῳ ὠφέλιμα, κἂν εἴη ἐκ τῶν τοιούτων τις αὐτῷ ἡδονή. Ὁ δὲ Σαρδαναπάλειος καὶ Διονυσιακὸς ἔφορος μόνον τὴν ἄλογον ἡδονὴν βλέπων, εἰς οὐδὲν τέλος καταλήγει τὸ τούτου σπούδσμα· τιμᾷ δὲ ὁ μὲν τοὺς ἀθλοῦντας, ὁ δὲ τοὺς πίνοντας. τὸ μὲν πρῶτον φυσικώτερον, τὸ δ' ὕστατον ἀτιμότον. Οὐκ ἔστιν ἄρα τοῦ θέσει τὸ φύσει κρεῖττον; Καὶ μήν, πᾶς εἴπῃ, ἔχει γάρ πολλὴν τὴν ἀλήθειαν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα τινά, πῶς μὲν ἐξεχόμενα τούτων, πῶς δὲ διαφέροντα, στρατοῦγία· μετά δὲ ἰατρικὴ, φιλάνθρωπος γάρ καὶ αὐ,ἡ, Κοινὴ δὲ γεωργική. Καὶ τὴν μὲν γεωργικὴν, εἰ κατά τοὺς ἀληθεῖς τις ἴδῃ λόγους, μεστὴν εὑρήσει παιδείας. Μὴ σκόπει δὲ ὅτι οὐκ οἶδε τοὺς λόγους ὁ γεωργὸς, ἀλλά σκόπει ὅτι κατά λογον ἡ τέχνη γίνεται. Ὥσπερ γάρ καὶ κυβερνητικὴ ἐδ τῆς πρώτης ἔχει τά σημεῖα, οὐκ οἶδε δὲ ὁπως γίνοιντο ταῦτα ὁ κυβερνήτης, οὕτως καὶ ὁ γεωργὸς, ἐκ τῆς πρώτης ἔχων τὰς ὡς εἰκὸς πράξεις δεδιδαγμένος, πράττει μὴ ἐξετάζων· ἀποδεικτικοῖςγὰρ λόγοις καὶ ἀναγκαίοις ἡ πρώτη συνῆξε ταύτην τὴν τέχνην. Ἐπειδὴ τὸ πλῆθος αὐτὴν ἐργάζεσθαι ἔμελλεν ὁμολογούμενα δέ τινα δόγματα παραδοῦσα τοῖς πρώτοις, πρὸς τοὺς ἐρεξῆς ταῦτα μεταδίδονται ἄχρι νῦν ἀβασανίστως καὶ ἀνοξετάστως. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος, ὅτι περ τῆς πρώτης ἡ θεωργικὴ ἐστιν ὡς καὶ πᾶσαι· ἐξετάζει γὰρ καὶ καιροὺς καὶ τόπους καὶ λόγους καὶ πράγματα, καὶ ἐξετάσας οἷον παράδοσίν τινα ποιεῖται εὐγενεστέραν. Καὶ τοῦτο διὰ τὴν

sunt præstantiores communicationibus illis quæ ex temperatione, non ex ratione exsistunt, ut etiam duorum illorum imperatorum fines ostendunt?

8. Quod igitur natura constat semper est præstantius et dignius eo quod positione constat, nisi forte aliquis fucum rebus facere velit et generis, patriæ et parentum nobilitate deceptas, præter rationem communicare soleat; nam virtutes et vita honesta omnibus sapientibus et sapienter agentibus habentur et sunt vera ac divina nobilitas. Alia vero omnia negliguntur sapientibus, nulloque in pretio habentur, quæ nimirum positione constant, et ab eo quod natura constat longissime distant; nam qui certamina constituunt et præmia proponunt docent victoriam et qui in conviviis potando certant victoriam sibi proponunt. Quod autem non sint genere æquales tum exercitationis causa certantes, tum etiam potantes inter omnes constat: sed æquales sunt præmio quod nullus præmium accipiat, nisi solus ille qui victor fuerit sive in certaminibus sive in compotationibus. Ac in certaminibus quidem quiprinceps est commu_ nionem instituti cum certantibus init et cum potantibus ipsorum præses; nam illorum princeps est ut horum præses. Annon igitur hic est temperatio et eruditio? Et quo magis ad naturam accedit in certaminibus victoria eo præstantior. Quo autem magis constitutione constat illa in compotationibus victoria eo ignobilior. Porro in ambabus victoriis inest temperatio; ac in temulentia tempus præter omnem rationem ponitur, in certaminibus vero est quædam eruditio; nam qui præmium certaminis constituit naturali et laudabili studio ductus, illud constituit. Ibi enim disco, cursu, pugna et lucta omnes exercentur et in aliis rebus reipublicæ mundo atque vitæ utilibus ex quibus voluptas honesta quædam exsistit. At præses ille Sardanapalius et Bacchicus voluptatem rationis expertem duntaxat sibi proponens, ad nullum finem honestum et laudabilem pervenit. Ac ille quidem certantes honore afficit, hic vero potantes. Et illud quidem magis ad naturam accedi, istud vero postremum est turpissimum. Nunquid igitur quod natura constat est præstantius eo quod positione? Certe compellente veritate quilibet fatebitur. Sunt autem etiam alia quædam quæ partim cum his cohærent, partim ab iisdem differunt. Ut ars ducendi exercitum primæ architectonicæ est proxima. Deinde medicina. Nam hæc quoque homines plurimum juvat. Agricultura vero est communis. Ac si quis agriculturam ex veris rationibus consideret, plenam eruditionis esse comperiet. Nemo vero offendatur eo quod agricola rationes non novit; is potius artem agriculturæ ex ratione exsistere diligenter notet. Quemadmodum enim ars gubernandæ navis signorum cognitionem a prima accepit, quorum tamen rationem reddere nequit, ita etiam agricola a prima illa scientia, ut est necesse, doctrinam actionum accepit: agit autem rationes non investigans. Nam prima scientia certissimis et verissimis conclusionibus hanc artem confecit Cum autem vulgus hanc artem exercere vellet, sententiæ quædam ab omnibus receptæ, ab illa prima scientia quasi per manus traditæ et ad posteros propagatæ sunt, quarum quidem sententiarum rationes nemo scrutatur. Testatur etiam Hesiodus poeta artem agriculturæ ut et omnes artes, a prima ilta scientia manasse;

ὑπόθεσιν, καὶ περι μεν ταύτης ἐς τόσόν. Εἴπωμεν δὲ περὶ ὧν ὑπεσχέθημεν.

η'. Στρατηγία μὲν οὖν τέχνη καλὴ καὶ πρωτίστη, χρυσοχοϊκὴ δὲ περιττή. Κοινωνεῖ δὲ Κῦρος μὲν παιδείᾳ τῷ οἰκείῳ στρατεύματι διδάσκων αὐτὸ τὸ λιτὸν καὶ πρὸς περιττὰς ἀπέριττον χρήσεις. Κροῖσος δὲ Πακτωλοῦ ῥύσει πολὺν συναθροίσας χρυσὸν, ποιεῖται πρὸς χρυσοχόους τὰς κοινωνίας, διὰ τὸν μακαρισμὸν, οὗπερ οὐκ ἠξιώθη κἂν παρὰ Σόλωνος, χρυσοῦς τινας τρίποδας κατασκευάζων καὶ πλίνθους. Κρᾶσις ἥδη τούτοις καὶ κονωνία· καὶ ἡ μὲν φυσικωτέρα, ἡ δ' ἄλλη ἐς τόσον βασιλεῖ ἀπρεπής. Τὸ μὲν γὰρ διδάσκειν τὸ στράτευμα τὸν βασιλέα καρτερίας ὑπόδειγμα ἑαυτὸν δεικνύοντα φιλόσοφον. Βασιλέα γὰρ οὐ λαοῦ, ἀλλὰ σὺν τούτῳ καὶ τῶν παθῶν αὐτὸν δείκνυσιν· ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι βασιλεῖς παθῶν τοὺς ὑπὸ χεῖρα ποιεῖν ἐθέλει. Ὦ τοῦ μακαρισμοῦ! Τὸ δὲ τρίποδας κατασκευάζειν χρυσοῦς καὶ πλίνθους καὶ ὅλας λαμίας χρυσοῦ, ὑφασμάτων, μαργάρων ἐμπιπλᾷν, οὔτε ἑαυτὸν βασιλέα δείκνυσιν ὁ τοῦτο ποιῶν, οὔτε βασιλέας ποεῖ τοὺς βασιλευομένους, πασῶν ἡδονῶν δὲ γε καὶ μάλιστα δούλους. Ἴσθι δὲ καὶ τὸ τέλος τῶν ἀμφοτέρων, πιστὸν εἰς ἀπόδειξιν ὃ καὶ πρόσθεν. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ μικροῦ μέγας διὰ τὸ ἔλλογον ἀπὸ περάτων· ἕως περάτων· ὁ δὲ ἰδιώτης καὶ ἄχρυσος καὶ ἀπὸ περάτων καὶ περάτων ἕως στιγμῆς, ὥστε ἡ κατὰ φυσικωτέραν κρᾶσιν κοινωνία καὶ μᾶλλον ἀγαθὴ τῆς μόνον κατὰ κρᾶσιν καὶ θέσιν. Ἴσοι γὰρ τῇ τιμῇ οὗτοι, ἐπὶ βασιλεῖς, ἀλλ' ὁ μὲν μεγαλοψυχὴς καὶ μεγαλοψύχων κοινωνός, ὁ δὲ μικρόνους καὶ κωπηλικῶν κοινωνός· ὠνόμασται γάρ ποτε καὶ Τραϊανὸς πατὴρ διὰ τὸ ἀγαθὸν, Νέρων δὲ θηρίον, Ξέρξης δὲ κάπηλος, ὅτι ἄγαν ἐν τῷ τὰς φύσεις καπηλεύειν εὐεπειθῆ αὐτὸν, πλατάνους κατασκευάζων χρυσᾶς εὐφύλλους σας, ἢ μᾶλλον σὺν αὐτῷ τάχιον φυλλορροούσας. Ὥστε αὐτὸ θέσει τινὰ τούτων ἢ ἑτέρων καὶ τὰ μυρίων ὄντων ἐδόξασε, κἂν ἐδόξάζετο θέσει, ἀλλὰ τὸ φύσει, ὅπερ καὶ τίμιον καὶ κυρίως καὶ ἰδιαίτατα τιμιώτατον. Ἐρᾷ δὲ καὶ βασιλέως ὑφάντης τοῦτο φυσικόν· ἀνάγεται γὰρ τὸ ἐλάχιστον πρὸς τὸ ὅλον, καὶ βασιλεύς ἀποδέχεται λιθοξόον. Τοῦτο φιλάνθρωπον· φέρει γὰρ τὸ ὅλον τὰ μέρη. Σκόπησον δὲ ὅτι ἔλλογα ταῦτα· οὐκ εἶπον γὰρ ὅτι κοινωνεῖ βασιλέως ὑφάντης, ἀλλ' ὅτι ἐρᾷ, ἀλλ' οὐδὲ βασιλεὺς τοῦ λιθοξόου ἀλλ' ἀποδέχεται ὥστε τὸ ἀποδέχεσθαι, τινός ἐστι καὶ οὐχ ὅλης τῆς κοινωνίας. Ὅπου γὰρ τὸ κοινωνικὸν ὄνομα κεῖται, τὴν τῶν κοινωνούντων δηλοποιεῖ συμφωνίαν. Τοιοῦτος γάρ ἐστι ἕκαστος οἷσπερ ἥδεται ξυνὼν, ὡς καὶ τὸ φίλος τί ἐστιν ἄλλος αὐτός· κοινωνεῖ μὲν γὰρ τοῖς ὁμοίοις, ἀποδέχεται δὲ καί ποτε τὰ μὴ ὅμοιά τις, οἷον ἵππον ἢ βοῦν ἢ κύνα. Οὐδεὶς γὰρ κοινωνεῖ ἵππῳ τινὶ, καὶ οὐδεὶς οὐ

nam tempora, locos, rationes, et res scrutatur, quibus investigatis doctrinam quamdam nobiliorem tradit. Hoc in præsentia exemplum proponere voluimus. Ac de agricultura quidem hactenus. Dicamus vero de illis, de quibus nos dicturos polliciti sumus.

8. Ars igitur ducendi exercitum honesta est et præclara, at ars aurificum est superflua. Porro Cyrus cum suo exercitu eruditionis ratione communicat, docens ipsam frugalitatem et in usu superfluo moderationem. Crœsus autem, ex Pactolo magna vi auri collecta, constituit communionem cum aurificibus, hoc modo beatum se fore existimans. Qua tamen beatitate, quam sperabat se consecuturum, a Solone dignus non est judicatus, cum tripodes quosdam aureos et lateres quoque aureos sibi conficiendos curaret. Est igitur in ambobus temperatio ac communicatio, ac una quidem magis ad naturam accedit, altera vero regem non decet. Est enim regis docere exercitum continentiam et abstinentiam, seipsum exhibens philosophum. Nam non solum populi regem sed etiam perturbationum se ostendit; ex quo fit ipsum velle quoque suos milites perturbationum reges efficere. O veram beatitatem! Atqui tripodes et lateres aureos facit, et conclavia ipsa omni ex parte auro, texturis et unionibus complet: non ipse se regem ostendit, neque qui hoc facit illos quos regit reges efficit, cum perturbationibus et voluptatibus turpissime serviant. Porro amborum finis facillime ostendi potest, et nemini est obscurus. Unus enim ex parvo magnus evasit, a fine usque ad finem, idque per prudentiam et sapientiam: alter vero a fine et fine usque ad punctum: idiota et auri expers evasit. Quare communio illa quæ est ex temperatione naturali, multo melior et præstantior est ea, quæ est ex temperatione et constitutione. Nam reges isti honore sunt æquales. Sed unus est magnanimus ac fortis, et magnanimorum ac fortium socius; alter vero est angusti animi et cauponum socius. Et Trajanus olim appellatus est pater propter bonitatem, Nero fera, Xerxes caupo, quoniam naturas rerum cauponando se Deo parem reddere volebat: cum platanos aureas sibi conficiendas curaret virentibus foliis, seu potius cum ipso fluxis. Quare illud, quod constitutione constat neutrum illorum regum, neque aliorum hominum quamvis infinitorum, quemquam gloriosum reddidit. Sed fac gloriosum reddi aliquem eo quod positione constat multo magis sane eo quod natura est et constat, quod non solum honore dignum est, sed etiam in primis longeque dignissimum. Textor autem amat regem: nimirum hoc est naturale, cum illud, quod est minimum, ad totum referatur. Rex quoque lapicidam suscipit, nimirum hoc humanum est. Nam totum partes suas non abjicit. Considera vero quam bene hæc cum ratione quadrent. Non dixi textorem communionem constituere cum rege, sed regem amari a textore. Neque rex lapicidam amore prosequitur, sed suscipit duntaxat. Quare suscipere est aliquo modo non penitus et omnino communicare. Ubi enim communionis nomen auditur, concentus inter communione junctos declaratur. Talis enim est unusquisque, quales sunt cum quibus versari i-

κοινωνεῖ ἀνθρώπῳ τινί· ἔστι δέ τινι μὴ κοινωνεῖν ἀνθρωπῳ τινὶ, ἀλλ' ἀποδέχεσθαι οἷόν τις στρατιώτης ἀποδέχεται ὑέλοψον, οὐ κοινωνεῖ δέ· στρατιώτῃ δέ τινι κοινωνεῖ, ἵππῳ δὲ, ἢ λίθῳ, ἢ μαργάρῳ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ οὐ κοινωνεῖ, κοινωνεῖ δὲ καὶ ταῖς τροφαῖς διὰ τὴν σύστασιν. Τοῦτο δὲ κοινὸν μὲν, ἔχει δὲ καὶ τινα διαφοράν· ἄλλοι γὰρ ἄλλας, καὶ ἄλλας ἕτεροι, οὐδεὶς δὲ οὐ κοινωνεῖ τροφῆς ἡ ἀποδέχεται. Ἐναργὶς δὲ καὶ ἐκ τῶν τροφῶν, ὅτι καὶ φύσις καὶ κρᾶσις, καὶ τιμιωτέρα ἡ φύσις τῆς κράσεως· εἰς τι γὰρ καὶ τροφαῖς ἡ διαφορὰ καὶ ἔν τισι, τὰς δὲ κοινὰς καὶ φυσικωτέρας οἱ μᾶλλον αἱροῦνται. Ἔχει μὲν οὖν κατὰ πάντα, ὡς ἐδείχθη, τὸ φύσει τοῦ θέσει τὴν ὑπεροχήν· κοινωνεῖ δὲ καὶ ἰατρῷ ὁ βασιλεὺς, τοῦτο φυσικὸν καὶ φιλάνθρωπον· τρεῖς γὰρ κοινωνίαι τῷ ἄρχοντι ἁρμοδιώτατοι, φιλοσοφία, στρατεία, ἰατρικὴ μετὰ τῶν ἰδιωμάτων αὐτῶν, καὶ τῆς μὲν μιᾶς, κοινῆς οὔσης καὶ διεπούσης πάντα πολλαχῶς, ὡς δεῖ κοινωνεῖν ταύτῃ, διασαφήσαντες εἴπομεν. Σωτήριος γάρ ἐστι πασῶν καὶ πάντων αὕτη, καὶ διὰ τοῦτο δεῖ κοινωνεῖν ταύτῃ τὸν ἄρχοντα, ἐπειδὴ σωτὴρ καὶ ἐπιμελητὴς ψυχῶν καὶ σωμάτων ἐστὶ, τῶν δυοῖν δὲ, ὡς μετὰ ταύτην σωμάτων οὐσῶν σωτηρίων, ἐπὶ μείζονι καὶ ἐλάττονι τρόπῳ. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ ὅλου ζώου φύλαξ ἀνθρώπου, ἡ δὲ παρὰ μέρος. Ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, περὶ δὲ στρατηγοῦ, εἷς μυρίοι, δηλονότι εἷς πάντες· οὐ γὰρ εἶπε μύριοι, ἀλλὰ μυρίοι, τοῦτο δὲ τὸ πάντες δῆλοι. Πρώτη μὲν οὖν ἡ στρατιωτικὴ ἧς ἐστι καὶ ἐξ ἧς παρὰ τῆς πρώτης καὶ ὁ φύσει στρατηγὸς, δευτέραν δὲ κρίνομεν τὴν ἰατρικὴν, μετὰ δὲ ταύτας οὐ κοινωνεῖν δεῖν ταῖς ἄλλαις τὸν ἄρχοντα λέγομεν ἀλλ' οἰκονομεῖν, ἐπιτάσσων ὥσπερ ἐξ ἀκρωρείας τινὸς καθήμενος ὅπως κατ' ἐπιστήμην καὶ φυσιν τὸ πᾶν διέπηται, καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου ταῦτα, τῶν δ' ἄλλων τὰ ἑπόμενα καὶ ὅσον τὰ ἔλλογα. Χρήζει γὰρ καὶ ὁ ἐλάχιστος βλάναυσός τινος λογικότητος. Ὃς γοῦν οὕτως, ὡς εἴρηται, βιοτεύει, μακάριος ὃς δ' οὐ φαῦλος. Ἐπεὶ δὲ πανταχόσε τὸ φύσει τοῦ θέσει κρεῖττον εὑρέθη ἐκ πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὄντων, μηδεὶς ἀπατάσθω τιμᾷν τὸ μὴ τίμιον ἢ κοινωνεῖν αὐτῷ· μία γάρ ἐστιν ἡ ἀληθὴς εὐγένεια καὶ τιμὴ ἐν ἐμψύχοις τε καὶ ἀψύχοις ἐν λογικοῖς καὶ ἀλόγοις καὶ πᾶσιν, ἡ φύσει εὐγένεια, καὶ μία κοινωνία ἡ κατὰ φύσιν καὶ ὅσον πρὸς ἐπιστήμην, αἱ δ' ἄλλαι οὐκ ἀγαθαί. Ταῦτα γοῦν ἐξετάσαντες, πρῶτον εἴπομεν ἃ καὶ κεφαλαιωδῶς ἀπάρτι ἐν ἑκτῳ λόγῳ δηλωποιήσαντες τὴν πραγματείαν ἐντελεχῶς ἀπολύσομεν.

bens solet: quid enim est aliud amicus quam alter ipse? Nam similes cum similibus societatem consituere solent. At suscipit non similia aliquando aliquis, ut equum, bovem, canem: nemo enim cum equo communionem instituit. Et nullus non communionem init cum aliquo homine. Usu autem venit aliquando, ut homo cum aliquo homine communionem non ineat, sed eum suscipiat, ut miles aliquis hyeldopsum suscipit, sed non communionem init: at cum milite aliquo communionem init, cum equo vero aut lapide, aut unione, aut aliqua ejusmodi re non init communionem aut societatem. Præterea, cum alimentis communionem init propter corporis constitutionem, sed est aliquod discrimen. Alii enim alios sibi cibos optant. Nemo vero non participat alimentum, aut ipsum suscipit; atque ex alimentis intelligunt omnes esse naturam et temperationem: ac naturam quidem temperatione esse præstantiorem. Nam discrimen alimentorum ad aliquem finem spectat et in quibusdam consistit. Communia autem et magis ad naturam accedentia elementa sapientes sibi potius eligunt. Excellit igitur in omnibus illud quod natura est et præstat ei quod est positione. Porro ex quoque cum medico communionem init. Tres enim sunt communicationes imperatori accommodatissimæ, philosophia, militia, medicina cum suis quæque proprietatibus. Ac nos quidem satis declaravimus quo pacto multis modis communionem illam et per omnia permeantem scientiam participare debeamus. Ipsa enim est omnium scientiarum et omnium hominum conservatrix, cujus compotem oportet esse imperatorem, quandoquidem animorum et corporum est servator et curator. Cum autem duæ sint artes, quæ cum illa suprema hominum corpora conservant, idque majore et minore modo: una quidem est custos totius hominis: altera vero ex parte. Nam, ut ait Homerus, vir medicus multis aliis præstat. Cum autem de duce exercitus agit. Unus, inquit, est instar innumerabilium, nimirum est unus omnes: neque enim dixit μύριοι, sed μυρίοι. Quod satis intelligitur ex eo quod dicit, omnes. Ars igitur militaris est prima quam deinde consequuntur reliquæ: et qui natura est: secundum vero ab illa medicinam esse judicamus cum aliis, quæ consequuntur communionem inere non debet imperator, sed illas regere tanquam ex arte quadam imperans, ut omnia ex scientia et natura efficiantur. Ac de prima quidem scientia hæc dicta sint. Aliæ vero consequuntur quo magis cum ratione conveniunt. Nam ars vel minima sedentaria rationis ope indiget. Qui igitur ita vivit (ut dictum est) beatus est: qui aliter, miser. Quoniam autem ex omnibus quæ in universo modo sunt illud quod natura constat præstantius esse, eo quod positione constat, compertum est: nemo in errorem inducatur ut colat illud, quod non est colendum, illudque participet. Una enim vera nobilitas est, verusque honor in animatis et inanimatis, in ratione præditis et rationis expertibus, nempe illa nobilitas quæ natura constat, et una communicatio est, nempe illa quæ ex natura est: idque quatenus ad scientiam requiritur, aliæ vero non sunt bonæ. Hæc igitur primum a nobis investigata attulimus quæ summatim in sexto sermone sequenti complexi, tractationem] hanc omnibus numeris absolutam reddemus.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ

ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ.

—

THEODORI LASCARIS

FILII SUMMI IMPERATORIS DOMINI JOANNIS DUCÆ

DE NATURALI COMMUNIONE

SERMO SEXTUS.

—

Ἀναγκαῖαι καὶ πρῶται πάντων φύσις καὶ ἐπιστήμη· τῇ μὲν γὰρ συνάγεται πᾶσα κρᾶσις, τῇ δὲ πᾶσα παιδεία· αἷς ἐστι τὸ φύσει τε καὶ τὸ θέσει. Λέγω δὲ φύσει πᾶν ὅ τι καλόν, θέσει δὲ τὸ δεικτικὸν καλοῦ καὶ μὴ καλοῦ καὶ κακοῦ. Πότερον οὖν τὸ φύσει πολλαχῶς τοῦ θέσει ἀποδειχθὲν τιμιώτερον δηλοποιεῖν ὅτι καὶ τὸ κατ' ἐπιστήμην τοῦ κατὰ τέχνην ἐστὶ τιμιώτερον; Ὡς γὰρ εἰς φύσιν κρᾶσις, οὕτω δὴ καὶ εἰς ἐπιστήμην τέχνη, καὶ ὡς τιμιωτέρα κράσεως φύσις, οὕτω τιμιωτέρα τέχνης ἡ ἐπιστήμη· διὰ τοῦτο καὶ τὸ κατ' ἐπιστήμην γιγνόμενον τιμιώτερόν ἐστι τοῦ κατὰ τέχνην γιγνομένου, ὡς καὶ τὸ κατὰ φύσιν τοῦ κατὰ κρᾶσιν. Δεῖ γοῦν διὰ ταῦτα ἀρετῆς κοινωνεῖν· τοῦτο γὰρ μίγμα καὶ ἐπιστήμης καὶ φύσεως. Δεῖται γὰρ αὕτη τῶν ἀμφοτέρων· ὅσον γάρ τις εὖ γε φύσεως ὤν, εἰ μή τοι καὶ ἐπιστήμην ἢ μέρος καὶ οἷον ἀπήχημα ταύτης ἔχει, οὐκ ἂν ποτε ἀρετὴν ἐργάσεται ἂν, ὥσπερ οὐδὲ ὁ μόνον ἐπιστήμας ἀκούσας, οὐκ ἔχει δὲ φύσιν ἐργάσεται ἀγαθόν. Ἀδύνατον δὲ ἐπιστήμην εἰδέναι τινὰ καλῶς κἀγαθῶς, εἰ μὴ καὶ φύσιν ἔχει πάνυ χρηστήν. Ὑποδάθρα μὲν οὖν ἐστι φύσις καὶ οἷον ὕλη, ἐπιστήμη δὲ εἶδος οἷον καὶ ἔκφανσις. Ὥσπερ γὰρ καὶ λίθους ἀδιαφόρους τῷ σχήματι βλέπομεν καὶ εὖ γε μάλα ἑτέρους μονοειδῶς ἐσχηματισμένους, καὶ διακρίνομεν ὅπως ἐκεῖσε τὸ εἶδος τὴν ὕλην ἔμ ... ... ἢ φυτὰ ἢ ἕτερά τινα, οὕτω δὴ καὶ τοὺς βίους διακρίνειν δυνάμεθα. εἶθ' οὕτως καὶ κοινωνεῖν τοῖς βιοῦσιν· εἰς γὰρ τὰ σφαιροειδῆ ἢ τετράγωνα σχήματα ἔχοντα νοοῦμεν ὅτι ἀγαθῶς ἐκεῖσε τὸ εἶδος

Omnium rerum maxime necessariæ et primæ sunt natura et scientia; ad illam enim omnis temperatio revocatur, ad hanc omnis eruditio: quibus deinde inest illud quod natura est et constat et quod positione. Quod natura constat illud appello, quodcunque honestum est et bonum. Quod positione constat illud appello, quod honestum et non honestum atque malum susscipere potest. Utrum igitur quod natura constat præstantius esse eo, quod positione multis modis demonstratum est? Quod si verum est manifestum erit, illud quod ex scientia eo quod est ex arte, esse præstantius. Ut enim temperatio se habet ad naturam: ita quoque ars se habet ad scientiam. Et ut natura est temperatione præstantior, ita etiam scientia est arte præstantior. Quamobrem illud quod ex scientia efficitur præstantius est eo quod ex arte efficitur, ut etiam illud quod est ex natura præstantius est eo quod est ex temperatione. Quare oportet nos virtutis esse participes; hæc enim est naturæ et scientiæ admistio. Natura enim utraque, nemqe virtute et scientia eget. Nam quo aliquis est natura feliciore, nisi scientiam aut scientiæ partem, aut ipsius scientiæ imaginem quamdam habeat, nihil unquam potest ex virtute agere, ut etiam qui scientiam duntaxat percepit, nec habet naturam, boni nihil præstare potest. Fieri autem nequit ut aliquis bene et laudabiliter scientiam teneat, nisi natura omnino bona sit præditus. Natura igitur velut fundamentum et materia; scientia vero est forma et veluti patefactio. Ut enim lapides figura non differentes cernimus et alios artificiose et uniformiter figuratos, atque discernimus quo pacto illic forma materiam informavit, tum plantas, tum etiam quælibet alia. ita quoque vivendi genera discernere possumus: deinde cum hoc aut illo modo viventibus communionem habere. Cum enim animadvertimus formam illam de bonitate prædican-

ἐμόρφωσεν ἢ τὰ τρίγωνα, ἐξαίρετον δὲ τὸ πρῶτον καὶ οἷον ὅλην τὴν τοῦ εἴδους ἔχον ἰσχύν· ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἡ αὐτοῦ ἐπιφάνεια πρὸς τὸ κέντρον ἢ πρὸς ὄγκον ἐξίσου ἐκδέχεται λεῖψιν ἢ ἐπίτασιν, οὐκ ἄνισοι συμβῶσιν εὐθεῖαι αἱ πρὸς τὸ κέντρον ἐρχόμεναι, οὔτε μὴν αἱ πρὸς τὸν ὄγκον τεινόμεναι διὰ τὴν πρόσθεσιν ἢ τὴν λεῖψιν, ἀλλ' ἴσαι ἀλλήλαις μένουσιν. Ἀλλὰ καὶ πᾶσα διάμετρος περαιουμένη διὰ τοῦ κέντρου αὐτοῦ ἴση ταῖ πάσαις ἐστὶ, κἂν τοῦ ἐλάττονος, κἂν τοῦ μείζονος. Πρῶτος μὲν οὖν τὸ εἶδος κατὰ πόιον κρειττόνως τὴν σφαῖραν ἐμόρφωσε, δευτέρως δέ γε τὸ τετράγωνον, διαφέρει δὲ ὅτι τὸ μὲν ἀεὶ καὶ παντα-χόθεν, τάς τε διαμέτρους τάς τε πρὸς τὸ κέντρον εἰσερχομένας γραμμὰς, διόλου φέρει ἐξίσου, τὸ δὲ τὰ μὲν μέρη ἴσα ἔχει καὶ, εἰ τέμνοιτο, ἢ αὔξοιτο,

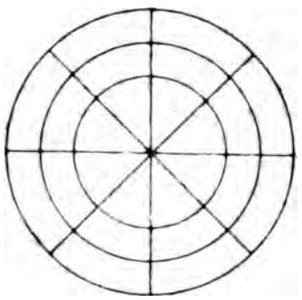

ἴσα καὶ πάλιν ἔχει τὰ μέρη, πλὴν τὰς διαμέτρους ἀνίσους πρὸς τὸ κέντρον ἔχει τε καὶ ἴσους. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ μὲν σχηματισθεῖσαι ἴσον αὐτό καὶ πάλιν ποιοῦσιν, αἱ δὲ τούτου διπλάσιον, δεῖξαι δὲ δεῖ οὔ-

A τως αὐτὸ, ἔστω τὸ Α Β Γ Δ τετράγωνον, διάμετροι δὲ ἡ Β Γ Ν Ω τέμνουσι δὲ συζευγνύμεναι αὗται κατὰ τὸ κέντρον Χ τὸ ὅλον εἴς τε δύο τραπέζια καὶ τρί-γωνα θ' ὡσαύτως δύο, ἐκβεβλήσθω ἡ Ν Α ἕως τῆς Σ· ἔστω δὲ ὡς ἡ Ν Α ἡ Α Σ· ἐκβεβλήσθω δὲ καὶ ἡ Ω Γ καὶ ἡ Γ Ψ ὡς ἡ Α Γ· ἀχθήτωσαν δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ κέντρου εὐθεῖαι πρὸς τὰ Θ Μ καὶ αὗθις ἐκβεβλήσθω

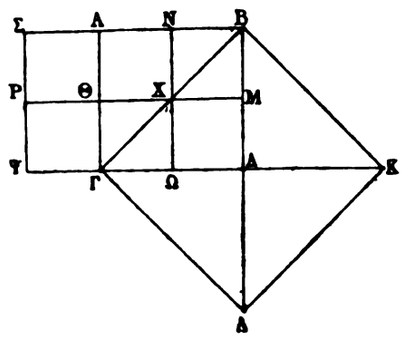

B ἡ Θ ἕως τῆς Σ ὡς τὸ Θ καὶ τὸ κέντρον Χ ἀχθήτω δὲ καὶ ἡ Σ Ρ ἕως τῆς Ψ κας ἔστι τὸ τῆς Ν Ω διαμέ-τρου, ἴσας ἔχον τετράγωνον τὰς πλευρὰς ἴσον τῷ Α Β Γ Δ τετραγώνῳ. Ὡς γὰρ μέσον τῆς Ν Ω τὸ Χ κέντρον, οὕτως δὴ καὶ τῆς Β Δ μέσον τὸ Ν ὡσαύ-τως δὲ καὶ τῆς Δ Γ τὸ Ω, ἀλλὰ καὶ τῆς Γ Α τὸ Θ καὶ τῆς Β Δ τὸ Μ. Ἐπεὶ δὲ τὸ Μ Χ διάστημα ἴσόν ἐστι

C τῷ Χ Θ καὶ τὸ Θ Ρ ἴσόν ἐστι τῷ Χ Μ τὰ δὲ τῷ αὐτῷ ἴσα καὶ ἀλλήλοις ἴσά ἐστι, καὶ τὰ ἄρα Μ Χ, Χ Θ, Θ Ρ διαστήματα ἴσα ἀλλήλοις ἐστὶ καὶ, ἐπὶ τὸ Χ κέντρον

dam, informasse globosas, triangulares, et quadratas figuras, tum illud in mentem revocamus quod diximus. Est autem prima illa figura sphærica præstantissima, quæ veluti totam formæ vim obtinet. Quoniam enim tota ipsius superficies ad centrum, et ad molem est æqualiter composita et æqualiter suscipit subtractionem et additionem. sane rectæ lineæ, quæ ad centrum deferuntur, inæquales esse non poterunt, neque etiam illæ quæ ad molem tendunt, sive addas sive adimas, sed æquales inter se manebunt. Quin etiam omnis diameter ducta per centrum ipsius, est æqualis omnibus diametris, tum in minore, tum etiam in ma- D jore globo. Primum igitur forma ex qualitate præstantius globum informavit. Secundo loco quadratum. Differunt autem inter se, quod sphæra omni ex parte diametros et ad centrum ductas lineas habeat æquales. Quadratum vero partes habet æquales et sive secetur sive accretionem suscipiat æquales rursus habet partes exceptis diametris quos per centrum ductas partim æquales habet, partim inæquales, quandoquidem ex diametris quadratorum quædam in figuras redactæ æquale quadratum rursus efficiunt, aliæ vero duplum. Quod hoc modo demonstrandum est. Esto ABCD quadratum, diametri vero duo BC, NO quæ secent in centro P. Totum quadratum in duo trapesia eodem-

que modo in duo triangula. Linea autem NA producatur usque Q. Esto autem linea AQ ut linea NA.

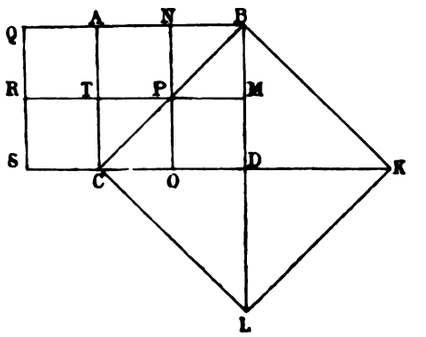

Producatur quoque linea OC usque ad S et esto linea CS ut linea OC. Præterea ducantur lineæ rectæ a centro ad T et M, ac rursus T producatur usque ad R : sitque centrum P ut centrum T : producatur etiam linea QR usque ad S : quadratum diametri NO latera æqualia habens erit æquale quadrato ABCD. Ut enim diametri NO centrum est P, ita etiam lineæ BA medium N : eodemque modo lineæ DC medium est O. Præterea lineæ CA medium est T, et lineæ BD medium est M. Quoniam autem intervallum quod est inter M et P æquale

ἐστὶ τοῦ Α Β Γ Δ τετραγώνου, οὗ διάμετροι αἱ Ν Ω Α
Μ Θ ἴσαι δὲ διαστήματα ἴσα τῇ Μ Χ, Χ Θ, Θ Ρ
ἀναγκαίως καὶ τὸ Θ κέντρον ἐστὶ τοῦ Ν Ω Ψ Σ καὶ
ἐπεὶ ὡς πρὸς τὸ Χ τὸ Α Β Γ Δ ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τὸ Ν
Ω, Ω Θ καὶ πρὸς τὸ Θ τὸ Ν Ω Ψ Σ, ἀλλὰ τὸ Α Γ
Χ Ρ, καὶ τὸ Ν Σ Ψ Ω, ἆρα τετράγωνον τὸ ἐκ τῆς Ν Ω
διαμέτρου συνεστακός, ἴσον ἐστὶ τῷ Α Β Γ Δ τετρα-
γώνῳ· ὧν γὰρ ἴσα τὰ μέρη, καὶ ἴσά ταῦτά ἐστι. Τὸ
ἆρα τῆς ἐκ τῆς γραμμῆς ἀρχομένης Ν Ω διαμέτρου
τετράγωνον, ἴσας ἔχον πλευράς, ἴσον ἐστὶ τῷ Α Β Γ Δ
τετραγώνῳ οὗπέρ ἐστι διάμετρος ἡ Ν Ω. Καὶ ἐδείχθη
παρ' ἡμῶν τοῦτο καθὼς ἔδει. Δειχθήσεται δὲ καὶ τὸ
διπλάσιον. Ἔστι δὲ οὕτως·

β'. Ἡ τοῦ τετραγώνου διάμετρος τρισὶν ἴσαις
ταύτῃ συζευχθεῖσα εὐθείαις διπλάσιον ποιήσει τε-
τράγωνον, οὗ ἐστι διάμετμος. Δεῖ δὴ δεῖξαι ὅτ' Β
αὐτὴ ἡ διάμετρος τρισὶν ἴσαις ταύτῃ συντεθεῖσα
πλευραῖς, διπλάσιον ποιήσει τετράγωνον τοῦ οὗ ἐστὶ
διάμετρος. Γεγράφθω τὸ Α Β Γ Δ τετράγωνον, καὶ
ἀχθήτω διάμετρος ἡ Β Γ καὶ ποιήσει ὁμοια τὰ Β Δ,
Γ Α, Β Γ. Ἤχθω ἀπὸ τῆς Β Γ διαμέτρου γραμμὴ
εὐθεῖα ἐπὶ τὴν Κ ἴση ταύτῃ, ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τῆς
ἐπὶ τὴν Λ ἴση ταύτῃ, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς Λ ἐπὶ
τὴν Γ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τῆς Γ ἐπὶ τὴν
Β, τετμήσθω δὲ κατὰ διαμέτρου τὸ ἐκ τούτων τετρά-
γωνον. ἤχθω γοῦν ἀπὸ τῆς Β ἐπὶ τὴν Α διάμετρος,
ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς Γ ἐπὶ τὴν Κ αἱ τέμνουσι κατὰ τὸ Δ
κέντρον ἀλλήλας. Εἰ ἆρα Γ Β τῇ Β Κ ἴση ἐστὶν, ὑπ-
άρχει δὲ βάσις τοῦ Β Γ Δ τριγώνου, καὶ ἡ Β Κ βά-
σις ἐστὶ τοῦ Δ Κ Β τριγώνου, καὶ ἡ ἆρα Γ Δ πλευρὰ,
ἴση ἐστὶ τῇ Β Δ καὶ Κ Δ ἴση ἐστὶ τῇ Δ Β πλευρᾷ, καὶ
ἡ Β Δ ἴση ἐστὶ τῇ Γ Δ. Ὧν δὲ αἱ πλευραὶ ἴσαι, καὶ
αἱ βάσεις ἴσαι, ἴσαι καὶ αἱ γωνίαι· ὧν γάρ ἴσα τὰ
μέρη, καὶ ταῦτα ἴσά ἐστι. Τῷ ἆρα Γ Β Δ τριγώνῳ
ἴσόν ἐστι τὸ Β Κ Δ τρίγωνον. Ἐπεὶ γοῦν τὸ Β Δ ἴσόν
ἐστι τῷ Γ Β Δ τριγώνῳ, ἔστι δὲ ἥμισυ τοῦ Α Β Γ Δ
τετραγώνου τοῦτο, καὶ τὸ Δ Β Γ ὡ τρίγωνον τοῦ Β Γ
Λ Κ τετραγώνου ἴσόν ἐστι τῷ Α Γ Β τριγώνῳ. Καὶ
ἐπεὶ τοῦ μὲν Β Κ Λ Γ τετραγώνου τί Κ Δ Β τρί-
γωνον τέταρτόν ἐστιν· ὑπάρχει δὲ ἴσον τῷ Β Γ Δ
τετραγώνῳ καὶ τὸ Δ Β Γ. Ἄρα τετάρτου τοῦ Β Κ Λ
Γ τετραγώνου ἴσόν ἐστι τῷ Β Β Λ Γ τριγώνῳ τῷ τοῦ
Α Β Γ Δ ἡμίσει. Ἐπεὶ γοῦν τὰ τοῦ Β Κ Λ Γ δύο τέτα-
ρτα ἴσά εἰσι τοῖς δυσὶν ἡμίσεσι τοῦ Α Β Γ Δ οὗ ἐστι
διάμετρος ἡ Γ Β, καὶ τὸ Β Κ Λ Γ διπλάσιόν ἐστι τοῦ
Α Β Γ Δ· ὃ γὰρ οὗ ἴσον ἡμισυ, τὸ ὅλον αὐτοῦ διπλά-
σιον· ἡ ἆρα τοῦ τετραγώνου τῶν γωνιῶν διάμε-
τρος τετραγώνου τεθεῖσα πλευρὰ διπλάσιον αὐτὸ
ποιεῖ, τοῦ οὗπέρ ἐστι διάμετρος, ὅπερ ἔδει δεῖξαι

γ'. Οὐχ οὕτως δὲ καὶ τῆς σφαίρας, ἀλλ' ἄλ-
λως, καὶ διὰ τοῦτο ἆρα μονοειδέστερον τὸ κυκλικὸς
σχῆμα τοῦ τετραγώνου τε καὶ ἰσόπλευρον. Ἐκεῖ γὰρ

est intervallo quod est inter PT, erit quoque TR æquale ipsi PM. Atqui quæ eidem sunt æqualia, illa sunt inter se æqualia. Quare intervalla MP, PT, TR, æqualia inter se erunt. Et quoniam P est centrum quadrati ABCD, cujus diametri sunt NO, MT, sunt autem intervalla MP, PT, TR, æqualia inter se, necessario T centrum erit quadradi NOSQ. Et quoniam ut se habet ABCD quadratum ad suum centrum P : et præterea NO, MT ad idem centrum : ita quoque NOSQ se habet ad T, centrum : et præterea AC, PR : quadratum ergo NQ, SO, quod ex diametro NO constitutum est æquale quadrato ABCD. Quorum enim partes eunt æquales, et ea inter se æqualia. Quadratum ergo quod ex diametro NO, tanquam linea initiali, constituitur, latera æqualia habens, est æquale quadrato ABCD, cujus diameter est NO. Atque hoc a nobis demonstratum est ut est ut oportuit. Demonstrabitur etiam ex altera diametro duplum quadrati effici hunc in modum.

2. Quadrati diameter tribus sibi æqualibus rectis copulata, efficiet quadrati, cujus est diameter duplum. Oportet autem demonstrare hanc ipsam diametrum hac ratione cum æqualibus sibi lateribus conjunctam, effecturam duplum quadrati illius cujus est diameter. Describatur A B C D quadratum. Ducatur diameter B C et efficiat similia BDCA. Ducatur ab eadem BC diametro linea recta in K quæ sit ipsi diametro æqualis. Eodem modo K in L quæ sit illi æqualis. præterea L in C eadem ratione, et a C in B : secetur vero diametris quadratum ex his constitutum. Ducatur igitur a B in L diameter : præterea A C in K quæ in centro D sese mutuo secent. Si igitur C B est æqualis lineæ B K, est autem ipsa basis trianguli BCD : est quoque B K basis trianguli DKB. Ergo latus CD est æquale lateri BD et latus KD est æquale lateri BD, et latus BD est æquale lateri CD Quorum vero latera sunt æqualia et bases sunt æquales, anguli quoque sunt æquales, Quorum enim partes sunt æquales et illa quoque inter se sunt æqualia Ergo triangulo C B D æquale est triangulum B K D. Quoniam igitur triangulum B K D est æquale triangulo C B D. Est autem dimidium quadrati A B C D. Triangulum quoque D B C quadrati B C L K est æquale triangulo A C B, Et quoniam quadrati quidem B C L K triangulum K D B tertia pars est, est autem æquale triangulo A B C D. Quarta pars ergo quadrati B K L C, quæ est D B C, est æqualis triangulo A B C, quod est dimidium quadrati A B C D. Quoniam igitur duæ quartæ partes quadrati B K L C, sunt æquales duabus dimidiis partibus quadrati A B C D cujus est diameter C B, colligitur B K L C esse duplum quadrati A B C D. Nam cujus dimidium est æquale alteri toti, totum illius dimidii est alterius duplum. Quare diameter angulorum quadrati facta quadrati latus duplum efficit illius cujus est diameter, quod oportuit demonstrare.

3. Sed in sphæra non ita, sed aliter se res habet : atque ideo figura circularis est magis uniformis et magis æqualis, quam triangulum. Nam in circulo

καὶ αἱ διάμετροι καὶ αἱ πρὸς τὸ κέντρον εὐθεῖαι καὶ ἡ ἐκ τοῦ κέντρου κἂν ἐλαττῶνται, κἂν αὐξῃ, ἀεὶ ἴσαί εἰσι, τὸ δὲ τετράγωνον κατὰ τὰς διαμέτρους οὐχ οὕτως ἔχει. Ἡ γὰρ ἐκ τῆς γραμμῆς ληφθεῖσα διάμετρος τεθεῖσα πλευρὰ ἴσον τῷ οὗ ἐστι διάμετρος ποιεῖ τετράγωνον, ἡ δὲ κυρίως διάμετρος ἡ ἐκ τῶν γωνιῶν ποιεῖ διπλάσιον. Εἶπω δὲ καὶ ἄλλο, ὅπως δείξω ὅτι τὸ εἶδος κρειττόνως τὸ κυκλικὸν εἰδοποίησε σχῆμα τοῦ τετραγώνου καὶ πάντων πρὸς τὸ δεῖξαι, ὅτι τὰ τοῦ κύκλου μέρη ἅπαντα ἴσα πρὸς τὸ κέντρον καὶ αὐτοῦ τετραγώνου· δεῖ δὲ τέμνειν διὰ τῶν διαμέτρων αὐτῶν καὶ δεῖξαι ὅτι ἴσα τὰ μέρη πάντα αὐτοῦ. Ἔστω ὁ Β Γ κύκλος, κέντρον δὲ τούτου τὸ Χ. Διαστήματα δὲ τὸ Α Γ Β Δ καὶ ἤχθω ἀπὸ τῆς Α περατουμένη εὐθεῖα ἐπὶ τὴν Γ διὰ τοῦ Χ, ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τῆς Δ ἐπὶ τῆς Β αἵ εἰσι τοῦ Β Γ κύκλου διάμετροι. Κέντρῳ δὲ πάλιν τῷ Β, κύκλος γεγράφθω ὁ Ν Η, διάμετρος δὲ ἡ Χ Ν, ἑτέρα δὲ ἡ Φ Η. Ὡσαύτως δὲ κέντρῳ τῷ Δ κύκλος γεγράφθω ὁ Χ Θ, διάμετρος δὲ ἡ Λ Θ, ἑτέρα δὲ ἡ Ρ Χ. Καὶ αὖθις κέντρῳ τῷ Γ, κύκλος γεγράφθω ὁ Η Μ, διάμετρος δὲ ἡ Χ Μ, καὶ ἄλλη ἡ Θ Η. Καὶ πάλιν κέντρῳ τῷ Α, κύκλος γεγράφθω ὁ Φ Χ, διάμετρος δὲ ἡ Ε Χ, καὶ ἑτέρα ἡ Λ Φ. Λέγω οὖν ὅτι τὰ τῶν τοῦ Β Γ κύκλου πέρατα διαμέτρων Β Γ Δ Α κέντρα ἐστί τῶν Φ Ν Η Η Μ Θ Θ Ρ Λ Λ Ε Φ κύκλων,

diametri et lineæ rectæ ad centrum ductæ, et quæ a centro ducuntur, sive minor sive major fiāt circulus, semper sunt æquales. At quadratum ratione diametrorum non ita se habet. Nam sumpta illa quæ est linearum ratione diameter et latus effecta æquale quadratum efficit ejus cujus est diameter. At quæ proprie dicitur diameter, nempe angulorum ratione dicta diameter efficit quadrati duplum. Dicamus etiam aliud ut ostendamus formam circularem prætentiorem esse quadrato et aliis quibuslibet figuris. Ad ostendendum omnes circuli partes æquales esse ad centrum non autem quadrati partes ; oportet secare circulum diametris ipsis. Esto B C circulus, centrum vero hujus sit X. Intervalla vero sint A C B D. Ducatur linea ab A per X quæ terminetur in C : eodem modo a puncto D in punctum B ducatur altera linea, sintque ambæ diametri circuli B C. Rursus circum centrum B circulus describitur N K ; sitque una diameter X N, altera vero H K. Eodem modo circum centrum D describatur circulus X T : sitque una diameter L T, altara vero R X. Rursum circum centrum C circulus describatur KM, sitque diametur una X M, altera vero TK. Et rursus circum centrum A circulus describatur H X, sitque diameter una E X, altera vero L H. Dico igitur in circulo B C lines seu terminos diametrorum nempe B C D A esse centra circulorum H N K, K M T, T R L, L E H, et horum omnium centrum esse X, Extremitates ergo diametrorum qræ sunt B C D A in circulo B C. sunt aliorum circulorum cent a, Circulorum vero istorum omnium terminus est X.

(1) Locus in Græca mendosus est!

καὶ ἀπάντων τούτων πέρας τὸ Χ. Τὰ γοῦν τοῦ Β Γ

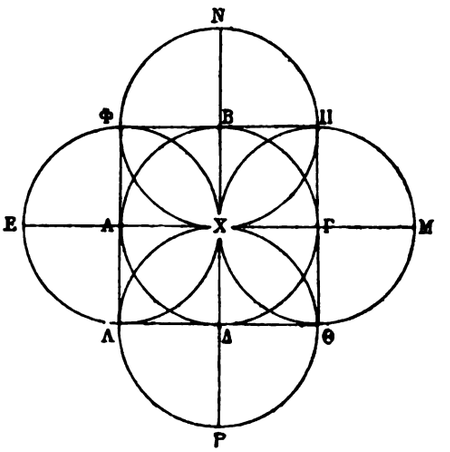

κύκλου πέρατα τῶν διαμέτρων Β Γ Δ Α κέντρα ἐστὶ τῶν ἑτέρων κύκλων, τὸ δὲ Χ πέρας αὐτῶν. Ἐπεί δὲ πέρας τῶν Β Ρ Γ Δ Α κέντρων ἐστί τὸ Χ ὑπάρχει δὲ τὸ τῶν ἡμίσεων αὐτῶν διαμέτρων, ἀναγκαίως ὑπάρχει καὶ τὰ Ν Μ Ρ Ε πέρατα τῶν ἐκτὸς ἡμικυκλίων ἡμίσεα τῶν Ν Χ Μ Χ Ρ Χ διαμέτρων·

Quoniam autem terminus diametrorum B C, D A

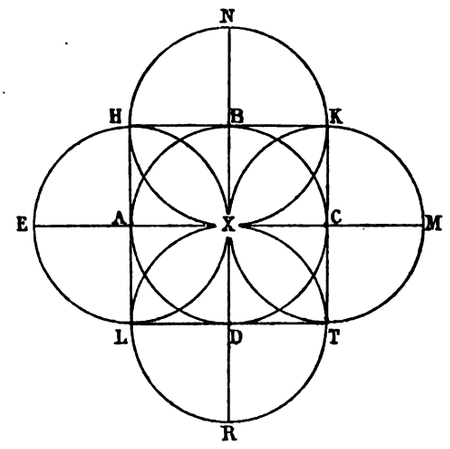

est centrum X. Est autam etiam centrum dimidiarum diametrorum, necessario quoque N M R E qui sunt termini seu extremitates exteriorum semicirculorum sunt dimidiæ partes diametrorum N X, M X, E X. Quoniam autem X B est dimidia diameter integræ dimetri D X B, quandoquidem hujus centrum est X, B X quoque erit dimidia diameter integræ diametri N X, in circulo N H. Quoniam enim circuli A K centrum est B quorum vero dimidia sunt æqualia, tota inter se quoque sunt æqualia : sane diametri inter se erunt æquales (1). Eadem ratio est etiam aliarum diametrorum in aliis circulis. Nam diametri integræ X M dimidia pars est X E. Quoniam enim

ἐπειδὴ δέ τῆς τοῦ Β Ι κύκλου διαμέτρου Δ Χ Β ἡμισύ ἐστιν ἡ Χ Β ἐπειδὴ κέντρον ἐστί τούτου τὸ Χ, καὶ ἡ Β Χ ἡμισύ ἐστι τῆς Ν Χ διαμέτρου τοῦ Ν Η κύκλου· ἐπειδὴ γὰρ ὑπάρχει τούτου κέντρον τὸ Β ὧν δὲ ἴσα τὰ ἡμίσεα καὶ τὰ ὅλα ἴσά ἐστι, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ἐπί τῶν ἄλλων· τῆς γὰρ Α Χ Γ διαμέτρου τοῦ Β Γ κύκλου ἡμισύ ἐστιν ἡ Χ Γ ἐπειδὴ κέντρον ἐστί τούτου τὸ Χ καὶ ἡ Γ Χ ἡμισύ ἐστι τῆς Μ Ι Χ διαμέτρου τοῦ Η Μ κύκλου· ἐπειδὴ ὑπάρχει τούτου κέντρον τὸ Γ· ὧν δὲ ἴσα τὰ ἡμίσεα, καὶ τὰ ὅλα ἴσα ἐστίν. Ὡσαύτως καὶ τῆς Β Χ Δ διαμέτρου τοῦ ΒΓ κύκλου ἡ Χ Δ ἡμισύ ἐστι τῆς Φ Χ διαμέτρου τοῦ Χ Θ κύκλου, ἐπειδὴ κέντρον ἔστί τούτου τὸ Δ· ὧν δὲ ἴσα τὰ ἡμίσεα, καί τὰ ὅλα ἴσά ἐστιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς Γ Χ Α διαμέτρου τοῦ Β Γ κύκλου ἡ Χ Α ἡμισύ ἐστιν, ἔπειδὴ κέντρον ἐστί τούτου τὸ Χ καὶ ἡ Α Χ ἡμισύ ἔστι τῆς Ε Χ διαμέτρου τοῦ Φ Χ κύκλου, ἐπειδὴ κέντρον ἐστί τούτου τὸ Α· ὧν δὲ τὰ ἡμίσεα ἴσα, καὶ τὰ ὅλα ἴσά ἐστι καὶ ἡ ἄρα Ν Χ διάμετρος τῇ Β Δ ἴση ἐστί, καὶ ἡ Μ Χ τῇ Δ Γ ἀλλα καὶ ἡ Φ Χ τῇ Β Δ καὶ ἡ Ε Χ τῇ Α Γ καί ἑκατέρα τῇ ἑκατέρα ἴσαί εἰσι· τά γάρ τῷ αὐτῷ ἴσα, καὶ ἀλλήλοις ἴσά ἐστι, καὶ ὧν τά μέρη ἴσα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστι Καὶ τῶν ἄρα ἴσων διαμέτρωνοί οἱ κύκλοι ἴσοί εἰσι, καὶ πάντα τά τοῦ κύκλου πέρατα ἴσά ἐστιν. Ἐπεί δὲ καὶ τά τῆς σφαίρας πέρατα δέχονται τοὺς αὐτοὺς κύκλους καὶ πέρατα, ὧν θάτερα θατέρους καὶ κατά τῆς σφαίρας μέρη πάντα ἴσά ἐστι, καὶ πᾶσα ταύτης διάμετρος τῷ ταύτης κέντρῳ περαιουμένη· Ἀλλά καὶ ἂν συστήσεις σφαῖραν ἴσης ἐστί τῇ ἧς ἐστι διάμετρος, καὶ ὁ σχῆμα ποιήσουσιν αἱ τῆς διαμέτρου εὐθεῖαι ταύτῃ ἴσον ἐστι, καθά δὴ καὶ τοῦ κύκλου· συνέστηκαν γάρ αἱ Θ Γ Η Φ Β Η Λ Α Φ Θ Δ Λ τῶν κύκλων διάμετροι τὸ Φ Η Θ Α τετραγωνον, τοῦτο δὲ ποιήσουσι καὶ αἱ τῆς σφαίρας διάμετροι ὅπερ ἐδει δεῖξαι.

δ'. Τοῦτο δέ οὐχ εὕρῃ τις εἰς πᾶσαν γραμμὴν καὶ τὸ μὴν τοῦ τετραγώνου τὰς δια τοῦ μέσου καὶ κέντρου ἠγμένας, καὶ αὐθις πρὸς τό δεῖξαι ὅτι οὔτε ἴσον τῷ τετραγώνῳ πᾶσα διάμετρος διὰ τοῦ κέντρου καὶ μέσου ἠγμένη, τό αὐτό ποιεῖ οὐ διάμετρος, οὔτε ἕτερον ἴσον καὶ τῷ αὐτῷ· δεῖ γοῦν ἀνίσους τάς τοῦ τετραγώνου δεῖξαι διαμέτρους καὶ τὰ ἐκ τούτων γενόμενα σχήματα εἴτε κύκλους εἴτε τετράγωνα. Ἔστω τό Α Β Γ Δ, προαπεδείχθη ὅτι ἡ Β Γ διάμε-

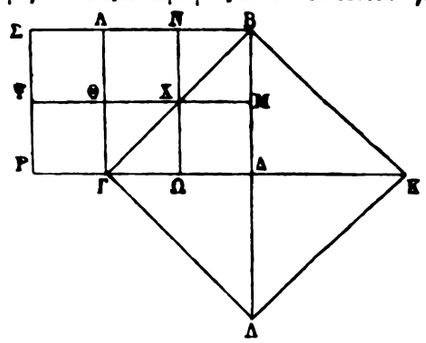

circuli K M centrum est C, integræ diametri M X C dimidia pars erit C X in circulo K M, Quoniam enim hujus circuli centrum est C : quorum vero dimidia sunt æqualia, tota enim sunt æqualia, etc., ut dictum est, de diametro B X D in circulo B C. Eodem modo X D est dimidia pars integræ diametri circuli X T R. Quorum vero dimidia sunt æqualia, etc Et ut C X A integræ diametri in circulo B C dimidia pars est X A, quandoquidem centrum hujus circuli est X, ita in circulo quoque H X erit A X dimidia pars integræ diametri E X. Quorum autem dimidia sunt æqualia inter se, tota quoque sunt æqualia. Quare diameter N X erit æqualis diametro B D et diameter M X erit æqualis diametro A C. Præterea diameter R X erit æqualis diametro D B, et diameter E X similiter æqualis D diametro A C, et singuli singulis æquales sunt. Quæ enim eidem sunt æqualia, inter se sunt æqualia. Et quorum partes sunt æquales integra quoque inter se sunt æqualia. Circuli ergo æqualium diametrorum sunt æquales, et omnes circuli extremitates sunt inter se æquales, Quoniam autem sphæræ extremitates cosdem circulos capiunt, quorum singillatim partes inter se sunt æquales, eorum quoque omnes simul partes erunt æquales et quælibet hujus diameter illis ceutro terminabitur. Quin etiam si sphæram constituas, erat æqualis sphæræ, cujus diameter est æqualis, et quam figuram efficient rectæ diametr ilineæ, ea ipsa figura erit ex illa ratione æqualis diametris ut etiam diametri circulorum erant æquales. Nam circulorum diametri fuerunt T C K, H B K, L A H, T D L, ex quibus fit quadratum H K L T. Hoc autem efficiunt sphæræ diametri, quod oportuit demonstrare.

4. Hoc autem quod in circulo ostendimus, non cadit in omnem lineam quadrati, et omne quadrati segmentum, quæ per medium et centrum ducuntur. Atque hoc idem valet ad probandum, non omnem quadrati diametrum per centrum et medium ductam idem quadratum efficere cum eo cujus est diameter, neque omnem quadrati diametrum alterum efficere quadratum æquale ei cujus est diameter. Oportet

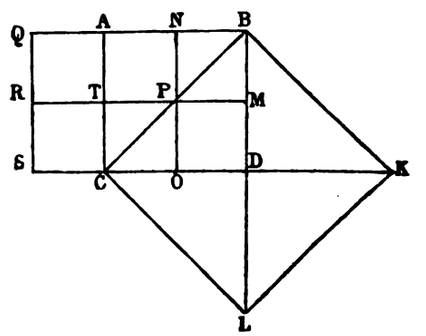

igitur ostendere inæquales esse quadrati diametros; esse quoque inæquales figuras, quæ ex his confi-

τρος συνέστησε τὸ Β Κ Α Γ τετράγωνον, οὗ πλευρά γέγονεν. Ἔχει δὲ τὸ μὲν, Α Β Γ Δ δύο τρίγωνα τά Δ Β Γ τὸ δὲ Β Κ Α Γ · τέσσαρα ἴσα τοῖς δυσὶ τὸ Δ Β Κ Δ Δ Κ Δ Γ Δ Δ Γ Β, οὗ δὲ τά τεταρδύο τοῖς τινος δυσὶν ἡμίσεσιν ἴσα, τὸ ὅλον διπλάσιόν ἐστιν αὐτοῦ, τοῦ Α Β Γ Δ · ἄρα τό Β Κ Α Γ τετράγωνον διπλάσιόν ἐστιν. Ἡ ἄρα τοῦ τετραγώνου τῶν γωνιῶν διάμετρος διπλάσιον αὐτοῦ συνίστησιν καὶ τετράγωνον, ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Δεικνύειν δὲ δεῖ ὁμολογουμένως τὰ ἀποδειχθέντα. Δεῖ γοῦν δεῖξαι ὅτι καὶ ἡ Ν Ω διάμετρος τῶν εὐθειῶν τοῦ Α Β Δ τετραγώνου, τετραγώνου τε θεῖσα πλευρὰ ἴσον καὶ πάλιν αὐτὸ ποιεῖ οὗπέρ ἐστι διάμετρος. Ἐπεὶ τοίνυν μέσον τῶν ἐφ' ἑκάτερον ἀνάλογόν ἐστι τὸ Ν τῆς Β Α πλευρᾶς, τοῦ Α Β Γ Δ τετραγωνου, ἔστι δὲ καὶ ἡ Ν Σ ἴση τῇ Α Β, ὡς ἀπεδείχθη, καὶ ἡ Α μέση ἀνάλογός ἐστι τῆς Σ Ν. Ἐπεὶ δὲ τῆς Ν διαμέτρου πέρας ἐστὶ τὸ Ω τοῦ Α Β Γ Δ τετραγώνου, ἔστι δὲ πέρατα τῆς Α Β πλευρᾶς ἡ Γ Δ, καὶ ἡ Ω μέση ἀνάλογός ἐστι τῇ Δ Γ. Καὶ ἐπεὶ δὲ ἡ Α γωνία μέση ἀνάλογός ἐστι τῇ Ν Σ πλευρᾷ, καὶ ἡ Γ γωνία μέση ἀνάλογός ἐστι τῇ Ω Ρ πλευρᾷ · τοῖς γὰρ ἴσοις ἴσα προστεθέντα, πάντα ἴσά ἐστιν · ἐπεὶ δὲ τῇ Ν Ω διαμέτρῳ μέση ἀνάλογός ἐστιν ἡ Χ ὡς τοῦ Α Β Γ Δ κέντρου, ὑπάρχει δὲ ἡ Ν Ω τῇ Α Β ἴση, ἀλλὰ δὴ καὶ τῇ Δ Γ ἀναγκαίως καὶ τὸ Θ κέντρῳ ἐστι τοῦ Ν Ω Γ Σ τετραγώνου, ἐπειδὴ τὸ Α μέση ἀνάλογός ἐστι τῇ Ν Σ πλευρᾷ. Ὡς γὰρ τοῦ Α Β Γ Δ τετραγώνου ἡ Ν Ω ς διάμετρος, ἧς κέντρον τὸ Χ οὕτως καὶ τοῦ Ν Ω Γ Ξ τετραγώνου διάμετρος ἧς ἐστι κέντρον τὸ Θ. Ὡς γὰρ ἡ Μ Θ τῇ Ω Ν ἴση, οὕτω καὶ ἡ Χ Ψ τῇ Α Γ · καὶ ὡς ἡ Α Γ τῇ Ν Σ ἴση, οὕτως καὶ ἡ Ω Φ τῇ Σ Ρ καὶ ἡ Χ Ψ ἄρα ὁμοίως τῇ Θ Μ. Ἐπεὶ γὰρ ἡ Α Β ἴση ἐστὶ τῇ Ν Σ ἀλλὰ καὶ τῇ Β Δ, καὶ ἡ Β Δ ἴση ἐστὶ τῇ Δ Γ, καὶ ἡ Δ Γ ἴση ἐστὶ τῇ Γ Α, καὶ ἡ Γ Α ἴση ἐστὶ τῇ Α Β, καὶ εἰ τῆς Α Β ἴσης πάσαις ἐστὶν ἡ ΝΣ ἴση πάσαις ἐστὶ ταῖς ἴσαις αὐτῇ. Πάλιν ἐπειδὴ ἡ Ν Σ ἴση ἐστὶ τῇ Α Β ἀλλὰ καὶ ἡ Σ Φ ἴση

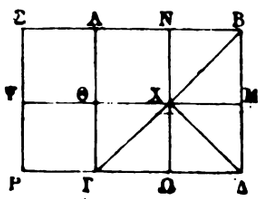

ἐστὶ τῇ Ρ Ω, καὶ ἡ Ρ Ω ἴση ἐστὶ τῇ Ω Ν, καὶ ἡ Ν Ω ἴση ἐστὶ τῇ Ν Σ εἰ τῆς Ν Σ ἴση ἐστὶ πόσαις, ἡ Α Β ἴση ἐστὶ ταῖς ἴσαις αὐτῇ. Καὶ ἐπεὶ αἱ τοῦ Α Β Γ Δ τετραγώνου πλευραὶ ἴσαί εἰσι ταῖς τοῦ Ν Σ Ρ Ω, καὶ ταῦτα ἴσά ἐστι. Τὰ γὰρ ἴσα τεθέντα ἴσοις, πάντα ἴσά ἐστι, καὶ ὧν ἴσα τὰ μέρη καὶ ταῦτα ἴσά ἐστι, καὶ αἱ διάμετροι αὐτῶν ἴσαί εἰσι καὶ τὰ κέντρα αὐτῶν ἴσους ἔχουσι τόπους, καὶ τὸ Χ ἄρα Θ εἰς ὃν εἰσι κέντρα, καὶ ταῦτα ἴσά ἐστιν. Ἡ ἄρα τοῦ τετραγώνου διάμετρος ἡ ἐκ τῆς πλευρᾶς, ἴσον τῷ οὗ ἦν τετραγώνου, ὅπερ ἔδει δεῖξαι · καὶ ἐπεί

ciuntur, sive sint circuli, sive quadrata. Esto A B C D quadratum, supra ostensum est B C diametrum constituisse B K L C quadratum, cujus latus ipsa diameter effecta est, Habet autem quadratum ABCD duo triangula, nempe D B C et A B C. At quadratum B K L C habet quatuor triangula æqualia, nempe D B K, D L K, D C L, D C B. Quorum duo sunt æqualia duobus illis quæ illud superius quadratum constituunt. Cujus vero quatuor partes sunt tantæ, ut harum duæ duabus dimidiis partibus alicujus sint æquales, certe totum illud est duplum hujus. Quare quadratum B K L C est duplum quadrati A B C D. Diameter ergo angulorum quadrati duplum ipsius quadrati constituit quadratum, quod oportuit demonstrare. Oportet autem hoc ipsum ex confessis apertissime declarare. Demonstrandum est igitur quod diameter rectarum linearum N O, quadrati A B C D, si fiat latus quadratum æquale constituat ei quadrato, cujus est diameter. Quoniam autem N est medium utrinque proportionale lateris A B in quadrato A B C D. Est autem N Q æqualis lineæ AB, ut prius demonstratum est, sane A medium alterum proportionale erit lineæ Q N. Quoniam autem diametri N quadrati A B C D, terminus est O : sunt autem C D termini lateris A B, erit O similiter medium proportionale lateris D C. Et quoniam angulus medius A est proportionnalis lateris N Q, angulus quoque C erit medius proportionalis lateri O S. Æqualibus enim æqualia si addantur omnia sunt æqualia. Quoniam autem P est media illa quadrati A B C D centrum. Est autem N O linea æqualis lineæ A B, et præterea lineæ D C, necessa-

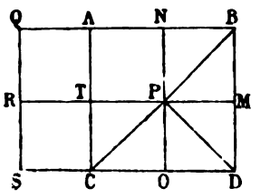

rio T centrum erit quadrati N O S Q. Ut enim N O est diameter quadrati A B C D, cujus centrum est P : ita quoque A C est diameter quadreti N O S Q, cujus centrum est T. Ut enim M T linea est æqualis lineæ N O, ita quoque P R est æqualis lineæ A C. Et ut A B est æqualis lineæ N Q : ita quoque linea OS est æqualis lineæ Q S. Linea ergo P R est æqualis lineæ T M. Cum enim linea A B sit æqualis lineæ N Q atque etiam lineæ B D, linea quoque B D erit æqualis lineæ D C, et linea D C æqualis lineæ C A, et linea C A æqualis lineæ A B. Quod si linea N Q lineæ A B est æqualis, æqualis est omnibus huic æqualibus. Rursus quoniam linea N G est æqualis lineæ A B ; præterea linea Q S est æqualis lineæ S O, et S O æqualis est lineæ O N et linea O N æqualis est lineæ N Q : si linea A B æqualis est lineæ N Q, ut est æqualis est quoque omnibus et æqualis omnibus ipsi æqualibus. Et quoniam latera quadrati A B C D sunt æqualia late-

γοῦν ἡ κυρίως διάμετρος τοῦ τετραγώνου, ἡ ἐκ τῶν γωνιῶν διπλάσιον τούτου ποιεῖ, ἡ δὲ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἴσον αὐτῷ, οὐκ ἄρα ἴσα πάντα τὰ μέρη αὐτοῦ, ὅπερ ἔδει δεῖξαι· Δεῖ δὲ καὶ τὰς διαμέτρους αὐτοῦ κύκλου διαμέτρους θεῖναι καὶ δεῖξαι ὅτι ἀνίσους αὐτὰς

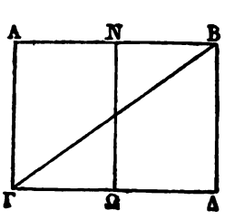

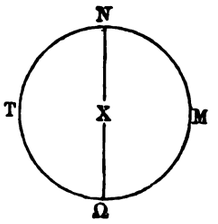

ρία διάμετος, ἡ Β Γ, ἑτέρα δὲ ἡ Ν Ω μέσον δὲ τούτων, B καὶ οἷον κέντρον, τὸ Χ οὐδὲ γὰρ κυρίως κέντρον τοῦτο, ἀλλὰ μέσον, διαφέρει γὰρ τοῦ μέσου τὸ κέντρον κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον, τὸ ὅτι αἱ πρὸς τὸ κέντρον προσπίπτουσαι εὐθεῖαι ἐκ τῆς περιμέτρου ἴσαι ἀλλήλαις εἰσί, τὸ δὲ μέσον τούτου, ὅτι πᾶσαι μὲν προσπίπτουσιν εἰς αὐτό, πᾶσαι δὲ ἀλλήλαις ἴσαι εἰσιν, ὥστε κυρίως κέντρον ἐπί τοῦ κύκλου καὶ τῆς σφαίρας ὀνομάζεσθαι λέγομεν· πᾶν γὰρ εἴ τι κέν-

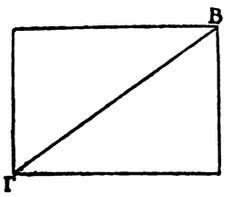

ribus quadrati N Q S O, ipsa etiam quadrata sunt C inter se æqualia. Nam si æqualia æqualibus addantur, omnia sunt æqualia. Et quorum partes sunt æquales, ipsa quoque sunt æqualia, et ipsorum diametri sunt æquales, et ipsorum centra æqualia loca obtinent. Æqualia ergo sunt X et T in quibus centra sunt. Si igitur quadrati illa, quæ est linearum diameter, fiat latus, constituet quadratum alterum æquale ei cujus est diameter quod demonstrare oportuit. Quoniam igitur quæ proprie diameter appellatur, nempe illa quæ angulorum quadrati est diameter, duplum quadrati illius cujus est diameter constituit : at illa quæ linearum dicitur diameter æquale quadratum constituit ; non ergo æquales erunt omnes ipsius partes ; quod oportuit ostendere. Oportet autem ipsius diametros circulis adaptare D et ostendere inæquales esse (quod mullo negotio fieri potest) et ut diametros inæquales, ita etiam si hæras inæquales constitui. Cum duæ sint diametri

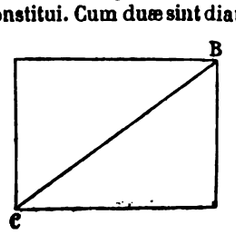

γενέσθαι, ὅπερ ῥᾴδιον, καὶ εἰ τοῦτο, καὶ σφαίρας ἀνίσους συστῆσαι· τοῦ Α Β Γ Δ τετραγώνου δύο διάμετροί εἰσιν ἡ Β Γ Ν Ω· δεῖ δὲ ἀνίσων δεῖξαι διαμέτρους κύκλων αὐτάς, καὶ εἰ κύκλων φανῶσι, καὶ σφαιρῶν ἀναγκαίως εἰσίν. Ἔστω ἡ τῶν γωνιῶν καὶ κυ-

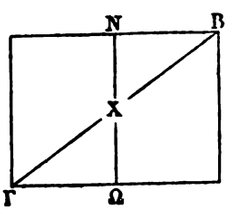

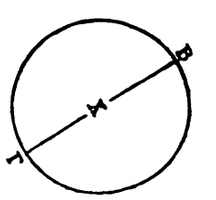

τρον, καὶ μέσον καὶ στιγμὴ καὶ σημεῖον, εἴ τι δή μέσον, ἡ στιγμὴ, ἡ σημεῖον, οὐ κέντρον, ὥσπερ οὐδὲ πᾶσα εὐθεῖα γραμμὴ διὰ τοῦ μέσου ἠγμένη καὶ περατουμένη, κυρίως διάμετρος, ἀλλ' ἁπλῶς, κυρίως δὲ διάμετρός ἐστιν ἡ τὰ μείζω ἄκρα περατουμένη ὑπ' αὐτῶν συνδέουσα, οἷον ἡ Β Γ, κυρία δὲ καὶ κυριωτάτη καὶ πρωτίστη, ἡ Χ Θ ἴση ἐστὶ ταῖς οὗ ἐστι διάμετρος διαμέτροις πάσαις. Λέγω γοῦν ὅτι ἡ μὲν Β Γ ἧς μὲν μέσον τὸ Χ διάμετρος τεθεῖσα

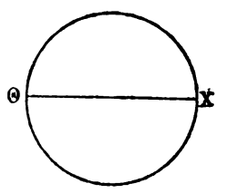

quadrati A B C D, nempe B C N O oportet inæqualium circulorum esse diametros ipsos ostendere. Quod si circulorum inæqualium sunt diametri, necessario quoque inæqualium sphærarum erunt diametri. Esto angulorum quadrati diameter quæ proprie dicitur diameter B C, altera vero N O, medium vero harum et veluti centrum X. Neque enim proprie centrum est hoc, sed medium. Nam meo judicio centrum differt a medio, quod omnes lineæ ex ciconferentia in centrum concurrentes, sint inter se æquales ; at in medium quidem concurrant omnes lineæ, sed non sint æquales. Quare proprie centrum in circulo et sphæra ursurpati dicimus. Omne enim centrum est medium, punctum et extremitas : at si quid est medium, non statim est punctum, aut extremitas aut centrum. Ut nec omnis linea recta per medium ducta et terminata est proprie diameter, sed proprie est diameter illa linea recta, quæ a duabus majoribus extremitatibus

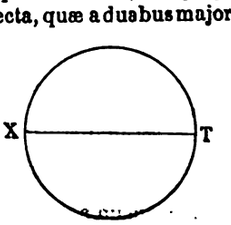

τὸν Π Θ προσελάβετο κύκλον ἐν ἑαυτῇ περιγράψασα ὡς τούτου διάμετρος, ἡ δὲ Ν Ω ἧς καὶ αὐτῆς μέσον τὸ Χ τὸν Τ Μ · ἐπεὶ τοινυν ἡ Β Γ διπλάσιον τετράγωνον ποιεῖ, οὗ ἐστι διάμετρος, τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ τετραγώνου διαμέτρου καταγραφὲν τετράγωνον διπλάσιον ἐστὶ, τοῦ οὗ ἐστι διάμετρος ἡ τοῦτο συστήσασα, ἡ δὲ παρ' ἡμῶν ὀνομαζομένη διάμετρος ἴση οὖσα

πλευρά, ἴσον καὶ καταγράφει τετράγωνον οὗ ἐστι διάμετρος τὸ δὲ διπλασιον τοῦ ἡμίσεως μεῖζον, καὶ ὃς ἄρα κύκλος συμπεριλαβῃ τὴν μείζονα διαμετρον εἰς οἰκείαν διαμετρον, ἐξ ἀναγκης μείζων ἐστί τοῦ τὴν ἐλαττονα συμπεριλαβόντος εἰς οικείαν διάμετρον · ὁ ἄρα Π Θ κύκλος, ὁ τὴν Β Γ λαβών, μείζων ἐστί τοῦ τὴν Ν Ω λαβόντος Τ Μ. Αἱ ἄρα τοῦ τετραγώνου διαμετροι

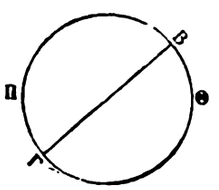

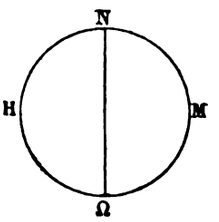

οὔτε πᾶσαι πλευραὶ τεθεῖσαι ἴσον τούτῳ ποιοῦσι τετράγωνον, οὔτε πᾶσαι μὴ ἴσον, οὔτε πᾶσαι ἴσων κύκλων ὑπάρχει διάμετροι· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον οὐδὲ σφαῖραν πᾶσαι ἰσην ποιοῦσιν, ἀλλὰ αἱ μὲν μείζονα, αἱ δὲ ἐλάττονα, ἐπειδὴ καὶ ἡ τῆς σφαίρας κατὰ κύκλους ἐστὶν ἐπιφάνεια, ἥ τε θεῖσαι αἱ τοῦ τετραγώνου διάμετροι ἐλαττονας καὶ μείζονας ποιήσουσι σφαίρας ὡς καὶ κύκλους, ὥστε οὐχ ὡς εἰς τὸν κύκλον καὶ τὴν σφαῖραν τό εἶδος εἰδοποίησε τὴν ὕλην, οὕτως καὶ εἰς αὐτο, οὔτε εἰς ἓν ἕτερον· τά γάρ τοῦ

B κύκλου μέρη ἴσα παντα, καὶ ὅσα ἂν ποιῶσιν αἱ τούτοῦ διαμετροι, ἴσα ἐστιν, ὡς ἐδείχθη, αἱ δὲ τοῦ τετραγώνου οὔτε αὐτῶ ἴσον πᾶσαι ποιοῦσιν ὃ ποιοῦσιν οὔτε μὴ ἴσον, ἀλλ' αἱ μὲν ἴσον, αἱ δὲ οὐκ ἴσον. Τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἕτερα, καθὼς ἐν τοῖς κύκλοις ἐδείχθη. Τὸ ἄρα εἶδος κρειττόνως τὴν ὑλὴν σφαῖραν καὶ κύκλον ἡ τετράγωνον εἰδοποίησε, καὶ ἐδείχθη καθὼς ἔδει τοῦτο δειχθῆναι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τριγώνου καὶ πάντων. Ἔστι δὲ οὗτως. αἱ τοῦ τριγώνου διάμετροι αἱ ἐκ τοῦ κέντρου καὶ μέσου διερχόμεναι, εἰ τεθῶσι

terminata, ipsas copulat ut B C, maxime vero pro- C pria et inter omnes prima, ut X T, quæ est æqualis omnibus diametris circuli illius, cujus est diameter. Dico igitur diametrum B C, cujus X est medium circulum P T circumscriptum majorem assumere circulo T M, quem assumit diameter N O cujus medium itidem est X. Quoniam igitur diameter quadratum constituit duplum illius, cujus est diameter (nam quadratum descriptum a quadrati

diametro, duplum est illius quadrati cujus est diameter ex qua effectum est). At illa diamater quæ nobis dicitur æqualis lateri quadrati illis ejus est diameter, quadratum constituit æquale illi cujus est diameter. Atqui duplum est dimidio majus. Circulus ergo, qui majorem diametrum comprehendit et sibi accommodat, necessario major est circulo illo qui minorem comprehendit, et sibi accommodat diametrum. Circulus ergo P T

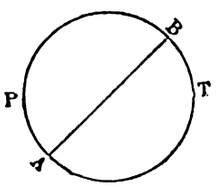

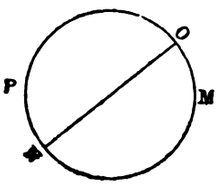

qui majorem comprehendit diametrum A B, major D est circulo P M, qui N O minorem assumit. Non omnes ergo diametri quadratorum latera effectæ æqualia quadrata efficiunt, neque omnes inæqualia, neque omnes æqualium circulorum sunt diametri; ex eadem ratione non omnes sphæram æqualem efficiunt, sed partim majorem, partim minorem. Quoniam autem sphæræ superficies ex circulis constat diametri quadratorum circulis accommodatæ, majores et minores sphæras efficiunt ut circulos. Quare non ita forma materiam circuli et sphæræ informavit, ut sibi et aliis figuris haberent, quod habent. Nam circuli partes sunt omnes æquales

et quæcunque efficiunt circuli diametri æqualia sunt, ut demonstratum est. At non omnes quadrati diametri æquale quod faciunt, quadratum redduntneque inæquale sed partim æquale, partim inæquale. Atque hanc suam proprietatem aliis quoque figuris communicant, ut in circulis majoribus et minoribus demonstratum est. Forma ergo materiam globi et circuli præstantiori modo, quam materiam quadrati informavit. Atque hoc demonstratum est eo modo, quo demonstrandum fuit. Quod etiam in triangulo observari potest et in omnibus aliis figuris. Ac hunc in modum demonstratratur, quæ ex centro per medium ducuntur trianguli diametri, si-

διάμετροι, μείζονας καὶ ἐλάττονας ποιήσουσι κυκλους, ἀλλὰ καὶ τριγώνων εἰ τεθῶσι πλευραὶ, μείζονα καὶ ἐλάττονα ποιήσουσι τρίγωνα, αἱ δὲ τοῦ κύκλου ἐκ τοῦ κυρίως κέντρου καὶ μέσου διερχόμεναι καὶ κύκλους ἴσους, εἰ τεθῶσι, ποιήσουσι, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἄλλο σχῆμα. Δεῖ γοῦν ἴσους δεῖξαι τοὺς τοιόσδε τοὺς κύκλους, καὶ τὸ ἐκ τῶν διαμέτρων αὐτῶν τρίγωνον· εἶτα ὅτι οὐχ οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ τριγώνου τῷ Ν κατὰ τὴν τῶν στοιχείων θέσιν. Ὡς ἄρα τοῦ Π κέντρον τὸ Ν καὶ πέρατα τῆς αὐτοῦ διαμέτρου τὸ Α Β οὕτως καὶ τοῦ Α Η κέντρον τὸ Α πέρατα δὲ τὸ Ε Ν τῆς Α κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ὁ Π Θ διασκήματι τῷ Α Β καὶ τῷ Α κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ὁ Γ Η διαστήματι τῷ Ε Ν καὶ τῷ Β κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ἡ Σ Λ διαστήματι τῷ Χ Ν τῷ Ι κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ὁ Ζ Ι διαστήματι τῷ Ψ Ν καὶ τῷ Υ κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ὁ Ζ Κ διαστήματι τῷ Ω Ν· αἱ γοῦν Α Β Ε Ν Χ Ν Ω Ν Ψ Ν διάμετροί εἰσι τῶν Π Θ Μ Η Σ Λ Ζ Κ Ζ Τ κύκλων, ἑκατέρα ἑκατέρου, αὐτοῦ διαμέτρου, καὶ τοῦ Σ Λ κέντρον μὲν τὸ Β πέρατα δὲ τῆς αὐτοῦ διαμέτρου τὸ Χ Ν, ὡσαύτως καὶ τοῦ Ζ Τ κέντρον μὲν τὸ Ι πέρατα δὲ τῆς αὐτοῦ

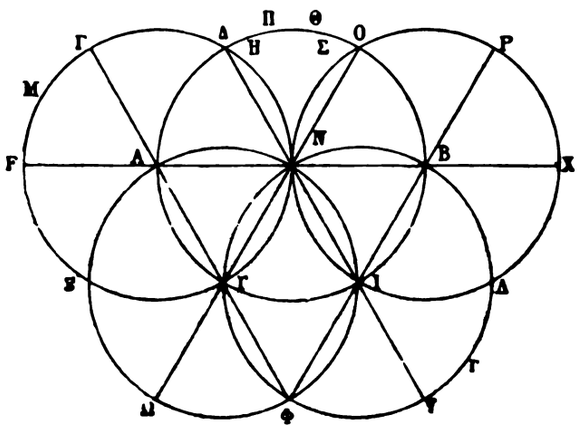

quidem circulis accommandantur, majores et minores efficiunt circulos. Præterea, si triangulorum diametri latera constituantur, majora atque minora efficient triangula. At circuli diametri quæ per medium centrum proprie dictum ducuntur, circulos æquales semper efficiunt, atque etiam quamlibet aliam figuram æqualem: Oportet igitur æquales circulos hos demonstrare et illud quod ex diametris ipsorum constituitur triangulum, deinde nonidem habere locum in triangulo. Centro N, intervallo A B circulus Q H, describatur; item centro A, intervallo E N, circulus describatur C G; item centro B intervallo Y N, circulus describatur S L; item centro I, intervallo I N circulus describatur F T; item centro U, intervallo FFU circulus describatur O K. Diametri igitur A B E N Y N F F N Z N circulorum

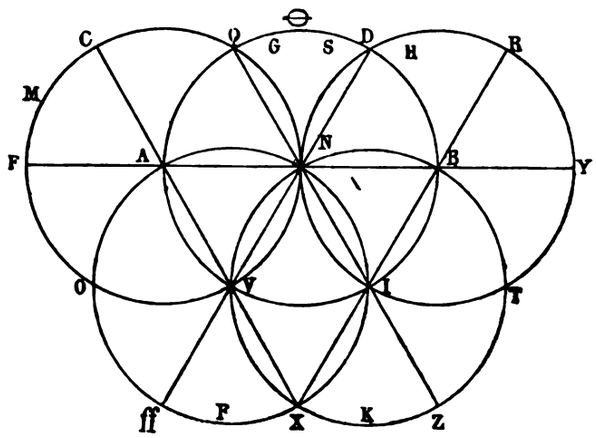

Q H M G S L O K F T singulæ suorum circulorum sunt. Et ex ordine elementorum collocanturr Ut igitur se habet centrum N circuli Q H, ita etiam se habent termini ejusdem diametri, nempe intervallum A B; ita etiam A centrum circuli M G, et termini diametri ipsius E N; ita etiam B centrum circuli C S L, et termini diametri nempe Y N; ita etiam centrum I circuli F T, et termini diemetri nempe intervallum Z N, ita quoque N centrum circuli O K, et termini ipsius diametri, nempe intervallum FFN. Nam temini circuli Q H sunt centra circulorum M G S L F T O K. Quoniam igitur termini dia-

διαμέτρου, τὸ Ψ Ν καὶ τοῦ Ζ Κ κέντρον μὲν τὸ Υ πέρατα δὲ τῆς αὐτοῦ διαμέτρου τὸ Ω Ν. Τὰ γὰρ Π Θ πέρατα κέντρα ἐστὶ τῶν Μ Η Σ Λ Ζ Τ Ξ Κ κύκλων. Ἐπεὶ γοῦν τὰ τοῦ Π Θ τῶν διαμέτρων πέρατα Α Β Υ Ο Ι Δ κέντρα ἐστὶ τῶν Μ Η Σ Λ Ξ Κ Ζ Τ κύκλων, τὸ δὲ κέντρον μέσον ἐστὶ τοῦ κύκλου πρὸς ὃ πασαι αἱ προσπίπτουσαι εὐθεῖαι ἐκ τῆς τούτου περιφερείας ἴσαι ἀλλήλαις εἰσὶν, ὡς τὸ Ν ἄρα πρὸς τὸ Β καὶ το Χ πρὸς τὸ Β τῶν γὰρ ἑκατέρων κέντρον τὸ Β ὡς καὶ τῶν Α Β κέντρον τὸ Ν ἀλλὰ καὶ τὸ Ρ Β Ι Β, ἴσά ἐστι τοῖς Ν Β Χ Β· κέντρον κοινὸι γάρ τὸ Β. Ἡ ἄρα Ρ διάμετρος τοῦ Σ Λ κύκλου ἴση ἐστὶ τῇ Χ Ν αὐτοῦ διαμέτρῳ· ὧν γάρ ἴσαι τά ἡμίσεα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστι, κατά τὸν αὐτὸν λόγον· ὡς ἄρα τὸ Ν πρὸς τὸ Ι καὶ τὸ Ψ πρὸς τὸ Ι· τῶν γὰρ ἑκατέρων κέντρον τὸ Ι ὡς καὶ τῶν Δ Ι κέντρον τὸ Ν ἀλλά καὶ τὸ Β Ι Φ Ι ἴσά ἐστι τοῖς Ν Ι Ψ Ι κέντρον κοινὸν γάρ τὸ Ι ἡ ἄρα Β Φ διάμετρος τοῦ Ζ Τ κύκλου, ἴση ἐστὶ τῇ Ψ Ν αὐτοῦ διαμέτρῳ· ὧν γάρ ἴσα τά ἡμίσεα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστιν. Ὡσαύτως δὲ ὡς το Ν πρὸς τὸ Υ καὶ τὸ Ω πρὸς τὸ Υ τῶν γάρ ἑκατέρων κέντρον τὸ Υ ὡς καὶ τοῦ Υ Ψ κέντρον τὸ Ν. Ἀλλά καὶ τὸ Α Υ ΦΥ ἴσά ἐστι τοῖς Ν Υ Ω Υ· κέντρον κοινὸν γὰρ τὸ Υ. Ἡ ἄρα Α Φ διάμετρος τοῦ Ξ Κ κύκλου, ἴση ἐστὶ τῇ Ω Ν αὐτοῦ διαμέτρῳ· ὧν γάρ τά ἡμίσεα ἴσα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστι, κατά τὸν αὐτὸν λόγον· Ὡς ἄρα τὸ Υ πρὸς τὸ Α καὶ τὸ Ε πρὸς τὸ Α τῶν γὰρ ἑκατέρων κέντρον τὸ Α ὡς καὶ τῶν Α Β Α κέντρον τὸ Ν ἀλλά καὶ τὸ Γ Α Υ Α ἴσά ἐστι τοῖς Ν Α Ε Α· κέντρον κοινὸν γάρ τὸ Α. Ἡ ἄρα Γ Υ διάμετρος τοῦ Μ Η κύκλου ἴση ἐστὶ τῇ Ε Ν αὐτοῦ διαμέτρῳ. ὧν γάρ τά ἡμίσεα ἴσα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστιν· Ἐπεὶ γοῦν ἡ Γ Υ ἴση ἐστὶ κῇ Ε Ν καὶ ἡ Α Β τῇ Ν Χ καὶ ἡ Ρ Ι τῇ Β Φ καὶ ἡ Ψ Ν τῇ Ι Δ καὶ ἡ Ω Ν τῇ Υ Ο καὶ ἡ Φ Α τῇ Υ Γ καὶ ἑκάστη ἑκάστη ἴση ἐστὶ, τά γάρ τῷ αὐτῷ ἴσα, καὶ ἀλλήλοις ἴσά ἐστι καὶ οἱ Π Θ Σ Λ Ζ Τ Ξ Κ Μ Η κύκλοι, ἴσοί εἰσιν· ὧν γάρ αἱ διάμετροι ἴσαι, καὶ ταῦτα ἴσά ἐστιν· οἱ ἄρα κύκλοι πάντες ἴσοί εἰσι, καὶ τὸ ἐκ τῶν διαμέτρων αὐτῶν συνεστακὸς τρίγωνον ἴσόν ἐστιν. Ἡ γοῦν Α Β διάμετρος τοῦ Π Θ κύκλου τὴν ἴσην ταύτῃ διάμετρον Α Φ τοῦ Ζ Κ κύκλου προσλαβέτε πλευράν, καὶ αὖτη τῆς Φ Β διάμετρον τοῦ Ζ Γ κύκλου πλευράν, καὶ συστήτω τὸ Α Β Φ τρίγωνον. Ἐπι τοίνυν ἴσαί εἰσιν αἱ διάμετροι, ὡς ἐδείχθη, ἀνοιγκαίως καὶ τὸ ἐκ τούτων συνεστακὸς τρίγωνον, ἰσό πλευρόν ἐστι καὶ ἰσογώνιον, τὸ ἄρα Α Β Φ τρίγωνον ἴσόν ἐστιν, ἐπειδὴ ἰσόπλευρόν ἐστι καὶ ἰσογώνιον. Αἱ ἄρα τοῦ κύκλου διάμετροι ἐκ τοῦ κέντρου καὶ μέσου ἠγμέναι ἴσα ποιοῦσι σχήματα, ἐπειδὴ πᾶσα αὐτοῦ διάμετρος ἴση ἐστὶ, διὰ τοῦτο καὶ πᾶν αὐτοῦ μέρος πρὸς τὸ κέντρον ἴσον τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἐστι μέρεσι, καθὼς ἀπεδείχθη. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ τοῦ τριγώνου, αἱ γὰρ τούτου πλευραὶ οὐκ ἴσον ποιοῦσι τῆς αὐτοῦ διαμέτρου καὶ καθέτου κύκλον ἡ τρίγωνον· τοῦ γὰρ κύκλου ἡ διάμετρος τρίτον ἐστὶ τῆς τούτου

metrorum circuli Q H, sunt D B U Q I A ; et in his sunt contra circulorum M G S L O K F T; centrum autem est medium circuli ad quod ductæ omnes a circumferentia lineæ sunt inter se æquales : ut igitur N se habet ad B, ita etiam Y se habet ad B : utriusque enim centrum est B, ut etiam terminorum A B, centrum est N. Atqui R B, I B, sunt æqualia ipsis N B, Y B. Nam B centrum est commune, Diameter ergo R I, circuli S L, est æqualis diametro Y N, Quorum enim dimidiæ partes sunt æquales, ipsa tota sunt æqualia. Ex eadem ratione ut se habet N ad I, ita etiam Z ad I utriusque enim centrum est I. Non secus atque terminorum Q I centrum est N. Atqui B I X I æqualia sunt illis N I Z I ; nam I commune centrum est. Diameter ergo B X, circuli F T, æqualis est diametro Z N. Quorum enim dimidiæ partes sunt æquales, et tota ipsa sunt æqualia. Eodem modo ut N se habet ad U, ita etiam FF ad U; utriusque enim termini centrum est U, ut N : centrum est terminorum U D. Atqui A U X U sunt æqualia istis N U U FF. Nam centrum commune est U. Diameter ergo A X circuli O K æqualis est diametro ipsius FF N. Quorum enim dimidia sunt æqualia, tota ipsa sunt æqualia, Ex eadem ratione ut se habet N ad A, ita etiam E ad A ; utriusque enim centrum est A. Non secus atque terminorum B A, centrum est N. Atqui C A UA, æqualia sunt istis N A U A; nam centrum commune est A. Diameter ergo C U, circuli M C, æqualis est ipsius diametro E N ; quorum enim dimidia sunt æqualia, et tota ipsa sunt æqualia. Quoniam igitur diametur C U est æqualis diametro E N, diameter etiam A B erit æqualis diametro N Y, et R I diameter æqualis diametro B X, et diameter Z N æqualis diametro I Q, et diameter FF N æqualis diametro U D ; et diameter X A æqualis diametro U C ; denique singulæ singulis sunt æquales ; nam quæ eidem sunt æqualia illa inter se sunt æqualia. Et Q H S L F T O K M G sunt æquales, circuli ; nam figuræ, quarum diametri sunt æquales, ipsæ inter se sunt æquales ; et quod ex ipsis diametris constituitur triangulum æquale est. Diameter ergo A B, circuli G H assumat æqualem sibi diametrum A X circuli O K ; et ipsa assumat diametrum X B circuli F T. Fiantque latera et constituatur triangulum A C X. Quoniam igitur æquales sunt diametri, ut demonstratum est, necessario triangulum ex his constitutum est æquilaterum et æquiangulum. Diametri ergo ex centro ex medio ductæ æquales constituunt figuras, quandoquidem omnis circuli diameter est æqualis; idcirco quilibet ipsius pars in centrum concurrens reliquis partibus est æqualis, ut supra demonstratum est. At hoc in triangulo locum non habet ; nam ipsius latera non efficiunt circulum, aut triangulum æquale triangulo aut circulo qui ex ipsius diametro conficitur, nam diameter circuli et tertia pars circumductæ lineæ quam si quis assumat et adhibeat, ut secet circumferentiam circuli, tres æquales diametro lineas efficiet; quam quidem lineas si quis ut latera ponat,

αὐτὴ Α Β Γ ἀπαρτίζει τὸ τρίγωνον Α Β Γ, [illegible] ἡ τοῦ Α Β Γ Α Β διάμετρος τεθεῖσα μεί- [illegible] συνέστησε τοῖς τοῦ τριγώνου καθέτου [illegible] συσταθησομένοις κύκλοις τὸν Μ Φ· [illegible] κάθετος οὐκ ἴση τῇ Α Β πλευρᾷ κατ' [illegible] καὶ αὐτὴ διάμετρος τοῦ Π Σ κύ- [illegible] τὶ καὶ ὁ κύκλος οὗ αὐτὴ διάμε- [illegible] τον ἄνισος τῷ Μ Φ κύκλῳ, οὗ [illegible] καὶ τὸ ἄρα Γ Μ Θ τρίγωνον ὁ [illegible] κνὶ διάμετρος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου [illegible] κύκλου, πλευρὰ γεναμένη, συνέστησεν, [illegible], κατ' ἔλαττον δὲ τοῦ Α Β Γ τριγώνου· πλευραὶ ὑποτείνουσαι ἀλλήλας, μείζους ἑαυ- διαμέτρου καὶ καθέτου ποιοῦσι πάλιν, ἐπεὶ Α Γ τριγώνου οὐκ ἴση τῇ ἑαυτοῦ πλευρᾷ ιν ὅπου ἂν περάσῃ, εἰ μήτι κατὰ τὸ Γ ὁ οας τῆς Β Γ πλευρᾶς, καὶ γενήσεται καὶ ευρὰ, ὃ τε καὶ τοῦ τῆς διαμέτρου ἀποστῇ , ἄνισος, κατ' ἔλαττόν ἐστι τῆς Β Σ πλευρᾶς, δὲ ἡ αὐτὴ καὶ τοῦ Χ Λ κύκλου διάμετρος, ις καὶ ὁ Χ Λ κύκλος ἄνισος κατ' ἔλαττόν Μ Φ κύκλῳ οὗ διάμετρος ἡ Α Β· ἡ γὰρ Β Γ ίτη ἐστὶ, καὶ τὸ ἄρα Ε Β Ζ τρίγωνον ὁ ἡ ιάμετρος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου καὶ τοῦ Χ Λ πλευρὰ γεναμένη, συνέστησεν ἀνισόν ἐστι, ττον δὲ, τῷ Α Β Γ τριγώνῳ· πάλιν δὲ ἡ διά- τοῦ Μ κύκλου, ἐπειδὴ καὶ πλευρά ἐστι τοῦ ριγώνου, τὰς Β Ω Α Ω πλευρὰς ἴσας ταύτῃ

A λαβοῦσα, ἐξ ἀνάγκης τῷ οὗ πλευρὰ, ἴσον ἐποίησε τριγώνων τῷ Α Β Ω. Καὶ ἐπεὶ τοίνυν ἡ Α Β πλευρὰ μείζων ἐστὶ τῆς Β Γ (sic) διαμέτρου καὶ αὕτη τῆς Η Γ καθέτου, ἐπίστησι δὲ, ἡ μὲν Α Γ τὸν Μ Φ, ἡ δὲ Β Ε τὸν Χ Λ, ἡ δὲ Η Γ τὸν Π Σ, ἀναγκαίως Μ Φ μείζων ἐστὶ τοῦ Χ Λ, καὶ ὁ Κ Δ τοῦ Π Σ, καθὼς καὶ ἃς προσελάβοντο ἔχουσι διαμέτρους, καὶ τὰ ἄρα Α Β Γ Ε Β Ζ Γ Η Θ τρίγωνα οὕτως ἔχουσιν· ὡς γὰρ ὁ Μ Φ πρὸς τὸν Χ Λ καὶ τὰ Α Β Γ πρὸς τὸ Β Ε Ζ, ὡς δὲ ὁ Χ Λ πρὸς τὸν Π Σ, τὸ Β Ε Ζ πρὸς τὸ Γ Η Θ· ὡς ἄρα μείζων ὁ Μ Φ τῶν Χ Λ Π Σ, οὕτω καὶ τὸ Α Β Γ τῶν Β Ε Ζ Γ Η Θ, μόνον δὲ ἴσον τῷ Α Β Γ τὸ Α Β Ω. Αἱ τοῦ τριγώνου ἄρα πλευραὶ καὶ διάμετρος καὶ κάθετος, οὐκ ἴσους κύκλους ἢ τὰ τρίγωνα πάντα ποιοῦσι, κατὰ τὸ κέντρον καὶ μέσον περατούμεναι, B ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

ς'. Πρὸς τούτοις δὲ συγγενὲς τῶν λεγομένων ὡς ἀναγκαῖον κρίνομεν δεῖξαι ὅτιπερ πᾶν τριγώνου τὸ ἐκ τῆς τοῦ κύκλου διαμέτρου καταγραφὲν, τὸ ἥμισυ ἐμβαδὸν περιέξει οὗπερ ἔχει διάμετρον κύκλου πλευρὰν, ὃ δὴ εὐγενὲς ὑπάρχει θεώρημα πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι ὁ κύκλος διπλασίων ἐστὶ τοῦ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ διαμέτρου καταγραφέντος τριγώνου ἰσοπλεύρου· Δεῖ δὲ κύκλον γράψαι, καὶ λαβεῖν τὴν αὐτοῦ διάμετρον καὶ τριγώνου θεῖναι πλευρὰν, καὶ συστῆσαι αὐτὸ, καὶ δεῖξαι ὅτι διπλάσιός ἐστιν αὐτοῦ ὁ κύκλος, οὗ ἔχει διάμετρον πλευρὰν ᾧ Ι κέντρῳ· κύκλος γεγράφθω ὁ Π Θ διαστήμασι τοις Α Β Τ Ω Η Χ· ἐπιζεύχθωσαν

im ducta linea efficiuntur. Quoniam autem C A B circulum M U, diameter vero B E circulum
ependicularis G C non est æqualis ipsi AB, X L, rursus] diameter G C circulum Q S : certe
n diameter circuli Q S, necessario circu- pro ratione diametrorum triangula A B C E B F C G H
cujus est ipsa diameter, erit minor et se habebunt. Ut enim se habet M U ad X L, ita
is circulo M U, cujus diameter est AB. Tri- etiam triangulum A B C ad triangulum B E F : et ut
ı ergo G H C, cujus linea perpendicularis se habet circulus X L ad circulum Q S, ita etiam
st diameter trianguli A B C et circuli Q S, triangulum B E F ad triangulum C G H. Ut ergo
itus, constituit triangulum inæquale, et mi- major est circulus M U circulis X L Q S, ita etiam
ıgulo A B C. Nam quæ latera substernuntur triangulum A B C majus est triangulis B E F, C G H.
cem ipsa majora se efficiunt diametro et Solum vero triangulum A B C est æquale triangulo
ependiculari. Rursus quoniam B trianguli A B O. Trianguli ergo latera et diameter et linea
ın eo usque protenditur ut sit æquale lateri perpendicularis non omnes circulos æquales neque
ubi terminetur, si non in C terminatur, omnia triangula E æqualia efficiunt, cum per cen-
erminus lateris B C. Terminabitur ergo trum et medium ducuntur ac terminantur, quod
fiet latus, siquidem nomen diametri non oportuit ostendere.
eritque inæqualis et minor latere B C. D 6. Præterea (1) operæ pretium existimamus os-
m B E diameter circuli X L ; necessario tendere illud quod cognatum est iis quæ sunt dicta,
rculus X L erit inæqualis et minor circulo nempe omne triangulum ex diametro circuli de-
ıs diameter est A B ; nam linea B C huic scriptum dimidium spatium comprehendere ejus
est, et triangulum igitur E B F quod dia- trianguli quod habet pro latere, circuli diametrum,
rculi X L latus effecta constituit est inæ- quod sane theorema nobile est, et accommodatum
minus triangulo A B C. Rursus diameter ad ostendendum circulum duplex esse trianguli
[U, quoniam etiam latus est trianguli æqualium laterum a subtensa circuli diametro
ssumptis lateribus B O, A O, æqualibus, ne- descripti. Oportet igitur circulum describere et
constituit triangulum A B O, æquale ei assumere ipsius diametrum, ac ponere ipsam ut sit
t latus A B. Et quoniam latus A B majus trianguli latus, et constructi trianguli ostendere
ıetro B E, et ipsum est quoque majus li- circulum esse duplum, cujus triangulum pro la-
pendiculari G C, constituit autem diameter tere habet diametrum. In centro I circulus scriba-

ec usque ad num. 7 non puto esse ipsius auctoris. Vide Præfationem.

περιφερείας, ἣν τις εἰ λάβῃ καὶ τῇ διαμέτρῳ θεὶς τεμεῖ, τρεῖς ἴσας ταύτῃ ποιήσει ἃς θείς πλευρὰς ἰσογώνιον καὶ ἰσόπλευρον ποιήσει τρίγωνον, εἰ δὲ τρεῖς διαμέτρους κυκλώσει, τρίτον δὲ περιμέτρου θήσει διάμετρον, ὁ αὐτὸς καὶ πάλιν κύκλος γενήσεται.

ε'. Οὐχ οὕτως δὲ ἐπὶ τοῦ τριγώνου· οὐ γὰρ τὸ τρίτον τοῦ αὐτοῦ περιμέτρου ἢ καθέτου ἴσον τῇ αὐτοῦ διαμέτρῳ, ἀλλὰ μεῖζον, ὥστε μείζονα καὶ ἐλάττονα καὶ κύκλον καὶ τρίγωνον ποιήσουσιν αἱ τούτου πλευραί τε καὶ ἡ διάμετρος καὶ ἡ κάθετος· ἔστι δὲ τοῦτο τῆς ἀνισότητος, καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων τριγώνων οὐδεὶς εἰς ἀπόδειξιν λόγος· ἐναργὴς γὰρ ἡ θεα, οἷον τοῦ ἰσοσκελοῦς, τοῦ ὀξυγωνίου, τοῦ ἀμβλυγωνίου, ἡ ἀπόδειξις δὲ χρήσιμός ἐστι δείχθῆναι ἐπὶ τοῦ ἰσοπλεύρου. Ἔστι δέ αὕτη· ἡ τοῦ τριγώνου πλευρὰ καὶ ἡ διάμετρος ἡ διὰ τοῦ κέντρου καὶ μέσου ἠγμένη καὶ ἡ κάθετος, οὐκ ἴσους κύκλους ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀνίσους, ἀλλ' οὐδὲ τρίγωνα ἴσα τῷ αὐτῷ· δεῖ δὲ τρίγωνον καὶ κύκλον σχηματογραφῆσαι καὶ δεῖξαι ἀνίσους κύκλους τοὺς ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ τριγώνου γινομένους καὶ τῆς διαμέτρου καὶ τῆς καθέτου, τῷ Α Β Γ τριγώνῳ· κύκλος γεγράφθω ὁ Μ Φ κέντρῳ τὸ Κ καὶ τῇ Β Ε διαμέτρῳ, ὁ Χ Α κέντρῳ τὸ Ν καὶ τῇ Η Γ καθέτῳ, ὁ Π Σ κέντρῳ τὸ Ρ ἡ ἄρα Α Β πλευρὰ, ἔστω τοῦ Μ Φ διάμετρος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου καὶ τοῦ Χ Γ κύκλου διάμετρος ἡ Β Ε ἤτω πλευρὰ, τοῦ Ε Β Ζ τροχώνου ἀλλὰ καὶ ἡ Η Γ κάθε-

triangulum efficiet æquiangulum et æquilaterum, quod si qui tres diametros in circulum torqueat. tertiam partem circumferentiæ ponat circuli diametrum, idem rursus redibit circulus.

5. At idem hoc non habet locum in triangulo, nam tertia pars perimetri aut linea perpendicularis æquale triangulum ei quod fit ex ipsius diametro non constituunt, sed majus. Quare majorem et minorem circulum : itemque majus ac minus triangulum latera ipsius efficient, itemque diameter et linea perpendicularis. Est autem hoc inæqualitatis. Ac de aliis quidem triangulis non est quod demonstrationem instituamus; potest enim evidenter animadverti in triangulo crurum æqualium, in acutangulo triangulo obtuso. Sed operæ pretium est demonstrare in triangulo æqualium laterum. Demonstratio autem in hunc modum conficitur. Latus trianguli et diameter, quæ per centrum ac medium ducta est, et perpendicularis linea non efficiunt æquales circulos, sed inæquales, imo neque triangula eidem æqualia efficiun. Oportet describere trianguli et circuli figuram ac ostendere inæquales esse circulos qui ex latere tringuli diametro ac linea perpendiculari efficiuntur.

In triangulo A B C circulus M U describatur, sitque centrum G. Itemque circum diametrum B E circulus X L ducatur sitque centrum N. Itemque circum perpendicularem lineam C C, circulus Q S describatur, sitque centrum R. Latus ergo A B tringuli A B C sit diameter circuli M U et diameter B E circuli X L sit latus tringuli E B F. Præterea G C perpendicularis linea trianguli A B C, diame-

τος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου, διάμετρος δὲ τοῦ Π κύκλου, ἤτω πλευρὰ τοῦ Γ Η Θ τριγώνου, καὶ τοῦ Μ Φ κύκλου διάμετρος, πλευρὰ δὲ τοῦ Α Β τρίγωνου, ἤτω πλευρὰ τοῦ Α Β Ω τριγώνου. Ἐπ

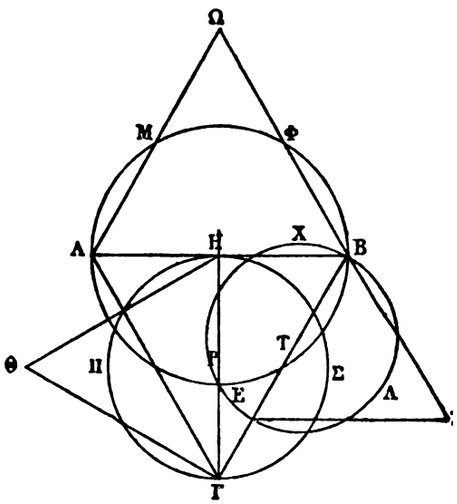

τοίνυν ἡ διάμετρος τρίτον ἐστι τῆς ὅλης τοῦ κύκλ περιφερείας, ὑπάρχει δὲ ἡ Α Β διάμετρος τοῦ Μ κύκλου, καὶ πλευρὰ τοῦ Α Β Γ τριγώνου καὶ ἔσ ἐξ ἀνάγκης καὶ τούτου τρίτον· ἐπειδὴ ἐν ἑτέρ

ter autem circuit Q S, sit latus trianguli C G Eodem modo diameter circuli M U quæ eadem latus trianguli A B C sit latus trianguli A B Q. Q niam igitur diameter est tertia pars totius cumcurrentis lineæ circuli, est autem A B diame circuli M U, et latus trianguli A B C; est quo

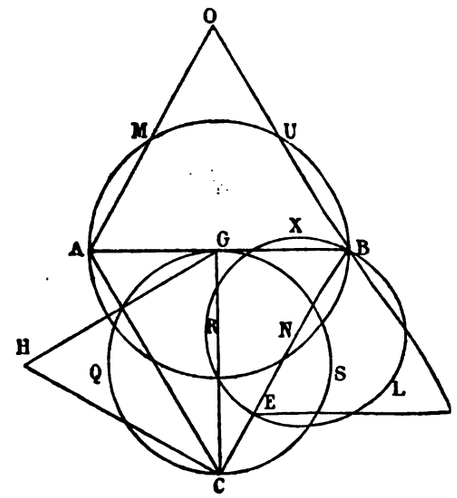

necessario circumcurrentis lineæ tertia pars. Qu doquidem in aliis æqualibus lateribus hoc ips habet locum, quoniam A B C perficit triangul A B C, necessario A B diameter latus affecta, ma rem circulum constituent quam sint illi circ qui circum trianguli perpendicularem lineam,

ἴσαις ταύτῃ Α Β Γ ἀπαρτίζει τὸ τρίγωνον Α Β Γ, ἀναγκαίως ἡ τοῦ Α Β Γ Α Β διάμετρος τεθεῖσα μείζονα κύκλον συνέστησε τοῖς τοῦ τριγώνου καθέτου καὶ διαμέτρου συσταθησομένοις κύκλοις τὸν Μ Φ· ἐπεὶ δὲ ἡ Γ Η κάθετος οὐκ ἴση τῇ Α Β πλευρᾷ κατ' ἔλαττον, ἔστι δὲ καὶ αὕτη διάμετρος τοῦ Π Σ κύκλου, ἀναγκαίως ἐστὶ καὶ ὁ κύκλος οὗ αὕτη διάμετρος Π Σ, κατ' ἔλαττον ἄνισος τῷ Μ Φ κύκλῳ, οὗ διάμετρος ἡ Α Β, καὶ τὸ ἄρα Γ Μ Θ τρίγωνον ὃ ἡ Α Γ κάθετος καὶ διάμετρος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου καὶ τοῦ Π Σ κύκλου, πλευρὰ γεναμένη, συνέστησεν, ἄνισόν ἐστι, κατ' ἔλαττον δὲ τοῦ Α Β Γ τριγώνου· αἱ γὰρ πλευραὶ ὑποτείνουσαι ἀλλήλας, μείζους ἑαυτὰς τῆς διαμέτρου καὶ καθέτου ποιοῦσι πάλιν, ἐπεὶ ἡ Β τοῦ Α Γ τριγώνου οὐκ ἴση τῇ ἑαυτοῦ πλευρᾷ Β Γ ἔστιν ὅπου ἂν περάσῃ, εἰ μήτι κατὰ τὸ Γ ὃ ἐστι πέρας τῆς Β Γ πλευρᾶς, καὶ γενήσεται καὶ αὕτη πλευρά, ὅ τε καὶ τοῦ τῆς διαμέτρου ἀποστῇ ὀνόματος, ἄνισος, κατ' ἔλαττόν ἐστι τῆς Β Σ πλευρᾶς, ὑπάρχει δὲ ἡ αὐτὴ καὶ τοῦ Χ Α κύκλου διάμετρος, ἀναγκαίως καὶ ὁ Χ Α κύκλος ἄνισος κατ' ἔλαττόν ἐστι τῷ Μ Φ κύκλῳ οὗ διάμετρος ἡ Α Β· ἡ γὰρ Β Γ ἴση ταύτῃ ἐστὶ, καὶ τὸ ἄρα Ε Β Ζ τρίγωνον ὃ ἡ κοινὴ διάμετρος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου καὶ τοῦ Χ Α κύκλου πλευρὰ γεναμένη, συνέστησεν ἄνισόν ἐστι, κατ' ἔλαττον δὲ, τῷ Α Β Γ τριγώνῳ· πάλιν δὲ ἡ διάμετρος τοῦ Μ κύκλου, ἐπειδὴ καὶ πλευρά ἐστι τοῦ Α Β Γ τριγώνου, τὰς Β Ω Α Ω πλευρὰς ἴσας ταύτῃ λαβοῦσα, ἐξ ἀνάγκης τῷ οὗ πλευρὰ, ἴσον ἐποίησε τρίγωνον τῷ Α Β Ω. Καὶ ἐπεὶ τοίνυν ἡ Α Β πλευρὰ μείζων ἐστὶ τῆς Β Γ (sic) διαμέτρου καὶ αὕτη τῆς Η Γ καθέτου, ἐπίστησι δὲ, ἡ μὲν Α Γ τὸν Μ Φ, ἡ δὲ Β Ε τὸν Χ Λ, ἡ δὲ Η Γ τὸν Π Σ, ἀναγκαίως Μ Φ μείζων ἐστὶ τοῦ Χ Λ, καὶ ὁ Κ Δ τοῦ Π Σ, καθὼς καὶ ἃς προσελάβοντο ἔχουσι διαμέτρους, καὶ τὰ ἄρα Α Β Γ Ε Β Ζ Γ Η Θ τρίγωνα οὕτως ἔχουσιν· ὡς γὰρ ὁ Μ Φ πρὸς τὸν Χ Λ καὶ τὰ Α Β Γ πρὸς τὸ Β Ε Ζ, ὡς δὲ ὁ Χ Λ πρὸς τὸν Π Σ, τὸ Β Ε Ζ πρὸς τὸ Γ Η Θ· ὡς ἄρα μείζων ὁ Μ Φ τῶν Χ Λ Π Σ, οὕτω καὶ τὸ Α Β Γ τῶν Β Ε Ζ Γ Η Θ, μόνον δὲ ἴσον τῷ Α Β Γ τὸ Α Β Ω. Αἱ τοῦ τριγώνου ἄρα πλευραὶ καὶ διάμετρος καὶ κάθετος, οὐκ ἴσους κύκλους ἢ τὰ τρίγωνα πάντα ποιοῦσι, κατὰ τὸ κέντρον καὶ μέσον περατούμεναι, ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

ς'. Πρὸς τούτοις δὲ συγγενὲς τῶν λεγομένων ὡς ἀναγκαῖον κρίνομεν δεῖξαι ὅτιπερ πᾶν τρίγωνον τὸ ἐκ τῆς τοῦ κύκλου διαμέτρου καταγραφὲν, τὸ ἡμισυ ἐμβαδὸν περιέξει οὗπερ ἔχει διάμετρον κύκλου πλευρὰν, ὃ δὴ εὐγενὲς ὑπάρχει θεώρημα πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι ὁ κύκλος διπλασίων ἐστὶ τοῦ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ διαμέτρου καταγραφέντος τριγώνου ἰσοπλεύρου· Δεῖ δὲ κύκλον γράψαι, καὶ λαβεῖν τὴν αὐτοῦ διάμετρον καὶ τριγώνου θεῖναι πλευρὰν, καὶ συστῆσαι αὐτὸ, καὶ δεῖξαι ὅτι διπλάσιός ἐστιν αὐτοῦ ὁ κύκλος, οὗ ἔχει διάμετρον πλευρὰν ᾧ Ι κέντρῳ· κύκλος γεγράφθω ὁ Π Θ διαστήμασι τοις Α Β Τ Ω Η Χ· ἐπιζεύχθωσαν

diametrum ducta linea efficiuntur. Quoniam autem linea perpendicularis G C non est æqualis ipsi A B, est autem diameter circuli Q S, necessario circulus Q S, cujus est ipsa diameter, erit minor et inæqualis circulo M U, cujus diameter est A B. Triangulum ergo G H C, cujus linea perpendicularis est A C, et diameter trianguli A B C et circuli Q S, effecta latus, constituit triangulum inæquale, et minus triangulo A B C. Nam quæ latera substernuntur sibi invicem ipsa majora se efficiunt diametro et linea perpendiculari. Rursus quoniam B trianguli A B C non eo usque protenditur ut sit æquale lateri B C, erit ubi terminetur, si non in C terminatur, qui est terminus lateris B C. Terminabitur ergo in E, et fiet latus, siquidem nomen diametri non retineat, eritque inæqualis et minor latere B C. Est autem B E diameter circuli X L ; necessario igitur circulus X L erit inæqualis et minor circulo M U cujus diameter est A B ; nam linea B C huic æqualis est, et triangulum igitur E B F quod diameter circuli X L latus effecta constituit est inæquale et minus triangulo A B C. Rursus diameter circuli M U, quoniam etiam latus est trianguli A B C, assumptis lateribus B O, A O, æqualibus, necessario constituit triangulum A B O, æquale ei cujus est latus A B. Et quoniam latus A B majus est diametro B E, et ipsum est quoque majus linea perpendiculari G C, constituit autem diameter A B circulum M U, diameter vero B E circulum X L, rursus] diameter G C circulum Q S : certe pro ratione diametrorum triangula A B C E B F C G H se habebunt. Ut enim se habet M U ad X L, ita etiam triangulum A B C ad triangulum B E F : et ut se habet circulus X L ad circulum Q S, ita etiam triangulum B E F ad triangulum C G H. Ut ergo major est circulus M U circulis X L Q S, ita etiam triangulum A B C majus est triangulis B E F, C G H. Solum vero triangulum A B C est æquale triangulo A B O. Trianguli ergo latera et diameter et linea perpendicularis non omnes circulos æquales neque omnia triangula E æqualia efficiunt, cum per centrum et medium ducuntur ac terminantur, quod oportuit ostendere.

6. Præterea (1) operæ pretium existimamus ostendere illud quod cognatum est iis quæ sunt dicta, nempe omne triangulum ex diametro circuli descriptum dimidium spatium comprehendere ejus trianguli quod habet pro latere, circuli diametrum, quod sane theorema nobile est, et accommodatum ad ostendendum circulum duplex esse trianguli æqualium laterum a subtensa circuli diametro descripti. Oportet igitur circulum describere et assumere ipsius diametrum, ac ponere ipsam ut sit trianguli latus, et constructi trianguli ostendere circulum esse duplum, cujus triangulum pro latere habet diametrum. In centro I circulus scriba-

(1) Hæc usque ad num. 7 non puto esse ipsius auctoris. Vide Præfationem.

τοίνυν ἡ Τ Η Η Β Β Ω Ω Χ Χ Α Α Τ · ἐκβεβλήσθωσαν δὲ αἱ Α Τ Β Η ἐως τὴν Δ, καὶ συσταθήσεται τὸ Α Β

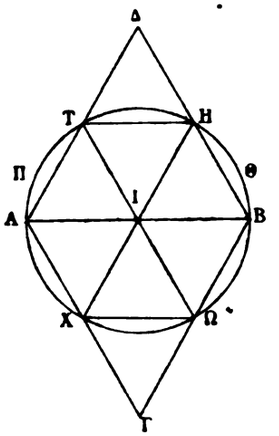

Δ τρίγωνον ἰσόπλευρον, ἰσογώνιον. Ἐπεὶ γὰρ ὡς ἡ Ι μέση ἐστὶ τῆς Α Β, οὕτως καὶ ἡ Η Τ μέση τῶν Α Δ Β Δ · ἡ γὰρ Α Ι ἴση ἐστὶ τῇ Ι Τ, ἐπειδὴ Τ Ω ἴση ἐστὶ τῇ Α Β, ἐπεὶ δὲ τὸ Ι μέσον ἐστὶ τῆς τε Α Β καὶ τῆς Τ Ω, τὰ ἡμίσεα αὐτῶν Α Ι Τ Ι ἴσα ἐστὶ, καὶ ἡ Α Τ ἴση ἐστὶ τῇ Ι Τ, ἐπειδὴ ἴση ἐστὶ τῇ Α Β ἡ Δ Α, καὶ ἡ Α Δ ἴση ἐστὶ τῇ Α Β καὶ τῇ Β Δ · κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ἡ Β Ι ἴση ἐστὶ τῇ Ι Η, ἐπειδὴ ἡ Χ Η ἴση ἐστὶ τῇ Β Α · ἐπεὶ δὲ τὸ Ι μέσον ἐστὶ τῆς Β Α Η Χ, τὰ ἡμίσεα αὐτῶν Β Ι Η Ι ἴσα ἐστὶ, καὶ ἡ Β Η ἴση ἐστὶ τῇ Ι Η, ἐπειδὴ ἴση ἐστὶ τῇ Β Α ἡ Δ Β, καὶ ἡ Β Δ ἴση ἐστὶ τῇ Β Α καὶ τῇ Α Δ. Τὰ γοῦν Α Τ Ι Β Η Ι τρίγωνα ἴσά εἰσι καὶ ἰσόπλευρα καὶ ἰσογώνια · ἐπιζεύχθωσαν δὲ ταῦτα διὰ τῆς Τ Η, καὶ συσταθήσεται τὸ Τ Η Ι τρίγωνον ἰσον αὐτοῖς · ἴσαι γὰρ τρεῖς εὐθεῖαι ἐπιζευχθεῖσαι ἐξ ἀνάγκης ἰσόπλευρον ποιήσουσι τρίγωνον · αἱ γὰρ ὑποτείνουσαι Α Τ Β Η τὰ Α Τ Ι Β Η Ι τρίγωνα, ἴσαί εἰσιν ἐξ ἀνάγκης τῇ Τ Η πλευρᾷ τοῦ Η Τ Ι τριγώνου, ἐπειδὴ αὕτη ἐπέζευκται τῇ Τ Ι Η Ι κατὰ τὰ μέσα τῶν Α Δ Β Δ πλευρῶν τοῦ Α Β Δ τριγώνου, καὶ ἐπεὶ γοῦν τὸ Τ Η Ι τρίγωνον ἴσόν ἐστι τοῖς Α Τ Ι Β Η Ι τριγώνοις, καὶ τὸ Τ Η Δ τρίγωνον ἴσον τούτοις στίν. Ἐπεὶ γὰρ κατὰ τὰ μέσα τῶν Α Δ Β Δ πλευρῶν τοῦ Α Β Δ τριγώνου ἡ αὐτοῦ
B βάσις ἐστὶ Τ Η ἴση ταῖς Τ Ι Η Ι πλευραῖς τοῦ Τ Η Ι τριγώνου · ὧν γὰρ τὰ ἡμίση ἴσα καὶ τὰ ὅλα ἴσά ἐστιν · ἐπεὶ τοίνυν τὰ ἐν τῷ Α Β Δ τριγώνῳ τρίγωνα τέσσαρα Α Τ Ι Β Η Ι Τ Η Ι Τ Η Δ ἴσά εἰσι, καὶ τὰ ἐν τῷ Α Β Γ τριγώνῳ, Α Χ Ι Β Ω Ι Ω Χ Ι Ω Χ Γ τρίγωνα τέσσαρα ἴσα καὶ πρὸς αὐτὰ καὶ ἀλλήλοις εἰσὶν, ἐπειδὴ τοῦ Π Θ κύκλου ἡ Α Β διάμετρος κοινή ἐστι πλευρὰ τῶν ἑκατέρων ἰσοπλεύρων, ἰσογωνίων τριγώνων Α Β Δ Α Β Γ · ἃ δὲ ἴσά ἐστι, καὶ τὰ τέταρτα τούτων ἴσά ἐστι · λέγω γοῦν ὅτι ὀκτὼ εἰσι τὰ ἐν τοῖς δυσί τριγώνοις ἴσοις Α Β Δ Α Β Γ τρίγωνα, ὧν τὰ ἡμίση Α Τ Ι Τ Η Ι Η Β Ι Β Ω Ι Ω Χ Ι Χ Α Ι τὸ τοῦ Π Θ κύκλου ἐμβαδὸν περιέχει, λείπεται δὲ τοῦ Χ Ω Γ Τ Η Δ · τὰ γοῦν Α Τ Τ Η Η Β Β Ω Ω Χ Χ Α τμήματα τὰ

tur Q H, sintque intervalla A B, T O, G X. Connectantur igitur T G, G B, B O, O X, X A, A T. Produ-

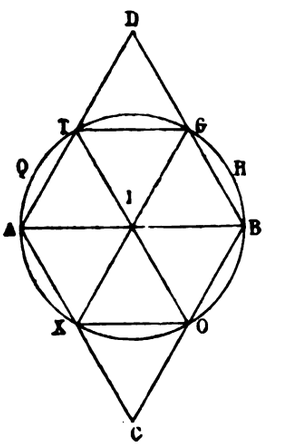

cantur vero A T, B G, usque ad D. Et constituetur A B D triangulum æqualium laterum et angulorum: quoniam enim ut I est medium lineæ A B, ita etiam T G sunt media linearum A D B D; nam linea A I æqualis est lineæ I T, quandoquidem linea T O est tum lineæ A B, tum etiam lineæ T O, media ipsorum A II T erunt æqualia, et quoniam æqualis est linea D A et linea A B; et linea A D æqualis est lineæ A B et B D; ex eadem ratione linea B I æqualis est lineæ I G, quandoquidem X G linea æqualis

C est lineæ B A. Quoniam autem I medium est linearum B A, G X, dimidiæ partes ipsorum B I, G I æquales erunt. Et linea B G æqualis erit lineæ I G, quandoquidem lineæ D B æqualis est lineæ B A, et linea B D æqualis est lineæ B A et lineæ A D. Triangula ergo A T I B G I sunt æqualia æqualium laterum et æqualium angulorum. Connectantur hæc per lineam T G, et construetur triangulum T G I, æquale ipsis; nam tres rectæ lineæ æquales connexæ necessario efficiunt æqualium laterum triangulum, nam subtendentia latera A T B G triangulorum A T I, B G I, necessario sunt æqualia lateri T G trianguli G T I, quandoquidem latus hoc connexum est cum lineis T I, G I, per media latera A D, B D trianguli A B D; quoniam igitur triangu-
D lum T G I æquale est triangulis A T I B G I, triangulum quoque T G D illis erit æquale; quoniam enim basis ipsius est circa media latera A D B D trianguli A B D, erit æqualis lateribus T I G I trianguli T G I; quorum enim dimidia sunt æqualia, et ipsa tota sunt æqualia. Quoniam igitur quatuor triangula A T I B G I T G I T G D in triangulo A B D sunt æqualia, triangula quoque quatuor A X I B O I O X I O X C, in triangulo A B C, erunt inter se æqualia, quandoquidem diameter A B circuli G H est commune latus utriusque trianguli æqualium angulorum et æqualium laterum, nempe A B D A B C; quæ vero æqualia sunt, et quartæ partes ipsorum sunt æquales. Dico igitur octo esse triangula in duobus triangulis æqualibus A B D A B C,

ἐκ τῆς τοῦ κύκλου περιφερείας καὶ τῶν τῶν τριγώνων πλευρῶν γινόμενα ἑστωσαν ἴσα τοῖς δυσὶ τριγώνοις Τ Η Δ Χ Ω Γ. Δηλοῖ γὰρ αὐτὸ καὶ ἡ αἴσθησις. Τὸ γὰρ Τ Η τμῆμα τοῦ Π Θ κύκλου τὸ Α Τ Β Η κατά γε ποσότητα προσλαβὸν ἀναπληρώσει τὸ τοῦ Τ Η Α τριγώνου ἐμβαδόν. Ὡσαύτως καὶ τὸ Χ Ω τμῆμα τοῦ αὐτοῦ Π Θ κύκλου τὰ Α Χ Β Ω τμήματα προσλαβὸν ἀναπληρώσει το τοῦ Χ Ω Γ τριγώνου ἐμβαδόν· δηλοποιεῖ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ ὄψις αὐτή. Καὶ ὁμοῦ τὰ ἐν τῷ ἐμβαδῷ τοῦ Π Θ κύκλου περιεχόμενα τρίγωνα ὀκτώ, τετραδικῶς τοῖς δυσὶ γώνοις Α Β Δ Α Β Γ ὑπάρχοντα· διπλάσιον ἄρα τὸ τοῦ Π Θ κύκλου ἐμβαδόν, τοῦ Α Β Δ τριγώνου, ὧν αἱ περίμετροι ἴσαι, ἐπειδὴ τεττάρων ἐν ἑνὶ ἑκάστῳ μείζονι τριγώνῳ ὄντων τριγώνων· ἔχει γοῦν ὁ κύκλος καὶ τὰ ὀκτώ. Ὅς ἄρα κύκλος δώσει διάμετρον καὶ συντήσει ἐκ ταὐτης ἰσόπλευρον ἰσογώνιον τρίγωνον, διπλάσιος τούτου ἐστὶ, καθως· ἔδει δεῖξαι. Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τοῦδε, ὁ δὲ λόγος ἀναδραμέτω πάλιν λέγειν τὰ περὶ τῶν ἴσων καὶ ἀνίσων τῶν εἴδει σχημάτων σχηματισθέντων, ἵνα τὸ παρεμπεσὸν θεώρημα καταλείψας, πρὸς τὸν σκοπὸν βάδιῃται, ὅ καὶ γενήσεται.

ζ'. Τοίνυν οὐ μόνον τῷ κύκλῳ καὶ τῇ σφαίρᾳ καὶ τριγώνῳ καὶ τετραγώνῳ γίγνεται ἡ ἕξοχὴ τοῦ κύκλου πρὸς τὸ πάντη ἴσον, ἀλλὰ παντὶ σχήματι γραφομένῳ. Μηδεὶς δ' ἀλόγως τέμνῃ τὸν κύκλον ἢ τἄλλα, αλλ' ἡ τομὴ ἔστω διὰ τοῦ μέσου καὶ κέντρου κατ' εὐθεῖα οἱμῶσα, ἵν' οὕτως πᾶς περάτων εὐθεῖαν, σχηματογραφῇ κατὰ λόγον. Περὶ δὲ τῶν τομέων οὐδεὶς λόγος νυνὶ, ὅτιπερ οὐδὲ σκοπὸς εἰς αὐτὸ, ἀλλ' ὁτι πῶς τὸ εἶδος ἐν ἑκαστον ἐγνωμάτευσε σχημάτων ἑτέρων διαχωρίσαν σχημάτων αὐτό. Ἔστι δὲ πρώτιστον καὶ ἄκλινέστατον (1) σχῆμα ὁ κύκλος, δι' οὗ καί ἡ σφαῖρα συνίσταται, μετὰ δὲ τὸ τετράγωνον, εἶτα τὸ ἰσόπλευρον τρίγωνον, καί οὔτε κύλινδρος, οὔτε κῶνος, οὔτε πλαίσιον, οὔτε πυραμίς ὡς αὐτά, ἄνισα γάρ, μᾶλλον τοῦ τετραγώνου καί τοῦ τριγώνου οἷον· ἔχει δὲ καὶ ἓν ἕκαστον σχῆμα παντί διαφοράν τῇ ἰσότητι καὶ ἀνισότητι. Ὅσα γοῦν ἔχουσιν ἰσοτέραν τὴν θέσιν, ἐκεῖνα καὶ κρειττόνως παρὰ τοῦ εἴδους εἰδοποιήθησαν. Τῷ μὲν οὖν κύκλῳ καὶ τῇ σφαίρᾳ πᾶς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτιπερ οὐδὲν ἰσότερον ἄλλο, ἢ ὡσαυτά, τῶν δὲ ἄλλων πάντων ὁ μὲν ἐμὸς λόγος διακρίνει τὸ τετράγωνον καὶ τὸ ἰσόπλευρον τρίγωνον, οὐκ ἄνευ τινῶν δὲ τοῦτ' αὐτὸ αἰτιῶν λέγομεν, ἀλλ' ὁτι καὶ ἀναγκαῖον· εἰ δέ παρὰ τὸν ἡμέτερον σκοπὸν ἄλλως πως ἀνήρ τις εὕρῃ ἄλλο ἰσότερον, χάρις καὶ τούτῳ πολλὴ, συγγνώμην δὲ καὶ ἡμεῖς ἐξαιτούμεθα ὁτι αὐτὸ ἄνισον λέγομεν τῷ ἀκλινεῖ ἴσον, ἀλλὰ τὴν τιμὴν τῷ ἴσῳ ἀφόσιούμεθα. Ἔστω δὲ εἰ μὴ, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος εἴρηκεν, ἀλλ' ὡς ὁ ἐκείνου, τιμὴ τῷ ὃ εἴρηκεν οὗτος, συμβάλλεται δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος εἰς τὸν αὐτοῦ, ὅτι τὸ ἴσον κρειττόνως τὸ εἶδος τοῦ

A

B

quorum sex A T I T G I G B I B O I O X I X A I C spatium circuli Q H comprehendunt (2). Supersunt autem X O C, T G D. Segmenta igitur A T T G G B B O O X X A, quæ ex circumcurrente linea circuli et lateribus triangulorum exsistunt, sint æqualia duobus triangulis T G D, X O C. Hoc enim ipse sensus demonstrat. Nam T G, segmentum circuli Q H, assumpta quantitate A T B G, complebit spatium trianguli T G D. Eodem modo segmentum X O ejusdem circuli Q H, assumptis segmentis A X B O, complebit spatium trianguli X O C. Nam aspectus ipse hoc demonstrat. Et triangula igitur octo simul comprehensa in spatio circuli Q H, quorum quatuor triangulum utrumque, majus nempe A B D A B C constituunt, spatium circuli complebunt. Quare spatium circuli Q H duplum est trianguli A B C ; nam circuli et amborum triangulorum perimetri sunt æquales, cum quatuor sint triangula in utroque triangulo. Habet igitur circulus octo triangula ; qui igitur circulus suppeditabit dismetrum ex qua construatur triangulum æqualium laterum et angulorum, duplus est ipsius trianguli; quod oportuit demonstrare. Atque hæc quidem hactenus. Oratio vero revertatur ad propositum illud de figuris imparibus forma æqualibus et inæqualibus ut relicto hoc theoremate quod obiter incidit ad scopum festinet.

C

D

7. Non est igitur circulus duntaxat æqualitate eximius supra omnem figuram æqualem, verum etiam supra omnem figuram quæ describitur. Nemo vero temere secet circulum aut alias figuras, sed sectio fiat per medium et centrum, ita ut in rectum procedat ut hoc modo omnis circulus ex ratione describatur ductis recta lineis ad terminos. Sed de sectoribus nunc non est nobis sermo institutus, quando neque scopus hic nobis est propositus, cum ostendere constituerimus quomodo unaquæque forma unamquamque figuram informavit, ut ab aliis figuris separaretur. Est autem prima et omnium maxime ordinata figura circulus, ex quo etiam globus constat, deinde quadratum, deinde triangulus æqualium laterum ; neque cylindrus neque conus, neque prisma neque pyramis sunt ejusmodi, nam magis inæquales sunt quam quadratum et triangulum, ut unaquæque figura discernitur ab altera æqualitate et inæqualitate. Quæcunque igitur situm habent æquabiliorem, illa sunt præstantiora, ut etiam talia ab ipsa forma effecta sunt. Quilibet igitur fatebitur nihil magis æquale esse quam circulum et sphæram, ab aliis autem omnibus meo judicio discernuntur quadratum et triangulum æqualium laterum quod non absque ratione dicimus; imo est hoc necessarium. Quod si quis præter illud nostrum propositum reperiat aliam figuram circulo magis æqualem, illi magnam gratiam habituri sumus. Veniam autem nos deprecamur quod negemus inæqualem figuram esse ordinatæ figuræ æqualem cum præsertim hoc modo illud quod est æquale inæquali præferamus. Sed esto aliqua alia

(1) Τεταγμένα σχήματα ab auctore appellantur ἀκλινέστατα. Vide Aristotelem primo *De cœlo*.
(2) Λοιπὰ ἴτημα ut loquitur Aristoteles.

ἀνίσου εἰδοποιῆσαι φάσκει· οὐδεὶς γὰρ ἐπὶ ὅπερ τὸ ἄνισον κρειττονως εἰδοποίησε τὸ εἶδος, εἰ μή τι παραλογίζηται.

η'. Δέγομεν οὖν ὅτε ὥσπερ ἐν ὕλῃ τὸ εἶδος, ἐν φύσει παιδεία, καὶ ὥσπερ ὁ σχῆμα ἰσότερον κρειττόνως παρὰ τοῦ εἴδους εἰδοποιήθη τοῦ μὴ ἰσότητι ἴσῳ αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἡ φύσις ἡ ῥυθμισθεῖσα παιδεία καὶ οἷον εἰδοποιηθεῖσα κρείττων ἐστὶ τῆς μὴ παιδείαν σχούσης. Ἔχει δὲ πλάτος πολὺ τῆς σχούσης ἡ διαφορὰ ὅτι τὶς μὲν φύσις ἔσχεν ὅλην παιδείαν, τὶς δὲ ἥμισυ, τὶς δὲ ὅλην παρά τε ἑτέρα δὲ κατὰ βαθμίδας οἷον, ἕως τῆς μέσον, καὶ ἐκ τούτου ἕως τοῦ τῆς παιδείας κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἐσχάτου, ἡ δὲ μὴ σχοῦσα τέλεον, ἀτιμοτάτη τέλεον. Τρεῖς γοῦν εἰρήκαμεν κοινωνίας πρωτίστας, τῷ ἄρχοντι κοινωνεῖν ἃς εἴπομεν τῶν δ' ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι ὅσας δὴ τῷ κοινῷ συμβαλλομένας ὁρᾷ, εἴς τε σύστασιν καὶ εὐμάρειαν, τοὺς δὲ μετὰ τὸν πρῶτον τῷ πρώτῳ ὁμοιοῦσθαι ὁρίζομεν· εἰ γὰρ ἐκεῖνος κοινωνεῖ τοῖς φυσικοῖς τε καὶ πεπαιδευμένοις λόγοις, οὗτοι δὲ τοὺς αὐτοῦ λόγους, ὥσπερ τινὰς μορφὰς αἴροντες εἰς ἀλλήλους ποιοῦσι τὰς κοινωνίας, οὐδέν ἐστιν ἄλλο, ἢ ὅτι κατὰ φύσιν καὶ παιδείαν κοινωνεῖ τῷ κοινῷ. Πόση δ' αὐτό τε ὠφέλεια κόσμου ὁπόταν λόγος μὲν ὁρίζῃ, φύσις δὲ πράττῃ, καὶ τὸ μὴ λόγου καὶ φύσεως, πόῤῥω βαίνει, ἀγαθῶν μὲν πλήρης γαῖα, τό τ' ἂν πλήρης θ'ὑγρά. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐστι τουτο εὑρεῖν, χείρους γὰρ οἱ πλείους, τοὺς ὁρισμοὺς μὲν ἡμεῖς ἀναγεγράφαμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν εἴπομεν, ἐράτω δὲ ὁ βουλόμενος, οἱ δ' ἄλλοι ὡς καὶ βούλοιντό διατρεχέτωσαν. Οἶδα δὲ καλῶς, ὅτι πᾶς ἔχων νοῦν οὐκ ἂν ποτε ἀποστῇ τῶν τρόπων τῶν εἰρημένων, ἅτε φιλοσοφίας καὶ σοφίας ἐγχαραττόντων τὰς ὁδούς, ἐγὼ δὲ, κἂν ὁ πολὺς ἄνθρωπος ἀπαρέσκηται τὸ καλὸν, οὔκουν ὑποστελῶ ἀλλ' ἀνυποστόλως ἐρῶν καὶ αὖθις εἴρήσομαι.

θ'. Λύο γοῦν οἶδα εἶναῖ φύσιν καὶ τὸ συμβεβηκός, καὶ τὸ μὲν φύσεως ποίημά ἐστι καὶ λίαν ἐστὶ, τὸ δὲ τοῦ συμβεβηκότος κατὰ κρᾶσιν μόνον γίγνεται· ἔστι δὲ δεκτικὸν κρᾶσις καλοῦ καὶ μὴ καλοῦ καὶ κακοῦ, ὡς καὶ τὸ συμβεβηκός, οιον, ὅτι τις στρατιώτης κοινωνεῖ τινι, τοῦτό κρᾶσις· εἰ μὲν οὖν ἀγαθῷ κοινωνεῖ τεχνῃ καὶ φύσει, ἡ κρᾶσις ἤδη καλοῦ δεκτικὴ, εἰ δὲ μὴ καλῷ τῇ τεχνῃ καὶ τῇ φύσει, ὡς πέφυκε τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ' ἁπλῶς ὄντι, ἡ κρᾶσις δεκτικὴ μὴ καλοῦ· εἰ δὲ κακίστῳ κατά τε φύσιν καὶ τέχνην, ἡ κρᾶσις δεκτικὴ τοῦ κακοῦ, ἡ ἄρα κρᾶσις δεκταὶ καλοῦ, καὶ μὴ καλοῦ καὶ κακοῦ. Τις μὲν οὖν κρᾶσις ἐν φύσει, καὶ τίς φὺσίς ἐν κράσει, αἱ ἐξισχζονται εἰς αὐτὸ ; ἡ γὰρ ἀγαθοῦ ἀγαθῷ κοινωνία, κρᾶσις, ἀλλὰ κατὰ φύσιν· ἓν ταῦτη γοῦν τὴ κράσει καὶ τις

figura præter circulum maxime omnium ordinata. Verum ne sic quidem noster sermo inutilis fuerit. quo asseveramus æqualitatis formam inæqualitatis forma esse præstantiorem ; nemo enim dixerit inæqualitatis formam æqualitatis forma esse præstantiorem, nisi rebus fucum aliquem faciat.

8. Dicimus igitur formam in materia id esse quod est in natura eruditio ; et ut figura maxime omnium æqualis formam nacta est omnium præstantissimam, ita etiam natura eruditione ornata et quasi informata præstantior est ea quæ eruditione caret. Sed magnum quoque latum discrimen reperitur in natura eruditionem habente, quod quædam natura universam eruditionem habeat, quædam vero simplam, quædam rursus universam alicujus partis, altera vero ab infimis ad medium usque ascendit et a medio usque ad eruditionem. Eademque ratione natura quæ ad ultimum usque gradum descendit. Quæ vero tandem omnino eruditione caret, est maxime omnium ignobilis. Diximus igitur tres esse communicationes, primas scilicet quas habere societatem et communionem cum viro principe diximus. Aliæ vero ita sunt in pretio habendæ, prout conferunt ad communem illam societatem, sive ad constitutionem, sive ad faciliorem rationem pertineant. Illos proinde qui primum illum gradum assequuntur, primo similes esse dicimus (1). Nam si primus ille particeps est naturalium et eruditiorum sermonum, hi rationes illius tanquam formas quasdam suscipientes communicant inter se. Quod nihil aliud est quam communem illam communicationem in natura et in eruditione esse positam, vix autem dici possit, quantum adjumentum societati humanæ afferretur, si ratio præscriberet et natura ageret, et si a ratione ac natura nunquam declinaremus. Tunc enim bonorum tellus esset plena et mare plenum ; quoniam autem hoc non potest inveniri (nam et imperfectiores et plures temperationes descripsimus, ita ut id quod verum est dixerimus), nostra amplectatur qui volet; alii vero ea insistant via quæ magis ipsis placuerit, quanquam scio quemlibet mente præditum nunquam discessurum a modis supradictis, eo quod in veram philosophiæ et sapientiæ viam introducant. Ego vero etiamsi multi homines offendantur nunquam dubitabo id quod verum est dicere, idque rursus repetam.

9. Duo esse certo scio naturam et accidens ; ac naturæ quidem opus præclarum est, at accidentis ex temperatione exsistit. Temperatio vero tum bonum tum etiam malum suscipere potest, potest quoque accidens. Ut si miles cum aliquo communionem ineat, hoc ipsum est temperatio ; si quidem igitur bono se adjungat, propter artem et naturam temperatio bonum suscipit; sin boni particeps ex arte non est, ex natura vero potest esse, hoc est si absolute est id quod est, ejusmodi temperatio bonum suscipere potest. Sin ex natura et ex arte improbissimus est aliquis, cjus temperatio malum suscepit. Quare temperatio quæ bonum et non bonum suscipere potest. malum quoque potest suscipere. Quo pacto igitur temperatio est in natura et quo pacto natura est in temperatione ? Nempe cum ambæ simul in eodem æquantur ; nam boni cum bono com

(1) Vide Thomam *De ente* et Averrhoem in *Metaphysicis*.

φύσις, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ φυσει καὶ κρᾶσις καταλλη-
λος καταλλήλων καὶ τὸ ὁμοῦ φυσικόν, τίς δὲ κακὸς
κακῷ κοινωνεῖ, κρᾶσις γοῦν, ἀλλ' οὐ φύσις ἐστιν, οὐ
λέγω δὲ ὅτι ἐστὶ καὶ τιμὴ τῆς φύσεως, ἀλλὰ φύσεως
μὲν καὶ τὰ κάκιστα, πλημμελούσης δὲ γε ἢ ἀπορού-
σης, ἔνθα καὶ τὸ συμβεβηκὸς προχωρεῖ· φύσις γὰρ
καὶ φιλόσοφος ἐπιτυγχάνουσι τῶν οἰκειων σκοπῶν
τῶν τελῶν κατὰ τὸ μᾶλλον, συμβαίνει δὲ συμβε-
βηκότι τὸ χρήσιμον, οὐ μὴν δὴ τὸ ἀναγκαῖον, οἷον
ὥσπερ λίθου τμηθέντος καὶ ὡς ἔτυχε φερομένου,
εἶτα στάντος ἐξ ἀνωμαλίας τόπου, ἢ ὅτι τῆς φορᾶς
στάθείσης τῆς κινούσης αὐτὸν, εἰς καθέδραν ἐπιτη-
δείου τε γεγονοτος, οὐκ ἄρα φύσεως τοῦτο ἐστιν ἢ
ἀναγκαῖον, ἀλλὰ συμβεβηκότος καὶ χρήσιμον, ὥστε
ὁρίζομεν φυσικῶς, τὰ τῆς φύσεως ποιήματα οἰκεῖα
καὶ ἀγαθὰ, τὰ δὲ κράσεως τε καὶ συμβεβηκότος, ὡς
μὲν ὡς δ' οὔ, τιθεμεθα καὶ ταύτην δοξαν ὅτι πάντα
τῆς φύσεως κἂν κρείττω κἂν χείρω. Εἴρηται δὲ ὅτι τὰ
μὲν ἄτακτα, ἀσθενούσης ἢ πλημμελούσης, τὰ δ' ἀγα-
θὰ ὑγιαινούσης τε καὶ ἀλήθινῆς· τοῦτον γοῦν τὸν
τρόπον φύσις ἰδοῦσα καὶ ὅτι τρεπτόν ἐστι τὸ ταύτης
ἀπὸ Θεοῦ δημιούργημα, τὸ σοφὸν δὴ λέγω ζῶον τὸν
ἄνθρωπον, καὶ ὅτι καὶ αὐτή ἀποτυγχάνει τινῶν,
ἐπεμελήθη τοῦτ' αὐτῆς καρποῦ, καλλίστην καὶ ἀρί-
στην ὁδὸν ἐξευροῦσα τὴν ἐπιστήμην· ἐπεὶ δὲ ταύτῃ
τῇ φύσει καὶ κρᾶσις, διεῖλε ταύτην εἰς τέχνας, καὶ
ταύτας συνῆψεν αὐτῇ ὥσπερ καὶ τὰς κράσεις ἑαυ-

A τῃ, ἵνα ὃς οὐκ ἔχει κατ' εὔθειαν τὴν σύμπηξιν καὶ
οὐ καλῶς πέπηκται, τοῖς τῆς παιδείας ἀρήγηται
θεσμοῖς, καὶ εἰς τὸ ἐντελὲς βιοτεύῃ. Ἀλλ' οἴμοι!
οἱ πλείους τὸ δῶρον μυσάττονται, οἱ δ' ἀγχινούστα-
τοι καὶ κυρίως ἐκ γύσεως ἀσπάζονται καλῶς καὶ
ἀγαθῶς, καὶ τὴν ἐκ τούτου ὠφέλειαν διαδιδόασι
διασπείρουσιν εἰς τοὺς ἀτημελήτους.

ι'. Λέγομεν γοῦν διὰ ταῦτα πάντα ὅτι καλόν ἐστι
καὶ ὠφελιμώτατον κοινωνεῖν ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων
φιλοσοφίᾳ· ὁ μὲν γὰρ παιδευθείς ἔχων καὶ κοινωνεῖ
ὁ δ' οὔ, κἂν κοινωνείτω σοφοῖς, ἵν' ἐκεῖθεν ἔχῃ ὠφέ-
λειαν· εἴρηται γὰρ ὅτι Σοφῶν θύρας ἔκτριβε, πλου-
σίων δὲ οὐ, νόει δὲ θύρας τὰ χείλη, καὶ ὅτι σοφῶν
ἵνα τὰ ἀρετῆς ἀκούῃς λόγια, ἅτινα βελτιοῦσι ψυχὴν,
τὸ πλουσίων δὲ οὐ, ἵνα μὴ διόλου περί τῆς ὕλης
B ἐκείνου λέγοντος, καταχθῇς ὑπὸ γῆν καὶ βελτιώσῃς
μὲν ὕλην, ἀτιμάσῃς δέ γε τὸ νοερόν. Δεῖ, δεῖ γοῦν
καὶ φιλοσοφεῖν καὶ κοινωνεῖν φιλοσόφοις, ἵνα καὶ τὸ
Γνῶθι σαυτὸν ἔχωμεν, καὶ ἀρετὴν κτώμεθα, καὶ
πάντων ἡγώμεθα καὶ ὡς ἑπόμενα ἔχωμεν· σοφία γὰρ
καὶ Θεὸς ἐξ οὐκ ὄντος τὸ πᾶν συμπήξα .... ἔταξε
καὶ σοφία κινεῖ, καὶ λύσει καὶ ἀλλοιώσει τοῦτο κρειτ-
τονως σοφία ὅτι καὶ βούλεται, Ταῦτα μὲν οὖν καὶ
ἡμεῖς καὶ τὰ πλείω τούτων καὶ πάντα διὰ σοφίας
πεπράχθαι τὸ Θεῖον νοήσαντες, καὶ οὐκ ἄλλως τό
ἀγαθὸν ἐν τοῖς οὖσι διακρίναντες εἶναι, ἢ διὰ σοφίας
καὶ ἐπιστήμης, αὐτὰς ἠγαπήσαμεν, ἀγαπήσαντες

munication, temperatio est, sed ex natura. In hac igitur temperatione est quædam natura, et in hac natura est quædam temperatio. Ambæ igitur inter sese consociantur et simul aliquid naturale conficitur. Rursus malus cum malo consociatur. Est igitur temperatio, sed non natura. Non dico aliquid esse quod non sit naturæ : nam et pessima quæque sunt naturæ quidem, sed abundantia aut defectu laborantis. Atque tunc accidens locum habet ; nam natura et philosophus scopum sibi propositum attinguntidque plurimum. Contingit autem aliquando ut ipsum accidens sit utile, ut si saxum sit excisum et temere feratur, sitque locus inæqualis, et si aliquo modo labefactatum sit ex concitato motu, fiatque apta cathedra, hoc non est naturæ, aut necessarium. sed, accidentis, quod tamen utile est. Quare naturæ opera naturaliter definimus, nempe quæ a natura profecta sunt bona. At temperationis et accidentis opera partim sunt bona, partim non sunt. Statuimus quoque omnia esse naturæ sive præstantiora sive sint viliora. Diximus autem illa quæ præter ordinem exsistunt, naturæ quidem esse, sed deficientis aut abundantis, bona vero esse naturæ valentis et sinceræ. Cum igitur natura hanc rationem quasi perciperet videretque opus illud suum præstantissimum, quod a Deo habet, esse flexibile et versatile, intelligo sapiens illud animal, nempe hominem, sentiretque se suum finem semper non consequi, nimirum sui fetus curam gerens, pulcherrimam et optimam viam, scientiam excogitavit. Quoniam autem in natura sunt etiam

C temperationes, ex eadem ratione scientiam in artes distribuit, artesque cum scientia perinde, atque temperationes secum consociavit. Ut quod non haberet, quamvis ia recta coagmentatione habentur, seu potius quod non recte coagmentatum esset, institutis eruditionis compensaretur ad perfecte beateque vivendum. Sed proh dolor ! plerique donum hoc abominantur, et qui ingenio reliquis excellunt, bonum hoc amplectuntur quidem ut decet, sed tanti boni fructum communicant cum ignavis hominibus.

Dicimus igitur et ex illis omnibus quæ diximus, colligimus præclarum esse et utile, si unusquisque hominum philosophiæ sit particeps; nam qui eruditus est, et scientia præditus, cum aliis bonum hoc communicat ; qui vero scientiæ est expers, abjun-
D gat se sapientibus ; nam inde magnopere quilibet juvari potest. Et sapiens quemlibet hortatur hunc in modum: Tere limina sapientum, non divitum, intellige limina, labia sapientum, ut institutis virtutis abundes, quæ animum meliorem reddunt ; at divitum limina terere noli, ne forte divitem audias de rebus materiatis agentem, atque hoc modo sub terram detrudaris, ac materiam quidem meliorem reddas et auctiorem, particulam vero intelligentiæ capacem dedecore afficias. Oportet igitur philosophari, et cum philosophis versari, ut illud *Nosce teipsum* teneamus, et virtute præditi simus, ut etiam omnium duces simus, nosque omnia a tergo sequatur. Nam sapientia Deus totum hoc universum constituit et ordinavit, sapientia movet

γοῦν ἡ κυρίως διάμετρος τοῦ τετραγώνου, ἡ ἐκ τῶν γωνιῶν διπλάσιον τούτου ποιεῖ, ἡ δὲ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἴσον αὐτῷ, οὐκ ἄρα ἴσα πάντα τὰ μέρη αὐτοῦ, ὅπερ ἔδει δεῖξαι· Δεῖ δὲ καὶ τὰς διαμέτρους αὐτοῦ κύκλου διαμέτρους θεῖναι καὶ δεῖξαι ὅτι ἀνίσους αὐτὰς

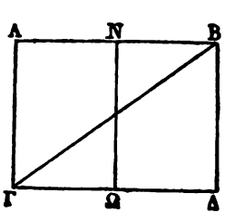

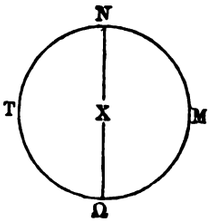

ρία διάμετος, ἡ Β Γ, ἑτέρα δὲ ἡ Ν Ω μέσον δὲ τούτων, B
καὶ οἷον κέντρον, τὸ Χ οὐδὲ γὰρ κυρίως κέντρον
τοῦτο, ἀλλὰ μέσον, διαφέρει γὰρ τοῦ μέσου τὸ κέν-
τρον κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον, τὸ ὅτι αἱ πρὸς τὸ κέν-
τρον προσπίπτουσαι εὐθεῖαι ἐκ τῆς περιμέτρου ἴσαι
ἀλλήλαις εἰσί, τὸ δὲ μέσον τούτου, ὅτι πᾶσαι μὲν
προσπίπτουσιν εἰς αὐτὸ, πᾶσαι δὲ ἀλλήλαις ἴσαί
εἰσιν, ὥστε κυρίως κέντρον ἐπί τοῦ κύκλου καὶ τῆς
σφαίρας ὀνομάζεσθαι λέγομεν· πᾶν γὰρ εἴ τι κέν-

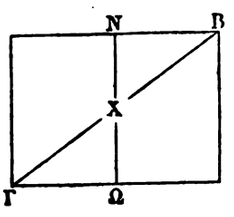

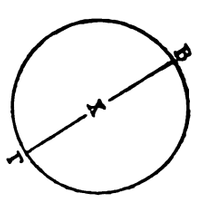

γενέσθαι, ὅπερ ῥᾴδιον, καὶ εἰ τοῦτο, καὶ σφαίρας
ἀνίσους συστῆσαι· τοῦ Α Β Γ Δ τετραγώνου δύο
διάμετροί εἰσιν ἡ Β Γ Ν Ω· δεῖ δὲ ἀνίσων δεῖξαι διαμέτρους κύκλων αὐτὰς, καὶ εἰ κύκλων φανῶσι, καὶ
σφαιρῶν ἀναγκαίως εἰσίν. Ἔστω ἡ τῶν γωνιῶν καὶ κυ-

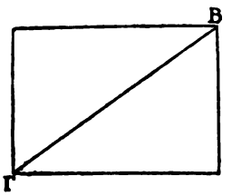

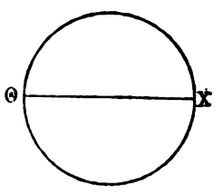

ribus quadrati N Q S O, ipsa etiam quadrata sunt C
inter se æqualia. Nam si æqualia æqualibus addantur, omnia sunt æqualia. Et quorum partes sunt æquales, ipsa quoque sunt æqualia, et ipsorum diametri sunt æquales, et ipsorum centra æqualia loca obtinent. Æqualia ergo sunt X et T in quibus centra sunt. Si igitur quadrati illa, quæ est linearum diameter, fiat latus, constituet quadratum alterum æquale ei cujus est diameter quod demonstrare oportuit. Quoniam igitur quæ proprie diameter appellatur, nempe illa quæ angulorum quadrati est diameter, duplum quadrati illius cujus est diameter constituit : at illa quæ linearum dicitur diameter æquale quadratum constituit ; non ergo æquales erunt omnes ipsius partes ; quod oportuit ostendere. Oportet autem ipsius diametros circulis adaptare D
et ostendere inæquales esse (quod mullo negotio fieri potest) et ut diametros inæquales, ita etiam si hæras inæquales constitui. Cum duæ sint diametri

quadrati A B C D, nempe B C N O oportet inæqualium circulorum esse diametros ipsos ostendere. Quod si circulorum inæqualium sunt diametri, necessario quoque inæqualium sphærarum erunt diametri. Esto angulorum quadrati diameter quæ proprie dicitur diameter B C, altera vero N O, medium vero harum et veluti centrum X. Neque enim proprie centrum est hoc, sed medium. Nam meo judicio centrum differt a medio, quod omnes lineæ ex ciconferentia in centrum concurrentes, sint inter se æquales ; at in medium quidem concurrant omnes lineæ, sed non sint æquales. Quare proprie centrum in circulo et sphæra ursurpati dicimus. Omne enim centrum est medium, punctum et extremitas : at si quid est medium, non statim est punctum, aut extremitas aut centrum. Ut nec omnis linea recta per medium ducta et terminata est proprie diameter, sed proprie est diameter illa linea recta, quæ a duabus majoribus extremitatibus

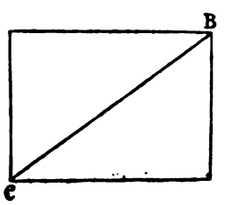

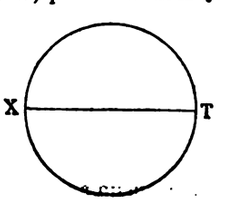

τὸν Π Θ προσελάβετο κύκλον ἐν ἑαυτῇ περιγράψασα ὡς τούτου διάμετρος, ἡ δὲ Ν Ω ἧς καὶ αὐτῆς μέσον τὸ Χ τὸν Τ Μ · ἐπεὶ τοινυν ἡ Β Γ διπλάσιον τετράγωνον ποιεῖ, οὗ ἐστι διάμετρος, τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ τετραγώνου διαμέτρου καταγραφὲν τετράγωνον διπλάσιον ἐστὶ, τοῦ οὗ ἐστι διάμετρος ἡ τοῦτο συστήσασα, ἡ δὲ παρ' ἡμῶν ὀνομαζομένη διάμετρος ἴση οὖσα

πλευρά, ἴσον καὶ καταγράφει τετράγωνον οὗ ἐστι διάμετρος τό δὲ διπλασιον τοῦ ἡμίσεως μεῖξον, καὶ ὃς ἄρα κύκλος συμπεριλαβῃ τὴν μείζονα διαμετρον εἰς οἰκείαν διαμετρον, ἐξ ἀναγκης μείζων ἐστί τοῦ τὴν ἐλαττονα συμπεριλαβόντος εἰς οικείαν διάμετρον · ὁ ἄρα Π Θ κύκλος, ὁ τὴν Β Γ λαβὼν, μείζων ἐστί τοῦ τὴν Ν Ω λαβόντος Τ Μ. Αἱ ἄρα τοῦ τετραγώνου διαμετροι

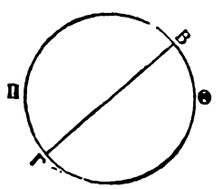

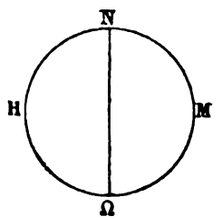

οὔτε πᾶσαι πλευραὶ τεθεῖσαί ἴσον τούτῳ ποιοῦσι τετράγωνον, οὔτε πᾶσαι μὴ ἴσον, οὔτε πᾶσαι ἴσων κύκλων ὑπάρχει διάμετροι· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον οὐδὲ σφαῖραν πᾶσαι ἰσην ποιοῦσιν, ἀλλὰ αἱ μὲν μείζονα, αἱ δὲ ἐλάττονα, ἐπειδὴ καὶ ἡ τῆς σφαίρας κατὰ κύκλους ἐστὶν ἐπιφάνεια, ἥ τε θεῖσαι αἱ τοῦ τετραγώνου διάμετροι ἐλαττονας καὶ μείζονας ποιήσουσι σφαίρας ὡς καὶ κύκλους, ὥστε οὐχ ὡς εἰς τὸν κύκλον καὶ τὴν σφαῖραν τό εἶδος εἰδοποίησε τὴν ὕλην, οὕτως καὶ εἰς αὐτο, οὔτε εἷς ἓν ἕτερον· τά γάρ τοῦ

κύκλου μέρη ἴσα παντα, καὶ ὅσα ἂν ποιῶσιν αἱ τούτοῦ διαμετροι, ἴσα ἐστιν, ὡς ἐδείχθη, αἱ δὲ τοῦ τετραγώνου οὔτε αὐτῶ ἴσον πᾶσαι ποιοῦσιν ὃ ποιοῦσιν οὔτε μὴ ἴσον, ἀλλ' αἱ μὲν ἴσον, αἱ δὲ οὐκ ἴσον. Τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἕτερα, καθὼς ἐν τοῖς κύκλοις ἐδείχθη. Τὸ ἄρα εἶδος κρειττόνως τὴν ὑλὴν σφαῖραν καὶ κύκλον ἡ τετράγωνον εἰδοποίησε, καὶ ἐδείχθη καθὼς ἔδει τοῦτο δειχθῆναι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τριγώνου καὶ πάντων. Ἔστι δὲ οὗτως. αἱ τοῦ τριγώνου διάμετροι αἱ ἐκ τοῦ κέντρου καὶ μέσου διερχόμεναι, εἰ τεθῶσι

terminata, ipsas copulat ut B C, maxime vero propria et inter omnes prima, ut X T, quæ est æqualis omnibus diametris circuli illius, cujus est diameter. Dico igitur diametrum B C, cujus X est medium circulum P T circumscriptum majorem assumere circulo T M, quem assumit diameter N O cujus medium itidem est X. Quoniam igitur diameter quadratum constituit duplum illius, cujus est diameter (nam quadratum descriptum a quadrati

C diametro, duplum est illius quadrati cujus est diameter ex qua effectum est). At illa diamater quæ nobis dicitur æqualis lateri quadrati illis ejus est diameter, quadratum constituit æquale illi cujus est diameter. Atqui duplum est dimidio majus. Circulus ergo, qui majorem diametrum comprehendit et sibi accommodat, necessario major est circulo illo qui minorem comprehendit, et sibi accommodat diametrum. Circulus ergo P T

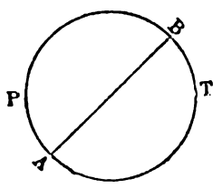

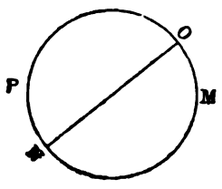

qui majorem comprehendit diametrum A B, major D est circulo P M, qui N O minorem assumit. Non omnes ergo diametri quadratorum latera effectæ æqualia quadrata efficiunt, neque omnes inæqualia, neque omnes æqualium circulorum sunt diametri ; ex eadem ratione non omnes sphæram æqualem efficiunt, sed partim majorem, partim minorem. Quoniam autem sphæræ superficies ex circulis constat diametri quadratorum circulis accommodatæ, majores et minores sphæras efficiunt ut circulos. Quare non ita forma materiam circuli et sphæræ informavit, ut sibi et aliis figuris haberent, quod habent. Nam circuli partes sunt omnes æquales

et quæcunque efficiunt circuli diametri æqualia sunt, ut demonstratum est. At non omnes quadrati diametri æquale quod faciunt, quadratum redduntneque inæquale sed partim æquale, partim inæquale. Atque hanc suam proprietatem aliis quoque figuris communicant, ut in circulis majoribus et minoribus demonstratum est. Forma ergo materiam globi et circuli præstantiori modo, quam materiam quadrati informavit. Atque hoc demonstratum est eo modo, quo demonstrandum fuit. Quod etiam in triangulo observari potest et in omnibus aliis figuris. Ac hunc in modum demonstratratur, quæ ex centro per medium ducuntur trianguli diametri, si-

διάμετροι, μείζονας καὶ ἐλάττονας ποιήσουσι κυκλους, ἀλλὰ καὶ τριγώνων εἰ τεθῶσι πλευραὶ, μείζονα καὶ ἐλάττονα ποιήσουσι τρίγωνα, αἱ δὲ τοῦ κύκλου ἐκ τοῦ κυρίως κέντρου καὶ μέσου διερχόμεναι καὶ κύκλους ἴσους, εἰ τεθῶσι, ποιήσουσι, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἄλλο σχῆμα. Δεῖ γοῦν ἴσους δεῖξαι τοὺς τοὑσδι τοὺς κύκλους, καὶ τὸ ἐκ τῶν διαμέτρων αὐτῶν τρίγωνον· εἶτα ὅτι οὐχ οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ τριγώνου τῷ Ν κατὰ τὴν τῶν στοιχείων θέσιν. Ὡς ἄρα τοῦ Π κέντρον τὸ Ν καὶ πέρατα τῆς αὐτοῦ διαμέτρου τὸ Α Β οὕτως καὶ τοῦ Α Η κέντρον τὸ Α πέρατα δὲ τὸ Ε Ν τῆς Α κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ὁ Π Θ διασκήματι τῷ Α Β καὶ τῷ Α κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ὁ Γ Η διαστήματι τῷ Ε Ν καὶ τῷ Β κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ἡ Σ Λ διαστήματι τῷ Χ Ν τῷ Ι κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ὁ Ζ Ι διαστήματι τῷ Ψ Ν καὶ τῷ Υ κέντρῳ, κύκλος γεγράφθω ὁ Ζ Κ διαστήματι τῷ Ω Ν· αἱ γοῦν Α Β Ε Ν Χ Ν Ω Ν Ψ Ν διάμετροί εἰσι τῶν Π Θ Μ Η Σ Λ Ζ Κ Τ κύκλων, ἑκατέρα ἑκατέρου, αὐτοῦ διαμέτρου, καὶ τοῦ Σ Λ κέντρον μὲν τὸ Β πέρατα δὲ τῆς αὐτοῦ διαμέτρου τὸ Χ Ν, ὡσαύτως καὶ τοῦ Ζ Τ κέντρον μὲν τὸ Ι πέρατα δὲ τῆς αὐτοῦ

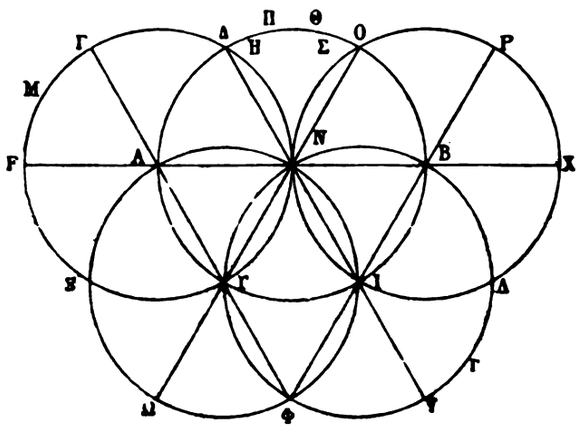

quidem circulis accommandantur, majores et minores efficiunt circulos. Præterea, si triangulorum diametri latera constituantur, majora atque minora efficient triangula. At circuli diametri quæ per medium centrum proprie dictum ducuntur, circulos æquales semper efficiunt, atque etiam quamlibet aliam figuram æqualem: Oportet igitur æquales circulos hos demonstrare et illud quod ex diametris ipsorum constituitur triangulum, deinde nonidem habere locum in triangulo. Centro N, intervallo A B circulus Q H, describatur; item centro A, intervallo E N, circulus describatur C G; item centro B intervallo Y N, circulus describatur S L; item centro I, intervallo I N circulus describatur F T; item centro U, intervallo FFU circulus describatur O K. Diametri igitur A B E N Y N F F N Z N circulorum

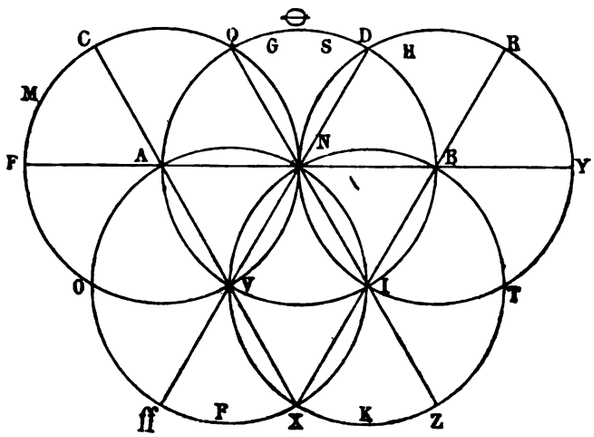

Q H M G S L O K F T singulæ suorum circulorum sunt. Et ex ordine elementorum collocanturr Ut igitur se habet centrum N circuli Q H, ita etiam se habent termini ejusdem diametri, nempe intervallum A B; ita etiam A centrum circuli M G, et termini diametri ipsius E N; ita etiam B centrum circuli C S L, et termini diametri nempe Y N; ita etiam centrum I circuli F T, et termini diemetri nempe intervallum Z N, ita quoque N centrum circuli O K, et termini ipsius diametri, nempe intervallum FFN. Nam temini circuli Q H sunt centra circulorum M G S L F T O K. Quoniam igitur termini dia-

διαμέτρου, τὸ Ψ Ν καὶ τοῦ Ζ Κ κέντρον μὲν τὸ Υ πέρατα δὲ τῆς αὐτοῦ διαμέτρου τὸ Ω Ν. Τὰ γὰρ Π Θ πέρατα κέντρα ἐστὶ τῶν Μ Η Σ Λ Ζ Τ Ξ Κ κύκλων. Ἐπεὶ γοὺν τὰ τοῦ Π Θ τῶν διαμέτρων πέρατα Α Β Υ Ο Ι Δ κέντρα ἐστὶ τῶν Μ Η Σ Λ Ξ Κ Ζ Τ κύκλων, τὸ δὲ κέντρον μέσον ἐστὶ τοῦ κύκλου πρὸς ὃ πασαι αἱ προσπίπτουσαι εὐθεῖαι ἐκ τῆς τούτου περιφερείας ἴσαι ἀλλήλαις εἰσὶν, ὡς τὸ Ν ἄρα πρὸς τὸ Β καὶ το Χ πρὸς τὸ Β τῶν γὰρ ἑκατέρων κέντρον τὸ Β ὡς καὶ τῶν Α Β κέντρον τὸ Ν ἀλλὰ καὶ τὸ Ρ Β Ι Β, ἴσά ἐστι τοῖς Ν Β Χ Β· κέντρον κοινὸν γάρ τὸ Β. Ἡ ἄρα Ρ διάμετρος τοῦ Σ Λ κύκλου ἴση ἐστὶ τῇ Χ Ν αὐτοῦ διαμέτρῳ· ὧν γάρ ἴσαι τά ἡμίσεα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστι, κατά τὸν αὐτὸν λόγον· ὡς ἄρα τὸ Ν πρὸς τὸ Ι καὶ τὸ Ψ πρὸς τὸ Ι· τῶν γάρ ἑκατέρων κέντρον τὸ Ι ὡς καὶ τῶν Δ Ι κέντρον τὸ Ν ἀλλά καὶ τὸ Β Ι Φ Ι ἴσά ἐστι τοῖς Ν Ι Ψ Ι κέντρον κοινὸν γάρ τὸ Ι ἡ ἄρα Β Φ διάμετρος τοῦ Ζ Τ κύκλου, ἴση ἐστὶ τῇ Ψ Ν αὐτοῦ διαμέτρῳ· ὧν γάρ ἴσα τά ἡμίσεα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστιν. Ὡσαύτως δὲ ὡς το Ν πρὸς τὸ Υ καὶ τὸ Ω πρὸς τὸ Υ τῶν γάρ ἑκατέρων κέντρον τὸ Υ ὡς καὶ τοῦ Υ Ψ κέντρον τὸ Ν. Ἀλλά καὶ τὸ Α Υ ΦΥ ἴσά ἐστι τοῖς Ν Υ Ω Υ· κέντρον κοινὸν γάρ τὸ Υ. Ἡ ἄρα Α Φ διάμετρος τοῦ Ξ Κ κύκλου, ἴση ἐστὶ τῇ Ω Ν αὐτοῦ διαμέτρῳ· ὧν γάρ τά ἡμίσεα ἴσα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστι, κατά τὸν αὐτὸν λόγον· Ὡς ἄρα τὸ Υ πρὸς τὸ Α καὶ τὸ Ε πρὸς τὸ Α τῶν γὰρ ἑκατέρων κέντρον τὸ Α ὡς καὶ τῶν Β Α κέντρον τὸ Ν ἀλλά καὶ τὸ Γ Α Υ Α ἴσά ἐστι τοῖς Ν Α Ε Α· κέντρον κοινὸν γάρ τὸ Α. Ἡ ἄρα Γ Υ διάμετρος τοῦ Μ Η κύκλου ἴση ἐστὶ τῇ Ε Ν αὐτοῦ διαμέτρῳ. ὧν γάρ τά ἡμίσεα ἴσα, καὶ τά ὅλα ἴσά ἐστιν· Ἐπεὶ γοῦν ἡ Γ Υ ἴση ἐστὶ κῇ Ε Ν καὶ ἡ Α Β τῇ Ν Χ καὶ ἡ Ρ Ι τῇ Β Φ καὶ ἡ Ψ Ν τῇ Ι Δ καὶ ἡ Ω Ν τῇ Υ Ο καὶ ἡ Φ Α τῇ Υ Γ καὶ ἑκάστη ἑκάστη ἴση ἐστὶ, τά γάρ τῷ αὐτῷ ἴσα, καὶ ἀλλήλοις ἴσά ἐστι καὶ οἱ Π Θ Σ Λ Ζ Τ Ξ Κ Μ Η κύκλοι, ἴσοί εἰσιν· ὧν γάρ αἱ διάμετροι ἴσαι, καὶ ταῦτα ἴσά ἐστιν· οἱ ἄρα κύκλοι πάντες ἴσοί εἰσι, καὶ τὸ ἐκ τῶν διαμέτρων αὐτῶν συνεστακὸς τρίγωνον ἴσόν ἐστιν. Ἡ γοῦν Α Β διάμετρος τοῦ Π Θ κύκλου τὴν ἴσην ταύτῃ διάμετρον Α Φ τοῦ Ζ Κ κύκλου προσλαβέτε πλευράν, καὶ αὕτη τῆς Φ Β διάμετρον τοῦ Ζ Γ κύκλου πλευράν, καὶ συστήτω τὸ Α Β Φ τρίγωνον. Ἐπι τοίνυν ἴσαί εἰσιν αἱ διάμετροι, ὡς ἐδείχθη, ἀνοιγκαίως καὶ τὸ ἐκ τούτων συνεστακὸς τρίγωνον, ἰσόπλευρόν ἐστι καὶ ἰσογώνιον, τὸ ἄρα Α Β Φ τρίγωνον ἴσόν ἐστιν, ἐπειδὴ ἰσόπλευρόν ἐστι καὶ ἰσογώνιον. Αἱ ἄρα τοῦ κύκλου διάμετροι ἐκ τοῦ κέντρου καὶ μέσου ἠγμέναι ἴσα ποιοῦσι σχήματα, ἐπειδὴ πᾶσα αὐτοῦ διάμετρος ἴση ἐστὶ, διὰ τοῦτο καὶ πᾶν αὐτοῦ μέρος πρὸς τὸ κέντρον ἴσον τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἐστι μέρεσι, καθὼς ἀπεδείχθη. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ τοῦ τριγώνου, αἱ γὰρ τούτου πλευραὶ οὐκ ἴσον ποιοῦσι τῆς αὐτοῦ διαμέτρου καὶ καθέτου κύκλον ἡ τρίγωνον· τοῦ γὰρ κύκλου ἡ διάμετρος τρίτον ἐστὶ τῆς τούτου

metrorum circuli Q H, sunt D B U Q I A ; et in his sunt contra circulorum M G S L O K F T; centrum autem est medium circuli ad quod ductæ omnes a circumferentia lineæ sunt inter se æquales : ut igitur N se habet ad B, ita etiam Y se habet ad B : utriusque enim centrum est B, ut etiam terminorum A B, centrum est N. Atqui R B, I B, sunt æqualia ipsis N B, Y B. Nam B centrum est commune, Diameter ergo R I, circuli S L, est æqualis diametro Y N, Quorum enim dimidiæ partes sunt æquales, ipsa tota sunt æqualia. Ex eadem ratione ut se habet N ad I, ita etiam Z ad I utriusque enim centrum est I. Non secus atque terminorum Q I centrum est N. Atqui B I X I æqualia sunt illis N I Z I ; nam I commune centrum est. Diameter ergo B X, circuli F T, æqualis est diametro Z N. Quorum enim dimidiæ partes sunt æquales, et tota ipsa sunt æqualia. Eodem modo ut N se habet ad U, ita etiam FF ad U; utriusque enim termini centrum est U, ut N : centrum est terminorum U D. Atqui A U X U sunt æqualia istis N U U FF. Nam centrum commune est U. Diameter ergo A X circuli O K æqualis est diametro ipsius FF N. Quorum enim dimidia sunt æqualia, tota ipsa sunt æqualia, Ex eadem ratione ut se habet N ad A, ita etiam E ad A ; utriusque enim centrum est A. Non secus atque terminorum B A, centrum est N. Atqui C A UA, æqualia sunt istis N A U A; nam centrum commune est A. Diameter ergo C U, circuli M C, æqualis est ipsius diametro E N ; quorum enim dimidia sunt æqualia, et tota ipsa sunt æqualia. Quoniam igitur diametur C U est æqualis diametro E N, diameter etiam A B erit æqualis diametro N Y, et R I diameter æqualis diametro B X, et diameter Z N æqualis diametro I Q, et diameter FF N æqualis diametro U D ; et diameter X A æqualis diametro U C ; denique singulæ singulis sunt æquales ; nam quæ eidem sunt æqualia illa inter se sunt æqualia. Et Q H S L F T O K M G sunt æquales, circuli ; nam figuræ, quarum diametri sunt æquales, ipsæ inter se sunt æquales ; et quod ex ipsis diametris constituitur triangulum æquale est. Diameter ergo A B, circuli G H assumat æqualem sibi diametrum A X circuli O K ; et ipsa assumat diametrum X B circuli F T. Fiantque latera et constituatur triangulum A C X. Quoniam igitur æquales sunt diametri, ut demonstratum est, necessario triangulum ex his constitutum est æquilaterum et æquiangulum. Diametri ergo ex centro ex medio ductæ æquales constituunt figuras, quandoquidem omnis circuli diameter est æqualis ; idcirco quilibet ipsius pars in centrum concurrens reliquis partibus est æqualis, ut supra demonstratum est. At hoc in triangulo locum non habet ; nam ipsius latera non efficiunt circulum, aut triangulum æquale triangulo aut circulo qui ex ipsius diametro conficitur, nam diameter circuli et tertia pars circumductæ lineæ quam si quis assumat et adhibeat, ut secet circumferentiam circuli, tres æquales diametro lineas efficiet; quam quidem lineas si quis ut latera ponat,

περιφερείας, ἢν τις εἰ λάβῃ καὶ τῇ διαμέτρῳ θεὶς A τεμεῖ, τρεῖς ἴσας ταύτῃ ποιήσει ἃς θεὶς πλευρὰς ἰσογώνιον καὶ ἰσόπλευρον ποιήσει τρίγωνον, εἰ δὲ τρεῖς διαμέτρους κυκλώσει, τρίτον δὲ περιμέτρου θήσει διάμετρον, ὁ αὐτὸς καὶ πάλιν κύκλος γενήσεται.

ε'. Οὐχ οὕτως δὲ ἐπὶ τοῦ τριγώνου· οὐ γὰρ τὸ τρίτον τῆς αὐτοῦ περιμέτρου ἡ καθέτου ἴσον τῇ αὐτοῦ διαμέτρῳ, ἀλλὰ μεῖζον, ὥστε μείζονα καὶ ἐλάττονα καὶ κύκλον καὶ τρίγωνον ποιήσουσιν αἱ τούτου πλευραί τε καὶ ἡ διάμετρος καὶ ἡ κάθετος· ἔστι δὲ τοῦτο τῆς ἀνισότητος, καὶ περὶ μὲν τῶν ἄλλων τριγώνων οὐδεὶς εἰς ἀπόδειξιν λόγος· ἐναργὴς γὰρ ἡ θεα, οἷον τοῦ ἰσοσκελοῦς, τοῦ ὀξυγωνίου, τοῦ ἀμβλυγωνίου, ἡ ἀπόδειξις δὲ χρήσιμός ἐστι δεῖχθῆναι ἐπὶ τοῦ ἰσοπλεύρου. Ἔστι δὲ αὕτη· ἡ τοῦ τριγώνου B πλευρὰ καὶ ἡ διάμετρος ἡ διὰ τοῦ κέντρου καὶ μέσου ἠγμένη καὶ ἡ κάθετος, οὐκ ἴσους κύκλους ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀνίσους, ἀλλ' οὐδὲ τρίγωνα ἴσα τῷ αὐτῷ· δεῖ δὲ τρίγωνον καὶ κύκλον σχηματογραφῆσαι καὶ δεῖξαι ἀνίσους κύκλους τοὺς ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ τριγώνου γινομένους καὶ τῆς διαμέτρου καὶ τῆς καθέτου, τῷ Α Β Γ τριγώνῳ· κύκλος γεγράφθω ὁ Μ Φ κέντρῳ τὸ Κ καὶ τῇ Β Ε διαμέτρῳ, ὁ Χ Α κέντρῳ τὸ Ν καὶ τῇ Η Γ καθέτῳ, ὁ Π Σ κέντρῳ τὸ Ρ ἡ ἄρα Α Β πλευρὰ, ἔστω τοῦ Μ Φ διάμετρος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου καὶ τοῦ Χ Γ κύκλου διάμετρος ἡ Β Ε ἤτω πλευρὰ, τοῦ Ε Β Ζ τρογώνου ἀλλὰ καὶ ἡ Η Γ κάθε-

triangulum efficiet æquiangulum et æquilaterum, C quod si qui tres diametros in circulum torqueat. tertiam partem circumferentiæ ponat circuli diametrum, idem rursus redibit circulus.

5. At idem hoc non habet locum in triangulo, nam tertia pars perimetri aut linea perpendicularis æquale triangulum ei quod fit ex ipsius diametro non constituunt, sed majus. Quare majorem et minorem circulum : itemque majus ac minus triangulum latera ipsius efficient, itemque diameter et linea perpendicularis. Est autem hoc inæqualitatis. Ac de aliis quidem triangulis non est quod demonstrationem instituamus; potest enim evidenter animadverti in triangulo crurum æqualium, in acutangulo triangulo obtuso. Sed operæ pretium est demonstrare in triangulo æqualium laterum. Demonstratio autem in hunc modum conficitur. Latus trianguli et diameter, quæ per centrum ac medium ducta est, et perpendicularis linea non efficiunt æquales circulos, sed inæquales, imo neque triangula eidem æqualia efficiun. Oportet describere trianguli et circuli figuram ac ostendere inæquales esse circulos qui ex latere tringuli diametro ac linea perpendiculari efficiuntur.

In triangulo A B C circulus M U describatur, sitque centrum G. Itemque circum diametrum B E circulus X L ducatur sitque centrum N. Itemque circum perpendicularem lineam C C, circulus Q S describatur, sitque centrum R. Latus ergo A B tringuli A B C sit diameter circuli M U et diameter B E circuli X L sit latus tringuli E B F. Præterea G C perpendicularis linea trianguli A B C, diame-

τος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου, διάμετρος δὲ τοῦ Π Σ κύκλου, ἤτω πλευρὰ τοῦ Γ Η Θ τριγώνου, καὶ ἡ τοῦ Μ Φ κύκλου διάμετρος, πλευρὰ δὲ τοῦ Α Β Γ τρίγώνου, ἤτω πλευρὰ τοῦ Α Β Ω τριγώνου. Ἐπεὶ

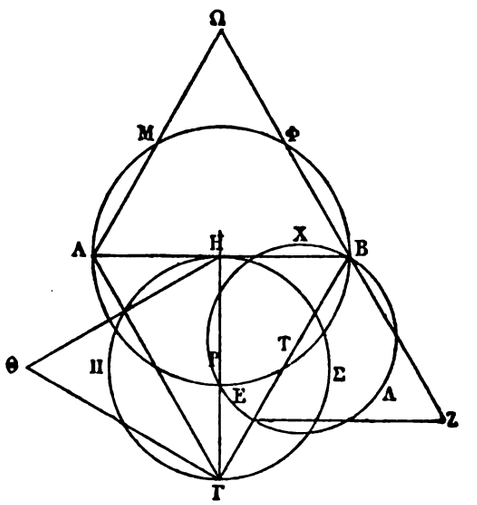

τοίνυν ἡ διάμετρος τρίτον ἐστι τῆς ὅλης τοῦ κύκλου περιφερείας, ὑπάρχει δὲ ἡ Α Β διαμετρος τοῦ Μ Φ κύκλου, καὶ πλευρὰ τοῦ Α Β Γ τριγώνου καὶ ἔστω ἐξ ἀνάγκης καὶ τούτου τρίτον· ἐπειδὴ ἐν ἑτέρᾳ

ter autem circuit Q S, sit latus trianguli C G E Eodem modo diameter circuli M U quæ eadem e latus trianguli A B C sit latus trianguli A B Ω. Quo niam igitur diameter est tertia pars totius cir cumcurrentis lineæ circuli, est autem A B diamete circuli M U, et latus trianguli A B C; est quoqu

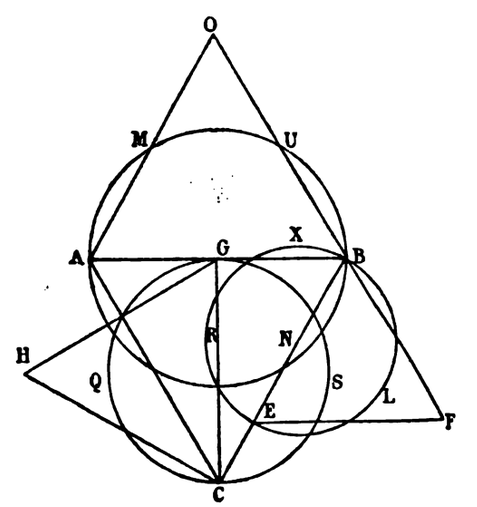

necessario circumcurrentis lineæ tertia pars. Quan doquidem in aliis æqualibus lateribus hoc ipsum habet locum, quoniam A B C perficit triangulum A B C, necessario A B diameter latus affecta, majo rem circulum constituent quam sint illi circuli qui circum trianguli perpendicularem lineam, au

κύτῃ Α Β Γ ἁπαρτίζει τὸ τρίγωνον Α Β Γ, ς ἡ τοῦ Α Β Γ Α Β διάμετρος τεθεῖσα μείκλον συνέστησε τοῖς τοῦ τριγώνου καθέτου ιέτρου συσταθησομένοις κύκλοις τὸν Μ Φ· ἡ Γ Η κάθετος οὐκ ἴση τῇ Α Β πλευρᾷ κατ' ἔστι δὲ καὶ αὕτη διάμετρος τοῦ Π Σ κύγκαίως ἐστὶ καὶ ὁ κύκλος οὗ αὕτη διάμε-, κατ' ἔλαττον ἄνισος τῷ Μ Φ κύκλῳ, οὗ ; ἡ Α Β, καὶ τὸ ἄρα Γ Μ Θ τρίγωνον ὁ θετος καὶ διάμετρος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου Π Σ κύκλου, πλευρὰ γεναμένη, συνέστησεν, ττι, κατ' ἔλαττον δὲ τοῦ Α Β Γ τριγώνου· πλευραὶ ὑποτείνουσαι ἀλλήλας, μείζους ἑαυδιαμέτρου καὶ καθέτου ποιοῦσι πάλιν, ἐπεὶ Α Γ τριγώνου οὐκ ἴση τῇ ἑαυτοῦ πλευρᾷ ν ὅπου ἂν περάσῃ, εἰ μήτι κατὰ τὸ Γ ὁ ιας τῆς Β Γ πλευρᾶς, καὶ γενήσεται καὶ ιυρὰ, ὅ τε καὶ τοῦ τῆς διαμέτρου ἀποστῇ ἄνισος, κατ' ἔλαττόν ἐστι τῆς Β Σ πλευρᾶς, δὲ ἡ αὐτὴ καὶ τοῦ Χ Λ κύκλου διάμετρος, ς καὶ ὁ Χ Λ κύκλος ἄνισος κατ' ἔλαττόν Μ Φ κύκλῳ οὗ διάμετρος ἡ Α Β· ἡ γὰρ Β Γ τῃ ἐστὶ, καὶ τὸ ἄρα Ε Β Ζ τρίγωνον ὁ ἡ άμετρος, τοῦ Α Β Γ τριγώνου καὶ τοῦ Χ Λ πλευρὰ γεναμένη, συνέστησεν ἄνισόν ἐστι, ττον δὲ, τῷ Α Β Γ τριγώνῳ· πάλιν δὲ ἡ διάοῦ Μ κύκλου, ἐπειδὴ καὶ πλευρά ἐστι τοῦ ιγώνου, τὰς Β Ω Α Ω πλευρὰς ἴσας ταύτῃ

A λαβοῦσα, ἐξ ἀνάγκης τῷ οὗ πλευρὰ, ἴσον ἐποίησε τρίγωνον τῷ Α Β Ω. Καὶ ἐπεὶ τοίνυν ἡ Α Β πλευρὰ μείζων ἐστὶ τῆς Β Γ (sic) διαμέτρου καὶ αὕτη τῆς Η Γ καθέτου, ἐπίστησι δὲ, ἡ μὲν Α Γ τὸν Μ Φ, ἡ δὲ Β Ε τὸν Χ Λ, ἡ δὲ Η Γ τὸν Π Σ, ἀναγκαίως Μ Φ μείζων ἐστὶ τοῦ Χ Λ, καὶ ὁ Κ Δ τοῦ Π Σ, καθὼς καὶ ἃς προσελάβοντο ἔχουσι διαμέτρους, καὶ τὰ ἄρα Α Β Γ Ε Β Ζ Γ Η Θ τρίγωνα οὕτως ἔχουσιν· ὡς γὰρ ὁ Μ Φ πρὸς τὸν Χ Λ καὶ τὰ Α Β Γ πρὸς τὸ Β Ε Ζ, ὡς δὲ ὁ Χ Λ πρὸς τὸν Π Σ, τὸ Β Ε Ζ πρὸς τὸ Γ Η Θ· ὡς ἄρα μείζων ὁ Μ Φ τῶν Χ Λ Π Σ, οὕτω καὶ τὸ Α Β Γ τῶν Β Ε Ζ Γ Η Θ, μόνον δὲ ἴσον τῷ Α Β Γ τὸ Α Β Ω. Αἱ τοῦ τριγώνου ἄρα πλευραὶ καὶ διάμετρος καὶ κάθετος, οὐκ ἴσους κύκλους ἢ τὰ τρίγωνα πάντα ποιοῦσι, κατὰ τὸ κέντρον καὶ μέσον περατούμεναι, ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

B ς'. Πρὸς τούτοις δὲ συγγενὲς τῶν λεγομένων ὡς ἀναγκαῖον κρίνομεν δεῖξαι ὅτιπερ πᾶν τρίγωνον τὸ ἐκ τῆς τοῦ κύκλου διαμέτρου καταγραφὲν, τὸ ἡμισυ ἐμβαδὸν περιέξει οὗπερ ἔχει διάμετρον κύκλου πλευρὰν, ὃ δὴ εὐγενὲς ὑπάρχει θεώρημα πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι ὁ κύκλος διπλασίων ἐστὶ τοῦ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ διαμέτρου καταγραφέντος τριγώνου ἰσοπλεύρου· Δεῖ δὲ κύκλον γράψαι, καὶ λαβεῖν τὴν αὐτοῦ διάμετρον καὶ τριγώνου θεῖναι πλευρὰν, καὶ συστῆσαι αὐτὸ, καὶ δεῖξαι ὅτι διπλάσιός ἐστιν αὐτοῦ ὁ κύκλος, οὗ ἔχει διάμετρον πλευρὰν ᾧ Ι κέντρῳ· κύκλος γεγράφθω ὁ Π Θ διαστήμασι τοις Α Β Τ Ω Η Χ· ἐπιζεύχθωσαν

im ducta linea efficiuntur. Quoniam autem C A B circulum M U, diameter vero B E circulum pendicularis G C non est æqualis ipsi AB, X L, rursus] diameter G C circulum Q S : certe n diameter circuli Q S, necessario circu- pro ratione diametrorum triangula A B C E B F C G H cujus est ipsa diameter, erit minor et se habebunt. Ut enim se habet M U ad X L, ita s circulo M U, cujus diameter est AB. Tri- etiam triangulum A B C ad triangulum B E F : et ut . ergo G H C, cujus linea perpendicularis se habet circulus X L ad circulum Q S, ita etiam t diameter trianguli A B C et circuli Q S, triangulum B E F ad triangulum C G H. Ut ergo tus, constituit triangulum inæquale, et mi- major est circulus M U circulis X L Q S, ita etiam igulo A B C. Nam quæ latera substernuntur triangulum A B C majus est triangulis B E F, C G H. em ipsa majora se efficiunt diametro et Solum vero triangulum A B C est æquale triangulo pendiculari. Rursus quoniam B trianguli A B O. Trianguli ergo latera et diameter et linea n eo usque protenditur ut sit æquale lateri perpendicularis non omnes circulos æquales neque ubi terminetur, si non in C terminatur, omnia triangula E æqualia efficiunt, cum per cenerminus lateris B C. Terminabitur ergo trum et medium ducuntur ac terminantur, quod fiet latus, siquidem nomen diametri non oportuit ostendere. eritque inæqualis et minor latere B C. D 6. Præterea (1) operæ pretium existimamus osn B E diameter circuli X L ; necessario tendere illud quod cognatum est iis quæ sunt dicta, culus X L erit inæqualis et minor circulo nempe omne triangulum ex diametro circuli deis diameter est A B ; nam linea B C huic scriptum dimidium spatium comprehendere ejus est, et triangulum igitur E B F quod diatrianguli quod habet pro latere, circuli diametrum, culi X L latus effecta constituit est inæ- quod sane theorema nobile est, et accommodatum minus triangulo A B C. Rursus diameter ad ostendendum circulum duplex esse trianguli U, quoniam etiam latus est trianguli æqualium laterum a subtensa circuli diametro sumptis lateribus B O, A O, æqualibus, ne- descripti. Oportet igitur circulum describere et constituit triangulum A B O, æquale ei assumere ipsius diametrum, ac ponere ipsam ut sit latus A B. Et quoniam latus A B majus trianguli latus, et constructi trianguli ostendere etro B E, et ipsum est quoque majus li- circulum esse duplum, cujus triangulum pro latendiculari G C, constituit autem diameter tere habet diametrum. In centro I circulus scriba-

ec usque ad num. 7 non puto esse ipsius auctoris. Vide Præfationem.

τοίνυν ἡ Τ Η Η Β Β Ω Ω Χ Χ Α Α Τ · ἐκβεβλήσθωσαν δὲ αἱ Α Τ Β Η ἐως τὴν Δ, καὶ συσταθήσεται τὸ Α Β

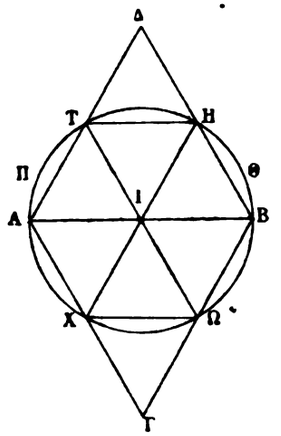

Δ τρίγωνον ἰσόπλευρον, ἰσογώνιον. Ἐπεὶ γὰρ ὡς ἡ Ι μέση ἐστὶ τῆς Α Β, οὕτως καὶ ἡ Η Τ μέση τῶν Α Δ Β Δ · ἡ γὰρ Α Ι ἴση ἐστὶ τῇ Ι Τ, ἐπειδὴ Τ Ω ἴση ἐστὶ τῇ Α Β, ἐπεὶ δὲ τὸ Ι μέσον ἐστὶ τῆς τε Α Β καὶ τῆς Τ Ω, τὰ ἡμίσεα αὐτῶν Α Ι Τ Ι ἴσα ἐστί, καὶ ἡ Α Τ ἴση ἐστὶ τῇ Ι Τ, ἐπειδὴ ἴση ἐστὶ τῇ Α Β ἡ Α Δ, καὶ ἡ Α Δ ἴση ἐστὶ τῇ Α Β καὶ τῇ Β Δ · κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ἡ Β Ι ἴση ἐστὶ τῇ Ι Η, ἐπειδὴ ἡ Χ Η ἴση ἐστὶ τῇ Β Α · ἐπεὶ δὲ τὸ Ι μέσον ἐστὶ τῆς Β Α Η Χ, τὰ ἡμίσεα αὐτῶν Β Ι Η Ι ἴσα ἐστί, καὶ ἡ Β Η ἴση ἐστὶ τῇ Ι Η, ἐπειδὴ ἴση ἐστὶ τῇ Β Α ἡ Δ Β, καὶ ἡ Β Δ ἴση ἐστὶ τῇ Β Α καὶ τῇ Α Δ. Τὰ γοῦν Α Τ Ι Β Η Ι τρίγωνα ἴσά εἰσι καὶ ἰσόπλευρα καὶ ἰσογώνια · ἐπιζεύχθωσαν δὲ ταῦτα διὰ τῆς Τ Η, καὶ συσταθήσεται τὸ Τ Η Ι τρίγωνον ἴσον αὐτοῖς · ἴσαι γὰρ τρεῖς εὐθεῖαι ἐπιζευχθεῖσαι ἐξ ἀνάγκης ἰσόπλευρον ποιήσουσι τρίγωνον · αἱ γὰρ ὑποτείνουσαι Α Τ Β Η τὰ Α Τ Ι Β Η Ι τρίγωνα, ἴσαι εἰσὶν ἐξ ἀνάγκης τῇ Τ Η πλευρᾷ τοῦ Η Τ Ι τριγώνου, ἐπειδὴ αὕτη ἐπέζευκται τῇ Τ Ι Η Ι κατὰ τὰ μέσα τῶν Α Δ Β Δ πλευρῶν τοῦ Α Β Δ τριγώνου, καὶ ἐπεὶ γοῦν τὸ Τ Η Ι τρίγωνον ἴσόν ἐστι τοῖς Α Τ Ι Β Η Ι τριγώνοις, καὶ τὸ Τ Η Δ τρίγωνον ἴσον τούτοις στίν. Ἐπεὶ γὰρ κατὰ τὰ μέσα τῶν Α Δ Β Δ πλευρῶν τοῦ Α Β Δ τριγώνου ἡ αὐτοῦ
B βάσις ἐστὶ Τ Η ἴση ταῖς Τ Ι Η Ι πλευραῖς τοῦ Τ Η Ι τριγώνου · ὧν γὰρ τὰ ἡμίση ἴσα καὶ τὰ ὅλα ἴσά ἐστιν · ἐπεὶ τοίνυν τὰ ἐν τῷ Α Β Δ τριγώνῳ τρίγωνα τέσσαρα Α Τ Ι Β Η Ι Τ Η Ι Τ Η Δ ἴσά εἰσι, καὶ τὰ ἐν τῷ Α Β Γ τριγώνῳ, Α Χ Ι Β Ω Ι Ω Χ Ι Ω Χ Γ τρίγωνα τέσσαρα ἴσα καὶ πρὸς αὐτὰ καὶ ἀλλήλοις εἰσὶν, ἐπειδὴ τοῦ Π Θ κύκλου ἡ Α Β διάμετρος κοινή ἐστι πλευρὰ τῶν ἑκατέρων ἰσοπλεύρων, ἰσογωνίων τριγώνων Α Β Δ Α Β Γ · ἃ δὲ ἴσά ἐστι, καὶ τὰ τέταρτα τούτων ἴσά ἐστι · λέγω γοῦν ὅτι ὁκτώ εἰσι τὰ ἐν τοῖς δυσὶ τριγώνοις ἴσοις Α Β Δ Α Β Γ τρίγωνα, ὧν τὰ ἓξ Α Τ Ι Τ Η Ι Η Β Ι Β Ω Ι Ω Χ Ι Χ Α Ι τὸ τοῦ Π Θ κύκλου ἐμβαδὸν περιέχει, λείπεται δὲ τοῦ Χ Ω Γ Τ Η Δ · τὰ γοῦν Α Τ Τ Η Η Β Β Ω Ω Χ Χ Α τμήματα τὰ

tur Q H, sintque intervalla A B, T O, G X. Connectantur igitur T G, G B, B O, O X, X A, A T. Produ-

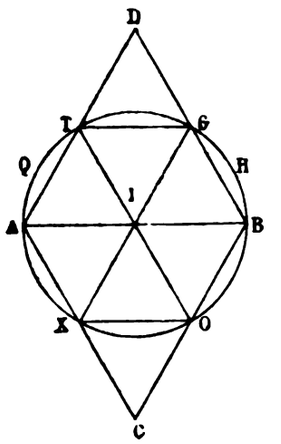

cantur vero A T, B G, usque ad D. Et constituetur A B D triangulum æqualium laterum et angulorum: quoniam enim ut I est medium lineæ A B, ita etiam T G sunt media linearum A D B D; nam linea A I æqualis est lineæ I T, quandoquidem linea T O est tum lineæ A B, tum etiam lineæ T O, media ipsorum A II T erunt æqualia, et quoniam æqualis est linea D A et linea A B; et linea A D æqualis est lineæ A B et B D; ex eadem ratione linea B I æqualis est lineæ I G, quandoquidem X G linea æqualis
C est lineæ B A. Quoniam autem I medium est linearum B A, G X, dimidiæ partes ipsorum B I, G I æquales erunt. Et linea B G æqualis erit lineæ I G, quandoquidem lineæ D B æqualis est lineæ B A, et linea B D æqualis est lineæ B A et lineæ A D. Triangula ergo A T I B G I sunt æqualia æqualium laterum et æqualium angulorum. Connectantur hæc per lineam T G, et construetur triangulum T G I, æquale ipsis; nam tres rectæ lineæ æquales connexæ necessario efficiunt æqualium laterum triangulum, nam subtendentia latera A T B G triangulorum A T I, B G I, necessario sunt æqualia lateri T G trianguli G T I, quandoquidem latus hoc connexum est cum lineis T I, G I, per media latera A D, B D trianguli A B D; quoniam igitur triangu-
D lum T G I æquale est triangulis A T I B G I, triangulum quoque T G D illis erit æquale; quoniam enim basis ipsius est circa media latera A D B D trianguli A B D, erit æqualis lateribus T I G I trianguli T G I; quorum enim dimidia sunt æqualia, et ipsa tota sunt æqualia. Quoniam igitur quatuor triangula A T I B G I T G I T G D in triangulo A B D sunt æqualia, triangula quoque quatuor A X I B O I O X I O X C, in triangulo A B C, erunt inter se æqualia, quandoquidem diameter A B circuli G H est commune latus utriusque trianguli æqualium angulorum et æqualium laterum, nempe A B D A B C; quæ vero æqualia sunt, et quartæ partes ipsorum sunt æquales. Dico igitur octo esse triangula in duobus triangulis æqualibus A B D A B C,

ις τοῦ κύκλου περιφερείας καὶ τῶν τῶν τριγώ-
τλευρῶν γινόμενα ἔστωσαν ἴσα τοῖς δυσὶ τριγώ-
Η Δ Χ Ω Γ. Δηλοῖ γὰρ αὐτὸ καὶ ἡ αἴσθησις.
ἐρ Τ Η τμῆμα τοῦ Π Θ κύκλου τὸ Α Τ Β Η κατὰ
σότητα προσλαβὸν ἀναπληρώσει τὸ τοῦ Τ Η Λ
ώνου ἐμβαδόν. Ὡσαύτως καὶ τὸ Χ Ω τμῆμα τοῦ
Π Θ κύκλου τὰ Α Χ Β Ω τμήματα προσλαβόν
ληρώσει το τοῦ Χ Ω Γ τριγώνου ἐμβαδόν· δῆ-
εἴ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ ὄψις αὐτή. Καὶ ὁμοῦ τὰ ἐν
ιβαδῷ τοῦ Π Θ κύκλου περιεχόμενα τρίγωνα
, τετραδικῶς τοῖς δυσὶ γώνοις Α Β Δ Α Β Γ
χοντα· διπλάσιον ἄρα τὸ τοῦ Π Θ κύκλου ἐμβα-
τοῦ Α Β Δ τριγώνου, ὧν αἱ περίμετροι ἴσαι,
ἡ τεττάρων ἐν ἑνὶ ἑκάστῳ μείζονι τριγώνῳ
τριγώνων· ἔχει γοῦν ὁ κύκλος καὶ τὰ οκτὼ.
ἄρα κύκλος δώσει διάμετρον καὶ συντήσει ἐκ
ις ἰσόπλευρον ἰσογώνιον τρίγωνον, διπλάσιος
υ ἐστὶ, καθως· ἔδει δεῖξαι. Καὶ ταῦτα μὲν μέ-
σῦδε, ὁ δὲ λόγος ἀναδραμέτω πάλιν λέγειν τὰ
τῶν ἴσων καὶ ἀνίσων τῶν εἴδει σχημάτων
ατισθέντων, ἵνα τὸ παρεμπεσὸν θεώρημα
ιείψας, πρὸς τὸν σκοπὸν βάδιῆται, ὅ καὶ γενή-
.

Τοίνυν οὐ μόνον τῷ κύκλῳ καὶ τῇ σφαίρᾳ καὶ
ίνῳ καὶ τετραγώνῳ γίγνεται ἡ ἐξοχὴ τοῦ κύκλου
τὸ πάντη ἴσον, ἀλλὰ παντὶ σχήματι γραφομένῳ.
ὡς δ' ἀλόγως τέμνη τὸν κύκλον ἢ τἆλλα, αλλ' ἡ

A τομὴ ἔστω διὰ τοῦ μέσου καὶ κέντρου κατ' εὐθεῖα
οἱμῶσα, ἵν' οὕτως πᾶς περάτων εὐθεῖαν, σχημα-
τογραφῇ κατὰ λόγον. Περὶ δὲ τῶν τομέων οὐδεὶς
λόγος νυνὶ, ὅτιπερ οὐδέ σκοπὸς εἰς αὐτὸ, ἀλλ' ὅτι
πῶς τὸ εἶδος ἐν ἑκαστον ἐγνωμάτευσε σχημάτων
ἑτέρων διαχωρίσαν σχημάτων αὐτό. Ἔστι δὲ πρώτι-
στον καὶ ἀκλινέστατον(1) σχῆμα ὁ κύκλος, δι' οὗ καί
ἡ σφαῖρα συνίσταται, μετὰ δὲ τὸ τετράγωνον, εἶτα τὸ
ἰσόπλευρον τρίγωνον, καί οὔτε κύλινδρος, οὔτε κῶνος,
οὔτε πλαίσιον, οὔτε πυραμίς ὡς αὐτά, ἄνισα γάρ,
μᾶλλον τοῦ τετραγώνου καί τοῦ τριγώνου οἷον· ἔχει
δέ καί ἕν ἕκαστον σχῆμα παντί διαφοράν τῇ
ἰσότητι καὶ ἀνισότητι. Ὅσα γοῦν ἔχουσιν ἰσοτέραν
τὴν θέσιν, ἐκεῖνα καὶ κρειττόνως παρὰ τοῦ εἴδους
εἰδοποιήθησαν. Τῷ μὲν οὖν κύκλῳ καὶ τῇ σφαίρᾳ
B πᾶς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτιπερ οὐδὲν ἰσότερον ἄλλο, ἢ
ὡσαυτὰ, τῶν δὲ ἄλλων πάντων ὁ μὲν ἐμὸς λόγος
διακρίνει τὸ τετράγωνον καὶ τὸ ἰσόπλευρον τρίγω-
νον, οὐκ ἄνευ τινῶν δὲ τοῦτ' αὐτὸ αἰτιῶν λέγομεν,
ἀλλ' ὅτι καὶ ἀναγκαῖον· εἰ δέ παρὰ τὸν ἡμέτερον
σκοπὸν ἄλλως πως ἀνήρ τις εὕρῃ ἄλλο ἰσότερον, χά-
ρις καὶ τούτῳ πολλὴ, συγγνώμην δὲ καὶ ἡμεῖς ἐξαι-
τούμεθα ὅτι αὐτὸ ἄνισον λέγομεν τῷ ἀκλινεῖ ἴσον,
ἀλλὰ τὴν τιμὴν τῷ ἴσῳ ἀφόσιούμεθα. Ἔστω δὲ εἰ μὴ,
ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος εἴρηκεν, ἀλλ' ὡς ὁ ἐκείνου, τιμὴ
τῷ ὃ εἴρηκεν οὗτος, συμβάλλεται δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος
εἰς τὸν αὐτοῦ, ὅτι τὸ ἴσον κρειττόνως τὸ εἶδος τοῦ

im sex A T I T G I G B I B O I O X I X A I C
im circuli Q H comprehendunt(2). Supersunt
i X O C, T G D. Segmenta igitur A T T G
I O O X X A, quæ ex circumcurrente linea
i et lateribus triangulorum exsistunt, sint
lia duobus triangulis T G D, X O C. Hoc enim
enus demonstrat. Nam T G, segmentum
i Q H, assumpta quantitate A T B G, complebit
im trianguli T G D. Eodem modo segmentum
jusdem circuli Q H, assumptis segmentis A X
omplebit spatium trianguli X O C. Nam aspectus
ioc demonstrat. Et triangula igitur octo simul
rehensa in spatio circuli Q H, quorum quatuor
gulum utrumque, majus nempe A B D A B C
ituunt, spatium circuli complebunt. Quare
im circuli Q H duplum est trianguli A B C ;
circuli et amborum triangulorum perimetri
nquales, cum quatuor sint triangula in utro-
riangulo. Habet igitur circulus octo triangula ;
gitur circulus suppeditabit diametrum ex qua
ruatur triangulum æqualium laterum et angu-
i, duplus est ipsius trianguli; quod oportuit de-
trare. Atque hæc quidem hactenus. Oratio vero
tatur ad propositum illud de figuris imparibus
i æqualibus et inæqualibus ut relicto hoc theo-
te quod obiter incidit ad scopum festinet.
Non est igitur circulus duntaxat æqualitate exi-
supra omnem figuram æqualem, verum etiam
i omnem figuram quæ describitur. Nemo vero

C temere secet circulum aut alias figuras, sed sectio
fiat per medium et centrum, ita ut in rectum pro-
cedat ut hoc modo omnis circulus ex ratione de-
scribatur ductis recta lineis ad terminos. Sed de
sectoribus nunc non est nobis sermo institutus,
quando neque scopus hic nobis est propositus,
cum ostendere constituerimus quomodo unaquæque
forma unamquamque figuram informavit, ut ab aliis
figuris separaretur. Est autem prima et omnium
maxime ordinata figura circulus, ex quo etiam glo-
bus constat, deinde quadratum, deinde triangulus
æqualium laterum ; neque cylindrus neque conus,
neque prisma neque pyramis sunt ejusmodi, nam
magis inæquales sunt quam quadratum et trian-
gulum, ut unaquæque figura discernitur ab altera
D æqualitate et inæqualitate. Quæcunque igitur situm
habent æquabiliorem, illa sunt præstantiora, ut
etiam talia ab ipsa forma effecta sunt. Quilibet
igitur fatebitur nihil magis æquale esse quam cir-
culum et sphæram, ab aliis autem omnibus meo
judicio discernuntur quadratum et triangulum
æqualium laterum quod non absque ratione dici-
mus; imo est hoc necessarium. Quod si quis præter
illud nostrum propositum reperiat aliam figuram
circulo magis æqualem, illi magnam gratiam ha-
bituri sumus. Veniam autem nos deprecamur quod
negemus inæqualem figuram esse ordinatæ figuræ
æqualem cum præsertim hoc modo illud quod est
æquale inæquali præferamus. Sed esto aliqua alia

Τεταγμένα σχήματα ab auctore appellantur ἀκλινέστατα. Vide Aristotelem primo *De cœlo*.
Αἴτημα λίαν εὔηθες ut loquitur Aristoteles.

ἀνίσου εἰδοποιῆσαι φάσκει· οὐδεὶς γὰρ εἰπη ὅπιπερ τὸ ἀνισον κρειττονως εἰδοποίησε τὸ εἶδος, εἰ μή τι παραλογίζηται.

η'. Δέγομεν οὖν ὅτε ὥσπερ ἐν ὕλη τὸ εἶδος, ἐν φύσει παιδεία, καὶ ὥσπερ ὁ σχῆμα ἰσότερον κρειττόνως παρὰ τοῦ εἰδους εἰδοποιήθη τοῦ μὴ ἰσότητι ἴσῳ αὐτοῦ, οὕτως καὶ ἡ φύσις ἡ ῥυθμισθεῖσα παιδεία καὶ οἷον εἰδοποιηθεῖσα κρείττων ἐστὶ τῆς μὴ παιδείαν σχούσης. Ἔχει δὲ πλάτός πολὺ τῆς σχούσης ἡ διαφορὰ ὅτι τὶς μὲν φύσις ἔσχεν ὅλην παιδείαν, τὶς δὲ ἥμισυ, τὶς δὲ ὅλην παρά τε ἕτερα δί κατὰ βαθμίδας οἷον, ἕως τῆς μέσον, καὶ ἐκ τούτου ἕως τοῦ τῆς παίδείας κατὰ τὸν αὐτόν λόγον, ἐσχάτου, ἡ δὲ μὴ σχοῦσα τέλεον, ἀτιμοτάτη τέλεον. Τρεῖς γοῦν εἰρήκαμεν κοινωνίας πρωτίστας, τῷ ἄρχοντι κοινωνεῖν ἃς εἰπομεν τῶν δ' ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι ὅσας δὴ τῷ κοίνῳ συμβαλλομένας ὁρᾷ, εἷς τε σύστασιν καὶ εὐμάρειαν, τοὺς δὲ μετὰ τὸν πρῶτον τῷ πρώτῳ ὁμοιοῦσθαι ὁρίζομεν· εἰ γὰρ ἐκεῖνος κοινωνεῖ τοῖς φυσικοῖς τε καὶ πεπαιδευμένοις λόγοις, οὗτοι δὲ τοὺς αὐτοῦ λόγους, ὥσπερ τινὰς μορφὰς αἴροντες εἰς ἀλλήλους ποιοῦσι τὰς κοινωνίας, οὐδέν ἐστιν ἄλλο, ἢ ὅτι κἀτὰ φύσιν καὶ παιδείαν κοινωνεῖ τῷ κοινῷ. Πόση δ' αὐτό τε ὠφελεία κόσμου ὁποταν λόγος μὲν ὁρίζῃ, φύσις δὲ πράττῃ, καὶ τὸ μὴ λόγου καὶ φύσεως, πόῤῥω βαίνει, A ἀγαθῶν μέν πλήρης γαῖα, τό τ' ἂν πλήρης δ'ὑγρά. Ἐπειδή δὲ οὐκ ἐστι τουτο εὑρεῖν, χείρους γὰρ οἱ πλείόυς, τοὺς ὁρισμοὺς μὲν ἡμεῖς ἀναγεγράφαμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν εἴπομεν, ἐράτω δὲ ὁ βουλόμενος, οἱ δ' ἄλλοι ὡς καὶ βούλοιντό διατρεχέτωσαν. Οἶδα δὲ καλῶς, ὅτι πᾶς ἔχων νοῦν οὔκ ἀν ποτε ἀποστῇ τῶν τρόπων τῶν εἰρημένων, ἅτε φιλοσοφίας καὶ σοφίας ἐγχαραττόντων τὰς ὁδούς, ἐγὼ δὲ, κἂν ὁ πολὺς ἀνθρωπος ἀπαρέσκηται τὸ καλὸν, οὔκουν ὑποστελῶ ἀλλ' ἀνυποστόλως ἐρῶν καὶ αὖθις εἰρήσομαι.

θ'. Λύο γοῦν οἶδα εἶναῖ φύσιν καὶ τὸ συμβεβηκός, καὶ τὸ μὲν φύσεως ποίημά ἐστι καὶ λίαν ἐστὶ, τὸ δὲ τοῦ συμβεβηκότος κρᾶσιν μόνον γίγνεται· ἔστι δὲ δεκτικὸν κρᾶσις καλοῦ καὶ μὴ καλοῦ καὶ κακοῦ, ὡς καὶ τὸ συμβεβηκός, οιον, ὅτι τις στρατιώτης κοινωνεῖ τινι, τοῦτό κρᾶσις· εἰ μὲν οὖν ἀγαθῷ κοινωνεῖ τεχνη καὶ φύσει, ἡ κρᾶσις ἤδη καλοῦ δεκτικὴ, εἰ δὲ μὴ καλῷ τῇ τεχνη καὶ τῇ φύσει, ὡς πέφυκε τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ' ἁπλῶς ὄντι, ἡ κρᾶσις δεκτικὴ μὴ καλοῦ· εἰ δὲ κακίστῳ κατά τε φύσιν καὶ τέχνην, ἡ κρᾶσις δεκτικὴ τοῦ κακοῦ, ἡ ἄρα κρᾶσις δεκτικὴ καλοῦ, καὶ μὴ καλοῦ καὶ κακοῦ. Τις μὲν οὖν κρᾶσις ἐν φύσει, καὶ τίς φὺσίς ἐν κράσει, αἳ ἐξισαζονται εἰς αὐτὸ ; ἡ γὰρ ἀγαθοῦ ἀγαθῷ κοινωνία, κρᾶσις, ἀλλὰ κατὰ φύσιν· ἔν ταὐτη γοῦν τὴ κράσει και τις

figura præter circulum maxime omnium ordinata. Verum ne sic quidem noster sermo inutilis fuerit. quo asseveramus æqualitatis formam inæqualitatis forma esse præstantiorem ; nemo enim dixerit inæqualitatis formam æqualitatis forma esse præstantiorem, nisi rebus fucum aliquem faciat.

8. Dicimus igitur formam in materia id esse quod est in natura eruditio ; et ut figura maxime omnium æqualis formam nacta est omnium præstantissimam, ita etiam natura eruditione ornata et quasi informata præstantior est ea quæ eruditione caret. Sed magnum quoque latum discrimen reperitur in natura eruditionem habente, quod quædam natura universam eruditionem habeat, quædam vero simplam, quædam rursus universam alicujus partis, altera vero ab infimis ad medium usque ascendit et a medio usque ad eruditionem. Eademque ratione natura quæ ad ultimum usque gradum descendit. Quæ vero tandem omnino eruditione caret, est maxime omnium ignobilis. Diximus igitur tres esse communicationes, primas scilicet quas habere societatem et communionem cum viro principe diximus. Aliæ vero ita sunt in pretio habendæ, prout conferunt ad communem illam societatem, sive ad constitutionem, sive ad faciliorem rationem pertineant. Illos proinde qui primum illum gradum assequuntur, primo similes esse dicimus (1). Nam si primus ille particeps est naturalium et eruditiorum sermonum, hi rationes illius tanquam formas quasdam suscipientes communicant inter se. Quod nihil aliud est quam communem illam communicationem in natura et in eruditione esse positam, vix autem dici possit, quantum adjumentum societati humanæ afferretur, si ratio præscriberet et natura ageret, et si a ratione ac natura nunquam declinaremus. Tunc enim bonorum tellus esset plena et mare plenum ; quoniam autem hoc non potest inveniri (nam et imperfectiores et plures temperationes descripsimus, ita ut id quod verum est dixerimus), nostra amplectatur qui volet; alii vero ea insistant via quæ magis ipsis placuerit, quanquam scio quemlibet mente præditum nunquam discessurum a modis supradictis, eo quod in veram philosophiæ et sapientiæ viam introducant. Ego vero etiamsi multi homines offendantur nunquam dubitabo id quod verum est dicere, idque rursus repetam.

9. Duo esse certo scio naturam et accidens ; ac naturæ quidem opus præclarum est, at accidentis ex temperatione exsistit. Temperatio vero tum bonum tum etiam malum suscipere potest, potest quoque accidens. Ut si miles cum aliquo communionem ineat, hoc ipsum est temperatio ; si quidem igitur bono se adjungat, propter artem et naturam temperatio bonum suscipit; sin boni particeps ex arte non est, ex natura vero potest esse, hoc est si absolute est id quod est, ejusmodi temperatio bonum suscipere potest. Sin ex natura et ex arte improbissimus est aliquis, cjus temperatio malum suscepit. Quare temperatio quæ bonum et non bonum suscipere potest. malum quoque potest suscipere. Quo pacto igitur temperatio est in natura et quo pacto natura est in temperatione ? Nempe cum ambæ simul in eodem æquantur ; nam boni cum bono com

(1) Vide Thomam *De ente* et Averrhoem in *Metaphysicis*.

φύσις, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ φυσει καὶ κρᾶσις καταλλήλος καταλλήλων καὶ τὸ ὁμοῦ φυσικόν, τίς δὲ κακὸς κακῷ κοινωνεῖ, κρᾶσις γοῦν, ἀλλ' οὐ φύσις ἐστὶν, οὐ λέγω δὲ ὅτι ἐστὶ καὶ τιμὴ τῆς φύσεως, ἀλλὰ φύσεως μὲν καὶ τὰ κάκιστα, πλημμελούσης δὲ γε ἢ ἀπορούσης, ἔνθα καὶ τὸ συμβεβηκὸς προχωρεῖ· φύσις γὰρ καὶ φιλόσοφος ἐπιτυγχάνουσι τῶν οἰκειων σκοπῶν τῶν τελῶν κατὰ τὸ μᾶλλον, συμβαίνει δὲ συμβεβηκότι τὸ χρήσιμον, οὐ μὴν δὴ τὸ ἀναγκαῖον, οἷον ὥσπερ λίθου τμηθέντος καὶ ὡς ἔτυχε φερομένου, εἶτα στάντος ἐξ ἀνωμαλίας τόπου, ἢ ὅτι τῆς φορᾶς στάθείσης τῆς κινούσης αὐτὸν, εἰς καθέδραν ἐπιτηδείου τε γεγονοτος, οὐκ ἄρα φύσεως τοῦτο ἐστιν ἢ ἀναγκαῖον, ἀλλὰ συμβεβηκότος καὶ χρήσιμον, ὥστε ὁρίζομεν φυσικῶς, τὰ τῆς φύσεως ποιήματα οἰκεῖα καὶ ἀγαθὰ, τὰ δὲ κράσεως τε καὶ συμβεβηκότος, ὡς μὲν ὡς δ' οὔ, τιθεμεθα καὶ ταύτην δοξαν ὅτι πάντα τῆς φύσεως κἂν κρείττω κἂν χείρω. Εἴρηται δὲ ὅτι τὰ μὲν ἄτακτα, ἀσθενούσης ἢ πλημμελούσης, τὰ δ' ἀγαθὰ ὑγιαινούσης τε καὶ ἀλήθινῆς· τοῦτον γοῦν τὸν τρόπον φύσις ἰδοῦσα καὶ ὅτι τρεπτόν ἐστι τὸ ταύτης ἀπὸ Θεοῦ δημιούργημα, τὸ σοφὸν δὴ λέγω ζῶον τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ ἀποτυγχάνει τινῶν, ἐπεμελήθη τοῦτ' αὐτῆς καρποῦ, καλλίστην καὶ ἀρίστην ὁδὸν ἐξευροῦσα τὴν ἐπιστήμην· ἐπεὶ δὲ ταύτῃ τῇ φύσει καὶ κρᾶσις, διεῖλε ταύτην εἰς τέχνας, καὶ ταύτας συνῆψεν αὐτῇ ὥσπερ καὶ τὰς κράσεις ἑαυτῇ, ἵνα ὃς οὐκ ἔχει κατ' εὔθειαν τὴν σύμπηξιν καὶ οὐ καλῶς πέπηκται, τοῖς τῆς παιδείας ἀρήγηται θεσμοῖς, καὶ εἰς τὸ ἐντελὲς βιοτεύῃ. Ἀλλ' οἶμοι! οἱ πλείους τὸ δῶρον μυσάττονται, οἱ δ' ἀγχινούστατοι καὶ κυρίως ἐκ γύσεως ἀσπάζονται καλῶς καὶ ἀγαθῶς, καὶ τὴν ἐκ τούτου ὠφέλειαν διαδιδόασι διασπείρουσιν εἰς τοὺς ἀτημελήτους.

ι'. Λέγομεν γοῦν διὰ ταῦτα πάντα ὅτι καλόν ἐστι καὶ ὠφελιμώτατον κοινωνεῖν ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων φιλοσοφίᾳ· ὁ μὲν γὰρ παιδευθείς ἔχων καὶ κοινωνεῖ ὁ δ' οὔ, κἂν κοινωνείτω σοφοῖς, ἵν' ἐκεῖθεν ἔχῃ ὠφέλειαν· εἴρηται γὰρ ὅτι Σοφῶν θύρας ἔκτριβε, πλουσίων δὲ οὔ, νόει δὲ θύρας τὰ χείλη, καὶ ὅτι σοφῶν ἵνα τὰ ἀρετῆς ἀκούῃς λόγια, ἅτινα βελτιοῦσι ψυχὴν, τὸ πλουσίων δὲ οὔ, ἵνα μὴ διόλου περί τῆς ὕλης ἐκείνου λέγοντος, καταχθῇς ὑπὸ γῆν καὶ βελτιώσῃς μὲν ὕλην, ἀτιμάσῃς δέ γε τὸ νοερόν. Δεῖ, δεῖ γοῦν καὶ φιλοσοφεῖν καὶ κοινωνεῖν φιλοσόφοις, ἵνα καὶ τό Γνῶθι σαυτὸν ἔχωμεν, καὶ ἀρετὴν κτώμεθα, καὶ πάντων ἡγώμεθα καὶ ὡς ἑπόμενα ἔχωμεν· σοφία γὰρ καὶ Θεὸς ἐξ οὐκ ὄντος τὸ πᾶν συμπήξα .... ἔταξε καὶ σοφία κινεῖ, καὶ λύσει καὶ ἀλλοιώσει τοῦτο κρειττονως σοφίᾳ ὅτι καὶ βούλεται, Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ πλείω τούτων καὶ πάντα διὰ σοφίας πεπράχθαι τὸ Θεῖον νοήσαντες, καὶ οὐκ ἄλλως τὸ ἀγαθὸν ἐν τοῖς οὖσι διακρίναντες εἶναι, ἢ διὰ σοφίας καὶ ἐπιστήμης, αὐτὰς ἠγαπήσαμεν, ἀγαπήσαντες

municatio, temperatio est, sed ex natura. In hac igitur temperatione est quædam natura, et in hac natura est quædam temperatio. Ambæ igitur inter sese consociantur et simul aliquid naturale conficitur. Rursus malus cum malo consociatur. Est igitur temperatio, sed non natura. Non dico aliquid esse quod non sit naturæ : nam et pessima quæque sunt naturæ quidem, sed abundantia aut defectu laborantis. Atque tunc accidens locum habet ; nam natura et philosophus scopum sibi propositum attinguntidque plurimum. Contingit autem aliquando ut ipsum accidens sit utile, ut si saxum sit excisum et temere feratur, sitque locus inæqualis, et si aliquo modo labefactatum sit ex concitato motu, fiatque apta cathedra, hoc non est naturæ, aut necessarium. sed, accidentis, quod tamen utile est. Quare naturæ opera naturaliter definimus, nempe quæ a natura profecta sunt bona. At temperationis et accidentis opera partim sunt bona, partim non sunt. Statuimus quoque omnia esse naturæ sive præstantiora sive sint viliora. Diximus autem illa quæ præter ordinem exsistunt, naturæ quidem esse, sed deficientis aut abundantis, bona vero esse naturæ valentis et sinceræ. Cum igitur natura hanc rationem quasi perciperet videretque opus illud suum præstantissimum, quod a Deo habet, esse flexibile et versatile, intelligo sapiens illud animal, nempe hominem, sentiretque se suum finem semper non consequi, nimirum sui fetus curam gerens, pulcherrimam et optimam viam, scientiam excogitavit. Quoniam autem in natura sunt etiam temperationes, ex eadem ratione scientiam in artes distribuit, artesque cum scientia perinde, atque temperationes secum consociavit. Ut quod non haberet, quamvis ia recta coagmentatione habentur, seu potius quod non recte coagmentatum esset, institutis eruditionis compensaretur ad perfecte beateque vivendum. Sed proh dolor ! plerique donum hoc abominantur, et qui ingenio reliquis excellunt, bonum hoc amplectuntur quidem ut decet, sed tanti boni fructum communicant cum ignavis hominibus.

Dicimus igitur et ex illis omnibus quæ diximus, colligimus præclarum esse et utile, si unusquisque hominum philosophiæ sit particeps; nam qui eruditus est, et scientia præditus, cum aliis bonum hoc communicat ; qui vero scientiæ est expers, abjungat se sapientibus ; nam inde magnopere quilibet juvari potest. Et sapiens quemlibet hortatur hunc in modum: Tere limina sapientum, non divitum, intellige limina, labia sapientum, ut institutis virtutis abundes, quæ animum meliorem reddunt ; at divitum limina terere noli, ne forte divitem audias de rebus materiatis agentem, atque hoc modo sub terram detrudaris, ac materiam quidem meliorem reddas et auctiorem, particulam vero intelligentiæ capacem dedecore afficias. Oportet igitur philosophari, et cum philosophis versari, ut illud *Nosce teipsum* teneamus, et virtute præditi simus, ut etiam omnium duces simus, nosque omnia a tergo sequatur. Nam sapientia Deus totum hoc universum constituit et ordinavit, sapientia movet

δὲ ἠρευνήσαμὲν ἐρευνήσαντες δὲ εὑρομεν, εὑρόντες δὲ, ὦ ἡδύτητος τοσαύτης ! ὁλικῶς συνεζεύχθημεν, λυθείημεν δὲ οὐκ ἂν ποτε ἐξ αὐτῶν, εἴ μὴ καὶ εὐσεβείας λυθείημεν. Καλλίστη γοῦν κοινωνία φιλοσοφία, καὶ κοινωνοὶ οἱ τρόφιμοι τῆς παιδείας, καὶ ὅσοι κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς ἐκείνην ἀσπάζονται, οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι θηριώδεις καὶ ἀκοινώνητοι. Ταῦτα μέν οὖν, ὡς ἡμὶν διενοήθη ἐγράφη, εὐχόμεθα δὲ τὰ μὲν κρείττω τούτων μαθεῖν, τὰ δὲ χείρονα ἀποφυγεῖν· ἐπὰν δὲ τῆς σαρκὸς λύσιν σχοίημεν, καταμάθωμεν εἰ ἔστι τὰ τῆς φιλοσοφίας κρείττονα τῶν τῆς ἄλοφίας· νῦν δὲ γεγράφαμεν ὡς ἐγνώκειμεν, εἰ τέως καὶ τῇ τῶν σοφῶν ἀρέσουσι γνώμῃ, διὸ καὶ τὴν συγγνώμην αἰτούμεθα.

omnia ; idem solvet et commutabit hoc universum in melius eadem sapientia cum volet. Cum igitur hæc et his plura nos animadverteremus, atque adeo omnia intelligeremus a præpotenti Numine per sapientiam esse fabricata : neque alia ratione bonum in rebus esse, quam per sapientiam et scientiam, in utraque acquiescere voluimus, et cum in utraque acquiescere vellemus, investigavimus. investigatam utramque reperimus, utrique repertæ (o admirabilem suavitatem !) totos nos dedimus et adjunximus, neque unquam ab utraque disjungemur, nisi forte a pietate disjungi possimus. Est igitur philosophia pulcherrima omnium communio, et eruditionis alumni, et quicunque pro viribus philosophiam amplectuntur, pulcherrime omnium inter se communicant. Quod si aliqui non tales reperiuntur, feri sunt et inhumani. Hæc igitur prout intelleximus scripta sunt a nobis. Hortamur autem omnes ut meliora quidem his discant, sed pejora vitent. Postquam vero ab hac carne liberati fuerimus, perfecte cognoscemus an philosophia sit insipientia præstantior. Nunc vero scripsimus prout cognitum habuimus, si forte sapientibus cogitata nostra placere possent, idcirco veniam deprecamur.

ANNO DOMINI MCCLXX.

NICEPHORUS CHUMNUS

CANICLEO PRÆFECTUS

POST ASSUMPTUM AUTEM VITÆ RELIGIOSUM HABITUM

NATHANAEL MONACHUS

—

NOTITIA.

(Fabric. *Biblioth. Gr.* ed. Harles, t. VII, p. 675.)

—

Nicephorus Chumnus, canicleo præfectus, cujus filia Irene nupsit Joanni Palæologo, qui deinde imperator ab A. C. 1295. Vide Cangii *Familias Byz.*, p. 236. Eidem Cumnos, sub exitum vitæ facto monacho, *Nathanaelis* nomen inditum, ut conjicit Jo. Boivinus ad Gregoram pag. 761, et affirmat Cangius ad Zonaram p. 148. De inediiis ejus scriptis vide, si placet, Caveum ad A. C. 1320 [in append. p. 24 ed. Basil. add. supra de scriptis Nic. Gregor. quæ Boivin. tom. IV ed. illius Gregoræ n. 7, inter excerpta additurus erat, aut in notis protulit]. *Orationem funebrem in Theoleptum, metropolitam Philadelphiæ*, citat idem Boivinus pag. 759. Alia hujus Chumni pag. 751, 753, 754 seq., 761, 762, etc. Casauboniana p. 21. : *Inter libros mss. bilb. regiæ unus est inscriptus* Ναθαναὴλ τοῦ μοναχοῦ, τοῦ καὶ Χούμνου *qui Cpoli ante annos* 300 *vixit, Ineo continetur* oratio ad Thessalonicenses *missa. et* variæ epistolæ, *ex quibus apparet. Nathanaelem illum fuisse alterum Jobum, cui tot adversa contigerunt. ut dici vix queat. Dignus auctor qui legatur vel ob summam in scriptis pietatem. Habetur*, inquit Cangius, *in bibl, regiam*. 751 *codex continens varia opuscula* (1) *et epistolas Nicephori Chumui, in quibus sunt sermones consolatorii duo. quorum alter ad imperatorem scribitur de morte Despotæ, filii, alter ad ejusdem Chumni filiam, imperatricem* (βασιλισσαν), *de illius viduitatate cujus tum annus erat*

(*a*) In cod. 2105 publ. bibl, Paris. secund. catal. codd. II. pag. 444 sq., sunt Nic. Chumni opusc. n.—30 : de mundi natura : de primis et simplicibus corporibus ; quod terra, cum in medio sit, infra se nihil habeat ; quod usque materia ante corpora, neque formæ seorsim, sed hæc ipsa simul constent ; contra Plotinum de anima rationali quæstiones variæ, ubi de metempsychosi, de belluis, utrum intellectu præditæ sint, necne, de corporum resurrectione et aliis disseritur ; de anima sensitiva et vegetativa ; quod non impossibile sit, etiam secundum physicas rationes, collocatam esse aquam in firmamento, tum, cum orbis terrarum creatus sit, eamque ibi esse et perpetuo manere ; de aeris natura ; de grandine, de ventis illorumque motu obliquo, contra veteres philosophos, qui aliter de ea re disputarunt ; de sancta Christi transfiguratione ; de B. Virginis assumptione, sive de ipsius assumptionis festi sanctione, qua decernitur, festum illud per integrum mensem, more veterum, continuandum ; consilium ad Thessalonicenses de justitia. et urbis Thessalonicæ laus ; imperialis sanctio contra illos qui injuriam faciunt, deque adigendis jurejurando judicibus ; oratio in laudem imper- Andronici senioris ; et alia opuscula una cum epistolis variis ad varios· Epistolæ etiam variæ Niceph. Chumni sunt in cod. 1000, n. 13. — In cod. 3010, n. 25 — 27, exstant oratt. illius ineditæ 1) in laudem Andronici Palæologi ; 2) in transfigurationem Domini ; 3) sanctio, ubi statuitur, natalis Domini feriam non tantum uno die, sed per totum mensem debere celebrari. In cod. Veneto Marc. ; qui continet Macarii Chrysocephali Ῥοδωνιάν (de quo codice et de auctore Macario copiose et diligenter disputat c. Villoison in *Anecd. Græc.* tom. II, pag. 4 sqq.) sunt pag. 185 rect. ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου τοῦ Χούμνου· Villoison autem libro cit., pag. 72, docet, τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου, qui etiam a Byzantinis scriptoribus passim appelletur ὁ κανίκλειος, vel ὁ κανίκλης. vel ὁ κανικλείων, fuisse, qui præesset *camculo* sive imperatoris atramento, quoniam vas, *caniculum* vocatum, a caniculis fictitiis sustentaretur, — In eodem codice, p. 185 vers., sunt Chumni epistolæ Laconicæ ineditæ, et specimen illarum dedit Villoison l. c. — Inter epp. Gregorii Cyprii sunt quædam ad Nicephorum Chumnum, quæstorem, et Theodori Muzalonis, magni logothetæ, successorem, in cod. Cæsar

(1) Pleraque lucem viderunt in Anecdotis Boissonadii, excepto de anima quod Creuzerus cum Plotino de pulchritudine jam ediderat. Boissonadius Nicephorum carpit quod plerumque *instar concionatoris ecclesiastici* loquatur.

sertus decimus (*a*), Apud Labbeum pag. 295. *Bibl. novæ mss.* pro Nathaneelis *Chrommi* nomine reponedum *Chumni* ubi hos opusculorum illius titulos refert : *De primis et simplicibus corporibus. Nihil inferius terra, cum ipsa sit in medio. Neque materiam ante corpora, neque species sive ideas absque corporibus, sed omnia simul. Antirrheticus adversus Plotinum ; animas non prius exsistere quam corpora. De anima nutritiva et sensitiva. Non esse impossibile, neque præter rationes physicas, aquas esse supra cœlos. De aere, et quare cum sit natura calidus, tamen cum agitatur, frigidus sentiatur et de grandine et ventis. Adversus antiquos philosophos de eodem argumento. In Christi transfigurationem. Sanctio, Natalis Domini feriam non tantum uno die, sed per totum mensem celebrari debere. Symbuleuticus de justitia ad Thessalonicenses, et urbis encomium. Ex imperatoris decreto, ut judices jurejurando obligentur ad munus sancte obeundum. Encomium ad imperatorem. Querela adversus Niphonem ob male administratam patriarchatus sui provinciam. Oratio funebris in Theoleptum, metropolitam Philadelphiæ Confutatio Latinorum dogmatis de processione Spiritus S. Testamentum valetudine adhuc firma melius quam urgente morbo ordinari. Ad episcopum Philadelphiæ de miraculo in Cana. Ad eumdem de petitione Elisei ab Elia. Ad filiam imperatricem de ipsius viduitate. Ad imperatorem de obitu Despotæ filii ejus, Consolatio in calamitate amici. De charitate erga proximum, et omnia relinquenda ut Christum sequamur, et de benedictione paterna, quam surripuit Jacob, suadente matre. Chrysobullum super quadam consultatione imperatricis. Chrysobullum ad cralem Serviæ. De reconciliandis monachis qui defecerant, chrysobullum. De judicio adhibendo et eligendo genere dicendi. De his qui iniquo animo ferebant quod rhetores quosdam imperitos objurgaverat. Chrysobullum de unione monasterii in Galesio et S. Resurrectionis. Epistolæ* CLXXII. Possevinus testatur id Vaticana exstare Nicephori Chumni *de oratione, judicio et operatione,* quid ex eis amplecti, quid fugere deceat. Fuere etiam *Georgius Chumnus*, et *Joannes Chumnus* et *Michael Chumnus*, de quibus alibi.

Vind. 67. V. Lambec. Comm. VIII, p. 1069 et 1072 sq. — *Nicephori* cujusdam *prætoris* alloquium ; inc. Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας, in cod. 131 Barocc. Oxon. in quo cod. sunt quoque plura opusc. Niceph. Blemmidæ. HARL.

[Nicephorus *Apelastus*, episcopus civitatis Belebugd. in fine cod Coisl. 72, qui continet Jo. Chrysostomi homiliam 88, se scriptorem codicis, a 6580 (h. e. anno Christi 1072) fuisse profitetur. HARL.]

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΧΟΥΜΝΟΥ

ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΟΣ

ΗΡΟΣ ΠΛΩΤΙΝΟΝ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ

—

NICEPHORI CHUMNI

ANTITHETICUS

ADVERSUS PLOTINUM DE ANIMA.

(Sub nomine Nathanaelis monachi Græce edidit Frid. Creuzerus post Plotini librum *De pulchritudine*, Heidelbergæ, 1814. Interpretationem nostram addidimus).

—

MONITUM.

Fabricius *Bibl. Gr.* vol. V, p. 688, not. *w*, ed. Harl., edoctus a Lambecio Catalog. bibl Cæs. Vindob. lib. VII, p. 553 Kollar., refert exstare in bibliothecæ Vindobonensis Cæs. codice libellum inedituum Anonymi, qui inscribatur : Ἀντιθετικὸς πρὸς Πλωτῖνον. Ejus opusculi apographum mihi roganti procuraverat Hartmanni mei in aliis quoque rebus perspecta voluntas. Itaque tractavi in manibus, et Plotinianis cum sententiis tum verbis per Annotationis opportunitatem adhibui, usus hac ipsa appellatione *Anonymi*, quod Vindobonense quidem lemma nihil præterea mentionis continēret. Sero didici

eumdem exstare in codice Vaticano n. 1374, hujusque libri lemma meliora me docuit, vel potius ejus lemmatis eruditus interpres Hieronymus Amati. Illud ita habet : Τοῦ σοφωτάτου ἐπισκοπ. τοῦ χαρτοφυλείου ἀντιθετικὸς πρὸς Πλωτῖνον κ. τ. λ. Jam Amatius cum in codice agnosset manum Scipionis Carteromachi, hominis cæteroquin eruditi (cujus Vitam editurus est Ciampius professor Pisanus additis Amatii observationibus), ingeniose suspicatus est male correxisse eum, nec melius descripsisse illa ἐπισ. κ. τ. λ. sic potius legenda, ἐπί τοῦ κανικλείου. Idemque vir doctus, cum sciret ea dignitate functos hos triumviros : Joannem Scylitzen, Leonem Magistrum et Joannem Camaterum, unius vel alterius eorum hoc in Plotinum opusculum esse persuaserat sibi, ac propemodum etiam mihi. Illud molestum fuit ad ejusmodi paucitatem hominum redigi illam dignitatem caniclei præfectorum. Quocirca ampliandum duxi, ac sicubi evocandus erat mihi ille Plotini adversarius, *Anonymum* evocavi, circumspiciens interea, an forte aliunde se offerrent mihi plures ex ordine τῶν κανικλείων. Unus se obtulit in Villoisoni *Anecdott.*, tom. II, p. 72, atque is ipse quem nunc quidem quærebam. Nempe Villoisonus ibidem recenset opusculum codicis Marciani hoc titulo insigne : Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἐπὶ κοῦ κανικλείου τοῦ Χούμνου, neque alius impugnavit Plotinum ; *et plane idem nomen ex cod. Vat. n.* 112 *postea expiscatus est Amatius.* Exstat enim ibi opusculum alius hoc titulo : Τοῦ σοφωτάτου ἐπί τανικλείου (ascripsit manus secunda κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Χούμνου) περί λόγον χρίστως και ἐργασίας. Quid quæris ? Est *Nicephorus Chumnus*, idem, « qui et *Nathanael* dictus monachus factus, præfectus caniclei (1-2), et rerum potens sub Andronico seniore, cujus filia Irene nupsit Joanni Palæologo, qui deinde imperator ab a. C. 1295. » In cod. Regio Paris. et Colberteo ejus varia opuscula et aliquot epistolæ sic inscribuntur : Τοῦ παρακοιμωμένου τοῦ Χούμνου, et deinde τοῦ Φιλιππουπόλεως (3), unde patria hominis cognoscitur. Atque ex ipsis Nicephori epistoli Is. Câsaubonus (4) refert, apparere « illum alterum fuisse Jobum, cui tot adversa contigerint, ut dici vix queat. » Idem vir summus ibid. prædicat pietatem ejus et « dignum dicit qui legatur. » Disertum etiam appellat Cangius in ejus operibus diligenter versatus. Sunt autem satis multa, in his consolatio ad βασίλισσαν, id est filiam imperatricem, de hujus viduitate ; alia item varii argumenti, cum civilis tum ad sacram Christianorum disciplinam pertinentis, etiam philosopha ; e quo genere hoc est adversus Plotinum. Etenim non modo in catalogo biblioth. Reg. Parisin., sed etiam a Labbeo *Bibl., nov., mss.*, p. 295, illa scriptio diserte tribuitur huic Nicephoro Chumno. Ille quidem in notitia codicis n. 2104 sic habet : « Contra Plotinum de anima rationali quæstiones variæ, ubi de metempsychosi, de belluis, utrum Intellectu præditæ sint, necne, de corporum resurrectione et aliis disseritur. » Labbeus autem ita : « Antirrheticus adversus Plotinum ; animas non prius exsistere quam corpora (5). » Quod si igitur Fabriciana Bibliotheca eum usum præstaret, quem debebat præstare; poteramus compendiaria via eo pervenire, quo eundum erat per ambages, quoque ego sine hujusmodi duce. qualem Amatius se præstitit, fortasse nunquam pervenissem. Sed in illa Bibliotheca, cæteroque laude dignissima, alias quoque idoneam satis operam ægre desideravi ; quæ narrare longum est. Nunc hoc unum voluit monitum, volumine quinto p. 688 Harl. not. *w*, pro Anonymo ponendum esse nomen *Nathanaelis*. Libelli virtutes vitiaque non est quod operose persequar. Patet jam unicuique, et doctiores nec moniti intelligent. Hoc certum, philosophi partes sic satis sustineri a Christiano homine, qui rem suam gerere sciat sola ratione, nil usus auctoritate librorum sacrorum. Non minus autem Platonem tangit quam Plotinum Nicephorus. Quod et ipse sensisse videtur. Nam cum in exordio professus esset Plotinum a se peti, in clausula tamen posuit illa : Ἡμεῖς ἐξ ἀντιθέσεως ταῦτα πρὸς Πλάτωνα καὶ Πλωτῖνον. Inscribitur autem id opusculum cum in Vindobonensi libro tum in Vaticano Ἀντιθετικὸς, et potest huic titulo patrocinari hoc ipsum quod modo e libelli fine excitavimus ἐξ ἀντιθέσεως, nec minus illud, quod rhetorum quidem ἀντίθετα et ἀντθετικοὶ λόγοι sæpius memorantur, licet non eodem, ut plurimum, significatu (6): tamen ex hoc genere scriptorum, quibus aggregari debet hic Nathanael, magis, quod sciam, frequentatur nomen ἀντιῤῥητικῶν. Sic, ut hoc utar, Josephi *contra Apionem* libri codicibus aliquot inscribuntur ἀντιῤῥητικὰ, et Eusebii Cæsariensis illud opus adversus Hieroclem in membranarum parte exhibetur hoc ti-

(1-2) Inter epistolas Georgii Cypri sunt quædam ad *Nicephorum Chumnum, quæstorem*, et Theodori Muzalonis, *magni logothetæ successorem*, in cod. Cæsar. Vind. 67. Vid. Lambec. VIII, pag. 1069-1072, coll. Fabric. *B. Gr.* VII, p. 675 ed. Harl.

(3) Vid. Cangium in *Glossar.* II, p. 30. et patriæ notitiam hinc adde Fabricio *Bibl. Gr.* l. l. Etiam illud adde ipsius filium Joannem Chumnum nec minus claruisse cum scriptorum majore quam pro illis temporibus elegantia, tum virtute militari, ut me docuit idem Amatius, qui in cod. Vat. n. 112 hujus epistolam offendit hoc titulo : Τοῦ παρακοιμωμένου τοῦ Χούμνου ἐκείνου κυροῦ Ἰωάννου, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἐπιστολή, ὅτε μετ' ὀλίγων πάνυ τρόπαιον σὺν Θεῷ ἔστησε κατὰ τῶν βαρβάρων.

(4) In *Casaubonianis* p. 21 ed. J. Chr. Wolf. Hamb. 1710. Mirari subit doctissimum Saxium in Onomastico nil memorare hujus hominis et scriptorum varietate et honorum amplitudine satis clari.

(5) Vid. Fabric. *Bibl. gr.* vol. VII, p. 675 seq. Harl. ibiq. excerpta Catalogi Parisini II, p. 444 seq. et Labbei *Bibl. nov. mss.* l. l. His ipsis locis rem confici, et Nicephorum hujus, quem exhibemus, libri auctorem esse ipse quoque Amatius vidit, meque postea per litteras monuit.

(6) Rutil. Lupus p. 125 Ruhnken. ; Quintilian. *Instit. orat.* IX, 2 10, p. 443 Spalding. ; Ernesti *Lex. technol. Gr. rhetor.* p. 27 ; quanquam sophistarum quoque feruntur ἀντιῤῥητικοί, ut Libanii, Choricii, aliorum. Cf. ibid. p. 29, ibique Photri *Biblioth.* cod. 160.

tulo : Ἀντιῤῥητικὸς πρὸς τὰ Ἱεροκλέους (7) ; ac, si extremæ ætatis exempla quæris quæ Nicephorus patriarcha Cpolitanus itemque Gregoras adversus dissentientes commentati sunt, ea Antirrheticorum nomine singula appellantur (8). Jam cum Labbei quoque codices Antirrhetici in hoc ipso libello titulum præ se terant, equidem hunc pro veriore habuerim. Mutare nolui, utpote secuturus sum exemplum Vindobonense et Vaticanum.

Quod disceptationis materiam attinet, eam suppeditarunt bini imprimis libri Plotiniani, alter Περὶ τοῦ εἰληχότος ἡμᾶς δαίμονος, *de genio nos sortito;* Enn. III, 4, p. 284 A ; alter Περὶ ἀπορίων ψυχῆς, *de dubiis animæ,* Enn. IV, 3, p. 381—389, quibus Plotinus suam sententiam de metempsychosi exponit. Cui eum philosophum favisse diserte testatur Augustinus *De civ. Dei,* X, 30, p. 266 A. Ita enim ille : « Platonem animas hominum post mortem revolvi usque ad corpora bestiarum scripsisse, certissimum est. Hanc sententiam Porphyrii doctor tenuit Plotinus, Porphyrio tamen jure displicuit. » Quo de loco consule Wyttenb. *ad Phædon.*, p. 211, et adde quæ idem de hoc philosophorum placito copiose exposuit. Nam ad Phædonem spectant potissimum hæc ipsa (vid. p. 42, 90 sqq. ed. Wytt.); tamen et alii Platonis dialogi adhibendi sunt, v. c. ii quibus decretum ἀναμνήσεως pertractatur. Illud addam ex Amatii schedis, videlicet reperiri in cod. Vat. n. 112 ejusdem Nicephori, uti quidem videtur (neque enim auctoris nomen habet), consimilis argumenti dialogum, quo illud decretum Platonis de anima impugnatur ut apparet ex his : Ἔστι τοίνυν πρῶτον μὲν, οὗ μοι δοκεῖ μάλιστα (Πλάτων) χαίρειν τῇ εὑρέσει · ὅτι οἴεται καὶ πρὶν κοινωνεῖν σώματι, τὴν ψυχὴν εἶναι · δεύτερον δὲ, ὅτι δέοι τὸ ζῶν ἐκ τεθνεώτος ὄντος ζῆν · ἔπειτα λέγων ἐξῆς, ὅτι τύχοι ἕκαστον · ὅτι τε ἐν φρουρᾷ τινι ἐσμέν · καὶ ἀνάγκην εἶναι, εἰς πολλὰ μεταχωρεῖν σώματα, ὥσπερ ὕδωρ ἐξ ἀγγείᾳ εἰς ἄγγεια μεταῤῥέουσαν · ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ περὶ τοῦ προεῖναι δεῖν τὴν ζήτησιν πρότερον ποιήσασθαι. Ἔοικε δὲ τῷ τοιῷδε μάλιστα ἐπιχειρεῖν, τὸ φάναι τοῦτο εἶναι ὅτι τις μάθοι ἀναμνησθῆναι. Quod reliquum est, uti proxima a Plotino ætate illum ejus *de genio* librum memoravit Ammianus Marcellinus (9), sic extremo quoque Byzantinorum ævo hæc Plotini decreta necdum penitus exolevisse, unumque hic Nathanaelis Antirrheticus edocere poterit.

(7) Olearius, in edit. Philostrati, *Animadvers. Eusebii librum*, p. 428.

(8) Fabricii *Bibl. Gr.* vol. VII, p. 615-333. Harl.

(9) Lib. XXI, cap. 14, 5. Locum jam indicavit Fabricius ad Porphyrii *vitam Plotini*, cap. 24. Quod ad Ammianum nuper ascripsit Wagnerus pag 422. « Vivit Plotinus sæc. III et LIV libros reliquit, de quibus non superstes est nisi is quem commemorat Lindenbrogius (nimirum Περὶ τοῦ εἰλ. ἡμ. δ.) » : concoquat qui potest, ego non possum.

ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ ΠΛΩΤΙΝΟΝ

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ.

—

ANTITHETICUS IN PLOTINUM.

DE ANIMA.

—

Antitheticus adversus Plotinum; animas non prius exsistere quam corpora, neque ex aliis migrare in alia, sed neque in brutis mentem inesse, neque unquam futuram esse. Multis autem demonstrationibus utilur adversus illud, notitias nempe recordationes esse : ex quo dogmate tum Plotino, tum ante eum Platoni confirmatum est animas prius esse quam corpora. Et de resurrectione corporum mortuorum disputat, eamque ostendit pluribus quidem argumentis, et ex ipsis Platonis de animarum reviviscentia propositionibus, et bonorum semper manentium fruitionem

A Ἀντιθετικος πρὸς Πλωτῖνον [1] · ὅτι μήτε τῶν σωμάτων πρυπάρχουσιν αἱ ψυχαί, μήτε ἐξ ἑτέρων [2] μεταχωροῦσιν εἰς ἕτερα, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς ἀλόγοις ἔστι [3] νοῦς, οὐδ' οὖ μήποτε γένοιτο. Πογλαῖς δὲ καὶ τοῖς ἀποδείξεσι κέχρηται πρὸς ἐκεῖνο [4] ἁπαντῶν, τὸ τὰς ἐπιστήμας ἀναμνήσεις εἶναι · ἐξ οὗ δὴ δόγματος αὐτῷ τῷ Πλωτίνῳ καὶ πρὸ αὐτοῦ Πλάτωνι κατεσκεύασται πρὸ τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς εἶναι · καὶ περὶ ἐγέρσεως σωμάτων τεθνεώτων ἀγωνίζηται, καὶ δείκνυσι ταύτην ἄλλαις δὴ ἀνάγκαις · καί γ' ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Πλάτωνος περί τοῦ [5]

Variæ lectiones.

[1] Vat. τοῦ σοφωτάτου ἐπί τοῦ κανικλείου Ἀντιθ. πρ. Πλ. Cf. Procem. [2] μών' αὐτῶν cod. Vat. [3] ἐστὶν Vat. [4] πρὸς ἐκεῖν' Vat. [5] τοῦ omisit Vat.

τὰς ψυχὰς ἀναβιώσκεσθαι · θέσεων, καὶ ἀπόλαυσιν δείκνυσιν ἀεὶ μενόντων ἀγαθῶν καὶ κόλασιν ψυχῶν ὁμοῦ [7] καὶ σωμάτων μηδέποτε λήγουσαν.

A *ostendit et animarum simul et corporum nunquam finiturum supplicium.*

α'. Ἐμοὶ τὸ παρὸν σπούδασμα, πρὸς Πλωτῖνον καὶ τοὺς ἐκείνου περὶ ἀφθάρτου ψυχῆς λόγους. Καὶ γὰρ ὅτι μὲν ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς ἁπλοῦς, καὶ ἀσύνθετος, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑφεστὼς, καὶ ζωὴν ἐν ἑαυτῷ ἔχων, καί γε κρειττων πάσης φθορᾶς καὶ παντὸς ὀλέθρου, τοῦτο κἀκείνῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ κἀμοὶ δοκεῖ, καὶ εἴ τις ἕτερος ὀρθῶς βούλοιτο σκοπεῖν, καί γε πρὸς πᾶν δήπουθεν εὐθὺς θεῖτο (10), τό γε πρὸς τοῦτο φέρον, καὶ τοῖς Πλωτίνου λόγοις καλῶς ἀποδεδειγμένον. Πῶς γὰρ [8] καὶ εἴη ἐκ συνθέσεως νοῦς, καὶ ἐκ τινων μερῶν συνιόντων ; εἰ μὲν γαρ ἐξ ὧν πάντα [9] ἐν συνθέσει, ἁπλῶν ὄντων σωμάτων καὶ πρώτων, ἀλλ' οὐθὲν τούτῶν νοεῖ. Ἐκ γοῦν ἀνοήτων πῶς ἂν καὶ [10] γένοιτο νους, ἢ πῶς ἂν ὧν ταῦτα οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἐφίεται (11), τῶν νοητῶν λέγω καὶ ὑπὲρ ταῦτα, οὗτος ἐξ αὐτῶν γεγενημένος, ἐφικέσθαι ἂν δυνηθείη ; εἰ δ' ἄλλων τινῶν παρὰ ταῦτα σωμάτων συμπλακέντων ζῶσα καὶ νοοῦσα ψυχὴ συνέστη, εἰ μὲν παχυτέρων καὶ ὑλωδεστέρων, ἀλλ' ἄτοπον ἐκ τῶν [11] τοιουτων νοῦν συνεστάναι· καὶ ἔτι μᾶλλον ἂν ἀνοηταίνοι (12) ψυχὴ νοερὰ, ἀμοίρου νοησεως πάσης [12] οὔσης τῆς ὕλης καὶ τῆς τοιᾶσδε μάλιστα παχείας ὕλης· εἰ δ' ἐξ ἁπλουστέρων γε, καὶ ἃ τὰ [13] πρῶτα πέφυκεν ὡς δὴ [14] ἀρχαὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐδ' εὑρεῖν ἔστιν ἁπλούστερα οὐδαμῶς, οὐδ' ἐν αὐταῖς ἐπινοίαις τῶν τεσσάρων ἐξ ὧν δὴ τἆλλα πάντα [15]· καὶ μὴν οὐδ' ἐξ ὕλης δήπουθεν καὶ εἰδους C συνθετον νόῦς καὶ ψυχὴ ἡ κατὰ τοῦτον, ὡς ἃ δὴ καὶ αὐτὴ μὴ ἐξ ἁπλῶν σύνθετον, ἁπλοῦν δ' εἴη σῶμα, συνθέσεως ἄλλης ἀπηλλαγμένον. Ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο, οὔτέ τὴν ὕλην ἔστι δυναμένην νοεῖν τιθέναι (13), μέχρις ἂν αὐτὸ δὴ τοῦτο εἴη καὶ μόνον ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον θεωρούμενον εἶδος, ὥστε καὶ αὖθις ἐξ ἀνοήτων ἂν νοῦς εἴη· ὃ δὴ πρῶτον ὡς ἄτοπον ἢ καὶ ἄνουν εἰπεῖν ἐφύγομεν. Καὶ τοίνυν ψυχὴ ζῶσα καὶ νοερὰ, οὐσω δὴ καὶ σῶμα πᾶν φεύγει ὥστε τοῦτ' εἶναι, καὶ πᾶσαν φεύγει σύνθεσιν ὥστ' ἐξ αὐτῆς εἶναι. Καί μὴν καὶ Πλωτῖνος

1. In hac mea lucubratione Plotinum et ejus de incorruptibili anima doctrinas refellere aggredior. Etenim quod in nobis sit mens simplex et incomposita, et in se subsistens, vitamque in se habens, et omnis corruptionis et interitus nescia ; id et illi et sane mihi quoque videtur, et si quis alius recte inquirere velit, et mentem sinceram adhibere his omnibus quæ Plotini operibus bene demonstrantur. Quomodo enim composita mens esset ? quibus partibus congredientibus ? Si enim ex iis quibus omnia constant, corporibus simplicibus B ac primis : sed ex his nullum cogitat. Porro ex non cogitantibus quomodo mens fieret, aut quomodo ad ea quæ nunquam illa appetunt, intelligibilia dico, ac etiam supra illa, cum ipsa ex iis sit, posset assurgere ? Si vero ex aliis corporibus connexit vivens et cogitans anima consistat, siquidem ea crassioria et fæculentiora, absurdum est talibus mentem constare. Ac magis etiam desiperet mens intellectu prædita, cum sit omnis cogitationis expers materia et imprimis adeo crassa. Si autem ex simplicioribus et iis quæ prima nata sunt tanquam aliorum principia ; sed non sunt nec inveniri possunt simpliciora neque ipsa imaginatione, quam quatuor quibus omnia cætera. Et sane neque ex materia et forma compositum aliquid est mens et C quæ secundum ipsam est anima, ita ut ipsa non simplicibus componatur, sed corpus simplex sit, alius compositionis expers. Sed in hac hypothesi, neque materiam ut cogitandi capacem supponere licet, quandiu nihil nisi ipsa materia et solummodo materia sit ; neque forma est, quæ non nisi forma et solummodo forma ad contemplationem pertinens, ita ut ex non intelligentibus mens fiat. Quod sane primum ut absurdum et demens dicere refugimus. Et igitur anima vivens ac cogitans procul abest ut sit corpus quoddam, et procul abest ut quadam compositione efformetur. Et sane

Variæ lectiones.

[6] ἀναβιώσεσθαι Vind. [7] τε add. Vat. [8] ἂν add. Vat [9] καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ ἐν σ. Vat. [10] καὶ abest a Vat. [11] τῶν non est in Vat, [12] πάσης νοήσ. Vat. [14] ἃ δὴ Vat. [15] τῶν — πάντα omnisit Vat.

Notæ.

(10) Sic etiam in Vatic., nisi forte vitium subest, ut scriptum fuerit παρὰ πᾶν — θεῖτο ; tenenda locutio est. Ex Demosthene *advers. Aristocr.* 664 laudant grammatici : πρὸς τὸ καλῶς ἔχον τίεσθαίθ. Quocirca nil mutavi.

(11) Ἐφικνεῖται in margine et sic Vat. recte.

(12) Platonicum. Vid. Phileb. p 12 d, Steph. p. 211 Bip. Epistol. XI fin. p. 169 Bip. Julian. Orat. II p. 57. III 111 Spanhem. et hujus not. ad Aristoph. Schol. *Nubb.* 486, coll. interprett. ad Mesych. I, 386 Albert.

(13) Neque materia poni potest tanquam ea quæ cogitare queat, quandiu (s. quousque *nil nisi ipsa* materia *et solummodo* materia sit : neque species (tanquam cogitans potest poni) quæ *non nisi* D *ipsa species* sit *solummodo* species ad contemplationem pertinens. » — Tenendum rarius καὶ adjectum formulæ αὐτὸ τοῦτο μονον. Plato *Gorg.* p. 182 : Ὅτι εἶεν παρασκευαὶ, αἱ μὲν μέχρις ἡδονῆς, αὐτὸ τοῦτο μόνον παρασκευάζουσαι. Ælian. *V. H.* III, 17 : Ἢ αὐτὸ τοῦτο μόνον τὴν διάνοιαν ἀγαθοὶ γενόμενοι. De solemni formula vid. Toup. ad Longini Fragg. V, p. 396 ; Fischer. ad Æschin. s. v. αὐτός, ibique laudd. Add. Schæfer. ad Lamb. Bos. *Ellips.* p. 368, coll. Heindorf. ad *Gorg.* I. l. et Ast. ad Platon. *Legg.* p. 27. Insigniorem igitur fecit Nathanael h. l. abundantiam qua adjicitur in ea locutione μόνον : an elegantiorem, ipse viderit, Infra tamen communem locutionis modum sequitur,

et Plotinus, et si quis cum illo ante illum vel post illum recte et pulchre ejus naturam cognoverunt, simplicem eam scientes et neque secundum corpus neque secundum compositionem eam esse dicentes, sed aliud præter illa, quod nullam dissolutionem aut corruptionem recipiat. Quod autem easdem quas diximus animas creat et suscitat ante corpora et sursum ponit et primo et soli exsistenti, et uni soli et immoto coaptat, ac inde eas abstrahit, et dejicit, et in corpora impellit, et ex aliis in alia transvehit et ex melioribus et sibiipsis propriis in pejora neque ipsis convenientia, et multum huc illuc vagari eas jubet, et gravia hæc ex dementia patitur multa cogitans mens quæ nec prorsus intelligentia carenti animæ accidunt, id sane erubescens fateor non bene a bono Plotino affirmatum esse. Vel aliqua ex necessitate ad id doctrinæ abiit et id dicere sustinuit, eo quod non aliter vim effugere posset et difficultate sese expedire. Si enim quia, nascente anima una cum vitæ participantibus corporibus, accidit ut cum iis dissolvatur et corruptionem subeat, et quamvis immortalis, non immortalis sit ; id neque ea patiuntur, elementa nempe prima ac simplicia quibus cætera corpora constant. Manent autem et transmigrantia in aliis subsistunt. Quonam autem, corpore ac vita solutis, abit eorum unumquodque ? Ad illud sane quod ipsis proprium et congenerum est, et ad quod tendit in composito corpore constitutum. Quod autem illud desiderat et semper ad illud spectat et tendit, manifestum est, siquidem et viventibus adhuc corporibus, diffluit ac effunditur, et ad congenerum, ut diximus, abit, artelo ejusdem generis elemento in ejus locum succedente, et locum hunc adimplente, ita ut hujus participans animal permaneat, quoadusque vivere ac mortem effugere possit. Si igitur id ita se habet, omnino autem sic et simplicia corpora in compositis constituta inde soluta rursum manent neque corrumpuntur ; quid obstat quin animus qui natura nihil patitur, cum iis viventibus corporibus natus, ut primo principio ac creatori visum est, deinde ipsis solutus, incorruptibilis et immortalis maneat ? Si id autem nolis, nimirum immortale simul cum mortali, et incorruptibile cum corruptibili in vitam adduci, et hoc timens hanc ex necessitate legem adducis animam corpori præexsistere et eam ex se sola vitam habere dicis, cujus corpus particeps efficit, de hoc jam accuratius inquirere conabor.

καὶ εἴ τις μετ' ἐκείνου [16] πρὸ αὐτοῦ ἢ μετ' αὐτὸν ὀρθῶς καὶ καλῶς ἐπέγνωσαν τὴν αὐτῆς φύσιν, ἁπλῆν ταύτην εἰδότες, καὶ μηδὲν μήτε κατὰ σῶμα μήτε κατὰ σύνθεσιν οὖσαν, ἄλλο δέ τι παρὰ ταῦτα [17], λύσιν μηδεμίαν μήτε φθορὰν καταδεδεγμένον. Ὅτι δ' αὐτὰς ταύτας ἃς ἔφημεν ψυχὰς, προδημιουργεῖ (14) καὶ προϋφιστα τῶν σωμάτων, καὶ ἄνω τίθησι καὶ τοῦ πρώτου ἐξάπτει καὶ μόνου ὄντος καὶ ἑνὸς μόνου καὶ ἀκινήτου ὄντος, εἶτ' ἐκεῖθεν ἀποσπᾷ καὶ βάλλει κάτω καὶ ὠθεῖ ἐπὶ σώματα, καὶ ἐξ ἑτέρων εἰς ἕτερα ἐμβιβάζει (15), καὶ [18] ἐξ ἀμεινόνων καὶ γνησίων αὐταῖς μᾶλλον ἐπὶ χείρω καὶ μηθὲν ταύταις προσήκοντα, καὶ πολλὴν τινα τίθησι τὴν πλάνην αὐτῶν, καὶ τὰ δεινὰ ταῦτα ἐξ ἀνοίας ὁ τὰ πολλὰ φρονῶν πάσχει νοῦς, ἃ μηδὲ τῷ παντάπασιν ἀλογῳ ψυχῇ συμβαίνει, τοῦτο δὴ καὶ αἰσχύνομαι τῷ καλῷ Πλωτίνῳ μὴ καλῶς δεδογμένον. Ἤ ποίας ἐξ ἀνάγκης πρὸς τοῦθ' ἧκε τοῦ [19] δόγματος, καὶ ὑπέστη τοσόνδ' εἰπεῖν, μὴ ἔχων ἄλλως φυγεῖν τὴν βίαν, καὶ ὃ μὴ ἦν αὐτῷ παραιτεῖσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ὅτι [20] γεννωμένης αὐτῇς δὴ ταύτης τῆς ψυχῆς, ἅμα τοῖς ζωῆς μετέχουσι σώμασι, συμβαίνει καὶ συγκαταλύεσθαι ταύτην αὐτοῖς καὶ φθορὰν ὑπομένειν, καὶ γοῦν ὅπερ ἐστίν, οὐκ ἔστιν ἀθάνατος, ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲ [21] αὐτὰ ταῦτα πάσχει, τὰ ἐξ ὧν δηλονότι πρώτων καὶ ἁπλῶν ὄντων τὰ λοιπὰ σώματα σύγκειται. Μένει δὲ καὶ μεταχωροῦντα ἐν ἄλλοις ἵστηκε. Ποῖ δὲ [22] τοῦ σώματος καὶ τῆς ζωῆς λυθείσης χωρεῖ τούτων ἕκαστον ; Εἰς τὸ οἰκεῖον δηλονότι καὶ συγγενὲς, καὶ οὗ δὴ ἐφίεται γεγονὸς ἐν τῷ συνθέτῳ σώματι· Ὅτι δ' ἐφίεται καὶ ἀεί πρός τοῦτο βλέπει καὶ τὴν ὁρμὴν ἔχει δῆλον, ἐπεί καὶ ζώντων ἔτι τῶν σωμάτων ῥεῖ καὶ ἐκχεῖται αὐτῶν καὶ πρὸς ὃ δὴ γένεσιν ὡς [23] ἔφημεν ἄπεισιν, ἑτέρου αὖθις ὁμογενοῦς ἀντεισιόντος, καὶ τον ἐκείνου τόπον πληροῦντος, ὡς ἂν δὴ καὶ τὸ μετέχον αὐτοῦ ζῶον μένῃ [24] μέχρις ὅτου καὶ πέφυκε ζῆν καὶ φεύγειν τὸν θάνατον. Εἰ γοῦν τοῦθ' οὕτως ἔχει, πάντως δ' οὕτως [25] καὶ τὰ τῶν ἁπλῶν σωμάτων ἐν τοῖς συνθέτοις γενόμενα, εἶτ' ἐκεῖθεν λυθέντα αὖθις μένει καὶ οὐ διέφθαρται· τί κωλύει καὶ τὸν ἀπαθῆ τὴν οὐσίαν νοῦν, αὐτοῖς δὴ τούτοις καὶ συγγενηθέντα τοῖς ζῶσι σώμασιν, ὡς τῷ πρώτῳ αἰτίῳ καὶ δημιουργῷ ἔδοξεν, εἶτ' αὐτῶν ἀπολυθέντα, ἄφθαρτον μένειν καὶ ἀνώλεθρον ; Εἰ δὲ τοῦτο μὴ θέλεις, ἅμα δηλονότι το ἀθανατον τῷ θνητῷ καὶ τῷ φθαρτῷ τὸ ἄφθαρτον ἐπί τὸ εἶναι ἄγεσθαι, καὶ τοῦτο φοβούμενος ταύτην ἐξ ἀνάγκης τίθῃς αἰτίαν, ψυχὴν προϋφεστάναι σώματος [26], καὶ αὐτὴν δὴ ταύτην μόνην ἀφ' ἑαυτῆς λέγεις ζωὴν ἔχειν, ἧς δὴ καὶ τοῖς σώμασι μεταδίδωσι, πρὸς τοῦτ' αὐτὸ ἁπάντων πυθέσθαι [27] βούλομαι.

Variæ lectiones.

[16] κατ' ἐκεῖνον Vat. [17] μήτε add. Vat. [18] καὶ abest a Vat. [19] τοῦ abest a Vat. [20] ὅτον Vind. mendose [21] οὐδ' Vat. [22] πῇ δὲ Vat. [23] ὡς deest in Vat. recte. [24] μένοι Vat. [25] ἔχει — δ' οὕτως absunt a Vat. [26] τοῦ σ. Vat. [27] αὐτὸς — προθἰσθαι Vind., cum υ supra προθ. scripto.

Notæ.

(14) Hoc verbo augenda sunt lexica.

(15) Vel hoc verbo tangit fortasse Nathanael philosophorum de *humida* corporum natura, vel de corpore tanquam *naviculo* metaphoras. De verbo vid. Gataek ad Marc. Antonin. x, 8, p. 359.

β'. Τίνος ταύτης ης φης ζωῆς ἡ ψυχὴ μεταδίδωσιν ; αὐτῆς ἐκείνης, ἣ δὴ καὶ τῇ [28] ψυχῇ διὰ παντὸς καὶ ἄλυπος [29] σύνεστιν, ἢ ἑτέραν παρὰ ταύτην λέγεις εἶναι τὴν ἐκ ψυχῆς μεταδιδομένην τῷ σώματι ; Εἰ μὲν γὰρ τῆς οἰκείας ζωῆς ἡ ψυχὴ μεταδίδωσιν, ἀθανάτου ταύτης οὔσης, δεῖ καὶ τὰ μετεσχηκότα σώματα τὸν ἴσον χρόνον ζῆν καὶ ἀίδιον · εἰ δ' ἄλλη μὲν ψυχῆς ζωή, ἄλλη δ' ἁπλῶς ζώων [30], καὶ ἡ μὲν αὐτῶν τούτων φθορᾷ συνέζευκται, ψυχῆς δὲ ζωὴ πάντη ἀνώλεθρος, πῶς ὁ μὴ ἔστιν αὐτῇ τῇ ψυχῇ ζωῆς εἶδος, φθαρτὸν χορηγεῖ τοῖς σωμασιν ; Καί μήν εἰ καὶ τοῦτο δύναται, ψυχὴ ἀθανατως ζῶσα φθαρτῆς εἶναι δηλονότι ποιητικὴ ζωῆς [31], τίνος χάριν ἐπὶ τὰ σώματα κατιοῦσα, ἔχει δ' ὥστε καὶ ζῆν αὐτὰ ποιῆσαι καὶ κοσμῆσαι, οὐ τοῦ κρείττονος εἴδους ψυχῆς, τοῦ δὲ χειρονος μετέδωκεν ; ἦτ' ἄρα φθόνῳ πάντως ἐρεῖς, ἢ ὅτι οὐ τὸ κρεῖττον καὶ ἄμεινον, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον τὸ [32] καὶ ἀχρεῖον δεδύνηται · ἀλλ' εἰ τὸ πρῶτον, πῶς ἂν εἴη, ἀγαθῆς ταύτης οὔσης καὶ ἀγαθά τινα πρᾶξαι βεβουλημένης, περὶ ἃ καὶ προεθυμήθη, οὐκ ἐξ ἀνάγκης δή τινος καὶ βίας, ἀλλ' ὥστε ταῦτ' εὖ [33] ποιῆσαι καὶ ζωῶσαι, φθονερῶς σχεῖν καὶ τὴν τούτων τεμεῖν καὶ στενῶσαι ζωήν ; εἰ δ' ὅτι οὐκ ἦν αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἀθανάτου καὶ ἀεὶ ζώσης τὴν ἴσην καὶ τοῖς ἄλλοις ἁρμόσαι ζωὴν, σκόπει μήποτ' οὐχ ἁρμόζον καὶ τοῦθ' ὁμοίως εἴη περὶ ταύτης εἰπεῖν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦ οἰκείου πέφυκε μεταδιδόναι [34], πῶς πέφυκε τοῦ ἀλλοτρίου, ἵνα μὴ τοῦ ἐναντίου λέγω, εἴπερ δὴ ἐναντία φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον, ἀθάνατον καὶ θνητόν ; Τί δὲ καὶ γνοῦσα τοῖς μὲν ὀλίγον [35] χρόνον ἀπεμέρισε τοῦ ζῆν, τοῖς δὲ πλείω ; Εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἀρετὴν βλέπουσα καὶ κακίαν οὕτω δὴ καὶ τὸ ζῆν μετρεῖ (16), τοῖς μὲν ἵνα πλείω κατορθώσωσι τὰ βελτίω προαιρουμένοις καὶ πλείω νέμουσα τὴν ζωὴν, τῶν δ' ἵνα τρεχόντων ἐπὶ τὰ χείρω κόψῃ τὸν δρόμον, κόπτουσα καὶ (17) τὸν τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς δρόμον [36], τούτων τε κἀκείνων ἰδίαν ὥσπερ καὶ χωρὶς διάθεσιν καὶ κίνησιν παρὰ τῆς [37] ψυχῆς ἐχόντων · ἀλλ' ἤδη ὁρῶμεν πολλοὺς μὲν τῶν κακῶν καὶ πάνυ τι [38] κακῶν, πάνυ τι [39-36] καὶ ζῶντας, πολλους δ' ἀρετῇ προσκειμένους, ἐν βραχεῖ τινι χρόνῳ ἅμα τε τοῦ ζῆν καὶ τῆς περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς πεπαυμένους. Ὁρῶμεν δὲ [37] καὶ τοὺς μήπω ἡλικίας ἁψαμένους, περὶ ἀρετῆς οὐδὲν μήτε κακίας εἰδότας [38], ἀώρως οὕτω τοῦ ζῆν ἐκστάντας, καὶ ὁ λόγος κἀνταῦθα τίνος ἕνεκα, εἰκότως [39], ἥκιστ' ἀσφαλής. Ὅλως δ' ἀρετὴν ἢ [40] κακίαν τίνος ἂν εἶναι φαίημεν [41], ψυχῆς ἢ σώματος ; ἢ γὰρ ἀμφοῖν, ἢ ἑνὸς δήπου τούτων. Ἀλλ' ἑνὸς εἴπερ εἶεν,

5. Quænam est hæc vita cujus, ut dicis, anima corpus efficit particeps ? Illane est quæ animæ ipsi semper et doloris expers inest, an aliam esse dicis eam quam anima corpori tradit ? Si propriæ sibi vitæ anima corpus efficit particeps, cum ipsa sit immortalis, oportet et participantia corpora idem tempus et in æternum vivere. Si autem alia est animæ vita, et alia simpliciter animantium, ac ea quidem animantium corruptioni subjacet, animæ vero vita omnino est incorruptibilis, quomodo quæ non est animæ vitæ forma, eam corruptibilem corporibus præbet ? Et si id quoque potest, si valet anima immortali vita prædita corruptibilem vitam communicare, quare ad corpora deveniens. devenit autem ut ea vivere faciat et ornet, non melioris animæ formæ, sed inferioris ea partici pantia effecit ? Aut invidia omnino dices, aut quia non majus te melius, sed illud minus et pejus potuit. Sed si prius, quomodo fit ut anima, cum bona sit et aliquid boni præstare velit iis in quæ studium habet, non ex necessitate et vi, invida sit earuimque vitam secet ac minuat ? Si autem, quia non potest anima et immortalis et semper vivens, æqualem et aliis vitam dispensare, vide ne non congruum sit hoc de illa dicere. Si enim proprium transfundere nequeat, quomodo possit id tradere quod ipsi extraneum est, ne dicam contrarium, siquidem contraria sunt corruptibile et incorruptidile, immortale et mortale ? Quid autem cogitans aliis quidem parvum tempus vivendi, aliis longius impertivit ? Si enim ad virtutem attendens et malitiam ita vitam metitur aliis quidem meliora eligentibus, quo plura recte faciant, longiorem tribuens vitam, aliorum autem ad pejora currentium ut cursum secet, secans et vitæ temporis cursum, his et illis propriam quasi ac separatam dispositionem et motum ultra animæ motum habentibus ; jam videmus multos quidem malorum et etiam pessimorum, diu viveutes. multos vero virtuti adhærentes, post breve tempus et vita simul et boni studio cessantes. Videmus autem et eos qui nondum adolescentiam attigere, de virtute ac malitia nihil scientes, præmature ita e vita exeuntes ; atque ibi ratio qua de causa minime infailibilis est. Virtutem autem vel malitiam utrius esse dicemus, animæ an corporis ; Sunt amborum, aut unius tantum. Sed si unius, sunt animæ erunt, siquidem et inde omnes ad bonum et malum motus, Si vero amborum, et ita animæ potius erunt quæ cor-

Variæ lectiones.

[28] τῇ non est in Vat. [29] ἄλλυτος Vat. [30] Vind. ζῶον, male. [31] ζωῆς non habet Vat. [32] fort. add. ἧττον. [33] Vind. οὐ male. [34] μεταδοῦναι Vat. [35] Vind. πλείω, male. [36] Suprascriptum πρόμον. [37] π. τὴν τῆς ψ. Vat. recte. [38] Vind. πάνυ τοι. [39-36] Vind. πάνυ τοι. [37] δὲ abest a Vat. [38] εἰδυίας Vat. [39] εἰνεκα εἰκότος, Vat. [40] καὶ Vat. [41] φαῖμεν Vat.

Notæ.

(16) Apodosis incipit a verbis ἀλλ' ἤδη ὁρῶμεν, ut sæpius in hoc scripto ἀλλὰ apodosi ordiendæ inservit.

(17) Idem Nathanael in epistol. ms. ap. Villoison, *Anecdott. Grr.* p. 72 : Εἰ Χριστὸν ὁρῶι τρέχεις, καλῶς τρέχεις, καὶ κατάτεινε τὸν δρόμον· εἰ δὲ πρὸς ἄλλο τι σπεύδων βλέπεις, εἰκῇ καὶ μάτην σπεύδεις.

pore ut quodam utitur organo ; ita ut si virtutis ac boni amor eam teneat, quod per corpus in actum transit, neque corpus deponet quod et amorem et studium suum explebit. Idem erit dicendum et de anima quæ pejoribus lætatur. Quid volens illud quod sibi prius instrumentum erat, aptumque ad id quod volebat, despiciet ? Cujus autem rei causa illud pro pejore commutabit, idque pro alio, nihil meliore, imo vero plerumque inutili, siquidem ex hominum corporibus animalium induitur et circumdatur natura, et ex iis rursum ad plantas abit, et his colligatur vinculis arctioribus quam in prioribus erant, tanquam in iis radicata non habet quomodo inde facile exeat, post longum autem tempus et vix liberabitur, nescio quid melius in talibus versans operata, sive boni amore retenta, sive malum aut mala præferens. Et sane altera animæ forma fluxui et corruptioni serviens in qua vivimus, altera autem proprie ea est secundum quam honeste ut homines vivimus ; et inde manifestum : si enim tota nostra vita ab ipsa mente ac ea quæ secundum mentem est anima pendet, unde nobis mortes, cum mens non patiatur ac sincera sit et ante nostrum animal et in ipso animali et post ejus dissolutionem perstet ? Unde, dum apud nos est ac manet ac vitam nostram continere potest ac vult, accidit ut apud nos alia moriantur ac vitam amittant, et alia viventia maneant ? Oportebat enim vel omnino nos vivere, mente vitam præstante ac continente quin aliquid patiatur, vel omnino corrumpi, ea nos relinquente et abeunte. Non enim licet, non licet dicere eam divisam esse, ac discissam in diversas corporis partes ac ita eas vivificantem ; unde abierit in seipsam coarctata, ea mortua relinquere, iis autem in quibus immanserit, vitam quoque protendere. Simplex enim ac neque magnitudinis neque corporis particeps, quomodo divideretur ? Quid autem patiens, impassibilis et indivisibilis et partium expers, ad contractiones et comprehensiones abit, neque id in se tota patitur, per partes vero quas habebat emortuis corporis partibus adaptatas ? Sed absurdum hæc cogitare ac dicere de mente partium experti et prorsus impassibili. De ea autem quam diximus, fluxa anima et corruptibili nihil repugnat, quoniam hæc dividitur, et hoc modo omnes corporis partes invadit, spiritu quodam vitali vecta, et una cum eo undique pene-

A ψυχῆς ἂν εἶεν, ἐπεὶ κἀκεῖθεν αἱ περὶ τὰ καλὰ καὶ φαῦλα πᾶσαι κινήσεις · εἰ δ' ἀμφοῖν, καὶ οὕτω ψυχῆς μᾶλλον ἂν εἶεν ὀργάνῳ δή τινι τῷ σώματι κεχρημένης (18) · ὥστ' εἶτ' [42] ἔρως αὐτὴν ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ κατέχει, τοῦ γε δηλονότι διὰ σώματος εἰς πρᾶξιν ἰόντος, καὶ [43] οὐκ ἀποθήσει τὸ σῶμα, δι' οὗ καὶ [44] τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκπλήσσει. Αὐτὸ δὲ τοῦτ' ἔστι φάναι καὶ περὶ ψυχῆς, τοῖς χείροσιν ἐνηδομένης · ἢ τί καὶ βουλομένη, τοῦ πρώτως γεγονότος ὀργάνου, δεξιοῦ γε ὄντος πρὸς ἃ βούλεται, περιφονήσει, τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ἀνταλλάξεται τόδε τοῦ χείρονος, κἀκεῖνο [45] δ' ἑτέρου, μηδὲν μὲν βελτίονος, πολλῷ δέ τινι καὶ ἐπιπλεῖστον ἀχρείου, εἶγ' ἐκ σωμάτων μὲν ἀνθρώπων θηρίων μεταμφιέννυται καὶ περιτίθεται φύσιν, ἐκ δὲ τούτων αὖθις ἐπὶ
B φυτὰ χωρεῖ, καὶ τούτοις συνδεῖται δεσμοῖς μείζοσιν ἢ ἐν τοῖς πρόσθεν, καὶ ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ῥιζωθεῖσα οὐκ ἔχει ὅπως ῥᾳδίως ἐκεῖθεν ἐκχωρήσει, χρόνῳ δὲ μακρῷ τινι καὶ μόλις ἀπαλλάττεται, οὐκ οἶδα τί πλέον ἐν τοῖς τοιούτοις γενομένη δράσασα καλὸν ἢ γ' ἔρωτι καλοῦ ἐνισχημένη ἢ κακὸν ἢ κακὰ προελομένη · καὶ μὴν [46] ἄλλο μὲν ψυχῆς εἶδος, ῥοῇ καὶ φθορᾷ δουλεῦον ἐν ᾧ δὴ ζῶμεν [47], ἄλλο δὲ κυρίως καθ' ὃ εὖ μᾶλα καὶ καλῶς ἄνθρωποι ζῶμεν, καὶ ὧδε δῆλον · εἰ γὰρ τὸ ζῆν ἡμῶν ὅλον αὐτοῦ νοῦ [48] καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ψυχῆς ἐξῆπται, πόθεν ἡμῖν οἱ θάνατοι, ἀπαθοῦς τοῦδε καὶ ἀκηράτου καὶ πρὸ [49] τοῦ καθ' ἡμᾶς ζώου καὶ ἐν αὐτῷ δὴ τῷ ζῴῳ καὶ μετὰ τοῦτο λυθὲν καθεστῶτος ; πόθεν καί παρ' ἡμῖν ὄντος καὶ μένοντος καί γε τὴν ζωὴν ἡμῶν ὅλων
C συνέχειν καὶ δεδυνημένου καὶ βεβουλημένου, τὰ μὲν ἡμῶν ἐστιν ὅτε καὶ [50] νεκροῦται, καὶ τὸ ζῆν ἀπόλλυσι, τὰ δὲ μένει ζῶντα ; Ἔδει γὰρ ἢ τὸ ὅλον ἡμᾶς ζῆν, αὐτοῦ γε τοῦ τὴν ζωὴν [51] παρεσχηκότος καὶ συνέχοντος μηδὲν πεπονθότος, ἢ τὸ ὅλον ἐφθάρθαι, ἐκλιπόντος δηλονότι τοῦδε καὶ ἀποκεχωρηκότος. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδ' ἐκεῖνο πάντως εἰπεῖν, ὡς μεμέρισται, καὶ σχιζόμενος περὶ τὰ τοῦ σώματος μόρια καὶ οὕτω δὴ ταῦτα ζῶντα ποιῶν ὁ νοῦς, ὅθεν μὲν ἂν αὐτῶν ἀναχωρήσει [52] εἰς ἑαυτὸν συστελεῖς, καὶ νεκρὰ δὴ ταῦτα καταλειπει, οἷς δ' ἐμμένει, τούτοις γε δήπου καὶ τὸ ζῆν παραμένει. Ἁπλοῦς γὰρ ὢν καὶ μὴ μεγέθους μήτε δὴ σώματος μετέχων μηδενός, πῶς ἂν καὶ μερισθείη ; τί δὲ καὶ παθών,
D ἀπαθὴς 19) καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀμερὴς ὤν, ἐκ συναιρέσεις καὶ συνολκὰς ἥξει [53], καὶ οὐδὲ τοῦτο πάθος καθ' ὅλον ἑαυτὸν κατὰ δὲ μέρη, ἃ δὴ καὶ

Variæ lectiones.

[42] εἶγ' Vat. [43] και abest a Vat. [44] και abest a Vat. [45] κἀκείνου Vind., male. [46] ὅτι adde ex Vat. [47] Vind. δείξομεν, male. [48] νοὸς Vat. [49] πρὸς Vat. [50] και non agnoscit Vat. [51] και add. Vat. [52] ἀναχωρήσοι Vat. [53] Vind. male ἕξει.

Notæ.

(18) Michael Psellus *De omnifar. doctrin.*, sect. 28, p. 60 : Των παρ' Ἕλλησι σοφῶν τὴν ψυχὴν Πλάτων μὲν καὶ Ἀριστοτέλης ὡς ὀργάνῳ φασὶ χρῆσθαι τῷ σώματι. — Sequuntur Peripateticorum, Cleanthis ipsiusque Plotini placita.

(19) Τί — παθὼν ἀπαθής. Ludit in vocabulo gemino. Illa formula τί παθών utitur ipse Plotinus pag. 438 B : Τί γὰρ παθών τις πρὸς ἄλλον ἔχει ; quod tentare non debebat Villoison. *Anecdd. Grr.* II, p. 235, licet Platoni frequens sit illa altera, τί μαθών. Vid. Jacobs. *Additt. Animadvv. ad Athen.* p. 327, ibiq. laudatt. Wolf. ad Demosth. *Lept.* p. 348; Heusd. in *Specim. Platon.* p. 57. Adde Heindorf. ad *Euthyd.* Platon. p. 339, et Hermann. ad Viger. p. 759 ed. noviss.

εἶχεν ἐνηρμοσμένα τοῖς νεκρωθεῖσι τοῦ σώματος μέρεσιν ; Ἀλλ' ἄτοπον ταῦτα περί τοῦ ἀμεροῦς νοῦ [54] καὶ παντάπασιν ἀπαθοῦς καὶ ὑπολαμβάνειν καὶ λέγειν · περί δ' ἧς ἔφημεν ῥευστῆς ψυχῆς καὶ φθαρτῆς, οὐδὲν ἀπεικὸς, ἐπεί καὶ μεμέρισται αὕτη, καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον πάντα φθάνει τὰ τοῦ σώματος μόρια, πνεύματι δή τινι ζωτικῷ γε ὄντι ἐποχουμένη, καὶ μετὰ τούτου διαβαίνουσα τοῦ ζῶντος σώματος πανταχῆ, ἐκεῖ δὴ [55] περαίνει, ὅποι [56] δὴ καὶ τοῦτο συμπεραίνει. Εἰ δέ τι πάθοι τῶν μερῶν, καὶ τό γε πάθος τήν τε τοῦ πνεύματος κίνησιν καὶ τὴν αὐτόσε [57] τῆς ψυχῆς στήσοι διάβασιν, τοῦτό γε καὶ νενέκρωται, τοῦ τήν ζωὴν ἐνιέντος ἀπολειφθέν, καὶ μὴ δυνάμενον ἔτι μετέχειν αὐτοῦ · κἂν δέ γ' ἐπ' αὐτὸ μέρος τοῦ σώματος ἰὸν βάλοι τὸ πάθος ὃ δὴ καὶ τὴν ἀρχὴν ἴσχει · τοῦτο δ' εἶναι [58] τὸ πνεῦμα τῆς ζωτικῆς ὂν ψυχῆς ὄχημα, εὐθὺς καὶ τὸ ζῆν ὅλον φθαρὲν πέπαυται, ταύτης δὴ τῆς ζωῆς φθαρτῆς οὔσης, ὡς ὑπεθέμεθα καὶ ἤδη δέδεικται · καὶ τοίνυν οὐ κατὰ νοῦν ἁπλῶς ζῶμεν, ἀλλὰ νοοῦντες εὖ ζῶμεν. Τῆς δὲ φθειρομένης ψυχῆς [59] ἔστι μᾶλλον εἰπεῖν καὶ τὴν φθειρομένην εἶναι [60] ταύτην ζωήν · νοῦς δὲ καὶ ἡ κατὰ τοῦτον ψυχὴ καὶ ζωὴ, πεφυκότα παραμένειν τήνδε τὴν ἁρμονίαν ἡρμοσμένῳ τῷ σώματι, παραμένουσι συνεστώσης αὐτῆς, λυθείσης δὲ καὶ αὐτὸς ἀπολύεται [61], μηθὲν παθὼν ἀκήρατός τις καὶ ἀπαθὴς ὤν, καὶ οὐκέτι πρὸς ἕτερα μεταβαίνει τῶν σωμάτων οὔθ' ὁμογενῆ τῷ πρώτῳ καὶ οὗ ἐξεφοίτησεν, οὔτε πρὸς ἕτερα θηρίων τινῶν καὶ ἀλόγων, καὶ μηδαμῇ τούτῳ προσηκόντων. Οὐ γὰρ ἐρᾷ τούτων οὐδενός · ἢ τίνος ἕνεκεν μήτε πρὸς ἀρετὴν, μήτε πρὸς κακίαν ἁρμοζόντων αὐτῶν βουλομένῳ περὶ τὰς διαθέσεις ταύτας ἁρμόζεσθαι ; Τί γὰρ ἂν οἰκεῖον καὶ πράξοι νοῦς, ἀλόγων ἐμπεσὼν φύσει, καὶ ταύτῃ ἐνδιαιτώμενος ; Οὐκ ἔστιν οὐδ' ὀργάνου τινὸς τυχεῖν ἐξ αὐτῶν, ψυχῆς νοῦν ἐχούσης καὶ λόγον, ἐξυπηρετουμένου βουλήμασιν. Ἐπὶ δὲ φυτὰ πῶς ἂν καὶ ἀφίκοιτο ; ἢ ἵνα θρέψῃ (21) καὶ αὐξήσῃ ; Ἀλλ' οὐδενὸς τούτων οὔτε μετέχει, οὔτ' ἔστιν ἐρῶσα, ψυχὴ ἀμεγέθης καὶ νοερά. Πόθεν δὲ φυτοῖς ἑτέρωθεν τὸ ζῆν ; Ἄλλο ψυχῆς πάλιν εἶδος τοῦτο, μηδὲν συμβαίνον, μηδὲ ταυτὸν, μήτ' αἰσθανομένοις ὅλως ζώοις, μήτε μετεσχηκόσι νοος. Καὶ γοῦν εἰ βούλει εἰς τρία ταῦτα διελέσθαι ψυχὴν, πᾶσαν καὶ ζωὴν, νοῦν δηλονότι καὶ αἴσθησιν καὶ τὴν ὁρωμένην ἐν τοῖς φυτοῖς, ὀρθῶς ἂν διέλοις. Καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τροπον ὁ περὶ ψυχῆς λόγος πᾶς. Ἔστι δ' οὐδὲν δεινὸν, ὥσπερ καὶ [62] κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις καὶ τοῦ αὐτοῦ συμμετέχουσι ψυχῆς ὀνόματος, οὕτω δὴ καὶ πρώτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ταύτας νοεῖν · καὶ τὰς μὲν

trans vivens corpus, ibi finitur ubi et illud cessat. Si qua vero pars patiatur, passioque spiritus motum et animæ permeationem sistat, ea pars emoritur, cum eam vitæ principium derelinquat, neque possit hujus particeps esse. Si autem ipsam corporis partem vulneret passio quæ principatum tenet ; cum hic spiritus sit animæ vitalis vehiculum, statim omnis vita corrupta finitur ; quoniam hæc vita corruptibilis est, ut supposuimus et jam demonstratum est. Et igitur non simpliciter secundum mentem vivimus, sed cogitantes bene vivimus. Hujus autem corruptæ animæ melius est dicere et corruptam esse hanc vitam ; mens vero et quæ secundum eam est anima ac vita, cum debeant cum corpore secundum hanc harmoniam concinnato conversari, permanent, ea durante, soluta autem et ipsa mens solvitur, nihil patiens, siquidem simplex et impassibilis est, nec jam ad alia transmigrat corporat neque primo congenera ex quo egressa est, neque ad alia quorumdam animalium et irrationabilium et nullo modo ci convenientium. Non enim ullum ex his amat ; et cur amaret, cum nullum ex his neque ad virtutum neque ad malitiam deceat mentem quæ his dispositionibus adaptari velit ? Quid enim proprii ageret mens, ad irrationabilium naturam depressa, ac in illa degens ; impossibile est organum quoddam aqud illa inveniri, ab anima mentem et rationem habente, quod voluntatem adjuvet. Ad plantas autem quomodo abiret ? Num ut eas nutriat et augeat ? sed harum nullius est particeps neque amans anima magnitudinis expers et intelligens. Unde autem plantis vita ? Alia illa animæ species, non eadem, neque conveniens aut sentientibus animalibus aut mentis participibus. Atque igitur si vis in tria illa dividere omnem animam ac vitam, nempe mentem, sensum vitamque eam quæ in plantis animadvertitur, recte divides. Et hunc modum habet omnis de anima oratio. Neque mirum est si, quemadmodum inter se communicant, et animæ nomen una retinent, ita et primam et secundam ac tertiam eas cogitemus ; et alias quidem inter se immediate communicare, alias vero mediate per eas quæ longe sunt neque ipsis proximæ. Anima enim intelligens, prima ; non autem eo ipso quod anima est ; siquidem secundum hoc non alia magis, alia minus ; omnes enim æqualiter animæ sunt sed quia simplex est et semper vivit et cogitat ac pertinet ad primum principium et naturas ac intellectus qui circa illud sunt. Secundus autem est sensus et quæ secundum cum est anima, quia et

Variæ lectiones.

[54] νοὸς Vat. [55] δὲ Vat. [56] ὅπη Vat. [57] αὐτῆς Vat. [58] ἔχει τοῦ, τὸ δ' εἶναι Vat. [59] Vind. male ζωῆς. [60] omiss in Vind. [61] ἀπολλύται Vat. [62] καὶ abest a Vat.

Notæ.

(20) De ὀχήματι ψυχῆς vid. Wyttenbach. ad Plat. *Phædon.* p. 317. Cæterum hic Nathanaelis locus depravatus videtur.

(21) Conjunctum cum hujus loci argumento est lepidum dictum Plotini apud Joannem Philoponum in Aristotel. *De Anima*, I, a. 2, a, b, indeque apud Suidam II, p. 354 : Διὸ καὶ θεῖος (ἀστεῖος Suid. probante Kustero) λίαν ὁ Πλωτῖνος εἶπεν, ὡς ὅσοι ἐμμανῶς κατὰ τὰς θρεπτικὰς δυνάμεις ἐνεργοῦσιν οὗτοι κινδυνεύουσιν ἀποδενδρωθῆναι.

primam capit et ei uniri potest et commisceri, et cum ea operari. Tertia vero est ponenda quæ nutritionis solummodo est capax. Si autem et sensus et hujus quæ tantum nutrit est aliquid intermedium, imperfectum quidem est quoad sensum et parum hujus habens, reliquum omne est juxta plantas ; atque ita intermedium nonnullam communionem esse facit inter sensibilium naturam et vitam nutritorum tantum et crescentium. Sit igitur et illud et dicatur quartæ animæ species. Ac igitur sic alia anima ab alia dependens, quæ, cum sursum sit, ad infimam descendit ea serie hujus participatione et communione, et ea rursus ex inferiore loco ad primam ascendit, mediis adhærens, per easque sursum lata, ita ut omnis hic mundus motus ac vitæ particeps, sibi ipsi consentiens, sursum aspiciat, minime a prima causa separatus neque illius amorem solvens neque impetum, omnibus ejus partibus hanc primam causam ac unice exsistentem requirentibus.

A ἀμέσως ἀλλήλων κοινωνεῖν, τὰς δὲ διὰ τῶν ἐν μέσῳ τῶν πορρῶ και ὅσαι μὴν ἐγγίζουσιν αὐταῖς. Ψυχὴ μὲν γὰρ νοερὰ πρώτη, οὐκ αὐτὸ δὲ τοῦτο, τὸ [63] εἶναι ψυχή. Ἐπει κατά γε τοῦτο οὐχ ἡ μὲν μᾶλλον, ἡ δ' ἧττον · πᾶσαι γὰρ ἐξίου ψυχαί · ἀλλ' ὅτι ἀκήρατος, και ἀεί ζῇ και νοεί και γνησίως ἔχει πρὸς τὸ πρῶτον αἴτιον, καί γε τὰς περί αὐτὸ [64] φύσεις και νοεράς. Δευτέρα δ' αἴσθησις και ἡ κατὰ ταύτην ψυχὴ, ἅτε δὴ και δεκτικὴ [65] τῆς πρώτης, και δυναμένη συμμίγνυσθαι ταύτῃ, και συνανακεκρᾶσθαι, καὶ μετ' αὐτῆς ἐνεργεῖν. Τρίτην δὲ θετέον, τροφῶν μόνον ἀντιληπτικήν (22). Εἰ δέ γε καὶ αἰσθήσεως καὶ αὐτῆς δὴ ταύτης τῆς θρεπτικῆς ἔστιν ἕτερον μέσον, ἀτελὲς μὲν τὴν αἴσθησιν καὶ ὀλίγον αὐτῆς μετέχον, τὸ δὲ λοιπὸν [66] ἅπαν κατὰ τὰ φυτά · καὶ οὕτω δὴ B μεσιτεῦον, οὐκ ἀκοινώνητον παντελῶς εἶναι ποιεῖ τὴν τῶν αἰσθανομένων φύσιν πρὸς τὴν ἐν τοῖς τρεφομένοις μόνον καὶ αὐξανομένοις ζωήν. Ἔστω δὴ οὖν καὶ τοῦτο καὶ λεγέσθω τέταρτον εἶδος ψυχῆς · καὶ γοῦν οὕτω ψυχὴ ψυχῆς ἄλλης ἄλλη προσηρτημένη [67], ἥ τε ἄνω κάτεισιν ἐπὶ τὴν παντελῶς κάτω, τῇ τῶν ἐφεξῆς μεθέξει καὶ κοινωνίᾳ, καὶ αὕτη πάλιν αὖ κάτωθεν ἄνεισιν ἐπὶ τὴν πρώτην, ἐξαφθεῖσα τῶν μέσων καὶ δι' αὐτῶν τούτων ἀνενεχθεῖσα, ὡς ἂν δὴ καὶ ὁ πᾶς κόσμος οὗτος καὶ κινήσεως καὶ ζωῆς μετέχων, συννεύσει πρὸς ἑαυτὸν ἄνω δὴ βλέπει [68] τῆς πρώτης αἰτίας οὐδαμῶς ἀπερρωγὼς (23), οὐδὲ τὸν [69] πρὸς αὐτὸν ἐν οὐδενὶ καταλύσας ἔρωτα οὐδὲ γε τὴν ἔφεσιν, πάντων τῶν τοιούτων μερῶν ἐκείνου δὴ τοῦ πρώτου καὶ μόνον ὄντος ἐφιεμένων [70].

3. De anima quidem et ejus speciebus satis dictum est ; et quod alia quidem est intelligens et simplex et immortalis ; aliæ vero compositione effectæ et corruptioni et fluxui et dissolutioni subjectæ sunt ; præterea quod mens, quæ in animali hominis parte est, non præexstitit ipsi animali neque animal illud ipsi animæ, sed ambo simul Si autem ex uno et eodem principio ac motu nolis mortale simul et immortale facta esse, sed ex duobus alterutrum admittendum sit vel mentem præexsistere vel non in animali mortali esse (oportet enim corruptibilis aliud principium aliamque causam, alteram vero esse incorruptibilis), dicendum est et de eo quid nobis videatur. Herbam videmus et calamum et frumentum ; sed neque herba calamus est, neque calamus frumentum. Utrum igitur frumentum est ante calamum, aut calamus ante herbam, an hæc simul ? Si enim frumentum ante cætera, unde ortum est, et ex qua alia causa et principio quam ex iisdem unde illa ? Si autem illa ante frumentum, quam aliam habuere causam diversam ab illa quæ frumentum produxit ? ac uno verbo, si non illa, quomodo istud ? ex illis enim est ; si vero non hoc, quomodo illa ? Ex hoc enim sunt. Et ambo hæc simul videmus, frumentum ante illa et illa ante frumen-

γ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ περὶ ψυχῆς μὲν καὶ τῶν ταύτης εἰδῶν εἴρηται · καὶ ὅτι τὸ μὲν αὐτῶν νοερὸν ὂν καὶ ἁπλοῦν ἐστι καὶ ἀθάνατον [71], τὰ δ' ἐκ συνθέσεως γεγονότα, καὶ φθορᾷ καὶ ῥεύσει καὶ λύσει C δουλεύει · ἔτι δὲ καὶ ὅτι μήτε ὁ ἐν τῷ ζώῳ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς προϋπῆρξεν αὐτοῦ τοῦ [72] ζώου, καὶ προϋφέστηκεν, μήτε τὸ ζῶον τόδε τοῦ νοῦ, ἀλλ' ὁμοῦ ταῦτα. Εἰ δ' ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς και κινήσεως μὴ βούλει θνητὸν ἅμα και ἀθάνατον γεγενῆσθαι [73], ἀλλὰ τῶν δύο θάτερον, ἢ προϋπάρχειν δηλονότι τὸν νοῦν ἢ μηδ' ἐν ζώῳ θνητῷ εἶναι (δεῖ γὰρ τοῦ μὲν φθαρτοῦ ἄλλην ἀρχὴν και αἰτίαν εἶναι, ἑτέραν δ' εἶναι τὴν τοῦ ἀφθάρτου), λεκτέον ἂν ἡμῖν εἴη και περί τούτου τόγε δοκοῦν. Χλόην ὁρῶμεν και καλάμην και σῖτον · οὔτε δ' ἡ χλόη καλάμη, οὔθ' ἡ καλάμη σῖτός · πότερον οὖν ὁ σῖτος πρὸ τῆς καλάμης [74], ἢ ἡ καλάμη πρὸ τῆς χλοης, ἢ ὁμοῦ ταῦτα, και χλόη και καλάμη και σῖτος ; Εἰ μὲν γὰρ ὁ σῖτος πρὸ τῶν λοιπῶν, πόθεν γενόμενος, και ἐκ ποίας ἄλλης ἀρχῆς και αἰτίας ἢ ἐξ ὧν ἐκεῖνα ; D εἰ δ' αὐτὰ ταῦτα πρὸ τοῦ σίτου, ποίαν ἄλλην ἔσχε τὴν αἰτίαν, ἑτέραν οὖσαν τῆς προενεγκούσης τὸν σῖτον ; και ὅλως εἰ μὴ ἐκεῖνα, πῶς οὗτος ; ἐξ ἐκείνων γάρ · εἰ δὲ μὴ οὗτος, πῶς ταῦτα ; ἐξ αὐτοῦ γάρ · και ἄμφω δὴ ταῦτα συνορῶμεν, τόν γε σῖτον

Variæ lectiones.

[63] τὸ deest in Vat., male. [64] περί αὐτοῦ Vat. [65] sic Vat. Vind. male δεικτική. [66] και τὸ λοιπὸν Vind. [67] προσηρτημένης Vat. male. [68] βλέποι Vat. [69] τῷ Vat. [70] ὑπ' ἐκείνου και συνεχομένην addit Vat. [71] και — ἀθάνατον male exsulat e Vat. [72] τοῦ abest a Vat., male. [73] και σῶμα και ἀσώματον add. Vat. [74] οὔθ' — καλάμης desunt in Vind.

Notæ.

(22) Ad hæc et sequentia adhiberi potest locus in *Phædro* cap. 25 : Η ψυχή πάσα παντὸς ἐπιμελεῖται τοῦ ἀψύχου, κ. τ. λ.

(23) Id est ἀπεσχισμένος. Vid. Suid. in v. I, p. 255, ibiq. Gregorii Nazianzeni hæc, τῆς φίλης ἀπερρωγὼς συζυγιας.

κείνων, κἀκεῖνα πρὸ τούτου καὶ οὔτε σίτου A tum; ac nisi frumentum esset, non essent herba
ιῇ μηδαμῶς ὄντος οὐκ ἂν γένοιτο οὔτε χλόη neque calamus, sed quædam præter frumentum, et,
αλάμη, ἀλλὰ τινα ὄντα παρ' αὐτὸν τὸν σῖτον, nisi illa essent, neque esset ac gigneretur frumen-
ἐκείνων μὴ γεγενημένων, γένοιτ' ἂν καὶ ἀπο- tum; ita ut confitendum sit ex uno principio et
ίη σῖτος ὥστ' ἐστιν ὁμολογεῖν ἐκ μιᾶς ἀρχῆς causa ac eodem motu aliud et aliud esse, neque po-
ιτίας καὶ κινήσεως της αὐτῆς ἕτερον καὶ ἕτε- tius aliud ante aliud sed ea simul. Si autem non
ναι, καὶ οὐ μᾶλλον [75] πρότερον θάτερου ἢ ὁμοῦ eorum aliud est corruptibile et aliud incorruptibile,
. Εἰ δὲ μὴ τὸ μὲν τούτων φθαρτὸν· τὸ δὲ neque nos dicimus mentem et animal, frumen-
ιτον, ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς φαμεν νοῦν καὶ ζῶον tum quoddam et paleam esse, sed nihil esse naturæ
τινα καὶ ἄχυρα (24) εἶναι, ἀλλ' ὅτι χαλεπὸν difficile, a fortiori vero hujus creatori neque labo-
τῇ φύσει, μᾶλλον δὲ τῷ δημιουργῷ ταύτης, riosum ex uno motu et causa, ut dictum est, aliud
γ' ἐργώδες, ἐκ μιᾶς, ὡς εἴρηται, κινήσεως καὶ et aliud simu produci; et quemadmodum alia qui-
; ἕτερον καὶ ἕτερον ἐν ταυτῷ προβαλέσθαι. dem diutius, ut frumentum diutius quam herba et
ὡς ταῦτα τὸ μὲν μακροβιώτερον ὡς ὁ σῖτος calamus permanent, alia autem non tantum tempus
ις ἔφημεν χλόης καὶ καλάμης καὶ διαρκοῦν subsistunt, ita et corruptibile et incorruptibile si-
λέον, τὰ δ' τὰ οὐ τοσοῦτον ὑφιστάμενα χρόνον, B mul facta esse. Quemadmodum enim inest vis quæ-
δὴ καὶ φθαρτὸν καὶ ἄφθαρτον ὁμοῦ γεγενῆσθαι. dam in frumenti semine, quæ omnia ex eo proce-
ιες γὰρ τις ὥσπερ ἐν τῷ σπέρματι τοῦ σίτου dentia perficit, primum quidem invisibilis, deinde
κειμένη τελεσιουργὸς τῶν ἐξ αὐτοῦ πάντων, autem suis productionibus manifestata, sic et vis
μὲν ἀφανὴς, ὕστερον δὲ καταφαινομένη τῶν est in primo principio et causa animalis quæ om-
τῆς τελεσθέντων, οὕτω δὴ δύναμις ἔστι καὶ ἐν nibus ex se procedentibus revelatur. Ac dum
ώτῃ ἀρχῇ καὶ αἰτίᾳ τοῦ ξώου τοῦ ὕστερον ἐξ quidem in ea hæc subsistunt potentia, neque eorum
πάντων. Καί μέχρι μὲν ἐν αὐτῇ ταῦτα [77] ullum neque potentia manifestatur; cum autem ef-
αι τῇ δυνάμει, οὔτ' οὐδὲν τούτων οὔθ' ἡ δύνα- fectu producta sunt, tunc et illa manifesta sunt et
αταφαίνεται, εἰς ἐνέργειαν (25) δὲ προαχθέντα. quæ ea continet potentia, abscondens quidem et ex
δὴ καὶ ταῦτα φανερὰ, καὶ ἡ ἔχουσα μέν δύ- mortali tantummodo animali mortale tantum ani-
, ἐγκρύπτουσα δὲ, ἐκ μὲν [78] τοῦ θνητοῦ μόνου mal, ex illo autem quod ex parte mortale est, ex
καὶ θνητὸν μόνον ζῶον, ἐκ δὲ τοῦ, τὸ μὲν parte autem immortale, animal mortale simul et
ῦ [79], τὸ δ' ἀθανάτου, ξῶον εἰκότως, θνητὸν immortale producens.
καὶ ἀθάνατον.

Ὅτι δ' ἐνεστι τῷ ἀνθρῶπῳ νοῦς καθ' ἑαυτὸν C 4. Inesse aut homini mentem in se subsistentem neque unquam pereuntem, et ea præstare nostram naturam cæterorum animalium ac irrationabilium naturæ ex operationibus patet. Alia enim sensu tantum et phantasia vivunt, quam imperfectam quamdam mentem dicitis, perfectæ quidem propinquam cognationemque cum ea habentem, formisque eam tendentibus utentem, sed ejus naturæ et operationi omnino inferiorem; et si quid sapiunt irrationabilia, animalia, secundum eam sapiunt quantum necesse est ut naturam servent et genus permaneat, concedente Creatore, quid ad exsistentiam adducens ea vult permanere et esse. Ac igitur eorum prudentia usque eo procedit ut cibum inveniant perniciemque ac periculum vitent quæ vitam corrumpunt. Ut apis opera, et aranearum telæ, et gruum per somnum custodia ac

ὡς καὶ μὴτι γε μηδαμῶς φθίνων, καὶ διαφέ-
ε τούτῳ φύσις ἡμῶν τῶν λοιπῶν ζώων καὶ
ων, ἐκ τῶν ἐνεργειῶν δῆλον. Τὰ μὲν γὰρ αἰ-
ιε μόνῃ καὶ φαντασίᾳ ζῶσιν, ὧν καὶ ἀτελῆ δὴ [80]
νοῦν φατε, τοῦ τελείου μὲν ἐγγὺς ἰοῦσαν καὶ
αὐτὸν ἔχουσαν [81] γνησίως καὶ γε ἐνδαλμασί
πρὸς αὐτὸν [82] τείνουσι κεχρημένην, τῆς δ'
ἡ φύσεως καὶ ἐνεργείας πάνταπασιν ἀπολειπο-
, καὶ εἴ τι δ' ἄλογα σοφίζονται ζῶα, κατὰ ταύ-
σοφίζονται [83] σώστικὸν μόνον τῆς φύσεως, καὶ
ιαμένειν τὸ γένος, οὕτω τοῦ δημιουργοῦ δόντος,
καὶ εἰς τὸ εἶναι ταυτα παραγαγών, καὶ βούλε-
ταῦτα διαμένειν καὶ εἶναι. Καὶ τοίνυν τὸ φρό-
αὐτῶν μέχρι τοῦ ἐξευρεῖν τραφῆναι, ἡ βλά-
ἐπιβουλὴν, φυγεῖν, φθείρουσαν τὴν ξωήν. Ὡς D
ἰς μελίσσης ἔργα, καὶ τὰ τῶν ἀραχνῶν νήματα,

Variæ lectiones.

μὴ μᾶλλον Vat. [76] θάτερον Vind., sed θατερου in marg. [77] πάντα Vat. [78] οὖν add. Vat.
νου — τὸ μὲν θνητοῦ absunt a Vind., male. [80] δὴ abess a Vat. [81] ἔχουσα male Vat. [82] πρ. αὐτ.
t in Vat. [83] σοφίζεται h. l. Vat.

Notæ.

4) Ἄχυρα Sic Vat. : χόρτον Vind. Illud præquoniam alibi etiam ἄχυρον et σῖτος inter se onuntur. Vid. Evangel. Matth. III, 12; Luc. .7, ibid. interprett. χόρτον esse ex glossemate ım, hinc quoque intelligas quod Alexdrini inrr. Isai. xxx, 24, pro pabulo (χόρτῳ) usurpant. Bielii *Thes.* I, p. 271.

5) Ἐνέργειαν Vind. Quod antea κίνησιν iterato dixit Nathanael; vid. de hoc discrimine doctum interpretem Græcum *Topicorum* Aristotelis, p. 378 Sylb; quem locum descripsit Suidas I, p. 742r Ex alio interprete Aristotelis alia exhibet Zonar. *Lex Gr.* p. 723 sep., docente Tittmanno. Sequitur ibid p. 725 sep. luculentus in eamdem rem locus Gregorii Nyssent.

tutela contra eos qui male et insidiose vigilant, et formicarum thesauri, et granorum scissiones ac divisiones ad germinationem conscisorum, et canis satiatus et ciborum reliquias abscondens, ut rursus habeat quod manducet, si nihil aliud occurrerit ; et eo usque procedit amentium animalium prudentia, nihil autem ultra valet, ut neque cogitare, neque rationabiliter agere, sed neque quidquam eorum quæ ultra sensum sunt cupere, neque ad ea vel per ea studium habere possint. Hominis autem mens et imprimis est intelligens, et sensus comprimit, eosque regit, et omnem amorem et cupiditatem evacuat ; qua ratione cognationem cum intelligibilibus quæ supra sunt et omni materia expertibus habet. Hæc sunt hujus qui proprie homo est, hæc sunt intelligentis animæ studia, ad quæ non aspicit neque properat ulla irrationabilis natura. Quomodo enim quæ sensibus tantum inservit neque supera eos ullo modo tolli potest aut quidem contemplari, eadem via, qua mens, procederet ? Mens enim sola cum intelligibilibus conjungitur, sensus autem nullus illa attingit, longe autem ab iis abest, neque iis qui corruptibiles sunt, curæ est quidquam incorruptibilium : anima autem immortalis neque irrationabili vita ac sensu læsa, a quonam summo desiderio expetetur nisi a semper exsistentibus ? in quibus et animas Plotinus primum esse dicit, aliis motibus ad alia conversas, et inde decidere ubi versabantur, fieri ut quædam labantur, corpora ornare volentes, et ideo inferius descendere, sed re infecta inornatas evadere. Sed nos non ita ; quid autem statuerimus de ipsa intelligenti anima, jam dictum est.

5. Dicendum nobis est et de scientia, quomodo fiat, iis qui de illa nihil sciunt, num aliud sit mentem esse, aliud scientiam esse. Etenim si necesse esset ubi vita ibi mentem esse ; ubi autem mens, ibi et scientiam : si omnibus animalibus insit mens, scientia et illis inesset, geometriam, arithmeticam

A καὶ γεράνων καθ' ὕπνους [84] φυλακαι καὶ ἀμυναι κατὰ τῶν κακῶς καὶ σφαλερῶς φυλασσόντων καὶ μυρμήκων [85] δή τινες θησαυροὶ, καὶ τομαὶ κόκκων καὶ διαιρεσεις ἐκφύσεις ἅμα γε συντετμημένων, καὶ κύων κορεσθεὶς καὶ τὰ τῶν βρωμάτων λείψανα κρύπτων, ἐν' αὖθις ἔχῃ [86] φαγεῖν, ἑτέρων αὐτῷ μὴ γεγονότων, καὶ μέχρι δὴ τούτων τὸ πολὺ τῆς τῶν ἀφρόνων ζωων φρονήσεως, ἄλλο δ' οὐδὲν πλέον, οὔτε νοῆσαι δεδύνηνται [87], οὐτε νῷ πράξει, ἀλλ' οὐδ' ἐπιθυμῆσαι οὐδένος τῶν ὑπέρ τὴν αἴσθησιν, οὐδέ γε περὶ ἐκεῖνα καὶ δι' ἐκεῖνα οὐδεμίαν σπουδὴν θέσθαι [88], ἀνθρώπου δὲ νοὺς καὶ τὸ πρώτον φρόνιμον, μῦσαι (26) μὲν τὰς αἰσθήσεις, ὑπεράνω δ' αὐτῶν γενέσθαι [89], καὶ τὸν ὅλον ἔρωτα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὅλην [90] κενῶσαι, ὅπου δὲ [91] καὶ γνησίως ἔχει νοητῶν τῶν ἐκεῖσε πάν-

B των καὶ ἀκηράτων. Ταῦτα τοῦ κυρίως ἀνθρώπου, ταῦτα νοερὰς ψυχῆς τὰ σπουδάσματα, πρὸς ἃ οὔτι βλέπει οὔτε φθάνει οὐδεμία φύσις ἄλογος οὖσα. Ὡς γὰρ αἰσθήσει μονῃ δουλεύσουσα, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ ταύτην ἀρθῆναι δυναμένη οὐτ' ἰδεῖν ὅποι [92] νοὺς ἐμβατεύει (27) ; Νοὺς γὰρ μονος τοῖς νοητοῖς σύνεστι, αἴσθησις δ' οὐδεμία τούτων ἐφικνουμένη, καὶ μακρὰν αὐτῶν ἄπεστιν, οὐδὲ μέλει [93] ταύτῃ φθαρτῇ γε οὔσῃ οὐδενὸς τῶν ἀφθάρτων. Ψυχὴ δ' ἀθάνατος καὶ μὴ λωβηθεῖσα (28) μηδὲν ἐξ ἀλόλου ζωας καὶ αἰσθήσεως, τίνος ἂν ἄλλου, ἢ τῶν ἀεὶ ὄντων ἐν ὀρέξει καὶ πόθῳ γένοιτο ; ἐν οἷς καὶ τὰς ψυχὰς Πλωτῖνός φασι πρῶτον οὔσας, ὀρέξεσιν ἄλλαις ἐφ' ἕτερα τραπείσας, ἐκείνων τε ἐκπεσεῖν καὶ ἐν οἷς ἐγένοντο, ἔστιν ἃ τούτων σφαλῆναι, κοσμῆσαι μὲν ταῦτα [94] βουληθεί-

C σας καὶ πρὸς τοῦθ' ἱκέσθαι κάτω, ὁμοῦ δ' ἀποτυχεῖν τούτου, καὶ ἀκοσμους ταύτας γεγενῆσθαι (29), Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλ' ὅσον ἐσμὲν ἐπεγνωκότες [95] ψυχῆς νοερᾶς αὐτῆς ἕνεκεν, ἤδη λέλεκται

ε'. Λεκτέον δ' ἡμῖν ἂν εἴη καὶ περὶ ἐπιστήμης ὅπης ποτὲ γίγνεται, μηδέν περὶ αὐτῆς εἰδόσι, καὶ εἰ χωρὶς μὲν ἔστι [96] νοῦν εἶναι, χωρὶς δ' ἔστιν ἐπιστήμην εἶναι · καὶ γὰρ εἰ πᾶσα δἠπουθεν ἀνάγκη ὅπη δὴ [97] ζωὴ, ἐνταῦθα καὶ νοῦν εἶναι · ὅπη δὲ νοῦς, ἐνταῦθα καὶ ἐπιστήμην εἶναι, ζωοις δὲ πᾶσιν ἐνεστι

Variæ lectiones.

[84] ὑπνὸν Vat. [85] μύρμηκες Vind. [86] ἐχοι Vat. [87] δεδυνηται Vat. [88] ποιῆσαι Vat. [89] γενωσθαι Vind. [90] ἐκεῖ addit Vat. [91] ὅπη δὴ Vat. [92] ὅπη Vat. [93] μέλλει Vind. frequenti confusione. [94] ταύτας Vat. [95] καὶ addit Vat. [96] μεν ἐστι Vat. [97] ὁποι δὴ Vind. et sic ubique.

Notæ.

(29) Hæc solertiæ animalium exempla hujus ætatis scriptores a Plutarcho, Æliano, aliis hodieque obviis auctoribus sumpsisse vel unus Manuel Philes unumquemque doceat, qui Nathanaelis nostri æqualis illud carmen de proprietate animalium conscripsit.

(27) Id est, in quæ mens *penetrat* s. *inquirit*. Proprium verbi usum nullus locum disertius declarat quam hic Aristidis *Orat. in Minerv.* I, p. 10 Jebb:. Καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι θεωριλεῖς οὐκ Ἄτη πατεῖ τὰς κεφαλὰς, Ἀθηνᾶ δὲ ἀνέχει καὶ ἐμβατεύει, τηροῦσα τὸ ὅλον συμτῆς γενέσεως. Colorem ex *Convivio* Platonico duxit Aristides, vid. cap. 18, 5, 9, p. 59 sep. Wolf.) Ille significatus *scrutandi* in Xenophontio *Symposio* obvius IV, 27. De cujus tamen loci lectione ambigunt editores. Minus jam ambigitur de interpretatione sententiæ Paulinæ epist. Coloss. II, 18, ἃ μὴ ἑωρακεν ἐμβατεύων, quam certatim expresserunt Ecclesiæ Christianæ Patres. Vid. interprett. ad l. l. et Suicer. *Thes. eccles.* t. I, p. 1097. Adde Zonaræ *Lex Gr*, in ἐμβατεύσαι, p. 709. Cyrilli *Leæ ms.* Brem. apud Bel. *Thes.* I, p. et Jacomellum ad Joan. Chrysost. *De Sacerdot.*, p. 53 sep. Atque ipse Nathanael Apostoli verba videri possit ante oculos habuisse.

(28) Passive vulgato modo construxit verbum λωβᾶσθαι Nathanael.

(29) Præter librum Plotinianum *De genio*, quod supra monuimus, h. l. *De pulchro ipso* librum manifesto respicit Nathanael, et quidem caput octavum.

νοῦς, ἐπιστήμη ἂν καὶ ἐν τούτοις εἴη, καὶ γεωμετρεῖν ἂν εἴη ταῦτα καὶ ἀριθμεῖν καὶ δίκαιον καὶ ἄδικον καὶ καλὸν καὶ φαῦλον εἰδέναι κύνας καὶ γεράνους καὶ μύρμηκας, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ζώων· καὶ τί μὲν γραμμή, τί δὲ σημεῖον εἰδέναι· καὶ γε τοὺς περὶ τριγώνων καὶ τετραγώνων φιλοσοφεῖν λόγους, ἄλλων δή τινων αὐτῶν ἐν ἐπιστήμαις ὄντων, καὶ ἄλλων τῶν κατ' αἴσθησιν ὄντων. Καὶ πολλὰ δὴ τινα πολυπραγμονεῖν αὐτοῖς γένοιτο περὶ τετραρωνισμοὺς (30) κύκλων καὶ περὶ ἀστέρας δ' ἂν σφίσιν [98] γένοιτο κεχηνέναι, τροφῆς ὠλιγωρηκόσι, καὶ τοῦ βλέπειν κάτω (31), καὶ συνόδους αὐτῶν καὶ ἀποστάσεις, καὶ τὰ ἐντεῦθεν συμβαίνοντα μὴ ἀγνοεῖν ἐθέλειν, μηδ' αὖ εἴ τι ἕτερον [99] περὶ φύσεως καὶ τῶν μετ' αὐτὴν [1] ἐξεύρηται τῷ [2] καὶ λόγῳ. Καὶ δὴ τόνδε τὸν λόγον [3] Πλάτων ὁ μέγας καὶ Πλωτῖνος οὐδὲν ἂν εἶεν κυνῶν καὶ γεράνων καὶ μυρμήκων διενηνοχότες. Πῶς δὲ καὶ φαίημεν ἐν αὐτοῖς τὰς ἐπιστήμας ἀναμνήσεις εἶναι μνήμῃ μόνῃ κεχρημένοις, ἀναμνησιν δ' ἐπ' οὐδεμίαν ἀφικέσθαι δυναμένοις; τίνι δ' αὐτῶν καὶ ἄνθρωπος ἂν ἀποσταίη [4], καὶ μὴ οὐχὶ ταυτὸν [5] εἴη οὗτός τε κἀκεῖνα, πάντων τῶν αὐτὸν ὁριζόντων τε [6] καὶ γνωριζόντων, κἀκείνοις μὴ προσόντων; Νοῦ μὲν γὰρ δεκτικὸν καὶ ἐπιστήμης αὐτὸν δὴ μόνον τὸν ἄνθρωπον ὁριζόμενοί [7] φαμεν εἶναι, λογικὸν ὄντα, καὶ τούτῳ διαιροῦμεν τῶν ἄλλων· εἰ δὲ μὴ τούτων ἄνθρωπος μόνος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλογα [8] οὐδὲν ἧττον νοὸς μετέχει, καὶ λόγου ἂν μετέχοιεν εἰκότως, εἰ καὶ μὴ ἐκτός γε προχωροῦντος, ἀλλ' αὐτοῖς ἐνόντος, καὶ εἴη ἂν οὕτως οὐδαμῶς ἥκιστα διαφέρον λογικὸν ἀλόγου, καὶ γε νοῦν τὸν μέν, εἰ φαμεν μετ' ἐπιστήμης εἶναι, καὶ ταύτην ἐξ αὐτοῦ εἶναι, καὶ ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς ἔστιν οὗτος, τὸν δ' ἐν τοῖς λοιποῖς ζώοις μήτ' ἀφ' ἑαυτοῦ νοεῖν μηδ' ἐπιστήμης δεκτικὸν μηδεμιᾶς λέγοιμεν εἶναι, διαιροῦμεν ἂν οὕτως, καὶ νοῦν [9] τὸν μὲν εἰδότα καὶ δημιουργὸν ἐπιστήμης λέγοιμεν ἄν, τὸν δὲ μηδ' ὑπ' αὐτοῦ δεδυνημένον [10] τοῦ γ' ἐπιστάμενου πεπαιδεῦσθαι, μήτε δεδιδάχθαι, καὶ εἴη ἂν ὁ τοιοῦτος νοῦς εἰπεῖν ἄνους, καὶ πάντ' ἂν ἄνω καὶ κάτω γένοιτο (32), καὶ ἀτόπως ἕξει, εἴγε λόγον μὲν ἄλογον θείημεν, νοῦν δ' ἄνουν. Ἀλλ' ἰτέον ἐπὶ τὸ πρωτον, ὃ δὴ καὶ ζητητέον ἡμῖν ἔφαμεν [11] εἶναι, ὅπως ποτ' ἐπιστήμη δηλονότι τοῖς μηδὲν μηδαμῶς περὶ αὐτῆς εἰδόσιν ἔστιν ἐγγινομένη. Τάχα γάρ, εἰ μὴ ἐξ ἀναμνήσεως, οὐδαμόθεν ἂν ἄλλοθεν δόξειεν εἶναι· εἰ

A justum et injustum, bonum et malum noscerent canes, ciconiæ, formicæ et cætera animalia. Et scirent quid sit linea et quid signum; et dissererent de triangulis et de quadratis, in quibus alia in scientia continentur, alia sensibus subjacent. Et multum inquirerent de quadratura circuli, et de stellis multa curiose investigarent, cibum dedignantes infraque spectare nolentes, earumque congressus et defectiones, et ea quæ inde accidunt ignorare nolentes, neque si quid aliud de natura et iis quæ supra naturam sunt, inveniri possit mente et ratione. Atque secundum id magnus ille Plato et Plotinus nihil a canibus et gruibus et formicis differrent. Quomodo autem diceremus in iis scientias recordationes esse, cum sola memoria utantur, neque ad ullam recordationem pertingere possint? Quomodo ad illis homo distingueretur neque unum et idem cum iis esset, si quidquid eum definit ac constituit, ab illos quoque pertineret? Mentis capacem et scientiæ solum hominem definientes esse dicimus rationabilem, et eo ab aliis illum sejungimus; si autem non modo homo, sed et irrationabilia mentis participia essent, et rationem merito participarent: non quidem extra procedentem, sed in iis exsistentem; atque ita non differret rationabile ab irrationabili, etsi mentem alteram esse diceremus cum scientia eamque scientiam ex mente, et mens nobis inest; alteram autem mentem diceremus in cæteris animalibus esse neque per se cogitare valentem neque scientiæ capacem, et divi
C deremus ita. diceremusque mentem esse scientem et scientiæ effectricem, alteram autem, quæ non potest ab ipsa sciente doceri neque instrui, et foret talis mens quasi amens, et omnia susque deque ruerent et ridicula promeremus, siquidem rationem irrationalem poneremus, mentem vero amentem. Sed ad primum eundum quod nobis inquirendum esse diximus, quomodo scientia in iis qui de ea nihil noverunt, efformetur. Forte enim, nisi ex recordatione, non aliunde esse videretur. Si igitur scientia nihil aliud est quam eorum quæ prius animæ nota sunt, recordatio, et priusquam anima corporibus unita sit; si, postquam unita est et corporibus commista, memoria quodammodo, simulque cum ea scientiæ cognitio abigatur, deinde rursum
D ad eam anima redeat memoriam et scientiæ

Variæ lectiones.

[98] αὐτοῖς addit Vat. [99] μηδ' ἂν εἴ τις ἕτερον Vat. [1] καὶ ὑπὲρ αὐτὴν addit Vat., bene. [2] νοῖ Vat. [3] καὶ γοῦν τόνδε δὴ τ. λ. Vat. [4] Sic Vat. ἀποστάλη Vind. [5] ταὐτὸ Vat. [6] τε abest a Vat. [7] αὐτὸν δὴ καὶ μόνον ὁριζόμενοι τὸν ἄνθρωπον Vat. [8] εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἄνθ. μ, ἀλλὰ τί γε καὶ ἄλογα Vat. [9] νους Vind. [10] δεδυνημένου Vai. [11] ἔφημεν Vat.

Notæ.

(30) Neque enim ea ætate illa de quadratura circuli quæstio exstincta fuit, quæ antiquitus tot præclara ingenia exercuerat. Quorum virorum magnum sanequam numerum recenset Gerardus Vossius *De scientiis mathematicis* cap. 16. § 36, p. m. 72.

(31) Platonicum. Cæterum huic disputationi ne ἐπιστήμη cet. adhibe Aristotelem in *Eth. Nicom.* cap. 6, p. 105 sqq. Sylb.

(32) I. e. *confunderentur, perturbarentur*, ut passim usurpant optimi quique. Sed formula varie tractata et pluribus verbis addi solita, vid. Zenoph. *Cyrop. I.* 3, 4; Luciani *Timon*. d. 94; *Vitar. auct.* 96 Bip. Platon. *Gorg.* § 64 (p. 482, p. 115 Heind.), ibiq. Findeis. et Heind; *Phædon* p. 96, 172 seq. Heind. hujusque not.

recordationem, id esset firmum et omnino celebratum et validum ad hoc demonstrandum, nempe animas corporibus præexstitisse. Sed non omnino huic adhærendum, tanquam nihil opponi possit. Forte enim nobis diversum supponentibus, imo vero contrarium bene succederet. Cum enim anima sit immortalis ac semper moveatur, si ejus motus et operationes immortales cogitemus, recte cogitabimus. Quid igitur? nos ponere vis scientiam facultatem animæ esse in ea ab initio exsistentem, vel aliquid aliud ipsi postea additum, sed priusquam corpori uniatur? Et quid hoc aliud esset præter cogitationem, et unde superveniens, cum anima perfecta sit et perfectæ sint ejus facultates et motus? Sed nihil poteris dicere neque quidquam demonstrare. Si enim cogitatio facultas animæ est, omnes autem animæ, quæ semper in motu est, facultates immortales sunt, scientia quæ est cogitatio, et ipsa animæ facultas erit: non possumus vero prorsus eam credere oblivione corrumpi, neque rursum corruptam et emortuam denuo quasi reviviscere. Etenim neque anima in aliis curruptionem passa est neque unquam patietur. Ex iis igitur quæ tu supponis, et id necessario accidit, ex quæ hujus facultas sit effluere, neque scientiam stratum erit, nempe nullam animæ cogitationem quæ hujus facultas sit effluere, neque scientiam ipsam effluere et corrumpi. Sed neque modo inest animæ, modo non inest: reliqui enim animalis proprium est capax scientiæ fieri, anima immittente ac donante, rursumque scientiam amittere et rursum recipere ac rursum absque ea manere, et id sæpius; quod pati et aquam videmus, quæ frigida est, deinde calefacta, rursum quod erat, frigida fit; anima vero quoad scientiam ac mentem nihil tale patitur, quia neque quoad vitam patitur. Hæc enim duo essentiales animæ facultates sunt similiter ac habentes, vivere nempe et cogitare, quemadmodum ignis proprium est urere et lucere, et nihil horum amittit, quandiu ignis remanet. Neque vitæ hujus ulla est corruptio neque mentis. Corruptionem autem scientiæ et quæ secundum eam est memoriæ et cogitationis supponere et cogitare nobis hoc modo non licet; non licet utique supponere ac cogitare mentem corrumpi. Est igitur semper in anima scientia omnis et quæ secundum eam est memoria et cogitatio.

γοῦν ἐπιστήμη μηδὲν ἕτερον, ἀνάμνησις δὲ τῶν πρότερον μὲν ἐγνωσμένων ψυχῇ, καὶ πρὶν ἡ ταύτην [12] ἐνεῖναι τοῖς σώμασιν, ἐπειδ' ἐνεῖται καὶ τούτοις συμπέφυρται, τῆς μνήμης ὥσπερ ἐκτριβείσης, καὶ ἡ τῆς ἐπιστήμης συνεκτέτριπται γνῶσις, εἶτ' αὖθις ἐπ' αὐτὴν ψυχὴ πάλιν ἦκει τήν τε μνημην καὶ τὴν τῆς ἐπιστήμης ἀνάμνησιν [13], τοῦτ' ἂν εἴη τὸ καὶ γενναῖον καὶ πάνυ τι [14] θρυλλούμενον καὶ ἰσχυρὸν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προϋφεστάναι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων. Ἀλλ' οὐ πάνυ τι τούτῳ γε προσεκτέον [15]. ὡς μηδεμιᾶς δηλονότι μηδαμῶς ἀντιθέσεως οὔσης. Τάχα γὰρ ἄν τι καὶ ἄλλοῖον ἡμῖν [16] ὑποθεμένοις, καὶ τόγ' ἐναντίον, ὀρθῶς ἐκβαίη [17]· ἀθανάτου γὰρ τῆς ψυχῆς οὔσης καὶ ἀεί κινουμένης (33), ἀθανατους δή τινας καὶ τὰς κινήσεις καὶ ἐνεργείας αὐτῆς εἴπερ νοοῖμεν [18], ὀρθῶς ἂν νοοίμεν. Τί γοῦν ἐπιστήμην ἡμᾶς καὶ βούλει τιθέναι ἐνέργειαν ψυχῆς καὶ ταύτῃ ἐξ ἀρχῆς ἐνοῦσαν, ἢ ἄλλο τι καὶ ὕστερον μὲν αὐτῷ προσγεγενημένον, πρότερον δὲ τοῦ ταύτην ἐγγενέσθαι τῷ σώματι; Καὶ τί γε τοῦθ' ἕτερον παρὰ τὴν νόησιν ὑπολειπτέον, καὶ πόθεν ἐπεισιὸν ἄλλοθεν, τελείας τῆς ψυχῆς οὔσης, τελείων καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς καὶ κινησεως; Ἀλλ' οὐδὲ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, οὐδ' ἂν ἀποδείξαις. Εἰ γὰρ [19] νόησις μὲν ἐνέργεια ψυχῆς, πᾶσαι δ' ἐνέργειαι ψυχῆς ἀεί κινουμένης ἀθάνατοι, ἐπιστήμη δὲ νόησις οὖσα, εἰκότως ἂν καὶ ἐνέργεια ψυχῆς εἴη· οὐ δὲ δὲ [20] πάντως ἡμᾶς οὐδέ ταύτην νομίζειν ὑπὸ λήθη, ἐφθάρθαι, εὐδ' αὖ φθαρεῖσαν καὶ ἐκλιπεῖσαν αὖθις ὥσπερ ἀναδιώσκειν, ἐπεί μηδὲ [21] ψυχὴ τοῦτ' ἐν ἄλλοις φθορὰν ἔπαθεν οὐδ' οὐ μέποτε πάθῃ [22]. Ἐκ μὲν οὖν ὧν αὐτὸς ὑποτίθῃς, καὶ τοῦτ' ἐστίν ἐξ ἀνάγκης συμβαῖνον, ἐκ δ' ὧν ἡμεῖς φαμεν, ἐκεῖνο μᾶλλον ἂν εἴη εὖ μάλα καὶ καλῶς ἀποδεδειγμένον, μήτε δηλονότι μηδεμίαν νόησιν ψυχῆς οὔσαν ἐνέργειαν αὐτῆς ἀπερρυηκέναι μήτ' ἐπιστήμην συναπορρυῆναι [23] ταύτῃ καὶ διεφάρθαι. Ἀλλ' οὐδὲ ποτὲ μὲν ἐνεῖναι τῇ ψυχῇ, ποτὲ δὲ μὴ εἶναι· τοῦ λοιποῦ γὰρ ζώου τοῦτο δεκτικὸν μὲν ἐπιστήμης αὐτὸ γεγενῆσθαι, τῆς ψυχῆς ἐνεισης καὶ μεταδούσης, αὖθις δ' απο δαλέσθαι [24] ἀναβαλέσθαι τε αὖθις καὶ χωρίς αὐτῆς αὖθις μεῖναι, καὶ τουτο πολλάκις· ὃ δὴ πάθος καὶ ἐπὶ τοῦ [25] ὕδατος ὁρῶμεν, ψυχροῦ μὲν ὄντος, ἐκ δὲ πυρὸς θερμαινομένου εἶθ' ὅπερ ἦν πάλιν ψυχροῦ γεγονότος· ψυχὴ δὲ κατ' ἐπιστήμην καὶ νοῦν οὐδὲν ἦν τοιοῦτον πάθοι, ὅτι μηδὲ κατὰ τὸ ζῆν πάσχει. Ἄμφω γὰρ ταῦτα, ἐνέργειαί τινες οὐτωδεὶς ψυχῆς καὶ ὁμοίως ἔχουσαι, ζῆν δήπου καὶ νοεῖν, ὡς καὶ τοῦ πυρὸς τὸ φλέγειν ὁμοῦ καὶ τὸ [26] φωτίζειν, καὶ οὐδέν τούτων ἀπόλλυσι, πῦρ δήπου μένον. Οὔτ' οὖν ζωῆς ταύτης κατ' οὐδὲ οὐδεμία φθορὰ, οὔτε νοῦ [27]. Φθορὰν δέ ποθ' ἡμᾶς ἐπιστήμη. καὶ μνήμης τῆς κατ' αὐτὴν καὶ νοήσεως

Variæ lectiones.

[12] ταύτην omis. Vat. [13] ἐπ' αὐτὴν ψυχὴν ακει Vat. ἐπ' αὐτὴν ψυχὴ εἶκει Vind. [14] τοι Vind. et sic proxime id. [15] και προσ. Vat. [16] ἄλλας ἡμ. Vat. [17] ἐκβάλη Vind. [18] νοοῦμεν Vat. [19] γοῦν Vat. [20] δὲ non agnoscit Vat. [21] μὴ δὲ Vind. [22] πάθοι Vind. [23] Sic Vat. et Vind. marg., in textu συναποῤῥυῆναι. [24] ἀποβαλέσθ' Vat. [25] articulum non agnoscit Vat. [26] τὸ non est in Vat. [27] νοὸς Vat.

Notæ.

(33) Platonicum, ex *Phædro*. Vid. pag. 245 C, 61 Heind. ibiq. interprett. Conf. Davis. ab Cicer. *Tuscul. Disp.* 1, 23, et Wyttenbach. De *plac. immortal. anim. ad Phædon.* p. xix.

ὑποτιθεμένους ἢ ἐννοοῦντας, οὐκ ἔστι τοῦτον τὸν τρόπον · μήτι γε καὶ τὸν νοῦν φθείρεσθαι τίθεσθαι καὶ νοεῖν, Ἔστιν οὖν ἀεὶ καὶ ἐπιστήμη πᾶσα καὶ ἡ κατ' αὐτὴν μνήμη καὶ νόησις ἐν ψυχῇ.

ς'. Τούτου δ' ὄντος καὶ ἀποδεδειγμένου, οὔτε τὸ ἀναμιμήσκεσθαι τὴν ψυχὴν ἔστιν οὐδαμῶς, οὔτε τὸ προϋφεστάναι ταύτην τοῦ ζώου τοῦ μετεσχηκότος αὐτῆς · πόθεν δ' ἕτέρωθεν ἡμῖν [28] ἅπαντῶσιν αἱ [29] ἐπιστῆμαι μηδὲν πρότερον περὶ αὐτῶν εἰδόσιν ; Ἐμοὶ δοκεῖν, ὅτι ὥσπερ σὺ προδημιουργῶν τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων λέγεις μὴ ἀμαθεῖς μηδ' αὐτῶν τῶν ἐπιστημῶν εἶναι, ἀλλ' ἐν ζωῇ τελείᾳ [30] τελείῳ δὲ καὶ νῷ [31] τελούσας, τελείας εἶναι, καὶ [32] νόησιν πᾶσαν καὶ ἐπιστήμην, οὕτω δὴ κἀμοὶ ἀποδεδειγμένου συγγεγενῆσθαι ταύτας καὶ συνυπάρχειν τοῖς μετέχουσι ζώοις, οὐδὲν ἧττον τελείας οὔσας ζωὴν καὶ νοῦν, τελείας εἶναι καὶ τὴν ἐπιστήμην [33] καὶ τὴν γνῶσιν αὐτῆς [34]. Ἢ τίνος ἕνεκεν οὐχ οὕτως ; Ἀλλ' οὐδενὸς οἶμαι, οὐδ' ἂν σὺ φαίης οὐδ' ἂν δείξαις. Λείπεται τοίνυν ὥσπερ αὐτὸ τὸ ζῶον τὰ νοερᾶς ταύτης ψυχῆς μετέχον, αἰσθήσεως ὂν ζῶον, οὐδὲν μὲν τέλειον κατὰ ταύτην τὴν αἴσθησιν ἐνεργεῖ, μήπω τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων τετελεσμένων, προαχθέντων δ' εἰς τοῦτο τέλους, τότ' ἐστὶ καὶ παντὸς τοῦ κατ' αἴσθησιν ἀντιληπτικόν, οὕτω δὴ καὶ νοῦν, ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς ἀναμεμιγμένον καὶ συνανακεκραμένον αἰσθήσει καὶ σώματι, καὶ τέλειον ὄντα κατ' ἄλλα καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην, τελείων δεῖσθαι καὶ τῶν ὀργάνων, δι' ὧν ἂν καὶ μετὰ σώματος δείξοι τὴν ἐν αὐταῖς ἐπιστήμαις δύναμιν αὐτοῦ [35] καὶ ἐνέργειαν. Ὄργανα δ' ἐπὶ ταύταις εἶεν ἂν ψυχῆς, πορρώτερα μὲν, αἴσθησις καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς φαντασία, αὐτῆς [36] δ' εὐθὺς ἐξημμένα κἀκείναις [37] μικτὰ, διάνοια καὶ δόξα. Μετὰ τῶν τοιούτων νοῦς ἐπιστήμας ἐν τοῖς σώμασιν ἐνεργεῖ · καὶ ἐνεργεῖ μὲν εὖ, καλῶς δὴ καὶ τῶν ὀργάνων τούτων ἐχόντων [38] · οὐδὲν δ' ἄριστον, τοῦ ἀρίστου γε καὶ τούτων ἀπολειπομένων. Ταύτῃ τοι καὶ ἔστιν ἐν οἷς μὲν οὐδενὸς τῶν βοηθούντων ἐκτὸς δεῖται, ἀλλ' αὐτὸς ἀποχρῶν ἐστιν ἑαυτῷ, τοῦ ἐπιπροσθοῦντος παντὸς ὥσπερ ἀνακύψας · ἐν οἷς δὲ καὶ τοῦ βοηθοῦντος ἔξωθεν δεῖται, οὐχ ὡς ἐπιλελησμένος τῶν προεγνωσμένων αὐτῷ δεῖται, ἀλλ' ὥστε τὸ προπλασθὲν πᾶν καὶ κρύπτον αὐτὸς σαρκὸς πάχει [39] καὶ ὕλης μεγέντα δυνηθῆναι ῥᾷστα ῥῆξαι καὶ ἀποθέσθαι, καὶ καθάπερ πῦρ σώμασι δή τισιν ἐμφαλεῦον παχυτέροις τῇ ἐκτὸς πληγῇ ἐκραγῆναι, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ γνωστικὸν φῶς ὅσον καὶ οἷον, ἐπιστήμην πᾶσαν πληροῦν δεῖξαι. Διὰ τοῦτο καὶ ὧν ἔφημεν αἰσθήσεώς τε καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς φαντασίας ἅμα δὲ καὶ διανοίας καὶ δόξης, πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐπιστήμην καὶ γνῶσιν, ἐν χρείᾳ δήπου καθεστώς φαίνεται, πλησσόντων ὥσπερ αὐτὸν ἐγκεκρυμμένον τῇ ὕλῃ καὶ ἀπορρη-

6. Quæ cum ita sint, ut demonstratum est, neque recordari animam admittendum est neque eam animali eam continenti præexsistere. Unde autem occurrunt scientiæ nobis prius nihil scientibus ? Ut mihi videtur, quemadmodum tu, animarum præexsistentiam docens, eas non scientiarum ignaras dicis, sed quoniam vita perfecta et mente perfecta præditæ sint, perfectas quoque esse cogitatione ac scientia, ita mihi demonstratum est eas connasci et incipere una cum animalibus quæ eas accipiunt, et cum nihilominus perfectæ sint vita ac mente, ita perfectas esse scientia et cognitione. Aut quare non id ita esset ? Profecto, ut opinor, neque tu contrarium diceres, neque demonstrares. Restat igitur ut, quemadmodum ipsum animal hanc intelligentem animam continens et sensibile, nihil tamen perfectum per hos ipsos sensus operatur, nondum perfectis sensuum organis ; postquam autem ad perfectionem adducta sunt, tunc omnium quæ secundum sensum sunt capax est, ita et mens ab initio immista et confusa cum sensibus et corpore, etsi perfecta sit reliquis et ipsa scientia, perfectis tamen organis egeat per quæ simul cum corpore ostendat suam in ipsa scientia virtutem et efficaciam. Organa autem iis inservientia quæ longius ab anima stant, sunt sensus et phantasia ; quæ autem ipsi animæ adhærent et præcedentibus mista sunt, cogitatio et opinio. Talibus organis mens scientiam in corporibus operatur, et recte quidem operatur, quando recte se habent illa organa ; nihil autem excellit, ubi ea non excellunt. Unde fit ut nullo externo auxilio indigeat, sed sibi ipsa sufficiat, ab omnibus obstaculis quasi emergens : aliquando autem externo auxilio indiget, non quod oblita sit eorum quæ prius noverat, sed ut ante se plasmatum illud quod eam carnis crassitie circumdat et materiam commistam facile valeat frangere ac deponere, et quemadmodum ignis quibusdam crassioribus involutus, externo ictu, effringatur, et illud noscendi lumen quod in ea est, quantam et qualem scientiam adimplere possit, ostendat. Ideo, ut diximus, sensus et phantasiæ ex eo procedentis, simul et cogitationis ac opinionis, ad entium scientiam cogitationemque, ope indigere videtur, quæ, ut ita dicam, eam feriunt materia involutam et effringunt, et ejus lucem ad scientiæ contemplationem meditationemque evocant. Inde, mea quidem sententia, scientiæ cognitio nobis advenit. Inde mens eam cum corpore cogitat et rationi eam

Variæ lections.

[28] ὑστέρως addit Vat. [29] αἱ abest a Vat. [30] τελείως Vind. [31] νοῖ Vat. [32] κατὰ Vind. [33] καὶ τελείας εἶναι τὴν ἐπιστ. Vat. [34] αὐτὰ Vind. [35] αὐτοῦ non est in Vat. [36] αὐτοῦ Vat. [37] κἀκείνοις Vat, [38] τῶν δὲ τῶν ὀργάνων ἐχόντων Vat. [39] πάχη Vind.

tradit, neque est illa recordatio, neque oblitæ menti, secundum vestram sententiam, supervenit. Et sic igitur confutatur et solvitur illa opinio, nempe scientiam esse recordationem et animas corporibus præexistere, quæ nihil ante corpora ullo modo sunt.

γνύντων, καί γε τὴν ἐξ αὐτοῦ φαῦσιν (34) ἐπὶ τὴν [40] τῆς ἐπιστήμην θέαν καὶ κατανόησιν ἐκκαλουμένων. Ἐντεῦθεν, κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον. ἐπιστήμης ἡμῖν ἐγγίνεται γνῶσις. Ἐντεῦθεν νοῦς καὶ νοῶν ἐστι μετὰ σώματος ταύτην, καὶ μεταδιδοὺς λόγῳ, μὴτ' ἀναμνήσεως αὐτῆς οὔσης, μήτ' ἐπιλελησμένῳ [41] νῷ, κατά γε τὸν ὑμῶν λόγον, ἐγγινομένης. Καὶ τοίνυν οὕτω γε καὶ διελήλεγκται καὶ λέλυται τό τε τὰς ἐπιστήμας ἀναμνήσεις εἶναι, καὶ τὸ τὰς ψυχὰς πρὸ τῶν σωμάτων μήτι γε μηδαμῶς οὔσας, νομίζειν εἶναι.

7. Hæc quidem de origine et incorruptibilitate animæ dicta sunt et demonstrata; demonstratumque una est animas non præexsistere corporibus, neque ex aliis in alia migrare. Quoniam autem anima corpore soluta manet neque corrumpitur, inquirendum nobis est, quid per se sola actura sit et passura, et quomodo ipsum suum esse incolume servatura, et integra omnino sit non modo secundum suam essentiam, sed et secundum facultates cum et hoc habeatur finis naturæ ejus ac creationis ut, animal rationabile exsistens, secundum sensum et voluntatem vivat ac operetur. Cum enim duplex sit incorruptibilis et intelligens natura, et altera quidem semper per se subsistat, neque ullo modo cum corporibus uniatur, misceatur aut confundatur, quam dæmoniacam vos dicitis concedimusque nos primam sortem prope Creatorem semper commorandi ac conversandi amisisse, mea quidem sententia, etsi vobis non placeat, id nihil infirmat nostros conatus ac nostram demonstrationem. Quoniam igitur illa omne corpus ac omnes sensus fugit, altera autem secundum has animas simul cum corporibus nascatur et cum iis misceri confundique debet, neque ullo modo corpora renuit, non potest dici illam corpus induisse, neque hanc corpore liberatam esse, id semper fugientem et ab eo longe abeuntem, non fieri potest ob dictam rationem eam non servare id ad quod nata est. Sed ei opus est corpore in quo omnes suos actus operabitur. Opus est ei corpore quocum pejora vel meliora patietur, prout virtutem aut malitiam properaverit operari ; et secundum vos quoque sive in felicitate viventium anima fiet, aut severa experietur, cum bonis quidem animis meliora, malis autem pejora reserventur, nostra ac vestra sententia, et mœrores ac delicias et quæcunque alia non animæ solius aut solius corporis, sed amborum esse dicimus. Sed nondum ad id devenimus ; solummodo autem hoc demonstratum est, nempe animam corpori compingi natura, neque

ζ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ γενέσεως καὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς εἴρηται καὶ δέδεικται, συναποδειχθέντος ἅμα καὶ τοῦ μήτε πρὸ τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς ὑφεστάναι, μήτ' αὐτῶν ἐξ ἑτέρων μεταβαίνειν εἰς [42] ἕτερα. Ἐπεὶ δὲ ψυχὴ λυθεῖσα τοῦ σώματος μένει καὶ οὐ διέφθαρται, προσεξεταστέον ἡμῖν ἂν εἴη, καὶ τί δήποτε, καθ' ἑαυτὴν γενομένη, δράσει καὶ πείσεται, καὶ πῶς αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ εἶναι ψυχὴ περισώσει, καὶ τὸ ὅλον ἀκήρατος (35) καὶ μὴ τὴν οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν δηπουθεν τὴν ἐνέργειαν, ἐποὶ καὶ τοῦτο τέλος τὴν κατ' αὐτὴν φύσεως καὶ δημιουργίας νενόμισται, ζῶον δηλονότι λογικὸν διοικεῖν, κοτ' αἴσθησιν καὶ προαίρεσιν καὶ ζῶν καὶ κινούμενον. Διττῆς γὰρ πάσης τῆς ἀφθάρτου καὶ νοητῆς φύσεως οὔσης, καὶ τῆς μὲν ἀεὶ καθ' ἑαυτὴν ὑφιστώσης [43], καὶ μήτι θέ μηδαμῶς συνιούσης εἰς ἕνωσιν καὶ μίξιν καὶ κρᾶσιν σωμάτων, ἣν δὴ καὶ δαιμονίαν ὑμεῖς φατε καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἀποστᾶσαν τῆς πρώτης μοίρας τῆς περὶ τὸν δημιουργὸν ἀεὶ μενούσης καὶ στρεφομένης, κατὰ γε τὸν ἐμὸν [44] λόγον, κἂν ὑμῖν μὴ δέδοκται, καί γε τοῦτ' ἐστίν οὐδὲν πρὸς τὴν νῦν ταράττον σπουδὴν καὶ ἀπόδειξιν. Ἐκείνης γοῦν πᾶν σῶμα [45] φευγούσης καὶ πᾶσαν αἴσθησιν, τῆς δ' ἑτέρας καὶ κατὰ ταύτας δὴ τὰ ψυχὰς ὁμοῦ τοῖς σώμασι γεγενημένης, καὶ συμμεμιχθαι τούτοις καὶ συναναχεκρᾶσθαι πεφυκυίας [46], καὶ μηδαμῶς ἠκιστ' ἀπανάινομένης τὰ σώματα [47], οὔτ' ἐκείνην σεσωματῶσθαί ποτ' ἔστιν εἰπεῖν, οὐτε ταύτην τοῦ σώματός ἀπαλλαγεῖσαν καὶ τοῦτ' ἀεί εὐγουσαν καὶ ἀποστρεφονένην, οὐκ ἔστι καθ' ὃν δὴ καὶ [48] γέγονε λόγον, καὶ πρὸς ὃ δὴ πέφυκεν, οὐ μὲν οὖν σεσωκέναι. Ἀλλὰ δεῖ γε ταύτῃ σώματος, ἐν ᾧ δὴ καὶ γενομένη πᾶν τὸ κατ' αὐτὴν πράξει. Δεῖ καὶ μεθ' ὅτου τὰ χείρω πείσεται ἢ τὰ βελτίω, ὡς ἔνθη, δηλονότι ἀρετὴν ἢ κακίαν μετὰ τούτου κατειργασμένη [49], καὶ ἡ τῶν ἡδυνόντων ἢ ἀπολαύσει καὶ καθ' ὑμᾶς [50] γένοιτο, ἢ τῶν σκυθρωπῶν πειραθείη, καὶ πλουύντων κακῶς, ἐπεί καὶ ταῖς μὲν ἀγαθαῖς τῶν ψυχῶν ἀμείνω, ταῖς δὲ κακαῖς ἀποκεῖσθαι τὰ κακίω, καθ' ἡμᾶς γε καὶ ὑμεῖν [51] δέ-

Variæ lectiones.

[40] τὸν Vind. [41] ἐπιλελησμένων Vat. [42] ἐφ' Vind. [43] κ. ἑ. ὑφ. ἀεί Vat. [44] ἡμέτερον Vat. [45] σῶμα πᾶν Vat. [46] καὶ πεφ. Vat. [47] τὰ σώμ. abest a Vat [48] καὶ deest in Vat. [49] κατειργασμένη Vat. [50] ἡμέ; Vat. [51] ἡμῖν Vat.

Notæ.

(34) Proxime dixerat γνωστικὸν φῶς. Eam cognoscendi et quasi lucendi actionem nunc declarat voce Alexandrinis interprett. própria. Vid. Biel. *Thes.* III, p. 536, ibid. *Cyrilli Leæ.* ms. Brem. φαῦσιν; φῶς, φέγγος, quæ eadem habet Suid. in voce. Zonaras autem *L. Gr.* p. 1796, φαῦσις, αὐγὴ, φέγγος, λαμπρότης.

(35) Ἀκήρατος, quod tantopere frequentat Nathanael, nec Platoni displicuit. Locos suppedita Ruhnkenius *ad Tim.*, p. 17.

δοκται, καὶ τάς γε λύπας καὶ ἡδονὰς καὶ εἴ τι τοιοῦτον οὐ ψυχῆς δὴ μόνης ουδ' αὖ σώματος, ἀλλ' ἀμφοῖν εἶναι λέγομεν (39). Ἀλλὰ μὴπω τοῦτο, ἀλλ' ὅπερ ἐδέδεικτο κατὰ φύσιν εἶναι ψυχῇ, συνεζεῦχθαι σώματι, καὶ μὴ παντάπασιν ἐθέλειν αὐτοῦ κεχωρίσθαι. Καὶ διά τοῦτ' οἶμαι καὶ ὑμεῖς ἀεὶ ταύτην ἐπ' αὐτὰ δὴ τὰ [52] σώματα στρέφετε, καὶ οὐκ ἀφίστε ταύτην αὐτῶν, ὡς ἐκτὸς δὴ τούτων ἀλλοθί που μὴ δυναμένην μηδὲ πεφυκυῖαν μηδαμῶς ἱδρυσθαι. Τοῦτ' ἤδη καὶ ἐμοὶ πειρατέον ἂν εἴη, ἐς ὅσον οἷόν τε σαφῶς δεῖξαι ὅτι γε ψυχὴ λυθεῖσα τοῦ συγγεγονότος αὐτῇ σώματος, ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο. ὃ καὶ ἀπέθετο, καὶ οὐκ ἐπ' ἄλλο ἐπάνεισι, καὶ γε πειρατέον κατ' αὐτὰς δὴ ταύτας τὰς τοῦ Πλάτωνος ὑποθέσεις, καὶ ὡς ἐκεῖνος ἐξ ᾅδου ψυχὰς αὖθις ἐξάγων [53] ἐνίησι [54] σώμασιν, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τῶν τεθνεώτων λέγων τοὺς ζῶντας ἀναβιώσκεσθαι, καὶ τοιαύταις ἐπὶ τούτῳ ταῖς ἀποδείξεσιν ἐφεξῆς ἐστι κεχρημένος. Ἐκ τῶν ἐναντίων, φησὶν, ἀνάγκη γίνεσθαι τἀναντία, καὶ τοῦτ' ἐπὶ παντὸς ἀξιοῖ καὶ ἐπὶ πάσης γενέσεως, καὶ οὐδαμῇ βούλεται τῶν τοιούτων οὐδὲν τυγχάνειν ἄλλως γεγενημένον · καὶ τοίνυν τὸ μεῖζον ἐξ ἐλάττονός φησι πρότερον ὂντος γίνεσθαι [55] μεῖζον, καὶ αὖ τοὐλαττον ἐκ τοῦ μείζονος, καὶ τὸ δικαιότερον ἐξ ἀδικωτέρου, καὶ τὸ ταχὺ ἐκ τοῦ βραδέος, καὶ ἐξ ἀμείνονος τὸ χεῖρον · καὶ περὶ εισιν ἡ θέσις ἐπὶ τῶν τοιούτων ἁπανταχῇ ὡσαύτως ἔχουσα · καὶ τὰ ἐναντία ἐκ τῶν ἐναντίων πεφυκέναι δεικνῦσα · καὶ δυοῖν ὄντοιν πάντων τῶν ἐναντίων μεταξὺ τούτων δύο τίθησι καὶ τὰς γενέσεις, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑτέρου ἐπὶ τὸ ἕτερον, ἀπὸ δ' αὖ θατέρου πάλιν ἐπὶ θάτερον · μείζονος γὰρ καὶ ἐλάττονος αὔξησις μεταξύ καὶ φθίσις · καὶ τὸ μὲν αὐξάνεσθαι καλεῖ, τὸ δὲ φθίνειν, καὶ συγκρίνεσθαι καὶ διακρίεσθαι, καὶ ψύχεσθαι καὶ θερμαίνεσθαι, καὶ πάντα οὕτω, κἂν μὴ ἐστι χρῆσθαι τοῖς ὀνόμασιν ἐνιαχοῦ. Ἔργῳ γὰρ ἁπανταχοῦ οὕτως ἔχειν ἀναγκαῖον, γίγνεσθαι αὐτὰ ἐξ ἀλλήλων, γένεσίν τε εἶναι ἑκατέρου εἰς ἄλληλα · καὶ τοίνυν τῷ ἐγρηγορέναι τὸ καθεύδειν φησὶν ἐναντίον, καὶ τῷ ζῆν δὴπουθεν τὸ τεθνάναι, ἀπὸ μὲν τοῦ ἐγρηγορέναι τὸ καταδαρθάνειν [56], ἀπὸ δὲ [57] τοῦ καθεύδειν τὸ ἀνεγείρεσθαι · ἐπὶ δὲ ζωῆς καὶ θανάτου, πῶς ἀπὸ μὲν τοῦ ζῆν γένεσις πρὸς τοὐναντίον τὸ θνήσκειν, ἀπὸ δὲ τοῦ τεθνάναι (37) αὖθις τὸ ἀναβιώσκεσθαι, καὶ οὕτω δὴ τοὺς τεθνεῶτας ἔκ των ζώντων φησὶν εἶναι, τοὺς δ' αὖ ζῶντας ἐκ τῶν τεθνεώτων τἀναντία ὄντας · καὶ ταῦτα [58] δὴ Πλάτων, καὶ πρὸς ἡμῶν γε ταῦτα, καὶ ἡμεῖς ἐπόμεθα, καὶ ὀρθῶς ἔχει.

omnino ab illo velle separari. Et ideo, ut opinor, vos eam semper ad corpora ipsa volvitis, neque eam ab his dimittitis, utpote quæ extra ea alibi non possit neque valeret sedere. Id jam et mihi conandum est quam evidentissime possum, ostendere et animam corpore sibi congenito liberatam ad idem corpus quod deposuit neque ad aliud esse redituram : et conandum quidem ex ipsis Platonis principiis et ostendendum, quomodo ille ex inferno animas reducens in corpora immittat, nonnisi ex mortuis viventes reviviscere dicens ac talibus damonstrationibus deinceps utens. Ex contrariis, inquit, necesse est contraria fieri, et id de omnibus censet ac de omni generatione, ac minime vult quidquam tale aliter factum esse. Atque igitur majus ex eo quod ante minus fuerat dicit fieri majus, ex rursum minus ex majore, et justius ex injustiore, ac rapidum ex tardo, et ex meliore pejus. Et tractat ejus propositio de quibusvis talibus ita se habens et contraria ex contrariis nasci ostendens. Et cum omnia contraria duo sint, inter illa duas quoque generationes ponit, ex uno ad alterum, et ex hoc ad illud. Inter majus enim et minus est incrementum et corruptio. Et unum quidem crescere nominat, alterum vero corrumpi, et coagmentari et dissipari, et refrigescere et incalescere, et omnia ita. etsi alicubi nominibus uti non liceat Re quidem ipsa ubique sic esse necessarium est, alia ex aliis nasci, et utriusque fieri mutuam generationem. Atque igitur vigiliæ somnum dicit contrarium esse, et vitæ mortem, et ex hac conjunctione fieri generationes, ex vigilia somnum, e somno resurrectionem. De vita autem ac morte, quomodo e vita generatio ad contrarium, mortem scilicet, fiat, et ex morte ad reviviscentiam, atque ita mortui ex viventibus sint dicit, viventes vero e contrario ex mortuis ; et hæc dicit Plato, et hæc nos sentimus eumque sequimur, atque hæc recte se habent.

κ'. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰδέναι βουλομεθα, τινος ὄντος ἐλάττονος καὶ γε αὐξανομένου, τὸ μεῖζον γεγονὸς ἔσται. ἄλλου δὴ τινος, ἢ ογε [59] νῦν ἐστι μεῖζον, ἢ αὐτὸ δὴ τοῦτο, ἔλαττον ὂν πρότερον, πριν δῆλονοτι μεῖζον γενέσθαι, καὶ τάς γε λύπας καὶ ἡδονὰς καὶ εἴ τι τοιοῦτον οὐ ψυχῆς δὴ μόνης ουδ' αὖ σώματος, ἀλλ' ἀμφοῖν εἶναι λέγομεν (39). Ἀλλὰ μὴπω τοῦτο, ἀλλ' ὅπερ ἐδέδεικτο κατὰ φύσιν εἶναι ψυχῇ, συνεζεῦχθαι σώματι, καὶ μὴ παντάπασιν ἐθέλειν αὐτοῦ κεχωρίσθαι. Καὶ διά τοῦτ' οἶμαι καὶ ὑμεῖς ἀεὶ ταύτην ἐπ' αὐτὰ δὴ τὰ [52] σώματα στρέφετε, καὶ οὐκ ἀφίστε ταύτην αὐτῶν, ὡς ἐκτὸς δὴ τούτων ἀλλοθί που μὴ δυναμένην μηδὲ πεφυκυῖαν μηδαμῶς ἱδρυσθαι. Τοῦτ' ἤδη καὶ ἐμοὶ πειρατέον ἂν εἴη, ἐς ὅσον οἷόν τε σαφῶς δεῖξαι ὅτι γε ψυχὴ λυθεῖσα τοῦ συγγεγονότος αὐτῇ σώματος, ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο. ὃ καὶ ἀπέθετο, καὶ οὐκ ἐπ' ἄλλο ἐπάνεισι, καὶ γε πειρατέον κατ' αὐτὰς δὴ ταύτας τὰς τοῦ Πλάτωνος ὑποθέσεις, καὶ ὡς ἐκεῖνος ἐξ ᾅδου ψυχὰς αὖθις ἐξάγων [53] ἐνίησι [54] σώμασιν, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τῶν τεθνεώτων λέγων τοὺς ζῶντας ἀναβιώσκεσθαι, καὶ τοιαύταις ἐπὶ τούτῳ ταῖς ἀποδείξεσιν ἐφεξῆς ἐστι κεχρημένος. Ἐκ τῶν ἐναντίων, φησὶν, ἀνάγκη γίνεσθαι τἀναντία, καὶ τοῦτ' ἐπὶ παντὸς ἀξιοῖ καὶ ἐπὶ πάσης γενέσεως, καὶ οὐδαμῇ βούλεται τῶν τοιούτων οὐδὲν τυγχάνειν ἄλλως γεγενημένον · καὶ τοίνυν τὸ μεῖζον ἐξ ἐλάττονός φησι πρότερον ὂντος γίνεσθαι [55] μεῖζον, καὶ αὖ τοὐλαττον ἐκ τοῦ μείζονος, καὶ τὸ δικαιότερον ἐξ ἀδικωτέρου, καὶ τὸ ταχὺ ἐκ τοῦ βραδέος, καὶ ἐξ ἀμείνονος τὸ χεῖρον · καὶ περὶ εισιν ἡ θέσις ἐπὶ τῶν τοιούτων ἁπανταχῇ ὡσαύτως ἔχουσα · καὶ τὰ ἐναντία ἐκ τῶν ἐναντίων πεφυκέναι δεικνῦσα · καὶ δυοῖν ὄντοιν πάντων τῶν ἐναντίων μεταξὺ τούτων δύο τίθησι καὶ τὰς γενέσεις, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑτέρου ἐπὶ τὸ ἕτερον, ἀπὸ δ' αὖ θατέρου πάλιν ἐπὶ θάτερον · μείζονος γὰρ καὶ ἐλάττονος αὔξησις μεταξύ καὶ φθίσις · καὶ τὸ μὲν αὐξάνεσθαι καλεῖ, τὸ δὲ φθίνειν, καὶ συγκρίνεσθαι καὶ διακρίεσθαι, καὶ ψύχεσθαι καὶ θερμαίνεσθαι, καὶ πάντα οὕτω, κἂν μὴ ἐστι χρῆσθαι τοῖς ὀνόμασιν ἐνιαχοῦ. Ἔργῳ γὰρ ἁπανταχοῦ οὕτως ἔχειν ἀναγκαῖον, γίγνεσθαι αὐτὰ ἐξ ἀλλήλων, γένεσίν τε εἶναι ἑκατέρου εἰς ἄλληλα · καὶ τοίνυν τῷ ἐγρηγορέναι τὸ καθεύδειν φησὶν ἐναντίον, καὶ τῷ ζῆν δὴπουθεν τὸ τεθνάναι, ἀπὸ μὲν τοῦ ἐγρηγορέναι τὸ καταδαρθάνειν [56], ἀπὸ δὲ [57] τοῦ καθεύδειν τὸ ἀνεγείρεσθαι · ἐπὶ δὲ ζωῆς καὶ θανάτου, πῶς ἀπὸ μὲν τοῦ ζῆν γένεσις πρὸς τοὐναντίον τὸ θνήσκειν, ἀπὸ δὲ τοῦ τεθνάναι (37) αὖθις τὸ ἀναβιώσκεσθαι, καὶ οὕτω δὴ τοὺς τεθνεῶτας ἔκ των ζώντων φησὶν εἶναι, τοὺς δ' αὖ ζῶντας ἐκ τῶν τεθνεώτων τἀναντία ὄντας · καὶ ταῦτα [58] δὴ Πλάτων, καὶ πρὸς ἡμῶν γε ταῦτα, καὶ ἡμεῖς ἐπόμεθα, καὶ ὀρθῶς ἔχει.

8. Attamen scire volumus ex quo minore ac crescente fiat majus, utrum ex alio quodam quam quod nunc majus est, an id ipsum quod minus erat priusquam majus fieret, deinde majus, quod

Variæ lectiones.

[52] τὰ non est in Vat. [53] ἀνάγων Vat. [54] ἐνίασι Vind. [55] γίγνεσθαι Vat. [56] καταδαρθεῖν Vat. [57] ἀπὸ δ' αὖ Vat. [58] μὲν addit Vat. [59] ὅτε Vind.

Notæ.

(36) Plotinus in libro, *Quid animal, quid homo*, p. 1 A Basil. : Ἡδοναὶ καὶ λύποι φοβοί τε καὶ θάρρη — τίνος ἂν εἶεν ; ἢ γὰρ ψυχῆς, ἢ χρωμένης ψυχῇ σώματι, ἢ τρίτου τινὸς ἐξ ἀμφοῖν κ. τ. λ. quæ excerpsit Suidasit. II, p. 46 Kust. Plotiniani loci ons estin Platonis *Timæo*, p. 42 A, 327 Bip. Cf. p. 423. Adde *Sympos.* p. 207 E, p. 240 Bip. Ad *Timæum* adhibe Proclum in Commentar. p. 326 seqq., et confer eos qui ex eodem fonte sua prata irrigarunt : Porphyr. *De abstin.* 1, 33, p. 54 ; Damascium Περὶ ἀρχ. p. 219 ; Michael Psellum Περὶ παντοδ. παιδ. sect. 44, p. 103.

(37) *Mori, mortuum esse.* Cf. Wyttenb. ad Platon. *Phædon.*, p. 142 seqq.

est, factum sit. Et quidem Plato priorem sententiam supponens non ex altero minore majus factum esse alterum dixit, quoniam ita hominum generatio non esset. Quomodo enim potest dici, altero incrementum aut corruptionem patiente, quod illud passus est, hoc in altero factum esse ? Majus enim esse ac minus esse, illud sane et aliud, non autem est aliud et aliud id in quo hæc fiunt. Atque igitur de somno ac vigilia ; qui nunc dormit, ille omnino evigilabit. Et generationes duorum contrariorum sunt ; non alius est qui obdormit atque ita somno premitur, et alius qui evigilat, sed idem hæc duo. Et mortuum esse dicimur eum qui prius vivebat ; et ex mortuo reviviscere nullum alium, sed illum ipsum qui mortuus fuerat, quemadmodum de dormiente qui rursum evigilat. Et sic e minori crescente majus effectum est. Nonne sic ea se habent ? Omnino sic. Vide igitur et considera quid dicamus hominem esse. Animal mortale omnino, dices, mente et ratione animaque rationali præditum, et duplicem eum esse dicimus, ex duobus unum, et corruptibilem et incorruptibilem, corruptibilem corpore, incorruptibilem anima, quæ permanet et nunquam dissolvitur. Cum unus specie homo sit, multifariam divisus est. Et est totus in unaquaque, in quotquot individua dividatur ac segregetur, et quolibet individuum paritor est totum, qua homo est. Sed species quidem eadam semper manet ac semper incolumis : cætera vero non eodem modo, sed quomodo, docebunt quæ sequuntur, Atque huc devenimus idque dicturi sumus.

9. Cum anima et corpore homo constet, ac mortalis sit unusquisque ac dissolutionis capax, dicimus hunc et mori ac vitam resumere ; quoad animam quidem quæ est immortalis, non dicemus eum mori posse, quoniam ea neque potest mori, neque reviviscere. Ex morte enim oritur vita et ex mortuo, ut dicit Plato, et jam monstratum est. Anima autem non moriente, non verisimile est neque potest dici eam reviviscere. Cujus ergo id est ? Reliquæ scilicet hominis partis, nempe quod in eo est, animalis ac corporis. Et ex illo mortuo non aliud sane corpus neque alius homo reviviscet, sed is qui prius erat vivens et deinde mortuus est. Et cum quo corpore mortuus est vivificabitur, quia ex dormiente

σθαι, εἶθ' ὅπερ ἔστι γέγονε μεῖζον [60] · καὶ μὴν καὶ αὐτὸς Πλάτων ἐν τῇ ὑποθέσει τὸ πρότερον θεὶς οὐκ ἐξ ἐλάττονος ἑτέρου δή τινος ὄντος, ἕτερον ἔφησε μεῖζον γενέσθαι, ἐπεί οὕτω γε οὐδὲ γένεσις ἀνθρώπων [61] οὐκ ἂν εἴη. Πως γὰρ ἐστιν ἑτέρου πάσχοντος αὔξησιν ἢ φθίσιν, ὃ δὴ πέπονθεν ἐκεῖνο, τοῦτ' ἐν ἑτέρῳ γεγενῆσθαι λέγειν ; μεῖζον [62] γὰρ εἶναι καὶ ἔλαττον εἶναι, ἄλλο δὴ πουθεν καὶ ἄλλο οὐκ ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο [63] ἐφ' ᾧ δὴ γίγνεται ταῦτα · καὶ τοίνυν ἐπί τοῦ καθεύδειν καὶ ἐγρηγορέναι, ὃς ἂν νῦν καθεύδοι [64], οὗτος δήπου καὶ ἐγρηγορὼς ἔσται καὶ αἱ γενέσεις δυοῖν ὄντοιν τούτοιν ἐναντίοιν, οὐκ ἄλλου τινὸς τοῦ καταδαρθάνοντος ὄντος, καὶ οὕτω καθεύδοντος, ἕτερος ἀνεγείρεται, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ταῦτα · καὶ τεθνηκέναι φαμὲν τὸν πρότερον ζῶντα · ἐκ δὲ τοῦ τεθνεῶτας ἀναβιώσκεσθαι οὐδένα τῶν ἄλλων, αὐτὸν δ' ἐκεῖνον τὸν τεθνηκότα [65] κατέ γε δηλονότι τὸν καθεύδοντα, καὶ αὖθις ἀνεγειρόμενον. Καὶ τὸ ἐξ ἐλάττονος αὐξανομένου γιγνόμενον μεῖζον [66]. Ἡ οὐχ οὕτω ταῦτα ; πάντως οὕτως. Ἔχε δὴ καὶ σκόπει, τί ποτέ φαμεν ἄνθρωπον εἶναι ; Ζῶον θνητὸν πάντως, ἐρεῖς, νοῦ καὶ λόγου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ψυχῆς μετέχον, καὶ διπλοῦν [67] αὐτὸν εἶναί φαμεν [68], ἐκ δυοῖν ἕνα, καὶ φθαρτὸν δή τινα καὶ ἄφθαρτον, τὸ μὲν τὸ σῶμα, τὸ δ' αὐτὴν τὴν μένουσαν [69] καὶ μήτι γε λυομένην ψυχήν. Εἷς δὲ καὶ τὸ εἶδος ὢν ἄνθρωπος, εἰς πλείω μεμέρισται. Καὶ ἔστιν ὅλος ἐν ἑκάστῳ, ἐφ' οὓς δὴ [70] ἀτόμους ὄντας διαιρεῖται καὶ τέμνεται, καὶ ἕκαστος αὐτῶν αὖθις ὅλον ἐστίν ὅ τι δὴ καὶ πέφυκεν ἄνθρωπος. Πλὴν ὅτι γε τὸ μὲν εἶδος ἐν ταυτῷ μένει καὶ αἰεί [71] σίσωσται, τὰ δ' οὐ τὸν [72] ἴσον ἔχει τρόπον, ἀλλ' ὅπως τοῦ ἐφεξῆς ἂν εἴη λόγου. Καί πρὸς τοῦθ' ἥκει καὶ γοῦν εἰρήσεται.

θ'. Ἐπεί γὰρ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος σύνθετος [73] ἄνθρωπος, καὶ θνητὸς ἕκαστος καὶ λύσιν δεχόμενος, φαμὲν δὲ τοῦτον [74] καὶ θνήσκειν καὶ πάλιν ἀναβιώσκεσθαι, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν ἀθάνατον οὖσαν, οὐκ ἂν φαίημεν [75] οὔτε θάνατον καταδέχεσθαι [76] · ἐπεί μηδ' ἔστι θνήσκειν αὐτὴν [77] οὔτ' αὖ πάλιν [78] ἀναβιώσκεσθαι · ἐκ γαρ τοῦ τεθνάναι τοῦτο, καὶ γε τοῦ τεθνεῶτος, καθὸ δὴ [79] Πλάτων φησί, καὶ ἤδη δέδεικται. Ψυχῆς δὲ μὴ θνησκούσης, οὐκ ἔστιν οὐ μὲν οὐκ εἰκὸς ταύτην, οὐδὲ λέγειν ἀναβιώσκεσθαι. Τίνος δὲ τοῦτο ; τοῦ λοιποῦ ἀνθρώπου καὶ γε (38) τοῦ ἐν αὐτῷ ζώου καὶ σώματος. Καὶ ἐξ αὐτοῦ γε τοῦ [80] τεθνεῶτος οὐκ ἄλλο δήπου σῶμα οὐδ' ἕτερος ζωώσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ὃς ἦν πρότερον ζῶν, εἶτα τέθνηκε. Καί μεθ' οὗ δὴ τεθνηκε σώματος, μετὰ τοῦτον [81]

Variæ lectiones.

[60] ἢ αὐτὸ — μεῖζον neglexit Vat. [61] αὐτῶν Vat. [62] μείζονος Vat. [63] οὐκ — ἄλλο desunt in Vat. [64] καθεύδει Vat. [65] τεθνεῶτα Vat. [66] καὶ τὸν — μείζω Vat, [67] διπλον Vind. [68] καὶ addit. Vat. [69] τὸ δ' αὖ τὴν μ. Vat. [70] καὶ addit Vat. [71] ἀεί Vat. [72] δ' αὐτὸν Vind. [73] σύνθετον Vat. [74] τοῦτο Vat. [75] φαῖμεν Vat. [76] καταδεδέχθαι Vat. [77] ἐπεί — θνήσκειν adsunt a Vind. [78] αὖ π. non est in Vat. [79] καὶ addit Vat. [80] τοῦ non habet Vat. [81] γε addit. Vat.

Notæ.

(38) Semel monitum volo quod eruditioribus non obscurum est, illud καὶ γε, quo mirifice delectatur Nathanael, sic junctum vix aliam auctoritatem habere quam Lucæ evangelistæ XIX, 42 ; Act. apost, II, 18 (quanquam hoc loco insigniter variant codd. mss. Vid. Griesbach. N. T.) et Alexandrinorum interpr. quos ille assidue tractasse videtur. Horum locos congessit Bielius in *Thes*, II. p. 91, ubi Cyrillus explicat προσέτι δὲ. Hesych, II, p. 108, interpretatur καίτοι.

καὶ ζωώσεται, ὅτι μὴ [82] δ' ἐκ τοῦ καθεύδοντος ἕτερον λέγομεν ἐγρηγορέναι, μηδ' ἄλλο μεῖζον γίνεσθαι [83], ἢ ὅ γε πρότερον τυγχάνον ἦν ἔλαττον. Καὶ γοῦν ἐξ αὐτῶν δὴ [84] τῶν τοῦ Πλάτωνος θέσεων οὕτω δὴ καὶ δέδεικται, τά τε ἄλλα ἐναντία ὄντα ἐκ τῶν ἐναντίων γίνεσθαι, καὶ τοὺς τεθνεῶτας αὖθίς τε ἀναβιώσκεσθαι καὶ αὖθις ζῆν οὐδένας ἄλλους ὄντας ἢ αὐτοὺς δὴ τούτους, τοὺς καὶ πρότερον ζῶντας, αὐταῖς δὴ ταύταις λέγω [85] ταῖς ψυχαῖς, καὶ αὐτοῖς γε τοῖς [86] σώμασι · καὶ τοῦτον δή τὸν τρόπον ὁ πᾶς ἄνθρωπος τῷ τεχνίτῃ λόγῳ καὶ δημιουργῷ σοφῷ γε ὄντι πεισωθήσεται, καὶ οὐ διαπεσεῖται κατ' οὐδὲν τούτων [87] τῶν μερῶν, καὶ πλέον ὑπάρξει ἢ αὐτὰ δὴ ταῦτα τὰ κατ' οὐρανὸν σώματα, καὶ ὑμῖν γε ἀΐδια, ἅτε δὴ καὶ πλείονος ἐν [88] τῇ κατ' αὐτὸν δημιουργίᾳ γέμων τοῦ θαύματος, ὁρατὴν κτίσιν τε [89] καὶ ἀόρατον εἰς ἓν συνάγων, καὶ μέσος τούτων ἑστὼς, τρίτος, ὥσπερεὶ κοσμος αἰσθητός τε καὶ νοούμενος κάτω μένων καὶ ἄνω φθάνων, καὶ τοῖς οὐρανίοις συνὼν, καὶ μεῖζον ἢ ἐκεῖνα θαῦμα οὗτος [90] γνωριζόμενος. Σῶμα μὲν γὰρ πᾶν ῥευστῆς εἶναι φύσεως, οὐ τοῖς ἄλλοις μόνον τοῖς περὶ φύσεως εἰρηκόσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δοκεῖ Πλάτωνι, καὶ περὶ τῶν οὐρανίων οὕτως [91] ἐπάγνω, καὶ ἥλιον αἰεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀστέρας φησὶ καὶ μένειν αἰεί (39). Εἰ γοῦν καὶ ταυτα τῶν σωμάτων ῥεῖ καὶ ῥέοντα εἰ καὶ μὴ ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἀλλ ὅμως διὰ παντὸς ἕστηκεν, ἀθανάτῳ ψυχῇ καθ' ὑμᾶς διοικούμενα [92], τί κωλύει καὶ ἄνθρωπον λυθέντα τε [93] καὶ ῥυέντα, εἶτ' αὖθις ἐφ' ὅπερ ἦν πᾶν συνιόντα, ὥστε καὶ αἰεὶ,μένειν αὐτῇ δὴ τῇ ψυχῇ καὶ αὐτῷ τῷ σώματι ἀθάνατος διαμεῖναι, τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀφθάρτου γε οὔσης, καὶ μὴ πεφυκυίας, μήτ' ἐν ἄλλῳ γίγνεσθαι σώματι, μήτ' ἐνεργεῖν ὅσα δὴ καὶ πέφυκε μετὰ σώματος δρᾶν : Εἰ χὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἂν ὅπερ ἔφημεν οὐδ αὐτῇ τὸ πᾶν ὑπάρξει δίχα φθορᾶς, τῆς μετὰ σώματος ἐνεργείας φθαρείσης αὐτῇ, ἣ δὴ ταύτῃ καὶ κατὸ φύσιν πρόσεστιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ δίχα σωμάτων κολάζει Πλάτων ψυχὰς, φαύλας δή τινας ἐν τῷδε τῷ βίῳ [94] γεγενημένας, καὶ πονηράς · καὶ ἡ κόλασις, ποταμοὶ Κωκυτοὶ (40), καὶ Πυριφλεγέθοντες, καὶ φοβερὰ ῥεύματα ἐκ ταρτάρου ἄνω και κάτω φέροντα καὶ κατασύροντα ταῖς ὁκαῖς, καὶ μηδ' ἐπιβῆναι λίμνης τῆς Ἀχερουσίας ἐῶντα, κἀκεῖ πρᾶξαι τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἠδικημένοις εὐμενέσι χρήσασθαι, καὶ οὕτω φυγεῖν τὸ κοδάζεσθαι. Ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν οὐκ οἶδα, τί ἂν ἀπαθὴς τὴν οὐσίαν πάθοι [95] ψυχὴ, ποταμοῖς ἐμπεσοῦσα [96], εἶτ' ἐκ πυρὸς ῥέουσιν, εἶτ' ἐξ ἄλλου κολάζοντος [97]. Πῶς δὲ καὶ δίναις ῥευμάτων ὄθεν δήποθ'

non alium suscitari dicimus, neque aliud majus fieri quam id quod prius minus erat. Atque igitur ex ipsis Platonis principiis ita demonstratum est, alia quæ contraria sunt ex contrariis fieri, et mortuos resurgere ac rursum vivere nullos alios nisi eos qui prius vivebant cum iisdem animis et corporibus. Atque hoc modo omnis homo ab artifici ratione ac sapienti Creatore servabitur ; neque excidet ulla sua parte, et magis exsistet quam ea ipsa quæ in cœlo sunt corpora et a vobis sempiterna habentur, quippe qui suæ creationis gratia admirabilior sit, visibilem creaturam et invisibilem in unum coadunans et inter ambo medius stans, tertius,tanquam mundus sensibilis et intelligibilis, infra manens et rursum tendens et cœlestibus conversans, et majus, quam illa, miraculum exsistens. Omne enim corpus fluxæ naturæ esse non modo aliis qui de natura disseruerunt, sed et Platoni videtur, et de cœlestibus ita æstimavit et solem ac stellas semper exsistere et manere dicit. Si igitur ea corpora caduca sunt, et licet caduca sint tamen perpetuo permanent, etsi non in iisdem substantiis, immortali anima secundum vos gubernata, quid impedit quin homo dissolutus et dilapsus, deinde in id quod prius erat coeat, ita ut quemadmodum ipsa anima perpetuo manet ita et corpore permaneat, cum ipsa anima sit incorruptibilis, neque possit in alio corpore vivere neque operari ea quæ cum corpore operari debet ? Nisi enim ita sit,non,quod diximus,omnino absque corruptione erit, ejus una cum corpore operatione corrupta quæ ad ipsam natura pertinet. Attamen et Plato animas absque corporibus punit, eas nempe quæ in hac vita malæ et improbæ fuerunt. Et eæ pœnæ sunt fluvii Cocytus et Pyriphlegethon,atque horrenda fluenta ex Tartaro sursum et deorsum labentia, et magno impetu ruentia, neque Acherontis lacum transire sinentia, ne iis quos injuria prosecuti sunt, benevolis uti atque ita pœnam fugere possint. Ego autem primo nescio quid essentia impassibilis anima pateretur, in fluvios incidens, sive ignem volventes, sive aliud puniens elementum. Quomodo autem et verticibus fluentorum inde salientium cohibita, et iis tanquam inevitabilibus vinculis illigata, cum iis volvatur et convertatur, neque possit, ut piscis,alio transire et enatare? Deinde homicidas et mœchos et parricidas et sacrilegos in eadem fluenta projicit. Et quidni quibuscum peccaverunt corporibus cum iis et eas pu-

Variæ lectiones.

[82] μὲν Vind. [83] γίγνεσθαι Vat. ut sæp. [84] τούτων addit Vat. [85] λέγω non est in Vat. [86] τοῖς abest a Vind. [87] τούτου Vat. [88] ἐπὶ Vat. [89] τε non est in Vat. [90] οὕτω γε Vat. [91] ὄντως Vind. [92] ἡμᾶς διηκούμενα Vind. [93] τε non est in Vat. [94] ἐν τῷ τῇδε βίῳ Vat. [95] πάθῃ Vat. [96] ἐμπεζοῦσα Vind. male. [97] ἄλλως κολάζοντας Vind.

Notæ.

(39) De hac æternitate cf. Wyttenb. *Disp. de placit. immortal. ad Phædon.* p. xxii seq.

(40) De his fluviis inferorum pœnisque vid. inprimis Platon. *Phædon.*, p. 112, Steph. (p. 89 Wytt., p. 242 Heind.), coll. *Gorg.* sect. 81 ; *Cratyl.* p. Heind. ; *De Republ.* x p. 613 seqq. (p. 321 seqq. Bip., p. 303 seqq. Ast.) ; Æschin. *Socrat. Axioch.* § 21, p. 166 seqq, ed. Fischer. Plutarch. *De.* S. N, V. p. 162. seqq., ibid. interprr

nit, quippe cum una cum iis tantum pati possint, sed ea omittens, illas solas punitum iri dicit? Et non modo in justitia omnino recta se habente, sed et quæ pœnæ non sunt capacia hoc modo cogitur punire. Et dum proverbium dicit petras coqui non posse, Plato nobis in Pyriphlegethonte animas coquit. Ignis enim violentus, et amara quantumvis aqua, et, si qua alia pœna est, non potest in solam animam pervenire, sed in animam corpori immistam et sensibus, et quidquid illis adversatur, etiam animæ adversatur, quatenus cum illis conjuncta est: et quod prius non passa esset extra corpus exsistens, id cum eo conjuncta patietur, sive lætum sive triste. Lætitia enim et tristitia amborum sunt, et in primis ilæ quæ per sensum et ex sensu occurrunt, neque horum unius tantum, neque animæ neque corporis solius. Ac sane quidem bonis ac etiam optimis frui homines bonos atque ita præsentibus liberatos, ac supplicium juste improbos invadere non tantum vobis, sed etiam nobis placet, et nullo modo id negamus. Sic enim se habet, siquidem vita nostra in duas partes divisa est, alteram quidem ex quo nati sumus usque ad mortem, alteram vero, ex morte nobis resurgentibus ac deinceps incorruptibilibus. Non enim rursus morimur, sed mutamus hanc corruptibilem vitam pro vita perpetuo manente. Et si nos malos et improbos præsenti tempore præstiterimus, mala et nos illic manent in vita nunquam finem habitura; si vero bonos ac rectos, meliora; et quemadmodum deliciæ puræ ac nunquam cessaturæ erunt, ita sane et pœna idem tempus durabit, animam simul et corpus invadens, corpus vero illud quod improbe vixit, et improbæ huic animæ serviit, cum non justum sit, altero malum perpetrante, alterum pro illo pœnas perpeti, et foret quemadmodum si, Platone peccatis fœdato, puniretur Plotinus aut alius quidam eorum qui minime crimina commisissent. Ac igitur nos ex antithesi hæc contra Platonem et Plotinum qui nostram de anima doctrinam impugnant diximus, an autem recte res-

ἀλλομένων [98] ἐνοχεθεῖσα, καὶ ταύταις ὥσπερ ἀφύκτοις [99] ἐνδεθεῖσα (41) δεσμοῖς ταύταις καὶ συνελιχθήσεται καὶ συστραφήσεται, καὶ οὐχ ἕξει οὐ μὲν οὖν οὐδ' ὥσπερ ἰχθύς ἐφ' ἕτερα μεταβῆναι καὶ διανήξασθαι; εἶτ' ἀνθροφόνους καὶ μοιχοὺς καί γε πατραλοίας [1] καὶ ἱεροσύλους κατ' αὐτῶν δήπου ῥίπτει τῶν ῥευμάτων. Καὶ τί μὴ μεθ' ὧν ἥμαρτον σωμάτων, μετὰ τούτων καὶ κολάζει ὡς καὶ μετὰ τούτων ὄντος τοῦ πάσχειν αὐτὰς, ἀλλὰ ταῦτ' ἀφεὶς ἐπ' ἐκείνων μόνων [2] κέχρηται ταῖς ποιναῖς Καὶ μὴ οὐκ ἐν δίκῃ [3] μόνον ὀρθῶς ἐχούσῃ τὸ πᾶν, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ μὴ πεφυκότα κεκολάσθαι τόνδε τὸν τρόπον βιάζεται κολάζειν. Καί γε αὐτῆς παροιμίας ἐπ' ἀδυνάτων λίθους ἕψειν (42) λεγούσης, Πλάτων ἡμῖν τὰς ψυχὰς ἐν Πυριφλεγέθουσιν ἕψει. Πῦρ μὲν γὰρ καὶ βίαιον, καὶ πικρὸν ὂν ὅπως δήποτε ὕδωρ, καὶ αἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστι κολάζον [4], ψυχῆς μὲν οὐκ ἔστιν ἐφ' ἑαυτῆς [5] μόνης οὐσης οὐδαμῶς ἐφικέσθαι, σώματι δέ μιγείσης καὶ τῇ μετὰ τούτου αἰσθήσει, πᾶν ὅ δὴ κατὰ τούτων, καὶ κατ' αὐτῆς ἐστι δρᾶν τῇ μετὰ τούτων ἀνακράσει συμπασχούσης καὶ συμπερυσία· καὶ ὃ δὴ πρότερον οὐκ ἂν ἔπαθε ψυχὴ χωρὶς τοῦ σώματος γενομένη, τοῦτ, ἤδη μετ' αὐτοῦ πείσεται γενομένη, εἴτ' ἔστι [6] τῶν ἡδέων, εἴτ' ἔστι τῶν ἀλγεινῶν· ἐπεὶ καὶ ἡδοναὶ καὶ λύπαι τοῦ συναμφοτέρου καὶ μάλισθ' ὅσαι κατ' αἴσθησιν καὶ ἐξ αἰσθέσεως ἁπαντῶσιν, καὶ οὐχ ἑνὸς δήπουθεν τούτων, οὔτε ψυχῆς μόνης οὔτ' αὖ σώματος. Καὶ μὴν ὅτι μὲν ἀγαθῶν καὶ πάνυ τι [7] ἀγαθῶν ἀνθρώπους ἔστιν ἀπολαῦσαι χρηστούς γε ὄντας, καὶ οὕτω τῶν παρόντων ἀπαλλαγέντας, καὶ κόλασις ἔστιν αὖ ἐνδικωτέρα, μετιοῦσα τοὺς πονηρούς, οὐχ ὑμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν δέδοκται, καὶ οὐδέποτε οὐ μὲν οὖν [8] ἀνομολογούμεν αὐτήν· καὶ γὰρ οὕτως ἔχει τοῦ ζῆν ἡμᾶς καὶ βιοῦν εἰς δύο διῃρημένου, τοῦ μὲν ἐξ ὅτου καὶ γεγόναμεν μέχρι αὐτοῦ τοῦ τεθνάναι, τοῦ δ' αὖθις [9]. Οὐ γὰρ [10] ἀποθνήσκομεν αὖθις, ἀνταλλαττόμεθα τὸν φθίνοντα τόνδε βίον τοῦ ἀεὶ ἑστηκότος. Καὶ εἴγε φαύλους [11] ἡμᾶς παρέξομεν ἐν τῷ παρόντι καὶ πονηροὺς [12], πονηρὰ κἀκεῖ μεταδέχεται, καὶ μένει τῷ βίῳ μηδέποτε παυσομένῳ, εἴτ' ἀμείνους καὶ χρηστοὺς, ἀμείνω, καὶ καθὰ δὴ τὸ τρυφᾶν ἡμῖν ἐκ-

Variæ lectiones.

[98] δήπουθεν ἁλομένων Vind. [99] ἀφίκτοις Vat. [1] δή τινας, καὶ μητρολοίας add. Vat. [2] μόνον Vat. [3] καὶ αὐκ ὧδίκη Vind. [4] κολάζειν Vat. [5] αὐτῆς Vat. [6] εἴτε τι Vat. [7] πάνυ τοι Vind. [8] παυσομένην addit Vat. [9] adde ex Vat. ἐκ τεθνεώτων ἡμῶν ἀναβιωσκομένων καὶ ἥκιστα φθειρομένων. [10] οὐδὲ γὰρ Vat. [11] γαύλους γε Vat. [12] κ. π. ἐν τῷ παρόντι.

Notæ.

(41) Fatalem necessitatem vinculorum metaphora declarat Nathanael, et ἐνδεῖν, ἔνδεσις similiaque proprie usurpantur de fato necessitateque. Hinc Herodotus IX, 16 dicit ἀναγκαίῃ ἐνδεδεμένοι Quam in rem plura monui in Dionyso, pag. 73 seq., ubi etiam Gatackeri animadversionem ad Marc. Antonin. X, 28 excitavi.

(42) Videri possit Nathanael ante oculos habuisse Aristidem qui Orat. sec. Plat. p. 230 Jebb. eumdem Platonem, qui frustra emendare studuisset Dionysium tyrannum, ita carpit: Ἐλελήθεις δὲ ἄρα σαυτὸν ἀπάσαις ταῖς παροιμίαις ἐνεχόμενος, εἰς πῦρ ξαίνων καὶ γίθον ἕψων, καὶ σπείρων τὰς πέτρας, ubi σπείρων non agnoscunt omnes libri. Illud εἰς πῦρ ξαίνειν in ipsis mortuorum pœnis numerat Basilius Magn. *De legendis gentil. libris*. p. 181 D. Garn. — Τῶν ἐν ᾅδου κολαζομένων οὐδὲν πάσχοντες ἀνεκτότερον, ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσκίνῳ φέροντες ὕδωρ. κ. τ. λ. quæ componi possunt cum Platonis *Gorg.* p. 159 Heind. Eoque ipso adagio est usus Plato *Legg.* VI Vid. Schol. Ruhnken. p. 227. Cæterum alterius vim proverbii *lapidem elixare* ipse Noster explicuit. Plura qui velit, is consulat Erasmum *Adagg.* p. 202. 321. 337. et Fischerum ad Æschin. *Eryx.* p. 99 in Indic. ibid. laudd.

ρατον και μηδέποτε περαῖνον, οὕτω δὴ καὶ κόλασις A titerimus, videat qui firmiter verum discernere τὸν ἴσον ἔχει χρόνον, ψυχὴν ὁμοῦ καὶ σῶμα ἐνδίκως valet.
μετιοῦσα σῶμα δ' ἐκεῖνο τὸ καὶ φαύλως δηλονότι βισῶσαν, καὶ τῇ πονηρᾷ τῇδε δουλεῦσαν ψυχῇ, ἐπεὶ μηδ' ὅσιον, ἑτέρου τὰ κατὰ πεπραχότος, ἕτερον ἀντι τούτου τὰς τίσεις ὑπέχειν, καὶ παραπλήσιον ἂν εἴη ὥσπερ ἂν εἰ τοῦ [13] Πλάτωνος ἡμαρτηκότος ἐστίζετο Πλωτῖνος ἢ ἄλλος τις τῶν μὴ ταῖς δίκαις ἐνεχομένων. Καὶ νοίνυν ἡμεῖς [14] ἐξ ἀντιθέσεως ταῦτα πρὸς Πλάτωνα καὶ Πλωτῖνον, τέναντία τῶν ἡμῖν δεδογμένων περὶ ψυχῆς εἰρηκότας· εἰ δ' ὀρθῶς ἀντέσχομεν, εἰδεῖεν [15] ἂν οἱ καὶ τἀληθὲς εἰδότες ἀσφαλῶς δοκιμάζειν,

Variæ lectiones.

[13] artic. abest a Vat. [14] ἡμᾶς Vind. sed corr. [15] εἰδοῖεν Vind.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΧΟΥΜΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΝ ΕΠΙ ΤΩ ΠΑΘΕΙ ΤΗΣ ΧΗΡΕΙΑΣ ΑΥΤΗΣ ΕΞΚΑΙΔΕΚΑΤΟΝ ΑΓΟΥΣΗΣ ΧΡΟΝΟΝ.

Ἀνείται δέ πρὸς ἦθος κατηφὲς καὶ σαφήνειαν ἑρμηνείας, καὶ δὴ τεταπείνωται, τοῦ πάθους καὶ τοῦ προσώπου χαλῶντος καὶ ὑπεκλύοντος·

—

NICEPHORI CHUMNI

AD FILIAM SUAM IMPERATRICEM OB VIDUITATIS EJUS MŒROREM CUM DECIMUM SEXTUM ÆTATIS ANNUM AGERET.

Mœstas perspicuasque voces adhibet, formamque demissam affectat, præ dolore deficiens ac vultu solutus.

Ἐγώ σε, βασίλισσά μου, φίλτατον παιδίον ἐμόν, ἐξ ὅτου καὶ τῶν μητρικῶν ἀποῤῥαγεῖσαν εἶδον ὠδίνων καὶ βρέφος ἡμῖν ἀποτεχθεῖσᾶν οἰκτιρμοῖς μεγάλοις Θεοῦ, πάντα εὐθὺς ἡγησάμενος ἰθέμην, ζωὴν καὶ πνοὴν, καὶ φῶς τῶν ἐμῶν ὀμμάτων, καὶ ἀγαλλίαμα καρδίας, καὶ τρυφὴν καὶ ἱέρψιν ψυχῆς, καὶ πᾶν ὅ τι τοιοῦ-ον ἢ καὶ τῶν τοιούτων ἡδύτερον πλέον καὶ τιμιώτερον καὶ κρεῖττον. Καί γε περί τὰς σὰς ἀνοτροφὰς λίαν ἐποημένος τοῦτο καὶ διὰ πάσης ἐποιούμην εὐχῆς, Θεὸν ἀεί καθικετεύων τὴν μὲν βρεφικὴν ὑπερβᾶσαν κατιδεῖν σε ἡλικίαν, εἰς τελεωτεραν δ' ἐλάσκσαν, καὶ οἵαν ὁ πάνυ τι πό-

Ego te, imperatrix mea, dilectissima filia, ex qua maternis extractam visceribus nobisque divina misericordia, genitam vidi, te, inquam, omnia mihi reputavi, vitam nempe ac spiritum et meorum oculorum lumen et cordis lætitiam, deliciasque et animæ voluptatem et quidquid hujusmodi est, et si quid adhuc dulcius est et honorabilius et majus. Et sane tuæ educationi nimium intentus, id indesinenter postulabam, enixe Deum orans, ut te adolescentiæ ætatem egressam viderem, et perfectiorem ingressam, et qualem mea vota et mens ardor requirebant. Et illud quoque in omnibus meis

E codice regio 2105 (olim 1751), p. 271. Filia, ad quam scribit Nicephorus Chumnus, Irene illa est quæ Joanni Palæologo, filio Androni Palæologi, nupsit: Eulogia Nicephoro Gregoræ dicta, teste Boivino ad Greg. VII, 5, p. 147, ubi sic Chumnus laudatur : Ην δὲ τηνικαῦτα μεσάζων τοῖς πράγμασι σοφὸς ἀνὴρ καὶ πολλὴν τὴν ἐμπειρίαν καὶ σύνεσιν πλουτῶν ἐς τὰ κοινὰ, καὶ διὰ τουτο μάλα τοι (leg. puto μάλα τι) πλείστης ἀπολαύων τῆς τοῦ κρατοῦντος εὐμενείας τε καὶ ῥοπῆς, καὶ πολλοῖς τισι βρίθων τοῖς χρημασι διὰ τοῦτα, Νικηφόρος ὁ ἐπί τοῦ κανικλείου. Οὗτος θωπευτικοῖς τισι λόγοις καὶ πράγμασιν ὑπελθὼν τὴν τοῦ βασιλέως πραότητα, αἰτεῖ καὶ λαμβάνει γαμβρὸν ἐπί τῇ θυγατρί τὸν ῥηθεντα τοῦ βασιλέως υἱόν Ἰωάννην. Addam Cantacuzen. I, c. 14, p. 45 : Ὁ ἐπί τοῦ κανικλείου Νικηφορος ὁ Χοῦμνος, σοφὸς ἀνὴρ καὶ θαυμάσιος ἐν φρονήσει, πολλῆς τε ἀπολαύων πρὸς βασιλέως εὐνοίας τε καὶ τιμῆς, δι' ἣν καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Εἰρήνην τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ δεσπότῃ Ἰωάννῃ πρὸς γάμου κοινωνίαν ἤγαγεν ὁ βασιλεύς. De Caniclei dignitate vide Boivin. l. c. ; Creuzer. ad Plotin. *De Pulchr.* p. 398. Apponam Cangii locum e Bibliotheca Fabricii Græca t. VII, p. 675 : « Habetur in bibl. regia num. 751 codex, continens varia opuscula et epistolas Nicephori Chumni, in quibus sunt sermones consolatorii duo, quorum alter ad imperatorem scribitur de morte despotæ filii, alter ad ejusdem Chumni filiam imperatricem, βασίλισσαν, de illius viduitate, cujus tum annus erat sextus decimus. »

precibus cum multo timore flagitabam, ut nullum hujus vitæ malorum unquam tibi occurreret, neque unquam tuum animum dolore mersum viderem neque gemitus ex adversis infaustisque rebus ortos audirem, si qua supervenirent adversa ac tristia, neque lacrymas ex tuis oculis fluentes cernerem, neque mœrorem aut tristitiam aspicerem in tuo vultu, tam pulchro, tam festivo, pace et omnibus gratiis referto. Et optavi potius et omnino optavi et ardenter postulavi ut prius animam morte efflarem (et dulcis mihi ea mors fuisset), quam calamitatem aliquam animadverterem tuo cordi dolores afferentem,

A θος ἡμῶν καὶ τὸ τῆς ἐπιθυμίας σφοδρὸν ἐξεζήτει. Κἀκεῖνα δ' ἐν πάσαις ἡμῖν ταῖς ἱκεσίαις σὺν πολλῷ τῷ δέει πεποιημένος, μηδέν σοι μηδέποτε μηδαμῶς συναντῶσαι τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ δυσχερῶν, μηδὲ γενέσθαι μοι μηδέποτε ὀδυνωμένης αἰσθέσθαι τῆς σῆς καρδίας. μηδὲ στεναγμὸν ἀκοῦσαι ἐκ συντριβῆς ταύτης ἀναπεμπόμενον καὶ στενοχωρίας, ἐπεισπεσόντος τινὸς τῶν ἐκθλιβόντων καὶ λύπης προξένων αὐτῇ, μηδέ γε δάκρυον βλέψαι τῶν σῶν ἐκχυθὲν ὀφθαλμῶν, μηδὲ σκυθρωπότητά τινα κατιδεῖν μήτε κατήφειαν ἐπὶ τοῦ σοῦ καλοῦ καὶ ὡραίου προσώπου, καὶ γαλήνης καὶ πασῶν γέμοντος χαρίτων. Καὶ ἠγάπησα μᾶλλον, καὶ πάνυ τι ἠγάπησα, καὶ θερμῶς ἐπηυξάμην θανάτῳ πρότερον τὴν ψυχὴν ἀποβαλέσθαι, καὶ ἦν ἂν μοι καὶ γλυκὺς ἐκεῖνος ὁ θάνατος, ἢ δυσχερείας τινὸς εἰς αἴσθησιν ἐλθεῖν ἄλγος προξενούσης τῇ σῇ καρδίᾳ.

Hæc omnia et mater tua ineffabilis dilectionis excessu perpetuo tibi peroptavit efflagitavitque, totam animam effundens, totum desiderium, te lacte nutriens, fovensque amplexibus, et in ulnis ferens, neque sustinens vel paululum a te recedere! Quoties autem die noctuque divinas ædes petiit, nudis pedibus incedens paupertatemque induens, et ad puras venerandasque imagines festinans, et ante eas preces ardentesque supplicationes ex profundo et ardenti corde faciens, eademque a Deo postulans!

Ὅσα δὲ καὶ οἷα μήτηρων φίλτρων ἀῤῥήτων ὑπερβολαῖς ἀεὶ διετέλεσε περὶ σὲ σπουδάζουσα καὶ ἐνδεικνυμένη, τὴν ὅλην ἐκχέασα ψυχὴν, τὸν ὅλον πόθον, καὶ γαλουχοῦσά σε καὶ περιπτυσσομένη, καὶ φέρουσα διὰ παντὸς ἐν ἀγκάλαις, καὶ μηδὲ κατὰ μικρὸν ἀποστῆναι τῆς σῆς θείας μηδαμῶς ἀνεχομένη! ὅσους δὲ καὶ τοὺς δρόμους ἡμερινούς τε καὶ νυκτερινοὺς παρὰ τοὺς θείους κατέτεινεν οἴκους, γυμνοῖς τοῖς ποσὶ πεζῇ βαδίζουσα καὶ προσταλαιπωροῦσα, καί γε φθάνουσα πρὸς τὰς ἀχράντους καὶ σεπτὰς εἰκόνας, καὶ τούτων ἐπίπροσθεν τὰς εὐχὰς καὶ θερμὰς ποιουμένη τὰς ἱκεσίας ἐκ βάθους καρδίας ζεούσης, κἀκεῖνα πρὸς Θεοῦ ἐκζητοῦσα!

Quot et quanta Deus ipse bona, nostras preces superantia, tibi nullis comparabilia abundanter et amanter contulit! Eximiam nempe animæ simul et corporis pulchritudinem, divini timoris sensum, mandatorum Christi observationem, morum puritatem, et quidquid est pulcherrimum aliaque vincit bona, si cum hocce conferantur.

Ὅσα δὴ καὶ Θεὸς αὐτὸς ἀγαθὰ μεγάλα, καὶ ὑπερβάλλοντα πᾶσαν ἡμετέραν εὐχὴν, ἀπαράμιλλά σοι πλουσίως καὶ φιλοτίμως παρίσχετο χορηγήσας! κάλλος ὑπερφυὲς ψυχῆς ὁμοῦ τε καὶ σώματος, συναίσθησιν θείου φόβου, ἐντολῶν Χριστοῦ τήρησιν, κοσμιότητα ἤθους, καὶ πᾶν ὅτι κάλλιστον, καὶ πάντων ἕτερον ἅπαν τὸ πρὸς τοῦτο παραβαλλόμενον.

Quæ conspicientes lætabamur nosque te genueramus, et exsultabamus lætitia perfusi, ac te non modo putavimus generis nostri decus et gloriam fore, sed et firmiter exspectavimus, rursum omnes spes nostras in Deo ponentes, et in purissima sanctissimaque et immaculata ejus Genitrice.

Καὶ ταῦτα ὁρῶντες ἐχαίρομεν οἱ σὲ τεκόντες ἡμεῖς, καὶ πάντα σκιρτῶντες ἦμεν καὶ ἀγαλλιώμενοι, καὶ τιμὴν καὶ μέγα κλέος καὶ δόξαν τοῦ γένους ἡμῶν οὐκ ἐνομίσαμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ βεβαίως προσεδοκήσαμεν, ἐπὶ Θεὸν αὖθις θέμενοι τὰς ὅλας ἐλπίδας καὶ τὴν αὐτὸν παναχράντως καὶ παναμώμως καὶ πανυπεράγνως τεκοῦσαν.

Neque nos ea spes et bona illa ac pulchra expectatio fefellerunt. Postquam enim ad hoc tempus et ad hanc ætatem, quæ nuptiis convenit, pervenisti, excitat Deus eum qui per ipsum miserricorditer nobis imperat, et accipit, et erigit te ad magnitudinis, honoris et gloriæ fastigium illud. quod neque in votis habere neque mente cogitare ausi eramus Quæ deinde secuta sunt? Nos quidem, nescientes quantum tibi bonum superventurum esset, alias tibi nuptias parabamus, quæ minime tuos pios mores tuamque purissimam animam decebant; ut manifeste finis ostendit; apparuitque ex quo præcipitio ac barathro providens Deus te liberaverit, ex qua domo, omni turpitudine ac impietate plena. Et subruit tunc et irrita facit vana

Καὶ τῶν ἐλπίδων τούτων καὶ τῆς χρηστῆς ταύτης καὶ καλῆς προσδοκίας οὐ διεψεύσθημεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ πρὸς χρόνον καὶ ἡλικίαν ἦκες ἁρμόζουσαν γάμῳ, κινεῖ Θεὸς τὸν δι' αὐτοῦ φιλανθρώπως ἡμῶν βασιλεύοντα (1), καὶ προσλαμβάνεται καὶ ἀνάγει σε μεγέθους πρὸς ὕψος, τιμῆς καὶ δόξης, ἧς ἡμεῖς οὐδ' ἐν εὐχαῖς θεῖναι οὐκ ἂν ἐθαῤῥήσαμεν, οὐδ' ἂν εἰς νοῦν ἐβαλόμεθα. Τά δ' ἐφεξῆς τινα; Ἡμεῖς μὲν, μηδὲν εἰδότες τοῦ ἐπί τοῦ ὄντος (2) καλοῦ καὶ συμφέροντος, πρὸς ἑτέρους ἡτοιμάζομεν γάμους, μηδὲν τοῖς σοῖς θεοφιλέσι τρόποις καὶ τῇ καθαρωτάτῃ συντελοῦντας ψυχῇ, ὡς φανερῶς ἐπὶ τοῦ τέλους νῦν ἐξεφάνη ἀφ' οἵου κρημνοῦ καὶ βαράθρου Θεὸς προεἰδὼς ἐξείλετό σε, οἵου καὶ οἴκου, πάσης ἀνομίας γέμοντος καὶ δυσσεβείας. Καί σφάλ-

(1) Imperatorem Andronicum.

(2) Forsan, τοῦ ἐπιόντος.

λει δὴ καὶ καταργεῖ τότε τὰς ματαίας βουλὰς καί A
σπουδὰς ἡμῶν, καὶ περιφυλάττει καὶ περισώζει
καὶ ἐξαιρεῖταί σε τοῦ ὀλεθρίου ἐκείνου κακοῦ. Ἡμεῖς
δ', ὅπερ ἔφημεν, μηδὲν εἰδότες τῆς τοῦ εὐεργέτου
Θεοῦ προνοίας καὶ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐμβιβά-
σεως σοφῆς οἰκονομίας, ἠσχάλλομεν, ἠνιώμεθα,
ἀπελεγόμεθα τὴν ζωὴν, ὡς μέγαλου δή τινος δια-
μαρτόντες καλοῦ τούναντίον ἐπὶ τῆς ἀληθείας ὄν-
τος, κἂν ἡμεῖς ἠγνοοῦμεν.

Καὶ λέγω δὴ ταῦτα καὶ ἀνακινῶ πρὸς μνήμην,
ὡς ἂν δὴ καὶ τὴν σὴν ἐν γαλήνῃ καταστήσω ψυχὴν,
ἀνενεγκοῦσαν ἐκ τοῦ μεγάλου κλύδωνος καὶ τῆς
πολλῆς ταραχῆς τῶν ἐπικλυζόντων συχνῶν κυμά-
των, καὶ βυθιζόντων ταύτην πικρῶν λογισμῶν ὡς
εἰς θαλάσσης βάθος, εἰς βυθὸν ὀδύνας, ἐν ᾧ κατή-
γαγεν ἡμᾶς τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς ἀφορήτου B
ταύτης συμφορᾶς. Καὶ δέος μηποτε οὐχὶ τῶν σω-
μάτων πνιγμονὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ὄλεθρον
ὑποσταίημεν τῶν ψυχῶν. Ἵν' οὖν τὸ πολὺ καὶ μέ-
γα τοῦτο νέφος καὶ τὴν βαθεῖαν ἀχλὺν, καὶ σκοτό-
μαιναν τὴν ἐκ τοῦ πάθους ἐπιχυθεῖσαν ἡμῖν, ἐκ τῆς
σῆς ἀποτιναξῃς καρδίας, καὶ διαβλέψῃς πρός τὸ
μέγα πέλαγος τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ τὰ κατὰ σὲ οἰκο-
νομοῦντος συμφεροντως Σωτῆρος Χριστοῦ, διὰ
τοῦτο καὶ τοὺς παρόντας ποιοῦμαι λόγους καὶ εἰς
ἐνθύμησιν ἄγω καὶ μνήμην τὰ προλαβόντα ὑπὲρ
πάντα νοῦν ἡμῶν πρὸς εὐεργεσίαν γεγενημένα.

Προσθῆναι δέ καὶ τοῖς ἐφεξῆς βούλομαι μὲν · σπα-
ράττεται δέ μου καὶ κλονεῖται καὶ συντράττεται
ἡ καρδία, καὶ οὐ δύναμαι κατέχειν αὐτὴν, εἰς βάθος
αὐτῆς καθικνουμένης καὶ συχνὰ κεντούσης τῆς ἐκ C
τοῦ πάθους δεινῆς ῥομφαίας. Καί οὐκ οἶδα τί πρά-
ξω, τοῦ μὲν προκειμένου σκοποῦ πρὸς λόγους ἕλκον-
τος παρακλήσεως καὶ παραμυθίας, τῆς δὲ γε συμ-
φορᾶς ἐκεῖθεν καθελκούσης καὶ πρὸς θρήνους καὶ
οἰμωγὰς ἀγούσης καὶ δακρύων πηγάς.

Ὦ ! οἷον γὰρ σκότος πικρὸν τοὺς ἐμοὺς ἐκάλυψεν
ὀφθαλμοὺς, δριμύσσον ὡς ἐκ καπνοῦ τηγανιζομένης
καρδίας, καὶ ὅλους ἐκδιαζόμενον κενῶσαι καὶ ῥυῆ-
ναι ποιῆσαι ! οἷα ὑπέμενα καὶ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι, ὁ
τάλας ἐγὼ ! οἵας ἀγγελίας περί σοῦ, θύγατερ, ἐγ
ἐστώσαις δέξασθαι φρεσί !

Δέσποινά μου, τὸ φῶς τῶν ἐμῶν ὀμμάτων, ἡ
γλυκυτάτη ὄψις, τό ἐρασμιώτατον κάλλος, ἡ μόνη ἐν
πᾶσι τοῖς πρίν ἐπερχομένοις σκυθρωποῖς παρήγο-
ρος ἐμοί καὶ παραψυχὴ, πῶς ἔτι καὶ ζῶ καὶ πνέω, D
καὶ οὐκ εὐθὺς νεκρὸς ἐφάνην μετὰ τὴν σὴν ταύτην
θανατηφόρον ἐμοί συμφοράν ; οἵν προέπεμψά σε
καὶ οἵαν ὑποδέξομαί ! εἴπερ ἄρα καὶ δυνήσομαι μέχρι
τούτου καρτερῆσαι καὶ ζῆν. Κρεῖττον ἦν ἐμοί σβε-
σθῆναι τὸν ὅλον ἥλιον ἢ τὴν πᾶσαν ὅρασιν ἀποβα-
λέσθαι, ἢ ἐν τοιούτῳ κατιδεῖν σε ζοφωθεῖσαν σχή-
ματι, ὁποῖον δή σε καὶ ἐνέδυσε καὶ περιέβαλε τὸ
πολὺ καὶ μέγα πλῆθος τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν.

Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐν τοῖς τοιούτοις μηκύνων, ἀντί πα-
ρακολοῦντος καὶ κουφίζειν πειρωμένου τῶν ἀλγει-
νῶν, γένωμαί σοι σφοδροτέραν μᾶλλον ἀνάπτων τὴν
φλόγα καὶ τοὺς ἀνθρακας ἐκκαίων τοῦ πάθους καὶ
τῆς συμφορᾶς, ταῦτα μὲν ἐν τῷ νῦν ὄντι σιγήσειν
μοι δοκῶ, εἰς ἑτέρους δὲ παραπεμψω λόγους, μονῳδιῶν καὶ θρήνων ἐπιταφίων.

nostra consilia, et custodit te et servat et liberat, et a malo illo te eripit. Nos vero, ut dixi, benevoli Dei providentiam ejusque sapientem ad aliquid melius tibi tendentem voluntatem ignorantes, dolebamus, gemebamus, vitam rejiciebamus, quasi magnum aliquid bonum amisissemus, dum plane contrarium eveniret nobis nescientibus.

Et hæc dico, et in memoriam reduco, ut tuæ animæ tranquillitatem reddam, eamque ex hac magna tempestate ac magno irruentium perpetuo fluctuum tumultu eripiam, et ex amaris hisce sensibus qui eam tanquam in profundum mare, in doloris nempe abyssum demergunt, in quam et nos deduxit calamitatis hujus intolerandæ nimius excessus. Timeo enim ne tantum corporum nostrorum mortem, sed et ipsarum animarnm perniciem incurramus. Ut igitur hanc magnam nubem, et profundas has tenebras, et noctem hanc ex dolore nobis superfusam ex tuo corde dissipes et ad illud misericordiæ Salvatoris Christi mare, qui omnia nobis utilissima provides, aspicias, ideo et præsentem sermonem profero, et in memoriam cogitationemque ea quæ præcesserunt, reduco, quæ ultra spem ab nostram utilitatem facta sunt.

Accedere autem ad ea quæ secuta sunt, volo; sed scinditur et agitatur, et conturbatur cor, nec illud continere valeo, cum in ejus profundum intret et continuo illud transfigat dirus doloris hujus gladius. Nec scio quid facturus sim, dum ex una parte ad intentum hortationis consolationisque propositum attrahor, et ex altera calamitas inde me retrahit et ad gemitus, et lamenta, et lacrymarum fontes abducit.

O ! quantæ, quam amaræ tenebræ meos oculos velaverunt ! ortæ, ut ita dicam, ex frixi cordis fumo, et eos manes ac mortuos efficientes ! quanta sustinui et videndo et audiendo, o ego infelix ! Quæ de te nuntia, o filia, firmiter et constanter sustinui !

Domina mea, meorum oculorum lumen, dulcissimum spectaculum, amabilissima pulchritudo, quæ sola in superveniente tristitia me solabaris et excitabas, quomodo adhuc vivo et spiro, neque statim mortuus sum post mortiferam hanc mihi calamitatem ? Qualem te dimisi, et qualem recipiam! si tamen usque ad id temporis sustinere ac vivere possim. Potius mihi erat exstingui totum solem et omnem visum abjicere, quam in tali te habitu obtenebratam videre, quali induta es et circumdata propter meorum peccatorum multitudinem.

Sed, ne tantis immorans, tibi ardentionem flammam accendam, carbonesque doloris et calamitatis excitem, nedum te adhorter et consolari nitar, hæc impræsentiarum silere decet, et aliis relinquo funebres hymnos et orationes.

Tu autem, imperatrix mea, dulcissima lux mea, quæ nunquam sine magni doloris affectu nos tristes ac demissos videre aut lacrymas ex oculis nostris fluentes aspicere sustinuisti, vide nunc quanta patiamur ; vide cordis nostri insolabilem dolorem, et jam nobis sis ipsa consolatrix miranda, quemadmodum et alia omnia quæ circa te sunt omnes miratur. Nihil enim ex aliis hominibus, ut ita dicam. nos potest consolari et mulcere, nisi tu ipsis operibus rebusque ostendas te generose eam ferre ac sustinere calamitatem quæ propter te nobis est intolerabilis.

A Σὺ δὲ, βασίλισσά μου, γλυκύτατον ἐμὸν φῶς, ἡ μηδέποτε ἀπαθῶς ἀνασχομένη καὶ μεγάλης χωρὶς ὀδύνης στυγνοὺς ἡμᾶς καὶ κατηφεῖς ἰδεῖν, ἢ δάκρυον τῶν ἡμετέρων ἐκπεσὸν ὀφθαλμῶν, ἴδε νῦν ὁποῖα πάσχομεν, καὶ τὴν ἀπαραμύθητον ὀδύνην ἴδι τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γενοῦ κἂν τούτῳ θαυμαστὴ τις παρήγορος, ὡς καὶ τἆλλα πάντα πάντες θαυμάζουσι τὰ κατὰ σέ · ἐπεί μηδ' ἔστιν ἄλλος, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐν ἀνθρώποις τρόπος ἡμᾶς δυνάμενος παραμυθήσασθαι καὶ παρακαλέσαι, εἰ μὴ σὺ δείξεις αὐτοῖς ἔργοις καὶ πράγμασι, καὶ μὴ ῥήμασι μόνοις καὶ λόγοις, ὅτι γενναίως καὶ καρτερεῖς καὶ ὀφέρεις αὐτὴν δὴ ταύτην, τὴν διὰ σὲ, ἀνυπόστατον ἡμῖν, συμφοράν.

Magna enim illa est et ultra quamvis cogitationem ;sed et multa tuæ animæ vis christiana, multa et pietas tua neque ulla ratione minor, multa et magna tua in Deum fiducia. Quanta et qualis, quam firma et secura tua in sanctissimam ejus Matrem spes ! Potes, si velis, multas alias magnasque cogitare et reputare causas Benefactori et Salvatori Christo gratias agendi eumque confitendi, simul et solatia et perfectissima refrigeria accipiendi. Multum potes et in ejus misericordia ineffabili et inenarrabili confidere. Ecce tibi optimus ac piissimus imperator, ecce piissima et amantissima Domtna et imperatrix, nostra, vices patris ac matris erga te gerunt, et tibi se præstant, tanquam ipsi te genuissent. Ita omnem in te suam curam impendunt.

B Πολλὴ μὲν αὕτη καὶ μεγάλη καὶ ὑπερβολῆς ἀπείρου σης ἔπέκεινα · ἀλλὰ καὶ πολὺς ὁ τῆς σῆς χριστιανισμὸς ψυχῆς, πολλὴ καὶ ἡ εὐλάβεια καὶ μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολείπουσα, πολλὴ καὶ μεγάλη καὶ ἡ πρὸς Θεὸν πεποίθησις. Ὅση δὲ καὶ οἵα (1) βεβαία καὶ ἀσφαλὴς καὶ ἡ πρὸς τὴν πανυπέραγνον αὐτοῦ μητέρα ἐλπίς ! Ἔχεις, εἰ βούλει, καὶ πολλὰς ἑτέρας καὶ μεγάλας εἰς νοῦν βαλέσθαι καὶ ἀνελογίσασθαι τὰς ἀφορμὰς πρὸς εὐχαριστίαν καὶ ἀνθομολόγησιν αὐτοῦ τοῦ εὐεργέτου καὶ σωτῆρος Χριστοῦ, ἅμα δὲ καὶ πρὸς παραμυθίαν σὴν καὶ τελωτάτην παράκλησιν. Ἔχεις καὶ θαῤῥῆσαι πολλὰ καὶ μεγάλα ἐπὶ τῷ ἐλέει καὶ τοῖς ἀφράστοις καὶ ἀνεκδιηγήτοις οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ. Ἰδού σοι καὶ βασιλεὺς ὁ φιλανθρωπότατος πάντων καὶ φιλοχριστότατος, ἰδοὺ καὶ ἡ τὸν ἴσον τρόπον φιλοχριστοτάτη καὶ συμπαθεστάτη δέσποινα καὶ βασιλὶς ἡμῶν, ἀντι πατρὸς τὰ πάντα καὶ μητρὸς, καὶ γίνονταί σοι καὶ ὡς γνησίως τεκόντες. Οὕτω δὴ καὶ πᾶσον φροντίδα τῶν κατὰ σὲ ποιοῦνται.

Ego vero, et quæ te genuit mater, et fratres tui, illud et volumus et semper erga te erimus quod et ipsa voles et cupies, aut quod tu, tanquam domina jusseris, et te circumdantes, ut quidam servi, in omnibus tibi omnimodo servire festinabimus ; nihilque eorum quæ ipsa volueris, non fiet, dummodo nos efficere potuerimus. Concede tantum nobis ut omni tristitia ac demissione expertem vultum tuum intueamur, tuam festivissimam formam, serenissimos et ornatissimos tuos mores, tuos dulcissimos et amore Dei plenos oculos ; fac ut videamus subridentia tua labia ; et quod superest tempus omne nobis non amarum erit. Hoc modo nobis omnem tuam erga nos caritatem dilectionemque ostende ; hoc modo parentes tuos solari velis reapse ; hoc modo nostræ propriæ vitæ auxiliari cures. Vides enim ut præ dolore dissolvatur jam ac defluat, et ad interitum decurrat.

C Ἐγὼ δὲ, καὶ ἡ γεννήσασά σε μήτηρ, καὶ ἀδελφοί (2), ἐκεῖνο καὶ βουλόμεθα καὶ διὰ παντὸς ὑπάρξομεν πρὸς σὲ ὅσον ἂν καὶ αὐτὴ βουληθείης καὶ ἀγαπήσαις, ἡ καὶ, ὡς κυρία, προστάξαις, καὶ κύκλῳ περὶ σὲ στρεφόμενοι αἰεί, ὡς δοῦλοί δή τινες, πάντα καὶ σπουδάσομὲν ἐκ παντὸς τρόπου προθύμως θεραπεῦσαι · καὶ οὐδὲν οὐδαμῶς ἔσται τῶν σῶν θελημάτων ἀτέλεστον, ἡμῶν ἐκπαροῦν δυναμένων. Μόνον δίδου ἡμῖν ἐκτὸς πάσης σκυθρωπότητος καὶ κατηφείας τὸ σὸν ἐνορᾶν πρόσωπον, τὴν σὴν ὡραιοτάτην μορφὴν, τὸ γαληνότατον καὶ κοσμιώτατον ἦθος, τοὺς γλυκυτάτους καὶ φόβου Θεοῦ γέμοντας ὀφθαλμούς · δὸς καὶ ὑπομειδιῶντα τὰ σὰ χείλη κατιδεῖν · καὶ τοῦ λοιποῦ ὁ πᾶς ἡμῖν ἔστω χρόνος οὐδὲν ὀδυνηρός. Ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν D ὅλην περὶ ἡμᾶς δεῖξον ἀγάπην σὴν καὶ στοργήν · ἐν τούτῳ τοὺς σε τεκόντας παραμυθήσασθαι καὶ βουλῆθητι καὶ πρᾶξον · ἐν τούτῳ σπούδασοι καὶ βοηθῆσαι τῇ ἡμετέρᾳ ζωῇ. Ὁρᾶς καὶ γὰρ ὅπως ὑπὸ τοῦ πάθους ἐκλύεται ἤδη καὶ ὑποῤῥέει, καὶ καθυπάγεται πρὸς φθοράν.

Lex est e cœlis a Deo data ac simul humana, utfilii adimpleant quidquid voluerint parentes, sive magnum, sive parvum. Et hujus legis observatio

Νόμος ἄνωθεν καὶ δεδομένος παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπινος, πάντα καὶ μικρὰ καὶ μείζω, ὅσα δὴ καὶ βούλονται πατέρες, ὀφείλειν (3) παῖδας τοὺς ἐξ αὐ-

(1) Malim οἷα, adverbialier pro ὡς βεβαία, *quam firma*.

(2) Horum unus fuit Joannes Chumnus.

(3) Deest forsan verbum πράττειν, aut tale aliud.

τῶν. Καὶ ἡ τοῦ νόμου τοῦδε τήρησις πολλὰς ἔχει καὶ παρ' αὐτῷ Θεῷ κειμένας τὰς ἀμοιβάς· οὐ μήν ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι οὐδὲν τοῦδε τιμιώτερον, οὐδέ γε κρεῖττον εἰς ἀρετῆς λόγον, νομίζουσι. Ταύτην τὴν ὀφειλὴν ἀπόδος ἡμῖν, ἡ τὴν πᾶσαν σπουδὴν πρὸς ἐκπλέρωσιν τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων καὶ τῶν ἐνταλμάτων αὐτοῦ καταβαλλομένη, καὶ ὡς ἂν ἐν πᾶσι θεραπεύῃς αὐτόν. Ἐν σοὶ καὶ ζῶμεν καὶ πνέομεν καὶ ἔτι τὸ φῶς ὁρῶμεν, καὶ οὐχὶ πάσας εὐθὺς ἅμα τῷ πάθει ἀποβαλόμεθα τὰς αἰσθήσεις, οὐδ' ἐξέστημεν ἁπάσης φρενός. Εἰ γοῦν καὶ ἔτι βούλει ζῶντας εἶναι καὶ αἰσθανομένους ἡμᾶς, αὐτοῦ δὴ τούτου πρώτου καὶ ἐπαισθάνεσθαι μετὰ γενναίου πρᾶξον τοῦ φρονήματος, γενναιοτάτης καὶ τῆς καρτερίας· τίνος δὴ λέγω; ἀθυμίας πάσης καὶ πικρίας ἀπηλλάχθαι τὴν σὴν ψυχήν· καὶ εἰ τοῦτο πρὸς εὐεργεσίαν δῴης ἡμῖν καὶ χαρίσαιο, ζωώσεις, εὖ ἴσθι, νεκρωθέντας ἤδη, καὶ οὐδὲν ἔτι λοιπὸν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πικρὸν ἡμῖν καὶ δακνηρόν. Ὅσον δὲ καὶ παρὰ τῷ Θεῷ νομίζεις λογισθῆναι τοῦτο; πόσον καὶ παρὰ τῇ φιλανθρώπῳ τοῦδε μητρί; ὅτι διὰ πατέρα καὶ μητέρα, οἰκτειρήσασα τούτους, κινδυνεύοντας ἐκ πικρᾶς ὀδύνης ἀπορραγῆναι καὶ, ἀντὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν παρακαλεῖσθαι μᾶλλον σὲ, σὺ τούτους ἐφάνης θαυμασίοις τρόποις παραμυθίας ἐξ αὐτοῦ θανάτου ῥυσαμένη καὶ αὖθις ἀποκαταστήσασα πρὸς ζωήν.

A multas et apud Deum habet remunerationes; sed revera homines nihil honorabilius, nihil in virtutis numero pretiosius esse credunt. Hoc vobis debitum solve, quæ sollicite omnes Dei leges ac præcepta adimples, ut in omnibus ei servias. In te enim et vivimus, et respiramus, et lumen videmus, et nondum omnes cum dolore sensus rejecimus, nec omni mente defecimus. Si igitur cupis nos adhuc vivere ac sensus experiri, tuo generoso animo fac nos generosissimam tuam patientiam sentire. Quam autem eam dico? Ostende animam tuam omni desperatione ac amaritudine liberam esse; et si eam nobis gratiam largiaris, te nos B jam mortuos vivificaturam esse scito, nobisque nihil in vita ista amarum ac triste futurum. Quantum id a Deo reputatum iri credis! Quantum et misericordissimæ ejus Matri! Quod propter patrem et matrem, eorum miserata, qui in eo erant, ut præ dolore animam efflarent, visa fueris calamitatis patientior, easque, neque ab ipsis solatia acceperis, miro solamine ex ipsa morte erueris, et ad vitam revocaveris.

Ἐδόξασέ σε Θεὸς, καὶ, πρὸς μέγα καὶ μέγιστον ὕψος ἐπάρας, μεγάλως ἐδόξασε. Καὶ τὰ μὲν δὴ πρῶτα δῆλα, καὶ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ἐπεὶ καὶ μεθ' ὑπερβαλλούσης ἐξέλαμψε τῆς τιμῆς· ἃ δὲ νῦν δεδυστυχηκότες ἀθλίως κατεφάνημεν πράξαντες, οἷα δὴ καὶ ταῦτα! Ῥωμαῖοι πάντες ὡς ταὐτὰ παθόντες ἡμῖν ἐν ζόφῳ δή τινι κατηφείας ὁρῶνται, πολλὰ καὶ συγκοπτόμενοι καὶ συμπενθοῦντες. Καὶ γέμουσι τὰ πάντα θρήνων ἐπὶ τῇ κοθ' ἡμᾶς συμφορᾷ, καὶ βασιλέων οἶκοι καὶ ὅσοι μέγιστοι μετ' αὐτοὺς, καὶ ἀγυιαὶ πόλεων, καὶ οὐδείς ἐστιν ὃς οὐχὶ κοινωνὸς γίνεται τοῦ πάθους ἡμῶν. Γέμουσι καὶ ναοὶ οὐκ ἐξοσίων μόνων καὶ ἐπιταφίων ᾀσμάτων, ἀλλὰ τοι (1) καὶ τῶν θερμῶς ὀλολυζόντων καὶ γοερὰς ἀφιέντων φωνὰς, καί γε περιπαθῶς τοὺς θρήνους μεριζομένων.

Glorificavit te Deus, et te ad maximam altitudinem erigendo, maxime glorificavit. Et prima quidem illa manifesta sunt, et de iis nemo dubitat, siquidem et eximio effulserint. Quas autem passi sumus miseras calamitates, quales et istæ fuerunt! Romani omnes, tanquam eadem ac nos passi C sint, in tristitiæ tenebris mersi videntur, valde afflicti et compatientes. Jam omnia lacrymis plena sunt propter nostrum infortunium; et imperatorum domus, et maximæ omnes post eas, et urbium viæ; et nemo est qui nostrum dolorem non participet. Insonant et templa non modo tragicis cantibus et hymnis funebribus sed et civium lamentis qui gementes voces emittunt, nostrarumque lacrymarum participes sunt.

Πόσην γοῦν ἡ τοσαύτη τῶν οὕτως καὶ κατὰ τοσοῦτον συναλγούντων κοινωνία βουλομένοις ἡμῖν τὰ εἰκότα λογίζεσθαι φέρει τὴν παραμυθίαν! Μὴ τοίνυν ἅπερ ὀφείλομεν εἰς ἀφορμάς τιθέναι καὶ προφάσεις ἀναψυχῆς, αὐτοῖς τούτοις χρώμεθα πρὸς D τούναντίον, ὅτι μηδὲ δίκαιον τῶν μὲν λυπηρῶν αἰσθάνεσθαι καὶ τοῦ εἰκότος πλέον, τῶν δέ γε πρὸς παράκλησιν ἡκόντων ἀναισθήτως ἔχειν δοκεῖν, καὶ μηδεμίαν τῶν τοιούτων ποιεῖσθαι μηδαμῶς ἐπιστροφήν.

Quantum porro solamen, tanta tam ardenter compatientium communio, si, ut decet, animadvertere velimus! Ne igitur iis, quæ ut solationis causas et prætextus habere debemus, in contrarium utamur; quoniam non justum est ut tristia quidem et plusquam oportet, sentiamus, ea autem quæ mulcere valent, non accipiamus neque eorum curam faciamus.

Τὸ μὲν πάθος κοινὸν σοί καὶ πρὸς ἄλλας· πολλὰς γὰρ ἂν καὶ μυρίας εὑρήσεις ἐξετάζουσα ἔν τε τῷ παρόντι, ἔν τε τῷ παρελθόντι βίῳ, χρησαμένας ταῖς αὐταῖς συμφοραῖς· τὸ δὲ τῆς τιμῆς μὴ μόνον οὐ κατ' ἴσον, ἀλλ' οὐδ' ἐγγὺς δόξης τῆς σῆς, οὐδεμία

Dolor ille tibi cum aliis communis est; multas enim et sexcentas reperies, si consideraveris, præsenti ac præterito tempore, quæ iisdem malis usæ sunt; quod autem ad honorem spectat, nulla est quæ non modo non parem, sed ne proximum qui-

(1) Cod. ἀλλά τι Et ἀλλά τι exhibet Cangius, qui, Glossario Græcitatis in voce Ἐξόδιον, Nicephori verba, ab γέμ. καὶ ναοί ad φωνάς, attulit. Pro μόνων Cangius habet μόνον.

dem assecuta sit Quid quidem honor tibi, Deo illum confirmante, permaneat quandiu in hac vita durabit hominum genus.

Hæc autem omnia utrum tibi tristitiæ ac doloris causas afferunt, an multas et magnas gratiarum ad Deum actiones ejusque confessionem ? Id posterius omnino. Nonne, ut decet, rependemus ipsi, una gratias agentes, ipsi inquam et purissimæ ejus Matri, cujus interventu, supra omnem cogitationem nostram, supra omnem sensum nostrum, talia providens Deus sapienter dirigit ad eum, quem scit ipse, finem, dolori omni et tristitiæ superiorem ? Quoniam non corporibus solummodo | vivimus homines, sed et immortalibus animis, et multo magis animis quam corruptioni obnoxiis corporibus, qui sane recta Dei cognitione digni habiti sumus et secura in Christo Jesu fide, sumusque ad nunquam finitura bona vocati, recteque in præsentibus istis et vanis fluxisque ac transeuntibus, nihil solidi ac firmi habentibus probamur. Si igitur generosi videamur, animose probationem ferentes, simul et in omnibus gratias agentes quæ Deo placuerunt ac nobis evenerunt non simplicia illa tunc recipiemus, pro calamitatibus quas cum gratiarum actione sustinuerimus, sed et multiplicia, majorem ultimam benedictionem obtinentes quam prior erat, quemadmodum et generosus ille vir, et in omnibus undequaque accidentibus calamitatibus, et in omnibus tentatoris artificiis imperturbatus mansit Job. » Euntes ibant, inquit, et flebant, mittentes semina sua ; » et : » De mortuo, inquit, luge. » Et rursum : » Propter mortuum, effunde lacrymas, et dira patiens, incipe lamentum. » Attamen ut in patientia nostra possideamus animas nostras clamat Christus Salvator, clamat et testatur ; quam patientiam ego mistum lacrymis et fletibus semen voco, ut et eorum qui terram versant, patientia laboribus multis sudorumque fontibus mista est. Et ibi plures illi manipuli, quos cum lætitia « et exsultatione portantes veniunt, » vana quidem materia conculcata et abjecta ; illic vero, ii universi fructus e patientia orti, sinceri sunt, horreis cœlestibus collecti, nunquam impensi : et his in terris multas affert et magnas ex Deo mercedes, qui iis qui amara patiuntur » saccos dirumpit eosque lætitia circumdat, et luctum eorum in gaudium convertit. » Credens autem David » in terra semper viventium videre bona, » nihil aliud statim et ad se conversus dicit, nisi : » Exspecta Dominun, et viriliter age, et confortetur cor tuum ; » eo quod beatum illud spectaculum nonnisi ex patientia tibi occurrat ac fiat.

ἄλλη τῶν ἁπασῶν ἀπηνέγκατο · ὅπερ δή σοι τοῦ Θεοῦ καὶ βεβαιοῦντος, παραμείνοι μέχρι πέντε, μέχρις ἂν δηλονότι καὶ γένος ἀνθρώπων παραμείνοι τῷδε τῷ βίῳ.

Ταῦτα δὲ πάντα πότερον λύπης ἔχει σοι μᾶλλον καὶ ὀδύνης ἀφορμὰς, ἢ πολλὴν καὶ μεγάλην τὴν ὀφειλὴν εὐχαριστίας ἁπάσης καὶ ἀιθομολογήσεως πρὸς Θεόν ; ἢ τοῦτο πάντως. Καί οὐκ ἂν ὅσον εἰκὸς ἀποτίσαιμεν εὐχαριστοῦντες αὐτῷ, ἅμα δ' εὐχαριστοῦντες καὶ τῇ πανυπεράγνῳ τούτου μητρί, ἧς ταῖς μεσιτείαις ὑπὲρ πάντα νοῦν ἡμῶν, ὑπὲρ αἴσθησιν πᾶσαν, τὰ τοιαῦτα Θεὸς οἰκονομῶν ἄγει σοφῶς πρὸς ὃ καὶ μᾶλλον ἐκεῖνος οἶδε τέλος, ὀδύνης ἁπάσης καὶ λύπης ἀνώτερον ; Ἐπειδὴ γὰρ οὐ σώμασι μόνοις ζῶμεν ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ψυχαῖς ἀθανάτοις, καὶ πολλῷ δὲ μᾶλλον ψυχαῖς ἢ σώμασι φθειρομένοις, οἵ γε θεογνωσίας ὑγιοῦς ἠξιωμένοι καὶ ἀσφαλοῦς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πίστεως, πρὸς ἐκεῖνα μεταικλούμενοι τὰ μηδέποτε λήγοντα ἀγαθὰ, εἰκότως καὶ δοκιμαζόμεθα ἐν τοῖς παροῦσι τούτοις καὶ ματαίοις καὶ ῥέουσι καὶ παρερχομένοις, καὶ μηδὲν βέβαιον μηδὲ στάσιμον ἔχουσιν. Ἂν γοῦν καὶ γενναῖοι δή τινες φανῶμεν εὐψύχως φέροντες τὴν δοκιμασίαν. ἅμα δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστοῦντες τοῖς τῷ δοκιμάζοντι Θεῷ δεδογμένοις καὶ ἡμῖν ἐπενηγμένοις, οὐχ ἁπλᾶ μόνον ἀπολαμβάνομεν κἀνταῦθα, ἀνθ' ὧν πληγέντες εὐχαρίστως ἐκαρτερήσαμεν, ἀλλὰ καὶ πολλαπλᾶ, μείζονος τῆς ὑστάτης εὐλογίας ἐπιτυγχάνοντες ἢ τῆς πρώτης, ὡς καὶ ὁ γενναῖος ἐκεῖνος καὶ ἐν πάσαις ταῖς συμπεσούσαις συμφοραῖς, ἐν πᾶσι τοῖς τοῦ πειράζοντος μηχανήμασιν ἀκατάσειστος ἔτυχεν Ἰώβ. « Πορευόμενοι (1) ἐπορεύοντο, » φησί, « καὶ ἔκλαιον, βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν · » καὶ, « Ἐπὶ (2) νεκρῷ, » φησί, « κλαῦσον · » καὶ αὖθις, « Ἐπὶ νεκρῷ κατάγαγε δάκρυα, καὶ δεινὰ πάσχων ἔναρξαι θρήνου (3) · » οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὑπομονῇ ἡμῶν κτήσασθαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν (4) Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἐμβοᾷ καὶ διαμαρτύρεται, ἡ ὑπομονὴν ἐγὼ μικτὸν φημι σπέρμα δάκρυσι καὶ κλαυθμοῖς, ὡς καὶ τα τῶν περὶ τὴν γῆν πονούντων μικρὰ δάκνουσι πόνοις καὶ ἱδρώτων κρουνοῖς. Κἀκεῖ μὲν τὸ πλέον τῶν δραγμάτων, ἃ δὴ καὶ μετὰ χαρᾶς αἴροντες ἔρχονται καὶ ἀγαλλιάσεως, ἀχρεῖον καὶ ὕλη πυρὸς καταπατηθὲν καὶ ἀπορριφὲν · ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐκ τῆς ὑπομονῆς ὅλον, ἀκήρατος καρπὸς, ἀποθήκαις οὐρανίαις θησαυριζόμενον καὶ μεδαμῶς μηδέποτε δαπανώμενον, κἀνταῦθα δὲ πολλὰς ἐκ Θεοῦ καὶ μεγάλας ἐφελκόμενον τὰς ἀμοιβὰς, τοῦ καὶ διαῤῥήσσοντος τοὺς σάκκους τοῖς πικρὰ πάσχουσι, καὶ περιζωννύοντος εὐφροσύνην, καὶ τὸν κοπετὸν στρέφοντος εἰς χαράν (5). Πιστεύων δὲ καὶ Δανιὴλ ἐν γῇ τῶν ἀεὶ ζώντων ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ (6), οὐδὲν ἕτερον εὐθὺς καὶ πρὸς σὲ στραφεὶς λέγει, ἢ

(1) Psalm. CXXV, 6.
(2) Sirach. XXII, 11.
(3) Sirach. XXXVIII, 16, cum varietate.
(4) Christus apud Lucam XXI, 19 : ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμων.
(5) Psal. XXIX, 11 ; ἔστρεψας τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί · διέῤῥηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην.
(6) Psalm. XXVI, 13, 14 : πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαγὰ Κυρίου ἐν γῇ ζωντων. — Ὑπόμεινον τὸν Κύριον · ἀνδρίζου, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου, καὶ ὑπόμεινον τὸν Κύριον.

ὅτι ὑπόμεινον τὸν Κύριον, καὶ ἀνδρίζου, καὶ ἀνδρίζου, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου, ὡς τῆς μακαρίας ἐκείνης θέας οὐδαμόθεν ἑτέρωθεν ἡ ἐκ τῆς ὑπομονῆς καὶ ἀπαντώσης καὶ γεγενημένης.

Ἔκλαυσας γοῦν καὶ σὺ μεγάλα καὶ περιττὰ καὶ ποταμοὺς δάκρύων κατήνεγκες, πολλοὺς μὲν καὶ πρὸ τῆς συμφορᾶς, πολλοὺς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάθει καὶ τῇ συμφορᾷ, πολλοὺς καὶ μετὰ τὴν συμφοράν, ὅλην τὴν καρδίαν ἐνδοῦσα τῇ φλογὶ καὶ τῷ καύσωνι καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ μαρασμῷ· δεῖξον λοιπὸν κατ' ἴσον μέτρον καὶ τὸ τῆς ὑπομονῆς, καὶ Χριστῷ τοῦτο προστάσσοντι καὶ ζητοῦντι θῦσον καὶ καρποφόρησον, καὶ τῇ ἐντολῇ ταύτῃ κτῆσαι τὴν σὴν ψυχήν, κτήσασθαι δὲ καὶ ἡμᾶς τὰς ἡμῶν πρᾶξον, κινδυνευούσας ἤδη καὶ καταποθῆναι καὶ ἐκλελοιπέναι ταῖς ἀθυμίαις τῷ μηδαμόθεν ἄλλοθεν ἀναψυχὴν καὶ παράκλησιν δύνασθαι δέξασθαι, εἰ μὴ σὺ, ἐκνικήσασα ταῖς τῆς εὐλαβείας ὑπερβολαῖς καὶ πρὸς Θεὸν πεποιθήσεσιν, ἅμα δὲ καὶ τῷ γενναίῳ καὶ σταθερῷ τοῦ φρονήματος, κρείττω σεαυτὴν δείξεις καὶ ὑπεράνω γενομένην τοῦ μεγάλου τοῦδε πάθους καὶ τῆς ὅλους ἡμᾶς χειρωσαμένης καὶ κατενεγκούσης συμφορᾶς. Καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον, ἡ τὰ πάντα θαυμασία σὺ, καὶ θαυμαστὴ παρήγορος ἡμῖν κατασταίης, μὴ ῥήμασι μόνοις καὶ λόγοις, ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοῖς φανερὸν τιθεῖσα ὅτι καὶ παρεκαλέσατο καὶ τελέως παρεκαλέσατό σε Θεὸς, τῆς μεγάλης ταύτης ὑπομονῆς ἀμειψάμενος καὶ τῆς θαυμαστῆς καρτερίας. Ταύτην ἐγώ σοι, βασίλισσά μου, τὴν δέησιν, ταύτην προσάγω τὴν ἱκεσίαν, καὶ δέξαι πεισθεῖσα, ἡ καὶ τὰ πάντα καὶ βουλομένη καὶ σπουδάζουσα τοῖς σὲ τεκοῦσιν ἡμῖν πράττειν κεχαρισμένα. Καὶ μὴ παρίδῃς μηδ' ἐν τοῖς παροῦσι θερμῶς, ὁρᾷς δ' ὁπόσον, καθικετεύοντα τὸν πατέρα, καὶ μηδαμῶς ἑτέρως ἥκιστα δυνάμενον ζῆν, ἡ εὐθυμοτέρας ἀγγελίας δεχόμενον περὶ σοῦ, καὶ τῶν νῦν πικρῶς θορυβούντων καὶ τὴν ὅλην καρδίαν σπαραττόντων καὶ νεκρούντων κουφιζούσας λογισπῶν. Ναὶ ταῦτα, καὶ εἶτι πλέον δύνῃ, πρᾶξον εἰς ἐμὴν παραμυθίαν, καὶ Θεὸς ἔσται σοι κἀνταῦθα κηδεμὼν καὶ χορηγὸς ἐλέους παντὸς, ὁ καὶ τῶν ἀῤῥήτων πατὴρ οἰκτιρμῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς οὐρανίοις ἔσται σοι πρυτανεύων καὶ χαριζόμενος τὴν ἀνέκφραστον ἐκείνην καὶ μηδέποτε μηδὲν πέρας ἔχουσαν εὐφροσύνην, πρεσβευούσης καὶ μεσιτευούσης πρὸς τοῦτο τῆς παναχράντου καὶ παναμώμου καὶ πανυπεράγνου Μητρὸς αὐτοῦ.

A Flevisti igitur, et tu multas et nimias lacrymas et lacrymarum fontes emisisti, multas quidem et ante calamitatem. multas vero et in ipso dolore et calamitate, multas et post calamitatem, totum tuum cor flammæ et igni et consumptioni inde ortæ tradens ; ostende nunc non minorem patientiam, eamque Christo jubenti ac poscenti immola et offer, et hac lege posside animam tuam ; fac utnos quoque animas nostras possideamus ; quæ in eo sunt ut præ tristitia dejiciantur ac deficiant, eo quod non aliunde refrigerium et solamen possint accipere, nisi tu, tua eximia pietate et in Deum fiducia, simulque tuo generoso ac firmo animo vincens, teipsam majorem ac fortiorem magno illo dolore præstes, ac calamitate, quæ nos totos premit B ac dejicit. Et hoc modo, tu, quæ in omnibus admirationem moves, sis nobis admiranda consolatrix, non verbis modo ac argumentis, sed et operibus ipsis manifestum faciens te a Deo perfectam consolationem accepisse, hanc magnam patientiam et hanc miram sufferentiam induisse. Has ad te, imperatrix mea, preces, hæc vota mitto; hæc accipe libens, quæ omnia vis et properas parentibus tuis grata facere. Neque despicias nunc (quam ardenter vides), supplicantem patrem tuum, qui non aliter vivere potest, quam si de te lætifera nuntia accipiat, quæ amare totum cor perturbantes et discerpantes et occidentes cogitationes mulceant. Hæc facias, et adhuc si valeas, his plura, in nostrum solamen ; et tibi Deus in hoc mundo curam et omnem misericordiam C præstabit : quippe qui misericordiarum pater sit. Ac deinde in cœlis tibi indesinentem illam et ineffabilem lætitiam largietur, interveniente et intercedente purissima et sanctissima et immaculata sua Matre.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΧΟΥΜΝΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΚΑΝΑ ΘΑΥΜΑΤΟΣ.

NICEPHORI CHUMNI

AD PHILADELPHIÆ EPISCOPUM

DE MIRACULO IN CANA FACTO

De miraculo quod Dominus Salvator in Cana effecit et quod primum omnium est, bene inquiris quare non alia substantia, sed aqua in vinum conversa sit. Etenim non contrarium, vinum nempe aqua factum minus mirum fuisset, sive ad miraculi rationem, sive ad demonstrationem, si vim conversionis aut potentiæ divinæ considerare velis : et in nuptiis ac convivio id convenientissimum fuisset. Quare ? Quia Paulus dicit : « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. » — Stupefaciens simul et sapientes reddens eos qui non fuissent sobrii, iisque suadens ut nuptiis attenderent et legibus de ipsis constitutis uterentur, aquam bibentes, neque vinum, in quo, juxta Pauli vocem, est luxuria. Nunc vero aqua in vinum conversa, deliciarum est quasi materia, ad quas tamen Christus nullibi videtur hortari, quasque non permittit. Quod patet ex hac ratione quam nobis tradidit, docens inquirendum nobis panem substantialem nec quidquam aliud, neque ciborum voluptates. Et calicis mercedem participantibus promittens, non vini calicem, sed frigidæ dicit : id igitur aqua est. Quod enim in terra siccum est, et secundum Scripturam terra vocatur, id hoc loco est etiam calicis frigida aqua, communis hominibus aliisque animalibus potus. et iis illisque sufficiens. Neque ullum animal quidquam patietur vitam corrumpens, si aqua utetur ; neque homo quidquam tale patietur, cum tempus esset, quo aquam bibens vivebat, vinum ne noscens, quidem post diluvium enim, inquiunt, vinum ; ac statim post vini primam notitiam experimentum periculosum evasit.

A Καὶ δὴ τὸ ἐν Κανᾷ θαῦμα τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ, τῶν ἄλλων πρῶτον ὄν, καλῶς ἔχεις ζητήσας ὅτου δὲ χάριν οὐχ ἕτερον, ὕδωρ δ' ἦν εἰς οἶνόν μεταβαλών. Καὶ γὰρ οὐδὲ τούναντίον, οἶνος ὕδωρ γεγενημένος, οὐκ ἔλαττον ἂν ἦν οὔτ' εἰς θαῦμα, οὔτ' εἰς ἀπόδειξιν, εἰ μέν βούλει τῆς μεταποιητικῆς, εἰ δ' οὖν τῆς δημιουργικῆς θείκης λέγειν δυνάμεως · καὶ εἶχε ἂν καὶ τὸν εἰκότα λόγον ἐπί τοῦ γάμου καὶ τοῦ συμποσίου · τίνα τοῦτον ; ὃν καὶ Παῦλός φησι, « Μὴ (1) « μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία · » ἐκπλῆττον ἅμα καὶ σωφρονίζον τοὺς ἀκρατεῖς, καὶ πείθον πρὸς τὸν γάμον ὁρᾶν καὶ νοῖς νενομισμένοις αὐτῷ χρῆσθαι, ὕδατι χρωμένους, καὶ μὴ οἴνῳ, ἐν ᾧ, καθ' ὧν εἴπομεν φωνήν, ἀσωτία ἐστί. Νῦν δ' ὕδωρ μετενεχθὲν εἰς οἶνον τρυφῆς τις, εἰπεῖν, ἔστιν ὑπόθεσις,
B ἣν Χριστὸς οὐδαμῆ φαίνεται οὔτ' ἐπιτρέπων, οὔτε συγχωρῶν · καί γε δῆλον ἐξ ἧς καὶ παρέδωκεν ἡμῖν εὐχῆς, τὸ ἐπιούσιον ἄρτον (2) ὥστε ζητεῖν καὶ μηδὲν ἕτερον, μηδὲ βρωμάτων ἡδονάς. Καὶ ποτηρίων δὲ μισθὸν τοῖς μεταδιδοῦσιν ἐπαγγελλόμενος, οὐκ οἴνου, ψυχροῦ δὲ λέγει (3) · τοῦτο δ' ὕδωρ ἐστίν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς τὸ ξηρόν, καὶ λόγος ἐπὶ ὀφθῆναι τὴν ξηράν (4), τουτέστι τὴν γῆν, τοῦτ' ἐνταῦθα τὸ τοῦ ποτηρίου ψυχρόν ὕδωρ ἐστί, πόμα κοινὸν ἀνθρώποις τε καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ζώων, καὶ ἅμα μὲν ἐπὶ τούτων, ἅμα δ' ἐπ' ἐκείνων ἀρκοῦν · καὶ οὐ μή τι πάθῃ ζῶον οὐδὲν φθεῖρον τὴν ζωὴν, ὕδατι κεχρημένον · οὔτ' ἄνθρωπος οὐκ ἂν πάθοι, ἐπεὶ καὶ ἦν ὅτε δὴ καὶ ὕδατι τρεφόμενος ἔζη, οἴνου πέρι μηδὲν μηδαμῶς εἰδώς. Μετὰ φάρ τὸν κατακλυσμόν, φασὶν, ὁ οἶνος · καὶ εὐθὺς ἐξ αὐτῆς τῆς
C περὶ αὐτὸν πρώτης ἐπιστήμης καὶ πείρας σφαλερός (5).

Ex codice 2105, pag. 264. Episcopus Philadelphiæ, cui inscripsit Chumnus opusculum, Theoleptus est qui sub Andronico seniore vixit. [*Vide* tom. CXLIII. EDIT.]

(1) Epist. ad Ephes. v, 18.

(2) Matth. VI, 3.

(3) Matth. X, 42, Ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον. . . οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

(4) Conf. Genes. VII, 9.

(5) Genes. IX, 20. Καὶ ἤρξατο Νῶε ἄνθρωπος γεωργὸς γῆς, καὶ ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα · καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ οἴνου, καὶ ἐμεθύσθη, καὶ ἐγυμνώθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

Μέλει δ' οὐδὲν τῶν τοιούτων, οὐδ' ἀνθρώπου γ' εἵνεκα, τῷ Θεῷ · τῶν δ' ἀναγκαίων τοῖς ζῶσι μέλει, ἄρτου, φημὶ, καὶ ὕδατος · καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ μὲν ἡμῖν ἄπονον ἅμα καὶ ἀφθονον · ἄρτον δ' ἐσθίειν ἐν ἱδρῶτι, ἐκείνου πρόσταγμα (1), διὰ τὸν καρπὸν πάντως, οὗ τοῦ καλοῦ (2), τῆς ὥρας καὶ τῆς βρώσεως ἠττηθέντες καὶ τῶν ἐντεταλμένων ὠλιγωρηκότες, μετέσχομεν.

Nihil vero tale curæ est Deo, hominis causa ; necessariorum autem ipsi cura est pro viventibus, panis, inquam, et aquæ. Et ideo unum quidem nobis otium abundat ; panem vero in sudore manducare, Dei mandatum est, propter fructum illum venustum, quem venustate ac gula victi præceptorumque negligentes comedimus.

Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτον δή τὸν τρόπον τούτου καὶ δοκοῦντος πλείω καὶ ἀμείνω λόγον ἔχειν, πλεῖαν ἔχειν καὶ παίδευμα, σωφροσύνης εἵνεκα καὶ τοῦ μὴ ἀσέμνως καὶ ἀσώτως βιοῦν, τοῦ γε δηλονότι τὸν οἶνον ὕδωρ γεγενῆσθαι ἢ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεταβαλεῖν, τί ὅτι (3) μὴ τὸ πρῶτον καὶ ἄμεινον, μηδ' ἕτερον ἴσως, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου τὸ θαῦμα τὸ ὕδωρ ἔστι μεταποιοῦν, καὶ εὖ καὶ καλῶς, καθὰ δὴ καὶ ἐν προοιμίοις εἰρηκότες ἐσμὲν, αὐτὸς ἐπιστήσας, τὸν λόγον ἐζήτησας. Ἀλλὰ σοῦ μᾶλλον τίς ἂν καὶ ἐπισκεψάμενος καὶ πολυπραγμονήσας, ἐφεύροι ἂν ὀρθῶς, οὗ καρδία μὲν καθαρὰ καὶ ὁρῶσα Θεὸν, διαλογισμοὶ δ' ἐν αὐτῇ ἀναβαίνοντες ἐπ' ἐκείναν ἀκραιφνῶς διαβαίνουσι καὶ τὰ ἐκείνου θαυμάσια, ὥστε σε καὶ μετὰ τοῦ Πνεύματος ἔχειν ἀσφαλῶς ἐρευνᾷν τὰ τοῦ Πνεύματος ; Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡμεῖν ἐρεῖν τὸ δοκοῦν ἐπέτρεψας, ἐροῦμεν, τῷ σῷ πνεύματι καὶ τῇ ἐξ αὐτοῦ θαῤῥήσαντες χάριτι.

Attamen hoc modo cum id meliorem videatur majoremque rationem habere, plusque continere doctrinæ propter sapientiam ac vitam frugalem continentemque, nempe cum melius videatur vinum in aquam verti quam aquam in vinum ; quid est quod non prius ac melius aut neutrum, sed secundum, nempe aquam miraculum converterit, bene, ut in exordio diximus, inquiris. Sed quis melius quam tu et exquirens ac multum laborans recte inveniret, cujus cor purum est ac Deum videns, cujusque cogitationes ad eum ascendentes plene illius miranda penetrant, ita ut et cum spiritu ea quæ sunt Spiritus valeas penetrare. Quoniam vero nos ut nostram sententiam diceremus hortatus es, dicemus tuo spiritui et ei, quæ ex ipso est gratia, confidentes.

Δύο ταῦτα ἐφ' ὕδατος, τὸ μὲν πρῶτον τῶν ἄλλων, τὸ δ' ἔσχατον τῶν ἄλλων καὶ ἐπὶ σταυροῦ, ὁρῶμεν θαύματα γεγενημένα · καὶ τὸ μὲν πρῶτον, αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ ἐν Κανᾷ καὶ ἐν γάμῳ, ὃν δὴ καὶ διεξιόντες ἐσμὲν · ἐπὶ δὲ τοῦ σταυροῦ ὕδωρ ῥυὲν ἐκ τῆς τοῦ Σωτῆρος πλευρᾶς (4), μεταβαλόντος εἰς τοῦτο τοῦ θειικοῦ αἵματος ἐπ' ἐσχάτου τῶν θαυμάτων, ὡς ἐπὶ τοῦ πρώτου Χριστὸς αὐτὸς εἰς οἶνον τοῦτο μετέβαλε.

Hæc duo miracula in aqua facta videmus, unum quidem primum omnium cæterorum, alterum autem ultimum aliorum, et in cruce. Et primum quidem illud est quod in Cana et in nuptiis, quod nunc explanamus ; aqua vero in cruce effusa ex Salvatoris latere, ultimo miraculo in aquam converso divino sanguine, ut in primo Christus ipse in vinum convertit.

Καί οἶμαι εἰς ταυτον ἰέναι ἄμφω τὼ θαύματε, τό τε πρῶτον τό τ' ἔσχατον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ γάμος, καὶ τιμᾷ τοῦτον Θεὸς (5), ὅτι καὶ τίμιος (6) · τίμιος δὲ τῶν ἐξ αὐτοῦ παίδων εἶνεκα, οὓς καὶ εἰσποιεῖται Χριστὸς καὶ Πατέρα αὐτῶν εἶναι λέγει Θεον πατέρα τὸν ἴδιον, καὶ προτρέπει γε κατά ταύτην τὴν σχέσιν ἀνθρώπους ὄντας τολμᾷν ἐπικαλεσθαι αὐτόν. Πότε δ' αὐτοί τοῦτό εἰσι, καὶ πότ' ἐπικαλούμενοι γνησίως εἰσίν ; Ὁπηνίκα δηλονότι καὶ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος αὖθις ἀναγεννηθέντες (7) αὐτὸν Χριστὸν ὅλον φορέσωσι διαιωνίζον καὶ ἄφθαρτον ἔνδυμα. Τί λοιπὸν ; ἡ μὲν τοῦ βαπτίσματος πηγὴ δήλη ἐξ ἧς καὶ τὸ ἀναγεννᾶσθαι ἡμῖν · τὸ δὲ τοῦ Πνεύματος ἀφανὲς, καὶ τοῖς ἀπίστοις οὐ πάνυ τι πιστον ὅτι τοσαῦτα ὑπερφυῆ καὶ μεγάλα ἐστιν ὕδωρ δεδυνημένον· Οὐ γὰρ ὁρωσι τὸ Πνεῦμα, καὶ,

Atque opinor ad idem ambo miracula tendere, primum ac ultimum. Ibi enim nuptiæ, et eas honorat Deus, quia sane honorandæ sunt ; honorandæ autem sunt, futurorum filiorum causa, quos adoptat Christus, ac Patrem eorum esse dicit Deum patrem suum, et homines incitat ut eum invocare secundum hanc relationem audeant. Quando autem id sunt, et quando eum legitime invocant ? Quando saue per aquam ac Spiritum regenerati Jesum Christum totum ferunt sempiternum et incorruptibile vestimentum. Quid denique ? Fons baptismatis manifestus est ex quo regeneramur. Quod autem est spiritus, invisibile est, et infidelibus minime credibile est tot et tanta supra naturam posse aquam efficere. Non enim vident Spiritum, et quia eum non vident, neque intelligunt commutationem

(1) Genes. III. 19, Ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φάγῃ τὸν ἄρτον σου.
(2) An τοῦ κακοῦ ?
(4). Vernacule, sed negligentissime, *pourquoi que*. Veteres dicebant potius ὅτι τε.
(4) Joanne. XIX, 34 : Εἷς τῶν στρατιωτῶι λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξε, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ,

(5) Gregorius Naz. Ora. XL, p. 648 : Μιμήσομαι Χριστὸν . . . ὃς καὶ θαυματουργεῖ γάμῳ καὶ τιμᾷ συζυγίαν παρουσίᾳ.
(6) Epist. ad Hebr. XIII, 4 : Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι.
(7) Joann. III, 5 : Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

aquæ in illum. Convertit igitur ac transformat eam A in vinum Christus, ut credibilem efficiat ejus conversionem in Spiritum, ac simul ut ex nuptiis et genita natura confirmet incorruptibilem regenerationem.

Ideo et in cruce ex divino latere sanguis et aqua, quia hæc ambo Christus, ex puro virgineo sanguine caro factus et aqua baptizatus, et balneo ablutus, non sui causa, sed pro totius mundi piaculo.

Hæc nos de primo omnium Salvatoris miraculorum novimus ; hæc de ultimo et in cruce peracto. Et cum aqua vinum facta sit, et rursus sanguis in B aquam versus sit, nihil incredibile est vinum fieri ipsum sanguinem hujus qui talia perfecit miracula, extremum nobis et salutare mysterium et calicem quem ipse, Ecclesiæ hujus immaculatæ quam sibi acquisivit sponsus, ex perenni fonte miscet, vitæ æternæ, iis qui participant, pignus. Ita ut in hoc uno quod in Cana factum est, non solum aliorum primo, et solo in hoc genere, totam esse demonstratam salutis nostræ virtutem fidemque solide stabilitam.

Tu autem si quid excelsius noveris et docueris, utpote qui Dei miracula,hocce et cætera bene,imo melius penetrare valeas, huic et nos mentem adhibentes, tuæ scientiæ participes erimus. C

ὅτι μὴ ὁρῶσιν (1), οὐδ' αἰσθάνονται τῆς ἐς αὐτὸ τοῦ ὕδατος μεταβολῆς καὶ μεταποιήσεως. Μεταβάλλει γοῦν καὶ μεθίστησιν εἰς οἶνον τοῦτο Χριστός, ἵνα δὴ καὶ τὴν ἐς αὐτὸ τὸ Πνεῦμα μεταβολὴν τούτου πιστώσηται, καὶ ἅμα τὴν τῆς ἐκ γάμου καὶ γεννητῆς φύσεως πρὸς τὴν ἄφθαρτον πιστώσηται ἀναγέννησιν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐκ τῆς θείας πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ (2), ὅτι καὶ ἄμφω ταῦτα Χριστὸς, ἐξ ἁγνῶν παρθενικῶν αἱμάτων γενόμενος σάρξ, καὶ ὕδατι βαπτισθεὶς, καὶ λουτρὸν λουσάμενος, οὐχ ἑαυτοῦ χάριν, ἀλλὰ παντὸς τοῦ κόσμου καθάρσιον.

Οὕτως ἡμεῖς ἐσμεν περὶ τοῦ πρώτου τῶν ἄλλων πάντων τοῦ Σωτῆρος ἐπεγνωκότες θαύματος · οὕτως ἐπὶ τοῦ ἐσχάτου καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Καὶ ἅμα τοῦ μὲν ὕδατος οἴνου, αἵματος δ' αὖθις ὕδατος γεγενημένων, οὐδὲν ἄπιστον, μὴ οὐχὶ καὶ οἶνον αὐτὸ τοῦθ' αἷμα τοῦ τὰ τοιαῦτα θαυματουργοῦντος γενέσθαι (3), τὸ τελευταῖον δήπου μυστήριον καὶ ἡμῖν γε σωτήριον, καὶ γοῦν κρατῆρα ὃν αὐτὸς, ὁ καὶ τῆς ἐξ ἀσπίλου Ἐκκλησίας ἠγάγετο νυμφίος ὤν, ἐξ ἀενάου πηγῆς κιρνᾷ, ζωῆς αἰωνίου τοῖς μετέχουσι χορηγόν. Ὥστ' ἐν ἑνί τούτῳ τῷ ἐν Κανᾷ, μὴ μόνον πρώτῳ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ μόνῳ γε ὄντι, πᾶσιν ἡμῶν ἀποδεδεῖχθαι τὴν τῆς σωτηρίας ἰσχὺν καὶ στερρὰν τὴν πίστιν ἐνιδρύσθαι.

Σὺ δέ ὅ τι ἂν ἄλλο καὶ γνοίης ὑψηλότερον καὶ διδάξαις, ἅτε καὶ Θεοῦ τῶν θαυμάτων τούτου τι καὶ τῶν ἄλλων, ἐς τὰ μάλιστα καὶ πλέος ἐφικέσθαι δεδυνημένος, τούτῳ δὴ καὶ αὐτοὶ τὸν νοῦν προσσχόντες (4), τούτου ἂν καὶ γενοίμεθα.

(1) Joann. III, 8 : Τὸ πνεῦμα, ὅπου θέλει, πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις· ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ ὕδατος.

(2) Videtur excidisse verbum forsan ἐξῆλθεν.
(3) Scilicet in Eucharistiæ sacramento.
(4) Cf. Bæhr. ad Herodot. t. I, pp. 8,926.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ

Ἐπὶ τῇ πρός τὸν Ἠλίαν αἰτήσει τοῦ Ἐλισσαίου καὶ τοῖς κατ' αὐτὴν διηπορημένοις · πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἔτι πλείω ἐκ τῶν Εὐαγγελίων[a] καὶ ἠπορηνται καὶ λελυνται *.

EJUSDEM AD EUMDEM

In petitionem Elisæi ad Eliam et in dubia quæ de illa proponuntur ; insuper plura ac majora ex Evangeliis in dubium vocata sunt ac soluta.

Prius quidem habebat me timor, neque ille parvus, ne nimis audax videre si sacras Scripturas

Εἶχε μὲν ἐμὲ καὶ πρότερον (1) φόβος, καὶ οὐδὲ μικρὸς ἦν οὗτος, μὴ τί γε τολμᾷν, ἐπὶ Γραφὰς

[a] E codice regio 2105, pag. 266, 2.
(1) Forsan cum de miraculo facto in Cana inquireret ; vel sententia in genere prolata.

ἐοὰς ἰοντα, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος τούτων πειρᾶσθαι εἶναι, μηδ' ἐξετάζειν, μήθ' ὅσα μὴ δεῖ, μήθ' ἃ μὴ πάνυ τι ἀσφαλὲς, μηδὲ γε πολυπραγμονεῖν, μηδ' οἷον γυμνάζειν καὶ δοκιμάζειν ἐθέλειν τὸν νοῦν ἐν τοῖς ἀποκρύφοις αὐτῶν, ἐπεὶ μηδὲ πασιν ἀφεῖται ταῦτα καὶ ὅσα τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' οἷς καὶ τοῦτ' ἐστί δεδομένον, δεδυνῆσθαν δηλονότι τῶν δεδογμένων ἐφικνεῖσθαι καὶ ὑπηγορευμένων τῷ Πνεύματι· καὶ τὸ τῆς θείας φωνῆς πρὸς τοῦτ' οἶμαι μᾶλλον φέρειν, « Ἐρευνᾶτε (1) τὰς Γραφάς. » τουτέστι μὴ πρὸς πάντας εἶναι τὴν προτροπὴν, ἀλλά τι πρὸς ἐκείνους, οἷς καὶ τὸ εὑρίσκειν ἐστίν ὡς ὀρθῶς ἔστιν ἐν αὐταῖς, κεκαθαρμένους ὅλους καὶ σῶμα καὶ γλῶτταν καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, καὶ νοῦν τὸν τρόπον τοῦτον δεδυνημένους, χωρίς κηλῖδος, φωτὸς εἶναι τοῦ θείου δεκτικοὺς, καὶ ἀποκαλύψεων καὶ μυήσεων ὑψηλοτέρων τοῦ καθ' ἡμᾶς νοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἰσχύος καὶ φύσεως. Εἰ γὰρ ἀνάγνοις χερσίν οὐ θέμις τῶν ἁγνῶν ἅπτεσθαι καὶ καθαρῶν, ἤ που πολὺ καὶ πλεῖστον ὅσον τὸ θέος νοῦν μὴ κεκαθαρμένον μηδὲ διάνοιαν ἐμβιβάζειν βιάζεσθαί καὶ προσχωρεῖν καὶ οἷον συμπαρεκτείνεσθαι τοῖς ὑπερκειμένοις, καὶ μηδὲν ἐφικτοῖς, ὅτι μὴ μετ' ἀκραιφνοῦς ἁγισμοῦ καὶ ἧς εἴπομεν τελείας καθάρσεως.

Οὐ μὴν ἀλλ', ἐπειδὴ Θεοῦ καὶ ταῦτα φωναὶ, « Ζητεῖτε (2), καὶ εὑρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται, » πρόσιμεν καὶ αὐτοὶ, ζητοῦντες εὑρεῖν. Καὶ κρούομεν δὴ πρῶτον τὸν νοῦν, ὥστ' ἐν προσοχῇ γρηγορῆσαι καὶ ταπεινώσει καὶ συντριβῇ καρδίας· εἶτ' αὐτὸν ἄγομεν ἐπὶ τὰς ἠγκλειούσας πύλας καὶ τὰς ἐπικρύψεις αὐτῶν τῶν θείων Γραφῶν, βάλλοντα μὲν ἐς αὐτὰς, οὐκ ἀφόβως δὲ, καὶ γοῦν μετὰ πολλοῦ τινος τοῦ δέους ζητοῦντα ῥαγῆναι ταύτας ἐφ' ἱκανὸν καὶ ὑπανοιχθῆναι αὐτῷ, καὶ δὴ γενόμενον ἐντὸς μηδὲν ἴδιον μώτε νοῆσαι μήτ' εἰπεῖν, ἀλλ' ὅσον ἂν καὶ διδαχθείη, ὡς ὑπὸ παραπετάσματι τῷ φαινομένῳ κρυπτόμενον καὶ μή πάνυ τι δῆλον ὂν τοῖς πολλοῖς.

Οὐ μὴν ἀλλ', ἐπεὶ ταῦτ' ἀρχὴν τῶν ἐφεξῆς ὑποθεμένοις ἐπὶ τούτοις οὕτως ἔχουσι καὶ θαῤῥεῖν ἡμῖν ἔπεισιν, ἐπ' αὐτὸ καὶ δὴ λοιπὸν ἥκομεν, ὃ δὴ νῦν καὶ ζητοῦντές ἐσμεν. Ἔστι δὲ τοῦτο τί ; Τὸ κατὰ τὸν Ἠλίαν καὶ Ἐλισσαῖον, ᾧ δήπουθεν ἑνί γε ὄντι καὶ ἀπόρῳ πλείω καὶ μείζω συνεισέρχεται, τῆς αὐτῆς ὄντα καὶ ταῦτα ἐρεύνης καὶ ἀπορίας.

Ἀκούει μὲν γὰρ Ἠλίας Θεοῦ εἰρηκότος Ἐλισσαῖον χρίσαι ἀντ' αὐτοῦ εἰς προφήτην (3), καὶ χρίει. Εἶτ' ἄμφω ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἰόντες, Ἠλίας αὐτὸν πατάξας τῇ μηλωτῇ τέμνει (4), καὶ βαίνουσι διὰ ξηρᾶς, τῶν ῥευμάτων αὐτοῖς ὑποχέχωρηκότων. Ἐπὶ δὲ τούτῳ Ἠλίας ἐπιτρέπει Ἐλισσαῖον τὸ δοκοῦν αὐτῷ αἰτῆσαι, ὡς καὶ ἐσόμενον αὐτῷ, τοῦ Ἠλιοῦ (5) πεποιηκότος. Ὁ δὲ τὸ ἐπ' ἐκείνῳ πνεῦ-

A legens, earum profunditatem vel altitudinem penetrare tentarem, et si inquirerem ea quæ non oportet, aut quæ non securum est inquirere, et si nimio ardore studio incumberem, et si exercerl, et explorare vellem eorum mentem quæ in iis absconduntur, cum non omnibus detur ea et quidquid est a Spiritu sancto, sed iis tantum quibus datum est, penetrare posse et intelligere dogmata a Spiritu sancto prædicata. Ac is est sensus divinæ hujus vocis : « Scrutamini Scripturas; » ea exhortatio non ad omnes pertinet, sed ad eos tantum quibus licet recte invenire quæ in eis continentur, mundum habentibus corpus et linguam et animam et cogitationem, atque ita, cum sine macula sint, divinæ lucis capacibus, ac revelationum initiatio-
B numque nostra mente ac vi et natura excelsiorum. Si enim immundis manibus non licet sancta ac pura tangere, sane quamplurimum timendum est ne mens aut cogitatio non mundata nequeat adire et accedere ac pervenire ad ea quæ supra ipsam versentur, neque penetrari valeant, sine perfecto illo candore perfectaque, quam diximus, purificatione.

Attamen quoniam Dei hæ quoque voces sunt : « Quærite, et invenietis, pulsate, et aperietur, » accedimus et nos, quærentes ut inveniamus. Et pulsamus primum mentem, ita ut in attentione vigilemus et humilitate ac contritione cordis ; deinde ipsam ducimus ad portas claudentes et celantes
C divinas Scripturas, eas quidem pulsantem, non absque timore, et cum maximo metu cupientem eas frangi sufficienter ac aperiri, et, quando intus fuerit, nihil privati aut cogitare aut dicere, sed quantum satis erit ut doceatur, tanquam tapete perspicuo velatum neque multitudini manifestum.

Attamen, quoniam hæc principium eorum quæ secutura sunt, supposuimus, hisque se ita habentibus, fiduciam habere nobis licet, ad id tandem venimus, quod nunc quærere debemus. Quid autem illud est ? Quod ad Eliam et Elisæum spectat, unum quidem ac difficile, cui plura et majora conjunguntur, quæ eodem egent examine, nec minus
D difficilia videntur.

Audit enim Elias Deum dicentem ut Elisæum loco ipsius in prophetam ungat ; et ungit. Deinde ambo ad Jordanem procedentes, Elias flumen pallio pelliceo percutiens dividit, et per siccum incedunt, fluctibus iis obedientibus. Deinde Elias Elisæo permittit ut a se quidquid placuerit, postulet, tanquam ipsi adfuturum, efficiente Elia. Ille vero postulavit ut spiritus Eliæ duplex super ipsum fie-

(1) Joan. v, 39.
(2) Matth. vii, 7.
(3) III Reg. xix, 7.
(4) IV Reg. ii, 8.
(5) Ob Ἠλίας melius τοῦ Ἠλίου.

ret. Et difficile quidem arbitratus est Elias quod A postulatum erat, sed non omnino neque semper. Sed « Si videris me, inquit, quando tollar a te, erit tibi ita ut postulasti. » Et abierunt postea. Postquam autem abiere, Elisæus currum ignis, aspicit, in eoque Eliam statim raptum atque ablatum. Et postquam id vidit, et in petita gratia confidit, statim conversus ad Jordanem, pallio pelliceo et ipse flumen percutit. Illud autem minime obedit neque finditur neque dividitur ut prius, neque siccum dat Elisæo apud ipsum videre aut transire. Et propheta, cum mœreret quod non modo non duplicem, ut postulaverat, sed ne simplicem quidem spiritum accepisset, atque ignei currus et Eliæ ascensionis spectator factus : et pallium quidem pelliceum idem, et Jordanis idem et in iisdem B fluctibus ; divisio autem nulla neque eadem ac prius separatio. Quid deinde ? Hinc rursus ad Eliam vertitur et illius Deum invocat : in hac prece autem Jordanem rursum percutit, et secat verberans, et illum tanquam per siccam terram transit, neque magis neque minus quam Elias et ejus spiritus, sciens jam se eadem posse.

βαίνει, οὐ πλέον οὐδὲ μεῖζον, ἀλλ' ὅσον Ἠλίας καὶ δυνημένος.

μα ἐπ' αὐτῷ, γενέσθαι δισσὸν αἰτεῖται (1). Καὶ σκληρὸν Ἠλίας τὸ αἰτηθὲν νομίζει, ἀλλ' οὐ καθάπαξ, οὐδὲ μέχρι παντός· ἀλλ', « Ἐὰν ἴδῃς με, » φησὶν, ἀναλαμβανόμενον, ἔσται σοι οὕτως. » Καὶ ἀπῆσαν ταῦτ' εἰπόντες. Ἐπεὶ δ' ἀπῆσαν, Ἐλισσαῖος ἅρμα πυρὸς βλέπει, ἐπὶ δὲ τούτου Ἠλίαν εὐθὺς ἁρπαγέντα φερόμενον ἄνω. Καὶ ὅτι ταῦτ' εἶδε καὶ τεθάρρηκεν ἤδη τὴν χάριν, καὶ δῆτα, στραφεὶς ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, τῇ μηλωτῇ καὶ αὐτὸς πατάσσει· ὁ δ' οὐχ ὑπείκει (2), οὐδὲ σχίζεται ὡς τὸ πρῶτον οὐδὲ διαιρεῖται, οὐδὲ ξηρὸν οὐδὲν δίδωσιν ἐν ἑαυτῷ οὔτε βλέψαι τὸν Ἐλισσαῖον, οὔτ' ἐπὶ τοῦτου βῆναι. Καὶ ὁ προφήτης ἐν ἀπορίᾳ, ὅπερ ἠτήσατο καὶ δὴ λαβεῖν ἤκουσε, μὴ ὅτι γε ἐπιπλοῦν, ἀλλ' οὐδ' ἁπλοῦν εὐρηκώς, καίτοι τοῦ πυρίνου ἅρματος καὶ τῆς τοῦ Ἠλιοὺ ἀνόδου θεατὴς γεγενημένος· καὶ ἡ μὲν μηλωτὴ ἡ αὐτὴ, καὶ Ἰορδάνης ὁ αὐτὸς, καὶ ῥείθροις αὖθις ἐν τοῖς αὐτοῖς· ἡ δὲ διαίρεσις ἥκιστα οὐδ' ἡ τομὴ κατὰ τὸ πρῶτον οὐδέ γε διῆκουθεν ἡ αὐτή. Τί λοιπόν ; Ἐπιστρέφει αὖθις πρὸς Ἠλίαν, καὶ τὸν ἐκείνου ἐπικαλεῖται Θεόν· ἐπὶ δὲ τῷ ῥήματι τούτῳ τὸν Ἰορδάνην αὖθις πατάσσει, καὶ ῥήγνυσι πατάξας, καὶ ὡς ἐπὶ ξηρᾶς αὐτοῦ διὰ τὸ ἐκείνου πνεῦμα, γνοὺς εἶναι καὶ αὐτὸς ἤδη δε-

Et hæc quidem ita se habuerunt. Ibi autem quæritur et illud : Quare non obvius, sed durus Elias Elisæi postulationi occurrit, tanquam invidia actus neque patiens se minus habere quam eum qui ad ipso unctus erat ? Quæritur autem, et maxima difficultate abundat illud, quod Elias in oculis Elisæi currum ascendat et sursum currat, Jordanis vero ab Elia divisus Elisæo resistat, neque cedat, neque obediat : et hæc sunt spiritus qui super illum erat, et juxta preces Elisæi, duplex super Elisæum factus erat. Non enim verisimile erat mentitum esse Eliam, neque quisquam id dicere auderet. Sed quid ?

Sed nondum hoc. Sed de priore credo oportere nos prius loqui.

Queritur ac moleste fert et dolet Elias, quando Elisæus contendit quod ignorabat ille ac nesciebat Eliæ spiritus. Oportebat enim ut ille non eum spiritum, neque eum duplicem postularet. Nunc autem idem est ac si quis sciens divitiarum thesauros esse apud aliquem, thesauros quidem sciret, numerum vero nesciret, sed minores eos ac dimidios credens, duplices eos peteret ; atque ita quærens, eos ipsos, et neque iis plures postularet.

Quis enim major spiritus ac vis in prophetam fieret quam posse voce aquam in cœlis coercere ac stabilire, et sursum manere, cum tamen natura nequeat cogi ac manere, et per determinatum tempus, eam coacervare ita ut voce rursum ruere

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἐνταῦθα δὲ ζητεῖται μὲν κἀκεῖνο, τί ὅτι μὴ προσηνὴς, ἀλλὰ σκληρὸς Ἠλίας ἐπὶ τὴν τοῦ Ἐλισσαίου αἴτησιν ἀπαντᾷ, ὡς ὑπὸ φθόνου δήπου γε ἠγμένος καὶ μὴ ἀνεχόμενος ἧττον ἔχειν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ χρισθέντος. Ζητεῖται δὲ, καὶ πλείστης ὅσης ἔστι μετέχον τῆς ἀπορίας, καὶ τὸ Ἠλίαν μὲν ἐν ὄψεσιν Ἐλισσαίου ἐφ' ἅρματος βῆναι καὶ δραμεῖν ἄνω, Ἰορδάνην δ' ὑπ' αὐτοῦ τμηθέντα πρὸς Ἐλισσαῖον ἀντέχειν, καὶ μήθ' ὑποχωρεῖν μήτε καθυπείκειν, καὶ ταῦτα τοῦ ἐπ' ἐκείνῳ πνεύματος, κατὰ τὸ δοκοῦν Ἐλισσαίῳ, διπλοῦ ἐπὶ τούτῳ γεγενημένου· οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς ψεύσασθαι Ἠλίαν, οὐδ' οὐδεὶς ἂν εἴποι. Ἀλλὰ τί ;

Ἀλλὰ μήπω τοῦτο· ἀλλὰ περὶ τοῦ πρώτου καὶ χρῆναι οἶμαι ἐρεῖν ἡμᾶς πρῶτον

Δυσχεραίνει καὶ δυσανασχετεῖ καὶ σκληρύνεται Ἠλίας, αἰτησαμένου τοῦ Ἐλισσαίου, ὅτι δὴ ἀγνοῶν ἦν οὗτος καὶ μὴ τὸ πᾶν εἰδὼς τοῦ κατ' ἐκεῖνον πνεύματος· ἔδει δὲ οὐ τοῦτο οὐδὲ διπλοῦν αὐτὸν αὐτὸ ζητῆσαι. Νῦν δ' ἐστὶ ταυτόν, ὥσπερ ἂν εἴτις, παρ' ἑτέρῳ χρημάτων θησαυροὺς εἰδώς, τοὺς μὲν θησαυροὺς ᾔδει, τὸν δ' ἀριθμὸν οὐκ ᾔδει, ἀλλ', ἐλάττους καὶ τοὺς ἡμίσεις ἴσως νομίζων, διπλοῦς αὐτοὺς ἐζήτει· οὕτω δὲ ζητῶν, αὐτοὺς ἐκείνους, καὶ οὐχὶ τῶν ὄντων πλείονας, ἐζήτει.

Τί γὰρ ἂν πλέον καὶ γένοιτο ἐπὶ προφήτῃ πνεύματος καὶ ἰσχύος, ἢ ὕδωρ μὲν ἐν οὐρανοῖς γλώττῃ δεδυνῆσθαι πεδῆσαι (3) καὶ ἱδρύσαι, καὶ μένειν ἄνω μὴ πεφυκὸς καρτερεῖν βιάσασθαι καὶ μένειν, καὶ τοσοῦτον ἐπὶ χρόνον, εἶτ' ἀθρόον, ὥστε ῥυῆναι

(1) IV Reg. II, 9 : Καὶ εἶπεν Ἐλισαῖε· Γενηθήτω δὴ διπλᾶ ἐν πνεύματί σου ἐπ' ἐμέ.

(2) IV Reg. II, 14.

(3) III Reg. XVII, XVIII.

τῇ γλώττῃ αὔθις πράξαι καὶ κατὰ γῆς ἐκχύσαι· πῦρ δ' ἄνωθεν ἑλκύσαι κάτω, τόπον οὐχ ἕτερον, αὐτὸν δ' ἔχον τὸν ἄνω, ἐπὶ δὲ ὤθησεν ἐπὶ θυσίαν, οὐ μόνον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ὕδωρ ὅπερ ἐπ' αὐτὴν ἔβαλε, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτήν, ἀνάλωσε συμφλέξας (1); Πάντως δὲ οὐδὲ τοῦτο μικρόν, ὅτι ἄρτῳ βραχεῖ καὶ ὕδατι βραχεῖ καὶ τῇ δυνάμει τῆς βρώσεως ταύτης τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπορεύθη καὶ τεσσαράκοντας νύκτας (2). Ἀλλά τι καὶ εἰς Σάραφθα (3) ἦκε, καὶ ἣν ἤκουσε χήραν, ἐπειδὴ, παρ' αὐτῇ γενόμενος, παρ' αὐτῇ δήπου καὶ ἦν σκηνώσας, ὅρα μοι κἀκεῖ τίνα καὶ ὅσα καὶ οἷα τὰ θαύματα· τὸ περὶ τὴν ὑδρίαν τοῦ ἀλεύρου κενουμένην καὶ μήποτε λείπουσαν, ἀλλ' αἰεὶ πληρουμένην· τὸ περὶ τὸν καψάκην τοῦ ἐλαίου ὡσαύτως ἔχον (4). Ὅτι δὲ καὶ νεκρὸν τὸν τῆς αὐτῆς χήρας παῖδα Ἠλίας ἤγειρε (5), τί τις ἂν φαίη τούτου μεῖζον; Τῶν τοίνυν τοιούτων καὶ τοῦ ἐνεργοῦντος ταῦτα πνεύματος τὸ διπλοῦν τί ποτ' ἂν γένοιτο καὶ ὅσον; Ἀλλ', « Ἐὰν ἴδῃς με, » φησὶν (6), « ἀναλαμβανόμενον, » σχεδὸν τοῦτο λέγων· « Ἐπεὶ μὴ ταὐτό σοι ἀποχρώντως μηδ' ἱκανῶς ἔχει πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἐν ἐμοὶ πνεύματος, ἀλλ' οὐκ ἔτι καὶ ὑπὸ πυρὸς ἅρματος ἁρπαγέντα με καὶ λαμβανόμενον (7) ἰδὼν ἄνω, οὐκ ἂν πλέον τοῦ ἐν ἐμοὶ ὄντος καὶ μεῖζον οὔτε νομίσοις οὔτ' εἶναι παρὰ σοὶ ζητήσοις, πλέον πάντως καὶ γνοὺς ἐξ ὄψεως αὐτῆς τοῦτο καὶ γοῦν διδαχθεὶς τοῦ νῦν σοὶ καὶ νομιζομένου καὶ τοῦ γε πρὸς τὴν αἴτησιν κατ' αὐτὴν ἐρχομένου.

A eam jubeat et in terram effundat; ignem vero ab alto attrahere, non alium habentem locum, nisi illum superiorem; postquam autem eum in victimam injecit, non modo eam, sed et aquam, quam in ipsam infudit et omnia quæ circa ipsam erant, complexus est ac incendit. Neque illud parvum est quod exiguo pane, ac exigna aqua et cibi hujus virtute quadraginta dies incessit et quadraginta noctes. Dein venit in Sarephtha, et apud viduam diversatus est aliquandiu. Vide tunc quæ et quanta et quot miracula. Vide hydriam farinæ vacuefactam et nunquam deficientem, sed semper repletam; olei vide lagenam eodem modo se habentem. Quod ejusdem viduæ mortuum filium Elias suscitaverit, quid hoc majus diceretur? Eorum igitur talium operantisque talia Spiritus, duplum quale et quantum esset! Sed, « Si videris me, inquit, sursum ablatum: » quasi diceret: » Quoniam hæc non tibi sufficiunt ut demonstretur qualis sit qui in me est spiritus, sed videns me raptum et sursum ablatum neque plus quam in me est neque majus esse credes, neque apud te majus esse concupisces, majus ex ipso visu illud sciens et igitur edoctus quam prius credideras et cujus desiderio tenebaris. »

B

Ἀλλὰ ταυτὰ μὲν ἐφ' οἷς καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸν Ἠλίαν καὶ Ἐλισσαῖον διεπορηκότες ἐσμέν· ὁ λόγος δὲ προσχθεὶς ἐφ' ἕτερα μείζω καὶ ὑψηλότερα, ἐχόμενα τῶν λελεγμένων, ἄγει.

Sed ea quidem sunt in quibus ambigimus de Elia et Elisæo. Sermo autem ad alia majora et excelsiora adductus, præcedentibus tamen conjuncta, nos ducit.

C

Καὶ γὰρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἄγγελος φαίνεται τῷ Ζαχαρίᾳ· καὶ δὴ φανεὶς καὶ περὶ παιδὸς αὐτῷ τοῦ Ἰωάννου εὐαγγελιζόμενος, « Ἔσται μέγας, » φησὶ (8), « καὶ αὐτὸς ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει προελεύσεται Ἠλιού, » Καὶ σκόπει μοι κἀνταῦθα τὸ κατὰ τὸν Ἠλίαν ὅσον καὶ οἷον μέγα καὶ μέγιστον, μηδενὸς ὄντος ἄλλου, μήτε πλείονος μήτε μείζονος. ὥστε τοῦτο περὶ τοῦ παιδὸς εὐαγγελίσασθαι τῷ Ζαχαρίᾳ.

Etenim in Evangeliis angelus apparet Zachariæ; et postquam apparuit et de filio Joanne prophetizans: Erit, inquit, magnus, et ipse procedet in spiritu et virtute Eliæ. Et hic etiam considera quantum et quam excelsum et sublime sit quod ad Eliam spectat, cum nihil sit aliud neque celsius neque majus quod de filio Zachariæ evangelizari possit.

Σκόπει δὲ καὶ αὖχις, Χριστοῦ ταῖς φωναῖς προσχών (9), Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ δι' ἀγγέλου τὰ εἰρημένα λελαληκότος· « Οὐκ ἐγήγερται, » λέγει (10), « μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· » τοῦ ποίου τούτου; τοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλιοὺ ἐλθόντος. Ἀλλὰ κἀνταῦθα τὸ συμβαῖνον ἄπορον, οὐχὶ μικρὸν πάντως. Εἰ γὰρ ὁ Βαπτιστὴς τῶν λοιπῶν πάντων καὶ προφητῶν μείζων, τί οὐχὶ καὶ ἐν μείζονι πνεύματι, οὐδ' ἐν

Considera et rursum, Christi vocibus attendens Christi Dei, per angelum nota illa verba dicentis: » Non surrexit, inquit, major inter natos mulierum Joanne Baptista. » Qualis erat Joannes? In spiritu et virtute Eliæ venerat. Atque quod hic occurrit, non caret difficultate, neque omnino parvum est. Si enim Baptista cæteris omnibus vel prophetis major est, quid est quod non in majore spiritu, neque in majore virtute, sed in iisdem

D

(1) III Reg. XVIII, 38. — Forsan συμφλέξαν, Elias ὤθησε καὶ ἔβαλε· ignis, πῦρ ἀνάλωσε συμφλέξαν.
(2) III Reg. XIX, 6, 8.
(3) III Reg. XVII, 9: πορεύου εἰς Σαρεπτά.
(4) III Reg. XVII, 16.
(5) III Reg. XVII, 17.
(6) IV Reg. II, 10.
(7) Legerim fere ἀναλαμβανόμενον. Excidit præpositio, quod fieri amat.
(8) Luc. I, 15. 17.
(9) Sic προσσχόντες supra. Nil mutandum in hoc auctore. Grammaticus Bachm. Anecd. t. II, p. 369, ait πρόσχες esse Atticorum, idque δι' εὐφωνίαν. Idem tradit scholiastes in Pauli Silent. Thermas v. 12: Τὸ πρόσχες διὰ δύο σσ ὤφειλε γράφεσθαι ἐπεὶ δὲ κακάφωνον ἐγίνετο οὕτως, ἀποβάλλει τὸ ἓν σ.
(10) Matth. XI, 11.

ac ipse Elias ? Aut quomodo salvum erit illud majus quam apud Eliam, si Elias nihil minus, sed idem habuerit ? Quis autem minor quidem Baptista, major vero illo in regno cœlorum ?

Sed accipe prius a me quæ prius et ab angelo dicta sunt. « Convertet enim, inquit de Joanne, multos de filiis Israel ad Dominum Deum ipsorum. Deinde addit : » Et ipse præcedet in spiritu et virtute Eliæ. » Averterant enim tunc filii Isarel vultum et corda eorum a facie Dei ; averterant inde et converterant ad Baal, et ipsum sequebantur, et omnia hæc quæ et historiæ et libri referunt, contra altaria Dei, contra ejus sacerdotes, dirissima facta sunt. De illis irascitur Elias, et mala illa in eos qui fecerunt convertit, et in prophetas opprobrium et in sacerdotes indignationem, et liberat Israel ex suo errore, et ad Deum rursum convertit. Illo igitur spiritu, illa virtute opus erat, ut multos filiorum Israel conveteret, et ei submissos salvaret. Et illud est, opinor : » In spiritu et virtute Eliæ venturus est. »

κάνταῦθα τῆν δυνάμεως ἔδει, πολλοὺς τῶν υἱῶν στρέψαι, και ὑπ' αὐτῷ γε τούτους σεσῶσθαι. Και και τῇ αὐτῇ τῷ Ἠλιοὺ δυνάμει.

Superest demonstrandum, et quid præterea ? quomodo major est Baptista. Eo ipso baptismate quod perfecto in Christo perfectionem antecedit, et populum ipsi præparat, non modo ex filiis Israel, sed ex omni natione genere hominum ; neque illud modo, sed quod et Christus ad ipsum venit, et, inclinato capite, baptisma recipit, ille ipse qui agnus Dei est, et omnia mundi peccata tollit, et in baptismate purificat ; ipse est Christus qui minor quidem Joanne reputatus, major tamen illo est. Etenim in omni baptismate, cum aliud ad baptizantem pertineat, aliudque ad baptizatum, qui baptizat baptizato major esse videtur. Sed non eodem modo de Christo est, cum Deus sit, et aqua baptizantem baptizet spiritu, sine quo baptismate non licet in regnum cœlorum introire. Hujus perfecti baptismatis et Joannes fit particeps. Quomodo autem ? Manu quidem purissimum caput in aqua

A πλείονι δυνάμει, ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοῖς και ἴσοις ἥκει τῷ Ἠλιού ; ἢ πως περισωθήσεται τὸ μεῖζον αὐτῷ, τοῦ Ἠλιοὺ μηδὲν ἧττον μηδ' ἔλαττον, ἀλλὰ ταυτὸν ἐσχηκότος ; Τίς δὲ και ὁ μικρότερος μὲν τοῦ Βαπτιστοῦ, μείζων δ' αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (1) ;

Αλλ' ἐκεῖνά μοι πρῶτα, τὰ και παρὰ τοῦ ἀγγέλου πρῶτα, λάβε. « Ἐπιστρέψει » γὰρ, περί τοῦ Ἰωάννου φησί (2), « πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν · » εἶτ' ἐπάγει · « Και αὐτὸς προελεύσεται ἐν πνεύματι Ἠλιοὺ και δυνάμει. » Ἀπέστρεψαν μὲν μὲν γὰρ και τοτε οἱ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ πρόσωπον και τὰς καρδίας αὐτῶν ἀπὸ προσώπου Θεοῦ · ἀπέστρεψαν ἐκεῖθεν και ἐπέστρεψαν ἐπὶ Βάαλ, και ὀπίσω αὐτοῦ ἠκολούθησαν (3), και πάντ' ἐκεῖνα, ὅσα και ἱστορίαι και βίβλοι φέρουσι, κατὰ θυσιαστηρίων Θεοῦ, κατὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ, δεινότατα κατεπράχθη (4) · ζηλοῖ δ' ἐπί τούτοις Ἠλίας (5), και στρέφει τὰ κακὰ ταῦτα κατὰ τῶν πεπραχότων (6) και τῶν γε προφητῶν τῆς αἰσχύνης (7) και ἱερέων τῶν προσοχθισμάτων (8), και ῥύεται τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς πλάνης, και ἐπὶ Θεὸν αὖθις στρέφει. Ἐκείνου και γοῦν τοῦ πνεύματος, ἐκείνης Ἰσραὴλ ὥστε τὸν Βαπτιστὴν ἐπί Θεὸν αὐτοὺς ἐπτοῦτ' ἐστίν, οἶμαι, τὸ ἐν πνεύματι αὐτὸν ἐλεύσεσθαι

Λείπεται δεῖξαι — και τί λοιπόν ; — δι' ὃ και μείζων ἐστίν ὁ Βαπτιστής· αὐτὸ δὲ τοῦτ' ἔστι τὸ βάπτισμα, πρόδρομον ὂν τοῦ τελείου και ἐν Χριστῷ, και λαόν ἑτοιμάζον κατεσκευασμένον αὐτῷ, οὐκ ἐκ παίδων Ἰσραὴλ μόνον, ἀλλὰ και παντὸς ἐξ ἔθνους καὶ γένους ἀνθρώπων παντὸς, και οὐ τοῦτο δε μόνον· ἀλλ' ὅτι και Χριστὸς πρὸς αὐτὸν ἔρχεται και, κλίνας τὴν κορυφὴν, τὸ βάπτισμα καταδέχεται· αὐτὸς οὗτος ὁ και ἀμνὸς ὢν τοῦ Θεοῦ και τὴν τοῦ κόσμου πᾶσαν αἴρων ἁμαρτίαν (9), καθαίρων ἐν τῷ βαπτίσματι, οὗτός ἐστι Χριστὸς ὁ και μικρότερος μὲν τοῦ Βαπτιστοῦ νομιζόμενος καὶ αὖθις ὢν μείζων. Καί γὰρ ἐπί παντὸς τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μὲν εἰς Βαπτιστὴν τελοῦντος, τοῦ δ' εἰς βαπτιζόμενον, ὅ γε βαπτιζων τοῦ βαπτιζομένου μείζων εἶναι δοκεῖ· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐπί Χριστοῦ, Θεοῦ ὄντος και τὸν βαπτίζοντα ὕδατι βαπτίζοντος πνευματι (10), οὗ δὴ πνεύματος και χωρίς οὐκ ἔστιν οὐδ' εἰσελθεῖν

(1) Matth. XI, 11 : Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστιν. In explicando difficili hoc, sed mystico, Evangeli loco, refutandisque quorumdam sententiis suaque exponenda, versatur Phot. Epist. 135, quæ legatur dignissima.

(2) Luc. I, 16,

(3) III Reg. XVIII, 18, 21 : Καί εἶπεν Ἠλιού... Ἐπορεύθης ὀπίσω τῶν Βααλίμ... εἰ ἔστι Κύριος ὁ Θεός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· εἰ δὲ Βάαλ, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ.

(4) III Reg. XIX, 10 : Ἐγκοτέλιπόν σε οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν καὶ τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν ἐν ῥομφαίᾳ

(5) III Reg. XIX, 10 : Καὶ εἶπεν Ἠλιοὺ· Ζηλῶν ἐζήλωκα τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

(6) III Reg. XX, 21 : Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ σὲ κακά. Verba sunt Eliæ.

D (7) III Reg. XVIII, 25 : Καί εἶπεν Ἠλιοὺ τοῖς προφήταις τῆς αἰσχύνης.

(8) III Reg. XVI, 32 : Καί ἔστησε (Achab) θυσιαστήριον τῷ Βάαλ ἐν οἴκῳ τῶν προσοχθισματων αὐτοῦ. Ibid. XVIII 29 : Καί ἐλάλησεν Ἠλιοὺ ὁ Θεσβίτης πρὸς τοὺς προφήτας τῶν προσοχθισμάτων. Suidas in Μελχόμ Προσοχθίσματα γὰρ και βδελύγματα τὰ εἴδωλα προσαγορεύειν εἰωθεν ἡ Γραφὴ. Vide ibi Ernest, in Glossi sacris p. 89, coll. pag. 119.

(9) Joan. I, 29 : Ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Verba sunt Baptistæ, cum ad eum accederet Jesus baptizandus.

(10) Matth. III, 11 : Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι ... ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχομενος ἰσχυρότερός μού ἐστιν ... αὐτὸς ὑμᾶς βαπτισει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ και πυρί. Cf. Luc. III, 16.

εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τοῦ τοιούτου βαπτίσματος τελείου ὄντος καὶ Ἰωάννης ἐν μεθέξει γίνεται (1). Γίνεται δὲ πῶς ; χειρὶ μὲν ἐν ὕδατι τῆς ἀχράντου κορυφῆς ἀπτόμενος, Πατρὸς δ' ἄνωθεν ἀκούων μαρτυροῦντοῦ (2), Πνεῦμα δ' ἐν ὀφθαλμοῖς περιστερᾶς ἐν εἴδει καταβαῖνον ἰδὼν (3), καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον τῆς Τριάδος ὅλης οὕτω φανερωθείσης αὐτῷ, εἰ μὲν βούλει, εἰς βάπτισιν, ὁ ἐμὸς λόγος, εἰ δ' οὖν, εἰς ἔλλαμψιν· ἧς δὴ παντουργοῦ Τριάδος καὶ τὸ πᾶν ἐστι τῆς τοῦ βαπτίσματος χάριτος, τὸ πᾶν ἐστι καὶ τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν εἰς αὐτὴν βεβαπτισμένων, καὶ τὴν ὁμολογίαν ἀσφαλῆ καὶ ἀκραιφνῆ φυλαττόντων, μηδέν τι τοῦ ὀρθοῦ παρενηνεγμένην, μηδὲ ταράττον μηδὲ συγχέον μηδὲν ἔχουσαν, καὶ τὸ στερρὸν αὐτῆς σαλεῦον καὶ περιτρέπον αὐτήν.

A tangens, Patrem vero desursum audiens testificantem, Spiritum autem oculis sub columbæ specie descendentem videns ; et hoc modo tota Trinitate ipsi se manifestante, sive in ablutionem velis, sive in illuminationem. Cujus omnipotentis Triuitatis est omnis baptismatis gratia, et omnis nostrum quiin ipsa baptizati sumus salus, et fidelem ac puram servamus confessionem. nihil a recto aberrantem, neque quidquam confusionis aut impuritatis habentem, et quod ipsius firmitatem agitare aut labefactare valeat.

(1) Ipse Joannes Baptista ad Jesum verba faciens in evangelio Matthæi III, 14 : Ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με ;

(2) Matth. III, 17 : Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα · οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Cf. Marc. I, 11 ; Luc. III, 22.

(3) Matth. III, 16 ; Marc, I, 10 ; Luc. III, 22 ; Joann. I, 32.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΧΟΥΜΝΟΥ

ΔΙΑΘΗΚΗ

ΚΑΙ ΠΡΟ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΗΣ ΩΣ ΕΠ' ΑΥΤΗ ΤΗΤΕΔΕΥ ΤΗ ΤΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΙΚΤΟΣ ΣΥΝΤΑΚΤΗΡΙΟΣ.*

Σπουδάζει δὲ πρῶτον δεῖξαι ὅτι κρεῖττον καὶ λυσιτελέστερον ἐν ὑγείᾳ σταθερᾷ καθεστῶτας διατίθεσθαι, ἢ νόσον ἀναμένειν λύουσαν, καὶ ἡμέραν ἐσχάτην χωρίζουσαν τῆς ζωῆς. Ὁποίας δ' ὁ λόγος ἔτυχεν οἰκονομίας, ἁρμοζούσης ἐντέχνως καὶ κατὰ καιρὸν ἑκάστῳ τὸ πρόσφορον, ὡς μήτε τι τῶν δεόντων εἰρῆσθαι δόξαι παραλειφθῆναι, μήτε τὸ ἐξ ἀνάγκης ταπεινὸν παρεμπίπτον, καὶ ὃ μὴ ἔστι φυγεῖν, ὑπεκλύειν καὶ πάνυ τι χαυνοῦσθαι καὶ χαλᾶν τὸν τόνον ποιεῖν, εἰδεῖεν ἂν οἱ τὸν λόγον ἐπιμελῶς μετιόντες.

—

NICEPHORI CHUMNI

TESTAMENTUM

ET ANTE MORTEM, TANQUAM IN IPSA MORTE TESTAMENTO MIXTUS SERMO VALEDICTORIUS.

Ostendit primo melius esse ac utilius in firma sanitate testamenta componere quam labantem, exspectare et ultimam vitæ diem. Quanta autem prudentia sit oratio, perite accommodans et opportune uniquique, quod convenit, ita ut nihil eorum quæ dicenda sunt, omitatur, neque ex necessitate orta debilitas, quæ vitari nequit, dissolvat aut infirmet aut relaxet sonum, animadvertent quicunque orationem hanc attente adibunt.

—

Ἔθος τοῦτο σχεδὸν τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς γε πλείστοις, ἐπὶ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου καὶ τὴν τούτου καταλυσιν ἀφικνουμένοις, περὶ διαιρέσεις τῶν ὑπαρχόντων καὶ μερισμούς, καὶ οἷς ἂν βούλοιντο κλήρους προσγενησομένους, τὴν σπουδὴν ἔχειν, καί γε τὴν ψυχὴν αὐτὴν, πρὸς τὴν ἔξοδον ἐπειγομένην, ἐθέλειν

Solent fere omnes, aut saltem plerique, in vitæ exitu et appropinquante dissolutione, de dividendis bonis et distribuendis, quibus voluerint hæredibus curam agere, et animam ipsam, jam ad exitum impulsam, rursum ad sollicitudines ac labores, qui ipsam minime decent convertere. Mihi quidem

* E codice 2105, p. 245, 2.

morum videtur, si homo, in ipsa ultima die constitutus, non jam omnes rebus terrestribus adhærentes cogitationes rejecerit, sed, adhuc, de propriorum bonorum cogitationibus, imo vero de bonis ipsis sollicitus sit, convertatque se ad ea quæ mundana sunt, dum ad alia jam vocatur, nesciens in quænam, utrum in jucunda, an in tristia, et quæ in æternum protenduntur ; neque ad illud tantum et constanter aspiciat, quo, anima soluta a corpore, ab ducentibus transmittenda est, nesciens quisnam ipsam accepturus sit locus, utrum supplicii an quietis ? Hanc porro doctrinam et disciplinam habemus, ut præsentem vitam, mortis meditationem faciamus, quæ bene futurum sæculum nobis præparabit et commode nos huic adaptabit. Et beati qui his hortationibus totam mentem adhibentes, totam vitam iis submittere, cum iisque vivere conantur.

ποιεῖσθαι (1). Καὶ μακάριοι γε οἱ ταύτῃ νουνεχῶς προσχόντες (2) τῇ νουθεσίᾳ, καὶ τὴν ἐνταῦθα πολιτείαν ὅλην σπουδάσαντες ὑποθέσθαι τῇ παραινέσει, καὶ ταύτῃ συζῆσαι.

Quando autem quis eas in oblivione posuerit, mortemque ipsam tanquam vitæ hujus rerum meditationem fecerit, his adhortationibus contradicens, me, ut dicebam, ille in stupefactionem injicit, cum hoc modo ultimis diebus et in ipso fine utatur. Etenim si velis, dum jam te pungit mors, testamenta conficere, aliunde vero non sustines a bonis decidere, quidni omne vitæ tempus mortis tempus reputes, et priusquam vere finis adveniat, ad ipsum respiciens, scribas ?

Etenim res ita se habet : cum nati simus mortales, una nobiscum gignitur quæ vitam dissolvit corruptio et fluxus. Et sane nobis in viam et vitæ cursum incidentibus non modo licet ab initio constanter animadvertere quem ad finem requiescere debeamus, sed jam in his quæ prætereunt, aspicere possumus adjunctam corruptionem. Vita enim nostra tanquam in vestigiis tota incedit, et mors accurrens ac comitans id quod vita transacta reliquit, id statim accipit comprehenditque, et omnibus vitæ partibus fluentibus transeuntibusque occidimur, quæque jam morti adjiciuntur. Ita ut, si mors te in timorem injiciens, ultima die te testamentum conficere cogit, quidni et hodie. illa regnante (et quanta possideat, omnino vides), testamenta scribis, corpus quidem validum habens, mente vero nondum violento morbo turbata, neque ea cogitatione cum formidine agitatus, quod nempe jam moreris.

κραταιᾶς κατασεισάσης νόσου, μηδὲ τὴν διάνοιαν νύμενοῦν ὑπὸ δέους ἔχων ὅτι θνήσκεις τεθορυβτμί-

A ἐπιστρέφειν αὖθις εἰς μερίμνας καὶ τοιαύτας ἀσχολίας μηδὲν αὐτῇ προσηκούσας · ὃ δή μοι καὶ πάνυ τι θαυμάζειν ἔπεισιν, εἰ ἄνθρωπος, ἐν αὐτῇ γενόμενος τῇ ὑστεραίᾳ, οὐχὶ καὶ πάντας εὐθὺς τοὺς τοῖς παροῦσιν ἐνεχομένους ἀπόλλυσι λογισμούς, ἀλλ', ἔτι ταῖς περὶ τῶν προσόντων φροντίσιν, ἢ μᾶλλον ὧν εἶχε, συνεσχημένος, ἐπιστροφὴν τινα τῶν ἐν τῷ βίῳ ποιεῖται, ἐν ἄλλοις δή τισι μετακαλούμενος, οὐκ εἰδὼς δ' ἐν οἷοις, ἤδέσι δηλονότι ἢ σκυθρωποῖς, ἐς ἀπέραντον δ' ὅμως παρεκτεινομένοις, οὐδὲ πρὸς ἐκεῖνο μόνον παντελῶς ἀνεπιστρόφως βλέπει, ὅποι δηλονότι, λυθεῖσα τοῦ σώματος, ἡ ψυχὴ μετασταίη ὑπὸ τῶν ἀγόντων ἐλκυσθεῖσα, καὶ ποῖος αὐτὴν μεταδέξεται χῶρος, κολάζων ἢ ἀναπαύων. Ἔχομεν δὲ καὶ ταύτην πάντως παιδείαν καὶ νουθεσίαν, πάνυ τι τὸ μέλλον ἡμῖν εὖ καὶ καλῶς οἰκονομοῦσαν καὶ καταρτίζουσαν πρὸς τοῦτο συμφερόντως, μελέτην αἰεὶ θανάτου τὸν τῇδε βίον

Ὅταν δέ τις μὴ μόνον ταύτης κατωλιγωρητικὸς φανείη, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον μελέτην ὡσανεὶ τιθῆται (3) τῶν ἐν βίῳ πραγμάτων, πρὸς τοὐναντίον παντελῶς τοῦ παραγγέλματος ἥκων, ἔμοιγε, ὅπερ ἔφην, οὐ πόρρω θαύματος ὁ τοιοῦτος, τοῦτον δὴ τὸν τρόπον τοῖς ὑστάτοις καὶ τῇ τελευτῇ κεχρημένος. Καὶ γάρ, εἰ βούλει, νύττοντός σε τοῦ θανάτου, γράφειν διαθήκας, ἄλλως δ' οὐκ ἀνέχῃ δοκεῖν ἐκπίπτειν τῶν προσόντων, τί μὴ καὶ πάντα τὸν ζωῆς χρόνον θανάτου χρόνον γε λογίζῃ, καὶ, πρὶν ἢ καθαρῶς τὸ τέλος ἀφικέσθαι, πρὸς αὐτὸ γράφεις βλέπων ;

Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει · θνητοῖς ἡμῖν γε γεννωμένοις συναποτίκτεταί πως καὶ ἡ τὴν ζωὴν αὐτὴν λύουσα φθορὰ καὶ ῥεῦσις. Καί γε παρὰ τὴν ὁδὸν ἐμπεσοῦσι καὶ τὸν δρόμον τοῦ βίου μὴ μόνον ἔστιν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ἀπταίστως ἐνορᾶν πρὸς ὃ δὴ καὶ καταπαύσομεν τέλος, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν τοῖς καθ' ὥραν ζῶμεν, ἐν τούτοις ἔστι συνορᾶν καὶ τὴν φθορὰν εὐθὺς παρεζευγμένην · ὡς γὰρ ἐν ἴχνεσί τισι βαινούσης τῆς ζωῆς ἡμῶν ἁπάσης καὶ τοῦ θανάτου παραθέοντος καὶ συμπαρομαρτοῦντος, ὅπερ ἐκείνη παρῆκε διαβᾶσα, τοῦτ' εὐθὺς αὐτὸς μεταδεξάμενος ὑφείλε, καὶ νενεκρώμεθα λοιπὸν πᾶσι τοῖς τῆς ζωῆς μέρεσι ῥέουσι καὶ παρερχομένοις, καί γε τῷ θανά- D τῳ προσγιγνομένοις. Ὥστ', εἴπερ ὁ θάνατός σε δεδιττόμενος ἐπὶ τῆς τελευταίας βιάζεται διαθηκῶν μεμνῆσθαι, τί μὴ καὶ τὴν σήμερον, ἐνδυναστεύοντος τούτου (καὶ βλέπεις πάντως ὁπόσον ἐγκαταλαμβάτῃ), γράφεις τὰς διαθήκας, ἐῤῥωμένως μὲν ἔχων τοῦ σώματος, μή πω δὲ τὸν νοῦν διεφθαρμένος ἐκ

(1) Gobilis est Ciceronis locus Tusc. 1, 30 : « Tota philosophorum vita, ut ait idem (Plato), commentatio mortis est. » Vide Wyttenb. ad Phædon. p. 207, et in Philom. t. III, p. 96. Joannes Climac. p. 145 : Καί θαυμα ὄντως, πῶς καὶ Ἕλληνές τι τοιοῦτον ἐφθέγξαντο, ἐπεί καὶ φιλοσοφίαν, τοῦτο εἶναι ὁριζονται, μελέτην θανάτου ‖ Seneca Epist. 26 : « Meditare mortem. » Adde Diogenem Epist. 10 init in Notit. Mss. t. X.

(2) Codex sic ; sed olim fuit προσοχόντες. Conf. not. 9, col. 1386.

(3) Relinquo ὅταν φανείη καὶ τιθῆται, cum videantur sic ab auctore ipso, non a librario, relicta.

Οἷον γὰρ δὴ καὶ τοῦτο, ὅταν πυρετος λάβρος (1) A ἀναφλεχθεὶς ἐκτήκῃ, κρείττω καὶ ἰατρῶν τέχνης καὶ πάσης ἄλλης μηχανῆς τὴν ἀκμὴν ἔχων, καὶ τὴν φθορὰν καὶ λύσιν κατεργαζόμενος εὐτόνως, καί γε τὸν δεσμὸν παραλύων τὸν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἢ ὅταν ῥῖγος ἐπεισφρῆσαν τὸν ὅλον συγκλονῇ σωματικὸν ὄγκον, καὶ τὰ τούτου πέρατα καταλαμβάνῃ νεκροποιὸν ψῦχος, τοῦ ζωτικοῦ πνεύματος συστελλομένου καὶ βίᾳ περὶ τὴν καρδίαν ἀναχωροῦντος, εἶτα προσιών τις διαλέγηται περὶ γραμμάτων τὴν οὐσίαν καταμεριζόντων καὶ ἀποταττόντων κλήρους τοῖς ἔτι τῷ βίῳ περιεσομένοις, καὶ ὁ μὲν ταῦτα συμβουλεύῃ, ὁ δὲ, προς τὴν ἀκοὴν εὐθὺς παταχθεὶς δεινῶς τὴν καρδίαν, ἑαυτὸν τῆς μακρᾶς πλάνης καὶ τῆς πολλῆς ἐκείνης ματαιότητος ταλανίζῃ, ὑφ' ἧς ἠγνόει τὸν πάντα τῆς ζωῆς χρόνον κα- B τειλημμένος, καὶ διελέγχῃ δὴ τότε το παρεστὼς αἴφνης τῆς ἀπλανοῦς συναισθήσεως τοὺς μόχθους ἐκείνους καὶ πᾶσαν αὐτῷ τὴν προτέραν σπουδὴν εἰκῇ καὶ μάτην ἐκπεπονῆσθαι καὶ πρὸς οὐδὲν ὄφελος ἀπαντῆσαι ; ὅταν γοῦν ταῦτα, καὶ τοιούτοις ἐνασχολουμένῳ τῷδε τοῖς λογισμοῖς προσεπιτιθῶνται καὶ τῶν γνησίων εἰσὶν οἱ καὶ τῶν ξένων, οἱ, χρέος ὥσπερ αὐτοῖς ἀνάγκης ἐξ ἁπάσης ἐπωφλημένον, χρήματα ἐκείνου καὶ πράγματα διαλαβεῖν ἐκζητοῦντες, καί γε βιαζόμενοι συμμερίσασθαι τὰς κτήσεις, οἷον δὴ καὶ τοῦτο ; Ὁ μὲν γὰρ διαιρεῖ κατὰ τὴν οἰκείαν, οὐ μὴν δὲ κατὰ τὴν ἐκείνων ἑκάστου βούλησιν οὐδέ γε κατὰ τὴν ἄπληστον ἔφεσιν· καὶ αὐτοὶ λοιπὸν δυσανασχετοῦντες ἀποστρέφονται τὴν χάριν, ὁ μὲν πλέον εἰσπράττων ἢ ὅσον ἐκεῖνος ἑκὼν C εἶναι δίδωσιν, ὁ δὲ τὴν ἴσην μοῖραν δυσχεραίνων καὶ μὴ πάνυ τι καταδεδεγμένος· ἔστιν ὅς καὶ τὸ νεμηθὲν ὅλον ἀπείπατο τελέως, καὶ ἡ πρόφασις εὐπρεπὴς καὶ τὸ δικαίωμα γενναῖον· » πολλῷ γὰρ πλεῖον, » φησί, » νομίσας, βεβαίαις ἐν ἐλπίσιν ἐθάῤῥουν· « οὐ μὴν ἀλλὰ, και τοῦ καιροῦ καλοῦντος πρὸς οἰμωγὰς και θρήνους, οἱ δὲ, γνωμης ἀπληστίᾳ, δάκρυα πάντα και τὸ πενθεῖν παρωσάμενοι, ἐς μάχας πολλάκις και πρὸς ἀλλήλους χωροῦσι, τὸν τοῦ πάθους καιρὸν ἔριδος ὡσανεί καιρὸν και πολέμου τιθέντες.

Quidnam patieris quando te adurens febris consumet, medicorum arte et alia quavis validior, ac violenter corruptionem dissolutionemque operabitur, solvetque animæ et corporis vinculum ; aut quando frigus sensim procedens omnem agitabit corporis molem, extremasque partes occupabit ubicumque mortem ferens ; quando vivificans spiritus coercebitur et in cor tandem recedet, ac deinde aliquis accedens, tecum aget de codicillis bona tua dividentibus hæreditatesque tuas iis qui supererunt assignantibus, tuque, statim ac audieris corde vehementer turbatus, teipsum a longo errore et perpetua illa vanitate avertes, qua tota vita deceptus es nesciens, convincerisque statim certo intellectu omnes illos labores omnemque priorem curam vane impensam fuisse nec quidquam utile habuisse ? Quando hæc igitur agi cœperint, et quando illi talibus occupato supervenient vel extranei, qui tanquam ex necessitate debitas illius res ac divitias comprehendere nitantur, propriaque ipsius bona sibi ipsis distribuere cogant, quid inde evenit ? Hic enim dividit pro sua voluntate, non juxta uniuscujusque eorum beneplacitum, neque juxta inexpletam cupiditatem. Et illi indignantes gratiam renuunt, alius quidem plura exspectans quam quæ ille volens ac libens tradit ; alius vere æqualem tantum sibi partem donari non fert, nec seipsum non plus accipere. Est qui totum quod ipsi concessum est rejiciat, prætextumque decendem jusque generosum adhibeat : « Multo majora, inquit, exspectabam, et firma spe nitebar. » Sed tamen, num tempus ad lamenta ac gemitus invitat, alii eo quod non iis pro mente successerit in pugnas sæpius abeunt, lacrymas doloremque omittentes, doloris tempus, belli ac litium tempus designantes.

Και τὰ ἐντεῦθεν τίνα ; Ὁ, τρόπον ὃν ἔφημεν, κατηπειγμένος πρὸς τὴν ἐκδημίαν, τὰ μὲν ταῖς ἐκείνων χαυνωθείς και μαλακισθείς, ἅμα δὲ και καθυφείς λογομαχίαις, τὰ δὲ βουλόμενος ἑαυτὸν ἀπαλλάξαι, ἀπαλλαττόμενον ἤδη τοῦ βίου, και τῆς ἐκτόπου ταύτης ἐπηρείας και περί αὐτόν τε και τὸ δίκιον ἀγνωμοσύνης, ἀφείς τὰ κατὰ γνώμην ἐν D διαθήκαις γράφειν, γράφει τὰ τῆς τυραννίδος. Εἶτα τὰ γράμματα τελευταίαν φασί βούλησιν και ἀκίνητόν τινα διαθήκην, και ὡς ἔξεστιν οὐδενί ἀθετεῖν και παραποιεῖν· και τοιαῦτα οἱ βιασάμενοι ἰσχυρά και γενναῖα τοῖς ἀπροαιρέτοις και κατηναγκασμένοις ἐπιψηφίζονται.

Et quæ postea sequuntur ? Qui, quo modo diximus, ad mortem ita adductus est, eorum quidem vanis sermonibus debilitatus ac mollitus et subactus, seipsum jam vita liberatum, volens quoque liberare ab insana hac insolentia, non in testamentis pro libitu disponit, sed juxta meram tyrannidem. Deinde codicilli ultimam dicunt voluntatem et immobile quoddam testamentum, et tale ut nemini liceat illud avertere et contemnere. Talia igitur jusserunt fieri, et valida ac rata decernunt quæ non voluntarie, sed coacte facta sunt.

Ἀλλ' οὐκ ἐγὼ οὕτως· ἀλλ', ὅπερ ἐκ παντὸς τρόπου δοκιμάσας ἐν τοῖς τοιούτοις ἄριστον ἔγνων, τοῦτ' ἤδη και ἐπί τοῖς ἐμαυτοῦ πράξω. Τὸ δέ ἐστι (2) ;

Non ita, ego. Quod omnimodo optimum esse in talibus expertus sum, id jam in propriis faciam. Quid autem illud est ?

Νῦν, ὅτε νόσου μηδὲν ἐνοχλεῖ, νῦν, ὅτε μὴ κατα-

Nunc, cum nullus me impedit morbus, cum non

(1) Cod. λαῦρος.
(2) Sic codex. Forsan Τί δέ ἐστι ; τόδε δέ εστι τί ;

in lecto solutus recumbo, neque de vita non modo incertum est num hujus futura sit crastina dies, sed jam et de hodierna differunt inter se medici et pugnant, dum alii spiritum usque ad vesperam iturum esse contandunt, alii vero circa sextam aut nonam aut quam aliam ex arte aut ignorantia statuerunt horam, dissolvendam esse animam dicunt et a corpore erupturam : cum nihil veri aut manifesti ipsis dicentibus et affirmantibus apparet, neque rursum interrogantibus ; sed cum totum corpus valet, valetque ratio propria operari et recte discernere ; nunc cum nemo me turbat aut agitat, statui testamentum meum conficere, et confectum est, nihil coacti aut inconsulti continens.

A λύων ἐπί κλίνης εἰπί, μηδὲ περί ζωῆς, μὴ μόνον ἀμφίβολος ἡ αὔριον εἰ ταύτης ἔσται, ἀλλ' ἤδη καὶ περι τῆς σήμερον, ἰατροί διαφέρονται καὶ ζυγομαχοῦσιν, οἱ μὲν δὴ καὶ πρὸς ἑσπέραν ἤξειν καὶ ἀρκέσειν τὰς ἀναπνοὰς φιλονεικοῦντες, οἱ δὲ περί ἕκτην ἢ ἐννάτην, ἢ ἤντινα ἐκ τῆς τέχνας ἢ τῆς ἀμαθίας κατεσκόπησαν, ὥραν λυθῆναί φασι τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος ἀπορρογεῖσαν, γνωστὸν δ' οὐδὲν ἐπί τοῦ ὄντος οὐδὲ δῆλον οὔτ' αὐτοῖς τοῖς λέγουσι καὶ λίαν ἰσχυριζομένοις, οὔτ' αὖ τοῖς πυθανομένοις· ἀλλ' εὐεκτεῖ μὲν ὅλον τὸ σῶμα, κύριοι δ' οἱ λογισμοί δρᾷν τὸ ἑαυτῶν καὶ ὀρθῶς κρίνειν· νῦν, ὅτε ταῦτα, μηδενὸς ὄντος τοῦ ταράττοντος καὶ θορυβοῦντος, δεῖν ἔγνων ἀπειργάσθαι μοι τὴν διαθήκην (καὶ ἀπείργασται), μηδὲν βίαιον τῇ ψυχῇ μηδ' B ἀδούλητον ἔχουσαν.

Et optimum est illud omnino et universis apud omnes judices sententiis, et quantum mihi quidem videtur, apud reliquos etiam homines. Omnes enim leges et legislatores id ante omnia, ut ita dicam, examini subjiciunt, et quam maximam rei hujus rationem habent, testamenta fuisse confecta, dum testatoris mens in sanitate, tanquam in solido fundamento, stabilita erat. Ac bene quidem id curaverunt legiferi et judices, quippe quod justissimum omnium sit. Ut e contrario impium prorsus est, si quis aliquid econtra violenti adhibeat.

Καὶ κράτιστόν γε τοῦτο πάντως καὶ παρὰ κριταῖς πᾶσι ψήφοις ἁπάσαις, καὶ παρ' ἀνθρώποις, ἔμοιγε δοκεῖν, τοῖς λοιποῖς ἅπασιν. Αὐτίκα γὰρ καὶ νόμοι πάντες καὶ νομοθέται τοῦθ', ὡς ἔπος εἰπεῖν, πρὸ παντὸς ἄλλου διασκοποῦνται, περί τούτου καὶ τὸν ὅλον ποιοῦνται λόγον, ἐπ' ἀκραιφνοῦς τινος τῆς τοῦ συντάττοντος γνώμης, ὡς ἐπ' ἀσφαλοῦς τινος, ἱδρῦσθαι τὰ διατάγματα. Καί καλῶς γε τοῦτο σὺν τοῖς νομοθέταις καὶ τοῖς δικασταῖς ἅπασι δυνεσπούδασται, ἅτε δὴ καὶ δίκαιον ὂν παντὸς μᾶλλον· ὡς τοὐναντίον παντελῶς ἀνόσιον, εἴ τι δηλονότι παρὰ τοῦτο κραταιοῦν τις βιάζεται.

Si igitur hæc ita se habent (ac prorsus ita se habent). quandonam magis decet examinantes fidem scriptis arhibere firmam, neque dubitare, C quam cum ambulanti ac valenti et vim habenti quidquid agendum sit, agenti, ac toti in se et in suis cogitationibus bene disposito, quæ ipsi visa sunt, composita fuere ? Et sane qui in extremis testamenta curant conficiuntque, illud et curant ante alia quam maxime ostendere eum nempe validum fuisse cum testamenta confecit, etsi revera mente ac lingua defecerit ; quasi nihil omnino prætendentibus testamenta auxiliarentur, si quid ejusmodi defuerit.

Εἰ γοῦν τουθ' οὕτως (ἔχει δέ πάντως), πότε μᾶλλον εἰκός ἐστι τοῖς ἐξοτάζουσι περί τῶν γεγραμμένων βεβαίας ἀφῖχθαι τὰς πίστεις, καί μηδαμῶς αὐτοὺς ἀμφιβάλλειν, ἢ ὅταν ὑγιαίνοντι καὶ βαδίζοντι, καὶ μετ' ἰσχύος σύμπαν τὸ πρακτέον καθιστᾷν ἔχοντι, καὶ ὅλῳ γε τῷ διατιθεμένῳ ἑαυτοῦ καὶ τῶν λογισμῶν ὄντι, τάττηται τὰ δεδογμένα· Καὶ μὴν οἱ ἐν τοῖς τελευταίοις σπουδασταί καὶ συγγραφεῖς τῶν συνταγμάτων, τοῦτο καὶ σπουδάζουσι μᾶλλον πρὸ τῶν ἄλλων δεικνύναι, ἐρρωμένως ἔχοντα τὸν καταλύοντα νοὸς καὶ γλώττης ἴχθαι πρὸ τὰς διαθήκας, ὡς τοῦ γέ τινος τούτων αὐτὰς ἀπολελεῖφθαι μηδὲν εἶναι ποιοῦντος τοῖς προϊσχομένοις ἐκιστα εἰς συμμαχίαν.

Habe igitur et hæc circa ea : et animadverte mentem et linguam valentis, et ægrotantis robusti, et membris deficientis, vigore dissoluto. Eximina et cogitationem minime impeditam et circa proprios motus liberam neque ullo morbo agitatam D et perversam, et ægrotationis pondere ac torpore vinctam : et adhuc quam maximo timore laborantem animam et valde turbatam, jam se dissolvi sentientem, et a sensibus recedentem organaque relinquentem, vix voce respirantem ac loquentem, et si minus obscure et interruptis verbis, sed prorsus invitam et coactam. Hæc itaque animadverte : et nisi velis veritate offendi, vim tribue iis quæ manifeste ex entibus revera et apparentibus stabiliuntur ; et omnes, tu sane legislator et recto utens

Ἔχε (1) δὴ τοίνυν περί ταῦτα καὶ σὺ, καὶ σκόπει νοῦν καὶ γλῶτταν ὑγιαίνοντος τὸ ὅλον, καὶ κατασοῦντος, εὐρωστοῦντος, καὶ τὰ μέλη διαπεπτωκότος, τοῦ ψυχικοῦ τόνου παραλελυμένου· Σκόπει μοι καὶ διάνοιαν ἀκώλυτον παντάπασι καὶ ἐλευθέραν περί τὰς ἰδίας κινήσεις, μηδὲν ὑπ' οὐδενὸς πάθους μηδαμῶς σαλευομένην καὶ περιτρεπομένην, καὶ νόσου πεπεδημένην βαρύτητι καὶ νάρκῃ. Ἔτι δὲ καὶ τὴν ὑπὸ δέους ὅτι πλείστου ἀγωνιῶσαν σκόπει ψυχὴν καὶ μάλα τι τεθορυβημένην, αἰσθομένην ἤδη τῆς λύσεως, καὶ τῶν μὲν αἰσθητηρίων ἀναχωροῦσαν καὶ ἀπορρηγνυμένην ὀργάνων, τοῖς δέ φωνητικοῖς ὀλίγον ἐμπνέουσαν καὶ ἐνηχοῦσαν, καὶ, εἰ μὴ τὸ πλέον ἄσημον καὶ παρακεκομμένον, ἀλλ' οὖν τὸ ὅλον ἀποτρόπαιον καὶ κατηναγκασμένον. Σκόπει δὲ

(1) Quem compellet nescio ; ex sequentibus imperatorem adloqui suspicari quis poterit.

ταῦτα · καὶ, εἴ γε μὴ βούλει λυμαίνεσθαι ταῖς ἀληθείαις, δὸς τὸ κράτος τοῖς καὶ προδήλως ἐκ τῶν ὄντων καὶ φαινομένων κραταιουμένοις, καὶ πάντας, ὁ γε δίκαιος σὸ νομοθέτης καὶ τῶν ὁρθῶν μεταποιούμενος ψήφων, τάττε ἰσχυροὺς ὄντας καὶ ἀκμαίους ἐν ῥώμῃ σώματος καὶ ὑγείαις, ἀλλὰ μὴ καταπαλαιούσαις νόσοις καὶ παραλυούσαις τοῦ ζῆν ἀγωνιῶντας καὶ κατατεινομένους, διαθηκῶν μεμνῆσθαι. Καὶ ἅμα δικασταῖς ἐνδίκως ἐπίτρεπε τοῖς τοιούτοις μᾶλλον τῶν διαταγμάτων προσανέχειν καὶ ὅλους ἑαυτοὺς ἐπινέμειν, τῶν ἑτέρως γιγνομένων μὴ τὸν ἴσον λόγον ἥκιστα πεποιημένους. Ταῦτα δὴ νομοθέτει, καλῶς ἐπεσκεμμένος, καὶ τοῦ δικαίου μὴ μόνον, ἀλλά τι καὶ τοῦ συμφέροντος τῷ τε κληροδοτοῦντι καὶ τοῖς κληρονομοῦσιν, ὡς εἰκὸς, προμηθούμενος,

A judicio, jube validos et corpore ac sanitate robustos non vero frangentibus ac dissolventibus morbis laborantes et agitatos, testamenta conficere. Ac simul judicibus juste præcipe ut talibus testamentis præsertim adhæreant ac se totos impendant, minime rationem eamdem eorum quæ aliter fiunt, habentes. Hanc legem feras, bene consulens, et non modo justitiam, sed et utilitatem intendens tum testatoris, tum hæredum ipsorum.

Πῶς τοῦ συμφέροντος : πρῶτον μὲν ὅτι κατ' ἐξουσίαν πᾶσαν, ὅπερ ἔφην, μηδὲν ἐκεῖνος βιασθείς, μηδ' ὑπ' οὐδενὸς ἔχων σπαρασσομένην τὴν καρδίαν, ἀλλ' ἀνέτως πράττων καὶ ἐλευθέρως τὰ δεδογμένα, οἶδε καὶ διαιρεῖν καὶ πρυτανεύειν προσηκόντως καὶ ὡς αὐτῷ συνοίσει καὶ ζῶντι καὶ ἀποιχομένῳ · ἔπειθ' ὅτι καὶ οἱ τὰς μερίδας λαγχάνοντες οὐδὲν αὐτῷ προσκόψουσιν, οὐδ' ἐπαχθεῖς τινες ἔσονται καὶ βαρεῖς, συνεπιτιθέμενοι μετὰ τῆς νόσου, καί γε τὸν τῆς περιστάσεως καιρὸν πρὸς τὴν πλεονεξίαν καὶ κακὴν ἐπιθυμίαν προσλαμβάνοντες σύμμαχον, ἀλλὰ στέρξουσι τοῖς νεμηθεῖσι, σαφῶς εἰδότες ὡς οὐδὲν αὐτοῖς αὐμενοῦν ἔσται πλέον βιασαμένοις, ἅμα δὲ καὶ δεδιότες μὴ τοῦ παντὸς ἐκστήσονται διαπεσόντες, ὀχαριστίαν ἐπὶ τοῖς δωρεὰν ἥκουσι καταγνωσθέντες. Ἔξεστι γὰρ εὐθὺς καὶ ἐπιδιατάττεσθαι καὶ τῆς διαθήκης παντελῶς τοὺ ἀγνώμονας ἐξορίζειν, τοῖς δ' εὐγνωμονοῦσιν ἀμετακίνητον ποιεῖν ἑστάναι τὴν χάριν · οἷς καὶ συνήνεγκε πάντως, χωρὶς ἔριδος ἁπάσης καὶ φιλονεικίας καί τῆς ἐπὶ δικαστήρια καὶ δικαστὰς ἕλξεως, ἀπειληφόσιν ἐν τῇ προθεσμίᾳ τούς κλήρους, πολλῷ μὲν πρότερον ἀπονενεμημένους, τότε δ', ὡς ἔδοξε τῷ διελόντι, σφίσιν αὐτοῖς εἰσποιηθέντας.

B Quomodo utilitati consules? Quia omnino libere, ut dicebam, neque coactus, neque ullo modo agitatum cor ferens, sed libenter ac libere, quæ ipsi bona videntur faciens, scit et dividere et procurare convenienter, quidquid utile erit tum viventi, tum defuncto ; deinde quia qui partes obtinuerint, neque in ipsum infenso animo erunt, neque ei importuni et molesti, una cum morbo eum prementes, et ipsum calamitatis tempus cupiditatis et malæ ambitionis auxiliarium adhibentes ; sed contributis contenti erunt, bene scientes nihil sibi ipsis amplius futurum, si vim adhibeant, simul vero metuentes ne ab omnibus destituantur, si ingratos se pro gratuito donatis ostendant. Licet enim statim aliud testamentum conficere, et ex eo C omnino ingratos excludere, gratis vero immobilem statuere donationem ; quibus et contulit omnino absque lite ac controversia et ante tribunalia ac ad judices citatione, præstituto die hæreditatem accipientibus, multo ante distributam, tunc, ut distributori placuit, eas suas fecisse.

Καὶ τοίνυν δόξαν μεγαλοψυχίας, ἅμα δὲ καὶ φιλοτιμίας καὶ τῆς περὶ τὸ παρέχειν ἐλευθερίας, πότε μᾶλλον δικαίως ἀποίσεταί τις, ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ ὧν ἀπολαύειν ἔχει δοκῶν ἀπονέμειν, ἢ τῶν ἀλλοτρίων μεταδιδοὺς, καὶ ὧν ἄκων ἐκπίπτειν νενόμισται καθάπαξ. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς τελευταίοις μηδὲν τῶν ἰδίων ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ φέρειν, πάντων δ' ἀπωσμένος, καί τοσοῦτον δυνάμενος αὐτῶν συμμετέχειν ὅσον καὶ τῶν μηδέποτε προσγεγενημένων, κἂν πάντα προοῖτο τοῖς βουλομένοις, οὐδὲν μᾶλλον οἰκεῖα δοκεῖ ἢ νόθα καταχαρίζεσθαι · ἃ γὰρ μὴ δεδύνηται κατέχειν, μεθῆκε. Καὶ γοῦν οὐδ' ἔστι τότε οὐδέ γε τοῖς ἐμπαθεστάτοις πρὸς οὐδὲν τῶν παρόντων οὐδεμία προσπάθεια · πῶς γάρ ; οἷς ἤδη μὴ μόνον κτημάτων καὶ πραγμάτων, ἀλλά τι καὶ τοῦ σώματος λύσις καὶ ἀπόθεσις γίγνεται. Διὰ τοῦτο καὶ οὐδὲ θερμοί τινές εἰσιν οἱ τῶν ἐκείνου μεταλαγχάνοντες ὁμολογεῖν ἑαυτῷ καὶ πάνυ τι τὴν χάριν ἀπομνημονεύειν · ἀλλ' ἀμβλυτέραν ὡσανεὶ πρὸς τοῦτο δείκνυνται τὴν γνώμην, ἐφ' οἷς αὐτοῖς ἐκεῖνος ὑγιαίνων καὶ τρυφῶν μηδ' ἔβαλεν εἰς νοῦν, μηδ' ὅσον ἐν γραφαῖς, τῶν προσόντων μηδ' ὁποσονοῦν ἀπονεῖμαι.

D Atque igitur magnanimitatis et honoris et in dando liberalitatis opinionem sibi acquiret justius, si ex eis quæ ipsi liberum est dare et quibus frui potest, dare videtur, quam si ipsi jam externa et e quibus excidere invite creditur. Etenim in extremis nihil proprii secum ferre valens, omnibusque denudatus, eaque distribuendi capax quasi nunquam ad se pertinuissent, etsi omnia cupientibus cederet, non magis propria donare videtur, quam aliena ; quæ enim jam non valet continere, dimisit. Non enim tunc vel generosissimis remanet ullus ad præsentium quodlibet affectus. Quomodo enim remaneret ? Quibus jam non modo divitiarum ac opum, sed et corporis dissolutio fit et depositio. Idcirco non ardent qui bona ejus percipiunt, illi gratias agere ejusque meminisse ; sed ab id mellem ostendunt mentem, eo quod ille, cum sanitate frueretur et deliciis, non statuerit, ne scripto quidem, bona sua ipsis distribuere.

Καὶ περὶ ψυχῆς δὲ ἤντινα τότε μνίαν καὶ τῶν δεομένων ποιεῖται βοηθεῖν αὐτῇ δεδυνημένων νε-

Et de anima, quam nunc eorum, quæ ipsam adjuvare queant, mentionem facit, eam, ut ita

dicam mortuam et inanem facit, neque ullo modo Deo gratam, cum neque lex vetus infirmi aliquid aut emortui in sacrificium adhiberet. Quoniam enim id quod offertur, vitam nunquam cessantem remunerationem habet, quomodo inane offerretur? quomodo et abominandum, ut jam mortis particeps?

Et sane etsi quis plurimi faceret tanquam viventia mortuo dona remanere, neque prorsus corrumpi, eo quod non pro tempore neque quando dignum erat, sed ut ita dicam, morticina facta sint, quoniam iis pro anima tempus adest (ut quibusdam visum, et mihi quoque videtur), cum adhuc mens et corpus robore ac sanitate florent, ad testamenta eundum est, et bona dividenda, et quibus placet, concedenda, eo quod qui in extremis constitutus bona dividit, nullam sibi a nemine honoris aut gratiæ confessionem vindicat. Sed adhuc gratiores facit eos qui in hæreditates veniunt et parvi sunt, quo diutius et longiore tempore noverunt quantum lucri facturi sint per eos qui ante se perceperunt; neque in fine, etsi minus desiderio et cupiditate ferantur aut indigne et ægre sustinent aut in concedentem indignantur, et pro gratis irati fiunt. Abit vero et emigrat tranquillus qui moritur, quoad illos saltem, neque ab ullo quolibet modo turbatur. Et sane quicumque cum eo conjuncti sunt toti hujus solius temporis ac rei sunt, soliusque abeuntis ac defuncti hujus quem amant, meminere, ac de ejus morte dolent, ad illud unum spectantes neque ullius alterius rei rationem habentes neque quidquam aliud cogitantes quod dolorem ac præsentem statum deceret.

Absque dubio quivis eum laudat, qui priusquam finis adveniat, ad illud aspicit, recte sane ac bene dispositus. Laudo et ego et plus quam alii, nec alio modo oportere statui de meis pro voluntate disponere. Et sic dispono.

Igitur id primum omnes scire ac bene scire volumus, et qui nunc meo testamento adsunt, et qui futuro illud tempore legent, nos nihil ex injustitia, quantum in memoriam redit, conscios esse post maturum examen laboremque, bonis nostris addidisse, quæ multa sunt, Dei misericordia ac dono; frequentibus quoque hujus beneficiis, qui nobis cum divina sanctitate imperat. Neque, cum ipsius misericordia plurimum posse visi sumus, nemo est ex iis qui nostræ potestati subjecti sunt, qui violentas aut tyrannicas aut affligentes manus nostras expertus sit, ingemueritque a nobis quidquam mali perpessus. Neque extraneorum cupiditate ac mutatione minores visi sumus. Ideo nihil nos

A κρόν τινα ταύτην, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀκαιρόδη ποιεῖται. καί γε μὴ παντάπασιν, ἐμοὶ δοκεῖν, Θεῷ κεχαρισμένην, ὅτι μηδ' ὁ πάλαι νόμος ἄρρωστον οὐδὲν οὐδ' ἄπνουν (1) ἦγεν εἰς θυσίαν. Ζωῆς γὰρ μὴ ποτε λήγούσης τὸ προσενηνεγμένον ἀνταλλαγὴν ἔχον, πῶς ἂν ἀχρεῖον καὶ ἀνενσχθείη; πῶς καὶ βδελυκτόν, νεκρότητος μετέχον;

Ἀμέλει τοι καὶ εἴ τις ποιοῖτο περὶ πλείστου ζῶσας ὡσαεί καὶ τεθνεώτι τὰς δωρεὰς αὐτῷ μένειν καὶ μὴ παντάπασί γε διεφθάρθαι, ἅτε δὴ καὶ μὴ κατὰ καιρὸν καὶ ὅτ' εἰκὸς ἦν, θνησιμαίας δ', ὡς εἰπεῖν, γιγνομένας, ἀντὶ ψυχῆς ὄντος τοῖς πράγμασι τοῦ καιροῦ, ὡς τισιν ἔδοξε κἀμοί συνδοκεῖ, νοσοῦσι αὐτῷ καὶ σώματος τετονωμένου καὶ ῥώμῃ καὶ ὑγείᾳ ακμαζόντων, ἰτέον πρὸς τὰς διαθήκας, καὶ B διαιρετέον τὰς ὑπάρξεις, καὶ προσαρμοστέον οἷς ἂν αἱροῖτο, ὡς τοῦ γε πρὸς τοῖς ἐσχάτοις ἀφιγμένου τὰς διανομὰς σπουδάζειν ἐμπαρέχειν οὐδεμίαν αὐτῷ παρ' οὐδενὸς ἔχοντος οὔτε φιλοτιμίας οὔτε χάριτος ὁμολογίαν. Ἔτι τε καὶ πλέον εὐγνώμονας ποιεῖ τοὺς εἰς τοὺς κλήρους ἐρχομένους, καὶ μακροὺς αὐτοὺς ὄντας, τὸ πυῤῥωθὲν αὐτοῖς προσθεισθῆναι καὶ πλείονι τῷ χρόνῳ, πᾶν ὅσον κερδανοῦσιν ἐκ τῶν προειληφότων ἄνωθεν ἐπιγνωκότας· καὶ οὐδὲν εἶναι ἐπὶ τέλους, κἂν ἔλαττον ἀποφέρωνται τῆς ὀρέξεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας, οὔτε δυσανασχετοῦντας καὶ χαλεπαίνοντας, οὔτ' αὖ νεμεσῶντας τῷ χορηγοῦντι καὶ ἀντ' εὐχαρίστων γιγνόμενοι ὀργίλοι. Ἅπασι δὲ καὶ ὁ τὴν ἐκδημίαν στελλόμενος ἀτρέμας, τό γε κατὰ τούτους, παρὰ μηδενὸς μηδὲν τεθορυβημένος. Καὶ τοίνυν πάντες οἱ συνιόντες αὐτοῦ δὴ τούτου μόνου C καὶ γίγνονται τοῦ παρόντος καιροῦ καὶ τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ χωρισμοῦ καὶ τῆς ὑποχωφύσεως τοῦ ποθουμένου, καὶ τοῦ γε ἐπ' αὐτὸν πένθους, πρὸς οὐδὲν ἄλλο βλέποντες, μηδὲ περὶ μηδενὸς ἑτέρου ποιούμενοι τὸν λόγον καὶ τὰς στροφὰς τῶν λογισμῶν ἔχοντες οὔτι γε προσήκοντος τῷ πάθει καὶ τοῖς ὁρωμένοις.

Ἀμέλει τοι καὶ πᾶς τις ἐπήνησε τὸν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτόν, πρὶν τὸ τέλος ἀφικέσθαι, πρὸς τοῦτο πῤῥώσθαι ἀπιόντα, εὖ γε καὶ καλῶς διαθέμενον. Ἐπαινῶν δὲ κἀγὼ καὶ πλέον τῶν ἄλλων, οὐχ ἕτερον ἢ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον δεῖν ἔγνων τὰ κατὰ γνώμην ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς ἐκθέσθαι· καὶ διεκτέθημι.

D Καὶ τοίνυν τοῦτο πρῶτον πάντας εἰδέναι καὶ πάνυ τι ὀρθῶς εἰδέναι βουλόμεθα, τούς τε νῦν παρόντας τῷ διατάγματι καὶ τοὺς τῷ χρόνῳ ὕστερον συνεσομένους, ὡς οὐδὲν ἡμεῖς ἐξ ἀδικίας, ὅσον ἐπὶ μνήμης ἥκει, ἑαυτοῖς σύνισμεν πανταχόθεν ἐξετάζουσι καὶ βασανίζουσιν, οὐμενοῦν εἰς προσθήκην ἐπὶ τοῖς προσοῦσιν ἐσπουδακόσι, πολλοῖς οὖσιν, εὐτιρμοῖς Θεοῦ καὶ χορηγίαις, ἔτι δὲ καὶ συχναῖς τισιν εὐποιίαις τοῦ θεοφιλῶς ἡμῶν καὶ ὁσίως κρατοῦντος (2). Οὐδ' ἐπειδὴ καὶ δεδυνῆσθαι ὑπ' αὐτῷ ἐλεοῦντι πλεῖστον ἐδόξαμεν, οὐδένες τῶν ἀνθρώπων τῆς ἡμετέρας χειρὸς καὶ δύναμεως, οὔτέ τινος βίαιος καὶ τυραννικῆς οὔτ' ἐκθλιβούσης οὐδαμῶς ἐπειράθησαν, οὐδ' ἐπεστάναξεν οὐδεὶς ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἐκ-

(1) De conditionibus hostiarum in vetere lege vid. Levit, c. xxii.
(2) Imperatoris, scilicet.

τοῦ, κακῶς ὡς πεπονθώς ὑφ' ἡμῶν. Οὐδὲ γε τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας οὐδεμιᾶς καὶ μεταποιήσεως ἥττους ἐφάνημεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὀφείλειν οὐδὲν φαμεν οὐθ' ἁπλοῦν οὔτε πολλαπλοῦν (1) ἀποδοῦναι, ὡς συκοφαντήσαντες ἡ βία καὶ πονηρῶς ἀφελόμενοι. Παντὸς γὰρ μᾶλλον τὸ ἀδικεῖν ἐχθρὸν ἡμῖν ὧν διαφερόντως ἐμισήθη, καὶ πᾶν τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐδδελύχθη ὡς βλαβερὸν καὶ πολέμιον. Καὶ μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις διεγενόμεθα συμβουλεύοντες, οὓς καὶ προσῆκον ἦν ἡμῶν συμβουλευόντων ἀκούειν · καὶ συχνοί τινες ἐπὶ τούτοις ἡμῖν λόγοι ἐξεπονήθησαν, προσανέχειν τὴν ἀδικίαν.

A debere dicimus neque quidquam aut simplex aut multiplex reddere nobis incumbit, ut sycophantis accidit et iis qui violenter et injuste aliquid abstulerunt. Injustitia enim nobis odio plus quam quodlibet fuit, et quidquid ex ea oritur, abominandum nobis fuit, ut funestum et hostile. Imo et aliis consilia dedimus, quos decebat nos consulentes audire; et frequentes a nobis de iis orationes elaboratæ sunt, hortantes ut justitiam amplectantur, injustitiam vero omnimodo fugiant.

μὲν ἀεὶ δικαιοσύναις, φεύγειν δ' ἐκ παντὸς τρόπου

Διὰ τοῦτο καὶ παραιτεῖσθαι νῦν οὐκ οἶδ' ὁτι δεῖ ἡ καὶ περὶ συγγνώμης δεῖσθαι, ἐγνωσμένων δή τινων ἡμῖν ὄντων, τῶν γε πρὸς ἀνθρώπους καὶ κακὰ ἡμῖν μεγάλα σφόδρα βουληθέντας καλῶς ἐξειργασμένων. Συνέδη γὰρ ἐμοί παρὰ πολλῶν καὶ τοῦτο μέγα δὴ καὶ μέγιστον ἐπηρείας, χαλεπῷ τινι βληθέντων φθονῳ, ἐξ οὐδεμιᾶς δ' ἄλλης οὐδαμῶς λόγον ἐχούσης αἰτίας κεκινημένων · ὑπέρ ὧν καὶ τότ' ἔφην, « Ἵλεως αὐτοῖς εἶης, Κύριε, » καὶ νῦν δέ φημι, « καὶ τῆς ὀργῆς σοῦ μηδαμῶς, τῆς δ' ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἂν δέοιντο χρηστότητος πεῖραν λάβοιεν καὶ φιλανθρωπίας, καὶ μὴ στήσκις αὐτοῖς μήτε τάύτην, μήθ' ἑτέραν ἰσχύσασαν ἐν καρδίαις αὐτῶν, ἁμαρτίαν. »

Quapropter non credo mihi implorandam esse aut orandam veniam, cum nobis succurrant quæ in homines qui malis permagnis nos opprimere voluerunt, bene egerimus. Mihi enim accidit ut multi valde et plurimum nocuerint, dira invidia sollicitati, neque ulla alia rationis aliquid præferente causa impulsi. Pro quibus et tunc dicebam : « Sis iis misericors, Domine, » et nunc dico ; Nunquam iram tuam experiantur, bonitatem vero illam et misericordiam sentiant, quam in omnes illa indigentes effundis, neque statuas illis aut hoc, aut aliud, quodcunque in cordibus eorum inoleverit, peccatum. »

Τοῖς βασιλεῦσι δ' ἡμῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶν ὅσον εἰκὸς ἦν καὶ πρὸς χρέος δίκαιον ἦκον ἀποχρώντως ἀποδεδώκαμεν (οὐδὲ γὰρ ἦν, οὔτ' ἔστι πρὸς τὰς εὐεργεσίας (ὁρᾶτε δ' αὐτὰς ὁπόσαι, καὶ τὰς ὑπερβολὰς ὁρᾶτε τοῦ μεγέθους) τὸ ἱκανὸν ἐκπλῆσαι), ἀλλά γε τὸ πᾶν ὁπόσον οἷόν τε ἦν ἐς πλεῖστον ἐξ ὅλης ψυχῆς, ὅλης καὶ καρδίας καὶ διανοίας, ἀποδεδώκα μεν, καὶ εἰ μὴ τῆς ἀξίας ἐφικνούμενον (τοῦτο γὰρ παντὸς μᾶλλον ἀδύνατον) ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας οὐκ ἐλλεῖπόν δυνάμεως. Εἰ δέ τι καὶ συνεισηνέγκαμεν ἐκ τῆς πάνυ ταύτης προθυμίας ἐς τὰ κοινῆ χρήσιμα καὶ πάνδημον τὴν λυστέλειαν ἔχοντα, ταῖς σοφαῖς τοῦ βασιλέως ἐξυπηρετούμενοι μὴ λίαν ἀγεννῶς βουλαῖς καὶ μνώμαις, οὐκ ἐμὸν ἂν εἴη λέγειν, τοῦ δ' ἐγκρίναντος εἰς τοῦτο μοίρας καὶ διακονίας ἡμᾶς · παρίημι καὶ αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ λέγειν (2) καὶ παριστάνειν, διαβολῆς καὶ συκοφαντίας καὶ φθόνου παντὸς γενναιοτέραν τὴν ἰσχὺν ἐχούσῃ καὶ τὴν φωνὴν ὑψηλοτέραν, ἐπειδὴ καὶ πάντων ἰσχυρότερον, ἐμοί δοκεῖν, ἡ ἀλήθεια (3) · ὥστ', εἴ τις καὶ ζῶσιν, εἴ τις καὶ τεθνεῶσιν, εἰκῇ καὶ μάτην ἡμῖν ἐπηρεάζειν ἐθέλει, οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἔσται, τῶν πραγμάτων ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐπί τούτοις βαθέως συνιέντων καὶ ὀρθῶς εἰδότων κρίνειν, ἀντεπιβοώντων. « Μυῖαι σαπριοῦσιν ἔλαιον. » φησίν ὁ εἰπών (4), καὶ τὰ καλὰ ὁ φθόνος βουλήσεται (5) μέν, οὐ δυνήσεται δὲ παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι καὶ δικαίως ἐξετάξειν καὶ διαιτᾷν αἴρουμένοις.

Imperatoribus vero nostris, etsi non quantum justum erat ac deditum, sufficienter reddidimus. — Non enim licebat neque licet beneficiis (quanta enim sint et quot numero videtis), digne respondere. Sed quantum, quodque valuimus, id ex tota anima, toto corde ac mente reddidimus ; et si minus quod dignum erat, assecutus sum, non tamen mea voluntate defeci. Si quid et profuimur ex toto ardore publicis rebus et ad omnium utilitatem pertinentibus, sapientibus imperatoris consiliis sententiisque non nimis ignave servientes, non meum est id dicere, sed ejus qui nos ad id muneris officiique assumpserit. Id et relinquo dicendum et affirmandum, veritati ipsi, quæ plus quam calumnia aut sycophantia aut invidia valet clariusque clamat, quippe quæ omnia robore, ut mihi videtur, superet veritas. Ita ut, si quis et in nos viventes, et in nos mortuos frustra ac sine exitu vellet insurgere, nihil amplius illi fiet, cum res ipsæ, et una qui eas profunde intelligunt judicantque, contra reclament. « Muscæ putridum reddunt oleum, » dicit sapiens. Et pluchra, volet quidem invidia, non poterit vero corrumpere apud eos qui judicio gaudent et juste volent inquirere et judicare.

Οὐ μὴν ἀλλ', ἵνα μὴ περί τούτου πολλὰ λέγειν ἔχοντες, καὶ πάντα καθεξῆς πειρώμενοι λέγειν, ἐτέ-

Attamen, ne cum, de eo multa dicere possimus, si singula dicere tentaremus, aliam viam quam

(1) Vetere lege sancitum erat ut, pro surrepto bove uno, quinque redderentur, quatuor oves pro una. Exod. xxii. 1

(2) An excidit τοῦτο ?

(3) Veritas παγκρατὴς dicta fuit Bacchylidi Stob. tit, 7. Æschines orator ibid. 16 : Οὕτως ἰσχυρὸν ἐστιν ἀλήθεια, ὥστε πάντων ἐπικρατεῖν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν.

(4) Eccles. x, 1.

(5) An repetendum σαπρίζειν animo ? vix puto. Excidisse verbum videtur ; ἀμαυροῦν, verbi causa, simile aliud.

propositam sequeremur, hæc censeo mihi omnino omittenda ac Deo confidenda qui omnia novit et manifesta et obscura, et manum veritati porrigit neque sinit eam a quocumque vinci aut conculcari. Reliquum est ut ad propositum redeam idque conficiam.

Volebamus igitur bona nostra disponere nostramque de iis voluntatem statuere. Id igitur perficimus, propositum nostrum adimplentes.

Et ea est nostra voluntas, ut super omnibus bonis nostris, vitæ nostræ socia et comes ad hujus vitæ felicitatem ab ipso Deo conformi mecum anima parata, constituatur, et ut ante alia animæ meæ curam habeat, quidquid conveniens est, pro ea statuens neque sollicitudine quæ ipsi debetur, inferior. Et sane animæ meæ studium habenti licebit omnino quidquid ipsi videbitur ex meis bonis impendere, neque ullam rationem de impensis reddere. aut de iis quæ egerit. Et filiis hæreditatem præstabit et aliis genere propinquis. Et servis bene faciet, et alia omnia pro potestate faciet, ut a nobis plurima eorum dicentur, et dictu magis necessaria per partes exponentur.

Porro mihi sic volenti ac disponenti nulla obstat lex aut refragatur, neque contradicit ; sed omnes, ut ita dicam, tum divinæ, tum humanæ leges ad id simul ferunt, mihi nempe ut liceat de meis facere quidquid volo. Ac simul quid justius esset, quam ut ea quæ omnia quæ egomet ipse, participat, me defuncto, super iis bonis constituatur, quippe quæ nihil minus quam ipse, ad ea operam contulerit ? Contigit enim nobis, et mirum in modum contigit domum adaugere, non modo metendo ubi non seminaveramus, et colligendo unde disperseramus, et benedictionem non modo ab accedentibus accipiendo, sed et ab iis qui nostrorum conscii erant et nobis prosperum successum et alia bona precabantur ; (quæ sola ratio agros solet pingues reddere et fructus producere, et uberes reditus et abundantiam afferre; dum contraria ratio valde ac juste abradit, et neque manum, neque sinum adimplet metentis et colligentis) ; sed et firmis laboribus et consiliis optimæ hujus ac mirandæ uxoris. Non id dicendo erubesco, veritate omnibus præponens. Nobis vita floruit ac multum. quantumque licebat profudit, aliis ex non minoribus initiis, imo vero ex majoribus, non eadem adeptis.

ἀρίστης ταύτης καὶ θαυμαστῆς ὁμοζύγου. Οὐ γὰρ ραν τῆς προκειμένης εἴημεν τραπέντες, ταῦτα μὲν δοκῶ μοι παντελῶς παρήσειν, καὶ γε τῷ Θεῷ θαρρῆσαι πάντ' εἰδότι καὶ φανερὰ καὶ ἀφανῆ, καὶ χεῖρα ὀρέγοντι τῇ ἀληθείᾳ καὶ μηδὲν ταύτην ὑπ' οὐδενὸς μήτε κρατεῖσθαι μήτε καταπατεῖσθαι συγχωροῦντι · λοιπὸν δ' ἂν εἴη πρὸς τὸ προκείμενον ἐπανιέναι καὶ τὰ τῆς προθέσεως συμπεραίνειν,

Σκοπὸς γοῦν ἦν ἡμῖν περὶ τῶν ὑπαρχόντων διαθέσθαι καὶ τὴν ἐν τούτοις ἡμετέραν γνώμην εὔδηλον θεῖναι. Τοίνυν καὶ συμπεραίνομεν ἤδη, τὸν σκοπὸν πληροῦντες (1)

Καὶ βουλήσεως οὕτως ἔχομεν, ἐπὶ πᾶσι τοῖς οὖσι τὴν τοῦ βίου κοινωνόν. ἐπ' εὐδαιμονίᾳ τούτου πρὸς ὁμοψυχίαν ἐκ Θεοῦ συνηρμοσμένην, κυρίαν καθεστάναι, καὶ γε πρὸ τῶν ἄλλων τῆς ἐμῆς ψυχῆς φροντίδα πεποιῆσθαι, πᾶν ὅσο γιγνόμενόν ἐστιν ὑπὲρ αὐτῆς θεοφιλῶς πράττουσαν, καὶ τῆς περὶ ταύτην ἐπιμελείας οὐκ ἀπολλατομένην, Καὶ μὴν ἐν τούτῳ τὴν σπουδὴν ἐχούσῃ ἐξέσται ταύτῃ πάντως καὶ τὸ δοκοῦν σύμπαν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναλῶσαι, μηδὲ τινι τῶν ἁπάντων μηδαμῶς λόγον ὑπέχούσῃ, μήτε τῆς δαπάνης, μήτε τῶν πραττομένων. Καὶ παισὶ κλήρους χορηγήσει καὶ τοῖς γνησίως ἄλλως ἔχουσι πρὸς γένος. Καὶ οἰκέτας εὖ ποιήσει. Καὶ τἆλλα πάντα πράξει κατ' ἐξουσίαν, ὡς καὶ ἡμῖν εἰρήσεται τὰ πλείω τούτων καὶ μᾶλλον ἀναγκαῖα λεχθῆναι κατὰ μέρος ἐκτεθέντα.

Ἀτάρ ἐμοὶ οὕτω βεβουλημένῳ, ἅμα δὲ καὶ διατιθεμένῳ, ἀντιτίθησιν οὐδεὶς πάντως οὐδ' ἀντιπράγματων νόμων, οὐμενοῦν οὐδ' ἀντιλέγει · ἀλλὰ καὶ θεῖος, ὡς εἰπεῖν, ἅπας θεσμὸς καὶ ἀνθρώπινος πρὸς τοῦθ' ὁμοῦ φέρουσιν, ἐξεῖναί μοι ποιεῖν ἐπὶ τοῖς ἐμοῖς πᾶν ὅσον βούλομαι. Ἅμα δὲ καὶ δίκαιον τί ἂν γένοιτο τούτου γε μᾶλλον, ἢ τὴν πάντων ὧν αὐτὸς μετέχω καὶ ταύτην ἐξ ἴσου μετέχουσιν, ἅτε καὶ μηδὲν ἧττον αἰτίαν γεγενημένην μηδ' ἔλαττον εἰς ταῦτα συμβαλομένην, ἐπ' αὐτοῖς τούτοις, ἐμοῦ ὑπεξιόντος, καὶ καθάπαξ ἐγκαταστῆναι ; Ἐγένετο γὰρ ἡμῖν, καὶ πάνυ τι καλῶς ἐγένετο, τὸν οἶκον ἐπαυξῆσαι, οὐκ ἐκ τοῦ θερίζειν μόνον ὅπου καὶ ἐσπείραμεν, καὶ συνάγειν ὅθεν διεσκορπίσαμεν (2), καὶ γε τὴν εὐλογίαν μὴ μόνον ἐκ τῶν παριόντων, ἀλλά τι καὶ τῶν συνειδότων πάντων καὶ τὴν εὐθηνίαν ἡμῖν καὶ τἆλλα τῶν ἀγαθῶν συνευχομένων, καρποῦσθαι · ὃς δὴ καὶ μόνος τρόπος ἀρούρας οἶδε πιαίνειν καὶ καρποὺς ἐκτρέφειν, καὶ γενναίας τὰς ἐπιδόσεις καὶ τοὺς πλεονασμοὺς εἰσφέρειν, ὡς τοῦ ἐναντίου γε παντός εὖ μάλα καὶ δικαίως καταξηραίνοντος, καὶ μήτε τὴν χεῖρα μήτε τὸν κόλπον πληροῦντος τοῦ θερίζοντος καὶ συνάγοντος · ἀλλά τι καὶ ταῖς καλαῖς φιλοπονίαις, ἅμα δὲ καὶ περινοίαις (3) τῆς πάνυ ἀσχυνοίμην λέγων, παντὸς μᾶλλον προτιμῶν τὴν

(1) Sic vernacule « remplissant le but. » Sed qui diligenter scribunt talem loquendi modum fugiunt, cujus metaphora est inconcinna ; scopus enim tangitur, non impletur ; ad scopum pervenimus, eum non implemus. Sunt tamen vel boni scriptores qui ad hunc lapidem impegerunt, aliud agentes profecto. Possem, si his essent hic locus, Harpii, Campofortii, vivorum etiam eorumque excellentissimorum hominum, exempla in medium proferre.

(2) Respectu ad hæc verba Matthæi xxv, 24 : Σκληρὸς εἶ ἄνθρωπος, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισας.

(3) Conf. similia apud Gregor. Nazianz, t. I, p. 291 C.

ἀληθειαν· ἐνευθήνησεν ἡμῶν ὁ βίος καὶ πλεῖστον εἰς ὅσον οἷόν τε ἦν ἐς τὰ μάλιστα προῆκε, τῶν ἄλλων, οὐκ ἐξ ἐλαττόνων τῶν ἀφορμῶν, ἀλλά γε καὶ πολλῷ μειζόνων, οὐ τὰ ἴσα κατακτησαμένων.

Ἐγὼ μὲν γὰρ ὅλον ἐμαυτὸν ἐπιδοὺς τοῖς τοῦ κρατοῦντος κελεύσμασι καὶ ταῖς ὑπὲρ τῶν κοινῶν πραγμάτων ἀσχολίαις. ἦγον οὐδαμῇ σχολὴν τῶν κατ' οἶκον ἐπιστρέφεσθαι καὶ προσαναλίσκειν τούτοις πονους καὶ φροντίδας· αὐτὴ δὲ τὸ ἑαυτῆς ὅλον πληροῦσα καὶ τὸ ἐμὸν ἀντ' ἐμοῦ συνεισίφερεν. Ἐξ οὗ δὴ μὴ μόνον οὐδὲν τῶν ὄντων, ὅποι μὴ προσῆκε διαῤῥυὲν, παραπώλετο, ἀλλά τι καὶ πρόσοδοι ταύτῃ καὶ πορισμοὶ ἐκ δικαίων τῶν τρόπων ἐπενοήθησαν, καὶ περισσὰ τῷ οἴκῳ μετὰ πολλῆς τῆς περὶ τοὺς τένητας εὐσπλαγχνίας, πολλοῦ καὶ τοῦ περιαλγεῖν καὶ τοῖς δυστυχοῦσι συμπαθῶς ἐπικάμπτεσθαι, καί γε διαφέροντα τῶν ἄλλων γεγένηται, καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐπαινετὰ, ἢ κατὰ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην, καὶ μόναις ταῖς τοῦ Σολομῶντος σοφίαις, οὐδαμῇ δ' ἄλλως, ἐξευρημένην, ἣν ἐγὼ σμικροπρεπῆ τινα καὶ χειρωνακτικὴν μᾶλλον νομίζω, πρὸς ἄτρακτον τάς χεῖρας ἐρείδουσαν καὶ ταλασιῶν ἐπιμελουμένην, καὶ περὶ ἔρια καὶ ἱματισμοὺς καὶ δισσὰς χλαίνας, καὶ σιτηγίας καὶ τραπέζας οἰκετῶν (1), καὶ τοιαῦτα, τὸ σύντονον καὶ σπουδαῖον καὶ μεγαλοφυὲς δεικνῦσαν.

A Ego quidem totum me imperatoris jussis tradens et pro republica laboribus, nunquam omisi propriis incumbere iisque operas cogitationesque impendere. Illa vero, quidquid ad se pertineret, adimplens id, quod ad me spectaret pro me conferebat. Unde non modo nihil bonorum effluens quo non oportebat, periit: sed et reditus et fructus ex justis rationibus excogitati sunt, et domni superflua, cum multa erga pauperes misericordia, multaque erga infelices compassione et affectu.et aliis præstantia accessere et multo magis, laude digna quam quæ mulier illa miranda, sola Salomonis sapientia, non autem aliunde, inventa, (quam ego illiberalem opificem potius censeo), ad fusum manus admovens et laneas vestes conficiens, et in lanis ac vestimentis B ac duplicibus lacernis, et victu et domesticorum mensis ac talibus virtutem et ardorem et magnanimitatem ostendit.

Ἀλλ' ὅπερ ἔφην, τίνι μαλλον ἐπιτρεπτέον ἂν εἴη μετ' ἐμὲ τὰ κατ' ἐμὲ καὶ ἡμέτερα, εἰ μὴ καὶ παρὼν ἦγε ταῦτα ἐπιτέτραφθαι δεῖν ἔγνων, καὶ ἐπιτέτραπται. Αὐτὴ καὶ καλῶς ἅμα καὶ θεοφιλῶς οἰκονομήσει, τὴν ἐπὶ πᾶσιν ἐξουσίαν καὶ ἐλευθερίαν τοῦ δρᾶν κατὰ βούλησιν ἀνέγκλητον παντελῶς καὶ κρείττω δικαστηρίου παντὸς ἔχουσα, πάντ' ἐσεῖται συμφερόντως ἅμα καὶ κοσμίως διαπραξαμένη. Καί τοὺς κλήρους, πρὸς τὴν ἐμὴν ὁρῶσα γνώμην, οὕτως παρέξεται.

Sed, ut dicebam, cuinam post me potius commendarem quæ ad me pertinent ac nostra, nisi et præsens illi commendari oportere statuissem: et illi commendata sunt. Illa enim et bene et religiose administrabit, et cum in omnia potestatem, et pro voluntate agendi immunem libertatem et omni tribunali majorem habitura est, omnia convenienter et digne peraget. Et hæreditates ad meam attendens mentem, ita administrabit.

Πρῶτον μὲν οὖν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς, ὅπερ ἔφην, φιλοπονήσει ψυχῆς. Καὶ τῆς φιλοπονίας ἔσται τὸ πρῶτον· τῇ τοῦ Θεοῦ μητρί, πρὸς ἣν καὶ ἐν κοιλίας ἐπερῤῥίφην μητρὸς, καὶ ἣν τοῦ βίου παντὸς κραταιὰν σκέπην ἐθέμην, ᾗ δὴ καὶ προσεκπνεύσω ἡδέως τὸ πνεῦμα προεμένος, κακίᾳ μὲν πάσῃ καὶ πονηρίᾳ δεδουλευκὸς πίστιν δ' ὅμως ὀρθὴν καὶ τὴν εὐαγγελικὴν περισῴζον, καὶ διὰ ταύτην μόνην καὶ τὰς ἐν τῷ βίῳ γενομένας ἀντιλήψεις θαῤῥοῦν, μηδὲν ἐμποδὼν τῆς τῶν ἐμῶν τρόπων γεγενημένης φαυλότητος, ταύτῃ δὴ, καὶ διὰ ταύτην τῇ ἀνατεθειμένῃ ταύτῃ μονῇ καὶ παρ' ἡμῶν ἐξ αὐτῶν ἱδρυμενῃ κρηπίδων, χρυσίου νομίσματα . . . . . καθοσιῶσαι (2). ταύτῃ καὶ τὸν ἐμὸν χοῦν προσρῖψαι καὶ βόρβορον τὸ μιαρὸν σῶμα, καὶ κρύψαι τὸ ἀκάθαρτον τῷ καθαρῷ ἐδάφει τοῦ ἱεροῦ, μηδὲν μὲν τούτου μηδ' ἅπτεσθαι προσῆκον, ὅτι μηδὲ θεμιτὸν ἀκάθαρτον ἐγγὺς εἶναι τῶν καθαρῶν, καὶ διὰ τοῦτο μακρὰν ἀπελαύνεσθαι μᾶλλον δίκαιον, καὶ ἐξῶσθαι καὶ ἀπερῤῥίφθαι ἀχρεῖον ἐν ἀχρείοις καὶ βέβηλον ἐν βεβήλοις. Καὶ ὡς (3) ἐκεῖ δὲ κείμενον ἀνακάλεσαι σὺ, πάναγνε παρθένε, καὶ μῆτερ τοῦ πρὸς ζήτησιν ἐλθόντος τοῦ

C Primo quidem de mea anima, ut dixi, sollicita erit. Ea ejus prima cura sit, Dei genitrici, in cujus sinum, inde e ventre matris, projectus sum, et quam vitæ omnis validam protectricem proposui, cui spiritum commendans, lætus exspirabo; qui spiritus, licet omni malitiæ ac parvitati servierit, fidem tamen veram et evangelicam servavit, et per eam solum ac propter eas quæ in vita, gratias accepit, confidit, non obstante morum meorum miseria, Ei et propter eam soli templo a nobis a fundamentis erecto, aureos nummos ..... consecrare. Hoc prope templum volo meos cineres et lutum, miserum hoc corpus deponi, et impurum puro templi limine abscondi, quod limen nihil tamen tangere deberet, eo quod nefas sit quidquam impuri quod mundum D est tangere, et justum esset meum corpus longe rejici et expelli inane in inania et profanum in profana. Et ut ibi jacens corpus revoces tu, Immaculata Virgo, et mater Illius qui eum qui erraverat quæsitum venit. eum qui omnibus culpis et malis delapsus erat, et qui manus in cruce tetenderat, non ut attraheret et revocaret et salvaret justos tantum,

(1) Prov. xxxi, 10 : Γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὑρήσει; . . . μηρυομένη ἔρια καὶ λίνον, ἐποίησεν εὐχρηστον ταῖς χερσὶν αὐτῆς . . . καὶ ἀνίσταται ἐκ νυκτῶν καὶ ἔδωκε βρώματα τῷ οἴκῳ καὶ ἔργα ταῖς θεραπαίναις.

(2) Relictum est hic ut et infra non semel. spatium vacuum, quo nummorum numerus, nondum a testatore constitutus, postea posset inscribi.

(3) Codex, ὡς.

sed ut omnes e manu maligni eriperet et nullum eorum qui ad ipsius imaginem facti erant amitteret. Ita sane hoc terrenum corpus tot immunditiis corruptum advoces et animam iis (quot et quantis scis ipsa) maculatam benigne accipias et cures, neque avertas a puero tuo tuæ protectionis vultum salutarem. Oportebat enim nos cum eo corpore quocum reformati sumus Christi sanguine, tota vita in tua domo projici (idque nos optime decuisset); quoniam vero decipientis et occidentis fallacia et dolo et prava electione anima ad divinam creata imaginem in tentoriis peccatorum maluit illud habitare (fœtidum hoc tentorium dico), et adhuc videns quod omni impuritate replebatur, nunc mortuum dimisit maculis plenum et projectum in delubri tui limen. Tu autem benigna, et misericors et compatiens, et preces exaudiens, immundæ animæ et corpori indulgeas, quæ pessimis desideriis et voluptatibus indigne indignis servierunt, et totam meam terram a pessimo Belial et peccatis conculcatam sanctuarii tui terræ misceas et hujus terræ virtute salves; animam vero, quocunque voles, tuo apud Filium interventu (effectitur enim et te intercedentem exaudit), longe a perpetuo manentibus flagellis, ac æternis suppliciis mittas.

πλανηθέντος (1) καὶ πασαις ἁμαρτίαις καὶ τοῖς ἐσχάτοις κακοῖς ἐγκατολισθήσαντος πλάσματος, καί γε τὰς χεῖρας τείναντος ἐν σταυρῷ, οὐχ ἵνα δὴ καὶ ἀνελκύσῃ καὶ ἀνακαλέσηται καὶ σώσῃ μόνους δικαίους καὶ τοὺς ἧττον ἁμαρτηκότας, ἀλλ' ἵνα πάντας ἐκ χειρὸς ἁρπάσῃ τοῦ πονηροῦ, καὶ τῶν κατὰ τὴν ἰδίαν εἰκόνα γεγενημένων οὐδαμῶς οὐδένα ζημιωθῇ. Ναί, καὶ τὸν ταῖς ἀσωτίαις ἐμὸν φθαρέντα χοῦν ἀνακάλεσαι, καὶ τὴν ψυχὴν ταύταις κατεστιγμένην (ὁρᾷς ὁπόσον) εὐμενῶς πρόσου καὶ ἴασαι, καὶ μὴ ἀποστρέψῃς ἀπὸ τοῦ παιδός σου τὸ τῆς σῆς ἐπισκοπῆς κοσμοσωτήριον πρόσωπον. Ἔδει μὲν γὰρ ἡμᾶς μεθ' οὗ καὶ ἀνεπλάσθημεν σώματος αἵμασι θείοις Χριστοῦ ἐκλέξασθαι παραρρίπτεῖσθαι μᾶλλον διὰ βίου παντὸς ἐν οἴκῳ τῷ σῷ (καὶ εἶχεν ἂν ἡμῖν τοῦτο καλῶς). ἐπεί δέ τοῖς τοῦ ἐκπατῶντος καὶ κτείνοντος ἐμπαιγμοῖς καὶ μηχαναῖς, καί γε μοχθηρᾷ τῇ προαιρίσει, ἡ πρὸς τὴν θείαν εἰκόνα δημιουργηθεῖσα ψυχὴ σκηνώματι ἁμαρτωλῷ μᾶλλον ἠγάπησεν ἐγκατοικεῖν (αὐτὸ δὴ λέγω τὸ δυσῶδες σκῆνος), καὶ ἔτι ζῶν, ἅτε δὴ καὶ πάσης γέμον ἀκαθαρσίας, νῦν ὧδε νεκρὸν ἀφῆκε στιγμάτων γέμον καὶ ἐρριμμένον ἐπ' ἐδάφους τεμενισμάτων τῶν σῶν· σὺ δὲ πάντως εὐμενὴς, συμπαθὴς, ἵλεως, καὶ γοργέπήκοος πρὸς ἱκεσίας, καὶ σπλαγχνίσθητι τοίνυν ἐπὶ ἀσώτῳ ψυχῇ καὶ σώματι, καί γε ταῖς κακίσταις ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ἀτόποις ἐκτόπως δεδουλευκόσι, καὶ τὴν ἐμὴν γῆν ὅλην τῷ πονηρῷ Βελίαρ καὶ ταῖς ἁμαρτίαις καταπεπατημένην τῇ τοῦ ἱεροῦ μίξον γῇ, καὶ σῶσόν γε τῇ ταύτης δυνάμει· τὴν δὲ ψυχὴν, ὅποι σὺ βούλει, τα ῖς πρὸς τὸν υἱὸν μεσιτείαις (πείθεται γὰρ, καὶ πρεσβευούσης ἑτοίμως ἐπακούει), πόρρω που πάσης ἀεὶ μενούσης μάστιγος καὶ βασανιζούσης ἀθάνατα πέμψον.

Attamen, quoniam ea (oportet et nunc et semper orare) te oravimus, et ex iis plurimis beneficiorum miraculis quæ per vitam experti sumus, et de futuris possimus confidere, neque de salute nostra desperare, permitte nunc nostri valedictorii sermonis ac testamenti reliqua conficere.

Οὐ μὴν ἀλλ', ἐπειδὴ ταῦτα, δεον ὂν ἓν γε τῷ παροντι καὶ διὰ παντὸς ἱκετεύειν, καθικετεύσαμεν, κἀκ τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ περὶ ἡμᾶς πλείστων ὅσων γεγενημένων ἐν εὐεργεσίαις θαυμάτων ἔχομεν καὶ περὶ τῶν μελλόντων θαρρεῖν, καὶ τῶν πρὸς σωτηρίαν οὐκ ἀπογινώσκειν ἐλπίδων, φέρε δὴ καὶ τῆς ἐξῆς προσθῶμεν τοῦ συντακτηρίου καὶ διατάγματος.

Quid igitur? Imperatoribus nostri qui multa dedere, licet nihil invicem reddidimus, neque reddere possumus, etiamsi totam manum plenam afferamus, nunc ideo omnino nobis deficiendum esse putabimus? Sed improbi prorsus ac ingrati meritodiceremur. Unde, etsi minus dignum sit decensque, sed tamen quomodocumque reddendum est, gratitudinis ostendendæ causa, aureos nummos ..... et ex æquo inter Patrem et imperatorem, et Filium et imperatorem dividendi sunt.

Τί γοῦν; τοῖς ἐμοῖς βασιλεῦσι πολλὰ δεδωκόσιν ἐπεὶ μηδὲν ἀνταξιον απεδώκαμεν, οὔτ' ἔχομεν ἀποδοῦναι, κἂν ὅλην τὴν χεῖρα προσοἰσωμεν γεμουσαν, ἀπολειφθῆναι διὰ τοῦτο δεῖν εἶναι καὶ τοῦ παντὸς ἡγησομεθα; ἀλλὰ πονηροί τινες πάντως καὶ ἀγνώμονες δίκαίως ἀκούσομεν. Ὅθεν εἰ καὶ μὴ τι οἷον καὶ ἀξιόχρεων, ἀλλ' ἀποδοτέον ὁποσονοῦν, δείγματος εὐγνωμοσύνης ἕνεκεν, χρυσίου νομίσματα . . . . . καὶ διαιρετέον ἐξ ἴσου τῷ τε πατρὶ καὶ βασιλεῖ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ βασιλεῖ (2).

Postea pueros nostros, tu quæ inter omnes matres filios tuos diligis, considera, si quidem quatuor nobis filii sunt, et duæ filiæ.

Μετὰ τοῦτο, παῖδας ἡμῶν, ἡ φιλόπαις σὺ πασῶν μᾶλλον μήτηρ, ἐπίσκεψαι, οἳ δὴ καὶ τέτταρες μὲν ἡμῖν υἱοὶ, θυγατέρες δὲ δύο γεγένηνται.

Et earum primam, sponsam Deo omnium regi libentem libens offerentes conjunximus. Utinuam divino illo conjugio ac thalamo numquam decidat, neque ejus splendorem amittat! Quod autem perse-

Καὶ τούτων τὴν πρώτην, νύμφην Θεῷ τῷ βασιλεῖ πάντων ἑκοῦσαν εἰκότες φέροντες ἐνηρμοσαμεν. Καὶ γένοιτο ταύτην μήτε τοῦ νυμφῶνος μήτε τῆς θείας παστάδος ἀποπεσεῖν, μήτε τῆς ἐκεῖθεν λαμ-

(1) Respectu ad parabolam boni pastoris Matth. XVIII, 12: Ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ρ' πρόβατα καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ, ἀφεὶς τὰ ϟθ' ἐπὶ τὰ ὄρη πορευθεὶς, ζητεῖ τὸ πλανώμενον; Conf. Luc. XV, 4.

(2) Andronico Seniori et Andronico Juniori.

πρότητος. Ὡς μὲν οὖν καὶ συμπαραμείνοι, καὶ δι' αἰῶνος ἔσται τῷ νυμφίῳ συνδεδεμένη, μηδὲν λυθεῖσα τῆς ἐκείνου φαιδρότητος, δίδωσι θαρρεῖν καὶ τοῖς φαινομένοις, ὅλην τὴν ψυχὴν ἐξόπισθεν αὐτοῦ πορευομένην θεῖσα, καὶ τὴν καρδίαν ὅλην δεινῶς τῷ πόθῳ βεβλημένην καὶ τετρωμένην ἀσφαλῶς αὐτῷ προσκολλήσασα, καί γε τῆς ἐκείνου δεξιᾶς ἀντιλαμβανομένης ἐξημμένη καὶ πρὸς τὴν ἐν αὐτῷ χειραγωγούσης κατάπαυσιν. Ταύτη τοι καὶ ὀλίγα ταύτῃ δεομένῃ τῶν κάτω, ὅτι μὴ καὶ μόνων τῶν ἀναγκαίων τῇ φθειρομένῃ ζωῇ, ὀλίγα καὶ ἡμεῖς ἀπεμερισάμεθα, τὸ δόξαν ἱκανὸν ἱκανῶς χορηγήσαντες.

Τὴν ἐμὴν μεγάλαις μὲν Θεοῦ δωρεαῖς, ὑπερβολαῖς δέ τισιν οἰκτιρμῶν τοῦ δι' αὐτοῦ βασιλεύοντος, εὐδαιμονεστάτην καὶ εὐτυχεστάτην βασίλισσαν (1), ὁ αὐτὸς βασιλεὺς, οὕτω τοῦ Θεοῦ κινήσαντος καὶ δόξαν αὐτῷ, νύμφην ἐφ' ᾧ δὴ καὶ εἵλετο τῶν υἱέων ἠγάγετο, ἀρίστῳ τὰ πάντα καὶ καλλίστῳ (2). Καὶ ὑμεῖς ὁρᾶτε πάντως καὶ μετὰ ἐκπλήξεως ὡσανεὶ τὴν χρηστότητα τῶν τρόπων θαυμάζετε, ἧς ταῖς περιουσίαις καὶ τὸν ἐμὸν ὅλον πόθον πρὸς ἑαυτὸν ἑλκύσας ἐμὲ κενῶσαι πεποίηκεν. Ἀλλ', ὦ μοι σὺ καλλίστη συζυγία ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κατ' ἐκλογὴν ἡ ρμοσμένη, καὶ θαυμασιωτάτη ξυνωρὶς, μὴ τῶν ἄλλων πάντων μόνον ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς προτιμωμένη πνοῆς καὶ ζωῆς, σοῦ χάριν' καὶ ὁ θάνατος ἐμοὶ μνηνόνεμθεὶς, μετὰ τοὺς πρώτους ἐκείνους καὶ μεγάλους φόβους, ἔτι δηκτικώτερος καὶ πικρότερος γίγνεται, ὅτι σε οὐκ ἔτ' ὄψομαι (3), οὐδ', εἴ τί γε κἂν τοῖς ἐν ᾅδου φρικτὸν καὶ ἀηδὲς (μᾶλλον δὲ, οὐχ ἐν τοῦτο ἔσονται δὲ, οἶδα, πολλὰ καὶ χαλεπὰ ἀξίως εἰς δίκην τῶν ἐνταυθοῖ κακῶς βεβιωμένων), σὺ πρὸς θείαν ἰοῦσα διαλύσεις, ἢ τό γε δεύτερον κουφότερα ποιήσεις τὰ στυγνὰ ταῦτα καὶ σκυθρωπὰ, ὡς ἐν τοῖς παροῦσι πᾶσαν ἐξ ἀνιαρῶν συμβαμάτων κουφίζεις καὶ τελέως ἐξαίρεις πικρίαν μόνον ὀφθεῖσα· καί γε βρασμὸν καταπαύεις καρδίας σβεννῦσα, καὶ θρασυμὸν θεραπεύεις, καὶ κοιμέζεις ψυχῆς παθαινομένης καὶ λογισμῶν τάραχον. Τί τοῦ σοῦ χωρισμοῦ πρὸς κόλασιν δραστικώτερον ; πῶς οἴσω, τοὺς ὀφθαλμοὺς μύσας, μᾶλλον δ' ὅλους ἐρρυηκότας ἀποβαλόμενος, τὸ σὸν κάλλος καὶ τὸ τοῦ προσώπου ἄνθος καὶ τὸ τῆς μορφῆς ὡραῖον ἀθέατον ; Τίς ἀνθ' ὑμῶν ἐν ὁμιλίαις ἐσεῖται γλυκαίνων καὶ στυγνάζοντα παρακαλῶν καὶ παραμυθούμενος, τῷ χωρισμῷ ἢ καὶ ταῖς ἐκεῖσε μάστιξιν ὀδυνώμενον ; Οἴμοι, ὅτι με λίθος καλύψει βαρὺς καὶ τάφος συγκρύψει, καὶ, ὑμῶν τῷ φίλτρῳ κεκινημένων καὶ προσιόντων, καὶ γοεραῖς φωναῖς ἀνακαλουμένων τὸν πατέρα, κόνις ὢν κωφὴ καὶ ὀστᾶ μόνα γεγυμνωμένα πάσης σαρκὸς καὶ αἰσθήσεως, ὁ τὰ πολλὰ νῦν ἐγὼ λαλῶν, οὐδαμῇ οὔτε τῆς φωνῆς ὑμῶν οὔτε τῆς λαλιᾶς ἐπαίων γνωσθήσομαι ! Ἀλλὰ περιττὸν ἴσως ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μη-

veratura sit et in æternum cum sponso conjuncta futura sit, neque unquam hunc splendorem amissura, confidimus ex his quæ videmus : tota enim anima post illum currit, et totum cor miro amore perculsum et vulneratum firmiter. Illi adunat, et ejus dexteræ protensæ adhæret, quæ ad quietem æternam ipsam ducit. Huic sane paucis indigenti iisque solis quæ corruptibili isti vitæ necessaria sunt, pauca et nos relinquimus, quod nobis videtur sufficere concedentes.

Meam, Dei quidem dono, nimia autem Hujus qui per Deum imperat, misericordia, faustissimam felicissimamque imperatricem, ipse imperator, sic Deo movente quod sibi placeret, sponsam uni filiorum quem voluit, optimo ac pulcherrimo elegit. Et vos videte omnino et cum stupore morum bonitatem admiremini, cujus excessu totum meum amorem ad se attraxit et corripuit. Sed, o pulcherrimum conjugium ex utroque sexu virorum ac mulierum egregie formatum, et admirandum par, non modo aliis omnibus a me prælatum, sed et meo spiritui ac vitæ, tui causa mors quæ mihi imminet, post primus illos magnosque timores, mordacior amariorque fit, eo quod te non jam videbo, neque, si quid in inferis horrendi ac funesti sit (imo vero non unum tantum ; erunt vero, scio equidem, multa ac dira in eos qui his in terris male vixerint), tu sub oculos veniens, id dissipabis, aut leviora facies hæc tristia ac horrenda, ut nunc, ubi appares, omnem ex miseris eventibus ortum mœrorem mitigas ac omnino aufers ; et sane cordis motus sedas et extinguis, et vulnera sanas, et afflictæ animæ cogitationumque tumultum lenis. Quod durius supplicium quam a te separari ? Quomodo sustineam, postquam oculos clausero, imo vero totos eos effluxos amisero, tuam pulchritudinem et vultus tui florem tuæque fortunæ splendorem jam non contemplari ? Quis pro vobis, mediis in cœtibus erit lenicns et afflictum consolans et adhortans vestri separatione et futuræ vitæ pœnis vulneratum ? Eheu ! me teget gravis lapis, et tumulus me operiet ; et cum vos amore ducti accedetis, et dulci voce patrem compellabitis, ego cinis inanis et ossa omni carne nudata et sensu, ego qui nunc tot verba emitto, neque vocem vestram. neque vestros sermones audiam ! Sed forsam est superfluum sic talibus immorari, quoniam hic neque cantus est neque tragœdia, sed sola mortis memoria, et ut paucis dicatur, ut rem præsentem decet, quæ humanæ naturæ sunt necessario, ut pote mortali, vincta. Unde et ab his recedens, longos annos vivas, et læteris, et exsultes

(1) Annotator recentissimus, quem Boivinum esse suspicor, ad marginem codicis ; « Irenen, quæ postea Eulogia nominata est. » Nupserat Joanni Palæologo.

(2) Idem annotator : « Nondum itaque obierat Despota Chumni gener. »

(3) Similes querelas, ut philosophis et christianis indignas, ac prorsus indecoras, vituperat Joannes Chryst. Eclog. p. 229 : Εἰ γὰρ ἐπίστευον ὅτι ὁ τετελευτηκὼς οὐ τετεκεύτηκεν,..... οὐκ ἂν τοιαύτας ἀφῆκαν φωνὰς ἀπιστίας γεμούσας, « Οὐκέτι σε ὄψομαι. »

neque quidquam triste unquam experiaris, Deo inter prospera vitam vestram ducente et sinceras divitias præstante, dum vos irreprehensibiles in mandatis ac justitiis ejus ambulabitis, et in iis præceptis quæ semitis nostris lumen faciunt. In quibus et jugiter adhærere et nunquam declinare aut transgredi, neque pedes ad lapidem offendere, duram nempe et optimam conscientiam lædentem ex acuto et infructuoso corde ortam cogitationem, vestrum est gratissimum opus et omnium linguis jactatum, mirandumque est omnino votum vestrum. Et igitur nos non solum totum amorem nostrum et desiderium, sed omnes fere divitias impertiemur nec vestrorum quidquam vobis deerit; quodcumque autem vel minimum a matre accipietis, illud scitote ita mihi visum et juxta meam voluntatem factum.

κύνειν, ἐπεὶ μηδὲ μονῳδία τὰ παρόντα καὶ τραγῳδία καὶ θρῆνος ἐπιτάφιος, μνήμη δὲ μόνη θανάτου, καὶ, ὡς ἐν βραχέσι φάναι καὶ καθόσον προσήκει τῷ λόγῳ, τὰ ἐξ ἀνάγκης τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, θνητῇ γε οὔσῃ, παρεζευγμένα. Ὅθεν καὶ, ἀφέμενος τούτων, ζήτει ἐς μήκιστα, φημί, χρόνων μηκίστων καὶ συνευφραίνοιό γε καὶ συναγάλλοιο, καὶ λάβοις μηδεμίαν μηδέποτε πεῖραν μηδενὸς τῶν λυπούντων, Θεοῦ διὰ τῶν εὐθυμοτέρων ἀεὶ τὸν βίον ὑμῖν ἄγοντος καὶ τρυφὴν ἀκραιφνῆ χορηγοῦντος, ἀμέμπτοις ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ καὶ τοῖς δικαιώμοσι, καὶ τοῖς ταῖς τρίβοις ὑμῶν φῶς ἐμποιοῦσι προστάγμασι (1) καὶ πρὸς αὐτὸν ὀρθῶς ὁδηγοῦσι, πορευομένοις· οἷς καὶ τὸ ἐμμένειν ἀεὶ, καὶ μηδαμῇ παρεκκλίνειν μηδὲ παρενηνέχθαι, μηδὲ τοὺς πόδας ἥκιστα πρὸς λίθον δόξαι προσκόχαι, σκληρὸν ἴσως καὶ τὴν καλὴν συνείδησιν θραύοντα λογισμὸν ἐξ ἀκροστόμου καὶ ἀκάρπου καρδίας (2), ἔργον ὑμῶν ἐπιμελὲς, καὶ ταῖς ἁπάντων κείμενον γλώσσαις καὶ πάνυ τι θαυμαζόμενον σπούδασμα. Καὶ γοῦν ἡμεῖς ὑμῖν οὐ τὸ πᾶν ἴσμεν μόνον φίλτρον καὶ πόθον τὸν ὅλον, ἀλλά τι καὶ τὸν ὁλον σχεδὸν πλοῦτον κενώσαντες, καὶ δέει τῶν ὑμετέρων ὑμῖν οὐδενὸς ἔτι· μικρὸν δ' ὅσον πρὸς μητρὸς λήψεσθε, τοῦτ' ἴστε καὶ ἐμοὶ δεδογμένον καὶ κατὰ γνώμην γεγενημένον.

Tu vero mihi filiorum primogenite, meæ deliciæ meumque ornamentum, meæ gloriæ splendida corona, dulcis et omnino suavis aspectus, et totius animæ meæ cordisque ineffabiles amores excitans, vide et a longinquo et jam nunc qui post me futurus sis et quantus, gratus nempe et semper matri obedire paratus et facere quæ ipsi placuerint ipsamque juverint, legem Dei observans. Nihil enim præstare potes quod digne ejus doloribus, cum te genuit, aut ejus curis, cum te aleret, aut aliis, quæcunque fuerint, beneficiis respondeat, etiamsi te totum impendas, vitamque profundas. Quid enim? Si, quod accepisti, reddideris, corporis in maternis visceribus formationem, simulque animæ cum illo conjunctionem, et cum tantis doloribus nativitatem, inquit Job, et quæcunque alia tibi nutriundo ac adaugendo evenerunt, et ad id ætatis elato (occurrat autem et longa felixque senectus, ut et mens, juxta preces nostras, tibi occurrit profunda et gravis, quidquid tuam ætatem decet, transgresso et senilem intellectum dignasque sene cogitationes in juvenili corde ponenti). Si igitur et existentiam, et quæ deinde tibi evenerunt bona a matre, ex ejus curis et precibus accepisti, quid et quantum pro his omnibus a te reddi oporteret, ut quidquid decet a te redditum fuisse videatur! Cum non possis, da quantum potes, honorem nempe absque mensura, sed quodam excessu superadditum; quo magis enim dabis, eo majus lucrum facies. Reddas matri quidquid ad me pertinet, et quidquid

Σὺ δέ μοι τῶν υἱέων ὁ πρῶτος (3), τὸ ἐμὸν ἐντρύφημα καὶ καλλώπισμα, ὁ τῆς ἐμῆς καυχήσεως λαμπρὸς στέφανος (4), ἡ γλυκεῖα καὶ κατάκρως (5) θέλγουσα ἐρατεινὴ ὄψις, καὶ τῆς ἐμῆς ὅλης ψυχῆς, καρδίας ὅλης, στοργαῖς ἀῤῥήτοις ἐς βάθος ἐφικνουμένη, σκόπει μοι καὶ μακρόθεν καὶ ἐκ τῶν νῦν τίς ἂν καὶ μετ' ἐμὲ γένοιο καὶ ὅσος, εὐγνώμων ἅμα καὶ πρόθυμος πάντα καθυπείκειν μητρὶ, καὶ φίλα πράττειν αὐτῇ καὶ κεχαρισμένα, Θεοῦ ταῦτα νόμους κικελευσμένος. Ἔχεις γὰρ οὐδὲν ἱκανὸν εὐμενοῦν οὐδ' ἄξιον, οὔτε τῶν ἐπὶ σοὶ ὠδίνων, οὔτε τῶν τροφείων, οὔτε τῶν ἄλλων ὧν ἔτυχες καλῶν, ἐκπλῆσαι, κἂν σεαυτὸν ὅλον πρόῃ, ζωῆς ὀλιγωρήσας. Τί γάρ; εἰ, ὅπερ εἴληφας, ἀποδῷς, σύμπηξιν σώματος ἐν σπλάγχνοις μητρικοῖς, ἅμα δὲ καὶ ψυχῆς πρὸς τοῦτο δεσμὸν, καὶ σὺν μόχθῳ γέννησιν, Ἰὼβ λέγει (6), καὶ τἆλλα ὅσα καθεξῆς ἃς ἀπήντησε τριφομένῳ καὶ αὐξανομένῳ καὶ πρὸς τοῦθ' ἡλικίας καλῶς εἰληλακότι (ἀπαντήσοι δὲ καὶ γῆρας βαθὺ καὶ πῖον, ὡς καὶ νοῦς, κατὰ τὰς εὐχὰς ἡμῶν, ἀπήντησε βαθὺς καὶ πολιὸς, παντὸς προανακυψας τοῦ τῷ χρόνῳ προσήκοντος, καὶ πρεσβυτικὴν σύνεσιν ἐν νεαζούσῃ θεὶς καρδίᾳ καὶ γηραιοὺς λογισμούς)· εἰ τοίνυν καὶ τὰ πρῶτά σοι τοῦ εἶναι παρὰ μητρὸς, καὶ τὰ καθεξῆς δὲ καὶ τοῦ εὖ εἶναι τὰ μὲν ἐπιμελείαις συνέλθοι, τὰ δ' εὐχαῖς μητρικαῖς, τί ἂν καὶ ὅσον ὑπὲρ πάντων τούτων ἀποδοὺς πᾶν ὅσον προσῆκον φανείης ἂν ἀποδεδωκώς; Ἐπεὶ δὲ μὴ ἔχεις, δὸς ὅσον ἔχεις, τιμὴν τὴν μὴ κατὰ μέτρον, ἀλλ' ὑπερβολαῖς τισι προσεκτεινομένην· ὅσον γὰρ ἂν δώσεις (7) πλέον, τοσοῦτον καὶ

(1) Conf. Psalm. CXVIII. 105

(2) Si non totus esset Chummus in Bibliorum imitatione, quam et hic inesse ob adjectivum ἀκροτόμου suspicor, ob alterum ἀκάρπου suspicarer meminisse Æschylei versiculi in Septemthebana de Amphiarao: Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος.

(3) Joannes, puto, Chumnus, qui fuit cubicularius. Huic parentavisse vide Niceph. Gregoras oratione, cujus lemma protulit Fabricius Bibl. Gr. I. VII, p. 645.

(4) Videtur meminisse verborum Salomonis Prov. XVII, 6: Στέφανος γερόντων τέκνα τέκνων, καύχημα δὲ τέκνων πατέρες αὐτῶν.

(5) Id adverbium est e rarissimis.

(6) An Job. XIV, 1?

(7) Puto scripsisse δώνῃς; nihil mutavi, cum esset inter duas malas lectiones eligendum.

κερδανεῖς πλέον. Ἐνταῦθά μοι κένωσον καὶ τὸ ἐμοὶ ἐπιβάλλον, καὶ πᾶν τὸ πρὸς ἀμφοτέρους, τοῦ πατρὸς ὑπεκστάντος, τῇ μητρὶ πρᾶξον, εὐγνωμοσύνην ἀνόθευτον ἐπὶ τούτοις, ὑπακοὴν πρόσθες, ἐκπλήρωσιν ἐνταλμάτων, τὸ πάνθ' ἕτοιμον εἶναι τοσαύτῃ καὶ τοιαύτῃ θεοφιλεῖ μητρὶ πειθαρχεῖν καὶ φιλόπαιδι, σοὶ πρῶτον τὴν ὄνησιν ἔχοντα πλείστην καὶ μεγίστην. Καλόν σοι καὶ μάλα τι συνοῖσον εὐσέβειαν μητρικὴν εὐλαβεῖσθαι, καὶ τὴν πολλὴν αὐτῆς ἐν πᾶσι θεραπεύειν εὐλάβειαν. Ταῦτα δὴ πρᾶττε· καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἀντὶ πατρὸς ἴσο, φιλόπαις ὁμοῦ καὶ φιλάδελφος, εἰρήνην τὴν μετ' αὐτῶν καὶ πάντων μεταδιώκων, ἀγάπην ἐν εὐθύτητι ψυχῆς ἣν Θεὸς ἐγκελεύεται. Ὑπερηφανείας ὑπερφονητὴς ἴσθι, κατ' οὐδενὸς μὲν τῶν ἄλλων, κατ' αὐτῆς δὲ καὶ μόνης ὅλας τὰς ὀφρῦς ἐπηρμένος, καὶ γενναῖός τις πρὸς αὐτὴν ἀεὶ παρατεταγμένος, ὥστε μή τε φανῆναι ταύτῃ δεδουλωμένος. Ἀδικίαν ἐξ ὅλης ψυχῆς βδελυξάμενος μίσησον. Καί γ', ἐν τούτοις ἔχων καὶ κατευθύνων, πᾶσιν ἐν ἀγαθοῖς ζῷθι, καὶ τῶν τοῦ πονηροῦ πασῶν μηχανῶν ἀνώτερος καὶ ὑψηλότερος περισώζου, μηδὲν τοῖς αὐτοῦ κέντροις μήτε πλησσόμενος, μήτε βλαπτόμενος. Βλάψοι σε δὲ καὶ μηδείς ἕτερος, ταῖς ἐκείνου μεθοδείαις (1) καὶ τέχναις κεχρημένος, καί γε φανερῶς ἐπιβουλεύων ἢ ἀφανῶς βλάπτων. Καί ἔντεινε καὶ κατόρθου, ἐπιβαίνων καὶ καταπατῶν καὶ δράκοντα μὲν σκολιὸν σκολιά σοι σοφιζόμενον καὶ ἐπινοοῦντα, ἀλλὰ καὶ λέοντα (2) ὠρυόμενον καὶ ἅρπαγμα καὶ βρῶσιν τὴν σὴν ψυχὴν ἐκζητοῦντα (3). Στέργε καὶ ὅσον ἔλαχες εἰς κλῆρον, ἡμῶν προῖκά σοι καὶ μερισάντων καὶ τελέως ἀποτισάντων. Καί νῦν δὲ τελευταῖον μέρος χάριν ἑτέραν ἀπειληφὼς ἔχε, νομίσματα χρυσοῦ , ἢ εἴ τι ἕτερον τῶν ἡμετέρων τοσοῦτον ἂν ἀποτιμηθείη, ἀγαπῶν ἐν τούτῳ.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιστρεπτέον ἤδη καὶ πρός σέ μοι τὸν δεύτερον μὲν τῷ χρόνῳ , μηδὲν δ' ἧττον ἀποφερόμενον στοργῆς ἡμῶν καὶ φίλτρου, ἅτε δὴ καὶ μηδὲν ἧττον τῆς πατρικῆς μετέχοντα σχέσεως καὶ τῶν ταύτῃ προσηκόντων. Ὡς γοῦν πρὸς ὁμοτίμους ὄντος μοι τοῦ λόγου, τὴν ἴσην καὶ πρὸς ἀμφοτέρους νουθεσίαν, ἴσας δὲ καὶ τὰς εὐχὰς ποιοῦμαι. Καί βούλομαί σοι καὶ ἐπεύχομαι ὅσα δὴ καὶ εἴρηται καὶ τῷ πρὸ σοῦ γεννηθέντι συνταξάμενος , ἐπηυξάμην. Καί εἴης ἐν μὲν τοῖς καλοῖς καὶ ἀμείνοσι μηδενὸς ἧττω μοῖραν ἀποκεκομισμένος, τοῦ δὲ χείρονος παντὸς εἴης κρείττων, μηδενὸς μετέχων, καὶ σε κακία μηδεμία μηδαμῶς ἐν οὐδενὶ κρατήσοι χειρωσαμένη, ἐν δ' ἀρεταῖς ἁπάσαις τὸν εὑρετὴν ταύτης καὶ σόφιστὴν νικῴης, καὶ νικῴης ταῖς μετρικαῖς εὐχαῖς ἐγκαθωπλισμένος, καὶ πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς, ἢ δι' ἑαυτοῦ τοῦ πολεμίου πειρωμένου ἢ δι' ἑτέρων μηχανωμένου, ἀπερίτρεπτός τις καὶ κραταιὸς παρεμβάλλων. Ἐπαρήξει, εὖ οἶδα, μητρὸς θερμὴ πίστις, Θεὸν ἰσχυρὸν καὶ ἐξουσιαστὴν κατὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως ἀρωγὸν ἐπικαλουμένη καί γε παρεχομένη, ᾧ δὴ καὶ οὐδὲν οὕτως ἥδιον ὡς υἱος

(1) Τὰς μεθοδείας diaboli dixit Paulus ad Eph. VI, 11.

(2) Psalm. XC, 13 : Καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα.

A utrique debetur, post meam mortem, matri tuæ tribuas : sinceram gratitudinem, pro beneficiis tantis obedientiam quoque addas, mandatorum adimpletionem ; in omnibus tantæ ac tali, tamque piæ et filiorum amanti matri obedire semper paratus sis, et inde plurimam ac maximam utilitatem percipies, Pulchrum tibi est et valde utile matris pietatem venerari, et quam maxime in omnibus hujus reverentiam curare. Hæc igitur age : et fratribus sis pro patre : paterno simul ac fraterno amore plenus, pacem cum iis et cum omnibus habens, caritatemque eam in animæ rectitudine, ut jubet Deus. Superbiam contemnas, contra nihil aliud, contra eam vero solam tota supercilia attollens, generoseque in eam tanquam acie pugnans, B ita ut nunquam ei servire videaris. Injustitiam toto corde abominatus odi. Hæc observans et adimplens, in omnibus bonis vive, et supra omnes maligni machinas assurgens, ac excelsior in effectus stes, neque ejus aculeis læsus, neque ictus. Nemo autem alius te lædat, istius dolis et artibus usus sive aperte insidietur, sive obscure lædat. Sed firmus ac rectus maneas, premens et conculcans draconem istum obliquum obliqua tibi insinuantem suadentemque, sed et leonem rugientem et tuam animam rapere ac vorare quærentem. Ama quidquid in hæreditatem sortitus es a nobis qui tibi id gratis impertivimus et perfecte rependimus. Et nunc ultimam partem, gratiam alteram accipe ac retine nummos aureos..... Et si quid aliud bonorum nostrorum tanti æstimetur hoc contentus sis.

C Sed tamen nunc oportet me ad te converti ; qui mihi ætate quidem secundus es, non minus autem dilectionis et amoris a me obtines, quippe qui non minus habeas paternam formam et quæ ad eam pertineant. Cum igitur ad eos qui pari apud me honori sunt, sermonen habeam, ad utrumque eadem consilia easdemque preces dirigam, ac tibi opto percorque quæcumque dicta sunt et ei qui prior te genitus est, precatus sum. Neque minorem in pulchris bonisque partem referas ; quidquid vero malum est, superes, nihil tale experiens, neque ulla malitia te vincat domitetque, in omnibus vero virtutibus malitiæ inventorem et auctorem vincas, et vincas matris precibus armatus et adversus ejus insidias, sive per se inimicus D tentet, sive per alios artificia struat, constans ac fortis resistas ! Tibi auxiliabitur, ut scio, matris ardens fides, Deum fortem ac omnipotentem adversus omnem oppositam potestatem adjutorem invocans et præstans, cui sane nihil tam jucundum est quam filius matrem lætificans, et juxta ipsius mandata hanc legis partem, quam diligentissim

(3) Petr. I Epist. V, 8 Ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος, περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ.

observans, atque deinceps quidquid decet piæ matri tribuens, ita ut, propter Deum, et meis adhortationibus obedias, quod voluerit mater, id exsequaris et ardenter sequere. Et tibi apud Deum erit pro mercede gloria, et apud omnes nomines, præsertim vero apud pios, splendida ac pulcherrima tibi adoptabitur gloriæ corona, dulces ac suaves vel his in terris tui amoris fructus carpenti ; sed et in futura ac æterna vita, quales neque oculus vidit, neque auris audivit neque in cor hominis ascenderunt sinceris deliciis frueris. A nobis autem, quid tibi bene sapienti amplius erit quam ea quæ prius accepisti, et ea vota quæ nunc facimus ? Si quid amplius iis addi oporteat, ultimum sane donum et gratiam addimus, nihil quidem minus, sed omnio primogenito æquale.

A εὐφραίνων μητέρα, καὶ κατὰ τὰς ἐκείνου ἐντολὰς καὶ τοῦτο δὴ τὸ μέρος ἐπὶ πλεῖστον ὅσον πεπολιτευμένος. Καὶ γοῦν τὸ εἰκὸς πᾶν θεοφιλεῖ μητρὶ περισώζων, ὥστε καὶ Θεοῦ χάριν καὶ ταῖς ἐμαῖς δὲ παραινέσεσιν εἴκων, πάντ' ἔσο μητρὶ πρὸς ἃ δὴ καὶ βούλοιτο ὑποτασσόμενος καὶ ἐφεπόμενος προθύμως· καὶ κείσεται μέν σοι δόξα παρὰ Θεοῦ πρὸς ἀμοιβὴν γιγνομένη, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ μάλιστά γε τοῖς εὐσεβοῦσι, λαμπρὸς οὗτος δόξης καὶ καλλίστος ἐναρμοσθήσεται στέφανος, ἡδεῖς μὲν καὶ γλυκεῖς κἀνταῦθα τοῦδε τοῦ σπουδάσματος τοὺς καρποὺς τρυγῶντι · ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀεὶ μένουσι καὶ ἀπεράντοις, ὡς οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν (1) οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἀνέβη ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου, οὕτω τὴν τρυφὴν ἀκήρατον τρυγήσεις. Παρ' ἡμῶν δὲ, ὧν καὶ προλαβὼν πραγμάτων ἀπειλήφεις, καὶ νῦν δὲ τῶν εὐχῶν, τί πλέον ἔστι σοι εὐγνωμονοῦντι ; ἢν δέ τι καὶ πλεῖον δέῃ προστεθῆναι, ὑστάτην δηλονότι δωρεὰν καὶ χάριν προστίθεμεν ἤδη, μηδὲν μὲν ἔλλαττον, τῷ πρωτοτόκῳ κατ' ἴσον.

Et hæc quidem nobis videntur. Reliquus est filiorum quartus.

B Καὶ ταῦτα μὲν ὑμῖν · λοιπὸς δ' ὁ τέταρτος τῶν υἱέων.

Qui enim in medio est ac tertius, libenter omisi, neque qua erga eum voluntate sim, scio et quo in ordine ponam, quippe qui vitæ monstrosam confusionem et inordinationem elegerit, pro ea vita quæ prius ordinata erat et sapiens et nobis placens ; utrum cum iis qui eamdem vitæ formam gerunt, cui et ipse a teneris libens se ipsum tradidit, et in qua etiam nunc versatur, minime quidem moribus, sed solo habitu ac vestimento et sane invitus, a nobis decoris causa quasi coactus ; an ibi, quo mala ac prava ejus electio ducti, longe scilicet a Deo et a virtute. Accessit enim et accurrit ad vocantem Christum, et crucem ejus sustulit et se illum secuturum esse promisit ; deinde in rectis semitis claudicavit, et postquam bene ad cœlestis agri aratrum manum misit, qui multa bona in cœlestibus horreis collit, avertit se retro, eheu ! et malas cupiditates libidinesque cordis sui secutus est, et qui prius intra Christi Ecclesiam vivere elegerat, nunc maligni præda apparet, simul a salutari ac sacro expulsus grege, totus scelesti ac perfidi dæmonis flagellis ac vulneribus confossus, qui non per januam, sed aliunde per præcipitia ascendit in eos quibus insultare solet, ille malitiæ auctor, et boni fugam et nobis prorsus electionem infelicibus proponere amat. Non enim omnimodam virtutem ei concedemus, nos omnino culpa liberantes. Et si nos in bono firmiter stare vellemus, fugeret Satanas et certo recederet, et post nos ejiceretur cum Christo in acie stantes, qui et mundum universum et hujus principem, tentatorem istum devicit. Sub

Τὸν γὰρ ἐν μέσῳ καὶ τρίτον ἑκὼν παρῆκα, ἐπεὶ μηδ' ἔχω τίς περὶ αὐτὸν γένωμαι τὴν γνώμην, καὶ οἷ τάξω, σύγχυσιν ἀλλόκοτον βίου καὶ ἀταξίαν ἑλόμενον, ἀντὶ τοῦ πρώην κοσμίου καὶ σώφρονος καὶ ἡμῖν ἐπεράστου, πότερον μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος τελούντων, ᾧ δὴ καὶ οὗτος ἐκ παιδὸς ἑκὼν εἶναι φέρων ἑαυτὸν ἐνῆκε (2), καὶ νῦν ἐστιν ὁρώμενος ἐν τούτῳ, ἥκιστα μὲν τοῖς τρόποις, τῇ δ' ἀμπεχόνῃ καὶ ταῖς περιβολαῖς μόναις καὶ ταύταις δήπουθεν ἀέκων, παρ' ἡμῶν ὡσανεὶ τοῦ καλοῦ χάριν τετυραννημένος, ἢ ὅποι πονηρὰ παντελῶς καὶ μοχθηρὰ ἐξάγει προαίρεσις, πόῤῥω δηλονότι Θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ καθήκοντος. Προσῆλθε μὲν C γὰρ καὶ προθύμως προσέδραμε τῷ καλοῦντι Χριστῷ, καὶ τὸν σταυρὸν ἦρε καὶ ὀπίσω κατακολουθεῖ αὐτοῦ (3) ἐπηγγείλατο · εἶθ' ὅλαις ταῖς εὐθείαις ἐχώλανε τρίβοις, καὶ βαλὼν καλῶς ἐπ' ἄροτρον χεῖρα οὐρανίου γεωργίας καὶ πολλὰ τἀγαθὰ ἐν ἀποθήκαις αἰωνίοις θησαυριζούσης, ἐστράφη ὀπίσω οἴμοι ! τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν (4) καὶ θελημάτων τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ τῆς Χριστοῦ μάνδρας ἐντὸς ἀγαπήσας πρῶτον ἐνδιαιτᾶσθαι, θήραμα νῦν ἐλεεινὸν (5) ὁρᾶται, ὁμοῦ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἱερᾶς ἐξωσθεὶς ποίμνης, στιγματίας ὅλος ταῖς τοῦ λῃστοῦ καὶ κλέπτου (6) μάστιξι καὶ πληγαῖς, μὴ διὰ τῆς αὐτῆς, ἀλλ' ἀλλαχόθεν ποθὲν διὰ κρημνῶν τινων ἀναβάντος (7), οἷς ἐκεῖνος εἴωθεν ἐπιπηδᾷν, ὁ δημιουργὸς τῆς κακίας, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καλοῦ φυγὴν καὶ ἡμῖν D τοῖς τὰ πάντα μοχθηροῖς τὴν προαίρεσιν προξενεῖν τεχναζόμενος. Οὐ γὰρ τὸ πᾶν αὐτῷ δώσομεν τῆς ἰσχύος, ἑαυτοὺς ἐξα ρούμενοι παντελῶς τῆς αἰτίας·

(1) Pro ὡς forsan οἷς. — Paulus I ad Cor. II, 9 : Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν . . .

(2) De monastica vita id est intelligendum, quam a puero fuerat amplexus natu tertius ille Chumni filius.

(3) Matth. XVIII, 30 : Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸι σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι Conf. Luc. XV, 27.

(4) Sap. Sirach. XVIII, 30 : Ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου. Cf. t. II, p. 124, n. 1.

(5) Excidit forsan nomen τοῦ πονηροῦ vel alius belluæ, cujus præda fuerit Chumni filius.

(6) Juncta sunt ea nomina et apud Joannem X, 8

(7) Gregorius Nazianz. Orat. XXVIII, p. 474 : Δέδοικα δὲ τοὺς λῃστὰς καὶ κλέπτας, μὴ, διὰ τῆς αὐλῶς ὑπερβάντες, ἢ ἀναιδείᾳ συλήσωσιν, ἢ δι' ἀπάτης κλέψωσιν, ὥστε θῦσαι.

ἀλλ', εἴ γε μόνον καὶ ἡμεῖς βουληθείημεν ἐπὶ τοῦ καλοῦ ἑδραίως ἑστάναι, φεύξεται ὁ Σατανᾶς, οἶδ' ὅτι, καὶ ὑποχωρήσει, καὶ ἡμῶν ὀπίσω καθυπαχθήσεται μετὰ Χριστοῦ καὶ τεταγμένων καὶ συνισταμένων, τοῦ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ αὐτοῦ δὴ τὸν ἄρχοντα, τὸν πειραστὴν τοῦτον, νενικηκότος, Ὑφ' ᾧ δὴ σωτῆρι καὶ κεφαλῇ καὶ σὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου πεπολιτεῦσθαι ἐγὼ καὶ νομίσας καὶ θαρρήσας, καὶ γε τὴν πρὸς αὐτὸν πορείαν ἀμεταστρεπτί κατευθύνειν, καταπατουντα τὴν τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπατήσαντος ὄφεως κεφαλὴν καὶ τῇ τοῦ ξύλου ἀποπλανήσαντος καὶ θανατώσαντος βρώσει, καὶ ἀεί δ' ἀπατᾷν ἐν τοιούτοις πειρωμένου τρυφαῖς καὶ ἡδοναῖς καὶ ἥτταις σαρκῶς, ὁρῶ σε νῦν (ὡ πόσον καὶ οἷον κακὸν ἐν τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς !) τοῖς ἐκείνου μᾶλλον συμπατούμενον καὶ συντριβόμενον θανατηφόροις ποσί. Κἂν καὶ αὐτὸς εἰς σκληρὸν ὡσανεί λίθον τὴν καρδίαν μεταβαλών ἀναισθήτως ἔχῃς τοῦ πάθους καὶ τῆς συντριβῆς, ὅλην ἀποσυληθεὶς καὶ κλαπεὶς κακῶς τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ πότ' ἀνανήψεις, καὶ συνέσεως καὶ λογισμῶν καὶ σεαυτοῦ γενήσῃ, ὁ ἐν νηπιοις ἔτ' ὢν (1) καὶ τῇ πρώτῃ γε καὶ μετ' αὐτὴν ἡλικίᾳ συνιείς ἐμφρόνως, νῦν δ' ὑποσυρείς ταῖς ἀφροσύναις, καὶ, ὅτε μᾶλλον ἔδει σε τῶν ἀγνωημάτων παντελῶς ἀπηλλάχθαι, νουνεχεστέρας ἐπιβάντα τῆς ἡλικίας, τότε πρὸς τὰ χείρω μεταστραφείς εἰς ἔλεινὴν τὴν ταλαιπωρίαν (2) ἐν τῷ ἀκάνθας ἐμπαγῆναί σοι τὰ πικρὰ κέντρα τοῦ πονηροῦ : Καὶ γὰρ τοιοῦτον τὸ ἐκκλίνειν ἀπὸ τῶν ἐντεταλμένων τρίβων Χριστοῦ · τοιοῦτον καὶ τὸ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἀποσείσασθαι τὸν ἐλαφρὸν καὶ χρηστὸν (3), καὶ πρὸς ἀνοδίας καὶ βάραθρα, καὶ τοιαύτας ἀνωμάλους καὶ προσκόμμασι συνθλιβούσας, ἀποδραμεῖν, ἀφέντα βαδίζειν μὲν καὶ ἐπιπορεύεσθαι τὴν ἐν εὐλογίαις ἐπηγγελμένην γῆν καὶ τὴν δι' αὐτῆς πρὸς παράδεισον ὅθεν ἐξεπέσομεν φέρουσαν, πατεῖν δὲ τὴν ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐν κατάραις φύειν καταδικασθεῖσαν (4) καὶ γεωργεῖν. Ἔτι ἐλπὶς ἐμοὶ μὴ τί σε πρὸς τέλος τὰς ἐπὶ σοὶ τῆς μητρὸς καλὰς ἐκείνας ἐλπίδας καταισχῦναι, καὶ ματαιας ἀπεληλεγμένας δεῖξαι. « Ἐπιστράφητε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος (5) · » ἐπίστρεψον καὶ σὺ, καὶ ἐπιστραφήσεταί σου, καὶ γε τὰ συντρίμματα, καὶ τοὺς ἐξ ἀφροσύνης ὀδωδότας καὶ μᾶλλα τι κατειργασμένους καὶ σεσηπότας μώλωπας, ἐξιάσεται · πῶς καὶ τίνα τρόπον ; Ἔλαιον ἐπιχέας καὶ ἐπιθεὶς καταδέσμους (6), μηκέτι τοῦ καλοῦ μήτ' ἀποσαλευθῆναι, μήτ' αὖθις ἀποῤῥαγῆναι, μηδαμῶς ἀνιέντας · καὶ τότε τὰ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ πρῴϊμον ῥαγήσεταί σοι τὸ φῶς (7) τὴν νῦν κατέχουσαν σκοτόμαιναν καὶ ἀχλὺν ὅλην διωσάμενον καὶ ἀποτινάξαν, καὶ ἴασις τῇ σῇ σαρκὶ καὶ ἐπιμέλεια γενώσεται τοῖς ὀστέοις (8), καὶ τῇ ψυχῇ σου προσειρεῖ, « Σωτηρία σού εἰμι ἐγὼ (9), » καὶ σεσωκὼς αὐτὴν ἔσται. Καὶ τοίνυν ἡμεῖς, πατὴρ

A quo salvatore et capite cum te per totam vitam acturum esse putarem et confiderem, et ad eum constanter cursum tuum directurum, caputque serpentis hujus qui ad initio decepit, et fructus comestione in errorem inducit occiditque, tentatque semper et deliciis et voluptatibus et carnis remissione decipere, video te nunc, (o quantum et quale in oculis meis malum !) dæmonis pedibus mortiferis conculcatum et contritum. Et si ipse in durum lapidem cor tuum convertens neque affectum, neque contritionem sentias tota mente tua abrepta et male decepta, nonne evigilabis, et intelliges et rationis tuique ipsius fies, qui adhuc in teneris annis et prima post eos juventute sapienter intelligens, nunc vero dementia corB reptus, et, cum potius oportuisset te ab ignorantia liberari, prudentiorem ætatem ingressum, tunc ad pejora in miserandam infelicemque vitam cucurristi, dum ut spinæ in te infiguntur amari inimici aculei ? Ea enim est sors eorum qui a Christo declinant ; qui jugum Chisti leve ac suave excutiunt. et ad invia et profunda, et inordinatas obstaculisque refertas semitas, incurrunt, dum ambulare et incedere in plena benedictionibus terra et ad paradisum, unde decidimus, ferente, deberent, conculcare vero eam quæ et spinas et aculeos in maledictionibus gignere et ferre damnata est. Spes adhuc mihi est fore ut tandem non opprobrio optimas illas matris tuæ de te spes fallere velis, et vanas abire demonstres. « Convertimini ad me, et C convertar ad vos, dicit Dominus. » Convertere et tu, et convertetur ad te, et contritiones tuas, et ex dementia orta et producta et corrupta vulnera sanando auferet. Quomodo autem? Oleum infundens desuper et ligamina imponens, quæ neque ea sinent a bono recedere aut sursum frangi. Ac brevi sanabit te, et matutinum lumen has tenebras quæ nunc te comprehendunt franget, et omnem horrorem repellet et deturbabit, et sanatio carni tuæ et cura fiet ossibus tuis, et animæ tuæ dicet : « Salus tua ego sum, » et eam salvabit. Et tunc nos, pater simul, ac mater, teneri et mites, nedum duri ac justa ira pleni, filii amantes erimus ; et quod ad te spectat, bene pœnitentiam agentem et ad priorem Deoque dilectam vitam redeuntem, providi erimus, ne eorum quæ ad cursum conferunt defectu D dejiciaris et indolens officiique despiciens fias ; et concedemus quod tibi sufficere possit, quatuordecim nempe auri talenta, mille aureos nummos adæquantia. Tantam igitur dicimus fore tuam partem, si te bonum converteris.

(1) Legendum forsan ἐτῶν.
(2) Videtur nonnihil deesse.
(3) Matth. xi. 30 : Ὁ γὰρ ζυφός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν
(4) Genes. iii, 17 : Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου ... ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι,
(5) Zachar. i. 3,
(6) Luc. x, 34 : Κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ ἐπεχέων ἔλαιον καὶ οἶνον.
(7) Isai. lvii, 8.
(8) Proverb. iii, 8,
(9) Psalm. xxxiii, 3.

ὁμοῦ καὶ μήτηρ, καὶ μετ' ἐμὲ αὖθις μήτηρ, μειλίχιοι, προσηνεῖς, ἀντὶ τῆς νῦν ἐπιπλήξεως καὶ δικαίας ὀργῆς, φιλόπαιδες ἐσόμεθα καὶ τὸ ἐπὶ σοί, καλῶς μετεγνωκότι καὶ πρὸς τὴν πρώην πολιτείαν τὴν καὶ Θεῷ φίλην ἐπανιόντι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προμηθεῖς, ἵνα μὴ τῇ ἐκλείψει τῶν συντεινόντων πρὸς τὸν δρόμον ἐγκοπὴ σοι γένοιτο καὶ ῥαθυμία, καὶ γε τοῦ σπουδάσματος ὀλιγωρία, καὶ χορηγήσομεν δὴ τὸ ἀποχρῶν καθάπαξ, χρυσοῦ δηλαδὴ τάλαντα τέτταρα καὶ δέκα, χιλίων ἀπαρίθμησιν νομισμάτων δηλοῦντα. Τοσοῦτον γὰρ φαμεν εἶναι καὶ τὸ ἐπιβάλλον σοι μέρος (1), ἐν ἐπιστροφῇ δηλονότι τοῦ καλοῦ γεγονότι.

Te vero, ultimum et reliquum, ut dicebam, meorum filiorum, Nicolaum meum, nescio quæ et qualis te maneat fortuna, ubi vita mea fracta erit, cum adeo imperfectæ ætatis sis, neque adolescentiam absolveris. Magnam vero fiduciam præstant eamque validam tui mores, jam ad bellum accincti ac bonas spes nobis polliciti ; incutit vero mihi timorem mors plerumque improvisa superveniens, cum neque diem crastinam videre certi simus. Sed id ad me attinet, sed et tua tenera ætas me ad timendum inducit, quæ nondum res valet accipere easque gerere ; timeo ne forte, cum sis junior, patre tuo mortuo, nemo te protegat manumque tibi porrigat, te ad meliora verbis et exemplis ducturus ; ac deinde ne tam bonæ indolis nihil jam tibi supersit, si inimica fortuna fluctibus latuerit dæmonque malus te tentaverit.

Σὲ δὲ τὸν ὕστατόν μοι καὶ λοιπὸν, ὅπερ ἔφην, τῶν παίδων, τὸν ἐμὸν Νικόλαον, οὐκ οἶδα τίς ἐν καὶ ποία ὑποδέξηται τύχη, τῆς ζωῆς ἐμοὶ τμηθείσης, ἐν οὕτως ἀτελεῖ σοι καθεστηκότι τῇ ἡλικίᾳ, καὶ μήπω τὴν μειρακικὴν παραμείψαντι. Δίδωσι μὲν γὰρ θαῤῥεῖν καὶ πολλὰ δίδωσι θαῤῥεῖν ὁ τρόπος, παραγυμνούμενος ἤδη καὶ τὰς χρηστοτέρας ἡμῖν μνηστευόμενος τῶν ἐλπίδων · φοβεῖ δέ με τὸ τοῦ θανάτου ἀπροόπτως τὰ πολλὰ ἐπιὸν, καὶ μηδὲ περὶ τῆς αὔριον μηδεμιᾶς οὔσης ἐγγύης. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐμοῦ χάριν · πολλὰ δὲ καὶ τὸ σὸν ἀπελὲς ἐν χρόνῳ δεδίττεται, καὶ τὸ πρὸς ἀντιλήψεις τῶν πραγμάτων οὐχ οἷόν τε ἔτι αὐτῶν ἐφικνεῖσθαι · καὶ δεδίττεται, μή ποτέ σοι νεωτέρῳ ὄντι, καὶ θανάτῳ τὸν πατέρα ἀποβαλομένῳ, οὐκ ἐπαμύνοι τις, οὐδὲ γε χεῖρα ὀρέξοι, ἐπὶ τὰ βελτίω διαδεικνὺς καὶ προσεμβιβάζων · εἶτα τῆς ἀγαθῆς φυσεως σύδέν σοι πλέον ἔσται, δυσμενοῦς τύχης ἐναποκρυβείσης κευθμῶσι καὶ πειραθείσης δαίμονος κακοδαίμονος.

Sed quid mihi hæc sunt ? Sis misericors ac benevolus, qui multam in Christo virtutem ac potentiam adeptus es, multa unguenta, multa miracula, sancte ac magne Nicolae, indigentium ardens protector, ad quem ego meum dilectissimum filium ferens, e maternis visceribus ereptum, commisi et consecravi ; et multum ideo fiduciæ habui, quod prius maxima ac deinde tuæ erga me bonitatis protectionisque testimonia retuli, etsi ingratus ipse miraculis visus sum, ita ut metuendum potius mihi sit, ne mea improba et prava vita filius non in bonum utatur. Unde et a me ille sejunctus, et tua sola protectione confidens ac vivens et operans, meliora multo quam pro nostris precibus ac voluntate referet. Tunc igitur, qui eum tibi infantulum ut servum acceperis, et nunc, ut ita dicam, tua gratia emeris et a nobis traditum habueris, adjuva eum et libera ab omnibus insidiis, tuisque alis eum obumbrans, ei requiem præbeas sole diei usto, et sagittis in die volantibus vulnerato, neque permittas eum luna per noctem aut a timore nocturno et a qualibet re perambulante in tenebris turbari et capi. Et hoc modo eum ab omni malo immunem serves, vitam ejus in bonis dirigas, eumque quantum licet defendas. Deinde ita per omnem virtutem ductum, te duce, et ductore et protectore, Christo repræsentes in æternum exsultantem et supernæ beatitudinis hæredem constituas.

Ἀλλὰ τί τούτων ἐμοί ; ἵλεως μοι καὶ εὐμενὴς εἴης ὁ πολὺς μὲν ἐν Χριστῷ δύναμιν καὶ παῤῥησίαν, πολὺς δὲ καὶ τὰ μύρα, πολὺς καὶ τὰ θαύματα (2), ὁ θερμὸς τῶν ἐπιδεομένων προστάτης, ὁ ἱερὸς καὶ μέγας Νικόλαος, πρὸς ὃν ἐγὼ φέρων αὐτόν μοι τὸν φίλτατον, ἄρτι τῶν μητρικῶν ὠδίνων ἐκραγέντα, θερμῶς πιστεύσας ἐνέθηκα. καὶ μάλα τι τῷ δόγματι καὶ πλεῖστα καὶ μεγάλα τεθαῤῥηκα, τεκμήρια παμμεγέθη πρότερον καὶ καθεξῆς ἀεί τῆς περί ἐμὲ φιλανθρωπίας καὶ προστασίας ἀπευκαμένου, εἰ καὶ ἀγνώμων αὐτὸς ἐφάνην τοῖς θαύμασιν, ὥστε περί τούτου δέος μᾶλλον, μὴ τῆς ἐμῆς φαύλης καὶ πονηρᾶς μενούσης ζωῆς ὁ παῖς οὐκ εἰς καλὸν ἀπόναιτο · ὅθεν καὶ χωρίς οὗτος γενόμενος, καὶ ὑπὸ τῇ σῇ σκέπῃ μόνῃ καὶ θαῤῥῶν καὶ ζῶν καὶ στρεφόμενος, οἶδ' ὅτι ἀμεινόνων ἐπὶ πολλῷ καὶ βελτιόνων τῶν κατ' εὐχὴν καὶ βουλὴσιν ἡμῶν πειραθήσεται. Καὶ γοῦν, ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν βρέφος αὐτὸν οἰκέτην παρειληφὼς, καὶ νῦν ὠνητὸν, εἰπεῖν, τῆς σῆς χάριτος πάρ' ἡμῶν ἀποδιδόμενον, εἰσποίησαι, καὶ ῥύου μὲν ἀεί πάσης ἐκ παγίδος θηρεύοντος (3), ὑπὸ δὲ τὰς σὰς πτέρυγας σκιάσας ἀνάπαυε μήθ' ἡμέρας τῷ ἡλίῳ συγκαιόμενον καὶ φλεγόμενον καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ πετομένοις τετρωσκόμενον βέλεσι, μήτε τῇ σελήνῃ τὴν νύκτα, μηδ' ὑπὸ φόβου νυκτερινοῦ καὶ πράγματος μετενὸς ἐν σκότει διαπορευομένου μήτε ταραττόμενον μήθ' ἁλισκόμενον. Καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἀθιγῆ κακοῦ παντὸς πε-

(1) Luc, xv, 12 : Πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας.

(2). Nicolai filii patronus, quem invocat pie Chumys, S. Nicolaus, Myrorum in Lycia episcopus, cognominatus fuit Myroblytes ac Thaumaturgus. De eo exstat Lequienti Dissertatio id Continuatione Memor. Desmol. t. VI ; quam propter nomen auctoris ac raritatem indicare visum est. Exstant et in cod. 400 inediti in S. Nicolaum Græci versus.

(3) Psalm. CXXIII, 7 ; Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ῥύσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων.

ρισώζων, ἐν ἀγαθοῖς ἴθυνον τὴν ζωήν, ἐκτείνας εἰς ὅσον δυνατὸν ἐς πλεῖστόν. Εἶθ' οὕτω διὰ πάσης ἀρετῆς ἠγμένον ὑπὸ σοὶ καὶ ὁδηγῷ καὶ χειραγωγῷ καὶ προστάτῃ, Χριστῷ παραστήσαις ἐν τοῖς ἀϊδίοις συναγαλλόμενον, καί γε κληρονόμον δείξαις τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος.

Παρ' ἡμῶν δέ σοι, παιδίον φίλτατον, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς φθαρτῶν καὶ γηΐνων ἤξει πρὸς κληρονομίαν ὅσα τῇ μητρὶ ἐπεσκήψαμεν, ἴσα καὶ ὁμότιμα λέγω τοῖς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ πρώην, καὶ νῦν δ' ἐν τοῖς ἐσχάτοις, δεδωρημένοις. Καὶ γοῦν, ὡς ἐν βραχεῖ τὸ ὅλον καθαρῶς φάναι, πᾶν ὅσον παρ' αὐτῆς λάβοις, τοῦτο νόμιζε καὶ ἡμῖν εἶναι τὸ δεδογμένον. Οὐ μὴν ἀλλ', ἐπειδὴ καὶ πρὸς σὲ ταῦτα καὶ λέλεκται διαλεχθῆναι πρὸς ἄλλον οὐδένα, ὅτι μηδ' ἔστι πρὸς ὃν πᾶσα ἀνάγκη, αὖθις πρὸς ὑμᾶς ἐπιστρέφω καὶ δὴ φημι· Ἔχετε, φίλτατοι παῖδες, τὴν τελευταίαν ἐξ ἐμοῦ ἤδη παραίνεσιν καὶ νουθεσίαν, καὶ φυλάσσετέ μοι καλῶς τὴν καλὴν ταύτην παρακαταθήκην· ἔχετε καὶ τοὺς κλήρους οὐ πάνταπασιν ἀγεννεῖς, οὐδὲ γε τὰς ὑστάτας ταύτας τῶν δωρεῶν, καὶ ἀρκεῖσθε οἷς ἕκαστος ὑμῶν ἔλαχε, μηδενὸς ἀντεχόμενοι, μηδὲ μεταποιούμενοι πλείονος· ἔχετε καὶ τὰς εὐχάς, καὶ βιώητε κατ' αὐτάς· καὶ τύχοιτε πάντων τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ ἀποπίσοιτε τούτων ἀπ' οὐδενός· καὶ χαίροιτε ἀεὶ ἐν Χριστῷ τὴν χαρὰν ταύτην, ἔν τε τοῖς παροῦσιν, ἔν τε τοῖς ἀπεράντοις, διαρκῆ καὶ ἀκήρατον πρυτανεύοντι, μεσιτείαις τῆς πανυπεράγνου καὶ ἀσπίλου μητρὸς αὐτοῦ, τῶν θείων ἀγγέλων, τῶν σεπτῶν ἀποστόλων, τῶν μαρτύρων, τῶν ἱεραρχῶν, τοῦ Νικολάου, καὶ πάντων δὴ τῶν ἁγίων.

A nobis vero tibi, dilectissime filiole, ex corruptibilibus terrenisque bonis in hæreditate dabuntur quæ matri mandavimus, æqua et aque æstimabilia nempe iis quæ fratribus et prius et nunc in extremis, data sunt. Atque igitur, ut paucis vocibus loquar, quidquid ab ea accepturus es, illud crede et nobis visum esse. Sed tamen postquam et hæc de te dicta sunt, et jam neminem habeo quem alloquar, aut quem alloqui necesse sit rursum ad vos me convertam dicamque : Habete, dilectissimi filii, ultimam meam adhortationem ac consilium, et observate bene pulchrum hoc depositum. Habete et hæreditates non omnino ignobiles, neque donorum vilissima, et contenti estote eis quæ singuli obtinetis, nihil petentes amplius, nihil vobis amplius vindicantes; habet et preces nostras ac juxta illas vivite; et assequamini quidquid in eis continetur, et a nulla earum deficiatis. Et semper hac lætitia fruamini et præsenti tempore ac futuro, in Christo perpetuo ac sincere regnante, purissimæ et immaculatæ Matris ejus intercessione, divinorumque angelorum, venerandorum apostolorum, martyrum, pontificum, sancti Nicolai, et omnium sanctorum.

ΘΕΣΠΙΣΜΑ

ΕΠΙ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΟΡΤΗ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΠΑΝΤΟΣ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ *

Αὐτοῦ μὲν ὅθεν καὶ κατῆλθεν εἰς οὐρανούς αὖθις μετὰ σαρκὸς ἀναβεβηκότος ἐξ ἁγνῆς Παρθένου προσληφθείσης αὐτῷ, τῆς δὲ παναγίας ταύτης Μητρὸς αὐτοῦ, τὸ νῦν δηλονότι τελούμενον, τροπον ὃν ηὐδόκησεν εἰς αὐτὸν μεταστάσης. Καὶ γοῦν τὸ θέσπισμα βούλεται μὴ κατὰ μίαν μόνην ἡμέραν, κατὰ τὸ πάλαι κρατῆσαν ἔθος, τὴν ἑορτὴν ταύτην τελεῖσθαι, ἀλλ', ἐξ ἀρχῆς τῆς καὶ πρώτης τοῦ μηνὸς ἐν ᾧ τὸ μυστήριον, ἀρξάμενην, μέχρις αὐτοῦ παντὸς ἐξήκειν, κἀκεῖ δὴ συμπεραίνειν ὅποι καὶ ὁ μὴν περαίνει *.

EDICTUM

DE MAGNA ET PERFECTA CELEBRATIONE

TOTIUS MYSTERII AD CHRISTUM SPECTANTIS.

Tum Christi ipsius, qui ascendit rursus in cœlum, unde venit, cum carne adjuncta ei ex sancta Virgine, quam Matris ejus sanctissimæ transfiguratæ in hunc modum, quem probavit etiam nunc perficiendum. Edictum quippe mandat, ut hoc festum non per unam solam diem, secundum antiquam consuetudinem celeberetur, sed ut inde a primo initio mensis, cui assignatum est hoc mysterium, illud peragatur continuo usque ad ejus idem, et finis mensis designet simul finem festorum.

Ἃ μὲν ἡ τοῦ Θεοῦ Μήτηρ, εὖ διὰ παντὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων ποιοῦσα γένος, θαυμαστὰ οἷα καὶ

Quam mirabilia sint et excedentia omnem vitam, ea quæ Dei Mater perpetuo in hominum genus

* E codd. regiis 2105, p. 113, et 3010, p. 362, utroque titulus et illa quasi προθεωρία sine varietate leguntur sed notandum in B locum illum signandis deinceps, illo littera A, hoc littera B. In

contulit beneficia, omnes homines probe intelligunt, et optimæ intentionis sunt omnes qui talia confiteri et prædicare aggrediuntur. Etenim nullus est sensum et rationem habens qui non illud vehementer exoptet. Omnes autem probe sciunt esse vere super omnem virtutem naturamque sermonis de hoc convenienter loqui vel parem gratiam referre posse quantumvis zelantissimos ; non solum si unusquisque sua voce et lingua talia nitatur concinnare, verum et si omnes in unum conveniant ad illud, quicunque nunc sunt et quicunque antea vita functi sunt : non certe, neque si foret labium unum osque unum quo omnes erumperent in unam vocem, ne paululum quidem sic aptissima etiam symphonia attingere valerent ad sublimem hanc tam magnificorum mirabilium confessionem quæ excedens cuncta ad infirma deprimi minime potest. Est igitur omnis natura hominum vere inferior et impotens ad hujus virtutis indagationem, ut dignum quid de tot et tantis beneficiis loqui possit : sed et impotens quoque foret quam accipere posset linguas ipsas Angelorum et Archangelorum vel si qui sint aliorum spirituum in Dei laudibus perpetuo assuetas, et acciperet eas et adimpleret cantica gratiarum creberrima : non enim homines tantum, verum etiam potestates cœlestes obstupefacit mirabilium excellentia et sublimitas quæ pro nobis patrata fuerunt hodieque producuntur.

A ὑπερφυῆ παντὶ τῷ βίῳ παρέσχετο πάντες εἰσὶν ἄνθρωποι σαφῶς εἰδότες, καὶ γνώμης εὖ εἰσι πάντες ἔχοντες ἀνομολογεῖν καὶ κηρύττειν · καὶ γε τῶν ἁπάντων ἔστιν οὐδείς, αἰσθήσεως γοῦν καὶ λογισμῶν μετέχων, μὴ τοῦτο σφόδρα βεβουλημένος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντες εὖ εἰσι καὶ καλῶς εἰδότες, ὡς ἔστιν ἀληθῶς ὑπὲρ πᾶσαν λογου και δύναμιν καὶ φύσιν ἐφ' ἱκανὸν ταῦτα ἐξισχύσαι λαλῆσαι, ἢ τὴν ἀναλογον καὶ πάνυ τι προτεθυμημένους εὐχαριστίαν πρᾶξαι, μὴ ὅτι γε καθ' ἕνα φθεγγομένους καὶ κατὰ μίαν γλῶσσαν ἕκαστον ἐπιχειροῦντας ἀπονέμειν, ἀλλ' οὐδ' εἰ πάντες εἰς ταὐτὸν (1) συνιόντες, ὅσοι τε νῦν εἰσι καὶ ὅσοι πάλαι γεγόνασιν · οὐμενοῦν, οὐδ' εἰ χεῖλος ἓν καὶ ἓν στόμα πρὸς φωτὴν μίαν (2) γεγόμενοι, οὐδ' οὕτως ἂν οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἔσχον ἐγγὺς ἰέναι τοῦ τινα ταύτην συμφωνίαν παγκόσμιον πρὸς ἀνθομολόγησιν ἆραι, τοῦ τῶν θαυμάτων μεγαλείου μὴ κάτω πίπτουσαν καὶ τοῦ παντὸς ἀπολειπομένην. Ἀλλ' ἔστι μὲν ὄντως μικρὰ πᾶσα φύσις ἀνθρώπων καὶ ἀσθενὴς πρὸς τοῦτό γε δυνάμεως ἐξεταζομένη, ὥστ' ἔχειν ἄξιόν τι τῶν τοσούτων καὶ τοιούτων εὐεργετημάτων ἐρεῖν · ἔστι δὲ καὶ αὐθις ἀσθενὴς, εἰ καὶ τὰς ἀγγελικὰς αὐτὰς ἢ καὶ ἀρχαγγελικὰς, εἴ τινές εἰσιν ἀΰλων γλῶσσαι πρὸς διηνεκεῖς ὕμνους εἰθισμένοι Θεοῦ, βουληθείη προσλάβεῖν καὶ προσλάβοι, ἔπειτα συνεργάζοιτο τοὺς εὐχαριστηρίους ἀποπληροῦσα · οὐ γὰρ ἀνθρώπους μόνον καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς πᾶσαν λογικὴν φύσιν ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, ὑπερβαῖνον ἐκπλήττει τῶν θαυμασίων τῶνδε τὸ μέγεθος, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπείρων ὅσων καταπραχθέντων καὶ νῦν ἐνεργουμένων.

Attamen quod hæc semper ordineque celebrari debeant pleni firmiterque censemus, atque confidimus. Ergo ut sermonem obiter opportuneque ordiamur ab hoc quod fuit in principio : homo plasmatus manu Dei divinæ consors effectus est imaginis, inde super omnes visibiles creaturas honore coronatus. tanto majore gloria et decore donatus, quanto formationis ejus verbum altius efferebatur, cum accepit unde imaginem quam gerebat conservaret, si custodiri præcepta curarit. Postquam autem per voluptatem nudatus est, et, præcepta parvipendens, decipientibus fidem adhibuit: statim decidit, in ipso loco ubi constitutus fuerat in voluptate et fruitione multorum maximorumque bonorum, simulque amisit meritum

C Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθεξῆς ἀεὶ ταῦτα τελεῖσθαι βεβαίας ἡμεῖς τὰς πίστεις καὶ ἀσφαλεῖς ἔχομεν τὰς ἐλπίδας. Καὶ, ἵν' ἡμῖν ὁ λόγος, ὥσπερ εἰς ἀρχὴν ἀνελθών, ἐκεῖθεν καθ' ὁδὸν προΐοι, ἔπλάσθη μὲν ἄνθρωπος χειρὶ Θεοῦ, καὶ μετέσχε θείας εἰκονος (3), καὶ τούτῳ πλείῳ τετίμηται πάντων τῶν ὁρωμένων · εἶχε δ' ἂν καὶ πλέον ἀπειληφέναι τιμῆς καὶ δόξης, πρὸς ὃ καὶ μᾶλλον ὁ τῆς κατ' αὐτὸν δημιουργίας ἔφερε λόγος, καὶ ἀπέλαβεν ἄν, εἰ, τὴν εἰκόνα περισώσας, μετὰ τῆς ἐντολῆς ἐφυλάχθη. Ἐπεὶ δ' ὑφ' ἡδονῆς ἐκλάπη, καὶ, τῶν προσταχθέντων ὀλιγωρώσας, ἐνεπίστευσε τοῖς ἀπατῶσι, πίπτει μὲν εὐθὺς ἐκεῖθεν ὅπη καὶ τρυφῆς (4) ἐτάχθη καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν μετουσίας . ἀποπίπτει δ' ὁμοῦ καὶ ἧς ἀξίας ἔμελλεν ἀμείνονος πειραθῆναι,

D

integrum a θεσπισμα ad περαίνει fuisse serius lineola transversa inductum, ab ipso ut videtur librario, ab eo saltem homine qui opusculorum in codice contentorum indicem confecit. In eo igitur indice generali, quum primum hocce scripsisset lemma, τοῦ αὐτοῦ θέσπισμα ἐπὶ τῇ μεγάλῃ καὶ τελευταίᾳ ἑορτῇ τοῦ κατὰ Χριστον παντὸς μυστηρίου, eo deleto, novum substituit, hisce scilicet conceptum verbis : τοῦ αὐτοῦ λόγος ὅπως δεῖ ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ αὐγούστου μηνὸς μέχρι τῆς ἑσχάτης. Nova illa Andronici lex, an diu viguerit nescio ; nec Strozzæ lucrum de Assumptione consulere potui, in quo forsan is antiquitatum liturgicarum locum tractatus fuit. — Apponam non intempestive e codice regio 1630, pag. 61, 63, 133, tria epigrammata, εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. — α'. Ζῆς καὶ θανοῦσα · ζῶσα τίκτεις παρθένος. — β'. Σαῖς ἠγκαλίζου πρίν με χερσὶ, παρθένε, Θηλῆς δὲ σῆς ἔσπασα μητρικὸν γάλα. Τὸ πνεῦμά σου νῦν αὐτὸς ἠγκαλισμένος, Τὸ σῶμα πέμπω πρὸς τρυφῆς τὸ χωρίον. — γ'. Γῆν ἐκ πόλου μοι, γῆς ἐγὼ σοι τὸν πόλον Ἰδοὺ τίθημι, μῆτερ παρθένε.

(1) Poterunt admoveri si tanti est, Joannis Diaconi similes hyperbolæ ex initio laudationis Joannis Palæologi (*Vide tom.* CLVIII).

(2) Genes. xi, 1 : ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἓν καὶ φωνὴ μία πᾶσι.

(3) Genes. ii, 7 ; ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. Vide et i, 27.

(4) In Bibliis non semel paradisus dicitur ὁ παράδεισος τῆς τρυφῆς.

καὶ στρέφει πάλιν εἰς γῆν συντριβεὶς τῇ ἁμαρτίᾳ, μήθ' ὅπερ ἦν φυλάξας, μήτε γενόμενος πρὸς ὃ δὴ κρεῖττον καὶ ὑψηλότερον παιδαγωγούμενος ἐκαλεῖτο.

Καὶ ὁ μὲν οὕτως ὤλισθε, Θεοῦ καὶ τῆς θείας ἀποπεσὼν μοίρας· ὁ δ' αὖθις βούλεται πρὸς ἑαυτὸν ἑλκῦσαι. Βούλεται τοῦτο, καὶ σκοπεῖ τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος. Ἑαυτὸν ὅλον εἰς ἡμᾶς οὐκ ἀπαξιοῖ κενῶσαι (1), καί γε βαστάσαι πεπτωκότας καὶ προσλαβεῖν κειμένους, οὐκ εἰς ὅπερ ἦμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὃ παρήγαγε πλάσας αὖθις ἀνασώζων, μηκέτι μήτε παρὰ τοῦ φθονοῦντος ἐπιβουλευομένους, μήτε πίπτοντας, μήτ' αὖθις ἀχρειουμένους.

Ταῦτα Θεὸς βούλεται, καὶ πρὸς αὐτὴν εὐθὺς βλέπει τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἑαυτοῦ Μητέρα, πρὶν ἢ καὶ τὸν ὅλον παραγαγεῖν κόσμον ἀπὸ πασῶν ἑαυτῷ γενεῶν ἐκλέξας. Καὶ γίνεται δὴ τοῦτο Θεοῦ μυστήριον πρὸ πάσης κτίσεως, εἰπεῖν, ἀποκεκρυμμένον· εἶτα, κατὰ γενεὰς τυπούμενον καὶ σκιὰς λαμβάνον, σώζει κἀνταῦθα, ὅποι δῆλονότι ὁ τύπος (2) αὐτοῦ ἢ σκιὰ παρεδείχθη. Καὶ δῆλον τοῦτο πανταχῇ σκοπουμένῳ.

Δουλοῦται (3) μὲν γὰρ εἰς Αἴγυπτον Ἰσραὴλ καὶ ὑπὸ Φαραὼ τυραννεῖται πικροῖς ἐκπιεσμοῖς προσταλαιπωρῶν, καὶ καταπονούμενος ὑπὸ βαρύτητος ἔργων, καί γε πρὸς αὐτὰ δὴ ταῦτα κατασυρόμενος ὅσα καὶ βίβλοι φέρουσι καὶ ἱστορίαι παλαιῶν περὶ ἐκείνου διηγημάτων· ἐγείρεται δὲ Μωσῆς, ζηλῶν ὑπὲρ τῶν πασχόντων, καὶ φεύγει μὲν Αἴγυπτον, προσχωρεῖ δὲ Θεῷ. Κἀκεῖνο βλέπει τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ὅραμα (4) πῦρ ἐν τῇ βάτῳ, πῦρ καῖον καὶ μηδαμῶς κατακαῖον (5), ὅτι μηδ' ὕστερον ὁ ἐκ ταύτης καλέσας αὐτὸν (6), εἰσιὼν τὴν παρθένον, οὔτε κατέφλεξεν, οὔτ' οὐδὲν οὐδαμῶς ἐλυμήνατο. Ταῦτα Μωσῆς τότε, καὶ πατεῖν γῆν ἁγίαν ἁγίαν εὐθὺς ἀκούει, καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ποδῶν λῦσαι (7)· καὶ λύει καὶ ἀποτίθεται. Τίνος χάριν; Ὅτι μηδὲ θέμις ἴσως νεκρὸν οὐδὲν ἐκεῖ ψαύειν, ὅποι Θεοῦ παρουσία, καὶ τύπος Ἐδὲμ τῆς ἀφθάρτου, πρὸς ἣν ὁ τότε φανεὶς ἡμᾶς αὖθις εἰσοικίσαι προμηνύει, καὶ τὰ σύμβολα δίδωσιν· ἢ τάχα καὶ ἀπερρίφθαι προστάσσει πᾶς ὅσον ἐξ ἁμαρτίας βοήθημα τῇ ἀσθενοῦς σαρκὸς ἥρμοσε, καὶ τοὺς γυμνοὺς τοῦ λοιποῦ θαρρεῖν ἡμᾶς πόδας ἐπὶ τῶν ὄφεων βησομένους καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ δράκοντος (8), ὃς αὐτοὺς ἀπατήσας ὑπέδησεν. Εἶδε ταῦτα Μωσῆς καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐντεῦθεν Ἰσραὴλ πιστοῦται, καὶ ἀπέρχεται θυρῶν τῇ δυνάμει τῆς ὄψεως, καταμαθὼν ἐκεῖθεν καὶ τὴν κοινὴν πάντων ἐλευθερίαν ἀνθρώπων, ὡς ἀπὸ Φαραὼ τυραννίδος τότε τὸν Ἰσραὴλ,

propter quod meliori bono potiri in proximum habebat : et rursum in terram conversus est attritus peccato ; neque quod erat custodiens neque ad hoc melius erectus ad quod instruebatur et vocabatur.

Ille vero sic titubavit ut a Deo et a divina felicitate excideret ; sed iterum ad Deum assurgere studet. Studet autem cum bonitatis altitudinem recogitat ejus qui seipsum omnino pro nobis exinaniens, ut sustineret lapsos et assumeret erigeretque ad se prolapsos, non solum reddens quod antea eramus, sed ad quod nos perduxit iterum salvando reformans, ut neque ab invidi hostis machinationibus caperemus, neque iterum peccaremus, neque denuo absque fructibus essemus.

Hæc eadem cupit Deus, et per antiqua tempora in suam Matrem directo respicit, eligens eam antequam ordinaret orbem universum ex omnnibus a se creatis generationibus. Sicque apparuit hoc mysterium Dei ante omnem creationem decretum, sed, ut ita dicam, absconditum : deinde secumdum generationes figuratum et sub umbris positum ibi salutem operatur, ubi typus ejus vel umbra quædam demonstratur et accipitur. Et hoc evidenter novit qui rem attente considerat.

Servus factus Israel in Ægypto sub Pharaonis tyrannide premebatur ; acerbis pressuris misere lacessitus fessusque pondere et multitudine laborum, ad hæc extrema dejiciebatur quæ de illo narrant Biblia et veterum historiæ : surrexit autem Moses zelans super patientes, fugiensque Ægyptum sese Deo approximavit. Videtque visionem hanc magnam et stupendam, ignem in rubo, ignem urentem, minime vero consumentem, quia ille qui Moysem ex rubo vocavit, postea descendens ad virginem, ejus virginitatem nec abstulit neque vel minimum obscuravit. Tuncque audivit Moyses se calcare terram sanctam, et jussus solvere calceamenta pedum suorum, solvit et accessit. Quarenam ? Quia non licet quidquam mortuum locum tangere ubi Deus præsens est. Typus quoque immaculatæ (Virginis) ut Edem, ad quem nos regressuros et inhabitaturos symbolis multis prænuntiavit ille qui in Virgine apparuit : et statim jubet nos rejicere quidquid in remedium et auxilium contra peccatum infirmæ carni coaptavit, et sic liberos ab omnibus confidenter pedibus calcare serpentes, et caput draconis qui nos decipiendo indumentis carere fecerat. Hæc vidit Moyses et credidit in libertatem Israel et abiit confisus in virtute visionis, ita docens communem omnium hominum libertatem, Deum quippe nasciturum propter nos ex Matre virgine, ut quemadmodum tunc

(1) Paul. Epist. ad Philipp. II, 7, de Christo ; Ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. Cf. p. 50.
(2) A sine articulo.
(3) B. δηλοῦται. Ad rem vide Exodum c. I.
(4) Exod. III, 3 : Εἶπε δὲ Μωϋσῆς· Παρελθὼν ὄψομαι τὸ ὅραμα τὸ μέγα τοῦτο.
(5) Exod, III, 2 : ὅρα ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρί· ὁ δὲ βάτος οὐ κατεκαίετο.
(6) Exod III, 4 : Ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ Κύριος ἐκ οὐ βάτου.
(7) Exod III, 5 : λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί.
(8) Respectu ad Ps. XC, 13.

contulit beneficia, omnes homines probe intelligunt, et optimæ intentionis sunt omnes qui talia confiteri et prædicare aggrediuntur. Etenim nullus est sensum et rationem habens qui non illud vehementer exoptet. Omnes autem probe sciunt esse vere super omnem virtutem naturamque sermonis de hoc convenienter loqui vel parem gratiam referre posse quantumvis zelantissimos ; non solum si unusquisque sua voce et lingua talia nitatur concinnare, verum et si omnes in unum conveniant ad illud, quicunque nunc sunt et quicunque antea vita functi sunt : non certe, neque si foret labium unum osque unum quo omnes erumperent in unam vocem, ne paululum quidem sic aptissima etiam symphonia attingere valerent ad sublimem hanc tam magnificorum mirabilium confessionem quæ excedens cuncta ad infirma deprimi minime potest. Est igitur omnis natura hominum vere inferior et impotens ad hujus virtutis indagationem, ut dignum quid de tot et tantis beneficiis loqui possit : sed et impotens quoque foret quam accipere posset linguas ipsas Angelorum et Archangelorum vel si qui sint aliorum spirituum in Dei laudibus perpetuo assuetas, et acciperet eas et adimpleret cantica gratiarum creberrima : non enim homines tantum, verum etiam potestates cœlestes obstupefacit mirabilium excellentia et sublimitas quæ pro nobis patrata fuerunt hodieque producuntur.

A ὑπερφυῆ παντὶ τῷ βίῳ παρέσχετο πάντες εἰσὶν ἄνθρωποι σαφῶς εἰδότες, καὶ γνώμης εὖ εἰσι πάντες ἔχοντες ἀνομολογεῖν καὶ κηρύττειν · καὶ γε τῶν ἁπάντων ἔστιν οὐδείς, αἰσθήσεως γοῦν καὶ λογισμῶν μετέχων, μὴ τοῦτο σφόδρα βεβουλημένος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντες εὖ εἰσι καὶ καλῶς εἰδότες, ὡς ἔστιν ἀληθῶς ὑπὲρ πᾶσαν λογου και δύναμιν καὶ φύσιν ἐφ' ἱκανὸν ταῦτα ἐξισχύσαι λαλῆσαι, ἢ τὴν ἀναλογον καὶ πάνυ τι προτεθυμημένους εὐχαριστίαν πρᾶξαι, μὴ ὅτι γε καθ' ἕνα φθεγγομένους καὶ κατὰ μίαν γλῶσσαν ἕκαστον ἐπιχειροῦντας ἀπονέμειν, ἀλλ' οὐδ' εἰ πάντες εἰς ταὐτὸν (1) συνιόντες, ὅσοι τε νῦν εἰσι καὶ ὅσοι πάλαι γεγόνασιν · οὐμενοῦν, οὐδ' εἰ χείλος ἓν καὶ ἓν στόμα πρὸς φωτὴν μίαν (2) γεγόμενοι, οὐδ' οὕτως ἂν οὐδὲ κατὰ B μικρὸν ἔσχον ἐγγὺς ἰέναι τοῦ τινα ταύτην συμφωνίαν παγκόσμιον πρὸς ἀνθομολόγησιν ἄραι, τοῦ τῶν θαυμάτων μεγαλείου μὴ κάτω πίπτουσαν καὶ τοῦ παντὸς ἀπολειπομένην. Ἀλλ' ἔστι μὲν ὄντως μικρὰ πᾶσα φύσις ἀνθρώπων καὶ ἀσθενὴς πρὸς τοῦτό γε δυνάμεως ἐξεταζομένη, ὥστ' ἔχειν ἄξιόν τι τῶν τοσούτων καὶ τοιούτων εὐεργετημάτων ἐρεῖν · ἔστι δὲ καὶ αὖθις ἀσθενὴς, εἰ καὶ τὰς ἀγγελικὰς αὐτὰς ἢ καὶ ἀρχαγγελικὰς, εἴ τινές εἰσιν ἀΰλων γλῶσσαι πρὸς διηνεκεῖς ὕμνους εἰθισμέναι Θεοῦ, βουληθείη προσλάβειν καὶ προσλάβοι, ἔπειτα συνεργάζοιτο τοὺς εὐχαριστηρίους ἀποπληροῦσα · οὐ γὰρ ἀνθρώποῦς μόνον καὶ τὴν καθ' ὑμᾶς πᾶσαν λογικὴν φύσιν ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, ὑπερβαῖνον ἐκπλήττει τῶν θαυμασίων τῶνδε τὸ μέγεθος, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπείρων ὅσων καταπραχθέντων καὶ νῦν ἐνεργουμένων.

Attamen quod hæc semper ordineque celebrari debeant pleni firmiterque censemus, atque confidimus. Ergo ut sermonem obiter opportuneque ordiamur ab hoc quod fuit in principio : homo plasmatus manu Dei divinæ consors effectus est imaginis, inde super omnes visibiles creaturas honore coronatus, tanto majore gloria et decore donatus, quanto formationis ejus verbum altius efferebatur, cum accepit unde imaginem quam gerebat conservaret, si custodiri præcepta curarit. Postquam autem per voluptatem nudatus est, et, præcepta parvipendens, decipientibus fidem adhibuit: statim decidit, in ipso loco ubi constitutus fuerat in voluptate et fruitione multorum maximorumque bonorum, simulque amisit meritum

C Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ καθεξῆς ἀεὶ ταῦτα τελεῖσθαι βεβαίας ἡμεῖς τὰς πίστεις καὶ ἀσφαλεῖς ἔχομεν τὰς ἐλπίδας. Καὶ, ἵν' ἡμῖν ὁ λόγος, ὥσπερ εἰς ἀρχὴν ἀνελθών, ἐκεῖθεν καθ' ὁδὸν προΐοι, ἐπλάσθη μὲν ἄνθρωπος χειρὶ Θεοῦ, καὶ μετέσχε θείας εἰκονος (3), καὶ τούτῳ πλείῳ τετίμηται πάντων τῶν ὁρωμένων · εἶχε δ' ἂν καὶ πλέον ἀπειληφέναι τιμῆς καὶ δόξης, πρὸς ὃ καὶ μᾶλλον ὁ τῆς κατ' αὐτὸν δημιουργίας ἔφερε λόγος, καὶ ἀπέλαβεν ἄν, εἰ, τὴν εἰκόνα περισώσας, μετὰ τῆς ἐντολῆς ἐφυλάχθη. Ἐπεὶ δ' ὑφ' ἡδονῆς ἐκλάπη, καὶ, τῶν προσταχθέντων ὀλιγωρώσας, ἐνεπίστευσε τοῖς ἀπατῶσι. πίπτει μὲν εὐθὺς ἐκεῖθεν ὅπη καὶ τρυφῆς (4) ἐτάχθη καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν μετουσίας . ἀποπίπτει δ' ὁμοῦ καὶ ἧς ἀξίας ἔμελλεν ἀμείνονος πειραθῆναι,

D

integrum a θεσπισμα ad περαίνει fuisse serius lineola transversa inductum, ab ipso ut videtur librario, ab eo saltem homine qui opusculorum in codice contentorum indicem confecit. In eo igitur indice generali, quum primum hocce scripsisset lemma, τοῦ αὐτοῦ θέσπισμα ἐπὶ τῇ μεγάλῃ καὶ τελευταίᾳ ἑορτῇ τοῦ κατὰ Χριστον παντὸς μυστηρίου, eo deleto, novum substituit, hisce scilicet conceptum verbis : τοῦ αὐτοῦ λόγος ὅπως δεῖ ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ αὐγούστου μηνὸς μέχρι τῆς ἑσχάτης. Nova illa Andronici lex, an diu viguerit nescio ; nec Strozzæ lierum de Assumptione consulere potui, in quo forsan is antiquitatum liturgicarum locum tractatus fuit. — Apponam non intempestive e codice regio 1630, pag. 61, 63, 133, tria epigrammata, εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. — α'. Ζῆς καὶ θανοῦσα · ζῶσα τίκτεις παρθένος. — β'. Σαῖς ἠγκαλίζου πρίν με χερσὶ, παρθένε, Θηλῆς δὲ σῆς ἔσπασα μητρικὸν γάλα. Τὸ πνεῦμά σου νῦν αὐτὸς ἠγκαλισμένος, Τὸ σῶμα πέμπω πρὸς τρυφῆς τὸ χωρίον. — γ'. Γῆν ἐκ πολου μοι, γῆς ἐγὼ σοι τὸν πόλον Ἰδοὺ τίθημι, μῆτερ παρθένε.

(1) Poterunt admoveri si tanti est, Joannis Diaconi similes hyperbolæ ex initio laudationis Joannis Palæologi (*Vide tom.* CLVIII).

(2) Genes. XI, 1 : ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἓν καὶ φωνὴ μία πᾶσι.

(3) Genes. II, 7 ; ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον. Vide et I, 27.

(4) In Bibliis non semel paradisus dicitur ὁ παράδεισος τῆς τρυφῆς.

καὶ στρέφει πάλιν εἰς γῆν συντριβεὶς τῇ ἁμαρτίᾳ, μήθ' ὅπερ ἦν φυλάξας, μήτε γενόμενος πρὸς ὃ δὴ κρεῖττον καὶ ὑψηλότερον παιδαγωγούμενος ἐκαλεῖτο.

propter quod meliori bono potiri in proximum habebat : et rursum in terram conversus est attritus peccato ; neque quod erat custodiens neque ad hoc melius erectus ad quod instruebatur et vocabatur.

Καὶ ὁ μὲν οὕτως ὤλισθε, Θεοῦ καὶ τῆς θείας ἀποπεσὼν μοίρας · ὁ δ' αὖθις βούλεται πρὸς ἑαυτὸν ἑλκῦσαι. Βούλεται τοῦτο, καὶ σκοπεῖ τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος. Ἑαυτὸν ὅλον εἰς ἡμᾶς οὐκ ἀπαξιοῖ κενῶσαι (1), καί γε βαστάσαι πεπτωκότας καὶ προσλαβεῖν κειμένους, οὐκ εἰς ὅπερ ἦμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὃ παρήγαγε πλάσας αὖθις ἀνασώζων, μηκέτι μήτε παρὰ τοῦ φθονοῦντος ἐπιβουλευομένους, μήτε πίπτοντας, μήτ' αὖθις ἀχρειουμένους.

Ille vero sic titubavit ut a Deo et a divina felicitate excideret ; sed iterum ad Deum assurgere studet. Studet autem cum bonitatis altitudinem recogitat ejus qui seipsum omnino pro nobis exinaniens, ut sustineret lapsos et assumeret erigeretque ad se prolapsos, non solum reddens quod antea eramus, sed ad quod nos perduxit iterum salvando reformans, ut neque ab invidi hostis machinationibus caperemus, neque iterum peccaremus, neque denuo absque fructibus essemus.

Ταῦτα Θεὸς βούλεται, καὶ πρὸς αὐτὴν εὐθὺς βλέπει τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἑαυτοῦ Μητέρα, πρὶν ἢ καὶ τὸν ὅλον παραγαγεῖν κόσμον ἀπὸ πασῶν ἑαυτῷ γενεῶν ἐκλέξας. Καὶ γίνεται δὴ τοῦτο Θεοῦ μυστήριον πρὸ πάσης κτίσεως, εἰπεῖν, ἀποκεκρυμμένον · εἶτα, κατὰ γενεὰς τυπούμενον καὶ σκιὰς λαμβάνον, σώζει κἀνταῦθα, ὅποι δῆλονότι ὁ τύπος (2) αὐτοῦ ἢ σκιὰ παρεδείχθη. Καὶ δῆλον τοῦτο πανταχῇ σκοπουμένῳ.

Hæc eadem cupit Deus, et per antiqua tempora in suam Matrem directo respicit, eligens eam antequam ordinaret orbem universum ex omnibus a se creatis generationibus. Sicque apparuit hoc mysterium Dei ante omnem creationem decretum, sed, ut ita dicam, absconditum : deinde secumdum generationes figuratum et sub umbris positum ibi salutem operatur, ubi typus ejus vel umbra quædam demonstratur et accipitur. Et hoc evidenter novit qui rem attente considerat.

Δουλοῦται (3) μὲν γὰρ εἰς Αἴγυπτον Ἰσραὴλ καὶ ὑπὸ Φαραὼ τυραννεῖται πικροῖς ἐκπιεσμοῖς προσταλαιπωρῶν, καὶ καταπονούμενος ὑπὸ βαρύτητος ἔργων, καί γε πρὸς αὐτὰ δὴ ταῦτα κατασυρόμενος ὅσα καὶ βίβλοι φέρουσι καὶ ἱστορίαι παλαιῶν περὶ ἐκείνου διηγημάτων · ἐγείρεται δὲ Μωσῆς, ζηλῶν ὑπὲρ τῶν πασχόντων, καὶ φεύγει μὲν Αἴγυπτον, προσχωρεῖ δὲ Θεῷ. Κἀκεῖνο βλέπει τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ὅραμα (4) πῦρ ἐν τῇ βάτῳ, πῦρ καῖον καὶ μηδαμῶς κατακαῖον (5), ὅτι μηδ' ὕστερον ὁ ἐκ ταύτης καλέσας αὐτὸν (6), εἰσιὼν τὴν παρθένον, οὔτε κατέφλεξεν, οὔτ' οὐδὲν οὐδαμῶς ἐλυμήνατο. Ταῦτα Μωσῆς τότε, καὶ πατεῖν γῆν ἁγίαν ἁγίαν εὐθὺς ἀκούει, καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ποδῶν λῦσαι (7) · καὶ λύει καὶ ἀποτίθεται. Τίνος χάριν ; Ὅτι μηδὲ θέμις ἴσως νεκρὸν οὐδὲν ἐκεῖ ψαύειν, ὅποι Θεοῦ παρουσία, καὶ τύπος Ἐδὲμ τῆς ἀφθάρτου, πρὸς ἣν ὁ τότε φανεὶς ἡμᾶς αὖθις εἰσοικίσαι προμηνύει, καὶ τὰ σύμβολα δίδωσιν · ἢ τάχα καὶ ἀπερρίφθαι προστάσσει πᾶς ὅσον ἐξ ἁμαρτίας βοήθημα τῇ ἀσθενοῦς σαρκὸς ἥρμοστε, καὶ τοὺς γυμνοὺς τοῦ λοιποῦ θαρρεῖν ἡμᾶς πόδας ἐπὶ τῶν ὄφεων βησομένους καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ δράκοντος (8), ὃς αὐτοὺς ἀπατήσας ὑπέδησεν. Εἶδε ταῦτα Μωσῆς καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐντεῦθεν Ἰσραὴλ πιστοῦται, καὶ ἀπέρχεται θυρῶν τῇ δυνάμει τῆς ὄψεως, καταμαθὼν ἐκεῖθεν καὶ τὴν κοινὴν πάντων ἐλευθερίαν ἀνθρώπων, ὡς ἀπὸ Φαραὼ τυραννίδος τότε τὸν Ἰσραὴλ,

Servus factus Israel in Ægypto sub Pharaonis tyrannide premebatur ; acerbis pressuris misere lacessitus fessusque pondere et multitudine laborum, ad hæc extrema dejiciebatur quæ de illo narrant Biblia et veterum historiæ : surrexit autem Moses zelans super patientes, fugiensque Ægyptum sese Deo approximavit. Videtque visionem hanc magnam et stupendam, ignem in rubo, ignem urentem, minime vero consumentem, quia illc qu: Moysem ex rubo vocavit, postea descendens ad virginem, ejus virginitatem nec abstulit neque vel minimum obscuravit. Tuncque audivit Moyses se calcare terram sanctam, et jussus solvere calceamenta pedum suorum, solvit et accessit. Quarenam ? Quia non licet quidquam mortuum locum tangere ubi Deus præsens est. Typus quoque immaculatæ (Virginis) ut Edem, ad quem nos regressuros et inhabitaturos symbolis multis prænuntiavit ille qui in Virgine apparuit : et statim jubet nos rejicere quidquid in remedium et auxilium contra peccatum infirmæ carni coaptavit, et sic liberos ab omnibus confidenter pedibus calcare serpentes, et caput draconis qui nos decipiendo indumentis carere fecerat. Hæc vidit Moyses et credidit in libertatem Israel et abiit confisus in virtute visionis, ita docens communem omnium hominum libertatem, Deum quippe nasciturum propter nos ex Matre virgine, ut quemadmodum tunc

(1) Paul. Epist. ad Philipp. II, 7, de Christo ; Ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. Cf. p. 50.

(2) A sine articulo.

(3) B. δηλοῦται. Ad rem vide Exodum c. I.

(4) Exod. III, 3 : Εἶπε δὲ Μωϋσῆς · Παρελθὼν ὄψομαι τὸ ὅραμα τὸ μέγα τοῦτο.

(5) Exod, III, 2 : ὅρα ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρί · ὁ δὲ βάτος οὐ κατεκαίετο.

(6) Exod III, 4 : Ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ Κύριος ἐκ οὐ βάτου.

(7) Exod III, 5 : λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου · ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί.

(8) Respectu ad Ps. XC, 13.

exemit Israel ex tyrannide Pharaonis, ita nos adumbrabat ex antiquis diebus ab acerbo tyranno, qui est Satan, liberandos esse. Igitur, ut dixi, solvit omnes malo servientes, et quod liberaverit e manu forti Ægyptiorum figura est mysterii salutis et symbolum salvandorum in finem.

Sed iterum Ægyptii tentant persequi eos qui servitutem fugiebant ; currebant post eos cum omnibus equis et curribus nitentes in eos irruere : citoque occupassent et redegissent in novam et acerbiorem servitutem, nisi subito circumfusa salvasset, nubes scilicet quæ obumbrabat per totam diem et abscondebat eos : nubes symbolum evidens est sicut et vellus Gedeonis. Vellus illud imbrem ostendit vivificantem de cœlo propter nos aridos et pene mortuos cadentem ; nubes autem Virginem significat quæ nobis præbetur ut umbraculum universa terra et omnibus cœlis immensius.

Sed propter quid aliud mare Rubrum in mirabilia elatum et Dei populum multum salvavit, submersit vero robur Pharaonis et principes Ægyptios, quomodo tanta potuit operari nisi quia ad Illam vere efferebatur quæ finis erat earum quas Abraham suscepit promissionum, et per quam facta est multiplicatio seminis Abrahæ, quod multiplicatur ex ipsa generatum, orbem universum regenerans, et in seipso adunans omnes dum ipse congregat veros Abrahæ liberos ?

Deinde petra producit aquam, maximum miraculum, et spargit undique fluenta quæ in continuos fluvios effluunt : et populus siti perustus in deserto bibit usque ad satietatem. Petra autem pars est montis qui typum habet Virginis ex qua prodiit Christus Lapis angularis et vitalis petra, sive cum a Deo longe essemus nos congregavit, et statuit in infrangibile vinculum secum ; sive quia nos potavit aqua ex seipso effluente et saliente in vitam quæ nunquam deficiet.

Quid amplius ? famem patiuntur in deserto, quæ est acerbissimus dolor : illi ergo iterum in Moysem concitantur ad iram, qui nullo modo exorto tumultu perterritus, dixit eis : « Si enim cum percussit petram fluxit aqua, nonne et panem poterit dare ? » Qui eis produxit cibum non ex terra, et qui patens est panes etiam ex lapidibus proferre, in novum miraculum mutata potentia ; unde ergo illos enutrivit ? de cœlis eos satiavit tunc ostendens perseverare

A οὕτως ἡμᾶς ἐφ' ἡμερῶν ἰσχάτων (1) τοῦ πικροῦ Σατὰν ῥύσασθαι τυράννου, Θεὸν ἐκ μητρὸς παρθένου καθ' ἡμᾶς γεγονότα. Καὶ γοῦν, ὅπερ ἔφην. σώζει κἀκεῖ τοὺς τυραννουμένους, καὶ τῆς βαρείας Αἰγυπτίων χειρὸς ἀπολύει ὁ τοῦ σωτηρίου τοῦδε μυστηρίου τύπος καὶ τὰ σύμβολα τῶν ὕστερον σωζομένων.

Οὐ μὴν ἀλλὰ πειρῶνται πάλιν Αἰγύπτιοι τῶν τὴν δουλείαν φευγόντων καταδιώκειν ὀπίσω (2), καὶ κατεδίωκον ἅρμασιν ὅλοις, ἵπποις, ἐλαύνοντες (3) ἐπ' αὐτούς. Καὶ τάχ' ἂν κατέλαβον καὶ εἶλον ἐν αὖθις ἄγοντες ἐπὶ πικρὰν δουλείαν, εἰ μὴ κἀντεῦθεν περιφανῶς ἡ τοῦ μέλλοντος σκιὰ περιέσωζε, νεφέλη τῆς ἡμέρας ὅλης ἐπισκιάζουσα (4) καὶ συγκρύπτουσα, νεφέλη σύμβολον ἐναργὲς, ὡς ὁ τοῦ Γεδεὼν B αὖθις πόκον (5). Τὸν γὰρ ζωτικὸν οὗτος ὄμβρον πρὸς ξηρούς ἡμᾶς ἄτε καὶ νεκροὺς ὅλους καταβάντα, ἡ δὲ νεφέλη τὴν παρθένον σαφῶς προγράφει, τοῦ κόσμου πάντως σκέπην καὶ πάντων φανεῖσαν οὐρανῶν πλατυτέραν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτο μὲν δὴ τοσοῦτον. Ἐρυθρὰ δὲ τερατουργοῦσα καὶ διασώζουσα μὲν τῷ Θεῷ λαὸν περιούσιον, βυθίζουσα δὲ δύναμιν Φαραὼ καὶ τριστάτας Αἰγυπτίους (6), πόθεν ἄλλοθεν τὰ μεγάλα ταῦτα δεδύνηται, ἢ πρὸς αὐτὴν δὴ ταύτην καθαρῶς ἀναφέρουσα, πρὸς ἣν καὶ τὸ τέλος τῶν Ἀβραὰμ ἐπηγγελμένων, καὶ ὁ πληθυσμὸς τοῦ σπέρματος τοῦ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντος (7), κόσμον ὅλον ἀναγεννήσαντος καὶ οἰκειωσαμένου μὲν ἑαυτῷ, οἰκειωσαμένου δὲ γνησίους τῷ Ἀβραάμ ;

C Εἶτα πέτρα πηγάζει (8) καὶ τὸ πλέον τοῦ θαύματος, ὅτι μεταφερομένη ῥεῖθρα προβάλλει [κατὰ ποταμοὺς ἀενάους (9) · οἱ δὲ πίνουσιν εἰς κόρον, δίψει κάμνοντες ἐν ἀνύδρῳ. Καὶ ἡ πέτρα πάντως ἐξ ὄρους τύπον ἔχοντος τὴν παρθένον, ἐξ ἧς Χριστὸς ἀκρόγωνος λίθος (10) καὶ ζωῆς πέτρα, τὸ μὲν συνάπτων ἡμᾶς ἀπὸ Θεοῦ μακρυνθέντας καὶ συνέχων εἰς ἀῤῥαγῆ σύνδεσμον, τὸ δὲ ποτίζων ὕδωρ ἀϊδίως ἐκβλύζον καὶ μή ποτε λήγουσαν ζωὴν ἐμπαρέχον.

Τί ἔτι : πεινῶσιν ἐν ἐρημίαις, καὶ πάθος τὸ χαλεπώτατον λιμὸ αὐτοὺς καταλαμβάνει · οἱ δὲ πάλιν φέρονται κατὰ Μωσέως, μηδεμιᾶς μηδαρῶς μηδ' ἐν ἐλπίσι μηχανῆς φαινομένης · « Εἰ γὰρ ἐπάταξε » φασὶ « πέτραν, καὶ ὕδωρ ἐῤῥύη, μὴ καὶ ἄρτον δύνεται δοῦναι (11) ; » Ὁ δ' ἀπὸ γῆς μὲν αὐτοῖς τροφὴν οὐκ ἤνεγκε, καὶ ταῦτ' ἐξὸν ἄρτους καὶ τοὺς λίθους γενέσθαι (12), τῆς αὐτῆς τῷ προτέρῳ θαύματι μεταποιούσης δυνάμεως · ψωμίζει δὲ πόθεν ἐζ οὐ-

(1) Phrasis est biblica ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ; conf. pag. 110, 17.
(2) Exod. XII, 8 : κατεδίωξεν (Φαραὼ) ὀπίσω τῶν υἱῶν Ἰσραήλ.
(3) Forsan ἵππους, vel ἱππεῖς, ἐλαύνοντες.
(5) Ex. XIII, 21 : Num. X, 34.
(5) Vide Judic. VI, 37, sqq. — B sine articulo ὁ.
(6) Exod. XV, 4 : ἅρματα Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔῤῥιψεν εἰς θάλασσαν, ἐπιλέκτους ἀναβάτας τριστάτας · κατεπόθησαν ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ.
(7) Vide Genes. XV, 5.
(8) Exod. XVII, 6.
(9) Psal. LXXVII, 16 : ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας, καὶ κατήγαγεν ὡς ποταμοὺς ὕδατα.
(10) Christus ἀκρογωνιαῖος dictus fuit non semel in apostolicis epistolis. Fons locutionis est in Isaia XXVIII. 16.
(11) Psalm. LXXVII, 20 : ἐπεὶ ἐπάταξε πέτραν, καὶ ἐῤῥύησαν ὕδατα καὶ χείμαῤῥοι κατεκλύσθησαν· μὴ καὶ ἄρτον δυνήσεται δοῦναι ;
(12) Respectu ad verba Satanæ, Matth. IV, 3: εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.

ρανιῶν τρέφει (1), ἐκεῖθεν εἶναι δεικνὺς καὶ τὰ πρώην τελούμενα. Καὶ οἱ τῶν ἄρτων ἀπεγνωκότες τρώγουσι μάννα, καινήν τινα τροφὴν καὶ πολλῷ τοῦ ζητουμένου τιμιωτέραν, ἅμα δὲ καὶ ἄφθονον, καὶ ῥᾳδίαν πᾶσι τοῖς κομίζεσθαι βουλομένοις. Ἀνεῖτο γὰρ ἀπολαμβάνειν, μὴ καθ' ὅσον μόνον ἐπαρκέσαι τῇ χρείᾳ ἀλλὰ καὶ περιττὸν ἔχειν κτᾶσθαι, εἰ καὶ ἄλλως ἦν τὸ περιττεῦον ἀνόνητον· ἕτερον δηλονότι θαῦμα καταργοῦν τὴν ἀπληστίαν, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀπιστίαν διορθούμενον, εἰ τούτου χάριν τὸ πλέον ἀπετίθουν, ὥστ' αὖθις ἔχειν, ἀπιλείποντος τοῦ διδομένου, τῷ προλαβόντι (2) χρῆσθαι, καὶ μὴ τῷ χορηγοῦντι θαῤῥοῦντες ἦσαν ἀεὶ καὶ πλουσίως παρέχειν δεδυνημένῳ· Τοῖς μὲν οὖν ἡ βρῶσις ἐπεστήριξε τὴν καρδίαν, μηκέτι διαπιστεῖν ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀπόρων, ὡς οὐχὶ γενήσεται τούτοις ἐπιστρέφουσι πρὸς Θεὸν καὶ γνησίως ἐπικαλουμένοις, καθὰ δηλονότι καὶ Μωσῆς (3) ὁ μέγας ἐκείνου θεράπων γνήσιος αὐτῷ γενόμενος μετὰ παῤῥησίας ἐπεκαλεῖτο, καὶ πάντ' εἶχεν εὐθὺς ἀπαντῶντα πρὸς τὰς αἰτήσεις· ἐπεστήριξε δ' ὁμοίως οὐ τοὺς (4) τότε μονούς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθεξῆς ἅπαντας μὴ, μὴ διαπιστεῖν οὐμενοῦν ὡς οὐ καταβήσεται πρὸς ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν ἄρτος ζωῆς (5) καὶ τρυφῆς τῶν αἰωνίων παρεκτικός.

Καὶ δὴ λοιπὸν ἡ χρυσῆ καθίσταται σταμνος καὶ δέχεται τὸ μάννα (6), καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος ἐν ἑαυτῇ λάμπρως φέρει.

Σὺ δέ μοι καὶ τὰς πλάκας βλέπε καὶ τὸν ἐν αὐταῖς θεόγραφον νόμον (7) μὴ τοῖς ἐκτὸς μόνον βοηθοῦντα, σωμάτων ὡσανεὶ κινδυνευόντων σωστικὸν ὄντα, ἀλλά τοι καὶ ψυχῶν ἐφικνούμενον καὶ παιδαγωγοῦντα ταύτας, καί γε σφαλερᾶς πάσης ἐξαιρούμενον περὶ Θεοῦ δόξης. Βλέπε δὴ ταῦτα, καὶ, τὸν νοῦν τοῖς ὁρωμένοις καλῶς προσέχων μάνθανε τὸν ἐνυπόστατον λόγον δακτύλῳ Θεοῦ, πνεύματι θείῳ, τῇ παρθένῳ γραφέντα, καὶ τῶν πατρικῶν κόλπων κενωθέντα μὲν, οὐκ ἀποστόντα δὲ, μόνοντα δ' ἐν αὐτοῖς καὶ πληροῦντα πάντα, χωρητὸν γενέσθαι τοῖς μητρὸς κόλποις, καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἐπανασῶσαι κόσμον ὅλον, καὶ ψυχὰς ῥύσασθαι, ἀγνοίας σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου (8) κατεχομένας.

Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὴν οὕτω· καὶ οὕτως ἀνωθεν τὰ κατὰ τὴν παρθένον Θεοῦ μητέρα διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων ἥκοντα τῶν συμβόλων, πανταχῇ πάρεχοντα δύναμιν θαυμάτων ὑπερφυῶν εὑρήσεις, ἅμα δὲ καὶ σωτηρίαν των ἐσχάτως κινδυνευόντων. Καὶ τὰ πλείω διεξιέναι παρῆκεν ὁ λόγος, ὅτι μηδὲ πέφυκε μὴ ὅτι γε διὰ πάντων (τοῦτο γὰρ παντὸς μᾶλλον ἀδύνατον), ἀλλὰ μηδ' ἐφ' ἱκανὸν αὐτῶν ἱκέσθαι δυνηθῆναι· πῶς γὰρ; ὅπου γε καὶ ταῦτα ὧν ἀρ-

quæ prius effecta fuerant. Et qui panes non habebant manducaverunt manna, novum quoddam alimentum, multo quam postulabant pretiosius, simul abundans et lectu facile his qui illub requirebant. Licebat enim assumere non solum quantum necessitati sufficeret, sed etiam habere quod superfluum perderetur, inutileque ad quemcunque usum. Alterum certe sic habebatur miraculum, quod excludebatur insatiabilis appetentia, et simul corrigebatur incredulitas, dum si propter abundantiam plus quam satis erat colligeretur, ad servandum in futurum, sic, deficiente forsan donante, accipiens frueretur, non possibile foret, quia sic non confidedant duci suo quasi non valens esset ad dandum et semper et adundantius. Illis ergo cibus ille refocillavit cor, ne animo frangerentur in quacunque tribulatione, diffidentes a Deo exaudiri cum converterentur ad eum ut invocarent, sicut certo sciebant exauditum fuisse Moysem magnum et legitimum Dei servum cum fide postulantem et invocantem, qui et omnia statim obtinuit juxta petitiones. Sed et sic refocillavit non tantum corda hominum qui tunc erant, omnes autem simul eos qui postea facti sunt, ne omnino diffiderent quin propter nos de cœlo caderet panis vitæ et voluptatis præstans æterna bona.

Cæterum in tabernaculo positum fuit vas aureum includens manna, quod in se splendide profert imaginem futurorum.

Sed mecum considera sacras Tabulas et in illis scriptam legem Dei vivificantem, quæ non solum externe auxilium præstat, quasi corporibus in periculo versantibus salutem proferat, sed quæ etiam ad animas attingit et docet illas, et ab omni vana gloria revocat ad Deum. Hæc considera attentissimo spiritu, disceque sermonem digito Dei subsistentem Spiritu Dei in Virgine scriptum, e sinu Patris exeuntem quidem, sed non relinquentem, sed in eo manentem et replentem omnia, contentum simul in sinu Matris, ut ita salvaret universum mundum et animas liberaret mersas in tenebris erroris et ignorantiæ et in umbra mortis sedentes.

Hæc autem adeo sunt vera, ut si a principio quæras quæ de Mater Dei per multa et singularia symbola significantur, semper et ubique invenies inesse potestatem mirabilium supernaturalium simul atque salvationis eorum qui in extremis periculis versantur. Et sermo plerumque cum ista loquitur liquet aqtum non esse non modo ad omnia exprimendum, quod plane impossibile est, sed ne quidem ad quoddam exponendum quod conveniret earum

(1) Vide Exod. xvi.— Deuter. viii, 3 : ἐψώμισέ σε μάννα.
(2) B. προσλαβόντι.
(3) B, Νωϋσῆς.
(4) B, ὁμοίως αὐτούς.
(5) Respectu ad Joan. vi, 33 sq. : ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θῦ στιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοτοῦ οὐρα οῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ... Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς · ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς.
(6) Vide Exod. xvi, 33.
(7) Deuteron. v, 22.
(8) Frequens in Bibliis metaphora. Psal. cvi, 14 ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ σκότους καὶ σκιᾶς θανάτου.

rerum. Nec mirum. Cum ergo de istis modo diximus, non ut quædam seligentes inter multa delibare narrando confideremus, sed ut solummodo per strictiorem indicationem, dicta nuper demonstraremus, scilicet salutares esse semper et ubique figuras et umbras eorum quæ postea absque velo de Virgine revelata et ostensa fuerunt. Postquam enim adimpletæ sunt figuræ et umbræ depulsæ veritasque inter homines sincere illuxit, gloriam afferens Virgini quæ splendore suo cœlos omnes obscurat, cœlestesque cunctas claritates longe vincit atque ipsa Seraphim et Cherubim superat, quis sermo vel quæ lingua tot et tantorum mirabilium poterit exponere plenitudinem ? Ego igitur vereor ne pœna dignus inveniar, qui non jam manum sed impura labia ad arcam Deo plenam admoverim, veteris illius miraculi iteratione mihi proposita, quod monerer prohiberi eos qui non sunt absque macula, ne audeant accedere vel ad umbras arcæ : et hoc a Deo ipso mihi videbar audire : « Quare te cum sordes non expurgaveris salutari carbone, sicut fecit Isaias, neque linguam exemeris pondere malorum quæ ea irretiunt, mirabilia sustines enarrare quibus impar est etiam angelorum natura, quæ hæret præ ignorantia, intelligens celsitudinem ? »

His territus cogitationibus, non possum ultra accedere. Sed cum a te salvatus sim, o Mater Dei. a te dum ceciderim, erectus, dum frangor, refectus, numquid tandem virtutem sermonis adeptus, et quamdam emittere vocem permissus, non potero conari ut loquar ? Minime ergo tacebo mysterium salutis, sed ut licebit eructabo.

Nos sub jugo suo servos tenebat ille qui a principio erravit et apostatavit a Deo, nosque gloriæ ejus a qua decidit et avulsus est hæredes futuros tentationibus lacessebat, propter antiquam rebellionem in passiones nos præcipitans quasi compedibus vinciebat inextricabilibus, ne iterum ab ejus tyrannide liberati, possemus ad Dominum regredi, et, morte nobis pro custode constituta, in infernum includeret et custodiret sub portis tenebrarum. Nos vero ejus potestatis tyrannicæ triste servientes, neque tantis in quibus versabamur malis permoti, gaudebamus de ruina, gloriabamur in passionibus quæ nos ad mortem usque trahebant, propter errorem et tantam dejectionem misericordia digni. Et quales erant qui talia patiebantur ? imaginem Dei gerentes, miserrime jacentes in servitute et sub tyrannide inimici, miserrimique magis propter insensibilitatem, quia, factorem deserentes, seipsos hosti tradebant, qui manu dura tenens, sequentes

A τίως ἐμνήσθημεν, οὐχ ὥστε καὶ ὀλίγα ἐκ πολλῶν ἡμᾶς ἀπολεξαμένους ἐρεῖν, τούτου χάριν ἐμνήσθημεν, ἀλλ' ὥστε μόνον ἅψασθαι, καὶ τὸ λιχθὲν ὑποδεῖξαι, σώζοντας εἶναι δηλονότι πανταχοῦ τοὺς τύπους, καὶ τὰς σκιὰς τῶν ὕστερον ἐπὶ τῆς παρθένου δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος λαμπρῶς ἐκφανθέντων. Ἐπεὶ δ' οἱ τύποι παρῆλθον καὶ ὑπεχώρησαν αἱ σκιαὶ, καὶ καθαρῶς ἡ ἀλήθεια γέγονεν ἐν ἀνθρώποις, δόξαν φέρουσα τῇ παρθένῳ πάντας οὐρανοὺς ἀποκρύπτουσαν καὶ ὑπεραναβαίνουσαν μὲν τὰς ἄνω λαμπρότητας, αὐτὰ δὲ (1) κάτωθεν ἑαυτῆς Σεραφὶμ καὶ Χερουβὶμ ἀφιεῖσαν, τίς ἂν λόγος ἢ ποία γλῶσσα τῶν τοσούτων καὶ τοιούτων ἀπείρων καὶ φρικτῶν θαυμάτων ἐκδιηγεῖσθαι κατισχύσοι τὰ πλήθη ; Ἐγὼ μὲν οὖν δέδοικα μή ποτέ μοι καὶ τοῦτο
B κατάκριμα γένοιτο φέρον εὐθύνην, εἰ, μὴ χερσὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ χείλεσιν ἀνάγνοις τῇ θεοδόχῳ πρόσειμι κιβωτῷ, πορρώθεν αὖθις ἑτέρου θαύματος ἀπειλοῦντος, ἅμα δὲ καὶ ἀπείργοντος τῶν μὴ καθαρῶν μηδένα τολμᾷν προσάπτεσθαι μηδὲ τῆς ἐν τρῖς σκιαῖς κιβωτοῦ (2) · κἀκεῖνο τοῦ Θεοῦ δικαίως ἀκούσαιμι λέγοντος · « Ἵνα τί σύ, μήτε καθαρσίῳ τῶν ῥύπων χρησάμενος ἄνθρακι, καθ' Ἡσαΐαν (3) ἴσως, μήτε τὴν γλῶτταν ἀνεὶς τοῦ ἐπικειμένου βάρους τῶν πεδούντων κακῶν, ἐκδιηγῇ θαυμάσια, πρὸς ἃ μηδ' ἀγγέλων ἐξαρκεῖ φύσις ; ἀπορεῖ καὶ γὰρ αὕτη κατανοοῦσα τὸ μέγεθος. »

Τούτων με φοβούντων τῶν λογισμῶν, οὐκ ἔχω προσθῆναι τοῖν ἐφεξῆς. Πλὴν, ὅτι διὰ σοῦ σέσωσμαι, μῆτερ Θεοῦ, καὶ πεσὼν ἀνωρθώθην, καὶ συντριβεὶς ἀναπέπλασμαι, πῶς ἂν ὅλως, λόγου δύναμιν ἔχων καὶ φωνήν τινα δυνάμενος ἀφιέναι, ἄλλο τι σπουδάσαιμι πρὸ τοῦ ταῦτα κηρύττειν ; οὐκουν οὐδὲ τὸν τῆς σωτηρίας σιωπήσομαι τρόπον, ἀλλ', ὡς ἐνὸν, ὑμνήσω.

Εἶχε μὲν ἡμᾶς δουλωσάμενος ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν πλανήσας καὶ ἀποστήσας Θεοῦ, καὶ δόξης μὲν ἐκείνης ὅθεν αὐτὸς ἐκβληθεὶς ἀπερρίφη κληρονομεῖν μέλλοντας ἐν μηχαναῖς ἀπωσάμενος, πρὸς δ' ἐσχάτης ἀτιμίας πάθη κατενεγκών, καὶ εἶχεν ἀφύκτοις ὡσονεὶ πέδαις δεσμεύσας ὡς μηδ' ἔχειν αὖθις ἡμᾶς, ἐκλυθέντας τῆς αὐτου πυρανυίδος, πρὸς τὸν δεσπότην ἀναδραμεῖν, καὶ θάνατον ἡμῖν ἐπέστησε φύλακα, καὶ καθεῖρξεν ἐν ᾅδου καὶ πύλαις σκότους κατησφαλίσατο. Καὶ ἡμεῖς ἦμεν τῇ τούτου δυναστείᾳ καὶ τυραννίδι δουλεύοντες, μηδ' αὐτῶν δὴ
D τούτων ἐν οἷς ἐσμεν δηλονότι κακοῖ αἰσθανόμενοι, τῇ δ' ἀπωλείᾳ συνευφραινόμεναι, πάθη τιμῶντες ἦμεν ἐξ ὧν ἐπ' αὐτὸν ἐτρέχομεν θάνατον, ἐλλιποὶ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς τοσαύτης ἀδοξίας· καὶ ταῦτε τίνες ; οἱ τῆς εἰκόνος Θεοῦ, ἐλεεινότεροι τῆς δουλείας καὶ τῆς του ἐχθροῦ τυραννίδος, πολλῷ δὲ πλέον ἄθλιοι τῆς ἀναισθησίας, ὅτι τὸν δημιουργὸν ἐγκαταλιπόντες, φέροντες ἑαυτοὺς τῷ πολεμίῳ πα-

(1) Codd. αὐτάδε. In A præsertim conjunctio δὲ passim ad encliticarum modum est scripta, accentu rejecto.

(2) Percussus est a Deo Oxa, quod arcam fœderis manu contrectasset, ut est in II Reg. 6. VI. Sunt et alia exempla similia.

(3) Vide Isai. VI, 6, 7.

ραδεδώκαμεν· ὁ δὲ χειρωσάμενος ὅλους εἵλκεν ἀκολουθοῦντας προθύμως εἰς βάραθρα τὸ ἑαυτοῦ καταγωγιον. A

trahebat gaudenter in infernum, quod ! est domus ejus.

Οὐ μὴν ἀλλὰ παρεῖδεν μέχρι παντὸς οὐκ ἦν τοῦ ταῖς χερσὶ πλάσαντος καὶ τῆς ἰδίας μεταδόντος εἰκόνος καὶ τῇ τιμῇ· οὐκουν οὐδὲ παρεῖδεν, οὐδ' ἀρῆκε τρόπον ὃν ἔφημεν δούλους ἀγομένους, οὓς μὴ μόνον ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἁπάντων ἄρχειν προκρίκρινε· χωρεῖ δ' ἐς αὐτοὺς, καὶ τοῦ κρατοῦντος ἐξαιρεῖται, καταλύσας τὴν δυναστείαν, ἅμα δὲ καὶ τὸ τῆς ἀγνοίας διαλύσας σκότος ὑφ' ᾧ κατεῖχε πλανωμένους ἡμᾶς· χωρεῖ δὲ πῶς; — Ἀλλ' ἐνταῦθά μοι καὶ ὁ πᾶς λόγος, ἐπειδὴ καὶ πάντες τύποι, καὶ σύμβολα, καὶ οἱ προκηρύττοντες πόρρωθεν, ἐνταῦθα πληροῦσι, τέλος ἔχοντες τὴν παρθένον. Αὐτὸς καὶ γὰρ ὁ προαιώνιος τοῦ Θεοῦ Λόγος B καταβὰς ἐν αὐτῇ, καθαρᾷ οὔσῃ καὶ ἀμωμῳ, καὶ τί δ' ἄλλο ἢ τοῦ κατελθοντος ἀξία, σὰρξ γίνεται δι' ἡμῶς, φορησας ταύτην ἐκ τῶν αὐτῆς ὑχραντων καὶ πανάγνων αἱμάτων, καὶ, τὴν κατ' εἰκόνα προσλαβών φύσιν ὅλην φθαρεῖσαν, μίγνυται ταύτῃ, καὶ ἀναπλάττει τῇ κοινωνίᾳ, τοὺς ἰδίους αὖθις ἐπανασώζων πρὸς ἑαυτὸν, καὶ οἰκειούμενος τοὺς ἀπωσθέντας τῇ ἁμαρτίᾳ.

Non poterat autem nos omnino deserere qui manibus nos plasmaverat, propriam imaginem et gloriam tribuens : igitur neque deseruit neque amovit creaturas quas dicebamus in servitutem mortis destinatas, dum eas non modo liberas fecerat, sed insuper ut essent super omnia quæ sunt in terra. Venit autem ad eos et ex potente eripit, ejus solvens potentiam, et dissipans umbram ignorantiæ qua nos involverat deceptos et errantes. Quomodo autem venit ? Huc enim tendebat totus meus sermo, sicut et omnes figuræ et omnia symbola, et omnes a retro prophetiæ huc adimplentur finem unum habentes Virginem. Ipsum enim æternum Dei Verbum descendens in Illa quæ erat pura et irreprehensibilis, et de cætero quodammodo digna. Eo qui veniebat, factum est pro nobis caro ; hanc carnem assumens ex innocente et immaculato Virginis sanguine, accipiens totam naturam vitiatam in imagine Dei, sese illi miscuit, et reformavit illam hac unione, suos iterum salvans et ad te erigens uniensque quos vastaverat et exinaniverat peccatum.

Οὗτος ὁ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας τρόπος· τοῦτο τὸ πάλαι καὶ προτυπούμενον καὶ προμηνυόμενον, καὶ τοῖς προφήταις λαλούμενον, φρικτὸν καὶ μέγα μυστήριον, Θεὸς μεγόγενος ἄνθρωπος, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, Θεὸς ἐν μήτρᾳ Παρθένου καὶ σωματούμενος καὶ πλαττόμενος, καὶ χρονικὴν καταδεχόμενος γέννησιν, καὶ ὡς βρέφος ὁρώμενος καὶ βαστάζομενος ἀγκάλαις μητρὸς, ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ μηδαμοῦ μηδόλως χωρούμενος. Πρὸς ταῦτα τίνες ἀγγέλων, τίνες ἀρχαγγέλων, οὐ κατεπλάγησαν ; ποῖα Σεραφὶμ, ποῖα Χερουβὶμ, οὐκ ἐθαύμασεν, ὁρῶντα τὴν τοσαύτην τοῦ Θεοῦ κένωσιν καὶ τὸς τοσοῦτον αὖθις ὄγκον τῆς περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἐπέκεινα πάσης ὑπεβολῆς ἀγαθότητος. C

Talis est nostræ salutis ordo : tale est quod olim præfiguratum est, prænuntiatum et per prophetas prædictum, tremendum magumque mysterium : Deus nempe homo factus ut hominem salvaret, Deus in utero Virginis incorporatus et formatus, et temporalem accipiens generationem, visus et gestatus ut puer inter matris brachia, dum ipse omnia replet et nullibi omnino loco mutari potest. Ad hæc quinam angelorum et archangelorum non obstupuerunt ? Quæ seraphim, quæ cherubim non mirata sunt, tantam cum cernerent Dei exinanitionem, et simul tantam exuberantiam, amoris Dei, et super eminentiam excellentis bonitatis ?

Τοιγαροῦν καὶ πᾶσαι τῶν οὐρανῶν δυνάμεις εὐθὺς ἀνύμνησαν, καὶ μεθ' ἡμῶν δεῖν ἔγνωσαν στῆναι γενεαῖς ἁπάσαις τὴν Παρθένον μακαριζόντων, καὶ μακαριζόντων ὁμοῦ μὲν αὐτῶν δὴ τούτων ἕνεκεν τῶν οὕτως ὑπερφυῶν αὐτῇ μεγαλείων γεγενημένων, ὁμοῦ δ' ὅτι καὶ τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν δι' αὐτῆς ἡμῖν ὑπῆρξεν ἀπολαβεῖν, ἅμα δὲ καὶ τῶν καθεξῆς εὐεργεσιῶν χάριν, ἃς οὐ διέλιπεν οὐδ' οὐ μήποτε λίπῃ διὰ παντὸς κατεργαζομένη. Παραλαβοῦσα καὶ γὰρ ἡμᾶς ἰδίαν ὡσανεὶ κληρονομίαν, τοῖς τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς αἵμασιν ἀπὸ τῆς μοχθηρᾶς καὶ φαύλης δουλείας ἐξηγορασμένους, ἐκεῖνα καὶ πεποίηκεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ποιεῖ, ὧν καὶ γέμει σύμπας ὁ βίος, ἐξαισίων ἀεὶ τελουμένων. D

Omnes itaque virtutes cœlorum propensius in hymnos eruperunt et nobiscum agnoverunt ab omnibus generationibus benedicendam esse Virginem tum propter ea quæ ipsi collata sunt magna et supernaturalia; tum quia per illam nobis datum est desuper accipere communem libertatem, simulque propter cætera beneficia quæ nunquam intermisit, quin in nos supra modum abunde perfecerit. Suscipit enim nos quasi propriam hæreditariam familiam proprii Filii sui sanguine redimendos ex miseranda vilissimaque servitute, propter nos ista fecit et nunc quoque facit, quibus omnis nostra repleatur vita bonis faustissimis et æternis.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ κατὰ τῆς πρώτης ἡμῶν ἐπιχειρήσας ἐλευθερίας, καὶ κακῶς αὐτὴν ἀφελόμενος, τὴν ὅλην ἡμῶν καθύβρισεν ἀξίαν, ἀπαλλάττεται δ' οὐδ' αὖθις καὶ κατὰ τῶν δευτέρων ἀεὶ μηχανώμενος ἀμεινόνων ἐπὶ πολλῷ πρὸς δόξαν γεγενημένων, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἡμεῖς ἐξάντεις τῶν αὐτοῦ ποικίλων

Cum autem ille qui prius contra nostram libertatem insurrexit eamque nobis misere ademit, integram nostram fœdans dignitatem, non cesset posterioribus hisce et pretiosissimis semper insidiari bonis quæ proxime ad gloriam nos ornant, per nullum alium, o Virgo, ejus varias effugiemus se-

ductiones quam per te quam heroem ducem belli invenimus et potentem patronam, undique ipsius frangentem fervidos impetus. Ille enim duplex suscitat bellum, sive nostras saucians animas ipsisque occulte insidians, sive illas impellens ad res externas, ut sic manifeste suam compleat in illis invidiam et malitiam. Tu vero fortis contra utrumque bellum potens præstas omnibus auxilium nec solum succurrere desideras, sed et facile potes. Nobis idcirco succurris et præcedis, ut pugnes atque ut prius mala ingruentia corrigas et innoxia reddas quam ab eis omnino infirmemur. Neque hoc solum. Sed cum adversus ejus insidias, agentes nihil proficimus et difficillime impetum sustinemus, quasi voluntariis malis succumbentes (ille enim nos voluntarie corruptos impugnans libere agit in id quod desiderat : vult autem pessima et ad hæc impellit), et indignationem Dei contra nos provocamus, qui, justa concitus ira, statutam parat infligere pœnam, tu cito prævenis et apud illum facta mediatrix, hunc maternis precibus juribusque flectis; nam super propria jura preces protendens et illi commemoras quod similis tui ex natura tua participavit, et quod in tuis visceribus illum gestasti, ex uberibus tuis lac illi præbuisti, et quod passionis suæ finem cernere præstolata juxta erucem ubi moriebatur steteris, omnia et ipsa patiens quæ ipse pro nobis reis et damnatis subiit ut nos solveret a judicio. Illum ergo converti facis pia negotiatrix ; insuper donans ut Deum nedum iratum, imo diligentem et bonis cumulantem experiamur ; donans ut ab eo bona donaque suscipiamus pro malis quæ suscepturi ereamus et pœnis quas solvere debuissemus. Nihil enim est omnino quod tu desiderans pro nostra beneficentia a Deo non possis impetrare : imo potes omnia certe et donas multo magis et facilius quam forte nos in votis habere possumus. Propterea videris et petitiones prævenire et nos quasi dona jam accepta efflagitamus omnia quibus indigemus, et quæ ante postulationes per te nobis fiunt. Cum autem aliquando in rebus utilibus perperam desideramus, perperamque studemus et agimus, tu ipsa hæc optime dirigens et agens, in hoc maxime ostendis bonitatis thesaurum, quia circa quæ non cogitamus neque petimus, vel etiam cum desideramus et tendimus ad pejora, nos istis violenter eripis aut etiam facis ut multum proficiant, cum in ipsis vere potest inesse utilitas : quasi invitos benevolens in hanc nos trahis viam, et deinde sensum et scientiam adepti, vim diligamus qua in experientiam boni introivimus. Ita nos e vitiis eripis, illa longe depellens, ne primum in ista impingamus cum improviso periculum instat cadendi ; et si forte inciderimus ruinam et perniciem reformas : et si quid horum potenter prævaluerit, tu nostram experta fiduciam, et periculum evidenter aperis, et potissimum remedium præbes

μηχανημάτων, ἢ σὲ, Παρθένε, πρόμαχον καὶ προστάτιν κραταιὰν κεκτημένοι, πανταχόθεν αὐτῷ περιτρέπουσαν τὰς ὁρμάς. Ὁ μὲν γὰρ διπλοῦν ἐγείρει τὸν πόλεμον, τὸν μὲν, ψυχῶν αὐτῶν καθικνούμενος καὶ ἀφανῶς ταύταις ἐπιβουλεύων, τὸν δὲ, βάλλων πρὸς τὰ ἐκτὸς καὶ φανερὰν ἐν τούτοις πληρῶν τὴν ἀπέχθειαν · σὺ δ' ἀλλ' ἀπαντᾷς ἀμφοτέρωθεν ἐπίκουρος κραταιὰ, πάντα βοηθεῖν μὴ μόνον γε βουλομένη, ἀλλὰ καὶ ῥᾳδίως δεδυνημένη. Ταύτῃ τοι καὶ βοηθεῖς προϊσταμένη καὶ προμαχοῦσα, καὶ, πρὶν ἢ καθαρῶς ἡμᾶς αἰσθέσθαι τῶν ἐπιόντων κακῶν, τρέπεις ταῦτα καὶ καταργεῖς. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς ἐκείνου εἴ γε μηδὲν ἡμεῖς ἀντιπράττομεν, συμμαχοῦμεν δὲ μᾶλλον, αὐθαιρέτοις ὡσανεὶ κακοῖς περιπίπτοντες (ὁ δὲ παρειληφὼς ἑκόντας φθειρομένους ἄγει κατ' ἐξουσίαν πρὸς ὅ τι καὶ βούλοιτο · βούλεται δὲ καὶ ἄγει πάντως ἐπὶ τὰ χείριστα), νεμεσᾷ μὲν Θεὸς ἡμῖν, καὶ πρὸς ὀργὴν δικαίαν κεκινημένος, βούλεται τὰς εὐθύνας ἐνδίκους εἰσπράττεσθαι · σὺ δὲ φθάνεις κἀνταῦθα γιγνομένη μήστις, ταῖς μητρικαῖς καταδυσωποῦσα παῤῥησίαις, καὶ ὡς ὑπὲρ ἰδίων κατατείνεις τοὺς ἱκετηρίους, τὸ τῆς φύσεως συγγενὲς προβαλλομένη, ἅμα δ' ἴσως κἀκεῖνα προβαλλομένη, ὡς αὐτὸν σπλάγχνοις ἐνεδέξω καὶ μαζοῖς ἔθρεψας καὶ γάλα ἐπότισας καὶ πάθος αὐτοῦ τὸ τελευταῖον κατιδεῖν καὶ σταυρὸν ἠνέσχου (1) καὶ θάνατον, καὶ πάνθ' ὅσα ἑκὼν ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς τοὺς κατακρίτους ὑπέμεινε, τῆς καταδίκης. ἀπολυτρούμενος. Τοίνυν καὶ κάμπτεις πρεσβεύουσα · εἶτα δίδως ἡμῖν, ἐπ' ὀργιζομένου, φιλανθρωπευομένου πειρᾶσθαι Θεοῦ · δίδως καὶ πάσχειν εὖ παρ' αὐτοῦ καὶ δωρεὰς λαμβάνειν ἀνθ' ὧν ἐμέλλομεν κακῶς πάσχειν καὶ δίκας δικαίας ἀποτινύναι. Οὐδὲ γάρ ἐστιν οὐδὲ οὐμενοῦν, ὅ γε σὺ βουλομένη μή τι καὶ δεδύνησαι πρὸς εὐεργεσίαν ἡμῶν ἐκ Θεοῦ κατατίθεσθαι · ἀλλ' ἰσχύεις πάντα πάνταπασι, καὶ νέμεις πολλῷ μᾶλλον καὶ ῥᾷον ἢ ὡς ἂν ἡμεῖς ἐπευξαίμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ χορηγεῖς προκαταλαμβάνουσα τὰς αἰτήσεις, καὶ ἡμεῖς οἱονεὶ κατόπιν τῶν δωρεῶν ἥκομεν αἰτοῦντες, πάντων, ὧν ἂν ἐν χρείᾳ γενοίμεθα, καὶ πρὸ τῶν αἰτήσεων ἡμῖν διὰ σοῦ γιγνομένων. Καὶ τοίνυν περὶ τῶν συμφερόντων ἔστιν ὅτε κακῶς ἡμῶν βουλευομένων, ἅτε καὶ κακῶς ἐπεγνωκότων καὶ πραγματευομένων, αὐτὴ ταῦτα πράττεις ἀρίστως οἰκονομοῦσα, καί γε τὸν πλοῦτον τῆς φιλανθρωπίας ἐν τούτῳ πλέον ἀποφαίνεις, ὅτι περὶ ὧν ἡμεῖς οὔτ' οἴδαμεν, οὔτ' οὐδὲν αἰτοῦμεν, ἔστι μὲν οὖν ὅτε καὶ βουλόμεθα τὰ χείρω, οὐ τούτοις ἡμᾶς βιάζῃ καὶ πάνυ τι ποιεῖς κεχρῆσθαι, λυσιτελέσιν οὖσιν ὡς ὀληθῶς κεχρῆσθαι, ἄκοντας ὥσπερεὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἐνεργετοῦσα, εἰ καὶ μετὰ τὴν αἴσθησιν ἡμεῖς ἀγαπῶμεν ἐν πείρᾳ τοῦ καλοῦ γεγόντες. Καὶ νοσημάτων τοίνυν ἀπαλλάττεις, τὰ μὲν πόῤῥωθεν ἀναιροῦσα, ὡς μηδ' ἐν αὐτοῖς ἡμᾶς μηδή γε τὴν ἀρχὴν ὀλῶναι, μέλλοντας ἤδη ἀπροόπτως ἁλῶναι · τῶν δὲ καὶ συμπεσόντων τὸ βλαβερὸν ἐκτρέπεις ·

(1) Stabat enim juxta crucem : vid. Joann, xix, 25.

εἰ δέ τινα τούτων καὶ κατίσχυσεν ἐν δυναστείᾳ, σοῦ τάχα τὴν πίστιν ἡμῶν δοκιμαζούσης, καὶ ὁ κίνδυνος καταφανὴς ἦκε, πάσης ἐπινοίας καὶ ἰατρῶν τέχνης κρείττων καὶ τῶν δοκούντων ἰσχύρως ἐν τοῖς τοιούτοις βοηθεῖν δύνασθαι, ἀλλ' ἡμεῖς ὡς ἐπί σὲ μόνην ὅλαις ἐλπίσιν, ὅλοις ὀφθαλμοῖς καθαρῶς εἴδομεν, εὐθὺς (ὦ πολλῆς καὶ μεγάλης καὶ πάντα δυναμένης ἰσχύος ! ὦ θερμῆς ἐπικουρίας ! ὦ ταχίστης τῶν κακούντων ἀπαλλαγῆς !) ἀνιστᾷς μὲν ἡμᾶς νεκροὺς κειμένους, καὶ, πλὴν ἀναπνοῶν ὀλίγων, ἀμυδρῶν τινων καὶ τούτων, τὸ ζῆν ὅλον ἐκλέλοιπότας, φυγαδεύεις δὲ νόσους ἀνηκέστους, καὶ πάθη κραταιὰ διελύσεις, μηδενί τινι τῶν ἄλλων μηδαμῶς εἴκοντα. Ὅθεν καὶ οἱ τῆς ἑσπέρας ἐν κλαυθμῶνος ἡμεῖς σκηνοῦντες πρωϊνοί τινες αὖθις ἤκομεν, ἐν ἀγαλλιάσει τρυφῶντες (1), καὶ διπλᾶ χαίρομεν, ὅτι τε μηδὲν οἷον ἐκ τῶν συνεισχθέντων εἰκὸς ἐπί τέλους κεκράτηκε, καὶ ὅτι διὰ σοῦ τὴν σωτηρίαν οὐδὲν ἡμᾶς οὐδ' αὖθις οὐδαμῶς βλάψει, σοὶ διὰ παντὸς προσανέχοντας.

A præstantiusque omni scientia omnique arte medicorum et omnibus iis qui videntur posse in talibus auxiliari, si nempe in te solam omnem reponamus spem, statim (o immensa et maxima et omnipotens virtus ! o fervidum remedium ! o celerrima malorum evacuatio !) erigis nos morte affectos, et debiles, ultimum quasi vitæ flatum exhalantes ; fugas autem morbos insanabiles, et potens dolores solvis omnibus cæteris impares. Unde et nos qui vespere in domo luctus plorantes sedebamus, mane iterum procedimus in lætitia exsultantes, et duplici gaudio lætamur et quia ne unum quidem ex malis ingruentibus vere in finem nobis dominari potuit, et quia per te salutem accipientes indubitanter confidere posuimus quod nullum ex exterioribus vel minime nobis denuo nocere possit, dum in te plenam fidem habuerimus.

Καὶ μὴν ταῦτα μὲν κοινὰ πᾶσι καθ' ἕνα καὶ κατὰ καιρὸν, ὡς εἰπεῖν, ἐνεργούμενα · ἃ δ' ἐν ἐμοὶ διαφερόντως, πῶς ἂν εἰπὼν ἀποχρώντως ἂν εἴποιμι ; Ἐπιλείψει με διηγούμενον ὁ χρόνος, καὶ μὴ ὅτι γε κατὰ μίαν γλῶσσαν, ἀλλ' οὐδ' ἂν μυρίαις ὅσαις ἀπομεριζαμην, ὥστ' ἄλλην ἔχειν ἄλλα διεξιέναι. Πλὴν ὅτι καὶ τὰ πρὸς ἕκαστον ἐμοί σαφῶς διαφέρει, ἔστιν, οἶμαι, τῶν ἁπάντων οὐδεὶς ὃς ἐπί τούτῳ διπλῆν ἔχει γνώμην. Καί γὰρ τό τε σχῆμα καὶ ὁ τῆς ἀρχῆς λόγος εἰσποιεῖται πάντας, ὅ τ' ἐμὸς τρόπος, καὶ ὑμεῖς ἴστε πάντως ὡς ἐπί παντί κάμπτομαι συμφοραῖς κεχρημένῳ, καὶ τούναντίον αὖθις εἰσποιοῦμαι τὴν χάριν, εἴ τις εὖ ἔχων ἀπαλλάττοιτο, θείας προμηθείας ἠξιωμένος. Διὰ τοι τοῦτο καὶ πλέον τῶν ἄλλων ἁπάντων αὐτὸς ἀνθομολογεῖσθαι τῇ Μητρί τοῦ Θεοῦ δίκαιος, ἢ μᾶλλον, ὅσον εὐχαριστίας ἀνθ' ὧν ἔφημεν καὶ πολλῶν ἑτέρων (οὐμενοῦν εἴποι τις ἂν ἡλίκων καὶ ὅσων) κοινῇ πᾶσιν εἰς ἀναγκαίαν ὀφειλὴν ἔρχεται, τοῦτ' ἔμοιγε μὴ τὸ πᾶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείονος ἐν προσθήκῃ προσόντος κατὰ τὸν ἴσον ἔρχεται λόγον, καὶ εἰ μὴ πρὸς ἀξίαν, ἀλλ' οὖν ἀποτεινύναι τα δυνατά, τοῦτ' αὐτὸς οὐκ ἂν ἀγνωμονήσαιμι. Πλατυνομένῳ μοι δὲ τὴν καρδίαν εἰκότως πλατυνθήσεται καὶ τὸ στόμα, τοῖς εὐχαριστηρίοις, ὡς γοῦν ἐρικτόν, ἐπιθέμενον, ἐπεί καὶ τοῦτο πόσον ἐν ὁπόσοις εὗρον ἐγὼ στενοῦσιν ἀνιαροῖς, εὐρυχωρίαν ἠλωνότι ψυχῆς καὶ παρδίας πλατυσμόν (2).

Sed hæc omnibus communiter et singulis pro tempore contigerunt : quæ vero mihi excellentius facta sunt quomodo sufficere possim ad dicendum? Deficiet tempus narranti ; non quod unam tantum habeam linguam, sed et quamvis illam in mille possem dividere, ut alia aliud proclamaret. Et insuper si mecum mature recogitem quid unusquisque valeat, nullus est, ut opinor, qui in illo negotio duplicem habeat scientiam. Etenim auctoritatis forma ratioque semper vigent, et hæc mea regula; nam ipsi probe scitis quantum totus efficiar pro eo qui graviora patitur, et contra in gratiarum actionis erumpam cum aliquis moritur bonus miseratione divina dignus habendus. Propterea magis quam cæteri omnes Matri Dei me confiteri justum est, præsertim cum gratias referre quam maximas propter ea quæ dixi et alia permulta, (quis enim dicere possit quot et quanta sint?) officium exsistat solemne et necessarium communeque omnibus, illud sacrum munus non modo totum mihi incumbit, sed et multo magis pro multitudine bonorum de quibus sermo est, et si non attingere potero ejus meritum, at saltem non inficiabor pro posse confiteri. Dilatabo ergo cor meum et simul dilatabitur os meum vocibus gratiarum juxta id quod possum et quod statui ; cum ita invenerim in quantiscunque curis coarctatus et latitudinem mentis et cordis dilatationem.

Ἐμεγάλυνας μὲν ἡμᾶς, καὶ εἰς θρόνον τοῦτον, καὶ μοῖραν ταύτην τὴν ὑψηλὴν καὶ πασῶν τῶν ἄλλων κρατοῦσαν, ἐξ αὐτῶν σπαργάνων ἐνεβίβασας φέρουσα, καὶ γε διὰ τῶν εὐθυμοτέρων ἀεί τὸν βίον ἰθύνειν, τοῦτο σὸν ἐξ ἀρχῆς βούλημα, καὶ εἴχομεν ἂν οὕτω τοις δεξιοῖς συνόντες καὶ τῶν ἀριστερῶν

Magnificasti enim nos, eripiens ex istis pannis miseriæ et extollens usque ad thronum istum et sortem hanc sublimem et cæteris omnibus excellentiorem, a principio volens et curans ut fortissime semper vitam rexerimus, unde possemus ita in bonis et perfectioribus consistere, ut a nullo

(1) Respicit Psalm. XXIX, 6 : Τὸ ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρωΐ ἀγαλλίασις. Est ἐν κλαυθμῶνός dictum pro ἐν δόμῳ κλαυθμῶνος. Ellipsis est bene græca, phrasis ipsa orientalis.

(2) Orationis color est biblicus. Psalm. CXVIII, 32 : ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου. Isa. V, 14 ; ἐπλάτυνεν ὁ ᾅδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Atque sic alibi.

vel minime unquam dimoveremur, dummodo voluntati tuæ obsequentes cordis nostri desideria fugeremus. Postquam autem, a recta bonorum via deflectentes, ad ea quæ non oportet convertimus, juste immisit cruciantes dolores. Conclusi igitur quasi quibusdam seris propriis desperationibus, adversis contriti, et dolentes, nullam undique spem redemptionis habentes, te ipsam suscipimus in omnes difficultates pugnantem, et infortunia confringentem, cum habeas universum harum rerum regimen, et nobis donas in secundis negotiis proficere, et eadem quæ prius adversa erant feliciora deinde experiri.

Nunc autem eo devenit conceptus sermo ut optime singula proferrentur clarissima miracula adimpleta in nostrum auxilium et in profligationem innumerabilium impugnantium undique inimicorum (quomodo eos numerarem?). Surgunt enim agminibus pressis ex universa terra ; surgunt autem alii, ex propria nostra impietate occasionem sumentes, alii vero nos impugnant propter quamdam in nostris rebus utilitatem (quæ res tamen omnino sunt dona elargita nobis gratia tua) ; etenim illos triste movent bona et felicitas nostra. Si igitur separatim impugnant, parum turbantes, et minus insidiantes, forte non erit negotium nobis insurgentibus resistere. Sed aliquando omnes circumfusi contra aliquem irruunt, et vim faciunt ex omnibus partibus et simul, cum nulla sit potior ad istas pugnas præparatio quam vigilantia et meditatio, subvertunt præsertim voluntates et cogitationes corrumpunt. Quis in istis extremis pro nobis aget et omnia vertet in melius ? quis inter varias et multiplices gravissimasque pugnas quas sustinemus pro nostra pace decertans, hostes ut aiebamus. vere dissipabit ? Quis nobis etiam dormientibus se constituit custos semper vigilans, qui perseverantibus curis supervenientia mala præveniat ? Quis ut murus ferreus circa nos positus et arcus intentos et gladios districtos cum feriunt confringit ? et omnes insidias a nobis avertit ? Quis iterum flagellat Ægyptum percutiens primogenitos, plagas inducens statutas numero, Pharaonem submergens, gentium superbiam dejiciens, et ita salvat Israel electum suum? Quis (ne longius protraham sermonem) has multas magnasque operatur virtutes ? Et qui sumus nos pro quibus tot et tanta patrata sunt miracula ? Hæc autem mente revolvens aiebam : « Aversus es a nobis, nec iterum nos respicies in misericordiam.» Tu vero dixisti : « Absit ut vos dimittam vel ut unquam vos derelinquam : neque auferam misericordiam a vobis propter Virginem Matrem quæ fervidis suis precibus compassionem meam implo-

A ὑπ' οὐδενὸς ἂν οὐδ' ὁπωσοῦν ἠνωχλήθημεν, εἴ γε τοῦ σοῦ θελήματος ὀπίσω καὶ μὴ τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἐπορεύθημεν (1) · ἐπεὶ δὲ, τῆς τῶν καλῶν εὐθείας ἐκτραπέντες, πρὸς ἃ μὴ προσῆκον ἐστράφημεν, ἦκεν εἰκότως ἐνοχλοῦντα τὰ λυπηρά · καὶ γοῦν ἡμεῖς ἐν ἀθυμίαις ὑπὸ τῶν ἰδίων ὡσανεὶ συρῶν συσφιγγόμενοι, καὶ ταῖς δυσχερείαις ἐπιστυγνάζοντες, ὧν τῆς λύσεως οὐδ' ἐν ἐλπίσιν οὐδαμοῦ φαινομένης, αὐτὴ πρὸς τὰς δυσκολίας ἀπαντᾷς, καὶ, διωσαμένη τὰς ἀνάγκας, ἐπειδὴ καὶ πᾶς εἶναι σοι τῶν τοιούτων θεσμὸς, ῥᾴστην ἡμᾶς ποιεῖς μεχρῆσθαι τοῖς πράγμασι, καί γε βελτιόνων αὐτῶν δὴ τούτων ἀποπειρᾶσθαι τῶν πρότου δυσχερῶν.

B Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ λόγος ἐνταυθοῖ γενόμενος ἐπ' αὐτὸ σαφῶς ἦκε τὰ καθ' ἑκάστην ἐναργῆ τελούμενα θαύματα, πρὸς ἐπικουρίαν μὲν ἡμῶν, θραῦσιν δὲ τῶν ἐπιόντων (πόσων ἂν εἴποιμι ;) πάνυ μὲν οὖν πλείστων, καὶ πανταχόθεν βαλλόντων ἐχθρῶν. Κινοῦνται μὲν γὰρ ἀπὸ πάσης σχεδὸν ἀνιστάμενοι γῆς · καὶ κινοῦνται, οἱ μὲν τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν πρόφασιν ἔχοντες, οἱ δὲ μηδὲν ἕτερον ἐγκαλοῦντες ἢ ὅτι χρηστά τινα τὰ ἡμέτερα (χορηγίαι ταῦτα πάντως καὶ δῶρα σῶν χαρίτων), καὶ πλήττει τούτους ἡ τῶν ἀγαθῶν εὐθηνία. Εἰ μὴν οὖν ἀπὸ μέρους ἡμῖν ἐπῆσαν, τὰ μὲν ὡσανεὶ διενοχλοῦντες, τοῖς δ' ἔπειτα ἐπιβουλεύοντες, τάχ' ἂν καὶ μικρὸν ἢ οὐδὲν ἐμὸ ἦσαν πρᾶγμα πρὸς ἄμυναν ἀντεπιοῦσι · νῦν δ' ὅτι πάντες κύκλῳ κατὰ ταὐτὸν περιῤῥέουσι, καὶ πᾶσι προσπαλαίουσι μέρεσι καὶ δεινὰ μελετῶσιν, ἅμα δὲ καὶ πρὸς ταυτὶ παρεσκευασμένοις οὐδὲν ἐστὶ C αὐτοῖς πλέον τῆς παρασκευῆς καὶ μελέτης, περιῤῥίπτονται δὲ μᾶλλον αὐτοῖς βουλεύμασι καὶ ταῖς παρασκευαῖς (2) συμφθειρόμενοι, τίς ἐστιν ὁ ταῦτα ὁρῶν καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἡμῖν μετασκευάζων ; τίς ὁ τὴν ἡσυχίαν ἡμῶν ἐν τοῖς πλείστοις ἀγώνων προπολεμῶν, καὶ πρόπον τὸν εἰρημένον τοὺς ἐχθροὺς ἀμυνόμενος ; τίς ὁ καὶ καθεύδουσιν ἡμῖν ἐθιστάμενος φύλαξ διά παντὸς ἄγρυπνος, καὶ ταῖς ἐμμόνοις ἐπιστασίαις τὰς ἐπερχομένας βλάβας ἀπείργων ; τίς ὁ σιδηροῦν περιτιθεὶς τεῖχος, καὶ τόξα τεινόμενα καὶ ῥομφαίαν ἐρχομένην ἐν αὐτῷ συντίβων (3), καὶ πάσας μηχανὰς ἀπωθούμενος ; τίς ὁ πάλιν Αἴγυπτον μαστίζων, καὶ πατάσσων πρωτότοκα (4), καὶ πληγὰς ἐπάγων (5) ἀριθμουμένας, καὶ βυθίζων Φαραὼ, καὶ καθαιρῶν ἔθνῶν ἵπαρσιν, καὶ περισῴζων Ἰσραὴλ κλῆρον ἴδιον ; τίς (ἵνα μὴ μακρὸν καθ' ἕκαστον λέγων) ὁ τὰς πολλὰς ταύτας καὶ μεγάλας ἐνεργῶν δυνάμεις ; καὶ τίνες ἡμεῖς, ὅτι τὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα δ' ἡμᾶς θσύματα ; Ἐγὼ μὲν εἶπον εἰς ἐμαυτὸν βλέψας · « ἀπέστρεψας ἐξ ἡμῶν (6), καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ προσθῇς εἰς οἰκτιρμοὺς βλέψαι (7) · » Σὺ δ' εἶπας · « Οὐ μὴ ἀνῶ, οὐδ'

(1) Et hoc est biblice dictum. Ezechiel xx, 16 : Ὀπίσω τῶν ἐνθυμμάτων καρδίας αὐτῶν ἐπορεύοντο.

2) A. κατασκευαῖ,

(3) Psalm. xxxvi, 19, 16

(4) Exod. xii, 29 ; Κύριος ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτῳ.

(5) Exod xi, 1 : Ἔτι μίαν πληγὴν ἐγὼ ἐπάξω.

(6) Isa. lxiv, 7 : Ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν.

(7) Phrasis biblica Lament. iv, 16 : Οὐ προσθήσει ἐπιβλέψαι αὐτοῖς.

οὐ μή ποτε ὑμᾶς ἐγκαταλίπω (1), οὐδ' ἀποστήσω τὸ ἔλεός μου ἀφ' ὑμῶν (2), διὰ Μητέρα καὶ Παρθένον ἐν ἱκεσίαις ἀεὶ τὸ συμπαθὲς θερμως ἐκκαλουμένην. » Τοίνυν οὐδ' ἀφιστᾷς · ἀλλ' ἐκεῖνα κάνταῦθα πάντα σχεδὸν ὁμοῦ τὰ πάλαι θρυλλούμενα· ὧν καὶ ὁ λόγος προλαβὼν ἐμνήσθη καὶ καθεξῆς πλείω προστίθης, ὡς καὶ μηδὲν ἧττον ἐκ τῶν νῦν ἢ τῶν πάλαι, πολλῷ δὲ μᾶλλον, τὴν σὴν θαυμάζεσθαι κραταιὰν χεῖρα. Καὶ γοῦν ἐσμεν ὡμεῖ λαός ἠλημένος, χορηγὸν τῶν οἰκτιρμῶν αὐτὴν ὀχοντες τὴν Παρθένον.

rat. » Itaque non elongas, sed hæc quæ innumerabilia antiquitus celebrata sunt et modo commemoravit sermo meus etiamnunc labentibus sæculis renovas et multiplicas, ut nihil minus, verum etiam magis nunc quam olim, potens glorificetur manus tua. Nos ergo sumus populus misericordiæ, pro pietate patronam et advocatam habentes Virginem.

Ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἐσμὲν, ἔδει μὲν ὑμᾶς, ὦ νῦν τε παρόντες καὶ τοῖς χρόνοις ὕστερον συνεσόμενοι τῷ λόγῳ (πάντως γὰρ οὐδ' ὑμᾶς τοὺς μεθ' ἡμᾶς ἀνθρώπους ἐπιλείψει τὰ θαύματα), καὶ χρήματα πάντα προσφέρειν καὶ καρποφορεῖν πάντα πράγματα, φειδομένους μηδενὸς ὧν ἔχομεν, ὅτι μηδ' ἡμῶν οὐδὲν ἴδιον, ἀλλ' ὅσον ἂν προσενέγκωμεν ἀπειλημφότες κομίζομεν. Καὶ ἀπόδοτε πᾶς, εἰ καὶ μὴ τὸ πᾶν, ἀλλ' ὅσον μὴ τῆς προσηκούσης εὐγνωμοσύνης δοκεῖν καθάπαξ ἀπολελεῖφθαι. Ὁ δὲ παρὼν οὐ τοῦτο βούλεται λόγος, ἀλλ' ἕτερον τρόπον τὴν προσαγωγὴν εἶναι · τίνα δὴ τοῦτον ; ὕμνους, εὐχαριστίαν, τὰ δυνατὰ πᾶσι, πάντας ἀποτινύναι, λέλιστα μὲν καὶ κατὰ πάντα χρόνον, ἅτε καὶ τὰς εὐεργεσίας κατὰ πάντα τούτον κομιζομένους · εἰ δ' οὖν (ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς γνώμην ὑμῶν ἀνεῖται), ἀλλ' ὅ γε νῦν ἡμεῖς θεσπίσαι δεῖς ἔγνωμεν.

Tales cum simus, oportet vos, sive qui nunc vivitis, sive qui subsequentibus temporibus in finem futuri sunt (nullis enim hominibus vobis non magis ac nobis miracula deerunt) res omnes offerre Deo et fructus universos operum, ne uno quidem de iis quæ possidemus reservato, cum nihil nobis proprium sit, sed quantum offerimus omnia receperimus. Totum ergo date, et si non totum, at certe tantum ut non videamini debitæ gratitudinis immemores. Præsens autem sermo non hoc solum sibi vult, sed alterum intendit modum accedendi ad Deum. Sed quis est ille modus ? scilicet quod omnes solvant hymnos, gratiarum actiones, singuli omnia quæ possunt, præsertim per omne spatium temporis, cum in singulis vitæ momentis beneficia accipimus indesinenter. Et nunc cum istud omne ad vestram doctrinam dedicatum sit, optime novimus et intelligimus decretum festi a nobis tradendum esse.

Μὴν μὲν οὗτος ἤδη προσάγει, καθ' ὃν τὸ τῆς κοιμήσεως, εἴτουν μεταστάσεως (3), ἢ πρὸς τὸν Υἱὸν ἐν οὐρανοῖς ἐνδημίας (4), ἢ ὅ τι τοιοῦτό τις ἕτερον τὴν ἑορτὴν βούλοιτο λέγειν, ἐνεργηθὲν φαίνεται τῇ Παρθένῳ · καὶ ἡμεῖς, κατ' ἔθος πάλαι κρατῆσαν, ἐν μιᾷ δή τινι τῶν ἡμερῶν, μέσῃ τοῦ μηνὸς, πανηγυρίζομεν, νηστείᾳ τὰς πρὸ αὐτῆς (5) πρότερον ἁγνισθέντες. Κἀγὼ τὸν τῆς νηστείας ἐπαινῶν νόμον, οὐ πάνυ τι τὸ λοιπὸν ἀποδέχομαι, μίαν μόνην ἀποκεκληρῶσθαι τῇ πανηγύρει πρὸς τὰς πανϋχους ὑμνῳδίας ἡμέραν. Ἀλλά τοι μίαν εἶναι τὴν ἑορτὴν, ἐφ' ὅλας μεριζομένην τὰς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ μηνὸς μέχρι τῆς νῦν διαφερόντως γε τιμωμένης, καὶ δὴ νῆς τελευταίας, τοῦτο δεῖν οἶμαι, κἂν τῷ παρόντι βούλομαι νομοθετῆσαι. Καὶ πᾶς τις πάντως τὸν νόμον ἐρεῖ δίκαιον, ὁ καὶ ποσῶς γοῦν

Equidem jam instat mensis ille in quo divinitus patratum in Virgine declaratur mysterium mortis, seu transmigrationis, seu habitationis in cœlis apud Filium, seu festi hujus alio nescio quo adhuc nomine, si quis velit, nuncupati : et nos juxta morem antiquitus constitutum, in una dierum medii hujus mensis festum celebramus jejunio prius sanctificatis diebus quæ præcedunt. Ego vero, jejunii legem laudans et approbans, non magnum quid judico unam diem fuisse ad festum constitutam pro nocturnis psalmodiis. Sed credo unam esse observandam festivitatis diem, medium tenentem inter omnes quæ sunt a principio mensis usque ad hanc quæ ultimo excellentius est celebranda et in præsenti hujus legem statuere volo. Et hanc legem justam habebit quicunque vel minimum intelliget

(1) Deuteron. XXXI, 6 : Οὔτε μή σε ἀνῇ, (ὁ Κύριος), οὔτε μή σε ἐγκαταλίπῃ. Cf. Paral. I, XXVIII, 20. — Supra p. 119, n.

(2) Paral. I, XVII, 13 : το ἔλεός μου οὐκ ἀποστήσω ἀπ' αὐτοῦ.

(3) Utrumque nomen reperitur de Assumptione Mariæ usurpatum : cf. Morcelli Calendarum ad d. XV ag. — Vide Addenda.

(4) Sic codices. Cogitabam de rescribendo ἐκδημιας, quod sæpius de morte fuit metaphorice dictum ; sed me retraxit, non Clementis Alexandrini locus quem exhibuit inter alios hanc significationem illustraturus vir doctiss. Anal. t. XIII, p. 625, sed Pauli potius Epist. II ad Cor. v, 8 : θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος : καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον. In epigrammate (Anth. Pal. III, 5) de Cresphonte displicet metaphoricum id nomen ἐκδημία, quod in lemmate legitur· ὁ ε' (κίων) ἔχει Κρησφόντην ἀναιροῦντα Πολυφόντην τοῦ Πατρὸς τὸν φονέα· ἔστι δὲ καὶ Μερόπη βάκτρον κατέχουσα, καὶ συνεργοῦσα τῷ υἱῷ πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐκδημίαν. Languet ninium vel in lemmatis oratione et improprium quid sonat vox ἐκδημία. Quæ fuit olim proposita a critico excellentissimo, correctio ζημίαν, mentem scriptoris assecuta est, non ejus ipsam manum. Dederat, opineor, ἐκδικίαν

(5) Anastasius Sinaita *De tribus quadragesimis*, in ipso fine : Ἐτυπώθη .. Ἀπ' ἀρχῆς αὐγούστου νηστεύειν ἄχρι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ πάλιν διαλυειν. Sancitum est id jejunium in Nomocanone ap. Cotel. Monum. t. I. p. 138. Τὰς δέ ἀπό πρώτης αὐγούστου πάλιν (νηστεύομεν), τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς Θεοτόκου κοίμησιν, ὥσπερ μέγα δῶρον. Quo tamen de jejunio non consentiebant vel orthodoxi.

quantum Virgini debitores sumus ut incessanter illi decantemus hymnos ; quicunque, inquam, hujus festi sublimitatem sentiet.

Itaque, ut dixi, non aliud initium mensis aliudque erit festi, neque jejunio magis affligemur quam hymnis delectabimur : sed simul utrumque et sic certe magis augebitur et protrahetur festivitas : atque requiescent incolæ nec non viatores omnes, ut universum omnibus, inquam, fiat solemne festum diei unius ejusdemque. Et simul primam diem mensis et duas alias, festi scilicet et jejunii primam intelligimus diem, nihil ex sequentibus nec minimum excludentem, nihil interum ex hac in qua exprimitur mysterium, nihil certe quoque ex ultima, hymnorum gratia et cæterorum quæ ad festivitatem pertinent, quia hæc in quacunque omnia pari cultu observantur. Quod autem dico de prima die hoc de reliquis intelligetur juxta eum ritum assignatum. Non enim multas et diversas hasce dies, festum separantes, sed unam esse festivitatis unius rationem statuit lex mea quam hæc princeps civitas, cæteras longe antecellens maxima cura servabit semper suæ patronæ et custodi : et secundum choros festum dividens pro monachis et sacerdotibus, non vero pro cæteris ex omni conditione (nam pro beneficiis communibus communem omnino oportet esse gratiarum actionem). Festum igitur agetur pernoctando inter preces et hymnos in uno templorum, primo quidem ante alia in illo templo miraculis frequentibus conspicuo, quod ex prodigio altero, Ex Hodegon nuncupatur ; secundoque in altero templo, et ordine in aliis : quam autem vocamus mediam mensis et mysterii certe plenitudinem significantem novimus, ibi celebrabitur, ubi velut in terrestri firmamento seu cœlo altero, in templo, inquam, quod, si quem juvaret vocare sublime, magnum, maximum inter omnia, non alienum foret a veritate, cum in ipso habitat Dei sapientia : solemnitatem vero quæ in finem servatur mensis et ultima futura est splendide recipiet clarissismum quod est in Blachernis templum.

A ᾐσθημένος ὧν αὐτοὶ ἀκαταπαύστων ὕμνων διὰ παντὸς ὀφείλομεν τῇ Παρθένῳ, ἅμα δὲ καὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἑορτῆς ᾐσθημένος.

Τοιγαροῦν, ὅπερ ἔφην, οὐκ ἄλλη μὲ ἀρχὴ τοῦ μηνὸς, ἄλλη δ' ἔσται τῆς πανηγύρεως, οὐδὲ νηστεύσομεν πλέον ἢ τοῖς ὕμνοις τρυφήσομεν · ἀλλ' ὁμοῦ ταῦτα, καί γ' ἐπὶ πλέον τὰ τῆς ἑορτῆς ἔσται καὶ παῤῥωτέρω, κἀκεῖ δήπου καὶ παύσεται ὅπου καὶ μὴν ὁ πᾶς ἰῶς παύσεται, ὡς εἶναι δὴ τοῦτον, εἰπεῖν, ὅλον ἱερομηνίαν, καὶ μίαν δῆτα καὶ τὴν αὐτήν. Ἅμα τε πρώτην τοῦ μηνὸς, καὶ δυοῖν τῶν ἄλλων, τῆς ἑορτῆς, τῆς νηστείας, πρώτην εἰσόμεθα, οὐδὲν ἀποφερομένην τῶν ἐφεξῆς ἔλαττον, οὐδ' αὖ τῆς ἐν ᾗ τὸ μυστήριον, οὐδέ γε τῆς ἐσχάτης, ὕμνων χάριν καὶ τῶν ἄλλων τῶν προσηκόντων τῇ
B πανηγύρει, ἀλλ' ὁμοτίμως ταύτῃ πάντα τετελεσμένην· Ὃ δέ φημι περὶ τῆς πρώτης τοῦτ' ἐσεῖται καὶ ταῖς λοιπαῖς κατ' ἴσον τρόπον ἀπονενεμημένον, μηδὲν τῶν γιγνομένων μηδ' αὐτῶν ἐλλειπουσῶν, μήμε τῆς μέσης καὶ κυρίας, μήτε τῆς ἧς εἰρηκότες ἐσμὲν, ἐσχάτης, τῶν ἑορταζόντων. Οὐδὲ γὰρ μᾶλλον πολλάς τινας ταύτας τὴν ἑορτὴν διαιρούσας, ἢ μίαν εἶναι τῆς ἑορτῆς συναπτούσης ὁ ἐμὸς βούλεται νόμος, ὃν ἡ βασιλὶς αὕτη, καὶ τῶν ἄλλων ἁπασῶν κρατοῦσα, τιμήσασα πόλις τῇ πολιούχῳ κράτιστον ἐν χρόνῳ τῷ παντὶ φυλάξει, καί γε κατὰ χορείας τὴν ἑορτὴν διελομένη, τῶν μὲν μοναστῶν, τῶν δ' ἱερέων, μηδὲ τῶν λοιπῶν τῶν ἐξ ἁπάσης μοίρας ἀπολιμπανομένων (ὑπὲρ γὰρ κοινῶν τῶν εὐεργετημάτων κοινὴν
C εἶναι δεῖ πάντως καὶ τὴν εὐχαριστίαν), τὴν μὲν ἐν τῷδε τῶν νεῶν διανυκτερεύουσα ταῖς προσευχαῖς καὶ τοῖς ὕμνοις, πρώτῳ δὴ τῶν ἄλλων, ὅποι καὶ ἡ τῶν θαυμάτων αὐτουργὸς ἀφ' ἑτέρου πάλιν θαύματος Ἐξ οδηγῶν καλεῖται (1), τὴν δ' ἐν ἑτέρῳ, καὶ καθεξῆς ἐν ἄλλοις · ἣν δὲ μέσην ἔφημεν καὶ τοῦ γε μυστηρίου ἐνταῦθα δὴ τελέσει, ἔνθα δὴ καὶ ὡς ἐν ἐπιγείῳ δή τινι στερεώματι ἢ οὐρανῷ δευτέρῳ, ὅ τι τις τοιοῦτον ὑψηλὸν καὶ μέγα καὶ μέγιστον ἀγαπᾷ λέγειν, οὐκ ἔξω που τῆς ἀληθείας λέγων, ἢ ἔνοικός ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία (2) · τὴν δ' εἰς τέλος ἰοῦσαν καὶ τελευταίαν τοῦ μηνὸς ὁ ἐν Βλαχέρναις φαιδρὸς φαιδρῶν ὑποδέξεται νεώς (3).

(1) Ædes intelligenda Virginis Hodegeteriæ, de qua multus est Cangius in Const. Christiana ; dictæ Ἐξ ὁδηγῶν, quia hic loci Virgo duobus cæcis apparuerat, eosque ad ecclesiam duxerat. Sed variatur in narranda nominis origine. Verba ἐν τῷδε τῶν νεῶν indicare videntur, in hac ecclesia edictum Andronici fuisse lectum.

(2) Ecclesia S. Sophiæ significatur, quam hyperbole oratoria terrestre firmamentum aut alterum cœlum vocat. Non aliter Phranzes III, 8, p. 64 : Τὸν παμμέγιστον ἐκεῖνον ναὸν καὶ θειότατον τῆς Θεοῦ Σοφίας, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον ... καὶ στερέωμα δεύτερον. Similes hyperbolæ poetastri anonymi in cod. 1630, p. 133, 2, εἰς χρυσῆν ἄντυγα ναοῦ τοῦ Σωτῆρος. α'. Πόλου μὲν αἰθὴρ, ἄστρα, μήνη, φωσφόρος· Δόμου δὲ Σωτὴρ, ἄγγελοι, μήτηρ φίλοι. Τις ἰσότης πρὸς ταῦτα ποία σύγκρισις ; Τὴν ἧτταν εὗρες) οὐρανὲ, πλὴν προσκύνει. β'. Ὦ τοῦ πόλου κάτεισι Χριστὸς εἰς δόμον, Ἢ καὶ πόλον τέθεικε τόνδε τὸν δόμον · Ἄμφω δὲ μᾶλλον · καὶ κατ-
D ῆλθε σὺν φίλοις. Καὶ τὸν δόμον τέθεικον οὐρανὸν νέον. — γ'. Κάλλεος ἦν ἔρις · οὐρανὸς ἄστρασιν ηὔχεε νικᾶν · Αἰθὴρ ἀστράπτων ᾔτεε πρὸς τὰ γέρα · Ὡς δὲ δόμος προὐβάλλετο δεσπότ, κὴν μόνον αἴγλην Ἔσβετο οἷα λύχνος κάλλεα οὐμάνια. — δ'. Ἄστρα μὲν αἰγλήεντα καὶ ἀστέρας ἠδὲ σελήνην, Οὐρανὲ, καὶ σὺ φέρεις, οἶδα, φαεινότατε. Ἀλλ' ὅτε τόνδε χορὸν καὶ χρυσῆν ἄντυγ' ἀθρήσω, « Μικρὰ » λέγω « φαίνεις, καὶ σύ καὶ ἠέλιος. » Similis color alius epigrammatis ibid. p. 56. εἰς ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου · Παρθένε παμβασίλεια, τεὸς δόμος οὐρανός ἐστιν, Ἔμπης τῶν χθονίων πρῶτα φέρων θαλάμων. Οὗτος ἐκεῖσ' ἀνάγει · σὺ δὲ θῆκας, Παρθένε, γῆθεν Ἄντυγος οὐρανίης εὐερίην κλίμακα.

(3) Frequens mentio in Byzantinis auctoribus Blachernarum ; quo in Constantinopoleos suburbio ecclesia sita fuit Deiparæ.

Ἀλλα μὴν ἡμῶν οὕτως ἐπεγνωκότων τὴν ἑορ- A τὴν τιμῆσαι, ἢ μᾶλλον τὸν τροπον τοῦτον ἐν πλείοσι τῶν ἡμερῶν ἡμᾶς καθαγιάσαι, ἔστιν ὅστις οὐκ ἀσπάζεται τὸ δεδογμένον, οὐδέ γε κράτιστον εἶναι βούλεται, καὶ πρὸς τὴν ἀκοὴν εὐθὺς ἀνίσταται τὴν ψυχὴν, προθυμος ὢν τρέχειν καὶ συντελεῖν πᾶν τῇ πανηγύρει, τό γε αὐτῷ προσῆκον; Ἐγὼ μέν οὐκ οιμαι· ἀλλά τοι καὶ τοὐναντίον ὑπὲρ πολλῶν δηλονότι τῶν ὀφλημάτων μικρὰν ἢ οὐδεμίαν εἶναι τὴν ἔκτισιν ὅ γε φιλέορτος ἐρεῖ καὶ περὶ τοῦ παρόντος εὖ ἐσκεμμένος· ἅμα δὲ καὶ οὐδὲ προσάγειν μᾶλλον ἡμᾶς εἶναι φήσει τόνδε τὸν τρόπον ἢ μεγάλων δὴ τινων ἀξιουμένους εἶναι. ποίων δὴ τούτων; ὁμιλίας Θεοῦ, κοινωνίας ἀγγέλων σὺν ἡμῖν ὑμνούντων, ἀποστόλων συρῳωνίας μεθ' ἡμῶν ἑορταζόντων, πάντων τῶν καλλίστων, ὅσα δὴ τοῖς τοιούτοις εἰς B ταὐτὸν ἥκειν ὁ πνευματικὸς οἶδε λόγος.

Nobis autem ita de reverenti celebratione festi edoctis, vel potius de modo quo plures has dies sanctificandas habemus, si quis male ferens hoc decretum illudque maximi momenti judicans statim temereque ad obedientia retrahat animam suam, zeloque præcipiti concitatus finem solemnitatis ambiat et festinet in celebrando, illud numquid ipsi profectui erit? Ego non opinor: sed e contra certum eet parum vel nihil multorum debitorum suorum ipsum esse soluturum, quod faciet fecta diligens et imprimis ac præsentem solemnitatem bene dispositus: simul autem testari poterit ille quod nos qui accedemus juxta ritum huncce statutum, majorum quorumdam bonorum erimus digni. Quorumnam? Conversationis Dei, societatis angelorum nobiscum canentium, concentus apostolorum hujus nostræ festivitatis partem ambientium; uno verbo optimorum quorumque charismatum quæ in talibus contingere novit mens spiritualium studiosa.

Καὶ ἵνα τί μὴ μακρότερον, ἴσως ἂν εἴποι τις, καὶ διὰ παντός, εἴπερ ἐφικτὸν ἦν, τοῦ βίου τῶν καλῶν τῶνδε μεθέξομεν, στενοχωρήσομεν δ' ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ τὸν τῆς ἑορτῆς χρόνον, φθονοῦντες ὥσπερ ἑαυτοῖς τῆς πλείονος ἀπολαύσεως; Τοῦτ' οἴδαμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ γε τὴν πανήγυριν εἰς μῆκιστον ἀποτεῖναι πολὺς ἡμῖν ἐγένετο λογισμός, καθυφήκαμεν δ' αὖθις τῶν πολλῶν χάριν, ὡς ἂν δὴ πάντες, ἴσης ὡσανεὶ τῆς προθυμίας ἐξημμένοι, καὶ εἰσοίσουσι κατ' ἴσον, τοῦ ῥᾴστου πᾶσι νενομοθετημένου. Εἰ μὲν γὰρ χρημάτων θησαυροὺς κενοῦν ἔδει ἢ πόνους ἀνᾴρῆσθαι, μεγάλης δή τινος ἰσχύος ἔργα, τῆς ἐνούσης μικρᾶς οὔσης, ἐξέκλινεν ἂν τις ἴσως, τὸ μὴ δεδυνῆσθαι πρόφασιν ἔχων· νῦν δ' οὐδὲν τῶν τοιούτων· ἀλλ' ὅπερ ἔφημεν, ἁγιασμοῦ καὶ τρυφῆς μετουσία καὶ φαιδρᾶς πανηγύρεως, ἧς ἀπολειφθῆναι μὴ ὅτι γε ῥᾳθυμίας, ἀλλ' οὐδ' αἰσθήσεως ὑγιοῦς οὐδ' αὖ εἰδότος ἐν οἷς ἐστιν ἀπόνως μετὰ τοῦ καλοῦ γίγνεσθαι. Καίτοι γε καὶ, πόνων εἴπερ ἔδει καὶ συχνῶν καμάτων, ὑπέρ τίνος ἂν μᾶλλον δικαιότερον ἢ καὶ λυσιτελίστερόν τις ἐνίδρωσεν, ἢ ἐν τῷδε καὶ ὑπὲρ ὃ πέφυκε προθύμως ἐπεκτεινόμενος; Εἰ γὰρ καὶ μικρῶν ἕνεκεν καὶ φαύλων ἔστιν ὅτέ πραγμάτων ὑπερμοχεύοντας κατιδεῖν ἐστιν ἐνίους, καὶ κλέπτει τὸ δοκοῦν κέρδος τῆς ταλαιπωρίας τὴν αἴσθησιν ποίας οὐχὶ μέμψεως ἄξιοι, οὓς τὸ μὴ θελῆσαι μόνον τὸ τῆς πανηγύρεως λαμπρὸν ἔζημίωσε;

Sed forte quis adhuc quærat quare non diutius, non semper, hisce vitæ bonis gaudebimus, coarctabimus autem brevius festivitatis tempus, quasi nosmetipsos fraudantes uberrima voluptate. Ita et nos sentiebamus, et sæpe solemnitatem in longiores protrahere moras cogitavimus; pepercimus autem in gratiam multorum, ut scilicet omnes quasi uno eodemque zeli fervore inflammentur et idipsum sentiant et sic facilius una lege dirigantur. Si enim oporteret thesauros exhaurire aut subire labores quibus magnæ vires adhibendæ forent ab eo qui ad hoc impar exsisteret. se non posse juste ille quereretur. Nihil autem horum accidit; sed, ut diximus, benedictionis, sanctæque lætitiæ et refulgentis solemnitatis uno proponitur, quæ si negligantur, signum est non modo segnitiæ, sed etiam sensus minus recti, et ignorantiæ eorum quibus ad perfectionem absque labore pervenitur. Quod si, ut certe apparet, laborum suscipienda est multitudo, ad quid potiori jure et quæstuosius quis insudabit, quam ad hoc in quo summe proficiet secundum quod nisus fuerit zelo et contentione. Etenim si quosdam videmus in minimis vilioribusque negotiis supra modum voluntarie patientes, quibus spes lucri sensum mœstitiæ et pœnam laboris quasi omnino lenit, qua non erunt vituperatione digni, quos avertit sola voluntas repugnans festivæ solemnitati!

C

D

Καὶ οὐ τοῦτο λέγω μηδένα μὴ δεῖν ἀπὸ πάσης τῆς ἑορτῆς ἐκ πάνυ τι πίπτειν ῥᾳθύμου ψυχῆς, ὅτι μηδ' οἶμαί τινα τῶν ἁπάντων εἰς τοσοῦτον ἀγνωμοσύνης ἐλθεῖν, οὐδ' αὖ ὥσπερ ἐν νεκρότητι ζῆν αἱρεῖσθαι καὶ ἀναισθήτως ἔχειν πρὸς ἅπας καλὸν, ὥσθ' ὅλην ἀπὸ νάρκης καὶ παντελοῦς ἀκινησίας φυγεῖν τὴν πανήγυριν· ἀλλά τὸ μὴ διὰ πάσης ἦ, τό γε δεύτερον, μὴ διὰ τῆς πλείονος ἱκέσθαι σπουδάσαι, τοῦτ' ἐν αἰτίᾳ καὶ, ὡς ἐγκλημα τοῦ λοιποῦ τοῖς κατοκνήσασι γίγνεσθαι τὸ παρὸν βούλεται ψήφισμα. Τάχα δὲ καὶ ἀγανάκτησιν ἐπανατείνεται, οὐχ ἥττω δὴ τοῦτοις, ἢ τοῖς ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐν εὐαγγελιοι

Et non possum quin dicam quemcunque crassissimæ ignaviæ notam animæ suæ inurere, qui totum festivitatis cursum non celebraret; neminem enim judicarem omnium vestrum tantæ esse insulsitatis, tanta vitali fortitudine carere qua ad omne bonum vivide movemur, ut propter torporem et nimiam quietis insaniam omnem festivitatem negligeret: præsens itaque decretum huc tendit ut noscant ignavi, quod si non toti studeant interesse festo vel saltem ejus majori parti, hoc illis in crimen et in accusationem cæterorum vertetur. Eo ipso enim divinam incurrunt indignationem non minus

quam illi qui, ad cœnam evangelicam vocati, sese diversis de causis excusarunt, villæ visitandæ, uxoris ducendæ, jugorum quinque boum recens emptorum experientiæ faciendæ. Etenim, sicut illis non erat æqua excusatio, ita nec istis, et nullus unquam adducere poterit sufficientem, cum nihil sit utilius, neque aptius nedum ad retrahendum, verum etiam ad fortius impellendum, quam invitari et suaderi sensu ad festivitatem celebrandam. Quid enim hac fiet honorabilius? quid majorem utilitatem proferet? Et quandonam in omnibus erit simul et quod utile est et quod jucundum? Te ergo afficiat omnium eorum ad quæ te studeres applicare lucrum majus et multo præstantius, etiamsi non valeas ea quæ sunt invisibilia introspicere et eorum quæ parent solummodo consideres voluptatem et pulchritudinem, choros scilicet sacerdotum cœtus monachorum, aliorumque permultas turmas Virginis laudes canentium : horum omnium legitimum ordinem, gravitatem et cum cœlestibus similitudinem. Quantam vero lætitiam et voluptatis abundantiam infundunt pia sacraque carmina Dei laudibus plena et solemnitatem addentia! Et quis est qui se avertat ab his omnibus quæ audiet et contemplabitur, ut rebuscæteris libentius inhæreat quam festo huic? Nemo omnium prorsus!

A κληθεῖσιν, εἶτα παραιτησαμένοις (1) ἐπὶ προφάσεσιν, ἀγροῦ θεωρίᾳ, καὶ γάμῳ γυναικὸς, καὶ ζευγῶν πέντε νεωνήτων δοκιμασίᾳ. Καὶ γὰρ, ὥσπερ ὐκείνοις οὐκ εὔλογος ἡ παραίτησις, οὐδ' ἐντεῦθεν εὔλογος, κἂν ὁποίαν τις ὡς ἐξαρκοῦσαν ἐξαιρεῖσθαι προβάλλοιτο, οὐδενὸς ὄντος μήτε λυσιτελεστέρου, μήθ' οἵου μεθέλκειν ἰσχυροτέρου καὶ πρὸς ἑαυτὸ στρέφειν τὸν γοῦν μετ' αἰσθήσεως εἰς τὴν ἑορτὴν ἐπειγόμενον. Τί γὰρ ἂν ταύτης; καὶ γένοιτό ποτε τιμιώτερον; ἢ τί πλεῖω τὴν ὄνησιν φέρων; ἢ τῷ τῶν ὅλων κατ' ἴσον μετὰ τοῦ λυσιτελοῦντος ἅμα προσέσται πολὺ καὶ τὸ χαρίεν; ὥστ' ἢ τὸ κέρδος ἕλκετω σε πάντων ὂν μεῖζον καὶ πολλῷ μεῖζον τῶν ἐφ' ἃ σπουδάσεις ἀνασχολούμενος, ἤ, μὴ δυνάμενος πρὸς τοῦτο καθαρῶς βλέψαι ἀοράτως ἐρχόμενον, B γενοῦ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ κάλλους τῶν ὁρωμένων, χοροὺς ἱερέων βλέπων, χοροὺς μοναστῶν, ὁμηγύρεις ἄλλας τὴν Παρθένον ὑμνούντων, πάντων τὴν εὐταξίαν, τὸ σεμνὸν πάντων, καὶ τὴν πρὸς τὰ οὐράνια μίμησιν. Ἃ δὲ καὶ θεῖα καὶ ἱερὰ μέλη καὶ ᾄσματα τὰς αἰνέσεις πληροῦντα, κοσμοῦσι τὴν ἑορτὴν, ποίαν ἡδονῆς ὑπερβολὴν ἀπολείπει; ἢ τίς, ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀκουσμάτων ἅμα καὶ θεαμάτων στραφείς, ἑτέροις ἀγαπήσει μᾶλλον, ὡς δή τισι λαμπροῖς, ἡδέως προσανέχειν, ἢ τούτῳ; τῶν ἁπάντων (2) οὐδείς.

De cætero quid amplius dicam? age continuo festi societatem insume ut ea quæ ipsi sunt apta adimpleas; expiare jejunio, temperantia mundare, et sanctificare precibus : in gaudio spirituali omnia tibi sint pariter spiritualia, Si velis, Davidem imitare choros saltantium ducentem; subsilientem ante arcam et saltantem in jubilatione. Et si fores in extremis terræ cum apostolis accurre; pro certo enim mihi est, eos invisibiliter adesse, hymnosque profundere abundantes, sicut olim subito omnes adfuerunt ex finibus terræ accurentes ad solvendos Virgini funebrium cantus. Sequere coryphæos, neque chorum derelinque, ne accedas ad nuptialem domum jam reclusam, et ne, dum intus celebrantur sancta mysteria, stes exterius pulsans et conquerens quod excludaris a lætitia. Age igitur; certa bonum certamen, ante cæteros præcurre, et jacturam probe edoctus, ad Matrem Dei iterum accede videndam.

Καὶ δή μοι λοιπὸν δεῦρο πᾶς τὴς ἑορτῆς μετέχων ἐν αὐτῇ τὰ εἰκότα τελέσθητι, ἁγνισθητι τῇ νηστείᾳ, δι' ἐγκρατείας καθάρθητι, ταῖς προσευχαῖς ἁγιασθητι· πάντ' ἔστω σοι πνευματικὰ, πνευματικὴς C οὔσης τῆς πανηγύρεως. Εἰ βούλει δὲ, καὶ προσίρτησον τῆς κιδωτοῦ, καὶ χόρευσον ἐν ἀγαλλιάσει, καθηγεμόνι τῶν ἁλμάτων τῷ Δαυὶδ (3) χρώμενος. Κἂν τελῇς εἰς, ἐσχατογῆς μετὰ τῶν ἀποστόλων δράμε· πείθομαι γὰρ αὐτοὺς καὶ πάλιν, μόνον μὴ φαινομένους, ἀθρόους ἀφῖχθαι καὶ συνεργάζεσθαι τοὺς ὕμνους, ὡς πάλαι ποτ' αἴφνης ἐκ περάτων γῆς συνελθόντες ἦσαν τοὺς ἐξοδίους (4). Μὴ γοῦν ἀπολειφθῇς τῶν κορυφαίων, μηδὲ κατόπιν τῆς χορείας, μηδὲ κλεισθέντος τοῦ νυμφῶνος (5) ἔλθῃς, ἐν ᾧ δειλονότι ταῦτα τῶν ἱερῶν τελεῖται, μὴ μείνῃς ἔξωθεν κρούων, εἶτα σεαυτὸν ταλανίζων ὅτι τῆς χαρᾶς ἀπεκλείσθης. Ἴθι σπουδαῖος τὴν καλὴν ἀμιλλαν ἀμιλλώμενος, καὶ προτρέχων τῶν ἄλλων, καὶ ζημιαν εὖ εἰδὼς τῇ τοῦ Θεοῦ Μητρὶ δεύτερος ὀφθῆναι. D

Si, cum aliquid ex his quæ aliter relucent, licet non vere ulilia sint, sed e contra brevi corrumpantur, sub quadam specie honoris et bonitatis proponitur participandum. non potes quin ante

Εἴ τι τῶν ἑτέρως λαμπρῶν, μηδὲν δ' οἷων ἀπονασθαι χρησίμων, ἅ τε καὶ ταχὺ φθειρομένων, ἁπτῶντων δ' ὅμως δή τινων τιμίων, προὑκείτο μεταλαγχάνειν, οὐ ἂν ἠνέσχου μὴ πρότερος τῶν

(1) Vide Lucam XVI, 16 seqq.

(2) A, προσανέχειν· ἢ τοῦτο τῶν ... B, προσανέχειν, ἢ τοῦτο τῶν... Quam feci correcto sententiam probabilem parit. Puto tamen aliud quid latere.

(3) Respicitur narratio biblica (II Reg. VI) de Davide ante arcem saltante.

(4) Puto hic innui ab auctore piam de Mariæ dormitione fabulum. Narrat enim Germanus, apostolos Mariæ morituræ, imo dormituræ, et cœlos assumendæ, subito nec exspectatos, nec sine fulminis ac turbinum fragore, adstisse, ac feretrum in humeros sustulisse, ὕμνοις καὶ φωτισμῷ τὸ σῶμα τῆς Παρθένου πρὸς τὸ μνῆμα τιμίως καὶ εὐλαβῶς ἐξάγοντας.

(5) Respicitur parabola de virginibus fatui apud Matth. XXV, 10, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα.

ἄλλοι δοκεῖν μεναλαγχάνειν · νῦν δὲ τοσοῦτον ὄντος πολλῷ τιμιωτέρου τοῦ γιγνομένου κέρδους, ἄλλῳ τινὶ παραχωρήσεις ἔμπροσθεν καταλαμβάνειν ; Μὴ σύ γε πάντως, ὁ φιλόθεος καὶ φιλέορτος, καὶ τῶν καλῶν ἐπιγνώμων · ἀλλ', ἐν αἰσθήσει τῶν παρόντων γενόμενος, ταχυς σύνεσο τοῖς τελουμενοις.

Νῦν κοινὴ πανήγυρις ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων. Νῦν ἄνωθεν ἄγγελοι κατιόντες μεθ' ἡμῶν μίγνυνται των ἀνθρώπων · νῦν ἄνθρωποι προσιόντες εἰς ταυτὸν ἠκούσι τοῖς ἀγγέλοις, καὶ μιᾶς δὴ τινος ὡς ἐπὶ χορείας ἐν ᾄδουσι μέλος, τὴν Παρθένον ὑμνοῦντες. Νῦν καὶ Χριστὸς, μέσον τῶν ἑορταζόντων γενόμενος, ὧν οὐδὲν οὐκ ἔστιν οὐμενοῦν εἰπεῖν μεῖζον, εὐλογίαις ἀμείβεται τὴν Παρθένον. Νῦν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπιστὰς τὴν μητέρα μεταλαλεῖται, καὶ τὴν παναγίαν ταύτης ψυχὴν ἐν τοῖς κόλποις ὑποδεξάμενος, εἰς οὐρανοὺς ἀναφέρει, προπεμπόντων ἀγγέλων καὶ τὰς αἰνέσεις πληρούντων. Νῦν ἡ Παρθένος καὶ τῷ σώματι μεθίσταται μὲν ἡμῶν, οὐκ ἀφίσταται δὲ, φρουρεῖ δ' ἄνωθεν ἐποπτεύουσα διὰ αἰῶνος. Νῦν δεῖ καὶ ἡμᾶς, τῶν ἄλλων πάντων ἀφειμένους, αὐτῆς ὅλους τῆς ἑορτῆς γενέσθαι, εὐφημοῦντας, ψάλλοντας, εὐχαριστοῦντας, πάνθ' ὅσα πρὸς χρέος ἡμῖν ἥκει κατὰ το δυνατὸν πληροῦντας. Καὶ γοῦν οὕτως ἔσται.

Σὺ δ', ὦ Θεοῦ μῆτερ, εὐμένῶς δέχου, καὶ τοῖς ἐξ ἔθους οἰκτιρμοῖς χρωμένη, τρέπε μὲν ἐχθροὺς ἀφανῶς βάλλοντας, ὥστε μηδὲν ἡμᾶς ἐξ ἐπιβουλῆς αὐτῶν μηδαμῶς βλάπτεσθαι · τρέπε δὲ τοὺς ἐν τῷ φανερῷ πολεμοῦντας, καὶ διὰ παντὸς δείκνυε κενὰ σκευάζοντας καὶ μελετῶντας πάνθ' ὅσα δηλονότι καθ' ἡμῶν σκευάζουσι καὶ μελετῶσι. Σύντριβε και τόξον πᾶν καθ' ἡμῶν ἐντεινόμενον, (1) και ῥομφαίαν κινουμένην ἐπὶ τοὺς κινοῦντας στρέφε. Πρόστηθι δυνεκὴς πρόμαχος, τὴν σὴν ἐκτείνασα κραταιὰν χεῖρα, και βάλλε κάτω κεφαλὰς ὑσμενῶν, μεθ' ὅσης τῆς ὕβρεως ὁρᾷς ὁπόσον ἐπαιρομίνας· Ἰδού σοι πρόσιμεν ἡμεῖς οὐκ ἐφ' ἅρμασιν, οὐδ' ἵπποις, οὐδ' ἐπὶ ῥομφαίᾳ και τόξοις, ἐπ' οὐδενί τῶν τοιούτων ἥκιστα θαῤῥοῦντες · ἐπεὶ καὶ μικρὰ πάντα και φαῦλα, κἂν ὁποῖά τις, κἂν ὁπόσα τις εἴπῃ, και εἰς οὐδὲν οὐδαμῶς ὄφελος τοῖς μὴ ταῖς πρὸς σὲ μᾶλλον στερρᾶις ἐλπίσι καθωπλισμένοις, ἂν ἡμεῖς πάσας ἐπὶ σὲ καλῶς θέμενοι, μὴ πέσοιμεν ἐξ αὐτῶν, μηδὲ φανείημεν κατησχυμμένοι · δίδου δὲ κρατοῦντας ἐν παντὶ χρόνῳ φαιδρῶς πανηγυρίζειν, και τήνδε τὴν ἑορτὴν ἀκατάλυτον εἶναι δίδου διὰ παντὸς αἰῶνος.

(1) Respicitur Ps. XXXVI, 14, 15, Ῥομφαίαν ἐσπάσαντ, οἱ ἁμαρτωλοίο ἐνέτειναν τόξον αὐτῶν ... Η ῥομφαία αὐτῶν εἰσέλθοι εις τὴν καρδίαν αὐτῶν και τὰ τόξα αὐτῶν συντριβείη.

A alios primus gestias in partem ejus venire, numquid nunc aliis dimittes tantum fructum omnibus longe præstantiorem, negligens illum imprimis lucrari ? Nequaquam ita sit, o philothee, qui festis delectaris et bonorum probus es arbiter ; sed cum sensum habeas præsentium, bonorum impigre assistas solemnitatibus.

Nunc enim festivitas adest communis cœlitibus et terrestribus. Nunc angeli cives superni de cœlis descendentes miscentur nobis hominibus : nunc homines ascendentes angelis occurrunt, ut in unum chorum adunati, melodis vocibus canentes, laudes dicant Virginis. Nunc etiam Christus medius inter festum celebrantes laudibus quibus nihil magnificentius dici potest, vicem Virgini reddit. Nunc B ipse Deus e cœlo superveniens Matrem revocat et ejus purissimam suscipiens animam in cœlum elevat, angelis deducentibus eam in multitudine laudum. Nunc Virgo etiam corpori nostro proxima constituitur ; nunquam enim nos oblita, de cœlo despicit et custodit in sæcula. Nunc ergo oportet ut nos, cæteris omnibus prætermissis, omni festivitati interesse acclamantes, psallentes, gratias agentes, officio nostro sic pro posse satisfacientes, fungentes. Et certe sic erit.

Tu vero, o Mater Dei, benigne nos suscipe, et solitæ memor pietatis, hostes profliga qui nos latenter lacessunt, ne unquam ex eorum insidiis malum feramus et damnum ; dissipa quoque eos C cum manifeste pugnant, in omnibus ostendens vana esse quæ parant et moliuntur contra nos continuo et undique insurgentes. Arcum confringe contra nos intentum, et gladium quo petimur contra vibrantes ipsos converte. Nobis adesto constans propugnatrix et patrona, extendens potentem manum tuam ut conteras capita insolentium hostium, quos vides malitia sua et superbia supra modum inflatos. Ecce tibi occurrimus non in curribus, neque in equis, neque in gladio, neque in sagittis et arcubus, in nullo eorum vel minimum confidimus, adeo sunt parva et debilia quot et quantacunque quis dicat, et ipsa sunt plane inutilia illis qui non firmissima spe in tuum auxilium præcinguntur. Et nos, plenissime in te confisi, nunquam dejiciemur ab eis, D neque victi apparebimus. Dona ergo ut constanter per omne tempus statutum splendide celebremus hoc festum, et per ipsum in festum æternum transire per omnia sæcula.

ANNO DOMINI MCCLXIV.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΥΠΡΙΑ

ΤΟΥ

ΑΛΕΧΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑ

ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ

—

CONSTITUTIO CYPRIA

ALEXANDRI PAPÆ IV

GRÆCE PRIMUS EDIDIT, LATINE REDDIDIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

VINCENTIUS RICCARDUS

CLER. REG.

—

(Romæ excudebat Stephanus Paulinus MDCXXXVI)

—

EMINENTISSIMO PRINCIPI

FRANCISCO BARBERINO, S. R. E. CARDINALI VICECANCELLARIO.

Incredibili, ut par erat, Eminentissime Princeps, ad vestigandum sagacitate, te auctore perlustrabam in Altempsiana bibliotheca Græcorum Euchologia, ut quæ in impressa irrepserunt, ex ipsis exemplaribus percipi possent errata ; cum ecce, dum alacri promptoque vultu huc illucque omnia pervolvens, emissitiis circumspectans oculis intuerer, se offert in Cyprio quodam vetusto Euchologio Διάταξις, *Constitutio Alexandri Pontificis, ejus nominis quarti. Eam mira alacritate perlegens, sentio nec Latine nec Græce hucusque editam, imo nec in Pontificum quidem notatam actis, quæ tamen summam Romanæ sedis in Græcos et Cypri insulam auctoritatem locupleti testimonio prodat, ac pleraque ecclesiasticis incognita scriptoribus pandat. Ne autem alto diutius obtecta silentio interiret prorsus, a perpetua oblivione vindicans, Latinam e Græco exemplari reddere statui, pristinæque Latinæ integritati pro viribus restituere. Ut vero venatici canis partes agerem, quo nomine a sanctissimo patruo tuo Urbano VII me olim cohonestatum recolo, ad tuos pedes unici domini mei et singularis patroni, cui cuncta ex animo et polliceor et profiteor, prædam tuo nomine partam et auctam ultro defero illæsam et offero; quam non modo suo ipsius velum pondere pendas, verum etiam novitatis momento eoque maximo. Constitutio ista lucifugæ Latium natale solum, in quo fuerat edita, verterat lateque spatiata abditis in silvis sinuosisque in antris, immutata eloquii forma, se receperat, sensim Latinis pariter ac Græcis invisa. Perscrutabundus oberrans, prælucescente E. T., in Altempsiana agresti illa Græcorum codicum inculta silva, introspicio peregrino eam latitantem habitu reperio, Cyprio velut in saltu, senticoso illo Cypriis familiari eoque asperrimo ejus temporis Græco exaratam eloquio ; rapio illico, describo, Latine reddo, integramque prædam, observantiæ meæ indicem, benevolentiæ tuæ illicem, E T. protinus trado, ut postliminio ex te universus eam excipiat orbis, et ex tuo pariter admiretur*

suscipiatque nomine, fausto utique felicique. Aspiret Deus ! Interim demittat se paululum E. T., laxamentum capiat curarum, et blandis litterarum lenociniis animitus blandienti plaudat catulo ac longo jam labore fesso, deciduoque sudore gravato et anhelanti occurrat benigne, ipsumque pariter ac prædam ejus ex ore pendentem gratulabundo vultu passisque ulnis amplectere.

E domo S. Andreæ de Urbe. Kalend. Febr., anno 1636.

E. T. humillimus servus

VINC. RICCARDUS, *Cler. Reg.*

CONSTITUTIONIS CYPRIÆ

HISTORIA

AVINCENTIO RICCARDO, CLERICO REGULARI, ADORNATA.

—

Cyprus, Pamphylii maris insula, procul a continenti discreta, ad ortum occasumque Ciliciæ ac Syriæ objecta, portubus distincta, loci amœnitate summa, feracitate multiplici, opum copiarumque ubertate adeo referta, ut jure Macaria sit vocata : seipsa nimirum, caducarum opulentia ; rerum, felix ac beata ; novem quodam regnorum sedes, Romani olim populi tributaria ; ab apostolis ipsis Christianæ fidei sanctissimis formata institutis : Græco ut eloquio, sic ritu pie orthodoxoque fere semper culta ; Agarenorum crebrius pressa tyrannide, pluries a Græcis quibus parebat imperatoribus in libertatem asserta ; duodecimo tandem a Christo sæculo, Græcis, ob sævam eorum in Anglos inhumanitatem, quos quassata classe in Cypria littora exanimes impactos exturbantibus ac protrudentibus, Anglica illa martia virtute Helladum oppressis abactisque ducibus a Richardo Anglorum rege ultro temereque lacessito, insula subacta universa, in Latinorum ditionem potestatemque cessit : Richardum enim invictum, quem amicum rejecerat hospitem, violatis hospitii juribus infensum postea sub malo sustinuit sensitque hostem. Deinde Lusianinis paruit Gallis, qui regio eam nomine a Romanis pontificibus auctam locupletarunt. Sed cædibus, dissidiis, seditionibus distracta ac fœdata, in superos contumax, in pares fastuosa, in Romanam sedem ingrata, ecclesiasticis fulminibus icta, pugnaci procerum ac præsulum vastatur dissidio. Quocira perduellibus Romanæ sedi pontificibus extrusis, Græcanica eliminata perfidia, abstractisque quatuordecim Græcorum episcoporum sedibus, ecclesiastica contracta provincia, quatuor tantum totius insulæ a Cœlestino hujus nominis tertio antistitum sedes, duobus cuilibet urbi datis præsulibus, Latino nimirum et Græco, singulis suo cujusque patrio ritu pontificia munia in una eademque obeuntibus urbe. Horum primas cum olim ad quartum fere usque sæculum metropolitano acius jure Paphensis esset archiepiscopus, deinde Constantiensis, duodecimo demum a Christo sæculo Leucosiensis, exstitit, reddita Leucosia, regia olim urbe, totius insulæ metropoli. Defuncto autem Leucosiæ præsule Græco, elegerunt Græci gentilem suum Germanum, qui, ut urbanæ gentis, ita et urbis insulæque universæ integro se plenoque jure antistem factum ratus, nomen et jus assumit archiepiscopi, et metropolitico jure Græcos omnes totius insulæ suæ ditionis esse contendit. Quo pontificio jure et munere perfungente, Hugo, Latinus Leucosiæ archiepiscopus, insurgit ; Germanum non rite electum nec canonice ordinatum criminatur, incusat, injuste jus dare oblatrat ; unum duntaxat eumque Latinum esse archiepiscopum in universa insula metropolitico constitutum jure, ex summorum pontificum decretis, contentioso pugnacique tumultu instat, urget, probat ; Græcum Germanum, ut aliena jura invadentem, deturbaturus e solio ad suum provocat tribunal eumque insectatur moleste exagitatque graviter. Quæ omnia acerbo ferens animo Germanus, facta ad Alexandrum IV Rom. Pont. appellatione, Hugonis eludit judicium. Ad Romanam convolat urbem, gentilium suorum episcoporum frequentia stipatus ; illatam sibi expostulat injuriam ; indigna et intoleranda se inique perpessum conqueritur ; pontificiam implorat opem, qua Cyprios, quibus universa agitabatur insula, sedaret fluctus. Mittit etiam et Hugo Leucosiæ archiepiscopus suos oratores, accessurus potius ipse nisi veritus insulam sine ulla relinquere antistite, rectore pastoreque destitutam prorsus omni. Viros præficit legatque Romam, alieno quidem nomine, revera tamen jura Latini metropolitæ propugnaturos apud acerrimum juris propugnaculum, in summa æquitatis arce, apostolica

nimirum sede, præsidia defensionis suæ constituens. Excepit omnes Alexander benigne audivitque amice. Diversis tamen pugnantium episcoporum studiis commotus graviter, pacis provinciam suscipiens, Anagniæ, Latii urbe patria, in publico consessu, ipso astante Germano tribusque aliis Græcis Cypri episcopis, Nicolao Soliæ, Ioacim Carpasii et Matthæo Leucarum, ac Hugonis Latini Leucosiæ archiepiscopi, oratoribus, plurimisque considentibus S. R. E. cardinalibus, pacis assertor Pontifex, auditis matureque expensis utriusque dissidentis partis rationibus, ex fratrum consilio pacifica constitutione sanxit, Germanum quoad viveret archiepiscopi jure, nomine, munere potiundum ; neve unius Leucosiæ civitatis duo forent archiepiscopi, et jura cum daret Germanus, jura eripere videretur Hugoni, Neucosiæ sedem Hugoni, Soliæ vero Germano tribuit, Nicolio ad Arsinoem vacantem Ecclesiam a Solæensi translato ; et omnia metropolitica Græcorum jura Græco impertiens Germano, cunctis deinceps ademit Græcis : siquidem defuncto Germano nullum alium Græcum metropolitam eligendum statuit, ne contra sacros canones duo essent in una provincia metropolitæ, nomeve, jus, munus archiepiscopi, unius tantum postea futurum, Latini nimirum Leucosiæ pontificis ; cæteros vero Germani posteros episcopos, Soliæ tatum nomine et sede cohonestandos, ac Latino Leucosiæ metropolitæ metropolitico jure, ut et reliquos Græcos pontifices esse subjiciendos pronuntiat ; Græcorum item præsulum sedes in Latinorum urbibus, locat, expressis utrorumque juribus, sua unicuique plane tribuens, Græcos episcopos in Latinorum imperio ac ditione concordi animo quam pacatissimos constituit.

Edita primùm hæc Constitutio est anno Domini 1260, ab Alexandro pontifice summo, Romano eloquio, Romanorum pontificum more ; deinde a Græcis, gentilibus suis consulentibus, Græce reddita, et Leoni Solæensi novo episcopo suffecto anno Domini 1297 ex Leucosiæ tabulario exhibita, germanaque locupletium testium assertione publicitus comprobata. Verum qua bellorum incursione, qua Latinorum incuria, Latina excidit editio, et Græca tantum, e Græcis librariis nunquam calamo parcentibus exarata, in vetusto quodam ms. Cyprio Euchologio Altempsianæ bibliothecæ reperitur ; eam, ne, ut hucusque alto silentio præteritam, sic etiam oblitescentem, ipsa prorsus oblitteraretur, e Græco germano exemplari Latinitati rursum restituere, et Latine ac Græce nunc primum publico Ecclesiæ bono edere visum est.

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΚΥΠΡΙΑ
ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑ

ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ.

CONSTITUTIO CYPRIA
ALEXANDRI PAPÆ IV.

Τὰ παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πάπα τοῦ τετάρτου ἐνορδίνως (1) καὶ κανονικῶς ὁρισθέντα ταῖς ἀμφινόοις ἐν τῇ νήσῳ Κύπρου Ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς ἐν ταύταις ἀρχιερατεύουσιν, Ἰταλοῖς τε καὶ Γραικοῖς.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ἐπίσκοπος, δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν τοῦ πράγματος μνήμην.

Εἰς τὸ διηνεκὲς τὸ τῆς δίκης σέβας (2) ἐκτείνεται ἀριδήλως ἐν τῷ τοὺς ἐν τῶν ἀμφιλογιῶν διαπληκτισμοὺς, οὔποτε παρασκευάζοντας τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τραυματίζοντας τὴν ἀγάπην · τῇ τῆς εἰρήνης σιγῇ κατευνάζεσθαι ἔνθεν τοι εἰς τὰς ἀντιστάσεις αἷς ἄνδρες διαφωνοῦσιν ἐκκλησιαστικοὶ, οὐκ διὰ τοῦτο πρὸς ἀλλήλους χρὴ εἶναι εἰρηναίους, ὅτι ἐν τοῖς ἄλλοις ὀφείλουσιν εἶναι εἰρηνικοί · τῇ τῆς κριτικῆς συνέσεως ἐπιμελείᾳ, καὶ πρὸς τὴν διαλλαγὴν τῆς διχονοίας, ἐν ἀγάπης δεσμῷ ἐξόχως χρεὼν ἐπαγρυπνεῖν · οὐ γὰρ ἐν βιαίου πνεύματος ζάλῃ, ὃ πολλάκις τὴν τῶν πραγμάτων ἀνατρέπει κατάστασιν, καὶ τὴν στερρότητα θλᾷ, οὐτ' ἐν τοῖς τῶν θορύβων κλόνοις, τοῖς πλειστάκις ἐκ τῶν διχονοιῶν ὁρμωμένοις τὸ τῆς καθολικῆς ἑνώσεως προκόπτει αἰδέσιμον · πλὴν ἠχοῖ λεπτῆς αὔρας, τουτέστιν εὐμενεῖ πραότητι κούφου πνεύματος, ᾗ τῶν ἀμφιλογούντων πραΰνονται ζέοντες οἱ θυμοί.

(2) Ἐπεὶ δὲ ὁ εὐλαβὴς ἀδελφὸς ἡμῶν Γερμανὸς, ὁ τῶν ἐκ Κύπρου Γραικῶν ἀρχιεπίσκοπος, μετὰ τῶν τοῦ εὐλαβοῦς ἀδελφοῦ ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου · Λευκοσίας ἐπιτρόπων, τῷ καθ' ἡμᾶς ἐνεδήμησαν δικαστηρίῳ · ὁ αὐτὸς τῶν Γραικῶν ἀρχιεπίσκοπος

A *Decreta Alexandri papæ IV rite et canonice constituta in controversia Ecclesiarum insulæ Cypri earumque præsulum tum Italorum, tum Græcorum.*

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

Cum justitiæ cultus perpetuo longe lateque explicetur manifeste quando contentiosæ litigantium concertationes, quæ charitatem nullatenus conciliant, sed perimunt, pacis silentio supprimuntur ; idcirco in obortis controversiis, quibus discordes inter se ecclesiastici contendunt viri, qui hoc ipso quod aliorum pacis assertores esse convenit, inter se deberent esse pacati, accurato judicialis cognitionis examine charitatisque vinculo ad dissensiones reconciliandas summo necesse est studio invigilare : non quidem in vehementi procellarum strepitu, qui sæpe sæpius tranquillum perturbat rerum statum ; neque turbarum tumultu, qui crebrius acri dissensionum impulsu catholicam unionis convellit observantiam ; sed potius in sonitu auræ lenis, placida nimirum mansuetudine sedati spiritus, qua ardentes dissidentium mitigantur animi.

Postquan reverendus frater noster Germanus, archiepiscopus Græcorum qui sunt in Cypro, et procuratores reverendi fratris nostri archiepiscopi Leucosiæ ad tribunal nostrum devenerunt, tum ipse Græcorum archipiscopus, tum alii cum ipso

B

C

(1) In exemplari Altempsiano a librario nota quædam ad latus ipsius Constitutionis additur, Πρόλογος καὶ προδιάλεξις δ' ἣν αἰτίαν γέγονεν ὁ παρὼν Ὁρδινιασμὸς κανονικῶς ἐκτεθεὶς μέσον Λατίνων καὶ Γραικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀρχιερέων ἐπὶ Οὔγγου, τοῦ ἐν γένους Πρασίνου, Ἰταλοῦ, καὶ Γερμανου Πησιμάνδρου, Γραικοῦ, ἀμφοτέρων ἀρχιεπισκόπων νήσου Κύπρου. *Prologus et præfatio enarrans causam ob quam præsens Constitutio canonice edita sit inter Latinorum et Græcorum Ecclesias et archiepiscopos, Hugonem nimirum ex genere Præsini, Italum, et Germanum Pesimandrum, Græcum, utrumque archiepiscopum insulæ Cypri.*

(2) Pacem longo et obscuro interpretis hyperbato præclare commendat pacis studiosus pontifex, ducto exordio a verbis Isaiæ (XXXII, 17) : *Et erit opus justitiæ pax, et cultus justitiæ silentium, et securitas usque in sempiternum ;* licet Græcus interpres verba detorserit tenebrasque, Latini sermonis fortasse parum gnarus, effuderit, adeo ut Œdipo pene opus fuerit ad ænigmata Græcanicæ dictionis intelligenda.

retulerunt ad nos : defuncto nimirum jam dudum archiepiscopo Græcorum præfatæ insulæ, cum eorum vacaret metropolis, demandatum iisdem ipsis fuisse, ejusmodi Germanum potius quam alium quempiam huic muneri præficiendum, utpote quem archiepiscopatu dignum beatæ memoriæ Innocentius papa, prædecessor noster, suis litteris existimaverit ; non repugnasse universam synodum et ordinem neque bonæ memoriæ Petrum Albani episcopum, olim in partibus illis apostolicæ sedis legatum cum potestatem fecerit eumdem Germanum in suum ipsorum episcopum promovendi ; ac venerabilem fratrem nostrum episcopum Tusculanum, tunc temporis in iisdem partibus dictæ sedis legatum, cui prædecessor noster mandaverat ut quem præfati episcopi sibi ipsis canonice elegissent, modo dignus foret, confirmaret ; cum vero de ordinando ejusmodi Germano a suis fautoribus ageretur, ejus electionem, utpote liberam ingenueque factam, confirmasse, et egisse ut ipsi ejus suffraganei episcopum consecrarent ; recepto deinde, Romanæ Ecclesiæ nomine, ab ipso Germano ejusque suffraganeis obedientiæ juramento, dictos suffraganeos tanquam suo metropolitæ canonicam ei spopondisse obedientiam ; at cum ipse Germanus in possessione esset muneris archiepiscopatus, et jura metropolitica clero et populo Græcorum qui in ea degebant insula pacifice daret, præmemoratum Leucosiæ archiepiscopum suis non contentum finibus, cum neque in Germanum, qui non alium sibi superiorem nisi unum Romanum agnoscit pontificem, nec etiam in eos qui sub illius sunt imperio Græcos, ulla jus dicendi facul-

μετὰ τῶν ἄλλων προέθετο ἐνώπιον ἡμῶν, ὅτι ἐν τῷ πάλαι τοῦ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπισκόπου τῆς προληφθείσης νήσου τεθνηκότος, σχολαζούσης τῆς αὐτῶν μητροπόλεως, ἐπιτραπῆναι αὐτοῖς τὸν τοιοῦτον Γερμανὸν ἢ ἄλλον τινὰ εἰς τοῦτο κεχαρισμένον, ὡς ἄξιον νομίζεσθαι τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἀπὸ τῆς εὐαγοῦς μνείας τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου (3), τοῦ ἡμῶν προκατόχου διὰ τῶν αὐτοῦ γραμμάτων · μὴ ἀντίδικουσης τῆς καθόλου συνόδου καὶ καταστάσεως, ἐ τῶν τῆς ἀγαθῆς μνήμης Πέτρου τῶν Ἀλβανῶν (4) ἐπισκόπου πάλαι ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις τοποτηρητοῦ τῆς ἀποστολικῆς ἕδρας, ἀδείας ἐπιτυχεῖν ὡς τὸν αὐτὸν Γερμανὸν εἰς ἴδιον ἐπίσκοπον προβάλλεσθαι · καὶ ὁ εὐλαβὴς ἀδελφὸς (5) ἡμῶν, ὁ τῆς Τουσκούλας ἐπίσκοπος τότε ἐν τοῖς αὐτοῖς μέρεσι τῆς ῥηθείσης ἕδρας τοποτηρητὴς, ᾧ αὐτὸς ὁ προκάτοχος ἐνετείλατο · ὡς ὃν κανονικῶς οἱ προῤῥηθέντες ἐπίσκοποι ἐκλέξωνται ἑαυτοῖς, εἰ ἔστιν ἄξιος, παρασχεῖν ἐπικυρώσεως δῶρον. Ἐν δὲ τῷ ποιεῖσθαι τοῦτον χειροτονηθῆναι παρὰ τῶν αὐτοῦ σπουδαστῶν, ἐπιβεβαιῶν τὴν παῤῥησιασθεῖσαν αὐτῷ ἐκλογὴν, πεποίηκεν ἐξ αὐτῶν τοῦ αὐτοῦ βοηθῶν παρασχεθῆναι χειροτονείας εὐεργεσίαν. Ἀναληφθείσης μετέπειτα τῷ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ὀνόματι ἐξ αὐτοῦ τι καὶ τῶν αὐτοῦ σπουδαστῶν τῆς τῆς ὑπακοῆς διλησεως, οἱ ῥηθέντες τε αὐτῷ σπουδασταὶ ὡς οἰκείῳ μητροπολίτῃ κανονικὴν καθυπέσχοντο τὴν ὑπακοήν. Ὄντος δὲ τοῦ αὐτοῦ Γερμανοῦ ἐγκρατοῦς τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἀξίας, εἰρεναί τε δίκαια μητροπολιτικὰ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῶν Γραικῶν τῶν ἐν τῇ νήσῳ διέποντος, ὁ προμνημονευθεὶς τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπίσκοπος, οὐκ ἀρκούμενος τοῖς ἰδίοις ὅροις, ὃς οὔτε (6) εἰς αὐτὸν, ὡς αὐτοῦ εἶναι μείζονα ἄλλον ἐ

(3) Πάπα Ἰννοκεντίου. Hujus nominis IV, nam tertius creatus fuit anno 1198 et mortuus est anno 1216 ; quocirca Germanus plus quam quinquaginta annos rexisset Ecclesiam Nicosiensem, et incongrue archiepiscopus Hugo anno 1260 post quinquaginta annos litem Germano intentasset de metropolitico jure et electione, qui præscriptionis jure post tringinta annos ex can. 17 conc. Chalced. metropolitica jura jure daret. Nec Germanus, senio confectus, vigens et vegetus Romam petiisset, et ætatem potius quam paupertatem causasset ne longius variis allatis rationibus lis protraheretur. Petrus item Albani episcopus, et Otho Tusculanus sub Innocentio IV exstitere.

(4) Πέτρου τοῦ Ἀλβανῶν. In actis pontificum non reperitur nomen istius cardinalis, qui utique tunc temporis mortuus erat, cum vocetur τῆς ἀγαθῆς μνήμης, *bonæ memoriæ*. Reperi tamen in actis concilii Lugdunensis sub Innocentio IV, in sententia contra Federicum imp. lata, in qua summus pontifex dicit, *Speciales nuntios venerabilem fratrem nostrum P. Albanensem, tunc Rhotomagensem archiepiscopum, ac dilectum filium nostrum Gulielmum, basilicæ SS. Apostolorum presbyterum cardinalem.* Petrum *fratrem* appellat quia episcopus, Gulielmum vero *filium* presbyter.

(5) Ὁ εὐλαβὴς ἀδελφός. Is fuit Otho cardinalis de Castro Rodulfi Bituricensis, legatis Cypri post Petrum Albani episcopum sub Innocentio IV, cui exstant datæ litteræ de Græcorum ritibus, quo tempore legasi numere fungebantur in Cypro. Inde postea Romam reversus, sub Alexandro IV subscripsit Anagniæ hanc Constitutionem. In Vita Innocentii habetur : *Innocentius Othoni cardinali multas scripsit epistolas,* (quæ utinam extarent !) *mandavitque ut in Cypro insula episcopatus Græcorum institueret.*

(6) Ὃς οὔτε. Asserit Germanus se nullum superiorem agnoscere pontificem præter solum Romanum unum. Quia Cyprus una olim metropolis erat ex iis quæ sui juris erant, nullius parentibus imperio ; cujus metropolis genus Græci αὐτοκέφαλον vocant, eo quod ipsa metropolis sibi ipsi caput sit et seipsam, ab aliis non recta, regat, sub nullius Orientis patriarchæ ditione constituta. Theodorus Balsamo de privilegiis patriarcharum in lib. VI *Juris orientalis :* Ἄνευ μόνων τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Βουλγαρίας φημὶ καὶ τοῦ Κύπρου, καί τινων ὀλίγων μητροπολιτῶν λαβόντων ἀπὸ φιλοτιμίας βασιλικῆς ἰδικῆς τοῦτο τὸ δίκαιον. *Præter solos archiepiscopos qui caput ipsi sunt, Bulgariæ nimirum et Cypri, ac paucos quosdam alios metropolitas qui ex imperatoria peculiari munificentia jus istud obtinent.* Quod jus archiepiscopi Cypri antiquissimum sane est. Et Theod. quidem Balsamo in can. 39 Trullanum, ad concilium Ephesinum III illud refert dicens : Ἀπὸ μὲν τοῦ ιη' κανόνος τῆς γ' συνόδου παρίσταται ὅτι ἐκ προσπλεύσεως ἐπισκόπου τινὸς Κύπρου Ῥηγίνου ἐπιλεγομένου ὡρίσθη αὐτοκέφαλον εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου, καὶ ἐκωλύθη ὁ Ἀντιοχείας χειροτονίας ἐν αὐτῇ ποιεῖν · διορίζεται δὲ ἔχειν αὐτὴν καὶ τὰ δίκαια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡσαύτως καὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κυζίκου, καὶ γίνεσθαι τὰς τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν χειροτονίας παρὰ τοῦ ἐπισκόπου

τὸν τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα οὐ γινώσκει, οὔτε εἰς τοὺς ὑπατεταγμένους αὐτῷ Γραικούς τινὰ ἄδειαν δικαιολογίας ἐπέχειν, αὐτὸν τῷ ἰδίῳ βήματι προκαλεῖται, ἵνα ἐπί τισι ζητήμασιν ἃ προύβάλλετο κατ' αὐτοῦ ὥσπερ διέταξεν ἐκζητεῖν, ἀποκριθείη. Καὶ ἐπεὶ ὁ αὐτὸς ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς ὑπήνεγκε πρὸς τὸ ἔργον ἐνδοὺς, καὶ ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, ὡς λέγεται, φέρων ἐπιτιμίου ἀπόφασιν, πολλὰς τῷ τοιούτῳ Γερμανῷ καὶ τῇ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐπέφερε τὰς βαρύτητας, ἐξ ὧν ἀποδείκνυται παθεῖν ζημίας καὶ ἐξόδους μεγίστας. Τούτου ἕνεκεν ὁ τοιοῦτος Γερμανὸς ἀφ' ἡμῶν μετὰ τῶν ἄλλων ἐζήτησε, τοῦ ἀνακτᾶσθαι τὰ ἐπενεχθέντα βάρη αὐτῷ διὰ τοῦ ῥηθέντος Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπου, τόν αὐτόν τε ἀπὸ τῶν τοιούτων καὶ τῶν ὁμοίων τῆς μὴ ὀφειλομένης ἐξουσίας ἐπὶ τοῖς Γραικοῖς καὶ τῶν αὐτοῖς ἀνηκόντων ἐν δεκατισμοῖς καὶ ἄλλοις δικαίων παραβάσεσιν ἐπιμελετῶμεν κωλύσαι. Κἂν καὶ ἐνωπιον τοῦ προῤῥηθέντος Τουσκουλανοῦ ἐπισκόπου, ᾧ δεδώκαμέν ἀκροᾶσθαι τὰς τοιαύτας ἐγκλήσεις, οἱ προῤῥηθέντες διεβεβαιοῦντο ἐπίτροποι ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λευκοσίας ἕνεκεν τῆς τοιαύτης αἰτίας οὔποτε εἰς δίκην ἐκλήθη παρά τινος ἀνθρώπου ἢ νομίμως· οὔτ' αὐτοὶ παρ' αὐτοῦ ὑπερ αὐτῆς τῆς αἰτίας, πλὴν διὰ ἄλλας τινὰς χρείας νυνὶ ἐστάλησαν · καὶ διά τοῦτο ἐπὶ τοῖς προβληθεῖσι παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ οὐκ ὤφειλον ἐπέχειν κρίσιν. Ὅμως, ἐξ ἡμετέρας προσταξεως, μήπως τῷ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπισκόπῳ δόξειεν ἀπεῖναι τὸ τῆς δίκης πλήρωμα, ἐδιάσατο τουτους ὁ αὐτὸς ἀκροατὴς (7) ταῖς ζητήσεσι τούτου, ὡσπερ τοῦ ῥηθέντος ἀρχιεπισκόπου, ἀποκριθῆναι.

Προίθεντό τοίνυν ἐν τῇ κρίσει, ὅτι προτροπὴ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ τοιούτου Γερμανοῦ οὐδεμία τις ἐγεγόνει · ἐπεὶ πρὸς τοὺς προμνημονευθέντας ἐπισκόπους δίκαιόν τι τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐκλέ-

tate polleret, ad suum tribunal ipsum provocasse Germanum ut quibusdam contra ipsum prolatis querelis, eo quod de ipsis statuis et inquirere, responderet. Cum autem idem archiepiscopus Germanus id agere detrectaret, in ejus personam, ut ferebatur, excommunicationis sententiam ferens, ipsum Germanum ejusque Ecclesiam innumeris onerasse gravaminibus, quæ jacturas easque graves, maximaque impendia sibi imperatore demonstrat. Quocirca ejusmodi Germanus et alii cum eo petierunt a nobis ut in jus suum Germanum assereremus, et illata ei a dicto Leucosiæ archiepiscopo gravamina sarciremus, ipsumque ab ejusmodi et similibus non licita facultate in Græcos et qui ad eos spectant, decimarum impositione aliisque jurium extorsionibus, actis, cohibere curaremus. Et quamvis coram præfato Tusculano episcopo, cui sane ejusmodi dederamus audire controversias, archiepiscopum Leucosiæ nunquam propter eam causam in judicium legitime saltem a quoquam homine vocatum fuisse præfati procuratores testati fuerint, neque ab ipso hac de causa tametsi propter alia quædam negotia nunc se fuisse missos, atque adeo ne his quæ ab archiepiscopo Germano objecta fuere non opus esse constituere judicium : nihilominus, en videremur negasse archiepiscopo Græcorum justitiæ copiam, de mandato nostro auditor ipse ad dictas Germani querelas. præfati archiepiscopi nomine, eos respondere compulit.

Retulerunt itaque ad judicium, ordinationis ejusdem Germani nullum plane exstitisse mandatum ; deinde jus eligendi archiepiscopum nullo modo præmemoratis convenisse episcopi ; tum

Κύπρου. Σήμερον δὲ οὐδεμία ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων τῇ ἀχιεπισκοπῇ Κύπρου ὑπόκειται, ἀλλ' οὐδὲ τὰ δίκαια τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔχει. *Ab octavo canone tertiæ synodi, eæ supplicatione cujusdam episcopi Cypri, Rhegini vocati, statutum fuit, ipsam Cypri Ecclesiam esse primatem ac sui ipsius caput ; et prohibitus est Antiochenus episcopus facere in ea ordinationes : statuit autem canon. 39 Trullan, et eam habere jura Cpolis, ac pariter Ecclesias etiam provinciarum Hellesponti, et Ecclesiam Cyzici ipsorum episcoporum ordinationes ab episcopo Cypri faciendas. Hodie vero nulla ex his Ecclesiis Cypri archiepiscopatui subjicitur, imo neque jura Cpolis habet.* Fortassis quia jam suo tempore in Latinorum ditionem cesserat ; sed fallitur, nam jus αὐτοκεφαλαῖον inde ab apostolorum tempore habuerat. Clarissime id patet ex eodem ad ipsomet allato canone 8 synodi tertiæ ; dixit enim : Ἔξουσι τὸ ἀνεπηρίαστον καὶ ἀδίαστον οἱ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν Κύπρον προεστῶτες κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ὁσίων Πατέρων, καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, δι' ἑαυτῶν τὰς χειροτονίας τῶν ἐλλαβεστάτων ἐπισκόπων ποιούμενοι. *Habeant jus suum intactum et inviolatum qui sanctis in Cypro Ecclesiis præsunt, secundum canones SS. Patrum et veterem consuetudinem, per seipsos ordinatines reverendissimorum episcoporum facientes.* Confirmat veterem consuetudinem, jura sua antiqua firmat consilium, non novum tribuit ; jus id autem erat jus αὐτοκεφαλαῖον. nimirum ut metropolita Cypri a synodo Cypri eligeretur et ab episcopis ejusdem insulæ consecraretur, non a patriarcha Antiochiæ vel ab alio quovis. Cum itaque Germanus se Græcorum archiepiscopum creatum existimaret, tanquam Græcorum metropolita ejus insulæ, jure αὐτοκεφαλαίου nolebat Hugoni metropolitano Latino parere. Attamen, qui ea privilegia semper intelliguntur salva jure προτιμήσεως, prælationis Romani pontificis, ideo eum solum ditionem in ipsum habere tutetur.

(7) Ὁ αὐτὸς ἀκροατής. Idem auditor, nimirum cardinalis. Olim enim cardinales constitubantur auditores peculiarium causarum a summo pontifice. Innocentis III. Regest. XIII ep 45 : *Tibi et F. archidiacono Tullensi venerabilem fratrem nostrum H., Ostiensem episcopum, constituimus auditorem,* Epist. 197 : *Priori et fratribus SS. Quatuor Coronatorum. Cum super usu et jure parochiæ inter vos et N. priorem ac conventum Lateranensem contentio verteretur, dilectum filium nostrum C., tituli S. Joannis et Pauli presbyterum cardinalem, dedimus partibus auditorem ; qui petitione audivit et testes utrinque recepit.* Et Regest. XV, ep. 150 ; *Coram dilecto filio P. tituli S. Cæciliæ presbytero cardinali, quem vobis dedimus auditorem.* Vide etiam epist. 43 et 69.

eos tempore quo ad electionem faciendam convenerant, vinculo generalis censuræ fuisse detentos; demum apostolicas litteras, quibus dabatur eis præfata eligendi potestas, ab innodatis vinculo excommunicationis fuisse latas: quibus de causis continuo ipsi Leucosiæ archiepiscopo, qui tunc temporis aberat, per ipsius legatos visum fuisse ad electionem sive confirmationem vel consecrationem non esse procedendum; ejusmodi judicatum, quod vocant, a Leucosiæ archiepicopo ideo factum fuisse, quia ex mandato sanctæ memoriæ Cœlestini, prædecessoris nostri, qui insulam Cypri ob incolarum Græcorum contumaciam et perfidiam in papam, dederat catholicis Latinis eam tenere, factum fuit ut, ejectis illinc Græcorum sedibus, quatuor Latinorum episcopi ac sedes constituerentur, quarum pontifices in Græcorum loco suffecti decimas aliaque ecclesiastica jura quæ Græcorum episcoporum in ea insula erant bona substitutionis jure obtinerent: et uni ex quatuor sedibus, nimirum Leucosiæ, eumdem Cœlestinum reliquas subjecisse sedes, potestate ut cæteris omnibus ejus insulæ ecclesiis metropolitica præesset auctoritate. Postea vero dictus Albani episcopus, legationis qua fungebatur auctoritate sive jurisdictione, constituit, ejusque constitutio fuit ab apostolica sede confirmata, ut in præfata nimirum insula quatuor tantum essent episcopi Græci, ac certa quædam loca in Latinorum haberent diœcesibus qui deinde Leucosiæ archiepiscopo tanquam eorum metropolitæ, ac Latinis quorum in diœcesibus erant, episcopis se ipsos, obedientiæ juramento præstito, devoverent. Quocirca clare constat nullum alium metropolitam nisi Leucosiæ archiepiscopum in ea insula, quæ una sane provincia est, vel potuisse vel debuisse jura dare. Quapropter

A γεσθαι οὐδενὶ τρόπῳ πρόσῃκε· καὶ αὐτοὶ τῷ τῆς ἐκλογῆς καιρῷ, ἣν πέρι τοῦ ποιῆσαι συλλέγοντας κατείχοντο δεσμῷ ἐπιτιμίου καθολικοῦ (8)· καὶ τὰ ἀποστολικὰ γράμματα, ἐν οἷς γέγονεν αὐτοῖς ἡ προῤῥηθεῖσα τοῦ ἐκλέγεσθαι παραχεκωρημένη ἄδεια περὶ ἀφορισμῷ ὑπεληλμένων ἐπορίσθησαν· ἐξ ὧν αἰτιῶ σπουδαίως αὐτῷ τῷ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπῳ διὰ τῶν αὐτοῦ τοποτηρητῶν, ὃς τότε τοῦ χρόνου ἀπῆν, τοῦ μὴ πρὸς τὴν ἐκλογὴν, εἶτ' ἐπικύρωσιν, ἡ χειροτονίαν προέρχεσθαι. Τὸ τοιοῦτον γέγονε κατὰ δίκαιον καλούμενον, ὑπὸ τῷ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπῳ, διὰ τοῦτο μετὰ προτροπῆς τοῦ τῆς εὐαγοῦς μνήμης Κελεστίνου (9), τοῦ προκατόχου ἡμῶν, ὃς τὴν τῆς Κύπρου νῆσον ἕνεκεν τῆς ἀπειθείας καὶ ἀπιστίας τῆς πρὸς τὸν πάπαν τῶν Γραικῶν τῶν ἐν

B ἐκείνῃ τότε κατοικούντων, παρεχώρησε τοῖς καθολικοῖς Λατίνοις ταύτης κρατῆσαι, γεγόνασι τοίνυν ἐκεῖσε ἐξωσθέν των τῶν Γραικῶν θρόνων τέσσαρις ἐπίσκοποι καὶ καθέδραι Λατίνων κατασταθεῖσαι· ὧν οἱ ἀρχιερεῖς ἐν δικατείαις καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς δικαίοις, ὧν οἱ τῶν Γραικῶν ἐπίσκοποι ἐν τῇ τοιαύτῃ νήσῳ εἶχον, ἀγαθὰ διεδέξαντο· καὶ τῶν καθεδρῶν τεσσάρων μίαν, ἤτοι τῆς Λευκοσίας αὐτὸς Κελεστῖνος προεβίβασε, τῇ δυνάμει τοῦ κρίνειν ἐν πάσῃ ταύτῃ τῇ νήσῳ διὰ μητροπολιτικῆς ἀξίας

C τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν. Μετέπειτα δὲ ὁ ῥηθεὶς Ἀλβανῶν ἐπίσκοπος ἀδείᾳ τῆς αὐτοῦ τοποτηρήσεως ἡ δικαιοδοσίας διετάξατο, καὶ ἡ αὐτοῦ διάταξις ἐπικυρώθη διὰ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, τοῦ ἐν ὅλῃ τῇ προλεχρείῃ νήσῳ τέτταρες ἐπίσκοποι Γραικοὶ μόνον εἶναι, καί τινας τόπους ἐπέχειν ἐν ταῖς τῶν Λατίνων ἐνορίαις· οἱ μετὰ ταῦτα τῷ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπῳ ὡς μητροπολίτῃ αὐτῶν, καὶ τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις, εἰς ὧν ἐνορίας κατέστησεν αὐτοὺς, καθυπέσχοντο δεσμῷ ὑπακοῆς. Φαίνεται οὖν καθαρῶς ὡς ἄλλος μητροπολίτης πλὴν τοῦ τῆς Λευκο

(8) Ἐπιτιμίου καθολικοῦ. De universali ista censura nihil in actis impressis Romanorum pontificum nec in ecclesiasticis tabulis. Innuit ex Æmilio lib VII Petrus Maturius in notis ad part. III *Summæ* S. Antonini, § 21, cap. 8, ad an. 1254, dicens: *Innocentio IV summo Pontifice Cyprii quique veræ pietatis exempla contemplari potuere. Insula duos habebat archiepiscopos, Latinum Græcumque. Latinum imperitantem Græco, Græcum, quod parere nollet, solum vertere coactum. Episcopis Græcis ab archiepiscopo Latino re divina facienda interdictum. Ad hoc nobilitatis veteris Cypriæ, bonam partem loco impiorum habitam, distractam insulam aliorum aliter de re sacra jureque pontificio sentientium contentione, nullam formam consentientis veræque pietatis.*

(9) Προτροπῆς Κελεστίνου. Utique hujus nominis tertii, quandoquidem quartum id præcepisse rationi consentaneum minime videtur, cum is decima octava a suæ creationis die vita excesserit, et in adeo brevis temporis intervallo non potuit res Cyprias curare, necdum familiaribus et urbanis expeditis; nec etiam Cœlestinum II, creatum an. 1143, cum necdum Cyprus in Latinorum ditionem venisset, et triginta fere post Cœlestinum II annis, sub Luca patriarcha CP, an. 1170, ut ex synodali ejus deserto relato a Balsa none in Nomocan. Photii, tit. 18, cap. 28, plus quam duodecim essent in ea insula episcopi Græci, quorum jura ratione appellationis a patriarcha CP. cognoscebantur. Qui ergo fieri potuit ut Cœlestinus II Græcos ejecerit episcopos et quatuor tantum Latinos constituerit? Quocirca necessario asserendum est, Cœlestinum istum fuisse ejus nominis tertium, creatum an. 1191, tempore namque Clementis III, cui proxime successit Cœlestinus III, Ricardus Angeliæ rex, Cyprum, ejectis Græcis dicibus, subigit. Verum his quæ Hugonis oratores in judicio detulerunt Alexandro pontifici non cohærent ea quæ Joannes Maginius in Ptolomæi Cosmographiam, agens de Cypro, scripsit, dicens: *Fuere olim in insula Cypri quatuordecim episcopi iique omnes Græci, Innocentius autem III, petitionibus reginæ Ælisiæ annuens, ad quatuor tantum redegit, tum Græcos tum Latinos:* cum hi Cyprii oratores asserant id non reginæ Ælisiæ præcibus factum, sed in contumaciæ pœnam, deficientibus Græcis ab obedientia Romanæ sedis, nec ab Innocentio III, sed ab ejus prædecessore Cœlestino III, qui, ejectis Græcorum pontificibus, quatuor tantum in ea insula Latinorum constituit sedes. Deinde Petrus, Albani episcopus, Innocentii IV legatus, summi pontifici autoritate, quatuor Latinis episcopis quatuor addidit Græcos episcopos in distinctis locis a Latinorum urbibus sedes suas habentes, qui suos illarum diœcesum Græcos regerent.

σίας ἀρχιεπισκόπου ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ ἥτις ἐστὶ μία ἐπαρχία, οὔτ' ἠδύνατο οὔτ' ὤφειλε τάττεσθαι. Ὅθεν μετὰ τῶν ἄλλων ἐζήτουν οἱ προλεχθέντες ἐπίτροποι ἵν' ὃ γέγονε πρόκριμα περὶ τὴν τοῦ προδιαληφθέντος Γερμανοῦ ἐν τῇ τῆς Λευκοσίας ἐκκλησίᾳ κατάστασιν, καὶ εἴ τι ἐκ τούτου, ἢ ἕνεκεν τούτου παρηκολούθηκε, διατάξασθαι ἡμᾶς μὴ ἔχειν τὸ κῦρος· καὶ κωλῦσαι ἡμᾶς τὸν τοιοῦτον Γερμανὸν τοῦ μὴ ἐπεργάζεσθαί τι ἐν τῇ Κύπρῳ περὶ τῶν ἀρχιεπισκοπικῶν δικαίων.

A præfati procuratores pariter cum aliis petierunt ut decretum contra jus latum, ordinationis assumpti jam Germani ad Leucosiæ Ecclesiam, et quidquid ex hac ejus ordinatione vel ejus causa factum deinde fuisset, nos constitueremus esse irritum, ac prohiberemus ne Germanus iste aliqua ulla archiepiscopi jura exerceret in Cypro.

Τελευταῖον, ὀχλήσεως ἐπὶ τούτοις γεγονυίας, καὶ πολλῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν γεγονυιῶν θέσεων παρὰ τῶν ἑκατέρῳ παραστῆσαι πεταγμένων· ἐπεὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποδείξεων τοῦ δικαίου ἐδόκει ἐκτετάσθαι εἰς μῆκος τὰς τῆς ὀχλήσεως διχονοίας, ὁ ῥηθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς ἡμῖν καθικέτευσε ταπεινῶς, τοῦ μὴ τοσαύταις μακρολογίαις περιελκεσθαι τῇ πτωχείᾳ τῆς τῶν Γραικῶν Ἐκκλησίας καὶ τοσαύταις ταῖς δυσκολίαις προσφέρεσθαι · βουλόμενοι τὴν κατάστασιν αὐτῆς καὶ εἰρήνην, ὀφείλομεν εἰρηνικῇ διατάξει ἀποστολικῆς καταστάσεως προμήθειαν ἐπάγειν, δι' ἧς κατασιγήσουσι τῶν ὀχλούντων οἱ λογισμοὶ καὶ ὑπὸ ὑποταγῇ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας (10) οἱ προῤῥηθέντες Γραικοὶ ζωὴν ἄξουσι μετὰ τῶν Λατίνων εἰρηνικήν. Οὐδὲν θαυμαστὸν τὸ λοιπὸν ἔθνος τῶν Λατίνων καὶ Γραικῶν, τῆς Ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κύπρου ἐκ διαφόρων ὀχλήσεων σαλευομένης, ταραχῇ κυμαίνεσθαι · ἐξαίρηται, καθὼς διακρίνομεν ὃ ἐπιφερεν τὴν ὑπόθεσιν, το ἀσυμπέραστον τῶν ἐκρσιῶν περὶ τὴν τοῦ τέλους τάξιν ἕνεκεν τούτου ὅτι ὡς ἡ διαφορὰ τῶν σωμάτων καὶ ἡ τῶν ἠθῶν ἀσυμφωνία εἰώθασι γεννᾷν διχονοίας ἐν τῇ ἀναστροφῇ τῶν ὁμοζώντων ὑπὸ ποικίλαις συνηθείαις παρατηρήσεων τῶν γενεῶν. Ἡμεῖς οὖν, οἱ ἐκ τῆς ἐπικειμένης ἡμῖν τῆς ἀποστολικῆς λειτουργίας ὀφείλομεν καὶ ὀρεγόμεθα τοῖς τ' ἐγγὺς τοῖς τε μακρὰν φάσκειν εἰρήνην, ποσέχοντες ἐπιμελῶς θεραπεύειν τοῦ τὰς προλεχθείσας Ἐκκλησίας βεβαίᾳ τάξει διευθύνεσθαι πρὸς ἀλλήλας, καὶ ἀμοιβαίᾳ ἐν Χριστῷ εὐφραίνεσθαι τῇ εἰρήνῃ, ἱκανωτέρως προεμηθευσάμεθα τὰς τούτων διαστάσεις ἡσύχου διατάξεως κατευνάζειν, ἀριστῇ συμβουλῇ ἢ κριτικῆς ἐκκοπῆς μαχαίρᾳ διακληροῦν.

Tandem super his oborto tumultu multisque positis quæstionibus ab iis qui utriusque partis patrocinium sustinebant: quoniam ex ipsis juris probationibus in longum videbatur protrahendas fore controversiæ dissensiones, dictus archiepiscopus Germanus humiliter supplicavit nobis ne tam longis ejusmodi disputationibus eum circumveniri ac distineri, attenta Ecclesiæ Græcorum paupertate: neve tot tantasque morosas difficultates in medium afferri sineremus : consulentes statui ipsius et paci, æquum duximus pacifica constitutione ex apostolica dispositione salubre inire consilium, quo dissidentium quiescant litigia et sub ditione Ecclesiæ Romæorum vitam præfati Græci cum Latinis ducant pacificam. Nec mirum si Latinorum Græcorumque genus Ecclesiæ ipsius Cypri variis agitatæ turbis, seditionibus perturbtum æstuet, cum excrescat, ut dijudicamus, id quod præbebat ansam dissidiique materiam suggerebat, multiplex nimirum illa juris alterutrinque dicendi dandive indiscreta actionis facultas, eo quod etiam varia corporum ac morum discrepantia parere consuevit dissidia in familiari conversatione eorum qui sub variis diversarum nationum institutis simul vitam ducunt. Nos ergo, qui injuncto nobis apostolico munere cum pace pascere tenemur et cupimus non modo eos qui prope, verum etiam eos qui longe sunt, sollicit mederi studentes præfatis Ecclesiis eas firma constitutione inter se componendo, quo mutua in Christo pace fruantur, satis opportune consuluimus harum dissidia placida constitutione sedare, consistoriali nimirum deliberatione seu judicialis decisionis gladio ea dirimentes.

Τοίνυν τῶν ὀχληρῶν φιλονεικιῶν ἔνθεν κἀκεῖθεν ταῖς τῶν λεπτοτάτων ἀποφοραῖς, τῶν τε θορύβων τῶν διαλήξεων εἰς τὸ ἀπέραντον ἀεὶ προβαινόντων · προστάττοντες τῇ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν βουλῇ καὶ τῷ πληρώματι τῆς ἀποστολικῆς ἐξουσίας · ὄντων ἐνώπιον (11) ἡμῶν τοῦ ῥηθέντος Γερμανοῦ, τοῦ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπισκόπου, καὶ τῶν εὐλαβῶν

Cum igitur graves seditiosæque contentiones levissimis jactatis objectionibus per tumultuantes disputationes, in infinitum vincendi studio procendentes, in utraque parte sint obortæ, de fratrum nostrorum consilio et plenitudine apostolicæ potestatis, constitutis coram nobis dicto Germano archiepiscopo et reverendis fratribus

(10) Τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας. Romæos vocat Græcos. Sic primo vocati sunt ii qui sub ditione erant imperatoris Græcorum, cujus imperii sedes cum Cpolis esset, ab ipsis nova Roma nuncupata, idcirco Græcorum imperium Romaniam appellabant. Concilium Lugdunense sub Innocentio IV, *ad unitatem Romanæ Ecclesiæ totum Romaniæ, id est Græciæ, imperium*. Eos autem qui illi parebant imperio Romæos nuncupabant ut a Romanis Latinis antiquæ Romæ nominis etiam inflexione discernerent. Clare id in hac ipsa Constitutione, παρὰ τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἐπισκοπου λαμβανέτω ἕκαστος Λατῖνος ἐπίσκοπος· *Unusquisque Latinus episcopus sumat juramentum fidelitatis. ab episcopo Romæorum*, nimirum ab episcopo Græcorum ejus insulæ. Romæum Latino opponit quia ejus insulani in ditione olim fuerant imperatoris Orientis.

(11) Ἐνωπιον. Tres tantum recensentur episcopi ejus insulæ, quia quartus Arsiones in Papho jam obierat, ejusque sedes vacabat, ut extrema parte hujus Constitutionis patet.

nostris Nicolao Soliæ, Joacim Carpasii, et Matthæo Leucarum, episcopis sedium Græcorum, ac Leucosiæ archiepiscopi procuratoribus, præsenti hac constitutione decernimus, et pro utriusque Ecclesiæ pace super deductis et aliis quæ inter eos seditioso in posterum tumultu dissidii causam parere possent, inviolabiliter sancimus, in insula Cypri, in diœcesibus Latinorum episcoporum et sub Leucosiæ metropoli quatuor tantum constituendas esse Græcorum pontificum sedes, olim a præfato Albanensi episcopo suis discretis locis : quoniam et in ea insula etiam quatuor tantum Latinorum episcoporum dignoscuntur esse sedes : unam quidem pontificiam sedem Ecclesiæ Græcorum apud Soliam in Leucosia ; alteram apud Arsinoem in Papho ; tertiam apud Carpasium in Famaugusta ; quartam apud Leucaras in Nemeso esse volumus ; et ex his urbibus sedes esse vocandas, ac pontifices qui hac canonice regant Eccle-

A ἡμῶν ἀδελφῶν Νικολάου Σωλείας, Ἰωακεὶμ Καρπασίου, Ματθαίου δὲ Λευκάρων, τῶν τῶν Γραικῶν θρόνων ἐπισκόπων, καὶ τῶν προρρηθέντων ἐπιτρόπων τοῦ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπου· τῇ παρούσῃ διατάξει κατιστήσαμεν, καὶ καταστάσει διηνεκεῖ, ὑπὲρ εἰρήνης ἑκατέρας Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῖς προβληθεῖσι καὶ ἑτέροις, ἃ δύναται ἐκ ἐκείνου εἰς ὕστερον γεννᾶν ἀποστάσεως παρενοχλουμένην ὑπόθεσιν, ἀπαραθρύστως τάττομεν, τὴν νῆσον Κύπρου τοῦ λοιποῦ ἐν ταῖς ἐνορίαις τῶν Λατίνων ἐπισκόπων καὶ ὑπὸ τῇ τῆς Λευκοσίας μητροπόλει τέσσαρας μόνον (12) ἔχειν Γραικῶν ἀρχιερατικὰς καθέδρας, πάλαι διὰ τοῦ προληφθέντος Ἀλβανῶν ἐπισκόπου ἰδίοις ἀποταχθείσας τόποις· ἐπὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ νήσῳ τέσσαρες μόνον διαγινώσκονται εἶναι

B θρόνοι Λατίνων ἐπισκόπων· μίαν μὲν ἀρχιερατικὴν καθέδραν τῶν Γραικῶν Ἐκκλησίας ἐν τῇ Λευκοσίᾳ (13) παρὰ τῇ Σωλείᾳ, ἄλλην ἐν Πάφῳ (14) παρὰ τῇ Ἀρσινῷ (15) τρίτην ἐν Ἀμμοχώστῳ (16)

(12) Τέσσαρες μόνον. Germanus enim, cum sibi usurpasset nomen archiepiscopi Leucosiræ, præter quatuor episcopos, quinque Græcorum sedes efficiebat contra decretum Cœlestini et Innocentii. Et fortasse Petrus, Albani episcopus, Innocentii IV legatus, quatuor Græcis episcopis quatuor dederat Ecclesias et palatia in eisdem urbibus in quibus Latinorum episcoporum erant sedes ; Alexander vero IV Græcis episcopis quatuor urbes diversas ab urbibus Latinorum, in eisdem tamen Latinorum diœcesibus decrevit, a quibus urbibus episcopi nomen sortirentur, ut a Solæa sede Græci episcopi in diœcesi Leucosiæ Solæensis episcopus vocaretur. Firmatur id ex Joanne Maginio dicente : *In insula Cypri archiepiscopus Græcus* C *ac cæteri Græci episcopi in ditione erant Latinorum, a quibus, facta eorum electione in regio consilio, confirmabantur episcopi et eorum appellationis causæ cognoscebantur. Neque ob id in Latinorum episcoporum urbibus sedes habebant : nam Alexander IV in urbibus eorum locavit sedes, ut in ejus Summa quæ Alexandrina vocatur habetur.* Quam utinam legere contigisset ! Exstitere autem olim episcoporum etiam sedes eædem ipsæ urbes, ante Latinorum imperium. Nam in concilio Ephesino assidebat Evagrius Solæensis episcopus, et in Nicæno II Eustathius episcopus item Solæensis. Ex conciliorum autem actis has elicio urbes exstitisse episcoporum sedes : Paphum, Salaminam seu Constantiam, Solæam, Trimithuntum, Thamassum, Cittium, Curium, Chytrium, Amathum, Carpasium, Arsinoen, Neapolim, Cyrenem. In concilio Sardicensi reperiuntur duodecim nomina episcoporum insulæ Cypri, sine tamen D civitatum vocabulis. Ex synodo CP., sub Luca patriarcha coacta propter depositionem Joannis episcopi Amathuntis, apud Balsamonem in can. 12. Carthagin., colligitur eo anno, nimirum 1170, plus quam duodecim exstitisse ejus insulæ episcopos, Joannes Maginius : *In universa insula quatuordecim olim fuere episcopi.* Plinius, l. v *Hist. nat.*, cap. 30 *: Oppida in insula quindecim : Paphos, Palæpaphos, Curia, Cittium, Coriacum, Salamis, Amathus, Japet hos, Sole, Tamasus, Epidaurum, Chytri, Arsinoe, Carpasium, Golgi ; fuere et ibi Cinyra, Marium, Idalium.* Stephanus his oliam addit urbem : Ἔστι δὲ καὶ Πανάκρου πόλις Κύπρου· *Est autem et Penacrus urbs Cypri.* In Menæis Græcorum die 4 Maii, Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρινίας τῆς Σύπρου *Sancti Theodoti martyris, episcopi Cyriniæ Cypri,* sub Licinio imp. In act. I conc. Ephesi : Τῆς Κηρήνης Κύπρου, *Cirenes Cypri.*

(13) Λευκοσίᾳ. In Menologio Græcorum, ex Typico S. Sabæ, sic 12 Junii, Τοῦ ἁγίου Τριφυλλίου ἐπισκόπου Λευκοσίας τῆς Κύπρου· *S. Triphylli episcopi Leucosiæ Cypri.* Nicephorus tamen Callistus lib VIII, cap 42, vocat eum episcopum Lediensem Sozom. eliam I. I *Hist.*, cap. 11, τὸν Λεδρῶν ἐπίσκοπον, *Ledrensem episcopum.* A Latinis Nicosia vocatur, et tempore Innocentii III metropolitico jure aucta erat, cujus archiepiscopi confirmatio ad summum pontificem spectabat, a quo et pallium accipiebat. Innocentius III, *Regest.* XIV, ep. 139, ad Hierosolymitanum patriarcham, apostoliæ sedis legatum : *Præsentata nobis electione quam dilecti filii capitulum Nicosiensis Ecclesiæ de dilecto filio magistro Durando, ejusdem Ecclesiæ thesaurario, celebrarunt, electionem eam sufficienter examinare nequivimus, secundum apostolicæ sedis morem. Verum quia onerosum esset et grave, propter maris et viarum pericula, ob hoc iterato ad sedem apostolicam remeare, pallium pontificalis officii ad te, tradendum eidem, duximus destinandum, fraternitati tuæ districte mendantes,* etc. *Tu ipsum præcipias conferas ei pallium sub forma quam tibi transmittimus.*

(14) Ἐν Πάφῳ. S. Hieronymus in Vita Hilarionis, *Ingresso Hilarione Paphum urbem Cypri, nobilem carminibus poetarum.* Vetus Papho sita erat in littore Orientis, olim metropolis totius insulæ, utpote proconsulis sedes, ex Act. apost. cap. XIII. In primo concilio Nicæno Paphi episcopus primum locum tenebat inter episcopos Cypri : *Provinciæ Cypri, Cyrillus Paphensis, Gelasius Salaminensis.* Item et in concilio Cpolitano primo. In concilio tamen Ephesino, in fine actionis I, reperitur prius, Ῥηγῖνος ἐπίσκοπος πόλεως Κωνσταντίας, deinde Σαπρίκιος Πάφου τῆς Κύπρου. *Rheginus episcopus Constantiæ, Sapricius Paphi Cypri.* Et in act. VII sæpius Constantia Cypri *metropolis* vocatur.

(15) Ἀρσινῷ. In conc. Chalced., act. I, *Proechius episcopus Arsinoe.* Stephanus decem urbes eo vocatas nomine tradit, quarum, inquit, ἑβδόμη Κύπρου, ἡ πρότερον Μάριον λεγομένη · *Septima Arsinoes est in Cypro, quæ olim Marium vocabatur.*

(16) Ἀμμοχωστῷ. Famaugustam sic Græci vo-

τῷ Καρπασίῳ (17), καὶ τὴν τετάρτην ἐν Νε- A sias nomen et auctoritatem pontificii muneris habere.
παρὰ τῷ Λευκαρᾷ βουλόμεθα εἶναι, καὶ ἐκ
ν κατονομάζεσθαι, ὄνομά τε καὶ ἀξίαν ἀρχιερατικῆς λειτουργίας ἔχειν τοὺς ἀρχιερεῖς τοὺς ταὐ-
ανονικῶς διεθύνοντας.

ὴν ὁσάκις ἑκάστη τῶν προλεχθεισῶν τῶν Γραι- Quoties autem quævis prædictarum sedium Græ-
καθεδρῶν σχολάζῃ ἐπίσκοπῳ, ἕτερος ἐκ τῶν corum vacare contigerit, suo orbata episcopo,
ὐτοῦ θρόνου κληρικῶν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύμα- alius ex eadem sede clericus, invocata sancti Spi-
πικληθείσης χάριτος (18) εἰς ἐπίσκοπον ψηφι- ritus gratia, per suffragia eligatur in episcopum,
ῳ, οὗτινος ἐπικυρώσει τὴν ἐκλογὴν ὁ Λατῖνος cujus sane electionem is Latinus confirmabit epi-
ρεὺς εἰς οὗ ἐνορίαν ὁ θρόνος ἐκεῖνός ἐστιν, εἰ scopus in cujus diœcessi sedes illa est, modo inve-
ν εὑρήσει ἀπαρτιζομένην προσώπῳ σεμνῷ, nerit auctoritate canonica riteque ordinata pera-
ικῇ ἀδείᾳ, ὀρθῶς ταχθείσῃ, καὶ οὐ δυσκόλως ctam electionem personæ morum gravitate venéran-
ποιήσει διὰ τῶν Γραικῶν ἐπισκόπων τῶν πλη- diæ; ac sine ulla mora efficiet ut a Græcis vicinarum
ἐνοριῶν, οὓς ἐπὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς Λατῖνος καλέ- diœcesum episcopis quos ea de causa idem Latinus
ἐπίσκοπος ἀπονεῖμαι χειροτονίας δῶρον. Τὴν vocabit episcopus, consecrationis gratia ei confe-
οπικὴν φροντίδα τῶν μοναστηρίων, τῶν ἐκ- B retur. Episcopalem curam monasteriorum, eccle-
ῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ῥωμαίων siarum, cleri, populi in ea civitate et diœcesi con-
ἐντὸς τῇ αὐτοῦ πόλει καὶ ἐνορίᾳ τυγχανόντων, sistentium propria auctoritate ei tradet et præ-
ἀδείᾳ παρατιθεὶς αὐτῷ καὶ λαμβάνων παρ' αὐ- scriptam ab eo recipiet obedientiæ confessionem
νόμοτον ὁμολογίαν ὑπακοῆς ἐν σχήματι τοιού- in hac forma :

ὼ Γερμανὸς, ἐπίσκοπος Σωλείας τῆς τῆς *Ego Germanus, episcopus Soliæ diœcesis Leucosiæ,*
ισίας ἐνορίας, ἐκ ταύτης τῆς ὥρας καὶ κα- *ex hac hora et deinceps ero fidelis et obediens S. Pe-*
πιστὸς ἔσομαι καὶ ὑπακούων τῷ ἁγίῳ *tro sanctæque Romanæ Ecclesiæ, et domino meo*
, τῇ ἁγίᾳ τε Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ *Hugoni, archiepiscopo Leucosiæ, ejusque successori-*
μου Οὔγκῳ, ἀρχειπισκόπῳ Λευκοσίας, *bus canonice intrantibus. Non ero in consilio neque*
αὐτοῦ τε διαδόχοις κανονικῶς εἰσερχομέ- *in facto ad perdendum vitam eorum vel membrum,*
Οὐκ ἔσομαι ἐν βουλῇ οὔτε ἐν ἔργῳ τοῦ *seu ad capiendum captione mala. Consilium quod*
σαι τὴν αὐτῶν ζωὴν, ἢ μέλος, ἢ κρατηθῇ- *mihi per se ipsum, vel per nuntium, vel per litteras*
ακῇ κρατήσει. Βουλὴν ἣν τις ἐμοὶ ἢ καθ' *crediturierunt, ad damnum eorum nulli pandam.*
ν ἢ διὰ μηνύσεως ἢ διὰ γραμμάτων δηλώ- C *Papatus Romanæ Ecclesiæ ac canonum SS. Patrum*

ab aggesta arena, eo quod in ærnæ medio ad
sita sit et velut in arenario. Ἄμμος enim
m significat, χωστὸς vero *aggestum*, a verbo
ω, *aggero, obruo*. De ea Sozomenus lib. VI
, c. 32: *Cum Epiphanius in urbe ampla ea que*
tima sacerdotio fungeretur. Olim Salamis,
le Constantia vocata. Stephanus, Κωνσταντία
ὑπρου Σαλαμίς. *Constantia est Salamis in*
o S. Hieronymus *De locis Hebr. ex Act. apost.*:
mis, civitas in Cypro insula, nunc Constantia
, quam Trajani principis tempore Judæi, in-
ctis omnibus accolis, deleverunt. In primo con-
Nicæno vocatur *Salamis*, in Ephesino vero
tantia, et ejus concilii tempore totius insulæ
opolis erat; nam in act. VII, *Rheginus episco-*
Constantiæ Cypri metropolis. In Chalcedonen-
t. I, *Olympius episcopus metropolis Constan-*
In concilio VII, Nicæno II, act. I, IV et VII, inter D
opolitas recensetur *Constantius episcopus*
tiæ insulæ Cypri, Imo multo ante Conci-
Ephisenum, circa an. 375, metropolis erat, si-
em in consilio Ephesino fuit Rheginus Constan-
piscopus, Troili successor: de quo idem conci-
act. VII: *Docent pientissimi magistri num Troi-*
le sanctæ ac beatæ memoriæ episcopus qui nunc
ievit vel sanctæ memoriæ Sabinus qui illum
essit, vel qui ante illos venerabilis Epipha-
ab aliqua synodo ordinati fuerint. Et tamen
hanius tertius a Rhegino metropolita fuerat.
ates lib. VI, cap. 9: *Epiphanius, Constantiæ ur-*
ypri episcopus, concilio episcoporum illius in-
convocato, statuit ne quis Origenis libro legat.
rocare autem episcoporum concilium erat me-
olitæ munus. Claricus Sozom. lib. VI, cap. 23 :

Epiphanius Salaminæ quæ est urbs Cypri, fuit epi-
scopus; et paulo post: *Epiphanius in disciplina*
monastica cum apud Ægyptios, tum apud Palæstinos
illustrissimus habitus est. Postea quoque apud Cy-
prios in non minori gloria fuit, apud quos electus est
primariæ urbis totius insulæ epicopus. Ea urbs præ-
dicatione S Pauli cohonestata celebri nomine ex-
stitit Act. XIII, *Paulus et Barnabas abierunt Seleu-*
ciam et deinde navigaverunt Cyprum, et cum
venirent Salaminam prædicaverunt verbum Dei in
synagogis Judæorum. Et fortasse tunc metropolis
effecta cum post concilium Nicœnum Paphus, cre-
bris concussa terræ motibus, fuit destructa. S.
Hieronymus in Vita S. Hilarionis : *Ingressus Hila-*
rion Paphum.... quæ frequenter terræ motu lapsa,
nuc ruinarum tantum vestigiis quid olim fuerit
ostendit.

(17) Καρπασίῳ. Conc. VI act XVIII : *Joannes*
episcopus civitatis Καρπαθίων *insulæ Cypri.* Stepha-
nus : Καρπασία, πόλις Κύπρου, ἣν Πυγμαλίων ἔκτι-
σεν, ὡς Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Κυπριακοῖς. Διονύσιος
δὲ διὰ διφθόγγου Καρπασείαν αὐτὴν φησιν. Ξενα-
γόρας δὲ Κάρπαθον αὐτὴν φησι, Θεόπομπος Κάρ-
πασον. *Carpasia, civitas Cypri, quam Pygmalion*
ædificavit. ut ait Hellanicus in Cypriacis. *Dionysius*
per diphthongum effert, Carpaseiam ; *Xenagoras*
scribit Carpathiam, *Theopompus vero* Carpasum.

(18) Ἐπικλήσεως χάριτος . Innocentius III
Regest, XV, epist, 204, capitulo Nicociensi : *Uni-*
versitati vestræ mandamus quatenus, convenientes in
unum et sancti Spiritus gratia, ut moris est, invo-
cata, in Patrem et episcopum animarum vestrarum
vobis personam canonice ac concorditer eligatis,
quæ prodesse valeat et præesse.

οἷς ὁ μητροπολίτης ἐκ νομίμου δικαίου δύναται δικαιοδοσίαν ἐξασκεῖν εἰς τοὺς τοῦ συνεδρίου αὐτῶν ὑποτεταγμένους, μηδὲν ἀρπαζέτωσαν.

tum est, erga eos qui suo sunt suffraganeo subjecti jurisdictionem exercere.

Αἱ δὲ αἰτίαι αἱ ἀνήκουσαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ συλλογῇ, εἰ ἀποστραφῶσιν ἐν τοῖς Γραικοῖς, εἰς τὸν αὐτὸν σύμφυλον ἀρχιερέα κρινέσθωσαν. Ἐὰν δὲ εἰς Λατῖνον καὶ Γραικόν, εἴτε ὁ Γραικὸς ἐγκαλεῖται, εἰς τὸν Λατῖνον τοῦ τόπου ἀρχιερέα ἀναφερέσθωσαν κριτικῶς διαχωριζόμεναι, πλὴν σωζομένης τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας ὑπεροχῆς, πρὸς ἣν βοήθειαν πάντες οἱ θλιβόμενοι δύνανται ἀμέσως ἐπαναστρέφειν. Εἰ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Γραικοῦ γένηταί τις ἔγκλησις κατὰ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου εἰς οὗ ἐνορίαν ὁ αὐτὸς τυγχάνει Γραικὸς ἐπίσκοπος, εἴ γε χρεία, ἐντεῦθεν ἀνατρεχέτω καὶ πρὸς τὸν τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπίσκοπον.

Causæ quæ ad ecclesiasticum spectant forum, si controvertantur inter Græcos, a suo eorum gentili judicentur pontifice; si vero inter Latinum et Græcum; sive Græcus accusetur, ad Latinum loci pontificem referantur judicaliter dirimendæ, salva tamen apostolicæ sedis prærogativa, cujus opem vexati omnes immediate possunt implorare. Si ab episcopo Græco aliqua instituatur accusatio adversus Latinum episcopum in ea diœcesi in qua Græcus est episcopus, inde, cum necessitas postulaverit, ad Leucosiæ recurratur archiepiscopum.

B

Τῇ παρούσῃ τε Διατάξει θεσπίζομεν ἵνα ἐν τῇ πόλει ἢ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Λατίνου ἀρχιερέως, χωρὶς τῆς διατριβῆς τῆς ἐπισκοπῆς τῶν Γραικῶν καθέδρας, μεθ' οὗ τὸ ἀκροατήριον τοῦ ἐνόχου ἢ τοῦ δικαίου, εἴ τιν' ἔχει ὁ Γραικὸς ἐπίσκοπος, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν διαγινώσκηται, καὶ μηδὲν ἄλλο εἶναι κριτήριον δικαιοδοσίας διατεταγμένως ἐν τοῖς Γραικοῖς· εἰ μήπως ἔν τινι ἐκκλησίᾳ Γραικῶν τοῦ τοιούτου ῥηγάτου ἢ ἀρχιδιακονικῇ, ἢ ἄλλῃ ἐξουσίᾳ ἐκπεπλεγμένον ἔχουσα τεταγμένως κριτήριον ἀκοῆς ἐξ ἀρχῆς, ἐξ οὗ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τὸν Γραικὸν ἐπίσκοπον, καὶ ἐντεῦθεν κατὰ βαθμὸν οἱ αὐτοῦ ὑποτεταγμένοι ὁπόταν τούτων τι ἔσται προκαλέσουσι.

Præsenti hac Constitutione sancimus ut in civitate vel diœcesi in qua audientia forum actoris vel rei est Latini pontificis, extra locum in quo episcopalis Græcorum constituta sedes est, si quid Græcus habet episcopus, ab uno eodemque foro cognoscendum esse, nec aliud quodqiam legitimum esse tribunal juris dicendi Græcis, nisi forte in aliqua Græcorum Ecclesia ejusdem regni, vel archidiaconali, vel alia potestate rite a principio exemptum audientiæ forum exititerit; a quo ab ea Ecclesia ad Græcum episcopum, et hinc gradatim qui in ejus sunt ditione, quotiescunque his aliquid contigerit, se appellaverint.

Τῷ ἀρχιεπισκόπῳ μέντοι καὶ τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις ὑπὲρ πταισμάτων ἢ ἀδικιῶν, καὶ τῶν αὐτῶν δικαίων, τῶν ἐκκλησιῶν τε αὐτῶν ἐπιμελητέον κανονικῶς ἐν τοῖς Γραικοῖς τῶν αὐτῶν πόλεων ἢ ἐνοριῶν, ἐν ἐκείνοις τοῖς συμβάμασι προσήκειν βουλόμεθα τὴν ἐξουσίαν ἐν οἷς αὐτοῖς ἐκ δικαίου προσήκει τοῖς Λατίνοις.

Archiepiscopo et episcopis Latinis ad canonice C cognoscendum de criminibus vel injuriis et juribus ipsis suarum Ecclesiarum, in casibus illis potestatem in Græcos suarum civitatum vel diœcesum esse volumus, in quibus de jure ipsis Latinis convenit.

Πρὸς τὴν σύνοδον δὲ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου ὁ Ῥωμαῖος ἐπίσκοπος ἐν τῇ αὐτοῦ ἐνορίᾳ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἔχων, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετὰ τῶν ἡγουμένων καὶ τῶν ἱερέων αὐτοῦ, τῶν τὴν φροντίδα τῶν ψυχῶν ἐχόντων, κρατεῖται ἐνεπηκόως συντρέχειν· καὶ τὰ συνοδικὰ τούτου θεσπίσματα ἃ μέντοι τοῖς τῶν Γραικῶν ἔθεσι μὴ ἐναντίοις τῇ καθολικῇ πίστει, καὶ ἐκ τῆς Γραικῶν Ἐκκλησίας ἀνεχομένοις μὴ ἀντιβαίνουσι, λαμβάνειν τε καὶ φυλάττειν. Ἵνα δὲ μὴ οἱ ῥηθέντες Γραικοὶ ἐπίσκοποι βαρύνωνται βάρει διπλῷ ἐν τῷ δεῖσθαι τούτοις ἔρχεσθαι ἐκ τῆς τοιαύτης διατάξεως ὀφείλειν, καὶ εἰς τὰς ἐπισκοπικὰς συνόδους τῶν ἀρχιερέων Λατίνων τούτους ἔρχεσθαι, εἰς τὴν τῆς ἐπαρχίας σύνοδον τάττομεν οὐκ ἀναγκαζομένους.

Ad synodum Latini episcopus Romæus qui ejus diœcesi sedem tenet episcopus, ac pariter abbates ejusque sacerdotes animarum curam habentes semel in anno expedite accedant, et synodica decreta quæ, Græcis quidem institutis catholicæ fidei non repugnantibus, et a Græcis receptis Ecclesiis non adversantur, suscipere et observare teneantur. Ne autem dicti episcopi Græci ex hujus observatione Constitutionis, qua ad episcopales etiam synodos Latinorum pontificum accedere coguntur D duplici gravent ur onere, statuimus ad diœcesanam synodum eos non esse cogendos.

Ἐν ταῖς ἐπιτηρήσεσι μέντοι τῶν Γραικῶν ἐπισκόπων, ἢ τῶν οὐτοῖς ὑποτεταγμένων, ἐκείνην βουλόμεθα ἔχειν τοὺς Λατίνους ἀρχιερεῖς ἐν ταῖς ἰδίαις πόλεσι καὶ ἐνορίαις τὴν ἐξουσίαν, ἣν τῷ μητροπολίτῃ ἐν ταῖς ἐπιτηρήσεσι τῶν αὐτοῦ συνεδρίων καὶ τῶν αὐτοῦ ὑπηκόων παραχωροῦσι τὰ κανονικὰ θεσπίσματα.

In puniendis vero Græcis episcopis vel in eorum ditione constitutis, volumus Latinos pontifices in suis civitatibus et diœcesibus eam habere auctoritatem quam metropolitæ in puniendis suis suffraganeis sibique subjectis canonum concedunt decreta.

Τῷ ἀρχιεπισκόπῳ μέντοι καὶ τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις, ὅταν ταύτας τὰς ἐνορίας τὰς περὶ τοὺς

Quando archiepiscopus et episcopi Latini eas diœceses in quibus Græci consistunt cum dioce-

sano vicario jure visitaverint, hac servata justitiæ mensura pecunias a parochiis exigendas esse pronuntiamus : nimirum ipse archiepiscopus a quinque tantum parochiis exiget : Paphi episcopus a quatuor, Famaugustæ a tribus, et Nemesi similiter a tribus. Eam autem pecuniam a Græcis suæ diœcesis et parochiæ singulis accipiant annis. Singulæ vero parochiæ summam præbeant triginta solidorum tornesiorum sive totidem byzantios, qui non exsuperent, sed eam exæquent quotam. Licet sane parochiarum numerum quæ ratione visitationis solvere tenentur, attenta Romæorum paupertate, ex misericordi provisione ita mediocrem esse decreverimus, quoniam vero Latinis quidem episcopis suarum Ecclesiarum bona ideo tradita sunt ut in ipsis debitum ministerii eorum munus integre, cum necesse fuerit, explere valeant, si necessitas orthodoxæ fidei vel obedientiæ promptitudo quæ Romanæ debetur Ecclesiæ, vel morum disciplina pestulaverit, pluries ipsos Græcos esse visitandos, volumus, quo sine ullo Latinorum gravamine visitationis munus exsequatur, Græcos ipsos quidquid visitationi debetur suis sumptibus persolvere ; quando vero canonum constitutiones ipsis episcopis visitationis munus injungunt, tunc opus est ut Latini ipsi suis impensis munus obeant, cum etiam apostolus Paulus, nostri status exemplar, aliquoties victum sibi ipsi suarum labore manuum comparaverit, ne gravis foret iis quibus Evangelium prædicabat, qui cum doctori necessarios subministrare sumptus detrectassent eo ipso impediebant ne prædicationis mysterium propagaretur.

Ut autem breviter quod æquum et justum est præcipiamus : habeant Latinorum Ecclesiæ in præfata insula decimas et obtenta jam consuetudo exigendi ejusmodi decimas per pontifices et clericos Latinorum executioni deinceps mandetur. Quocirca cum in hac parte servandam esse consuetudinem asseramus, nemo eorum existimet se immunem a solutione decimarum jure canonico et divino debitarum.

Quamvis itaque et Græcorum Ecclesiam regni Cypri ex hac constitutione non sit deinceps quidem habitura metropolitam suæ gentis, volumus tamen ejusmodi Germanum, Græcorum archiepiscopum, quoad vixerit nomine et honore dignitatis archiepiscopalis frui. Quam ob causam et eum usque ad mortem a potestate et ditione Leucosiæ archiepiscopi immunem prorsus esse volumus et decernimus, ac præcipimus ut, defuncto ejusmodi Germano, nullus alius Græcus archiepiscopus in præfato constituatur regno. Verum, ne ejusmodi ar-

Γραικούς, μετὰ τοῦ τῆς ἐνορίας δικαίου ἐπισκέπτωνται, τὸ αὐτὸ ἐν ταῖς ἀπηιτημέναις ἐπιτροπαῖς ἀπαγγέλλομεν τῆς δικαιοσύνης μέτρον · τοῦ τὸν αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπον πέντε μόνον, τὸν τῆς Πάφου τέσσαρας, τῆς Ἀμμοχώστου τρεῖς, καὶ τὸν τῆς Νεμισσοῦ ὁμοίως τρεῖς · Ἃ δὴ ἀπὸ τῶν Γραικῶν τῆς αὐτῆς ἐνορίας καὶ τῆς τούτου ἐπιτροπῆς λαμβανέτωσαν κατ' ἔτος, ὧν ἑκάστη κεφάλαιον τριάκοντα σόλιδος τουρνεσίων, ἢ τοσαῦτα βυζάντια (21), τὰ μὴ περιττεύοντα, πλὴν ἐξισούμενα τούτῳ τῷ ποσῷ. Πλὴν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιτροπῶν τῶν ὀφειλομένων ἐπισκέψεως χάριν, κατανοουμένης τῆς πτωχείας τῶν Ῥωμαίων, διεκρίνομεν ἐλέους προμηθείᾳ οὕτως μετριοποιῆσαι. Ἐπεὶ μέντοι τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις πρὸς τοῦτό εἰσι τὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἀγαθὰ παρακεχωρημένα, τοῦ ἐν ἐκείνοις περὶ τὸ χρέος τῆς αὐτῶν ὑπουργίας ἀνελλιπῶς ἰσχύειν τὰ τῆς χρείας πληροῦν θέλομεν, εἰ ἡ χρεία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἢ τὸ ἄοκνον τῆς ὑπακοῆς τῆς ὀφειλομένης τῇ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ ἢ ἡ τῶν ἠθῶν ἀπαιτήσει παίδευσις τοῦ ἐπισκέπτεσθαι τοὺς αὐτοὺς Γραικοὺς πολλάκις, ἀποτίνειν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦτο περὶ αὐτοὺς ἄνευ τινὸς βάρους ἐκείνων τὰ τῆς ἐπισκέψεως χρέος ἰδίαις δαπάναις. Ὅταν μέντοι αὐτοῖς αἱ τῶν ἁγίων διατάξεις κανόνων τοῦτο ἐπιτρέπωσιν, ὀφείλουσι διαχορηγεῖν · ἐπεὶ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὸ πρὸς ὑπόδειγμα τῆς ἡμετέρας καταστάσεως ἐνίοτε ἑαυτῷ τὴν ζωὴν τῷ τῶν χειρῶν κόπῳ ἐκτήσατο, τοῦ μὴ φορτικὸς εἶναι τοῖς οἷς ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον, οἵτινες κατοκνοῦντες ἐπιχορηγεῖν τῷ διδασκάλῳ δαπάνην, κατὰ τοῦτο τοῦ τῆς χορηγίας στερηθῶσι μυστηρίου.

Ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ τὸ ἀνῆκον δίκαιον τοῦ κελεύειν · τὰς δεκατείας ἐν τῇ προλεχθείσῃ νήσῳ ἐχίτωσαν αἱ τῶν Λατίνων ἐκκλησίαι, καὶ ἡ συνήθεια ἡ παρακεκρατημένη εἰς τήν τῶν τοιούτων δεκατειῶν λῆψιν ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κληρικῶν τῶν Λατίνων, εἰς τὸ ἑξῆς διαπραττομένη φυλαττέσθω. Διὰ τοῦτο μέντοι ὅτι ἐν τούτῳ τῷ μέρει λέγομεν φυλακτέον τὸ ἔθος, μή τις αὐτῶν νομιζέτω εἶναι ὑπεξῃρημένον τῆς τῶν δεκατειῶν λύσεως τῶν ὀφειλομένων κανονικῷ καὶ θείῳ δικαίῳ.

Τοίνυν κἂν καὶ ἡ τῶν Γραικῶν Ἐκκλησία τοῦ τῆς Κύπρου ῥηγάτου κατὰ ταύτην τὴν τάξιν, οὐχέξει δι εἰς τὸ μετὰ ταῦτα μητροπολίτην τοῦ αὐτῆς ἔθνους · θέλομεν μέντοι τὸν τοιοῦτον Γερμανὸν τὸν τῶν Γραικῶν ἀρχιεπίσκοπον κέχρις ἂν ζῇ τῷ τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἀξίας ὀνόματι καὶ τιμῇ χρῆσθαι · οὗ ἕνεκεν καὶ τὸν τοιοῦτον μέχρι τελευτῆς κωλύομεν ὑπὸ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπου παντελῶς εἶναι · καὶ τάττομεν ὡς, τελευτήσαντος κοὺ τοιούτου Γερμανοῦ, τοῦ μὴ τιν' ἕτερον ἀρχιεπίσκοπον Γραικὸν ταχθῆναι ἐν τῷ προλεχθέντι ῥηγάτῳ. Πλὴν τοῦ μὴ

(21) Βυζάντια. Nummi genus unius aurei. Innocent. III, lib. I epist. ad regem Portugalliæ : *Pater tuus centum byzantios annuatim Romanæ Ecclesiæ constituit censuales.* Horum autem pondus ex responsione ejusdem regis ad pontificem elicitur : respondet enim se *pro censu annuali decem annorum jam misisse mille aureos.* Itaque singuli byzantii unum pendebant aureum. Clarius idem Regest. XV, ep. 179, ad patriarcham Antiochenum, *fratri tuo mille byzantios dedisse, ad mille aureorum valentiam.*

τὸν τοιοῦτον ἀρχιεπίσκοπον Γερμανὸν περιφερεσθαι A μὴ ἐγνωσμένου τοῦ θρόνου αὐτοῦ, τὸν προλεχθέντα ἐπίσκοπον τῆς τῶν Γραικῶν καθέδρας τῆς ἐν τῇ Σωλείᾳ τῆς Λευκοσίας ἐνορίας ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τοῦ κεκρατημένου τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, λύομεν αὐτὸν, πρὸς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τοῦ Ἀρσινοῦ, τὸν τῆς Πάφου ἐνορίας σχολάζοντα, τῇ τῆς ἀποστολικῆς ἐξουσίας ἀδείᾳ καὶ τῇ βουλῇ τῶν προῤῥηθέντων ἀδελφῶν· καὶ μεταφέρομεν καὶ δίδομεν αὐτῷ ἄδειαν τοῦ διέρχεσθαι ἐλουθέρως εἰς τὸν αὐτὸν θρόνον. Τῷ προῤῥηθέντι δὲ Γερμανῷ ἀρχιεπισκόπῳ τὰς ῥηθείσας, τὸν θρόνον καὶ την τῆς Σωλείας Ἐκκλησίαν ἐν πνευματικοῖς καὶ ἐν καιρικοῖς κατὰ τὴν τούτων βουλὴν καὶ ἐξουσίαν παρατιθέμεθα, παρ' αὐτοῦ κρατηθησόμενα οὑτῇ τῇ τιμῇ ἀεὶ, καὶ τῷ τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἀξίας ὀνόματι ἐπισκοπικῶς B ποιμαινόμενα· οὗτος μέντοι τοῦ εἶναι αὐτὸν ἐλεύθερον ἢ ἐν τῷ ῥηθέντι θρόνῳ τῆς Σωλείας, ἢ παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Γραικῶν τοῦ Ἁγίου Βαρνάβα τῆς Λευκοσίας, ἣν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τοῦ αὐτοῦ θρόνου ἐκ τῆς τοιαύτης εὐεργεσίας τῆς ἡμετέρας διατάξεως καθήκειν εἰς τὸ διηνεκὲς βουλόμεθα καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ θελησιν κατοικεῖν. Αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀρχιεπισκόπου θανόντος, ἐν τῷ τῆς Σωλείας θρόνῳ ὁσάκις αὐτῇ χηρεύσῃ, ἁπλοῦς μόνον τοῦ τῶς Γραικῶν ἔθνους ἐπίσκοπος χειροτονείσθω, ὅς τῷ τῆς Λευκοσίας ἐπισκόπῳ τῷ αὐτῷ τρόπῳ ᾧ καὶ οἱ ἄλλοι Γραικοὶ ἐπίσκοποι ὀφείλουσιν ὑποκεῖσθαι τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις, κατὰ τὴν πρόνοιαν τῆς παρούσης διατάξεως ὑποταττέσθω.

chiepiscopus Germanus palabundus oberret nullo suo acceptus throno, præfatum episcopum sedis Græcorum Soliæ, diœcesis Leucosiæ, a suo quo tenetur Ecclesiæ vinculo solvimus et ad episcopalem sedem Arsinoes, diœcesis Paphi. vacantem, apostolicæ potestatis auctoritate ac præfatorum fratrum nostrorum consilio, transferimus, eique potestatem facimus libere progrediendi ad suam eam sedem. Præfato vero Germano archiepiscopo prædictam Soliæ sedem et Ecclesiam in spiritualibus et temporalibus, ex eorumdem consilio eademque potestate deferimus, ab ipso semper cum suo retinendam honore et archiepiscopalis dignitatis nomine et episcopali auctoritate regendam ; ita ut in sua sit potestate et voluntate pro suo libitu incolere vel dictam Soliæ sedem vel degere apud Græcorum ecclesiam S. Barnabæ Leucosæ, quam ad episcopum hujus sedis ex præsentis nostræ hujus Constitutionis beneficio perpetuo spectare volumus. Eo autem archiepiscopo defuncto, sine ulla controversia Soliæ sedem quoties suo fuerit orbata pastore, ex Græcorum duntaxat gente episcopus eligatur, qui Leucosiæ episcopo, eodem modo quo et alii episcopi Græci Latinis tenentur subesse episcopis, ex præsentis tenore Constitutionis etiam ipse subsit.

Τὸν αὐτὸν μεντοι Γερμανὸν, τὸν τῶν Γραικῶν ἐπίσκοπον, οἷς μοναστήρια, ἐκκλησίας, κλῆρον καὶ λαὸν τῶν Γραικῶν τῆς πόλεως Λευκοσίας καὶ ἐνο- C ρίας βουλόμεθα ἔχειν ἐκείνην τὴν ἐξουσίαν τὴν προγεγονυῖαν τῷ ἐμπεπιστευμένῳ θρόνῳ αὐτοῦ, ἣν οἱ ἄλλοι τῶν Γραικῶν ἐπίσκοποι τοῦ τῆς Κύπρου ῥηγάτου ἐκ τῆς τοιαύπῆς προμηθείας εἰς τοὺς Γραικοὺς τοὺς αὐτοῖς ὑποτεταγμένους ἐπιπράττουσιν.

Ipsum porro Germanum Græcorum episcopum ad monasteria, ecclesias, clerum et populum Græcorum Leucosiæ civitatis et diœcesis regendum promovemus, ea potestate præditum in concredita sibi sede, quam alli Græcorum episcopi regni Cypri ex ejusmodi provisione in Græcos sub eorum ditione constitutos obtinent.

Τοῦ λοιποῦ αὐτῷ τῷ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπισκόπῳ ζῶντι, ἢ τὴν τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἀξίας λειτουργίαν παρακατέχοντι, αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἐπισκόπων τῶν Λατίνων ἐπὶ τοῖς Γραικοῖς περὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἀρχιεπισκοπικῶν ἐξουσία τοῦ ἀνακινεῖν τὴν τῆς διενέξεως ὕλην ἀφελκέσθω.

Eo tandem Græcorum archiepiscopo vivente, sive archiepiscopalis dignitatis munere fungente, ipsi quidem archiepiscopo et episcopis Latinorum, ut exciendi materia dissidii tollatur, de archiepiscopalibus consequendis juribus supra Græcos ablata sit potestas.

Τάττομεν τοίνυν καὶ θεσπίζομεν τοῦτον αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπον τῶν Γραικῶν Γερμανὸν, ἕως ἂν ζῇ, ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς τοιαύτης διαταγῆς ἄνευ ἀντιλογίας τῶν Λατινων ἀρχιερέων ελευθέρως, ὅταν D μέντοι κανονικῶς τοὺς Γραικοὺς τοὺς ἐκλεχθέντας τῇ Κύπρῳ καθεξῆς χειροτονητέους εἰς ἐπισκόπους, καὶ ἀπὸ τῶν Λατίνων ἀρχιερέων, εἰς ὧν παροικίας εἰσὶν, ἐπισφραγιζομένους, ἀδείᾳ μητροπολιτικῇ, πρὸς τὰς ἱερὰς τάξεις προβιβαζομένους, χειροτονείτω· τοὺς δὲ ἄλλους τοῦ αὐτοῦ ῥηγάτου Γραικοὺς ἐπισκόπους συγκαλείτω πρὸς τὸ τῆς τοιαύτης χειροτονίας μυστήριον τελεῖν· καὶ περὶ πάντας τοὺς Γραικοὺς τοῦ αὐτοῦ ῥηγάτου τῇ αὐτῇ ἀδείᾳ ἀπονεμέτω τὴν τῆς ἐπισκέψεως λειτουργίαν ὅταν ἐκ τοῦ δικαίου ἐπινεμηθείη· καὶ ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπισκοπαῖς, ἢ ἐν αὐτοῖς ἀνήκουσι λόγῳ ἐπισκοπῆς, ἣν μητροπολιτικὴν οἱ θεῖοι κανόνες παρα-

Præcipimus igitur et mandamus ut ipse Græcorum archiepiscopus Germanus, quoad vixerit, ex hujus dispositione Constitutionis, sine Latinorum controversia episcoporum, quotiescunque Græci in Cypro canonice fuerint effecti, ut postea ordinentur episcopi, et a Latinis pontificibus in quorum sunt diœcesibus consignati, auctoritate metropolitica ad sacros ordines promovendi, eos libere consecret ; alios vero ejusdem regni Græcorum episcopos ad ejusmodi ordinationis sacramentum perficiendum advocet, et in Græcos omnes ejusdem regni eadem auctoritate visitationis munus exerceat quoties de jure exercendum erit ; et in istos episcopatus vel in eos qui ratione episcopatus in ejus sunt ditione, quam metropoliticam divini tradunt canones, plenariam eam habeat potestatem, eosque in vita ipsius archiepiscopi regat : siquidem

Latini quorum hæc aliaque sunt jura ex præsenti constitutionis sanctione, post ejusmodi archiepiscopi mortem eaobtinebunt; eo autem nolente nullatenus se ipsos ingerant: salva in ejusmodi re et in reliquis aliis casibus manente potestate Leucosiæ archiepiscopi et Latinorum episcoporum, Archiepiscopus tamen Græcus eam habeat potestatem quam ipsi Leucosiæ archiepiscopo ratione metropolis et aliis Latinis episcopis ratione diœcesum in Græcos omnes præfati regni ex nostra dispositione hæc tradit constitutio

τοῖς ἄλλοις ἐπισκόποις τοῖς Λατινοις λόγῳ ἐνοριῶν τῆς ἡμετέρας διατάζεως δίδωσι τὸ κατάστημα,

Dicto item Græcorum archiepiscopo vivente, quemadmodum et deinceps, quoties in Romæos civitatis et diœcesis Leucosiæ jus dicendum erit de criminibus et aliis, sine præfato archiepiscopo Germano Latinus assidebit archiepiscopus. Quæ jurisdictio Latinis aliis episcopis præfati regni per hanc constitutionem in episcopos, clericos aliosque Græcos earumdem civitatum et diœcesum tradita est. Quamvis et archiepiscopis Germani personam, quousque vixerit, in omnibus et per omnia volumus immunem esse ab archiepiscopi Latini potestate, tamen ab ipso quidem præsenti constitutionis incipiat observatio.

Idem ipse Germanus archiepiscopus concessæ sibi Soliæ sedis nomine Latino archiepiscopo legitimam obedientiæ professionem ex superius tradita forma faciat. Ex ejusmodi autem professione et obedientia nullam prosus volumus Latinum archiepiscopum habere potestatem puniendi ipsius archiepiscopi Germani personam, aut quidquam ei præcipiendi in quovis unquam casu ut per singulare immunitatis privilegium ejus duntaxat personæ ex hac constitutione datum, sine ulla prorsus perturbatione usque in finem quietam ipse tranquillamque vitam ducat.

Quoties autem a præfato Germano, Græcorum archiepiscopo, ad Latinum apellatum fuerit archiepiscopum, teneat appellatio, salvo prælationis jure apostolicæ sedis. Leucosiæ archiepiscopus post dicti Germani, Græcorum archipiscopi, mortem, Græcos suæ provinciæ in civitatibus vel diœcesibus suffraganeorum suorum degentes jure suæ metropolis, quod ei convenire volumus, visitabit. Ab omnibus autem harum civitatum Græcis generatim in quavis civitate pro singulis parochiis sumet singulis annis vel summam sexaginta solidorum tornesiorum vel totidem byzantios non minoris vel majoris valoris, nec amplius quidquam.

Eamdem potestatem quam hisce præsentis constitutionis decretis in judicio latis tum Græcis, tum Latinis pontificibus regni Cypri tradidimus, etiam decretam esse Syris ejusdem regni, qui eisdem ac Græci prædi ti sunt moribus et institutis, ex com-

A χωροῦσιν, ἐχέτω περιουσίαν· καὶ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἀρχιεπισκόπου τούτων ἀρχέτω· καὶ γάρ οἱ Λατῖνοι πρὸς οὓς εἰσι ταῦτα καὶ ἄλλα δίκαια, κατὰ τὸ τῆς παρούσης διατάξεως θέσπισμα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τοιούτου ἀρχιεπισκόπου καθέξουσιν· αὐτοῦ δὲ μὴ θέλοντος μηδαμῶς ἐμβαλλέτωσαν ἑαυτούς· σωζομένης ἐν τοσούτῳ τῷ τῆς Λευκοσίος ἀρχιεπισκόπῳ καὶ τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς συμβᾶσιν ἐξουσίας· ἀλλ' οὖν ὁ Γραικὸς ἀρχιπίσκοπος ἐχέτω ἐξουσίαν, ἣν αὐτῷ τῷ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπῳ λόγῳ μητροπόλεως, καὶ αὐτὸ περὶ πάντας τοὺς Γραικοὺς τοῦ ῥηθέντος ῥηγάτου

Πλὴν τοῦ ῥηθέντος ἀρχιεπισκόπου τῶν Γραικῶν ζώνος, ὥσπερ καὶ μετέπειτα, ἑκάστην δικαιοσίαν B καὶ τοὺς Ῥωμαίους τῆς πόλεως Λευκοσίας καὶ ἐνορίας, χωρὶς τοῦ προλεχθέντος ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ, ἐν ἐγκλήμασι καὶ ἄλλοις ὁ Λατῖνος ἀρχιπίσκοπος παρακαθίσει· ἢ τοῖς ἄλλοις Λατίνοις ἐπισκόποις τοῦ προῤῥηθέντος ῥηγάτου διὰ ταύτης τῆς διατάξεως εἰς ἐπισκόπους, κληρικοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Γραικοὺς τῶν αὐτῶν πόλεων καὶ ἐνοριῶν παρακεχώρηται. Κἂν καὶ τὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ πρόσωπον μέχρις ἂν τελευτήσῃ πάντα πᾶσιν ἐξῃρημένον εἶναι θέλομεν ἀπὸ τῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Λατίνου ἐξουσίας, ὅμως μέντοι ἐν αὐτῷ ἡ φυλάξις τῆς παρούσης διατάξεως ἀρχέσθω.

Ο αὐτὸς Γερμανὸς ἀρχιεπίσκοπος ὀνόματι τῆς Σωλείας θρόνου τῆς παρακεχωρημένης αὐτῷ τῷ Λατίνῳ ἀρχιεπισκόπῳ ἐνώμοτον ὁμολογίαν ποιησάτω ὑπακοῆς κατὰ τὸν ἐγνωσμένον τύπον ἄνωθεν. C Ἐκ τῆς ὁμολογίας δὲ καὶ ὑπακοῆς τοιαύτης τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον διανοεῖσθαι εἰς τὸ τοῦ τοιούτου Γερμανοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου πρόσωπον ἢ ἐκτάττειν τι αὐτῷ ἐν ὁπισοῦδήποτε χρήσει οὐδεμίαν βουλόμεθα ἔχειν περιουσίαν, ἵνα, παρακεχωρημένης μόνον ὑπεξαιρέσως τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, ταύτῃ τῇ διατάξει ἐντελῶς καὶ ἀδιασείστως διάγῃ.

Εἴ ποτε δὲ ἀπὸ τοῦ προλεχθέντος Γερμανοῦ, τοῦ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπισκόπου, ἐκκληθείη πρὸς τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον, σωζομένης τῆς προτιμήσεως τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἐγκαλείσθω. Ὁ δὲ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπίσκοπος μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ῥηθέντος Γερμανοῦ, τοῦ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπι- D σκόπου, τοὺς Γραικοὺς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ ἐνορίαις τῶν αὐτοῦ συνεριθῶν ἐπιεὶν τὴν αὐτοῦ μητροπόλεως, ὃ αὐτῷ θέλομεν ἀνήκειν, ἐπισκέψεται. Μίαν μέντοι ἐν ἑκάστῃ πόλει ἐνορίαν παρὰ πάντων τῶν Γραικῶν τούτων τῶν πόλεων κοινῶς κατ' ἐπιτροπὴν λαμβανέτω κατ' ἔτος ἢ ἑξήκοντα σόλιδος τουρνεσίων κεφάλαιον, ἤτοσαῦτα βυζάντια τὰ ἰσόποσα τούτοις, μὴ πλέον.

Ἑκατέρων τοίνυν ἐζουσίαν, ἤτοι Λατίνων καὶ Γραικῶν ἀρχιερέων τοῦ τῆς Κύπρου ῥηγάτου διακριτικοῖς τοιούτοις ὅροις τῆς ἡμετέρας διατάξεως, ὁμοίως καὶ τοῖς Σύροις τοῦ αὐτοῦ τὰ αὐτὰ μετὰ τῶν Γραικῶν ἔθη καὶ ἤθη, κοινοῦ τε δικαίου ἐπι-

φασιν ἀπό τινος φυλάττουσιν, ἐπεσφραγισμένη τῇ τοῦ παρόντος θεσπίσματος ἀδείᾳ κελεύομεν. A

Τοῦ μὴ δ' ἑτέρους τοὺς τῆς ἡμετέρας διατάξεως ὅρους τολμῆσαι παραβῆναι, ἢ ἔτι μητροπόλεως ἢ ὑπεξαιρέσεως αὐτοὺς λόγους διαζητεῖν · πλὴν ἐν Χριστῷ τῇ ἀληθεῖ πάντων εἰρήνῃ, ἑκάτεροι μέντοι πρὸς ἀλλήλους μέλη διὰ ὁμοψυχίας συνένωσιν καὶ τάξιν συνηθείας, γένοιντο τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἓν σῶμα. Ἀμήν.

muni juris sententia a cunctis observanda, consignata præsentis hujus sanctionis auctoritate mandamus.

Nemo autem utriusque partis hujus nostræ constitutionis decreta infringere audeat, aut metropolis vel immunitatis rationes suas amplius disquirere ; sed in Christo, qui est omnium pax vera, singuli invicem membra per unianimem concordiam et eorumdem morum institutionem effecti, unum efficiamur corpus ejusdem capitis. Amen.

Ἐδόθη Ἀναγνίᾳ διὰ χειρὸς τοῦ μαΐστωρος Ἰορδάνου, τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Ῥώμης κουβουκουλαρίου καὶ νοταρίου, τῇ ἐννάτῃ Ἰουλίου, ἰνδ'. γ', ἔτει τοῦ Κυρίου σαρκώσεως χιλιοστῷ διακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ, τοῦ τοῦ παπάτου ἀρχιερέως τοῦ τετάρτου πάπα Ἀλεξάνδρου πέμπτου ἔτους ἄγοντος.

Datum Anagniæ manu magistri Jordanis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cubicularii et notarii, die nona Julii, indict. III, anno Incarnationis Dominicæ 1260, pontificatus Alexandri papæ IV anno 5. B

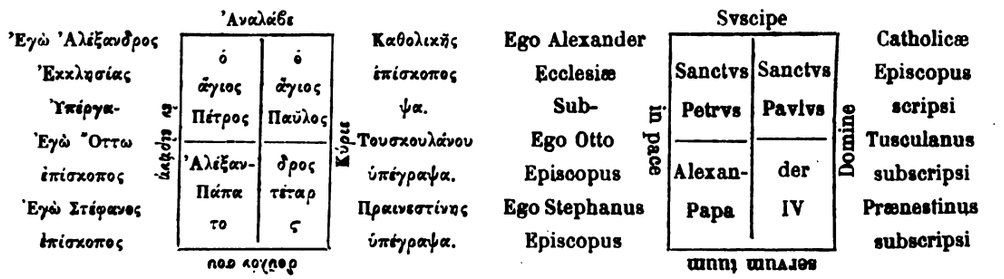

Αἱ τῶν καρδιναλίων ὑπογραφαί.

Cardinalium subscriptiones.

Ἐγὼ ἀδελφὸς Ἰωάννης (22), ὁ πρεσβύτερος καρδινάλιος τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου ἐν Λουκίνῃ, ὑπέγραψα. C

Ego frater Joannes, Sancti Laurentii in Lucina presbyter cardinalis, subscripsi.

Ἐγὼ ἀδελφὸς Οὔγγος, ἐπιγεγραμμένος πρεσβύτερος τῆς Ἁγίας Σαβίνης καρδινάλιος, ὑπέγραψα.

Ego fr. Hugo supradictus presbyter. sanctæ Sabinæ cardinalis, subscripsi.

Ἐγὼ Ῥικάρδιος, τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου διάκονος καρδινάλιος, ὑπέγραψα.

Ego Riccardus, Sancti Angeli diaconus cardinalis, subscripsi.

Ἐγὼ Ὀκταβιανός, ὁ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου Μαρίας τῆς ἐν Πλατείᾳ ὁδοῦ διάκονος καρδινάλιος, ὑπέγραψα.

Ego Octavianus, Sanctæ Dei Genitricis Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis, subscripsi.

Ἐγὼ Ἰωάννης, τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐν τῇ φυλακῇ Τουλλιανοῦ διάκονος καρδινάλιος, ὑπέγραψα.

Ego Joannes, Sancti Nicolai in Carcere Tulliano diaconus cardinalis, subscripsi.

Ἐγὼ Ὀτομπόνος, τοῦ Ἁγίου Ἀδριανοῦ διάκονος καρδινάλιος, ὑπέγραψα.

Ego Otthobonus, Sancti Adriani diaconus cardinalis, subscripsi.

Καὶ γεγονυίας ἐπιμελοῦς τῆς παραθέσεως τοῦ τοιούτου μεταγράμματος πρὸς τὰ ἀρχαῖα γράμματα, ὁμολογοῦμεν τοῦτο τὸ μετάγραμμα ἀληθὲς εἶναι, καὶ τὴν ἀληθῆ περίληψιν τῶν ἐξ ἀρχῆς γραμμάτων, ἰδόντες ἃ μετεγράφησαν ἐκ προσταγῆς καὶ θελήσεως ἡμετέρας, καὶ διακρίσεως ἐπερχομένης ἀπὸ τοῦ κάτωθεν γεγραμμένου νοταρίου οὐδενὸς προστεθέντος οὔτ' ἐλαττωθέντος γράμματος, ἢ συλλαβῆς τὸ ἐλαττοῦν ἢ ἀλλοιοῦν τὴν τῆς ἀληθείας ὑπόστασιν. Ἥτινι μεταγραφῇ δημοσίᾳ πιστεύειν καὶ ἐν κρίσει καὶ ἐκτὸς βουλόμεθα ὥσπερ καὶ τοῖς κυρίοις γράμμασιν. Εἰς οὗ πράγματος μαρτυρίαν καὶ τελεωτέραν πίστωσιν τὸ παρὸν μετάγραμμα, ἢ τὸ δημόσιον δικαίωμα, ληφθὲν ἀπὸ τῶν κυρίων D

Et diligenti facta collatione hujus transumpti cum antiquo exemplari, fatemur hoc transumptum esse verum ac veram comprehendere sententiam primi exemplaris, scientes, ea quæ descripta sunt ex nostro decreto et voluntate et accurata discussione a subscripto notario fuisse exarata, nihil addito, neque syllaba vel littera dempta quæ minuat vel mutet veritatis substantiam. Cui publico transumpto fidem in judicio et extra haberi volumus non secus ac primo exemplari. In cujus rei testimonium majoremque fidem, præsens transumptum seu publicum instrumentum, a præfatis veris exemplaribus descriptum, cum Facultatis sigillo procuratori Leucosiæ Ecclesiæ tradidimus.

(22) Ἐγὼ Ἰωάννης. In actis Alexandri IV impressis non reperitur nomen istius cardinalis. In ecclesia tamen Sanctæ Agnetis Romæ in marmorea inscriptione consecrationis ejus ecclesiæ, factæ ab eodem Alexandro IV anno 1254, est *Joannes card. tituli S. Nicolai in Carcere Tulliano.*

γραμμάτων τῶν προλεχθέντων ἐπισφραγίσμασιν ἐνεργείας, τῷ ἐπιτρόπῳ τῆς ἐν Λευκοσίᾳ Ἐκκλησίας παρίσχομεν.

Scripum Leucosiæ in aula archiepiscopi, anno ab Incarnatione Domini 1297, indict. xv, die 4 Maii. Theobaldi publici notarii calamo scriptum prædictum decretum a præfato domino archiepiscopo vivæ vocis oraculo editum in civitate Leucosiæ, in aula archiepiscopi, ipso archiepiscopo pro tribunali sedente, coram judiciariis testibus: Adamo Carmeli, magistro Thoma, jurisconsulto Sarephtano; domino Cintino doctore, sacerdote; domino Crispino, sacerdote et exarcho ecclesiæ Leucosiæ; ..... clia Alemanno, exarcho; magistro Bæneto, Viennensi; Petro Rhegiensi, catholico notario; Nicolao Mutelario, catholico notario; Bernardo Risinii e Rivalto domestico; et compluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis.

τοῦ Μουτελαρίου καθολικοῦ νοταρίνου · Μπερνάρδου ἄλλων μαρτύρων εἰς τοῦτο κληθέντων ἰδίως.

Et ego Theobaldus, Veronensis, publicus notarius, prædictum transumptum ex germanis exemplaribus papæ jam exhibitis, quemadmodum reperi in originali, ita in hoc transumpto de verbo ad verbum interpretans descripsi, ex mandato et jussu domini judicis et officialis, ut supra dictum est, nihil addito vel detracto aut mutato de scripturæ substantia nisi forte ex incuria aliqua litteræ vel syllaba inconsiderate oculos effugiens mutata fuerit, et nunc consueto meo sigillo obsignavi. Et diligenti facta collatione hujus transumpti cum originalibus litteris, comprobatur hoc transumptum verum esse vereque respondere exemplari scripto nobis exhibito, quod ex mandato et voluntate nostra descriptum est, cum discussione notarii inferius descripti. Testes autem horum fuere domini, nimirum, Erithlus Bernensis; Thomas Retomi, caballarius; magister Guillelmus, Templi advocatus; Petrus Anselmi et Guillelmus Lamperti, ambo notarii publici. In cujus rei testimonium majoremque fidem præfatus minister suo hoc firmavit testimonio. Ego Theobaldus, Veronensis, forensi et imperiali auctoritate publicus notarius, ex originali scripto desumptum esse fateor. permissione et facultate domini, cujus id muneris est, mihi facta ejusque discussione inserta, propria manu subscripsi et ex fide transtuli nihil addito vel detracto quod sensum mutare queat vel exemplaris scripti sententiam; et a domino papa Leone œconomo et Soliæ electo episcopo rogatus huic depositioni adfui et peculiari meo sigillo signavi.

Λέοντος, οἰκονόμου καὶ τῆς Σωλείας ὑποψηφίου (23), ξα, καὶ τῷ ἐμῷ ἰδίῳ βουλλωτηρίῳ ἐπεσφραγισάμην.

A Γέγραπται ἐν Λευκοσίᾳ, ἐν τῇ τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐλῇ, ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, ασπ', ἰνδ. ιε', Μαΐῳ δ', τῷ τοῦ Θεοπάλδου κοινοῦ νοταρίου καλάμῳ γραφὲν τὸ προρρηθὲν πρόσταγμα ἀπὸ τοῦ προλεχθέντος κυροῦ ἀρχιεπισκόπου ἐμψύχου φωνῆς χρησμοδοτήματι, ἐν τῇ πόλει Λευκοσίᾳ ἐν τῇ τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐλῇ, αὐτοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἐπι βήματος καθημένου ἐνώπιον τῶν διακριτικῶν Ἀδὰμ, τοῦ ἀπὸ Καρμήλου · τοῦ μαΐστορος Θωμᾶ τοῦ νομοδιδασκάλου, τοῦ ἀπὸ Σαραφθᾶ · τοῦ κυροῦ Κιντίνου, διδασκάλου ἱερίως · κυροῦ Κρισπίνου, ἱερίως καὶ ἐξάρχου τῆς τῆς Λευκοσίας Ἐκκλησίας... κλιὰμ Ἀλεμάννου, ἢ ἐκλειφθέντος ἐξάρχου · μαΐστωρος Βαινέτου ἀπὸ Βιέννας · Πέτρου ἀπὸ τῆς Ρηγίου, ἀποστολικοῦ νοταρίου · Νικολάου ἀπὸ Ῥετίνου ἀπὸ Ῥιβάλτου, οἰκειακοῦ, καὶ πλειόνων

B Κἀγὼ Θεοπάλδος ἀπὸ Βερόνας, δημόσιος νοτάριος, τὸ προρρηθὲν μετάγραμμα ἐκ τῶνκυρίων τοῦ Πάπα γραμμάτων τῶν προεκτεθέντων καθὼς ἐν τῷ κυρίῳ εὗρον, οὕτως ἐν τούτῳ τῷ μεταγραφέντι ἀπὸ λόγου εἰς λόγον μετέγραψα ἐξ ἐπιτροπῆς καὶ προστάξεως τοῦ προρρηθέντος κυρίου δικασπόλου καὶ ὀφφικιαλίου, ὡς ἄνωθεν δεδήλωται · οὐδενὸς προστεθέντος ἢ ἐκλειφθέντος ἐκ τῆς τῆς γραφῆς οὐσίας, εἰ μήπως γράμματός τινος ἢ συλλαβῆς χάριν ἀσυκοφίας, καὶ νῦν τῷ ἰδίῳ σφραγίσματι τῷ ἐθάδι ἐσφραγισα. Καὶ γεγονυίας ἀκριβῶς ἀντιπαραθέσεως τῆς τοιαύτης μεταγραφῆς ἀπὸ τῶν κυρίων γραμμάτων, μαρτυρεῖται τοῦτο τὸ μετάγραμμα ἀληθὲς, καὶ τὴν ἀληθῆ περίληψιν τοῦ κυρίου ἐγγράφου ἡμῖν ὑπέδειξεν, ὁ μετεγράφη δι' ἐπιταγῆς καὶ θελήσεως ἡμετέρας τῇ C διακρίσει τοῦ νοταρίου κάτωθεν γεγραμμένου. Οἱ δὲ μάρτυρες τούτου γέγονασι κύριοι Ἐρίθλος ἀπὸ Βέρνου, Θωμᾶς ἀπὸ Ῥετὸμου, καβαλλάριος, μαΐστωρ Κοράλδος ἀπὸ τῆς Ἀγκόνας · ὁ μαΐστωρ Γουλιέλμος ἀπὸ τοῦ Τέμπου συνήγορος · ὁ Πέτρος τοῦ Ἀνσέλμου, καὶ Γουλιέλμος τοῦ Λαμπέρτου, δημόσιοι νοτάριοι. Εἰς οὗ πράγματος μαρτυρίαν καὶ περισσοτέραν ἀσφάλειαν ὁ προλεχθεὶς ὑπουργὸς τοῦτο ἐσφράγισε τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας. Ἐγὼ Θεοπάλδος ἀπὸ Βερόνας, τῆς αὐλῆς καὶ ἀδείας βασιλικῆς δημόσιος νοτάριος, ἐκ τοῦ κυρίου ἐγγράφου ληφθὲν, ἀδεία καὶ προστάξει τοῦ κυρίου τοῦ τὴν λειτουργίαν ἐκπληροῦντος ἐμοὶ γεγονυίᾳ, καὶ τῇ αὐτοῦ ἐπιμεληθείσῃ τῇ ἰδίᾳ χειρὶ ὑπέγραψα καὶ πιστῶς μετέθηκα, οὐδενὸς προστεθέντος ἢ ἐκλειφθέντος δυνα- D μένου ἀλλοιοῦν τὴν ἀπόφασιν ἢ τὴν τοῦ κυρίου ἐγγράφου περίληψιν · καὶ ἀπο τοῦ κυρίου πάπα παρακληθεὶς εἰς ταύτην τὴν δημοσίαν θέσιν φαρξ-

(23) Τῆς Σωλείας ὑποψηφίου. Ὑποψήφιος est episcopus per suffragia electus, non tamen adhuc consecratus, quasi sub calculis ac suffragiis, eo quod tantum calculis electus, necdum præsentatus imperatori, nec renuntiatus, nec consecratus, Codinus, *De offic. Cpolit.*, cap. 20, n. 4, postquam **per suffragia duodecim episcoporum electus est** patriarcha Cp. sedente imperatore in thromo, ἔρχεται ὁ ὑποψήφιος πατριάρχης · ὁ ὑποψήφιος γαρ μέχρι τότε λέγεται, καὶ καθιστοῖ ἐπ' αὐτοῦ : *Venit electus, seu suffragiis obnoxius* (sic reddit Gretserus), *eo usque enim hoc nomine appellatur, et sedet in illo throno.* **Deinde renuntiatur patriarcha ab imperatore, ac demum consecratur in ecclesia S. Sophiæ.**

Alexandri IV Constitutionem Cypriam confirmavit Sixtus IV anno 1472. Ejus bullam ex chartulario S. Sophiæ Nicosiensis, in bibliotheca S. Marci Veneta asservato, edidit vir clarissimus D. de Mas Latrie in *Historia insulæ Cypri* (1re partie. Documents). Eam, quamvis sæculis duobus posteriorem, priori subjicimus propter materiei cognationem.

SIXTI IV
ROMANI PONTIFICIS
BULLA

AD EPISCOPOS GRÆCOS, ARMENOS, NESTORIANOS ET JACOBITAS IN INSULA CYPRO CONSTITUTOS.

Ut jurisdictionem ecclesiasticam in locis tantum eorum sedi olim assignatis, Soliæ scilicet, Arsinoe, Lefkara et Karpasso, exerceant [1].

(1472. Jan.-Aug. — Romæ.)

(Venise Bibl. de Saint-Marc. Ms. LVI. Classe IV de l'app. aux Mss. latins. Cartulaire de Sainte-Sophie de Nicosie pièce n. 94).

Sixtus episcopus, etc. Ad perpetuam rei memoriam

Sane, fide dignorum relatibus, ad nostrum pervenit auditum quod, in civitate et diocesi Nicosiensibus, fuit esseque consuevit et hodie est episcopus Grecus, loci Solie [2], qui ultra locum predictum, unde nomen summit, et in quo tribunal habere potest, in civitate et diocesi predictis, in prejudicium ecclesiæ Latine, que pastore jam diu caruit [3] qui jura et libertates ecclesie predicte defendere et tenere posset aut sciret, omnia et singula que jurisdictionis et officii episcopalis occupavit et exercere presumit ; ubi dictus Grecus episcopus et alii Armenorum seu Jacobitarum et aliarum diversarum sectarum heresin et scismaticorum etiam ibidem et in aliis regni Cipri diocesibus et etiam civitatibus, que Latinis diocesanis subjecte et sub ipsorum cura existunt, quecumque, contra sacros canones, Apostolice Sedis regulas, ac sanctorum Patrum consuetudines, nullos ad ordines sacros nisi per simoniam et pecuniam et alias illicitas pactiones, et aliquatenus bigamos. spurios et quoscumque ex illicito cohitu procreatos penitus inhabiles, alios et alias omnino litterarum imperitos ordinant et promoveri [4] permittunt ; et, quod deterius est, propter nimiam ignorantiam, ecclesie Romane decreta spernentes, quarto et tertio quandoque consanguinitatis et affinitatis gradibus tam in contracto quam in contrahendo matrimonio dispensare, ac pro libito matrimoniales et alias causas spirituales audire et deffinire, nec non dinittendi uxores et alias accipiendi licentiam prebere, in maximum Romane ecclesie et Latine vilipendium, ac Latinorum prejudicium, ad

[1] La bulle d'Alexandre IV de l'an 1260, connue dans l'histoire ecclésiastique sous le nom de *Constitution chypriote*, avait confirmé les décisions de Célestin III (*a*), en vertu desquelles les anciens évêchés grecs étaient réduits à quatre, nombre des évêchés latins institués dans l'île, et avait ordonné, en outre que les évêques grecs ne résideraient pas dans les mêmes villes que les évêques latins. Solia fut assigné pour le siége de l'évêque grec du diocèse de Nicosie ; Arsinoé, pour celui de Baphos ; Karpasso, pour celui de Famagouste, et Lelkara, pour celui de Limassol. Les autres évêques dissidents durent plus tard résider et exercer leur juridiction dans ces mêmes lieux, afin de ne point gêner l'action des pasteurs catholiques. La cour de Rome était obligée de rappeler de temps à autre ces prescriptions, dont les évêques des communions orientales cherchaient toujours à s'éloigner.

[2] La vallée de Solia au N. de l'Olympe.

[3] *Que pastore jam diu caruit.* Il paraîtrait, d'après ces expressions, que l'archevêché de Nicosie vaqua quelque temps entre la démission de Guillaume Gonème et la promotion ds Louis Pérez Fabrice ; ou bien que la cour de Rome ne reconnut pas comme valables les nominations de Jacques le Bâtard et de Guillaume Gonème son successeur au siége métropolitain.

[4] Au Ms. *promoventi.*

(*a*) Vide in *Patrologiæ Latinæ*, tomi CCVI

nostris Nicolao Soliæ, Joacim Carpasii, et Matthæo Leucarum, episcopis sedium Græcorum, ac Leucosiæ archiepiscopi procuratoribus, præsenti hac constitutione decernimus, et pro utriusque Ecclesiæ pace super deductis et aliis quæ inter eos seditioso in posterum tumultu dissidii causam parere possent, inviolabiliter sancimus, in insula Cypri, in dicœcesibus Latinorum episcoporum et sub Leucosiæ metropoli quatuor tantum constituendas esse Græcorum pontificum sedes, olim a præfato Albanensi episcopo suis discretis locis : quoniam et in ea insula etiam quatuor tantum Latinorum episcoporum dignoscuntur esse sedes : unam quidem pontificiam sedem Ecclesiæ Græcorum apud Soliam in Leucosia ; alteram apud Arsinoem in Papho ; tertiam apud Carpasium in Famaugusta ; quartam apud Leucaras in Nemeso esse volumus ; et ex his urbibus sedes esse vocandas, ac pontifices qui hac canonice regant Eccle-

ἡμῶν ἀδελφῶν Νικολάου Σωλείας, Ἰωακεὶμ Καρπασίου, Ματθαίου δὲ Λευκάρων, τῶν τῶν Γραικῶν θρόνων ἐπισκόπων, καὶ τῶν προῤῥηθέντων ἐπιτρόπων τοῦ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπου· τῇ παρούσῃ διατάξει κατεστήσαμεν, καὶ καταστάσει διηνεκεῖ, ὑπὲρ εἰρήνης ἑκατέρας Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῖς προβληθεῖσι καὶ ἑτέροις, ἃ δύναται ἐκ ἐκείνοις εἰς ὕστερον γεννᾷν ἀποστάσεως παρενοχλουμένην ὑπόθεσιν, ἀπαραθρακύστως τάττομεν, τὴν νῆσον Κύπρου τοῦ λοιποῦ ἐν ταῖς ἐνορίαις τῶν Λατίνων ἐπισκόπων καὶ ὑπὸ τῇ τῆς Λευκοσίας μητροπόλει τέσσαρας μόνον (12) ἔχειν Γραικῶν ἀρχιερατικὰς καθέδρας, πάλαι διὰ τοῦ προληφθέντος Ἀλβανῶν ἐπισκόπου ἰδίοις ἀποταχθείσας τόποις· ἐπεὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ νήσῳ τέσσαρες μόνον διαγινώσκονται εἶναι θρόνοι Λατίνων ἐπισκόπων· μίαν μὲν ἀρχιερατικὴν καθέδραν τῶν Γραικῶν Ἐκκλησίας ἐν τῇ Λευκοσίᾳ (13) παρὰ τῇ Σωλείᾳ, ἄλλην ἐν Πάφῳ (14) παρὰ τῇ Ἀρσινῷ (15) τρίτην ἐν Ἀμμοχώστῳ (16)

(12) Τεσσαρες μόνον. Germanus enim, cum sibi usurpasset nomen archiepiscopi Leucosiæ, præter quatuor episcopos, quinque Græcorum sedes efficiebat contra decretum Cœlestini et Innocentii. Et fortasse Petrus, Albani episcopus, Innocentii IV legatus, quatuor Græcis episcopis quatuor dederat Ecclesias et palatia in eisdem urbibus in quibus Latinorum episcoporum erant sedes ; Alexander vero IV Græcis episcopis quatuor urbes diversas ab urbibus Latinorum, in eisdem tamen Latinorum diœcesibus decrevit, a quibus urbibus episcopi nomen sortirentur, ut a Solæa sede Græci episcopi in diœcesi Leucosiæ Solæensis episcopus vocaretur. Firmatur id ex Joanne Maginio dicente : *In insula Cypri archiepiscopus Græcus ac cæteri Græci episcopi in ditione erant Latinorum, a quibus, facta eorum electione in regio consilio, confirmabantur episcopi et eorum appellationis causæ cognoscebantur. Neque ob id in Latinorum episcoporum urbibus sedes habebant : nam Alexander IV in urbibus eorum locavit sedes, ut in ejus Summa quæ Alexandrina vocatur habetur.* Quam utinam legere contigisset ! Exstitere autem olim episcoporum etiam sedes eædem ipsæ urbes, ante Latinorum imperium. Nam in concilio Ephesino assidebat Evagrius Solæensis episcopus, et in Nicæno II Eustathius episcopus item Solæensis. Ex conciliorum autem actis has elicio urbes exstitisse episcoporum sedes : Paphum, Salaminam seu Constantiam, Solæam, Trimithuntum, Thamassum, Cittium, Curium, Chytrium, Amathum, Carpasium, Arsinoen, Neapolim, Cyrenem. In concilio Sardicensi reperiuntur duodecim nomina episcoporum insulæ Cypri, sine tamen civitatum vocabulis. Ex synodo CP., sub Luca patriarcha coacta propter depositionem Joannis episcopi Amathuntis, apud Balsamonem in can. 12. Carthagin., colligitur eo anno, nimirum 1170, plus quam duodecim exstitisse ejus insulæ episcopos, Joannes Maginius : *In universa insula quatuordecim olim fuere episcopi.* Plinius, l. v *Hist. nat.*, cap. 30 : *Oppida in insula quindecim* : *Paphos, Palæpaphos, Curia, Cittium, Coriacum, Salamis, Amathus, Japet hos, Sole, Tamasus, Epidaurum, Chytri, Arsinoe, Carpasium, Golgi ; fuere et ibi Cinyra, Marium, Idalium.* Stephanus his oliam addit urbem : Ἔστι δὲ καὶ Πανάκρου πόλις Κύπρου· *Est autem et Penacrus urbs Cypri.* In Menæis Græcorum die 4 Maii, Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρηνίας τῆς Σύπρου *Sancti Theodoti martyris, episcopi Cyriniæ Cypri,* sub Licinio imp. In act. I conc. Ephesi : Τῆς Κηρήνης Κύπρου, *Cirenes Cypri.*

Stephanus verbo Πηγάς. Ἔστι δὲ πόλις ἐν Κυρηνίᾳ τῆς Κύπρου· *Est vero civitas in Cyrene Cypri.* In consilio vero VII, act. IV, reperitur, *Ex apologia Leontii, episcopi Neapoleos Cypri.* Ex quibus ejus insulæ magnitudo innotescit, et Alexandrum IV non tunc primum fundasse Ecclesias, sed pontificias instaurasse sedes jam antiquatas.

(13) Λευκοσία. In Menologio Græcorum, ex Typico S. Sabæ, sic 12 Junii, Τοῦ ἁγίου Τριφυλλίου ἐπισκόπου Λευκοσίας τῆς Κύπρου· *S. Triphylli episcopi Leucosiæ Cypri.* Nicephorus tamen Callistus lib VIII, cap 42, vocat cum episcopum Lediensem Sozom. etiam I. I *Hist.*, cap. 11, τὸν Λεδρῶν ἐπίσκοπον, *Ledrensem episcopum.* A Latinis Nicosia vocatur, et tempore Innocentii III metropolitico jure aucta erat, cujus archiepiscopi confirmatio ad summum pontificem spectabat, a quo et pallium accipiebat. Innocentius III, *Regest.* XIV, ep. 139, ad Hierosolymitanum patriarcham, apostoliæ sedis legatum : *Præsentata nobis electione quam dilecti filii capitulum Nicosiensis Ecclesiæ de dilecto filio magistro Durando, ejusdem Ecclesiæ thesaurario, celebrarunt, electionem eam sufficienter examinare nequivimus, secundum apostolicæ sedis morem. Verum quia onerosum esset et grave, propter maris et viarum pericula, ob hoc iterato ad sedem apostolicam remeare, pallium pontificalis officii ad te, tradendum eidem, duximus destinandum, fraternitati tuæ districte mendantes,* etc. *Tu ipsum præcipias conferas ei pallium sub forma quam tibi transmittimus.*

(14) Ἐν Πάφῳ. S. Hieronymus in Vita Hilarionis, *Ingresso Hilarione Paphum urbem Cypri, nobilem carminibus poetarum.* Vetus Papho sita erat in littore Orientis, olim metropolis totius insulæ, utpote proconsulis sedes, ex Act. apost. cap. XIII. In primo concilio Nicæno Paphi episcopus primum locum tenebat inter episcopos Cypri : *Provinciæ Cypri, Cyrillus Paphensis, Gelasius Salaminensis.* Item et in concilio Cpolitano primo. In concilio tamen Ephesino, in fine actionis I, reperitur prius, Ῥηγῖνος ἐπίσκοπος πόλεως Κωνσταντίας, deinde Σαπρίκιος Πάφου τῆς Κύπρου. *Rheginus episcopus Constantiæ, Sapricius Paphi Cypri.* Et in act. VII sæpius Constantia Cypri *metropolis* vocatur.

(15) Ἀρσινῷ. In conc. Chalced., act. I, *Proechius episcopus Arsinoe.* Stephanus decem urbes eo vocatas nomine tradit, quarum, inquit, ἑβδόμη Κύπρου, ἡ πρότερον Μάριον λεγομένη · *Septima Arsinoes est in Cypro, quæ olim Marium vocabatur.*

(16) Ἀμμοχωστῷ. Famaugustam sic Græci vo-

τῷ Καρπασίῳ (17), καὶ τὴν τετάρτην ἐν Νε- A sias nomen et auctoritatem pontificii muneris habere.
παρὰ τῷ Λευκαρᾷ βουλόμεθα εἶναι, καὶ ἐκ
κατονομάζεσθαι, ὄνομά τε καὶ ἀξίαν ἀρχιερατικῆς λειτουργίας ἔχειν τοὺς ἀρχιερεῖς τοὺς ταύ-
νοικῶς διεθύνοντας.

ν ὁσάκις ἑκάστη τῶν προλεχθεισῶν τῶν Γραι- Quoties autem quævis prædictarum sedium Græ-
κθεδρῶν σχολάζῃ ἐπίσκοπῳ, ἕτερος ἐκ τῶν corum vacare contigerit, suo orbata episcopo,
τοῦ θρόνου κληρικῶν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύμα- alius ex eadem sede clericus, invocata sancti Spi-
κληθείσης χάριτος (18) εἰς ἐπίσκοπον ψηφι- ritus gratia, per suffragia eligatur in episcopum,
, οὗτινος ἐπικυρώσει τὴν ἐκλογὴν ὁ Λατῖνος cujus sane electionem is Latinus confirmabit epi-
ὗς εἰς οὗ ἐνορίαν ὁ θρόνος ἐκεῖνός ἐστιν, εἰ scopus in cujus diœcessi sedes illa est, modo inve-
εὑρήσει ἀπαρτιζομένην προσώπῳ σεμνῷ, nerit auctoritate canonica riteque ordinata pera-
ἀξίᾳ, ὀρθῶς ταχθείσῃ, καὶ οὐ δυσκόλως ctam electionem personæ morum gravitate venera-
ποιήσει διὰ τῶν Γραικῶν ἐπισκόπων τῶν πλη- diæ; ac sine ulla mora efficiet ut a Græcis vicinarum
ἐνοριῶν, οὓς ἐπὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς Λατῖνος καλέ- diœcesum episcopis quos ea de causa idem Latinus
πίσκοπος ἀπονεῖμαι χειροτονίας δῶρον. Τὴν vocabit episcopus, consecrationis gratia ei confe-
ικὴν φροντίδα τῶν μοναστηρίων, τῶν ἐκ- B retur. Episcopalem curam monasteriorum, eccle-
ὧν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ῥωμαίων siarum, cleri, populi in ea civitate et diœcesi con-
ντὸς τῇ αὐτοῦ πόλει καὶ ἐνορίᾳ τυγχανόντων, sistentium propria auctoritate ei tradet et præ-
ἰδίᾳ παρατιθεὶς αὐτῷ καὶ λαμβάνων παρ' αὐ- scriptam ab eo recipiet obedientiæ confessionem
ὁμοτον ὁμολογίαν ὑπακοῆς ἐν σχήματι τοιού- in hac forma :

ὁ Γερμανός, ἐπίσκοπος Σολείας τῆς τῆς *Ego Germanus, episcopus Soliæ diœcesis Leucosiæ,*
σίας ἐνορίας, ἐκ ταύτης τῆς ὥρας καὶ κα- *ex hac hora et deinceps ero fidelis et obediens S. Pe-*
πιστὸς ἔσομαι καὶ ὑπαπούων τῷ ἁγίῳ *tro sanctæque Romanæ Ecclesiæ, et domino meo*
, τῇ ἁγίᾳ τε Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ *Hugoni, archiepiscopo Leucosiæ, ejusque successori-*
μου Οὔγκῳ, ἀρχιεπισκόπῳ Λευκοσίας, *bus canonice intrantibus. Non ero in consilio neque*
κὐτοῦ τε διαδόχοις κανονικῶς εἰσερχομέ- *in facto ad perdendum vitam eorum vel membrum,*
Οὐκ ἔσομαι ἐν βουλῇ οὔτε ἐν ἔργῳ τοῦ *seu ad capiendum captione mala. Consilium quod*
τὴν αὐτῶν ζωὴν, ἢ μέλος, ἢ κρατηθὴ- *mihi per se ipsum, vel per nuntium, vel per litteras*
κρατήσει. Βουλὴν ἣν τις ἐμοὶ ἢ καθ' *credituri erunt, ad damnum eorum nulli pandam.*
ἢ διὰ μηνύσεως ἢ διὰ γραμμάτων δηλώ- C *Papatus Romanæ Ecclesiæ ac canonum SS. Patrum*

baggesta arena, eo quod in ærnæ medio ad
sita sit et velut in arenario. Ἄμμος enim
m significat, χωστὸς vero *aggestum*, a verbo
, *aggero, obruo*. De ea Sozomenus lib. VI
c. 32: *Cum Epiphanius in urbe ampla ea que*
ima sacerdotio fungeretur. Olim Salamis,
a Constantia vocata. Stephanus, Κωσταντία
ὑπρου Σαλαμίς. *Constantia est Salamis in*
S. Hieronymus *De locis Hebr. ex Act. apost.*:
tia, civitas in Cypro insula, nunc Constantia
quam Trajani principis tempore Judæi, in-
tis omnibus accolis, delevierunt. In primo con-
licæno vocatur *Salamis*, in Ephesino vero
ntia, et ejus concilii tempore totius insulæ
polis erat; nam in act. VII, *Rheginus episco-*
nstantiæ Cypri metropolis. In Chalcedonen-
I, *Olympius episcopus metropolis Constan-*
a concilio VII, Nicæno II, act. I, IV et VII, inter D
politas recensetur *Constantius episcopus*
ntiæ insulæ Cypri, imo multo ante Conci-
phesinum, circa an. 375. metropolis erat, si-
m in consilio Ephesino fuit Rheginus Constan-
iscopus, Troili successor: de quo idem conci-
ct. VII: *Doceant pientissimi magistri num Troi-*
sanctæ ac beatæ memoriæ episcopus qui nunc
vit vel sanctæ memoriæ Sabinus qui illum
ssit, vel qui ante illos venerabilis Epipha-
baliqua synodo ordinati fuerint. Et tamen
anius tertius a Rhegino metropolita fuerat.
tes lib. VI, cap. 9: *Epiphanius, Constantiæ ur-*
pri episcopus, concilio episcoporum illius in-
onvocato, statuit ne quis Origenis libro legat.
ocare autem episcoporum concilium erat me-
litæ munus. Claricus Sozom. lib. VI, cap. 23 :

Epiphanius Salaminæ quæ est urbs Cypri, fuit epi-
scopus; et paulo post: *Epiphanius in disciplina*
monastica cum apud Ægyptios, tum apud Palæstinos
illustrissimus habitus est. Postea quoque apud Cy-
prios in non minori gloria fuit, apud quos electus est
primariæ urbis totius insulæ episcopus. Ea urbs prædicatione S. Pauli cohonestata celebri nomine exstitit Act. XIII, *Paulus et Barnabas abierunt Seleuciam et deinde navigaverunt Cyprum, et cum venirent Salaminam prædicaverunt verbum Dei in synagogis Judæorum.* Et fortasse tunc metropolis effecta cum post concilium Nicœnum Paphus, crebris concussa terræ motibus, fuit destructa. S. Hieronymus in Vita S. Hilarionis : *Ingressus Hilarion Paphum.... quæ frequenter terræ motu lapsa, nuc ruinarum tantum vestigiis quid olim fuerit ostendit.*

(17) Καρπασίῳ. Conc. VI act XVIII : *Joannes episcopus civitatis* Καρπαθίων *insulæ Cypri.* Stephanus : Καρπασία, πόλις Κύπρου, ἣν Πυγμαλίων ἔκτισεν, ὡς Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Κυπριακοῖς. Διονύσιος δὲ διὰ διφθόγγου Καρπασείαν αὐτὴν φησιν. Ξεναγόρας δὲ Κάρπαθον αὐτὴν φησι, Θεόπομπος Κάρπασον. *Carpasia, civitas Cypri, quam Pygmalion ædificavit. ut ait Hellanicus in* Cypriacis. *Dionysius per diphthongum effert,* Carpaseiam ; *Xenagoras scribit* Carpathiam, *Theopompus vero* Carpasum.

(18) Ἐπικληθείσης χάριτος . Innocentius III *Regest*, XV, epist, 204, capitulo Nicociensi : *Universitati vestræ mandamus qualenus, convenientes in unum et sancti Spiritus gratia, ut moris est, invocata, in Patrem et episcopum animarum vestrarum vobis personam canonice ac concorditer eligatis, quæ prodesse valeat et præesse.*

ero defensor et custos salvo ordine meo, contra omnes homines. Vocatus ad synodum veniam, nisi canonico fuero præpeditus impedimento. Legatum sedis apostolicæ, quem certum esse cognovero, venientem ac remeantem honorifice tractabo et in necessitatibus adjuvabo. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia.

ἐμποδισμῷ. Τὸν δικαῖον τῆς ἀποστολικῆς ἕδρας, τιμήσω, καὶ ταῖς αὐτοῦ χρείαις ἐπαρκέσω. Οὕτως Εὐαγγέλια.

Et hanc confessionis formam unusquisque Latinus episcopus insulæ Cypri a Romæorum suæ diœcesis episcopo pro se suaque recipiat Ecclesia.

Ac si eam electionem irritam esse Latinus agnoverit episcopus, ad depositionem procedat eo modo quo rationi congruum est esse procedendum.

Ad ordinandum autem Græcum episcopum electum vocati a Latino pontifice qui ejus sunt diœcesis Græci, sine ulla tergiversatione et mora, ex debito præsentis constitutionis et ordinis occurrant, et invocationes et omnia qnæ consecrationi congruant explere teneantur.

Græcorum tamen depositio episcoporum, ut et translatio et ejectio, soli Romano pontifici ob apostolicam eminentiam peculiari reservata est privilegio, ut in illis non secus ac in cæteris episcopis pontificiæ dignitatis conditio servetur et eminentia.

In nulla Græcorum Ecclesia suo orbata pastore Latinus episcopus episcopum creare audeat, nisi forte ii qui episcopum eligere tenentur, aliquem qui eam regat Ecclesiam eligere detrectaverint immoderata dilatione, trium nimirum mensium vere decurso tempore, juxta concilii generalis constitutiones. In quo sane eventu potestas non sit Latino episcopo alium quempiam in sede viduatæ Ecclesiæ constituere, nisi gentilem Græcum honori ac gradui tanto respondentem.

Bona Ecclesiæ Græcorum suo orbatæ episcopo œconomus et capitulum ejusdem sedis futuro ex fide servent epicopo, eique postea tradant.

Cæterum episcopi ejus insulæ canonice in præfatis sedibus constituti facultatem habeant leges constituendi monasteriis, ecclesiis, clericis et laicis Græcorum sibi concreditis, eaque omnia quæ legitimo jure muneri dignitatis vel episcopali statui convenire cognoverint, præcipiant. Latini episcopi nihil horum prorsus sibi usurpent nisi in iis tantum causis in quibus metropolitæ legitimo jure da-

σειεν εἰς αὐτῶν ζημίαν, οὐδενί φανερώσω. Τὸ παπάτον τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίας καὶ τὸν ἀρχιρατισμον τῆς τῆς Λευκοσίας Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων Πατέρων κανόνας ἔσομαι ἀντιλαμβανομενος καὶ κατέχων, φυλαττομένης τῆς ἐμῆς τάξεως, κατὰ πάντων ἀνθρώπων. Κληθεὶς εἰς σύνοδον ἥξω, εἰ μὴ ἐμποδισθῶ κανονικῷ ὃν ἀληθῆ νοήσω, ἐρχόμενον καὶ ἀποστρέφοντα Θεός μοι βοηθήσει, καὶ ταῦτα τὰ τοῦ Θεοῦ ἅγια

Καὶ τοῦτο τὸ σχημα παρὰ τοῦ τῶν Ῥωμαίων ἐπίσκόπου τῆς αὐτοῦ ἐνορίας λαμβανέτω ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας ἕκαστος Λατῖνος ἐπίσκοπος τῆς νήσου Κύπρου.

Κἂν δὲ ἐκείνην τὴν ἐκλογὴν γνωρίσῃ ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος ἀκυρωθεῖσαν, ἐπιχειρήτω τῇ καθαιρέσει, καθὼς ἐπιχειρητέον ἐστὶν εὐλόγως.

Τὸν δὲ Γραικὸν ἐπίσκοπον εἰς χειροτονίαν ἐκλιχθέντα παρὰ τοῦ Λατίνου ἀρχιερέως οἱ τῆς αὐτοῦ ἐνορίας Γραικοὶ κληθέντες ἄνευ χωρισμοῦ, διαστάσεως ἀπὸ χρέους τῆς παρούσης καταστάσεως καὶ διατάξεως συνελθεῖν, καὶ ἀνακλήσεις καὶ τὰ δῶρα τὰ ἀνήκοντα τῇ χειροτονίᾳ πληροῦν ἐνέχονται.

Πλὴν ἡ τῶν Γραικῶν ἐπισκόπων καθαίρεσις (19), ὡς καὶ ἡ μετάθεσις καὶ ἡ ἔκστασις, μόνῳ τῷ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖ κατὰ τὴν ἐξοχὴν τὴν ἀποστολικὴν, ἰδίῳ φυλαχθῇ προνομίῳ, ὅπως ἐν ἐκείνοις, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις ἡ τῆς ἀρχιερατικῆς ἀξίας κατάστασις καὶ ὑπεροχὴ φυλαχθείη.

Ὁποία δέ τις Ἐκκλησία Γραικῶν ἀπορησει ποιμένος, ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος ποιεῖν ἐπὶ ταύτῃ ἐπίσκοπον οὐ τολμήσει, εἰ μήπως ἀμελούντων τῶν ὀφειλόντων περιουσίᾳ τῇ φορᾷ ταύτῃ τοῦ διατάττειν τινὰ ὃς τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν ποιμαίνει κατὰ τὰς διατάξεις τῆς γενικῆς συνόδου (20), γεγονυίας διαδρομῆς τριμηναίου καιροῦ ἐπ' ἀληθείας· ἐν τῷ δὲ μὴν μὴ ἐχέτω ἄδειαν ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος τοῦ καθιστᾶν τῇ χηρευούσῃ Ἐκκλησίᾳ, εἰ μὴ σῶμα Γραικὸν καὶ τιμῆς καὶ βαθμοῦ τοσαύτης ἀξίως συμφωνοῦντα.

Τῆς δὲ Γραικῶν Ἐκκλησίας ἀπορούσης ἐπισκόπου, τὰ αὐτῆς ἀγαθὰ ὁ οἰκονόμος, καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς αὐτῆς καθέδρας τῷ μέλλοντι ἐπισκόπῳ φυλαξάτωσαν πιστῶς, καὶ ἐπισφραγιζέτωσαν τῷ μέλλοντι ἐπισκόπῳ.

Τοῦ λοιποῦ οἱ ἐπίσκοποι τῆς αὐτῆς νήσου κανονικῶς ταχθέντες ἐν τοῖς προλεχθεῖσι τῶν Γραικῶν θώκοις ἐχέτωσαν τάττειν ἐν μοναστηρίοις, ἐκκλησίαις, κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς Γραικῶν, αὐτοῖς ἐπιτετραμμένοις, καὶ τατάτωσαν πάντα ἃ διαγεινώσκεται τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἀξίας ἢ καὶ ἐπισκοπικῆς τάξεως ἀνήκειν νομίμῳ δικαίῳ· ἐξ ὧν οἱ Λατῖνοι ἐπίσκοποι παρεκτὸς ἐκείνων μόνων τῶν αἰτιῶν, ὑ

(16) Τῶν Γραικῶν ἐπισκόπων καθαίρεσις. Peculiare id munus Romani pontificis Innocentius III, *Regest.* XV, epist. 137. Cremonensi episcopo, apostolicæ sedis legato : *In episcopum Vicentinum depositionis sententiam promulgasti. Quamvis ad id sine nostro speciali mandato procedere non debueris, cum hoc sit unum ex illis quæ sibi sedes apostolica specialiter reservavit.* Et epist. 175 : *Cum episcoporum translatio fieri non potuit vel debeat absque sedis apostolicæ licentia speciali.*

(20) Γενικῆς συνόδου. *Nimirum Chalced.*, can. 25.

οἷς ὁ μητροπολίτης ἐκ νομίμου δικαίου δύναται δικαιοδοσίαν ἐξασκεῖν εἰς τοὺς τοῦ συνεδρίου αὐτῶν ὑποτεταγμένους, μηδὲν ἁρπαζέτωσαν.

Αἱ δὲ αἰτίαι αἱ ἀνήκουσαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ συλλογῇ, εἰ ἀποστραφῶσιν ἐν τοῖς Γραικοῖς, εἰς τὸν αὐτὸν σύμφυλον ἀρχιερέα κρινέσθωσαν. Ἐὰν δὲ εἰς Λατῖνον καὶ Γραικόν, εἴτε ὁ Γραικὸς ἐγκαλεῖται, εἰς τὸν Λατῖνον τοῦ τόπου ἀρχιερέα ἀναφερέσθωσαν κριτικῶς διαχωριζόμεναι, πλὴν σωζομένης τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας ὑπεροχῆς, πρὸς ἣν βοήθειαν πάντες οἱ θλιβόμενοι δύνανται ἀμέσως ἐπαναστρέφειν. Εἰ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Γραικοῦ γένηταί τις ἐγκλησις κατὰ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου εἰς οὗ ἐνορίαν ὁ αὐτὸς τυγχάνει Γραικὸς ἐπίσκοπος, εἴ γε χρεία, ἐντεῦθεν ἀνατρεχέτω καὶ πρὸς τὸν τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπίσκοπον.

Τῇ παρούσῃ τε Διατάξει θεσπίζομεν ἵνα ἐν τῇ πόλει ἢ ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Λατίνου ἀρχιερέως, χωρὶς τῆς διατριβῆς τῆς ἐπισκοπῆς τῶν Γραικῶν καθέδρας, μεθ' οὗ τὸ ἀκροατήριον τοῦ ἐνόχου ἢ τοῦ δικαίου, εἴ τιν' ἔχει ὁ Γραικὸς ἐπίσκοπος, τὸ αὐτὸ καὶ ἓν διαγινώσκηται, καὶ μηδὲν ἄλλο εἶναι κριτήριον δικαιοδοσίας διατεταγμένως ἐν τοῖς Γραικοῖς· εἰ μήπως ἔν τινι ἐκκλησίᾳ Γραικῶν τοῦ τοιούτου ῥηγάτου ἢ ἀρχιδιακονικῇ, ἢ ἄλλῃ ἐξουσίᾳ ἐκπεπλεγμένον ἔχουσα τεταγμένως κριτήριον ἀκοῆς ἐξ ἀρχῆς, ἐξ οὗ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τὸν Γραικὸν ἐπίσκοπον, καὶ ἐντεῦθεν κατὰ βαθμὸν οἱ αὐτοῦ ὑποτεταγμένοι ὁπόταν τούτων τι ἔσται προκαλέσουσι.

Τῷ ἀρχιεπισκόπῳ μέντοι καὶ τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις ὑπὲρ πταισμάτων ἢ ἀδικιῶν, καὶ τῶν αὐτῶν δικαίων, τῶν ἐκκλησιῶν τε αὐτῶν ἐπιμελητέον κανονικῶς ἐν τοῖς Γραικοῖς τῶν αὐτῶν πόλεων ἢ ἐνοριῶν, ἐν ἐκείνοις τοῖς συμβάμασι προσήκειν βουλόμεθα τὴν ἐξουσίαν ἐν οἷς αὐτοῖς ἐκ δικαίου προσήκει τοῖς Λατίνοις.

Πρὸς τὴν σύνοδον δὲ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου ὁ Ῥωμαῖος ἐπίσκοπος ἐν τῇ αὐτοῦ ἐνορίᾳ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἔχων, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετὰ τῶν ἡγουμένων καὶ τῶν ἱερέων αὐτοῦ, τῶν τὴν φροντίδα τῶν ψυχῶν ἐχόντων, κρατεῖται ἐνεπηκόως συντρέχειν· καὶ τὰ συνοδικὰ τούτου θεσπίσματα ἃ μέντοι τοῖς τῶν Γραικῶν ἔθεσι μὴ ἐναντίοις τῇ καθολικῇ πίστει, καὶ ἐκ τῆς Γραικῶν Ἐκκλησίας ἀνεχομένοις μὴ ἀντιβαίνουσι, λαμβάνειν τε καὶ φυλάττειν. Ἵνα δὲ μὴ οἱ ῥηθέντες Γραικοὶ ἐπίσκοποι βαρύνωντοι βάρει διπλῷ ἐν τῷ δεῖσθαι τούτοις ἔρχεσθαι ἐκ τῆς τοιαύτης διατάξεως ὀφείλειν, καὶ εἰς τὰς ἐπισκοπικὰς συνόδους τῶν ἀρχιερέων Λατίνων τούτους ἔρχεσθαι, εἰς τὴν τῆς ἐπαρχίας σύνοδον τάττομεν οὐκ ἀναγκαζομένους.

Ἐν ταῖς ἐπιτηρήσεσι μέντοι τῶν Γραικῶν ἐπισκόπων, ἢ τῶν οὐτοῖς ὑποτεταγμένων, ἐκείνην βουλόμεθα ἔχειν τοὺς Λατίνους ἀρχιερεῖς ἐν ταῖς ἰδίαις πόλεσι καὶ ἐνορίαις τὴν ἐξουσίαν, ἣν τῷ μητροπολίτῃ ἐν ταῖς ἐπιτηρήσεσι τῶν αὐτοῦ συνεδρίων καὶ τῶν αὐτοῦ ὑπηκόων παραχωροῦσι τὰ κανονικὰ θεσπίσματα.

Τῷ ἀρχιεπισκόπῳ μέντον καὶ τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις, ὅταν ταύτας τὰς ἐνορίας τὰς περὶ τοὺς

tum est, erga eos qui suo sunt suffraganeo subjecti jurisdictionem exercere.

Causæ quæ ad ecclesiasticum spectant forum, si controvertantur inter Græcos, a suo eorum gentili judicentur pontifice; si vero inter Latinum et Græcum; sive Græcus accusetur, ad Latinum loci pontificem referantur judicaliter dirimendæ, salva tamen apostolicæ sedis prærogativa, cujus opem vexati omnes immediate possunt implorare. Si ab episcopo Græco aliqua instituatur accusatio adversus Latinum episcopum in ea diœcesi in qua Græcus est episcopus, inde, cum necessitas postulaverit, ad Leucosiæ recurratur archiepiscopum.

Præsenti hac Constitutione sancimus ut in civitate vel diœcesi in qua audientia forum actoris vel rei est Latini pontificis, extra locum in quo episcopalis Græcorum constituta sedes est, si quid Græcus habet episcopus, ab uno eodemque foro cognoscendum esse, nec aliud quodqiam legitimum esse tribunal juris dicendi Græcis, nisi forte in aliqua Græcorum Ecclesia ejusdem regni, vel archidiaconali, vel alia potestate rite a principio exemptum audientiæ forum exititerit; a quo ab ea Ecclesia ad Græcum episcopum, et hinc gradatim qui in ejus sunt ditione, quotiescunque his aliquid contigerit, se appellaverint.

Archiepiscopo et episcopis Latinis ad canonice cognoscendum de criminibus vel injuriis et juribus ipsis suarum Ecclesiarum, in casibus illis potestatem in Græcos suarum civitatum vel diœcesum esse volumus, in quibus de jure ipsis Latinis convenit.

Ad synodum Latini episcopus Romæus qui ejus diœcesi sedem tenet episcopus, ac pariter abbates ejusque sacerdotes animarum curam habentes semel in anno expedite accedant, et synodica decreta quæ, Græcis quidem institutis catholicæ fidei non repugnantibus, et a Græcis receptis Ecclesiis non adversantur, suscipere et observare teneantur. Ne autem dicti episcopi Græci ex hujus observatione Constitutionis, qua ad episcopales etiam synodos Latinorum pontificum accedere coguntur duplici graventur onere, statuimus ad diœcesanam synodum eos non esse cogendos.

In puniendis vero Græcis episcopis vel in eorum ditione constitutis, volumus Latinos pontifices in suis civitatibus et diœcesibus eam habere auctoritatem quam metropolitæ in puniendis suis suffraganeis sibique subjectis canonum concedunt decreta.

Quando archiepiscopus et episcopi Latini eas diœceses in quibus Græci consistunt cum dioece-

sano vicario jure visitaverint, hac servata justitiæ mensura pecunias a parochiis exigendas esse pronuntiamus : nimirum ipse archiepiscopus a quinque tantum parochiis exiget : Paphi episcopus a quatuor, Famaugustæ a tribus, et Nemesi similiter a tribus. Eam autem pecuniam a Græcis suæ diœcesis et parochiæ singulis accipiant annis. Singulæ vero parochiæ summam præbeant triginta solidorum tornesiorum sive totidem byzantios, qui non exsuperent, sed eam exæquent quotam. Licet sane parochiarnm numerum quæ ratione visitationis solvere tenentur, attenta Romæorum paupertate, ex misericordi provisione ita mediocrem esse decreverimus, quoniam vero Latinis quidem episcopis suarum Ecclesiarum bona ideo tradita sunt ut in ipsis debitum ministerii eorum munus integre, cum necesse fuerit, explere valeant, si necessitas orthodoxæ fidei vel obedientiæ promptitudo quæ Romanæ debetur Ecclesiæ, vel morum disciplina pestulaverit, pluries ipsos Græcos esse visitandos, volumus, quo sine ullo Latinorum gravamine visitationis munus exsequatur, Græcos ipsos quidquid visitationi debetur suis sumptibus persolvere ; quando vero canonum constitutiones ipsis episcopis visitationis munus injungunt, tunc opus est ut Latini ipsi suis impensis munus obeant, cum etiam apostolus Paulus,nostri status exemplar,aliquoties victum sibi ipsi suarum labore manuum comparaverit, ne gravis foret iis quibus Evangelium prædicabat, qui cum doctori necessarios subministrare sumptus detrectassent eo ipso impediebant ne prædicationis mysterium propagaretur.

Ut autem breviter quod æquum et justum est præcipiamus : habeant Latinorum Ecclesiæ in præfata insula decimas et obtenta jam consuetudo exigendi ejusmodi decimas per pontifices et clericos Latinorum executioni deinceps mandetur. Quocirca cum in hac parte servandam esse consuetudinem asseramus, nemo eorum existimet se immunem a solutione decimarum jure canonico et divino debitarum.

Quamvis itaque et Græcorum Ecclesiam regni Cypri ex hac constitutione non sit deinceps quidem habitura metropolitam suæ gentis, volumus tamen ejusmodi Germanum, Græcorum archiepiscopum, quoad vixerit nomine et honore dignitatis archiepiscopalis frui. Quam ob causam et eum usque ad mortem a potestate et ditione Leucosiæ archiepiscopi immunem prorsus esse volumus et decernimus, ac præcipimus ut, defuncto ejusmodi Germano, nullus alius Græcus archiepiscopus in præfato constituatur regno. Verum, ne ejusmodi ar-

Γραικοὺς, μετὰ τοῦ τῆς ἐνορίας δικαίου ἐπισκέπτωνται, τὸ αὐτὸ ἐν ταῖς ἀπητημέναις ἐπιτροπῆς ἀπαγγέλλομεν τῆς δικαιοσύνης μέτρον · τοῦ τὸν αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπον πέντε μόνον, τὸν τῆς Πάφου τέσσαρας, τῆς Ἀμμοχώστου τρεῖς, καὶ τὸν τῆς Νεμισου ὁμοίως τρεῖς · Ἃ δὴ ἀπὸ τῶν Γραικῶν τῆς αὐτῆς ἐνορίας καὶ τῆς τούτου ἐπιτροπῆς λαμβανόντωσαν κατ' ἔτος, ὧν ἑκάστη κεφάλαιον τριάκοντα σόλιδος τουρνεσίων, ἢ τοσαῦτα βυζάντια (21), τὰ μὴ περιττεύοντα, πλὴν ἐξισούμενα τούτῳ τῷ ποσῷ. Πλὴν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιτροπῶν τῶν ὀφειλομένων ἐπισκέψεως χάριν, κατανοουμένης τῆς πτωχείας τῶν Ῥωμαίων, διεκρίνομεν ἐλέους προμηθείᾳ οὕτως μετριοποιῆσαι. Ἐπεὶ μέντοι τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις πρὸς τοῦτό εἰσι τὰ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἀγαθὰ παρακεχωρημένα, τοῦ ἐν ἐκείνοις περὶ τὸ χρέος τῆς αὐτῶν ὑπουργίας ἐνελλιπῶς ἰσχύειν τὰ τῆς χρείας πληροῦν θέλομεν, εἰ ἡ χρεία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἢ τὸ ἄοκνον τῆς ὑπακοῆς τῆς ὀφειλομένης τῇ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ ἢ ἡ τῶν ἠθῶν ἀπαιτήσει παίδευσις τοῦ ἐπισκέπτεσθαι τοὺς αὐτοὺς Γραικοὺς πολλάκις, ἀποτείνειν αὐτοὺς ἐπί τοῦτο περὶ αὐτοὺς ἄνευ τινὸς βάρους ἐκείνων τὸ τῆς ἐπισκέψεως χρέος ἰδίαις δαπάναις. Ὅταν μέντοι αὐτοῖς αἱ τῶν ἁγίων διατάξεις κανόνων τοῦτο ἐπιτρέπωσιν, ὀφείλουσι διαχορηγεῖν · ἐπεὶ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὸ πρὸς ὑπόδειγμα τῆς ἡμετέρας καταστάσεως ἐνίοτε ἑαυτῷ τὴν ζωὴν τῷ τῶν χειρῶν κόπῳ ἐκτήσατο, τοῦ μὴ φορτικὸς εἶναι τοῖς οἷς ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον, οἵτινες κατοκνοῦντες ἐπιχορηγεῖν τῷ διδασκάλῳ δαπάνην, κατὰ τοῦτο τοῦ τῆς χορηγίας στερηθῶσι μυστηρίου.

Ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ τὸ ἀνῆκον δίκαιον τοῦ κελεύειν · τὰς δεκατείας ἐν τῇ προλεχθείσῃ νήσῳ ἐχέτωσαν αἱ τῶν Λατίνων ἐκκλησίαι, καὶ ἡ συνήθεια ἡ παρακεκρατημένη εἰς τήν τῶν τοιούτων δεκατειῶν λῆψιν ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κληρικῶν τῶν Λατίνων, εἰς τὸ ἑξῆς διαπραττομένη φυλαττέσθω. Διὰ τοῦτο μέντοι ὅτι ἐν τούτῳ τῷ μέρει λέγομεν φυλακτέον τὸ ἔθος, μή τις αὐτῶν νομιζέτω εἶναι ὑπεξῃρημενον τῆς τῶν δεκατειῶν λύσεως τῶν ὀφειλομένων κανονικῷ καὶ θείῳ δικαίῳ.

Τοίνυν κἂν καὶ ἡ τῶν Γραικῶν Ἐκκλησία τοῦ τῆς Κύπρου ῥηγάτου κατὰ ταύτην τὴν τάξιν, οὐχήξει δὲ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα μητροπολίτην τοῦ αὐτῆς ἔθνους · θέλομεν μέντοι τὸν τοιοῦτον Γερμανὸν τὸν τῶν Γραικῶν ἀρχιεπίσκοπον κέχρις ἂν ζῇ τῷ τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἀξίας ὀνόματι καὶ τιμῇ χρῆσθαι · οὗ ἕνεκεν καὶ τὸν τοιοῦτον μέχρι τελευτῆς κωλύομεν ὑπὸ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπου παντελῶς εἶναι · καὶ τάττομεν ὡς, τελευτήσαντος κοῦ τοιούτου Γερμανοῦ, τοῦ μὴ τιν' ἕτερον ἀρχιεπίσκοπον Γραικὸν ταχθῆναι ἐν τῷ προλεχθέντι ῥηγάτῳ. Πλὴν τοῦ μὴ

(21) Βυζάντια. Nummi genus unius aurei. Innocent. III, lib. I epist. ad regem Portugalliæ : *Pater tuus centum byzantios annuatim Romanæ Ecclesiæ constituit censuales.* Horum autem pondus ex responsione ejusdem regis ad pontificem elicitur : respondet enim se *pro censu annuali decem annorum jam misisse mille aureos.* Itaque singuli byzantii unum pendebant aureum. Clarius idem Regest. XV, ep. 179, ad patriarcham Antiochenum, *fratri tuo mille byzantios dedisse, ad mille aureorum valentiam.*

τὸν τοιοῦτον ἀρχιεπίσκοπον Γερμανὸν περιφρεσθαι μὴ ἐγνωσμένου τοῦ θρόνου αὐτοῦ, τὸν προλεχθέντα ἐπίσκοπον τῆς τῶν Γραικῶν καθέδρας τῆς ἐν τῇ Σωλείᾳ τῆς Λευκοσίας ἐνορίας ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τοῦ κεκρατημένου τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, λύομεν αὐτὸν, πρὸς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τοῦ Ἀρσινοῦ, τὸν τῆς Πάφου ἐνορίας σχολάζοντα, τῇ τῆς ἀποστολικῆς ἐξουσίας ἀδείᾳ καὶ τῇ βουλῇ τῶν προρρηθέντων ἀδελφῶν· καὶ μεταφέρομεν καὶ δίδομεν αὐτῷ ἄδειαν τοῦ διέρχεσθαι ἐλευθέρως εἰς τὸν αὐτὸν θρόνον. Τῷ προρρηθέντι δὲ Γερμανῷ ἀρχιεπισκόπῳ τὰς ῥηθείσας, τὸν θρόνον καὶ τὴν τῆς Σωλείας Ἐκκλησίαν ἐν πνευματικοῖς καὶ ἐν καιρικοῖς κατὰ τὴν τούτων βουλὴν καὶ ἐξουσίαν παρατιθέμεθα, παρ' αὐτοῦ κρατηθησόμενα οὕτῃ τῇ τιμῇ ἀεὶ, καὶ τῷ τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἀξίας ὀνόματι ἐπισκοπικῶς ποιμαινόμενα· οὗτος μέντοι τοῦ εἶναι αὐτὸν ἐλεύθερον ἢ ἐν τῷ ῥηθέντι θρόνῳ τῆς Σωλείας, ἢ παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Γραικῶν τοῦ Ἁγίου Βαρνάβα τῆς Λευκοσίας, ἣν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τοῦ αὐτοῦ θρόνου ἐκ τῆς τοιαύτης εὐεργεσίας τῆς ἡμετέρας διατάξεως καθήκειν εἰς τὸ διηνεκὲς βουλόμεθα καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν κατοικεῖν. Αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀρχιεπισκόπου θανόντος, ἐν τῷ τῆς Σωλείας θρόνῳ ὁσάκις αὐτῇ χαρεύσῃ, ἁπλοῦς μόνον τοῦ τῶς Γραικῶν ἐθνους ἐπίσκοπος χειροτονείσθω, ὃς τῷ τῆς Λευκοσίας ἐπισκόπῳ τῷ αὐτῷ τρόπῳ ᾧ καὶ οἱ ἄλλοι Γραικοὶ ἐπίσκοποι ὀφείλουσιν ὑποκεῖσθαι τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις, κατὰ τὴν πρόνοιαν τῆς παρούσης διατάξεως ὑποταττέσθω.

chiepiscopus Germanus palabundus oberret nullo suo acceptus throno, præfatum episcopum sedis Græcorum Soliæ, diœcesis Leucosiæ, a suo quo tenetur Ecclesiæ vinculo solvimus et ad episcopalem sedem Arsinoes, diœcesis Paphi. vacantem, apostolicæ potestatis auctoritate ac præfatorum fratrum nostrorum consilio, transferimus, eique potestatem facimus libere progrediendi ad suam eam sedem. Præfato vero Germano archiepiscopo prædictam Soliæ sedem et Ecclesiam in spiritualibus et temporalibus, ex eorumdem consilio eademque potestate deferimus, ab ipso semper cum suo retinendam honore et archiepiscopalis dignitatis nomine et episcopali auctoritate regendam ; ita ut in sua sit potestate et voluntate pro suo libitu incolere vel dictam Soliæ sedem vel degere apud Græcorum ecclesiam S. Barnabæ Leucosæ, quam ad episcopum hujus sedis ex præsentis nostræ hujus Constitutionis beneficio perpetuo spectare volumus. Eo autem archiepiscopo defuncto, sine ulla controversia Soliæ sedem quoties suo fuerit orbata pastore, ex Græcorum duntaxat gente episcopus eligatur, qui Leucosiæ episcopo, eodem modo quo et alii episcopi Græci Latinis tenentur subesse episcopis, ex præsentis tenore Constitutionis etiam ipse subsit.

Τὸν αὐτὸν μεντοι Γερμανὸν, τὸν τῶν Γραικῶν ἐπίσκοπον, οἷς μοναστήρια, ἐκκλησίας, κλῆρον καὶ λαὸν τῶν Γραικῶν τῆς πόλεως Λευκοσίας καὶ ἐνορίας βουλόμεθα ἔχειν ἐκείνην τὴν ἐξουσίαν τὴν προγεγονυῖαν τῷ ἐμπεπιστευμένῳ θρόνῳ αὐτοῦ, ἣν οἱ ἄλλοι τῶν Γραικῶν ἐπίσκοποι τοῦ τῆς Κύπρου ῥηγάτου ἐκ τῆς τοιαύτης προμηθείας εἰς τοὺς Γραικοὺς τοὺς αὐτοῖς ὑποτεταγμένους ἐπιπράττουσιν.

Ipsum porro Germanum Græcorum episcopum ad monasteria, ecclesias, clerum et populum Græcorum Leucosiæ civitatis et diœcesis regendum promovemus, ea potestate præditum in concredita sibi sede, quam alli Græcorum episcopi regni Cypri ex ejusmodi provisione in Græcos sub eorum ditione constitutos obtinent.

Τοῦ λοιποῦ αὐτῷ τῷ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπισκόπῳ ζῶντι, ἢ τὴν τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἀξίας λειτουργίαν παρακατέχοντι, αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν ἐπισκόπων τῶν Λατίνων ἐπὶ τοῖς Γραικοῖς περὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἀρχιεπισκοπικῶν ἐξουσία τοῦ ἀνακινεῖν τὴν τῆς διενέξεως ὕλην ἀφελκέσθω.

Eo tandem Græcorum archiepiscopo vivente, sive archiepiscopalis dignitatis munere fungente, ipsi quidem archiepiscopo et episcopis Latinorum, ut exciendi materia dissidii tollatur, de archiepiscopalibus consequendis juribus supra Græcos ablata sit potestas.

Τάττομεν τοίνυν καὶ θεσπίζομεν τοῦτον αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπον τῶν Γραικῶν Γερμανὸν, ἕως ἂν ζῇ, ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς τοιαύτης διατογῆς ἀνευ ἀντιλογίας τῶν Λατινων ἀρχιερέων ἐλευθέρως, ὅταν μέντοι κανονικῶς τοὺς Γραικοὺς τοὺς ἐκλεχθέντας τῇ Κύπρῳ καθεξῆς χειροτονητέους εἰς ἐπισκόπους, καὶ ἀπὸ τῶν Λατίνων ἀρχιερέων, εἰς ὧν παροικίας εἰσὶν, ἐπισφραγιζομένους, ἀδείᾳ μητροπολιτικῇ, πρὸς τὰς ἱερὰς τάξεις προβιβαζομένους, χειροτονείτω· τοὺς δὲ ἄλλους τοῦ αὐτοῦ ῥηγάτου Γραικοὺς ἐπισκόπους συγκαλείτω πρὸς τὸ τῆς τοιαύτης χειροτονίας μυστήριον τελεῖν· καὶ περὶ πάντας τοὺς Γραικοὺς τοῦ αὐτοῦ ῥηγάτου τῇ αὐτῇ ἀδείᾳ ἀπονεμέτω τὴν τῆς ἐπισκέψεως λειτουργίαν ὅταν ἐκ τοῦ δικαίου ἐπενεμηθείη· καὶ ἐν ταῖς τοιαύταις ἐπισκοπαῖς, ἢ ἐν αὐτοῖς ἀνήκουσι λόγῳ ἐπισκοπῆς, ἣν μητροπολιτικὴν οἱ θεῖοι κανόνες παρα-

Eo autem Græcorum archiepiscopo vivente, ipsi quidem archiepiscopo et episcopis Latinorum, ut exciendi materia dissidii tollatur, de archiepiscopalibus consequendis juribus supra Græcos ablata sit potestas.

Præcipimus igitur et mandamus ut ipse Græcorum archiepiscopus Germanus, quoad vixerit, ex hujus dispositione Constitutionis, sine Latinorum controversia episcoporum, quotiescunque Græci in Cypro canonice fuerint effecti, ut postea ordinentur episcopi, et a Latinis pontificibus in quorum sunt diœcesibus consignati, auctoritate metropolitica ad sacros ordines promovendi, eos libere consecret ; alios vero ejusdem regni Græcorum episcopos ad ejusmodi ordinationis sacramentum perficiendum advocet, et in Græcos omnes ejusdem regni eadem auctoritate visitationis munus exerceat quoties de jure exercendum erit ; et in istos episcopatus vel in eos qui ratione episcopatus in ejus sunt ditione, quam metropoliticam divini tradunt canones, plenariam eam habeat potestatem, eosque in vita ipsius archiepiscopi regat : siquidem

Latini quorum hæc aliaque sunt jura ex præsenti constitutionis sanctione, post ejusmodi archiepiscopi mortem eaobtinebunt; eo autem nolente nullatenus se ipsos ingerant: salva in ejusmodi re et in reliquis aliis casibus manente potestate Leucosiæ archiepiscopi et Latinorum episcoporum, Archiepiscopus tamen Græcus eam habeat potestatem quam ipsi Leucosiæ archiepiscopo ratione metropolis et aliis Latinis episcopis ratione diœcesum in Græcos omnes præfati regni ex nostra dispositione hæc tradit constitutio

τοῖς ἄλλοις ἐπισκόποις τοῖς Λατινοις λόγῳ ἐνοριῶν τῆς ἡμετέρας διατάζεως δίδωσι τὸ κατάστημα,

A χωροῦσιν, ἐχέτω περιουσίαν· καὶ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἀρχιεπισκόπου τούτων ἀρχέτω· καὶ γάρ οἱ Λατῖνοι πρὸς οὓς εἰσι ταῦτα καὶ ἄλλα δίκαια, κατὰ τὸ τῆς παρούσης διατάξεως θέσπισμα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τοιούτου ἀρχιεπισκόπου καθέξουσιν· αὐτοῦ δὲ μὴ θέλοντος μηδαμῶς ἐμβαλλέτωσαν ἑαυτούς· σωζομένης ἐν τοσούτῳ τῷ τῆς Λευκοσίος ἀρχιεπισκόπῳ καὶ τοῖς Λατίνοις ἐπισκόποις καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς συμβᾶσιν ἐξουσίας· ἀλλ' οὖν ὁ Γραικὸς ἀρχιεπίσκοπος ἐχέτω ἐξουσίαν, ἣν αὐτῷ τῷ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπισκόπῳ λόγῳ μητροπόλεως, καὶ αὐτὸς περὶ πάντας τοὺς Γραικοὺς τοῦ πρηθέντος ῥηγάτου

Dicto item Græcorum archiepiscopo vivente, quemadmodum et deinceps, quoties in Romæos civitatis et diœcesis Leucosiæ jus dicendum erit de criminibus et aliis, sine præfato archiepiscopo Germano Latinus assidebit archiepiscopus. Quæ jurisdictio Latinis aliis episcopis præfati regni per hanc constitutionem in episcopos, clericos aliosque Græcos earumdem civitatum et diœcesum tradita est. Quamvis et archiepiscopis Germani personam, quousque vixerit, in omnibus et per omnia volumus immunem esse ab archiepiscopi Latini potestate, tamen ab ipso quidem præsenti constitutionis incipiat observatio.

Πλὴν τοῦ ῥηθέντος ἀρχιεπισκόπου τῶν Γραικῶν ζώνος, ὥσπερ καὶ μετέπειτα, ἑκάστην δικαιοσίαν καὶ τοὺς Ῥωμαίους τῆς πόλεως Λευκοσίας καὶ ἐνορίας, χωρὶς τοῦ προλεχθέντος ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ, ἐν ἐγκλήμασι καὶ ἄλλοις ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος παρακαθίσει· ἡ τοῖς ἄλλοις Λατίνοις ἐπισκόποις τοῦ προῤῥηθέντος ῥηγάτου διὰ ταύτης τῆς διατάξεως εἰς ἐπισκόπους, κληρικοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Γραικοὺς τῶν αὐτῶν πόλεων καὶ ἐνοριῶν παρακεχώρηται. Κἂν καὶ τὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γερμανοῦ πρόσωπον μέχρις ἂν τελευτήσῃ πάντα πᾶσιν ἐξῃρημένον εἶναι θέλομεν ἀπὸ τῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Λατίνου ἐξουσίας, ὅμως μέντοι ἐν αὐτῷ ἡ φύλαξις τῆς παρούσης διατάξεως ἀρχέσθω.

Idem ipse Germanus archiepiscopus concessæ sibi Soliæ sedis nomine Latino archiepiscopo legitimam obedientiæ professionem ex superius tradita forma faciat. Ex ejusmodi autem professione et obedientia nullam prosus volumus Latinum archiepiscopum habere potestatem puniendi ipsius archiepiscopi Germani personam, aut quidquam ei præcipiendi in quovis unquam casu ut per singulare immunitatis privilegium ejus duntaxat personæ ex hac constitutione datum, sine ulla prorsus perturbatione usque in finem quietam ipse tranquillamque vitam ducat.

Ὁ αὐτὸς Γερμανὸς ἀρχιεπίσκοπος ὀνόματι τῆς Σωλείας θρόνου τῆς παρακεχωρημένης αὐτῷ τῷ Λατίνῳ ἀρχιεπισκόπῳ ἐνώμοτον ὁμολογίαν ποιησάτω ὑπακοῆς κατὰ τὸν ἐγνωσμένον τύπον ἄνωθεν. Ἐκ τῆς ὁμολογίας δὲ καὶ ὑπακοῆς τοιαύτης τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον διανοεῖσθαι εἰς τὸ τοῦ τοιούτου Γερμανοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου πρόσωπον ἢ ἐπιτάττειν τι αὐτῷ ἐν ὁπισοῦδήποτε χρῄσει οὐδεμίαν βουλόμεθα ἔχειν περιουσίαν, ἵνα, παρακεχωρημένης μόνον ὑπεξαιρέσως τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, ταύτῃ τῇ διατάξει ἐντελῶς καὶ ἀδιασείστως διάγῃ.

Quoties autem a præfato Germano, Græcorum archiepiscopo, ad Latinum apellatum fuerit archiepiscopum, teneat appellatio, salvo prælationis jure apostolicæ sedis. Leucosiæ archiepiscopus post dicti Germani, Græcorum archipiscopi, mortem, Græcos suæ provinciæ in civitatibus vel diœcesibus suffraganeorum suorum degentes jure suæ metropolis, quod ei convenire volumus, visitabit. Ab omnibus autem harum civitatum Græcis generatim in quavis civitate pro singulis parochiis sumet singulis annis vel summam sexaginta solidorum tornesiorum vel totidem byzantios non minoris vel majoris valoris, nec amplius quidquam.

Εἴ ποτε δὲ ἀπὸ τοῦ προλεχθέντος Γερμανοῦ, τοῦ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπισκόπου, ἐκκληθείη πρὸς τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον, σωζομένης τῆς προτιμήσεως τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἐγκαλείσθω. Ὁ δὲ τῆς Λευκοσίας ἀρχιεπίσκοπος μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ῥηθέντος Γερμανοῦ, τοῦ τῶν Γραικῶν ἀρχιεπισκόπου, τοὺς Γραικοὺς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ ἐνορίαις τῶν αὐτοῦ συνερίθων δικαίᾳ τὴν αὐτοῦ μητροπόλεως, ὁ αὐτῷ θέλομεν ἀνήκειν, ἐπισκέψεται. Μίαν μέντοι ἐν ἑκάστῃ πόλει ἐνορίαν παρὰ πάντων τῶν Γραικῶν τούτων τῶν πόλεων κοινῶς κατ' ἐπιτροπὴν λαμβανέτω κατ' ἔτος ἢ ἑξήκοντα σόλιδος τουρνεσίων κεφάλαιον, ἤτοσαῦτα βυζάντια τὰ ἰσόποσα τούτοις, μὴ πλέον.

Eamdem potestatem quam hisce præsentis constitutionis decretis in judicio latis tum Græcis, tum Latinis pontificibus regni Cypri tradidimus, etiam decretam esse Syris ejusdem regni, qui eisdem ac Græci præditi sunt moribus et institutis, ex com-

Ἑκατέρων τοίνυν ἐξουσίαν, ἤτοι Λατίνων καὶ Γραικῶν ἀρχιερέων τοῦ τῆς Κύπρου ῥηγάτου διακριτικοῖς τοιούτοις ὅροις τῆς ἡμετέρας διατάξεως, ὁμοίως καὶ τοῖς Σύροις τοῦ αὐτοῦ τὰ αὐτὰ μετὰ τῶν Γραικῶν ἔθη καὶ ἤθη, κοινοῦ τε δικαίου ἐπι-

φασιν ἀπό τινος φυλάττουσιν, ἐπεσφραγισμένη τῇ τοῦ παρόντος θεσπίσματος ἀδείᾳ κελεύομεν. A

Τοῦ μὴ δ' ἑτέρους τοὺς τῆς ἡμετέρας διατάξεως ὅρους τολμῆσαι παραβῆναι, ἢ ἔτι μητροπόλεως ἢ ὑπεξαιρέσεως αὐτοὺς λόγους διαζητεῖν · πλὴν ἐν Χριστῷ τῇ ἀληθεῖ πάντων εἰρήνῃ, ἑκάτεροι μέντοι πρὸς ἀλλήλους μέλῃ διὰ ὁμοψυχίας συνένωσιν καὶ τάξιν συνηθείας, γένοιντο τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἓν σῶμα. Ἀμήν.

Ἐδόθη Ἀναγνίᾳ διὰ χειρὸς τοῦ μαίστωρος Ἰορδάνου, τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Ῥώμης κουβουκουλαρίου καὶ νοταρίου, τῇ ἐννάτῃ Ἰουλίου, ἰνδ'. γ', ἔτει τοῦ Κυρίου σαρκώσεως χιλιοστῷ διακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ, τοῦ τοῦ παπάτου ἀρχιερέως τοῦ τετάρτου πάπα Ἀλεξάνδρου πέμπτου ἔτους ἄγοντος. B

muni juris sententia a cunctis observanda, consignata præsentis hujus sanctionis auctoritate mandamus.

Nemo autem utriusque partis hujus nostræ constitutionis decreta infringere audeat, aut metropolis vel immunitatis rationes suas amplius disquirere ; sed in Christo, qui est omnium pax vera, singuli invicem membra per unianimem concordiam et eorumdem morum institutionem effecti, unum efficiamur corpus ejusdem capitis. Amen.

Datum Anagniæ manu magistri Jordanis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cubicularii et notarii, die nona Julii, indict. III, anno Incarnationis Dominicæ 1260, pontificatus Alexandri papæ IV anno 5.

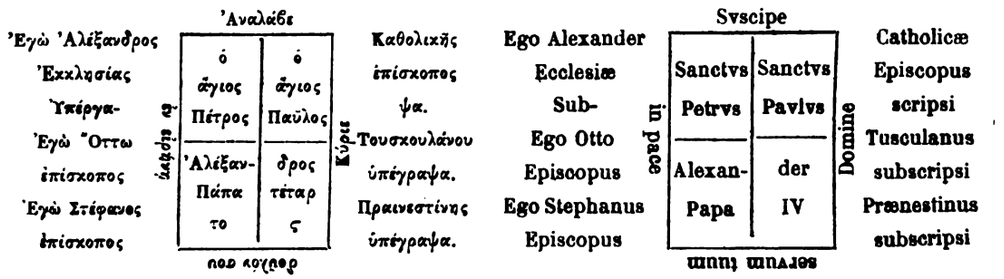

Αἱ τῶν καρδιναλίων ὑπογραφαί.

Cardinalium subscriptiones.

Ἐγὼ ἀδελφὸς Ἰωάννης (22), ὁ πρεσβύτερος καρδινάλιος τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου ἐν Λουκίνῃ, ὑπέγραψα. C

Ἐγὼ ἀδελφὸς Οὔγγος, ἐπιγεγραμμένος πρεσβύτερος τῆς Ἁγίας Σαβίνης καρδιναλιος, ὑπέγραψα.

Ἐγὼ Ῥικάρδιος, τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου διάκονος καρδιναλιος, ὑπέγραψα.

Ἐγὼ Ὀκταβιανὸς, ὁ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου Μαρίας τῆς ἐν Πλατείᾳ ὁδοῦ διάκονος καρδιναλιος, ὑπέγραψα.

Ἐγὼ Ἰωάννης, τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐν τῇ φυλακῇ Τουλλιανοῦ διάκονος καρδιναλιος, ὑπέγραψα.

Ἐγὼ Ὀτομπόνος, τοῦ Ἁγίου Ἀδριανοῦ διάκονος καρδιναλιος, ὑπέγραψα.

Καὶ γεγονυίας ἐπιμελοῦς τῆς παραθεσεως τοῦ τοιούτου μεταγράμματος πρὸς τὰ ἀρχαῖα γράμματα, ὁμολογοῦμεν τοῦτο τὸ μετάγραμμα ἀληθὲς εἶναι, καὶ τὴν ἀληθῆ περίληψιν τῶν ἐξ ἀρχῆς γραμμάτων, ἰδόντες ἃ μετεγράφησαν ἐκ προσταγῆς καὶ θελήσεως ἡμετέρας, καὶ διακρίσεως ἐπερχομένης ἀπὸ τοῦ κάτωθεν γεγραμμένου νοταρίου οὐδενὸς προστεθέντος οὔτ' ἐλαττωθέντος γράμματος, ἢ συλλαβῆς τὸ ἐλαττοῦν ἢ ἀλλοιοῦν τὴν τῆς ἀληθείας ὑπόστασιν. Ἥτινι μεταγραφῇ δημοσίᾳ πιστεύειν καὶ ἐν κρίσει καὶ ἐκτὸς βουλόμεθα ὥσπερ καὶ τοῖς κυρίοις γράμμασιν. Εἰς οὗ πράγματος μαρτυρίαν καὶ τελεωτέραν πίστωσιν τὸ παρὸν μετάγραμμα, ἢ τὸ δημόσιον δικαίωμα, ληφθὲν ἀπὸ τῶν κυρίων D

Ego frater Joannes, Sancti Laurentii in Lucina presbyter cardinalis, subscripsi.

Ego fr. Hugo supradictus presbyter. sanctæ Sabinæ cardinalis, subscripsi.

Ego Riccardus, Sancti Angeli diaconus cardinalis, subscripsi.

Ego Octavianus, Sanctæ Dei Genitricis Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis, subscripsi.

Ego Joannes, Sancti Nicolai in Carcere Tulliano diaconus cardinalis, subscripsi.

Ego Otthobonus, Sancti Adriani diaconus cardinalis, subscripsi.

Et diligenti facta collatione hujus transumpti cum antiquo exemplari, fatemur hoc transumptum esse verum ac veram comprehendere sententiam primi exemplaris, scientes, ea quæ descripta sunt ex nostro decreto et voluntate et accurata discussione a subscripto notario fuiese exarata, nihil addito, neque syllaba vel littera dempta quæ minuat vel mutet veritatis substantiam. Cui publico transumpto fidem in judicio et extra haberi volumus non secus ac primo exemplari. In cujus rei testimonium majoremque fidem, præsens transumptum seu publicum instrumentum, a præfatis veris exemplaribus descriptum, cum Facultatis sigillo procuratori Leucosiæ Ecclesiæ tradidimus.

(22) Ἐγὼ Ἰωάννης. In actis Alexandri IV impressis non reperitur nomen istius cardinalis. In ecclesia tamen Sanctæ Agnetis Romæ in marmorea inscriptione consecrationis ejus ecclesiæ, factæ ab eodem Alexandro IV anno 1254, est *Joannes card. tituli S. Nicolai in Carcere Tulliano.*

γραμμάτων τῶν προλεχθέντων ἐπισφραγίσμασιν ἐνεργείας, τῷ ἐπιτρόπῳ τῆς ἐν Λευκοσίᾳ Ἐκκλησίας παρίσχομεν.

Scripum Leucosiæ in aula archiepiscopi, anno ab Incarnatione Domini 1297, indict. xv, die 4 Maii. Theobaldi publici notarii calamo scriptum prædictum decretum a præfato domino archiepiscopo vivæ vocis oraculo editum in civitate Leucosiæ, in aula archiepiscopi, ipso archiepiscopo pro tribunali sedente, coram judiciariis testibus: Adamo Carmeli, magistro Thoma, jurisconsulto Sarephtano; domino Cintino doctore, sacerdote; domino Crispino, sacerdote et exarcho ecclesiæ Leucosiæ; ..... clia Alemanno, exarcho; magistro Bæneto, Viennensi; Petro Rhegiensi, catholico notario; Nicolao Mutelario, catholico notario; Bernardo Risinii e Rivalto domestico; et compluribus aliis testibus ad hoc specialiter vocatis.

τοῦ Μουτελαρίου καθολικοῦ νοταρίνυ · Μπερνάρδου ἄλλων μαρτύρων εἰς τοῦτο κληθέντων ἰδίως.

Et ego Theobaldus, Veronensis, publicus notarius, prædictum transumptum ex germanis exemplaribus papæ jam exhibitis, quemadmodum reperi in originali, ita in hoc transumpto de verbo ad verbum interpretans descripsi, ex mandato et jussu domini judicis et officialis, ut supra dictum est, nihil addito vel detracto aut mutato de scripturæ substantia nisi forte ex incuria aliqua littera vel syllaba inconsiderate oculos effugiens mutata fuerit, et nunc consueto meo sigillo obsignavi. Et diligenti facta collatione hujus transumpti cum originalibus litteris, comprobatur hoc transumptum verum esse vereque respondere exemplari scripto nobis exhibito, quod ex mandato et voluntate nostra descriptum est, cum discussione notarii inferius descripti. Testes autem horum fuere domini, nimirum, Erithlus Bernensis; Thomas Retomi, caballarius; magister Coraldus, Anconitanus; magister Guillelmus, Templi advocatus; Petrus Anselmi et Guillelmus Lamperti, ambo notarii publici. In cujus rei testimonium majoremque fidem præfatus minister suo hoc firmavit testimonio. Ego Theobaldus, Veronensis, forensi et imperiali auctoritate publicus notarius, ex originali scripto desumptum esse fateor. permissione et facultate domini, cujus id muneris est, mihi facta ejusque discussione inserta, propria manu subscripsi et ex fide transtuli nihil addito vel detracto quod sensum mutare queat vel exemplaris scripti sententiam; et a domino papa Leone œconomo et Soliæ electo episcopo rogatus huic depositioni adfui et peculiari meo sigillo signavi.

Λέοντος, οἰκονόμου καὶ τῆς Σωλείας ὑποψηφίου (23), ζα, καὶ τῷ ἐμῷ ἰδίῳ βουλλωτηρίῳ ἐπεσφραγισάμην.

Γέγραπται ἐν Λευκοσίᾳ, ἐν τῇ τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐλῇ, ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, ασκζ', ἰνδ. ιε', Μαΐῳ δ', τῷ τοῦ Θεοπάλδου κοινοῦ νοταρίου καλάμῳ γραφὲν τὸ προρρηθὲν πρόσταγμα ἀπὸ τοῦ προλεχθέντος κυροῦ ἀρχιεπισκόπου ἐμψύχου φωνῆς χρησμοδοτήματι, ἐν τῇ πόλει Λευκοσίᾳ ἐν τῇ τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐλῇ, αὐτοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἐπὶ βήματος καθημένου ἐνώπιον τῶν διακριτῶν Ἀδάμ, τοῦ ἀπὸ Καρμήλου · τοῦ μαΐστορος Θωμᾶ τοῦ νομοδιδασκάλου, τοῦ ἀπὸ Σαραφθᾶ · τοῦ κυροῦ Κιντίνου, διδασκάλου ἱερίως · κυροῦ Κρισπίνου, ἱερίως καὶ ἐξάρχου τῆς τῆς Λευκοσίας Ἐκκλησίας... κλιὰμ Ἀλεμάννου, ἢ ἐκλειφθέντος ἐξάρχου · μαίστωρος Βαινέτου ἀπὸ Βιέννας · Πέτρου ἀπὸ τῆς Ρηγίου, ἀποστολικοῦ νοταρίου · Νικολάου ἀπὸ Ῥετίνου ἀπὸ Ῥιβάλτου, οἰκειακοῦ, καὶ πλειόνων

Κἀγὼ Θεοπάλδος ἀπὸ Βερόνας, δημόσιος νοτάριος, τὸ προρρηθὲν μετάγραμμα ἐκ τῶν κυρίων τοῦ Πάπα γραμμάτων τῶν προκατεθέντων καθὼς ἐν τῷ κυρίῳ εὗρον, οὕτως ἐν τούτῳ τῷ μεταγραφέντι ἀπὸ λόγου εἰς λόγον μετέγραψα ἐξ ἐπιτροπῆς καὶ προστάξεως τοῦ προρρηθέντος κυρίου δικασπόλου καὶ ὀφφικιαλίου, ὡς ἄνωθεν δεδήλωται · οὐδενὸς προστεθέντος ἢ ἐκλειφθέντος ἐκ τῆς τῆς γραφῆς οὐσίας, εἰ μήπως γράμματός τινος ἢ συλλαβῆς χάριν ἀσυκοφίας, καὶ νῦν τῷ ἰδίῳ σφραγίσματι τῷ ἐθάδι ἐσφραγισα. Καὶ γεγονυίας ἀκριβῶς ἀντιπαραθέσεως τῆς τοιαύτης μεταγραφῆς ἀπὸ τῶν κυρίων γραμμάτων, μαρτυρεῖται τοῦτο τὸ μετάγραμμα ἀληθὲς, καὶ τὴν ἀληθῆ περίληψιν τοῦ κυρίου ἐγγράφου ἡμῖν ὑπέδειξεν, ὃ μετεγράφη δι' ἐπιταγῆς καὶ θελήσεως ἡμετέρας τῇ διακρίσει τοῦ νοταρίου κάτωθεν γεγραμμένου. Οἱ δὲ μάρτυρες τούτου γέγονασι κύριοι Ἐρίθλος ἀπὸ Βέρνου, Θωμᾶς ἀπὸ Ῥετόμου, καβαλλάριος, μαΐστωρ Κοράλδος ἀπὸ τῆς Ἀγκόνας · ὁ μαΐστωρ Γουλιέλμος ἀπὸ τοῦ Τέμπου συνήγορος · ὁ Πέτρος τοῦ Ἀνσέλμου, καὶ Γουλιέλμος τοῦ Λαμπέρτου, δημόσιοι νοτάριοι. Εἰς οὗ πράγματος μαρτυρίαν καὶ περισσοτέραν ἀσφάλειαν ὁ προλεχθεὶς ὑπουργὸς τοῦτο ἐσφράγισε τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας. Ἐγὼ Θεοπάλδος ἀπὸ Βερόνας, τῆς αὐλῆς καὶ ἀδείας βασιλικῆς δημόσιος νοτάριος, ἐκ τοῦ κυρίου ἐγγράφου ληφθὲν, ἀδείᾳ καὶ προστάξει τοῦ κυρίου τοῦ τὴν λειτουργίαν ἐκπληροῦντος ἐμοὶ γεγονυίᾳ, καὶ τῇ αὐτοῦ ἐπιμελεῖ τῇ ἰδίᾳ χειρὶ ὑπέγραψα καὶ πιστῶς μετέθηκα, οὐδενὸς προστεθέντος ἢ ἐκλειφθέντος δυνάμενον ἀλλοιοῦν τὴν ἀπόφασιν ἢ τὴν τοῦ κυρίου ἐγγράφου περίληψιν · καὶ ἀπὸ τοῦ κυρίου πάπα παρακληθεὶς εἰς ταύτην τὴν δημοσίαν θέσιν φαρῆ-

(23) Τῆς Σωλείας ὑποψηφίου. Ὑποψήφιος est episcopus per suffragia electus, non tamen adhuc consecratus, quasi sub calculis ac suffragiis, eo quod tantum calculis electus, necdum præsentatus imperatori, nec renuntiatus, nec consecratus, Codinus, *De offic. Cpolit.*, cap. 20, n. 4, postquam **per suffragia duodecim episcoporum electus est** patriarcha Cp. sedente imperatore in thromo, ἔρχεται ὁ ὑποψήφιος πατριάρχης · ὁ ὑποψήφιος γαρ μέχρι τότε λέγεται, καὶ καθίσοτεῖ ἐπ' αὐτοῦ · *Venit electus, seu suffragiis obnoxius* (sic reddit Gretserus), *eo usque enim hoc nomine appellatur, et sedet in illo throno.* **Deinde renuntiatur patriarcha ab imperatore, ac demum consecratur in ecclesia S. Sophiæ.**

Alexandri IV Constitutionem Cypriam confirmavit Sixtus IV anno 1472. Ejus bullam ex chartulario S. Sophiæ Nicosiensis, in bibliotheca S. Marci Veneta asservato, edidit vir clarissimus D. de Mas Latrie in *Historia insulæ Cypri* (1re partie. Documents). Eam, quamvis sæculis duobus posteriorem, priori subjicimus propter materiei cognationem.

SIXTI IV
ROMANI PONTIFICIS
BULLA

AD EPISCOPOS GRÆCOS, ARMENOS, NESTORIANOS ET JACOBITAS IN INSULA CYPRO CONSTITUTOS.

Ut jurisdictionem ecclesiasticam in locis tantum eorum sedi olim assignatis, Soliæ scilicet, Arsinoe, Lefkara et Karpasso, exerceant [1].

(1472. Jan.-Aug. — Romæ.)

(Venise Bibl. de Saint-Marc. Ms. LVI. Classe IV de l'app. aux Mss. latins. Cartulaire de Sainte-Sophie de Nicosie pièce n. 94).

Sixtus episcopus, etc. Ad perpetuam rei memoriam

Sane, fide dignorum relatibus, ad nostrum pervenit auditum quod, in civitate et diocesi Nicosiensibus, fuit esseque consuevit et hodie est episcopus Grecus, loci Solie [2], qui ultra locum predictum, unde nomen summit, et in quo tribunal habere potest, in civitate et diocesi predictis, in prejudicium ecclesiæ Latine, que pastore jam diu caruit [3] qui jura et libertates ecclesie predicte defendere et tenere posset aut sciret, omnia et singula que jurisdictionis et officii episcopalis occupavit et exercere presumit ; ubi dictus Grecus episcopus et alii Armenorum seu Jacobitarum et aliarum diversarum sectarum heresin et scismaticorum etiam ibidem et in aliis regni Cipri diocesibus et etiam civitatibus, que Latinis diocesanis subjecte et sub ipsorum cura existunt, quecumque, contra sacros canones, Apostolice Sedis regulas, ac sanctorum Patrum consuetudines, nullos ad ordines sacros nisi per simoniam et pecuniam et alias illicitas pactiones, et aliquatenus bigamos. spurios et quoscumque ex illicito cohitu procreatos penitus inhabiles, alios et alias omnino litterarum imperitos ordinant et promoveri [4] permittunt ; et, quod deterius est, propter nimiam ignorantiam, ecclesie Romane decreta spernentes, quarto et tertio quandoque consanguinitatis et affinitatis gradibus tam in contracto quam in contrahendo matrimonio dispensare, ac pro libito matrimoniales et alias causas spirituales audire et deffinire, nec non dinittendi uxores et alias accipiendi licentiam prebere, in maximum Romane ecclesie et Latine vilipendium, ac Latinorum prejudicium, ad

[1] La bulle d'Alexandre IV de l'an 1260, connue dans l'histoire ecclésiastique sous le nom de *Constitution chypriote*, avait confirmé les décisions de Célestin III (*a*), en vertu desquelles les anciens évêchés grecs étaient réduits à quatre, nombre des évêchés latins institués dans l'île, et avait ordonné, en outre que les évêques grecs ne résideraient pas dans les mêmes villes que les évêques latins. Solia fut assigné pour le siége de l'évêque grec du diocèse de Nicosie ; Arsinoé, pour celui de Baphos ; Karpasso, pour celui de Famagouste, et Lelkara, pour celui de Limassol. Les autres évêques dissidents durent plus tard résider et exercer leur juridiction dans ces mêmes lieux, afin de ne point gêner l'action des pasteurs catholiques. La cour de Rome était obligée de rappeler de temps à autre ces prescriptions, dont les évêques des communions orientales cherchaient toujours à s'éloigner.

[2] La vallée de Solia au N. de l'Olympe.

[3] *Que pastore jam diu caruit.* Il paraîtrait, d'après ces expressions, que l'archevêché de Nicosie vaqua quelque temps entre la démission de Guillaume Gonème et la promotion ds Louis Pérez Fabrice ; ou bien que la cour de Rome ne reconnut pas comme valables les nominations de Jacques le Bâtard et de Guillaume Gonème son successeur au siége métropolitain.

[4] Au Ms. *promoventi.*

(*a*) Vide in *Patrologia Latina*, tom. CCVI

quorum tribunal et jurisdictiones pro tempore existentium ut verorum et catholicorum archiepiscopi et episcoporum, ad quos in hujusmodi matrimonialibus ac aliis spiritualibus causis cognitio et diffinitio pertinet : bigamis quoque ut ad missam et divina officia celebranda et ecclesiastica sacramenta quecumque promoveri possint concedere non verentur: confessiones vero audire, et confitentes de quibuscumque etiam Apostolice Sedi reservatis pecatis et delictis eorum, per se vel alios sacerdotes, quinimo nonnunquam per eos qui sacerdotes non sunt seu esse non constat, absolvere non formidant; quo sic, propter ignorantiam et parum fidei catholice peritiam habentes, minimeque sacrosancte Romane ecclesie constitutionibus, de icomenico consilio Florentie [1], tempore felicis recordationis Eugenii pape IV predecessoris nostri celebrato, obedientes cum crimina, scismataque et prave hereses ab hominum et illorum populorum mentibus extirpari deberent, errores seminant, et veri Dei cultus et bonorum morum sacrarum ac substitutionum regule et Apostolice Sedis ordinationes atque decreta spernuntur et negliguntur, in maximum prejudicium ecclesie Nicosiensis et ipsius prelati, qui metropolitanus in regno Cipri existit.

Nos igitur ad quos pertinet nedum ipsius ecclesie ac venerabilis fratris nostri Ludovici [2] archiepiscopi Nicosiensis, ac successorum suorum archiepiscoporum Nicosiensium, suffraganeorum suorum Latinorum episcoporum, provincie Nicosiensis, jura et honores defendere, sed illa multis modis efficere incrementis, motu proprio, non ad ipsius Ludovici archiepiscopi vel alterius super hoc nobis petitionis instantiam, sed de nostra mera libertate et ex certa scientia, auctoritate apostolica, hoc perpetue constitutionis edicto [3], sub excommunicationis pena late sententie quam quilibet contrafaciens vel contraveniens, ipso facto absque aliqua alia declaratione, incurat, prohibemus ne de cetero aliquis episcoporum, tam Grecorum quam Armenorum seu Jacobitarum vel Nesturianorum [4], vel aliarum quarumcumque sectarum [5], qui ex nunc sunt, seu pro tempore erunt, aut est

[1] Le concile général de Florence ouvert le 26 février 1439 et fermé le 26 avril 1442, avait réuni les Grecs et les Arméniens à l'Eglise catholique. Le concile de Rome ou de Latran, suite de celui de Florence, reçut la profession de foi des Syriens ou Jacobites, des Nestoriens ou Chaldéens et des Maronites; mais l'union ne fut pas de longue durée. Les collections ecclésiastiques renferment quelques documents concernant l'église chypriote, et se rattachant à ces événement qu'il est utile de rappeler ici.

Florence, 5 novembre 1441. Le pape Eugène IV envoie à l'archevêque de Rhodes copie d'une requête des évêques grecs de Chypre, se plaignant de ce que les Latins de l'île, nonobstant l'union prononcée entre les deux églises, s'éloignent de la société des Grecs et refusent souvent de les admettre à leurs mariages, aux funérailles, aux processions et autres solennités. Ordre est donné à l'archevêque de voir ce qu'il peut y avoir de légitime dans ces réclamations et d'y satisfaire, si elles sont fondées (Rinaldi, *Annal. eccle.* 1441, § 6, t. XXVIII. p. 370, Brémond, *Bullar. ord. Prædicat.*, t. III, p. 143).

Rome, 2 août 1445. Timothée, archevêque de Tarsous, métropolitain des Chaldéens de Chypre, et Elie, évêque des Maronites ou Macariens du même royaume, ayant adressé leur profession de foi catholique au concile de Latran, Eugène IV confirme ces prélats dans la possession des privilèges épiscopaux dont ils devront jouir au même titre que les autres évêques de la chrétienté : il leur reconnaît expressément le droit de bénir le mariage de leurs fidèles avec des catholiques, à la condition que la célébration sera faite dans ce dernier rit ; enfin, il défend d'appeler désormais les Chaldéens du nom hérétique de Nestoriens. Rinaldi, *Annal. eccles.* 1446, § 21, t. XXVIII, p. 466; Labbé, *Concil.* t. XIII, col. 1225.)

Rome, 3 août 1447. Les Grecs habitant Chypre, Rhodes et autres îles d'Orient niant que leurs évêques se fussent réunis à la foi catholique lors du concile de Florence, et affectant de dire au contraire que les Latins avaient adhéré aux croyances des Grecs ; d'autres prétendant que le décret d'union signé au concile était contraire à la foi, le pape Nicolas V charge André, archevêque de Nicosie, de ramener tous les dissidents à l'orthodoxie, et d'employer à cet effet, s'il est nécessaire, le bras séculier. (Rinaldi, *Annal. eccles.* 1447, § 27, t. XXVIII, p. 514).

Rome, 1450. Les Chaldéens de Chypre revenant à leurs anciennes croyances, nonobstant l'adhésion qu'ils avaient faite à la foi catholique et l'union récemment contractée, Nicolas V charge l'archevêque de Nicosie de les prévenir de leurs erreurs, et au besoin de les excommunier. (Rinaldi, 1450, § 14, t. XXVIII, p. 555 ; Reinhard, *Hist. de Chyr.* t. Ier, pr. p. 102.)

Les principales difficultés que rencontra l'union durable des communions d'Orient à la communion catholique vinrent, surtout chez les Grecs, du peuple lui-même. Si la Réunion des Eglises de Rome et de Constantinople n'eût dépendu que des empereurs, il n'est pas permis de douter qu'elle ne se fût réalisée longtemps avant 1450 et qu'elle n'eût duré ensuite ; mais les sentiments de conciliation des empereurs et de quelques patriarches furent toujours dominés par l'orgueil, l'ignorance et la haine du nom latin, sentiments invétérés dans la masse du peuple et du bas clergé des provinces grecques.

[2] Louis Perez Fabrice.

[3] Au Ms *edito*.

[4] Les Nestoriens n'aimaient pas qu'on leur donnât ce nom réprouvé. Ils s'appelaient toujours *Chaldéens*, du nom du pays où leur croyance religieuse et leur rit avaient pris naissance. Pour condescendre à leurs désirs et les encourager à persister dans leur soumission après le concile de Florence, le pape Eugène IV, avait défendu d'appeler les Nestoriens de Chypre d'un autre nom que celui de leur nation de Chaldéens. Mais l'usage l'emporta sur toutes les prescriptions ; et la chancellerie apostolique elle-même dut s'y conformer. L'usage est d'ailleurs justifié par les faits, car l'hérésie de Nestorius s'était étendue bien loin de la Chaldée et de la Mésopotamie. Les navigateurs européens, en doublant le cap de Bonne-Espérance à la fin du siècle, furent tout étonnés de retrouver sur la côte de Malabar et dans l'intérieur des indes, ce christianisme inconnu pour eux, qui distinguait deux personnes en Jésus-Christ, en séparant le fils de Marie du fils de Dieu.

[5] Au Ms. *Septarum*.

vel in futurum erit in civitate et diocesi Nicosiensibus, aut in alia aliqua civitate seu diocesi regni Cipri, sub cura aliorum suffraganeorum metropolitani archiepiscopi Nicosiensis et episcoporum Latinorum immediate seu mediate existentibus, tribunal aliquid aut aliquam jurisdictionem contentiosam habere vel exercere, nisi inter suos, in loco suo qui vocatur Solia, a quo etiam episcopus Grecus ipse nomen sumit et tribunal seu jurisdictionem episcopalem, tamquam suffraganeus ac vicarius Latini presulis, inter suos Grecos exercere, secundum apostolicas ordinationes, consuetudinem et statuta, ut dicitur, est provisus.

Et similiter, in loco Arsinoy et similibus, extra civitates, in dictis locis per singulas dioceses habere seu tenere, et etiam eisdem et quibuscumque aliis presentibus et futuris Grecorum seu Armenorum et aliorum cujuscumque ecclesie Christianorum episcopis sub penis eisdem que de cetero causas matrimoniales et alias quascumque spirituales audire et qualitercumque diffinire, seu de illis aliquo modo se intromittere, vel juridictionem exercere vel qualitercumque in et super matrimoniis contractis vel contrahendis dispensationem, seu qualitercumque divorcia facere, seu thori separationem prestare, seu aliquos ad sacerdotium vel ad alios quoscunque sacros ordines, nisi penitus [1] per prefatum diocesanum Latinum sive ejus vicarium diligenter examinatos et approbatos pro idoneisque per eosdem solemniter et in scriptis presentatos : aliquem promovere, neque pecuniam aliquam propterea recipere, vel qualicumque petere, ac sub eisdem penis et censuris ; neque de cetero populo clam seu palam legere seu predicare, seu alicujus confessiones audire, seu de peccatis eorum confitentes aliquos Latinos vel Grecos, seu Armenos aut Jacobitas, vel alterius cujuscumque ritus seu ecclesie, absolvere in dictis civitatibus seu diocesibus dicti regni Cypri possit, seu presumat quovis modo, nisi ille talis prius per diocesanum in cujus diosesi fuerit, vel per ejusdem vicarium episcopalem ad hoc ordinatum, precedente bona de vita ejus et confessorum seu predicatorum fama, diligenter examinata, et claris documentis catholicus et ydoneus repertus et solemniter approbatus fuerit, et ab ipso diocesano vel ejus vicario licentiam eodem anno quo debet predicare et confitentes audire seu absolvere solemniter et in scriptis obtinuerit.

Quodque etsi qui confessiones audire, et similiter si qui Greci vel alii episcopi in civitatibus et diocesibus sub archiepiscopi Nicosiensis seu alicujus suffraganeorum suorum episcoporum dicti regni Cipri cura et protectione mediate vel immediate existentes qualitercumque et quandocumque, exceptis locis Solie, Arsinoy [2], Lephcare [3], et Carpasii [4], de quibus quidem locis episcopi Greci nomen sumerunt, et ibidem inter suos Grecos tribunal, ut dicitur, possunt et solent, aliquid quod ad officium seu jurisdictionem episcoporum clam seu palam exercere; et super matrimonialibus et aliis spiritualibus causis audire seu cognoscere, vel ad sacros ordines sine licentia diocesani Latini quempiam promovere, vel aliquid in similibus et aliis connexis et dependentibus ab eisdem facere seu attemptare vel aliter se intromittere presumpserint, ipso facto excommunicationis pene sententias incurrant, et pro excommunicatis publicentur et evitentur, donec absolutionis beneficium ab Apostolica Sede habuerint; et hujusmodi absolutio archiepiscopo Nicosiensi qui pro tempore fuerit vel ejus vicario speciali comitatur. Decernentes ex nunc irritum et inane si secus super hiis per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingerit attemptari, non obstantibus constitutionibus, etc. Nulli ergo, etc.

Datum Rome, apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo CCCCLXXII, pontificatus nostri anno primo.

[1] Au Ms. *penis*.

[2] D'Anville place *l'Arsinoé*, que l'on sait avoir existé dans l'île de Chypre, à Poli, village du district de Chrysocho ; le P. Lusignan et l'archimandrite chypriote Kyprianos croient que cette ancienne ville est Arsos, bourg dans l'intérieur de l'île à l'est de Paphos, au bas du Troodos. Les évêques grecs de Paphos, prenaient le titre d'évêques d'Arsinoé.

[3] Lefkara, dans le Mazoto, près du mont Sainte Croix.

[4] Risa Karpasso, dans le Karpas.

INDICES

DUPLICIS TOMI

INDEX

AD

JOELIS HISTORIAM BYZANTINAM.

(Tomi superioris col. 223-287. — Numeri Lectorem revocant ad ciffras grandiores textui Latino inserias.

Acephali, 43.
Ægyptus Ægyptiorum rex, 8.
Æsculapii ætas, 11.
Africa unde nomen traxerit, 9.
Alexander Alexandriæ ep., 37.
Alexander Hierosolym, ep., 33.
Alexander M. Nectanebi filius, 7.
Alexandri imperium liberi partiuntur, 23.
Alexandria, 7.
Alexius patriarcha, 60.
Ἀλληλέγγυοι, 61.
Anastasius Dicorus vivus sepelitur 43, sq.
Anatolius patriarcha, 41.
Anaxagoræ ætas, 22.
Andragathius Gratiani percussor, 39.
Andreas Constantis percussor, 47.
Anthimus Nicomed., 35.
Antiochia a Seleuco condita, 23.
Antonius Cauleas patriarcha, 56.
Antonius Studita patriarcha, 59.
Apollinaris hæresiarcha, 34.
Apollonius Tyanensis, 29.
Aquila, 30.
Arcadiopolis, 40.
Arethas (S.) 44.
Aristarchus Hippocrati æqualis, 23
Artabanes Dario Hystaspis succedit, 22.
Artaxerxes Longimanus, 22.
Artaxerxes Memor, 5.
Artemius, 33.
Astrologia a Persis inventa, 4.
Astronomiam quis primus litteris mandaverit, 4.
Astyages, j. q. Darius Medus et Artaxerxes, 21.
Athanasius Jacobitarum patriarcha, 46 sq.
Autonomus (S.), 45.
Baal, 4.
Babylas Antioch., 33.
Bardesanes hæresiarcha, 30.
Barnabas apostolus, 43.
Basilides hæresiarcha, 30.
Basilius accubitor, 59.
Basilius Scamandrenus patriarcha, 59.
Brumalia, 6.
C. Cæsar (Caligula) Tiberii filius, 26
Cæsares unde vocentur, 24.
Callinicus patriarcha, 50.
Cambyses, i. q. Darius 5, i, q. Nabuchodonosor, 22.
Caracalus Antonino (Basso) succedit. 31.
Carpocrates hær., 30.
Celsæus hær., 33.
Cerdon hær., 30.
Cerinthus hær., 30.
Chalcopratea, 40.
Chaldæi Hebræorum libros comburunt, 22.
Chariton confessor, 34.
Chous Persarum rex, 7.
Christi epistola, 61. Imago Edessena, 57. Hieropolitana, 58.
Chrysopolis, 45, 51.
Clemens ὁ Στρωματεύς, 31.
Colossenses Rhodii, 23.
Commodus Severi frater, 31.
Constantinus Licudes, 64.
Corus, 14.
Cosmas patriarcha, 65.
Cosmas Tzintzilucius, 62.
Crux (S.), 46.
Cyprianus, 32.
Cyprii metropolitæ Antiochensi non subjecti, 43.
Cyriacus patriarcha, 50.
Cyrillus (S.), 8.
Dalmatarum monasterium, 49.
Daniel, 5.
Darius Arsami filius, 7.
Demosthenes quando vixerit, 23.
Dictator quid, 24.
Didii Juliani mors, 31.
Didymus Origenis sectator, 44.
Diocletiani mors, 35.
Diogenes quando vixerit, 23.
Dionysius Alexandriæ ep., 33.
Dionysius Corinthi ep., 30.
Ἐλεγμῶν monasterium, 63.
Elesbaas Æthiopum rex, 44.
Empedocles, 23.
Euagrius Origenis sectator, 44.
Eugenia (S.), 32.
Eustathius patriarcha, 60.
Euthymius patriarcha, 56.
Eutyches hær., 34.
Februarius senator, 6.
Flavianus Romæ ep., 33.
Forum boarium, 46.
Galba Antoninus, 32.
Galenus medicus, 31.
Galli quando Urbem ceperint, 6.
Gastria monasterium, 54.
Georgius Boraphus, 50.
Georgius Maniaces, 61.
Germanus patriarcha, 47, 51,
Gregorius ὁ Θαυματουργός, 33.
Gregorius ὁ Θεολόγος, 39, 58.
Hebdomum; 60.
Heraclitus, 22.
Heraclius Justiniani Rhinotmeti frater, 48.
Hercules Sampsoni æqualis, 12.
Hercules Tyrius, 4.
Herodoti ætas, 22.
Hierosolyma, 8.
Homeritæ, 44.
Homerus et Hesiodus quando vixerint, 14.
Ἡ Ὑπαπαντὴ quando sit cœpta celebrari, 44.
Ignatius ὁ Θεοφόρος, 30.
Ignatius patriarcha, 55.
Jacobitæ. 47.
Jacobus Zebedæi filius, 25.
Joannis Baptistæ reliquiæ, 58.
Joannes Chrysostomus. 40.
Joannes evangelista et theologus, 29, 60.
Joannes orphanotrophus, 61
Joannes patricius, 49.
Joannes Xiphilinus, 64.

Josephus, (Fl) 8, 10, 14, 27.
Josephus Bringas, 58.
Juliani portus, 45.
Junor Gordiani, 32.
Junor Gordiani pater, 32.
Justinianus (imp.), 33.
Justiniani triclinium, 48.
Justinus martyr, 30.
Laodicea a Seleuco condita, 23.
Laurentius martyr, 32.
Leo syncellus, 63.
Leonidas Origenis pater, 31.
Litteras Hebraicas quis invenerit,3
Lucibius (imp), 28.
Lycurgus Esculapio æqualis, 11
Macedonius ὁ Πνευματομάχος, 39.
Magiam quis invenerit, 4.
Magussæi Persæ, 4,
Mantius urbem a Gallis captam liberat, 6.
Malsabas Saracenorum princeps, 51.
Manes hæresiarcha, 34.
Manganorum monasterium, 63.
Manuelis monasterium, 60.
Marcion hæresiarcha, 30.
Marcus evangelista monasteriorum conditor, 27.
Marcus (imp.) Junoris successor, 32.
Mariæ (S.) vestis, 42.
Mars planeta, 3,4.
Martinus papa, 47.
Martius mensis i.q. Nisan et Phamenoth, 26.
Martyrius Antioch, 42.
Matthæi Evangelium a Barnaba descriptum, 43.
Maximilla ψευδοπροφῆτις, 30.
Maximini mors, 36.
Maximus confessor, 47.
Methodius (S.) patriarcha, 55.
Michael Cerularius, 63.
Molibotum, 65.
Monotheletæ, 47, 48.
Montanus hær, 30.
Narcissus ep., 32.
Navatus, 33.
Nectarius, 39.
Negra urbs, 41.
Nestorius,31, 34.
Nicephorus (S.) patriarcha, 53.
Nicolaus Chrysoberges patriarcha, 60.
Nicolaus hæresiarcha, 30.
Nicolaus patriarcha, 56.
Oatum, 43
Olei consecratio, 43.
Onesimus martyr, 29.
Origenes, 31.
Orpheus eadem qua Prometheus ætate, 11.
Paulus Samosatensis, 31, 34.
Peribleptæ monasterium, 61.
Petrus Alexandrinus martyr, 35.
Petrus Fullo, 43.
Pherecydes quando vixerit, 23.
Philippi duo imperatores, 32, 33.
Philippopolin quis condiderit, 32.
Philippus diaconus, 29.
Philo Judæus, 27
Phœnix rex, 4.
Planetis quis nomina dederit, 3, 4.
Polycarpus martyr, 30.
Polyeuctus patriarcha, 58.
Priscilla ψευδοπροφῆτις, 30.
Procopius martyr, 35.
Prometheus Deboræ æqualis, 11.
Prote insula, 57, 65.
Ptolemæi tredecim, 23
Publianus (imp.), 32.
Purpuræ inventio, 4.
Pythagoras Artaxerxi Longimano æqualis, 22.
Quintilis mensis, 24.
Resurrectiones octo, 26.
Romus Romæ rex, 6. Romus et Remus, 6.
Sabatius hær ., 35.
Sabellius hær ., 32.
Salomonis libri aboliti, 19.
Saracenorum origo, 9.
Saturninus hær., 30.
Seleuciam quis condiderit, 23.
Sergii patriarchæ, 47, 60:
Serpens æneus, 16.
Severus hær ., 34.
Severus (imp.), M. Aurelii filius, 31.
Sextilis mensis i. q. Februarius, 7, i. q. Augustus, 24.
Sibyllæ ætas, 16. Sibylla Erythræa 16.
Sidus Ægypti filius, 8.
Sigma, 62.
Simon magus, 27.
Sisinnius patriarcha, 60.
Sephiæ portus, 45.
Sophianæ, 45
Sperdius magus, 22.
Stephanus patriarcha, 56.
Studii manasterium, 60,62, 64, 65.
Symholum fidei quando recitetur, 43.
Symeon Clopæ filius, 30.
Symmachus, 31.
Synepon hær., 33.
Tarasius patriarcha 53.
Tatianus hær., 30.
Terbelus Bulgarus, 49
Tessarescædecatitæ, 35.
Theodorus martyr, 35.
Theodorus Mopsuest, 34.
Theodorus Myxes, 50.
Theodorus Pharan, ep. ., 48.
Theodotion, 31.
Theodotus hær., 31.
Thoophylactus patriarcha, 57.
Thessalonica a Philippo condita, 7.
Thucydides quando vixerit, 22.
Tiberias a quo sit condita, 25.
Timotheus apostolus, 29.
Titi mors (imp.), 28.
Vespasianus Neronis filius, 28.
Xerolaphi columna, 40.
Zacharias Hierosolym, patriarcha, 46.
Zagoria regio, 50.
Zenonis ætas, 23.

INDEX SCRIPTORUM

ET ALIORUM QUORUMDAM

QUI IN NICETÆ CHONIATÆ HISTORIA BYZANTINA MEMORANTUR.

Ex Bibliotheca Fabricii ed. Harl. tom. VII.

(Revocatur Lector ad numeros in textu Græco uncis inclusos.)

A

Aaron Isaacius, Latinus interpres, 95, 96. Ob magiam et perfidiam excæcatus, linguaque exsecta, *ibid.*

Ad Abgarum Christi litteræ, 223.

Æsopicus canis, 260. Fabula de culice qui, post leonem oppugnatum, aranææ filo implicitus omnem gloriam amisit, 317. De leone sub asini pelle, 41.

Agarenus. Θαυματοποιός, Icari more misere cadens, 78

Alemannorum in Terram Sanctam expeditio sub Conrado, imp, 41 seq. Alemanni, perinde ut Armenii maginum cultum respuunt, et azymis utuntur in sacra cœna, 257. Alemannicum tributum, 308.

Alexandri M. vox; Τά τῇδε καὶ τά τῇδε πάντ' ἐμά, 309. Τῷδ' Ἀλεξάνδρῳ φασι τά ἐπὶ πᾶσιν ἀπρόσκοπα, 393. Ejus pectus hispidum, 231.

Alexius Contostephanus, astrologus, 293.

Alexius Comnenus, Bryennii filius, a Nicota monasticis cæremoniis initiatur, et vocatur Athanasius, 272, 273.

Ad Alpheum fluvium et Arethusæ fontem allocutio, et divinatio de mutanda Latinorum fortuna, 393.

Amazones Alemannicæ cum Penthesilea sua chrysopode, 41.

Andronicus Comnenus, βεβαρβάρωται χρόνιος ὢν ἐν βαρβάροις, 200. Eruditorum lautor, sed disputationibus de religione infensus, 212. Oraculum engastrimythi et hydromantæ adit, et sinistra prolocutum spernit. 217, 248. Ejus oratio de negligentia imperatorum 209. Eruditio, 149. Præscit primam litteram nominis successoris, 172. Ejus veneficia, 167. Litteræ ejus Bellerophontes, Lapardæ datæ, 180 seq. Theodosii patriarchæ de eo judicium, 164. Jam interficiendi querelæ, 224. Vox, Κύριε ἐλέησον, et ἵνατί κάλαμον συντετριμμένον προσπελάτε, 225. Statua ejus imgine Saturni, 213. Epicurus

et Chrysippeus, lascivia et amoribus perditus, 206. Constitutio in naufragorum spoliatores, 209. Ejus jusjurandum Manueli Comneno datum 149. Divinarum Littarum peritus, et qui Pauli Epistolas subinde in ore haberet, *ibid.*; atque ex illis epistolas suas ornaret, 226. Præsagia imperium ei portendentia, 163 et interitum, 226, seq. Incestas fratris et sororis uterinæ nuptias a concilio desiderat probari, 168.

Anglorum, in Terram Sanctam expeditio, 267. Ὁ τῶν πελεκυφόρων κατάρχων Βρεττανῶν οὗς νῦν φασιν Ἰγκλίνους, *ibid.*

Anna Comnena, Cæsarissa, 4. Ejus eruditio et indignatio contra maritum, Nicephorum Bryennium, rapiendo imperio non satis promptum, 7, 8.

Antiocheni ludi Circenses in gratiam Manuelis Comneni, 71.

A chilochi dictum. Ἓς ἕντερον πόρνης πολλάκις μεταῤῥυῆσνεσθαι τά χρόνῳ καί πόνῳ συλλεγέντα μακρῷ, 150.

Asanis dictum: famam ad rem ipsam et actiones cujusque velut ad Lydium lapidem exigendam, 299.

Astrologia a principibus fere omnibus suspicitur, 63 seq. Contemnitur ab Andronico Comneno, hydromantes præferente, 218. Manuel Comnenus τῶν ἀστρολεσχούντων dicta consulit, 64, et pro oraculis habet, 100, 110. Ab illis decipitur, 142. Astrologi de Alexio nato consulti, 110. Vix vident quæ ante pedes sunt, 36. Constantinus, astrologorum princeps, λεπτεπίλεπτον, scrupulum minutissimum, forte negligens, sibi non cavet, sed incautus interficitur, 247 seq.

B

Josephus Balsamon, 39.

Theodorus Balsamon, magnæ Antiochiæ episcopus, peritissimus juris, ὑπέρ τούς τότε πάντας ὧν νομοτριβῆς, ab Isaacio Angelo spe patriarchatus CP pol. deludiitur, 259 seq.

Basilacius vates, Pythonis spiritu futura præsagiens, ad quem, velut ad Amphiarai et Hammonis oraculum, populus confluebat, 287.

Nicephorus Basilaces Paulinas Epistolas CPoli interpretatus, 137.

Basilius Bulgaroctonus, 239.

Basilius Camaterus. *Vide* Camaterus.

Basilius Rentacenus, qui Isaacium Comnenum in eloquentia et re militari erudiit, 237, 238.

Basilius Τξιτζιλούκης, chartularius, 34, 67. Basilius Τζικούνδλα, 82. Basilius Τρίψυχος, 89. Basilius Chozas, 270. Batazes, 279, 314.

Bellerophontis statua, Pegaso insidentis, 414.

Nicephorus Bryennius, Annæ Comnenæ maritus, eruditus et eloquens, 4, 7, 8. Orestiade, Macedoniæ civitate, oriundus, 5.

C

Nec Cæsari semper favit fortuna, 393.

Calchas vates, 304, ex Homero.

Basilius Camaterus, patriarcha CPol, 169, 172, 222, 259, 312. Ejus syugrapha, se omnia facturum probaturumque quæ Andronicus vellet, 169.

Gregorius Camaterus escriba logotheta 7, 73, 74, 75.

Joannes Camaterus, dromi logotheta, 71, 74 seq Caniclei præfectus, postea Bulgariæ patriarcha, 176. Patriarcha CPol., 332, 338, 381 seq., 407. Ejus κατηχητήριοι λόγοι, 332.

Canones prohibentes translationem episcoporum, 259; patriarcham vel alium clericum rebus sæcularibus se immiscere, 164, 316.

Κατηχτικόν πυκτίον, in quo anathema adversus Deum Muhamedis, 138, 141. Illud ipsum respicitur quod Sylburgius in *Saracenicis* edidit.

Chasii ad nutum principum suorum quidlibet audentes et de rupe se præcipitantes, 253, 341.

Chaldaica fornax, naphtha incensa, 200.

Chalibures mimus, Isaaco Angelo gratus, 282.

Christi ad Abgarum litteræ, 223. Ὁ ἐν τῇ χηλῇ νεώς, 175. Monasterium Χριστῷ φιλανθρώπῳ, ab imp. Alexio Comneno conditum. 6. Sepulcrum, 26. Sepulcri lapis, 144. Imago, per quam locutus cum Mauricio imp. fertur, 213. Imagines Christi et sanctorum tapetibus intextæ, 13. Imago cum cruce in forum allata ad conciendam plebem, 153. Festum Ascensionis, 189. Imagines terræ allisæ, 193. Crucifixi imago Monembasiensis, 283.

Chrysanthus, episcopus Thessalonicensis. 318.

Chrysostomi loca de sacra Eucharistia. 333.

Chrysostomo comparatus Theodosius patriarcha, 163,

Chamnus chartularius 204. Theodorus Chumnus, 176, 270.

Ex Cimbrorum devictorum ossibus sepem fecisse Marium, fabula, 48.

Joannes Cinnamus, de dicto, *Pater major me est*, disserens, 213.

Conradi imp. oratio ad milites in expeditione Hierosol., 64 seq.

Constantini Magni corona, 221. Sepulcrum a furibus spoliatum, 308 Clavos Dominicæ crucis unum freno equi alterum galeæ infixit, 284.

Constantinus Mesopotamitanus, in aula Isaaci et Alexii fratris princeps, 321. Idem e lectore diaconus, 316, et archiepiscopus Thessalonicensis, 317. Læva templum, dextra palatium tenens, Id. dejectus, 318.

Constantinus Stethatus astrologorum Isaacio Angelo probatissimus, 247, 248.

Constantinus Tornicius, præfectus urbis, 339.

Constinopolitanæ plebis icon, 152.

Cosmæ Attici, patriarchæ CPol., vaticinium, 63. Ejus exsecrationi orbitatem suam Manuel Comnenus acceptam refert, 55. Crimini datum ei quod cum Nephone faceret, 54.

Crux pretiosissima ex lychnite gemma, 20. Cruces particulæ, 284. Cum crucibus, imaginibus et Evangeliis obviam euntes hosti, 367, 380. In summo periculo signo se crucis munit Isaacius Angelus imp., 289.

Cyrillus, ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ, 333. Ejus locus de Eucharistia, *ibid.*

D

David, ὁ φιλῳδός, 70.

Demetrii martyris e sepulcro unguentum ebulliens Thessalonicæ, 197. *Vide infra*, Theodorus Fraus dæmoniacos se fingentium et de Demetrii ad Blachos migratione vaticinantium, 238.

Demetrius Poliorcetes, Lamiæ amore insaniens, 223.

Diogenes Romanus imperator, 20, 124.

Diomedis (S.) monasterium, 172.

Dositheus Venetus, Vitaliani filius, monachus Studita et patriarcha Hierosol., 259. Denique CPolitanus 260. Utraque sede exeidit. *Ibid.* Falsus vates, 259, 261.

E

Elias, vir eruditus, librum de tonitruum et terræ motuum significationibus consulens, 137.

Engastrimythi, 143, 217, 258,

Oraculum Delphicum, Epicydidi redditum, 124 seq.

Epimethei mos, ᾧ τό μέλλειν οὐκ ἦν, τό δέ μεταμέλειν, 105. Epimetheus Prometheo stultior, 251.

Ephori monasterium, 226.

Epistolæ sagittis alligatæ et cum illis transmissæ, 89, 185.

Erostratus, qui templum Dianæ Ephesiæ incendit, 373.

Eruditio principibus utilis, 4. Ejus ratio habita in creando imperatore, 7.

In Evangelia juratum, 31, 50, 335, 369. Evangeliorum codices gemmis ornati, 284.

Eudocia, Alexii Angeli Comneni filia, 343.

Euergetæ monasterium, 351.

Eumathius Philocales, præfectus urbis CPol., 307

Euphosyne, Alexii Angeli Comneni imp. uxor, vetitis dedita divinationibus, 355.

Eustathius, Dyrrhachii episcopus, 137.

Eustathii, Thessalonicensis archiepiscopi, libera

adversus Manuelem Comnenum oratio, 140. Elogium, 197, 198.
Eustratius Macedo, 15 seq.
Euthymius, Novarum Patrarum episcopus, de dicto : *Pater major me est*, disserens, 212 seq.
Eutychii locus de Eucharistia, 333.

F

Fœdus cum Saracenis, propinato invicem ex incisa utrinque pectoris vena sanguine, 262.
Franci tantum metuunt ne cœlum ruat, 378. Franci, qui olim Flaminii, 355.

G

Georgius Dishypatus, lector in Magna Ecclesia CPoli, 201.
Georgii martyris festum, 323.
Gregorii Nyssenii verba de Eucharistia afferuntur, 333 ; ὡς οὐδὲν ἕτερός ἐστιν ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, etc ., ex catech. orat. cap. 37, tom· II, p.534, licet Nyssenus non nominetur.
Γυμνοί insulares, οἱ τὴν σύνεσιν ὑπέρου ψιλώτεροι.

H

Hagiochristophorites, Stephanus, dictus Antichristophorites, 189. Ejus sententia in insidiatores Andronici, 215, 216.
Hammonis et Amphiarai oraculum, 287.
Hamaxobii Scythæ, 11.
Hannonis Carthaginiensis fastus et aves emissæ, quæ illum deum esse canerent, 267.
Hierosolymorum rex, Amerigus, 104. Hierosolymitani fratres (φρέριοι), 187. Templarii.
Hippocrates, a Persarum rege invitatus, recusat mederi hostibus Græcorum, 372. Ejus dictum, *optinam corporis habitudinem esse periculosam*, 317.
Historiæ laus et utilitas, 2. Stylus simplex, perspicuus et amœnus eam decet, 3.
Homerus, 55, 102, 107, 175, 225, 232, 274, 304, 316, 322, 338, 414. In Odyssea, 51. Jupiter Homericus, 51. Irus alter Homericus, 165.

I

Iambi in Andronicum Comnenum, 227.
Ibancus, Ἰβαγκός, pro Joanne, Blanchorum lingua dicitur, 301.
Imaginum cultum æque rejiciunt Alemanni et Armenii, 257. SS. imagines securibus excisæ, 355. Ad terram allisæ, 193. Conculcatæ cum SS. reliquiis, in fœda loca abjectis, 368. Pro sellis et scabellis adhibitæ, 383. Imaginibus sacris exornati vici urbis, in ingressu imperatoris, 21. Imagines Christi et sanctorum ex musivo opere, 270.
Imperatoriæ litteræ ἐρυθροσήμαντοι, σφραγῖδί τε χρυσείᾳ καί σηρικῷ νήματι ἐμπεδον κόγχης ἀναδεδευμένῳ αἵματι, 34, 92, 115, 138, 280, 341, 387. Tempore impubertatis Alexii Comneni, Alexius Sebastocrator βατραχείῳ colore subcripsit verbum ἐτηρήθησαν, 150.
Irenæ (B.) templum a Marciano imp. conditum, 134.
Isaacii Angeli breve epistolium ad Μεγαλοπολίτας, sive CP politanos, 221. Cum fratre Alexio Comneno, velut Castor et Pollux alternis oritur, 290. Vaticinium de Friderici imp. interitu, 262. Astrologiæ fautor, 342, 358. Λόγια καὶ ὁμφὰς συντιθείς, 357. Tanquam ex tripode, 239, d. in Græco. Præsagio de longitudine et felicitate imperii sui temere credit, 268, 277. Monetam adulterat, 284. Medicos quod nihil quam purgationes præscribere scirent, perstringit, 321.

J

Joannis Comneni sommium divinatorium de Alexio filio, 12. Triumphus de Persarmeniis, 13. Morituri oratio, 28. Elogium, 31. A bello cum Christianis gerendo abhorret. 26.
Joannes Ducas, 63.
Joannis Theologi ædes, cognomento Διίππειον, 153. Josuæ simulacrum, solem stare jubentis, 414.
Juratum per sepulcrum Christi, 106, 380. Per evangelia, 31, 50, 335, 369. Per sacram Eucharistiam, 175. Per caput imperatoris, 87. Per senectutem suam jurat Andronicus, 215.

L

Latini crudeles in victos, 193 seq. *Infra*, Turcæ. Λατινικὴ κόρυζα, fastus Latinus, 26. Latinorum παρεκτροπὴ πίστεως, 348.
Leo Styppiota (ὁ Στυππῆς), patriarcha CPol., 36.
Leo Monasteriota, 239. Στόμα τῆς συγκλήτου dictus, 201.
Leontius patriarcha Hierosol., 259.
Leontius, monachus, patriarcha CPol., 259.
Lopadii episcopus, ab Andronico excæcatus, 186.
Lyrici versus, 343. Ab interprete additi ex Horatio.
Lysimachi (an Lysippi ?) Hercules, 355.

M

Ἀπὸ τοῦ ἀνδρῶνος τοῦ αλομένου Μάκρωνος, 154, 155, Wolf. *ex Macronis, ubi calechumeni instituuntur*, τὰ ἱερὰ κατηχουμένεια, 294.
Maga, in patriarchico considens solio et in templo cantans saltansque, 368.
Magicæ artes, 94. Magiæ insimulatus exuritur, 165.
Mahomedis doctrina damnata anathema Deo Mahomedis non dicendum, 139, 141.
Mamalus scriba ab Andronico combustus, 200.
Manganiæ, Μαγγάνων domus, martyri sacra, 283.
Manuelis Comneni imperium prædictum, 30. Litteræ binæ ad clerum, 34. Ad Bysantynos, 124. Patientia in ferendis dicteriis. 121. Somnio monitus, 123 seq. decretum de sententia, an Christus sit simul offerens et qui offertur, 137. Adversus Astrologos, 143. De dicto : *Pater major est me*, 138. De Deo Mahomedis non exsecrando, 139 seq. In agone habitum monachi induit, 143. *Vide et infra in* Nicephorus Phocas.
S. Mariæ. Θεομήτορος imago a CPolitanis imperatoribus in bello, 11, 103, 364, et triumpho, 12, circumducta ædes Tamiathi, 106. Imago Mariæ Hodegetriæ, 243. Templum παντανάσσης Θεομήτορος, 281. Mariæ imagines singulari devotione coluit Isaacus Angelus, 284 seq., 289.
Marsyas ab Appolline excoriatus, 115.
Martinus cardinalis, 401.
Martyres suos Christus miraculis remuneratur, 197. Quadraginta martyrum templum, 213, 226, 284,
Mauropuli somnium, 124.
Menandri versus in Byzantinorum ebriositatem, 251.
Michaelis archangeli templum in portu, 283. Aliud Colossis 115, 140, 270. Statua CPoli ante templum, 154, 155.
Michael Italicus, archiepiscopus, 42.
Michael Ægineta, patriarcha CPol., 36, 161. Ejus prædictio et elogium, 53. Patriarchatu ultro cessit et in Oxiam insulam rediit, *ibid.*
Michael, Nicetæ Choniatæ frater, archiep. Atheniensis, 390, 391.
Michæl Sicidites, astrologus et magus, 96. Monachus factus σύγγραμμα περί τῶν θείων μυστηρίων composuit, 97.
Michael, rhetor Thessalonicensis, 137.
Minervæ imago, ut occidentalium fautricis, a plebe comminuta, 459.
Monguntinus episcopus, cancellarius regis Germanorum, 130, 244.
Monachi, barba et titulo tenus 135, 324. In monachos assentatores invectiva, 357. Monachi γυμνόποδες, χαμεύναι, Stelitæ, 240. Eorum μέλαν ἄμφιον, 94. Τὸ κατὰ Χριστὸν τριβώνιον, 273.
Monii martyris templum, 379.
Morotheodorus, 255.

Moses ταυρόκρανον, sive *caput bubulum*, per ebrietatem conflatum, comminuens, 226.

Musurium, Σουλτανικὸν γράμμα, *Sultani litteræ*, quarum auctoritate milites conscribere licebat, 269.

N

Nephon monachus, 54.

Nemataresæ monasterium muliebre, τῆι Νηματαρίας, 315.

Niéphorus *Vide supra*, Basilaces et Bryennius.

Nicephorus Χαλούφης, 51. Nicephorus spado, 204.

Nicephori Phocæ sanctio de monachorum agris non multiplicandis, a Manuele Comneno renovata, 135. Patina porphyretica, 75. Eum Joannes Zimisces, sporta attractus, noctu oppressit, 85.

Nicetas, Chonarum episcopus, divinandi facultate præditus, 141. A quo Nicetas scriptor historiarum ex sacro baptismate susceptus est, 142. Ejus de Alexio Comneno præsagium, *ibid.*

Nicetas Acominatus Choniates de se ipso, 272, 273. Quomodo, capta urbe CPoli a Latinis, fuga sibi consuluerit, 378 seq., et Selybriæ cum familia substiterit, 381. 382. Senator CPolitanus, cum urbs caperetur 414. Patriam suam Χώνας memorat, 256, 270, 410. Πόλιν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην, πάλαι τὰς Παλασσὰς (leg. Κολοσσά), 115. Isaaci Angeli ὑπογραμματεύς, 254. Philippopolitanæ regionis ἀρχὴ et ἀπογραφὴ ipsi commissa, 257. Ab Alexio Murzuflo sine causa ab officio logothetæ secretorum remotus, 363 seq. Amicis suis magis amicam habere se ait veritatem, 257, et popularibus suis 362. Horret scribere bella, quibus non vincunt Græci, 628. Ad Alpheum fluvium apostrophe, 393. Negat se velle vituperationem pro historia scribere, 311. Ejus præsagium, 378. De Manuele Comneno, 141. Expostulatio, quod bonis viris mala per malos fiant, 74. Quod Turcæ Christianorum occupent regiones, 76. Quod imperium traditum indignis. 322 sep. Quod CPolis a Latinis tot mala pertulit, 369. Threnus in captam urbem, 370 seq. Cognatum suum, Levitam, sive diaconum, Choniatem, memorat, 128. De fratre Michaele Choniata, Athenarum archiepiscopo, 390 seq. Ἦκων διὰ πάσης σοφίας, καὶ παντοίαν μάθησιν λογικὴν ἐπιών, 391.

Nicetas Muntanus, patriarcha CPol., 259.

Nicolaus, archiepiscopus Corinthius, 410. Alius episcopus Nicænus, 184.

O

Oracula de fatis et successione imperatorum, 27-28, 110, 143, 149, 218, 226, 227, 229, 272, 277, 279. Libelli, qui ea continerent, exusti, 200. Oracula vana, 199. Ambigua ad vitandum mendacii probrum, 218. Oraculum in perjuros, Epicydidi redditum, 125. Ὀργαϊκὰ κρούματα, 194.

Osiris et Typhon fratres, Ægypto noxii, 294.

P

Παντεπόπτου monasterium, 157.

Panteugenus. *Infra in* Soterichus Alius, 289.

Παντοκράτορος μονή, prope quam sepultus Manuel Comnenus, 143, 165.

Papa pro quolibet sacerdote, 232. Papa (de episcopo Rom.), 130, 140, 306, 348.

Monasterium in Papycio monte, 343.

A Patriarcha petenda venia perjurii et perduellionis pro dissolvendo anathemate, 248.

Πατζινάκων τελετή, festum in memoriam victorum a J. Comneno Scytharum, 11.

Paulus apostolus, πνευματορήτωρ Ταρσεύς. Imago ejus, exitio Andronici imp. pendente, lacrymavit, 227.

Periplepti monasterium, 219.

Phœnix, Achillis præceptor, 238.

Poetæ (Homerus), 199.

Circumforanenus quidam, cui Poeta nomen, Procopius martyr, 100.

Proverbia : Alter Achilles, 136. Alcyonii 181. Ancora sacra, 336. Aures in mentem pe tas habere, 376. Bellerophontis instar desertos pos quærere, 415. Cadmea victoria, 50. Ut c pinnam vellicat, 244. Crocodili lacrymæ, 184, Empedoclea lis, 167. Dum ferrum candet, ἕως σίδηρος ἐν ἀκμῇ, 79. Labyrinthus Creticus 195. mionis more stertere, 376. Fœnum in cornu geri Leonem auribus tenere, 12. Laconica flagella, Laconica canis, 179. Ceadas carcer Laconicus, Ἄδου στομια, id., 22. Τὴν λιοντὴν ξυνέχειν τῇ ἀλ 41, 184. Lupus sub pelle ovina delitescens, 161. lacrymis tegere dolorem, 118. Μαλίαν ἐπικάμψας θου τῶν οἰκάδε, 50. Mortuo in aurem insusurrare Mercurium Moly destituit, 224. Syrenius cantus Μυρμιδόνων μῦθος, 230. Mustelam febum pro 387. Ἵπτασθαι κατὰ Πήγασον, Pegasi instar, Ὡοῦ ψιλότερος, 224. Pistillo nudiores, 49, 399. tei instar, 42, 159, 316. Sirenum cantus, 135. tali saxum, 169. Tantalea sitis, 338. Tenedia ris, 413. Pecunias prodire vetat, ut Danaen sius, 39. Pecuniam νεῦρα τῶν πραγμάτων ἀρίστων πάλαι τις κατωνόμασε, 42. Fumum tributi dum fug præcipitant se in ignem servitutis, 49. Ἐξοστ ζεσθαι, 54. Ὅσσαν ἀναστᾶν ἢ τὸν Ἄθων ἐπικυλί 55. Εἰρήνης ὁ πόλεμος πρύτανις, sequester paci lum, 60. Ἀνὴρ ἑρμαϊκὸς ὁμοῦ καὶ ἀρειϊκός, 63. τὸ ἀρχόμενον ἐξομοιοῦσθαι τῷ ἄρχοντι, 69. Ἡρά σκύφος, 73. Θηρίκλεια χρύσια, 79. Chamæleonten jurum ad veritatis candorem reducere, 89. Omp servicns Hercules, 91. Persei prestigiæ, 94. Ν ἀπαιδευσία δραστικωτέρα πυρός, 109. (Confer Isid Pelus. IV, epist. 300). Κοιλὰς κλαυθμῶνος καὶ σ ᾅδου, 122. Phaeton paternum administrans cu 146. Ixion pro Junone nubem comprehendens, Procul a Jove procul a fulmine, *ibid.* Mon ad aquilam confluentes, 149. Polypus petris rens, 6. 151. Ut equus cursor flagellis conci 158. Leonem rugientem irritare et camelum a litum vomitum provocare, 164. Θηκάπηλοι, 168 sole clarior, *ibid.* Cyclopia cœna, 171. Aquil nium, corydali juventa, 175. Τὴν νεύουσαν ει κληρούμενος πλάστιγγα, 180. A providentia ex vitæ deletus, *ibid.* Phineus ab Harpyis spol 182. Priapus, 128. Tithono et Saturno ann 2, 182. Cæneus ex muliere vir factus, 184. Vi Tetchinum, 200. Insanus Canbyses, crudelis T nius ant Echetus et Phalaris, vel hospitum n tores Tauroscythæ, 200. Chimeræ instar j inter se pugnantia, 204. Bacchi instar τὰς Θ Σοβάδας, Μαινάδας, Βάκχας ducentis, 206. Τε ἐμβριμημα, 207. Ex viperæ carnibus panaceam ve 208. Æoli utres, quibus ventos compescit. Cymba Charontis, *ibid.* Jolaus hydram Herculi rens, 215. Sardonius risus, 218. Cyclopum more nem et sanguinem vorare calidum et adhuc ati tem, 220. Μῆλοι σισηπός, 221. Senex σοροδαίμων. Centauri instar partem hominis habens, 227. A aures obturanti, canere, Æthiopem lavare, 15. peus plane Hectoreus, 16. Λῆροι μακροι, 17. Χειροὶ προσδίχεσθαι, 18 Heliadum instar flere, 2 cernam in meridie accendere, 29. Ἀποστίτοι καρυκ των ἀρειϊκῶν, *ibid.* Τοῖς δόρασιν ὄρη μιττωρισειν καὶ θήσειν κομπαζοντες, 231. Τῶν χαρωνείων οἰκήσεων 232. Οὐχ ὥσπερ ἀπὸ οἴνου, ἀλλ' ἐκ τῶν ὤτων εἶχε τοκκράτορα, 261. Euripo inconstantior, 273, 288. nicis instar raro conspici, 282 seq, Judicio tan lapide Herculeo uti, 287. Si aqua fauces stran quid bibemus? 291. Mare arare, terra navi montes in medium mare transferre Olympo imponere, 292 seq. Capita pro scabellis suppo

latus vehemens ex antro Corycio erumpens,
culi auribus fide digniores, 299. Ubi in Latino
Comicus et sententia affertur quæ in Græco
tat. Fama ad lapidem Lydium, λίθον Μάγνησσαν,
as ipsas et experientiam exigenda, 299.
τρόφιμοι, 307. Antonios et Augustos somnians,
on magis rem novit quam qui in extrema
habitant, 312. Ἀρτέμων ὁ περιφόρητος, καὶ
ὁ πολυόμματος καὶ ὁ ἑκατόγχειρ Βριάρεως, 312.
olampides ad solem evanescunt, *ibid.* Πάντα
κινεῖν, 316. Tanquam a loto aut cantu Sirenum
s, 321. Συγκαθεύδων τῷ φασκολιῷ, καὶ πρίθων τὸν
, καὶ πάντα τιθεὶς τοῦ χρηματίζεσθαι δεύτερα,
ortus Alcinoi, *ibid.* Ἐκ τραγικοῦ εἰς κωμικόν,
Οἱ τοῖς βουλομένοις καὶ τῶν ἰσχάτων ἐπενδυτῶν ὑπε-
ται, 414. Κατὰ τοὺς σπαρτοὺς Γίγαντας, 344. Κῦμα
α, 348. Ἁλιεύς πληγεὶς κομίζεται νοῦν, 349. Syba-
mensa, 282. CPolis nihil aliud quam Sybaris
elebris, 349. Duces cervis timidiores, 349.
σ κρουδέλαφοι legerem ὥσπερ οἱ ἔλαφοι. Dictum
i cujusdam, τὸ τῆς συνευνάσεως φῶτρον βλάψειε
ἢ ὠφελήσειε, 353. Dipsadis morsus, 357. Ἐς
νας αἰῶνας, ita leg., pag. 363, pro μετέωνος.
οίστου πρόδρομοι, 368. Verba non ex labiis,
pectore promanantia, 380. Ἃ βῶ καὶ κινήσω
δόρατι, 386. Παλίμβολος ὑπὲρ ὀστρακον καὶ κύ-
id. Γραικῶν ἀπατηλότερος *ibid.* Πεττευτὰ τὰ ἀνθ-
, καὶ νίκη ἐπαμείβεται ἄνδρας, 393.
iise thermæ, 341.

R

iani (S.) porta, 406.
si, Scythæ Hyperborei, 84. Τὸ Χριστιανικώτα-
ος, 337.

S

mo, Θεοσόφος, 136. Ejus libri de adjurandis
iibris, 95, 261. Salomonia et Sybaritica mensa
imptuosissima, 282.
mon, episcopus Laodicenus, ἐκτομίας, sive
81.
icenorum συναγώγιον, 339. Metatum (μετάτον)
direptum, 356.
lanapali epitaphium, 206.
rus Sethus, astrologus et magus, 96, 97, 306,
hæ captivos dæmonibus suis immolaban', 397.
ii, Tribali, 11.
lla, simul ac e materno utero prodiit, de tatis
sitatis rerum philosophata esse fertur, 281.
ido monachus Sicidites, Eucharistiam non
sionem resurrectionis, sed sacrificium dun-
sse docens et proinde corruptibile, 332, 333.
Allatium contra Creygthonum, 530.
nis, versus, ad evertendam Pisistrati tyran
hortantes, 375, 376.
iplem Saphiæ CPoli, 157. Θεοῦ Σοφίας, 13. In
os imperatores inaugurari, 294. Ὁ μέγας νεὼς
τῆς θείας καὶ ἀῤῥήτου, Σοφίας ὠνόμασται, 115· Τὸ
ου μέγιστον τέμενος, 163, 221, 381.
richus Pantheugenus, Theopolitanus (h. e.
æ Antiochæ) episcopus ὑποψήφιος (h e. suffra-
ectus licet episcopatum potuerit. ut e Cinna-
scimus), 137.

Leo Styppiota, patriarcha CPol. 36.
Theodorus Styppiota, 38, 39. (ubi τῷ μὲν λόγῳ τὰ πρῶτα non vertendum *facundia princeps*, sed *auctoritate*), 73, 74, 75.
Symbolum fidei ab imperatoribus inaugurandis rubro colore scriptum, 294.
Leo Synesius Peusæensis, 185, 186.

T

Themistocles præ Miltiadis tropæis dormire nescius, 51.
Theodorus Castamonita, λόγων σοφωτέρων μέτοχος, 280.
Theodorus Dalibrenus, 176, 212.
Theodorus Irenicus, χαρίεις τὸ ἦθος, μᾶλα τοῦ τούς λόγους ἀποτορνεύειν εἰδώς καί ἀπομήκύνειν εἰς περιόδους ῥητορικῶς, 318.
Theodorus Capellanus, 59.
Theodori Mancaphæ, imperium affectantis, moneta argentea, 255.
Theodori martyris, miraculis clari, imago, 51. Memoria ejus septimo die primi Jejuniorum, 151. Τοῦ Μυροβλύτου νεὼς Thessalonicæ, 193. Ubi Wolfius habet *Theodorum* debebat ponere *Demetrium* ex p. 197.
Theodorus Mazuca, scriba, apud Man. Comnenum gratiosus, 140.
Theodorus Panthecnus, præfectus urbis CPol., domesticus secretarius et prætor. 135.
Theodosius, patriarcha CPol., 139, 149, 142, 149, 157, 163, 170. Patre Armenio natus, 164. In Terebintum insulam secedit, 168.
Singularia scripta de capta a. C. 1185. Thessalonica, 197. Confer quæ in Alatii Συμμίκτοις et scriptoribus post Theophanem.
Timothei musici modulis Alexander in furorem conjectus, 313.
Timotheo dormienti fortuna urbes, in unum rete contractas, in sinum tradens, 277.
Θωμαΐτης δόμος, 154, 165.
Thomas, patriarcha CPol., Venetiis missus, 401.
Thomas veneficus, 84.
Titus imperator, templo Hyerosolymitano libenter volens parcere, 157.
Τὸ τοῦ τραγῳδοῦ (Euripidis) ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ' ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος, 90.
Turcis crudeliores Latini, 370. Turcæ φιλανθρωπευόμενοι πρὸς τὸ χριστώνυμον, 256.

V

Veneti, cives Romani. 112. Male ab Alexio Angelo Comneno habiti et Pisanis postpositi, eum vicissim per Henricum Dandulum ulciscuntur, 347.

X

Xerxis navarchus eadem die coronatus et securi percussus, 167.
Georgius Xiphilinus, τῶν ἐντρόφων τοῦ βήματός τις, 160. Wolf. *quidam ex ordine sacerdotum.* Georgius Xiphilinus, per 7 annos patriarcha CPol., 316, 318, 332.

Z

Ζιντζιφίτζης, alter Thersites, 202.

INDEX ANALYTICUS

AD

NICETÆ CHONIATÆ HISTORIAM BYZANTINAM

(Revocatur Lector ad numeros grandiores textui Latino insertos)

A

A littera Manueli imp. suspecta, 190.

Aaron Mosis frater, 59.

Isaacius Aaron Alexium protrostratorem calumniatur, 188; propter magiæ studium et perfidiam excæcatus, 190; ab Isaacio Angelo lingua privatur, 192.

Abdera, 680.

Abgarus, 453.

Abydus oppidum, 131, 209.

Accipiter ominosus, 327.

Accipitris cacumen (Ἱεραχοκορυφῖτις) a Joanne imp. in deditionem accipitur, 19.

Acclamationes imperatoriæ, 198, 350.

Ace olim Ioppe a Conrado Cæsare recuperatur, 516.

Achia a Latinis occupatur, 806.

Achilles, 647.

Achridus, 535.

Acrisius, 77.

Acrocorinthus 100. A Latinis obsessa, 807.

Actium Græce Nicopolis, 860.

Adana capta a Joanne imp., 29.

Adramyttium, 194, 361, Cephure direptum, 636.

Adrianopolis olim Orestias, 360, a Scythis obsidetur, 830.

Adrianopolitani Alemannum juvenem incendio delent, 84. Friderico pœnas dant, ib.

Adriaticum mare æstuosum, 222.

Ægyptus a Manuele imp. invasa, 208, ejus amera, 209.

Æolus, 427.

Æronesia insula, 118.

Ætolia nunc Artinia, 98.

Ἀστοῦ Χῶρος, 539.

Agareni a Joanne imp. debellati, 36.

Agarenus quidam volandi cupidus, 156.

Agathopolis, 515, 852.

Αἷμα oraculum de Comnenorum successione, 220.

Alani Romanorum auxiliares crudelitatem Siculorum imitantur, 471, vincuntur ab Alemannis, 535.

Alba vela lætitiæ signa, 216.

Aldebrandinus Attaliæ tyrannus, 842.

Alemanna nobilis Manuelis imp. uxor, 72.

Allemannæ viragines, 80.

Alemanni in Palæstinam proficiscuntur Conrado duce, 80; cum Romanis dissident, 83; cum Adrianopolitanis pugnant, 84; castra vallo non cingunt, 85; Melas fl. inundat, 86; Cpolim relinquere inque Asiam trajicere coacti, 87; ab Asianis fraudantur, 88; a Turcis superati, 89; ad Mæandrum flumen eos devincunt, 94; in Palæstinam expeditionem faciunt ducente Friderico, 525; cum Armeniis in religione consentiunt, 527; imagines non adorant, ib.; Romanos sibi insidiantes, 506, 533; vincunt, 534; Turcas, 540; in patriam redeunt, 546; Græcorum ostentationem derident, 629; iis 16 auri talenta pendenda a Romanis, 631.

Alemmannicum tributum, 631.

Alemannus singulus quinquaginta Ismaelitas fugat, 543.

Alexander comes a Siculis ad Romanos deficit, 121.

Alexandri Magni rostra avium 470, dictum: « Τὰ τῇδε καὶ τὰ τῇδε πάντα ἐμά » 633; in furorem adactus Timothei modulis, 642.

Alexius Hungarus Mariæ Comnenæ maritus a Manuele socero imperio destinatus, 147; divortio facto Hunnorum rex declaratur, 221.

Alexius Joannis Axuchi filius protostrator Anconam mittitur, 128; Alexii Comn. filiam uxorem habet, 135; a Manuele imp. in monaterium detruditur, 187; ejus uxor mœrore confecta obit, 188.

Alexius Blachus, v. Ibancus.

Almuzes Hungarus patria profugus a Joanne imp. recipitur, 24.

Alpheus flumen, 8 6.

Alpicharan a Joanne imp. Laodicea ejectus, 17.

Amalechitæ a Mose dissipati, 22.

Amasia, 152; satrapia, 159; Masuto Clizasthlanis filio assignata, 689.

Amazones, 80.

Amera Ægypti, 209.

Amerigus Hierosolymorum rex Manueli, imp. parum fidus, 208; Tamiathum obsidione liberat, 212.

Amerigus Alemannorum rex Friderici filius, Italia et Sicilia potitus 627; legatis Cpolim missis Græciam sibi vindicat, ib.; ingentem auri vim quotannis sibi solvi vult, 628, 630; ejus legati *Alexii* imp. ostentationem derident, 629; obit, 633; superbus et imperandi cupidus, 633; Siculos graviter vexat, 634; crudelis in conjuratos, 634.

Aminsus, 689, 699.

Amphipolis, 413; a Siculis occupata, 465.

Anabarza Armeniorum urbs expugnatur, 33.

Anchialum, 482; provincia, 505; a Blachis vastatur, 568.

Ancona Manuelis imp. socia, 262; ab Alemannis obsessa, 263; a Manuele adjuvatur, 264.

Ancurii monasterium, 432.

Ancyra Masuto Clizasthlanis filio tributa, 689.

Ancyranus satrapa Pseudalexium Cilicem adjuvat, 608; tributum a Romanis poscit, ib.; Romanos debellat, 624; postulata accipit ab Alexio imp., 626; Alexio III auxilia mittit, 668.

Andronicus Catacalo, 625.

Anema castellum, 455.
Anemodulium, 432, 857.
Angela gens profusionibus rempublicam pessumdat, 762; Venetos et Pisanos committit, 812.
Angeli.
Alexius Isaaci imp. frater, v. Alexius Comn. III.
Alexius IV Isaaci imp. filius fugit, 711; cum Venetis fœdus init, 715; Cpolim ingreditur, 728; urbis incendio lætatur, 734; Bonifacio marchione sibi conciliato contra Alexium patruum educit, 735; impius, ib., patri præfertur, 736; avarus et sacrilegus 740; Latinas cohortes in palatium traducere cupit, 744; a Murzuflo in carcerem conjectus, 746; necatur, ib.
Andronicus ignavus, 254; ejus clades et ad Andronicum Comn. fuga, 319; filii strenui, ib.; fugit Andronicum, 345.
Anna Alexii III filias, Isacii Comn. vidua, 660; Theodoro Lascari nubit, 673.
Constantinus Philadelph., Theodoræ Comn. maritus, dux creatus, 126; a Siculis capitur, 127; filii ejus, 253; ab Andronico Comn. in custodiam datur, 336; soror ejus Joannis Cantacuzeni uxor, ib.
Constantinus repressis Blachis, 570, imperium affectat, ib.; excæcatur, 571.
Eudocia Alexii III filia a Stephano Triballorum principe repudiata, 705; cum Murzuflo fugit, 755; Scuro nupta, 803.
Joannes sebastocrator contra Blachos missus Isaacio imp. suspectus fit, 489; ei se purgat, 502.
Irène Isaaci imp. filia ab Alemannis capta Philippo Alemano despondetur, 635.
Iréne Alexii III filia, Andronici Contostephani vidua, 660; Alexio Palæologo nubit, 673; cum patre fugit, 723.
Isaacius Andronici Comn. carnifex, 296; Andronici Ang. filius, 319; a Nicæensibus receptus, 349; segnis in urbe eorum defendenda, 368; ab Andronico imp. in gratiam receptus, 371; Hagiochristophoritam occidit, 443; in magnum templum confugit, 446; a multitudine Cpolitana imperator salutatur, 450, 453; e magno palatio in Blachernium transit, 453, 464; benignus, 465; bellum contra Siculos alacrius gerit, ib.; finit, 468, 474; Balduinum et Rizardum Siculos in judicium adductos in carcerem conjicit, 476; se neminem occisurum esse edicit, 479; Turcas muneribus tributisque annuis placit, 481; uxore mortua Belæ Hungari filiam ambit, 481; frustra contra Cyprum ducit, 483; Blachos seditiosos devincit, 487; ab Alexio Barna infestatur, 492; milites cohortatus, 500; Branam vincit, 502; Branæ capiti et uxori insultat, 507; seditiosis ignoscit, 508; ut sacrificulus deridetur, 509; suburbana vastari jubet, 510; in Blachos expeditionem facit, 515; rursus contra eos egressus, 521; Lobizum castellum obsidet, ib.; Mangapham seditiosum frustra oppugnat, 522; a Caichosroe sibi proditum in carcerem conjicit, 524; Fridericum Alemannum in Palæstinam proficiscentem sibique suspectum infestra, 525, 526; Dositheum ad patriarchæ dignitatem dolo evehere studet, 531; ejus in Alemannos inconstantia et insolentia, 536; fœdere cum iis renovato, 538; dona dat et accipit 539; Turcas identidem devincit, 540; liberi ejus tres, 548; diuturnum imperium sperat, 549; seditionibus multis conflictatur, 553; crudelis et iracundus, 556, 560; denuo contra Blachos profectus in capitis periculum venit, 562; falsam victoriam jactat, 564; spes vanas alit. 565; Blachos ulciscitur, 569; Constantium Angelum adversus Blachos missum, 570, seditiosum excæcat, ib.; committit se Theodoro Castomonitæ, 574; pueris, 576; luxuriosus, 579; omnia miscet, 580; sacrilegus, 582; avarus, 584; beneficus ib.; contra Blachos ducit, 589, frustra monetur de fratris insidiis, ib.; Basilacium vatem vicit, 590; regno ab Alexio fratre ejectus, 592; cæcatur inque monasterium conjicitur, 595; tempus imperii, 596; ejus figura, ib.; ab Alexio III minus custoditus de imperio recuperando deliberat, 710; iterum imperator salutatur, 727; Alexio filio et Latinis Alexii III fugam nuntiat, ib., pactionem a filio cum Latinis initam probat, 728; erga Latinos liberalior, 729; filio postponitur a Cpolitanis, 736; ejus ineptiæ, 737; e palatio ejicitur, 745.
Isaacius Mariæ Pannoniæ conjux, 792.
Michael Turcas debellat, 163.
Theodora Conradi Cæsaris uxor, 477.
Theodorus a Prusæensibus receptus, 349; Prusa expugnata ab Andronico Comn. excæcatur, 374.
Anna Franca Alexii imp. sponsa ab Andronico imp. ducitur, 375; cum eo profugit, 452.
Annorum inde a mundo condito summa, 349, 392, 444, 719, 730, 743, 752, 839.
Antiochia obitur a Joanne, 36, 41, et Manuele imp. 141; suburbana a Joanne imp. vastata, 41; ludi circenses in Manuelis honorem instituuntur ab incolis, 141.
Antiochia Phrygiæ, 251, magno periculo liberatur, 655.
Aphamea Propontidis, 668.
Aphamianum palatium, 644.
Ἀποβάθρα βασιλέως murus, 721.
Apollonii Tyanei præstigiæ, 861.
Aprum oppidum, 820; ejus excidium, 831.
Aqua a Persis infecta, 231.
Aqua marina, remus et arena a sultano petita, 251.
Aquæductus ab Andronico instauratur, 428.
Aquilæ simulacrum, 861.
Arabes. 214.
Arabici equi, 240.
Arcadiopolis, 588; a Scythis expugnata, 833.
Archilochi dictum, 300.
Archizupanus Bachinus, 122.
Argo navis, 131.
Argos occupatum a Scuro, 800; a Latinis, 806.
Armala oppidum, 549.
Armenii debellati a Joanne imp., 29; a Barbaris vexati, 45; cum Alemannis in religione consentiunt, 527.
Arsacidæ, 46.
Arsanes amera, 551, 657.
Artinia olim Ætolia, 98.
Asan Blachus Mysos ad defectionem concitat, 482, 485; devictus, 487; ingeniosus et solers, 520; ejus uxor et frater Joannes in Romanorum potestate, 521; ejus de famo et Alexio imp. judicium, 613; prædicto sibi a sacerdote interitu, 617; occiditur, 618.
Asiani Alemannos turpissime fraudant, 88; bellis intestinis laborant, 340.
Asini simulacrum, 860.
Alexius Aspietes a Blachis capitur, 613; ejus supplicium, 829.
Constantinus Aspietes a Blachis fugatus cæcatur ab Isaacio imp., 560.
Michael Aspiettes, 251; cæditur, 254.
Assyrii equites, 214.
Astacenus sinus, 474.
Asteris insula, 114.
Astrologia derisa, 69, 126; neglecta a Contostephano, 199; a Manuele imp. probatur, 126; repudiatur, 286.
Atapacus Persarum dux Phrygia vastata, 250; occiditur, 252.
Athenæ a Scuro frustra infestantur, 800.

Athyra, 711 ; a Scythis exscinditur. 832.
Attali urbs, 50 ; a sultano oppugnatur, 340 ; Aldebrandinum tyrannum habet, 842 ; frustra a Caichosroe oppugnatur, 843.
Augurium equi, 69 ; corvorom et cornicum, 840.
Augusteo, 307,
Augustus Cæsar, 860.
Aulici rempublicam negligunt.292, parum fideles, 320 ; ad calumniandum proclives, 296.
Aulo mons, 118.
Aulonia, v. Bare.
Aulonia Hellesponti, 711.
Aurigarum statuæ, 865.
Auripes Allemanna virago, 80.
Axius flumen, 666.
Alexius Axuchus, v. Alexius.
Joannes Axuchus Persa Joanni imp. charus et magnus domesticus, 14 ; eum Annæ Cæsarissæ reconciliat, 16 ; imperatori consulit, 55 ; proceres in Manuelis verba jurare jubet, 62 ; Cpolim missus ejus imperium firmat, 65 ; peditum dux, 103 ; summum exercitus imperium accipit, 109.

B

Baal, 334.
Babas mons, 625.
Baca expugnatur a Romanis, 29.
Bacchi columnæ, 412.
Bachini Archizupani cum Manuele imp. certamen singulare, 133.
Bactunium, 679.
Baimundus in Palæstinam proficiscitur, 14.
Balduinus Palæstinæ rex, 184.
Balduinus Xenæ imp. frater, 221 ; occiditur, 234.
Balduinus Siculus contus a Romanis captus, 470 ; Isaacium imp. blanditiis placare studet, 476.
Balduinus Flandriæ comes cum Dandulo contra Byzantinos ducit, 714 ; cum Murzuflo pugna, 730 ; Danduli opera imperator creatur, 789 ; pius et mitis, 790, provincias peragrat, 791 ; oppidis præsidia imponit, ib. ; Thessalonica potitur. 793 : Byzantium reversus, ib. ; cum Bonifacio marchione in gratiam redit, 794 ; ad Thraciæ urbes recuperandas ducit, 811 : Adrianopolim obsidet, ib. ; a Scythis captus in carcerem conjicitur, 814 ; ejus miserabilis interitus, 847.
Josephus Balsamenus Joannis Hagiotheodoritæ affinis cum Michaele Palæologo dissidens, 77.
Balthasar, 770.
Barbari apud Manuelem gratiosi, 226 ; bipenniferi, 447, 721 ; crudeles in hostes, 681.
Bare s. Aulonia oppidum munitur, 121.
Barna a Blachis expugnatur, 568.
Nicephorus Basilaces, 275.
Basilacius vates, 590.
Basillisci simulacrum, 866.
Basilius Batazes Mangaphæ asseclas persequitur, 522 ; Occidentis magnus domesticus, 571 ; Constantinum Angelum levirum castigat, ib. ; a Blachis vincitur, 587.
Basilius Bulgaroctonus, 488.
Basilii Rentaceni supplicium, 484.
Basilius Tzintziluces Cpolim a Manuele Comn. misus, 65.
Bastralita Batazem interficit, 642.
Andronici Batazis cædes, 236.
Basilius Batazes. v. Basilius B.
Joannes Batazes Comnenus, v. Comnenus Joan. Bat.
Batazes juvenis Alexii III jussu cæditur, 642.
Bathos, 658.
Bathys oppidum, 89.
Batracho castrum, 679.
Belas Hunnus, 167 ; Hungariæ rex, 347, 359 ; Isaacii imp. socer, 569.
Beli judices, 344 ; ne obsides fiant sese abdunt, 538.
Bellerophon, 849, 858.
Belligradum oppidum, 133, 166, 347.
Bempezum Mesopotamiæ oppidum, 37.
Beræ monasterium, 363.
Berrhœa nunc Chalepum, 37 ; a Joanne Blacho occupata, 819.
Berroe Thraciæ oppidum, 20, 518.
Berytus ab Alemannis capitur, 546.
Bidyna, 588.
Bithynia Persis erepta, 14 ; Triballi eo deducti, 23 ; seditiosa, 349.
Bizye, 664 ; a Latinis recuperata, 810 ; a Scythis expugnari nequit, 834.
Blachernæ locus, 428.
Blachernium palatium, 351 ; littus, 415.
Blachi olim Mysi Hæmi montis accolæ, 482 ; a Romanis deficiunt, ib., 485 ; devincuntur, 487 ; cum Scythis conjuncti iterum ab Isaacio imp. debellantur, 515 ; qua ratione pugnent, 519 ; cum Comanis Romanas provincias vastant, 561 ; Issacium imp. in capitis periculum adducunt, 562 ; urbes munitas invadunt, 568 ; Isaacio imp. pœnas dant, 569 ; Constantini Angeli interitu elati Romanos rursus invadunt, 572 ; vincunt, 587 ; pacis conditiones a Romanis oblatas aspernantur, 612 ; Romanos superant, ib., 616 ; ducibus privantur, 618, 621 ; Thraciæ urbes populantur, 643 ; cum Comanis impressionem in Thraciam faciunt, 691 ; urbes contra Latinos concitant, 809 ; Latinos in insidias pellectos fundunt, 812 ; Philippopolim vastant, 829 ; Thraciæ urbes expugnant, 830, 831.
Blachia magna olim Thessalia montana, 841.
Bladisthlabus Iazæ Hungarorum regis frater, 165.
Bonifacius Montisferrati marchio, 497 ; cum Dandulo contra Byzantinos se conjungit, 714 ; magna sibi pecunia promissa Alexium IV adjuvat, 735 ; a Dandulo imperio removetur, 789 ; Mariam Pannoniam uxorem habet, 792 ; a Balduino deficit, ib. ; conjugis filium Manuelem imperatorem designat, 793 ; Balduino reconciliatus, 794 : Græciam occupatum ducit, ib. ; Larissa potitur, 799 ; Scurum fugat, ib., Bœotiam expugnat, 805 ; Athenas, ib. ; Eubœam ib. ; Peloponnesum, 806 ; obsidet Acrocorinthum, 807 ; Thessalonicensium defectionem ulciscitur, 818 ; a Scythis devincitur, 819 ; oram Græcam tenet 841.
Borea, 852.
Bosporus, 494.
Alexius Branas legionum dux, 359 ; Lopadianos devincit, 363 ; Siculos, 468 ; regnum affectat 490, 491 ; Adrianopolitanus, 492 ; Cpolim oppugnat, 492 ; devictus cæditur a Conrado Cæsare, 502 ; ejus uxor modestia insignis, 507.
Demetrius Branas navarchus, 71.
Joannes Branas a Siculis capitur, 411.
Michael Branas Gabræ falsas laudes evertit, 173.
Theodorus Branas Alexii Branæ filius ab Alemannis superatur, 535 ; Alexium Angelum imperatorem salutat, 593 ; dux adversus Persas mittitur, 625 ; Thraciæ præfectus, 664 ; a Scythis fugatur, 831.
Branizoba, 166, 347 ; ab Hunnis excisa, 24.
Britanni nunc Inglini, 546 ; rege duce in Palæstinam proficiscuntur, ib. ; Cypro potiuntur, 547.
Brundusium oppidum, 97.
Alexius Bryennius, v. Comnenus Alexius Bryennii filius.
Nicephorus Bryennius Annæ Comn. Cæsarissæ maritus, 8 ; Orestiade oriundus, 9 ; ejus contra Joannem imp. motus, 15 ; veneno interficitur ab Androni-

co Comn. 337.
Bucanum Cpoleos, 733.
Bucoleontis portus, 289.
Bulgariæ et Mysiæ dominatus olim conjunctus, 489.
Bulgarorum episcopus, 339.
Byzantium, v. Constantinopolis.

C

Cæneus e muliere vir, 369.
Cæsarea a Masuto occupata, 45; Daduni filio ab eo datur, 152; a Clizasthlane expugnata, 159; Coppatino filio assignatur, 689.
Caichosroes Iconii sultanus Mangapham ad se profugum prodit, 523; fratribus propterea invisus, 524; a liberis regno pulsus, 540; ejus filii a Friderico Alemannorum rege vincuntur, 540; fœdus cum Romanis initum violat, 653; Mæandrias urbes vastat, 654; mire erga captivos benignus, 655; Clizasthlanis e Christiana filius, 689; a Rucratino fratre regno exutus, 690; confugit ad Lebunem, ib.; ad Romanos, 691; imperio recuperato Maurozomem adjuvat, 827; Attaliam frustra oppugnat, 843.
Calabria, 125.
Calamanus male contra Scythas res gerit, 123.
Constantinus Calamanus Augustus Philippæ conjugio excidit, 183; ab Armeniis capitur, ib.
Calcei purpurei insignia imperatoris, 8; virides protovestiarii, 672.
Calchas vates, 622.
Calibures scurra, 580.
Caliza, 692.
Calliopolis, 539.
Calomodius negotiator ditissimus procerum insidias effugit, 692.
Calonymus insula, 475.
Calumniatores aulici, 296.
Calydonii apri statua, 687; in palatium transfertur, 738,
Basilius Camaterus patriarcha creatus, 339; excæcatur, 346; patriarchatu pellitur, 530.
Gregorius Camaterus secretorum logotheta, 13.
Joannes Camaterus dromi logotheta, 141; Styppiotæ insidiatur, 145; ejus mores, 148; caniclii præfectus, 355; patriarcha fit, 681; Calomodium liberare cogitur, 693; Cpolim relinquit, 784; Didymotichi obit 837.
Cambyses, 405.
Manuel Camyzes protostator Isaacio imp. magnam pecuniam mutuo dat, 502; Fridericum Alemannum cum exercitu insectari jussus, 526, ab eo vincitur, 533; Ibancum seditiosum persequitur, 678, ab eo capitur, 679; ejus opes ab Alexio III diripiuntur, 681; a Chryso tandem redemptus, 707; deficit ab Alexio III, et seditiones excitat, ib.; fugatur, 709.
Canabus Nicolaus imperator creatus, 744; a Murzuflo in custodiam datur, 746.
Canes Laconici sagaces, 359.
Canes Siculis infesti Romanorum cadaveribus parcunt, 471.
Caniclei munus, 78; præfectus, 355.
Andronicus Cantacuzenus Fredericum Alemannum Isaacio imp. suspectum facit, 526.
Joannes Cantacuzenus mutilatus in prælio cum Serviis inito, 121; Mariam Comn. Andronici sebastocratoris filiam uxorem habet, 136; a Turcis occiditur, 240.
Joannes Cantacuzenus ab Andronico Comn. interfectus, 345; uxor ejus Constantini Angeli soror, 336.
Joannes Cantacuzenus Cæsar Isaaci Angeli imp. sororem in matrimonio habet, 489; ab Andronico imp. excæcatur, ib.; a Blachis devincitur, ib.
Manuel Cantacuzenus adversus Pseudalexium Cilicem mittitur, 610.
Michael Cantacuzenus Alexium Angelum imperatorem salutat, 593.
Theodorus Cantacuzenus a Nicæensibus receptus, 349; urbem strenue defendit, 364, 367; occiditur, 368.
Theodorus Capellanus sive Castellanus Siculus ad Romanos deficit, 117.
Capharda expugnata a Joanne imp., 38.
Capito puer, 294.
Cappadòcia, 152; a Tranismanio Persamenio occupata, 27; frigida, 46.
Carea magni palatii porta, 452
Caria a sultano Iconiensi vastatur, 654.
Castamon Persarmeniorum urbs a Joanne imp. expugnatur, 25; a Tanismanio Persamenio recuperata; 27; a Joanne imp. iterum capitur, 28.
Theodori Castamonitæ potentia, 574 interitus, 575.
Castra Nova in Asia condita a Manuele, 194.
Catabate locus Cpoleos, 355.
Andronicus Catacalo dux adversus Persas missus, 625.
Catascepe locus, 270.
Catena ad classem hostilem Cpoli arcendam extensa, 718.
Catides explorator garrulitatis dat pœnas. 254.
Cattari, 206.
Theodorus Cazanes contra Persas ablegatus, 625.
Celænæ oppidum, 231.
Celbianus tractus, 481.
Centenarium turris, 451.
Cephalas Lapardam prodit, 361.
Cephalenia insula, 114.
Cerasus, 699.
Chalce, 353; carcer, 582; castellum, 696.
Chalcedon, 320.
Chaldaica fornax, 404.
Chalepum, olim Berrhœa, Mesopotamiæ urbs a Joanne imp. frustra oppugnatur, 37.
Nicephorus Chaluphes Acrocorinthi præfectus, 101.
Leo Chamaretus Laconum tyrannus, 841.
Characeni Turcæ, 255.
Charax ubi sit, 255; castellum, 310.
Charbatia, 206.
Chasiorum erga magistratus observantia, 517.
Chasius capitur, 700.
Chele oppidum, 401; capitur ibi Andronicus imp., 453.
Chius insula, 224.
Chliara urbs, 194.
Chœrobachorum planities, 85.
Chonæ olim Palassæ (Κολασσαί), 230; Maurosomi subjectæ, 842.
Choniates Ievita Nicetæ Choniatæ cognatus fortitudine insignis, 257.
Basilius Cozos seditiosus captus excæcatur, 553.
Chramus Hungariæ locus, 167.
Christi loculus a barbaris sæpe occupatus, 56; ad Abgarum litteræ, 453.
Chrysanthus Tessalonicæ præfectus, 652.
Chrysioplysia, 453.
Chrysopolis, 695.
Chrysopolus nauta Andronicum Comn. in fuga adjuvat, 169.
Χρυσόπους Alemanna virago, 80.
Joannes Chrysostomus, 328; ejus de Eucharistia sententia, 682.
Chrysus Blachus a Romanis deficit, 643; Strum-

mizam et Procasum occupat, 665 ; ab Alexio III frustra obsessus, 668 ; pactionem cum eo init, 672 ; Camyse redempto, 707 ; seditiones excitat ib. ; cum Alexio III in gratiam redit ejusque neptem ducit 709.

Theodorus Chumus chartularius, 335 ; dux adversus Siculos creatus, 413 ; alterum Pseudalexium captum occidit, 553.

Cisba, 692.

Cilices, 68 ; piratæ, 141 ; ambiguæ fidei, 609.

Ciliciæ montes, 53.

Cimbri a Romanis devicti eorumque ossibus Massiliensium vineæ cinctæ, 95.

Joannes Cinamus, 430.

Cingularium, 541.

Cionium, 319 ; littus, 475.

Claudiopolis a Manuele contra Persas defenditur 257.

Cleri auctoritas in comitiis imperatoris, 66.

Clausura Zybritze (κλεισοῦραι τοῦ Τζυβρίτζη) angustiæ, 232.

Clizasthlanes Masuti filius Iconii sultanus, 152 ; a propinquis infestatur, 153 ; a Manuele imp. differtur, 154 ; muneribus oneratur, 157 ; Dadunem et Iagupasanem affines profligat, 159 ; corpore æger, animo ferox, 160 ; inconstans et perfidus, 161 ; prudens 227 ; Manuelem imp. insigni clade afficit, 231 ; pacem ei ultro offert, 245 ; pace a Romanis violata Atapacum contra eos mittit, 250 ; annos 70 natus Romanorum finest infestat, 489 ; filiis regnum distribuit, 689.

Clypeus pro navi, 253.

Cœla loca, 209.

Cœlesyria ab Joanne imp. perlustrata, 36.

Κολασσαί (Palassæ) nunc Chonæ, 230.

Colonia nunc Taxara 72, 541, 689.

Comani cum Blachis conjuncti provincias Romanas vastant, 561, 691 ; Ruricam adjuvant, 692.

Cometes, 326.

Comnena gens causa interitus reipublicæ, 701.

—

Comneni : Alexius I primus e gente Comnena, imperator, 7 ; ejus liberi, 8 ; Irenen uxorem de Annæ filiæ studio objurgat, 9 ; imperium male quæsivit, ib. ; ejus ingenium, obitus et funus ib., 12.

Alexius Joanis imp. filius, 23 ; obit, 51.

Alexius Briennii et Annæ Comn. Cæsarissæ filius magnus dux adversus Siculos profectus, 124 ; ab iis capitur, 125.

Alexius II Porphyrogenitus Manuelis imp. filius, 220 ; imperator designatur, ib. ; admodum adolescens patri succedit, 271 ; magnum palatium relinquit, 331 ; venando deditus, 333 ; coronatur, 343 ; Andronici Comn. jussu suffocatur, 354 ; anno ætatis 15, imperii 3, 356.

Alexius protosebastus Manuelis imp. patruelis viduam ejus amat, 293 ; superbus, 299 ; Mariam Cæsarissam oppugnat, 306 ; in gratiam cum ea redit, 312 ; ejus mores, 317 ; ab Andronico Comn. infestatur, 316 ; comprehensus a prætorianis germanis, 323 ; Adronici jussu excæcatur, 324, rei militaris peritus, 325.

Alexius Manuelis imp. et Theodoræ Comn. filius Irenem sororem ducit, 337 ; ab Andronico excæcatur, 491 ; in monasterium conjicitur, 556.

Alexius Joannis Comn. Batazis filius, 341 ; patria profugus capitur et Andronici jussu excæcatur, 342 ; navarchus creatur, 483 ; raptus, ib. ; ad Siciliæ regnem mittitur, 484.

Alexius Manuelis filius Andronici imp. nepos Œnæum, Sinopen et Trapezuntem tenet, 842.

Alexius III Angelus Isacii imp. frater Andronici Angeli filius, 319 ; dux adversus Pseudalexium, 552 ; fratri insidiatur, 589 ; imperator salutatur, 593, 598 ; ejus profusiones, 597 ; conjux Euphrosyna, 600 ; infelicis imperii omina, 603 ; Comnenus quam Angelus appellari mavult, 605 ; ignaviæ se dat, ib. ; contra Pseudalexium Cilicem frustra bellat, 608 ; Blachis pacis conditiones offert, 612 ; Isaacium Comn. generum adversus eos mittit, 613 ; Ibancum profugum suscipit, 623 ; male contra Persas rebus gestis, 624 ; pacem turpissimam cum iis init, 626 ; Alemannis instantibus, 627 ; eorum legatos ostentatione fallere studet, 629 ; sexdecim auri talenta pendere Alemannis coactus, 431 ; imperatorum monumenta spoliat, 632 ; Amerigi Alemanorum regis morte a tributo pendendo liberatur, 633 ; Caphurem piratam decipit, 637 ; dignitates vensles habet, 638 ; uxoris fide conjugii sibi in suspicionem adducta, 641 ; Batazem juvenem occidit, 642 ; frustra contra Blachos ducit, 643 ; conjugem in monasterium abstrudit, 646 , revocat, 647 ; facilis, ib., 651 ; Constantinum Mesopotamitanum evehit, 648 ; contra Blachos expeditionem facit, 650 ; Constantinum a summo dignitatis gradu dejici patitur, 651 ; Iconienses mercatores bonis privat, 653 ; Andronicum Ducam contra Persas mittit, 657 ; ægrotus, 658 ; frustra ducit contra Scythas, 662 ; contra Chrysum Blachum, 665 ; filiabus iterum nuptis, 673 ; ludos ludicros instituit, 674 ; contra Ibancum seditiosum copias mittit, 675 ; Camyzis opes diripit, 681 ; Ibancum malo dolo captum in vincula conjicit, 686 ; Caichosroem profugum recipit, 691 ; Cpolitanos seditiosos placat, 695, 697 ; naves spoliat, 699 ; perfidus in Rucratinum, 700 ; contra Michaelem Comn. seditiosum ducit, 701 ; et naufrag periculo evadit, ib. ; Camysem et Spyridonacem soditiosos coercet, 707, 708 ; cum Joanne Zagoræprincipe pacem componit, 709 ; Isaacii fratris custo diam negligit, 710 ; Venetorum classem contemnit, 716 ; eos frustra agressus, 722 ; fugæ se mandat, 723 ; annos 8 imperavit, 724 ; ejus ingenium et mores, ib. ; imperium recuperare conatur, 735 ; Eudociam filiam Scuro in matrimonium dat, 803 ; Alexium Ducam Murzuflum excæcat, 840 ; Halmyri degit, 808 ; a Bonifacio marchione ad Alemannorum regem mittitur, 819.

Andronicus Joannis imp. filius sebastocrator, 23 ; obit, 41 ; Alexii fratris funus Cpolim advehit, 66 ; ejus liberi, 135.

Andronicus Manuelis imp. patruelis captus a Persis, 68 ; Isaacii sebastocratoris filius, 135 ; a Manuele in custodiam datus, 133 ; e carcere aufugit, 135 ; cum Eudocia Adronici patrui filia rem habet, 136 ; denuo in carcerem conjectus, ib. ; custodes decipit, 139 ; rursus captus, 140 ; dolo elabitur, 168 ; a Manuele in gratiam recipitur, 172 ; Ciliciæ præfectus cebro superatur ab Armeniis, 180 ; ob incestum Manueli invisus fugæ se mandat, 181 ; Manueli supplex, 294 ; Œnæi habitare jussus, 295 ; imperium affectat, ib., 316 ; Cpolim proficiscitur, 320 ; classe Romana potitur, 322 ; Alexium Comn. protosebastum excæcat, 324 ; coram Theodosio patriarcha demissus, 328 ; eum insectatur dicteriis, 329 ; Cpolim ingressus in Manuelis imp. tumulo lacrymat, 332 ; injustus, 339 ; veneficus, 336 ; nuptias incestas perficit, 337 ; Basilium Camaterum patriarcham creat, 339 ; sævit in proceres, 343, 345 ; Xenam imperatricem suffocari jubet, 348, imperator declaratur, 349 ; coronatur, 352 ; Alexium II imp. e medio tollit, 353 ; Annam Francam Alexii II imp. sponsam ducit 357 ; jurejurando Manueli imp. dato solvitur, ib. ; Andronicum Lapardam excæcat 361 ; Nicæam obsessam, 363 ; in deditionem accipit, 369 ; sævit in civium primores, 727 ; Prussa vi capta, 371 ; crudelissime in cives agit, 373, 419 ; Dopadium expu-

gnat,374.Isaacium liberat,376 ; interimit Macroducam et Ducam, 379 ; Sebastianos fratres, 384 ; Alexium Comn.generum excæcat, 401 ; in domesticos ejus sævit, 403 ; Tripsychum excæcat, 407 ; Siculorum impressionem negligit, 414; luxuriosus, 416; plebem a magistratuum vexationibus defendit, 421, 429; rem navalem tuetur, 423 ; aquæductum renovat, 428 ; viros doctos colit, 431 ; ejus studia, 433; captivos omnes e medio tollere statuit, 434 ; magis operam dat, 441 ; seditione ab Isaacio Angelo mota regno pellitur, 448 ; profugus, 432 ; capitur, 453 ; contumeliose tractatur, 455; obit 458 ; duos annos regnavit, ib. ; ejus forma et valetudo, ib. ; ejus erga D. Paulum reverentia, 461 ; de ejus exitu versus, 462.

Andronicus Alexii Comn. filius Bryennii nepos excæcatur, 556; item ejus filius, 560.

Anna Cæsarissa Alexii I filia primogenita Bryennii uxor, 8 ; conjurat contra Joannem imp., 14, 16; erudita, 15 ; veneno ab Andronico Comn. tollitur, 336.

David præfectus Tessalonicæ ignavus, 386.

David Manuelis filius Andronici imp. nepos, 842; de imperio Asiæ contendit, 827 ; Heracleam et Paphlagoniam tenet, 842 ; Latinorum auxiliis adjutus Lascari resistit, 844.

Eudocia Andronici sebastocratoris filia, 135; ejus incestus, 136; captivitas, 140 ; Michaeli Gabræ nubit, 173.

Joannes Alexii filius natu maximus, 8 ; a patre imperio destinatur, ib. ; quomodo rerum politus sit, 10 ; magnum palatium occupat, 11 ; initia regni, et amici, 12 ; clemens erga cognatos seditiosos, 14 ; ejus adversus Persas expeditiones, 17; Scythas arte prolgat, 19; Patzinacarum solemnia instituit, 23; Sanctos veneratur, 22, 26; Triballos devictos in Nicomediensem provinciam traducit, 23 ; dignitates quas tribuerit quatuor filiis, ib.;ejus de Alexio filio somnium, ib. ; Hunnos debellat, 24; Italiæ oras maritimas occupat, 25 ; contra orientis gentes ducit, ib. ; e Persarmeniis triumphum agit, ib ; Gangram urbem expugnatam, 28, ammittit, 29 ; Lebunem Armeniorum regnem bello persecutus, ib. ; Bacam et Anabarzam castra vi capit, ib., 33 ; Syriæ et Mesopotamiæ urbes triennio subjicit, 36; contra Iconienses ducit, 42 ; Persas ab incursionibus prohibet,44 ; Ochyras exstruit,ib. ; militum indignationem excitat, ib., expeditionem contra Constantinum Cabram Trapezuntis tyranum suscipit, 45 ; Neocæsaream frustra opugnat, 47 ; Rhyndacenum oppidum obsidet, 49 ; Pusgusa palude potitur, 50 ; filiis duobus privatur, 51; adversus Antiochiam proficiscitur, 52 ; aprum interfecturus telis suis vulneratur,53 ; moribundus Manuelem fil. successorem sibi designat, 56; ejus obitus et laudatio, 62.

Joannes Joannis imp. accubitor, 13.

Joannes Isaacii sebastocratoris fil. Alexii I imp. nepos, 42 ; ad Persas deficit, 48, Masuti filiam uxorem habuisse fertur, 72.

Joannes Andronici sebastocratoris fil. ob incestum irascitur, 136.

Joannes Batazes contra Persas mittitur, 323 ; magnus domesticus et Traciæ præfectus Andronicum insectatur, 318; ei adversatur, 340; obit, 541; ejus filii ib.

Joannes Andronici fil., 232; imperator designatur, 412 ; dux adversus Siculos creatur, ib. ; oculis privatus obit, 466.

Joannes Crassus seditiosus occiditur, 697.

Irene Andronici et Theodoræ Comn, fil., 337; maritum a patre suo excæcatum luget. 402.

Isaacius Alexii I fil., 10 ; Joannem fratrem in occupando regno adjuvat, 13; a patre Sebastocratoris dignitate ornatus, ib.; cum Joanne fratre dissidens et exsul, 42 ; ejus forma in ingenium, ib. ; fratri reconciliatur, ib., 43.

Isaacius Joannis imp. fil. sebastocrator, 23; obta animi iracundiam a patre imperio exclusus, 58, ejus captivitas et querimonia, 66 ; cum fratre in gratiam redit, 70; formidolosus, ib. ; Cosmæ Attice patriarchæ immolat, 106.

Isaacius Issacii sebastocratoris ex filia nepos ab Armeniis captus liberatur, 376; Cypro potitur, 377 ; grassatur in cives, ib., 443; Isaacii Angeli imp. classem vincit, 483 ; sævit in captivos, 484 ; ab Inglinorum rege capitur, 547 ; liberatus imperium affectat, 611 ; obit, 612.

Isaacius sebastocrator Alexii III imp. gener, 604; contra Blachos missus, 613; captus ab iis, 616; obit, 626 ; Theodora ejus fil., ib.

Manuel Joannis imp. fil, natu minimus sebastocrator, 23 ; injussu patris Persas adortus verberatur, 47; patrem comitatur, 52 ; imperator a patre creatus, 58 ; et a proceribus salutatus, 52; Axucho magno domestico præmisso, 65 ; Cpolim proficiscitur, 67; cupide a Bysantinis excipitur, 68 ; ejus ingenium forma, ib, ; a patriarcha unctus, 70; cum Isaacio fratre in gratiam redit, ib. ; adversus Masutum Persam bis ducit, 71 ; uxorem habet Alemannam nobilem, 72 ; fidem conjugii parum servat, 73 ; rei publicæ bene consulit, ib. ; Joannis Puzeni consilio rem navalem abrogat, 75 ; Theodoro Stypiotæ favet, 78 ; subito liberalis et humanus exsistit, ib. ; Alemannis benigne respondet, 81 ; eorum potentiam metuit, 82 ; eorum agmen cum copiis subsequitur, ib. ; iis insidiatur, 88; ex improbo argento monetam cudit, 89 ; adversus Siculos expeditionem suscipit, 102 ; Scythis devictis Corcyræ promontorium Coryphonem obsidet, 103; nullos habet filios e conjuge priore, 108 ; turem ligneam ad expugnandam Coryphonem exstruit, 109 ; Romanorum et Venetorum seditionem placat, 113 ; Coryphonem in deditionem accipit, 116 ; ab expeditione adversus Siculos suscepta, 116 ; desistit, ib. ; Pelagonia ordinata Sevios debellat, 119 ; Michaelem Palæologum adversus Siculos ducere jubet, 120 ; de debellatis Serviis, 121 ; et Hungaris, 122 ; triumphat, 123 ; complures duces adversus Siculos missos amittit. 124, 126 ; astrologiæ operam dat, 126, 200 ; in bellum contra Siculos gerendum 300 centenariis impensis, 127 ; pacem cum iis init, 129 ; renovat bellum, 130 ; a Maio deridetur, ib. ; cum Hunnis bellat, 133 ; in Armeniam proficiscitur, 134 ; Antiochiam ingressus pugnam ludicram instituit, 141 ; uxore mortua Xenam ducit, 151 ; Clizasthlani Iconii sultano amicitiam simulat, 154 ; muneribus eum onerat. 157 ; Stephanum Punnum affinem Pannoniæ regem facere conatur, 165 ; Andronicum Comn. in gratiam recipit, 172 ; contra Hunnos expeditionem facit, 175 ; Zeugminum recuperat, 174 ; Desem Serviæ tyrannum sibi subjicit,178 ; Alexium Hungarum generum imperatorem designat, 179 ; Andronicum Ciliciæ præficit, 180 ; sibi invisum persequitur, 182 ; Alexium protostratorem ad cucullum induendum adigit, 187 ; magos insectatur,192 ; Nova Castra in Asia condit, 194 ; Andronicum Contostephanum bello Pannonico præficit, 194 ; militum acclamationibus celebratur, 198 ; ejus superstitio astrologica, 199 ; de Pannoniis devictis triumphat, 204 ; Servios placat, 206 ; classem Andronico Contostophano duce contra Ægyptios mittit,208 ; Amerigi perfidia frustratam, 213 ; amittit, 218 ; pacem cum Sarracenis componit, 219 ; filio recens nato Alexii nomen indit, 220 ; eum successorem sibi de-

signandum curat, ib.; Alexium generum Pannoniæ regem facit, 221; Mariam filiam Montisferrati marchionis filio uxorem dat, 222; Venetos opibus privat, 223; in gratiam cum iis redit, 225; Dorylæo, 227; et Subleo munitis, 229; expeditionem contra Turcas facit. 230; gravem cladem accipit inque summum capitis periculum venit, 332; pacem a sultano ultro oblatum accipit, 245; ejus somnium, 248; pactionis conditionibus neglectis, 250; Atapacum Persam contra se missum vincit, 251; Italos contra Alemannos concitat et corrumpit, ; 230; acerbus tributorum exactor, 255; ejus cum Theodora nepti incestus, 266; barbaris favet, ib.; monachos locupletari vetat adque rigidiorem vitam revocat, 270; militum disciplinam negligit, 372; ejus de sententia « Pater major est me » decretum, 276; de Machometi deo controversia, 278; de vitæ suæ fine ineptiæ, 286; de ejus morte præsagium, 284; astrologia repudiata cucullo indutus obit, 287; regnavit annos triginta octo 288; in Pantocratoris monasterio sepelitur, 289: Alexii fil. curam Theodosio patriarchæ mandavit, 329; Blachernium palatium muro cinxit, 500.

Manuel Andronici imp. fil., 169, 323, 348; sebastocrator, 439; patrem a sævissimo facinore prohibet, ib.; excæcatur, 466.

Manuel Joannis Batazis filius, 341; patria profugus comprehenditur et ab Andronico excæcatur, 342.

Maria Andronici filia Theodori Dasiostæ conjux, 68.

Maria Cæsarissa Manuelis imp. filia Alexii Hungari conjux, 147; a marito divortio sejuncta Montisferrati marchionis filio nubit, 222; in Alexium protosebastum conjurat, 300; in asylum confugit, 302; plebem ad seditionem concitat, ib.; ab Alexio obsidetur, 306; in gratiam cum eo redit, 312.

Maria Isaacii sebastocratoris filia, 165.

Michael Joannis sebastocratoris filius seditiosus, 700.

Theodora Alexii imp. filia Constantini Angeli uxor, 126.

Theodora Andronici filia, 135.

Theodoræ Issacii sebastocratoris filiæ incestus, 184, 266; superbia, 266.

Theodora Isaacii sebastocratoris filia Alexii III neptis, 620; Ibanco despondetur, ib.; Chryso nubit, 709.

—

Concilium sanctum, 338.

Conon Petunæ comes, 825.

Conradus Alemannorum rex in Palæstinam proficiscitur, 83, 84; Romanis irascitur, 84; cognatus ejus Adrianopoli crematur, ib.; in Asiam trajicit, 87; milites oratione cohortatus, 91; trans Mæsandrum fl. traducit Turcasque gravi clade afficit, 94.

Conradus Cæsar Montisferrati marchio Moguntinum episcopum vincit et capit, 262; Mariam Cæsarissam ducit, 222; Alexium protosebastum impugnat, 300; milites concione cohortatur, 310; cum Alexio in gratiam redit, 312; Theodoram Isaaci imp. filiam in matrimonium ducit, 497; Isaacium imp. labascentem confirmat, 498; milites mercede conducit, 499; Branam seditiosum devincit cæditque, 504; in Palæstinam profectus Sarracenos debellat 516; occiditur, 517.

Constantia urbs a Mysis expugnatur, 706.

Constantineum forum, 196.

Constantini Magni corona, 430; clavi, 583; sepulcrum a furibus spoliatum, 632.

Constantinopolis Alemannis relinquenda, 87; ab Andronico Comn. occupatur, 332; ab Alexio Brana oppugnatur, 492; suburbana a Latinis mercenariis vastantur, 510; viæ publicæ trabibus a Latinis obstruuntur, 512; a Latinis obsidetur, 718; ignibis corripitur, 722, 731; expugnata, 753; diripitur, 757.

Cpolitani cupide Manuelem Comn. suscipiunt, 68; seditiosi, 304; se invicem calumniantur apud Andronicum imp., 335; crudelissime ab eo tractantur, 419; seditiosi, 446; Isaacium Angelum imperatorem salutant, 430; opifices Latinorum ædes direpturi pœnas dant, 511; seditiosi, 625; Isaacium Angelum iterum imperatorem salutant, 727; eum contra Latinos concitare student, 741; in Angelos exacerbati et seditiosi, 743; imperatorem salutant Nicolaum Canabum, 744; Alexium Ducam Mursuflum, 746; ignavi et ad servitutem proclives, 772; plebeii procerum calamitatibus insultant, 785; a Latinis et Scythis vexantur, 815.

Constantinus Armenius fortitudinem jactat, 30; certamine singulari ab Eustratio victus in fugam vertitur, 31; captivus factus Bysantio aufugit, 33.

Constantinus Ducas, v. Ducas.

Constantinus Mesopotamitanus Isaacio imp. familiaris, 591; Alexio III conciliatur imperatricis opera, 640; ut Euphrosyna e monasterio revocetur operam dat, 647; diaconus creatur, 648; pontifex Thessalonicensis designatur, 649; superbus et ambitiosus, ib.; fratres evehit, ib.; cunctas dignitates amittit, 651.

Constantinus Patrenus, 344.

Constantinus Rhadænus sebastus, 672.

Constantinus spado fisci præfectus bipenniferos conciliat Isaacio Angelo, 727; Alexio Ducæ Murzuflo, 744.

Conti qui sint, 400.

Κορακων Νοσσιαι, 53.

Alexius Contostephanus astrologus a plebe Cpolitana imperator salutatus, 600; in carcerem conjicitur, 601.

Andronicus Contostephanus exercitui præfectus, 71; magnus dux adversus Pannonios creatus, 197; præclaram victoriam reportat, 199; adversus Ægyptios cum classe missus, 208; Amerigi fraude Tamiathi expugnatione frustratur, 213; ejus ad milites oratio, 214; controversiam in domo augusta obortam componit, 313; classi ab Alexio protosebasto præfectus, 321; ad Andronicum deficit, 322; ab Andronico excæcatur, 346.

Andronicus Contostephanus Alexii III imp. gener, 604; Euphrosynam socrum apud imperatorem calumniatur, 641.

Joannes Cantostephanus exercitui præfectus a Manuele imp., 71; classi ab Isaacio imp., 483; captus, ib.; ad Siciliæ regem ducitur, 484.

Stephanus Contostephanus magnus dux *creatus* adversus Liculos, 103; diem supremum obit, 105; ejus contra cosmam indignatio, ib.

Copatinus Caichosrois sultani Iconiensis filius patrem regno pellit, 542.

Coppatinus Clyzasthlanis filius Melitenem, Cæsaream et Taxaram hæreditc accipit, 689.

Corcyræ promontorium Corypho, v. Coripho. Corcyræi qui vocantur Gymni insulam Rogerio Siculo tradunt, 79.

Corinthii Siculorum captivi, 129.

Corinthus urbs a Siculis deripitur, 99; a Scuro occupata, 800.

Cornua cervina uxorum stupra significant, 418.

Corvorum Nidi Ciliciæ montes, 53.

Corycium antrum, 610.

Corypho Corcyræ promontorium Siculorum præsidium 96; a Romanis diu oppugnatum, 104; tan-

dem in deditionem accipitur, 116.
Cosmas Atticus Ægineta patriarcha sanctissimus, 105; a Manuele imp. patriarchatu pellitur, 106; Manueli imp. filiorum orbitatem et Stephano Contostephano interitum vaticinatur, 107.
Cosmidium, 719, 751.
Cottyanum, 689.
Catyalium a sultano Iconiensi vastatur, 340.
Cozas Scythicæ phalangis dux, 813,
Cabratia. 206.
Crenum locus, 562, 852.
Creta, 342; ejus labyrinthus, 395.
Creticum mare, 342.
Crizimus locus, 678.
Crux et lychnite gemmate, 40.
Χρυσόπους, 80.
Cuperium Thraciæ oppidum, 663.
Curia sacra, 323; magna, 451.
Currus pro arce, 21.
Cyprus insula, 209; ab Isaacio Comn. occupatur, 377; ab Inglinorum rege expugnata, 547; Hierosolymitanorum regi donatur, ib.
Cypsella ab imperatoribus invisa, 363, 482, 592, 643.
Cyrilli de eucharistia sententia, 682.

D

Dadibra urbs a Persis occupatur, 624.
Theodorus Dadibrenus Alexium II imp. strangulat, 354; ab Andronico imp. punitur, 429.
Dadunes Mazuti gener Cæsareæ et Sebastiæ sultanus, 152; regno a Clizathlane spoliatus, 159.
Dæmoniaci Blachos ad seditionem concitant, 485.
Dalmatæ, 705.
Ad Damalim palatium Scutarium, 280.
Damatrys, 718.
Damocrania, 711.
Danæ, 77.
Ericus Dandulus Venetæ classis dux, 713; cæcus, ib.; Cpolim obsidet, 718; cum Murzuflo frustra paciscitur, 751; imperio exclusus Balduinum imperatorem creandum curat, 789; Bonifacium marchionem repellit, ib.; ad Thracias urbes recuperandas ducit, 811; in capitis periculo versatur, 814; obit, 820.
Daonium a Scythis captum, 831.
David, 58, 59, 60.
Debellum, 723.
Dei genitrix ab Joanne imp. invocatur, 22; in triumpho agendo veneratio ei tribuitur ab Joanne, 26 et Manuele impp., 205.
Delectorum legiones, 39.
Demetrius martyr, 379; unguentum et sepulcro ejus ebulliens, ib.; in ejus honorem templum a Petro et Asane Blachis exstruitur, 485.
Demetrius Poliorcetes, 452.
Demetriza, 649.
Deploratio Cpoleos, 763.
Deses Serviæ satrapa coercetur, 178.
Deuterum Cpoleos, 722.
Didymotichum, 791; Euri fl. exundationibus defenditur, 825; frustra a Blachis obsidetur, 835.
Diippum Joannis theologi ædes, 307.
Diogenis Romani imperatoris clades, 41.
S. Diomedis monasterium, 547.
Dionysius Hungarorum dux, 173; a Romanis devincitur, 202.
Diplocionium locus (Διπλοῦς κίων), 595.
Dirce fons, 99.
Georgius Disypatus magni templi lectorin capitis discrimen adductus, 406.
Docea, 689.
Doloicus Pleæ comes, 714; in Thraciam profectus, 811; a Scythis occiditur, 814.
Domini Rostra incendio deleta, 733.
Domus Isaacii sebastocratoris in pandocheum mutata, 585.
Dorylæum oppidum instauratur, 227; Mazuto Clizasthlanis filio assignatum, 689.
Dositheus monachus vates Ispacio imp. familiaris, 529; Hierosolymorum patriacha designatur, ib., patriarcha œcumenicus creatus, 531; e dignitate excidit, 532.
Drama oppidum, 556.
Drungarii magni domus, 585.
Alexius Ducas Murzuflus Latinis resistit, 742; unde Murzuflus cognominatus sit, ib.; imperium affectat Isaaciumque imp. e palatio elicit, 744; imperator salutatur, 746; Alexium III in carcerem conjectum, ib.; interficit, ib.; Nicolaum Canabum in custodiam dat, ib.; ejus ingenium, 748; locupletes multat, 749; Latinos infestat, ib.; pacificationes ejus irritæ, 751; hostilia renovat, 752; cum Euphrosyna et Eudocia ejus filia fugit, 755; ab Alexio III excæcatur, 804; ejus miserabilis interitus, ib.
Andronicus Ducas Isaacii Comn, ex Armeniorum custodia liberandi auctor, 377; ejus supplicium, 379.
Andronicus Ducas contra Persas mittitur, 657.
Constantinus Ducas contra Persas missus, 251.
Joannes Ducas hæretiarcha adversus Siculos mittitur, 125; controversiam in domo angusta obortam componit, 312: Nicææ urbi præfectus prohibet Andronicum, 318; Cpolitanorum seditionem fovet, 447; imperator creari cupit, 450; dromi logotheta paciscendi causa ad Fridericum, Alemannum missus, 525; Isaacio imp. eum suspectum facit. 526; capitis periculum evitat, 562.
Isaacius Ducas Joannis Ducæ filius, 447.
Theodorus Ducas imperium frustra affectat, 755.
Dyrrhachium s. Epidamnus capitur Guillelmo Siculorum rege, 385; ab eo relinquitur, 472.

E

Ecclesia Magna, 343.
Echetus, 405.
Edemius hortus, 193.
Edessenus comes, 37.
Elephanti simulacrum, 861.
Eleutherium, 733.
Elisæus, 851.
Elpumes Scytha Branam seditiosum adjuvat, 503.
Empedocles, 336.
Endymio, 772.
Eonopolita eunuchus accubitor adversus Pseudalexium missus rem male gerit, 608.
Ephesus, 289; Lascari subjecta, 842.
Ephori monasterium, 460.
Epicydidi datum oraculum, 250.
Epidamniæ naves, 208.
Epidamnii Alexium Isaacii imp. filium imperatorem salutant, 717.
Epidamnus. v. Dyrrhachium.
Epimetheus, 209.
Equi augurium, 69, 603; arabicorum ornamenta, 240.
Equi effrenati statua, 861.
Equites Assyrii, 214.
Equitis statua, 848.
Eretrienses captivi a Dario in Asiam deducti, 130.
Ericus S. Pauli comes cum Dandulo societatem init contra Romanos, 714.
Erricus Balduini imp. frater cum Petro Planico Asianas urbes occupat, 796; Theodorum Philadelphiensem fugat, 798; contra Blachos profectus Cpolim redit, 814; in Thracia grassatur, 819; Orestiadem frustra obsidet, 821; imperator creatur, 847;

Blachos vincit, 852.
Eruditionis ratio habita in creando imperatore, 15.
Esaus Isaacii filius, 59.
Eubœa a Venetis occupata 224.
Euboicæ naves, 208.
De Eucharistia controversiæ et theologorum variæ sententiæ, 682.
Euergetæ monasterium, 722.
Eumathius Philocales præfectus urbis ad Amerigum Alemanorum regem legatus, 630; turpissimam pacem cum eo init, 631.
Euphrates fl., 36.
Euphrosyna Isaacii Angeli mater, 365.
Euphrosyna Alexii III conjux Cpolitanos sibi conciliat, 600; superba atque impudica eamdem atque imperator auctoritatem affectat, 606; eum Constantino Mesopotamitano conciliat, 639; imperatori in suspicionem adulterii adducta. 941 · aulicorum patrocinium implorat, 644; in monastérium abstruditur, 646; pristinam auctoritatem recuperat, 647; de imperii successore deliberat, 659; Conto-tephanum coercet, 687; divinationi dedita. ib.; comprehenditur a Cpolitanis, 727; cum Murzuflo fugit, 755; ad Alemanniæ regem mittitur, 819.
Euripus, 224.
Eurus fl., 825.
Eurystheus, 688.
Eustathius Dyrrhachinus, 275.
Eustathius pontifex Thessalonicensis doctissimus, 399.
Eustratius Macedo Constantinum Armenium certamine singulari fugat, 31.
Euthydemius Novarum Patrarum episcopus, 430.
Eutychii theologi de Eucharistia sententia, 683.
In Evangelia jurant proceres, 62.
Ezyismenus Blachus Thessalonicam tenet, 818.

F

Fatum evitari non potest, 342.
Feria quarta et septima jejunii dies, 189.
Ferrum tessera, 163.
Flamini nunc Franci, 731.
Flandriæ comes Balduinus, 714.
Forum Constantineum, 196.
Franci cum Dandulo contra Byzantinos ducente se conjungunt, 714; olim Flaminii, 730; Cpolim incendunt, ib.; imperium Cpoleos sortito accipiunt, 854; v. Alemanni.
Franciæ rex cum Friderico Alemanne in Palæstinam proficiscitur, 546
Francochorium regio inter Saum et Istrum fluvios sita a Joanne imp. occupatur, 25; a Manuele imp. devastatur, 122.
Constantinus Francopulus mercatorum naves spoliat, 699.
Frerii Hierosolymitani Isaacium Comn. redimunt, 376.
Fridericus Conradi Alemannorum regis filius cognati alicujus necem ulciscitur, 84; Alemannorum rex creatus Italos sibi subjicere conatur, 260; in Palæstinam expeditionem suscipit, 525; cum Isaacio imp. de transitu regni et commeatu agit, ib.; imperatori suspectus, 526; excursionibus commeatum sibi parat, ib.; Philippopolim ingreditur, 527; Romanos fugat, 534; Græcorum insolentiam deridet, 537; non adversante Isaacio in Asiam trajectus, 538; Turcas devincit, 540: in fluvio aliquo Armeniæ perit, 545; præclara ejus laudatio, ib.; filius ejus compluribus Syriæ oppidis potitus obit, 546
Fusca vela navium tristitiæ signa, 216.
Contantinus Gabras Trapezuntis tyrannus, 45.
Constantinus Gabras Manuelis ad sultanum legatus, 159.
Michael Gabras Eudociæ Comn. maritus, 173; falsæ ejus laudes, ib.

G

Gabras Turca pacis componendæ causa a Clizathlane missus ad Romanos, 145.
Gadium portæ, 412.
Galiza Rossorum toparchia, 168.
Gangra Ponti urbs a Joanne imp. expugnata, 28; a Persis recuperatur, 29.
Genua Manueli conciliata, 260.
Genuenses piratæ Creta potiuntur, 843.
Georgius sebastus, 348.
D. Georgius martyr, 663.
Georgius Œnæotes, 667.
Gerhardus Antiochiæ princeps, 142.
Germani prætoriani Alexium Comn. protosebastum comprehendunt, 323.
Germanis auxiliaribus Corcyræ custodia mandata, 118.
Græci frequentes ad Barbaros in colonias abeunt, 657.
Græcia, 78; a Latinis occupatur, 794, 805; in plures tyrannides distracta, 840.
Græcus ignis v. Ignis Græcus.
Graosgala, 255.
Alexius Guido a Blachis victus, 587.
Alexius Guidus Occidentalis domesticus Fridericum Alemannum cum exercitu subsequi jussus, 526.
Andronicus Guidus 300 Italos devincit, 845.
Guillelmus Siculorum rex 221; adversus Andronicum imp. ducit, 385; expugnat Dyrrhachium, ib.; Thessalonicam, 386; Isaacio imp. immanitatem exprobrat, 475.
Gymni Corcyræ incolæ Rogerio Siculo insulam tradunt, 97.
Cyrolymna, 720.

H

Hæmus mons, 182.
Stephanus Hagiochristophorites, v. Stephanus.
Joannes Hagiotheodorites Manueli imp. a mandatis, 74; a Theodoro Styppiota a summo dignitatis gradu de pulsus, 77.
Halcyonii dies, 363.
Hannonis Pœni falsa victoriæ jactantia et aves, 561.
Harmala, 552.
Harpyiæ, 566.
Helena Lacæna, 215; ejus statua, 863.
Ἡγιάδες, 50.
Hellespontus, 316.
Heraclea Ponti Davidi Comneno subjecta, 842.
Herculanus scyphus, 149.
Hercules, 417; ejus statua Lysimachi opus, 687, 859.
Hippicum, 404.
Hippocrates Cous, 650, 767.
Historiæ laudes, 4; stylus, 5.
Historicorum vana magniloquentia, 95.
Hodegetria Matris Dei imago, 497.
Hodegium monasterium, 497, 698.
Hungari Branizobam exscindunt, 24: gravi prælio vincuntur a Joanne imp, ib; cum Serviis fœdere conjuncti, a Manuele imp. superantur, 121; Romanos infestant, 133; victoria reportata pacem ineunt, 134; a Manuele imp. libertatem vindicant, 165; ejus affinitatem recusant, 166; Gabram et Branam Romanos fundunt, 173; Zeugminum amittunt, 174; vincuntur ab Andronico Contostephano, 199; Alexium Manuelis generum regem accipiunt, 221.
Hungarica statua dejecta a Romanis, 196.
Hungaricus triumphus, 204.
Hydralis, fl., 428.

Hyelium Phrygiæ oppidum, 252.
Hyelocastellium, 360.
Hylas, 828.
Hyperborei Scythæ Rossi, 168.
Hypopsephius Theopolitanus, 275.

I

I littera Andronico imp. formidabilis, 378.
Iadadara urbs a Venetis expugnatur, 715, 716.
Iagupasan Amasiæ, Ancyræ et Cappadociæ sultanus Masuti gener, 152.
Iambici versus in Andronicum, 462.
Iazas Hunnorum princeps, 165.
Ibancus s. Joannes Blachus Asanem interficit, 618; Ternobo occupata, 619; oppugnatus Romanos auxilio vocat, 620; ad imperatorem confugit, 621; ejus forma et mores, 623; Romanis utilem operam navat, ib.; a Romanis deficit, 675; Alexii nomen adsciscit, 676; insigni stratagemate Alexium Camyzem capit, 679; sævit in captivos, 681; malo dolo ab Alexio III captus in vincula datur, 686.
Iberes orientales, 499.
Iberia, 45.
Iberica tela, 328.
Iconienses, 27; a Joanne imp. debellantur, 42; Andronicum Comn. et Theodorum Dasiotam capiunt, 68; a Manuele imperatore bello petuntur, 71; v. Masutus. Clizasthlanes. Caichosroes.
Iconium a Manuele Comn. obsidetur, 72; ab Alemannis expugnatur, 541.
Ἰσαακοχορυφῖτις castellum Joanni imp. in deditionem traditur, 19.
Ignis Græcus, 102, 496; Cpoleos partem corripit, 519.
Imagines sanctorum a Siculis ludibrio habitæ, 388; ab Armeniis et Alemannis non coluntur, 527.
Imperatores Romani desides, 481; voluptatis amantes, 521; mortuorum sepulcra spoliant. 632, 855; astrologiæ dediti, 702; D. Mariæ imaginem belli sociam adsciscunt, 751.
Imperium ab A in I transiturum, 557.
Inglini, v. Britanni.
Insulæ Principis, 326.
D. Irenæ templum conditum a Marciano imp. incendio deletur et instauratur. 269.
Irene Alexii imp. conjux Annæ filiæ favet, Joannem filium apud maritum calumniatur, 8, 10; in amicitiam cum filio redit, 17.
Irene Euphrosyne imperatricis filia Andronici Constosephani conjux, 641.
Theodorus Irenicus, v. Theodorus.
Isaacius patriarcha, 59.
Isaacius Isaacii Comn. sebastocratoris ex filia nepos, v. Comnenus.
Isauri latrones, 141.
Isauria provincia, 52.
Ismael Abrahami patriarchæ filius, 59.
Ismaelitæ, 499. 566, v. Turcæ.
Israelitæ, 94.
Ister fl. trajicitur a Scythis, 19, 103; ab Hunnis, 24.
Istrium Mesopotamiæ oppidum a Joanne Comn. direptum, 38.
Itali equites lancearii, 141; pugnam Iudicram instituere jubentur, ib. 300; ab Andronico Guido devicti. 845.
Italia Amerigo Alemannorum regi subjecta, 627.
Italiæ urbes a Manuele imp. corruptæ et concitatæ contra Alemannos, 262.
Michael Italicus pontifex Philippopolitanus, 83; Alemannorum regem iratum placat, 84.
Ithaca insula, 114.
Ixion, 295.

J

Jacobus patriarcha, 59.
Jejuniorum dies, 189.
Jeremias, 851.
Jerosolymytæ qui Frerii dicuntur Isaacium Comn. redimunt, 576.
Jesus Navis filius, 489, 857.
Jofredus mariscaldus Bonifacium marchionem revocat 794.
Joannes Blachus Asanis et Petri frater obses Romanis datus, 521; Blachorum dux fit, 622; Zagoræ princeps cum Ibanco conjunctus, 679; Constantiam et Varnam expugnat, 706; cum Alexio III pacem init, 709; contra Latinos Romanos concitat, 808; bellum parat, 810; in insidias pellectos vincit, 812; Serras capit, 816; Thracias urbes expugnat, 829; Didymotichum frustra obsidet, 835; Balduinum imp. aliosque captivos trucidat, 847; devincitur ab Errico, 852.
Joannes Chrysostomus, 328.
Joannes Hagiotheodorites, v. Hagiotheodorites.
Joannes Œnopolita contra Camyzem missus, 708.
Joannes protovestiarus, 672.
Joannes Puzenus quæstor, 73; antea dromi protonotarius, ib.; inhumanus, 74.
Joannes sebastocrator, v. Angelus.
D. Joannis Theologi templum, 307; splendidissimum, 314.
Joannes Tyrannus belli judex, 443.
Joannizæ ædes in monasterium muliebre mutatæ, 548.
Jolaus, 417.
Joppe nunc Ace a Conrado Cæsare recuperatur, 516.
Jordanes fl., 94.
Josephus Balsamenus Hagiotheodoritæ affinis cum Michaele Palæologo dissidet, 77.
Josephus Mariæ maritus ubi fugam stiterit, 212.
Judæorum cœmeterium, 382.
Juno, 295. 403; ejus statua, 856.
Judices beli, v. beli judices.
Judicum corruptorum insectatio, 402.
Jupiter. 102, 403.
Justiniani cadaver invenitur, 855.

L

Lacerium, 254.
Manuel Lachanas, 372; suspenditur, 374.
Laconia occupatur a Latinis, 806; a Chamareto, 841.
Laconici canes sagaces, 359.
Joannes Lagus præfectus prætorio plebis seditionem excitat, 694.
Lamia Demetrii Poliorcetis meretrix, 452.
Lampe, 255, 655.
Lampis, 230.
Laodicea a Joanne imp. capta et mœnibus cincta, 17; Phrygiæ urbs, 255; a Mourozome occupata, 842.
Laodicenses Phryges a Magariba vexantur, 523; liberaliter excipiunt Alemannos, 539.
Andronicus Lapardas tribunus militum, 199, 233; bellicosus, 341; Profugus, 359; captus Andronici imp. jussu excæcatur et in monasterium detruditur, 361.
Lapis sepulcri Christi, 289.
Lardea, 518.
Larissa a Bonifacio marchione expugnata, 799.
Theodorus Lascaris Annam Alexii III filiam ducit, 675; Ibancum seditiosum debellat, 678; Latinis fortiter resistit, 720; imperium frustra affectat, 755; a Petro Plancio fugatur, 796; cum Maurozome

et Davide Comn. de imperio Asiæ contendit, 827; Nicæam multasque insulas tenet, 842; Plusiadem Davidi Comn. eripit, 844.
Latina phalanx optima, 493.
Latini feroces, 62; milites mercenarii fortes et fideles. 321; cruenti, 325; Cpoli ab Andronico Comn. expulsi insulas vexant, ib.; crudelissimi, 590; mercenarii Cpoleos surburbana vastant, 510; contra Byzantinos expeditionem faciunt, 713; Cpolim obsident, 718; occupant, 728; avari sacrosancta profanunt, 729; superbi, 741; Murzuflo insidiantur, 752; Cpolim iterum oppugnant, ib.; capiunt, 753; diripiunt, 757, 775, eorum insectatio, 763; Cpolitanis insultant, 786; provincias sortito distribuunt, 787; patrio ritu imperatorem creant, 788; Asianas urbes occupant, 796; Prusam frustra obsident, 797; Theodorum fugant, 798; Larissam capiunt, 799; Bœotiam, 805; Athenas, ib; Eubœam, ib.; Peloponnesum, 806; contra Blachos seditiosos se convertunt, 809; Romanos fugant, 810; a Scythis in insidias pellecti devincuntur, 812; iterum fugant, 816; in Thracia grassantur, 819; Orestiadem obsident, 821; obsidione soluta gravem cladem accipiunt, 824; Didymotichum oppugnant, 825; Didymotichinis et Adrianopolitanis opem ferunt, 837; Davidem Comn. contra Lascarim adjuvant, 844; Ericum imperatorem designant, 847; Cpoleos simulacra evertunt, 848; eorum diligentia, 849; sacerdotes imperatorum sepulcra spoliant et statuas conflant, 855, 856.
Lebunes Armeniorum rex a Joanne imp. debellatur, 29; Caichosroem profugum recipit, 690.
Legati ab Isaacio imp. parum honorifice tractati, 536; vecordes Fridericum Alemannum et Isaacium imp. commitunt, 526.
Leo Monasteriotes, v. Monasteriotes.
Leo Styppiota patriarcha, 70.
Leo Synesius, 372; suspenditur, 374.
Leontius Hierosolymorum patriarcha, 529.
Leontius monachus patriarcha œcumenicus, 530.
Libanus, 566.
Libelli de imperatorum successionne, 405.
Lictores purpurati, 447.
Lineus thorax, 503.
Limmorchir Phrygiæ oppidum, 252.
Litoboes miles, 564.
Litteræ sagittis alligatæ, 177, 371; quomodo a Manuele imp. obsignentur, 66.
Lizii, 262.
Lobizus castellum frustra ab Isaacio imp. oppugnatur, 521.
Longobardia, 121.
Lopadiani seditiosi devicti, 363; eorum episcopus ab Andronico imp. excæcatur, 374.
Lopadium, 44, 46; expugnatur ab Andronico imp., 374.
Loti uxor, 420.
Ludi circenses Antiochiæ celebrati, 141; Cpoli, 363, 375, 521.
Luma castrum, 251.
Lupæ simulacrum, 860.
Lychnites gemma, 40.
Lydi seditiosi, 522.
Lydia a Lascari occupata, 842.
Lydius lapis, 613.
Lysimachi statua Herculis ab Euphrosyna mutilita, 687, a Latinis conflatur, 859.

M

Macedonicæ legiones, 39.
Machometi doctrina damnata, 278.
Machometus Caltamonis tyrannus, v. Muchumetus.
Macra olim Stagira, 595.
Macro andron, 732.
Constantinus Macroducas tribunus militum, 233; liberandi Isaacii Comn. auctor, 376; ejus supplicium, 379.
Mæander fl., 71, 252; ab Alemannis superatur, 94.
Mænades, 417.
Majus classi præfectus pacem reconciliat inter Siculos et Romanos, 128; imperatorem ut derideat cogitur, 130.
Malea promontorium procellosum, 98, 225.
Maleinus, 384.
Malum Percicum incantatum, 192.
Mamalus Alexii II scriba ab Andronico imp. comburitur, 403.
Manganicæ ædes regiæ, 331, 389; destruuntur, 581.
Manganicum monastarium, 10, 382.
Theodorus Mangaphas Philadelphiensis ab Isaacio imp. deficit, 521; frustra oppugnatur, 522; Morotheodorus appellatus, ib.; pactionem cum imperatore componit, ib.; profugus a Chaisroe Iconii sultano proditur, 523.
Manuel Camyzes, v. Camyzes.
Manuel Lachanas, v. Lachanas,
Maraptica Andronici imp. meretrix, 452.
Marchio Montisferrati, v. Montisferrati Marchio.
Marcianus imp. D. Irenæ templum condidit, 269.
S. Maria Romanorum Bellona et triumphatrix, 26, 205; ædes ejus Tamiathi, 212.
Maria Pannonia Bonifacio marchioni nupta, 392; Thessalonicæ a Blacis obsessa, 818.
Marii Cimbrica victoria, 95.
Marinus Venetorum post Danduli mortem dux, 820.
Marsyas fl., 23.
Marsyas excoriatus, 231.
Martinus cardinalis, 824.
Martyres Christus miraculis remuneratur, 297.
Martyrum 40 templum, 431.
Massiliensium vineæ Cimbrorum ossibus cinctæ, 95.
Masutus Iconii sultanus Muchumetum adjuvat, 27; a Manuele imp. debellatur, 71; regnum distribuit filiis, 152; ejus filia Joannis Comn. uxor, 72.
Masutus Clizasthlanis filius Amasiæ, Ancyræ et Dorylæi urbium hæres, 689.
Mauricius imp., 431.
Mauropuli somnium, 248.
Manuel Maurozomes de imperio Orientis contendit, 827; ejus opes, 842.
Theodorus Maurozomes cum classe adversus Ægyptios mittitur, 208; contra Persas pugnat, 234.
Theodorus Mazuca apud Manuelem imp. gratiosus. 281.
Mediolanenses a Manuele contra Alemannos adjuti, 231.
Mediolanum ab Alemannis dirutum, 261.
Megarita pirata, 484.
Melangia instaurata a Manuele, 71.
Melangii Alexio III parum addicti. 609.
Μέγας Βουνὸς (Niger Tumulus) locus, 490.
Melas fl. Alemannis infestus, 85.
Melitina occupata a Clizasthlane, 168; Coppatino Clizasthlanis filio assignata, 689.
Meludianum palatium, 248.
Menander Byzantinorum ebrietatem perstringit, 544.
Mercurius, 455.
Mesene Thraciæ oppidum, 663; a Scythis expugnatur, 832.
Mesopotamia, 38.
Methone, 806.

Michaelis archiducis monasterium exstruitur, 270.
Michael Choniates Nicetæ frater episcopus Atheniensis urbem a Scuro defendit, 800.
Michael Italicus, v. Italicus.
Michael Oxytes patriarcha electus Manuelum imperatorem ungit, 70; patriarchatu privatus in Oxiam insulam redit, 105; curiam sacram exstruxit, 324; Alexium Comn. protosebastum consolatur; ib.
Michael Thessalonicensis, 275.
Milii fornix, 507, 732.
Militaris disciplina dissoluta, 388.
Militum indignatio contra Joannem imp., 44; acclamatio, 198; erga Constantinum Angelum perfidia et apud Isaacium imp. excusatio, 570.
Miltiades, 102.
Minervæ statua, 738.
Mitatum Sarracenorum synagona a Francis diripitur, 731.
Mitus Ibanci frater in exsilium missus, 687.
D. Mocii martyris templum, 523.
Moguntinus episcopus cancellarius a Conrado Montisferrati marchione captus, 262.
Monachi barbati, 271; mendici, 498; eorum avaritia cohibetur, 260; parasiti, 737.
Monasteria: Oxiæ, 70; Papycii montis, 127; Michaelis archiducis, 270; Terebinthi insulæ, 315; Pantacratoris, 332; S. Diomedis, 387; Pantepopti, 361; Beræ, 363; Manganicum, 382; Ancarii, 432; Periblepti, 444; Ephori, 460; Sosthenii, 488; Hodegium, 497, 698; Studii, 529; Pantanassæ. 575; Nematerum, 646; Euergetæ, 722.
Leo Monasteriotes, 344; senatus os ab Andronico appellatus, 406; Isaacium imp. cavillatur, 488
Monembasia, 581; Rogerii impetum sustinet, 97.
Montisferrati marchio Fridericum Alemanorum regem infestat, 261; ejus filius Conradus, 223; v. Conradus Cæsar. Bonifacius.
Mopsuestia a Pyramo fl. irrigata, 67.
Morabus fl., 559.
Morotheodorus, v. Mangaphas.
Mortuorum extrema Iotio, 476.
Mosynopolis, 411, 468, 558.
Moses propheta. 22, 59.
Muchumetus Gastamoni urbi præest, 27; cum Masuto Iconii sultano in gratiam redit, ib.; ejus potentia et genus, 45.
Mulieris sedentis statua, 865.
Mundus navis, 714.
Murzuflus, v. Alexius Ducas.
Musurium quid sid, 551.
Myriocephalum oppidum, 231.
Mysi nunc Blachi, v. Blachi.
Mysiæ et Bulgariæ dominatus olim conjunctus, 480.
Nabuzardan, 770.

N

Naufragorum incolumitati ab Andronico consultum, 423.
Nauplium, 807.
Stephanus Neeman Serviorum princeps a Manuele imp. coercetur, 206.
Nematerum monasterium muliebre, 646.
Neocæsaria, 47, 61.
Νεόκαστρα a Manuele imp. condita, 194.
Nepho monachus a Michaele patriarcha in carcerem conjectus, 107; Cosmæ Attico patriarchæ carus, ib.
Neuzius locus, 571.
Nicæa Bithyniæ urbs florentissima, 318; Persarum dominatione liberatur, 14; seditiosa ab Andronico imp. expugnatur, 363; a Theodoro Lascari occupata, 842.
Nicæas miles Andronicum Comn. capit, 140.
Nicæenses Isaacium Angelum et Theodorum Cantacuzenum profugos recipiunt, 349.
Nicephorus spado accubitor Andronici imp. 412.
Nicephorus Palæologus Trapezuntis tyrannus, 295.
Nicephorus Phocas cohibuit monachorum avaritiam, 270.
Nicetas Chonarum episcopus vates, 284.
Nicetas Choniates suorum temporum scripsit historiam, 5; Isaaci imp. scriba, 518; Philippopolitanæ provinciæ præfectus, 526; Isaccio imp. ut cum Alemannis in gratiam redeat persuadet, 536; Alexium Comn. in monasterium deducit, 557; a Murzuflo loco movetur, 749; Cpolim relinquit, 777; puellam nobilem tuetur, 779; cum mœnibus Cpoleos expostulat, 782; Selybriam proficiscitur, 784.
Nicetas Muntanus patriarcha designatur, 530.
Nicolai Corinthii episcopi interitus, 841.
Nicolaus episcopus ut Nicæa dedatur, suadet, 369.
Nicomedia, 520.
Nicopolis, 841; latine Actium, 800.
Niliaci equi statua, 871.
Nilotica bestiola qua vescebatur Andronicus imp., 417.
Nilus fl., 208.
Nisæus equus, 246.
Nisus, 359: munitur, 178; spoliatur a Blachis, 569.
Nova Castra, v. Νεόκαστρα.

O

Obsides a Friderico Alemanno cæsi, 544.
Occidentales expeditionem in Palæstinam faciunt 14; Romanis infesti, 259; Manueli imp. formidabiles, 260.
Ochyræ exstruuntur a Joanne imp., 44.
Oenæum vinosum, 463; ibi habitare Andronicus jubetur, 298; Alexio Comn. subjectum, 842.
Ogygia urbs Pristhlaba, 486.
Omina infelicis imperii, 603.
Opifices Cpolitani Latinis infesti pœnas dant, 511.
Oraculum de Joannis imp. morte, 55; de Comnenorum successionne, 220; in perjuros, 250; e libris petitum, 276; de spacio imperii Manuelis, 289; ambigua ad vitandum mendacii probrum, 442; de Andronici imp. moribus, 462; de tauriformi rege, 464.
Orestias Macedoniæ urbs opulenta, 9; nunc Adrianopolis, 360; frustra ab Errico obsidetur, 821.
Orientales Alemannos turpi fraudi persequuntur, 88; Manuelis imp. non timendi, 260.
Orontes fl., 36.
Osiris, 603.
Ostenta de Branæ defectione, 308.
Oxia insula, 105.
Oxia monasterium, 70.

P

Pactiarius Turcas in insidias pellicit, 18.
Theodorus Pasiates cum copiis adversus Servios ablegatus, 206.
Pœones, Hunni e Hungari Serviorum socii, 121, v. Hungari.
Alexius Palæologus uxore repudiata Irenen Alexii III filiam ducit, 673; Ibancum persequitur, 678; seditionem Cpolitanorum reprimit, 696; Sipyridonacum seditiosum coercet, 708.
Andronicus Palæologus dux adversus Siculos creatus, 412.
Georgius Palæologus Alexium Angelum imperatorem salutat, 593; perit, 678.
Michael Palæologus dissidet cum Josepho Balsameno, 77; adversus Siculos mittitur, 120; imperium

ei abrocatur, 124.
Nicephorus Palæologus, Trapezuntis tyrannus, 295.
Palæstina ab Occidentalibus bello petitur, 13, 83, 524; ab Ægyptiis, Sarracenis occupata, 516.
Palassæ (Κολασσαί) nunc Chonæ, 230.
Palatia: Magnum, 11, a plebe diripitur, 453; ejus porta Darea, 432; Meludianum, 258, 448; Scutarium 280; Blachernium, 351; Philopatium, 331, 380; Mauganicum, 351, 380, Amphamianum, 614.
Pamphylia, 18.
Pamplanus Turcarum dux Alemannos fundit, 89.
Panasium, 254.
Pangæus mons, 680.
Panium oppidum, 820.
Pannonii cum Romanis bellant, 173; devincuntur ab Andronico Contostephano, 202, v. Hungari.
Pantanassæ monasterium, 573.
Theodorus Pantechnus urbis præfectus, 506.
Pantepopti monasterium, 361.
Panteugenus Isaacium imp. comprehendit, 395.
Pantocratoris monasterium, 332.
Papa a Manuele imp. contra Alemannos concitatur, 261; eum ad pacem cum Siculis faciendam cohortatur, 128; Alexium Isaaci imp. filium adjuvat, 715.
Paphtagones remuneratur Andronicus Comn., 334; Davidi Comn. subjecti, 842.
Papuces v. Pupaces.
Papycii montis monasterium, 127, 557.
Paridis et Veneris statuæ, 856.
Patræ Novæ, 430.
Constantinus Patrenus, 344.
Patriarchæ Manuelem imperatorem ungit. 70; v. Leo Styppiota. Michael Oxites. Cosmas Atticus. Theoposius. Basilius. Camaterus, Nicetas Muntanus. Leontius. Dositheus. Georgius Xiphilinus. Joannes Cameterus.
Patzinacarum solennia a Joanne imp. instituuntur, 23.
S. Pauli comes, 714; in Manganio monasterio sepultus, 818.
S. Pauli imago Andronici exitium deplorat, 461.
Pax tributis redempta a Romanis, 608, 626, 631.
Pegæ Hellesponti urbs, 765, 796.
Pegasus, 849, 858.
Pelagonia, 119.
Peloponnesus, 78.
Peneus fl., 799.
Pentachir castrum, 251.
Pentapolis incendio deleta, 763.
Pentapolitani Turcæ oppressi a Manuele imp., 162.
Penthesilea, 80.
Peræa Pieridi, 87.
Perama freti Cpolitani littus alterum, 384.
Pergamum 194.
Periblepti monasterium, 444.
Perinthus a Scytis expugnatur, 831.
Periphetes, 195.
Persæ ob perfidiam a Joanne imp. debellati, 17; ab incursionibus prohibentur, 44; fugiendo pugnant, 229; infesti Romanis, 624; Dadibram urbem occupant, ib.; Romanos vincunt, 625; v. Turcæ.
Persarmenii devicti a Joanne imp., 25.
Persicum malum incantatum, 192.
Petebinus Antiochiæ satrapa Manuelis imp. socer, 151; Petebini filia a Manuele imp., ducitur, ib.; marito mortuo ab aulicis ambitur, 292; v. Xene.
Petraliphæ fratres, 110.
Petrus Blachus Asanis frater Mysos ad seditionem concitat, 482, 485; devincitur, 387; Ibancam seditiosum obsidet, 610; rerum iterum potitus occiditur, 621.
Peucia locus, 320.
Phaeton, 291.
Phalaris, 405.
Pherepum expugnatur a Joanne imp., 38.
Philadelphia, 340; ab Isaacio imp., 38,
Philadelphienses ad Andronicum deficiunt, 342; in Alemannos perfidi, 539.
Philadelphium Cpoleos, 733.
Philea, 750.
Philippa Petebini filia Andronici Comn. amore capta, 181; Calamannum aspernatur, 183.
Philippica provincia, 384, 412.
Philippopolis Hunnis erepta, 24; Alemanni eo veniunt, 83, 527; a Blachis vastata, 829.
Philippus Alemannus Irenæ Isaaci imp. filiæ desponditur, 635; Alemannorum rex, 711; Alexium Angelum levirum adjuvat, 715,
Philocales, v. Eumathius.
Philocalius Murzufli socer Nicetæ Choniatæ succedit, 749.
Philomelium, 71; ab Alemannis deletur, 340; multi Romani eo commigrant 656, 657.
Philopatium palatium, 331, 380; circus equestris, 15.
Phineus, 366.
Nicephorus Phocas cohibuit monachorum avaritiam, 270.
Phrerii v. Frerii.
Phrygia, 17; Turcis subjecta, 50; superior, 68; ab Apataco vastatur, 250.
Pirene fons Acrocorinthi, 100.
Pisani cum Venetis dissident, 712.
Pisanus nauclerus Alexii Angeli fugam adjuvat, 71.
Piscatores classem imperatoriam vexant, 494.
Pisistratus, 771.
Pithecanæ munitiones, 71.
Piza expugnatur a Joanne imp., 36.
Petrus Plancius ad Asianas urbes occupandas ducit, 796; vulneratur, 823; Pegia potitur, 845.
Plaustrorum vallum a Scythis exstructum, 21.
Pleæ comes, 714.
Plusias a Davide Comneno ad Lascarim deficit, 841.
Pœminianm, 796.
Polytimi ædes, 351.
Pontifex Romanus v. papa.
Porphyretica patina, 1. 9.
Porta Magni palatii quomodo aperatur, 12.
Portæ Cpoleos Divi Romani, 854; Terrestres 15, 345 493, 495, Orientalis, 205; Charisti, 493; Littorales, 495; Xylocerci, 528; Aurea, 754.
Praca recuperatur a Romanis, 68.
Præsagium de Manuelis imp. morte, 281.
Priapus, 367.
Prilapum, 708.
Primogenitorum jura præcipua, 59.
Principis insulæ, 326.
Pristhlaba urbs Ogygia in Hæmo sita, 486.
Prodigium pueri capitonis, 294.
Propompus piscis, 576.
Propontis ad Branam deficit, 494; amœna, 521, 668.
Prosacum frustra ab Alexio III obsidetur, 665, 668.
Prote insula, 326.
Proteus, 319.
Prusa seditiosa ab Andronico imp. expugnata, 371; crudeliter tractatur, 372; frustra a Latinis obsidetur, 797; a Lascari occupata, 842.
Prusenses Theodorum Angelum profugum reci-

piunt, 349.
Prusenum castellum, 534.
Prusuchus exercitui præfectus, 71; Fridericum Alemannum placat, 85.
Psalmographus, 56.
Pseudalexius seditiosus, 545; Usthalonæ cognomentum accipit, 551; ejus interitus, 552.
Pseudalexii alterius seditio et exsilium, 553.
Pseudalexius Cilix seditiosus, 608; strangulatur, 613.
Pterygionites spado Annam Comn. Cæsarissam veneno tollit, 337; Xenam imp. suffocat, 348; pueri duo Isaacium imp. regunt, 576.
Pupaceas. Papuces Axuchi satelles audacia insignis, 110, Andronici Comn. fugam adjuvat, 171.
Pusgusa palus a Joanne imp. recuperatur, 50.
Putza, 73.
Pylus, 806.
Pyræ incensæ ob speciem majoris exercitus, 320.
Pyramus fl. Mopsuestiam irrigans, 66.
Pythia locus, 701.

Q

Quadraginta martyrum ædes, 431.
Quæstio de Eucharistia, 275, 682; de dicto: « Pater major est me, » 276; de Machometi deo, 278.
Quinta Pontica urbs, 46.

R

Racendyta seditiosus excæcatur, 554; avaritia Thracibus calamitates parat, 664.
Raimundus Antiochiæ princeps, 36, 37; a Romanis debellatur, 71.
Constantinus Raul Alexius Angelum imperatorem salutat, 593.
Basilii Rentaceni supplicium, 484.
Rhædestus oppidum, 590; Scythis expugnatur, 831.
Rhodope, 706; a Latinis recuperatur, 846.
Rhodus insula a tyranno occupata, 842.
Rhyndacus fl., 28.
Rhyndacenum oppidum, 49.
Rizardus Siculus Tangri affinis a Romanis captus, 470; ab Isaacio imp. in jus vocatus in carcerem conjicitur, 477.
Rogerius Siculorum rex Corcyram occupat, 97; diripit Thebas, 98; Corinthum, 99; complures Romanorum duces captos in custodiam dat, 124, 127.
Roma vetus, 128.
Romana statua erigitur boni omnis causa, 196.
Romani cum Venetis dissident, 113; a Latinis fugantur, 796, 798; milites a Latinis repudiati ad Joannem Mysum se conferunt, 808; Thraces ad defectionem impellunt, 809; a Latinis superantur, 810; Orientales Occidentalibus non subveniunt, 826; eorum negligentia, 850.
Diogenis Romani clades, 41.
Romanus Calizæ princeps Comanos reprimit, eum Rurica bellat, ib.
Rossi ab Hungaris debellantur, 122; Scythæ hyperborei, 168; gens Christianissima, 691; Romanos contra barbaros adjuvant, ib.
Rostra Domini, 733.
Rucratinus Aminso et Doceæ oppidis præest, 689; Caichosroem fratrem regno pellit, ib; Romanos adoritur, 700.
Ruricas Ciabæ princeps Romanus Rossum vexat, 692.
Russii meta, 865.
Ruzium a Scythis expugnatum, 850.

S

Sabbatius Armenitus, 307.
Sacerdos quidam captivus. Asani interitum prædicit, 617.
Sacra pecunia imperatorum præda, 499.
Sagittæ auratæ Cpoli immissæ, 130.
Sagitarius Persa, 256.
Salomonis prophetæ dictum, 118.
Sames ameras Romanorum fines vastat, 481.
Sangarius fl., 44.
Sanguinis mutua gustatio in fœdere icendo, 536.
Sardanapalus, 417.
Sardica spoliata ab Hunnis, 24; nunc Triadiza, 132.
Sarraceni a Romanis superantur, 211; pacem cum iis; 219 sanguinem mutuo gustant in fœdere icendo; Latinis humaniores, 762; v. Persæ.
saturnus, 367.
Savus fl., 25.
Scala imperatoris murus, 72.
Scala turrita ad Coryphonem expugnandam exstructa, 109.
Scincus bestiola Niliaca, 417.
Sciron, 195.
Sclavini, 224.
Sclerænæ sebastæ monumentum, 810.
Sclerus Sethus, v. Sethus.
Scopia, 569, 818.
Scurus Nauplii tyrannus, 799; a Latinis fugatur, ib.; Athenas frustra obsidet, 880; Thebas capit, 803; Acrocorinthum confugit, 807; Nicolaum Corinthium episcopum excæcatum interficit, 841.
Scutarium palatium ad Damalim, 280.
Scyllæ statua, 861.
Scythæ a Joanne imp. dolo invaduntur, 19; plaustrorum vallo castra circumdant, 21; a Manuele imp. vincuntur, 103; Calamanum Romanorum ducem fugeant, 123; eorum mores et arma, 124; cum Blachis contra Romanos se conjungunt, 515; cum iis Thraciam vastant, 643, 663; urbes nesciunt obsidere, 663; in Macedoniam impressionem faciunt, 673; Joanni auxiliares, 810; Latinos in insidias pellectos fundunt, 812; Cpolitanos vexant, 815; Thracias urbes expugnant, 830, 831; Didymotichum frustra obsident, 835.
Scythicæ legiones, 38, 39.
Sebastia urbs, 152; vastatur, 159.
Sebastianorum fratrum supplicium, 384.
Selybria, 784; a Scythis frustra oppugnatur, 854.
Sennacheribus Balduino imp. insidiatur, 791.
Sepulcra imperatorum spoliantur, 632.
Serpentis præstigiæ, 193.
Serræ, 411; a Blachis captæ et incensæ, 816.
Serranus ager a Siculis vastatur, 467.
Servi in. Triballi devicti in provinciam Nicomediensem traducuntur, 23; a Manuele imp. debellantur, 119; seditiosi iterum vincuntur, 121; ab Isaacio, 569.
Sestus oppidum, 131, 209, 636.
Sclerus Setbus magus excæcatur, 192; a Stephano Hagiochristophorita adhibetur ad futura investigada, 442.
Sezerini obsessi incolumitatem redimunt 38, 40.
Sibylla philosopha inde ab utero matris, 577.
Sicidites Michael magus excæcatur, 193; ejus de mysteriis divinis liber, 194.
Sicilia Amerigo Alemannorum regi subjecta, 627; graviter ab eo vexatur, 634.
Siculi Romanas oras vexant, 82; eorum præsidium Corypho, 96; tyrannus Rogerius, 97; sinus Corinthiaci oras populati, 98; Thebas, ib.; et Corinthum diripiunt, 99; complures Romanorum duces capiunt, 125, 127; adversus Romanos expeditionem faciunt, 385; Thessalonicam expugnatam vastant, 386, 392; Amphipolim tenent, 465; Cpolim petunt, ib., 467; a Romanis fugantur, 468; classem reducunt, 474; permulti fame pereunt, 475.
Sigus fl., 636.

Simulacra Christi et sanctorum in triumphis agendis adhibita, 26, 205; in viis publicis proposita, 42.
Sinis 195.
Sinope Alexio Comn. subjecta, 842.
Sirenes, 455.
Sirmium olim Zeugminum, 122.
Smolenorum provincia, 680.
Smyrna a Lascari occupata, 842.
Sodoma, 244.
Solium porphyreticum, 431.
Solomo archiepiscopus Laodicensis a Turcis occisus, 163.
Solonis versus in Atheniensium temeritatem, 771.
Solymas Persa ablegatus ad Manuelem imp., 162.
Sophiæ templum, 316; invocatur a Niceta Choniate, 783.
Sosthenii monasterium, 488.
Sozopolis Pamphyliæ urbs Joanne imp. capitur, 18; a sultano Iconiensi expugnatur, 340.
Sphingum statuæ, 861.
Sphoracium Cpoleos, 776.
Sponsæ in nuptiis cibo potuque abstinent, 673.
Joannis Spyridonacis defectio, 708.
Stagira nunc Macra, 595.
Stanum, 709.
Statuæ Romana et Hungarica, 196.
Statuæ publicæ Cpoleos: Calydonii apri, 687, 758; Minervæ 838, Junonis, 856; Paridis et Veneris, ib.; Anemodulion, 857; equitis, ib.; Herculis Trihesperi, 859; asini, 860; lupæ, ib.; viri cum leone pugnantis, 861; miliaci equi, ib.; elephanti, ib.; Spingum, ib.; equi effrendi, ib.; Scyllæ ib.; aquilæ, ib.; Helenæ, 863; muhieris sedentis, 865; aurigarum, ib.; basilisci, 866.
Steelæ interdiu videntur, 500.
Stenimachus castellum, 686.
Stephanus Hunnorum rex, 24.
Stephanus Gazæ Hunnorum regis frater, 165; veneno necatur, 167.
Stephanus Gazæ Hunnorum regis filius patri succedit, 165.
Stephanus Hagiochristophorita Alexium II imp. strangulat, 354; Antichistophorites, 381; Macroducam et Ducam lapidibus obruit, ib.; ab Andronico imp. ut futura inquirat [illegible]hibetur, 442; ab Isaacio Angelo occiditur, 444.
Stephanus Neemanis filius Triballorum princeps monachus fit, 704; ejus filius Eudociam Alexii III, filiam repudiat, ib.; a fratre Volco occiditur, ib.
Stethati Constantini astrologi interitus, 505.
Sthlabus Varenus, 846.
Joannes Stiriones pirata ab Isaacio imp. auxilio ascitus 636, a Caphure fugatur, ib.; eum dolo captum occidit, 637.
Stœchiode, 848.
Strategema Joannis imp. contra Sozopolim, 18; ad hostem incautum faciendum, 20.
Strummiza, 644, 665.
Strymo fluvius, 467.
Michæl Stryphnus classis dux, 637; Thessalonicensis pontifex, 651; rem nov[illegible]valem pessumdat, 716.
Studii monasterium, 526.
Stumpium oppidum a Blachis occupatur, 569.
Leo Styppiota Manueli imp. a manu, 74; Hagioneodoritam loco pellit, 77; ob Camateri Logothetæ calumnias excæcatur, 145.
Subleum oppidum instauratur, 229.
Sultanus Inconiensis vexat Romanos, 226; gravi clade eos afficit, 231; Manuelem imp. ad pacem ineundam invitat, 244; pacis pertæsus, 248; Atapacum adversus Romanos mittit, 259. *Vide* Masutus, Clizasthianes, Caichosroes.
Sybaris, 717.
Symbolum ab imperatoribus scriptum, 603.
Symplegades, 131.
Synademus a Theodoro Lascari capitur, 828.
Synagoga Sarracenorum Mitatum, 731.
Synesius, 372; suspenditur, 374.
Syri gulosi, 141.
Syrophœnissæ urbes, 36.

T

Tamiathus Ægypti urbs a Romanis obsidetur, 211
Tangre Siculorum classi præfectus, 470; rex 548; ejus filius Isaacii imp. filiam ducit patriqu[illegible] succedit, ib., 635.
Tanismanus Persarmenius Castamone urbe recuperata Cappadocia potitur, 27.
Tantali direptio, 654.
Tantalus, 340.
Taronites Gregorius protovestiarius, 13.
Tarquinius, 405.
Tarsia urbs, 319; Nicomediæ vicina, 553.
Tarsus capta a Joanne imp. 29.
Constantinus Tatticius seditiosus excæcatur, 554
Taurocomus, 516.
Tauroscythæ hospites mactant, 405; bellis intestinis conflictantur, 692.
Taxara olim Colonia, 72, 541.
Telchin perniciosus, 443.
Telephus, 647.
Tempe Thessalica, 708.
Templa Cpoleos: Magnum, 67; Irenæ instauratur, 209; Dippum Joannis theologi, 307; Salomonis, 314; Sophiæ, 316; Verbi, 327; Christi Servatoris, 353; martyrum quadraginta, 431; Mocii martyris, 523; Michælis archiducis instauratur, 581 apostolorum, 855; Dei, 694.
Templum Turcarum introitu profanatur, 553.
Tenebium pagus, 210.
Terebinthus insula, 315.
Ternobus Hæmi montis urbs munitissima, 619.
Terus Latino præsidio urbis Rusii præfectus, 830
Testudo magica, 190.
Thebæ a Siculis diripiuntur, 93; imperatori pendere solent vestes sericas, 608.
Thebani custodia tenentur a Siculis, 129.
Θεῖα μυστήρια, 55.
Themistocles, 102.
Theodorus Balsamus Antiochenus episcopus al Isaacio imp. fallitur, 531.
Theodorus Capellanus. *Vide* Capellanus.
Theodori Castamon iræ potentia 574; interitus, 575
Theodorus Dadibrenus Alexium II imp. strangulat, 354; ab Andronico imp. multatur, 429.
Theodorus Dasiotes ab Iconiensibus captus. 68
Theodorus Irenicus rempublicam administrat, 652
Theodori martyris imago Corintho a *Siculis* ablata, 101; ejus templum Tessalonicense, 389; unguentume sepulcro ejus ebulliens, ib.
Theodorus Philadelphiensis ab Erico profligatus 978.
Theodorus Styppiota. *Vide* Styppiota.
Theodosius patriarcha adversatur Manueli imp de Machometi deo, 279; cum Alexio protosebast[illegible] expostulat, 312; ei propterea invisus, 314; ad Andronicum Comn. profiscicitur, 328; Armenius genere, 329: Andronicum insectatur dicteriis, 328; in monasterium decedit, 339; et Xene et palatio ejiciatur consentit. 344.
Thericlea aurea, 158.
Theseus, 193.
Thessalia a Siculis occupatur, 465; montana nunc Magna Blachia, 841.
Thessalonica a Siculis capta, 386, a Romani

recuperatur, 471; Dometrii martyris sedes, 485; Balduino imp. se dedit, 793; a Bonifacio marchione occupatur, 794; a Blachis ei eripitur, 818.
Thessalonicensis portus, 385.
Thomaitica ædes, 327.
Thomas Stephanum herum veneno tollit, 167.
Thomas Venetus patriarcha Cpolitanus, 824, 854; ejus corporis habitus, ib.
Thonus 215.
Thracia a Scythis vastatur, 19, 810, 867.
Thule, 639.
Thyades, 417.
Thyesti filiæ quinquaginta, 417.
Timothei moduli, 642.
Timotheus quo modo olim pictus sit, 567.
Tithonus, 367.
Titus imperator Salomonio templo pepercit, 314.
Tonitru doctorum exitium significans, 276.
Constantini Tornicis logothetæ interitus, 848.
Demetrius Tornicius, 344.
Toruses Armenius, 134, 180.
Trachiæ, 845.
Tralles oppidum, 251.
Trapezus, 45, 295; ab Alexio Comn. occupata, 842.
Triadiza, 520; olim Sardica, 568; a Blachis vastatur, ib.
Triballi, v. Servii.
Tripolitanus comes, 36.
Tripsychus, Basilius, 177.
Tripsychus Constantinus hæresiarcha Xenam suffocat, 348; Alexium imp. 354; excæcatur, 407.
Trojani Armenii, 796, 814.
Τρυπητὸς Λίθος, 742.
Tunium pagus, 210.
Turcæ a Joanne imp. debellantur, 17; in insidias pelliciuntur, 18; ab incursionibus prohibentur, 44; Phrygia potiti, 50; Alemanns ad Bathym urbem vincunt, 89; ad Mæandrum fl. ab Alemannis profligantur, 94; Romanos vexant, 144; nocturno prælio fugantur, 163; Romanos devincunt, 232; perfidiæ suæ Alemannis dant pœnas, 540; avari, 541; Dadibram urbem occupant, 624; Romanos fundunt, 625; Ancyrani auxiliares Romanarum captivos in suam potestatem accipiunt, 668.
Typho, 603.
Tyrus, 516; Alemannorum arx adversus Sarracenos, 547.
Tzitziluces Basilius chartularius Cpolim a Manuele imp. ablegatus, 65.

U

Unguntum e Theodori et Demetrii martyrum sepulcris ebulliens, 389, 397.
Usthalonas Pseudalexius, 551.

V

Varenus Sthlabus, 846.
Varna a Mysis expugnatur, 706.
Vela alba, 216; fusca ib.
Veneris simulacrum, 856.
Venetiæ cum Manuele imp. conjunctæ, 103, 260.
Veneti Romanorum socii, 103; eorum apud Corcyram seditio, 113; frequentes Cpoli consederunt, 222; spoliati a Manuele imp. insulas vexant, 223; cum Siculorum rege fœdus faciunt, 225; Manueli reconciliantur, ib.; cum Pisanis dissident, 712; Dandulo duce contra Romanos bellum parant, 713; Cpolim navigant, 717; obsident, 718; occupant 727; sacerdotium Cpoleos sortito accipiunt, 854. v. Latini.
Venetus quidam Nicetam Choniatem a Latinis defendit, 777.
Versus de Andronici imp. exitio, 426; de tauriformi rege, 464; Solonis in Atheuiensium temeritem, 771.
Viri cum leone pugnantis status, 861.
Viticlinus, 529.
Volcus Triballus Stephanum fratrem victum occidit, 704.

X

Xanthia, 680.
Xene Petebini filius a Manuele imp. ducitur, 151; ab aulicis ambitur, 292; Alexio Comn. protosebasto favet, 293; e magno palatio concedere cogitur, 331, 343; Andronici jussu suffocatur, 348; ejus imagines, 432.
Manuel Xerus Persam sagittarium interficit, 256.
Xerxis nanarchus, 336.
Georgius Xiphilinus legatus perfidus, 321; vasorum magnus custos, 533; patriarcha designatur, ib; Constantinum Mesopotamitanum canonibus solvit, 648; ei dignitatem abrogat, 651; septem annospatriarchatu functus, 681.
Xylocerci porta, 520.

Z

Zaces Persa Romanos lacessit, 41.
Zagora, 520, 679.
Zagrotoxotæ, 714, 721.
Zeugminum Joanni imp. deditur, 25; castellum munitissimum, nunc Sirmium, 122; ab Hunnis occupatum, 168; a Romanis recuperatur, 174.
Zeuxippum locus, 460.
Basilius Zicandlas Turcas debellat, 163.
Basilius Zinziluces chartularius parum prospere cum Hunnis pugnat, 13..
Zinziphices, 410.
Zita spado, 335.
Zumprus fera qualis sit, 433.
Zungra castellum, 610.
Zupanus Servius ab Isaacio imp. debellatur, 569.
Zurulus Thraciæ oppidum, 603; a Latinis recuperatur, 810; expugnatur a Scythis, 832.
Zybrizæ angustiæ, 232.

INDEX

IN

GEORGII ACROPOLITÆ ANNALES

Hujus tomi col. 966.

(*Revocatur Lector ad numeros crassiores textui insertos*).

A

Achaiæ princeps v. Villharduinus.
Achris s. Achridos, 28, 42, 78, 114, 119, 126, 149, 151, 177, 178.
Achyraus, 30, 40, 195.
Acropolita Georgius, 48, 50, 67 68, 84, 95, 99, 137, 145. 148, 153, 158, 161, 175, 183, 187.

Actuarius, 66.
Adrianopolis, 23, 41, 43, 46.
Ægæi thema 13.
Albanitæ, 152.
Albanum, 28, 46, 93, 148.
Alyattes Nicephorus, 93, 165, 175.
Amastris oppidum, 20.
Amyrachures, 147.
Ἐν Ἀναπλῳ, 192.
ANGELI:
Alexius Angelus, Isaacii filius, 6, 10.
Alexius Angelus Commenus Isaacii frater, 6, 7, 10, 11, 16, 19.
Anna Alexii Angeli Commeni fil., Theodori Lascaris uxor, 10, 16, 29, 34, 35.
Anna Michælis Angeli fil., principis Achiæ uxor, 65.
Anna Theodori Angeli fil, 65.
Demetrius Angelus Theodori fil., 65, 85.
Eudocia Alexii Angeli Commeni fil., cralis Serviæ Murzuphli Sguri uxor, 10, 15.
Eudocia Joanni Angeli fil, 107.
Joannes Angelus primicerius, mox protostrator, 122, 131, 170.
Joannes Angelus Theodori fil., 66, 67, 75.
Irene Alexii Angeli Commeni fil, Alexii Palæologi uxor, 10.
Irene Theodori Angeli fil., Joannis Asanis uxor, 65, 89.
Isaacius Angelus, 6, 8, 20, 22.
Manuel Angelus Michælis (I) fr., Joannis Asanis gener, 47, 65, 69.
Michael (I) Angelus Commenus, Joannis Angeli sebastocratoris fil. nothus, 27.
Michael (II) Angelus Commenus, Michaelis (I) fil. nothus, 27, 69. 146. Thodoræ maritus, 95, 141.
Nicephorus Angelus Michaelis (II) fil. nothus, Theodori Ducæ gener, 95, 99, 141, 142, 181, 184.
Theodorus Angelus, 44, 65, 95, 97, 99.
Andronicus Sard. episcopus, 188.
Anna Alemanna, 110.
Antiochia ad Mæandrum, 17.
Antionus et Cleopatra, 66.
Appoloniadis lacus, 113.
Aristophanes comicus, 87.
Ex Armenia uxor Theodori Lascaris, 29, 34.
Arsenius patriarcha, 113, 170, 188.
Arta, 16, 183, 184.
ASANES:
Asan, 21.
Anna Joannis (II) fil., 69.
Callimanus Joannis Asanis fil., 77, 78.
Helena Joannis (II) fil., 52, 54, 56, 62.
Joannes (I) Asanis fr., 22, 23, 26.
Joannes (II) Asanis fil., 22, 35, 44, 69.
Maria Joannis (II) ex concubina fil., 44.
Maria Joannis (II) ex Irene Angelina fil., 65, 69.
Michael Asanis fil., 79.
Michael Joannis (II) fil., 65, 69.
Petrus Asanis fr. 22, 23.
Thamar Callimani soror. 69, 101.
Theodora Joannis (II) fil., 65.
Aseldecæ (*Anseau de Cahieu*) Theodori Lascaris gener, 44, 52, 185.
Aseldetusi (*Anseau de Toucy*), 181.
Atramytium, 13.
Aulonia, 13.
Aurea porta (ἡ τῆς Χρυσείας πύλη), 196, 197.
Austria (Ὀστρίκιον), 63.
Autorianus Michael patriarcha, 13.
Axara, 146.
Azatines sultan, 74.

B

Balduinus (I) Flandrus, 15, 22.
Balduinus (II) Petri Cortenacencis fil., 28, 47, 62, 172, 192, 195.
Bardariotæ, 139.
Bardarius fl., 124, 154, 167.
Baris, 13.
Basilius Bulgaricida, 20, 26.
Baternium opp., 128.
Belebudii regio, 84.
Belesus opp., 84, 125.
Berbeniacum, 39.
Beris monasterium, 77
Beroe, 119.
Berœa, 97.
Bisaltia, 99.
Bithynia, 13.
Bizye opp., 44, 59, 91.
Blachernæ, 196.
Blachia magna, 66.
Blemmides Nicephorus, 54. 68, 142, 195.
Bodena opp., 91, 97, 99, 124, 156, 157, 175.
Bolerum, 46, 173.
Bonditza, 184.
Borilas Longus, 180.
Borilas Bulgarus, 35, 36.
Bulgaroctonus. *Vide* Basilius.
Bulgarophygum, 133.

C

CABASILÆ:
Constantinus Achrid. episc., 177.
Joannes *ib.*
Theodorus, *ib*
Καχὴ πέτρα, 149.
Calamus vicus, 30, 195.
Calampaces Theodorus, 148.
Callipolis, 39, 54.
Camaterus Joannes patriarcha, 13.
Caminas mons, 30.
Campanus Thessalonicencis, 85.
Κάμποι, 192.
Camytzes Joannes, 22, 41, 43.
Canlacuzenus Joannes ἐπὶ τοῦ χεράσματος, 93. Tracesium dux, 95.
Caritania, 181.
Caryanita protovestiarita, 131, 170.
Castamona, 147.
Castoria, 97, 98, 149, 176.
Celbianum, 14, 39.
Cenchriæ, 51.
Cephallenum insulæ, 184.
Ceramidas castellum, 51.
Charabon Constantinus, 148, 150.
Chalifa Babylonius, 76.
Charioros, 39.
Chariopolis, 26.
Chliara, 30.
Chotobus opp. 84.
Christopolis, 70, 78.
ἡ τῆς Χρυσείας πύλη, 196, 197.
Chysopodes equus, 133.
Chunabia, 149.
Cissi castellum, 55, 77
Claudiopolis. 26.
Clavigeri a Theodore Duca lecti, 139.
Clidas Georgius Cyzic, metropolita, 196.
Clocotinitza ad Hebrum, 45.
Clyzomene, 187.
Cometes, 69.
COMNENI:
Alexius magnus Comnenus, 14.
Davides Alexii fr.. 14, 20.
Manuel Andronici imp. fil., 14.
Michael Palæologus Comnenus v Palæologus.
Constantinus Tœchi fil., 162, 187.
Cor tophre Manuel, 64, 71.
Contostephanus Theodorus, 71, 94.
Copas Irenicus Theodorus patriarcha, 35.
Cosmidii monasterium, 196.
Cotetzes Nicolaus, 55.
Crales Serviæ, 10.
Croæ Albani castellum, 93.
Crux imperatoria, 22.
Crybus opp. 114.
Crytzimus opp., 114, 120.
Culzulatus Thessalonicencis, 85.
Cylzabis, 150, 155.
Cyzicus, 51.

D

Dacibyza opp., 64.
(Candulus) Venetus, 15.
Deabolis, 178; magna et parva, 93.
Debræ, 152.
Demetrias, 66.
Demetrius Bulgariæ archiepiscopus, 36.
Demetrius (S.), 88.
Derbe, 149.
Dermorcailes Lentianis præfectus, 31.
Didymotichum, 43.
Dragotas Bulgarus, 80, 81, 121, 124.
Ducæ:
Alexius Ducas Murizuphlus, 8, 10, 11.
Alexius Ducas Philanthropenus, 126.
Eudocia Theodori Ducæ fil., 164.
Joannes Ducas Vatatzes, 29; imperator, 34, 111.
Joannes Isaacii fil., 107.
Irene Isaacii neptis. Michaelis Palæologi uxor, 106.
Irene Theodori Ducæ fil., Constantino Tœchi nupta, 162.
Isaacius Ducas Murtzuphlus, Vatatzæ, fr. 99, 107, 189.

Theodori Ducæ fil. 95, 142.
loro Theodori Ducæ fil. 164.
orus Ducas Lascaris.
ıtzæ fil., 52; imperator, 111,

E

ɜm opp., 114.
v. Henricus.
osyne Alexii Angeli Comuxor, 20.
ɜ S. Eubœa, 47, 67.

F

ı candena, 403.
lius magnus hetæriarcha,
ɔrum in Terram sanctam
ıditio, 94. Francorum rex,

G

E FRATRES:
s, 92.
ɜsar, 49, 92.
, 186.
opp., 55.
nus patriarcha, 54. 77.
ıa opp., 42.
s tyrannus, 97.
us Albanita, 93.

H

ı s. Maritza, 58, 77, 84, 126,
us imperator Cpolitanus,
ɨ2.
ea, 25.
ea Pontica, 20.
ɔrum monasterium. 196.
Hellespontı portus, 39, 50.
thi (S.) monasterium Nicæ-
, 20, 35, 77.
sis Michael, 99.

I

nes Iconii sultan, 16, 74·
ılus, 85.
s Bulgarus 23.
Balduin imperatoris soror,
. 181.
v. Angeli, Ducæ, Lascares,
ɔlogi.
s v. Copas.
otostrator, 41, 43.
us Armenius, 64

J

ses Rhodo potiti, 32.
s Hierosolym. rex (*Jean de nne*), 48, 58.
ius Philadelph. episcopus.

L

a locus, 83.
rdas Manuel, 176.
tus Michaeli Angeli legatus,
ıcus, 40, 49, 73.
las prope Thessalonicam,
ɜa, 153.
Larissa, 67, 99.
LASCARES:
Alexius et Isaacius Theodori Lascaris fratres, 37, 38.
Eudocia Theodori Lascaris fil., 12, 33, 37, 92.
Irene Theodori Lascaris fil. Vatatzæ uxor, 12, 29, 41, 52, 54, 55, 56, 67.
Manuel Theodori Lascaris fr., 115.
Maria Theodori Lascaris fil., regis Ungarorum filio nupta, 12.
Michael (Maximus monachus) Theodori Lascaris fr., 115, 128, 130, 133, 142, 148, 150, 156.
Michael Lascaris Thessalonicensis, 85.
Theodorus Lascaris Alexii Angeli gener, 10; imperator, 11; moritur, 34.
Theodorus Ducas Lascaris v. Ducæ. Latini Cpoleos inquilini, 8. Latinorum *παρρησία*, 105.
Lebadia opp., 183.
Leiton Rhodiorum castellum, 93.
Lentiana cast., 13, 31, 39, 91.
Leucas ins., 184.
Libadarius Michael, 72.
Litoboes Nicolaus, 81.
Lopadium, 13, 31.

M

Macre mons, 42.
Macrenus Joannes, 40, 97.
Macrolibas, 127.
Macrotus Joannes, 93, 105.
Madytæ opp., 39, 55.
Mæander fl., 14.
Magidia, 36.
Magnesta, 40.
Maliasenus Michaelis Angeli affinis. 98.
Manclavita, 81, 99.
Manfredus Siciliæ rex, 168, 174, 176, 179, 182.
Manuel Thessalonic. archiepiscopus, 188.
Marcesina Vatatzæ concubina, 110, 111.
Marchio Montisferrat. (Bonifacius), 5.
Margarites Constantinus. 129, 130, 133.
Maria Petri Cortenacencis fil., Theodori Lascaris uxor, 28.
Maria Sphrantzæ vidua, 150.
Maria Ungara, 14, 15, 20, 54, 61.
Mariæ (S) lac et cingulum, 22.
Maritza fl., 35, 58, 78.
Mate, 149.
Matrimonia illicita principibus concedi. 106.
Maximus patriarcha, 35.
Melenicus castellum, 42, 80, 81.
Mesembria opp., 21.
MESOPOTAMITÆ:
Constantinus Thessalonic. archiep., 3[illegible].
Joseph, 93.
Mesotynia, 144.
Metheorium, 193.
Methodius patriarcha. 77.
Michael (S). archangelus, 57, 192.
Mniacum opp., 114.
Molyscus, 178, 181.
Morotheodorus v. Theodorus.
Mosynupolis, 10, 26, 42.
MUZALONES:
Andronicus, 131, 139, 166.
Georgius imperii procurator, 116, 126, 131, 142.
Joannes mysticus, 72.
Natu maximus, 166.
Murtzuphlus v. Ducæ.

N

Naupactus, 16.
Nazarei, 76.
Neocastra, 14. Neocastrorum thema, 30, 130.
NESTONGI:
Andronicus, 39, 40.
Isaacius, 40, 151, 181.
Neustapolis, 84, 125.
Nicæa, 12, 31.
Nicephorus patriarcha, 188, 189.
Nicetiatæ castellum, 64.
Nicoplaus empiricus, 68.
Nicolaus manclavita, 81.
Nymphæum, 30, 73, 91, 109, 110, 187.

O

Opsaras v. Manuel Thessalonicensis.
Opsicia, 50.
Opsicii thema, 13.
Ostricium v. Austria.
Ostrobi locus, 97.
PALÆOLOGI:
Andronicus Michaelis imp. fil., 198.
Constantinus Michaelis imp. fr., 171, 184.
Eulogia s. Irene Michaelis imp. soror, monacha, 193.
Joannes Michaelis imp. fr., 171.
Maria Andronici fil. natu maxima, 60.
Michael Andronici fil. Comnenus, 90, 97, 99, 142, 145, 154, 168; imperator, 169.

P

Panium, 26.
Papæ legati, 149
Patmus castellum, 126.
Patra Nova, 182, 183.
PATRIARCHÆ:
Joannes Camaterus.
Michael Autorianus.
Theodorus Irenicus Copas.
Maximus.
Manuel.
Arsenius.
Nicephorus.
Arsenius iterum (*v. suis locis*).
Peclarpacis, 147.
Pegæ, 41, 51, 72, 73, 187.
Pelagius legatus, 32.
Pelagonia, 46, 84, 130, 178.
Pergamus, 30.
Periclystra, 68, 110.
Peristhlaba magna, 23.
Peritheorium, 26.
Perperacium, 114.
Persæ Tacharlis tributarii, 154.

PETRALIPHÆ:
Joannes magnus chartularius, 42, 63, 71.
Theodorus Michaelis Angeli γυναικάδελφος, 97, 93, 177.
Petri regia Bulgariæ pars, 23.
Petrus imperator (*Pierre de Courtenay*), 28.
Pharsalus, 67.
Philadelphia, 14.
Philanthropenus v. Ducæ.
Phileremus Rhodiorum castellum, 93.
Philes Theodorus, 91, 165, 174.
Philippopolis, 22, 23, 25.
Philippus Petri Cortenacensis fil., 28.
Phlebia opp. 187.
Phocas Philadelph. metropolita, 99, 103.
Platamon, 7, 182.
Pœmanenum, 13, 31, 37, 39.
Potestas (προστατίς), 191.
Prætor, 148.
Prespa, 152, 178.
Prilapus, 28, 46, 84, 125, 148, 150, 160.
Pristitza, 114, 120.
Probatæ hortus, 71.
Probatus opp., 23.
Prosacus opp., 84.
Pulachas, 160.
Pyrrenæi montes Epirum et Græciam disterminant, 177, 183.

R

Rædestum, 26.
Ramatas Manuel, 160.
RAUL:
Alexius protovestiarius, 71, 99.
Joannes Alexii fil., 171, 183.
Regina fi.. 133, 134.
Reliquiæ ab imperatoribus ad castra et bella portantur, 22.
Rentina castellum, 70.
Rhimpsas Nicephorus, 182.
Rhodus a Januensibus capta, 92; a Græcis recepta, 94.
Roberius imperator, 28.
Romæus Michaelis Epirotæ percussor, 27.
Ropelii augustia, 122.
Rossi, 35.

S

Sabbas Sampsoni urbi dominatur, 14.
Scopia opp., 84.
Scuto allevatur imperator novus, 170.
Scyloioannes, 26.
Scythæ, 58, 63, 70.
Sebastocratorum insignia, 185.
Serbia castellum, 141, 149.
Servæ, 38, 46, 78.
Sgurus, 15.
Siderocastrum, 152.
Sigrena opp., 50, 73.
Smyrna, 94, 110.
Solis defectus, 67.
S. Sophia, 197.
Sosandrorum monasterium, 164, 165.
Soscus, 178, 181.
Spartenus Thessalonicensis, 85.
Sphranthzes, 150.
Stadia opp., 49.
Stagiræ mons, 42.
Stanum, 181.
Staridola, 91.
Stasenus Synadeni affinis, 40.
Stenimachus opp., 84, 114, 120.
Sthlavus despota, 42.
STRATEGOPULI:
Alexius, 97, 120, 165, 171, 182, 185, 198.
Constantinus Alexii fil., 165.
Strinabus opp., 21.
Strobus, 91.
Strummitza, 125.
Strymon fl., 122.
Studii monasterium, 197.
Stumpium opp., 84.

T

Tacharis. Tacharii, 72, 73, 74, 75, 126, 146, 154, 167.
Tænia despotarum, 170.
TARCHANIOTÆ:
Nicephorus, 60, 71, 96.
Synadenus, 40
Tarsia, 173.
Tartari, 58.
Tatas aulæ, 148.
Taurus columna. 11.
Ternobus s. Trinobus, 26, 162, Ternobi episcopus patriarcha, 55, 61.
Tamar v. Arsanes.
Thebæ, 183.
Theodora v. Angeli, Asanes, Ducæ.
Theodorus Philadelphiæ dominus, 14.
Theophilopulus Georgius, 32.
Thessalonica capta, 85.
Thracensium dux, 93.
TORNICII:
Constantinus, 120, 165, 184, 188.
Demetrius, 71, 97, 100, 101.
Traianopolis, 26.
Tripolis ad Mæandrum, 75.
Turcomani, 145, 170.
Tzausius, 130.
Tzepæna, 84, 114, 120, 126, 135.
Tzulucones, 80.
Tzurulo opp., 56, 59, 63, 91.
Tzyrithon magnus chrrtularius, 85.

U

Urus Russus, 134, 162.
Ustra opp., 114.

V

Venetis eripitur Callipolis, 54.
(Vilihardouinus) Guillemus Achaiæ et Peloponnesi princeps, 94, 174, 179, 181.

X

Xanthia, 42.
Xerus Naupacti metropolita. 93.
Xyleas Prilapi præfectus, 148, 151, 155.

Z

Zagarommates Georgius, 165.
Zichna op., 77.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR

NICETAS CHONIATES.

(Operum continuatio.)

Ex libro VI Thesauri Orthodoxæ Fidei. Contra Macedonium. 9
Ex libro VIII. Contra Nestorium. 33
Ex libro IX. Contra Eutychem. 37
Ex libro X. De quinta synodo quæ quartam synodum confirmavit, convocata sub imperio Justiniani. 67
Ex libro XII. Contra Aphtartodocetarum hæresim. 75
Ex libro XV. De sexta synodo. 81
Ex libro XVII. De hæresibus Armeniorum. 89
Ex libro XX. De superstitione Agarenorum. 105
Ordo qui observatur super iis qui a Saracenis ad Christianorum fidem se convertunt. 123
Ex libro XXIII. Contra Eustratium Nicææ metropolitam. 133

Ex libro XXIV. Adversus Soterichum patriarcham Antiochenum electum. 137
Ex libro XXV. Synodus Cpoli habita propter illud dictum : « Pater meus major me est. » 201
Ex libro incerto. De Lizecinorum hæresi. 282
Recensio codicis Mediceï XXIV in quo continetur Nicetæ Choniatæ Thesaurus. 283

ANONYMI GRÆCI.

Epistola ad Innocentium III, pontificem Romanum scripta post captum a Latinis Cpolim, regnante Henrico imperatore. 293

MICHAEL ACOMINATUS CHONIATA ATHENIENSIS ARCHIEPISCOPUS.

Michaelis Acominati Viia, res gestæ, scripta. 299
§ I. — Varia Athenarum, durante medio ævo, fortuna usque ad finem sæculi XII. 299
§ II. — Michaelis ejusque fratris pueritia Chonis et Choli acta. 301
§ III. — Rerum status ; legum per Græciam abolitio. 303
§ IV. — Michael cum Leone Sguro certamen init. 305
§ V. — Quæ Athenis post Michaelis tempora acciderunt. 309
§ VI. — Michaelis senectus et obitus. 309
§ VII. — Scriptorum Michaelis catalogus et recensio. 311

MICHAELIS ACOMINATI SCRIPTA.

Oratio habita in die festo Palmarum. 323
Epistolæ ad Eustathium Thassalonicensem archiepiscopum. 329
Laudatio funebris eiusdem. 337
Laudatio funebris Nicetæ Choniatæ. 361
Oratio ad Alexium Comnenum : Ut omni modo vexatis Atheniensibus succurrat. 377
Deploratio de amissa urbis Athenarum dignitate. 383

THEODORUS ALANIÆ EPISCOPUS.

Notitia. 385
Theodori ALANICUS, sive Sermo epistolaris ad episcopos CP. de suo per Alaniam itinere. 387
Ejusdem ex inedito opusculo ad fratrem natu minorem. 413

THEODORUS ANDIDENSIS EPISCOPUS.

Notitia. 413
De divinæ Liturgiæ symbolis ac mysteriis. 417

MANUEL MAGNUS RHETOR CP.

Apologia, cui præmittuntur fratris Francisci quæsita per epistolam. 469

PANTALEO CP. DIACONUS.

Notitia. 483
SCRIPTA :
Tractatus contra errores Græcorum. 483
Narratio miraculorum Michaelis archangeli. 573

MANUEL CHARITOPULUS CP. PATRIARCHA

Solutiones quarundum quæstionum de jure patronatus et de translatione episcoporum. 591

GERMANUS II, CP. PATRIARCHA.

Notitia historica ex Oriente Christiano. 593
Notitia bibliographica ex Fabricio. 593
SCRIPTA :
Germani Epistolæ ad Gregorium IX papam et ad cardinales de unione Ecclesiarum, cum Gregorii IX responso duplici ; definitio apocrisiariorum Pontificis, quod Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat æqualiter, cum Germani responso ; item acta concilii Nymphæi in Bithynia pro unione habiti. Hæc omnia exstant post Regesta Gregorii IX, quem vide in *Patrologia Latina* ad ann. 1241.
Germani Epistola 1 ad Cyprios. 601
Ejusdem ad eosdem epistola 2. 613
GERMANI HOMILIÆ. 621
I. — In Exaltationem venerandæ crucis et contra Bogomilos. 622
II. — In vivificam crucem tertia Jejuniorum Dominica. 643
III. — Ejusdem argumenti, tempore medii Jejunii. 659
IV. In restitutionem imaginum. 659
V. — In D. N. Jesu Christi sepulturam, in die magni Sabbati. 675
VI. — In SS. Deiparæ Annuntiationem. 677
VII. — In SS. Innocentes. 735
DECRETA SYNODALIA. 757

MICHAEL CHUMNUS THESSALONICENSIS METROPOLITA.

De gradibus cognationum. 759

THEODORUS DUCAS LASCARIS IMP.

Notitia ex Leonis Allatii Diatriba de Theodoris. 759
SCRIPTA :
Liber De divinis nominibus. 761
Canon exhortatorius ad sanctissimam Deiparam. 771
De communione naturali libri sex, *Vide in Addendis.*

METHODIUS MONACHUS.

Notitia. 779
Methodii Libellus de schismate vitando. 781

NICEPHORUS II CP. PATRIARCHA.

Contra eos qui dicunt mortuos sacro oleo ungendos esse. 805

CONSTANTINUS ACROPOLITA.

Notitia. 807
SCRIPTA :
Sermo in S. Joannem Damascenum. 814
— in sanctam Theodosiam. 887

ARSENIUS AUTORIANUS CP. PATRIARCHA.

Notitia. 934
SCRIPTA ;
Carmen Anacreonticum in Dominicam Resurrectionis. 935
Priviligium pro monasterio SS. Deiparæ a prompto Auxilio. 939
Arsenii Testamentum, 941

GEORGIUS ACROPOLITA.

Notitia. 957
Index personarum in Acropolitæ historia memoratorum. 963
SCRIPTA :
Georgii Acropolitæ Annales, a capta anno Christi 1204 a Latinis Cpoli usque ad eamdem anno 1261 a Michaele Palæologo recuperatum. 969
ADDENDA. 1221
Incerti auctoris, fortasse Nicetæ Choniatæ, Laudatio SS. Michaelis et Gabrielis. 1221
Nicetæ Acominati, Atheniensis metropolitæ, Monodia in Nicetam Choniatem fratrem suum (Textus Græcus). Latine supra col. 361. 1247
Theodori Ducæ Lascaris De naturali communione libri sex, Græce ex ms. Reg. MMIV, Latine ex edit. Basil. 1299

NICEPHORUS CHUMNUS.

Notitia 1397

SCRIPTA.

Antitheticus adversus Plotinum de anima, 1399
Ad filiam suam viduam oratio consolatoria. 1437
De miraculo in Cana facto. 1451
De petitione Elisæi ad Eliam. 1455
Testamentum. 1465

De festo dormitionis S. Mariæ. 1497

ALEXANDER IV PAPA.

CONSTITUTIO CYPRIA.

SIXTUS IV PAPA.

CONFIRMATIO CONSTITUTIONIS CYPRIÆ ALEXANDRI IV. 1561

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI.

Laval, imp. et stér. E. JAMIN.

6079 007

NICEPHORUS CHUMNUS.

Notitia 1367

SCRIPTA.

Antitheticus adversus Plotinum de anima. 1399
Ad filiam suam viduam oratio consolatoria. 1437
De miraculo in Cana facto. 1451
De petitione Elisæi ad Eliam. 1455
Testamentum. 1465

De festo dormitionis S. Mariæ. 1497

ALEXANDER IV PAPA.

CONSTITUTIO CYPRIA.

SIXTUS IV PAPA.

CONFIRMATIO CONSTITUTIONIS CYPRIÆ ALEXANDRI IV. 1561

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI.

Laval, imp. et stér. E. JAMIN.

6079 007

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY
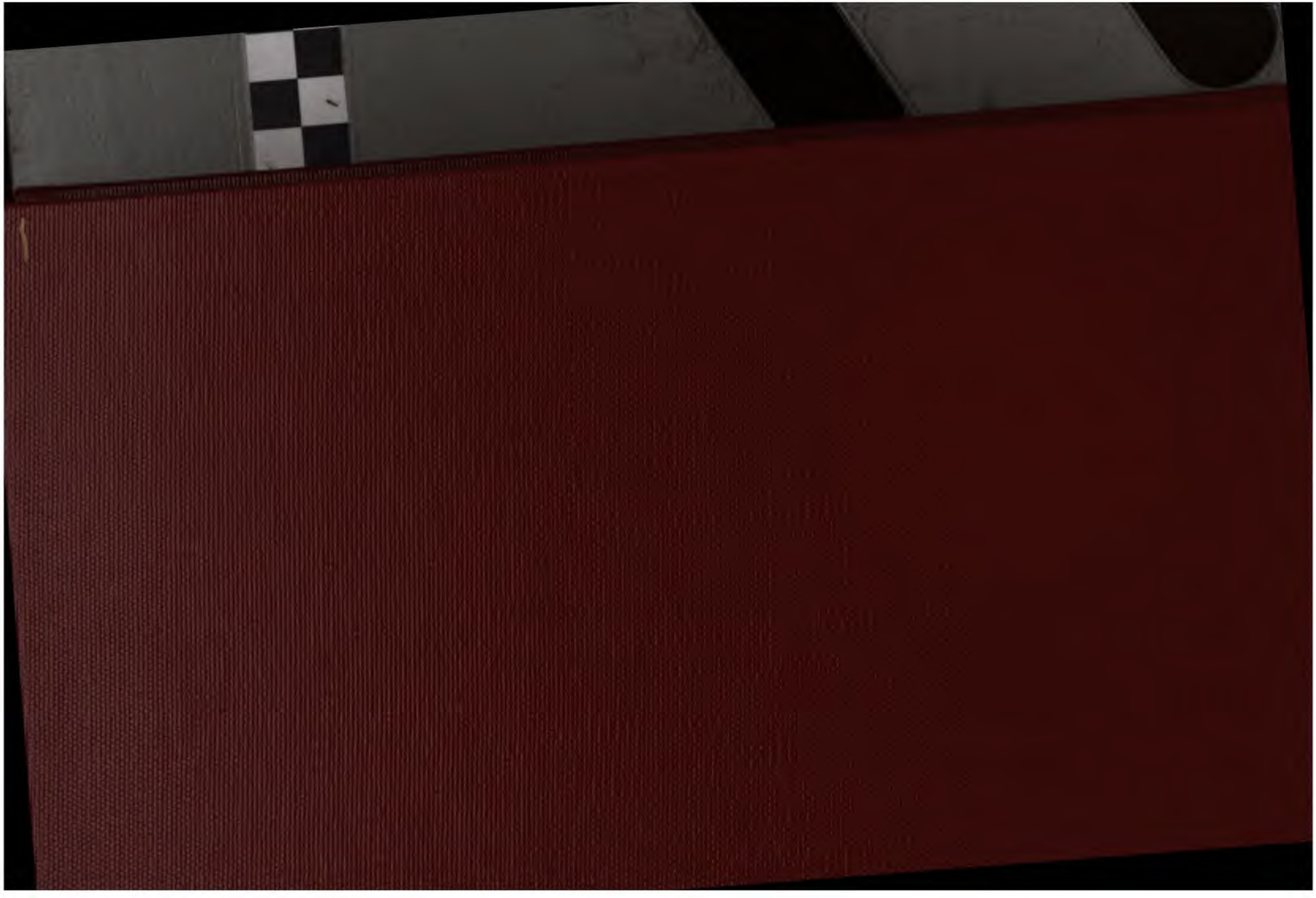
3 2044 073 502 551